

**TAŞLICALI YAHYÂ'NIN *YÛSUF U ZELÎHÂ*
MESNEVÎSİ SÖZLÜĞÜ
(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)**

Cahit YAZICI

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

2020

Her Hakkı Saklıdır.

Orcid: 0000-0002-8566-4361

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Cahit YAZICI

TAŞLICALI YAHYÂ'NIN *YÛSUF U ZELÎHÂ* MESNEVİSİ SÖZLÜĞÜ
(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

ERZURUM – 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIV
KISALTMALAR.....	XV
ÖN SÖZ.....	XVI

GİRİŞ

I. XVI. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI.....	1
II. MESNEVİ VE HAMSE	4
III. YÛSUF U ZELÎHÂ MESNEVİSİ.....	6
IV. TAŞLICALI YAHYÂ BEY.....	8
A. Hayatı.....	8
B. Eserleri.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

YÛSUF U ZELÎHÂ MESNEVİSİNİN TAHLİLİ

1.1. DİN – TASAVVUF.....	13
1.1.1. DİN.....	13
1.1.1.1. Allah	13
1.1.1.2. Melekler.....	14
1.1.1.3. Kitaplar	15
1.1.1.4. Ayetler ve Hadisler	15
1.1.1.5. Peygamberler	16
1.1.1.5.1. Hz. Âdem	16
1.1.1.5.2. Hz. Eyyub.....	16
1.1.1.5.3. Hz. Hızır.....	16
1.1.1.5.4. Hz. İbrahim.....	17
1.1.1.5.5. Hz. İdris	17
1.1.1.5.6. Hz. İsa.....	18
1.1.1.5.7. Hz. İshak.....	18
1.1.1.5.8. Hz. İsmail	18
1.1.1.5.9. Hz. Muhammed.....	19
1.1.1.5.10. Hz. Musa	20
1.1.1.5.11. Hz. Nuh	20
1.1.1.5.12. Hz. Süleyman	20
1.1.1.5.13. Hz. Yakub.....	21
1.1.1.5.14. Hz. Yunus.....	21
1.1.1.5.15. Hz. Yusuf	21
1.1.1.6. Dört Halife	22
1.1.1.7. Sahabeler	22
1.1.1.8. Ahiret ve İlgili Mefhumlar	23
1.1.1.8.1. Ahiret.....	23

1.1.1.8.2.	Cehennem.....	23
1.1.1.8.3.	Cennet.....	23
1.1.1.8.4.	Mahşer.....	25
1.1.1.9.	Diğer Unsurlar.....	25
1.1.1.9.1.	Ecel, Ölüm.....	25
1.1.1.9.2.	Peri.....	26
1.1.1.9.3.	Ruh.....	26
1.1.1.9.4.	Şeytan.....	26
1.1.1.10.	Çeşitli Dinler ile İlgili Unsurlar.....	27
1.1.1.10.1.	İslam, Mümin, Müslüman, İman.....	27
1.1.1.10.1.1.	Cami, Mescid.....	27
1.1.1.10.1.2.	Gaza.....	27
1.1.1.10.1.3.	Günah, Tevbe.....	28
1.1.1.10.1.4.	Hac.....	28
1.1.1.10.1.5.	İmam.....	29
1.1.1.10.1.6.	Kâbe ve İlgili Mefhumlar.....	29
1.1.1.10.1.7.	Kible, Kıblegâh.....	30
1.1.1.10.1.8.	Kurban.....	31
1.1.1.10.1.9.	Mihrap, Minare.....	31
1.1.1.10.1.10.	Namaz.....	31
1.1.1.10.1.11.	Oruç.....	32
1.1.1.10.1.12.	Zekât.....	32
1.1.1.10.2.	Küfr, Kâfir, Ateşperest.....	33
1.1.1.10.2.1.	Çan.....	33
1.1.1.10.2.2.	Deyr, Kilise.....	33
1.1.1.10.2.3.	Put.....	34
1.1.1.10.2.4.	Zünnâr.....	34
1.1.2.	Tasavvuf.....	34
1.1.2.1.	Abdal, Kalender.....	35
1.1.2.2.	Bâtın, Zahir.....	35
1.1.2.3.	Bela.....	35
1.1.2.4.	Can Gözü.....	36
1.1.2.5.	Cezbe.....	36
1.1.2.6.	Elest.....	36
1.1.2.7.	Fakr.....	36
1.1.2.8.	Fena, Bakâ.....	37
1.1.2.9.	Gayb.....	37
1.1.2.10.	Hakikat.....	38
1.1.2.11.	Keşf ü Keramet.....	38
1.1.2.12.	Mâsivâ.....	39
1.1.2.13.	Melamet.....	39
1.1.2.14.	Nefs.....	40
1.1.2.15.	Riya.....	40

1.1.2.16.	Riyazet	41
1.1.2.17.	Sabır, Kanaat, Tevekkül	41
1.1.2.18.	Taalluk, Uzlet	41
1.1.2.19.	Tarikat ve İlgili Mefhumlar	41
1.1.2.19.1.	Hırka	42
1.1.2.19.2.	Dergâh, Hânekâh	42
1.1.2.19.3.	Pir, Mürşit	42
1.1.2.19.4.	Mürit	43
1.1.2.19.5.	Sema	43
1.1.2.20.	Tecelli	43
1.1.2.21.	Terk	44
1.1.2.22.	Vahdet, Kesret	44
1.1.2.23.	Vilayet	44
1.1.2.24.	Vird, Zikr	45
1.1.2.25.	Zahit, Sofi	45
1.2.	CEMİYET	46
1.2.1.	Şahıslar	46
1.2.1.1.	Tarihî Şahsiyetler	46
1.2.1.1.1.	Ebu Leheb	46
1.2.1.1.2.	Kanuni Sultan Süleyman	46
1.2.1.1.3.	Mevlânâ	46
1.2.1.1.4.	Şeyh Kerhî	47
1.2.1.1.5.	Şeyh Sâfi	47
1.2.1.2.	Tarihî-Efsanevi Şahsiyetler	47
1.2.1.2.1.	Dahhak	47
1.2.1.2.2.	Erdişir	47
1.2.1.2.3.	Ferhad	48
1.2.1.2.4.	Hâtem-i Tâi	48
1.2.1.2.5.	İs	48
1.2.1.2.6.	İskender	48
1.2.1.2.7.	Kahraman	49
1.2.1.2.8.	Karun	49
1.2.1.2.9.	Leyla ve Mecnun	49
1.2.1.2.10.	Lokman	49
1.2.1.2.11.	Mani	50
1.2.1.2.12.	Nemrud	50
1.2.1.2.13.	Numan	50
1.2.1.2.14.	Rüstem	50
1.2.1.2.15.	Şeddad bin Ad	51
1.2.1.2.16.	Zal	51
1.2.2.	Ülkeler ve Şehirler	51
1.2.2.1.	Aden	51
1.2.2.2.	Babil	51

1.2.2.3.	Çin	52
1.2.2.4.	Hindistan.....	52
1.2.2.5.	Horasan.....	52
1.2.2.6.	Huten	53
1.2.2.7.	İran.....	53
1.2.2.8.	İrem.....	53
1.2.2.9.	Kenân.....	53
1.2.2.10.	Kerbela.....	54
1.2.2.11.	Mısır.....	54
1.2.2.12.	Rum	55
1.2.2.13.	Sind.....	55
1.2.2.14.	Şam	55
1.2.2.15.	Turan.....	55
1.2.3.	Nehirler- Denizler- Dağlar	56
1.2.3.1.	Bisütûn.....	56
1.2.3.2.	Ceyhun.....	56
1.2.3.3.	Fırat.....	56
1.2.3.4.	Kaf Dağı	57
1.2.3.5.	Nil	57
1.2.3.6.	Tûr Dağı.....	58
1.2.4.	İçtimai Hayat.....	58
1.2.4.1.	Bezm ve İlgili Mefhumlar	58
1.2.4.1.1.	Esrar	59
1.2.4.1.2.	Kadeh	60
1.2.4.1.3.	Meyhane	61
1.2.4.1.4.	Mum	61
1.2.4.1.5.	Şarap.....	62
1.2.4.2.	Rezm ve İlgili Mefhumlar	63
1.2.4.2.1.	Kan	64
1.2.4.2.2.	Savaş Aleti ve Eşyası	64
1.2.4.2.2.1.	Kalkan	64
1.2.4.2.2.2.	Kemend	64
1.2.4.2.2.3.	Kılıç.....	64
1.2.4.2.2.4.	Sinan	65
1.2.4.2.2.5.	Ok/Tîr ve Yay	65
1.2.4.2.3.	Siper	65
1.2.4.2.4.	Av.....	66
1.2.4.3.	Süslenme.....	66
1.2.4.3.1.	Değerli Taşlar	66
1.2.4.3.1.1.	Altın/Zer.....	66
1.2.4.3.1.2.	Gümüş	67
1.2.4.3.1.3.	Lal	68
1.2.4.3.1.4.	Elmas.....	69

1.2.4.3.1.5. İnci	69
1.2.4.3.1.6. Mercan	70
1.2.4.3.1.7. Sadef	70
1.2.4.3.1.8. Yakut.....	71
1.2.4.3.2. Güzel Kokular	71
1.2.4.3.2.1. Amber	71
1.2.4.3.2.2. Gülâb.....	72
1.2.4.3.2.3. Kâfur	72
1.2.4.3.2.4. Misk	73
1.2.4.3.3. Süs Eşyası.....	73
1.2.4.3.3.1. Ayna.....	73
1.2.4.3.3.2. Halhal.....	74
1.2.4.3.3.3. Hokka.....	74
1.2.4.3.3.4. Kemer.....	75
1.2.4.3.3.5. Küpe.....	75
1.2.4.3.3.6. Tarak	75
1.2.4.3.3.7. Yüzük.....	75
1.2.4.3.4. Diğer Süs Unsurları.....	76
1.2.4.3.4.1. Dürc.....	76
1.2.4.3.4.2. Gülgüne.....	76
1.2.4.3.4.3. Kına.....	76
1.2.4.3.4.4. Kühl.....	77
1.2.4.3.4.5. Sifidâc	77
1.2.4.3.4.6. Sürme	77
1.2.4.4. Giyim Kuşam.....	77
1.2.4.4.1. Kumaş Çeşitleri.....	77
1.2.4.4.2. Giyim Eşyaları ve İlgili Unsurlar	78
1.2.4.5. Mimari	83
1.2.4.5.1. Cami	83
1.2.4.5.2. Çadır.....	84
1.2.4.5.3. Değirmen, Dolab, Çeşme	84
1.2.4.5.4. Eşik, Merdiven	85
1.2.4.5.5. Ev, Kasır.....	85
1.2.4.5.6. Hisar, Kale, Sedd, Mahzen, Zindan, Virane.....	86
1.2.4.5.7. Kapı, Duvar, Pencere	87
1.2.4.5.8. Sütun, Kubbe.....	88
1.2.4.5.9. Tak, Kemer, Eyvan, Köprü, Mezar Taşı	89
1.2.4.6. Taşıma Araçları	90
1.2.4.7. Yazı ile İlgili Hususlar.....	90
1.2.4.8. Bazı Tipler ve Meslekler	92
1.2.4.8.1. Abdal	92
1.2.4.8.2. Acuz	93
1.2.4.8.3. Âşık	93

1.2.4.8.4.	Âyînedâr	94
1.2.4.8.5.	Bâğbân	94
1.2.4.8.6.	Cariye	95
1.2.4.8.7.	Cellat	95
1.2.4.8.8.	Cerrar	95
1.2.4.8.9.	Çengi	95
1.2.4.8.10.	Çoban	96
1.2.4.8.11.	Dellâl	96
1.2.4.8.12.	Derbân	96
1.2.4.8.13.	Gavvâs	96
1.2.4.8.14.	Gelin	97
1.2.4.8.15.	Güreşçi	97
1.2.4.8.16.	Harami	97
1.2.4.8.17.	Hoca	97
1.2.4.8.18.	Lubetbâz	98
1.2.4.8.19.	Misafir (Mihman)	98
1.2.4.8.20.	Muabbir	98
1.2.4.8.21.	Musahib	99
1.2.4.8.22.	Nakkaş	99
1.2.4.8.23.	Peyk	99
1.2.4.8.24.	Sazende	100
1.2.4.8.25.	Serhergân	100
1.2.4.8.26.	Sevgili	100
1.2.4.8.27.	Vali	101
1.2.4.8.28.	Zahit	101
1.2.4.8.29.	Zâkir	101
1.2.4.8.30.	Zindancı	102
1.2.4.9.	Ölçü Aletleri	102
1.2.4.10.	Âdet ve Gelenekler	103
1.2.4.11.	Oyunlar	110
1.2.4.12.	Musiki	110
1.2.4.12.1.	Musiki Aletleri	111
1.2.4.12.1.1.	Çeng	111
1.2.4.12.1.2.	Def	111
1.2.4.12.1.3.	Erganun	111
1.2.4.12.1.4.	Nakkare	111
1.2.4.12.1.5.	Ney	111
1.2.4.12.1.6.	Santur	112
1.2.4.12.1.7.	Saz	112
1.2.4.12.1.8.	Tabıl	112
1.2.4.12.1.9.	Tanbur	113
1.2.4.12.1.10.	Ut	113
1.2.4.12.2.	Makamlar	113

1.2.4.12.2.1.	Buselik	113
1.2.4.12.2.2.	Neva	113
1.2.4.12.2.3.	Pençgâh	113
1.2.4.12.2.4.	Rast	114
1.2.4.12.2.5.	Uşşak	114
1.2.4.13.	Yiyecek ve İçecekler	114
1.2.4.13.1.	Yiyecekler	114
1.2.4.13.1.1.	Baklava	114
1.2.4.13.1.2.	Biryân.....	114
1.2.4.13.1.3.	Helva	115
1.2.4.13.1.4.	Palude.....	115
1.2.4.13.1.5.	Pilav	115
1.2.4.13.1.6.	Senbûse	115
1.2.4.13.1.7.	Turşu	115
1.2.4.13.1.8.	Tutmac	116
1.2.4.13.1.9.	Zerde	116
1.2.4.13.2.	İçecekler	116
1.2.4.13.2.1.	Süt	116
1.2.4.13.2.2.	Şarap	116
1.2.4.13.2.3.	Şerbet	117
1.2.4.13.3.	Diğer Maddeler	117
1.2.4.13.3.1.	İlaç.....	117
1.2.4.13.3.2.	Zehir.....	117
1.2.4.13.3.3.	Zirnih.....	118
1.3.	İNSAN	118
1.3.1.	Ağız ve Dudak	118
1.3.2.	Alın	120
1.3.3.	Beden.....	121
1.3.4.	Bel.....	122
1.3.5.	Ben.....	123
1.3.6.	Boy.....	123
1.3.7.	Çene.....	125
1.3.8.	Diş.....	125
1.3.9.	Gabgab.....	126
1.3.10.	Gamze	126
1.3.11.	Göz	126
1.3.12.	Hatt	127
1.3.13.	Kaş.....	128
1.3.14.	Kirpik.....	130
1.3.15.	Kulak.....	131
1.3.16.	Saç	131
1.3.17.	Sak, Sâid	133
1.3.18.	Ser, El, Ter	133

1.3.19. Yüz ve Yanak	134
1.4. TABİAT	135
1.4.1. Kozmik Âlem.....	135
1.4.1.1. Gökyüzü.....	135
1.4.1.2. Yıldızlar	138
1.4.1.3. Bazı Yıldız ve Yıldız Kümeleri	142
1.4.1.3.1. Benâatun-naş	142
1.4.1.3.2. Nesr-i Tâyir	142
1.4.1.3.3. Samanyolu	142
1.4.1.3.4. Ülker/Pervin	143
1.4.1.4. Burçlar	143
1.4.1.4.1. Boğa (Sevr) Burcu.....	144
1.4.1.4.2. Koç (Hamel) Burcu	144
1.4.1.4.3. Kova (Dely) Burcu	144
1.4.1.4.4. Yay (Kavs) Burcu.....	144
1.4.1.5. Seyyareler	145
1.4.1.5.1. Ay.....	145
1.4.1.5.2. Güneş.....	148
1.4.1.5.3. Mirrih	150
1.4.1.5.4. Müşteri	150
1.4.1.5.5. Zühal.....	151
1.4.1.5.6. Zühre	151
1.4.1.6. Gölge	151
1.4.1.7. Işık	152
1.4.1.8. Diğer Kozmik Unsurlar	153
1.4.1.8.1. Ay ve Güneş Tutulması.....	153
1.4.1.8.2. Berk	154
1.4.1.8.3. Evc.....	154
1.4.1.8.4. Fark.....	155
1.4.1.8.5. Hâle	155
1.4.1.8.6. Kırân.....	155
1.4.1.8.7. Rad	156
1.4.1.8.8. Şihâb.....	156
1.4.1.8.9. Ufuk.....	156
1.4.2. Hayvanlar	157
1.4.2.1. Kuşlar.....	157
1.4.2.1.1. Anka	157
1.4.2.1.2. Bûm	157
1.4.2.1.3. Bülbül	157
1.4.2.1.4. Doğan	158
1.4.2.1.5. Güvercin	158
1.4.2.1.6. Hüma	158
1.4.2.1.7. Karga	158

1.4.2.1.8.	Keklik.....	159
1.4.2.1.9.	Mûsikâr.....	159
1.4.2.1.10.	Nâl	159
1.4.2.1.11.	Serçe	160
1.4.2.1.12.	Şâhbâz	160
1.4.2.1.13.	Tûtî	160
1.4.2.2.	Diğer Hayvanlar	160
1.4.2.2.1.	Aslan.....	160
1.4.2.2.2.	At.....	161
1.4.2.2.3.	Balık	161
1.4.2.2.4.	Bebr	161
1.4.2.2.5.	Ceylan.....	162
1.4.2.2.6.	Deve	162
1.4.2.2.7.	Ester.....	162
1.4.2.2.8.	Fil	162
1.4.2.2.9.	Gâv	163
1.4.2.2.10.	Gergedan	163
1.4.2.2.11.	Gürk/Kurt	163
1.4.2.2.12.	Har	163
1.4.2.2.13.	Kaplumbağa	163
1.4.2.2.14.	Karınca	164
1.4.2.2.15.	Peleng.....	164
1.4.2.2.16.	Pervane	164
1.4.2.2.17.	Sadef.....	164
1.4.2.2.18.	Seg.....	164
1.4.2.2.19.	Subân.....	165
1.4.2.2.20.	Örümcek	165
1.4.2.2.21.	Zenbûr	165
1.4.2.2.22.	Zübâb.....	166
1.4.3.	Bitkiler	166
1.4.3.1.	Ağaçlar.....	166
1.4.3.1.1.	Çınar	166
1.4.3.1.2.	Kamış	166
1.4.3.1.3.	Rez.....	167
1.4.3.1.4.	Selvi.....	167
1.4.3.1.5.	Sidre	167
1.4.3.1.6.	Şimşâd	168
1.4.3.1.7.	Tuba.....	168
1.4.3.1.8.	Ûd Ağacı	168
1.4.3.2.	Çiçekler.....	168
1.4.3.2.1.	Benefşe	168
1.4.3.2.2.	Ergavan.....	169
1.4.3.2.3.	Gül.....	169

1.4.3.2.4.	Karanfil.....	169
1.4.3.2.5.	Lale.....	170
1.4.3.2.6.	Mîr-i Âşıkân	170
1.4.3.2.7.	Nergis	170
1.4.3.2.8.	Nilüfer	170
1.4.3.2.9.	Sümbül	171
1.4.3.2.10.	Sûsen	171
1.4.3.2.11.	Şakayık	171
1.4.3.2.12.	Yasemin.....	171
1.4.3.2.13.	Zaferân	172
1.4.3.2.14.	Zambak.....	172
1.4.3.2.15.	Zaymurân	172
1.4.3.2.16.	Zerrîn-kadeh	172
1.4.3.3.	Meyveler.....	173
1.4.3.3.1.	Badem.....	173
1.4.3.3.2.	Elma	173
1.4.3.3.3.	Enâr	173
1.4.3.3.4.	Narenc	173
1.4.3.3.5.	Şeftali	173
1.4.3.4.	Bağ, Çemen, Çiçeklik.....	174
1.4.3.4.1.	Bağ, Bostan	174
1.4.3.4.2.	Çemen.....	174
1.4.3.4.3.	Gülistan, Gülşen, Gülzar	175
1.4.3.4.4.	Lalezar	175
1.4.4.	Dört Unsur.....	175
1.4.4.1.	Su.....	175
1.4.4.1.1.	Akarsu	176
1.4.4.1.2.	Bulut	177
1.4.4.1.3.	Çiy	178
1.4.4.1.4.	Deniz	178
1.4.4.1.5.	Kar.....	179
1.4.4.1.6.	Yağmur.....	179
1.4.4.2.	Toprak.....	180
1.4.4.2.1.	Dağ, Sahra, Vadi	181
1.4.4.2.2.	Madenler ve İlgili Unsurlar	181
1.4.4.3.	Ateş.....	182
1.4.4.4.	Hava.....	184
1.4.4.4.1.	Rüzgâr	184
1.4.4.4.2.	Rüzgâr Çeşitleri.....	185
1.4.4.4.2.1.	Hazan Rüzgârı.....	185
1.4.4.4.2.2.	Kuzey Rüzgârı	185
1.4.4.4.2.3.	Nesim	185
1.4.4.4.2.4.	Saba.....	185

1.4.4.4.2.5. Sarsar.....	185
1.4.4.4.2.6. Seher Rüzgârı.....	186
1.4.5. Zaman ve Zaman ile İlgili Unsurlar	186
1.4.5.1. Mevsimler.....	186
1.4.5.1.1. Bahar	186
1.4.5.1.2. Hazan.....	187
1.4.5.1.3. Kış	188
1.4.5.2. Aylar	188
1.4.5.2.1. Nisan.....	188
1.4.5.3. Gün	189
1.4.5.4. Gün ile ilgili Unsurlar.....	190
1.4.5.4.1. Sabah	190
1.4.5.4.2. Akşam, Gece	191

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞLAMSAK DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

2.1. TANIM VE TARİHÇE.....	194
2.2. SÖZLÜK KULLANMA KILAVUZU	195
A.....	197
B.....	340
C.....	488
Ç.....	539
D.....	566
E.....	669
F.....	750
G.....	778
H.....	903
I.....	1021
İ.....	1032
J.....	1162
K.....	1163
L.....	1298
M.....	1314
N.....	1440
O.....	1506
Ö.....	1593
P.....	1601

R	1626
S	1660
Ş	1770
T	1812
U	1891
Ü	1928
V	1934
Y	1974
Z	2058
SONUÇ	2105
KAYNAKLAR	2106
ÖZ GEÇMİŞ	2113

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TAŞLICALI YAHYÂ'NIN *YÛSUF U ZELÎHÂ* MESNEVİSİ SÖZLÜĞÜ

(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

Cahit YAZICI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

2020, XVI+2113 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

Prof. Dr. Lokman TURAN

Doç. Dr. Ahmet TOPAL

Doç. Dr. Serkan TÜRKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Sefa ÇAKIR

Sözlük çalışmaları klasik Türk şiirinin anlaşılma sorununu çözmek için başvurulabilecek yollardan biridir.

Bu çalışmada Taşlıcalı Yahyâ Bey'in *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine ait bir bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük hazırlanmıştır. Öncelikle eserdeki sözcükler alfabetik olarak sıralanmış ve kullanım sıklığı belirtilmiştir. Daha sonra sözcüklerin kullanıldıkları bağlama göre kazandığı anlamlar tespit edilmiştir. Sözcüğü anlamlandırırken kullanılan kaynaklar her maddede belirtilmiştir. Ayrıca mesnevideki deyimler, atasözleri, kalıplaşmış ifadeler de ortaya çıkarılmıştır. Sözlükten hareketle eser ile ilgili bir inceleme çalışması yapılmış ve şairin hayatı ile eserleri, yaşadığı dönem ve eserin tür özellikleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahyâ Bey, Yûsuf u Zelîhâ, Bağlamlı Dizin, İşlevsel Sözlük

ABSTRACT

PhD THESIS

**DICTIONARY OF MASNAVI OF TAŞLICALI YAHYÂ'S *YÛSUF U ZELÎHÂ*
(CONTEXTUAL INDEX AND FUNCTIONAL DICTIONARY)**

Cahit YAZICI

Advisor: Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

2020, XVI+2113 PAGES

Jury: Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

Prof. Dr. Lokman TURAN

Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL

Assoc. Prof. Dr. Serkan TÜRKOĞLU

Asst. Prof. Mustafa Sefa ÇAKIR

Dictionary studies are one of the ways to solve the problem of not being understood in classical Turkish poetry.

In this study, a contextual index and functional dictionary of the Masnavi of Taşlıcalı Yahyâ Bey's *Yûsuf u Zelîhâ* was prepared. First of all, the words in the work are listed alphabetically and the frequency of use is specified. Later, the meanings of the words according to the context in which they are used were determined. The sources used to make sense of the word are specified in each item. In addition, idioms, proverbs, and stereotyped expressions in the mesnevi were also revealed. Based on the dictionary, an examination was made about the work and the information about the poet's life, his works, the period he lived and the genre features of the work was given.

Key Words: Yahyâ Bey, *Yûsuf u Zelîhâ*, Contextual Index, Functional Dictionary

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

bk. : Bakınız

C : Cilt

çev. : Çeviren

haz. : Hazırlayan

M : Miladi

öl. : Ölüm tarihi

s. : Sayfa

S : Sayı

vd. : Ve devamı, ve diğerleri

vs. : Vesaire

[] : Sözlük kısmında, sözcüğün kullanım sıklığını gösteren işaret

<> : Sözlük kısmında, sözcüğe verilen anlamın kaynağını / kaynaklarını gösteren işaret

[mec.] : Sözlük kısmında, sözcüğün mecaz anlamı

[tas.] : Sözlük kısmında, sözcüğün tasavvufî anlamı

ÖN SÖZ

Klasik Türk şiirinin daha iyi anlaşılabilmesi için eser merkezli sözlük çalışmalarının öneminin gittikçe arttığı görülmektedir. Bu tarz araştırmalardan biri olarak hazırlanan bu çalışmada XVI. yüzyılın mühim şairlerinden Yahyâ Bey'in *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin sözlüğü hazırlanmıştır.

Edebî eserlerin anlaşılması için eskiden beri pek çok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmalarıdır. Bu tip çalışmalarla edebî eserlere daha kolay nüfuz edilebilmesi amaçlanmıştır.

XVI. yüzyıl divan şairi Taşlıcalı Yahyâ, hem yaşadığı dönemde hem de daha sonraki kaynaklarda orijinalliği ittifakla ortaya konmuş mesneviler kaleme almıştır. Şairin çalışmamıza konu olan *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi sadece Türk edebiyatında değil Doğu edebiyatlarında türünün en önde gelen örneklerinden biri kabul edilir.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş Bölümü'nde eserin yazıldığı dönem, tür özellikleri ve müellif hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm'de sözlüğü çıkarılmış olan eser ile ilgili bir inceleme yapılmış ve sözlük çalışmasından elde edilen bilgiler toparlanmıştır.

İkinci Bölüm bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğe ayrılmıştır. Sözlük hazırlanırken öncelikle eserin Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanan transkripsiyonlu metni dijital ortama aktarılmış, beyitler (/) işaretiyle yan yana dizilmiştir. Her beytin başına transkripsiyonlu metindeki beyit numarası yazılmıştır. Daha sonra dizin programları aracılığıyla eserdeki kelime sayısı ve sıklığı ortaya çıkarılmıştır. Tespit edilen kelimeler alfabetik olarak dizilerek madde başı oluşturulmuş, sonra köşeli parantez ([]) içerisinde bu kelimelerin kullanım sayısı belirtilmiştir. Sözcüklerin anlamları bağlamından hareketle ve sözlüklerden faydalanarak belirlendikten sonra aynı sözcüklerin bulunduğu beyitler ilgili anlamın altında toplanmıştır. Kullanılan sözlükler kısaltma şeklinde <> işareti içerisinde gösterilmiştir. Birden çok anlama sahip kelimeler aynı madde başlığı altında numaralandırılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken beni destekleyen herkese, özellikle her türlü soru/sorunumu içtenlikle ve usanmadan dinleyen hocam Prof. Dr. Rıfat Küçük'e teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. XVI. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI¹

16. yüzyıl, Türk edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu yüzyılda dünyanın en büyük devletlerinden biri hâline gelmiştir. Bu dönemde II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) padişahlık yapmıştır. Bu yüzyıl her bakımdan Osmanlı Devleti'nin altın çağıdır. Devletin büyümesiyle bilim, kültür ve sanatta da büyük bir gelişme gözlenmiştir. Sultanlar, şehzadeler ve devletin ileri gelenleri bilim insanlarını ve sanatçıları himaye etmişler, saraylarında onlara yer açmışlar; hatta seferler sırasında tanınmış bilim insanlarını ve sanatçıları İstanbul'a getirmişlerdir. Osmanlı sultan ve şehzadeleri Osmanlı şairleriyle boy ölçüşebilecek nitelikte eserler vermişlerdir. Bu dönem padişahlarından II. Bayezid (Adlî), Yavuz Selim (Selimî), Kanuni Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selimî), III. Murad (Muradî) aynı zamanda önemli şairlerdir.

Türk şiiri bu döneme gelinceye kadar gelişme dönemi geçirmiştir. Bu dönemde şiir tekniğindeki mükemmellik ve aruzun kullanımındaki ustalık ile şiir, en parlak ve olgun dönemini yaşamıştır. XVI. yüzyılda Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden sıyrılan Osmanlı Türkçesi klasik biçimini almıştır. Türkçe kelimeler yerine Arapça ve Farsça deyimler ve uzun tamlamalar kullanılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda hatasız ve ustaca kullanılan bir Türk aruzu oluşmuştur. Üslup açısından da klasik bir üslup ortaya çıkmıştır. Ahmet Paşa ve Necati Bey ile oluşmaya başlayan ortak bir teşbih, mecaz ve telmih kadrosunun kullanılmasında hemen hemen bir mutabakat sağlanmış gibidir.

XVI. yüzyıl kaside, gazel ve mesnevîde parlak bir devirdir. Şair sayısında büyük patlama yaşanmıştır. Bu döneme damgasını vuran şairler Hayâlî (öl. 1557), Bâkî (1526-

¹ Bu bölüm hazırlanırken faydalanılan eserler şunlardır: Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 557-623; Mustafa İsen, Muhsin Macit, vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2002, s. 84-108; Sabahattin Küçük, Ali Yıldırım, Şener Demirel, "İlk Klâsik Dönem: Nazım (1512-1600)", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 222-330; Mustafa İsen, "İlk Klâsik Dönem: Nesir", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 331-354; Talat Sait Halman vd. (ed), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Üniversiteler için Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, Ankara 2006, s. 265-354; M. Kayahan Özgül (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış Eski Türk Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013, s. 105-193; Ahmet Mermer, Sebahat Deniz, vd., *Üniversiteler için Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, s. 515-529.

1600) ve Fuzûlî (öl. 1600)'dir. Hayâlî özellikle gazelleriyle dikkat çekmiş ve pek çok şair tarafından tanzir ve tazmin edilmiştir. Fuzûlî üç dilde yazdığı divanları, mesnevileri ve mensur eserleri ile Türkçenin sadece bu dönemde değil bütün dönemler içinde en büyük şairlerinden biridir. Bâkî devrinin “sultânü’ş-şuarâsı” olarak hem gazel hem de kasidede üstat kabul edilmiştir. Zâtî, Nev’î, Lâmiî, Figânî, Edirneli Nazmî, Yahyâ Bey, Cinânî, Hayretî, Usûlî bu dönemde gazel ve kaside yazar şairlerden bazılarıdır.

XVI. yüzyılda mesnevi türünde pek çok eser yazılmıştır. Bu alanda en tanınmış şair Taşlıcalı Yahyâ'dır. Bazı gazel ve kaside şairleri aynı zamanda mesnevi de yazmışlardır. Bu yüzyıl mesnevilerinde çoğunlukla tasavvufî ve tarihî konular, tanınmış aşk hikâyeleri ele alınmıştır. Dinî-tasavvufî-ahlaki mesneviler muhteva yönünden hayli zengin olup bu konuların bazen iç içe işlendiği görülmektedir. *Leylâ ve Mecnûn*, *Yûsuf u Züleyha*, *Hüsrev ü Şirin*, *Mihr ü Mah*, *Mihr ü Vefa*, *Vamık u Azra* aşk ve macera türünde yazılmış mesnevilerden bazılarıdır. Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş mesneviler de bulunmaktadır. Türk edebiyatına ait türlerden biri olan şehrengiz ilk kez bu yüzyılda görülmüştür. Zâtî'nin *Edirne Şehrengizi* bunların başında gelir. Sâkîname, kıyafetname, sergüzeştname mesnevi tarzında yazılmış türlerdendir. Bu yüzyılda mesnevi şeklinde yazılmış sözlükler de bulunmaktadır. Şâhidî'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adındaki Farsça-Türkçe sözlüğü bu türde meşhur bir eserdir. Bu asır mesnevileri XV. yüzyıl mesnevilerine göre daha da çeşitlenmiş, nitelik ve nicelik olarak artmıştır.

Eğirdirli Hacı Kemal, Edirneli Nazmî, Pervâne Bey bu yüzyılda nazire mecmuası tertip etmişlerdir. Bu eserler şairler arasındaki karşılıklı tesirler ve alışverişleri göstermeleri açısından önemli kaynaklardır.

16. yüzyıl sadece nazım alanında değil nesirde de ortaya koyduğu yüzlerce edebî ürünle zirve bir dönemdir. Nesir alanında tarihler, tezkireler, biyografiler, dinî eserler, latifeler, tasavvuf kitapları, menakıbnameler, şerhler, ahlak kitapları, siyasetnameler, tıp, coğrafya ve matematik gibi bilimsel eserler, çeviriler yazılmıştır. Nesirle ilgili hemen hemen bütün türlerin ilk önemli örnekleri XVI. yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu yüzyılda nesir dilinde esas olarak sade ve sanatkârane üslup olmak üzere iki yol izlenmiştir. *Tâcüt-tevârîh*, *Ahlâk-ı Alâî* gibi eserler sanatlı, secili nesir örnekleridir. Menakıbnameler, halk için yazılmış hikâyeler sade dile ve açık ifade ile yazılmış nesir örneklerindendir. Bu arada Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi tezkireleri gibi bu iki üslubun arasında değerlendirilen, dili ağır olmakla birlikte seci ve sanatlarla yüklü olmayan eserler üçüncü bir üslubu oluşturur.

XV. yüzyılda ilk örneklerini vermeye başlayan tarih yazıcılığı XVI. yüzyılda parlak bir dönem yaşamıştır. Rûhî Çelebi, Kemalpaşazâde, Lûtfî Paşa, Celâlzâde Mustafa Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âlî, Hoca Sâdeddin tarih yazarlarından bazılarıdır. Hoca Sâdeddin tarafından yazılan *Tâcü't-tevârih* hem bu asrın hem de Osmanlı tarihçiliğinin önemli eserlerindendir.

Nesir şeklinde yazılan bir diğer tür de biyografilerdir. Bilginlere ait biyografiler bu yüzyılda müstakil çalışmalara dönüşmüştür. *Şakâik-i Numâniyye* bu türün en başarılı örneği olmuş ve zeyilleri yazılmıştır. Bilginleri anlatan biyografilerin yanında şairlerin hayatlarından söz eden şura tezkireleri de Anadolu'da ilk kez bu dönemde görülür. Sehî Bey, Latîfî, Ahdî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Beyânî bu yüzyılın tezkire yazarlarıdır.

XVI. yüzyılda ayrıca ilmî, dinî, tasavvufî nitelikte pek çok mensur eser yazılmıştır. Dinî-tasavvufî eserlerde geçen asırlarda olduğu gibi sade bir dil ve açık bir üslup kullanılmıştır.

Bu dönemde Fars edebiyatının en çok okunan eserleri olan *Gülüstan*, *Bostan* ve *Hafız Divanı* ile Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sine birçok şerh yazılmıştır. Bu dönemin en velut şarihi Mustafa Sürûrî Efendi'dir.

Bu yüzyılda ayrıca hemen her konuda zengin bir tercüme faaliyetinin olduğu görülmektedir. Dinî konulu tercümelerin yanı sıra ahlaki ve öğüt verici konulardaki eserler de tercüme edilmiştir.

XVI. yüzyıl hem nazım hem de nesir alanında ortaya konan çok sayıda eserle zirve bir dönemdir. Yavuz Selim ve Kanuni dönemlerinde İran'a karşı kazanılan savaşların da etkisiyle şairlerin özgüveni artmış, kendilerini İranlı üstatlarıyla denk hatta onlardan üstün görmeye başlamışlardır. Bu dönemde devletin ekonomik gücünün artmasına paralel olarak caize kurumu yaygınlaşmış, bunun sonucunda da şairlerin ve yazılan eserlerin sayısında artış olmuştur. Türk müellifler İran edebiyatının gölgesi olmaktan kendilerini kurtarmışlardır. Sarayın yanında şehzade merkezleri, sanatkarı koruyup kollayan devlet yöneticilerinin konakları, meyhaneler, belli dükkanlar edebiyatın gelişimine katkı sağlamıştır. İlim ve sanat Edirne, İstanbul, Bursa, Bağdat gibi merkezî veya büyük şehirlerle sınırlı kalmamış; en ücra şehirlerde bile gelişme imkânı bulmuştur.

II. Mesnevi ve Hamse²

Mesnevi her beytinin mısraları kendi aralarında kafiyeli, aruz bahirlerinin kısa kalıplarından biri ile yazılmış bir nazım şeklidir. Sözlükte ikişer ikişer manasına gelen mesnen/mesnâ kelimesinin nispet eki almış biçimi olan mesnevi Arapça bir kelime olmasına rağmen nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Genellikle dinî, tasavvufî, destanî, menkıbevi, tarihî, ilmî, mizahi ve öğretici konuların anlatılmasında, çeşitli aşk hikâyelerinin nazma çekilmesinde, şairlerin yaşadıklarının dile getirilmesinde kullanılan bir nazım şeklidir. Nazım şekli olmasının yanı sıra bu nazım şekliyle yazılmış kitapların ve özellikle Mevlana'nın ünlü eseri *Mesnevî-i Manevî*'nin ismi olmuştur.

Bazı istisnaları bulunmakla birlikte mesneviler genellikle giriş, konu ve bitiş olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Girişte sıkça karşılaşılan başlıklar besmele, tahmid, tevhid, münacat, naat, miraç, methiye, sebep-i telif adlarıyla sıralanır. Methiyede eserin sunulacağı kişiye övgüler yer alırken sebep-i telifte eserin yazılma sebepleri anlatılır. Konu mesnevinin asıl bölümüdür ve bu bölüm için agaz-ı destan, agaz-ı kitab gibi başlıklar kullanılır. Konunun işlendiği bölüm tamamlandıktan sonra “hatm, hitam, tamam” ifadelerinden birinin yer aldığı başlıkla bitiş (hatime) bölümüne girilir. Bu bölümde çoğunlukla eserin adı, yazılış tarihi, yazıldığı yer, beyit sayısı, kimin adına yazıldığı gibi bilgiler verilir. Dua bildiren ifadelerle eser sonlandırılır.

Mesnevi nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmekte birlikte terimin günümüzde ifade ettiği anlama uygun örneklerine ilk olarak Fars edebiyatında rastlanmaktadır. Firdevsî'nin *Şâh-nâme* adlı eseri bu türün ilk olgun örneği kabul edilir. Nizâmî, Sadî, Molla Câmî, Hüsrev-i Dihlevî, Attâr mesnevi nazım şeklinin İran edebiyatındaki önemli temsilcilerindendir. Türk şairi olmakla birlikte eserini Farsça

² Bu bölüm hazırlanırken faydalanan eserler şunlardır: Ahmed Ateş, “Mesnevi”, *İslam Ansiklopedisi*, C 8, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 127-133; “Hamse”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi- Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, C 4, İstanbul 1981, s. 89-90; “Mesnevi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi- Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, C 6, İstanbul 1986, s. 278-279; İsmail Ünver, “Mesnevi”, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı 2 (Divan Şiiri)*, 1986, s. 430-563; Tahsin Yazıcı - Cemal Kurnaz, “Hamse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 15, İstanbul 1997, s. 499-500; Fatma S. Kutlar, “Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türkbilgi: Türkoloji Araştırmaları*, S 1, Ankara 2000, s. 102-157; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, Ankara 2003; Mustafa Çiçekler-İsmail Ünver-Halil Toker, “Mesnevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 29, Ankara 2004, s. 320-325; Ahmet Mermer, Sebahat Deniz, vd., age., s. 112-123; Mehmet Arslan, “Türk Edebiyatında Hamse”, *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, C 5, S 9, İstanbul 2007, s. 305-322.

olarak yazan Mevlânâ, yazdığı eser ile Türk edebiyatında yazılmış birçok mesneviyi etkilemiştir. XVI. yüzyıldan sonra mesnevi nazım şekliyle İran edebiyatında gittikçe zayıf eserler verilmeye başlanmıştır.

Mesnevi terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş, XI-XIX. yüzyıllar arasında çok sayıda eser yazılmıştır.

Tertip ve muhteva açısından Türk ve Fars edebiyatlarındaki mesneviler arasında benzerlikler görülmektedir. Mesnevinin önce Fars edebiyatında ortaya çıkması ve Türk edebiyatında ilk örneklerin bundan etkilenmesi bu benzerliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu arada tamamen Türk edebiyatına ait ya da bazı açılardan Fars edebiyatından farklı mesnevi türleri de bulunmaktadır. Mevlid, miraciye ve hilye gibi dinî türler tamamen Türk edebiyatına ait orijinal mesnevilerken menakıbname, gazavatname, fetihname, zafername, şehrengiz, surname gibi eserler özellikle muhtevaları bakımından Fars edebiyatının etkisi dışında kalmış türlerdir. Mesnevi nazım şeklinin Türk edebiyatına has bir özelliği de eserdeki kahramanların ağzından yazılmış gazellerin vezin ve şekil bakımından divanlardaki gazellerle aynı özelliği taşımasıdır.

Türk edebiyatında ilk mesnevi Yûsuf Has Hâcib (öl. 1077) tarafından yazılan *Kutadgu Bilig* adlı eserdir. Bu eserden sonra Türk edebiyatında geniş bir mesnevi külliyatı oluşmuştur. Ahmedî, Şeyyad Hamza, Gülşehrî, Âşık Paşa, Süleyman Çelebi, Cem Sultan, Şeyhî, Ali Şîr Nevâî, Zâtî, Fuzûlî, Kara Fazlî, Yahyâ Bey, Lâmiî Çelebi, Nevîzâde Atâî, Nâbî, Şeyh Galib bu türde eser yazmış şairlerden bazılarıdır. XIX. yüzyılda Enderunlu Fâzıl ve İzzet Molla bu türün son temsilcileri kabul edilir.

Arapça hams (beş) kelimesinin müennesi olan hamse, beş mesneviden oluşan külliyat anlamında ilk defa Nizâmî-i Gencevî'nin (öl. 608/1211-12 [?]) *Mahzenü'l-esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker*, *İskendernâme* adlı Farsça eserleri hakkında kullanılmıştır. "Penc genc" (beş hazine) adıyla da anılan bu mesnevilerin taklit edilmesiyle sayıları artmaya başlayan bu tür eserlere "hamse" adı verilmiştir. Hamse yazan şairlere "hamse-nüvîs" veya "sâhib-i hamse" adı verilmiştir.

Hamseleri temsil eden eserlerde hemen hemen aynı konular işlenmiştir. Bunlar nazire veya tercüme mahiyetinde olabildiği gibi orijinal eserler de olabilir.

Fars edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatında da XIV. yüzyıldan itibaren hamse yazılmaya başlanmıştır. Farsça ve Türkçe hamselerde en çok tekrar edilen konu "Leylâ ve Mecnûn" kıssasıdır. Türk edebiyatındaki hamselerin çoğu Nizâmî-i Gencevî, Emir

Hüsrev-i Dihlevî ve Câmi'nin mesnevilerinden tercüme veya bunlara nazire şeklindedir. Tamamen Türk yerli hayatını konu alan mesneviler de yazılmıştır. Taşlıcalı Yahyâ ve Nevîzâde Atâî'nin hamseleri bu bakımdan önemlidir. Türk edebiyatında hamse yazan ilk şair Çağatay sahasından Ali Şîr Nevâî'dir. Anadolu sahasında XV. yüzyılda Arif, Hamdullah Hamdi; XVI. yüzyılda Lâmiî, Hâmidîzâde Celîlî, Ahmed Rıdvan, Behîştî, Taşlıcalı Yahyâ; XVII. yüzyılda Atâî, Nergisî; XVIII. yüzyılda Feyzî hamse sahibi şairlerdir. Kaynaklarda başka hamse sahibi şairlerden bahsedilmekteyse de bu eserlerin çoğu ele geçirilememiştir.

III. Yûsuf u Zeliha Mesnevisi³

Tevrat ve İncil'de de yer alan, Kur'an-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas (kıssaların en güzeli) diye nitelenen müstakil bir surede anlatılan bir kıssa olan Yusuf ve Zeliha kıssası İran ve Türk edebiyatında sıkça işlenmiştir. Ayrıca Urdu, Afgan ve Keşmir edebiyatlarında da mesnevi şeklinde kaleme alınmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in 12. suresi olan ve 111 ayetten oluşan Yûsuf suresi, Yusuf Peygamber'in karşılaştığı sıkıntılar anlatılmış, sabrın sonunda başarıya ulaştığı belirtilmiş ve kıssadan hisse alınması amaçlanmıştır. Kur'an'da ve Tevrat'ta anlatılan olayın hemen hemen aynı olduğu görülür. Ancak karakterlerin çiziminde ve olaylara karşı tavırlarında farklılıklar vardır. Mesnevilere de bu farklılıkların yansıdığı görülmektedir.

Arap edebiyatında Yusuf u Züleyha konusunda daha çok mensur eserler kaleme alınmıştır. Arap edebiyatındaki ilk örneği Gazâlî'nin *Bahrü'l-Mahabba* adlı eseridir.

İran edebiyatında Yusuf u Züleyha hikâyesi anlatan manzum ve mensur olmak üzere pek çok eser yazılmıştır. Yusuf u Züleyha mesnevilerinin en eskisi Firdevsî'ye isnat edilen eserdir. Ancak mesnevinin Firdevsî'ye ait olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Türk edebiyatında yazılan Yusuf u Züleyha mesnevileri büyük ölçüde Fars edebiyatından özellikle Câmi'nin eserinden etkilenmiştir.

³ Ahmet Suphi Furat, "Yûsuf", *İslam Ansiklopedisi*, C 13, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 441-443; "Yusuf ile Zeliha", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi- Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, C 8, İstanbul 1986, s. 619-621; Leylâ Karahan, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994; Hanife Koncu, "Yûsuf u Züleyhâ Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C 5, S 10, İstanbul 2007, s. 617-630; Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Zeliha* (haz.: Ümit Özgür Demirci – Şenol Korkmaz), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008; İsmet Şanlı, "Molla Câmi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2010, C V, S 1, s. 1328-1345; Melike Gökcan Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2011; Hanife Koncu - Rıza Kurtuluş, "Yûsuf u Züleyhâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013, s. 38-41.

Türk edebiyatında Orta Asya'dan Anadolu sahasına kadar birçok edip ve şair Yusuf ve Züleyha kıssasını ele almıştır. Bu eserler yazıldıkları coğrafyanın ve zaman diliminin sosyal anlayışı, kardeşlik, baba-oğul ilişkileri, aşk, hasret vb. konulara dair gelenekleri yansıtır. Bilinen ilk Yusuf ve Züleyha mesnevisi 1232-1233'te Yesevî dervişlerinden Ali tarafından yazılmıştır. XIV. yüzyılda Şeyyad Hamza, Süle Fakih ve Kadı Darîr *Yûsuf u Züleyha* mesnevisi kaleme almışlardır. Bu dönemde yazılan eserler genel olarak "*Kıssa-i Yûsuf*" veya "*Kıssa-i Yûsuf u Züleyhâ*" şeklinde adlandırılmıştır. Bu dönem ait eserler halkın dinî duygularını güçlendirmek amacıyla yazılmışlardır. XIII. yüzyıla ait örnekler hece vezni ve dörtlükler halinde yazılmış, Şeyyad Hamza'dan itibaren mesnevi nazım şekli ve aruz ölçüsü kullanılmıştır. Bu yüzyılda en dikkate değer eser Şeyyad Hamza'nın 1529 beyitlik eseridir. Bu eser edebiyatımızdaki ilk manzum aşk hikâyesidir. Şeyyad Hamza ve Kadı Darîr'in eserleri Eski Anadolu Türkçesinin güzel örneklerindendir.

XV. yüzyılda Nahîfî, Hatâyî, Akkoyunlu Ahmedî, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi yazmış isimlerdendir. Molla Câmi'nin mesnevisinden ilhamla yazılan Hamdullah Hamdî'nin mesnevisi içerdiği millî ve mahallî unsurlarla dikkat çeker. 6241 beyitten oluşan eser, kendisinden sonra yazılan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevileri üzerinde etkili olmuştur.

XVI. yüzyılda Şerîfî, Kemalpaşazâde, Taşlıcalı Yahyâ, Gubârî *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi yazan şairlerden bazılarıdır. Kemalpaşazâde ve Taşlıcalı Yahyâ'nın mesnevileri dil ve üslup açısından öne çıkan eserlerdir. Kemalpaşazâde'nin eseri 7777 beyitten oluşan ve daha ziyade Züleyha merkezli bir hikâyedir.

XVII. yüzyılda sayıca ve nitelik açısından *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevilerinde bir gerileme söz konusudur. Bursalı Hevâî Mustafa, Zihnî Abdüddelîl, Rifatî Abdulhay bu dönem mesnevi yazarlardandır. XVIII. yüzyıl mesnevilerinin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Bu dönem mesnevi yazarlardan bazıları Köprülüzâde Esat Paşa, Kerküklü Nevruzî'dir. XIX. yüzyılda Tâib, Süleyman Tevfik *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi yazmış yazarlardan bazılarıdır.

IV. Taşlıcalı Yahyâ Bey⁴

A. Hayatı

Yahyâ Bey, klasik Türk şiirinin 16. yüzyıldaki önde gelen temsilcilerinden olup divan ve hamse sahibi bir şairidir. Arnavut asıllı Dukakin ailesinden olduğu için “Dukakin-zade” diye anılan Yahyâ Bey’in kesin doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. Mehmed Çavuşoğlu, Arnavut asıllı olmasından dolayı “sengistân” (taşlık yerden, taşlıktan) dan koptuğunu söylemesinden kinaye olarak Muallim Naci’nin Esâmî’sinden bugüne kadar “Taşlıcalı” diye de anıldığını ifade etmiştir.⁵ Kuzey Arnavutluk’tan devşirilip İstanbul’a getirilmiş, Acemi Oğlanları Ocağı’nda eğitilerek yayabaşı ve ardından sipahi olmuştur. Kemalpaşazâde, Kadri Efendi, Fenârîzâde Muhiddin Çelebi gibi devrin meşhur alimlerinden ders alır. Yavuz Sultan Selim’e yazdığı bir kasideden Çaldıran ve Mısır Seferleri’ne katıldığı anlaşılmaktadır. Yazdığı şiirlerle önce Sadrazam Rüstem Paşa’nın sonra da Kanuni Sultan Süleyman’ın teveccühünü kazanmıştır. Kanuni’nin Viyana ve Almanya seferlerine katılmış, Bağdat’ın fethinde bulunmuştur.

⁴ Bu bölüm hazırlanırken faydalanılan eserler şunlardır: Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen), C 2, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, s. 434; *Yahyâ Bey ve Dîvânından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983; Mehmed Çavuşoğlu, “Yahya Bey”, *İslam Ansiklopedisi*, C 13, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 343-347; Nevîzâde Atâî, *Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri- Hadaiku’l-Hakaik fî Tekmileti’ş-Şakaik* (haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 366; Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), C II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 1077-1078; Mustafa İsen, *Künhü’l Ahbâr’ın Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 286-289; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü’ş-Şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 334-337; Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi- “Heşt Behişt”*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 248; “Yahya Bey, Taşlıcalı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C 8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 542-544; Ahmet Atilla Şentürk, *Yahyâ Beğ’in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanuni Hicviyesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1998; Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri* (haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 310; Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ* (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, s. 578-579; Sümeyye Kocaman, *Taşlıcalı Yahyâ Bey’in Kanuni Sultan Süleyman’a Sunduğu Kasideler Üzerine Bir Yorum Denemesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005; Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı* (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2005, s. 593-596; Bekir Çınar, “Taşlıcalı Yahya’nın Gencine-i Râz Mesnevisinde Bir Nasrettin Hoca Fıkrası”, *Turkish Studies*, II/4 (2007), s. 283-292; İdris Güven Kaya, “Figanî’nin Ölümü ve Taşlıcalı Yahya Bey’in Şiiri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 34, Erzurum 2007, s. 47-61; aynı yazar, “Dukagin-zade Taşlıcalı Yahya Bey’in Eserlerinde Mevlana Celâleddin”, *Turkish Studies*, Volume 4/7, 2009, s. 353-368; Filiz Kılıç, *Aşık Çelebi Meşâ’irü’ş-Şuarâ*, C 2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 672-682; Bayram Ali Kaya, “Taşlıcalı Yahya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul 2011, s. 156-157; Ayşe Sağlam, *Taşlıcalı Yahya ve Hamsesi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016; Deva Özder, “Taşlıcalı Yahya Bey Divanında Şiir Anlayışı”, *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, S 20, 2020, s. 234-280.

⁵ Çavuşoğlu, *age.*, s. 343.

Kaynaklarda belirtilmemiş olmakla beraber bu sefer sırasında Fuzûlî ile de tanışmıştır. Çavuşoğlu şairin “su” redifli gazelinin buna delil olabileceğini ifade etmiştir.⁶

Yahyâ Bey, Kanuni’nin Şehzade Mustafa’yı katlettirmesi üzerine yazdığı mersiye nedeniyle Rüstem Paşa’nın düşmanlığını kazanır. Kendisiyle Bosna hudut boylarında görüşen Gelibolulu Âlî şaire mersiyei nasıl yazdığını sormuştur. Şair, mersiyei ölümünden sonra ortaya çıkması niyetiyle yazmış olmasına rağmen bir gün çadırında uyurken arkadaşlarından birinin şiiri çoğaltıp askerlere dağıtığını görmüştür. Başlangıçta şiirin kendisine ait olduğunu inkâr etmiş ancak daha sonra itiraf etmek zorunda kalmıştır. Bu mersiye üzerine bir inceleme kaleme alan Ahmet Attila Şentürk bu hikâyenin gerçek dışı olabileceği görüşünü savunmuştur.⁷

Şehzade Mustafa’nın öldürülmesi olayı üzerine Rüstem Paşa’yı görevden alan padişah Yahyâ Bey’e dokunmaz. Ancak Rüstem Paşa yeniden sadarete dönünce çeşitli bahanelerle şairi teftiş ettirir ve vakıflara bakma görevini elinden alıp onu sıkıntı içinde bırakır. Rüstem Paşa’nın ölümünden sonra yerine geçen Semiz Ali Paşa’ya kürk isteğiyle bir kaside takdim etmiş ancak gerek Kanuni’den gerek de diğer devlet ricalinden umduğu ilgiyi görememiştir. İstedikini elde edemeyince Rumeli serhaddine giderek Yahyalı Akıncılar Ocağı’na katılmıştır.

Yahyâ Bey’in hamsesini ithaf ettiği ve her vesile ile övdüğü Kanuni’nin ölümünden sonraki hayatı durgun geçmiştir.

İftiralar karşısında çok acı çeken şair kendini tamamen tasavvufa verir. Bursalı Mehmet Tahir *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde şairin Muhammed Dede’ye intisap ederek inzivaya çekildiğini belirtir.⁸ Çavuşoğlu bu durumun muhtemelen 964/M 1557 senesinden sonra gerçekleştiğini söyler. Yahyâ Bey, *Gülşen-i Envâr* mesnevisinde Muhammed Dede ile nasıl karşılaştığını anlatır. Rüyasında Arapça beş beyit söyleyip daha sonra unutan şair bu duruma çok üzülür. İki gün sonra şairin yaşadığı şehre gelen Dede ile yolda karşılaşırlar. Muhammed Dede sağ elini şairin göğsüne koyup unuttuğu bu beyitleri hatırlatır. Böylece şairi sevindirmiş, şairin hamseyi tamamlaması için yardım etmiştir.⁹

⁶ Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey ve Dîvânından Örnekler*, s. 9.

⁷ Şentürk, *age.*, s. 87-93.

⁸ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *age.*, s. 434.

⁹ Nevîzâde Atâî, *age.*, s. 366; Sağlam, *age.*, s. 559-560.

Şairin ölüm tarihi tam olarak bilinmese de 990/M 1582 senesinde vefat ettiği konusunda ittifak vardır. Gelibolulu Âlî, Yahyâ Bey'in seksen yaşlarında vefat ettiğini bildirmektedir. Şairin Kanuni'ye sunduğu son kaside de yaşının sekseni bulduğunu söylemesine bakılırsa öldüğünde doksan yaşını aşmış durumdadır. Mezarı Sırbistan sınırları içinde yer alan İzvornik yakınlarındaki Lozniçe'dedir.

Âşık Çelebi, şair ile dönemin diğer şairleri arasındaki şakalaşma ve sohbetlerin meşhur olduğundan bahsederken Zâtî ve Rahmî ile atışma ve tartışmalar yaşadığını Hayâlî ile arasında bir düşmanlığın bulunduğunu söylemiştir.¹⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi de aynı durumu "Mevâli-i azâm ile musâhabetleri ve ahali-i kirâm ile mücâlesetleri ve erbâb-ı marûf ile müşâaresi alel-husûs merhûm Hayâlî ile muâraza ve muhâveresi meşhurdur." şeklinde anlatmıştır. Hasan Çelebi, Irak seferi sırasında Kanuni'ye yazdığı kaside de geçen ifadeler nedeniyle Hayâlî ile çekişmelerinin başladığını söyler.¹¹

Gelibolulu Âlî şairin hayvan tüccarına benzediğini fakat bu görüntüsünün altında başkalarına benzemeyen gizli bir hazinenin saklı olduğunu ifade etmiştir.¹² Âşık Çelebi şairde övgüye layık güzel davranışların çok olduğunu vurgulamış, şair için "Hezl ü hicvde dahi kâmindür." açıklamasında bulunmuştur.¹³ Sehî Bey şairin yeni bir şiir tarzı olduğunu belirtirken Latîfî döneminin seçkin şairlerinden biri olup sözlerinin ilahi olduğunu ifade etmiştir.¹⁴ Gülşen-i Şu'arâ yazarı Ahdî şair için "Bu devrde zurafâ-yı Rûm ve erbâb-ı ulûm içre eşâr-ı nazûk dimede şâir çokdur lakin üslûb-ı mesnevide ana mânend yokdur." diyerek mesnevide benzersiz olduğunu söyler. Ayrıca âşıkane ve rindane gazelleriyle de bilindiğini ifade eder.¹⁵ Beyânî kasidelerinin hayal ve sanat bakımından eşsiz olduğunu belirtmiştir.¹⁶ Muallim Naci ise Yahyâ Bey'in kılıçla kalemi birleştiren şairlerden olup âşıkane gazellerinin tesirli olduğunu söylemiştir.¹⁷

Taşlıcalı Yahyâ Bey "sahib-i seyf ü kalem" sıfatına layık asker şairlerdendir. Divan ve hamsesinde kullandığı ifadeler kendisinin korkusuz ve atılgan bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Bunu Şehzade Mustafa mersiyesini yazması ve bu şiir dolayısıyla kendisini sorguya çeken Rüstem Paşa'ya verdiği cevaplarda görmek

¹⁰ Kılıç, *age.*, s. 673.

¹¹ Kınalı-zade Hasan Çelebi, *age.*, s. 1078.

¹² İsen, *age.*, s. 287.

¹³ Kılıç, *age.*, s. 680.

¹⁴ İsen, *age.*, s. 248; Canım, *age.*, s. 578.

¹⁵ Solmaz, *age.*, s. 593-594.

¹⁶ Beyânî Mustafa bin Carullah, *age.*, s. 334.

¹⁷ Muallim Nâci, *age.*, s. 310.

mümkündür. Âşık Çelebi'nin anlattığına göre sağlığında kendisini pek sevmeyen Zâtî vefat ettiğinde Yahyâ Bey'in cenazenin kaldırılmasında canla başla çalışması vefakâr biri olduğunu göstermektedir.¹⁸

Âşık Çelebi “Acemî oğlanı iken torba taşımak yirine hâceye seped taşıdı. Sarı külah yerine başında şule-i âteş-i ışk-ı fazl yanardı ve otabaşısı muallim-i ilm ü hünerdi. Talîm-hâne-yi muallim-hâne bilüp kapuya çıkınca her bâbdan der-i marifet üzerine güşâde idi.” gibi ifadelerle Yahyâ Bey'in sürekli ilim ve şiirle meşgul olduğunu, ordu görevindeyken bile şiir ve sanat ehli insanlarla yakınlık kurduğunu ifade eder.¹⁹

Şair yaşadığı dönemin dinî, tasavvufî, sosyal, siyasi ve askerî birçok özelliğini eserlerinde yansıtmıştır. Kasidelerinde savaşçı ruhunun en belirgin özelliklerini görmek mümkündür. Çavuşoğlu, ilk dönem eserlerinde âşıkane bir üslubun görüldüğünü, Muhammed Dede'yle tanışarak tasavvufa girmesinin ardından yazdığı şiirlerde tasavvufî fikirlerin hâkim olduğunu ifade eder.²⁰ İran örneklerine bağlı kalmadan yerli unsurlarla ve sade bir dille kaleme aldığı mesnevileri şairin dikkate değer yönlerindendir. Çavuşoğlu, Necâtî Bey'de başlayıp Zâtî'yle devam eden Türkçe düşünmek ve Türkçenin inceliklerini çeşitli edebî sanatlarda şiirleştirmek gayretinin Yahyâ Bey'de müstesna bir tatbikatçı bulduğunu belirtmiştir. Buna sebep de askerlik mesleği icabı olarak ordugâhlarda ve seferlerde her sınıftan insanla temasa geçmiş olmasını göstermiştir.²¹

B. Eserleri

Yahyâ Bey'in divan ve beş mesneviden oluşan bir hamsesi vardır. Gelibolulu Âlî'nin anlattığına göre şairin vefatından sonra oğlu Âdem Çelebi, babasının vasiyeti gereği dibacesini düzenlemek üzere kendisine getirmiştir. Âlî eserin özgün bir üslupla yazıldığını, Arapça terkiplerde bile hata bulunmadığını belirtmiştir.²² Divanı Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanmış, 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından çıkmıştır.²³ Bu çalışmaya göre divan; dibace, kasideler, musammatlar, şehrengizler, gazeller, mukattalar olarak bölümlere ayrılmıştır. Kasideler bölümü 34 kaside, gazeller bölümünde 515 gazel bulunmaktadır. Şehrengizler bölümünde *Edirne*

¹⁸ Kılıç, *age.*, C 3, s. 1589; Çavuşoğlu, *age.*, s. 15; Küçük, Yıldırım, Demirel, *agm.*, s. 310.

¹⁹ Kılıç, *age.*, C 2, s. 673.

²⁰ Çavuşoğlu, *agm.*, s. 345.

²¹ *agm.*, s. 345.

²² İsen, *age.*, s. 287-288.

²³ Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Divan (Tenkidli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

Şehrengizi ve *İstanbul Şehrengizi* vardır. Çavuşoğlu'nun tespitiye göre şair divanı üç kez tertip etmiş ve her defasında bazı değişiklikler yapmıştır.

Hamsede yer alan mesneviler *Şâh u Gedâ*, *Gencîne-i Râz*, *Yûsuf ve Zelîhâ*, *Kitâb-ı Usûl ve Gülşen-i Envâr*'dır. *Şâh u Gedâ* 1972 beyitlik bir mesnevidir. Klasik mesnevi geleneğine göre düzenlenmiş ve aruzun feilâtün mefâilün feilün kalıbıyla yazılmıştır. *Gencîne-i Râz* 3053 beyitlik dinî ve ahlaki konuları işleyen eğitici bir mesnevidir. *Kitâb-ı Usûl* 3237 beyitten oluşan bir mesnevidir. *Gülşen-i Envâr* ise tasavvufun konu edildiği 2930 beyitten oluşan bir mesnevidir.

Yûsuf ve Zelîhâ 5179 beyitlik aruzun mefâilün mefâilün feûlün kalıbıyla yazılmış bir aşk mesnevisidir. Diğer mesnevileri gibi Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir. Eserin girişini münacat, Allah'ın kudretine övgü, naat, miraç, Kanuni Sultan Süleyman'a övgü, eserin yazılış sebebi ve aşkın faziletlerinin anlatıldığı bölüm oluşturur. Eserin yazılma sebebinin anlatıldığı bölümde genç yaşta âşık olarak perişan hâle geldiğini söyleyen şair, Şam ve oradan da Kenan'a gidip bir yıl Külbe-i ahzan'da kaldığını söyler. Bu sırada kendisini Yakub Peygamber'in yerine koyup Yusuf'un hasretiyle Mısır'a gider. Bu şehir mesneviyi yazmasına vesile olmuştur. Çavuşoğlu, bu hikâyeyi klasik şairlerin genellikle uydurduğu telif sebeplerinden biri olarak saymanın doğru olacağını ve mevzunun muhtemelen Yavuz Selim'in Mısır Seferi (1516-17) sırasında şairin zihninde oluştuğunu söyler.²⁴ Hatime bölümünde mesneviyi ömrünün son zamanlarında yazdığını söyleyen şair, eserin tercüme olmayıp kendi hayal ürünü olduğunu belirtir. Eseri ilkbaharda yazmaya başlamış, sonbaharda tamamlamıştır.

²⁴ Çavuşoğlu, *agm.*, s. 346.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÛSUF U ZELÎHÂ MESNEVİSİNİN TAHLİLİ

1.1. Din – Tasavvuf

1.1.1. Din

1.1.1.1. Allah

Klasik mesnevi tertibine uygun olarak başlayan eserde Allah'ın kudretini ifade eden beyitler bulunur. Eserin ilk altmış beyti münacata ayrılmıştır. Şair Allah'ın dünyayı yoktan var edişi karşısında hayranlığını dile getirir:

Ne kudretdür bu kuvvet Allah Allah
Yog iken var ide dünyayı nâgâh (62)

Allah'ın en güzel adlarından (Esmâ-i Hüsnâ), bunların esrar ve hassalarından, bu isimlerle istenilen şeye ulaşma yollarından bahseden ilme ilm-i esmâ denir:²⁵

Kaçan olur muallim Âdeme Rab
Açılır ilm-i esmâ keşf olur hep (449)

“Padişah, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır.” mealindeki hadis-i şeriften hareketle halife padişahlar için Zıll-ı Hak, Zıll-ı Yezdan, Zıll-ı İlâh gibi sıfatlar kullanılır:

Degül ol zıll-ı Hakdan sâyesi dūr
Ki oldı sâyesinde sâyesi nūr (170)

Bunlardan başka Rab, Huda, Tanrı, Zülcelâl, Hak, Bârî, Yezdan, Celal, Cemal, Sübhan, İlâh, Gaffar, Rahman gibi Allah'a ait isim ve sıfatlar da eserde söz konusu edilmiştir.

²⁵ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, İstanbul 2006, C 2, s. 1406.

1.1.1.2. Melekler

Mesnevide bir beyitte Cebrail ve Azrail'den bahsedilir:

İrişdi gökde Azrâile Cibrîl

Bu esrâr-ı nihânı kıldı tafsîl (1165)

Azrail eserin bir yerinde “ecel habercisi” anlamına gelen “peyk-i ecel” şeklinde kullanılmıştır:

Komaz peyk-i ecel dilde safâyı

Ne şâhı kor evinde ne gedâyı (5121)

Cennetin muhafızı ve kapıcısı olan büyük melek olan Rıdvân, mesnevide üç kez zikredilmiştir:

Yöneldi Nîle ol ser-çeşme-i cân

Yüridi Selsebîle sanki Rıdvân (1337)

Melekler güzellik timsalidir. Bu nedenle insan güzelliğini ifade etmek için melek benzetilen olarak ele alınır:

Aña virmişdi Hak bir hûb duhter

Melek-manzar perî-peyker kamer-fer (1474)

Meleklerin Hz. Âdem'e secde etmeleri hadisesi telmih yoluyla ele alınmış, benzetilen olarak kullanılmıştır:

Sücûd itdi melekler gibi agnâm

Hemân Âdem gibi kıldılar ikrâm (3034)

1.1.1.3. Kitaplar

Eserin naat bölümünde Kur'an-ı Kerim'den bahsedilmektedir. Hz. Muhammed'in Kur'an'ı anlattığı ifade edilmiştir:

Dehân-ı matla-ı envâr-ı Kur'ân
Zebânı maşrık-ı hurşîd-i îmân (133)

1.1.1.4. Ayetler ve Hadisler

Mesnevide ayetlerden iktibaslar bulunmaktadır. Ayrıca bazı hadislerle de yer verilmiştir. Eserde yer alan ayet ve hadisler ile ilgili ayrıntılı açıklamalar sözlük bölümde bulunmaktadır.

Müfessirler arasında çeşitli yorumlara neden olan “Tâ-Hâ” ve “Hâ-Mîm” Kur'an'da yer alan, “hurûf-ı mukattaa” denilen harflerdir:²⁶

Hıtâb-ı izzet-i *Tâ-Hâ* vü *Hâ-Mîm*
Zihî devlet zihî tazîm ü tekrîm (135)

Kur'an'da birçok surede geçen ve “vel-leyl” ifadesi “Geceye and olsun ki...” anlamına gelir:²⁷

İki gîsûsı ve *'l-leyl* e iki lâm
Yüzi leyleyn içinde rûz-ı islâm (169)

Kaf suresi 30. ayetin bir kısmı olan “hel min mezîd” ifadesi iki yer de zikredilmiştir. “Daha yok mu?” anlamına gelir:²⁸

İder dervîşi bir dâl-i hamîde
Yöneldür devlet-i *hel min mezîd* e (1448)

²⁶ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, C 3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 624.

²⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 255.

²⁸ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 69.

Bir beyitte hadis olduğu rivayet edilen bir sözden alınan ve “Benim Allah ile...” anlamına gelen “li maa’llâh” ifadesi kullanılmıştır:²⁹

Şeh-i halvet-serây-ı *li maa’llâh*
Delîl-i sâlikân u mürşid-i râh (123)

Sufiler tarafından hadis kabul edilen bir sözün ilk iki kelimesi olan “mâ arefnâk” “Seni bilemedik.” anlamına gelir.³⁰ Eserde bir beyitte aşağıdaki şekilde yer almıştır:

Cevâb-ı sırr-ı lali *mâ arefnâk*
Boyı vasfında kâsır akl u idrâk (1372)

1.1.1.5. Peygamberler

1.1.1.5.1. Hz. Âdem

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem aşağıdaki şekilde eserde yer almıştır:

Dahi ańılmamışdı Âdem adı
Ol idi cümleññ hayrû’l-ibâdı (129)

1.1.1.5.2. Hz. Eyyub

İnsanlar için sabrın örneği olan ve “Eyyub sabrı” dillerde mesel olarak kullanılan Hz. Eyyub bu özelliğiyle iki yerde dile getirilmiştir:

Nübüvvet gevherinün kânı Yakûb
İderdi hasret ile sabr-ı Eyyûb (540)

1.1.1.5.3. Hz. Hızır

Ab-ı Hayat’ı içip ölümsüzlüğe kavuşan Hızır’ın Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Musa ile birlikte anılır. Ölümsüzlüğe

²⁹ *age.*, s. 115.

³⁰ *age.*, s. 117.

ulaşmış olan Hızır Allah'ın emri ile dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşar olmuşlardır:³¹

Helâk olduk yetiş Hızır-ı Nebî-veş
Koma bu ârzû ile müşevveş (3399)

Kelime anlamının “yeşillik, tazelik, siyaha yakın mavi renk” olması dolayısıyla Hızır sevgilinin ayva tüylerine benzer. Şair bu durumdan yararlanarak çeşitli söz oyunları yapar:

Hatınuñ hızr-ı Mûsâdan müberrâ
Güneş yüzi nikâbından muarrâ (1367)

Hızır İskender ile beraber Zulumat ülkesinde Âb-ı Hayat'ı aramaya çıkmışlar ve Hızır ölümsüzlük suyunu içmiş ve ölümsüz olmuştur. Bu hikâye çeşitli benzetmeler içinde ele alınmıştır:

Bu zulmetden nitekim Âb-ı Hayvân
Çıkardı Yûsufî ol Hızır-ı devrân (1204)

1.1.1.5.4. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim'in İsmail ve İshak adlı iki oğlunun dünyaya gelmiş olduğu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Înâyet itdi İbrâhîme Hallâk
Vücûda geldi İsmâîl ü İshâk (370)

1.1.1.5.5. Hz. İdris

Hz. Şit'ten sonra peygamber olan ve insanoğlunun hizmetine sunulan bilgilerde adı geçenlerden biri olan Hz. İdris, diğer peygamberlerle birlikte anılmıştır:

³¹ İskender Pala, *age.*, s. 183-184.

Bi-hakk-ı rifat-i İdrîs ü İsâ

Bi-hakk-ı mâcerâ-yı Nûh u Mûsâ (230)

1.1.1.5.6. Hz. İsa

İsrailoğullarının son peygamberi Hz. İsa göğe yükselişi, ölüleri diriltmesi gibi mucizeleriyle dikkate sunulmaktadır:

O bâlâya idüb İsâ gibi yol

Anâsır çâr-mîhinden berî ol (352)

Hz. İsa elini sürdüğü hastaları derhal iyi etmesinden dolayı Mesih lakabını almıştır. Ölüleri diriltmesi çeşitli benzetmeler konu olmuştur:

Gam-ı ışk eyledi mânend-i mevtâ

Gelüp itsün Mesîhâ gibi ihyâ (1964)

1.1.1.5.7. Hz. İshak

Hz. İbrahim'in ikinci oğlu olarak bilinen Hz. İshak mesnevide dokuz yerde geçmektedir. Hz. İbrahim'in Hz. İsmail ile birlikte iki oğlu olduğu aşağıdaki şekilde dile getirilmiştir:

İnâyet itdi İbrâhîme Hallâk

Vücûda geldi İsmâîl ü İshâk (370)

1.1.1.5.8. Hz. İsmail

Mesnevide dokuz yerde geçen Hz. İsmail, kurban edilmesi olayıyla ilgili olarak ele alınmıştır:

Buyurdı ceddüm İbrâhîme Sübhân

Didi kıl oğluñ İsmâîli kurbân (2872)

1.1.1.5.9. Hz. Muhammed

Eserin 123-174 arasındaki beyitleri naat bölümünü oluşturur. Bu bölümde Hz. Muhammed'in mucizeleri, ilmi vb. özellikleri üzerinde durulmuştur:

Şeh-i halvet-serây-ı *li maa'llâh*
Delîl-i sâlikân u mürşid-i râh

Sufûf-ı enbiyânuñ muktedâsı
Sunûf-ı evliyânuñ pîşvâsı

Nübüvvet kasrınıñ şâh-ı kebîri
Velâyet şehrinüñ mâh-ı münîri

Kanâat küncine pîr-i tarîkat
İbâdet gencine mîr-i şerîat

Şefîk-ı derdmendân u garîbân
Refîk-ı bî-kesân u bî-nasîbân

Mükemmel nesl-i Âdem hasretinden
Muhassal asl-ı âlem hılkatinden (123-128)

Resul-i Ekrem de Hz. Hatice'den olan ilk oğlu Kâsım'a nispetle Ebü'l-Kâsım künyesini almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in "taksim eden, bölüştüren" anlamına gelen "kâsım" kelimesinin sözlük anlamına da telmihte bulunan hadisleri bulunmaktadır:³²

Ne hikmetdür ki cümle ilm ü hikmet
Ebü'l-Kâsımdan oldu halka kısmet (141)

³² Mustafa Fayda, "Ebü'l Kasım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 10, İstanbul 1994, s. 332-333.

Hız. Muhammed'in Kabe'deki putları temizlemesi ve dünya hayatına ilgi göstermemesi de dikkatlere sunulmuştur:

Diline gelmez ide mihr-i dünyâ
Komadı Kabede asnâmı aslâ (156)

1.1.1.5.10. Hız. Musa

İsrailoğullarının peygamberlerinden bir olan Hız. Musa Allah ile görüşmesi, Hızır ile olan macerası gibi olaylarla yedi kez söz konusu edilmiştir:

Kimini yakdı envâr-ı tecellâ
Sücûda vardı sankim Tur-ı Mûsâ (3973)

1.1.1.5.11. Hız. Nuh

Büyük peygamberler arasında sayılan ve kendisine inanmayan kavmi tufan ile helak edilen Hız. Nuh iki yerde anılmaktadır:

Bi-hakk-ı rifat-i İdrîs ü İsâ
Bi-hakk-ı mâcerâ-yı Nûh u Mûsâ (230)

Hız. Nuh'un oğlunun da kendisine inanmaması ve bu yüzden helak olması aşağıdaki şekilde hatırlatılmıştır:

Dönersiz cümleñüz ferzend-i Nûha
Amân virmek sefâhatdur bu rûha (797)

1.1.1.5.12. Hız. Süleyman

Eserde altı yerde anılan Hız. Süleyman İsrailoğulları peygamberlerindendir. Karınca ile olan macerası, mühür olarak anılan yüzüğü, tahtı ve hükümdarlığı ilgili beyitlerde anılmasına neden olmuştur:³³

Dehânıdur meger möhr-i Süleymân
Anuñ agzına bakar ins ile cân (1559)

³³ Pala, *age.*, s. 359-360.

1.1.1.5.13. Hz. Yakub

Mesnevideki kahramanlardan biri olan Hz. Yakub, 129 yerde geçmektedir. Ayrıca sekiz yerde “Pîr-i Kenân” sıfatıyla anılmıştır:

Yüzi suyına Yakûb-ı Nebînüñ
Sözini âbdâr it ben gabînüñ (24)

1.1.1.5.14. Hz. Yunus

Üç gün üç gece balık karnında yaşayan Hz. Yunus, aşağıdaki beyitte bu macerayı hatırlatacak şekilde ele alınmıştır:

Balık karnındaki Yûnus misâli
Halâs itdi Hudâ-yı Zü'l-celâli (4331)

1.1.1.5.15. Hz. Yusuf

Hikâyenin başkahramanlarından olan Hz. Yusuf eserde ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır. Yusuf’un en çok zikredilen özelliği güzelliğidir:

Güzeller şâhı Yûsuf kaldı mahbûs
Visâli zevkına olmuşdı menûs (4100)

Hz. Yusuf’un rüya tabir etme yeteneği de olayların akışını etkileyen önemli hususiyetlerdendir:

Hemân-dem ahsen-i vech ile Yûsuf
Düşin tabîr itdi bî-tevakkuf (4296)

Yusuf bir gece rüyasında güneş ve ayla birlikte on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür ve bütün ruhların “Selam ve dua senin üzerine olsun” dediklerini duyar. Babası bu rüyadan hareketle Yusuf’un peygamber olacağını haber verir:

Dil-i Yakûbı Yûsuf eyledi şâd
Didi bir gün aña ey pîr-i irşâd

Bu gice on bir encüm mihr ile mâh
Sücûd itdi baña seyrümde nâgâh

İşitdüm cümle ervâh-ı enâmı
Çagırdı *es-salâtu ve's-selâm* ı (624-626)

1.1.1.6. Dört Halife

Mesnevide dört halifeden aşağıdaki şekilde bahsedilmiştir:

Beyân olunca mirâc-ı berîni
Safâlar sürdi ashâb-ı güzîni (227)

Hz. Ömer ile babası arasındaki olay aşağıdaki şekilde dile getirilmiştir:

Eger bâtil yola eylerse davet
Ömer gibi ataña itme hürmet (5096)

Hz. Ömer ile oğlu arasında yaşanmış olan bir olayı hatırlatmak üzere Hz. Ömer'in "ayıran" anlamına gelen "Faruk" lakabı zikredilmiştir:

Bilüñden inmiş oğluñ olsa bâgî
Aña Fârûk gibi ur çomagı (5095)

Hz. Ali cesaret, cömertlik, velilik gibi özellikleriyle eserde yer almıştır:

Sehâvetde şecâatde Alîdür
Vilâyetde velî dirseñ velîdür (238)

1.1.1.7. Sahabeler

Mesnevide geçen bir beyitte sahabeden ve ensardan hâkim ve fakih bir zat olan Ebâ Derdâ'dan söz açılmıştır:

Sahâbe kendüye ensâr ü avân
Ebâ Derdâ der-i fazlında derbân (173)

1.1.1.8. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

1.1.1.8.1. Ahiret

İsrafil'in Allah'ın emriyle kıyametin kopması için Sûr'a ilk defa üflemesinden ikinci defa üflemesine, daha sonra cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme kadar olan zaman veya Sûr'a ikinci kez üfürülüştten başlayıp ebedi olarak devam edecek olan zamana ahiret denir.³⁴

Huzûruñ var bakâ-yı âhiretde
Sürûruñ var sarây-ı âkıbette (3537)

1.1.1.8.2. Cehennem

Cehennem ateş, azap gibi özellikleriyle söz konusu edilir. Cehennemdeki ateş çeşitli benzerliklere konu olur:

Maâza'llâh ne âzerdür bu âzer
Cehennem ehlinüñ tâcına beñzer (2802)

Cennet ile cehennem karşıtlık oluşturur ve şair bu karşıtlıklardan faydalanarak çeşitli hayaller kurar:

O hûrîlerle cennetde safâda
Bu hicrânı cahîminde belâda (3392)

1.1.1.8.3. Cennet

Cennet içerisinde ağaçlar, çiçekler ve havuzların bulunduğu bağ, bahçe şeklinde hayal edilir. Bu özellikleriyle benzetilen olarak ele alınır:

³⁴ İsmail Karagöz, Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 13.

Yapıldukda o bâg-ı cennet-âbâd
Miyânında iki havz itmiş üstâd (3348)

Hulle cennet elbisesidir. Cennetteki hurilerin her birinin yetmiş kat hüllesi olacak ve her biri yetmiş renkte görünecekmiş:³⁵

Kamîsi hulle-i cennet gibidür
Sehâb-ı kulle-i rahmet gibidür (961)

Gılman, cennette hizmet eden delikanlılara verilen isim iken huri, cennetteki kızlara verilen isimdir:

Görinmez gözüme ol hûr u gılmân
Olursa şehper-i gayr ile perrân (10)

İnanişâ göre cennet “arş”ın sağ tarafındadır. Sekiz kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri Meva cennetidir. Yeşil zebercettendir. Bazı kaynaklarda bu ayrı bir cennet ismi değil de “sığınılıp barınılacak yer” anlamında cenneti niteleyen bir kavram olduğu ifade edilmiştir:³⁶

Alâkañ kalmadı dünyâda aslâ
İdündüñ Cennetü’l-Mevâyı mevâ (3535)

Rıdvan cennetin kapıcısı olan melektir. Bu özelliğiyle benzetilen olarak ele alınmıştır:

Saâdetle gelüp sultân-ı hûbân
Bu firdevs-i cinâna oldı Rıdvân (3312)

³⁵ Pala, *age.*, s. 190.

³⁶ Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (haz. Cemal Kurnaz), Birleşik Yayınevi, Ankara 2007, s. 84; Pala, *age.*, 84.

1.1.1.8.4. Mahşer

Bütün canlı varlıkların ölümden sonra Allah'ın emriyle dirilip toplanacakları yeri ifade eden mahşer hesap yeri olması dolayısıyla ele alınmıştır:

Şu dem kim kurula mahşerde mîzân
Bi-hakk-ı hüsn-i Yûsuf eyle ihsân (20)

Kur'an'daki bir ayetten hareketle kıyamette her şeyin Allah'a gelirken dağların da O'na doğru yürüyüp geleceği şeklinde yorum ortaya çıkmıştır:³⁷

Bu yüklerle develer kıldı reftâr
Kıyâmetdür yürür gûyâ ki kuhsâr (2103)

Kıyamet kelimesiyle aynı zamanda sevgilinin boyu kastedilir ve boyun ölçülü, düzgün ve güzel olduğu vurgulanır:

Kıyâmet kâmeti mevzûn u mergûb
Terâzûdan iner mümtâz-ı mahbûb (1378)

1.1.1.9. Diğer Unsurlar

1.1.1.9.1. Ecel, Ölüm

Ecele çare olmaz “Çaresiz gibi görünen her güç için bir çıkar yolu bulunur. Çaresi bulunamayan tek şey ölümdür.” anlamında bir atasözüdür:

Halâs olmaz ecelden bende vü şâh
Ölüme çâre yok *el-hükmü li'llâh* (957)

Can bir kuş olduğunda ecel de bu kuşu avlayacak olan bir doğan hâline gelir:

Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi
Anuñ da murg-ı cânın aldı gitdi (595)

³⁷ Hayreddin Karaman, *vd., age., C 4, s. 210.*

1.1.1.9.2. Peri

Peri çok güzel olması, uçması, göze görünmemesi gibi özellikleriyle genellikle benzetilen olmaktadır. Ayrıca perî-rû, perî-simâ, perî-ruhsâr, perî-peyker gibi birleşik kelimeler oluşturmuştur:

Figânum göklere irse yiri var
Görindi nâ-bedîd oldu perî-vâr (1732)

1.1.1.9.3. Ruh

Eskiden bir insanda iki ruh tasavvur olunurmuş. Rüyada gezeni rûh-ı revân, uyuyan adamla beraber yaşayanı rûh adını almış. Bir insan ölünce “Rûh-ı revânı arş-ı a’laya çıkar, rûh-ı bâkîsi kabir azabı çeker” denirdi ki tenâsüh ve hulûl mezhepleri bu zannın neticesidir. Hintlilerin bu felsefesi İran yoluyla Araplara, Türklere de geçmiştir:³⁸

Cihândan rihlet itse sâlik-i Hak
Olur rûh-ı revânı Hakka mülhak (460)

1.1.1.9.4. Şeytan

Melek iken Hz. Âdem’e secde etmek hususunda Allah’ın emrine uymadığı için Allah tarafından lanetlenmiş varlık olan şeytan insanları doğru yoldan saptırmaya çalışır:

Mukarrer olmuş iken rây-ı evlâd
Fesâd itdi gelüp şeytân-ı bîdâd (790)

Şeytana uymak “kötü bir şey yapma isteğine kapılmak, nefesine uyarak kötü bir iş yapmak, doğru yoldan ayrılmak” anlamında bir deyimdir:

Nebi ogulları şeytâna uydı
Karındaşın harâmî gibi soydı (815)

³⁸ Onay, *age.*, s. 326.

1.1.1.10. Çeşitli Dinler ile İlgili Unsurlar

1.1.1.10.1. İslam, Mümin, Müslüman, İman

Kalp iman ve inkâr mahallidir. Sufiler dinî hakikatler ve ilahi sırlar hakkında bilgiedinmenin yolu kalptir. Kalp Allah'ın evi olarak adlandırılmıştır:

İbâdet aynına olsa nazargâh

Olur her kalb-i mümin Kabetu'llâh (114)

İmana gelmek “İslamiyet’i kabul etmek; önceden bir düşünceyi savunmakta veya bir eylemi yapmakta direnmekte iken sonradan vazgeçerek kendisine söyleneni veya tavsiye edileni kabul etmek” anlamında bir deyimdir:

Sıdum asnânumı îmâna geldüm

Kapuña lutf ile ihsâna geldüm (4509)

1.1.1.10.1.1. Cami, Mescid

Kilise ile mescit arasındaki karşıtlık ile zulmet ile nur arasındaki karşıtlık ilişkilendirilmiştir:

Göñülden gitdi zulmet nûr toldı

Kelîsâlar bezendi mescid oldı (3476)

Hz. Yusuf’un dua ederken ortaya çıkan görüntü bir camiye hayal ettirmiştir:

Döner bir câmie cismi binâsı

Minâre ol iki dest-i duâsı (4522)

1.1.1.10.1.2. Gaza

Gaza Allah için yapılan savaştır. Gazaya giden Müslüman askerleri Fetih suresindeki zafer vaadinin kendileri için de gerçekleşmesini umarak sefer sırasında ve savaş boyunca bu sureyi çokça okumuş:³⁹

³⁹ Emin Işık, “Feth Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 12, İstanbul 1995, s. 456-457.

Kızıl sancak lisân-ı kâle beñzer
Gazâda Sûre-i Feth okur ezber (261)

1.1.1.10.1.3. Günah, Tevbe

Günah, Allah'ın emirlerini aykırı olarak görülen iş, dinî açıdan suç sayılan davranışlardır. Şair gönlünün nefsin arzularına düşkün olduğunu ancak ömür kısa ve dolayısıyla günahının da çok olduğunu ifade etmiştir:

Göñül ehl-i hevâ ömr ise kûtâh
Günâhum çokdur âh estagfîru'llâh (56)

Allah “Settârü'l-uyûb”tur, ayıpları örten, gizleyendir. Tevbe edenlerin günahlarını bağışlayandır:

Bilürsin sen o Settârü'l-Uyûbı
Bağışlar tevbe ile hep zünûbı (3657)

1.1.1.10.1.4. Hac

Bir beyitte hacceden Müslüman erkeklerin dikişsiz, beyaz bir peştamal ve omuza alınan bir havludan, kadınların ise bolca bir elbiseden ibaret olan ve kefeni andıran kıyafetlerinin ismi olan ihram benzetilen olarak kullanılmıştır:

Yüzi hâcîye beñzer geymiş ihrâm
Açılmış çihre gûyâ şâh-ı bâdâm (277)

Hac farızasını yerine getirmek için gerekli şartlardan biri olan tavaf da benzetilen olarak söz konusu edilmiştir:

Havâ yüzinde niçe murg-ı tayyâr
Tavâf eylerdi çâhı Kâbe-kirdâr (1193)

1.1.1.10.1.5. İmam

Miraç hadisesinin anlatıldığı bölümde Hz. Peygamber'in peygamberlere, velilere imam olması dile getirilmiştir:

İmâm oldu cünûd-ı enbiyâya
Gürûh-ı evliyâ vü asfiyâya (198)

1.1.1.10.1.6. Kâbe ve İlgili Mefhumlar

Kâbe Müslümanlar için kutsal olması, örtüsü, ibadet için tavaf edilmesi, İslamiyet'ten önce içerisindeki putlar gibi hususiyetleriyle konu edilmiştir:

Diline gelmez idi mihr-i dünyâ
Komadı Kâbede asnâmı aslâ (156)

Beyt-i Ma'mûr, Hz. Âdem'le Kâbe'nin bulunduğu yere indirilmiş, Nuh Tufanı'ndan sonra yine cennetteki yerine alınmıştır. Hâlen gökte Kâbe'nin tam hizasında bulunmaktadır. Burası meleklerin kıblesi ve tavaf ettikleri makamdır:⁴⁰

Cinâna beñzedi ol beyt-i mamûr
Bu iki dilrübâ Rıdvân ile hûr (3687)

Hac veya umre sırasında ihrama giren kişinin şartları tamamladıktan sonra okuduğu duadan bir bölüm olan "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" "Allah'ım emret, emrine hazırım" anlamına gelir:

İrişdi Kabe-i maksûda çün peyk
Didi *lebbeyk Allâhümme lebbeyk* (1564)

Kâbe'nin yanında bulunan kuyudan çıkan su ol an Zemzem iki beyitte söz konusu edilmiş ve çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

⁴⁰ Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C 2, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2017, s. 225-227.

Belâ vü mihnete sabr eyle dâyim
Turı tur Âb-ı Zemzem gibi tâ kim (833)

Kâbe'nin üzerini örten siyah örtü sevgilinin yanağını ve yüzünü örten siyah saçlara benzetilmiştir:

Kara saçın gören cânlar ider cûş
İzârı Kabesin itmiş siyeh-pûş (3945)

Hız. Yusuf'un güzelliği nedeniyle herkesin etrafında dönmesi, Kâbe'nin Müslümanlar için ziyaret yeri olmasına benzetilmiştir:

Nedendür Kâbe-i zâtuında şevket
Ki olmuşsin ziyâretgâh-ı ümmet (2362)

Müslümanların ilk kıblesi, Hız, İsa'ya kadar birçok peygamberin namaz kıldığı ve Allah'tan vahiy aldığı, Kudüs'te yer alan Mescid-i Aksâ Hız. Muhammed'in Miraç hadisesi anlatılırken zikredilmiştir:

Nesîm-i subh gibi yola girdi
Hemân-dem Mescid-i Aksâya irdi (197)

1.1.1.10.1.7. Kible, Kiblegâh

Zeliha puta tapmaktadır. Bir gün putu alıp ona “kiblegâhım, secdegâhım” diye seslenerek yardım ister:

Didi ey kiblegâh u secdegâhum
Azîzüm mesnedüm pûşt ü penâhum (4457)

Kible-nümâ “kibleyi gösteren alet” yani pusuladır. Beyit yolculuğu çıkarken pusulanın kullanıldığını düşündürmektedir:

Çıkup terk-i diyâr itmek göründi
Gözüm kible-nümâsı Şâma döndi (290)

1.1.1.10.1.8. Kurban

Eserde Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmesi hadisesi anlatılmıştır:

Buyurdı ceddüm İbrâhîme Sübhân
Didi kıl oğluñ İsmâîli kurbân (2872)

Kurbanı olmak “uğruna ıstırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek” anlamında bir deyimdir:

Kimüñ kulu kimüñ kurbânı olduñ
Kimüñ şâhı kimüñ sultânı olduñ (987)

1.1.1.10.1.9. Mihrap, Minare

Camilerin kible tarafında bulunan, cemaatle namaz kılınırken imamın durduğu, genellikle duvardan dışa doğru çıkıntılı yer olan mihrap şekil yönünden kaş için benzetilen olmuştur:

Kaşı mihrâbını kılmış müzeyyen
Gözinüñ sürmesin itmiş muayyen (1999)

Camilerde müezzinin ezan okumasına mahsus bir veya birden çok şerefeli, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı olan minare dua eden bir insanın ellerini yukarı doğru kaldırmasıyla ortaya çıkan görüntüye benzetilmiştir:

Döner bir câmie cismi binâsı
Minâre ol iki dest-i duâsı (4522)

1.1.1.10.1.10. Namaz

Kirpiklerin saf hâlinde sıralanmış oluşu namaza durmuş insanlar görünümü tasavvur ettirmiştir:

Elin açmış iki zülfi niyâza
İki saf kirpügi turmuş namâza (2000)

Şair kamet kelimesinin her iki anlamından faydalanarak namaza kalkılması için okunan kamet ile sevgilinin boyu arasında ilişki kurmuştur:

Namâza kâmet olsa anda her bâr
Gelür gönülme kadd ü kâmet-i yâr (1954)

1.1.1.10.1.11. Oruç

Eserde meh-i rûze ifadesiyle oruç ayından bahsedilmiş ve bu ayın değerli olduğu vurgulanmıştır:

Meh-i rûze gibi kadre irişdüm
Bu cumhûr-ı ahıbbâyâ karışdum (2298)

Kadir Gecesi'nin ramazan ayında olması ve ramazan ayının hilalin görünmesiyle başlaması çeşitli benzetmelere neden olmuştur:

Sıyâm ayına beñzer kadri âlî
İki kaşı iki idüñ hilâli (1716)

1.1.1.10.1.12. Zekât

İslam'ın beş şartından biri olan zekât mal ve paranın İslam şeriatına uygun olarak paklığını ve helallliğini temin etmek için her yıl kırkta birinin sadaka olarak dağıtılmasıdır. Şair iltifatın kesilmesinin güzelliğin zekâtının verilmediği anlamına geldiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla da günaha girileceği belirtilmiştir:

Vebâle girme kesme iltifâtın
Sezâvârına vir hüsnüñ zekâtın (3181)

1.1.1.10.2. Küfr, Kâfir, Ateşperest

Küfr, Hz. Peygamber ve onun Allah'tan getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlamak, tevatür yoluyla bize ulaşmış bulunan hükümlerden birini ya da birkaçını inkâr etmek demektir:

Mihakk oldu elinde söyledi taş
Nuhâsın ehl-i küfrün eyledi fâş (163)

Pervane sürekli ateşin etrafında olduğu için bir ateşperest olarak nitelendirilmiştir:

Didi pervâneye ey ışk mesti
Mahabbet bezminüñ âteş-peresti (3526)

1.1.1.10.2.1. Çan

Eserde iki beyitte kilise çanından bahsedilmektedir. Akşam olduğunu ifade etmek için çanların sustuğu belirtilmiştir:

Dilin tutdı derây-ı deyr-i küffâr
Sesin kesdi horos-ı dehr-i mekkâr (3499)

1.1.1.10.2.2. Deyr, Kilise

Daha çok dağ tepelerinde veya kasabaların dışında kurulmuş, Hristiyan rahip ve rahibelerinin yaşadığı bina veya birçok binadan ibaret manastır olan deyr tasavvufi anlamda dünya demektir:⁴¹

Bakâsuz nakşa bakup kalma zînhâr
Bu deyr-i âleme meyl itme deyyâr (458)

Kiliselerin duvarlarındaki resimler ve nakışlar çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

⁴¹ Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü* (çev. Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 103-104.

Göz açdı kaldı avretler hemânâ
Misâl-i nakş-ı tasvîr-i kelîsâ (3951)

1.1.1.10.2.3. Put

Zeliha putlara tapmaktadır ve Yusuf ile buluştuğu sırada evde bulunan putların üstünü örter. Bu duruma şaşırان Yusuf onu eleştirir:

Didi cânsuz sanemden utanursın
Yazuklar saña mabûdum sanursın (3815)

İslamiyet'ten sonra Kâbe'deki putların temizlenmesi hadisesine de telmih yapılmıştır:

Diline gelmez idi mihr-i dünyâ
Komadı Kabede asnâmı aslâ (156)

1.1.1.10.2.4. Zünnâr

Hristiyan keşişlerin çıplak tenin üzerine bağladıkları kıldan kaba ve sert kuşak olan zünnâr Hristiyanlığın alametlerindendir.⁴² Eserde bir beyitte kullanılan bu kelime sanem, derây, deyr, küffâr kelimeleriyle tenasüp oluşturmuştur:

Sanemler sındı hep kat oldu zünnâr
Dilin tutdı derây-ı deyr-i küffâr (3473)

1.1.2. Tasavvuf

Taşlıcalı Yahyâ Bey iftiralar karşısında çok acı çekmiş ve kendini tamamen tasavvufa vermiştir. Şeyhi Uryânî Mehmed Dede'ye bağlanmış ve hayatında bir değişim meydana gelmiştir. Bu dönemden sonra yazdıkları daha ziyade dinî-tasavvufi ve rindane özellik göstermektedir.⁴³

⁴² Pala, *age.*, s. 428; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 398.

⁴³ Çavuşoğlu, *agm.*, s. 345; Sağlam, *age.*, s. 30.

1.1.2.1. Abdal, Kalender

Abdal, kalender, derviş eş anlamlı kelimeler olarak kullanılmıştır. Yalın ayak, başı açık gezginlik yapan bu insanlar saç sakal tıraş edip, dilenmek, köy köy gezmek gibi hususiyetlerinden bahsedilir:

Kimi kat-ı alâka itdi fi'l-hâl
Sabâ-veş taga düşdi oldı abdâl (3972)

Dünyada kıtlık olması, bitki yetişmemesi nedeniyle dünyanın bir kalender gibi görüldüğü ifade edilmiştir:

Vücûd-ı sebzevât olmadı aslâ
Kalender sûretine döndi dünyâ (4606)

1.1.2.2. Bâtın, Zahir

Zahir ve bâtın karşıt anlamlı kelimeler olarak kullanılır. Zahir görüneni, meydanda olanı ifade ederken bâtın gizli, görünmeyeni temsil eder:

Orada sevdüğün alâ vü ednâ
İderler zâhir ü bâtın temâşâ (325)

1.1.2.3. Bela

Tasavvufi anlamda bela, Hakk'ın kulunu denemesi; bu amaçla onu sıkıntıya sokması ve azap çektirmesi anlamına gelir. Kulun Hakk'a yakınlığı, ondan gelen eza ve cezalara samimi bir şekilde katlanması nispetinde olur.⁴⁴ Eserde bu düşünceyi dile getiren beyitlere rastlanır:

Belâdur cânib-i Hak imtihânı
Erenler bir ganîmet bildi anı (836)

⁴⁴ Uludağ, *age.*, s. 71.

1.1.2.4. Can Gözü

İnsanın gayb ve ilahi âleme ait unsurları görmesini sağlayan kalp gözü “can gözü” şeklinde kullanılmıştır. Kalp gözünün görmesi için üzerindeki tozların silinmesi gerekir. Bu toz ile kastedilen de toz toprak içinde olan vücut yani maddi unsurlardır.⁴⁵

Yirinde ko vücûd-ı hâksârı
Safâ bul cân gözinden sil gubârı (2881)

1.1.2.5. Cezbe

Cezbe, İlâhi inayetin gereği olarak Cenabıhakk’ın kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine çekmesi ve yaklaştırması anlamına gelir.⁴⁶ Tasavvufta hakikate erişmek aşk ile cezbeyle gelmek vasıtasıyla gerçekleşir:

Kulûb-ı âşîkîne cezbe saldı
Görenler ışk deryâsına taldı (1408)

1.1.2.6. Elest

İnsanlar yeryüzünde yaratılmadan evvel Allah ile insan ruhları arasında meydana gelen Hakk’ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorduğu, ruhların da "Evet, öyledir" diye cevap verdikleri meclise bezm-i elest denir.⁴⁷ Şair bir beyitte bu olayı hatırlatmıştır:

Eyâ deyr-i cihân sûret-peresti
Eyâ bezm-i gamuñ mest-i elesti (2977)

1.1.2.7. Fakr

Bir hadiste “Fakr, benim fahrimdir. Diğer peygamberlere onunla övünürüm.” buyrulduğu rivayet edilmiştir. Bu hadisten dolayı tasavvufta fakr önemli bir yer

⁴⁵ age., s. 205.

⁴⁶ age., s. 89.

⁴⁷ age., s. 75.

tutmuştur. Bu yoksulluk maddi değil manevidir. Yani kendinden geçmek ve kendini Allah'ta yok etmektir:⁴⁸

Bizüm ecdâdumuz hep enbiyâdur
Cihânda fahrumuz fakr u fenâdur (2679)

1.1.2.8. Fena, Bakâ

Tasavvufi anlamda fena insanın kendinden ve bütün masivadan geçip birlik denizine dalması, maddi varlıktan sıyrılıp Hakk'a ulaşma demektir. Ancak şair dünyaya ait her şeyi fenanın unsurları olarak anlatır. Bakâyı bulabilmek için fenayı terk etmek gerekir:⁴⁹

Kodı hep arş u ferş ü mâsivâyı
Fenâyı terk idüp buldı bakâyı (215)

Fena ile bakâ karşıtlık oluşturur. Yokluk aynasına bakamaz veya yokluk ile bakılık birlikte olmaz anlamlarına gelebilecek mısra da “bakâ bilmez” ifadesiyle söz oyunu yapılır:

Şu kim hâl ide hâl-i enbiyâyı
Bakâ bilmez bu mirât-ı fenâyı (4943)

1.1.2.9. Gayb

Gayb görünmeyen, bilinmeyen, görünürde olmayan hâl demektir. Duyu organları ve akılla bilinmeyen, görülmeyen varlıklar ve bunların bulundukları âleme gayb âlemi veya manevi ve ruhani âlem denir:⁵⁰

Tecellî eyledi lâ-şekk ü lâ-reyb
Görindi nûr-ı ayn-ı âlem-i gayb (1967)

⁴⁸ Pala, *age.*, s. 134.

⁴⁹ Uludağ, *age.*, s. 70; Karagöz *vd.*, *age.*, s. 174.

⁵⁰ Uludağ, *age.*, s. 144.

Ricâl-i gayb, gayb erenleri yerine kullanılan bir tabirdir. Üçler, yediler, kırklar bu cümledendir. Tasavvufa ait eserler göre her biri Allah tarafından manevi idareye memur olan bu gayb erenleri, birbirinin emir ve iznine tabi bulunanları, halktan gizli olanları, halk ile beraber bulundukları hâlde tanınmayan, bilinmeyenleri, derece cihetiyle birbirine nispetle aşağı ve yüksek derecede bulunanları vardır. Bu manevi derecelerin yükseği “Kutbiyyet” onun da üstü “Kutbiyyet-i Kübra” da denilen “Gavsıyyet”tir.⁵¹

Seni beñzer vilâyetlerde nâgâh
Ricâl-i gayba hem-râh itdi Allâh (1130)

1.1.2.10.Hakikat

Tasavvufta hakikat Allah’a erişme yolundaki dört makamdan üçüncüsünün adıdır. Diğerleri şariat, tarikat, marifet’tir. Bu makamda kul, Cenabıhakk’ın sıfatlarını, kâinattaki tasarruf ve iradesini, gizlediği ve açıkladığı şeyleri, kaza ve kaderi müşahade eder.⁵²

Tarîkat âleminüñ reh-nümûnı
Hakîkat sözlerinüñ zû-fünûnı (1709)

Hakke’l-yakîn, salikin yalnızca ilim yönünden değil aynı zamanda hâl ve müşahade yönünden de Hak’ta fani ve Hak ile baki olması demektir. Hakke’l-yakîn üç yakîn türünden biridir. İnsanın öleceğini bilmesi ilme’l-yakîn, ölüm döşeğine düşüp can çekişmesi ayne’l-yakîn, ölümü tatması ve ölüm olayını yaşaması hakke’l-yakîndir.⁵³

Baña hakke’l-yakînünde turag it
Gider şek noktasın cândan ırag it (47)

1.1.2.11.Keşf ü Keramet

Sufilere göre maddi ve duyulur âlemden gelen tesir, kir ve pas kalbin gayb âlemini görmesine engel olan bir perde oluşturur. Riyazet ve tasfiye ile bu perde kalkınca gayb ayan beyan görülür. Bu perdenin açılmasına, yani kalp gözünün açılmasına keşf denir.

⁵¹ Pala, *age.*, s. 148-149; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü 3*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 38.

⁵² Ayverdi, *age.*, s. 1165.

⁵³ Uludağ, *age.*, s. 153-154.

Keramet ise peygamberlik iddiasıyla ilgisi olmaksızın bir kişide harikulade bir hâlin zuhur etmesidir:⁵⁴

Bunı keşf ü kerâmet ehli eyle
Vücûdın vecd ü hâlât ehli eyle (402)

1.1.2.12.Mâsivâ

Mâsivâ Allah'tan gayrı her şey, Allah'tan başka bütün varlıklar demektir. Mâsivâdan geçmek kendini Allah'a vermektir:⁵⁵

Muhassal geçmeyince mâsivâdan
Görinmez nesne dîdâr-ı Hudâdan (216)

Kayd-ı mâsivâ, kayd-ı âlem, kayd-ı cihân, kayd-ı dünya gibi tamlamalarla dünyaya ait bağlar kastedilerek bu bağlardan kurtulmak gerektiği ifade edilmiştir:

Ferâmûş eyle kayd-ı mâsivâyı
Yüri bîgâne kıl her âşinâyı (1815)

1.1.2.13.Melamet

Melamet kınama, serzeniş, azarlama gibi anlamlara gelir. Hak yolda yürüyenlerin kınanmayı daima göze almaları ve buna aldırış etmemeleri gerekir. Özellikle âşıklar aşkları uğruna her türlü kınanmayı göze alırlar. Hatta bu durumdan zevk almaya başlarlar:⁵⁶

Tokındıkca aña seng-i melâmet
Binâ-yı ışıkmı eyler imâret (3170)

⁵⁴ *age.*, s. 211, 213.

⁵⁵ Pala, *age.*, s. 263.

⁵⁶ Uludağ, *age.*, s. 241-242.

1.1.2.14.Nefs

Nefs, tasavvufta kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların bulunduğu mahal olarak tanımlanır. Bu anlamdaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücahede kılıcıyla katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Kınanmış, ayıplanmış nefsin istekleri yerine getirilmez:⁵⁷

Gözünüz ayn-ı tâatdan ayırmañ
Rızâ-yı nefs-i mezmûmı kayırmañ (4946)

Nefs korkunçluğu ve azgınlığı dolayısıyla dev, yılan ve ejderhaya benzetilir. Nefs ile mücadele etmek için sabırlı olmak gerekir:

Sabûr ol ejdehâ-yı nefsi öldür
Makâm-ı vahdete varan bu yoldur (3670)

Nefs-i emmâre, kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri yerinde kullanılan bir ifadedir. Nefsin yedi makamından biridir. Kur'an'da Hz. Yusuf'un dilinden şöyle buyurulmaktadır: "Ben nefsimi temize çıkaramam. Kuşkusuz nefis kötülüğü durmadan emreder." (Yûsuf/53):⁵⁸

Saña bu nefs-i emmâre olur mâr
Seni mesmûm ider zinhâr zinhâr (2982)

1.1.2.15.Riya

Riya, Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları kendini beğendirmek ve insanlara göstermek amacıyla yapmak demektir. Gerçek aşk Hak rızası için yapılmayan ihlassız işler ve samimiyetsiz ibadetler için ateş olarak düşünülmüştür:⁵⁹

Mahabbet tîg-i kayd-ı mâsivâdur
Mahabbet âteş-i kasr-ı riyâdur (362)

⁵⁷ age., s. 274.

⁵⁸ Karagöz vd., age., s. 522-523.

⁵⁹ age., s. 559.

1.1.2.16.Riyazet

Riyazet salikin canının istediği şeyi yapmaması, nefsiyle zıtlaşması, nefsin arzuladığı şeyi yapmaması, arzu etmediği şeyi yapması, kısaca nefis ile cenk etmesidir. Çile çekmek, erbâin çıkarmak, sefere çıkmak, inzivaya çekilmek riyazet şekilleridir. Riyazet yapanlara ehl-i riyazet denir. Eserde bir beyitte riyazet söz konusu edilmiştir:⁶⁰

Riyâzet bî-riyâ olmak gerekdür
Mahabbet pîşvâ olmak gerekdür (1459)

1.1.2.17.Sabır, Kanaat, Tevekkül

Suret âlemi dünya demektir. Dünyayı terk edip mana âlemine yol alabilmek için sabırlı olmak ve Allah'ın katında olana güvenmek ve ona sığınmak gerekir:

Ko sûret âlemini gözle manî
Tevekkül ehli ol sabr eyle yanî (2199)

1.1.2.18.Taalluk, Uzlet

Taalluk dünya ilgisi, dünya bağıllığı, maddi ve dünyevi işlere bağlı olmak demektir. Bu, saliki Allah'a giden yolda hareket etmekten alıkoyar.⁶¹ Maddi ve dünyevi işlerden feragat edip uzlete çekilmeyle taalluk kelimesindeki lam harfinin çengeli ortadan kalkar:

Ferâgat âleminde uzlet itmiş
Taalluk lâminuñ kullâbı gitmiş (4197)

1.1.2.19.Tarikat ve İlgili Mefhumlar

Mutasavvıflara göre tüm insanlar, hatta bütün yaratıkların alıp verdiği nefesler sayısınca Allah'a giden yol vardır. İlk devirde sufiler, kendilerinde daha deneyimli olanlardan faydalanmakla birlikte bugün bildiğimiz anlamda tarikat kurmamışlar, her biri kendine göre bir yol tutmuştur. Daha sonra bu yollar tarikat adıyla müesseseseleşmiştir:⁶²

⁶⁰ Uludağ, *age.*, s. 297-298.

⁶¹ Seccâdî, *age.*, s. 451.

⁶² Uludağ, *age.*, s. 343-344.

Budur âlemde vaz-ı âkilâne
Tarîkat yollarına ol revâne (5104)

1.1.2.19.1. Hırka

Hırka dervişlerin giydikleri üst elbisesidir. Kalın kumaştan yapılır ve yaz kış giyilir. Başını hırkaya çekmek “çevresiyle ilgisini kesip kendi âleminde yaşamak, inzivaya çekilmek, derviş olmak, dünyaya, dünyanın gafletine bağlanmaktan kurtulmak” anlamında bir deyimdir.⁶³

İdüp sîmurg-ı zevkî zühdin izhâr
Başını hırkaya çekdi keşef-vâr (2233)

1.1.2.19.2. Dergâh, Hânekâh

Tarikat mensubu şeyhlerle dervişlerin ikametgâhı olan, zikir ve ibadet edilen tekkelere dergâh denir. İçerisinde tarikatın gereğine göre yaşanan bu mekânlar, aklın değil aşkın önemli olduğu yerlerdir:

Bu râyı ayn-ı akl itmez nazargâh
Hemân abdâl-ı ışkuñdur bu dergâh (2394)

Tekkenin büyüğüne hânekâh denir. Hem kuruluş hem de değeri bakımından tekkeden üstündür. Çoğunlukla pir makamı olur:

Yed-i kudretde zât-ı pâki şemşîr
Vücûdî hânekâh-ı vahdete pîr (267)

1.1.2.19.3. Pir, Mürşit

Pir bir tarikatın kurucusu kabul edilen kişidir. Mürşit ise Hak ve hakikate erişme yolunda müritlerine örnek olan, onları irşat eden, rehberlik eden kimsedir:

Kanâat küncine pîr-i tarîkat
İbâdet gencine mîr-i şerîât (126)

⁶³ Şentürk, *age.*, s. 100-101.

1.1.2.19.4. Mürîd

Tarıkata giren ve şeyhe bağlanan, kendi iradesini Hakk'ın iradesine terk edebilmek için bir mürşitin terbiyesine giren kişiye mürid denir. Aşk müritleri irşat sahibi yapan bir mürşittir:

Mürîdi kâbil-i irşâd ider ışk
Velâyet kasrını âbâd ider ışk (1612)

Tarikat mensupları kalbin temizlenmesi ve nefs-i emmârenin kırılması için kırk gün bir hücreye kapanıp halvet ve ibadetle iştigal etmelerine “erbâine girmek” denir:

Mürîdin koymayınca erbâine
Getürmez mürşid-i kâmil yakîne (1870)

1.1.2.19.5. Sema

Sema, Mevlevi dervişlerinin ney, kudüm ve özel bir usulle dönerek icra ettikleri zikir ve ayinden oluşan dinî bir rakstır. İlkel dinlerde de görülen bu raks biçimi zamanla idealize edilerek Mevlevi semaı hâline gelmiştir. Buradaki sema kâinatın ve hatta her bir zerrenin devir ve hareketini temsil eder:⁶⁴

Semâ u raks idüp girdâb gibi
Turı geldi yerinden âb gibi (1194)

1.1.2.20. Tecelli

Gaybdan gelen ve kalpte ortaya çıkan nurlar, Allah'ın kudretinin ve sırlarının insanlarda veya nesnelerde görünmesi olarak tanımlanan tecelli salike bazen cezbe bazen sükûn verir:

Vücûdı bahr-i ıška taldı kaldı
Tecellî âlemi aklını aldı (2887)

⁶⁴ Pala, *age.*, s. 348-349.

Bu arada Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda Allah ile söyleşmesi ve Allah'ın tecellisi çeşitli yollara hatırlatılmıştır:

Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr
Gel ey âşık tecellî yirüdü Tûr (1349)

1.1.2.21. Terk

Terk, tasavvufta Allah'tan başka her şeyi gönlünden çıkarma anlamına gelir. Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî ve terk-i terk olmak üzere dört derecesi vardır:

Kodî hep arş u ferş ü mâsivâyı
Fenâyı terk idüp buldı bakâyı (215)

1.1.2.22. Vahdet, Kesret

Tasavvufta kesret, varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir. Vahdet ise bütün varlıkların varlıklarını Tanrı varlığından var olmuş bilmek, hepsinde Tanrı'nın kudretini, yaratışını, tasarrufunu, lütfunu, kahrını görmektir.⁶⁵ Bu yönüyle kesret bir bela iken vahdet bir safa olarak düşünülür:

Hatâdur kâmile kesret belâsı
Devâdur âkile vahdet safâsı (379)

Vahdet makamına varmak için sabırlı bir şekilde davranarak nefsin isteklerinden kurtulmak gerekir:

Sabûr ol ejdehâ-yı nefsi öldür
Makâm-ı vahdete varan bu yoldur (3670)

1.1.2.23. Vilayet

Allah'ın kulu dost edinmesi, kulun tüm işlerine yönetmesi, kulun Allah'ı dost edinmesi ise yalnız O'na kulluk etmesi ve boyun eğmesine vilayet denir:

⁶⁵ *age.*, s. 238.

Sehâvetde şecâatde Alîdür
Vilâyetde velî dirseñ velîdür (238)

Cenabıhakk'a manevi yakınlık kesbeden salih kula veli denir. Veli ile Allah arasında gizli bir anlaşma vardır:

Ki bu masûm-ı mazlûmuñ velî-vâr
Cenâb-ı Hakk ile gizlû dili var (1305)

1.1.2.24.Vird, Zikr

Vird, tarikat büyükleri tarafından ayet ve hadislerden de bazı parçalar alınmak suretiyle meydana getirilen hususi dualardır. Bu virdler tarikatlarda bir çeşit ders sayılır. Bu dualar günün ve gecenin belli saatlerinde topluca veya ferden yüksek veya alçak sesle okunabilir. Ayrıca vird edinmek "bir şeyi sık sık söylemek, dilinden düşürmek" anlamında bir deyimdir.⁶⁶

Dilinde vird idinmiş nâm-ı Hûyı
Teveccüh eylemiş mihrâba rûyı (4193)

Zikr de vird gibi dervişlerin Allah'ın belli adlarının muayyen sayıda tekrar edilmesine verilen isimdir:

Habîbu'llâh ile hayl-ı ahibbâ
Cemelde cismi dilde zikr-i Mevlâ (4892)

1.1.2.25.Zahit, Sofi

Zahit, dünyaya rağbet etmeyen, dünyadan el etek çekerek kendini bütünüyle ahirete ve Hakk'a veren, mala, mülke, makama ve şöhrete değer vermeyen, ahireti dünyaya tercih eden kimsedir.⁶⁷

⁶⁶ Pakalın, *age.*, s. 595; Uludağ, *age.*, s. 381-382.

⁶⁷ Uludağ, *age.*, s. 389.

Göz ile kaşı nâza itse el bir
İderdi zâhid-i sad-sâli teshîr (3364)

Şair evlerin kubbelerinin oluşturduğu görüntünün sofilerin başlık olarak kullandıkları taşlara benzediğini söyler:

Kıbâbı cümlesinüñ pür-mehâbet
Çü tâc-ı sôfiyân-ı ehl-i hâlet (4576)

1.2. Cemiyet

1.2.1. Şahıslar

1.2.1.1. Tarihî Şahsiyetler

1.2.1.1.1. Ebu Leheb

Eserin naat bölümünde Ebu Leheb'den bahsedilmiştir. Ebu Leheb, Hz. Peygamber'in amcası ve en azılı düşmanlarından biridir. Şair “alev babası” anlamına gelen isminden hareketle bir söz oyunu yapmıştır:

Ziyâ-yı şems-i nûrından müretteb
Söyündi gitdi nâr-ı Bû-Leheb hep (148)

1.2.1.1.2. Kanuni Sultan Süleyman

Mesnevide aşağıdaki beyitle başlayan Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili bir methiye bölümü bulunmaktadır:

Şeh-i sâhib-kırân Sultân Süleymân
Emîr-i darb u harb u merd-i meydân (236)

1.2.1.1.3. Mevlânâ

Mevleviyye tarikatının kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bir beyitte zikredilmiştir. Şair aşkın önemini vurgulamak için mesnevi ilmini öğrenmek için Mevlânâ'nın yanına giden bir kişiye Mevlânâ önce aşk kitabını okumasını söylediğini belirtir:

Varup bir kişi Mevlânâ-yı Rûma
Dimiş ey şeyh olan şehr-i ulûma (1453)

1.2.1.1.4. şeyh Kerhî

Zahitliğiyle tanınan Iraklı sufi şeyh Kerhî, bütün malını terk etmiş ve bu özelliğiyle daha sağlığında zaviyesi herkesin rağbet ettiği bir yer hâline gelmiştir:

Kemâl-i zühd ile meşhûr u mevkûf
Salâhı şeyh-i Kerhî gibi marûf (279)

1.2.1.1.5. şeyh Sâfi

Safeviyye tarikatının kurucusu şeyh Safiyyüddin Erdebîlî eserde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

Meh-i Kenân misâl-i şeyh Sâfi
Kodî hâlinde künc-i itikâfı (4329)

1.2.1.2. Tarihî-Efsanevi şahsiyetler

1.2.1.2.1. Dahhak

Zulmün timsali olarak tanınan İran Pişdadiyan sülalesi hükümdarlarından Dahhak, aşağıdaki şekilde ele alınmıştır:

Yaşıdur âb-ı rûy-ı âşık-ı pâk
Misâl-i gevher-i şemşîr-i Dahhâk (1152)

1.2.1.2.2. Erdişir

Eski İran hükümdarlarının birkaçının adı olan Erdişir'in kelime anlamı “öfkeli aslan”dır.⁶⁸ şair bu durumdan faydalanarak kelime oyunu yapmıştır:

Eger şirâne baksa Erdişire
Düşürür sâye-veş hâk-i hakire (239)

⁶⁸ Pala, *age.*, s. 128.

1.2.1.2.3. Ferhad

Şirin'in aşkıyla Bisütûn adlı dağı delmesiyle tanınan Ferhad, mesnevide bu hikâyeyi hatırlatmak üzere ele alınmıştır:

İder murgân-ı mihnet anda feryâd
İnilder bisütûnda sanki Ferhâd (708)

1.2.1.2.4. Hâtem-i Tâý

Cömertliğiyle ünlü Hatem-i Tâý, mesnevide bu özelliğiyle karşılaştırma yapmak amacıyla ele alınmıştır:

Sehâda Hâtem-i Taydan ziyâde
Eban an ced emir ü şâh-zâde (1469)

1.2.1.2.5. İs

Hız. İshak'ın büyük oğlu olan ve Rum neslinin atası kabul edilen İs, eserde altı yerde zikredilmiştir:

Zuhûra geldi bir günde iki hûb
Öñürdi İs togdı soñra Yakûb (383)

1.2.1.2.6. İskender

Yecûc ve Mecûc kavmine set yapması dolayısıyla bilinen İskender, aşağıdaki şekilde ele alınmıştır:

Bu dünyâ fitne-i Yecûca beñzer
Olur ışk aña bir sedd-i Sikender (4230)

İskender'in Hızır ile birlikte Âb-ı Hayat'ı aramaya gitmesi de mesnevide işlenen hususlardandır:

Hemân İskender olur kâyinâta
Akar göñli anuñ âb-ı Hayâta (3051)

1.2.1.2.7. Kahraman

İran'ın Pişdadiyan sülalesinden olan ve birçok insanı öldürmesiyle “Kâtil” lakabıyla anılan Kahraman da mesnevide yer almıştır.⁶⁹ Nefs için bir benzetilen olarak kullanıldığı görülmektedir:

Kişi kim Kahramân-ı nefsi basdı
Meh-i nev gibi tîgin arşa asdı (3467)

1.2.1.2.8. Karun

Kur'an-ı Kerim'de de adı anılan cimriliğin, zenginliğin timsali Karun⁷⁰ mesnevide dört yerde geçmektedir. Tanıklarda servetinin çokluğu söz konusu edilmiştir:

Gazâ yolında ashâb işin işler
Kulına mâl-i Kârûnı bağışlar (254)

1.2.1.2.9. Leyla ve Mecnun

Meşhur aşk hikâyelerinin kahramanları olan Leyla ve Mecnun mesnevide anılmışlardır. Benzetilen olarak kullanılan bu isimlerle hikâye hatırlatılmıştır:

Benefşe bagda manend-i mecnûn
Gam-ı leylâ ile tururdı mahzûn (2130)

Sözi halka olur sihr ile efsûn
Yüzi eyler niçe leylâyı mecnûn (3927)

1.2.1.2.10. Lokman

Hikmet ve hekimliğin piri olarak kabul edilen Lokman Hekim, eserde bahsi geçen kişilerdendir:

Olur halkun çoğı derdine Lokmân
Gelür tahsîl-i maksûd ana âsân (4455)

⁶⁹ *age.*, s. 226.

⁷⁰ Pala, *age.*, s. 230.

1.2.1.2.11. Mani

Maniheizm dininin kurucusu Mani, resim sanatındaki yeteneğiyle şöhret bulmuştur. Mesnevîde bu yeteneği nedeniyle benzetilen olarak kullanılmıştır:

Olursın suya Mânî gibi nakkâş
Yedi deryâdan olmaz dâmenüñ yaş (1879)

1.2.1.2.12. Nemrud

Hız. İbrahim'i ateşe atmasıyla tanınan Babil hükümdarı Nemrud, eserde söz konusu edilen kişilerdendir. Nemrud zalimlik ve imansızlık için bir sembol olmuş ve bu yönüyle ele alınmıştır:

Çıkar benden bu Nemrûdî kabâyı
Baña gün gibi geydür bir abâyı (3027)

1.2.1.2.13. Numan

Bir gezinti sırasında gördüğü gelincik çiçeklerinin korunmasını istediği için bu çiçeğe “lâle-i numân” adı verilen hükümdarın ismi⁷¹ bir yerde bu çiçekle ilgili olarak anılmaktadır:

Deve izinde resm-i pâ-yı ester
Çanakda lâle-i numâna beñzer (2161)

1.2.1.2.14. Rüstem

Kahramanlık, yenilmezlik sembolü İranlı savaşçı Rüstem, mesnevîde benzetilen olarak kullanılmıştır. Babasının adı Zal'dir:

Yeñi bol câme ile fârîgu'l-bâl
Turur çâderde gûyâ Rüstem-i Zâl (2184)

⁷¹ Onay, *age.*, s. 259.

1.2.1.2.15. Şeddad bin Ad

Yemen'deki Ad kavminin hükümdarlarından olan Şeddad bin Ad'dan aşağıdaki şekilde bahsedilir:

Anun cediti idi Şeddâd bin Âd
Güzeller şâhı idi o perîzâd (2315)

1.2.1.2.16. Zal

İran mitolojisine göre Rüstem'in babası olan Zal doğduğu zaman saç, kaş, kirpikleri bembeyazmış. Bu yönüyle yaşlı olarak nitelendirilmiş ve dünya için sıfat olmuştur.⁷²

Bulutlarla pür oldı kûh-ı âlî
Yolardı ak saçını dehr zâli (5013)

1.2.2. Ülkeler ve Şehirler

1.2.2.1. Aden

Güney Arabistan'da bir sahil şehri olan ve inci çıkarılması nedeniyle ün kazanmış Aden şehri eserde bu özelliğiyle ele alınmıştır:

Zamân ile bir incü dişlü duhter
Aden şehrine virdi zîb ü zîver (2815)

1.2.2.2. Babil

Bağdat'ın güneyinde, Fırat kıyılarında bulunan ve eski Mezopotamya'nın en büyük kenti olan Babil, burada bulunduğu düşünülen ünlü kuyu nedeniyle dikkate sunulmuştur. Çâh-ı Babil, Hârût ve Mârût adlı meleklerin işledikleri suçun cezasını çekmek üzere kıyamete kadar saçlarından asılı kalacakları kuyunun adıdır. Babil kuyusu büyü kaynağı ve güzellerin büyü öğrendiği bir yer olarak kabul edilir.⁷³

⁷² Pala, *age.*, s. 422.

⁷³ Onay, *age.*, s. 57.

Havâsa halka-i bezm-i erâzil
Olur gûyâ dehân-ı Çâh-ı Bâbil (377)

1.2.2.3. Çin

Yûsuf u Zelîhâ mesnevisinde geçen ülke isimlerinden bir diğeri de Çin'dir. Uzaklığı, resim sanatının merkezi olarak düşünülmesi gibi özellikleriyle ele alınmıştır:

Birini sürdi çak magrib-zemîne
Birini dahi tâ ser-hadd-i Çîne

Çin kelimesi aynı zamanda “kıvrım, büküm, buruşukluk” anlamlarına geldiği için tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Buruşmuş yüzi arturmuş enîni
Getürmüş Rûma gûyâ ehl-i Çîni (2287)

Çin, miskin vatanıdır. Bu madde, Çin Türkistanı'nda yetişen misk keçisinin göbeğinden elde edilmektedir:

Düşerdi ârızına zülf-i pürçîn
Kızıl vâlâda gûyâ nâfe-i çîn (3593)

1.2.2.4. Hindistan

Mesnevide geçen mekânlardan biri de Hindistan'dır. Hindistan uzaklığı, esrarengizliği, farklı hayvanların yaşadığı bir yer olması gibi özellikleriyle eserde dört yerde söz konusu edilmiştir:

Şehi Hindûstânuñ saldı nâme
Talebkâr oldu ol bedr-i tamâma (2031)

1.2.2.5. Horasan

Kuzeydoğu İran'da bir bölgenin adı olan Horasan, eserde bir yerde aşağıdaki şekilde söz konusu edilmiştir:

Horâsân şâhı saldı niçe kâsıd
Halâli olmaga gönderdi kâğıd (2030)

1.2.2.6. Hutun

Hıtâ ya da Hatâ gibi isimlerle de anılan Hutun, Doğu Türkistan'da bir bölgedir. Karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen ceylanların bulunduğu bölge olmasıyla ele alınmıştır:

Kodı misk-i Hutun gibi diyârın
Aradı geldi buldı şehriyârın (3179)

1.2.2.7. İran

Eserde bahsi geçen yerlerden biri de İran'dır. Mesnevideki hikâyeye ile ilgili olmayıp Turan ile ses benzerliği oluşturduğu için yer aldığı görülmektedir:

İcâzet virse bir kulına ol hân
İder İran ile Tûrânı vîrân (252)

1.2.2.8. İrem

Ad kavminin kralı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adı olan İrem de eserde benzetilen olarak yer almıştır:

Mübârek demde vü kutlu zamânda
İrem Bâğı gibi bir hoş mekânda (2134)

1.2.2.9. Kenân

Hikâyenin geçtiği mekânlardan biri olan Kenân da mesnevide yer almıştır. Bugün Filistin'de Sayda, Sur dolayları ile Suriye'nin bir bölümünü içine alır. Hz. Nuh'un oğullarından veya torunlarından olan Kenân adına izafeten bu ismi almıştır:⁷⁴

⁷⁴ Pala, *age.*, s. 237.

Var idi bir şecer Kenân içinde
Nazîri yok idi devrân içinde (705)

1.2.2.10. Kerbela

Kerbela, Irak'ta bulunan ve Hz. Muhammed'in torunu İmam Hüseyin ve ailesinin şehit olduğu yerdir:

Livâ-yı mâtemine Kerbelânuñ
Müşâbih sûseni fasl-ı hazânuñ (5017)

1.2.2.11. Mısır

Hikâyenin geçtiği mekân olan Mısır, mesnevide ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Mısır'daki âdetler, günlük yaşayış ve şehrin diğer unsurları anlatılmıştır:

Bu efgân u bu feryâd ile âhir
Diyâr-ı Mısra gitmek oldu zâhir

Yola düşdüm hazân yapragı gibi
İrişdüm Mısra Nil ırmagı gibi

Zihî şehir ü zihî cây-ı ferahnâk
Muhît olmaz anuñ vasfını idrâk

Felekler gibi var zâtında şevket
Binâsı ehl-i irfân gibi kat kat

Büyûtı biri biri üzre gûyâ
Niçe beyt ile bir dîvân-ı ranâ

Zihî dîvân-ı zîbâ vü mükemmel
Kenârına çeküpdür Nîl cedvel

Yedi iklim içinde olsa pinhân
Arayup bulmaga olmaya imkân

Felek-vâr üstüvâr olmuş esâsı
Nazîri yok müselleme her binâsı (300-307)

1.2.2.12.Rum

Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu yerler ve bu arada özellikle Anadolu'yu karşılamak üzere kullanılan Rum, yedi yerde söz konusu edilmiştir:

Buruşmış yüzi arturmuş enîni
Getürmüş Rûma gûyâ ehl-i Çîni (2287)

1.2.2.13.Sind

Hindistan'ın kuzeybatı bölgesinde bulunan bir bölge olan Sind, Hint ile birlikte ses benzerliği nedeniyle de eserde yer almıştır:

Gezerdi Hindi Sindi Rûmı Şâmı
Aradı bulmadı yâr-ı benâmı (2841)

1.2.2.14.Şam

Olayın geçtiği ana mekânlardan biri olan Şam eserde bahsi geçen mekân isimlerindendir:

Çıkup terk-i diyâr itmek göründi
Gözüm kible-nümâsı Şâma döndi

Muhassal vara vara menzîl aldum
Bu sevdâ ile bir gün Şâma geldüm (290-291)

1.2.2.15.Turan

Turan eski İranlılar tarafından Türkistan ve Tataristan taraflarına verilen isimdir. Doğu'da toprakları geniş bir bölgeyi betimleyen Turan'ın, Harizm ülkesi ve Ceyhun

ırmağıyla ortak sınırları vardır. İran hükümdarı Feridun'un topraklarını üç oğlu arasında paylaşırken sırasında bu bölgeler Tûr'a verilmiş, bu nedenle de Turan olarak anılmaya başlanmıştır. İran'ın zıddı makamında kullanılmıştır:⁷⁵

İcâzet virse bir kulına ol hân
İder Îrân ile Tûrânı vîrân (252)

1.2.3. Nehirler- Denizler- Dağlar

1.2.3.1. Bisütûn

Bugün Bağdat-Hemedan arasında Kirman Şah'ın 30 km. kadar doğusunda bulunan bir dağ olan Bisutûn, Ferhad ile Şirin hikâyesine göre Ferhad'ın deldiği dağ olmasıyla ün kazanmıştır:⁷⁶

İder murgân-ı mihnet anda feryâd
İñilder Bisütûnda sanki Ferhâd (708)

1.2.3.2. Ceyhun

Orta Asya'da Pamir Dağları'ndan çıkıp Aral Gölü'ne dökülen bir ırmak olan Ceyhun eserde bir kez gözyaşı için benzetilen olarak kullanılmıştır:

İki gözden akıtdı hûn-ı gülgûn
Birisi Nîl oldu biri Ceyhûn (2588)

1.2.3.3. Fırat

Basra Körfezi'ne dökülen, Asya'nın en büyük ırmaklarından biri olan Fırat mesnevide iki kez zikredilmiştir:

Bir ulu kârbân Kenâna geldi
Fırât ırmağı gibi menzil aldı (4628)

⁷⁵ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 690.

⁷⁶ Pala, *age.*, s. 71-72.

İslamiyet'in yayılışı anlatılırken Fırat bir kılıç olarak düşünölmüş ve Anadolu'nun siyahlığını yıkamıştır:

Fırât-ı tîgi kim itdi hüçûmı

Yudı cümle sevâdü'l-vech-i Rûmı (154)

1.2.3.4. Kaf Dağı

Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına inanılan dağlar zincirinin adı olan Kaf Dağı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Kaynaklarda Elbruz Dağı veya Kafkas Dağları olabileceği söylenmektedir:⁷⁷

Yıgılurdu bu yükler her mesâfa

Dönerdi kondugı yir kûh-ı Kâfa (2104)

Adı var kendi yok bir kuş olan Anka kuşunun Kaf Dağı'nda yalnız yaşaması çeşitli tasavvurlara neden olmuştur:

Anuñ kim aklı vardur hemçü ânka

Oturur kâf-ı kurbiyyetde tenhâ (2688)

1.2.3.5. Nil

Hikâyenin ana mekânlarından biri Mısır olduğu için Nil Nehri pek çok kez söz konusu edilmiştir:

Yola düşdüm hazân yapragı gibi

İrişdüm Mısra Nîl ırmagı gibi (301)

Nil Nehri büyüklüğü dolayısıyla bazen “bahr-i Nil, deryâ-yı Nil” gibi tamlamalar oluşturarak deniz şeklinde yorumlanmıştır:

⁷⁷ Onay, *age.*, s. 36.

Temâşâ idelüm deryâ-yı Nîli
Müşerref idelüm bu Selsebîli (1333)

1.2.3.6. Tûr Dağı

Sina çölündeki bir dağın adı olan Tûr-ı Sînâ veya Tûr Dağı, Hz. Musa kıssasında Allah'ın tecelli mekânı olması dolayısıyla mesnevide anılmıştır:

Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr
Gel ey âşık tecellî yirüdü Tûr (1349)

Tasavvufta Tûr Dağı, insanın maddi yapısını temsil eder. Nitekim bu maddi yapı Allah'ın tecellisi ile yok olur. Bunun için önce varlığı yok etmek gerekir:⁷⁸

Olur nâr-ı mahabbet âşık nûr
Yûri Tûr-ı vücûdı âteşe ur (2255)

1.2.4. İçtimai Hayat

1.2.4.1. Bezm ve İlgili Mefhumlar

Bezm, sohbet ve muhabbet meclisidir. Saki elindeki büyük kadehi ile ortada döner ve herkese aynı içki kâsesinden şarap ikram eder:

Gelüp altun kadehler bezme toldı
Kimi sâbit kimi seyyâre oldu (3919)

Bezmdede ayrıca bir yanda mum yanar, bir yanda tütsü yakılır, etrafa kokular yayılmış. Bezm, sabahlara dek sürermiş:

Ol engüşt oldu cân bezminde bir mûm
Zulâm-ı şirki eyler cümle madûm (3463)

⁷⁸ Pala, *age.*, s. 401.

Bezm içerisinde musiki ve raks da vardır. Bu yönüyle çeşitli musiki aletleri bezmin belli başlı unsurları arasındadır:

Misâl-i çeng ü nây-ı bezm-i dildâr
Komaz dilden niyâzı âşık-ı zâr (3074)

Bezmdе herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yan yana oturur. Saki elindeki büyük bir kadeh ile ortada döner. Bu durum çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Ricâle halka-i bezm-i elemdür
Hümâ-yı akl u dîne dâm-ı gamdur (4027)

Bezm-i cân gönül meyhanesinde yaşanan duygular, kimsenin anlayıp göremeyeceği bir âlemde kurulan hayaller hakkında geliştirilmiş bir tabirdir. Âşığın gerçek hayatta sevgiliye kavuşması mümkün olmadığından, âşık zihninde ve gönlünde yaşattığı sevgiliyle daima birliktymiş gibi hayaller kurar, onunla içer, eğlenir. Eskiden meyhaneler dışarıdan fark edilmemek için özellikle taş binaların bodrum katlarında olurdu. Çoğu gün ışığı almayan bu mekânlarda kurulan meclislerde gündüz de olsa mum yanması mekânın bir gereğidir.⁷⁹

Bakındı Yûsufın yanında sandı
Çerâğ-ı bezm-i cânın zinde sandı (5061)

1.2.4.1.1. Esrar

Esrar kelimesi genellikle tevriyeli olarak kullanılır. Bir çeşit kenevirin yaprakları üzerindeki sakızdan elde edilen, tütün gibi içildiğinde keyif veren ve insanı birtakım hayallere daldıran maddeye “esrar” denir. Esrar sarhoşluğu “hayran” ve “hayret” kelimeleriyle birlikte anılır ve bu sarhoşluk, içki sarhoşluğundan bir gömlek ötedir.⁸⁰ Sevgilinin güzelliğini gören âşık, esrar içmişçesine hayran olur, kendinden geçer:

⁷⁹ Şentürk, *age.*, s. 233-234.

⁸⁰ Onay, *age.*, s. 145.

İder esrâr-ı ışkı halkı hayrân
Virür bedr-i tamâmı akla noksân (2960)

1.2.4.1.2. Kadeh

Bezmin önemli unsurlarından biri olan kadeh şarap ile birlikte düşünölür ve bazen mecaz-ı mürsel yoluyla şarap yerine kullanılır. Gökyüzü süslü bir kadeh olduğunda güneş de bu kadehin içindeki şarap olur:

Felekdür sanki her câm-ı mücevher
İçinde bâde hurşîd-i münevver (3920)

Sevgilinin üzüntüsüyle solmuş bir yüz içerisinde şarap olmayan boş bir kadehe benzetilmiştir:

Tehî sâgar gibi beñzinde ol ân
Gam-ı cânânı ile kalmadı kan (3076)

Âşığın gözü ağlaması nedeniyle kızıl bir kadeh gibi görünür. Kadehin süslenmesi gibi âşığın gözü de sevgilinin hayali ile süslenir:

Gözi âşıklaruñ bir câma beñzer
Olur hûrşîd-i rûy-ı yâra mazhar (3043)

İçerisine içki konulan kaplar arasında anılan sùrahi şekil açısından çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Surâhî içmeseydi câm-ı sahbâ
Bogazını ele virmezdi aslâ (2807)

Sùrahinin üstündeki şarap kadehi kırmızı rengi ve şekli yönüyle açılmış bir karanfile benzetilmiştir:

Surâhî başı üzre sâgar-ı mül
Tururđı san ki açılmış karanfûl (2779)

1.2.4.1.3. Meyhane

Şarap küplerinin konulduğu yer olan humhâne bir yerde zikredilmiştir. Gökyüzü meyhane olarak düşünülürken yıldızlar da bu meyhanedeki mumlar olmuştur:

Güneş tolındı nâgeh ahşam oldı
Felek humhânesi şem ile toldı (2773)

1.2.4.1.4. Mum

Gece hayatının önemli unsurlarından biri mumdur. Meclisin aydınlatılması için kullanılan mum, چراغ ve kandil çeşitli benzetmelere konu olur:

Derây-ı nâleden göñlüm uyansun
Mahabbet şemi cân bezminde yansun (13)

Şem sık sık pervane ile birlikte anılır. Pervane geceleyin ışığın çevresinde görülen kelebeğe verilen isimdir. Pervane, mum ışığını çevresinde döner ve bir an gelir kendisini mumun alevine bırakır. Âşık, pervane olunca sevgilinin yüzü ve yanağı mum olur:

Seni âkil beni dîvâne itdi
Seni şem ü beni pervâne itdi (1799)

Yıldızlar gece vakti gökyüzünü aydınlattıkları için kandil olarak tasavvur olunmuş ve ağlayan âşık yıldızlara benzetilmiştir:

Döner kandîl-i arşa âşık-ı zâr
Olur envâr-ı dîdâr ile hemvâr (179)

“Bir kimse başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz.” anlamındaki “mum dibine ışık vermez” atasözü de eserde kullanılmıştır:

Kara ata n’ola binse o meh-rû
Olur zîrâ çerâg altı karañu (1513)

Çerağ kelimenin “nedim, dost, bende, çırak” gibi anlamları da bulunmaktadır. Böylece tevriyeli bir kullanım da ortaya çıkmaktadır:

Bakındı Yûsufın yanında sandı
Çerâg-ı bezm-i cânın zinde sandı (5061)

1.2.4.1.5. Şarap

Şarap renk açısından güle benzetilir ve kan alıcı olarak düşünülür. Bu yönüyle de ağlamaktan kızarmış gözler ile arasında bir ilişki kurulur:

Misâl-i bâde-i gül-reng ü kattâl
Gözine geldi kanlu yaşı fi'l-hâl (1568)

Sevgili ile olan bir sohbet ortamı anlatılırken meclis cennet, bade ise cennetteki Kevser suyu olarak düşünülmüştür:

Bile olunca sohbet içre dilber
Olur meclis behişt ü bâde Kevser (2780)

Humâr, içkinin neden olduğu sersemlik baş ağrısına verilen isimdir. Hasret sersemliğe neden olur:

Yuya âyîne-i kalbüñ gubârın
Yaza bu bâde-i hasret humârın (2550)

İçkinin insan üzerinde doğru karar verememe, doğruyu yanlıştan ayıramama, uykuya neden olma, anlamsız şeyler söyleme gibi etkileri vardır:

Şarâb içmişe döndiler müretteb
Diline geldüğünü didiler hep (3438)

Şarap çeşidi olarak üzüm şarabından bahsedilir. “Şarap” kelimesinin Arapçası “hamr” müennes/dişi bir kelime olduğu için şaraba “duhter-i rez/bint-i ineb” denilmiştir:

Çekerler duhter-i rez diyü anı
Bıragur nevbete her gün edânî (2804)

Şarâb-ı nâb, mey-i nâb su katılmamış, halis ve parlak şaraptır. Renk ve parlaklık yönüyle güneşe benzetilir:

Olanlar ol şarâb-ı nâba şârib
Dehânın eyledi ol mihre magrib (3921)

Güneş ve ay bade ve kadeh ile ilişkilendirilmiştir. Güneşin doğması badenin ortaya çıkması gibi düşünülürken hilalin batması kadehin kenara gelmesi gibi tasavvur edilmiştir:

Şafakdan bâde oldu âşikâre
Hilâlûñ sâgarı geldi kenâra (2774)

Şarabın üstündeki küçük hava kabarcıklarına habâb denir. Kısa ömürlü olması sebebiyle harama benzetilmiştir:

Harâmuñ pâydâr olmaz esâsı
Habâb-ı mey gibi yokdur bakâsı (3671)

1.2.4.2. Rezm ve İlgili Mefhumlar

Ceng, savaş, gavga gibi kelimelerle ifade edilen rezm eski hayatı oluşturan parçalardan biridir:

Biri birine girdi zülf-i şeb-reng
İki gam leşkeri gûyâ ider ceng (4121)

1.2.4.2.1. Kan

Savaş ile ilgili unsurların başında gelen kan sadece savaş ile ilgili değildir. Yusuf'un kardeşleri onu kuyuya atıp babalarına Yusuf'u bir kurdun parçaladığı yalanını söylemek için gömleğine kan sürmüşlerdir:

Sürelüm gönleginüñ nısfına kan
İdelüm beyt-i ahzânında efgân (883)

Büyük bir üzüntü içinde olduğunu ifade etmek için kan ağlamak deyimini kullanılmıştır:

Ne deñlü taş bagırlu ise ihvân
Fırâk-ı Yûsuf için agladı kan (880)

1.2.4.2.2. Savaş Aleti ve Eşyası

1.2.4.2.2.1. Kalkan

Savaşlarda kılıç ve oka karşı baş ve göğsü muhafaza etmek için kullanılan bir savunma aleti olan kalkan dört kez geçmiştir:

Kazâya hüsn-i tabîr oldı kalkan
Belâ-yı şerri tesîr itdi ol ân (3899)

1.2.4.2.2.2. Kemend

Eskiden düşmanı ve avda bazı hayvanları tutmak için uzaktan atılan ucu ilmikli ip olan kemend eserde beş yerde geçmiştir. Çeşitli varlıkları yakalamak için kullanıldığı vurgulanmış ve benzetilen olmuştur:

İdelüm bir kemend-i hîle peydâ
Ola kim tutıla ol mâh-ı garrâ (3559)

1.2.4.2.2.3. Kılıç

Kın içinde bele takılan, bir veya iki yüzü keskin, düz veya eğri bir silah olan kılıç da eserde benzetilen olarak yer almıştır:

Kılıçlar gibi dûd-ı âh-ı mazlûm
Keser adâyı eyler cümle madûm (579)

1.2.4.2.2.4. Sinan

Kargı, süngü gibi savaş aletlerinin keskin ve sivri ucu anlamına gelen sinan, çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

Kemân-ı bî-amân ol kaşı nûnı
Sinân-ı cân-sitân müjgân-ı hûnî (3946)

1.2.4.2.2.5. Ok/Tîr ve Yay

Eski kültürümüzde çok önemli bir yere sahip bir silah olan ok mesnevide pek çok kez kullanılmış ve bu kullanımlarda benzetilen olarak ele alınmıştır:

Atılmış ok gibi ol şems-i rûşen
Dıraht-ı Sidrenüñ aşdı başından (211)

Ok atmak için kullanılan yay, kaş ile olan benzerliği ile işlenmiştir:

Melâmet tîrinüñ oldı nişânı
Yasılmış yaya döndi ebruvânı (4130)

Ok atan/ok atıcı anlamına gelen “tîr-endâz” kelimesi de eserde bir kez zikredilmiştir:

Misâl-i çeşm-i tîr-endâz-ı mahbûb
Karası hûb u agı dahi mergûb (4413)

1.2.4.2.3. Siper

Korunmak, gizlenmek maksadıyla arkasına, altına veya içine sığınılacak, saklanılacak şey olan siper eserde üç yerde kullanılmış ve çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

Münâcâtũñ senũñ ey dişleri dűr
Hadeng-i tűr-i bârâna siperdűr (1314)

1.2.4.2.4. Av

Eski hayatın önemli unsurlarından biri de avdır. Bu hadise genellikle aşk ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Aşk bir şahin olduğunda can da bu şahin için bir av hâline gelir:

İder şâhîn-i ışka cânını sayd
Visâl (ũ) fűrkat olmaz kendũye kayd (355)

Avlanmak için dağlara gitmek o dönemde yaygın bir alışkanlıktır:

Soyunduk taglara gitedűk řikâra
Sabâ gibi tagılduk kũhsâra (953)

1.2.4.3. Sűslenme

1.2.4.3.1. Değerli Taşlar

1.2.4.3.1.1. Altın/Zer

Kıymetli madenlerden olan altın hem sűs eşyası hem de para olarak kullanılır. Taç, dűęme, elbise, zincir gibi eşyalar altından yapılmıştır:

Ser-â-ser zerden idi her kabâsı
Bulaydı cânđan eylerdi libâsı (2506)

Altının hiçbir zaman değerini kaybetmediği vurgulanmıştır:

Eyũ sũz eskimez niteki altun
Olur yevmen-fe yevmâ kadri efzũn (5151)

Altın sırmalarla dokunmuş bir kumaş türünün adı olan “benek altunlu” üzerine benek benek noktalar yerleştirilmiş desenlerden ibaret bir görünüm arz eder.⁸¹ Benek altunlu kumaşlar renk ve şekil itibarıyla kaplan postuna benzetilirler:

Benek altunlular geyse sezâdur
Peleng-i kulle-i Kaf-ı kazâdur (1503)

Sarı rengi nedeniyle güneş, güneş ışığı, hazan yaprağı gibi unsurlar ile ilgili benzerlikler içinde kullanılır:

Çıkardı zulmet-i zindân libâsın
Geyindi gün gibi zerrin kabâsın (4332)

Altın adın bakır etmek “yanlış hareketleriyle itibarına leke sürmek” anlamında bir deyimdir:

Zelîhâ altun adın bakır itdi
Ki bühtân-ı azîmin zâhir itdi (3847)

“Zer-harîde” ifadesiyle kölelerin belli bir miktar altın karşılığında satılıp alındığı belirtilmiştir:

Husûsâ bu gulâm-ı zer-harîde
Misâli olmamışdur âferîde (2424)

1.2.4.3.1.2. Gümüş

Gümüş, bir süs eşyası ve değerli bir maden olarak söz konusu edilir. Gümüşten yapılmış eşyalar da değerlidir:

Gümiş bir tâs idi ol sâ-ı ranâ
Bahâ vü kıymeti alâdan alâ (4720)

⁸¹ Şentürk, *age.*, C 1, s. 284-288.

Beyaz rengi ve parlaklığıyla çeşitli benzerliklere konu olur. Dolayısıyla sîm-ten, sîm-sima gibi birleşik kelimeler oluşturulur:

Yürür gönlekçek olmuş sîm-tenler
Açılır sebzede ak yâsemenler (2108)

“Gümüş servi” ifadesi parlaklık ve beyazlık yönüyle boy için kullanılan bir benzetilendir:

Gümişden servdür yâ şem-i kâfûr
Görinen tâc-ı zeri bir şule-i nûr (1500)

1.2.4.3.1.3. Lal

Kırmızı değerli bir taş olan lal hem benzetmelerde hem de bu madenden yapılmış bazı eşyalar için kullanılır. Rengi dolayısıyla dudak için benzetilen olur:

Mükerrer sözi lali şekkerinden
Koparurdu dil ü cânı yerinden (3270)

Lal aynı zamanda “pek kırmızı ve has bir cins mürekkep” anlamına da gelir. Ağız sanki içerisinde lal mürekkebinin bulunduğu hokkaya benzetilmiştir:

Sözi cân-bahş idi her fende mâhir
Dökerdi hokka-i lali cevâhir (2320)

Lal madeni, yerden beyaz renkte çıkarmış. Sonra kanlı ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılarak kızartılmış. Kanlı yaşın taşı lal hâline getirdiği ifade edilmiştir:

Dögündi sînesine urdu taşı
O taşı lal iderdi kanlu yaşı (5065)

Kırmızı rengi dolayısıyla şarap şişesi, lal renkli bir elbise giymiş bir güzele teşbih olunmuştur:

Surâhî dilber-i lalîn-kabâ-veş
Dil-i uşşâka geldi saldı âteş (2778)

1.2.4.3.1.4. Elmas

Beyaz, pembe, mavi ve siyah gibi renklere sahip, mücevher olarak kullanılan değerli bir taş olan elmas eserde bir kez zikredilmiştir:

Virildi ağırınca niçe altun
Niçe elmâs u niçe dürr-i meknûn (2435)

1.2.4.3.1.5. İnci

İnci şekil, renk ve parlaklık gibi özellikleriyle dış için benzetilen olarak kullanılır. Ayrıca eskiden beri Aden şehrinde inci çıkarılırmış:

Zamân ile bir incü dişlü duhter
Aden şehrine virdi zîb ü zîver (2815)

Sedefin içinden çıkan tek ve iri inci olan lûlû-yı şehvâr, “şahlara yaraşır inci” anlamına gelir:

Takınmış bir niçe lûlû-yı şehvâr
O mâhuñ sad hezârân yılduzı var (1506)

Yanaktaki ter damlaları denizdeki inciler gibi düşünülmüştür:

Arak kim ârızın ârâyış itmiş
Şu dürlerdür ki yüz suyında bitmiş (453)

Denizden çıkması nedeniyle genellikle bahr, umman, deniz gibi kelimelerle birlikte anılmıştır:

Temâşâ ehli gûyâ bahr-i ummân
Olurdi sâhib-i lûlû vü mercân (2170)

1.2.4.3.1.6. Mercan

Ilık denizlerde yaşayan ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen, kırmızı renkli kalker iskeletli hayvan ve bu iskeletten elde edilen, süs eşyaları yapımında kullanılan madde olan mercan kırmızı rengi nedeniyle kanlı gözyaşına benzetilen olur.⁸²

Gözine aks urup ol rûy-ı rengîn
Yaşını itdi mercân gibi hûnîn (1572)

Mercan denizden çıkınca el şekline benzermiş. Bu görüntü çeşitli benzetmelere neden olur:

Eli her birinüñ kana boyandı
Kızardı pençe-i mercâna döndi (3957)

Kırmızı renkli ve kıymetli bir tespih olan mercan tespih, ellerden akan kanların kollarda oluşturduğu görüntüye benzetilmiştir:

Yaraşdı kolda ellerden akan kan
Misâl-i zînet-i tesbîh-i mercân (3965)

1.2.4.3.1.7. SadeF

İçinden inci çıkan bir çeşit istiridye ve midyenin parlak kabuğu olan sedef, içinde inci barındırmasıyla ele alınır:

SadeF agzın açup gösterse dendân
Alurlar dürr-i meknûnını ol ân (2979)

⁸² Komisyon, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C 4, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 346-348.

Sedef şekil itibarıyla buruşmuş bir görünüm arz eder. Bu görüntü çeşitli benzetmelere konu olur:

Sadef gibi burışdı rûy-ı zîbâ
Başında hâra döndi mûy-ı ranâ (4361)

Sedef şekil açısından kulağa teşbih olunmuştur:

Adûnuñ aynına görünme zînhâr
Kulaguñ dinc ola tâ kim sadef-vâr (424)

1.2.4.3.1.8. Yakut

Farklı renklere sahip değerli bir taş olan yakut kırmızı rengiyle kanlı gözyaşı için benzetilen olur:

Olurdi tâcınıñ üstinde mebhût
Dizerdi kanlu yaşı lal ü yâkût (4150)

Yeşil yakut ise çayırılık, çimenlik için benzetilen olarak kullanılır:

Döner bir nehr-i sîme âb-ı cârî
Yeşil yâkûta sahn-ı sebzêârı (3353)

1.2.4.3.2. Güzel Kokular

1.2.4.3.2.1. Amber

Hint denizlerinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve güzel kokulu siyah bir madde olan amber⁸³ siyah rengi ve güzel kokulu olmasıyla ele alınmıştır:

Bu zulmet ayn-ı anberdür cihâna
Saâdetdür meşâm-ı âşıkâna (1529)

⁸³ Pala, *age.*, s. 30.

Amber, siyah renginden dolayı geceye teşbih olunmuştur. Renk açısından kâfur ile karşıtlık oluşturur:

Birikmiş bir yire kâfûr u anber
San olmuş gice vü gündüz berâber (4412)

1.2.4.3.2.2. Gülâb

Gülden elde edilen güzel kokulu ve renksiz bir sıvı olan gül suyu yüzde oluşan terler için bir benzetilen olmuştur:

Arak-rîz olsa rûy-ı bî-misâli
Batardı gül suyına destmâli (3594)

1.2.4.3.2.3. Kâfur

Uzak Doğu'da yetişen bir ağacın zamkından ibaret olan pek beyaz, güzel ağır kokulu bir tıbbi madde olan kâfur⁸⁴ beyaz rengiyle söz konusu edilir:

Saçınuñ zulmeti hep nûra döndi
Misâl-i misk iken kâfûra döndi (4365)

Kâfur, eskiden aydınlatıcı maddeler ve mum imalatında kullanılmış. Eserde bu yönüyle de ele alınmıştır:

Gümişden servdür yâ şem-i kâfûr
Görinen tâc-ı zeri bir şule-i nûr (1500)

Bir beyitte eskiden kâfurun karabiberle saklandığı gösteren ifadeler bulunmaktadır. Bu arada ben ile yanak arasındaki siyah-beyaz karşıtlığı da ortaya konmuştur:

⁸⁴ age., s. 225.

Yaraşur hâl ile ol hadd-i pür-nûr
Hemîşe saklanur fülfulle kâfûr (1490)

1.2.4.3.2.4. Misk

Bir cins ceylanın göbeğinden çıkan güzel kokulu bir madde olan misk Hıta veya Hutun ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki urdur.⁸⁵

Kodı misk-i Hutun gibi diyârın
Aradı geldi buldı şehriyârın (3179)

Çin ceylanlarının göbeğinden elde edilen misk, siyah rengi ve güzel kokusu dolayısıyla saça benzetilir. Ayrıca misk değerli kumaşların içinde muhafaza edilirmiş:

Düşerdi ârızına zülf-i pürçîn
Kızıl vâlâda gûyâ nâfe-i çîn (3593)

Misk, siyah rengiyle karanlık, zulmet, saç gibi unsurlar için benzetilen olarak ele alınır ve kâfur ile tezat oluşturur:

Saçınun zulmeti hep nûra döndi
Misâl-i misk iken kâfûra döndi (4365)

1.2.4.3.3. Süs Eşyası

1.2.4.3.3.1. Ayna

En çok bahsi geçen süs eşyalarından olan ayna, çeşitli unsurlar ile benzerlik içinde ele alınmış olduğu görülür:

Perîler Nîlün ortasında gûyâ
Güneşdür sanki mirât içre peydâ (323)

⁸⁵ Onay, *age.*, s. 27-28.

Ayna genellikle tasavvufî unsurlar içinde söz konusu edilir. Tasavvufta ayna Allah'tan başka şeylerden arınmış insan kalbini temsil eder:

İrişen nûr-ı zât-ı Kibriyâya
Döner âyîne-i âlem-nümâyâ (161)

Aynalar demir, çelik gibi madenlerden yapılmaktadır. “pûlâd-ı Dımışkî” eskiden kullanılan bir ayna çeşidiymiş. Hint fakirleri bu aynayı eline alıp gezdirirler ve karşılaştıkları insanlara bu aynayı sunup karşılığında para alırlarmış;⁸⁶

Mecâz ise dahi terk itme ışkî
Olur âyîne pûlâd-ı Dımışkî (1449)

Gönül, felek, âlem birer ayna gibi ele alınır. Aynanın iyi gösterebilmesi için parlak, lekesiz, pas tutmamış olması gerekir:

Göñül âyinesi olsa mücellâ
Olur bu mihr-i cânân anda peydâ (342)

1.2.4.3.3.2. Halhal

Genelliklere ayaklara takılan gümüş ve altın halka olan halhal eserde bir kez zikredilmiş ve şekil açısından benzetilen olmuştur:

Açup agzını halhâli hilâli
Öper kucardı sâk-ı bî-misâli (3602)

1.2.4.3.3.3. Hokka

İçine mürekkep konan maden, cam veya topraktan yapılmış küçük yuvarlak ve genellikle tek parça kap olan hokka, ağız için benzetilen olmuştur. ağız bir kokka gibi düşünülürse konuştuğunda bu hokkadan cevherler dökülür:

⁸⁶ *age.*, s. 52.

Sözi cân-bahş idi her fende mâhir
Dökerdi hokka-i lali cevâhir (2320)

1.2.4.3.3.4. Kemer

Hikâyede hile için kullanılan bir kemerden bahsedilir. Yusuf'un amcası İnâs, peygamberlerden kendisine kalan kıymetli bir kemeri Yusuf'un beline bağlayarak onu yanında tutmak ister:

Gelüp İnâsa bir bir enbiyâdan
Kemer olmışdı mîrâs-ı muayyen (562)

1.2.4.3.3.5. Küpe

Bir süs eşyası olarak kullanılan küpenin yanağı tezyin etmesi, ayın etrafını çevreleyen yıldızlar gibi bir tasavvur olunmuştur:

Îzârın gûşvâre itdi tezyîn
Yüzine düşdi ol mâhuñ bu Pervîn (3588)

1.2.4.3.3.6. Tarak

Saçların taranması için kullanılan bir alet olan tarak, kullanıldığı yerlerde benzetilen olarak düşünülmüştür:

Saçına şâne idi dest-i havrâ
Kolı bir Kevser ırmagıydı gûyâ (1508)

1.2.4.3.3.7. Yüzük

Süs eşyalarından biri olan yüzük altın, gümüş, yakut, lal gibi değerli madenlerden yapılarak parmağa takılır:

Açılmış gül budagı gibi ol dem
Takındı barmagına lal hâtem (3601)

Yüzük muhabbet, vasl, vuslat gibi kelimelerle birlikte terkipler oluşturmuş ve çeşitli benzerlikler içinde bulunmuştur:

Dehânı hâteminde yog idi kaş
Hatınuñ fitnesi kaldurmamış baş (1368)

1.2.4.3.4. Diğer Süs Unsurları

1.2.4.3.4.1. Dürc

Dürc, kadınların içerisine değerli taşlarını koydukları hokka şeklinde küçük kutuya verilen isimdir:

On iki gevhere dürc olmuş idi
On iki encüme bürc olmuş idi (443)

1.2.4.3.4.2. Gülgûne

Kadınların yüzlerine sürdükleri gül renkli düzgün demek olan gülgûne kanlı gözyaşı için benzetilen olmuştur:

Yüzine kanlu yaş gülgûne oldı
Nücûm ile meh-i ruhsârı toldı (3081)

1.2.4.3.4.3. Kına

Saç, tırnak ve elleri boyamakta kullanılan toz olan kına, eserde üç kez zikredilmiş ve kırmızı renkte olduğu belirtilmiştir:

Elini eyledi hınnâ ile al
Habîbi vuslatına eyledi âl (3597)

Hız. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmesi anlatılırken onu süslerken ellerine kına yaktığı anlatılmıştır:

Yudı arıtdı İsmâîli tenhâ
Mübârek ellerine yakdı hınnâ (2873)

1.2.4.3.4.4. Kühl

Süs için göz kenarına sürülmüş boya, göz kapaklarının iç tarafına sürülen siyahımsı toz olan kühl çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

Aña bir âyîne olmuş meh-i bedr

Gözinüñ kuhli târik-i şeb-i Kadr (1507)

1.2.4.3.4.5. Sifidâc

Kadınların kullandıkları beyaz sürme anlamına gelen sifidâc da bir beyitte söz konusu edilmiştir:

Ne gülgûneyle görmişdi sifidâc

Ne hüsn-i Yûsufa olmuşdı muhtâc (1498)

1.2.4.3.4.6. Sürme

Göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah boya olan sürme bir beyitte süs unsuru olarak ele alınmıştır:

Kaşı mihrâbını kılmış müzeyyen

Gözinüñ sürmesin itmiş muayyen (1999)

1.2.4.4. Giyim Kuşam

1.2.4.4.1. Kumaş Çeşitleri

Kırmızı, mavi, yeşil, sarı renklere sahip makbul bir kumaş çeşidi olan atlastan yapılan giysiler söz konusu edilmiştir:

Kızıl atlasda olan tügme-i zer

Şafakda kevkeb-i Mirrîhe beñzer (2085)

Yüz örtüsü olarak kullanılan bir çeşit ince kumaş olan kızıl vala eskiden gelinlere duvak olarak da kullanılmıştır:

Kuruldu al vâlâdan tutuklar
Şafakda kaldı gûyâ şems-i enver (2101)

Eserde söz konusu edilen kumaşlardan biri de ipektir. İpek böceği kozasından elde edilen değerli bir kumaştır:

Harîrûñ virdi bâzârın kesâda
Riyâ var ol metâ-ı kibriyâda (144)

İpekli ve her tarafı altın ve gümüş tellerle işlenmiş eski ve çok kıymetli bir kumaş olan serâser, baştan başa sırma ve ipekle dokunduğu için bu adı almıştır:

Ziyâfet itdi Yûsuf bunları hep
Serâser câmeler virdi müzehheb (4838)

1.2.4.4.2. Giyim Eşyaları ve İlgili Unsurlar

Baş a giyilen takke, fes gibi şeyler üzerine sarılan sarık manasına gelen destar, onu taşıyan kişinin sosyal statüsünü göstermesi bakımından önemlidir:

Yaraşmış inmiş ebrûsına destâr
Cebînin Levh-i Mahfûz itmiş ol yâr (1392)

Eskiden hem kadınlar hem de erkeklerin kullandığı başlarına sardıkları bir çeşit sarık olan şemle, düz siyah renkleri ile Osmanlı sarayında gelenek olarak bir matem alameti kabul edilmiştir:

Kara şemleyle dönmiş dûdgâha
Kara karga gibi batmış siyâha (792)

Baş a sarılan sarığın omuzlar üzerine salıverilen ve sarığın sol yanından bırakılan, sarılmayan kısmına taylesan denir:

Uzun bir taylesânı var perîşân
Misâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân (793)

Yalnız yıkanan eli yüzü kurulamak için değil, yüzün terini silmek için de kullanılan destmal, terlemiş yüzü silerken gül suyuna batmış gibi olur:

Arak-rîz olsa rûy-ı bî-misâli
Batardı gül suyına destmâli (3594)

Bir çeşit dilimli sarık olan şemsî dülbend eserde iki yerde benzetilen olarak söz konusu edilmiştir:

Başından şemsî dülbendi alındı
Vücûdî cevheri hâke salındı (767)

Yüz örtüsü olarak kullanılan nikâb, hem gerçek anlamıyla kullanılmış hem de çeşitli benzerlikler içinde ele alınmıştır:

Nikâb altında akdî gözi yaşı
Bu râzı tuymadı ammâ ki nâşî (4649)

Aba dayanıklılığından dolayı dervişler ile aşağı tabakadaki ilmiye mensuplarının ve medrese talebesinin giydikleri palto türünden elbisenin adıdır:

Ecel gibi soyup fâhir libâsın
Geyürdiler kara kullar abâsın (766)

Cevşen aralarında ufak madeni pullar veya kılıç ve ok giremeyecek kadar küçük halkalar bulunan bir çeşit örme cenk elbisesidir.⁸⁷ Şair felek katmanlarını cevşene benzetmiştir:

⁸⁷ Pala, *age.*, s. 86.

Bu tokuz cevşeni ok gibi geçdi
Nikâb-ı mümkünâtı bir bir açdı (209)

Bir beyitte geçen “başmak” giyenin mevkiine göre renkleri farklılaşan, burnu küt, yuvarlak, arka kısmı sert bir ayakkabı çeşididir:

Eger başmagını döndürse ol ân
Dir idi kendü kendüsine pinhân (2515)

Çizmeyi muhafaza etmek için üzerine giyilen ayakkabı olan ser-mûze de bahsi geçen eşyalardandır:

Görüp ser-mûzesin aglardı vâfir
Olurdu ayn-ı tazîm ile nâzır (4152)

Kardeşlerini Yusuf’u kuyuya attıktan sonra onu bir kurdun parçaladığını söyleyip üzerine kan sürdükleri gömleği Hz. Yakub’a gösterirler:

Kodılar öñine pîrâhenini
Göke irgürdiler âh u enîni (929)

Önü daima açık duran, kapanmayan kaftanın ismi olan kabâ da bahsi geçen giyeceklerdendir:

Çıkardı zulmet-i zindân libâsın
Geyindi gün gibi zerrîn kabâsın (4332)

Bir iş yaparken veya hamamda bele bağlanan ipek peştamal olan futa eserde suya giren kişiler tarafından kullanılmıştır:

Kuşanur gök futâsın mâh-rûlar
Tutılır sanki nısf-ı mihr-i enver (320)

Sırma veya sırma taklidi tellerle işlenmiş kıymetli kalın bir cins kumaş ve bu kumaştan yapılan giysi istebrak bir beyitte zikredilmiştir:

Geyinse hulle-i istebrakını

Göze göstermez idi hûr-ı îni (1385)

Eskiden kadınların başlarına giydikleri bir nevi süslü başlık, kadınların kendi saçlarından veya yemeni vs. ile yaptıkları baş süsü olan hotoz⁸⁸ bir kez zikredilmiş ve benzetme içinde kullanılmıştır:

Agarmış cümleten rîş-i dırâzı

Şu har gibi var idi bir hotâzı (791)

Kadirî tarikatının Eşrefî koluna mensup şeyhlerin giydiği, beyaz çuhadan, üzerine yeşil tülbentten, birbirinin üzerine gelerek kafes teşkil edecek şekilde düzenli katlarla sarılan ve sol tarafına taylasan bırakılan, yedi dilimli, aşağısı geniş, üst kısmı daha dar bir başlık olan eşrefî taç⁸⁹ benzetilen olarak kullanılmıştır:

Anuñ inâmını alurdu herkes

Çüritdi eşrefîsin hem-çü nergis (4369)

Etek anlamına gelen dâmen çeşitli benzetmeler içerisinde yer alır. Sultanların eteği öpülür ve bu yönüyle etek lütuftur. Etek ayrıca iffetin de sembolüdür:

Öpesin dâmen-i cânânı vâfir

Añasın mâcerâ-yı eşki bir bir (1935)

Büyük hizmet görenlere taltif maksadıyla kaftan denilen entari biçimindeki üstlük giydirmeye “kaftan giydirmek” denir:

⁸⁸ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s. 137-138.

⁸⁹ Pakalın, *age.*, C 1, s. 564.

O tîg-i kudreti görünce uryân
Geyürdi aña bir şâhâne kaftân (1206)

“Külâhını havaya atmak” Türklere mahsus âdetlerden olup çok sevinmek anlamında bir deyim olmuştur:

Bu şevk ile kıyâm itdi çemenler
Göke atdı külâhın yâsemenler (656)

Başını hırkaya çekmek “çevresiyle ilgisini kesip kendi âleminde yaşamak, inzivaya çekilmek, derviş olmak, dünyaya, dünyanın gafletine bağlanmaktan kurtulmak” anlamında bir deyimdir:

İdüp sîmurg-ı zevkî zühdin izhâr
Başını hırkaya çekdi keşef-vâr (2233)

Frengî, Frenklere mahsus veya onların tarzında bir kumaş veya giyecek çeşidi olması gerekir:

Tarâvetde misâl-i zûlf-i cânân
Firengî miskî atlaslar firâvân (2086)

İçine altın doldurulup bele sarılan yolcu kemerine altın kemeri denir. Sağlam ve yumuşak bir bezden yahut yumuşak bir tabaklanmış deriden 4-5 parmak genişlikte iki katlı olarak kesilip dikilen bu kemerlerin iki katı arasına altın paralar yerleştirilip teker teker dikilir ve çamaşırın altına ten üzerinden takılırmış.⁹⁰

Hezârân kul ile yüz biñ nökerle
Murassa tâc ile zerrîn kemerle (2536)

⁹⁰ Koçu, *age.*, s. 157-158.

Bele sarılmış olan kayış, etrafı akarsu tarafından sarılmış bir servi tasavvuru oluşturmuştur:

Kemer-bendi tolanmış ol miyânı
Akar su nitekim serv-i revânı (3600)

Zünnâr papazların bellerine bağladıkları, uzun siyah renkli bir kuşaktır:

Sanemler sındı hep kat oldı zünnâr
Dilin tutdı derây-ı deyr-i küffâr (3473)

Kese, içinde gümüş ve altın paraların bulunduğu kumaş veya örgüden yapılmış bir eşyadır. Bir tüccar olan Malik rüyasında parlak dolunayın koynuna girerek altın kesesine dönüştüğünü görür. Daha sonra konakladığı yolun yakınında bulunan kuyunun içindeki Yusuf'u görür:

Görür seyrinde bir gün bedr-i enver
Girer koynına olur kîse-i zer (1188)

1.2.4.5. Mimari

1.2.4.5.1. Cami

Müslümanların ibadet ettikleri yer olan cami bir beyitte minare ile zikredilmiş ve benzetilen olmuştur:

Döner bir câmie cismi binâsı
Minâre ol iki dest-i duâsı (4522)

Camilerin kible tarafında bulunan, cemaatle namaz kılınırken imamın durduğu, genellikle duvardan dışa doğru çıkıntılı yere mihrab denir:

Dilinde vird idinmiş nâm-ı Hûyı
Teveccüh eylemiş mihrâba rûyı (4195)

1.2.4.5.2. Çadır

İçerisinde od yakıldığı için bu ismini alan otağ, normal çadırdan büyük, etekli ve süslü, özel ziynetlere sahiptirler:

Kurılsun bizde ikrâmı otağı
Şeref virsün bize rûşen çerâğı (2043)

Farklı renklerde ve büyüklüklerde çadırlara dolu olan bir alan çiçeklerle bezenmiş bir dünya görüntüsü ortaya çıkarır:

Pür oldı haymelerle sahn-ı sahrâ
Şükûfeyle bezendi sanki dünyâ (2205)

Çetr-i hümâyûn padişahlar seferde iken altında oturdukları altın sırma işlemeli ve atlas kadifeden açık çadır veya gölgeliğe verilen isimdir:

Hüveydâ eyledi sultân-ı gerdûn
Siyâh altunlu bir çetr-i hümâyûn (1657)

1.2.4.5.3. Değirmen, Dolab, Çeşme

Su değirmeni var olan durumun bozulduğu ifade etmek için benzetilen olarak düşünülmüştür:

Dönüp suyu sogulmuş âsiyâba
Teveccüh eyledi âlem harâba (4171)

Dolab, kuyudan su çıkarıp bahçeleri sulamaya mahsus makineye verilen isimdir. Eski astronomi anlayışına göre dünya sabit olup felekler dönmektedir.⁹¹ Şair feleklerin dönmesi ile dolabın dönmesi arasında benzerlik kurmuştur:

⁹¹ Pala, *age.*, s. 115.

Şu kim hâl ide rây-ı mâverâyı
Tuyar âvâz-ı tolâb-ı semâyı (81)

Çeşme çeşitli yollarla toplanmış suyun musluklardan akıtılması şeklinde düzenlenen küçük yapılardır:

Şitâb ile akar her çeşmeden âb
Okur evrâdını gûyâ ki ashâb (4581)

1.2.4.5.4. Eşik, Merdiven

Bir beyitte geçen âsitân saray ve konak kapısının önü, eşik anlamlarında kullanılır. Övülen kişinin yüceliğini belirtmek için söz konusu edilmiştir:

Hezârân kulu var begler begidür
Kırallar âsitânınınuñ segidür (256)

Yukarı çıkmaya ve aşağı inmeye yarayan merdiven bu hususiyetiyle çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

Yücedür kasr-ı vuslat nerdübânı
Görenler pâye pâye gördi anı (3123)

1.2.4.5.5. Ev, Kasır

Hız. Yakub'un hüznü ve ıstırap içinde yaşadığı eve "Beytü'l-Hazen", "Beyt-i ahzân", "Beytü'l-hüzn", "Külbe-i ahzân" denilmiştir:

Bir ev yaptı ki anda ola giryân
Kodı adını anuñ Beyt-i Ahzân (2582)

Hane gönül, dil, ümit, visal gibi kelimelerle tamlamalar oluşturmuş, bu kelimeler somutlaştırılmıştır:

Görenler oldılar hâtır-müşevveş
Göñüller hânesine saldı âteş (1402)

Padişahlara mahsus süslü bina demek olan kasır gönül, hayat, vuslat, hüsn gibi soyut kelimelerle tamlamalar oluşturmuştur:

Visâli kasrını kılmaga tamîr
Ne tedbîr itdi ise bozdı takdîr (4202)

Eskiden hastane ve tımarhane yerine kullanılan bir tabir olan dârü'ş-şifâ eserde bir yerde zikredilmiş ve delilerin oraya geldiği ifade edilmiştir:

Kapusı döndi bir dârü'ş-şifâya
Gelür mecnûn u şeydâlar oraya (1411)

1.2.4.5.6. Hisar, Kale, Sedd, Mahzen, Zindan, Virane

Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bazen etrafı hendeklerle çevrili küçük kale olan hisar, hikâyede bir ambar olarak kullanılmıştır:

Galâle bir hisârı kıldı anbâr
Yıgıldı anda hâsıldan ne kim var (4601)

Kale eserde üç kez söz konusu edilmiştir. Vücut bir kale gibi düşünülmüş, kamışlar da bu kaleyi yıkmaya çalışan topraklar şeklinde yorumlanmıştır:

Vücûdı kalasın kılmaga ifnâ
Kamışlar darbzenler oldı gûyâ (4404)

Hikâyede yer alan mekânlardan biri zindandır. Yusuf bir süre zindanda kalmak zorunda kalmıştır. Zindan karanlığı, olumsuzluğu temsil eder:

Çıkardı zulmet-i zindân libâsın
Geyindi gün gibi zerrîn kabâsın (4332)

Mahzen içinde çeşitli şeylerin saklandığı yer altı deposudur. Dil hikmet sırlarının tercümanı iken ağız vahdet sırlarının saklandığı yerdir:

Zebânı tercemân-ı râz-ı hikmet
Dehânı mahzen-i esrâr-ı vahdet (266)

Yıkılmış, harap olmuş yapı olan virane gönül, kalp, vücut için benzetilen olarak kullanılır:

Basup bagrına ol pîrâheni Pîr
Dil-i vîrânesini kıldı tamîr (4865)

Hazineler viranelerde bulunur. Bu yönüyle hazine ile virane birlikte ele alınmıştır:

Vücûdî genc yog vîrâna döndi
Saâdetden düşen sultâna döndi (2460)

Asya'nın kuzey taraflarında yaşayan bir kavim olduğu düşünülen Yecûc ve Mecûc için İskender-i Zülkarneyn'in yaptırmış olduğu sete "Sedd-i İskender" denir.⁹² Şair dünyanın Yecûc fitnesi olduğunu ve aşkın da ona karşı Sedd-i İskender olduğunu söylemiştir:

Bu dünyâ fitne-i Yecûca beñzer
Olur ışk aña bir sedd-i Sikender (4230)

1.2.4.5.7. Kapı, Duvar, Pencere

Yapı ile ilgili unsurlardan olan kapı ve duvar kelimelerinin birlikte kullanıldığı görülür. Ayrıca kapı visal, ümit, yokluk, imkân gibi soyut kelimelerle tamlamalar da oluşturmuştur:

⁹² Onay, *age.*, s. 208.

Ser-â-ser milket-i dünyâyı gezdi
Der ü dîvâra tasvîrini yazdı (2836)

Eskiden kapılarda bulunan ve kapıları açmak için kullanılan kapı halkasının da eserde söz konusu edildiği görülür:

Yanında arşuñ eflâk-i muallak
Misâl-i halka-i bâb oldu ancak (207)

Pencere, içeriye ışığın girmesini sağlaması yönüyle çeşitli benzetmeler içinde yer almıştır:

Sarây-ı cânı eyler cümle rûşen
Gider gün gibi dîde revzeninden (343)

1.2.4.5.8. Sütun, Kubbe

Silindir biçimde düşey bir desteğin adı olan sütun kullanım amacı ve şekliyle çeşitli hayallere konu olmuştur:

Okındı nâme-i izzet-füzûnı
Visâli kasrınıñ oldu sûtûnı (2040)

Bir binanın üstünü örten yarım küre şeklinde üstü yuvarlak veya çok satırlı koni biçiminde örtü olan kubbe ile su kabarcığı şekil açısından benzerlik oluşturur:

Sarâyuñ kubbesi beñzer habâba
Varur bir bâd-ı âh ile harâba (4791)

Gökyüzü şekil açısından ve yüksekte bulunması yönüyle bir kubbeye benzer:

Ser-â-ser kubbe-i çarh-ı muallâ
Bu gavgâdan tehî olmadı katâ (598)

1.2.4.5.9. Tak, Kemer, Eyvan, Köprü, Mezar Taşı

Hem bayramlarda, şenliklerde caddelerde kurulan süslü kemer hem de yapılarıdaki yarım daire şeklindeki yapının ismi olan tak, çeşitli benzetmeler içinde kullanılmıştır. Gök kubbe ve felek için “dokuz tak” deyimi kullanılır.⁹³ Eserde gezegenlerin bulunduğu gök katları şekil açısından taka benzetilmiştir:

Çogaldı âh-ı aşık gibi uşşâk
Pür oldı evliyâ ile tokuz tâk (366)

Yapıların kapı, pencere gibi kısımlarını yarım daire ve oyuğu aşağı bakacak şekilde örten unsur olan kemerlerin şekli nedeniyle ibadet için rükûa vardıkları ifade edilmiştir:

Kemerler nitekim ehl-i ibâdet
Rükûa varmış eyler Hakka tâat (4579)

İki yakayı birbirine bağlayan bir yapı olan köprü bir beyitte hakikate ulaşmak için geçilen mecaz köprüsü şeklinde söz konusu edilmiştir:

Mecâzî köprisinden geçdi gitdi
Hakîkî gülşeninde vahdet itdi (2385)

Yüksek kemerli yapı, çardak gibi yapıların ismi olan eyvan da eserde bahsi geçen mimari yapılardandır:

Evi yanında var idi bir eyvân
Görinürdi oradan bâm-ı zindân (4203)

Hız. Yusuf annesinin mezarını ziyarete gider. Bu sırada dua etmek için ellerini hava kaldırır ve elleri mezar taşına teşbih olunur:

⁹³ Pala, *age.*, s. 380.

İki seng-i mezârı gibi ol dem
Duâya ellerin kaldurdı muhkem (1265)

1.2.4.6. Taşıma Araçları

Eserde söz konusu edilen ulaşım araçlarından biri gemidir. Geminin hareket etmesini sağlayan yelkenden de bahsedilmiştir:

Binüp bir keştî-i hoş-bâdbâna
Revân oldı reh-i Hindûstâna (2819)

Ulaşım araçlarında olan kayık da eserde zikredilmiştir. Vücut bir kayık gömlek de kayığın yelkeni olmuştur:

Kamîsi bâdbân-ı rahmet oldı
Vücûdı zevrakın Kenânda buldı (4859)

Kadınların binmeleri için devenin sırtına konulan üstü kubbeli bir çeşit sepet olan hevdec o dönemde kullanılan araçlardandır:

Var idi hevdecinüñ sâye-bânı
Bulut gibi nihân eylerdi anı (1361)

1.2.4.7. Yazı ile İlgili Hususlar

Eskiden kalem olarak kullanılan kamış divitler boğumlu bir şekilde olup içinde nal denilen eğri saçaklar bulunur. Kalemin ucu çatal şeklinde olduğu için iki dilli olarak nitelenir. Bu yönüyle yırtılmış yakaya benzetilir.⁹⁴

Kalem gibi olup çâk-i girîbân
Rakam gibi perîşân oldı ihvân (1255)

⁹⁴ age., s. 226-227.

Parmaklar düzgünlüğü yönüyle kaleme benzetilir. Ayrıca güzelliği anlatmak için kalemlerin yetersiz kaldığı ifade edilmiştir:

Kalem barmagı vasfın nice yazam
Kalem âciz anuñ vasfında her dem (1389)

Kalem koymaya mahsus alete kalemdân denir. Şair bahar mevsimi geldiğinde ağaçların tomurcuklanmasını hüsnütalil yoluyla ağaç kalemliginden kalem çıkması şeklinde yorumlamıştır:

Bahâruñ vasfına yazmaga nâme
Kalemdân-ı şecerden çıkdı hâme (651)

Kamış kalemlerin ucu çatal şeklinde olduğu için iki dilli olarak anılır ve daima dili kesilir. Dili kesildikçe düzgün konuşmaya başlar. Yani dahi iyi yazar:

Kesilse hâmenüñ tañ mı zebânı
Ne gelse hatırına söyler anı (1679)

Kamış kalemlerin içine siyah boya konulması durumu âşık olmak anlamındaki “başına sevda erişmek” deyimini ortaya çıkarmıştır:

İrişdi hâme-veş başına sevdâ
Mahabbet nâmesin kıldı hüveydâ (4144)

Eski yazma eserlerin, divanların doğrusunda şüphe edilen metinlerin üzerlerinde veya kenarlarında soruyu veya şüpheyi göstermek için (√) işareti görülür. Bu işaret, bugün kullandığımız (?, !) işaretlerine muadildir. Buna “nokta-i şekk” denir:⁹⁵

Baña hakke’l-yakînünde turag it
Gider şek noktasın cândan ırag it (47)

⁹⁵ age., s. 317.

Nesih ve kûfî eskiden kullanılan yazı çeşitleriyken sahîh ve salim Arapça dilbilgisine ait hususiyetlerdendir:

Sahîh ü sâlim itmez üç hurûfî
Ne nesh olur anuñ hattı ne kûfî (5156)

Gubâr çıplak gözle okunamayacak kadar küçük yazılara da verilen isimdir. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri bu yazı tarzına benzetilir:

Akıtdı su gibi Şâmî gülâbı
Meger hatt-ı gubâr-ı ârız-ı yâr (2143)

Elif harfî üzerine yazılmış med işareti ile sevgilinin boyu üzerindeki kaş arasında benzerlik kurulmuştur:

Kaşı tâkıyle ol serv-i sehî-kad
Elif üzre yazılmış sanasın med (1366)

Name, mahabbet-name gibi isimlerle anılan mektubun bir güvercin aracılığıyla gönderildiği anlaşılmaktadır:

Temennâ-yı visâle yazdı nâme
Diyâr-ı magrîbe saldı hamâme (2036)

Eserde ayrıca elif, cim, dal, ra, sin, şın, sad, mim, nun gibi harfler şekil açısından çeşitli benzetmelere konu olmuştur.

1.2.4.8. Bazı Tipler ve Meslekler

1.2.4.8.1. Abdal

Yalın ayak, başı açık gezginlik yapan dervişlere “abdal” denir. Abdallar dünya ile olan bağlarını kesmişlerdir:

Kimi kat-ı alâka itdi fi'l-hâl
Sabâ-veş taga düşdi oldı abdâl (3972)

Abdalın Mecnun ve divane gibi kendinden geçme, ne yaptığını bilememe davranışları sergilediği görülmektedir:

Mey-i ışkî virür uşşâka bir hâl
Olur divâne vü mecnûn u abdâl (1708)

1.2.4.8.2. Acuz

Eski şairlerimiz dünyayı kocakarıya, hilede şeytana rahmet okutan acuzeye benzetmişlerdir. Eserde bir beyitte söz konusu edildiği görülür:

Acûz-ı dehre kızlîk zâhir oldı
Galâli her kişinüñ âhir oldı (4605)

1.2.4.8.3. Âşık

Âşık her zaman aşk derdiyle ıstırap çeken, gözyaşı döken, vücudu zayıf düşmüş, yüzü sararmış olarak betimlenir:

Zarûret âleminde âşık-ı zâr
Visâl için ider biñ dürlü efkâr (3390)

Âşık sürekli feryat edip ağlamaktadır. Bu bağrışmalar çevresini rahatsız etmektedir. Bu hâller mübalağa sanatı içinde anlatılmaktadır:

Gırîv ü nâle toldurdı cihânı
Semâya irdi âşıklar figânı (4830)

Âşıklar dert çekmekten, huzursuzluktan mutlu olmaya ve huzur duymaya başlamışlardır:

Ziyâde âşıkun gamdur sürûr
Olurmuş bî-huzûr olmak huzûr (1440)

Âşık sevgili için her şeyini feda etmeye hazırdır. Dünya ile bağına tamamen koparmış ve gözü sevgiliden başka kimseyi görmez bir hâldedir:

Ki âşık aynına almaz cihânı
Virür maşûk için baş ile cânı (597)

1.2.4.8.4. Âyînedâr

Eskiden padişahlara ve ileri gelen kimselere giyinirken aynasını tutmakla görevli hizmetçi, ayna tutan kişi olan âyînedâr⁹⁶ eserde bir yerde zikredilmiş ve benzetilen olmuştur:

Der ü dîvâr olup âyînedârı
Ayân itdi bu iki gül-izârı (3721)

1.2.4.8.5. Bâğbân

Bahçıvan gül bahçesindeki hizmetleri görmekle görevli kimsedir. Sevgili bir gül bahçesine benzerse âşık da o bahçenin bâğbânı olmak ister:

Rızâm oldur ki olam bâg-bânuñ
İdem hıdmetlerini gülsitânuñ (3300)

Bahçede yetişen ürünleri koruyucu konumunda olması bakımından bu kavramın arkasında daima bir bekçi hüviyeti vardır:

Uyumaz çeşmi beñzer bâgbâna
Gül ugrusın getürmez gülsitâna (3137)

⁹⁶ Onay, *age.*, s. 52; Şentürk, *age.*, s. 470.

1.2.4.8.6. Cariye

Para ile alınıp satılan hizmetçi kız olan cariyenin eserde iki yerde bahsi geçmiş ve güzellik açısından ele alınmıştır:

Yanınca câriye bî-hadd ü pâ-yân
Letâfetde misâl-i âb-ı Hayvân (1514)

1.2.4.8.7. Cellat

İdama mahkûm suçlunun ya da eski zamanlarda katli gerekenlerin katline görevli kimseye cellat denir. Dünya da bir çeşit cellat telakki edilebilir:

Ne var cellâda beñzetsem cihânı
Ki müşkildür anuñla zindegânî (4933)

1.2.4.8.8. Cerrar

Eskiden recep, şaban, ramazan aylarında vaaz ve imamet için medrese öğrencileri köy ve kasabalara dağılırlar, halktan bir senelik ihtiyaçlarını karşılayacak para toplarlarmış. Halktan para koparmaya “cerr”, üç aylarda köylere gitmeye “cerre gitmek” denirmiş. “Cerr” sözü zamanla dilenme mukabili olmuş, arsızlarına “cerrar” denmiştir.⁹⁷ Eserde bir yerde zikredilmiştir:

Tehî kalmaz cihânda dest-i cerrâr
Bu işden halkuñ ahyârı ider âr (3760)

1.2.4.8.9. Çengi

Çengi, def, zil çalarak ve şarkı söyleyerek göbek atmak gibi oyunların çeşitlerini icra eden kadındır. Eserde bu özellikleriyle ele alınmıştır:

Güzel çengîler aldı destine sâz
Makâm-ı bûselikden virdi âvâz (2781)

⁹⁷ Onay, *age.*, s. 85.

1.2.4.8.10. Çoban

Efsaneye göre Şeyh Sanan zühd ve takva sahibi bir şeyhtir. Bir gece rüyasında bir Hristiyan kız görüp âşık olur. Kız Rum kayserinin kızıdır ve onunla evlenmek için bazı şartlar ileri sürer. Bunlar şeyhin kilisede ibadet etmesi, Kur'an-ı Kerim'i yakması, şarap içip zünnar bağlaması, domuz gütmesi vs.dir. Şeyh hepsini yerine getirir. Ancak kız hâlâ kendisine varmak istememektedir. Bunun üzerine tövbe eden Şeyh Sanan Rum diyarından ayrılır. Şeyh gittikten sonra kız imana gelir ve şeyhi bulmak için peşine düşer. Onu çölde bulur ve huzurunda can verir. Kızı oraya defneden Şeyh Sanan, Mekke'ye döner. Kâbe'yi tavaf edip Allah'a yalvarır.⁹⁸ Şair bir beyitte bu hikâyeyi hatırlatmıştır:

Aceb olmaz bu deñlü rây-ı tezvîr
İder ışk ademi çobân-ı hınzîr (2718)

1.2.4.8.11. Dellâl

Bir şeyin satılacağını veya bir ilanı çarşı ve pazar yerlerinde yüksek sesle herkese duyuran kimse olan tellal, eserde bir yerde zikredilmiştir:

Maânî mevc ururken bahr-i dilden
Metâ-ı gayra dellâl olmadum ben (5171)

1.2.4.8.12. Derbân

Derbân kapıyı bekleyen, muhafaza eden, bekçi anlamlarına gelir ve eserde iki yerde söz konusu edilmiştir:

Zihî sultân ki Mûsâ ibn-i İmrân
Asâsıyla der-i fazlında derbân (130)

1.2.4.8.13. Gavvâs

İnci, sünger vs. bulmak veya batan şeyleri çıkarmak için denizin dibine inen kise olan gavvâs çeşitli benzetmeler içinde ele alınır:

⁹⁸ Pala, *age.*, s. 375-376.

Kimi deryâ-yı nâr-ı derde gavvâs
Kimi oldı şerâre gibi rakkâs (911)

Dalgıç inci çıkarmak için denize dalar. Şiir ustaları, kendilerini mana incileri çıkaran birer dalgıca benzetirler:

Zihî bahr-i latîf ü nazm-ı şîrîn
Hired gavvâsını eyler güher-çîn (5138)

1.2.4.8.14. Gelin

Gelin süs, ziynet, güzellik gibi kelimelerle anılırken aşk gelini için bu unsurlar kınanma sebebi olarak kabul edilir:

Melâmetdür arûs-ı ıška zînet
Olur fahri yiri cây-ı mezellet (3901)

1.2.4.8.15. Güreşçi

Güreş sırasındaki mücadelede güreşçilerinin birbirlerini alt etmek için yere yatırmaları şair için bir benzetilen olmuştur:

Güreşçi kısmını gör ey tebâhî
Alur üstindekin altına gâhî (4844)

1.2.4.8.16. Harami

Harami, haram mala el uzatan kimsedir. Yol kesip insanların malını alması çeşitli benzetmeler içinde kullanılmasına neden olmuştur:

Harâmî gibi ışk-ı bî-emânı
Soyar uryân ider halk-ı cihânı (1410)

1.2.4.8.17. Hoca

Bir beyitte Hz. Yusuf'un çevresinde olanlara aldırmadan hocalardan ders aldığı ifade edilmiştir:

Başın kaldurmayup ol kâf-ı kudret
Okurdu hâcelerden ilm ü hikmet (530)

1.2.4.8.18. Lubetbâz

Eskiden el becerisine dayanan oyunları icra eden sanatçıya verilen isim olan lubetbâz, dünya ile tamlama oluşturmuş ve dünyanın aldatıcılığı vurgulanmıştır:

Ziyâde izzete irdüm sanurdı
Bu lubetbâz-ı dehre aldanurdı (2177)

1.2.4.8.19. Misafir (Mihman)

Dünya bir misafîrhane, insan da bu misafîrhanede misafirdir:

Bu mihmân-hânede olup müsâfir
Gülistân-ı cinâna gitdi âhir (371)

Takdir olanın er geç gerçekleşeceğini ifade etmek üzere miskin misafirin umduğunu yemeyeceği belirtilmiştir:

Olur takdîr olan insâna tayîn
Yemez umdugını mihmân-ı miskîn (2123)

1.2.4.8.20. Muabbir

Görülen rüyalardan mana çıkaran kimse olan muabbir eserde bir yerde zikredilmiştir. Hz. Yusuf'un rüyaları yorumlama özelliği bulunmaktadır:

Varup Reyyâna tazîm itdi vâfir
Didi zindânda vardur bir muabbir (4291)

1.2.4.8.21. Musahib

Musahib büyük zatlara, özellikle padişahlara sohbet arkadaşı olan ve zaman zaman hoş fıkralar, hikâyeler anlatıp latife ve nükteler yaparak hoşça vakit geçirmelerini sağlayan zeki, bilgili, görgülü, hoşsohbet kimselerdir:⁹⁹

Musâhib oldu Yûsuf hazretine
Mülâzim oldu anuñ hidmetine (861)

1.2.4.8.22. Nakkaş

Kitapları resimleyen, kap ve sayfalarını süsleyen, mimari eserlerin tavan ve duvarlarını, çinileri, toprak kapları resim ve şekillerle bezeyen süsleme ustası olan nakkaş çeşitli benzetmeler içinde ele alınmıştır:

Cemâlûñ nakşına kim oldu nakkâş
Anuñçün ayn-ı uşşâkuñ döker yaş (2354)

1.2.4.8.23. Peyk

Haber ve mektup götürüp getiren kişi olan peyk, bazı benzetmelerin içerisinde kullanılmıştır:

Segirdüp geldi biri nitekim peyk
Eyitdi yâ *Nebiyya'llâh lebbeyk* (1003)

Peyk-i ecel tamlaması ile Azrail kastedilmektedir:

Komaz peyk-i ecel dilde safâyı
Ne şâhı kor evinde ne gedâyı (5121)

Ulak da devlete ait kâğıtları bir yerden başka bir yere götürüp getiren resmî memur hakkında kullanılan bir tabirdir:

⁹⁹ Pakalın, *age.*, C 2, s. 583.

Ulaklar saldı şarkuñ pâdişâhı
Diledi şâh-ı magribden o mâhı (2029)

1.2.4.8.24. Sazende

Ut, keman, tambur gibi musiki aletleri çalan sazendeler çeşitli ortamlarında insanları eğlendirirlermiş:

Güzel sâzendeler alup ele sâz
Virürdi her makâma gelse âvâz (2114)

1.2.4.8.25. Serhengân

Osmanlı Devleti'nde de alkış vazifesiyle görevli çavuşlara divan çavuşları hakkında kullanılan bir tabirdir. Kapı bekleyen bekçilere verilen isimdir:

Zelîhâ itmek için bu itâbı
Müheyâyâ itdi serhengân-ı bâbı (4053)

1.2.4.8.26. Sevgili

Eserde sevgiliyi ifade etmek için yar, dost, habib, can, canan, dilber, dildar, dilara, mahbub, maşuk, afet gibi kelimeler kullanılmıştır. Sevgilinin temel özelliklerinden biri zalim ve gaddar oluşudur:

Gel ey peyk-i diyâr-ı yâr-ı gaddâr
Gel ey yâr-ı hevâdâr u haberdâr (1877)

Sevgili sürekli âşıklara cevreder. Aşk derdiyle hasta olan âşıkların iyileşmesi için herhangi bir tedavi sunmaz:

Ne cevrenden ferâgat eyler ol yâr
Ne bîmârına eyler şimdi tîmâr (2963)

Âşık her zaman sevgilinin bulunduğu yere ulaşmak ister. Aşk acısıyla zayıflayıp toz hâline gelen âşık, ahının rüzgârı sayesinde sevgilinin yanına ulaşabilir:

Vücûdum döndi gûyâ bir gubâra
Getürdi bâd-ı âhum kûy-ı yâra (3149)

Sevgilinin özelliklerinden biri de vefasız olmasıdır. Âşığın bu durum karşısında ağlamaktan başka yapacak bir şeyi yoktur:

Vefâsız yâra şefkatsız nigâra
Bulınmaz aglamakdan gayrı çâre (3235)

1.2.4.8.27. Vali

Yusuf Peygamber Mısır'ı yönetmek üzere vali olmuş ve halk bu dönemde huzur içinde yaşamıştır:

Nebiyu'llâh çü Mısra oldu vâlî
Zemâne halkınıñ hoş oldu hâli (4596)

1.2.4.8.28. Zahit

Dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, züht ve takva sahibi kimse demek olan zahit¹⁰⁰ eserde bir yerde geçer:

Göz ile kaşı nâza itse el bir
İderdi zâhid-i sad-sâli teshîr (3364)

1.2.4.8.29. Zâkir

Zâkir tekkelerde ayin sırasında dervişlerin zikirlerini kızıştırmak için musiki usulüyle ilahiler okuyanlar için kullanılan bir tabirdir:

Rivâyetdür ki Yakûb olsa zâkir
Bile zikr eyler idi Nesr-i Tâyir (4894)

¹⁰⁰ Uludağ, *age.*, s. 389.

1.2.4.8.30. Zindancı

Eserde iki yerde söz konusu edilen zindancı hapishane memuru veya zindan muhafızına verilen bir isimdir:

Virüp zindancıya mâl-ı firâvân
Kapusın açdı kıldı derde dermân (4189)

1.2.4.9. Ölçü Aletleri

Döneme ait ölçü birimleri olan kantar ve miskal bir beyitte zikredilmiştir. Kantar büyük yükleri tartmakta kullanılırken miskal altın, gümüş gibi değerli taşları tartmak için kullanılır. Gam kantar ile gelirken miskal ile gitmektedir:

Gelür kantâr ile gam gelse fi'l-hâl
Gider olsa gider miskâl miskâl (4866)

Eskiden kullanılan tahıl ölçeklerinden biri olan müd farklı bölgelere göre değeri değişen ağırlık ölçüsüdür:

Bu işde itmeñüz hergiz tereddüd
Alñ bugdayumuzdan bir niçe müd (4641)

Eserde bahsi geçen sâ, bin dirhemlik veya üç kilogramlık bir tahıl ölçөгіdir:

Biri feryâd u efgân itdi ol hîn
Ugurlandı didi ol sâ-ı sîmîn (4721)

İçerisinde altın olan bir avuç ile altın tartmakta kullanılan terazi kefesi arasında bir benzerlik düşünülmüştür:

Elüm tolsun zer-i hâlisle tekrâr
Misâl-i keffe-i mîzân-ı dînâr (4519)

1.2.4.10. Âdet ve Gelenekler

Matem günlerine özel matem elbiselerinden bahsedilir. Bu elbiseler insanın matem tuttuğunun bir göstergesi olur:

Libâs-ı mâtem ile irdi bir şeb
Kızardı aglamakdan ayn-ı kevkeb (1655)

Bu matem günlerinde siyah, mavi ve beyaz kumaşlardan elbiseler giyilmiş. Kola veya yakaya, boyuna, başa siyah bir kumaş parçası bağlanmış:

Ne mâtemdür ki gökler geydi eflâk
Kara çullarda kaldı âlem-i hâk (5019)

Eskiden deliler iyileşinceye kadar zincirle bağlanmış.¹⁰¹ Bu durum çeşitli tasavvurlara neden olmuştur:

Şuâiyle güneş gökde yürürdi
Delûler gibi zencîrin sürürdi (1923)

Bayram günü el öpmek yaygın bir âdettir. Bu âdet aşıkların sevgiliye ulaşabilmeleri için bir bahane olur:

Kaçan kim rûz-ı îd ola bahâne
Saâdetdür el öpmek âşıkâna (3125)

O dönemdeki âdetlerden biri de bir kimse yolculuğa çıkarken akrabası, arkadaşları ve tanıdıkları onu yolcu etmeye gelmiş:

Gider olsa yola bir ehl-i Kenân
Bu idi âdet ü kânûn u erkân

¹⁰¹ Pala, *age.*, s. 102.

Seherden cem olurdu akrabâsı
Ehibbâsı kadîmî âşinâsı (712-13)

Şair Mısır'daki âdetlerden bir tanesini râvîlerden duyduğu ifade etmiştir. Buna göre bir ev yapıldığında sahibi o eve kendi resmini çizdirirmiş:

Bu resme kıldı râvîler rivâyet
Bu idi Mısrûn ayânında âdet

Ev ıssı eylese bir hâne tamîr
İderdi kendü tasvîrini tahrîr (2179-80)

Zeliha'nın rüyasında Hz. Yusuf'u görmesinin ardından kendini kaybetmesi bir büyü olarak nitelendirilir. Bu durumdan kurtulmak için üzerlik tohumu yakılır. Nazar değmemesi istenen veya nazar değdiği sanılan çocuk veya kişilerin üzerinde içinde ateş bulunan bir kap gezdirerek üzerlik yakarlar:

Ya teshîr eyledi bir ehl-i teshîr
Ki hüsn ü behcetüne irdi tagyîr (1739)

Seher vaktine dek yakdı sipendi
Gide yanî yavuz gözler gezendi (1742)

Kölelik ve cariyelik dönemin özelliklerindendir. Hz. Yusuf köle olarak satılır. Ayrıca para ile alınıp satılan cariyelerden de bahsedilir:

Virilmişdi iki yüz câriye hûb
Bir içim su gibi her biri mergûb (2065)

Sözi dürrine virdi intizâmı
Didi sat baña lutf it bu gulâmı (2427)

O dönem ait unsurlardan biri de köle pazarlarıdır. Hz. Yusuf bir köle pazarında satışa çıkarılmış ve pek çok alıcısı olmuştur:

Mezâd olurdı bâzâr içre Yûsuf
Anuñ yanına vardı bî-tekellûf (2344)

Devrin sosyal hayatını yansıtan unsurlardan biri de dadılardır. Dadılar, çocuk emzirmek ve bakmak, haber taşımak gibi çeşitli hizmetleri yerine getirmekle görevlidirler:

Gelince Mısra böyle idi âdet
İderdi dâyelerle ayş u işret (2119)

Düğün hazırlıkları ve düğün sırasındaki eğlence şekilleri eserde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

Dügüne okudı ayân-ı Mısır
Ziyâfet eyledi erkân-ı Mısır (4541)

Dügüne ait âdetlerden olan cihaz gelinin babasının evinden kocasının evine beraberinde götürdüğü elbise ve eşya takımlarıdır:

Felek gibi idüp kat kat cihâzın
Yetürdi eksügin çoğ itdi azın (4543)

Zeliha Mısır'a gelin giderken yanında çeyiz olarak değerli kumaşlar, cevherler, bilezikler, inciler, altın siniler, Arap atları, cariyeler gibi hediyeler götürür:

Niçe bin yük kumaş ile cevâhir
Zelihâ için oldu cümle hâzır

Niçe altun siniler oldu ihzâr
Bahâsı âlî hurşîd ü kamervâr

Meh-i nev gibi yüz takım sivâre
Virildi o meh-i zîbâ-izâra

Dahı hem gökde ak yıldız misâli
Niçe bin lûlû-yı ter kadri âlî

Dahı hem yüz tavîle esb-i tâzî
Kimi Şâmî kimi dahı Hicâzî (2066-2070)

Düğün için kullanılan kaftanlar renkleri ve özellikleriyle dönemin giyim kuşamı hakkında bilgi verir:

Hezâr altunlu kaftân oldı hâzır
Çiçekler gibi elvânı mugâyir

Kimi gülgûnî kimi âsumânî
Kimi nârencî kimi ergavânî

Kimi sarı kimi kara kimi ak
Nazarda her biri şeffâf u berrâk (2081-83)

Gelinin başına takılıp yüzünü örten tül den ve telli süslü örtü olan duvak düğün ile ilgili âdetlerdendir:

Bürindi lâle gibi al tuvagı
Nikâb altında kaldı hüsni bâğı (2153)

Üç aylarda recebin ilk gecesiyle başlayıp ramazanın teravih kılınan ilk gecesine kadar yatsı namazının ardından, ramazanda ise sahurdan sonra müezzinler tarafından

halkın iştirakiyle minarede okunan duaya temcid denir.¹⁰² Bu dua bir beyitte zikredilmiştir:

Sadâ-yı nagme vü âvâz-ı temcîd
Uyutmaz halkı eyler şevkı tecdîd (310)

Değerli mücevher, para, eşya vs. şeyler yıkıntı yerlere gömülür, bulunmaması için de dualar okutulur ve artık oraya yaklaşıp bir ejderha veya korkunç bir zenci görünerek korku vereceğine inanılmış. Buna tılsım denir.¹⁰³ Bu inanış çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Acebdür bu tılsım-ı cism-i insân
Ki var anda hezârân genc-i pinhân (110)

Eski coğrafya anlayışına göre dünyanın dörtte birlik kısmında hayat olduğuna ve yalnızca o kısmının mamur olduğuna inanırlardı. Yedi iklime bölünen ve hayat olduğuna inanılan bu bölüme “rub-ı meskûn” denirdi.¹⁰⁴ Bir beyitte bu ifade zikredilmiştir:

Tolup uşşâkı ile rub-ı meskûn
Göz açdı lâle-veş her tagda Mecnûn (528)

Orta Çağ coğrafya ve astronomisine göre dünyada insanların yaşadığı kısmın Ekvator’dan Kuzey Kutbu’na kadar bölündüğü yedi mıntıkadan her birine yedi iklim denir.¹⁰⁵ Eserde bu anlayışı yansıtan beyitlere rastlanır:

Yedi iklîmi ol tokuz tolaşdı
Melâlet bahri taşdı başdan aşdı (2842)

¹⁰² Ubeydullah Sezikli, “temcîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul 2011, s. 410-411.

¹⁰³ Pala, *age.*, s. 398-399.

¹⁰⁴ *age.*, s. 331.

¹⁰⁵ *age.*, s. 181.

Dönemin günlük hayatını yansıtan diğer bir unsur da aynalardır. Eskiden gümüş, çelik veya tunçtan yapılmış aynalar kullanılırmış:

Mecâz ise dahi terk itme ışkı
Olur âyîne pûlâd-ı Dımışkî (1449)

Şair eserini bir bebeğe benzetmiş ve elini bebeği uyutmak için kullanılan beşik olarak düşünmüştür:

Husûline bu tıfluñ cehd kıldum
Sabâha dek elümi mehd kıldum (5140)

Bir beyitte mihenk taşından bahsedilir. Ayarı öğrenilmek istenen maden önce siyah bir taş olan mihenk taşının üzerine sürülür. Mihenk taşının üzerinde beliren renkle altın ve gümüşün ayarı tespit edilir:¹⁰⁶

Mihakk oldı elinde söyledi taş
Nuhâsın ehl-i küfrün eyledi fâş (163)

Eski tabatete göre mizac, bedenın sıhhat bakımından sahih olması, ahlât-ı erbaanın kâfi miktarda dengeli bir hâlde bulunması demektir. İnsan bedeninde var olduğu farz olunan safra, sevda, dem, balgama ahlât-ı erbaa denir. Bunlardan biri fazlalaşırsa hastalık husule gelir:¹⁰⁷

Husûsâ kim bozılmışdur mizâcı
Ziyâde lâzım olmışdur ilâcı (3898)

Bürûdet eski tıbbâ göre tabiatda bulunan dört rûkûn ve esastan birinin adıdır. Diğerleri “harâret, rutûbet ve yübûset”tir:¹⁰⁸

¹⁰⁶ Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Resimli Ansiklopedik Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 157.

¹⁰⁷ Onay, *age.*, s. 24-25.

¹⁰⁸ Ayverdi, *age.*, C 1, s. 445.

Derûn-ı âleme virdi bürudet
Lisân-ı sebzeyle geldi yübûset (5005)

Mesnevide bir beyitte “İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.” atasözünü hatırlatan bir ifade bulunmaktadır:

Devâdan olsa bîmâruñ nasîbi
Ayagına salar hâzık tabîbi (1173)

Vücut kafes olarak düşünülür. Ölüm suretiyle ruh kuşu beden kafesinden kurtulup kutsiyet fezasına uçtuğu gibi ölmeden evvel ölme sırrına eren de bu kafesten kurtulup uluhiyet semasına uçar.¹⁰⁹

Ne âlemdesin ey sultân-ı hûbân
Kafesden uçmag ister tâyir-i cân (983)

Eskiden kitaplardan fal bakma âdeti varmış. Bazı kitaplardan hareketle ileriye dair manalar çıkarılmış:

Mahabbet-nâmesin itdi çemen fâş
Şecerler egdi istihrâcına baş (3344)

Eskiden ince ve küçük kâğıda veya ipek üzerine yazılmış mektuplar alışkın bir güvercin ayağına bağlanarak beldeden beldeye, kaleden kaleye, ordudan orduya uçurulmuş. Uçan hayvan en kısa yoldan en kısa yoldan mahalle varınca mektup ayağından alınmış. Güvercinler yalnız resmî muhaberede değil, aşk muhabelerinde kullanılmıştır.¹¹⁰

Temennâ-yı visâle yazdı nâme
Diyâr-ı magribe saldı hamâme (2036)

¹⁰⁹ Uludağ, *age.*, s. 202.

¹¹⁰ Onay, *age.*, s. 278.

Bazı müfessirler en üstte cehennem en altta hâviye olmak üzere birbiri üstüne kurulan yedi tabakadan müteşekkil yedi cehennem olduğunu söyler:¹¹¹

Hıyânetden kaçup ol kaddi şimşâd
Yidi tamudan oldı cânı âzâd (3826)

1.2.4.11.Oyunlar

Meydan topunun atlılar tarafından uçları eğri değneklerle atılması esasına dayanan şark oyununa çevgân oyunu denir. Gûy top, çevgân ise ucu eğri cirittir. Bu oyun çevgânı topa vurarak oynanır:¹¹²

Ser ü pâyı bu yolda gûy u çevgân
Dili âvâre murg-ı aklı perrân (3690)

Satranç bezine nat, satrançta yenilgiye mat denir. Şair aşkı satranç oyununa benzetirken Zeliha bu oyunda az kalsın mat olacakmış:

O demde nat-ı ısk içinde biz-zât
Zelîhâ az kaldı kim ola mât (3736)

1.2.4.12.Musiki

Eğlence hayatının önemli parçalarından olan musiki eserde hem makamlar hem de çeşitli müzik aletleriyle söz konusu edilmiştir. Musiki ile birlikte raks da ele alınmıştır. Bir beyitte raks sırasındaki hareketler girdaba benzetilmiştir:

Semâ u raks idüp girdâb gibi
Turı geldi yerinden âb gibi (1194)

¹¹¹ Pala, *age.*, s. 81.

¹¹² Onay, *age.*, s. 167.

1.2.4.12.1. Musiki Aletleri

1.2.4.12.1.1. Çeng

Kanuna benzeyen ancak dik tutularak çalınan çeng, dört yerde söz konusu edilmiştir. Çeng çalan kimseye çengi denir:

Kımıldatsa reg-i ıskını bir ân
Kılur çengî elinden çengi efgân (1633)

1.2.4.12.1.2. Def

Genellikle şarkı söyleyenlerin elde tutup parmaklarıyla çaldıkları, bir tarafı deri kaplanmış ve aralarına birbirine çarpar pullar takılmış tahtadan bir çemberden oluşan musiki aleti olan def, eserde bir kez zikredilmiştir:

Niyâm-ı arza girdi tîg-i hûrşîd
Yire çaldı defîni gökde Nâhîd (3495)

1.2.4.12.1.3. Erganun

Bilhassa kiliselerde kullanılan büyük bir müzik aleti olan erganun eserde iki kez zikredilmiştir:

Olup âheng-i âhına nevâsâz
Virürdi erganûn-ı ıskı âvâz (1586)

1.2.4.12.1.4. Nakkare

Davul gibi bir çalgı aleti olan nakkare üç kez ele alınmıştır. Yan yana ve birbirine bağlı şekilde olana “çifte nakkare” denir:

Hemân bir taşa çaldı taşı dildi
Nakâre gibi iki pâre kıldı (2931)

1.2.4.12.1.5. Ney

Uzun bir düdük şeklinde olan ve kamıştan yapılan ney mesnevide bahsi geçen çalgı aletlerinden biridir:

Belürdi ney gibi âşıkdan âvâz
Açıldı perde-i uşşâkdan râz (336)

1.2.4.12.1.6. Santur

Kanuna benzeyen bir çeşit telli bir çalgı olan ve telleri üzerine tokmakla vurulmak suretiyle çalınan santur mesnevide iki yerde geçmektedir:

Niçe yirden çalınur çeng ü santûr
Cihân handân u âlem cümle mesrûr (2151)

1.2.4.12.1.7. Saz

Her çeşit çalgının adı olmasının yanı sıra telli çalgılardan birinin de adı olan saz, beş kez söz konusu edilmiştir:

Güzel sâzendeler alup ele sâz
Virürdi her makâma gelse âvâz (2114)

1.2.4.12.1.8. Tabl

Bir düğün tasvir edilirken çeşitli müzik aletleri söz konusu edilir. Bu müzik aletlerinden biri de davuldur:

Nihâyetsüz iderdi neyler efgân
Tabıllar şîr-i gurrân-ı neyistân (2223)

Eskiden savaşlarda, büyük alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan ve davuldan sekiz on misli büyük davula kös denir. Kûs-ı harbî zaferi müjdelemek için çalınan savaş kösüdür.¹¹³

Gürülde rad gibi kûs-ı harbî
Getürür cûşa hâl ehlini darbı (2227)

¹¹³ Pakalın, *age.*, C 2, s. 328.

1.2.4.12.1.9. Tanbur

Yay ve mızrapla çalınan, ince uzun saplı, yuvarlak karınlı telli bir çalgı olan tambur iniltiye benzer bir ses çıkarmasıyla ele alınmıştır:

Girîbânını çâk itmekde santûr
İñiler yatur il içinde tanbûr (2226)

1.2.4.12.1.10. Ut

Mızrapla çalınan, iri kalınlı bir çalgı aleti olan ut, eserde bir kez zikredilmiştir:

Diyârında vücûd-ı cümle mevcûd
Figân eyler elinden nitekim ûd (2965)

1.2.4.12.2. Makamlar

1.2.4.12.2.1. Buselik

Musikimizde buselik beşlisiyle hüseyînde hicaz dörtlüsü veya kürdî dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelen ve düğâh (la) perdesinde karar kılan basit makam olan buselik¹¹⁴ eserde bir kez yer almıştır:

Güzel çengîler aldı destine sâz
Makâm-ı bûselikden virdi âvâz (2781)

1.2.4.12.2.2. Neva

Ahenk, nağme gibi anlamlara geldiği gibi Türk musikisinde de bir makam adı olan neva eserde iki yerde kullanılmış ve kelime her iki anlamı da karşılamıştır:

Cihânı tutdı çengîler sadâsı
Göke irdi mugannîler nevâsı (2225)

1.2.4.12.2.3. Pençgâh

Türk musikisinde geçen makam isimlerinden biri olan pençgâh eserde bir kez yer almıştır. Ancak makam anlamında değil beşinci hane anlamında kullanılmamıştır:

¹¹⁴ Pala, *age.*, s. 74.

Urûc itdi makâm-ı pencgâha
Didi mihr ile ol zıll-ı İlâha (3742)

1.2.4.12.2.4. Rast

Türk musikisinin en eski makamlarından biri olan rast da mesnevide yer almıştır:

Makâm-ı râstdan âvâz virdi
Bu ihvânuñ yüzine karşı dirdi (4734)

1.2.4.12.2.5. Uşşak

Klasik Türk müziğinde bir makam olan uşşak eserde bahsi geçen makamlardandır.
Kelime aynı zamanda “âşıklar” anlamına da gelir:

Belürdi ney gibi âşıkdan âvâz
Açıldı perde-i uşşâkdan râz (336)

1.2.4.13. Yiyecek ve İçecekler

1.2.4.13.1. Yiyecekler

1.2.4.13.1.1. Baklava

Baklava yufka ile yapılan bir çeşit tatlıdır. Mesnevide bir yerde bahsi geçen baklavanın eskiden düğünlerde ikram edilen yiyeceklerden biri olduğu görülmektedir:

Nikâbı kabı anda baklavânuñ
Gözini dörd iderdi iştiḥânuñ (2217)

1.2.4.13.1.2. Biryân

Tava, tepsi gibi şeylerde susuz olarak pişirilen kebab olan biryân beş kez söz konusu edilmiştir:

Getürdi çünkü Yakûb aña biryân
Yidi Mevlâsına gösterdi şükrân (399)

1.2.4.13.1.3. Helva

Un, şeker ve yağ ile yapılan bir çeşit tatlı olan helva iki yerde söz konusu edilmiştir. Düğün ve eğlencelerde ikram edilen yiyeceklerdendir:

Yinür mahbûba dönmiş idi halvâ
Kopardı iştihâsına takâzâ (2219)

1.2.4.13.1.4. Palude

Pelte de denilen nişasta ve şeker ile yapılan, soğuk yenen bir çeşit süzme tatlı olan palude bir kez zikredilmiştir:

Lezîz idi katı pâlude-i ter
Mürâyîler mesâvîsine beñzer (2221)

1.2.4.13.1.5. Pilav

Mesnevide bir kez bahsi geçen pilav, dönemin sofrâ kültürü hakkında da bilgi verecek şekilde söz konusu edilmiştir:

Pilâvuñ haymesini kurdı erbâb
Kaşuklar yer yer oldı aña itnâb (2212)

1.2.4.13.1.6. Senbûse

İnce yufka ile yapılan bir tür tatlı olan senbûse mesnevide yer almış yiyecek türlerindendir:

Görüp senbûseden lutf-ı zebânı
Uzadı halka çînîler dehânı (2214)

1.2.4.13.1.7. Turşu

Bazı sebze ve meyvelerin tuzlu su veya sirke içinde bekletilmesiyle oluşan turşu bahsi geçen yiyeceklerdendir:

Güler yüzi gibi agyârun ol dem
Çekildi niçe dürlü türşîler hem (2218)

1.2.4.13.1.8. Tutmac

Küçük dört köşe kesilerek kurutulmuş hamur ve mercimekle pişirilen bir çeşit yoğurtlu çorba olan tutmactan bir kez bahsedilmiştir:

Börek tutmacdan hazz itdi erkân
Olurdu iştiâ tîrine kalkan (2215)

1.2.4.13.1.9. Zerde

Safranla birlikte pişirilen bir tatlı pirinç yemeği olan zerde, mesnevide bir kez yer almıştır:

Tabakda zerdeyi itsen temâşâ
Ayuñ on dördine beñzerdi gûyâ (2213)

1.2.4.13.2. İçecekler

1.2.4.13.2.1. Süt

Süt iki beyitte söz konusu edilmiştir. Birinde ana sütünden bahsedilmiş, diğerinde bir havuzun süt ile doldurulduğu ifade edilmiştir:

Birini toldururdu bâde ile
Birini dahi şîr-i sâde ile (3357)

1.2.4.13.2.2. Şarap

Üzümden yapılan bir içki olan şarap sarhoşluk vermesi, rengi, tasavvufî anlamı gibi özellikleriyle eserde yer bulmuştur:

Şarâb içmişe döndiler müretteb
Diline geldüğini didiler hep (3438)

1.2.4.13.2.3. Şerbet

Çoğunlukla su, şeker veya baldan yapılan tatlı bir içecek olan şerbet mesnevide söz konusu edilmiştir:

Bu nimet anda bir seyl oldı akdı
Şeker şerbetleri Nîl oldı akdı (2220)

1.2.4.13.3. Diğer Maddeler

1.2.4.13.3.1. İlaç

Hastalıkları iyileştiren maddeleri karşılamak üzere ilaç, deva, derman gibi kelimeler kullanılmıştır. Âşığın derdinin dermanı sevgilidir:

Devâ itmez baña illâ ki cânân
Olursa yâr olur derdüme dermân (1958)

Eski tıp anlayışına göre mizaç insan vücudunu meydana getiren bütün unsurların tam bir uyum içinde görev yapması sebebiyle ortaya çıkan sağlıklı durumdur. Mizaç bozulduğunda hastalıklar ortaya çıkar:¹¹⁵

Husûsâ kim bozılmışdur mizâcı
Ziyâde lâzım olmuşdur ilâcı (3898)

1.2.4.13.3.2. Zehir

Öldürücü zehir anlamına gelen zehr-i kâtil ve semm-i helâhil ifadeleri bir beyitte birlikte kullanılmıştır. Şeker ve şarabın sevgilinin ağzı ve dudağı olmadan zehir olacağı ifade edilmiştir:

Dehânuñsuz şeker bir zehr-i kâtil
Lebûñsüz câm-ı mey semm-i helâhil (1944)

¹¹⁵ Ayverdi, *age.*, C 2, s. 2115.

1.2.4.13.3.3. Zirnîh

Fare otuyla kükürtten oluşan ve kıl dökmede kullanılan bir bileşik olan zirnîh/zırnık, sarı rengi itibarıyla söz konusu edilmiştir:

Sararmış çihresi mânend-i zirnîh
Başında tâc u tâcında ser-i mîh (794)

1.3. İnsan

1.3.1. Ağız ve Dudak

Mesnevide ağız ve dudak genellikle birlikte düşünülmüştür. Ağız kapalı oluşu, kırmızı rengi ve küçüklüğüyle goncaya teşbih olunur:

Dehânı guncası itdi tebessüm
Zebânı bülbülü kıldı tekellüm (451)

Ağız küçüklüğü ve darlığı ile dikkat çeker. Hatta çoğu zaman yok diye bilinir. Bu bakımdan “sır” olarak adlandırılır:

Güşâde eyle ayn-ı ışk-ı pâki
Dehân-ı râzum olsun sîne-çâki (3)

Ağız, küçüklüğü ve yuvarlaklığı itibarıyla mim harfinin yuvarlak kısmına benzetilir:

Dehânı aynı ile mîme beñzer
Eli tekbîre varsa cîme beñzer (101)

Yuvarlak şekli, küçüklüğü ve etrafındaki ayva tüylerinin yazıya benzetilmesiyle ağız yüzüğe benzer:

Dehânı hâteminde yog idi kaş
Hatınuñ fitnesi kaldurmamış baş (1368)

Ağız şekil açısından mühür olarak düşünülür. Hz. Süleyman'ın mührüne “mühr-i Süleymân” denir. Hz. Süleyman bu mühürle bütün yaratıklara hükmedermiş.¹¹⁶ Ağız mühr-i Süleymân olduğunda bütün yaratıklar bu ağzın söylediklerine dikkat ederler:

Dehânıdur meger möhr-i Süleymân
Anuñ agzına bakar ins ile cân (1559)

Ağız çevreleyen ayva tüyleri Zulûmât olduğu zaman ağız da Âb-ı Hayat olur. Bu benzerlikte ağzın içindeki ıslaklık ve can kaynağı olması da etkili olmuştur:

Hayât âbı idi gûyâ dehânı
Yog idi Hızır-ı hattınuñ nişânı (1371)

Ağız, içinde inci gibi dişler barındırması itibarıyla sadef olarak tasavvur edilir. Açıldığında inciler ortaya çıkar:

Sadef agzın açup gösterse dendân
Alurlar dürr-i meknûnını ol ân (2979)

Ağız açılıp kapanırken hilal şeklinde bir görüntü ortaya çıkar:

Açup agzını halhâli hilâli
Öper kucardı sâk-ı bî-misâli (3602)

Cennette tatlı bir suyun adı olan Selsebil, dudaklardan dökülen sözcükler için benzetilen olur:

Lebi zikr olsa zât-ı cemîlûñ
Akardı agzı suyu Selsebîlûñ (1486)

¹¹⁶ Pala, *age.*, s. 359-360.

Tadı dolayısıyla ağız şeker ile dudak da kadeh ve mey ile ilişkilendirilir. Ağız ve dudak olmadan ne şekerin ne de meyın tadı kalır:

Dehânuñsuz şeker bir zehr-i kâtil
Lebüñsüz câm-ı mey semm-i helâhil (1944)

Renk açısından şaraba benzeyen dudak, etrafındakileri mest edip sarhoş bir hâle getirmiştir:

Leb-i meygûnınuñ mestânesiyüz
Kulakdan âşık-ı dîvânesiyüz (3932)

1.3.2. Alın

Alın beyaz ve parlak olduğu için aya, yüz de güneşe teşbih olunmuştur:

Didi kanı o günler ey Zelîhâ
Yüzüñ mihr idi alnuñ mâh-ı garrâ (4503)

Alnı açık olmak, utanacak bir durumu olmamak anlamında bir deyimdir:

Ayân oldı zamân-ı subh-ı sâdık
Zelîhâ-veş yüzi ag alnı açık (1921)

Beyazlık ve parlaklık özellikleriyle alnın nurlu olduğu düşünülmüştür:

Görüp nûr-ı cebînin zülfi fi'l-hâl
Sücûda varmış itmiş kaddini dâl (1483)

Çin-i cebîn ifadesi alnındaki kırıxıklığı ifade eder. Alnın kırıxması nur denizinin dalgalanması gibidir:

Cebîni çîn olur nâz itse her bâr
Sanasın mevc urur deryâ-yı envâr (1714)

1.3.3. Beden

Bedenin namazda sırasında rükû hâlindeki görünüşü kâf harfine benzetilir:

Rükûa varsa cismi kâfa beñzer
Uzansa iki pâyı kâfa beñzer (104)

Bedenin zayıflaması nedeniyle ortaya çıkan görüntü hilali andırır:

Olur ser-tâ-kadem ney gibi nâle
Döner cism-i zaîfi bir hilâle (3046)

Dua eden insanın görüntüsü beden camî, duaya açılmış eller de caminin minareleri şeklinde tasavvur edilir:

Döner bir câmie cismi binâsı
Minâre ol iki dest-i duâsı (4522)

Belin bükülmesi dâl harfine benzer bir görüntü oluşturur:

Misâl-i dâl olup cismi hilâli
Hudâya secdeden olmazdı hâlî (4573)

Vücutta bulunan yaralar renk ve şekil açısından güle benzetilir:

Teni gül gibi olmuş pâre pâre
Hilâl-âsâ gömüldi bir kenâra (956)

Tenin temel özelliklerinden bir tanesi de billur gibi pürüzsüz, parlak ve beyaz renkte olmasıdır:

Gözi kaşı kara vü çihresi ak
Teni billûr gibi ak u berrâk (1480)

Vücut beyaz olması dolayısıyla gümüşe teşbih olunmuştur:

Cemâli güllerine geldi humret
Ten-i sîmînine irişdi sıklet (1583)

Beden, can bülbülü için bir yuvadır. Ölüm geldiğinde can, ten yuvasından uçup gidecektir:

Hamûş eyler ecel bir gün zebânı
Uçurur bülbül-i ten-âşiyânı (457)

1.3.4. Bel

Bel insan vücudunun ortasıdır. Miyân kelimesi hem bel hem de orta anlamına gelir. Şair bu durum ile ilgili çeşitli oyunlar yapar:

Kemer bend olmuş imiş sayd-ı cânâ
Kemer mîmi gibi gelmiş miyâna (570)

Bel genellikle kucak, kucaklama, miyân gibi kelimelerle birlikte söz konusu edildiği görülmektedir:

Öpülmez bûseden gizler dehânın
Kinâra ugramaz saklar miyânın (3136)

Belin bükülmesi “çaresiz kalmak, bir şey yapamaz hâle gelmek” anlamında bir deyimdir:

Beni pîr eyledi derd-i firâkı
Belümi bükdi bâr-ı iştiyâkı (2560)

Hız. Yusuf’un bir gezinti sırasındaki tasviri dolunayın siper, hilalin ise belindeki kılıç şeklinde yapılmıştır:

Siper itmişdi bedr-i pür-kemâli
Belinde tîg idinmişdi hilâli (2535)

1.3.5. Ben

Ben siyah rengi ve küçüklüğü ile karabibere benzer. Beyaz yanıgın üzerinde bulunan ben, çeşitli tasavvurlar oluşturur:

Yaraşur hâl ile ol hadd-i pür-nûr
Hemîşe saklanur fülfulle kâfûr (1490)

Ben ile nokta arasında şekil, renk ve küçüklük itibarıyla ilişki kurulur:

Döner her medd-i memdûd ebr-i âha
Konulmuş noktalar hâl-i siyâha (5164)

Ben yüzün farklı yerlerinde bulunabilir. Kaşın üstünde bulunan ben, “nûn” harfinde bulunan noktaya benzetilmiştir:

Kaşuñ üstinde var bir hâl-i meftûn
Cebînünde olupdur nokta-i nûn (2357)

Sevgilinin atının tırnaklarında bulunan çivilerinin yerde bıraktığı izler yerin yüzündeki benler olarak nitelendirilmiştir:

Nişân-ı mîh-i sümm-i esb-i cânân
Yirüñ yüzini pür-hâl itdi ol ân (2162)

1.3.6. Boy

Boy şekil açısından elif harfine benzetilir. Elif gibi düzgün ve ince uzun bir şekildedir:

Elifdür kadd-i Âdemden nümûne
Müşâbih kaşı nûn-ı ser-nigûna (100)

Boy ile fidan arasında şekil ve tazelik yönünden benzerlik kurulur:

Bülend oldukça kaddinüñ nihâli
Münevver oldı hurşîd-i cemâli (1477)

Boyun en çok teşbih olunduğu unsur servidir. Düzgün şekli, salınarak yürüyormuş gibi hareket edişi bu benzerliğin nedenleridir:

Kaçan kim serv-i kaddün itdi reftâr
Olurdum sâye-veş saña kafâdâr (1689)

Boy, serv-i âzâd olarak nitelenir. Servinin “âzâd” diye nitelenmesinin sebebi, dallarının bir başka dal ile bitişmemiş bir şekle sahip olması ve her ağaç meyve verdiği, solduğu ya da yapraklarını döktüğü hâlde servinin her mevsim canlı kalıp her türlü kayıttan uzak olmasıdır.¹¹⁷

Bırakdı câmesin ol serv-i âzâd
Şitâdan düşdi sankim berg-i şimşâd (1840)

Boy çeşitli nedenlerle eğildiğinde dâl harfî gibi olur:

Olup Yakûb-ı dehrün kâmeti dâl
Figân u nâleden olmuş idi nâl (1329)

Servinin hafif rüzgârla salınışı salınarak yürüyüşü andırır. Bu yüzden serv-i revân tamlaması oluşturulmuştur:

Boyuñ serv-i revânı gibi el-ân
Sözüñi togrı söyle eyle ihsân (1696)

¹¹⁷ Ömer Zülfe, *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 179-180.

Kıyamet kelimesinin ayağa kalkma anlamı ile sevgilinin düzgün boyu arasında benzerlik bulunur. Sevgilinin boyu kıyam hâlinde düşünülür:

Kıyâmet kâmeti mevzûn u mergûb
Terâzûdan iner mümtâz-ı mahbûb (1378)

Boyun en önemli özelliklerinden biri de ölçülü ve düzgün olmasıdır:

Çıkardı câmesin ol kaddi mevzûn
Sadefden çıkdı sankim dürr-i meknûn (1338)

Boy ile şimşad arasında da servide olduğu gibi düzgün ve ölçülü şekli yönüyle benzerlik kurulur:

Yitelüm birlige ey kaddi şîmşâd
Olalum gussa vü mihnetden âzâd (3404)

1.3.7. Çene

Çenedeki çukurluk çeşitli hayallere neden olmuştur. Şair bu çukurluğu kuyu olarak nitelendirmiştir:

Düş olan izzet ü câha düşendi
Zenahdânındaki çâha düşendi (1824)

1.3.8. Diş

Diş ile çiy tanesi arasında şekil, renk ve parlaklık açısından benzerlik kurulmuştur. Gül üstündeki çiy tanesi diş olarak nitelendirilmiştir:

Açıldı her şükûfe şâd u handân
Dehân-ı gülde jâle oldı dendân (649)

Sadefin içinde inci bulunan deniz hayvanıdır. Ağız sadefe, içindeki dişler de inciye benzer:

Sadeğ agzın açup gösterse dendân
Alurlar dürr-i meknûnını ol ân (2979)

Yaşlılığı belirtmek için inci dişlerin döküldüğü ve yüzün sadeğ gibi buruşmuş olduğu ifade edilmiştir:

Dehânında dişinüñ dürr-i düşmiş
Sadeğ kabı gibi yüzi buruşmuş (2286)

1.3.9. Gabgab

Mesnevîde bir yerde geçen gabgab, çenenin altındaki kıvrımdır. Şekil açısından elma ile benzerlik kurulmuştur:

Uyandum bûse alurken lebümden
Elini çekdi sîb-i gabgabumdan (3842)

1.3.10. Gamze

Sadece bakış ile ilgili olmayıp göz, kaş ve kirpiğin birlikte ortaya koyduğu bir hareket olan gamze, karşısındaki etkisi altına almasıyla kan dökücü ve zalim olarak nitelendirilmiştir:

O zâlim gamzeler hep oldı mazlûm
Olurdu genc-i ışkî halka malûm (1650)

1.3.11. Güz

Sevgilinin gözleri ahunun iri ve siyah gözlerine benzetilir. Bu arada ahudan misk elde edildiği de hatırlatılır:

Geyer müşkî kabâ ol çeşmi âhû
Zemâne ışk u müşki ile memlû (1557)

Gözler etrafındakileri etkileme gücüne sahip oldukları için şahbaz olarak nitelenir. Kaşların kanat gibi hayal edilmeleri de bu benzetmede etkili olur:

Gözüm ol çeşmi şehbâza nazar-bâz
Dilüm ol gonca-leb ışıkiyle demsâz (1953)

Baygın bakışlı, uykulu ve hasta göz ile nergis arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur:

Gözine sürdi çün bu yâsemîni
Sabâ-veş açdı çeşmi nergisini (4864)

Çeşitli nedenlerle kızarmış hâlde bulunan gözler laleye teşbih olunur:

Misâl-i lâle çeşm-i hûn-feşânı
Yumuldı geldi uyhunuñ zamânı (1770)

Göz, kırmızı rengi ve sarhoş edici özelliğiyle kadehe benzetilmiştir. Göz üzüntüden kızardığı için kan ile dolduğu ifade edilmiştir:

O sohbetler hayâl-i hâb oldı
Gözi peymânesi hûn ile toldı (1576)

1.3.12. Hatt

Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri siyah rengi ve küçüklüğüyle toz gibi gözle görülemeyecek kadar küçük yazı şekli olan gubârî yazıya benzer:

Akıtdı su gibi Şâmî gülâbı
Meger hatt-ı gubâr-ı ârız-ı yâr (2143)

Ahir zamanda fitnenin çoğalacağına inanılır. Yuvarlak ve beyaz olmasıyla aya benzeyen yüz Devr-i Kamer olur. Yüzdeki ayva tüyleri de ahir zaman fitnesi olarak düşünülür:¹¹⁸

¹¹⁸ Pala, *age.*, s. 106-107.

Belürmez fîrne-i hatt-ı cemâli
Celâlîden cemâli Rûmî hâlî (1369)

Yeni çıkmaya başlayan ayva tüylerinin tazeliği ve açık renkte oluşu çoğunlukla yeşil renk ile ifade edilir. Hızır kelimesinin sözlük anlamının yeşil olması böyle bir ifade ortaya çıkarmıştır. Bu arada Hızır denince Âb-ı Hayat hatırlanır:¹¹⁹

Hayât âbı idi gûyâ dehânı
Yog idi Hızır-ı hattınuñ nişânı (1371)

Yüzün beyaz, hattın siyah olması çeşitli tasavvurlara neden olur. Bu görüntü gece vakti ortaya çıkan aydınlığa benzer:

Hatından fehm olur manâ cemâli
Karañu gicede nûruñ misâli (5132)

1.3.13. Kaş

Kaş ile hilal arasında şekil açısından bir benzerlik kurulmuştur:

Hilâl ebrûsına olma hevâyî
Tırâş it hatıruñdan egri râyı (1670)

Kaşın şekil yönünden benzediği unsurlardan biri de “râ” harfidir. Ebru kelimesinin içinde de bu harf geçmektedir:

Başın egdi misâl-i râ-yı ebrû
Karardı fikre vardı yâr-ı meh-rû (1698)

Kaş, kavisli şekliyle bir yay gibi düşünülür. Kaşların çatılması da “çîn” kelimesiyle anlatılırken sinirli bir hâl tasvir edilir:

¹¹⁹ age., s. 184.

Kılur yani kemân ebrûları çîn
Garîb ü derdmendine ider kîn (3147)

Kaşların şekil açısından eğik bir hâlde bulunması tevazu olarak nitelendirilmiştir:

Sanur ebrûsını ehl-i basîret
Nihâl-i nûrî egmiş bâd-ı rahmet (275)

İnce ve kavisli şekli kaşların kılıç gibi düşünülmesine neden olmuştur. Kaşlar kılıç çekip elini öpmek isteyenleri engeller:

Elini öpmege virmez rızâyı
Çeker ebrûları tîg-i cefâyı (3143)

Kaş eğriliği nedeniyle cami, mescit gibi ibadet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemaatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer olan mihraba benzetilir:

Kaşı mihrâbını kılmış müzeyyen
Gözinüñ sürmesin itmiş muayyen (1999)

Kaşlar, şekil yönünden ters dönmüş nûn harfine benzetilmiştir:

Elifdür kadd-i âdemden nümûne
Müşâbih kaşı nûn-ı ser-nigûna (100)

Gözler ateş olursa kaşlar da ateşin üstünde bulunan duman hâline gelir. Bu benzerlikte kaşların siyahlığı dikkatlere sunulmuştur:

Gözi gûyâ ki tagda yanar od
Ol od üstinde kara kaşları dûd (2186)

Arapçada ve Arap harfli eski Türk alfabesinde hemzeden sonra gelen elifin yerini tutan ve hemze üzerine yazılan uzatma işaretine “med” denir.¹²⁰ Bu işaret şekil açısından kaşa benzer:

Kaşı gûyâ ki medd-i Sûre-i Kâf
Kemâl-i kudretine Hakkuñ insâf (107)

Bayramlarda caddelerde kurulan süslü kemerler olan tâk, şekil yönüyle kaşlar için benzetilen olur:

Kaşı tâkıyle ol serv-i sehî-kad
Elif üzre yazılmış sanasın med (1366)

1.3.14. Kirpik

Kirpik şekil açısından oka benzetilir. Kaşlar yay olduğunda kirpikler bu yayda kullanılan ok gibi düşünülür:

İki kaşı çekilmiş iki şemşîr
Kemân-ı fitneye müjgânları tîr (1391)

Kirpiklerin temel özelliklerinden biri de katil olmasıdır. Bu hâliyle sürekli kan dökmeye alışık olduğu vurgulanır:

Kemân-ı bî-amân ol kaşı nûnı
Sinân-ı cân-sitân müjgân-ı hûnî (3946)

Çok ağlamaktan gözlerde oluşan kızarıklığı şair, kirpikler arasındaki savaşta dökülen kan olarak tasavvur etmiştir:

Gözinden dökilürdi hûn-ı gül-reng
Sanasın iki saf müjgân ider ceng (4133)

¹²⁰ Ayverdi, *age.*, C 2, s. 2063.

Kirpiklerin sıralı bir hâlde dizilmiş olması namaz kılmak için saf tutan insanları andırır:

Elin açmış iki zülfî niyâza
İki saf kirpügi turmuş namâza (2000)

1.3.15. Kulak

Kulak ile gül arasında kıvrımlı şekli olması yönüyle benzerlik kurulmuştur:

Perîşân-hâlidür sünbüller anuñ
Kulakdan âşıkıdur güller anuñ (2058)

Sevgiliden haber alınınca kulakta bulunan küpe dilencilere dağıtılır:

Tokınsa gûşına yârından ahbâr
Kılurdu sâile mengûşın îsâr (4391)

Kulaktan âşık olmak, sadece anlatılanlara göre aşırı sevgi beslemek anlamında bir deyimdir:

İşitdi Yûsufuñ vasfını bir bir
Kulakdan âşık oldu aña âhir (2324)

1.3.16. Saç

Saç siyah olması çeşitli tasavvurların oluşmasını sağlamıştır. Bu rengiyle karanlık gibi düşünülür. Saçların beyazlaması karanlığın nura dönüşmesi anlamına gelir:

Saçınuñ zulmeti hep nûra döndi
Misâl-i misk iken kâfûra döndi (4365)

Şekil yönünden kıvrım kıvrım olması, kokusu ve siyah rengiyle saç sümbüle teşbih edilir:

Gözi Mirrîhi kılmış Kavsî menzil
Saçını sünbûle beñzettî âkil (1488)

Yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi olan zülûf, şekil açısından “cîm” harfine benzer. Kaş da “nûn” harfî olduğunda “cünûn” oluşur:

Yüzinde zülfi cîmi kaşı nûnı
Hüveydâ eyledi nakş-ı cünûnı (1832)

Kakülün siyah olması gölgeye benzetilmesine neden olur. Şair bu alında bulunan bu karalığı devlet kuşu olan Hüma’nın gölgesi şeklinde yorumlamıştır:

Cihân mülkinde şâh-ı kibriyâdur
Başında kâküli zıll-i hü mâdur (1710)

Alına düşen saç demeti olan kâkül şekil açısından “mîm” harfine teşbih olunurken zülûf “cîm” harfine benzer:

Olur mîmi misâl-i kâkül-i yâr
Görinen cîmi gûyâ zülfi dildâr (5163)

Ağarmış kâkül hem şekil hem de renk açısından hilal gibi düşünülmüştür:

Gamından pîrlik oldı havâle
Agardı kâküli döndi hilâle (4364)

Omuza dökülen saçlar ise şekil açısından “lâm” harfine benzer:

İki gîsûsı ve ’l-leyl e iki lâm
Yüzi leyleyn içinde rûz-ı islâm (169)

Kıvrım kıvrım olan zülûflerin yanağa düşmesi ipek kumaş içerisinde saklanan miski andırır. Sevgilinin saç misk kokuludur:

Düşerdi ârızına zülf-i pürçîn
Kızıl vâlâda gûyâ nâfe-i çîn (3593)

1.3.17. Sak, Sâid

Kolun dirsekle bilek arasındaki kısım demek olan sâid ile diz ile topuk arasındaki kısım olan sâk iki beyitte birlikte kullanılmıştır. İki beyitte de “sâid ü sâkı açmak” şeklinde kullanılan ifadenin istekli olmak anlamında bir tavır olduğu düşünülebilir:

İdüñ her sâid ü sâkı güşâde
Ola kim idesiz meylin ziyâde (3380)

Mutluluğu belirtmek için sâidin boyuna salındığı yani sarıldığı ifade edilmiştir:

Şefâat aynı ile bakdı kaldı
Saâdet sâidin boynına saldı (3785)

1.3.18. Ser, El, Ter

Nil Nehri’nde sürekli yüzen âşıkların kafası su içinde yaşayan nilüfer çiçeğine benzetilmiştir:

Ser-i uşşâk nîlûfer misâli
Ol âb içinde olmaz hîç hâlî (326)

Elin tekbire varması durumunda “cîm” harfine benzer bir görüntü ortaya çıkar:

Dehânı aynı ile mîme beñzer
Eli tekbîre varsa cîme beñzer (101)

Ter, yanaklar için süs olarak nitelendirilmiştir. Yüzdeki ter damlaları sanki suda bulunan inciler olmuştur:

Arak kim ârızın ârâyiş itmiş
Şu dürlerdür ki yüz suyunda bitmiş (453)

Yanaktaki ter damlaları ayın etrafını süsleyen yıldızlar olarak tasavvur edilmiştir:

Araklar bedr-i ruhsârına tolmuş
O mâha encüm-i seyyâre olmuş (1715)

1.3.19. Yüz ve Yanak

Divan şiirinde yüz ve yanak genellikle birlikte ele alınır. Çoğunlukla aynı unsurlara benzetilir. Yanak renk açısından lale bahçesine benzetilir:

Hazânınuñ irüp tâze bahârı
Açılmış ârızınuñ lâlezârı (1996)

Saçın siyahlığı ile yanağın beyazlığı bir tezat oluşturur. Şair bu karşıtlığı Hz. Musa kıssasındaki gece vakti görülen ateş olarak düşünmüştür:

Saçı târından oldı haddi peydâ
Şeb-i târ içre gûyâ nâr-ı Mûsâ (455)

Yanak kırmızı rengi dolayısıyla güle teşbih olunmuştur:

Açardı âl ile haddi gülünü
Zarâfetle kokardı sünbülünü (2523)

Parlaklığı ve yuvarlaklığı yönüyle yüz ve yanak aya teşbih olunur. Meh-ruhsâr, meh-rû, mah-talat, mah-peyker gibi birleşik kelimelerle bu benzerlik ortaya konmuştur:

Cemâli meşalinde berk urur nûr
Kamer ruhsârı dahi hâleden dûr (1370)

Renk, parlaklık ve yakıcılık gibi özellikleriyle yüz ve yanak ile güneş arasında ilişki kurulur:

Olasın mihr-i ruhsâriyle mesrûr
Zücâc-ı dîde vü dil ola pür-nûr (2390)

Peri, yüz ve yanağın güzelliğini belirtmek için benzetilen olur. Bu amaçla perî-ruhsâr, perî-rû gibi birleşik kelimeler oluşturulmuştur:

Şeb-i Kadr idi bir dîdâr gördüm
Düşümde bir perî-ruhsâr gördüm (1703)

1.4. Tabiat

1.4.1. Kozmik Âlem

1.4.1.1. Gökyüzü

Eski astronomi anlayışa uygun olarak kâinatın merkezi olan dünyayı yedi veya dokuz kat gök, soğan zarı gibi çevrelemiştir. Bu katlara felek ismi verilir:¹²¹

Felek gibi idüp kat kat cihâzın
Yetürdi eksügin çoğ itdi azın (4543)

Bu anlayışa göre dokuzuncu kat feleği yirmi dört saatte dönüşünü tamamlamaktadır. Bu dönüş doğudan batıya doğru olmakta diğer felekleri de döndürmektedir. Feleklerin bu hareketi çeşitli benzetmelere konu olur:

Tolunınca oradan Mâh-ı Kenân
Felek-veş döndi turdı itdi efgân (4475)

Feleğin bir fil olduğu düşünülürse gece vakti parlayan şimşekler de bu filin dişleri gibi olur:

¹²¹ Pala, *age.*, s. 136-137.

Şeb-i târîk içinde berk-ı rahşân
Felek filine gûyâ oldu dendân (1294)

Felek, incisini düşürmesinin üzüntüsü nedeniyle üzüntüden yüzünü buruşturan insanlar gibi bu hâle gelmiştir:

Felek dürr-i yetîmini düşürdi
Karardı gussadan yüzini dürdi (3494)

Çimenlik ile gökyüzü arasında düz olması ve renk gibi çeşitli yönlerden benzerlikler bulunur. Bu yüzden “çemen göki” ifadesi ortaya çıkmıştır:

Çemen göki felekden bir nümûne
Meleklerdür ganemler gûne gûne (E1)

Felek katmanlarında bulunan yedi yıldızdan her birinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı ve cansız her şeye hâkim ve etkili olduğu düşünülmüştür. İşte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnat olunmuştur:¹²²

Felek saldı bizi derd-i atîka
Garîk itdi bizi bahr-i amîka (4759)

Felek bir meyhane olursa yıldızlar da mum hâline gelir. Geceleyin âlem bir meyhaneye döner:

Güneş tolındı nâgeh ahşam oldı
Felek humhânesi şem ile toldı (2773)

Feleklerin şekil açısından iç içe girmiş bir hâlde bulunması da çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

¹²² Onay, *age.*, s. 156.

Sabâ-yı mihnet ile âlem-i hâk
Biri birine girdi hem-çü eflâk (1295)

İçinde hiçbir yıldız veya herhangi bir nokta olmadığı için desensiz bir kumaşı olan atlasa benzetilen dokuzuncu felek “atlas feleği” diye adlandırılır. Bu benzerlik farklı tasavvurlara neden olmuştur.¹²³ Atlas kelimesi her iki anlamıyla kullanılmıştır:

Eger teklîf olunsa ehl-i hâle
Değişmez atlas-ı eflâki şala (2682)

Gökyüzünün şekil açısından kavisli olması ve asılı bir hâlde bulunması ile kapı halkası arasında benzerlik kurulmuştur:

Yanında arşuñ eflâk-i muallak
Misâl-i halka-i bâb oldu ancak (207)

Çeşitli nedenlerle havanın kararması, feleklerin matem elbisesi giymesi olarak düşünülmüştür:

Tutuldu mihr-i devlet oldu gamnâk
Libâs-ı mâtemini geydi eflâk (4166)

Gökyüzü yeryüzü ile birlikte tezat oluşturur ve beraber kullanıldığında “her yer, her şey” anlamı ortaya çıkar:

Ser-â-ser kılmış ol şems-i saâdet
Zemîn ü âsumânı pür-harâret (1546)

Gökyüzü eski astronomi anlayışına göre yedi veya dokuz kat kabul edildiğinden genellikle çoğul şekilde kullanılır:

¹²³ Şentürk, *age.*, C 1, s. 413.

Yedi ev yaptı mânend-i semâvât
Mücellâ eyledi mânend-i mirât (3575)

Kavisli görünüşü nedeniyle gökyüzü “tâk” şeklinde tasavvur edilir ve “dokuz tâk” ifadesiyle katmanlar vurgulanır:

Çogaldı âh-ı aşık gibi uşşâk
Pür oldı evliyâ ile tokuz tâk (366)

Gökyüzü sürekli dönmesi ve yağmur yağdırması nedeniyle kuyudan su çıkarmakta kullanılan düzenek olan dolap gibi düşünülür:

Şu kim hâl ide rây-ı mâverâyı
Tuyar âvâz-ı tolâb-ı semâyı (81)

Şekil açısından gökyüzü kubbe olarak nitelenir. Gökyüzünde bulunan yıldızlar da değerli taşlar gibi bu kubbeyi süsler:

Müzeyyen eylemiş anı cevâhir
Kıbâb-ı çarhı gûyâ necm-i zâhir (2097)

1.4.1.2. Yıldızlar

Yıldızlar şekil, çokluk ve dağınık olması gibi özellikleri dolayısıyla anılmıştır. Dağınık olması perişanlık olarak nitelendirilmiştir:

Cihânı yakdı mihr-i ışk-ı Yezdân
Göñüller oldı encüm-veş perîşân (337)

Gözyaşı ile yıldızlar arasında renk, şekil, parlaklık ve çok olması yönüyle benzerlik kurulmuştur:

Virüp rûz-ı kıyâmetden nişânı
Döküldi encüm-i eşk-i revânı (901)

Eski insanlar yıldızların insanların talihi üzerinde etkili olduğuna inanırlarmış. Bu yüzden yıldızların bir kısmı uğurlu, bir kısmı uğursuz kabul edilir.¹²⁴

Sarâyında Zelîhâ kaldı bî-kes
Sitâre bî-saâdet tâli enhas (4359)

Talihsiz, bahtsız kişilere “yıldızı düşkün” denir. Mahabbet ehli yıldızı düşkün olarak kabul edilmiştir:

Mahabbet ehlini aglatma her gâh
Esirge yıldızı düşküni ey mâh (1942)

Yıldızların ait oldukları burçta bulundukları vakte “şeref” veya “vakt-i şeref” denir. Buradan bir işe başlamanın uygun zamanı ifade eden “eşref-i saat” tabiri ortaya çıkmıştır.¹²⁵ Şair bu kelimeyi kullanırken kelimenin her iki anlamına kastederek kullanmıştır:

O meh-pâre olinca pâre pâre
Nuhûsetden şeref bulur sitâre (1052)

Gözyaşı yuvarlak, parlak ve çok olması yönüyle yıldızlara benzetilir. Mutluluk güneşi batınca cihanı yıldız gibi olan gözyaşları kaplar:

Tolındı âfitâb-ı şâdmânî
Yaşuñ yıldızları tutdı cihânı (697)

Yıldız küçüklüğü ve ışıklarının titrek hâli nedeniyle göze benzetilir. Gece sabaha kadar kalmaları yıldızların hiç uyumadığını düşündürür.¹²⁶ Bu açıdan geceleyin uyuyamayan göz ile eşleştirilir:

¹²⁴ Onay, *age.*, s. 411.

¹²⁵ Mustafa İsmet Uzun, “Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1992, s. 425.

¹²⁶ Pala, *age.*, s. 417.

Uyurdu zevk ile ol mâh-pâre
Bu göz yummazdı mânend-i sitâre (2522)

Geceleyin gökyüzünde görünen yıldızlar duman içindeki kıvılcımlar gibi düşünölmüştür:

Görinürdi semâda her sitâre
Duhân içinde mânend-i şerâre (1656)

Çimenlerin üstündeki çiçekler çokluğu, dağınıklığı ve parlaklığıyla gökyüzündeki yıldızlara benzer:

Çemen gökinde ezhâr oldu peydâ
Nücûm-ı âsumâna döndi gûyâ (652)

Gökyüzü insan için bir tuzak olarak düşünöldüğünde yıldızlar da bu tuzaktaki taneler hâline gelir:

Felekler âdeme dâm-ı mihendür
Nücûmı dâne-i mekr ü fitendür (5076)

Gece vakti ay ve etrafındaki yıldızların oluşturduğu görüntü çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Zer-efşân oldu aña bende vü şâh
Nücûm içinde kaldı nitekim mâh (2174)

Yıldızlar gökyüzündeki kandiller olarak düşünölmüştür ve bu düşünce benzerlikler meydana getirmiştir:

Yedi beyt oldu gökler gibi âlî
Kanâdîl anda yıldızlar misâli (4586)

Yanaktaki ter damlaları gökyüzünde ayın etrafını süsleyen yıldızlara teşbih edilmiştir:

Araklar bedr-i ruhsârına tolmuş
O mâha encüm-i seyyâre olmuş (1715)

Ay gibi parlak oyuncuların attıkları mızraklar gökyüzünden yeryüzüne atılan yıldızlar gibi tasavvur edilir:

Cıda atsa oyunda her kamer-fer
Atılır yire gökden sanki ahter (316)

Güneş çıkınca yıldızların kaybolması çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Mısırlı kadınlar ile Hz. Yusuf karşılaşınca böyle bir durum ortaya çıkmıştır:

Bu cumhûruñ vücûdı ahterânı
Güneş yüzinden oldu cümle fânî (3952)

Eskiden gök cisimlerinin madenler üzerinde etkisi olduğu düşünülmüş:

Hidâyet olsa yüz virse sitâre
Cevâhir mahrem olur gûş-ı yâra (4244)

Gökyüzünün yıldızlarla dolu olması denizlerin inci ile dolu olmasına benzer. Yıldızlar güzelliğin temsili olmuştur:

Nücûm ile sipihr-i hüsnî memlû
Cemâli bahri almış cümle lûlû (2644)

Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Hz. Yakub'un on iki oğlu vardı. Hz. Yusuf rüyasında on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görmüştür. Hz. Yakub, on bir yıldızın Yusuf'un on bir kardeşine işaret ettiğini anlamıştır:

Bu gice on bir encüm mihr ile mâh
Sücûd itdi baña seyrümde nâgâh (625)

1.4.1.3. Bazı Yıldız ve Yıldız Kümeleri

1.4.1.3.1. Benâtun-naş

Kaynaklarda farklı olarak tanıtılmakla birlikte kuzey yarım kürede Büyükayı ile ona ters istikamette ve daha sönük olan Küçükayı takımyıldızları içinde yer alan yedişer yıldızdan meydana gelmiş kümeye verilen bu isim dağınıklığı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır:¹²⁷

Benâtu'n-naş gibi kayd-ı etfâl
Perîşân eyler insânı be-her hâl (1095)

1.4.1.3.2. Nesr-i Tâir

Havada akbaba gibi uçar surette bulunduğu için “Nesr-i Tayir” ismini alan yıldız da eserde yer almıştır:

Rivâyetdür ki Yakûb olsa zâkir
Bile zikr eyler idi Nesr-i Tâir (4894)

1.4.1.3.3. Samanyolu

Bir ziyafet sofrası anlatılırken Samanyolu sofrasında toplanan gezegenler gibi bir tasavvur ortaya çıkmıştır:

Getürdi Zühre sâzını miyâna
Derildiler sımât-ı Kehkeşâna (2775)

¹²⁷ Pala, *age.*, s. 65.

1.4.1.3.4. Ülker/Pervin

Boğa burcunun hörgücündeki yedi yıldızın adı olan Ülker, Pervin veya Süreyya denilen yıldız takımı¹²⁸ mesnevîde anılan yıldızlardır. Dağınıklığı ifade etmek üzere kullanılır:

Olurlar ol çemen gökinde pervîn
Açılmış yâsemîn ü verd-i nesrîn (1186)

Parlaklık, beyazlık ve yuvarlaklık gibi özellikleriyle gözyaşı ile Ülker arasında benzerlik kurulur:

Yaşın ol bedr-i enver Ülker itdi
Yıkıldı kendüsinden geçdi gitdi (3771)

1.4.1.4. Burçlar

Güneşin bir yılda takip ettiği yörüngedeki on iki takımyıldızından her birine verilen isim olan burç¹²⁹ çeşitli benzetmeler oluşturmak amacıyla eserde yer almıştır. Kelime tevriyeli olarak hem yıldız burcu hem de kale burcu anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır:

Eyâ mülk-i cemâlün pâdişâhı
Eyâ bürc-i celâlün mihr ü mâhı (297)

Su burcu denilen burçlar Akrep, Yengeç ve Balık burçlarıdır. Şair Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılmasını anlatırken delv, burç, âb kelimeleriyle tenasüp yapmıştır:

Alup bir delvi ol ser-hayl-i ahbâb
Hemân ol bürc-i âba etdi pertâb (1196)

¹²⁸ age., s. 324.

¹²⁹ age., s. 74.

Burç kelimesi genellikle övüleni yücelten ifadelerin içinde kullanılmıştır. Bu kullanımda hem gökteki yıldız burcu hem de kale burcu anlamını karşılayacak şekilde tevriyeli bir anlatım söz konusu olmuştur:

Turur gün gibi bürc-i rifatinde
Beni kor künc-i hâk-i zilletinde (3515)

1.4.1.4.1. Boğa (Sevr) Burcu

Bir benzetme için ele alınan Boğa burcu gökyüzünde bulunması nedeniyle “kadri yüksek” kabul edilmiştir:

Aceb olmaz misâl-i Sevr-i gerdûn
Refîü'l-kadr olursa bir har-ı dîn (5109)

1.4.1.4.2. Koç (Hamel) Burcu

Koç burcu kelime anlamı nedeniyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Koyunlar yıldızlara benzetildiği için böyle bir tasavvur ortaya çıkmıştır:

Çog idi kûsfendi encüm-âsâ
Hamel bürciydi menzilgâhı gûyâ (438)

1.4.1.4.3. Kova (Delv) Burcu

Bir beyitte Koç burcu gökyüzünde bulunması nedeniyle zikredilmiştir:

Didi ey Bürc-i Delvüñ mihr ü mâhı
Gel eyle âlem-i bâlâya râhı (1200)

1.4.1.4.4. Yay (Kavs) Burcu

Kavs, sevgilinin kaşını düşündürmek amacıyla kullanılmıştır. Bu benzerlikte kelimenin sözlük anlamı da hatırlanmalıdır. Göze benzeyen Merih, Yay burcunu menzil olarak belirlemiştir:

Gözi Mirrîhi kılmış Kavsî menzil
Saçını sünbûle beñzettî âkil (1488)

1.4.1.5. Seyyareler

1.4.1.5.1. Ay

Ay, yuvarlaklık, parlaklık ve renk açısından çeşitli benzetmelere konu olan bir gök cisimidir:

Münevver çihresi şems ü kamerden
Müvecceh reng-i rûyî verd-i terden (3612)

Ayın ışığını güneşten almasına da mesnevi de yer verilmiştir. Ay ışığını sevgilinin güneş gibi yüzünden almalıdır. Bu arada güneşin ışığı ateş ayın ışığı nurdur:

Harâb-âbâd-ı gönlin eyle mamûr
Güneş yüzünden alsun ol kamer nûr (3163)

Hz. Yusuf, Meh/Mâh-ı Kenân olarak adlandırılmıştır:

Meger günlerde bir gün Mâh-ı Kenân
Nikâbın geydi itdi azm-i seyrân (2528)

Ay yüz ve yanak için benzetileni olur. Yuvarlaklık, beyazlık ve parlaklık açısından böyle bir benzerlik kurulmuştur:

Aña virmişdi Hak bir hûb duhter
Melek-manzar perî-peyker kamer-fer (1474)

Ayın etrafında parlak halka şeklindeki ışık kümesinin adı olan hâle çeşitli benzetmelere konu olur:

O mâha hâlesi gibi tolaşdum
Niçe gün sâye-veş uydum ulaşdum (4310)

Ay ışığını güneşten alması dolayısıyla şekli devamlı değişir ve bu durum onun noksan olarak adlandırılmasına neden olur:

Olinca adli mîzânı hüveydâ
O mâhuñ olmadı noksânı peydâ (3868)

Alın, parlaklığı nedeniyle ay ile benzerlik gösterir:

Didi kanı o günler ey Zelîhâ
Yüzüñ mihr idi alnuñ mâh-ı garrâ (4503)

Renk, parlaklık ve gece görünmesi sebebiyle ay çerâğ gibi düşünülmüştür. Bu arada geceleyin yol bulmak için ay ışığından faydalandığı ifade edilmiştir:

Muhassal sâhib-i sabr-ı cemîl ol
Çerâğ-ı meh gibi hayra delîl ol (5103)

Ay yüzlü sevgili siyah bir ata binerse ışık vermediği için dibi karanlık olan mum gibi bir görüntü ortaya çıkar:

Kara ata n'ola binse o meh-rû
Olur zîrâ çerâğ altı karañu (1513)

Bedr-i kâmil, bedr-i tâm, bedr-i tamâm gibi ifadelerle karşılanan dolunay, eksik olan hilalin aksine tamamlanmış olarak düşünülür:

Kemâl-i devlet ile olma handân
İrer bedr-i tamâm-ı akla noksân (5097)

Ekmek şekil ve renk açısından dolunaya benzetilir. Dolunayın bozulmasıyla yeni ay oluşur:

Kesildi nân bedr iken bozuldı
Bir aydan niçe mâh-ı nev düzüldi (2211)

Dolunay şekil ve parlaklık yönüyle yüz için benzetilen olur. Yüzdeki ter damlaları da dolunayın etrafındaki yıldızlar gibi düşünülmüştür:

Gül-i ter gibi ruhsâruñ ter olmuş
Yüzüñ bedri ser-â-ser ahter olmuş (3836)

Dolunayın etrafındaki hâle ile bir insanın beline dolanmış kemer arasında benzerlik kurulmuştur:

O gayb olan kemer mânend-i hâle
Tolanmış anda ol bedr-i kemâle (569)

Hilal şekil açısından ucu eğri, iki tarafı keskin büyük bıçak olan hançere teşbih olunmuştur:

Meh-i nev gibi hançer takınurdu
İki yanına gâhî bakınurdu (3598)

Hilalin iki büklüm hâlindeki görüntüsü hüsnütalil yoluyla sıkıntılı olmasına bağlanmıştır:

Başı çekzinür eflâküñ bu gamdan
Dü-tâ oldı meh-i nev bu elemnden (348)

1.4.1.5.2. Güneş

Güneş, mesnevide en çok zikredilen gök cisimlerindendir. Rengi, parlaklığı vb. özellikleriyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Güneş gibi sarardı beñzi soldı
Yoluñda ellere pâmâl oldı (3165)

Güneş gibi yüzüm ag alnum açık
Hicâb-ı masıyet baña ne lâyık (3209)

Eski inanışa göre güneşin etkisiyle ısınan tozlar onun cazibesine kapılıp güneşe doğu koşarlarmış.¹³⁰ Ayrıca güneş ile zerre arasında tezat bulunur:

Cihân âsûde adli sâyesinde
Güneş gibi zerre kadri pâyesinde (1466)

Güneşe bakan gözlerin yaşarması da eserde yer almıştır. Sevgilinin yüzü güneşe benzediği için ona bakan gözler yaşarmaktadır:

Yüzi nûrına yüz tahsîn ü şâbâş
Güneşdür kim bakan gözler döker yaş (3589)

Güneş renk açısından beyaz bir güvercin gibi düşünülmüştür. Gece olumsuzluğu temsil eden bir baykuş iken güneş olumluluğu temsil eden bir güvercindir:

Güneş bir ak kebûter gibi indi
Gicenüñ bûm-ı şûmından usandı (3493)

Güneşin ışıkları zincire benzetilir. Deliler de zincire vurulduğundan güneşin hareket etmesi delilerin zincirleriyle dağlarda dolaşması gibi tasavvur edilmiştir:

¹³⁰ Onay, *age.*, s. 172.

Şuâiyle güneş gökde yürürdi
Delûler gibi zencîrin sürürdi (1923)

Güneş yüksekliği ve ulaşılmazlığı itibarıyla benzetilen olarak ele alınmıştır:

Güneş gibi yüce kadr-i celîli
Tasavvur olamaz rûy-ı cemîli (1542)

At üstündeki gümüş yüzlü bir güzelin görüntüsü güneşin dağların zirvesine vurmasıyla ortaya çıkan görüntüye teşbih olunmuştur:

At üstinde nigâr-ı sîm-sîmâ
Güneşdür sanki tag üstinde peydâ (315)

Nil Nehri gökyüzü gibi düşünülürse nehre giren güzeller de gökyüzündeki güneş olarak düşünülmüştür:

Görinen Nîl beñzer âsumâna
Giren mahbûblar şems-i cihâna (322)

Güneş ışınları renk ve şekil açısından sarı atlas için benzetilen olmuştur:

Sarı atlas ziyâde bî-nihâyet
Şuâ-ı şemse beñzer pür-letâfet (2087)

Elinde bir mızrak olan insanın görüntüsü güneş ve güneşten yayılan ışıklar tasavvuru oluşturur:

Güneşdür sanki rûy-ı dil-güşâsı
Şuâi fi'l-mesel elde cidası (317)

Kuşluk vakti güneşinin gülün açılmasına yardımcı olması çeşitli hayallere neden olmuştur:

Açıldı güldi bu zevk u safâdan
Gül-i tâze gibi şems-i duhâdan (225)

Ayrılık bulutları dünyayı kaplarsa güneş gibi olan yüz görünmez olur:

Cihânı tutdı hicrânun sehâbı
Görinmez oldı yüzün âfitâbı (1129)

Güneşin olduğu yerde gölgenin de bulunması “sâye” kelimesiyle ilgili söz oyunlarının ortaya çıkmasına imkân verir:

Yakupdur âfitâb-ı ıskuñ anı
Senün sâyeñde diñlensün revânı (3176)

1.4.1.5.3. Mirrih

Kan kırmızı görünmesi nedeniyle eskilerce ilahi savaş işareti olarak kabul edilmiştir. Kırmızı renk, Mirrih’e mensuptur.¹³¹ Eserde iki beyitte zikredilmiş ve renk açısından ele alınmıştır:

Kızıl atlasda olan tügme-i zer
Şafakda kevkeb-i Mirrihe beñzer (2085)

1.4.1.5.4. Müşteri

Seyyarelerin en uğurlusu kabul edilen Müşteri, saadet ve bereket sembolüdür. Eserde bu özelliğiyle söz konusu edilirken tevriyeli bir kullanım elde edilmiştir:

Saâdet göklerinün Müşterîsi
Nübüvvet bâğınun verd-i tarîsi (1373)

¹³¹ Pala, *age.*, s. 285.

1.4.1.5.5. Zühal

Zühal, yedinci gökte bulunduğu için diğer seyyarelerden yüksektir. Mesnevide bir kez zikredilmiş ve yükseklik açısından konu edilmiştir:

Biner bir üştür-i ejder-misâle
Zühaldür sanki gerdûna havâle (2541)

1.4.1.5.6. Zühre

İlm-i nücûma göre yeri üçüncü gök olan Zühre, kadınları temsil etmesi yönüyle aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

Ata bindi niçe nûrânî hâtûn
Misâl-i Zühredür bâlâ-yı gerdûn (2074)

Zühre aynı zamanda feleğin sazendesi olarak bilinir. Aşağıdaki örnekte bu durum dikkate sunulmuştur:

Getürdi Zühre sâzını miyâna
Derildiler sımât-ı Kehkeşâna (2775)

Bir beyitte aşkın yeniden canlandığını ifade edilmiştir. Burada kullanılan Zühre'nin aynı zamanda aşkı da temsil ettiği görülür:

Kırân itdi girü Nâhîde hûrşîd
Girü hengâme-i ışk oldu tecdîd (3039)

1.4.1.6. Gölge

Gölge yerde oluşu nedeniyle olumsuz durumlar için benzetilen olarak ele alınmıştır. Yüzü yere düşmek “çok utanç duymak” anlamında bir deyimdir:

Utandugı yiter yüzi karaya
Düşer yüzi yire mânend-i sâye (54)

Gölgenin varlığı güneşe bağlı olduğu için genellikle güneş ile birlikte söz konusu edilmiştir:

Bu ol şems-i cihânun sâyesidür
Metâ-ı vuslatun sermâyesidür (2200)

Saye kelimesinin “himaye, koruma” anlamlarının da bulunması şair için söz oyunları yapmaya imkân vermiştir:

Senün sâyeñde hoşdur âfitâbum
Kemâl-i lutfun arturdı hicâbum (542)

Halife padişahlar için Zıll-ı Hak, Zıll-ı Yezdan vs. sıfatlar kullanılır. Bu, “Padişah, yeryüzünde Allah’ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır.” mealindeki hadis-i şerife dayanır:

Birinün zulmini görse firâvân
Kaçardı birine ol zıll-ı Yezdân (761)

Hüma devlet kuşu olarak bilinir. Uçarken gölgesi kimin başına düşerse o kişi padişah olurmuş:

Cihân mülkinde şâh-ı kibriyâdur
Başında kâküli zıll-i hümadur (1710)

1.4.1.7. Işık

Hız. Peygamber’in mucizelerinden olan parmaklardan su akması parlaklık, şekil ve hareket açısından güneş ışıklarına benzetilmiştir:

Akıtdı çeşmeler barmaklarından
Nitekim şaşaayla şems-i rûşen (160)

Güneş ışıkları zincir gibi düşünülmüştür. Bu arada eskiden deliler iyileşene kadar zincire vurulurmuş:

Dil-i dîvâneme yâr itdi tedbîr
Şuâ-ı şems-i ışkî urdı zencîr (1719)

El ayası şekil ve parlaklık açısından güneşe benzetilirse parmaklar da güneş çıkan ışıklar hâline gelir:

Elinüñ ayası mihrüñ misâli
Şuâi ellerinde on hilâli (2321)

1.4.1.8. Diğer Kozmik Unsurlar

1.4.1.8.1. Ay ve Güneş Tutulması

Ay ve güneş tutulması çeşitli benzerlikler içinde ele alınmıştır. Tutulma nedeniyle renk değişikliğinin olması insan yüzü için benzetilen olmuştur:

Tutulmuş aya döndi rûy-ı zerdi
Gamından geh sarardı geh karardı (3217)

Güneş tutulması sırasında gökyüzünün kararması feleklerin matem elbisesi giymesi olarak düşünülmüştür:

Tutuldı mihr-i devlet oldı gamnâk
Libâs-ı mâtemini geydi eflâk (4166)

Eski telakkiye göre ay tutulması olduğunda insanlar tas çalarlarmış. Ayın şeytan veya ejderhalar tarafından tutulduğuna inanıldığı için bu şekilde bir davranış sergilenirmiş:

Tutulmuş ayı görse erzel-i nâs
Kimi hayrân olur kimi çalar tâs (3211)

1.4.1.8.2. Berk

Yakıcı olması, parlaklık ve şekil itibarıyla şimşek ile kılıç arasında bir benzerlik kurulmuştur:

Karardı hiddetinden nitekim mîg
Sıyırdı berk-ı hâtif gibi bir tîg (1055)

Şimşek hızlı hareket etmesiyle de bir benzetme de yer almıştır:

O gice berk-ı hâtif gibi tacîl
Burâk ile Resûle geldi Cibrîl (188)

Parlak olması yönüyle şimşek yüze benzer. Şimşeğe bakılamadığı gibi yüze de bakılamaz:

Yüzinüñ nûrî idi berk-ı âfâk
Temâşâ idemezdi ayn-ı uşşâk (1416)

1.4.1.8.3. Evc

Gezegenlerin hareketleri sırasında güneşe en uzak bulundukları noktayı ifade eden evc¹³² Hz. Muhammed'in göğe yükselmesi dolayısıyla ele alınmıştır:

Urûc itdi yedi evc-i semâya
Anâsır çâr tâkın pâye pâye (205)

Üç yerde kullanılan bu kelime bir şeyin en son noktasını belirtmek üzere tamlamalar oluşturmuştur:

Ne meh kim evc-i hüsn olmuş turagı
Yakar mihr-i risâletden çerâgı (2401)

¹³² age., s. 130.

1.4.1.8.4. Fark

Gökyüzünün en üst noktasını ifade eden felek farkı ifadesi eserde üç kez bahsi geçmiş ve yükseklik nedeniyle ele alınmıştır:

Felek farkına çıkdı mevc-i deryâ

Demürden taglara döndi hemânâ (2825)

1.4.1.8.5. Hale

Hale bazı geceler ayın etrafında görülen halka şeklindeki beyazlıktır. Şair bu kelimeyi dört yerde zikretmiş ve çeşitli benzerlikler için kullanmıştır:

Cünûn-ı ışk ile olduñ mı pür-şevk

Ki vardur gerdenüñde hâleden tavk (1908)

1.4.1.8.6. Kırân

İki veya daha fazla gezegenin bir burcun herhangi bir derecesinde buluşmasını ifade eden kırân¹³³ çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Perestârânı olmuş aña hem-râh

Kırân itmiş girü Pervîn ile mâh (2002)

Zühre ile Müşteri'nin aynı burcun herhangi bir derecesinde buluşması demek olan sadeyn iyilik alameti kabul edilir:

İdüp bir bürci iki meh-likâ zeyn

Kırân itdi şeref bürcinde sadeyn (4545)

Böyle bir anda doğan veya doğduğuna inanılan kişilere sâhib-kırân denir. Bu kişilerin her konuda tam bir talih açıklığı ve uygunluğu içinde olduğuna inanılır. Kırân vaktinde tahta geçen padişahlara da sâhib-kırân denilir.¹³⁴

¹³³ *age.*, s. 240.

¹³⁴ Pakalın, *age.*, C 3, s. 93.

Şeh-i sâhib-kırân Sultân Süleymân
Emîr-i darb u harb u merd-i meydân (236)

1.4.1.8.7. Rad

Gök gürültüsü çeşitli benzetmelerin içinde yer almıştır. Gök gürültüsünden sonra yağmur gelmesi ile bir bağırıştan sonra ağlamaya başlama arasında bir benzerlik düşünülmüştür:

Tag üstinde misâl-i rad-ı bârân
Hemân bir nara urdı oldı giryân (899)

Çalındığında insanları coşturan savaş davullarından çıkan ses, gök gürültüsüne teşbih edilmiştir:

Gürûlder rad gibi kûs-ı harbî
Getürür cûşa hâl ehlini darbı (2227)

1.4.1.8.8. Şihâb

Şihâb, geceleyin gökyüzünde hareket eden yıldızlardır. Hareket etmesi ve şekil açısından ok ile benzerlik gösterir:

Şihâbuñ tîri vü çarhuñ kemânı
Olupdur vahdet-i zâtı nişânı (72)

Kayan yıldızlar aynı zamanda parlak bir hâldedir. Bu parlaklık da çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Şihâb-ı âsumân gibi münevver
Müferrih nitekim engüş-i dilber (2037)

1.4.1.8.9. Ufuk

Gökyüzünün yeryüzüyle birleşmiş gibi görüldüğü yer olan ufuk, ayrılığı ifade etmek amacıyla benzerlik unsuru olarak eserde yer almıştır:

Kucagından çekildi çüst ü çâlâk
Ufukdan nitekim hurşîd-i eflâk (3817)

1.4.2. Hayvanlar

1.4.2.1. Kuşlar

1.4.2.1.1. Anka

Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılan Anka mesnevide yalnızlığı tercih etmesi yönüyle ele alınmıştır:

Anuñ kim aklı vardur hemçü ankâ
Oturur kâf-ı kurbiyyetde tenhâ (2688)

1.4.2.1.2. Bûm

Uğursuz olarak adlandırılan bir kuş olan baykuş, mesnevide bu özelliğiyle dikkate sunulmuştur:

Güneş bir ak kebûter gibi indi
Gicenüñ bûm-ı şûmından utandı (3493)

1.4.2.1.3. Bülbul

Mesnevide en çok bahsi geçen kuş bülbuldür. Gül ile olan ilişkisi nedeniyle genellikle gül ile birlikte anılmıştır. Aynı zamanda inleyen, ah eden âşık tipini temsil eder:

Nihân itdüm sanur esrârını gül
Tuyurur illere ammâ ki bülbul (1682)

Bülbul gül bahçesinde yaşayan bir kuştur. Gül dalı ve yaprakları arasında dolaşp ötmektedir. Bu durum çeşitli tasavvurlara neden olmuştur:

Cemâli gülşeninde bülbul oldu
Ne bülbul hâk-i pâyına kul oldu (516)

1.4.2.1.4. Doğan

Genellikle kuş avlamada kullanılan bir kuş olan doğan, eserde bu özelliğiyle ele alınmıştır:

Olur anlar yed-i kudret toğanı
Neye salınsa âhir alur anı (416)

1.4.2.1.5. Güvercin

Güvercin gökte uçuşu, rengi gibi özellikleri dolayısıyla ele alınmıştır:

Kimi sâzende kimi hoş-âvâz
İderdi ol kebûterlerle pervâz (1516)

Güvercin ayrıca postacılıkta da kullanılan bir kuştur. Aşağıdaki tanıkta bu özelliğinden bahsedilmiştir:

Temennâ-yı visâle yazdı nâme
Diyâr-ı magribe saldı hamâme (2036)

1.4.2.1.6. Hüma

Devlet kuşu, talih kuşu olarak bilinen Hüma, mesnevide genellikle bu özellikleriyle kullanılmıştır. Gölgesi kimin üzerine düşerse o kişinin saadete ereceğine inanıldığı için “zıll-ı hüma” tamlamasının kullanıldığı görülür.¹³⁵

Olup hem-sâye o zıll-i hümâyâ
Mutarrâ kâkülünü kim taraya (474)

1.4.2.1.7. Karga

Karga siyah rengi dolayısıyla eserde söz konusu edilmiş ve bu açıdan benzetilen olmuştur:

¹³⁵ Onay, *age.*, s. 199.

Kara şemleyle dönmiş dūdġâha
Kara karga gibi batmış siyâha (792)

Karga ayrıca olumsuzluğu simgeleyecek şekilde can gülşeninden uçurulması gerektiği ifade edilmiştir:

Uçur cân gülşeninden gussa zâġın
Münevver kıl uyar çeşmüm çerâġın (4460)

1.4.2.1.8. Keklik

Sesinin güzelliği ve yürüyüşüyle dikkat çeken keklik mesnevide bu özellikleriyle kullanılmıştır. Eserde bahsi geçen “kebk-i derî” bir keklik çeşididir:

Kılur kebg-i deri daglarda âvâz
Olur âvâzı anuñ davet-i bâz (2981)

1.4.2.1.9. Musikar

Gagasındaki birçok delik sayesinde rüzgâr estiğinde çeşitli sesler çıkaran hayali bir kuş olan musikar, mesnevide bahsi geçen kuşlardandır:

Kesilmiş barmagın tutdı dehâna
Çü mûsîkâr başladı figâna (3969)

1.4.2.1.10. Nâl

Nâl, güzel sesli bir kuşun da adıdır. Burhân-ı Katı’da “iskete kuşu” olduğu söylenmiştir.¹³⁶ Kelimenin "ney, kamış düdük" anlamları da bulunmaktadır:

Olup Yakûb -ı dehrüñ kâmeti dâl
Figân u nâleden olmuş idi nâl (1329)

¹³⁶ Mütercim Âsım, *Burhân-ı Kâtı’ Tercümesi*, (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 540.

1.4.2.1.11. Serçe

Küçük bir ötücü kuş olan serçe karşılaştırma yapmak amacıyla mesnevide bir kez yer almıştır:

Hümâdur didüğümüz serçe oldu
Güher zann itdüğümüz sırça oldu (2190)

1.4.2.1.12. Şahbaz

İri bir cins beyaz doğan şeklinde tanıtılan şahbaz avlanma özelliği nedeniyle mesnevide benzetilen olarak kullanılmıştır:

Elünden gitdi ol şehbâz-ı cânuñ
Dehâna geldi feryâd u figânuñ (698)

Avlanmak için yetiştirilen kuşlardan biri de şahindir. Avını kaçırmaya şahin bir benzerlik oluşturmuştur:

Revişde alıcı şâhîne beñzer
Bakışda aynı hûr-ı îne beñzer (3605)

1.4.2.1.13. Tûtî

İşittiği hayvanın sesini taklit edebilen papağan türünden bir kuş olan tûtî, konuşabilmesi özelliğiyle dikkate sunulmuştur:

Yeşil tûtî gibi berg-i nebâtât
Zebânın depredür eyler münâcât (80)

1.4.2.2. Diğer Hayvanlar

1.4.2.2.1. Aslan

Aslan kuvveti ve fiziki yapısı nedeniyle benzetilen olarak kullanılmıştır:

Çekelüm bâde-i gül-renge anı
Tutalum âl ile ol arslanı (2769)

1.4.2.2.2. At

Binme, yük çekme ve taşıma gibi hizmetlerde kullanılan at, mesnevide en çok bahsi geçen hayvanlardandır:

Bir adım atmadı kat oldı her at
Şaşurdu kârbânı bu alâmet (1182)

Eserde al, kır, ablak, ak gibi at çeşitlerinin de yer alması kültürümüzde atın önemi vurgulamaktadır:

Kır atlar bir akar ırmaga beñzer
Ak atlar sanki karlu taga beñzer (2093)

Al atlar nitekim çarh-ı şafâk-reng
Karâr itmez ider reftâra âheng (2094)

Bir ablak atı var idi seher-vâr
Karışmış rûz ile gûyâ şeb-i târ (4411)

1.4.2.2.3. Balık

Mesnevide bahsi geçen hayvanlardan biri de balıktır. Hz. Yunus'un balık karnında kalmasına telmih için ele alınmıştır:

Balık karnındaki Yûnus misâli
Halâs itdi Hudâ-yı Zü'l-celâli (4331)

1.4.2.2.4. Bebr

Eski metinlerde kuyruksuz bir kediye benzeyen, üzeri yol yol yahut benek desenli, kaplandan daha iri ve çok heybetli, dövüşürken tüyleri kabarınca aslanları dahi korkutan bir canavar olarak tarif edilen bebr¹³⁷ eserde bir kez işlenmiştir:

¹³⁷ Pala, *age.*, s. 61.

Hezârân şîr ü bebr ü gürk ü kaplan
Alayıyle irişdi toldı Kenân (1031)

1.4.2.2.5. Ceylan

Ahu, gözlerinin iri ve siyah olması ve yürüyüşü, ürkek oluşu gibi özellikleriyle söz konusu edilmiştir:

Geyer müşkî kabâ ol çeşmi âhû
Zemâne ışk u müşki ile memlû (1557)

1.4.2.2.6. Deve

Eserin geçtiği mekânlar dikkate alındığında özellikle yük taşımakta kullanılan bir hayvan olan deve de eserde yer almış hayvanlardandır:

Irag iken dahi konmak zamânı
Develer çökdi ağırlandı cânı (1180)

1.4.2.2.7. Ester

Eserde bir kervandan bahsedilirken deve, at gibi hayvanların yanında katırların da bulunduğu ifade edilmiştir:

İdüp iki kulagını per ü bâl
Uçup giderken esterler aceb hâl (1183)

1.4.2.2.8. Fil

Hortumlu büyük bir hayvan olan fil eserde bir kez zikredilmiş ve dişi ile ilgili olarak benzetilen olmuştur:

Şeb-i târîk içinde berk-ı rahşân
Felek filine gûyâ oldu dendân (1294)

1.4.2.2.9. Gâv

Mısır hükümdarı Reyyân rüyasında yedi tane zayıf inek görmüştür ve bu rüyayı Hz. Yusuf'a yorumlatmıştır:

Uyurken âlem-i manâda ol şâh
Yedi gâv-ı semîni gördi nâgâh (4280)

1.4.2.2.10. Gergedan

Burnu üzerinde bir veya iki boynuzu olan vahşi büyük bir hayvan olan gergedan bu özelliğiyle bir benzetme içinde yer almıştır:

Halâlin gösteren bir nev-cuvâna
Döner Hindûstânda gergedâna (2444)

1.4.2.2.11. Gürk/Kurt

Eserde yer alan hayvanlardan biri de kurttur. Kardeşleri Yusuf'u bir kurdun parçaladığını söylemişlerdir:

Ne âkil kurd imiş ol gürk-i seffâk
Yimiş pîrâhenini itmemiş çâk (938)

1.4.2.2.12. Har

Eserde bahsi geçen hayvanlardan olan eşek olumsuzluk ifade edecek şekilde kullanılmıştır:

Aceb olmaz misâl-i sevr-i gerdûn
Refîü'l-kadr olursa bir har-ı dîn (5109)

1.4.2.2.13. Kaplumbağa

Kaplumbağa tehlike anında kabuğunun içine saklanması eserde aşağıdaki şekilde benzetmeye konu olmuştur:

İdüp sîmurg-ı zevkî zühdin izhâr
Başını hırkaya çekdi keşef-vâr (2233)

1.4.2.2.14. Karınca

Karınca küçüklüğüne rağmen gayretli ve çalışkan olması hususiyetleriyle söz konusu edilmiştir:

Mahabbetden anuñ kim mihneti yok
Hayıflar bir karınca gayreti yok (2305)

1.4.2.2.15. Peleng

Genellikle benekli şeylere benzetilen ve kaplan anlamına gelen “peleng” bu özelliğiyle dikkatlere sunulmuştur:

Gözini senden ırmaz dehr-i dilgîr
Peleng olur giceyle gündüzün şîr (5080)

1.4.2.2.16. Pervane

Işığın etrafında dönmeyi seven gece keleşği olan pervane daima mum ile birlikte anılmıştır:

Zıyâ-yı şemi bir pervâne gördi
Cân atdı kendüyi ol şeme urdı (3523)

1.4.2.2.17. Sadeş

İçinde inci bulunan deniz hayvanı olan sadeş, eserde içerisinde taşıdığı bu inciyle dikkatlere sunulmuştur:

Çıkardı câmesin ol kaddi mevzûn
Sadefden çıkdı sankim dürr-i meknûn (1338)

1.4.2.2.18. Seg

Bekçi olarak kullanılan hayvanlardan olan köpek bu özelliği nedeniyle mesnevide yer almıştır:

Hezârân kulu var begler begidür
Kırallar âsitânınuñ segidür (256)

1.4.2.2.19. Subân

Mesnevide benzetilen olarak kullanılan subân, büyük yılan/ejderha anlamına gelmektedir:

Seni yutmag için mânend-i subân
Turur agzını açup gâr-ı zindân (4004)

Sözlükte ak ve kara benekleri olan bir çeşit yılan olarak tanıtilen erkam¹³⁸ eserde bir kez söz konusu edilmiştir:

Yelisi mâr-ı erkam boynı ejder
Dümi boz yügrüğe gâyetde beñzer (4416)

1.4.2.2.20. Örümcek

Örümcek eserde kendisini korumak ve avlanmak için incecik ipliklerden ördüğü ağ nedeniyle benzetilen olmuştur:

Otaguñ sâyebânuñ çokdur ammâ
Örümcek agıdur manîde gûyâ (4796)

1.4.2.2.21. Zenbûr

Bir benzetilen olarak kullanılan ve arı anlamına gelen zenbûr, eserde bir kez zikredilmiştir:

Tuyurur genc-i ıskı âh-ı serdi
Üşürür başına zenbûr-ı derdi (3551)

¹³⁸ Ahterî Mustafa Muslihiddin el-Karahisarî, *Ahterî-yi Kebir*, (haz. H. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 54.

1.4.2.22. Zübâb

Sinek veya kara sinek anlamına gelen zübâb, çıkardığı ses itibarıyla söz konusu edilmiştir:

Düşürmüş ehl-i ıška ıztırâbı
Figânın saymaz âvâz-ı zübâba (1551)

1.4.3. Bitkiler

1.4.3.1. Ağaçlar

1.4.3.1.1. Çınar

Doğrusu “çenâr” şeklinde olan çınar ağacı uzun boyu nedeniyle boy için bir benzetilen olmuştur:

Kabûl eyle fakîrûn itizârın
Tehî-dest eyleme kaddüm çınârın (3413)

Çınar yaprağı ile el arasında şekil açısından benzerlik kurulur. Ayrıca çınarın yapraklarını döken bir ağaç olması da söz konusu edilir:

Çınâr-âsâ kurusun dest-i zâlim
Ki rencîde ider mazlûmı dâyim (758)

Çınar ağacının yaprak dökme özelliği dünya nimetlerinden yüz çevirmiş olması şeklinde yorumlanmış ve “el çekmek” deyimiyile nitelendirilmiştir:

Haberdâr oldu bu mevt-i nebîden
Çınâr el çekdi dünyâ-yı denîden (5021)

1.4.3.1.2. Kamış

Eserde sulak yerlerde yetişen, içi boş ve yüzü boğumlu bir bitki olan kamıştan yapılan bir evden bahsedilir. Bu arada kamıştan yapılan bir müzik aleti olan neyden de söz edilmiştir:

Kamışdan eyledi bir hâne bünyâd
İçinde kılmaga ney gibi feryâd (4397)

1.4.3.1.3. Rez

Üzüm ağacı anlamına gelen rez, bir beyitte şarabı karşılamak üzere “duhter-i rez tamlamasında kullanılmıştır:

Çekerler duhter-i rez diyü anı
Bıragur nevbete her gün edânî (2804)

1.4.3.1.4. Selvi

Selvi boyu, rüzgârda salınışı, düzgün oluşu ve su kenarında bulunması gibi özellikleriyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Gözümüñ yaşı döndi cûybâra
Ne hoş gelmezsin ey servüm kenâra (3685)

Selvinin hafif rüzgârda salınışı sevgilinin yürüyüşünü andırır:

İrişdi aña sankim âb-ı râhmet
Salındı anda serv-i bâg-ı cennet (3948)

Dallarının bir başka dal ile bitişmemiş bir şekle sahip olması ve her ağaç meyve verdiği, solduğu ya da yapraklarını döktüğü hâlde servinin her mevsim canlı kalıp her türlü kayıttan uzak olması nedeniyle servi “âzâd” olarak nitelendirilir.¹³⁹

Koşar atını her bir serv-i âzâd
Alup alup gider gül yapragın bâd (314)

1.4.3.1.5. Sidre

Tam adı “Sidretü’l-Müntehâ” yani “son ağaç” demek olan Sidre boy, yücelik gibi özellikleriyle eserde beş kez yer almıştır:

¹³⁹ Mütercim Âsım Efendi, *age.*, s. 672.

Yaraşmış hem celâli hem cemâli
Nihâl-i Sidre gibi kadri âlî (3941)

1.4.3.1.6. Şimşâd

Her mevsimde yeşil kalan sert ve düzgün bir ağaç olan şimşâd eserde boy için benzetme unsuru olmuştur:

Boyı şimşâd-ı cennetden nümûne
Müşâbih kaşları nûn-ı nigûna (1481)

1.4.3.1.7. Tuba

Cennette bir ağaç olan Tuba ağacı eserde boy açısından benzerlik unsuru olarak değerlendirilmiştir:

Boyı mânend-i tûbâ âliyü'l-kadr
Melâhat âsumânında meh-i bedr (1376)

1.4.3.1.8. Âd Ağacı

Ateşte yakıldığı zaman güzel koku yayan âd ağacı bu özelliğiyle ele alınmıştır:

Bişerdi âd agacıyle taâmı
Muattar eyler idi her makamı (2116)

1.4.3.2. Çiçekler

1.4.3.2.1. Benefşe

Benefşe rengi, kokusu ve şekli gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olan çiçeklerdendir. Aşağıdaki örnekte boynunun eğri olması hüznü olmasına bağlanmıştır:

Benefşe gibi hüzn ile tururdu
Gül-i ruhsârını şebnemle yurdu (498)

1.4.3.2.2. Ergavan

Ergavan kırmızı renkli çiçekler açması nedeniyle aşk yüzünden üzeri kanlanmış bir hâlde bulanana insana teşbih olunmuştur:

O bâguñ ergavânının nihâli
Şehîd-i işkuñ olmuşdı misâli (3325)

1.4.3.2.3. Gül

Klasik şiirde en çok sözü edilen çiçek olan gül pek çok özelliğiyle eserde yer almıştır. Rengi, kokusu, şekli, bahar çiçeği oluşu, bülbül ile olan ilişkisi gibi açılardan bahsi geçmiştir:

Teni gül gibi olmuş pâre pâre
Hilâl-âsâ gömüldi bir kenâra (956)

Eserde gülistan, gülşen, gülâb, gülzar gibi güle ait diğer unsurlara da yer verildiği görülmektedir:

Benem gülzâr-ı dehrüñ andelîbi
Akar su gibi oldum yer garîbi (1274)

Yaban gülü, ağustos gülü gibi isimlerle de adlandırılan bir gül çeşidi olan nesrîn de eserde yer almıştır:

Olurlar ol çemen gökinde pervîn
Açılmış yâsemîn ü verd-i nesrîn (1186)

1.4.3.2.4. Karanfil

Karanfil genellikle kırmızı rengi nedeniyle ele alınmıştır. Bu rengiyle şaraba benzetilmiştir:

Surâhî başı üzre sâgar-ı mül
Tururdı san ki açılmış karanfûl (2779)

1.4.3.2.5. Lale

Lale kırmızı rengi, ortasındaki siyahlık gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Bürindi lâle gibi al tuvagı

Nikâb altında kaldı hüsni bâğı (2153)

Lalenin ortasındaki siyahlık çok ıstırap çekmek anlamındaki “bağrı kararmak” deyiimiyle yorumlanmıştır:

Saru lâle gibi bagruñ kararmış

Ruh-ı âşık gibi beñzüñ sararmış (3505)

1.4.3.2.6. Mîr-i Âşıkân

Horozibiği çiçeği veya bostan güzeli gibi isimlerle de adlandırılan mîr-i âşıkân, çiçekleri katmerli ve türlü renkte güzden kışa değin açan kırmızı ve kokusuz bir süs bitkisidir.¹⁴⁰ Renk açısından benzetilen olmuştur:

Alaca sancag ırmış âsumâna

Muşâbih resmi mîr-i âşıkâna (260)

1.4.3.2.7. Nergis

Nergisin şekli ve sarhoş edici özelliği göz ile benzerlik kurulmasına neden olmuştur. Sevgilinin gözü nergis gibi baygın ve şehladır:

Gözi nergisleri uyhuya vardı

Dil ü cân dîdesin ammâ uyardı (1537)

1.4.3.2.8. Nilüfer

Bir cins su bitkisi olan nilüfer su içerisinde yetişmesiyle eserde yer almıştır:

¹⁴⁰ Zülfe, *age.*, s. 147.

Ser-i uşşâk nîlûfer misâli
Ol âb içinde olmaz hiç hâlî (326)

1.4.3.2.9. Sümbül

Sümbül dağınık ve kıvrımlı şekli, kokusu ve rengi dolayısıyla saç için benzetilen olarak kullanılmıştır:

Mutarrâ oldı cümle mûy-ı sünbül
Çerâgını uyardı lâle vü gül (653)

1.4.3.2.10. Sûsen

Yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünümlü ve kokulu, çok yıllık süs bitkisi olan sûsen, şekil açısından dil, kılıç gibi benzetmelerde kullanılmıştır:¹⁴¹

Sözi çoğ idi yaşı gibi ammâ
Tutuldu nutkı sûsen gibi gûyâ (3222)

1.4.3.2.11. Şakayık

Parlak ve büyük yapraklı kırmızı veya pembe renkli bir çiçek olan gelincik çiçeği de denilen şakayık, renk itibarıyla ele alınmıştır:

Tolup sevdâ-yı ışk ile şakâyık
Görüp gül Yûsufını oldı âşık (3343)

1.4.3.2.12. Yasemin

Yasemin, genellikle rengi ve şekli yönünden ele alınmıştır. Beyaz renkte olması nedeniyle benzini bozarmış olduğu ifade edilmiştir:

Gülün ışıktan irdi haylî hâlet
Bozardı yâsemînün beñzi gâyet (2131)

¹⁴¹ Yıldırım, *age.*, s. 645.

Sarmaşık cinsinden bir ağaççık olan yaseminin serviye sarılması çeşitli benzetmeleri ortaya çıkarmıştır:

Giceyle fırsat el virdükçe her bâr
Sarılurdu o serve yâsemen-vâr (2821)

1.4.3.2.13. Zaferân

Safran da denilen sarı renkli bir bitki olan zaferân, sararmış yüzü ifade etmek için benzetilen olmuştur:

Meger dil degdi sen şîrîn-dehâna
Ki döndi reng-i rûyuñ zaferâna (1738)

1.4.3.2.14. Zambak

Soğanlı, uzun saplı, büyük ve güzel rayıhalı bir çiçek olan zambak da benzetilen olarak kullanılmıştır:

Kimisi şâh-ı zambak-veş açar el
İki nergislerin eyler mükahhal (2109)

1.4.3.2.15. Zaymurân

Başka bitkilere sarılarak varlığını devam ettiren zaymurân adlı bitki de eserde bu özelliği ile ele alınmıştır:

Vücûdı zâtı döndi zaymurâna
Hemân sarmaşdı ol serv-i revâna (3768)

1.4.3.2.16. Zerrîn-kadeh

Bir çiçek adı olan zerrîn-kadeh de mesnevîde benzetilen olarak kullanılmıştır. Kelimenin “altın renkli kadeh” anlamına geldiği de dikkate alınmalıdır:

Olup zerrîn-kadeh mest-i mahabbet
Başın kaldurmaga bulmazdı kudret (3323)

1.4.3.3. Meyveler

1.4.3.3.1. Badem

Beyaz taç yaprakları ve ortası pembe/kırmızı çiçekleri olan badem eserde dört kez yer almıştır. Beyaz rengi dolayısıyla ele alınmıştır:

Turur aklarla nisvân-ı gül-endâm
Açılmış sanasın eşcâr-ı bâdâm (4906)

1.4.3.3.2. Elma

Mesnevide söz konusu edilen meyvelerden biri elmadır:

Getürdi aña cennetden bir elma
Eline aldı vü kokdı hemânâ (5027)

1.4.3.3.3. Enâr

Eserde iki yerde geçen enâr, şekli ve yetiştiği mevsim itibarıyla dikkate sunulmuştur:

Enâruñ çünkü gizlendi devâtı
Kodum elden bu kilik-i vâridâtı (5173)

1.4.3.3.4. Narenc

Mesnevide üç yerde geçen narenc, portakal olarak bildiğimiz meyvedir:

Mesâvîden kulagın eyledi dinç
Kodı ortaya bir yük tatlu nârenc (3922)

1.4.3.3.5. Şeftali

Mecazen “buse” anlamına gelen şeftali bu anlamıyla eserde yer almıştır:

Evümde hâba varmışdum nihânî
Gelüp şeftâlûma urdı dehânı (3841)

1.4.3.4. Bağ, Çemen, Çiçeklik

1.4.3.4.1. Bağ, Bostan

Bağ, bir yönüyle içerisinde çeşitli bitkileri barındırması ve ilkbahardaki hareketliliği nedeniyle ele alınırken diğer taraftan “bağ-ı vefa, bağ-ı murat” gibi örneklerde görüldüğü gibi soyut kavramları belirtmek üzere kullanılmıştır:

O bâguñ ergavânınun nihâli
Şehîd-i ışkuñ olmuşdı misâli (3325)

Bahçıvan bahçede yetişen ürünleri korumakla görevli olması açısından aynı zamanda bir bekçidir:

Uyumaz çeşmi beñzer bağbâna
Gül ugrusın götürmez gülsitâna (3137)

1.4.3.4.2. Çemen

Yeşil otlarla kaplı geniş bir alan olan ve içerisinde çeşitli bitkilerin bulunduğu çemen bu özellikleriyle söz konusu edilmiştir:

Bu şevk ile kıyâm itdi çemenler
Göke atdı külâhın yâsemenler (656)

Bahar mevsiminde yeşeren yeryüzü üzerindeki çiçeklerle birlikte gökyüzünün aksi olarak tasavvur edilir.¹⁴² Bu yüzden “çemen göki” ifadesi kullanılmıştır:

Çemen gökinde sünbüller yaradur
Kara yirde kızıl güller yaradur (92)

¹⁴² Ahmet Atillâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 198.

1.4.3.4.3. Gülistan, Gülşen, Gülzar

Gülistan, gülşen, gülzar gibi isimlerle anılan gül bahçesi bahar mevsimiyle birlikte canlanan, gül başta olmak üzere içinde çeşitli çiçekler, ağaçlar ve kuşların bulunduğu bir alandır:

Tesellî sözlerine oldu bülbül
Kopardı gülşeninden bir niçe gül (2745)

Hiz. İbrahim'in atıldığı ateşin gül bahçesine dönüşmesi olayı da eserde hatırlatılmıştır:

Açıldı iki gonca gülşeninden
Gülistân-ı Halîl oldu müzeyyen (369)

1.4.3.4.4. Lalezar

Lalezar, kırmızı rengi dolayısıyla çeşitli hayallere konu olmuştur. Yüz ve yanak için benzetilen olmuştur:

Hazânınuñ irüp tâze bahârı
Açılmış ârızınuñ lâlezârı (1996)

1.4.4. Dört Unsur

1.4.4.1. Su

Su akıcı olması, temizleme özelliği ve içerisindeki canlılar gibi özellikleriyle ele alınmıştır:

Ser-i uşşâk nîlûfer misâli
Ol âb içinde olmaz hiç hâlî (326)

Ölümsüzlük suyu anlamına gelen “Âb-ı Hayât/Âb-ı Hayvân” tamlamaları da mesnevîde yer almıştır:

Zemâne sunmadın câm-ı memâtı
Visâlûñle içür âb-ı Hayâtı (3400)

“Âb-ı rûy” ifadesiyle yüz aklığ/şeref kastedilmiştir:

Yaşı ırmagın izhâr itdi evvel
Hemânâ âb-ı rûyından yudı el (1819)

İnce, beyaz ve baş tarafı hafif koyu renkte bir kurt olduğuna inanılan zülâl, suya atıldığında suyu soğuk ve lezzetli hâle getirirmiş. Bu suya “âb-ı zülâl” denirmiş:¹⁴³

Göñül oldu o mâhîñüñ misâli
Deñizlerde arar âb-ı zülâli (3132)

Kevser suyu ve Zemzem suyu eserde benzetilen olarak söz konusu edilmiştir:

Vedâ itdi evine gitdi ol dem
Akardı gözlerinden âb-ı Zemzem (2912)

1.4.4.1.1. Akarsu

Akarsu çağlayarak akışı, hareketliliği, temizliği gibi özellikleriyle ele alınmıştır:

Akar su gibi gerçi çok sürinür
Soñ ucu yâr didârı görünür (4452)

Gözyaşı abartılarak akarsuya benzetilmiştir:

Gözimüñ yaşı döndi cûybâra
Ne hoş gelmezsin ey servüm kenâra (3685)

¹⁴³ Şentürk, *age.*, C 1, s. 35-37.

Akarsu rengi nedeniyle gümüş bir nehir olarak düşünülmüştür. Ayrıca sözlüklerde “Sîm” isminde bir nehirden de bahsedilmiştir:¹⁴⁴

Döner bir nehr-i sîme âb-ı cârî
Yeşil yâkûta sahn-ı sebzezârı (3353)

1.4.4.1.2. Bulut

Bulut, bitkileri yeşertmesi, yağmur yağdırması gibi özellikleriyle dikkatlere sunulmuştur:

Ne var bârân-ı ebr-i lutf u ihsân
Bu hâki eylese ser-sebz ü handân (2047)

Ebr-i bârân ifadesiyle bahar mevsiminde bulutların artması, sürekli hareket hâlinde olmaları gibi doğa olayları üzerinde durulmuştur:

Hemânâ döndüm ol ebr-i bahâra
Alur gider havâsı her diyâra (295)

Yağmur bulutlarının dünyaya rahmet vermesi ebr-i rahmet ve ebr-i bârân ifadeleriyle dile getirilmiştir:

Yaraşur ehl-i derd olursa giryân
Cihânuñ rahmetidür ebr-i bârân (1150)

Bulutun ayrıca gölgesinin bulunması, güneşi örten bir perde gibi düşünülmesi eserde ele alınan özellikleridir:

Yüzinde âsînüñ dest-i hicâbı
Olur hûrşîd-i cânınuñ sehâbı (3208)

¹⁴⁴ Mütercim Âsım Efendi, *age.*, s. 681.

1.4.4.1.3. Çiy

Çiyin yaprakların, çiçeklerin üstüne düşmesi çeşitli hayallerin doğmasına neden olmuştur:

El oynın oynasa sûsenle lâle
Urur seng-i melâmet aña jâle (1676)

Gülün üzerine düşen çiy dış olarak düşünülmüştür:

Açıldı her şükûfe şâd u handân
Dehân-ı gülde jâle oldı dendân (649)

1.4.4.1.4. Deniz

Deniz büyüklük, sonsuzluk gibi özellikleriyle benzetilen olmuştur. Ayrıca deniz inci kaynağıdır:

Bir avuç hâki cân ile yüridür
Deñizde dürlü dürlü dūr dūridūr (95)

Deniz ile ilgili olarak dalgıç da söz konusu edilmiştir:

Kimi sâzende-i ışkına rakkâs
Kimi deryâ-yı efkârına gavvâs (2408)

Deniz tasavvufi açıdan da ele alınmış ve mesnevîde bazı kullanımları bu açıdan değerlendirilmiştir:

Hakikat bahrinüñ bildi dilini
Su gibi buldı vahdet menziline (4594)

Deniz içerisinde barındırdığı balık ve deniz kuşları nedeniyle benzetmelere konu olmuştur:

Deñizlerde olan mâhî misâli

Bu günden hâle tebdîl eyle hâli (1992)

Eski coğrafya telakkisine göre yedi deniz olduğuna inanılırmış:

Olursın suya Mânî gibi nakkâş

Yedi deryâdan olmaz dâmenüñ yaş (1879)

Deniz nedeniyle söz konusu edilen diğer bir unsur da dalgadır:

Cebîni çîn olur nâz itse her bâr

Sanasın mevc urur deryâ-yı envâr (1714)

1.4.4.1.5. Kar

Kar rengi itibarıyla çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Saçları ağarmış bir kişi tepesinde kar bulunan bir dağa teşbih edilmiştir:

Ağarmış saçları inmiş yañağa

Depesi beñzer idi karlu taga (2539)

Ah almanın olumsuzluğunu “Garibin ahının oluşturduğu bulut, azap karlarını şakinin üzerine yağdırır” şeklinde ifade edilmiştir:

Garibüñ dūd-ı âhınuñ sehâbı

Şakîye yagdurur berf-i azâbı (4348)

1.4.4.1.6. Yağmur

Yağmur gözyaşı için benzetilen olmuştur. Gözyaşı abartılarak güz yağmuru gibi düşünülmüştür:

Bulut gibi semâya âbı agdı

Yaşı güz yagmurına döndi yagdı (3226)

Dünyaya rahmet olarak görülen yağmur bela, mihnet gibi kelimelerle tamlamalar oluşturmuştur:

Yiridür eyleseñ lutf u inâyet
Yire gökden yagar bârân-ı rahmet (3182)

1.4.4.2. Toprak

Toprak aşağıda bulunması nedeniyle olumsuzluğu belirtmek için kullanılmıştır:

Eger şîrâne baksa Erdişîre
Düşürür sâye-veş hâk-i hakîre (239)

Yerle bir olmak anlamında bir deyim olan “hâk ile yeksân” aşağıdaki şekilde kullanılmıştır:

Hazer kıl eyleme ey zıll-ı Yezdân
Nübüvvet ırzını hâk ile yeksân (2925)

Saygı, sevgi ve yücelik ifade etmek amacıyla ayak toprağı ifadesi “hâk-i pây” şeklinde yer almıştır:

Cemâli gülşeninde bülbül oldı
Ne bülbül hâk-i pâyına kul oldı (516)

Aynalar tozlanınca göstermez olur. Gönül aynasının temizlenmesiyle gerçeklerin görülmesi kolaylaşacaktır:

Silen âyîne-i cândan gubârı
Temâşâ eyledi dîdâr-ı yârı (463)

Eteğe konan bir toz küçüklüğü dolayısıyla değersizliği de ifade eder:

Esirge bu fakîr-i rûzgârı
Giderme dâmenüñden bir gubârı (3405)

Hat olarak adlandırılan ayva tüyleri küçük bir yazı şekli olan gubârî yazı gibi düşünülür ve çeşitli hayallere neden olur:

Gubâr-ı râhdan kalmadı âsâr
Meger hatt-ı gubâr-ı ârız-ı yâr (2143)

1.4.4.2.1. Dağ, Sahra, Vadi

Meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova gibi anlamlara gelen sahra hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmıştır. Bela, beka, sefa, selamet gibi soyut kelimelerle tamlamalar oluşturulmuştur:

Belâ sahrâlarında kaldı tenhâ
Gözinüñ nûrı gitdi oldı amâ (4447)

Dağ yüksekliği, büyüklüğü, yankı vermesi, üzerinin karlı olması gibi özellikleriyle ele alınmıştır. Vadi de dağ ile birlikte karşıtlık oluşturur:

Sular aglar iñilder kûh u vâdî
Kamunuñ âlem-i vuslat murâdı (349)

1.4.4.2.2. Madenler ve İlgili Unsurlar

Eserde söz konusu edilen madenlerden biri demirdir. Ateşte iken ona benzemesi ve ayrıldığında eski hâline gelmesi benzetmeye neden olmuştur:

Irag olmak ile âteşden âhen
Belürdür kendüyi olur muayyen (2450)

Eskiden ayna demirlerin cilalanmasıyla yapılmış.¹⁴⁵ Şair gökyüzünü demir bir aynaya benzetmiştir:

Demür âyîneye dönmişdi eflâk
Sanasın mevc urur bahr-i hatarnâk (1289)

Altın adın bakır etmek, “bir kimsenin altın kadar değerli itibarının zedelenmesi, şeref ve itibarı lekelenmesi” anlamında kullanılan bir tabirdir:

Zelîhâ altun adın bakır itdi
Ki bühtân-ı azîmin zâhir itdi (3847)

Renkli, damarlı ve beyaz çeşitleri olan, perdah ve cilâya elverişli, billurlaşmış bir çeşit kireç taşı olan mermer bir beyitte söz konusu edilmiştir:

Bu sözler kasr-ı Cemşîde yazılmış
Ser-â-ser mermer üstinde kazılmış (4958)

Demir ve benzeri madenleri çeken, onları üstünde toplama özelliğine sahip olan mıknatıs benzetilen olarak kullanılmıştır:

İşigi oldı mıknâtîs-i insân
Kimi nâlân kimi sûzân u giryân (1403)

1.4.4.3. Ateş

Yakıcılığı, rengi gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Âşık olmak da ateşe düşmek gibidir:

Düşinde bir aceb sevdâya düşdi
Mahabbet âteşi ile tutuşdı (1538)

¹⁴⁵ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C 1, s. 484.

Hız. İbrahim'in atıldığı ateş, bir gül bahçesine dönüşmüştür:

Mahabbet âşıkı itmez müşevveş
Gülistân olur İbrâhîme âteş (1439)

Aşk ateşini ancak kavuşma suyu söndürebileceği ifade edilmiştir:

Cemâl-i Yûsufını gördüğü hîn
Zülâl-i vasl ide nârını teskîn (4187)

Aşk ateşiyle gönülden bir duman olarak çıkan ah gökyüzüne ulaşır ve ay ile güneşi yakar:

Felek farkına râh eylerdi âhı
Yakardı nâr-ı âhı mihr ü mâhı (4363)

Dûd-ı âh, duhân-ı âh gibi tamlamalarla ifade edilen ah dumanı acı çeken insanın içindeki ateşin sonucudur. Dumanın şekli, rengi, yükselmesi gibi özellikleriyle ele alınmıştır:

Kılıçlar gibi dûd-ı âh-ı mazlûm
Keser adâyı eyler cümle madûm (579)

Hız. Musa'nın bir ağaçta yanan bir ateş görmesi olayı, karanlığın içindeki yanağın parlaklığıyla eşleştirilmiştir:

Saçı târından oldu haddi peydâ
Şeb-i târ içre gûyâ nâr-ı Mûsâ (454)

Nar ile nûr arasındaki ses benzerliği ve ikisinin de ışık kaynağı olması karşılaştırmaya imkân vermiştir:

Ziyâ-yı şems-i nûrından müretteb
Söyüñdi gitdi nâr-ı Bû-Leheb hep (148)

Gözlerin renk açısından ateşe benzetilmesiyle kaşlar da siyahlığı nedeniyle ateşten çıkan duman gibi düşünülür:

Gözi gûyâ ki tagda yanar od
Ol od üstinde kara kaşları dûd (2186)

Geceleyin gökyüzündeki yıldızlar dumanların içindeki kıvılcıma benzetilmiştir:

Görinürdi semâda her sitâre
Duhân içinde mânend-i şerâre (1656)

Kül etmek ve oda yakmak “yok etmek, mahvetmek” anlamlarına gelen bir deyimdir:

Kül itdüñ oda yakduñ raht u bahtı
Tagıtdüñ bâda virdüñ tâc u tahtı (3534)

1.4.4.4. Hava

1.4.4.4.1. Rüzgâr

Rüzgâr yaprak ve koku taşıması, tabiat üzerindeki etkisi gibi özellikleriyle söz konusu edilmiştir:

Koşar atını her bir serv-i âzâd
Alup alup gider gül yapragın bâd (314)

Rüzgâr kelimesinin “zaman, devir” anlamlarının da bulunması tevriyeli bir kullanım ortaya çıkarmıştır:

Budur âyîn ü kârı rûzgâruñ
Saña virmez inân-ı ihtiyâruñ (4090)

1.4.4.4.2. Rûzgâr Çeşitleri

1.4.4.4.2.1. Hazan Rûzgârı

Hazan rûzgârı genellikle olumsuz durumları ifade etmek için kullanılan bir rûzgâr çeşididir:

Şükûfe şem idi bezm-i cihâna
Söyüdi döymedi bâd-ı hazâna (5015)

1.4.4.4.2.2. Kuzey Rûzgârı

Eserde bir beyitte geçen “bâd-ı şimâl” ifadesiyle kuzey rûzgârı kastedilmiştir. Beyitte bu rûzgârın herhangi bir özelliğinden bahsedilmemiştir:

İderken hasret-i yâr ile nâle
Didi feryâd ile bâd-ı şimâle (1876)

1.4.4.4.2.3. Nesim

Hafif ve latif bir rûzgâr olan nesim mesnevide dört yerde söz konusu edilmiştir:

Nesîm-i âh ile artur bu nârı
Görür gözümüz olsun her şerârı (2256)

1.4.4.4.2.4. Saba

Doğu yönünden esen hafif rûzgâr olarak tanımlanan saba, kokuları taşıması ve dağıtması gibi özellikleriyle 33 kez kullanılmıştır. Genellikle bir benzetme unsuru gibi ele alınmıştır:

Olup her vâkıam hayr ile tabîr
Sabâ gibi sözüm olsun cihân-gîr (28)

1.4.4.4.2.5. Sarsar

Şiddetli, gürültülü ve soğuk bir rûzgâr olan sarsar, mesnevide 11 kez yer almıştır:

Kıyâmet kopdı esdi bâd-ı sarsar
Talazlar oldı bir cevşenlü leşker (2824)

1.4.4.2.6. Seher Rüzgârı

Seher rüzgârının çiçeklerin açmasını sağlaması, serin bir rüzgâr olması gibi özellikleriyle ele alınmıştır:

Açıldı güldi yüzi bu haberden
Gül-i hamrâ gibi bâd-ı seherden (2417)

1.4.5. Zaman ve Zaman ile İlgili Unsurlar

1.4.5.1. Mevsimler

1.4.5.1.1. Bahar

Bahar mevsimi doğanın canlanması ile birlikte insanların ve diğer canlıların ortaya çıktığı bir mevsimdir. Bahar olumlu duyguları tetikleyen bir özelliğe sahiptir:

Zelîhâ beñzedi fasl-ı bahâra
Bahâr olurdu gelse her diyâra (2105)

Bahar mevsimi hazan ile tezat oluşturur:

Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm
Hazân oldı bahâr içinde verdüm (829)

“Bahâr-ı ömr” ifadesiyle insanın gençlik dönemi kastedilmiştir:

Bahâr-ı ömrüñ irmişdi şitâsı
Sefîd olmuşdı saçumuñ karası (5124)

Bahar mevsiminde zevk, eğlence önemli bir yer tutar. Bütün bir kış boyunca evde bunalmış insanlar bu mevsimde gezinti yerlerine giderler ve eğlenirler:

Bahâr eyyâmı beñzerdi gûyâ
Ki halkı eyledi mecnûn u şeydâ (1409)

1.4.5.1.2. Hazan

Hazan soğuk rüzgârların esmeye başladığı, yaprakların döküldüğü ve bahar mevsiminin zıddı olarak düşünölen bir mevsimdir:

Ayândur bu bahârûñ var hazânı
Geçer turmaz bu dilberlik zamânı (3717)

Bu mevsimde yaprakların sararması hastalıktan veya zayıflıktan yüzü sararmış insan için benzetilen olur:

Hazân yapragına dönmiş cemâlûñ
Senûñ de gün gibi var bir zevâlûñ (1909)

Hazan mevsimi gelince etrafı bir sessizlik kaplamaya başlar. Bahar ve yaz mevsimlerinde sürekli öten bülbüller artık susmaya başlar:

Hazân irince gitdi sîneden cûş
Lisânum andelîbi kaldı hâmûş (5175)

Sert rüzgârların etkisiyle zayıflamış olan yapraklar üşüme, korku, heyecan vb. nedenlerle titreyen insanlar için iyi bir benzetilendir:

O bâduñ şevkı ile âşık-ı hâs
Hazân yapragı gibi oldu rakkâs (333)

Hazan mevsiminde yaprakların dökölmesi, hazan oklarının yaprakları nişan levhası gibi kullandığı tasavvuruna neden olmuştur:

Agaç yaprakları tîr-i hazâna
Olurdi tablalar gibi nişâne (5007)

1.4.5.1.3. Kış

Kış mevsimi soğuk bir mevsimdir ve pek çok olumsuzluğu barındırır. Bahar mevsiminin gelmesiyle bu sıkıntılardan kurtulmak mümkün olur:

Bürûdet gelse dünyâyâ şitâdan
Bahâr ile halâs olur belâdan (4245)

Gül bahçesi kış mevsimde bütün rengini ve güzelliğini kaybetmiştir:

Şitâ ile nitekim sahn-ı gülşen
Bozuldı beñzi bu bârid haberden (4765)

Ömrün baharı gençlik ise kışı yaşıllıktır:

Bahâr-ı ömrüñ irmişdi şitâsı
Sefîd olmuşdı saçumuñ karası (5124)

1.4.5.2. Aylar

“Niçe ay, bir ay içinde, yılın on iki ayı” gibi ifadeler kullanarak ay zaman kavramı olarak ele alınmıştır:

Yıluñ on iki ayı ol kamer-veş
Yanar yakılır idi hem-çü âteş (4143)

1.4.5.2.1. Nisan

Eserde bir beyitte nisan bulutu dolayısıyla ele alınan nisan ayı, bu dönemde bulutların çok hareketli olmasını ifade etmek üzere kullanılmıştır:

Çemende gelle-i agnâm-ı cân
Yürürdi gökde san kim ebr-i nisân (E2)

“Meh-i rûze” ifadesiyle oruç ayından bahsedilmiş ve bu ayın sonundaki Kadir Gecesi hatırlatılmıştır:

Meh-i rûze gibi kadre irişdüm
Bu cumhûr-ı ahibbâya karışdum (2298)

1.4.5.3. Gün

Metinde gün, rûz, yevm, eyyâm gibi ifadeler bu zaman dilimini karşılamak üzere kullanılmıştır. Rûz-ı hisâb, rûz -ı mahşer, rûz-ı kıyâm, rûz-ı kıyâmet gibi tamlamalarla dünyanın sonu ve bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacakları gün dile getirilmiştir:

İrişmez mi size Hakkuñ azâbı
Hisâb itmez misiz rûz-ı hisâbı (1015)

Geçmiş zaman bir günü anlamında kullanılan “günlerde bir gün” ifadesi kalıplaşmış bir söz dizisidir:

Meger günlerde bir gün oldu magrûr
Gözi gönli güşâde cânı mesrûr (2331)

Gün kelimesinin güneş anlamına da geldiği için çeşitli sanatlar içinde kullanıldığı görülür:

Bu resme Yûsufa itdi vasiyyet
O gün gün gibi kıldı Şâma rihlet (2483)

Eski Türklerle İranlıların yılbaşı kabul ettikleri gün olan nevruz, ilkbaharın başlangıcı kabul edilir.¹⁴⁶ Mesnevide bir beyitte baharın gelişini belirtmek için kullanılmıştır:

Meger bir gün gelüp nevrûz-ı rûşen
Açıldı güldi âlem oldu gülşen (2126)

¹⁴⁶ Onay, *age.*, s. 298.

1.4.5.4. Gün ile ilgili Unsurlar

1.4.5.4.1. Sabah

Günün başlangıcını belirtmek etmek üzere sabah, seher, seher vakti gibi zaman ifadeleri kullanılmıştır:

Seher vakti gibi mihrüñle bî-bâk
Yakamı dâmenümden ideyin çâk (4)

Güneş doğmadan önce gün doğusunda görülüp sonra kaybolan geçici aydınlık anlamına gelen “subh-ı kâzib” yalancı olmasıyla benzetilen olmuştur:

Yalancıya ne tâlib ol ne râgıb
Siyeh-rûdur misâl-i subh-ı kâzib (920)

Güneşin gerçek doğuşunu ifade eden “subh-ı sâdık” da olumlu anlamda benzetilen olarak kullanılmıştır:

Agarmış subh-ı sâdık gibi ol şâh
Yüz aklığını virmiş aña Allâh (269)

Gecenin karanlığı sabahın aydınlığına dönüşmesi çeşitli sanatlarla dile getirilmiştir:

Seher şâmuñ kara şâlını aldı
Zemîn egnine bir ak câme saldı (432)

Seher vaktinde bitkilerin üzerinde bulunan çiy, ağlayan bir insanın gözyaşı gibi düşünülmüştür:

Seher nergisleri gibi gözi nem
Deli göñli hazîn ü câmı pür-gam (4115)

Yapılan işin sürekliliğini ifade etmek üzere “sabahtan akşama dek, subh u mesâ, subh u şâm” gibi kalıplar kullanılmıştır:

Sabâhdan ahşama dek agladılar
 Dögündiler cigerler dagladılar (4833)
 Sabah ile birlikte zikredilen diğer bir unsur da sabah yelidir:

Zelîhâya firâkı eyledi kâr
 İrişdi bâgına bâd-ı seher-vâr (3477)

1.4.5.4.2. Akşam, Gece

Gece ile gündüz arasında değişimi anlatmak için seherin akşama ait kara şalı alıp yerine beyaz bir elbise bıraktığı söylenmiştir:

Seher şâmuñ kara şâlını aldı
 Zemîn egnine bir ak câme saldı (433)

Gece genellikle sabah veya gündüz ile karşıtlık meydana getirmek için ele alınmıştır:

Geçe târîk-i leyl-i fûrkat-i yâr
 Toga subh-ı safâdan mihr-i dîdâr (2387)

Süreklilik ifade etmek için “leyl ü nehâr” ifadesi kullanılmıştır:

İkide birde yâd eyler diyârın
 Geçürür âh ile leyl ü nehârın (2710)

Ramazan ayının yirmi yedinci gecesı Kadir Gecesi kabul edilir ve Müslümanlar tarafından kutlanır:

Sevâdı Leyletü'l-Kadrüñ nişânı
 Hümâ-yı rifâtüñ zıll-ı ayânı (1530)

“Şeb-i hicrân” ile “şeb-i gam” sonunda kavuşma sabahı ortaya çıkar:

Şeb-i hicrânı anuñ âhir oldı
Visâli subhgâhı zâhir oldı (4547)

Gecenin karanlığı aynanın arkasındaki karalık gibidir. Bu karalık sayesinde ayna işlevini yerine getirir:

Şebüñ âyîne gibidür sevâdı
Sevâdından görünür rûy-ı şâdî (1532)

Hız. Muhammed’in Allah’ın huzuruna yükseldiği ve Allah ile görüştüğü gece olan Miraç Gecesi de eserde zikredilmiştir:

Şeb-i mirâcî fahr-i âşıkândur
Uluvv-i rifatinden bir nişândur (174)

Gecenin rengi ile saçların rengi arasında bir benzerlik bulunur:

Biri birine girdi zülf-i şeb-reng
İki gam leşkeri gûyâ ider ceng (4121)

Ölümsüzlük suyunun karanlıklar ülkesi Zulûmât’ta¹⁴⁷ bulunması gecenin değerli olması sonucunu doğurur:

Giceyle açılır her dîde-i cân
Bu zulmetde bulunur âb-ı hayvân (1531)

Baykuş geceleyin ortaya çıkan hayvanlardan biridir:

¹⁴⁷ Pala, *age.*, s. 427.

Güneş bir ak kebûter gibi indi
Gicenüñ bûm-ı şûmından usandı (3493)

Kâfur ile amber yan yana geldiğinde sanki gece ile gündüz bir araya gelmiş gibi
olur:

Birikmiş bir yire kâfûr u anber
San olmuş gice vü gündüz berâber (4412)

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞLAMSAZ DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

2.1. Tanım ve Tarihçe

Bir dilin söz varlığı denince yalnızca o dilin sözcüklerini değil deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün kastedilir.¹⁴⁸ İşlevsel sözlük ise bir eserin söz varlığını en ince anlam farklılıklarına değin ortaya çıkaran sözlük şeklinde tanımlanır.¹⁴⁹

Sözlük bilgisinde bağlamıyla birlikte sunulan sözcüklerin oluşturduğu abecesel dizelge olarak tanımlanan bağlamlı dizin, ögelerin işlevlerini belirleme olanağı verdiğiinden araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlayan araçlardır.¹⁵⁰ Bir dildeki sözcükleri ve deyimleri içeren sözlükler, başlıca üç türlü olur: dizinsel, düzensel ve bağlamsal. Bağlamsal sözlükte maddelerin anlamları verilmeyip bunların kullanıldıkları tümceler ya bütünü ile ya da gereği kadar uzunlukta verilir. Böylece hem sözcüğün ne kadar sık kullanıldığı anlaşılmakta hem de sözcüğün belli bir tümce bağlamı içindeki kullanımı ortaya çıkmaktadır.¹⁵¹

Bu amaçla klasik Türk şiirine ait eserler üzerinde bu tip sözlük çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde bağlamlı dizin başlıklı ilk çalışma 2007 yılında Furkan Öztürk tarafından *Bâkî Divanı* üzerine yapılan doktora çalışmasıdır.¹⁵² Özer Şenödeyici'nin 2011 yılında *Nâilî Divanı* üzerine yaptığı çalışma ise bu konudaki ikinci çalışmadır. Her iki çalışmada kelimelerin kullanım sıklıkları çıkarılmış, alfabetik sıraya uygun bağlamlı bir sözlük hazırlanmıştır. Bu iki çalışma daha sonra yapılan pek çok çalışma için örnek oluşturmıştır.¹⁵³ Bu çalışmalar TEBDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri

¹⁴⁸ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2004, s. 7.

¹⁴⁹ Erdoğan Boz, "Yunus Emre Divanı'nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir İnceleme", *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri (06-08 Mayıs 2010)*, Eskişehir 2011, s. 91.

¹⁵⁰ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002, s. 32.

¹⁵¹ Özcan Başkan, *Bildirişim -insan dili ve ötesi-*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003, s. 150.

¹⁵² Furkan Öztürk, *Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Danışman: İ. Hakkı Aksoyak), Ankara 2007.

¹⁵³ Özer Şenödeyici, *Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin İşlevsel Sözlük]*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Danışman: İsmail Hakkı Aksoyak), Ankara 2011.

Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü) adıyla elektronik bir kütüphanede bir araya getirilmiştir.¹⁵⁴

Bir mesnevi üzerine hazırlanmış olan bu eser için Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanan *Yahyâ Bey Yûsuf u Zelîhâ – Tenkidli Basım* adlı çalışma esas alınmıştır. Bu çalışma ile klasik şiirin anlaşılması hususunda yapılan çalışmalara bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2.2. Sözlük Kullanma Kılavuzu

1. Sözlükteki kelime ve kelime grupları alfabetik olarak dizilerek koyu renk olacak biçimde düzenlenmiştir.
2. Madde başları satır başında olacak şekilde düzenlenirken ilgili kelimeye ait alt başlıklar bu maddenin altında belirtilmiştir.
3. Tamlamalar, kalıp ifadeler, deyimler, atasözleri, birleşik kelimeler, ikilemeler alt başlık olarak düzenlenmiştir. Arapça ve Farsça birleşik kelime ve tamlamalarda ilk kelime esas alınarak maddeleştirilmiştir.
4. Özel isimler hariç diğer kelime ve kelime grupları küçük harfle başlatılmıştır.
5. Madde başlarının altında söz konusu kelime veya kelime grubunun geçtiği beyitler eserdeki sırasına göre listelenmiştir, kelime veya kelime grubu koyu renk olacak şekilde düzenlenmiştir.
6. Beyitler tenkitli metne göre numaralandırılmış, tenkitli metnin 106. sayfasında yer alan 30 beyitlik ilave kısım E1, E2, E2... şeklinde numaralandırılmıştır.
7. Maddelerin anlamı verilirken genellikle sözün en yaygın anlamına öncelik verilmiş, diğer anlamlar sıraya konulmuştur.
8. Arapça ve Farsça deyimler, kalıp ifadeler parçalanmadan anlamlandırılmıştır.

¹⁵⁴ TEBDİZ projesi ile ilgili ayrıntılı bilgiyi projenin web sitesinde bulmak mümkündür.

9. Kelimelerin mecaz anlamları [mec.] işaretiinden sonra verilmiş, tasavvuf sözlüklerinden elde edilen anlamlara [tas.] kısaltmasından sonra yer verilmiştir.
10. Kelimelerin kullanım sıklığı köşeli parantez [] işareti içerisinde belirtilmiştir. Ana başlıkların yanı sıra ara başlıkların da kullanım sıklığı da ayrıca verilmiştir.
11. Sözcüğün ve kullanıldığı bağlamın daha iyi anlaşılabilmesi için kelimenin anlamı verildikten sonra veya tanıklar arasına girilerek açıklamalar ilave edilmiştir.
12. Madde başı göndermeleri için bk. kısaltması kullanılmıştır.
13. Madde ile ilgili anlamlar verildikten sonra bu anlamları elde etmek için kullanılan kaynaklar <> işareti içerisinde kısaltılmıştır. Kaynaklardan elde edilen anlamlar sentezlenerek maddenin anlamı oluşturulmuştur.
14. Metinde yer alan bütün kelimeler- edat, bağlaç vb. dahil- anlamlandırılmış ve kelimelerin geçtiği bütün beyitler listelenmiştir.
15. Bazı madde başları ile ilgili elde edilen bilgiler için dipnot kullanılmıştır.
16. Tenkitli metindeki basımdan kaynaklanan transkripsiyon hataları eserin yazma ve matbu nüshalarından da faydalanarak düzeltilmiştir.
17. Eserde yer alan bütün kelimelerin sözlüğü hazırlanırken eksik veya yanlış yorumlamalar olabileceği dikkate alınmalıdır. Bu açıdan geliştirmeye ve yeniden yorumlanmaya açık bir çalışma ortaya çıkmıştır.

A

a [2] Bazı fiil şekillerinden sonra gelerek anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır. <KT, TS, KUBBEALTI>

- 3092 Belâsın kendüñe halk-ı cihâna / Gel e inşâfa uşlan **a** utan **a**
âb [49] su. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ADŞS>
 326 Ser-i ‘uşşâk nîlûfer mişâli / Ol **âb** içinde olmaz hiç hâlî
 853 Hâfâdan şakladı kırtardı anı / Leb-i **âba** kodı serv-i revânı
 1194 Semâ‘ u rakş idüp girdâb gibi / Tırı geldi yerinden **âb** gibi
 1196 Alup bir delvi ol ser-ğayl-i aḥbâb / Hemân ol bürc-i **âba** etdi pertâb
 1342 Cân atdı âfitâb ol **âba** düşdi / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı
 1355 Yunurdi **âb** ile ol mâh-ı ğarrâ / Nücûm ile kırân eylerdi güyâ
 1681 Maḥabbet gülleri âdemde farzâ / Melâmet **âbı** ile olur ihyâ
 1818 Gözinûñ gitdi ḥ‘âbı geldi **âbı** / Bırakdı ‘ârı terk itdi ḥicâbı
 2826 Yürür keşti mişâl-i murğ-ı âbî / Görinen yelkeni **âbuñ** ḥabâbı
 3226 Bulut gibi semâya **âbı** ağdı / Yaşı güz yağmurına döndi yağdı
 4362 Belürdi şarşarı baḥr-i belânuñ / Ruḥı **âbını** pür-çîn itdi anuñ
 4468 Tırı geldi Zeliḥâ nitekim **âb** / Sürindi vardı râh-ı şâha yab yab
 4581 Şitâb ile akar her çeşmeden **âb** / Oḡur evrâdını güyâ ki aşḥâb
 5008 Düşen yapraklar **âba** şaldı ḥançer / Zırh-puş itdi anı bād-ı şarşar

Aşağıdaki tanıklarda “ölümsüzlük suyu” anlamındaki “âb-ı ḥayât” tamlaması Türkçe gramer kurallarına göre düzenlenmiştir.

- 1371 **Ḥayât Âbı** idi güyâ dehânı / Yoğ idi Hızr-ı ḥaṭṭınuñ nişânı
 1482 Virürdi alnına ebrûsı zîver / **Ḥayât Âbınuñ** emvâcına beñzer
 1491 Dimişlerdür o ḥâl-i müşk-bâra / **Ḥayât Âbına** düşmiş bir şerâre
 2309 Belâ baḥrinde ğavvâş olma ṭalma / **Ḥayât Âbı** gibi zûlmetde ḳalma
 3446 Cihân fânîdür ol ma‘bûd bâḳî / Vücûdudur **ḥayât âbına** sâḳî

âb-ı cârî [1] akarsu. <KT>

- 3353 Döner bir nehr-i sîme **âb-ı cârî** / Yeşil yâḳûta şaḥn-ı sebzezarı

âb-ı dîde [1] göz suyu, gözyaşı. <OTAL>

- 2916 Bu hicrâna dōyemez cân-ı şîrîn / Bu nârı itmez **âb-ı dîde** teskîn

Âb-ı Ḥayât [5] ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli su, bengisu.

[tas.] aşk ve muhabbet çeşmesi, ilahi bilgelik, ilm-i ledün. Bu suyun doğuda karanlık bir yerde bulunduğuna, Hızır ve İlyas’ın bu çeşmeden içip ölümsüzlüğün sırrına erdiğine inanılır. Efsane

göre Allah daha sonra bu pınarı insanların gözünden sakladığından İskender suyu bulamamıştır.

<ADŞS, AÇDŞS, TDVIA, TTS, TDEK>

1930 Vücûduñ ‘aynıdur **Āb-ı Hayātuñ** / Yuduñ yüzi qarasın kâyinātuñ

2264 Nihân itme gel ol **Āb-ı Hayâtı** / İçürme ‘âleme cām-ı memâtı

2549 Beyân it hadişât-ı kâyinâtı / Ola kim sözlerüñ **Āb-ı Hayâtı**

3051 Hemân İskender olur kâyinâta / Aqar gönli anuñ **Āb-ı Hayâta**

3400 Zemâne şunmadın cām-ı memâtı / Vişâlünle içür **Āb-ı Hayâtı**

Āb-ı Hayvân [4] hayat suyu, bengisu. <KANARI>

433 ‘Ayân oldı hemân ħurşîd-i raḥşân / Karañudan nitekim **Āb-ı Hayvân**

1204 Bu zulmetden nitekim **Āb-ı Hayvân** / Çıkardı Yûsufı ol Hızır-ı devrân

1514 Yanınca cârîye bî-hadd ü pâyân / Leṭâfetde mişâl-i **Āb-ı Hayvân**

1531 Giceyle açılır her dîde-i cân / Bu zulmetde bulunur **Āb-ı Hayvân**

âb-ı Hızır [1] Hızır’ın içtiği söylenen ölümsüzlük suyu, bengisu. <ÖTS, KANARI>

285 Tekellüm eylese hayrân olurum / Ol **Āb-ı Hızır** ile bî-cân olurum

âb-ı Kevşer [1] Kevser suyu. Cennetteki sulardan biri. <OTAL, ADŞS>

1496 İki pistânı şadrında hüveydâ / Habâb-ı **âb-ı Kevşer** gibi güyâ

âb-ı rahmet [1] rahmet suyu.

3948 İrişdi aña şankim **âb-ı rahmet** / Şalındı anda serv-i bâğ-ı cennet

âb-ı revân [1] akarsu. <KO, ADŞS, TDEK>

807 Çekerken delv ile **âb-ı revânı** / Göreler çâh içinde şâyed anı

âb-ı rûy [6] yüz suyu, yüz aklığı; şeref, haysiyet, namus. <KT, KO, OTAL>

61 Ne deñlü ġarḳ isem baḥr-i ḥaṭâya / Bağışla **âb-ı rûy-ı** Muştafâya

1152 Yaşıdur **âb-ı rûy-ı** ‘âşık-ı pāk / Mişâl-i gevher-i şemşîr-i Ḍaḥḥāk

1819 Yaşı ırmağın izhâr itdi evvel / Hemânâ **âb-ı rûyından** yudı el

4035 ‘Azîze ‘arz-ı ḥâl itdi Zeliḥâ / Didı ey **âb-ı rûy-ı** mülk-i dünyâ

âb-ı rûyı dökmek [2] Yüz suyu dökmek; şerefinden fedakârlık edecek derecede yalvarmak, minnet etmek. <KUBBEALTI>

1844 Revân olsa kaçan kim yaşı cûyı / **Dökilür** ehl-i ‘ışkuñ **âb-ı rûyı**

4001 Gözümden yaş akıtmaḳ oldı kârum / **Döküldi** **âb-ı rûyum** gitdi ‘ârum

âb-ı şâfî [1] saf, berrak su.

1340 Bu **âb-ı şâfîye** girdi şoyundu / Şuya ḳonmış gül-i ḥandâna döndi

âb-ı tevbe [1] tövbe suyu. <BMS>

1241 Yuyalum **âb-ı tevbeyle** günâhı / İdelüm şıdḳ ile terk-i menâhî

āb-ı Zemzem [2] Zemzem suyu. <KANARİ>

833 Belā vü miḥnete şabr eyle dāyım / Tırı tır **āb-ı Zemzem** gibi tā kim

2912 Vedā‘ itdi evine gitdi ol dem / Aқardı gözlerinden **āb-ı Zemzem**

āb-ı zülāl [5] berrak su. Lezzetli ve içimi hoş su için kullanılan bir tabirdir. Uzun yıllar boyunca erimeden kalan kar kütleleri içinde oluşan kurtçuğa “zülāl” denir. İnce, beyaz ve baş tarafı hafif koyu renkte bir kurt olup suya atıldığında eriyerek suyu soğuk ve lezzetli hâle getirdiğinden bu suya “āb-ı zülāl” denirmiş. <BURHAN, OTAL, OŞK>

556 İrişün bāguña tâze nihālün / Ҙarışsun baһrüne **āb-ı zülālün**

2564 Nicedür arz-ı Ken‘ ānuñ cibāli / Aқar mı ıturmayup **āb-ı zülāl**

2611 Bu vādilerdeki **āb-ı zülāl** / Bu şehir içinde şıbyān u ricāli

3132 Gönül oldı o mähinün mişāli / Deñizlerde arar **āb-ı zülāl**

3318 Ҙızardup ‘aks-i gül **āb-ı zülāl** / Olurdı çeşm-i hüninün mişāli

ābā [] babalar, atalar “eb”in çoğulu. <KO, LN, OTAL, KANARİ>

ābā-yı ‘izām [1] büyük babalar, ulu atalar. “Abā” kelimesinin aynı zamanda “gezegenler” anlamı da vardır. Tanıkta “muḳārin” kelimesiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu yönüyle bu tabir sabit ve gezegen gök cisimlerini ifade etmek için kullanılan “ābā-yı ulviyye” tamlamasını düşündürmektedir. <TDVİA, KUBBEALTI>

5031 Bulışdı rûḥ-ı ecdād-ı kirāma / Muḳārin oldı **ābā-yı ‘izāma**

ābī [2] suda yetişen, suda yaşayan. <KO, LN, OTAL, KUBBEALTI> Tanıklarda geçen “murğ-ı ābī” tamlaması “su kuşu” anlamına gelmektedir (bk. murğ-ı ābī).

2826 Yürür keştī mişāl-i murğ-ı **ābī** / Görinen yelkeni ābuñ ḥabābı

3339 Şuda yaprakların ‘aksi hüveydā / Gezer murğān-ı **ābī** anda gūyā

ābād [5] şen, mamur, bayındır. Hem maddiyatta hem de maneviyatta kullanılır. <KT, KO, LN, KUBBEALTI, KANARİ>

E21 Zeliḥā ğamda Yūsuf ḥurrem ü şād / Anuñ gönli şikeste bunun **ābād**

ābād etmek/eylemek/kılmaқ [5] bayındır duruma getirmek, imar etmek [mec.] yüzünü güldürmek, mesut etmek.

1612 Mürīdi kābil-i irşād ider ‘ışk / Velāyet ıaşırını **ābād ider** ışk

2381 İdüp vīrānede bir hücre bünyād / Şalāḥ u zühed evini **kıldı ābād**

3135 Yanında pehlū adın eylesem yād / Yıkar gönlüm evini **itmez ābād**

4492 Yıkılmış ḥātırımı **itsün ābād** / Ҙadīmī āşınāsın eylesün yād

4775 Yıkılmış ḥātırımı **eyle ābād** / Dil-i ğamnākümi kıl ḥurrem ü şād

‘**ābā** [3] yünden yapılan kaba kumaş, bu kumaştan yapılan potur, hırka, cepken bilhassa palto [*mec.*] dervişlik, şeyhlik. Dervişlerle aşağı tabakadaki ilmiye mensuplarının ve medrese talebesinin giydikleri palto türünden elbisenin adıdır. Hâli vakti yerinde olduğu hâlde yaratılışı dervişane kimseler tarafından da giyilirdi. Dayanıklılığından dolayı dervişlerin devamlı giydikleri bu kumaşın rengi çok defa beyaz olur. <KT, KO, OTAL, ADŞS, OTDTS, OŞK, GİYİM KUŞAM>

‘**abā giymek**/ ‘**abā giydirmek** [3] dervişliğe ve züht yoluna girmek yahut bu yolu kabul etmek.

467 Çıkardı gök yüzi mā’î libāsın / Yirine **geydi** ‘abbāsi ‘**abāsın**

Dervişlik yolunu tutanlar için aba, iftihar verici değerli kıyafetlerden daima üstün kabul edilmiştir.

Aşağıdaki tanıklar da bu durumu örneklemektedir. <OŞK>

766 Ecel gibi soyup fâhîr libāsın / **Geyürdiler** kara kıllar ‘**abāsın**

3027 Çıkar benden bu Nemrûdî kabâyı / Baña gün gibi **geydür** bir ‘**abâyı**
‘**abbāsi** [1] siyah. <KANARI>

467 Çıkardı gök yüzi mā’î libāsın / Yirine **geydi** ‘**abbāsi** ‘**abāsın**
‘**abd** [2] kul, köle. <KT, KO, LN, OTAL>

1304 Eger incinmese bu ‘**abd-i meşkûr** / İrişmezdi bize âlâm-ı mezbûr
‘**abd-i fakîr** [1] bendeniz, ben. <KANARI>

2050 Eyitdi ey serîr-i Mısr emîri / Götürdün hâkden ‘**abd-i fakîri**

abdāl [4] hiçbir şeye akıl yormayan, derviş; meczup, deli, “bedel”in çoğulu. Türkçede tekil anlamda kullanılır. Nefislerini ruhlarına bedel ettikleri, diledikleri zaman diledikleri yerde kendilerine bedel birer cesetle görünebildikleri yahut erenlerden biri ölünce Allah tarafından bir başkası onun yerine geçirilmesi dolayısıyla Hak âşıklarının bir kısmına abdal denilmiştir. XIII. asırda yalın ayak, başı açık gezginlik yapan dervişlere de “abdal” denirmiş. <KT, KO, AÇDŞS, ADŞS> Onay, kelimenin dilimizde muhalif birçok anlamı olduğunu ifade etmiş ve bazılarını saymıştır.

1708 Mey-i ‘ışkı virür ‘uşşâka bir hâl / Olur dîvâne vü mecnûn u **abdāl**

3548 Döker derdini derdi olan **abdāl** / Meşeldür bu ki ıssın söyledür māl

3972 Kimi kaç-ı ‘alâka itdi fi’l-hâl / Şabâ-veş tağa düşdi oldu **abdāl**

abdāl-ı ‘ışk [1] aşk abdalı. <BMS>

2394 Bu râyı ‘ayn-ı ‘aql itmez nazargâh / Hemân **abdāl-ı ‘ışkuñdur** bu dergâh

ābdār [1] zarif, güzel, nükteli, anlamlı. Taptaze, parlak, manidar, akıcı, keskin söz ve şiirleri vasıflandırmak için kullanılır. Şiir için kullanıldığında yeni, parlak, çarpıcı ve güzel sıfatları ile beraber özgün anlamı da kazanır. <KT, LN, OTAL, OŞK, TDEK>

24 Yüzi şuyına Ya‘kūb-ı Nebīnūn / Sözüni **ābdār** it ben ğabīnūn

‘**ābid** [2] ibadet eden, tapan, tapınan; zahit, takva sahibi. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

278 Zihī ğāzī zihī ‘**ābid** zihī šāh / Ğazāsı *fī-sebīlī’illāh* Allāh

1099 Şakınur māni‘-i eşġāl-i Hāḡdan / Ayırmaz ‘**ābidi** a‘ māl-i Hāḡdan

ablak [2] dolgun alabacak diye tabir edilen erkek at, alaca at, akli karalı, gösterişli at.

<KT, KO, CŪDĪ, KUBBEALT>

4411 Bir **ablak** atı var idi şehir-vār / Karışmış rûz ile gūyā şeb-i tār

4466 Şeherden çün şuhayl-ı **ablak**-ı šāh / Hürüşından cihānı kıldı āġāh

‘**abūs** [] somurtkan, nahoş, ekşi, çatılmış, asık suratlı. <KT, KO, LN, OTAL>

‘**abūsü’l-vech** [2] yüzü ekşi, çatık çehreli, asık suratlı, somurtkan. <KANARİ>

312 Nediminden degül her gūşe ḡālī / ‘**Abūsü’l-vech** olup tırmaz ricāli

4172 ‘**Abūsü’l-vech** olup yürürdi ‘uşşāk / Ğam-ı hicrān ile dīdāra müştāk

A‘cām [1] Acemler, Arap olmayanlar, İranlılar, “Acem”in çoġulu. <KT, CŪDĪ,

OTAL>

157 Ğubār-ı rāhı oldı kuḡl-i islām / Açıldı ‘ayn-ı A‘rāb ile **A‘cām**

‘**acāyib** [9] garip, tuhaf, çok tuhaf şey, anlaşılmaz, “acībe”nin çoġulu. Türkçede tekil

anlamda kullanılır. <KT, LN, OTAL, KUBBEALT>

406 ‘**Acāyib** ḡīle-i şer‘ iyye kıldı / Bu āli Hāzret-i İshāk bildi

552 Hemān ol āl-i Ya‘kūba idüp āl / ‘**Acāyib** ḡīle bünyād itdi fī’l-ḡāl

1541 Cemālinden celālī yüzi ḡālīb / Güzellikte ‘**acāyibden** ‘**acāyib**

2152 ‘**Acāyib** velvele düşdi cihāna / Kimi okur kimi ırlar terāne

2823 Bu üftāde ‘**acāyib** ġayret itdi / Binüp bir keştiye ardınca gitdi

3260 ‘**Acāyib** sözi var ḡoş ḡāleti var / Beni kıl bu ma‘āniden ḡaberdār

4357 ‘**Acāyib** salṡanat sürdi cihānda / Bu iki salṡanat cem‘ oldı anda

4740 ‘**Acāyib** derde oldılar giriftār / Helāk itdi ḡamusın ġayret ü ‘ār

‘**aceb** [25]

1. şaşılacak şey, acayip, garip, tuhaf. <KT, KO, LN, OTAL>

110 ‘**Acebdür** bu tılısm-ı cism-i insān / Ki var anda hezārān genc-i pinhān

251 ‘**Aceb** işler geçer a‘ dāya çün tır / Hezārān şiri eyler zir-i şemşir

- 344 Görinen dīde-i insān ‘**acebdür** / Maḥabbet çāšnīsine sebebdür
 684 Cihānuñ ḥaylice ra‘ nālīgı var / Gülistānuñ ‘**aceb** zībālīgı var
 760 ‘**Acebdür** Tañrı yakduğı çerāğı / Söyündürmek diler bir niçe yağı
 964 Sizün esbābuñuz yerlü yerinde / ‘**Acebdür** kim ḥasāret yok birinde
 1079 Ol oğlancuk ‘**acebdür** Tañrı şaldı / Mürür-ı devr-i eyyām ile geldi
 1108 ‘**Acebdür** ‘ışk-ı Ya‘ kûb-ı zemāne / Firāk-ı Yūsufa olur bahāne
 1183 İdüp iki kulağını per ü bāl / Uçup giderken esterler ‘**aceb** ḥāl
 1538 Düşinde bir ‘**aceb** sevdāya düşdi / Maḥabbet āteşi ile tutuşdı
 1640 ‘**Acebdür** kim mişāl-i ḥāṭṭ-ı cānān / Olur bir ḥādişe maḥbûl-i yārān
 2302 ‘**Acebdür** ‘aşık-ı maḥzûn u ḡamnāk / Olur da‘ vā-yı ‘ışk itmekde bî-bāk
 2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘**acebdür** / Bu ‘ālem dār-ı ālām u ta‘ abdur
 2718 ‘**Aceb** olmaz bu deñlü rāy-ı tezvîr / İder ‘ışk ādemi çöbān-ı ḥınzîr
 2768 Didi cānānumuz ehl-i edebdür / Açılmaz gülmez oynamaz ‘**acebdür**
 3506 Ḥazān yaprağına dönmiş ‘izāruñ / ‘**Aceb** üftādesisin rûzgāruñ
 3530 Düşüp nār-ı vişāle nûr olduñ / ‘**Aceb** şād u ‘aceb mesrûr olduñ
 3937 Gül-i ḥandānın āl ile getürdi / ‘**Aceb** rengin ḥayāl ile getürdi
 4802 ‘**Acebdür** kim ider gönüm şehādet / Belüre Yūsufumdan bir ‘alāmet
 5109 ‘**Aceb** olmaz mişāl-i Şevr-i gerdûn / Refî‘ ü’l-kadr olursa bir ḥar-ı dūn
 E28 Yaramaz ademe eylük ‘**acebdür** / Vişāli ızırābına sebebdür

2. şüphe, tereddüt, hayret ifade eden soru zarfı, acaba. <LN, KT, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 2498 Düşüm midür bu devlet bu sa‘ âdet / ‘**Aceb** gerçek midür bu zevk u ḥālet
 2927 Bilir misin ‘**aceb** nice olur ḥāl / İderseñ emr-i Rabbānide ihmāl
 3102 ‘**Aceb** bundan ziyāde lutf ola mı / Bile sevdüğünü vire selāmı

acı [8] [*mec.*] ölüm, yangın, deprem gibi olayların yarattığı üzüntü, keder, elem, yas.

<TS, KUBBEALTI>

- 360 Gelür şabr **acı**sı cānına tatlu / Dilinde *mā-hüve’l-maḥşūd* olur Hû
 782 Meşeldür soñ peşimān aşşı itmez / Yürekden **acı**sı ölince gitmez
 1076 Döğinsün ağlasun yansun yakılsun / Nice olur oğul **acı**sı bilsün
 3869 Zeliḥāyı helāk itdi bu **acı** / Zuhûra geldi cîm-i i‘ vicācı
 4238 Kişi kim ḥālîş ide niyyetini / Tıyar şabr **acı**sınuñ lezzetini
 4264 Anuñcün Yūsufa geldi bu **acı** / Ki oldı ğayra ‘arz-ı ihtiyācı
 4319 Bilenler Kārdānuñ ḥikmetini / Tıyar şabr **acı**sınuñ lezzetini
 5102 Deñiz ol **acıya** şabr eyle her bār / Derūnuñda bite tā dürr-i şehvār

acımak [7] başkasının uğradığı veya uğrayacağı kötü bir duruma üzülmek, başkasının durumundan üzüntü duymak, merhamet etmek. <TS, KUBBEALT>

- 910 **Acırlar** ol meh-i ferhunde-zâta / Bir âteş düşdi güyâ kâyinâta
 933 Fiğânlar itdi kendin yavı kıldı / Görenler **acıdı** yandı yakıldı
 1138 Yine Yûsuf adın añar **acırsın** / Felek gibi dönersin ‘ahdi şırsın
 1791 Bulutlar baña rahmından döker yaş / **Acır** deryâlar ağlar taş ile taş
 2295 Sözüni diñlediler **acıdılar** / Yazuk saña bunamışsın didiler
 2922 Ridâñ ile yüzüm örte koyasın / Yüzüme bakma şâyed **acıyasın**
 3968 Kimi Yûsufdan ayrıldığı sâ‘at / Ziyâde **acıdı** âh itdi gâyet

acıtmak [2] canını yakmak, ağrı ve sızı vermek, ağrıtmak. <TS, KUBBEALT>

- 3750 Akıtmı yaşımı cânım **acıtmı** / Kapuñda derd ile dermânde itme
 4792 Kuru bühtân ile yaşım akıtma / Halâş it oğlumı cânım **acıtmı**

‘**âciz** [7] güçsüz, kudretsiz, işe akli ve gücü yetmez olan, güçsüz, zayıf, şaşırılmış, ne yapacağını bilmez, dermansız. <KT, LN, KO, KUBBEALT>

- 51 Bizüz ol bir bölük ‘âşî vü ‘**âciz** / Senüñ ihsânuña öğrenmişüz biz
 796 Eyitdi anlara ey kavm-i ‘**âciz** / Ne işdür bu ki şimdi iz idersiz
 1389 Kalem barmağı vaşfın nice yazam / Kalem ‘**âciz** anuñ vaşfında her dem
 1768 Benem şol ebr-i bârân gibi ‘**âciz** / Yirüm kalmadı yirde gökde hergiz
 2274 Sürürü gitdi ‘**âciz** itdi eşhâş / Şatılmak lâzım oldu bende-i hâş

‘**âciz kalmak** [1] uğraştığı hâlde bir şey yapamamak, yapmaya gücü yetmemek. <KUBBEALT>

- 4618 Nuķûdı kalmadı anuñ ki hergiz / ‘Ayâlin şatdı âhır **kaldı** ‘**âciz**

‘**âciz olmak** [1] kat kalmak, tükenmek, mecali kalmamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 121 Nebîler **olıcak** vaşfında ‘**âciz** / Bizüm ne sözümüz vardır kimüz biz

‘**acüz** [] kocakarı, kötü huylu ve kötü yüzlü ihtiyar karı. Eski şairlerimiz dünyayı kocakarıya, hilede şeytana rahmet okutan acuzeye benzetmişlerdir. <KT, KO, LN, AÇDŞS>

‘**acüz-ı dehr** [1] dünya denilen yaşlı kadın. <KANAR>

- 4605 ‘**Acüz-ı dehre** kızlık zâhir oldu / Galâli her kişinüñ âhır oldu

‘**acz** [1] acizlik, gücü yetmeme hâli, güçsüzlük, beceriksizlik. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 1396 Ki hüsñ ü hulkınuñ vaşfında nâcâr / İder vaşşâflar ‘**acizini** izhâr

aç [2] yemek yeme ihtiyacı olan veya yemesi gereken, “tok” karşıtı. <TS, KUBBEALT>

- 824 Tırur maķbûl olan oğluñ şusuz **aç** / Yürür başı kabâ nâmerde muhtâc
 4610 Yürürdi hâzret-i Yûsuf şusuz **aç** / Ferâmûş olmaya tâ hâl-i muhtâc

açılmak [55]

1. kapalı, örtülü, kilitli, bağlı, toplu veya katlı durumdan çıkmak, açık hâle gelmek. <TS, KUBBEALT>

- 157 Ğubâr-ı rāhı oldı kuhl-i islām / **Açıldı** ‘ayn-ı A‘ rāb ile A‘ cām
 208 İdüp a‘ lā-yı ‘ illiyyine pervāz / **Açıldı** dīdesine ‘ ālem-i rāz
 286 Bu hāletde baña keşf oldı esrār / Niķābından **açıldı** çihre-i yār
 1526 Dimezdi çāk ola ‘ārı hicābı / Biline **açıla** ‘ işkı niķābı
 1531 Giceyle **açılur** her dīde-i cān / Bu zulmetde bulunur Āb-ı Hayvān
 2231 Zeliķhānuñ **açılmadı** hicābı / Berāy-ı maşlahat çekdi ‘ azābı
 2328 Naşib oldı aña keşf ü kerāmāt / **Açıldı** anda ‘ ayn-ı ‘ ālem-i zāt
 3234 Senüñ luţfuña yok bende liyākāt / **Açılmaz** üstüme ‘ ayn-ı sa‘ ādet
 3603 İrüp dāmānına nāzı şabāsı / **Açılsa** kaşr-ı hūsninüñ esāsı
 3651 **Açıldı** çünki bāb-ı beyt-i şānı / Bu ebyāt idi hep vird-i zebānı
 3662 Dir idi **açıla** bāb-ı ümīdi / Evüñ kapusına urdı kilīdi
 3763 Ola kim **açıla** bağlu kapular / Hayırlı işleri ide muķadder
 4020 Zeliķhā itdi bu bātlı hayālī / Dir idi **açıla** bābı vişālī
 3152 O serv-i serkeş ü yār-i dil-āver / Gözi **açılmaduk** şāhine beñzer
 4595 Vücūdında **açıldı** ‘ ayn-ı tāt / Bu hāl üstine geçdi niçe müddet
 4732 Gümüş tāsı kōdılar orta yirde / Sebeb oldı **açılmağa** bu perde
 4825 **Açılur** bād-ı āhından niķābı / Götürür aradan ebr-i hicābı

2. (çiçek için) büyüyüp gonca hâinden çıkmak, açmak. <KUBBEALT>

- 184 Cihānı zīnet itdi sünbül-i ter / Kāranfüller **açıldı** gökde yer yer
 225 **Açıldı** güldi bu zevķ u şafādan / Gül-i taze gibi şems-i duķādan
 277 Yüzi hāciye beñzer geymiş iķrām / **Açılmış** çihre gūyā şāķ-ı bādām
 319 Şoyunur şuya girer nev-cuvānlar / **Açılur** gül gibi genc-i nihānlar
 369 **Açıldı** iki gonca gülşeninden / Gülistān-ı Halīl oldı müzeyyen
 637 Şabīlık oldı bā‘ iş keşf-i rāza / **Açıldı** düşmana ol verd-i taze
 649 **Açıldı** her şükūfe şād u hāndan / Dehān-ı gülde jāle oldı dendān
 660 Gül ü nergis gibi ey şems-i tāt / Gözi gönli **açılsun** vir icāzet
 828 Benefşe gibi kārā kārā oldı / **Açılmış** gül gibi şād pāre oldı
 1186 Olurlar ol çemen gökinde pervān / **Açılmış** yāsemīn ü verd-i nesrīn
 1647 Gül-i ra‘ nā gibi āķir Zeliķhā / **Açıldı** kıldı esrārını ifşā
 1996 Hāzānınuñ irüp taze bahārı / **Açılmış** ‘ārızınuñ lālezārı

- 2108 Yürür gönlekçek olmuş sîm-tenler / **Açılur** sebze de aķ yâsemenler
 2126 Meger bir gün gelüp nevrûz-ı rûşen / **Açıldı** güldi ‘ âlem oldı gülşen
 2417 **Açıldı** güldi yüzi bu haberden / Gül-i hamrâ gibi bād-ı şeherden
 2534 Aķ atlaslarla aķ ata binerdi / **Açılmış** şâh-ı bādâma dönerdi
 2779 Şurâhî başı üzre sâgar-ı mül / Tururdi şan ki **açılmış** kıranfûl
 3006 Gül-i ter gibi döküldi şaçıldı / Ne râm oldı ne güldi **açıldı**
 3328 Nihâl üzre **açılmış** verd-i hamrâ / Başında od yanar ‘ ışķ ile gûyâ
 3337 **Açıldı** cümleten eşcâr-ı mevzûn / Kıuruldı şanki ordu-yı hümâyûn
 3601 **Açılmış** gül budağı gibi ol dem / Taķındı barmağına la‘l hâtem
 3699 Gül-i ra‘ nâ gibi bî-vaķt **açılma** / Vücûd-ı pākûni âlûde kıılma
 4627 Meger bir gün şafâ-bahş oldı âfâķ / **Açıldı** gonca-i maķşûd-ı ‘ uşşâķ
 4850 Çü Yûsuf itdi izhâr-ı maķabbet / Bu mihr ile **açıldı** verd-i vuşlat
 4906 Turur aķlarla nisvân-ı gül-endâm / **Açılmış** şanasın eşcâr-ı bādâm
 4972 Göke Cibrîl-i ‘ aķlı itdi pervâz / **Açıldı** nergisine gülşen-i râz
 5079 **Açılur** gökde güller gibi encüm / Olur ma‘ nîde dâğ-ı cân-ı merdüm

3. zahir olmak, aşikâr olmak. <ÖTS>

- 336 Belürdi ney gibi ‘ âşıkdan âvâz / **Açıldı** perde-i ‘ uşşâķdan râz
 449 Kaķan olur mu‘ allim âdeme Rab / **Açılur** ‘ ilm-i esmâ keşf olur hep
 1125 İdüp ervâh-ı kıudsilerle pervâz / **Açıldı** dîdesine ‘ âlem-i râz
 1203 Bu vech ile **açıldı** rûy-ı ümmîd / Teveccüh eyledi bâlâya hûrşîd
 1319 Tağıldı zûlmet-i ğam gitdi âfât / **Açıldı** rûy-ı mir’ât-ı semâvât
 1346 **Açıldı** hâyil-i şems-i cemâli / İraldı mâni‘ -i seyr-i vişâli
 2414 Gözi gönli **açıldı** yüzi güldi / Sevinmekden helâk olmalı oldı
 4563 Kıodi mâba‘ dine cîsr-i mecâzı / Hâķîķat ‘ ilminûn **açıldı** râzı

4. sırrını, üzüntüsünü, sorunlarını birine söylemek. <TS, KUBBEALTİ>

- 659 Nihân eylersin ol dürr-i yetîmi / **Açılmaz** zerrece kıalb-i selîmi
 2768 Didi cânânumuz ehl-i edebdür / **Açılmaz** gülmez oynamaz ‘ acebdür
 5127 **Açılmaz** söylemez nādâna aşlâ / ‘ Avâma eylemez meyl ü mahâbâ

açlık [1] aç olma durumu, yiyecek yokluğu, kıtlık. <TS, KUBBEALTİ>

- 4621 Çü Yûsuf gördi bu **açlık** ‘ azâbın / Cemâlin ‘ arz idüp açdı niķâbın
açmak [80]

1. bir şeyin kapağını veya örtüsünü kaldırmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 147 Ol **açdı** Ka‘ betu’llâhuñ niķâbın / Götürdi nûr ile zûlmet hicâbın

- 209 Bu toköz cevşeni oğ gibi geçdi / Niğâb-ı mümkünâtı bir bir **açdı**
 648 Bahâr oldı şitâ eyyâmı geçdi / Niğâbını çemen maḥbûbı **açdı**
 1323 Niğâbını şehir yüzinden **açdı** / Bu miḥnet kôrḥulu düş gibi geçdi
 1882 **Açarsın** rûy-ı dildârûñ hicâbın / Bilürsin kanda ise yâr bâbın
 3104 Giderdi ğaflet uyḥusın gözününden / Hicâbuñ perdesin **açdı** yüzününden
 3609 Revâne oldı Yûsuf şevket ile / Niğâbın **açdı** ḥüsn ü behcet ile
 4593 Hicâb-ı cânib-i Mevlâyı **açdı** / Bu derbend-i mecâzı geldi geçdi
 4621 Çü Yûsuf gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘arz idüp **açdı** niğâbın

2. fethetmek, zapt etmek. <TS>

- 249 Cihân mülkin **açar** gün gibi her gâh / Seferden ḥâlî olmaz nitekim mâh
 3120 Yedi iklîmi tîğ ile bir şâh / Güneş gibi **açup** fetḥ itse nâgâh

3. bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak. <TS, KUBBEALTI>

- 335 ‘Adem târîkin **açdı** şems-i maḥşûd / Görindi her taraftan râh-ı Ma‘bûd
 528 Tolup ‘uşşâkı ile rub‘-ı meskûn / Göz **açdı** lâle-veş her tağda Mecnûn
 589 Vişâl-i Yûsufa **aç** bâb-ı imkân / O ḥüsn ıssını eyle baña iḥsân
 846 Tama‘ ehli gibi ağzını **açmış** / Şanasın ejdehâdur yire geçmiş
 1555 **Açup** nâz ile yüzi âfitâbın / Şunar ‘aşıklara şevkı şarâbın
 1660 Birisi gül gibi **açdı** dehânı / Didi ey ḥaste-diller mihribânı
 1754 **Açar** ‘ışk ehlinüñ ğaflet gözini / İder aşḥâb-ı irşâduñ güzîni
 1872 Maḥâm iden bu künc-i i‘tikâfı / **Açar** genc-i vişâli ‘ışk-ı şâfî
 1874 Gözüñ **aç** ğâfil olma gezme ğamnâk / Rûmûz-ı ‘ışk-ı pâki eyle idrâk
 2112 Kâmusı görmeyince gün yüzini / Çiçekler gibi **açmazdı** gözini
 2113 Göz **açup** uyḥudan mânend-i Nâhîd / Döşenürlerdi yola hem-çü ḥurşîd
 2277 Birisi gül gibi **açdı** dehânı / Diledi ağırı altuna anı
 2345 Yüzini Bâzığa **açdı** hemânâ / Bu anı o bunı itdi temâşâ
 2556 Dehânın ol ‘arab **açdı** şadef-vâr / Sözi dürr-i şemînin itdi izḥâr
 2979 Şadef ağzın **açup** gösterse dendân / Alurlar dürr-i meknûnını ol ân
 3314 Göz **açdı** anı gördi lâlezârı / Elini göksine kodı çınârı
 3396 Dehânın **açmadın** cumḥûr-ı ‘uşşâk / Tıyardı ḥurdeyi ol Âl-i İshâk
 3407 Kimisi sâ‘id ü sâḫın **açardı** / Meh-i Ken‘âna ĩmâ ile dirdi
 3435 **Açup** bu vech ile rûy-ı murâdı / Metâ‘-ı vaşla oldılar münâdî
 3602 **Açup** ağzını ḥalḥâli hilâli / Öper kucardı sâk-ı bî-mişâli
 3668 Şabâ-veş ‘işmetüm dâmânın **açma** / Kerem eyle daḥi artuğa geçme
 3708 Kâpadı kapuyı **açdı** dehânı / Söze geldi Zeliḥânûñ zebânı

- 3780 Ölümlü ‘ aşık āh itse revādur / Teraḥḥum bâbın **açmağa** şabādur
 3793 Kıpadı kıpuyı **açdı** dehānı / Kelāma başladı şīrīn zebānı
 3820 Hicāb itdi hemānā döndi kaçdı / Şalāhı ‘ işmeti ‘ aynını **açdı**
 3951 Göz **açdı** kaldı ‘ avretler hemānā / Mişāl-i naḡş-ı taşvīr-i kelīsā
 3975 Du‘ ā-yı devletine **açdılar** leb / Nevā-yı ‘ özre āheng itdiler hep
 4004 Seni yutmağ için mānend-i şu‘ bān / Turur ağızını **açup** gār-ı zindān
 4073 Diyemez kimse bu zevkuñ şafāsın / Ki göz **açdukça** cānāna baqasın
 4189 Virüp zindāncıya māl-ı firāvān / Kıpasın **açdı** kıldı derde dermān
 4239 Kişiye feth-i bâb idince devlet / **Açar** bâb-ı recāsın bād-ı rahmet
 4282 Belerdüp gözünü **açdı** femini / Yidi cümle yedi gāv-ı semīni
 4454 Uyanur uyḥudan baḥtı müretteb / Göz **açar** tālī‘ i yıldızları hep
 4626 Söze iḥzār iden Hızr-ı zebānın / Bu yüzden **açdı** efsāne dehānın
 4650 İdüp iḥvānınuñ göñlini vīrān / ‘ İtābı bâbın **açdı** Māh-ı Ken‘ ān
 4743 Şıma luṭf eyle bu deñlü kılūbı / Şabā-veş **açma** dāmān-ı ‘ uyūbı
 4794 Cihāna **açma** ‘ ayn-ı i‘ tibārı / Baḡādur sālīkūñ dārū’ l-ḡarārı
 4864 Gözine sürdi çün bu yāsemīni / Şabā-veş **açdı** çeşmi nergisini

4. söylemek, anlatmak, izah etmek.

- 789 Yemīn itsün ki ol serv-i ser-efrāz / Bu rāzı **açmaya** olmaya ḡammāz
 1635 **Açanlar** perde-i ‘ uşşāḡdan rāz / Hicābı perdesin çāk eyler az az
 1973 Güler yüzi gibi gonca dehānı / Söz **açar** luṭf u iḥsāna zebānı
 3156 Ümīdi cānibinden **açdı** şöḡbet / O māha kıldı yirden göke minnet
 3765 Bu **açdı** şeş cihetden söz fesāda / O daḡı beş beter oldu cefāda
 4694 Görince ol ḡadīmī āşināyı / Diler kim **aça** geçmiş mācerāyı
 4919 Gehī ‘ ilm-i ledün rāzın **açardı** / Sipihri ‘ aḡlı şebḡazı geçerdi

5. (çiçek için) büyüüp tomurcuk ve gonca hâinden çıkmak. <KUBBEALTI>

- 2107 Kimi **açmış** cemālī güllerini / Kimi çözmüş şacı sünbüllerini
 2523 **Açardı** āl ile ḡaddi gülünü / Zārāfetle ḡoḡardı sünbülünü
 4517 Tūlū‘ itsün baña ḡurşīd-i iḥsān / Bahār-ı ḡüsñümü **açsun** ke-mā-kān

6. uçmaya başlamak.

- 1390 İki şaf kīrpūk ile çeşm-i ḡattāl / ḡazā şāḡinidür **açmış** per ü bāl
 2318 İki ebrūsı beñzer murḡ-ı cāna / ḡanad **açmış** uçar gūyā cināna
 3808 Zeliḡā **açdı** bāl-i iştihāyı / Muḡarrer bildi vaşl-ı dilrübāyı

7. sıkıntısını gidermek, ferahlık vermek. <ÖTS, KUBBEALTI>

2791 **Açar** gönül karasın cām-ı gülgün / Bu surh ile yazılır cān-ı maḥzūn

8. yalvarmak, yardım dilemek (bk. el açmak).

- 118 Eḥibbāsına **açsa** dest-i himmet / İder ānīde sultān-ı vilāyet
 2000 Elin **açmış** iki zülfi niyāza / İki şaf kirpügi tırmış namāza
 2109 Kimisi şāḥ-ı zanbaḳ-veş **açar** el / İki nergislerin eyler mūkahḥal
 2167 **Açup** iḥsān elin gül gibi leşker / Şaçardı ḥalka la' līn kāseden zer
 2171 Burup boynını 'āşık gibi yollar / Du'āsına **açardı** şanki kollar
 4265 Tevekkül eyleyen zāt-ı Ḥudāya / Elini **açmağ** olmaz māsivāya
 4768 Biraz yandı biraz yakıldı Ya'kūb / Elin **açdı** du'ālar kıldı Ya'kūb

9. yol yapmak, bulmak (rāh açmak).

- 2236 Demür kalkanı kalkanı geçerdı / Tokınsa yerlü taşa yol **açardı**
 2415 Didi biñ cān ile *el-ḥamdü li'llāh* / Ki **açduñ** menzil-i maḥşūduma rāh
 3786 Tesellī cāmı ile kıldı ḥandān / Ümīdi kapusından **açdı** dermān
 4107 Çeküp ten cāmesin yırtardı gāhı / Qasāvet çıkmāğa **açardı** rāhı
 4273 Kemāl ehli olur maḥbūl-i dergāh / **Açar** gün gibi kurb-i ḥazrete rāh
 4380 Delindi bağı cānına yol **açdı** / Ḥayāt-ı 'ömri göz yaşıyle geçdi
 4917 Şitā gibi firāk eyyāmı geçdi / Bahār-ı vaşl-ı müştākān yol **açdı**

10. fal bakmak (bk. fāl açmak).

- 4034 Hemīşe kendüñe **aç** kutlu fāli / Dime her nā-pesendīde maḥālī

11. istekli olmak (bk. baş açmak).

- 2936 Erenler cündine taḥsīn ü şābāş / Ḥaḳuñ tığ-i celāline **açar** baş
açtırmak [1] açmak işini yaptırmak, açmasına sebep olmak. <TS, KUBBEALT>
 4010 Mesāvi bâbıdır ḥaḳuñ dehānı / Sefāhetdür kişi **açdurmak** anı
açuk [6] açık, açılmış, kapalı olmayan. <TS, ÖTS>
 69 Ḥicāb altında kaldı 'ayn-ı a' mā / Gözi **açuklarıñdur** bu temāşā
 1098 Başırın bi'l-'ibād ü Rabb-i insān / Gözi **açuklara** olur nıgehbān
 1429 **Açukdur** 'āşıkuñ her laḥza 'aynı / Görür baḳduḳca bu'de'l-maşrıḳaynı
 1921 'Ayān oldı zamān-ı şubḥ-ı şādık / Zelīḥā-veş yüzi ağ alnı **açık**
 3209 Güneş gibi yüzüm ağ alnum **açuk** / Ḥicāb-ı ma'şıyet baña ne lāyık
 4577 Qonıldı cāmlar evlerde yer yer / Gözi **açuklarıñ** 'aynına beñzer
ad [36]

1. varlıkları birbirinden ayırmaya, tek tek veya cins cins karşılamaya yarayan kelime, isim. <KT, KUBBEALT>

- 139 **Adı** îmân u islâmuñ kilîdi / Hüsâmü'd-dîndür zât-ı ferîdi
- 142 'Ulûm-ı 'âleme 'allâm u vâkıf / **Adı** ümmî velî ümmü'l-ma'ârif
- 444 On ikincinüñ **adı** idi Yûsuf / Atası ile oldı bî-tekellûf
- 485 O yirde var idi bir mefhar-i nâs / 'Amû-yı Yûsuf idi **adı** İnâs
- 1016 Size bu yüz kıyası oldı isnâd / İderler la'net ile **aduñuz** yâd
- 1187 Meger bir **adı** Mâlik pîr-i tâcir / Bu cumhûr ile olmışdı müsâfir
- 1451 Ki 'âşıklar bu fûrkat 'âleminde / İder Mecnûn gibi **adını** zinde
- 1476 Nesebde gün gibi a' lâ vü evlâ / Hasebde bî-naẓîr **adı** Zeliḥâ
- 1622 Ne ḥikmetdür mişâl-i İsm-i A'zam / Bilinmez **aduñ** ey şâh-ı mükerrrem
- 1623 **Aduñ** vird-i lisân olurdu bârî / Oyalardı bu cân-ı bî-karârı
- 1977 Nedür **aduñ** nesin kimüñ nesisin / Seni zann eylerin nesl-i nebîsin
- 2297 Eyitdi kim budur ancaḳ murâdum / Yazılsun defter-i 'uşşâḳa **adum**
- 2490 Cihânda niçe sultân-ı memâlik / Gider **adı** ḳalır mânend-i Mâlik
- 2838 Bu naḳşı her güzergâha yazardı / Anuñ altında **adını** ḳazardı
- 3135 Yanında pehlû **adın** eylesem yâd / Yıḳar gönlüm evini itmez âbâd
- 3847 Zeliḥâ altun **adın** baḳır itdi / Ki bühtân-ı 'azîmin zâhir itdi
- 4226 Gezerdi bî-mecâl ü zâr u maḥzûn / Yazardı Yûsuf **adın** eşk-i gülgûn
- 4292 Mübârek **adı** Yûsuf kendü maḥbûb / Kemâl-i faẓl ile mergûb u maḥlûb
- 4682 Birimüz ḳaldı rehn **adına** zîrâ / İnanmadı bize şâh-ı dilârâ
- 4689 Ḳabâ-yı Yûsufa baḳdı orada / Yazılmış Yûsuf **adı** ol ḳabâda
- 4692 Libâsuñda senüñ ol yazılan **ad** / Anuñ **adıdur** ey şâh-ı perî-zâd
- 4777 Cihânda biñ bir **aduñ** ḥömetine / Ḳavuṣdur ben ḥazîni ḥasretine
- 5176 'Înâyet eyledi Yaḥyâya Mevlâ / Bu taṣnîf ile **adı** oldı iḥyâ
- 5178 Budur 'âlemde maḳşûd u murâdı / Du'â-yı ḥayr ile yâd ola **adı**

2. şöhret, nam, şan. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 243 Şu deñlü ḳıldı şimdi 'adl ü dâdı / Ferâmûş oldı gitdi zulmüñ **adı**
- 3204 Aña ben 'ayn-ı 'işyân ile baḳmam / Hıyânet **adını** kendüme ḥaḳmam
- 4640 Didiler aña ey şâh-ı vilâyet / Eyü **aduña** geldük eyle şefḳat

ad/adını çekmek [1] adını anmak, dedikodusu edilmek, gıybet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, OŞK, ÖTS>

- 1683 Evinde cümle evbâşı buranuñ / **Çeker adını** her ḳaşı kemânuñ

ad ḳomak [2] bir kimse veya nesneye isim koymak, bir adla adlandırmak, tesmiye etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1452 Gider dārü'l-bakāya hem-çü Ferhād / Şoñında 'ışk ile **kor** bir eyü **ad**

2582 Bir ev yaptı ki anda ola giryān / **Qodı adını** anuñ Beyt-i Ahzān

adı anılmamak [1] bahse değır bulunmamak, hesaba katılmamak, sözü edilmemek. <ÖTS, KUBBEALT>

129 Dağı **añılmamışdı** Ādem **adı** / Ol idi cümleñüñ hayrū'l-'ibādı

adı çıkmak [1] Belli bir nitelikle tanınır olmak. <KUBBEALT>

2969 Naşihat itseler artar 'inādı / Ziyāde bī-vefāya çıkdı **adı**

3298 O kim kesb eyledi 'āşıklık **adın** / Murād idindi ma'şūkuñ murādın

adı şanı [1] kimliği, soyu ve şöhretiyle. <ÖTS, KUBBEALT>

3469 Ferāmūş olur āhir **adı şanı** / Belāsından ider hālī cihānı

adını añmak [1] birinden bahsetmek, hatırlamak. <ÖTS>

1138 Yine Yūsuf **adın añar** acırsın / Felek gibi dönersin 'ahdi şırsın

'**Ād** [1] Kur'an-ı Kerim'de adı geçen, Yemen taraflarında yaşamış olan eski bir Arap kavminin büyük atası zannolunan kişi. Ad, Nuh'un torunlarından Avs'ın oğludur. Avs'ın babası İrem, onun babası Hz. Nuh'un oğlu Sām'dır. Şeddād ve Şedid olmak üzere iki oğlu olduğu rivayet edilir. Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre bu kavim muhteşem saraylara, mallara, sürülere ve eşsiz bağ ve bahçelere sahipmiş. Bu yüzden gurur ve kibre kapılmış olan Ad kavmi putlara tapmaya başlamış, insanlara zulmederek azgınlık ve taşkınlıkta bulunmuştur. Allah, Hz. Hüd'u bu kavme peygamber olarak göndermiş, fakat kavmi onu yalanlayarak kendisine karşı çıkmıştır. İsyan ve inkârlarının cezası olarak Allah, önce yağmurlarını keserek kuraklık sebebiyle ünlü İrem bağlarını kurutmuş, daha sonra kasıp kavuran bir rüzgârla onları cezalandırmıştır. <KT, ADŞS, TDVİA>

2315 Anuñ ceddı idi Şeddād bin '**Ād** / Güzeller şāhı idi ol perī-zād

a' dā [13] düşmanlar, "adū"nun çoğulu. <KO, CŪDİ, OTAL>

117 Döner endāmı şemşir-i celāle / Şalar **a' dāsını** cāh-ı zevāle

158 Bir avuç toprağ atınca hemānā / Kör oldu ceng içinde 'ayn-ı **a' dā**

240 Şabā gibi semendin görse **a' dā** / Kaçar berg-i hazān gibi hemānā

251 'Aceb işler geçer **a' dāya** çün tır / Hezārān şiri eyler zır-i şemşir

422 Çoğalsa derd-i dilber gibi **a' dā** / Hemān terk-i diyār itmekdür evlā

579 Kılıçlar gibi dūd-ı āh-ı mazlūm / Keser **a' dāyı** eyler cümle ma' dūm

783 Qodılar Yūsufı bir yerde tenhā / Ġarīb ü bī-kes ü mağlūb-ı **a' dā**

842 Ne deñlü eyledi Yūsuf müdārā / O deñlü zulme māyil oldu **a' dā**

1132 Sözüne uydum **a' dānuñ** yañıldum / Ki sen dürr-i yetimi yavı kıldum

- 1631 Ğam-ı **a‘dā** vü teşnî‘-i aḥibbā / İder gencîne-i idrâki yağma
 1730 Bu cāmı nûş idende olmaz aṣlā / Hicâb-ı âşinâ vü ḥavf-i **a‘dā**
 3985 Żarardur ʔa‘n-ı **a‘dā** ‘âşıkâna / Semend-i derde olur tâziyâne
 4398 Çekerdi yaprağı **a‘dāya** ḥançer / Yanında her biri bir tîre beñzer
a‘dād [1] sayılar, adetler, “‘aded”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, KUBBEALT>
 75 Yüri Allāhı bilmekde ol üstād / Bilinür vāḥid evvel soñra **a‘dād**
‘adālet [1] hakka riayetkârlık, haktanırlık, doğrudan ayrılmama, hakka riayet etme, insaf.

<KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 2063 Bu resme gitdi mektûb-ı icāzet / Qabûl itdi şehenşāh-ı **‘adālet**
‘adāvet [9] düşmanlık, husumet, kin, garaz. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
 639 Bulardan şādır olan şarşar-ı āḥ / **‘Adāvet** âteşin arturdı nāğāḥ
 640 **‘Adāvet** ‘aynın itdiler gūşāde / Baş egdi dāl-veş cümle fesāda
 1236 Olan oldu geçen geçdi muḥaṣṣal / **‘Adāvet** kılmason mābeyni muḥtel
‘adāvet etmek/eylemek [6] düşmanlık gütmek, düşmanlık beslemek. <KANAR>
 418 Nübüvvet oldu Ya‘kūba ‘ināyet / Aña ‘İş **itdi** gāyetde **‘adāvet**
 614 Qarındaşuñ daḥi **eyler** **‘adāvet** / Görürse sende ikrāma liyāqat
 1897 İraqdan baqar oldu aqrabāsı / **‘Adāvet itdi** cümle âşināsı
 2574 **‘Adāvet itdiler** iḥvānı nāğāḥ / Anı qatlı eylediler *ya‘lemu’llāḥ*
 2663 **‘Adāvet itdiler** iḥvān-ı ğaddār / Bırakdılar beni bir çāḥa nāçār
 4949 İdün kār-ı menāḥiden ferāğat / Biri biriñüze **itmen** **‘adāvet**

‘āde [1] “‘adet” kelimesinin genellikle Arapça kurala göre yapılmış bazı terkiplerde aldığı şekli. <CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT> Tanıkta geçen “ḥarq-ı ‘āde” tamlaması “harikulade, alışılmışın dışında olan, olağanüstü hâl” anlamındadır.

- 3866 ‘Azîze ḥarq-ı **‘āde** itdi ol ḥin / Şirār-ı nār-ı āḥın kıldı teskîn

Âdem [56]

1. insan, beşer. <KT, KO, ADŞS, KUBBEALT>

- 111 Ḥuşūşā genc-i ‘ilm-i sırr-ı esmā / Olur **âdem** vücūdından hüveydā
 112 Qaçan kim **âdem âdemlik** bulurmuş / Melekler **âdeme** muḥtāc olurmuş
 308 Ne tozdan yörenür dil cāmına ğam / Ne bir gün incinür balçıkdan **âdem**
 341 Ḥurûfı itmeyince **âdem** ezber / Kelāmu’llāḥ aña olmaz müyesser
 373 Ol **âdem** kim ola ikrāma lāyık / Olur ‘izzet libāsına muḥābık
 440 Ğanemden muğtenem olunca **âdem** / İrişmez kellesine gelle-i ğam
 449 Qaçan olur mu‘allim **âdeme** Rab / Açılır ‘ilm-i esmā keşf olur hep

- 670 Kazanur genc ü mālī **âdem** ammā / O mālī şaklamağdadur temāşā
- 1105 Cefādan hātırına ırmese ğam / Vefānuñ lezzetin tuymazdı **âdem**
- 1174 Mekānı olsa çāh-ı ğuşşā vü ğam / Sebeb olur hālāsına bir **âdem**
- 1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i menfūr / Ki **âdem** akrabāsından düşe dūr
- 1433 Her **âdemde** maḥabbet zāhir olmaz / Velāyet her kişide şadır olmaz
- 1447 Kūl olan ‘ışka olur ğamdan āzād / Ğam-ı ‘ışk eyler imiş **âdemi** şād
- 1456 Dimiş ol **âdeme** var yūri ta‘cīl / Kitāb-ı ‘ışkı evvel eyle taḥşīl
- 1627 İdemez cism-i **âdem** ‘ışkı pinhān / Şıvanmaz balçığ ile mihr-i Yezdān
- 1681 Maḥabbet gülleri **âdemde** farzā / Melāmet ābı ile olur ihyā
- 1804 Perī şeklinde **âdem** cānısın sen / Ne şehriñ hānedanı hānısın sen
- 2146 Mışırdan çıkdı deryā gibi **âdem** / Sürür-ı sūr ile hāndān u hurrem
- 2160 O bedri **âdemüñ** izi bozardı / İki māh-ı nevüñ resmin yazardı
- 2616 Bir **âdem** olsa anı şorsa bilse / Beni öldür eger Yūsuf degülse
- 2680 İlūñ gözi yaşıdur akça vü māl / Olur mı **âdem** olan āna meyyāl
- 2706 Girer bir vech ile gönline İblīs / İder bir **âdeme** yüz dürlü telbīs
- 2718 ‘Aceb olmaz bu deñlü rāy-ı tezvīr / İder ‘ışk **âdemi** çöbān-ı hınzīr
- 2788 Müşābihdür bu cāma ‘ışk-ı dildār / Kōmaz **âdemde** hergiz havf-i āğyār
- 2835 Tūramaz yārsız ğurbetde **âdem** / Olur dildārsız cennet cehennem
- 3034 Sūcūd itdi melekler gibi aġnām / Hemān **âdem** gibi kıldılar ikrām
- 3060 Ararsān kāyinātı Kāf-tā-Kāf / Bulınmaz degme bir **âdemde** inşāf
- 3119 Didi şol mālā beñzer vuşlat-ı yār / Çoğalduğça olur **âdem** tama‘ kār
- 3210 Gelince **âdemüñ** ‘ırzına noķşān / Olur eller temāşāsında ḥayrān
- 3460 Nice Ḥallāk olur maḥlūk-ı ‘ālem / Nice Rezzāk olur maşnū‘-ı **âdem**
- 3582 Derāġuş itse ma‘ şūqın bir **âdem** / Olurdi anda yüz yirde bu ‘ālem
- 3644 Elüm varmaz benüm cām-ı fesāda / Çıkarur **âdemi** yoldan o bāde
- 3835 Maḥabbet ıssı gönülden mi geçdüñ / Hicāb itdüġüñ **âdemden** mi kaçduñ
- 3986 Neden kim men‘ ola evlād-ı **âdem** / İder hırşı hevāsın daḥi muḥkem
- 4093 Budur ben bildüġüm *Allāhu a‘lem* / Ḥaṭādur ekşeriyyā fikr-i **âdem**
- 4241 Hemīşe ğam çekeydi ibn-i **âdem** / Ḥarāb-ender-ḥarāb olurdi ‘ālem
- 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ōmr-i **âdem** / Cihān içre ola günden güne kem
- 4569 Didi nāz ile cānānına ol dem / Bulurmuş itdüġin evlād-ı **âdem**
- 4607 Mişāl-i māhiyān-ı baḥr-i ‘ālem / Biri birin yimek umardı **âdem**
- 5075 Görinmez bir kazağur mevt-i **âdem** / Başıret üzre olmaz ‘ayn-ı ‘ālem
- 5076 Felekler **âdeme** dām-ı miḥendür / Nücümü dāne-i mekr ü fitendür

- 5087 Hārāb-ābād-ı ğamdur deyr-i ‘ālem / Ki bir dem hurrem olmaz anda **ādem**
 5111 Gözüñi ħ̣āb-ı ğafletden uyandur / Ki **ādem** pend-i ma‘ ḳūle uyandur
 5120 Vücūd-ı **ādemi** mūr-ı zevālī / Yir altına taşır gendüm mişālī
 E23 Emīn olmaz ğam-ı dilberden **ādem** / Vişālī bir elem hicrānı bir ğam
 E28 Yaramaz **ademe** eylük ‘acebdür / Vişālī ıztırābına sebebdür

2. semavi dinlere göre Allah’ın yarattığı ilk insan ve peygamber. <KT, CŪDÎ, AÇDŞS, KUBBEALTİ>

- 99 Vücūd-ı **Ādem** oldı çünki tekmīl / Ḳulını kıldı bis’mi’llāha temşīl
 100 Elifdür qadd-i **Ādemden** nümüne / Müşābih ḳaşı nūn-ı ser-nigūna
 109 Benī **Ādem** degüldür hīç hālī / Ḳamu eşyānuñ anda var mişālī
 128 Mükemmel nesl-i **Ādem** h̄azretinden / Muḥaṣṣal aṣl-ı ‘ālem h̄ılqatinden
 129 Daḡi añılmamışdı **Ādem** adı / Ol idi cümleñüñ hayrū’l-‘ibādı
 364 Vücūda geldi **Ādem** buldı ‘izzet / Ḳonuldu zāt-ı pākinde kerāmet
 1007 Bir oğlum var idi maḥbūb-ı ‘ālem / Naẓirin görmedi evlād-ı **Ādem**
 2917 Ḥalīlullāha İsmā‘īl ol dem / Didi ey efḍal-i evlād-ı **Ādem**

‘**adem** [5] yokluk, olmama. [tas.] masiva, zulmet, şer, batıl, çirkin. <KT, KO, LN,

OTAL, TTS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 335 ‘**Adem** tārīkin açdı şems-i maḥṣūd / Görindi her taraftan rāh-ı Ma‘būd
 1117 ‘**Adem** ḳapusı lādur olma ğāfil / İder dervīşi illa’llāha vāşıl
 2285 Ḳarımış ḳurımış dönmiş k̄adīde / ‘**Adem** dālī gibi k̄addi ḥamīde
 2725 ‘**Adem** ḳapusıdur tārīk ü hem teng / İşiden anı eyler āha āheng
 2726 Dü tā olmışdı k̄addi bār-ı ğamdan / Egildi geçdi ol bāb-ı ‘**ademden**
ādemi-zād [2] insandan doğmuş, insanoğlu. <ÖTS, KUBBEALTİ>
 1036 Uluşdı bir uğurdan itdi feryād / Ḳıyāmet ḳopdı şandı **ādemi-zād**
 4066 Melekler gökde yirde **ādemi-zād** / İderdi nāle vü efḡān u feryād

‘**Aden** [1] Güney Arabistan’da Kızıldeniz’e bitişik bir sahil şehri. Burada eskiden beri inci çıkarılmış. Bugün hālâ o bölgede inci üretimi yapılmaktadır. Kelimenin “cennet” anlamı da bulunmaktadır. <KT, LN, ADŞS, YENİTERZİ>

- 2815 Zamān ile bir incü dişlü duḡter / ‘**Aden** şehrine virdi zīb ü zīver
 ‘**adet** [7] alışılmış şey, her zaman yapılan, usul, görenek. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>
 712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken‘ān / Bu idi ‘**adet** ü k̄anūn u erkān
 2026 Anuñ her ‘**adeti** memdūḡ-ı yārān / Anuñ māhiyyeti bī-‘ayb u noḡşān
 2119 Gelince Mışra böyle idi ‘**adet** / İderdi dāyelerle ‘ayş u ‘işret

- 2179 Bu resme kıldı râvîler rivâyet / Bu idi Mışruñ a‘ yânında ‘**âdet**
- 2789 Hâsîs olanı eyler Hâtem-i Tayy / Yaramaz ‘**âdeti** tebdîl ider mey
- 3122 Budur halk-ı cihân içinde ‘**âdet** / Cefâdan ğayrıya gelmez kanâ‘ at
‘**âdet olmak** [1] alışkanlık durumuna gelmek.
- 3257 ‘İbâdet ‘**âdet olmuşdu** o mâha / Çıkarırdı çerâğın şubhğâha
adım [1] bir ayağın kaldırılıp az ileride yere atılmasından ibaret olan yürüme hareket,
kadem. <KT, KUBBEALT>
- 1182 Bir **adım** atmadı kat oldu her at / Şaşurdu kârbânı bu ‘alâmet
‘**âdil** [1] adalet sahibi, adaletli. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
- 4340 Didi Yûsuf eyâ sulţân-ı ‘**âdil** / Yığılsun hüşesiyle cümle hâşıl
‘**adl** [7] hakkaniyet, adalet, doğruluk. <KT, KO, LN, OTAL>
- 153 İrişdi şems-i ‘**adlinüñ** niżâmı / Zâlâm-ı şirkden pâk itdi Şâmı
- 242 Vücûdî ‘ayn-ı ihsân u keremdür / Muhibb-i ‘**adldür** haşm-ı sitemdür
- 1466 Cihân âsûde ‘**adli** sâyesinde / Güneş gibi zerre kadri pâyesinde
- 3868 Olınca ‘**adli** mîzânı hüveydâ / O mâhuñ olmadı noķşânı peydâ
- 4630 Seğâ-yı şâh-ı Mısr oldu hikâyet / Kemâl-i ‘**adlin** itdiler rivâyet
‘**adl ü dâd** [2] adalet. <KANAR>
- 243 Şu deñlü kıldı şimdi ‘**adl ü dâdı** / Ferâmüş oldu gitdi zulmüñ adı
- 4354 Celâl ü şevketi şâhâne oldu / Şadâ-yı ‘**adl ü dâdı** dehre tıldı
‘**adû** [4] düşman, hasım. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
- 424 ‘**Adûnuñ** ‘aynına görünme zînhâr / Kulağuñ dinc ola tâ kim şadef-vâr
- 757 Olup dest-i ‘**adûnuñ** pâymâli / Karardı silleden bedr-i cemâli
- 3634 Kâpu ‘ayn-ı ‘**adû** gibi nühüfte / Demidür kim uyana baĥt-ı hufte
- 4232 Gözüm nûrıdur ol ‘ışķ âfitâbı / Çeker ‘ayn-ı ‘**adûya** bir hicâbı
âfâķ [12] göğün yerle birleşir gibi görüldüğü yerler, semanın görünen kenarları, göğün
etrafı, “ufķ”un çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALT>
- 272 ‘İzârı müyî olmuş aķ u berrâķ / Nitekim şa‘şa‘ayla mihr-i **âfâķ**
- 1149 Yaşaduķca yaşasın çeşm-i ‘uşşâķ / Şu ile mu‘teberdür ‘ayn-ı **âfâķ**
- 1416 Yüzinüñ nûrı idi berķ-ı **âfâķ** / Temâşâ idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşâķ
- 1527 Meger bir gice dūd-ı âh-ı ‘uşşâķ / Cihâna tıldı târîķ oldu **âfâķ**
- 1638 Nihân itdüm şanur esrârı ‘uşşâķ / Olur bir güşeden meşhûr-ı **âfâķ**
- 2077 Cemel ebr ü ceresler ra‘d-i **âfâķ** / Şu‘â‘-ı tîĝ-i zerrîn berķ-ı berrâķ
- 2299 Olayın dâhil-i ta‘rif-i ‘uşşâķ / İdeyin kendümi meşhûr-ı **âfâķ**

- 2438 O mālā niçe yük māl oldu ilhāk / Şatıldı kıl diyü sultân-ı **âfāk**
 2531 Çü seyre çıkdı ol hırşid-i **âfāk** / Tağıldı lāle-veş şahrāya ‘uşşāk
 3604 Şehāb içre nitekim berķ-ı **âfāk** / Temāşā idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşāk
 4627 Meger bir gün şafā-bağş oldu **âfāk** / Açıldı gonca-i maqşūd-ı ‘uşşāk
 4643 Babamuzdur bizüm Ya‘ kûb-ı **âfāk** / Dedemüzdür Halīlu’llāh u İshāk

âfāt [1] sakınılacak hâller, belalar, musibetler, “âfet”in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 1319 Tağıldı zulmet-i ğam gitdi **âfāt** / Açıldı rüy-ı mir’ât-ı semāvāt
âferīde [3] yaratılmış, mahluk. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 1478 Vücūd-ı pāki cāndan **âferīde** / Serāser nūr idi mānend-i dīde
 2375 Kō fer‘i ‘aşla baķ ey nūr-ı dīde / Bu nūr ol nūrdandır **âferīde**
 2424 Huşûşā bu ğulām-ı zer-ħarīde / Mişālī olmamışdur **âferīde**

âferīn [] yaşa, bravo! Beğenme, takdir, teşvik duygularını anlatmak için kullanılır. <KT, FZ, CÛDÎ, KUBBEALTI>

âferīn bād [1] aferin olsun, bravo!.

- 1878 Kıruda yaşda hāzırsın ey bād / Hışālūñ Hızra beñzer **âferīn bād**

âfet [4] sakınılacak hâl, musibet, bela [*mec.*] insanı, uğruna ölünecek kadar aşka belalarına düşüren güzel, dilber. Başı kadın, boynundan aşağısı aslan şeklinde efsanevi bir yaratılmış. Bu yaratıkların yüzü o kadar güzelmiş ki onları bir kere gören kişi bir daha iflah olmayacak derecede aşk belasına tutulup helak olurlarmış. Kelimenin “güzel” ve “bela” anlamları bu efsaneyle ilgilidir. <KT, KO, ADŞS, KUBBEALTI, OŞK>

- 732 Firāk-ı Yūsufa virmez icāzet / Zārūrī hāl iken cāna bu **âfet**
 3584 Kızıllar geydi gonca gibi kat kat / Boyınca kına girmişdi ol **âfet**

âfet-i cān [2] can belası, ıstırap çektiren, can yakıcı şey veya kimse [*mec.*] insana afet gibi tesir eden güzel, dilber. <LN, KT>

- 865 Bir iken iki oldu **âfet-i cān** / Cemāl-i pūr-kemāle kıldı hayrān
 1485 Cihān esrār-ı efkārīyle hayrān / Dehānı cāndur ammā **âfet-i cān**

âfitāb [31] güneş, güneşin aydınlığı [*mec.*] pek güzel kimse, pek parlak çehre, güzel dilber. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 165 Cihān ol **âfitābuñ** ‘âşıkıdır / Diyār-ı Ka‘be anuñ maşrıkıdır
 177 Olagör **âfitāb**-ı ‘ışķa sâ‘î / Sebebdür irtifā‘a her şu‘ā‘ı
 271 Düşer yüzine ol rahmet şehābı / İhāta itdi nışf-ı ‘**âfitābı**

- 542 Senüñ säyeñde hoşdur **âfitâbum** / Kemâl-i lûtfuñ arturdı hicâbum
 669 Çıkarur seyre eflâk **âfitâbı** / Kesilmez anuñ içün ızırâbı
 697 Toldı **âfitâb**-ı şâdmânî / Yaşuñ yıldızları tutdı cihânı
 752 Alup gitdiler anı çâr u nâçâr / Nitekim **âfitâbı** çarh-ı gaddâr
 1129 Cihânı tutdı hicrânıñ seḫâbı / Görinmez oldı yüzün **âfitâbı**
 1141 Dükenmez zerre gibi ızırâbuñ / Komezsin dâmenin ol **âfitâbuñ**
 1191 Dil-i Mâlik şu gibi çâha aqđı / Vücüdın **âfitâbuñ** tâbı yaqđı
 1199 Şu mir'âtında gördi **âfitâbı** / Baqup çâh içine kıldı ḫitâbı
 1342 Cân atdı **âfitâb** ol âba düşdi / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı
 1555 Aqup nâz ile yüzi **âfitâbın** / Şunar 'aşıklara şevkı şarâbın
 1566 Görince bir nazâr ol **âfitâbı** / Fenâya vardı cümle ferr ü tâbı
 1616 Ne şehrüñ mâhısın bildür beyân it / Ne bürcin **âfitâbısın** 'ayân it
 1920 Giceden tâ görince **âfitâbı** / Bu resme eyledi mâha ḫitâbı
 1924 Zelîḫâ itdi ḫurşide ḫitâbı / Didi ey devr-i 'âlem **âfitâbı**
 2003 Gidermiş bād-ı rahmet ḡam seḫâbın / 'Ayân itmiş cemâli **âfitâbın**
 2352 Temâşâ iderek ol **âfitâbı** / Şarâb-ı 'ışk ile gitdi hicâbı
 2403 Yir itmiş her gönülde 'ışk tâbı / Her evde var şu 'â'-ı **âfitâbı**
 2425 'Azîz-i Mısr işitdi bu ḫitâbı / Çağırdı Mâliki ol **âfitâbı**
 2464 Qarardı säye-veş cismi seḫâbı / Toldı şanki rûḫı **âfitâbı**
 2945 Gide cümle hicâbıñ seḫâbı / Hüveydâ ola 'ışkı **âfitâbı**
 2987 Dile düşse anuñ kim la'-i nâbı / Depilür yire 'ırzı **âfitâbı**
 3161 'Ayân olsa şefâ'at **âfitâbı** / Giderseñ perde-i ebr-i hicâbı
 3176 Yaqıpdur **âfitâb**-ı 'ışkuñ anı / Senüñ säyeñde diñlensün revânı
 3379 Ḥabîbum **âfitâbıdur** cihânıñ / Girüñ zerre gibi gönline anuñ
 3545 Cemâlin gösterelden **âfitâbum** / Çerâğ-ı şubḫa döndi ferr ü tâbum
 3595 Hicâbından olurdu ızırâbı / Seḫâb ile silerdi **âfitâbı**
 3683 Maḥabbet **âfitâbı** *zâdeha'llâh* / Tolinmaz 'âlem-i rûhumdan ey mâh
 4232 Gözüñ nûrıdur ol 'ışk **âfitâbı** / Çeker 'ayn-ı 'adüya bir hicâbı

'afv [] af, birinin suçundan geçme, suçu bağışlama, kabahate bakmama. <KT, KO, LN,

KUBBEALT>

'afv etmek [2] affetmek, (günah, kabahat, suç ve kusuru) bağışlamak.

- 235 Günâhın 'afv idüb suçın bağışla / Saña ne lâyıq ise anı işle
 4746 Günâhın bunların 'afv itdi Yûsuf / Velî göstermedi rüy-ı telaṭṭuf

ağ [4] ak, beyaz. <YTS, ÖTS>

- 274 Karasın cümle **ağ** itmiş Hudâsı / Zihî deryâ ki görünmez karası
 1921 ‘Ayân oldu zamân-ı şubh-ı şâdık / Zeliḥâ-veş yüzi **ağ** alnı açık
 3209 Güneş gibi yüzüm **ağ** alnum açuk / Hicâb-ı ma‘şiyet baña ne lâyıķ
 4413 Mişâl-i çeşm-i tîr-endâz-ı maḥbûb / Karası ḥûb u **ağı** daḥi mergûb

ağ [1] örümcek gibi birtakım hayvanların salgılarıyla oluşturdukları örgü, kafes şeklindeki seyrek örgü. <KT, YTS, KUBBEALTİ> Tanıkta “örümcek ağı” ifadesi geçmektedir. Örümcek ağı, örümceğin avlanmak ve kendisini korumak için karnındaki bezlerden salgıladıkları incecik ipliklerle ördüğü ağıdır (*bk.* örümcek ağı).

- 4796 Otaḡuñ sāyebānuñ çokdur ammâ / Örümcek **ağıdır** ma‘nide gūyâ

ağa [1] büyük, hatırı sayılan, saygı gösterilen kerem sahibi halk adamı, halk arasında sayılan ve sözü geçen kimselere verilen san. <TS, KUBBEALTİ>

- 2144 Tıtonanup gitdiler begler **ağalar** / Pür oldu cümle şahrâlar ovalar

ağaç [5] gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 718 Ğam-ı hicrânı ḡaylî müşkil oldu / **Ağaçlar** yaprağı gūyâ dil oldu
 2116 Bişerdi ‘ūd **ağacıyle** ta‘âmı / Mu‘aṭṭar eyler idi her maḡâmı
 3031 ‘Aşâsın ‘ūd **ağacından** düzetdi / Şapanın kâkül-i târından itdi
 3340 **Ağaçlar** oldu şankim Tûr-ı Sînâ / Şükûfe ‘aynı ile nûr-ı Mevlâ
 5007 **Ağaç** yaprakları tîr-i ḡazâna / Olurdu tablalar gibi nişâne

âgâh [22] haberdar, bilgili, uyanık. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1233 Degül taḡdîr-i Ḥaḡdan kimse **âgâh** / Ne kim Ḥaḡdan gelür *el-ḡükmü li’llâh*

âgâh etmek/eylemek/kılmak [8] bildirmek, haber vermek, haberdar etmek, haberli kılmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ> Mevlevî tarikatında mutfakta içi meydancısı olan dervişin sabah ezanından önce hücreleri dolaşarak kapılarını vurması ve “âgâh ol dedem” diyerek içerde bulunanları uyandırmasına da “âgâh etmek” denir. <TDEK>

- 1454 Beni **kıl** Meşnevî ‘ilminden **âgâh** / Kerem eyle baña ol mürşid-i râh
 1643 Uyumaz gice ile seyr ider mâh / **Kılur** eşḡâşı noḡşânından **âgâh**
 2722 Bir az göksin geçürdi âh itdi / Ğamından bunları **âgâh** itdi
 3278 Olurdu iki sözünün biri âh / **İderdi** râz-ı pinhânından **âgâh**
 4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü nâḡâh / Beni peyk-i maḡabbet **eylerdi âgâh**
 4466 Şeḡerden çün şuhayl-ı ablaḡ-ı şâh / Ḥurûşından cihânı **kıldı âgâh**

4821 Ölen oğlını ağlar âh ider mi / Ğamından bunları **âgâh ider** mi

4938 Meger bir gice emr-i hikmetu'llâh / Ecelden **eyledi** Ya' kûbı **âgâh**

âgâh olmak [13] haberdar olmak, öğrenmek, malumu olmak, vâkıf olmak. <17. YÜZYIL
TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

508 Gelecek vakt irişdi gelmedi âh / Dirîğâ **olmadum** hâlinden **âgâh**

1134 Niçe gün niçe ay oldu ki ey mâh / Aradum **olmadum** hâlünden **âgâh**

1648 Tıyuldu bü-y-ı 'ışk u müşki nâgâh / Bu sırdan bende vü şâh **oldı âgâh**

2005 Zeliḥâdan atası **oldı âgâh** / Didi biñ cân ile *el-ḥamdü li'llâh*

2035 'Azîz-i Mısr **olup** bu işden **âgâh** / Sitâre imtiḥânın itdi nâgâh

2187 Zeliḥâ gördi ol taşvîri nâgâh / 'Azîzün kışşından **oldı âgâh**

2734 Dirîğâ **olmadın** hâlünden **âgâh** / Maḳâmı cennet olmuş *ṭâbe meşvâh*

2877 Didi ey şâlih oğlum **olḡıl âgâh** / Seni Firdevse da' vet eyler Allâh

2894 Gözedür anı 'ayn-ı 'işmetu'llâh / **Olur** noḳşân u 'işyânından **âgâh**

3101 Senüñ mihründen **oldı** şimdi **âgâh** / Ḳabûl itdi seni 'aybuñla ol mâh

3512 Ne tedbîr ile buldum vaşlına râh / Ne derd ü miḥnetünden **oldı âgâh**

4396 Geçerdi Yûsuf andan gâh olurdu / Dil-i bi-çâresi **âgâh olurdu**

5047 Zeliḥâ **oldı** bu eḡğandan **âgâh** / 'İbâdet-ḥânesinden çıktı nâgâh

ağarmak [9]

1. ak olmak, beyazlaşmak. <TS, KUBBEALTI>

992 Yere sürdi yüzün mânend-i cārûb / **Ağardı** ağlamakdan 'ayn-ı Ya' kûb

3336 Şüküfeyle **ağardı** şâh-ı bādâm / İderdi bülbül ol çâderde ârâm

2. (saç, sakal, bıyık için) kırışmak, ak duruma gelmek. <KUBBEALTI>

273 Vilâyet bahridür şâh-ı cihândâr / **Ağarmış** mûları emvâc-ı envâr

576 **Ağarmış** pîre cevri itme taḥmîl / İdüpdür zûlmetini nûra tebdîl

791 **Ağarmış** cümleten riş-i dirâzı / Şu ḥar gibi var idi bir ḥotâzı

2539 **Ağarmış** saçları inmiş yañağa / Depesi beñzer idi ḳarlu ṭağa

4364 Ğamından pîrlik oldu ḥavâle / **Ağardı** kâküli döndi hilâle

5125 Depem **ağarmış** idi nitekim kûh / Felek yağdurmış idi berf-i endûh

3. aydınlanmak, sabah olmaya başlamak. <KUBBEALTI>

269 **Ağarmış** şubḥ-ı şâdik gibi ol şâh / Yüz aḳlığını virmiş aña Allâh

ağır [1] ağırlığınca. <YTS, KT, ÖTS>

2277 Birisi gül gibi açdı dehânı / Diledi **ağır** altuna anı

ağırınca [3] ağırlığınca, veznince. <YTS, ÖTS>

- 2267 Virelüm **ağırınca** saña altun / Bizüm olsun dirüz ol kıddi mevzûn
 2279 Birisi dağı virdi yüz biñ altun / Dağı hem **ağırınca** dürr-i meknûn
 2435 Virildi **ağırınca** niçe altun / Niçe elmâs u niçe dürr-i meknûn

ağırlamak [1] konuğa saygı göstererek onun her türlü rahatını, ihtiyacını sağlamak, ikram etmek, ululamak, yüceltmek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

- 5117 Şağın tahfîf idüp ehl-i pelâsı / **Ağırlama** har-ı fâhir-libâsı

ağırlanmak [1] ağırlaşmak, üzerine ağırlık çökmek. <YTS, ÖTS>

- 1180 İrağ iken dağı konuşmak zamânı / Develer çökdi **ağırlandı** cânı

ağız [19]

1. yüzde, avurtlarla iki çene arasında, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye ve besinleri içine almaya yarayan boşluk ve bu boşluğun dudaklarla çevrili dış kısmı. <TS, KUBBEALTI, YTS>

- 102 İki şaf sinni **ağzın** itdi tezyîñ / Biri sîn oldı anuñ birisi şîñ
 733 Bedenden âhîr-i kâr ayrılır cân / Gerek biñ kerre **ağzın** yumsın insan
 780 İrişdi bir kaçâ-yı nâgehânî / Yumuldı **ağzı** tutuldu dehânı
 846 Tama' ehli gibi **ağzını** açmış / Şanasın ejdehâdur yire geçmiş
 1641 Tıtılır bâb u bârûsı bilâduñ / Tıtulmaz **ağzı** bir ehl-i 'inâduñ
 2979 Şadef **ağzın** açup gösterse dendân / Alurlar dürr-i meknûnını ol ân
 4004 Seni yutmağ için mânend-i şu' bân / Tırur **ağzını** açup gâr-ı zindân
 5153 Okursa **ağzı** yakışmaz kelâma / Yazarsa bâ' iş olur inhidâma

Aşağıdaki tanıkta dudakların kasılıp incelmesi şeklinde zuhur eden mimikle hilal arasında benzerlik kurulmuştur. <OŞK>

- 3602 Açup **ağzını** halhâli hilâli / Öper kucardı sâk-ı bî-mişâli

2. girilip çıkılacak yerlerin giriş çıkış yerleri, başlangıcı. <TS, KUBBEALTI>

- 847 Kuyı **ağzına** kolların gererdi / Yakınurdu şefâ' atci arardı

ağız bir etmek/eylemek [5] söz birliği yapmak.

- 968 **Ağız bir eylediler** h'âh nâ-h'âh / Didiler Yûsufı kırd aldı billâh
 2323 Dir idi ol zamânun nüktedânı / **Ağız bir eyleyüp** yokdur dehânı
 3395 **Ağız bir itdiler** nâz u niyâza / Zârûrî başladılar keşf-i râza
 3989 Zenân-ı Mısr ile **itdi ağız bir** / Meh-i Ken' anı ide ya' nî teşhîr
 4407 **Ağız bir eyleyüp** neylele ol ân / Çü müsîkâr iderdi anda efgân

ağzı şuyu akmak [1] çok imrenmek, çok özenmek. <KUBBEALTI>

- 1486 Lebi zıkr olsa zât-ı cemîlün / **Akardı ağzı şuyu** Selsebilün

ağzına bakmak [1] bir kimsenin sözünden hiç çıkmamak, her hareketini onun isteğine uydurmak.

<KUBBEALTI>

1559 Dehānidur meger möhr-i Süleymān / Anuñ **ağzına bakar** ins ile cān

ağzını aramak [1] birinin niyetini, düşüncesini doğrudan doğruya sormayıp dolaylı bir şekilde öğrenmeye çalışmak, sırrını öğrenecek tarzda konuşmak, incelikle, ustalıkla bir kimsenin niyet ve düşüncesini anlamaya çalışmak. <KUBBEALTI, OŞK>

1886 Çemende goncanuñ **ağzın ararsın** / Ser-ā-ser hāmīl-i rāz u habersin

ağzınıñ dadını bilmek [1] güzel şey yemekten anlamak; her şeyin iyisini ve güzelini seçmekte usta olmak, güzelden anlayıp faydalanmak. <TS, KUBBEALTI>

1444 Şarāb-ı ʿışk ile ol kim yıkılmaz / Cihānda **ağzınıñ dadını bilmez**

ağlamak [51] üzüntü, acı, sevinç, aldanma, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek.

<TS, KUBBEALTI>

- 49 Baña ol gözi vir kim yarı görsün / Günāhın **ağlasun** yalvarı görsün
- 349 Şular **ağlar** inilder kūh u vādī / Kamunuñ ʿālem-i vuşlat murādı
- 388 Ziyāde **ağlamakdan** zārī zārī / Şogıldı ʿaynınuñ iki biñarı
- 479 Beni añduķca **ağlar** ol gül-i ter / Kim oñşar gün yüzini kim oyalar
- 510 Anası mâcerāsın yād iderdi / Ziyāde **ağlayup** feryād iderdi
- 514 Kırıldı **ağlamakdan** hālk-ı ʿālem / Bu fūrkat oldı bir ayruķsı mâtem
- 785 Geh **ağlar** gāh zıkrūʿllāh iderdi / Atasını añardı āh iderdi
- 880 Ne deñlü taş bağırlu ise iħvān / Firāk-ı Yūsuf içün **ağladı** kan
- 896 Bile **ağlar** bu aʿyān ile enhār / Bile inler bu cumhūr ile kühsār
- 992 Yere sürdi yüzün mānend-i cārūb / Ağardı **ağlamakdan** ʿayn-ı Yaʿkūb
- 1076 Döğinsün **ağlasun** yansun yaķılsun / Nice olur oğul acısı bilsün
- 1266 Orada **ağladı** hālını vāfir / Bu geķmiş mâcerāyı añdı bir bir
- 1321 Vişāle irmiş üftāde mişālī / Bulutlar **ağlamakdan** oldı hālī
- 1599 Girüp bir beyte olurdı muʿammā / Añardı yārını **ağlardı** tenhā
- 1655 Libās-ı mâtem ile irdi bir şeb / Kızardı **ağlamakdan** ʿayn-ı kevkeb
- 1763 Saña düşde daķı tuş olmaz oldum / İşüm **ağlamağ** oldı gülmez oldum
- 1791 Bulutlar baña rahmından döker yaş / Acır deryālar **ağlar** tağ ile taş
- 1805 Bu resme hālını ʿarz itdi bir bir / Ziyāde **ağladı** yalvardı vāfir
- 2100 Yola toğruldı çün serv-i bālā / Kimi **ağlar** kimi eyler tesellā
- 2262 Öñinde Mālikūñ el bağladılar / Tazarruʿ eylediler **ağladılar**
- 2487 Bu **ağlar** yüzlü çarķuñ zevķı yokdur / Melāli şenliginden daķı çokdur

- 2488 Gelen ağlar giden **ağlar** ‘acebdür / Bu ‘âlem dâr-ı âlâm u ta‘ abdur
 2495 Naşib olsa kaçan kim vuşlat-ı yâr / Sevindüğinden **ağlar** ‘âşık-ı zâr
 2580 Yimez içmez uyumaz hurrem olmaz / İşi **ağlamağ** oldu yüzi gülmez
 2581 Ziyâde **ağlamakdan** oldu a‘ mâ / Şoğulmuş ‘ayna döndi çeşmi gûyâ
 2585 Ol evden çıkmaya **ağlaya** tenhâ / O beytün ola içinde mu‘ ammâ
 2648 Ne geçdi hâtıruñdan **ağlamışsın** / Benüm cânım cigerler tağlamışsın
 2677 Yaraşur baña **ağlarsam** garîbem / Atamuñ vuşlatından bî-naşibem
 2861 Bulur **ağlamağ** ile yâra çâre / Delinür tamlâ ile seng-i hâre
 3231 İrişdi kâyinâta vecd ü hâlât / Bile **ağlardı** anuñla semâvât
 3233 Yaraşur baña **ağlarsam** garîbem / Vişâlün ‘âleminden bî-naşibem
 3235 Vefâsız yâra şefqatsız nigâra / Bulınmaz **ağlamakdan** gayrı çâre
 3239 Bu vaşluñ dîde-i ‘âşık mişâli / Hemân **ağlamağa** çıkdı me’âli
 3242 Hâbîbin görse **ağlar** ‘âşık-ı zâr / Döker derdin tabîbe varsa bîmâr
 3249 Benüm **ağladuğum** budur ki dâyim / Ğam-ı ‘ışkımla her kim oldu kâyim
 3341 Cefâdan bülbül **ağlar** gül gülerdi / Gözi yaşı gülistânı şulardı
 3502 Hemân bir kendi bir şem‘ idi ancağ / Yanardı **ağlar** idi şubha dek çağ
 3503 Dir idi **ağlayup** ol verd-i handân / Ne derdün var eyâ şem‘ -i şebistân
 3874 Ziyâde **ağladı** and içdi muhkem / Yüzini yurtup itdi anda mâtem
 3978 Biri **ağlarsa** biri âh iderdi / Bir oldu bunlaruñ derd-i neberdi
 4152 Görüp ser-müzesin **ağlardı** vâfir / Olurdi ‘ayn-ı ta‘ zîm ile nâzır
 4156 Şadâ-yı sūznâkin eyleyen gūş / Zârürî **ağlayup** olurdi bî-hūş
 4175 Dir idi **ağlayub** ey Mâh-ı Ken‘ân / Baña ayruksı derd oldu bu hicrân
 4661 Ziyâde **ağlamakdan** oldu a‘ mâ / Bizüm aḥvâlümüz işitse farzâ
 4819 Niyâzın bunlaruñ gūş itdi Yūsuf / Zârürî **ağladı** cūş itdi Yūsuf
 4821 Ölen oğlını **ağlar** âh ider mi / Ğamından bunları âgâh ider mi
 4833 Şabâḥdan aḥşama dek **ağladılar** / Döğündiler cigerler tağladılar
 4913 O demde **ağlamak** tutdı cihânı / Pür itdi nâleler kevn ü mekânı
 5010 Yağardı hâke berg-i verd-i handân / Şecerler **ağlar** idi şanasın kan
 5115 Kaçan dünyâya gelse **ağlar** etfâl / Güler aḥbâb u ensâbı be-her hâl
ağlaşmak [6] birlikte, karşılıklı ağlamak. <KUBBEALTI, ÖTS>
 715 Orada **ağlaşup** kavm u kabîle / Vedâ‘ eylerdi ol merd-i raḥîle
 1238 Sizünle söyleşelüm görışelüm / Birazcük **ağlaşalum** şorışalum
 2742 Anuñla **ağlaşurdi** yana yana / Ğam-ı Ya‘ kûbı eylerdi bahâne
 3990 Öñine iltiyâm ile varalar / Öñürdi **ağlaşalar** yalvaralar

- 4728 Girü efgân ü feryâd eylediler / Meh-i Ken'âna **ağlaşup** didiler
- 4757 Fiğânlar itdiler **ağlaşdılar** hem / Didiler Hâzret-i Ya' kûba ol dem
ağlatmak [4] ağlamasına yol açmak; üzmek, kederlendirmek. <TS, KUBBEALT>
- 1072 Ayırdı oğlını bey' itdi Ya' kûb / O miskîn dâye'yi **ağlatdı** Ya' kûb
- 1264 Göke ırgürdi feryâd u fiğânı / Bile **ağlatdı** halk-ı kârbânı
- 1942 Maḥabbet ehlini **ağlatma** her gâh / Esirge yıldızı düşküni ey mäh
- 4896 Dem-i vuşlatda şevk-ı iştiyâkı / Ziyâde **ağladur** ehl-i firâkı
ağmak [3] yukarıya doğru çıkmak, yükselmek. <YTS, KUBBEALT>
- 199 Şehâb-ı rahmet oldı göke **ağdı** / Hâkuñ ihsânı bārân gibi yağdı
- 2061 Şehâb-ı rif'ati eflâke **ağdı** / Kıpuma elçi bārân gibi yağdı
- 3226 Bulut gibi semâya âbı **ağdı** / Yaşı güz yağmurına döndi yağdı
ağnām [5] koyunlar, “ğanem”in çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 3028 Getür **ağnāmuñı** kıl baña teslīm / Getürme hâtıruña havf ile bīm
- 3032 Zeliḥâ bir süri **ağnāmı** fi'l-hâl / Şafâ-yı hâtır ile kıldı irsâl
- 3034 Sücüd itdi melekler gibi **ağnām** / Hemân âdem gibi kıldılar ikrām
- 3038 Nice gün itdi **ağnām** ile ârām / Zeliḥâ cânibinden oldı ibrām
- E2 Çemende gelle-i **ağnām**-ı cân / Yürürdi gökde san kim ebr-i nisân
âğüş [3] kucak. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 1686 Çü toğduñ anadan ey bedr-i kâmil / Benüm **âğüşum** oldı saña menzil
- 2111 Biri birinün **âğüşında** her şeb / Yaturlardı şabâḥa dek müretteb
âğüşa çekmek [1] kıcığa almak, sarılmak, göğsüne çekmek. <OŞK>
- 1086 **Çekerdi** Yūsufi **âğüş**-ı cāna / Olurdı kāküline desti şāne
ağyār [17] başkaları, yabancılar; rakipler, “ğayr”ın çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS>
- 318 Gün olur her soḡakdan yār u **ağyār** / Aḡarlar baḡr-i Nîle hār u ḡas-vār
- 587 O mekkāruñ aña kār itdi kārı / Ayırmaz kendüden **ağyār** yārı
- 1283 Didı ey Kādīye'l-Hācāt u Ġaffār / Beni rencide-ḡatır itdi **ağyār**
- 1585 Kāzındı levḡ-i dilden naḡş-ı **ağyār** / Hemân efkār-ı yār oldı aña kār
- 2218 Güler yüzi gibi **ağyārın** ol dem / Çekildi niçe dürlü türşiler hem
- 2252 Du' â itmekden ise baña **ağyār** / Yeg idi gelse düşnām eylese yār
- 2327 Kāzındı levḡ-i dilden naḡş-ı **ağyār** / Hemân gönlinde ḡaldı rüy-ı dildār
- 2340 Çekem ol gül-ı ızārı hār elinden / Alam bu âl ile **ağyār** elinden
- 2547 Aña 'ibri dilince şordı aḡbār / Haber dār olmadı bu sırdan **ağyār**
- 2717 Maḥabbet 'âleminde ḡalmaz **ağyār** / Gül-i bi-hār olur güyâ ki dildār

- 2788 Müşābihdür bu cāma ‘ışk-ı dildār / Komaz ādemde hergiz havf-i **ağyār**
 3100 Ne hāyil var arañuzda ne **ağyār** / İdersin bî-vesîle şöhet-i yār
 3630 Bulup **ağyārdan** hālî cihānı / Söze geldi Zeliḥānuñ zebānı
 4216 Kılurdu ehl-i zindānı ziyāfet / Olurdu yār için **ağyāra** ‘izzet
 4268 Girü Hāḫdan olur derdine tīmār / Araya istemez kim gire **ağyār**
 4374 Şabādan kesb ider bûy-ı nigārı / Sorar **ağyārdan** aḫbār-ı yārı
 5072 Ne ‘ālem guşşası ne derd-i dildār / Ne hicrān ḳorḫusı ne havf-i **ağyār**

āh [115] feryat, inilti; maddi ve manevi bir acıyı, ağrı, ıstırap, pişmanlık, esef, acıma, yanıp yakılma, ümitsizlik, beğenmeme vb. duyguları ifade eder. Divan şiirinde âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

- 56 Göñül ehl-i hevā ‘ömr ise kūtāh / Günāhum çokdur **āh** estağfiru’llāh
 472 İderdi ḫasretiyle nāle vü **āh** / Dir idi ey ‘ināyet ıssı Allāh
 508 Gelecek vaḳt irişdi gelmedi **āh** / Dirîḡā olmadum ḫālinden āḡāh
 639 Bulardan şādır olan şarşar-ı **āh** / ‘Adāvet āteşin arturdu nāḡāh
 699 Kişinüñ aşşı itmez dūd-ı **āhı** / İrişür emr-i taḳdîr-i İlāhî
 717 Derün-ı dilden āh itdi hemānā / O bād-ı **āh** ile şarşıldı dünyā
 743 Gözine ḳarşu mihr ü māh gibi / Çıḳup gitdi şabā-yı **āh** gibi
 890 Görür kim aḫşam oldu gelmez ol māh / Hemān oldu duḡān-ı **āha** hem-rāh
 916 Żarar ḳaşd eyleme aşluña her gāh / Yıḳar şāḡ-ı vücūdı şarşar-ı **āh**
 924 Dönüp şemşîre dūd-ı **āh**-ı Ya‘ ḳūb / Öñinde ditreşüp evlād-ı āşūb
 1011 Çıḳup gitmişdi dūd-ı **āh** gibi / Çemen gökin gezerken māh gibi
 1126 Düşinde Yūsufa duş oldu nāḡāh / Yaḳasın yırtup itdi nāle vü **āh**
 1281 Yetişdi **āh** ile Yūsuf ḳatāra / İrişdi bād-veş ol kühsāra
 1527 Meger bir gice dūd-ı **āh**-ı ‘uşşāḳ / Cihāna ṭoldı tārîk oldu āfāḳ
 1582 Niçe gün yatdı ol zıll-ı ilāhî / İrişdi göklere **āh**-ı siyāhı
 1586 Olup āheng-i **āhma** nevāsāz / Virürdi erḡanūn-ı ‘ışḳı āvāz
 1629 Żarūrî ḫāl olur derd ehli **āhı** / Çıḳar her āteşün dūd-ı siyāhı
 1700 Beni **āhum** eli girdāba şaldı / Benüm işüm hemān Allāha ḳaldı
 1737 Dehānuñ gibi ey **āh**-ı zemāne / Göñül virme vücūdı olmayana
 1756 Maḫabbet ehli farzā sevse māhı / Kemend olur çeker **āh**-ı siyāhı
 1828 İki taş aldı mihr ü māh gibi / Döḡündi taşra çıḳdı **āh** gibi
 1835 Ḳara baḫtından irdi zulmet-i ḡam / Şarındı **āhdan** destār-ı mātem
 1837 Dir idi olalum bu yolda hem-reng / İdelüm nāle ile **āha** āheng
 1889 Ṭotalum taḡ imiş bu cism-i bî-cān / Gider **āhum** duḡānın eyle dermān

- 1892 Olupdur himmetünle katı hasta / Nihâl-i kıddi **âhından** şikeste
- 1988 Niçe yıl çekdüğüñ derd ü ğam u **âh** / Saña bir günce gelmez *ya‘lemu’llâh*
- 1997 Oñarmış dâğınuñ tâze gülini / Tağıtmış düd-ı **âhı** sünbülünü
- 2256 Nesîm-i **âh** ile artur bu nârı / Görür gözümüz olsun her şerârı
- 2271 Sarâyında yüzün gösterse nâgâh / Kopard şevk ile yüz biñ sineden **âh**
- 2469 Vücûdı döndi güyâ bir ğubâra / İletdi bād-ı **âhı** küy-ı yâra
- 2710 İkide birde yâd eyler diyârın / Geçürür **âh** ile leyl ü nehârın
- 2725 ‘Adem kıpusıdur târîk ü hem teng / İşiden anı eyler **âha** âheng
- 2974 Derün-ı dilden itdi nâle vü **âh** / Çıkardı şundi ol taşvîri nâgâh
- 3048 İrişür dest-i düd-ı **âhı** yâra / Çeker cânı gibi anı kinâra
- 3084 Kâra geydürdi aña düd-ı **âhı** / Kızardı giryeden çeşm-i siyâhı
- 3149 Vücûdum döndi güyâ bir ğubâra / Getürdi bād-ı **âhum** küy-ı yâra
- 3174 Cünûmî fitnesi kıldurmasun baş / Şîrâr-ı nâr-ı **âhı** olmasun fâş
- 3216 Tedârikden kıalup ‘aqlın şaşırđı / Kemend-i **âhını** başdan aşırđı
- 3244 Zeliĥânuñ irince düd-ı **âhı** / Yaşardı Yûsufuñ çeşm-i siyâhı
- 3278 Olurđı iki sözünüñ biri **âh** / İderdi râz-ı pinhânından âĝâh
- 3329 Yel esdükke mişâl-i **âh**-ı ‘uşşâk / Yürekler gibi oynar idi evrâk
- 3331 Gülün yanında var zıll-ı siyâhı / Yolına geldi güyâ bülbül **âhı**
- 3536 Ne **âhuñ** ‘âleme ebr-i cefâdur / Ne gözün yaşı bārân-ı belâdur
- 3767 Çü altıncı ev oldu bezmgâhı / Kıpusın yapıdı ol dem bād-ı **âhı**
- 3782 Maĥabbet bād-ı **âhı** ĥâşıl eyler / Nihâl-i kıdd-i yârı mâyl eyler
- 3852 Kıaçan şîrâne çekse tîĝ-i **âhı** / Kıyar ma‘şûkına ‘ışk ehli ĝâhı
- 3866 ‘Azîze ĥarķ-ı ‘âde itdi ol ĥın / Şîrâr-ı nâr-ı **âhum** kıldı teskîn
- 3981 Fiĝân u **âhına** oldu bahâne / Urıldı ‘ışk atına tâziyâne
- 3999 Duĥân-ı **âhı** gibi ol perî-rû / Teveccüh itdi rûy-ı yâra toĝru
- 4142 Gicesin gündüz itdi nâr-ı **âhı** / Giderdi çihre-i şebden siyâhı
- 4212 Dirîĝâ çıkđı gitdi **âh** gibi / Toldı gözlerümden mâh gibi
- 4231 Olagör sâlik-i râh-ı İlâhî / Keser kıayd-ı cihânı tîĝ-i **âhı**
- 4347 Cihânda zâlim olana be-her ĥâl / Olur mazlûmuñ **âhı** tîĝ-i kıattâl
- 4348 Ğarîbüñ düd-ı **âhınuñ** şehâbı / Şakîye yaĝdurur berf-i ‘azâbı
- 4363 Felek farkına râh eylerdi **âhı** / Yaķardı nâr-ı **âhı** mihr ü mâhı
- 4371 Tağıldı **âhı** gibi yâr u hem-dem / Ferâmüş itdi anı ĥalk-ı ‘âlem
- 4376 Şuda gözlerdi ‘aksini o mâhuñ / Nihân oldu içinde düd-ı **âhuñ**
- 4515 Dilüm berg-i ĥazânuñ ‘aynı oldu / Deĥânum ĝoncası **âhumla** tldı

- 4608 Dütünler dütmeyüp odlar söyündi / Ocaqlar **āhsuz** ‘uşşāka döndi
 4707 Meh-i Ken‘ānı derd-i ḥasret aldı / Yürekler yakıcı **āhı** çoğaldı
 4790 Hāzer kıl eylerin derd ile bir āh / Yıkılur tahtuñ ol **āh** ile nāgāh
 4791 Sarāyuñ kubbesi beñzer ḥabāba / Varur bir bād-ı **āh** ile ḥarāba
 4825 Açılur bād-ı **āhından** niḳābı / Götürür aradan ebr-i ḥicābı
 4832 Bu āteş yakdı her beyt-i vücūdı / Duḥān-ı **āh** idi gūyā ki dūdı
 4879 Bulutlar gibidir üstür ḳatārı / Sürerdi şanki **āhı** rüzgārı
 5020 Duḥān-ı **āhına** ğarḳ oldu kühsār / Bu mâtemden şacını yoldı eşcār
 5040 Şu deñlü dūd-ı **āhı** oldu zāhir / Tumanlu tağlara döndi ekābir
 5164 Döner her medd-i memdūd ebr-i **āha** / Ḳonulmuş noḳtalar ḥāl-i siyāha

Aşağıdaki tanıkta “Kötülük cezasız kalmaz.” anlamındaki “Kimsenin ahı yerde kalmaz.” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

- 1084 ‘Ayāndur yerde ḳalmaz nāle vü **āh** / Ziyāde intikām ıssıdur Allāh
āh-ı ‘āşık [2] āşığın ahı. <BMS>

- 366 Çoğaldı **āh-ı ‘āşık** gibi ‘uşşāk / Pür oldu evliyā ile toḳuz tāk
 2410 Görenler görmeyenler aña müştāk / Çoğalmış **āh-ı ‘āşık** gibi ‘uşşāk
āh-ı āteşin [1] āşığın çektiği ateş gibi yakıcı yakıcı ah. <KANARI>
 4124 Ḳarañulukda ol yār-ı güzini / ‘Ayān eylerdi **āh-ı āteşini**
āh-ı mazlūm [1] zulüm görenin ahı. <BMS>

- 579 Ḳılıçlar gibi dūd-ı **āh-ı mazlūm** / Keser a‘dāyı eyler cümle ma‘dūm
āh-ı serd [7] soğuk ah, iç geçirme. <KANARI>

- 513 Ġaribāne yetimāne gezerdi / Yaḳardı ehl-i derdi **āh-ı serdi**
 973 Girü hengāme-i derd oldu peydā / Fiğān u **āh-ı serd** oldu hüveydā
 1121 Söze geldükçe artar sūz u derdi / Çoğaldur āteşini **āh-ı serdi**
 2456 Çoğalur yaşı artar **āh-ı serdi** / Başına gelmeyen bilmez bu derdi
 3551 Tıyurur genc-i ‘ışkı **āh-ı serdi** / Üşürür başına zenbūr-ı derdi
 3554 Sücūda vardı dāl-i derdi gibi / Perişān oldu **āh-ı serdi** gibi
 4752 Şebīh olduḳ duḥān-ı **āh-ı serde** / Ne gökde yirümüz vardur ne yirde

āh etmek/eylemek [20] feryat etmek, inlemek, şikayet etmek. <KANARI, KUBBEALT>

- 565 Virürken Yūsufi Ya‘ḳūba nāgāh / Kemer ğayb oldu didi **eyledi āh**
 785 Geh ağlar gāh zıḳru’llāh iderdi / Atasını añardı **āh iderdi**
 925 Atasınuñ öninde **itdiler āh** / Didiler Yūsufi ḳurd aldı nā-gāh
 1068 Ol anda **āh ider** bu bunda efgān / Ne müşkildür bir uğurdan iki ḳan

- 1520 Eger bir beyt oğmsa ‘ aşıkāne / Gönülden **āh iderdi** şadıkāne
 1645 Bir **āh itse** eger bir lāübālī / İderler aña yüz dūn iḥtimālī
 2567 İlini günini şorınca ol māh / Sözüni diñledi **āh itdi** nāgāh
 2284 Şokuldu bir qarı ortaya nāgāh / ‘ Aşāsına ṭayanup **eyledi āh**
 2722 Bir az göksin geçürdi **āh itdi** / Ğamından bunları āgāh itdi
 2855 Nişān-ı yāri gördi **eyledi āh** / Başından ‘ aklı gitdi düşdi nāgāh
 2924 Beni gördükçe derd ile **idüp āh** / Peşimān olasin elvara nāgāh
 3486 Bu istiğnāda ol **āh eylemekde** / Bu cevri itmekde ol ḥālin dimekte
 3780 Ölümlü ‘ aşık **āh itse** revādur / Teraḥḥum bābın açmağa şabādur
 3968 Kimi Yūsufdan ayrıldığı sâ‘at / Ziyāde acıdı **āh itdi** gāyet
 3978 Biri ağlarsa biri **āh iderdi** / Bir oldı bunların derd-i neberdi
 4583 Eger **āh itse** bir ‘ aşık cigerden / İñildiler kopardı ḥānelerden
 4648 Bir **āh itdi** ki şarşıldı semāvāt / Vücūdın bār-ı ğam itdi iki kat
 4764 Yıkıldı derd ile **āh itdi** Ya‘kūb / Gören şandı ki öldi gitdi Ya‘kūb
 4821 Ölen oğlını ağlar **āh ider** mi / Ğamından bunları āgāh ider mi
 5060 Çü dördünci gün oldı ṭurdu yirden / Yaḳasın yırtup **āh itdi** cigerden

āhını almak [1] birinin bedduasını almak. <KUBBEALTİ>

- 1939 Ölümlü ḥastanun **āhını alma** / Ne deñlü ise noḳşānına ḳalma

āh u enīn (feryād, fiğan, vāh, zār) [13] ağlama, inleme, feryat etme, sızlanma. <KANARI,

KUBBEALTİ>

- 929 Ḳodılar öñine pīrāhenini / Göke irgürdiler **āh u enīni**
 885 Ḳoyalum öñine pīrāhenini / Ḳılalum nāle vü **āh u enīni**
 991 Bu vech ile iderdi **āh u efgān** / Bu ḥāl ile olurdu zār u giryān
 1423 Ḥuzūrına irişmez oldı insān / Meger şavt u şadā-yı **āh u efgān**
 1624 Göke ṭutup yüzini ol perī-zād / Bu vech ile iderdi **āh u feryād**
 2269 Şoḳaḳlarda fiğanlar oldı bünyād / Uyumaz ehl-i Mışrı **āh u feryād**
 3220 İderdi miḥnet ile **āh u zārı** / Geçerdi ḥasret ile rüzigārı
 3514 Mekīn olmışdur eyvān-ı celāle / İrişmez aña illā **āh u nāle**
 3949 Eger vaşf olabilse ol perī-zād / Kesilmezdi cihāndan **āh u feryād**
 4161 Ne dem kim irse bir ‘ aşık vişāle / Yerinüp eyler **āh u nāle**
 4591 Muḥīṭ oldı aña ‘ ışk-ı İlāhī / Kesildi Yūsuf içün **āh u vāhı**
 4384 Fiğan eglence olur ‘ aşıkāna / Mecālī ḳalmadı **āh u fiğāna**
 4820 Didi n’eyler babañuz pīr-i fānī / Kesilmez mi daḥi **āh u fiğānı**

āḥar [3] başka, diğer, gayrı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

2755 Kişi bir derde olsa nāgehān tuş / İder bir kayd-ı **āḥarla** ferāmūş

2757 Zeliḥā kaydına oldu muḳayyed / Ḳuyūd-ı **āḥar** oldu cümle müsned

E5 Ğanemler oldu tesbīhūñ mişāli / Keser efkār-ı **āḥardan** ricālī

aḥbāb [5] dostlar, tanıdık kimseler, “ḥabīb”in çoğulu. Türkçede hem tekil hem de çoğul anlamda kullanılır. <KT, KO, KUBBEALTİ>

1196 Alup bir delvi ol ser-ḥayl-i **aḥbāb** / Hemān ol bürc-i āba etdi pertāb

1767 Benüm ḥālūmden **aḥbābum** ider ‘ār / Bürüdetle geçer bād-ı şehir-vār

4178 Günāhı bī-günāha itdüm isnād / Güler aḥvālūme **aḥbāb** u ezdād

4877 Develer cem‘ olup yüklendi esbāb / Öñine düşdiler ensāb u **aḥbāb**

5115 Ḳaçan dünyāya gelse ağlar eṭfāl / Güler **aḥbāb** u ensābı be-her ḥāl

aḥbār [12] haberler, ortada dönen söylentiler, “ḥaber”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

1424 Gel ey keşşāf-ı esrār-ı maḥabbet / Gel ey vaşşāf-ı **aḥbār**-ı ḥaḳīḳat

2547 Aña ‘ibrī dilince şordı **aḥbār** / Ḥaberdār olmadı bu sırdan aḡyār

3266 Bu dilden aña ta‘līm itdi dildār / Hezār **aḥbār**-ı esrār oldu izḥār

4217 Şorardı şorduḡı **aḥbārı** tekrār / İderdi niçe gün anuñla güftār

4225 Öñinde söyleseñ biñ dürlü **aḥbār** / Ḥaberdār olmayup itmezdi güftār

4374 Şabādan kesb ider büy-ı nigārı / Şorar aḡyārdan **aḥbār**-ı yārı

4391 Tōkınsa gūşına yārından **aḥbār** / Ḳılurdu sâ’ile mengūşın işār

4393 Aña irişdi ḥālī āḥir-i kār / Kime kim şorsa dildārından **aḥbār**

4784 Melālet virdi Ya‘ḳūba bu **aḥbār** / Celālī yüzlerini kıldı izḥār

4803 İrişdükçe ḥarāb-ābād-ı Mışra / Şoruñ **aḥbārını** evlād-ı Mışra

4897 İrişdi Yūsufa **aḥbār**-ı Ya‘ḳūb / Yirinden şıçradı gün gibi ol ḥūb

5058 Aña söylendi bu göynükli **aḥbār** / Mecālī ḳalmadı kim ide reftār

‘ahd [6] söz verme, yemin, ant. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2584 Bu resme eyledi ‘ahdini āḥir / Bu emr-i ḡāyib olmayınca ḥāzır

‘ahd şımaḳ [3] ahdini bozmak, sözünden dönmek. <KANARİ>

1138 Yine Yūsuf adın añar acırsın / Felek gibi dönersin ‘ahdi şırsın

1139 Şımazlar ‘ahdi şırlar la‘l-i nābı / İşitmezler ḥiṭāb-ı pür-‘itābı

2704 Zenūñ ‘ahdi şımuḳ ḳavli yalandur / Denī dünyā gibi nā-mihribāndur

‘ahd ü peymān [1] yemin, ant.

1137 Didi ey muḳtedā-yı ehl-i ‘irfān / Ḳanı ḳavl ü ḳarār u ‘ahd u peymān

‘ahd ü peymān etmek [1] sözleşmek, ahitleşmek. <KANARİ>

1118 Bu eşnâlarda **itdi** ‘**ahd ü peymân** / Meh-i Ken‘ân için olmaya giryân

âhen [1] demir. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

2450 İrağ olmağ ile âteşden **âhen** / Belürdür kendüyi olur mu‘ ayyen

âheng [7] seslerin düzgün oluşu, sedaların birbirine uygun bulunuşu; düzgünlük, uygunluk, intizam. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

âheng-i âh [1] ah sesi. <BMS>

1586 Olup **âheng-i âhma** nevāsâz / Virürdi erğanün-ı ‘ışkı âvâz

âheng etmek/eylemek/kılmak [6] uymak, uyum sağlamak. <KANARI>

1837 Dir idi olalum bu yolda hem-reng / **İdelüm** nâle ile âha **âheng**

2094 Al atlar nitekim çarğ-ı şafâk-reng / Qarâr itmez **ider** reftâra **âheng**

2197 Taralma gonca gibi olma dil-teng / Yürî şabr u sükûna **eyle âheng**

2725 ‘Adem kapusıdır târîk ü hem teng / İşiden anı **eyler** âha **âheng**

3975 Du‘ â-yı devletine açdılar leb / Nevâ-yı ‘özre **âheng** itdiler hep

4874 Olurken dâr-ı gâmda hâli dil-teng / Maqâm-ı zevk u şevka **kıldı âheng**

aḥibbâ [10] dostlar, ahablar, tanıdıklar, “ḥabīb”in çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

1524 **Aḥibbâ** semtine kılmaz nezâre / Gözi şehbâzı meyl itmez şikâra

1589 **Aḥibbâsına** bu hâli şorardı / Devâsuz derdine dermân arardı

1631 Ğam-ı a‘dâ vü teşnî‘-i **aḥibbâ** / İder gencîne-i idrâki yağma

2039 Olup ol gonca-i zanbağ güşâde / **Aḥibbâ** şevkını itdi ziyâde

2298 Meh-i rûze gibi kadre irişdüm / Bu cumhûr-ı **aḥibbâyâ** karışdum

2589 Segirdişdiler üstine **aḥibbâ** / Anı kaldurdılar yirden hemânâ

3935 Gözümüz sāyeñüzde nûr görsün / **Aḥibbâmuz** bizi mesrûr görsün

4056 **Aḥibbâ** gibi zencîrûñ fiğânı / Pür itdi ‘âlem-i kevn ü mekânı

4762 **Aḥibbânuñ** birin gönder muḥaşşal / Göz ile görsün itsün müşkilin ḥall

4892 Ḥabîbu’llâh ile ḥayl-ı **aḥibbâ** / Cemelde cismi dilde zıkr-i Mevlâ

âhir [49] son, sonraki, sondaki. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

85 Bu deryânuñ ki olmaz müşkili ḥall / İrişmez **âhirine** ‘aql-ı evvel

300 Bu efgân u bu feryâd ile **âhir** / Diyâr-ı Mısrâ gitmek oldu zâhir

367 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile **âhir** / Ḥalîle ‘izz ü devlet oldu zâhir

371 Bu mihmân-ḥânede olup müsâfir / Gülistân-ı cinâna gitdi **âhir**

416 Olur anlar yed-i kudret toğanı / Neye şalınsa **âhir** alur anı

581 İdenler ‘illet ile zindegânî / Virür miḥnetle **âhir** demde cânı

- 688 Tazarru‘ eyledi Ya‘ kûba vâfir / Dil ucuyla icâzet virdi **âhîr**
- 918 Şu dökmiş bahre bir idrâki kâşır / Tuz olmuş kaşığına gelmiş **âhîr**
- 1110 Aradı ol kemân-ebrûyî vâfir / Nişânın bulmadı kat kaldı **âhîr**
- 1231 Gelün şimden girü koyuñ nizâ‘ı / Sizüñle idelüm **âhîr** vedâ‘ı
- 1269 Kulumuzdur diyü şatdılar **âhîr** / Diyâr-ı ğurbete oldum müsâfir
- 1587 Esîr-i şâhid-i ğayb oldı nâgâh / Eridi geçdi güyâ **âhîr**-i mâh
- 1647 Gül-i ra‘ nâ gibi **âhîr** Zelîhâ / Açıldı kıldı esrârını ifşâ
- 2266 Komezlar sende ol rûh-ı revânı / Ecel gibi alurlar **âhîr** anı
- 2282 Cihân halkı başın ğavġâya şaldı / Mezâduñ **âhîri** ferdâya kaldı
- 2324 İştî Yûsufuñ vaşfını bir bir / Kulağdan ‘âşık oldı aña **âhîr**
- 2439 Çü Mâlik uğradı ibrâma vâfir / Yañıldı şatdı dildârını **âhîr**
- 2584 Bu resme eyledi ‘ahdini **âhîr** / Bu emr-i ġâyib olmayınca hâzır
- 2666 Oradan yolcılar uğradı **âhîr** / Kuyudan şu çekerken bir müsâfir
- 2834 Muhaşşal şan‘atında oldı mâhir / Diyâr-ı Çîni kodı gitdi **âhîr**
- 2844 Karârı kalmadı bir yirde **âhîr** / Diyâr-ı mağrîbe oldı müsâfir
- 2859 Nikâh itdiler **âhîr** bir birine / İrişdi ‘âşıkun cânı yirine
- 3469 Ferâmûş olur **âhîr** adı şanı / Belâsından ider hâlî cihânı
- 3725 Budur kôrķum ki fûrķat ola zâhir / Seni mahrûm ide bu hırşuñ **âhîr**
- 4088 Maħabbet ehli beñzer ol hilâle / İrer nokşân ile **âhîr** kemâle
- 4316 Karâr itdürmez anda bād-ı rahmet / Başından ref‘ olur **âhîr** bu zulmet
- 4476 Kâmişdan hânesine geldi **âhîr** / Öñine aldı aşnâmını bir bir
- 4532 Budur maķşûd-ı **âhîr** hâzretünde / Geçe bu ‘ömr-i bâķî ġidmetünde
- 4557 Uyarur tâli‘-i şem‘ini **âhîr** / Olur nûr-ı cemâl-i yâra nâzır
- 4618 Nuķûdı kalmadı anuñ ki herġiz / ‘Ayâlin şatdı **âhîr** kaldı ‘âciz
- 4737 Ezâlar idüp ol mażlûma vâfir / Kulumuzdur diyü şatdılar **âhîr**
- 4766 Başın kaldırdı **âhîr** şordı tekrâr / Bu töhmetten ziyâde eyledi ‘âr
- 4769 Didi ey ‘âlem-i esrâr-ı pinhân / Ĥayâtum **âhîrinde** kılma giryân
- 4932 Cihânda ġülse bir ġül olsa ġandân / Olur cem‘iyyeti **âhîr** perişân
- 5179 Ehâlî olmaya ‘aybına nâzır / Du‘â ile sözi ġatm ide **âhîr**

âhîr-i kâr [7] işin sonu, netice, sonuç.

- 694 Bileydün ne olısar **âhîr-i kâr** / Göreydün perde ardında neler var
- 733 Bedenden **âhîr-i kâr** ayrılır cân / Gerek biñ kerre ağzın yumsın insân
- 1074 Beni oğlumdan ayırdı bu nâcâr / Anı oğlından ayır **âhîr-i kâr**
- 3191 Hevâsına uyar evrâķ-ı eşcâr / Düşer boynı üzilür **âhîr-i kâr**

- 3805 Zihî lutf u ‘ināyet **āhîr-i kâr** / Belâdan şaķına üftâdesin yâr
 4393 Aña irişdi hâli **āhîr-i kâr** / Kime kim şorsa dildârından aḥbâr
 5122 Mezâr olur mekânun **āhîr-i kâr** / Gerekse gönünü geñ tût gerek tar

āhîr-i ‘ömr [1] ömrün sonu. <KUBBEALT>

- 5123 Bu nazm-ı gevher ü silk-i cevâhir / Olupdur **āhîr-i ‘ömrümde** āhîr

āhîr eylemek [1] bitirmek, tamam etmek, tamama erdirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4488 Firâķum gicesini **āhîr eyle** / Baña rûz-ı vişâli zâhir eyle

āhîr olmak [5] bitmek, tamamlanmak. <KANARI>

- 386 Çü **āhîr oldu** İshâķun zamânı / Dem-i ‘aşra irişdi şems-i cânı
 2863 Hikâyet **oldı** bu vech ile **āhîr** / Nigâra olmadı te’şîri zâhir
 4547 Şeb-i hicrânı anuñ **āhîr oldu** / Vişâli şubḥgâhı zâhir oldu
 4605 ‘Acûz-ı dehre kızlık zâhir oldu / Ğalâli her kişinüñ **āhîr oldu**
 5123 Bu nazm-ı gevher ü silk-i cevâhir / **Olupdur** āhîr-i ‘ömrümde **āhîr**

āhîret [2] insanların öldükten sonra erişeceği âlem, öbür dünya. İsrâfil’in Allah’ın emriyle kıyametin kopması için Sûr’a ilk defa üflemesinden ikinci defa üflemesine, daha sonra cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme kadar olan zaman veya Sûr’a ikinci kez üfürülüştten başlayıp, ebedi olarak devam edecek olan zamandır. <KT, KO, LN, DÎNİ KAVRAMLAR>

- 3537 Huzûruñ var bakâ-yı **āhîretde** / Sürûruñ var sarây-ı ‘âķibette
 5063 Bakâya **āhîret** sulḫânı gitmiş / Ğomış dünyâ-yı dünı rıḫlet itmiş

āhîrîn [1] sondakiler, sonrakiler, sonra gelenler, “āhîr”in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 4923 ‘Ulûm-ı evvelîn ü **āhîrînî** / Muḫîṭ olmuşdı idrâk-i güzîni

aḥkâm [1] hükümler, kanunlar, emirler, buyruklar, “ḥükûm”ün çoğulu. <KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

- 4287 Didiler bu düşe eḡḡâş u aḫlâm / Aña lâzım degül i’lâm-ı **aḥkâm**

aḫker [1] kül ile karışık ince kor, ateşli kül, ateş koru, kızıl ateş. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>

- 3496 Nücûm ile semânuñ yüzi töldı / Ser-â-ser **aḫker** ü ḫâkister oldu

aḫlâķ [2] insanının yaratılışında bulunan veya terbiye ile elde ettiği ruhsal veya zihni hâller, iyi ve kötü huylar, tabiat, “ḫulķ”un çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 2139 Laṭîf **aḫlâķile** zât-ı kerîmin / Şafâ-yı ḫâtırın ḫalb-i selîmin

aḥlāk-ı zemīme [1] kötülenecek huylar, kötü huylar.

357 İrişür ‘âlem-i ḳalb-i selīme / Gider cisminden **aḥlāk-ı zemīme**

aḥlām [1] rüyalar, hülyalar, uykuda görülen şeyler, “ḥulm”ün çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4287 Didiler bu düşe eḡḡāş u **aḥlām** / Aña lâzım degül i‘lām-ı aḥḳām

aḥmaḳ [2] akılsız, budala, kalın kafalı, sersem, şaşkın. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

4051 Olur **aḥmaḳlaruñ** aḥvāli ma‘zūr / Nisāsı ‘ayn-ı ta‘rīsin ider kūr

5105 Cehennem ehli kārın ol ki işler / Aña ‘āḳiller **aḥmaḳdur** dimişler

aḥmaḳān [1] ahmaklar, akılsızlar.

1912 Yazuklar baña kim bir ḳaç edānī / Ṭaḳarlar pāy-bend-i **aḥmaḳānı**

aḥmāl [4] yükler, ağır şeyler; ağırlık, “ḥıml”ın çoğulu. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1181 Yıkıldı yerlere aḥmāl ü eşḳāl / Cibāl itdi o şaḥrāyı bu **aḥmāl**

1260 Binüp bir üstür-i sermeste fi‘l-ḥāl / Çekildi yola ṭaḡlar gibi **aḥmāl**

aḥmāl ü eşḳāl [2] ağır yükler, ağırlıklar, eşya. <KANARİ>

1181 Yıkıldı yerlere **aḥmāl ü eşḳāl** / Cibāl itdi o şaḥrāyı bu **aḥmāl**

4672 Varuñ **aḥmālūñüz eşḳālūñüzle** / Gelūñüz şıḥḥat-i aḳvālūñüzle

Aḥmed [1] çok övülmüş, pek methedilmiş. Hz. Muhammed’in isimlerindendir. Hz. Peygamber’in Kur’an’da zikredilen isimleri “Ahmed” ve “Muhammed”tir. Her iki isim de “övülmüş” demektir. Hz. Peygamber fiilleri, sözleri ve ahlakı ve davranışlarıyla övüldüğü için “Muhammed” kendisinden önceki peygamber ve insanlardan daha çok övüldüğü için “Ahmed” ismi ile nitelenmiştir. <KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

224 Elif-veş **Aḥmedūñ** yār-ı ḳadīmi / Ser-i a‘yān u aşḥābuñ ‘azīmi

aḥmer [4] kırmızı, kızıl. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

769 Ayağı gül gibi çāk oldı yer yer / Aḳardı ḳara yire ḥūn-ı **aḥmer**

1802 Kemāl-i luṭf ile ey verd-i **aḥmer** / Vücūduñ āl-i İbrāhīme beñzer

2785 Budur bāḡ-ı vefāda verd-i **aḥmer** / Nigāruñ ‘ayn-ı ḥūnīnine beñzer

3959 Boyandı ḳan ile nārenc-i aşfar / Ḳızardı oldı gūyā sīb-i **aḥmer**

aḥsen [5] daha güzel, pek güzel, en güzel. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2348 Şanurdı kendüyi Yūsufdan **aḥsen** / Ḥaberdār olmadılar geldüğinden

2601 Didi ḥālümde ḳo ey merd-i **aḥsen** / Beni ‘avḳ eyleme Ḥaḳ cānibinden

4296 Hemān-dem **aḥsen**-i vech ile Yūsuf / Düşin ta‘bīr itdi bī-tevaḳḳuf

4619 Bu oldı ba‘zısına **aḥsen**-i rāy / Şatardı nefsinı alurdı buḡday

aḥsenü'l-ḥāl [1] hâllerin en güzeli.

2017 Nihâl-i kıddi oldu ḥayra meyyâl / Aña ḥâl oldu cümle **aḥsenü'l-ḥāl**

aḥsent [1] iyi yaptın!, aferin!, bravo!, övgüler sana, aferin sana. <KANARI, KUBBEALTİ>

4848 Hıṣâl-ı Yūsufa **aḥsent** ü şâbâş / Ki râzî oldu andan her qarındaş

aḥşam [5] akşam, güneşin batma zamanı, günün sonu. <YTS, TS, KUBBEALTİ>

1590 Kaçan ola diyü **aḥşam** zamânı / İverdi cânı artardı figânı

4833 Şabâḥdan **aḥsama** dek ağladılar / Dögündiler cigerler tağladılar

aḥşam olmak [3] güneş batarak gün sona ermek; akşam vakti yaklaşmak.

890 Görür kim **aḥşam oldu** gelmez ol mâh / Hemân oldu duḥân-ı âha hem-râh

971 Sükûna vardı tâ kim **oldı aḥşam** / Firâḳ-ı Yūsuf itdi rûzını şâm

2773 Güneş tölindi nâgeh **aḥşam oldu** / Felek ḥumḥânesi şem' ile töldi

aḥşamlamak [1] gecelemek, geceyi bir yerde geçirmek; bütün günü bir yerde veya bir işte geçirerek akşama erişmek, akşamı bulmak. <YTS, TS, KUBBEALTİ>

2521 Müdâm **aḥşamlar** idi ol kamerle / Uyudurdu güzel efsânelerle

aḥter [4] yıldız [*mec.*] baht, talih. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

316 Cıda atsa oyunda her kamer-fer / Atılır yire gökden şanki **aḥter**

555 Gerek sende gerekse bende olsun / Murâduñ **aḥteri** tâbende olsun

891. Çıkub bir tağa ol mihr-i münevver / Yola dikdi gözün mânend-i **aḥter**

3836 Gül-i ter gibi ruḥsârûñ ter olmuş / Yüzüñ bedri ser-â-ser **aḥter** olmuş

aḥterân [1] yıldızlar. <LN, KANARI, ÖTS>

3952 Bu cumḥurûñ vücûdı **aḥterânı** / Güneş yüzinden oldu cümle fânî

âhû [4] ceylan, geyik, karaca. Güzel gözlü, güzel kokulu ve ürkek olması açısından sevgiliye benzetilir. Vahşetlerinden, güç avlanmalarından kinaye olarak haşin dilberlere ahu denilir. Gözlerinin iri ve siyah oluşu sevgilinin gözünü hatırlatır. <KT, KO, LN, AÇDŞS, ADŞS, TDEK>

391 Eyitdi ḥâtırum ey mâh-manzar / Şikâr **âhûsınuñ** biryânın ister

1557 Geyer müşkî kabâ ol çeşmi **âhû** / Zemâne 'ışk u müşki ile memlû

2092 Hem iki yüz semend-i 'anberîn-mû / Revişde bād şeklâ hem-çü **âhû**

âhû-mizâc [1] ceylan mizaçlı.

3880 Enîs idinme her **âhû-mizâcı** / Ki olmaz derdinüñ aşlâ 'ilâcı

aḥvāl [24] olup bitenler, durumlar, hâller, “hâl”ın çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL,

KUBBEALT>

- 408 Çü ma‘lûm oldu İshâka bu **aḥvāl** / Yidi anuñ da biryânını fi‘l-hâl
 1178 Ḥakīm-i lâ-yezâlûndür taşarruf / Bilinmez hikmet-i **aḥvāl**-i Yūsuf
 1422 Taşavvuf râzı gibi oldu mekzûm / Niçe gün olmadı **aḥvālî** ma‘lûm
 1668 Olur mı gülşenüñ **aḥvālî** muhtel / Şitâdan irmese aña şovuḡ el
 1822 Tefekkür itdi yâr-ı âşinâyı / Olan **aḥvālî** geçmiş mâcerâyı
 2033 Zelîḥaya bu **aḥvāl** oldu i‘lâm / Atası şâh-ı mağrib itdi ibrâm
 2612 Ser-â-ser cümle istifsâr kıldı / Bu yirüñ ḥaylî **aḥvālîni** bildi
 2613 Senüñ **aḥvālûñi** benden işitdi / Gözi yaş ile tıldı ‘aqlı gitdi
 2655 Ğamuñ benden nihân itme ‘ayân it / Baña her gizlü **aḥvālûñ** beyân it
 3384 Kıparsa kendüden aḡdâm-ı iḡdâm / Kılûñ el virmeden **aḥvālî** i‘lâm
 3854 Ziyâde mest ü medhûş olsa ‘âşık / Olur **aḥvālî** cümle nâ-muvâfık
 4051 Olur aḡmaḡlaruñ **aḥvālî** ma‘zûr / Nisâsı ‘ayn-ı ta‘rîsin ider kûr
 4178 Günâhı bî-günâha itdüm isnâd / Güler **aḥvâlûme** aḡbâb u ezdâd
 4258 Benüm **aḥvâlûmi** i‘lâm eyle / Beni kurtarmaḡa iḡdâm eyle
 4343 Bilüp **aḥvâl**-i kâr-ı rûzgârı / Niçe yıl çekdiler bu intizârı
 4647 Bu **aḥvâle** ki Yūsuf vâḡıf oldu / Şehâb-ı dîdesi yaş ile tıldı
 4661 Ziyâde ağlamaḡdan oldu a‘mâ / Bizüm **aḥvâlûmüz** işitse farzâ
 4667 Tefekkür eyledi **aḥvālî** Yūsuf / İşitdi sözlerin itdi tevaḡḡuf
 4730 Budur **aḥvâlûmüz** iden müşevveş / Yüzümüz yire düşürdi şabâ-veş
 4760 Bize ol soñra koşduḡuñ birâder / Uḡurluḡ itdi **aḥvālî** mükedder
 4772 Bulutlar gibi **aḥvâlûm** perişân / Bir iken iki oldu derd-i hicrân
 4911 Biri birine şarmaşdı görışdi / Belâ-yı fûrḡat **aḥvâlî** şorışdı
 5074 Bu **aḥvâl** ile naḡl itdi Zelîḡa / ‘Aleyhâ raḡmetu’llâhi ta‘âlâ

aḥvâl-i cihân [1] dünyanın hâlleri.

- 4083 Tefekkür eyle **aḥvâl-i cihânı** / Buña aşşı olur anuñ ziyânı

aḡyâr [2] hayrı çok kimseler, fazilet ve kemal sahipleri, “ḡayyır”ın çoğulu. <KT, KO,

CŪDÎ, KUBBEALT>

- 819 Ḥasûd egri olur dâl-i ḡased-vâr / Anı ḡoḡruldımaḡ tenbîh-i **aḡyâr**
 3760 Tehî ḡalmaz cihânda dest-i cerrâr / Bu işden ḡaḡḡuñ **aḡyârı** ider ‘âr

aḥzān [11] gamlar, kederler, sıkıntılar, “hüzün”ün çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

Tanıklarda “hüzünler evi” anlamında “beyt-i aḥzān” ve “külbe-i aḥzān” tamlamaları kullanılmıştır (*bk.* külbe-i aḥzān).

- 16 Hemîşe külbe-i **aḥzān**-ı cânı / Münevver itsün ol şem‘ün zebânı
 25 Benüm her beytümü kıl beyt-i **aḥzān** / Gören yārān ola giryān u nālān
 293 Çü itdüm Şāmdan Ken‘ānı menzil / Mekānum Beyt-i **Aḥzān** oldı bir yıl
 883 Sürelüm gönleginüñ nişfına kan / İdelüm beyt-i **aḥzānında** efgān
 1789 Sarāyum külbe-i **aḥzāna** döndi / Vücūdum ḥāne-i vîrāna döndi
 2582 Bir ev yaptı ki anda ola giryān / Kōdı adını anuñ Beyt-i **Aḥzān**
 2597 Dünüñ nişfinda ḥaylî menzil aldı / İrişdi Külbe-i **Aḥzāna** geldi
 2625 Daḥi bundan öñürdi oldı bir ḥāl / Derildi Külbe-i **Aḥzāna** eṭfāl
 4113 Sarāyın Külbe-i **Aḥzān** idindi / Mekānın cânına zindān idindi
 4756 Bu iḥvān-ı cefā Ken‘āna geldi / Şeḥerden Külbe-i **Aḥzāna** geldi
 4885 Vedā‘ itdi anuñla ehl-i Ken‘ān / Derildi Külbe-i **Aḥzāna** giryān

aḳ [26] kar, süt gibi şeylerin rengi, beyaz, “kara” ve “siyah” karşıtı. <KT, TS,

KUBBEALTİ>

- 272 ‘İzārı müyü olmış **aḳ** u berrāḳ / Nitekim şa‘şa‘ ayla mihr-i āfāk
 432 Şeḥer şāmuñ k̄ara şālını aldı / Zemīn egnine bir **aḳ** cāme şaldı
 763 Kızıl itdi kimisi **aḳ** gülünü / Kulaḡın burdı yoldı sünbülünü
 1377 Geyince Ka‘be-veş k̄ara libāsı / Dönerdi tañ yerine **aḳ** ridāsı
 1480 Gözi kaşı k̄ara vü çihresi **aḳ** / Teni billūr gibi **aḳ** u berrāḳ
 1511 Gün olurdu ki **aḳ** ata binerdi / Şeḥāb üstinde ḥurşīde dönerdi
 2069 Daḥi hem gökde **aḳ** yıldız mişālî / Niçe biñ lülû-yı ter k̄adri ‘ālî
 2083 Kimi şarı kimi k̄ara kimi **aḳ** / Nāzarda her biri şeffāf u berrāḳ
 2093 Kır atlar bir aḳar ırmaḡa beñzer / **Aḳ** atlar şanki k̄arlu ṭaḡa beñzer
 2108 Yürür gönlekçek olmış sīm-tenler / Açılur sebze de **aḳ** yāsemenler
 2534 **Aḳ** atlaslarla **aḳ** ata binerdi / Açılmış şāḡ-ı bādāma dönerdi
 2540 Yüzi fark olmaz idi **aḳ** şaḳaldan / Şu‘ā‘ ile nitekim şem‘-i rūşen
 2882 Düşürme cânunuñ ḥavf ü hirāsa / Leke ṭoḡunmasun bu **aḳ** libāsa
 3493 Güneş bir **aḳ** kebüter gibi indi / Gicenüñ büm-ı şūmindan uşandı
 3498 Çıkarıdı kāyinātuñ **aḳ** libāsın / Geyürdi bir k̄ara mātem pelāsın
 4366 Dönüp **aḳ** cāmeye şacı k̄arası / Sefīd oldı aña mātem libāsı
 4858 Revān oldı ṭarīḳa ḥurrem ü şād / Götürdi şanki **aḳ** gül yapraḡın bād

- 4901 Kiminüñ **aķ** şaķal düşmiş yüzine / ‘ İmād-ı nūr olmuş қаşr-ı dīne
 4906 Turur **aķlarla** nisvān-ı gül-endām / Açılmış şanasın eşcār-ı bādām
 5013 Bulutlarla pūr oldı kūh-ı ‘ ālī / Yolardı **aķ** saçını dehr zālī
 5039 Yolup **aķ** saçını pīrān-ı irşād / Bulutlar gibi kıldı anda feryād

Aķ aķça kara gün için [1] Çalışarak kazanılan para, dar zamanda insanı sıkıntıdan kurtarır. Atasözündeki “ak aķça” tabiri eskiden gümüş para yerine halk arasında kullanılan bir tabir, gümüş sikke, para” anlamına gelmektedir. <AKSOY, ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 3655 Ehālī sözde şekerler yimişler / **Aķ aķça kara gün için** dimişler

aķ sancak [2] Osmanlılarda saltanat alameti. Selçuklu hükümdarı Sultan Alaaddin tarafından Osman Gazi’ye sancak beyliği alameti olmak üzere gönderilen sancağın “ak sancak” olduğuna dair bir kanaat vardır. Hilafetin Osmanlılara geçmesinden itibaren “Mukaddes Emanetler” ile beraber İstanbul’a intikal eden Hz. Muhammed’in Ukab adlı sancağından parçalar “Sancak-ı Şerif”e eklenerek sancağın manevi boyutu daha da bir derinlik kazanmıştır. Mahfazasının yeşil olduğu düşünülmektedir. <OŞK>

- 259 Anuñ **aķ sancağı** şems-i duḥādur / Ki yirden göke dek nūr u ziyādur
 3462 Mişālī yok cihānda ol benānuñ / Meger **aķ sancağıdır** enbiyānuñ

aķar şu/ırmaķ [15] belli bir yatak içinde, eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan su. <TS, KUBBEALTI>

- 654 Belürse şavt-ı bülbül den nişāne / **Aķar şular** aña eyler terāne
 1029 **Aķar şu** gibi eyleñ yoluñuz pāk / Ayağına düşüñüz niteki ḥāk
 1274 Benem gülzār-ı dehrüñ ‘ andelībi / **Aķar şu** gibi oldum yer ġarībi
 1613 **Aķar şu** gibi söylerdi yabana / Belā sāzına eylerdi terāne
 1759 **Aķar şu** gibi taşlarla dögündi / Şikāyet eyledi yandı göyündi
 1991 Gider **aķar şular** gibi cününü / Koma tağlar gibi şabr u sūkūnı
 2038 Taşı kāfūr içi ‘ anberle memlū / Şafā virür dile şankim **aķar şu**
 2093 Kır atlar bir **aķar ırmağa** beñzer / Aķ atlar şanki қарлу таға beñzer
 3311 Eline Yūsufuñ göñlini aldı / **Aķar şu** gibi bir ḥōş bāğa şaldı
 3600 Kemer-bendi tolanmış ol miyānı / **Aķar şu** nitekim serv-i revānı
 3953 Baķan dīdār-ı sulṭān-ı baķāyı / **Aķar şu** gibi çāk itdi yaķayı
 4417 **Aķar şu** gibi olurdı revāne / Velī bī-zaḥm-ı mār-ı tāziyāne
 4452 **Aķar şu** gibi gerçi çok sürinür / Şoñ ucı yār dīdārı görinür
 4818 **Aķar şu** gibi olduķ yir ġarībi / Yirindürme bu iḥvān-ı ḥasībi
 5114 Yüze gelmez **aķar şunuñ** ḥabābı / Kesilmez ıztırāb u inķılābı

akça [3] eskiden kullanılmış küçük gümüş sikke, pul; nakit, para, zenginlik. “Ak” kelimesinden türetilen “akça” kelimesi “beyaz sikke” anlamına gelmektedir. Osmanlı padişahları tarafından farklı nitelikte akçalar bastırılmıştır. Osmanlı’nın son dönemlerine kadar kullanılmıştır. <KT, OTDTS, TDEK, KUBBEALT>

3655 Ehālī sözde şekerler yimişler / Ak **akça** kara gün için dimişler

4674 Az **akça** virdiler vâfir gâle / Toyurdu gözlerin zâd u nevâle

Divan edebiyatında gözyaşı renk, şekil, değersiz oluş ve saçılma özelliği bakımlarından dolayı akçaya benzetilir. <TDEK>

2680 İlün gözi yaşıdur **akça** vü mâl / Olur mı âdem olan aña meyyâl

‘**akd** [2] düğümlleme, bağlama. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

‘**akd-i nikâh** [1] evlenme sözleşmesi, nikah.

4538 Felekde oldı vaşlı iftitâhı / Okındı hıbe-i ‘**akd-i nikâhı**

‘**akdü’l-lisân** [1] dil bağı. <OŞK>

3073 Tutulmaz ‘âşıkun bir dem zebânı / Ecel ola meger ‘**akdü’l-lisânı**

akdâm [2] ayaklar, “kadem”in çoğulu. <LN, OTAL, CÜDÎ, KANARI>

2953 Bu derbendi geçemez merd-i vehhâm / Bu meydâna gerek **akdâm**-ı ikdâm

3384 Kıparsa kendüden **akdâm**-ı ikdâm / Kılun el virmeden ahvâli i‘lâm

‘**akıbet** [4] son, ahir, nihayet, netice, en sonunda. <KT, KO, LN, OTAL>

2239 Bu işden ‘**akıbet** itdi ferâgat / İderdi sâde pehlûya kanâ‘at

3537 Huzûrun var bakâ-yı âhiretde / Sürûrun var sarây-ı ‘**akıbette**

4840 Şakîler zôr-ı bâzûya tayanur / İşinden ‘**akıbet** kendü utanur

5002 Murûr-ı şubh u şâmı gözler idi / Ne ola ‘**akıbet** hâlüm dir idi

‘**akılsuz** [1] baygın, bihuş. <YTS, ÖTS>

5059 Bırakdı sâye-veş kendüyi nâgâh / ‘**Akılsuz** yatdı yirde üç gün ol mäh

akışmak [1] hep birlikte bir yöne doğru topluca yürümek, sel gibi akmak, birikmek, üşüşmek. <YTS, ÖTS>

909 Yayıldı mülk-i Ken‘âna bu tûfân / **Akışdı** geldi deryâ gibi insân

akıtmak [14]

1. akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek. <TS, KUBBEALT>

53 Bizi ta‘zîr bi‘l-ihsân eyle / **Akıtmı** yaşumuz hândân eyle

160 **Akıtdı** çeşmeler barmaqlarından / Nitekim şa‘ şa‘ ayla şems-i rûşen

894 Eline her biri alup iki taş / Döginür gözlerinden **akıdur** yaş

- 897 Yerinden taşlar kaldırdı başın / **Akıtdı** guşşasından gözi yaşın
 1286 **Akıtdı** kanlu yaşın iki gözden / Teveccüh eyledi Hakk'a bu yüzden
 2142 **Akıtdı** şu gibi Şamî gülâbı / Şulandı cümleten Mısrûn türâbı
 2588 İki gözden **akıtdı** hün-ı gülgün / Birisi Nîl oldu biri Ceyhün
 3356 Zeliḥâ gelse cem' olsa cevârî / **Akıtmazdı** o havza mâ'-i cârî
 3740 Sürüp ol serv öninde yire rüyı / **Akıtdı** gülşen-i rüyına cüyı
 3743 Çekilme tığ-i âteşbâr gibi / **Akıtma** yaşımı enhâr gibi
 3750 **Akıtma** yaşımı cânım acıtma / Kapuñda derd ile dermânde itme
 4001 Gözümden yaş **akıtmak** oldu kârum / Döküldi âb-ı rüyum gitdi 'ârum
 4792 Kuru bühtân ile yaşım **akıtma** / Halâş it oğlumu cânım acıtma

2. akın akın çekmek, celbetmek. <YTS>

- 775 Bizi kor saña eyler iltifâtı / **Akıtduñ** kendüñe hep kâyinâtı
 'âkil [12] akıllı, uslu, akıl sahibi. [tas.] dünyevi arzular tuzağına düşmeyen. <KT, KO, LN, TTS>

- 379 Haṭâdur kâmile keşret belâsı / Devâdur 'âkile vahdet şafâsı
 448 Çü toğdı anadan ol tıfl-ı 'âkil / Bir ay içinde oldu bedr-i kâmil
 938 Ne 'âkil kurd imiş ol gürk-i seffâk / Yimiş pîrâhenini itmemiş çâk
 1331 O demde Mâlik-i dâñâ vü 'âkil / Meh-i Ken'ânı itdi Nîle vâşıl
 1488 Gözi Mirrîḥi kılmış Kavsî menzil / Şaçını sünbüle beñzetti 'âkil
 1736 Düşüñde gördüğüñe olma mâyıl / Baḳâsuz naḳşa baḳmaz 'ayn-ı 'âkil
 1799 Seni 'âkil beni dîvâne itdi / Seni şem' ü beni pervâne itdi
 3236 Fenâ ehli o dem uğrar belâya / Ki gönül vire 'âkil dîlrübâya
 3758 O zevka nâzır olmaz 'ayn-ı 'âkil / Ki zulm ü ḡaflet ile ḥâşıl
 4666 Cemî'-i fende mâhirdür o ferzend / Olupdur 'âkil u dâñâ vü ḥörsend
 5101 Şaḳın bilmezlik ile ḳalma câhil / Ölümi ihtiyâr eyler mi 'âkil
 5105 Cehennem ehli kârın ol ki işler / Aña 'âkîller aḥmaḳdur dimişler

'âkilâne [1] akıllı kimseye yakışır surette, akıllıcasına. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 5104 Budur 'âlemde vaz'-ı 'âkilâne / Tarîḳat yollarına ol revâne

'akl [50] düşünme ve anlama melekesi, akıl, us. Akıl, Allah'ın insan bedenine öz olarak yerleştirdiği ruhani bir cevher olup hak ile batılı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini vs. ayırt etmeye yarar. <KT, KO, LN, ADŞS, YTS, KUBBEALTİ>

- 41 Başumda 'ayn-ı 'aklı dūr-bîn et / Şühüdum 'ışk ile 'ayn'el-yakîn et
 74 Ne bilsün ḥâdiş olanlar ḳadîmî / O bâḡa varamaz 'akluñ nesîmî

- 143 Hicâb-ı ‘ayn-ı ‘aqlı oldı mey-i nâb / Anuñçün eyledi merdûd-ı aşhâb
- 907 Girü geldi çü ‘aqlı kârbânı / Görür yanında yok cân-ı cihânı
- 934 Yerine geldi çünkim ‘aqlı u idrâk / Yağası çâk ü gönli gözi nemnâk
- 1372 Cevâb-ı sırr-ı la‘li mâ ‘arefnâk / Boyı vaşında kâşır ‘aqlı u idrâk
- 1417 Bağanuñ olur idi ‘aqlı zâyil / Cemâlin görmege olmazdı kâbil
- 1548 Görinse gün gibi hândân u mesrûr / Bağanuñ ‘ayn-ı ‘aqlından gider nûr
- 1560 Yiri olmuş sipihri-i ‘izzet ü nâz / Hümâ-yı ‘aqlı ider yanında pervâz
- 1706 Ziyâ-yı ‘ayn-ı ‘aqlı itdi zâyil / Degüldür vâkı‘ am ta‘bire kâbil
- 1748 Ser-i ‘âşıkdadur ‘aqluñ tamâmı / Ne var dîvâne şansa ‘ayn-ı ‘âmî
- 1787 Yanuñda müşkil işler olur âsân / Perîşân etme ‘aqlum ey perî-şân
- 1913 Kemâl-i ‘aqlumı itmezler idrâk / Cününü var diyü eylerler imsâk
- 1914 İderler ‘aqlı yâr olanı maḥzûn / Şanur halkuñ sefîhi anı mecnûn
- 2316 Ruḥ-ı rengini bir câm-ı maḥabbet / Ki eyler hânümân-ı ‘aqlı gâret
- 2394 Bu râyı ‘ayn-ı ‘aqlı itmez nazargâh / Hemân abdâl-ı ‘ışkuñdur bu dergâh
- 2578 Kuvâsına irişdi za‘f-ı hicrân / Yetişdi cevher-i ‘aqlına nokşân
- 2688 Anuñ kim ‘aqlı vardur hemçü ‘Ankâ / Oturur kâf-ı kurbıyyetde tenhâ
- 2899 Hücûm itdi anuñ vecd ile hâli / İrişdi mihr-i ‘aqlınuñ zevâli
- 2960 İder esrâr-ı ‘ışkı halkı hayrân / Virür bedr-i tamâmı ‘aqla nokşân
- 3001 Bu fûrkat bir vişâl-i ma‘nevîdür / Bunı ol bildi kim ‘aqlı kavîdür
- 3448 İder efkârı ‘ayn-ı ‘aqlı bî-nûr / Süleymânıñ ne bilsün hâlini mûr
- 3690 Ser ü pâyı bu yolda güy u çevgân / Dili âvâre murğ-ı ‘aqlı perrân
- 3733 Bu meyle câme-i ‘aqlın iden çâk / Vişâli ‘âlemini itmez idrâk
- 3840 İdüp nokşân-ı ‘aqlın ‘âleme fâş / Didi bu bende-i güstâḥ u evbâş
- 3950 Zenân-ı Mısrı hep bî-hûş itdi / Olanca ‘aqlı u idrâkin tağıtdı
- 4027 Ricâle halka-i bezm-i elemdür / Hümâ-yı ‘aqlı u dîne dâm-ı gâmdur
- 4126 Güneş gibi vücûdî pür-harâret / İrişdi hâne-i ‘aqlına gâret
- 4372 Yüzinden âşınâlar nefret itdi / Kõdı idrâk ü ‘aqlı gibi gitdi
- 4379 Sözinde yok nişân-ı ‘aqlı u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i hayret
- 4388 Tağıldı ‘aqlı u fikri ‘ırzı şındı / Niçe günler bu hâl ile geçindi
- 4919 Gehî ‘ilm-i ledûn râzın açardı / Sipihri ‘aqlı şebbâzı geçerdı
- 4972 Göke Cibrîl-i ‘aqlı itdi pervâz / Açıldı nergisine gülşen-i râz
- 5062 Ne gördi gördi kalmış ferd ü tenhâ / Ne ‘aqlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ
- 5097 Kemâl-i devlet ile olma hândân / İrer bedr-i tamâm-ı ‘aqla nokşân
- E20 Kõdı tenhâ anı ‘aqlı ü dil ü cân / Meh-i Ken‘âna uydı gitdi ol ân

‘**aql-ı evvel** [2] yaratılıştan olan akıl. Mutasavvıflara göre Allah’tan ilk zuhur eden varlık “‘aql-ı evvel”dir. Yokluğun karanlığı ile varlığın aydınlığı arasında ilk çizgi ve yaratılanlar âleminin ufkunda öncelikle beliren bu ilk akıldır. Bu kavramı farklı şekillerde değerlendirenler de olmuştur. Buna göre sadece görülebilen âlemi kavrayabilen sıradan insanların aklı “‘aql-ı ma‘âş” (cüzi akıl), irfana dayanan ve bu âlemin ötesini de görebilen filozof ve bilginlerin aklı “‘aql-ı me‘âd” (uzağı gören akıl), misal ve ruhlar âlemini görebilen peygamber ve velilerin aklı ise “‘aql-ı evvel” olarak nitelendirilir. <OTAL, OŞK>

85 Bu deryānuñ ki olmaz müşkili hāl / İrişmez âhırine ‘**aql-ı evvel**

1747 Bu menzil ‘**aql-ı evvel** menzildir / Bu dil ‘âlemde ehl-i dil dilidir

‘**aql-ı kâmil** [1] olgun olan insanların aklı. <KANAR>

192 Ne fikr itse olurdu aña vâsıl / Mişâl-i şâhbâz-ı ‘**aql-ı kâmil**

‘**aqlı başından gitmek** [3] şaşırarak, kendini kaybetmek. <ÖTS>

904 **Başından ‘aqlı gitdi** kaldı hayrân / Sürûrünün sarâyı oldu virân

1845 Devâdan cismi bî-dermân kaldı / **Başından ‘aqlı gitdi** hayret aldı

2855 Nişân-ı yârı gördi eyledi âh / **Başından ‘aqlı gitdi** düşdi nâgâh

‘**aqlı gitmek** [2] şaşırarak. <ÖTS>

2603 Beni vahdet şarâbı mest idüpdür / Karârım kalmayup ‘**aqlum gidüpdür**

2613 Senüñ ahvâlünü benden işitdi / Gözi yaş ile tıldı ‘**aqlı gitdi**

‘**aqlı şaşmak** [4] düşünemez duruma gelmek.

1574 Kemâl-i hayretinden ‘**aqlı şaşdı** / Yaşının seyli deryâya ulaştı

1760 Bu sevdâ ile ‘**aqlımı şaşurdu** / Der ü divârı ile söyleşürdi

2409 Görenüñ görmeyenüñ ‘**aqlı şaşmış** / Maḥabbet bahri taşmış başdan aşmış

3216 Tedârikden kalup ‘**aqlım şaşırdu** / Kemend-i âhını başdan aşırdu

‘**aqlımı almak** [2] düşünemez aklını kullanamaz duruma getirmek, çok korkutmak, çok heyecanlandırmak, şaşkına çevirmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

2887 Vücûdî bahr-i işka tıldı kaldı / Tecellî ‘âlemi ‘**aqlımı aldı**

3610 O gün rûz-ı kıyâmet gibi geldi / Celâl ü heybeti ‘**aqlımı aldı**

aqlık [2] ak olma durumu, beyazlık. <KT, KUBBEALTI> Tanıklarda geçen “yüz aqlığı”

“lekesizlik, namus, iffet” anlamlarına gelmektedir (bk. yüz aqlığı).

269 Ağarmış şubḥ-ı şâdık gibi ol şâh / Yüz **aqlıgını** virmiş aña Allâh

1030 Gelün yüz **aqlıgını** hâsıl eyleñ / Bu bühtân-ı ‘azîmi zâyil eyleñ

‘**aqlī** [1] akla mensup, akıl ile ilgili, akıl ile anlaşılan. <KT, OTAL, KUBBEALTI>

Tanıkta geçen “delīl-i ‘aqlī” ifadesi “düşünülerek bulunan delil” anlamındadır (bk. delīl-i ‘aqlī).

2579 Anuñ oğulları hep oldı bednām / Delīl-i ‘**aqlī** ile itdi ilzām

aķmak [36]

1. (sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler için) bir yerden başka bir yere doğru gitmek.

<TS, KUBBEALTI>

318 Gün olur her soķaķdan yār u aķyār / **Aķarlar** baķr-i Nīle hār u ḥas-vār

687 Şu gibi ḥātırı seyrāna **aķdı** / Hemān iḥvānını yanına ṭaķdı

769 Ayaķı gül gibi çāk oldı yer yer / **Aķardı** kara yire ḥūn-ı aķmer

1091 Maḥabbet ırmaķı **aķmaz** yabana / Zārardur şāhrāh-ı sālīkāne

1093 Yaşı Ya‘ kūbuñ **aķdı** anda sir sir / Vücūdı dıtređi gün gibi dir dir

1191 Dil-i Mālīk şu gibi çāha **aķdı** / Vücūdın āfītābuñ tābı yaķdı

1486 Lebi zıkr olsa zāt-ı cemīlūñ / **Aķardı** aķzı şuyı Selsebīlūñ

2022 Gözi şu olsa görse bir yetīmi / **Aķardı** eşkinūñ dürr-i yetīmi

2062 Dil-i pāki leṭāfet itdi taḥşīl / Diyār-ı Mışra **aķdı** nitekim Nīl

2220 Bu ni‘ met anda bir seyl oldı **aķdı** / Şeker şerbetleri Nīl oldı **aķdı**

2461 Yalımı alçaķ oldı Nīl gibi / Gözinūñ yaşı **aķdı** seyl gibi

2564 Nicedür arz-ı Ken‘ānuñ cibāli / **Aķar** mı ṭurmayup āb-ı zülāli

2623 Görür bir gice ol dīnūñ çerāķı / Kāpusında **aķar** Nīlūñ ayaķı

2912 Vedā‘ itdi evine gitdi ol dem / **Aķardı** gözlerinden āb-ı Zemzem

3071 Sūkūna kādīr olmaz çarḥ-ı devvār / Sūkūta kādīr olmaz **aķan** enhār

3080 **Aķardı** kaṭra kaṭra eşk-i ḥūn-bār / Dönerdi lāle-zāra iki ruḥsār

3230 Göyüñdi āteşine içi ṭaşı / Zeliḥādan ziyāde **aķdı** yaşı

3352 **Aķardı** iki ḥavz içre iki ‘ayn / Riyāz-ı cennete dönerdi mābeyn

3773 Güneş gibi teni dıtrerdı dir dir / **Aķardı** yaşınuñ bārānı sir sir

3961 Maḥabbet oldı anda nār-ı sūzān / ‘Alevler ‘aynıdur ol dem **aķan** kın

3965 Yaraşdı kolda ellerden **aķan** kın / Mişāl-i zīnet-i tesbīḥ-i mercān

4204 Ol eyvāna çıkardı dūd gibi / **Aķardı** gözi yaşı rūd gibi

4462 Gözüme nūr vir kim yāra baķsun / Zülāl-i raḥmetūñ ben ḥāke **aķsun**

4581 Şitāb ile **aķar** her çeşmeden āb / Oķur evrādını gūyā ki aşḥāb

4649 Nīķāb altında **aķdı** gözi yaşı / Bu rāzı ṭuymadı ammā ki nāşī

4809 Ğanī eyle bizi zād ile tekrār / Ne var **aķduķı** yire **aķsa** enhār

4912 İki cānibden **aķdı** eşk-i şādī / Göñülden yundı çıkdı ğam sevādı

2. meyletmek (*bk. gönli akmak*).

- 1335 Gözi âyine gibi Nîle bağı / Bu seyre Nîl gibi gönli **ağdı**
 2257 Gönül Mūsā gibi ol nāra **ağsun** / Gözümüz ‘âlem-i envāra bağısun
 3051 Hemān İskender olur kāyināta / **Ağar** gönli anuñ Āb-ı Hayāta
 4876 Şu gibi Mışra **ağdı** kalb-i meyyāl / Şafā-yı irtihālî virdi bir hāl
 4924 Gehī anuñla seyrāna çıkardı / Şu gibi gönli şahrāya **ağardı**

3. (çok miktarda, art arda, akın akın) gelmek veya gitmek, girmek veya çıkmak.

- 2157 Qatār-ı üstür **ağdı** seyl gibi / Sürindi Mışra geldi Nîl gibi
 4905 Yoluñ etrafı insān ile memlū / Develer **ağdı** geldi nitekim cū

ağrabā [13] aralarında kan bağı bulunan kimseler, hısımlar, hısımlar, “qarib”in çoğulu.

Kelimenin aslı “aqribā”dır. Hem tekil hem de çoğul anlamda kullanılır. <KT, KO, KUBBEALT>

- 427 Eyüdü ol kişi olmaz şafādan / Ki ola **ağrabāsı** enbiyādan
 621 Añılsa zāt-ı Haqquñ kibriyāsı / Sözin fehmi idemezdi **ağrabāsı**
 713 Şeherden cem‘ olurdu **ağrabāsı** / Ehibbāsı qadīmī āşināsı
 750 İrişdi **ağrabāsından** tevehhüm / Yüzinüñ mähını zeyn itdi encüm
 821 Görürken bu cefāyı **ağrabādan** / Atasına nidā itdi oradan
 1114 İrağ oldu cünüd-ı **ağrabādan** / Kesildi hep quyūd-ı māsivādan
 1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i menfūr / Ki ādem **ağrabāsından** düşe dūr
 1239 Kedüret zāyil olmayınca gitmen / Hıkk-ı **ağrabāyı** zāyi‘ itmen
 1766 Hicāb oldu vücūdum **ağrabāma** / Belāyam kendüme hem āşināma
 1897 İraqdan baqar oldu **ağrabāsı** / ‘Adāvet itdi cümle āşināsı
 2675 İşitdüm **ağrabāmuñ** fūrkatini / Belā vü miñnetini hasretini
 2728 İrağa gitdi cümle **ağrabāsı** / Yıkıldı hānumānınuñ bināsı
 4771 Yaqınlarda buluşdur **ağrabāmı** / Meh-i Ken‘ ānumı şems-i duhāmı

ağrān [1] yaş, rütbe, sınıf veya durum bakımından eşit veya benzer olanlar, emsal, yaşlılar. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 3900 ‘Aziz **ağrān** içinde eyledi ‘ār / Bu kār-ı ‘ayba settār oldu nāçār

aks [17] çarpma, çarpıp geri dönme; ışıık veya görüntünün bir yere çarpıp geri dönmesi veya orada görünmesi, yansıma. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1341 Vücūdı ‘aks-i Nîli eyledi zeyn / Qırān itdi şanasın gökde sa‘ deyn
 1572 Gözine ‘aks urup ol rüy-ı rengin / Yaşını itdi mercān gibi hūnīn
 1677 Şular şūrīde-hāl olsa ider ‘ār / ‘Aşālar urur aña ‘aks-i eşcār
 2374 Ne şüret kim ola ‘üşşāka maqbūl / Cemāli pertevinüñ ‘aksidür ol

- 2389 Muḥāl iken saña şems-i vişâli / Gözüñde naķş ola ‘**aks**-i cemâli
 3318 Kızardup ‘**aks**-i gül âb-ı zülâli / Olurđı çeşm-i ḥunînün mişâli
 3339 Şuda yaprakların ‘**aksi** hüveydâ / Gezer murġân-ı âbî anda ġüyâ
 3579 Şu resme oldu şâfî vü mücellâ / Ki ‘**aks**-i pâ-y-ı mûr olurđı peydâ
 3581 Yaķa çâk itse bir ‘âşık tarabnâk / İderdi ‘**aksi** yüz yirde yaķa çâk
 3619 Ruḥı ‘**aksi** ile bu verd-i ḥandân / Der ü dîvârı kıldı la‘l ü mercân
 3621 Der ü dîvârı şâfî vü mücellâ / Görindi ‘**aks**-i taşvîr-i Zelîḥâ
 3665 İkinün olup ‘**aksi** hüveydâ / Turur yüz yirde Yûsufî Zelîḥâ
 3693 Mücellâ ḥâneye ‘**aks** urdı cânân / İki mâh u iki ḥurşid-i raḥşân
 3723 Zelîḥâ ‘**aksini** gördükçe dildâr / ‘Araķ-rîz olur idi eyleyüp ‘âr
 3791 Görindi her tarafdan ‘**aks**-i Yûsuf / Zelîḥâ vaşlına eyler tevaķķuf
 4376 Şuda gözlerdi ‘**aksini** o mâhuñ / Nihân oldu içinde dūd-ı âhuñ

‘**aks-i rüy** [1] yüzün aksi, yüzün yansıması. <KANARİ>

- 1290 Nazar idince ana zengî-i şeb / Karardı ‘**aks-i rüyundan** müretteb

Aķşâ [1] uzakta bulunan, son, sonda bulunan. <KT, CÛDÎ, KUBBEALTİ> Tanıkta geçen “Mescid-i Aksâ” Kudüs’te Müslümanların ilk kiblesi olan mimari bir yapıdır (bk. Mescid-i Aķşâ).

- 197 Nesîm-i şubḥ gibi yola girdi / Hemân-dem Mescid-i **Aķşâya** irdi

aķvâl [1] sözler, kelimeler, lakırdılar, “ķavl”in çoġulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 4672 Varuñ aḥmâlünüñ eşķâlünüñle / Gelünüñ şîḥat-i **aķvâlünüñle**

al [9]

1. kanın rengi, kızıl, kırmızı. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 1705 Yañaġı **al** kendü âl işi âl / Beyânında lisân-ı nâṭıķa lâl
 2793 İdince câme-i **al** ile seyrân / Öper baġrına başar cümle yârân
 3597 Elini eyledi ḥinnâ ile **al** / Ḥabîbi vuşlatına eyledi âl
 3712 Kerem eyle elüne âyine **al** / Cemâlün ayına baķ ey ruḥı **al**
 3963 Döşendi cümleten sevdâ-yı ḥâma / Melâmetten geyindi **âl** câme

al tuvaķ [2] al duvak, gelinlerin yüzüne örtülen kenarları sırmalı ipekli kumaş. <ÖTS>

- 2153 Bürindi lâle gibi **al tuvaġı** / Niķâb altında ķaldı ḥusni baġı
 2792 Bu bıkruñ var yüzinde **al tuvaġı** / Pür olmuş la‘l ile boynı ķulaġı

al vâlâ [1] kırmızı ipekli kumaş. Kırmızı valalar, yüzyıllar boyunca gelinlere duvak olarak da kullanılmıştır. <ĠİYİM KUŞAM>

2101 Kıruldu **al vālādan** tutuklar / Şafağda kaldı güyâ şems-i enver

2. (at donu için) dorunun açığı, kızıla çalan. <KT, KUBBEALTI, TS>

2094 **Al** atlar nitekim çarh-ı şafağ-reng / Karâr itmez ider reftâra âheng

âl [22] hile, aldatma, tuzak; düzen, dolap. <KT, LN, YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

407 Zamāndan şöra oğlu ‘İş geldi / Görüp Ya‘kūbuñ **âlin** hayret aldı

1226 Sözüne uyman itmeñ hergiz ihmâl / Kaçar eyler size bir hîle vü **âl**

1705 Yañağı al kendü **âl** işi **âl** / Beyânında lisân-ı nâtıka lâl

2693 Tıyuldu hîlesi fehmi oldu **âli** / Müyesser olmadı **âl**-i vişâli

3625 Ta‘accüb eyledi Yūsuf bu hîle / Bu mekr ü **âle** bu rengin hayâle

3871 Çoğ olur ‘avretün mekr ile **âli** / Yemîne çekme aşhâbü’ş-şimâli

âl etmek/eylemek [7] hile yapmak, hile yaparak aldatmak, oyun etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

552 Hemân ol âl-i Ya‘kūba **idüp âl** / ‘Acâyib hîle bünyâd itdi fi’l-hâl

931 Demür pîrâheni **âl eylediler** / Biri birini idlâl eylediler

1246 Didiler ey birâder sağ esen kal / Ki bize âl-i İblîs **eyledi âl**

1494 Elini öpmege el irmez aşlâ / Meger **âl itmek** ile öpe hınnâ

3153 Naşîhat eyle gönlini ele al / Ola kim **idesin** bir hîle vü **âl**

2702 Meh-i Ken‘âna **itdi** hîle vü **âl** / Girü ol kimseye döndürdi fi’l-hâl

3597 Elini eyledi hınnâ ile al / Hâbîbi vuşlatına **eyledi âl**

4798 Hâlâş it âlûme **âl itme** zinhâr / Yıkılmış hâtırumı yıkma tekrâr

âl ile [6] hile ile, aldatarak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

553 Kemer gibi düşüp egri hayâle / Diler **âl ile** hayrû’l-âli ala

2340 Çekem ol gül-‘izârı hâr elinden / Alam bu **âl ile** ağıyar elinden

2523 Açardı **âl ile** haddi gülünü / Zârâfetle koçardı sünbülünü

2769 Çekelüm bâde-i gül-rengi anı / Tıtalum **âl ile** ol arslanı

3237 Öpemez **âl ile** gülgün yañağın / İrakdan seyr ider hüsni çerâğın

3937 Gül-i handânın **âl ile** getürdi / ‘Aceb rengin hayâl ile getürdi

âl [12] aile, evlat, çoluk çocuk, sülale. <KT, KO, LN, OTAL>

262 Yeşil sancağı serv-i dil-güşâdur / Livâ-yı sebz-i **Âl**-i Muştâfâdur

1246 Didiler ey birâder sağ esen kal / Ki bize **âl**-i İblîs eyledi âl

1704 ‘Ulüvv-i şânı var **Âl**-i Nebî-vâr / Vücūdında risâlet meşrebi var

3396 Dehânın açmadın cumhûr-ı ‘uşşâk / Tıyardı hırdeyi ol **Âl**-i İshâk

4531 Didi ey mefharı **Âl**-i Hâlîlün / Tamâm it hâcetini ben zelîlün

4798 Hâlâş it **âlûme** âl itme zinhâr / Yıkılmış hâtırumı yıkma tekrâr

āl-i İbrāhīm [2] Hz. İbrahim'in sülalesi.

490 Gelüp bu **Āl-i İbrāhīmūmi** al / Hazer kıl hıdmetinde kılma ihmāl

1802 Kemāl-i luṭf ile ey verd-i aḥmer / Vücūduñ **āl-i İbrāhīme** beñzer

Āl-i 'Osmān [2] Osmanlı sülalesi.

248 Mübārek zāt-ı pāki ile el-ān / Bir iken on olupdur **Āl-i 'Osmān**

414 Anuñ neslinden oldı **Āl-i 'Osmān** / Cihānuñ ḥākimü'l-vaḳtidür el-ān

āl-i Ya'kūb [2] Hz. Yakub'un sülalesi.

552 Hemān ol **āl-i Ya'kūba** idüp āl / 'Acāyib ḥīle bünyād itdi fi'l-ḥāl

3061 Zeliḥānuñ öñinde **āl-i Ya'kūb** / Tıururđ tāze ğonca gibi maḥcūb

a'lā [18] daha veya pek yüksek; pek güzel, pek iyi. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

172 Zemīne sāyesi düşmezdi zīrā / Mekānı āsumāndan oldı **a'lā**

1379 Cemālī şemsi **a'lā** ḳaddi bālā / Başında kākūli a'ladan a'lā

1476 Nesebde ğün gibi **a'lā** vü evlā / Ḥasebde bī-naẓīr adı Zeliḥā

2651 Eyitdi Ḥaḳ Ta'ālā ḥaḳḳı içün / Yedi gök 'arş-ı **a'lā** ḥaḳḳı içün

2690 Meh-i Ken'āna yalvardı Zeliḥā / Didi şānuñ bülend ü ḳadrūñ **a'lā**

3576 Yedi ḥāne mücellā vü muşaffā / Felek gibi biri birinden **a'lā**

3790 Yidincisinde çoğ idi temāşā / Ol idi cümleden **a'lā** vü bālā

a'lā-yı 'illiyyīn [2] gökyüzünün en yüksek yeri, en yüksek yeri. <KUBBEALT>

208 İdüp **a'lā-yı 'illiyyīne** pervāz / Açıldı dīdesine 'ālem-i rāz

4272 Meh-i nev gibi olan bedr-i kāmīl / İder **a'lā-yı 'illiyyīni** menzil

a'lādan a'lā [3] iyiden iyi. <KT>

1379 Cemālī şemsi a'lā ḳaddi bālā / Başında kākūli **a'lādan a'lā**

3480 Elif ḳaddūñ olup **a'lādan a'lā** / Kemāl-i ḥüsnūñ olmış daḥi zībā

4720 Gümüñ bir tās idi ol şā'-ı ra'nā / Bahā vü ḳıymeti **a'lādan a'lā**

a'lā vü ednā [3] en yücesi ve en aşığı rütbede olanı. <KANAR>

325 Orada sevdüĝin **a'lā vü ednā** / İderler zāhir ü bāṭın temāşā

610 Oğuldan ğayrı ger **ednā vü a'lā** / Hünerde olsa senden cümle evlā

4644 Bize 'izzet ider **a'lā vü ednā** / Görürler evliyādan daḥi evlā

alaca [1] karışık renkli, iki veya daha çok renkli, rengarenk. <KT, TS, KUBBEALT>

Ayrıca “birkaç renkli iplikten dokunan, genellikle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu, Anadolu’da çok yaygın bir kumaş cinsi” alaca olarak isimlendirilir. Pamuklu alaca ve ipekli alaca şeklinde iki çeşittir. <GİYİM KUŞAM>

260 **Alaca** sancağ ırmış āsumāna / Muşābih resmi mīr-i 'āşīḳāna

‘**alāka** [4] ilgi, ilişik, rabıta, münasebet. <KT, KO, LN, KANARİ>

548 Bilürdi rāzī olmaz bu firāka / Ki itdi Yūsufa muhkem ‘**alāka**

3972 Kimi kaç‘-ı ‘**alāka** itdi fi’l-hāl / Şabā-veş tağa düşdi oldı abdāl

‘**alākası kalmamak** [1] münasebeti, bağlılığı, ilgisi kalmamak. <KUBBEALTİ>

3535 ‘**Alākañ kalmadı** dünyāda aşlā / İdüdüñ Cennetü’l-Me’vāyı me’vā

‘**alākayı kesmek** [1] ilişkiye son vermek, bağı koparmak. <KUBBEALTİ, ÖTS>

2713 Hemān meşgūl olalum bu nifāka / **Kesilsün** gayrı yirlerden ‘**alāka**

ālām [3] elemeler, dertler, kederler, acılar, sızılar, “elem”in çoğulu. <KO, LN, CŪDİ,

OTAL>

1304 Eger incinmese bu ‘abd-i meşkūr / İrişmezdi bize **ālām**-ı mezbūr

2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘acebdür / Bu ‘ālem dār-ı **ālām** u ta‘abdur

ālām u miḥen [1] sıkıntı ve keder. <BMS>

4979 Ne umarsın bu fānī encümenden / Ḥalāş ol kırtul **ālām u miḥenden**

‘**ālāmāt** [1] alametler, izler, nişanlar, “alāmet”in çoğulu. <KO, OTAL, KUBBEALTİ>

3549 Belürse bād-ı şarşardan ‘**ālāmāt** / Dilini tıtmaz evrāk-ı nebātāt

‘**alāmet** [4] bir şeyin bilinmesine sebep olan eser, nişan, işaret, iz, emare. <KT, KO, LN,

OTAL>

168 Ridāsı şubḥ-ı şādıkdan ‘**alāmet** / ‘Aşāsıdur sūtūn-ı kaçır-ı tāt‘at

517 Vücūdında kerāmetler belürdi / Risāletden ‘**alāmetler** belürdi

1182 Bir adım atmadı kaç oldı her at / Şaşurdi kārbanı bu ‘**alāmet**

4802 ‘Acebdür kim ider gönüm şehādet / Belüre Yūsufumdan bir ‘**alāmet**

ālāt [1] iş işleyecek takım, “ālet”in çoğulu. <KT, KO, LN, CŪDİ>

E16 Cihānuñ mūcib-i ğamdur sürürü / Gider **ālāt** u esbāb-ı ğururı

alay [4] kalabalık, topluluk, cemaat. <TS, KUBBEALTİ>

1031 Hezārān şīr ü bebr ü gürk ü kaçlan / **Alayiyle** irişdi tıldı Ken‘ān

1035 Niyāza başladı kırdıñ **alayı** / İzāle itmege bu iftirāyı

2334 Görinüp Yūsufa gönlin alayın / Perişān ideyin ḥüsni **alayın**

alay ile [1] tantana ile, azamet ile. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4755 **Alay ile** dönüp şingın çeriye / Giderdi yola bakmazdı geriye

alçaq [10] aşağı, yüksek olmayan yer [mec.] ahlak açısından kötü sayılan, aşağılık,

bayağı. <KT, TS, KUBBEALTİ>

2980 Anuñçün kaldı **alçaqlarda** deryā / İder gönlindekini ḥalka peydā

3195 Olur zîrâ günehkârûn muḥakkak / Dirisi ölüsü **alçakdan alçak**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “yalımı alçak” ifadesi “kibri kırık” anlamına gelmektedir (*bk. yalımı alçak*).

1249 Şu gibi yalımız oldu **alçak** / Bu fūrkat dāğı tağlar gibidür çak

2461 Yalımı **alçağ** oldu Nîl gibi / Gözinüñ yaşı akdı seyl gibi

3009 Bu deñlü ‘āşık-ı şūrîde olmak / Şu gibi yalımını itdi **alçak**

alçak nazar [2] hor görme, aşağılama.

2683 Sarāyuñ kubbesidür gerçi ‘ālî / Aña **alçak nazar** eyler ehālî

3197 Zeliḥā kadri ‘ālî ehl-i dildür / Aña **alçak nazar** cāyız degüldür

alçak niyyet [1] kötü niyet, art niyet.

3198 Bülend itsün sipîhr-i himmetini / Çıgarsun dilden **alçak niyyetini**

alçak yir [1] dere boyu, vadi. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

676 O yüce tağda seyr idüp tıururdu / Bir **alçak yirde** bu mähî görürdi

alçak gönüllü [1] kendinden daha aşağı mevkide ve şartlarda olanlara aynı seviyede imiş gibi muamele eden, kibirsiz, mütevazı. <TS, KUBBEALTI>

831 Zülâl-i çâh-veş ey şāhibü’s-sadr / Olur **alçak gönüllü** ‘āliyü’l-kadr

alçaklık [5]

1. alçak gönüllülük, tevazu. <YTS, KUBBEALTI> Aşağıdaki tanıklarda geçen “gönül alçaklığı” ifadesi “alçak gönüllülük” anlamındadır (*bk. gönül alçaklığı*).

221 Murādına irüp ol serv-i bālā / Gönül **alçaklığın** itdi hemānā

832 Belā derd ehlini şāfî-dil eyler / Gönül **alçaklığını** ḥāşıl eyler

1159 Gönül **alçaklığın** kıl eyle iḥsān / Bulış göklerde ‘Azrā’ile el-ân

2014 ‘Ulüvv-i şānı var idi hemîşe / Gönül **alçaklığını** itdi pîşe

2. alçak olma durumu, alçakça davranış, soysuzluk, bayağılık, zillet. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

3196 Günāh **alçaklığın** her kim begendi / Tedennî eyledi kadr-i bülendi

aldamak [2] aldatmak, kandırmak. <YTS, KUBBEALTI>

4052 ‘Azîzi **aldadı** teşhîr ehli / Hicāb oldu duḥān-ı nār-ı cehli

4738 Yalan ile babasın **aldadılar** / Senüñ oğluñı kurd aldı didiler

aldanmak [2] bir yalana, bir hileye, güvene layık olmayan birine kanmak, kapılmak, oyuna gelmek. <TS, KUBBEALTI>

2177 Ziyāde ‘izzete irdüm şanurdu / Bu lu‘betbāz-ı dehre **aldanurdu**

3238 Dürüḡ-ı bî-fürüḡı eyler iz‘ân / İle **aldanmaz** olmaz ehl-i nokşān

aldurmak [6] aldirmek, kaptırmak, yitirmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 1012 Gelüp ihvânı kıldılar figânı / Didiler qurda **aldurduq** biz anı
 2276 Şatun almağ için gören yüzini / Düşerdi **aldururdu** kendüzini
 2455 Kişi **aldursa** yâr-ı nâzenîni / O dem bilür neye uğraduğın
 2575 Gezerken qurda **aldurduq** didiler / Niçe dürlü yalanlar söylediler
 4695 Didi bilmez misin sen ol zamânı / Kaçan kim qurda **aldurdılar** anı
 4698 Size olmaz tuvânâlıkda şânî / Ne hoş **aldurduñuz** qurda siz anı

‘ale [3] “üst, üzeri, üzerinde; ile, göre” anlamlarıyla Arapça terkipler oluşturur. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

‘ale’l-fevr [2] derhal, birden, hemen, o anda. <KT, CÛDÎ, OTAL>

- 3741 Şitâb ile irüp bād-ı şehir-vâr / ‘Ale’l-fevr eyledi kapuyı dîvâr
 5025 Rikâba şol ayağın çünkü şaldı / ‘Ale’l-fevr aña Cebra’îl geldi

‘ale’t-ta’cîl [1] çarçabuk, hemen. <KUBBEALTİ, ÖTS>

- 2195 Perestâruñ biri geldi yakına / ‘Ale’t-ta’cîl yapışdı eline

a’lem [1] çok, daha, pek âlim, daha iyi bilen. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 1984 Benem maħrûsa-i Mışruñ ‘azîzi / Şerîfi a’lemi ehl-i temîzi

‘âlem [180]

1. kâinat, cihan, dünya; insanlar halk. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 59 Dil-i bîmâruma ‘âlemde her ân / Şarâb-ı hikmetüñle eyle dermân
 64 İki ‘âlem cemâlinün niķâbı / Güneş gibi şu‘ â‘dur hicâbı
 88 Fezâ-yı kibriyâsında bu ‘âlem / Olur mikdârda bir noktadan kem
 128 Mükemmel nesl-i Âdem hâzretinden / Muḥaşşal aşl-ı ‘âlem hılķatinden
 142 ‘Ulûm-ı ‘âleme ‘allâm u vâķıf / Adı ümmî velî ümmü’l-ma‘ârif
 232 Bu Yahyâ bendeñi ey Ḥayy u Kayyûm / Vişâlûñ ‘âleminden kılma maħrûm
 233 İrişsün vuşlat-ı cânâna cânı / Ḥalâş et ‘âlem-i fūrķatden anı
 255 Toyurdu ‘âlemi iḥsânı genci / Ki Kârûnı beğenmez her dilenci
 265 ‘Alîm-i ‘âlem ü her fende mümtâz / Güşâde-ṭab‘ u deryâ-dil suḥan-sâz
 357 İrişür ‘âlem-i ķalb-i selîme / Gider cisminden aḥlâķ-ı zemîme
 458 Baķâsuz naķşa baķup ķalma zînhâr / Bu deyr-i ‘âleme meyl itme deyyâr
 466 Meger bir şeb ṭolındı mihr-i ‘âlem / Cihân yüzini ṭıtdı zulmet-i ğam
 514 Kırıldı aĝlamaķdan ḥalk-ı ‘âlem / Bu fūrķat oldu bir ayruķsı mâtem
 526 Cemâli ‘âleme âvâzelendi / Gözükdi ķaddinüñ serv-i bülendi
 558 Şafâ kesb eylesün ķavmini görsün / Hemân ‘âlemde dünyâlarca ṭırsun

- 655 Cihân hândân u ‘**âlem** halkı mesrûr / Bezendi cümle envâr ile her tür
- 840 Çü oldu ‘**âlem**-i fûrkatde ıslâh / Vişâlûn kıymetini bildi ervâh
- 866 Harâret kopdı hüsni ‘**âleminden** / Haberdâr oldu ‘âşıklar ğamından
- 1007 Bir oğlum var idi mahbûb-ı ‘**âlem** / Nazîrin görmedi evlâd-ı Âdem
- 1033 Olurlar hâl-i ‘**âlem**den haberdâr / İderler korhudan kapuyı dîvâr
- 1039 Aramuzda eger ğammâz olaydı / Bu râzı cümle-i ‘**âlem** bileydi
- 1070 Anadan toĝdı Yûsuf güldi ‘**âlem** / Meger bir dâye hâcet oldu ol dem
- 1103 Bu fûrkat ‘**âleminüñ** hikmet var / Bu ‘âlemden haberdâr ol haberdâr
- 1155 Meşakkatle olur kurbıyyet-i Haq / Bu ‘**âlem** hikmet-ender-hikmet ancak
- 1288 Bürîdi rûy-ı dehri zulmet-i ğam / Karardı kalb-i ‘âşî gibi ‘**âlem**
- 1295 Şabâ-yı miñnet ile ‘**âlem** hâk / Biri birine girdi hem-çü eflâk
- 1330 Cemâlin mihr-i ‘**âlem** kıldı ızhâr / Felek âyînesi gösterdi dîdâr
- 1348 O tîĝûn cümle ‘**âlem** zañmnâki / Cihân halkı ölümlüsi helâki
- 1384 Yüzi âyînesine ‘ayn-ı ‘**âlem** / Bir uğurdan baqa bilmezdi her dem
- 1407 İderdi ‘**âlemi** dermânde vü zâr / Ümîd-i feth-i bâb-ı vuşlat-ı yâr
- 1421 Nihân-ender-nihân itdi hemân-dem / Yüzini görmez oldu ‘ayn-ı ‘**âlem**
- 1432 Tecellî ‘**âleminde** rûz-ı kısmet / Naşîbi olana irdi bu devlet
- 1451 Ki ‘âşıklar bu fûrkat ‘**âleminde** / İder Mecnûn gibi adını zinde
- 1473 Eline girdüğünü hem-çü hâtem / Virürdi ellere ol şâh-ı ‘**âlem**
- 1573 Uyandı nâgehân ol şem‘-i rûşen / Haberdâr oldu hüsni ‘**âleminden**
- 1709 Tarîkat ‘**âleminüñ** reh-nümûnı / Haqîkat sözlerinüñ zû-fünûnı
- 1747 Bu menzil ‘aql-ı evvel menzîlidür / Bu dil ‘**âlemde** ehl-i dil dilidür
- 1764 Yürürem derd-i hicrâna giriftâr / Ne kendümden ne ‘**âlem**den haberdâr
- 1769 İderken ‘**âlem**-i ğurbetde nâle / Gözine hûb-ı ğam oldu havâle
- 1797 Yüzünü eyledi şems-i leţâfet / Düşürdi ‘**âleme** andan harâret
- 1826 Temâşâ eyledi ‘**âlem** fenâsın / Hemân haykırdı çâk itdi yaqasın
- 1924 Zeliğâ itdi hûşîde hitâbı / Didî ey devr-i ‘**âlem** âfîtabı
- 1933 Gezersin ‘**âlemi** hâne-be-hâne / Varursañ ol meh-i nâ-mihribâna
- 1960 Olamaz cânım ol şems-i cihânsuz / Karañdudur gözüme ‘**âlem** ansuz
- 1995 Ğanî olmuş vişâli ‘**âleminden** / Halâş olmuş firâkınuñ ğamından
- 2126 Meger bir gün gelüp nevrûz-ı rûşen / Açıldı güldi ‘**âlem** oldu gülşen
- 2150 İki yanında yolun halk-ı ‘**âlem** / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol dem
- 2151 Niçe yirden çalınur çeng ü şantûr / Cihân hândân u ‘**âlem** cümle mesrûr
- 2199 Kı şûret ‘**âlemini** gözle ma‘nî / Tevekkül ehli ol şabr eyle ya‘nî

- 2250 Zeliḥâyı görürlerdi mükerrerrem / Du‘â-yı devletin eylerdi ‘**âlem**
- 2264 Nihân itme gel ol Âb-ı Ḥayâtı / İçürme ‘**âleme** câm-ı memâtı
- 2328 Naşib oldu aña keşf ü kerâmât / Açıldı anda ‘ayn-ı ‘**âlem**-i zât
- 2335 Güzel nice olur ‘**âlemde** görsün / Ğurûrî şâhbâzını uçursun
- 2369 Ne nakşî kim yazar nakḳâş-ı kudret / Bulur âyine-i ‘**âlemde** şüret
- 2466 Ol idi bâ‘ iş-i ta‘zîmi her dem / Yüzine bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘**âlem**
- 2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘acebdür / Bu ‘**âlem** dâr-ı âlâm u ta‘abdur
- 2526 Tıtururdi ‘**âlem**-i ḥavf ü recâda / Niḳâb-ı ‘ışkın itmezdi güşâde
- 2533 Çiçekler gibi cümle ‘ayn-ı ‘**âlem** / Teveccüh itdi gün yüzine ol dem
- 2602 Cenâb-ı Hakk ile bir ‘âlemüm var / Degülem cümle ‘**âlemde** haberdâr
- 2639 Biraz seyr itdi naṭ‘-ı kâyinâtı / Şeh-i ‘**âlem** evine sürdi atı
- 2687 Şular kim oldılar sulṭân-ı ‘**âlem** / Üşer mecnûn gibi başına ‘âlem
- 2717 Maḥabbet ‘**âlemde** kalmaz aḡyâr / Gül-i bî-ḥâr olur güyâ ki dildâr
- 2743 Tıuyanlar vaşl-ı yâruñ ‘**âlemini** / Ölür fevt eylemez fırsat demini
- 2816 Kemâl-i ḥüsn ile oldu müselleme / Ölümlüsü dirildi cümle ‘**âlem**
- 2843 Tolanup ‘**âlemi** mânend-i pergâr / Yazup kazduḡını yoklardı tekrâr
- 2887 Vücûdî baḥr-i ‘ışka ṭaldı kaldı / Tecellî ‘**âlemi** ‘aqlını aldı
- 2907 Beni men‘ eyleme kurb-ı Ḥudâdan / Ayırma ‘**âlem**-i zevḳ u şafâdan
- 2948 Tehîdür şanma ‘**âlem** ḥâneḳâhı / Der-i dildâr ola ancak penâhı
- 3041 O bedr-i ‘**âleme** bu bî-sitâre / Iraklardan ider oldu nezâre
- 3091 Kanı bir ‘**âlemün** şâhib-veḳârı / Seni öldürse ḡayra girse bârî
- 3127 Dehânı ‘**âlemde** nâṭıka lâl / ‘Ayândur ḳâle gelmez ‘**âlem**-i ḥâl
- 3130 Naşîḥat ‘**âleminden** geçdi cânım / ‘Ayân oldu benüm râz-ı nihânum
- 3162 Şu‘â‘-ı şems-i ‘**âlem** gibi ḡâhî / Der-âḡuş itseñ ol gün yüzli mâhı
- 3166 Şeh-i ‘**âlemsin** ey zıll-i ilâhî / Zâ‘îf ü nâ-tüvânıñ ol penâhı
- 3233 Yaraşur baña aḡlarsam ḡarîbem / Vişâlün ‘**âleminden** bî-naşîbem
- 3255 Cününüñ kendüne kayd-ı belâdur / Vücûduñ ‘**âleme** ‘ayn-ı ‘anâdur
- 3258 Yaḳardı ‘**âlemi** süz u güdâzı / Zeliḥâ Yûsufa şordı bu râzı
- 3358 Ferâmûş eyleyüp dünyâ ḡamını / Bu resme eyler idi ‘**âlemini**
- 3372 Bu meh-rûlarla var def‘-i ḡam eyle / Bu fânî ‘**âlem** içre ‘âlem eyle
- 3390 Zârûret ‘**âlemde** ‘âşık-ı zâr / Vişâl içün ider biñ dürlü efkâr
- 3414 Güneşsin ‘**âlem**-i mülk-i şuhûda / Duḡûl itseñ ne var beyt-i vücûda
- 3434 Elüñi çekme vuşlat ḡateminden / Şafâlar sür perîler ‘**âleminden**
- 3451 Başîret ‘**âleminden** olmañuz dūr / Tene baş virdi başa göz göze nūr

- 3460 Nice Hallâk olur mahlûk-ı ‘**âlem** / Nice Rezzâk olur maşnû‘-ı âdem
- 3533 Ne hoş vaqtûn ne ‘âlî ‘**âlemün** var / Ne derdün var ne biñ dürlü ğamuñ var
- 3536 Ne âhuñ ‘**âleme** ebr-i cefâdur / Ne gözüñ yaşı bârân-ı belâdur
- 3561 Seni anuñla ey mihr-i cihângîr / İdelüm ‘**âlem**-i vaşl ile taşvîr
- 3582 Derâğüş itse ma‘ şûkın bir âdem / Olurdu anda yüz yirde bu ‘**âlem**
- 3611 Zihî rûz-ı kıyâmet anı ol dem / Görince *nefsü nefsi*‘ oldu ‘**âlem**
- 3640 Didi Yûsuf esîr-i vuşlat olma / Hârîş-i ‘**âlem**-i kurbîyyet olma
- 3647 Bu ‘âlemden şaķın ma‘ şûm cânı / Ki vardur iki ‘**âlemde** ziyânı
- 3683 Maħabbet âfitâbı *zâdeha’llâh* / Tolinmaz ‘**âlem**-i rûhumdan ey mâh
- 3733 Bu meyle câme-i ‘aķlın iden çâk / Vişâli ‘**âlemine** itmez idrâk
- 3749 Beni ‘**âlemlere** rûsvây itme / Tenüm yâsını zir-i pây itme
- 3799 Vişâli ‘**âleminde** kaldı hayrân / Gehî mâyil olur gâhî gürîzân
- 3840 İdüp nokşân-ı ‘aķlın ‘**âleme** fâş / Didi bu bende-i güstâh u evbâş
- 4017 Budur âyîn ü resm-i hâķ-ı ‘**âlem** / Görür nefsi-i nefisini muķaddem
- 4056 Aħibbâ gibi zencîrûñ fiğânı / Pür itdi ‘**âlem**-i kevn ü meķânı
- 4092 Sa‘ âdet kıymetin bilsün diyü merd / Felâket ‘**âleminde** çekdürür derd
- 4168 Görinmez oldu nûr-ı ‘ayn-ı Ya‘ ķûb / Bürüdi ‘**âlemi** târik-i âşûb
- 4171 Dönüp şuyı soğulmuş âsiyâba / Teveccüh eyledi ‘**âlem** hârâba
- 4180 Ne ‘âlemdesin ey hûrşîd-i ‘**âlem** / Saña ben var iken kim oldu maħrem
- 4197 Ferâğat ‘**âleminde** ‘uzlet itmiş / Ta‘ alluķ lâmınuñ ķullâbı gitmiş
- 4214 Ne dirlik baña ol şems-i cihânsuz / Görünmez gözlerüme ‘**âlem** ansuz
- 4224 Dil-i divânesine ķayd-ı ‘**âlem** / Firâķı gibi menfûr oldu ol dem
- 4241 Hemîşe ğam çekeydi ibn-i âdem / Hârâb-ender-hârâb olurdu ‘**âlem**
- 4255 Birini şâh-ı ‘**âlem** kıldı serdâr / Biri dâr-ı fenâda oldu ber-dâr
- 4275 Kemâl ile anuñ kim şöħreti var / İki ‘**âlemde** ķadr ü ‘izzeti var
- 4353 O dem Yûsuf ‘azîz-i ‘âlem oldu / Sevindi güldi ‘**âlem** hurrem oldu
- 4371 Tağıldı âhı gibi yâr u hem-dem / Ferâmüş itdi anı hâķ-ı ‘**âlem**
- 4406 Kaçan kim ‘ışķ-ı pâk irse kemâle / Elem bir ‘**âlem** olur ehl-i hâle
- 4418 Sûvâr olsa aña ol şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tölardı cümle ‘**âlem**
- 4423 Şadâ-yı leşker ile eglenürdi / Bu derdi başķa bir ‘**âlem** şanurdi
- 4555 Ne ‘**âlem** lezzetinden zevķ olurdu / Ne cânda hâz ne tende şevķ olurdu
- 4560 Dâlâlet zulmetinden ķurtula cân / Selâmet ‘**âleminde** ide seyrân
- 4571 Kesildi lezzet-i nefsi-i denîden / Çekildi ‘**âlem**-i *mâ’ u meni* den
- 4592 Çeküp her kişiden dest-i recâyı / Ferâğat ‘**âlemine** başdı pâyı

- 4607 Mişāl-i māhiyān-ı baħr-i ‘**ālem** / Biri birin yimek umardı ādem
- 4614 Kūl itdi ‘**ālemi** in‘ ām-ı ‘āmı / Cihāna eylük ile tıldı nāmı
- 4769 Didi ey ‘**ālem**-i esrār-ı pinhān / Hayātum āhırinde kılma giryān
- 4788 Müşevveş oldum evlādum ğamından / Kesildüm zevk-ı ‘**ālem** ‘**āleminden**
- 4795 Odur ‘**ālemde** sulṭān-ı hıredmend / Aña hālk üşmeye divāne-mānend
- 4916 Firākuñ ‘āleмиyle kılma giryān / Vişālūñ ‘**āleмиyle** eyle hāndān
- 4937 Ecel tırine olmaz çünkü hāyil / Vücūduñ sıfırını ‘**ālemde** yok bil
- 4964 Çekerdi Yūsuf anuñ mātemini / Añardı şöhetinūñ ‘**ālemini**
- 4971 Kōdı ten ‘**ālemin** rūh-ı revānı / Temāşā eyledi iklīm-i cānı
- 4975 Yetiş gel şem‘ -i cem‘ -i enbiyā ol / Hālāş ol kayd-ı ‘**ālemden** şafā bul
- 4981 Oyalanma nuķūş-ı ‘**ālem** ile / Geçürme günūñi derd ü ğam ile
- 5005 Derūn-ı ‘**āleme** virdi bürüdet / Lisān-ı sebzeye geldi yübüset
- 5019 Ne mātemdür ki gökler geydi eflāk / Kara çullarda kaldı ‘**ālem**-i hāk
- 5034 Vişāl-i yāra ölümdür vesīle / Muķayyed olma kayd-ı ‘**ālem** ile
- 5041 Ğırīv ü nāle vü feryād u efgān / Bırakdı ‘**āleme** hāvf ü hirāsān
- 5044 Söyündi şem‘ -i bezm-ārā-yı ‘**ālem** / Diyār-ı Mışrı tıtdı zulmet-i ğam
- 5072 Ne ‘**ālem** ğuşşası ne derd-i dildār / Ne hicrān ķorķusı ne hāvf-i āğyār
- 5075 Görinmez bir ķazādur mevt-i ādem / Başīret üzre olmaz ‘ayn-ı ‘**ālem**
- 5085 Hezārān ğonca-i bāğ-ı murādı / Tağıtdı ‘**ālemūñ** bād-ı fesādı
- 5087 Hārāb-ābād-ı ğamdur deyr-i ‘**ālem** / Ki bir dem hurrem olmaz anda ādem
- 5104 Budur ‘**ālemde** vāz‘ -ı ‘ākılāne / Tarīķat yollarına ol revāne
- 5178 Budur ‘**ālemde** maķşūd u murādı / Du‘ ā-yı hayr ile yād ola adı
- E9 Gedānuñ ‘**ālem**-i zevk-ı mu‘ ayyen / Yeg imiş ‘**ālemūñ** sulṭanlığından
- E24 Vişālūñ ‘**ālemi** bir dem degüldür / Belā vü ıztırābı kem degüldür

2. hāl, hālet, ortam. <KUBBEALTI>

- 983 Ne ‘**ālemdesin** ey sulṭān-ı hūbān / Kafesden uçmağ ister tāyir-i cān
- 1617 Ne ‘**ālemdesin** ey sulṭān-ı hūbān / Ne kānuñ gevherisin ķalma pinhān
- 4196 Olup envār-ı Ğaffār ile hemvār / Huzūr-ı ķalbi var hōş ‘**ālemi** var
- 4209 Ne ‘ālī ṭālī‘ ūñ ne hōş demūñ var / Meh-i Ken‘ ānuñ ile ‘**ālemūñ** var
- 4438 Eyitdi hōş mıdur derdümle dildār / Ne ‘**ālemdedür** ol derde giriftār

3. eğlence. <OTAL, REDHOUSE>

- 3754 Zelīhā ile olan ihtilātı / Niyāz u ‘**ālem** ü zevk u neşātı

‘**ālem-i bākī** [1] ebedi ālem, ahiret.

- 5056 ‘Ulüvv-i şānına teng oldu dünyā / İdindi ‘**ālem-i bākīde** me’vā

‘**âlem-i bâlâ** [6] yukarıdaki âlem, gökyüzü. <KANAR/>

- 84 Vücûduñ cânib-i Mevlâya eyle / Şu‘ûduñ ‘**âlem-i bâlâya** eyle
 351 Olur bu ‘**âlem-i bâlâya** vâşıl / Aña bir nesne olmaz hiç hâyil
 1124 Yüceldi ‘**âlem-i bâlâya** cânı / Yirinde kodı bu süflî mekânı
 1200 Didî ey Bürc-i Delvün mihr ü mâhı / Gel eyle ‘**âlem-i bâlâya** râhı
 3529 Kõduñ gitdün ‘anâşır çâr tākın / Kazandun ‘**âlem-i bâlâ** mezākın
 5028 İrişdi ‘**âlem-i bâlâya** cânı / Kõdı terk itdi bu süflî mekânı

‘**âlem-i envâr** [4] nurlar âlemi. <BMS>

- 2257 Gõñül Mûsâ gibi ol nâra aqsun / Gözümüz ‘**âlem-i envâra** baqsun
 2311 Gözün âyine-i nûr ile tolsun / Sülükün ‘**âlem-i envâra** olsun
 3531 Hâlîl-âsâ dime ki nâra düşdün / Cân atdun ‘**âlem-i envâra** düşdün
 4963 Yõneldi ‘**âlem-i envâra** cânı / Kõdı hâlinde zulmânî mekânı

‘**âlem-i ğayb** [1] ğayb âlemi, görünmez âlem. <KANAR/>

- 1967 Tecellî eyledi lâ-şekk ü lâ-reyb / Görindi nûr-ı‘ayn-ı ‘**âlem-i ğayb**

‘**âlem-i ma‘nâ** [3] rüya âlemi, rüya hâli. Mana âlemi, manevî âlem. <KT, KUBBEALT>

- 1762 Görin ey ‘**âlem-i ma‘nâ** habîbi / Esirge ben ğarîb-i bî-naşîbi
 2330 Bu şûret naşşını sevmezdi cânı / Görürdi ‘**âlem-i ma‘nâ** nîde anı
 4280 Uyurken ‘**âlem-i ma‘nâda** ol şâh / Yedi ğâv-ı semîni gördi nâĝâh

‘**âlem-i mülk-i mişâl** [1] rüya.

- 1540 Gezerken ‘**âlem-i mülk-i mişâli** / Ne gördi gözi bir zîbâ cemîli

‘**âlem-i râz** [3] sır âlemi.

- 208 İdüp a‘lâ-yı ‘illiyyîne pervâz / Açıldı dîdesine ‘**âlem-i râz**
 1125 İdüp ervâh-ı kudsîlerle pervâz / Açıldı dîdesine ‘**âlem-i râz**
 1192 O çâha murğ-ı cânı itdi pervâz / Güşâde oldı ‘ayn-ı ‘**âlem-i râz**

‘**âlem-i vahdet** [1] birlik âlemi. <BMS>

- 2995 Birisi ‘**âlem-i vahdetde** hayrân / Birisi mübtelâsından ğurîzân

‘**âlem-i vuşlat** [1] kavuşma âlemi. <BMS>

- 349 Şular aĝlar inilder küh u vâdî / Kamunun ‘**âlem-i vuşlat** murâdı
 1825 Düşince ‘**âlem-i vuşlatdan** ayru / Yitürdi kendüzini ol perî-rû

‘**âlem-ârâ** [3] âlemi, dünyayı süsleyen, âleme ziynet veren, âlemin ziyneti olan. <KT,

LR, OTAL>

- 524 Büyüdükce o mâh-ı ‘**âlem-ârâ** / Ziyâde itdi hüsünin Hâk Ta‘âlâ
 2041 Dimiş ey pâdişâh-ı ‘**âlem-ârâ** / Günün günden yeg itsün Hâk Ta‘âlâ

- 4508 Didi ey pâdişâh-ı ‘**âlem-ârâ** / Du‘ â kıl ben ğarîbi eyle ihyâ
‘**âlemeyn** [2] iki âlem, dünya ve ahiret. <KT, KUBBEALT>
- 106 O kâfuñ noktâlardur iki ‘aynı / Görürler anda râz-ı ‘**âlemeyni**
- 138 Zihî maḥbûb-ı Ḥaḥ maṭlûb-ı kevneyn / Ki oldu ‘**âlemeyne** kıurretü’l-‘ayn
‘**âlem-gîr** [1] cihanı tutan, dünyayı zapt eden, bütün âleme yayılan, cihangir. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 384 Birisi mîr-i ‘**âlem-gîr** oldu / Birisi ‘âlim-i niḥrîr oldu
‘**âlem-nümâ** [4] dünyayı gösteren. <OTAL, KUBBEALT> Tanıklarda “cihanı gösteren ayna” anlamında “âyine-i ‘âlem-nümâ” tamlaması şeklinde kullanılmıştır (bk. âyine-i ‘âlem-nümâ).
- 161 İrişen nûr-ı zât-ı Kibriyâya / Döner âyine-i ‘**âlem-nümâya**
- 1926 Bu gün âyine-i ‘**âlem-nümâsın** / Cihân bezminde cām-ı dil-güşâsın
- 2786 Bu bir âyine-i ‘**âlem-nümâdur** / Bu bir miftâḥ-ı ebvâb-ı vefâdur
- 3105 Gözüñ ‘ayniyle mir’âtü’ş-şafâdur / Dilüñ âyine-i ‘**âlem-nümâdur**
‘**âlem-penâh** [1] âlemin ilticagâhı, âlemin sığınacağı yer. <KT, CÛDÎ, OTAL>
- 4257 Ferâmûş eyleme ben bî-günâhı / Şefî‘ eyle şeh-i ‘**âlem-penâhı**
‘**âlem-tâb** [1] dünyayı parlatan, aydınlatan, âleme ziya ve hararet verici. <KT, CÛDÎ, OTAL>
- 2154 Ṭuvağ altında ol zât-ı muṭahhar / Şafaḫda mihr-i ‘**âlem-tâba** beñzer
âlet [1] iş görmek için kullanılan şey, vasıta [mec.] pek hoş görülmeyen bir işe aracı ve yardımcı olan. <KT, KO, KUBBEALT>
- 2811 Ṭağıtdı **âlet**-i cürm ü günâhı / Hemân-dem kırdı bir bezm-i İlâhî
‘**alev** [2] alev, yanan maddelerin üzerinden yukarıya doğru uzanan parlak, ışıklı dil, alaz, yalım, şule. <KT, LR, KUBBEALT>
- 2254 Yine ey dil dilinüñ tercemânı / Bize depret ‘**alev** gibi zebânı
- 3961 Maḥabbet oldu anda nâr-ı sūzân / ‘**Alevler** ‘aynıdur ol dem ağan kan
‘**Aleyhi**/‘**Aleyhâ raḥmetu’llâhi Ta‘âlâ** [2] “Yüce Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.” anlamında bir dua sözü.
- 2724 Anı kendüye çekmiş ‘ışḫ-ı Mevlâ / ‘**Aleyhi raḥmetu’llâhi Ta‘âlâ**
- 5074 Bu aḫvâl ile naḫl itdi Zeliḫâ / ‘**Aleyhâ raḥmetu’llâhi ta‘âlâ**
alıcı [1] pençesine düşeni bırakmayan, avını kaçırmayan, avcı. Kartal, doğan, şahin vb. yırtıcı kuşlar için kullanılan bir tabirdir. <YTS, KUBBEALT, OŞK>

3605 Revişde **alıcı** şāhine beñzer / Bakışda ‘aynı hūr-ı ‘īne beñzer

alın [5] yüzün, kaşların üstünden saçlara kadar olan ve şakaklar arasında kalan kısmı.

Beyaz ve parlak olduğu için aya benzetilir. <KT, KUBBEALTI, ADŞS>

1482 Virürdi **alınma** ebrūsı zīver / Hayāt Ābınun emvācına beñzer

3425 Kiminün būsese cāna degerdi / Başında tācın **alınma** egerdi

4503 Didi xanı o günler ey Zeliḥā / Yüzün mihr idi **alnuñ** mäh-ı ğarrā

alını açık/ alını açık yüzü ak [2] utanacak hiçbir durumu olmayan, temiz, namuslu, dürüst biri.

<DŞD>

1921 ‘Ayān oldı zamān-ı şubḥ-ı şādık / Zeliḥā-veş yüzi ağ **alını açık**

3209 Güneş gibi yüzüm ağ **alınım açuk** / Hicāb-ı ma‘şiyet baña ne lāyık

alınmak [7]

1. almak işi yapılmak, bulunduğu yerden kaldırılıp götürülmek, biri tarafında alıp başka yere aktarılmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

767 Başından şemsi dülbendi **alındı** / Vücūdi cevheri ḥāke şalındı

2486 **Alındı** Yūsuf-ı rûḥ-ı revānı / Uçurdi bülbül-i ten-āşiyānı

4054 Başından Yūsufun tāci **alındı** / Vaḡārı mihri toprağa şalındı

2. fethedilmek, zapt edilmek. <KUBBEALTI>

150 ‘Uşāta seyf-i islāmı çalındı / Nübüvvetle vilāyetler **alındı**

3. satın alınmak, para karşılığı temin edilmek. <KUBBEALTI>

1843 Girüp bāzār-ı ‘ışk içre **alındı** / Yaşı girdābına cismi şalındı

4128 Vücūdi nār-ı hicrāna şalındı / Fenā bāzārı içinde **alındı**

4. kendini kaptırmak; hileye kanmak. <OŞK>

3062 **Alınmazdı** bu rīv-i nefis-i dīve / Yire bakardı şankim şāḡ-ı mīve

‘ālī [19] yüksek, yüce, ulu. <KT, KO, LN, CŪDİ, OTAL>

1465 Meger var idi bir sultān-ı ‘ālī / ‘Azīmü’ş-şān u memdūḡu’l-ehālī

1716 Şıyām ayına beñzer ḡadri ‘ālī / İki ḡaşı iki ‘īdün hilālī

1780 Otursañ ğonca ṡursañ serv-i bālā / Seni ‘ālī yaratmış Ḥaḡ Ta‘ālā

2067 Niçe altun siniler oldı iḡzār / Bahāsı ‘ālī ḡurşid ü ḡamer-vār

2069 Daḡi hem gökde aḡ yıldız mişālī / Niçe biñ lülū-yı ter ḡadri ‘ālī

2683 Sarāyuñ ḡubbesidür gerçi ‘ālī / Aña alḡaḡ nazar eyler ehālī

2784 Didi bundan gerekmez kişi ḡālī / Budur çeşm-i çerāḡ-ı bezm-i ‘ālī

2906 Ki zīrā Ḥaḡdan oldı emr-i ‘ālī / Bu emrün vācib oldı imtişālī

3197 Zeliḡā ḡadri ‘ālī ehl-i dildür / Aña alḡaḡ nazar cāyız degüldür

- 3533 Ne hoş vaqtūn ne ‘**ālī**’ ‘ālemūn var / Ne derdūn var ne biñ dürlü ğamuñ var
- 3941 Yaraşmış hem celāli hem cemāli / Nihāl-i Sidre gibi kadrī ‘**ālī**
- 4209 Ne ‘**ālī**’ tāli’ ūñ ne hoş demūn var / Meh-i Ken’ ānuñ ile ‘ālemūn var
- 4586 Yedi beyt oldı gökler gibi ‘**ālī**’ / Qanādīl anda yıldızlar mişālī
- 4637 Görürler himmet-i pīr oldı ‘**ālī**’ / Yola ‘azm itdi Ya’ kûbuñ ‘ayālī
- 4960 Ehālīnūñ mişāl-i kūh-ı ‘**ālī**’ / Sözin qarşulayup virme melālī
- 5013 Bulutlarla pür oldı kūh-ı ‘**ālī**’ / Yolardı aq şaçını dehr zālī
- 5107 Özīn ‘**ālī**’ bilen merd-i denīdür / Haqīkatde faķīr olan ğanīdür

‘**āliyü**’l-**qadr** [2] kadri yüce, değeri üstün.

- 831 Zülāl-i çāh-veş ey sāhibü’ş-şadr / Olur alçaq gönüllü ‘**āliyü**’l-**qadr**
- 1376 Boyı mānend-i Tübā ‘**āliyü**’l-**qadr** / Melāhat āsumānında meh-i bedr

‘**Alī**’ [3] Ali bin Ebî Tâlib. Hz. Peygamber’in damadı, Hulefâ-yı Râşidîn’in dördüncüsü olup Hicret’ten yaklaşık yirmi iki yıl önce (M 600) Mekke’de doğduğu rivayet edilmektedir. “Esedullah, Murtaza, Haydar, el-Gâlib” lakaplarıyla anılır. Hayattayken cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Edebiyatta velilik, kahramanlık ve imamlık yönleriyle benzetmelere konu edilir.

<KA, ADŞS, TDVİA>

- 228 ‘**Alīye**’ keşf-i esrār-ı ‘aliyye / Resūlu’llāhdan oldı hediyye
- 238 Şehāvetde şecā’ atde ‘**Alīdūr**’ / Vilāyetde velī dirseñ velīdür

‘**Alī-vār**’ [1] Hz. Ali gibi.

- 5159 Eli var olsun ol merdūñ ‘**Alī-vār**’ / Ki destinde anuñ haţt-ı celī var
- ‘**ālī-cenāb**’ [5] şerefli, haysiyetli kimse. <KO, OTAL, KUBBEALT>

- 1674 Seven gün gibi bir ‘**ālī-cenābı**’ / Dükenmez zerre gibi ıztırābı
- 1906 Kelām itdi meh-i ‘**ālī-cenāba**’ / Bülend āvāz ile geldi hitāba
- 2797 Du’ālar itdi ol ‘**ālī-cenāba**’ / Kızıl yāķūtī şaldı la’l-i nāba
- 3248 Bu oldı Yūsufuñ ancaķ cevābı / Ki ey hūsn ilinūñ ‘**ālī-cenābı**
- 3916 Gerek ‘**ālī-cenāba**’ kavlı-i ma’ķūl / Yüce tağlaruñ üstinden aşar yol

‘**ālī-qadr**’ [2] kıymet ve derecesi yüksek, çok kıymetli, çok takdir edilen, çok saygıdeğer.

<KT, OTAL, KANARI, REDHOUSE>

- 3057 Olan bir māh-ı ‘**ālī-qadre**’ kâdir / Degüldür kendü noķşānına nāzır
- 3107 Olursın yār-ı ‘**ālī-qadre**’ kâdir / Degülsin bir nefes rāzī vü şākir
- ‘**ālim**’ [4] ilim sahibi, bilen, bilgili, bilgiç. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 384 Birisi mīr-i ‘ālem-gīr oldı / Birisi ‘**ālim**-i niķrīr oldı
- 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi meger kim / Degüldi Yūsufuñ hāline ‘**ālim**

4804 Didi oğulları ey pîr-i ‘**âlim** / Bize bu sözi yâd itmek ne lâzım

5100 Diridür ‘**âlim**-i nihîr ü dānā / Ölidür cāhil ü nādān u şeydā

‘**âlim** [1] çok bilen, her şeyi bilen. Bilgisi ezeli ve ebedi olan Allah. <KT, KO, LN, OTAL>

265 ‘**Âlīm**-i ‘âlem ü her fende mümtāz / Güşāde-ṭab‘ u deryā-dil suḥan-sāz

‘**ālī maḳām** [1] yüksek makamlı. <KANAR>

4261 Kaçan ‘**ālī maḳāma** irse ednā / Kulağı sağır olur gönli a‘ mā

‘**ālī-mekān** [1] yeri, rütbesi ve makamı yüksek olan. <KT, KO, KANAR>

1207 Çü Mālik mālik oldı ol cuvāna / Getürdi anı bir ‘**ālī mekāna**

Allāh [28] kâinatı yaratan mutlak varlık, Tanrı, Yarattıcı, Huda. Yüce yaratıcının özel ismidir. Bu isim. O’nun kemal, cemal ve celal sıfatlarının ifade ettiği anlamların tamamını kapsar. Allah’ın diğer isimleri ise Allah’ı tasvir eder. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

75 Yüri **Allāhı** bilmekde ol üstād / Bilinür vāḥid evvel soñra a‘ dād

269 Ağarmış şubḥ-ı şādık gibi ol şāh / Yüz aklığını virmiş aña **Allāh**

278 Zihî gāzî zihî ‘âbid zihî şāh / Ġazāsı *fî-sebîli’l-lāh* **Allāh**

472 İderdi ḥasretiyle nāle vü āh / Dir idi ey ‘ināyet ıssı **Allāh**

817 Sizün bu zūlmünüz bilmez mi **Allāh** / Kıyāmetde cezā kılmaz mı **Allāh**

856 Nigehbānuñ mu‘înün oldı **Allāh** / Saña bir cāh-ı ‘izzet olırsar cāh

1002 Gelün **Allāhuñ** emriyle yaḳına / Tesellî virünüz pîr-i ḥazāne

1084 ‘Ayāndur yerde ḳalmaz nāle vü āh / Ziyāde intikām ıssıdır **Allāh**

1130 Seni beñzer vilāyetlerde nāgāh / Ricāl-i ḡayba hem-rāh itdi **Allāh**

2027 Aña her eylūgi virmişdi **Allāh** / Yedi iḳlîme meşhūr oldı ol māh

2877 Didi ey şālih oğlum olğıl āgāh / Seni Firdevse da‘ vet eyler **Allāh**

2893 Ḥaṭādan şaḳlar **Allāh** enbiyāyı / Naşib itmez umūr-ı nā-sezāyı

3281 Didi **Allāhı** bir bil ey Zeliḥā / Ki yokdur varlığında şübhe aşlā

3286 Didi **Allāh** ile yok aşinālık / Gönül olmaz senün ḡayruña ‘aşık

3444 Didi ma‘lūm idün **Allāh** birdür / ‘Azîz ü lâ-yezāl ü Muḳtedirdür

3696 Didi Yūsuf yüri var olma güm-rāh / Her işde ḥāzır u nāzırdur **Allāh**

3887 Sözümdə toğrıyam **Allāha** ma‘lūm / Şehādet itdi ḥaḳḳumda bu ma‘şūm

4786 Ġaribe zūlm elini eyle kūtāh / Ki sulṭān-ı selāṭin oldı **Allāh**

4868 Yine maḳşūduña irgürdi **Allāh** / Seni taḥtına da‘ vet eyler ol şāh

4997 Didi ey derde dermān iden **Allāh** / Meşāḳḳat rāhın āsān iden **Allāh**

5158 Yazıdan eylemez bunlar ferâgat / Meger **Allâhdan** ola ‘inâyet

Allâh’a kaldı [1] Düzelmesinden ümit kesilen durumlar karşısında kullanılır. <KUBBEALTI>

1700 Beni âhum eli girdâba şaldı / Benüm işüm hemân **Allâha kaldı**

Allâh’a şükür [1] Allah’ın verdiklerine karşı teşekkür olarak söylenen ve söylenin hâinden memnun olduğunu bildiren bir söz. <KUBBEALTI>

1133 **Şükür Allâha** minnet Zü’lcelâle / Ki irgürdi beni rûz-ı vişâle

Allâh’a yalvar [1] “Kendi yanışın yüzünden bu duruma düştün, artık benden değil Allah’tan yardım iste” anlamında kullanılır. <KUBBEALTI, ÖTS>

3762 İrişem dir iseñ maqşûda gel var / Baña yalvarma var **Allâha yalvar**

Allâh’ı severseñ [1] “Eğer “Allah’ını seviyorsan” anlamında sitem, yemin ve yalvarma sözü.

<KUBBEALTI, ÖTS>

3929 Didiler aña ol şâhı severseñ / ‘Inâyet eyle **Allâhı severseñ**

Allâhü’l-Mecîd [1] şan ve şeref sahibi olan yüce Allah.

4195 Vücûdin eylemiş dâl-ı hamîde / ‘İbâdet eyler **Allâhü’l-Mecîde**

Allâhu a’lem [2] “En iyi bilen Allah’tır, Allah daha iyi bilir; galiba, zannederim ki.”

Karşılıklı konuşmalarda, yazılı ve sözlü bilgi sunmalarda doğrusunu en iyi bilen Allah olduğunu ifade etmek için kullanılan bir ifadedir. <KT, KUBBEALTI, İKS>

739 Gelür Ya‘kûba derd ü Yûsufa ğam / Ğaraž irşâddur **Allâhu a’lem**

4093 Budur ben bildüğüm **Allâhu a’lem** / Hâtağur ekşeriyyâ fikr-i âdem

Allâh Allâh [2] “hayret” ifade eden ünlem. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

62 Ne kıdretdür bu kıdret **Allâh Allâh** / Yoğ iken var ide dünyâyı nâğâh

1753 Ne hâletdür bu hâlet **Allâh Allâh** / Olur mihr ü maħabbet mürşid-i râh

‘allâm [1] çok bilen, her şeyi bilen. Allah’ın sıfatlarındandır. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

142 ‘Ulûm-ı ‘âleme ‘allâm u vâkıf / Adı ümmî velî ümmü’l-ma‘ârif

almaq [151]

1. bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak. <TS, KUBBEALTI>

416 Olur anlar yed-i kıdret toğanı / Neye şalınsa âhîr **alur** anı

432 Şeher şâmuñ kara şalını **aldı** / Zemîn egnine bir aç câme şaldı

488 Ecel ‘ömrün kemânın **aldı** yaşdı / Benüm boynuma dil bağını aşdı

490 Gelüp bu Âl-i İbrâhîmümi **al** / Hâzer kıl hıdmetinde kılma ihmâl

515 **Alup** İnâs Yûsuf hâzetini / Anasından yeg itdi hıdmetini

- 574 Kaçan uğrısını bulsa **alurdı** / Şerî'atde kulu olur kalurdu
- 575 Kemerle **aldı** fahr-i kâyinâtı / Yapışdı halka-i bâb-ı necâtı
- 677 **Alup** ortaya bir kaç gürk-i bed-h'âh / Hücûm itmişdi ferzendine nâgâh
- 894 Eline her biri **alup** iki taş / Döginür gözlerinden ağıdur yaş
- 1049 Helâkine hemân meşgûl olalum / Kesüp a' zâsinuñ birin **alalum**
- 1196 **Alup** bir delvi ol ser-ğayl-i aḥbâb / Hemân ol bürc-i âba etdi pertâb
- 1205 Çıkardı çâhdan şems-i cihânı / Dehân-ı ejdehâdan **aldı** anı
- 1223 Yazıldı hüccet **aldı** anı Mâlik / *Cerâ hâzâ ve tahriren bi-zâlik*
- 1632 Hüveydâ olmasa nâyuñ fiğânı / Ele **almazlar** idi iller anı
- 1828 İki taş **aldı** mihr ü mâh gibi / Döğündi taşra çıkıdı âh gibi
- 1887 İdersin keştî-i gümrâha çâre / Elin **alup** çekersin bir kenâra
- 1941 Elin **al** pâymâl-i rûzgâruñ / Yolını urma bir oklu şikâruñ
- 2114 Güzel sâzendeler **alup** ele sâz / Virürdi her maḳâma gelse âvâz
- 2308 Senüñ zâtuñda vardur kâbiliyyet / Ayağüñ **almasun** dest-i beliiyet
- 2332 Eline **aldı** bir mir'ât-ı şâfî / Görüp kendüyi urdı ḡaylî lâfı
- 2340 Çekem ol gül-î izârı ḡâr elinden / **Alam** bu âl ile aḡyâr elinden
- 2371 Bu ḡüsnüñ câmesiyle olma maḡrûr / **Alursa** şâḡibi eyler seni 'ür
- 2441 **Alanuñ** tâli'î sa' d ü hümâyûn / Şatan ammâ ki oldu kâra maḡbûn
- 2650 Tazarru' eyleyüp ol nâzenîne / Yemînine **alup** çekdi yemîne
- 2747 Mübârek başını **aldı** dizine / Yüzini urdı anuñ gün yüzine
- 2781 Güzel çengîler **aldı** destine sâz / Maḡâm-ı bûselikden virdi âvâz
- 2795 Ele bâde **alup** künc-i belâda / Taḡıtdı ḡırmîni-i endühi bâda
- 2979 Şadef aḡzın açup gösterse dendân / **Alurlar** dürr-i meknûnını ol ân
- 3473 Şanemler şındı hep kaç' **aldı** zünnâr / Dilin tutdı derây-ı deyr-i küffâr
- 3516 Saña nâr-ı maḡabbet el uzatdı / Elüñ **aldı** ricâl-i ḡayba katdı
- 3616 Elini Yûsufuñ **aldı** eline / Du' âlar eyledi ol nâzenîne
- 3712 Kerem eyle elüñe âyine **al** / Cemâlüñ ayına baḡ ey ruḡı al
- 3747 Murâdın ḡâsıl eyle ehl-i ḡâlûñ / Elin **al** nâ-tüvân u pâymâlüñ
- 4456 Zeliḡâ bir gice aşnâmin **aldı** / Münâcât itmege tenhâya geldi
- 4476 Kâmişdan ḡânesine geldi âḡır / Öñine **aldı** aşnâminı bir bir
- 4548 Elini **aldı** tenhâsına gitdi / Elinden geldügi iḡsânı itdi
- 4671 Bu işde itmeñüz hergiz tereddüd / **Alıñ** buḡdayumuzdan bir niçe müd
- 4716 Şeḡerden niçe yük buḡdayı tekrâr / **Alup** yükletdi iḡvân-ı cefâkâr

2. beraberinde götürmek veya getirmek. <KUBBEALTI>

- 295 Hemānā döndüm ol ebr-i bahāra / **Alur** gider havāsı her diyāra
 314 Koşar atını her bir serv-i āzād / **Alup alup** gider gül yaprağın bād
 752 **Alup** gıtdiler anı çār u nāçār / Nitekim āfitābı çarḥ-ı ğaddār
 808 **Alalar** gideler ğayrı diyāra / Bulunmaz aña bundan ğayrı çāre
 809 Kuyıya atmağa maḳşūd iderler / **Alurlar** Yūsufi anda giderler
 884 Diyelüm Yūsufi kurd **aldı** gitdi / Yidi cismini pāre pāre itdi
 925 Atasınıñ öñinde itdiler āh / Didiler Yūsufi kurd **aldı** nā-ğāh
 968 Ağız bir eylediler ḥāh nā-ḥāh / Didiler Yūsufi kurd **aldı** billāh
 1229 İki zencīr olup eşk-i revānı / **Alup** gıtdiler ol ārām-ı cānı
 2421 Çü yokdur yanumuzda serv-i dil-cū / **Alalum** oğlumuz olsun o meh-rū
 2851 Nişānumı görüp eylerse efġān / Baña **alup** gelesin anı ol ān
 2903 **Alup** giderken oğlını atası / Segirdüp vardı ardınca anası
 4325 Varup zindāna dek erkān-ı devlet / **Alup** geldiler itdiler ziyāfet
 4660 Bir oğlı var idi kurd **aldı** anı / Güzellikde yoğ idi aña ṡānī
 4673 Bile **aluñ** gelüñ anda ḳalanı / Göñülden ref' idüñ ṡann u gümānı
 4687 Ana bir ḳardaşı kim ṡoñra geldi / Anı Yūsuf çeküp yanına **aldı**
 4706 Didi bir daḥi ḳardaşum olaydı / Beni raḥm ile yanına **alaydı**
 4727 Ana bir ḳardaşını ṡer' ile ol / Çeküp yanına **aldı** eyledi ḳul
 4738 Yalan ile babasın aldadılar / Senüñ oğluñı kurd **aldı** didiler
 4785 Eline ḥāme **aldı** yazdı nāme / Didi ey ṡefḳat iden ḥāṡ u 'āma
 4808 Girüp dīvāna ṡekvā eylediler / Ğalāl **almağ** içün geldük didiler
 4844 Güreṡçi ḳısmını gör ey tebāhī / **Alur** üstindekin altına ḡāhī
 5027 Getürdi aña cennetden bir elma / Eline **aldı** vü ḳoḳdı hemānā
 5170 Yaḳışmaz terceme bu dāstāna / Öli ḥalvāsını **almam** dehāna

3. kendine mal etmek; yanında bulundurmak; elde etmek, sağlamak. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 166 ṡoñında maġribi **aldı** Medīne / Deġiṡdi maṡrıḳını maġribine
 291 Muḥaṡṡal vara vara menzil **aldum** / Bu sevdā ile bir gün ṡāma geldüm
 331 Faḳīre ḥasb-i ḥāl oldu bu ḳıṡṡa / Dil-i dīvānem andan **aldı** ḥıṡṡe
 405 Nübüvvet nevbetine geldi Ya' ḳūb / Atasınıñ du' āsın **aldı** Ya' ḳūb
 407 Zamāndan ṡoñra oğlı 'İṡ geldi / Görüp Ya' ḳūbuñ ālin ḥayret **aldı**
 512 Sürerdi yüzine gözine anı / **Alurdu** būy-ı vaṡlından niṡānı
 520 Anı gökde ararken yirde buldı / Dil-i maḥṡūnına eglence **aldı**
 553 Kemer gibi düşüp egri ḥayāle / Diler āl ile ḥayrū'l-āli **ala**
 597 Ki 'āṡıḳ 'aynına **almaz** cihānı / Virür ma' ṡūḳ içün baṡ ile cānı

- 613 **Alursın** boynuña tığ-i belâyı / Kılursın kâdir olduğıñ ezâyı
- 875 Hazer eyle şaķın tığ-i żarardan / Hamuş ol hışşe **al** bu kışşalardan
- 1042 Bu cumhûruñ cevâbın **aldı** Ya‘ķûb / Melûl oldu evine geldi Ya‘ķûb
- 1082 Hakuñ dergâhına yüzün urınca / Süleymândan **alur** haķķın ķarınca
- 1119 Ne istifsâr ide ne aña nâmin / Diline **almaya** Yûsuf kelâmın
- 1135 Niyâz içinde iken hayret **aldı** / Hudâdan Hâzret-i Cibrîl geldi
- 1285 Faķîri kılma her evbâşa pâmâl / Baña zulm eyleyenden haķķumı **al**
- 1569 Maħabbet müşterîsi gönlin **aldı** / Ğam-ı zülfiyle cânı kılca ķaldı
- 1733 Bu vech ile cevâbın **aldı** dâye / Sözi ķâr itmedi ol dil-rübâya
- 1788 Gel ey gönüm **alan** yâr-ı cefâķâr / Ğoma bî-ķâreñi bîmâr u nâķâr
- 1845 Devâdan cismi bî-dermân ķaldı / Başından ‘aķlı gitdi hayret **aldı**
- 1867 Cefâya şabr iden meydânı **aldı** / Şafâ sürdi vefâ baħrine ķaldı
- 1875 Zeliħânuñ gözi yaşı çoğaldı / Gönül virdi belâ vü miħnet **aldı**
- 1939 Ölümlü ħastanuñ âhını **alma** / Ne deñlü ise noķşânına ķalma
- 2334 Görinüp Yûsufa gönlin **alaym** / Perîşân ideyin ħüsni alaym
- 2376 Sözinden Yûsufuñ çok ‘ibret **aldı** / Peşîmân oldu istiĝfâra geldi
- 2597 Dünüñ nişfinda ħaylî menzil **aldı** / İrişdi Külbe-i Aħzâna geldi
- 2644 Nücûm ile sipihr-i ħüsni memlû / Cemâli baħri **almış** cümle lûlû
- 2856 Niçe gün sâye gibi yatdı ķaldı / Teni bî-ķâķat oldu hayret **aldı**
- 2865 Umardı kışşadan hışşe **ala** yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr
- 2883 Reh-i cânânda cânâ başa ķalma / Ħayâtuñ câmını ‘aynuña **alma**
- 2887 Vücûdi baħr-i ‘ışķa ķaldı ķaldı / Tecellî ‘âlemi ‘aķlını **aldı**
- 3115 Tehevvür ‘aşîķı eyler peşîmân / Güneşden ‘ibret **al** ey mâh-ı tâbân
- 3153 Naşîħat eyle gönlini ele **al** / Ola kim idesin bir ħîle vü âl
- 3163 Ħarâb-âbâd-ı gönlin eyle ma‘mûr / Güneş yüzünden **alsun** ol ķamer nûr
- 3311 Eline Yûsufuñ gönlini **aldı** / Aķar şu gibi bir ħoş bâĝa şaldı
- 3610 O gün rûz-ı kıyâmet gibi geldi / Celâl ü heybeti ‘aķlını **aldı**
- 3691 Vücûdi ħaķķası bâb-ı recânuñ / Belâsın başına **almış** cihânuñ
- 3787 Ħalâş olmaĝ içün mekrinden anuñ / Eline **aldı** gönlin mübtelânuñ
- 3794 Didi ĝâyet mûkedder oldu ħâlüm / Yazuķdur boynuña **alma** vebâlüm
- 3802 O sûsen ķılmadan cimini gülgün / Elinden **aldı** anı yâr-ı mevzûn
- 3842 Uyandum bûse **alurken** lebümden / Elini çekdi sîb-i ĝabĝabumdan
- 3964 Kesildiler vücûd ârâyışinden / Naşîħat **aldılar** taķdîr işinden
- 4060 İderler aña bu resme ħaķâret / Görenler tâ ki andan **ala** ‘ibret

- 4109 Bu ağlarca amı boynına **aldı** / Bu bār-ı miñnet ile at aldı
 4157 Ferāmūş itmek iin hecr-i yārı / Ele **alurdı** cām-ı hōşgüvārı
 4176 Saña zulm eyledüm zindāna şaldum / Vebālūñ bārını boynuma **aldum**
 4318 Belāya şabr iden meydānı **aldı** / Tahavvür eyleyen hayretde aldı
 4320 Eger var ise sende rāy-ı rüşen / Naşīhat **al** bu Yūsuf kışşasından
 4369 Anuñ in‘ āmını **alurdı** herkes / Çüritdi eşrefiñin hem-ü nergis
 4437 Baña keşf itdi ‘ işkuñ gizlü rāzın / Eline **aldı** gönölün şāhbāzın
 4501 Çoğaldı şevķı cānın hayret **aldı** / Yüzi āyīnesine baķdı aldı
 4628 Bir ulu kārban Ken‘ āna geldi / Fırāt ırmağı gibi menzil **aldı**
 4638 Varup maħrūsa-i Mısra bu cumhūr / **Alurlar** cümle ‘ arz-ı hāle destūr
 4707 Meh-i Ken‘ ānı derd-i haşret **aldı** / Yürekler yaķıcı āhı çoğaldı
 4793 Seni bu i‘ tibār-ı keşret **almış** / Dirīğā dünyevī eşğāle şalmış
 4856 Bu ebr-i raħmeti **aldı** oradan / Yire başmazdı ayağı şafādan

4. (zaman bildiren kelimelerle) harcatmak, sarf ettirmek. <KUBBEALTI>

- 2700 Muħaşşal bir nice gün mühlet **aldı** / Hemān bu hıdmete bir kimse şaldı

5. (tat veya koku iin) duymak. <TS, KUBBEALTI>

- 4149 **Alurdı** cāmesinden bŷy-ı yārı / Başardı bağrına eylerdi zārī
 4220 Başardı bağrına eylerdi zārī / **Alurdı** sŷnbŷlinden bŷy-ı yārı

6. ele geirmek, fethetmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 155 Kemān-ı mu‘ cizātı tır şaldı / Çağatay ilin ol nāmeyle **aldı**

7. satın almak. <KUBBEALTI>

- 671 Şatun **almaz** belāyı ehl-i idrāk / Sŷrŷrı cāmesini eylemez āk
 1297 Olurken cümle istiğfāra meşğŷl / Biri didi ki Mālik **alduğı** ul
 2276 Şatun **almağ** iin gören yŷzini / Dŷşerdi aldururdu kendŷzini
 2342 Dökeyin yolına dünyāca mālı / Şatun **alayın** o zībā-cemālī
 2351 Şatun **almağa** ol āşŷb-ı cānı / Getŷrdi nie yŷk genc-i nihānı
 2443 ‘ Azīz **aldı** Meh-i Ken‘ ānı fi‘l-hāl / Zelīhā hānesine ıldı īşāl
 3089 Eyā am şehrinŷñ hŷr u haķīri / Şatun **alduğı** ulınuñ esīri
 4613 Gelŷrdi her diyāruñ kārbanı / Şatun **alurdı** andan ŷt-ı cānı
 4619 Bu oldu ba‘ zısına aħsen-i rāy / Şatardı nefsinı **alurdı** buğday
 4633 Ĝalāl **almağ** iin cem‘ eyleñŷz māl / Bu işde eylemeñ bir zerre ihmāl
 4634 Didiler bizde yoķdur māl-ı vāfir / Ki olavuz Ĝalāl **almağa** kādır

8. (Allah bir insanı) ölŷm yoluyla bu dŷnyadan ayırmak. <TS, KUBBEALTI>

- 595 Ecel şebbâzı bir gün geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cānın **aldı** gitdi
 643 Nihānī Yūsufuñ **almağa** cānın / Müheyyā kıldılar miñnet sinānın
 2266 Qomazlar sende ol rûh-ı revānı / Ecel gibi **alurlar** âhır anı
 2333 Didi **almazsa** yarın Tañrı cānum / Göreyin Yūsufı gitsün gümānum
 2915 **Alursañ** benden İsmā‘îli el-ān / Baña şabr u sükūnı eyle ihsān

9. kabul etmek. <KUBBEALT>

- 1400 **Alurlar** iki cānıbden selāmın / Görürler ihtirām u ihtişāmın
 2127 Şabāya hem-dem olmışdı qaranfûl / Selāmın **alur** idi devha-i gül

10. çalmak, aşırmaq. <KUBBEALT>

- 3759 Şoyar halkı **alur** mālın harāmı / Begenmezler bu resme iğtināmı

11. ele geçirmek, yakalamak, elde etmek. <YTS>

- 2966 **Alur** uyhusını şebbâz-ı cānuñ / Huzûrını uçurmuşdur cihānuñ

alur göz [] dikkatli bakış, alıcı göz. <YTS>

alur göz ile bakmaq [3] alıcı gözle bakmak, iyice incelemek. <BDS>

- 1565 **Alur göz ile** çün kim aña **bağdı** / Vücûdını bir âteş oldı yağıdı
 3065 Gözi nûrı gibi girse gözine / **Alur göz ile bakmazdı** yüzine
 3440 Birinüñ mâylı olmadı sözine / **Alur göz ile bağmadı** yüzine

alt [15]

1. bir şeyin yere bakan yanı, “üst” karşıtı. <TS, KUBBEALT>

- 4016 Kaçan başdan aşar bañr-i belası / Ayağ **altına** qor oğlın anası
 4844 Güreşçi kısmını gör ey tebāhī / Alur üstindekin **altına** gāhī
 5053 Toldı gözden ol hursîd-i gerdün / Zemīn **altında** qaldı nitekim nūn
 5120 Vücûd-ı âdemi mûr-ı zevāli / Yir **altına** taşır gendüm mişāli

2. (örtücü, kaplayıcı nitelikteki şeylerle kullanıldığı zaman) iç, iç taraf. <KUBBEALT>

- 69 Hicāb **altında** qaldı ‘ayn-ı a‘ mā / Gözi açuqlarındur bu temāşā
 564 Libāsın geydürür iken nihānī / Quşatdı cāmesi **altında** anı
 2153 Bürindi lāle gibi al tuvağı / Niķāb **altında** qaldı hüsni bağı
 2154 Tuvağ **altında** ol zāt-ı muṭahhar / Şafağda mihr-i ‘ālem-tāba beñzer
 4649 Niķāb **altında** ağıdı gözi yaşı / Bu rāzı tuymadı ammā ki nāşī

3. bir şeyin aşağısında bulunan boşluk veya yer. <KUBBEALT>

- 1513 Kara ata n’ola binse o meh-rû / Olur zîrā çerāğ **altı** karañu
 2838 Bu naqşı her güzergāha yazardı / Anuñ **altında** adını qazardı

4. Tamlamalarda altına ve altında şeklinde kullanıldığı zaman kendini tamlayan kelimenin manasına göre maruz bulunma, etkisinde olma anlamları taşır. <TS, KUBBEALTI>

630 Saña me'mûr olup arkadaşların hem / Elün **altında** ola hem-çü hâtem

3360 Cevārīnūn yüzini kıldı terciḥ / Eli **altında** kodı hemçü tesbīḥ

3377 Eli **altında** oluñ hemçü hâtem / İdün kendünūzi kendüye maḥrem

4845 Şaḳın eyler seni sulṭān-ı hestī / Elün **altındakinūñ** zīr-i destī

altı [1] beşten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 6. <TS, KUBBEALTI>

4709 On iki kardeş **altı** yirde ol ān / Yidiler dürlü ni' metler firāvān

altıncı [2] altı sayısının sıra sıfatı, sırada beşinciden sonra gelen. <TS, KUBBEALTI>

3766 Görür kim olmadı bu derde dermān / Varup **altıncı** derde umdı iḥsān

3767 Çü **altıncı** ev oldu bezmgāhı / Ḳapusın yapıdı ol dem bād -ı āhı

altun [12] altın, sarı kırmızı renkte, parlak ve ağır, kolayca işlenebilen kıymetli element; bu madenden yapılmış lira, para. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

334 Güneşdür fi'l-meşel 'ışık-ı İlāhī / Kırmızı **altun** ider ḥāk-i siyāhı

519 Neye şunsa eli **altun** olurdu / Bir iken rızkı anuñ on olurdu

2020 Aña her kim baş egse hem-çü gerdün / Virürdi meh gibi bir bedre **altun**

2067 Niçe **altun** siniler oldu iḥzār / Bahāsı 'ālī hurşid ü kamer-vār

2267 Virelüm ağırınca saña **altun** / Bizüm olsun dirüz ol ḳaddi mevzūn

2277 Birisi gül gibi açdı dehānı / Diledi ağırını **altuna** anı

2279 Birisi daḡı virdi yüz biñ **altun** / Daḡı hem ağırınca dürr-i meknūn

2396 Güşāde olıcaḳ baḡt-ı hümāyūn / Elün topraḡa şunsañ olur **altun**

2435 Virildi ağırınca niçe **altun** / Niçe elmās u niçe dürr-i meknūn

3919 Gelüp **altun** ḳadeḫler bezme ṭoldı / Kimi şābit kimi seyyāre oldu

5151 Eyü söz eskimez niteki **altun** / Olur *yevmen-fē yevmā* ḳadri efzūn

altun adını bakır etmek [1] yanlış hareketleriyle şeref ve itibarına leke düşürmek. Bir kimsenin altın kadar değerli itibarının zedelenmesi, adının kötüye çıkıp altına nazaran bakır derecesine düşmesi anlamında kullanılan bir tabirdir. <KUBBEALTI, OŞK, BDS>

3847 Zeliḡā **altun adın bakır itdi** / Ki bühtān-ı 'azīmīn zāhir itdi

altunlu [5] altın işlemeli. <YTS, ÖTS>

1657 Hüveydā eyledi sulṭān-ı gerdün / Siyāh **altunlu** bir çetr-i hümāyūn

2081 Hezār **altunlu** ḳaftān oldu ḡāzır / Çiçekler gibi elvānı muḡāyir

2249 'Azīzūñ virdüḡi **altunlu** ḳaftān / Vücūdına olurdu nār-ı sūzān

3335 Şalardı sāyesin bâğuñ nihālî / Döşerdi qara **altunlu** nihālî

Aşağıdaki tanıkta geçen “benek altunlu/altın benekli” ifadesi “altın benekli altın işlemeli” demektir. Altın sırmalarla dokunmuş bir kumaş türünün adı olup, üzerine benek benek noktalar yerleştirilmiş desenlerden ibaret bir görünüm arz eder. Benek altınlı kumaşlar renk ve şekil itibarıyla kaplan postuna benzemeleri bakımından, bu kumaştan dikilmiş elbiseler giyenler de kaplana benzetilmişlerdir. <OŞK>

1503 Benek **altunlular** geyse sezādur / Peleng-i kulle-i Kaf-ı kazādur

ālūde [2] bulaşmış, bulaşık, karışmış, dalmış. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3699 Gül-i ra‘nâ gibi bî-vaqt açılma / Vücūd-ı pākūñi **ālūde** kılma

ālūde-i hūn [1] kana bulaşık.

930 Qamīşi cümleten **ālūde-i hūn** / Şehāb olmuş şafaqdan şanki gülgün

‘ām [5] halk, halk tabakası, avam tabakası, seçkin olmayan, sıradan. <KT, LN, KANARİ, KUBBEALT>

4614 Kul itdi ‘ālemi in‘ām-ı **‘āmı** / Cihāna eylük ile tıldı nāmı

Aşağıdaki tanıklarda geçen “hāş u ‘ām” ifadesi “herkes, bütün halk” anlamlarına gelmektedir (bk. hāş u ‘ām).

960 Hārāmī bir belādur hāş u **‘āma** / Sebeb esbāb olur qatlı-enāma

2436 Zelīhā arturınca bedr-i tāmı / Elini çekdi şehriñ hāş u **‘āmı**

3428 Gözüñ ‘ayn-ı ‘aḫādur hāş u **‘āma** / Hābāb-ı mey gibi bakmaz hārāma

4785 Eline hāme aldı yazdı nāme / Didi ey şefkat iden hāş u **‘āma**

a‘mā [9] kör, gözü görmez. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

69 Hicāb altında qaldı ‘ayn-ı **a‘mā** / Gözi açuqlarıñdur bu temāşā

1140 Anı añma ki ‘aynuñ itdi **a‘mā** / Anı yād it ki çeşmüñ kıldı bīnā

2581 Ziyāde ağlamaqdan oldı **a‘mā** / Şoğulmuş ‘ayna döndi çeşmi gūyā

3252 Firāqum eyledi maḥzūn u şeydā / Bükādan ‘ayn-ı Ya‘kūb oldı **a‘mā**

3720 Orada ‘ayn-ı **a‘mā** gibi ol dem / Yapılmışdı evüñ qapusı muḥkem

4261 Kaçan ‘ālī maḫāma irse ednā / Qulağı sağır olur göñli **a‘mā**

4447 Belā şahrālarında qaldı tenhā / Gözinüñ nūrı gitdi oldı **a‘mā**

4486 Bu **a‘mā** ‘aynını pür-nūr eyle / Sevindür vaşl ile mesrūr eyle

4661 Ziyāde ağlamaqdan oldı **a‘mā** / Bizüm aḫvālümüz iştise farzā

a‘māl [2] ameller, işler, “amel”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, KUBBEALT>

191 Müşābihdür Burāqa hüsn-i **a‘māl** / Murādına ider insānı işāl

1099 Şaḫınur māñi‘-i eşğāl-i Hāqdan / Ayırmaz ‘ābidi **a‘māl**-i Hāqdan

a' mālīk [1] kör olma hâli, körlük. <ÖTS, KUBBEALTİ>

4461 Baña **a' mālīgī** görme sezāvār / Gözüüm cāmını kıl mir'ât-ı dīdār

amān [2] eminlik, korkusuzluk; bağış, bağışlama, müsaade. <KT, KO, OTAL, ÖTS, KUBBEALTİ>

3860 Görindi mu' cizātından nişāne / Hıfāb itdi 'Azīz-i bī-**amāna**

3946 Kemān-ı bī-**amān** ol kaşı nūnı / Sinān-ı cān-sitān müjgān-ı hūnī

amān vermek [1] korumak; bağışlamak, affetmek, insaf etmek.

797 Dönersiz cümleñüz ferzend-i Nūha / **Amān virmek** sefāhatdur bu rūha

amansız [1] aman vermeyen, göz açtırmayan, müsamahasız, affetmeyen; zalim.

<KUBBEALTİ, ÖTS>

673 Gezerken şāyed ol serv-i qabā-pūş / **Amansuz** yırtıcı kūrda ola tūş

'**amel** [2] iş, fiil; dinî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket. Niyet ve iradeye bağlı olarak yapılan dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan iş, davranış ve bilinçli yapılan fiile denir. Hayırlı, iyi ve sevap olan eylemler ve davranışlar için de kullanılır.

<KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ, DİNÎ KAVRAMLAR>

4389 '**Amelden** kaldı hūşr oldı Zeliḥā / Yaturdı bir bucaḫda ferd ü tenhā

5090 Seni dūr iden anlardan eceldür / Saña yoldaş olan ancak '**ameldür**

'**āmī** [2] avama ait, adi, basit, bayağı. <KT, KUBBEALTİ, ÖTS>

346 Maḥabbet puḫte eyler merd-i ḥāmı / Bu rāya nāzır olmaz 'ayn-ı '**āmī**

1748 Ser-i 'āşıḫdadur 'aḫluñ tamāmı / Ne var dīvāne şansa 'ayn-ı '**āmī**

'**amīḫ**, '**amīḫa** [1] derin. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ> Tanıkta geçen "baḫr-i 'amīḫa" tamlaması "derin deniz" anlamına gelmektedir (bk. baḫr-i 'amīḫa).

4759 Felek şaldı bizi derd-i 'atīḫa / Ğarīḫ itdi bizi baḫr-i '**amīḫa**

'**āmīl** [1] amel eden, işleyen, yapan, fail, tesir eden, sebep olan. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

3988 Ne pend ile Zeliḥā '**āmīl** oldı / Ne ibrām ile Yūsuf māyil oldı

'**āmīm** [2] umuma ait, umumi, genel. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

4487 Delīlüm ol şırāt-ı müstaḫīme / Sezāvār eyle elṭāf-ı '**āmīme**

4632 Didi varuñ o sulṭān-ı kerīme / Sizi ğarḫ eyler elṭāf-ı '**āmīme**

ammā [25] ama, fakat, lakin, ancak, şu kadar var ki, öyle ki. Zıt ve aykırı hüküm ifade eden iki cümleyi birbirine bağlar. <KT, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

39 Günāh itmekle oldum cüst ü çālāk / Şalāḫ emrinde **ammā** süst ü ğamnāk

- 68 Görebilmege **ammā** göz gerekdür / Mücellā vü muşaffā göz gerekdür
- 670 Kazanur genc ü mālī ādem **ammā** / O mālī şaklamakdadur temāşā
- 1227 Şu kavlı ile şataruz anı **ammā** / Bu yirde tırmaya aşlā vü kaç‘ā
- 1485 Cihān esrār-ı efkārīyle hayrān / Dehānı cāndur **ammā** āfet-i cān
- 1537 Gözi nergisleri uyhuuya vardı / Dil ü cān dīdesin **ammā** uyardı
- 1609 Belā-yı Yūsufa oldı harīdār / Degül **ammā** ki Yūsufdan haberdār
- 1642 İder ma‘şūķını ‘āşīķ temāşā / Temāşā olduğunu bilmez **ammā**
- 1682 Nihān itdüm şanur esrārını gül / Tıyurur illere **ammā** ki bülbul
- 1717 Dehānı hātīf-i ğayb idi gūyā / Sözin söyler görünmez kendi **ammā**
- 1968 Cemālī olmuş **ammā** bir iken on / Öñürdi gördüğinden daħı efvūn
- 2291 Eli ditrer şu‘ā‘-ı şems-mānend / Vişāl-i yāra **ammā** ārzūmend
- 2441 Alanuñ tālī‘i sa‘d ü hūmāyūn / Şatan **ammā** ki oldı kara maġbūn
- 2518 Niyāzını iderdi aña tenhā / Sūkūt eylerdi hāķķ içinde **ammā**
- 2640 Atından indi yire nitekim nūr / Melālī var degül **ammā** ki mesrūr
- 2751 Yüzine urmadı **ammā** bu hālī / Haṭā-pūş oldı mir‘āt-ı cemālī
- 2930 Bıçaġın çaldı İsmā‘īle **ammā** / Bıçaġı kesmedi aşlā ve kaç‘ā
- 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her bār / Olur ‘āşīķlar **ammā** kim günehkār
- 3010 Bu künc-i ġamda **ammā** Māh-ı Ken‘ān / İder eyvān-ı istīġnāda cevlan
- 3222 Sözi çoġ idi yaşı gibi **ammā** / Tutuldu nuṭķı sūsen gibi gūyā
- 3666 Biri birisine olmuş muķābīl / Biri müstaġnī **ammā** biri māyīl
- 4040 Kemāl-i ‘ışķını tıymış ezelden / Kōmaz **ammā** ki istīġnāyı elden
- 4649 Nīķāb altında aķdı gözi yaşı / Bu rāzı tıymadı **ammā** ki nāşī
- 4796 Otaġuñ sāyebānuñ çoķdur **ammā** / Örumcek aġıdur ma‘nīde gūyā
- 5081 Çıkarur ay ile günden iki nān / İrişmez aña **ammā** dest-i insān
- ‘**ammi** [1] babanın kardeşi, amca. <KT, OTAL>
- 501 Yürürdi ‘**ammisi** anuñ yanınca / Oyalardı firāķa öğrenince
- ‘**Amr** [1] Arapça gramerde belirsiz bir erkek ismini belirtmek için “Zeyd” ismi ile birlikte “filan” anlamında örnek için kullanılır. <KT, BMS>
- 2241 Naşībī Zeydūn olmaz ‘**Amra** tevcih / Nebīden bu naşīḥat oldı tenbīh
- ‘**amū** [1] amca. <ÖTS>
- 485 O yirde var idi bir meḥār-i nās / ‘**Amū**-yı Yūsuf idi adı İnās
- ān** [34] zamanın bölünemeyecek kadar kısa bir parçası, lahza. <KT, LN, TS, ÖTS>
- 59 Dil-i bīmāruma ‘ālemde her **ān** / Şarāb-ı ḥikmetūñle eyle dermān

- 206 Güşâde oldu ‘ayn-ı ‘ışkı ol **ân** / Görindi ‘aynı ile ‘arş-ı Raḥmân
- 455 Yüzi her vech ile ḥûb idi her **ân** / Bakayın tûrayın dir idi insân
- 764 Ḥazân faşlı gibi irdi şitâbân / Çıkardı câmesi evrâkın ol **ân**
- 913 Rivâyetdür ki bu derd ile ol **ân** / Delindi cümle sengistân-ı Ken‘ân
- 1131 Seni elden çıkardı gerçi devrân / Göñülden çıkmaduñ bir laḥza bir **ân**
- 1633 Kııldıtsa reg-i ‘ışkını bir **ân** / Kılur çengî elinden çengi efgân
- 2162 Nişân-ı miḥ-i sümm-i esb-i cānân / Yirüñ yüzini pür-ḥâl itdi ol **ân**
- 2397 Mürebbâ olmasa ‘ışk ile insân / Bakılmaz ‘ayn-ı ta‘zîm ile bir **ân**
- 2515 Eger başmağını döndürse ol **ân** / Dir idi kendü kendüsine pinhân
- 2668 Ḥalâş olduğumı tûyınca iḥvân / Kulumuzdur diyü şatdılar ol **ân**
- 2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol **ân** / Niyâmından nitekim tîğ-i bürrân
- 2851 Nişânımı görüp eylerse efgân / Baña alup gelesin anı ol **ân**
- 2976 Tebessüm eyledi ol verd-i ḥandân / Zeliḥâya didi ḥısm ile ol **ân**
- 2979 Şâdef ağzın açup gösterse dendân / Alurlar dürr-i meknûnını ol **ân**
- 3076 Tehî sāğar gibi beñzinde ol **ân** / Ğam-ı cānânı ile kalmadı kan
- 3199 Ferâğat itsün ol işden ki her **ân** / Ola dînine dünyâsına noḡsân
- 3256 Bülend âvâz ile ol bülbül-i cān / Oḡurdı şuḥf-ı İbrâhîmi her **ân**
- 3470 Nihâl-i tâze gibi ol kenîzân / Gelüp toğrulldılar îmâna ol **ân**
- 3501 Ne kim var mâni‘-i eşğâl-i cānân / Götürüp şıḳleti gitmişdi ol **ân**
- 3573 Yazup Leylâyı taşvîr itse ol **ân** / Gören Mecnûn olup ḳalurdı ḥayrân
- 3626 Yüzini göke dikdi Mâh-ı Ken‘ân / Münâcât itmege Mevlâya ol **ân**
- 3678 Nitekim bâb-ı luṭf-ı Mâh-ı Ken‘ân / Muḳaffel itdi ḳapusını ol **ân**
- 3777 Tesellî itdi vâfir Mâh-ı Ken‘ân / Taşavvur itdi kim cān itdi ol **ân**
- 3867 ‘Azîzün kil-k-i teftîşinden ol **ân** / Elif-veş toğrı çıḳdı Mâh-ı Ken‘ân
- 3899 Ḳazâya ḥüsn-i ta‘bîr oldu ḳalkān / Belâ-yı şerri te‘ḥîr itdi ol **ân**
- 4023 Didî yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / Bu derd ü ḡuşşadan her rûz u her **ân**
- 4335 Muşâḥib itdi anı Şâḥ Reyyân / Meh-i Ken‘ândan ayrılmazdı bir **ân**
- 4407 Ağız bir eyleyüp neylerle ol **ân** / Çü mûsîḳâr iderdi anda efgân
- 4523 O sâ‘at ol nefes ol laḥza ol **ân** / Ḳabûl oldu du‘â-yı Mâh-ı Ken‘ân
- 4631 Ziyâde ḳaḥṭ idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çağırdı cümle evlâdını ol **ân**
- 4709 On iki ḳardeş altı yirde ol **ân** / Yidiler dürlü ni‘metler firāvân
- 4851 Çıkardı gönlegini Mâh-ı Ken‘ân / Birine virdi iḥvânınuñ ol **ân**
- E20 Ḳodî tenhâ anı ‘aḳl ü dil ü cān / Meh-i Ken‘âna uydı gitdi ol **ân**

aña [192] ona, üçüncü tekil kişi ve işaret zamirinin yaklaşma hâlinde iken aldığı biçim.

<YTS, ÖTS>

- 7 **Aña** taḥsîn ider erbâb-ı ‘irfân / Ki iḥsânıdur anuñ ḥüsn-i ḥübân
- 181 **Aña** kim mihr-i ‘ışkı ola şehper / Yakın ile ırağ olur berâber
- 182 **Aña** kim mihr-i ‘ışkı olmışdur vesîle / İletdi seyr-i dîdâr-ı Cemîle
- 192 Ne fîkr itse olurdu **aña** vâsıl / Mişâl-i şâhbâz-ı ‘aql-ı kâmil
- 193 Ne yir kim ḥâtırına gelse ol dem / İrişürdi **aña** andan muḳaddem
- 269 Ağarmış şubḥ-ı şâdık gibi ol şâh / Yüz aqlığını virmiş **aña** Allâh
- 341 Ḥurûfı itmeyince âdem ezber / Kelâmu’llâh **aña** olmaz müyesser
- 351 Olur bu ‘âlem-i bâlâya vâsıl / **Aña** bir nesne olmaz hiç ḥâyil
- 380 Gözine Ka‘betu’llah oldu mekşûf / Vücûdı vâvın itdi **aña** ma‘tûf
- 389 Gelürdi **aña** geh Ya‘kûb u geh ‘Îş / Nebiyyu’llâh velî itmezdi teşḥîş
- 397 Anası oğlu Ya‘kûbı severdi / **Aña** bir eylük itmege iverdi
- 399 Getürdi çünkü Ya‘kûb **aña** biryân / Yidi Mevlâsına gösterdi şükrân
- 418 Nübüvvet oldu Ya‘kûba ‘inâyet / **Aña** ‘Îş itdi gâyetde ‘adâvet
- 487 Bu ḥâl üstinde kıldı anı da‘vet / Eyitdi **aña** ey kân-ı mürüvvet
- 491 Yetim olduğunu bildürme deyyâr / **Aña** düşmânların güldürme zînhâr
- 499 Bu mâtemden **aña** geldi melâlet / Gülp oynamadan kıldı ferâgat
- 545 Kerem kıl mâni‘ olma **aña** billâh / Girü geldiği yire gitsün ol mâh
- 547 **Aña** ḥaddinden artuğ itdi ‘izzet / Mülâyim sözler ile kıldı minnet
- 582 **Aña** râzî midür Sübhân-ı Kâdir / Ola peygamberi rencide-ḥâtır
- 587 O mekkâruñ **aña** kâr itdi kârı / Ayırmaz kendüden âğyâr yârı
- 616 On iki yaşına irdükde Yûsuf / **Aña** keşf oldu esrâr-ı taşavvuf
- 624 Dil-i Ya‘kûbı Yûsuf eyledi şâd / Didi bir gün **aña** ey pîr-i irşâd
- 633 Ğazab ehlidür anlar ḳaldurur baş / Bu râzı eyleme iḥvânuña fâş
- 636 Benüm cânım ider gönlüm şehâdet / Kılur sen şâhide anlar ihânet
- 645 Kimi eydürdi budur **aña** çâre / İraḳ yirde atalum dir diyâra
- 654 Belürse şavt-ı bûlbûlden nişâne / Aḳar şular **aña** eyler terâne
- 657 Şalınup oynamakda berg-i eşcâr / **Aña** ḥayrân olup gülmekde gülzâr
- 675 Bir ulu tağ var idi Tûr gibi / Düşinde çıkmış **aña** nûr gibi
- 678 **Aña** dermâna eylerken tevaḳḳuf / Yarıldı yer yüzi ḡayb oldu Yûsuf
- 777 Birisi olmuş idi fitneye baş / Dilerdi **aña** ura bir büyük taş
- 778 Ḥam oldu kâmeti ḳat ḳaldı ol dem / Yapışdı taş **aña** mânend-i ḥâtem
- 796 Eyitdi anlara ey ḳavm-i ‘âciz / Ne işdür bu ki şimdi iz idersiz

- 808 Alalar gideler ğayrı diyāra / Bulunmaz **aña** bundan ğayrı çāre
- 835 Kişide kesr-i nefis olmazsa peydā / **Aña** fetḥ olamaz nūr-ı tecellā
- 848 **Aña** kim yalvarup dizin öperdi / Cemālini ayağıyla deperdi
- 881 Didiler münkesirdür ḥatır-ı pīr / Bizi merdūd ider **aña** ne tedbīr
- 882 Xanı oğlum diyü itse ḥitābı / **Aña** biz nice virelüm cevābı
- 935 Görür pīrahēni ol pīr-i Ken‘ān / **Aña** ne pençe tokınmuş ne dendān
- 941 Kişi kim ehl-i taḫvā ola mā-dām / Olur her yırtıcı ḥayvān **aña** rām
- 944 Çıkışur kurd ile ol serv-i çālāk / Kağan aşılandan irişmez **aña** bāk
- 965 Firāsetle budur sözün ṣaḥīḥi / **Aña** siz itdünüz zulm-i ṣarīḥi
- 1020 Eger bizden çıkarsa bu fezāḥat / İdelüm kendümüz **aña** siyāset
- 1041 Olup Ya‘kūbdan rāzī vü ḥōšnūd / Tağa tağıldı anlar nitekim dūd
- 1071 **Aña** bir dāye buldı şatdı tüccār / Kucağında emer oğlancuğı var
- 1075 **Aña** daḥi bu hicrānı naşīb it / Bu yad ilde benüm gibi ğarīb it
- 1077 Teraḥḥum eyledi **aña** Ḥudāsı / Qabūl oldu du‘āsı iltimāsı
- 1094 **Aña** remz ile i‘lām itdi Bārī / Var idi iftirāka intizārı
- 1100 O ma‘şūmı ayırdı ‘işmet-i Ḥaḫ / Bu ḥāl oldu **aña** evlā vü elyāḫ
- 1102 ‘Asā en tekrehū dan olma ğāfīl / Ne kim Hūdan gelür ol **aña** ḫāyil
- 1107 Cefā itmek murād eylerse cānān / Bahāne bulmağ olur **aña** āsān
- 1136 Uyandurdi o şem‘-i bā-şafāyı / **Aña** kıldı ‘itāb-ı pūr-cefāyı
- 1206 O tiğ-i kudreti görince ‘uryān / Geyürdi **aña** bir şāhāne ḫaftān
- 1228 Bu sözler Mālike olunca taḫrīr / Berāy-ı ḥatır urdı **aña** zencīr
- 1290 Nāzar idince **aña** zengī-i şeb / Qarardı ‘aḫs-i rūyından müretteb
- 1298 Deveden indi ḫaldı kārbandan / İrişdüm **aña** oḫ gibi kemāndan
- 1299 Tabancayla girişdüm anı dögdüm / Dil uzatdum **aña** ğāyetde sögdüm
- 1419 Görür Mālik ki Yūsuf buldı şöhret / Qul oldu **aña** yetmiş iki millet
- 1438 Kimi ḫurşīd-i ‘ışḫ eylerse pūr-şevḫ / Fiğān u nāle olur **aña** bir zevḫ
- 1446 Sa‘ādet **aña** kim ‘āşīḫ bulındı / Serīr-i devlete lāyīḫ bulındı
- 1460 **Aña** kim ‘ışḫ ola ḥāmī vü ḥādī / Olur bu keşretün ḫayrū’l-‘ibādı
- 1474 **Aña** virmişdi Ḥaḫ bir ḥüb duḫter / Melek-manzar perī-peyker ḫamer-fer
- 1507 **Aña** bir āyine olmuş meh-i bedr / Gözinün kuḫli tārik-i şeb-i Qadr
- 1561 Nihān olmuş yüze gelmez dehānı / **Aña** tā degmeye ḫalkuñ zebānı
- 1565 Alur göz ile çün kim **aña** baḫdı / Vücūdını bir āteş oldu yaḫdı
- 1575 Eşer kıldı **aña** hicrān-ı cānān / Ḥazān yaprağı gibi oldu lerzān
- 1585 Qazındı levḫ-i dilden naḫş-ı ağıyār / Hemān efkār-ı yār oldu **aña** kār

- 1636 Bilürler bir bakımda ehl-i derdi / Şehâdet eyler **aña** rûy-ı zerdi
- 1645 Bir âh itse eger bir lâübâlî / İderler **aña** yüz dūn ihtimālî
- 1668 Olur mı gülşenūñ aḥvālî muḥtel / Şitâdan ırmese **aña** şovuk el
- 1676 El oyunın oynasa sūsenle lâle / Urur seng-i melâmet **aña** jâle
- 1677 Şular şūrîde-hâl olsa ider ‘âr / ‘Aşâlar urur **aña** ‘aks-i eşcâr
- 1697 İşitdi dâyenūñ sözün Zeliḥâ / **Aña** râz-ı nihânın itdi ifşâ
- 1773 Hidâyet itdi **aña** Zü’lcelâlî / Görindi şâhid-i gaybuñ cemâlî
- 1811 Mu‘allâdur boyuñ serv-i revânî / **Aña** irişmesün dest-i edânî
- 1830 Güneş gibi ururdi **aña** kendin / Çalardı yirlere serv-i bülendin
- 1901 Tūtalım düşmānuñ olmuş Zeliḥâ / **Aña** var eyle bârî bir müdārâ
- 1938 Yazıkdur düşküni yardan uçurma / **Aña** kim Tañrı urmuş sen de urma
- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tîr-i ğamdur / Yüzüñsüz gül **aña** nâr-ı elemdür
- 1946 Görür ḥurşîd **aña** virmez cevâbı / Hudâdan cânibe oldı ḥitâbı
- 1976 Eyitdi **aña** ey Hıẓr-ı zemāna / Mekānuñdan baña vir bir nişâne
- 2001 Geyinmiş ğonca-veş kat kat libâsın / **Aña** derdin viren virmiş devâsın
- 2002 Perestārânı olmuş **aña** hem-râh / Kırân itmiş girü Pervîn ile mâh
- 2017 Nihâl-i qaddî oldı ḥayra meyyâl / **Aña** hâl oldı cümle aḥsenü’l-hâl
- 2020 **Aña** her kim baş egse hem-çü gerdūn / Virürdi meh gibi bir bedre altun
- 2025 Bedâyi‘ de yoğ idi **aña** şânî / Şanâyi‘ de cihānuñ pehlevânı
- 2027 **Aña** her eylūgi virmişdi Allâh / Yedi iqlîme meşhûr oldı ol mâh
- 2174 Zer-efşân oldı **aña** bende vü şâh / Nücûm içinde qaldı nitekim mâh
- 2212 Pilâvuñ ḥaymesini qurdu erbâb / Kaşuqlar yer yer oldı **aña** itnâb
- 2222 Yinildi ol ki olmaz **aña** taqrîr / Görüldi ol ki şıgmaz **aña** ta‘bîr
- 2278 Biri on ol qadar arturdu fi’l-hâl / Biri **aña** daḥî katdı niçe mâl
- 2324 İşitdi Yūsufuñ vaşfını bir bir / Kulaqdan ‘âşık oldı **aña** âḥîr
- 2328 Naşîb oldı **aña** keşf ü kerâmât / Açıldı anda ‘ayn-ı ‘âlem-i zât
- 2347 Öñinde itdi Yūsuf başını piç / **Aña** meyl ü mehâbâ itmedi hiç
- 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı şoḥbet / Didi **aña** ki ey kân-ı mürüvvat
- 2365 Olinca bu ḥitâb-ı ‘ibret-âmîz / **Aña** virdi cevâb-ı ḥikmet-engîz
- 2380 Refîk oldı **aña** tevfiḳ u taşdıḳ / Giderdi ḥâyil-i taqlîdi taḥḳîḳ
- 2410 Görenler görmeyenler **aña** müştâḳ / Çoğalmış âh-ı ‘âşık gibi ‘uşşâḳ
- 2420 Ne kûl sultânlar olmuş **aña** bende / Revâdur kim ola ol bende sende
- 2426 Temâşâ eyledi Yūsuf cemâlin / Fedâ itdi **aña** dünyâca mâlin
- 2431 Kaçan kim ‘ışka mağlûb ola insân / Şarâb-ı vuşlat olmaz **aña** dermân

- 2518 Niyâzını iderdi **aña** tenhâ / Sükût eylerdi halk içinde ammâ
- 2519 Ne hoş gelse **aña** eylerdi anı / İverdi hizmetin itmekde cânı
- 2547 **Aña** ‘ibrî dilince şordı aḥbâr / Haberdâr olmadı bu sırdan aḡyâr
- 2551 Devesi Yûsufuñ öñinde fi’l-hâl / Zemîne çökdi oldu **aña** meyyâl
- 2593 Bulur kıanda ise oḡlını ol pîr / İder bu mâcerâyı **aña** taḡrîr
- 2615 Melâhatde bulunmaz **aña** şânî / Baqınca Yûsufa beñzetdüm anı
- 2659 Hjalîlullâh ceddümdür mu‘ ayyen / Ki Bârî **aña** nârı kıldı gülşen
- 2680 İlün gözi yaşıdur aḡça vü mâl / Olur mı âdem olan **aña** meyyâl
- 2683 Sarâyuñ kubbeseidür gerçi ‘âlî / **Aña** alçaḡ nazar eyler ehâlî
- 2698 Ol işüñ kim ola dermânı âsân / Melûl olmaḡ gerekmez **aña** insân
- 2719 Toza ḡarḡ itdi dâye bir hecîni / **Aña** bindürdi bir merd-i ḡaşîni
- 2752 Hicâb ıssı idi ol şems-i rûşen / Toḡardı **aña** bilmezlik yüzinden
- 2763 Eşer kılmaz **aña** iḡvâ-yı nâdân / Bulanmaz nitekim deryâ-yı ‘ummân
- 2770 İdelüm **aña** bu rengîn ḡayâlî / Ola kim fetḡ ola bâb-ı vişâlî
- 2800 Ḳadeḡdür zevraḡ-ı baḡr-i menâhî / **Aña** el şunma ey sâhî vü lâhî
- 2833 Eger naḡş eylese Mecnûn resmin / Üşürürdi **aña** ḡayyâr kısmın
- 2853 Ḳılasın kendüye ta‘ zîm ü tekrîm / Selâmumı idesin **aña** teslîm
- 2942 **Aña** kâr itmez iblîsüñ fesâdı / Cenâb-ı Ḥaḡḡa artar i‘ tiḡâdı
- 2971 Olursa ḡazretüñden bir icâzet / Getürsünler **aña** eyleñ naşîḡat
- 2983 Ecel **aña** ki isti‘ câl eyler / Ğanem-veş ḡurda istiḡbâl eyler
- 3084 Ḳara geydürdi **aña** dūd-ı âhı / Ḳızardı giryeden çeşm-i siyâhı
- 3085 **Aña** seng-i melâmet hoş gelürdi / O mürḡân-ı sa‘ âdet hoş gelürdi
- 3154 Ne yüzden el virürse şoḡbet-i yâr / **Aña** göre **aña** kıl keşf-i esrâr
- 3170 Toḡındıḡca **aña** seng-i melâmet / Binâ-yı ‘ışḡını eyler ‘imâret
- 3197 Zeliḡḡa ḡadri ‘âlî ehl-i dildür / **Aña** alçaḡ nazar câyiz degüldür
- 3200 Faḡîri kılmason ‘işyâna ilkâ / Bu erzânî degüldür **aña** zîrâ
- 3204 **Aña** ben ‘ayn-ı ‘işyân ile baḡmam / Hıyânet adını kendüme ḡaḡmam
- 3225 Ne câyı menzil itdiyse muḡaşşal / İrişdi ‘ışḡı **aña** andan evvel
- 3246 Ğam u şâdıde kesb eyler ma‘ iyyet / Bunuñ ḡüzni virür **aña** melâlet
- 3263 Ḥayâ vü ḡilm idi ol yâra pîşe / **Aña** söylerse söylerdi hemîşe
- 3266 Bu dilden **aña** ta‘ lîm itdi dildâr / Hezâr aḡbâr-ı esrâr oldu iḡhâr
- 3269 Meh-i Ken‘ ânı söyletmeḡe tekrâr / İşitmezlenmek olmışdı **aña** kâr
- 3289 **Aña** ḡaldı ki ḡoyam ortaya baḡ / Şanam kim idüḡini eyleyem fâş
- 3383 Baña ‘arz eyleñ evvel mâcerâyı / **Aña** göre idem tedbîr ü râyı

- 3514 Mekîn olmuşdur eyvân-ı celâle / İrişmez **aña** illâ âh u nâle
- 3565 Naşîhat eyledi **aña** bu yüzden / Qabûl itdi sözün ol şems-i rûşen
- 3574 **Aña** tefvîz itdi iş bu kârı / **Aña** şarf itdi mâl ü kârbârı
- 3578 **Aña** şarf itdi sa'y u iltifâtın / Muşaffâ kıldı cümle şeş cihâtın
- 3704 Sevünme **aña** kim pâyânı ğamdur / Şafâsı miñnet ü zevkı elemdür
- 3774 **Aña** söylenmedük söz qalmadı hiç / Benefşe gibi kıldı başını pîç
- 3778 Terañhum eyledi hâline ğâyet / Zârürî lâzım oldu **aña** şefkat
- 3911 Bu **aña** mâyl ol bundan ğurîzân / Bu istiğnâda ol nâlân u giryân
- 3929 Didiler **aña** ol şâhı severseñ / 'İnâyet eyle Allâhı severseñ
- 3940 Zelîhâdan şikeste-ñâtır olmuş / **Aña** rûy-ı celâlî zâhir olmuş
- 3944 Yavuzlanmaq **aña** bir şîve olmuş / Nihâl-i kâmetine mîve olmuş
- 3948 İrişdi **aña** şankim âb-ı rahmet / Şalındı anda serv-i bağ-ı cennet
- 4013 Ol işden kim ola soñra peşimân / **Aña** meyl eylemez erbâb-ı 'irfân
- 4021 **Aña** kim tâlî' i kılmaya yârî / Mülâyim idemez güc ile yârı
- 4050 Begendi haylî bu rây-ı nigârın / **Aña** virdi 'inân-ı ihtiyârın
- 4060 İderler **aña** bu resme haqâret / Görenler tâ ki andan ala 'ibret
- 4086 Kişi fehm itse taqdîr-i Hudâyı / **Aña** göre olurdu cümle râyı
- 4098 Zelîhânuñ yoğ idi rây-ı hayrı / 'Asîr oldu **aña** ma' şûkı seyri
- 4151 İderdi gezdügi yirlerde efgân / Gelürdi bağ u şahrâ **aña** zindân
- 4194 Şeref virmiş **aña** faqr u fenâsı / Mezîd olmuş 'ulüvv-i kibriyâsı
- 4198 Selâmet hânesi olmuş o mesken / İrişmez **aña** dest ü pây-ı düşmen
- 4230 Bu dünyâ fitne-i Ye'cûca beñzer / Olur 'ışk **aña** bir sedd-i Sikender
- 4262 Unudur göz göre yâr-ı kadîmi / Olur belki **aña** buğz-ı 'azîmi
- 4287 Didiler bu düşe edğâş u ahlâm / **Aña** lâzım degül i' lâm-ı aḥkâm
- 4295 Selâm-ı şâhı irgürdi müretteb / **Aña** rû'yâ-yı mezkûrı didi hep
- 4309 Didî itdüm **aña** zulm-i şariḥi / Kelâmuñ toğrısı sözüñ şahiḥi
- 4366 Dönüp aq câmeye şacı qarası / Sefîd oldu **aña** mâtem libâsı
- 4392 Faḳîr oldu **aña** irdi felâket / Qoyuldu her taraftan geldi nekbet
- 4393 **Aña** irişdi hâli âhir-i kâr / Kime kim şorsa dildârından aḥbâr
- 4418 Sûvâr olsa **aña** ol şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tölardı cümle 'âlem
- 4424 Qaçan Yûsufsuz uğrar idi leşker / **Aña** dirlerdi geldi ol gül-i ter
- 4436 **Aña** eydürler idi olma giryân / Selâm itdi saña sultân-ı hûbân
- 4455 Olur ḥalkuñ çoğı derdine loqmân / Gelür taḥşîl-i maḳşûd **aña** âsân
- 4495 Du'â itdi **aña** 'ibri dilince / Nazar itdi du'âsını kılnca

- 4497 Didi bu pîre-zen kimdür bileydüm / **Aña** elṭāf u iḥsānlar kılaydum
- 4540 Nikāhından olup zevk u şafāsı / **Aña** düşdi maḥabbet in‘ikāsı
- 4562 Kemāle irdi imān-ı Zelīḥā / Mu‘īn oldı **aña** her yirde Mevlā
- 4591 Muḥīṭ oldı **aña** ‘ışk-ı İlāhī / Kesildi Yūsuf için āh u vāhı
- 4635 Didi irsāl idüñ **aña** peyāmum / Daḥi vaşf eyleñ ecdād-ı kirāmum
- 4640 Didiler **aña** ey şāh-ı vilāyet / Eyü aduña geldük eyle şefḳat
- 4660 Bir oğlu var idi kurd aldı anı / Güzellikde yoğ idi **aña** şānī
- 4688 Żārūrī Yūsuf itdi **aña** meyli / Muşāhib düşdi kendü ile ḥaylī
- 4704 Orada ḳaldı ol şoñra gelen ferd / Didi Yūsuf **aña** kim ey cuvān-merd
- 4781 Olursın ḳurretü’l-‘aynuñla mesrūr / **Aña** şād ol ki geldi dīdeñe nūr
- 4795 Odur ‘ālemde sulṭān-ı ḥiredmend / **Aña** ḥalk üşmeye dīvāne-mānend
- 4826 Yüzin görüp gelürler anda vecde / İder on bir ḳarındaş **aña** secde
- 4867 Didiler **aña** ol sulṭān-ı şıddīḳ / Senüñ oğlun imiş ta‘yīn ü taḥḳīḳ
- 4973 Meger levḥ-i mişāle baḳdı ‘aynı / Görindi geldi **aña** vālideyni
- 4974 Didiler **aña** ey ferzend-i şāliḥ / Yiter olduñ ‘avāmü’n-nāsa nāşih
- 5025 Rikāba şol ayağın ḳünkü şaldı / ‘Ale’l-fevr **aña** Cebrā’ıl geldi
- 5027 Getürdi **aña** cennetden bir elma / Eline aldı vü ḳoḳdı hemānā
- 5030 Naşīb oldı **aña** ḳurbiyyet-i Ḥaḳ / Nebīler zümresine oldı mülḥaḳ
- 5058 **Aña** söylendi bu göynükli aḥbār / Mecālī ḳalmadı kim ide reftār
- 5081 Çıkarur ay ile günden iki nān / İrişmez **aña** ammā dest-i insān
- 5082 Belā deryāsuñ keştisidür ḥāk / Felāket yelkenidür **aña** eflāk
- 5095 Bilüñden inmiş oğluñ olsa bāḡī / **Aña** Fārūḳ gibi ur ḳomağı
- 5105 Cehennem ehli kārın ol ki işler / **Aña** ‘āḳiller aḥmaḳdur dimişler
- 5139 Elümde büyüdi bu tıfl-ı maḳşūd / Nigehbān ola **aña** ‘ayn-ı Ma‘būd
- 5149 Bahāne bulmaz **aña** ehl-i ‘irfān / Meger ola ḥarīdārına noḳşān
- ana** [29] çocuğı olan kadın, anne, valide. <TS, KUBBEALTİ>
- 394 İşitdi Ḥazret-i Ya‘ḳūb **anası** / Didi Ya‘ḳūba gel ey pīr olası
- 397 **Anası** oğlu Ya‘ḳūbı severdi / Aña bir eylük itmege iverdi
- 448 Çü toḡdı **anadan** ol tıfl-ı ‘āḳil / Bir ay içinde oldı bedr-i kāmīl
- 456 İki yaşında fevt oldı **anası** / **Anasuz** ḳaldı ol devlet hümāsı
- 470 **Anası** Yūsufün oldı za‘īfe / Ecel irişdi ol zāt-ı şerīfe
- 475 **Anasuz** ḳaldı bu çeşm-i siyāhum / Enīsüm hem-demüm gün yüzli māhum
- 480 **Anadan** ayrılanuñ ḥālī ma‘lūm / Yetīm oldı iki yaşında ma‘şūm
- 496 Yaturken **anası** medfūn u mestūr / Uyur şanurdi ol ser-çeşme-i nūr

- 497 Nihâl-i gül gibi boynın burardı / Fiğân ile **anasını** arardı
- 502 Gezerdi gün gibi hâne-be-hâne / **Anasından** şorardı bir nişâne
- 505 **Anam** ile oturup bir mekânda / Bile yirdük ta‘âmı her zamânda
- 509 Kaçan olşasa oğlını bir **ana** / Gözi yaşına olurdu bahâne
- 510 **Anası** mâcerâsın yâd iderdi / Ziyâde ağlayup feryâd iderdi
- 511 **Anasınıñ** bir eşvâbın bulurdu / Düşerdi üstine giryân olurdu
- 515 Alup İnâs Yûsuf hâzretini / **Anasından** yeg itdi hîdmetini
- 1070 **Anadan** toğdı Yûsuf güldi ‘âlem / Meger bir dâye hâcet oldu ol dem
- 1262 **Anası** kabrine tuş oldu Yûsuf / Cemelden düşdi bî-hûş oldu Yûsuf
- 1686 Çü toğduñ **anadan** ey bedr-i kâmil / Benüm âğûşum oldu saña menzil
- 2890 Saña zulm olur İbrâhîme hicrân / **Anaña** gadr u ihvânuña hüsran
- 2897 Çü şeytân oldu bu vech ile pâmâl / **Anasına** buluşdı itdi idlâl
- 2903 Alup giderken oğlını atası / Segirdüp vardı ardınca **anası**
- 2905 **Anasına** dönüp ferzend-i kâmil / Didi Hâk emridür var olma gâfil
- 3430 **Anañ** südi gibi saña halâlüz / Vişâlün şevkına şûrîde-hâlüz
- 4016 Kaçan başdan aşar bañr-i belâsı / Ayağ altına kor oğlın **anası**
- ana ata bir** [1] aynı ana ve babadan doğmuş olanlar. <ÖTS>
- 4668 Babasıyle kalan ferzend-i mâhir / Karındaşı idi **ana ata bir**
- ana bir (kardeş)** [3] aynı anneden, aynı babadan olan (kardeş). <KUBBEALT>
- 4687 **Ana bir** karadaşı kim soñra geldi / Anı Yûsuf çeküp yanına aldı
- 4724 Hâcâlet bunları itdi melâmet / **Ana bir** karadaşa çıkdı bu töhmet
- 4727 **Ana bir** karadaşını şer‘ ile ol / Çeküp yanına aldı eyledi kul
- ‘anâ [3] yorgunluk, zahmet, meşakkat. <KT, CÛDÎ, LR, KANARİ>
- 345 Bu gözler ma‘nîde ‘ayn-ı ‘**anâdur** / Velî bir ma‘nîde bâb-ı ziyâdur
- 2801 Nigîn-i halka-i bezm-i belâdur / Vücûd-ı âteş-i derd ü ‘**anâdur**
- 3255 Cünûnuñ kendüñe kayd-ı belâdur / Vücûduñ ‘âleme ‘ayn-ı ‘**anâdur**
- ‘**anâşır** [6] unsurlar, elemanlar, öğeler, “unşur”un çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 205 ‘Urûc itdi yedi evc-i semâya / ‘**Anâşır** çâr tâkın pâyeye pâyeye
- 339 ‘**Anâşırda** eger ‘ışk olmayaydı / İki bir araya gelmeyeydi
- 352 O bâlâya idüb ‘İsâ gibi yol / ‘**Anâşır** çâr-miñinden berî ol
- 3529 Koduñ gitdün ‘**anâşır** çâr tâkın / Kazandun ‘âlem-i bâlâ mezâkın
- 4242 Kâsâvet her gönülde kalsa bâkî / Yapılmazdı ‘**anâşır** çâr tâkı
- 5084 Gerekse ol Mesîhâ ibn-i Meryem / ‘**Anâşır** çâr-miñinden gelür gam

anbār [1] erzak, eşya vb. koymaya ve saklamaya mahsus bina, depo. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

4601 Ğalâle bir hışârı kıldı **anbār** / Yığıldı anda hâşıldan ne kim var

‘**anber** [4] Hint denizlerinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve güzel kokulu siyah bir madde. Amber bir ur olup balık tarafında dışarı atılır. Su üzerinde parça parça yüzer vaziyette veya sahile vurmuş olarak bulunur. Divan şiirinde koku ve rengi münasebetiyle ele alınır. Sevgilinin saçı daima misk veya amber kokar. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, OŞK>

1529 Bu zulmet ‘ayn-ı ‘**anberdür** cihâna / Sa‘ âdetdür meşâm-ı ‘âşıkâna

2038 Taşı kâfûr içi ‘**anberle** memlû / Şafâ virür dile şankim aķar şû

2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / Daħi hem niçe yük kâfûr u ‘**anber**

4412 Birikmiş bir yire kâfûr u ‘**anber** / Şan olmuş gice vü gündüz berâber

‘**anberîn** [] amberden ibaret, amber gibi kokulu. <KT, CŪDÎ, OTAL>

‘**anberîn-mû** [1] amber kokulu saç.

2092 Hem iki yüz semend-i ‘**anberîn-mû** / Revişde bād şeklâ hem-çü âhû

ancaķ [20] yalnız, sadece, yalnızca. Sınırlama anlatır. <YTS, TS, ÖTS>

87 Taşavvur olamaz ol zât-ı muṭlaķ / Hâķîķatle Hâķı Hâķ bilür **ancaķ**

207 Yanında ‘arşuñ eflâk-i mu‘ allâķ / Mişâl-i hâlķa-i bâb oldı **ancaķ**

721 Bu luṭfı Yûsufa itmişdi **ancaķ** / Bu işde var idi bir hikmet-i Hâķ

1155 Meşekķatle olur ķurbıyyet-i Hâķ / Bu ‘âlem hikmet-ender-hikmet **ancaķ**

1467 Yumulmuşdı deminde ‘ayn-ı teşnî‘ / Şarâb eylerdi **ancaķ** hâlķa taşdı‘

1785 Benüm **ancaķ** murâdum senden oldur / Beni bir gün ya ihyâ it ya öldür

1855 Kıyûd-ı mâsivâdan geçdi muṭlaķ / Teninde kayd-ı cânân ķaldı **ancaķ**

2166 Bu Mecnûn kâsesine beñzer **ancaķ** / Ki olmuş dest-i Leylâdan iki şaķ

2297 Eyitdi kim budur **ancaķ** murâdum / Yazılsun defter-i ‘uşşâķa adum

2948 Tehîdür şanma ‘âlem hâneķâhı / Der-i dildâr ola **ancaķ** penâhı

2992 Fiğânı şanma **ancaķ** bülbül eyler / Fiğânı ma‘nîde şâhum gül eyler

3248 Bu oldı Yûsufuñ **ancaķ** cevâbı / Ki ey hüsñ ilinüñ ‘âlî-cenâbı

3502 Hemân bir kendi bir şem‘ idi **ancaķ** / Yanardı ağlar idi şubħa dek çaķ

3552 Bilür hâl ehli hâl-i ‘âşıkânı / Ölürken tutilur **ancaķ** zebânı

4430 Dir idi söylemeñ bu sözi deyyâr / Dürüg-ı bî-fürüg **ancaķ** bu ihbâr

5057 Söyünmez âteşe döndi firâķı / Hayâlî ķaldı **ancaķ** dilde bâķî

5090 Seni dūr iden anlardan eceldür / Saña yoldaş olan **ancaķ** ‘ameldür

ancağ olur [3] ancak bu kadar, böyle olur, en nihayet, en fazla bu kadar olur, bundan fazlası olmaz. <OŞK, YTS>

1891 Şevāba gir ne deñlü zaḥmet ise / Diyesin **ancağ olur** fūrkat ise

4681 Didiler ‘izzet ise **ancağ olur** / ‘Aṭā vü şefkat ise **ancağ olur**

and [] Allah’ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, yemin, kasem. <YTS, TS, KUBBEALTI>

and içmek [1] bir şeyi yapmaya veya yapmamaya ant ile söz vermek, yemin etmek. Eski Türkler gerek şahsi gerek resmi sözleşmelerini yazılı olarak belgelemek yerine içine kan damlatılmış dağ keçisi boynuzundan bu iş için özel tasarlanmış “tolu” denen kadehlerden kımız/şarap içmek suretiyle yeminleşirler ve özel törenle icra edilen bu karşılıklı ahitleşmeleri en sağlam belgelerden daha sağlam kabul ederlerdi. <OŞK>

3874 Ziyāde ağladı **and içdi** muḥkem / Yüzini yurtup itdi anda mātem

anda [63] onda, orada, o hususta, o konuda. <YTS, KUBBEALTI>

60 Şırāt üzre kamu ümmet geçerken / Ümīdim bu ki **anda** hōş geçem ben

67 Şifātında şafā āyinesi var / Teveccüh ehli görür **anda** dīdār

98 Beşer kısmını kıldı levḥ-i ḥikmet / Hüveydā oldu **anda** ḥatt-ı kudret

106 O kâfuñ nokṭalardur iki ‘aynı / Görürler **anda** rāz-ı ‘ālemeyni

109 Benī Ādem degüldür hiç ḥālī / Kamu eşyānuñ **anda** var mişālī

110 ‘Acebdür bu tılısm-ı cism-i insān / Ki var **anda** hezārān genc-i pinhān

115 Gönül āyinesi deryāya beñzer / Turur naḫş-ı cihān **anda** muşavver

287 Silindi dīdeden ḡaflet ḡubārı / Neye baḫsam görürdüm **anda** yārı

342 Gönül āyinesi olsa mücellā / Olur bu mihr-i cānān **anda** peydā

445 Var idi **anda** āyāt-ı nübüvvet / Nişān-ı saltanat āşār-ı devlet

566 Arayup her miyānı **anda** muḥkem / Kemer derdinden oldu belleri ḥam

569 O ḡayb olan kemer mānend-i hāle / Tolanmış **anda** ol bedr-i kemāle

708 İder murḡān-ı miḥnet **anda** feryād / İñilder Bisütunda şanki Ferhād

720 Ferāḡat ehli idi Ḥazret-i Pīr / Ezelde **anda** yoḡ idi bu tedbīr

809 Kuyıya atmaḡa maḫşūd iderler / Alurlar Yūsufi **anda** giderler

928 Irakdan olmaduḡ dermāna ḡādir / Birimüz **anda** bulunmadı ḡazır

975 Olup bu derd-i hicrān ile meczūb / Yabana söyler idi **anda** Ya‘ ḡūb

1068 Ol **anda** āh ider bu bunda eḡḡān / Ne müşkildür bir uğurdan iki ḡan

1093 Yaşı Ya‘ ḡūbuñ aḡdı **anda** sir sir / Vücūdı ditredi gün gibi dir dir

1309 Derildi **anda** bir ḡaç ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa ey gevher-i pāk

- 1550 Celâl ile turur kaşı kemânı / Görinür **anda** istiğnâ nişanı
- 1807 Didi sen kanda iseñ **andayam** ben / Taşavvur itme kim yabandayam ben
- 1954 Namāza kâmet olsa **anda** her bâr / Gelür gönülme kadd ü kâmet-i yâr
- 2168 Cevâhir saçmadan eller yoruldu / Görülmüş olmayan **anda** görüldi
- 2181 Kapısı üze anı kazdururdu / Yıluñ târîhin **anda** yazdururdu
- 2210 Kodılar **anda** tâze ıssı nânı / Virürdi mihr ile mehden nişanı
- 2217 Nikâbı kabı **anda** baklavânuñ / Gözini dörd iderdi iştiḥânuñ
- 2220 Bu ni‘ met **anda** bir seyl oldı aqdı / Şeker şerbetleri Nîl oldı aqdı
- 2283 Rivâyetdür mezâd olduḡda Yûsuf / İderdi **anda** tâlibler tevaḡḡuf
- 2325 Dili âyînesinden gitdi jengâr / Cemâl-i Yûsuf oldı **anda** izhâr
- 2328 Naşîb oldı aña keşf ü kerâmât / Açıldı **anda** ‘ayn-ı ‘âlem-i zât
- 2582 Bir ev yaptı ki **anda** ola giryân / Kodı adını anuñ Beyt-i Aḡzân
- 2848 Turur taşvîr-i ‘âşîk **anda** maḡzûn / Birisi Leylî olmuş biri Mecnûn
- 2850 Kodı bir dâyesini **anda** nâzır / Didi bunda gelürse bir müsâfir
- 2864 Ne söz kim **anda** söylendi müretteb / Toḡınurdu bir ucı Yûsufa hep
- 3330 Cünûn-ı ‘ışḡ-ı bülbül **anda** peydâ / Şunuñ âvâz-ı zencîri hüveydâ
- 3339 Şuda yapraklaruñ ‘aksi hüveydâ / Gezer murḡân-ı âbî **anda** gûyâ
- 3569 Kosa divâra bir câm-ı muşaffâ / ‘Ayân olurdu **anda** resm-i dünyâ
- 3582 Derâḡuş itse ma‘ şûḡın bir âdem / Olurdu **anda** yüz yirde bu ‘âlem
- 3606 Leṭâfet artup ol rûḡ-ı revânda / Cihânuñ şîvesi cem‘ oldı **anda**
- 3608 Qurıldı şoḡbet itdi ‘ayş u ‘işret / Meh-i Ken‘ânı **anda** kıldı da‘vet
- 3622 Derûn-ı ḡâne oldı hemḡü mir‘ât / Hüveydâ oldı **anda** bu iki zât
- 3664 Muşavver olmuş **anda** iki dildâr / İki yâr u iki derde giriftâr
- 3809 Evüñ bir ḡüşesinde **anda** yer yer / Tururdu bir kaç aşnâm-ı mücevher
- 3874 Ziyâde ağladı and içdi muḡkem / Yüzini yurtup itdi **anda** mâtem
- 3918 Müheyyâ eyledi bezm-i neşâtı / Çekildi **anda** ‘işretler simâtı
- 3936 Qabûl itdi güzeller iltimâsın / Çâḡırdı **anda** yâr-ı bî-vefâsın
- 3948 İrişdi aña şankim âb-ı raḡmet / Şalındı **anda** serv-i bâḡ-ı cennet
- 3961 Maḡabbet oldı **anda** nâr-ı sūzân / ‘Alevler ‘aynıdur ol dem aḡan ḡan
- 4316 Qarâr itdürmez **anda** bād-ı raḡmet / Başından ref‘ olur âḡir bu zulmet
- 4357 ‘Acâyib salṭanat sürdi cihânda / Bu iki salṭanat cem‘ oldı **anda**
- 4407 Aḡız bir eyleyüp neylerle ol ân / Çü müsîḡâr iderdi **anda** eḡḡân
- 4586 Yedi beyt oldı ḡökler gibi ‘âlî / Qanâdîl **anda** yılduzlar mişâli
- 4587 Dizildi ḡalka ḡalka **anda** ḡandîl / Olurdu nûrdan tesbîḡe temşîl

- 4601 Ğalāle bir hışārı kıldı anbār / Yıǵıldı **anda** hāşıldan ne kim var
- 4673 Bile aluñ geluñ **anda** kalanı / Gönülden ref' iduñ zann u gümānı
- 4696 Didi olmamış idüm **anda** hāzır / Birāderler bilür ol hālî zāhir
- 4702 Bu eşnāda çekildi **anda** ni' met / Simāt-ı ni' metine üşdi keşret
- 4826 Yüzin görüp gelürler **anda** vecde / İder on bir qarındaş aña secde
- 4936 Fenā āyīnesidür çarh-ı gerdān / Baqā naqşını görmez **anda** insān
- 5039 Yolup aq şaçını pīrān-ı irşād / Bulutlar gibi kıldı **anda** feryād
- 5087 Hārāb-ābād-ı ğamdur deyr-i 'ālem / Ki bir dem hurrem olmaz **anda** ādem
- 5145 Zihī cennet zihī Firdevs-i meşhūr / Ki var **anda** hezārān beyt-i ma' mūr
andaki [1] oradaki, o yerdeki, ondaki. <YTS, ÖTS>
- 4733 Tōkundı biri tāsā çıñradı tās / Kulaq tutdı o tāsā **andaki** nās
andan [16] ondan, "o" zamirinin ayrılma hālî almış biçimi. <YTS, ÖTS>
- 185 Zihī şeb kim bulur **andan** şafā rūh / Sevād-ı dīde-veş maqbūl ü memdūh
- 193 Ne yir kim hātırına gelse ol dem / İrişürdi aña **andan** muqaddem
- 331 Faķīre hasb-i hāl oldu bu kışsa / Dil-i dīvānem **andan** aldı hışse
- 1162 Uçar anuñ elinden bülbul-i rūh / Bu rāz **andan** olur olursa meftūh
- 1797 Yüzüni eyledi şems-i leţāfet / Düşürdi 'āleme **andan** harāret
- 3225 Ne cāyı menzil itdiyse muhaşşal / İrişdi 'ışķı aña **andan** evvel
- 3262 Teraķķī itmek içün ittiḥādı / Temennā itdi **andan** bu murādı
- 3293 Ne deñlü ise şefķat itdi cānān / Velī bu hālî **andan** kıldı pinhān
- 3713 Neler çekdüğümi **andan** kıyās it / Beni senden girü sen iltimās it
- 4060 İderler aña bu resme haķāret / Görenler tā ki **andan** ala 'ibret
- 4396 Geçerdi Yūsuf **andan** gāh olurdı / Dil-i bī-çāresi āgāh olurdı
- 4449 Görinmez bir każādur 'ışķ-ı cānān / Hālāş olmaz ölince **andan** insān
- 4603 Pes **andan** soñra irişdi yedi yıl / Zuhūra gelmedi bir yirde hāşıl
- 4613 Gelürdi her diyāruñ kārbanı / Şatun alurdı **andan** kūt-ı cānı
- 4848 Hışāl-ı Yūsufa aḥsent ü şābāş / Ki rāzī oldu **andan** her qarındaş
- 4926 Kesilüp şöḥbet-i ḥalk-ı cihāndan / Irağ olmazdı ol bundan bu **andan**
'andelīb [4] bülbul. <KT, KO, LN, KANARI>
- 1274 Benem gülzār-ı dehrüñ 'andelībī / Aķar şu gibi oldum yer ğarībī
- 1794 Yüzin göstermeyeydi verd-i ḥandān / Cihānda 'andelīb itmezdi efġān
- 4533 Murādın bildi anuñ fikre vardı / Zebānı 'andelībī zikre vardı
- 5175 Hāzān irince gitdi sīneden cūş / Lisānum 'andelībī kıldı ḥāmūş

añdurmak [1] andırmak, anmasına yol açmak, hatırlatmak, çağrıştırmak. <YTS, ÖTS>

4290 Unutdurduğunu **añdurdı** Bārī / Unutmuşdı geçen kavl ü kararı

ānestü nārā [2] “Ben bir ateş gördüm.” Kur’an’da üç farklı yerde geçen bir ifadedir (Tâhâ/10, Neml/7, Kasas/29). Hz. Musa’nın Yüce Allah’tan aldığı ilk vahiyde başına gelenler hakkında bilgi verilmektedir. Hz. Musa, geceleyin ailesine bir ateş gördüğünü, ondan kendilerine bir parça getirebileceğini veya orada bir rehber bulabileceğini söylemektedir. <İKS, İKTİBASLAR>

1562 O gice eyledi Yūsuf tecellâ / Mişâl-i âteş-i **ānestü nārā**

2258 Fenâ virsün vücûda tâ ser ü pâ / Şerâr-ı âteş-i **ānestü nārā**

anı [158] onu, “o” zamirinin yükleme hâli. <YTS, ÖTS>

233 İrişsün vuşlat-ı cānāna cānı / Halâş et ‘âlem-i fūrkatden **anı**

235 Günâhın ‘afv idüb şuçın bağışla / Saña ne lâyıķ ise **anı** işle

288 Ziyâde olsa nâr-ı ‘ışķ hâli / Söyündürmez **anı** vuşlat zülâli

416 Olur anlar yed-i kudret toğanı / Neye şalınsa âhır alur **anı**

431 Kızın virdi **anı** dāmād idindi / Umûr-ı dīnine üstād idindi

487 Bu hâl üstinde kıldı **anı** da‘ vet / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet

506 Atamuz bilsem **anı** kanda şaldı / Ne hâl oldu ne hōş eğlendi kaldı

512 Sürerdi yüzine gözine **anı** / Alurdi bûy-ı vaşlından nişanı

520 **Anı** gökde ararken yirde buldı / Dil-i maḥzûnına eglence aldı

521 Yolına ḥarc iderdi ḥānumānı / Vücûdından ‘azîz itmişdi **anı**

564 Libâsın geydürür iken nihānı / Kuşatdı cāmesi altında **anı**

619 **Anı** irşād iderdi zât-ı Ya‘ kûb / Olurdi her sözi yanında merġûb

728 Vedâ‘ itmişken ol rûḥ-ı revānı / Girü da‘ vet idüp eglerdi **anı**

729 Yönelmişken yola ol mäh-ruḥsâr / Felek-veş döndürürdi **anı** tekrâr

730 Ne deñlü görse ol cān-ı cihānı / İverdi bir daḥi görmege **anı**

752 Alup gitdiler **anı** çâr u nāçâr / Nitekim âfitâbı çarḥ-ı ġaddâr

779 Birisi **anı** ġāyetde dögerdi / Ġilâz ile şidād ile sögerdi

807 Çekerken delv ile âb-ı revānı / Göreler çāh içinde şāyed **anı**

816 Kuyı gibi kâra gönüllü iḥvân / Kuyıya atmağ ister **anı** el-ân

819 Ḥasûd egri olur dāl-i ḥased-vâr / **Anı** toġruldımaḥ tenbîh-i aḥyâr

836 Belâdur cānib-i Ḥaķ imtiḥānı / Erenler bir ġanîmet bildi **anı**

843 Getürdiler dehân-ı çāha **anı** / Dehāna geldi dehrûn şanki cānı

853 Ḥaḫâdan şaķladı kurtardı **anı** / Leb-i āba ķodı serv-i revānı

- 952 Girü döndürdiler sevķ-ı kelâmı / Didiler **anı** öldürdi ħarâmî
- 959 Ĥarâmînüñ degüldür böyle şanı / Koya esbâbını katl ide **anı**
- 1012 Gelüp iĥvânı kıldılar fiğânı / Didiler ħurda aldurduķ biz **anı**
- 1026 Dimişler kim yidi ħurd ol cuvânı / Yalan ile inandurmuşlar **anı**
- 1048 Ĥabûl itmez atamız bu yalanı / Helâk itmek gerek ħâĥ içre **anı**
- 1057 Bu idi cümlesinüñ pehlevânı / Celâl ile gören ħorķardı **anı**
- 1067 **Anı** öldürdi Ya‘ ħûb iştiyâķı / Helâk itdi bunı oğlı firâķı
- 1074 Beni oğlumdan ayırdı bu nâċâr / **Anı** oğlından ayır âĥir-i kâr
- 1097 Müfîd olmaz mürîde şuğl-ı fânî / Ĥicâb-ı ‘ ayn-ı tã‘ at aňla **anı**
- 1140 **Anı** aňma ki ‘ aynuñ itdi a‘ mâ / **Anı** yâd it ki ċeşmüñ kıldı bînâ
- 1142 Rücû‘ itdüirdi **anı** pend-i ma‘ ħûl / Hemân-dem oldu istiğfâra meşğûl
- 1177 Muĥaşşal esb-i maķşûduñ ‘ inânı / Yed-i ħudrettedür fehmi eyle **anı**
- 1205 Ĥıķardı ċâhdan şems-i cihânı / Dehân-ı ejdehâdan aldı **anı**
- 1207 Ĥü Mâlik mâlik oldu ol cuvâna / Getürdi **anı** bir ‘ âlî mekâna
- 1223 Yazıldı ĥüccet aldı **anı** Mâlik / *Cerâ ĥâzâ ve taĥrîren bi-zâlik*
- 1227 Şu ħavl ile şataruz **anı** ammâ / Bu yirde ħurmaya aşlâ vü ħať‘ â
- 1299 Ĥabancayla girişdüm **anı** döğdüm / Dil uzatdum aña ġâyetde söğdüm
- 1361 Var idi hevdecinüñ sâiebânı / Bulut gibi nihân eylerdi **anı**
- 1398 O ħalkı gördi vü ħalk **anı** gördi / Görenüñ göñline heybet düşürdi
- 1539 Ĥururken zevķ ile bî-ķayd u bî-kâr / Muķayyed kıldı **anı** kâkül-i yâr
- 1591 Umardı **anı** ol ĥüsn ili şâĥı / Göre bu daĥı ol zıll-i İlâĥi
- 1594 Giceyle derdi olurdu firâvân / Uyutmazdı **anı** sevdâ-yı cânân
- 1632 Hüveydâ olmasa nâyuñ fiğânı / Ele almazlar idi iller **anı**
- 1653 Ĥarîbâne yetimâne ħururdu / Esirgedi **anı** her kim görürdi
- 1679 Kesilse ĥâmenüñ tañ mı zebânı / Ne gelse ĥâĥırına söyler **anı**
- 1718 Melekdür yâ perî yâ rûĥ-ı şânî / Ne görmüş ne işitmiş kimse **anı**
- 1720 Göñül mışırında sulţân itdüm **anı** / Ne cânı ister oldum ne cihânı
- 1721 Şu göz kim gördi **anı** oldu şeydâ / Kime baķsun kimi itsün temâşâ
- 1851 İki zencîr olup eşķ-i revânı / Benefşe gibi bâġa şaldı **anı**
- 1914 İderler ‘ aķlı yâr olanı maĥzûn / Şanur ħalkuñ sefîhi **anı** mecnûn
- 2097 Müzeyyen eylemiş **anı** cevâĥir / Ĥıbâb-ı ċarĥı gûyâ necm-i zâĥir
- 2098 Götürdi **anı** esb-i bād-pâlar / Süleymân taĥtını gûyâ ki şarşar
- 2181 Ĥapusı üzre **anı** ħazdururdu / Yıluñ târiĥin anda yazdururdu
- 2243 ‘ Azîzüñ ‘ işķ-ı pâki oldu efzûn / O Leylî-ċihre itdi **anı** Mecnûn

- 2244 Ziyâde sevdi ol rûh-ı revânı / Ölürdi görmese bir laḫza **anı**
- 2266 Kõmazlar sende ol rûh-ı revânı / Ecel gibi alurlar âḫir **anı**
- 2277 Birisi gül gibi açdı dehânı / Diledi ağırı altuna **anı**
- 2294 Begendüm ḫaylî ol cân-ı cihânı / Baña danışmayınca şatmañ **anı**
- 2330 Bu şûret naḫşını sevmezdi cânı / Görürdi ‘âlem-i ma‘nide **anı**
- 2345 Yüzini Bâzığa açdı hemânâ / Bu **anı** o bunı itdi temâşâ
- 2346 Cemâlî Yûsufuñ mest itdi **anı** / Ğurûrı gitdi tütüldi dehânı
- 2388 Ararken gökde bir ‘îsâ-dehânı / Bulasın yirde **anı** nâgehânî
- 2404 Kulumdur dir imiş bir ḫ‘âce **anı** / Zihî kûl kim esîr itmiş cihânı
- 2428 Ḥalâlüm ister oğul itsün **anı** / Müşerref eylesün bu ḫânedânı
- 2434 ‘Azîze vaşf-ı ḫâli oldu ta‘rif / Neye çıḫdıyse **anı** itdi taz‘îf
- 2437 Anuñ üstine düşdi şems-i devlet / Getürdi **anı** kullâb-ı maḫabbet
- 2482 Getürdi Yûsufa virdi nihânî / Hemân ısmarladı Mevlâya **anı**
- 2519 Ne ḫõş gelse aña eylerdi **anı** / İverdi ḫidmetin itmekde cânı
- 2558 Bir oğlum var benüm bu yirde tâcir / **Anı** görmek içün oldum müsâfir
- 2559 Ecel virmiş iken baña emânı / Göreyin bârî bir kez daḫi **anı**
- 2571 Döyemez **anı** tafşîl itmege dil / Anuñ ḫâli be-ğâyet oldu müşkil
- 2574 ‘Adâvet itdiler iḫvânı nâgâḫ / **Anı** ḫatlı eylediler *ya‘lemu’llâḫ*
- 2589 Segirdişdiler üstine aḫibbâ / **Anı** ḫaldurdılar yirden hemânâ
- 2615 Melâḫatde bulunmaz aña şânî / Baḫınca Yûsufa beñzetdüm **anı**
- 2616 Bir âdem olsa **anı** şorsa bilse / Beni öldür eger Yûsuf degülse
- 2695 Tesellî eyledi **anı** Zeliḫâ / Didi ey reh-nümâ-yı ḫurb-ı Mevlâ
- 2696 Yazalum Ḥazret-i Ya‘ḫûba nâme / İdelüm da‘vet **anı** bu maḫâma
- 2697 Sen **anı** ol seni itsün ziyâret / İriş maḫşûduña çekme melâlet
- 2707 **Anı** kim egriden ḫalk itdi Mevlâ / Kõmaz egriligin aşlâ ve ḫat‘â
- 2721 Getürdiler **anı** Yûsuf õñine / Yakına geldi başladı enîne
- 2724 **Anı** kendüye çekmiş ‘ışḫ-ı Mevlâ / ‘Aleyhi *raḫmetu’llâḫi Ta‘âlâ*
- 2725 ‘Adem ḫapusıdur târîk ü hem teng / İşiden **anı** eyler âḫa âheng
- 2730 Bilindi intikâl-i pîr-i fânî / Fiğân itdi işitdi Yûsuf **anı**
- 2733 Cihânda ḫasretümle gitdi ḫayfâ / Ziyâret itmedüm **anı** dirîğâ
- 2741 Bu mâtem eyledükçe Yûsufa kâr / Oyalardı Zeliḫâ **anı** her bâr
- 2769 Çekelüm bâde-i gül-rengi **anı** / Tütalum âl ile ol arslanı
- 2804 Çekerler duḫter-i rez diyü **anı** / Bırağur nevbete her gün edânî
- 2808 Kızarur yüzi kim nûş itse **anı** / Urur yüzine her ‘ayb-ı nihânı

- 2817 Gören sevdi işiden sevdi **anı** / Pür itdi mihr-i ‘ışkından cihānı
- 2851 Nişānumı görüp eylerse efgān / Baña alup gelesin **anı** ol ān
- 2885 Atañ öldürmek ister sen cuvānı / Eve gel esleme zinhār **anı**
- 2886 **Anı** mest eyledi vahdet şarābı / Haṭādan hīç fark itmez şavābı
- 2894 Gözedür **anı** ‘ayn-ı ‘işmetü’llāh / Olur noḳşān u ‘işyānından āgāh
- 2908 Cemālī perdesidür mülk-i fānī / Bu fāniden geçenler gördi **anı**
- 2932 Semādan bir güzel çoç oldu inzāl / Yirine **anı** kurbān itdi fi’l-hāl
- 2970 Güc eyler illere kaşı kemānı / Daḥi görmüş degül sultānum **anı**
- 2985 Hevāya tābi‘ olur dūd-ı memdūd / İder yūzi qarası **anı** merdūd
- 3016 Didi şāhum günāhumı bağışla / Murāduñ her ne ise **anı** işle
- 3048 İrişür dest-i dūd-ı āhı yāra / Çeker cānı gibi **anı** kināra
- 3099 O kim kul itdi şāhān-ı cihānı / Zihī devlet ki kul idindüñ **anı**
- 3123 Yücedür kaşr-ı vuşlat nerdübānı / Görenler pāye pāye gördi **anı**
- 3145 Kaçar yanumdan ol serv-i kabā-puş / **Anı** sāyem daḥi itmez der-āğüş
- 3176 Yaşupdur āfitāb-ı ‘ışkuñ **anı** / Senüñ sāyeñde diñlensün revānı
- 3178 Düşinde ‘āşık oldu saña muhkem / Şebīhūn itdi **anı** leşker-i ğam
- 3190 Olur mücrimlere sīmāsı şāhid / Melāmet eyler **anı** fi’l-i fāsīd
- 3193 Olur bād-ı hevāsı bādbānı / Düşürür ol hevā bir yara **anı**
- 3261 Baña lutf eyle öğret bu zebānı / Ziyāde sevdi cānum gönlüm **anı**
- 3308 Didi men‘ itmek olmaz bu cuvānı / Kovayın kaçduğı yire ben **anı**
- 3314 Göz açdı **anı** gördi lālezārı / Elini göksine kodı cınārı
- 3378 Dirīg itmeñ yolında baş u cānı / Ne maḳşūd eyler ise virüñ **anı**
- 3391 Perīlerle kodı gülşende **anı** / Firākı külhanına atdı cānı
- 3611 Zihī rüz-ı kıyāmet **anı** ol dem / Görince *nefsü nefsi*‘ oldu ‘ālem
- 3783 Didi kendüñi cem‘ it ey Zeliḥā / Mesīḥā oldu **anı** itdi iḥyā
- 3802 O süsen kılmadan cismini gülgün / Elinden aldı **anı** yār-ı mevzūn
- 3828 Zeliḥānuñ perişān oldu cānı / Kemāl-i hırşı maḥrūm itdi **anı**
- 3831 Nübüvvet bāğınūñ serv-i revānı / ‘Azīze rāst geldi şordı **anı**
- 3863 Kaçarken **anı** kovmışdur Zeliḥā / O māhuñ dāmenin çāk itdi zīrā
- 3889 Bu ḥāliyle temāşā eyle **anı** / Yüzinden bellüdü ‘ışkum nişānı
- 3930 Görelüm bir nazar cān-ı cihānı / Temāşā idelüm bir laḥza **anı**
- 3992 Naşīḥat eylemezse gönline kār / **Anı** korḫudalar ḥabs ile nāçār
- 3997 Maḥabbet şöyle mest itdi ki **anı** / Ne cānın fehm iderdi ne cihānı
- 4010 Mesāvī bābıdur ḥalkuñ dehānı / Sefāhetdür kişi açdurmaḳ **anı**

- 4033 Kişi kendüye olsa dün-himmet / Nażargāh itmez **anı** ‘ayn-ı rif’ at
- 4047 Yapılsun illerün bāb-ı dehānı / Ne ben maḥzūnı aṅsunlar ne **anı**
- 4057 İhānet kaşd idüp ol nāmdāra / Süvār itdiler **anı** bir ḥımāra
- 4067 Ḥazīn idüp zemīn ü āsumānı / Bu taḥḫīr ile ḥabs itdiler **anı**
- 4077 Sevüp **anı** ḫulüb-ı ehl-i zindān / Şafā-yı ḫalb ile oldı müselmān
- 4223 Bilüp naḫş-ı cihānı cümle fānī / Tırāş itdi göñül levḥinden **anı**
- 4236 Cünūnı terk idüp ḫodı yabanı / Göñül şehrinde seyrān itdi **anı**
- 4243 Şadef zindānidur lülū mekānı / Çeker bālāya dest-i rif’ at **anı**
- 4266 Kimün kim Ḥaḫḫa olan inḫıyādı / **Anı** görür gözedür Rabb-i Hādī
- 4286 Melālet başdı **anı** göñli şındı / Bu düş ta’ birini maḫşūd idindi
- 4330 **Anı** kırtardı zindāndan o Mevlā / Dehān-ı ejdehādan çıḫdı gūyā
- 4335 Muşāḥib itdi **anı** Şāh Reyyān / Meh-i Ken’āndan ayrılmazdı bir ān
- 4345 Kişi kim virse bir maḫlūma zillet / Gözetmez olur **anı** ‘ayn-ı rif’ at
- 4371 Taḡıldı āhı gibi yār u hem-dem / Ferāmūş itdi **anı** ḫalk-ı ‘ālem
- 4385 Gelürdi il dilinden bir büyük derd / Döyemez **anı** tafşıl itmege merd
- 4386 Çeküp tiḡ-i zebānı ol ḫazīne / Dir idi gören **anı** bir birine
- 4435 Şevābın kaşd idüp gördükde **anı** / Gelüp söylerler idi bir yalanı
- 4498 Getürün baña **anı** ferd ü tenhā / Sözinden cāna geldi būy-ı taḫvā
- 4525 Tölnümüş idi ḫurşid-i cemālī / Tölū’ itdürdi **anı** Zü’lcelālī
- 4528 Gözinün nūrı geldi gördi **anı** / Şafālar sürdi cān-ı nā-tüvānı
- 4660 Bir oḡlı var idi ḫurd aldı **anı** / Güzellikde yoḡ idi aña şānī
- 4687 Ana bir ḫardaşı kim şoñra geldi / **Anı** Yūsuf çeküp yanına aldı
- 4693 Döküldi Yūsufuñ eşk-i revānı / Bu söz bir āteş oldı yaḫdı **anı**
- 4695 Didi bilmez misin sen ol zamānı / Ḳaçan kim ḫurda aldurdılar **anı**
- 4698 Size olmaz tuvānālıḫda şānī / Ne ḫoş aldurduñuz ḫurda siz **anı**
- 4761 Uḡurluḡı ‘ayān oldı bilindi / Mısıır sultānı **anı** ḫul idindi
- 4816 Bilürüz **anı** olur cürm-i tekrār / Güneḫkārı dilek itse güneḫkā
- 4880 Çıḫup şehr ucına dek ehl-i Ken’ān / **Anı** gönderdiler giryān u nālān
- 5008 Düşen yapraklar āba şaldı ḫançer / Zırh-pūş itdi **anı** bād-ı şarşar
- 5147 Ḥurūf-ı naẓmum içre çoḫdur esrār / Temāşā eyleñüz **anı** neler var
- E17 Sevinme devlete faḫra yerinme / Belāya tınma **anı** ḫayd idinme
- E20 Ḳodı tenhā **anı** ‘aḫl ü dil ü cān / Meh-i Ken’āna uydı gitdi ol ān

añılmaḫ [2] hatırlanmak, yad edilmek, söz konusu edilmek, adı geçmek. <YTS, TS,

KUBBEALT>

129 Daḥi **añılmamışdı** Âdem adı / Ol idi cümleñüñ hayrû'l-‘ibâdı

621 **Añıl**sa zât-ı Hâkkuñ kibriyâsı / Sözin fehmi idemezdi akrabâsı

añide [1] derhal, hemen, birdenbire, aniden. <KT, ÖTS>

118 Eñibbâsına açsa dest-i himmet / İder **añide** sultân-ı vilâyet

‘**Ankâ** [2] Kaf Dağı’nda yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran, adı var kendi yok bir kuş, Simurg, Zümrüdüanka. Kaf Dağı’nın tepesinde abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri bir yuvada yaşayan Anka, uçtuğu zaman hava kararır ve yağmuru mercan olan bir buluta benzer. Uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkarır. Bakanın gözlerini kamaştıracak kadar parlaktır. İnsanlar gibi düşünür ve konuşur. Çok geniş bilgi ve hünere sahiptir; kendisine başvuran hükümdar ve kahramanlara akıl hocalığı yapar. Kanaatkârlığın sembolüdür. <KT, KO, LN, ADSS, TDEK>

2688 Anuñ kim ‘aklı vardur hemçü ‘**Ankâ** / Oturur kâf-ı kurbıyyetde tenhâ

2923 Uçurduğuñ gibi ‘**Ankâ**-yı cânı / Nihân eyle hemân bu âşiyânı

‘**an-ķarīb** [1] yakında. <KT, KO, KANARI, KUBBEALTI>

4783 Vişâl-i ‘**an-ķarībūñ** intizârı / Oyalardı o pîr-i bî-ķarârı

añlamak [3] bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak, yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek. <KUBBEALTI, TS>

1097 Müfîd olmaz mürîde şugl-ı fânî / Hicâb-ı ‘ayn -ı fâ‘at **añla** anı

2967 Hâfâsın **añlamaz** ol çeşmi fettân / Yazuklar kim ider nâ-ħaķ yire ķan

3855 Şarâb-ı ‘ışķdan herģiz ayılmaz / Hâfâsın **añlamaz** işini bilmez

añlanmak [1] anlaşılmaq, takdir olunmaq. <KT, YTS>

4653 Gözüñüz dîde-i cäsüsa beñzer / Şadâķat sizden **añlanmaz** muķarrer

anlar [11] onlar, üçüncü çokluk kişı zamiri ile işaret zamirinin çokluk biçimi. <YTS, ÖTS>

416 Olur **anlar** yed-i ķudret toĝanı / Neye şalınsa âķir alur anı

633 Ğazab ehliğür **anlar** ķaldurur baş / Bu rāzı eyleme iķvānuña fāş

636 Benüm cânüm ider göñlüm şehâdet / Kılur sen şāhide **anlar** ihânet

796 Eyitdi **anlara** ey ķavm-i ‘âciz / Ne işđür bu ki şimdi iz idersiz

1041 Olup Ya‘ķubdan rāzî vü hōşnüd / Taĝa taĝıldı **anlar** nitekim dūd

4701 Görür kim bu sözün olmaz cevâbı / Żarūrî kesdi **anlardan** ģitâbı

4703 Münādî **anlara** bir bir çağırdı / Her iki ķardaşa bir şofra virdi

- 4741 Orada Mâlikûn virdügi huccet / Virildi **anlara** geldi hacâlet
- 4952 Erâzil şöhetinden eyleñ i' râz / Olur **anlar** metâ' -ı 'ömre mıkırâz
- 5032 Reh-i tahkîke **anlar** kim giderler / Hayâtun perdesini çâk iderler
- 5090 Seni dūr iden **anlardan** eceldür / Saña yoldaş olan ancak 'ameldür
anlaruñ [1] onların. <YTS, ÖTS>
- 1836 Yanına dâyeler geldükce ğamnâk / İderdi **anlaruñ** da câmesin çâk
añmak [25] hatırlamak, akla getirmek, yad etmek, tahattur etmek. <YTS, KUBBEALT>
- 479 Beni **añduķca** aĝlar ol gül-i ter / Kim oŗşar gün yüzini kim oyalar
- 674 Bu idi ķurdi **añduĝına** hikmet / Düşin görmişdi ol kân-ı başîret
- 785 Geh aĝlar ĝâh zikru'llâh iderdi / Atasını **añardı** âh iderdi
- 1119 Ne istifsâr ide ne **aña** nâmin / Diline almaya Yûsuf kelâmın
- 1138 Yine Yûsuf adın **añar** acırsın / Felek gibi dönersin 'ahdi şırsın
- 1140 Anı **añma** ki 'aynuñ itdi a' mā / Anı yâd it ki çeşmün kıldı bînâ
- 1266 Orada aĝladı hâlîni vâfir / Bu geçmiş mâcerâyı **añdı** bir bir
- 1595 **Añub** seyrindeki seyrânı her bâr / Lisân-ı hâl ile eylerdi tekrâr
- 1599 Girüp bir beyte olurdu mu' ammâ / **Añardı** yârını aĝlardı tenhâ
- 1821 Hıtâb-ı müsteĝâb-ı yârı **añdı** / Şafâ-yı şöhet-i dildârı **añdı**
- 1935 Öpesin dâmen-i cânânı vâfir / **Añasın** mâcerâ-yı eşki bir bir
- 2598 Resûlin **añdı** zıkr itdi Hudâyı / Bülend âvâz ile kıldı nidâyı
- 3814 Bu sözi nâgehân ĝuş itdi Yûsuf / **Añup** Hâķ cânibin cûş itdi Yûsuf
- 4031 **Añup** zindânı Yûsuf itdi maķşûd / Müyesser kıldı maķşûdını Ma' būd
- 4047 Yapılsun illerün bâb-ı dehânı / Ne ben maĝzûnı **añsunlar** ne anı
- 4106 Lebin dişlerdi **añup** fûrķatini / Şıdı dürr ile la' li kıymetini
- 4110 **Añardı** mâcerâ-yı bezm-i yârı / Toları yaş ile 'aynı bîârı
- 4160 Kaçan kim görse bir serv-i bülendi / **Añardı** kıadd-i yâr-ı ercümendi
- 4440 Saña yetmez mi bu luķ u bu iĝsân / Seni cân u ĝöñüldeñ **añdı** cânân
- 4535 Getürdi Hâķ Ta' âlânun selâmın / Resûlün **añdı** ta' zîm ile nâmin
- 4680 Girü tekrâr oldu zevķ u şâdî / Du' âdan **añdılar** ĝayrû'l- 'ibâdı
- 4834 **Añup** itdükleri cürm ü ĝünâhı / Sürerlerdi yire rûy-ı siyâhı
- 4886 Görüp bûlbûsüz ol ĝûb âşiyânı / **Añup** Ya' ķûbı kıldılar fiĝâmı
- 4964 Çekerdi Yûsuf anuñ mâtemini / **Añardı** şöhetinün 'âlemini
ansuz [3] onsuz, o olmadan. <YTS, ÖTS>
- 1960 Olamaz cânım ol şems-i cihânsuz / Karañdudur ĝözüme 'âlem **ansuz**
- 4214 Ne dirlik baña ol şems-i cihânsuz / Görünmez ĝözlerüme 'âlem **ansuz**

ansuz olmak [1] o olmadan yaşamak, onsuz yaşamak. <YTS, ÖTS>

- 946 Hayât **olmaz** baña bir lahzâ **ansuz** / Kıyâm itmez beden rûh-ı revânsuz
anuñ [125] onun, “o” zamirinin ilgi hâli. <YTS, KUBBEALT>
- 7 Aña taḥsîn ider erbâb-ı ‘irfân / Ki iḥsânıdur **anuñ** ḥüsn-i ḥübân
- 15 **Anuñ** her dilde vardur tâze dâğı / Yaḳar Yûsuf cemâlineḍer çerâğı
- 79 **Anuñ** birliğine olmaz gümnâı / İki şâhid bilen iki cihânı
- 89 Cihân mülki eger az u eger çok / Ḥuzûrında **anuñ** bir zerrece yok
- 102 İki şaf sinni ağzın itdi tezyîn / Biri sîn oldı **anuñ** birisi şîn
- 136 **Anuñ** luḫfı esîri bende vü şâh / **Anuñ** muḫtâc-ı nûrı mihr ile mâh
- 165 Cihân ol âfitâbuñ ‘âşıḳıdur / Diyâr-ı Ka‘be **anuñ** maşrıḳıdur
- 203 Felek nûrından **anuñ** oldı pür-şevḳ / Melekler döne döne eyledi zevḳ
- 234 Yüzi şuyına ol Faḫr-i Cihânuñ / Yüzine urma noḳşânını **anuñ**
- 244 **Anuñ** devrinde bir zulm-i sitemkâr / Yüze gelmez mişâl-i ḫaṭṭ-ı dildâr
- 257 Niçe cânlar ḳulı ḳurbânı **anuñ** / Niçe ban oğı ban sekbânı anuñ
- 258 **Anuñ** her ḥükmi ḥükm-i ḥikmet-âmîz / Anuñ her emri emr-i ‘ibret-engîz
- 259 **Anuñ** aḳ sancağı şems-i ḍuḫâdur / Ki yirden göke dek nûr u zîyâdur
- 280 Mişâl-i Sidredür ol luṫf-ı Bârî / **Anuñ** şehzâdelerdür şâḫsârı
- 302 Zihî şehṛ ü zihî cây-ı feraḥnâk / Muḫîṫ olmaz **anuñ** vaşfını idrâk
- 365 Nebîler ḳopdı evlâdından **anuñ** / Gelüp bildürdiler emrin Ḥudânuñ
- 408 Çü ma‘lûm oldı İshâḳa bu aḫvâl / Yidi **anuñ** da biryânını fi‘l-ḫâl
- 414 **Anuñ** neslinden oldı Âl-i ‘Oşmân / Cihânuñ ḫâkimü‘l-vaḳtidür el-ân
- 501 Yürürdi ‘ammisi **anuñ** yanınca / Oyalardı firâḳa öğrenince
- 503 Olurlardı **anuñ** emrine tâbî‘ / Ne yire gitse olmazlardı mâni‘
- 519 Neye şunsa eli altun olurdu / Bir iken rızḳı **anuñ** on olurdu
- 595 Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi / **Anuñ** da murğ-ı cânın aldı gitdi
- 607 Hüveydâ oldı nûr-ı vaşl-ı cânân / Söyündi **anuñ** ile nâr-ı hicrân
- 611 Çeker mâ-beynüne buğz u ḫased sed / İdersin her ḳabûlini **anuñ** red
- 664 Havâ kesb eylesün serv-i revânuñ / Yiri baş üzredür gül gibi **anuñ**
- 669 Çıkarur seyṛe eflâk âfitâbı / Kesilmez **anuñ** için ıztırâbı
- 689 Getürdi Yûsufı geydürdi Ya‘ḳûb / Cemâli oldı **anuñ** ḥübdan ḥüb
- 861 Muşâḫib oldı Yûsuf ḫâzretine / Mülâzım oldı **anuñ** ḫidmetine
- 870 Sebeb ol oldı **anuñ** miḫnetine / Belâ-yı fûṛḳatine zaḫmetine
- 1065 Yerimüz ḳalmadı yanında **anuñ** / Bu gün merdûdıyuz ḫalk-ı cihânuñ
- 1161 Ḥaber şor Yûsufum oldı mı maḳtûl / **Anuñ** rûḫını ḳabz itmiş midür ol

- 1162 Uçar **anuñ** elinden bülbül-i rûh / Bu rāz andan olur olursa meftûh
- 1166 Didi kabz itmedüm rûhını **anuñ** / Zevâlin görmedüm ol şems-i cânuñ
- 1245 Biri birine nefrîn eylediler / **Anuñ** lutfına taḥsîn eylediler
- 1287 Qabûl oldu **anuñ** maqşûdı fı'l-hâl / Qurıdı dest-i zâlim kaldı batṭâl
- 1389 Qalem barmağı vaşfın nice yazam / Qalem 'âciz **anuñ** vaşfında her dem
- 1406 Qapusına **anuñ** gün gibi her bâr / Varurdu bir varan bir daḥi tekrâr
- 1427 Döner baḥr-i muḥîṭe 'âşık-ı zâr / Ki **anuñ** her vilâyetde dili var
- 1434 Şu toprakda ki aşl-ı cevher olmaz / Vucûdında **anuñ** sîm ü zer olmaz
- 1512 Siyâh olurdu gâh **anuñ** semendi / Semendinüñ meh idi sîne-bendi
- 1558 Nihâl-i kâmetidür naḥl-i cennet / **Anuñ** eṣmârı faẓl u 'ilm ü ḥikmet
- 1559 Dehânidur meger möhr-i Süleymân / **Anuñ** ağızına baḳar ins ile cân
- 1611 Zeliḥâyâ büyük iḥsânı oldu / Ki **anuñ** 'âşık-ı ḥayrânı oldu
- 2026 **Anuñ** her 'âdeti memdûḥ-ı yârân / Anuñ mâḥıyyeti bî-'ayb u noḳşân
- 2044 Yaḳışsun cânumuz nesline **anuñ** / Qarışsun aşlumuz aşlına **anuñ**
- 2056 Yüzini göremez **anuñ** melek de / Meger kim göre mir'ât-ı felekde
- 2058 Perişân-hâlidür sünbüller **anuñ** / Qulaḳdan 'âşıkıdur güller **anuñ**
- 2059 **Anuñ** üftâdesidür bende vü şâh / Zevâllüsü güneş eksüklüsü mâh
- 2060 Seḥâbı gibi rûy-ı âsumânuñ / Hevâsında yerler begler **anuñ**
- 2096 Müzehheb cümleten eknâfı **anuñ** / Muṭallâ gün gibi eṭrâfı anuñ
- 2268 **Anuñ** emrinde Mâlik kaldı ḥayrân / Ḥuzûrı şâhbâzı oldu perrân
- 2305 Maḥabbetden **anuñ** kim miḥneti yok / Ḥayıflar bir qarınca ḡayreti yok
- 2315 **Anuñ** ceddi idi Şeddâd bin 'Âd / Güzeller şâhı idi ol perî-zâd
- 2336 **Anuñ** ḥaddinden artuḳdur ḥurûşı / Çoḡ olur bezm-i ḥüsnuñ ḥöd-fürûşı
- 2344 Mezâd olurdu bâzâr içre Yûsuf / **Anuñ** yanına vardı bî-tekellûf
- 2393 O bâlâyâ irişmez dest-i idrâk / **Anuñ** kem pâyesidür fevḳ-i eflâk
- 2437 **Anuñ** üstine düşdi şems-i devlet / Getürdü anı kullâb-ı maḥabbet
- 2509 Libâsın geydürüp **anuñ** Zeliḥâ / Lisân-ı ḥâl ile söylerdi tenhâ
- 2569 **Anuñ** bir ḥâli var ta' bîre gelmez / Fiḡân u nâlesi taḳrîre gelmez
- 2571 Döyemez anı tafşîl itmege dil / **Anuñ** ḥâli be-ḡâyet oldu müşkil
- 2576 **Anuñ** pîrâhenine sürdiler ḳan / Yanında itdiler ca'l ile eḡḡân
- 2579 **Anuñ** oğulları hep oldu bednâm / Delîl-i 'aḳlî ile itdi ilzâm
- 2582 Bir ev yaptı ki anda ola giryân / Qodı adını **anuñ** Beyt-i Aḥzân
- 2688 **Anuñ** kim 'aḳlı vardur hemçü 'Anḳâ / Oturur ḳâf-ı ḳurbiyyetde tenhâ
- 2715 Maḥabbet itmez iḥvânına ol yâr / **Anuñ** Ya' ḳûbdan ḡayrı kimi var

- 2747 Mübârek başını aldı dizine / Yüzini urdı **anuñ** gün yüzine
- 2798 Didi Yūsuf iñende ögme cāmı / Yaşamasun **anuñ** gibi ħarāmī
- 2838 Bu naqşı her güzergāha yazardı / **Anuñ** altında adını ħazardı
- 2899 Hücūm itdi **anuñ** vecd ile ħālī / İrişdi mihr-i ‘aqlınuñ zevālī
- 2900 Gözi göñli **anuñ** Mevlâdadur hep / Sözüñ diñle budur evlâ vü enseb
- 2911 Ne kim emr eylese fermân **anuñdur** / Cihānda ħul **anuñ** ħurbân **anuñdur**
- 2940 Bülend olmaz iñen şân-ı edānī / Olur Ħaħ söz **anuñ** bār-ı girānı
- 2951 **Anuñ** kim elde yokdur ihtiyārı / Nice pinhân ider esrār-ı yārı
- 2961 Olur her kişi **anuñ** mübtelāsı / Girer her ħāneye mihrī zıyāsı
- 2968 Şaĥında beñzer **anuñ** dil bağı var / İdemez kimse ma‘ ħul ile güftār
- 2981 Ķılur kebg-i derī tağlarda āvāz / Olur āvāzı **anuñ** da‘ vet-i bāz
- 2987 Dile düşse **anuñ** kim la‘ l-i nābı / Depilür yire ‘ırzı āfitābı
- 2996 Bunuñ maqşūdını eyler o merdūd / **Anuñ** merdūdını eyler bu maqşūd
- 2998 **Anuñ** ma‘ nā-yı da‘ vāsı felekden / Bunuñ feĥvā-yı sevdāsı semekden
- 3051 Hemân İskender olur kāyināta / Aĥar göñli **anuñ** Āb-ı Ħayāta
- 3241 Bu ħāl **anuñ** ki oldı ħasb-i ħālī / Degişmez şādmāna bu melālī
- 3295 Gice gündüz **anuñ** ibrāmı ebri / İĥāta eyledi ħurşīd-i şabrı
- 3307 Murādını ħabūl itdi Zelīĥā / Sevindi **anuñ** oldı şanki dünyā
- 3324 Mişāl-i ‘ayn-ı Ya‘ ħub oldı nergis / Görinmezdi **anuñ** gözine herkes
- 3379 Ħabībūm āfitābıdur cihānuñ / Girün zerre gibi göñline **anuñ**
- 3445 **Anuñ** zātīyle ħāyim oldı dünyā / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı deryā
- 3787 Ħalāş olmağ içün mekrinden **anuñ** / Eline aldı göñlin mübtelānuñ
- 3864 **Anuñ** ardında çāk-i dāmeni var / Deĥān olup ider şıdĥına güftār
- 3897 Cibillīdür **anuñ** sevdā-yı ħāmı / Perişān itme ol bedr-i tamāmı
- 4083 Tefekkür eyle aĥvāl-i cihānı / Buña aşşı olur **anuñ** ziyānı
- 4141 Belini бүkdi **anuñ** bār-ı fūrĥat / Belī böyle olur kār-ı maĥabbet
- 4222 Gözi göñli **anuñ** ‘ışķıyle taldı / Vücūdı belki ‘ayn-ı ‘ışķ oldı
- 4267 Ne ĥikmetdür bu ki olmaz rızāsı / Ki ola ĥayrıdan **anuñ** devāsı
- 4275 Kemāl ile **anuñ** kim şöhreti var / İki ‘ālemde ĥadr ü ‘izzeti var
- 4283 Baĥarken lu‘ bet-i zāl-i cihāna / **Anuñ** ardınca bu devr-i zemāne
- 4362 Belürdi şarşarı baĥr-i belānuñ / Ruĥı ābını pür-çin itdi **anuñ**
- 4369 **Anuñ** in‘āmını alırdı herkes / Çüritdi eşrefisin hem-çü nergis
- 4402 Yoğ idi **anuñ** istiĥkāmı aşlā / Mişāl-i rāy u tedbīr-i Zelīĥā
- 4403 Olup güyāsı işbu āşiyānuñ / Şarardı sāza döndi beñzi **anuñ**

- 4415 Şabā-veş geçse Nîli zâhir ü fâş / Kamer-veş na‘li olmazdı **anuñ** yaş
- 4496 Fiğân u nâle itdi hâlet-âmîz / Fiğânı oldu **anuñ** şefkat-engîz
- 4533 Murâdın bildi **anuñ** fikre vardı / Zebânı ‘andelîbi zikre vardı
- 4547 Şeb-i hicrânı **anuñ** âhîr oldu / Vişâli şubhğâhı zâhir oldu
- 4618 Nuķûdı kalmadı **anuñ** ki hergiz / ‘Ayâlin şatdı âhîr kaldı ‘âciz
- 4691 Dile gelmezdi hüsni ü hulkı **anuñ** / Görür gözi idi hulk-ı cihānuñ
- 4692 Libāsuñda senüñ ol yazılan ad / **Anuñ** adıdur ey şâh-ı perî-zâd
- 4747 Güşâde olmadı râz-ı uhuvvet / Bu râyında **anuñ** var idi hikmet
- 4948 **Anuñ** kim ‘illeti vardur nihānî / Uruñ pend ile şemşîr-i zebânı
- 4964 Çekerci Yūsuf **anuñ** mâtemini / Añardı şöhetinüñ ‘âlemini
- 4993 Ğubâr-ı cismüñi yaşuñ yuyınca / Yüzine bak **anuñ** bârî toyınca
- 5088 Fesâdın fehm iden sevmez cihānı / Ğamına degmez **anuñ** şâdmânı
- 5093 Hevâ ehlinüñ olma hem-nişîni / Ne dünyâsı olur **anuñ** ne dîni
- 5118 Bunuñ olur pelâsı ebr-i rahmet / **Anuñ** zerrîn libâsı nâr-ı miñnet
- 5156 Şahîh ü sâlim itmez üç hurûfî / Ne nesh olur **anuñ** haţtı ne küfî
- 5159 Eli var olsun ol merdûñ ‘Alî-vâr / Ki destinde **anuñ** haţtı-ı celî var
- 5165 Elif yazsa olur bir serv-i bâlâ / Hilâle beñzer **anuñ** çekdügi râ
- E10 Dimâğında **anuñ** kim var cününü / Olurmuş keyd-i dünyânun zebünü
- E21 Zeliğâ gamda Yūsuf hurrem ü şâd / **Anuñ** gönli şikeste bunuñ âbâd
- anuñçün** [9] onun için. <ÖTS>
- 143 Hicâb-ı ‘ayn-ı ‘aql oldu mey-i nâb / **Anuñçün** eyledi merdûd-ı aşhâb
- 1675 **Anuñçün** mâh olur dâyim münevver / Ki olmaz ebr gibi dâmeni ter
- 2301 **Anuñçün** kametüm döndi kemāna / Ki tîr-i ‘ışkına oldum nişâne
- 2354 Cemâlüñ naķşına kim oldu naķķâş / **Anuñçün** ‘ayn-ı ‘uşşâkuñ döker yaş
- 2805 Olur her fitne vü gavğāya bā‘iş / **Anuñçün** didiler ümmü’l-habâyis
- 2980 **Anuñçün** kaldı alçaqlarda deryâ / İder gönlindekini halka peydâ
- 4264 **Anuñçün** Yūsufa geldi bu acı / Ki oldu ğayra ‘arz-ı ihtiyâcı
- 5086 Fenâsından ider havf ü hirāsân / **Anuñçün** ditrer evrâķ-ı drahtân
- E6 **Anuñçündür** niçe ehl-i sa‘âdet / Olur çoban iken şâh-ı velâyet
- anuñla** [21] onunla.
- 544 Müşerref olsun **anuñla** mekânım / Rücû‘ itse ne var aşlına cânım
- 561 Niçe hâşıyyeti var idi her bâr / Ki anuñla şifâ bulurdi bîmâr
- 620 **Anuñla** sırr-ı vahdet söyleşürdi / Kelâm-ı ‘ilm ü hikmet söyleşürdi
- 714 Bu zîkr olan şecer yanına dek hep / Bile varurdi **anuñla** müretteb

- 1544 Yürür biñ şevk ile ol mihr-i Yezdân / Uçar şebnem gibi **anufıla** biñ cân
- 1947 Güni hürşîd ile geçdi bu yüzden / Ferâgat eyledi **anufıla** sözden
- 2742 **Anufıla** ağlaşurdu yana yana / Ğam-ı Ya‘ kûbı eylerdi bahâne
- 2902 Söyündürme çerâğ-ı enbiyâyı / **Anufıla** gitmege virme rızâyı
- 3131 Şabâya beñzer istiğna-yı dildâr / Ki artar nâr-ı ‘ışk **anufıla** her bâr
- 3231 İrişdi kâyinâta vecd ü hâlât / Bile ağlardı **anufıla** semâvât
- 3561 Seni **anufıla** ey mihr-i cihângîr / İdelüm ‘âlem-i vaşl ile taşvîr
- 3931 Güzeller şâhını görmüş olalum / **Anufıla** tırmış oturmuş olalım
- 4039 Atar Yûsuf dañı cevri sinânın / Kılur **anufıla** ‘ışkı imtiñânın
- 4217 Şorardı şorduğı aħbârı tekrâr / İderdi niçe gün **anufıla** güftâr
- 4665 **Anufıla** eglenür bir pâre ol pîr / Ki hergiz eylemez hîdmetde taķşîr
- 4854 Ezel pîrâhen oldı bâ‘ iş-i ğam / Girü **anufıla** olsun cânı hurrem
- 4885 Vedâ‘ itdi **anufıla** ehl-i Ken‘ân / Derildi Külbe-i Aħzâna giryân
- 4924 Gehî **anufıla** seyrâna çıkardı / Şu gibi gönli şahrâya aķardı
- 4930 **Anufıla** söyleşürdi râz-ı tevĥîd / Olurdu gicesi ĳadr ü günü ‘îd
- 4933 Ne var cellâda beñzetsem cihânı / Ki müşkildür **anufıla** zindeĳânî
- 4995 Melekler muntazırdur ol Hümâya / Revân olmaĳa **anufıla** Hudâya

‘âr [19] utanma, mahcubiyet, haya, mahcup olma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL,

KUBBEALTİ

- 583 Dil-i Ya‘ kûbuñ oldı inkisârı / Yaşını ırmağ itdi ‘ayn-ı ‘ârı
- 1060 Yirüñüz oldı hâr u ĳas gibi nâr / ĳanı luĳ u ĳanı ĳayret ĳanı ‘âr
- 1526 Dimezdi çâk ola ‘ârı ĳicâbı / Biline açıla ‘ışkı niķâbı
- 1818 Gözinüñ gitdi ĳ‘âbı geldi âbı / Bırakdı ‘ârı terk itdi ĳicâbı
- 2304 Żarûrîdür żarûrî derd-i dildâr / ĳicâb olmaz muĳibbe perde-i ‘âr
- 2527 ĳabîbî ‘ışķını bilmiş degüldi / ĳicâb-ı ‘ârı yırtılmış degüldi
- 3090 ĳanı ‘âr u ĳanı nâmûs u ĳayret / Yıķıldı ĳâne-i ‘ırz u maĳabbet
- 3816 Baña ma‘ bûd iken Perverdigârum / Ne içün olmaya şerm ile ‘ârum
- 3998 Degüldi itdüĳi işden ĳaberdâr / ĳicâb-ı ‘ârını terk itdi nâķâr
- 4001 Gözümden yaş aķıtmaķ oldı kârûm / Döküldi âb-ı rûyum gitdi ‘ârum
- 4740 ‘Acâyib derde oldılar giriftâr / Helâk itdi ĳamusın ĳayret ü ‘âr

‘âr etmek/eylemek [8] utanmak, hicap etmek, arlanmak. <17. YÛZYIL TÛRKÇESİ

KUBBEALTİ

- 1677 Şular şurîde-ĳâl olsa ider ‘âr / ‘Aşâlar urur aña ‘aks-i eşcâr

- 1767 Benüm hālūmden aḥbābum **ider** ‘**ār** / Bürüdetle geçer bād-ı seḥer-vār
 2818 Atası bir beg idi **eyledi** ‘**ār** / Yirinden vaz geldi çār u nāçār
 3207 Eliyle yüzini örter güneḥkār / El içinde yüzi ḳalmaz **ider** ‘**ār**
 3723 Zelīḥā ‘ aksini gördükçe dildār / ‘ Araḳ-rīz olur idi **eyleyüp** ‘**ār**
 3760 Tehī ḳalmaz cihānda dest-i cerrār / Bu işden ḥalḳuñ aḥyārı **ider** ‘**ār**
 3900 ‘ Azīz aḳrān içinde **eyledi** ‘**ār** / Bu kār-ı ‘ ayba settār oldı nāçār
 4766 Başın ḳaldurdı āḥir şordı tekrār / Bu töhmetten ziyāde **eyledi** ‘**ār**

ara [22] kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi. <TS,

KUBBEALTı

- 212 **Arada** ḳünkü ḳurb-ı ma‘ nevī var / Ba‘īd olursa olsun şuretā yār
 339 ‘ Anāşırda eger ‘ ıṣḳ olmayaydı / İkişi bir **araya** gelmeyeydi
 396 Atası ‘ İşe itmişdi maḥabbet / Maḥabbetden **araya** düşdi nisbet
 724 Senüñle **aramuzda** ayrılık var / Ḥaberdār ol ḥaberdār ol ḥaberdār
 734 Ḳaçan cān olmalu olsa revāne / **Arada** germ ü serd olur bahāne
 878 **Aradan** gitdi ol şem‘ -i hidāyet / Cihānı ḳapladı tārīk-i fūrḳat
 1039 **Aramuzda** eger ḡammāz olaydı / Bu rāzı cümle-i ‘ ālem bileydi
 1234 **Aradan** ḳalduruñ buḡz u nifāḳı / Baña kār eyledi ḡurbet firāḳı
 3100 Ne ḥāyil var **arañuzda** ne aḡyār / İdersin bī-vesīle şoḥbet-i yār
 3187 Ḥarīş olma bu derdüñ çāresine / Ḳul ile girme Mevlā **arasına**
 3354 Ol iki ḥavz **arasında** mu‘ ayyen / Binā olmuş idi bir ḳaşr-ı rūşen
 3979 Maḥabbet cümlesini ḳıldı hemvār / **Arada** söylenen söz ḳışsa-i yār
 4169 **Aradan** gitdi ol devlet çerāḡı / Eridi ehl-i şevḳuñ baḡrı yaḡı
 4268 Girü Ḥaḳdan olur derdine tīmār / **Araya** istemez kim gire aḡyār
 4281 O **arada** yedi baş ḡāv-ı lāḡar / Şitāb ile gelüp ḳaldurdılar ser
 4602 Demedlerden olup eflāke pāye / Derildi cümle ḥāşıl bir **araya**
 4825 Açılır bād-ı āhından niḳābı / Götürür **aradan** ebr-i ḥicābı
 4829 Bir **araya** gelüp on iki ḳardaş / Zemīne gözlerinden döktiler yaş
 4882 Bizi sensüz ḡarīb-i bī-kes itdün / **Aramuzdan** ḳıḳup cān gibi gitdün
 5098 Güzellük sende olursa ziyāde / Ḥudānuñ luṭfıdur neñ var **arada**

ara yir [2] ara. <YTS>

- 2716 O daḡı tarḥ olunca **ara yirden** / Bize ḳalır hemān ol şem‘ -i rūşen
 3839 Segirdüp geldi ardınca hemānā / Ḳopardı **ara yirde** şūr u ḡavḡā

A‘rāb [1] çöl Arapları, göçebe Arapları, Bedevi Araplar, “Arab”ın çoğulu. <KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

157 Ğubār-ı rāhı oldı kuḥl-i islām / Açıldı ‘ayn-ı **A‘rāb** ile A‘cām

‘Arab [3] Orta Doğu ile Kuzey Afrika’nın büyük bir bölümünde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan. <TS, KUBBEALTİ>

2556 Dehānın ol **‘arab** açdı şadef-vār / Sözi dürr-i şemīnin itdi ızhār

2587 Bu tafşīli **‘arabdan** eyledi gūş / Zemīne düşdi Yūsuf oldı bī-hūş

4620 **‘Arab** ḥalkını itdi şer‘ ile kıl / Velī şoñında āzād eyledi ol

‘arāk [2] ter. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

453 **‘Arāk** kim ‘arızın ārāyış itmiş / Şu dürlerdür ki yüz şuyında bitmiş

1715 **‘Arāklar** bedr-i ruḥsārına ṭolmış / O māha encüm-i seyyāre olmuş

‘arāk-rīz [2] ter dökən, terleyen. <KT, KO, OTAL>

3594 **‘Arāk-rīz** olsa rüy-ı bī-mişāli / Batardı gül şuyına destmāli

3723 Zeliḥā ‘aksini gördükçe dildār / **‘Arāk-rīz** olur idi eyleyüp ‘ār

ārām [9] durma, eğlenme, dinlenme, karar; istirahat, huzur. <KT, KO, LN, OTAL, AÇDŞS, KUBBEALTİ>

2646 Didi ey cānumun **ārāmı** Yūsuf / Mizācuñda nedendür bu taḥallūf

ārām-ı cān [3] gönül rahatı [mec.] gönlü rahatlatan dilber, sevgili. <KT, LN, OTAL>

1127 Didi kandasın ey cān-ı cihānum / Şafā-yı ḥātırum **ārām-ı cānum**

1229 İki zencir olup eşk-i revānı / Alup gitdiler ol **ārām-ı cānı**

1888 Sürersin yüce tağlardan duḥānı / Olursın cümleñüñ **ārām-ı cānı**

ārām etmek/eylemek [5] dinlenmek, rahat ve huzur içinde olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ KUBBEALTİ>

3038 Nice gün **itdi** aḡnām ile **ārām** / Zeliḥā cānibinden oldı ibrām

3336 Şüküfeyle ağardı şāḥ-ı bādām / **İderdi** bülbul ol çāderde **ārām**

3796 Bu kerre olmaz iseñ sözüme rām / Tenümde **eylemez** cān murḡı **ārām**

4163 Bu tertib ile geçdi niçe eyyām / Fiḡān u nāleden **itmezdi** **ārām**

4450 Degüldür ‘aşık **ārām eylemekde** / Kuşurı kalmaz iḡdām eylemekde

aramak [34]

1. birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak. <TS, KUBBEALTİ>

296 Dem olur kendümi Ya‘kūb iderdüm / **Arardum** Yūsufi derd ile dirdüm

306 Yedi iḡlīm içinde olsa pinhān / **Arayup** bulmağa olmaya imkān

374 Gerekdür evvelā kesb-i liyāḡat / Seni **arar** bulur ‘izz ü sa‘ādet

- 497 Nihâl-i gül gibi boynın burardı / Figân ile anasını **arardı**
- 520 Anı gökde **ararken** yirde buldı / Dil-i maḥzûnına eglence aldı
- 566 **Arayup** her miyânı anda muḥkem / Kemer derdinden oldu belleri ḥam
- 847 Kuyı ağzına kolların gererdi / Yakınurdu şefâ' atci **arardı**
- 988 Seni **arar** yürür şıbyân-ı Ken'ân / Gezerler her biri ḥâtır perîşân
- 994 **Arardı** ol kemân-ebrû nişânın / Şorardı illere cân-ı cihânın
- 1110 **Aradı** ol kemân-ebrüyı vâfir / Nişânın bulmadı kat kaldı âḥir
- 1134 Niçe gün niçe ay oldu ki ey mâh / **Aradum** olmadum ḥâlünden âgâh
- 1405 **Ararlar** derdine her biri çâre / Tururlar muntazır didâr-ı yâra
- 1589 Aḥibbâsına bu ḥâlî şorardı / Devâsuz derdine dermân **arardı**
- 1741 Kâpusında idüp feryâd u efğân / **Arardı** turmayup derdine dermân
- 1886 Çemende goncanuñ ağzın **ararsın** / Ser-â-ser ḥâmil-i râz u ḥabersin
- 1890 Varursañ bâb-ı yâra **ara** çâre / Benüm ḥâlümi bildür ol nigâra
- 1957 Taḥiyyatda selâm olur bahâne / Gözüm yârı **arar** baḳar yabana
- 2018 Seḥâ vü baḥşişi gelmez beyâne / **Arardı** luṭf u iḥsâna bahâne
- 2388 **Ararken** gökde bir 'Îsâ-dehânı / Bulasın yirde anı nâgehânî
- 2637 **Arayup** bulmağa itmişdi niyyet / Cenâb-ı Ḥaḳdan olmadı icâzet
- 2841 Gezerdi Hindi Sindi Rûmı Şâmı / **Aradı** bulmadı yâr-ı benâmı
- 3060 **Ararsañ** kâyinâtı Kâf-tâ-Kâf / Bulalmaz degme bir âdemde inşâf
- 3132 Gönül oldu o mâhînuñ mişâli / Deñizlerde **arar** âb-ı zülâli
- 3179 Kõdî misk-i Ḥuten gibi diyârın / **Aradı** geldi buldı şehriyârın
- 3240 Sevenler derdi **arar** derde dermân / Ki ḥandân olmadan yegdür bu giryân
- 3437 Teveccüh etdiler didâr-ı yâre / **Arardı** her biri derdine çâre
- 4167 Felekler Yûsuf-ı mihri **arardı** / Başı çeğzindî vü gözi qarardı
- 4251 Faḳîrûñ ḥâtırın ḥâlin şorardı / Ğarîbûñ derdine dermân **arardı**
- 4269 **Ararsa** ğayrıdan derdine dermân / İder derdini ol merdûñ firâvân
- 4451 Şu kapudan ki olmaz derde dermân / **Arar** bir ğayri yoldan râh-ı iḥsân

2. yoklamak, araştırmak. <KUBBEALT>

- 1218 **Aradılar** cemî-i kârbânı / Birisi buldı ol genc-i nihânı
- 3052 **Arar** kâkül gibi şûretde ma' nî / Tolaşur öpmege la' lini ya' nî
- 4722 **Aradılar** orayı tâ ser-ü-pâ / Nişân-ı şâ' olmadı hüveydâ

arayıp da bulamadığım [1] istendiği hâlde kolay kolay erişilemeyen bir şey elde edildiği veya elde etme imkânı ile karşılaşıldığı zaman söylenir. <KUBBEALT>

- 2502 Bu mîdur ârzü-yı cân-ı bîmâr / Bu mîdur **arayup bulmaduğum** yâr

ārāyiş [4] süs, ziynet, bezek. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1652 Çekildi hüsniñ **ārāyişinden** / Kesildi nâz u şîve cünbişinden

2110 Tıururlar menzilün âsāyişinde / Biri birisinün **ārāyişinde**

3964 Kesildiler vücūd **ārāyişinden** / Naşîhat aldılar taqdîr işinden

ārāyiş etmek [1] süslemek, bezemek, donatmak. <KANAR I>

453 ‘Araķ kim ‘ārızın **ārāyiş itmiş** / Şu dūrlerdür ki yüz şuyında bitmiş

ardınca [7] arkasından, arkası sıra, peşinden, ardı sıra. <YTS, ÖTS>

2164 Atı izi gibi yâr-ı be-nāmuñ / Ƙalurdı ‘aynı **ardınca** ‘āvāmuñ

2712 Ölen **ardınca** ölmüş yoķ meşeldür / Zārāfet idelüm ğāyet maħaldür

2903 Alup giderken oğlını atası / Segirdüp vardı **ardınca** anası

3839 Segirdüp geldi **ardınca** hemānā / Ƙopardı ara yirde şūr u ğavġā

4283 Baķarken lu‘bet-i zāl-i cihāna / Anuñ **ardınca** bu devr-i zemāne

ardınca gitmek [2] bir kimseye uymak. <YTS>

2823 Bu üftāde ‘acāyib ğayret itdi / Binüp bir keştiye **ardınca gitdi**

4891 Niçesi hānumānını tağıtdı / Firāķa döymedi **ardınca gitdi**

arıtmaķ [1] temizlemek, kirliliĝini gidermek; gūnahtan temizlemek, gūnah işlemekten

uzak tutmak. <YTS, ÖTS>

2873 Yudı **arıtdı** İsmā‘îli tenhā / Mübārek ellerine yaķdı hınnā

‘ārız [5] yanak. <KT, LN, CÛDÎ, KANAR I>

453 ‘Araķ kim ‘ārızın **ārāyiş itmiş** / Şu dūrlerdür ki yüz şuyında bitmiş

1996 Hāzānuñ irüp tāze bahārı / Açılmış **‘ārızınuñ** lālezārı

3593 Düşerdi **‘ārızına** zūlf-i pūrçin / Ƙızıl vālāda gūyā nāfe-i çin

‘ārız-ı yār [2] sevgilinin yanaĝı.

2143 Ğubār-ı rāhdan Ƙalmadı āşār / Meger haţţ-ı ğubār-ı **‘ārız-ı yār**

3694 Görindi her Ƙarafdan **‘ārız-ı yār** / Hezār oldu bir iken zāt-ı dildār

‘ārī [2] çıplak. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1345 Yunınca cevher-i zāt-ı ğubārı / Görindi gün gibi şeffāf u **‘ārī**

1523 Dili āyinesi şāfī vü **‘ārī** / Daĝı naķş olmamış taşvîr-i yārı

‘ārif [3] bilen, bilgili, irfan sahibi. [tas.] Allah’ın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve

fillerini müşahede ettirdiĝi kimse. Müşahede ve temaşadan hasıl olan bilgiye marifet, bu bilgiye

sahip olan şahsa da arif denir. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

1144 Belādan dūr ola ol ‘ayn-ı **‘ārif** / Ki ide kendü noķşānına vāķıf

3837 Cevābın virdi şavdı yār-ı **‘ārif** / ‘Azîz olmadı hergiz hāle vāķıf

- 3843 Tıutayın didüm oldu dāmeni çāk / Günāhın ‘**ārif** olan eyler idrāk
‘**ārifān** [2] arifler, bilgili kişiler, “‘ārif”in çoğulu. <OTAL, KANARİ>
- 2149 Gürüh-ı dā‘iyān cümle du‘āda / Şüküh-ı ‘**ārifān** medh ü şenāda
- 4327 Gürüh-ı ‘**ārifān** hıdmetde sâ‘î / Şüküh-ı ‘āşıkān her yaña dā‘î
‘**āriyet** [1] ödünç, eğreti; gelip geçici. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- 874 Libās-ı ‘**āriyetle** gezme mağrūr / Gel olma ğayruñ esrāriyle mesrūr
arķa [2] bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı [*mec.*] koruyucu, yardımcı, kayırıcı. <YTS, TS>
- 1489 Nāzar iden o māh-ı bî-naẓire / El **arķasın** kōdı gün gibi yire
- 1929 Beyān olmaz senüñ zāt-ı kerīmüñ / Yaparsın **arķasın** her bir yetimüñ
arķam [1] üzerinde beyaz ve siyah noktalar olan yılan. <AHTERÎ>
- 2072 Yelisi **arķam**-ı hindüya beñzer / Müşābih gerdeni tūline ejder
armağān [2] hediye; ödül. <KT, CŪDÎ, FZ, KANARİ>
- 222 Güneş gibi yire indi semādan / İrişdi **armağān** ile Hudādan
- 2078 Nişānı kōndı ol kaşı kemānuñ / Yoğ idi ĥadd ü ĥaşrı **armağānuñ**
arşlan, aslan [2] aslan, Afrika ve Batı Asya’da yaşayan, yırtıcı, çok kuvvetli, çok koyu sarı renkli kedi cinsinden memeli hayvan [*mec.*] yiğitlik, cesaret, sağlamlık, kuvvet gibi bu hayvana has meziyetlere sahip kimse. <TS, KUBBEALTİ>
- 944 Çıkışur kurd ile ol serv-i çālāk / Kağan **aşlandan** irişmez aña bāk
- 2769 Çekelüm bāde-i gül-rengē anı / Tıtalum āl ile ol **arşlanı**
‘**arş** [8] çardak, çatı, tavan, kubbe; eski astronomide Batlamyus nazariyesine göre bütün felekleri çevreleyen, hepsinin üstünde ve yıldızlardan boş kabul edilen feleğin dokuzuncu katı. Terim anlamı gerçek mahiyetini, ölçü ve sınırlarını insan aklının kavrayamayacağı, gerçek içeriğinin sadece Yüce Allah’ın bildiği, bütün âlem denilen yeri, gökleri, cenneti, cehennemi, sidreyi, kürsüyü kaplayan ilahi taht ve hükümdarlık demektir. Buradan itibaren Allah ilminin başlaması ve Levh-i Mahfuz’un Arş’ta bulunduğuna inanılması dolayısıyla mecazen Allah’ın takdirinin geldiği yer olarak bilinir. Allah’ın kudret ve ululuğu bu kattan evrene yayılır. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR, TDEK>
- 179 Döner kândil-i ‘**arşa** ‘āşık-ı zār / Olur envār-ı dīdār ile hemvār
- 207 Yanında ‘**arşuñ** eflāk-i mu‘allaķ / Mişāl-i ĥalka-i bāb oldu ancaķ
- 3467 Kişi kim Kaħramān-ı nefsi başdı / Meh-i nev gibi tīgin ‘**arşa** aşdı

‘arş-ı a‘lâ [1] en yüksek gök katı. Kur’an Allah’ın ulu bir arşından bahseder. Bunu olduğu gibi kabul edenler olduğu gibi; aslında bilgi, tedbir, tasarruf ve saltanat anlamlarına geldiğini söyleyenler de bulunmaktadır. Ayrıca dokuzuncu kat gök olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.

<İKS>

2651 Eyitdi Hâk Ta‘âlâ hâkķı için / Yedi gök ‘arş-ı a‘lâ hâkķı için

‘arş-ı berīn [2] en yüksek gök katı. <KANARI>

194 Didi Cibrīl eyā sultān-ı ‘irfān / Buyur ‘arş-ı berīni eyle seyrān

4977 Kōma cān murgını hākī kafesde / İriş ‘arş-ı berīne bir nefesde

‘arş-ı Raḥmān [1] Rahman’ın arşı. <BMS>

206 Güşāde oldı ‘ayn-ı ‘ışķı ol ān / Görindi ‘aynı ile ‘arş-ı Raḥmān

‘arş u ferş [1] yer ile gök, gökyüzü ve yeryüzü.

215 Kōdı hep ‘arş u ferş ü māsivāy / Fenāyı terk idüp buldı bakāy

art [4] arka, geri. <YTS, TS, KUBBEALT>

694 Bileydūn ne olısar āḥir-i kār / Göreydūn perde ardında neler var

2946 İderken perde ardından niyāz / Zārūrī āşikāre ide rāzı

3864 Anuñ ardında çāk-i dāmeni var / Dehān olup ider şıdķına güftār

4568 Segirdüp Māh-ı Ken‘ān çüst ü çālāk / Tūtup ardından itdi dāmenin çāk

artmak [17] eskiye göre daha şiddetli ve yoğun olmak, fazlalaşmak. <YTS, ÖTS,

KUBBEALT>

661 Mehūn seyrān ile artar cemāli / Revān olmak ider şāfī zülāli

818 Ziyāde artar ol merdūn melāli / Ki ola kendü cinsinden zevāli

1121 Sōze geldükçe artar sūz u derdi / Çoğaldur āteşini āh-ı serdi

1590 Kaçan ola diyü aḥşam zamānı / İverdi cānı artardı figānı

1952 Havādan ney gibi artar enīnüm / Hebā oldı bu ‘ōmr-i nāzenīnüm

2454 Dem-i fūrkatde artar ḥüsn-i cānān / ‘Azīz olur ölürken cān-ı insān

2456 Çoğalur yaşı artar āh-ı serdi / Başına gelmeyen bilmez bu derdi

2942 Aña kār itmez iblīsūn fesādı / Cenāb-ı Hākķa artar i‘tiķādı

2969 Naşīḥat itseler artar ‘inādı / Ziyāde bī-vefāya çıkdı adı

3045 Felekler gibi olur inķılābı / Deñizler gibi artar ızırābı

3131 Şabāya beñzer istiğna-yı dildār / Ki artar nār-ı ‘ışķ anuñla her bār

3606 Leṭāfet artup ol rūḥ-ı revānda / Cihānuñ şīvesi cem‘ oldı anda

3886 Beni gördükçe mihr-i ‘ışķı artar / Ezilür baña ol bedr-i münevver

3977 Zenān-ı Mışruñ artup vecd ü ḥālī / Semend-i ‘ışķuñ oldı pāymāli

3987 Naşîhat eyleseñ **artar** belâsı / Olur nâr-ı firâkınuñ şabâsı

4444 Dağı **artardı** sevdâ-yı cününü / Belâ-yı ‘ışkı ğavġâ-yı cününü

arta tırmağ [1] artması sürmek, gittikçe artmak.

2676 Baña ğurbet eşer kıldı muğarrer / Yaşum Nîli yeñilmez **tırmaz artar**

artuğ, artuğ [3] çok, fazla, ziyade. <YTS, ÖTS>

2336 Anuñ haddinden **artuğdur** huruşı / Çoğ olur bezm-i hüsnüñ hûd-fürüşı

3668 Şabâ-veş ‘işmetüm dāmânın açma / Kerem eyle dağı **artuğa** geçme

artuğ itmek [1] eklemek, artırmak, çoğaltmak.

547 Aña haddinden **artuğ itdi** ‘izzet / Mülâyim sözler ile kıldı minnet

arturmak [10] artırmak, artmasını sağlamak, çoğaltmak; şiddetlendirmek. <TS, ÖTS,

KUBBEALTİ>

30 Virüp arz-ı muğaddes i‘tibârın / Sevâd-ı nazmumuñ **artur** veğârın

36 Yaşum Nîlini **artur** eyle deryâ / Ola tâ hâşıl-ı tâ‘at hüveydâ

542 Senüñ sâyeñde hoşdur âfitâbum / Kemâl-i luğfuñ **arturdu** hicâbum

639 Bulardan şâdır olan şarşar-ı âh / ‘Adâvet âteşin **arturdu** nâğâh

1672 Havâdur **arturan** nâyuñ figânın / Havâdur qalduran nârûñ duğânın

2256 Nesîm-i âh ile **artur** bu nârı / Görür gözümüz olsun her şerârı

2278 Biri on ol kadar **arturdu** fi‘l-hâl / Biri aña dağı katdı niçe mâl

2287 Buruşmış yüzi **arturmuş** enîni / Getürmüş Rûma gûyâ ehl-i Çîni

2436 Zeliğhâ **arturınca** bedr-i tāmı / Elini çekdi şehriñ hâş u ‘âmı

2952 Niyâz itdükçe yâr **artursa** nâzı / Murâd idinme kayd-ı ihtirâzı

‘**arûs** [1] evlenmek üzere süslenmiş kız, gelin. Edebiyatımızda çoğunlukla süs, ziynet, güzellik, güzelleşme gibi kelimelerle bir arada kullanılır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, ADŞŞ>

3901 Melâmetdür ‘**arûs**-ı ‘ışka zînet / Olur fahri yiri cây-ı mezellet

‘**arz** [11] büyük bir zata ifade etme, anlatma, sunma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL,

KUBBEALTİ>

4264 Anuñçün Yūsufa geldi bu acı / Ki oldı ġayra ‘**arz**-ı ihtiyâcı

‘**arz-ı cemâl etmek** [1] yüz göstermek, görünmek. <KANARİ>

3063 Kaçan ‘**arz-ı cemâl itse** Zeliğhâ / Gelürdi ġatırına ġavf-i Mevlâ

4621 Çü Yūsuf gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘**arz** idüp açdı niğâbın

‘**arz etmek/eylemek** [6] saygı ile anlatmak, bildirmek, ifade etmek, sunmak, göstermek. <17,

YÛZYIL TÛRKÇESİ, KUBBEALTİ>

1805 Bu resme ġâlini ‘**arz itdi** bir bir / Ziyâde ağladı yalvardı vâfir

2367 Hüdâ ‘**arz eyleyüb** nûr-ı kemâlin / Uyarur cümleñün şem‘ -i cemâlin

3383 Baña ‘**arz eyleñ** evvel mâcerâyı / Aña göre idem tedbîr ü râyı

3933 Temennâ eylerüz ey mâh-ruhsâr / Bu gün yüz nâz ile ‘**arz ide** dîdâr

4500 Buluşdı Yûsufa ‘**arz itdi** hâlin / Temâşâ eyledi cânân cemâlin

4537 Qabûl oldu Zelîhânun niyâzı / Bilindi saña ‘**arz itdügi** râzı

‘**arz-ı hâl** [1] hâlin bildirilmesi, arzuhal, dilekçe.

4638 Varup mahrûsa-i Mışra bu cumhûr / Alurlar cümle ‘**arz-ı hâle** destûr

‘**arz-ı hâl etmek** [1] durumunu anlatmak. <KANARİ>

4035 ‘Azîze ‘**arz-ı hâl itdi** Zelîhâ / Didi ey âb-ı rûy-ı mülk-i dünyâ

arz [7] yer, zemin, toprak; memleket, diyar. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALT>

1831 Eger tütmasalar ol mâhı muṭlak / Giderdi inḳıṭâ‘ -ı **arza** dek çak

3492 Gün oldu mâverâ-yı **arza** ḡaltân / Düşürdi şemsî dülbendini devrân

3495 Niyâm-ı **arza** girdi tîḡ-i hûrşîd / Yire çaldı definî gökde Nâhîd

4600 Demedlerden yoḡ idi **arz-ı hâlî** / Qoyun sürüsünüñ oldu mişâli

arz-ı Ken‘ân [2] Kenan diyarı, Kudüs.

437 Yönelde ḡasret-âbâd-ı fenâya / İrişdi **arz-ı Ken‘ân-ı** belâya

2564 Nicedür **arz -ı Ken‘ânun** cibâli / Aḡar mı ṭurmayup âb-ı zülâli

arz-ı muḡaddes [1] Filistin, Kudüs.

30 Virüp **arz-ı muḡaddes** i‘ tibârın / Sevâd-ı nazmumun artur veḡârın

ârzü [6] gönül meyli, istek, heves. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

229 Bi-ḡaḡḡ-ı **ârzü**-yı vuşlat-ı yâr / Bi-ḡaḡḡ-ı iştîyâḡ-ı rûy-ı dildâr

1414 O bir kez görmeden itmez ḡanâ‘ at / Bu kılmaz **ârzüsından** ferâḡat

2121 Dilinde **ârzü**-yı vaşl-ı cânân / Yürür bâd-ı şabâ gibi şitâbân

2502 Bu mıdur **ârzü**-yı cân-ı bîmâr / Bu mıdur arayup bulmaduḡum yâr

3399 Helâk olduḡ yetiş Hızr-ı Nebî-veş / Qoma bu **ârzü** ile müşevveş

4000 Didi ey **ârzü**-yı cân olan yâr / Devâ-yı derd-i bî-dermân olan yâr

ârzümend [1] istekli, hevesli, talip. <KT, LN, KANARİ>

2291 Eli ditrer şu‘ â‘ -ı şems-mânend / Vişâl-i yâra ammâ **ârzümend**

‘**aşâ** [8] uzun el değneḡi, dayanacak uzun sopa, baston; din büyükleriyle tekke şeyhlerinin taşıdıkları uzun bastona verilen ad, çeşitli din ve kültürlerde kudret ve otorite ile dinî-sihri gücün sembolü sayılan sopa, değnek. <KT, KO, OTDTS, ADŞS, TDVİA>

11 Beni Ya‘ ḡub-veş ḡıl pîr-i ‘uşşak / ‘**Aşâdan** ḡavs-i cisme bir kiriş ṭak

168 Ridâsı şubḡ-ı şâdıḡdan ‘alâmet / ‘**Aşâsıdur** sûtün-ı ḡaşr-ı ṭâ‘ at

- 1677 Şular şūrīde-ḥāl olsa ider ‘ār / ‘**Aşālar** urur aña ‘aks-i eşcār
 2284 Şokuldı bir qarı ortaya nāgāh / ‘**Aşāsına** ṭayanup eyledi āh
 2288 Sütün olmasa cismine ‘**aşāsı** / Yıkılurdu vücūdının bināsı
 3031 ‘**Aşāsm** ‘ūd ağacından düzetdi / Şapanın kākül-i tārından itdi
 3121 Bu olur ba‘dehu tedbīr u rāy / Kılā‘-ı çarḥa toğırlda ‘**aşāy**

Kur’an-ı Kerīm’de Hz. Musa’ya ait bir asa olduğundan bahsedilmektedir. Hz. Musa’ya ait olan bu asanın cennetteki mersin ağacından yapılmış olduğu, Âdem Peygamber tarafından dünyaya getirildiği ve bütün Benî İsrail peygamberlerinden miras yoluyla Hz. Musa’ya kadar geldiğine dair bir rivayet vardır. Musa Peygamber elindeki bu asa ile kayadan su çıkarmak, Kızıldeniz geçileceği zaman denizi ikiye yarmak, gökten kudret helvası indirmek, asayı yılan şekline sokup canlandırmak ve ağaç olup yaprak açmasının sağlamak gibi mucizeler göstermiştir. <ADŞS, TDVİA>

- 130 Zihī sultān ki Mūsā ibn-i ‘İmrān / ‘**Aşāsıyle** der-i fazlında derbān

‘**Asā en tekrehū** [1] “Bazen bir şey hoşunuza gitmez.” anlamında Bakara suresinin 216. ayetinin bir parçası. Allah insanı boşuna, oyun ve eğlence için yaratmamış, ona birtakım vazifeler vermiş, emanetler arz etmiştir. Hikmetleri bilinmediği için bunlar beğenilmeyebilir, çirkin görülebilir. Gönül okşayan şeyler daima caziptir, hoş gider. Sevilenler şer, sevilmeyenlerde hayır olabilir. Söz konusu ayetten anlaşılan hikmeti bilinmeyen bir şeyin ince elenip sık dokunmaması, nasların tereddütsüz yerine getirilmesidir. <İKS, KUR’AN YOLU>

- 1102 ‘**Asā en tekrehū** dan olma gāfil / Ne kim Hūdan gelür ol aña kāyıl

āsān [17] kolay. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 1911 Senūn kimden olur derdüne dermān / Tūtulsañ kurtılursın ol dem **āsān**

- 4455 Olur ḥalkuñ çoğı derdine loḳmān / Gelür taḥşīl-i maḳşūd aña **āsān**

āsān etmek/eylemek [5] kolaylaştırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 1692 Ola kim derdüne dermān idem ben / Bu müşkil işleri **āsān idem** ben

- 4011 Qabāḥat olmadan dermānın eyle / Kerem eyle işüñ **āsānın eyle**

- 4186 Vire zindāncıya māl-ı firāvān / **İde** bu müşkili kendüye **āsān**

- 4278 Cihānuñ müşkilin **āsān iderdi** / Gönüller derdine dermān iderdi

- 4997 Didi ey derde dermān iden Allāh / Meşakḳat rāhın **āsān iden** Allāh

āsān olmak [10] kolay olmak, kolaylaşmak. <KUBBEALTİ>

- 119 Kaçan insān-ı kāmīl olsa insān / **Olur** eşkāl-i müşkil cümle **āsān**

- 1107 Cefā itmek murād eylerse cānān / Bahāne bulmağ **olur** aña **āsān**

- 1787 Yanuñda müşkil işler **olur āsān** / Perişān etme ‘aqlum ey peri-şān
 2698 Ol işüñ kim **ola** dermānı **āsān** / Melûl olmağ gerekmez aña insān
 3490 Bu müşkil şanur idi **ola āsān** / Ümîdi hānesini kıldı vîrān
 3654 Tūalum eylerüz bu yolda ‘işyān / Bu ‘işyānuñ **olur** dermānı **āsān**
 4235 Vücūdında tecellî itdi cānān / Firāķı müşkilâtı **oldı āsān**
 4303 Bunun rāyın eger eylerse Reyyān / **Olur** işkāl müşkil cümle **āsān**
 4317 Ğubār-ı rāha beñzer qurı bühātān / **Olur** ‘avn-i Hāķ ile def’i **āsān**
 4869 Saña gönderdi hem māl-ı firāvān / Oraya tā ki rihlet **ola āsān**

āşār [6] izler, nişaneler, alametler, “eşer”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 445 Var idi anda āyāt-ı nübüvvet / Nişān-ı saltanat **āşār**-ı devlet
 1927 Kōmazsın sebze de şebnemden **āşār** / Silersin eşk-i çeşm-i dehri her bār
 1969 Maḥabbet çihresi zātında peydā / Yüzinde şefkat **āşārı** hüveydā
 2143 Ğubār-ı rāhdan kalmadı **āşār** / Meger ḥaṭṭ-ı ğubār-ı ‘ārız-ı yār
 4254 Birinüñ düşi **āşār**-ı selāmet / Birinüñ bā’iş-i qahr u melāmet
 4443 Niçe gün şabr iderdi ol dil-efgār / Vişālinden ‘ayān olmazdı **āşār**

āsāyış [1] rahat, huzur; güvenlik. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2110 Tūrurlar menzilüñ **āsāyışinde** / Biri birisinüñ ārāyışinde

aşfar [1] sarı; kızıl. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 3959 Boyandı kan ile nārenc-i **aşfar** / Kızardı oldı gūyā sīb-i aḥmer

aşfiyā [2] samimi, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler, ermişler, “şafî”nin çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 198 İmām oldı cünūd-ı enbiyāya / Gürūh-ı evliyā vü **aşfiyāya**

- 385 Birisi pîşvāsı enbiyānuñ / Birisi muḳtedāsı **aşfiyānuñ**

aşhāb [10] sahipler, malikler; bir meslek veya mezhep sahibi olan bir büyük bir zata refakat edip izinden gidenler; Hz. Peygamber’i görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış olanlar, “şāhib”in çoğulu. <KT, LN, KO, OTAL, KUBBEALTİ, KANARİ>

- 143 Hicāb-ı ‘ayn-ı ‘aql oldı mey-i nāb / Anuñçün eyledi merdūd-ı **aşhāb**

- 224 Elif-veş Aḥmedüñ yār-ı kadīmi / Ser-i a‘yān u **aşhābuñ** ‘azīmi

- 254 Ğazā yolında **aşhāb** işin işler / Qulına māl-i Qārūnı bağışlar

- 1754 Açar ‘ışķ ehlinüñ ğaflet gözini / İder **aşhāb**-ı irşāduñ güzīni

- 2099 Çağırur bir yaña **aşhāb**-ı ḥasret / Dōgilür bir yañadan kūs-ı rihlet

- 4581 Şitāb ile akar her çeşmeden āb / Oķur evrādını gūyā ki **aşhāb**

- 4890 Giriv ü nāleler tūtdı cihānı / Semāya irdi **aşhābı** fiğānı

aşhâb-ı güzîn [1] Hz. Muhammed'in seçkin arkadaşları, ashabın ileri gelenleri.

223 Beyân olunca mi' râc-ı berîni / Şafâlar sürdî **aşhâb-ı güzîni**

aşhâb-ı şafâ [1] safa sürenler. <KANARI>

34 Bu bîkr-i fikrûmi 'ibret-nümâ kııl / Temâşâgâh-ı **aşhâb-ı şafâ** kııl

aşhâbü's-şimâl [1] kıyamet günü amel defteri sol taraftan verilecek cehennem ehli, kötülüğe batanlar. Kalpleri kötü ahlakla ve öldürücü şehvetlerle dolu olan kimselerdir. Kur'an'da Vakıâ suresinde geçmektedir. <SECCÂDÎ, KANARI, İKS>

3871 Çoğ olur 'avretûn mekr ile âli / Yemîne çekme **aşhâbü's-şimâli**

'**âşî** [8] isyan edici, itaatsiz, başkaldıran; Allah'ın emirlerine uymayan, günahkâr. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

50 Eger olmasa '**âşî** vü tebâhî / Kime rahmet iderdûn yâ İlâhî

51 Bizüz ol bir bölük '**âşî** vü 'âciz / Senûn ihsânuña öğrenmişüz biz

1288 Büridi rûy-ı dehri zulmet-i ğam / Karardı kalb-i '**âşî** gibi 'âlem

3208 Yüzinde '**âşîrûn** dest-i hicâbî / Olur hürşid-i cânınun şehâbî

3459 Ne şânı var ne iz'ânı ne cânı / Ne cân ile tapar '**âşî** vü cânî

4041 Baña sulţânımuñ da var gümânı / Ki sevmiş olam ol '**âşî** cuvânı

4059 O kul kim ola Mevlâsına '**âşî** / Bozılır 'izzetinûn ihtîşâşî

4847 Fesâda varsa '**âşîrûn** dimâğı / Boğazlar kendüyi kendü bıçağı

âşim [1] günahkâr, suçlu, kabahatli. <KT, KO, LN, OTAL>

3888 Zeliĥâ gibi sen de zâlim olma / Ğazab itme faķîre **âşim** olma

'**asîr** [3] zor, müşkül, güç, zahmetli, çetin. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>

175 Maĥabbet olur ise dest-gîrûn / Yesîr olur senûn emr-i '**asîrûn**

2626 Bir oĝlancuķ didi ey ĥazret-i pîr / Yesîr itdi '**asîrûn** emr-i taķdîr

4098 Zeliĥânun yoĝ idi rây-ı ĥayrî / '**Asîr** oldu aña ma' şûķı seyri

âsitân [1] eşik, kapı eşiği, dergâh. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞŞ>

256 Hezârân kulu var begler begidür / Kırallar **âsitânımuñ** segidür

âsitîn [2] insanın giydiğı her türlü elbise kolunun yeni, esvap kolu, yen. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2237 Dönüp el-kışşa elsüz **âsitîne** / Güzer kılmadı dildâr-ı güzîne

4370 Boşandı kîse-i mâl ü ĥazîne / Hemânâ döndi elsiz **âsitîne**

âsiyâb [1] değirmen, su değirmeni. <KT, KO, LN, KANARI>

4171 Dönüp şuyı şoĝulmuş **âsiyâba** / Teveccüh eyledi 'âlem ĥarâba

‘**asker** [1] devletın muhafazası için hazır bulundurulan silahlı birlikler topluluğu, çeri, ordu. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

4433 Geçerdi şâh-ı hûbân ‘**asker** ile / Kâlurdı yolda bu derd-i ser ile
aşl [19]

1. asıl, kök, temel, esas; soy, nesep. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 128 Mükemmel nesl-i Âdem hâzretinden / Muhaşşal **aşl**-ı ‘âlem hılkatinden
710 Gelür kuşlar şadâsı güne güne / Müşâbih **aşlı** ile erğanuna
813 Olupdur **aşlumuz** her zulme mâni‘ / İdersiz neslümüz ‘ırzını zâyî‘
916 Zârar kaşd eyleme **aşluña** her gâh / Yıkar şâh-ı vücûdî şarşar-ı âh
1018 Didi feryâd ile *hâşâ ve kellâ* / Bu işler **aşlumuzdan** gelmez **aşlâ**
1434 Şu toprakda ki **aşl**-ı cevher olmaz / Vucûdında anuñ sîm ü zer olmaz
1801 Mişâl-i Sidre vü mânend-i Tûbâ / Yüce yirden gibi **aşluñ** nigârâ
2044 Yakışsun cânumuz nesline anuñ / Karişsun **aşlumuz aşlına** anuñ
2375 Kõ fer‘i ‘**aşla** baķ ey nûr-ı dîde / Bu nûr ol nûrdandur âferîde
2377 Gönûlden ‘ışķ-ı Yûsuf zâyil oldu / Hemân **aşl**-ı uşûle mâyil oldu
2440 Olup tîğ-i firâķı zaḥmnâki / Değişdi **aşl**-ı hâke rûḥ-ı pâki
2594 O pîrûñ oğlı **aşliyle** müretteb / Atasına ḥikâyet eyledi hep
2617 Budur Yûsuflice rûşen delîli / Bilür **aşliyle** sen zât-ı cemîli
4658 Şekâvet **aşlumuzdan** şâdir olmaz / Dâlâlet neslümüzden zâhir olmaz
4810 Ki kurd **aşlı** toynca karnı vâfir / O toytuğı yiri toķuz tolaşur

2. gerçek, hakikat. <KUBBEALTİ>

3431 Şevâbı bî-nihâye ḥayrı çokdur / Tereddüd itmeññ hiç **aşlı** yokdur

aşlına rücû‘ etmek [2] ilk hâline, başlangıçtaki durumuna dönmek. <ÖTS>

- 544 Müşerref olsun anuñla mekânım / **Rücû‘ itse** ne var **aşlına** cânım
1293 Büküldi pîr-i fânî gibi eşcâr / **Rücû‘ itdi** hemân **aşlına** nâçâr

aşlâ [22] hiç, hiçbir zaman, hiçbir şekilde. <KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

- 156 Diline gelmez idi mihr-i dünyâ / Kõmadı Ka‘bede aşnâmı **aşlâ**
572 Yoğ iken egrilik zâtında **aşlâ** / Kemer ol mü-miyânda oldu peydâ
601 Birisi girmeyince sine farzâ / Birisine daḥi yir degmez **aşlâ**
1018 Didi feryâd ile *hâşâ ve kellâ* / Bu işler aşlumuzdan gelmez **aşlâ**
1472 Sözüni qarşular yoğ idi **aşlâ** / Kîbâb ile meger kim kûh-ı bâlâ
1494 Elini öpmeye el irmez **aşlâ** / Meger âl itmek ile öpe ḥinnâ
1730 Bu câmî nûş idende olmaz **aşlâ** / Hicâb-ı âşinâ vü ḥavf-i a‘dâ

- 2807 Şurāhî içmeseydi cām-ı şahbā / Boğazını ele virmezdi **aşlā**
- 2939 Vücūdî varlığın eylerler ifnā / Dilinden bunların lāf gelmez **aşlā**
- 3014 Görür kim derdi yok derdinden **aşlā** / Şalāhı cānibinden oldu gūyā
- 3281 Didi Allāhı bir bil ey Zelīhā / Ki yokdur varlığında şübhe **aşlā**
- 3485 Teveccüh itmedi **aşlā** sözine / Nazar kılmadı illā yir yüzine
- 3535 ‘Alākañ kalmadı dünyāda **aşlā** / İdündün Cennetü’l-Me’vāy me’vā
- 3877 Aşılma daḥi bed-kirdār u bed-rā / İbā itmez yemīn itmekden **aşlā**
- 3880 Enīs idinme her āhū-mizācı / Ki olmaz derdinün **aşlā** ‘ilācı
- 4103 Belā bundan ziyāde olmaz **aşlā** / Gide dildār kıla dārı tenhā
- 4402 Yoğ idi anuñ istiḥkāmı **aşlā** / Mişāl-i rāy u tedbīr-i Zelīhā
- 4606 Vücūd-ı sebzevāt olmadı **aşlā** / Kālender şüretine döndi dünyā
- 5127 Açılmaz söylemez nādāna **aşlā** / ‘Avāma eylemez meyl ü mahābā

aşlā ve kaṭ‘ā [3] kesinlikle, katiyen, hiçbir şekilde.

- 1227 Şu kavlı ile şataruz anı ammā / Bu yirde tūrmaya **aşlā vü kaṭ‘ā**
- 2707 Anı kim egriden ḥalk itdi Mevlā / Kōmaz egriligin **aşlā ve kaṭ‘ā**
- 2930 Bıçağın çaldı İsmā‘ ile ammā / Bıçağı kesmedi **aşlā ve kaṭ‘ā**

aşmak [2] bir şeyi aşağıya sarkacak biçimde bir yere iliştip sarkıtmak. <TS,

KUBBEALTİ>

- 488 Ecel ‘ömrün kemānın aldı yaşı / Benüm boynuma dil bağını **aşdı**
- 3467 Kişi kim Kāhramān-ı nefsi başdı / Meh-i nev gibi tigin ‘arşa **aşdı**
- aşnām** [11] putlar, “şanem”in çoğulu. <KT, KO, LN, CŪDĪ, KANARİ>
- 156 Diline gelmez idi mihr-i dünyā / Kōmadı Ka‘bede **aşnāmı** aşlā
- 3284 Gider **aşnāmı** islāma muṭī‘ ol / O yoldur ḥazret-i Ḥaḳḳa varan yol
- 3454 Ḥaṭādur ṭapmañuz **aşnāma** zinhār / Cihānda eyleñüz fkr-i Cihāndār
- 3809 Evün bir gūşesinde anda yer yer / Tūrurdu bir kaç **aşnām**-ı mücevher
- 3810 Kāmusın kıldı bir zar ile mestūr / Görinmez oldu bu **aşnām**-ı mezkūr
- 4456 Zelīhā bir gice **aşnāmın** aldı / Mūnācāt itmege tenhāya geldi
- 4465 Bu resme kıldı **aşnāma** niyāzı / Velī olmadı hergiz çāresāzı
- 4476 Kāmışdan ḥānesine geldi āḥir / Öñine aldı **aşnāmını** bir bir
- 4480 Bu resme sögdi **aşnāma** müretteb / Şikest itdi dil-i ‘āşık gibi hep
- 4482 Şıdı **aşnāmını** ol yār-ı şiddīk / Ḥalīlullāha taḳlīd itdi taḥḳīk
- 4509 Şıdum **aşnāmumı** imāna geldüm / Kāpuña luṭf ile iḥsāna geldüm
- ‘aşr** [1] zaman, devir, çağ. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

386 Çü âhir oldu İshâkuñ zamânı / Dem-i ‘aşra irişdi şems-i cânı

aşşı [8] fayda, yarar, çıkar, kazanç, kâr. <YTS, ÖTS>

782 Meşeldür şon peşimân **aşşı** itmez / Yürekden acısı ölince gütmez

1256 Meşeldür şon peşimân **aşşı** itmez / Ğam u endûhı tâ ölince gütmez

2442 Cihân pâzârınun **aşşısı** yokdur / Şafâsından belâ vü derdi çokdur

4083 Tefekkür eyle aḥvâl-i cihânı / Buña **aşşı** olur anuñ ziyânı

4842 Ne **aşşı** zulm ile cevr ü cefâdan / Halâş olmaz iden bulur Hudâdan

aşşı etmek/kılmak [3] yarar sağlamak, yaramak, iyilik etmek, faydalı olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS>

699 Kişinün **aşşı itmez** dūd-ı âhı / İrişür emr-i taḡdîr-i İlâhî

736 Taşarruf Hazret-i Ḥaḡḡuñdur ey pîr / Burada **aşşı itmez** rây u tedbîr

3184 Niyâzını bu resme kıldı taḡrîr / Ne **aşşı kılmadı** tedbîri te’şîr

âsûde [2] sıkıntı ve üzüntülerden uzak, rahat, gairesiz, müsterih. <KT, KO, LN, CÛDÎ,

KUBBEALTİ>

1466 Cihân **âsûde** ‘adli sâyesinde / Güneş gibi zerre kadri pâyesinde

E12 Zeliḡâ fūrkatine fūrce buldı / Ḳulaḡı dinc olup **âsûde** oldu

âsûde-ḡaṡır [1] gönlü ve zihni rahat. <KT, KO, OTAL>

3037 Bu tedbîr ile vüs‘at buldı Yūsuf / Biraz **âsûde-ḡaṡır** oldu Yūsuf

âsumân [19] gök, sema, felek. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

172 Zemîne sâyesi düşmezdi zîrâ / Mekânı **âsumândan** oldu a‘lâ

260 Alaca sancaḡ ırmış **âsumâna** / Muşâbih resmi mîr-i ‘âşıkâna

322 Görinen Nîl beñzer **âsumâna** / Giren maḡbûblar şems-i cihâna

652 Çemen gökinde ezhâr oldu peydâ / Nücûm-ı **âsumâna** döndi ḡüyâ

1344 Kinâra çekdi ol ḡonca-dehânı / Şafaḡ-reng oldu Nîlün **âsumânı**

1376 Boyı mânend-i Ṭübâ ‘âliyü’l-ḡadr / Melâḡat **âsumânında** meh-i bedr

1510 Dehânıydı cihânun yoḡı varı / Hilâl-i **âsumân** idi sivârı

1546 Ser-â-ser kılmış ol şems-i sa‘âdet / Zemîn ü **âsumânı** pür-ḡarâret

2037 Şihâb-ı **âsumân** gibi münevver / Müferriḡ nitekim engüş-i dilber

2060 Seḡâbı gibi rüy-ı **âsumânun** / Hevâsında yelerler begler anuñ

2445 Ṭoḡınur boynuzınun üstüḡ‘ânı / Meh-i nev gibi yırtar **âsumânı**

3464 Olupdur şanki ol engüş-i îmân / Hilâl-i **âsumân**-ı bürc-i iḡsân

3677 Gezüp ol mihr ile ḡâne-be ḡâne / İrişdiler üçünci **âsumâna**

3881 İrişür çâr ṡâḡ-ı **âsumâna** / Olur mezkûresi zülfine şâne

- 4067 Hâzîn idüp zemîn ü **âsumânı** / Bu taḥḳîr ile ḥabs itdiler anı
 4165 Dimâğî **âsumānuñ** ṭoldı sevdâ / Mişâl-i ‘âşık-ı mecnûn u şeydâ
 5006 Tağıtdı her yaña berg-i ḥazânı / Perîşân itdi ebr-i **âsumânı**
 5077 Zemîn ü **âsumân** cây-ı ḥaṭardur / Kişîye ejdehâ-yı heft-serdür
 5157 Gözi yazıda vü gönli yabanda / Vücûdı yirde fikri **âsumânda**

âsumânî [1] gök renginde, açık mavi, mavi; mavi renkli bir çeşit kumaştan yapılan elbise.

<KT, KO, LN, KANARI, AÇDŞS>

- 2082 Kimi gülgünî kimi **âsumânî** / Kimi nârencî kimi ergavânî

aşağa [1] aşağı. <YTS> Tanıkta geçen “başın aşağı şalmak” ifadesi “başını önüne eğmek” anlamına gelmektedir (*bk.* başın aşağı şalmak).

- 1244 Bulutlar gibi gözden dökdiler yaş / Figân ile **aşağa** şaldılar baş
âşikâre [2] açık, belli, ayan, meydanda, gizli değil. <KT, KO, LN, KANARI>

- 2774 Şafaḳdan bâde oldı **âşikâre** / Hilâlün sāğarı geldi kenâra
 2946 İderken perde ardından niyâzı / Zârürî **âşikâre** ide râzı

âşinâ [13] bildik, tanıdık, ahbap, dost. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 713 Şeherden cem‘ olurdı aḳrabâsı / Eḥibbâsı ḳadîmî **âşinâsı**
 1044 Kesildi ihtilâṭ-ı **âşinâdan** / Yimeden içmeden zevḳ u şafâdan
 1730 Bu câmî nûş idende olmaz aşlâ / Hicâb-ı **âşinâ** vü ḥavf-i a‘ dâ
 1766 Hicâb oldı vücûdum aḳrabâma / Belâyam kendüme hem **âşinâma**
 1815 Ferâmûş eyle ḳayd-ı mâsivâyı / Yürî bîḡâne ḳıl her **âşinâyı**
 1822 Tefekkür itdi yâr-ı **âşinâyı** / Olan aḥvâli geçmiş mâcerâyı
 1897 İraḳdan baḳar oldı aḳrabâsı / ‘Adâvet itdi cümle **âşinâsı**
 2672 Bizüm yirden gelürmiş ḥikmetu’llâh / Atamuz **âşinâsı** çıḳdı nâḡâh
 3925 Didi ey nâzenîn ü dilrübâlar / Beni ḡrybet idici **âşinâlar**
 4372 Yüzinden **âşinâlar** nefret itdi / Ḳodı idrâk ü ‘aḳlı gibi gitdi
 4492 Yıḳılmış ḥâṭırumı itsün âbâd / Ḳadîmî **âşinâsın** eylesün yâd
 4694 Görince ol ḳadîmî **âşinâyı** / Diler kim açâ geçmiş mâcerâyı

Aşağıdaki tanıkta kelimenin “bahr” kelimesi ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin “suda yüzmeye, yüzgeç” anlamı olduğu düşünüldüğünde şair her iki anlamı da kastedecek şekilde tamlama oluşturmuştur. <LN, FZ>

- 5137 Olanlar **âşinâ**-yı baḥr-i eṣ‘âr / Çıkarur gevher-i ma‘niyi her bâr

âşinâlık [1] tanışıklık, yakınlık, ahbaplık. <KT, KUBBEALTİ>

- 3286 Didi Allâh ile yok **âşinâlık** / Gönül olmaz senün ḡayruña ‘âşık

āşiyān, āşiyāne [13] yuva, kuş yuvası [*mec.*] mesken, ikametgâh, hane. <KT, KO, LN,

CÜDÎ>

- 1195 Dehân-ı çâh oldı **āşiyānı** / Şitâbından dehâna geldi cânı
 1610 Bilinmez ol hümānuñ **āşiyānı** / Ne iklîmi ne kânı ne mekânı
 2923 Uçurduğuñ gibi ‘Ankâ-yı cânı / Nihân eyle hemân bu **āşiyānı**
 3387 Gire koyınna yāruñ nāzūkāne / Ola murğ-ı murāda **āşiyāne**
 3424 Maḥabbet murğı ey şâh-ı zemāne / Ne var eylerse bizde **āşiyāne**
 3586 Şanasın oldı tâc-ı şehāne / Hümā-yı kākūline **āşiyāne**
 3738 Müfîd olmadı çün dördünci hāne / Beşinci bürci itdi **āşiyāne**
 4403 Olup gūyāsı işbu **āşiyānuñ** / Şarardı sāza döndi beñzi anuñ
 4550 Vişâl ile irişdi cânı cāna / Hümā-yı rif’at irdi **āşiyāna**
 4886 Görüp bülbülsüz ol hûb **āşiyānı** / Añup Ya’kûbı kıldılar figānı
 4968 Riyâsetden uşandı murğ-ı cânı / Komağ isterdi fânî **āşiyānı**
 5078 Neye gâfil yürürsin ey sitemkâr / Olupdur **āşiyānuñ** halka-i mâr

āşiyān-ı bülbül-i cân [1] can bülbülünün yuvası.

- 1790 Yıkıldı hāne-i dil kaldı vîrân / Bozuldı **āşiyān-ı bülbül-i cân**

‘âşık [131] birine aşk besleyen, seven, müptela, yanık. [*tas.*] Allah Teâlâ’yı son derece

ve azamî mertebede seven, muhip, Hak aşığı. <KT, KUBBEALTI, ÖTS, ADŞS, TTS>

- 38 Kemend-i nâle-i ‘**âşık** ki ḥamdur / Kapuñda halka-i Beytü’l-Haramdur
 165 Cihân ol âfitābuñ ‘**âşıkıdır** / Diyâr-ı Ka’be anuñ maşrıkıdır
 333 O bâduñ şevkı ile ‘**âşık-ı** hâş / Ḥazân yaprağı gibi oldı rakḳâş
 336 Belürdi ney gibi ‘**âşıkdan** âvâz / Açıldı perde-i ‘uşşâkdan râz
 363 Bilenler ‘**âşık** u ma’şûḳ ḥâlin / Bu yüzden keşf ider ma’nâ cemâlin
 366 Çoğaldı âh-ı ‘**âşık** gibi ‘uşşâk / Pür oldı evliyâ ile toḳuz tāk
 596 Ölüm ‘**âşıkıların** sermāyesidür / Başından geçmek evvel pâyesidür
 597 Ki ‘**âşık** ‘aynına almaz cihānı / Virür ma’şûḳ içün baş ile cânı
 706 Elinden rûzgāruñ vâlih ü zâr / Mişâl-i ‘**âşık-ı** dîvâne-i yâr
 866 Ḥarâret ḳopdı ḥüsni ‘âleminden / Ḥaberdâr oldı ‘**âşıklar** ḡamından
 915 Elemdür ‘**âşıkıñ** ayruksı ḥâli / Ki var bir şenlignüñ biñ melâli
 1106 İş ‘**âşıkların** sehv ü ḥaṭâdur / Kamu maḡlûb-ı yâr-ı dil-rübâdur
 1154 Cemâl ıssınuñ oldur muḳtezāsı / Ki ola derd-i ‘**âşıkdan** şafâsı
 1167 Yüzine ‘**âşıkam** gerçi ḳulaḳdan / Baña ol ḥidmet emr olmadı Ḥaḳdan
 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr / Gel ey ‘**âşık** tecellî yirüdür Tûr

- 1429 Açukdur ‘**âşıkun** her laḥẓa ‘ayn / Görür baḫduḫca bu‘de’l-maşrıḳaynı
- 1437 Benefşe ‘**âşık** u gül zāt-ı ma‘şûḫ / Maḥabbetden degüldür ḥālî maḥlûḫ
- 1439 Maḥabbet ‘**âşıkı** itmez müşevveş / Gülistân olur İbrâhîme âteş
- 1440 Ziyâde ‘**âşıkun** ğamdur sūrûr / Olurmuş bî-ḥuzûr olmak ḥuzûr
- 1446 Sa‘âdet aña kim ‘**âşık** bulındı / Serîr-i devlete lâyıḫ bulındı
- 1451 Ki ‘**âşıklar** bu fūrḳat ‘âleminde / İder Mecnûn gibi adını zinde
- 1533 Şeb-i târîḳi taḥfîf itme zinhâr / Olur ‘**âşıklara** mir‘ât-ı dîdâr
- 1553 Çoğalmış ‘**âşıka** mânend-i deryâ / Orada ḳaṭraya döndi Zeliḥâ
- 1555 Aḫup nâz ile yüzi âfitâbın / Şunar ‘**âşıklara** şevḳı şarâbın
- 1611 Zeliḥâyâ büyük ihsânı oldı / Ki anuñ ‘**âşık**-ı ḫayrânı oldı
- 1628 Yüzini ‘**âşıkun** yaş eylese yaş / İder bu vech ile esrârını fâş
- 1630 Ḳaçan bu menzili ḳaṭ‘ itse ‘**âşık** / Muḥâlifler sözi olmaz muṭâbık
- 1642 İder ma‘şûḳını ‘**âşık** temâşâ / Temâşâ olduĝını bilmez ammâ
- 1746 Geçince kendüsinden merd-i şâdık / Bir olur ‘ışḳ ile ma‘şûḫ u ‘**âşık**
- 1748 Ser-i ‘**âşıkdadur** ‘aḳluñ tamâmı / Ne var dîvâne şansa ‘ayn-ı ‘âmî
- 1775 Mülâḳât oldı ma‘şûḳa bu ‘**âşık** / Gözi uyḫuda vü gönli uyanık
- 1796 Ḥudâ ḫaḳḳı ki sen şâhı yaratdı / Beni ‘**âşık** seni ma‘şûḫ itdi
- 1863 Dil-i ‘**âşıkdaki** mihr ü maḥabbet / Bulur gün gibi tedric ile rif‘at
- 1866 Görinür ‘**âşıka** ḳalmaz ḳarârı / Vefâ itmekde olmaz ihtiyârı
- 1873 Olur bu ‘ışḳ-ı şâfî ile ‘**âşık** / Ṭavâf-ı Ka‘be-i maḫşûda lâyıḫ
- 1907 Eyitdi sen de ‘**âşık** mısın ey mâh / Kesilmez ıztırâbuñ tâ seḫergâh
- 2058 Perişân-ḫalîdür sünbüller anuñ / Ḳulaḳdan ‘**âşıkdur** güller anuñ
- 2165 Dimiş bir ‘**âşık**-ı dîdâr-ı cânân / Deve izine ḳalmış yolda ḫayrân
- 2171 Burup boynını ‘**âşık** gibi yollar / Du‘âsına açardı şanki ḳollar
- 2172 Mişâl-i ‘**âşık** maḫzûn u bî-bâḳ / Ḳapular yaḳasını eyledi çâḳ
- 2201 Dil-i ‘**âşıkdâ** olmasa te‘ennî / İder evc-i vişâlınden tedennî
- 2216 Ḳodı ortaya başın teng-i şekker / Mişâl-i ‘**âşık**-ı şeydâ-yı dilber
- 2255 Olur nâr-ı maḥabbet ‘**âşıka** nûr / Yüri Ṭûr-ı vücûdî âteşe ur
- 2341 Beni şevḳ-ı cemâli ḳıldı şeydâ / Ḳulaḳdan ‘**âşık** itmîşdür ḫuşûşâ
- 2398 Fenâ yolına ‘**âşıklar** giderler / Vişâlin da‘viye ma‘nî iderler
- 2410 Görenler görmeyenler aña müştâḳ / Çoğalmış âh-ı ‘**âşık** gibi ‘uşşâḳ
- 2448 Olur vuşlatda ‘**âşık** ‘ayn-ı ma‘şûḫ / Tedârik idemez bu râyı maḥlûḫ
- 2453 Ḳoyup gitse ḳaçan kim ‘**âşıkın** yâr / Çıkup gitmek gibidür cân-ı bîmâr
- 2652 Ruḫ-ı cânândaki ḫâlet ḫaḳıyçün / Dil-i ‘**âşıkdaki** ḫayret ḫaḳıyçün

- 2820 İdüp bir ‘**âşıkı** maḳbûl-i ḥazret / İderlerdi uğurlayınca şoḥbet
- 2848 Ṯurur taşvîr-i ‘**âşık** anda maḥzûn / Birisi Leylî olmuş biri Mecnûn
- 2852 Olursa şekli taşvîre muvâfık / Ḳadîmî yâr-ı ğarumdur o ‘**âşık**
- 2859 Nikâḥ itdiler âḥir bir birine / İrişdi ‘**âşıkun** cânı yirine
- 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her bâr / Olur ‘**âşıklar** ammâ kim güneḥkâr
- 2991 Cemâlin itnese dildâr peydâ / Vücûd-ı ‘**âşık** olmazdı hüveydâ
- 3000 Ziyâde ḥûb olur yâruñ ‘inâdı / Olinca ‘**âşık** ile ittiḥâdı
- 3002 Ṯuyurur ‘ışk-ı yârı ‘**âşık**-ı ḥâm / Şu‘ â‘-ı mihre ḥâyil olamaz câm
- 3043 Gözi ‘**âşıklarun** bir câma beñzer / Olur ḥurşid-i rûy-ı yâra maḥzar
- 3073 Ṯutulmaz ‘**âşıkun** bir dem zebânı / Ecel ola meger ‘aḳdû’l-lisânı
- 3115 Tehevvür ‘**âşıkı** eyler peşimân / Güneşden ‘ibret al ey mâḥ-ı tâbân
- 3178 Düşinde ‘**âşık** oldu saña muḥkem / Şebîḥûn itdi anı leşker-i ğam
- 3239 Bu vaşluñ dîde-i ‘**âşık** mişâli / Hemân ağlamağa çıḳdı me’âli
- 3268 Su’âli ‘**âşıkun** irmez tamâma / Ḳaçan şâgird ola yâr-ı benâma
- 3321 Olup her bergi bir peykân-ı dildâr / Ölümlü ‘**âşıka** dönmişdi eşcâr
- 3322 Nitekim ‘**âşık**-ı Mecnûn u şeydâ / Şabâ gülşende eglenmezdi ḳat‘ â
- 3345 Gelür her yañadan âvâz-ı murġân / İder her gûşeden ‘**âşıklar** efġân
- 3442 Yüze gelmez inen tedbîr-i ‘**âşık** / Degüldür çoġı taḳrîre muvâfık
- 3504 Yanar başuñ ölümlü ḥasta gibi / Ṯurursın ‘**âşık**-ı dem-beste gibi
- 3505 Şaru lâle gibi baġruñ ḳararmış / Ruḥ-ı ‘**âşık** gibi beñzüñ şararmış
- 3513 Olaldan ‘**âşık**-ı dîdâr-ı dildâr / Tedenni itdi baḥtum hemçü enhâr
- 3547 Yabana söylemekden hemçü mecnûn / Yorılmaz ‘**âşık**-ı bîmâr u maḥzûn
- 3581 Yaḳa çâk itse bir ‘**âşık** ṯarabnâk / İderdi ‘aksi yüz yirde yaḳa çâk
- 3620 Yanında Yûsufuñ şekli muşavver / Ṯurur ma‘şûḳ ile ‘**âşık** berâber
- 3649 Çü ‘**âşıktan** ola yâruñ ferâġı / Berâberdür yaḳın ile ıraġı
- 3663 O beyti eyledi Yûsuf temâşâ / Dil-i ‘**âşık** gibi olmuş mücellâ
- 3695 Cemâl-i yâr ile ol ḥâne ṯoldı / Ser-â-ser ‘**âşık** u ma‘şûḳ oldu
- 3732 Gerekmey ‘**âşıka** ol ḥ‘âb-ı bâṯıl / Ki ola dîde-i dildâra ḥâyil
- 3735 Dükenmez ‘**âşıkun** sûz u güdâzı / Bu resme itdiler nâz u niyâzı
- 3746 Şabâ-yı âteş-i şevḳ-ı muḥibbân / Recâ-yı ‘**âşık**-ı ḥâtır-perişân
- 3776 Muşavver ‘**âşıkun** rûy-ı niyâzı / Gözi yaşı ile sûz u güdâzı
- 3779 Ne ḥoşdur ‘**âşıka** ol derd ü zârî / Ki ol bâ‘iş-i raḥm-ı nigârı
- 3780 Ölümlü ‘**âşık** âḥ itse revâdur / Teraḥḥum bâbın açmağa şabâdur
- 3806 Bu ikrâma ḳaçan kim ola lâyıḳ / Eyüdüür şaġ olur bî-çâre ‘**âşık**

- 3807 Yücedür ‘**âşıkun** kadr-i refî‘i / Deminde sevdüğü olur şefî‘i
- 3854 Ziyâde mest ü medhüş olsa ‘**âşık** / Olur aḥvâli cümle nâ-muvâfık
- 3856 Tökinur ‘**âşık** seng-i melâli / Başına gelmeyen bilmez bu ḥâli
- 3958 Gül-i zanbaqları oldı şakâyık / Bu ḥâlet cümlesini itdi ‘**âşık**
- 4087 Belâdur ‘**âşık** kendü vücûdı / Cihânda sehvine degmez sücûdı
- 4095 Gerek ‘**âşık** ola her fende mâhir / Olur el-kışsa tedbîrinde kâşır
- 4161 Ne dem kim irse bir ‘**âşık** vişâle / Yerinüp eyler âh u nâle
- 4165 Dimâğı âsumânun töldi sevdâ / Mişâl-i ‘**âşık**-ı mecnûn u şeydâ
- 4228 O derd-i ‘ışka yüz taḥsîn ü şâbâş / Ki ola cân-ı ‘**âşıkla** karındaş
- 4312 O serv-i bâğ-ı cennet toğrı çıkdı / Günâhı ‘**âşıkı** üstine yıkdı
- 4448 Yaraşur eşk-i ‘**âşık** olsa cârî / Bîñaruñ şu iledür i‘tibârı
- 4450 Degüldür ‘**âşık** ârâm eylemekde / Kuşurı kalmaz içdâm eylemekde
- 4480 Bu resme sögdi aşnâma müretteb / Şikest itdi dil-i ‘**âşık** gibi hep
- 4559 İresin ‘**âşık** iken vaşl-ı yâra / Bulasın bir oñulmaz derde çâre
- 4561 Vişâle ol ki kendin lâyıḳ eyler / Şoñında sevdüğünü ‘**âşık** eyler
- 4565 Vefâ itse mülâyim olsa dilber / Ziyâde ‘**âşık** istignâyâ başlar
- 4583 Eger âh itse bir ‘**âşık** cigerden / İnildiler kopardı ḥânelerden
- 4597 Cihânı tutdı taşdı Nîl-i cârî / Nitekim ‘**âşıkun** ‘aynı bîñarı
- 4830 Ğıriv ü nâle töldurdı cihânı / Semâya irdi ‘**âşıklar** figânı
- 5012 Düşerdi yüzünün üstine enhâr / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘**âşık**-ı yâr
- 5016 Şarardı sebze şankim rüy-ı ‘**âşık** / Çıkardı atlas-ı surḥın şakâyık
- 5133 O kim şadr-ı sa‘âdet lâyıḳıdur / Bu maḥbûbü’l-kulûbun ‘**âşıkıdur**
- ‘**âşık-ı bî-çâre** [1] çaresiz âşık. <BMS>
- 3976 Çoğaldı ‘**âşık-ı bî-çâre** gâyet / Ölümlü ḥasta vâfir bî-nihâyet
- ‘**âşık-ı dîdâr** [1] sevgilinin yüzüne âşık. <KANARI>
- 3983 Olinca ‘**âşık-ı dîdârı** efzûn / Cemâl-i Yûsuf oldı bir iken on
- ‘**âşık-ı dîvâne** [1] deliye dönmüş âşık. <KANARI>
- 3932 Leb-i meygûnının mestânesiyüz / Kulaḳdan ‘**âşık-ı dîvânesiyüz**
- ‘**âşık-ı maḥzûn** [1] hüznü âşık. <KANARI>
- 2302 ‘Acebdür ‘**âşık-ı maḥzûn** u ḡamnâk / Olur da‘vâ-yı ‘ışk itmekte bî-bâk
- ‘**âşık-ı pāk** [3] temiz âşık.
- 1152 Yaşıdur âb-ı rüy-ı ‘**âşık-ı pāk** / Mişâl-i gevher-i şemşîr-i Ḍaḥḥâk
- 2830 Diyâr-ı Çine çıkdı ‘**âşık-ı pāk** / Dil-i maḥzûnı şınmış sînesi çâk

2944 Kemāl-i ‘ışk odur kim ‘**âşık-ı pāk** / Hicâbı perdesini eyleye çāk

‘**âşık-ı şūrīde** [1] coşkulu ve perişan âşık. <KANAR/>

3009 Bu deñlü ‘**âşık-ı şūrīde** olmak / Şu gibi yalımını itdi alçaq

‘**âşık-ı zār** [12] aşk derdinden inleyen âşık.

179 Döner kândil-i ‘arşa ‘**âşık-ı zār** / Olur envâr-ı didâr ile hemvâr

1427 Döner baħr-i muħiṭe ‘**âşık-ı zār** / Ki anuñ her vilâyetde dili var

1436 Ser-â-ser yirde vü gökde ne kim var / Kimi ma‘ şûk u kimi ‘**âşık-ı zār**

2495 Naşīb olsa kaçan kim vuşlat-ı yâr / Sevindüğinden ağlar ‘**âşık-ı zār**

3074 Mişâl-i çeng ü nây-ı bezm-i dildâr / Kõmaz dilden niyâzı ‘**âşık-ı zār**

3242 Hâbîbin görse ağlar ‘**âşık-ı zār** / Döker derdin ṭabîbe varsa bîmâr

3245 Kemâle irişince ‘ışk-ı dildâr / Olur ma‘ şûk ‘ayn-ı ‘**âşık-ı zār**

3327 O bağ içinde şankim ‘**âşık-ı zār** / Şular boynın burup yürürdi herbâr

3361 Kaçan kim itseler nâz ile reftâr / Giderdi ihtiyâr-ı ‘**âşık-ı zār**

3390 Zârûret ‘âleminde ‘**âşık-ı zār** / Vişâl içün ider bîn dürlü efkâr

4137 Vişâle öğrenince ‘**âşık-ı zār** / Ziyâde müşkil olur fûrkat-i yâr

5051 Kânı ol nûr-ı ‘ayn-ı ‘**âşık-ı zār** / Kânı ol gönca-leb gül yüzlü dildâr

‘**âşık olmak** [6] bir şey veya bir kimseye aşırı sevgi duymak, gönlünü kaptırmak.

1399 Maķâm-ı ‘ışka itdi hâķı irşâd / Görenler ‘**âşık oldu** kıldı feryâd

1588 Cefâya râzî oldu ‘**âşık oldu** / Yolına geldi itdüğünü buldı

2028 Cemâline işiden ‘**âşık oldu** / Cihân elṭâf u ihsâniyle ṭoldı

2324 İşitdi Yûsufuñ vaşfını bir bir / Kulaķdan ‘**âşık oldu** aña âķir

3286 Didi Allâh ile yok âşinâlık / Gönül **olmaz** senüñ gayruña ‘**âşık**

3343 Ṭolup sevdâ-yı ‘ışk ile şakâyık / Görüp gül Yûsufını **oldı** ‘**âşık**

‘**âşıkân** [15] âşıklar. <KANARI, ÖTS>

174 Şeb-i mi‘ râcî faħr-i ‘**âşıkândur** / ‘Uluvv-i rif atinden bir nişândur

260 Alaca sancağ ırmış âsumâna / Muşâbih resmi mîr-i ‘**âşıkâna**

435 Edânî şöħbeti târik-i cândur / Hâķıķatde hicâb-ı ‘**âşıkândur**

1425 Maķabbet mürşid olur ‘**âşıkâna** / Cenâh-ı ma‘ nevîdir murğ-ı câna

1455 Hüveydâ eyle bu sır-ı nihânı / Hayâlât-ı rûmûz-ı ‘**âşıkânı**

1529 Bu zulmet ‘ayn-ı ‘anberdür cihâna / Sa‘ âdetdür meşâm-ı ‘**âşıkâna**

3125 Kaçan kim rûz-ı ‘îd ola bahâne / Sa‘ âdetdür el öpmek ‘**âşıkâna**

3552 Bilür hâl ehli hâl-i ‘**âşıkânı** / Öürken ṭutılır ancaķ zebânı

3744 Gel ey cân gözinüñ nûr u ziyâsı / Gürûh-ı ‘**âşıkânıñ** muķtedâsı

- 3962 Dönüp her biri mîr-i ‘**âşıkāna** / Ser-â-ser cāmesi ğarķ oldu ķana
- 3985 Żarardur ıa‘n-ı a‘dā ‘**âşıkāna** / Semend-i derde olur tâziyāne
- 4327 Gürüh-ı ‘ârifān hîdmetde sâ‘î / Şüküh-ı ‘**âşıkān** her yaña dā‘î
- 4384 Fiġān eglence olur ‘**âşıkāna** / Mecālî ķalmadı āh u fiġāna
- 4623 Gel ey cān ķışşasınuñ tercemānı / Sevindür vuşlat ile ‘**âşıkānı**
- 5146 Getürdüm bir bahār-ı bî-hazānı / Mezîd eyler cünün-ı ‘**âşıkānı**
‘**âşıkāne** [3] âşıklara yakışır hâl ve surette, âşıkça. <KT, KO, OTAL>
- 522 Zer ü sîmi dönüp berg-i hazāna / Çüridürdi yolında ‘**âşıkāne**
- 1520 Eger bir beyt oķınsa ‘**âşıkāne** / Gönülden āh iderdi şadıķāne
- 3079 Elini zülfine eylerdi şāne / Yolardı sünbülîni ‘**âşıkāne**
‘**âşıkîñ** [1] âşıklar. <ÖTS>
- 1408 Kûlûb-ı ‘**âşıkîne** cezbe şaldı / Görenler ‘ışķı deryāsına taldı
‘**âşıklık** [3] âşık olma, aşķa tutulma durumu. <KT, KUBBEALTİ>
- 1663 Nedür bu rûy-ı zerd ü eşķ-i mevvāc / Bu ‘**âşıklık** libāsın eyle ihrāc
- 3298 O kim kesb eyledi ‘**âşıklık** adın / Murād idindi ma‘şûķuñ murādın
- 5069 Gelüp ‘**âşıklık** erkānı yirine / Yakın oldu girü biri birine
aşınmak [1] bir dış etkiyle veya sürtünme sonucunda incelmek, oyulmak, düzleşmek.
<TS, KUBBEALTİ>
- 914 Varup gördüm orayı zāhir ü fāş / **Aşınmış** göz yaşından taġ ile taş
aşırnak [1] yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden öte yanına geçirmek. <TS, KUBBEALTİ>
- 3216 Tedārikden ķalup ‘aķlın şaşırdı / Kemend-i āhını başdan **aşırdı**
aşmak [9] yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek [*mec.*] engel teşkil eden bir durumu, bir zorluġu yenmek. <TS, KUBBEALTİ>
- 1393 Güzellik cāmesi ġāyet yaraşmış / Cemāl-i pür-kemālî hadden **aşmış**
- 3916 Gerek ‘ālî-cenāba ķavl-i ma‘ķûl / Yüce taġların üstinden **aşar** yol
Aşağıdaki tanıklarda geçen “başdan aşmak” ifadesi “bunaltacak kadar çok olmak” anlamında bir deyimdir (*bk.* başdan aşmak).
- 211 Atılmış oķ gibi ol şems-i rûşen / Dıraġt-ı Sidrenüñ **aşdı** başından
- 951 Hācālet bahri taşdı başdan **aşdı** / Dili her birinüñ şaşdı tolaşdı
- 1758 Başından **aşdı** bahr-i iştiyākı / Bir ayruķsı belā oldu firākı
- 2409 Görenüñ görmeyenüñ ‘aķlı şaşmış / Maġabbet bahri taşmış başdan **aşmış**
- 2842 Yedi iķlîmi ol toķuz tolaşdı / Melālet bahri taşdı başdan **aşdı**

3004 Zeliḥā Yūsufa uydı ulaşdı / Niyāzı zülfi gibi başdan **aşdı**

4016 Kaçan başdan **aşar** baḥr-i belāsı / Ayağ altına kor oğlın anası

āşüb [6] fitne, karışıklık, kargaşalık. <KT, KO, LN, CŪDİ>

550 Tamām itdi sözini çünkü Ya‘ kûb / Dil-i Īnāsa irdi derd ü **āşüb**

924 Dönüp şemşîre dūd-ı āh-ı Ya‘ kûb / Öñinde ditreşüp evlād-ı **āşüb**

2975 Zuhûra geldi bu rāz-ı nühüfte / Uyandı nāgehān **āşüb**-ı ḥuḥte

3906 Zuhûra gelse bir maḥbûb-ı mergûb / Kesilmez olduğı yirlerde **āşüb**

4168 Görinmez oldu nūr-ı ‘ayn-ı Ya‘ kûb / Bürüdi ‘ālemi tārik-i **āşüb**

āşüb-ı cān [1] gönülde fırtınalar estiren. <KANARİ>

2351 Şatun almağa ol **āşüb**-ı cānı / Getürdi niçe yük genc-i nihānı

āşüfte [] perişan hâl, sevdalı, azgın ve baştan çıkmış divane gibi olan, şeyda. <KT, KO, OTAL>

āşüfte-destār [2] sarığı dağılmış, hâli perişan.

1644 ‘Ayāndur zāhirinden merd-i bā-‘ār / Ki serḥōşlar olur **āşüfte-destār**

3832 Perīşān-ḥāṭır u **āşüfte-destār** / Cemālî gülşeninüñ ḥumreti var

at [26] binme, yük çekme ve taşıma hizmetlerinde kullanılan, Orta Asya menşeli, tek tırnaklı, memeli hayvan. <TS, KUBBEALTİ>

313 Gider **at** seyrine dilber yigitler / Cılasunlar kâmer-peyker yigitler

315 **At** üstinde nigār-ı sîm-sîmā / Güneşdür şanki tağ üstinde peydā

1182 Bir adım atmadı kat oldu her **at** / Şaşurdu kârbānı bu ‘alāmet

1511 Gün olurdu ki aḳ **ata** binerdi / Seḥāb üstinde ḥurşîde dönerdi

1513 Kâra **ata** n’ola binse o meh-rû / Olur zîrā çerāğ altı karañu

2074 **Ata** bindi niçe nūrānî ḥātūn / Mişāl-i Zühredür bālā-yı gerdūn

2093 Kır **atlar** bir aḳar ırmağa beñzer / Aḳ **atlar** şanki qarlu tağa beñzer

2094 Al **atlar** nitekim çarḥ-ı şafāk-reng / Qarār itmez ider reftāra āheng

2164 **Atı** izi gibi yār-ı be-nāmuñ / Qalurdu ‘aynı ardınca ‘avāmuñ

2280 Bile yanınca niçe la‘l ü mercān / Niçe ḳullar niçe **at** niçe ḳaftān

2534 Aḳ atlaslarla aḳ **ata** binerdi / Açılmış şāḥ-ı bādāma dönerdi

2639 Biraz seyr itdi naṭ‘-ı kāyinātı / Şeh-i ‘ālem evine sürdi **atı**

2640 **Atından** indi yire nitekim nūr / Melālî var degül ammā ki mesrūr

3212 Taşa toḳunmayınca şîşe şınmaz / Erenler nefsinüñ **atına** binmez

3981 Fiğān u āhına oldu bahāne / Urıldı ‘ışḳ **atına** tāziyāne

4154 Suvār olduğı **atı** görse fi‘l-hāl / Olurdu ol semendüñ pâyına dāl

- 4155 Yıl öñince nitekim gerd-i miñnet / Yürürdi **atı** öñünce o sâ'at
 4410 Binerdi Yūsuf **ata** şevket ile / Celāl ü heybet ile keşret ile
 4411 Bir ablağ **atı** var idi şehir-vār / Qarışmış rüz ile gūyā şeb-i tār
 4899 Binüp **atına** istikbāle çıkdı / Resüle kendüi irsāle çıkdı
 4909 Dem-i vuşlatda şankim nūr-ı Raḥmān / Yire indi **atından** Pīr-i Ken'ān
 4910 Kemāl-i 'izzetinden şefkatinden / Hemān Yūsuf daḥi indi **atından**
 5024 Meger seyr itmek için kāyinātı / Öñine çekdiler bir yaḥşı **atı**
 5026 Didi bu resme oldı emr-i Yezdān / Süvār olmadan **ata** viresin cān

at koşmak [1] at koşturmak. <YTS>

- 314 **Qoşar atını** her bir serv-i āzād / Alup alup gider gül yaprağın bād
ata [34] baba. <YTS, TS>
 396 **Atası** 'İşe itmişdi maḥabbet / Maḥabbetden araya düşdi nisbet
 405 Nübüvvet nevbetine geldi Ya'kūb / **Atasınıñ** du'āsın aldı Ya'kūb
 421 **Atası** sözini gūş itdi Ya'kūb / Çıkup ol günde Şāma gitdi Ya'kūb
 444 On ikincinüñ adı idi Yūsuf / **Atası** ile oldı bī-tekellūf
 506 **Atamuz** bilsem anı kanda şaldı / Ne ḥāl oldı ne ḥōş eglendi qaldı
 727 Bu resme oldı fūrkat mācerāsı / Irağa düşdi oğlından **atası**
 774 **Atamuzla** tūrursın oturursın / Seni kōduğ uyur düşde görürsın
 785 Geh ağlar gāh zikru'llāh iderdi / **Atasını** añardı āh iderdi
 786 Didiler idelüm bu tıfla ta'zīm / **Atasına** kılalum girü teslīm
 821 Görürken bu cefāyı aqrabādan / **Atasına** nidā itdi oradan
 917 **Atañı** incidüp maḥzūn düşürme / Sefāhetdür yele qarşu tükürme
 925 **Atasınıñ** öñinde itdiler āh / Didiler Yūsufı kurd aldı nā-gāh
 1048 Qabūl itmez **atamuz** bu yalanı / Helāk itmek gerek çāh içre anı
 1051 Muḥaşşal itmeyince bu fesādı / Bize olmaz **atamuz** i'timādı
 1064 **Atamuz** bu vilāyet serveridür / Nebīdür Tañrınıñ peygamberidür
 1250 **Atamuz** meclisinde yok yüzümüz / Selāmet yüzini görmez gözümüz
 1846 **Atası** şāh-ı mağrib tıydı ḥālī / Didi vardur bu mihrüñ bir zevālī
 2005 Zeliḥādan **atası** oldı āgāh / Didi biñ cān ile *el-ḥamdü li'llāh*
 2033 Zeliḥāya bu aḥvāl oldı i'lām / **Atası** şāh-ı mağrib itdi ibrām
 2594 O pīrūñ oğlı aşıyle müretteb / **Atasına** ḥikāyet eyledi hep
 2658 **Atama** Ḥazret-i Ya'kūb dirler / Olupdur vāridāt-ı Ḥaqqā mazḥar
 2661 **Atamuz** bende gördi qābiliyyet / Ziyāde eyler oldı baña 'izzet
 2672 Bizüm yirden gelürmiş ḥikmetu'llāh / **Atamuz** aşınası çıkdı nāgāh

- 2674 **Atamuñ** hâlin istifsâr kıldum / Ziyâde hasret olduğımı bildüm
 2677 Yaraşur baña ağlarsam ġarîbem / **Atamuñ** vuşlatından bi-naşîbem
 2738 **Atamuñ** hasreti ġurbet belâsı / Cihânuñ derdi dünyânuñ cefâsı
 2754 **Atasımuñ** bir az yasını çekdi / Perîşân oldı sevdâsını çekdi
 2818 **Atası** bir beg idi eyledi ‘âr / Yirinden vaz geldi çâr u nâçâr
 2858 **Atası** fevt olup kalmış o dildâr / Vişâli gülşeninde kalmamış hâr
 2885 **Atañ** öldürmek ister sen cuvânı / Eve gel esleme zinhâr anı
 2903 Alup giderken oğlını **atası** / Segirdüp vardı ardınca anası
 4659 **Atamuz** bir yaña giryân u maḥzûn / Oğul derdi idüpdür bağırmı hûn
 4668 Babasıyle kalan ferzend-i mâhir / Qarındaşı idi ana **ata** bir
 5096 Eger bâṭıl yola eylerse da‘vet / ‘Ömer gibi **ataña** itme ḥörmet

‘**aṭā** [9] verme, bağışlama, ihsan, bahşış; zengin bir kimsenin, hizmet karşılığı olmadan bir insana verdiği bağış yardım, hibe. <KT, KO, LN, DÎNÎ KAVRAMLAR>

- 2370 Kime kim ide iḥsân u ‘**aṭāyı** / Geyürür ḥil‘at-i ḥüsn ü behâyı
 2694 Cefâ şanma bunı ‘ayn-ı vefâdur / Kemâl-i luṭf u iḥsân u ‘**aṭâdur**
 3018 Yüzüme bağıduğñ ‘ayn-ı ‘**aṭâdur** / Baña tîr-i ġamuñ peyk-i vefâdur
 3428 Gözüñ ‘ayn-ı ‘**aṭâdur** ḥâş u ‘âma / Ḥabâb-ı mey gibi bakmaz ḥarâma
 4678 ‘**Aṭā** vü luṭf-ı sultânı didiler / ‘İtâbını daḥi hep söylediler
 4681 Didiler ‘izzet ise ancağ olur / ‘**Aṭā** vü şefkat ise ancağ olur
 5177 Temennâ olan iḥsân u ‘**aṭâdur** / Okuyan dinleyenden bir du‘âdur

‘**aṭā etmek/eylemek/kılmak** [2] bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lütfetmek. <KUBBEALTI>

- 52 İde geldüğñ iḥsânı ‘**aṭā kıl** / Oñulmaz derdümüz vardur devâ kıl
 2504 Bu şükrâne içün qurbânlar itdi / ‘**Aṭâlar eyledi** iḥsânlar itdi

âteş [47] yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od. <KT, LN, CÛDÎ, TS, KUBBEALTI, OTAL, TDEK>

- 27 Görünsün **âteş**-i nazmum gülistân / Ḥalîl-âsâ düşünsün ehl-i ‘irfân
 347 Bu **âteşle** uyandı oldı ḥandân / Qanâdîl-i vücûd-ı cism-i insân
 362 Maḥabbet tîğ-i kayd-ı mâsivâdur / Maḥabbet **âteş**-i kaşr-ı riyâdur
 639 Bulardan şadır olan şarşar-ı âh / ‘Adâvet **âteşin** arturdi nâğâh
 837 Belâdur muşliḥ-ı kalb-i müşevveş / Ser-â-ser kalbi kal eyler bu **âteş**
 1121 Söze geldükçe artar sūz u derdi / Çoğaldur **âteşini** âh-ı serdi
 1169 Firâkı **âteşine** şu sepildi / Fiğânı bülbülin ḥâmûş kıldı
 1342 Cân atdı âfitâb ol âba düşdi / Maḥabbet **âteşi** ile tutuşdı

- 1439 Maḥabbet ‘aşıķı itmez müşevveş / Gülistān olur İbrāhîme **âteş**
- 1441 Maḥabbet **âteşini** eyle pişe / Zer-i ḥālîş ider ḳalbi hemîşe
- 1538 Düşinde bir ‘aceb sevdāya düşdi / Maḥabbet **âteşi** ile tutuşdı
- 1562 O gice eyledi Yūsuf tecellā / Mişāl-i **âteş-i ānestü nārā**
- 1565 Alur göz ile çün kim aña baķdı / Vücūdını bir **âteş** oldı yakdı
- 1865 Maḥabbet **âteşi** germ olsa dāyım / Dil-i ma‘ şūḳ olur nerm ü mülāyım
- 1885 Görinmezsin bu mir’āt-ı fenāda / İdersin **âteşün** şevķın ziyāde
- 2258 Fenā virsün vücūda tā ser ü pā / Şerār-ı **âteş-i ānestü nārā**
- 2449 Ḥadīdi vaşl-ı **âteş** eyler **âteş** / Bir olur reng-i rüyı mihr ü meh-veş
- 2450 Irağ olmağ ile **âteşden** āhen / Belürdür kendüyi olur mu‘ ayyen
- 2762 Hümā gibi belā dāmına düşmez / Melāmet **âteşi** ile tutuşmaz
- 2801 Nigīn-i ḥalkā-i bezm-i belādur / Vücūd-ı **âteş-i** derd ü ‘anādur
- 3218 Zemāne bī-vefā yār ise serkeş / Ḳarār u şabr yok ‘ışķ ise **âteş**
- 3230 Göyüñdi **âteşine** içi taşı / Zelīḥādan ziyāde aķdı yaşı
- 3527 İdersin **âteş-i** şem‘e taḥammül / Duḥānın sünbül itdün şu‘ lesi gül
- 3746 Şabā-yı **âteş-i** şevķ-ı muḥibbān / Recā-yı ‘aşıķ-ı ḥātır-perişān
- 3938 Cihānı yakmağ içün ol perī-veş / Ḳızıl cāmeyle olmış ‘ayn-ı **âteş**
- 4002 Cefālar itme terk eyle ‘inādı / Melāmet **âteşinün** olma bādı
- 4143 Yıluñ on iki ayı ol ḳamer-veş / Yanar yaķılır idi hem-çü **âteş**
- 4505 Firāḳum **âteşine** yana yana / Ża‘īf itmiş seni devr-i zemāne
- 4693 Dököldi Yūsufuñ eşķ-i revānı / Bu söz bir **âteş** oldı yakdı anı
- 4832 Bu **âteş** yakdı her beyt-i vücūdı / Duḥān-ı āh idi gūyā ki dūdı
- 5057 Söyünmez **âteşe** döñdi firāķı / Ḥayālī ḳaldı ancak dilde bāķı
- E18 Ki Yūsuf gitdi ḥüsni oldı peydā / Güneş gitse olur **âteş** hüveyda

Aşağıdaki tanıkta “Bir olayın gerçekten meydana gelmiş olup olmadığını anlamak için, gizli kalamayan belirtisine bakmak gerekir. Bu belirti varsa olay da var demektir.” anlamındaki “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 1629 Żarūrī ḥāl olur derd ehli āhı / Çıķar her **âteşün** dūd-ı siyāhı

âteş-i hicrān [1] ayrılık acısı, ayrılığın verdiği ıstırap, ayrılık ateşi.

- 1945 Niçe bir ola dillerde fesāne / Niçe bir **âteş-i hicrāna** yana

âteş-i ‘ışķ [1] aşk ateşi. <KANAR>

- 329 Bu Yūsuf şehri virdi baña bir ḥāl / Sözümi **âteş-i ‘ışķ** eyledi ḳal

âteş-i sūzān [1] yakıcı ateş.

1120 Olur ‘uṣṣāka istifsār-ı cānān / Şabā-yı **āteş-i sūzān**-ı hicrān

āteş düşmek [4] çok şiddetli ağrı ve acı duymak. <ÖTS>

910 Acırlar ol meh-i ferhunde-zāta / Bir **āteş düşdi** gūyā kāyināta

2568 Eyitdi Hāzret-i Ya‘kūbı şorma / Gönüller şehrine **āteş düşürme**

3659 Gözüm gördi seni oldı müşevveş / Gözümden **düşdi** dil şehrine **āteş**

3960 Elin kana boyadı her perī-veş / Nihāl-i serve **düşdi** şanki **āteş**

āteş şalmak [5] yakmak, tutuşturmak.

1402 Görenler oldılar hātır-müşevveş / Gönüller hānesine **şaldı āteş**

2778 Şurāhī dilber-i la‘līn-ķabā-veş / Dil-i ‘uṣṣāka geldi **şaldı āteş**

3317 Benefşe boynın egdi mübtelā-veş / Meger gönline **şaldı** ‘ışkı **āteş**

3614 Girü şehir-i vücūda **şaldı āteş** / Yürekler oynadı berg-i hāzān-veş

3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i ser-keş / Şalındı geldi **şaldı** halka **āteş**

āteşe urmak [1] yakmak. <YTS>

2255 Olur nār-ı maḥabbet ‘āşīka nūr / Yüri Tūr-ı vücūdi **āteşe ur**

āteşbār [2] ateş yağdıran, pek şiddetli veya hararetili, yakıcı. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3743 Çekilme tığ-i **āteşbār** gibi / Akıtma yaşımı enhār gibi

5148 Kimi şemşīr-i **āteşbāra** beñzer / Kimisi revzen-i envāra beñzer

āteşin [1] ateşten üretilmiş gibi kızgın ve hararetili, ateşli. <KT, CŪDÎ, KANARİ>

4124 Karañulukda ol yār-ı güzīni / ‘Ayān eylerdi āh-ı **āteşini**

āteş-perest [2] ateşe tapan, ateşe ibadet eden. <KT, CŪDÎ, OTAL>

149 Şıdı pervāne-i **āteş-peresti** / Zeber-dest olan oldı zīr-desti

3526 Didi pervāneye ey ‘ışk mesti / Maḥabbet bezminüñ **āteş-peresti**

atılmak [6] bir şey bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatılmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

211 **Atılmış** ok gibi ol şems-i rüşen / Dıraht-ı Sidrenüñ aşdı başından

316 Cıda atsa oyunda her kamer-fer / **Atılur** yire gökden şanki aḥter

1027 Kemān itmiş vücūdın oğlu yāsı / **Atılmış** ok gibidür beddu‘ āsı

2669 Kemān-ı gāmdan ok gibi **atıldum** / Bunuñla iki kapuya şatıldum

3995 Kamunuñ şem‘-i tedbīri söyündi / Yile karşı **atılmış** tīre döndi

4669 **Atılduğında** çāha ol gül-i ter / Bile gelmiş degüldi ol birāder

‘atīķ, ‘atīķa [1] eski, kadim. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

4759 Felek şaldı bizi derd-i ‘atīķa / Ğarīķ itdi bizi baḥr-i ‘amīķa

atlas [12] üstü ipek altı pamuk bir kumaş. İpekten dokunmuş esvaplık bir kumaş olup al,

mavi, sarı, yeşil daima düz renklidir. Üzerinde hiçbir tezyinî motif bulunmaz. Aynı zamanda eski

yıldız bilgisine göre seyyare ve sabitelerin bulunduğu feleklerden sonra geldiği ve bütün felekleri sardığı kabul edilen gök tabakasına “çarh-ı atlas” denir. Dokuzuncu feleğe, üzerinde görünen hiçbir şey bulunmadığı için bu isim verilmiştir. Kelimenin her iki anlamını da karşılayacak şekilde kullanıldığı görülür. <KT, KO, LN, ADŞS, OŞK, TDEK, GİYİM KUŞAM>

- 321 Çıkar dilberlerüñ **atlas** kabâsı / Geyerler âbdan mâ’î libâsı
 1505 Olup âvâresi bu çarh-ı **atlas** / Yürürdi zer libâs ile mülebbes
 2084 Gök **atlasda** gümüşden tügme konmuş / Habâb-ı baħr-i bî-pâyâna dönmüş
 2085 Kızıl **atlasda** olan tügme-i zer / Şafağda kevkeb-i Mirrihe beñzer
 2086 Tarâvetde mişâl-i zülf-i cânân / Firengî miskî **atlaslar** firâvân
 2087 Sarı **atlas** ziyâde bî-nihâyet / Şu’ â’ -ı şemse beñzer pür-leţâfet
 2129 Gözini yola dikmiş idi nergis / Çemen olmuşdı güyâ sebz-i **atlas**
 2145 Yigitler geydi gün-â-gün **atlas** / Şükûfe gibi tezyîn oldı herkes
 2158 Semendüñ izi yir yüzinde güyâ / Olurdı ‘**atlas**-ı miskinde tamğa
 2534 Ak **atlaslarla** ak ata binerdi / Açılmış şâh-ı bādâma dönerdi
 2682 Eger tekliif olunsa ehl-i hâle / Degişmez **atlas**-ı eflâki şala
 5016 Şarardı sebze şankim rûy-ı ‘âşık / Çıkardı **atlas**-ı surhın şakâyık
atlu [1] atlı, ata binmiş, süvari. <KT, KUBBEALT>
 4419 Yürürdi önce yüz biñden ziyâde / Kimi **atlu** kimi daħi piyâde
atmak [31]

1. bir şeyi bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatmak. <TS, KUBBEALT>

- 158 Bir avuç toprağ **atınca** hemânâ / Kör oldı ceng içinde ‘ayn-ı a’ dâ
 645 Kimi eydürdi budur aña çâre / Irak yirde **atalum** dir diyâra
 656 Bu şevk ile kıyâm itdi çemenler / Göke **atdı** külâhın yâsemenler
 754 Vücûdı Ka’ besine her qarındaş / **Atardı** dest-i istihzâ ile taş
 806 **Atalum** çâh içine nâzükâne / Ola kim tuş ola bir kârbâna
 816 Kuyı gibi kara gönüllü ihvân / Kuyıya **atmağ** ister anı el-ân
 849 Kuyıya **atdılar** kaç’ oldı ümmîd / Şanasın gitdi tahte’l-arza hürşîd
 905 Güneş gibi vücûdın tağdan **atdı** / Niçe gün sâye gibi düşdi yatdı
 1058 Didi ey fırka-i divâne-meşreb / Sizi şeytân **atar** bu bâreye hep
 1182 Bir adım **atmadı** kat oldı her at / Şaşurdi kârbânı bu ‘âlâmet
 1268 Karañu çâha **atdılar** faķîri / Dirîğâ olmuşam ğurbet esîri
 2577 Vücûdın gün gibi bir tağdan **atdı** / Niçe gün sâye gibi düşdi yatdı
 3320 Düşerdi yâsemen esdükçe her bād / **Atar** kendüyi tağdan şanki Ferhâd

- 3391 Perîlerle qodı gülşende anı / Firâkı külhanına **atdı** cânı
 3719 Yaşum girdâbına **atma** faķîri / Ne var olsañ faķîrûñ destgîri
 4039 **Atar** Yûsuf daħi cevri sinânın / Kılur anuñla ‘ışķı imtiħânın
 4736 Tûtup bir qardaşın bu ehl-i ‘ışyân / Quyıya **atdılar** maħzûn u giryân

2. (ok gibi şeyleri) hedefe iletmek, nişana atmak. <TS, ÖTS>

- 578 Hâzer eyle kemân-ı kâmet-i pîr / Şaķîye beddu‘â ile **atar** tîr
 593 Du‘â tîrini **atdı** eşref-i nâs / Ziyâde ĥasta oldu yatdı Ġnâs
 984 Seni oķ gibi **atdı** qavs-i taķdîr / Kemân oldu ġamuñdan kâmet-i pîr

3. sürükleyip götürmek, sürükleyip getirmek. <KUBBEALT>

- 358 Şu deryâya döner kim ĥadd-i zâtı / Kenârına **atar** hep mühmelâtı
 468 Qarañuluk cihânı başdı nâġâh / Qaraya **atdı** güyâ zevraqın mâh
 809 Quyıya **atmaġa** maķşûd iderler / Alurlar Yûsufi anda giderler

4. (can ile) çok istemek.

- 1342 Cân **atdı** âfitâb ol âba düşdı / Maħabbet âteşi ile tûtuşdı
 3523 Zîyâ-yı şem‘i bir pervâne gördi / Cân **atdı** kendüyi ol şem‘e urdı
 3531 Ĥalîl-âsâ dime ki nâra düşdüñ / Cân **atduñ** ‘âlem-i envâra düşdüñ
 3572 Eger kim yazsa bir şem‘-i şebistân / **Atardı** üstine pervâneler cân

5. (yaban ile) dikkate almamak, itibar etmemek, değer vermemek (bk. yabana atmak).

- 725 Sözüñ toġrusı birdür nitekim tîr / Seni yabana **atdı** qavs-i taķdîr
 1839 Qomadı câmesinden bir nişâne / O gül yapraqların **atdı** yabana
 3472 Zuhûr itdi nebîñün mu‘cizâtı / Yabana **atdılar** Lât u Menâtı
 3804 Yabana **atdı** def itdi melâli / Tûlındı ĥançerûñ ol dem hilâli

‘**avâm** [4] herkes, umum; halkın aşıġı kısmı, ayak takımı, “‘âm” çoġulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2164 Atı izi gibi yâr-ı be-nâmuñ / Qalurdı ‘aynı ardınca ‘**avâmuñ**
 5127 Açılmaz söylemez nâdâna aşlâ / ‘**Avâma** eylemez meyl ü mahâbâ

‘**avâmü’n-nâs** [2] halk, sıradan insanlar. <KANARI>

- 4042 Kişi sevdüğünü rûsvây ider mi / ‘**Avâmü’n-nâsa** ‘ışyânını der mi
 4974 Didiler aña ey ferzend-i şâlih / Yiter olduñ ‘**avâmü’n-nâsa** nâşih

âvân [1] vakit, zaman, devir. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 2176 Qapuya girdi **âvân**-ı şerefde / Dür-i yek-dâneye döndi şadefde

a‘vân [3] yardımcılar, yardım edenler, yordakçılar, “‘avn”ın çoġulu. <KT, KO, LN, OTAL>

- 173 Şahābe kendüye enşār u **a'vān** / Ebā Derdā der-i fazlında derbān
 681 Uyup **a'vān** u enşār-ı fesāda / İcāzet virmedi hayrū'l-ı ibāda
 4817 Zahr ü müşfik ol **a'vānumuz** yok / Bu yirde hem-dem ü yārānumuz yok

āvāre [5] serseri, mekânsız, başıboş, işsiz, boş gezen, ötede beride dolaşan. <KT, KO,

LN, OTAL>

- 980 Kimünle eylene **āvāre** gönlüm / Kimünle diñlene bî-çāre gönlüm
 1505 Olup **āvāresi** bu çarḥ-ı atlas / Yürürdi zer libās ile mülebbes
 1547 Hezārān nāz ile ol kara gözler / Cefā için dil-i **āvāre** gözler
 1722 Kimünle diñlene biçāre gönlüm / Kimünle eylene **āvāre** gönlüm
 3690 Ser ü pāyı bu yolda gūy u çevgān / Dili **āvāre** murğ-ı 'aqlı perrān

āvāz [29] ses, seda, bağıriş. <KT, KO, LN, YTS>

- 81 Şu kim hāl ide rāy-ı māverāy / Tıyar **āvāz**-ı tōlāb-ı semāy
 310 Şadā-yı nağme vū **āvāz**-ı temcīd / Uyumaz ḥalkı eyler şevkī tecdīd
 336 Belürdi ney gibi 'aşıkdān **āvāz** / Açıldı perde-i 'uşşākdān rāz
 359 Letāfetde olur penbe mişālī / Dögilür çıkmaz **āvāz**-ı cidālī
 1073 İlendi Ḥazret-i Ya'kūba vāfir / Didi **āvāz** ile ey Ḥayy u Kādir
 1089 İrişdi gūşına hātīfden **āvāz** / Didi kıl kayd-ı gayrı dilden ifrāz
 1551 Düşürmiş ehl-i 'ışkī ıztırāba / Fiğānın şaymaz **āvāz**-ı zübāba
 1651 Celāl ü heybet ile söylenen yār / Ḥazīn **āvāz** ile eylerdi güftār
 1777 Ḥazīn **āvāz** ile kıldı niyāzı / Didi ey ḥasta gönlüm çāresāzı
 1859 Kime kim dāğ-ı hicrānı ola gül / Olur zencīrinūn **āvāzı** bülbül
 1906 Kelām itdi meh-i 'ālī-cenāba / Bülend **āvāz** ile geldi ḥitāba
 2196 İrişdi gūşına gāyibden **āvāz** / Eyitdi ey nihāl-i gonca-i nāz
 2544 Şadāsı muḥriḳ u **āvāzı** pūr-ḥāl / İşidenler zarūrī oldı meyyāl
 2598 Resūlin aındı zıkr itdi Ḥudāy / Bülend **āvāz** ile kıldı nidāy
 2606 Ḥazīn **āvāz** ile Ya'kūba ol pīr / Kelāma geldi kıldı ḥüsn-i ta'bir
 2634 Dehān-ı tıflıdan keşf oldı bu rāz / Şanasın geldi gāyibden bu **āvāz**
 2981 Kılur kebg-i derī ṭāglarda **āvāz** / Olur āvāzı anuñ da'vet-i bāz
 3256 Bülend **āvāz** ile ol bülbül-i cān / Oḳurdı şuḥf-ı İbrāhimi her ān
 3330 Cünūn-ı 'ışk-ı bülbül anda peydā / Şunuñ **āvāz**-ı zencīri hüveydā
 3345 Gelür her yañadan **āvāz**-ı murğān / İder her gūşeden 'aşıklar efğān

āvāz etmek [1] seslenmek, bağırarak, nara atmak, feryat etmek. <KUBBEALTI, KANARI>

- 3426 İderdi şīve vū nāzına **āvāz** / Olurdi dil dili ile suḥensāz

āvāz vermek [7] ses çıkarmak. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1586 Olup āheng-i āhına nevāsāz / **Virürdi** erğanün-ı ‘ışkı **āvāz**
 2114 Güzel sāzendeler alup ele sāz / **Virürdi** her maḳāma gelse **āvāz**
 2781 Güzel çengīler aldı destine sāz / Maḳām-ı būselikden **virdi āvāz**
 2828 Geminün ipleri **virürdi āvāz** / Çalardı şanki miḥnet muṭribi sāz
 3675 Zeliḥāya bu resme yār-ı mümtāz / Muḥālif perdelerden **virdi āvāz**
 3788 Yidinci bürce dek ol yār-ı mümtāz / Murādı nağmesinden **virdi āvāz**
 4734 Maḳām-ı rāstdan **āvāz virdi** / Bu iḥvānuñ yüzine qarşu dirdi

āvāze [3] ses, yüksek ses, şiddetli seda. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 902 İki cānibden oldı nāle peydā / Çıkar **āvāze-i ḥayfā dirîḡā**
 2064 Nişān esbābı cümle ḥāzır oldı / Cihān **āvāze-i** ‘urs ile ṭoldı

āvāze şalmaq [1] sesini duyurmak. <KANARI>

- 999 Meh-i nev gibi bir ṭaḡa yöneldi / Cibāle bir bülend **āvāze şaldı**
āvāzelenmek [1] duyulmak, yankılanmak.

- 526 Cemālî ‘āleme **āvāzelendi** / Gözükdî ḳaddinün serv-i bülendi

‘**avḳ** [] alıkoyma, mani olma, engel olma. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

‘**avḳ eylemek** [1] alıkoymak, durdurmak, engellemek.

- 2601 Didi ḥālümde ḳo ey merd-i aḥsen / Beni ‘**avḳ eyleme** Ḥaḳ cānibinden
 ‘**avn** [] yardım etme, yardım, imdat. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

‘**avn-i Ḥaḳ** [1] Allah yardımı.

- 4317 Ğubār-ı rāha beñzer ḳurı bühtān / Olur ‘**avn-i Ḥaḳ** ile def i āsān
 ‘**avret** [4] avrat, kadın, zevce. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2705 Olur ‘**avretlerün** mekri ziyāde / Mübāşir olsalar ḳaşd-ı fesāda
 3871 Çoḡ olur ‘**avretün** mekr ile āli / Yemīne çekme aşḥābü’ş-şimālî
 3951 Göz açdı ḳaldı ‘**avretler** hemānā / Mişāl-i naḳş-ı taşvīr-i kelīsā
 4306 Tefahḥus itdi ḥāl-i mücmelini / O ‘**avretler** ki kesmişdi elini

avuḳ [3] elin iç tarafı, elin hafifçe kapatılmasıyla meydana gelen çukurluğun alabileceği miktar. <TS, KUBBEALTİ>

- 95 Bir **avuḳ** ḥāki cān ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü dūr dūridür
 158 Bir **avuḳ** ṭopraḡ atunca hemānā / Kör oldı ceng içinde ‘ayn-ı a’ dā
 2809 Bir **avuḳ** ḥūn-ı ḥunzīri hemīşe / Yüzüne çalmaḡı idinme pīşe

ay [17]

1. yer yuvarlaḡının uydusu olan gök cismi, kamer, mah. <TS, KUBBEALTİ>

- 527 Yedi yaşında ol mäh-ı dil-ārā / **Ayuñ** on dördüne döndi hemānā
 1716 Şıyām **ayma** beñzer qadri ‘ālī / İki kaşı iki ‘īdün hilālī
 2010 Ümīd-i vaşl ile olurdı ħandān / İderdi **ay** ile gün gibi seyrān
 2055 Taķılmasun diyü yanına sāye / Çıkup görünmez ol gün ile **aya**
 2213 Taķaķda zerdeyi itseñ temāşā / **Ayuñ** on dördine beñzerdi gūyā
 3211 Tūtulmuş **ayı** görse erzel-i nās / Kimi ħayrān olur kimi çalar tās
 3217 Tūtulmuş **aya** döndi rūy-ı zerdi / Ėamından geh şarardı geh qarardı
 3712 Kerem eyle elüñe āyine al / Cemālün **ayma** baķ ey ruķı al
 5081 Çıkarur **ay** ile günden iki nān / İrişmez aña ammā dest-i insān

2. yaklaşık olarak otuz günlük zaman parçası. <TS, KUBBEALT>

- 448 Çü toğdı anadan ol tıfl-ı ‘āķil / Bir **ay** içinde oldı bedr-i kāmīl
 1134 Niçe gün niçe **ay** oldı ki ey mäh / Aradum olmadum ħālūñden āĖāĥ
 1664 Cemālün mihri irişmiş zevāle / Bir **ay** içinde dönmişsin hilāle
 1687 Niçe **ay** emzirüp oldum emekdār / Ėıdā-yı cānumı eylerdüm iftār
 2211 Kesildi nān bedr iken bozuldı / Bir **aydan** niçe mäh-ı nev düzüldi
 2484 Bir **aydan** şoñra rüz-ı mevti yetdi / Diyār-ı Şāmdan ‘uķbāya Ėitdi
 3093 Bu resme niçe **ay** ol mäh-ruĥsār / İderdi kendü kendi ile Ėüftār
 4143 Yıluñ on iki **ayı** ol qamer-veş / Yanar yakılur idi hem-çü āteş

aya [1] elin iç tarafında bilekle parmaklar arasında kalan düz kısım, avuç içi. <TS,

KUBBEALT>

- 2321 Elinün **ayası** mihrüñ mişālī / Şu‘ā‘ ı ellerinde on hilālī

ayak [23]

1. bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü; bacak. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 769 **AyaĖı** gül gibi çāk oldı yer yer / Aķardı qara yire ĥūn-ı aķmer
 848 Aña kim yalvarup dizin öperdi / Cemālīni **ayağıyla** deperdi
 1484 İrem Bağında la‘li tāze mīve / Teni başdan **ayağa** nāz u şīve
 2071 Vücūdı her birinün gūy-ı devrān / Görinen dörd **ayaĖı** çār çevĖān
 2089 Teni başdan **ayaĖa** şīve vü nāz / Zārīf ü nāzūk ü her fende mūmtāz
 2918 Elümi **ayağımı** kıl muķayyed / Boğazlarken toķunam saña şāyed
 4016 Kaçan başdan aşar baķr-i belāsı / **Ayağ** altına qor oğlın anası
 4114 Gözüñ yaşı günāhuñ çirkinī yur / Kılur insānı başdan **ayağa** nūr
 5025 Rikāba şol **ayağın** çünki şaldı / ‘Ale‘l-fevr aña Cebrā‘ıl geldi

Aşağıdaki tanıktaki “ayağın tozu” ifadesi “büyük bir kimsenin huzuru” anlamında “hāk-i pāy” tamlamasının Türkçeleştirilmiş şeklidir. <KUBBEALTI>

1019 Bu günden her birimiz cem‘ olalım / **Ayağın** tozına yarın gelelüm

2. büyük bir ırmağa karışan ikinci derecedeki akarsuların her biri. <TS, KUBBEALTI>

2623 Görür bir gice ol dīnūn çerāğı / Kapusunda aķar Nīlūn **ayağı**

ayağa urmak [1] bir şeyin değerini düşürmek. <YTS>

3715 Benümle eyleme vuşlat nizā‘ ın / **Ayağa urma** hūsnümüñ metā‘ ın

ayağı yere basmamak [1] sevinçten uçuyormuş gibi olmak, çok sevinmek. <KUBBEALTI>

4856 Bu ebr-i rahmeti aldı oradan / **Yire başmazdı ayağı** şafādan

ayağın tırmak [2] ayak üstünde durmak, ayakta durmak. <YTS, ÖTS>

3015 Rızā-yı Yūsufa gösterdi meyli / Yakınında **ayağın tırdı** haylī

3315 Güneş gibi gelince Māh-ı Ken‘ān / **Ayağın tırdı** eşcār-ı gülīstān

ayağına düşmek [2] ayağına kapanmak, alçanıracasına yalvarmak. <ÖTS, KUBBEALTI>

1029 Aķar şu gibi eyleñ yoluñuz pāk / **Ayağına düşüñüz** niteki hāk

1934 **Düşesin ayağına** yalvarasın / Ola kim terk ide cevır ü cefāsın

ayağına şalmak [1] göndermek, yollamak.

1173 Devādan olsa bīmāruñ naşībi / **Ayağına şalar** hāzık şabībi

ayağına yüz sürmek/urmak [2] herhangi bir sebeple gidip yalvarmak; emrinden çıkmayacağını bildirmek, saygıda aşırı gitmek. <ÖTS>

1956 Sücūda varduğınca cān-ı mu‘ tād / Kılur **ayağına yüz sürmegi** yād

1975 İştīdi Yūsufuñ luţf-ı kelāmın / **Yüz urdı ayağına** şordı nāmın

ayağın almak [1] çelme takıp yere sermek, aleyhinde bulunarak saygınlıktan, güçten düşürmek.

2308 Senūñ zātuñda vardır kābiliyyet / **Ayağın almasun** dest-i beliyyet

ayağı başmak [1] bir yere ulaşmak, erişmek. <KUBBEALTI>

3408 **Ayağı baş** pāye-i ķaşr-ı vişāle / Elūñ irişdi zevķ-ı bi-mişāle

ayağı öpmek [1] eski devlet protokolünde otoriteye itaat ve onun karşısında mahviyetin bir ifadesi olmak üzere padişahların ayağını öpmek yaygın bir gelenektir. Üstelik kimlerin yer, kimlerin taht ayağı veya etek öpecekleri teşrifat kitaplarında tespit edilmiş olması bakımından ayak öpmek herkesin harcı bir imtiyaz değildi. <OŞK>

3124 **Ayağın öpmek** evvel pāyesidür / Maħabbet pīrinūñ pīrāyesidür

‘ayāl [6] zevce, karı, eş; bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler, çoluk çocuk, “ayıl”ın çoğulu. Kelime, Türkçede tekil gibi kullanılır. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 442 ‘Ayāl ehli olup mănend-i Pervîn / Ebü’l-evlād idi ol mürşid-i dîn
 887 Muḳarrer itdi bu egri ḫayālî / Eve toḡruıldı Ya‘ḳūbuñ ‘ayālî
 1096 Oyalar cānib-i Ḥaḳdan ricālî / Żarūrî derd olur ḳayd-ı ‘ayālî
 1267 Didi ey vālide bildüñ mi ḫālî / Ne ḳıldı baña Ya‘ḳūbuñ ‘ayālî
 4618 Nuḳūdî ḳalmadı anuñ ki hergiz / ‘Ayālîñ şatdı āḫir ḳaldı ‘āciz
 4637 Görürler himmet-i pîr oldı ‘ālî / Yola ‘azm itdi Ya‘ḳūbuñ ‘ayālî

‘ayān [30] gözle görünen, zahir, aşikâr, belli, meydanda, göz önünde, açık. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 237 Cemālinden ‘ayān erlik nişānı / Yüzinden bellü serverlik nişānı
 1084 ‘Ayāndur yerde ḳalmaz nāle vü āḫ / Ziyāde intikām ıssıdur Allāḫ
 1530 Sevādı Leyletü’l-Ḳadrüñ nişānı / Hümā-yı rif atüñ zıll-ı ‘ayānı
 1644 ‘Ayāndur zāhirinden merd-i bā-‘ār / Ki serḫōşlar olur āşüfte-destār
 1868 ‘Ayāndur rāyegānî vuşlat olmaz / Maḫabbet rahmeti bî-zaḫmet olmaz
 2766 Cināyet itmemiş Sîmurḡ-ı cānı / Ḥarāma baḳmamış ‘ayn-ı ‘ayānı
 3127 Deḫānı ‘āleminde nātıḳa lāl / ‘Ayāndur ḳāle gelmez ‘ālem-i ḫāl
 3717 ‘Ayāndur bu bahāruñ var ḫazānı / Geçer ṭurmaz bu dilberlik zamānı
 3890 ‘Ayāndur derd-i pinḫānı yüzinden / Ġarîb evzâ‘ u bîḫüde sözinden
 4662 ‘Ayāndur bu ki ḫasretle virür cān / Kerem ḳıl eyleme nā-ḫaḳ yire ḳan
 4812 Delîl olan ḳişi merd-i kerîme / ‘Ayāndur kim girer ecr-i ‘azîme

‘ayān etmek/eylemek [8] açıklamak, ortaya koymak, aşikâr etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 23 Çıkar söz Yūsufını çāḫ-ı dilden / ‘Ayān it vāridatı rāḫ-ı dilden
 898 Dil-i Ya‘ḳūb olup ḡāyetde maḫzūn / ‘Ayān itdi gözinden eşk-i gülgün
 1616 Ne şehrüñ māḫısın bildür beyān it / Ne bürcin āfitābısın ‘ayān it
 1678 ‘Ayān itdüḡi içün gizlü ḫālî / Günüñ eksük degüldür bir zevālî
 2003 Gidermiş bād-ı rahmet ḡam şehābın / ‘Ayān itmiş cemālî āfitābın
 2655 Ġamuñ benden nihān itme ‘ayān it / Baña her gizlü aḫvālüñ beyān it
 3721 Der ü dîvār olup āyinedārı / ‘Ayān itdi bu iki gül-‘izārı
 4124 Ḳarañulūḳda ol yār-ı güzîni / ‘Ayān eylerdi āḫ-ı āteşîni

‘**ayān olmak** [11] görünür hâle gelmek, belli olmak, açıkça meydana çıkmak, zahir olmak. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 217 Cemāl ıssı olup mănend-i mir’ât / ‘**Ayān oldu** tecellî eyledi zât
 433 ‘**Ayān oldu** hemân hırşîd-i rahşân / Karañudan nitekim Āb-ı Hayvân
 735 Bahâne oldu bu hierāna ihvân / ‘**Ayān olmağ** için tağdîr-i Yezdân
 1921 ‘**Ayān oldu** zamân-ı şubh-ı şâdık / Zeliḥâ-veş yüzi ağ alnı açık
 3130 Naşîhat ‘âleminden geçdi cânım / ‘**Ayān oldu** benüm rāz-ı nihānum
 3161 ‘**Ayān olsa** şefâ‘at âfitâbı / Giderseñ perde-i ebr-i hicâbı
 3497 Felek dâğ-ı nihânın itdi zâhir / ‘**Ayān oldu** görindi necm-i zâhir
 3569 Kosa dîvâra bir cām-ı muşaffâ / ‘**Ayān olurdı** anda resm-i dünyâ
 4443 Niçe gün şabr iderdi ol dil-efgâr / Vişâlinden ‘**ayān olmazdı** âşâr
 4761 Uğurluğı ‘**ayān oldu** bilindi / Mışır sulṭanı anı kul idindi
 5009 Yüzinden lâlezâruñ uçdı kanı / ‘**Ayān oldu** o dem dâğ-ı nihânı

a‘yân [7] bir memleketin ileri gelenleri, eşraf. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 224 Elif-veş Aḥmedüñ yâr-ı kadîmi / Ser-i **a‘yân** u aşḥâbuñ ‘azîmi
 896 Bile ağlar bu **a‘yân** ile enhâr / Bile inler bu cumhûr ile kühsâr
 2179 Bu resme kıldı râvîler rivâyet / Bu idi Mışruñ **a‘yânında** ‘âdet
 2202 Yazıldı hükm-i sulṭân-ı vilâyet / Oğındı cümle **a‘yân-ı** vilâyet
 2206 Döküldi geldi **a‘yân** u selâṭîn / Yiri her birisinüñ oldu ta‘yîn
 2545 Yüzinden merdüm-i Ken‘âna beñzer / Sözüden eşref-i **a‘yâna** beñzer
 4541 Düğüne okudı **a‘yân-ı** Mışrı / Ziyâfet eyledi erkân-ı Mışrı

âyât [1] ayetler; insanı manen uyandıran ibret verici işaretler, alametler, “âyet”in çoğulu.

<LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 445 Var idi anda **âyât-ı** nübüvvet / Nişân-ı salṭanat âşâr-ı devlet
 ‘**ayb** [5] ayıp, utanılacak şey, kusur, çirkin görünen hâl. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
 2808 Kızarur yüzi kim nûş itse anı / Urur yüzine her ‘**ayb-ı** nihânı
 3101 Senüñ mihrüñden oldu şimdi âgâh / Qabûl itdi seni ‘**aybuñla** ol mäh
 3900 ‘Azîz aqrân içinde eyledi ‘âr / Bu kâr-ı ‘**ayba** settâr oldu nâçâr
 4049 Ki tâ gayb ola bu ‘**ayb** u fesâdı / Şalâḥına ideler i‘tikâdı
 5179 Ehâlî olmaya ‘**aybına** nâzır / Du‘â ile sözi ḥatm ide âḥır

âyende [] gelen, gelici. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

âyende ve revende [1] gelen giden, gelenler gidenler, yolcular.

- 1008 Dehânı gibi gayb oldu geçende / Şorarın bilmez **âyende revende**

‘**ayıblu** [1] ayıblı olan, utanılacak bir hâli bulunan, kusurlu. <ÖTS, KUBBELATI>

4015 Kişiye eyelük itmek mu‘teberdür / ‘**Ayıblu** işleri şanma hünerdür

ayılmağ [2] sarhoşluk, baygınlık gibi bir durumdan kurtulmak, kendine gelmek. <TS, KUBBEALTI>

3855 Şarâb-ı ‘ışkdan hergiz **ayılmaz** / Haşâsın anlamaz işini bilmez

3955 O câmı kimseler şerh idebilmez / İçenler haşra dek hergiz **ayılmaz**

ayırmağ [14]

1. birbirinden uzaklaştırmak. <TS, KUBBEALTI>

507 Beni yanından **ayırmağdı** kaç‘â / Bu gün yâ Rabbi kanda gitdi tenhâ

585 Kemer-bend oldı bir kullâb-ı fûrkat / **Ayırđı** dil-rübâsın kaldı hasret

702 Gözüñi göñlüni Hağdan **ayırma** / Tevekkül eyle dünyâñı kayırma

1074 Beni oğlumdan **ayırđı** bu nâçâr / Anı oğlından **ayır** âhır-i kâr

1099 Şağınur mâni‘-i eşğâl-i Hağdan / **Ayırmağ** ‘âbidi a‘mâl-i Hağdan

1100 O ma‘şûmı **ayırđı** ‘işmet-i Hağ / Bu hâl oldı aña evlâ vü elyak

1727 Beni şimden girü hergiz kayırmaz / Şafâ vü zevk u şevkumdan **ayırmağ**

2901 **Ayırma** senden ol rûh-ı revânı / Kaçurma elden ol şehbâz-ı câmı

2907 Beni men‘ eyleme kurbı Hudâdan / **Ayırma** ‘âlem-i zevk u şafâdan

4946 Gözüñüz ‘ayn-ı tâ‘atdan **ayırmañ** / Rızâ-yı nefis-i mezmûmı kayırmañ

4999 Gerekmez baña Yüsufsuz hayâtı / **Ayırma** benden ol ferhunde zâtı

2. farklı görmek, aralarında fark gözetmek, ayrı tutmak. <KUBBEALTI>

1072 **Ayırđı** oğlını bey‘ itdi Ya‘kûb / O miskîn dâyeyi ağlatdı Ya‘kûb

3. ayırt etmek, seçmek, fark etmek. <KUBBEALTI>

587 O mekkârûñ aña kâr itdi kârı / **Ayırmağ** kendüden ağyâr yârı

âyîn [4] âdet, görenek, kanun, usul, tarz. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

2860 Cihân içre budur **âyîn** ü üslûb / Olur ‘ışk ehli mıkñâñis-i mağbûb

4090 Budur **âyîn** ü kârı rûzgârûñ / Saña virmez ‘inân-ı ihtiyârûñ

âyîn ü resm [2] gelenek, âdet, tören. <KANARİ>

940 Cihânüñ böyledür **âyîn ü resmî** / Nebî kısmın yimez derrende kısmı

4017 Budur **âyîn ü resm**-i halk-ı ‘âlem / Görür nefis-i nefisini muğaddem

âyîne [41] ayna, gözgü [mec.] mazhar, vasıta. [tas.] insan-ı kâmilin kalbi. Allah’ın zat,

sıfat, isim ve fiillerine mazhar ve tecelligâh olması itibarıyla genel anlamda insana, özel anlamda

kâmil insana “ayna, mirât-ı Hak, âyîne-i Rahman” denir. Çünkü Allah, diğer varlıklardan çok

insanda tecelli eder, en mükemmel olarak da kâmil insanda tecelli eder. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS, TTS, TDEK>

- 48 Gözüm **âyine**-i envâruñ olsun / Şu gibi lâıyık-ı dîdâruñ olsun
- 67 Şıfâtında şafa **âyinesi** var / Teveccüh ehli görür anda dîdâr
- 115 Göñül **âyinesi** deryâya beñzer / Turur nağş-ı cihân anda muşavver
- 196 Burâkı nûr ol *nûrûn* ‘*alâ-nûr* / Burâkı izidür **âyine**-i hûr
- 342 Göñül **âyinesi** olsa mücellâ / Olur bu mihr-i cânân anda peydâ
- 387 Fenâ **âyinesine** kıldı diğkat / Görindi Hâzret-i İshâka rihlet
- 434 Felek **âyinesini** kıldı rûşen / Cihân kırtuldu şâmuñ zulmetinden
- 864 Bakup **âyineye** kendüyi gördi / Cemâli mihrine germ oldu tûrdı
- 1104 Celâl içinde seyr eyle cemâli / Firâk **âyinesinde** gör vişâli
- 1289 Demür **âyineye** dönmişdi eflâk / Şanasın mevc urur bahr-i haţarnâk
- 1300 Felek **âyinesine** oldu nâzır / Elin kıaldurdu düşnâm itdi vâfir
- 1330 Cemâlin mihr-i ‘âlem kıldı izhâr / Felek **âyinesi** gösterdi dîdâr
- 1335 Gözi **âyine** gibi Nîle bakdı / Bu seyre Nîl gibi göñli ağıdı
- 1384 Yüzi **âyinesine** ‘ayn-ı ‘âlem / Bir uğurdan bağa bilmezdi her dem
- 1449 Mecâz ise dağı terk itme ‘ışkı / Olur **âyine** pûlâd-ı Dımışkî
- 1507 Aña bir **âyine** olmuş meh-i bedr / Gözinüñ kuhlî târik-i şeb-i Qadr
- 1523 Dili **âyinesi** şâfî vü ‘ârî / Dağı nağş olmamış taşvîr-i yârı
- 1532 Şebün **âyine** gibidür sevâdı / Sevâdından görünür rûy-ı şadî
- 1571 Kara kâküllerin kıldı temâşâ / Göñül **âyinesine** düşdi sevdâ
- 1662 Yine **âyine**-i rûyuñda ey yâr / Kâsâvetle melâlet şûreti var
- 2311 Gözüñ **âyine**-i nûr ile tolsun / Sülûküñ ‘âlem-i envâra olsun
- 2325 Dili **âyinesinden** gitdi jengâr / Cemâl-i Yûsuf oldu anda izhâr
- 2326 Tecellî eyledi nûr-ı mağabbet / Vücûd **âyinesine** virdi şûret
- 2369 Ne nağşı kim yazar nağğâş-ı kudret / Bulur **âyine**-i ‘âlemde şûret
- 2384 Bakâ gördi fenâ **âyinesinde** / Hayât-ı bâkî ile oldu zinde
- 2647 Yüzün **âyinesin** kıldum nazargâh / Melâletler görünür ey yüzi mâh
- 3097 Vücûduñ ol sehî-ğadde hevâdâr / Gözüñ **âyine**-i dîdâr-ı dildâr
- 3712 Kerem eyle elüñe **âyine** al / Cemâlün ayına bak ey ruğı al
- 4501 Çoğaldı şevkı cânın hayret aldı / Yüzi **âyinesine** bakdı kıldı
- 4589 Şalâhiyyetle oldu ittîşâfı / Göñül **âyinesini** itdi şâfî
- 4936 Fenâ **âyinesidür** çarğı-ı gerdân / Bakâ nağşını görmez anda insân

âyine-i ‘âlem-nümâ [4] Cihanı gösteren ayna. İskender’in aynası. Hakkında çeşitli efsaneler bulunan bu aynayı İskender’in İskenderiyye şehrini kurduğu zaman yaptırdığı rivayet edilir. Güya bu aynada oraya gelmekte olan gemiler daha bir aylık yolda iken görülebilmiş. Eğer gelen düşman gemisi ise bu aynadan güneş ışığı yansıtılarak daha uzaktayken yakılabılmış. Yuvarlak ve düz olduğu hakkında ihtilaf bulunan bu aynanın iki tarafı da gösterirmiş. Arka yüzüne yalancılar baktığı zaman görüntü vermezmiş ve İskender de kimin yalan söylediğini anlar. Tasavvufta kâmil insanın Allah’tan başka şeylerden arınmış kalbini temsil eder. <LN, ADŞS, TDEK>

161 İrişen nūr-ı zât-ı Kibriyâya / Döner **âyine-i ‘âlem-nümâya**

1926 Bu gün **âyine-i ‘âlem-nümâsın** / Cihân bezminde cām-ı dil-güşâsın

2786 Bu bir **âyine-i ‘âlem-nümâdur** / Bu bir miftâh-ı ebvâb-ı vefâdur

3105 Gözüñ ‘ayniyle mir’âtü’ş-şafâdur / Dilüñ **âyine-i ‘âlem-nümâdur**

âyine-i cân [2] gönül aynası. Hakk’ın tecelli ve nazar ettiği yer. <TTS>

462 Hayâtunda olup cismünle yeksân / Ğubâr-âlûdedür **âyine-i cân**

463 Silen **âyine-i cândan** ğubârı / Temâşâ eyledi didâr-ı yârı

âyine-i kalb [2] kalp aynası, gönül aynası. <KANAR>

2550 Yuya **âyine-i kalbün** ğubârın / Yaza bu bâde-i hasret ħumârın

4947 Şimañ **âyine-i kalb-i** ğaribi / Tesellî eyleñüz her bî-naşibi

âyine-kirdâr [2] ayna gibi.

834 Cemâl ıssı olup **âyine-kirdâr** / Görine Tūr-ı dilde nūr-ı didâr

1602 Düşinde oldı ħâli gerçi düşvâr / Dimezdi gördüğün **âyine-kirdâr**

âyinedâr [1] bir büyük kimsenin giyinirken aynasını tutmakla görevli hizmetçi, ayna tutan. Eskiden ayna ile gezinip aynaya bakanlardan ücret alan dilenciler de bu isim verilmiştir. Bununla beraber gelin süsleyici, berber çırağı gibi farklı anlamlarda da kullanılmıştır. <KT, KO, AÇDŞS, OŞK>

3721 Der ü dîvâr olup **âyinedârı** / ‘Ayân itdi bu iki gül-‘izârı

‘ayn [149]

1. göz, çeşm. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, KUBBEALT>

1 İlâhî **‘ayn-ı** ‘ışkum rüşen eyle / Murâdum Yüsufina revzen eyle

3 Güşâde eyle **‘ayn-ı** ‘ışk-ı pâki / Dehân-ı râzum olsun sîne-çâki

41 Başumda **‘ayn-ı** ‘aklı dūr-bin et / Şühûdum ‘ışk ile ‘ayn’el-yakîn et

69 Ħicâb altında kaldı **‘ayn-ı** a‘mâ / Gözi açuklarıñdur bu temâşâ

- 106 O kâfuñ noktâlardur iki ‘**aynı** / Görürler anda râz-ı ‘âlemeyni
 114 ‘İbâdet ‘**aynına** olsa nazargâh / Olur her kalb-i mü’min Ka‘betu’llâh
 143 Hicâb-ı ‘**ayn-ı** ‘aql oldı mey-i nâb / Anuñçün eyledi merdûd-ı aşhâb
 157 Ğubâr-ı râhı oldı kuhl-i islâm / Açıldı ‘**ayn-ı** A‘râb ile A‘câm
 158 Bir avuç toprağ atınca hemânâ / Kör oldı ceng içinde ‘**ayn-ı** a‘dâ
 162 Ser-â-ser ‘**ayn** idi hırşîd-i zâtı / Bir uğurdan görürdi kâyinâtı
 206 Güşâde oldı ‘**ayn-ı** ‘ışkı ol ân / Görindi ‘**aynı** ile ‘arş-ı Raḥmân
 227 Zemîne indi çünkim şems-i Sübhân / Teraḳḳî itdi nûr-ı ‘**ayn-ı** ‘Oṣmân
 346 Maḥabbet puhte eyler merd-i ḥâmı / Bu râya nâzır olmaz ‘**ayn-ı** ‘âmî
 388 Ziyâde ağlamağdan zârî zârî / Şoğıldı ‘**aynınuñ** iki bînarı
 390 Çağırdı oğlı ‘İşî ḥazretine / Nazargâh itdi ‘**ayn-ı** ‘izzetine
 424 ‘Adûnuñ ‘**aynına** görünme zînhâr / Kulağın dinc ola tâ kim şadef-vâr
 425 Hûşûşâ sen ḳoparduñsa nizâ‘ı / Güşâde eyle ‘**ayn-ı** inḳitâ‘ı
 447 Zuhûra geldi nûr-ı ‘**ayn-ı** Ya‘ḳûb / Cihân maṭlûbı bir maḥbûb-ı merḡûb
 452 Temâşâ eylese ol nâzenîni / Esîr eylerdi ‘**ayn-ı** ḥûr-ı ‘îni
 459 Güşâde bulunursa ‘**ayn-ı** tâ‘at / Hudâ eyler memâtı ḥûb-ı râḥat
 539 Niyâzı Ka‘besini ide nezdîk / Gele ol nûr-ı ‘**aynı** gide târîk
 583 Dil-i Ya‘ḳûbuñ oldı inkisârı / Yaşını ırmağ itdi ‘**ayn-ı** ‘ârı
 623 Kaçan söyleşeler esrâr-ı pinhân / İrağdan bakar idi ‘**ayn-ı** ilḥvân
 640 ‘Adâvet ‘**aynı** itdiler güşâde / Baş egdi dâl-veş cümle fesâda
 912 Elif ḳaddini Ya‘ḳûb eyledi dâl / Delindi ‘**aynı** gibi bağırî fi’l-hâl
 992 Yere sürdi yüzün mânend-i cârûb / Ağardı ağlamağdan ‘**ayn-ı** Ya‘ḳûb
 1050 Nişânını görince ‘**ayn-ı** Ya‘ḳûb / Zârûrî olur eyler şabr-ı Eyyûb
 1097 Müfîd olmaz mürîde şuğl-ı fânî / Hicâb-ı ‘**ayn-ı** tâ‘at aña anı
 1115 Ta‘ayyûn dîdesin mestûr itdi / Ta‘alluk ‘**aynı** bî-nûr itdi
 1123 Namâz üstinde iken geldi ḥûb-ı / ‘İbâdet ‘**aynınuñ** oldı niḳâbı
 1140 Anı aña ki ‘**aynuñ** itdi a‘mâ / Anı yâd it ki çeşmüñ ḳıldı bînâ
 1192 O çâha murğ-ı cânı itdi pervâz / Güşâde oldı ‘**ayn-ı** ‘âlem-i râz
 1251 Bu Ken‘ân ilinüñ ‘**ayn-ı** ‘itâbı / Bize ḡayetde virdi ıztırâbı
 1384 Yüzi âyînesine ‘**ayn-ı** ‘âlem / Bir uğurdan baḳa bilmezdi her dem
 1421 Nihân-ender-nihân itdi hemân-dem / Yüzini görmez oldı ‘**ayn-ı** ‘âlem
 1429 Açukdur ‘âşıḳuñ her laḳza ‘**aynı** / Görür baḳduḳca bu‘de’l-maşrıḳaynı
 1462 Kişide zevḳ-ı ‘ışḳ olsa ziyâde / Bulurlar ‘**ayn-ı** ‘ilmini güşâde
 1467 Yumulmuşdı deminde ‘**ayn-ı** teşnî‘ / Şarâb eylerdi ancak ḥalka taşdı‘

- 1548 Görinse gün gibi ḥandān u mesrūr / Baḫanuñ ‘**ayn**-ı ‘aqlından gider nūr
- 1608 Hemīşe ‘**ayn**-ı ṭālī‘ ola meftūḥ / Firākı kılmaya rūḥını mecrūḥ
- 1655 Libās-ı mātem ile irdi bir şeb / Kızardı ağlamaḫdan ‘**ayn**-ı kevkeb
- 1706 Ziyā-yı ‘**ayn**-ı ‘aqlı itdi zāyil / Degüldür vāḫı‘ am ta‘ bīre ḳābil
- 1736 Düşünde gördüğüne olma māyil / Baḫāsuz naḫşa baḫmaz ‘**ayn**-ı ‘ākıl
- 1967 Tecellī eyledi lā-şekk ü lā-reyb / Görindi nūr-ı ‘**ayn**-ı ‘ālem-i ḡayb
- 1972 Vücūdında şefā‘ at ‘**aynı** nāzır / Tevāzu‘ şūreti ḫaşında zāḥir
- 2023 Bir ehl-i ihtiyācı görse ḥāzır / ‘İlācı ‘**aynını** eylerdi nāzır
- 2164 Atı izi gibi yār-ı be-nāmuñ / Ḳalurdi ‘**aynı** ardınca ‘avāmuñ
- 2253 Nihān eylerdi derd-i ‘ışḫ-ı yārı / Ḳapuda idi ‘**ayn**-ı intizārı
- 2328 Naşīb oldı aña keşf ü kerāmāt / Açıldı anda ‘**ayn**-ı ‘ālem-i zāt
- 2359 Yazılmış ‘**aynuñ** üstinde ser-i ‘**ayn** / Cemālūñ muşḫafını eylemiş zeyn
- 2394 Bu rāyı ‘**ayn**-ı ‘aql itmez naḫargāḥ / Hemān abdāl-ı ‘ışḫuñdur bu dergāḥ
- 2397 Mürebbā olmasa ‘ışḫ ile insān / Baḫılmaz ‘**ayn**-ı ta‘ zīm ile bir ān
- 2466 Ol idi bā‘ iş-i ta‘ zīmi her dem / Yüzine baḫmaz oldı ‘**ayn**-ı ‘ālem
- 2474 Çaḫırdı Māḥ-ı Ken‘ ānı orada / Şefā‘ at ‘**aynını** itdi ḡuşāde
- 2533 Çiçekler gibi cümle ‘**ayn**-ı ‘ālem / Teveccūḥ itdi gün yüzine ol dem
- 2766 Cināyet itmemiş Sīmurḡ-ı cānı / Ḥarāma baḫmamış ‘**ayn**-ı ‘ayānı
- 2785 Budur bağ-ı vefāda verd-i aḫmer / Nigāruñ ‘**ayn**-ı ḥūninine beñzer
- 2883 Reh-i cānānda cāna başa ḳalma / Ḥayātuñ cāmını ‘**aynuña** alma
- 2894 Gözedür anı ‘**ayn**-ı ‘işmetu’llāḥ / Olur noḫşān u ‘işyānından āḡāḥ
- 2896 Ziyāde oldı şeyṭānuñ enīni / Kör itdi taş ile ‘**ayn**-ı la‘īni
- 3086 İdüp ‘**ayn**-ı ‘itāb ile nigāḥı / Dir idi kendü kendüzine ḡāḥī
- 3204 Aña ben ‘**ayn**-ı ‘işyān ile baḫmam / Ḥıyānet adını kendüme ṭaḫmam
- 3234 Senūñ luṭfuña yok bende liyāḫat / Açılmaz üstüme ‘**ayn**-ı sa‘ādet
- 3252 Firāḫum eyledi maḫzūn u şeydā / Bükādan ‘**ayn**-ı Ya‘ḳūb oldı a‘mā
- 3324 Mişāl-i ‘**ayn**-ı Ya‘ḳūb oldı nergis / Görinmezdi anuñ gözine herkes
- 3340 Aḡaçlar oldı şankim Ṭūr-ı Sīnā / Şükūfe ‘**aynı** ile nūr-ı Mevlā
- 3448 İder efkārı ‘**ayn**-ı ‘aqlı bī-nūr / Süleymānuñ ne bilsün ḫālını mūr
- 3452 Baḫasız ‘**ayn**-ı ma‘ḳūl ile tā kim / Olasız ḫıdmet-i Ḥaḫḫa mülāzim
- 3465 Sa‘īdūñ ‘**aynını** ḫaḫ-bīn ider Ḥaḫ / Vişāl-i Ḥaḫḫa el-ḫaḫ olur elyāḫ
- 3605 Revişde alıcı şāḫīne beñzer / Baḫışda ‘**aynı** ḫūr-ı ‘īne beñzer
- 3634 Ḳapu ‘**ayn**-ı ‘adū gibi nūḫūfte / Demidür kim uyana baḫt-ı ḫūfte
- 3692 İdüp ‘**ayn**-ı tazarru‘ la nezāre / Teveccūḥ itdi mazlūmāne yāra

- 3720 Orada ‘**ayn**-ı a‘ mā gibi ol dem / Yapılmışdı evüñ kapısı muhkem
- 3726 İdenler ‘**ayn**-ı ta‘ cîlin güşâde / İrişmez maqşad-ı rây-ı murâda
- 3755 Muşavver mün‘ akis her bir yañada / Görince ‘**ayn**-ı ‘ışk oldu güşâde
- 3758 O zevka nâzır olmaz ‘**ayn**-ı ‘âkil / Ki zulm ü ğaflet ile hâşıl
- 3785 Şefâ‘ at ‘**ayn** ile baqdı qaldı / Sa‘ âdet sâ‘ idin boynına şaldı
- 3820 Hicâb itdi hemânâ döndi qaçdı / Şalâhı ‘ işmeti ‘**ayn**ını açdı
- 3853 Bu hâle ‘**ayn**-ı teşnî‘ ile baqma / Vücûduñ baħr-i teşvîşe biraqma
- 3993 Zeliḥâ bunları yanına taqdı / Tazarru‘ ‘**ayn** ile yâra baqdı
- 4007 Ta‘ addî ‘**ayn**ı olınca güşâde / Saña zulm-i şarîḥ olur ziyâde
- 4026 Bu egriden yaradılmış erâzil / Olurlar ‘ işmetüm ‘**ayn**ına ḥâyil
- 4029 Zeliḥâ kim hicâb-ı ‘**ayn**-ı cândur / Beni azdurmağ ister çok zamândur
- 4051 Olur aḥmaqlaruñ aḥvâli ma‘ zûr / Nisâsı ‘**ayn**-ı ta‘ risin ider kûr
- 4110 Añardı mâcerâ-yı bezm-i yârı / Tılardı yaş ile ‘**ayn**ı bîñarı
- 4152 Görüp ser-müzesin aqlardı vâfir / Olurdu ‘**ayn**-ı ta‘ zîm ile nâzır
- 4168 Görinmez oldu nûr-ı ‘**ayn**-ı Ya‘ kûb / Bürüdi ‘ âlemi târik-i âşûb
- 4222 Gözi gönli anuñ ‘ışkıyle tıldı / Vücûdı belki ‘**ayn**-ı ‘ışk oldu
- 4232 Gözüñ nûridur ol ‘ışk âfitâbı / Çeker ‘**ayn**-ı ‘adûya bir hicâbı
- 4311 Yolın pâk itdi Yûsuf hem-çü enhâr / Ḥacil düşdi kör oldu ‘**ayn**-ı ‘ayyâr
- 4352 Ecel ‘**ayn**-ı ‘Azîzi yumdı nâğâh / Meh-i Ken‘ âna degdi ‘ izzet ü câh
- 4459 ‘İnâyet ‘**ayn** ile ḥâlûme baq / Beni bu nâr-ı hicrâna yeter yaq
- 4479 İdeli sizden istimdâd-ı himmet / Yüzüme baqmaz oldu ‘**ayn**-ı ‘ izzet
- 4486 Bu a‘ mā ‘**ayn**ını pür-nûr eyle / Sevindür vaşl ile mesrûr eyle
- 4490 Faḳîre ‘**ayn**-ı ma‘ şûḳı şefî‘ it / Baña dildârı münḳâd u muṭî‘ it
- 4516 Ğam-ı hicrân idelden rûzumı şeb / Yumuldı qaldı ‘**ayn**um nergisi hep
- 4577 Qonıldı câmlar evlerde yer yer / Gözi açuqlaruñ ‘**ayn**ına beñzer
- 4595 Vücûdında açıldı ‘**ayn**-ı tâ‘ at / Bu ḥâl üstine geçdi niçe müddet
- 4597 Cihânı tutdı taşdı Nîl-i cârî / Nitekim ‘ âşıḳuñ ‘**ayn**ı bîñarı
- 4754 Mücâvir cevri ider söger müsâfir / Olurlar ‘**ayn**-ı teşnî‘ ile nâzır
- 4794 Cihâna açma ‘**ayn**-ı i‘ tibârı / Baḳâdur sâlikûñ dârü’l-ḳarârı
- 4822 Bize i‘ lâm idüñ Ya‘ kûb ḥâlin / Umar mı nûr-ı ‘**ayn**ıñ vişâlin
- 4946 Gözüñüz ‘**ayn**-ı tâ‘ atdan ayırmañ / Rızâ-yı nefsi mezmûmı ḳayırmañ
- 4954 Baḳan ‘**ayn**-ı ṭama‘ la kâyinâta / Baḳabilmez gözi mir‘ât-ı zâta
- 4962 Bu vech ile yumuldı ‘**ayn**-ı Ya‘ kûb / Vişâl-i Zü’lcelâli ḳıldı maṭlûb
- 4973 Meger levḥ-i mişâle baqdı ‘**ayn**ı / Görindi geldi aña vâlideyni

- 5051 Kānı ol nūr-ı ‘**ayn**-ı ‘āşık-ı zār / Kānı ol ğonca-leb gül yüzölü dildār
 5075 Görinmez bir kâzādur mevt-i ādem / Başîret üzre olmaz ‘**ayn**-ı ‘ālem
 5139 Elümde büyidi bu tıfl-ı maḳşūd / Nigehbān ola aña ‘**ayn**-ı Ma‘būd
 5166 Döner çeşm-i ḥabîbe ‘**ayn**-ı şādı / Laṭîf olur beyāzı vü sevādı

‘**ayn**-ı ‘uṣṣāk [3] âşıkların gözölü. <BMS>

- 1416 Yüzinüñ nūrı idi berḳ-ı āfāk / Temāşā idemezdi ‘**ayn**-ı ‘uṣṣāk
 2354 Cemālün naḳşına kim oldu naḳḳāş / Anuñçün ‘**ayn**-ı ‘uṣṣākun döker yaş
 3604 Şehāb içre nitekim berḳ-ı āfāk / Temāşā idemezdi ‘**ayn**-ı ‘uṣṣāk

‘**ayn**’el-yakîn [1] göz ile görür derecede müşahede ederek bilmek. Tasavvufta müşahede ve keşif ile hasıl olan ilme denir. Bilginin ikinci ve en olgun şeklidir. Bundan aşağıda “‘ilme’el-yakîn”, üstte ise “‘hakka’l-yakîn” dereceleri vardır. <ADŞS, TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 41 Başumda ‘ayn-ı ‘aklı dūr-bîn et / Şühüdüm ‘ışḳ ile ‘**ayn**’el-yakîn et

‘**ayn**ına almak [1] önemsemek.

- 597 Ki ‘āşık ‘**ayn**ına almaz cihānı / Virür ma‘şūḳ için baş ile cânı

2. kaynak, pınar, göze. <KT, CÜDÎ, KUBBEALTI>

- 2581 Ziyāde ağlamaḳdan oldu a‘mā / Şoğulmuş ‘**ayna** döndi çeşmi gūyā
 3352 Aḳardı iki ḥavz içre iki ‘**ayn** / Riyāz-ı cennete dönerdi mābeyn
 1343 Ğubār-ı rāhı ol zāt-ı cemālün / Olurdi tütüyāsı ‘**ayn**-ı Nîlün

3. bir şeyin aslı, kendisi, ta kendisi. <KT, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 101 Dehānı ‘**aynı** ile mîme beñzer / Eli tekbîre varsa cîme beñzer
 187 Bu zulmet ‘**ayn**-ı ma‘nāda ziyādur / Başîret ehline kuḥl u cilādur
 190 Du‘ā-yı enbiyānuñ ‘**aynı**dur ol / Bulur bir demde Ḥaḳḳa cân gibi yol
 206 Güşāde oldu ‘ayn-ı ‘ışḳı ol ān / Görindi ‘**aynı** ile ‘arş-ı Raḥmān
 345 Bu gözler ma‘nide ‘**ayn**-ı ‘anādur / Velî bir ma‘nide bāb-ı ziyādur
 618 Ne düş kim görse bir ehl-i başîret / İderdi ‘**ayn**-ı ta‘bîr ile himmet
 795 Gögermiş iki çeşmi beñzi şolmuş / Gözi göz boncuğunuñ ‘**aynı** olmuş
 1529 Bu zulmet ‘**ayn**-ı ‘anberdür cihāna / Sa‘ādetdür meşām-ı ‘āşıkāna
 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ışḳı itse inkār / Bu inkār olur idi ‘**ayn**-ı iḳrār
 1748 Ser-i ‘āşıkdadur ‘akluñ tamāmı / Ne var dīvāne şansa ‘**ayn**-ı ‘āmî
 1930 Vücūdun ‘**aynı**dur Āb-ı Ḥayātuñ / Yuduñ yüzi ḳarasın kāyinātuñ
 2448 Olur vuşlatda ‘āşık ‘**ayn**-ı ma‘şūḳ / Tedārik idemez bu rāyı maḥlūḳ
 2694 Cefā şanma bunı ‘**ayn**-ı vefādur / Kemāl-i luṭf u iḥsān u ‘atādur
 3018 Yüzüme baḳduğun ‘**ayn**-ı ‘atādur / Baña tîr-i ğamuñ peyk-i vefādur

- 3105 Gözüñ ‘**ayniyle** mir’ätü’ş-şafâdur / Dilüñ âyine-i ‘âlem-nümâdur
- 3245 Kemâle irişince ‘ışk-ı dildâr / Olur ma’ şûk ‘**ayn-ı** ‘âşık-ı zâr
- 3255 Cünûnuñ kendüñe kayd-ı belâdur / Vücûduñ ‘âleme ‘**ayn-ı** ‘anâdur
- 3351 O hürşîd-i zülâlüñ maşrıķaynı / Biri birisinüñ olmışdı ‘**aynı**
- 3428 Gözüñ ‘**ayn-ı** ‘ağâdur hâş u ‘âma / Hâbâb-ı mey gibi bakmaz hârâma
- 3938 Cihânı yakmağ içün ol perî-veş / Kızıl câmeyle olmuş ‘**ayn-ı** âteş
- 3961 Mağabbet oldu anda nâr-ı süzân / ‘Alevler ‘**aynıdur** ol dem akan kıan
- 4222 Gözi gönli anuñ ‘ışkıyle töldi / Vücûdı belki ‘**ayn-ı** ‘ışk oldu
- 4277 İderdi vâridât-ı halkı ta’ bîr / Yoğ idi ‘**ayn-ı** ta’ bîrinde taķşîr
- 4381 Ser-â-ser derd ü ‘**ayn-ı** mâtem oldu / Vücûdı halka-i bâb-ı ğam oldu
- 4515 Dilüm berg-i hâzânüñ ‘**aynı** oldu / Dehânum goncası âhumla töldi
- 4797 Çıkar var ise sende ‘**ayn-ı** ‘illet / Benüm evlâduma kıılma ihânet
- 4903 Kimisinüñ sevâd-ı şâribeyni / Cenâh-ı bülbülüñ olmışdı ‘**aynı**
- ‘**ayn-ı** ‘ârif [1] bilenin kendisi. <BMS>
- 1144 Belâdan dür ola ol ‘**ayn-ı** ‘ârif / Ki ide kendü noķşânına vâķıf
- ‘**ayn-ı** hâfâ [1] yanlışlığın ta kendisi.
- 798 Urup öldürmemek ‘**ayn-ı** hâfâdur / Siz ölince bir kayd-ı belâdur
- ‘**ayn-ı** rif’at [3] yüceliğın kendisi. <BMS>
- 83 Güşâde olmayınca ‘**ayn-ı** rif’at / Bülend olmaz fenâ ehlinde himmet
- 4033 Kişi kendüye olsa dün-himmet / Nazargâh itmez anı ‘**ayn-ı** rif’at
- 4345 Kişi kim virse bir mazlûma zillet / Gözetmez olur anı ‘**ayn-ı** rif’at
- ‘**ayneyn** [1] iki göz, her iki göz. <KANARI, BMS>
- 2319 Cemâli olmuş ol ‘**ayneyn** ile zeyn / Kıran itmiş felekde şanki sa’ deyn
- ayrılık** [2] ayrı olma, birbirinden uzak düşme durumu, firkat, hicran. <TS,
- KUBBEALTİ>
- 695 Sürûruñ hep melâle oldu tebdîl / İrişdi **ayrılık** eyyâmı ta’ cîl
- 724 Senüñle aramızda **ayrılık** var / Haberdâr ol haberdâr ol haberdâr
- ayrılmağ** [8] bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak, ayrı düşmek. <TS,
- KUBBEALTİ>
- 478 Şu dem kim **ayrılmağ** oğlancuğumdan / Ümîdüm sevdüğüm cânâncuğumdan
- 480 Anadan **ayrılanuñ** hâli ma’ lûm / Yetim oldu iki yaşında ma’ şûm
- 667 Didi cânumdur ol ser-çeşme-i nûr / Viremem benden **ayrılmağ** destûr
- 672 Gönül hâlî degül havf ü hâfardan / Gözüm **ayrılmaz** ol nûr-ı başardan

- 733 Bedenden âhir-i kâr **ayrılır** cân / Gerek biñ kerre ağzın yumsın insân
 1820 Yine **ayrıldı** cânân şöhbetinden / Ne cânân şöhbeti cân şöhbetinden
 3968 Kimi Yūsufdan **ayrıldığı** sâ‘at / Ziyâde acıdı âh itdi gâyet
 4335 Muşâhib itdi anı Şâh Reyyân / Meh-i Ken‘ândan **ayrılmazdı** bir ân

ayru [] ayrı, yerleri bir olmayan, uzak. <TS, KUBBEALT>

ayru düşmek [1] birbirinden uzakta kalmak, ayrılmak.

- 1825 **Düşince** ‘âlem-i vuşlatdan **ayru** / Yitürdi kendüzini ol perî-rû

ayruk [1] artık, bundan sonra. <YTS, KUBBEALT>

- 1242 Ġarîb illerde kim bilür kılam mı / Bu yire bilmezsin **ayruk** gelem mi

ayruksı [5] başka, başka türlü, farklı, ayrı, apayrı. <YTS, KUBBEALT>

- 514 Kırıldı ağlamakdan halk-ı ‘âlem / Bu fûrkat oldu bir **ayruksı** mâtem

- 915 Elemdür ‘âşıkun **ayruksı** hâli / Ki var bir şenlignün biñ melâli

- 989 Derildi kapuya cem‘ oldu etfâl / Firâkûndan katı **ayruksıdur** hâl

- 1758 Başından aşdı baħr-i iştîyâkı / Bir **ayruksı** belâ oldu firâkı

- 4175 Dir idi ağlayub ey Mâh-ı Ken‘ân / Baña **ayruksı** derd oldu bu hicrân

‘**ays** [] yiyip içme, eğlenme. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

‘**ays u ‘işret** [2] cümbüş, yeme içme, içki içme.

- 2119 Gelince Mışra böyle idi ‘âdet / İderdi dâyelerle ‘**ays u ‘işret**

- 3608 Kırıldı şöhbet itdi ‘**ays u ‘işret** / Meh-i Ken‘ânı anda kıldı da‘vet

‘**ayyâr** [2] her yeri gezip dolaşan, zeki, kurnaz, çevik; hilekâr, dolandırıcı. <KT, KO,

CÛDÎ, OTAL>

- 772 Dir idi hışm ile evlâd-ı bed-kâr / Eyü bulduk seni ey tıfl-ı ‘**ayyâr**

- 4311 Yolın pāk itdi Yūsuf hem-çü enhâr / Hâcil düşdi kör oldu ‘ayn-ı ‘**ayyâr**

az [15] miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün altında bulunan, çok olmayan. <TS,

KUBBEALT>

- 89 Cihân mülki eger **az** u eger çok / Huzûrında anuñ bir zerrece yok

- 922 Hilâlün ‘ömri **az** olur semâda / Baķa olmaz inende egri râda

- 2722 Bir **az** göksin geçürdi âh itdi / Ġamından bunları âgâh itdi

- 2754 Atasınun bir **az** yasını çekdi / Perişân oldu sevdâsını çekdi

- 3113 Ġanîmet gör bu deñlü vaşlı zinhâr / Çoğ itme **az** işi olma tama‘ kâr

- 3546 Bir **az** şerh itdi derd-i ıztırâbın / Oķudı şem‘ ü pervâne kitâbın

- 4543 Felek gibi idüp kat kat cihâzın / Yetürdi eksügin çoğ itdi **azın**

- 4636 Ola kim ide ol hayr ıssı sultân / Sizün **az** mâluñuza çokluğ ihsân

4674 **Az** akça virdiler vâfir gâlâle / Toyurdı gözlerin zâd u nevâle

5154 Elif egri elinden toğrı çıkmaz / Haşası yañlışı çok şıhhati **az**

Aşağıdaki tanıkta “Elde ettikleriyle yetinmeyerek daha çoğunun peşinde koşanlar, elde ettiklerinden daha çok zarara uğrarlar.” anlamındaki “Az tamah, çok ziyan getirir.” atasözü kullanılmıştır. <AKSOY, *ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE*>

3673 Melâmet okına olma nişâne / İrişme **az** tama‘ dan çok ziyâna

az az [1] uzun süreli, yavaş yavaş.

1635 Açırlar perde-i ‘uşşâkdan râz / Hicâbı perdesin çâk eyler **az az**

az kaldı [1] az daha, neredeyse. Bir şeyin tam olmak üzere iken olmadığını ifade etmek için “az daha, nerede ise” anlamında kullanılır. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, DŞD>

3736 O demde na‘-ı ‘ışk içinde bi’z-zât / Zeliḥā **az kaldı** kim ola mât

az kalmak [1] azalmak, eksilmek, tükenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4770 Kocaduḡça ziyâde oldı yaşum / Çoğaldı miḥnetüm **az kaldı** yaşum

a‘ zâ [1] vücudu meydana getiren parçalar, organlar; organ, “‘uzv” un çoğulu. Bu kelime Türkçede hem tekil hem çoğul anlamda kullanılır. <KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI, OTAL>

1049 Helâkine hemân meşḡul olalum / Kesüp **a‘ zâsınun** birin alalum

‘azâb [8] eziyet, işkence, keder. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

40 Şu deñlü müstahıḡ oldum **‘azâba** / **‘Azâb** iden baña girer şevâba

921 Kemânuñ olur ellerden **‘azâbı** / Dükenmez egrinün hiç iztırâbı

1015 İrişmez mi size Ḥaḡḡun **‘azâbı** / Ḥisâb itmez misiz rûz-ı ḥisâbı

1989 Belâ-yı fûrkat ü nâr-ı **‘azâbı** / Ferâmûş itdürür vuşlat şarâbı

4348 Ğaribün dūd-ı âhınun şehâbı / Şaḡiye yaḡdurur berf-i **‘azâbı**

4621 Çü Yûsuf gördi bu açlıḡ **‘azâbın** / Cemâlin ‘arz idüp açdı niḡâbın

‘azâb çekmek [1] pişmanlık, üzüntü, korku gibi şeylerin verdiği manevi sıkıntıyı hissetmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

2231 Zeliḡânun açılmadı hicâbı / Berây-ı maşlaḡat **çekdi ‘azâbı**

âzâd [15] kölelikten veya esaretten kurtulmuş, serbest olan, serbestlik. [tas.] iç ve dış bağlardan kurtulma, masivadan kopma, Hak’tan başka hiçbir şeyin kulu olmama. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, TTS> Aşağıdaki tanıklarda kullanılan “serv-i âzâd” tamlaması “boyu, endamı düzgün ve uzun bir serviye andıran sevgili” anlamındadır (bk. serv-i âzâd).

314 Kõşar atını her bir serv-i **âzâd** / Alup alup gider gül yapraḡın bād

1276 Kûl olduḡın bilüp ol serv-i **âzâd** / Yaşı ırmaḡa döndi kıldı feryâd

1840 Bırakdı cāmesin ol serv-i **âzād** / Şitādan düşdi şankim berg-i şimşād

E3 Görür koyun sürüsün serv-i **âzād** / Seḥābı gökde gūyā kim sürer bād

âzād etmek/eylemek/kılmak [2] (esir, köle veya cariyeye) hürriyetini geri vermek, serbest bırakmak, kurtarmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

4248 İdüp zindān esīrin ğamdan **âzād** / Çeküp her merd-i ḥāmı kıldı irşād

4542 Kamu zindān esīrin **kıldı âzād** / Melûl olmuş gönüller oldılar şād

4620 ‘Arab ḥalkını itdi şer‘ ile kıl / Velī şoñında **âzād eyledi** ol

âzād olmak [8] serbest kalmak, kurtulmak, necat bulmak, halas bulmak, hür ve kayıtsız olmak.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1217 Sezindiler bu ḥālī cümle evlād / Ki Yūsuf **oldı** çāh-ı ğamdan **âzād**

1447 Kıl olan ‘ışķa **olur** ğamdan **âzād** / Ğam-ı ‘ışķ eyler imiş ādemi şād

2008 Çıkardı kayd u bendin ḥurrem ü şād / Belādan serv-i kıddi **oldı âzād**

2934 Hemān-dem **oldı** İsmā‘īl **âzād** / Bu ḥāle vālideyni oldılar şād

3404 Yitelüm birliğe ey kıddi şimşād / **Olalum** ğuşşa vü miḥnetden **âzād**

3826 Hıyānetden kaçup ol kıddi şimşād / Yidi ṭamudan **oldı** cānı **âzād**

4324 Çıkup **âzād oldı** serv-i Ken‘ān / Zuhūra geldi taḳdīrāt-ı Yezdān

4378 Delü gönlin belāya kıldı mu‘tād / Kuyūd-ı dünyevīden **oldı âzād**

a‘zam [4] daha, pek, en büyük. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

1622 Ne ḥikmetdür mişāl-i İsm-i **A‘zam** / Bilinmez aduñ ey şāh-ı mükerrrem

3022 Eyā maḥdūme-i sulṭān-ı **a‘zam** / Diyār-ı Şāmda bundan muḳaddem

3342 Gelince şīr-i mihr-i çarḥ-ı **a‘zam** / Perişān oldı hep eṭfāl-i şebnem

5045 Sevād-ı **a‘zamuñ** pīr ü cuvānı / Qaralarla iderlerdi fiğānı

azdurmak [1] kışkırtıp zapt edilmez duruma getirmek, tahrik etmek, baştan çıkarmak, doğru yoldan çıkmasına sebep olmak, saptırmak, ayartmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

4029 Zeliḥā kim ḥicāb-ı ‘ayn-ı cāndur / Beni **azdurmağ** ister çok zamāndur

âzer [3] ateş, od. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2155 Müzeyyen oldı nārencī tutuqlar / Sipihruñ dāmenine düşdi **âzer**

2802 Ma‘āza’llāh ne **âzerdür** bu **âzer** / Cehennem ehlinüñ tācına beñzer

azıtmak [3] yitirmek, yolunu şaşırmak; yoldan çıkarmak, şaşırtmak; karıştırmak, karmakarışık bir hāle getirmek. <YTS, ÖTS>

2746 Miyān-ı Yūsufi çekdi kināra / **Azıtdı** sözlerini vara vara

Aşağıdaki tanıklarda geçen “izini azıtmak” deyimini “izini kaybetmek” anlamına gelmektedir (bk. izini azıtmak).

- 3730 Dâlâlet yolına olan revâne / **Azıtdı** izini gitdi yabana
- 3870 Füsûn u mekr ile **azıtdı** izi / Yemîn ile inandurdi ‘Azîzi
‘**azîm** [12] büyük, ulu, yüce. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- 224 Elif-veş Aḥmedüñ yâr-ı kadîmi / Ser-i a‘yân u aşḥâbuñ ‘**azîmi**
- 1030 Gelün yüz aqlığını ḥâşıl eyleñ / Bu bühtân-ı ‘**azîmi** zâyil eyleñ
- 2140 Beyân itdi işiden ḳaldı ḥayrân / Zihî ḥulḳ-ı ‘**azîm** ü faẓl-ı Yezdân
- 3412 Şifâ ḳaşd eyle bu derd-i ‘**azîme** / Kerem itmek zarûrîdür kerîme
- 3847 Zeliḥâ altun adın bakır itdi / Ki bühtân-ı ‘**azîmin** zâhir itdi
- 3850 Şirâr-ı nâr-ı bühtân-ı ‘**azîmi** / Utandurdi o sulṭân-ı kerîmi
- 4262 Unudur göz göre yâr-ı kadîmi / Olur belki aña buğz-ı ‘**azîmi**
- 4321 Bilindi Yûsufuñ ḥulḳ-ı ‘**azîmi** / ‘Ulüvv-i şanı zât-ı müstaḳîmi
- 4753 Ḥuşûşâ şehr-i Ken‘ânüñ muḳîmi / Bilür itdügümüz zulm-i ‘**azîmi**
- 4812 Delîl olan kişi merd-i kerîme / ‘Ayândur kim girer ecr-i ‘**azîme**
‘**azîmü’ş-şân** [2] şan ve mertebesi büyük, şanı, ünü, sanı büyük. <KT, OTAL>

- 1465 Meger var idi bir sulṭân-ı ‘âlî / ‘**Azîmü’ş-şân** u memdûḥü’l-ehâlî
- 3172 Saña maḳdûrını şarf itdi ol yâr / ‘**Azîmü’ş-şân** iken oldı perestâr

‘**azîz** [46] izzet sahibi, kıymetli, hürmetli, muhterem, muazzez. Bu kelime, Kâmûs tercümesinde “pâdişâha itlâk olunur... ve selefte İskenderiyye ile Mısır sultânının lakab-ı mahsûsları idi, kayser-i Rûm gibi.” şeklinde açıklanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de, kardeşleri tarafından kuyuya atılan ve orada terkedilen Hz. Yusuf’u bir kervanın kuyudan çıkararak Mısırlı birine sattığı belirtilmekte (Yûsuf 12/15-20), daha sonraki iki ayette (30, 51), Yusuf’u satın alan kişiden adı verilmeksizin “Azîz” unvanı ile söz edilmektedir. Tefsirlerde bu kişinin adı “Kıtfir” veya “İtfir” şeklinde geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’den ve Tevrat’tan anlaşıldığına göre “azîz” unvanı, Hz. Yusuf zamanında Firavun’dan sonraki en önemli makamı ifade etmektedir. Kâmûs-ı Türkî’de “azîz-i Mısır” tamlaması için “eski zamanda Mısır’da maliye nazırına verilen unvan. Hz. Yusuf kıssasında zikredilmiştir.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI, KÂMÛS>

- 1984 Benem maḥrûsa-i Mıṣruñ ‘**azîzi** / Şerîfi a‘lemi ehl-i temîzi
- 2049 ‘**Azîze** şâh-ı maḡrib yazdı nâme / Selâm itdi güher dizdi kelâma
- 2135 ‘**Azîze** geldi bir peyk-i beşâret / Zeliḥâ geldügin itdi işâret
- 2175 ‘**Azîzüñ** geldi devlethânesine / Ne devlethâne miḥnethânesine
- 2182 O devlethâneye geldi Zeliḥâ / ‘**Azîzüñ** oldı taṣvîri hüveydâ
- 2187 Zeliḥâ gördi ol taṣvîri nâḡâh / ‘**Azîzüñ** ḳışsaından oldı âḡâh

- 2229 ‘**Azîz** olmuşdı bu sūr ile mesrūr / Zeliḥā ḥidmetine oldu destūr
- 2243 ‘**Azîzūn** ‘ışk-ı pāki oldu efzūn / O Leylî-çihre itdi anı Mecnūn
- 2245 ‘**Azîzūn** gönli mir’ātına girdi / Zeliḥā dir Zeliḥā işidürdi
- 2246 Utandurdı ‘**Azîzi** ‘izzet ile / Ziyāde ḥidmet ile ḥörmet ile
- 2248 ‘**Azîze** eyler idi ‘izz ü nāzı / Gönülde yāra eylerdi niyāzı
- 2249 ‘**Azîzūn** virdügi altunlu kaftān / Vücūdına olurdı nār-ı sūzān
- 2434 ‘**Azîze** vaşf-ı ḥālî oldu ta‘rif / Neye çıkıyise anı itdi taz‘if
- 2443 ‘**Azîz** aldı Meh-i Ken‘ānı fi’l-ḥāl / Zeliḥā ḥānesine kıldı işāl
- 2459 ‘**Azîzūn** virdügi māl u cevāhir / Gözinden çıkıdı yaşı gibi bir bir
- 2468 Şeherden gün gibi lerzān u giryān / ‘**Azîze** vardı maḥzūn u peşimān
- 2470 ‘**Azîze** didi *li’l-lāhi Ta‘ālā* / Göreyin kandanur ol serv-i bālā
- 3201 ‘**Azîz** oğlum diyü ‘izzetler eyler / Baña ta‘zīm ile ḥörmetler eyler
- 3444 Didi ma‘lūm idūn Allāh birdür / ‘**Azîz** ü lā-yezāl ü Muktedirdür
- 3831 Nübüvvet bāğınun serv-i revānı / ‘**Azîze** rāst geldi şordı anı
- 3837 Cevābın virdi şavdı yār-ı ‘ārif / ‘**Azîz** olmadı hergiz ḥāle vākıf
- 3857 ‘**Azîzūn** gūşına irdi bu ifsād / Çağırdı Yūsufun katline cellād
- 3860 Görindi mu‘cizātından nişāne / Hıṭāb itdi ‘**Azîz**-i bî-amāna
- 3866 ‘**Azîze** ḥarḳ-ı ‘āde itdi ol ḥin / Şirār-ı nār-ı āhın kıldı teskīn
- 3867 ‘**Azîzūn** kilik-i teftişinden ol ān / Elif-veş toğrı çıkıdı Māh-ı Ken‘ān
- 3870 Füsūn u mekr ile azıtdı izi / Yemīn ile inandurdı ‘**Azîzi**
- 3882 Hıṭāb itdi ‘**Azîze** māh-ı Ken‘ān / Didi ey nüktedān-ı ehl-i ‘irfān
- 3892 ‘**Azîze** bu maḥanna kār kıldı / Cevārisinden istifsār kıldı
- 3900 ‘**Azîz** aḳrān içinde eyledi ‘ār / Bu kār-ı ‘ayba settār oldu nāḳār
- 4035 ‘**Azîze** ‘arz-ı ḥāl itdi Zeliḥā / Didi ey āb-ı rüy-ı mülk-i dünyā
- 4052 ‘**Azîzi** aldı teshīr ehli / Hicāb oldu duḥān-ı nār-ı cehli
- 4064 Görenler Māh-ı Ken‘ānı ögerdi / ‘**Azîz** ile Zeliḥāya sögerdi
- 4068 Zeliḥādan dil ü cān itdi nefret / ‘**Azîz** oldu nişān-ı seng-i la‘net
- 4349 ‘**Azîzūn** zulm ile cevır ü tebāhı / Çü maḥbūs itdi yār-ı bî-günāhı
- 4351 ‘**Azîzūn** kaşr-ı ḳadri oldu vīrān / Esāsın yıḳdı düšnām-ı ‘azizān
- 4352 Ecel ‘ayn-ı ‘**Azîzi** yumdı nāgāh / Meh-i Ken‘āna degdi ‘izzet ü cāh
- 4360 ‘**Azîzūn** māteminden bağırı biryān / Firāḳ-ı Yūsuf ile çeşmi giryān
- 4457 Didi ey kıblegāh u secdegāhum / ‘**Azîzüm** mesnedüm pūşt ü penāhum
- ‘**azîz-i ‘ālem** [1] ālemin azizi. <BMS>
- 4353 O dem Yūsuf ‘**azîz-i ‘ālem** oldu / Sevindi güldi ‘ālem ḥurrem oldu

‘**azîz-i Mısr** [4] Mısır azizi. <BMS>

2035 ‘**Azîz-i Mısr** olup bu işden âgâh / Sitâre imtiḥânın itdi nâgâh

2418 ‘**Azîz-i Mısrâ** itdi vâfir ibrâm / Cemâl-i pür-kemâlin kıldı i‘lâm

2425 ‘**Azîz-i Mısr** işitdi bu ḥiṭâbı / Çağırdı Mâlîki ol âfitâbı

4799 İdüp evlâdına mektûbı teslîm / Didi eyleñ ‘**Azîz-i Mısrâ** ta‘zîm

‘**azîz etmek/eylemek** [2] değerini yükseltmek. <KUBBEALTI>

19 ‘**Azîz itme** yanumda genc ü mâli / Koma boynumda ol bâr-ı vebâli

521 Yolına ḥarc iderdi ḥanumânı / Vücûdından ‘**azîz itmişdi** anı

‘**azîz olmak** [1] değeri yükselmek, Allah’ın sevgili kulu hâline gelmek. <KUBBEALTI>

2454 Dem-i fûrkatde artar ḥüsn-i cânân / ‘**Azîz olur** ölürken cân-ı insân

‘**azîzân** [1] azizler, “‘azîz”in çoğulu. <KO, KUBBEALTI>

4351 ‘Azîzüñ kaşr-ı kâdri oldı vîrân / Esâsın yıkdı düşnâm-ı ‘**azîzân**

‘**azm** [10] kesin niyet, karar, kasıt; kesin karar ile yola girme, hareket etme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

2528 Meger günlerde bir gün Mâh-ı Ken‘ân / Niḳâbın geydi itdi ‘**azm-i** seyrân

2548 Didi kandan gelürsin ey mübârek / Mübârek ide ‘**azmüñ** Ḥaḳ Tebârek

4872 Çıkup Beytü’l-Ḥazenden Pîr-i Ken‘ân / Murâdı oldı ‘**azm-i** kûy-ı cânân

‘**azm etmek** [7] bir yere gitmeye kesin karar vermek, yola çıkmak, hareket etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

381 Nebiyyu’llâh İshâḳ-ı mükerrem / Diyâr-ı Şâma ‘**azm itdi** hemân-dem

997 Bulutlar gibi ‘**azm itdi** cibâle / Çeke tâ gürk-i kühsârı su’âle

1735 Zelîḥâya girü tekrâr dâye / Didi ‘**azm itme** râh-ı nâ-sezâya

2776 O gice bezme ‘**azm itdi** Zelîḥâ / Kebâb-ı murğ u mâhî oldı peydâ

4637 Görürler himmet-i pîr oldı ‘âli / Yola ‘**azm itdi** Ya‘kûbuñ ‘ayâli

4857 O pîrâhenle ‘**azm itdi** perî-vâr / Şanasın nûrdan bâl ü peri var

5000 Bakâya ‘**azm iderse** rûḥ-ı pâki / Bile gönder bu cân-ı derdnâki

‘**Azrâ’îl** [3] ölüm meleği. Dört büyük melekten biri olup insanların canını almakla görevli melektir. Azrail kelimesi muhtemelen İbranice asıllı olup Kur’an-ı Kerim’de ve sahih hadislerde geçmemektedir. Secde suresinde 11. ayette insanların canını almakla görevli olan melekten “Melekü’l-mevt” (ölüm meleği) diye bahsedilir. <KT, KO, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR, TDVİA>

1159 Gönül alçaklığın kıl eyle iḥsân / Buluş göklerde ‘**Azrâ’île** el-ân

1160 ‘Urûc eyle bu fânî encümenden / Du‘âlar eyle ‘**Azrâ’île** benden

1165 İrişdi gökde ‘**Azrâ**’ile Cibrîl / Bu esrâr-ı nihânı kıldı tafşîl

âzürde [1] incinmiş, incitilmiş, rahatsız olmuş, kırılmış, gücenmiş. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

1900 Selâsilden olur **âzürde** cânı / Gider boynından ol bār-ı girânı

B

bā [2] bir ismin önüne geldiğinde sıfat yapar. -lı, -li ekini karşılar. Sahiplik anlamı katar.

<KT, KO, FZ, OTAL>

bā-‘ār [1] arlı, utanma duygusu olan.

1644 ‘Ayāndur zāhirinden merd-i **bā-‘ār** / Ki serhōşlar olur āşüfte-destār

bā-şafā [1] safalı, temizlik sahibi. <KANARI, BMS>

1136 Uyandurdu o şem‘-i **bā-şafāy** / Aña kıldı ‘itāb-ı pür-cefāy

bāb [33]

1. kapı. <KT, KO, LN, CŪDĪ, OTAL, KANARI>

- 207 Yanında ‘arşuñ eflāk-i mu‘ allak / Mişāl-i halka-i **bāb** oldu ancak
- 345 Bu gözler ma‘nide ‘ayn-ı ‘anādur / Velī bir ma‘nide **bāb-ı** ziyādur
- 575 Kemerle aldı fahr-i kāyinātı / Yapışdı halka-i **bāb-ı** necātı
- 589 Vişāl-i Yūsufa aç **bāb-ı** imkân / O hūsn ıssını eyle baña ihsān
- 1116 Münevver oldu tevḥīd-i Ḥudādan / Ḥudāya vardı geçdi **bāb-ı** lādan
- 1407 İderdi ‘ālemi dermānde vü zār / Ümīd-i fetḥ-i **bāb-ı** vuşlat-ı yār
- 1641 Tıtlur **bāb** u bārūsı bilāduñ / Tıtulmaz ağzı bir ehl-i ‘ināduñ
- 1882 Açarsın rüy-ı dildāruñ hicābın / Bilürsin kıanda ise yār **bābın**
- 1890 Varursañ **bāb-ı** yāra ara çāre / Benüm hālūmi bildür ol nigāra
- 2057 Degül **bāb-ı** cemālī halka meftūḥ / Nihān-ender-nihāndur nitekim rūḥ
- 2198 Kilīd-i **bāb-ı** vuşlatdur bu taşvīr / Vücūda gelmelidir emr-i tākdīr
- 2726 Dü tā olmışdı kıaddi bār-ı ğamdan / Egildi geçdi ol **bāb-ı** ‘ademden
- 2770 İdelüm aña bu rengīn ḥayālī / Ola kim fetḥ ola **bāb-ı** vişālī
- 3651 Açıldı çünkü **bāb-ı** beyt-i şānī / Bu ebyāt idi hep vird-i zebānı
- 3662 Dir idi açıla **bāb-ı** ümīdi / Evün kıapusına urdı kilīdi
- 3676 Bu evde olmadı çün fetḥ-i **bābı** / Üçünci ḥāneye oldu şitābı
- 3678 Nitekim **bāb-ı** luṭf-ı Māh-ı Ken‘ ān / Muḳaffel itdi kıapusını ol ān
- 3706 Düşüp gün gibi baḥr-i ıztırāba / Teveccüh eyledi bir ğayrı **bāba**
- 3780 Ölümlü ‘āşık āh itse revādur / Teraḥḥum **bābın** açmağa şabādur
- 3825 Her evden çıkıdı ol mihr-i cihāntāb / Girībān-ı selāmet oldu her **bāb**
- 3893 Yemīn idüp didiler Māh-ı Ken‘ ān / Senün **bābuñda** itmez hīç nokşān
- 4010 Mesāvī **bābıdur** halkuñ dehānı / Sefāhetdür kışı açdurmaḳ anı
- 4020 Zelīḥā itdi bu bātıl ḥayālī / Dir idi açıla **bābı** vişālī
- 4047 Yapılsun illerün **bāb-ı** dehānı / Ne ben maḥzūnı añsunlar ne anı

- 4053 Zeliḥā itmek için bu ‘itābı / Müheyyā itdi serhengān-ı **bābı**
 4239 Kişiye feth-i **bāb** idince devlet / Açar bāb-ı recāsın bād-ı rahmet
 4381 Ser-ā-ser derd ü ‘ayn-ı mâtem oldu / Vücûdî ḥalka-i **bāb**-ı ğam oldu
 4650 İdüp iḥvânının gönlini vîrân / ‘İtābı **bābın** açdı Māh-ı Ken‘ân

bāb-ı recā [3] ümit kapısı.

- 3691 Vücûdî ḥalkası **bāb-ı recānuñ** / Belāsın başına almış cihānuñ
 3770 Öperdi pâyını kıdd-i dü-tāsı / Olurdu ḥalka-i **bāb-ı recāsı**
 4239 Kişiye feth-i bāb idince devlet / Açar **bāb-ı recāsın** bād-ı rahmet

2. bölüm, fasıl. <KT, OTAL, KANARI>

- 330 Didüm Yūsuf Zeliḥānuñ kitābın / Beyān itdüm cemī‘-i faşl u **bābın**
 3305 Okuyan bu gülistānuñ kitābın / Beyān itdi bu resme faşl u **bābın**
baba [4] ata, peder, çocuk sahibi olan erkek. <KT, KO, LN, KANARI>
 4643 **Babamuzdur** bizüm Ya‘ kûb-ı âfāk / Dedemüzdür Ḥalīlu’llāh u İshāk
 4668 **Babasıyle** kalan ferzend-i māhir / Qarındaşı idi ana ata bir
 4738 Yalan ile **babasın** aldadılar / Senüñ oğluñı kırd aldı didiler
 4820 Didi n’eyler **babañuz** pîr-i fānî / Kesilmez mi daḥi āh u figānı

Bābil [1] Bağdat’ın güneyinde, Fırat kıyılarında bulunan ve eski Mezopotamya’nın en büyük kenti. Semavi dinlerde insanoğlunun kendini beğenmişliğinin veya Tanrıya başkaldırısının simgesi olmuştur. Tanrıya karşı dik başlılığı simgelemesi de Babil Kulesi’nden kaynaklanır. Büyü ve büyücülerin merkezi olarak da kabul edilir. Adı Kur’an’da insanlara bazı şeyleri öğretmesi için gönderilen Hârût ile Mârût adlı iki melekten söz eden ayette geçer. Rivayetlere göre bu iki melek dünya zevklerine kapılma konusunda sınanmak üzere meleklerin temsilcileri olarak Babil topraklarına gönderilmiştir. Sonuçta melekler başarısız olmuş ve Babil Kuyusu’na baş aşağı asılarak cezalandırılmışlardır. <KA, ADŞS, FMS, TDEK, YENİTERZİ>

- 377 Ḥavāşa ḥalka-i bezm-i erāzil / Olur güyā dehān-ı Çāh-ı **Bābil**
bād [57] rüzgâr, hava, yel. <KT, KO, LN, FZ, CÜDÎ, OTAL>
 282 Cuvān iken olup ‘ışk ile mu‘ tād / Yelerdüm bu havāda nitekim **bād**
 314 Qoşar atını her bir serv-i āzād / Alup alup gider gül yaprağın **bād**
 333 O **bāduñ** şevkı ile ‘āşık-ı ḥāş / Ḥazān yaprağı gibi oldu rakḳāş
 711 Olup neşv ü nemāsı göz yaşından / Niçe **bād**-ı belā geçmiş başından
 751 Ezālar eyleyüb bir niçe bîdād / Sürer güyā kıvıll gül yaprağın **bād**
 770 İki kat eyledi bār-ı melālî / Egildi **bād**-ı ğamdan gül nihālî
 892 İrakdan kıpdı bir gerd-i melāmet / Belürdi şanasın **bād**-ı kıyāmet

- 1280 Öñine sürdi hışm ile o bîdâd / Kızıl gül yaprağını nitekim **bâd**
 1878 Kıruda yaşda hâzırsın ey **bâd** / Hıřâlûñ Hızra beñzer âferîñ bâd
 2092 Hem iki yüz semend-i ‘anberîñ-mû / Revişde **bâd** şeklâ hem-çü âhû
 2795 Ele bâde alup künc-i belâda / Tağıtdı hırmen-i endûhı **bâda**
 3320 Düşerdi yâsemen esdükçe her **bâd** / Atar kendüyi tağdan şanki Ferhâd
 4002 Cefâlar itme terk eyle ‘inâdı / Melâmet âteřinüñ olma **bâdı**
 4806 Tıutup sözini Ya‘ kûbuñ bu evlâd / Yola düşdi seşerden nitekim **bâd**
 4858 Revân oldı tarıķa hurrem ü şâd / Götürdi şanki aķ gül yaprağın **bâd**
 E3 Görür koyun sürüsün serv-i âzâd / Seşâbı gökde güyâ kim sürer **bâd**

bâd-ı âh [7] çekilen ahların rüzgârı. <KANARI>

- 717 Derûn-ı dilden âh itdi hemânâ / O **bâd-ı âh** ile şarşıldı dünyâ
 2469 Vücûdı döndi güyâ bir gubâra / İletdi **bâd-ı âhı** kûy-ı yâra
 3149 Vücûdum döndi güyâ bir gubâra / Getürdi **bâd-ı âhum** kûy-ı yâra
 3767 Çü altıncı ev oldı bezmgâhı / Kıpusun yaptı ol dem **bâd-ı âhı**
 3782 Mağabbet **bâd-ı âhı** hâşıl eyler / Nihâl-i kıadd-i yârı mâyil eyler
 4791 Sarâyûñ kubbesi beñzer hâbâba / Varur bir **bâd-ı âh** ile hârâba
 4825 Açılur **bâd-ı âhından** niķâbı / Götürür aradan ebr-i hicâbı

bâd-ı fenâ [2] yokluk rüzgârı, ecel. <KANARI>

- 2685 Tıtulum kim ola taht-ı Süleymân / İder **bâd-ı fenâ** soñ ucı vîrân
 4934 Kime kim geydüre fâhır libâsı / Şoyar eşcâr-veş **bâd-ı fenâsı**

bâd-ı fesâd [1] fesat rüzgârı, bozguncu rüzgâr. <KANARI>

- 5085 Hezârân gonca-i bāğ-ı murâdı / Tağıtdı ‘âlemüñ **bâd-ı fesâdı**

bâd-ı hâzân [1] sonbahar rüzgârı. Şiirlerde olumsuz yönüyle zikredilir ve gülşeni dağıtıp bozar.

<KANARI, TDEK>

- 5015 Şükûfe şem‘ idi bezm-i cihâna / Söyündi döymedi **bâd-ı hâzâna**

bâd-ı hevâ [2] bedava, parasız, beleş.

- 2684 Hâbâbuñ kışrına beñzer hemânâ / Olur **bâd-ı hevâ** ile hüveydâ
 3193 Olur **bâd-ı hevâsı** bâdbânı / Düşürür ol hevâ bir yara anı

bâd-ı melâl [3] melal rüzgârı.

- 3553 Zelîhaya irüp **bâd-ı melâli** / İki kıat oldı kıaddinüñ nihâli
 4183 Bu minvâl üzre oldı kııl u kıali / Tozutdı hâkını **bâd-ı melâlî**
 4512 Kesilsün esmesün **bâd-ı melâlüm** / Düzelsün çîn-i deryâ-yı cemâlüm

bâd-ı rahmet [8] rahmet rüzgârı.

- 275 Şanur ebrûsını ehl-i başîret / Nihâl-i nûrî egmiş **bâd-ı rahmet**
 332 Tezelzül kıldı çünkim **bâd-ı rahmet** / Hurûşa geldi deryâ-yı maḥabbet
 1971 Selâm ile ider ‘uşşâka ‘izzet / Nihâl-i ḳaddin egmiş **bâd-ı rahmet**
 2003 Gidermiş **bâd-ı rahmet** ḡam şehâbın / ‘Ayân itmiş cemâli âfitâbın
 3613 Zuhûr itdi mişâl-i **bâd-ı rahmet** / Talazlandı girü baḥr-i maḥabbet
 4239 Kişîye feth-i bâb idince devlet / Açar bâb-ı recâsın **bâd-ı rahmet**
 4316 Ḳarâr itdürmez anda **bâd-ı rahmet** / Başından ref’ olur âḫir bu zulmet
 4491 Nihâl-i ḳaddin egsün **bâd-ı rahmet** / Selâmiyle beni ḳılsun selâmet

bâd-ı şabâ [1] doğudan esen hafif, hoş rüzgâr. Burhân-ı Katı’da “kuzeydoğudan esen poyraz denilen rüzgâr” açıklaması bulunmaktadır. Bağ, bostan, gülşen, çemen ve sahra gibi mekânlarda eser ve buralardaki çiçeklerin açmasını sağlar, kokularını yayar. <BURHÂN, TDEK>

- 2121 Dilinde ârzû-yı vaşl-ı cânân / Yürür **bâd-ı şabâ** gibi şitâbân

bâd-ı şarşar [6] fırtına.

- 1468 Cefâdan bir gönül olmazdı muḡber / Meger kim **bâd-ı şarşardan** gül-i ter
 2824 Kıyâmet ḳopdı esdi **bâd-ı şarşar** / Talazlar oldu bir cevşenlü leşker
 3214 Teneffüs eyleyince **bâd-ı şarşar** / Söyünür yüz biñ olsa şem‘-i enver
 3549 Belürse **bâd-ı şarşardan** ‘alâmât / Dilini tutmaz evrâḳ-ı nebâtât
 4513 Senûn ‘ışḳuñla **bâd-ı şarşar**-ı ḡam / Nihâl-i ḳâmetümi eyledi ḡam
 5008 Düşen yapraklar âba şaldı ḡançer / Zırh-püş itdi anı **bâd-ı şarşar**

bâd-ı seḫer [5] seher rüzgârı.

- 2417 Açıldı güldü yüzi bu ḡaberden / Gül-i ḡamrâ gibi **bâd-ı seḫerden**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “bâd-ı seḫer-vâr/veş” ifadeleriyle “seher rüzgârı gibi” anlamı sağlanmıştır.

- 747 Ḳılıç gibi olup her biri serkeş / Şovuk deprendiler **bâd-ı seḫer-veş**
 1767 Benüm ḡâlûmden aḡbâbum ider ‘âr / Bürûdetle geḫer **bâd-ı seḫer-vâr**
 3477 Zeliḡâyâ firâḳı eyledi kâr / İrişdi bâḡına **bâd-ı seḫer-vâr**
 3741 Şitâb ile irüp **bâd-ı seḫer-vâr** / ‘Ale’l-fevr eyledi ḳapuyı dîvâr

bâd-ı şimâl [1] kuzey rüzgârı, poyraz, yıldız. <BMS>

- 1876 İderken ḡasret-i yâr ile nâle / Didi feryâd ile **bâd-ı şimâle**

bâda vermek [2] yele vermek, heder etmek, heba etmek, mahvetmek. <YTS>

- 2978 Zamânı gelmedin olsa ḡüşâde / **Virür** gül ḡurmen-i ‘ömrini **bâda**
 3534 Kül itdûn oda yaḡduñ raḡt u baḡtı / Taḡıtduñ **bâda virdüñ** tâc u taḡtı

bâd-veş [1] rüzgâr gibi hızlı. <KANAR>

1281 Yetiřdi āh ile Yūsuf atāra / İriřdi **bād-veř** ol kũhsāra

bād [1] olsun, ola, olaydı. <KT, KO, OTAL> Tanıkta “aferin olsun!” anlamındaki “aferin bād” ifadesi kullanılmıştır (bk. āferin bād).

1878 uruda yaşda hāzırsın ey bād / Hıřālũn Hızra beñzer āferin **bād**

bādām [4] badem. Beyaz ta yaprakları ve ortası pembe/kırmızı iekleri ile dikkat ekici bir ezelliğe sahiptir. Bahar geldiğinde kuru dalları bembeyaz sũsleyen iekler, bir sũre sonra hafif bir rũzgārla dökũlerek badem ağalarının altını bembeyaz hāle getirir. <KT, KO, LN, OşK>

277 Yũzi hāiye beñzer geymiş iħrām / Aılmış ihre gũyā řāh-ı **bādām**

2534 A atlaslarla a ata binerdi / Aılmış řāh-ı **bādāma** dũnerdi

3336 řũkũfeyle ağardı řāh-ı **bādām** / İderdi bũlbũl ol āderde ārām

4906 urur alarla nisvān-ı gũl-endām / Aılmış şanasın eřār-ı **bādām**

bādbān [3] yelken. <KT, KO, LN, KANARİ>

1834 Belā baħrine dũřdi fũlk-i cānı / Havāya uydı şabrı **bādbānı**

3193 Olur bād-ı hevāřı **bādbānı** / Dũřũrũr ol hevā bir yara anı

4859 amışı **bādbān**-ı raħmet oldu / Vũcũdı zevraın Ken‘ ānda buldı

bāde [13] şarap, iki. [tas.] aşk, ilahi aşk. Sarhoşluk verici bũtũn ikiler iin de kullanılır.

<KT, KO, LN, KANARİ, ADşş, TTS>

1556 O **bādeyle** olanlar mest ũ evgār / ıyāmetde olur olursa hũřyār

2550 Yuya āyĩne-i albũn ğubārın / Yaza bu **bāde**-i şasret ħumārın

2774 şafadan **bāde** oldu āřıkāre / Hilālũn sāęarı geldi kenāra

2780 Bile olunca řoħbet ire dilber / Olur meclis behişt ũ **bāde** Kevşer

2795 Ele **bāde** alup kũnc-i belāda / ağıtdı ħırmınen-i endũhı bāda

3357 Birini şoldururdu **bāde** ile / Birini dağı şır-i sāde ile

3631 Didi şun **bāde**-i cām-ı viřāli / Unutdur ekdũęũm derd ũ melāli

3643 Ĥabāb-ı **bāde** gũz dikdi řarāma / Vũcũdı tĩz irişdi in‘ idāma

3644 Elũm varmaz benũm cām-ı fesāda / ıarur ādemi yoldan o **bāde**

3920 Felekdũr şanki her cām-ı mũcevher / İinde **bāde** ħurřĩd-i mũnevver

3954 Maħabbet **bādesine** oldu sākĩ / Ki bĩ-hũř itdi her ehl-i mezāı

bāde-i gũl-reng [2] gũl renkli kırmızı şarap.

1568 Miřāl-i **bāde-i gũl-reng** ũ attāl / Gũzine geldi şanlı yaşı fi‘l-ħāl

2769 ekelũm **bāde-i gũl-reng** anı / ıtalum āl ile ol arslanı

ba‘ dehu [3] ondan sonra, daha sonra. <KT, KO, CũDİ, OTAL, KUBBEALTİ>

3053 Dũřinũr **ba‘ dehu** fikr-i muħāle / alar gũnli olur olmaz ħayāle

- 3121 Bu olur **ba' dehu** tedbir u rāy / Kılā' -ı çarha toğırlda ' aşāy
- 4046 İdeler **ba' dehu** zindānda maḥbūs / Ola bu ḥāl ile manzūr u maḥsūs
- bād-pā** [1] süratli, rüzgâr ayaklı, yel ayaklı, (at için) ayağına çabuk. <KT, CŪDÎ, OTAL>
- 2098 Götürdi anı esb-i **bād-pālar** / Süleymān tahtını gūyā ki şarşar
- bağ** [5] bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel gibi düğümlenebilir nesne, bağlayacak şey. <TS, KT, KUBBEALT>
- 488 Ecel ' ömrün kemānın aldı yaşdı / Benüm boynuma dil **bağını** aşdı
- 1854 Zeliḥāya cünün-ı ' ışkı **bağı** / Virürdi bağ-ı cennetden ferāğı
- 2009 Çözülde **bağı** seyrān itdi bağ / Ḥalāş oldı bu sevdādan dimāğı
- 2292 Elinde bir iki **bağ** ipliği var / Diler kim Yūsufa ola ḥaridār
- 2968 Şaçında beñzer anuñ dil **bağı** var / İdemez kimse ma' kûl ile güftār
- bāğ** [49] ağaçlı, çiçekli yer, bahçe, bostan. Bağ sevgilinin yüzü, yanağı, güzelliği, âşığın yaralı vücudu, sinesi, savaş meydanı vb. unsurların benzetileni olarak ele alınır. Bağda gül, gonca, lale, sümbül, benefşe, nergis gibi diğer çiçeklerle kuşlar ve akarsu kenarında servi bulunur. Rüzgârlardan sabâ ve şimal rüzgârı zikredilir. İlkbaharda bağa seyrana çıkılır. İçki, eğlence, musiki ve sohbet meclisleri kurulur. Bağ, sanki cennetten bir köşedir. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS, HAYÂLÎ BEY>
- 31 Sözüüm **bağını** pür-envār eyle / Nazargāh-ı üli'l-ebşār eyle
- 70 Hüveydā eyledi envārı **bağın** / Uyardı ḥüsn-i ḥübānuñ çerāğın
- 74 Ne bilsün ḥādiş olanlar qadīmi / O **bāğa** varamaz ' aklıñ nesīmi
- 556 İrişsün **bāguña** tāze nihālūñ / Qarışsun baḥrūñe āb-ı zülālūñ
- 1373 Sa' ādet göklerinūñ Müşterīsi / Nübüvvet **bağınūñ** verd-i ṭarīsi
- 1484 İrem **Bağında** la' li tāze mīve / Teni başdan ayağa nāz u şīve
- 1535 Gül-i **bağ-ı** vefā ya' nī Zeliḥā / Tıururken gülşeninde ferd ü tenhā
- 1685 Vişālūñ **bağına** başdurma bağī / İzinden bulnır uğrı yatağı
- 1853 Şu kim bend-i belāda zār olmaz / Bu **bāğ** içinde ber-ḥördār olmaz
- 1857 Maḥabbet **bağınūñ** serv-i bülendi / Bu kayd u bendi gāyetde begendi
- 2009 Çözülde baği seyrān itdi **bağı** / Ḥalāş oldı bu sevdādan dimāğı
- 2130 Benefşe **bāğda** mānend-i Mecnūn / Ğam-ı Leylā ile tıururdi maḥzūn
- 2134 Mübārek demde vü kútlı zamānda / İrem **Bağı** gibi bir ḥōş mekānda
- 2153 Bürindi lāle gibi al tuvağı / Niqāb altında qaldı ḥüsnı **bağı**
- 2645 Görince yüzini düşdi Zeliḥā / Şitādan **bāğ** u gülşen gibi gūyā
- 2785 Budur **bāğ-ı** vefāda verd-i aḥmer / Nigāruñ ' ayn-ı ḥünīnine beñzer

- 3175 Eyâ şimşād-ı **bāğ**-ı devlet-âbād / Dil-i maḥzūnın eyle ḥurrem ü şād
 3313 Şabā-veş girdi **bāğa** ol yüzi gül / Nebātāta irişdi bir tezelzül
 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol **bāğ** / Ki oldı her çiçek cisminde bir dāğ
 3325 O **bāğuñ** erğavānınuñ nihālî / Şehīd-i ‘ışķuñ olmışdı mişālî
 3327 O **bāğ** içinde şankim ‘āşık-ı zār / Şular boynın burup yürürdi herbār
 3335 Şalardı sāyesin **bāğuñ** nihālî / Döşerdi kara altunlu nihālî
 3348 Yapıldıķda o **bāğ**-ı cennet-âbād / Miyānında iki ḥavz itmiş üstād
 3350 O **bāğ** olmışdı her vech ile zībā / Görür gözi iki ḥavz idi gūyā
 3477 Zeliḥāya firāķı eyledi kār / İrişdi **bāğına** bād-ı seḥer-vār
 3831 Nübüvvet **bāğmuñ** serv-i revānı / ‘Azīze rāst geldi şordı anı
 4138 Tıtlmış encüme beñzerdi dāğı / Cemālî **bāğmuñ** olurdi zāğı
 4151 İderdi gezdügi yirlerde efgān / Gelürdi **bāğ** u şaḥrā aña zindān
 4159 Görince **bāğda** bir verd-i ḥandān / Gelürdi ḥātırına rüy-ı cānān
 4182 Ne bezmüñ şem‘-i nūr-efşānı olduñ / Ne **bāğuñ** gonca-i ḥandānı olduñ
 4337 Didi ey şehr-i luṭfuñ nüktedānı / Nübüvvet **bāğmuñ** serv-i revānı
 5043 Cinānuñ **bāğına** seyrāna gitdi / Cihān ḥalkın ġarīb-i bī-kes itdi
 5085 Hezārān gonca-i **bāğ**-ı murādı / Tağıtdı ‘ālemüñ bād-ı fesādı
 E30 Nihāl-i **bāğ**-ı ‘işmet şāh-ı ümmet / Şerīfū’l-ḥalk u sulṭānū’l-vilāyet

bāğ-ı cemāl [4] güzellik bahçesi.

- 1813 Benem **bāğ-ı cemālūñ** bāğbānı / Taḥammül eyle kim vardur zamānı
 1838 Egerdi ol gül-i cennet nihālîn / Yolardı sünbül-i **bāğ-ı cemālîn**
 3388 Kıpıra güllerin **bāğ-ı cemālūñ** / Süre zevķ u şafāsını vişālūñ
 4070 Gören **bāğ-ı cemālî** zīnetini / Unutdı kayd u bendi zaḥmetini

bāğ-ı cennet [7] cennet bahçesi. <KANAR/>

- 704 Seni bir daḥi yanumda görem mi / Cemālūñ **bāğ-ı cennetdür** irem mi
 1163 Eger maķtül ise *el-ḥükmü li’llāh* / Mezārı **bāğ-ı cennet** ola her gāḥ
 1854 Zeliḥāya cünün-ı ‘ışķı bağı / Virürdi **bāğ-ı cennetden** ferāğı
 1998 Nihālî **bāğ-ı cennet** gibi gūyā / Şokunmuş başına ezḥār-ı zībā
 3948 İrişdi aña şankim āb-ı raḥmet / Şalındı anda serv-i **bāğ-ı cennet**
 4312 O serv-i **bāğ-ı cennet** toğrı çıķdı / Günāhı ‘āşıkı üstine yıķdı
 4382 Yaşadukça o serv-i **bāğ-ı cennet** / Çoğaldı fırķa-i eṭfāl-i miḥnet

bāğ-ı cihān [1] dünya bahçesi.

- 356 Gezer **bāğ-ı cihānı** mest ü ḥayrān / Ğam u şādî olur yanında yeksān

bāğ-ı cinān [1] cennet bahçesi, cennet. <KANAR>

2485 Bu fūrkat Mālike oldı bahāne / Göçürdi rahtını **bāğ-ı cināna**

bāğa salmak [2] bahçeye salmak; bağlamak. <OŞK>

1851 İki zencîr olup eşk-i revānı / Benefşe gibi **bāğa şaldı** anı

3311 Eline Yūsufuñ göñlini aldı / Açar şu gibi bir hōş **bāğa şaldı**

bāğbān [5] bahçıvan, bahçe bekçisi, bağcı. <KT, KO, LN, OTAL>

536 Diler kim ola cān-ı mihribānı / Gülinüñ sünbülünüñ **bāğbānı**

1813 Benem bāğ-ı cemālūñ **bāğbānı** / Taḥammül eyle kim vardur zamānı

3300 Rızām oldur ki olam **bāğ-bānuñ** / İdem hıdmetlerini gülsitānuñ

3306 Gül-i maḳşūd u serv-i gülşen-i cūd / İdince **bāğbān** olmağı maḳşūd

Bahçede yetişen ürünleri koruyucu konumunda olması bakımından bu kavramın arkasında daima bir bekçi hüviyeti vardır. <OŞK>

3137 Uyumaz çeşmi beñzer **bāğbāna** / Gül uğrusın getürmez gülsitāna

bağır [16] göğüs, ciğer, sine [mec.] yürek, kalp, gönül. <TS, YTS, ÖTS, KUBBEALT>

880 Ne deñlü taş **bağır**lu ise ihvān / Firāk-ı Yūsuf içün ağladı kan

3151 Ğamından oldı **bağrum** yara yara / Hüner budur ki çāre eyle yāra

bağrı biryān [1] bağrı yanık, çok ıstırap çekmiş, acı görmüş, dertli, kederli.

4360 ‘Azizūñ māteminden **bağrı biryān** / Firāk-ı Yūsuf ile çeşmi giryān

bağrı delinmek [3] içine işlemek, ıstırap çekmek, acı duymak.

912 Elif ḳaddini Ya‘ḳūb eyledi dāl / **Delindi** ‘aynı gibi **bağrı** fi’l-hāl

1858 Kemāl-i ‘ışḳ-ı pāki kıldı te’şīr / **Delindi bağrı** feryād itdi zencīr

4380 **Delindi bağrı** cānına yol açdı / Ḥayāt-ı ‘ömri göz yaşıyle geçdi

bağrı hūn etmek [2] çok ıstırap çektirmek. <KUBBEALT>

1937 Ḥazīn olanı ḳılma daḫi maḥzūn / Zebūn olanuñ **itme bağrını hūn**

4659 Atamuz bir yaña giryān u maḥzūn / Oğul derdi **idüpdür bağrını hūn**

bağrı kara [1] bağrı yanık, çok kahır çekmiş; yaşlı, kederli. Aşağıdaki tanıkta lalenin ortasındaki siyahlık benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. <KT, ÖTS, KUBBEALT>

3505 Şaru lāle gibi **bağruñ ḳararmış** / Ruḥ-ı ‘āşık gibi beñzūñ şararmış

bağrına basmak [6] sevgiyle kucaklamak, sarılmak. <ÖTS, KUBBEALT>

1087 Şafā-yı kalb ile mānend-i mir’āt / **Başardı bağrına** fī külli evḳāt

1688 Seni ma‘şūm iken mānend-i mir’āt / **Başardum bağruma** fī-külli evḳāt

2793 İdince cāme-i al ile seyrān / Öper **bağrına başar** cümle yārān

4149 Alurdı cāmesinden bŷy-ı yārı / **Başardı bağrına** eylerdi zārī

4220 **Başardı bağına** eylerdi zārī / Alurdu sünbülinden bŷy-ı yārı

4865 **Başup bağına** ol pīrāheni Pīr / Dil-i vīrānesini kıldı ta‘ mīr

bağrının yağı erimek [1] acıklı olmak.

4169 Aradan gitdi ol devlet çerāğı / **Eridi** ehl-i şevķuñ **bağı yağı**

bağıslamak [8]

1. bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, hibe etmek. <TS, ÖTS>

254 Ġazā yolında aşhāb işin işler / Kılına māl-i Kārūnı **bağıslar**

1980 Tapuñ lāyık olan işi işle / Benüm maķşūdumı baña **bağısla**

2. herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek, mazur görmek. <ÖTS,

KUBBEALTİ>

61 Ne deñlü ġarķ isem baħr-i ħatāya / **Bağısla** āb-ı rūy-ı Muştafāya

235 Günāhın ‘afv idüb suçın **bağısla** / Saña ne lāyık ise anı işle

1310 Saña zulm idenüñ suçın **bağısla** / Şefā‘ at kıl nebīler işin işle

3016 Didi şāhum günāhumı **bağısla** / Murāduñ her ne ise anı işle

3657 Bilürsin sen o Settārū’l-‘ Uyūbı / **Bağıslar** tevbe ile hep zünübı

4815 Kile uğurlayan şahsı **bağısla** / Şefī‘ ol enbiyā işini işle

bāġī [2] asi, serkeş, hak yolundan ayrılıp isyan eden. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1685 Vişālūñ bāġına başdurma **bāġī** / İzinden bulnur uğrı yatağı

5095 Bilünden inmiş oġluñ olsa **bāġī** / Aña Fārūk gibi ur çomağı

bağlamak [5]

1. ip, bağ veya başka bir şeyi bir yere, diğerk bir şeye veyahut birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek, raptetmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

1915 Şuçum yoġ iken ey mäh-ı münevver / Beni mecnūn yirine **bağladılar**

2921 Çıkar şāħ-ı ħayātum berg ü bārın / Biri birine **bağla** şāħsārın

2. büyülemek, aldatmak. Büyücülerin ipliklere üfleyip düğüm atıp bağlamaları âdetinden hareketle ortaya çıkmış bir tabir olmalıdır. <OŞK> (bk. gözünü bağlamak).

2289 İrişmiş mağrıbe şems-i ħayātı / Gözini **bağlamış** ħ‘āb-ı memātı

3. kapamak; sarmak. <YTS>

2928 Nebiyu’llāha ķorķu geldi muĥkem / Yüzini örte ķodı **bağladı** hem

4. ellerini kavuşturmak.

2262 Öñinde Mālīkūñ el **bağladılar** / Tazarru‘ eylediler ağladılar

bağlu [3]

1. bağı, kapalı, kapanık, kapanmış. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3763 Ola kim açıla **bağı** kapular / Hayırlı işleri ide muğadder

3824 Menâhiden kaçan hayrî'l-‘ ibâda / Olurmuş **bağı** kapular güşâde

2. bir bağ ile tutturulmuş olan, bağlanmış olan. <TS, KUBBEALTI>

1940 Cefâ-yı derdmende mâyl olma / Eli **bağı** zebûna kâtil olma

bahâ [7] kıymet, değer, bedel. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

560 Var idi bir kemer zî-ğadr ü kıymet / **Bahâsına** bulunmazdı nihâyet

869 Mezâd olsam mişâl-i dürr-i meknûn / Yetişmezdi **bahâma** mâl-ı Kârûn

2067 Niçe altun siniler oldu iğzâr / **Bahâsı** ‘âlî hurşîd ü kamer-vâr

2275 Metâ‘-ı ‘ izzeti geldi mezâda / **Bahâ** virdiler ol hayrî'l-‘ ibâda

2281 Begenmezlendi Mâlik bu **bahâyı** / Firâka virmedi ol gün rızâyı

4675 **Bahâ**-yı gâlleği bir ehl-i ‘ irfân / Çuvaluñ birisinde kıldı pinhân

4720 Gümüş bir tās idi ol şâ‘-ı ra‘nâ / **Bahâ** vü kıymeti a‘lâdan a‘lâ

bahâne [22] sahte özür, mazeret; vesile, sebep. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

509 Kaçan oğsasa oğlını bir ana / Gözi yaşına olurdu **bahâne**

734 Kaçan cân olmalı olsa revâne / Arada germ ü serd olur **bahâne**

735 **Bahâne** oldu bu hierâna iğvân / ‘ Ayân olmağ için tağdîr-i Yezdân

1108 ‘ Acebdür ‘ ışk-ı Ya‘ kûb-ı zemâne / Firâk-ı Yūsufa olur **bahâne**

1232 Bu geçmiş mâcerâ oldu **bahâne** / Diyâr-ı ğurbete oldum revâne

1957 Taḥiyyatda selâm olur **bahâne** / Gözüm yârı arar bakar yabana

2485 Bu fûrkat Mâlike oldu **bahâne** / Göçürdi raḥtını bağ-ı cinâna

3125 Kaçan kim rûz-ı ‘îd ola **bahâne** / Sa‘ âdetdür el öpmek ‘ aşıkâna

3265 Ziyâde tâlib oldu bu merâma / **Bahâne** oldu tekşîr-i kelâma

3301 İşi eglencedür her kârdâna / Olur terk-i hevâsına **bahâne**

3981 Fiğân u âhına oldu **bahâne** / Urıldı ‘ ışk atına tâziyâne

4170 Cemâl-i dil-güşâ ḥalk-ı cihâna / Olur hengâme-i şevka **bahâne**

4861 O cumhûra bu kaşd-ı şâ‘ irâne / Semend-i cevrine oldu **bahâne**

E29 Kişi duş olsa bir genc-i nihâna / Olur teşvîş-i ḳalbine **bahâne**

bahâne aramak [1] yaptığı bir şeyi mazur göstermek için mazeret aramak. <KUBBEALTI>

2018 Seḫâ vü bahşîşi gelmez beyâna / **Arardı** lûtf u iḫsâna **bahâne**

bahâne bulmak [3] bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek. <KUBBEALTI, ÖTS, BDS>

1107 Cefâ itmek murâd eylerse cânân / **Bahâne bulmağ** olur aña âsân

3436 **Bulur** her biri bir söze **bahâne** / İder her biri bir dürlü terâne

5149 **Bahâne bulmaz** aña ehl-i 'irfân / Meger ola harîdârına noķşân

bahâne etmek/eylemek [4] (yapılmak istenmeyen bir şey için) gerçekte mazeret olmayan bir şeyi mazeret olarak ileri sürmek. <KUBBEALTİ>

2293 Elinde ipligin **idüp bahâne** / Dir idi müşteriyem ol cuvâna

2537 **İdüp** seyyâreler seyrin **bahâne** / Tururdu şehriñ ucında şehâne

2742 Anuñla ağlaşurdu yana yana / Ğam-ı Ya' kûbı **eylerdi bahâne**

4185 Giceyle **ide** bir kârı **bahâne** / Gire zindân içine nâzükâne

bahâr [20] güneşin hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler) burçlarında bulunduğu; mart, nisan, mayıs aylarına denk gelen latif mevsim, ilk bahar, bahar mevsimi. Bahar ile hazan daima tezat oluşturur. <KT, KO, LN, ADŞS, TDEK>

295 Hemânâ döndüm ol ebr-i **bahâra** / Alur gider havâsı her diyâra

650 Şitâdan gülşen olmışdı digergün / **Bahâr** ile bihâsı oldı efzûn

651 **Bahârûñ** vaşfına yazmağa nâme / Kalem dâñ-ı şecerden çıkdı hâme

1409 **Bahâr** eyyâmı beñzerdi gûyâ / Ki halkı eyledi mecnûn u şeydâ

1996 Ğazânıñ irüp taze **bahârı** / Açılmış 'ârızıñ lâlezârı

2105 Zeliĥâ beñzedi faşl-ı **bahâra** / **Bahâr** olurdu gelse her diyâra

2173 **Bahâr** ile bile geldi Zeliĥâ / Bir iken iki oldı zevĥ-ı dünyâ

2272 Dönüp her kişi bir ebr-i **bahâra** / Olur ol meh yolında pâre pâre

2542 Devesiyle dönüp ebr-i **bahâra** / İrişdi şevket ile ol diyâra

4245 Bürüdet gelse dünyâya şitâdan / **Bahâr** ile ĥalâş olur belâdan

4527 **Bahâr** ile nitekim şahn-ı gülzâr / Ğaķuñ emri ile gene oldı tekrâr

4917 Şitâ gibi firâķ eyyâmı geçdi / **Bahâr**-ı vaşl-ı müştâķân yol açdı

5172 Bu evrâķuñ ki var zevĥ u şafâsı / **Bahârûñ** evvelidür ibtidâsı

Kış mevsimi şiddetli soğukları ve tabiatı kupkuru hâle getirmesiyle bahar mevsiminin tam zıddı bir yapı oluşturur. <OŞK>

648 **Bahâr** oldı şitâ eyyâmı geçdi / Niķâbını çemen maĥbûbı açdı

Baharın birbirinde renkli çiçekleri ve kuş civıltılarına karşılık sonbaharın sararmış kuru yaprakları ve soğuk rüzgârların uğultusu sebebiyle bu mevsimler her bakımdan birbirine tezat oluşturur. Biri neşenin diğeri ise üzüntünün sembolüdür. <OŞK>

829 Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm / Ğazân oldı **bahâr** içinde verdüm

Aşağıdaki tanıkta “Yeryüzünde hiçbir şey sürekli sürekli değildir. Her mutluluk gün gelir biter ve yerini üzüntüye, kedere bırakır.” anlamındaki “Her baharın bir hazanı vardır.” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

3717 ‘ Ayândur bu **bahâruñ var hazânı** / Geçer tırmaz bu dilberlik zamânı

bahâr-ı bî-hazân [1] sonbaharı olmayan bahar. <BMS>

5146 Getürdüm bir **bahâr-ı bî-hazânı** / Mezîd eyler cünûn-ı ‘âşıkânı

bahâr-ı hüsn [1] güzellik baharı. <BMS>

4517 Tülû‘ itsün baña hürşid-i ihsân / **Bahâr-ı hüsnümi** açsun *ke-mâ-kân*

bahâr-ı ‘ömr [1] gençlik. <KANARI>

5124 **Bahâr-ı ‘ömrüñ** irmişdi şitâsı / Sefîd olmuşdı saçumuñ karası

bağl [1] hasis, cimri, tamahkâr. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

3370 Birine kimseler el şunmamışdur / **Bağl** el bunlara toğunmamışdur

baħr [43]

1. derya, deniz. [*tas.*] Hakk’ın sonsuz olan sıfat ve zat makamı ki, bütün eşya ve varlıklar bu sonsuz ummanın dalgalarıdır. Sufiler genellikle varlığın tek olduğunu, çokluğun görünürde kaldığını anlatmak için deniz örneğini kullanırlar. Vahdet makamı deniz, kesret makamı ise denizin dalgalarıdır. Bahr-i aşk, bahr-i mahabbet, bahr-i zat gibi ifadeler kullanılır. <KT, KO, LN, OTAL, TTS, SECCÂDÎ>

96 Ne sırdur bu ki bir hâk-i basîti / Ma‘ârif **baħrinüñ** eyler muhîti

273 Vilâyet **baħridür** şâh-ı cihândâr / Ağarmış mûları emvâc-ı envâr

556 İrişsün bâğuña tâze nihâlün / Karişsun **baħrüne** âb-ı zülâlün

918 Şu dökmüş **baħre** bir idrâki kâşır / Tuz olmuş kaşığına gelmiş âhir

951 Hâcâlet **baħri** taşdı başdan aşdı / Dili her birinün şaşdı tolaşdı

993 Muhaşşal gözlerinün mâcerâsı / O **baħre** döndi kim olmaz karası

1090 Şığışmaz bir gönülde iki sevgü / Hâzer kıl mâsivâ **baħrinden** el yu

1289 Demür âyineye dönmişdi eflâk / Şanasın mevc urur **baħr-i** haţarnâk

1758 Başından aşdı **baħr-i** iştîyâkı / Bir ayruksı belâ oldu firâkı

1834 Belâ **baħrine** düşdi fülk-i cânı / Havâya uydı şabrı bâdbânı

1867 Cefâya şabr iden meydânı aldı / Şafâ sürdi vefâ **baħrine** taldı

2309 Belâ **baħrinde** ğavvâş olma talma / Hâyât Âbı gibi zulmetde kalma

2338 Cemâlüm **baħri** itsün Yûsufî ğarķ / Görenler eylesün mâbeynümüz fark

2409 Görenün görmeyenün ‘aklı şaşmış / Maħabbet **baħri** taşmış başdan aşmış

2433 Ğamı evvelkiden oldu ziyâde / Melâlet **baħrine** taldı orada

- 2644 Nücûm ile sipihr-i hüsnî memlû / Cemâli **baħrî** almış cümle lûlû
 2800 Kadehdür zevrak-ı **baħr**-i menâhî / Aña el şunma ey sâhî vü lâhî
 2842 Yedi iklîmî ol toköz tolaşdı / Melâlet **baħrî** taşdı başdan aşdı
 2919 İderken rûh-ı pākūm göke mi‘ rāc / Vücūdum **baħrî** tâ olmaya mevvāc
 3138 Beni ğarķ eyledi **baħr**-i cefāsı / Kenāra çekse dest-i merħabāsı
 3146 Niyāz itdükce ben dervîş ü muhtāc / Olur **baħr**-i celālî cümle mevvāc
 3567 Mişāl-i **baħr**-i bî-ħāşāk ü sâde / Girih olmazdı yapduĝı bināda
 3706 Düşüp gün gibi **baħr**-i ıztırāba / Teveccüh eyledi bir ğayrı bāba
 3798 Bu derde Yūsuf eylerken taħammül / Vücûdî **baħrine** irdi tezelzül
 3833 Yorulmuş terlemiş rüy-ı celālî / Dürer-bār olmuş ol **baħr**-i cemālî
 3853 Bu hāle ‘ayn-ı teşnî‘ ile baķma / Vücûduñ **baħr**-i teşvîşe biraķma
 4016 Kaķan başdan aşar **baħr**-i belāsı / Ayaĝ altına ķor oĝlın anası
 4362 Belürdi şarşarı **baħr**-i belānuñ / Ruķı ābını pür-ķin itdi anuñ
 4594 Ħaķīķat **baħrinuñ** bildi dilini / Şu gibi buldı vaħdet menzilini
 4607 Mişāl-i māhiyān-ı **baħr**-i ‘ālem / Biri birin yimeķ umardı ādem
 4759 Felek şaldı bizi derd-i ‘atīķa / Ğarīķ itdi bizi **baħr**-i ‘amīķa

baħr-i bî-pāyān [1] engin deniz. <KANAR/>

- 2084 Gök atlasda gümüşden tügme ķonmış / Ħabāb-ı **baħr-i bî-pāyāna** dönmiş

baħr-i ħatā [1] hata denizi. <BMS>

- 61 Ne deñlü ğarķ isem **baħr-i ħatāya** / Baĝışla āb-ı rüy-ı Muştafāya

baħr-i ħüsn [1] güzellik denizi. <BMS>

- 3636 Kemāl-i **baħr-i ħüsnüñ** ne noķşān / Olursa teşneye bir ķatra iħsān

baħr-i ‘ışķ [1] aşķ denizi. <BMS>

- 2887 Vücûdî **baħr-i ‘ışķa** taldı ķaldı / Tecellî ‘ālemi ‘aķlını aldı

baħr-i maħabbet [1] sevgi denizi. <BMS>

- 3613 Zuhūr itdi mişāl-i bād-ı raħmet / Talazlandı girü **baħr-i maħabbet**

baħr-i muħit [1] büyük deniz, okyanus.

- 1427 Döner **baħr-i muħite** ‘āşık-ı zār / Ki anuñ her vilāyetde dili var

baħr-i ‘ummān [1] Arap yarımadasının güneyi ile İran’ın güneyi arasında kalan deniz; okyanus.

- 2170 Temāşā ehli gūyā **baħr-i ‘ummān** / Olurdi şāħib-i lûlû vü mercān

Aşağıdaki beyitlerde “baħr” kelimesinin edebiyat terimi olarak “aruzda en küçük kalıp tef’ilelerin belli bir düzen içinde yan yana dizilmesinden meydana gelen kalıp, hecelerin uzunluk ve kısalığına dayanan aruz vezni kalıbı” tanımını da hatırlanmalıdır. <KT, KUBBEALTI>

- 5136 Bu **baħr**-i nazm-ı rûh-efzâ vü dil-cû / Ma'ânî gevheriyle oldu memlû
 5137 Olanlar âşinâ-yı **baħr**-i eş'âr / Çıkarur gevher-i ma'niyi her bār
 5138 Zihî **baħr**-i laţîf ü nazm-ı şîrîn / Hîred gavvâşını eyler güher-çîn
 5171 Ma'ânî mevc ururken **baħr**-i dilden / Metâ'-ı ğayra dellâl olmadum ben

2. büyük nehir veya göl. <KT, AÇDŞS>

- 318 Gün olur her sokağdan yâr u ağıyâr / Aklarlar **baħr**-i Nîle hâr u has-vâr
baħş [1] bir madde hakkındaki tafsilat, mesele; iddia, iddialaşma. <KT, KO, LN, OTAL>
 2208 Olurdı bir yana **baħş**-i mevâlî / Göke irgürdiler şavt-ı maķâlî
baħşış [1] bahşış, bağış, ihsan, bağış olarak verilen para vs. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 2018 Seĥâ vü **baħşışi** gelmez beyâna / Arardı lutf u ihsâna bahâne
baħt [8] talih, kismet, ikbal, kader. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 1835 Kâra **baħtından** irdi zulmet-i ğam / Şarındı âhdan destâr-ı mâtem
 3513 Olaldan 'âşık-ı dîdâr-ı dildâr / Tedennî itdi **baħtum** hemçü enhâr
 3534 Kül itdüñ oda yaķduñ raħt u **baħtı** / Taĥıtduñ bâda virdüñ tâc u taħtı
 4454 Uyanur uyĥudan **baħtı** müretteb / Göz açar tâlî' i yıldızları hep
baħt-ı ĥufte [1] talihi uyumuş, talihsiz.

- 3634 Kâpu 'ayn-ı 'adû gibi nühüfte / Demidür kim uyana **baħt-ı ĥufte**
baħt-ı ĥümâyûn [3] mübarek kismet.

- 2396 Güşâde olıcaķ **baħt-ı ĥümâyûn** / Elüñ topraĥa şunsañ olur altun
 2500 Mûsâ' id oldu mı **baħt-ı ĥümâyûn** / Cefâ vü cevır elin çekdi mi gerdün
 4526 İrişdi zâtına **baħt-ı ĥümâyûn** / Cemâlî oldu evvelkiden efzün

ba'îd [3] uzak, irak. Maddiyat ve maneviyatta kullanılır. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 2737 Güher gibi ıraĥam menba'umdan / Güneş gibi **ba'îdem** maţla'umdan
ba'îd olmaķ [2] uzak olmak. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 212 Arada çünki ķurb-ı ma'nevî var / **Ba'îd olursa** olsun şüretâ yâr
 2628 **Ba'îd olmaya** bu sözler ki bi'z-zât / Yaķınlarda saña olur mülâķât
bâ'îş [15] sebep olan, sebep olucu, yol açan; sebep. <KT, KO, LN, OTAL, KANARİ>
 131 Mesîĥüñ rif atine **bâ'îş** oldur / Cihânüñ devletine vâriş oldur
 2178 Sürürî **bâ'îş**-i derd ü ğam oldu / Düĥüni ĥüni rüz-ı mâtem oldu
 2466 Ol idi **bâ'îş**-i ta'zîmi her dem / Yüzine baķmaz oldu 'ayn-ı 'âlem
 2790 Cihânda **bâ'îş** lutf u keremdür / Melâlî olana cârüb-ı ğamdur
 3779 Ne ĥöşdur 'âşık ol derd ü zârî / Ki ol **bâ'îş**-i raħm-ı nigârî

- 4084 İderler niçesine kaçd-ı zillet / Olurlar **bā' is**-i ikbāl-i devlet
 4254 Birinüñ düşi âşār-ı selâmet / Birinüñ **bā' is**-i qahr u melâmet
 4854 Ezel pîrâhen oldı **bā' is**-i ğam / Girü anuñla olsun cânı hurrem
 5029 Ne ra' nâ sîb imiş ol sîb-i rahmet / Ki oldı **bā' is**-i takrîb-i vuşlat
 5048 Su 'âl itdi didi halkuñ birine / Nedür **bā' is** bu feryâd u enîne

bā' is olmak [5] sebep olmak, yol açmak. <KANARI>

- 637 Şabîlik oldı **bā' is** keşf-i râza / Açıldı düşmana ol verd-i tâze
 1085 Rivâyet eyledi ba' zı muhaddiş / Bu **olmuş** fûrkat-i Ya' kûba **bā' is**
 2805 **Olur** her fitne vü ğavġāya **bā' is** / Anuñçün didiler ümmü'l-ĥabâyis
 3133 Bunuñ gibi vişâl irsün zevâle / Ki her gün **bā' is olur** infi' âle
 5153 Oğursa ağzı yakışmaz kelâma / Yazarsa **bā' is olur** inhidâma

bāk [2] korku, sakınma; endişe. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 944 Çıkışur kurd ile ol serv-i çâlâk / Kağan aşlardan irişmez aña **bāk**
 1201 Şaķın ey gevher-i pāk eyleme **bāk** / Yapış ĥablü'l-metîni eyle imsāk

bakā [24] bâkilik, bulunduğu hâlde kalma, devam, sebat, bir hâlde sürekli oluş, “fenâ”nın zıddı. [tas.] Kötü huyların, davranışların yok olması fena, yerlerini güzel huyların ve iyi davranışların alması bekâdır. İnsanın kendisini, etrafındaki halkı ve eşyayı görmemesi bekâdır.

<KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, TTS>

- 91 Cihân fânî **bakā** zâtundadur pes / Zihî Bâķî ta' âlâ ve taķaddes
 215 Kõdî hep 'arş u ferş ü mâsivâyı / Fenâyı terk idüp buldı **bakāyı**
 458 **Bakāsuz** nakşa bakup kalma zînhâr / Bu deyr-i ' âleme meyl itme deyyâr
 922 Hilâlün ' ömri az olur semâda / **Bakā** olmaz inende egri râda
 1151 **Bakāya** gitse her ' ışķ ehli cânı / Derây-ı rihleti olur figânı
 1736 Düşünde gördüğüne olma mâyil / **Bakāsuz** nakşa bakmaz ' ayn-ı ' âķil
 2384 **Bakā** gördi fenâ âyînesinde / Ĥayât-ı bākî ile oldı zinde
 2491 **Bakāsı** yok bu cân-ı nâ-tüvānuñ / Sürürî mûcib-i ğamdur cihānuñ
 2727 Ecel derbendini itdi güzergāh / **Bakā** şahrâlarına vardı ol şāh
 2732 O kân-ı himmet ü sulţân-ı ümmet / **Bakāya** fûrkatümle kıldı rihlet
 3537 Ĥuzûruñ var **bakā**-yı âķiretde / Sürürüñ var sarây-ı ' âķibette
 3671 Ĥarāmuñ pâydar olmaz esâsı / Ĥabâb-ı mey gibi yokdur **bakāsı**
 3953 Baķan dîdar-ı sulţân-ı **bakāyı** / Aķar şu gibi çāk itdi yakayı
 4294 Buyurdı vardı Yûsuf ĥazretine / Du' â kıldı **bakā**-yı ' izzetine
 4794 Cihāna açma ' ayn-ı i' tibârı / **Bakādur** sâlikuñ dârü'l-ķarârı

- 4805 **Bakāya** ol ki itmiş ola rihlet / Rücū‘ına olur mı kâbiliyyet
 4936 Fenā āyīnesidür çarḥ-ı gerdân / **Bakā** naḡsını görmez anda insân
 4943 Şu kim hâl ide hâl-i enbiyâyı / **Bakā** bilmez bu mir’ât-ı fenâyı
 4978 Bu rāh-ı teng ü tārīki güzer kıl / **Bakā** şahrâlarına gel sefer kıl
 4984 Yidi iqlîme güyâ oldu sultân / **Bakāya** vâşıl olmağa virür cân
 5000 **Bakāya** ‘azm iderse rûḥ-ı pâki / Bile gönder bu cân-ı derdnâki
 5050 Ki gitdi Mâh-ı Ken‘ânun **bakāya** / Seni uğratdı biñ dürlü belāya
 5054 Kõdi gitdi bu derbend-i belāy / Mekân idindi şahrâ-yı **bakāy**
 5063 **Bakāya** âhîret sultânı gitmiş / Kõmiş dünyâ-yı dünı rihlet itmiş

bakılmak [2] bakmak işine konu olmak veya bakmak işi yapılmak, gözler üzerine çevrilmek. <TS, KUBBEALTI>

- 2397 Mürebbā olmasa ‘ışık ile insân / **Bakılmaz** ‘ayn-ı ta‘zîm ile bir ân
 3660 **Bakılmağ** ile şolmaz rûy-ı gönca / Kõkılmağ ile gitmez büy-ı gönca
bakım [1] bakış. <YTS, ÖTS>

- 1636 Bilürler bir **bakımda** ehl-i derdi / Şehâdet eyler aña rûy-ı zerdi

bakınmak [4] bakmak işi yapılmak, çevreye göz gezdirmek, araştırmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 1817 Bu zevk ile bu şevk ile uyandı / **Bakındı** Yüsufin yanında şandı
 3275 Tõnanup ḡançerin taḡındüğını / Kıyık şāhîn gibi **bakındüğını**
 3598 Meh-i nev gibi ḡançer taḡınurdu / İki yanına gāhî **bakınurdu**
 5061 **Bakındı** Yüsufin yanında şandı / Çerāğ-ı bezm-i cānın zinde şandı

bakır [1] doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kırmızı renkli element. <KT, TS, KUBBEALTI>

- 3847 Zeliḡā altun adın **bakır** itdi / Ki bühtân-ı ‘azîmin zāhir itdi

bakış [3] bakma işi veya biçimi, bakma tarzı, nazar. <TS, ÖTS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 3591 Leb-i rengîn ile ol incü dişler / İki yanına nāz ile **bakışlar**
 3605 Revişde alıcı şāhîne beñzer / **Bakışda** ‘aynı hûr-ı ‘îne beñzer
 4127 Ḥarāmî gözleri kan ile tõldı / **Bakışlar** ḡaylî mazlûmâne oldu

bākî [12] daimi, fena bulmayan, “fānî”nin zıddı. “Sonlu ve ölümlü olmayan, sonsuz yaşayan, varlığı sürekli olan” anlamında Esmâ-i Hüsnâ’dandır. <KT, KO, LN, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

- 91 Cihān fānī bakā zātundadır pes / Zihī **Bākī** ta‘ālā ve taqaddes
 2384 Bakā gördi fenā āyīnesinde / Hayāt-ı **bākī** ile oldı zinde
 3098 İrişdün hāşılı **bākī** murāda / Ki mālīk olduñ ol hayrū’l-‘ibāda
 3446 Cihān fānīdür ol ma‘būd **bākī** / Vücūdudur hayāt ābına sākī
 4532 Budur maqşūd-ı āhīr hazretünde / Geçe bu ‘ömr-i **bākī** hıdmetünde
 4690 Didi bir kardaşımı ittifākī / Yidürdi karda bu ihvān-ı **bākī**
 5056 ‘Ulūvv-i şānına teng oldı dünyā / İdindi ‘ālem-i **bākīde** me’vā

bākī kalmak [5] kalmak, durmak, ebediyen devam etmek, sürüp gitmek, kalıcı olmak. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI

- 4111 Vişāline hicāb oldı firākı / Hemān dilde hayālī **kaldı bākī**
 4242 Kāsāvet her gönülde **kalsa bākī** / Yapılmazdı ‘anāşır çār tākı
 4615 Yidi buğdayını halk ittifākī / Hemān Yūsuf gālālī **kaldı bākī**
 4990 İrişdi Yūsufun rüz-ı firākı / Cihānda **kaldı** derd-i hecri **bākī**
 5057 Söyünmez āteşe döndi firākı / Hayālī **kaldı** ancak dilde **bākī**

baklavā [1] çok ince yufkadan yapılarak arasına kaymak, fıstık, ceviz, badem gibi şeyler

konan tatlı. <KT, TS, KUBBEALTI>

- 2217 Niķābı kabı anda **baklavānuñ** / Gözini dörd iderdi iştiḥānuñ

bakmak [75]

1. bakışı bir şey üzerine çevirmek. <TS, KUBBEALTI>

- 239 Eger şīrāne **baksa** Erdişire / Düşürür sāye-veş ḥāk-i ḥākīre
 287 Silindi dīdeden ḡaflet ḡubārı / Neye **baksam** görürdüm anda yarı
 455 Yüzi her vech ile ḥūb idi her ān / **Bakaym** tūrayın dīr idi insān
 458 Bakāsuz naqşa **bakup** kalma zīnhār / Bu deyr-i ‘āleme meyl itme deyyār
 483 Benüm dest-i eccl gözüm yuminca / **Bakaym** bārī yüzüne tōyınca
 493 **Bakup** bir daḡı ol dürr-i şemīne / Elini Yūsufun virdi eline
 623 Kaçan söyleşseler esrār-ı pinhān / İrakdan **bakar** idi ‘ayn-ı ihvān
 663 Meh-i nev gibi çıksun bir kenāra / Sevinsün cānı **baksun** lālezāra
 864 **Bakup** āyīneye kendüyi gördi / Cemālī mihrine germ oldı tūrdı
 979 Seni gören gözüm ey māk-ı ḡarrā / Kime **baksun** kimi itsün temāşā
 1199 Şu mir’atında gördi āfitābı / **Bakup** çāh içine kıldı ḡitābı
 1335 Gözi āyīne gibi Nīle **bakdı** / Bu seyre Nīl gibi gönli aqdı
 1384 Yüzi āyīnesine ‘ayn-ı ‘ālem / Bir uğurdan **baka** bilmezdi her dem
 1417 **Bakanuñ** olur idi ‘aqlı zāyil / Cemālīn görmege olmazdı kabil

- 1429 Açukdur ‘aşıkuñ her laḥza ‘ayn / Görür **baḳduḳca** bu‘de’l-maşrıḳaynı
- 1548 Görinse gün gibi ḥandān u mesrūr / **Baḳanuñ** ‘ayn-ı ‘aḳlından gider nūr
- 1559 Deḥānidur meger möhr-i Süleymān / Anuñ aḡzına **baḳar** ins ile cān
- 1565 Alur göz ile çün kim aña **baḳdı** / Vücūdını bir āteş oldı yaḳdı
- 1721 Şu göz kim gördi anı oldı şeydā / Kime **baḳsun** kimi itsün temāşā
- 1736 Düşüñde gördüğüne olma māyil / Baḳāsuz naḳşa **baḳmaz** ‘ayn-ı ‘āḳil
- 1829 Öñine **baḳmayup** eylerdi reftār / Kaçan kim karşıasına gelse dīvān
- 1897 İraḳdan **baḳar** oldı aḳrabāsı / ‘Adāvet itdi cümle āşināsı
- 2128 Maḥabbet ehli gibi bülbul-i zār / Gülistāna **baḳup** oḳurdı eş‘ār
- 2257 Göñül Mūsā gibi ol nāra aḳsun / Gözümüz ‘ālem-i envāra **baḳsun**
- 2329 Cihānda her neye **baḳsa** hemānā / Cemāl-i Yūsuf olurdu hüveydā
- 2363 Cemālünde ne var ey nūr-ı Sübhān / **Baḳacaḡı** gelür **baḳduḳca** insān
- 2375 Ḳo fer‘i ‘aşla **baḳ** ey nūr-ı dīde / Bu nūr ol nūrdandur āferīde
- 2402 Kemāl-i ḥüsn-i taşvīrine şābāş / **Baḳan** mihr-i cemāline döker yaş
- 2466 Ol idi bā‘iş-i ta‘zīmi her dem / Yüzine **baḳmaz** oldı ‘ayn-ı ‘ālem
- 2472 Esirge ben ḡaribi ḥālūme **baḳ** / Beni de ḳullaruña eyle ilḥāḳ
- 2497 **Baḳup** ol şāhid-i maḳşūda ḡāhī / Niyāz ile dir idi yā İlāhī
- 2532 Mişāl-i lāle her bir çeşmi pūr-ḥūn / O ḥurşīde **baḳup** olurdu maḥzūn
- 2615 Melāḥatde bulunmaz aña şānī / **Baḳınca** Yūsufa beñzetdüm anı
- 2622 O pīre **baḳdı** fikre vardı tırdı / Düşin görmiş idi bundan önürdi
- 2922 Ridān ile yüzüm örte koyasın / Yüzüme **baḳma** şāyed acıyasın
- 3018 Yüzüme **baḳduḡuñ** ‘ayn-ı ‘aṭādur / Baña tır-i ḡamuñ peyk-i vefādur
- 3062 Alınmazdı bu rīv-i nefis-i dīve / Yire **baḳardı** şankim şāḡ-ı mīve
- 3065 Gözi nūrı gibi girse gözine / Alur göz ile **baḳmazdı** yüzine
- 3088 Ḳuluñ iken senüñ **baḳmaz** yüzüñe / Ḳabūl itmez ‘inād eyler sözüñe
- 3139 Yüzüme **baḳmamaḡ** içün hemīşe / Kitābın oḳımaḡı itdi pīşe
- 3159 Güneş gibi yüzine ḥör **baḳma** / Gözi yaşı gibi gözden bırakma
- 3204 Aña ben ‘ayn-ı ‘işyān ile **baḳmam** / Hıyānet adını kendüme taḳmam
- 3440 Birinüñ māyil olmadı sözine / Alur göz ile **baḳmadı** yüzine
- 3452 **Baḳasız** ‘ayn-ı ma‘ḳūl ile tā kim / Olasız ḥıdmet-i Ḥaḳḳa mülāzım
- 3564 Cemālūñ ola her cānibde peydā / Neye **baḳsañ** seni ide temāşā
- 3589 Yüzi nūrına yüz taḡsın ü şābāş / Güneşdür kim **baḳan** gözler döker yaş
- 3623 Ḥicābından bu sulṭān-ı mükemmel / Yüzine **baḳmaz** idi bundan evvel
- 3628 Utandı yir yüzine **baḳdı** fi’l-ḥāl / Görindi girü bu zıkr olan eşkāl

- 3712 Kerem eyle elüñe âyine al / Cemâlün ayna **bağ** ey ruḥı al
- 3785 Şefâ'at 'aynı ile **bağdı** kaldı / Sa'âdet sâ'idin boynına şaldı
- 3853 Bu ḥâle 'ayn-ı teşnî' ile **bağma** / Vücûduñ baḥr-i teşvîşe bırakma
- 3953 **Bağ**an dîdâr-ı sultân-ı bağâyı / Açar şu gibi çâk itdi yakayı
- 3982 **Bağup** mihr-i cemâle döktiler yaş / Dür-i deryâ-yı 'ışkı itdiler fâş
- 3993 Zeliḥâ bunları yanına tağdı / Tažarru' 'aynı ile yâra **bağdı**
- 4073 Diyemez kimse bu zevkuñ şafâsın / Ki göz açdukça cânâna **bağasın**
- 4208 **Bağup** zindâna eydürdi Zeliḥâ / Senüñ koynuñdadur ol mâh-ı ğarrâ
- 4283 **Bağarken** lu'bet-i zâl-i cihâna / Anuñ ardınca bu devr-i zemâne
- 4373 Gözi **bağmaz** cemâl-i nâzenine / Eli irmez vişâli dâmenine
- 4375 Gözi eller eline **bağar** oldu / Belâ geldi celâle mazhar oldu
- 4459 'Înâyet 'aynı ile ḥâlûme **bağ** / Beni bu nâr-ı hicrâna yeter yak
- 4462 Gözüme nûr vir kim yâra **bağsun** / Zülâl-i rahmetüñ ben ḥâke ağsun
- 4479 İdeli sizden istimdâd-ı himmet / Yüzüme **bağmaz** oldu 'ayn-ı 'izzet
- 4501 Çoğaldı şevkı cânın hayret aldı / Yüzi âyînesine **bağdı** kaldı
- 4689 Kâbâ-yı Yûsufa **bağdı** orada / Yazılmış Yûsuf adı ol kâbâda
- 4711 Didi muhtâçlık ey mâh-manzar / Ğarîbi ḥalk eline **bağar** eyler
- 4755 Alay ile dönüp şingın çeriye / Giderdi yola **bağmazdı** geriye
- 4954 **Bağ**an 'ayn-ı ṭama' la kâyinâta / **Bağabilmez** gözi mir'ât-ı zâta
- 4973 Meger levḥ-i mişâle **bağdı** 'aynı / Görindi geldi aña vâlideyni
- 4993 Ğubâr-ı cismüñi yaşuñ yuyınca / Yüzine **bağ** anuñ bârî toynca

2. ilgilenmek, meşgul olmak. <KUBBEALTİ>

- 1957 Taḥiyyatda selâm olur bahâne / Gözüm yârı arar **bağar** yabana
- 2766 Cinâyet itmemiş Sîmurğ-ı cânı / Ḥarâma **bağmamış** 'ayn-ı 'ayânı
- 3064 Yüzini döndürüp ol gül nihâli / Yabana **bağmadan** olmazdı ḥâlî
- 3428 Gözüñ 'ayn-ı 'aṭâdur ḥâş u 'âma / Ḥabâb-ı mey gibi **bağmaz** ḥarâma
- bâl** [6] kanat, cenah; kol. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
- 3808 Zeliḥâ açdı **bâl**-i iştihâyı / Muḥarrer bildi vaşl-ı dilrübâyı

bâl ü per [2] kol kanat, kanat. <KANARİ>

- 4857 O pîrâhenle 'azm itdi perî-vâr / Şanasın nûrdan **bâl ü per** var
- 4944 Size ḥavf u recâ **bâl ü per** olsun / Delîl ü reh-nümâ vü rehber olsun
- Aşağıdaki tanıklarda “bâl ü per” ifadesi “per ü bâl” şeklinde kullanılmıştır.
- 189 Burâkı 'ışk-ı cânân gibi fi'l-ḥâl / Menâzil kaṭ'ına oldu **per ü bâl**

- 1183 İdüp iki kulağını **per ü bāl** / Uçup giderken esterler ‘aceb hāl
 1390 İki şaf kirpük ile çeşm-i kattāl / Qazā şahīnidür açmış **per ü bāl**
bālā [24]

1. yüksek, yukarı, yüce. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 84 Vücûduñ cānib-i Mevlāya eyle / Şu‘ûduñ ‘ālem-i **bālāya** eyle
 210 Şu deñlü gitdi **bālāya** ferahnāk / Gözinden ğāyib oldı noқта-i hāk
 351 Olur bu ‘ālem-i **bālāya** vāşıl / Aña bir nesne olmaz hiç hāyil
 352 O **bālāya** idüb ‘İsā gibi yol / ‘Anāşır çār-miñinden berī ol
 1124 Yüceldi ‘ālem-i **bālāya** cānı / Yirinde kodı bu süflī mekânı
 1200 Didı ey Bürc-i Delvün mihr ü mähı / Gel eyle ‘ālem-i **bālāya** rāhı
 1203 Bu vech ile açıldı rüy-ı ümmid / Teveccüh eyledi **bālāya** hırşid
 1472 Sözüni qarşular yoğ idi aşlā / Qıbāb ile meger kim küh-ı **bālā**
 2074 Ata bindi niçe nūrānī hātūn / Mişāl-i Zühredür **bālā**-yı gerdün
 2393 O **bālāya** irişmez dest-i idrāk / Anuñ kem pāyesidür fevķ-i eflāk
 3529 Qoduñ gitdün ‘anāşır çār tākın / Qazandun ‘ālem-i **bālā** mezākın
 3790 Yidincisinde çoğ idi temāşā / Ol idi cümleden a‘lā vü **bālā**
 4243 Şadef zindānidur lülū mekânı / Çeker **bālāya** dest-i rif‘at anı
 4961 Naşihat dūrlerini kıldı işār / Revānı gitdi **bālāya** melek-vār
 5028 İrişdi ‘ālem-i **bālāya** cānı / Qodı terk itdi bu süflī mekânı

2. boy, kamet, kad. <KT, FZ, KUBBEALT> Tanıklarda kelimenin ilk anlamı da düşünölmelidir.

- 221 Murādına irüp ol serv-i **bālā** / Gönül alçaklığın itdi hemānā
 859 Büyütdi çāhuñ etrafını zīrā / Havā kesb ide tā bu serv-i **bālā**
 1365 Dir idi qadd-i **bālāsın** görenler / Ta‘ālā şānuhū Allāhū ekber
 1379 Cemālī şemsi a‘lā qaddi **bālā** / Başında kāküli a‘ladan a‘lā
 1780 Otursañ ğonca tursañ serv-i **bālā** / Seni ‘ālī yaratmış Hāķ Ta‘ālā
 1781 Gönül sen serv-i **bālāya** talebkār / Mizāc-ı nār ‘ulvī olur ey yār
 2100 Yola toğruldı çün serv-i **bālā** / Kimi ağlar kimi eyler tesellā
 2470 ‘Azīze didi li‘llāhi Ta‘ālā / Göreyin qandadır ol serv-i **bālā**
 5165 Elif yazsa olur bir serv-i **bālā** / Hilāle beñzer anuñ çekdügi rā

bālā-nişin [1] üstte, yukarıda oturan, saygı gösterilen. <KANARI, KUBBEALT>

- 1534 Mekân-ı rif‘atūñ **bālā-nişini** / Maķām-ı ‘izz-i nāzuñ nāzenini

balçık [2] çamur, içinde çeşitli organik maddeler bulunan, daha çok killi, koyu renk,

yapışkan ve ayağı tutar çamur. <KT, TS, KUBBEALT>

308 Ne tozdan yörenür dil cāmına ğam / Ne bir gün incinür **balçıkdan** âdem

1627 İdemez cism-i âdem ‘ışkı pinhân / Şıvanmaz **balçığ** ile mihr-i Yezdân

balık [1] omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel ismi. <KT, TS, KUBBEALT>

4331 **Balık** karnındağı Yûnus mişâli / Hâlâş itdi Hudâ-yı Zü’l-celâli

bām [1] dam, çatı, kubbe. <KT, KO, LN, OTAL>

4203 Evi yanında var idi bir eyvân / Görinürdi oradan **bām**-ı zindân

ban [2] ulu, büyük, ileri gelen, bey. Ayrıca Osmanlı imparatorluğu döneminde Macaristan ve Hırvatistan’da sancak beylerine ve küçük prenslere verilen unvandır. <YTS, KT, TS, OTDTS>

257 Niçe cânlar kulu kırbânı anuñ / Niçe **ban** oğlu **ban** sekbânı anuñ

baña [91] “ben” zamirinin yönelme hâli ekli biçimi. <TS, ÖTS>

9 Gerekmez **baña** ol yâruñ vişâli / Şi‘âr-ı müste‘âr ise cemâli

40 Şu deñlü müstañıkk oldum ‘azâba / ‘Azâb iden **baña** girer şevâba

47 **Baña** haqqe’l-yakînünde turağ it / Gider şek noktasın cândan ırağ it

49 **Baña** ol gözi vir kim yârı görsün / Günâhın ağlasun yalvarı görsün

58 **Baña** kıl tevbe vü tevfiķı yoldaş / Ki derbend-i ecelden kırtaram baş

286 Bu hâletde **baña** keşf oldı esrâr / Niķâbından açıldı çihre-i yâr

329 Bu Yûsuf şehri virdi **baña** bir hâl / Sözümi âteş-i ‘ışk eyledi kal

589 Vişâl-i Yûsufa aç bâb-ı imkân / O hüsn ıssını eyle **baña** ihsân

625 Bu gice on bir encüm mihr ile mâh / Sücüd itdi **baña** seyrümde nâgâh

635 Şaķın bu hıffetüñ bir şıķleti var / **Baña** fûrķat saña çok zaķmeti var

668 Gözüm görmezse ol şems-i duķâyı / **Baña** zindân olur dünyâ sarâyı

946 Hâyât olmaz **baña** bir laķza ansuz / Kıyâm itmez beden rûķ-ı revânsuz

1167 Yüzine ‘aşıkam gerçi kulaķdan / **Baña** ol hıdmet emr olmadı Haķdan

1234 Aradan kılduruñ buğz u nifâķı / **Baña** kâr eyledi ğurbet firâķı

1237 Hâlâl olsun **baña** itdüğünüz hep / Kıyâmet günü olmañuz mu‘azzeb

1267 Didi ey vâlide bildüñ mi hâli / Ne kıldı **baña** Ya‘ķûbuñ ‘ayâli

1271 Güneş ıssısı itdi **baña** te’sîr / Taķıldı sâye-veş boynuma zencîr

1285 Faķîri kıılma her evbâşa pâmâl / **Baña** zulm eyleyenden haķķımı al

1302 Elini dest-i miķnet **baña** şundi / Kolum ğüyâ ki şınmış şâķa döndi

1454 Beni kıl Meşnevi‘ ilminden âĝâh / Kerem eyle **baña** ol mürşid-i râh

1691 Revâ mı ola benden ğizlü râzuñ / De kimdür **baña** yâr-ı dil-nevâzuñ

- 1723 Hāyātum olmaz ol rūḥ-ı revānsuz / Ne dirlik **baña** ol ‘İsā-dehānsuz
- 1725 **Baña** pend eyleyen ehl-i ḥayāl / Hemān fikr-i cemālinden uyalar
- 1791 Bulutlar **baña** rahmından döker yaş / Acır deryālar ağlar tağ ile taş
- 1800 Kitāb-ı behcetüñ ser-defterisin / **Baña** bildür ne şehriñ serverisin
- 1912 Yazuklar **baña** kim bir kaç edānī / Tağarlar pāy-bend-i aḥmaḳānı
- 1958 Devā itmez **baña** illā ki cānān / Olursa yār olur derdüme dermān
- 1976 Eyitdi aña ey Hızır-ı zemāna / Mekānuñdan **baña** vir bir nişāne
- 1980 Tapuña lāyık olan işi işle / Benüm maḳşūdumı **baña** bağışla
- 2051 Saña lāyık olan ikrām-ı tāmı / **Baña** itmişsin ey mülküñ niżāmı
- 2252 Du‘ā itmekden ise **baña** ağıyār / Yeg idi gelse düşnām eylese yār
- 2294 Begendüm ḥaylī ol cān-ı cihānı / **Baña** danışmayınca şatmañ anı
- 2339 Ümīd oldur ki ‘ışkumdan gele ḥāl / Ola serv-i revānı **baña** meyyāl
- 2423 Benüm bu iltimāsım eyle maḳbūl / Oğul olsun **baña** sultānuma ḳul
- 2427 Sözi dürrine virdi intizāmı / Didī şat **baña** luṭf it bu ḡulāmı
- 2471 Güc oldı cānuma terk-i vifāḳı / **Baña** tedric ile olsun firāḳı
- 2481 O dest-i ḥaṭṭı luṭfuñdan **baña** vir / Şikeste ḥātırımı eyle ta‘mīr
- 2559 Ecel virmiş iken **baña** emānı / Göreyin bārī bir kez daḥi anı
- 2618 Bu yirüñ tağ ile şahrāsını hep / **Baña** zıkr eyledi şordı müretteb
- 2632 Bu sözler **baña** Ḥaḳdan oldı ilhām / Zārūrī oldum itdüm saña i‘lām
- 2655 Ğamuñ benden nihān itme ‘ayān it / **Baña** her gizlü aḥvālūñ beyān it
- 2661 Atamuz bende gördi ḳābiliyyet / Ziyāde eyler oldı **baña** ‘izzet
- 2662 **Baña** maḥşūş ḳıldı ‘izzetini / Benümle eyler oldı şoḥbetini
- 2676 **Baña** ḡurbet eşer ḳıldı muḳarrer / Yaşım Nīli yeñilmez ṭurmaz artar
- 2677 Yaraşur **baña** aḡlarsam ḡarībem / Atamuñ vuşlatından bī-naşībem
- 2699 Bu rāzı eyleme nāşilere fāş / Gerekmez **baña** senden ḡayrı sırdaş
- 2851 Nişānumı görüp eylerse efgān / **Baña** alup gelesin anı ol ān
- 2915 Alursañ benden İsmā‘īli el-ān / **Baña** şabr u sükunı eyle iḥsān
- 3018 Yüzüme baḳduḡuñ ‘ayn-ı ‘aṭādur / **Baña** tīr-i ḡamuñ peyk-i vefādur
- 3025 **Baña** destūr vir bi’llāhi yarın / Bir iki gün varıp çoban olayın
- 3027 Çıkar benden bu Nemrūdī ḳabāyı / **Baña** gün gibi geydūr bir ‘abāyı
- 3028 Getür aḡnāmuñı ḳıl **baña** teslīm / Getürme ḥātırūña ḥavf ile bīm
- 3201 ‘Aziz oğlum diyü ‘izzetler eyler / **Baña** ta‘zīm ile ḥörmetler eyler
- 3209 Güneş gibi yüzüm aḡ alnum açuḳ / Hicāb-ı ma‘şiyet **baña** ne lāyık
- 3233 Yaraşur **baña** aḡlarsam ḡarībem / Vişālūñ ‘āleminden bī-naşībem

- 3251 **Baňa** evvel maħabbet itdi ĩnās / Ğam u derdümle öldi gitdi ĩnās
- 3259 Didi bildür **baňa** ey bedr-i kāmīl / Ne dildür bu kırā‘at itdüĝün dil
- 3261 **Baňa** luṭf eyle öĝret bu zebānı / Ziyāde sevdi cānum gönlüm anı
- 3287 Ṭapuñdan ĝayrı yokdur **baňa** maḳşūd / Senün olsun o ma‘būd u o mescūd
- 3383 **Baňa** ‘arz eyleñ evvel mācerāyı / Aňa göre idem tedbīr ü rāyı
- 3483 Senün zevkuñ **baňa** olsa ḥikāyet / Yeter **baňa** bu zevḳ u bu sa‘ādet
- 3508 Olursañ sen olursın **baňa** ḥāldaş / Benüm gibi dökersin tā seḥer yaş
- 3539 Yazuklar **baňa** kim ḥayrān-ı ‘ışḳam / Ğam-ı hecr ile ser-gerdān-ı ‘ışḳam
- 3542 Kemāle irmedi mi ‘ışḳ-ı dildār / Degüldür ṭālī‘-i sa‘düm **baňa** yār
- 3639 **Baňa** ḳurbiyyet eyle ittiḥād it / Faḳīr-i nā-murādı ber-murād it
- 3641 Ol işi **baňa** teklīf itme ey māh / Ki benden gelmez ol estaĝfiru’llāh
- 3714 Saňa cān ile gönlüm minnet eyler / **Baňa** sen var iken kim şefḳat eyler
- 3756 Didi ḫulm itme **baňa** ey Zeliḥā / Olursın gey şaḳın merdūd-ı Mevlā
- 3762 İrişem dir iseñ maḳşūda gel var / **Baňa** yalvarma var Allāha yalvar
- 3816 **Baňa** ma‘būd iken Perverdigārum / Ne için olmaya şerm ile ‘ārūm
- 3886 Beni gördükçe mihr-i ‘ışḳı artar / Ezilür **baňa** ol bedr-i münevver
- 3926 Benüm sevdüğümü görse gözüñüz / **Baňa** olmazdı ṭa‘n ile sözüñüz
- 4036 **Baňa** ḥayf itdi ĝāyetde bu ferzend / Düşürdi il diline nitekim ḳand
- 4041 **Baňa** sulṭānumuñ da var gümānı / Ki sevmiş olam ol ‘āşī cuvānı
- 4145 Dir idi yā ĩlāhī n’eyledüm ben / Benüm itdüĝüm itmez **baňa** düşman
- 4175 Dir idi aĝlayub ey Māh-ı Ken‘ān / **Baňa** ayruḳsı derd oldu bu hicrān
- 4206 Görinen sāye-i dīvār-ı dildār / Gelür **baňa** mişāl-i kākül-i yār
- 4213 **Baňa** dünyā sarāyı oldu zindān / Vücūdum ḳapladı tārīk-i hicrān
- 4214 Ne dirlik **baňa** ol şems-i cihānsuz / Görünmez gözlerüme ‘ālem ansuz
- 4437 **Baňa** keşf itdi ‘ışḳuñ gizlü rāzın / Eline aldı gönlün şāhbāzın
- 4439 Enīn ü ĝamla olmasun ḥazīn ol / **Baňa** olur yakınlarda yakın ol
- 4461 **Baňa** a‘mālīĝı görme sezāvār / Gözüm cāmını ḳıl mir‘āt-ı dīdār
- 4488 Firāḳum gicesini āḥir eyle / **Baňa** rüz-ı vişāli zāhir eyle
- 4490 Faḳīre ‘ayn-ı ma‘şūḳı şefī‘ it / **Baňa** dildārı münḳād u muṭī‘ it
- 4498 Getürün **baňa** anı ferd ü tenhā / Sözüden cāna geldi büy-ı taḳvā
- 4506 Çekersin derd-i ‘ışḳı bunca yıldur / Murāduñ her ne ise **baňa** bildir
- 4517 Ṭulū‘ itsün **baňa** ḥurşīd-i iḥsān / Bahār-ı ḥüsnümi açsun *ke-mā-kān*
- 4789 **Baňa** oĝlumı gönder ḳılma maḥbūs / Nebī neslinden olmaz düzd-i menḥūs
- 4999 Gerekmez **baňa** Yūsufsuz ḥayātī / Ayırma benden ol ferḥunde zātı

E11 Huzûr imiş Zeliḥānuñ firâkı / **Baḥa** teklîf ider mâ-lâ-yutâkı

bâr [31]

1. yük, ağırlık veren şey, sıklet [*mec.*] sıkıntı, eziyet, keder. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

- 19 ‘Azîz itme yanumda genc ü mâli / Koma boynumda ol **bâr-ı** vebâli
 770 İki kat eyledi **bâr-ı** melâli / Egildi bād-ı ğamdan gül nihâli
 1910 Hele boynuñda yok zencîr **bârı** / Gezersin istediğün yerde bârî
 2560 Beni pîr eyledi derd-i firâkı / Belümi bükdi **bâr-ı** iştîyâkı
 4141 Belini bükdi anuñ **bâr-ı** fûrkat / Belî böyle olur kâr-ı maḥabbet
 4176 Saña zulm eyledüm zindâna şaldım / Vebâlün **bârını** boynuma aldım

bâr-ı ğam [2] ğam yükü. <BMS>

- 2726 Dü tâ olmışdı kıddi **bâr-ı ğamdan** / Egildi geçdi ol bâb-ı ‘ademden
 4648 Bir âh itdi ki şarşıldı semâvât / Vücûdın **bâr-ı ğam** itdi iki kat

bâr-ı girân [4] ağır yük, ağır vazife. <ÖOTS>

- 1461 Bu ta‘zîme sezâvâr ol sezâvâr / Gider **bâr-ı girân-ı** ğafleti var
 1900 Selâsilden olur âzürde cânı / Gider boynından ol **bâr-ı girânı**
 2879 Kõo ḥâkî cismi çâlâk eyle cânı / Gider boynuñdağı **bâr-ı girânı**
 2940 Bülend olmaz inen şân-ı edânî / Olur Hâk söz anuñ **bâr-ı girânı**

bâr-ı miḥnet [1] sıkıntının getirdiği yük, miḥnet yükü. <KANARI>

- 4109 Bu tağlarca ğamı boynına aldı / Bu **bâr-ı miḥnet** ile kat kaldı

2. meyve, yemiş, çiçek, yaprak. <KT, KO, CÜDÎ, KANARI, BURHÂN>

- 2921 Çıkar şâḥ-ı ḥayâtum berg ü **bârın** / Biri birine bağla şâḥsârın

3. defa, kere, kez. <KO, OTAL, FZ, CÜDÎ, BURHÂN> Tanıklarda “daima, her defa” anlamında “her bâr” şeklinde kullanılmıştır (*bk.* her bâr).

- 561 Niçe ḥâşıyyeti var idi her **bâr** / Ki anuñla şifâ bulurdı bîmâr
 1406 Kâpusına anuñ gün gibi her **bâr** / Varurdı bir varan bir daḥi tekrâr
 1595 Añub seyrindeki seyrânı her **bâr** / Lisân-ı ḥâl ile eylerdi tekrâr
 1714 Cebîni çîn olur nâz itse her **bâr** / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
 1927 Kõomazsın sebze de şebnemden âşâr / Silersin eşk-i çeşm-i dehri her **bâr**
 1954 Namâza kâmet olsa anda her **bâr** / Gelür gönlüme kıdd ü kâmet-i yâr
 2741 Bu mâtem eyledükçe Yûsufa kâr / Oyalardı Zeliḥâ anı her **bâr**
 2821 Giceyle fırsat el virdükçe her **bâr** / Şarılurdu o serve yâsemen-vâr
 2947 Şarâb-ı ‘ışk ile mest ola her **bâr** / Vücûdın eyleye mir’ât-ı esrâr

- 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her **bār** / Olur ‘âşıklar ammâ kim günehkâr
 3131 Şabâya beñzer istiğna-yı dildâr / Ki artar nâr-ı ‘ışk anuñla her **bār**
 3327 O bâğ içinde şankim ‘âşık-ı zâr / Şular boynın burup yürürdi her **bār**
 3570 Binâyı tarh u taķsım itse her **bār** / Her iki barmağı olurdi pergâr
 4135 Vişâli şükrini kılmazdı ol yâr / Cemâli qadrini bilmezdi her **bār**
 4314 Üzilmez incelür haķ nesne her **bār** / Qalur yüzi qarasıyle sitemkâr
 5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her **bār** / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr
 5137 Olanlar âşinâ-yı baħr-i eş‘âr / Çıkarur gevher-i ma‘nîyi her **bār**

bārân [21] yağmur. <KT, KO, LN, FZ, CÜDÎ>

- 199 Şehâb-ı rahmet oldu göke ağıdı / Hakuñ ihsânı **bārân** gibi yağdı
 899 Tağ üstinde mişâl-i ra‘d-ı **bārân** / Hemân bir na‘ra urdı oldu giryân
 1081 Hâzer kıl eyleme mazlûmı giryân / Gelür yoluña seyl olur o **bārân**
 1291 Eser yeller yağar **bārân**-ı miħnet / Ziyâde oldu dilde ħavf u ħaşyet
 1314 Münâcâtüñ senüñ ey dişleri dür / Ĥadeng-i tîr-i **bārâna** siperdür
 2047 Ne var **bārân**-ı ebr-i luţf u ihsân / Bu ħâki eylese ser-sebz ü ħandân
 2061 Şehâb-ı rif‘ati eflâke ağıdı / Qapuma elçi **bārân** gibi yağdı
 3160 O gülzâra ne var ey çarĥ-ı ihsân / Şehâb-ı şefkatüñ yağdursa **bārân**
 3182 Yiridür eyleseñ luţf u ‘inâyet / Yire gökden yağar **bārân**-ı rahmet
 3228 Yire düşdi yaşı **bārânı** gibi / Yüz urdı pâyına dâmânı gibi
 3773 Güneş gibi teni ditrerdi dir dir / Aķardı yaşmuñ **bārânı** sir sir
 4300 Ne gök giryân ola ne ebr **bārân** / Qarara yir yüzi olmaya ħandân
 4604 Zemîne yağmadı **bārân**-ı eflâk / Yübüsetden leb-i Nîl oldu şad çâķ
 E25 Kızıl gül gibidür nâr-ı maħabbet / Ter ü tâze ider **bārân**-ı vuşlat

Aşağıdaki tanıklarda geçen “ebr-i bārân” ifadesi “yağmur bulutu” anlamına gelir (*bk.* ebr-i bārân).

- 309 Deve saķķâları bî-ħadd ü pâyân / Gezer yürür mişâl-i ebr-i **bārân**
 1150 Yaraşur ehl-i derd olursa giryân / Cihânuñ rahmetidür ebr-i **bārân**
 1296 Qaţâr ile nitekim ebr-i **bārân** / Develer tağlara tağıldı el-ân
 1768 Benem şol ebr-i **bārân** gibi ‘âciz / Yirüm qalmadı yirde gökde hergiz
 3164 O bî-çäreñ mişâl-i ebr-i **bārân** / Delirdi tağa düşdi oldu giryân

bārân-ı belâ [2] bela yağmuru.

- 3227 Teni ħarķ oldu **bārân-ı belâya** / Vücüdı döndi eyyâm-ı şitâya
 3536 Ne âhuñ ‘âleme ebr-i cefâdur / Ne gözüñ yaşı **bārân-ı belâdur**

bäre [1] husus, konu, iş. <BURĤÂN, KANAR>

1058 Didi ey fırka-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar bu **bāreye** hep

Bārī [5] yaratıcı, yaratan. “Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkaran, yaratan” anlamında Esmâ-i Hüsnâ’dan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI, DÎNÎ KAVRAMLAR>

120 Zihî Kâdir zihî Sultân-ı **Bārī** / Virür kûluna bunca iktidârı

280 Mişâl-i Sidredür ol luţf-ı **Bārī** / Anuñ şehzâdelerdür şâhsârı

1094 Aña remz ile i‘lâm itdi **Bārī** / Var idi iftirâka intizârı

2659 Hâlîlullâh ceddümdür mu‘ayyen / Ki **Bārī** aña nârı kıldı gülşen

4290 Unutdurduğunu aındurdu **Bārī** / Unutmuşdı geçen kıavl ü kıarârı

bārī [10] hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyle ise. Az bir şeyi istemekte ve “hiç olmazsa” yerinde kullanılan ve temenniye delalet eden bir kelimedir. <KT, FZ, TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

483 Benüm dest-i ecel gözüm yuminca / Bakayın **bārī** yüzüne tıyınca

1623 Aduñ vird-i lisân olurdu **bārī** / Oyalardı bu cân-ı bî-kıarârı

1901 Tıtalım düşmānuñ olmuş Zeliḥâ / Aña var eyle **bārī** bir müdārâ

1910 Hele boynuñda yok zencir bārı / Gezersin istediğün yerde **bārī**

2559 Ecel virmiş iken baña emānı / Göreyin **bārī** bir kez daḥi anı

3091 Kıanı bir ‘ālemün şāḥib-vekıarı / Seni öldürse ḥayra girse **bārī**

3173 Yerindürme nigār-ı gül-‘izārı / Bir iki gün müdārâ eyle **bārī**

3374 Benüm vaşlum saña olmadı kıābil / Bu zibā kıızlara ol **bārī** māyil

4205 Dir idi görmez oldum yār-ı cânı / Göreyin **bārī** olduğı mekānı

4993 Ğubār-ı cismünü yaşıñ yuyınca / Yüzine bak anuñ **bārī** tıyınca

bārid [1] soğuk [*mec.*] sevimsiz, nahoş. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

4765 Şitâ ile nitekim şāḥn-ı gülşen / Bozuldu beñzi bu **bārid** haberden

bārīk [3] nazik, ince, rakik. <KT, KO, LN, CŪDÎ> Tanıklarda geçen “idrāk-i bārīk” ifadesi ince düşünce” anlamına gelir (*bk.* idrāk-i bārīk).

844 Dil-i nādāna beñzer teng ü tārīk / İrişmez kıa‘rına idrāk-i **bārīk**

1871 Bu dār-ı fırkat olur teng ü tārīk / Taşavvur idemez idrāk-i **bārīk**

5106 Cihānda şāḥib-i idrāk-i **bārīk** / Tıamudan dūr olur uçmağı nezdīk

bārīk-bīn [1] ince gören, bir şeyi iyice gözden geçiren, dikkatle inceleyen. <KT, OTAL, KANARI>

93 Delīli dīde-i **bārīk-bīnün** / Hālīli ḥatır-ı ḥalvet-nişīnün

barmak [7] parmak, insanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organlardan her biri. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 160 Akıtdı çeşmeler **barmaklarından** / Nitekim şa‘ şa‘ ayla şems-i rüşen
 1389 Kalem **barmağı** vaşfin nice yazam / Kalem ‘âciz anuñ vaşfinda her dem
 3461 Resûlün dînidür şehd-i şekerbâr / Şehâdet **barmağıyle** eyleñ iftâr
 3570 Binâyı tarh u taķsîm itse her bâr / Her iki **barmağı** olurdı pergâr
 3601 Açılmış gül budağı gibi ol dem / Taķındı **barmağına** la‘l hâtem
 3967 Kesen **barmakları** ucını nâgâh / Cihânda hırş elini kıldı kûtâh
 3969 Kesilmiş **barmağın** tıtdı dehâna / Çü mûşîķâr başladı figâna

bârû [1] duvar, kale duvarı, hisar burcu, sur; sığınak, siper. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1641 Tıtlur bâb u **bârûsı** bilâduñ / Tıtulmaz ağız bir ehl-i ‘inâduñ

başar [1] görme; göz. <KT, KO, LN, OTAL>

- 672 Gönül hâlî degül havf ü haţardan / Gözüm ayrılmaz ol nûr-ı **başardan**

başdurmak [2]

1. bastırmak, ansızın üstüne gitmek, gafil avlamak. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 1685 Vişâlûñ bağına **başdurma** bâğî / İzinden bulunur uğrı yatağı

2. bir tehlikeyi veya zararlı bir olayı önlemek, savmak (bk. suçın başdurmak). <TS, ÖTS>

- 3848 Şuçın **başdurdı** gavğâ ile ya‘ nî / Tıyuldu halka fâş oldu bu ma‘ nî

başılmaķ [1] alt olmak, yenilmek, yere serilmek, mağlup olmak. <YTS, ÖTS>

- 3078 Kemân ebrûları ğamdan yaşıldı / Maķabbet küştġirine **başıldı**

başîret [7] kalp gözüyle görme, görüp künhüne ve hakikatine varma, önden görüş, seziş.

[tas.] Kutsiyet nuruyla aydınlanmış kalbin bir gücüdür ve onun sayesinde nesnelerin hakikati ve içyüzü görülür. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

- 187 Bu zulmet ‘ayn-ı ma‘ nâda ziyâdur / **Başîret** ehline kuhl u cilâdur
 275 Şanur ebrûsını ehl-i **başîret** / Nihâl-i nûrı egmiş bād-ı rahmet
 618 Ne düş kim görse bir ehl-i **başîret** / İderdi ‘ayn-ı ta‘bîr ile himmet
 674 Bu idi ķurdı ańduġına hıķmet / Düşin görmişdi ol kân-ı **başîret**
 3451 **Başîret** ‘âleminden olmañuz dūr / Tene baş virdi başa göz göze nūr
 5075 Görinmez bir ķazâdur mevt-i âdem / **Başîret** üzre olmaz ‘ayn-ı ‘âlem
 5128 **Başîretten** şu göz kim ola hâlî / Göremez dilber-i Yûsuf-cemâli

Başîrûn bi'l-'ibād [1] “Kullarını görür.” Kur'an'da iki yerde geçen bir ifadedir (Âl-i İmrân/20, Mü'min/44). Allah'ın kullarını her zaman gördüğü vurgulanmıştır.¹⁵⁵ <KUR'AN YOLU>

1098 **Başîrûn bi'l-'ibād** ü Rabb-i insân / Gözi açuklara olur nigezbân

basîṭ [1] sade, yalın; sıradan, bayağı. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

96 Ne sırdur bu ki bir hâk-i **basîṭi** / Ma'ârif baḥrinüñ eyler muḥîṭi

başmak [16]

1. vücudun ağırlığını verecek biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

2163 Zemîne na'1-i esbi iştiyâkı / **Başardı** câ-be-câ dâğ-ı firâkı

2516 Olurdı kâdrüm eflâke berâber / Yüzüm olaydı yârûñ **başduğı** yer

3408 Ayak **baş** pâye-i kaşr-ı vişâle / Elüñ irişdi zevk-ı bi-mişâle

4153 Dir idi kâşkî ey mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı **başduğıñ** yer

4592 Çeküp her kişiden dest-i recâyı / Ferâgat 'âlemine **başdı** pâyı

4856 Bu ebr-i rahmeti aldı oradan / Yire **başmazdı** ayağı şafâdan

2. çevreyi kaplamak, çökmek. <KUBBEALTI, TS>

468 Karañuluk cihânı **başdı** nâgâh / Karaya atdı güyâ zevraḥın mäh

3. [mec.] bir şeyin etkisinde kalıp eziklik, üzüntü ve ağırlık duymak. <TS>

4286 Melâlet **başdı** anı göñli şındı / Bu düş ta'birini maḥşûd idindi

4731 Bu sözler Yüsufa güç geldi gâyet / Mübârek ḥâtırın **başdı** melâlet

4. alt etmek, yenmek. <YTS>

3467 Kişi kim Kahramân-ı nefsi **başdı** / Meh-i nev gibi tîğın 'arşa aşdı

5. bastırmak (bk. bağına başmak).

1087 Şafâ-yı kalb ile mânend-i mir'ât / **Başardı** bağına *fî külli evkât*

1688 Seni ma'şûm iken mânend-i mir'ât / **Başardum** bağıruma *fî-külli evkât*

2793 İdince câme-i al ile seyrân / Öper bağına **başar** cümle yârân

4149 Alurdı câmesinden büy-ı yârı / **Başardı** bağına eylerdi zârî

4220 **Başardı** bağına eylerdi zârî / Alurdı sünbülinden büy-ı yârı

4865 **Başup** bağına ol pîrâheni Pîr / Dil-i vîrânesini kıldı ta' mîr

¹⁵⁵ Yasemin Yaylalı, “Emîrî'nin İkinci Divânındaki Farsça Şiirlerinde Geçen Ayetler”, *İLTED*, Erzurum 2016/2, S 46, s. 261.

baş [102] insan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. <TS, KUBBEALTI, YTS>

- 41 **Başumda** ‘ ayn-ı ‘ aklı dūr-bīn et / Şühūdum ‘ ışık ile ‘ ayn’el-yaķīn et
594 O günlerde irişdi bir belāya / odı **başın** yire mānend-i sāye
641 Siper gibi olup ebrūları īn / **Başın** aldırdı yirden şeşper-i ķīn
767 **Başından** řemsi dūlbendi alındı / Vücūdı cevheri hāke řalındı
777 Birisi olmiş idi fitneye **baş** / Dilerdi aña ura bir büyük řař
794 şararmış ihresi mānend-i zimiñ / **Başında** tāc u tācında ser-i miñ
826 Bulařdı ara oprađa depildi / **Başumdan** zūlm ü cevri ile apıldı
904 **Başından** ‘ aklı gitdi aldı hayrān / Sūrūrınūñ sarāyı oldı vīrān
1248 Peřimān u peřīřānuz bu işden / **Başumuz** hāllü oldı serzenişden
1379 Cemāli řemsi a‘ lā addi bālā / **Başında** kākūli a‘ ladan a‘ lā
1499 Yoğ idi zīnete hiç iħtiyācı / Murařša‘ tāc idi **başında** tācı
1504 Geyerdi gün **başına** bir libāı / şu‘ ā‘ -ı şemse beñzerdi ziyāı
1581 Bırağdı kendin ol şem‘ -i hidāyet / Yanardı **başı** hısta oldı ğāyet
1698 **Başın** egdi miřāl-i rā-yı ebrū / arardı fikre vardı yār-ı meh-rū
1710 Cihān mülkinde řāh-ı kibriyādur / **Başında** kākūli zıll-i hümādur
1793 Yayıldı gün gibi dünyāya ‘ ışķum / Düşürdi **başımı** ğavğāya ‘ ışķum
1845 Devādan cismi bī-dermān aldı / **Başından** ‘ aklı gitdi hayret aldı
1998 Nihāli bağ-ı cennet gibi ğūyā / şokunmiş **başına** ezhar-ı zībā
2019 Geleydi yanına bir māh-peyker / şaçardı **başına** encüm gibi zer
2020 Aña her kim **baş** egse hem-ü gerdūn / Virürdi meh gibi bir bedre altun
2282 Cihān halkı **başın** ğavğāya şaldı / Mezāduñ āħiri ferdāya aldı
2347 Öñinde itdi Yūsuf **başını** piç / Aña meyl ü mehābā itmedi hiç
2631 Eyitdi kimseden işitmedüm hiç / Hiçābından **başını** eyledi piç
2747 Mübārek **başını** aldı dizine / Yüzini urdı anuñ gün yüzine
2779 řurāhi **başı** üzre sāgar-ı mül / şururdi řan ki açılmış aranfūl
2794 **Başında** ğam gözinde eřk-i pūr-hūn / Dilinde yār elinde cām-ı gülgūn
2855 Niřān-ı yārı gördi eyledi āh / **Başından** ‘ aklı gitdi düşdi nāğāh
2883 Reh-i cānānda cāna **başa** alma / řayātuñ cāmını ‘ aynuña alma
3221 Zeliħā gördi işdür **başa** düşdi / Peri-rūyına bulışdı ğorişdi
3243 Maħabbet her açan bulsa nihāyet / İki **başdan** olur eşk-i melāmet
3378 Dirīĝ itmeñ yolında **baş** u cānı / Ne maķřūd eyler ise virūñ anı
3425 Kiminūñ buseı cāna deĝerdi / **Başında** tācın alnına eĝerdi

- 3451 Başîret ‘âleminden olmañuz dūr / Tene **baş** virdi **baş**a göz göze nūr
 3458 Şunuñ kim **başına** dermānı yokdur / Senüñ dermānuña imkānı yoktur
 3504 Yanar **başuñ** ölümlü hasta gibi / Tūrursın ‘aşık-ı dem-beste gibi
 3585 **Başında** tāt u tātında cevāhir / Felek farkında mānend-i zevāhir
 3772 Zebānı bülbüli tūtuldı qaldı / **Başını** dāmen-i teşvīşe şaldı
 3774 Aña söylenmedük söz qalmadı hīç / Benefşe gibi kıldı **başını** pīç
 4054 **Başından** Yūsufuñ tātı alındı / Vaqārı mihri toprağa şalındı
 4099 Cihān şahrāsı oldı **başına** dar / Ki dārında görünmez oldı dildār
 4144 İrişdi hāme-veş **başına** sevdā / Maḥabbet nāmesin kıldı hüveydā
 4274 Olur begler kemāl ehline muḥtāt / Gelür **baş**a mişāl-i dūrretü’t-tāt
 4281 O arada yedi **baş** gāv-ı lāğar / Şitāb ile gelüp qaldurdılar ser
 4316 Qarār itdürmez anda bād-ı rahmet / **Başından** ref’ olur āḥir bu zulmet
 4344 Kimüñ **başına** yağsa seng-i dūšnām / Dürer tōmār-ı ‘ōmrin devr-i eyyām
 4361 Şadef gibi burışdı rüy-ı zībā / **Başında** hāra döndi müy-ı ra‘nā
 4453 Toğar **başına** şems-i şādmānī / Çıkar tārīk-i gamdan taşra cāmı
 4766 **Başın** qaldurdı āḥir şordı tekrār / Bu tōhmetten ziyāde eyledi ‘ār
 4988 **Başında** Yūsufuñ güyā ki her kıl / Olurdı keşf-i rāz-ı mevtine dil
 5083 Bu derbend-i qubūra ey qarındaş / Giden gelmez olur bir pula biñ **baş**

Eskiden bir erkeğin külahsız, başı açık sokağa çıkması ayıp sayılır, ancak akıl hastaları ve abdallar baş açık dolaştıklarından başı açık olma hâli delilik ve abdallık alameti sayılırdı. Özellikle ölü ardından tutulan yaslarda başların açıldığı ve matem alameti olarak kullanıldığı görülür. <OŞK>

- 784 Dili meksür olmuş **baş**ı meftūḥ / Teni pūr-derd ü miḥnet rūḥı mecrūḥ

baş açmak [1] bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak. <DŞD>

- 2936 Erenler cündine taḥsīn ü şābāş / Hākuñ tīg-i celāline **açar baş**

baş belası [1] bir kimseye musallat olup sıkıntı veren ve bir türlü uzaklaştırılamayan kişi ya da şey. <DŞD>

- 871 Ğurūrından ḥabābuñ var havāsı / Havāsı oldı **başınıñ belası**

baş egmek [1] karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itaat etmek.

<KUBBEALTI>

- 640 ‘Adāvet ‘aynın itdiler güşāde / **Baş egdi** dāl-veş cümle fesāda

- 2761 Hevāya uymaz **egmez** kimseye **baş** / Dehānı gibi itmez rāzını fāş

- 3344 Maḥabbet-nāmesin itdi çemen fāş / Şecerler **egdi** istiḥrācına **baş**

baş kaldırmak [3]

1. ayaklanmak, isyan etmek. <DŞD>

- 633 Ġazab ehlidür anlar **kaldurur baş** / Bu râzı eyleme ihvânuña fâş
 1368 Dehânı hâteminde yoğ idi kaç / Haşınuñ fitnesi **kaldurmamış baş**
 3174 Cününü fitnesi **kaldurmasun baş** / Şirâr-ı nâr-ı âhı olmasun fâş

2. kendini göstermek, ortaya çıkmak. <KUBBEALTI>

- 897 Yerinden tağlar **kaldurdu başın** / Akıtdı guşşasından gözi yaşın
 3323 Olup zerrin-kağeğ mest-i maħabbet / **Başın kaldurmağa** bulmazdı kudret

baş tâcı [1] çok sevilen ve saygı duyulan kişi veya manevi değeri yüksek şey. <ÖTS>

- 1932 Saña her nesnenüñ var ihtiyâcı / Vücûduñdur cihânüñ **başı tâcı**

baş üstüne [1] buyurduğunuzu yaparım, emredersiniz, peki efendim. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 1004 Buyur bizden ne istifsâr idersin / Sözüñ **baş üstüne** söyle ne dirsün

baş üzere yeri var [2] büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır ve ağırlanır. <DŞD>

- 664 Havâ kesb eylesün serv-i revânüñ / **Yiri baş üzredür** gül gibi anuñ
 2053 Senüñ olsun senüñ bu dürr-i şehvâr / Sözüñüñ cân u **baş üzre yiri** var

baş vermek [1] kendini feda etmek, ölümü göze almak. <KUBBEALTI>

- 597 Ki ‘âşık ‘aynına almaz cihânı / **Virür** ma‘şuk için **baş** ile cânı

Başa gelmeyince bilinmez [2] Başkasının uğradığı bir yıkımın ne kadar acı olduğunu, başımıza böyle bir felaket gelmeyince, gereği gibi anlayamayız. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

- 2456 Çoğalır yaşı artar âh-ı serdi / **Başına gelmeyen bilmez** bu derdi
 3856 Tökinür ‘âşık seng-i melâli / **Başına gelmeyen bilmez** bu hâli

başdan aşırmağ [1] sınırı aşmak; ileri gitmek, haddinden fazla olmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3216 Tedârikden kalup ‘aqlın şaşırđı / Kemend-i âhını **başdan aşırđı**

başdan aşmağ [1] bunaltacak kadar çok olmak. <DŞD>

- 4016 Kaçan **başdan aşar** bahr-i belâsı / Ayağ altına kor oğlın anası

başdan ayağa [3] tamamıyla, hepsi, baştan sona kadar; bir baştan bir başa, tepeden tırnağa. <DŞD>

- 1484 İrem Bâğında la‘li tâze mîve / Teni **başdan ayağa** nâz u şîve
 2089 Teni **başdan ayağa** şîve vü nâz / Zârîf ü nâzûk ü her fende mümtâz
 4114 Gözüñ yaşı günâhuñ çirkini yur / Kılur insânı **başdan ayağa** nûr

başı çekzinmek [2] başı dönmek. <YTS>

- 348 **Başı çekzinür** eflâküñ bu ġamdan / Dü-tâ oldı meh-i nev bu elemden
 4167 Felekler Yûsuf-ı mihri arardı / **Başı çekzindi** vü gözi qarardı

başın aşağı şalmak [1] başını önüne eğmek. <ÖTS>

1244 Bulutlar gibi gözden dökdiler yaş / Figân ile aşağı şaldılar **baş**

başını hırkaya çekmek [1] çevresiyle ilgisini kesip kendi âleminde yaşamak, inzivaya çekilmek, derviş olmak. Daha çok dervişler ve ibadet ehlinin başlarını yakalarının içine çekerek tefekkür ve ibadete dalmaları ile ilgili bir tabirdir. Dünya ile ilgisini çekmek, düşünceye dalmak, ibadete koyulmak gibi anlamlara gelir. Yaratılış itibarıyla en ufak bir tehlikede başını kabuğunun içine çeken bir hayvan olması bakımından kaplumbağa bu tabirin sembolü hâline gelmiştir. Bu deyim “hırkayı başına çekmek” şeklinde de kullanılır. <KUBBEALTI, ADŞS, TDGDA, OŞK>

2233 İdüp sîmurğ-ı zevkî zühdin izhâr / **Başını hırkaya çekdi** keşef-vâr

başı kabâ [1] başı açık, başı kabak.

824 Turur maqbûl olan oğluñ şusuz aç / Yürür **başı kabâ** nâmerde muhtâc

başına belâ almak [1] ileriye göremeden sonradan sıkıntı verecek bir şeyi yüklenmek. <KUBBEALTI>

3691 Vücûdî halkası bâb-ı recânûñ / **Belâsın başına almış** cihânûñ

başına toprak/hâk koymak [2] çok üzölmek. <DŞD>

1143 Bilüp noşşânını ol mâh-ı eflâk / Kõdî yüz yirde **koydı başına hâk**

4464 Şabâ gibi **koyardı başına hâk** / İderdi seyl-i eşki yirleri çâk

başına üşmek/üşüşmek [1] (birçok kimse bir anda) bir şeyin veya bir kimsenin yanına toplanmak.

<KUBBEALTI>

1563 Tecellî nârına yandı tutuşdı / Şerâr-ı nâr-ı gam **başına üşdi**

2687 Şular kim oldılar sultân-ı ‘âlem / **Üşer** mecnûn gibi **başına** ‘âlem

3551 Tuyurur genc-i ‘ışkî âh-ı serdi / **Üşürür başına** zenbûr-ı derdi

başında od/âteş yanmak [3] büyük bir sıkıntı ve üzüntü içinde olmak. <KUBBEALTI>

3328 Nihâl üzre açılmış verd-i hamrâ / **Başında od yanar** ‘ışk ile gûyâ

3509 **Başuñda od yanar** mânend-i ‘uşşâk / Vücûduñ nâr-ı fûrkat eyler ihrâk

3587 Yaraşdı tâc-ı zerrîn-i Zelîhâ / **Başında od yanar** ‘ışk ile gûyâ

başından aşmak [6] haddinden fazla olmak. <ÖTS>

211 Atılmış ok gibi ol şems-i rûşen / Dıraht-ı Sidrenüñ **aşdı başından**

951 Hâcâlet bahri taşdı **başdan aşdı** / Dili her birinüñ taşdı tolaşdı

1758 **Başından aşdı** bahr-i iştîyâkı / Bir ayruksı belâ oldu firâkı

2409 Görenüñ görmeyenüñ ‘aklı şaşmış / Mağabbet bahri taşmış **başdan aşmış**

2842 Yedi iklîmi ol toköz tolaşdı / Melâlet bahri taşdı **başdan aşdı**

3004 Zeliḥā Yūsufa uydı ulaşdı / Niyāzı zülfi gibi **başdan aşdı**

başından geçmek [2]

1. vaktiyle böyle bir durumla karşılaşmış olmak. <DŞD>

711 Olup neşv ü nemâsı göz yaşından / Niçe bād-ı belâ **geçmiş başından**

2. canını feda etmek, ölmek.

596 Ölüm ‘âşıkların sermâyesidür / **Başından geçmek** evvel pâyesidür

başını kaldırmamak [2] hiç ara vermeden çalışmak, kafasını kaldırmamak. <KUBBEALTİ>

530 **Başın kaldırmayup** ol kâf-ı kudret / Okurdu ḥâcelerden ‘ilm ü hikmet

4572 Felek-veş mihr-i Yezdân ile töldi / ‘İbâdetden **başın kaldurmaz** oldı

başını kırtarmak [2] bir tehlikeden veya ölümden kurtulmak.

58 Baña kıl tevbe vü tevfiḳı yoldaş / Ki derbend-i ecelden **kırtaram baş**

1028 İlense mäh ile mihr-i cihâna / **Başın kırtarmaz** uğrar bir kırâna

başını ortaya koymak [2] bir işe canı pahasına girişmek, canını feda etmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

2216 **Kodı ortaya başın** teng-i şekker / Mişâl-i ‘âşık-ı şeydâ-yı dilber

3289 Aña kaldı ki **koymam ortaya baş** / Şanam kim idüğini eyleyem fâş

başka [1] diğer, gayrı, bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge. <KT, TS>

4423 Şadâ-yı leşker ile eglenürdi / Bu derdi **başka** bir ‘âlem şanurdi

başlamak [9] bir işi yapmak üzere hareket geçmek, bir işe girişmek, harekete geçmek.

<TS, KUBBEALTİ>

1035 Niyāza **başladı** kurdun alayı / İzâle itmege bu iftirâyı

2721 Getürdiler anı Yūsuf önine / Yakına geldi **başladı** enîne

2750 İrakdan merhabâya **başladı** yâr / Yükinî yukarı yığdı felek-vâr

3395 Ağız bir itdiler nâz u niyāza / Zârürî **başladılar** keşf-i râza

3793 Kapağı kapuyı açdı dehâni / Kelâma **başladı** şîrin zebânı

3924 Ziyâfet emri irişdi tamâma / Zeliḥâ **başladı** feth-i kelâma

3969 Kesilmiş barmağın tıtdı dehâna / Çü müsîkâr **başladı** figâna

4400 Belürse her kaçan yelden nişâne / O neyden hâne **başlardı** figâna

4565 Vefâ itse mülâyim olsa dilber / Ziyâde ‘âşık istignâya **başlar**

başlu [1] başlı, başı, tepesi olan. <KT, KUBBEALTİ>

3703 Havâ-yı nefis ile ney gibi tölme / Kabüter gibi oynar **başlu** olma

başmak [1] ayakkabı, pabuç. Yüzyıllar boyunca halk, asker, kadın, erkek ve çocuklar tarafından giyilmiştir. Burnu küt, yuvarlak, arka kısmı sert bir ayakkabıdır. İçindeki ayağın

topuğu görünmez. Tabanı da kalındır. Giyenin işine, mevkisine göre sarı, kırmızı veya siyah deriden yapılır. <KT, YTS, ÖTS, OTDTS, GİYİM KUŞAM>

2515 Eger **başmağını** döndürse ol ân / Dir idi kendü kendüsine pinhân

bâtl [4] esassız, boş, beyhude, nafiye, “hakk”ın zıddı. <KT, KO, LN, OTAL>

3732 Gerektirmez ‘âşık ol h’âb-ı **bâtl** / Ki ola dide-i dildâra hâyil

4020 Zeliḥâ itdi bu **bâtl** hayâli / Dir idi açıla bâbı vişâli

4483 Koda **bâtl** tārîḳın Hakkâ döndi / Elini h’ân-ı İbrâhîme şundi

5096 Eger **bâtl** yola eylerse da‘vet / ‘Ömer gibi ataña itme ḥörmet

bâtın [4] iç, dahil, iç yüz; gizli, görünmeyen şey, “zâhir” karşıtı. <KT, KO, LN, OTAL>

Bütün tanıklarda zahir kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Kur’an’ın 57. suresinin 3. ayetinde her iki kelime de Allah’ın güzel isimlerinden olarak geçmektedir. Allah eserleri, kudreti, yaratışı ve tasarrufuyla “Zahir”; fakat zatıyla “Bâtın”dır. <TDGDA, DİNÎ KAVRAMLAR>

113 Bu deñlü zâhirinden oldu izhâr / Gel imdi **bâtınında** gör neler var

325 Orada sevdüğün a‘lâ vü ednâ / İderler zâhir ü **bâtın** temâşâ

3697 Gider bu egri râyı ḥâtıruñdan / Od urma **bâtınuna** zâhirüñden

4250 Hemîşe zâhir ü **bâtın** muḥaṣṣal / İderdi cümlesinüñ müşkilin ḥall

batmak [5]

1. bir sıvının üstünde iken içine gömülmek. <TS, YTS, ÖTS>

2984 **Batar** deryâya her bir gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde ḥâr u ḥâşāk

3594 ‘Araḳ-rîz olsa rûy-ı bî-miṣâli / **Batardı** gül şuyına destmâli

2. saplanmak, girmek. <TS, KUBBEALTI>

1495 Tōḳınsa nâgehân pîrâhenine / **Batardı** berg-i gül nâzûk tenine

3. gömülmek.

2458 Ocağa **batsun** ol māl-ı firāvân / Cemādât ile cân olur mı yeksân

4. çokluğundan dolayı bir şeyin aşırı derecede etkisine maruz kalmak, o şeye bulanmak, içinde kalmak. <KUBBEALTI>

792 Kâra şemleyle dönmiş düdgâha / Kâra qarğa gibi **batmış** siyâha

baṭṭâl [2] hükümsüz, metruk, işe yaramaz, işlemez, kullanılmaz. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>

1287 Kâbûl oldu anuñ maḳşûdı fi‘l-ḥâl / Kırıldı dest-i zâlim ḳaldı **baṭṭâl**

baṭṭâl eylemek [1] hükümsüz kılmak, iptal etmek. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

E7 Zihî şuḡl-ı celâl ü ḳayd-ı pür-ḥâl / Kuyûd-ı ḡayrı **eyler** cümle **baṭṭâl**

bayrak [1] bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, alem. <KT, TS, KUBBEALTİ>

137 Livā 'ü'l-ḥamdidür şem' -i hidāyet / Olupdur **bayrağı** nūr-ı şefā' at

bayram [3] bir dinde mübarek sayılan gün [mec.] sevinç, neşe. <KT, TS, KUBBEALTİ>

692 Qazā eydürdi ey şāh-ı nübüvvet / Olur **bayram** için her zīb ü zīnet

2753 Elin öpmege olmaz oldu içdām / Meger kim yılda bir gün ola **bayram**

2910 Yüri Hāq yolına cānuñ fedā it / Dügüne **bayrama** gider gibi git

bāz [1] doğan, şahin. Av için yetiştirilir. <BURHÂN, KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

2981 Kılur kebg-i derī tağlarda āvāz / Olur āvāzı anuñ da' vet-i **bāz**

bāzār [5] pazar, çarşı, alışveriş yeri. <KT, KO, LN, KANARİ>

144 Ḥarīrūñ virdi **bāzārın** kesāda / Riyā var ol metā' -ı kibriyāda

2122 Müfīd olmaz talebkāruñ şitābı / İñen **bāzāra** sığmaz ev ḥisābı

2344 Mezād olurdu **bāzār** içre Yūsuf / Anuñ yanına vardı bī-tekellūf

4128 Vücūdī nār-ı hicrāna şalındı / Fenā **bāzārı** içinde alındı

bāzār-ı 'ışk [1] aşk pazarı. <BMS>

1843 Girüp **bāzār-ı 'ışk** içre alındı / Yaşı girdābına cismi şalındı

ba' zı [3] birtakım, biraz, bir miktar, birkaç, kimi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1085 Rivāyet eyledi **ba' zı** muḥaddiṣ / Bu olmuş fūrkat-i Ya' kūba bā' iş

1179 Qatār-ı üştür ile **ba' zı** tüccār / Yola düşüp giderdi şanki enhār

4619 Bu oldu **ba' zısına** aḥsen-i rāy / Şatardı nefsinı alırdı buğday

Bāzıga [3] *Yūsuf u Züleyhâ* mesnevilerinde geçen bir kahraman. Hamdullah Hamdi, Taşlıcalı Yahyâ ve Şerîfî'nin mesnevilerinde geçen bu kahraman dünyevi güzelliği temsil eden genç bir kızdır. Yusuf'u tanıdıktan sonra dünya güzelliğinin geçiciliğini anlayıp gerçek güzelliğe ulaşmaya çalışmıştır.¹⁵⁶

2345 Yüzini **Bāzıga** açdı hemānā / Bu anı o bunı itdi temāşā

3253 Olinca **Bāzıga** 'ışkumla dil-rîş / Qodı sultānlığını aldı dervîş

Bāzıga-nām [1] Bāzıga adında.

2313 Güzellerde meger bir **Bāzıga-nām** / Cemāl-i pür-kemāl ıssı dil-ārām

¹⁵⁶ Melike Gökcan Türkdöğen, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf'u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2011, s. 126-128.

bāzū [3] pazu, kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı. <KT, LN, OTAL, KANARİ>

Tanıklara geçen “zör/zür-ı bāzū” ifadesi “kol kuvveti” anlamındadır (bk. zür-ı bāzū).

3757 Benümle olamazsın hem-terāzū / Ki ‘ışık işine şıgmaz zür-ı **bāzū**

3912 Maḥabbet zür-ı **bāzū** ile olmaz / Güc ile zaḥm-ı tır-i yār oñulmaz

4840 Şaķīler zör-ı **bāzūya** tayanur / İşinden ‘ākıbet kendü utanur

be [6] Kelime başına getirilerek zarflar teşkil eden “ile, için, -e kadar, -e göre” anlamında ön ek. <KT, OTAL, CŪDÎ, KUBBEALT>

be-ğāyet [1] son derecede, pek ziyade, aşırı, pek çok. <KT, KO, OTAL>

2571 Döyemez anı tafşıl itmege dil / Anuñ ḥālî **be-ğāyet** oldu müşkil

be-her ḥāl [5] her hâlde, mutlaka, ne olursa olsun, her ne hâlde olursa olsun. <KO, OTAL, KANARİ>

1095 Benātu’n-na‘ ş gibi kayd-ı eṭfāl / Perişân eyler insâmî **be-her ḥāl**

1240 Nebî evlâdısız cümle **be-her ḥāl** / Nihāyet buña şeytân itdi idlāl

2406 Gönül murğî olur ol serve meyyāl / Tutulur dām-ı ‘ışıkına **be-her ḥāl**

4347 Cihānda zālîm olana **be-her ḥāl** / Olur mazlûmuñ âhî tîğ-i ḳattāl

5115 Ḳaçan dünyāya gelse ağlar eṭfāl / Güler aḥbāb u ensābı **be-her ḥāl**

bebr [1] Hindistan ve Afrika’da yaşayan, kaplana benzeyen ve ondan büyük, pek yırtıcı bir hayvan. Eski metinlerde kuyruksuz bir kediye benzeyen, üzeri yol yol yahut benek desenli, kaplandan daha iri ve çok heybetli, dövüşürken tüyleri kabarınca aslanları dahi korkutan bir canavar olarak tarif edilip Türkçedeki böbürlenmek fiilinin bu hayvandan geldiği bildirilir. <KT, ADŞS, BURHÂN, OŞK>

1031 Hezārān şîr ü **bebr** ü gürk ü ḳaplan / Alayıyle irişdi ṭoldı Ken‘ân

bed-aḥter [1] talihi kötü, talihsiz, bedbaht. Eskilerce yaygın kabul gören bir inanca göre her insanın gökte bir yıldızı bulunmaktaydı. İnsan doğmadan önce yıldızı doğar, kendisine tahsis edilen bu yıldız eğer uğurlu konumdaysa insanın bütün işleri yolunda, eğer uğursuz konumdaysa her işi ters giderdi. İnsan öldüğünde ise bu yıldız kayıp yok olurdu. <KT, KO, OTAL, OŞK>

469 Zevālin bir günün idüp muḳarrer / Ḳara-püş oldu bu çarḥ-ı **bed-aḥter**

bedāyi‘ [1] eşi ve benzeri olmayan güzel, mükemmel ve yeni şeyler, “bedî‘, bediā‘”nın çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

2025 **Bedāyi‘ de** yoğ idi aña şānî / Şanāyi‘ de cihānuñ pehlevānı

beddu‘ ā [6] birinin aleyhinde olunan dua, inkisar, ilenç. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

578 Hāzer eyle kemān-ı ḳāmet-i pîr / Şaķīye **beddu‘ ā** ile atar tîr

1027 Kemân itmiş vücūdın oğlu yâsı / Atılmış oğ gibidür **beddu' âsı**

1301 Dehânından çıkınca **beddu' âsı** / İrişdi **beddu' âsınuñ** belâsı

4346 Olinca **beddu' â** tîri revâne / Külâh-ı ' izzeti eyler nişâne

beddu' â etmek [1] bir kimsenin başına bir kötülük gelmesi için dua etmek, inkisar etmek.

<KUBBEALTI>

1038 Bu hayvânâta **itme beddu' âyı** / Ki bunlar itmemişdür bu haşâyı

beden [2] gövde, vücut, cisim, ten. <KT, KO, LN, OTAL>

733 **Bedenden** âhîr-i kâr ayrılır cân / Gerek biñ kerre ağzın yumsın insân

946 Hayât olmaz baña bir lahza ansuz / Kıyâm itmez **beden** rûh-ı revânsuz

bed-h'âh [1] herkesin kötülüğünü isteyen, fenalık isteyen. <KT, KO, OTAL>

677 Alup ortaya bir kaç gürk-i **bed-h'âh** / Hücûm itmişdi ferzendine nâgâh

bed-hû [2] kötü huylu, fena tabiatlı, huysuz. <KT, KO, OTAL>

927 Tölnü dideden çünkim o meh-rû / Yidi cism-i laîfin gürk-i **bed-hû**

4089 Cünûn-ı ' ışık ile bed-rây u **bed-hû** / Kılur insân-ı nâdânı siyeh-rû

bed-kâr [1] işi kötü, fenalıkta bulunan. <KT, KO, OTAL>

772 Dir idi hışm ile evlâd-ı **bed-kâr** / Eyü bulduk seni ey tıfl-ı ' ayyâr

bed-kirdâr [1] kötü tabiatlı, kötü davranışlı, kötü hareketli. <KT, KANARI>

3877 Aşılşa dañi **bed-kirdâr** u bed-râ / İbâ itmez yemîn itmekden aşlâ

bed-nâm [3] kötü ad kazanan, kötülükte şöhret bulan, adı kötüye çıkmış. <KT, CÛDÎ, OTAL>

OTAL>

bed-nâm etmek [1] adını kötüye çıkarmak, dile düşürmek, kötülemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

4836 Olan oldu bizi **bed-nâm itme** / Bu râyı illere i' lâm itme

bednâm olmak [2] adı çıkmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2579 Anuñ oğulları hep **oldı bednâm** / Delîl-i ' aqlî ile itdi ilzâm

4739 Kâmusın kıldı her vech ile ilzâm / O yirde **oldılar** rüsvây ü **bednâm**

bed-nâmlık [1] yüz karalığı, rüsvalık. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3908 Didiler hâmlık eyler Zeliḥâ / Ne hoş **bed-nâmlık** eyler Zeliḥâ

bed-nihâd [1] kötü tabiatlı, fena huylu, soysuz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4043 Budur biñ cân ile gönlüm murâdı / Siyâset itdürem ol **bed-nihâdı**

bedr [37] ayın on dördüncü gecesi, dolunay. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

159 Ney-i engüştü **bedre** urdı yara / İki şakḫ itdi mânend-i naḳâra

- 569 O gayb olan kemer m̄anend-i h̄ale / Tolanmış anda ol **bedr-i kemāle**
- 757 Olup dest-i ‘adūnūn p̄aymālī / Qarardı silleden **bedr-i cemālī**
- 1198 Olurken delv için tedbīr ü rāy / Görür çāh içre bir **bedr-i dūcāyī**
- 1339 Kuşandı mīzerin ol serv-i çālāk / Tutuldu şanki nısf-ı **bedr-i eflāk**
- 1376 Boyı m̄anend-i Tūbā ‘āliyū’l-ḳadr / Melāḥat āsumānında meh-i **bedr**
- 1507 Aña bir āyīne olmuş meh-i **bedr** / Gözinūn kuḥlī tārīk-i şeb-i Ḳadr
- 1525 Cemālī **bedri** bulmamış kemālī / Maḥabbet gevherinden gūşī ḥālī
- 1715 ‘Araḳlar **bedr-i** ruḥsārına tölmiş / O māha encüm-i seyyāre olmuş
- 2020 Aña her kim baş egse hem-çü gerdūn / Virürdi meh gibi bir **bedre** altun
- 2159 Develer izlerin itseñ temāşā / Hezārān **bedr** olurdu yolda peydā
- 2160 O **bedri** ādemūn izi bozardı / İki māh-ı nevūn resmin yazardı
- 2211 Kesildi nān **bedr** iken bozuldu / Bir aydan niçe māh-ı nev düzüldi
- 2535 Siper itmişdi **bedr-i** pūr-kemālī / Belinde tīg idinmişdi hilālī
- 2643 Ruḥ-ı pākinde olmuş ḳaṭralar çīn / Ḳırān itmiş meh-i **bedr** ile Pervīn
- 3041 O **bedr-i** ‘āleme bu bī-sitāre / Iraqlardan ider oldu nezāre
- 3836 Gül-i ter gibi ruḥsārūn ter olmuş / Yüzūn **bedri** ser-ā-ser aḥter olmuş
- 3886 Beni gördükçe mihr-i ‘ışḳı artar / Ezilür baña ol **bedr-i** mūnevver
- bedr-i enver** [2] dolunay. <KANAR/>
- 1188 Görür seyrinde bir gün **bedr-i enver** / Girer ḳoynına olur kīse-i zer
- 3771 Yaşın ol **bedr-i enver** Ülker itdi / Yıkıldı kendüsinden geçdi gitdi
- bedr-i kāmīl** [5] dolunay. <KANAR/>
- 448 Çü toḡdı anadan ol tıfl-ı ‘āḳıl / Bir ay içinde oldu **bedr-i kāmīl**
- 1362 Girüp şehir içine ol **bedr-i kāmīl** / Cemālī ḥāyilini itdi zāyil
- 1686 Çü toḡduñ anadan ey **bedr-i kāmīl** / Benüm āḡūşum oldu saña menzil
- 3259 Didi bildür baña ey **bedr-i kāmīl** / Ne dildür bu ḳırā‘at itdügūñ dil
- 4272 Meh-i nev gibi olan **bedr-i kāmīl** / İder a‘lā-yı ‘illiyyīni menzil
- bedr-i mūnīr** [1] parlak dolunay.
- 5042 Nübüvvet bürcinūn **bedr-i mūnīri** / Velāyet mülkinūn şāh u emīri
- bedr-i tām / tamām** [11] dolunay. <KANAR/>
- 1351 Görüp māhīler ol **bedr-i tamāmı** / Çaḡırdı *es-şalāt u ve’s-selām*
- 1961 Mezīd olsun kemāl-i iltiyāmı / Görinsün yüzünūn **bedr-i tamāmı**
- 2031 Şehi Hindūstānūn şaldı nāme / Talebkār oldu ol **bedr-i tamāma**
- 2224 Ezel **bedr-i tamām** imiş naḳāre / Hilāl-i mu‘ciz itmiş iki pāre

- 2436 Zeliḥā arturınca **bedr-i tāmı** / Elini çekdi şehriñ ḥāş u ‘āmı
 2960 İder esrār-ı ‘ışkı ḥalkı ḥayrān / Virür **bedr-i tamāmı** ‘aqla noḡşān
 3292 Zeliḥānuñ görüp sevdā-yı ḥāmın / Pür itdi necm ile **bedr-i tamāmın**
 3897 Cibillīdür anuñ sevdā-yı ḥāmı / Perīşān itme ol **bedr-i tamāmı**
 4184 Bu oldı dilde maḡşūd u merāmı / Vara seyr ide ol **bedr-i tamāmı**
 5097 Kemāl-i devlet ile olma ḥandān / İrer **bedr-i tamāmı** ‘aqla noḡşān
 E19 Yanında görmedi **bedr-i tamāmı** / İḥāṭa itdi hicrānı zālāmı

bed-rā, bed-rāy [3] kötü düşünceli, niyeti kötü. <OTAL, KUBBEALTİ, ÖTS>

- 3877 Aşılса daḡi bed-kirdār u **bed-rā** / İbā itmez yemīn itmekden aşlā
 4089 Cünün-ı ‘ışk ile **bed-rāy** u bed-ḥū / Kılur insān-ı nādānı siyeh-rū
 4663 Didi Yūsuf eyā cumḥūr-ı **bed-rā** / Neye ḡorsız o piri ferd ü tenḥā
beg [12] bey, zengin, ileri gelen, sözü geḡen, nüfuzlu. <KT, YTS>
 412 Cihān mülkinde her biri **beg** olsun / Şafā sürsün günü günden yeg olsun
 2060 Seḡābı gibi rüy-ı āsumānuñ / Hevāsında yelerler **begler** anuñ
 2075 Derildi niḡe **begler** bu nişāna / Bilād-ı ḡarba oldılar revāne
 2144 Tōnanup gitdiler **begler** aḡalar / Pür oldı cümle şahrālar ovalar
 2627 İştidüm Yūsufuñ Mışra **beg** olmış / Güzellükde ezelkiden yeg olmış
 2818 Atası bir **beg** idi eyledi ‘ār / Yirinden vaz geldi ḡār u nāḡār
 3637 Żarar gelmez **begüm** ḡurşīd-i pāke / Ḳarīn olsa eger pehlū-yı ḡāke
 4274 Olur **begler** kemāl ehline muḡtāc / Gelür başa mişāl-i dūrretü’t-tāc

begler begi [2] paşa, vali, hakim. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 256 Hezārān ḡulı var **begler begidür** / Kırallar āsitānınuñ segidür
 1783 Cihān dilberlerinüñ yegregisin / Güzeller şāhısın **begler begisin**
beḡenmek [8]

1. iyi veya güzel bulmak, takdir etmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 255 Tōyurdi ‘ālemi iḡsānı genci / Ki Ḳārūnı **beḡenmez** her dilenci
 376 **Begendi** Ka‘ benüñ dārü’l-emānın / Göḡürdi ol mekāna ḡānumānın
 1857 Maḡabbet bāḡınuñ serv-i bülendi / Bu ḡayd u bendi ḡāyetde **begendi**
 2294 **Begendüm** ḡaylī ol cān-ı cihānı / Baña danışmayınca şatmañ anı
 3196 Gūnāḡ alḡaḡlḡın her kim **begendi** / Tedennī eyledi ḡadr-i bülendi
 4050 **Begendi** ḡaylī bu rāy-ı nigārın / Aña virdi ‘inān-ı iḡtiyārın
 4305 **Begendi** Yūsufuñ iz‘ānıñ ol ḡın / Niḡe iḡsānlar itdi kıldı taḡşın

2. onaylamak, kabul etmek, uygun bulmak, tasvip etmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 3759 Şoyar halkı alur mālın ḥarāmī / **Begenmezler** bu resme iğtināmı
begenmezlenmek [1] beğenmezlik tavrı takınmak. <YTS>
- 2281 **Begenmezlendi** Mālik bu bahāyı / Firāḳa virmede ol gün rızāyı
behā [1] güzellik, zarafet, zariflik, parlıltı. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>
- 2370 Kime kim ide iḥsān u ‘aṭāyı / Geyürür ḥil’ at-i ḥüsn ü **behāyı**
behcet [3] güzellik, hüsün, yüz güzelliği. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>
- 1739 Ya teşḥīr eyledi bir ehl-i teşḥīr / Ki ḥüsn ü **behcetüñe** irdi tağyır
- 1800 Kitāb-ı **behcetüñ** ser-defterisin / Baña bildür ne şehriñ serverisin
- 3609 Revāne oldu Yūsuf şevket ile / Niḳābın açdı ḥüsn ü **behcet** ile
be-hey [1] hey, ey, be ünlemlerinin genellikle hiddet, öfke, azarlama, çıkışma ifade eden veya teklifsiz konuşmada kullanılan değişik bir şekli. <KT, KUBBEALTI, TS, ÖTS>
- 2296 **Be-hey** gāfil senüñ ne ḳudretüñ var / Olursın Yūsufa ya‘ nī ḥarīdār
behişt [1] cennet, uçmak. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>
- 2780 Bile olunca şöḥbet içre dilber / Olur meclis **behişt** ü bāde Kevşer
beklemek [1] bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak, gözler vaziyette olmak. <TS, KUBBEALTI>
- 954 Bizüm esbābumuz **beklerdi** merḥūm / Yalınuz ḳaldı ol ma‘şūm-ı maḳlūm
bel [5] insan bedeninde göğüsle karın arasındaki daralmış bölüm; bu bölümün sırtın altına rastlayan bölgesi. <TS, ÖTS>
- 566 Arayup her miyānı anda muḥkem / Kemer derdinden oldu **belleri** ḥam
- 2514 İrişe kākşī daḥi yaḳına / Tolaşsa rişte-i cānum **beline**
- 2535 Siper itmişdi bedr-i pür-kemāli / **Belinde** tiğ idinmişdi hilāli
belini bükme [2] çaresizlik içinde bırakmak, bir şey yapamaz duruma getirmek. <KUBBEALTI, ÖTS>
- 2560 Beni pīr eyledi derd-i firāḳı / **Belümi bükdi** bār-ı iştiyākı
- 4141 **Belini bükdi** anuñ bār-ı fūrḳat / Belī böyle olur kār-ı maḥabbet
bel [1] (“bel suyu”ndan kısaltma yoluyla) erkekte üreme hücrelerinin meydana getirdiği, cinsî birleşme sırasında erkeklik organından gelen ve neslin devamını sağlayan salgı, bel suyu, atnık, er suyu, meni, nutfe, sperma. <TS, KUBBEALTI>
- 2422 **Belümden** olmadı mālumdan olsun / Sarāyuñ nūr-ı dīdār ile ṭolsun
belā [103] gam, keder, tasa, musibet, afet, ceza. [tas.] Hakk’ın kulunu denemesi; bu amaçla onu sıkıntıya sokması ve azap çekirtmesi. <KT, KO, CÜDİ, OTAL, ADŞS, TTS>

- 281 ‘Uşûliyle fūrū‘ iyle İlāhī / **Belādan** şakla ol zıll-ı İlāhī
- 379 Hāṭādūr kāmīle keşret **belāsı** / Devādūr ‘ākīle vaḥdet şafāsı
- 437 Yōneldi ḥasret-ābād-ı fenāya / İrişdi arz-ı Ken‘ān-ı **belāya**
- 486 Severdi Yūsufi ĩmānı gibi / **Belādan** şakımurdu cānı gibi
- 594 O günlerde irişdi bir **belāya** / Qodı başın yire mānend-i sāye
- 599 İñilder bu şadādan kūh u vādī / **Belādūr** inkıṭā‘ ü ittiḥādı
- 608 **Belā** oldı ziyāde kâbiliyyet / Ḥasūd-ı lā-yesūd eyler ihānet
- 613 Alursın boynuña tīg-i **belāyı** / Qılursın qādir olduḡuñ ezāyı
- 671 Şatun almaz **belāyı** ehl-i idrāk / Sūrūrı cāmesini eylemez çāk
- 701 Yoluñda bir **belā** itse saña yol / Dilüñi eyle zıkrı’llāha meşğūl
- 711 Olup neşv ü nemāsı göz yaşından / Niçe bād-ı **belā** geçmiş başından
- 744 Fiğān u ḥasret ile qaldı Ya‘kūb / **Belā** deryālarına ṭaldı Ya‘kūb
- 798 Urup öldürmemek ‘ayn-ı ḥāṭādūr / Siz ölince bir qayd-ı **belādūr**
- 811 Size rāci‘ olur zılmüñ **belāsı** / Ne Ḥaḡ rāzī buña ne enbiyāsı
- 832 **Belā** derd ehlini şāfi-dil eyler / Gönül alçaqlıḡını ḥāşıl eyler
- 833 **Belā** vü miḥnete şabr eyle dāyim / Tırı tur āb-ı Zemzem gibi tā kim
- 836 **Belādūr** cānib-i Ḥaḡ imtiḥānı / Erenler bir ḡanīmet bildi anı
- 837 **Belādūr** muşliḡ-ı qalb-i müşevveş / Ser-ā-ser qalbi qal eyler bu āteş
- 838 **Belā** çoḡ irmek ile enbiyāya / Liyāqat kesb ider qurb-i Ḥudāya
- 839 Ki vardur her celālūñ bir cemālī / **Belādūr** enbiyānuñ ḥasb-i ḡālī
- 841 **Belā**-yı Yūsufuñ bir ḡikmeti var / Bu sırdan evliyā oldı ḡaberdār
- 871 Ğurūrından ḡabābuñ var havāsı / Havāsı oldı başınuñ **belāsı**
- 960 Ḥarāmī bir **belādūr** ḡaş u ‘āma / Sebeb esbāb olur qatl-i enāma
- 1144 **Belādan** dūr ola ol ‘ayn-ı ‘ārif / Ki ide kendü noḡşānına vāqıf
- 1175 Sebebsüz kimse qurtulmaz **belādan** / Mu‘āvinler irişür her yañadan
- 1272 **Belā**-yı rāh-ı ġurbet zecr-i devrān / Firāḡ-ı vālideyn ü qahr-ı iḡvān
- 1284 Ğamum efzūn u derdüm bī-nihāye / Taḡammül idemez oldum **belāya**
- 1301 Deḡānından çıkınca beddu‘ āsı / İrişdi beddu‘ āsınuñ **belāsı**
- 1307 Şavarsa ol şavar sizden **belāyı** / Girü derdin viren virür devāyı
- 1311 Temennā eyle zāt-ı Kibriyādan / Ḥalāş itsün bizi cümle **belādan**
- 1609 **Belā**-yı Yūsufa oldı ḡarīdār / Degül ammā ki Yūsufdan ḡaberdār
- 1613 Aḡar şu gibi söylerdi yabana / **Belā** sāzına eylerdi terāne
- 1694 Benüm ‘ömrüm benüm cānum ne olduñ / Kimüñ dām-ı **belāsına** ṭutulduñ
- 1701 Ğam-ı ‘ışḡum görinmez bir qaradur / **Belā** budur ki derdüm bī-devādūr

- 1758 Başından aşdı baħr-i iřtiyākı / Bir ayruksı **belā** oldu firākı
- 1766 Hicāb oldu vücūdum akrabāma / **Belāyam** kendüme hem āşināma
- 1834 **Belā** baħrine düşdi fülk-i cānı / Havāya uydı şabrı bādbānı
- 1853 Şu kim bend-i **belāda** zār olmaz / Bu bāğ içinde ber-ħördār olmaz
- 1875 Zeliħānuñ gözi yaşı çoğaldı / Göñül virdi **belā** vü miħnet aldı
- 1986 Taralma hecre incinme cefādan / Uşanma şoñı ħayr olan **belādan**
- 1989 **Belā**-yı fūrkat ü nār-ı ‘azābı / Ferāmūş itdürür vuşlat şarābı
- 2008 Çıkardı kayd u bendin ħurrem ü şād / **Belādan** serv-i kıaddı oldu āzād
- 2012 Görenler şaħn-ı şaħrā-yı şafāyı / Geçer öñürdi derbend-i **belāyı**
- 2309 **Belā** baħrinde ġavvāş olma talma / Ħayāt Ābı gibi zulmetde kıalma
- 2442 Cihān pāzārınuñ aşsısı yoķdur / Şafāsından **belā** vü derdi çoķdur
- 2675 İřitdüm akrabāmuñ fūrkatını / **Belā** vü miħnetini ħasretini
- 2689 **Belādur** keşret-i cumħūr-ı insān / Ki olur māni‘-i eşğāl-i Sübhān
- 2738 Atamuñ ħasreti ġurbet **belāsı** / Cihānuñ derdi dünyānuñ cefāsı
- 2762 Hümā gibi **belā** dāmına düşmez / Melāmet āteşi ile tutuşmaz
- 2795 Ele bāde alup künc-i **belāda** / Tağıtdı ħırmıen-i endūhı bāda
- 2801 Nigīn-i ħalkā-i bezm-i **belādur** / Vücūd-ı āteş-i derd ü ‘anādur
- 2933 Cefāsı cānib-i Ħaķķuñ vefādur / **Belāsı** imtiħān-ı enbiyādur
- 3019 Sa‘ ādetle hemān dünyāda şağ ol / **Belālardan** kıazālardan ırağ ol
- 3092 **Belāsın** kendüñe ħalk-ı cihāna / Gel e inşāfa uşlan a utan a
- 3227 Teni ġarķ oldu bārān-ı **belāya** / Vücūdı döndi eyyām-ı şitāya
- 3250 Ħalāş olmaz **belā** vü derd ü ġamdan / Ölüñce cānı kıurtulmaz elemden
- 3255 Cünūnuñ kendüñe kıayd-ı **belādur** / Vücūdun ‘āleme ‘ayn-ı ‘anādur
- 3309 Tefekkür itdi ya‘ nı kim bu rāyı / Çekince Māh-ı Ken‘ān bu **belāyı**
- 3310 Taħammül itmeye şāyed **belāya** / Zārūrī meyl ide semt-i şafāya
- 3392 O ħūrīlerle cennetde şafāda / Bu hicrānı çaķıminde **belāda**
- 3468 Şaman çubı gibi uyan hevāya / Düşer bir ħufre-i derd ü **belāya**
- 3469 Ferāmūş olur āħir adı şanı / **Belāsından** ider ħālī cihānı
- 3519 Ne dirğürür vişālinüñ devāsı / Ne öldürür firākınuñ **belāsı**
- 3521 Cihānuñ cevri yārımdan ziyāde / Ki öldürmez beni künc-i **belāda**
- 3536 Ne āhuñ ‘āleme ebr-i cefādur / Ne gözüñ yaşı bārān-ı **belādur**
- 3691 Vücūdı ħalkası bāb-ı recānuñ / **Belāsın** başına almış cihānuñ
- 3784 Zebün itdi seni ‘ışķuñ **belāsı** / Bu derdün şabr ile olur devāsı
- 3805 Zihī luţf u ‘ināyet āħir-i kār / **Belādan** şaķına üftādesin yār

- 3899 Kazāya hüsni-i ta' bîr oldı qalkān / **Belā**-yı şerri te' hîr itdi ol ān
- 3987 Naşîhat eylesen artar **belāsı** / Olur nār-ı firāqınun şabāsı
- 4016 Kaçan başdan aşar baħr-i **belāsı** / Ayağ altına qor oğlın anası
- 4087 **Belādur** ' aşîka kendü vücūdı / Cihānda sehvine degmez sücūdı
- 4103 **Belā** bundan ziyāde olmaz aşlā / Gide dildār qala dārı tenhā
- 4177 Düşürdüm cānumı bend-i **belāya** / Cefālar eyledüm sen dil-rübāya
- 4245 Bürüdet gelse dünyāya şitādan / Bahār ile hālāş olur **belādan**
- 4299 Yedi yıl ola kıtlıklar ziyāde / Qalalar kıllat ü derd ü **belāda**
- 4318 **Belāya** şabr iden meydānı aldı / Tahavvür eyleyen hayretde qaldı
- 4334 Geçüp gitdi bu derbend-i **belāyı** / Selāmet sebzezārı oldı cāyı
- 4339 Saña tefvîz itdüm ben bu rāyı / **Belā**-yı cū' a sen eyle devāyı
- 4342 Du' ālar itdiler def' -i **belāya** / Tevekkül kıldılar zāt-ı Hudāya
- 4362 Belürdi şarşarı baħr-i **belānuñ** / Ruħı ābını pür-çin itdi anuñ
- 4375 Gözi eller eline baqar oldı / **Belā** geldi celāle mazhar oldı
- 4378 Delü gönlin **belāya** kıldı mu' tād / Quyūd-ı dünyevîden oldı āzād
- 4447 **Belā** şahrālarında qaldı tenhā / Gözinüñ nūrı gitdi oldı a' mā
- 4622 Cemālini görenler toq olurdu / **Belā**-yı cū' ina dermān bulurdu
- 4800 Ümîdüm bu ki havf ide Hudādan / Ola kim qurtula oğlum **belādan**
- 4929 **Belā**-yı sergüzeşt oldı ferāmüş / Geçerdi demleri her vech ile hōş
- 5054 Qodı gitdi bu derbend-i **belāyı** / Mekān idindi şahrā-yı baqāyı
- 5082 **Belā** deryāsınun keştisidür hāk / Felāket yelkenidür aña eflāk
- 5092 Vücūduñ şem' ini şakla hevādan / Şaķın dāmānuñı hār-ı **belādan**
- E17 Sevinme devlete faķra yerinme / **Belāya** tınma anı kayd idinme
- E24 Vişālün ' ālemi bir dem degüldür / **Belā** vü ıztırābı kem degüldür

belā-yı fūrķat [2] ayrılık belası.

- 870 Sebeb ol oldı anuñ miñnetine / **Belā-yı fūrķatine** zaħmetine
- 4911 Biri birine şarmaşdı görişdi / **Belā-yı fūrķat** aħvālin şorışdı

belā-yı 'ışķ [5] aşķ belası. <KANAR/>

- 1584 Teraķķî eyledi derd-i derūnı / **Belā-yı 'ışķınunı** oldı zebūnı
- 1726 **Belā-yı 'ışķa** mu' tād oldı cānum / Harāb-ābād-ı haşretdür mekānum
- 2303 Ecel gibi **belā-yı 'ışķ**-ı cānān / Faķire vü ğaniye oldı yeksān
- 2958 Vücūdı sākî-i bezm-i belādur / **Belā-yı 'ışķı** görünmez kazādur
- 4444 Daħi artardı sevdā-yı cünūnı / **Belā-yı 'ışķı** ğavğā-yı cünūnı

belāya uğramak [1] başına bela gelmek. <KUBBEALT/>

3236 Fenâ ehli o dem **uğrar belâya** / Ki gönül vire ‘âkil dîlrübâyâ

belâya uğratmak [2] bir kimsenin başına bela getirmek, elem vermek, zahmet vermek. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

2962 Güler yüz gösterüp ehl-i fenâyâ / Niçe mazlûmı **uğratdı belâya**

5050 Ki gitdi Mâh-ı Ken‘ânûn bakâyâ / Seni **uğratdı** biñ dürlü **belâya**

belertmek [1] gözlerini, akı çok görünecek biçimde açmak, şaşkınlık veya kızgınlık ifadesi olarak kocamanca olmak. <TS, ÖTS>

4282 **Belerdüp** gözini açdı femini / Yidi cümle yedi gâv-ı semîni

belî [1] evet, hay hay. Arapça “belâ” kelimesinin Farsçalaşmış şeklidir. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

4141 Belini бүkdi anuñ bâr-ı fûrkat / **Belî** böyle olur kâr-ı maḥabbet

beliyyet [1] bela, musibet, keder, tasa. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2308 Senüñ zâtuñda vardur kâbiliyyet / Ayağüñ almasun dest-i **beliyyet**

belki [2] hatta, evvela. <KT, OTAL, KUBBEALT>

4222 Gözi gönli anuñ ‘ışkıyle töldi / Vücûdı **belki** ‘ayn-ı ‘ışk oldı

4262 Unudur göz göre yâr-ı kadîmi / Olur **belki** aña buğz-ı ‘azîmi

bellü [6] belli, açık, aşikâr, anlaşılan, meydanda olan. <YTS, KT, TS>

237 Cemâinden ‘ayân erlik nişanı / Yüzinden **bellü** serverlik nişanı

923 Kara gönüllüler irsün zevâle / Yüzinden **bellüdür** mânend-i lâle

3042 Bu tertîb ile geçdi niçe müddet / Ne **bellü** vuşlat u ne **bellü** fûrkat

3455 Eşerden **bellüdür** zât-ı mü’ezzîr / Bilür Hakkı bulur rây-ı müdebbir

3889 Bu ḥâliyle temâşâ eyle anı / Yüzinden **bellüdür** ‘ışkum nişanı

belürmek [12] belirlemek, belli olmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak. <YTS, ÖTS>

336 **Belürdi** ney gibi ‘âşıkdan âvâz / Açıldı perde-i ‘uşşâkdan râz

517 Vücûdında kerâmetler belürdi / Risâletden ‘alâmetler **belürdi**

654 **Belürse** şavt-ı bülbül den nişâne / Açar şular aña eyler terâne

892 İrakdan kopdı bir gerd-i melâmet / **Belürdi** şanasın bād-ı kıyâmet

1369 **Belürmez** fitne-i ḥaṭṭ-ı cemâli / Celâlîden cemâli Rûmı ḥâlî

3549 **Belürse** bād-ı şarşardan ‘alâmât / Dilini tutmaz evrâk-ı nebâtât

4362 **Belürdi** şarşarı baḥr-i belânuñ / Ruḥı âbını pür-çîn itdi anuñ

4400 **Belürse** her kaçan yelden nişâne / O neyden ḥâne başlardı figâna

4802 ‘Acebdür kim ider gönlüm şehâdet / **Belüre** Yûsufumdan bir ‘alâmet

4940 Elif kâddini döndürdi kemâna / **Belürdi** ölüm okından nişâne

5023 Umardı hâdimü'l-lezzâtı câmı / **Belürdi** kendüde rıhlet nişanı

belürtmek [2] belirtmek, bir şeyi belirli hâle getirmek, izhar etmek, ortaya çıkarmak, göstermek. <YTS, ÖTS>

2450 İrağ olmağ ile âteşden âhen / **Belürdür** kendüyi olur mu' ayyen

2950 Ceres gibi ide feryâd u nâle / **Belürde** kendini her ehl-i hâle

ben [171] tekil birinci kişiyi gösteren zamir. <TS, KUBBEALT>

2 Ġanî kıl genc-i 'ışkuñla faķîri / Sevindürsün **beni** şevkuñ beşîri

5 **Beni** deryâ-yı 'ışka mâlik eyle / Tarîķ-i şahidine sâlik eyle

11 **Beni** Ya' kūb-veş kıl pîr-i 'uşşâķ / 'Aşâdan kıavs-i cisme bir kiriş taş

24 Yüzi şuyına Ya' kūb-ı Nebînüñ / Sözinî âbdâr it **ben** ğabînüñ

25 **Benüm** her beytümi kıl beyt-i aħzân / Gören yârân ola giryân u nâlân

29 **Beni** kıl mâlik-i mülk-i ma'ânî / Elümden düşmesün ħâmem sinânı

46 Koma ğamĥâne-i ğaflet-fezâda / **Beni** bîdâr kıl dârü'l-fenâda

57 Ġarîb ü derdmend ü bi-kesem **ben** / Ümîdümi nice senden kesem **ben**

60 Şırât üzre kıamu ümmet geçerken / Ümîdim bu ki anda ĥoş geçem **ben**

283 Teveccüh eyledükce rûy-ı vuşlat / Kaçardum kıalmaz idi **bende** tākāt

298 **Beni** dervîş iden şah-ı cihânum / Beni vîrân iden genc-i nihânum

479 **Beni** añduķca aĝlar ol gül-i ter / Kim oĝşar gün yüzini kim oyalar

482 Şafâlar kesb iderdüm ĥıdmetüñden / Töyınca görmedüm gün yüzini **ben**

483 **Benüm** dest-i ecel gözüm yuminca / Baķayın bârî yüzüne töyınca

488 Ecel 'ömrüñ kemânın aldı yaşdı / **Benüm** boynuma dil baĝını aşdı

489 Şu demde kim memâtum rûzgârı / Süre dergâhdan **ben** ĥâksârı

507 **Beni** yanından ayırmazdı kaç'â / Bu gün yâ Rabbi kıanda gitdi tenhâ

555 Gerek sende gerekse **bende** olsun / Murâduñ aķteri tâbende olsun

557 O sulţânı kıoduñ **bende** emânet / İlet ihvânına sağ u selâmet

628 **Benüm** seyrümdeki remz ü nişâne / Yaşum seyyâresin kııldı revâne

636 **Benüm** cânım ider göñlüm şehâdet / Kıılır sen şahide anlar ihânet

667 Didi cânumdur ol ser-çeşme-i nûr / Virememe **benden** ayrılmaĝa destûr

829 **Beni** bilmez görenler rûy-ı zerdüm / Ĥazân oldu bahâr içinde verdüm

943 **Benüm** oĝlum sefîhâne iş itmez / Sizi kıoyup ĥaţâlu yire gitmez

976 Dir idi kıandasın ey mâh-ı Ken'ân / **Beni** ĝayb eyledi tarîķ-i hicrân

1010 Zebûn itdi **beni** derd-i firâķı / Vücûdum yaķdı nâr-ı iştiyâķı

1074 **Beni** oĝlumdan ayırdı bu nâķâr / Anı oĝlından ayır âķir-i kâr

1075 Aña daĝı bu hicrânı naşîb it / Bu yad ilde **benüm** gibi ĝarîb it

- 1133 Şükür Allāha minnet Zü'lcelāle / Ki irgürdi **beni** rüz-ı vişāle
- 1160 'Urūc eyle bu fānī encümenden / Du'ālar eyle 'Azrā'ile **benden**
- 1274 **Benem** gülzār-ı dehrūn 'andelībi / Aķar řu gibi oldum yer ġarībi
- 1275 Bu yerlerde **benüm** hālüm bilür yok / Teraħħum eyleyüb şefķat kıılır yok
- 1283 Didi ey Qādīye'l-Hācāt u Ğaffār / **Beni** rencīde-ħātır itdi aġyār
- 1454 **Beni** kıl Meşnevi 'ilminden āġāh / Kerem eyle baña ol mürşid-i rāh
- 1620 Ğam-ı 'ışķuñ **beni** bī-çāre itdi / Dil-i dīvāne saña uydı ġitdi
- 1667 Seni 'ışķ ile gördüm böyle bīmār / **Ben** öldüm ġamdan ey gül yüzlü dildār
- 1686 Çü toġduñ anadan ey bedr-i kāmīl / **Benüm** āġuşum oldı saña menzil
- 1691 Revā mı ola **benden** ġizlü rāzuñ / De kimdür baña yār-ı dil-nevāzuñ
- 1692 Ola kim derdüñe dermān idem **ben** / Bu müşkil işleri āsān idem **ben**
- 1694 **Benüm** 'ömrüm benüm cānum ne olduñ / Kimüñ dām-ı belāsına tıtulduñ
- 1700 **Beni** āhum eli ġirdāba şaldı / **Benüm** işüm hemān Allāha ķaldı
- 1727 **Beni** şimden ġirü herġiz ķayırmaz / Şafā vü zevķ u şevķumdan ayırmaz
- 1728 **Beni** şād eylemez illā ġam-ı dōst / Bu söz meşhūrdur bir dōst bir pōst
- 1762 Görin ey 'ālem-i ma' nā ġabībi / Esirge **ben** ġarīb-i bī-naşībi
- 1767 **Benüm** hālūmden aħbābum ider 'ār / Bürüdetle ġeķer bād-ı seķer-vār
- 1768 **Benem** şol ebr-i bārān gibi 'āciz / Yirüm ķalmadı yirde ġökde herġiz
- 1779 Göñül oldı ġam-ı zülfüñ esīri / Perīşān-ħātır itdüñ **ben** faķīri
- 1782 Ķul olmaķ bir senüñ gibi emīre / Sa'ādetdür **benüm** gibi faķīre
- 1785 **Benüm** ancaķ murādum senden oldur / **Beni** bir ġün ya iħyā it ya öldür
- 1796 Ĥudā ġaķķı ki sen şāhı yaratdı / **Beni** 'āşık seni ma' şūķ itdi
- 1799 Seni 'āķıl beni dīvāne itdi / Seni şem' ü **beni** pervāne itdi
- 1807 Didi sen ķanda isēñ andayam **ben** / Taşavvur itme kim yabandayam **ben**
- 1813 **Benem** bāġ-ı cemālūñ bāġbānı / Taħammül eyle kim vardur zamānı
- 1847 Dirīġā n'eyleyem **ben** bī-sitāre / Ne siħre uġramış bu māh-pāre
- 1890 Varursañ bāb-ı yāra ara çāre / **Benüm** hālūmi bildür ol nigāra
- 1915 Şuçum yoġ iken ey māh-ı münēvver / **Beni** mecnūn yirine baġladılar
- 1963 **Beni** rüy-ı cemāle mażhar itsün / Kūdūret var ise göñlinde ġitsün
- 1980 Tapuña lāyık olan işi işle / **Benüm** maķşūdumı baña baġışla
- 1984 **Benem** maħrūsa-i Mışruñ 'azīzi / Şerīfi a'lemi ehl-i temīzi
- 1985 **Beni** ister dilerseñ ey perī-rū / Zamān ile gelesin Mışra toġru
- 2189 Didi feryād ile ġayfā dirīġā / **Beni** 'ışķ eyledi ġalkā temāşā
- 2337 **Benüm** ġüsnümi ġörince ziyāde / Deħānı gibi ġayb olsun orada

- 2341 **Beni** şevk-ı cemâli kıldı şeydâ / Kulağdan ‘âşık itmişdür huşûşâ
- 2420 Ne kul sultânlar olmuş aña bende / Revâdur kim ola ol **bende** sende
- 2423 **Benüm** bu iltimâsum eyle maqbûl / Oğul olsun baña sultânuma kul
- 2472 Esirge ben ğarîbi hâlûme bak / **Beni** de kullaruña eyle ilhâk
- 2480 Didi Yûsuf **beni** şatduğda ihvân / Saña bir dest-i haţţ olmuşdı ihsân
- 2499 Uyandı mı **benüm** şem‘-i sitârem / Bulındı mı oñulmaz derde çârem
- 2501 **Beni** bî-cân iden cânân mıdur bu / **Beni** dervîş iden sultân mıdur bu
- 2558 Bir oğlum var **benüm** bu yirde tâcir / Anı görmek için oldum müsâfir
- 2560 **Beni** pîr eyledi derd-i firâkı / Belümi бүkdi bâr-ı iştîyâkı
- 2601 Didi hâlümde қо ey merd-i ahsen / **Beni** ‘avk eyleme Hâk cânibinden
- 2603 **Beni** vahdet şarâbı mest idüpdür / Qarârum qalmayup ‘aqlum gidüpdür
- 2607 Didi Mışra giderken bir güzel hân / **Beni** yoldan çağırdı şâd u handân
- 2613 Senüñ ahvâlünü **benden** işitdi / Gözi yaş ile töldi ‘aqlı gitdi
- 2616 Bir âdem olsa anı şorsa bilse / **Beni** öldür eger Yûsuf degülse
- 2648 Ne geçdi hâtruñdan ağlamışsın / **Benüm** cânum cigerler tağlamışsın
- 2655 Ğamuñ **benden** nihân itme ‘ayân it / Baña her gizlü ahvâlün beyân it
- 2657 Eyitdi **ben** nebî oğlu nebîyem / Velî zâhirde bir tâze şabîyem
- 2661 Atamuz **bende** gördi kâbiliyyet / Ziyâde eyler oldı baña ‘izzet
- 2662 Baña maşşûş kıldı ‘izzetini / **Benümle** eyler oldı şöhetini
- 2663 ‘Adâvet itdiler ihvân-ı ğaddâr / Bırakdılar **beni** bir çâha nâçâr
- 2667 Beni gördi çeküp taşra çıkardı / Bu derd-i miñneti **benden** giderdi
- 2670 Bu gün kim ğonca-veş göñlüm talarıldı / Tapuñ **ben** kulını seyrâna şaldı
- 2673 Devesi **ben** ğarîbi gördi bildi / Gözi yaşını dâmânuma sildi
- 2731 Didi ğâyetde müşkil oldı kârum / **Beni** ğurbetde qodı rûzgârum
- 2907 **Beni** men‘ eyleme qurb-ı Hudâdan / Ayırma ‘âlem-i zevk u şafâdan
- 2915 Alursañ **benden** İsmâ‘îli el-ân / Baña şabr u sükûni eyle ihsân
- 2924 **Beni** gördükçe derd ile idüp âh / Peşimân olasin elvara nâĝâh
- 3027 Çıkar **benden** bu Nemrûdî kabâyı / Baña gün gibi geydür bir ‘abâyı
- 3130 Naşîhat ‘âleminden geçdi cânum / ‘Ayân oldı **benüm** râz-ı nihânım
- 3138 **Beni** ğarq eyledi baħr-i cefası / Kenâra çekse dest-i merħabası
- 3141 Şaĝında görse **ben** bîmârı nâĝâh / Döner şolına iĝmâz eyler ol şâh
- 3146 Niyâz itdükçe **ben** dervîş ü muhtâc / Olur baħr-i celâli cümle mevvâc
- 3204 Aña **ben** ‘ayn-ı ‘işyân ile bakmam / Hıyânet adını kendüme taqmam
- 3234 Senüñ luţfuña yok **bende** liyâkat / Açılmaz üstüme ‘ayn-ı sa‘âdet

- 3249 **Benüm** ağladuğum budur ki dāyim / Ğam-ı ‘ışkumla her kim oldu kıyım
- 3260 ‘Acāyib sözi var hōş hāleti var / **Beni** kıl bu ma‘āniden haberdār
- 3308 Didi men‘ itmek olmaz bu cuvānı / Kōvayın kaçduğı yire **ben** anı
- 3367 Didi bu yüz güneş yüzlü kenīzek / **Benüm** cānum saña olsun mübārek
- 3374 **Benüm** vaşlum saña olmadı kâbil / Bu zībā kızlara ol bārī māyil
- 3417 Kırān it duğter-i nīk-ağterem **ben** / Şafā sür dilber-i zībā-terem **ben**
- 3508 Olursañ sen olursın baña hāldaş / **Benüm** gibi dökersin tā seher yaş
- 3510 **Beni** bir māh-rū yandurdu yağı / Dür-i eşküm gibi gözden bıraktı
- 3515 Turur gün gibi bürc-i rif‘ atinde / **Beni** kor künc-i hāk-i zilletinde
- 3518 **Beni** gör ki ne diri ne öliye / Bu mātemden gönül pür-ğam gözüm nem
- 3521 Cihānuñ cevri yārumdan ziyāde / Ki öldürmez **beni** künc-i belāda
- 3543 N’olaydı **ben** de pervāne olaydum / Fenā iklīmine vuşlat bulaydum
- 3638 **Beni** kıl lāyık-ı i‘zāz u ikrām / Mağalline gerekdür luṭf u in‘ām
- 3641 Ol işi baña teklīf itme ey māh / Ki **benden** gelmez ol estağfiru’llāh
- 3644 Elüm varmaz **benüm** cām-ı fesāda / Çıkarur ādemi yoldan o bāde
- 3653 **Beni** sen eyledüñ derde giriftār / Sen eyle kendü bīmāruña tīmār
- 3658 Saña bu derdmendüñden zarar yok / **Benüm** şāh-ı cihānum ‘özre yer yok
- 3682 **Benem** ol zerre-i nāçiz güyā / Ki olur mihr-i ‘ışkuñla hüveydā
- 3713 Neler çekdügümi andan kıyās it / **Beni** senden girü sen iltimās it
- 3715 **Benümle** eyleme vuşlat nizā‘ın / Ayağa urma hüsnümüñ metā‘ın
- 3734 Kapuñda bir **benüm** gibi kuluñ var / Sa‘ādet bil yürü var olma ğam-ğār
- 3749 **Beni** ‘ālemlere rüsvāy itme / Tenüm yāsını zīr-i pāy itme
- 3757 **Benümle** olamazsın hem-terāzū / Ki ‘ışk işine şıgmaz zūr-ı bāzū
- 3883 Düşürme kendüñi zann u gümāna / Hiyānet itmedüm **ben** bu hānedāna
- 3884 Zeliḥādan **ben** oldukça gürizān / Düşer üstüme ol hūrşid-i Yezdān
- 3885 İdüp kendüyi yaşı gibi pāmāl / **Benüm** pāy-ı semendümde olur dāl
- 3886 **Beni** gördükçe mihr-i ‘ışkı artar / Ezilür baña ol bedr-i münevver
- 3925 Didi ey nāzenīn ü dilrübālar / **Beni** ğıybet idici āşinālar
- 3926 **Benüm** sevdügümi görse gözüñüz / Baña olmazdı ta‘n ile sözüñüz
- 4005 Gülünc itme **beni** ḥalk-ı cihāna / Temāşā olma her pīr ü cuvāna
- 4009 Teraḥḥum eyle **ben** şūrīde-ḥāle / Ne sen zindāna gir ne **ben** vebāle
- 4028 Yağınlarda **beni** dūr it İlāhī / Yolumı urmasun ehl-i menāhī
- 4029 Zeliḥā kim hicāb-ı ‘ayn-ı cāndur / **Beni** azdurmağ ister çok zamāndur
- 4030 **Ben** oldum zahmet-i zindāna rāzī / Şafādur kavm-i şümüñ inķırāzı

- 4047 Yapılsun illerüñ bāb-ı dehānı / Ne **ben** maḥzūnı aḥsunlar ne anı
- 4093 Budur **ben** bildügüm *Allāhu a‘lem* / Ḥaṭādur ekşeriyyā fikr-i ādem
- 4145 Dir idi yā İlähî n’eyledüm ben / **Benüm** itdügüm itmez baña düşman
- 4153 Dir idi kâşkî ey mihr-i enver / **Benüm** yüzüm olaydı başduğın yer
- 4180 Ne ‘ālemdesin ey ḥurşîd-i ‘ālem / Saña **ben** var iken kim oldı maḥrem
- 4210 **Beni** gör kim ḥaṭā itdüm yañıldum / Dür-i maḥsûdı buldum yavı kıldum
- 4257 Ferāmûş eyleme **ben** bî-günâhı / Şefî‘ eyle şeh-i ‘ālem-penâhı
- 4258 **Benüm** aḥvâlümü i‘lām eyle / **Beni** kırtarmağa iḳdām eyle
- 4339 Saña tefvîz itdüm **ben** bu râyı / Belâ-yı cû‘a sen eyle devâyı
- 4426 Bu keşretde yok ol kaşı kemānum / **Benüm** zîrâ ki deprenmez nişānum
- 4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü nâgâh / **Beni** peyk-i maḥabbet eylerdi âgâh
- 4459 ‘İnâyet ‘aynı ile ḥâlüme bak / **Beni** bu nâr-ı hicrâna yeter yak
- 4462 Gözüme nûr vir kim yâra baḥsun / Zülâl-i raḥmetüñ **ben** ḥâke aḥsun
- 4463 Çıkar luṭf eyle girdâb-ı elemden / Ḥalâş eyle **beni** zindân-ı ğamdan
- 4491 Nihâl-i ḳaddin egsün bād-ı raḥmet / Selâmiyle **beni** kılsun selâmet
- 4508 Didi ey pâdişâh-ı ‘ālem-ārâ / Du‘â kııl **ben** ğarîbî eyle iḥyâ
- 4518 **Beni** dil-teng idüpdür dâr-ı iflâs / Zer ü sîmüm şîrâr-ı nâr-ı iflâs
- 4531 Didi ey meḥarî Âl-i Ḥalîlün / Tamâm it ḥâcetini **ben** zelîlün
- 4654 Sizi **ben** sezmezem kim ṭoğrılarsız / Sözüñ ṭoğrısı bu kim uğrılarsız
- 4706 Didi bir daḥî ḳardaşum olaydı / **Beni** raḥm ile yanına alaydı
- 4708 Didi **ben** olayın saña birâder / Beri gel yanuma otur berâber
- 4712 **Beni** bu ḥikmet itdi mest ü ḥayrân / Elün Yûsuf eline beñzer el-ân
- 4777 Cihânda biñ bir aduñ ḥörmetine / Ḳavuşdur **ben** ḥazîni ḥasretine
- 4797 Çıkar var ise sende ‘ayn-ı ‘illet / **Benüm** evlâduma kıılma ihânet
- 4999 Gerekmez baña Yûsufsuz ḥayâtî / Ayırma **benden** ol ferḥunde zâtı
- 5171 Ma‘ânî mevc ururken baḥr-i dilden / Metâ‘-ı ğayra dellâl olmadum **ben**
- benâm** [7] namlı, nam kazanmış, ünlü, meşhur. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>
- 247 Müselsel faẓl ile nesl-i **be-nâmı** / Şeh oğlı şehdür ecdâd-ı kirâmı
- 504 Ḳonuḳlarlardı ol yâr-ı **be-nâmı** / Ta‘âm üstinde bu idi kelâmı
- 2164 Atı izi gibi yâr-ı **be-nâmuñ** / Ḳalurdı ‘aynı ardınca ‘avâmuñ
- 2570 Eyâ ḥüsn ilinün şâh-ı **benâmı** / Dimek olmaz o göynüklü kelâmı
- 2841 Gezerdi Hindi Sindi Rûmı Şâmı / Aradı bulmadı yâr-ı **benâmı**
- 2955 Zelîḥâ döndürüp sevḳ-ı kelâmı / Kelâma çekdi sulṭân-ı **benâmı**
- 3268 Su ‘âlî ‘aşıḳuñ irmez tamâma / Ḳaçan şâgird ola yâr-ı **benâma**

benān [3] parmak, parmak ucu; parmaklar, parmak uçları. <KT, KO, LN, OTAL>

3462 Mişālî yok cihānda ol **benānuñ** / Meger aq sancağıdur enbiyānuñ

3846 Şikāyetnāme oldı her **benānı** / Perişān eyledi verd-i cinānı

4405 **Benān**-ı dest-i cevre döndi neyler / Maḥabbet ehl-i derdi böyle eyler

benāt [] kızlar, “bint”in çoğulu. <KO, LN, OTAL>

Benātu’n-na‘ş [1] naaş kızları, ölü kızları, tabut kızları. Yedi Kardeşler takım yıldızı olarak bilinen yıldız kümesi. Bunların üçüne Benāt, dördüne “Na‘ş” derler. En belirgin özelliği beraberliği sembolize eden Pervîn yani Ülker yıldız kümesinin aksine, Büyükayı ve Küçükayı üzerindeki görüntüleri sebebiyle dağınıklığı temsil etmesidir. Edebiyatımızda dağınıklık, perişanlık hâli için kullanılır. <AÇDŞS, ADŞS, OTDTS, OŞK>

1095 **Benātu’n-na‘ş** gibi kayd-ı eṭfāl / Perişān eyler insānı be-her hāl

bend [14]

1. bağlayıcı, bağ, kuşak, rabita, bağlama. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS>

1263 Bu kayd u **bend** ile mazlūm-ı mezkūr / Nüzūl itdi o kabre nitekim nūr

1324 Çözül-di Yūsufuñ **bend** ü ‘ıķālî / Teraķķî kıldı envār-ı cemālî

1856 Dir idi eyleyüp ‘ışķını izhār / Bize bu **bend** olupdur **bend-i** dildār

1857 Maḥabbet bāğınuñ serv-i bülendi / Bu kayd u **bendi** gāyetde begendi

2008 Çıkardı kayd u **bendin** ḥurrem ü şād / Belādan serv-i ḳaddi oldı āzād

3592 Keserdi rişte-i rûḫ-ı revānı / Çözerdi **bend-i** ‘ömr-i cāvidānı

4019 Ya bu miskīnūne luṭfuñ nişār it / Ya kayd u **bend-i** ḥabsi ihtiyār it

4070 Gören bāğ-ı cemālî zīnetini / Unutdı kayd u **bendi** zaḥmetini

2. bukağı, esirin ayağına vurulan bağ, demir halka. <BURHÂN, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1895 Şorarsañ ol ğarīb ü ol faķīri / Olupdur **bend** ü zencīrūñ esīri

4023 Didi yā Rabbi yegdür **bend** ü zindān / Bu derd ü ğuşşadan her rûz u her ān

1225 Didiler Mālike hiç olma ğāfil / Bu kaçğın ḳula ur **bend** ü selāsil

bend-i belā [2] bela zinciri, bela bağı. <KANARİ>

1853 Şu kim **bend-i belāda** zār olmaz / Bu bāğ içinde ber-ḥördār olmaz

4177 Düşürdüm cānumı **bend-i belāya** / Cefālar eyledüm sen dil-rübāya

bende [13] kul, köle; bağı, tutsak, esir. <KT, KO, LN, FZ, KANARİ>

232 Bu Yahyā **bendeñi** ey Ḥayy u Ḳayyūm / Vişālūñ ‘āleminden ḳılma maḥrūm

1386 Zihī **bende** ki sulṭānlar esīri / Zihī sulṭān ki bulınmaz nazīri

3702 Zināya **bendeñi** erzānī görme / Şalāḫıyyet libāsın ḥāke sürme

3840 İdüp noķşān-ı ‘aḳlın ‘āleme fāş / Didi bu **bende-i** ğüstāḫ u evbāş

Aşağıdaki tanıkta tevriyeli bir kullanım vardır. Kelime hem şahıs zamiri hem de “kul, köle” anlamında kullanılmıştır.

543 O şeh şimden girü **bende** yaraşur / O cânım cânı bu tende yaraşur

bende-i hâş [1] has kul, en yakın kul. <KANAR/>

2274 Sürürü gitdi ‘âciz itdi eşhâş / Şatılmağ lâzım oldı **bende-i hâş**

bende olmağ [1] kul, köle olmak, samimiyetle bağlanmak. <KUBBEALTI/>

2420 Ne kul sultânlar **olmuş** aña **bende** / Revâdur kim ola ol bende sende

bende vü şâh [6] kul ve şah.

136 Anuñ luḡfı esîri **bende vü şâh** / Anuñ muḥtâc-ı nûrı mihr ile mâh

957 Ḥalâş olmaz ecelden **bende vü şâh** / Ölüme çâre yok *el-ḥükmü li’l-lâh*

1648 Ṭuyuldu bü-y-ı ‘ışk u müşki nâgâh / Bu sırdan **bende vü şâh** oldı âgâh

2059 Anuñ üftâdesidür **bende vü şâh** / Zevâllüsi güneş eksüklüsi mâh

2174 Zer-efşân oldı aña **bende vü şâh** / Nücüm içinde qaldı nitekim mâh

4609 Ğalâle kâdir olan **bende vü şâh** / Yalıñuz yirdi nânın nitekim mâh

benefşe [9] menekşe, güzel kokulu mor renkli çiçek. Menekşe kelimesinin asıl ve eski şekli “benefşe”dir. Yaprakları yuvarlak, kalp biçimli ve kısa saplıdır. Baharda ilk görünen çiçeklerdendir. <BURHÂN, KT, KO, LN, FZ, KUBBEALTI, ADŞS, HAYÂLÎ BEY/>

1437 **Benefşe** ‘âşık u gül zât-ı ma‘şûk / Maḥabbetden degüldür ḥâlî maḥlûk

1851 İki zencîr olup eşk-i revânı / **Benefşe** gibi bâğa şaldı anı

5011 Yolınurdı **benefşe** ile sünbül / Ururdı kendüyi yirden yire gül

Menekşenin doğal renkleri arasında siyah bulunmamakla birlikte siyaha yakın koyu renğiyle benzetme unsuru olarak kullanılır. <ÇİÇEKLER/>

828 **Benefşe** gibi kara kara oldı / Açılmış gül gibi şad pâre oldı

Boynunun daima bükük durması mahzun olduğunu gösterir. Bu da pek çok benzetmeye konu olmasını sağlar. Aşağıdaki tanıklar da bu durumu örneklemektedir. <ÇİÇEKLER/>

498 **Benefşe** gibi ḥüzn ile ṭururdu / Gül-i ruḥsârını şebnemle yurdu

2130 **Benefşe** bağda mânend-i Mecnûn / Ğam-ı Leylâ ile ṭururdu maḥzûn

3317 **Benefşe** boynın egdi mübtelâ-veş / Meger gönline şaldı ‘ışkı âteş

3774 Aña söylenmedük söz qalmadı hîç / **Benefşe** gibi kıldı başını pîç

Aşağıdaki tanıkta da menekşe, yine renginden dolayı konu edilmiştir. Yüzün dövünmekten menekşe rengine döndüğü belirtilmiştir.

4134 Gögerdürdi döğünmekden yüzini / Gülün oldı **benefşe** hem-nişîni

benek [] herhangi bir şey üzerindeki ufak leke, nokta, puan, ben gibi leke, pul; atlas zemin üzerine altın işlemeli, çiçekli kumaş. <YTS, KT, TS, BURHÂN, KANARİ>

benek altunlu [1] altın benekli, altın işlemeli.

1503 **Benek altunlular** geyse sezâdur / Peleng-i kulle-i Kâf-ı kazâdur

benî [2] oğullar, “ibn”in çoğulu olan “benîn” kelimesinden oluşmuştur. Tek başına kullanılmaz. Hanedan ve kabile isimlerinin başına gelir. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

benî Âdem [1] Âdem oğulları, insanlar.

109 **Benî Âdem** degüldür hiç hâlî / Kamu eşyânûn anda var mişâli

Benî ‘Âmir [1] bir Arap kabilesi.

3566 **Benî ‘Âmirde** bir mi‘ mâr-ı kâmil / Fünûn-ı dehr içinde kopdı fâzil

beñiz [8] yüz, yüz rengi. <TS, KUBBEALTİ, ÖTS>

3076 Tehî sâgar gibi **beñzinde** ol ân / Gam-ı cânânı ile kalmadı kan

beñzi bozarmak [1] boz renk almak, solmak.

2131 Gülûn ‘ışkından irdi haylî hâlet / **Bozardı** yâsemînûn **beñzi** gâyet

beñzi bozulmak [1] yüzün rengi uçmak, sararmak. <KT>

4765 Şitâ ile nitekim şahn-ı gülşen / **Bozuldı beñzi** bu bârid haberden

beñzi sararmak/şolmak [5] yüzünün rengi solmak, kanı çekilmek. <KUBBEALTİ, ÖTS>

795 Gögermiş iki çeşmi **beñzi şolmış** / Gözi göz boncuğınûn ‘aynı olmuş

2462 Sarâyı Yûsufından hâlî oldı / Dehâna geldi cânı **beñzi şoldı**

3165 Güneş gibi şarardı **beñzi şoldı** / Yoluñda ellere pâmâl oldı

3505 Şaru lâle gibi bağruñ kararmış / Ruḥ-ı ‘âşık gibi **beñzûñ şararmış**

4403 Olup güyâsı işbu âşiyânûn / **Şarardı** sâza döndi **beñzi** anuñ

beñzemek [77] iki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak. <TS, YTS, ÖTS>

101 Dehânı ‘aynı ile mîme **beñzer** / Eli tekbîre varsa cîme **beñzer**

104 Rükû‘a varsa cismi kâfa **beñzer** / Uzansa iki pâyı kâfa **beñzer**

115 Gönül âyînesi deryâya **beñzer** / Turur naḡş-ı cihân anda muşavver

261 Kızıl sancak lisân-ı kâle **beñzer** / Gazâda Sûre-i Fetḥ okur ezber

277 Yüzi hâciye **beñzer** geymiş iḥrâm / Açılmış çihre güyâ şâḥ-ı bādâm

322 Görinen Nîl **beñzer** âsumâna / Giren maḥbûblar şems-i cihâna

324 Güzeller nûrdan bir taḡa **beñzer** / İki kollar iki ırmaḡa **beñzer**

844 Dil-i nādâna **beñzer** teng ü târîk / İrişmez ka‘rına idrâk-i bârîk

1409 Bahâr eyyâmı **beñzerdi** güyâ / Ki ḡalkı eyledi mecnûn u şeydâ

- 1482 Virürdi alnına ebrûsı zîver / Hayât Âbinuñ emvâcına **beñzer**
- 1504 Geyerdı gün başına bir libâsı / Şu‘â‘-ı şemse **beñzerdi** ziyâsı
- 1543 Uzun boylu ziyâde heybeti var / Kıyâmet günine **beñzer** o dildâr
- 1712 Çekilmiş tîge **beñzer** iki kaşı / Dil-i mazlûm ile eyler şavaşı
- 1716 Şıyâm ayına **beñzer** kıdri ‘âlî / İki kaşı iki ‘îdûñ hilâli
- 1802 Kemâl-i lutf ile ey verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i İbrâhîme **beñzer**
- 1878 Kırudâ yaşıda hâzırsın ey bād / Hışâlûñ Hızra **beñzer** âferîn bād
- 1880 Ricâl-i gayba **beñzersin** hemânâ / Gezersin kâyinâtı tâ ser ü pâ
- 2072 Yelisi arḳam-ı hindüya **beñzer** / Müşâbih gerdeni tûline ejder
- 2085 Kıızıl atlasda olan tûgme-i zer / Şafaḳda kevkeb-i Mirrîhe **beñzer**
- 2087 Şarı atlas ziyâde bî-nihâyet / Şu‘â‘-ı şemse **beñzer** pür-leṭâfet
- 2093 Kıatlar bir aḳar ırmaḡa **beñzer** / Aḳ atlar şanki ḳarlu ṭaḡa **beñzer**
- 2105 Zeliḡâ **beñzedi** faşl-ı bahâra / Bahâr olurdı gelse her diyâra
- 2154 Ṭuvaḡ altında ol zât-ı muṭahhar / Şafaḳda mihr-i ‘âlem-tâba **beñzer**
- 2161 Deve izinde resm-i pâ-yı ester / Çanaḡda lâle-i nu‘mâna **beñzer**
- 2166 Bu Mecnûn kâsesine **beñzer** ancak / Kı olmış dest-i Leylâdan iki şaḳ
- 2204 Temâşâḡahlar yapıldı yer yer / Yücelikte yedi ḳat göke **beñzer**
- 2213 Ṭabaḡda zerdeyi itseñ temâşâ / Ayuñ on dördine **beñzerdi** güyâ
- 2221 Lezîz idi ḳatı pâlüde-i ter / Mürâyîler mesâvisine **beñzer**
- 2318 İki ebrûsı **beñzer** murḡ-ı câna / Kınad açmış uḳar güyâ cinâna
- 2539 Ağarmış saçları inmiş yañaḡa / Depesi **beñzer** idi ḳarlu ṭaḡa
- 2545 Yüzinden merdüm-i Ken‘âna **beñzer** / Sözüden eşref-i a‘yâna **beñzer**
- 2684 Hâbâbuñ ḳaşrına **beñzer** hemânâ / Olur bād-ı hevâ ile hüveydâ
- 2703 Zenânûñ ḳarḡa **beñzer** fıkır ü râyı / Döner bir dürlü eyler mâcerâyı
- 2708 Hevâsına uyan keşṭiye **beñzer** / Olur egrisi ṭoḡrusından ekşer
- 2785 Budur bâḡ-ı vefâda verd-i aḥmer / Nigâruñ ‘ayn-ı ḡunînine **beñzer**
- 2802 Ma‘âza’llâh ne âzerdür bu âzer / Cehennem ehlinûñ tâcına **beñzer**
- 2806 Şarâb ile ṭolar her câm-ı sāḡar / Hemân ḳârûra-i bîmâra **beñzer**
- 3036 Deñiz yüzine **beñzerdi** o şahrâ / Kıoyunlar ortada emvâc-ı deryâ
- 3043 Gözi ‘aşḳlaruñ bir câma **beñzer** / Olur ḡurşîd-i rüy-ı yâra mazhar
- 3119 Didi şol mâla **beñzer** vuşlat-ı yâr / Çoḡalduḡça olur âdem ṭama‘kâr
- 3131 Şabâya **beñzer** istiḡna-yı dildâr / Kı artar nâr-ı ‘ışḳ anuñla her bâr
- 3137 Uyumaz çeşmi **beñzer** bâḡbâna / Gül uğrusın getürmez gülsitâna
- 3152 O serv-i serkeş ü yâr-i dil-âver / Gözi açılmaduḡ şâhîne **beñzer**

- 3192 Hevāya tābi‘ olan ehl-i dünyā / Hāzān yaprağına **beñzer** hemānā
- 3264 Cibāle **beñzer** idi kibriyāsı / Nidāsına göre idi şadāsı
- 3316 Maḥabbet ehline **beñzerdi** ol bāğ / Ki oldı her çiçek cisminde bir dāğ
- 3349 Büyüklükde küçüklükde berāber / Meşelde keffe-i mizāna **beñzer**
- 3605 Revişde alıcı şāhine **beñzer** / Bakışda ‘aynı hūr-ı ‘īne **beñzer**
- 3687 Cināna **beñzedi** ol beyt-i ma‘mūr / Bu iki dilrübā Rıdvān ile hūr
- 3716 Ziyā-yı şem‘e **beñzer** hüsni-i hūbān / Ki bulur sür‘at ile şevkı pâyān
- 3943 Cefā mevcine **beñzer** kaşı çini / Yire dikmiş gözi nergislerini
- 4088 Maḥabbet ehli **beñzer** ol hilāle / İrer noğşān ile āḫir kemāle
- 4138 Tutılmış encüme **beñzerdi** dāğı / Cemāli bağınıñ olurdı zāğı
- 4230 Bu dünyā fitne-i Ye‘cūca **beñzer** / Olur ‘ışk aña bir sedd-i Sikender
- 4315 Kibāruñ tağa **beñzer** ihtişāmı / İrişse zulm ü bühtānuñ ğumāmı
- 4317 Ğubār-ı rāha **beñzer** kurı bühtān / Olur ‘avn-i Hāq ile def‘i āsān
- 4398 Çekerdi yaprağı a‘dāya ḥançer / Yanında her biri bir tīre **beñzer**
- 4416 Yelisi mār-ı erḫām boynı ejder / Dümi boz yügrüğe gāyetde **beñzer**
- 4577 Kōnıldı cāmlar evlerde yer yer / Gözi açukların ‘aynına **beñzer**
- 4653 Gözüñüz dīde-i cāsūsa **beñzer** / Şadākat sizden añlanmaz muḫarrer
- 4712 Beni bu ḫikmet itdi mest ü ḫayrān / Elüñ Yūsuf eline **beñzer** el-ān
- 4791 Sarāyuñ ḫubbesi **beñzer** ḫabāba / Varur bir bād-ı āh ile ḫarāba
- 4902 Beyāz-ı liḫye virmiş zīnet ü fer / Meşelde nūrdan ḫandīle **beñzer**
- 4904 Kimi **beñzerdi** ḫurşīd-i semāya / Sevād-ı liḫyesi zıll-i Hümāya
- 4951 Münāfiḫ iki yüzlü tīge **beñzer** / Taḫılsa yanına ḫalkuñ gelür şer
- 5129 İki mışra‘ la ebyāt ey suḫanver / Kara kaşlu birer maḫbūba **beñzer**
- 5148 Kimi şemşīr-i āteşbāra **beñzer** / Kimisi revzen-i envāra beñzer
- 5165 Elif yazsa olur bir serv-i bālā / Hilāle **beñzer** anuñ çekdüğü rā

beñzer [2] öyle görünüyor ki, öyle anlaşılıyor ki.

- 2968 Şaçında **beñzer** anuñ dil bağı var / İdemez kimse ma‘kūl ile ğüftār
- 1130 Seni **beñzer** vilāyetlerde nāgāh / Ricāl-i ğayba hem-rāh itdi Allāh

beñzetmek [3] bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak. <TS, KUBBEALTI>

- 1488 Gözi Mirriḫi kılmış Ḳavsi menzil / Şağını sūnbüle **beñzetti** ‘āḫil
- 2615 Melāḫatde bulunmaz aña şānī / Baḫınca Yūsufa **beñzetdüm** anı
- 4933 Ne var cellāda **beñzetsem** cihānı / Ki müşkildür anuñla zindegānī
- ber** [1] yemiş, meyve, mahsul. <FZ, KUBBEALTI, KANARI>
- 3674 Ne ğam şāḫ-ı ümidüñ virmese **ber** / Muḫadder olmayan olmaz müyesser

berāber [10] birlikte bulunan, bir arada; eşit, farksız. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 354 **Berāber** görünür bûd ile nâbûd / Olur zerre gibi mîhr ile meşhûd
 827 O cismi kim gül ile urmaz idûn / Kâlan ile **berāber** görmez idûn
 3349 Büyüklükde küçüklükde **berāber** / Meşelde keffe-i mîzâna beñzer
 3620 Yanında Yûsufun şekli muşavver / Tûrur ma‘ şûk ile ‘ âşîk **berāber**
 3649 Çü ‘ âşîkdan ola yârûn ferâğı / **Berāberdür** yakın ile ırağı
 4708 Didi ben olayın saña birāder / Beri gel yanuma otur **berāber**
 5160 Her iki mîşra‘ ı yazar **berāber** / Olur şebhâz-ı nazma iki şehper

berāber olmak [3] benzemek, uymak, mutabık olmak, muadil olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 181 Aña kim mîhr-i ‘ işkı ola şehper / Yakın ile ırağ **olur berāber**
 2516 **Olurdu** kâdrüm eflâke **berāber** / Yüzüm olaydı yârûn başduğı yer
 4412 Birikmiş bir yire kâfur u ‘ anber / Şan **olmuş** gice vü gündüz **berāber**

berât [2] nişan, rütbe, memuriyet maaş ve çeşitli imtiyazlar için devlet tarafından yazılıp verilen resmi kâğıt, fermanname. Berat sıradan bir emir veya tezkire gibi değildir. Divani yazı ile yazılır, tuğra da basılır. Divan edebiyatında sevgilinin yüzü bir beratı andırır. Üst kısmında tuğra kaküller, onun altında kaşlar, gözler, ayva tüyleri vs. ile yazılmış bir ferman vardır. <KT, KO, OTDTS, ADŞS>

- 2360 Çekilmiş nâme-i hüsnünde tuğrâ / Müsellemlik **berâtı** sende peydâ
 4227 Pür itdi Yûsuf ile kâyinâtı / Yazıldı bu müsellemlik **berâtı**

berây [3] için, maksadıyla. <KT, KO, LN, OTAL>

berây-ı hâtır [1] hatır için. <BMS>

- 1228 Bu sözler Mâlike olunca takrîr / **Berây-ı hâtır** urdı aña zencîr

berây-ı maşlahat [2] iş için.

- 2231 Zeliḥânun açılmadı hicâbı / **Berây-ı maşlahat** çekdi ‘ azâbı
 3748 Fakîre düşman iseñ dahî cânâ / **Berây-ı maşlahat** eyle müdârâ

ber-dâr [] dar ağacına çekilmiş, asılmış. <KT, KO, OTAL>

ber-dâr olmak [1] asılmak, sallanmak, darağacına asılmak. <KANARI>

- 4255 Birini şâh-ı ‘ âlem kıldı serdâr / Biri dâr-ı fenâda **oldı ber-dâr**

berf [2] kar. <KT, KO, LN, KANARI>

- 4348 Ğarîbün dūd-ı âhınun şehâbı / Şakîye yağdurur **berf-i** ‘ azâbı
 5125 Depem ağarmış idi nitekim küh / Felek yağdurmış idi **berf-i** endüh

berg [18] yaprak, varak. <KT, KO, LN, OTAL>

- 80 Yeşil tūṭī gibi **berg-i** nebātāt / Zebānın depredür eyler münacāt
 657 Şalınup oynamakda **berg-i** eşcār / Aña hayrān olup gülmekde gülzār
 768 Kabardı yolda ol pāy-ı şerīfī / Pür itdi jāleler **berg-i** laṭīfī
 1840 Bırakdı cāmesin ol serv-i āzād / Şitādan düşdi şankim **berg-i** şimşād
 3321 Olup her **bergi** bir peykān-ı dildār / Ölümlü ‘aşıkā dönmişdi eşcār
 3326 Düşerdi **berg-i** gülgünü firāvān / Tamardı gevdesinden şanasın kan
 5004 Hazān irdi şovuk deprendi şarşar / Bırakdı kendüyi **berg-i** gül-i ter
 5010 Yağardı hāke **berg-i** verd-i ḥandān / Şecerler ağlar idi şanasın kan

berg-i gül [1] gül yaprağı; mevsiminde birkaç defa açan, küçük, kokulu bir çeşit gül. <KO>

- 1495 Toķınsa nāgehān pīrāhenine / Batardı **berg-i gül** nāzūk tenine

berg-i hazān [7] sonbahar yaprağı.

- 240 Şabā gibi semendin görse a‘dā / Kaçar **berg-i hazān** gibi hemānā
 522 Zer ü sīmi dönüp **berg-i hazāna** / Çürödürdi yolında ‘aşıkāne
 3669 Uyup **berg-i hazān** gibi havāya / Vucūduñ şem‘ini virme şabāya
 4515 Dilüm **berg-i hazānuñ** ‘aynı oldı / Dehānum goncası āhumla tōldı
 5006 Tağıtdı her yaña **berg-i hazānı** / Perīşān itdi ebr-i āsumānı

berg-i hazān-vār/veş [2] hazan yaprağı gibi.

- 3005 Çürütüdi yolına **berg-i hazān-vār** / Hezār ev tolusı sultānī dīnār
 3614 Girü şehr-i vücūda şaldı āteş / Yürekler oynadı **berg-i hazān-veş**

berg-i lāle [1] lale yaprağı. <BMS>

- 1884 Kaçan seyrān içün varsan cibāle / Yürür önünce yüz biñ **berg-i lāle**

berg ü bār [1] yaprak ve meyve [mec.] malzeme, mal, yük.

- 2921 Çıkar şāḥ-ı hayātum **berg ü bārın** / Biri birine bağla şāḥsārın

ber-ḥördār [] mesut, kârlı, nasipli, bir hayırlı amelin mükafatına nail olan. <KT, KO,

LN, KUBBEALTI>

ber-ḥördār olmak [1] mesut olmak, muradına ermek.

- 1853 Şu kim bend-i belāda zār olmaz / Bu bāğ içinde **ber-ḥördār olmaz**

beri [4] konuşana göre önündeki uzaklıklardan kendisine en yakın olanı, daha yakın,

“öte” karşıtı. <KT, YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 1916 Yüce yirden nidā it ol perīye / Teveccüh eyleye şāyed **beriye**
 2599 Eyitdi ey nebiyya’llāh **beri** gel / Sözüüm vardur saña gāyet mufaşşal
 3432 Meleksin sen bizüz cennetdeki ḥūr / Olalum gel **beri nūrün-**‘alā nūr

4708 Didi ben olayın saña birâder / **Beri** gel yanuma otur berâber

berî [6] salim, azade; temiz, pak. <KT, KO, LN, OTAL>

2765 Şağâyirden **berî** gönli hümâsı / Kebâyirden müberrâ kibriyâsı

4763 Bize hûd i' timâduñ yok ezelden / **Berîyüz** hîle vü mekr ü dağalden

berî olmak [4] uzak durmak. <KANARI>

352 O bālāya idüb 'İsâ gibi yol / 'Anâsır çâr-mîhinden **berî ol**

1202 Bu künc-i i' tikâfuñdan **berî ol** / Kârış bu kârbâna yol eri ol

4368 **Berî oldı** teni kayd-ı güherden / Sebük-bâr eyledi zencîr-i zerden

4982 Bu gün gün gibi kesb-i irtifâ' it / **Berî ol** ehl-i dünyâdan vedâ' it

berîn [4] pek yüksek, en yüce. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

194 Didi Cibrîl eyâ sultân-ı 'irfân / Buyur 'arş-ı **berîni** eyle seyrân

223 Beyân olunca mi' râc-ı **berîni** / Şafâlar sürdi aşhâb-ı güzîni

3116 Çıkar tedric ile çarh-ı **berîne** / İner tedric ile rûy-ı zemîne

4977 Koma cân murğını hâkî kafesde / İriş 'arş-ı **berîne** bir nefesde

berk [12] şimşek. Divan edebiyatında daha çok ışık ve hızı dolayısıyla ele alınmıştır.

Şimşek ateşi ve yakıcı olma özelliğiyle bir kılıç darbesini hatırlatır. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ADŞS, KANARI>

802 Virürken Yûsufuñ katline iğvâ / Havâda ra' d u **berk** olur hüveydâ

1315 Dehân-ı ra' d u **berk**ı eyle hāmûş / Dilüñ depret du' âya ol hātâ-pûş

1320 Niyâma çekdi tîg-i **berk**ı eflāk / Kāmu ğamnâklar oldı ferahnāk

1416 Yüzünüñ nûrî idi **berk**-ı âfāk / Temâşâ idemezdi 'ayn-ı 'uşşāk

2077 Cemel ebr ü ceresler ra' d-i âfāk / Şu' â' -ı tîg-i zerrîn **berk**-ı berrāk

3604 Şehâb içre nitekim **berk**-ı âfāk / Temâşâ idemezdi 'ayn-ı 'uşşāk

berk-ı hâtif [3] göz kamaştıran şimşek. <CÜDÎ, KANARI>

188 O gice **berk-ı hâtif** gibi ta' cîl / Burāk ile Resûle geldi Cibrîl

1055 Karardı hıddetinden nitekim miğ / Şıyırdı **berk-ı hâtif** gibi bir tîg

4065 Geçerdi **berk-ı hâtif** gibi cânân / Bulutlar gibi hâk olurdu giryân

berk-ı rahşân [2] parlak şimşek.

1294 Şeb-i târik içinde **berk-ı rahşân** / Felek fîline güyâ oldı dendân

1778 Şeb-i ğamda mişâl-i **berk-ı rahşân** / Gehî peydâ olursın gâh pinhân

berk urmak [1] parlamak, ışıldamak. <CÜDÎ>

1370 Cemâli meş' alinde **berk urur** nûr / Kāmer ruhsârı dañi hâleden dūr

ber-karâr [4] kararlı, devamlı, daim. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

411 Bu neslün ‘izzetini pâydar et / Devâm-ı devlet ile **ber-karâr** et

ber-karâr olmak [3] bir yerde veya bir hâl üzere karar kılmak, aynı kararda devam etmek, devamlı olmak. <KUBBEALTI>

1812 Ğamumla pâydar ol **ber-karâr ol** / Ne yâr ol kimseye ne ğamgüsâr ol

3363 Revişde her biri ‘ömr-i revende / Vefâsı **ber-karâr olmaz** inende

4554 Cihânda **ber-karâr olaydı** fûrkat / Ne ma‘ şûk olur idi ne maḥabbet

ber-murâd [2] arzusuna kavuşan, isteğine erişen, dileği yerine gelmiş, mutlu. <OTAL, KANARI>

ber-murâd etmek [1] muradına erdirmek, arzusuna kavuşturmak. <KUBBEALTI>

3639 Baña ḳurbiyyet eyle ittiḥâd it / Faḳîr-i nâ-murâdı **ber-murâd it**

ber-murâd olmak [1] muradına ermek, isteğine kavuşmak. <KUBBEALTI>

3418 Semend-i devlete şâhum süvâr ol / Hemîşe **bermurâd** u üstüvâr ol

berrâk [4] parlak, nurlu; duru, açık, saf, bulanık olmayan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

272 ‘Îzârî müyî olmuş aḳ u **berrâk** / Nitekim şa‘ şa‘ ayla mihr-i âfâk

1480 Gözi ḳaşî ḳara vü çihresi aḳ / Teni billûr gibi aḳ u **berrâk**

2077 Cemel ebr ü ceresler ra‘ d-i âfâk / Şu‘ â‘-ı tîğ-i zerrîn berḳ-ı **berrâk**

2083 Kimi şarı kimi ḳara kimi aḳ / Naẓarda her biri şeffâf u **berrâk**

bes [1] elverir, kâfi, yeter, yetişir, tamam. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4745 Yüzümüz sāye-veş düşdi zemîne / Sevâd-ı vechi **besdür** mücrimîne

beslemek [1] yiyecek ve içeceğini sağlamak; yedirmek; semirtmek. <KT, TS, KUBBEALTI>

1458 Ğıdâ-yı rūḫı gözle **besleme** ten / Çıḳar ten penbesin cân ḳulağından

beste [1] bağlanmış, bağlı. <KT, KO, LN, OTAL>

3167 Zebûn u ḥasta vü ḥâṭır-şikeste / Ğamuñla ğonca gibi gönli **beste**

beş [2] dörtten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 5. <TS, ÖTS>

beş on [1] az sayıda, biraz. <KUBBEALTI, ÖTS>

945 **Beş on** ḳurda eger şeş gelse nâḡâh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llâh*

beş beter [1] besbeter, çok kötü. <ÖTS, BDS>

3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesâda / O daḫi **beş beter** oldı cefâda

beşâret [4] müjde, muştı, bir iyi haber tebliği. Kelimenin aslı “bişâret” şeklindedir. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

404 Du‘âsın müstecâb itdi o Ḥâzret / **Beşâret** oldı Ya‘ḳûba nübüvvet

2135 ‘Azīze geldi bir peyk-i **beşāret** / Zeliḥā geldügin itdi işāret

4779 Didi Hāḫdan saña oldı **beşāret** / Fenā buldı bu fūrkat geldi vuşlat

beşāret etmek [1] müjdelemek, muştulamak, müjde getirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

602 **Beşāret itdiler** Ya‘ kûba fi‘l-hāl / Didiler ‘izz ü devlet itdi iqbāl

beşer [5] insan cinsi, insan, insanoğlu. <KT, KO, LN, KANARI>

98 **Beşer** kısmını kıldı levḥ-i ḥikmet / Hüveydā oldı anda ḥaṭṭ-ı kudret

103 **Beşer** kim dest-i kudret nāmesidür / Dili kırtās-ı ḥikmet ḥāmesidür

860 Meleklerden birisi geldi ta‘ cıl / **Beşer** şekline girdi yaḫdı ḫandıl

3974 Felekler ḫubbesi ṭoldı mu‘ ayyen / Şadā-yı ḫavl-i *mā-hāzā* **beşer** den

4094 **Beşer** kısmı nedür yā bildügi ne / Ki degmez bildügi yañıldügi

beşinci [2] beş sayısının sıra sıfatı, sırada dördüncüden sonra gelen. <TS, ÖTS>

3737 Bu evde bulmadı vaşlma rāhı / **Beşinci** ḫāneye sürdi o şāhı

3738 Müfīd olmadı çün dördünci ḫāne / **Beşinci** bürce itdi āşiyāne

beşir [2] iyi bir haber getiren, müjde verici, müjdecı. <KT, KO, LN, OTAL>

2 Ğanī kıl genc-i ‘ işkuñla faḫīri / Sevindürsün beni şevkuñ **beşiri**

1080 Feraḫnāk eyledi Yaḫūb -ı pīri / Ol idi Ḥazret-i Yūsuf **beşiri**

beter [1] daha kötü, daha fena. <KT, CÜDİ, OTAL>

3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesāda / O daḫi beş **beter** oldı cefāda

bey [] satma, satılma, alım-satım, ticaret. <KT, KO, LN, KANARI, OTDTS>

bey etmek/eylemek [2] satmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1072 Ayırdı oḫlını **bey** itdi Ya‘ kûb / O miskīn dāyeyi aḫlatdı Ya‘ kûb

4641 Zāhīr olduḫun işitdük faḫīre / Faḫīrüz bize **bey** eyle zaḫīre

beyān [21] anlatma, açık söyleme, ifade. <KT, KO, LN, CÜDİ, KANARI>

32 **Beyānum** gün gibi rūşen beyān it / Gözüm gibi zebānum dūr-feşān it

76 Cihān-dārı bilen bilür cihānı / Bu ‘ilmün ḫaylī müşkildür **beyānı**

223 **Beyān** olunca mi‘ rāc-ı berīni / Şafālar sürdi aşḫāb-ı güzīni

1464 Zebān-ı Ḥusrev-i mülk-i ma‘ ānī / Rivāyet itdi bu şīrīn **beyānı**

1705 Yañaḫı al kendü āl işi āl / **Beyānında** lisān-ı nātıḫa lāl

1752 **Beyān** olsa ḫaçan bu luṭf u iḫsān / Gerekdür çāk ola yüz biñ girībān

1929 **Beyān** olmaz senün zāt-ı kerīmün / Yaparsın arḫasın her bir yetīmün

2018 Seḫā vü baḫşışi gelmez **beyāna** / Arardı luṭf u iḫsāna bahāne

2608 Cemālī olamaz tafşıl ü icmāl / **Beyānında** lisān-ı nātıḫa lāl

2997 O ‘ulviyyātdan söyler ma‘ ānī / Bu süflīyyātdan eyler **beyānı**

4288 O zindāndan ḥalāş olan cuvāna / **Beyān** oldu bu zıkr olan fesāne

4922 **Beyān**-ı vāridāt-ı enbiyāda / İderlerdi ifāde istifāde

beyān etmek [8] açmak, anlatmak, bildirmek, açıklamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

330 Didüm Yūsuf Zelîḥānuñ kitābın / **Beyān itdüm** cemî'-i faşl u bâbın

1616 Ne şehriñ mähısın bildür **beyān it** / Ne bürcin afitābısın 'ayān it

2140 **Beyān itdi** işiden ḳaldı ḥayrān / Zihî ḥulḳ-ı 'azīm ü faẓl-ı Yezdān

2549 **Beyān it** ḥadişāt-ı kāyinātı / Ola kim sözleriñ Āb-ı Ḥayātı

2655 Ğamuñ benden nihān itme 'ayān it / Baña her gizlü aḥvālūñ **beyān it**

3305 Oḳuyan bu gülüstānuñ kitābın / **Beyān itdi** bu resme faşl u bâbın

4985 Zelîḥāyı çağırdı ḥazretine / **Beyān itdi** düşini ḥidmetine

5150 Hüveydā eyledüm mihr-i kemāli / **Beyān itdüm** getürdüm ḳāle ḥālî

beyāz [4] ak, aklık, "siyah" karşıtı. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALTI>

108 Cebnidür **beyāz**-ı şād-ı iḥlāş / Zihî ikrām-ı tām u 'izzet-i ḥāş

4902 **Beyāz**-ı liḥye virmiş zinet ü fer / Meşelde nürdan ḳandile beñzer

5166 Döner çeşm-i ḥabîbe 'ayn-ı şādı / Laṭîf olur **beyāzı** vü sevādı

beyāza çıkarmak [1] temizlemek, yüzünü aklandırmak.

1022 **Çıkarmağa beyāza** bu sevādı / Ser-i kūha çıkup oldu münādî

bey'-nāme [1] satış belgesi, satış sözleşmesi.

1224 Şühüdu'l-ḥāl ile ol **bey'-nāme** / Mühürlendi irüp ḥadd-i tamāma

beyt [30]

1. ev, hane, mesken. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞŞ>

1599 Girüp bir **beyte** olurdu mu'ammā / Añardı yārını aḡlardı tenhā

2446 Resülün sünnetini iden icrā / Ḥalālin ḳıldı **beytinde** mu'ammā

2585 Ol evden çıkmaya aḡlaya tenhā / O **beytūñ** ola içinde mu'ammā

3194 Yaradılmamışa döner vücūdı / Vücūdı **beytinūñ** ḳalmaz ḥudūdı

3577 Yedi **beyt** oldu her vech ile tezyīn / Yedi beyt ile gūyā şî'r-i rengīn

3617 Olup evvelki **beyt** içre mu'ammā / Muḳaffel itdi ḳapusın Zelîḥā

3651 Açıldı çünki bāb-ı **beyt**-i şānî / Bu ebyāt idi hep vird-i zebānı

3663 O **beyti** eyledi Yūsuf temāşā / Dil-i 'āşık gibi olmış mücellā

4586 Yedi **beyt** oldu gökler gibi 'ālî / Ḳanādîl anda yıldızlar mişālî

5134 Nāzar ḳıl cümle **beyt**-i dil-güşāya / Dönüpdür iki ḳarşulu sarāya

beyt-i ahzân [4] gamlı, kederli hane, gam evi, hüznler evi. Yakub Peygamber oğlu Yusuf'u kaybettikten sonra yıllarca ağlamış ve ıstırap çekmiştir. Hz. Yakub'un hüzn ve ıstırap içinde yaşadığı bu evine "Beytü'l-Hazen", "Beyt-i ahzân", "Beytü'l-hüzn", "külbe-i ahzân" denilmiştir.

<KO, ADŞS>

- 25 Benüm her beytümi kıl **beyt-i ahzân** / Gören yârân ola giryân u nâlân
 293 Çü itdüm Şâmdan Ken'ânı menzil / Mekânım **Beyt-i Ahzân** oldu bir yıl
 883 Sürelüm gönleginüñ nişfına kı / İdelüm **beyt-i ahzânında** efgân
 2582 Bir ev yaptı ki anda ola giryân / Kodı adını anuñ **Beyt-i Ahzân**

beyt-i ma'mûr [2] mamur ev, yedinci kat gökte, Cennet-i Firdevs'te bir köşk. Hz. Âdem'le yeryüzüne Kâbe'nin bulunduğu yere indirilmiştir. Tufan'dan sonra yine cennetteki yerine alınmıştır. Hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hâlen gökte Kâbe'nin tam hizasında bulunmaktadır. Burası meleklerin kıblesi ve tavaf ettikleri makamdır. Melekler için inşa edilmiş, bir gelenin bir daha gelmemek üzere her gün yetmiş bin meleğin ziyaret edip ibadet ettiği bir mabettir. Mimari yapıların övgüsü yapılırken benzetilen olarak kullanılır. <ADŞS, OŞK, İKS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 3687 Cinâna beñzedi ol **beyt-i ma'mûr** / Bu iki dilrübâ Rıdvân ile hûr
 5145 Zihî cennet zihî Firdevs-i meşhûr / Ki var anda hezârân **beyt-i ma'mûr**

beyt-i vücûd [3] vücut evi, varlık.

- 1420 İrişür 'ışkı erbâb-ı şühûda / Olur bir zelzele **beyt-i vücûda**
 3414 Güneşsin 'âlem-i mülk-i şühûda / Duğûl itseñ ne var **beyt-i vücûd**
 4832 Bu âteş yakdı her **beyt-i vücûd** / Duğân-ı âh idi gûyâ ki dūd

Beytü'l-Haram [1] Kâbe. Korunulan ve sakınılan ev anlamındaki bu tabir Kâbe ve civarındaki mescit bölgesi hakkında kullanılır. Burası için "haram/harem" denmesi, bu sınırlar dahilinde her türlü saygısızlığın haram olması sebebiyledir. Bu bölgeye gelmekte olan yolcuları rahatsız etmek dahi haramdır. Bu bölgede her türlü canlıya eziyet etmek ve avlanmak da yasaklanmıştır. Sevgilinin saçının kıvrımı Beytü'l-Harâm'ın kapı halkasına benzetilir. <KANARI, OŞK>

- 38 Kemend-i nâle-i 'âşık ki hâmdur / Kapuñda halkâ-i **Beytü'l-Haramdur**

beytü'l-hazen [3] hüznler evi. <KANARI>

- 696 Şeb-i hicrân ile rûz-ı muşîbet / Seni **beytü'l-hazende** kodı hasret
 1148 Otur **beytü'l-hazende** taşra gitme / Gözüñden seyl-i eşki ırmağ itme
 4872 Çıkup **Beytü'l-Hazenden** Pîr-i Ken'ân / Murâdı oldu 'azm-i kûy-ı cânân

2. beyit, aynı vezinde iki mısradan oluşan şiir. Bu beyitlerde kelimenin her iki anlamı da düşünülmelidir. <KT, KO, KANARI>

- 25 Benüm her **beytümü** kıl beyt-i aḥzān / Gören yārān ola giryān u nālān
 304 Büyüti biri biri üzre gūyā / Niçe **beyt** ile bir dīvān-ı ra‘nā
 1520 Eger bir **beyt** oḡınsa ‘āşıkāne / Göñülden āh iderdi şādıkāne
 2839 Bu taşviri ne yirde itse ta‘mır / İderdi yanına bu **beyti** taḥrīr
 2849 Okıdı yazılan **beyti** hemānā / Orada bir nişānın itdi peydā
 3577 Yedi beyt oldı her vech ile tezyīn / Yedi **beyt** ile gūyā şi‘r-i rengīn
 5135 Şafā-baḥş oldı her bir **beyt-i** zībā / İçinde ma‘nī-i rengīni ḥavṛā

bezenmek [3] bezemek işine konu olmak, süslenmek, donanmak. <YTS, TS,

KUBBEALT>

- 655 Cihān ḥandān u ‘ālem ḥalkı mesrūr / **Bezendi** cümle envār ile her ṭūr
 2205 Pür oldı ḥaymelerle şaḥn-ı şaḥrā / Şükūfeyle **bezendi** şanki dünyā
 3476 Göñülden gitdi ḡulmet nūr ṭoldı / Kelīsālar **bezendi** mescid oldı

bezm [22] sohbet ve muhabbet meclisi, içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek. Bezimde herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yan yana oturmuş. Saki elindeki büyük kadehi ile ortada döner ve herkese aynı içki kâsesinden şarap ikram edermiş. Musiki ve raks da vardır. Ayrıca bir yanda mum yanar, bir yanda tütsü yakılır, etrafa kokular yayılmış. Sabahlara dek sürermiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ>

- 13 Derāy-ı nāleden göñlüm uyansun / Maḥabbet şem‘i cān **bezminde** yansun
 377 Ḥavāşa ḥalka-i **bezm-i** erāzil / Olur gūyā dehān-ı Çāh-ı Bābil
 1926 Bu gün āyine-i ‘ālem-nümāsın / Cihān **bezminde** cām-ı dil-güşāsın
 2336 Anuñ haddinden artuḡdur ḥurūşı / Çoḡ olur **bezm-i** ḥüsñüñ ḥöd-fürüşı
 2776 O gice **bezme** ‘azm itdi Zeliḥā / Kebāb-ı murḡ u māhī oldı peydā
 2784 Didi bundan gerekmez kişi ḥālī / Budur çeşm-i çerāḡ-ı **bezm-i** ‘ālī
 2801 Nigīn-i ḥalka-i **bezm-i** belādur / Vücūd-ı āteş-i derd ü ‘anādur
 2811 Taḡıtdı ālet-i cürm ü günāhı / Hemān-dem kurdı bir **bezm-i** İlāhī
 2812 Didi ey yār-ı dil-bend ü suḥen-ver / Sizünle idelüm bir **bezm-i** diḡer
 2958 Vücūdī sāḡī-i **bezm-i** belādur / Belā-yı ‘ışḡı görinmez ḡazādur
 3074 Mişāl-i çeng ü nāy-ı **bezm-i** dildār / Ḳomaz dilden niyāzı ‘āşık-ı zār
 3463 Ol engüşt oldı cān **bezminde** bir mūm / Zulām-ı şirki eyler cümle ma‘dūm
 3526 Didi pervāneye ey ‘ışḡ mestı / Maḥabbet **bezminüñ** āteş-peresti
 3918 Müheyyā eyledi **bezm-i** neşātı / Çekildi anda ‘işretler simātı

- 3919 Gelüp altun kadehler **bezme** tıldı / Kimi şābit kimi seyyāre oldı
 3947 Bu **bezme** toğrulup ol serv-i ser-keş / Şalındı geldi şaldı halka āteş
 4027 Ricāle halka-i **bezm-i** elemdür / Hümā-yı ‘aql u dīne dām-ı ğamdur
 4110 Añardı mācerā-yı **bezm-i** yāri / Tolardı yaş ile ‘aynı bñarı
 4182 Ne **bezmüñ** şem‘ -i nūr-efşānı olduñ / Ne bāğüñ ğonca-i ğandānı olduñ

bezm-i cān [1] gönül meyhanesinde yaşanan duygular, kimsenin anlayıp göremeyeceği bir âlemde kurulan hayaller hakkında geliştirilmiş bir tabirdir. Âşığın gerçek hayatta sevgiliye kavuşması mümkün olmadığından, âşık zihninde ve gönlünde yaşattığı sevgiliyle daima birlikteymiş gibi hayaller kurar, onunla içer, eğlenir. Eskiden meyhaneler dışarıdan fark edilmemek için özellikle taş binaların bodrum katlarında olurdu. Bu durum sadece toplu içinde meyhanenin gizli bir mekân olma gereğinden değil aynı zamanda ışık ve ısıya karşı hassas bulunan şarabın bozulmaması için de gerekliydi. Çoğu gün ışığı almayan bu mekânlarda kurulan meclislerde gündüz de olsa mum yanması mekânın bir gereğidir. Âşığın gönlünde kurulan meclisin de mumu çoğu zaman sevgilinin yüzüdür. <OŞK>

- 5061 Baķındı Yūsufın yanında şandı / Çerāğ-ı **bezm-i cānın** zinde şandı

bezm-i cihān [1] cihan, dünya meclisi.

- 5015 Şüküfe şem‘ idi **bezm-i cihāna** / Söyüñdi döymedi bād-ı ğazāna

bezm-i ğam [1] gam meclisi.

- 2977 Eyā deyr-i cihān şüret-peresti / Eyā **bezm-i ğamuñ** mest-i elesti

bezm-ārā [1] katılımıyla toplantıya renk veren, toplantıyı süsleyen. <KT, KO, OTAL>

- 5044 Söyüñdi şem‘ -i **bezm-ārā**-yı ‘ālem / Diyār-ı Mısrı tıtdı zülmet-i ğam

bezmġāh [1] eğlence yeri, işret meclisi yeri. “Bezm” anlamında da kullanılır. <KT, KO, LN, KANARI>

- 3767 Çü altıncı ev oldı **bezmġāhı** / Kıpısnı yaptı ol dem bād -ı āhı

bıçak [6] hançerin küçüğü ve çakının büyüğü olan kesici alet, bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici alet. <KT, TS, YTS>

- 2930 **Bıçağın** çaldı İsmā‘ ile ammā / **Bıçağı** kesmedi aşlā ve kaç‘ ā

- 3923 Virüp her birisine bir **bıçağı** / Maġabbet cānibinden itdi lāğı

- 4847 Fesāda varsa ‘āşinün dimāğı / Boğazlar kendüyi kendü **bıçağı**

bıçak çekmek [1] üzerindeki bıçağı birden ele alarak birden saplamaya hazırlanmak, karşısındakini bıçakla öldürmeye, yaralamaya teşebbüs etmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 776 Biri öldürmege **çekdi bıçağı** / Kınından çıkmadı hergiz yarağı

bıçak sünüğe irmek [1] bıçak kemiğe dayanmak, dayanılmaz bir hâl almak. <YTS>

4140 Şu gibi nâle ile geçdi çağı / **Sünüğe irdi** hicrânı **bıçağı**

bıñar [4] pınar, yerden kaynayarak çıkan su, çeşme, kaynak, memba. <KT, YTS, TS>

388 Ziyâde ağlamakdan zârî zârî / Şoğıldı ‘aynının iki **bıñarı**

4110 Añardı mâcerâ-yı bezm-i yârî / Tolardı yaş ile ‘aynı **bıñarı**

4448 Yaraşur eşk-i ‘âşık olsa cârî / **Bıñarunı** şu iledür i‘tibârı

4597 Cihânı tutdı taşdı Nîl-i cârî / Nitekim ‘âşıkunı ‘aynı **bıñarı**

bırakmak [15]

1. bir alışkanlıktan vazgeçmek, terk etmek. <TS, KUBBEALT>

1581 **Bırakdı** kendin ol şem‘-i hidâyet / Yanardı başı hasta oldu gâyet

1774 Yüri gözden **bırak** kevn ü mekânı / Gözün yum tâ göresin rüy-ı cânı

3159 Güneş gibi yüzine hôr bakma / Gözi yaşı gibi gözden **bırakma**

3319 Kâranfûl kollarına dâğ yakdı / Çemende yâsemen kendin **bırakdı**

3510 Beni bir mâh-rû yandurdu yakdı / Dür-i eşküm gibi gözden **bırakdı**

5004 Hazân irdi şovuk deprendi şarşar / **Bırakdı** kendüyi berg-i gül-i ter

5059 **Bırakdı** sâye-veş kendüyi nâgâh / ‘Akılsuz yatdı yirde üç gün ol mâh

2. terk etmek, koyup gitmek. <KUBBEALT>

1818 Gözinün gitdi ẖ‘âbı geldi âbı / **Bırakdı** ‘ârı terk itdi hicâbı

2663 ‘Adâvet itdiler ihvân-ı gaddâr / **Bırakdılar** beni bir çâha nâçâr

3853 Bu hâle ‘ayn-ı teşnî‘ ile bakma / Vücûduñ bahr-i teşvîşe **bırakma**

5070 **Bırakdı** yârsuz kalan cihânı / Kodı dildârsuz olan mekânı

3. bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek. <TS, YTS>

2804 Çekerler duhter-i rez diyü anı / **Bırağur** nevbete her gün edânî

4. çıkarmak, salmak.

748 Omuzda iken ol ẖrşid-simâ / **Bırakdılar** zemîne sâye-âsâ

1840 **Bırakdı** câmesin ol serv-i âzâd / Şitâdan düşdi şankim berg-i şimşâd

5041 Ğıriv ü nâle vü feryâd u efgân / **Bırakdı** ‘âleme havf ü hirâsân

bıyık [1] üst dudak üzerinde çıkan kıllar. <KT, TS, KUBBEALT>

2183 Şakalı sînde şeklen sitemkâr / Çeñesinde **bıyıklar** bir karış var

bi [12] Önüne geldiği kelimeler “ile, için” anlamları vererek Farsçadaki “be-” edatıyla

aynı işlemi görür. <KT, CÚDÎ, KO, OTAL, KUBBEALT>

bi-hakk [11] hakkı için. <KT, KUBBEALT>

20 Şu dem kim kurula mahşerde mizân / **Bi-hakk**-ı hüsn-i Yûsuf eyle ihsân

- 37 **Bi-hakk**-ı rûz-ı vaşl-ı Pîr-i Ken'ân / **Bi-hakk**-ı hörmət-i şâm-ı ğarîbân
 229 **Bi-hakk**-ı ârzû-yı vuşlat-ı yâr / **Bi-hakk**-ı iştîyâk-ı rûy-ı dildâr
 230 **Bi-hakk**-ı rif'at-i İdrîs ü 'İsâ / **Bi-hakk**-ı mâcerâ-yı Nûh u Mûsâ
 231 **Bi-hakk**-ı mazhar-ı *Tâ-Hâ* vü *Yâ-Sîn* / **Bi-hakk**-ı 'izzet-i hatmü'n-nebiyyîn
 1978 **Bi-hakk**-ı enbiyâ bildür bu râzı / Ne yirden kopardı zâtuñ şâhbâzı
 3894 Elif kaddi gibi toğridur ol yâr / **Bi-hakk**-ı Kâdir-u Qayyûm u Qahhâr

bi-nûr [1] nuruyla.

- 122 Hudâyâ cân gözin eyle Hudâ-bîn / **Bi-nûr**-ı pāk-i Sultāni'n-Nebiyyîn

bî-'aql [1] akılsız. <KANARI>

- 5066 Mezâr-ı Yûsufı kıldı ziyâret / Teni **bî-'aql** u cânı bî-firâset

bî-amân [2] amansız, aman vermez, acımasız. <KT, OTAL>

- 3860 Görindi mu' cizâtından nişâne / Hıtab itdi 'Azîz-i **bî-amâna**

- 3946 Kemân-ı **bî-amân** ol kaşı nûnı / Sinân-ı cân-sitân müjgân-ı hûnî

bî-'ayb [1] ayıpsız, kusursuz. <KANARI>

- 2026 Anuñ her 'âdeti memdûh-ı yârân / Anuñ mâhiyyeti **bî-'ayb** u noķşân

bî-bāk [4] korkusuz, korkmaz. <KT, OTAL>

- 4 Seher vaķti gibi mihrûnle **bî-bāk** / Yaķamı dâmenümden ideyin çāk

- 2172 Mişâl-i 'âşık maḥzûn u **bî-bāk** / Qapular yaķasını eyledi çāk

- 2302 'Acebdür 'âşık-ı maḥzûn u ğamnāk / Olur da'vâ-yı 'ışk itmekde **bî-bāk**

- 4582 Qapular sînesini eylemiş çāk / Tırur meczûb sâlik gibi **bî-bāk**

bî-bedel [2] benzersiz, eşsiz. <OTAL, KANARI>

- 90 Cemâli bî-mişâl ü **bî-bedeldür** / Celâli lâ-yezâl ü lem-yezeldür

- 3369 Qamusı bî-naẓîr ü **bî-bedeldür** / Cemâli biri birinden güzeldir

bî-cân [4] cansız, ruhsuz [mec.] canını esirgemez, cesur, kahraman. <KO, OTAL>

- 285 Tekellüm eylese ḥayrân olurdu / Ol Âb-ı Hızr ile **bî-cân** olurdu

- 1749 Taḥammül idemez bu zevķa insân / Tırurken bî-kes ü bî-yâr u **bî-cân**

- 1889 Tıtalum tağ imiş bu cism-i **bî-cân** / Gider âhum duḥânın eyle dermân

- 2501 Beni **bî-cân** iden cânân mıdur bu / Beni dervîş iden sultân mıdur bu

bî-çâre [11] çaresiz, çaresi kalmamış, zavallı, aciz, bedbaht, acınacak hâlde. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 980 Kimünle eylene âvâre gönlüm / Kimünle diñlene **bî-çâre** gönlüm

- 1620 Ğam-ı 'ışkuñ beni **bî-çâre** itdi / Dil-i dîvâne saña uydı gitdi

- 1722 Kimünle diñlene **bî-çâre** gönlüm / Kimünle eylene âvâre gönlüm

- 1788 Gel ey gönlüm alan yâr-ı cefakâr / Koma **bî-çârefî** bîmâr u nâçâr
 2503 Sevinürse sevinşün ol ki yârı / Ola **bî-çâresinüñ** ğamgüsârı
 3087 Ki ey **bî-çâre** yazuķ saña yazuķ / Cihânda olmaduñ bir kula lâyıķ
 3164 O **bî-çârefî** mişâl-i ebr-i bārân / Delirdi taĝa düşdi oldu giryân
 3806 Bu ikrâma kaçan kim ola lâyıķ / Eyüdüür saĝ olur **bî-çâre** ‘âşık
 3976 Çoĝaldı ‘âşık-ı **bî-çâre** ğâyet / Ölümlü ĥasta vâfir bî-nihâyet
 4396 Geçerdi Yûsuf andan ĝâh olurdu / Dil-i **bî-çâresi** âĝâh olurdu
 4914 Du‘ âlar müstecâb oldu orada / Niçe **bî-çâreler** irdi murâda

biçmek [1] ekini, otu orakla, tırpanla, makine ile kesmek. <TS, KUBBEALT>

- 1646 Ĥalâş olmaz bu ĝamdan ehl-i ihlâş / **Biçerler** ekmedüĝi yirden eşĝâş
bî-çün [1] emsalsiz, eşsiz; sebep sorulmaz Allah. <KT, OTAL>
 4556 Çerâĝ-efrûz-ı ‘ışķ u ferd-i **bî-çün** / Komez bir derdmendi şöyle maĥzûn
bîdâd [4] zulüm, eziyet; zalim. <KO, CÛDÎ, OTAL>
 751 Ezâlar eyleyüb bir niçe **bîdâd** / Sürer ĝüyâ kıızıl gül yapraĝın bād
 790 Muķarrer olmuş iken rây-ı evlād / Fesād itdi gelüp şeytân-ı **bîdâd**
 1280 Öñine sürdi ĥışm ile o **bîdâd** / Kıızıl gül yapraĝını nitekim bād
 3710 Göçerse ‘ışķ-ı **bîdâduñla** cānum / Kıyâmetde olur boynuna ķanum
bîdâr [] uyanık, uykusuz, uyumayan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

bîdâr kılmak [1] uyandırmak, uyarmak, ikaz etmek. <17. YÛZYIL TÛRKÇESİ, KUBBEALT>

- 46 Koma ĝamĥâne-i ĝaflet-fezâda / Beni **bîdâr kı**l dârü’l-fenâda
bî-dermân [3] dermansız, ĝücsüz; çaresiz, ilaçsız. <KANARI, ÖTS>
 1845 Devâdan cismi **bî-dermân** ķaldı / Başından ‘aķlı gitdi ĥayret aldı
 1894 Bucaķlarda yatur bîmâr u bî-yâr / Ğamuñla ķaldı **bî-dermân** u nâçâr
 4000 Didi ey ârzü-yı cān olan yâr / Devâ-yı derd-i **bî-dermân** olan yâr
bî-devâ [1] onulmaz, devasız, çaresiz. <ÖTS, KANARI>
 1701 Ğam-ı ‘ışķum ĝörinmez bir ķaradur / Belâ budur ki derdüm **bî-devâdur**
bî-emân [1] amansız. <KANARI>
 1410 Ĥarâmî ĝibi ‘ışķ-ı **bî-emânı** / Şoyar ‘uryân ider ĥalk-ı cihânı
bî-firâset [1] firasetsiz, anlayışsız.
 5066 Mezâr-ı Yûsufi ķıldı ziyâret / Teni bî-‘aķl u cānı **bî-firâset**
bî-fürûĝ [3] ışķı az, ölgün. <KANARI>
 919 Dürûĝ-ı **bî-fürûĝı** itme peydâ / Yakın olur yalanuñ uci zîrâ
 3238 Dürûĝ-ı **bî-fürûĝı** eyler iz‘ân / İle aldanmaz olmaz ehl-i noķşân

- 4430 Dir idi söylemeñ bu sözi deyyār / Dürüg-ı **bî-fürüg** ancak bu iḥbār
bî-ğaflet [1] gafletsiz, çevresinde olanların farkında olarak.
- 4983 Uyandı ḥ'āb-ı **bî-ğafletden** ol nūr / Yüzi ḥandān u cān u gönli mesrūr
bî-ğāne [3] bildik olmayan, yabancı, “āşinā”nın zıddı. [*tas.*] dünya ile ilgisini kesmiş olan.
<KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 1815 Ferāmūş eyle kayd-ı māsivāy / Yüri **bî-ğāne** kıl her āşināy
2228 Dügün eyyāmına irişdi pāyān / Gelen **bî-ğāneler** oldu perīşān
2654 Faḳīri dōstum **bî-ğāne** şanma / Hicābuñ perdesin ḳaldur utanma
bî-günāh [5] günahsız, suçsuz, kabahatsız, mazlum, zavallı, pak. <KT, KO, OTAL>
- 3108 Güzeller şāhını kıl ḥayr ile yād / Günāhı **bî-günāha** itme isnād
3652 Ki ey iḳlīm-i ḥüsnüñ pādīşāhı / Esirge bu ḡarīb-i **bî-günāhı**
4178 Günāhı **bî-günāha** itdüm isnād / Güler aḥvālūme aḥbāb u ezdād
4257 Ferāmūş eyleme ben **bî-günāhı** / Şefī' eyle şeh-i 'ālem-penāhı
4349 'Azīzūñ zulm ile cevr ü tebāhı / Çü maḥbūs itdi yār-ı **bî-günāhı**
bihā [1] güzellik, zarafet. <KT, KANARİ>
- 650 Şitādan gülşen olmışdı digergün / Bahār ile **bihāsı** oldu efzūn
bî-ḥaber [1] habersiz, bilgisiz, vurdumduymaz, gafil. <OTAL, KANARİ>
- 82 Günāh ile şular kim kūr u kerdür / Ne görür ne işidür **bî-ḥaberdür**
bî-ḥadd [6] hadsiz, sınırsız, pek çok. <KT, OTAL>
- 3709 Didi ey Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥat / Ğamum **bî-ḥadd** ü ḡuşşam bî-nihāyet
bî-ḥadd ü nihāyet [1] sonsuz, sınırsız.
- 4598 Yedi yıllar ucuzluk oldu ḡāyet / Nebātāt ökdü **bî-ḥadd ü nihāyet**
bî-ḥadd ü pāyān [4] sınırsız ve sonsuz, uçsuz bucaksız, tükenmez. <KANARİ, ÖTS>
- 309 Deve saḳḳāları **bî-ḥadd ü pāyān** / Gezer yürür mişāl-i ebr-i bārān
1514 Yanınca cāriye **bî-ḥadd ü pāyān** / Leṭāfetde mişāl-i Āb-ı Ḥayvān
4686 İrişdi Yūsufa bunlar *ke-mā-kān* / Du'ālar itdiler **bî-ḥadd ü pāyān**
4742 Didiler ey zāḥir-i derdmendān / Bizüm noḳşānumuz **bî-ḥadd ü pāyān**
bi-ḥamdi'llāh [1] “Allah’a şükürler olsun” anlamında dua sözü. <KT, OTAL, KUBBEALTİ>
- 4726 Didi Yūsuf dimişdüm size uğrı / **Bi-ḥamdi'llāh** ki sözüüm çıḳdı ṭoḡrı
bî-ḥār [1] dikensiz. <OTAL, KANARİ>
- 2717 Maḥabbet 'āleminde ḳalmaz aḡyār / Gül-i **bî-ḥār** olur ḡyā ki dildār
biḥār [1] denizler, “baḥr”ın çoḡulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

- 4895 Diyâr-ı Mışra çün yaklaştı Ya‘ kûb / **Bihâr**-ı Nîl gibi taşdı Ya‘ kûb
bî-hâşâk ü sâde [1] çöpsüz ve katkısız, saf.
- 3567 Mişâl-i baîr-i **bî-hâşâk ü sâde** / Girih olmazdı yapduğı binâda
bî-hazân [1] sonbaharı olmayan, hep ilkbaharı yaşayan, terütaze. <KANARI>
- 5146 Getürdüm bir bahâr-ı **bî-hazânı** / Mezîd eyler cünûn-ı ‘âşıkânı
bîhûde [2] beyhude, nafîle, boş, faydasız. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 3423 Murâduñ şâhbâzını kaçurma / Zamân-ı zevkî **bîhûde** geçürme
- 3890 ‘Ayândur derd-i pinhânı yüzinden / Garîb evzâ‘ u **bîhûde** sözinden
bî-hûş [12] aklını kaybetmiş, şaşkın, sersem, baygın, kendinden geçmiş. <KT, KO, OTAL>
- 2554 Görenler oldılar giryân u nâlân / Bu işde kaldılar **bî-hûş** u hayrân
- 3288 Şarâb-ı ‘ışk ile **bî-hûş** u mestem / Cemâlûñ görelî şûret-perestem
- 3500 Sarâyında Zeliḥâ ferd ü tenhâ / Tıururđ ol gice **bî-hûş** u şeydâ
- 4259 O serdâr-ı şeh olan merd-i **bî-hûş** / Cenâb-ı Yûsufi itdi ferâmûş
- 4507 Hıṭâb-ı yârdan **bî-hûş** kaldı / Zamândan soñra kim kendüye geldi
- 5049 Didi ey ğâfil ü **bî-hûş** u hayrân / Ne gününe tıurursın eyle efgân
bî-hûş etmek [2] kendinden geçirmek, aklını başından almak. <KANARI>
- 3950 Zenân-ı Mışrı hep **bî-hûş itdi** / Olanca ‘aql u idrâkin tağıtdı
- 3954 Maḥabbet bâdesine oldı sâķî / Ki **bî-hûş itdi** her ehl-i mezâķı
bî-hûş olmak [4] kendinden geçmek, kendini kaybetmek. <KANARI>
- 1262 Anası ḳabrine tuş oldı Yûsuf / Cemelden düşdi **bî-hûş oldı** Yûsuf
- 2392 Bu câm-ı vuşlatı her kim ider nûş / Olur tâ ḥaşr **olmca** mest ü **bî-hûş**
- 2587 Bu tafşîlî ‘arabdan eyledi gûş / Zemîne düşdi Yûsuf **oldı bî-hûş**
- 4156 Şadâ-yı sûznâkin eyleyen gûş / Żarûrî ağlayup **olurđı bî-hûş**
bî-ḥuzûr [] rahatsız, huzursuz. <KT, KANARI>
- bî-ḥuzûr olmak** [1] incinmek, gücenmek, gönülsüz olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 1440 Ziyâde ‘âşıkun ğamdur sūrûrî / Olurmuş **bî-ḥuzûr olmak** ḥuzûrı
bî-icâzet [1] izinsiz, izin almadan.
- 1881 Gidersin her ḳapuya **bî-icâzet** / Senün gönlünde olmaz ḥavf ü ḥaşyet
bî-kâr [1] işsiz, avare, derbeder. <OTAL, KANARI>
- 1539 Tıururken zevķ ile bî-ḳayd u **bî-kâr** / Muḳayyed ḳıldı anı kâķül-i yâr
bî-ḳarâr [2] kararsız, sebatsız [mec.] mustarip, huzursuz. <KT, KANARI>
- 1623 Aduñ vird-i lîsân olurđı bârî / Oyalardı bu cân-ı **bî-ḳarârı**

- 4783 Vişāl-i ‘an-ķarībūn intizārı / Oyalardı o pīr-i **bī-ķarārı**
bī-ķayd [1] umursamaz, kayıtsız, laubali, vurdumduymaz. <OTAL, KANARı>
- 1539 Tūrurken zevķ ile **bī-ķayd** u bī-ķār / Muķayyed ķıldı anı kākül-i yār
bī-ķes [6] kimsesiz, hamisiz. <KT, KO, KANARı>
- 57 Ġarīb ü derdmend ü **bī-ķesem** ben / Ümīdümi nice senden ķesem ben
- 783 Ķodılar Yūsufı bir yerde tenhā / Ġarīb ü **bī-ķes** ü mağlūb-ı a‘dā
- 1749 Taķammül idemez bu zevķa insān / Tūrurken **bī-ķes** ü bī-yār u bī-cān
- 4359 Sarāyında Zeliķā ķaldı **bī-ķes** / Sitāre bī-sa‘ādet tālī‘ enķas
- 4882 Bizi sensüz Ġarīb-i **bī-ķes** itdūn / Aramuzdan çıkup cān gibi gitdūn
- 5043 Cinānuñ bāğına seyrāna gitdi / Cihān hāķın Ġarīb-i **bī-ķes** itdi
bī-ķesān [1] kimsesizler. <KANARı>
- 127 Şefīķ-ı derdmendān u Ġarībān / Refīķ-ı **bī-ķesān** u bī-naşībān
bīkr [2] dokunulmamış, kız oğlan kız. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL, KANARı>
- 2792 Bu **bīkrūn** var yüzinde al tuvağı / Pür olmuş la‘l ile boynı ķulağı
bīkr-i fikr [1] daha önce kimse tarafından ifade olunmamış fikir.
- 34 Bu **bīkr-i fikrūmi** ‘ibret-nümā ķıl / Temāşāğāh-ı aşķāb-ı şafā ķıl
bī-ķuşūr [1] kusursuz, eksiksiz, tam. <OTAL, KANARı>
- 3359 Meh-i Ken‘anı ol hūrşīd-tal‘at / Bu ķaşr-ı **bī-ķuşūra** ķıldı da‘vet
bil [] bel. <YTS, ŌTS>
- belinden inmek** [1] o erkeğın dölü olmak. <ŌTS>
- 5095 **Bilūñden inmiş** oğluñ olsa bāğī / Aña Fārūķ gibi ur ķomağı
bilād [3] beldeler, memleketler, şehirler, kasabalar, “belde”nin çoğulu. <KO, CŪDĪ, OTAL>
- 1641 Tūtılır bāb u bārūsı **bilāduñ** / Tūtulmaz ağızı bir ehl-i ‘ināduñ
- 2075 Derildi niķe begler bu nişāna / **Bilād**-ı Ġarba oldılar revāne
- 3403 Ġarīb ü derdmend ü nā-murāduz / Faķīrū’l-hāl ü mazlūm-ı **bilāduz**
bildirmek [8]
1. herhangi bir şeyi haber vermek. <TS, ŌTS>
- 365 Nebīler ķopdı evlādından anuñ / Gelüp **bildürdiler** emrin Hūdānuñ
- 1890 Varursañ bāb-ı yāra ara ķāre / Benüm hālūmi **bildür** ol nigāra
2. anlatmak, ifade etmek. <KUBBEALTI, TS>
- 491 Yetīm olduğın **bildürme** deyyār / Aña düşmānların güldürme zīnhār
- 1616 Ne şehrūn māhısın **bildür** beyān it / Ne bürceñ āfitābısın ‘ayān it

- 1800 Kitāb-ı behcetüñ ser-defterisin / Baña **bildür** ne şehriñ serverisin
 1978 Bi-ḥaḳḳ-ı enbiyā **bildür** bu rāzı / Ne yirden ḳopdı zātuñ şāhbāzı
 3259 Didi **bildür** baña ey bedr-i kāmıl / Ne dildür bu ḳırā‘at itdügün dil
 4506 Çekersin derd-i ‘ışḳı bunca yıldur / Murāduñ her ne ise baña **bildir**
bile [17]

1. birlikte, beraber. <YTS, ÖTS>

- 505 Anam ile oturup bir mekānda / **Bile** yirdük ṭa‘āmı her zamānda
 714 Bu zıkr olan şecer yanına dek hep / **Bile** varurdu anuñla müretteb
 896 **Bile** ağlar bu a‘yān ile enhār / **Bile** inler bu cumhūr ile kühsār
 1264 Göke irgürdi feryād u fiğānı / **Bile** ağlatdı ḥalk-ı kārbanı
 2173 Bahār ile **bile** geldi Zelīḥā / Bir iken iki oldu zevḳ-ı dünyā
 2280 **Bile** yanınca niçe la‘l ü mercān / Niçe ḳullar niçe at niçe ḳaftān
 2780 **Bile** olunca şoḥbet içre dilber / Olur meclis behişt ü bāde Kevşer
 3231 İrişdi kāyināta vecd ü ḥālāt / **Bile** ağlardı anuñla semāvāt
 4075 **Bile** ḥabs olmağ için ehl-i ḥālet / İderdi ḳaşd ile cürm ü şenā‘et
 4664 Didiler birümüz yanında ḳaldı / Ḳalanı bu diyāra **bile** geldi
 4669 Atılduğında çāha ol gül-i ter / **Bile** gelmiş degüldi ol birāder
 4673 **Bile** aluñ gelün anda ḳalanı / Göñülden ref‘ idün zann u gümānı
 4894 Rivāyetdür ki Ya‘ḳūb olsa zākir / **Bile** zıkr eyler idi Nesr-i Ṭāyir
 5000 Baḳāya ‘azm iderse rūḥ-ı pāki / **Bile** gönder bu cān-ı derdnāki
 E8 Ḳoyunlarla **bile** tesbīḥ iderdi / Bu hāle şükr idüp kendüye dirdi

2. hatta, üstelik, de, dahi. <YTS, TS>

- 4467 Yönelidi şāhrāha ehl-i divān / Bu keşretde **bile** sulṭān-ı ḥübān
bilinmek [12]

1. hakkında bilgi sahibi olunmak, öğrenilmiş bulunmak, malum olmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 75 Yüri Allāhı bilmekde ol üstād / **Bilinür** vāḥid evvel soñra a‘dād
 1009 **Bilinmez** ḳandadır ol tıfl-ı ma‘şūm / Degül ‘ilm-i ledünnī gibi ma‘lūm
 1526 Dimezdi çāk ola ‘ārı ḥicābı / **Biline** açıla ‘ışḳı niḳābı
 1610 **Bilinmez** ol ḥümānuñ āşiyānı / Ne iḳlīmi ne kāmı ne mekānı
 1803 **Bilinmez** ma‘denüñ ey gevher-i pāk / Ne yirdensin eyā ḥurşid-i eflāk
 2730 **Bilindi** intikāl-i pīr-i fānī / Fiğān itdi işitdi Yūsuf anı
 4537 Ḳabūl oldu Zelīḥānuñ niyāzı / **Bilindi** saña ‘arz itdüğü rāzı
 4761 Uğurluğı ‘ayān oldu **bilindi** / Mısıır sulṭānı anı ḳul idindi

2. adı yayılmak, tanınmak. <ÖTS, KUBBEALT>

1622 Ne hikmetdür mişâl-i İsm-i A'zam / **Bilinmez** aduñ ey şâh-ı mükerrerem

3. anlaşılmaq, gerçeğine erişilmek, idrak edilmek. <KUBBEALT>

1178 Hâkîm-i lâ-yezâlündür taşarruf / **Bilinmez** hikmet-i ahvâl-i Yûsuf

4096 Eger olmasa hicrân günü peydâ / Şeb-i vaşluñ **bilinmez** kadri kaç'â

4321 **Bilindi** Yûsufuñ hulk-ı 'azîmi / 'Ulüvv-i şânı zât-ı müstaķîmi

billâh [2] Hak Teala hakkı için, Allah için. <KT, OTAL, KANARI>

545 Kerem kıl mâni' olma aña **billâh** / Girü geldiği yire gitsün ol mâh

968 Ağız bir eylediler h'âh nâ-h'âh / Didiler Yûsufı kurd aldı **billâh**

3025 Baña destür vir **bi'llâhi** yarın / Bir iki gün varıp çoban olayın

billür [1] pek beyaz ve parlak cisim, cam, kristal, Necef taşı gibi şeffaf ve parlak taş ve buna taklit olarak yapılan özel cam. Büyük kristaller ve hatta bazen tek kristal haline getirilmiş camdır. Billurdan kâse, tabak, bardak, kadeh, sürahi vs. yapılır. <KT, KO, CÛDÎ, ESKİ ESERLER>

1480 Gözi kaşı kara vü çihresi ak / Teni **billür** gibi ak u berrâk

bilmek [96]

1. bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. <TS, YTS>

74 Ne **bilsün** hâdiş olanlar kadîmi / O bâğa varamaz 'akluñ nesîmi

75 Yüri Allâhi **bilmekde** ol üstâd / Bilinür vâhid evvel soñra a' dâd

363 **Bilenler** 'aşık u ma' şük hâlin / Bu yüzden keşf ider ma' nâ cemâlin

378 **Bilür** ol halkayı dâr-ı melâmet / Selâmet semtin eyler cây-ı râhat

506 Atamuz **bilsem** anı kanda şaldı / Ne hâl oldu ne hōş eglendi kaldı

548 **Bilürdi** râzî olmaz bu firâka / Ki itdi Yûsufa muhkem 'alâka

665 **Bilürsin** hıdmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi o servi bir yaña şal

694 **Bileydün** ne olısar âhir-i kâr / Göreydün perde ardında neler var

741 Bu sözi bilmeyen **bilsün** muhakkaķ / Kılını imtiḥân itmektedir Hâk

817 Sizün bu zulmünüz **bilmez** mi Allâh / Kıyâmetde cezâ kılmaz mı Allâh

823 Ğarîb oldu senün dürr-i yetîmün / **Bilür** mi hâlümü zât-ı kerîmün

986 Seni ey şâhbâz-ı 'izz ü devlet / Ne yaña şaldı **bilsem** dest-i kudret

1008 Dehânı gibi ğayb oldu geçende / Şorarın **bilmez** âyende revende

1039 Aramuzda eger ğammâz olaydı / Bu râzı cümle-i 'âlem **bileydi**

1076 Döğinsün ağlasun yansun yakılsun / Nice olur oğul acısı **bilsün**

1143 **Bilüp** nokşânını ol mâh-ı eflâk / Kõdı yüz yirde koydı başına ḥâk

- 1230 Meh-i Ken‘ân şatılduğın **bilince** / Didi ihvânına ‘ibrî dilince
- 1235 Sizüñle kim **bilür** olmaya vuşlat / Kıyâmet günine kıla bu hasret
- 1242 Ğarîb illerde kim **bilür** kıalam mı / Bu yire bilmezın ayruķ gelem mı
- 1276 Kıl olduğın **bilüp** ol serv-i âzâd / Yaşı ırmağa döndi kıldı feryâd
- 1444 Şarâb-ı ‘ışķ ile ol kim yıķılmaz / Cihânda ağzınıñ dadını **bilmez**
- 1642 İder ma‘şukını ‘âşık temâşâ / Temâşâ olduğın **bilmez** ammâ
- 1882 Açırsın rûy-ı dildârûñ hicâbın / **Bilürsin** kıanda ise yâr bâbın
- 2125 Ne **bilsün** bu mürür-ı devr-i eyyâm / İdiser niçe yıllar rûzını şâm
- 2456 Çoğalır yaşı artar âh-ı serdi / Başına gelmeyen **bilmez** bu derdi
- 2527 Hâbîbi ‘ışķını **bilmiş** degüldi / Hicâb-ı ‘ârı yırtılmış degüldi
- 2612 Ser-â-ser cümle istifsâr kıldı / Bu yirüñ haylî ahvâlini **bildi**
- 2616 Bir âdem olsa anı şorsa **bilse** / Beni öldür eger Yûsuf degülse
- 2619 Bu yirden kıopmasa ol gül nihâli / Bu deñlü **bilmez** idi cümle hâli
- 2636 Hâyât-ı Yûsufını kıldı taşdıķ / Kemâl-i şıhhatini **bildi** tahķıķ
- 2674 Atamuñ hâlin istifsâr kıldum / Ziyâde hasret olduğın **bildüm**
- 2927 **Bilir** misin ‘aceb nice olur hâl / İderseñ emr-i Rabbânîde ihmâl
- 3001 Bu fûrķat bir vişâl-i ma‘nevîdür / Bunı ol **bildi** kim ‘aķlı kıavîdür
- 3075 Zeliḥâ kendüzini yavı kıldı / Taşarruf ‘ışķuñ olduğın **bildi**
- 3094 Zeliḥânuñ bu hâlin **bildi** dâye / Yaķın oldu o mihre hemçü sâye
- 3281 Didi Allâhı bir **bil** ey Zeliḥâ / Ki yokdur varlığında şübhe aşlâ
- 3448 İder efkârı ‘ayn-ı ‘aķlı bî-nûr / Süleymânuñ ne **bilsün** hâlini mûr
- 3552 **Bilür** hâl ehli hâl-i ‘âşıkânı / Ötürken tutilur ancaķ zebânı
- 3657 **Bilürsin** sen o Settârü’l-‘Uyûbı / Bağışlar tevbe ile hep zünûbı
- 3686 **Bilürsin** bî-vefâdur devr-i eyyâm / Ne mey kıalur bu şöḥbetde ne ḥöd câm
- 3808 Zeliḥâ açdı bâl-i iştihâyı / Muķarrer **bildi** vaşl-ı dilerübâyı
- 3855 Şarâb-ı ‘ışķdan herģiz ayılmaz / Hâḥsın anlamaz işini **bilmez**
- 3856 Tıkınur ‘âşıkâ seng-i melâli / Başına gelmeyen **bilmez** bu hâli
- 3917 Mesâvî olduğın **bildi** Zeliḥâ / Zenân-ı Mısırı çağırdı hemânâ
- 4093 Budur ben **bildügüm** *Allâhu a‘lem* / Hâḥâdur ekşeriyyâ fikr-i âdem
- 4094 Beşer kıısmı nedür yâ bildügi ne / Ki degmez **bildügi** yañıldügi
- 4223 **Bilüp** naķş-ı cihânı cümle fânî / Tırâş itdi gönül levḥinden anı
- 4307 Getürdi cümle istifsâr kıldı / Kemâl-i şıdkını fehm itdi **bildi**
- 4343 **Bilüp** ahvâl-i kâr-ı rûzgârı / Niçe yıl çekdiler bu intizârı
- 4478 Olurdum tâlib-i mechül-i muḥlaķ / Bu gün buḥlânuñuz **bildüm** muḥaķķaķ

- 4590 Vücûdî mazhar-ı dîdâr oldı / Ne imiş *mâ-hüve'l-mağşûd* ı **bildi**
 4594 Hâkîkat bahrinüñ **bildi** dilini / Şu gibi buldı vahdet menziline
 4695 Didi **bilmez** misin sen ol zamânı / Kaçan kim kurda aldurdılar anı
 4696 Didi olmamış idüm anda hâzır / Birâderler **bilür** ol hâli zâhir
 4753 Huşûşâ şehri Ken'ânüñ muķîmi / **Bilür** itdügümüz zulm-i 'azîmi
 4816 **Bilürüz** anı olur cürm-i tekrâr / Günehkârı dilek itse günehkâr
 4998 **Bilürsin** her ğarîbüñ gizlû râzın / İşidürsin mededsüzler niyâzın

2. tanımak, hatırlamak. <KUBBEALTI, TS>

- 829 Beni **bilmez** görenler rûy-ı zerdüm / Hazân oldı bahâr içinde verdüm
 1636 **Bilürler** bir bakımda ehl-i derdi / Şehâdet eyler aña rûy-ı zerdi
 1842 Gözi yaşını silmez halkı **bilmez** / Tutulmağ ile gün gibi yeñilmez
 2429 Zelîhâ **bildi** ol serv-i bülendi / Hemân-dem eski derdi tâzelendi
 2673 Devesi ben ğarîbi gördi **bildi** / Gözi yaşını dâmânuma sildi
 3102 'Aceb bundan ziyâde lutf ola mı / **Bile** sevdüğünü vire selâmı
 4497 Didi bu pîre-zen kimdür **bileydüm** / Aña elţâf u ihsânlar kılaydum
 4502 Zelîhâyı güc ile **bildi** Yûsuf / Esîrine şefâ' at kıldı Yûsuf

3. kabul etmek, addetmek, saymak. <KUBBEALTI>

- 79 Anuñ birliğine olmaz gümânı / İki şahid **bilen** iki cihânı
 836 Belâdur cânib-i Hâk imtiḥânı / Erenler bir ğanîmet **bildi** anı
 3409 Şafâ eyyâmıdır vuşlat zamânı / Ğanîmet **bil** bu vaķt-i şâdmânı
 3734 Kapuñda bir benüm gibi kuluñ var / Sa'âdet **bil** yûri var olma ğam-ḥ'âr
 4937 Ecel tîrine olmaz çünkü ḥâyil / Vücûduñ sıfırını 'âlemde yok **bil**
 5107 Özün 'âlî **bilen** merd-i denîdür / Hâkîkatde faķîr olan ğanîdür

4. değerlendirmek, takdir etmek. <KUBBEALTI>

- 840 Çü oldı 'âlem-i fûrkatde işlâḥ / Vişâlüñ kıymetini **bildi** ervâḥ
 1869 Şu kim nâr-ı firâķ ile yakılmaz / Vişâlüñ zerrece kıdrini **bilmez**
 4092 Sa'âdet kıymetin **bilsün** diyü merd / Felâket 'âleminde çekdürür derd
 4135 Vişâli şükrini kılmazdı ol yâr / Cemâli kıdrini **bilmezdi** her bâr

5. anlamak, gerçeğine erişmek, idrak etmek. <KUBBEALTI>

- 73 Eger ḥayvân eger insân eger cân / Hâķı **bilmekde** ser-gerdân u ḥayrân
 76 Cihân-dârı **bilen bilür** cihânı / Bu 'ilmüñ ḥaylî müşkildür beyânı
 87 Taşavvur olamaz ol zât-ı muṭlaķ / Hâķîkatle Hâķı Hâķ **bilür** ancak
 406 'Acâyib ḥîle-i şer' iyye kıldı / Bu âli Hazret-i İshâķ **bildi**

- 1267 Didi ey vālide **bildüñ** mi hāli / Ne kıldı baña Ya‘kūbuñ ‘ayāli
 1275 Bu yerlerde benüm hālüm **bilür** yok / Teraḥḥum eyleyüb şefkat kılor yok
 1580 Şarāb-ı ‘ışk ile kendüyi **bilmez** / Kasāvetden tutup tutup yeñilmez
 2048 Maḥabbet-nāmesini gördi **bildi** / Cevābın yazmağa tedbīr kıldı
 2407 Kime kim oldı cām-ı iltifātı / Ne kendüyi **bilür** ne kāyinātı
 2455 Kişi aldursa yār-ı nāzenini / O dem **bilür** neye uğraduğunu
 2350 Hemānā kendü miḡdārını **bildi** / Ğurūrını giderdi tevbe kıldı
 2617 Budur Yūsuflice rūşen delīli / **Bilür** aşliyle sen zāt-ı cemīli
 3455 Eşerden bellüdür zāt-ı mü’eşşir / **Bilür** Ḥaḡḡı bulur rāy-ı müdebbir
 4319 **Bilenler** Kārdānuñ ḡikmetini / Tıyar şabr acısınun lezzetini
 4533 Murādın **bildi** anuñ fikre vardı / Zebānı ‘andelībi zikre vardı

6. -e zarf-fiil eki almış bir fiilin sonuna geldiği zaman bu fiilde belirtilen işi yapma gücünde olmayı ifade eder. <KUBBEALTİ>

- 1384 Yüzi āyīnesine ‘ayn-ı ‘ālem / Bir uğurdan bağa **bilmezdi** her dem
 4943 Şu kim hāl ide hāl-i enbiyāy / Baḡā **bilmez** bu mir’āt-ı fenāy

bilmezlik [4] cahillik, cehalet; acemilik. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS,

KUBBEALTİ>

- 2752 Ḥicāb ıssı idi ol şems-i rūşen / Toḡardı aña **bilmezlik** yüzinden
 3021 Şafā kesb eyledi ḡaylī sözinden / Didi luḡ ile **bilmezlik** yüzinden
 4174 Olup **bilmezliginden** hāli düşvār / İderdi kendü kendü ile ḡüftār
 5101 Şaḡın **bilmezlik** ile ḡalma cāhil / Ölümi ihtiyār eyler mi ‘āḡil
bīm [1] korku. <KT, KO, LN, CŪDİ, KANARİ>

- 3028 Getür aḡnāmuñı ḡıl baña teslīm / Getürme ḡāṭruña ḡavf ile **bīm**
bī-mānend [1] benzersiz, eşi benzeri olmayan, eşi menendi yok. <OTAL, KANARİ>

- 2079 Müheyyā oldı esbāb-ı Zeliḡā / Celīlū’l-ḡadr ü **bī-mānend** ü zībā
bīmār [18] hasta, sayrı. <KT, KO, LN, CŪDİ, OTAL>

- 59 Dil-i **bīmāruma** ‘ālemde her ān / Şarāb-ı ḡikmetünle eyle dermān
 284 Murādum olmaz idi şoḡbet-i yār / Döyemezdi vişāle cān-ı **bīmār**
 561 Niçe ḡāşıyyeti var idi her bār / Ki anuñla şifā bulurdı **bīmār**
 906 Yıkıldı ḡāke ne mest ü ne ḡüşyār / Ne diri ne öli ne saḡ ne **bīmār**
 1667 Seni ‘ışk ile gördüm böyle **bīmār** / Ben öldüm gamdan ey gül yüzlü dildār
 1788 Gel ey gönüm alan yār-ı cefākār / ḡoma bī-ḡāreñi **bīmār** u nāḡār
 1894 Bucaḡlarda yatur **bīmār** u bī-yār / ḡamuñla ḡaldı bī-dermān u nāḡār

- 1919 Yetiş **bīmāruña** ölmezden evvel / Kerem eyle ecel irişmedin gel
 2453 Koyup gitse kaçan kim ‘ aşıkın yâr / Çıkup gitmek gibidür cân-ı **bīmār**
 2502 Bu mıdur ârzü-yı cân-ı **bīmār** / Bu mıdur arayup bulmaduğum yâr
 2806 Şarâb ile tolar her cām-ı sâğar / Hemân kârûra-i **bīmāra** beñzer
 2963 Ne cevrenden ferâgat eyler ol yâr / Ne **bīmārına** eyler şimdi tīmār
 3141 Sağında görse ben **bīmārı** nâgâh / Döner şolına iğmâz eyler ol şâh
 3242 Hâbîbin görse ağlar ‘ aşık-ı zâr / Döker derdin tabîbe varsa **bīmār**
 3547 Yabana söylemekden hemçü mecnûn / Yorılmaz ‘ aşık-ı **bīmār** u maḥzûn
 3653 Beni sen eyledüñ derde giriftâr / Sen eyle kendü **bīmāruña** tīmār
 3661 Koma ey cân tabîbi şöyle **bīmār** / Ecel irmezden evvel eyle tīmār

Aşağıdaki tanık “İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE

VE HALK DİLİNDE>

- 1173 Devâdan olsa **bīmāruñ** naşîbi / Ayağına şalar hâzık tabîbi
bî-mecâl [1] hâlsiz, kuvvetsiz, mecali kalmamış, bitkin. <OTAL, KANARI>
 4226 Gezerdi **bî-mecâl** ü zâr u maḥzûn / Yazardı Yûsuf adın eşk-i gülgün
bî-mişâl [4] eşsiz, benzersiz, eşi bulunmayan. <KO, OTAL, KANARI>
 90 Cemâli **bî-mişâl** ü bî-bedeldür / Celâli lâ-yezâl ü lem-yezeldür
 3408 Ayak baş pâye-i kaşr-ı vişâle / Elüñ irişdi zevk-ı **bî-mişâle**
 3594 ‘ Araḡ-rîz olsa rûy-ı **bî-mişâli** / Batardı gül şuyına destmâli
 3602 Aḡup aḡzını ḡalḡâli hilâli / Öper kucardı sâḡ-ı **bî-mişâli**
biñ [21] on kere yüz, 1000. Bir isimden önce geldiğinde aşırılık ve çokluk bildirir. <TS,

ÖTS, KUBBEALTI>

- 417 İlâhî devleti olsun ziyâde / İrişsün bir nefesde **biñ** murâda
 915 Elemdür ‘ aşıkuñ ayruksı ḡâli / Ki var bir şenlignüñ **biñ** melâli
 1544 Yürür **biñ** şevḡ ile ol mihr-i Yezdân / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cân
 2066 Niçe **biñ** yük kumaş ile cevâhir / Zeliḡâ içün oldu cümle hâzır
 2069 Daḡi hem gökde aḡ yılduz mişâli / Niçe **biñ** lûlû-yı ter ḡadri ‘ âlî
 3966 Gören **biñ** nâz ile ol serv ḡalın / Dıraḡt-ı cisminüñ kesdi nihâlin

biñ baş bir pula [1] bini bir paraya; pek çok ve ucuz. <DŞD>

- 5083 Bu derbend-i ḡubûra ey ḡarındaş / Giden gelmez olur **bir pula biñ baş**

biñ bir [1] pek çok, çok sayıda. <ÖTS>

- 4777 Cihânda **biñ bir** aduñ ḡörmetine / Ḳavuşdur ben ḡazîni ḡasretine

biñ cân ile [3] çok isteyerek, büyük bir istekle, can u gönülden. <KUBBEALTI, ÖTS, BDS>

- 2005 Zeliḥādan atası oldu āgāh / Didi **biñ cān ile** *el-ḥamdü li'llāh*
 2415 Didi **biñ cān ile** *el-ḥamdü li'llāh* / Ki açduñ menzil-i maḥṣūduma rāh
 4043 Budur **biñ cān ile** gönlüm murādı / Siyāset itdürem ol bed-nihādı

biñ dürlü [6] pek çok, çeşit çeşit, kırk türlü. <KUBBEALT>

- 3390 Żarüret ‘āleminde ‘āşık-ı zār / Vişāl içün ider **biñ dürlü** efkār
 3533 Ne ḥōş vaqtüñ ne ‘ālī ‘ālemüñ var / Ne derdüñ var ne **biñ dürlü** ğamuñ var
 4225 Öñinde söyleseñ **biñ dürlü** aḥbār / Ḥaberdār olmayup itmezdi güftār
 4358 Ferāmūş oldu çekdügi elemeler / Hezārān ğuşşa vü **biñ dürlü** ğamlar
 4991 Saña geldi giden derd ü elemeler / Yirini özledi **biñ dürlü** ğamlar
 5050 Ki gitdi Māh-ı Ken‘ānuñ baḳāya / Seni uğratdı **biñ dürlü** belāya

biñ kerre [1] çok fazla, defalarca.

- 733 Bedenden āḥir-i kār ayrılır cān / Gerek **biñ kerre** ağızın yumsın insān

bin [1] oğul. “İbn” kelimesinin kısaltılmış şekli olup Arap dili kuralına göre yapılan isimlerde, bir kimsenin kimin oğlu olduğunu göstermek üzere, soyadı yerine geçen baba adıyla oğul adı arasına getirilir. <OTAL, KUBBEALTI, ÖTS>

- 2315 Anuñ ceddı idi Şeddād **bin** ‘Ād / Güzeller şāhı idi ol perī-zād
binā [11] yapı, her türlü mimari eser. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
 303 Felekler gibi var zātında şevket / **Bināsı** ehl-i ‘irfān gibi kat kat
 307 Felek-vār üstivār olmuş esāsı / Naẓīri yok müselleme her **bināsı**
 2288 Sütün olmasa cismine ‘aşāsı / Yıkılırdı vücūdunuñ **bināsı**
 2728 İrağa gitdi cümle akrabāsı / Yıkıldı ḥānumānınuñ **bināsı**
 3170 Tōkındıkca aña seng-i melāmet / **Binā**-yı ‘ışkını eyler ‘imāret
 3354 Ol iki ḥavz arasında mu‘ayyen / **Binā** olmuş idi bir kaşr-ı rüşen
 3567 Mişāl-i baḥr-i bī-ḥāşāk ü sādē / Girih olmazdı yapduğı **bināda**
 3568 **Binā** taşı ile yapduğı dīvār / Olurdu mevc-i deryā gibi hemvār
 3570 **Bināyı** tarḥ u taḳsīm itse her bār / Her iki barmağı olurdu pergār
 3801 Dilerdi çāk ide cismi ḳabāsın / Yıka kaşr-ı ḥayātınuñ **bināsın**
 4522 Döner bir cāmī‘e cismi **bināsı** / Mināre ol iki dest-i du‘āsı

bīnā [1] gören, görücü [*mec.*] basiretli. <KT, KO, KANARİ, OTAL>

- 1140 Anı aīma ki ‘aynuñ itdi a‘mā / Anı yād it ki çeşmüñ kıldı **bīnā**

bī-naşīb [6] nasipsiz, talihsiz, talihi kapalı. <KT, OTAL, KANARİ>

- 1762 Görin ey ‘ālem-i ma‘nā ḥabībi / Esirge ben ḡarīb-i **bī-naşībı**
 2677 Yaraşur baña ağılsam ḡarībem / Atamuñ vuşlatından **bī-naşībem**

- 2735 Dirîğâ hem yetîm ü hem ġarîbem / Bu yad illerde qalmış **bî-naşîbem**
 3233 Yaraşur baña ağlarsam ġarîbem / Vişâlûn ‘âleminden **bî-naşîbem**
 4947 Şımañ âyîne-i qalb-i ġarîbi / Tesellî eyleñüz her **bî-naşîbi**

bî-naşîbân [1] nasipsizler, kısmetsizler.

- 127 Şefîk-ı derdmendân u ġarîbân / Refîk-ı bî-kesân u **bî-naşîbân**
bî-naẓîr [3] emsalsiz, benzersiz, eşsiz. <KT, KANAR/>
 1476 Nesebde gün gibi a‘lâ vü evlâ / Hasebde **bî-naẓîr** adı Zeliğâ
 1489 Naẓar iden o mâh-ı **bî-naẓîre** / El arqasın qodı gün gibi yire
 3369 Qamusı **bî-naẓîr** ü bî-bedeldür / Cemâli biri birinden güzeldir

bindirmek [1] bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak. <TS, KUBBEALT/>

- 2719 Toza ġarq itdi dâye bir hecîni / Aña **bindürdi** bir merd-i haşîni
bî-nihâyet [8] nihayetsiz, sonsuz, tükenmez. <KT, KO, OTAL/>
 1284 Ğamum efzûn u derdüm **bî-nihâye** / Tağammül idemez oldum belâya
 1902 Diyesin yok mıdur yoksa kıyâmet / Sorulmaz mı bu zulm-i **bî-nihâyet**
 2087 Şarı atlas ziyâde **bî-nihâyet** / Şu‘â‘-ı şemse beñzer pür-leţâfet
 2729 Şağ olsun Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat / Hudâ ‘ömrini itsün **bî-nihâyet**
 3070 Yasağ eylerdi gerçi **bî-nihâyet** / Tutulmağa yoğ idi qâbiliyyet
 3431 Şevâbı **bî-nihâye** hayrı çokdur / Tereddüd itmeñüñ hiç aşlı yokdur
 3709 Didi ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat / Ğamum bî-ğadd ü ġuşşam **bî-nihâyet**
 3976 Çoğaldı ‘aşîk-ı bî-çâre ġâyet / Ölümlü ġasta vâfir **bî-nihâyet**

bî-nişân [1] belirtisiz, işaretsiz. <ÖTS, KANAR/>
 978 Qoduñ ġurbetde pîr-i nâ-tüvânı / Ğarîb itdün faqîr-i **bî-nişânı**
bî-niyâz [1] muhtaç olmayan, müstağni, ihtiyaqsız. <OTAL, KANAR/>

- 1948 Teveccüh itdi dîninice namâza / Niyâz itdi Hudâ-yı **bî-niyâza**
binmek [14]

1. yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. <TS, KUBBEALT/>

- 1260 **Binüp** bir üstür-i sermeste fi‘l-hâl / Çekildi yola tağlar gibi aqmâl
 1511 Gün olurdu ki aq ata **binerdi** / Şehâb üstinde ġurşîde dönerdi
 1513 Qara ata n’ola **binse** o meh-rû / Olur zîrâ çerâğ altı qarañu
 2074 Ata **bindi** niçe nûrânî ġâtûn / Mişâl-i Zühredür bâlâ-yı gerdün
 2095 Zeliğâ **bindi** bir taht-ı revâna / Müşâbih zîneti qasr-ı cinâna

- 2534 Ak atlaslarla ak ata **binerdi** / Açılmış şâh-ı bādāma dönerdi
 2541 **Biner** bir üstür-i ejder-mişāle / Zühaldür şanki gerdūna havāle
 3212 Taşa tokunmayınca şîşe sınımaz / Erenler nefsinūn atına **binmez**
 4188 Zeliḥā **bindi** bir esb-i siyāha / Karañu gice içre döndi māha
 4410 **Binerdi** Yūsuf ata şevket ile / Celāl ü heybet ile keşret ile
 4899 **Binüp** atına istikbāle çıkdı / Resüle kendüi irsāle çıkdı

2. (kara, hava ve deniz taşıtlarına) yolculuk yapmak üzere girmek, yer almak. <KUBBEALT>

- 2624 **Biner** bir şandala bir şacı sünbül / Gelür Ya' kûba virür bir kızıl gül
 2819 **Binüp** bir keştî-i ḥōş-bādbāna / Revān oldı reh-i Hindüstāna
 2823 Bu üftāde 'acāyib gayret itdi / **Binüp** bir keştîye ardınca gitdi
bī-nūr [2] nursuz, uğursuz; görmez. <OTAL, ÖTS>
 1115 Ta' ayyūn dīdesin mestūr itdi / Ta' alluḥ 'aynını **bī-nūr** itdi
 3448 İder efkārı 'ayn-ı 'aḳlı **bī-nūr** / Süleymānuñ ne bilsün ḥālini mūr
bī-pāyān [1] sonsuz, tükenmez. <OTAL, KANARI>
 2084 Gök atlasda gümüşden tügme ḳonmuş / Ḥabāb-ı baḥr-i **bī-pāyāna** dönmüş
bir [557]

1. sayıların ilki, bu sayı kadar olan. <TS, KUBBEALT>

- 11 Beni Ya' kûb-veş ḳıl pīr-i 'uṣṣāḳ / 'Aşādan ḳavs-i cisme **bir** kiriş ḳaḳ
 88 Fezā-yı kibriyāsında bu 'ālem / Olur mikdārda **bir** noktadan kem
 89 Cihān mülki eger az u eger çok / Ḥuzūrında anuñ **bir** zerrece yok
 96 Ne sırdur bu ki **bir** ḥāk-i basīti / Ma' ārif baḥrinūn eyler muḥīti
 97 Çıkar **bir** ḳaṭradan deryā-yı 'ummān / Turur bir zerrede ḥurşid-i raḥşān
 174 Şeb-i mi' rācı faḥr-i 'āşīkāndur / 'Uluvv-i rif' atinden **bir** nişāndur
 190 Du' ā-yı enbiyānuñ 'aynıdur ol / Bulur **bir** demde Ḥaḳḳa cān gibi yol
 244 Anuñ devrinde **bir** zulm-i sitemkār / Yüze gelmez mişāl-i ḥaṭṭ-ı dildār
 252 İcāzet virse **bir** ḳulına ol ḥān / İder İrān ile Tūrānı vīrān
 293 Çü itdüm Şāmdan Ken' ānı menzil / Mekānum Beyt-i Aḥzān oldı **bir** yıl
 304 Büyüti biri biri üzre güyā / Niçe beyt ile **bir** dīvān-ı ra' nā
 311 İştise yolda **bir** şavt u enīni / Uşul ile yürür her nāzenīni
 314 Ḳoşar atını her **bir** serv-i āzād / Alup alup gider gül yapraḳın bād
 324 Güzeller nūrdan **bir** ṭaḡa beñzer / İki ḳollar iki ırmaḡa beñzer
 329 Bu Yūsuf şehri virdi baña **bir** ḥāl / Sözümi āteş-i 'ışḳ eyledi ḳal
 345 Bu gözler ma' nīde 'ayn-ı 'anādur / Velī **bir** ma' nīde bāb-ı ziyādur

- 383 Zuhûra geldi **bir** günde iki hûb / Öñürdi ‘İş toğdı soñra Ya‘kûb
- 397 Anası oğlu Ya‘kûbı severdi / Aña **bir** eylük itmege iverdi
- 432 Şeher şâmuñ kara şâlını aldı / Zemîn egnine **bir** aq câme şaldı
- 447 Zuhûra geldi nûr-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / Cihân mañlûbı **bir** mañbûb-ı merğûb
- 448 Çü toğdı anadan ol tıfl-ı ‘âkıl / **Bir** ay içinde oldu bedr-i kâmil
- 466 Meger **bir** şeb tolındı mihr-i ‘âlem / Cihân yüzini tutdı zûlmet-i ğam
- 485 O yirde var idi **bir** meñhar-i nâs / ‘Amû-yı Yûsuf idi adı İnâs
- 502 Gezerdi gün gibi hâne-be-hâne / Anasından şorardı **bir** nişâne
- 505 Anam ile oturup **bir** mekânda / Bile yirdük ta‘âmı her zamânda
- 509 Kaçan oğşasa oğlını **bir** ana / Gözi yaşına olurdu bahâne
- 511 Anasınıñ **bir** eşvâbın bulurdu / Düşerdi üstine giryân olurdu
- 514 Kırıldı ağlamağdan halk-ı ‘âlem / Bu fûrkat oldu **bir** ayruksı mâtem
- 551 Żarûrî **bir** kabûl olmaz dilekdür / Hüner bu derde dermân eylemekdür
- 560 Var idi **bir** kemer zî-kadr ü kıymet / Bahâsına bulunmazdı nihâyet
- 567 Orada yoğladılar her miyânı / Kemerden bulmadılar **bir** nişanı
- 568 Miyân-ı Yûsufa çün degdi nevbet / Kemer bulundu oldu **bir** hacâlet
- 585 Kemer-bend oldu **bir** kullâb-ı fûrkat / Ayırdı dil-rübâsın kaldı hasret
- 594 O günlerde irişdi **bir** belâya / Kõdı başın yire mânend-i sâye
- 618 Ne düş kim görse **bir** ehl-i başîret / İderdi ‘ayn-ı ta‘bîr ile himmet
- 625 Bu gice on **bir** encüm mihr ile mâh / Sücûd itdi baña seyrümde nâğâh
- 635 Şaķın bu hıffetüñ **bir** sıķleti var / Baña fûrkat saña çok zaķmeti var
- 646 Bu vech ile idüp kavl ü karârı / Dirildi bunlaruñ **bir** yire varı
- 663 Meh-i nev gibi çıkşun **bir** kenâra / Sevinsün cânı baķsun lâlezâra
- 665 Bilürsin hıdmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi o servi **bir** yaña şal
- 675 **Bir** ulu tağ var idi Tûr gibi / Düşinde çıķmış aña nûr gibi
- 676 O yüce tağda seyr idüp tûrurdu / **Bir** alçaķ yirde bu mâhı görürdi
- 701 Yoluñda **bir** belâ itse saña yol / Dilüñi eyle zıķru’llâha meşğûl
- 705 Var idi **bir** şecer Ken‘ân içinde / Nażîri yoğ idi devrân içinde
- 712 Gider olsa yola **bir** ehl-i Ken‘ân / Bu idi ‘âdet ü kânûn u erkân
- 721 Bu luķfı Yûsufa itmişdi ancaķ / Bu işde var idi **bir** hıķmet-i Hâķ
- 726 Yoluñda çâh-ı endûh u elem var / Güzergâhuñda **bir** derbend-i ğam var
- 731 Şıķâr itse ecel **bir** nâ-murâdı / Biraz cân virmede olur ‘inâdı
- 737 Ne dem **bir** emr-i taķdîr olsa peydâ / Öñürdi olur esbâbı müheyyâ
- 738 Bu sır taķrîr ü taķrîr ile dinmez / Sebepsüz **bir** kişi bir çâha inmez

- 777 Birisi olmuş idi fitneye baş / Dilerdi aña ura **bir** büyük taş
- 780 İrişdi **bir** kazâ-yı nâgehânî / Yumuldı ağzı tutuldu dehânı
- 783 Kõdılar Yûsufî **bir** yerde tenhâ / Ğarîb ü bî-kes ü mağlûb-ı a' dâ
- 791 Ağarmış cümleten riş-i dirâzı / Şu har gibi var idi **bir** hõtâzı
- 793 Uzun **bir** taylesânı var perişân / Mişâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân
- 798 Urup öldürmemek ' ayn-ı hañadur / Siz ölince **bir** kayd-ı belâdur
- 805 Didiler ulı yolda **bir** kuyı var / Dil-i zâlim gibi târîk ü hem tar
- 806 Atalum çâh içine nâzükâne / Ola kim tuş ola **bir** kârbâna
- 836 Belâdur cânib-i Hâk imtiñânı / Erenler **bir** ganîmet bildi anı
- 839 Ki vardur her celâlün **bir** cemâli / Belâdur enbiyânun hasb-i hâli
- 841 Belâ-yı Yûsufun **bir** hikmeti var / Bu sırdan evliyâ oldu haberdâr
- 856 Nigehbânun mu' inün oldu Allâh / Saña **bir** câh-ı ' izzet olısar çâh
- 857 O çâhuñ var idi içinde **bir** taş / O taşun tâli' -i sa' dine şâpâş
- 891 Çıkub **bir** tağa ol mihr-i münevver / Yola dikdi gözün mânend-i ahter
- 892 Irakdan koptı **bir** gerd-i melâmet / Belürdi şanasın bād-ı kıyâmet
- 899 Tağ üstinde mişâl-i ra' d-ı bārân / Hemân **bir** na' ra urdı oldu giryân
- 903 Ne gördi gördi ol kavm-i harîşî / Tutarlar kan bulaşmış **bir** kamîşî
- 910 Acırlar ol meh-i ferhunde-zâta / **Bir** âteş düşdi güyâ kâyinâta
- 915 Elemdür ' aşıkun ayruksı hâli / Ki var **bir** şenliginün biñ melâli
- 918 Şu dökmüş bahre **bir** idrâki kâşır / Tuz olmuş kaşığına gelmiş âhîr
- 956 Teni gül gibi olmuş pâre pâre / Hilâl-âsâ gömüldi **bir** kenâra
- 960 Harâmî **bir** belâdur hâş u ' âma / Sebeb esbâb olur katl-i enâma
- 970 Biraz Ya' kûb oldu fâriğul-bâl / Yemîn itdüklerinden geldi **bir** hâl
- 999 Meh-i nev gibi **bir** tağa yöneldi / Cibâle bir bülend âvâze şaldı
- 1007 **Bir** oğlum var idi mañbûb-ı ' âlem / Nazîrin görmedi evlâd-ı Âdem
- 1023 Çağırdı yırtıcı kısmını bir bir / Kâmusın itdi **bir** vâdîde hâzır
- 1028 İlense mâh ile mihr-i cihâna / Başın kurtarmaz uğrar **bir** kırâna
- 1046 Şarındı **bir** deriye hem-çü nâfe / Görinmez oldu girdi i' tikâfa
- 1055 Karardı hiddetinden nitekim miğ / Şıyırdı berç-ı hâñif gibi **bir** tîğ
- 1056 Kımıldadı şanasın **bir** ulu tağ / Ğamından eyledi yaşını ırmağ
- 1070 Anadan toğdı Yûsuf güldi ' âlem / Meger **bir** dâye hâcet oldu ol dem
- 1071 Aña **bir** dâye buldı şatdı tüccâr / Kucağında emer oğlancuğı var
- 1090 Şığışmaz **bir** gönülde iki sevgü / Hâzer kıl mäsivâ bahrinden el yu
- 1131 Seni elden çıkardı gerçi devrân / Gönülden çıkmaduñ **bir** lahza **bir** ân

- 1172 Ğarîķ olduķda deryâ-yı melâle / İder **bir** Hızr-ı devrânı havâle
- 1174 Mekânı olsa çâh-ı ğuşsa vü ğam / Sebeb olur ħalâşına **bir** âdem
- 1176 Yeli esdürmeyince ħudretu'llâh / Ķımıldanmaz bu ħırmen içre **bir** kâh
- 1182 **Bir** adım atmadı ħat oldu her at / Şaşurdu kârbânı bu 'alâmet
- 1187 Meger **bir** adı Mâlik pîr-i tâcir / Bu cumhûr ile olmışdı müsâfir
- 1190 Yakınında yolun var idi **bir** çâh / Kenârı ħûb mer'â vü çerâĝâh
- 1196 Alup **bir** delvi ol ser-ĥayl-i aĥbâb / Hemân ol bürc-i âba etdi pertâb
- 1198 Olurken delv için tedbîr ü rây / Görür çâh içre **bir** bedr-i dücâyı
- 1206 O tîĝ-i ħudreti görince 'uryân / Geyürdi aña **bir** şâhâne ħaftân
- 1207 Çü Mâlik mâlik oldu ol cuvâna / Getürdi anı **bir** 'âlî mekâna
- 1209 İdüp ol nev-cuvânı genc-i pinhân / Ķodı **bir** sâye-bâna ħıldı miĥmân
- 1226 Sözine uyman itmeñ hergiz ihmâl / Ķaçar eyler size **bir** ħîle vü âl
- 1260 Binüp **bir** üştür-i sermeste fi'l-ĥâl / Çekildi yola taĝlar gibi aĥmâl
- 1270 Mizâcum ĥasta vü gönüm şikeste / Ķul oldum şimdi **bir** dünyâ-pereste
- 1273 Ğamum ĥadden ziyâde miĥnetüm çok / Öürsem daĥi **bir** ĥâlüm şorar yok
- 1358 O râh-ı ĝurbetün üştür-süvârı / Geyindi **bir** libâs-ı zer-nigârı
- 1382 Zihî Rûĥu'l-ĥuds gelmiş nihânî / Girüp **bir** şürete gezmiş cihânı
- 1401 İrişdi 'izzet ile **bir** sarâya / Havâsı dil-ĝüşâ ra' nâ fezâyâ
- 1411 Ķapusu döndi **bir** dârü's-şifâyâ / Gelür mecnûn u şeydâlar oraya
- 1414 O **bir** kez görmeden itmez ħanâ'at / Bu ħılmaz ârzûsından ferâĝat
- 1420 İrişür 'ışķı erbâb-ı şühûda / Olur **bir** zelzele beyt-i vücûda
- 1438 Kimi ĥurşîd-i 'ışķ eylerse pür-şevķ / Fiĝân u nâle olur aña **bir** zevķ
- 1448 İder dervîşi **bir** dâl-i ĥamîde / Yöneldür devlet-i *hel min mezîde*
- 1452 Gider dârü'l-baĥâyâ hem-çü Ferĥâd / Şoñında 'ışķ ile ħor **bir** eyü ad
- 1453 Varup **bir** kişi Mevlânâ-yı Rûma / Dimiş ey şeyĥ olan şehr-i 'ulûma
- 1465 Meger var idi **bir** sulţân-ı 'âlî / 'Azîmü's-şân u memdûĥü'l-ehâlî
- 1468 Cefâdan **bir** gönül olmazdı muĝber / Meger kim bâd-ı şarşardan gül-i ter
- 1474 Aña virmişdi Ħaķ **bir** ħûb duĥter / Melek-manzar perî-peyker ħamer-fer
- 1491 Dimişlerdür o ĥâl-i müşk-bâra / Ħayât Âbına düşmiş **bir** şerâre
- 1497 Yaraşmış iki pistân ol cemâle / Dizilmiş iki gonca **bir** nihâle
- 1500 Gümişden servdür yâ şem'-i kâfûr / Görinen tâc-ı zeri **bir** şu'le-i nûr
- 1504 Geyerdi ĝün başına **bir** libâsı / Şu'â'-ı şemse beñzerdi ziyâsı
- 1507 Aña **bir** âyîne olmuş meh-i bedr / Gözinün kuĥlı târik-i şeb-i Ķadr
- 1508 Şaçına şâne idi dest-i havrâ / Ķolı **bir** Kevşer ırmaĝıydı ĝüyâ

- 1520 Eger **bir** beyt oğınsa ‘ aşıkâne / Gönülden âh iderdi şâdıkâne
- 1527 Meger **bir** gice dūd-ı âh-ı ‘ uşşâk / Cihâna taldı târik oldı âfâk
- 1538 Düşinde **bir** ‘ aceb sevdâya düşdi / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı
- 1540 Gezerken ‘ âlem-i mülk-i mişâli / Ne gördi gözi **bir** zîbâ cemîli
- 1549 Hıṭâbından gelür insâna **bir** ḥâl / Cevâba kudreti olmaz ḳalır lâl
- 1565 Alur göz ile çün kim aña baḳdı / Vücüdını **bir** âteş oldı yakdı
- 1570 Gül-i ruḥsârı şaldı cânına nâr / Gözine oldı her müjgânı **bir** ḥâr
- 1599 Girüp **bir** beyte olurdu mu‘ ammâ / Añardı yârını aḡlardı tenhâ
- 1633 Ḳımıldatsa reg-i ‘ ışkıını **bir** ân / Ḳılur çengî elinden çengi efgân
- 1638 Nihân itdüm şanur esrârı ‘ uşşâk / Olur **bir** güşeden meşhûr-ı âfâk
- 1640 ‘ Acebdür kim mişâl-i ḥaṭṭ-ı cânân / Olur **bir** ḥâdişe maḳbûl-i yârân
- 1641 Tṭutlur bâb u bârûsı bilâduñ / Tṭutulmaz aḡzı **bir** ehl-i ‘ inâduñ
- 1645 **Bir** âh itse eger bir lâübâlî / İderler aña yüz dūn iḥtimâlî
- 1655 Libâs-ı mâtem ile irdi **bir** şeb / Ḳızardı aḡlamaḳdan ‘ ayn-ı kevkeb
- 1657 Hüveydâ eyledi sultân-ı gerdūn / Siyâh altunlı **bir** çetr-i hümâyūn
- 1659 Olurlar dâyeler tedbire meşḡul / Ḳılurlar her biri **bir** pend-i ma‘ ḳul
- 1664 Cemâlūñ mihri irişmiş zevâle / **Bir** ay içinde dönmişsin hilâle
- 1665 Dehânūñ gibi **bir** gizlü ḡaber var / Kemend-i ‘ ışḳa olmuşsin giriftâr
- 1674 Seven gün gibi **bir** ‘ âlî-cenâbı / Dükenmez zerre gibi ızṭrâbı
- 1678 ‘ Ayân itdügi için gizlü ḡâlî / Günūñ eksük degüldür **bir** zevâlî
- 1701 Ğam-ı ‘ ışḳum görünmez **bir** ḳaradur / Belâ budur ki derdüm bî-devâdur
- 1703 Şeb-i Ḳadr idi **bir** dîdâr gördüm / Düşümde **bir** perî-ruḥsâr gördüm
- 1708 Mey-i ‘ ışḳı virür ‘ uşşâḳa **bir** ḡâl / Olur dîvâne vü mecnūn u abdâl
- 1739 Ya teşḡir eyledi **bir** ehl-i teşḡir / Ki ḡusn ü behcetüne irdi taḡyîr
- 1757 Zeliḡḡa ‘ ışḳınuñ oldı zebūnı / Teraḳḳî itdi **bir** gice cünūnı
- 1758 Başından aşdı baḡr-i iştîyâḳı / **Bir** ayruḳsı belâ oldı firâḳı
- 1782 Ḳul olmaḳ **bir** senūñ gibi emîre / Sa‘ âdetdür benüm gibi faḳîre
- 1798 Ḳaşuñı ḳıldı ḳullâb-ı maḡabbet / Cebîñūñ mähını **bir** levḡ-i ḡikmet
- 1814 Ḳaçan sevdâ-yı ‘ ışḳum olsa ḡâlib / Ḥayâlüm gibi olmaz **bir** muşâḡib
- 1827 Bulutlar gibi vardı **bir** kenâra / Libâsın çekdi itdi pâre pâre
- 1839 Ḳomadı câmesinden **bir** nişâne / O gül yapraḳların atdı yabana
- 1846 Atası şâh-ı maḡrib tıydu ḡâlî / Didi vardur bu mihrūñ **bir** zevâlî
- 1887 İdersin keştî-i ḡümrahâ çâre / Elin alup çekersin **bir** kenâra
- 1896 Perîşân-ḡaṭır u derde giriftâr / Ne **bir** hem-dem ne **bir** ḡâlin şorar var

- 1901 Tatalım düşmānuñ olmış Zeliḥā / Aña var eyle bārī **bir** müdārā
- 1909 Hazān yaprağına dönmüş cemālūñ / Senūñ de gün gibi var **bir** zevālūñ
- 1925 Kerāmet ıssısın şevḡuñ ziyāde / Ki **bir** ḡandīl-i ḡudretsin semāda
- 1929 Beyān olmaz senūñ zāt-ı kerīmūñ / Yaparsın arḡasın her **bir** yetīmūñ
- 1941 Elin al pāymāl-i rūzgāruñ / Yolını urma **bir** oḡlı şikāruñ
- 1944 Dehānuñsuz şeker **bir** zehr-i ḡātil / Lebūñsüz cām-ı mey semm-i helāhil
- 1945 Niçe bir ola dillerde fesāne / Niçe **bir** āteş-i hicrāna yana
- 1951 Sever dīvāne göñlüm **bir** hümāy / Kebūter gibi olmışdur havāyī
- 1976 Eyitdi aña ey Hızr-ı zemāna / Mekānuñdan baña vir **bir** nişāne
- 1988 Niçe yıl çekdüḡüñ derd ü ḡam u āh / Saña **bir** günce gelmez *ya‘lemu’llāh*
- 2019 Geleydi yanına **bir** māh-peyker / Şaçardı başına encüm gibi zer
- 2020 Aña her kim baş egse hem-çü gerdün / Virürdi meh gibi **bir** bedre altun
- 2022 Gözi tuş olsa görse **bir** yetimi / Aḡardı eşkinūñ dürr-i yetimi
- 2023 **Bir** ehl-i ihtiyācı görse ḡāzır / ‘İlācı ‘aynını eylerdi nāzır
- 2093 Ḳır atlar **bir** aḡar ırmaḡa beñzer / Aḡ atlar şanki ḡarlu ḡaḡa beñzer
- 2095 Zeliḥā bindi **bir** taḡt-ı revāna / Müşābih zīneti ḡaşr-ı cināna
- 2099 Ḳaḡırur **bir** yaña aşḡāb-ı ḡasret / Döḡilür **bir** yañadan kūş-ı rıḡlet
- 2134 Mübārek demde vü ḡutlu zamānda / İrem Bāḡı gibi **bir** ḡoş mekānda
- 2135 ‘Azīze geldi **bir** peyk-i beşāret / Zeliḥā geldüḡin itdi işāret
- 2165 Dimiş **bir** ‘aşıḡ-ı dīdār-ı cānān / Deve izine ḡalmış yolda ḡayrān
- 2180 Ev ıssı eylese **bir** ḡāne ta‘mīr / İderdi kendü taşvīrini taḡrīr
- 2183 Şaḡalı sīnede şeklen sitemkār / Çeñesinde bıyıḡlar **bir** ḡarış var
- 2192 Ḡül umarken naşībüm oldı **bir** ḡār / Devā umarken oldum daḡı nāḡār
- 2207 Meşāyih **bir** ḡarafda ḡalḡa ḡalḡa / Şafā-baḡş idi seyri cümle ḡalḡa
- 2208 Olurdu **bir** yaña baḡş-i mevālī / Göke ırgürdiler şavt-ı maḡālī
- 2209 Bu zībā meclisūñ ehl-i neşāḡı / Uzatdı Nīl gibi **bir** bisāḡı
- 2211 Kesildi nān bedr iken bozuldu / **Bir** aydan niçe māh-ı nev düzüldi
- 2220 Bu ni‘ met anda **bir** seyl oldı aḡdı / Şeker şerbetleri Nīl oldı aḡdı
- 2232 Bu ḡāl üstine geḡdi niçe eyyām / Vişāle eyledi **bir** gice ibrām
- 2272 Dönüp her kişi **bir** ebr-i bahāra / Olur ol meh yolında pāre pāre
- 2284 Şoḡuldu **bir** ḡarī ortaya nāḡāḡ / ‘Aşāsına ḡayanup eyledi āh
- 2305 Maḡabbetden anuñ kim miḡneti yoḡ / ḡayıflar **bir** ḡarınca ḡayreti yoḡ
- 2313 Güzellerde meḡer **bir** Bāzıḡa-nām / Cemāl-i pūr-kemāl ıssı dil-ārām
- 2316 Ruḡ-ı rengīni **bir** cām-ı maḡabbet / Ki eyler ḡānumān-ı ‘aḡlı ḡāret

- 2332 Eline aldı **bir** mir'ât-ı şâfî / Görüp kendüyi urdı haylî lâfı
- 2357 Kaşuñ üstinde var **bir** hâl-i meftûn / Cebînüñde olupdur nokta-i nûn
- 2372 Kamer bir şu'le nûr-ı kudretinden / Güneş **bir** zerre şems-i hikmetinden
- 2381 İdüp virānede **bir** hücre bünyād / Şalāh u zühhd evini kıldı ābād
- 2388 Ararken gökde **bir** 'İsā-dehānı / Bulasın yirde anı nāgehānī
- 2397 Mürebbā olmasa 'ışk ile insān / Bakılmaz 'ayn-ı ta'zīm ile **bir** ān
- 2399 Zelīhā şöhetinde oldu mezkûr / Ki var **bir** hādise şehr içre meşhûr
- 2400 O gün şehre müsāfir geldi **bir** māh / Sezāvār-ı sipihr-i 'izzet ü cāh
- 2404 Kulumdur dir imiş **bir** h̄'āce anı / Zihī kûl kim esīr itmiş cihānı
- 2419 Didi **bir** h̄'āce gelmiş mālī bisyār / Nazīri yok cihānda **bir** kûlī var
- 2444 Hālālin gösteren **bir** nev-cuvāna / Döner Hindüstānda gergedāna
- 2469 Vücūdı döndi gūyā **bir** gubāra / İletdi bād-ı āhı kūy-ı yāra
- 2480 Didi Yūsuf beni şatduqda ihvān / Saña **bir** dest-i haṭṭ olmuşdı ihsān
- 2484 **Bir** aydan soñra rûz-ı mevti yetdi / Diyār-ı Şāmdan 'uqbāya gitdi
- 2489 Eger **bir** gonca bir gün olsa handān / İrişmez yarına olur perişān
- 2532 Mişāl-i lāle her **bir** çeşmi pür-hûn / O hurşide bakup olurdu maḥzûn
- 2538 Görür nāgāh ol şāh-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi **bir** pīr
- 2541 Biner **bir** üstür-i ejder-mişāle / Zühaldür şanki gerdūna havāle
- 2558 **Bir** oğlum var benüm bu yirde tācir / Anı görmek için oldum müsāfir
- 2559 Ecel virmiş iken baña emānı / Göreyin bārī **bir** kez daḥi anı
- 2569 Anuñ **bir** hālī var ta' bire gelmez / Fiğān u nālesi taḥrīre gelmez
- 2572 **Bir** oğlu var idi gāyetde maḥbûb / Hışālī kendü gibi hūbdan hūb
- 2577 Vücūdın gün gibi **bir** tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi yatdı
- 2582 **Bir** ev yaptı ki anda ola giryān / Kodı adını anuñ Beyt-i Aḥzān
- 2583 **Bir** iḥrāma değışdi hep libāsın / Kefenlū meyyite döndi şanasın
- 2602 Cenāb-ı Hāḫḫ ile **bir** 'ālemüm var / Degülem cümle 'ālemden haberdār
- 2607 Didi Mışra giderken **bir** güzel hān / Beni yoldan çağırdı şād u handān
- 2616 **Bir** ādem olsa anı şorsa bilse / Beni öldür eger Yūsuf degülse
- 2623 Görür **bir** gice ol dīnūñ çerāğı / Kapusunda aḫar Nīlūñ ayağı
- 2624 Biner **bir** şandala bir saçı sūnbül / Gelür Ya'kūba virür **bir** kızıl gül
- 2626 **Bir** oğlancuḫ didi ey ḥazret-i pīr / Yesīr itdi 'asīrūñ emr-i taḫdīr
- 2657 Eyitdi ben nebī oğlu nebīyem / Velī zāhirde **bir** tāze şabīyem
- 2660 **Bir** evde on iki ihvān idük biz / Biri birimüze yārān idük biz
- 2663 'Adāvet itdiler ihvān-ı ḡaddār / Bırakdılar beni **bir** çāha nāçār

- 2665 Niçe gün menzilüm **bir** taş oldu / Faķire **bir** melek yoldaş oldu
- 2666 Oradan yolcılar uğradı âķir / Kuyudan şu çekerken **bir** müsâfir
- 2671 İderken şağa vü şola nezâre / Yolum uğradı **bir** üstür-süvâra
- 2691 Nebî oğlu nebîsin **bir** du‘â kııl / Ola gönlüm murâdı tâ ki hâşıl
- 2700 Muḥaṣṣal bir nice gün mühlet aldı / Hemân bu ḥıdmete **bir** kimse şaldı
- 2706 Girer bir vech ile gönline İblîs / İder **bir** âdeme yüz dürlü telbîs
- 2709 Zeliḥâyâ didi **bir** gice dâye / Yaķışmaz Yûsufuñ gönli buraya
- 2710 İkide **birde** yâd eyler diyârın / Geçürür âh ile leyl ü nehârın
- 2719 Toza ğarķ itdi dâye **bir** hecîni / Aña bindürdi bir merd-i ḥaṣîni
- 2755 Kişi bir derde olsa nâgehân tuş / İder **bir** kayd-ı âḥarla ferâmûş
- 2756 Ne zîbâ söylemişdür **bir** suḥenver / Ne-*bürred* ‘ıṣķ-râ cüz ‘ıṣķ-ı *dîĝer*
- 2786 Bu **bir** âyîne-i ‘âlem-nümâdur / Bu **bir** miftâḥ-ı ebvâb-ı vefâdur
- 2811 Taĝıtdı âlet-i cürm ü günâhı / Hemân-dem kurdı **bir** bezm-i İlâhî
- 2812 Didi ey yâr-ı dil-bend ü suḥen-ver / Sizünle idelüm **bir** bezm-i dîĝer
- 2814 Zeliḥâ söyledi **bir** ḥoş ḥikâyet / Bu resme kıldı râvîden rivâyet
- 2815 Zamân ile **bir** incü dişlü duḥter / ‘Aden şehrine viridi zîb ü zîver
- 2818 Atası **bir** beg idi eyledi ‘âr / Yirinden vaz geldi çâr u nâçâr
- 2819 Binüp **bir** keṣti-i ḥoş-bâdbâna / Revân oldu reh-i Hindüstâna
- 2820 İdüp **bir** ‘âşıkı maķbûl-i ḥazret / İderlerdi uğurlayınca şoḥbet
- 2823 Bu üftâde ‘acâyib ĝayret itdi / Binüp **bir** keṣtiye ardınca gitdi
- 2824 Kıyâmet kopardı esdi bād-ı şarşar / Talazlar oldu **bir** cevşenlü leşker
- 2840 Bu taṣvîrûñ gelürse yâr-ı cânı / Kusun gördüĝi gibi **bir** nişânı
- 2844 Kârârı kalmadı **bir** yirde âķir / Diyâr-ı maĝribe oldu müsâfir
- 2847 Temâşâ yirlerin seyr eyler iken / Görür taṣvîrini **bir** yirde rûşen
- 2849 Okıdı yazılan beyti hemânâ / Orada **bir** nişânın itdi peydâ
- 2850 Koda **bir** dâyesini anda nâzır / Didi bunda gelürse bir müsâfir
- 2864 Ne söz kim anda söylendi müretteb / Toķınurdu **bir** ucı Yûsufa hep
- 2871 Ḥiṭâb-ı ‘izzet irişdi ezelde / Diyâr-ı Ka‘bede **bir** ḥoş maḥalde
- 2929 Çıkardı heybet ile **bir** hilâlî / Ki kurbân ide ol mâh-ı cemâli
- 2931 Hemân **bir** taşa çaldı taşı dildi / Naķâre gibi iki pâre kıldı
- 2932 Semâdan **bir** güzel қоç oldu inzâl / Yirine anı kurbân itdi fi‘l-hâl
- 2937 Tevekkül zevķ vardır şânlarında / Ölüm **bir** ḥ‘âb-ı ḥoşdur yanlarında
- 2957 Bu şehir içinde **bir** ḥurşîd-ruḥsâr / Yirin ḥalk-ı cihânüñ eyledi nâr
- 2971 Olursa ḥazretünden **bir** icâzet / Getürsünler aña eyleñ naṣîḥat

- 2973 Zeliḥā eyledi **bir** ḥūb tedbīr / Cemāl-i Yūsufi itmişdi taşvīr
- 2984 Batar deryāya her **bir** gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde ḥār u ḥāşāk
- 3001 Bu fūrkat **bir** vişāl-i ma‘ nevidür / Bunı ol bildi kim ‘aqlı ḳavidür
- 3027 Çıkar benden bu Nemrūdī ḳabāy / Baña gün gibi geydür **bir** ‘abāy
- 3032 Zeliḥā **bir** süri aḡnāmı fi‘l-ḥāl / Şafā-yı ḥātır ile ḳıldı irsāl
- 3043 Gözi ‘aşıqlaruñ **bir** cāma beñzer / Olur ḥūrşid-i rüy-ı yāra maẓhar
- 3044 Gelür ol cāmdan dil ḳaşrına şevḳ / Bu şevḳ ile düşer cānına **bir** zevḳ
- 3046 Olur ser-tā-ḳadem ney gibi nāle / Döner cism-i za‘īfi **bir** hilāle
- 3057 Olan **bir** mäh-ı ‘ālī-ḳadre ḳādir / Degüldür kendü noḳşānına nāzır
- 3060 Ararsañ kāyinātı Ḳāf-tā-Ḳāf / Bulunmaz degme **bir** ādemde inşāf
- 3066 Zeliḥā **bir** ḳazā ile yañılsa / Niyāz itse şeker gibi ezilse
- 3068 Tecāvüz eyleme ey lāübālī / Murād idinme **bir** emr-i muḥālī
- 3087 Ki ey bī-çāre yazuḳ saña yazuḳ / Cihānda olmaduñ **bir** ḳula lāyık
- 3091 Ḳanı **bir** ‘ālemüñ şāhib-veḳārı / Seni öldürse ḥayra girse bārī
- 3117 Bir uğurdan yapılmaz **bir** ‘imāret / Te’ennī ile olur ḳaşr-ı vuşlat
- 3120 Yedi iḳlīmı tıḡı ile **bir** şāh / Güneş gibi açup fetḥ itse nāḡāh
- 3149 Vücūdum döndi gūyā **bir** ḡubāra / Getürdi bād-ı āhum kūy-ı yāra
- 3150 İdegör ḳādir iseñ **bir** devāya / Döyemez oldu cānum bu cefāya
- 3153 Naşīḥat eyle göñlini ele al / Ola kim idesin **bir** ḥile vü āl
- 3193 Olur bād-ı hevāsı bādbānı / Düşürür ol hevā **bir** yara anı
- 3267 İkiye **birde** eylerdi ḥıṭābı / Şafā virürdi tekrār-ı cevābı
- 3311 Eline Yūsufuñ göñlini aldı / Aḳar şu gibi **bir** ḥōş bāḡa şaldı
- 3313 Şabā-veş girdi bāḡa ol yüzi gül / Nebātāta irişdi **bir** tezelzül
- 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol bāḡ / Ki oldu her çiçek cisminde **bir** dāḡ
- 3321 Olup her bergi **bir** peykān-ı dildār / Ölümlü ‘āşıḳa dönmişdi eşcār
- 3332 Nihāl-i tāzenüñ hep sāyesi var / Ḳucaḳlamış yatur her genci **bir** mār
- 3346 O gülşen Yūsufuñ ‘ışḳıyle ṭoldı / Hemān **bir** mecma‘ü‘l-‘uşşāḳ oldu
- 3353 Döner **bir** nehr-i sīme āb-ı cārī / Yeşil yāḳūta şaḡn-ı sebzezārı
- 3354 Ol iki ḥavz arasında mu‘ ayyen / Binā olmuş idi **bir** ḳaşr-ı rüşen
- 3371 Ele girmez yigitlik ‘unfuvānı / Bulunmaz **bir** daḡı genc-i cuvānī
- 3382 Eger bu cümleden birine Yūsuf / İderse **bir** gice ḳaşd-ı taşarruf
- 3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu furşat / Ḳoyasın ḥaşra dek **bir** dāḡ-ı ḥasret
- 3405 Esirge bu faḳīr-i rüzḡārı / Giderme dāmenüñden **bir** ḡubārı
- 3410 İrişüp gülşenüñde her murāda / Ne var **bir** bülbül olursa ziyāde

- 3411 Şehā deryā-yı hüsniñe ne noqşān / Olursa teşneye **bir** kaṭra iḥsān
- 3436 Bulur her biri **bir** söze bahāne / İder her biri bir dürlü terāne
- 3463 Ol engüşt oldı cān bezminde **bir** mūm / Zūlām-ı şirki eyler cümle ma‘ dūm
- 3468 Şaman çübü gibi uyan hevāya / Düşer **bir** hufre-i derd ü belāya
- 3493 Güneş **bir** aq kebüter gibi indi / Gicenün büm-ı şümından uşandı
- 3498 Çıkardı kāyinātuñ aq libāsın / Geyürdi **bir** kara mātem pelāsın
- 3510 Beni **bir** māh-rū yandurdu yaqdı / Dür-i eşküm gibi gözden bırağdı
- 3502 Hemān **bir** kendi **bir** şem‘ idi ancaq / Yanardı ağlar idi şubḥa dek çaq
- 3523 Zıyā-yı şem‘ i **bir** pervāne gördi / Cān atdı kendüyi ol şem‘ e urdı
- 3559 İdelüm **bir** kemend-i ḥīle peydā / Ola kim tūtıla ol māh-ı ğarrā
- 3563 Gele bu vech ile gönline **bir** ḥāl / Ola Yūsuf saña şāyed ki meyyāl
- 3566 Benī ‘ Āmirde **bir** mi‘ mār-ı kāmīl / Fünün-ı dehr içinde qopdı fāzıl
- 3569 Qosa dīvāra **bir** cām-ı muşaffā / ‘ Ayān olurdu anda resm-i dünyā
- 3572 Eger kim yazsa **bir** şem‘ -i şebistān / Atardı üstine pervāneler cān
- 3580 Eger **bir** kāse gül qonsa miyāna / Dönerdi şaḥn-ı ḥāne gülsitāna
- 3581 Yaqa çāk itse **bir** ‘ aşıq tarabnāk / İderdi ‘ aksi yüz yirde yaqa çāk
- 3582 Derāğüş itse ma‘ şūqın **bir** ādem / Olurdu anda yüz yirde bu ‘ ālem
- 3636 Kemāl-i baḥr-i hüsniñe ne noqşān / Olursa teşneye **bir** kaṭra iḥsān
- 3706 Düşüp gün gibi baḥr-i ıztırāba / Teveccüh eyledi **bir** ğayrı bāba
- 3734 Qapuñda **bir** benüm gibi quluñ var / Sa‘ ādet bil yūri var olma ğam-ḥ‘ār
- 3755 Muşavver mün‘ akis her **bir** yañada / Görince ‘ ayn-ı ‘ ışq oldı güşāde
- 3810 Qamusın kıldı **bir** zar ile mestūr / Görinmez oldı bu aşnām-ı mezkūr
- 3851 Hikāyet eyledi bu ḥālī **bir** pīr / Yir imiş sevdüğinden yavrisın şīr
- 3858 Elinde tıfl-ı ma‘ şūm ile nāḡāh / Oraya geldi **bir** zen ḥikmetu’llāh
- 3906 Zuhūra gelse **bir** maḥbūb-ı mergūb / Kesilmez olduğı yirlerde aşūb
- 3922 Mesāviden qulağın eyledi dinç / Qodı ortaya **bir** yük tatlu nārenc
- 3923 Virüp her birisine **bir** bıçağı / Maḥabbet cānibinden itdi lāğı
- 3944 Yavuzlanmaq aña **bir** şīve olmuş / Nihāl-i qāmetine mīve olmuş
- 3970 Kimi döndi ḥazān irmiş çınāra / Elin kesdi düşürdi **bir** kenāra
- 3991 Eger **bir** fāyide olmazsa zāhir / Naşīḥat ideler ol şāha bir bir
- 4014 Gönül qaşrını yap terk it cefāyı / Qolaydur oda yaqmaq **bir** sarāyı
- 4048 İdüp her müyını **bir** dām-ı tezvīr / Meh-i Ken‘ āna itdi qaşd-ı taḥqīr
- 4057 İḥānet qaşd idüp ol nāmdāra / Suvār itdiler anı **bir** ḥımāra
- 4058 Şehirde gezdürüp ḥayrū’l-‘ ibādı / Dil uciyle dir idi **bir** münādī

- 4061 Gelürdi gaybdan **bir** şavt-ı zîbâ / Dir idi cehr ile *hâşâ ve kellâ*
- 4148 Olurdi cânına **bir** nâr-ı sūzân / İderdi nâle vü feryâd u efgân
- 4159 Görince bağda **bir** verd-i hândân / Gelürdi hâtırına rûy-ı cânân
- 4160 Kaçan kim görse **bir** serv-i bülendi / Añardı kıdd-i yâr-ı ercümendi
- 4161 Ne dem kim irse **bir** ‘âşık vişâle / Yerinüp eyler âh u nâle
- 4185 Giceyle ide **bir** kârı bahâne / Gire zindân içine nâzükâne
- 4188 Zelîhâ bindi **bir** esb-i siyâha / Karañu gice içre döndi mâha
- 4190 İdüp **bir** künc-i zulmânide mesken / Temâşâ-yı cemâl itdi ırâqdan
- 4203 Evi yanında var idi **bir** eyvân / Görinürdi oradan bâm-ı zindân
- 4230 Bu dünyâ fitne-i Ye’cûca beñzer / Olur ‘ışk aña **bir** sedd-i Sikender
- 4232 Gözüüm nûrîdur ol ‘ışk âfitâbı / Çeker ‘ayn-ı ‘adûya **bir** hicâbı
- 4279 Ol eşnâlarda **bir** düş gördi Reyyân / İrişdi gönline havf ü hirâsân
- 4291 Varup Reyyâna ta’zîm itdi vâfir / Didî zindânda vardır **bir** mu‘abbir
- 4335 Muşâhib itdi anı Şâh Reyyân / Meh-i Ken‘ândan ayrılmazdı **bir** ân
- 4345 Kişi kim virse **bir** mazlûma zillet / Gözetmez olur anı ‘ayn-ı rif‘at
- 4383 Ruḥ-ı rengînin itdi nâr-ı ğam zerd / Zuhûr eylerdi her gün **bir** yeñi derd
- 4385 Gelürdi il dilinden **bir** büyük derd / Döyemez anı tafşîl itmege merd
- 4389 ‘Amelden kaldı huşr oldı Zelîhâ / Yaturdı **bir** bucağda ferd ü tenhâ
- 4397 Kâmişdan eyledi **bir** hâne bünyâd / İçinde kılmağa ney gibi feryâd
- 4398 Çekerdi yaprağı a‘dâya hançer / Yanında her biri **bir** tîre beñzer
- 4406 Kaçan kim ‘ışk-ı pāk irse kemâle / Elem **bir** ‘âlem olur ehl-i hâle
- 4411 **Bir** ablağ atı var idi seher-vâr / Karişmış rûz ile gûyâ şeb-i târ
- 4412 Birikmiş **bir** yire kâfûr u ‘anber / Şan olmuş gice vü gündüz berâber
- 4423 Şadâ-yı leşker ile eglenürdi / Bu derdi başka **bir** ‘âlem şanurdi
- 4435 Şevâbın kaşd idüp gördükde anı / Gelüp söylerler idi **bir** yalanı
- 4449 Görinmez **bir** kazâdur ‘ışk-ı cânân / Halâş olmaz ölince andan insân
- 4451 Şu kapudan ki olmaz derde dermân / Arar **bir** gayri yoldan râh-ı ihsân
- 4456 Zelîhâ **bir** gice aşnâmın aldı / Münâcât itmege tenhâya geldi
- 4472 Hicâb oldı Zelîhâya bu keşret / Niyâza olmadı **bir** kâbiliyyet
- 4522 Döner **bir** câmi‘e cismi binâsı / Minâre ol iki dest-i du‘âsı
- 4545 İdüp **bir** bürci iki meh-liķâ zeyn / Kırân itdi şeref bürcinde sa‘deyn
- 4556 Çerâğ-efrûz-ı ‘ışk u ferd-i bî-çün / Komez **bir** derdmendi şöyle maḥzûn
- 4559 İresin ‘âşık iken vaşl-ı yâra / Bulasın **bir** oñulmaz derde çâre
- 4580 Dönüp her gûşe **bir** Dârü’s-selâma / Direkler şaf tutup varmış kıyâma

- 4583 Eger âh itse **bir** ‘ âşik cigerden / İnildiler kopardı hânelerden
- 4584 Ol evlerde diseñ ‘ ışk ile **bir** hû / Olurdi her taraf hû ile memlû
- 4601 Ğalâle **bir** hışârı kıldı anbâr / Yıgıldı anda hâşıldan ne kim var
- 4602 Demedlerden olup eflâke pâyê / Derildi cümle hâşıl **bir** araya
- 4603 Pes andan soñra irişdi yedi yıl / Zuhûra gelmedi **bir** yirde hâşıl
- 4628 **Bir** ulu kârbân Ken‘ âna geldi / Fırât ırmağı gibi menzil aldı
- 4633 Ğalâl almağ için cem‘ eyleñüz mâl / Bu işde eylemeñ **bir** zerre ihmâl
- 4648 **Bir** âh itdi ki şarşıldı semâvât / Vücûdın bâr-ı gam itdi iki kat
- 4657 Biz on **bir** kardaşuz evlâd-ı Ya‘ kûb / Şalâh u zühd ile memdûh u mergûb
- 4659 Atamuz **bir** yaña giryân u maḥzûn / Oğul derdi idüpdür bağrını hûn
- 4660 **Bir** oğlı var idi kurd aldı anı / Güzellikde yoğ idi aña ğanî
- 4675 Bahâ-yı ğalleyi **bir** ehl-i ‘ irfân / Çuvaluñ birisinde kıldı pinhân
- 4685 Bu on kardaş uyup **bir** kârbâna / Diyâr-ı Mışra dek oldu revâne
- 4690 Didi **bir** kardaşumı ittifâkı / Yidürdi kurda bu ihvân-ı bâkı
- 4693 Döküldi Yûsufuñ eşk-i revânı / Bu söz **bir** âteş oldu yağıdı anı
- 4703 Münâdî anlara bir bir çağırdı / Her iki kardaşa **bir** sofra virdi
- 4706 Didi **bir** daḥi kardaşum olaydı / Beni rahm ile yanına alaydı
- 4717 Kõşıldılar **bir** ulu kârbâna / Meh-i Ken‘ âna oldılar revâne
- 4719 Uğurlayınca şâ‘ ını ğalâlûñ / Kõmışlardı içine **bir** çuvaluñ
- 4720 Gümüñ **bir** tās idi ol şâ‘ -ı ra‘ nâ / Bahâ vü kıymeti a‘ lâdan a‘ lâ
- 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nâs / Bulındı **bir** çuval içinde ol tās
- 4727 Ana **bir** kardaşını şer‘ ile ol / Çeküp yanına aldı eyledi kıl
- 4736 Tıutup **bir** kardaşın bu ehl-i ‘ işyân / Kuyıya atdılar maḥzûn u giryân
- 4777 Cihânda biñ **bir** aduñ hõrmetine / Kavuşdur ben ḥazîni ḥasretine
- 4790 Hâzer kıl eylerin derd ile **bir** âh / Yıkılır taḥtuñ ol âh ile nâğâh
- 4791 Sarâyuñ kubbesi beñzer ḥabâba / Varur **bir** bād-ı âh ile ḥarâba
- 4802 ‘ Acebdür kim ider gönlüm şehâdet / Belüre Yûsufumdan **bir** ‘ alâmet
- 4813 Eger olursa sulṭândan icâzet / İderüz **bir** ulu ḥayra delâlet
- 4826 Yüzin görüp gelürler anda vecde / İder on **bir** kardaş aña secde
- 4876 Şu gibi Mışra ağıdı kalb-i meyyâl / Şafâ-yı irtihâli virdi **bir** hâl
- 4893 Yõneldiler yola mesrûr u dil-şâd / Ceresden gayrı yok **bir** ehl-i feryâd
- 4908 Varur bir yaña sulṭân-ı vilâyet / Gelür **bir** yaña pîrân-ı tarîkat
- 4931 Bu hâl ile niçe yıl niçe müddet / İkisi kıldılar **bir** yirde şõḥbet
- 4932 Cihânda gülse **bir** gül olsa ḥandân / Olur cem‘ iyyeti âḥir perişân

- 4935 Sevindürse iki gün **bir** yetîmi / Şımar bir güşeden kalb-i selîmi
- 4938 Meger **bir** gice emr-i hikmetu'llâh / Ecelden eyledi Ya' kûbî âgâh
- 4957 Mesâvî sözidür **bir** nâr-ı mezmûm / İder zer' -i şalâh ü zühdi ma' düm
- 4970 Meger **bir** gice Yûsuf h'âba vardı / Gözi uyhuda vü gönlin uyardı
- 5003 İrişdi **bir** zamân-ı hasret-engîz / Ğam ile tıldı dehr-i miñnet-âmîz
- 5024 Meger seyr itmek için kâyinâtı / Öñine çekdiler **bir** yahşî atı
- 5027 Getürdi aña cennetden **bir** elma / Eline aldı vü koğdı hemânâ
- 5075 Görinmez **bir** kazâdur mevt-i âdem / Başîret üzre olmaz ' ayn-ı ' âlem
- 5083 Bu derbend-i kûbûra ey karındaş / Giden gelmez olur **bir** pula biñ baş
- 5109 ' Aceb olmaz mişâl-i Şevr-i gerdün / Refî' ü'l-kadr olursa **bir** har-ı dūn
- 5119 İki yüzlü cihâna olma meşğûl / Ta' alluğ itmeden gel **bir** yaña ol
- 5135 Şafâ-bağş oldı her **bir** beyt-i zîbâ / İçinde ma' nî-i rengîni havrâ
- 5146 Getürdüm **bir** bahâr-ı bî-hazânı / Mezîd eyler cünûn-ı ' âşîkânı
- 5165 Elif yazsa olur **bir** serv-i bâlâ / Hilâle beñzer anuñ çekdügi râ
- 5177 Temennâ olan ihsân u ' aţâdur / Okuyan dinleyenden **bir** du' âdur
- E1 Çemen göki felekden **bir** nümüne / Meleklerdür ğanemler güne güne
- E23 Emîn olmaz ğam-ı dilberden âdem / Vişâli **bir** elem hicrânı **bir** ğam
- E24 Vişâlün ' âlemi **bir** dem degüldür / Belâ vü ıztırâbı kem degüldür
- E29 Kişi duş olsa **bir** genc-i nihâna / Olur teşvîş-i kalbine bahâne

2. ortak, müşterek, birleşik. <KUBBEALTI, TS>

- 968 Ağız **bir** eylediler h'âh nâ-h'âh / Didiler Yûsufı kurd aldı billâh
- 2323 Dir idi ol zamânun nüktedânı / Ağız **bir** eyleyüp yokdur dehânı
- 3364 Göz ile kaşı nâza itse el **bir** / İderdi zâhid-i şad-şâli teşhîr
- 3395 Ağız **bir** itdiler nâz u niyâza / Zârûrî başladılar keşf-i râza
- 3989 Zenân-ı Mısr ile itdi ağız **bir** / Meh-i Ken' ânı ide ya' nî teşhîr
- 4407 Ağız **bir** eyleyüp neylerle ol ân / Çü mûsikâr iderdi anda efgân

3. eşi bulunmayan, tek olan. <KUBBEALTI, TS>

- 725 Sözüñ toğrusı **birdür** nitekim tîr / Seni yabana atdı kıavs-i taqđîr
- 3281 Didi Allâhı **bir** bil ey Zelîhâ / Ki yokdur varlığında şübhe aşlâ
- 3444 Didi ma' lûm idün Allâh **birdür** / ' Azîz ü lâ-yezâl ü Muqtedirdür

4. bir kere, bir defa. <KUBBEALTI>

- 1406 Kâpusına anuñ gün gibi her bâr / Varurdu **bir** varan **bir** dañi tekrâr

5. (değeri ve nitelikleri bakımından) farksız, eş, aynı, müsavi. <TS, KUBBEALTI>

- 1945 Niçe **bir** ola dillerde fesâne / Niçe bir âteş-i hicrâna yana
 4668 Babasıyle kalan ferzend-i mâhir / Karındaşı idi ana ata **bir**
 4687 Ana **bir** kardaşı kim şöıra geldi / Anı Yûsuf çeküp yanına aldı
 4724 Hâcâlet bunları itdi melâmet / Ana **bir** kardaşa çıkdı bu töhmet
 E14 Temâşâ kıl sığâr ile kibârı / Ecel yanında **birdür** i‘tibârı

bir araya gelmek [2] aynı yerde toplanmak, buluşmak. <DŞD, KUBBEALTİ>

- 339 ‘Anâşırda eger ‘ışk olmayaydı / İkisi **bir araya gelmeyeydi**
 4829 **Bir araya gelüp** on iki kardaş / Zemîne gözlerinden dökdiler yaş

bir avuç [3] bir avucu dolduracak kadar; az miktarda, pek az. <DŞD, KUBBEALTİ>

- 95 **Bir avuç** hâki cân ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü dür düridür
 2809 **Bir avuç** hûn-ı hıznîri hemîşe / Yüzüne çalmağı idinme pîşe
 158 **Bir avuç** toprağ atınca hemânâ / Kör oldı ceng içinde ‘ayn-ı a‘dâ

bir az [3] biraz, azıcık, az vakit. <KT, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2722 **Bir az** göksin geçürdi âh itdi / Ğamından bunları âgâh itdi
 2754 Atasınıñ **bir az** yasını çekdi / Perîşân oldı sevdâsını çekdi
 3546 **Bir az** şerh itdi derd-i ıztırâbın / Okudı şem‘ ü pervâne kitabın

bir bakımda [1] bir bakışta, bir görüşte.

- 1636 Bilürler **bir bakımda** ehl-i derdi / Şehâdet eyler aña rûy-ı zerdi

bir bir [19] birer birer, ayrı ayrı, teker teker. <KT, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 151 Şıyırda gün gibi maşırıkda şemşîr / Kırardı kâfiri mağribde **bir bir**
 209 Bu tokuz cevşeni oğ gibi geçdi / Nîkâb-ı mümkünâtı **bir bir** açdı
 562 Gelüp İnâsa **bir bir** enbiyâdan / Kemer olmuşdı mîrâş-ı mu‘ayyen
 722 Zebân-ı hâli güyâ söyler idi / Firâk-ı Yûsufı **bir bir** der idi
 814 Feleklerde melekler gör neler dir / İşidür kulağum bu sözi **bir bir**
 1023 Çağırdı yırtıcı kısmını **bir bir** / Çamusın itdi bir vâdide hâzır
 1266 Orada ağladı hâlini vâfir / Bu geçmiş mâcerâyı aındı **bir bir**
 1805 Bu resme hâlini ‘arz itdi **bir bir** / Ziyâde ağladı yalvardı vâfir
 1935 Öpesin dâmen-i cânânı vâfir / Añasın mâcerâ-yı eşki **bir bir**
 2324 İşitdi Yûsufuñ vaşfını **bir bir** / Kulağdan ‘âşık oldı aña âhîr
 2459 ‘Azîzüñ virdügi mâl u cevâhir / Gözinden çıkdı yaşı gibi **bir bir**
 2610 Bu Ken‘ân ilini söyleşdi vâfir / Seni oğullarını şordı **bir bir**
 3991 Eger bir fâyide olmazsa zâhir / Naşîhat ideler ol şâha **bir bir**
 4284 Yedi kıt‘a qurı hûşe bitürdi / Yedi ter hûşeyi **bir bir** yitürdi

- 4367 Şu resme irdi faqr ile felâket / Yıkıldı **bir bir** eyvân-ı riyâset
 4476 Kâmişdan hânesine geldi âhîr / Öñine aldı aşnâmını **bir bir**
 4629 Tevâzu‘ la edânî vü ekâbir / Ziyâret itdiler Ya‘ kûbı **bir bir**
 4703 Münâdî anlara **bir bir** çağırdı / Her iki kıardaşa bir şofra virdi
 4828 Vücûdî gizlü gencin kıldı zâhir / Der-âğuş itdi ihvânını **bir bir**

bir bölük [1] bir takım.

- 51 Bizüz ol **bir bölük** ‘âşî vü ‘âciz / Senüñ ihsânuna öğrenmişüz biz

bir daği [4] bir daha, yeniden. <YTS>

- 493 Baķup **bir daği** ol dürr-i şemîne / Elini Yûsufuñ virdi eline
 704 Seni **bir daği** yanumda görem mi / Cemâlün bağ-ı cennetdür irem mi
 730 Ne deñlü görse ol cân-ı cihânı / İverdi **bir daği** görmege anı
 1413 Görenler **bir daği** görmekte hayrân / Yüzini görmeyenler eyler efgân

bir dem [3] bir zaman, bir an. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 183 Meger **bir dem** irişdi bir şeb-i târ / Şafâ-bağş idi gûyâ kâkül-i yâr
 3073 Tutulmaz ‘âşîkuñ **bir dem** zebânı / Ecel ola meger ‘ağdü’l-lisânı
 5087 Harâb-âbâd-ı ğamdur deyr-i ‘âlem / Ki **bir dem** hurrem olmaz anda âdem

bir döst bir pöst [1] Kanaat sahibi olmak, elindekiyle yetinmeyi bilmek insanı aşırı isteklerden alıkoyar ve insanın huzursuz olmasını önler. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 1728 Beni şâd eylemez illâ ğam-ı döst / Bu söz meşhûrdur **bir döst bir pöst**

bir dürlü [2] bir çeşit. <KT>

- 2703 Zenânuñ çarķa beñzer fîkr ü râyı / Döner **bir dürlü** eyler mâcerâyı
 3436 Bulur her biri bir söze bahâne / İder her biri **bir dürlü** terâne

bir gün [19] herhangi bir gün, belirsiz bir zaman.

- 291 Muhaşşal vara vara menzil aldum / Bu sevdâ ile **bir gün** Şâma geldüm
 308 Ne tozdan yörenür dil câmına ğam / Ne **bir gün** incinür balçıkdan âdem
 457 Hamûş eyler ecel **bir gün** zebânı / Uçurur bülbül-i ten-âşiyânı
 469 Zevâlin **bir günüñ** idüp muķarrer / Kara-puş oldu bu çarķ-ı bed-aķter
 595 Ecel şebbâzı **bir gün** geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cânın aldı gitdi
 624 Dil-i Ya‘ kûbı Yûsuf eyledi şâd / Didi **bir gün** aña ey pîr-i irşâd
 863 Meger günlerde **bir gün** mâh-ı Ken‘ân / Çemen gökine çıķdı kıldı seyrân
 1188 Görür seyrinde **bir gün** bedr-i enver / Girer kıoyına olur kıse-i zer
 1785 Benüm ancaķ murâdum senden oldur / Beni **bir gün** ya ihyâ it ya öldür
 2126 Meger **bir gün** gelüp nevrüz-ı rûşen / Açıldı güldi ‘âlem oldu gülşen

- 2331 Meger günlerde **bir gün** oldu mağrūr / Gözi gönli güşāde cānı mesrūr
 2508 Libāsına yoğ idi ḥadd ü miqdār / Ki **bir gün** geydügin geymezdi tekrār
 2489 Eger bir gonca **bir gün** olsa ḥandān / İrişmez yarına olur perişān
 2528 Meger günlerde **bir gün** Māh-ı Ken‘ ān / Niķābın geydi itdi ‘azm-i seyrān
 2753 Elin öpmege olmaz oldu iķdām / Meger kim yılda **bir gün** ola bayram
 2854 Tırurken muntazır **bir gün** o dāye / O taşvır ıssı geldi şaldı sāye
 2880 Gelenler kor gider bu fānı yurdı / İriş maķşūduña **bir gün** öñürdi
 3297 Didi günlerde **bir gün** ey Zeliḥā / Gerekdür kim ola da‘ vāya ma‘ nā
 3491 Meger **bir gün** sipihrūn yüzi döndi / Şeb-i hicrān irişdi gün tölindi
 4627 Meger **bir gün** şafa-baḥş oldu āfāk / Açıldı gonca-i maķşūd-ı ‘uşşāk

bir hāl olmak [1] eskiden görülmeyen değişik bir hāl göstermek, acayipleşmek. <KUBBEALTI>

- 2625 Daḥi bundan öñürdi **oldı bir hāl** / Derildi Külbe-i Aḥzāna eṭfāl

bir içim şu [1] çok güzel, çok hoş kadın. <KUBBEALTI, DŞD>

- 2065 Virilmişdi iki yüz cāriye ḥüb / **Bir içim şu** gibi her biri merğüb

bir iken iki/on/bin olmak [11] çoğalmak, çok hāle gelmek, artmak.

- 248 Mübārek zāt-ı pāki ile el-ān / **Bir iken on olupdur** Āl-i ‘Oşmān
 519 Neye şunsa eli altun olurdu / **Bir iken** rızķı anuñ **on olurdu**
 690 Kaçan kim olsa fūrķat iḥtimālī / **Bir iken on olur** yāruñ cemālī
 865 **Bir iken iki oldu** āfet-i cān / Cemāl-i pür-kemāle ḳaldı ḥayrān
 1751 Zihī zevķ u zihī şevķ u zihī hāl / **Bir iken iki ola** rüy-ı iķbāl
 1968 Cemālī **olmuş** ammā **bir iken on** / Öñürdi gördüğinden daḥi eḑzūn
 2173 Bahār ile bile geldi Zeliḥā / **Bir iken iki oldu** zevķ-ı dünyā
 3590 Şu‘ ā‘-ı cāme-i zer nūr-ı ruḥsār / **Bir iken iki oldu** ḥüsn-i dildār
 3694 Görindi her ṭarafdan ‘ārız-ı yār / **Hezār oldu bir iken** zāt-ı dildār
 3983 Olinca ‘āşık-ı dīdārı eḑzūn / Cemāl-i Yūsuf **oldı bir iken on**
 4772 Bulutlar gibi aḥvālüm perişān / **Bir iken iki oldu** derd-i hicrān

bir iki [4] birkaç, az sayıda, az miktarda. <KT, KUBBEALTI>

- 2292 Elinde **bir iki** bağ ipligi var / Diler kim Yūsufa ola ḥarīdār
 3025 Baña destūr vir bi’llāhi yarın / **Bir iki** gün varıp çoban olayın
 3173 Yerindürme nigār-ı gül-‘ izārı / **Bir iki** gün müdārā eyle bārī
 1861 Olup ḳayd-ı cihāndan fāriḡu’l-bāl / Bu minvāl üzre geçdi **bir iki** sāl

bir kaç [6] belirsiz bir miktarda, bir miktar, bazı. <KT>

- 677 Alup ortaya **bir kaç** gürk-i bed-ḥāh / Hücūm itmışdi ferzendine nāḡāh

- 759 O **bir kaç** lāle-veş gönli qaralar / Bu gül yüzlüye kıldılar ezālar
 1219 Bu kuldur diyü da‘vā eylediler / Kaçalı oldu **bir kaç** gün didiler
 1309 Derildi anda **bir kaç** ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa ey gevher-i pāk
 1912 Yazuklar baña kim **bir kaç** edānī / Taqarlar pāy-bend-i ahmaqānı
 3809 Evüñ bir gūşesinde anda yer yer / Tururdu **bir kaç** aşnām-ı mücevher

bir kerre [1] bir defa, vaktiyle, günün birinde. <KT>

- 1750 Saña **bir kerre** görünmiş iken yār / Zarāfet kaşdı ide görine tekrār

bir laḥza [7] biraz, bir an. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 707 Ser-i Mecnūna dönmiş her nihālī / Ki kuşlardan degül **bir laḥza** ḥālī
 946 Ḥayāt olmaz baña **bir laḥza** ansuz / Kıyām itmez beden rūḥ-ı revānsuz
 1131 Seni elden çıkardı gerçi devrān / Gönülden çıkmadıñ **bir laḥza** **bir ān**
 2244 Ziyāde sevdi ol rūḥ-ı revānı / Ölürdi görmese **bir laḥza** anı
 3930 Görelüm bir nazar cān-ı cihānı / Temāşā idelüm **bir laḥza** anı
 4146 Tesellī bulmayup **bir laḥza** cānı / Kesilmez nālesi diñmez fiğānı
 4446 Elemden olmayup **bir laḥza** ḥālī / Bu idi ‘ışk-ı dildār ile ḥālī

bir nazar [2] bir an için, bir bakış anında. <KANARİ>

- 1566 Görince **bir nazar** ol āfitābı / Fenāya vardı cümle ferr ü tābı
 3930 Görelüm **bir nazar** cān-ı cihānı / Temāşā idelüm bir laḥza anı

bir nefes [3] bir an, bir anlık zaman kadar. <KUBBEALTİ>

- 1040 Rivāyetdür ki murğ-ı cān-ı ğammāz / İdemez **bir nefes** uçmaḡda pervāz
 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / Ki cānum olmamışdur **bir nefes** şād
 3107 Olursın yār-ı ‘ālī-ḡadre ḡādir / Degülsin **bir nefes** rāzī vü şākir

bir nefeste [2] hemen, çabucak, bir çırpıda. <KUBBEALTİ>

- 417 İlāhī devleti olsun ziyāde / İrişsün **bir nefeste** biñ murāda
 4977 Ḳoma cān murğını ḡākī ḡafesde / İriş ‘arş-ı berīne **bir nefeste**

bir nesne [1] bir şey, şey. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 351 Olur bu ‘ālem-i bālāya vāşıl / Aña **bir nesne** olmaz hıç ḡāyil

bir niçe [8] birçok, bir hayli. <YTS, KUBBEALTİ>

- 751 Ezālar eyleyüb **bir niçe** bīdād / Sürer güyā kızıl gül yaprağın bād
 760 ‘Acebdür Tañrı yaḡduğı çerāğı / Söyündürmek diler **bir niçe** yağı
 1506 Taḡınmış **bir niçe** lūlū-yı şehvār / O māhuñ şād hezārān yıldızı var
 2700 Muḡaşşal **bir nice** gün mühlet aldı / Hemān bu ḡıdmete bir kimse şaldı
 2745 Tesellī sözlerine oldu bülbul / Ḳopardı gülşeninden **bir niçe** gül

- 2777 Döküldi geldi envā' -ı nefāyis / Kuruldu **bir niçe** yirde mecālis
 4263 Ferāmūş oldu Yūsuf **bir niçe** yıl / Hālāşı oldu her vech ile müşkil
 4671 Bu işde itmeñüz hergiz tereddüd / Alıñ buğdayumuzdan **bir niçe** müd

bir olmak [4] birleşmek, tek şey hâline gelmek, birlik olmak. <KUBBEALT>

- 1059 Ölüm hâline geldi Hâzret-i Pîr / İki fūrkat **bir oldu** itdi te'sîr
 1746 Geçince kendüsinden merd-i şādık / **Bir olur** 'ışık ile ma'sûk u 'âşık
 2449 Hādîdi vaşl-ı âteş eyler âteş / **Bir olur** reng-i rüyı mihr ü meh-veş
 3978 Biri ağlarsa biri âh iderdi / **Bir oldu** bunların derd-i neberdi

bir päre [2] bir az, bir parça. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1021 Dönüp ol kurd **bir päre** tumanı / Ulu tağlara dek oldu revâne
 4665 Anuñla eglenür **bir päre** ol pîr / Ki hergiz eylemez hîdmetde taqşîr

bir uğurdan [7] birden, hep birden, birdenbire, derhal. <KT, YTS>

- 162 Ser-â-ser 'ayn idi hūrşîd-i zâtı / **Bir uğurdan** görürdi kâyinâtı
 1036 Uluşdı **bir uğurdan** itdi feryād / Kıyâmet kopdı şandı âdemî-zād
 1068 Ol anda âh ider bu bunda efgân / Ne müşkildür **bir uğurdan** iki kan
 1243 Uşûle uyıcı sâzende-kirdâr / **Bir uğurdan** ol ihvân-ı cefākâr
 1384 Yüzi âyînesine 'ayn-ı 'âlem / **Bir uğurdan** başka bilmezdi her dem
 3114 Şalâh u zühde ol kim ola mu'tād / **Bir uğurdan** saña olur mı münkād
 3117 **Bir uğurdan** yapılmaz bir 'imâret / Te'ennî ile olur kaşr-ı vuşlat

bir vech ile [3] öylesine. <KANARI>

- 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ olan yâr / İde kendüyi **bir vech ile** izhâr
 2373 Cemâlidür viren maḥlûka hâlât / Olur her biri **bir vech ile** mir'ât
 2692 Zelîhâdan maḥabbet sezdi fi'l-hâl / Du'âya kıldı **bir vech ile** ihmâl

birâder [8] erkek kardeş, kardeş [mec.] dost. <KT, KO, OTAL>

- 1246 Didiler ey **birâder** sağ esen kal / Ki bize âl-i İblîs eyledi âl
 2124 Bu fânîde eger ḥayr u eger şer / Naşîb olan irişür ey **birâder**
 4669 Atılduğında çâha ol gül-i ter / Bile gelmiş degüldi ol **birâder**
 4683 Eger kim Mışra varmayan **birâder** / Bu def'a varur ise def' olur şer
 4696 Didi olmamış idüm anda hâzır / **Birâderler** bilür ol hâlî zâhir
 4708 Didi ben olayın saña **birâder** / Beri gel yanuma otur berâber
 4760 Bize ol şoñra koşduğun **birâder** / Ugurluk itdi aḥvâli mükedder
 4839 Birer miqdârı dünyâda ne kim var / **Birâderler** yolına kıldı işâr

biraz [9] az miktarda, çok değil, bir parça. <TS, KUBBEALT>

- 563 Getürdi Yūsufı yanına Īnās / Fiğānlar eyledi çekdi **biraz** yās
- 731 Şikār itse ecel bir nā-murādı / **Biraz** cān virmede olur ‘inādı
- 970 **Biraz** Ya‘kūb oldı fāriğū’l-bāl / Yemīn itdüklerinden geldi bir hāl
- 2639 **Biraz** seyr itdi naṭ‘-ı kāyinātı / Şeh-i ‘ālem evine sürdi atı
- 2758 Zeliḥā çekdi Yūsufdan **biraz** el / Vişāl-i yār kaldı şöyle mücmel
- 3037 Bu tedbīr ile vüs‘at buldı Yūsuf / **Biraz** āsūde-ḥāṭır oldı Yūsuf
- 4768 **Biraz** yandı biraz yakıldı Ya‘kūb / Elin açdı du‘ālar kıldı Ya‘kūb
- 4853 Bunuñla gözleri yaşını silsün / **Biraz** tārīk-i hicrānı tağılsun
- birazcük** [1] birazcık, pek az, çok az. <TS, KUBBEALTı>
- 1238 Sizünle söyleşelüm görışelüm / **Birazcük** ağlaşalum şorişalum
- birbiri** [3] karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de berikini. <TS, ÖTS>
- 2859 Nikāḥ itdiler āḥir **bir birine** / İrişdi ‘āşıkuñ cānı yirine
- 4925 Enīs ü maḥrem idi **birbirine** / Celīs ü hem-dem idi **birbirine**
- birer** [2] bir sayısının üleştirme sayı sıfatı, her birine bir. <TS, KUBBEALTı>
- 4839 **Birer** miḡdārı dünyāda ne kim var / Birāderler yolına kıldı ĩşār
- 5129 İki mışra‘ la ebyāt ey suḥanver / Kara kaşlu **birer** maḥbūba beñzer
- biri** [73] bir tanesi; bir kimse. <TS, KUBBEALTı, ÖTS>
- 102 İki şaf sinni ağzın itdi tezyīn / **Biri** sīn oldı anuñ birisi şīn
- 167 **Birinde** toğdı birinde ṭolındı / Gehī peydā gehī pinhān olındı
- 412 Cihān mülkinde her **biri** beg olsun / Şafā sürsün günü günden yeg olsun
- 600 **Biri** ḥandān olursa biri giryān / **Biri** ma‘mūr olursa **biri** vīrān
- 631 Vire Ḥaḡ zātuña iki sürürı / **Biri** dünyā **biri** ‘uqbā ḥuzūrı
- 747 Qılıç gibi olup her **biri** serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı şehir-veş
- 761 **Birinüñ** zulmini görse firāvān / Kaçardı **birine** ol zıll-ı Yezdān
- 776 **Biri** öldürmege çekdi bıçağı / Kınından çıkmadı hergiz yarağı
- 879 İdüp her **biri** noḡşānını ma‘lūm / Biri biri yanında oldı mezmūm
- 894 Eline her **biri** alup iki taş / Döginür gözlerinden ağıdur yaş
- 895 Bulutlar gibi irdi ol diyāra / Yaḡası her **birinüñ** pāre pāre
- 928 İrakdan olmaduḡ dermāna ḡādir / **Birimüz** anda bulunmadı ḡāzır
- 945 Beş on ḡurda eger şeş gelse nāḡāḥ / **Birinden** yüz çevürmez *ya‘lemu’llāh*
- 951 Ḥacālet bahri taşdı başdan aşdı / Dili her **birinüñ** şaşdı tolaşdı
- 964 Sizün esbābuñuz yerlü yerinde / ‘Acebdür kim ḡasāret yoḡ **birinde**
- 988 Seni arar yürür şıbyān-ı Ken‘ān / Gezerler her **biri** ḡāṭır perişān

- 1003 Segirdüp geldi **biri** nitekim peyk / Eyitdi yâ *Nebiyya 'llâh lebbeyk*
- 1019 Bu günden her **birimüz** cem' olalım / Ayağın tozına yarın gelelüm
- 1049 Helâkine hemân meşgûl olalum / Kesüp a' zâsınun **birin** alalum
- 1216 **Biri** çâh içine itdi hitâbı / Şadâdan gayrı çıkmadı cevâbı
- 1297 Olurken cümle istiğfâra meşgûl / **Biri** didi ki Mâlik alduğı kûl
- 1405 Ararlar derdine her **biri** çâre / Tururlar muntazır didâr-ı yâra
- 1659 Olurlar dâyeler tedbîre meşgûl / Kılurlar her **biri** bir pend-i ma' kûl
- 1786 Eyâ şehr-i cemâlün meh-cebîni / Bu iki rahmetün eyle **birini**
- 2034 Birine varmağa olmadı kâyıl / **Birinün** olmadı maşşûdı hâşıl
- 2065 Virilmişdi iki yüz cârîye hûb / Bir içim şu gibi her **biri** mergûb
- 2071 Vücûdı her **birinün** gûy-ı devrân / Görinen dörd ayağı çâr çevgân
- 2083 Kimi şarı kimi kara kimi aq / Nazarda her **biri** şeffâf u berrâk
- 2091 Tonanmışlar mişâl-i hûr-ı cennet / Yaraşmış her **birine** zîb ü zînet
- 2147 Zelîhâ keşreti ile bu keşret / Karışdı bir **birine** itdi vahdet
- 2195 Perestârün **biri** geldi yakına / 'Ale't-ta' cîl yapışdı eline
- 2206 Döküldi geldi a' yân u selâtin / Yiri her **birisinün** oldı ta' yîn
- 2278 **Biri** on ol kadar arturdı fi'l-hâl / **Biri** aña dağı katdı niçe mâl
- 2373 Cemâlidür viren mahlûka hâlât / Olur her **biri** bir vech ile mir'ât
- 2588 İki gözden ağıtdı hûn-ı gülgün / **Birisi** Nîl oldı **biri** Ceyhûn
- 2829 **Birini** sürdi çaq mağrib-zemîne / **Birini** dağı tâ ser-ğadd-i Çîne
- 2956 **Birinden** eyledi vâfir şikâyet / Didi ey server-i mülk-i melâhat
- 3278 Olurdi iki sözünün **biri** âh / İderdi râz-ı pinhânından âgâh
- 3357 **Birini** töldururdi bâde ile / Birini dağı şîr-i sâde ile
- 3362 Uyardı her **biri** gûyâ uşûle / Şafâ virürdi her cân-ı melûle
- 3363 Revişde her **biri** 'ömr-i revende / Vefâsı ber-ğarâr olmaz inende
- 3370 **Birine** kimseler el şunmamışdur / Bağıl el bunlara toqunmamışdur
- 3382 Eger bu cümleden **birine** Yûsuf / İderse bir gice kaçd-ı taşarruf
- 3436 Bulur her **biri** bir söze bahâne / İder her biri bir dürlü terâne
- 3437 Teveccüh etdiler didâr-ı yâre / Arardı her **biri** derdine çâre
- 3440 **Birinün** mâylı olmadı sözine / Alur göz ile baqmadı yüzine
- 3666 Biri birisine olmuş muqâbil / **Biri** müstağnî ammâ **biri** mâylı
- 3956 Şaşup her **birisi** tutdı dilini / Kõdı nârencini kesdi elini
- 3957 Eli her **birinün** kana boyandı / Kızardı pençe-i mercâna döndi
- 3962 Dönüp her **biri** mîr-i 'aşıkâna / Ser-â-ser câmesi garq oldı kana

- 3978 **Biri** ağlarsa **biri** âh iderdi / Bir oldu bunların derd-i neberdi
 4215 Perestârın **birini** kıldı hem-râz / Selâmın gönderüp eylerdi i' zâz
 4254 **Birinün** düşi âşâr-ı selâmet / Birinün bâ' iş-i kahr u melâmet
 4255 **Birini** şâh-ı 'âlem kıldı serdâr / Biri dâr-ı fenâda oldu ber-dâr
 4398 Çekerdi yaprağı a' dâya hançer / Yanında her **biri** bir tîre beñzer
 4670 Didi siz gelmedünüzse fesâda / **Birñüz** rehn olup tursun burada
 4682 **Birimüz** kaldı rehn adına zîrâ / İnanmadı bize şâh-ı dilârâ
 4697 Didi sayirlerine ey cuvânân / Meşelde her **birñüz** şîr-i gurrân
 4721 **Biri** feryâd u efgân itdi ol hîñ / Uğurlandı didi ol şâ'-ı sîmîn
 4733 Tıokundı **biri** tâsa çıñradı tās / Kulağ tutdı o tâsa andaki nās
 4762 Ahibbânın **birin** gönder muhaşşal / Göz ile görsün itsün müşkilin hâl
 4851 Çıkardı gönlegini Mâh-ı Ken'ân / **Birine** virdi ihvânının ol ân
 4889 Kâbile mürşid-i kâmilşüz oldu / Gözi her **birinün** kan ile tıldı
 4928 Geçen fûrkatleri yâd olsa nâgâh / Dir idi her **biri** *el-hamdü li'llâh*
 5048 Su 'âl itdi didi halkın **birine** / Nedür bâ' iş bu feryâd u enîne

biri biri/bir biri [26] birbir, birbirleriyle, yekdiğeri. İki veya daha fazla şey yahut kimsenin yerini tutar. Genellikle “birbirine, birbirinden, birbirini” gibi çekimli şekillerle kullanılır. <YTS, KUBBEALT>

- 304 Büyüti **biri biri** üzre gūyâ / Niçe beyt ile bir dîvân-ı ra' nâ
 879 İdüp her biri noşânını ma' lûm / **Biri biri** yanında oldu mezmûm
 931 Demür pîrâheni âl eylediler / **Biri birini** idlâl eylediler
 1245 **Biri birine** nefrîn eylediler / Anın lûtfına taḥsîn eylediler
 2110 Tıururlar menzîlün âsâyişinde / **Biri birisinin** ârâyişinde
 2111 **Biri birinün** âgûşında her şeb / Yaturlardı şabâḥa dek müretteb
 2147 Zeliḥâ keşreti ile bu keşret / Karışdı **bir birine** itdi vahdet
 2660 Bir evde on iki ihvân idük biz / **Biri birimize** yârân idük biz
 2859 Nikâḥ itdiler âḥir **bir birine** / İrişdi 'âşıkuñ cânı yirine
 2921 Çıkar şâḥ-ı ḥayâtum berg ü bârın / **Biri birine** bağla şâḥsârın
 3003 Bu ḥâl üstine geçdi niçe demler / **Biri birine** virürdi elemeler
 3351 O hürşid-i zülâlün maşrıḳaynı / **Biri birisinin** olmışdı 'aynı
 3369 Kamusı bî-naẓîr ü bî-bedeldür / Cemâli **biri birinden** güzeldir
 3576 Yedi ḥâne mücellâ vü muşaffâ / Felek gibi **biri birinden** a' lâ
 3666 **Biri birisine** olmuş muḳâbil / Biri müstağnî ammâ biri mâyil
 4386 Çeküp tıḡ-i zebânı ol ḥazîne / Dir idi gören anı **bir birine**

4750 **Biri birine** düşnām eylediler / Bize didükleri haqdur didiler

4911 **Biri birine** şarmaşdı görüşdi / Belā-yı fūrkat aḥvālın şorışdı

4949 İdün kār-ı menāhiden ferāgat / **Biri biriñüze** itmen ‘adāvet

5069 Gelüp ‘aşıklıg erkānı yirine / Yakın oldu girü **biri birine**

biri birin yemek [1] hiç geçinememek, devamlı kavga etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

4607 Mişāl-i māhiyān-ı baḥr-i ‘ālem / **Biri birin yemek** umardı ādem

biri birine girmek [5] birbirine karışmak, dolaşmak [*mec.*] kavga etmek, aralarında anlaşmazlık çıkmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

803 Kāmuya Haḫ Ta‘ālā qorḫu virdi / Felek gibi **biri birine girdi**

1295 Şabā-yı miḥnet ile ‘ālem ḥāk / **Biri birine girdi** hem-çü eflāk

4121 **Biri birine girdi** zūlf-i şeb-reng / İki gām leşkeri gūyā ider ceng

4617 Cihān ḥalkı **biri birine girdi** / Olanca mālını buğdaya virdi

4749 Bu gām evlād-ı Ya‘kūbı şaşurdı / Felek gibi **biri birine girdi**

birikmek [1] toplanıp yığılmak, bir araya gelmek, toplanmak. <TS, YTS, ÖTS>

4412 **Birikmiş** bir yire kāfūr u ‘anber / Şan olmuş gice vü gündüz berāber

birisi [19] bir tanesi; bir kimse. <TS, ÖTS>

102 İki şaf sinni ağzın itdi tezyīn / Biri sīn oldu anuñ **birisi** şīn

384 **Birisi** mīr-i ‘ālem-gīr oldu / **Birisi** ‘ālim-i niḥrīr oldu

385 **Birisi** pīşvāsı enbiyānuñ / **Birisi** muḫtedāsı aşfıyānuñ

601 **Birisi** girmeyince sine farzā / **Birisine** daḫi yir degmez ašlā

777 **Birisi** olmuş idi fitneye baş / Dilerdi aña ura bir büyük taş

779 **Birisi** anı gāyetde dögerdi / Ġılāz ile şidād ile sögerdi

860 Meleklerden **birisi** geldi ta‘cīl / Beşer şekline girdi yaḫdı qandīl

1053 **Birisi** olmadı bu ḫavle ḫāyil / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i ḫātil

1218 Aradılar cemī‘-i kārbānı / **Birisi** buldı ol genc-i nihānı

1279 **Birisi** yüzine urdı ṭabanca / Kızardı ḫarb-ı destinden bu ḡonca

1660 **Birisi** gül gibi açdı dehānı / Didi ey ḫaste-diller miḥribānı

2277 **Birisi** gül gibi açdı dehānı / Diledi aḡırı altuna anı

2279 **Birisi** daḫi virdi yüz biñ altun / Daḫi hem aḡırınca dürr-i meknūn

2588 İki gözden aḫıtdı ḫūn-ı gülgūn / **Birisi** Nīl oldu biri Ceyḫūn

2848 Ṭurur taşvīr-i ‘āşık anda maḫzūn / **Birisi** Leylī olmuş biri Mecnūn

2995 **Birisi** ‘ālem-i vaḫdetde ḫayrān / Birisi mübtelāsından gürizān

3923 Virüp her **birisine** bir bıçaḡı / Maḫabbet cānibinden itdi lāḡı

- 4675 Bahā-yı ğalleyi bir ehl-i ‘irfān / Çuvaluñ **birisinde** kıldı pinhān
- 4849 **Birisin** kılmadı ta‘zīr ü teşhīr / Kamusın itdi ihsān ile ta‘zīr
bī-riyā [1] riyasız, yalansız, iki yüzlü olmayan. <OTAL, KANAR/>
- 1459 Riyāzet **bī-riyā** olmak gerekdür / Maḥabbet pīšvā olmak gerekdür
birlik [2] tek, bir olma durumu, vahdaniyet, vahdet. <KT, TS, KUBBEALT/>
- 79 Anuñ **birliğine** olmaz gümnānı / İki şahid bilen iki cihānı
- 3404 Yitelüm **birliğe** ey kıddi şimşād / Olalum ğuşsa vü miḥnetden āzād
bīrūn [2] dış, dışarı, hariç; fazla. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>
- 2475 Sarāyuñ geldi **bīrūnına** cānān / Derūn-ı dilden itdi Mālik efgān
bīrūn olmak [1] çıkmak, dışarı çıkmak. <KANAR/>
- 765 Tenini kıldılar ḥadd ile gülgūn / Cefā vü cevri ḥadden **oldı bīrūn**
biryān [5] tava, tepsi gibi şeylerde susuz olarak pişirilen yahut biraz da suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı, kebab. <KT, FZ, CŪDÎ/>
- 391 Eyitdi ḥāṭırum ey māh-manzar / Şikār āhūsınuñ **biryānın** ister
- 395 Yüri var sen getir **biryānı** fi’l-ḥāl / Risālet saña olsun dirseñ irsāl
- 399 Getürdi çünki Ya‘kūb aña **biryān** / Yidi Mevlāsına gösterdi şükrān
- 408 Çü ma‘lūm oldu İshāka bu aḥvāl / Yidi anuñ da **biryānını** fi’l-ḥāl
- 4360 ‘Azīzūñ māteminden bağı **biryān** / Firāk-ı Yūsuf ile çeşmi giryān
bī-sa‘ādet [1] mutsuz, yoldan çıkmış, azgın. <KANAR/>
- 4359 Sarāyında Zeliḥā kıldı bī-kes / Sitāre **bī-sa‘ādet** tāli‘ enḥas
bisāt [1] döşeme, kilim, halı, yaygı, döşek, keçe, seccade. <KT, KO, LN, KANAR/>
- 2209 Bu zībā meclisūñ ehl-i neşāṭı / Uzatdı Nıl gibi bir **bisāṭı**
bi’se’l-karīn [2] “Sen ne kötü arkadaşmışsın.” Zuhrûf suresi 38. ayette geçen bir ifadedir. Ayetin tamamı “Sonunda o kişi bize gelince -şeytana hitaben- “Keşke seninle aramız doğu ile batı kadar uzak olsaydı!” der. Ne kötü arkadaş! şeklindedir. <İKS, KUR’AN YOLU/>
- 3206 Kırān itse kişi **bi’se’l-karīne** / Yüzi muḥtāc olur ḥaclet eline
- 4044 Mūnādī gezdüre şehrūñ içini / Göre her kişi bu **bi’se’l-karīni**
bī-sitāre [3] yıldızsız, talihsiz. <KANAR/>
- 1847 Dirīğā n’eyleyem ben **bī-sitāre** / Ne siḥre uğramış bu māh-pāre
- 3041 O bedr-i ‘āleme bu **bī-sitāre** / Iraqlardan ider oldu neẓāre
- 4474 O gün bu nā-murād u **bī-sitāre** / Vişāl-i yārına bulmadı çāre

bismi'llāh [2] “Bismillāhirrahmānirrahim” sözünün kısaltılmış şekli. <ÖTS, KUBBEALTI>

99 Vücūd-ı Âdem oldu çünkü tekmi̇l / Kûlını kıldı **bis'mi'llāha** temşil

4191 Mişāl-i medd-i **bismi'llāh** o şāhı / İletmiş kurb-ı zātu'llāha rāhı

Bisütûn [1] Şirin'in emriyle Ferhat'ın deldiği dağ. Bugün Bağdat-Hemedan arasında Kirman Şah'ın 30 km kadar doğusunda kalır. Dik, kayalık ve sarp bir dağdır. Dağ mağaralar, eski İran eserlerinde heykel ve tasvirlerle ünlüdür. Ferhat ile Şirin kıssasından dolayı anılır. Hikâyeye göre Ferhat, Şirin'e âşıktır. Şirin aşkının ispatı için Ferhat'tan bir dağı delmesini ister. Böylece bu dağın içinden geçen kanal vasıtasıyla Şirin taze süt içebilecektir. Ferhat'ın deldiği bu dağ Bisütûn'dur. Hikâyenin varyantlarında olay değişebilmektedir. Asıl adı Behistûn olmasına rağmen “sütunsuz” anlamında “Bisütûn” olarak kabul görmüştür. <KA, ADŞS, OŞK, TDEK>

708 İder murğân-ı miḥnet anda feryād / İnilder **Bisütûnda** şanki Ferhād

bisyār [1] çok. <KO, CŪDÎ, OTAL>

2419 Didi bir ḥ'āce gelmiş mâlî **bisyār** / Nazîri yok cihānda bir kûlî var

bişmek [1] pişmek, ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek. <YTS, TS>

2116 **Bişerdi** 'ūd ağacıyla ta'āmı / Mu'atṭar eyler idi her maḳāmı

bî-tāḳat [1] takatsiz, güçsüz. <OTAL, ÖTS>

2856 Niçe gün sāye gibi yatdı kaldı / Teni **bî-tāḳat** oldu ḥayret aldı

bî-tekellûf [4] teklifsizce, senli benli. <KANARI>

444 On ikincinün adı idi Yūsuf / Atası ile oldu **bî-tekellûf**

2344 Mezād olurdu bâzār içre Yūsuf / Anuñ yanına vardı **bî-tekellûf**

2744 Bu mâtemden ki maḥzûn oldu Yūsuf / Elin öpdi Zelîḥā **bî-tekellûf**

4427 Kaçan kim gelse cumhūr ile Yūsuf / Kimi varup dir idi **bî-tekellûf**

bî-tevaḳḳuf [1] beklemeden. <KANARI>

4296 Hemân-dem aḥsen-i vech ile Yūsuf / Düşin ta'bir itdi **bî-tevaḳḳuf**

bitmek [2] meydana gelmek, hasıl olmak, çıkmak. <YTS, ÖTS>

453 'Araḳ kim 'arızın ārāyiş itmiş / Şu dürlerdür ki yüz şuyında **bitmiş**

5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her bār / Derūnuñda **bite** tā dürr-i şehvār

bitürmek [1] peyda etmek, meydana getirmek, hasıl etmek. <YTS, ÖTS>

4284 Yedi kıṭ'a qurı ḥūşe **bitürdi** / Yedi ter ḥūşeyi bir bir yitürdi

bî-vāḳt [1] vakitsiz, uygunsuz. <OTAL, KANARI, BMS>

- 3699 Gül-i ra‘ nâ gibi **bî-vak̄t** açılma / Vücūd-ı pākūñi âlûde kılma
bî-vefâ [4] vefasız, sadakatsiz, dönek, sözünde durmaz. <KT, KO, OTAL, KANARI>
- 2969 Naşîhat itseler artar ‘ inâdı / Ziyâde **bî-vefâya** çıkdı adı
- 3218 Zemâne **bî-vefâ** yâr ise serkeş / Qarâr u şabr yok ‘ ışk ise âteş
- 3686 Bilürsin **bî-vefâdur** devr-i eyyâm / Ne mey qalır bu şöhetde ne hûd cām
- 3936 Qabûl itdi güzeller iltimâsın / Çağırdı anda yâr-ı **bî-vefâsın**
bî-vesîle [1] araçsız, vasıtasız; ortada bir sebep veya bahane olmadığı hâlde. <KT>
- 3100 Ne hâyil var arañuzda ne âgyâr / İdersin **bî-vesîle** şöhet-i yâr
bî-vücûd [1] vücutsuz, varlığı olmayan. <OTAL, KANARI>
- 42 Zâ‘îf ü **bî-vücûdı** kılma mağzûb / Vücûdı olmayan olur mu maşsûb
bî-yâr [3] yârsız, dostsuz, sevgilisiz. <KANARI>
- 1749 Taḥammül idemez bu zevka insân / Tururken bî-kes ü **bî-yâr** u bî-cân
- 1894 Bucaqlarda yatur bîmâr u **bî-yâr** / Gamuñla qaldı bî-dermân u nâçâr
- 4158 Görürdi şöhet-i **bî-yârdur** bu / Yire çalardı cāmın ol perî-rû
biz [76] çoğul birinci kişi zamiri. <YTS, TS, KUBBEALT>
- 51 **Bizüz** ol bir bölük ‘ âşî vü ‘ âciz / Senüñ iḥsānuña öğrenmişüz biz
- 53 **Bizi** ta‘zîr bi‘l-iḥsân eyle / Aqıtma yaşumuz ḥandân eyle
- 121 Nebîler olıcaq vaşında ‘ âciz / **Bizüm** ne sözümüz vardır kimüz **biz**
- 591 **Bizüm** tedbîrümüz taqşîr ü noqşân / Olursa senden olur derde dermân
- 658 **Bize** vir Yūsufî şahrâyı görsün / Qoyunlar olduğı mer‘âyı görsün
- 773 Zārâfetde yalan düşler düzersin / **Bizüm** ‘ unvānumuz ya‘ nî bozarsın
- 775 **Bizi** qor saña eyler iltifâtı / Aqıtduñ kendüñe hep kâyinâtı
- 881 Didiler münkesirdür ḥâtır-ı pîr / **Bizi** merdûd ider aña ne tedbîr
- 882 Qanı oğlum diyü itse ḥiṭâbı / Aña **biz** nice vîrelüm cevâbı
- 926 Oyuna taldı **biz** gâfil bulınduq / Ziyâde mest ü lâ-ya‘ qıl bulınduq
- 954 **Bizüm** esbâbumuz beklerdi merḥûm / Yalñuz qaldı ol ma‘şûm-ı maḥlûm
- 1004 Buyur **bizden** ne istifsâr idersin / Sözüñ baş üstine söyle ne dirsün
- 1005 Sa‘ âdet **bize** kim gördük yüzüñi / İşitduk nâgehân şîrîn sözüñi
- 1012 Gelüp iḥvânı kıldılar fiğânı / Didiler qurda aldurduk **biz** anı
- 1020 Eger **bizden** çıkarsa bu fezâḥat / İdelüm kendümüz aña siyâset
- 1025 Nebiyyu‘llāhuñ oğlı gâyib olmış / **Bize** rûy-ı celâli gâlib olmış
- 1037 Didiler yâ Nebiyya‘llāh inanma / Bu zulm ü cevri **bizden** oldı şanma
- 1051 Muḥaşşal itmeyince bu fesâdı / **Bize** olmaz atamız i‘timâdı

- 1246 Didiler ey birâder sağ esen kal / Ki **bize** âl-i İblîs eyledi âl
- 1247 **Bize** oldı havâle küh-ı hasret / **Bize** kâr eyledi bu kâr-ı fûrkat
- 1251 Bu Ken'ân ilinüñ 'ayn-ı 'itâbı / **Bize** gâyetde virdi ıztırâbı
- 1304 Eger incinmese bu 'abd-i meşkûr / İrişmezdi **bize** âlâm-ı mezbûr
- 1311 Temennâ eyle zât-ı Kibriyâdan / Hâlâş itsün **bizi** cümle belâdan
- 1856 Dir idi eyleyüp 'ışkıñı ızhâr / **Bize** bu bend olupdur bend-i dildâr
- 2042 Eger noqşânumuz olursa mestûr / **Bizi** dâmâd idinsün şâh-ı manşûr
- 2043 Kurılsun **bizde** ikrâmı otağı / Şeref virsün bize rûşen çerâğı
- 2046 Eger bu iltimâs olursa ma' hûd / Ümîd oldur ki **bizden** ola hoşnud
- 2254 Yine ey dil dilinüñ tercemânı / **Bize** depret 'alev gibi zebânı
- 2260 Haber vir **bize** cânân kıssasından / Ne cânân kıssası cân kıssasından
- 2267 Virelüm ağırınca saña altun / **Bizüm** olsun dirüz ol kaddi mevzûn
- 2660 Bir evde on iki ihvân idük **biz** / Biri birimûze yârân idük **biz**
- 2672 **Bizüm** yirden gelürmiş hikmetu'llâh / Atamuz âşinâsı çıkdı nâgâh
- 2679 **Bizüm** ecdâdumuz hep enbiyâdur / Cihânda fahrumuz faqr u fenâdur
- 2714 Ğam-ı Ya' kûbdan bulsun hâlâş / Yaluñuz **bize** olsun ihtîşâş
- 2716 O dağı tarlı olunca ara yirden / **Bize** kalur hemân ol şem'-i rûşen
- 3401 **Bizi** zevk u şafâ câmına kandur / Gözümüz gönümüz şem' in uyandur
- 3424 Maḥabbet murğı ey şâh-ı zemâne / Ne var eylerse **bizde** âşiyâne
- 3429 Dirîğâ **bizde** ey kân-ı melâḥat / Hâlâlülün olmağa yoḡdur liyâḳat
- 3432 Meleksin sen **bizüz** cennetdeki ḡûr / Olalum gel beri nûrûn-'alâ nûr
- 3914 Biz olsaḡ ol ḡâbîb ile muşâḡib / Olurdı dâyimâ ol **bize** tâlib
- 3935 Gözümüz sāyeñüzde nûr görsün / Aḡıbbāmuz **bizi** mesrûr görsün
- 4634 Didiler **bizde** yoḡdur māl-ı vâfir / Ki olavuz ḡalâl almağa ḡâdir
- 4641 Zâḡir olduḡun işitdük faḡîre / Faḡîrüz **bize** bey' eyle zâḡire
- 4642 Ğam-ı ḡaḡt ile ḡâyetde melûlüz / **Bize** raḡm eyle kim nesl-i resûlüz
- 4643 Babamuzdur **bizüm** Ya' kûb-ı âfâḡ / Dedemüzdür Ḥalîlu'llâh u İşḡâḡ
- 4644 **Bize** 'izzet ider a' lâ vü ednâ / Görürler evliyâdan dağı evlâ
- 4656 Didi bunlar ma' âza'llâh ey şâh / Yaramaz şanma **bizden** kılma ikrâh
- 4657 **Biz** on bir ḡardaşuz evlâd-ı Ya' kûb / Şalâḡ u zühd ile memdûḡ u mergûb
- 4661 Ziyâde aḡlamaḡdan oldı a' mā / **Bizüm** aḡvâlümüz işitse farzâ
- 4682 Birimüz ḡaldı rehn adına zîrâ / İnanmadı **bize** şâh-ı dilârâ
- 4684 Gider bizden yaramaz i' tiḡâdı / **Bize** vâfir virür varınca zâdı
- 4742 Didiler ey zâḡir-i derdmendân / **Bizüm** noqşânumuz bî-ḡadd ü pâyân

- 4750 Biri birine düşnām eylediler / **Bize** didükleri haqdur didiler
 4751 Oka tıtdı **bizi** kavs-i melāmet / Oñulmaz haşr olunca bu cerāhat
 4759 Felek şaldı **bizi** derd-i ‘atıka / Ğarîk itdi bizi baħr-i ‘amıka
 4760 **Bize** ol soñra koşduğıñ birāder / Uğurluk itdi aħvāli mükedder
 4763 **Bize** hōd i‘timāduñ yoķ ezelden / Berīyüz hīle vū mekr ü dağalden
 4804 Didi oğulları ey pīr-i ‘ālim / **Bize** bu sözi yād itmek ne lāzım
 4809 Ğanī eyle **bizi** zād ile tekrār / Ne var aķduğı yire aķsa enhār
 4811 **Bizi** güstāh idüpdür luţf-ı sultān / Umaruz girü ihsān-ı firāvān
 4822 **Bize** i‘lām idüñ Ya‘kūb hālın / Umar mı nūr-ı ‘aynınuñ vişālın
 4835 Didiler **biz** ki itdük bu fesādı / **Bize** ğam oldı saña zevķ u şādī
 4836 Olan oldı **bizi** bed-nām itme / Bu rāyı illere i‘lām itme
 4870 Du‘ā kıl **bize** kim Haķķ ide mağfūr / **Bizüm** cürm ü haţāmuz ola ma‘zūr
 4881 Fiğān u nāle kōpdı her yañadan / Didiler **bizi** unutma du‘ādan
 4882 **Bizi** sensüz ğarīb-i bī-kes itdüñ / Aramuzdan çıkup cān gibi ğitdüñ

bī-zaħm [1] yarasız. Tanıkta “bī-zaħm-ı mār-ı tāziyāne” tamlaması içinde geçen bu kelimeyle tam olarak ne kastedildiğı anlaşılamamıştır. Suyun akışı yılanın hareketine benzetilmiştir. Böyle düşünöldüğünde bir yılan çeşidinden bahsedilmiş olabilir.

- 4417 Aķar şu gibi olurdı revāne / Velī **bī-zaħm**-ı mār-ı tāziyāne

bī-zaħmet [1] zahmetsiz, kolay, yormayan.

- 1868 ‘Ayāndur rāyegānī vuşlat olmaz / Maħabbet rahmeti **bī-zaħmet** olmaz

bīzār [] bıkmış, usanmış, rahatsız, küskün. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

bīzār olmak [1] darılmak, küsmek, gücenmek, ıstırap çekmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

- 3439 Öñine eylediler nāle vū zār / Cevārīnūñ yüzinden **oldı bīzār**

bī-zevāl [1] daim, baki, sonu olmayan, bitimsiz. <KT, OTAL>

- 4271 Ögerseñ öğ kemāl-i **bī-zevālī** / Kılur ıssını memdūhū‘l-ehālī

bi’z-zāt [2] kendisi, kendi kendisi, vekil tayin etmeyerek. <KT, OTAL>

- 2628 Ba‘īd olmaya bu sözler ki **bi’z-zāt** / Yaķınlarda saña olur mülākāt

- 3736 O demde naţ‘-ı ‘ışk içinde **bi’z-zāt** / Zelīhā az kıldı kim ola māt

boğaz [] boğaz, boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik. <YTS, TS, ÖTS>

boğazı ele vermek [1] yakalanmak, yakayı ele vermek. <YTS>

- 2807 Şurāhī içmeseydi cām-ı şahbā / **Boğazını ele virmezdi** aşlā

boğazlamak [2] hayvan veya insanı boğazından keserek öldürmek [*mec.*] gaddarca, kan dökerek öldürmek. <TS, ÖTS>

2918 Elümi ayağımı kıl muqayyed / **Boğazlarken** tokunam saña şâyed

4847 Fesâda varsa ‘aşînüñ dimâğı / **Boğazlar** kendüyi kendü bıçağı

bol [1] içine girecek şeyin boyutlarından daha büyük veya geniş olan, “dar” karşıtı. <KT, TS, KUBBEALTI>

2184 Yeñi **bol** câme ile fârîgu’l-bâl / Turur çâderde güyâ Rüstem-i Zâl

boncuğ [1] cam, taş, sedef, tahta, plastik gibi maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi. <KT, YTS, TS> Tanıkta geçen “göz boncuğı” ifadesi “nazar boncuğı” anlamına gelir (*bk.* göz boncuğı).

795 Gögermiş iki çeşmi beñzi şolmış / Gözi göz **boncuğnuñ** ‘aynı olmuş

bostân [1] bahçe, çiçek bahçesi, yeşilliği, çiçek ve ağaçları çok olan yer. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

4514 Nitekim serv-i **bostân**-ı leţâfet / İrişsün kâmetüme istikâmet

boşalmak [1] boş duruma gelmek, içinde bir şey kalmamak. <TS, KUBBEALTI>

4679 **Boşalırken** çuvaldan zâd-ı ihvân / Çıka geldi bulındı mâl-ı pinhân

boşanmak [2]

1. hüngür hüngür ağlamak, çok ağlamak. <YTS, TS, ÖTS>

3873 **Boşandı** gözi yaş ile yemîni / Kırı bühtânlar itdi şahidine

2. boş kalmak, boşalmak. <YTS>

4370 **Boşandı** kîse-i mâl ü hazîne / Hemânâ döndi elsiz âsitîne

boy [7] vücudun, insan ayakta dik durduğu zaman, yerle kafasının tepesi arasında kalan uzunlamasına olan ölçüsü, endam, kamet. <KUBBEALTI, ÖTS>

1372 Cevâb-ı sır-ı la‘li *mâ* ‘arefnâk / **Boyı** vaşfinda kâşır ‘aql u idrâk

1376 **Boyı** mânend-i Tübâ ‘âliyü’l-kâdr / Melâhat âsumânında meh-i bedr

1481 **Boyı** şimşâd-ı cennetden nümüne / Müşâbih kâşları nûn-ı nigûna

1696 **Boyun** serv-i revânı gibi el-ân / Sözüñi toğrı söyle eyle ihsân

1811 Mu‘allâdur **boyun** serv-i revânı / Aña irişmesün dest-i edânî

1943 **Boyunısuz** serv-i gülşen tîr-i ğamdur / Yüzünısüz gül aña nâr-ı elemdür

3479 Yaraşmış saña hûbân iktirânı / Bülend olmuş **boyun** serv-i revânı

boyamak [1] boya sürerek veya boyaya yatırarak renk vermek. <TS, KUBBEALTI>

3960 Elin kana **boyadı** her perî-veş / Nihâl-i serve düşdi şanki âteş

boyanmak [2] boyamak işi yapılmak, üzerine boya sürülmek, boya ile lekelenmek. <TS,

KUBBEALTI>

3957 Eli her birinün kana **boyandı** / Kızardı pençe-i mercâna döndi

3959 **Boyandı** kan ile nârenc-i aşfar / Kızardı oldu güyâ sîb-i aḥmer

boylu [2] boyu olan. <TS, ÖTS>

525 Uzun **boylu** olup ol serv-i mevzûn / Celâl ü ihtîşâmı oldu efzûn

1543 Uzun **boylu** ziyâde heybeti var / Kıyâmet günine beñzer o dildâr

boynuz [1] bazı hayvanların başında bulunan, tırnağı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı koruma organı. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

2445 Tökinür **boynuzunu** üstüḥḥanı / Meh-i nev gibi yırtar âsumânı

boyun [25] gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi. <YTS, TS, ÖTS>

19 ‘Azîz itme yanumda genc ü mâli / Koma **boynumda** ol bâr-ı vebâli

488 Ecel ‘ömrün kemânın aldı yaşdı / Benüm **boynuma** dil bağını aşdı

1271 Güneş ıssısı itdi baña te’sîr / Tağıldı sâye-veş **boynuma** zencîr

1795 Cemâlünden perîşân oldu ḥâlüm / Senün **boynuñdadur** cânâ vebâlüm

1849 Tağıldı **boynına** zencîr-i zerrîn / Bu ğamdan olmadı ebrûları çîn

1900 Selâsilden olur âzürde cânı / Gider **boynundan** ol bâr-ı girânı

1910 Hele **boynuñda** yok zencîr bârı / Gezersin istediğün yerde bârı

2088 Virildi iki yüz ra‘nâ perestâr / Kulağı **boynı** tolu dürr-i şehvâr

2792 Bu bikrûn var yüzinde al tuvağı / Pür olmuş la‘l ile **boynı** kulağı

2879 Kō ḥākî cismi çâlâk eyle cânı / Gider **boynuñdağı** bâr-ı girânı

3191 Hevâsına uyar evrâk-ı eşcâr / Düşer **boynı** üzilür âḥir-i kâr

3710 Göçerse ‘ışk-ı bîdâduñla cânım / Kıyâmetde olur **boynuna** kanım

4416 Yelisi mâr-ı erḳam **boynı** ejder / Dümi boz yügrüğe ğâyetde beñzer

4549 Kemâl-i şefkat ile Yûsuf ol ḥîn / Kolin **boynına** kıldı tavḳ-ı sîmîn

boynuna almak [4] bir şeyi borç veya ödev olarak üzerine almak, üstlenmek. <YTS, ÖTS>

613 **Alursın boynuna** tîğ-i belâyı / Kılursın kâdir olduğıñ ezâyı

3794 Didi ğâyet mükedder oldu ḥâlüm / Yazukdur **boynuñla alma** vebâlüm

4109 Bu tağlarca ğamı **boynına aldı** / Bu bâr-ı miñnet ile kat kaldı

4176 Saña zulm eyledüm zindâna şaldım / Vebâlün bârını **boynuma aldım**

boynuna şalmak [2] kendisine bırakmak, ısmarlamak. <YTS>

3420 Güneş gibi koluñ **boynuna şalsañ** / Kamer gibi toğup üstüme gelseñ

3785 Şefâ‘at ‘aynı ile bakdı kaldı / Sa‘âdet sâ‘idin **boynına şaldı**

boynunu burmak [4] boynunu bükme, acınacak bir durumda ve çaresizlik içinde kalmak. <YTS, ÖTS>

497 Nihâl-i gül gibi **boynın burardı** / Fiğân ile anasını arardı

2171 **Burup boynını** ‘âşık gibi yollar / Du‘âsına açardı şanki kollar

3327 O bağ içinde şankim ‘âşık-ı zâr / Şular **boynın burup** yürürdi herbâr

4408 Kâmişdan ev olup mâtem-sarâyı / **Burardı boynını** mânend-i nâyî

boyun egmek [1] güçlü olanın emrine uymayı kabul etmek, itaat etmek. <KUBBEALTI> Tanıkta bu ifade hem gerçek anlam hem de mecaz anlamı karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

3317 Benefşe **boynın egdi** mübtelâ-veş / Meger göñline şaldı ‘ışkı âteş

boyunca [1] boyu veya uzunluğu kadar. <KUBBEALTI, ÖTS>

3584 Kızıklar geydi gönca gibi kat kat / **Boyunca** kana girmişdi ol âfet

boz [] açık toprak rengi, kül rengi. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

boz yügrük [1] üstü hafif benekli, uzun bir yılan. <YTS, DS>

4416 Yelisi mâr-ı erkâm boynı ejder / Dümi **boz yügrüğe** gâyetde beñzer

bozarmak [1] boz renge girmek, renk değiştirmek, rengini atmak, sararmak, ağarmak.

<YTS, TS, ÖTS>

2131 Gülün ‘ışkından irdi haylî hâlet / **Bozardı** yâsemînün beñzi gâyet

bozmak [3] bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek, yıkmak,

kırmak, parçalamak. <TS, ÖTS>

773 Zârâfetde yalan düşler düzersin / Bizüm ‘unvânumuz ya‘ nî **bozarsın**

2160 O bedri âdemün izi **bozardı** / İki mâh-ı nevün resmin yazardı

4202 Vişâli kaşrını kılmağa ta‘ mîr / Ne tedbîr itdi ise **bozdu** taqdîr

bozulmak [6]

1. düzgünlüğü kaybolmak. <KUBBEALTI, TS>

1790 Yıkıldı hâne-i dil kaldı vîrân / **Bozuldı** âşiyân-ı bülbül-i cân

2211 Kesildi nân bedr iken **bozuldı** / Bir aydan niçe mâh-ı nev düzüldi

3684 Yıkıldı kal‘ a-i şabrum **bozuldı** / Vücûdumda taşarruf ‘ışkuñ oldı

3898 Huşûşâ kim **bozulmuşdur** mizâcî / Ziyâde lâzım olmuşdur ‘ilâcî

2. iyi ve düzenli olmaktan çıkmak, gidişi aksamak. <KUBBEALTI>

4059 O kul kim ola Mevlâsına ‘âşî / **Bozulur** ‘izzetinün ihtîşâşî

3. solmak. <ÖTS>

4765 Şitâ ile nitekim şahn-ı gülşen / **Bozuldı** beñzi bu bârid haberden

bölük [1] bütünden ayrılmış parça, kısım, hizip. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

51 Bizüz ol bir **bölük** ‘āşī vü ‘āciz / Senüñ ihsānuña öğrenmişüz biz

börek [1] açılmış hamur veya yufkanın arasına peynir, kıyma, ıspanak gibi şeyler konularak pişirilen çeşitli biçimlerde hamur işi. <TS, KUBBEALT>

2215 **Börek** tutmacdan hazz itdi erkân / Olurdı iştihâ tîrine kalkan

böyle [8]

1. bu yolda, bu biçimde, bu türlü, bu tarzda. <TS, ÖTS>

940 Cihānuñ **böyledür** āyīn ü resmi / Nebī kısmın yimez derrende kısmı

959 Hārāmīnün degüldür **böyle** şanı / Koya esbābını katl ide anı

1306 Olur her laḥza zikru’llāha meşgûl / Cihānda **böyle** olsa olıcak kıl

1457 İşün olmaya dirseñ **böyle** düşvâr / Şabā-veş kühsâr-ı ‘ışka düş var

2119 Gelince Mışra **böyle** idi ‘âdet / İderdi dāyelerle ‘ayş u ‘işret

4141 Belini бүkdi anuñ bār-ı fūrkat / Belī **böyle** olur kār-ı maḥabbet

4405 Benān-ı dest-i cevre döndi neyler / Maḥabbet ehl-i derdi **böyle** eyler

2. bu derece, bu kadar. <TS, ÖTS>

1667 Seni ‘ışk ile gördüm **böyle** bīmār / Ben öldüm gamdan ey gül yüzlü dildār

bu [847] Yerde ve zamanda en yakında olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. Aynı zamanda en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirterek o varlığın adının yerini tutar. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

12 Kaçan kim kâdir olam **bu** kemāna / İrişür tîr-i maḥşûdum nişāna

18 Zuhûr itsun gönülde nûr u îmân / Şeref bulsun **bu** Yûsufla **bu** zindân

34 **Bu** bîkr-i fikrûmi ‘ibret-nümâ kıl / Temâşâgâh-ı aşḥâb-ı şafâ kıl

60 Şirât üzre kamu ümmet geçerken / Ümidim **bu** ki anda hoş geçem ben

62 Ne kudretdür **bu** kudret Allāh Allāh / Yoğ iken var ide dünyâyı nâgâh

69 Hicâb altında kaldı ‘ayn-ı a‘ mā / Gözi açuklarıñdur **bu** temâşâ

76 Cihân-darı bilen bilür cihānı / **Bu** ‘ilmün ḥaylî müşkildür beyanı

85 **Bu** deryānuñ ki olmaz müşkili ḥall / İrişmez âḥirine ‘aql-ı evvel

88 Fezâ-yı kibriyâsında **bu** ‘âlem / Olur mikdârda bir noktadan kem

96 Ne sırdur **bu** ki bir ḥāk-i basîti / Ma‘ ârif baḥrinün eyler muḥîti

105 Ne ḥikmetdür **bu** kim ol kâf-ı kudret / Sücûda varsa olur dâl-i vaḥdet

110 ‘Acebdür **bu** tılısm-ı cism-i insân / Ki var anda hezārân genc-i pinhân

187 **Bu** zulmet ‘ayn-ı ma‘ nâda ziyâdur / Başîret ehline kuḥl u cilâdur

209 **Bu** tokuz cevşeni oğ gibi geçdi / Niḳâb-ı mümkinâtı bir bir açdı

- 219 Lisân-ı şûrete gelmez **bu** ma' nâ / Şığışmaz zarf-ı ta' bire bu deryâ
- 225 Açıldı güldi **bu** zevk u şafâdan / Gül-i tâze gibi şems-i duhâdan
- 226 Görince rif atinden **bu** nişânı / Resûle yâr-ı şânî oldı şânî
- 232 **Bu** Yahyâ bendeñi ey Hâyy u Kayyûm / Vişâlûñ ' âleminden kılma mahrûm
- 282 Cuvân iken olup ' ışk ile mu' tâd / Yelerdüm **bu** havâda nitekim bād
- 286 **Bu** hâletde baña keşf oldı esrâr / Nîkâbından açıldı çihre-i yâr
- 291 Muhaşşal vara vara menzil aldum / **Bu** sevdâ ile bir gün Şâma geldüm
- 299 **Bu** rûz-ı hasretûñ pâyânı yok mı / **Bu** şâm-ı fûrkatûñ oranı yok mı
- 300 **Bu** efgân u **bu** feryâd ile âhîr / Diyâr-ı Mışra gitmek oldı zâhir
- 329 **Bu** Yûsuf şehri virdi baña bir hâl / Sözümi âteş-i ' ışk eyledi kal
- 331 Faķîre hasb-i hâl oldı **bu** kışşa / Dil-i dîvânem andan aldı hışşe
- 342 Göñül âyînesi olsa mücellâ / Olur **bu** mihr-i cânân anda peydâ
- 345 **Bu** gözler ma' nîde ' ayn-ı ' anâdur / Velî bir ma' nîde bâb-ı ziyâdur
- 346 Maḥabbet puḥte eyler merd-i ḥâmı / **Bu** râya nâzır olmaz ' ayn-ı ' âmî
- 347 **Bu** âteşle uyandı oldı ḥandân / Ḳanâdîl-i vücûd-ı cism-i insân
- 348 Başı çegzinür eflâkûñ **bu** ğamdan / Dü-tâ oldı meh-i nev **bu** elemden
- 351 Olur **bu** ' âlem-i bâlâya vâsıl / Aña bir nesne olmaz hiç ḥâyil
- 353 **Bu** mihr-i ' ışk irişince Ḥudâdan / Ḥalâş eyler kuyûd-ı mâsivâdan
- 361 **Bu** yolda Ka' be-veş şâbit-ḳadem ol / Ziyâretgâh-ı eşrâf-ı ümem ol
- 371 **Bu** mihmân-ḥânede olup müsâfır / Gülistân-ı cinâna gitdi âhîr
- 372 **Bu** gülşenden Ḥalîl itdükde rıḥlet / Ol iki oğlına degdi nübüvvet
- 392 Getür saña ziyâde himmetüm var / **Bu** râza itme Ya' ḳûbı haberdâr
- 398 **Bu** râzı eyledi Ya' ḳûba ifşâ / Bu ḥidmet üstine oldı hemânâ
- 401 Didi **bu** oğlumı peygamber eyle / Kemâl-i ḥikmetüne mazḥar eyle
- 406 ' Acâyib ḥîle-i şer' iyye kıldı / **Bu** âli Ḥazret-i İshâḳ bildi
- 408 Çü ma' lûm oldı İshâḳa **bu** aḥvâl / Yidi anuñ da biryânını fi'l-ḥâl
- 411 **Bu** neslûñ ' izzetini pâydâr et / Devâm-ı devlet ile ber-ḳarâr et
- 429 **Bu** olur kim ider iḳbâl devlet / Yoğ iken ḥâtıruñda fîkr-i vuşlat
- 436 **Bu** keşretten irüp Ya' ḳûba vaḥdet / Seḫerden eyledi Ken' âna rıḥlet
- 458 Baḳâsuz naḳşa baḳup ḳalma zînhâr / **Bu** deyr-i ' âleme meyl itme deyyâr
- 469 Zevâlin bir günûñ idüp muḳarrer / Ḳara-puş oldı **bu** çarḫ-ı bed-aḫter
- 475 Anasuz ḳaldı **bu** çeşm-i siyâhum / Enîsüm hem-demüm gün yüzli mâhum
- 476 Kim ide ḥidmetin cânına minnet / Kime ola müyesser **bu** sa' âdet
- 487 **Bu** hâl üstinde kıldı anı da' vet / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet

- 490 Gelüp **bu** Âl-i İbrâhîmümi al / Hazer kıl hıdmetinde kılma ihmâl
 494 Hemân-dem Hakkâ teslim itdi cânı / Kodı gitdi **bu** fânî hânumânı
 495 Vişâl-i Hakkâ irişdi o merhûm / Firâkı derdine düşdi **bu** ma'şûm
 499 **Bu** mâtemden aña geldi melâlet / Gülüp oynamadan kıldı ferâgat
 504 Konuklarlardı ol yâr-ı be-nâmı / Ta'âm üstinde **bu** idi kelâmı
 514 Kırıldı ağlamakdan halk-ı 'âlem / **Bu** fûrkat oldu bir ayruksı mâtem
 532 **Bu** hâl ile geçerken devr-i İnâs / Delü gönline târî oldu vesvâs
 535 Firâk-ı Yûsufa nice olur şabr / **Bu** şabr ile iderdi cânına cebr
 538 Murâdı **bu** ki ol şehbâz-ı maşşûd / Sa'âdetle elinde ola mevcûd
 543 O şeh şimden girü bende yaraşur / O cânım cânı **bu** tende yaraşur
 548 Bilürdi râzî olmaz **bu** firâka / Ki itdi Yûsufa muhkem 'alâka
 551 Zârûrî bir kabûl olmaz dilekdür / Hüner **bu** derde dermân eylemekdür
 554 Didi Ya'kûba **bu** sulţân senüündür / Ne kim emr eyleseñ fermân senüündür
 573 **Bu** idi ol zamânun muhteżâsı / Eger şâh u eger halkun gedâsı
 577 İşit **bu** 'izzet-i Rabbü'l-Gafûr / Hadîs-i qudsîdür eş-şeybû nûr
 598 Ser-â-ser kubbe-i çarh-ı mu'allâ / **Bu** gavgâdan tehî olmadı kaç'â
 599 İnîlder **bu** şadâdan kûh u vâdî / Belâdur inkıţâ' ü ittiḥâd
 625 **Bu** gice on bir encüm mihr ile mâh / Sücûd itdi baña seyrümde nâgâh
 627 İrişdi hâḫıruma havf ü ḫaşyet / **Bu** düşün eyle ta'birine himmet
 633 Ğazab ehlidür anlar kaldurur baş / **Bu** râzı eyleme ihvânuna fâş
 635 Şaḫın **bu** ḫıffetün bir sıḫleti var / Baña fûrkat saña çok zaḫmeti var
 644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür **bu** ki yâ tekdür yâ pekdür
 645 Kimi eydürdi **budur** aña çâre / Irak yirde atalum dir diyâra
 656 **Bu** şevk ile kıyâm itdi çemenler / Göke atdı külâhın yâsemenler
 674 **Bu** idi kurdı aḫduḡına ḫikmet / Düşin görmişdi ol kân-ı başîret
 676 O yüce taḡda seyr idüp tûrurdu / Bir alçaḫ yirde **bu** mâhı görürdi
 686 **Bu** sözler Yûsufa te'sîr itdi / Cenâb-ı Hâzret-i Ya'kûba gitdi
 712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken'ân / **Bu** idi 'âdet ü kânûn u erkân
 714 **Bu** zıkr olan şecer yanına dek hep / Bile varurdu anuñla müretteb
 720 Ferâgat ehli idi Hâzret-i Pîr / Ezelde anda yoḡ idi **bu** tedbîr
 721 **Bu** luḡfı Yûsufa itmişdi ancaḫ / Bu işde var idi bir ḫikmet-i Hâḫ
 732 Firâk-ı Yûsufa virmez icâzet / Zârûrî hâl iken cânâ **bu** âfet
 735 Bahâne oldu **bu** hicrâna ihvân / 'Ayân olmaḡ için taḫdîr-i Yezdân
 738 **Bu** sır taḫrîr ü taḫrîr ile dinmez / Sebezsüz bir kişi bir çâha inmez

- 741 **Bu** sözi bilmeyen bilsün muḥaḳḳaḳ / Ẹulını imtiḥān itmektedir Ḥaḳ
- 742 **Budur** sırr-ı velāyet muḳtezāsı / Ola Ḥaḳḳuñ ḳazāsına rızası
- 759 O bir ḳaç lāle-veṣ göñli ḳaralar / **Bu** gül yüzlüye ḳıldılar ezālar
- 771 Fiḡān itmekde pīr-i nāle-perver / Iraḡ olmaḳda kānından **bu** gevher
- 781 Bu deñlü mu‘ cizātın gördi ihvān / **Bu** işe oldılar ḡāyet peṣīmān
- 786 Didiler idelüm **bu** tıfla ta‘ zīm / Atasına ḳılalum girü teslīm
- 787 Eger fāṣ olmaz ise **bu** ḳabāḥat / Zihī devlet zihī ‘ izz ü sa‘ ādet
- 789 Yemīn itsün ki ol serv-i ser-efrāz / **Bu** rāzı açmaya olmaya ḡammāz
- 796 Eyitdi anlara ey ḳavm-i ‘ āciz / Ne işdür **bu** ki ṣimdi iz idersiz
- 797 Dönersiz cümleñüz ferzend-i Nūḥa / Amān virmek sefāhatdur **bu** rūḥa
- 801 **Bu** ḡavḡa ṣulḥ olur ḡavḡa degüldür / Sizüñ tedbirüñüz evlā degüldür
- 810 Ḳāziyye Yūsufa oldı çü ma‘ lüm / Didi lāyık degül **bu** rāy-ı mezmüm
- 814 Feleklerde melekler gör neler dir / İşdür ḳulaḡum **bu** sözi bir bir
- 817 Sizüñ **bu** ḡulmüñüz bilmez mi Allāḥ / Ḳıyāmetde cezā ḳılmaz mı Allāḥ
- 821 Görürken **bu** cefāyı aḳrabādan / Atasına nidā itdi oradan
- 837 Belādur muṣliḥ-ı ḳalb-i müṣevveṣ / Ser-ā-ser ḳalbi ḳal eyler **bu** āteṣ
- 841 Belā-yı Yūsufuñ bir ḥikmeti var / **Bu** sırdan evliyā oldı ḥaberdār
- 859 Büyütdi çāhuñ eṭrāfını zīrā / Havā kesb ide tā **bu** serv-i bālā
- 873 **Bu** cāḥ-ı salṭanat ḥüsn ü melāḥat / Olur hep Ḥaḳ Ta‘ ālādan ‘ ināyet
- 875 Ḥāzer eyle ṣaḳın tiḡ-i ḡarardan / Ḥamūṣ ol ḥıṣṣe al **bu** ḳıṣṣalardan
- 876 Perīṣān-ḥāl olup evlād-ı Ya‘ ḳūb / **Bu** sevdā cümlesini itdi meczūb
- 886 Ola kim mātemine ola meṣḡūl / Göre **bu** ‘ özr-i nā-ma‘ ḳūli maḳbūl
- 887 Muḳarrer itdi **bu** egri ḡayāli / Eve toḡruldı Ya‘ ḳūbuñ ‘ ayāli
- 896 Bile aḡlar **bu** a‘ yān ile enhār / Bile inler bu cumḥūr ile kühsār
- 909 Yayıldı mülk-i Ken‘ āna **bu** tūfān / Aḳışdı geldi deryā gibi insān
- 913 Rivāyetdür ki **bu** derd ile ol ān / Delindi cümle sengistān-ı Ken‘ ān
- 932 Girü **bu** nār-ı hicrāna ṭutuṣdı / Yıḳıldı ditredi gün gibi düşdi
- 947 Esirgeñ **bu** za‘ īf ü derdnāki / Nice oldı diñ ol ma‘ ṣūm-ı pāki
- 958 Su‘āl itdi didi Ya‘ ḳūb-ı ḡamnāk / **Bu** söz daḡı degül maḳbūl-i idrāk
- 965 Firāsetle **budur** sözün ṣaḡīḥi / Aña siz itdüñüz ḡulm-i ṣariḥi
- 966 **Bu** sözler itdi evlādını maḡlūb / Öñinde ḳaldılar maḡzūn u maḡcūb
- 975 Olup **bu** derd-i hicrān ile meczūb / Yabana söyler idi anda Ya‘ ḳūb
- 977 Ne müṣḳil ḡuṣṣadur **bu** ḡuṣṣa eyvāy / Yaramaz derde ṭuṣ oldum meded ḡay
- 990 **Bu** iḳlīmüñ ṣaḡīri vü kebīri / Olupdur derd-i hicrānuñ esīri

- 991 Bu vech ile iderdi āh u efgān / **Bu** hāl ile olurdu zār u giryān
- 995 **Bu** derd ile yimez içmez yürürdi / Ğam ile sāye-veş cānın sürürdi
- 1016 Size **bu** yüz qarası oldu isnād / İderler la‘ net ile aduñuz yād
- 1018 Didi feryād ile *hāṣā ve kellā* / **Bu** işler aşlumuzdan gelmez ašlā
- 1020 Eger bizden çıkarsa **bu** fezāḥat / İdelüm kendümüz aña siyāset
- 1022 Çıkarmağa beyāza **bu** sevādı / Ser-i kūha çıkup oldu münādī
- 1024 Eyitdi gāfil olman ey cemā‘ at / Size ma‘ lūm olsun **bu** hikāyet
- 1030 Gelüñ yüz aqlığını hāşıl eyleñ / **Bu** bühtān-ı ‘ aẓīmi zāyil eyleñ
- 1032 Görürler **bu** gürüh-ı pür-şükūhı / Ser-ā-ser kaplamış şahrā vü kūhı
- 1035 Niyāza başladı kurduñ alayı / İzāle itmege **bu** iftirāyı
- 1037 Didiler yā Nebiyya’llāh inanma / **Bu** zulm ü cevri bizden oldu şanma
- 1038 **Bu** ḥayvānāta itme beddu‘ āyı / Ki bunlar itmemişdür **bu** ḥatāyı
- 1039 Aramuzda eger ğammāz olaydı / **Bu** rāzı cümle-i ‘ ālem bileydi
- 1042 **Bu** cumhūruñ cevābın aldı Ya‘ kûb / Melûl oldu evine geldi Ya‘ kûb
- 1047 Girü cem‘ oldu evlād-ı cefākār / Didiler **bu** kazıyye oldu düşvār
- 1048 Qabûl itmez atamız **bu** yalanı / Helāk itmek gerek çāh içre anı
- 1051 Muḥaṣṣal itmeyince **bu** fesādı / Bize olmaz atamız i‘ timādı
- 1053 Birisi olmadı **bu** qavle qāyil / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i qātil
- 1057 **Bu** idi cümlesinüñ pehlevānı / Celāl ile gören qorqardı anı
- 1058 Didi ey fırqa-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar **bu** bāreye hep
- 1061 Çeküñ ol pençe-i ḥurşiddin el / Geçüñ **bu** fikr-i fāsiddin muḥaṣṣal
- 1064 Atamız **bu** vilāyet serveridür / Nebidür Tañrının peygamberidür
- 1066 Sözüñüz oldu hep telbīs ü tezvīr / Felâketde o ma‘ şüm ile **bu** pīr
- 1068 Ol anda āh ider **bu** bunda efgān / Ne müşkildür bir uğurdan iki qan
- 1069 Cihānda **bu** rivāyet oldu ‘ ibret / **Bu** idi Ḥazret-i Ya‘ kûba hikmet
- 1074 Beni oğlumdan ayırdı **bu** nāçār / Anı oğlından ayır āḥir-i kār
- 1075 Aña daḥi bu hicrānı naşīb it / **Bu** yad ilde benüm gibi ğarīb it
- 1085 Rivāyet eyledi ba‘ zı muḥaddis / **Bu** olmuş fūrkat-i Ya‘ kûba bā‘ iş
- 1092 Olupdur qayd-ı Yūsuf saña ḥāyil / Yüri **bu** ğill u ğışdan pāk olğıl
- 1100 O ma‘ şümü ayırdı ‘ işmet-i Ḥaḳ / **Bu** hāl oldu aña evlā vü elyaḳ
- 1101 **Bu** ifrāt-ı maḥabbet oldu miḥnet / İrişdi farkına sevdā-yı fūrkat
- 1103 **Bu** fūrkat ‘ āleminüñ hikmet var / **Bu** ‘ ālemden ḥaberdār ol ḥaberdār
- 1109 Teveccüh ile insāna **bu** tevcīh / Olur her vech ile irşād u tenbīh
- 1118 **Bu** eṣnālarda itdi ‘ ahd ü peymān / Meh-i Ken‘ ān içün olmaya giryān

- 1124 Yücelldi ‘ âlem-i bālāya cāmı / Yirinde kodı **bu** süflî mekânı
- 1128 Eyâ şems-i duhâ vü mäh-ı rahmet / Nedür hâlün neden düşdi **bu** fūrkat
- 1155 Meşakkeatle olur kurbıyyet-i Hâk / **Bu** ‘ âlem hikmet-ender-hikmet ancak
- 1156 Olursañ sâlik-i râh-ı tarîkat / Yeter saña **bu** pend ü **bu** naşîhat
- 1160 ‘ Urüc eyle **bu** fânî encümenden / Du‘ âlar eyle ‘ Azrâ ‘ ile benden
- 1162 Uçar anuñ elinden bülbül-i rûh / **Bu** râz andan olur olursa meftûh
- 1164 Eger **bu** sırdan olmazsa haberdâr / Diridür Yûsuf-ı ferhunde-dîdâr
- 1165 İrişdi gökde ‘ Azrâ ‘ ile Cibrîl / **Bu** esrâr-ı nihâmı kıldı tafşîl
- 1176 Yeli esdürmeyince kudretü’llâh / Kıymıdanmaz **bu** hırmen içre bir kâh
- 1181 Yıkıldı yerlere ahmâl ü eşkâl / Cibâl itdi o şahrâyı **bu** ahmâl
- 1182 Bir adım atmadı kat oldu her at / Şaşurdu kârbânı **bu** ‘ alâmet
- 1187 Meger bir adı Mâlik pîr-i tâcir / **Bu** cumhûr ile olmışdı müsâfir
- 1202 **Bu** künc-i i‘ tikâfuñdan berî ol / Karış bu kârbâna yol eri ol
- 1204 **Bu** zulmetden nitekim Âb-ı Hayvân / Çıkartdı Yûsufı ol Hızır-ı devrân
- 1213 **Bu** cânibde ser-i kûh üzre ihvân / Gezerlerdi perişân u peşimân
- 1217 Sezindiler **bu** hâli cümle evlâd / Ki Yûsuf oldu çâh-ı gamdan âzâd
- 1219 **Bu** kuldur diyü da‘ vâ eylediler / Kaçalı oldu bir kaç gün didiler
- 1222 Ne müşkil derd olur **bu** derd-i menfûr / Ki âdem akrabâsından düşe dūr
- 1225 Didiler Mâlike hiç olma gâfil / **Bu** kaçgın kula ur bend ü selâsil
- 1227 Şu kavil ile şataruz anı ammâ / **Bu** yirde tırmaya aşlâ vü kat‘ â
- 1228 **Bu** sözler Mâlike olunca takrîr / Berây-ı hâtır urdı aña zencîr
- 1232 **Bu** geçmiş mâcerâ oldu bahâne / Diyâr-ı gurbete oldum revâne
- 1235 Sizünle kim bilür olmaya vuşlat / Kıyâmet günine kala **bu** hasret
- 1242 Ğarîb illerde kim bilür kalam mı / **Bu** yire bilmezin ayruğ gelem mi
- 1247 Bize oldu havâle kûh-ı hasret / Bize kâr eyledi **bu** kâr-ı fūrkat
- 1248 Peşimân u perişânuz **bu** işden / Başumuz hâllü oldu serzenişden
- 1249 Şu gibi yalımız oldu alçağ / **Bu** fūrkat dâğı tağlar gibidür çağ
- 1251 **Bu** Ken‘ân ilinüñ ‘ ayn-ı ‘ itâbı / Bize gâyetde virdi ıztırâbı
- 1252 Hüveydâ olalı **bu** kâr-ı düşvâr / Yirümüz od olupdur hâr u has-vâr
- 1263 **Bu** kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl itdi o kabre nitekim nûr
- 1266 Orada ağladı hâlini vâfir / **Bu** geçmiş mâcerâyı aındı bir bir
- 1275 **Bu** yerlerde benüm hâlüm bilür yok / Terahhum eyleyüb şefkat kılmı yok
- 1279 Birisi yüzine urdı şabanca / Kızardı darb-ı destinden **bu** gonca
- 1304 Eger incinmese **bu** ‘ abd-i meşkûr / İrişmezdi bize âlâm-ı mezbûr

- 1305 Ki **bu** ma' şüm-ı mazlûmuñ velî-vâr / Cenâb-ı Hakk ile gizlû dili var
- 1308 Kerâmet ıssıdur ol şems-i devlet / Du' âsıyla gide şâyet **bu** nekbet
- 1313 Münâcât eyle Mûsâ gibi ta' cîl / Helâk eyler **bu** halkı ejder-i seyl
- 1317 **Bu** halkı şalmadı ferdâya Yûsuf / Münâcât eyledi Mevlâya Yûsuf
- 1323 Niķâbını seher yüzinden açdı / **Bu** miñnet korhulu düş gibi geçdi
- 1325 Ziyâde oldı iller i' tiķâdı / Mürîd itdi **bu** halk-ı nâ-murâdı
- 1333 Temâşâ idelüm deryâ-yı Nîli / Müşerref idelüm **bu** Selsebîli
- 1335 Gözi âyîne gibi Nîle baķdı / **Bu** seyre Nîl gibi göñli aķdı
- 1340 **Bu** âb-ı şâfiye girdi şoyundu / Şuya ķonmıř gül-i ķandâna döndi
- 1360 **Bu** hevdecde o ma' şûķ-ı zemâne / Dönerdi bülbül-i ķuds-âşiyâna
- 1374 Muvâfıķ zât-ı pâkine şıfâtı / Kemâl-i ģusnidür **bu** mu' cizâtı
- 1388 İlâhî bu ne ģikmetdür ne ģikmet / Yüzi nûrıyle maķv olmaz **bu** zulmet
- 1395 Nice vař idem ol şâh-ı cemîli / Kemâl-i ģusninüñ **budur** delîli
- 1397 Gelüp seyyârelerle Mâh-ı Ken' ân / **Bu** şehrüñ sâyirine oldı seyrân
- 1414 O bir kez görmeden itmez ķanâ' at / **Bu** ķılmaz arzûsından ferâģat
- 1432 Tecellî ' âleminde rûz-ı ķismet / Naşibi olana irdi **bu** devlet
- 1445 **Bu** ģülzâra irem dirseñ muķařřal / Yüri kesb-i liyâķat eyle evvel
- 1451 Ki ' âřıkķlar **bu** fûrķat ' âleminde / İder Mecnûn gibi adını zinde
- 1455 Hüveydâ eyle **bu** sırr-ı nihânı / ģayâlât-ı rümûz-ı ' âřıkķanı
- 1460 Aña kim ' ışķ ola ģâmî vü hâdî / Olur **bu** keřretüñ ģayrû'l-' ibâdı
- 1461 **Bu** ta' zîme sezâvâr ol sezâvâr / Gider bâr-ı ģirân-ı ģafleti var
- 1464 Zebân-ı ģusrev-i mülk-i ma' ânî / Rivâyet itdi **bu** şirîn beyânı
- 1505 Olup âvâresi **bu** ķarķ-ı aķlas / Yürürdi zer libâs ile mülebbes
- 1529 **Bu** zulmet ' ayn-ı ' anberdür cihâna / Sa' âdetdür meşâm-ı ' âřıkķana
- 1531 Giceyle açılır her dîde-i cân / **Bu** zulmetde bulunur Âb-ı ģayvân
- 1545 **Bu** dünyâ-yı denîde her ne kim var / Sevüp ol serve olmuşlar hevâdâr
- 1589 Aģıbbâsına **bu** ģâlî şorardı / Devâsuz derdine dermân arardı
- 1591 Umardı anı ol ģusn ili şâhı / Göre **bu** daģı ol zıll-i İlâhî
- 1593 Maķabbet ide yârına sirâyet / Naşib ola **bu** devlet **bu** sa' âdet
- 1597 Ziyâde olur idi iřtiyâķı / Çekerdi gice ģündüz **bu** firâķı
- 1600 Göñülde yâra eylerdi niyâzı / Dehânı gibi řaķlardı **bu** râzı
- 1605 **Bu** idi ģâķırında zann-ı ģâlib / Ki ola sevdüģi yâra muřâģıb
- 1623 Aduñ vird-i lisân olurdı bârî / Oyalardı **bu** cân-ı bî-ķarârı
- 1630 Ķaçan **bu** menzili ķaķ' itse ' âřıkķ / Muģâlifler sözi olmaz muķâbıķ

- 1639 Mesāvīsın kımaz ehl-i zarāfet / Olurlar **bu** nefāyisle ziyāfet
- 1646 Hālāş olmaz **bu** ğamdan ehl-i ihlāş / Biçerler ekmedügi yirden eşhāş
- 1648 Tıyuldu büy-ı ‘ışk u müşki nāgāh / **Bu** sırdan bende vü şāh oldu āgāh
- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ışkı itse inkār / **Bu** inkār olur idi ‘ayn-ı ikrār
- 1663 Nedür bu rüy-ı zerd ü eşk-i mevvāc / **Bu** ‘aşıklık libāsın eyle ihrāc
- 1666 Tıyarsa şāh-ı mağrib **bu** haberden / Düşersin göz yaşı gibi nazardan
- 1692 Ola kim derdüne dermān idem ben / **Bu** müşkil işleri āsān idem ben
- 1701 Ğam-ı ‘ışkum görünmez bir qaradur / Belā **budur** ki derdüm bî-devādur
- 1728 Beni şād eylemez illā ğam-ı dōst / **Bu** söz meşhūrdur bir dōst bir pōst
- 1730 **Bu** cāmı nūş idende olmaz aşlā / Hicāb-ı āşinā vü havf-i a‘dā
- 1734 Eyitdi yā İlāhî kanķı mekkār / **Bu** derde cānumı itdi giriftār
- 1740 **Bu** ğamdan dāye kıaddini ham itdi / Qaralar geydi haylî mātem itdi
- 1747 **Bu** menzil ‘aql-ı evvel menzilizdür / **Bu** dil ‘ālemde ehl-i dil dilidür
- 1749 Taḥammül idemez **bu** zevķa insān / Tıururken bî-kes ü bî-yār u bî-cān
- 1752 Beyān olsa kıaçan **bu** lutf u ihsān / Gerekdür çāk ola yüz bñ giribān
- 1753 Ne hāletdür **bu** hālet Allāh Allāh / Olur mihr ü maḥabbet mürşid-i rāh
- 1760 **Bu** sevdā ile ‘aqlını şaşurdu / Der ü dīvārı ile söyleşürdi
- 1775 Mülākāt oldu ma‘şūķa **bu** ‘āşık / Gözi uyḥuda vü gönli uyanık
- 1786 Eyā şehir-i cemālün meh-cebīni / **Bu** iki raḥmetün eyle birini
- 1817 **Bu** zevķ ile bu şevķ ile uyandı / Bākındı Yūsufın yanında şandı
- 1837 Dir idi olalum **bu** yolda hem-reng / İdelüm nāle ile āha āheng
- 1846 Atası şāh-ı mağrib tıydı hāli / Didi vardur **bu** mihrün bir zevāli
- 1847 Dirīgā n’eyleyem ben bî-sitāre / Ne siḥre uğramış **bu** māh-pāre
- 1848 Didiler sergüzeşt ü mācerāsın / Murād idindi **bu** derdün devāsın
- 1849 Tākıldı boynına zencir-i zerrin / **Bu** ğamdan olmadı ebrūları çin
- 1850 **Bu** zer zencire yoğ idi nizā‘ı / Cemāli şemsinün oldu şu‘ā‘ı
- 1853 Şu kim bend-i belāda zār olmaz / **Bu** bāğ içinde ber-ḥōrdār olmaz
- 1856 Dir idi eyleyüp ‘ışkını izhār / Bize **bu** bend olupdur bend-i dildār
- 1857 Maḥabbet bāğının serv-i bülendi / **Bu** kayd u bendi gāyetde begendi
- 1860 **Bu** zencir oldu tesbīḥ-i niyāzı / Ḥaķīķi eyledi ‘ışk-ı mecāzı
- 1871 **Bu** dār-ı fūrķat olur teng ü tārīk / Taşavvur idemez idrāk-i bārīk
- 1872 Maķām iden **bu** künc-i i‘tikāfı / Açar genc-i vişāli ‘ışk-ı şāfī
- 1873 Olur **bu** ‘ışk-ı şāfī ile ‘āşık / Tavāf-ı Ka‘be-i maķşūda lāyık
- 1885 Görinmezsın **bu** mir’āt-ı fenāda / İdersin āteşün şevķın ziyāde

- 1889 Tatalum tağ imiş **bu** cism-i bî-cân / Gider âhum duhânın eyle dermân
- 1902 Diyesin yok midur yoksa kıyâmet / Sorulmaz mı **bu** zulm-i bî-nihâyet
- 1903 Çekemezdi **bu** derdi kulle-i Kâf / Oran oldu yiter inşâf inşâf
- 1918 Ferâmûş eyledüñ kavl ü kararî / Unutduñ **bu** ğarîb-i rûzgârı
- 1952 Havâdan ney gibi artar enînüm / Hebâ oldu **bu** ‘ömr-i nâzenînüm
- 1978 Bi-ħaqq-ı enbiyâ bildür **bu** râzı / Ne yirden kopdı zâtuñ şâhbâzı
- 1981 Ħaċâret eyleme **bu** nâ-murâda / Oñulmaz derdümi kılma ziyâde
- 2009 Çözüldi bağı seyrân itdi bağı / Ħalâş oldu **bu** sevdâdan dimâğı
- 2033 Zeliĥâya **bu** aĥvâl oldu i‘ lâm / Atası şâh-ı mağrib itdi ibrâm
- 2035 ‘Azîz-i Mısr olup **bu** işden âġâh / Sitâre imtiĥânın itdi nâġâh
- 2045 **Bu** dâ‘îsin oġul itsün kul itsün / Ķapusı iĥtilâtına yol itsün
- 2046 Eger **bu** iltimâs olursa ma‘hûd / Ümîd oldur ki bizden ola ĥoşnud
- 2047 Ne var bârân-ı ebr-i luţf u iĥsân / **Bu** ĥâkî eylese ser-sebz ü ĥandân
- 2053 Senüñ olsun senüñ **bu** dürr-i şehvâr / Sözüñüñ cân u baş üzre yiri var
- 2054 Cihânda Ka‘be-veş mestüredür **bu** / Tevâzu‘ ehlidür mânend-i ebrü
- 2075 Derildi niçe begler **bu** nişâna / Bilâd-ı ġarba oldılar revâne
- 2080 **Bu** esbâba gelen mâl oldu ilĥâĥ / Bu deryâya ĥatıldı niçe ırmaĥ
- 2103 **Bu** yüklerle develer kıldı reftâr / Ķıyâmetdür yürür ġüyâ ki kuhsâr
- 2104 Yıġılurdı **bu** yükler her meşâfa / Dönerdi ĥonduġı yir kûh-ı Ķâfa
- 2118 **Bu** ĥoĥular taġılurdı zemîne / Dönerdi menzili şaĥrâ-yı Ķîne
- 2124 **Bu** fânide eger ĥayr u eger şer / Naşîb olan irişür ey birâder
- 2125 Ne bilsün **bu** mürûr-ı devr-i eyyâm / İdiser niçe yıllar rûzını şâm
- 2147 Zeliĥâ keşreti ile **bu** keşret / Ķarışdı bir birine itdi vaĥdet
- 2166 **Bu** Mecnûn kâsesine beñzer ancaĥ / Ki olmış dest-i Leylâdan iki şaĥ
- 2177 Ziyâde ‘izzete irdüm şanurdı / **Bu** lu‘ betbâz-ı dehre aldanurdı
- 2188 Düşinde gördüġi meh-rû degül **bu** / Fiġân u nâle ile şaġdı şaġu
- 2198 Kilîd-i bâb-ı vuşlatdur **bu** taşvîr / Vücûda gelmelidir emr-i tâkdîr
- 2200 **Bu** ol şems-i cihânüñ sâyesidür / Metâ‘-ı vuşlatuñ sermâyesidür
- 2209 **Bu** zîbâ meclisüñ ehl-i neşâtı / Uzatdı Nîl gibi bir bisâtı
- 2220 **Bu** ni‘ met anda bir seyl oldu aĥdı / Şeker şerbetleri Nîl oldu aĥdı
- 2229 ‘Azîz olmuşdı **bu** sûr ile mesrûr / Zeliĥâ ĥidmetine oldu destûr
- 2232 **Bu** ĥâl üstine geĥdi niçe eyyâm / Vişâle eyledi bir gice ibrâm
- 2238 Ne deñlü ĥâlib oldu **bu** murâda / Devâsı derdini itdi ziyâde
- 2239 **Bu** işden ‘âķıbet itdi ferâġat / İderdi sâde pehlûya ĥanâ‘at

- 2240 İrişmez oldu ol kaşı hilâle / **Bu** hâli hikmete itdi havâle
- 2241 Naşîbi Zeydûn olmaz ‘ Amra tevcîh / Nebiden **bu** naşîhat oldu tenbîh
- 2256 Nesîm-i âh ile artur **bu** nârı / Görür gözümüz olsun her şerârı
- 2263 Didiler ey **bu** derdün çâresâzı / Görelüm ölmedin ‘ ömr-i dırâzı
- 2270 Tağılmaz oldu dergâhında dîvân / Kâsâvet virdi **bu** cumhûr-ı insân
- 2281 Begenmezlendi Mâlik **bu** bahâyı / Firâka virmedi ol gün rızâyı
- 2297 Eyitdi kim **budur** ancağ murâdum / Yazılsun defter-i ‘ uşşâka adum
- 2298 Meh-i rûze gibi kadre irişdüm / **Bu** cumhûr-ı ahibbâya qarışdum
- 2300 Ğarağ mağdûrumı şarf eylemekdür / Meşeldür **bu** ki yâ pekdür ya tekdür
- 2330 **Bu** şûret nağşını sevmezdi cânı / Görürdi ‘ âlem-i ma‘ nîde anı
- 2340 Çekem ol gül-‘ izârı hâr elinden / Alam **bu** âl ile ağyâr elinden
- 2345 Yüzini Bâzığa açdı hemânâ / **Bu** anı o bunı itdi temâşâ
- 2356 Nedür **bu** sendeki esrâr-ı Yezdân / Kimin hândân ider kimini giryân
- 2365 Olinca **bu** hitâb-ı ‘ ibret-âmîz / Aña virdi cevâb-ı hikmet-engîz
- 2371 **Bu** hüsniñ câmesiyle olma mağrûr / Alursa şâhibi eyler seni ‘ ür
- 2375 Kõ fer‘ i ‘ aşla bağ ey nûr-ı dîde / **Bu** nûr ol nûrdandur âferîde
- 2378 Hâkîkî oldu **bu** ‘ ışk-ı mecâzî / Hudâdan ğayrıdan gitdi niyâzı
- 2392 **Bu** câm-ı vuşlatı her kim ider nûş / Olur tâ haşr olinca mest ü bî-hûş
- 2394 **Bu** râyı ‘ ayn-ı ‘ akl itmez nazargâh / Hemân abdâl-ı ‘ ışkuñdur **bu** dergâh
- 2395 Vişâl-i yâra şıgmaz rây u tedbîr / Mağabbet encüminüñdür **bu** te‘ şîr
- 2411 Zelîhâ gûşına girdi **bu** evşâf / Şikâf itdi yağasın nitekim kâf
- 2413 Eyitdi ol perî-ruhsârdur **bu** / Düşümde sevdüğüm dildârdur **bu**
- 2417 Açıldı güldi yüzi **bu** haberden / Gül-i hamrâ gibi bād-ı şeherden
- 2423 Benüm **bu** iltimâsum eyle mağbûl / Oğul olsun baña sultânuma kul
- 2424 Huşûşâ **bu** ğulâm-ı zer-harîde / Mişâli olmamışdur âferîde
- 2425 ‘ Azîz-i Mısr işitdi **bu** hitâbı / Çağırdı Mâlikî ol âfitâbı
- 2427 Sõzi dürrine virdi intizâmı / Didî şat baña luğ it **bu** ğulâmı
- 2428 Hâlâlüm ister oğul itsün anı / Müşerref eylesün **bu** hânedânı
- 2448 Olur vuşlatda ‘ aşık ‘ ayn-ı ma‘ şûğ / Tedârik idemez **bu** râyı mağlûğ
- 2456 Çoğalır yaşı artar âh-ı serdi / Başına gelmeyen bilmez **bu** derdi
- 2478 Unutma rûz-ı mağşerde fağîrî / Olasın **bu** fağîrûñ dest-ğîrî
- 2485 **Bu** fûrkat Mâlike oldu bahâne / Göçürdi rahtını bağ-ı cinâna
- 2487 **Bu** ağlar yüzli çarhuñ zevkî yokdur / Melâli şenliginden dağî çokdur
- 2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘ acebdür / **Bu** ‘ âlem dâr-ı âlâm u ta‘ abdur

- 2491 Baḳāsi yok **bu** cān-ı nā-tüvānuñ / Sürürü mûcib-i ğamdur cihānuñ
- 2492 Zeliḥā irdi çünkim **bu** murāda / Perestār oldı ol ḥayrū'l-‘ibāda
- 2498 Düşüm midür **bu** devlet **bu** sa‘ādet / ‘Aceb gerçek midür **bu** zevk u ḥālet
- 2501 Beni bî-cān iden cānān mıdur **bu** / Beni dervîş iden sulṭān mıdur **bu**
- 2502 **Bu** mıdur ârzü-yı cān-ı bîmār / Bu mıdur arayup bulmaduğum yār
- 2504 **Bu** şükrāne içün qurbānlar itdi / ‘Aṭalar eyledi iḥsānlar itdi
- 2511 Geyürse gül gibi pîrāhenini / **Bu** söz eglerdi ol ḳalbi ḥazîni
- 2520 Nefāyisde **bu** dünyāda ne kim var / İderdi ḥazreti öñinde iḥzār
- 2522 Uyurdu zevk ile ol māh-pāre / **Bu** göz yummazdı mānend-i sitāre
- 2525 Tıyurmaz idi **bu** düzdāne rāzı / Ḥabîbinden var idi ihtirāzı
- 2547 Aña ‘ibrî dilince şordı aḥbār / Ḥaberdār olmadı **bu** sırdan ağıyār
- 2550 Yuya āyîne-i ḳalbün ğubārın / Yaza **bu** bâde-i ḥasret ḥumārın
- 2554 Görenler oldılar giryān u nālān / **Bu** işde ḳaldılar bî-huş u ḥayrān
- 2555 Meger **bu** üştürün düşdükçe rāhı / Görürmiş Yūsufi Ken‘ānda gāhî
- 2558 Bir oğlum var benüm **bu** yirde tācir / Anı görmek içün oldum müsāfir
- 2587 **Bu** tafşîli ‘arabdan eyledi ğuş / Zemîne düşdi Yūsuf oldı bî-huş
- 2593 Bulur ḳanda ise oğlını ol pîr / İder **bu** mâcerâyı aña taḳrîr
- 2610 **Bu** Ken‘ân ilini söyleşdi vāfir / Seni oğullarunı şordı bir bir
- 2611 **Bu** vādîlerdeki âb-ı zülālî / **Bu** şehir içinde şıbyān u ricālî
- 2612 Ser-â-ser cümle istifsār ḳıldı / **Bu** yirün ḥaylî aḥvālîni bildi
- 2617 **Budur** Yūsuflice rüşen delîli / Bilür aşliyle sen zāt-ı cemîli
- 2618 **Bu** yirün tağ ile şahrāsını hep / Baña zîkr eyledi şordı müretteb
- 2619 **Bu** yirden ḳopmasa ol gül nihālî / Bu deñlü bilmez idi cümle ḥālî
- 2628 Ba‘îd olmaya **bu** sözler ki bi’z-zāt / Yakınlarda saña olur mülākāt
- 2630 Didi olsun saña Ḥaḳḳun selāmı / Buyur kimden işitdün **bu** kelāmı
- 2632 **Bu** sözler baña Ḥaḳdan oldı ilhām / Zārūrî oldum itdüm saña i‘lām
- 2633 **Bu** tıflı Tañrı söyletdi meger kim / Degüldi Yūsufun ḥālîne ‘ālim
- 2634 Dehān-ı tıflıdan keşf oldı bu rāz / Şanasın geldi ğāyibden **bu** āvāz
- 2635 Düşinde vāridātınun peyāmı / **Bu** tıfluñ sözi ol pîrün kelāmı
- 2646 Didi ey cānumun ārāmı Yūsuf / Mizācuñda nedendür **bu** taḥallūf
- 2667 Beni gördi çeküp taşra çıkardı / **Bu** derd-i miḥneti benden giderdi
- 2686 Gider **bu** zînet ile ittihādı / Oyalar cānib-i Ḥaḳdan ‘ibādı
- 2696 Yazalum Ḥazret-i Ya‘ḳuba nāme / İdelüm da‘vet anı **bu** maḳāma
- 2699 **Bu** rāzı eyleme nāşilere fāş / Gerekmez baña senden ğayrı sırdaş

- 2700 Muḥaṣṣal bir nice gün mühlet aldı / Hemân **bu** hıdmete bir kimse şaldı
- 2713 Hemân meşgûl olalum **bu** nifâka / Kesilsün gayrı yirlerden ‘alâka
- 2720 **Bu** tezvîr ile memlû eylediler / O Ken‘âna giden geldi didiler
- 2735 Dirîğâ hem yetîm ü hem garîbem / **Bu** yad illerde kalmış bî-naşîbem
- 2739 **Bu** devrânun elinden dâd feryâd / Ki cânun olmamışdur bir nefes şâd
- 2741 **Bu** mâtem eyledükçe Yûsufa kâr / Oyalardı Zeliḥâ anı her bâr
- 2744 **Bu** mâtemden ki maḥzûn oldu Yûsuf / Elin öpdi Zeliḥâ bî-tekellûf
- 2751 Yüzine urmadı ammâ **bu** ḥâlî / Ḥaṭâ-pûş oldu mir’ât-ı cemâli
- 2770 İdelûm aña **bu** rengin ḥayâlî / Ola kim fetḥ ola bâb-ı vişâlî
- 2784 Didi bundan gerekmez kişi ḥâlî / **Budur** çeşm-i çerâğ-ı bezm-i ‘âlî
- 2785 **Budur** bâğ-ı vefâda verd-i aḥmer / Nigârûn ‘ayn-ı ḥûnînine beñzer
- 2786 **Bu** bir âyîne-i ‘âlem-nümâdur / **Bu** bir miftâḥ-ı ebvâb-ı vefâdur
- 2788 Müşâbihdür **bu** câma ‘ışk-ı dildâr / Kõmaz âdemde hergiz ḥavf-i âğyâr
- 2791 Açar gönûl karasın câm-ı gülgûn / **Bu** surḥ ile yazılır cân-ı maḥzûn
- 2792 **Bu** bîkrûn var yüzinde al tuvağı / Pür olmuş la‘l ile boynı kulağı
- 2799 İder **bu** cevher-i idrâki talan / Kılur insânı ḥayvân ile yeksân
- 2802 Ma‘âza’llâh ne âzerdür **bu** âzer / Cehennem ehlinûn tâcına beñzer
- 2823 **Bu** üftâde ‘acâyib gayret itdi / Binüp bir keşîye ardınca gitdi
- 2837 Ne şehre uğrasa **bu** idi tedbîr / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr
- 2838 **Bu** naqşî her güzergâha yazardı / Anun altında adını kazardı
- 2839 **Bu** taşvîri ne yirde itse ta‘mîr / İderdi yanına **bu** beyti taḥrîr
- 2840 **Bu** taşvîrûn gelürse yâr-ı cânı / Kõsun gördügi gibi bir nişânı
- 2845 O cânibde idüp her şehri seyrân / Girü **bu** şûreti yazdı *ke-mâ-kân*
- 2860 Cihân içre **budur** âyîn ü üslûb / Olur ‘ışk ehli mîknâṭîs-i maḥbûb
- 2867 Sözüne gerçi dizdi dürr-i meknûn / **Bu** efsâneyle itdi ya‘nî efsûn
- 2870 Melâl ü guşşa ile cân-ı pâki / Didi **bu** sergüzeşt-i sûznâki
- 2880 Gelenler qor gider **bu** fânî yurdu / İriş maqşûduña bir gün öñürdi
- 2882 Düşürme cânunı ḥavf ü hirâsa / Leke toqunmasun **bu** aq libâsa
- 2888 Şürû‘ eyler **bu** kâr-ı nâ-şavâba / Düşer gün gibi şoñra ıztırâba
- 2889 Esirge kendünü hem vâlideyni / Kõma mabeynüne **bu** şûr u şeyni
- 2900 Gözi gönli anun Mevlâdadur hep / Sözüme diñle **budur** evlâ vü enseb
- 2906 Ki zîrâ Ḥaḥdan oldu emr-i ‘âlî / **Bu** emrûn vâcib oldu imtişâlî
- 2908 Cemâli perdesidür mülk-i fânî / **Bu** fânîden geçenler gördi anı
- 2916 **Bu** hicrâna dõyemez cân-ı şîrîn / Bu nârı itmez âb-ı dîde teskîn

- 2923 Uçurduğuñ gibi ‘Ankā-yı cānı / Nihān eyle hemān **bu** āşiyānı
- 2934 Hemān-dem oldu İsmā‘īl āzād / **Bu** hāle vālideyni oldılar şād
- 2953 **Bu** derbendi geçemez merd-i vehhām / Bu meydāna gerek aqdām-ı iqdām
- 2957 **Bu** şehri içinde bir hūrşid-ruhsār / Yirin halk-ı cihānuñ eyledi nār
- 2975 Zuhūra geldi **bu** rāz-ı nühüfte / Uyandı nāgehān āşüb-ı huftē
- 2982 Saña **bu** nefsi-i emmāre olur mār / Seni mesmūm ider *zinhār zinhār*
- 2996 Bunuñ maqşūdını eyler o merdūd / Anuñ merdūdını eyler **bu** maqşūd
- 2997 O ‘ulviyyātdan söyler ma‘ānī / **Bu** süflīyyātdan eyler beyānı
- 2999 O söyler sergüzeşt-i enbiyāyı / **Bu** söyler mācerā-yı eşkıyāyı
- 3001 **Bu** fūrkat bir vişāl-i ma‘nevīdür / Bunı ol bildi kim ‘aqlı kavīdür
- 3003 **Bu** hāl üstine geçdi niçe demler / Biri birine virürdi elemeler
- 3010 **Bu** künc-i ğamda ammā Māh-ı Ken‘ān / İder eyvān-ı istiğnāda cevhlān
- 3024 Nebiler oldu ümmet rā‘iyānı / **Bu** sırruñ hikmeti vardır nihānī
- 3026 Ki **bu** taqlīd-i kār-ı ehl-i taḥkīk / Virür cān u dile tevḥīk ü taḥdīk
- 3027 Çıkar benden **bu** Nemrūdī kabāyı / Baña gün gibi geydür bir ‘abāyı
- 3037 **Bu** tedbīr ile vüs‘at buldı Yūsuf / Biraz āsūde-ḥātır oldu Yūsuf
- 3041 O bedr-i ‘āleme **bu** bī-sitāre / Irāqlardan ider oldu nezāre
- 3042 **Bu** tertīb ile geçdi niçe müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü fūrkat
- 3044 Gelür ol cāmdan dil kaşırna şevk / **Bu** şevk ile düşer cānına bir zevk
- 3049 Yañağın öpmegi eyler taşavvur / İder **bu** rāy-ı rengīni tefekkür
- 3054 Gelür **bu** ḥātıra cān u diline / Ki ola yār ile sīne-be-sīne
- 3062 Alınmazdı **bu** rīv-i nefsi-i dīve / Yire bakardı şankim şāḥ-ı mīve
- 3094 Zeliḥānuñ **bu** hālın bildi dāye / Yaḳīn oldu o mihre hemçü sāye
- 3121 **Bu** olur ba‘dehu tedbīr u rāyı / Kılā‘-ı çarḥa toğrılda ‘aşāyı
- 3122 **Budur** halk-ı cihān içinde ‘ādet / Cefādan ğayrıya gelmez kanā‘at
- 3150 İdegör kādir iseñ bir devāya / Döyemez oldu cānum **bu** cefāya
- 3151 Ğamından oldu bağrum yara yara / Hüner **budur** ki çāre eyle yāra
- 3171 Żarūrī fāş olur **bu** rāz-ı pinhān / İrişür ‘izzetüñ ‘ırzına noḳşān
- 3187 Ḥariş olma **bu** derdün çāresine / Kul ile girme Mevlā arasına
- 3189 **Bu** nār-ı ma‘şiyet **bu** kār-ı evbāş / Cihāna reng-i rüyından olur fāş
- 3200 Faḳīri kılmasun ‘işıyāna ilḳā / **Bu** erzānī degüldür aña zīrā
- 3202 **Bu** olmaz kim uyam mekr-i zenāna / İhānet kaşd idem bu ḥānedāna
- 3203 Murād idinme **bu** emr-i muḥālī / Unut gitsün bu fikr ü bu ḥayālī
- 3205 Mübāşir olur isem **bu** fesāda / Yirüm qalmaz şufūf-ı enbiyāda

- 3229 **Bu** hâl ile görünce şems-i cânı / Götürdi hâkden ol nâ-tivânı
- 3239 **Bu** vaşluñ dide-i ‘aşık mişâli / Hemân ağlamağa çıkdı me’âlî
- 3240 Sevenler derdi arar derde dermân / Ki hândân olmadan yegdür **bu** giryân
- 3241 **Bu** hâl anuñ ki oldı hasb-i hâli / Değişmez şâdmâna bu melâlî
- 3247 **Bu** hândân olur ol hândân olunca / **Bu** giryân olur ol giryân olunca
- 3248 **Bu** oldı Yüsufuñ ancağ cevâbı / Ki ey hüsñ ilinüñ ‘âlî-cenâbı
- 3249 Benüm ağladuğum **budur** ki dâyim / Ğam-ı ‘ışkımla her kim oldı kıyım
- 3258 Yağardı ‘âlemi sūz u güdâzı / Zelîhâ Yūsufa şordı **bu** râzı
- 3259 Didi bildür baña ey bedr-i kâmil / Ne dildür **bu** kırâ‘at itdügün dil
- 3260 ‘Acâyib sözi var hōş hâleti var / Beni kıl **bu** ma‘âniden haberdâr
- 3261 Baña lutf eyle öğret **bu** zebânı / Ziyâde sevdi cânım gönlüm anı
- 3262 Terağkî itmek için itti hâdî / Temennâ itdi andan **bu** murâdı
- 3265 Ziyâde tâlib oldı **bu** merâma / Bahâne oldı teksîr-i kelâma
- 3266 **Bu** dilden aña ta‘lîm itdi dildâr / Hezâr aḥbâr-ı esrâr oldı ızhâr
- 3293 Ne deñlü ise şefkat itdi cânân / Velî **bu** hâli andan kıldı pinhân
- 3305 Okuyan **bu** gülistânın kitâbın / Beyân itdi bu resme faşl u bâbın
- 3308 Didi men‘ itmek olmaz **bu** cuvânı / Kovayın kaçduğı yire ben anı
- 3309 Tefekkür itdi ya‘nî kim **bu** râyı / Çekince Mâh-ı Ken‘ân **bu** belâyı
- 3312 Sa‘âdetle gelüp sultân-ı ḥübân / **Bu** firdevs-i cinâna oldı Rıdvân
- 3347 O gülzârın içinde her ne kim var / **Bu** mâha eyledi mihrini ızhâr
- 3359 Meh-i Ken‘ânı ol hürşid-ṭal‘at / **Bu** kaşr-ı bî-kuşûra kıldı da‘vet
- 3367 Didi **bu** yüz güneş yüzlü kenîzek / Benüm cânım saña olsun mübârek
- 3368 Hârâm imiş vücûdum ḥidmetüne / Hâlâl olsun **bu** kızlar ḥazretüne
- 3372 Bu meh-rûlarla var def‘-i ğam eyle / **Bu** fânî ‘âlem içre ‘âlem eyle
- 3374 Benüm vaşlum saña olmadı kâbil / **Bu** zibâ kızlara ol bârî mâyil
- 3382 Eger **bu** cümleden birine Yūsuf / İderse bir gice kaşd-ı taşarruf
- 3385 **Bu** idi kaşdı maḥşûd merâmı / Ki ola ḥufyeten kıyım-maḥâmı
- 3392 O hürîlerle cennetde şafâda / **Bu** hicrânı caḥîminde belâda
- 3399 Helâk olduḡ yetiş Hızr-ı Nebî-veş / Koma **bu** ârzü ile müşevveş
- 3402 Ölüm oldur ki fevt ola **bu** fırsat / Koyasın ḥaşra dek bir dâğ-ı ḥasret
- 3405 Esirge **bu** faḳîr-i rûzgârı / Giderme dâmenünden bir gubârı
- 3409 Şafâ eyyâmıdır vuşlat zamânı / Ğanîmet bil **bu** vaḳt-i şâdmânı
- 3412 Şifâ kaşd eyle **bu** derd-i ‘aḳîme / Kerem itmek zarûridür kerîme
- 3415 Kâra toprakça gör **bu** pür-melâlî / Olayın zât-ı pākūñ pâyimâlî

- 3421 Yiridür çarḥ-ı elṭāfun ṣihābı / Münevver eyler ise **bu** türābı
- 3433 Haber dār ol **bu** dünyā lezzetinden / İbā itme güzeller vuşlatından
- 3483 Senūñ zevḳuñ baña olsa hikāyet / Yeter baña **bu** zevḳ u **bu** sa‘ādet
- 3486 **Bu** istiğnāda ol āh eylemekde / **Bu** cevri itmekde ol ḥālın dimekte
- 3490 **Bu** müşkil şanur idi ola āsān / Ümīdi ḥānesini kıldı vīrān
- 3518 Beni gör ki ne diri ne öliye / **Bu** mātēmden gönül pūr-ḡam gözüm nem
- 3544 **Bu** yoklukda vücūdum var olaydı / Sezāvār-ı vişāl-i yār olaydı
- 3548 Döker derdini derdi olan abdāl / Meşeldür **bu** ki ıssın söyledür māl
- 3562 Derūn-ı ḥānede yüz yirde cānā / Kılalum **bu** iki taşvīri peydā
- 3574 Aña tefvīz itdi iş **bu** kārı / Aña şarf itdi māl ü kārbarı
- 3582 Derāḡuş itse ma‘şūḳın bir ādem / Olurdu anda yüz yirde **bu** ‘ālem
- 3588 ‘İzārın gūşvāre itdi tezyīn / Yüzine düşdi ol māhuñ **bu** Pervīn
- 3607 İrişdi ol meh-i ḥurşīd-sāye / **Bu** tertīb ile yapduḡı sarāya
- 3619 Ruḡı ‘aksi ile **bu** verd-i ḥandān / Der ü dīvārı kıldı la‘l ü mercān
- 3622 Derūn-ı ḥāne oldu hemḡı mir‘āt / Hüveydā oldu anda **bu** iki zāt
- 3623 Hicābından **bu** sulṭān-ı mükemmel / Yüzine bakmaz idi bundan evvel
- 3625 Ta‘accüb eyledi Yūsuf **bu** ḥāle / **Bu** mekr ü āle **bu** rengīn ḡayāle
- 3628 Utandı yir yüzine bakdı fi‘l-ḡāl / Görindi girü **bu** zıkr olan eşkāl
- 3633 Revādūr ḡayme-i luṭfuñ ṭınābı / İḡāṭa eyler ise **bu** türābı
- 3635 Ne var iḡsān u cūduñ cūybārı / Şularsa **bu** vücūd-ı ḡāksārı
- 3645 Şarāb-ı mekr ile mest ola şanma / **Bu** ālūñ göñlüme yol bula şanma
- 3647 **Bu** ‘ālemde şaḡın ma‘şūm cānı / Ki vardur iki ‘ālemde ziyānı
- 3648 Zeliḡā bulmadı **bu** derde dermān / Fiḡān u nāleler itdi *ke-mā-kān*
- 3651 Açıldı çünki bāb-ı beyt-i şānī / **Bu** ebyāt idi hep vird-i zebānı
- 3652 Ki ey iḡlīm-i ḡüsnūñ pādīşāhı / Esirge **bu** ḡarīb-i bī-ḡünāhı
- 3654 Ṭotalum eylerüz bu yolda ‘iṣyān / **Bu** ‘iṣyānuñ olur dermānı āsān
- 3656 Dökelüm ḡaḡ yolına genc ü mālı / Gidersün **bu** ḡünāh u **bu** vebālī
- 3658 Saña **bu** derdmendūñden zarar yok / Benüm şāh-ı cihānum ‘özre yer yok
- 3670 Şabūr ol ejdehā-yı nefsi öldür / Maḡām-ı vaḡdete varan **bu** yoldur
- 3676 **Bu** evde olmadı çün fetḡ-i bābı / Üçünci ḡāneye oldu şitābı
- 3686 Bilürsin bī-vefādūr devr-i eyyām / Ne mey ḡalur **bu** şoḡbetde ne ḡōd cām
- 3687 Cināna beñzedi ol beyt-i ma‘mūr / **Bu** iki dilrübā Rıdvān ile ḡūr
- 3690 Ser ü pāyı **bu** yolda ḡūy u çevḡān / Dili āvāre murḡ-ı ‘aḡlı perrān
- 3697 Gider **bu** egri rāyı ḡāṭıruñdan / Od urma bāṭınuña zāhirūñden

- 3700 Gelür şabr ile **bu** zevkuñ zamānı / Şafā eyyāmı vaqt-i şādmānı
- 3705 Zeliḥā vaşl-ı yāra kıldı iqdām / **Bu** ḥāne ol hümāya olmadı dām
- 3717 ‘Ayāndur bu bahāruñ var ḥazānı / Geçer tırmaz **bu** dilberlik zamānı
- 3721 Der ü dīvār olup āyinedārı / ‘Ayān itdi **bu** iki gül-‘izārı
- 3722 Ne vaż‘ itdi ise **bu** iki mehveş / Der ü dīvārına oldı münakkaş
- 3724 Didi ol māh **bu** kaşı hilāle / Kanā‘ at eyle bu deñlü vişāle
- 3725 **Budur** korqum ki fūrkat ola zāhir / Seni maḥrūm ide bu hırşuñ āḥir
- 3729 **Bu** yola gitdi ecdād-ı kirāmum / **Bu** yoldur cümle maqşūd u merāmum
- 3733 **Bu** meyle cāme-i ‘aqlın iden çāk / Vişāli ‘ālemini itmez idrāk
- 3737 **Bu** evde bulmadı vaşlına rāhı / Beşinci ḥāneye sürdi o şāhı
- 3751 **Budur** kaşdum bu gün ey Māh-ı Ken‘ān / Ya cānāna irişem yā virem cān
- 3753 **Bu** kaşra Māh-ı Ken‘ān oldı nāzır / Girü bu iki dildār oldı zāhir
- 3760 Tehi kalmaz cihānda dest-i cerrār / **Bu** işden ḥalkuñ aḥyārı ider ‘ār
- 3765 **Bu** açdı şeş cihetden söz fesāda / O daḥi beş beter oldı cefāda
- 3766 Görür kim olmadı **bu** derde dermān / Varup altıncı derde umdı iḥsān
- 3784 Zebūn itdi seni ‘ışkuñ belāsı / **Bu** derdūñ şabr ile olur devāsı
- 3796 **Bu** kerre olmaz iseñ sözüme rām / Tenümde eylemez cān murğı ārām
- 3798 **Bu** derde Yūsuf eylerken taḥammül / Vücūdı baḥrine irdi tezelzül
- 3806 **Bu** ikrāma kaçan kim ola lāyık / Eyüdüñ sağ olur bī-çāre ‘āşık
- 3810 Kāmusın kıldı bir zar ile mestūr / Görinmez oldı **bu** aşnām-ı mezkūr
- 3811 **Bu** gizlü ḥālını çün gördi Yūsuf / Zeliḥādan bu rāzı şordı Yūsuf
- 3814 **Bu** sözi nāgehān gūş itdi Yūsuf / Añup Ḥaḳ cānibin cūş itdi Yūsuf
- 3819 Rivāyetdür daḥi **bu** kavı-i merğüb / Görindi Yūsufa ḥışm ile Ya‘kūb
- 3829 Meh-i Ken‘ān kapulardan geçerken / **Bu** isti‘cāl ile taşra kaçarken
- 3838 Zeliḥā şandı kim keşf itdi rāzı / **Bu** derd-i ‘ışkı bu nāz u niyāzı
- 3840 İdüp noqşān-ı ‘aqlın ‘āleme fāş / Didi **bu** bende-i güstāḥ u evbāş
- 3844 Dehān-ı çākden eyle su‘ālī / Lisān-ı ḥāl ile söyler **bu** ḥālī
- 3845 Yañıldı kıldı **bu** bühtānı bünyād / Öñinde eyledi efgān u feryād
- 3848 Şuçın başdurdı gāvğā ile ya‘nı / Tıyuldu ḥalka fāş oldı **bu** ma‘nı
- 3851 Hikāyet eyledi **bu** ḥālī bir pīr / Yir imiş sevdüğinden yavırısın şīr
- 3853 **Bu** ḥāle ‘ayn-ı teşnī‘ ile bakma / Vücūdūñ baḥr-i teşvīşe bıraḳma
- 3856 Tōkınur ‘āşıkā seng-i melālī / Başına gelmeyen bilmez **bu** ḥālī
- 3857 ‘Azīzūñ gūşına irdi **bu** ifsād / Çāğırdı Yūsufuñ katline cellād
- 3862 Ḥudā ḥaḳkı içün ta‘yīn ü taḥkīḳ / **Bu** işi itmedi ol yār-ı şiddīḳ

- 3869 Zeliḥâyı helāk itdi **bu** acı / Zuhûra geldi cîm-i i' vicâcı
- 3883 Düşürme kendüni zann u gümâna / Hiyânet itmedüm ben **bu** ḥânedâna
- 3887 Sözümdе toğrıyam Allâha ma' lûm / Şehâdet itdi ḥaqqumda **bu** ma' şûm
- 3889 **Bu** ḥâliyle temâşâ eyle anı / Yüzinden bellüdü 'ışkum nişanı
- 3891 **Bu** ḥüsn ile eger kim itsem ibrâm / Kim ola kim faķire olmaya râm
- 3892 'Azîze **bu** mazanna kâr kıldı / Cevârisinden istifsâr kıldı
- 3900 'Aziz aķrân içinde eyledi 'âr / **Bu** kâr-ı 'ayba settâr oldu nâçâr
- 3911 Bu aña mâyil ol bundan gürizân / **Bu** istiğnâda ol nâlân u giryân
- 3947 **Bu** bezme toğrulup ol serv-i ser-keş / Şalındı geldi şaldı ḥalka âteş
- 3952 **Bu** cumhûruñ vüçüdü aķterânı / Güneş yüzinden oldu cümle fânî
- 3958 Gül-i zanbaķları oldu şaķâyık / **Bu** ḥâlet cümlesini itdi 'âşık
- 3994 Zuhûra geldi **bu** tertîb-i tedbîr / Muḥaşşal itmedi gönline te'sîr
- 3996 **Bu** ğamdan ser-nigûn oldu Zeliḥâ / Zeliḥ oldu zebûn oldu Zeliḥâ
- 4017 **Budur** âyîn ü resm-i ḥalk-ı 'âlem / Görür nefis-i nefisini muķaddem
- 4019 Ya **bu** miskinüñe luṭfuñ nişâr it / Ya kayd u bend-i ḥabsi ihtiyâr it
- 4020 Zeliḥâ itdi **bu** bâṭıl ḥayâli / Dir idi açıla bâbı vişâli
- 4022 İşitdi çünki Yûsuf **bu** 'itâbı / Hudâdan cânibe oldu ḥitâbı
- 4023 Didi yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / **Bu** derd ü ğuşşadan her rûz u her ân
- 4026 **Bu** egriden yaradılmış erâzil / Olurlar 'işmetüm 'aynına ḥâyil
- 4036 Baña ḥayf itdi ğâyetde **bu** ferzend / Düşürdi il diline nitekim ķand
- 4037 Cihâna ğıybetüm eglence oldu / **Bu** söz illerde vü dillerde ṭoldı
- 4043 **Budur** biñ cân ile gönلüm murâdı / Siyâset itdürem ol bed-nihâdı
- 4044 Münâdî gezdüre şehrüñ içini / Göre her kişi **bu** bi'se'l-ķarîni
- 4045 Diye ḥâli **budur** ehl-i ḥaṭânuñ / Efendisine 'işyânı olanuñ
- 4046 İdeler ba' dehu zindânda maḥbûs / Ola **bu** ḥâl ile manzûr u maḥsûs
- 4049 Ki tâ ğayb ola **bu** 'ayb u fesâdı / Şalâḥına ideler i' tiķadı
- 4050 Begendi ḥaylî **bu** rây-ı nigârın / Aña virdi 'inân-ı ihtiyârın
- 4053 Zeliḥâ itmek için **bu** 'itâbı / Müheyyâ itdi serhengân-ı bâbı
- 4062 Nihâl-i Sidre-veş toğrıdur ol yâr / İnanmañ **bu** söze *zinhâr zinhâr*
- 4067 Ḥazîn idüp zemîn ü âsumânı / **Bu** taḥķîr ile ḥabs itdiler anı
- 4072 **Bu** vuşlatdur cihânda vuşlat-ı ḥûb / Ki ķâdir olmaya hicrâna maḥbûb
- 4073 Diyemez kimse **bu** zevķuñ şafâsın / Ki göz açdukça cânâna baķasın
- 4085 **Bu** ḥâl eyler ta' aķķul câmesin çâķ / İdemez kimse istikbâli idrâķ
- 4090 **Budur** âyîn ü ķarı rûzgâruñ / Saña virmez 'inân-ı ihtiyâruñ

- 4093 **Budur** ben bildüğüm *Allāhu a'lem* / Haṭādur ekşeriyyā fikr-i âdem
- 4102 **Bu** nūr-ı dīdesüz kaldı çerâğı / Sürür-ı sīnesüz oldu ıtırâğı
- 4109 **Bu** tağlarca ğamı boynına aldı / Bu bâr-ı miḥnet ile kâat kaldı
- 4158 Görürdi şoḥbet-i bî-yârdur **bu** / Yire çalardı cāmın ol perî-rû
- 4163 **Bu** tertîb ile geçdi niçe eyyâm / Fiğân u nâleden itmezdi ârâm
- 4175 Dir idi ağlayub ey Mâh-ı Ken'ân / Baña ayruksı derd oldu **bu** hicrân
- 4184 **Bu** oldu dilde maḥşûd u merâmı / Vara seyr ide ol bedr-i tamâmı
- 4186 Vire zindancıya mâl-ı firâvân / İde **bu** müşkili kendüye âsân
- 4201 Tıyurmadın **bu** râzı nâzûkâne / Çıķup oldu sarâyına revâne
- 4218 Öperdi gözlerin ol mâh-manzar / Dir idi yârı görmişdür **bu** gözler
- 4227 Pür itdi Yûsuf ile kâyinâtı / Yazıldı **bu** müsellemlik berâtı
- 4230 **Bu** dünyâ fitne-i Ye'cûca beñzer / Olur 'ışķ aña bir sedd-i Sikender
- 4264 Anuñçün Yûsufa geldi **bu** acı / Ki oldu ğayra 'arz-ı ihtiyâcı
- 4267 Ne ḥikmetdür **bu** ki olmaz rızâsı / Ki ola ğayrıdan anuñ devâsı
- 4283 Baķarken lu'bet-i zâl-i cihâna / Anuñ ardınca **bu** devr-i zemâne
- 4286 Melâlet başdı anı gônli şındı / **Bu** düş ta'birini maḥşûd idindi
- 4287 Didiler **bu** düşe edġâş u aḥlâm / Aña lâzım degül i'âm-ı aḥkâm
- 4288 O zindândan ḥalâş olan cuvâna / Beyân oldu **bu** zıkr olan fesâne
- 4289 **Bu** efkâr ile eylerken tevaḥḫuf / Hemân-dem ḥâtırına geldi Yûsuf
- 4302 **Bu** iḳlîmün ḥubûbât-ı ġalâli / Celîlû'l-ķadr ola lûlû mişâli
- 4304 Varup Reyyâna **bu** merd-i ḥaber-ber / Didi ta'bir-i rû'yâ-yı ser-â-ser
- 4316 Ķarâr itdürmez anda bād-ı raḥmet / Başından ref' olur âḥir **bu** zulmet
- 4320 Eger var ise sende rây-ı rûşen / Naşîḥat al **bu** Yûsuf kışşasından
- 4323 **Bu** oldu ķabiliyyet muḳtezâsı / İrişe rif' ate zâtı hümâsı
- 4334 Geçüp gitdi **bu** derbend-i belâyı / Selâmet sebzezârı oldu câyı
- 4338 Yedi yıl kıtlıġ olınca **bu** devrân / Gerekdür ḥâşılı bu derde dermân
- 4339 Saña tefvîz itdüm ben **bu** râyı / Belâ-yı cû'a sen eyle devâyı
- 4341 Kifâyet deñlü olsun ḥalka kısmet / **Bu** tedbîr ile olmaz ḥiç kıllet
- 4343 Bilüp aḥvâl-i ķâr-ı rûzgârı / Niçe yıl çekdiler **bu** intizârı
- 4357 'Acâyib salṭanat sürdi cihânda / **Bu** iki salṭanat cem' oldu anda
- 4387 **Budur** sevdüġine bühtân idici / Sarây-ı 'ırzını vîrân idici
- 4388 Taġıldı 'aḳl u fikri 'ırzı şındı / Niçe günler **bu** ḥâl ile geçindi
- 4401 **Budur** şoñ uci 'uşşâķuñ maḳâmı / 'Ulüvv-i cāhı cây-ı ihtirâmı
- 4423 Şadâ-yı leşker ile eglenürdi / **Bu** derdi başķa bir 'âlem şanurdi

- 4425 Dir idi koyuñuz **bu** güft ü güy / Ki yok ol verd-i cânüñ **bunda** bûy
- 4426 **Bu** keşretde yok ol kaşı kemānum / Benüm zîrā ki deprenmez nişānum
- 4428 **Bu** cem‘ iyyetde yoğdur Māh-ı Ken‘ ān / Gözüñ yaşı gibi olma perişān
- 4430 Dir idi söylemeñ **bu** sözi deyyār / Dürüg-ı bî-fürüg ancak **bu** iğbār
- 4433 Geçerdi şāh-ı hūbān ‘ asker ile / Qalurdı yolda **bu** derd-i ser ile
- 4440 Saña yetmez mi **bu** lutf u bu ihsān / Seni cân u gönülden aındı cânān
- 4446 Elemden olmayup bir lahza hālî / **Bu** idi ‘ ışk-ı dildār ile hālî
- 4459 ‘ İnāyet ‘ aynı ile hālūme baq / Beni **bu** nār-ı hicrāna yeter yaq
- 4467 Yönelde şāhrāha ehl-i dīvān / **Bu** keşretde bile sultān-ı hūbān
- 4469 **Bu** olmış idi maqşūdı merāmı / Niyāz ide göre hayrū’l-enāmı
- 4472 Hicāb oldu Zelīhāya **bu** keşret / Niyāza olmadı bir kâbiliyyet
- 4474 O gün **bu** nā-murād u bî-sitāre / Vişāl-i yārına bulmadı çāre
- 4486 **Bu** a‘ mā ‘ aynını pür-nūr eyle / Sevindür vaşl ile mesrūr eyle
- 4497 Didi **bu** pîre-zen kimdür bileydüm / Aña elţāf u ihsānlar kılaydum
- 4499 Zelīhā oldu **bu** sözden haberdār / Sarāyı kapusına vardı nāçār
- 4520 Şevābın kaşd idüp ey nūr-ı Hādî / Qabûl it **bu** hedāyā-yı murādı
- 4532 **Budur** maqşūd-ı āhîr hazretünde / Geçe bu ‘ ömr-i bâkî hîdmetünde
- 4574 Görince Hazret-i Yūsuf **bu** hālî / Revāne oldu ihsānı zülālî
- 4588 İderdi **bu** kıbāb içinde tevḥîd / Feleklerde nitekim cirm-i ḥurşîd
- 4593 Hicāb-ı cânib-i Mevlāyı açdı / **Bu** derbend-i mecāzı geldi geçdi
- 4595 Vücūdında açıldı ‘ ayn-ı tã‘ at / **Bu** hāl üstine geçdi niçe müddet
- 4619 **Bu** oldu ba‘ zısına aḥsen-i rāy / Şatardı nefsinı alurdı buğday
- 4621 Çü Yūsuf gördi **bu** açlık ‘ azābın / Cemālin ‘ arz idüp açdı niqābın
- 4633 Ğalāl almağ için cem‘ eyleñüz māl / **Bu** işde eylemeñ bir zerre ihmāl
- 4638 Varup maḥrūsa-i Mışra **bu** cumhūr / Alurlar cümle ‘ arz-ı hāle destūr
- 4646 Eger olursa **bu** lutf u bu ihsān / Yiter saña du‘ ā-yı Pîr-i Ken‘ ān
- 4647 **Bu** aḥvāle ki Yūsuf vāqıf oldu / Şehāb-ı dîdesi yaş ile tıldı
- 4649 Niqāb altında aqdı gözi yaşı / **Bu** rāzı tuymadı ammā ki nāşî
- 4654 Sizi ben sezmezem kim toğrılırsız / Sözüñ toğrısı **bu** kim uğrılırsız
- 4662 ‘ Ayāndur **bu** ki ḥasretle virür cân / Kerem kıl eyleme nā-ḥaḥ yire kan
- 4664 Didiler birümüz yanında qaldı / Qalanı **bu** diyāra bile geldi
- 4671 **Bu** işde itmeñüz hergiz tereddüd / Alıñ buğdayumuzdan bir niçe müd
- 4677 Sevindi haylî Ya‘ kûb oldu ḥandān / **Bu** zād u ni‘ mete gösterdi şükrān
- 4685 **Bu** on kardeş uyup bir kārbanā / Diyār-ı Mışra dek oldu revāne

- 4690 Didi bir kardaşımı ittifākī / Yidürdi karda **bu** ihvân-ı bākī
- 4693 Döküldi Yūsufuñ eşk-i revānı / **Bu** söz bir âteş oldu yakdı anı
- 4701 Görür kim **bu** sözün olmaz cevâbı / Zârūrī kesdi anlardan hıttâbı
- 4702 **Bu** eşnâda çekildi anda ni‘ met / Simât-ı ni‘ metine üşdi keşret
- 4712 Beni **bu** hikmet itdi mest ü hayrân / Elüñ Yūsuf eline beñzer el-ân
- 4715 Sevindüğinden oldu yaşı enhâr / Didi Yūsuf **bu** râzı şakla zinhâr
- 4724 Hıcalet **bu**ları itdi melâmet / Ana bir kardaşa çıkdı **bu** töhmet
- 4729 Degül idi ölen kardaşı toğrı / **Budur** ol uğrınuñ kardaşı uğrı
- 4730 **Budur** ahvâlümüz iden müşevveş / Yüzümüz yire düşürdi şabâ-veş
- 4731 **Bu** sözler Yūsufa güç geldi gâyet / Mübârek hâtırın başdı melâlet
- 4732 Gümüş tāsı kodılar orta yirde / Sebeb oldu açılmağa **bu** perde
- 4734 Mağâm-ı râstdan âvâz virdi / **Bu** ihvânıñ yüzine karşı dirdi
- 4736 Tıutup bir kardaşın **bu** ehl-i ‘ işyân / Kuyıya atdılar maḥzûn u giryân
- 4747 Güşâde olmadı râz-ı uhuvvet / **Bu** râyında anuñ var idi hikmet
- 4749 **Bu** ğam evlâd-ı Ya‘ kûbı şaşurdi / Felek gibi biri birine girdi
- 4751 Oka tıtdı bizi kavs-i melâmet / Oñulmaz ḥaşr olınca **bu** cerâḥat
- 4756 **Bu** ihvân-ı cefâ Ken‘ âna geldi / Şeherden Külbe-i Ahzâna geldi
- 4765 Şitâ ile nitekim şahn-ı gülşen / Bozuldı beñzi **bu** bârid haberden
- 4766 Başın kaldırdı âḥir şordı tekrâr / **Bu** töhmetten ziyâde eyledi ‘âr
- 4779 Didi Ḥaḳdan saña oldu beşâret / Fenâ buldı **bu** fūrkat geldi vuşlat
- 4784 Melâlet virdi Ya‘ kûba **bu** aḥbâr / Celâlî yüzlerini kıldı ızhâr
- 4793 Seni **bu** i‘ tibâr-ı keşret almış / Dirîğâ dünyevî eşğâle şalmış
- 4800 Ümîdüm **bu** ki ḥavf ide Ḥudâdan / Ola kim kırtula oğlum belâdan
- 4804 Didi oğulları ey pîr-i ‘ âlim / Bize **bu** sözi yâd itmek ne lâzım
- 4806 Tıutup sözini Ya‘ kûbuñ **bu** evlâd / Yola düşdi şeherden nitekim bād
- 4814 Eyâ lutf u mürüvvet ıssı sultân / **Budur** maḳşûd-ı dervîşân-ı Ken‘ ân
- 4817 Zâhîr ü müşfik ol a‘ vânumuz yok / **Bu** yirde hem-dem ü yârânumuz yok
- 4818 Aḳar şu gibi olduḳ yir ğarîbi / Yirindürme **bu** ihvân-ı ḥasîbi
- 4831 Taḥammül itmeyüb **bu** ḥâle insân / Olurdi her gören giryân u nâlân
- 4832 **Bu** âteş yakdı her beyt-i vücûdı / Duḥân-ı âh idi gûyâ ki dūdı
- 4835 Didiler biz ki itdük **bu** fesâdı / Bize ğam oldu saña zevḳ u şadî
- 4836 Olan oldu bizi bed-nâm itme / **Bu** râyı illere i‘ lâm itme
- 4837 Mülâkât olur ise Ḥazret-i Pîr / **Bu** ḥâl-i mâziye kıl ḥüsn-i ta‘ bîr
- 4843 Dem olur kim döner **bu** devr-i dâyim / İder maḥkûmuñı kendüñe ḥâkim

- 4850 Çü Yûsuf itdi izhâr-ı maḥabbet / **Bu** mihr ile açıldı verd-i vuşlat
- 4852 Didi sa'y eyleñ itmeñ hergiz ihmâl / Resûle **bu** kâmişi eyleñ irsâl
- 4856 **Bu** ebr-i rahmeti aldı oradan / Yire başmazdı ayağı şafâdan
- 4860 Kâmişi kan ile ilten ezelde / İletdi **bu** kâmişi ol maḥalde
- 4861 O cumhûra **bu** kaşd-ı şâ'irâne / Semend-i cevrine oldı bahâne
- 4864 Gözine sürdi çün **bu** yâsemîni / Şabâ-veş açdı çeşmi nergisini
- 4884 Sen idüñ ihtiyârı **bu** diyârûñ / Sen idüñ kâmgârı rûzgârûñ
- 4920 Gehî söylerdi Hâkkuñ kibriyâsın / Gehî **bu** dâr-ı dünyânuñ fenâsın
- 4926 Kesilüp şöḥbet-i ḥalk-ı cihândan / Irağ olmazdı ol bundan **bu** andan
- 4931 **Bu** ḥâl ile niçe yıl niçe müddet / İki kıldılar bir yirde şöḥbet
- 4943 Şu kim ḥâl ide ḥâl-i enbiyâyı / Baḳâ bilmez **bu** mir'ât-ı fenâyı
- 4958 **Bu** sözler kaşr-ı Cemşide yazılmış / Ser-â-ser mermer üstinde kazılmış
- 4967 Yaşadukça yaşı oldı ziyâde / Huzûrı uçdı **bu** mâtem-serâda
- 4976 Gider cân cevherinden **bu** gubârı / Yirinde қо vücûd-ı ḥâksârı
- 4978 **Bu** râh-ı teng ü târîki güzêr kı / Baḳâ şahrâlarına gel sefer kı
- 4979 Ne umarsın **bu** fânî encümenden / Ḥalâş ol kurtul âlâm u miḥenden
- 4987 Zeliḥâyı melûl olmaya dirdi / **Bu** râzı zâhiren pinhân iderdi
- 4992 **Bu** dünyâda ne günûne ṭurursın / Meh-i Ken'ân um kanda görürsın
- 4996 İşitdi **bu** şadâyı gûş-ı cânı / Dehâna geldi cân-ı mihribânı
- 5000 Baḳâya 'azm iderse rûḥ-ı pâki / Bile gönder **bu** cân-ı derdnâki
- 5020 Duḥân-ı âhına ğarḳ oldı kühsâr / **Bu** mâtemden şaçını yoldı eşcâr
- 5021 Ḥaberdâr oldı **bu** mevt-i nebîden / Çınâr el çekdi dünyâ-yı denîden
- 5022 **Bu** ḥâlet Yûsufa itmışdi te'sîr / Gülinüñ olmış idi levni tağyîr
- 5028 İrişdi 'âlem-i bâlâya cânı / Koda terk itdi **bu** süflî mekânı
- 5035 Eyâ da'vâ-yı 'ışḳ iden mürâyî / Yürî var derd-i ser eyle **bu** râyı
- 5047 Zeliḥâ oldı **bu** efgândan âgâh / 'İbâdet-ḥânesinden çıkdı nâgâh
- 5048 Su'âl itdi didi ḥalkuñ birine / Nedür bâ'ış **bu** feryâd u enîne
- 5054 Koda gitdi **bu** derbend-i belâyı / Mekân idindi şahrâ-yı baḳâyı
- 5058 Aña söylendi **bu** göynükli aḥbâr / Mecâlî kalmadı kim ide reftâr
- 5073 Münevver oldı vaḥdet pertevinden / Çekildi çıkdı **bu** zulmet evinden
- 5074 **Bu** aḥvâl ile naḳl itdi Zeliḥâ / 'Aleyhâ rahmetu'llâhi ta'âlâ
- 5083 **Bu** derbend-i kubûra ey qarındaş / Giden gelmez olur bir pula biñ baş
- 5104 **Budur** 'âlemde važ'-ı 'âḳilâne / Târîkat yollarına ol revâne
- 5123 **Bu** nazm-ı gevher ü silk-i cevâhir / Olupdur âḥir-i 'ömrümde âḥir

- 5126 **Bu** dā' inūn kitāb-ı müsteṭābı / Şu dilberdür ki var yüzde niḳābı
 5131 Zuhūr itdi **bu** Yūsuf-çihre dildār / Cemālinde yüze gelmiş ḥaṭı var
 5133 O kim şadr-ı sa' ādet lāyıkıdır / **Bu** maḥbūbū'l-ḳulūbuñ 'āşıkıdır
 5136 **Bu** baḥr-i nazm-ı rūḥ-efzā vü dil-cū / Ma'ānī gevheriyle oldu memlū
 5139 Elümde büyüdi **bu** tıfl-ı maḳşūd / Nigehbān ola aña 'ayn-ı Ma' būd
 5140 Huşūline **bu** tıfluñ cehd ḳıldum / Şabāḥa dek elümi mehd ḳıldum
 5141 Vücūda geldi **bu** güftār-ı manzūm / Hezārān sırr-ı mektūm oldu ma' lūm
 5152 Şikāyet eylerin nādān elinden / **Bu** gülşen pāymāl olur dilinden
 5169 **Bu** te'lif-i laṭif ü dürr-i ma' nā / Ḥayāl-i ḥāşum oldu ekşeriyā
 5170 Yakışmaz terceme **bu** dāstāna / Öli ḥalvāsını almam dehāna
 5172 **Bu** evrāḳuñ ki var zevḳ u şafāsı / Bahāruñ evvelidür ibtidāsı
 5173 Enāruñ çünkü gizlendi devātı / Ḳodum elden **bu** kilik-i vāridātı
 5176 'İnāyet eyledi Yahyāya Mevlā / **Bu** taşnif ile adı oldu iḥyā
 5178 **Budur** 'ālemde maḳşūd u murādı / Du'ā-yı ḥayr ile yād ola adı
 E4 Ki ol devr-i zamānun rüz-ı sa' di / **Bu** ebr-i raḥmetūñ olurdu ra' di
 E8 Koyunlarla bile tesbīḥ iderdi / **Bu** hāle şükr idüp kendüye dirdi
 E15 O sulṭāndur diyü ḳılmaz şefā'at / **Bu** rā' idür diyü itmez ri'āyet

bu def' a [1] bu sefer; şimdi. Karşı veya yakın anlamlı iki cümleyi bağlar. <ÖTS, KUBBEALT>

- 4683 Eger kim Mışra varmayan birāder / **Bu def' a** varur ise def' olur şer

bu deñlū [5] bu derece, bu ölçüde. <KUBBEALT>

- 113 **Bu deñlū** zāhirinden oldu izḥār / Gel imdi bāṭnında gör neler var
 2718 'Aceb olmaz **bu deñlū** rāy-ı tezvīr / İder 'ışḳ ādemi çöbān-ı ḥıznīr
 3009 **Bu deñlū** 'āşık-ı şūrīde olmak / Şu gibi yalımını itdi alçaḳ
 3113 Ġanīmet gör **bu deñlū** vaşlı zinhār / Çoğ itme az işi olma ṭama' kār
 4743 Şıma luṭf eyle **bu deñlū** ḳulūbı / Şabā-veş açma dāmān-ı 'uyūbı

bu gün [15] içinde bulunulan gün; içinde bulunulan devir, çağ, zaman. <ÖTS, KUBBEALT>

- 507 Beni yanından ayırmazdı ḳaṭ'ā / **Bu gün** yā Rabbi ḳanda gitdi tenhā
 1019 **Bu günden** her birimüz cem' olalım / Ayaḡuñ tozına yarın gelelüm
 1065 Yerimüz ḳalmadı yanında anuñ / **Bu gün** merdūdıyuz ḥalḳ-ı cihānuñ
 1926 **Bu gün** āyīne-i 'ālem-nümāsın / Cihān bezminde cām-ı dil-güşāsın
 1992 Deñizlerde olan māhī mişāli / **Bu günden** hāle tebdīl eyle ḳālī
 2416 Şeb-i endūh-ı hicrān buldı pāyān / **Bu gün** mihr-i sa' ādet oldu raḥşān
 2670 **Bu gün** kim ḡonca-veş ḡönlüm ṭaraldı / Ṭapuñ ben ḳulını seyrāna şaldı
 2678 **Bu gün** olmakdan ise Mışra sulṭān / Yeg idi kim olam dervīş-i Ken' ān

- 3711 Hâbîbüm çünki sende havf-i Hâk var / **Bu gün** nâ-hâk yire kan itme zinhâr
 3933 Temennâ eylerüz ey mâh-ruhsâr / **Bu gün** yüz nâz ile ‘arz ide didâr
 4429 **Bu gün** Yûsuf hilâf-ı semte gitdi / Buraya uğramağdan nefret itdi
 4478 Olurdum tâlib-i mechûl-i muṭlaḳ / **Bu gün** buṭlânuñuz bildüm muḥaḳḳaḳ
 4536 Didi gökde nikâh itdürdi Mevlâ / Ḥalâlûñ oldu **bu günden** Zeliḥâ
 4652 **Bu gün** her vech ile oldum ḥaberdâr / Yüzüñüzde ḫalâletden eṣer var
 4982 **Bu gün** gün gibi kesb-i irtifâ‘ it / Berî ol ehl-i dünyâdan vedâ‘ it

bu minvâl üzre [2] bu yolda, bu tarzda, bu şekilde, bu doğrultuda. <KUBBEALTI, KANARI>

- 1861 Olup kayd-ı cihândan fâriḡu’l-bâl / **Bu minvâl üzre** geçdi bir iki sâl
 4183 **Bu minvâl üzre** oldu ḳîl u ḳâlî / Tozutdı ḥâkini bâd-ı melâlî

bu resme [26] böyle, bunun gibi. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 727 **Bu resme** oldu fûrḳat mâcerâsı / Iraḡa düṣdi oḡlından atası
 1253 Meh-i Ken‘ân **bu resme** mâtem itdi / Fiḡân u nâle ile döndi gitdi
 1805 **Bu resme** ḫâlîni ‘arz itdi bir bir / Ziyâde aḡladı yalvardı vâfir
 1904 **Bu resme** söyleyüp ol ṣem‘-i rûṣen / Şefâ‘ at umar idi irdüğinden
 1920 Giceden tâ görünce âfitâbı / **Bu resme** eyledi mâha ḫiṭâbı
 2063 **Bu resme** gitdi mektûb-ı icâzet / Ḳabûl itdi şehenşâh-ı ‘adâlet
 2179 **Bu resme** ḳıldı râvîler rivâyet / Bu idi Mıṣruñ a‘ yânında ‘âdet
 2483 **Bu resme** Yûsufa itdi vaṣıyyet / O gün gün gibi ḳıldı Şâma rıḫlet
 2584 **Bu resme** eyledi ‘ahdini âḫir / Bu emr-i ḡâyib olmayınca ḫâzır
 2814 Zeliḥâ söyledi bir ḫôṣ ḫikâyet / **Bu resme** ḳıldı râvîden rivâyet
 2943 ḫikâyet buldı **bu resme** nihâyet / Zeliḥâyâ iriṣdi ḫaylî ḫâlet
 2994 İrince ol ṣeb-i ḳadre nihâyet / **Bu resme** oldu ṣükr ile ṣikâyet
 3093 **Bu resme** niçe ay ol mâh-ruhsâr / İderdi kendü kendi ile ḡüftâr
 3184 Niyâzını **bu resme** ḳıldı taḳrîr / Ne aşṣı ḳılmadı tedbîri te’ṣîr
 3305 Oḡuyan bu ḡülistânûñ kitâbın / Beyân itdi **bu resme** faṣl u bâbın
 3358 Ferâmûṣ eyleyüp dünyâ ḡamını / **Bu resme** eyler idi ‘âlemini
 3675 Zeliḥâyâ **bu resme** yâr-ı mümtâz / Muḫâlîf perdelerden virdi âvâz
 3735 Dükenmez ‘âṣıḳuñ sûz u ḡudâzı / **Bu resme** itdiler nâz u niyâzı
 3759 Şoyar ḫalkı alur mâlın ḫarâmî / Begenmezler **bu resme** iḡtinâmı
 3775 **Bu resme** resm-i Yûsufâ Zeliḥâ / Mücellâ ḫâne içre oldu peydâ
 4060 İderler aña **bu resme** ḫaḳâret / Görenler tâ ki andan ala ‘ibret
 4081 Hâbîbine bu vech ile ezâdan / **Bu resme** ṣiddet-i cevri ü cefâdan
 4237 Olur **bu resme** ‘ıṣḳuñ intihâsı / Cefâsıñ şoñındadır vefâsı

- 4465 **Bu resme** kıldı aşnāma niyāzı / Velī olmadı hergiz çāresāzı
 4480 **Bu resme** sögdi aşnāma müretteb / Şikest itdi dil-i ‘āşık gibi hep
 5026 Didi **bu resme** oldı emr-i Yezdān / Süvār olmadan ata viresin cān
 5161 **Bu resme** yazduğı yazı müretteb / Cinānuñ sebzezārına döner hep

bu vech ile [14] böylelikle, bu şekilde. <KANAR>

- 646 **Bu vech ile** idüp qavl ü qarārı / Dirildi bunlaruñ bir yire varı
 830 Dönüp rāh-ı vaṭandan yaña rüyı / **Bu vech ile** iderdi güft ü güyı
 867 Didi yazmış degül naqqāş-ı kudret / Cihān deyrine **bu vech ile** şüret
 991 **Bu vech ile** iderdi āh u efgān / Bu hāl ile olurdı zār u giryān
 1203 **Bu vech ile** açıldı rüy-ı ümmīd / Teveccüh eyledi bālāya hūrşīd
 1624 Göke tutup yüzini ol perī-zād / **Bu vech ile** iderdi āh u feryād
 1628 Yüzini ‘āşıkūñ yaş eylese yaş / İder **bu vech ile** esrārını fāş
 1733 **Bu vech ile** cevābın aldı dāye / Sözi kār itmedi ol dil-rübāya
 2863 Hikāyet oldı **bu vech ile** āhir / Nigāra olmadı te’şīri zāhir
 2897 Çü şeytān oldı **bu vech ile** pāmāl / Anasına buluşdı itdi idlāl
 3291 Dimāğı oldı **bu vech ile** muhtel / Tıolındı mihr-i idrāki muhaşşal
 3435 Açup **bu vech ile** rüy-ı murādı / Metā‘-ı vaşla oldılar münādī
 3563 Gele **bu vech ile** gönline bir hāl / Ola Yūsuf saña şāyed ki meyyāl
 4962 **Bu vech ile** yumuldı ‘ayn-ı Ya‘ kûb / Vişāl-i Zü’lcelālī kıldı maṭlûb

bu yaña [1] -den beri, öte yandan. <ÖTS>

- 889 **Bu yaña** Hāzret-i Ya‘ kûb-ı ğam-h‘ār / Tıururđı intizār ile dil-efgār

bu yüzden [5] böyle, bu vech üzere, bu şekilde. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 363 Bilenler ‘āşık u ma‘ şûk hālın / **Bu yüzden** keşf ider ma‘ nā cemālın
 1286 Akıtdı kanlu yaşın iki gözden / Teveccüh eyledi Hāqka **bu yüzden**
 1947 Güni hūrşīd ile geçdi **bu yüzden** / Ferāğat eyledi anuñla sözden
 3565 Naşīhat eyledi aña **bu yüzden** / Qabûl itdi sözün ol şems-i rüşen
 4626 Söze ihzār iden Hızır-ı zebānın / **Bu yüzden** açdı efsāne dehānın

bucağ [2] kenar, köşe, yer. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 1894 **Bucaqlarda** yatur bīmār u bī-yār / Ğamuñla qaldı bī-dermān u nāçār
 4389 ‘Amelden qaldı huşr oldı Zelīhā / Yaturdı bir **bucağda** ferd ü tenhā

būd [] varlık, vücut. <KT, KO, OTAL, LN>

būd u nābūd [1] var yok, varlık ve yokluk. <CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 354 Berāber görünür **būd ile nābūd** / Olur zerre gibi mihr ile meşhūd

bu'd [] uzaklık, aralık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

bu'de'l-maşrıḳayn [1] “doğu batı arası kadar.” Zuhuruf suresi 38. ayette geçen bir ifadedir. Ayetin tamamı “Sonunda o kişi bize gelince -şeytana hitaben- ‘Keşke seninle aramız doğu ile batı kadar uzak olsaydı!’ der; ne kötü bir arkadaş.” şeklindedir. <İKTİBASLAR> Tanıkta ayette kullanılan anlamın dışında, âşığın her tarafı gördüğünü ifade etmek için kullanılmıştır.

1429 Açıkdur ‘âşıḳuñ her laḫḫa ‘aynı / Görür baḫḫuḫca **bu'de'l-maşrıḳaynı**

budaḫ [3] dal, ağacın dal olacak sürgünü, ince dal, filiz. <YTS, TS, KUBBEALTİ>

709 **Budaḡı** şāhrāh-ı şehir-i fūrḳat / Ḳamu yapraḫları peykān-ı miḫnet

974 Görür yanında yok ol gül **budaḡı** / Enīsi hem-demi çeşmi çerāḡı

3601 Açılmış gül **budaḡı** gibi ol dem / Ṭaḫındı barmaḡına la‘l ḫātem

buḡday [5] buḡday, taneleri en önemi besinlerimizden olan ekmek yapımında kullanılan, çiçekleri bileşik başak şeklinde, düğümlerden çıkan yapraklarının ucunda dilcik, iki kulakçık bulunan, tohumları iki ucu yuvarlak, uzunca ve ortasında oyuk çizgi bulunan, genellikle bir yıllık kültür bitkisi. <ÖTS, KUBBEALTİ>

4615 Yidi **buḡdaymı** ḫalk ittifāḳı / Hemān Yūsuf ḡalāli ḫaldı bāḳı

4617 Cihān ḫalkı biri birine girdi / Olanca mālını **buḡdaya** virdi

4619 Bu oldı ba‘zısına aḫsen-i rāy / Şatardı nefsinı alırdı **buḡday**

4671 Bu işde itmeñüz herḡiz tereddüd / Alıñ **buḡdayumuzdan** bir niçe müd

4716 Şeḫerden niçe yük **buḡdayı** tekrār / Alup yükletdi iḫvān-ı cefākār

buḡz [4] sevmeme, kin, nefret, husumet. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

611 Çeker mā-beynüñe **buḡz** u ḫased sed / İdersin her ḫabūlini anuñ red

1234 Aradan ḫalduruñ **buḡz** u nifāḳı / Baña kār eyledi ḡurbet firāḳı

4262 Unudur göz göre yār-ı ḫadīmi / Olur belki aña **buḡz**-ı ‘aḫīmi

4350 Görenler işidenler itdi nefrīn / Żarūrī lāzım oldı **buḡz** ile kīn

bulanmak [1] salınmak; duruluḡunu kaybetmek. <YTS, TS, ÖTS>

2763 Eşer ḫılmaz aña iḡvā-yı nādān / **Bulanmaz** nitekim deryā-yı ‘ummān

bular [1] bunlar. <YTS>

639 **Bulardan** şādır olan şarşar-ı āḫ / ‘Adāvet āteşin artırdı nāḡāḫ

bulaşmak [3]

1. karışmak. <YTS, TS, ÖTS>

756 Yüzi māhı **bulaşdı** gerd-i rāha / Sürüldi sünbülü ḫāk-i siyāha

826 **Bulaşdı** ḫara ṭopraḡa depildi / Başumdan ḫulm ü cevri ile ḫapıldı

2. istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek, bulanmak. <TS, KUBBEALT>

903 Ne gördi gördi ol kavm-i harîşi / Tutarlar kan **bulaşmış** bir kâmişi

Bû-Leheb [1] Tam adı “Ebu Utbe Abdüluzzâ bin Abdilmuttalib bin Hâşim”dir. Hz. Peygamber’in amcası ve en azılı düşmanlarından biridir. Asıl künyesi Ebu Utbe olduğu hâlde babası ona, güzelliği sebebiyle ateş gibi parladığı veya öfkелendiği zaman yanakları kızardığı için “Ebu Leheb” (alev babası) demiştir. Hz. Peygamber’in evine yakın olduğundan onun evini sık sık taşa tutar veya başkalarına taşlatır, kapısı önüne her çeşit pisliği atmaktan çekinmezdi. Kendisinin ve karısının Hz. Peygamber’i rahatsız eden hareketleri üzerine Tebbet suresi nâzil oldu. Bedir’de müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten birkaç gün sonra Mekke’de hicri ikinci yılda öldü. <KA, TDVİA> Tanıkta “Baba, ata” anlamına gelen ve özel isimlerin başında “Ebu” kelimesinin muhaffefi olan “Bû” kelimesi kullanılmıştır. <KT, KUBBEALT> Tanıkta “leheb” kelimesinin “alev” anlamından faydalananarak kelime oyunu yapılmıştır.

148 Ziyâ-yı şems-i nûrından müretteb / Söyündi gitdi nâr-ı **Bû-Leheb** hep

bulmak [91]

1. arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak, bir şeyi elde etmek. <TS, ÖTS>

190 Du‘â-yı enbiyânun ‘aynıdır ol / **Bulur** bir demde Hakkâ cân gibi yol

306 Yedi iklîm içinde olsa pinhân / Arayup **bulmağa** olmaya imkân

374 Gerekdür evvelâ kesb-i liyâkat / Seni arar **bulur** ‘izz ü sa‘âdet

511 Anasınun bir eşvâbın **bulurdı** / Düşerdi üstine giryân olurdu

520 Anı gökde ararken yirde **buldı** / Dil-i maḥzûnına eglence aldı

567 Orada yoḡladılar her miyânı / Kemerden **bulmadılar** bir nişânı

574 Kaçan uğrısını **bulsa** alurdu / Şerî‘atde kûlî olur ḡalurdı

772 Dir idi ḡıṣm ile evlâd-ı bed-kâr / Eyü **bulduḡ** seni ey tıfl-ı ‘ayyâr

1107 Cefâ itmek murâd eylerse cânân / Bahâne **bulmaḡ** olur aña âsân

1110 Aradı ol kemân-ebrûyî vâfir / Nişânın **bulmadı** ḡat ḡaldı âḡir

1218 Aradılar cemî‘-i kârbânı / Birisi **buldı** ol genc-i nihânı

1278 **Bulurlar** mâh-ı Ken‘ânı orada / Devesinden inüp olmuş piyâde

1462 Kişide zevḡ-ı ‘ışḡ olsa ziyâde / **Bulurlar** ‘ayn-ı ‘ilmini ḡuşâde

1578 Düşinde gördiḡün yanında **bulmaz** / Şorup nâm u nişânın bulmak olmaz

1745 Ġam-ı ‘ışḡ ile mi‘râcını **buldı** / Küle döndi ḡül-i ruḡsârı şoldı

2191 Yirinde **bulmadum** ‘îsî-dehânı / Kim eyler bunun ile zindeḡânî

2388 Ararken gökde bir ‘îsâ-dehânı / **Bulasın** yirde anı nâḡehânî

2502 Bu mîdur ârzü-yı cân-ı bîmâr / Bu mîdur arayup **bulmaduḡum** yâr

- 2506 Ser-â-ser zerden idi her kabâsı / **Bulaydı** cāndan eylerdi libâsı
- 2510 Dir idi kâşkî câmeñ olaydum / Seni her laḥza koynumda **bulaydum**
- 2593 **Bulur** kanda ise oğlını ol pîr / İder bu mâcerâyı aña taḳrîr
- 2637 Arayup **bulmağa** itmişdi niyyet / Cenâb-ı Ḥaḳdan olmadı icâzet
- 2841 Gezerdi Hindi Sindi Rûmı Şâmı / Aradı **bulmadı** yâr-ı benâmı
- 3011 Ḥabîbüñ iltifâtı olmaz oldu / Ḥaṭ-ı cānân gibi yüz **bulmaz** oldu
- 3037 Bu tedbîr ile vüs'at **buldı** Yûsuf / Biraz âsûde-ḥatîr oldu Yûsuf
- 3179 Ḳodı misk-i Ḥuten gibi diyârın / Aradı geldi **buldı** şehriyârın
- 3323 Olup zerrîn-ḳadeḥ mest-i maḥabbet / Başın ḳaldurmağa **bulmazdı** ḳudret
- 3436 **Bulur** her biri bir söze bahâne / İder her biri bir dürlü terâne
- 3455 Eşerden bellüdür zât-ı mü'eşşir / Bilür Ḥaḳḳı **bulur** rây-ı müdebbir
- 3512 Ne tedbîr ile **buldum** vaşlına rāh / Ne derd ü miḥnetümnden oldu āgāh
- 3543 N'olaydı ben de pervâne olaydum / Fenâ iḳlîmine vuşlat **bulaydum**
- 3596 Cemâli ṭavḳ-ı zerden **buldı** tertîb / Gülistânı kitâbın ḳıldı tezhîb
- 3630 **Bulup** ağıyardan ḥâlî cihânı / Söze geldi Zeliḥānuñ zebânı
- 3645 Şarâb-ı mekr ile mest ola şanma / Bu âlûñ gönlüme yol **bula** şanma
- 3737 Bu evde **bulmadı** vaşlına rāhı / Beşinci ḥāneye sürdi o şāhı
- 3910 Maḥabbet ḥâtemini gizler iller / Tıyar **bulur** çıkarur ehl-i diller
- 4147 **Bulurdu** Yûsufuñ zerrîn libâsın / Çekerdi ḳaşı gibi ḳara yasın
- 4210 Beni gör kim ḥaṭâ itdüm yañıldum / Dür-i maḳşûdı **buldum** yavı ḳıldum
- 4552 Yirini **buldı** şimşâd-ı murâdı / Vücûda geldi sırr-ı ittiḥâdı
- 4859 Ḳamîşî bâdbân-ı raḥmet oldu / Vücûdı zevraḳın Ken' ânda **buldı**
- 5036 Eger şeyṭân gibi ḳudret **bulayduñ** / Ḳıyâmet günine dek saḡ olayduñ
- 5149 Bahâne **bulmaz** aña ehl-i 'irfân / Meger ola ḥarîdârına noḳşân

2. sağlamak, tedarik etmek, temin etmek. <KUBBEALTI>

- 1071 Aña bir dāye **buldı** şatdı tüccâr / Ḳucaḡında emer oğlancuḡı var

3. [mec.] -e ermek, elde etmek, kazanmak. <KUBBEALTI>

- 6 Hezârân Yûsufuñ mâh-ı cemâli / Senüñ mihrüñle **bulmuşdur** kemâli
- 18 Ḳuhûr itsun gönülde nûr u îmân / Şeref **bulsun** bu Yûsufla bu zindân
- 112 Ḳaçan kim âdem âdemlik **bulurmuş** / Melekler âdeme muḥtâc olurmuş
- 185 Zihî şeb kim **bulur** andan şafâ rûḥ / Sevâd-ı dîde-veş maḳbûl ü memdûḥ
- 292 Çoḡ idi Şâm içinde mâh-manzar / Tesellî **bulmaḡ** olmadı müyesser
- 364 Vücûda geldi Âdem **buldı** 'izzet / Ḳonuldu zât-ı pâkinde kerâmet
- 430 Görüp Ya'ḳubını ḥazṣ itdi cānı / Mekîn ile şeref **buldı** mekânı

- 561 Niçe hâşıyyeti var idi her bār / Ki anuñla şifā **bulurdu** bīmār
- 1052 O meh-pāre olinca pāre pāre / Nuḥüsetden şeref **bulur** sitāre
- 1111 Oñulmaz derdine **bulmadı** çāre / Yapışdı dāmen-i şabr u qarāra
- 1122 Nihāyet **bulmadı** hicrān-ı Ya‘ kûb / Żarūrī şabr iderdi cān-ı Ya‘ kûb
- 1419 Görür Mālik ki Yūsuf **buldı** şöhet / Kul oldı aña yetmiş iki millet
- 1525 Cemāli bedri **bulmamış** kemāli / Maḥabbet gevherinden gūşı ḥālī
- 1699 Didi şevk ile ey kân-ı melāḥat / Sözüñden **buldı** rūḥum istirāḥat
- 1852 Nihāyet **bulduḡına** ‘ışk-ı cānān / Tefāḥür eyleyüp olurdu ḥandān
- 1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ü maḥabbet / **Bulur** gün gibi tedric ile rif‘at
- 2369 Ne naqşı kim yazar naqqāş-ı kudret / **Bulur** āyine-i ‘ālemde şüret
- 2386 Zihī devlet zihī lutf u ‘ināyet / Ki **bula** rāh-ı hicrānuñ nihāyet
- 2416 Şeb-i endüh-ı hicrān **buldı** pāyān / Bu gün mihr-i sa‘ādet oldı raḥşān
- 2714 Ğam-ı Ya‘ kûbdan **bulsun** ḥalāşı / Yaluñuz bize olsun iḥtişāşı
- 2861 **Bulur** ağlamaḡ ile yāra çāre / Delinür tamlā ile seng-i ḥāre
- 2862 Şeb-i hicrān **bulur** soñ uci pāyān / Hemān zaḥmet virür ‘uşşāka cānān
- 2868 Zeliḥānuñ sözi **buldı** nihāyet / Meh-i Ken‘āna degdi çünki nevbet
- 2881 Yirinde қо vücūd-ı ḥāksārı / Şafā **bul** cān gözinden sil ḡubārı
- 2943 Hikāyet **buldı** bu resme nihāyet / Zeliḥāya irişdi ḡaylī ḥālet
- 3243 Maḥabbet her kaçan **bulsā** nihāyet / İki başdan olur eşk-i melāmet
- 3648 Zeliḥā **bulmadı** bu derde dermān / Fiḡān u nāleler itdi *ke-mā-kān*
- 3650 Ḥabībūñ **bulmadı** vaşlıma fūrce / Teveccüh eyledi ikinci bürce
- 3716 Żiyā-yı şem‘e beñzer ḡüsn-i ḡubān / Ki **bulur** sür‘at ile şevkı pāyān
- 3827 Ḥalāş oldı yidi derbend-i ḡamdan / Hidāyet **buldı** kurtıldı elemden
- 4146 Tesellī **bulmayup** bir laḡza cānı / Kesilmez nālesi diñmez fiḡānı
- 4221 Ḥabībın görmeḡe **bulmazdı** dermān / Taḥammül itmeḡe olmazdı imkān
- 4336 Şeref **buldı** mekīn ile mekānı / Sevindi ḡöñli ḡayrān oldı cānı
- 4474 O gün bu nā-murād u bī-sitāre / Vişāl-i yārına **bulmadı** çāre
- 4559 İresin ‘āşık iken vaşl-ı yāra / **Bulasın** bir oñulmaz derde çāre
- 4622 Cemālini görenler toḡ olurdu / Belā-yı cū‘ma dermān **bulurdu**
- 4779 Didi Ḥaḡdan saña oldı beşāret / Fenā **buldı** bu fūrkat geldi vuşlat
- 4975 Yetiş gel şem‘-i cem‘-i enbiyā ol / Ḥalāş ol kayd-ı ‘ālemden şafā **bul**
- E12 Zeliḥā fūrkatine fūrce **buldı** / Kulāḡı dinc olup āsūde oldı
- E22 Ḥużūr-ı ḡalbi **bulmaz** ehl-i vuşlat / Ne şükr idebilür ne ḡöd şikāyet
- E26 Tūtalum olasın cānāna vāşıl / Teselli **bulmasa** cānuñ ne ḡāsıl

4. cezaya uğramak. <TS>

- 1083 Şakın zulm ü cefāya māyil olma / İden **bulur** meşeldür gāfil olma
 1588 Cefāya rāzī oldı ‘ aşık oldı / Yolına geldi itdüğünü **buldı**
 4569 Didi nāz ile cānānına ol dem / **Bulurmuş** itdüğün evlād-ı ādem
 4842 Ne aşşı zulm ile cevr ü cefādan / Hālāş olmaz iden **bulur** Hudādan

5. bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak.

- 215 Kōdı hep ‘ arş u ferş ü māsivāy / Fenāyı terk idüp **buldı** bakāyı
 4594 Hāqīkat bahrinün bildi dilini / Şu gibi **buldı** vahdet menzilini

bulunmak [22]

1. arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 568 Miyān-ı Yūsufa çün degdi nevbet / Kemer **bulundu** oldı bir hacālet
 1442 Maḥabbet bülbüli her şāḥa ḳonmaz / Gümüş toprağı her yirde **bulunmaz**
 1531 Giceyle açılır her dīde-i cān / Bu zulmetde **bulunur** Āb-ı Hayvān
 1685 Vişālün bağına başdurma bāğı / İzinden **bulunur** uğrı yatağı
 2430 Görür kim şāhid-i gaybı **bulundu** / Melekler gibi çarḥa girdi döndi
 3371 Ele girmez yigitlik ‘ unfuvānı / **Bulunmaz** bir daḥi genc-i cuvānī
 4679 Boşalırken çuvaldan zād-ı ihvān / Çıka geldi **bulundu** māl-ı pinhān
 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nās / **Bulındı** bir çuval içinde ol taş

2. olmak, etmek, yapmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 459 Güşāde **bulmursa** ‘ ayn-ı tāt at / Hudā eyler memātı ḥāb-ı rāḥat
 560 Var idi bir kemer zī-ḳadr ü ḳıymet / Bahāsına **bulunmazdı** nihāyet
 808 Alalar gideler gayrı diyāra / **Bulunmaz** aña bundan gayrı çāre
 926 Oyuna taldı biz gāfil **bulunduḳ** / Ziyāde mest ü lā-ya‘ ḳil **bulunduḳ**
 928 İraḳdan olmaduḳ dermāna ḳādir / Birimüz anda **bulunmadı** hāzır
 1386 Zihī bende ki sulṭānlar esīri / Zihī sulṭān ki **bulunmaz** naḳīri
 1446 Sa‘ ādet aña kim ‘ aşık **bulındı** / Serīr-i devlete lāyık **bulındı**
 2024 Güzellikde **bulunmazdı** mişālī / Kemālinde idi faẓl u kemālī
 2499 Uyandı mı benüm şem‘-i sitārem / **Bulındı** mı oñulmaz derde çārem
 2615 Melāḥatde **bulunmaz** aña şānī / Baḳınca Yūsufa beñzetdüm anı
 3060 Ararsān kāyinātı Ḳāf-tā-Ḳāf / **Bulunmaz** degme bir ādemde inşāf
 3235 Vefāsız yāra şefḳatsız nigāra / **Bulunmaz** ağlamakdan gayrı çāre

buluşturmak [1] bir araya gelmelerini sağlamak, bir araya getirmek. <TS,

KUBBEALTİ>

4771 Yaşınlarda **buluşdur** akrabâmı / Meh-i Ken'ânımı şems-i duhâmı
buluşmak [9] bir araya gelmek, karşılaşmak; kavuşmak. <TS, ÖTS>

1157 Mübârek sâ'at idi vakt-i merğûb / **Buluşdı** Hâzret-i Cibrîle Ya'kûb

1159 Gönül alçaklığın kıl eyle ihsân / **Buluş** göklerde 'Azrâ'ile el-ân

2230 Revâne oldu ol hâlvet-serâya / **Buluşdı** ol nigâr-ı dil-rübâya

2897 Çü şeytân oldu bu vech ile pâmâl / Anasına **buluşdı** itdi idlâl

3155 **Buluşdı** dâye Yûsuf Hâzretine / Du'â kıldı devâm-ı devletine

3221 Zelihâ gördi işdür başa düşdi / Perî-rûyına **buluşdı** görüşdi

4500 **Buluşdı** Yûsufa 'arz itdi hâlin / Temâşâ eyledi cânân cemâlin

4546 Hârâret Yûsufuñ gönline düşdi / Görüşdi ol perî ile **buluşdı**

5031 **Buluşdı** rûh-ı ecdâd-ı kirâma / Muğârin oldu âbâ-yı 'izâma

bulut [17] atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığınlar, su buharı kütlesi. Rengi, şekli, düz ve geniş görünüşü gibi hususlar itibarıyla benzetme unsuru olarak kullanılır. <KT, TS, KUBBEALTI, HAYÂLÎ BEY, ADŞS>

895 **Bulutlar** gibi irdi ol diyâra / Yaşası her birinün pâre pâre

997 **Bulutlar** gibi 'azm itdi cibâle / Çeke tâ gürk-i kühsârı su'âle

1244 **Bulutlar** gibi gözden dökdiler yaş / Figân ile aşâğa şaldılar baş

1321 Vişâle irmiş üftâde mişâli / **Bulutlar** ağlamakdan oldu hâlî

1361 Var idi hevdecinün sâyebanı / **Bulut** gibi nihân eylerdi anı

1791 **Bulutlar** baña rahmından döker yaş / Acır deryâlar ağlar taş ile taş

1827 **Bulutlar** gibi vardı bir kenâra / Libâsın çekdi itdi pâre pâre

2076 **Bulutlar** gibi üstürler kaçârı / Pür itdi lâlezâr u kühsârı

2120 Ne yire gelse sür'atle geçerdi / İverdi cânı **bulıdı** uçardı

3226 **Bulut** gibi semâya âbı ağdı / Yaşı güz yağmurına döndi yağdı

4065 Geçerdi berç-ı hâtif gibi cânân / **Bulutlar** gibi hak olurdu giryân

4772 **Bulutlar** gibi ahvâlüm perîşân / Bir iken iki oldu derd-i hicrân

4879 **Bulutlar** gibidir üstür kaçârı / Sürerdi şanki âhı rûzgârı

5013 **Bulutlarla** pür oldu küh-ı 'âlî / Yolardı aq saçını dehr zâlî

5018 **Bulutlar** düşdi cümle kühsâra / Libâsın eylediler pâre pâre

5039 Yolup aq saçını pîrân-ı irşâd / **Bulutlar** gibi kıldı anda feryâd

Aşağıdaki tanıkta şair, siyah bulutların yağmurun yağmasına sebep olması olayını hatırlatmış ve “yüz karası” deyimindeki “karalığın/utanmazlık-ayıp” çokluğunu ifade etmek için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

3876 **Bulutlar** yüz karasın itse tahşîl / Gözi yaşı olur her güşede Nîl

bûm [] baykuş. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

bûm-ı şûm [1] uğursuz baykuş. <KANARI>

3493 Güneş bir ak kebûter gibi indi / Gicenûn **bûm-ı şûmından** uşandı

buña [3] “bu” zamirinin yönelme hâli eki almış durumu. <TS, ÖTS>

811 Size râcî‘ olur zulmûn belâsı / Ne Hâk râzî **buña** ne enbiyâsı

1240 Nebî evlâdısız cümle be-her hâl / Nihâyet **buña** şeytân itdi idlâl

4083 Tefekkür eyle ahvâl-i cihânı / **Buña** aşşı olur anuñ ziyânı

bunamağ [1] çeşitli sebeplere bağlı olarak muhakeme, hatırlama gibi birtakım zihinsel faaliyetlerle konuşma ve hareket gibi bedenî yetenekleri zayıflamak, ateh getirmek. <TS, ÖTS>

2295 Sözüni diñlediler acıdılar / Yazuk saña **bunamışsın** didiler

bunca [3] bu kadar, bu denli, birçok; böylesi, böylesi bir. <YTS, TS, ÖTS>

120 Zihî Kâdir zihî Sultân-ı Bârî / Virür kulına **bunca** iktidârı

4458 Saña **bunca** zamân itdüm niyâzı / Ele gelmez murâdum şâhbâzı

4506 Çekersin derd-i ‘ışkı **bunca** yıldur / Murâduñ her ne ise baña bildir

bunda [3] burada; buraya. <YTS, ÖTS>

1068 Ol anda âh ider bu **bunda** efgân / Ne müşkildür bir uğurdan iki kan

2850 Kõdı bir dâyesini anda nâzır / Didi **bunda** gelürse bir müsâfir

4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü güyü / Ki yok ol verd-i cânuñ **bunda** bûyı

bundan [13] “bu” işaret zamirinin çıkma durumu; buradan. <YTS, ÖTS>

808 Alalar gideler gayrı diyâra / Bulunmaz aña **bundan** gayrı çäre

2622 O pîre bakdı fikre vardı tûrdı / Düşin görmiş idi **bundan** öñürdi

2625 Dağı **bundan** öñürdi oldı bir hâl / Derildi Külbe-i Ahzâna eţfâl

2784 Didi **bundan** gerekmez kişi hâlî / Budur çeşm-i çerâğ-ı bezm-i ‘âlî

3102 ‘Aceb **bundan** ziyâde luţf ola mı / Bile sevdüğünü vire selâmı

3103 Seni ‘ışkıyle itdi mest ü hayrân / Saña olur mı **bundan** özge ihsân

3623 Hicâbından bu sultân-ı mükemmel / Yüzine bakmaz idi **bundan** evvel

3911 Bu aña mâyil ol **bundan** gürizân / Bu istiğnâda ol nâlân u giryân

4103 Belâ **bundan** ziyâde olmaz aşlâ / Gide dildâr kıla dârı tenhâ

4558 Cihânda var mı **bundan** özge lezzet / Cemâl ıssı olasın hem-çü mir’ât

- 4926 Kesilüp şoĥbet-i ĥalk-ı cihāndan / Iraĥ olmazdı ol **bundan** bu andan
bundan muĥaddem [2] daha önce, bundan önce. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>
- 3022 Eyā maĥdūme-i sulṭān-ı a‘ zām / Diyār-ı Şāmda **bundan muĥaddem**
- 3821 Zeliĥā şevĥ ile **bundan muĥaddem** / Ṭolaşup şarmaşup ṭururdı muĥkem
bunu [6] bunu, “bu” zamirinin belirtme eki almış durumu. <TS, ÖTS>
- 402 **Bunu** keşf ü kerāmet ehli eyle / Vücūdın vecd ü ĥālāt ehli eyle
- 1067 Anı öldürdi Ya‘ ĥūb iştīyākı / Helāk itdi **bunu** oĥlı firākı
- 2345 Yüzini Bāzıĥa açdı hemānā / Bu anı o **bunu** itdi temāşā
- 2694 Cefā şanma **bunu** ‘ayn-ı vefādur / Kemāl-i luṭf u iĥsān u ‘aṭādur
- 2787 Cuvān olur **bunu** nūş eyleyen pīr / Hemīşe mūr-ı mazlūmı ider şīr
- 3001 Bu fūrĥat bir vişāl-i ma‘ nevīdür / **Bunu** ol bildi kim ‘aĥlı ĥavīdür
bunlar [20] “bu” zamirinin çoĥul eki almış durumu. <TS>
- 646 Bu vech ile idüp ĥavl ü ĥarārı / Dirildi **bunlaruñ** bir yire varı
- 1038 Bu ĥayvānāta itme beddu‘ āyı / Ki **bunlar** itmemişdür bu ĥaṭāyı
- 2722 Bir az göksin geĥürdi āh itdi / Ėamından **bunları** āĥāh itdi
- 2939 Vücūdı varlıĥın eylerler ifnā / Dilinden **bunlaruñ** lāf gelmez aşlā
- 3366 Yanında Yūsufuñ **bunlar** söyündi / Güne ĥarşu zıyā-yı şem‘e döndü
- 3370 Birine kimseler el şunmamışdur / Baĥīl el **bunlara** ṭoĥunmamışdur
- 3978 Biri aĥlarsa biri āh iderdi / Bir oldı **bunlaruñ** derd-i neberdi
- 3980 Görince **bunlaruñ** ‘ışĥın hüveydā / Teraĥķı eyledi derd-i Zeliĥā
- 3993 Zeliĥā **bunları** yanına ṭaĥdı / Tażarru‘ ‘aynı ile yāra baĥdı
- 4656 Didi **bunlar** ma‘ āza’llāh ey şāh / Yaramaz şanma bizden ĥılma ikrāh
- 4686 İrişdi Yūsufa **bunlar** *ke-mā-kān* / Du‘ ālar itdiler bī-ĥadd ü pāyān
- 4724 Ĥacālet **bunları** itdi melāmet / Ana bir ĥardaşa ĥıĥdı bu tōĥmet
- 4725 Getürdi **bunları** maĥzūn u giryān / Dil-i şeydāların ĥıldı perīşān
- 4735 Yalandur **bunlaruñ** sözi inanmañ / Ĥamusı uğrılardur ṭoĥrı şanmañ
- 4746 Günāhın **bunlaruñ** ‘afv itdi Yūsuf / Velī göstermedi rüy-ı telatṭuf
- 4807 İrişdi Mışra **bunlar** nāme ile / Ĥaṭār-ı üştür ü hengāme ile
- 4819 Niyāzın **bunlaruñ** gūş itdi Yūsuf / Żarūrī aĥladı cūş itdi Yūsuf
- 4821 Ölen oĥlını aĥlar āh ider mi / Ėamından **bunları** āĥāh ider mi
- 4838 Ziyāfet itdi Yūsuf **bunları** hep / Serāser cāmeler virdi müzehheb
- 5158 Yazıdan eylemez **bunlar** ferāĥat / Meger Allāhdan ola ‘ināyet
bunuñ [18] “bu” zamirinin tamlayan durumu. <TS, ÖTS>

- 409 Du‘ā itdi didi ey Rabb ü Ğaffār / **Bunuñ** neslini kıl şāh-ı cihāndār
 948 Delüler gibi söylersüz yabana / **Bunuñ** gibi yalana kim inana
 1189 **Bunuñ** gibi eyü düşler görürdi / Düşine muntazır olur yürürdi
 1380 Cihānda hālk olaldan cān-ı insān / **Bunuñ** gibi libāsa girmedi cān
 1567 O mihr ile **bunuñ** şem‘-i cemālī / Hazān yaprağınun oldı mişālī
 2191 Yirinde bulmadum ‘İsī-dehānı / Kim eyler **bunuñ** ile zindegānī
 2669 Kemān-ı gāmdan oğ gibi atıldum / **Bunuñla** iki kapuya şatıldum
 2846 **Bunuñ** ma‘ şūkası yār-ı cemīle / Olur mağribde maqbūl-i qabīle
 2996 **Bunuñ** maqşūdını eyler o merdūd / Anuñ merdūdını eyler bu maqşūd
 2998 Anuñ ma‘ nā-yı da‘ vāsı felekden / **Bunuñ** fehvā-yı sevdāsı semekden
 3133 **Bunuñ** gibi vişāl irsün zevāle / Ki her gün bā‘ iş olur infi‘āle
 3246 Ğam u şādīde kesb eyler ma‘ iyyet / **Bunuñ** hüzni virür aña melālet
 4303 **Bunuñ** rāyın eger eylerse Reyyān / Olur işkāl müşkil cümle āsān
 4313 Zeliḥā öldi ölmezden önürdi / Ki **bunuñ** gibi qahr-ı dehri gördi
 4441 **Bunuñ** gibi söz olduğça rivāyet / İnende gönli itmezdi şehādet
 4853 **Bunuñla** gözleri yaşını silsün / Biraz tārīk-i hicrānı tağılsun
 5118 **Bunuñ** olur pelāsı ebr-i rahmet / Anuñ zerrīn libāsı nār-ı miḥnet
 E21 Zeliḥā gāmda Yūsuf hurrem ü şād / Anuñ gönli şikeste **bunuñ** ābād

bura [3] bu yer, buraya. Çekimli halleriyle içinde bulunulan, işaret edilen, kastedilen yakın bir yeri ve çevreyi gösterir veya dikkat çekilmek istenen bir hususu belirtir. <YTS, KUBBEALTI>

- 1683 Evinde cümle evbāşı **buranuñ** / Çeker adını her kaşı kemānuñ
 2709 Zeliḥāya didi bir gice dāye / Yağışmaz Yūsufun gönli **buraya**
 4429 Bu gün Yūsuf ḥilāf-ı semte gitdi / **Buraya** uğramağdan nefret itdi
burada [3] bu yerde. <TS, ÖTS>
 736 Taşarruf Hazret-i Hāḳḳuñdur ey pīr / **Burada** aşşı itmez rāy u tedbīr
 2604 Kerem eyle şabāhın gel **burada** / Dil-i maḥzūnumı eyle güşāde
 4670 Didi siz gelmedüñüzse fesāda / Biriñüz rehn olup tursun **burada**

Burāk [5] Hz. Muhammed’in Miraç Gecesi’nde bindiği bineğin adı. Kelimenin “berk/şimşek” kökünden geldiği sanılmaktadır. Bir rivayete göre Burak, cennet hayvanlarının genel adıdır. Eşekten büyük, katırdan daha küçük olup, yüzü insanların yüzü, başı at kafası, boynu deve boynu, ayakları öküz ayağı olarak tasvir edilir. Bu yaratığın Hz. Muhammed’in Miraç hadisesi dışında da kullanıldığı, İbrahim Peygamber’in aynı hayvanla her yıl Filistin’den

Mekke'ye İsmail ile Hacer'i görmeye gittiği söylenir. Renginin güzelliği, alımlılığı, yıldırım gibi süratli hareket etmesi başlıca özellikleridir. Miraç Gecesi Hz. Peygamber, Burak ile önce Mescid-i Aksa'ya gitmiş, oradan da Arş'a yükselmiştir. <ADŞS, FMS>

- 188 O gice berķ-ı hâţif gibi ta'cîl / **Burāk** ile Resûle geldi Cibrîl
 189 **Burākı** 'ışķ-ı cānān gibi fi'l-hāl / Menāzil kaç'ına oldu per ü bāl
 191 Müşābihdür **Burāķa** hüsn-i a'cāl / Murādına ider insānı işāl
 196 **Burākı** nūr ol *nūrūn* 'alā-nūr / **Burākı** izidür āyīne-i hūr

burmak [5] bükme, sarmak. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 497 Nihāl-i gül gibi boynın **burardı** / Fiğān ile anasını arardı
 763 Kızıl itdi kimisi aķ gülini / Kulağın **burdı** yoldı sünbülünü
 2171 **Burup** boynını 'āşık gibi yollar / Du'āsına açardı şanki kollar
 3327 O bağ içinde şankim 'āşık-ı zār / Şular boynın **burup** yürürdi herbār
 4408 Kāmışdan ev olup mâtem-sarâyı / **Burardı** boynını mânend-i nâyî

buruşmak [3] düzgünlüğü bozulmak, üzerinde kırışık ve katlamalar olmak, kırışmak.

<TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 2286 Dehānında dişinūn dūrri düşmiş / Şadef kabı gibi yüzi **buruşmış**
 2287 **Buruşmış** yüzi arturmuş enīni / Getürmüş Rūma gūyā ehl-i Çīni
 4361 Şadef gibi **burışdı** rüy-ı zībā / Başında hāra döndi mūy-ı ra' nā

büse [5] öpme, öpücük. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2822 Dererdi **büse** ile güllerini / Koğulardı saçı sünbüllerini
 3126 Şafā-yı şöhetı takrīre gelmez / Dehānı **büsesi** ta' bīre gelmez
 3136 Öpülmez **büsedden** gizler dehānın / Kināra uğramaz şaķlar miyānın
 3425 Kiminūn **büsesi** cāna degerdi / Başında tācın alnına egerdi
 3842 Uyandum **büse** alurken lebūmden / Elini çekdi sīb-i ğabğabumdan

büselik [1] musikimizde buselik beşlisiyle hüseynde hicaz dörtlüsü veya kürdî dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelen ve düğâh (la) perdesinde karar kılan basit makam. En eski basit makamlardandır. <KUBBEALTI, ADŞS, TÜRK MŪSİKÎSİ>

- 2781 Güzel çengîler aldı destine sâz / Maķām-ı **büselikden** virdi āvāz

büstān [1] bahçe, çiçek bahçesi. <KT, FZ, CŪDÎ>

- 5094 'İbādet nerdibān-ı rif' atūndür / Kānā' at **büstān**-ı 'izzetūndür

buṭlān [1] haksızlık, batıl ve boş olma, çürüklük, beyhudelik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 4478 Olurdum ṭālib-i mechūl-i muṭlaķ / Bu gün **buṭlānuḡuz** bildüm muḡaķķaķ

būy [9] koku, rayiha; ümit, talep, meyil, arzu, iştıyak. <KT, KO, FZ, CŪDÎ, TDEK>

1648 Tıyuldı **büy-ı** ‘ışk u müşki nâgâh / Bu sırdan bende vü şâh oldu âgâh

4374 Şabâdan kesb ider **büy-ı** nigârı / Şorar ağyardan aḥbâr-ı yârı

4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü güyü / Ki yok ol verd-i cânıñ bunda **büyü**

4498 Getürüñ baña anı ferd ü tenhâ / Sözinden cânâ geldi **büy-ı** taḫvâ

4855 Kāmîş-i Yūsuf ile yola girdi / Hemân Ya‘kûba **büy-ı** Yūsuf irdi

büy-ı gönca [1] gönca kokusu. <BMS>

3660 Bakılmağ ile şolmaz rüy-ı gönca / Kõkılmağ ile gitmez **büy-ı gönca**

büy-ı vaşl [1] kavuşma kokusu, vuslat kokusu. <KANAR/>

512 Sürerdi yüzine gözine anı / Alurdi **büy-ı vaşlından** nişanı

büy-ı yâr [2] sevgilinin kokusu.

4149 Alurdi câmesinden **büy-ı yârı** / Başardı bağına eylerdi zârı

4220 Başardı bağına eylerdi zârı / Alurdi sünbülinden **büy-ı yârı**

buyurmak [6] bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını bildirmek, emretmek. <YTS, TS, ÖTS>

852 **Buyurdi** Hâzret-i Cibrîle Mevlâ / Yere düşürmedi tutdı hemânâ

2872 **Buyurdi** ceddüm İbrâhîme Sübhân / Didi kıl oğluñ İsmâ‘îli ḳurbân

4294 **Buyurdi** vardı Yūsuf hâzretine / Du‘â kıldı bakâ-yı ‘izzetine

buyur [3] söyleyiniz, emrediniz. <TS, KUBBEALTI>

194 Didi Cibrîl eyâ sultân-ı ‘irfân / **Buyur** ‘arş-ı berîni eyle seyrân

1004 **Buyur** bizden ne istifsâr idersin / Sözüñ baş üstine söyle ne dirsün

2630 Didi olsun saña Hâḳḳuñ selâmı / **Buyur** kimden işitdün bu kelâmı

bühtân [11] birine yalandan bir şey isnat etme, iftira, yalan. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1030 Gelün yüz aklıgını ḥâşıl eyleñ / Bu **bühtân-ı** ‘azîmi zâyil eyleñ

3845 Yañıldı kıldı bu **bühtânı** bünyâd / Öñinde eyledi efgân u feryâd

3847 Zeliḥâ altun adın bakır itdi / Ki **bühtân-ı** ‘azîmin zâhir itdi

3850 Şirâr-ı nâr-ı **bühtân-ı** ‘azîmi / Utandurdi o sultân-ı kerîmi

4315 Kibâruñ tağa beñzer ihtîşâmı / İrişse zulm ü **bühtânıñ** ğumâmı

4317 Ğubâr-ı râha beñzer ḳurı **bühtân** / Olur ‘avn-i Hâḳ ile def‘i âsân

4792 Ḳuru **bühtân** ile yaşum aḳıtma / Ḥalâş it oğlumu cânım acıtma

bühtân etmek/eylemek [4] yalan yere suçlamak, iftira etmek, kara çalmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

937 Didi evlâdına ‘işyân idersiz / Hemân ḳurda ḳurı **bühtân idersiz**

3873 Boşandı gözi yaş ile yemîni / Ḳurı **bühtânlar itdi** şahidine

- 4387 Budur sevdüğine **bühtân idici** / Sarây-ı ʿırzını vîrân idici
- 4767 Didi oğluma **bühtân eylemişler** / Gül-i handânı giryân eylemişler
bükâ [1] ağlayıp sızlanma, ağlama, gözyaşı dökme, nale. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 3252 Firâkum eyledi maḥzûn u şeydâ / **Bükâdan** ʿayn-ı Yaʿkûb oldu aʿmâ
bükmek [2] vücudun bir organını, bir bölümünü diğer kısmına doğru eğmek, yaklaştırmak. <TS, ÖTS, KUBBEALT>
- 2560 Beni pîr eyledi derd-i firâkı / Belümi **bükdi** bâr-ı iştîyâkı
- 4141 Belini **bükdi** anuñ bâr-ı fûrkat / Belî böyle olur kâr-ı maḥabbet
bükûlmek [1] eğilmek. <TS, ÖTS, KUBBEALT>
- 1293 **Büküldi** pîr-i fânî gibi eşcâr / Rücûʿ itdi hemân aşlına nâçâr
bülbül [31] nisan ve mayısta erkeği güzel bir sesle öten kuş, kuşların âşığı. Şark edebiyatında pervane gibi âşık timsalidir. Bazen âşığın kendisi, bazen canı bazen de gönlü olur. Gül de maşukudur. <KT, KO, ADŞS, AÇDŞS>
- 451 Dehânî ḡoncası itdi tebessüm / Zebânî **bülbüli** kıldı tekellüm
- 457 Ḥamûş eyler ecel bir gün zebânî / Uçurur **bülbül-i** ten-âşiyânî
- 516 Cemâlî ḡülşeninde **bülbül** oldu / Ne **bülbül** ḡâk-i pâyına ḡul oldu
- 654 Belürse şavt-ı **bülbülden** nişâne / Aḡar şular aña eyler terâne
- 1162 Uçar anuñ elinden **bülbül-i** rûḡ / Bu râz andan olur olursa meftûḡ
- 1169 Firâkı âteşine şu sepildi / Fiḡânî **bülbülin** ḡamûş kıldı
- 1360 Bu hevdecde o maʿşûk-ı zemâne / Dönerdi **bülbül-i** ḡuds-âşiyâna
- 1442 Maḥabbet **bülbüli** her şâḡa ḡonmaz / Gümüş topraḡı her yirde bulunmaz
- 1682 Nihân itdüm şanur esrârını ḡül / Tıyurur illere ammâ ki **bülbül**
- 1859 Kime kim dâḡ-ı hicrânî ola ḡül / Olur zencîrinüñ âvâzı **bülbül**
- 2115 Olurlar hevdec içinde ḡazel-ḡân / Yuvaldan **bülbül** eyler şanki efḡân
- 2486 Alındı Yûsuf-ı rûḡ-ı revânî / Uçurdi **bülbül-i** ten-âşiyânî
- 2656 Zebânî **bülbülin** depretdi Yûsuf / Geçen ḡâlin ḡikâyet itdi Yûsuf
- 2745 Tesellî sözlerine oldu **bülbül** / Ḳopardı ḡülşeninden bir niçe ḡül
- 2869 Olup sûz u ḡüdâzdan ḡözi yaş / Zebânî **bülbüli** oldu ḡüher-pâş
- 2992 Fiḡânî şanma ancaḡ **bülbül** eyler / Fiḡânî maʿnide şâḡum ḡül eyler
- 3330 Cünûn-ı ʿışḡ-ı **bülbül** anda peydâ / Şunuñ âvâz-ı zencîri hüveydâ
- 3331 ḡülüñ yanında var zıll-ı siyâhı / Yolına geldi ḡüyâ **bülbül** âhı
- 3336 Şüküfeyle aḡardı şâḡ-ı bâdâm / İderdi **bülbül** ol çâderde ârâm
- 3341 Cefâdan **bülbül** aḡlar ḡül ḡülerdi / Ḡözi yaşı ḡülistânı şulardı

- 3410 İrişüp gülşenünde her murāda / Ne var bir **bülbül** olursa ziyāde
 3550 Mey-i ʿışk ehl-i derdi **bülbül** eyler / Kitāb-ı ʿışkı okur tırmaz ezber
 3772 Zebānı **bülbüli** tutuldu kaldı / Başını dāmen-i teşvīşe şaldı
 4886 Görüp **bülbülsüz** ol hūb āşiyānı / Añup Yaʿ kûbı kıldılar figānı
 4903 Kimisinün sevād-ı şārıbeyni / Cenāh-ı **bülbülüñ** olmışdı ʿaynı
 5174 Gülün eyyāmı kim oldı hüveydā / Zebānum **bülbülını** kıldı gūyā

bülbül-i cân [2] can bülbül. <BMS>

- 1790 Yıkıldı hāne-i dil kaldı vīrān / Bozuldu āşiyān-ı **bülbül-i cân**
 3256 Bülend āvāz ile ol **bülbül-i cân** / Oğurdı şuhf-ı İbrāhimi her ān
bülbül-i zār [1] inleyen bülbül. <KANARI>

- 2128 Maḥabbet ehli gibi **bülbül-i zār** / Gülistāna bakup oğurdı eşʿār
bülbül-veş [1] bülbül gibi. <KANARI>

- 4132 Taraldı gönca-veş kalb-i hāzini / Ziyāde oldı **bülbül-veş** enini
bülend [18]

1. yüksek, yüce, ali. Maddiyat ve maneviyatta kullanılır. <KT, KO, FZ, CÜDİ, OTAL>

- 83 Güşāde olmayınca ʿayn-ı rifʿat / **Bülend** olmaz fenā ehlinde himmet
 2690 Meh-i Kenʿāna yalvardı Zeliḥā / Didi şānuñ **bülend** ü kadrün aʿlā
 2940 **Bülend** olmaz inen şān-ı edānı / Olur Haḫ söz anuñ bār-ı girānı

2. uzun; uzun boy. <FZ, KANARI, ÖTS>

- 526 Cemāli ʿāleme āvāzelendi / Gözükdü kaddinün serv-i **bülendi**
 1477 **Bülend** oldukça kaddinün nihāli / Münevver oldı hūrşid-i cemāli
 1830 Güneş gibi ururdı aña kendin / Çalardı yirlere serv-i **bülendin**
 1857 Maḥabbet bāğınun serv-i **bülendi** / Bu kayd u bendi gāyetde begendi
 2368 Zülāl-i rahmeti olmazsa işār / **Bülend** olmaz nihāl-i kām-i yār
 2429 Zeliḥā bildi ol serv-i **bülendi** / Hemān-dem eski derdi tazelendi
 3111 Perişān eyleme gönlün inende / İtāle itme ol serv-i **bülende**
 3196 Günāh alçaqlığın her kim begendi / Tedennī eyledi kadr-i **bülendi**
 3479 Yaraşmış saña hūbān iktirānı / **Bülend** olmuş boyuñ serv-i revānı
 4160 Kaçan kim görse bir serv-i **bülendi** / Añardı kadd-i yār-ı ercümendi

bülend āvāz ile [3] yüksek sesle. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1906 Kelām itdi meh-i ʿālī-cenāba / **Bülend āvāz ile** geldi hitāba
 2598 Resūlin āndı zıkr itdi Hudāyı / **Bülend āvāz ile** kıldı nidāyı
 3256 **Bülend āvāz ile** ol bülbül-i cân / Oğurdı şuhf-ı İbrāhimi her ān

bülend âvâze [1] dik ses, haykırma.

999 Meh-i nev gibi bir tağa yöneldi / Cibâle bir **bülend âvâze** şaldı

bülend etmek [1] yücelelemek, ref etmek, tazim etmek, ululandırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3198 **Bülend itsün** sipihr-i himmetini / Çıgarsun dilden alçağ niyyetini

bünyād [7] temel, esas, asıl; bina, yapı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

967 Girü evvelki söze oldu **bünyād** / Günâhı eylediler kırdı isnād

2269 Şoqaqlarda figânlar oldu **bünyād** / Uyumaz ehl-i Mısrı âh u feryād

3845 Yañıldı kıldı bu bühtânı **bünyād** / Öñinde eyledi efgân u feryād

bünyād etmek/eylemek [4] yapmak, kurmak, bina etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

552 Hemân ol âl-i Ya' kûba idüp âl / 'Acâyib hîle **bünyād itdi** fi'l-hâl

2381 **İdüp** virâne bir hücre **bünyād** / Şalâh u zühed evini kıldı âbād

4397 Kâmişdan **eyledi** bir hâne **bünyād** / İçinde kılmağa ney gibi feryād

4575 Zeliḥāya yedi ev **itdi bünyād** / 'İbâdet kılmağ içün ol perî-zād

bürc [17]

1. burç, güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri. Güneşin dünya çevresinde döndüğüne inanan eski astronomi âlimleri, güneşin bu seyri esnasında 12 eşit dilimden geçtiğine inanmışlar ve her dilime bir ad vermişlerdir. Bu adlar o dilim içindeki takım yıldızlara istinaden konulmuştur. On iki burç şunlardır: Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cezvâ (İkizler), Seretân (İkizler), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mîzan (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova) ve Hût (Balık).

<KT, KO, OTAL, ADŞS, OTDTS, TDVİA>

297 Eyâ mülk-i cemâlün pâdişâhı / Eyâ **bürc**-i celâlün mihr ü mâhı

438 Çoğ idi kûsfendi encüm-âsâ / Hamel **bürçiydi** menzilgâhı gûyâ

443 On iki gevhere dürc olmuş idi / On iki encüme **bürc** olmuş idi

1616 Ne şehriñ mâhısın bildür beyân it / Ne **bürçin** afitâbısın 'ayân it

3416 Kimi göz ile eylerdi işâret / Ki ya' nî ey meh-i **bürc**-i leḥâfet

3464 Olupdur şanki ol engüşt-i imân / Hilâl-i âsumân-ı **bürc**-i iḥsân

3515 Tırur gün gibi **bürc**-i rif atinde / Beni qor künc-i ḥâk-i zilletinde

4545 İdüp bir **bürç**i iki meh-liḳâ zeyn / Kırân itdi şeref bürcinde sa' deyn

5042 Nübüvvet **bürçinün** bedr-i münîri / Velâyet mülkinün şâh u emîri

Yıldızların ait oldukları burçta bulundukları vakte “şeref” veya “vakt-i şeref” denir. Buradan “bir işe başlamanın uğurlu ve uygun zamanını ifade eden tabir” anlamında “eşref-i sâat” mefhumu ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tanıklarda “şeref burcu” ifadesi bu anlamda kullanılmıştır. <TDVİA>

446 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile ol mâh / Tûlû^ç itdi şeref **bürçinde** nâgâh

1359 Hemân-dem hevdecini itdi menzil / Şeref **bürçine** hürşid oldı vâşıl

4545 İdüp bir bürçi iki meh-liqâ zeyn / Qırân itdi şeref **bürçinde** sa^ç deyn

bürç-i âb [1] su burcu; yengeç, akrep ve balık burçları. <KANARI>

1196 Alup bir delvi ol ser-ğayl-i aḥbâb / Hemân ol **bürç-i âba** etdi pertâb

Bürç-i Delv [1] Kova burcu.

1200 Didî ey **Bürç-i Delvüñ** mihr ü mâhı / Gel eyle ^ç âlem-i bâlâya râhı

2. kale duvarlarında, genişliğinden fazla yüksekliği olan dairesi, hisar çıkıntısı, kale, kule; yuvarlak bina, silindirik bina. <KT, KO, OTAL, KANARI, OTDTS> Tanıklarda kelimenin diğer anlamı da dikkate alınmalıdır.

3650 Ḥabîbün bulmadı vaşlına fûrce / Teveccüh eyledi ikinci **bürce**

3738 Müfîd olmadı çün dördüncü ḥâne / Beşinci **bürçi** itdi âşiyâne

3788 Yidinci **bürce** dek ol yâr-ı mümtâz / Murâdı nağmesinden virdi âvâz

bürimek [2] bürümek, sarmak, kaplamak, örtmek. <YTS, TS>

1288 **Büridi** rûy-ı dehri zûlmet-i ğam / Qarardı qalb-i ^ç âşî gibi ^ç âlem

4168 Görinmez oldı nûr-ı ^ç ayn-ı Ya^ç kûb / **Bürüdi** ^ç âlemi târik-i âşûb

bürinmek [1] sarınmak, kapanmak, örtünmek. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

2153 **Bürindi** lâle gibi al tuvağı / Niḳâb altında qaldı ḥüsni bâğı

bürrân [3] kesici, keskin. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

1347 Yed-i qûdretde şanki tîğ-i **bürrân** / Niyâm-ı câmesinden oldı ^ç uryân

2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol ân / Niyâmından nitekim tîğ-i **bürrân**

3800 Zeliḥânüñ cününü oldı muḥkem / Çıqardı ḥançer-i **bürrânın** ol dem

bürüc [1] burçlar, yıldız burçları; hisarlar, kuleler, kaleler, “burc”un çoğulu. <KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI, TDVİA> Tanıkta “mihr/güneş”ten bahsettiği için kelimenin “güneşin evreleri” anlamını göz önünde bulundurulmalıdır. Eski astronomi alimleri ilm-i nücûma göre güneşin dünyanın çevresinde döndüğüne inanmışlar ve bu seyir esnasında 12 eşit dilimden geçtiğini düşünmüşlerdir. O dilim içindeki takım yıldızlara istinaden her dilime bir isim vermişlerdir. <ADŞS>

3818 O mihrüñ oldı tedbir-i ḥurûcı / Girü qaṭ^ç itdi geldüğü **bürücü**

bürüdet [3] soğukluk, soğuk [*mec.*] manevi soğukluk, kırınglık. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARİ, KUBBEALTİ>

1767 Benüm hâlûmden aḥbâbum ider ‘âr / **Bürüdetle** geçer bād-ı seḥer-vâr

4245 **Bürüdet** gelse dünyâya şitâdan / Bahâr ile ḥalâş olur belâdan

Bürüdet eski tıbbâ göre tabiatda bulunan dört rûkûn ve esastan birinin de adıdır. Diğerleri “harâret, rutûbet ve yübûset”tir. <KUBBEALTİ>

5005 Derûn-ı ‘âleme virdi **bürüdet** / Lisân-ı sebzeye geldi yübûset

bürred ‘ışk-râ cüz ‘ışk-ı dîger [1] “Aşk başka bir aşktan başka hiçbir şey geçiremez.”

Mevlânâ Celaleddin Rûmî’nin hem *Mesnevi* hem de *Fihî mâ fih* eserinde geçen bir mısradır. Abdûlbakî Gölpinarlı, mısranın Fahreddin-i Gurgânî’nin *Vîs ü Râmîn* adlı mesnevisinde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵⁷

2756 Ne zîbâ söylemişdür bir suḥenver / Ne-**bürred** ‘ışk-râ cüz ‘ışk-ı dîger

büt [1] put, müşriklerin ibadet ettikleri resim veya heykel, sanem. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

3456 Mekesler eyleyüp mekrûh u menfûr / **Bütûn** üstine zâyid noktalar ḳor

bütûn [2] çok sayıda varlık ve nesnelerin hepsi, tamamı, tüm. <KUBBEALTİ, TS>

936 Ğanî gönli gibi yok inkisârı / **Bütûn** cümle miyânı vü kenârı

1208 Yüzi nûrıyla gözi gönli ṭoldı / **Bütûn** dünyâya gûyâ mâlik oldı

büyük [3]

1. (somut nesneler için) boyutları benzerlerinden daha fazla olan, “küçük” karşıtı. <TS, KUBBEALTİ>

777 Birisi olmuş idi fitneye baş / Dilerdi aña ura bir **büyük** taş

2. (soyut kavramlar için) çok, ortalamayı aşan. <TS, ÖTS>

1611 Zeliḥâya **büyük** iḥsânı oldı / Ki anuñ ‘âşık-ı ḥayrânı oldı

4385 Gelürdi il dilinden bir **büyük** derd / Döyemez anı tafşîl itmege merd

büyüklik [1] büyük olma durumu, ululuk [*mec.*] taşıdığı nitelikler bakımından üstün olma, ululuk, yücelik, azamet. <KT, TS, KUBBEALTİ>

3349 **Büyüklikde** küçüklükde berâber / Meşelde keffe-i mîzâna beñzer

büyümek [3]

1. yaşı artmak, yaşlanmak. <TS, ÖTS>

¹⁵⁷ Abdûlbakî Gölpinarlı, *Mesnevi Şerhi* 5, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 74-75.

524 **Büyüdükce** o mäh-ı ‘âlem-ârâ / Ziyâde itdi hüsniñ Haq Ta‘âlâ

2. yetişmek, çocukluğunu geçirmek. <KUBBEALT>

1618 Ne yirde **büyüdün** ey serv-kâmet / Ne yirden kopduñ ey rûz-ı kıyâmet

5139 Elümde **büyidi** bu tıfl-ı maşşûd / Nigehbân ola aña ‘ayn-ı Ma‘bûd

büyüt [1] evler, odalar, meskenler, “beyt”in çoğulu. <KO, KT, CÛDÎ, KANARİ>

304 **Büyütü** biri biri üzre güyâ / Niçe beyt ile bir dîvân-ı ra‘nâ

büyütmek [1] büyük duruma getirmek, genişletmek. <TS, KUBBEALT>

859 **Büyütdi** çâhuñ eṭrâfını zîrâ / Havâ kesb ide tâ bu serv-i bâlâ

C

cāh [7] makam, itibar, mevki. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 43 Olursam rahmetün Hıızırına hem-rāh / Zihī devlet zihī ‘izzet zihī **cāh**
 856 Nigehbānuñ mu‘īnün oldı Allāh / Saña bir **cāh**-ı ‘izzet olısar çāh
 1824 Düş olan ‘izzet ü **cāha** düşendi / Zenaḥdānındaki çāha düşendi
 2400 O gün şehre müsāfir geldi bir māh / Sezāvār-ı sipihr-i ‘izzet ü **cāh**
 4352 Ecel ‘ayn-ı ‘Azīzi yumdı nāgāh / Meh-i Ken‘āna degdi ‘izzet ü **cāh**
 4401 Budur şon uci ‘uşşākuñ maḳāmı / ‘Ulüvv-i **cāhı** cāy-ı ihtirāmı

cāh-ı salṭanat [1] saltanat yeri. <BMS>

- 873 Bu **cāh-ı salṭanat** ḥüsn ü melāḥat / Olur hep Ḥaḳ Ta‘ālādan ‘ināyet

cāhil [2] bilmeyen, nadan, bihaber, bilgisiz. <KT, KO, OTAL, TS, KANARI>

- 5100 Diridür ‘ālim-i nıḥrır ü dānā / Ölidür **cāhil** ü nādān u şeydā

cāhil ḳalmaq [1] bilgi edinememek, bilgisi olmamak.

- 5101 Şaḳın bilmezlık ile **ḳalma cāhil** / Ölümi ihtiyār eyler mi ‘āḳil

caḥīm [1] cehennem, tamu, yedi cehennemın azabı en şiddetli olan tabaklarından birinin

adı. <KT, KO, LN, DİNİ KAVRAMLAR>

- 3392 O ḥūrilerle cennetde şafāda / Bu hicrānı **caḥīm**inde belāda

ca‘1 [1] yapma, sahte, uydurma, düzme. <KT, KO, OTAL, KANARI>

- 2576 Anuñ pīrāhenine sürdiler ḳan / Yanında itdiler **ca‘1** ile efgān

cām [39] bardak, kadeh, ufak billur bardak. Renk ve şekil yönünden ağız, dudak, lale, gül, güneş, hilāl ve âşıḡın gözü ile benzerlik kurularak ele alınır. Mecazi olarak kendisiyle sunulduğu tasavvur olunan kader, baht, ecel gibi başka şeyleri de anlatır. Tasavvufi anlamda kullanıldığında kadehe konulan şarap ilahi aşkı, kadeh de âşıḡın gönlünü veya mürşid-i kâmilin talibe telkin eylediği “İsmullah”ı ifade eder. <KT, KO, LN, ADŞS, KANARI, AÇDŞS, TDVİA, TDEK>

- 308 Ne tozdan yörenür dil **cāmına** ḡam / Ne bir gün incinür balçıḳdan ādem
 1730 Bu **cāmı** nüş idende olmaz aḡlā / Ḥicāb-ı āḡinā vü ḥavf-i a‘dā
 1926 Bu gün āyīne-i ‘ālem-nümāsın / Cihān bezminde **cām**-ı dil-güşāsın
 2407 Kime kim oldı **cām**-ı iltifātı / Ne kendüyi bilür ne kāyinātı
 2783 Zeliḡā Yūsufa **cām** itdi teklīf / Elinde **cāmı** ḳıldı ḡaylī ta‘rīf
 2788 Müşābihdür bu **cāma** ‘ışḳ-ı dildār / Ḳomaz ādemde hergiz ḡavf-i āḡyār
 2796 Öḡüp ol **cāmı** ḳaldurdu Zeliḡā / Didi ‘ışḳuñ ey yār-ı dil-ārā
 2798 Didi Yūsuf inende öḡme **cāmı** / Yaşamasun anuñ gibi ḡarāmı

- 2806 Şarāb ile tolar her **cām**-ı sāğar / Hemān kārūra-i bīmāra beñzer
- 2883 Reh-i cānānda cāna başa qalma / Hayātuñ **cāmını** ‘aynuña alma
- 3002 Tıyurur ‘ışk-ı yarı ‘āşık-ı hām / Şu‘ ā-ı mihre hâyil olamaz **cām**
- 3044 Gelür ol **cāmdan** dil kaşrına şevk / Bu şevk ile düşer cānına bir zevk
- 3401 Bizi zevk u şafā **cāmına** kandur / Gözümüz gönlümüz şem‘ in uyandır
- 3644 Elüm varmaz benüm **cām**-ı fesāda / Çıkarur ādemi yoldan o bāde
- 3686 Bilürsin bî-vefādur devr-i eyyām / Ne mey kalur bu şöhetde ne hōd **cām**
- 3786 Tesellī **cāmı** ile kıldı hāndān / Ümīdi kaşısından açdı dermān
- 3920 Felekdür şanki her **cām**-ı mücevher / İçinde bāde hūrşid-i münevver
- 3955 O **cāmı** kimseler şerh idebilmez / İçenler haşra dek hergiz ayılmaz
- 4158 Görürdi şöhet-i bî-yārdur bu / Yire çalardı **cāmın** ol perī-rū
- 4577 Konıldı **cāmlar** evlerde yer yer / Gözi açuqlaruñ ‘aynına beñzer
- 4841 O **cāmı** sehv ile nüş itme zinhār / Ki haclet humretini eyler izhār
- Âşığın gözü ağlaması nedeniyle kızıl bir kadeh gibi görünür. Kadehin süslenmesi gibi âşığın gözü de sevgilinin hayali ile süslenir. <ADŞS>
- 3043 Gözi ‘âşık-laruñ bir **cāma** beñzer / Olur hūrşid-i rüy-ı yāra maẖhar
- 4461 Baña a‘ mālīgı görme sezāvār / Gözüm **cāmını** kıl mir‘āt-ı dīdār
- cām-ı gülgün** [2] gül renkli kadeh. <KANAR/>
- 2791 Açar gönül kaşarın **cām-ı gülgün** / Bu surh ile yazılır cān-ı maẖzūn
- 2794 Başında ğam gözinde eşk-i pür-hūn / Dilinde yār elinde **cām-ı gülgün**
- cām-ı hoşgüvār** [1] içi leziz şarapla dolu kadeh. <KANAR/>
- 4157 Ferāmūş itmek için hecr-i yarı / Ele alurdi **cām-ı hoşgüvārı**
- cām-ı ‘ışk** [1] aşk kadehi. <KANAR/>
- 4229 Kişiye **cām-ı ‘ışk**-ı cāvidānī / Ferāmūş itdürür kayd-ı cihānı
- cām-ı maḥabbet** [2] muhabbet kadehi. [tas.] Mahbubun cezbesi olup kavuşmayı kolaylaştırır. Nafile ibadetler bu cezbelerdendir. <SECCÂDÎ>
- 1729 Esīr-i ‘ışka kār itmez naşīḥat / Görür gözi olur **cām-ı maḥabbet**
- 2316 Ruḥ-ı rengini bir **cām-ı maḥabbet** / Ki eyler hānumān-ı ‘aqlı ğāret
- cām-ı memāt** [2] ölüm kadehi.
- 2264 Nihān itme gel ol Āb-ı Hayātı / İçürme ‘āleme **cām-ı memātı**
- 3400 Zemāne şunmadın **cām-ı memātı** / Vişālūñle içür Āb-ı Hayātı
- cām-ı mey** [1] şarap kadehi. <KANAR/>
- 1944 Dehānuñsuz şeker bir zehr-i kātıl / Lebūñsüz **cām-ı mey** semm-i helāhil

cām-1 muşaffā [1] berrak kadeh, parlak kadeh. <KANAR/>

3569 Kosa dīvāra bir **cām-1 muşaffā** / ‘Ayān olurdı anda resm-i dünyā

cām-1 şafā [1] saadet kadehi, eğlence kadehi. <BMS>

3058 Hūmārı var imiş **cām-1 şafānuñ** / Sürürü mūcib-i ğamdur cihānuñ

cām-1 şahbā [1] kırmızı şarap içilen kadeh.

2807 Şurāhī içmeseydi **cām-1 şahbā** / Boğazını ele virmezdi aşlā

cām-1 vişāl/vuşlat [3] vuslat kadehi, sevgiliye kavuşturan kadeh. <KANAR/>

2392 Bu **cām-1 vuşlatı** her kim ider nūş / Olur tā haşr olunca mest ü bî-hūş

2447 Ricālī mest ider **cām-1 vişālī** / Taşavvur idemez zevk-ı cemālī

3631 Didi şun bāde-i **cām-1 vişālī** / Unutdur çekdügüm derd ü melālī

cāme [29] elbise, çamaşır, giyecek şey. <KT, KO, LN, FZ, CŪDÎ, OTAL>

433 Şeher şāmuñ kara şālını aldı / Zemīn egnine bir aq **cāme** şaldı

564 Libāsın geydürür iken nihānī / Kuşatdı **cāmesi** altında anı

671 Şatun almaz belāyı ehl-i idrāk / Sürürü **cāmesini** eylemez çāk

764 Hāzān faşlı gibi irdi şitābān / Çıkardı **cāmesi** evrākın ol ān

1338 Çıkardı **cāmesin** ol kaddi mevzūn / Şadefden çıkdı şankim dürr-i meknūn

1347 Yed-i kudretde şanki tîğ-i bürrān / Niyām-ı **cāmesinden** oldu ‘uryān

1381 Teni cismini olmuş **cāme**-i nūr / Zihī hūsn ü zihī *nūrūn* ‘alā-nūr

1383 Görinür nūr-ı zātī pīrehenden / Nitekim **cāmeden** hūrşid-i rüşen

1393 Güzellik **cāmesi** ğāyet yaraşmış / Cemāl-i pūr-kemālī hādden aşmış

1836 Yanına dāyeler geldükce ğamnāk / İderdi anlaruñ da **cāmesin** çāk

1839 Kōmadı **cāmesinden** bir nişāne / O gül yaprakların atdı yabana

1840 Bırakdı **cāmesin** ol serv-i āzād / Şitādan düşdi şankim berg-i şimşād

2184 Yeñi bol **cāme** ile fāriğū’l-bāl / Tūrur çāderde gūyā Rüstem-i Zāl

2194 Çıkardı hānçerin yār-ı ğāzabnāk / Diledi kim ide ten **cāmesin** çāk

2371 Bu hūsnüñ **cāmesiyle** olma mağrūr / Alursa şāhibi eyler seni ‘ūr

2510 Dir idi kāşkī **cāmeñ** olaydum / Seni her laḥza koynumda bulaydum

2793 İdince **cāme**-i al ile seyrān / Öper bağına başār cümle yārān

3590 Şu‘ā‘-ı **cāme**-i zer nūr-ı ruḥsār / Bir iken iki oldu hūsn-i dildār

3733 Bu meyle **cāme**-i ‘aqlın iden çāk / Vişālī ‘ālemini itmez idrāk

3902 Kuranlar ‘ışkınuñ hengāmesini / Geyer evvel melāmet **cāmesini**

3938 Cihānı yakmağ için ol perī-veş / Kızıl **cāmeyle** olmuş ‘ayn-ı āteş

3962 Dönüp her biri mīr-i ‘āşıkāna / Ser-ā-ser **cāmesi** ğarḳ oldu kıana

- 3963 Döşendi cümleten sevdâ-yı hâma / Melâmetten geyindi âl **câme**
 4085 Bu hâl eyler ta' aqkûl **câmesin** çâk / İdemez kimse istiğbâli idrâk
 4107 Çeküp ten **câmesin** yırtardı gâhî / Qasâvet çıkmâğa açardı râhî
 4149 Alurdı **câmesinden** bûy-ı yârı / Başardı bağına eylerdi zârî
 4366 Dönüp aq **câmeye** saçı qarası / Sefîd oldu aña mâtem libâsı
 4838 Ziyâfet itdi Yûsuf bunları hep / Serâser **câmeler** virdi müzehheb
 5130 Kiminûn **câmesi** naqş u nigârî / Kimisinûn libâsı sâdekârî

câmi' [1] toplayan, cem eden; Müslümanların ibadethanesi, minareli, minberli ve içinde hutbe okunan büyük mescit. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 4522 Döner bir **câmi'e** cismi binâsı / Minâre ol iki dest-i du'âsı

cân [266] insan ve hayvanın yaşam kaynağı olan ve ölümlle bedenden ayrılan madde dışı unsur, ruh. Divan edebiyatının hayal ve remiz dünyasında can, genel olarak varlığı bilinen fakat gözle görülüp elle tutulamayan bir özelliktedir ve mücerret olduğundan yok kabul edilmektedir.

<KT, KO, CÜDÎ, ÖTS, TS, KUBBEALTI, TDVİA>

- 13 Derây-ı nâleden gönlüm uyansun / Mağabbet şem' i **cân** bezminde yansun
 16 Hemîşe külbe-i aḫzân-ı **cânı** / Münevver itsün ol şem' ün zebânı
 47 Baña ḫaqqe'l-yaḫînünde turağ it / Gider şek noktasın **cândan** ırağ it
 71 Şabâ-veş **cân** ki oldu cisme nezdîk / Cemâdât-ı vücûda virdi taḫrîk
 73 Eger ḫayvân eger insân eger **cân** / Ḥaqqı bilmekde ser-gerdân u ḫayrân
 95 Bir avuḫ ḫâki **cân** ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü dür düridür
 190 Du' â-yı enbiyânun 'aynıdır ol / Bulur bir demde Ḥaqqâ **cân** gibi yol
 233 İrişsün vuşlat-ı cânâna **cânı** / Ḥalâş et 'âlem-i fûrkatden anı
 257 Niçe **cânlar** kûlî kurbânı anuñ / Niçe ban oğlı ban sekbânı anuñ
 343 Sarây-ı **cânı** eyler cümle rûşen / Gider gün gibi dîde revzeninden
 350 Taşarruf 'ışḫuñ olunca nihânî / Çeker tedric ile ḫurşîd-i **cânı**
 355 İder şâḫîn-i 'ışḫa **cânını** şayd / Vişâl (ü) fûrkat olmaz kendüye ḫayd
 360 Gelür şabr acısı **cânına** tatlu / Dilinde *mâ-hüve'l-maḫşûd* olur Hû
 386 Çü âḫîr oldu İshâḫuñ zamânı / Dem-i 'aşra irişdi şems-i **cânı**
 428 Şafâ oldur ki ey **cân-ı** talebkâr / Saña gelmek muḫâl iken gele yâr
 430 Görüp Ya' kûbını ḫazḫ itdi **cânı** / Mekîn ile şeref buldı mekânı
 435 Edânî şöḫbeti târik-i **cândur** / Ḥaqqîḫatde ḫicâb-ı 'âşîḫândur
 462 Ḥayâtûnda olup cismünle yeksân / Ğubâr-âlûdedür âyîne-i **cân**
 463 Silen âyîne-i **cândan** ğubârı / Temâşâ eyledi dîdâr-ı yârı

- 486 Severdi Yūsufi ĩmānı gibi / Belādan şaķınurdı **cānı** gibi
- 494 Hemān-dem Hāķķa teslīm itdi **cānı** / Ķodı ğitdi bu fānı ħānumānı
- 535 Firāķ-ı Yūsufa nice olur şabr / Bu şabr ile iderdi **cānına** cebr
- 536 Diler kim ola **cān**-ı mihribānı / Gülinüñ sünbülünüñ bağbānı
- 543 O şeh şimden ğirü bende yaraşur / O **cānum cānı** bu tende yaraşur
- 544 Müşerref olsun anuñla mekānum / Rücū^ç itse ne var aşlına **cānum**
- 570 Kemer bend olmış imiş şayd-ı **cāna** / Kemer mĩmi gibi gelmiş miyāna
- 634 Vücūdun varlığın ma^ç dūm iderler / Seni **cān** gibi nā-ma^ç lūm iderler
- 636 Benüm **cānum** ider gönlüm şehādet / Ķılur sen şāhide anlar ihānet
- 663 Meh-i nev gibi çıķsun bir kenāra / Sevinsün **cānı** baķsun lālezāra
- 667 Didi **cānumdur** ol ser-çeşme-i nūr / Viremem benden ayrılmaĝa destūr
- 679 Uyandı nāgeh ol şem^ç-i hidāyet / ĩrişdi **cānına** ħaylĩ melāmet
- 723 Ki ey **cān**-ı peder ma^ç şūm-ı mażlūm / Saña rāz-ı nihān oldı mı ma^ç lūm
- 732 Firāķ-ı Yūsufa virmez icāzet / Żarūrĩ ħāl iken **cāna** bu āfet
- 733 Bedenden āķir-i kār ayrılır **cān** / Gerek biñ kerre aĝzın yumsın insān
- 734 Kaķan **cān** olmalu olsa revāne / Arada germ ü serd olur bahāne
- 865 Bir iken iki oldı āfet-i **cān** / Cemāl-i pūr-kemāle ħaldı ħayrān
- 995 Bu derd ile yimez içmez yürürdi / Ğam ile sāye-veş **cānm** sürürdi
- 1086 Çekerdi Yūsufi āĝūş-ı **cāna** / Olurdı kākūline desti şāne
- 1122 Nihāyet bulmadı hicrān-ı Ya^ç kūb / Żarūrĩ şabr iderdi **cān**-ı Ya^ç kūb
- 1124 Yüceldi ālem-i bālāya **cānı** / Yirinde ħodı bu süflĩ mekānı
- 1127 Didi ħandasın ey cān-ı cihānum / Şafā-yı ħātırum ārām-ı **cānum**
- 1151 Baķāya ğitse her ^ç ışķ ehli **cānı** / Derāy-ı rıķleti olur fiĝānı
- 1166 Didi ħabz itmedüm rūķını anuñ / Zevālin görmedüm ol şems-i **cānuñ**
- 1180 İraĝ iken daķı ħonmaķ zamānı / Develer çökdı aĝırlandı **cānı**
- 1229 İki zencir olup eşķ-i revānı / Alup ğitdiler ol ārām-ı **cānı**
- 1337 Yönelidi Nīle ol ser-çeşme-i **cān** / Yüridi Selsebile şanki Rıdvān
- 1375 Lisānı cānib-i Hāķ tercemānı / Dehānı **cān**-ı insānuñ nişānı
- 1380 Cihānda ħaķ olaldan **cān**-ı insān / Bunuñ gibi libāsa ğirmedi **cān**
- 1458 Ğıdā-yı rūķı gözle besleme ten / Çıķar ten penbesin **cān** ħulaĝından
- 1478 Vücūd-ı pāki **cāndan** āferīde / Serāser nūr idi mānend-i dīde
- 1479 Zihĩ **cān** kim ħayāt-ı ins ü cāndur / Meh-i devrān u ħurşīd-i cihāndur
- 1485 Cihān esrār-ı efķariyle ħayrān / Dehānı **cāndur** ammā āfet-i **cān**
- 1531 Giceyle açılır her dīde-i **cān** / Bu zulmetde bulunur Āb-ı Ħayvān

- 1537 Gözi nergisleri uyhuya vardı / Dil ü **cân** dîdesin ammâ uyardı
- 1544 Yürür biñ şevk ile ol mihr-i Yezdân / Uçar şebnem gibi anuñla biñ **cân**
- 1559 Dehânidur meger möhr-i Süleymân / Anuñ ağzına bakar ins ile **cân**
- 1570 Gül-i ruhsârı şaldı **cânına** nâr / Gözine oldu her müjgânı bir hâr
- 1590 Kaçan ola diyü aḥşam zamânı / İverdi **cânı** artardı figânı
- 1687 Niçe ay emzirüp oldum emekdâr / Ğidâ-yı **cânumı** eylerdüm iftâr
- 1694 Benüm ‘ömrüm benüm **cânum** ne olduñ / Kimüñ dâm-ı belâsına tutulduñ
- 1695 Kime yâr oldu kimi sevdi **cânıñ** / Kime meyl eyledi serv-i revânüñ
- 1711 Temâşâ eyledüm ol şems-i **cânı** / Güneşde zerredür güyâ dehânı
- 1720 Gönül mısrında sulṭân itdüm anı / Ne **cânı** ister oldum ne cihânı
- 1726 Belâ-yı ‘ışķa mu‘ tâd oldu **cânum** / Ḥarâb-âbâd-ı ḥasretdür mekânım
- 1734 Eyitdi yâ İlâhî ḳanķı mekkâr / Bu derde **cânumı** itdi giriftâr
- 1774 Yüri gözden bırak kevn ü mekânı / Gözüñ yum tâ göresin rüy-ı **cânı**
- 1804 Perî şeklinde âdem **cânısın** sen / Ne şehriñ ḥânedânı ḥânısın sen
- 1820 Yine ayrıldı cânân şöḥbbetinden / Ne cânân şöḥbeti **cân** şöḥbetinden
- 1834 Belâ baḥrine düşdi fülk-i **cânı** / Havâya uydı şabrı bâdbânı
- 1888 Sürersin yüce taḡlardan duḡânı / Olursın cümleññ ârâm-ı **cânı**
- 1900 Selâsilden olur âzürde **cânı** / Gider boynından ol bâr-ı girânı
- 1956 Sücûda varduḡınca **cân-ı** mu‘ tâd / Kılur ayaḡına yüz sürmegi yâd
- 1960 Olamaz **cânum** ol şems-i cihânsuz / Karañudur gözüme ‘âlem ansuz
- 1994 Uyandı uyḡudan pür-şevķ u ḥâlet / Yüzi ḥandân u **cânı** pür-beşâşet
- 2005 Zeliḥâdan atası oldu âḡâḥ / Didi biñ **cân** ile *el-ḥamdü li’llâh*
- 2044 Yaḳışsun **cânumuz** nesline anuñ / Ḳarışsun aşlumuz aşlına anuñ
- 2120 Ne yire gelse sür‘ atle geçerdı / İverdi **cânı** bulıdı uçardı
- 2260 Ḥaber vir bize cânân kışşasından / Ne cânân kışşası **cân** kışşasından
- 2306 O ten kim olmaya ‘ışķ ile fânî / Uyanmaz ḳaşr-ı dilde şem‘-i **cânı**
- 2330 Bu şüret naḳşını sevmezdi **cânı** / Görürdi ‘âlem-i ma‘nide anı
- 2331 Meger günlerde bir gün oldu maḡrûr / Gözi gönli güşâde **cânı** mesrûr
- 2333 Didi almazsa yarın Tañrı **cânum** / Göreyin Yūsufi gitsün gümânım
- 2351 Şatun almaḡa ol aşûb-ı **cânı** / Getürdi niçe yük genc-i nihânı
- 2379 Kesildi ḥatırından ḳayd-ı fânî / Velâyet ıssı oldu şems-i **cânı**
- 2412 Şehâdet itdi ḳalb-i mihribânı / Ki irdi şâhid-i maḳşûda **cânı**
- 2415 Didi biñ **cân** ile *el-ḥamdü li’llâh* / Ki açduñ menzil-i maḳşûduma râḥ
- 2454 Dem-i fūrķatde artar ḥüsn-i cânân / ‘Azîz olur ölürken **cân-ı** insân

- 2458 Ocağa batsun ol māl-ı firāvān / Cemādāt ile **cān** olur mı yeksān
- 2462 Sarāyı Yūsufından hālī oldı / Dehāna geldi **cānı** beñzi şoldı
- 2471 Güc oldı **cānuma** terk-i vifākı / Baña tedric ile olsun firākı
- 2505 İderdi Yūsufa ta‘zīm ü tekrīm / Eger **cān** istese eylerdi teslīm
- 2506 Ser-ā-ser zerden idi her kabāsı / Bulaydı **cāndan** eylerdi libāsı
- 2514 İrişse kākī daḥi yakına / Tolaşsa rişte-i **cānum** beline
- 2519 Ne hōş gelse aña eylerdi anı / İverdi hıdmetin itmekde **cānı**
- 2563 Eyü mi hōş mı ferzendān-ı Ya‘kūb / Refāhiyyetde midür **cān-ı** Ya‘kūb
- 2614 Hemān ol laḥzada **cān** irdi şandum / Görenlerden hicāb itdüm utandum
- 2646 Didi ey **cānumun** ārāmı Yūsuf / Mizācuñda nedendür bu taḥallüf
- 2648 Ne geçdi hātıruñdan ağlamışsın / Benüm **cānum** cigerler taḡlamışsın
- 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / Ki **cānum** olmamışdur bir nefes şād
- 2840 Bu taşvırūñ gelürse yār-ı **cānı** / Kusun gördügi gibi bir nişānı
- 2859 Nikāḥ itdiler āḥir bir birine / İrişdi ‘āşıkuñ **cānı** yirine
- 2879 Kō hākī cismi çālāk eyle **cānı** / Gider boynuñdağı bār-ı girānı
- 2882 Düşürme **cānuñı** ḥavf ü hirāsa / Leke toḡunmasun bu aḡ libāsa
- 2883 Reh-i cānānda **cāna** başa ḡalma / Ḥayātuñ cāmını ‘aynuña alma
- 2910 Yüri Ḥaḡ yolına **cānuñı** fedā it / Düğüne bayrama gider gibi git
- 3044 Gelür ol cāndan dil ḡaşrına şevḡ / Bu şevḡ ile düşer **cānına** bir zevḡ
- 3047 Yürür **cānın** yürür güyā ki seylāb / Semā‘ eyler ṡurur mānend-i girdāb
- 3048 İrişür dest-i dūd-ı āhı yāra / Çeker **cānı** gibi anı kināra
- 3130 Naşīḡat ‘āleminden geçdi **cānum** / ‘Ayān oldı benüm rāz-ı nihānum
- 3150 İdegör ḡādir iseñ bir devāya / Döyemez oldı **cānum** bu cefāya
- 3208 Yüzinde ‘āşinūñ dest-i hicābı / Olur hūrşid-i **cānınuñı** şehābı
- 3213 Dehānına düşen ehl-i hevānuñ / Uçurur şevḡını ḡandil-i **cānuñı**
- 3229 Bu ḡāl ile görince şems-i **cānı** / Götürdi ḡākden ol nā-tüvānı
- 3250 Ḥalāş olmaz belā vü derd ü ḡamdan / Ölünce **cānı** ḡurtulmaz elemden
- 3261 Baña luṡf eyle öḡret bu zebānı / Ziyāde sevdi **cānum** ḡöñlüm anı
- 3270 Mükerrer sözi la‘li şekkerinden / Ḳoparurdi dil ü **cānı** yerinden
- 3362 Uyardı her biri güyā uşūle / Şafā virürdi her **cān-ı** melūle
- 3367 Didi bu yüz güneş yüzlü kenīzek / Benüm **cānum** saña olsun mübārek
- 3378 Dirīḡ itmeñ yolında baş u **cānı** / Ne maḡşūd eyler ise virūñ anı
- 3391 Perilerle ḡodı ḡülşende anı / Firākı külḡanına atdı **cānı**
- 3394 Ferāmūş itdiler ḡayd-ı cihānı / Ḳodılar maḡzarında şayd-ı **cānı**

- 3425 Kiminüñ bûsesi **câna** degerdi / Başında tâcın alnına egerdi
- 3427 Ki ey hüsn ilinüñ sultânı Yûsuf / Güzeller şâhı **cânlar cânı** Yûsuf
- 3459 Ne şânı var ne iz‘ânı ne **cânı** / Ne **cân** ile tapar ‘âşî vü cânî
- 3463 Ol engüşt oldı **cân** bezminde bir mûm / Zulâm-ı şirki eyler cümle ma‘dûm
- 3647 Bu ‘âlemde şaķın ma‘şûm **cânı** / Ki vardur iki ‘âlemde ziyânı
- 3661 Koma ey **cân** tabîbi şöyle bîmâr / Ecel irmezden evvel eyle tîmâr
- 3681 Gel ey **cânum** gözinüñ rûşenâsı / Şikeste hasta gönlümüñ devâsı
- 3710 Göçerse ‘ışķ-ı bîdâduñla **cânum** / Kıyâmetde olur boynuna kanum
- 3714 Saña **cân** ile gönlüm minnet eyler / Baña sen var iken kim şefkat eyler
- 3750 Aķıtma yaşımı **cânum** acıtma / Kapañda derd ile dermânde itme
- 3777 Tesellî itdi vâfir Mâh-ı Ken‘ân / Taşavvur itdi kim **cân** itdi ol ân
- 3815 Didi **cânsuz** şanemden utanursın / Yazuklar saña ma‘bûdum sanursın
- 3826 Hıyânetden kaçup ol kaddî şîmşâd / Yidi tamudan oldı **cânı** âzâd
- 3828 Zeliĥânüñ perişân oldı **cânı** / Kemâl-i hırşî maĥrûm itdi anı
- 3830 Dil ü **cân** ile zikru’llâh iderdi / Günâh itmekden istikrâh iderdi
- 3915 Girerdük göñline îmânı gibi / Maĥabbet eyler idi **cânı** gibi
- 3945 Kâra saçın gören **cânlar** ider cûş / ‘Îzârı Ka‘besin itmiş siyeh-pûş
- 3971 Kimisi **cânını** teslîm itdi / Ĥayâtı riştesini kesdi gitdi
- 3997 Maĥabbet şöyle mest itdi ki anı / Ne **cânın** fehmi iderdi ne cihânı
- 4000 Didi ey ârzü-yı **cân** olan yâr / Devâ-yı derd-i bî-dermân olan yâr
- 4018 Helâk oldı ģam u derdüñle **cânum** / Fenâya vardı cism-i nâ-tüvânım
- 4029 Zeliĥâ kim ĥicâb-ı ‘ayn-ı **cândur** / Beni azdurmaĥ ister çok zamândur
- 4043 Budur biñ **cân** ile gönlüm murâdı / Siyâset itdürem ol bed-nihâdı
- 4068 Zeliĥâdan dil ü **cân** itdi nefret / ‘Azîz oldı nişân-ı seng-i la‘net
- 4113 Sarâyın Külbe-i Aĥzân idindi / Mekânın **cânına** zindân idindi
- 4115 Şeĥer nergisleri gibi gözi nem / Deli göñli ĥazîn ü **cânı** pür-ģam
- 4146 Tesellî bulmayup bir laĥza **cânı** / Kesilmez nâlesi diñmez figânı
- 4148 Olurdu **cânına** bir nâr-ı sûzân / İderdi nâle vü feryâd u eģĥân
- 4177 Düşürdüm **cânımı** bend-i belâya / Cefâlar cyledüm sen dil-rübâyâ
- 4205 Dir idi görmez oldum yâr-ı **cânı** / Göreyin bârî olduĥı mekânı
- 4228 O derd-i ‘ışķa yüz taĥsîn ü şâbâş / Ki ola **cân-ı** ‘âşîķla ĥarındaş
- 4336 Şeref buldı mekîn ile mekânı / Sevindi göñli ĥayrân oldı **cânı**
- 4355 Nazargâĥ-ı dil ü **cân** oldı Yûsuf / İki vech ile sultân oldı Yûsuf
- 4380 Delindi baĥrı **cânına** yol açdı / Ĥayât-ı ‘ömri göz yaşıyle geĥdi

- 4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü gūyı / Ki yok ol verd-i **cānuñ** bunda būyı
- 4453 Toğar başına şems-i şādmānī / Çıkar tārīk-i ğamdan taşra **cānı**
- 4460 Uçur **cān** gülşeninden ğuşşa zāğın / Münevver kıl uyar çeşmüm çerāğın
- 4498 Getürüñ baña anı ferd ü tenhā / Sözinden **cāna** geldi būy-ı taqvā
- 4501 Çoğaldı şevkı **cānın** hayret aldı / Yüzi āyīnesine baqdı qaldı
- 4511 Rücū^ç itsün cemālüm kārbanı / Müzeyyen eylesün gülzār-ı **cānı**
- 4550 Vişāl ile irişdi **cānı cāna** / Hümā-yı rif^{at} irdi āşiyāna
- 4555 Ne ‘ālem lezzetinden zevk olurdu / Ne **cānda** hāz ne tende şevk olurdu
- 4560 Dālālet zūlmetinden kırtula **cān** / Selāmet ‘āleminde ide seyrān
- 4613 Gelürdi her diyāruñ kārbanı / Şatun alurdu andan kıt-ı **cānı**
- 4623 Gel ey **cān** kışşasınūñ tercemānı / Sevindür vuşlat ile ‘āşıkānı
- 4773 Taḥammül idemez hicrāna **cānum** / Döyemez derde cism-i nā-tüvānum
- 4792 Kuru bühtān ile yaşum aqıtma / Ḥalāş it oğlumu **cānum** acıtma
- 4854 Ezel pīrāhen oldu bā^ç iş-i ğam / Girü anuñla olsun **cānı** hurrem
- 4882 Bizi sensüz ğarīb-i bī-kes itdūñ / Aramuzdan çıkup **cān** gibi gitdūñ
- 4963 Yöneldi ‘ālem-i envāra **cānı** / Qodı ḥālīnde zūlmānī mekānı
- 4971 Qodı ten ‘ālemin rūḥ-ı revānı / Temāşā eyledi iqlīm-i **cānı**
- 4976 Gider **cān** cevherinden bu ğubārı / Yirinde qo vücūd-ı ḥāksārı
- 4983 Uyandı ḥāb-ı bī-ğafletden ol nūr / Yüzi ḥandān u **cān** u gönli mesrūr
- 4996 İşitdi bu şadāyı ğuş-ı cānı / Dehāna geldi **cān-ı** mihribānı
- 5000 Baqāya ‘azm iderse rūḥ-ı pāki / Bile gönder bu **cān-ı** derdnāki
- 5001 Gözi nem derdi muḥkem **cānı** pūr-ğam / ‘İbādet-ḥānesine gitdi ol dem
- 5023 Umardı hādīmü’l-lezzātı **cānı** / Belürdi kendüde rıḥlet nişānı
- 5028 İrişdi ‘ālem-i bālāya **cānı** / Qodı terk itdi bu süflī mekānı
- 5061 Baqındı Yūsufin yanında şandı / Çerāğ-ı bezm-i **cānın** zinde şandı
- 5066 Mezār-ı Yūsufi kıldı ziyāret / Teni bī-‘aql u **cānı** bī-firāset
- 5079 Açılır gökde güller gibi encüm / Olur ma^ç nide dāğ-ı **cān-ı** merdüm
- E2 Çemende gelle-i aġnām-ı **cān** / Yürürdi gökde san kim ebr-i nisān
- E20 Qodı tenhā anı ‘aql ü dil ü **cān** / Meh-i Ken^ç āna uydı gitdi ol ān
- E26 Tūtalum olasın cānāna vāşıl / Teselli bulmasa **cānuñ** ne ḥāsıl

Aşağıdaki tanık, gerçek sevgiliye kavuşmak için candan geçmeyi göze almak gerektiğini ifade eden “Can gitmeyince (vermeyince) canan ele girmez.” atasözünü karşılar. <TDGTA, *ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE*>

- 464 Delīl-i kūy-ı cānān terk-i **cāndur** / Nişān-ı rāh(-ı) Ka^ç be üstüñ^çāndur

Aşağıdaki tanıklarda can, kuşa benzetilmiştir. Canın kuşa benzetilmesi İslam öncesi Türk inançlarıyla ilgili bir husus olup eski Türkler, öldüğünde insan ruhunun bir kuş şeklinde uçarak göğe yükseleceğine inanırlardı. Ayrıca İslami inanişâ göre can da ten de Allah'ın insana emanetidir. Vakti gelince can kuşu (mürğ-i cân) Azrail'in tuzağına (dâm-ı ecel) düşecek ve onun tarafından avlanacaktır. Can uçucu oluşundan dolayı kebûter, bülbül, tûtî, hüdhüd ve kumru gibi kuşlara benzetilerek bunlarla ilgili çeşitli vasıflarla anılır. <TDVİA, OŞK, TTS>

- 584 Kaçurdu elden ol şehbâz-ı **cânı** / Sipihre irdi feryâd u fiğânı
 595 Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı **cânın** aldı gitdi
 698 Elüñden gitdi ol şehbâz-ı **cânuñ** / Dehâna geldi feryâd u fiğânı
 982 Gözüñüñ nûrî göñlüñüñ sürûrî / Uçupdur tâyir-i **cânuñ** huzûrî
 983 Ne 'âlemdesin ey sultân-ı hübân / Kafesden uçmağ ister tâyir-i **cân**
 1040 Rivâyetdür ki murğ-ı **cân-ı** ğammâz / İdemez bir nefes uçmağda pervâz
 1192 O çâha murğ-ı **cânı** itdi pervâz / Güşâde oldı 'ayn-ı 'âlem-i râz
 1425 Maḥabbet mürşid olur 'âşıkâna / Cenâḥ-ı ma'nevîdir murğ-ı **câna**
 1790 Yıkıldı ḥâne-i dil kaldı vîrân / Bozuldı âşiyân-ı bülbül-i **cân**
 2318 İki ebrûsı beñzer murğ-ı **câna** / Kanad açmış uçar güyâ cinâna
 2766 Cinâyet itmemiş Sîmurğ-ı **cânı** / Ḥarâma bakmamış 'ayn-ı 'ayânı
 2901 Ayırma senden ol rûḥ-ı revânı / Kaçurma elden ol şehbâz-ı **cânı**
 2923 Uçurduğın gibi 'Ankâ-yı **cânı** / Nihân eyle hemân bu âşiyânı
 2966 Alur uyḥusını şehbâz-ı **cânuñ** / Huzûrını uçurmuşdur cihânı
 3256 Bülend âvâz ile ol bülbül-i **cân** / Okurdu şuhf-ı İbrâhîmi her ân
 3507 Çekersin rûzgâruñ şiddetini / Uçurduñ murğ-ı **cânuñ** râḥatını
 3796 Bu kerre olmaz iseñ sözüme râm / Tenümde eylemez **cân** murğı ârâm
 4968 Riyâsetden uşandı murğ-ı **cânı** / Komağ isterdi fânî âşiyânı
 4977 Koma **cân** murğını ḥâkî kafesde / İriş 'arş-ı berîne bir nefesde

Can çok defa gönül (dil) ile birlikte zikredilir. Gönül manevi hislerin, acı ve ıstırapın idrak merkezi olduğu gibi can da maddi veya uzvî arzu, iştıyak ve ıstırapların hissedildiği bir merkez kabul edilmiştir. <TDVİA>

- 3026 Ki bu taqlîd-i kâr-ı ehl-i taḥkîk / Virür **cân** u dile tevfiḳ ü taşdıḳ
 3054 Gelür bu ḥâṭıra **cân** u diline / Ki ola yâr ile sîne-be-sîne

cân-ı bî-ḳarâr [1] kararsız can. <BMS>

- 1623 Aduñ vird-i lisân olurdu bârî / Oyalardı bu **cân-ı bî-ḳarârı**

cân-ı bîmâr [3] hasta can. <KANARI>

- 284 Murādum olmaz idi şoḥbet-i yār / Döyemezdi vişāle **cân-ı bîmār**
 2453 Koyup gitse kaçan kim ‘ aşıkın yār / Çıkup gitmek gibidür **cân-ı bîmār**
 2502 Bu mîdur ârzü-yı **cân-ı bîmār** / Bu mîdur arayup bulmaduğum yār

cân-ı cihân [7] dünyanın canı. <KANAR/>

- 730 Ne deñlü görse ol **cân-ı cihânı** / İverdi bir daḥi görmege anı
 907 Girü geldi çü ‘ aklı kârbânı / Görür yanında yok **cân-ı cihânı**
 994 Arardı ol kemân-ebür nişânın / Şorardı illere **cân-ı cihânın**
 1127 Didi kandasın ey **cân-ı cihânım** / Şafâ-yı hâtırum ârâm-ı cānum
 1221 Getürüp ortaya ol mü-miyânı / Yabana şatdılar **cân-ı cihânı**
 2294 Begendüm ḥaylî ol **cân-ı cihânı** / Baña danışmayınca şatmañ anı
 3930 Görelüm bir nazar **cân-ı cihânı** / Temâşâ idelüm bir laḥza anı

cân-ı maḥzûn [1] hüznü can. <KANAR/>

- 2791 Açar gönül kırasın cām-ı gülgün / Bu surḥ ile yazılır **cân-ı maḥzûn**

cân-ı müştâk [1] özleyen can. <BMS>

- 3745 Temennâ-yı dil-i maḥzûn-ı ‘ uşşâk / Tesellâ-yı vücûd-ı **cân-ı müştâk**

cân-ı nâ-tüvân [4] güçsüz can. <KANAR/>

- 1792 Dehâna geldi **cân-ı nâ-tüvânım** / Hazân yaprağına döndi zebânım
 2491 Bakâsı yok bu **cân-ı nâ-tüvânıñ** / Sürürü mücib-i ğamdur cihânıñ
 4409 Uşanmış idi **cân-ı nâ-tüvândan** / Elin çekmiş idi kayd-ı cihândan
 4528 Gözinüñ nûrı geldi gördi anı / Şafâlar sürdi **cân-ı nâ-tüvânı**

cân-ı pāk [1] temiz can. <KANAR/>

- 2870 Melâl ü ğuşşa ile **cân-ı pākı** / Didi bu sergüzeşt-i süznâki

cân-ı şîrîn [1] tatlı can. <KANAR/>

- 2916 Bu hicrâna döyemez **cân-ı şîrîn** / Bu nârı itmez âb-ı dîde teskîn

cân atmak [4] bir şeyi çok istemek, şiddetle arzu etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1342 **Cân atdı** âfitâb ol âba düşdi / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı
 3523 Zîyâ-yı şem‘i bir pervâne gördi / **Cân atdı** kendüyi ol şem‘e urdı
 3531 Ḥalîl-âsâ dime ki nâra düşdün / **Cân atduñ** ‘ âlem-i envâra düşdün
 3572 Eger kim yazsa bir şem‘-i şebistân / **Atardı** üstine pervâneler **cân**

cân gözi [4] insanda gözle görünmeyi gören, sezen, hissedenden manevi güç, uyanıklılık, kalp gözü, basiret. <YTS, KUBBEALTI>

- 122 Ḥudâyâ **cân gözin** eyle Ḥudâ-bîn / Bi-nûr-ı pāk-i Sultâni’n-Nebiyyîn
 2881 Yirinde қо vücûd-ı ḥâksârı / Şafâ bul **cân gözinden** sil ğubârı

3285 Zeliḥā dinledi Yūsuf sözini / Uyardı uyḥudan **cānı gözini**

3744 Gel ey **cān gözünü** nūr u ziyāsi / Gürūh-ı ‘āşıkānuñ muḳtedāsi

cān vermek [8] ölmek; canını feda etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

549 Tevaḳḳuf Yūsuf içündür ḳayırmaz / Erenler **cān virür** cānānı virmez

581 İdenler ‘illet ile zindegānı / Virür miḥnetle āḥir demde **cānı**

597 Ki ‘āşık ‘aynına almaz cihānı / Virür ma‘şūḳ için baş ile **cānı**

731 Şikār itse ecel bir nā-murādı / Biraz **cān virmede** olur ‘inādı

3524 Öñinde döne döne **viridi cānı** / Ḳodı dünyāyı terk itdi cihānı

3751 Budur ḳaşdum bu gün ey Māh-ı Ken‘ān / Ya cānāna irişem yā **virem cān**

4662 ‘Ayāndur bu ki ḥasretle **virür cān** / Kerem ḳıl eyleme nā-ḥaḳ yire ḳan

4984 Yidi iḳlīme gūyā oldı sulṭān / Baḳāya vāşıl olmaḡa **virür cān**

5026 Didi bu resme oldı emr-i Yezdān / Süvār olmadan ata **viresin cān**

cānı ağzına gelmek [2] çok korkmak, yüreği ağzına gelmek. Eskilere göre can ayak uçlarından yavaş yavaş çekilir ve sonunda ağızdan uçup gidermiş. <KUBBEALTI, OŞK>

843 Getürdiler dehān-ı çāha anı / **Dehāna geldi** dehrūn şanki **cānı**

1195 Dehān-ı çāh oldı āşiyānı / Şitābından **dehāna geldi cānı**

cānı ḳılca ḳalmaq [2] sabrı, tahammülü kalmamak. <YTS>

1569 Maḥabbet müşterisi gönlin aldı / Ğam-ı zülfiyle **cānı ḳılca ḳaldı**

4012 Vefānı fitne Ye‘cūcına sed ḳıl / Ki **cānum ḳılca ḳalmışdur** meded ḳıl

cānına minnet [1] beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşınca duyulan memnunluğu anlatmak için söylenir.

476 Kim ide ḥıdmetin **cānına minnet** / Kime ola müyesser bu sa‘ādet

cānından uşanmaq [1] bezginlik getirmek.

3168 Senūn derdünle **cānından uşanup** / Yürür gün gibi dīvāra ṭayanup

cānını almak [1] öldürmek.

643 Nihānı Yūsufuñ **almaḡa cānın** / Müheyyā ḳıldılar miḥnet sinānın

cān cāna [1] beraberce, gönül birliğiyle. <ÖTS, KUBBEALTI>

3128 Olan **cān cāna** vü gönlek yabana / Çıḳar ser-tā-ḳadem ol nerdübāna

cān u baş üzre [1] “memnuniyetle, emredersiniz” anlamında, istenilen şeyin büyük bir memnunlukla yapılacağını anlatır. <KUBBEALTI, ÖTS>

2053 Senūn olsun senūn bu dürr-i şehvār / Sözüñüñ **cān u baş üzre** yiri var

cān u dilden [1] candan, içtenlikle. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

2265 O māha **cān u dilden** müşteriyüz / O sulṭānuñ ḡulām-ı kemteriyüz

cân u gönülden [1] kalben, içtenlikle, kendini vererek. <17., YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

4440 Saña yetmez mi bu luğ u bu ihsân / Seni **cân u gönülden** aındı cânân

cânâ [3] ey sevgili, sevgilim, ey can, canım benim. <OTAL, KANARI>

1795 Cemâlünden perişân oldu hâlüm / Senün boynuñadur **cânâ** vebâlüm

3562 Derün-ı hânede yüz yirde **cânâ** / Kılalum bu iki taşvîri peydâ

3748 Faķîre düşman iseñ daħi **cânâ** / Berây-ı maşlahat eyle müdürâ

cânân, cânâne [66] gönül verilmiş, sevilmiş olan, sevgili. <BURHÂN, KT, KO, FZ, LN>

189 Burâķı ‘ışķ-ı **cânân** gibi fi’l-hâl / Menâzil kaç‘ına oldu per ü bâl

220 Dinilmez mâcerâ-yı râz-ı tevḥîd / Olımmaz şîve-i **cânâna** taķlîd

233 İrişsün vuşlat-ı **cânâna** cânı / Ḥalâş et ‘âlem-i fûrkatden anı

342 Gönül âyinesi olsa mücellâ / Olur bu mihr-i **cânân** anda peydâ

464 Delîl-i kûy-ı **cânân** terk-i cåndur / Nişân-ı râh(-ı) Ka‘be üstüḥ‘andur

478 Şu dem kim ayrılam oğlancuğumdan / Ümidüm sevdüğüm **cânancuğumdan**

533 Görür Ya‘kûbı hergiz ‘ışķa döymez / Kelâm-ı mâni‘-i **cânâna** uymaz

549 Tevaķķuf Yûsuf içündür kayırmaz / Erenler cân virür **cânânı** virmez

607 Hüveydâ oldu nûr-ı vaşl-ı **cânân** / Söyündi anuñ ile nâr-ı hicrân

1107 Cefâ itmek murâd eylemse **cânân** / Bahâne bulmağ olur aña âsân

1120 Olur ‘uşşâķa istifsâr-ı **cânân** / Şabâ-yı âteş-i süzân-ı hicrân

1153 O ğam kim eyleye **cânânı** mesrûr / Dil-i ‘uşşâķdan hîç olmasun dūr

1575 Eşer kıldı aña hicrân-ı **cânân** / Ḥazân yaprağı gibi oldu lertzân

1594 Giceyle derdi olurdu firâvân / Uyutmazdı anı sevdâ-yı **cânân**

1619 Kimün yârı kimün **cânânısın** sen / Kimün şâhı kimün sultânısın sen

1640 ‘Acebdür kim mişâl-i ḥâṭṭ-ı **cânân** / Olur bir ḥâdişe maķbûl-i yârân

1724 Naşîḥat itmesün yok yire yârân / Gerekmez mâni‘-i efķâr-ı **cânân**

1776 Görindi itdi **cânânı** tecellî / Tecellîsinden irişdi tesellî

1820 Yine ayrıldı **cânân** şoḥbbetinden / Ne cânân şoḥbeti cân şoḥbetinden

1852 Nihâyet bulduğına ‘ışķ-ı **cânân** / Tefâḥür eyleyüp olurdu ḥandân

1855 Kuyûd-ı mâsivâdan geçdi muṭlak / Teninde kayd-ı **cânân** kaldı ancaķ

1864 Teraķķî olsa ‘ışķ-ı dil-güşâda / Olur **cânâna** te‘şîri ziyâde

1935 Öpesin dâmen-i **cânânı** vâfir / Añasın mâcerâ-yı eşki bir bir

1958 Devâ itmez baña illâ ki **cânân** / Olursa yâr olur derdüme dermân

2086 Tarâvetde mişâl-i zülf-i **cânân** / Firengî miskî aṭlaslar firâvân

2121 Dilinde ârzü-yı vaşl-ı **cânân** / Yürür bād-ı şabâ gibi şitâbân

2162 Nişân-ı miḥ-i sümme-i esb-i **cânân** / Yirün yüzini pür-hâl itdi ol ân

- 2165 Dimiş bir ‘ âşık-ı didâr-ı **cânân** / Deve izine kalmış yolda hayrân
- 2260 Haber vir bize **cânân** kıssasından / Ne cânân kıssası cân kıssasından
- 2303 Ecel gibi belâ-yı ‘ ışk-ı **cânân** / Fakîre vü ğaniye oldu yeksân
- 2343 Niçe vech ile itdüm rây u tedbîr / Ola kim eyleyem **cânânı** teşhîr
- 2454 Dem-i fûrkâtde artar hüsn-i **cânân** / ‘ Aziz olur ölürken cân-ı insân
- 2475 Sarâyûn geldi birünına **cânân** / Derûn-ı dilden itdi Mâlik efgân
- 2501 Beni bî-cân iden **cânân** mıdur bu / Beni dervîş iden sulţân mıdur bu
- 2591 Sözinden oldılar pîrûn perişân / Güc ile kendüyi cem‘ itdi **cânân**
- 2652 Ruĥ-ı **cânândaki** hâlet haķıyçün / Dil-i ‘ âşıkdaki hayret haķıyçün
- 2768 Didi **cânānumuz** ehl-i edebdür / Açılmaz gülmez oynamaz ‘ acebdür
- 2857 Olup her vech ile maķşûdı hâşıl / Muĥaşşal oldu **cânânına** vâşıl
- 2862 Şeb-i hicrân bulur şoñ uci pâyân / Hemân zaĥmet virür ‘ uşşâķa **cânân**
- 2883 Reh-i **cânānda** cânâ başa kalma / Hayātuñ cāmını ‘ aynuña alma
- 3011 Ĥabîbûñ iltifâtı olmaz oldu / Ĥaţ-ı **cânân** gibi yüz bulmaz oldu
- 3076 Tehî sâĝar gibi beñzinde ol ân / Ğam-ı **cânânı** ile kalmadı ķan
- 3096 Didi ey dilrübâ yanuñda **cânân** / Ğoluñda şâhbâz-ı mülk-i Ken‘ ân
- 3232 Zelîhâ didi ey gül yüzlü **cânân** / Gül-i ĥandâna düşmez ola giryân
- 3293 Ne deñlü ise şefķat itdi **cânân** / Velî bu ĥâlî andan ķıldı pinhân
- 3501 Ne kim var mâni‘-i eşĝâl-i **cânân** / Götürüp şıķleti gitmişdi ol ân
- 3693 Mücellâ ĥaneyeye ‘ aks urdı **cânân** / İki mâĥ u iki ĥurşîd-i raĥşân
- 3751 Budur ķaşdum bu ĝün ey Mâĥ-ı Ken‘ ân / Ya **cânāna** irişem yâ virem cân
- 3904 Semend-i ‘ ışk-ı **cânân** itse cev lân / Olur miĥnet ĝubârından perişân
- 3934 Eyüyi görmekûñ çokdur şevâbı / Getür **cânānuñı** götür ĥicâbı
- 4065 Geçerdi berķ-ı ĥaţîf gibi **cânân** / Bulutlar gibi ĥaķ olurdı giryân
- 4073 Diyemez kimse bu zevķuñ şafâsın / Ki göz açduķķa **cânāna** baķasın
- 4112 Metâ‘-ı vuşlata irişdi hicrân / Müyesser olmaz oldu seyr-i **cânân**
- 4159 Görince bâĝda bir verd-i ĥandân / Gelürdi ĥâtırına rûy-ı **cânân**
- 4235 Vücûdında tecellî itdi **cânân** / Firâķı müşkilâtı oldu âsân
- 4434 Vedâ‘ idüp reh-i **cânānesine** / Dönerdi ĥâne-i vîrānesine
- 4440 Saña yetmez mi bu luţf u bu iĥsân / Seni cân u ĝönüldeñ añdı **cânân**
- 4449 Görinmez bir ķazâdur ‘ ışk-ı **cânân** / Ĥalâş olmaz ölince andan insân
- 4500 Buluşdı Yûsufa ‘ arz itdi ĥâlin / Temâşâ eyledi **cânân** cemâlin
- 4569 Didi nâz ile **cânânına** ol dem / Bulurmuş itdüĝin evlâd-ı âdem
- 4872 Çıķup Beytû’l-Ĥazenden Pîr-i Ken‘ ân / Murâdı oldu ‘ azm-i kûy-ı **cânân**

- 5067 Görür **cānānı** gelmez yola gitmiş / Elin çekmiş cihāndan ‘uzlet itmiş
- 5113 Hāzer eyle haṭ-ı **cānān** mişālî / Getürme şürete gizlü kemālî
- E26 Tūtalum olasin **cānāna** vāşıl / Teselli bulmasa cānuñ ne hāsıl
- cān-baḥş** [1] can veren, hayat bağıslayan. <KANARİ, KUBBEALTİ>
- 2320 Sözi **cān-baḥş** idi her fende māhir / Dökerdi hoḳḳa-i la‘li cevāhir
- cān-fezā** [1] can bağıslayan, iç açan. <OTAL, KUBBEALTİ>
- 1784 Celālūñ tīḡi dest-i merḥabādur / Cemālūñ nūrı mihr-i **cān-fezādur**
- cānī** [1] cinayet işleyen, katil [*mec.*] çok gaddar, kan dökücü. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>
- 3459 Ne şānı var ne iz‘ānı ne cānı / Ne cān ile tapar ‘āşī vü **cānī**
- cānib** [26] yan, taraf, cihet. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 902 İki **cānibden** oldı nāle peydā / Çıkar āvāze-i *ḥayfā dirīḡā*
- 1213 Bu **cānibde** ser-i kūh üzre iḥvān / Gezerlerdi perişān u peşimān
- 1282 Gözini göke dikdi hem-çü encüm / Hudādan **cānibe** kıldı tekellüm
- 1400 Alurlar iki **cānibden** selāmın / Görürler ihtirām u ihtisāmın
- 1883 Olur her **cānibe** rācī‘ zamīrūñ / Serīrin seyr idersin her emīrūñ
- 1946 Görür ḥurşīd aña virmez cevābı / Hudādan **cānibe** oldı ḥitābı
- 2601 Didı ḥālümde ḳo ey merd-i aḥsen / Beni ‘avḳ eyleme Ḥaḳ **cānibinden**
- 2845 O **cānibde** idüp her şehri seyrān / Girü bu şüreti yazdı *ke-mā-kān*
- 3014 Görür kim derdi yoḳ derdinden aşlā / Şalāḥı **cānibinden** oldı gūyā
- 3038 Nice gün itdi aḡnām ile ārām / Zeliḡā **cānibinden** oldı ibrām
- 3156 Ümīdi **cānibinden** açdı şoḡbet / O māha kıldı yirden göke minnet
- 3564 Cemālūñ ola her **cānibde** peydā / Neye baḳsañ seni ide temāşā
- 3814 Bu sözi nāgehān gūş itdi Yūsuf / Añup Ḥaḳ **cānibin** cūş itdi Yūsuf
- 3923 Virüp her birisine bir bıçaḡı / Maḥabbet **cānibinden** itdi lāḡı
- 4022 İşitdi çünki Yūsuf bu ‘itābı / Hudādan **cānibe** oldı ḥitābı
- 4076 Kimine ma‘rifetde oldı üstād / Kimin Ḥaḳ **cānibine** itdi irşād
- 4912 İki **cānibden** aḳdı eşk-i şādī / Göñülden yundı çıḳdı ḡam sevādı
- 4953 Ḥased dāline ḳılmañ ḳalbi meyyāl / Cehennem **cānibine** oldı çengāl
- 4965 Hudādan **cānibe** gönderdi pīri / Cihāndan Yūsufuñ gitdi zāḥiri
- cānib-i Ḥaḳ/Mevlā** [7] Hak tarafından. <BMS>
- 84 Vücūduñ **cānib-i Mevlāya** eyle / Şu‘ūduñ ‘ālem-i bālāya eyle
- 836 Belādur **cānib-i Ḥaḳ** imtiḡānı / Erenler bir ḡanimet bildi anı

- 1096 Oyalar **cānib-i Hākdan** ricālī / Zārūrī derd olur kayd-ı ‘ayālī
- 1375 Lisānı **cānib-i Hāk** tercemānı / Dehānı cān-ı insānuñ nişānı
- 2686 Gider bu zīnet ile ittiḥādı / Oyalar **cānib-i Hākdan** ‘ibādı
- 2933 Cefāsı **cānib-i Hākkuñ** vefādur / Belāsı imtiḥān-ı enbiyādur
- 4593 Hicāb-ı **cānib-i Mevlāy**ı açdı / Bu derbend-i mecāzı geldi geçdi
- cān-sitān** [1] ruh alıcı, can çıkarıcı, can alıcı. <KANARİ, KUBBEALTI>
- 3946 Kemān-ı bī-amān ol kaşı nūnı / Sinān-ı **cān-sitān** müjgān-ı hūnī
- cārī** [5]

1. akan, akıcı, cereyan eden. <KT, KO, CŪDÎ, LN, ÖTS>

- 3353 Döner bir nehr-i sīme āb-ı **cārī** / Yeşil yākūta şaḥn-ı sebzezārı
- 3356 Zelīḥā gelse cem‘ olsa cevārī / Aqıtmazdı o ḥavza mā’-i **cārī**
- 4448 Yaraşur eşk-i ‘āşık olsa **cārī** / Bīnaruñ şu iledür i‘tibārı
- 4597 Cihānı tutdı taşdı Nīl-i **cārī** / Nitekim ‘āşıkuñ ‘aynı bīnārı

2. tedavülde bulunan, yürürlükte bulunan, hâlen geçerli olan. <KT, KUBBEALTI, KANARİ>

- 1471 Muḥīṭ olmışdı emri her diyārı / Şu gibi her diyāra ḥükmi **cārī**
- cārīye** [2] halayık, para ile satılıp alınan hizmetçi kız. <KT, KO, CŪDÎ, OTDTS>
- 1514 Yanınca **cārīye** bī-ḥadd ü pāyān / Leṭāfetde mişāl-i Āb-ı Ḥayvān
- 2065 Virilmişdi iki yüz **cārīye** ḥüb / Bir içim şu gibi her biri mergüb
- cārüb** [3] süpürge. <KT, FZ, CŪDÎ, OTAL>

- 992 Yere sürdi yüzün mānend-i **cārüb** / Ağardı ağlamakdan ‘ayn-ı Ya‘ḳūb
- 2790 Cihānda bā‘-i ş lutf u keremdür / Melālī olana **cārüb**-ı ğamdur

Aşağıdaki tanıkta saç süpürgeye benzetilmiştir. Saç çokluğu, karışıklığı, baştan ayağa doğru salınışı ile süpürgeye benzetilir. Âşık, sevgilinin eşliğinde bir süpürge olmaya razıdır. <ADŞŞ>

- 2517 Şalınup gelse ol gül yüzlü maḥbūb / Yolında saçını eylerdi **cārüb**

cāsūs [1] kötülük amacıyla haberleri ve sırları gizlice öğrenip haber veren kimse; düşman taraftan bir devletin askerî durumunu ve kuvvetini öğrenmek üzere kıyafet değiştirerek düşmanın ülkesine veya ordusuna sokulmuş veyahut kendi vatani aleyhinde böyle bir hizmet için kullanılan kimse. <KT, CŪDÎ, OTAL, AÇDŞŞ> Tanıkta casusun gözünden bahsedilmiştir. Bu durum ile ilgili olarak Diyanet İslam Ansiklopedisi’nde “Arapça “ces” kökünden “gözetleyen, araştıran” manasında isim olan casus kelimesi, “düşmanın sırlarını araştırıp bilgi sızdıran, düşman içinde çeşitli yıkıcı faaliyetlerde bulunan kişi” anlamına gelmektedir. Bu faaliyet sırasında göz önemli

bir fonksiyon icra ettiğinden Arapçada casusa “göz” anlamına gelen “ayn” adı da verilmiştir.”
şeklinde bir açıklama yapılmıştır. <TDVİA>

4653 Gözünüz dide-i **cāsūsa** beñzer / Şadâkat sizden anlanmaz muḳarrer
cāvidān, cāvidānī [3] daimi, baki, ebedi, daima kalacak olan. <KT, KO, LN, FZ>

1487 Vişālîdür ḫayāt-ı **cāvidānī** / Ġidā-yı rūḥ olur sögse dehānı

3592 Keserdi rişte-i rūḥ-ı revānı / Çözerdi bend-i ‘ömr-i **cāvidānı**

4229 Kişiye cām-ı ‘ışk-ı **cāvidānī** / Ferāmūş itdürür ḫayd-ı cihānı

cāy [11] yer, mahal, mekân, mevki. <CŪDÎ, KT, KO, LN, KANARİ>

302 Zihî şehr ü zihî **cāy**-ı feraḥnāk / Muḥîṭ olmaz anuñ vaşfını idrāk

1979 Felek midür senüñ şırça sarāyuñ / Ora mıdur Mesîḥā gibi **cāyuñ**

3225 Ne **cāy**ı menzil itdiyse muḫaşşal / İrişdi ‘ışkı aña andan evvel

3901 Melâmetdür ‘arūs-ı ‘ışka zînet / Olur faḫri yiri **cāy**-ı mezellet

4334 Geçüp gitdi bu derbend-i belāyı / Selâmet sebzezârı oldı **cāy**ı

4401 Budur şon uci ‘uşşâḫuñ maḫāmı / ‘Ulüvv-i cāhı **cāy**-ı iḫtirāmı

cāy-ı dîl-güşâ [2] gönül açıcı yer. <BMS>

3355 O **cāy-ı dîl-güşâ** ol ḫaşr-ı mezkûr / Meh-i Ken‘ân içün olmışdı ma‘mûr

3618 Duḫûl itdiler ol şırça sarāyı / Maḫām-ı ḫûba **cāy-ı dîl-güşâya**

cāy-ı ḫaṭar [1] tehlikeli yer.

5077 Zemîn ü âsumân **cāy-ı ḫaṭardur** / Kişiye ejdehâ-yı heft-serdür

cāy-ı rāḫat [1] rahat yer.

378 Bilür ol ḫalkayı dâr-ı melâmet / Selâmet semtin eyler **cāy-ı rāḫat**

câ-be-câ [1] yer yer, mahal mahal.

2163 Zemîne na‘l-i esbi iştîyâkı / Başardı **câ-be-câ** dâğ-ı firâkı

cāyız [1] caiz, yapılmasında beis olmayan, müsaadeli, ruhsatlı; olabilir, olur. Fıkıh terimi

olarak bir söz veya davranışın dinî veya hukuki esaslara uygunluğunu, yapılmasının serbest ve geçerli olduğunu ifade eder. <KT, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

3197 Zeliḫâ ḫadri ‘ālî ehl-i dildür / Aña alçaḫ nazar **cāyız** degüldür

cebîn [6] alın. Beyaz ve parlak olduğu için “ay ve nur”a benzetilir. Tasavvufa göre her

şeyin aslı ve ilk yaratılan cevher olan Nûr-ı Muhammedî, ilk önce Hz. Âdem’in alnında belirmiş ve temiz bir soydan ta Hz. Muhammed’e kadar gelmiştir. Yine tasavvufta alın, vahdet remzi olarak bilinir. <KT, KO, LN, ADŞŞ, DŞŞ>

108 **Cebînidür** beyâz-ı şâd-ı iḫlâş / Zihî ikrām-ı tām u ‘izzet-i ḫâş

- 1392 Yaraşmış inmiş ebrūsına destâr / **Cebînin** Levh-i Maḥfûz itmiş ol yâr
 1483 Görüp nûr-ı **cebînin** zülfi fi'l-ḥâl / Sücûda varmış itmiş ḳaddini dâl
 1714 **Cebîni** çîn olur nâz itse her bâr / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
 1798 Ḳaşuñı kıldı ḳullâb-ı maḥabbet / **Cebînüñ** mâhını bir levh-i ḥikmet
 2357 Ḳaşuñ üstinde var bir ḥâl-i meftûn / **Cebînüñde** olupdur nokṭa-i nûn
cebr [] zor, zorlama. <KT, KO, LN, KANARI>

cebr etmek [1] zorlamak.

- 535 Firâḳ-ı Yûsufa nice olur şabr / Bu şabr ile **iderdi** cânına **cebr**

Cebrâ'îl [2] Allah ile peygamberleri arasında elçilik ifa etmesi ve Allah'ın emir ve vahiylerini tebliḡe memur dört büyük melekten biri. Kur'an'a göre o, karşı konulmayacak bir güce, üstün ve kesin bilgilere sahip, Allah nezdinde çok itibarı olan ve diğer meleklerin kendisine itaat ettiği şerefli bir elçidir. Bu yönüyle Cebrail, kuvvet manasına gelen "cebra" ile, Allah anlamına gelen "Îl"den meydana gelmiş isimdir. "Allah'ın kuvveti" demektir. <KT, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 858 Ki oldı cevher-i zâtına mesken / Orayı kıldı **Cebrâ'îl** gülşen
 5025 Rikâba şol ayaḡın çünki şaldı / 'Ale'l-fevr aña **Cebrâ'îl** geldi
ced [6] anne veya babanın babası, büyük baba, dede, ata. <KT, KO, LN, KANARI>
 1469 Seḥâda Ḥâtem-i Taydan ziyâde / Eban 'an **ced** emîr ü şâh-zâde
 2315 Anuñ **ceddi** idi Şeddâd bin 'Âd / Güzeller şâhı idi ol perî-zâd
 2557 Eyitdi mevlidüm Ken'ân ilidür / Yedi **ceddüm** o yirüñ kâmilidür
 2659 Ḥalîlullâh **ceddümdür** mu'ayyen / Ki Bârî aña nârı kıldı gülşen
 2872 Buyurdi **ceddüm** İbrâhîme Sübhân / Didî ḳıl oḡluñ İsmâ'îli ḳurbân
 3023 Yedi **ceddüm** gürüh-ı enbiyâ hep / Ḳoyun çobanlığın itdi müretteb

cedel [1] kavga, sert tartışma, münakaşa. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 420 Sefer ide ḥalâş ola **cedelden** / Selâmet yaḳasın ḳomaya elden

cedvel [] doğa veya suni su arkı, kanal; çizgi ve sıraları olan, hanelere bölünmüş defter veya kâğıt, yazma kitapların yazılı kısmı ile sayfa kenarlarını ayırmak için çizilmiş bir veya biri kalın diğeri ince iki çizgi. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI, ADŞS>

cedvel çekmek [1] el yazması kitap sayfalarının, yazıların, bir süsleme motifinin etrafına çizgi çekmek, çizgilerle çerçeve yapmak, çizgilerle süsleme yapmak. <TDEK, KUBBEALTI>

- 305 Zihî dîvân-ı zîbâ vü mükemmel / Kenârına **çeküpdür** Nîl **cedvel**

cefâ [35] ayrılık ve hicranda bırakma, vefasızlık, eziyet, incitme. <KT, KO, CÛDÎ, ÖTS,

KUBBEALTI>

- 821 Görürken bu **cefâyı** akrabâdan / Atasına nidâ itdi oradan
 862 Unutdı çekdügi cevri ü **cefâyı** / Hudâyâ şükr idüp sürdi şafâyı
 1083 Şakın zulm ü **cefâyâ** mâyl olma / İden bulur meşeldür gâfil olma
 1105 **Cefâdan** hatırına ırmese gam / Vefânun lezzetin tuymazdı âdem
 1468 **Cefâdan** bir gönül olmazdı muğber / Meger kim bād-ı şarşardan gül-i ter
 1547 Hezârân nâz ile ol kara gözler / **Cefâ** için dil-i âvâre gözler
 1588 **Cefâyâ** râzî oldı ‘âşık oldı / Yolına geldi itdüğini buldı
 1867 **Cefâyâ** şabr iden meydânı aldı / Şafâ sürdi vefâ bahrine taldı
 1934 Düşesin ayağına yalvarasın / Ola kim terk ide cevri ü **cefâsın**
 1940 **Cefâ**-yı derdinde mâyl olma / Eli bağlı zebûna kâtil olma
 1986 Taralma hecre incinme **cefâdan** / Uşanma şonı hayr olan belâdan
 2694 **Cefâ** şanma bunı ‘ayn-ı vefâdur / Kemâl-i lûtf u ihsân u ‘atâdur
 2738 Atamun hasreti gurbet belâsı / Cihânun derdi dünyânun **cefâsı**
 2891 **Cefâlar** kıldı şeytân-ı la‘îne / Ğazab itdi didi gelme yakına
 2933 **Cefâsı** cânib-i Hâkkuñ vefâdur / Belâsı imtiñân-ı enbiyâdur
 3122 Budur halk-ı cihân içinde ‘âdet / **Cefâdan** gayrıya gelmez kanâ‘at
 3138 Beni ğarķ eyledi bahr-i **cefâsı** / Kenâra çekse dest-i merħabâsı
 3143 Elini öpmege virmez rızâyı / Çeker ebrûları tîğ-i **cefâyı**
 3150 İdegör kâdir iseñ bir devâyâ / Döyemez oldı cânım bu **cefâyâ**
 3169 **Cefâdur** mihr-i ‘ışkuñdan naşibi / Olupdur sâye gibi yir ğaribi
 3341 **Cefâdan** bülbül ağlar gül gülerdi / Gözi yaşı gülistânı şulardı
 3536 Ne âhuñ ‘âleme ebr-i **cefâdur** / Ne gözün yaşı bārân-ı belâdur
 3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesâda / O dañi beş beter oldı **cefâda**
 3943 **Cefâ** mevcine beñzer kaşı çini / Yire dikmiş gözi nergislerini
 4014 Gönül kaşrını yap terk it **cefâyı** / Kolaydur oda yakmak bir sarâyı
 4081 Hâbibine bu vech ile ezâdan / Bu resme şiddet-i cevri ü **cefâdan**
 4237 Olur bu resme ‘ışkuñ intihâsı / **Cefâsınuñ** soñındadır vefâsı
 4756 Bu ihvân-ı **cefâ** Ken‘âna geldi / Şeherden Külbe-i Ahzâna geldi
 4842 Ne aşşı zulm ile cevri ü **cefâdan** / Halâş olmaz iden bulur Hudâdan

cefâ etmek/eylemek [3] üzmek, eziyet etmek, azap vermek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1107 **Cefâ etmek** murâd eylerse cânân / Bahâne bulmağ olur aña âsân
 4002 **Cefâlar itme** terk eyle ‘inâdı / Melâmet âteşinün olma bādı

4177 Düşürdüm cânımı bend-i belâya / **Cefâlar eyledüm** sen dil-rübâya

cefâ vü cevri [3] cefa ve eziyet. <BMS>

765 Tenini kıldılar hadd ile gülgün / **Cefâ vü cevri** haddenden oldu birün

1898 **Cefâ vü cevri** olmaz mı nihâyet / Dağı gelmez mi eyyâm-ı şefâ'at

2500 Müsâ' id oldu mı baht-ı hümayûn / **Cefâ vü cevri** elin çekdi mi gerdün

cefâkâr [5] işi cevir ve cefa etmekten ibaret olan, cefa eden, eziyet eden. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1047 Girü cem' oldu evlâd-ı **cefâkâr** / Didiler bu kazıyye oldu düşvâr

1243 Uşûle uyıcı sâzende-kirdâr / Bir uğurdan ol ihvân-ı **cefâkâr**

1788 Gel ey gönüm alan yâr-ı **cefâkâr** / Koma bî-çâreñi bîmâr u nâçâr

1917 Di ey yâr-ı **cefâkâr** u sitemkâr / Degülsin derdmendünden haberdâr

4716 Şeherden niçe yük buğdayı tekrâr / Alup yükletdi ihvân-ı **cefâkâr**

cehd [] çaba, çalışma, çabalama. <KT, KO, LN, KANARI>

cehd kılmak [1] çalışmak, çabalamak. <KANARI, KUBBEALT>

5140 Hüşûline bu tıfluñ **cehd kıldum** / Şabâha dek elümi mehd kıldum

cehennem [4] ahirette günahkârların azap gördükleri mahal, tamu. Gerçek anlamı “dibi derin kuyu” dur. Dünya hayatında iman etmeyenlerin sürekli olarak, iman ettiği hâlde salih amel işlemeyen kimselerin de günahları ölçüsünde cezalandırılmak üzere kalacakları ceza ve azap yeridir. <KT, KO, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR>

2802 Ma' âza'llâh ne âzerdür bu âzer / **Cehennem** ehlinün tâcına beñzer

2835 Tıramaz yârsız ğurbetde âdem / Olur dildârsız cennet **cehennem**

4953 Hâsed dâline kılmâñ kalbi meyyâl / **Cehennem** cânibine oldu çengâl

5105 **Cehennem** ehli kârın ol ki işler / Aña 'âkıller ahmağdur dimişler

cehl [2] bilmezlik, bilmemek, bilgisizlik, cehalet, “ilm”in zıddı. Kur'an'a göre cehalet; insanın görünen eşya ve olayların arkasındaki ilahi iradeyi anlayamaması, Allah'ın ayetleri olan kâinatı Allah'ın ayetleri olarak görememesi, dinî gerçekleri anlayamaması, iradesini ve hâkimiyetini yitirmesi, şirk, küfür, nifak, isyan ve zulme dalması, Allah'a ve yaratıklarına karşı kötü, kaba ve çirkin davranmasıdır. [tas.] Yıllarca resmi ve zahiri ilimleri tahsil etmiş olsa bile gerçekleri kavrama yeteneğinden uzak bulunan gönül. Marifete “nur-ı ilim” dendiği gibi anlayışsız kalbe de “zulmet-i cehalet” denir. <KT, KO, LN, KANARI, DİNÎ KAVRAMLAR, TTS>

140 Eger olmasa mihr -i 'ilmi raḥşân / Kılurdu zulmet-i **cehl** ile insân

4052 ‘Azîzi aldıdı teşhîr ehli / Hicâb oldu duhân-ı nâr-ı **cehli**

cehr [] açıktan ve yüksek sesle söyleme veya okuma. <KT, KO, LN, KANARI>

cehr ile söylemek [1] yüksek sesle söylemek, avaz ile söylemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4061 Gelürdi gaybdan bir şavt-ı zîbâ / **Dir idi cehr ile** *hâşâ ve kellâ*

celâl [34] büyüklük, ululuk, azamet. Allah’ın adlarından biri, İsm-i Celâl olarak kabul edilir. Allah’ın gazabından kinayedir. Allah’ın celâl ve cemâl sıfatları vardır. Bunlar birbirinin zıddıdır. Cenabıhakk’ın lütuf ile tecellisine “Cemal” bunun mukabili olarak kahır ile tecellisine de “Celal” denir. Türkçede “celal” kelimesi insan hakkında kullanıldığında “öfke, gazap” anlamında kullanılır. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS, OTAL>

90 Cemâli bî-mişâl ü bî-bedeldür / **Celâli** lâ-yezâl ü lem-yezeldür

117 Döner endâmı şemşîr-i **celâle** / Şalar a’ dasını çâh-ı zevâle

289 Yaşum gibi perişân oldu hâlüm / Temevvüc itdi deryâ-yı **celâlüm**

297 Eyâ mülk-i cemâlün pâdişâhı / Eyâ bürc-i **celâlün** mihr ü mâhı

523 Cihân mülkinün ol şems-i **celâli** / Yüceldükce mezîd oldu cemâli

525 Uzun boylu olup ol serv-i mevzûn / **Celâl** ü ihtîşâmı oldu efzûn

531 Var idi hem **celâli** hem cemâli / Yoğ idi zât-ı pâkinün mişâli

839 Ki vardur her **celâlün** bir cemâli / Belâdur enbiyânun hasb-i hâlî

851 Teraḥḥum idüp ol mâh-ı **celâle** / Çıkardı çâhdan ney gibi nâle

1025 Nebiyyu’llâhuñ oğlu gâyib olmuş / Bize rüy-ı **celâli** gâlib olmuş

1045 İdüp evlâdına dün ihtimâli / Teraḥḥı eyledi rüy-ı **celâli**

1057 Bu idi cümlesinün pehlevânı / **Celâl** ile gören korḡardı anı

1104 **Celâl** içinde seyr eyle cemâli / Firâḡ âyînesinde gör vişâli

1541 Cemâlinden **celâli** yüzi gâlib / Güzellikde ‘acâyibden ‘acâyib

1550 **Celâl** ile ṭurur ḡaşı kemânı / Görinür anda istiḡnâ nişânı

1651 **Celâl** ü heybet ile söylenen yâr / Ḥazîn âvâz ile eylerdi ḡüftâr

1784 **Celâlün** tîḡi dest-i merḡabâdur / Cemâlün nûrı mihr-i cân-fezâdur

1970 Teraḥḥı eylemiş mâh-ı cemâli / Tedennî eylemiş rüy-ı **celâli**

2749 **Celâl** ile çekildi Yûsuf ol ân / Niyâmından nitekim tîḡ-i bürrân

2936 Erenler cündine taḡsîn ü şâbâş / Ḥaḡuñ tîḡ-i **celâline** açar baş

3112 Cemâlindedür ol şâhuñ **celâli** / Temennâ kılma taḡrîb-i vişâli

3142 İdinmez kimseyi yâr u muşâḡib / Cemâlinden **celâli** yüzi gâlib

3146 Niyâz itdükce ben dervîş ü muḡtâc / Olur baḡr-i **celâli** cümle mevvâc

3514 Mekîn olmuşdur eyvân-ı **celâle** / İrişmez aña illâ âh u nâle

- 3610 O gün rûz-ı kıyâmet gibi geldi / **Celâl** ü heybeti ‘aqlını aldı
- 3833 Yorulmuş terlemiş rûy-ı **celâli** / Dürer-bâr olmuş ol bahır-i cemâli
- 3940 Zeliḥâdan şikeste-ḥâtır olmuş / Aña rûy-ı **celâli** zâhir olmuş
- 3941 Yaraşmış hem **celâli** hem cemâli / Nihâl-i Sidre gibi kadri ‘âlî
- 4270 Taşavvur olmaz esrâr-ı **celâli** / Olur yoldan çıkana güşmâli
- 4354 **Celâl** ü şevketi şâhâne oldu / Şadâ-yı ‘adl ü dâdı dehre tıldı
- 4356 Diyar-ı Mısr ile mülk-i cemâli / İḥâta eyledi ‘izz ü **celâli**
- 4375 Gözi eller eline bakar oldu / Belâ geldi **celâle** mazhar oldu
- 4410 Binerdi Yûsuf ata şevket ile / **Celâl** ü heybet ile keşret ile
- E7 Zihî şugl-ı **celâl** ü kayd-ı pür-ḥâl / Kuyûd-ı ğayrı eyler cümle baṭṭâl

celâlî [2] Allah’a ait, Tanrısal, Tanrı’nın yüceliği ile ilgili. <OTAL, KANARİ>

- 1369 Belürmez fitne-i ḥaṭṭ-ı cemâli / **Celâlîden** cemâli Rûmı ḥâlî
- 4784 Melâlet virdi Ya‘kûba bu aḥbâr / **Celâlî** yüzlerini kıldı ızhâr

celî [1] uzaktan okunacak surette kalın yazı. Özellikle celî sülüs için kullanılır. Serçe parmağı genişliğine yakın bir genişlikte olan yazıya denir. Celî yazıda en usta hattat Mustafa Râkım Efendi’dır. <KT, KO, ADŞS>

- 5159 Eli var olsun ol merdûn ‘Alî-vâr / Ki destinde anuñ ḥaṭṭ-ı **celî** var

celîl [1] pek büyük, pek ulu, kadri büyük ve mertebesi yüksek. <KT, KO, CÛDÎ, LN, KANARİ>

- 1542 Güneş gibi yüce kadr-i **celîli** / Taşavvur olamaz rûy-ı cemâli
- celîlü’l-kadr** [2] değeri yüce, kadri büyük. <KANARİ>
- 2079 Müheyyâ oldu esbâb-ı Zeliḥâ / **Celîlü’l-kadr** ü bî-mânend ü zîbâ
- 4302 Bu iḳlîmüñ ḥubûbât-ı ğalâli / **Celîlü’l-kadr** ola lûlû mişâli

celîs [1] birlikte oturan, sohbet arkadaşı, refik, hem dem, arkadaş. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

- 4925 Enîs ü maḥrem idi birbirine / **Celîs** ü hem-dem idi birbirine

cellâd [2] idama mahkûm suçlunun ya da eski zamanlarda örfen katli gerekenlerin katline görevli kimse [*mec.*] pek merhametsiz kimse, zalim, gaddar. <KT, KO, LN, OTDTS, KUBBEALTİ>

- 3857 ‘Azîzûñ güşına irdi bu ifsâd / Çağırdı Yûsufuñ katline **cellâd**
- 4933 Ne var **cellâda** beñzetsem cihânı / Ki müşkildür anuñla zindeġânî

cem' [15] toplanma, toplanılma, biriktirme, devşirme, yığma; topluluk, yığın, cemiyyet.

<KT, KO, LN, KUBBEALTI, ÖTS>

4975 Yetiş gel şem'-i **cem'**-i enbiyâ ol / Hâlâş ol kayd-ı 'âlemden şafâ bul

cem' etmek/eylemek [4] bir araya getirmek, toplamak, derlemek.

1598 Perîşân olsa hicrân ile nâçâr / Girü kendüyi **cem' eylerdi** tekrâr

2591 Sözinden oldılar pîrûn perîşân / Güc ile kendüyi **cem' itdi** cânân

3783 Didi kendüni **cem' it** ey Zeliḥâ / Mesîḥâ oldı anı itdi iḥyâ

4633 Ġalâl almağ için **cem' eyleñüz** mâl / Bu işde eylemeñ bir zerre ihmâl

cem' olmak [10] bir araya gelmek, toplanmak. <KANAR/>

713 Şeherden **cem' olurdu** akrabâsı / Eḥibbâsı qadîmî âşinâsı

893 Gelürler **cem' olup** giryân u nâlân / İrişmez göklere feryâd u eḡḡân

989 Derildi kapuya **cem' oldu** eṭfâl / Firâkuñdan katı ayruqsıdır ḥâl

1000 Didi **cem' oluñ** ey gürkân-ı Ken'ân / Olupdur ḥâtırum sizden perîşân

1019 Bu günden her birimüz **cem' olalım** / Ayağuñ tozına yarın gelelüm

1047 Girü **cem' oldu** evlâd-ı cefâkâr / Didiler bu qazıyye oldı düşvâr

3356 Zeliḥâ gelse **cem' olsa** cevârî / Aqıtmazdı o ḥavza mâ'-i cârî

3606 Leṭâfet artup ol rûḥ-ı revânda / Cihânuñ şivesi **cem' oldu** anda

4357 'Acâyib salṭanat sürdi cihânda / Bu iki salṭanat **cem' oldu** anda

4877 Develer **cem' olup** yüklendi esbâb / Öñine düşdiler ensâb u aḥbâb

cemâ'at [1] bir yere toplanmış insanlar, grup, takım, bölük. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

1024 Eyitdi ḡâfil olman ey **cemâ'at** / Size ma' lûm olsun bu ḥikâyet

cemâdât [3] cansız cisimler, cansızlar, "cemâd"ın çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

71 Şabâ-veş cân ki oldı cisme nezdîk / **Cemâdât**-ı vücûda virdi taḥrîk

2458 Ocağa batsun ol mâl-ı firāvân / **Cemâdât** ile cân olur mı yeksân

4477 Didi ḥayfâ dirîḡâ ey **cemâdât** / Size Ḥaḡ dirdüm eylerdüm münâcât

cemâl [147] güzellik, yüz güzelliği; yüz [mec.] güzel çehre. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANAR/>

6 Hezârân Yûsufuñ mâh-ı **cemâli** / Senüñ mihrüñle bulmışdur kemâli

8 Gözümde ol **cemâli** eyle peydâ / Ki ola ḥüsn-i Yûsufdan müberrâ

9 Gerekmiz baña ol yâruñ vişâli / Şi'âr-ı müste'âr ise **cemâli**

15 Anuñ her dilde vardur tâze dâḡı / Yaḡar Yûsuf **cemâlinden** çerâḡı

64 İki 'âlem **cemâlinün** niḡâbı / Güneş gibi şu'â' dur ḥicâbı

217 **Cemâl** ıssı olup mânend-i mir'ât / 'Ayân oldı tecellî eyledi zât

- 237 **Cemälinden** ‘ayân erlik nişanı / Yüzinden bellü serverlik nişanı
- 297 Eyâ mülk-i **cemälün** pâdişâhı / Eyâ bürc-i celâlün mihr ü mâhı
- 363 Bilenler ‘aşık u ma‘şûk hâlin / Bu yüzden keşf ider ma‘nâ **cemâlin**
- 516 **Cemâli** gülşeninde bülbül oldu / Ne bülbül hâk-i pâyına kul oldu
- 523 Cihân mülkinün ol şems-i celâli / Yüceldükce mezîd oldu **cemâli**
- 526 **Cemâli** ‘âleme âvâzelendi / Gözükdî kâddinün serv-i bülendi
- 531 Var idi hem celâli hem **cemâli** / Yoğ idi zât-ı pâkinün mişâli
- 622 Dehânı mahzenü’l-esrâr oldu / **Cemâli** maṭla‘ü’l-envâr oldu
- 661 Mehün seyrân ile artar **cemâli** / Revân olmak ider şâfî zülâli
- 689 Getürdi Yüsufigeydürdi Ya‘kûb / **Cemâli** oldu anuñ hûbdan hûb
- 690 Kaçan kim olsa fûrkat ihtimâli / Bir iken on olur yârûñ **cemâli**
- 704 Seni bir daḡı yanumda görem mi / **Cemälün** bağ-ı cennetdür irem mi
- 757 Olup dest-i ‘adûnuñ pâymâli / Karardı silleden bedr-i **cemâli**
- 834 **Cemâl** ıssı olup âyîne-kirdâr / Görine Tûr-ı dilde nûr-ı dîdâr
- 839 Ki vardur her celâlün bir **cemâli** / Belâdur enbiyânûñ ḥasb-i ḥâlî
- 848 Aña kim yalvarup dizin öperdi / **Cemâlini** ayağıyla deperdi
- 864 Baḡup âyîneye kendüyi gördi / **Cemâli** mihrine germ oldu tûrdı
- 865 Bir iken iki oldu âfet-i cân / **Cemâl**-i pür-kemâle ḡaldı ḡayrân
- 868 Ferîdü’l-‘aşrıyam mihr-i **cemälün** / Vaḡîdü’d-dehriyem şehr-i kemälün
- 963 Ḥarâmî daḡı kıymaz ol **cemâle** / Revâ görmez o ḡurşîdi zevâle
- 1088 Ṭararken kâküli sünbüllerini / Ḳoḡularken **cemâli** güllerini
- 1104 Celâl içinde seyr eyle **cemâli** / Firâḡ âyînesinde gör vişâli
- 1154 **Cemâl** ıssınuñ oldur muḡtezâsı / Ki ola derd-i ‘aşıkdan şafâsı
- 1324 Çözül-di Yûsufuñ bend ü ıḡâlî / Teraḡḡî kıldı envâr-ı **cemâli**
- 1330 **Cemâlin** mihr-i ‘âlem kıldı izḡâr / Felek âyînesi gösterdi dîdâr
- 1346 Açıldı ḡâyil-i şems-i **cemâli** / Iraldı mâni‘-i seyr-i vişâli
- 1357 **Cemâli** güldi ḡüyâ gülşen oldu / Güline yâsemen pîrâhen oldu
- 1362 Girüp şehr içine ol bedr-i kâmil / **Cemâli** ḡâyilini itdi zâyil
- 1364 Cemel üstinde görindi **cemâli** / Ser-i Tûr üzre nûr-ı Ḥaḡ mişâli
- 1369 Belürmez fitne-i ḡaṭṭ-ı **cemâli** / Celâlîden cemâli Rûmı ḡâlî
- 1370 **Cemâli** meş‘alinde berḡ urur nûr / Ḳamer ruḡsârı daḡı ḡâleden dūr
- 1379 **Cemâli** şemsi a‘lâ kâddi bâlâ / Başında kâküli a‘ladan a‘lâ
- 1393 Güzellik câmesi ḡâyet yaraşmış / **Cemâl**-i pür-kemâli ḡadden aşmış
- 1417 Bakanuñ olur idi ‘aḡlı zâyil / **Cemâlin** görmege olmazdı ḡâbil

- 1418 **Cemāline** muhîṭ olmazdı idrāk / Görenler dirler idi *mā ra ʿeynāk*
- 1477 Bülend olduğca ḳaddinūn nihāli / Münevver oldu ḥurşid-i **cemāli**
- 1497 Yaraşmış iki pistān ol **cemāle** / Dizilmiş iki gonca bir nihāle
- 1525 **Cemāli** bedri bulmamış kemāli / Maḥabbet gevherinden gūşī ḥālī
- 1528 Ne zūlmet çihre-i ḥikmet niḳābı / **Cemāl**-i şāhid-i ḡaybuñ ḥicābı
- 1541 **Cemālinden** celāli yūzi ḡālib / Güzellikte ʿacāyibden ʿacāyib
- 1567 O mihr ile bunuñ şemʿ-i **cemāli** / Ḥazān yapraḡınuñ oldu mişāli
- 1577 Yanında gördi yok yāruñ **cemāli** / Elinden çıktı şān dünyāca mālī
- 1583 **Cemāli** güllerine geldi ḥumret / Ten-i sīmīnine irişdi şıḳlet
- 1664 **Cemālūñ** mihri irişmiş zevāle / Bir ay içinde dönmişsin hilāle
- 1725 Baña pend eyleyen ehl-i ḥayālar / Hemān fikr-i **cemālinden** uyalar
- 1773 Hidāyet itdi aña Züʿlcelālī / Görindi şāhid-i ḡaybuñ **cemāli**
- 1784 Celālūñ tīḡi dest-i merḥabādur / **Cemālūñ** nūrı mihr-i cān-fezādur
- 1786 Eyā şehr-i **cemālūñ** meh-cebīni / Bu iki raḥmetūñ eyle birini
- 1795 **Cemālūñden** perīşān oldu ḥālūm / Senūñ boynuñadur cānā vebālūm
- 1813 Benem bāḡ-ı **cemālūñ** bāḡbānı / Taḥammül eyle kim vardur zamānı
- 1838 Egerdi ol gül-i cennet nihālīn / Yolardı sūnbül-i bāḡ-ı **cemālīn**
- 1850 Bu zer zencīre yoḡ idi nizāʿı / **Cemāli** şemsinūñ oldu şuʿāʿı
- 1893 **Cemāli** gülleri derdūñle şoldı / Senūñ çaḳ istedūḡūñ gibi oldu
- 1909 Ḥazān yapraḡına dönmiş **cemālūñ** / Senūñ de gün gibi var bir zevālūñ
- 1963 Beni rüy-ı **cemāle** mazhar itsün / Kūdūret var ise gönlinde gitsün
- 1968 **Cemāli** olmuş ammā bir iken on / Öñürdi gördüğinden daḡı eفزūn
- 1970 Teraḳḳī eylemiş mäh-ı **cemāli** / Tedennī eylemiş rüy-ı celālī
- 2003 Gidermiş bād-ı raḥmet ḡam şehābın / ʿAyān itmiş **cemāli** āfitābın
- 2028 **Cemāline** işiden ʿāşık oldu / Cihān elṭāf u iḥsāniyle ṭoldı
- 2057 Degül bāb-ı **cemāli** ḥalka meftūḥ / Nihān-ender-nihāndur nitekim rūḥ
- 2107 Kimi açmış **cemāli** güllerini / Kimi çözmiş şacı sūnbüllerini
- 2313 Güzellerde meger bir Bāzıḡa-nām / **Cemāl**-i pür-kemāl ıssı dil-ārām
- 2319 **Cemāli** olmuş ol ʿayneyn ile zeyn / Ḳırān itmiş felekde şanki saʿ deyn
- 2338 **Cemālūm** bahri itsün Yūsufi ḡarḳ / Görenler eylesün mābeynümüz fark
- 2341 Beni şevḳ-ı **cemāli** kıldı şeydā / Ḳulaḳdan ʿāşık itmişdür ḥuşūşā
- 2346 **Cemāli** Yūsufuñ mest itdi anı / Ğurūrı gitdi ṭutuldu dehāmı
- 2354 **Cemālūñ** naḳşına kim oldu naḳḳāş / Anuñcün ʿayn-ı ʿuşşāḳuñ döker yaş
- 2359 Yazılmış ʿaynuñ üstinde ser-i ʿayn / **Cemālūñ** muşḥafını eylemiş zeyn

- 2363 **Cemālũñde** ne var ey nũr-ı Sübhān / Baķacaķı gelũr baķduķca insān
- 2364 **Cemālũñ** nũr-ı zāt-ı Zũ'lcelālĩ / Ne gũlşen ālisin ey gũl nihālĩ
- 2367 Hũdā 'arz eyleyũb nũr-ı kemālin / Uyarur cũmlenũñ şem' -i **cemālin**
- 2374 Ne şũret kim ola 'uşşāķa maķbũl / **Cemāli** pertevinũñ 'aksidũr ol
- 2389 Muķāl iken saña şems-i vişālĩ / Gũzũñde naķş ola 'aks-i **cemālĩ**
- 2402 Kemāl-i hũsn-i taşvĩrine şābāş / Baķan mihr-i **cemāline** dũker yaş
- 2418 'Azĩz-i Mışra itdi vāfir ibrām / **Cemāl**-i pũr-kemālin kıldı i' lām
- 2426 Temāşā cyledi Yũsuf **cemālin** / Fedā itdi aña dũnyāca mālin
- 2447 Ricālĩ mest ider cām-ı vişālĩ / Taşavvur idemez zevķ-ı **cemālĩ**
- 2451 Gũrinmez yār mu' tād-ı vişāle / Vũcũdĩ ğarķ olur nũr-ı **cemāle**
- 2476 Nażar idince ol zĩbā **cemālĩ** / Ŗlũmlũ ğasta gibi kıldı nāle
- 2496 **Cemālĩ** şemsine ķalurdı ğayrān / Hũdāya şũkr idũp olurdı giryān
- 2608 **Cemālĩ** olamaz tafşĩl ũ icmāl / Beyānında lisān-ı nātĩķa lāl
- 2644 Nũcũm ile sipihr-i hũsnĩ memlũ / **Cemālĩ** baķri almış cũmle lũlũ
- 2751 Yũzine urmadı ammā bu ğālĩ / Hāķā-pũş oldu mir'āt-ı **cemālĩ**
- 2908 **Cemālĩ** perdesidũr mũlk-i fānĩ / Bu fānĩden geķenler gũrdĩ anı
- 2929 Ćıķardı heybet ile bir hilālĩ / Ki ķurbān ide ol māh-ı **cemālĩ**
- 2959 Temāşā-yı **cemālĩnũñ** ucından / Ćalur her ķişı işinden gũcinden
- 2991 **Cemālĩn** itnese dildār peydā / Vũcũd -ı 'āşĩķ olmazdı hũveydā
- 3112 **Cemālindedũr** ol şāhuñ celālĩ / Temennā ķılma taķrĩb-i vişālĩ
- 3142 İdinmez kimseyi yār u muşāķĩb / **Cemālinden** celālĩ yũzi ğālib
- 3276 Hilāl ebrũlarĩnuñ ğāletini / **Cemālĩ** māhĩnuñ māhiyyetini
- 3288 Şarāb-ı 'ışķ ile bĩ-hũş u mestem / **Cemālũñ** gũrelĩ şũret-perestem
- 3365 Ťurursa serv otursa gũl nihālĩ / Mũnevver cũmlenũñ māh-ı **cemālĩ**
- 3369 Ćamusı bĩ-nażĩr ũ bĩ-bedeldũr / **Cemālĩ** biri birinden gũzeldir
- 3388 Ćopara gũllerin bāğ-ı **cemālũñ** / Sũre zevķ u şafāsını vişālũñ
- 3525 **Cemāl**-i şem'e oldu ğāl-i mũşğĩn / Vũcũdĩ varlığın yoğ itdi ol ğĩn
- 3545 **Cemālĩn** gũsterelden āfitābum / Ćerāğ-ı şubķa dũndĩ ferr ũ tābum
- 3564 **Cemālũñ** ola her cānibde peydā / Neye baķsañ seni ide temāşā
- 3596 **Cemālĩ** tavķ-ı zerden buldı tertĩb / Gũlistānı ķitābın kıldı tezhĩb
- 3624 Temāşā-yı **cemāl** oldu zarũrĩ / Mezĩd oldu Zelĩķānuñ sũrũrĩ
- 3680 **Cemālũñ** olalı gũn gibi meşhũr / Ćicāb eyler gelũp gũrinmeğe ğũr
- 3712 Kerem eyle elũne āyine al / **Cemālũñ** ayına baķ ey ruķı al
- 3832 Perĩşān-ğāķĩr u āşũfte-destār / **Cemālĩ** gũlşeninũñ ğumreti var

- 3833 Yorulmuş terlemiş rûy-ı celâli / Dürer-bâr olmuş ol baħr-i **cemâli**
- 3941 Yaraşmış hem celâli hem **cemâli** / Nihâl-i Sidre gibi ħadri ‘âlî
- 3982 Baĥup mihr-i **cemâle** dökdiler yaş / Dür-i deryâ-yı ‘ışkî itdiler fâş
- 4070 Gören bağ-ı **cemâli** zînetini / Unutdı ħayd u bendi zaħmetini
- 4071 Süren seyr-i **cemâlinüñ** şafâsın / Ferâmüş itdi ihlâşı du‘âsın
- 4119 Yüzi gülgüne ħaydından mu‘arrâ / **Cemâli** ħüsn-i Yûsufdan müberrâ
- 4135 Vişâli şükrini kılmazdı ol yâr / **Cemâli** ħadrini bilmezdi her bâr
- 4138 Tıtulmuş encüme beñzerdi dâĝı / **Cemâli** bağınıñ olurdu zâĝı
- 4170 **Cemâl-i** dil-güşâ ħalk-ı cihâna / Olur hengâme-i şevĥa bahâne
- 4190 İdüp bir künc-i zulmânide mesken / Temâşâ-yı **cemâl** itdi ırâĥdan
- 4276 Yayıldı Yûsufuñ mihr-i kemâli / Nitekim pertev-i nûr-ı **cemâli**
- 4356 Diyâr-ı Mısr ile mülk-i **cemâli** / İhâta eyledi ‘izz ü celâli
- 4373 Gözi baĥmaz **cemâl-i** nâzenine / Eli irmez vişâli dâmenine
- 4500 Buluşdı Yûsufa ‘arz itdi ħâlin / Temâşâ eyledi cânân **cemâlin**
- 4511 Rücû‘ itsün **cemâlüm** kârbânı / Müzeyyen eylesün gülzâr-ı câmı
- 4512 Kesilsün esmesün bād-ı melâlüm / Düzelsün ħîn-i deryâ-yı **cemâlüm**
- 4525 Tıtolunmuş idi ħurşîd-i **cemâli** / Tılû‘ itdürdi anı Zü’lcelâli
- 4526 İrişdi zâtına baħt-ı ħümâyûn / **Cemâli** oldu evvelkiden eفزün
- 4558 Cihânda var mı bundan özge lezzet / **Cemâl** ıssı olasın hem-ĥü mir’ât
- 4622 **Cemâlini** görenler toĥ olurdu / Belâ-yı cû‘ına dermân bulurdu
- 5131 Zuhûr itdi bu Yûsuf-ĥihre dildâr / **Cemâlinde** yüze gelmiş ħaĥı var
- 5132 Ĥaĥından fehm olur ma‘nâ **cemâli** / Ĥarañu gicede nûruñ mişâli

Cemâl kelimesinin “celâl” kelimesini karşıtı olarak “Allah’ın lütfu, Allah’ın lütfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının gereĝi olarak güzellik ve rahmetle tecellisi” anlamında bulunmaktadır.

<ADŞŞ, KUBBEALTI, TTS>

- 66 **Cemâline** şıfâtı oldu mir’ât / Şıfâtıdur şıfâtı pertev-i zât
- 90 **Cemâli** bî-mişâl ü bî-bedeldür / Celâli lâ-yezâl ü lem-yezeldür
- 2373 **Cemâlidür** viren maħlûĥa ĥâlât / Olur her biri bir vech ile mir’ât

Aşağıdaki tanıklarda geçen “arż-ı cemâl etmek” deyimini “görünmek, yüzünü göstermek” anlamındadır (bk. ‘arż-ı cemâl etmek). <KANARI>

- 3063 Ĥaçan ‘arż-ı **cemâl itse** Zeliĥâ / Gelürdi ĥaĥırına ĥavf-i Mevlâ
- 4621 Ĥü Yûsuf gördi bu açlıĥ ‘azâbın / **Cemâlin** ‘arż idüp açdı niĥâbın
- cemâl-i yâr** [3] sevgilinin güzelliĝi. <BMS>

- 3106 Vücûduñ 'ışk-ı dildâr ile tölmiş / Gözüñ gön'lün **cemâl-i yâr** olmuş
 3695 **Cemâl-i yâr** ile ol hâne töldi / Ser-â-ser 'aşık u ma' şûk oldu
 4557 Uyarur tâlî'-i şem'ini âhîr / Olur nûr-ı **cemâl-i yâra** nâzır

cemâl-i Yûsuf [8] Yusuf'un cemali, Yusuf'un güzelliği.

- 1922 **Cemâl-i Yûsuf**-ı dehr oldu peydâ / Zeliḥâ gibi pür-şevk oldu dünyâ
 2325 Dili âyînesinden gitdi jengâr / **Cemâl-i Yûsuf** oldu anda izhâr
 2329 Cihânda her neye baksa hemânâ / **Cemâl-i Yûsuf** olurdu hüveydâ
 2973 Zeliḥâ eyledi bir hûb tedbîr / **Cemâl-i Yûsufi** itmişdi taşvîr
 3478 **Cemâl-i Yûsufa** kıldı nezâre / Laṭîfeyle didi ol mâh-pâre
 3627 Evüñ saḳfında daḫi oldu peydâ / **Cemâl-i Yûsuf** u rûy-ı Zeliḥâ
 3983 Olinca 'aşık-ı dîdârı efzûn / **Cemâl-i Yûsuf** oldu bir iken on
 4187 **Cemâl-i Yûsufını** gördügi ḥîn / Zülâl-i vaşl ide nârını teskîn

cemel [4] erkek deve. <LN, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

- 1262 Anası ḳabrine tuş oldu Yûsuf / **Cemelden** düşdi bî-hûş oldu Yûsuf
 1364 **Cemel** üstinde görindi cemâli / Ser-i Tûr üzre nûr-ı Hâḳ mişâli
 2077 **Cemel** ebr ü ceresler ra' d-i âfâḳ / Şu' â'-ı tîḡ-i zerrîn berḳ-ı berrâḳ
 4892 Ḥabîbu'llâh ile ḫayl-ı aḫibbâ / **Cemelde** cismi dilde zîkr-i Mevlâ

cemî' [5] bütün, hep, cümle; topluluk. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALT>

- 330 Didüm Yûsuf Zeliḥânuñ kitâbın / Beyân itdüm **cemî'**-i faşl u bâbın
 1113 **Cemî'**-i mâmelekden vaz geldi / 'İbâdet küncine seccâde saldı
 1218 Aradılar **cemî'**-i kârbânı / Birisi buldı ol genc-i nihânı
 3030 Ḥabîbüñ muḳtezâsın gördi ma' ḳûl / **Cemî'**-i iltimâsın itdi maḳbûl

cemî'-i fen [1] her bir fen.

- 4666 **Cemî'-i fende** mâhirdür o ferzend / Olupdur 'âḳil u dâñâ vü ḫörsend

cemîl [10] cemalet sahibi, güzel. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI>

- 1316 Kerîmüñ nûr-ı da' vât-ı **cemîli** / Olur her zülmetüñ rûşen delîli
 1343 Ğubâr-ı râhı ol zât-ı **cemîlüñ** / Olurdu tütüyâsı 'ayn-ı Nîlün
 1395 Nice vaşf idem ol şâh-ı **cemîli** / Kemâl-i ḫüsninüñ budur delîli
 1486 Lebi zîkr olsa zât-ı **cemîlüñ** / Aḳardı ağızı şuyı Selsebîlüñ
 1540 Gezerken 'âlem-i mülk-i mişâli / Ne gördi gözi bir zîbâ **cemîli**
 1542 Güneş gibi yüce ḳadr-i celîli / Taşavvur olamaz rûy-ı **cemîli**
 2617 Budur Yûsuflice rûşen delîli / Bilür aşliyle sen zât-ı **cemîli**
 2846 Bunuñ ma' şûḳası yâr-ı **cemîle** / Olur maḡribde maḳbûl-i ḳabîle

5103 Muḥaṣṣal şāhib-i şabr-ı **cemîl** ol / Çerāğ-ı meh gibi ḥayra delîl ol

Allah'ın sıfatı olarak İbn Mâce'nin Esmâü'l-Hüsnâ ile ilgili rivayetinde geçmiştir. Bu sıfatı Allah'ın söz, fiil ve işlerinin iyi ve güzel, O'nun iyilik ve ihsan sahibi olduğunu ifade eder. Allah'ın her eseri, her yaptığı ve her davranışı güzeldir. <DÎNÎ KAVRAMLAR>

182 Aña kim mihr-i 'ışkı olmuşdur vesîle / İletdi seyr-i dîdâr-ı **Cemîle**
cem'ıyyet [5]

1. topluluk, kalabalık. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

328 Zihî **cem'ıyyet**-i yârân u ḥübân / Şanasın mevc urur deryâ-yı insân

1579 Gözinde uçar ol şehbâz-ı kudret / Hebâ olmuş o **cem'ıyyet** o şöhet

2136 Seḥâsını ziyâde şevketini / Sipâh u leşker ü **cem'ıyyetini**

4428 Bu **cem'ıyyetde** yokdur Mâh-ı Ken'ân / Gözüñ yaşı gibi olma perişân

2. toplu ve düzenli olma, perişan ve dağınık olmama hâli, derli topluluk. <KT, KO, KUBBEALT>

4932 Cihânda gülse bir gül olsa ḥandân / Olur **cem'ıyyeti** âhir perişân

Cemşîd [1] İran'da hüküm süren Pîşdâdî sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı.

Rivayete göre yedi yüz yahut bin yıl İran'da egemenlik sürdükten sonra Dahhak tarafından yenilgiye uğratılarak öldürülmüştür. İnsanlara faydalı olan birçok sanatı icat etmiştir. Cem dünyayı dolaşırken Azerbaycan'a gelince burayı beğenip gün doğuşunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht koydurmuş. Güneşin doğuşuna yakın kendisi de mücevher işlemeli kaftanlarını giyip bu tahta oturmuş. Güneş doğunca taht, taç ve kaftan parlamaya başlamış. Halk bunu görünce o güne nevrüz (yeni gün), Cem'e de Cem-şîd (ışık şahı) demişler. Şarabı da bulanın Cem olduğu söylenir. İslam edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak efsaneleşmiştir. İktidar ve ululuk sembolüdür. İslami kaynaklarda önemli işlevleri olan taht, yüzük ve diğer özellikleri, cinler, kuşlar gibi çeşitli yaratıkları emirlerine almaları, rüzgâra boyun eğdirmeleri gibi bazı ayrıcalıkların hem Süleyman'a hem de Cemşîd'e verilmesi ikisinin karıştırılmasına neden olmuştur. Cemşîd'in yönetim merkezi olan Fars, rivayetlerde tahtgâh-ı Süleyman (Süleyman'ın sarayı), hükümdarları da Süleyman mülkünün varisleri olarak kabul edilir. Taht-ı Cemşîd'in bulunduğu bölge Taht-ı Süleyman olarak anılmıştır. <ADŞS, FMS, DEKS, TDEK>

4958 Bu sözler kâşr-ı **Cemşîde** yazılmış / Ser-â-ser mermer üstinde kazılmış

cenāb [2] Allah, peygamber ve bazı tarikat büyüklerine ait isim ve sıfatların başına getirilerek “hazret” manasına kullanılan saygı ve tazim sözü, sayın. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALT>

686 Bu sözler Yūsufa te’şīr itdi / **Cenāb-ı** Hazret-i Ya’kūba gitdi

4259 O serdār-ı şeh olan merd-i bī-hūş / **Cenāb-ı** Yūsufi itdi ferāmūş

Cenāb-ı Hakk [6] Allah. <OTAL, KANARI, KUBBEALT>

213 **Cenāb-ı Hazret-i Hak** oldı meftūh / Meger geldüğü yire gitdi ol rūh

340 Şu kim olmaz fūnūn-ı ‘ışka rāğıb / **Cenāb-ı Hakk** ile düşmez muşāhib

1305 Ki bu ma’şūm-ı mazlūmun velī-vār / **Cenāb-ı Hakk** ile gizlū dili var

2602 **Cenāb-ı Hakk** ile bir ‘ālemūm var / Degülem cümle ‘ālemden haberdār

2637 Arayup bulmağa itmişdi niyyet / **Cenāb-ı Hakkdan** olmadı icāzet

2942 Aña kār itmez iblīsūn fesādı / **Cenāb-ı Hakk** artar i’ tikkādı

cenāh [2] kanat, kuş kanadı. <KT, KO, LN, OTAL>

1425 Maḥabbet mürşid olur ‘āşıkāna / **Cenāh-ı** ma’nevīdir murğ-ı cāna

4903 Kimisinūn sevād-ı şārībeyni / **Cenāh-ı** bülbülün olmışdı ‘aynı

ceng [4] savaş, muharebe, kavga. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

158 Bir avuç toprağ atınca hemānā / Kör oldı **ceng** içinde ‘ayn-ı a’ dā

3939 Çekilmiş tığe dönmiş ebruvānı / Kurılmış **ceng** için kaşı kemānı

ceng etmek [2] savaşmak, mücadele etmek. <KANARI>

4121 Biri birine girdi zūlf-i şeb-reng / İki gam leşkeri gūyā **ider ceng**

4133 Gözinden dökilürdi hūn-ı gül-reng / Şanasın iki şaf müjgān **ider ceng**

cennet [22] ahirette müminlere Allah tarafından vadedilen manevi mekân. “Gölgelik bahçe” anlamına gelmektedir. Divan şiirinde cennet, sevgilinin bulunduğu yerdir. Ayrıca ilkbaharda tabiat da cennetten bir kesittir. Güzel yerler de cennete teşbih edilir. Dinî literatürde iman edip salih amel işleyenlere, ahirette vaat edilen nimet ve mükafat yurdudur. <KT, KO, LN, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

704 Seni bir daḡi yanumda görem mi / Cemālūn bağ-ı **cennetdür** irem mi

961 Kāmīşi hulle-i **cennet** gibidür / Şehāb-ı kulle-i rahmet gibidür

1163 Eger maqtūl ise *el-hükmü li’llāh* / Mezārı bağ-ı **cennet** ola her gāh

1412 Tururdi muntazır derd ehli kat kat / Tecallāya nitekim ehl-i **cennet**

1481 Boyı şimşād-ı **cennetden** nümüne / Müşābih kaşları nūn-ı nigūna

1558 Nihāl-i kāmetidür naḥl-i **cennet** / Anūn eşmārı fazl u ‘ilm ü ḥikmet

1838 Egerdi ol gül-i **cennet** nihālin / Yolardı sünbül-i bağ-ı cemālın

- 1854 Zeliḥāya cünün-ı ‘ışkı bağı / Virürdi bağ-ı **cennetden** ferāğı
 1998 Nihāli bağ-ı **cennet** gibi gūyā / Şokunmuş başına ezḥār-ı zībā
 2091 Tıonanmışlar mişāl-i ḥūr-ı **cennet** / Yaraşmış her birine zīb ü zīnet
 2734 Dirīḡā olmadın ḥālūmden āḡāh / Maḡāmı **cennet** olmuş *ṭābe meşvāh*
 2835 Tıuramaz yārsız ḡurbetde ādem / Olur dildārsız **cennet** cehennem
 3352 Aḡardı iki ḥavz içre iki ‘ayn / Riyāz-ı **cennete** dönerdi mābeyn
 3392 O ḥūrilerle **cennetde** şafāda / Bu hicrānı caḡīminde belāda
 3432 Meleksin sen bizüz **cennetdeki** ḥūr / Olalum gel beri *nūrūn-‘alā nūr*
 3583 Cevāhirle Zeliḥā zīnet oldı / Tıonandı şanki ḥūr-ı **cennet** oldı
 3948 İrişdi aña şankim āb-ı rahmet / Şalındı anda serv-i bağ-ı **cennet**
 4312 O serv-i bağ-ı **cennet** toḡrı çıḡdı / Günāhı ‘āşıkı üstine yıḡdı
 4382 Yaşadukça o serv-i bağ-ı **cennet** / Çoḡaldı fırḡa-i eṭfāl-i miḡnet
 4510 Du‘āñ ile mişāl-i ehl-i **cennet** / Girü genc olayın gelsün leṭāfet
 5027 Getürdi aña **cennetden** bir elma / Eline aldı vü ḡoḡdı hemānā
 5145 Zihī **cennet** zihī Firdevs-i meşḡūr / Ki var anda hezārān beyt-i ma‘mūr
cennet-ābād [1] cennet gibi mamur olan yer. <KANAR/>
 3348 Yapıldıḡda o bağ-ı **cennet-ābād** / Miyānında iki ḥavz itmiş üstād

Cennetü’l-Me’vā [1] cennet, Meva cenneti. İnanişā göre cennet “arş”ın sağ tarafındadır.

Sekiz kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri Meva cennetidir. Yeşil zebercettendir. Bazı kaynaklarda bu ayrı bir cennet ismi deḡil de “sıḡınılıp barınılacak yer” anlamında cenneti niteleyen bir kavram olduḡu ifade edilmiştir. <ADŞŞ, AÇDŞŞ, TDVİA, KANAR/>

- 3535 ‘Alāḡañ ḡalmadı dünyāda aşlā / İdüdüñ **Cennetü’l-Me’vāy** me’vā

cerā ḡāzā ve taḡrīren bi-zālik [1] Tenkitli metnin açıklamalar bölümünde “Hadise böyle cereyan etti ve yazıldı.” şeklinde açıklanan bu tabir eskiden mahkeme kayıtları gibi belgelerde yer alan kalıplaşmış ifadelerden olması muhtemeldir.¹⁵⁸ Hücetin “şer’î mahkemelerde düzenlenen hukuki belge” olduḡu dikkate alındıḡında böyle bir yorumda bulunulabilir. <TDVİA>

- 1223 Yazıldı ḡüccet aldı anı Mālik / **Cerā ḡāzā ve taḡrīren bi-zālik**

cerāḡat [1] yara; yarada peyda olan, irin. <KT, KO, LN, KANAR/>

- 4751 Oḡa ṭıtdı bizi ḡavs-i melāmet / Oñulmaz ḡaşr olunca bu **cerāḡat**

¹⁵⁸ Mehmed Çavuşoḡlu, *Yahyā Bey Yūsuf ve Zeliḡā*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, s. 184.

ceres [3] hayvanın boynuna asılan çingirak, çan. Kervanın göçmesi anında, çoğunlukla yavru develere veya kervanın sonunda gelen hayvana takılan çingırağın sesi, kervan ehline bir ikaz anlamı taşırdı. Ceresten maksat kervanın nerede olduğunun bilinmesidir. <KT, KO, AÇDŞS, ADŞS, KANAR>

2077 Cemel ebr ü **ceresler** ra‘d-i âfāk / Şu‘â‘-ı tığ-i zerrin berķ-ı berrāk

2950 **Ceres** gibi ide feryād u nāle / Belürde kendini her ehl-i hāle

4893 Yönelidiler yola mesrūr u dil-şād / **Ceresden** gayrı yok bir ehl-i feryād

cerrār [1] karşılıksız kendine maddi menfaat celp eden, dilenci [*mec.*] arsız ve kovulmakla gitmez dilenci. Eskiden recep, şaban, ramazan aylarında vaaz ve imamet için medrese softaları köy ve kasabalara dağılırlar, halktan bir senelik ihtiyaçlarını karşılayacak para toplarlardı. On para için on takla attıkları, ahlak, namus ve fazileti, din ve imanı ayaklar altına aldıkları olurdu. Halk bunlardan nefret eder veya yanlarından uzaklaşırlardı. Halktan para koparmaya “cerr”, üç aylarda köylere gitmeye “cerre gitmek” denirdi. “Cerr” sözü zamanla dilenme mukabili olmuş, arsızlarına “cerrār” denmiştir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, AÇDŞS>

3760 Tehî kıalmaz cihānda dest-i **cerrār** / Bu işden hıķkuñ ahyārı ider ‘ār

cev [1] arpa. <KT, KO, LN, FZ, BURHÂN>

4301 **Cev** ü gendüm nitekim ‘ömr-i ādem / Cihān içre ola günden güne kem

cevāb [17] sözle veya yazı ile sorulan şeye verilen karşılık, yanıt. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

949 Olurlar vech-i ma‘ķül ile ilzām / **Cevāba** dillerinde kıalmaz iķdām

1042 Bu cumhūruñ **cevābın** aldı Ya‘ķüb / Melül oldı evine geldi Ya‘ķüb

1216 Biri cāh içine itdi hıķābı / Şadādan gayrı çıķmadı **cevābı**

1372 **Cevāb**-ı sırr-ı la‘li mā ‘arefnāk / Boyı vaşında kıasır ‘aķl u idrāk

1549 Hıķābından gelür insāna bir hāl / **Cevāba** kudreti olmaz kıalur lāl

1733 Bu vech ile **cevābın** aldı dāye / Sözi kār itmedi ol dil-rübāya

2048 Maķabbet-nāmesini gördi bildi / **Cevābın** yazmaķa tedbīr kıldı

2365 Olinca bu hıķāb-ı ‘ibret-āmīz / Aña virdi **cevāb**-ı hıķmet-engīz

3248 Bu oldı Yūsufuñ ancaķ **cevābı** / Ki ey hūsn ilinūñ ‘ālī-cenābı

3267 İkiye birde eylerdi hıķābı / Şafā virürdi tekrār-ı **cevābı**

4701 Görür kim bu sözün olmaz **cevābı** / Żārūrī kesdi anlardan hıķābı

4986 Velī remz ile olurdi hıķābı / Derāy-ı rıķlet idi her **cevābı**

cevāb-ı nā-savāb [1] doğru olmayan, yanlış cevap.

950 Ziyâde oldu ihvânuñ hicâbı / Haţâ çıkdı **cevâb-ı nâ-şavâbı**

cevâb vermek [4] karşılık vermek, yanıtlamak. <ÖTS, KUBBEALTı>

882 Kânı oğlum diyü itse hitâbı / Aña biz nice **virelüm cevâbı**

1946 Görür hırşîd aña **virmez cevâbı** / Hudâdan cânibe oldu hitâbı

2600 Nidâsını işitdi qaldı hayrân / **Cevâbın virdi** pîrûñ Pîr-i Ken‘ân

3837 **Cevâbın virdi** şavdı yâr-ı ‘ârif / ‘Azîz olmadı hergiz hâle vâkıf

cevâhir [10] kıymetli taş, mücevher, “cevher”in çoğulu. Genellikle elmas, yakut, zümrüt gibi değerli taşları ifade etmek için kullanılır. <KT, KO, CÛDÎ, LN, KANARı>

1502 Dizilmiş tâcına vâfir **cevâhir** / Nücûm ile nitekim çarh-ı dâyir

2066 Niçe biñ yük kumaş ile **cevâhir** / Zeliḥâ için oldu cümle hâzır

2097 Müzeyyen eylemiş anı **cevâhir** / Kîbâb-ı çarhı gûyâ necm-i zâhir

2168 **Cevâhir** saçmadan eller yoruldu / Görülmüş olmayan anda görüldi

2320 Sözi cân-baḥş idi her fende mâhir / Dökerdi hoşka-i la‘li **cevâhir**

2459 ‘Azîzûñ virdüğü mâl u **cevâhir** / Gözinden çıkdı yaşı gibi bir bir

3583 **Cevâhirlle** Zeliḥâ zînet oldu / Tonandı şanki hûr-ı cennet oldu

3585 Başında tâc u tâcında **cevâhir** / Felek farkında mânend-i zevâhir

4244 Hidâyet olsa yüz virse sitâre / **Cevâhir** mahrem olur gûş-ı yâra

5123 Bu nazm-ı gevher ü silk-i **cevâhir** / Olupdur âḥir-i ‘ömrümde âḥir

cevârî [6] halayıklar, hizmetçi kızlar, “cariye”nin çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3356 Zeliḥâ gelse cem‘ olsa **cevârî** / Aqıtmazdı o havza mâ‘-i cârî

3360 **Cevârîñüñ** yüzini kıldı tercîḥ / Eli altında qodı hemçü tesbîḥ

3393 Meh-i Ken‘ân ile qaldı **cevârî** / Kamunuñ gitdi elden ihtiyârı

3439 Öñine eylediler nâle vü zâr / **Cevârîñüñ** yüzinden oldu bîzâr

3489 Zeliḥâ döndi gitdi zâr u mahrûm / **Cevârî** kışşasın idindi ma‘lûm

3892 ‘Azîze bu mazanna kâr kıldı / **Cevârîsinden** istifsâr kıldı

cevher [8]

1. kendi varlığıyla kaim olan şey, zat; asıl, cibilliyet, “‘arâz” karşıtı [*mec.*] yaratılıştan gelen değer, fitri kabiliyet, iyi ve kıymetli maya, değer, kıymet. <KT, KO, LN, KUBBEALTı>

767 Başından şemsî dülbendi alındı / Vücûdı **cevheri** ḥâke şalındı

1434 Şu toprakda ki aşl-ı **cevher** olmaz / Vücûdında anuñ sîm ü zer olmaz

2578 Kuvâsına irişdi za‘f-ı hicrân / Yetişdi **cevher-i** ‘aqlına noḡşân

4976 Gider cân **cevherinden** bu ḡubârı / Yirinde qo vücûd-ı ḥâksârı

cevher-i zât [2] kendi cevheri. <BMS>

858 Ki oldu **cevher-i zâtına** mesken / Orayı kıldı Cebre'îl gülşen

1345 Yunınca **cevher-i zât-ı** ğubârı / Görindi gün gibi şeffâf u 'ârî

2. elmas, yakut, zümrüt vs. gibi kıymetli taş, gevher. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

700 Naşîhat **cevherini** kıldı îşâr / Didi olsun saña Mevlâ nigehdâr

2799 İder bu **cevher-i** idrâki talan / Kılur insânı hayvân ile yeksân

cevlân [] dolaşma, gidip gelme, dolanma. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

cevlân etmek [2] dolaşmak, gidip gelmek, gezip dolaşmak.

3010 Bu künc-i ğamda ammâ Mâh-ı Ken'ân / İder eyvân-ı istîgnâda **cevlân**

3904 Semend-i 'ışk-ı cânân **itse cevlân** / Olur miñnet ğubârından perişân

cevr [19] haksızlık edip incitme, eza, cefa, sitem, zulüm. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

826 Bulaşdı kara toprağa depildi / Başumdan zulm ü **cevr** ile kapıldı

1037 Didiler yâ Nebiyya'llâh inanma / Bu zulm ü **cevr**i bizden oldu şanma

2963 Ne **cevrinden** ferâğat eyler ol yâr / Ne bîmârına eyler şimdi tîmâr

3521 Cihânun **cevr**i yârumdan ziyâde / Ki öldürmez beni künc-i belâda

4039 Atar Yûsuf daği **cevr**i sinânın / Kılur anuñla 'ışkı imtiñânın

4349 'Azîzün zulm ile **cevr** ü tebâhı / Çü mañbûs itdi yâr-ı bî-günâhı

4405 Benân-ı dest-i **cevre** döndi neyler / Mañabbet ehl-i derdi böyle eyler

4846 Yetîmi döğme haddinden ziyâde / Uzatma **cevr** elini nâ-murâda

4861 O cumhûra bu kaçd-ı şâ'irâne / Semend-i **cevrine** oldu bahâne

Divan edebiyatının en belirgin özelliklerinden birisi sevgilinin, âşığına bitmez tükenmez cevirlere bulunmasıdır. Âşığa cevir ve cefa edecek ikinci unsur, zamane ve felektir. Daha çok cefa kelimesiyle birlikte kullanılır. <ADŞS>

765 Tenini kıldılar hadd ile gülgün / Cefâ vü **cevr**i hadden oldu bîrûn

1898 Cefâ vü **cevre** olmaz mı nihâyet / Daği gelmez mi eyyâm-ı şefâ'at

2500 Mûsâ'îd oldu mı baht-ı hümâyûn / Cefâ vü **cevr** elin çekdi mi gerdün

cevr etmek [3] eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek. <KANARİ, KUBBEALTİ>

576 Ağarmış pîre **cevr**i itme tañmîl / İdüpdür zulmetini nûra tebdil

3486 Bu istîgnâda ol âh eylemekde / Bu **cevr** itmekde ol hâlin dimekde

4754 Mucâvir **cevr** ider söger mûsâfir / Olurlar 'ayn-ı teşnî' ile nâzır

cevr ü cefâ [4] zulüm ve eziyet, eziyet etme, üzme. <KANARİ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

862 Unutdı çekdügi **cevr ü cefâyı** / Hudâya şükr idüp sürdi şafâyı

1934 Düşesin ayağına yalvarasın / Ola kim terk ide **cevr ü cefâsın**

4081 Hâbîbine bu vech ile ezâdan / Bu resme şiddet-i **cevr ü cefâdan**

4842 Ne aşşı zulm ile **cevr ü cefâdan** / Halâş olmaz iden bulur Hudâdan

cevşen [1] zırh, örme gibi yapılmış bir çeşit cenk libası. Aralarında ufak madeni pullar veya kılıç ve ok giremeyecek kadar küçük halkalar bulunur. <KT, KO, CÜDÎ, LN, ADŞS> Burhân-ı Katı'da "maruf silahtır ki cenklerde zırh gibi arkaya giyilir, gerçi zırh tarzında olur. Lakin zırh yalnız halkadan olur ve cevşen halka halka olup aralarına ufak ufak tenekeler nasbolunur." açıklaması bulunmaktadır. <BURHÂN>

209 Bu tokuz **cevşeni** ok gibi geçdi / Nîkâb-ı mümkünâtı bir bir açdı

cevşenlû [1] zırh giyinmiş, zırhlı, silahlı. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2824 Kıyâmet kopdı esdi bād-ı şarşar / Talazlar oldu bir **cevşenlû** leşker

Ceyhûn [1] Orta Asya'nın en büyük iki nehrinden biri, Amuderya. Orta Asya'da Pamir dağlarından çıkıp Aral Gölü'ne dökülür. Divan şiirinde âşığın gözleri nehirler gibi akar. <KA, ADŞS, TDVİA>

2588 İki gözden ağıtdı hûn-ı gülgûn / Birisi Nîl oldu biri **Ceyhûn**

cezâ [1] cürüm, kabahat, cinayet sahibine gerek dünyada gerek ahirette edilen mukabele, azap. Arapçada iyi ve kötü karşılık manasına gelir ve mükafat yerine kullanılır. Türkçede çoğunlukla kötülüğe karşılık vermek için kullanılır. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTI> Kur'an'da, iyilerin, Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından sakınanların ahirette mükafatlandırılacağı; kötülerin, günahkârların, yalancıların, kibirlilerin de cezalandırılacağı belirtilmiştir. <DİNİ KAVRAMLAR>

817 Sizûn bu zulmüñüz bilmez mi Allâh / Kıyâmetde **cezâ** kılmaz mı Allâh

cezbe [1] ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki cesetten hariç bulunuyormuş gibi olması. Cenabıhakk'ın kulunu manevi yönüne cezbetmesinden meydana gelen manevi durum. Tasavvufta hakikate erişmek aşk ile cezbeyle gelmek vasıtasıyla gerçekleşir. Derviş cezbeyle varlığını yok etmelidir. Cezbeyle uğrayana "meccub" denir. Divan edebiyatında âşık sevgilinin cezbisine kapılmış olarak gösterilir. <LN, CÜDÎ, OTAL, ADŞS, TTS>

1408 Kûlûb-ı 'âşıkîne **cezbe** şaldı / Görenler 'ışkı deryâsına taldı

cıda, cida [2] ucu sivri, yaralayıcı ve batıcı, uzun sırık gövdeli eski bir savaş aracı, süngü, kargı, mızrak. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>

316 **Cıda** atsa oyunda her kamer-fer / Atılır yire gökden şanki ahter

317 Güneşdür şanki rûy-ı dil-güşâsı / Şu'â'ı fi'l-meşel elde **cidası**

cılasun [1] kahraman, babayiğit, cesur, gürbüz delikanlı. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>

313 Gider at seyrine dilber yigitler / **Cılasunlar** kamer-peyker yigitler

cibāl [8] dağlar, cebeller, “cebel”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>

- 997 Bulutlar gibi ‘azm itdi **cibāle** / Çeke tā gürk-i kühsarı su’āle
 999 Meh-i nev gibi bir tağa yöneldi / **Cibāle** bir bülend āvāze şaldı
 1181 Yıkıldı yerlere aḥmāl ü eşkāl / **Cibāl** itdi o şahrāyı bu aḥmāl
 1261 İrişdi göñline ğurbet melālî / Görinmez oldu Ken‘ ānuñ **cibālî**
 1884 Kaçan seyrān içün varsan **cibāle** / Yürür öñünce yüz biñ berg-i lāle
 2148 Şıkcımdan kaçup murğān-ı tayyār / Duḥān gibi **cibāle** itdi reftār
 2564 Nicedür arz -ı Ken‘ ānuñ **cibālî** / Aḳar mı tırmayup āb-ı zülālî
 3264 **Cibāle** beñzer idi kibriyāsı / Nidāsına göre idi şadāsı

cibillî [1] aslî, tabii, yaratılıştan olan, doğuştan gelen, doğal. <KT, KO, OTAL, KANARİ,

KUBBEALT>

- 3897 **Cibillîdür** ānuñ sevdā-yı ḥāmı / Perîşān itme ol bedr-i tamāmı

Cibrîl [9] Cebrail. Pakalın, Cibril maddesinde “Cebrail İbranicede “Allah’ın kulu” manasına geldiği gibi yine İbranice “az çok zorla olgunlaştırmak” manasına gelen cibr ile ilah isimlerinden il’den mürekkep olan Cibril, mukarrep ve mürsel meleklerden birinin adıdır.” açıklamasını yapmıştır. <AHTERÎ, CŪDÎ, OTDTS>

- 188 O gice berḳ-ı ḥāṭif gibi ta‘cîl / Burāk ile Resûle geldi **Cibrîl**
 194 Didi **Cibrîl** eyā sultān-ı ‘irfān / Buyur ‘arş-ı berîni eyle seyrān
 852 Buyurdu Ḥazret-i **Cibrîle** Mevlā / Yere düşürmedi tıtdı hemānā
 1135 Niyāz içinde iken ḥayret aldı / Ḥudādan Ḥazret-i **Cibrîl** geldi
 1145 O demde tārfatü’l-‘ayn içre ta‘cîl / Ḥudādan yaña vardı geldi **Cibrîl**
 1157 Mübārek sâ‘at idi vaḳt-i merḡûb / Bulışdı Ḥazret-i **Cibrîle** Ya‘kûb
 1165 İrişdi gökde ‘Azrā’ile **Cibrîl** / Bu esrār-ı nihānı kıldı tafşîl
 2664 ‘İnāyet eyledi Ḥaḳ indi ta‘cîl / Yire düşmezden evvel dutdı **Cibrîl**
 4972 Göke **Cibrîl**-i ‘aḳlı itdi pervāz / Açıldı nergisine gülşen-i rāz

cidāl [1] şiddetli kavga etme, dalaşma; hararetli konuşma, çekişme, ağız dalaşı, tartışma.

<KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

- 359 Leṭāfetde olur penbe mişālî / Dögilür çıkmaz āvāz-ı **cidālî**

ciger [4] ciğer, bağır, yürek. Farsçada, dilimizdeki “karaciğer”i karşılamaktadır.

Türkçede akciğere de “ciğer” denmektedir. <KT, YTS, OTAL, KUBBEALTİ, ÖTS>

- 4583 Eger āh itse bir ‘āşık **cigerden** / İñildiler kopardı ḥānelerden
 5060 Çü dördünci gün oldu tırdı yirden / Yaḳasın yırtup āh itdi **cigerden**

ciger taḡlamak [2] büyük bir acı ve sıkıntılı duruma sebep olmak.

- 2648 Ne geçdi hâtırından ağlamışsın / Benüm cânım **cigerler tağlamışsın**
- 4833 Şabâhdan aḥşama dek ağladılar / Dögündiler **cigerler tağladılar**
ciger-güşe [1] pek sevgili kimse, sevgili; evlat. <KT, OTAL>
- 2006 Eyü olmuş **ciger-güşem** mizâcı / Hâkîm-i Lâyezâl itmiş ‘ilâcı
cihân [186] dünya, âlem, kâinat; yeryüzü, zemin. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>
- 55 **Cihânda** sâye-veş yüzi qarayuz / Velî hem-sâye-i mihr-i Hudâyuz
- 76 Cihân-dârı bilen bilür **cihânı** / Bu ‘ilmün haylî müşkildür beyânı
- 89 **Cihân** mülki eger az u eger çok / Huzûrında anuñ bir zerrece yok
- 91 **Cihân** fânî bakâ zâtundadır pes / Zihî Bâkî ta‘âlâ ve taqaddes
- 115 Gönül âyînesi deryâya beñzer / Turur naqş-ı **cihân** anda muşavver
- 116 **Cihânı** kendüde eyler temâşâ / Gözine zâhir olur sırr-ı eşyâ
- 131 Mesîhün rif atine bâ‘ iş oldur / **Cihânuñ** devletine vâriş oldur
- 145 Zülâl-i şer‘ ini itdürdi icrâ / **Cihânı** ölmüş iken kıldı ihyâ
- 165 **Cihân** ol âfitâbuñ ‘âşıkıdır / Diyâr-ı Ka‘be anuñ maşrıkıdır
- 184 **Cihânı** zînet itdi sünbül-i ter / Qaranfüller açıldı gökde yer yer
- 234 Yüzi şuyına ol Faḥr-i **Cihânuñ** / Yüzine urma noqşânını anuñ
- 249 **Cihân** mülkin açar gün gibi her gâh / Seferden hâlî olmaz nitekim mâh
- 264 **Cihân** iḥşân u hayrâtıyla töldi / Qapusı maqsemü’l-erzâk oldı
- 298 Beni dervîş iden şâh-ı **cihânum** / Beni vîrân iden gene-i nihânum
- 322 Görinen Nîl beñzer âsumâna / Giren maḥbûblar şems-i **cihâna**
- 337 **Cihânı** yaqdı mihr-i ‘ışk-ı Yezdân / Gönüller oldı encüm-veş perîşân
- 356 Gezer bâğ-ı **cihânı** mest ü hayrân / Gam u şadî olur yanında yeksân
- 412 **Cihân** mülkinde her biri beg olsun / Şafâ sürsün günü günden yeg olsun
- 414 Anuñ neslinden oldı Âl-i ‘Osmân / **Cihânuñ** hâkimü’l-vaqtidür el-ân
- 415 **Cihânda** ğâzî oğlu ğâzî oldı / Şecâ‘atde cihân şehbâzı oldı
- 434 Felek âyînesini kıldı rüşen / **Cihân** kurtuldı şâmuñ zulmetinden
- 447 Zuhûra geldi nûr-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / **Cihân** maṭlûbı bir maḥbûb-ı mergûb
- 460 **Cihândan** rihlet itse sâlik-i Haq / Olur rûḥ-ı revânı Haqqa mülḥaq
- 466 Meger bir şeb tölindi mihr-i ‘âlem / **Cihân** yüzini tıtdı zulmet-i gam
- 468 Qarañuluk **cihânı** başdı nâgâh / Qaraya atdı güyâ zevraḥın mâh
- 523 **Cihân** mülkinün ol şems-i celâlî / Yüceldükce mezîd oldı cemâlî
- 597 Ki ‘âşık ‘aynına almaz **cihânı** / Virür ma‘şûk için baş ile cânı
- 655 **Cihân** ḥandân u ‘âlem ḥalkı mesrûr / Bezendi cümle envâr ile her tûr
- 684 **Cihânuñ** haylîce ra‘nâlığı var / Gülistânıñ ‘aceb zîbâlığı var

- 730 Ne deñlü görse ol cān-ı **cihānı** / İverdi bir daği görmege anı
- 867 Didi yazmış degül naqqāş-ı kudret / **Cihān** deyrine bu vech ile şüret
- 878 Aradan gitdi ol şem‘-i hidāyet / **Cihānı** kapladı tārīk-i fūrkat
- 907 Girü geldi çü ‘aqlı kārbanı / Görür yanında yok cān-ı **cihānı**
- 940 **Cihānuñ** böyledür āyīn ü resmi / Nebī kısmın yimez derrende kısmı
- 994 Arardı ol kemān-ebrū nişānın / Şorardı illere cān-ı **cihānın**
- 1028 İlense mäh ile mihr-i **cihāna** / Başın kırtarmaz uğrar bir kırāna
- 1065 Yerimüz qalmadı yanında anuñ / Bu gün merdūdüyuz halk-ı **cihānuñ**
- 1069 **Cihānda** bu rivāyet oldı ‘ibret / Bu idi Hāzret-i Ya‘ kuba hikmet
- 1127 Didi kandasın ey cān-ı **cihānum** / Şafā-yı hātırum ārām-ı cānum
- 1150 Yaraşur ehl-i derd olursa giryān / **Cihānuñ** rahmetidür ebr-i bārān
- 1205 Çıkardı cāhdan şems-i **cihānı** / Dehān-ı ejdehādan aldı anı
- 1221 Getürüp ortaya ol mū-miyānı / Yabana şatdılar cān-ı **cihānı**
- 1306 Olur her laḥza zıkrū’llāha meşgūl / **Cihānda** böyle olsa olıcaq kul
- 1348 O tıḡūñ cümle ‘ālem zaḥmnāki / **Cihān** halkı ölümlüsi helāki
- 1349 Zuhūr itdi **cihān** Tūrında ol nūr / Gel ey ‘āşık tecellī yirüdür Tūr
- 1380 **Cihānda** halk olaldan cān-ı insān / Bunuñ gibi libāsa girmedı cān
- 1382 Zihī Rūḥu’l-ḳuds gelmiş nihānı / Girüp bir şürete gezmiş **cihānı**
- 1410 Hārāmı gibi ‘ışk-ı bī-emānı / Şoyar ‘uryān ider halk-ı **cihānı**
- 1444 Şarāb-ı ‘ışk ile ol kim yıkılmaz / **Cihānda** ağzınuñ dadını bilmez
- 1466 **Cihān** āsūde ‘adli sāyesinde / Güneş gibi zerre ḳadri pāyesinde
- 1470 Diyār-ı maḡribūñ sultānı idi / **Cihānuñ** maşrıḳ-ı iḥsānı idi
- 1475 Toḡub maḡribde ol şems-i sa‘ādet / **Cihāna** şaldı mihrinden ḫarāret
- 1479 Zihī cān kim ḫayāt-ı ins ü cāndur / Meh-i devrān u ḫurşīd-i **cihāndur**
- 1485 **Cihān** esrār-ı efkārıyle ḫayrān / Dehānı cāndur ammā āfet-i cān
- 1510 Dehānyıdı **cihānuñ** yoḡı varı / Hilāl-i āsumān idi sivarı
- 1527 Meger bir gice dūd-ı āh-ı ‘uşşāk / **Cihāna** taldı tārīk oldı āfāk
- 1529 Bu zūlmet ‘ayn-ı ‘anberdür **cihāna** / Sa‘ādetdür meşām-ı ‘āşıkāna
- 1554 Kemāl-i ḫüsn ile ferd ü yegāne / Şıḡışmaz gün gibi mülk-i **cihāna**
- 1625 O derd olur **cihānda** derd-i müşkil / Ölince olmaya dermāna ḳābil
- 1710 **Cihān** mülkinde şāh-ı kibriyādur / Başında kākūli zıll-i hümādur
- 1720 Gönül mısrında sultān itdüm anı / Ne cānı ister oldum ne **cihānı**
- 1783 **Cihān** dilberlerinüñ yegregisin / Güzeller şāhısın begler begisin
- 1794 Yüzin göstermeyeydi verd-i ḫandān / **Cihānda** ‘andelīb itmezdi efḡān

- 1808 Yüri var ‘ışk ile şābit-kağem ol / **Cihānda** Ka‘be gibi muhterem ol
- 1861 Olup kayd-ı **cihāndan** fāriġu’l-bāl / Bu minvāl üzre geçdi bir iki sāl
- 1926 Bu gün āyine-i ‘ālem-nümāsın / **Cihān** bezminde cām-ı dil-güşāsın
- 1932 Saña her nesnenüñ var ihtiyācı / Vücūduñdur **cihānuñ** başı tācı
- 1960 Olamaz cānum ol şems-i **cihānsuz** / Karañudur gözüme ‘ālem ansuz
- 2025 Bedāyi‘ de yoġ idi aña şānı / Şanāyi‘ de **cihānuñ** pehlevānı
- 2028 Cemāline işiden ‘āşık oldı / **Cihān** elťāf u ihsāniyle tıldı
- 2054 **Cihānda** Ka‘be-veş mestüredür bu / Tevāzu‘ ehlidür mānend-i ebrū
- 2064 Nişān esbābı cümle hāzır oldı / **Cihān** āvāze-i ‘urs ile tıldı
- 2151 Niçe yirden çalınur çeng ü şantūr / **Cihān** hāndān u ‘ālem cümle mesrūr
- 2152 ‘Acāyib velvele düşdi **cihāna** / Kimi okur kimi ırlar terāne
- 2200 Bu ol şems-i **cihānuñ** sāyesidür / Metā‘-ı vuşlatuñ sermāyesidür
- 2251 **Cihānuñ** hādişātından şorardı / Oyalarđı delü göñlini derdi
- 2282 **Cihān** hālkı başın ġavġāya şaldı / Mezāduñ āhiri ferdāya qaldı
- 2294 Begendüm haylī ol cān-ı **cihānı** / Baña danışmayınca şatmañ anı
- 2329 **Cihānda** her neye baġsa hemānā / Cemāl-i Yūsuf olurđı hüveydā
- 2361 Nedendür sende sulťanlı nişānı / Qul itdün hūlk ile hālk-ı **cihānı**
- 2404 Qulumdur dir imiş bir h‘āce anı / Zihī qul kim esir itmiş **cihānı**
- 2419 Didi bir h‘āce gelmiş mālı bisyār / Naẓiri yok **cihānda** bir qulı var
- 2442 **Cihān** pāzārınuñ aşısı yokđur / Şafāsından belā vü derdi çokđur
- 2490 **Cihānda** niçe sulťān-ı memālik / Gider adı qalır mānend-i Mālik
- 2491 Baġası yok bu cān-ı nā-tüvānuñ / Sürürı mücib-i ġamdur **cihānuñ**
- 2679 Bizüm ecdādumuz hep enbiyādur / **Cihānda** faġrumuz faqr u fenādur
- 2733 **Cihānda** hasretümle ġitdi hayfā / Ziyāret itmedüm anı dirġā
- 2738 Atamuñ hasreti ġurbet belası / **Cihānuñ** derdi dünyānuñ cefası
- 2790 **Cihānda** bā‘ iş lutf u keremdür / Melāli olana cārüb-ı ġamdur
- 2813 Hikāyet idelüm hāl-i **cihāndan** / Rivāyet idelüm geçmiş zamāndan
- 2817 Gören sevdi işiden sevdi anı / Pür itdi mihr-i ‘ışkıñdan **cihānı**
- 2860 **Cihān** içre budur āyın ü üslüb / Olur ‘ışk ehli mıkñāṭis-i maġbüb
- 2909 Didi oġlına şevk ile hemānā / **Cihāna** eyleme meyl ü mahābā
- 2911 Ne kim emr eylese fermān anuñdur / **Cihānda** qul anuñ qurbān anuñdur
- 2957 Bu şehri içinde bir hūrşid-ruhsār / Yirin hālk-ı **cihānuñ** eyledi nār
- 2966 Alur uyġusını şehbāz-ı cānuñ / Hūzūrını uçurmuşđur **cihānuñ**
- 2977 Eyā deyr-i **cihān** şüret-peresti / Eyā bezm-i ġamuñ mest-i elesti

- 2989 Eyitdi ey meh-i nā-mihribānum / Efendüm sevdüğüm şāh-ı **cihānum**
- 3058 Hūmārı var imiş cām-ı şafānuñ / Sürürı mūcib-i ğamdur **cihānuñ**
- 3087 Ki ey bî-çāre yazuķ saña yazuķ / **Cihānda** olmaduñ bir kula lāyık
- 3092 Belāsın kendüñe hāķ-ı **cihāna** / Gel e inşāfa uşlan a utan a
- 3099 O kim kıl itdi şāhān-ı **cihānı** / Zihî devlet ki kıl idindüñ anı
- 3122 Budur hāķ-ı **cihān** içinde ‘âdet / Cefādan ğayrıya gelmez kanā‘at
- 3189 Bu nār-ı ma‘şiyet bu kār-ı evbāş / **Cihāna** reng-i rüyından olur fāş
- 3219 **Cihān** ğam-hānesinde qaldı maḥzūn / Qaralar geydi oldu kara maḡbūn
- 3282 Yaradılmışlaruñ sultānı oldur / **Cihānuñ** vāhibü’l-iḥsānı oldur
- 3379 Hābībüm āfitābıdur **cihānuñ** / Girüñ zerre gibi gönline anuñ
- 3394 Ferāmūş itdiler kayd-ı **cihānı** / Qodılar maḥzarında şayd-ı cānı
- 3446 **Cihān** fānīdür ol ma‘būd bāķī / Vücūdıdur ḡayāt ābına sākī
- 3454 Hūḡādur ṭapmañuz aşnāma zinhār / **Cihānda** eyleñüz fikr-i Cihāndār
- 3462 Mişālî yok **cihānda** ol benānuñ / Meger aķ sancağıdur enbiyānuñ
- 3469 Ferāmūş olur āḡir adı şanı / Belāsından ider ḡālī **cihānı**
- 3474 Gelüp öğrendiler erkān-ı dīnî / **Cihānuñ** oldılar ḡalvet-nişini
- 3521 **Cihānuñ** cevri yārumdan ziyāde / Ki öldürmez beni künc-i belāda
- 3524 Őñinde döne döne virdi cānı / Qodı dünyāyı terk itdi **cihānı**
- 3538 Ḥalās olduñ ğamından kāyinātuñ / **Cihānuñ** kaydına yok iltifātuñ
- 3606 Leṭāfet artup ol rūḡ-ı revānda / **Cihānuñ** şivesi cem‘ oldu anda
- 3630 Bulup aḡyārdan ḡālī **cihānı** / Söze geldi Zeliḡhānuñ zebānı
- 3658 Saña bu derdmendüñden zarar yok / Benüm şāh-ı **cihānum** ‘özre yer yok
- 3691 Vücūdı hāķası bāb-ı recānuñ / Belāsın başına almış **cihānuñ**
- 3760 Tehī qalmaz **cihānda** dest-i cerrār / Bu işden hāķuñ aḡyārı ider ‘ār
- 3905 **Cihānda** fitne-i ‘ışķun kıyāmı / İder rencide cumhūr-ı enāmı
- 3930 Görelüm bir nazar cān-ı **cihānı** / Temāşā idelüm bir laḡza anı
- 3938 **Cihānı** yakmaḡ içün ol perī-veş / Qızıl cāmeyle olmuş ‘ayn-ı āteş
- 3949 Eger vaşf olabilse ol perī-zād / Kesilmezdi **cihāndan** āh u feryād
- 3967 Kesen barmaqları ucını nāḡāh / **Cihānda** hırş elini kıldı kūtāh
- 3997 Maḡabbet şöyle mest itdi ki anı / Ne cānın fehmi iderdi ne **cihānı**
- 4005 Gülünc itme beni hāķ-ı **cihāna** / Temāşā olma her pīr ü cuvāna
- 4025 Sa‘âdet var **cihānda** ol kişide / Ne yüzün göre ne sözün işide
- 4037 **Cihāna** ḡıybetüm eglence oldu / Bu söz illerde vü dillerde ṭoldı
- 4069 Sevindi ehl-i zindān oldu ḡandān / Gülistān-ı **cihāna** döndi zindān

- 4072 Bu vuşlatdur **cihānda** vuşlat-ı hūb / Ki kâdir olmaya hicrāna maḥbūb
- 4083 Tefekkür eyle aḥvāl-i **cihānı** / Buña aşşı olur anuñ ziyānı
- 4087 Belādur ‘ aşışka kendü vücūdı / **Cihānda** sehvine degmez sücūdı
- 4099 **Cihān** şahrāsı oldu başına dar / Ki dārında görünmez oldu dildār
- 4116 **Cihānuñ** miḥnetinden cismi ḥasta / Zamānuñ zaḥmetinden dil-şikeste
- 4170 Cemāl-i dil-güşā ḥalk-ı **cihāna** / Olur hengāme-i şevka bahāne
- 4214 Ne dirlik baña ol şems-i **cihānsuz** / Görünmez gözlerüme ‘ ālem ansuz
- 4223 Bilüp naqş-ı **cihānı** cümle fānī / Tırāş itdi gönül levḥinden anı
- 4229 Kişiye cām-ı ‘ ışk-ı cāvidānī / Ferāmūş itdürür kayd-ı **cihānı**
- 4231 Olagör sālīk-i rāh-ı İlāhī / Keser kayd-ı **cihānı** tığ-i āhı
- 4278 **Cihānuñ** müşkilin āsān iderdi / Gönüller derdine dermān iderdi
- 4283 Baḳarken lu‘ bet-i zāl-i **cihāna** / Anuñ ardınca bu devr-i zemāne
- 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ ömr-i ādem / **Cihān** içre ola günden güne kem
- 4347 **Cihānda** zālīm olana be-her ḥāl / Olur mazlūmuñ āhı tığ-i kıttāl
- 4357 ‘ Acāyib saltanat sürdi **cihānda** / Bu iki saltanat cem‘ oldu anda
- 4409 Uşanmış idi cān-ı nā-tüvāndan / Elin çekmiş idi kayd-ı **cihāndan**
- 4466 Şeḥerden çün şuhayl-ı ablaḳ-ı şāh / Hürüşından **cihānı** kıldı āgāh
- 4554 **Cihānda** ber-ḳarār olaydı fūrḳat / Ne ma‘ şūḳ olur idi ne maḥabbet
- 4558 **Cihānda** var mı bundan özge lezzet / Cemāl ıssı olasıñ hem-çü mir’āt
- 4614 Ḳul itdi ‘ ālemi in‘ ām-ı ‘ āmı / **Cihāna** eylük ile ṭoldı nāmı
- 4617 **Cihān** ḥalkı biri birine girdi / Olanca mālını buḡdaya virdi
- 4691 Dile gelmezdi ḥüsn ü ḥulḳı anuñ / Görür gözi idi ḥalk-ı **cihānuñ**
- 4777 **Cihānda** biñ bir aduñ ḥörmetine / Ḳavuşdur ben ḥazīnı ḥasretine
- 4794 **Cihāna** açma ‘ ayn-ı i‘ tibārı / Baḳādur sālīkūñ dārü’l-ḳarārı
- 4830 Ğırīv ü nāle ṭoldurdi **cihānı** / Semāya irdi ‘ aşışklar fiḡānı
- 4926 Kesilüp şoḥbet-i ḥalk-ı **cihāndan** / Iraḡ olmazdı ol bundan bu andan
- 4932 **Cihānda** gülse bir gül olsa ḥandān / Olur cem‘ iyyeti āḥır perişān
- 4933 Ne var cellāda beñzetsem **cihānı** / Ki müşkildür anuñla zindegānī
- 4945 **Cihānda** zulm elin kūtāh eyleñ / Günāh itmekden istikrāh eyleñ
- 4965 Ḥudādan cānibe gönderdi piri / **Cihāndan** Yūsufuñ gitdi zāḥiri
- 4990 İrişdi Yūsufuñ rüz-ı firāḳı / **Cihānda** ḳaldı derd-i hecri bāḳı
- 5015 Şüküfe şem‘ idi bezm-i **cihāna** / Söyüñdi döymedi bād-ı ḥazāna
- 5043 Cinānuñ bağına seyrāna gitdi / **Cihān** ḥalkın ḡarīb-i bī-kes itdi
- 5055 **Cihāndan** şem‘ -i devlet nefret itdi / Girü geldügi yire döñdi gitdi

- 5067 Görür cānāmı gelmez yola gitmiş / Elin çekmiş **cihāndan** ‘uzlet itmiş
 5070 Bırakdı yārsuz kalan **cihānı** / Kōdı dildārsuz olan mekānı
 5088 Fesādın fehm iden sevmez **cihānı** / Ğamına degmez anuñ şādmānı
 5106 **Cihānda** şāhib-i idrāk-i bārīk / Tamudan dūr olur uçmağa nezdīk
 5110 O kim ğaflet ğubārına ola ğarķ / **Cihāndan** hayrı şerri eylemez fark
 5119 İki yüzlü **cihāna** olma meşġul / Ta‘ alluķ itmeden gel bir yaña ol
 5142 Olur faẓl ehlinüñ nāyib-menābı / **Cihān** tahtında taşnīf ü kitābı
 E16 **Cihānuñ** mūcib-i ğamdur sürürı / Gider ālāt u esbāb-ı ğurūrı

Aşağıdaki tanıkta geçen “iki cihān” ifadesiyle dünya ve ahiret kastedilmektedir (*bk.* iki cihān).

- 79 Anuñ birligine olmaz ğümānı / İki şāhid bilen iki **cihānı**

cihān tırduķça [2] çok uzun zaman, sonsuza kadar. <KUBBEALT>

- 2052 **Cihān tırduķça** zātuñ var olsun / Kızum sen şāha hıdmetkār olsun
 3481 Yaşum gibi demüñ olsun ziyāde / **Cihān tırduķça** ol zevķ u şafāda

cihānı tutmaķ [7] her tarafa yayılmak, her yeri kaplamak. <KUBBEALT>

- 697 Tōlındı āfitāb-ı şādmānı / Yaşuñ yılduzları **tutdı cihānı**
 1129 **Cihānı tutdı** hicrānuñ şehābı / Görinmez oldu yüzün āfitābı
 2225 **Cihānı tutdı** çengīler şadāsı / Göke irdi muġannīler nevāsı
 2986 **Cihānı tutmadın** nār-ı melāmet / Söyündür itme da‘vā-yı maħabbet
 4597 **Cihānı tutdı** taşdı Nīl-i cārī / Nitekim ‘āşıķuñ ‘aynı bñarı
 4890 Giriv ü nāleler **tutdı cihānı** / Semāya irdi aşhābı figānı
 4913 O demde ağlamaķ **tutdı cihānı** / Pür itdi nāleler kevn ü mekānı

cihān-bīn [1] cihanı gören. <KO, LN, FZ, CŪDÎ, KANAR>

- 1197 Çekerken delvi ol pīr-i **cihān-bīn** / Kayasından ziyāde oldu sengīn

cihāndār [7] cihan tutucu, hükümdar, padişah. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 76 **Cihān-dārı** bilen bilür cihānı / Bu ‘ilmüñ haylī müşkildür beyanı
 273 Vilāyet baħridür şāh-ı **cihāndār** / Ağarmış mūları envāc-ı envār
 409 Du‘ā itdi didi ey Rabb ü Ğaffār / Bunuñ neslini kıl şāh-ı **cihāndār**
 662 Senüñ dāruñda ey şāh-ı **cihāndār** / Olupdur göñli ter ğonca gibi tar
 1990 Mişāl-i pertev-i mihr-i **cihāndār** / Şaķın kendüñe hıffet virme zinhār
 3454 Hıtağdur tapmañuz aşnāma zinhār / Cihānda eyleñüz fikr-i **Cihāndār**
 4494 Sarāya döndi sulţān-ı **cihāndār** / Zeliġā vardı yolda tırdı tekrār

cihāngīr [3] dünyayı zapt eden, kuvvetli hükümdar, İskender, Cengiz Han ve Timur gibi az müddet zarfında birçok memleketi zapt ederek hükümet dairesini genişleten hükümdar. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

28 Olup her vâkı‘ am hayr ile ta‘bîr / Şabâ gibi sözüm olsun **cihān-gīr**

2538 Görür nâgâh ol şâh-ı **cihāngīr** / Yola düşüp gelür gün gibi bir pîr

3561 Seni anuñla ey mihr-i **cihāngīr** / İdelüm ‘âlem-i vaşl ile taşvîr

cihāntâb [2] âlemi parlatan, dünyaya hararet ve ışık veren. <KT, KO, LN, KANARİ>

1536 Uzandı yatdı ol mihr-i **cihāntâb** / Şarâb-ı nâzı oldı mücib-i h̃âb

3825 Her evden çıkdı ol mihr-i **cihāntâb** / Girîbân-ı selâmet oldı her bâb

cihât [2] cihetler, taraflar, yönler, “cihet”in çoğulu. <KT, CŪDÎ, OTAL>

1519 Visâli Ka‘besi maḥşûn u mestûr / Müsellem her **cihâtı** cümle ma‘mûr

3578 Aña şarf itdi sa‘y u iltifâtın / Muşaffâ kıldı cümle şeş **cihâtın**

cihâz [1] gelinin babasının evinden kocasının evine beraberinde götürdüğü elbise ve eşya takımları, gelin eşyası, çeyiz. <KT, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

4543 Felek gibi idüp kat kat **cihâzın** / Yetürdi eksügin çoğ itdi azın

cihet [2] taraf, yan. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

609 Hemân oğlına olmaz kişi düşman / Yeg olsa her **cihetle** kendüsinden

3765 Bu açdı şeş **cihetden** söz fesâda / O daḥi beş beter oldı cefâda

cilâ [1] parlaklık, parlatma. Maneviyatta “revnak” manasını ifade eder. Kâmûs’ta “kılıç ve ayna makulesinin pasını açıp musaykal eylemek manasınadır.” açıklaması bulunur. <KT, KO, CŪDÎ, KÂMÛS>

187 Bu zulmet ‘ayn-ı ma‘nâda ziyâdur / Başîret ehline kuḥl u **cilâdur**

cilvegâh [2] tecelli ve zuhur makamı, cilve edecek yer, cilve yeri, görünme yeri, ortaya çıkış yeri. <KT, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

171 Olupdur **cilvegâhı** şüretâ ḥâk / Velî ma‘nî yüzinde fevḳ-ı eflâk

cilvegâh olmak [1] yurt olmak, yatak teşkil etmek. <KANARİ>

1352 Çü Nîl ırmağı **oldu cilvegâhı** / İrişdi ḥüsni mehden tâ-be-mâhî

cîm [4] Arap alfabesinin beşinci, Türklerin İslamiyet’i kabullerinden 1928 harf inkılabına kadar kullanmış oldukları alfabenin altıncı harfi ve bu harfin adı, (ج). <KT, KUBBEALTI, HARF SİMGECİLİĞİ>

101 Dehânı ‘aynı ile mîme beñzer / Eli tekbîre varsa **cîme** beñzer

3869 Zeliḥâyı helâk itdi bu acı / Zuhûra geldi **cîm**-i i‘vicâcı

Aşağıdaki tanıklarda zülûf, cim harfine benzetilmiştir. Divan şiirinde şekil yönünden cim harfi ile zülûf arasında benzerlik kurulur. <HAYÂLÎ BEY>

1832 Yüzinde zülfi **cîmi** kaşı nûnı / Hüveydâ eyledi nağş-ı cünûnı

5163 Olur mîmi mişâl-i kâkül-i yâr / Görinen **cîmi** güyâ zülf-i dildâr

cinân [10] cennetler, uçmaklar, bahçeler, “cennet”in çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

371 Bu mihmân-ḥânedede olup müsâfir / Gülistân-ı **cinâna** gitdi âḥir

465 Ecel derbendi ḥoşdur sâlikâna / Geçenler irdi şahrâ-yı **cinâna**

2095 Zeliḥâ bindi bir taht-i revâna / Müşâbih zîneti kaşr-ı **cinâna**

2318 İki ebrûsı beñzer murğ-ı câna / Qanad açmış uçar güyâ **cinâna**

2485 Bu fûrkat Mâlike oldı bahâne / Göçürdi raḥtını bâğ-ı **cinâna**

3312 Sa‘ âdetle gelüp sultân-ı ḥübân / Bu firdevs-i **cinâna** oldı Rıdvan

3687 **Cinâna** beñzedi ol beyt-i ma‘ mûr / Bu iki dilrübâ Rıdvan ile ḥûr

3846 Şikâyetnâme oldı her benânı / Perîşân eyledi verd-i **cinânı**

5043 **Cinânuñ** bâğına seyrâna gitdi / Cihân ḥalkın ġarîb-i bî-kes itdi

5161 Bu resme yazduğı yazı müretteb / **Cinânuñ** sebzezârına döner hep

cinâyet [] insanın nefesine, organlarına, mal veya ırzına ilişkin yasak eylem, adam öldürme veya o derecede ağır sayılan suç, canilik. <KT, CÛDÎ, OTAL, ÖTS>

cinâyet etmek [1] suç işlemek.

2766 **Cinâyet itmemiş** Sîmurğ-ı cânı / Ḥarâma bakmamış ‘ayn-ı ‘ayânı

cins [1] nevi, çeşit, sınıf; soy. <KT, CÛDÎ, OTAL>

818 Ziyâde artar ol merdûñ melâli / Ki ola kendü **cinsinden** zevâli

cirm [1] cüsse, hacim, bir şeyin vücudu. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

4588 İderdi bu kıbâb içinde tevḥîd / Feleklerde nitekim **cirm**-i ḥurşîd

cism [34] insan ve hayvan bedeni, gövde, ceset, ten. <KT, KO, LN, OTAL>

11 Beni Ya‘ kub-veş kıl pîr-i ‘uşşak / ‘Aşâdan kıavs-i **cisme** bir kiriş taḡ

71 Şabâ-veş cân ki oldı **cisme** nezdik / Cemâdât-ı vücûda virdi taḡrîk

104 Rükû‘a varsa **cismi** kâfa beñzer / Uzansa iki pâyı kâfa beñzer

110 ‘Acebdür bu tılısm-ı **cism**-i insân / Ki var anda hezârân genc-i pinhân

347 Bu âteşle uyandı oldı ḥandân / Qanādîl-i vücûd-ı **cism**-i insân

357 İrişür ‘âlem-i ḡalb-i selîme / Gider **cisminden** aḡlâḡ-ı zemîme

462 Ḥayâtuñda olup **cismüñle** yeksân / Ğubâr-âlûdedür âyîne-i cân

827 O **cismi** kim gül ile urmaz idüñ / Qalan ile berâber görmez idüñ

884 Diyelüm Yûsufı kırd aldı gitdi / Yidi **cimini** pâre pâre itdi

- 985 Hümā gibi göke mi uçdı **cismüñ** / Güneş gibi yire mi geçdi resmüñ
 1381 Teni **cismini** olmuş cāme-i nūr / Zihī hüsñ ü zihī *nūrün* ‘*alā-nūr*
 1435 Velī kısmı olanuñ resm-i **cismi** / Olur gencine-i ‘ışkuñ tılısmı
 1627 İdemez **cism-i** âdem ‘ışkı pinhān / Şıvanmaz balçığı ile mihr-i Yezdān
 1843 Girüp bāzār-ı ‘ışk içre alındı / Yaşı girdābına **cismi** şalındı
 1845 Devādan **cismi** bī-dermān kaldı / Başından ‘aklı gitdi hayret aldı
 1889 Tūtalum tağ imiş bu **cism-i** bī-cān / Gider āhum duḡānın eyle dermān
 2288 Sütün olmasa **cismine** ‘aşası / Yıkılırdı vücūdunuñ bināsı
 2464 Karardı sāye-veş **cismi** seḡābı / Tūlundı şanki rūḡı āfitābı
 2879 Qo ḡākī **cismi** çālāk eyle cānı / Gider boynuñdağı bār-ı girānı
 3046 Olur ser-tā-ḡadem ney gibi nāle / Döner **cism-i** za‘īfī bir hilāle
 3316 Maḡabbet ehline beñzerdi ol bāḡ / Ki öldi her çiçek **cisminde** bir daḡ
 3801 Dilerdi çāk ide **cismi** ḡabāsın / Yıka ḡaşr-ı ḡayātunuñ bināsın
 3802 O sūsen kılmadan **cismini** gülgün / Elinden aldı anı yār-ı meḡzūn
 3909 Tūyurdi mihrini **cismi** hilālī / Mesāvi öldi ḡalka ḡaşb-i ḡālī
 3966 Gören biñ nāz ile ol serv ḡalın / Dıraḡt-ı **cismintüñ** kesdi nīḡālīn
 4116 Cihānuñ miḡnetinden **cismi** ḡasta / Zamānuñ zaḡmetinden dil-şikeste
 4522 Döner bir cāmi‘e **cismi** bināsı / Mināre ol iki dest-i du‘āsı
 4573 Miḡāl-i dāl olup **cismi** hilālī / ḡudāya secdeden olmazdı ḡālī
 4892 ḡabību’llāh ile ḡayl-ı aḡibbā / Cemelde **cismi** dilde ḡıkr-i Mevlā
 4993 ḡubār-ı **cismüñi** yaşıuñ yuyınca / Yüzine baḡ anuñ bārī ḡoyınca

cism-i lāḡif [2] beş duyu ile algılanamayan cin, melek gibi cisimsiz şey.

- 927 Tūlundı dīdeden çünkim o meh-rū / Yidi **cism-i laḡifin** gürk-i bed-ḡū
 1013 Çeküp çāk itdiler zāt-ı şerīfin / Yidiler ḡulm ile **cism-i lāḡifin**

cism-i nā-tüvān [2] güçsüz beden. <KANARI>

- 4018 Helāk öldi ḡam u derdüñle cānum / Fenāya vardı **cism-i nā-tüvānum**
 4773 Taḡammül idemez hicrāna cānum / Döyemez derde **cism-i nā-tüvānum**

cisr [1] köprü. <KT, KO, LN, KANARI>

- 4563 ḡodı māba‘ dine **cisr-i** mecāzı / ḡaḡīḡat ‘ilminüñ açıldı rāzı

cū [1] arama, araştırma. Dilimizde sadece “cüst u cū” tabirinde kullanılmaktadır. <KT, CŪDĪ, OTAL, KANARI>

- 1112 Sūkūna vardı ḡeḡti cüst u **cūdan** / Ferāḡat itdi cümle ḡüft ü ḡūdan

cū, cūy [2] ırmak, akarsu, dere. <KT, KO, FZ, TDEK, KANARI>

- 1844 Revân olsa kaçan kim yaşı **cūy** / Dökilür ehl-i ‘ışkuñ âb-ı rûy
- 3740 Sürüp ol serv öninde yire rûy / Akıtdı gülşen-i rûyına **cūy**
- 4905 Yoluñ eṭrâfı insân ile memlû / Develer aḳdı geldi nitekim **cū**
cū’ [1] açlık, aç kalma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- 4339 Saña tefvîz itdüm ben bu rây / Belâ-yı **cū’a** sen eyle devâyı
- 4622 Cemâlini görenler çok olurdu / Belâ-yı **cū’ma** dermân bulurdu
cūd [3] cömertlik, el açıklığı, mürüvvetlik. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 94 Vücûdî *mâ-hüve’l-maḳşûd* u Ma’bûd / Ki **cūdiyle** vücûda geldi mevcûd
- 3306 Gül-i maḳşûd u serv-i gülşen-i **cūd** / İdince bağban olmağı maḳşûd
- 3635 Ne var ihsân u **cūduñ** cūybârı / Şalarsa bu vücûd-ı ḥâksârı
cumhūr [15] halk, ahali; kalabalık, heyet. <KT, LN, OTAL, KANARİ>
- 799 Olur **cumhūruñuz** ma’ yûb u maḡzûb / Kõvar merdûd ider tıyınca Ya’kûb
- 896 Bile aḡlar bu a’ yân ile enhâr / Bile inler bu **cumhūr** ile kühsâr
- 1042 Bu **cumhūruñ** cevâbın aldı Ya’kûb / Melûl oldu evine geldi Ya’kûb
- 1187 Meger bir adı Mâlik pîr-i tâcir / Bu **cumhūr** ile olmışdı müsâfir
- 2270 Taḡılmaz oldu dergâhında dîvân / Kâsâvet virdi bu **cumhūr**-ı insân
- 2298 Meh-i rûze gibi kâdre irişdüm / Bu **cumhūr**-ı aḥibbâya karışdum
- 2689 Belâdur keşret-i **cumhūr**-ı insân / Ki olur mâni’ -i eşḡâl-i Sübhân
- 3396 Dehânın açmadın **cumhūr**-ı ‘uşşâḳ / Tıyardı ḥurdeyi ol Âl-i İshâḳ
- 3905 Cihânda fitne-i ‘ışkun kıyâmı / İder rencide **cumhūr**-ı enâmı
- 3952 Bu **cumhūruñ** vücûdî aḡterânı / Güneş yüzinden oldu cümle fânî
- 4427 Kaçan kim gelse **cumhūr** ile Yûsuf / Kimi varup dir idi bî-tekellûf
- 4638 Varup maḥrûsa-i Mısrâ bu **cumhūr** / Alurlar cümle ‘arz-ı ḥâle destûr
- 4663 Didi Yûsuf eyâ **cumhūr**-ı bed-râ / Neye ḳorsız o pîri ferd ü tenhâ
- 4861 O **cumhūra** bu ḳaşd-ı şâ’irâne / Semend-i cevrine oldu bahâne
- 5144 İdenler ḡafleti derdine çâre / Muşâḥib oldu **cumhūr**-ı kibâra
cûş [5] kaynama, coşma, galeyan. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- 2227 Gürûlder ra’d gibi kûs-ı ḥarbî / Getürür **cûşa** ḥâl ehlini ḋarbı
- 5175 Ḥazân irince gitdi sineden **cûş** / Lisânum ‘andelîbi ḳaldı ḥâmûş
cûş etmek [3] coşmak, coşup taşmak. <ÖOTS, KUBBEALTİ>
- 3814 Bu sözi nâgehân ḡuş itdi Yûsuf / Añup Ḥaḳ cânibin **cûş itdi** Yûsuf
- 3945 Kâra saçın gören cânlar **ider cûş** / ‘İzârı Ka’besin itmiş siyeh-pûş
- 4819 Niyâzın bunlaruñ ḡuş itdi Yûsuf / Zârîrî aḡladı **cûş itdi** Yûsuf

cuvān [12] genç, delikanlı, taze adam. <KT, KO, CŪDÎ, LN, FZ, KANARÎ>

- 282 **Cuvān** iken olup ‘ışık ile mu‘tād / Yelerdüm bu havāda nitekim bād
 1026 Dimişler kim yidi kırd ol **cuvānı** / Yalan ile inandırmışlar anı
 1207 Çü Mâlik mâlik oldı ol **cuvāna** / Getürdi anı bir ‘ālî mekâna
 1615 Eyâ hüsn ilinüñ taze **cuvānı** / Eyâ dil mülkinüñ genc-i nihānı
 2293 Elinde ipligin idüp bahāne / Dir idi müşteriyem ol **cuvāna**
 2787 **Cuvān** olur bunı nüş eyleyen pîr / Hemîşe mür-ı mazlûmı ider şîr
 2885 Atañ öldürmek ister sen **cuvānı** / Eve gel esleme zinhâr anı
 3308 Didi men‘ itmek olmaz bu **cuvānı** / Koyayın kaçduğı yire ben anı
 4005 Gülünc itme beni halk-ı cihāna / Temāşâ olma her pîr ü **cuvāna**
 4041 Baña sulţānumuñ da var gümānı / Ki sevmiş olam ol ‘āşî **cuvānı**
 4288 O zindāndan hālâş olan **cuvāna** / Beyān oldı bu zıkr olan fesāne
 5045 Sevād-ı a‘zamuñ pîr ü **cuvānı** / Kāralarla iderlerdi figānı

cuvānān [1] gençler. <CŪDÎ, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4697 Didi sāyirlerine ey **cuvānān** / Meşelde her biriñüz şîr-i ğurrān

cuvānî [1] gençlik, delikanlılık. <KO, LN, FZ, CŪDÎ, OTAL, KANARÎ>

- 3371 Ele girmez yigitlik ‘unfuvānı / Bulunmaz bir dağı genc-i **cuvānî**

cuvān-merd [1] cömert, kerim, eli açık. <KT, KO, LN, OTAL>

- 4704 Orada kaldı ol şoñra gelen ferd / Didi Yūsuf aña kim ey **cuvān-merd**

cūybār [2] nehir, dere, akarsu, büyük ırmak. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 3635 Ne var ihsān u cūduñ **cūybārı** / Şularsa bu vücūd-ı hāksārı

- 3685 Gözimüñ yaşı döndi **cūybāra** / Ne hoş gelmezsin ey servüm kenāra

cümle [82] mecmu, bütün, hep. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 119 Kaçan insān-ı kāmīl olsa insān / Olur eşkāl-i müşkil **cümle** āsān

- 129 Dağı añılmamışdı Ādem adı / Ol idi **cümlenüñ** hayrū’l-‘ibādı

- 141 Ne hikmetdür ki **cümle** ‘ilm ü hikmet / Ebü’l-Kāşımın oldu halka kısmet

- 154 Fırāt-ı tığı kim itdi hücumı / Yudu **cümle** sevādū’l-vech-i Rūmı

- 274 Karasın **cümle** ağ itmiş Hudāsı / Zihî deryâ ki görünmez karası

- 343 Sarây-ı cānı eyler **cümle** rüşen / Gider gün gibi dide revzeninden

- 579 Kılıçlar gibi dūd-ı āh-ı mazlūm / Keser a‘dāyı eyler **cümle** ma‘dūm

- 610 Oğuldan ğayrı ger ednâ vü a‘lâ / Hünerde olsa senden **cümle** evlâ

- 626 İşitdüm **cümle** ervāh-ı enāmı / Çağırdı *es-salātu ve’s-selām* ı

- 632 Olursın **cümle** ‘illiyyine serdār / Düşünenden kılma iḥvānı haberdār

- 640 ‘Adāvet ‘aynın itdiler güşāde / Baş egdi dāl-veş **cümle** fesāda
- 653 Muṭarrā oldı **cümle** mūy-ı sūnbül / Çerāgını uyardı lāle vü gül
- 655 Cihān ḥandān u ‘ālem ḥalkı mesrūr / Bezendi **cümle** envār ile her tūr
- 788 Eger noḡşānumuz olursa menḡl / Olalum **cümle** istiḡfāra meşḡl
- 797 Dönersiz **cümleñüz** ferzend-i Nūḥa / Amān virmek sefāhatdur bu rūḥa
- 804 Ferāḡat itmege ḡalmadı imkān / Olurlar **cümlesi** ḥatır-periṣān
- 876 Periṣān-ḥāl olup evlād-ı Ya‘ḡub / Bu sevdā **cümlesini** itdi meczūb
- 913 Rivāyetdür ki bu derd ile ol ān / Delindi **cümle** sengistān-ı Ken‘ ān
- 936 Ġanī ḡönli gibi yok inkisārı / Bütün **cümle** miyānı vü kenārı
- 1039 Aramuzda eger ḡammāz olaydı / Bu rāzı **cümle-i** ‘ālem bileydi
- 1057 Bu idi **cümlesinüñ** pehlevānı / Celāl ile gören ḡorḡardı anı
- 1112 Sūkūna vardı geḡti cüst u cūdan / Ferāḡat itdi **cümle** ḡüft ü ḡūdan
- 1217 Sezindiler bu ḥālī **cümle** evlād / Ki Yūsuf oldı ḡāh-ı ḡamdan āzād
- 1240 Nebī evlādsız **cümle** be-her ḥāl / Nihāyet buña şeyṡān itdi iḡlāl
- 1254 Ḳodı iḡvānını ol yār-ı ṣiddīḡ / Zemāne **cümlesinden** itdi tefriḡ
- 1297 Olurken **cümle** istiḡfāra meşḡl / Biri didi ki Mālīk alduḡı ḡul
- 1311 Temennā eyle zāt-ı Kibriyādan / Ḥalāş itsün bizi **cümle** belādan
- 1519 Viṣālī Ka‘besi maḡşūn u mestūr / Müsellem her cihātı **cümle** ma‘ mūr
- 1566 Görince bir nazar ol āfitābı / Fenāya vardı **cümle** ferr ü tābı
- 1683 Evinde **cümle** evbāşı buranuñ / Çeker adını her ḡaşı kemānuñ
- 1888 Sürersin yüce ṡaḡlardan duḡānı / Olursın **cümleñüz** ārām-ı cānı
- 1897 Iraḡdan baḡar oldı aḡrabāsı / ‘Adāvet itdi **cümle** āşināsı
- 2017 Nihāl-i ḡaddi oldı ḡayra meyyāl / Aña ḥāl oldı **cümle** aḡsenü’l-ḥāl
- 2064 Niṣān esbābı **cümle** ḥāzır oldı / Cihān āvāze-i ‘urs ile ṡoldı
- 2066 Niḡe biñ yük ḡumaş ile cevāhir / Zeliḡā için oldı **cümle** ḥāzır
- 2144 ṡonanup gitdiler begler aḡalar / Pür oldı **cümle** ṡaḡrālār ovalar
- 2149 ḡürūh-ı dā‘iyān **cümle** du‘āda / ṡükūh-ı ‘ārifān medḡ ü ṡenāda
- 2151 Niḡe yirden ḡalınur ḡeng ü ṡantūr / Cihān ḥandān u ‘ālem **cümle** mesrūr
- 2202 Yazıldı ḡükm-i sultān-ı vilāyet / Oḡındı **cümle** a‘yān-ı vilāyet
- 2207 Meṡāyiḡ bir ṡarafda ḡalka ḡalka / ṡafā-baḡş idi seyri **cümle** ḡalka
- 2367 Ḥudā ‘arz eyleyüb nūr-ı kemālin / Uyarur **cümleñüz** ṡem‘-i cemālin
- 2533 Çiḡekler gibi **cümle** ‘ayn-ı ‘ālem / Teveccūh itdi ḡün yüzine ol dem
- 2612 Ser-ā-ser **cümle** istifsār ḡıldı / Bu yirün ḡaylī aḡvālını bildi
- 2619 Bu yirden ḡopmasa ol gül nihālī / Bu deñlü bilmez idi **cümle** ḥālī

- 2644 Nücûm ile sipihr-i hüsnî memlû / Cemâli bahri almış **cümle** lûlû
- 2728 İrağa gitdi **cümle** akrabâsı / Yıkıldı hânûmânının binâsı
- 2757 Zelîhâ kaydına oldu muqayyed / Quyûd-ı âhar oldu **cümle** müsned
- 2759 Elinde olsa halkuñ ihtiyârı / Murâdınca olurdu **cümle** kârı
- 2793 İdince câme-i al ile seyrân / Öper bağrına başar **cümle** yârân
- 2945 Gide **cümle** hicâbının şehâbı / Hüveydâ ola ‘ışkı âfitâbı
- 2965 Diyârında vücûd-ı **cümle** mevcûd / Figân eyler elinden nitekim ‘ûd
- 3146 Niyâz itdüke ben dervîş ü muhtâc / Olur bahr-i celâli **cümle** mevvâc
- 3365 Tıurursa serv otursa gül nihâli / Münevver **cümleden** mâh-ı cemâli
- 3382 Eger bu **cümleden** birine Yûsuf / İderse bir gice kaçd-ı taşarruf
- 3463 Ol engüşt oldu cân bezminde bir mûm / Zulâm-ı şirki eyler **cümle** ma‘dûm
- 3578 Aña şarf itdi sa‘y u iltifâtın / Muşaffâ kıldı **cümle** şeş cihâtın
- 3729 Bu yola gitdi ecdâd-ı kirâmum / Bu yoldur **cümle** maqşûd u merâmum
- 3790 Yidincisinde çoğ idi temâşâ / Ol idi **cümleden** a‘lâ vü bâlâ
- 3854 Ziyâde mest ü medhûş olsa ‘âşık / Olur aḥvâli **cümle** nâ-muvâfık
- 3952 Bu cumhûruñ vücûdı aḥterânı / Güneş yüzinden oldu **cümle** fânî
- 3958 Gül-i zanbaḳları oldu şakâyık / Bu hâlet **cümlesini** itdi ‘âşık
- 3979 Maḥabbet **cümlesini** kıldı hemvâr / Arada söylenen söz kışsa-i yâr
- 4086 Kişi fehm itse taḳdîr-i Hudâyı / Aña göre olurdu **cümle** râyı
- 4223 Bilüp naḳş-ı cihânı **cümle** fânî / Tırâş itdi gönül levḥinden anı
- 4250 Hemîşe zâhir ü bâṭın muḥaşşal / İderdi **cümlesinüñ** müşkilin ḥall
- 4282 Belerdüp gözini açdı femini / Yidi **cümle** yedi gâv-ı semîni
- 4303 Bunun râyın eger eylerse Reyyân / Olur işkâl müşkil **cümle** âsân
- 4307 Getürdi **cümle** istifsâr kıldı / Kemâl-i şıdkını fehm itdi bildi
- 4340 Didi Yûsuf eyâ sultân-ı ‘âdil / Yığılsun ḥuşesiyle **cümle** ḥâşıl
- 4576 Kıbâbı **cümlesinüñ** pür-mehâbet / Çü tâc-ı şöfiyân-ı ehl-i hâlet
- 4602 Demedlerden olup eflâke pâye / Derildi **cümle** ḥâşıl bir araya
- 4631 Ziyâde kaḥṭ idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çağırdı **cümle** evlâdını ol ân
- 4638 Varup maḥrûsa-i Mışra bu cumhûr / Alurlar **cümle** ‘arz-ı ḥâle destûr
- 4883 Sen idüñ **cümleden** müşkil-güşâsı / Sen idüñ sâlikânıñ rehnümâsı
- 5018 Bulutlar düşdi **cümle** kühsâra / Libâsın eylediler pâre pâre
- 5134 Nâzar kıl **cümle** beyt-i dil-güşâya / Dönüpdür iki qarşulu sarâya
- E7 Zihî şuḡl-ı celâl ü kayd-ı pür-ḥâl / Quyûd-ı gayrı eyler **cümle** baṭṭâl
- cümle** ‘âlem [4] herkes.

- 1348 O tîğüñ **cümle ‘âlem** zaḥmnâki / Cihân halkı ölümlüsi helâki
 2602 Cenâb-ı Hakk ile bir ‘âlemüm var / Degülem **cümle ‘âlemden** haberdâr
 2816 Kemâl-i ḥüsn ile oldu müsellemler / Ölümlüsi dirildi **cümle ‘âlem**
 4418 Süvâr olsa aña ol şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tolardı **cümle ‘âlem**

cümletü’l-mülk [1] her şey, bütün, hepsi, mülkün tamamı.

- 586 Görür kim **cümletü’l-mülk** oldu Ġnâs / Göremez Yûsufını mefḥar-ı nâs

cümleten [6] hep, bütün, cümlesi, hepsi, tümüyle, hep birlikte. <KT, KO, CÜDÎ,

KANARİ>

- 791 Ağarmış **cümleten** riş-i dirâzı / Şu ḥar gibi var idi bir ḥotâzı
 930 Kāmîşi **cümleten** âlûde-i ḥün / Seḥâb olmuş şafaḡdan şanki gülgün
 2096 Müzehheb **cümleten** eknâfi anuñ / Muṭallâ gün gibi etrâfı anuñ
 2142 Aḡıtdı şu gibi Şâmî güläbı / Şulandı **cümleten** Mısrıñ türâbı
 3337 Açıldı **cümleten** eşcâr-ı mevzûn / Kıruldu şanki ordu-yı ḥümâyûn
 3963 Döşendi **cümleten** sevdâ-yı ḥâma / Melâmetten geyindi âl câme

cünbiş [1] kımıldanma, hareket, hareket ediş; cümbüş, eğlence. <KT, KO, FZ,

KANARİ>

- 1652 Çekildi ḥüsninüñ ârâyişinden / Kesildi nâz u şîve **cünbişinden**

cünd [1] asker, sipah, leşker; asker topluluğu. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 2936 Erenler **cündine** taḥsîn ü şâbâş / Ḥaḡuñ tîğ-i celâline açar baş

cünûd [3] askerler, ordular; cemaatler, “cünd”ün çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL,

KANARİ>

- 198 İmâm oldu **cünûd-ı** enbiyâya / Gürûh-ı evliyâ vü aşfiyâya
 1114 İrağ oldu **cünûd-ı** aḡrabâdan / Kesildi hep ḡuyûd-ı mâsivâdan
 4776 **Cünûd-ı** enbiyâñuñ ḡömetiyçün / Vücûd-ı evliyâñuñ ‘izzetiyçün

cünûn [19] mecnun olma, delirme, çıldırma, delilik. Divan edebiyatında aşkın galip

gelme halidir. Âşığın kendisi, gönlü, canı ve ciğeri cünuna yakalanır. Aşk, onu deli etmiştir.

Lûgat-ı Nâcî’de “şiiirde ve tasavvufta aşkın ve cezbenin galip gelmesi” açıklaması bulunur. <KT,

KO, LN, CÜDÎ, ADŞŞ>

- 1757 Zeliḡâ ‘ışkınuñ oldu zebûnı / Terâḡḡı itdi bir gice **cünûnı**
 1832 Yüzinde zülfi cîmi ḡaşı nûnı / Hüveydâ eyledi naḡş-ı **cünûnı**
 1913 Kemâl-i ‘aḡlumu itmezler idrâk / **Cünûnı** var diyü eylerler imsâk
 1991 Gider aḡar şular gibi **cünûnı** / Koma ṡaḡlar gibi şabr u sükûnı
 2432 Girü oldu ḡam-ı ‘ışkıñ zebûnı / Girü çñratdı zencîr-i **cünûnı**

- 3174 **Cününü** fitnessi kaldurmasun baş / Şirâr-ı nâr-ı âhı olmasun fâş
 3255 **Cününüñ** kendüñe kayd-ı belâdur / Vücûduñ ‘âleme ‘ayn-ı ‘anâdur
 3290 Zeliḥâ geçdi gitdi kendüzinden / **Cününü** fehm olındı her sözinden
 3800 Zeliḥânuñ **cününü** oldı muḥkem / Çıkardı ḥaṇçer-i bürrânın ol dem
 3896 Zeliḥânuñ **cününündan** eşer var / Degüldür kendü kârından ḥaberdâr
 4236 **Cününü** terk idüp qodı yabanı / Göñül şehrinde seyrân itdi anı
 4444 Daḥi artardı sevdâ-yı cününü / Belâ-yı ‘ışkı ḡavḡâ-yı **cününü**
 5146 Getürdüm bir bahâr-ı bî-ḥazânı / Mezîd eyler **cünün-**ı ‘âşıkânı
 E10 Dimâḡında anuñ kim var **cününü** / Olurmuş keyd-i dünyânun zebûnı

cünün-ı ‘ışk [4] aşk çılgınlığı, aşk deliliği. <KANAR/>

- 1854 Zeliḥâya **cünün-ı ‘ışkı** bağı / Virürdi bağ-ı cennetden ferâḡı
 1908 **Cünün-ı ‘ışk** ile olduñ mı pür-şevk / Ki vardur gerdenüñde hâleden ṭavk
 3330 **Cünün-ı ‘ışk**-ı bülbül anda peydâ / Şunuñ âvâz-ı zencîri hüveydâ
 4089 **Cünün-ı ‘ışk** ile bed-rây u bed-ḡû / Kılur insân-ı nâdânı siyeh-rû
cürm [6] kabahat, günah, suç. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
 4075 Bile ḥabs olmaḡ için ehl-i ḥâlet / İderdi qaşd ile **cürm** ü şenâ‘ et
 4308 Ḥaṭâ vü **cürmine** pinhân u peydâ / Mukırr u mu‘terif oldı Zeliḥâ
 4816 Bilürüz anı olur **cürm-i** tekrâr / Günehkârı dilek itse günehkâr

cürm ü günâh [2] suç ve günah. <BMS>

- 2811 Taḡıtdı âlet-i **cürm ü günâhı** / Hemân-dem kırdı bir bezm-i İlâhî
 4834 Añup itdükleri **cürm ü günâhı** / Sürerlerdi yire rûy-ı siyâhı

cürm ü ḥaṭâ [1] suç ve yanlışlık. <KANAR/>

- 4870 Du‘â kıl bize kim Ḥaḡḡ ide maḡfûr / Bizüm **cürm ü ḥaṭâmuz** ola ma‘zûr
cüst [2] arama, araştırma. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANAR/>

cüst u cû [1] araştırıp sorma, arayıp tarama, teftiş ve tahkik, araştırma.

- 1112 Sükûna vardı geçti **cüst u cûdan** / Ferâḡat itdi cümle güft ü gûdan

cüst ü çâlâk [1] çabuk arayıp soran. <BMS>

- 39 Günâh itmekle oldum **cüst ü çâlâk** / Şalâḡ emrinde ammâ süst ü ḡamnâk

Ç

çâder [2] çadır; çarşaf, ferace. <KT, FZ, CÜDÎ, OŞK>

2184 Yeñi bol câme ile fâriğü'l-bâl / Turur **çâderde** güyâ Rüstem-i Zâl

3336 Şüküfeyle ağardı şâh-ı bādām / İderdi bülbül ol **çâderde** ârām

Çağatay [1] Cengiz Han'ın torunu Çağatay Han'ın ismine nispetle Maverâünnehr tarafında yaşayan kavim. Çağatay Hanlığı 1227-1370 yılları arasında Mâveraünnehr, Yedisu ve Doğu Türkistan'da hüküm süren bir hanedandır. <KT, KA, KUBBEALTI, TDVİA>

155 Kemân-ı mu' cizâtı tîr şaldı / **Çağatay** ilin ol nâmeyle aldı

çâğ [1] zaman, vakit, mevsim. <KT, KO, OTAL, KANARI>

4140 Şu gibi nâle ile geçdi **çâğı** / Sünüğe irdi hicrânı bıçağı

çağırmaç [19]

1. birine gelmesini söylemek, seslenmek, davet etmek. <YTS, TS, ÖTS>

390 **Çağırdı** oğlu 'İşi hâzretine / Nazargâh itdi 'ayn-ı 'izzetine

481 **Çağırdı** Yüsufi yanına fî'l-hâl / Didi şimden girü şâhum esen kal

626 İştidüm cümle ervâh-ı enâmı / **Çağırdı** es-salâtı ve's-selâm ı

719 **Çağırdı** el-firâk u el-firâk ı / Ziyâde oldı pîrûn ihtirâkı

1023 **Çağırdı** yırtıcı kısmını bir bir / Kâmusın itdi bir vâdide hâzır

1215 Revâne oldılar ol süy-ı çâha / **Çağırdılar** 'itâb ile o mâha

1351 Görüp mâhîler ol bedr-i tamâmı / **Çağırdı** es-salât u ve's-selâm ı

2425 'Azîz-i Mısr işitdi bu hîtâbı / **Çağırdı** Mâliki ol âfitâbı

2474 **Çağırdı** Mâh-ı Ken'ânı orada / Şefâ'at 'aynını itdi güşâde

2546 Meger hubbü'l-vağan itdi taqâzâ / **Çağırdı** Hâzret-i Yüsuf hemânâ

2607 Didi Mısrâ giderken bir güzel hân / Beni yoldan **çağırdı** şâd u hândân

3857 'Azîzün güşına irdi bu ifsâd / **Çağırdı** Yüsufün katline cellâd

3917 Mesâvî oldığın bildi Zelîhâ / Zenân-ı Mısrı **çağırdı** hemânâ

3936 Kâbûl itdi güzeller iltimâsın / **Çağırdı** anda yâr-ı bî-vefâsın

4631 Ziyâde kahtı idi iklîm-i Ken'ân / **Çağırdı** cümle evlâdını ol ân

4703 Münâdî anlara bir bir **çağırdı** / Her iki kardaşa bir şofra virdi

4941 Vaşıyyet kıлмаğa oğullarına / **Çağırdı** 'izzet ile maḥzarına

4985 Zelîhâyı **çağırdı** hâzretine / Beyân itdi düşini ḥidmetine

2. yüksek sesle bağırma, haykırmak. <YTS, KUBBEALTI>

2099 **Çağırur** bir yaña aşhâb-ı ḥasret / Dögilür bir yañadan kûs-ı rıḥlet

çağırışmak [1] karşılıklı birbirine seslenerek çağırmak, birlikte bağırarak suretiyle gürültü çıkarmak, haykırmak, yaygara koparmak. <KUBBEALTI, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2156 Şadâ-yı *hayre maqdem* oldu peydâ / Didiler **çağırışup** ehlen ve sehlâ
çâh [32] kuyu, çukur. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ, OTAL>
- 23 Çıkar söz Yüsufını **çâh**-ı dilden / ‘Ayân it vâridâtı râh-ı dilden
- 117 Döner endâmı şemşîr-i celâle / Şalar a‘dasını **çâh**-ı zevâle
- 726 Yoluñda **çâh**-ı endüh u elem var / Güzergâhuñda bir derbend-i ğam var
- 738 Bu sır taķrîr ü taķrîr ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir **çâha** inmez
- 806 Atalum **çâh** içine nâzükâne / Ola kim tuş ola bir kârbâna
- 807 Çekerken delv ile âb-ı revânı / Göreler **çâh** içinde şâyed anı
- 843 Getürdiler dehân-ı **çâha** anı / Dehâna geldi dehrüñ şanki cânı
- 850 İñilderdi inerken yâr-ı mezkûr / Ser-â-ser nâle oldu **çâh**-ı menķûr
- 851 Teraķhûm idüp ol mâh-ı celâle / Çıķardı **çâhdan** ney gibi nâle
- 856 Nıgehbânüñ mu‘înüñ oldu Allâh / Saña bir câh-ı ‘izzet olısar **çâh**
- 857 O **çâhuñ** var idi içinde bir taş / O taşuñ tâli‘-i sa‘dine şâpâş
- 859 Büyütdi **çâhuñ** etrâfını zîrâ / Havâ kesb ide tâ bu serv-i bâlâ
- 1048 Kâbûl itmez atamız bu yalanı / Helâk itmek gerek **çâh** içre anı
- 1174 Mekânı olsa **çâh**-ı ğuşşa vü ğam / Sebeb olur ħalâşına bir âdem
- 1190 Yakınında yoluñ var idi bir **çâh** / Kenârı ħûb mer‘â vü çerâĝâh
- 1191 Dil-i Mâlik şu gibi **çâha** aķdı / Vücûdın âfitâbuñ tâbı yaķdı
- 1192 O **çâha** murĝ-ı cânı itdi pervâz / Güşâde oldu ‘ayn-ı ‘âlem-i râz
- 1193 Havâ yüzinde niçe murĝ-ı tayyâr / Tavâf eylerdi **çâhı** Ka‘be-kirdâr
- 1195 Dehân-ı **çâh** oldu âşiyânı / Şitâbından dehâna geldi cânı
- 1198 Olurken delv için tedbîr ü râyı / Görür **çâh** içre bir bedr-i dücâyı
- 1199 Şu mir‘âtında gördi âfitâbı / Baķup **çâh** içine kıldı ħitâbı
- 1205 Çıķardı **çâhdan** şems-i cihânı / Dehân-ı ejdehâdan aldı anı
- 1214 Meger kim o Yüsufuñ ihvânı ĝâhî / Şabâ gibi tolaşurlardı **çâhı**
- 1215 Revâne oldılar ol süy-ı **çâha** / Çaĝırdılar ‘itâb ile o mâha
- 1216 Biri **çâh** içine itdi ħitâbı / Şadâdan ĝayrı çıķmadı cevâbı
- 1268 Kârânu **çâha** atdılar faķîri / Dirîĝâ olmuşam ĝurbet esîri
- 1824 Düş olan ‘izzet ü câha düşendi / Zenâĝdânındaki **çâha** düşendi
- 2663 ‘Adâvet itdiler ihvân-ı ĝaddâr / Bırâķdılar beni bir **çâha** nâķâr

4669 Atıldığına **çāha** ol gül-i ter / Bile gelmiş degüldi ol birāder

Çāh-ı Bābil [1] Babil kuyusu. Hârût ve Mârût adlı meleklerin işledikleri suçun cezasını çekmek üzere kıyamete kadar saçlarından asılı kalacakları kuyu. Babil kuyusu büyü kaynağı ve güzellerin büyü öğrendiği bir yer olarak kabul edilir. Büyü Hârût ve Mârût'tan öğrenilir. <ADŞS, TDEK>

377 Havāşa hālka-i bezm-i erāzil / Olur güyā dehān-ı **Çāh-ı Bābil**

çāh-ı gam [1] gam kuyusu, gam çukuru. <KANAR/>

1217 Sezindiler bu hāli cümle evlād / Ki Yūsuf oldu **çāh-ı gamdan** āzād

çāh-veş [1] kuyu gibi.

831 Zülāl-i **çāh-veş** ey şāhibü's-şadr / Olur alçağ gönüllü 'āliyü'l-kadr

çāk [41] yarık, yırtık, çatlak. <KT, FZ, CŪDÎ, OTAL>

934 Yerine geldi çünkim 'aql u idrāk / Yaķası **çāk** ü gönli gözi nemnāk

1521 Olurdu zevķ u şevķ ile tārabnāk / Kılurdu sīnesin maṭla' gibi **çāk**

2830 Diyār-ı Çīne çıķdı 'āşık -ı pāk / Dil-i maḥzūnı sınımış sīnesi **çāk**

3844 Dehān-ı **çakden** eyle su 'āli / Lisān-ı hāl ile söyler bu hāli

çāk-i dāmen [2] etek yırtığı.

3864 Anuñ ardında **çāk-i dāmeni** var / Dehān olup ider sıdķına güftār

3865 Eger öninde olsa **çāk-i dāmān** / Yanuñda Yūsuf olur ehl-i 'işyān

çāk-i girībān [1] yaka yırtmacı, yaka açıklığı, yaka. Kalemin ucu yarık olduğu için yakasını yırtmış olarak telakki edilir. <ADŞS, KUBBEALT>

1255 Kalem gibi olup **çāk-i girībān** / Raķam gibi perişān oldu iḥvān

çāk etmek/eylemek [26] yırtmak, parçalamak. <ÖTS, KUBBEALT>

4 Şeḥer vaķtı gibi mihrūnle bī-bāk / Yaķamı dāmenümden **ideyin çāk**

26 Okuyan kimseler sürsün şafālar / Kitābum gibi **çāk itsün** yaķalar

671 Şatun almaz belāyı ehl-i idrāk / Sürürü cāmesini **eylemez çāk**

938 Ne 'ākıl ķurd imiş ol gürk-i seffāk / Yimiş pīrāhenini **itmemiş çāk**

1013 Çeküp **çāk itdiler** zāt-ı şerīfin / Yidiler zulm ile cism-i lāṭifin

1635 Ačanlar perde-i 'uşşākdan rāz / Hicābı perdesin **çāk eyler** az az

1826 Temāşā eyledi 'ālem fenāsin / Hemān ḥayķırdı **çāk itdi** yaķasın

1836 Yanına dāyeler geldükce ğamnāk / **İderdi** anlaruñ da cāmesin **çāk**

2172 Mişāl-i 'āşık maḥzūn u bī-bāk / Kıpular yaķasını **eyledi çāk**

2194 Çıķardı ḥançerin yār-ı ğazābnāk / Diledi kim **ide** ten cāmesin **çāk**

2226 Girībānını **çāk itmekde** şantūr / İñiler yatur il içinde ṭanbūr

2944 Kemāl-i 'ışķ odur kim 'āşık-ı pāk / Hicābı perdesini **eyleye çāk**

- 3083 Ğam-ı dildârı ile nitekim hâk / Yaşı ırmağı **itdi** sînesin **çâk**
 3277 Taşavvur eyleyüp hayrân olurdu / Yağasın **çâk idüp** nâlân olurdu
 3581 Yağa çâk itse bir ‘âşık tarabnâk / **İderdi** ‘aksi yüz yirde yağa **çâk**
 3733 Bu meyle câme-i ‘aqlın **iden çâk** / Vişâli ‘âlemini itmez idrâk
 3801 Dilerdi **çâk ide** cismi kabâsın / Yıka kaşr-ı hayâtınun binâsın
 3863 Kaçarken anı kıymışdur Zeliḥâ / O mâhuñ dâmenin **çâk itdi** zîrâ
 3953 Bağan dîdâr-ı sulṭân-ı bakâyı / Açar şu gibi **çâk itdi** yaqayı
 4085 Bu hâl **eyler** ta‘ aḳkûl câmesin **çâk** / İdemez kimse istiḳbâli idrâk
 4105 Tolaşdı dâmenine hâr-ı fûrḳat / Yağasın **çâk idüp** geldi nedâmet
 4464 Şabâ gibi kıyardı başına hâk / **İderdi** seyl-i eşki yirleri **çâk**
 4568 Segirdüp Mâh-ı Ken‘ân çüst ü çâlâk / Tıttup ardından **itdi** dâmenin **çâk**
 4582 Kaḫular sînesini **eylemiş çâk** / Tıttur meczûb sâlik gibi bî-bâk
 5032 Reh-i taḫḳîke anlar kim giderler / Hayâtun perdesini **çâk iderler**
 5064 Eliyle yüzini **çâk eyledi** ol / Ola tâ yaşınun ırmağına yol

çâk olmak [7] yırtılmak, parçalanmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 769 Ayağı gül gibi **çâk oldu** yer yer / Aḫardı kara yire hûn-ı aḫmer
 1526 Dimezdi **çâk ola** ‘ârî hicâbı / Biline açıla ‘ışkı niḳâbı
 1752 Beyân olsa kaçan bu luṭf u iḥsân / Gerekdür **çâk ola** yüz bîn girîbân
 3599 **Olurdu** niçe yirden sîneler **çâk** / Mekânından uçardı murğ-ı idrâk
 3843 Tıttayın didüm **oldı** dâmeni **çâk** / Günâhın ‘ârîf olan eyler idrâk
 4097 Şusuzluḳdan tıttığı **olmayan çâk** / Şunuñ ḳadrini hergiz itmez idrâk
 4604 Zemîne yağmadı bârân-ı eflâk / Yübüsetden leb-i Nîl **oldı** şad **çâk**

çaḳ [6] ta, tam, tamam, tamamıyla, dek, deḡin, ta ki, hatta. <KT, YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ>

- 419 Vaşıyyet eyledi Ya‘ḳûba İḫâḳ / Ki vara hâlasına Şâma dek **çaḳ**
 1249 Şu gibi yalımız oldu alçaḳ / Bu fûrḳat dâḡı taḡlar gibidür **çaḳ**
 1831 Eger tıttımsalar ol mâhı muṭlaḳ / Giderdi inḳıṭâ‘-ı arzâ dek **çaḳ**
 1893 Cemâli gülleri derdünle şoldı / Senün **çaḳ** istedüḡün gibi oldu
 2829 Birini sürdi **çaḳ** maḡrib-zemîne / Birini daḡı tâ ser-ḫadd-i Çîne
 3502 Hemân bir kendi bir şem‘ idi ancaḳ / Yanardı aḡlar idi şubḫa dek **çaḳ**

çâlâk [7] çabuk hareket edebilen, çevik, kıvrak. <FZ, KT, CÜDÎ, OTAL, KANARı>

- 39 Günâh itmekle oldum cüst ü **çâlâk** / Şalâḫ emrinde ammâ süst ü ḡamnâk
 944 Çıḳışur ḳurd ile ol serv-i **çâlâk** / Kağan aşlıandan irişmez aña bâk

- 1339 Kuşandı mîzerin ol serv-i **çālāk** / Tutuldu şanki nişf-ı bedr-i eflāk
 2073 Kamer gibi serî' ü's-seyr ü **çālāk** / İrişmez gerdine şehbâz-ı idrāk
 2879 Kıo hâkî cismi **çālāk** eyle cânı / Gider boynuñdağı bār-ı girānı
 3817 Kucağından çekildi çüst ü **çālāk** / Ufuğdan nitekim hurşîd-i eflāk
 4568 Segirdüp Mâh-ı Ken'ân çüst ü **çālāk** / Tütup ardından itdi dâmenin çāk

çalınmak [2]

1. (musiki aletleri, gramofon, teyp, pikap veya boru, çingirak, kampana gibi ses çıkaran şeyler için) vurulmak, üflenmek veya gereken yapılmak suretiyle ses vermeleri sağlanmak, sesleri gerektiği şekilde çıkarılmak, seslendirilmek. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

- 2151 Niçe yirden **çalınur** çeng ü şantûr / Cihân hândân u 'âlem cümle mesrûr

2. vurulmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 150 'Uşâta seyf-i islâmı **çalındı** / Nübüvvetle vilâyetler alındı

çalmak [10]

1. kesmek üzere sürmek, vurmak, darbe indirmek. <KUBBEALTI, YTS>

- 2930 Bıçağın **çaldı** İsmâ' ile ammâ / Bıçağı kesmedi aşlâ ve kaç' â
 2931 Hemân bir taşā **çaldı** taşı dildi / Naķāre gibi iki pâre kıldı

2. vurmak, çarpmak, artmak. <KUBBEALTI, YTS>

- 1830 Güneş gibi ururdu aña kendin / **Çalardı** yirlere serv-i bülendin
 2809 Bir avuç hûn-ı hıznîri hemîşe / Yüzüne **çalmağı** idinme pîşe
 3373 Hārām itdün vişâlün lezzetini / Yire **çaldunı** vaķārūm hōrmetini
 3495 Niyām-ı arza girdi tiğ-i hūrşîd / Yire **çaldı** defini gökde Nāhîd
 3642 Vaķārūm şîşesini taşā **çalma** / Yüzümün şuyunı toprağa şalma
 4158 Görürdi şöhet-i bî-yârdur bu / Yire **çalardı** cāmın ol peri-rû

3. bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak. <TS, KUBBEALTI>

- 2828 Geminün ipleri virürdi âvâz / **Çalardı** şanki miñnet muṭribi sâz
 3211 Tütulmuş ayı görse erzel-i nâs / Kimi hayrân olur kimi **çalar** tās

çanaķ [1] çiçeğin en dışında bulunan yeşil yaprakların tümü ve bu yapraklarının

meydana getirdiği, genellikle yeşil olan dış kılıfı. <TS, ÖTS>

- 2161 Deve izinde resm-i pây-ı ester / **Çanaķda** lāle-i nu' māna beñzer

çar [1] dört. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2071 Vücûdi her birinün gûy-ı devrân / Görinen dört ayağı **çar** çevgân

çār [] çare. Kâmûs-ı Türki'de "çāre"den muhaffef olup yalnız "çār nāçār" tabirinde kullanılır." açıklaması vardır. <FZ, KT, KANARI>

çār u nāçār [2] çaresiz, ister istemez, zorunlu olarak. <KT, OTAL, KANARI>

752 Alup gitdiler anı **çār u nāçār** / Nitekim âfitâbı çarh-ı ğaddār

2818 Atası bir beg idi eyledi 'ār / Yirinden vaz geldi **çār u nāçār**

çāre [18] düzelme sebebi, kurtarma aracı, çıkar yol, ilaç, deva, tedbir. <KT, LN, FZ, KUBBEALTI>

645 Kimi eydürdi budur aña **çāre** / İraq yirde atalum dir diyāra

957 Hālāş olmaz ecelden bende vü şāh / Ölüme **çāre** yok *el-ḥükümü li'llāh*

1405 Ararlar derdine her biri **çāre** / Tururlar muntazır dīdār-ı yāra

1887 İdersin keştī-i gümrahā **çāre** / Elin alup çekersin bir kenāra

1890 Varursañ bāb-ı yāra ara **çāre** / Benüm hālūmi bildür ol nigāra

3151 Ğamından oldı bağrum yara yara / Hüner budur ki **çāre** eyle yāra

3187 Hārīş olma bu derdün **çāresine** / Kūl ile girme Mevlā arasına

3437 Teveccüh etdiler dīdār-ı yāre / Arardı her biri derdine **çāre**

3875 İdüp derd-i melāmet **çāresini** / Yudı göz yaşı yūzi qarasını

çāre bulmak/etmek [8] çare etmek, ilaçlamak, çare yetiştirmek, derman etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

808 Alalar gideler ğayrı diyāra / **Bulunmaz** aña bundan ğayrı **çāre**

1111 Oñulmaz derdine **bulmadı çāre** / Yapışdı dāmen-i şabr u qarāra

2499 Uyandı mı benüm şem'-i sitārem / **Bulındı** mı oñulmaz derde **çārem**

2861 **Bulur** ağlamağ ile yāra **çāre** / Delinür tamlā ile seng-i hāre

3235 Vefāsız yāra şefqatsız nigāra / **Bulınmaz** ağlamağdan ğayrı **çāre**

4474 O gün bu nā-murād u bī-sitāre / Vişāl-i yārına **bulmadı çāre**

4559 İresin 'āşık iken vaşl-ı yāra / **Bulasın** bir oñulmaz derde **çāre**

5144 İdenler ğafleti derdine **çāre** / Muşāhib oldı cumhūr-ı kibāra

çāre-bağş [1] çare veren, çare ihsan eden.

4484 Elin qaldurdu ya' nī im niyāza / Hudā-yı **çāre-bağş** u çāresāza

çāresāz [9] çare bulan, çare ve tedbir düşünen, yardım eden. <KT, FZ, KANARI>

134 Yetim ü nā-tüvānlar dil-nevāzı / Zā' if ü çāresüzler **çāre-sāzı**

588 Elini qaldurup itdi niyāzı / Didi ey çāresüzler **çāresāzı**

1318 Niyāz ehlinün oldı **çāresāzı** / Güşāde eyledi dest-i niyāzı

1777 Hāzīn āvāz ile kıldı niyāzı / Didi ey ḡasta gönlüm **çāresāzı**

- 1950 Tapuñdur çâresüzler **çâresâzi** / İşidürsin münâcât u niyâzi
 2263 Didiler ey bu derdün **çâresâzi** / Görelüm ölmedin ‘ömr-i dırâzi
 3157 Didi ey **çâresâz-ı** derdmendân / Gül-i ħandân u serv-i pâk-dâmen
 4465 Bu resme kıldı aşnâma niyâzi / Velî olmadı hergiz **çâresâzi**
 4484 Elin ħaldurdu ya‘ nî im niyâza / Ĥudâ-yı çâre-baĥş u **çâresâza**

çâresüz [3] çaresiz, istediğine erişmek hususunda elinde bir çaresi olmayan, çare bulamayan, aciz, zavallı, biçare. <ÖTS, KUBBEALTI, KANARI>

- 134 Yetîm ü nâ-tüvânlar dil-nevâzi / Zâ‘ îf ü **çâresüzler** çâre-sâzi
 588 Elini ħaldurup itdi niyâzi / Didi ey **çâresüzler** çâresâzi
 1950 Tapuñdur **çâresüzler** çâresâzi / İşidürsin münâcât u niyâzi

çarĥ [21]

1. çark, tekerlek; felek, dünya [*mec.*] talih, baht, devran, zaman. <BURĤÂN, FZ, KT, LN, OTAL, KANARI, ÖTS, KUBBEALTI>

- 204 Gör ol dürr-i yetîmi itdi mi‘ râc / Kıbâb-ı **çarĥa** oldı dürrütü‘t-tâc
 469 Zevâlin bir günün idüp muĥarrer / Ĥara-püş oldı bu **çarĥ-ı** bed-aĥter
 1328 Seĥer kim Yûsuf-ı gerdün-ı gerdân / Kenâr-ı Nîl-i **çarĥı** itdi seyrân
 1502 Dizilmiş tâcına vâfir cevâhir / Nücûm ile nitekim **çarĥ-ı** dâyir
 2094 Al atlar nitekim **çarĥ-ı** şafâĥ-reng / Ĥarâr itmez ider reftâra âheng
 2097 Müzeyyen eylemiş anı cevâhir / Kıbâb-ı **çarĥı** gûyâ necm-i zâhir
 2430 Görür kim şâhid-i ĥaybı bulundu / Melekler gibi **çarĥa** girdi döndi
 2487 Bu aĥlar yüzlü **çarĥuñ** zevkı yokdur / Melâli şenliginden daĥı çokdur
 2638 Dönüp **çarĥ-ı** maĥabbetde hilâle / Tururdu muntazır ‘îd-i vişâle
 3121 Bu olur ba‘ dehu tedbîr u râyı / Kılâ‘-ı **çarĥa** toĥrılđa ‘aşâyı
 3160 O gülzâra ne var ey **çarĥ-ı** iĥsân / Seĥâb-ı şefĥatün yaĥdursa bârân
 3342 Gelince şîr-i mihr-i **çarĥ-ı** a‘ zâm / Perîşân oldı hep etfâl-i şebnem
 3421 Yiridür **çarĥ-ı** elťâfun şihâbı / Münevver eyler ise bu türâbı

Aşağıdaki beyit anlam açısından “Dünya bir kararda durmaz.” atasözünü karşılamaktadır. Yeryüzünde hiçbir şeyin aynı düzen içinde devam etmeyeceğini, her şeyin değişerek varlığını devam ettirdiğini anlatan bir atasözüdür. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 2703 Zenânun **çarĥa** beñzer fîkr ü râyı / Döner bir dürlü eyler mâcerâyı

çarĥ-ı atlas [1] dokuzuncu felek.

- 1505 Olup âvâresi bu **çarĥ-ı atlas** / Yürürdi zer libâs ile mülebbes

çarĥ-ı berîn [1] gökyüzünün en yüksek tabakası. <KANARI>

3116 Çıkar tedric ile **çarḥ-ı berīne** / İner tedric ile rüy-ı zemīne

çarḥ-ı devvār [1] gökyüzü [*mec.*] talih, kısmet. <OTAL, KANAR/>

3071 Sükûna kâdir olmaz **çarḥ-ı devvār** / Sükûta kâdir olmaz ağan enhār

çarḥ-ı ġaddār [1] zalim felek; kötü talih. <REDHOUSE, OTAL>

752 Alup gitdiler anı çār u nāçār / Nitekim âfitâbı **çarḥ-ı ġaddār**

çarḥ-ı gerdân [1] dönen çark; dünya. <ÖTS>

4936 Fenâ âyīnesidür **çarḥ-ı gerdân** / Baḳâ naḳşını görmez anda insân

çarḥ-ı mu‘allâ [1] yüksek gökyüzü. <KANAR/>

598 Ser-â-ser ḳubbe-i **çarḥ-ı mu‘allâ** / Bu ġavġâdan tehî olmadı ḳaṭ‘ â

2. yay. Kıvrılmaktan halka gibi olduğundan çarha benzetilmiştir. Ayrıca ayak yardımıyla kurulan, kolları çelikten yapılmış yaya çarh yayı; sert ağaçtan yapılan, kısa boylu demir temrenli ve ayak ile atılan ok çeşidine de çarh oku denir. <BURHÂN, FZ, OKÇULUK TERİMLERİ/2>

72 Şihâbuñ tîri vü **çarḥuñ** kemânı / Olupdur vaḥdet-i zâtı nişânı

çar-miḥ [2] çarmıh, suçluyu haça germek için put şeklindeki dar ağacı. Bu kelime, Farsça “dört çivi” anlamına gelir. Dört tabiattan ve dört unsurdan ibarettir. Dünyanın temelini oluşturması bakımından bu kelime hava, su, toprak ve ateşten oluşan dört unsur/anâsır-ı erbaa için de kullanılır. <KT, FZ, OTAL, SECCÂDÎ, BURHAN, OŞK>

352 O bālâya idüb ‘İsâ gibi yol / ‘Anâsır **çar-miḥinden** berî ol

5084 Gerekse ol Mesîḥâ ibn-i Meryem / ‘Anâsır **çar-miḥinden** gelür ġam

çar tāk [4] çardak, dört köşe çadır. Bu kelime Farsça “dört kemer” anlamına gelmektedir. <KT, CÜDÎ, FZ, BURHÂN>

3881 İrişür **çar tāk**-ı âsumâna / Olur mezkûresi zülfine şâne

Anâsır-ı erbaa/dört unsurdan kinaye olunur. Anasır-ı erbaa “dört unsur” demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir. Aşağıdaki tanıklarda bu şekilde kullanılmıştır. <BURHÂN, TDVÎA>

205 ‘Urûc itdi yedi evc-i semâya / ‘Anâsır **çar tākın** pâyê pâyê

3529 Ḳoduñ gitdüñ ‘anâsır **çar tākın** / Ḳazandüñ ‘âlem-i bālâ mezâḳın

4242 Ḳasâvet her gönülde ḳalsa bâḳî / Yapılmazdı ‘anâsır **çar tākı**

çâşnî [1] çeşni, lezzet, tat; yemeğin tadına bakmak için ağza alınan miktar, lezzet numunesi. <KT, LN, FZ, CÜDÎ>

344 Görinen dîde-i insân ‘acebdür / Maḥabbet **çâşnisine** sebebdür

çegzinmek [2] dönmek, dolaşmak, dolanmak. <YTS, ÖTS> Tanıklarda geçen “başı çegzinmek” deyimini “başı dönmek” anlamındadır (başı çegzinmek).

348 Başı **çegzinür** eflākūn bu ğamdan / Dü-tā oldı meh-i nev bu elemden

4167 Felekler Yūsuf-ı mihri arardı / Başı **çegzindi** vü gözi qarardı

çekdürmek [1] çektirmek, birinin sıkıntı çekmesine, onulmaz duruma gelmesine yol açmak; zor duruma düşmesine sebep olmak. <TS, ÖTS>

4092 Sa‘ âdet kıymetin bilsün diyü merd / Felâket ‘ âleminde **çekdürür** derd

çekilmek [16]

1. bir yerden uzaklaşmak. <TS, ÖTS>

1652 **Çekildi** hüsniñün ârâyışinden / Kesildi nâz u şîve cünbişinden

2218 Güler yüzi gibi aġyârun ol dem / **Çekildi** niçe dürlü türşîler hem

3817 Kucağından **çekildi** çüst ü çâlâk / Ufukdan nitekim hırşîd-i eflâk

3918 Müheyyâ eyledi bezm-i neşâtı / **Çekildi** anda ‘ işretler simâtı

4118 Düzinmekden koşınmakdan **çekildi** / Geyinmekden kuşanmakdan kesildi

4571 Kesildi lezzet-i nefsi-i denîden / **Çekildi** ‘ âlem-i mâ’ u meni den

5073 Münevver oldı vahdet pertevinden / **Çekildi** çıkdı bu zûlmet evinden

2. (kılıç, bıçak, tabanca vb. şeyler) kullanılmak üzere ele alınmak. <KUBBEALT>

1391 İki kaşı **çekilmiş** iki şemşîr / Kemân-ı fitneye müjgânları tîr

1712 **Çekilmiş** tîge beñzer iki kaşı / Dil-i mazlûm ile eyler şavaşı

2749 Celâl ile **çekildi** Yūsuf ol ân / Niyâmından nitekim tîğ-i bürrân

3743 **Çekilme** tîğ-i âteşbâr gibi / Akıtmaya yaşımı enhâr gibi

3939 **Çekilmiş** tîge dönmiş ebruvânı / Kurılmış ceng içün kaşı kemânı

3. (çizgi, hat, kenar vb. kelimelerle) çizilmek. <KUBBEALT>

2360 **Çekilmiş** nâme-i hüsniñde tuġrâ / Müsellemlik berâtı sende peydâ

4. bir yerden bir yere taşınmak, nakledilmek. <KUBBEALT>

1260 Binüp bir üstür-i sermeste fi’l-hâl / **Çekildi** yola taġlar gibi aġmâl

5. tartılmak, ağırlığı ölçülmek. <YTS, ÖTS>

2117 **Çekilürdi** niçe yük misk-i ezfer / Daġı hem niçe yük kâfûr u ‘ anber

6. yok olup gitmek, ortadan kalkmak, artık mevcut olmamak. <KUBBEALT>

4702 Bu eşnâda **çekildi** anda ni‘ met / Simât-ı ni‘ metine üşdi keşret

çekmek [72]

1. bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. <TS, ÖTS>

350 Taşarruf ‘ işkuñ olunca nihânî / **Çeker** tedric ile hırşîd-i cânı

- 611 **Çeker** mā-beynūne buğz u ḥased sed / İdersin her ḳabūlini anuñ red
- 807 **Çekerken** delv ile āb-ı revānı / Göreler çāh içinde şāyed anı
- 1013 **Çeküp** çāk itdiler zāt-ı şerīfin / Yidiler zulm ile cism-i lāṭifin
- 1061 **Çeküñ** ol pençe-i ḥurşiddin el / Geçüñ bu fikr-i fāsiddin muḥaşşal
- 1086 **Çekerdı** Yūsufi āğūş-ı cāna / Olurdı kākūline desti şāne
- 1197 **Çekerken** delvi ol pīr-i cihān-bīn / Ḳayasından ziyāde oldı sengīn
- 1344 Kināra **çekdi** ol ḡonca-dehānı / Şafaḳ-reng oldı Nīlūñ āsumānı
- 1683 Evinde cümle evbāşı buranuñ / **Çeker** adını her ḳaşı kemānuñ
- 1756 Maḥabbet ehli farzā sevse māhı / Kemend olur **çeker** āh-ı siyāhı
- 1827 Bulutlar gibi vardı bir kenāra / Libāsın **çekdi** itdi pāre pāre
- 1887 İdersin keştī-i ḡumrāha çāre / Elin alup **çekersin** bir kenāra
- 1928 Görince merdüm-i ḥōdbīni ta‘cīl / **Çekersin** şa‘şa‘ ayla gözine mīl
- 2233 İdüp sīmurḡ-ı zevḳı zūhdin iẓhār / Başını ḥırḳaya **çekdi** keşef-vār
- 2340 **Çekem** ol gül-‘ ızārı ḥār elinden / Alam bu āl ile āḡyār elinden
- 2436 Zeliḥā arturınca bedr-i tānı / Elini **çekdi** şehruñ ḥāş u ‘āmı
- 2500 Mūsā‘ id oldı mı baḥt-ı ḥümāyūn / Cefā vü cevri elin **çekdi** mi gerdūn
- 2650 Tazarru‘ eyleyüp ol nāzenīne / Yemīnine alup **çekdi** yemīne
- 2724 Anı kendüye **çekmiş** ‘ışḳ-ı Mevlā / ‘*Aleyhi rahmetu’llāhi Ta‘ālā*
- 2746 Miyān-ı Yūsufi **çekdi** kināra / Azıtdı sözlerini vara vara
- 2758 Zeliḥā **çekdi** Yūsufdan biraz el / Vişāl-i yār ḳaldı şöyle mücmel
- 3048 İrişür dest-i dūd-ı āhı yāra / **Çeker** cānı gibi anı kināra
- 3138 Beni ḡarḳ eyledi baḥr-i cefası / Kenāra **çekse** dest-i merḥabası
- 3434 Elüñi **çekme** vuşlat ḥāteminden / Şafālar sür perīler ‘āleminden
- 3842 Uyandum buse alurken lebümden / Elini **çekdi** sīb-i ḡabḡabumdan
- 3871 Çoḡ olur ‘avretüñ mekr ile āli / Yemīne **çekme** aşḡābü’ş-şimāli
- 4107 **Çeküp** ten cāmesin yırtardı ḡāhı / Ḳasāvet çıḳmaḡa açardı rāhı
- 4232 Gözüm nūrıdur ol ‘ışḳ āfitābı / **Çeker** ‘ayn-ı ‘adūya bir ḥicābı
- 4243 Şadef zindānıdur lūlū mekānı / **Çeker** bālāya dest-i rif‘at anı
- 4248 İdüp zindān esīrin ḡamdan āzād / **Çeküp** her merd-i ḥāmı ḳıldı irşād
- 4409 Uşanmış idi cān-ı nā-tüvāndan / Elin **çekmiş** idi ḳayd-ı cihāndan
- 4592 **Çeküp** her ḳışiden dest-i recāyı / Ferāḡat ‘ālemine başdı pāyı
- 4687 Ana bir ḳardaşı kim soñra geldi / Anı Yūsuf **çeküp** yanına aldı
- 4727 Ana bir ḳardaşını şer‘ ile ol / **Çeküp** yanına aldı eyledi ḳul
- 4969 Ferāḡat geldi zevḳ-ı salṭanatdan / Elin **çekdi** umūr-ı memleketden

- 5021 Haberdār oldı bu mevt-i nebīden / Çınār el **çekdi** dünyā-yı denīden
 5024 Meger seyr itmek için kāyinātı / Öñine **çekdiler** bir yaḥşı atı
 5067 Görür cānānı gelmez yola gitmiş / Elin **çekmiş** cihāndan ‘uzlet itmiş

2. dayanmak, katlanmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 563 Getürdi Yūsufı yanına Īnās / Fiğānlar eyledi **çekdi** biraz yās
 862 Unutdı **çekdügi** cevır ü cefāyı / Hudāya şükr idüp sürdi şafāyı
 1597 Ziyāde olur idi iştiyākı / **Çekerdi** gice gündüz bu firākı
 1903 **Çekemezdi** bu derdi kulle-i Kāf / Oran oldı yiter inşāf inşāf
 1988 Niçe yıl **çekdüğüñ** derd ü gam u āh / Saña bir günce gelmez *ya‘lemu’llāh*
 2231 Zeliḥānuñ açılmadı hicābı / Berāy-ı maşlaḥat **çekdi** ‘azābı
 2697 Sen anı ol seni itsün ziyāret / İriş maḥşuduña **çekme** melālet
 2754 Atasınuñ bir az yasını **çekdi** / Perişān oldı sevdāsını **çekdi**
 3309 Tefekkür itdi ya‘ nī kim bu rāyı / **Çekince** Māh-ı Ken‘ ān bu belāyı
 3507 **Çekersin** rüzgāruñ şiddetini / Uçurduñ murğ-ı cānuñ rāḥatını
 3631 Didi şun bāde-i cām-ı vişāli / Unutdur **çekdügüm** derd ü melāli
 3713 Neler **çekdügümü** andan kıyās it / Beni senden girü sen iltimās it
 4147 Bulurdı Yūsufuñ zerrin libāsın / **Çekerdi** kaşı gibi kara yasın
 4241 Hemīşe gam **çekeydi** ibn-i ādem / Hārāb-ender-hārāb olurdı ‘ālem
 4343 Bilüp aḥvāl-i kār-ı rüzgārı / Niçe yıl **çekdiler** bu intizārı
 4358 Ferāmüş oldı **çekdügi** elemeler / Hezārān guşşa vü biñ dürlü gamlar
 4506 **Çekersin** derd-i ‘ışkı bunca yıldur / Murāduñ her ne ise baña bildir
 4964 **Çekerdi** Yūsuf anuñ mātemini / Añardı şöḥbetinüñ ‘ālemini
 5091 Kesil dünyā-yı dūnuñ lezzetinden / Ki zaḥmet **çekmeyesin** fūrkatinden

3. (üzerinde bulunan bıçak, kılıç, tabanca gibi silahları) kullanmak üzere çıkarıp eline almak, kullanmaya davranmak. <KUBBEALTI>

- 776 Biri öldürmege **çekdi** bıçağı / Kınından çıkmadı hergiz yarağı
 1320 Niyāma **çekdi** tığ-i berkı eflāk / Kāmu gamnāklar oldı feraḥnāk
 3143 Elini öpmeye virmez rızāyı / **Çeker** ebrūları tığ-i cefāyı
 3852 Kaçan şirāne **çekse** tığ-i āhı / Kıyar ma‘ şūḳına ‘ışk ehli gāhı
 4386 **Çeküp** tığ-i zebānı ol ḥazāne / Dir idi gören anı bir birine
 4398 **Çekerdi** yaprağı a‘ dāya ḥançer / Yanında her biri bir tīre beñzer

4. (bir şeyi bir araçla bulunduğu yerden) yukarıya çıkarmak. <KUBBEALTI>

- 2666 Oradan yolcular uğradı āḥir / Kuyudan şu **çekerken** bir müsāfir

2667 Beni gördi **çeküp** taşra çıkardı / Bu derd-i miñneti benden giderdi

5. (cetvel, çizgi, hat, kenar vb. kelimelerle) çizmek, çizerek uzatmak. <KUBBEALTI>

305 Zihî dīvān-ı zībā vü mükemmel / Kenārına **çeküpdür** Nîl cedvel

5165 Elif yazsa olur bir serv-i bālā / Hilāle beñzer anuñ **çekdügi** rā

6. -e tabi tutmak. <KUBBEALTI>

997 Bulutlar gibi ‘azm itdi cibāle / **Çeke** tā gürk-i kühsārı su’āle

2955 Zeliḥā döndürüp sevḳ-ı kelāmı / Kelāma **çekdi** sulṭān-ı benāmı

7. içki içmek. Bu anlam argodur. <TS, ÖTS>

2769 **Çekelüm** bāde-i gül-renge anı / Tūtalum āl ile ol arslanı

2804 **Çekerler** duḥter-i rez diyü anı / Bırağur nevbete her gün edānı

çemen [14] ağaç ve çiçekleri olan çayır, yeşillik, yeşil, kısa otlarla çevrili yer, bağ, bostan, gülistan. İki tarafı ağaç ve ortasında yol bulunan alanlara da bu isim verilir. Yaprak ve dalların sıklığı ve birbirine geçmiş hâlde olduğundan içerisine güneş ışığı giremeyen alanlardır.

Yeşil otlarla dolu kır, bayır anlamındadır. <BURHÂN, KT, FZ, ADŞS>

440 Ğanem ḥaylından olurdu **çemen** güm / Şanasın zeyn ider gök yüzün encüm

648 Bahār oldu şitā eyyāmı geçdi / Niḳābını **çemen** maḥbūbı açdı

656 Bu şevḳ ile kıyām itdi **çemenler** / Göke atdı külāhın yāsemenler

1886 **Çemende** goncanuñ ağzın ararsın / Ser-ā-ser ḥāmil-i rāz u ḥabersin

2129 Gözini yola dikmiş idi nergis / **Çemen** olmuşdı güyā sebz-i atlas

3319 Kāranfūl kıollarına dāğ yakdı / **Çemende** yāsemen kendin bıraḳdı

3344 Maḥabbet-nāmesin itdi **çemen** fāş / Şecerler egdi istiḥrācına baş

E2 **Çemende** gelle-i aḡnām-ı cān / Yürürdi gökde san kim ebr-i nisān

Aşağıdaki tanıklarda “çemen göki” ifadesi kullanılmıştır. Bahar mevsiminde yeşeren yeryüzü, üzerindeki çiçeklerle birlikte gökyüzünün aksi olarak tasavvur edilir. Böylece gece yerini gündüze terk ettiği hâlde yeryüzündeki aksi çemen ile devam eder. Gerçekte de yeşil, siyaha en yakın renklerdenidir. Dolayısıyla yeşil çemen karanlık gecenin, çemende çiçekler ise yıldızların gündüz devam eden aksi olarak tasvir edilirler. <EDEBÎ TASVİRLER>

92 **Çemen** gökinde sünbüller yaradur / Kara yirde kıvıl güller yaradur

652 **Çemen** gökinde ezhār oldu peydā / Nücūm-ı āsumāna döndi güyā

863 Meger günlerde bir gün mäh-ı Ken‘ān / **Çemen** gökine çıkdı kıldı seyrān

1011 Çıḳup gitmişdi dūd-ı āh gibi / **Çemen** gökin gezerken mäh gibi

1186 Olurlar ol **çemen** gökinde pervān / Açılmış yāsēmīn ü verd-i nesrīn

E1 **Çemen** göki felekden bir nümüne / Meleklerdür ḡanemler gūne gūne

çene [1] yüzün alt bölümünde yer alan ve her canlıya göre değişik isim alan parçası; uç, taraf. <YTS, ÖTS>

2183 Şakalı sinede şeklen sitemkâr / **Çeñesinde** bıyıklar bir karış var

çeng [3] kanuna benzeyen fakat dik tutularak parmakla çalınan bir çalgı aleti. Çanağı torba gibi olup boyu uzun ve eğridir. Gam ve kederlerden beli bükülmüş ve sürekli ağlar vaziyette tasvir edilir. Ağlama, inleme ve feryat sembolü olmuştur. <KT, FZ, OTAL, OTDTS, ADŞS, OŞK>

1633 Kımıldatsa reg-i ‘ışkıını bir ân / Kılur **çengi** elinden **çengi** efgân

2151 Niçe yirden çalınur **çeng** ü şantûr / Cihân handân u ‘âlem cümle mesrûr

3074 Mişâl-i **çeng** ü nây-ı bezm-i dildâr / Kõmaz dilden niyâzı ‘âşık-ı zâr

çengâl [1] çengel; kuş pençesi. <KT, LN, FZ, KANARİ>

4953 Hased dâline kılmañ kalbi meyyâl / Cehennem cânibine oldu **çengâl**

çengi [3] def çalarak ve şarkı söyleyerek göbek atmak gibi oyunların çeşitlerini icra eden rakkase; çeng çalan kimse. <KT, CÛDÎ, OTAL, OTDTS>

1633 Kımıldatsa reg-i ‘ışkıını bir ân / Kılur **çengi** elinden çengi efgân

2225 Cihânı tıtdı **çengîler** şadâsı / Göke irdi muğannîler nevâsı

2781 Güzel **çengîler** aldı destine sâz / Mağâm-ı bûselikden virdi âvâz

çerâğ [22] mum, kandil; ışık, aydınlık. Onay, “Türkçede ateş tutuşturmakta kullandığımız yağlı çam odunu demek olan çıra sözünden Farsçaya geçmiş; mum, kandil manalarını almış bir kelimedir.” açıklamasını yapmıştır. Toprak veya madenden yapılmış, içine yağ konularak yan tarafındaki fitil yardımıyla yakılan bir çeşit kandildir. <KT, FZ, CÛDÎ, OTDTS, ADŞS, AÇDŞS, TDGDA>

974 Görür yanında yok ol gül budağı / Enîsi hem-demi çeşmi **çerâğı**

1292 Tõlup sevdâ ile dehrûn dimağı / Sõyüñdi gökde yıldızlar **çerâğı**

2043 Kırılusun bizde ikrâmı otağı / Şeref virsün bize rûşen **çerâğı**

2623 Görür bir gice ol dîñüñ **çerâğı** / Kõpusında aķar Nîlûñ ayağı

2784 Didi bundan gerekmez kişi hâlî / Budur çeşm-i **çerâğ**-ı bezm-i ‘âlî

2902 Sõyündürme **çerâğ**-ı enbiyâyı / Anuñla gitmege virme rızâyı

3237 Öpemez âl ile gülgün yañağın / Iraķdan seyr ider hûsni **çerâğın**

3257 ‘İbâdet ‘âdet olmışdı o mâha / Çıķarurdu **çerâğın** şubhğâha

3545 Cemâlin gösterelden âfitâbum / **Çerâğ**-ı şubha döñdi ferr ü tâbum

4102 Bu nûr-ı dîdesüz kıldı **çerâğı** / Sürûr-ı sinesüz oldu turağı

4169 Aradan gitdi ol devlet **çerâğı** / Eridi ehl-i şevkuñ bağı yağı

5103 Muhaşşal şâhib-i şabr-ı cemîl ol / **Çerâğ**-ı meh gibi hayra delîl ol

Kelimenin “nedim, dost, bende, çırak” gibi anlamları da bulunmaktadır. Aşağıdaki tanık da bu anlamı düşündürmektedir. <AÇDŞS>

5061 Bakındı Yüsufin yanında şandı / **Çerâğ**-ı bezm-i cânın zinde şandı

çerâğ-ı ‘ışk [1] aşk fitili. <BMS>

2312 İdüp nûr-ı **çerâğ**-ı ‘ışk taşîl / İdegör zulmetüni nûra tebdîl

Çerâğ/Mum dibi karanlık olur/ Mum dibine ışık vermez [1] bir kimse başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

1513 Kâra ata n’ola binse o meh-rû / **Olur** zîrâ **çerâğ altı kârañu**

çerâğ uyarmak [4] yakmak. Bektaşî tarikatında meydandaki makamlardan birinin adı çerâğdır. Burada da diğer makamlarda olduğu gibi niyaz edilir. Meydana girilince tahtta duran kanun çerâğı ile on bir şamdandaki mum çerâğcı tarafından yakılır. Buna “çerâğ uyarmak ya da uyandırmak” denilir. Çerâğ uyandırıldıktan sonra canlar, önce babaya sonra çerâğa ve ardından öteki makamlara niyaz ederler. <TDEK>

70 Hüveydâ eyledi envârı bâğın / **Uyardı** hüsn-i hûbânun **çerâğın**

638 Ferâmûş itdi Ya‘ kûbuñ yasağın / **Uyardı** illere râzı **çerâğın**

653 Muţarrâ oldı cümle müy-ı sünbül / **Çerâğın** uyardı lâle vü gül

4460 Uçur cân gülşeninden guşsa zâğın / Münevver kıl **uyar** çeşmüm **çerâğın**

çerâğ yakmak [3] mum yakmak, mum uyarmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

15 Anuñ her dilde vardur tâze dâğı / **Yağar** Yüsuf cemâlınden **çerâğı**

760 ‘Acebdür Tañrı **yakduğı çerâğı** / Söyündürmek diler bir niçe yağı

2401 Ne meh kim evc-i hüsn olmuş turağı / **Yağar** mihr-i risâletden **çerâğı**

çerâğāh [1] otlak yeri, mera, çayır. <KT, OTAL>

1190 Yakınında yoluñ var idi bir çāh / Kenārı hûb mer‘ ā vü **çerâğāh**

çerâğ-efrûz [1] kandil yakan. <KUBBEALTI>

4556 **Çerâğ-efrûz**-ı ‘ışk u ferd-i bî-çün / Kõmaz bir derdmendi şöyle mañzûn

çeri [1] asker; bir sürü halk, takım. <KT, OTDTS>

4755 Alay ile dönüp şingın **çeriye** / Giderdi yola bañmazdı geriye

çeşm [31] göz. <KT, FZ, CÜDÎ, ÖTS, ADŞS>

795 Gögermiş iki **çeşmi** benzi şolmış / Gözi göz boncuğınun ‘aynı olmuş

1140 Anı añma ki ‘aynuñ itdi a‘ mā / Anı yād it ki **çeşmüñ** kıldı bînā

- 1390 İki şaf kirpük ile **çeşm-i kattāl** / Kāzā şahīnidür açmış per ü bāl
- 1557 Geyer müşkī kabā ol **çeşmi āhū** / Zemāne ‘ışk u müşki ile memlū
- 1927 Kōmazsın sebze de şebnemden āşār / Silersin eşk-i **çeşm-i dehri** her bār
- 1953 Gözüm ol **çeşmi** şehbāza nazar-bāz / Dilüm ol gönca-leb ‘ışkıyle demsāz
- 1965 Namāz üstinde eylerken niyāzı / Uyudı kaldı **çeşmi** şahbāzı
- 2532 Mişāl-i lāle her bir **çeşmi** pūr-hūn / O hūrşide bakup olurdı maḥzūn
- 2581 Ziyāde ağlamağdan oldı a‘ mā / Şoğulmuş ‘ayna döndi **çeşmi** gūyā
- 2784 Didi bundan gerekmez kişi ḥālī / Budur **çeşm-i** çerāğ-ı bezm-i ‘ālī
- 2967 Ḥaṭāsın añlamaz ol **çeşmi** fettān / Yazuklar kim ider nā-ḥaḳ yire ḳan
- 3137 Uyumaz **çeşmi** beñzer bāğbāna / Gül uğrusın getürmez gülsitāna
- 3318 Kızardup ‘aḳs-i gül āb-ı zülālī / Olurdı **çeşm-i** hūnīnūñ mişālī
- 3727 Muḥibb-i şādīkuñ hırşı şarābı / Şalar **çeşm-i** temāşāsına ḥ‘ābı
- 4078 İki **çeşmi** gibi ol serv-kāmet / Yirini kıldı miḥrāb-ı ‘ibādet
- 4122 Kāra **çeşmi** kızardı ḳana döndi / Şanasın iki lāle şuya ḳondı
- 4285 Uyandı uyḥusından çünki Reyḡān / Teni lertzān u sūzān **çeşmi** ḥayrān
- 4360 ‘Azīzūñ māteminden bağı biryān / Firāḳ-ı Yūsuf ile **çeşmi** giryān
- 4413 Mişāl-i **çeşm-i** tīr-endāz-ı maḥbūb / Kārası ḥūb u ağı daḥi merḡūb
- 4460 Uçur cān gülşeninden ḡuşşa zāḡın / Mūnevver kıl uyar **çeşmüm** çerāḡın
- 4787 Fesāda varsa mūzīnūñ dimāḡı / Söyinür eşk-i **çeşm** ile ocaḡı
- 4864 Gözine sürdi çün bu yāsemīni / Şabā-veş açdı **çeşmi** nergisini
- 5012 Düşerdi yüzünūñ üstine enhār / Nitekim eşk-i **çeşm-i** ‘āşīḳ-ı yār
- 5166 Döner **çeşm-i** ḥabībe ‘ayn-ı şādī / Laṭīf olur beyāzı vū sevādı

Aşağıdaki tanıkta geçen “çeşmi çerāḡ” ifadesi “göz nuru; seçkin, güzide” anlamında olan “çeşm-çerāḡ” birleşik kelimesini karşılar. <OTAL, ÖTS>

- 974 Görür yanında yok ol gül budaḡı / Enīsi hem-demi **çeşmi çerāḡı**

çeşm-i hūn-feşān [1] kanlı gözyaşı dökken göz. <KANAR/>

- 1770 Mişāl-i lāle **çeşm-i hūn-feşānı** / Yumuldı geldi uyḥunuñ zamānı

çeşm-i siyah [4] kara göz. <FZ, OTAL>

- 475 Anasuz kaldı bu **çeşm-i siyāhum** / Enīsüm hem-demüm gün yüzli māhum

- 3084 Kāra geydürdi aña dūd-ı āhı / Kızardı giryeden **çeşm-i siyāhı**

- 3244 Zeliḥānuñ irince dūd-ı āhı / Yaşardı Yūsufuñ **çeşm-i siyāhı**

- 3274 Ruḥ-ı rengīn ile **çeşm-i siyāhın** / Eḥibbāsına nāz ile nigāhın

çeşm-i ‘uşşāk [1] âşıkların gözü. <KANAR/>

1149 Yaşadukça yaşasın **çeşm-i ‘uşşâk** / Şu ile mu‘teberdür ‘ayn-ı âfâk
çeşme [2] pınar, su kaynağı; çeşme. <KT, FZ, CÜDÎ, KO, KANARİ>

160 Akıtdı **çeşmeler** barmaqlarından / Nitekim şa‘şa‘ayla şems-i rüşen

4581 Şitâb ile aklar her **çeşmeden** âb / Oğur evrâdını gûyâ ki aşhâb

çetr [] şemsiye, çadır; eskiden padişahların başları üzerinde tutulan süslü gölgelik hakkında kullanılan bir tabirdir. Padişahlar seferde iken altında oturdukları açık çadır veya gölgelik olan çetr, altın sırma işlemeli, atlas kadifeden yapılmış. <KT, FZ, OTDTS, AÇDŞS>
çetr-i hümâyûn [1] padişah otağı.

1657 Hüveydâ eyledi sultân-ı gerdûn / Siyâh altunlu bir **çetr-i hümâyûn**

çevgân [2] ucu eğri bir çeşit cirit, eğri değnek, baston. Eski şark milletlerinde, özellikle Türklerin oynamış oldukları bir çeşit oyunda kullanılan sopadır. Karşılıklı 4 ile 10 kişilik takım halinde oynanan çevgân oyununda, taraflar at sırtında bulunur ve ellerinde değnekler ile topu hedefe sürerlermiş. Belli bir zaman dilimi içinde topu hedefe ulaştıran takım, oyunun galibi sayılmış. Oyunda bir çevgân bir de top (gûy) bulunduğu için daha çok “gûy u çevgân” olarak anılır. Avrupalılarca polo adıyla bilinen ve hâlâ oynanan oyunun kökeni bu oyuna dayanır. <LN, FZ, OTAL, ADŞS, TDEK>

2071 Vücûdî her birinûn gûy-ı devrân / Görinen dörd ayağı çâr **çevgân**

3690 Ser ü pâyı bu yolda gûy u **çevgân** / Dili âvâre murğ-ı ‘aqlı perrân

çevürmek [2] çevirmek, döndürmek, dolandırmak, devirmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>
Tanıklarda “yüz çevirmek” deyimini kullanılmıştır (bk. yüz çevirmek).

945 Beş on kârda eger şeş gelse nâgâh / Birinden yüz **çevürmez** ya‘lemu‘llâh

3185 Sözüne dâyenûn oldı gâzabnâk / **Çevürdi** yüzini mânend-i eflâk

çıkarma [39]

1. bulunduğu yerden dışarı çıkmasını sağlamak veya çıkmasına sebep olmak. <TS, KUBBEALTİ>

23 **Çıkar** söz Yüsufını çâh-ı dilden / ‘Ayân it vâridâtı râh-ı dilden

45 **Çıkarma** rây-ı şer‘i hâtırundan / Haţâmı zâhir itme zâhiründen

1022 **Çıkarmağa** beyâza bu sevâdî / Ser-i kûha çıkup oldı münâdî

1131 Seni elden **çıkartdı** gerçi devrân / Göñülden çıkmaduñ bir lahza bir ân

1204 Bu zulmetden nitekim Âb-ı Hayvân / **Çıkartdı** Yüsufi ol Hızır-ı devrân

1205 **Çıkartdı** çâhdan şems-i cihânı / Dehân-ı ejdehâdan aldı anı

1458 Ğidâ-yı rûhı gözle besleme ten / **Çıkar** ten penbesin cân kulağından

- 1816 Hayālūmi **çıkarma** hâṭıruñdan / Görinsün nūr-ı ‘ışkum zāhirūñden
 2008 **Çıkardı** kayd u bendin ḥurrem ü şād / Belādan serv-i ḳaddi oldı āzād
 2194 **Çıkardı** ḥaṇçerin yār-ı ğāzabnāk / Diledi kim ide ten cāmesin çāk
 2667 Beni gördi çeküp taşra **çıkarı** / Bu derd-i miḥneti benden giderdi
 2921 **Çıkar** şāḥ-ı ḥayātum berg ü bārın / Biri birine bağla şāḥsārın
 2929 **Çıkardı** heybet ile bir hilālī / Ki ḳurbān ide ol māh-ı cemālī
 2974 Derūn-ı dilden itdi nāle vü āh / **Çıkardı** şundı ol taşvīri nāġāh
 3198 Bülend itsün sipihr-i himmetini / **Çıkarısun** dilden alçaḳ niyyetini
 3257 ‘İbādet ‘ādet olmışdı o māha / **Çıkarırdı** çerāġın şubḡāha
 3644 Elüm varmaz benüm cām-ı fesāda / **Çıkarur** ādemi yoldan o bāde
 3800 Zeliḥānuñ cünümü oldı muḥkem / **Çıkardı** ḥaṇçer-i bürrānın ol dem
 3910 Maḥabbet ḥātemini gizler iller / Tıyar bulur **çıkarur** ehl-i diller
 4108 Yoġ idi ḥüsn-i tedbiri ezelden / **Çıkardı** ḥātem-i vaşlını elden
 4204 Ol eyvāna **çıkarı** dūd gibi / Aḳardı gözi yaşı rūd gibi
 4421 Geçerken yoldan ol dildār-ı serkeş / **Çıkardı** ḥāne-i neyden şabā-veş
 4453 Toġar başına şems-i şādmānī / **Çıkar** tārīk-i ğamdan taşra cānı
 4463 **Çıkar** luṭf eyle girdāb-ı eleminden / Ḥalāş eyle beni zindān-ı ğamdan
 4797 **Çıkar** var ise sende ‘ayn-ı ‘illet / Benüm evlāduma ḳılma ihānet
 5081 **Çıkarur** ay ile günden iki nān / İrişmez aña ammā dest-i insān
 5137 Olanlar āşinā-yı baḥr-i eş‘ār / **Çıkarur** gevher-i ma‘nīyi her bār

2. bir şeyi bulunduğu yerden daha yüksek yerde olan bir yere götürmek, yükseltmek. <ÖTS>

- 854 Didi şükr eyle taḳdīr-i Ḥudāya / **Çıkarısun** gün gibi fevḳa’l-‘ulāya

3. (giyilen veya takılan şeyleri) vücuttan ayırmak. <KUBBEALT>

- 467 **Çıkardı** gök yūzi mā’ī libāsın / Yirine geydi ‘abbāsī ‘abāsın
 764 Ḥazān faşlı gibi irdi şitābān / **Çıkardı** cāmesi evrāḳın ol ān
 1338 **Çıkardı** cāmesin ol ḳaddi mevzūn / Şadefden çıḳdı şankim dürr-i meknūn
 3027 **Çıkar** benden bu Nemrūdī ḳabāyı / Baña gün gibi geydür bir ‘abāyı
 3498 **Çıkardı** kāyinātuñ aḳ libāsın / Geyürdi bir ḳara mātem pelāsın
 4332 **Çıkardı** zūlmet-i zindān libāsın / Geyindi gün gibi zerrīn ḳabāsın
 4851 **Çıkardı** gönlegini Māh-ı Ken‘ān / Birine virdi iḥvānınuñ ol ān
 5016 Şarardı sebze şankim rüy-ı ‘āşık / **Çıkardı** atlas-ı surḥın şaḳāyık

4. gezmeye gitmek, koyulmak. <TS, KUBBEALT>

- 669 **Çıkarur** seyre eflāk āfitābı / Kesilmez anuñ içün ıztırābı
 4924 Gehī anuñla seyrāna **çıkarı** / Şu gibi gönli şahrāya aḳardı

5. meydana getirmek, oluşturmamak, hâsıl etmek. <KUBBEALTI>

851 Teraḥḥum idüp ol mäh-ı celäle / **Çıkardı** çâhdan ney gibi nâle

çıkışmak [1] başa çıkmak. <YTS, ÖTS>

944 **Çıkışur** kurd ile ol serv-i çâlâk / Kağan aşlardan irişmez aña bāk

çıkmaç [70]

1. bulunduğu yerden dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek. <TS, KUBBEALTI>

290 **Çıkup** terk-i diyâr itmek göründi / Gözüm kıble-nümâsı Şâma döndi

421 Atası sözini güş itdi Ya' kûb / **Çıkup** ol günde Şâma gitdi Ya' kûb

651 Bahârûn vaşfına yazmağa nâme / Kalemân-ı şecerden **çıkıdı** hâme

663 Meh-i nev gibi **çıkşun** bir kenâra / Sevinsün câmı başsun lâlezâra

743 Gözine karşı mihr ü mäh gibi / **Çıkup** gitdi şabâ-yı âh gibi

776 Biri öldürmege çekdi bıçağı / Kınından **çıkmadı** hergiz yarağı

900 Karâr u şabrı eyvânını yıkdı / Gözi yaşı gibi karşıya **çıkıdı**

950 Ziyâde oldı ihvânûn hicâbı / Haṭâ **çıkıdı** cevâb-ı nâ-şavâbı

1011 **Çıkup** gitmişdi dūd-ı âh gibi / Çemen gökin gezerken mäh gibi

1020 Eger bizden **çıkarsa** bu fezâḥat / İdelüm kendümüz aña siyâset

1022 Çıkarmağa beyâza bu sevâdı / Ser-i kûha **çıkup** oldı münâdî

1131 Seni elden çıkardı gerçi devrân / Gönülden **çıkmaduñ** bir lahza bir ân

1338 Çıkardı câmesin ol kaddi mevzûn / Şadefden **çıkıdı** şankim dürr-i meknûn

1577 Yanında gördi yok yârûn cemâli / Elinden **çıkıdı** şan dünyâca mâli

1828 İki taş aldı mihr ü mäh gibi / Dögündi taşra **çıkıdı** âh gibi

1833 **Çıkup** elden 'inân-ı ihtiyârı / Semend-i 'ışık ile gitdi kararı

2055 Taķılmasun diyü yanına sâye / **Çıkup** görünmez ol gün ile aya

2146 Mışırdan **çıkıdı** deryâ gibi âdem / Sürür-ı sūr ile ḥandân u ḥurrem

2434 'Azîze vaşf-ı ḥâli oldı ta' rîf / Neye **çıkıdiyse** anı itdi taz' if

2453 Koyup gitse kaçan kim 'aşıkın yâr / **Çıkup** gitmek gibidür cân-ı bîmâr

2459 'Azîzüñ virdügi māl u cevâhir / Gözinden **çıkıdı** yaşı gibi bir bir

2531 Çü seyre **çıkıdı** ol ḥurşid-i âfâķ / Tağıldı lüle-veş şahrâya 'uşşâķ

2585 Ol evden **çıkımaya** ağlaya tenhâ / O beytün ola içinde mu'ammâ

2672 Bizüm yirden gelürmiş ḥikmetu'llâh / Atamuz âşinâsı **çıkıdı** nâgâh

2701 Zârâfet eyledi ḥaylî Zelîḥâ / Evinden taşraya **çıkıdı** hemânâ

2825 Felek farkına **çıkıdı** mevc-i deryâ / Demürden tağlara döndi hemânâ

2827 **Çıkarlardı** gehî fevķa's-semâya / İnerlerdi gehî taḥte's-şerâya

- 2830 Diyâr-ı Çine **çıkdı** ‘ âşık-ı pāk / Dil-i maḥzûnı şınmıṣ sînesi çāk
- 2969 Naşîhat itseler artar ‘ inâdı / Ziyâde bî-vefâya **çıkdı** adı
- 3067 Dir idi var yûri mânend-i pergâr / Ḥamûş ol dâyireñden **çıkma** zinhâr
- 3116 **Çıkar** tedric ile çarḥ-ı berîne / İner tedric ile rûy-ı zemîne
- 3128 Olan cân cāna vü gönlek yabana / **Çıkar** ser-tâ-ka-dem ol nerdübāna
- 3239 Bu vaşluñ dide-i ‘ âşık mişâli / Hemân ağlamağa **çıkdı** me ‘ âli
- 3701 Şadâkat kal‘ asından taşra **çıkma** / Veḳâr u şevketüñ ‘ ırzını yıkma
- 3825 Her evden **çıkdı** ol mihr-i cihântâb / Girîbân-ı selâmet oldu her bâb
- 3867 ‘ Azîzün kil-k-i teftişinden ol ân / Elif-veş toğrı **çıkdı** Mâh-ı Ken‘ ân
- 4107 Çeküp ten câmesin yırtardı gâhî / Ḳasâvet **çıkmağa** açardı râhı
- 4201 Tıyurmadın bu râzı nâzükâne / **Çıkup** oldu sarâyına revâne
- 4212 Dirîgâ **çıkdı** gitdi âh gibi / Tılandı gözlerümden mâh gibi
- 4270 Taşavvur olmaz esrâr-ı celâli / Olur yoldan **çıkana** güşmâli
- 4312 O serv-i bâğ-ı cennet toğrı **çıkdı** / Günâhı ‘ âşıkı üstine yıkdı
- 4324 **Çıkup** âzâd oldu serv-i Ken‘ ân / Zuhûra geldi taḳdîrât-ı Yezdân
- 4330 Anı kırtardı zindândan o Mevlâ / Dehân-ı ejdehâdan **çıkdı** güyâ
- 4333 **Çıkup** zindândan ol mihr-i sa‘ âdet / O günden nûra tebdîl oldu zulmet
- 4570 Teraḳḳî itdi tâ‘ at-ı Zeliḥâ / Gözinden **çıkdı** yaşı gibi dünyâ
- 4679 Boşalurken çuvaldan zâd-ı ihvân / **Çıka** geldi bulındı mâl-ı pinhân
- 4724 Ḥacâlet bunları itdi melâmet / Ana bir kardaşa **çıkdı** bu töhmet
- 4726 Didi Yûsuf dimişdüm size uğrı / Bi-ḥamdi‘ llâh ki sözüüm **çıkdı** toğrı
- 4872 **Çıkup** Beytü‘ l-Ḥazenden Pîr-i Ken‘ ân / Murâdı oldu ‘ azm-i kûy-ı cānân
- 4880 **Çıkup** şehir ucına dek ehl-i Ken‘ ân / Anı gönderdiler giryân u nālân
- 4882 Bizi sensüz ġarîb-i bî-kes itdün / Aramuzdan **çıkup** cân gibi gitdün
- 4899 Binüp atına istikbâle **çıkdı** / Resûle kendüyi irsâle **çıkdı**
- 4912 İki cânibden aḳdı eşk-i şādî / Gönülden yundı **çıkdı** ġam sevâdı
- 5047 Zeliḥâ oldu bu efgândan âgâh / ‘ İbâdet-ḥânesinden **çıkdı** nâgâh
- 5073 Münevver oldu vaḥdet pertevinden / Çekildi **çıkdı** bu zulmet evinden
- 5154 Elif egri elinden toğrı **çıkamaz** / Ḥaṭâsı yañlışı çok şıḥḥati az

2. elde edilmek, sağlanmak, üretilmek. <KUBBEALTI, TS>

- 97 **Çıkar** bir kaṭradan deryâ-yı ‘ ummân / Tırrur bir zerrede ḥurşîd-i raḥşân
- 4873 Mekân-ı i‘ tikâfı ḳaldı tenhâ / Şadeften **çıkdı** ol dürr-i muşaffâ

3. etrafa yayılmak, dağılmak. <TS, KUBBEALTI>

- 1629 Zârürî ḥâl olur derd ehlî âhı / **Çıkar** her âteşün dūd-ı siyâhı

4. (yüksek bir yere varmak için) yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak.

<KUBBEALTI>

- 675 Bir ulu tağ var idi Tūr gibi / Düşinde **çıkılmış** aña nūr gibi
 863 Meger günlerde bir gün mäh-ı Ken'ân / Çemen gökine **çıkıldı** kıldı seyrân
 891 **Çıkub** bir tağa ol mihr-i münevver / Yola dikdi gözin mănend-i ahter
 2317 Naẓîr olmaz o kıadd-i müntehâya / Sütün-ı nūr idi **çıkılmış** semâya

5. karaya ayak basmak, karaya yanaşmak. <TS, KUBBEALTI>

- 1356 Kenâr-ı Nîle **çıkıldı** şâd u mesrûr / Gül-i ruhsârı oldu jâleden dūr

6. (giyilen veya takılan şeyler vücuttaki yerinden) ayrılmak. <KUBBEALTI>

- 321 **Çıkar** dilberlerüñ atlas kabâsı / Geyerler âbdan mâ'î libâsı

7. (laf, sır, söz) duyulmak, yayılmak. <KUBBEALTI>

- 359 Letâfetde olur penbe mişâli / Dögilür **çıkamaz** âvâz-ı cidâli
 902 İki cânibden oldu nâle peydâ / **Çıkar** âvâze-i hayfâ dirîgâ
 1216 Biri çâh içine itdi hitâbı / Şadâdan ğayrı **çıkmadı** cevâbı
 1301 Dehânından **çıkınca** beddu' âsı / İrişdi beddu' âsınuñ belâsı

çınâr [6] iki çeneklilerden, boyu 25-30 m. kadar uzayabilen, koyu gövdeli, kalın gövdeli ve parçalı yapraklı uzun ömürlü bir ağaç. Şairler bu ağacın yapraklarını açık avuca benzetmişlerdir. Çınar yaprakları ele benzetilir. Doğrusu “çenâr”dır. <KT, FZ, CÜDÎ, OTAL, ÖTS, KUBBEALTI, HAYÂLÎ BEY>

- 3314 Göz açdı anı gördi lâlezârı / Elini göksine kıdı **çınârı**
 3413 Kabûl eyle faķîrûñ i' tizârın / Tehî-dest eyleme kıaddüm **çınârın**
 3970 Kimi döndi hâzân irmiş **çınâra** / Elin kesdi düşürdi bir kenâra
 4131 Nihâlin eyledi ğam şarşarı pest / **Çınârı** kıaldı gevherden tehi-dest
 5021 Haberâr oldu bu mevt-i nebîden / **Çınâr** el çekdi dünyâ-yı denîden

çınâr-âsâ [1] çınar gibi.

- 758 **Çınâr-âsâ** kıurusun dest-i zâlim / Ki rencide ider mazlûmı dâyim

çınramak [1] çınlamak, şingırdamak. <YTS>

- 4733 Tokundı biri tâsa **çınradı** tâs / Kıulaķ tutdı o tâsa andaki nâs

çınratmak [1] çınlatmak, ses çıkartmak. <YTS>

- 2432 Girü oldu ğam-ı ıřkuñ zebûnı / Girü **çınratdı** zencîr-i cünûnı

çiçek [7] bitkinin meyve ve tohumundan önce verdiği, üreme organları taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü; çiçek açan kır veya bahçe bitkisi. <KT, TS, ÖTS>

- 1931 Fezâ-yı gülşene zevk u şafâsın / **Çiçekler** gözlerin tütüyâsın
 2081 Hezâr altunlu kaftân oldu hâzır / **Çiçekler** gibi elvânı muğâyir
 2112 Kâmusı görmeyince gün yüzini / **Çiçekler** gibi açmazdı gözünü
 2150 İki yanında yolun halk-ı ‘âlem / **Çiçekler** gibi zeyn oldılar ol dem
 2533 **Çiçekler** gibi cümle ‘ayn-ı ‘âlem / Teveccüh itdi gün yüzine ol dem
 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol bâğ / Ki oldu her **çiçek** cisminde bir dâğ
 3338 **Çiçekler** yaprağı olurdu rîzân / Mişâl-i kaṭra-i eşk-i ġarîbân
çihre [8] yüz, surat, sima, insan yüzü. <KT, LN, CÜDÎ, FZ, KANARI>

- 277 Yüzi hâcîye beñzer geymiş iḥrâm / Açılmış **çihre** güyâ şâh-ı bādâm
 286 Bu hâletde bana keşf oldu esrâr / Niḳâbından açıldı **çihre**-i yâr
 794 Şarmış **çihresi** mânend-i zimîḡ / Başında tâc u tâcında ser-i mîḡ
 1480 Gözi kaşı kara vü **çihresi** aḡ / Teni billûr gibi aḡ u berrâḡ
 1528 Ne zûlmet **çihre**-i ḡikmet niḳâbı / Cemâl-i şâhid-i ġaybuñ ḡicâbı
 1969 Maḥabbet **çihresi** zâtında peydâ / Yüzinde şefḳat âşârı hüveydâ
 3612 Münevver **çihresi** şems ü kamerden / Müvecceḡ reng-i rüyı verd-i terden
 4142 Gicesin gündüz itdi nâr-ı âhı / Giderdi **çihre**-i şebden siyâhı

çin [8] kıvrım, büküm; buruşma, buruşukluk, çatıklık. <KT, LN, FZ, CÜDÎ, OTAL, TDEK>

- 641 Siper gibi olup ebrûları **çin** / Başın kaldırdı yirden şeşper-i kîn
 1714 Cebîni **çin** olur nâz itse her bâr / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
 1849 Ṭakıldı boynına zencîr-i zerrîn / Bu ġamdan olmadı ebrûları **çin**
 2169 Deve izine düşen la‘l-pâre / Ṭabaḡda döndi **çin** olmuş enâra
 2643 Ruḡ-ı pâkinde olmuş kaṭralar **çin** / Kırân itmiş meh-i bedr ile Pervîn
 3147 Kılur ya‘nî kemân ebrûları **çin** / Ġarîb ü derdmendine ider kîn
 3943 Cefâ mevcine beñzer kaşı **çini** / Yire dikmiş gözi nergislerini
 4512 Kesilsün esmesün bād-ı melâlüm / Düzelsün **çin**-i deryâ-yı cemâlüm

Çin [7] Asya kıtasının doğusunda bulunan büyük bir memleket. Çin ülkesi. <KA, KT, KO, ADŞS, TDEK>

- 2118 Bu koḡular tağılurdu zemîne / Dönerdi menzili şahrâ-yı **Çine**
 2829 Birini sürdi çaḡ maġrib-zemîne / Birini daḡı tâ ser-ḡadd-i **Çine**
 2830 Diyâr-ı **Çine** çıkdı ‘âşık -ı pâk / Dil-i maḡzûnı şınmış sinesi çaḡk
 2831 İdüp naḡḡâşlık ‘ilmini ḡâşıl / Oturdu **Çinûn** içinde niçe yıl
 2834 Muḡaşşal şan‘atında oldu mâhir / Diyâr-ı **Çini** kodı gitdi âḡir

Aşağıdaki tanıkta “kıvrım, büküm, buruşukluk” anlamlarına gelen “ç̣in” kelimesiyle tevriyeli olarak kullanılmıştır.

2287 Buruşmuş yüzi arturmuş enini / Getürmüş Rūma gūyā ehl-i **Ç̣ini**

Çin, miskin vatanıdır. Bu madde, Çin Türkistanı’nda yetişen misk keçisinin göbeğinden elde edilmektedir. Aşağıdaki tanıkta bu yüzden “nāfe-i ç̣in” tamlaması kullanılmıştır. Tanıkta saç, nāfeye benzetilmiştir. Renk ve koku açısından nāfe ile saç arasında benzerlik vardır. <HAYÂLÎ BEY, TDEK>

3593 Düşerdi ‘arızına zülf-i pürçin / Kızıl vâlâda gūyā nāfe-i **ç̣in**
ç̣inî [1] çini, sırlı kap, sırlı. <KT, KO, OTAL>

2214 Görüp senbuseden lutf-ı zebânı / Uzatdı halka **ç̣inîler** dehânı
ç̣irk [2] kir, pas, pislik. <KT, LN, FZ, CÜDÎ, KANARİ>

3471 Zülâl-i dîn ile olup muṭahhar / Yudılar şirki **ç̣irkini** güzeller

4114 Gözüñ yaşı günāhuñ **ç̣irkini** yur / Kılur insānı başdan ayağa nūr
çoban [4] davar, koyun, keçi, sığır, manda gibi hayvanları gezdirip otlatan kişi. <KT, CÜDÎ, TS>

3025 Baña destūr vir bi’llāhi yarın / Bir iki gün varıp **çoban** olayın

E6 Anuñçündür niçe ehl-i sa’âdet / Olur **çoban** iken şāh-ı velāyet

E13 Murādınca dönerdi şanki devrân / Gehî **çoban** olurdu gāh sultân

çöbân-ı ħunzîr [1] domuz çobanı. Efsaneye göre Şeyh Sanan 400 veya 700 müridi olan, zühd ve takva sahibi bir şeyhtir. Bir gece rüyasında bir Hristiyan kız görüp âşık olur. Kızı bulmak için müritleriyle birlikte Rum (Anadolu) diyarına yola çıkar. Kız Rum kayserinin kızıdır ve onunla evlenmek için bazı şartlar ileri sürer. Bunlar şeyhin kilisede ibadet etmesi, Kur’an-ı Kerim’i yakması, şarap içip zünnar bağlaması, domuz gütmesi vs.dir. Şeyh hepsini yerine getirir. Ancak kız hâlâ kendisine varmak istememektedir. Bunun üzerine tövbe eden Şeyh Sanan Rum diyarından ayrılır. Şeyh gittikten sonra kız imana gelir ve şeyhi bulmak için peşine düşer. Onu çölde bulur ve huzurunda can verir. Kızı oraya defneden Şeyh Sanan, Mekke’ye döner. Kâbe’yi tavaf edip Allah’a yalvarır. Duası kabul olunup o da sevgilisinin ardından can verir. <ADŞŞ>

2718 ‘Aceb olmaz bu deñlü rāy-ı tezvîr / İder ‘ışk âdemi **çöbân-ı ħunzîr**

çobanlık [] çoban olma durumu veya çobanın gördüğü iş, hayvan güdücülüğü. <KT, TS>

çobanlık etmek [1] sürüyü beklemek. <KUBBEALTİ>

3023 Yedi ceddüm gürüh-ı enbiyâ hep / Koyun **çobanlığın** itdi müretteb

çoğ, çok [30] sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, nicelik ve nitelikçe aşırılık, “az” karşıtı. <TS, ÖTS>

- 56 Göñül ehl-i hevâ ‘ömr ise kütâh / Günâhum **çokdur** âh estâğfiru’llâh
- 89 Cihân mülki eger az u eger **çok** / Huzûrında anuñ bir zerrece yok
- 292 **Çoğ** idi Şâm içinde mâh-manzar / Tesellî bulmağ olmadı müyesser
- 438 **Çoğ** idi kûsfendi encüm-âsâ / Hamel bürciydi menzilgâhı gûyâ
- 635 Şakın bu hıffetüñ bir şıkleti var / Baña fûrkat saña **çok** zahmeti var
- 666 Gelüp evlâdı **çok** ibrâm idicek / Tereddüd eyledi pîr-i mübârek
- 838 Belâ **çoğ** irmek ile enbiyâya / Liyâkat kesb ider kurb-i Hudâya
- 1273 Ğamum hâdden ziyâde miñnetüm **çok** / Öürsem dañi bir hâlüm şorar yok
- 2336 Anuñ haddinden artuğdur hurûşu / **Çoğ** olur bezm-i hüsnüñ hûd-fürüşu
- 2376 Sözüñden Yûsufuñ **çok** ‘ibret aldı / Peşimân oldu istigfâra geldi
- 2442 Cihân pâzârıñuñ aşısı yokdur / Şafâsından belâ vü derdi **çokdur**
- 2487 Bu ağlar yüzlü çarhuñ zevkı yokdur / Melâli şenliginden dañi **çokdur**
- 2740 Hârâb-âbâd-ı dehrüñ şenligi yok / Ğamı hâdden ziyâde guşşası **çok**
- 3113 Ğanîmet gör bu deñlü vaşlı zinhâr / **Çoğ** itme az işi olma tama‘ kâr
- 3222 Sözi **çoğ** idi yaşı gibi ammâ / Tutuldu nuţkı süsen gibi gûyâ
- 3431 Şevâbı bî-nihâye hayrı **çokdur** / Tereddüd itmeñüñ hîç aşı yokdur
- 3442 Yüze gelmez inen tedbîr-i ‘aşık / Degüldür **çoğı** taķrîre muvâfık
- 3557 Didi ey ‘ışk esîri şâh-zâde / Melâlüñ **çok** Ğamuñ hâdden ziyâde
- 3673 Melâmet okına olma nişâne / İrişme az tama‘ dan **çok** ziyâna
- 3790 Yidincisinde **çoğ** idi temâşâ / Ol idi cümleden a‘lâ vü bâlâ
- 3871 **Çoğ** olur ‘avretüñ mekr ile âli / Yemîne çekme aşhâbü’ş-şimâli
- 3934 Eyüyi görmeküñ **çokdur** sevâbı / Getür cânânuñı götür hicâbı
- 4452 Aķar şu gibi gerçi **çok** sürinür / Şoñ ucı yâr dîdârı görünür
- 4455 Olur halkuñ **çoğı** derdine loķmân / Gelür taķşîl-i maķşûd aña âsân
- 4543 Felek gibi idüp kat kat cihâzın / Yetürdi eksügin **çoğ** itdi azın
- 4758 Gözüñüz yaşı gibi derdümüñ **çok** / Senüñ yanuñda hergiz yüzümüñ yok
- 4796 Otağüñ sâyebânuñ **çokdur** ammâ / Öürmecek ağıdur ma‘nîde gûyâ
- 5147 Hurûf-ı nazmum içre **çokdur** esrâr / Temâşâ eyleñüz anı neler var
- 5154 Elif egri elinden toğrı çıkmaz / Haķâsı yañlışı **çok** şıhhati az

çok zamandır [1] uzun süredir, eskiden beri.

- 4029 Zeliķâ kim hicâb-ı ‘ayn-ı cândur / Beni azdurmağ ister **çok zamandır**

çoğalmak [14] azken çok olmak, çok duruma gelmek, sayısı artmak, fazlalaşmak, artmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 366 **Çoğaldı** âh-ı ‘aşık gibi ‘uşşāk / Pür oldı evliyā ile toköz tāk
 422 **Çoğalsa** derd-i dilber gibi a‘dā / Hemān terk-i diyār itmekdür evlā
 529 Seçildi gün gibi ortaya geldi / Muhibb ü tālīb ü rāgıb **çoğaldı**
 1553 **Çoğalmış** ‘aşıka mānend-i deryā / Orada kaçraya döndi Zeliḥā
 1875 Zeliḥānuñ gözi yaşı **çoğaldı** / Göñül virdi belā vü miḥnet aldı
 2410 Görenler görmeyenler aña müştāk / **Çoğalmış** âh-ı ‘aşık gibi ‘uşşāk
 2456 **Çoğalur** yaşı artar âh-ı serdi / Başına gelmeyen bilmez bu derdi
 3119 Didi şol mālā beñzer vuşlat-ı yār / **Çoğalduķça** olur âdem tama‘kār
 3296 **Çoğaldı** iltiyām ile niyāzı / Ziyāde lâzım oldı ihtirāzı
 3976 **Çoğaldı** ‘aşıq-ı bî-çāre gāyet / Ölümlü ḥasta vāfir bî-nihāyet
 4382 Yaşadukça o serv-i bāğ-ı cennet / **Çoğaldı** fırka-i eṭfāl-i miḥnet
 4501 **Çoğaldı** şevkı cānın ḥayret aldı / Yüzi âyinesine bakdı kaldı
 4707 Meh-i Ken‘ânı derd-i ḥasret aldı / Yürekler yakıcı âhı **çoğaldı**
 4770 Kocadukça ziyāde oldı yaşum / **Çoğaldı** miḥnetüm az kaldı yaşum

çoğaltmak [1] miktarını, sayısını, ölçüsünü artırmak, fazlaştırmak. <TS, ÖTS>

- 1121 Söze geldükçe artar sūz u derdi / **Çoğaldur** âteşini âh-ı serdi

çokluğ [1] çokluk, sayı ve ölçü yönünden çok olma durumu, ekseriyet. <TS, ÖTS>

- 4636 Ola kim ide ol ḥayr ıssı sultān / Sizüñ az mālūñuza **çokluğ** iḥsān

çomağ/çomak [1] ağacın budaklı yerinden yapılan iri ve yuvarlak başlı, kısa ve az kalınca değnek, ucu topuzlu sopa; gürz. <YTS, ÖTS>

- 5095 Bilüñden inmiş oğluñ olsa bāğī / Aña Fārūḳ gibi ur **çomağı**

çökmek [3]

1. (deve, sığır, at, eşek vb. hayvanlar için) bacakları katlayarak yere yerleşmek, olduğu yere oturmak. <TS, ÖTS>

- 1180 İrağ iken daḥi ḳonmak zamānı / Develer **çökdi** ağırlandı cānı
 2551 Devesi Yūsufuñ öninde fi‘l-ḥāl / Zemīne **çökdi** oldı aña meyyāl

2. etkisi altına alacak ve baskı yapacak şekilde kaplamak, basmak, bastırmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1043 **Çökerdi** guşşa pīr-i nā-murādı / Söyüñdi şöḥbetinde şem‘-i şādī

çözmek [2] düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak; örülmüş bir şeyi tel tel dağıtmak.

<TS, ÖTS>

- 2107 Kimi açmış cemâli güllerini / Kimi **çözmüş** saç sünbüllerini
- 3592 Keserdi rişte-i rûh-ı revânı / **Çözerdi** bend-i ‘ömr-i câvidânı
çözölmek [2] bağlarından kurtulmak; açılmak. <TS, ÖTS>
- 1324 **Çözöldi** Yüsufuñ bend ü ‘ıķâlî / Terakķî kıldı envâr-ı cemâlî
- 2009 **Çözöldi** bağı seyrân itdi bāğı / Hālāş oldu bu sevdādan dimāğı
çüb [1] ağaç parçası, sopa; çöp. <KT, LN, CÜDİ, FZ>
- 3468 Şaman **çübı** gibi uyan hevāya / Düşer bir hufre-i derd ü belāya
çul [1] genellikle kıldan ve kenevirden yapılmış kaba örgülü dokuma. <KT, TS, KUBBEALTİ>
- 5019 Ne mâtemdür ki gökler geydi eflāk / Kara **çullarda** kaldı ‘ālem-i hāk
çuval [4] pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba. <TS, ÖTS>
- 4675 Bahā-yı ğalleyi bir ehl-i ‘irfān / **Çuvaluñ** birisinde kıldı pinhān
- 4679 Boşalırken **çuvaldan** zād-ı ihvān / Çıķa geldi bulındı māl-ı pinhān
- 4719 Uğurlayınca şā‘ını ğalālūñ / Komişlardı içine bir **çuvaluñ**
- 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nās / Bulındı bir **çuval** içinde ol tās
çü, çün [41]
1. ne vakit ki, vakta ki, ne zaman ki. Vakıit edatıdır. <KT, FZ, KUBBEALTİ>
- 146 **Çü** rüzî oldu rüz-ı mu‘cizātı / Uyandurdu uyurken kāyinātı
- 245 Yola gelmez hārāmî hem-çü enhār / İlişmez dāmenine kimsenüñ hār
- 293 **Çü** itdüm Şāmdan Ken‘ānı menzil / Mekānum Beyt-i Ahzān oldu bir yıl
- 386 **Çü** āhir oldu İshāķuñ zamānı / Dem-i ‘aşra irişdi şems-i cānı
- 408 **Çü** ma‘lūm oldu İshāķa bu ahvāl / Yidi anuñ da biryānını fi‘l-hāl
- 448 **Çü** toĝdı anadan ol tıfl-ı ‘ākıl / Bir ay içinde oldu bedr-i kāmıl
- 568 Miyān-ı Yūsufa **çün** degdi nevbet / Kemer bulındı oldu bir hacālet
- 810 Kāziyye Yūsufa oldu **çü** ma‘lūm / Didı lāyık degöl bu rāy-ı mezmūm
- 840 **Çü** oldu ‘ālem-i fūrķatde işlāh / Vişālūñ kıymetini bildi ervāh
- 907 Girü geldi **çü** ‘aklı kārbanı / Görür yanında yok cān-ı cihānı
- 1207 **Çü** Mālik mālîk oldu ol cuvāna / Getürdi anı bir ‘ālî mekāna
- 1336 Kenār-ı Nîle geldi **çün** ney-i ķand / Şoyundı ol ķaşab-puş u şeker-ķand
- 1352 **Çü** Nîl ırmağı oldu cilvegāhı / İrişdi hüsni mehden tā-be-māhî
- 1564 İrişdi Ka‘be-i maķşūda **çün** peyk / Didı *lebbeyk Allāhümme lebbeyk*
- 1686 **Çü** toĝduñ anadan ey bedr-i kāmıl / Benüm āĝuşum oldu saña menzil
- 2439 **Çü** Mālik uğradı ibrāma vāfir / Yañıldı şatdı dildārını āhir

- 2531 **Çü** seyre çıktı ol hürşid-i âfâk / Tağıldı lüle-veş şahrâya ‘uşşâk
 2595 **Çü** pîrûn oldu her maşşûdî hâşıl / Girü Ken‘ân iline oldu vâşıl
 2897 **Çü** şeytân oldu bu vech ile pâmâl / Anasına buluşdı itdi idlâl
 3528 **Çü** nâr-ı ‘ışka oldu itti hâduñ / Kırıldı yandı hep koluñ kanaduñ
 3649 **Çü** ‘aşıkdan ola yârûn ferâğı / Berâberdür yakın ile ırağı
 3676 Bu evde olmadı **çün** feth-i bâbı / Üçünci hâneye oldu şitâbı
 3707 **Çü** oldu menzili dördünci hâne / Girü yalvardı ol lutf ıssı hâna
 3738 Müfîd olmadı **çün** dördünci hâne / Beşinci bürci itdi âşiyâne
 3767 **Çü** altıncı ev oldu bezmgâhı / Kapusın yaptı ol dem bād-ı âhı
 3811 Bu gizlî hâlini **çün** gördi Yûsuf / Zelîhâdan bu râzı şordı Yûsuf
 3969 Kesilmiş barmağın tutdı dehâna / **Çü** mûşîkâr başladı figâna
 4164 **Çü** maşrıq şâhbâzı dâma düşdi / Gurâb-ı ğarb şehri-i Şâma üşdi
 4349 ‘Azîzûn zulm ile cevr ü tebâhı / **Çü** maḥbûs itdi yâr-ı bî-günâhı
 4407 Ağız bir eyleyüp neylele ol ân / **Çü** mûşîkâr iderdi anda efgân
 4466 Şeherden **çün** şuhayl-ı ablağ-ı şâh / Hürüşından cihânı kıldı âgâh
 4576 Kıpabı cümlesinüñ pür-mehâbet / **Çü** tâc-ı şöfiyân-ı ehl-i hâlet
 4596 Nebiyyu’llâh **çü** Mışra oldu vâlî / Zemâne ḥalkınuñ ḥoş oldu ḥâlî
 4621 **Çü** Yûsuf gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘arz idüp açdı niḳâbın
 4850 **Çü** Yûsuf itdi izhâr-ı maḥabbet / Bu mihr ile açıldı verd-i vuşlat
 4864 Gözine sürdi **çün** bu yâsemîni / Şabâ-veş açdı çeşmi nergisini
 4895 Diyar-ı Mışra **çün** yaklaşdı Ya‘kûb / Biḥâr-ı Nîl gibi taşdı Ya‘kûb
 5060 **Çü** dördünci gün oldu tırdı yirden / Yaḳasın yırtup âh itdi ciğerden

2. mademki, çünkü. <FZ, KUBBEALT>

- 2421 **Çü** yokdur yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum oğlumuz olsun o meh-rû

3. gibi, misilli. <KT, FZ>

- 251 ‘Aceb işler geçer a‘dâya **çün** tîr / Hezârân şîri eyler zîr-i şemşîr
 2100 Yola toğruldu **çün** serv-i bâlâ / Kimi ağlar kimi eyler tesellâ

çünkü, çünkü [16] sebep beyan eder; olduğu için, olduğundan; zira, çünkü; mademki.

<KT, LN, KUBBEALT>

- 99 Vücûd-ı Âdem oldu **çünkü** tekmîl / Kulını kıldı bis‘mi’llâha temşîl
 212 Arada **çünkü** kurb-ı ma‘nevî var / Ba‘îd olursa olsun sûretâ yâr
 399 Getürdi **çünkü** Ya‘kûb âna biryân / Yidi Mevlâsına gösterdi şükrân
 550 Tamâm itdi sözini **çünkü** Ya‘kûb / Dil-i İnâsa irdi derd ü âşüb

- 746 Gidüp ihvân ile ol mihr-i rûşen / Tolındı **çünkü** Ya'kûbuñ gözinden
- 2561 Seferden **çünkü** maqşud ola hâşıl / Hemânâ olurın Ken'âna vâşıl
- 2868 Zeliḥânuñ sözi buldı nihâyet / Meh-i Ken'âna degdi **çünkü** nevbet
- 2895 Kûlını da'vet eyler **çünkü** Mevlâ / Sözüümüz yok *semi'nâ ve aṭa'nâ*
- 3651 Açıldı **çünkü** bâb-ı beyt-i şânî / Bu ebyât idi hep vird-i zebânı
- 3711 Ḥabîbüm **çünkü** sende ḥavf-i Ḥaḳ var / Bu gün nâ-ḥaḳ yire ḳan itme zinhâr
- 3797 Senüñ yanuñda yoḳdur **çünkü** sûdum / Helâk olmaḳ muḳarrerdür vücûdum
- 4022 İşitdi **çünkü** Yûsuf bu 'itâbı / Ḥudâdan cânibe oldı ḥiṭâbı
- 4285 Uyandı uyḥusından **çünkü** Reyyân / Teni lertzân u sûzân çeşmi ḥayrân
- 4937 Ecel tîrine olmaz **çünkü** ḥâyil / Vücûduñ sıfırını 'âlemde yoḳ bil
- 5025 Rikâba şol ayaḡın **çünkü** şaldı / 'Ale'l-fevr aña Cebrâ'îl geldi
- 5173 Enârûñ **çünkü** gizlendi devâtı / Ḳodum elden bu kilik-i vâridâtı
çünküm [6] çünkü. <KANARI, ÖTS, KUBBEALTİ>
- 227 Zemîne indi **çünküm** şems-i Sübhân / Teraḳḳî itdi nûr-ı 'ayn-ı 'Oşmân
- 332 Tezelzül kıldı **çünküm** bād-ı rahmet / Ḥurûşa geldi deryâ-yı maḥabbet
- 927 Tolındı dîdeden **çünküm** o meh-rû / Yidi cism-i laṭîfin gürk-i bed-ḥû
- 934 Yerine geldi **çünküm** 'aḳl u idrâk / Yaḳası çâk ü göñli gözi nemnâk
- 1565 Alur göz ile **çün kim** aña baḳdı / Vücûdını bir âteş oldı yaḳdı
- 2492 Zeliḥâ irdi **çünküm** bu murâda / Perestâr oldı ol ḥayrû'l-'ibâda
çürütmek [3] çürümesine sebep olmak. <TS, ÖTS>
- 522 Zer ü şîmi dönüp berg-i ḥazâna / **Çüridürdi** yolında 'aşîḳâne
- 3005 **Çürütdi** yolına berg-i ḥazân-vâr / Hezâr ev ṭolusı sultânî dînâr
- 4369 Anuñ in'âmını alurdi herkes / **Çüritdi** eşrefisin hem-çü nergis
çüst [] çevik, tetik, çabuk davranışlı. <KT, FZ, KANARI>
- çüst ü çalâk** [2] çevik, tetik, kıvrak.
- 3817 Ḳucaḡından çekildi **çüst ü çalâk** / Ufuḳdan nitekim hurşid-i eflâk
- 4568 Segirdüp Mâh-ı Ken'ân **çüst ü çalâk** / Ṭutup ardından itdi dâmenin çâk

D

da, de [11] Her çeşit ve her gramer şeklindeki kelimedenden sonra gelen ve ilgi kurduğu kelimeyi anlam bakımından güçlendiren, dikkati üzerine çekerek belirten veya onu önceki veya sonraki unsurlara bağlayan, “dahi, bile, esasen, fakat, artık, aynen, üstelik, ise, o kadar, pek, hatta” vb. manalara gelen, kelimedenden ayrı yazılan takı. <TS, KUBBEALTİ>

- 408 Çü ma‘lûm oldu İshâka bu aḥvâl / Yidi anuñ **da** biryânını fi’l-ḥâl
 595 Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi / Anuñ **da** murğ-ı cânın aldı gitdi
 1836 Yanma dâyeler geldükce ğamnâk / İderdi anlaruñ **da** câmesin çâk
 1907 Eyitdi sen **de** ‘âşık mısın ey mâh / Kesilmez ıztırâbuñ tâ şehergâh
 1909 Ḥazân yaprağına dönmiş cemâlûñ / Senüñ **de** gün gibi var bir zevâlûñ
 1938 Yazıkdur düşküni yardan uçurma / Aña kim Tañrı urmış sen **de** urma
 2056 Yüzini göremez anuñ melek **de** / Meger kim göre mir’ât-ı felekde
 2472 Esirge ben ğarîbi ḥâlûme baḡ / Beni **de** kullaruña eyle ilḥâḡ
 3543 N’olaydı ben **de** pervâne olaydum / Fenâ iḡlîmine vuşlat bulaydum
 3888 Zeliḡâ gibi sen **de** zâlim olma / Ğâzab itme faḡîre âşim olma
 4041 Baña sulṡānumuñ **da** var gümânı / Ki sevmiş olam ol ‘âşî cuvânı

dād [4]

1. adalet, doğruluk. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 243 Şu deñlü kıldı şimdi ‘adl ü **dādı** / Ferâmûş oldu gitdi zulmüñ adı
 4354 Celâl ü şevketi şâhâne oldu / Şadâ-yı ‘adl ü **dādı** dehre tıldı

2. vergi, ihsan, Tanrı vergisi. <KT, CÛDÎ, KANARİ>

dād-ı Ḥaḡ [1] Allah vergisi, Allah’ın ihsanı.

- 1431 Maḡabbet ehl-i ḡâle **dād-ı Ḥaḡdur** / Ğidâ-yı rûḡdur gözdür ḡulaḡdur

3. figan, feryat, sızlanma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

dād feryād [1] feryat, eyvah, “aman, illallah” anlamında şikayet sözü. <KANARİ, KUBBEALTİ>

- 2739 Bu devrānuñ elinden **dād feryād** / Ki cânım olmamışdur bir nefes şād

dad [1] tat, lezzet. <YTS, ÖTS, KANARİ>

- 1444 Şarâb-ı ‘ışḡ ile ol kim yıkılmaz / Cihānda ağzınuñ **dadını** bilmez

dāḡ [14] kızgın demirle vurulan damga, nişan, yanık yarası, yara. İnsanın unutamayacağı derecede kalbi yakıcı bir ıstırap ve keder de “dāḡ” kelimesiyle ifade edilir. Daha çok ok yarası anlamı vardır. Kılıç yarası yarık biçiminde, ok yarası ise daire biçiminde tasavvur edilir. Yara

biçim bakımından dairesel ve renk bakımından kıvılcık olarak tasavvur edildiği için, bu özellikleri ile ilgili kelime ve benzetme unsurlarıyla birlikte ele alınır. <KT, KO, CŪDÎ, LN, AÇDŞS, TDEK>

- 15 Anuñ her dilde vardur tâze **dâğı** / Yağar Yūsuf cemālinden çerâğı
 1249 Şu gibi yalımız oldu alçak / Bu fūrkat **dâğı** tağlar gibidür çak
 1997 Oñarmış **dâğınuñ** tâze gülini / Tağıtmış dūd-ı âhı sūnbūlini
 2163 Zemīne na‘l-i esbi iştīyākı / Başardı cā-be-cā **dâğ-ı** firākı
 3316 Mağabbet ehline beñzerdi ol bāğ / Ki oldu her çiçek cisminde bir **dâğ**
 4138 Tūtılmış encūme beñzerdi **dâğı** / Cemālī bāğınuñ olurdu zāğı
 4950 Komañ rāy-ı riyādan dilde **dâğı** / Ki olur mezra‘-ı hayrāt orağı
 5079 Açılır gökde güller gibi encüm / Olur ma‘nide **dâğ-ı** cān-ı merdüm

dâğ-ı hasret [1] hasret yarası. <KANAR/>

- 3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu fūrşat / Koyasın haşra dek bir **dâğ-ı hasret**
dâğ-ı hicrān [1] ayrılık yarası. <BMS>

- 1859 Kime kim **dâğ-ı hicrānı** ola gül / Olur zencīrinūñ āvāzı bülbul
dâğ-ı nihān [2] gizli yara, gizli dağ. <KANAR/>

- 3497 Felek **dâğ-ı nihānın** itdi zāhir / ‘Ayān oldu görindi necm-i zāhir
 5009 Yüzinden lālezāruñ uçdı kani / ‘Ayān oldu o dem **dâğ-ı nihānı**

dâğ-ı siyāh [1] siyah yanık yarası. Kesilerek veya yakılmak suretiyle vücutta açılan yaraların kabuk bağlayıp kararmış hâlini ifade eden bir tabirdir. <OŞK, KANAR/> Tanıkta zulmet ile kabuk bağlayan yaranın siyah rengi arasında bir bağlantı kurulmuştur.

- 4139 Girer ğam zūlmetine mübtelālar / Geyer **dâğ-ı siyāhından** qaralar

dâğ yakmak [1] dağlamak, yakı yakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT/>

- 3319 Kāranfūl kollarına **dâğ yakdı** / Çemende yāsemen kendin bırağdı

dağal [1] hile; geçmez akçe. <KO, LN, FZ, OTAL>

- 4763 Bize hōd i‘timāduñ yok ezelden / Berīyüz hīle vü mekr ü **dağalden**

Dahhāk [1] İran’ın Pişdâdiyan sülalesi hükümdarı. Rivayete göre Dahhak, Mīrsad adlı bir Arap beyinin oğludur. Bir gün şeytan iyi bir insan kılığına girerek babasını öldürtmüştür. Şeytan, daha sonra padişah olan Dahhak’a aşçı olur ve bir yolunu bulup onu iki omuzunda öper. Sonra omuzlarından iki yılan çıkmış ve bu yılanlar kesildikçe yeniden çıkmış. Şeytan daha sonra doktor kılığına girmiş ve yılanları kesmek yerine onlara insan beyni yedirmeleri önermiş. Öneri üzerine yılanlara her gün iki çocuk beyni yedirilmeye başlanmış. Sıra demirci Gave’nin on

sekizinci çocuğuna gelince, demirci deri önlüğünü bayrak gibi kullanarak arkasına topladığı insanlarla ayaklanıp Dahhak'ı tahttan indirmiş, yerine Feridun'u geçirmiştir. Zulmün ve acımasızlığın simgesi olarak kabul edilir. Bazı kaynaklarda “Dahhak” kelimesinin anlamı “Deh âk-on ayıp” olarak verilmektedir. Şark edebiyatında zulmün timsalidir. <AÇDŞS, ADŞS, FMS, DEKS, MİTOLOJİK UNSURLAR> Tanıkta “Dahhak kılıcı” ifadesinin geçtiği görülmektedir. Bazı hançer ve kılıç kabzalarında iki adet ejder veya yılan başı bulunur. Aynı zamanda bu isimde bir kılıç modeli ismi de olduğu düşünülmektedir. <OŞK>

1152 Yaşadur âb-ı rüy-ı ‘ aşık-ı pāk / Mişâl-i gevher-i şemşîr-i **Dahhāk**
daḥi [63]

1. dahi, de, bile. <YTS, ÖTS>

- 601 Birisi girmeyince sine farzâ / Birisine **daḥi** yir degmez ašlâ
614 Karındaşuñ **daḥi** eyler ‘ adâvet / Görürse sende ikrâma liyâkat
762 O **daḥi** merhâmet itmezdi kaç‘ â / İderdi ibtizâline taḳâzâ
958 Su‘âl itdi didi Ya‘ kûb-ı ğamnâk / Bu söz **daḥi** degül maḳbûl-i idrâk
963 Hârâmî **daḥi** kıymaz ol cemâle / Revâ görmez o ħurşîdi zevâle
1075 Aña **daḥi** bu hicrânı naşîb it / Bu yad ilde benüm gibi ğarîb it
1180 İrağ iken **daḥi** konmak zamânı / Develer çökdi ağırlandı cânı
1273 Ğamum ḥadden ziyâde miḥnetüm çok / Öürsem **daḥi** bir ḥâlüm sorar yok
1370 Cemâlî meş‘ alinde berḳ urur nûr / Kamer ruḥsârî **daḥi** hâleden dūr
1449 Mecâz ise **daḥi** terk itme ‘ ışkî / Olur âyîne pûlâd-ı Dımışkî
1591 Umardı anı ol ḥüsn ili şâhı / Göre bu **daḥi** ol zıll-i İlâhi
1763 Saña düşde **daḥi** tuş olmaz oldum / İşüm ağlamağ oldı gülmez oldum
2278 Biri on ol kadar arturdı fi‘l-ḥâl / Biri aña **daḥi** katdı niçe māl
2279 Birisi **daḥi** virdi yüz biñ altun / Daḥi hem ağırınca dürr-i meknûn
2716 O **daḥi** tarḥ olunca ara yirden / Bize ḳalur hemân ol şem‘ -i rûşen
2829 Birini sürdi kaç mağrib-zemîne / Birini **daḥi** tâ ser-ḥadd-i Çîne
3145 Kaçar yanumdan ol serv-i ḳabâ-puş / Anı sâyem **daḥi** itmez der-âğuş
3357 Birini tıldururdu bâde ile / Birini **daḥi** şîr-i sâde ile
3381 İderse **daḥi** tîrine nişâne / Tevâzu‘ eyleñ ol ḳaşı kemâna
3627 Evüñ saḳfında **daḥi** oldı peydâ / Cemâl-i Yûsuf u rüy-ı Zeliḥâ
3748 Faḳîre düşman iseñ **daḥi** cânâ / Berây-ı maşlaḥat eyle müdürâ
3819 Rivâyetdür **daḥi** bu ḳavl-i merğûb / Görindi Yûsufa ḥışm ile Ya‘ kûb
3877 Aşılse **daḥi** bed-kirdâr u bed-râ / İbâ itmez yemîn itmekden ašlâ

- 4039 Atar Yūsuf **daḥi** cevri sinān / Kılur anuñla ‘ışkı imtiḥān
- 4413 Mişāl-i çeşm-i tîr-endâz-ı maḥbûb / Karası ḥûb u ağı **daḥi** mergûb
- 4419 Yürürdi önce yüz biñden ziyâde / Kimi atlu kimi **daḥi** piyâde
- 4539 Nikâḥ it sen **daḥi** irsün murâda / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudâda
- 4678 ‘Aḫ vü luṭf-ı sulṭānı didiler / ‘İtâbını **daḥi** hep söylediler

2. daha. <YTS>

- 129 **Daḥi** añılmamışdı Âdem adı / Ol idi cümleñün ḥayrû’l-‘ibâdı
- 493 Baḳup bir **daḥi** ol dürr-i şemîne / Elini Yūsufuñ virdi eline
- 704 Seni bir **daḥi** yanumda görem mi / Cemâlün bâğ-ı cennetdür irem mi
- 730 Ne deñlü görse ol cân-ı cihānı / İverdi bir **daḥi** görmege anı
- 1406 Kıpısına anuñ gün gibi her bār / Varurdi bir varan bir **daḥi** tekrār
- 1413 Görenler bir **daḥi** görmekte ḥayrān / Yüzini görmeyenler eyler efgān
- 1522 Maḥabbetden vücûdı levḥi sâde / **Daḥi** meyl itmemiş zevḳ-ı murâda
- 1937 Ḥazîn olanı kılma **daḥi** maḥzûn / Zebûn olanuñ itme bağrını ḥûn
- 1968 Cemâli olmuş ammâ bir iken on / Öñürdi gördüğinden **daḥi** efzûn
- 2192 Gül umarken naşîbüm oldu bir ḥār / Devâ umarken oldum **daḥi** nâçār
- 2487 Bu ağlar yüzlü çarḥuñ zevḳı yokdur / Melâli şenliginden **daḥi** çokdur
- 2514 İrişe kâşķı **daḥi** yakına / Tolaşsa rişte-i cânım beline
- 2559 Ecel virmiş iken baña emānı / Göreyin bârî bir kez **daḥi** anı
- 3371 Ele girmez yigitlik ‘unfuvānı / Bulunmaz bir **daḥi** genc-i cuvānî
- 3480 Elif ḳaddûn olup a‘lâdan a‘lâ / Kemâl-i ḥüsnüñ olmuş **daḥi** zîbâ
- 3668 Şabâ-veş ‘işmetüm dāmānın açma / Kerem eyle **daḥi** artuğa geçme
- 3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesâda / O **daḥi** beş beter oldu cefâda
- 3986 Neden kim men‘ola evlâd-ı âdem / İder hırşı hevâsın **daḥi** muḥkem
- 4444 **Daḥi** artardı sevdâ-yı cünûnı / Belâ-yı ‘ışķı ğavġâ-yı cünûnı
- 4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ vü ednâ / Görürler evliyâdan **daḥi** evlâ
- 4706 Didi bir **daḥi** ḳardaşum olaydı / Beni raḥm ile yanına alaydı

3. henüz, hâlâ. <YTS>

- 4820 Didi n’eyler babañuz pîr-i fânî / Kesilmez mi **daḥi** âh u fiğānı
- 4910 Kemâl-i ‘izzetinden şefḳatinden / Hemân Yūsuf **daḥi** indi atından

4. bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve. <KT, YTS, ÖTS>

- 1523 Dili âyînesi şâfî vü ‘ârî / **Daḥi** naḳş olmamış taşvîr-i yârı
- 1898 Cefâ vü cevre olmaz mı nihâyet / **Daḥi** gelmez mi eyyām-ı şefâ‘at
- 2069 **Daḥi** hem gökde aḳ yıldız mişâli / Niçe biñ lûlû-yı ter ḳadri ‘âlî

- 2070 **Daḥi** hem yüz tavīle esb-i tāzī / Kimi Şāmī kimi daḥi Ḥicāzī
- 2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / **Daḥi** hem niçe yük kāfūr u ‘anber
- 2279 Birisi **daḥi** virdi yüz biñ altun / **Daḥi** hem ağırınca dürr-i meknûn
- 2573 Kemāl-i ‘ilm ile meşhûr u ma‘lûm / **Daḥi** ma‘şûm idi ol yâr-ı mazlûm
- 2609 Kemāl ehli zarîf ü nükte-perdâz / **Daḥi** tâze yigit her fende mümtâz
- 2625 **Daḥi** bundan öñürdi oldı bir ḥâl / Derildi Külbe-i Aḥzâna eṭfâl
- 2970 Güc eyler illere kaşı kemânı / **Daḥi** görmiş degül sultânı anı
- 4635 Didi irsâl idüñ aña peyâmum / **Daḥi** vaşf eyleñ ecdâd-ı kirâmum
- dāḥil** [1] içinde, içeri girmiş, içeri giren. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2299 Olayın **dāḥil**-i ta‘rif-i ‘uşşâk / İdeyin kendümi meşhûr-ı âfâk
- dā‘î** [4] duacı, dua eden. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>
- 2045 Bu **dā‘îsin** oğul itsün kul itsün / Kapısı ihtilâṭına yol itsün
- 4207 İraḡdan Yūsufa olurdı **dā‘î** / Okurdı *el-firāk u el-vedā‘ı*
- 4327 Gürüh-ı ‘arîfân ḥidmetde sâ‘î / Şüküh-ı ‘âşıkân her yaña **dā‘î**
- 5126 Bu **dā‘înüñ** kitâb-ı müsteṭâbı / Şu dilberdür ki var yüzde niḡâbı
- dā‘iyân** [1] dua edenler, duacılar, “dā‘î”nin çoğulu. <OTAL, ÖTS, KUBBEALT>
- 2149 Gürüh-ı **dā‘iyân** cümle du‘âda / Şüküh-ı ‘arîfân medḥ ü şenâda
- dâl** [15] Osmanlı alfabesinin onuncu harfi, “dâl (ـ)” harfi. Şairlerimiz beli bükülmüş insanları bu harfe benzetmişlerdir. <KT, KO, OTAL, AÇDŞS, HARF SİMGECİLİĞİ>
- 105 Ne ḥikmetdür bu kim ol kāf-ı kudret / Sücûda varsa olur **dâl**-i vaḥdet
- 819 Ḥasûd egri olur **dâl**-i ḥased-vâr / Anı toğruldımaṣ tenbîh-i aḡyâr
- 912 Elif ḡaddini Ya‘kûb eyledi **dâl** / Delindi ‘aynı gibi bağırî fi‘l-ḡâl
- 1329 Olup Ya‘kûb-ı dehrûñ kâmeti **dâl** / Fiğân u nâleden olmış idi nâl
- 1483 Görüp nûr-ı cebînin zülfi fi‘l-ḡâl / Sücûda varmış itmiş ḡaddini **dâl**
- 2285 Karımış ḡurımış dönmiş ḡadîde / ‘Adem **dâlı** gibi ḡaddi ḡamîde
- 3554 Sücûda vardı **dâl**-i derdi gibi / Perîşân oldı âh-ı serdi gibi
- 4181 Kim eyler ḡidmetünde ḡaddini **dâl** / Kime mihr-i sa‘âdet itdi iḡbâl
- 4573 Mişâl-i **dâl** olup cismi hilâli / Ḥudāya secdeden olmazdı ḡâlî
- Aşağıdaki tanıkta “kıskançlık, çekememe” anlamındaki “hased” kelimesinin son harfi olan dâl harfinden hareketle bu düşünceye sahip olanın cehenneme yakın olacağını işaret edilmiştir. Ayrıca ikinci mısradaki “çengâl” kelimesiyle dâl harfi ile çengel arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur.
- 4953 Ḥased **dâline** kılmañ ḡalbi meyyâl / Cehennem cânibine oldı çengâl

Aşağıdaki tanıklarda divan edebiyatında benzer kullanımları da görülen, “nal” ile “dâl” harfi arasında şekil benzerliği kurulmuştur.¹⁵⁹

- 3304 Semendi pâyına kıddin idüp **dâl** / Sözüni tutdı râzî oldı fi'l-hâl
 3885 İdüp kendüyi yaşı gibi pâmâl / Benüm pây-ı semendümde olur **dâl**
 4154 Süvâr olduğu atı görse fi'l-hâl / Olurdı ol semendün pâyına **dâl**

dâl-ı hamîde [2] eğilmiş dâl.

- 1448 İder dervîşi bir **dâl-i hamîde** / Yönelür devlet-i *hel min mezîd* e
 4195 Vücûdın eylemiş **dâl-ı hamîde** / ‘İbadet eyler Allâhü’l-Mecîde

dâl-veş [1] dâl harfi gibi.

- 640 ‘Adâvet ‘aynın itdiler güşâde / Baş egdi **dâl-veş** cümle fesâda

dâl [1] delalet eden, gösteren, işaret eden. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 4298 Yedi ter hüşedür ucuzluğa **dâl** / Ucuzluk ola gâyetde yedi sâl

dal [1] ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 1394 Müsellem kıametünün i‘tidâli / Elifdür fi'l-meşel ol serv **dalı**

dalâl [1] doğru yoldan sapma, doğru yoldan çıkma, sapıklık. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 4079 Geçerdi tâ‘atu’llâh ile hâli / **Dalâl** ehinden oldı gönli hâlî

dalâlet [5] doğru yoldan sapma, doğru yoldan çıkma, sapıklık. Dinî literatürde hidayet kavramının zıddı olup, bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan sapmak demektir. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 3730 **Dalâlet** yolına olan revâne / Azıtdı izini gitdi yabana

- 4080 Zeliḥâ derdmendün dest-i reddi / **Dalâlet** fitnesinün oldı seddi

- 4560 **Dalâlet** zulmetinden kırtula cân / Selâmet ‘âleminde ide seyrân

- 4652 Bu gün her vech ile oldum ḥaberdâr / Yüzünüzde **dalâletden** eşer var

- 4658 Şekâvet aşlumuzdan şâdir olmaz / **Dalâlet** neslümüzden zâhir olmaz

dâm [12] tuzak, ağ [*mec.*] birisini aldatmak için kurulmuş hile. Tasavvufi düşünceye göre Hakk’a erişmeye engel olan dünyevi süsler ve nefsani duygular “dâm” olarak adlandırılır. Sevgilinin saçları kıvrımlarıyla şairin gönül kuşuna bir tuzak, bir benttir. Tasarlanan tuzağa düşürme işinde güzelin yanaklarındaki benler dane olarak kabul edilir. Âşığın gönül kuşu bu “dâm” a yakalandığı zaman asla kurtulamaz. <BURHÂN, KT, KO, OTAL, ADŞŞ, TDEK, OŞK>

- 2772 Kurulmayınca **dâm-ı** ehl-i şoḥbet / Ele girmez o şehbâz-ı sa‘âdet

¹⁵⁹ Bülent Kaya, *Divan Şiirinde At* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 226.

3705 Zeliḥā vaṣl-ı yāra kıldı iḳdām / Bu ḥāne ol ḥümāya olmadı **dām**

3781 Mezīd olsun o nehr-i eşk-i fūrkat / Ki ola dīlrübāya **dām-ı** vuṣlat

3872 Gözi peymānesi ḳan ile ṭoldı / Yaşı **dām-ı** dūrūga dāne oldı

Aşağıdaki tanıkta gökyüzü bir eziyet tuzağı, yıldızlar da insanı tuzağa düşüren hile taneleri olarak tasvir edilmiştir.

5076 Felekler ādeme **dām-ı** miḥendür / Nücümü dāne-i mekr ü fitendür

dām-ı belā [1] bela tuzağı.

1694 Benüm ‘ömrüm benüm cānum ne olduñ / Kimüñ **dām-ı belāsına** ṭutulduñ

dām-ı ‘ışk [1] aşk tuzağı. <BMS>

2406 Gönül murğı olur ol serve meyyāl / Ṭutulur **dām-ı ‘ışkına** be-her ḥāl

dām-ı ğam [1] gam tuzağı. <KANAR/>

4027 Ricāle ḥalḳa-i bezm-i elemdür / Ḥümā-yı ‘aḳl u dīne **dām-ı ğamdur**

dām-ı tezvīr [2] yalan tuzağı.

571 Kemer oldı orada **dām-ı tezvīr** / Elif-veṣ rāst geldi rāy (u) tedbīr

4048 İdüp her müyını bir **dām-ı tezvīr** / Meh-i Ken‘ āna itdi ḳaşd-ı taḥḳīr

dāma düşmek [2] tuzağa düşmek. Kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan düzenin kurbanı olmak. <DŞD>

2762 Ḥümā gibi belā **dāmına düşmez** / Melāmet āteşi ile ṭutuşmaz

4164 Çü maşrıḳ şāhbāzı **dāma düşdi** / Ğurāb-ı ğarb şehri-i Şāma üşdi

dāmād [2] damat, güvey. <KT, KO, LN, KUBBEALT/>

431 Ḳızın virdi anı **dāmād** idindi / Umūr-ı dīnine üstād idindi

2042 Eger noḳşānumuz olursa mestūr / Bizi **dāmād** idinsün şāh-ı manşūr

dāmān, dāmen [29] etek. <KT, KO, CŪDİ, OTAL>

4 Seḫer vaḳti gibi mihrünle bī-bāk / Yaḳamı **dāmenümden** ideyin çāk

245 Yola gelmez ḥarāmī hem-çü enhār / İlişmez **dāmenine** kimsenüñ ḥār

1111 Oñulmaz derdine bulmadı çāre / Yapışdı **dāmen-i** şabr u ḳarāra

1141 Dükenmez zerre gibi ıztırābuñ / Ḳomazsın **dāmenin** ol āfitābuñ

1518 Şoḳardı serv-veṣ **dāmen** miyāna / Gülistānına olurdı revāne

1675 Anuñçün māh olur dāyim münevver / Ki olmaz ebr gibi **dāmeni** ter

1879 Olursın şuya Mānī gibi naḳḳāş / Yedi deryādan olmaz **dāmenüñ** yaş

2155 Müzeyyen oldı nārencī tutuḳlar / Sipihrüñ **dāmenine** düşdi āzer

2553 Yirinden gözi yaşı gibi ḳopdı / Sürindi Yūsufuñ **dāmānın** öpdi

2673 Devesi ben ğarībı gördi bildi / Gözi yaşını **dāmānuma** sildi

- 3228 Yire düşdi yaşı bārānı gibi / Yüz urdı pāyma **dāmānı** gibi
 3405 Esirge bu faķır-i rūzgārı / Giderme **dāmenüñden** bir ğubārı
 3603 İrüp **dāmānına** nāzı şabāsı / Açılsa kaşr-ı hüsniñ esāsı
 3668 Şabā-veş ‘işmetüm **dāmānın** açma / Kerem eyle daħı artuĝa geçme
 3769 Yapıřdı kaldı ol hūrşide nāĝāh / Sipihrūñ **dāmenine** nitekim māh
 3772 Zebānı bülbüli tıtuldu kaldı / Başını **dāmen**-i teşvīşe şaldı
 3822 Elinden kurtulup ol nūr-ı dīde / Gül-i ter gibi **dāmānı** derīde
 3843 Tıtayın didüm oldu **dāmeni** çāk / Günāhın ‘ārif olan eyler idrāk
 3863 Kaçarken anı kıovmışdur Zeliĥā / O māhuñ **dāmenin** çāk itdi zīrā
 3864 Anuñ ardında çāk-i **dāmeni** var / Dehān olup ider şıdkına ğüftār
 3865 Eger öninde olsa çāk-i **dāmān** / Yanuñda Yūsuf olur ehl-i ‘iřyān
 4105 Tolařdı **dāmenine** hār-ı fūrķat / Yaķasın çāk idüp geldi nedāmet
 4246 Elüñden kıoyma **dāmān**-ı rızāyı / Girü derdin viren virür devāyı
 4373 Gözi baķmaz cemāl-i nāzenīne / Eli irmez viřāli **dāmenine**
 4568 Segirdüp Māh-ı Ken‘ ān çüst ü çālāk / Tıtup ardından itdi **dāmenin** çāk
 4743 Şıma luţf eyle bu deñlü ķulübı / Şabā-veş açma **dāmān**-ı ‘uyübı
 5092 Vücüduñ şem‘ ini şaķla hevādan / Şaķın **dāmānuñı** hār-ı belādan
dāmen-i cānān [1] sevgilinin eteĝi. <KANAR/>

1935 Öpesin **dāmen-i cānānı** vāfir / Añasın mācerā-yı eşki bir bir

dāmen-i gül [1] ğülün topraĝa yakın fıdanı. <ADŞŞ>

2133 Ğubār olmamaĝ için **dāmen-i gül** / Süpürge eyledi şaķını sünbül

dānā [3] bilen, bilgiç, bilgin, âlim. <KT, KO, LN, KUBBEALT/> Gerçek anlamı akıllı, bilgili ve bilgin kimse olmakla beraber edebî gelenekte irfan ciheti ağır basan yani arif ve bilge kimse anlamında kullanılır. <OŞK>

1331 O demde Mālik-i **dānā** vü ‘āķil / Meh-i Ken‘ ānı itdi Nīle vāřıl

4666 Cemī‘-i fende māhirdür o ferzend / Olupdur ‘āķil u **dānā** vü hōrsend

5100 Diridür ‘ālim-i nıĥrır ü **dānā** / Ölidür cāhil ü nādān u şeydā

dāne [2] her çeřit tahıl, tohum, tane. <KT, KO, FZ, CŪDĖ/>

2176 Kaşuya girdi āvān-ı şerefde / Dür-i yek-**dāneye** döndi şadefde

3872 Gözi peymānesi ķan ile tıldı / Yaşı dām-ı dürüĝa **dāne** oldu

5076 Felekler ādeme dām-ı miĥendür / Nücümü **dāne**-i mekr ü fitendür

dāne dāne [1] tane tane, tek tek, birer birer, taneleri ayrı ayrı olan, ayrı ayrı. <KT, KO, ÖTS>

- 2642 Yüzinde **dāne dāne** kaṭralar var / Şanasın mevc urur deryā-yı envār
danışmak [1] bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek. <TS, KUBBEALTI, YTS>
- 2294 Begendüm ḥaylī ol cān-ı cihānı / Baña **danışmayınca** şatmañ anı
dār [18] bina, mekân, konak, birkaç oda veya daireye sahip mesken, yer. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 378 Bilür ol ḥalkayı **dār-ı** melāmet / Selāmet semtin eyler cāy-ı rāḥat
662 Senüñ **dāruñda** ey şāh-ı cihāndār / Olupdur gönli ter ḡonca gibi ṭar
1871 Bu **dār-ı** fūrḡat olur teng ü tārīk / Taşavvur idemez idrāk-i bārīk
2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘acebdür / Bu ‘ālem **dār-ı** ālām u ta‘abdur
4099 Cihān şahrāsı oldu başına dar / Ki **dārında** görünmez oldu dildār
4103 Belā bundan ziyāde olmaz aṣlā / Gide dildār ḡala **dārı** tenhā
4518 Beni dil-teng idüpdür **dār-ı** iflās / Zer ü sīmüm şirār-ı nār-ı iflās
4874 Olurken **dār-ı** ḡamda ḥālī dil-teng / Maḡām-ı zevḡ u şevḡa ḡıldı āheng
dār-ı dünyā [1] dünya.
4920 Gehī söylerdi Ḥaḡḡuñ kibriyāsın / Gehī bu **dār-ı dünyānuñ** fenāsın
dār-ı fenā [1] yok olacak olan, fani âlem, dünya. <KUBBEALTI>
4255 Birini şāh-ı ‘ālem ḡıldı serdār / Biri **dār-ı fenāda** oldu ber-dār
dārü’l-baḡā [1] ebedilik, sonsuzluk yurdu, ahiret. Bu tabirden maksat; ölüm, yokluk ve sonu olmayan ahiret hayatı, cennet ve cehennemdir. <KANARİ, KUBBEALTI, DÎNÎ KAVRAMLAR>
1452 Gider **dārü’l-baḡāya** hem-çü Ferḡād / Şoñında ‘ışḡ ile ḡor bir eyü ad
dārü’l-emān [2] güvenceli yer, sığınacak yer, emniyet yurdu. Müslümanlar ile sulh hâlinde bulunan veya Müslümanların zimmetini kabul eden gayrimüslim bir milletin ülkesi. Kâbe’nin harimine dahil olanlar orada idam ve muahaze edilmeyerek kendi haline bırakılırdı. <KANARİ, ADŞS, OTDTS, OTAL>
376 Begendi Ka‘benüñ **dārü’l-emānın** / Göçürdi ol mekāna ḡānumānın
4199 Zenān-ı Mıṣruñ irişmez ziyānı / Mekān idinmiş ol **dārü’l-emānı**
dārü’l-fenā [2] fanilik yurdu, dünya. <ADŞS, KANARİ>
46 Ḳoma ḡamḡāne-i ḡaflet-fezāda / Beni bīdār ḡıl **dārü’l-fenāda**
2479 Şu dem kim naḡl idem **dārü’l-fenādan** / Ferāmüş eyleme şāhum du‘ādan

dârü'l-karâr [1] durulacak yer; kıyametten sonra kalınacak yer, sürekli, ebedi kalınacak yer; Cennet. Dârü'l-karâr hem cennet hem de cehennemin sıfatıdır. Kur'an'da bir ayette geçmiştir. (Mü'min/39) <KANARI, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

4794 Cihâna açma 'ayn-ı i'tibârı / Bakâdur sâlikûn **dârü'l-karârı**

Dârü's-selâm [1] selamet yurdu, esenlik ülkesi. Cennet, cennetlik olanların makamı. Kur'an'da iki ayette geçmiştir. Allah, Kur'an'da insanları Dârü's-selâma davet etmekte (Yûnus/25) ve bu yurdun iman edip salih amel işleyen, doğru yol üzere bulunanlara özgü olduğunu bildirmektedir. (En'âm/127) <ADŞS, KANARI, DİNİ KAVRAMLAR>

4580 Dönüp her gûşe bir **Dârü's-selâma** / Direkler şaf tutup varmış kıyâma

dârü's-şifâ [1] şifa yurdu, hastane; tımarhane. <ADŞS, OTDTS>

1411 Kapısı döndi bir **dârü's-şifâya** / Gelür mecnûn u şeydâlar oraya

dar [1] içine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz, geniş ve bol olmayan. <TS, KUBBEALTİ>

4099 Cihân şahrâsı oldı başına **dar** / Ki dârında görünmez oldı dildâr

darb [3] vurma, dövme, çarpma; güç, kuvvet. <KT, KO, LN, ÖTS, KANARI>

236 Şeh-i şâhib-kırân Sultân Süleymân / Emîr-i **darb** u harb u merd-i meydân

Aşağıdaki tanıkta savaş davulunun çalınması anlatıldığından kelimenin “vuruş, ritim” anlamlarının olduğu da hatırlanmalıdır. <KANARI>

2227 Gürüldür ra' d gibi kûs-ı harbî / Getürür cûşa hâl ehlini **darbı**

darb-ı dest [1] el, kol kuvveti.

1279 Birisi yüzine urdı tabanca / Kızardı **darb-ı destinden** bu gonca

darbzen [1] kale döven, kale döven top, kale surlarını dövmekte kullanılan altı yedi metre uzunluğunda olan ve taş gülle atan büyük top. <KT, OTAL, KANARI>

4404 Vücûdî kal' asın kılmâğa ifnâ / Kamışlar **darbzenler** oldı gûyâ

dâsitân, dâstân [2] destan, hikâye, masal, kıssa, çoğunlukla manzum olan hikâye. <KT, KO, LN, KANARI>

2949 Oğuna halka 'ışk **dâsitânı** / Derây-ı rihleti ola figâni

5170 Yaşımaz terceme bu **dâstâna** / Öli halvâsını almam dehâna

da'vâ [6] iddia, bu böyledir veya değildir diye iddia, mesele. [*tas.*] benlik, nefsin kendisine ait olmayan şeye sahip çıkması. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

2986 Cihânı tutmadın nâr-ı melâmet / Söyündür itme **da'vâ-yı** mahabbet

da'vâ-yı 'ışk [2] aşk davası. <KANARI>

2302 ‘ Acebdür ‘ âşık-ı maḥzūn u ḡamnāk / Olur **da’vā-yı ‘ışk** itmekde bī-bāk

5035 Eyā **da’vā-yı ‘ışk** iden mūrāyī / Yūri var derd-i ser eyle bu rāyī

Aşağıdaki tanıklarda “dava-mana” karşıtlığı üzerinde durulmuştur. Bir şeyin gerçek olduğu yahut olmadığı hakkında iddia etmeye, sözle, hareketle direnişe “dava” denir. Bu terimin tam karşılığı “mana”dır. Bir şeyin sahtesi ve taklidine dava, hakikati ve ruhuna da mana denir. Dava olanda mana olmaz; manaya ermek davadan geçmekle mümkün olur. Mana ehli davaya girişmez; davalı kişi de davasına mana göstermek, davasını mana ile doğrulamak zorundadır. Manasız dava, batıldır. Mana ibaresinin anlamlarından biri de “delil” veya “delalet”tir. Buna göre “davaya mana” iddiaya delil anlamına gelir. <TDGDA, TTS, OŞK>

2398 Fenā yolına ‘ âşıklar giderler / Vişālin **da’vīye** ma’ nī iderler

2998 Anuñ ma’ nā-yı **da’vāsı** felekden / Bunuñ fehvā-yı sevdāsı semekden

3297 Didi günlerde bir gün ey Zeliḥā / Gerekdür kim ola **da’vāya** ma’ nā

da’vā etmek/eylemek [1] iddia etmek. <KUBBEALT>

1219 Bu ḡuldur diyü **da’vā eylediler** / Kaçalı oldı bir kaç gün didiler

da’vāt [1] çağırma; dua, “da’vet”in çoğulu. <OTAL, KANARI>

1316 Kerīmūñ nūr-ı **da’vāt-ı** cemīli / Olur her ḡulmetūñ rüşen delīli

da’vet [12] çağırma, çağrı. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

2981 Ḳılur kebg-i derī ṭaḡlarda āvāz / Olur āvāzı anuñ **da’vet-i** bāz

da’vet etmek/eylemek/ḳılmaḳ [11] çağırma. <KUBBEALT>

487 Bu ḡāl üstinde **ḳıldı** anı **da’vet** / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet

728 Vedā‘ itmişken ol rūḡ-ı revānı / Girü **da’vet idüp** eglerdi anı

2605 Sözüni ṭutdı eşḡāline gitdi / Şabāḡın geldi girü **da’vet itdi**

2696 Yazalum Ḥazret-i Ya‘ ḡūba nāme / **İdelüm da’vet** anı bu maḡāma

2877 Didi ey şāliḡ oḡlum olḡıl āḡāḡ / Seni Firdevse **da’vet eyler** Allāḡ

2895 Ḳulını **da’vet eyler** çünki Mevlā / Sözüümüz yok *semi‘nā ve aṭa‘nā*

3280 O māḡa ḡaylī raḡbet itdi Yūsuf / O gün ĩmāna **da’vet itdi** Yūsuf

3359 Meh-i Ken‘ ānı ol ḡurşid-ṭal‘ at / Bu ḡaşr-ı bī-ḡuşūra **ḳıldı da’vet**

3608 Ḳurıldı şoḡbet itdi ‘ ayş u ‘ işret / Meh-i Ken‘ ānı anda **ḳıldı da’vet**

4868 Yine maḡşūduña irḡürdi Allāḡ / Seni ṭaḡtına **da’vet eyler** ol şāḡ

5096 Eger bāṭıl yola **eylerse da’vet** / ‘ Ömer gibi ataña itme ḡörmet

dāye [20] dadı, çocuḡa bakan hizmetkār, carıye, çocuḡa süt emzirmek içim alınan veya

tutulan carıye, sūtanne. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

1070 Anadan ṭoḡdı Yūsuf ḡüldi ‘ ālem / Meger bir **dāye** ḡacet oldı ol dem

- 1071 Aña bir **dāye** buldı şatdı tüccār / Kucağında emer oğlancuğı var
 1072 Ayırdı oğlını bey^ç itdi Ya^ç kûb / O miskîn **dāyeyi** ağılatdı Ya^ç kûb
 1659 Olurlar **dāyeler** tedbîre meşgûl / Kılurlar her biri bir pend-i ma^ç kûl
 1697 İştîdi **dāyenüñ** sözün Zelîhâ / Aña rāz-ı nihānın itdi ifşā
 1733 Bu vech ile cevābın aldı **dāye** / Sözi kār itmedi ol dil-rübāya
 1735 Zelîhāya girü tekrār **dāye** / Didi ^ç azm itme rāh-ı nā-sezāya
 1740 Bu ğamdan **dāye** kaddini ğam itdi / Kāralar geydi ğaylî mâtem itdi
 1836 Yanma **dāyeler** geldükce ğamnāk / İderdi anlaruñ da cāmesin çāk
 2119 Gelince Mışra böyle idi ^ç âdet / İderdi **dāyelerle** ^ç ayş u ^ç işret
 2709 Zelîhāya didi bir gice **dāye** / Yaķışmaz Yūsufuñ gönli buraya
 2719 Toza ğarķ itdi **dāye** bir hecîni / Aña bindürdi bir merd-i ğaşîni
 2850 Kōdî bir **dāyesini** anda nāzır / Didi bunda gelürse bir müsāfir
 2854 Tūrurken muntazır bir ğün o **dāye** / O taşvîr ıssı geldi şaldı sāye
 3094 Zelîhānuñ bu ħālîn bildi **dāye** / Yaķîn oldı o mihre hemçü sāye
 3155 Buluşdı **dāye** Yūsuf Ħazretine / Du^ç ā kıldı devām-ı devletine
 3158 O mâha niçe yıllar **dāye** oldum / Metā^ç -ı ^ç ömrine sermāye oldum
 3185 Sözine **dāyenüñ** oldı ğazabnāk / Çevürdi yüzini mânend-i eflāk
 3215 Kelām-ı Yūsufî ğuş itdi **dāye** / Didi tafşîl ile ol mübtelāya
 3556 Kārardı düşdi ğāke hemçü sāye / Görince ħālîni raĥm itdi **dāye**

dāyim [8] devam eden, devam üzere olan, sürekli, devamlı. <KT, KO, LN, OTAL,

KANARI>

- 758 Çınār-āsā korusun dest-i zālîm / Ki rencîde ider mazlûmı **dāyim**
 833 Belâ vü miĥnete şabr eyle **dāyim** / Tūrî tūr âb-ı Zemzem ğibi tâ kim
 1675 Anuñçün mâh olur **dāyim** münevver / Ki olmaz ebr ğibi dāmeni ter
 1865 Maĥabbet âteşi germ olsa **dāyim** / Dil-i ma^ç şûķ olur nerm ü mülāyim
 2090 Müvekkel olmış idi elli ħādîm / Ki üstinden kuş uçurmazdı **dāyim**
 3249 Benüm ağıladuğum budur ki **dāyim** / Ġam-ı ^ç ışkumla her kim oldı kâyim
 3487 Kişinüñ ^ç ışkına nākış olsa **dāyim** / Olur ma^ç şûķuñ istîgnāsı lâzım
 4843 Dem olur kim döner bu devr-i **dāyim** / İder maĥkûmuñı kendüñe ħākim

dāyimā [1] daima, devam üzere, her vakit, her zaman. <KT, LN, OTAL, KANARI>

- 3914 Biz olsaķ ol ħābîb ile muşāĥîb / Olurdi **dāyimā** ol bize tālîb

dāyir [1] devreden, dönen, dolaşan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1502 Dizilmiş tācını vāfir cevāhir / Nücûm ile nitekim çarķ-ı **dāyir**

dâyire [1] daire, yuvarlak geometrik şekil, çember; çevre, halka, dolay, etraf. <KT, KO, LN, OTAL, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ> Dairenin çevresini oluşturan çemberin çizimi pergel gibi bir alet gerektirdiğinden genellikle tanıkta da olduğu gibi birlikte kullanılır. <OŞK>

3067 Dir idi var yüri mânend-i pergâr / Hamûş ol **dâyireñiden** çıkma zinhâr

dede [1] büyük baba, cet, büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri. <KT, TS, KANARI>

4643 Babamuzdur bizüm Ya‘ kûb-ı âfâk / **Dedemüzdür** Halîlu’llâh u İshâk

def [1] genellikle şarkı söyleyenlerin elde tutup parmaklarıyla çaldıkları, bir tarafı deri kaplanmış ve aralarına birbirine çarpar pullar takılmış tahtadan bir çemberden oluşan musiki aleti, tef. Divan edebiyatında musiki terimleri arasında anılır. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞŞ> Aşağıdaki tanıkta feleğin çalgıcısı olarak bilinen Nahid, Çoban Yıldızı, Zühre gibi farklı isimlerle adlandırılan Venüs üzüntüden elindeki defî yere atmıştır.

3495 Niyâm-ı arzâ girdi tîğ-i hûrşîd / Yire çaldı **defîni** gökde Nâhîd

def [6] öteye itme, savma, savuşturma, giderme. <KT, KO, CÛDÎ, ÖTS, TS, KANARI>

4317 Ğubâr-ı râha beñzer qurı bühtân / Olur ‘avn-i Hâk ile **def i** âsân

def-i belâ [1] tehlikeyi savma, atlatma. <OTAL>

4342 Du‘ âlar itdiler **def-i belâya** / Tevekkül kıldılar zât-ı Hudâya

def-i ğam etmek/eylemek [1] üzüntüyü, kederi gidermek, üzüntüyü atmak. <OTAL>

3372 Bu meh-rûlarla var **def-i ğam eyle** / Bu fânî ‘âlem içre ‘âlem eyle

def etmek [2] savmak, savuşturmak. <ÖTS, KUBBEALT>

3457 Yuyamaz şol ki yüzi mühmelâtın / Nice **def ide** ğayruñ seyyi’âtın

3804 Yabana atdı **def itdi** melâli / Tıolındı ğançerûñ ol dem hilâli

def olmak [1] savuşmak, çekilip gitmek. <ÖTS, KUBBEALT>

4683 Eger kim Mışra varmayan birâder / Bu def a varur ise **def olur** şer

def a [1] kere, kez, yol. <KT, KO, LN, KANARI>

4683 Eger kim Mışra varmayan birâder / Bu **def a** varur ise def olur şer

defter [2] yazı yazmak üzere dikilip kitap şekline konmuş beyaz evrak. Eskiden cilt yerine kullanılan bir tabirdir. Birçok kâğıdın birbirine bağlanmasıyla elde edilir. <KT, KO, OTDTS, OŞK>

2297 Eyitdi kim budur ancak murâdum / Yazılsun **defter-i** ‘uşşâka adum

4994 Dirîğâ **defter-i** şâdî dürüldi / Sa‘ âdet efseri yire uruldı

değişmek [7]**1. karşılıklı alıp vermek, mübadele etmek. <TS, ÖTS>**

- 166 Şoñında mağribi aldı Medīne / **Değişdi** maşrıķını mağribine
 605 Kavuşdı hasret olan hasretine / **Değişdi** fūrķātini vuşlatına
 2440 Olup tığ-i firākı zaḥmnāki / **Değişdi** aşl-ı ḥāke rūḥ-ı pāki
 2457 Yañıldı Mālik oldu yer ġaribi / **Değişdi** taşa topraġa ḥabibi

2. bir kıyafeti çıkararak yerine başka birini giymek, değiştirmek. <TS, KUBBEALT>

- 2583 Bir iḥrāma **değişdi** hep libāsın / Kefenlü meyyite döndi şanasın

(bir şeyi veya kimseyi diğer şey veya kimseye) değişmemek [2] ondan daha değerli saymak.

<KUBBEALT>

- 2682 Eger tekliḥ olunsa ehl-i ḥāle / **Değişmez** atlas-ı eflāki şala
 3241 Bu ḥāl anuñ ki oldu ḥasb-i ḥāli / **Değişmez** şādmāna bu melāli

degme [1] her, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

- 3060 Ararsañ kāyinātu Kāf-tā-Kāf / Bulunmaz **degme** bir ādemde inşāf

degmek [13]**1. ulaşmak, erişmek, varmak. <YTS, TS, ÖTS>**

- 372 Bu gülşenden Ḥalīl itdükde riḥlet / Ol iki oġlına **degdi** nübüvvet
 568 Miyān-ı Yūsufa çün **degdi** nevbet / Kemer bulundu oldu bir ḥacālet
 601 Birisi girmeyince sine farzā / Birisine daḥi yir **degmez** aşlā
 1561 Nihān olmış yüze gelmez dehānı / Aña tā **degmeye** ḥalkuñ zebānı
 1738 Meger dil **degdi** sen şirīn-dehāna / Ki döndi reng-i rüyuñ za‘ferāna
 2868 Zeliḥānuñ sözi buldı nihāyet / Meh-i Ken‘āna **degdi** çünki nevbet
 4352 Ecel ‘ayn-ı ‘Azizi yumdı nāġāh / Meh-i Ken‘āna **degdi** ‘izzet ü cāh

2. karşılığında yapılan, katlanılan veya göze alınan şeye lâayık olmak, o değerde bulunmak.

<KUBBEALT, ÖTS>

- 3056 Vişāli ḥavf-i hicrānına degmez / Sürürü şoñra eḡānına **degmez**
 3425 Kiminüñ būsesi cāna **degerdi** / Başında tācın alnına egerdi
 4087 Belādur ‘āşıķa kendü vücūdı / Cihānda sehvine **degmez** sücūdı
 4094 Beşer kısmı nedür yā bildügi ne / Ki **degmez** bildügi yañıldügi ne
 5088 Fesādın fehmi iden sevmez cihānı / Ġamına **degmez** anuñ şādmānı

degül [48]

1. değil, isim cümlesinde yükleme veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren kelime, ek fiilin olumsuzu. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 109 Beni Âdem **degüldür** hiç hâlî / Kamu eşyânun anda var mişâli
- 170 **Degül** ol zıll-ı Hâkdan sâyesi dūr / Ki oldı sâyesinde sâyesi nūr
- 312 Nedîminden **degül** her güşe hâlî / ‘Abüsü’l-vech olup tırmarz ricâlî
- 612 Seni her fende ilzâm itse kâmil / **Degülsin** zerrece ma‘küle kâyil
- 672 Gönül hâlî **degül** havf ü haşardan / Gözüm ayrılmaz ol nūr-ı başardan
- 707 Ser-i Mecnûna dönmiş her nihâli / Ki kuşlardan **degül** bir lahza hâlî
- 801 Bu gavgâ şulh olur gavgâ **degüldür** / Sizün tedbirünüz evlâ **degüldür**
- 810 Kâziyye Yūsufa oldı çü ma‘lûm / Didi lâyıq **degül** bu rây-ı mezmûm
- 958 Su’âl itdi didi Ya‘kûb-ı ğamnâk / Bu söz daği **degül** maqbûl-i idrâk
- 959 Hârâminün **degüldür** böyle şanı / Koya esbâbını katl ide anı
- 1009 Bilinmez kânadur ol tıfl-ı ma‘şûm / **Degül** ‘ilm-i ledünnî gibi ma‘lûm
- 1233 **Degül** taqdîr-i Hâkdan kimse âgâh / Ne kim Hâkdan gelür *el-hükümü li’llâh*
- 1437 Benefşe ‘âşık u gül zât-ı ma‘şûk / Mahabbetden **degüldür** hâlî mahlûk
- 1609 Belâ-yı Yūsufa oldı harîdâr / **Degül** ammâ ki Yūsufdan haberdâr
- 1678 ‘Ayân itdüğü için gizlü hâlî / Günün eksük **degüldür** bir zevâlî
- 1706 Ziyâ-yı ‘ayn-ı ‘aqlı itdi zâyil / **Degüldür** vâkı‘ am ta‘bire kâbil
- 1917 Di ey yâr-ı cefâkâr u sitemkâr / **Degülsin** derdmendünden haberdâr
- 2057 **Degül** bâb-ı cemâli halka meftûh / Nihân-ender-nihândur nitekim rûh
- 2188 Düşinde gördüğü meh-rû **degül** bu / Fiğân u nâle ile şağdı şağu
- 2602 Cenâb-ı Hâk ile bir ‘âlemüm var / **Degülem** cümle ‘âlemden haberdâr
- 2616 Bir âdem olsa anı şorsa bilse / Beni öldür eger Yūsuf **degülse**
- 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi meger kim / **Degüldi** Yūsufun hâline ‘âlim
- 2640 Atından indi yire nitekim nūr / Melâlî var **degül** ammâ ki mesrūr
- 2760 Zelîhâ gördi serv-i gülşen-i nâz / **Degüldür** perde-i ‘uşşâka dem-sâz
- 3057 Olan bir mâh-ı ‘âlî-kadre kâdir / **Degüldür** kendü noğşâmına nâzır
- 3107 Olursın yâr-ı ‘âlî-kadre kâdir / **Degülsin** bir nefes râzî vü şâkir
- 3110 **Degüldür** senden ol dildâr hoşnûd / Şakın elden gider şâhin-i maqşûd
- 3197 Zelîhâ kadri ‘âlî ehl-i dildür / Aña alçaq nâzar câyiz **degüldür**
- 3200 Faķiri kılmasun ‘işyâna ilķâ / Bu erzânî **degüldür** aña zîrâ
- 3333 Yire sâye şalar her serv talı / **Degül** üftâdeden her güşe hâlî
- 3442 Yüze gelmez inen tedbir-i ‘âşık / **Degüldür** çoğı taķrîre muvâfık
- 3511 Niyâzum nâzını itdi ziyâde / **Degüldür** gonca-veş gönlüm güşâde
- 3542 Kemâle irmedi mi ‘ışķ-ı dildâr / **Degüldür** tâlî‘-i sa‘düm baña yâr
- 3764 Zelîhâ gördi ol kaşı hilâlî / Naşîhatden **degül** her sözi hâlî

- 3896 Zeliḥānuñ cününından eṣer var / **Degüldür** kendü kārından ḥaberdār
 3998 **Degüldi** itdügi işden ḥaberdār / Ḥicāb-ı ‘ārını terk itdi nāçār
 4287 Didiler bu düşe edğāṣ u aḥlām / Aña lāzım **degül** i‘ lām-ı aḥkām
 4450 **Degüldür** ‘āşık ārām eylemekde / Kuşūrı qalmaz iḳdām eylemekde
 4485 Didi ey Qāḍiye’l-ḥacāt u Mescūd / **Degüldür** kimse senden ğayrı ma‘ būd
 4729 **Degül** idi ölen qardaşı toğrı / Budur ol uğrınuñ qardaşı uğrı
 E24 Vişālūñ ‘ālemi bir dem **degüldür** / Belā vü ıztırābı kem **degüldür**

2. Çekimli fiillerin anlamını pekiştirir. <ÖTS>

- 867 Didi yazmış **degül** naḳḳāş-ı ḳudret / Cihān deyrine bu vech ile şüret
 2527 Ḥabibi ‘ışkıñı bilmiş **degüldi** / Ḥicāb-ı ‘ārı yırtılmış **degüldi**
 2970 Güc eyler illere ḳaşı kemānı / Daḥi görmüş **degül** sulṭānum anı
 4669 Atılduğında çāha ol gül-i ter / Bile gelmiş **degüldi** ol birāder
dehān [71] ağız. <KT, KO, LN, CŪDĪ, ADŞS, DŞS>
 133 **Dehānı** maṭla‘-ı envār-ı Ḳur’ān / Zebānı maşrıḳ-ı ḥurşid-i ĩmān
 266 Zebānı tercemān-ı rāz-ı ḥikmet / **Dehānı** maḥzen-i esrār-ı vaḥdet
 377 Ḥavāşa ḥalḳa-i bezm-i erāzil / Olur güyā **dehān**-ı Çāh-ı Bābil
 622 **Dehānı** maḥzenü’l-esrār oldı / Cemāli maṭla‘ü’l-envār oldı
 649 Açıldı her şüküfe şād u ḥandān / **Dehān**-ı gülde jāle oldı dendān
 698 Elüñden gitdi ol şehbāz-ı cānuñ / **Dehāna** geldi feryād u fiğānuñ
 780 İrişdi bir ḳazā-yı nāgehānı / Yumuldı ağız tıutuldu **dehānı**
 843 Getürdiler **dehān**-ı çāha anı / **Dehāna** geldi dehrüñ şanki cānı
 1008 **Dehānı** gibi ğayb oldı geçende / Şorarın bilmez āyende revende
 1195 **Dehān**-ı çāh oldı āşiyānı / Şitābından **dehāna** geldi cānı
 1301 **Dehānından** çıkınca beddu‘ āsı / İrişdi beddu‘ āsınuñ belāsi
 1315 **Dehān**-ı ra‘d u berḳı eyle ḥāmūş / Dilüñ depret du‘ āya ol ḥaṭā-pūş
 1371 Ḥayāt Ābı idi güyā **dehānı** / Yoğ idi Hızır-ı ḥaṭṭınuñ nişānı
 1375 Lisānı cānib-i Ḥaḳ tercemānı / **Dehānı** cān-ı insānuñ nişānı
 1485 Cihān esrār-ı efkāriyle ḥayrān / **Dehānı** cāndur ammā āfet-i cān
 1487 Vişālidür ḥayāt-ı cāvidānı / Ġidā-yı rûḥ olur sögse **dehānı**
 1492 Yañağın oḥşamaz illā ki kākül / **Dehānım** kimseler öpmez meger mül
 1493 **Dehānı** maṭla‘-ı şemsü’l-ma‘ārif / Zebānı menba‘-ı kenzü’l-leṭāyif
 1510 **Dehānydı** cihānuñ yoğı varı / Hilāl-i āsumān idi sivārı
 1559 **Dehānıdır** meger möhr-i Süleymān / Anuñ ağızına baḳar ins ile cān
 1561 Nihān olmış yüze gelmez **dehānı** / Aña tā degmeye ḥalḳuñ zebānı

- 1737 **Dehānuñ** gibi ey āh-ı zemāne / Göñül virme vücūdı olmayana
- 1792 **Dehāna** geldi cān-ı nā-tüvānum / Hāzān yaprağına döndi zebānum
- 1944 **Dehānuñsuz** şeker bir zehr-i kâtil / Lebūnsüz cām-ı mey semm-i helāhil
- 2214 Görüp senbūsedden luṭf-ı zebānı / Uzatdı ḥalka çiniler **dehānı**
- 2286 **Dehānında** dişinūñ dūrri düşmiş / Şadef kabı gibi yüzi buruşmış
- 2346 Cemālī Yūsufuñ mest itdi anı / Ğurūrı gitdi tūtuldı **dehānı**
- 2462 Sarāyı Yūsufından ḥālī oldı / **Dehāna** geldi cānı beñzi şoldı
- 2634 **Dehān-ı** tıflıdan keşf oldı bu rāz / Şanasın geldi ğāyibden bu āvāz
- 3050 **Dehān-ı** yār ile olsa muşāḥib / Kānā‘at gelmez olur şevkı ğālib
- 3126 Şafā-yı şoḥbeti takrīre gelmez / **Dehānı** būsese ta‘bīre gelmez
- 3127 **Dehānı** ‘āleminde nāṭıka lāl / ‘Ayāndur kāle gelmez ‘ālem-i ḥāl
- 3136 Öpülmez būseden gizler **dehānın** / Kināra uğramaz şaklar miyānın
- 3140 Sūkūt itsün diyü ‘ışkum zebānı / Tilāvetden teḥī olmaz **dehānı**
- 3177 Şaṣuñ derdinden oldı kāmety piç / **Dehānuñ** ‘ışkı itdi hīçden hīç
- 3213 **Dehānına** düşen ehl-i hevānuñ / Uçurur şevkıñı kändil-i cānuñ
- 3841 Evümde ḥāba varmışdum nihānī / Gelüp şeftālūma urdı **dehānı**
- 3844 **Dehān-ı** çakden eyle su‘ālī / Lisān-ı ḥāl ile söyler bu ḥālī
- 3864 Anuñ ardında çak-i dāmeni var / **Dehān** olup ider şıdkına güftār
- 3921 Olanlar ol şarāb-ı nāba şarīb / **Dehānın** eyledi ol mihre mağrib
- 3969 Kesilmiş barmağın tıtdı **dehāna** / Çü mūsīkār başladı figāna
- 4010 Mesāvī bābıdur ḥalkuñ **dehānı** / Sefāhetdür kişi açdurmak anı
- 4047 Yapılsun illerūñ bāb-ı **dehānı** / Ne ben maḥzūnı añsunlar ne anı
- 4996 İştidi bu şadāyı gūş-ı cānı / **Dehāna** geldi cān-ı mihribānı
- 5170 Yakışmaz terceme bu dāstāna / Öli ḥalvāsını almam **dehāna**

Aşağıdaki tanıklarda ağız goncaya benzetilmiştir. Ağız, kapalı oluşu ve küçüklüğüyle goncayı andırır. <ADŞS>

- 451 **Dehānı** goncası itdi tebessüm / Zebānı bülbüli kıldı tekellüm
- 1973 Güler yüzi gibi gonca **dehānı** / Söz açar luṭf u ihsāna zebānı
- 4515 Dilüm berg-i ḥazānuñ ‘aynı oldı / **Dehānum** goncası āhumla tıldı

Ağız genellikle darlığı ve küçüklüğü ile dikkat çeker. Hatta çoğu zaman yok diye bilinir. Bu bakımdan “sır” olarak adlandırılır. Aşağıdaki tanıklarda ağız bu şekilde tasvir edilmiştir. <ADŞS>

- 3 Güşāde eyle ‘ayn-ı ‘ışk-ı pāki / **Dehān-ı** rāzum olsun sīne-çāki
- 1277 Kesildi kaldı Yūsuf kārbandan / **Dehānı** gibi ğayb oldı miyāndan

- 1600 Göñülde yāra eylerdi niyāzı / **Dehānı** gibi şaklardı bu rāzı
 1606 **Dehānı** gibi nā-peydā olan yār / İde kendüyi bir vech ile izhār
 1665 **Dehānuñ** gibi bir gizlü haber var / Kemend-i ‘ışka olmışsın giriftār
 1711 Temāşā eyledüm ol şems-i cānı / Güneşde zerredür gūyā **dehānı**
 1717 **Dehānı** hātif-i ğayb idi gūyā / Sözin söyler görünmez kendi ammā
 2323 Dir idi ol zamānuñ nüktedānı / Ağız bir eyleyüp yokdur **dehānı**
 2337 Benüm hüsñümi görince ziyāde / **Dehānı** gibi ğayb olsun orada
 2761 Hevāya uymaz egmez kimseye baş / **Dehānı** gibi itmez rāzını fāş

Ağız, küçüklüğü itibarıyla mim harfinin (ا) yuvarlak kısmına benzetilir. Aşağıdaki tanıklarda bu benzerliğe dikkat edilmiştir. <ADŞŞ>

- 101 **Dehānı** ‘aynı ile mīme beñzer / Eli tekbīre varsa cīme beñzer

Aşağıdaki tanıkta ağız yüzük olarak düşünülmüştür. Ağız divan şiirinde küçüklüğü nedeniyle yüzüğü de benzetilir. <ADŞŞ>

- 1368 **Dehānı** hāteminde yoğ idi kaç / Hātınuñ fitnesi kaldurmamış baş

dehān-ı ejdehā [2] ejderha ağzı. <BMS>

- 1205 Çıkardı çāhdan şems-i cihānı / **Dehān-ı ejdehādan** aldı anı
 4330 Anı kırtardı zindāndan o Mevlā / **Dehān-ı ejdehādan** çıkdı gūyā

dehān açmak [7] ağız açmak, konuşmak; ihtiyacını arz etmek. <KANARİ, OŞK>

- 1660 Birisi gül gibi **açdı dehānı** / Didi ey haste-diller mihribānı
 2277 Birisi gül gibi **açdı dehānı** / Diledi ağırı altuna anı
 2556 **Dehānın** ol ‘arab **açdı** şadef-vār / Sözi dürr-i şemīnin itdi izhār
 3396 **Dehānın açmadın** cumhūr-ı ‘uşşāk / Tıyardı hurdeyi ol Āl-i İshāk
 3708 Kıpadı kıpuyı **açdı dehānı** / Söze geldi Zeliḥānuñ zebānı
 3793 Kıpadı kıpuyı **açdı dehānı** / Kelāma başladı şīrīn zebānı
 4626 Söze izhār iden Hızr-ı zebānın / Bu yüzden **açdı** efsāne **dehānın**

dehr [17] dünya, âlem; zaman, devir. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 843 Getürdiler dehān-ı çāha anı / Dehāna geldi **dehrüñ** şanki cānı
 1274 Benem gülzār-ı **dehrüñ** ‘andelībi / Açar şu gibi oldum yer ğarībi
 1288 Büridi rüy-ı **dehri** zulmet-i ğam / Kıpardı kalb-i ‘āşī gibi ‘âlem
 1292 Tılop sevdā ile **dehrüñ** dimağı / Söyündi gökde yıldızlar çerāğı
 1329 Olup Ya‘küb-ı **dehrüñ** kāmetsi dāl / Fiğān u nāleden olmuş idi nāl
 1922 Cemāl-i Yūsuf-ı **dehr** oldı peydā / Zeliḥā gibi pür-şevk oldı dünyā
 1927 Kıpazsın sebze de şebnemden āşār / Silersin eşk-i çeşm-i **dehri** her bār

- 2177 Ziyāde ‘ izzete irdüm şanurdu / Bu lu‘ betbāz-ı **dehre** aldanurdu
 2740 Harāb-ābād-ı **dehrūn** şenligi yok / Ğamı hadden ziyāde ğuşşası çok
 3499 Dilin tıtdı derāy-ı deyr-i küffār / Sesin kesdi ħorōs-ı **dehr**-i mekkār
 3566 Benī ‘ Āmirde bir mi‘ mār-ı kāmīl / Fünūn-ı **dehr** içinde kopdı fāzıl
 4313 Zeliḥā öldi ölmezden önürdi / Ki bunun gibi ḳahr-ı **dehri** gördi
 4354 Celāl ü şevketi şāhāne oldı / Şadā-yı ‘ adl ü dādı **dehre** tıldı
 4605 ‘ Acūz-ı **dehre** kızlık zāhir oldı / Ğalālī her kişinūn āḫir oldı
 5003 İrişdi bir zamān-ı ḥasret-engīz / Ğam ile tıldı **dehr**-i miḥnet-āmīz
 5013 Bulutlarla pür oldı kūh-ı ‘ ālī / Yolardı aḳ şaçını **dehr** zālī
 5080 Gözini senden ırmaz **dehr**-i dilgīr / Peleng olur giceyle gündüzün şīr

dek [18] kadar, değin. Bir işin sona erdiği zamanı ve noktayı belirtmekte kullanılır.

<YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 259 Anuñ aḳ sancağı şems-i ḍuḥādur / Ki yirden göke **dek** nūr u ziyādur
 419 Vaşiyyet eyledi Ya‘ kūba İshāḳ / Ki vara ḥālasına Şama **dek** çaḳ
 714 Bu zıkr olan şecer yanına **dek** hep / Bile varurdu anuñla müretteb
 1021 Dönüp ol ḳurd bir pāre tımana / Ulu taḡlara **dek** oldı revāne
 1742 Seḫer vaktine **dek** yaḳdı sipendi / Gide ya‘ nī yavuz gözler gezendi
 1831 Eger tıtmasalar ol māhı muṭlaḳ / Giderdi inḳıṭā‘ -ı arza **dek** çaḳ
 2111 Biri birinūn ağuşında her şeb / Yaturlardı şabāḫa **dek** müretteb
 2467 Şafā-yı şöḫbetini eyledi yād / Giceden erteye **dek** kıldı feryād
 3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu fırsat / Ḳoyasın ḫaşra **dek** bir dāḡ-ı ḫasret
 3502 Hemān bir kendi bir şem‘ idi ancaḳ / Yanardı aḡlar idi şubḫa **dek** çaḳ
 3788 Yidinci bürce **dek** ol yār-ı mümtāz / Murādı naḡmesinden virdi āvāz
 3955 O cāmı kimseler şerḫ idebilmez / İçenler ḫaşra **dek** hergiz ayılmaz
 4325 Varup zindāna **dek** erkān-ı devlet / Alup geldiler itdiler ziyāfet
 4685 Bu on ḳardeş uyup bir kārbāna / Diyār-ı Mışra **dek** oldı revāne
 4833 Şabāḫdan aḫşama **dek** aḡladılar / Dögündiler cigerler taḡladılar
 4880 Çıḳup şehr ucına **dek** ehl-i Ken‘ ān / Anı gönderdiler giryān u nālān
 5036 Eger şeyṭān gibi ḳudret bulayduñ / Ḳıyāmet günine **dek** saḡ olayduñ
 5140 Ḥuşūline bu tıflūn cehd kıldum / Şabāḫa **dek** elūmi mehd kıldum

delālet [] yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik. <KT, KO, LN, OTAL>

delālet etmek [1] yol göstermek. <KANARI>

- 4813 Eger olursa sultāndan icāzet / İderüz bir ulu ḫayra **delālet**

deli, delü [8] aklını yitirmiş olan, aklî dengesi bozulmuş olan, mecnun [*mec.*] davranışları aşırı taşkın olan kimse, aşırı derecede düşkün. Deliler iyileşinceye kadar zincir ile bağlanır. Delinin ne yaptığını bilmiyor oluşu da âşığın hâline uygun düşer. <KT, TS, ADŞS>

deli/deliler gibi [3] anormal şekilde, aklı başında olmadan. <ÖTS, KUBBEALT>

948 **Delüler gibi** söylersüz yabana / Bunuñ gibi yalana kim inana

1923 Şu‘ â‘ iyle güneş gökde yürürdi / **Delüler gibi** zencîrin sürürdi

3731 Mey-i ‘işyân kimi kim serhōş itdi / **Delü gibi** hîlâf-ı semte gitdi

deli gönül [5] her zaman âşık olmaya hazır coşkun gönüllü kimsenin kendi durumu ve gönlü için kullandığı tatlı bir serzeniş sözü, akıl ve mantık kurallarını dinlemeyen sevgi işi. <ÖTS, KUBBEALT>

532 Bu hâl ile geçerken devr-i İnās / **Delü gönline** tārî oldı vesvās

1596 Sözinüñ sükkerin idüp mükerrer / Oyalardı **delü gönlin** o dilber

2251 Cihānuñ hâdişâtından şorardı / Oyalardı **delü gönlini** derdi

4115 Seher nergisleri gibi gözi nem / **Deli gönli** hâzîn ü cânı pür-gam

4378 **Delü gönlin** belāya kıldı mu‘ tād / Kuyūd-ı dünyevîden oldı āzād

delîl [13]

1. kılavuz, rehber, yol gösterici. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, OŞK>

86 Tarîk-ı hâkda Hâkķı kılsa maķşūd / **Delîl** olur ‘ibādu’llāha Ma‘būd

93 **Delîli** dîde-i bārîk-bînüñ / Hâlîli hâtır-ı halvet-nişînüñ

123 Şeh-i halvet-serāy-ı *li ma‘a’llāh* / **Delîl**-i sālîkân u mürşid-i rāh

4487 **Delîlüm** ol şîrāt-ı müstaķîme / Sezāvār eyle elţāf-ı ‘amîme

4744 Şefā‘ at eyle settārü’l-‘ uyüb ol / **Delîl**-i rāh-ı Ğaffārü’z-zünüb ol

4812 **Delîl** olan ķişı merd-i kerîme / ‘Ayāndur kim girer ecr-i ‘azîme

4944 Size hıv f u recā bāl ü per olsun / **Delîl** ü reh-nümā vü rehber olsun

Hacılar hac ibadetine yaparken rehberlik eden kimseye de “delîl” denmektedir. Aşağıdaki tanık bu açıdan da yorumlanabilir. <KUBBEALT>

464 **Delîl**-i kūy-ı cānān terk-i cāndur / Nişān-ı rāh(-ı) Ka‘be üstüñ‘āndur

Aşağıdaki tanıklarda “delîl” kelimesinin çerāğ” kelimesiyle birlikte kullanılması kelimenin “Bektaşî dergâhlarında mumları yakmak için kullanılan mum” anlamını da düşündürmektedir. Cemlerdeki mumları yakmaya çalışan ve ince, içinde fitil bulunan ve yumak şeklinde sarılı olup bir ucu çıkarılan, evvelce yakılmış mumdan yakılarak, öbür mumları yakmak için kullanılan muma “delîl” denir. <KANARI, KUBBEALTI, OTDTS>

5103 Muḥaṣṣal şāḥib-i şabr-ı cemîl ol / Çerâğ-ı meh gibi ḥayra **delîl** ol

2. bir davayı ispata yarayan şey, belge, kanıt. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

1316 Kerîmüñ nûr-ı da‘ vât-ı cemîli / Olur her zulmetüñ rûşen **delîli**

1395 Nice vaşf idem ol şâh-ı cemîli / Kemâl-i ḥüsninüñ budur **delîli**

2617 Budur Yüsuflige rûşen **delîli** / Bilür aşliyle sen zât-ı cemîli

delîl-i ‘aqlî [1] akla dayalı delil. <KANARİ>

2579 Anuñ oğulları hep oldı bednām / **Delîl-i ‘aqlî** ile itdi ilzām

delinmek [5] üzerinde delik açılmak, delmek işine konu olmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

912 Elif ḳaddini Ya‘ ḳûb eyledi dāl / **Delindi** ‘aynı gibi bağırı fi’l-ḥāl

913 Rivāyetdür ki bu derd ile ol ān / **Delindi** cümle sengistān-ı Ken‘ ān

1858 Kemâl-i ‘ışḳ-ı pāki kıldı te‘şîr / **Delindi** bağırı feryād itdi zencîr

2861 Bulur ağlamağ ile yāra çāre / **Delinür** tamlā ile seng-i ḥāre

4380 **Delindi** bağırı cānına yol açdı / Ḥayāt-ı ‘ömri göz yaşıyle geçdi

delirmek [1] deli olmak, aklını yitirmek, çıldırmak; normal sınırını aşıp coşkun, taşkın ve azgın bir durum almak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

3164 O bî-çāreñ mişāl-i ebr-i bārān / **Delirdi** tağa düşdi oldı giryān

dellāl [1] bir şeyin satılacağını veya bir ilanı çarşı ve pazar yerlerinde yüksek sesle herkese duyuran kimse, tellal; alıcı ile satıcı arasında anlaşmayı sağlayan kimse. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞŞ>

5171 Ma‘ ānî mevc ururken baḥr-i dilden / Metā‘-ı ḡayra **dellāl** olmadum ben

delv [5]

1. kova, kuyudan su çekilirken kullanılan kap, su kovası. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

807 Çekerken **delv** ile āb-ı revānı / Göreler çāh içinde şāyed anı

1197 Çekerken **delvi** ol pîr-i cihān-bîn / Ḳayasından ziyāde oldı sengîn

1198 Olurken **delv** için tedbîr ü rāyı / Görür çāh içre bir bedr-i dücāyı

Aşağıdaki tanıkta geçen “bürc-i āb” ifadesi dikkate alındığında delv kelimesinde tevriyeli bir kullanım olduğu görülür.

1196 Alup bir **delvi** ol ser-ḥayl-i aḥbāb / Hemān ol bürc-i āba etdi pertāb

2. Kova burcu, on iki burçtan birinin adı. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

1200 Didî ey Bürc-i **Delvüñ** mihr ü mähı / Gel eyle ‘ālem-i bālāya rāhı

dem [65] soluk, nefes; an, zaman, lahza, vakit. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ, OŞK>

- 17 **Demidür** dil dilinden ola peydā / Rümüz-ı kışsa-i ‘ışk-ı Zelîhâ
- 20 Şu **dem** kim kurula maşşerde mîzân / Bi-haqq-ı hüsn-i Yûsuf eyle ihsân
- 183 Meger bir **dem** irişdi bir şeb-i târ / Şafâ-bağş idi güyâ kâkül-i yâr
- 190 Du‘â-yı enbiyânun ‘aynıdır ol / Bulur bir **demde** Haqqâ cân gibi yol
- 193 Ne yir kim hâtırına gelse ol **dem** / İrişürdi aña andan muḳaddem
- 296 **Dem** olur kendümi Ya‘kûb iderdüm / Arardum Yûsufî derd ile dirdüm
- 386 Çü âhîr oldı İshâkûn zamânı / **Dem**-i ‘aşra irişdi şems-i cânı
- 478 Şu **dem** kim ayırlam oğlancuğumdan / Ümîdüm sevdüğüm cânâncuğumdan
- 489 Şu **demde** kim memâtum rûzgârı / Süre dergâhdan ben hâksârı
- 581 İdenler ‘illet ile zindegânî / Virür miḥnetle âhîr **demde** cânı
- 737 Ne **dem** bir emr-i taḳdîr olsa peydâ / Öñürdi olur esbâbı müheyyâ
- 778 Ham oldı kâmeti kat ḳaldı ol **dem** / Yapışdı taş aña mânend-i hâtem
- 1070 Anadan toğdı Yûsuf güldi ‘âlem / Meger bir dâye hâcet oldı ol **dem**
- 1145 O **demde** tarfatü’l-‘ayn içre ta‘cîl / Hudâdan yaña vardı geldi Cibrîl
- 1265 İki seng-i mezârı gibi ol **dem** / Du‘âya ellerin ḳaldurdı muḥkem
- 1331 O **demde** Mâlik-i dânâ vü ‘âḳil / Meh-i Ken‘ânı itdi Nîle vâşıl
- 1384 Yüzi âyînesine ‘ayn-ı ‘âlem / Bir uğurdan baḳa bilmezdi her **dem**
- 1389 Ḳalem barmağı vaşfın nice yazam / Ḳalem ‘âciz anuñ vaşfında her **dem**
- 1911 Senüñ kimden olur derdüñe dermân / Tütulsân ḳurtılursın ol **dem** âsân
- 2134 Mübârek **demde** vü ḳutlu zamânda / İrem Bağı gibi bir hûş mekânda
- 2150 İki yanında yolun ḥaḳ-ı ‘âlem / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol **dem**
- 2218 Güler yüzi gibi ağyarun ol **dem** / Çekildi niçe dürlü türşîler hem
- 2454 **Dem**-i fûrḳatde artar ḥüsn-i cânân / ‘Azîz olur ölürken cân-ı insân
- 2455 Kişi aldursa yâr-ı nâzenîni / O **dem** bilür neye uğraduğın
- 2466 Ol idi bâ‘ iş-i ta‘zîmi her **dem** / Yüzine baḳmaz oldı ‘ayn-ı ‘âlem
- 2479 Şu **dem** kim naḳl idem dârü’l-fenâdan / Ferâmûş eyleme şâhum du‘âdan
- 2533 Çiçekler gibi cümle ‘ayn-ı ‘âlem / Teveccüh itdi gün yüzine ol **dem**
- 2743 Tıyanlar vaşl-ı yâruñ ‘âlemini / Ölür fevt eylemez fırsat **demini**
- 2912 Vedâ‘ itdi evine gitdi ol **dem** / Aḳardı gözlerinden âb-ı Zemzem
- 2917 Ḥalîlullâha İsmâ‘îl ol **dem** / Didi ey efḳal-i evlâd-ı Âdem
- 2926 Faḳîre gâyet ile şefḳatüñ var / Teraḥḥum eyleme ol **demde** zînhâr
- 3003 Bu ḥâl üstine geçdi niçe **demler** / Biri birine virürdi elemeler
- 3073 Tıtulmaz ‘aşîḳûn bir **dem** zebânı / Ecel ola meger ‘aḳdü’l-lisânı
- 3077 Sücûda vardı ol **dem** nitekim Tûr / Hemân tırtuğı yirde ḳaldı ol nûr

- 3236 Fenā ehli o **dem** uğrar belāya / Ki gönül vire ‘âkil dilrübāya
- 3481 Yaşum gibi **demüñ** olsun ziyāde / Cihān turdukça ol zevk u şafāda
- 3601 Açılmış gül budağı gibi ol **dem** / Taķındı barmağına la‘l hātem
- 3611 Zihī rūz-ı kıyāmet anı ol **dem** / Görince *nefsü nefsi*‘ oldu ‘ālem
- 3634 Kāpu ‘ayn-ı ‘adū gibi nühüfte / **Demidür** kim uyana baht-ı hufte
- 3720 Orada ‘ayn-ı a‘ mā gibi ol **dem** / Yapılmışdı evüñ kaposı muhkem
- 3736 O **demde** na‘-ı ‘ışk içinde bi‘z-zāt / Zeliḥā az kaldı kim ola māt
- 3767 Çü altıncı ev oldu bezmgāhı / Kaposın yaptı ol **dem** bād-ı āhı
- 3800 Zeliḥānuñ cününü oldu muhkem / Çıkardı hañçer-i bürrānın ol **dem**
- 3804 Yabana atdı def itdi melāli / Tolındı hañçerüñ ol **dem** hilāli
- 3961 Maḥabbet oldu anda nār-ı sūzān / ‘Alevler ‘aynıdur ol **dem** aķan ķan
- 4006 **Dem** olur eylük ile olmayan kār / Olur zulm ü ta‘ addī ile izhār
- 4091 Gün olur kaldurur fevķa’s-semāya / **Dem** olur indürür tahte’s-şerāya
- 4161 Ne **dem** kim irse bir ‘āşık vişāle / Yerinüp eyler āh u nāle
- 4209 Ne ‘ālī ṭālī‘ üñ ne hōş **demüñ** var / Meh-i Ken‘ānuñ ile ‘ālemüñ var
- 4224 Dil-i divānesine kayd-ı ‘ālem / Firāķı gibi menfūr oldu ol **dem**
- 4353 O **dem** Yūsuf ‘azīz-i ‘ālem oldu / Sevindi güldi ‘ālem hurrem oldu
- 4553 O **demde** ṭālī‘-i nīk itdi yārī / Ki oldu şāḥ-ı Tübā sāyedārı
- 4569 Didi nāz ile cānānına ol **dem** / Bulurmuş itdügin evlād-ı ādem
- 4757 Fiğānlar itdiler ağlaşdılar hem / Didiler Ḥazret-i Ya‘ķūba ol **dem**
- 4843 **Dem** olur kim döner bu devr-i dāyim / İder maḥķūmuñı kendüñe ḥākim
- 4913 O **demde** ağlamak tutdı cihānı / Pür itdi nāleler kevn ü mekāmı
- 4929 Belā-yı sergüzeşt oldu ferāmūş / Geçerdi **demleri** her vech ile hōş
- 5001 Gözi nem derdi muhkem cānı pür-ğam / ‘İbādet-ḥānesine gitdi ol **dem**
- 5009 Yüzinden lālezāruñ uçdı ķanı / ‘Ayān oldu o **dem** dāğ-ı nihānı
- 5087 Ḥarāb-ābād-ı ğamdur deyr-i ‘ālem / Ki bir **dem** hurrem olmaz anda ādem
- E24 Vişālüñ ‘ālemi bir **dem** degüldür / Belā vü ıztırābı kem degüldür

dem-i vuşlat [2] kavuşma zamanı. <BMS>

- 4896 **Dem-i vuşlatda** şevķ-ı iştıyākı / Ziyāde ağladur ehl-i firāķı
- 4909 **Dem-i vuşlatda** şankim nūr-ı Raḥmān / Yire indi atından Pīr-i Ken‘ān

deminde [2] zamanında, tavında. <KUBBEALT>

- 1467 Yumulmuşdı **deminde** ‘ayn-ı teşnī‘ / Şarāb eylerdi ancak ḥalka taşdı‘
- 3807 Yücedür ‘āşıkñ kadr-i refī‘i / **Deminde** sevdügi olur şefī‘i

dem-beste [1] susmuş, soluğu kesilmiş, nefesi tutulmuş; sabırlı. Çoğunlukla söyleyecek söz bulamayıp tutulup kalmış olan için kullanılır. <KT, KO, LN, OTAL, OŞK>

3504 Yanar başuñ ölümlü hasta gibi / Tırursın ‘ aşık-ı **dem-beste** gibi

demed [3] ekin bağı, bir yerde bağlanmış biçilmiş ekin; birlikte bağlanmış çiçek vs., deste. <KT, KO, YTS>

4599 Mezârî‘ de **demedler** oldu peydâ / Mişâl-i keşret-i emvâc-ı deryâ

4600 **Demedlerden** yoğ idi arz-ı hâlî / Koyun sürüsünüñ oldu mişâli

4602 **Demedlerden** olup eflâke pâyê / Derildi cümle hâşıl bir araya

dem-sâz [2] arkadaş, refik, dost, sırdaş. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

1953 Gözüm ol çeşmi şebâza nazar-bâz / Dilüm ol gonca-leb ‘ ışıyle **demsâz**

2760 Zeliḥâ gördi serv-i gülşen-i nâz / Degüldür perde-i ‘ uşşâka **dem-sâz**

demür [4] demir, dövülüp şekillendirilmesi, çekilip uzatılması, inceltilmesi kolay ve döküme elverişli olduğu için kullanışlı, yeri çok geniş olan element. <KT, KUBBEALT, ÖTS>

1289 **Demür** âyineye dönmişdi eflâk / Şanasın mevc urur bahr-i ḥatarnâk

2236 **Demür** kalkanı kalkanı geçerdî / Toḳınsa yerlü ṭaşa yol açardı

2825 Felek farkına çıkdı mevc-i deryâ / **Demürden** ṭağlara döndi hemânâ

demür pîrâhen [1] zırh. <OŞK>

931 **Demür pîrâheni** âl eylediler / Biri birini idlâl eylediler

dendân [4] diş. <KT, KO, LN, KANAR>

649 Açıldı her şükûfe şâd u ḥandân / Dehân-ı gülde jāle oldu **dendân**

935 Görür pîrâheni ol pîr-i Ken‘ân / Aña ne pençe toḳınmuş ne **dendân**

1294 Şeb-i târik içinde berḳ-ı raḥşân / Felek fîline güyâ oldu **dendân**

Güzelin dişleri beyazlığı, güzelliği ve berraklığıyla bir inci dizisi gibi kabul edilir. Aşağıdaki tanıkta ağız, sadef olmuş dişler de onun içindeki inci gibi düşünülmüştür. <TDEK>

2979 Şadef ağızın açup gösterse **dendân** / Alurlar dürr-i meknûnını ol ân

denî [5] soysuz, alçak, rezil. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1545 Bu dünyâ-yı **denîde** her ne kim var / Sevüp ol serve olmuşlar hevâdâr

2704 Zenüñ ‘ ahdi şınuḳ kavli yalandur / **Denî** dünyâ gibi nâ-mihribândur

4571 Kesildi lezzet-i nefsi **denîden** / Çekildi ‘ âlem-i mā’ u meni den

5021 Ḥaberdâr oldu bu mevt-i nebîden / Çınâr el çekdi dünyâ-yı **denîden**

5107 Özin ‘ âlî bilen merd-i **denîdür** / Ḥaḳîkatde faḳîr olan ḡanîdür

deñiz [8] yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk gibi manalar da ifade eder. <KT, TS, ADŞS>

- 1992 **Deñizlerde** olan mâhî mişâli / Bu günden hâle tebdîl eyle kâli
 2984 Batar deryâya her bir gevher-i pâk / Gelür yüze **deñizde** hâr u hâşâk
 3036 **Deñiz** yüzine beñzerdi o şahrâ / Çoyunlar ortada emvâc-ı deryâ
 3045 Felekler gibi olur inķılâbı / **Deñizler** gibi artar ıztırâbı
 3132 Gönül oldu o mâhinüñ mişâli / **Deñizlerde** arar âb-ı zülâli
 5102 **Deñiz** ol acıya şabr eyle her bâr / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr

Divan edebiyatında incinin denizden çıkarılmasıyla dolayısıyla inci ile birlikte kullanılır.

Aşağıdaki tanıklarda bu deniz-inci ilişkisi üzerinde durulmuştur. <ADŞS>

- 3571 Karada keşî yazsa yüridürdi / **Deñiz** resminde dürler düridürdi
 95 Bir avuç hâki cân ile yüridür / **Deñizde** dürlü dürlü dür düridür

deñlü [27] denli, kadar. Üstünlük derecesi bildirir. <YTS, ÖTS, TS, KANARI>

- 842 Ne deñlü eyledi Yûsuf müdârâ / O **deñlü** zulme mâyil oldu a‘dâ
 4341 Kifâyet **deñlü** olsun hâlka kısmet / Bu tedbîr ile olmaz hiç kılet

Aşağıdaki tanıklarda “bu kadar” anlamına gelen “bu deñlü” ifadesi kullanılmıştır (bk. bu deñlü).

- 113 Bu **deñlü** zâhirinden oldu izhâr / Gel imdi bâtınında gör neler var
 781 Bu **deñlü** mu‘cizâtın gördi ihvân / Bu işe oldılar gâyet peşimân
 2619 Bu yirden kıpmasa ol gül nihâli / Bu **deñlü** bilmez idi cümle hâli
 2718 ‘Aceb olmaz bu **deñlü** rây-ı tezvîr / İder ‘ışk âdemi çöbân-ı hıznîr
 3009 Bu **deñlü** ‘âşık-ı şûride olmak / Şu gibi yalımını itdi alçağ
 3113 Ğanîmet gör bu **deñlü** vaşlı zinhâr / Çoğ itme az işi olma tama‘kâr
 3724 Didi ol mâh bu kaşı hilâle / Kanâ‘at eyle bu **deñlü** vişâle
 4743 Şıma lutf eyle bu **deñlü** kulûbı / Şabâ-veş açma dâmân-ı ‘uyûbı

Aşağıdaki tanıklarda da “ne kadar, nasıl” anlamlarında “ne deñlü” ifadesi kullanılmıştır (bk. ne deñlü).

- 61 Ne **deñlü** ğark isem baħr-i haťâyâ / Bağışla âb-ı rûy-ı Mušťafâyâ
 730 Ne **deñlü** görse ol cân-ı cihânı / İverdi bir daħı görmege anı
 842 Ne **deñlü** eyledi Yûsuf müdârâ / O deñlü zulme mâyil oldu a‘dâ
 880 Ne **deñlü** taş bağırlı ise ihvân / Firâķ-ı Yûsuf içün ağladı kan
 1649 Ne **deñlü** kâr-ı ‘ışkı itse inkâr / Bu inkâr olur idi ‘ayn-ı iķrâr
 1891 Şevâba gir ne **deñlü** zaħmet ise / Diyesin ancağ olur fûrķat ise
 1939 Ölümlü ğastanuñ âhını alma / Ne **deñlü** ise noķşânına kalma

- 2203 Ne **deñlü** var ise seyr ü temâşâ / Der-i dildârda oldu müheyyâ
- 2238 Ne **deñlü** t̃alib oldu bu murâda / Devâsı derdini itdi ziyâde
- 2649 Eger olmuş ise h̃ıdmetde taqşır / Ne **deñlü** zaḥmet ise eyle taqrır
- 2771 Ne **deñlü** serd ise maḥbûb-ı zâlim / Şarâb-ı nâb ile olur mülâyim
- 3293 Ne **deñlü** ise şefkat itdi cânân / Velî bu ḥâlî andan kıldı pinhân
- 5089 Menâl ü mâl ü emlâki nidersin / Ne **deñlü** var ise kırsın gidersin
- Aşağıdaki tanıklarda geçen “şu deñlü” ifadesi “şöyle, şu kadar” anlamlarına gelir (*bk. şu deñlü*).
- 40 Şu **deñlü** müstaḥıkk oldum ‘azâba / ‘Azâb iden baña girer şevâba
- 210 Şu **deñlü** gitdi bālâya feraḥnâk / Gözinden gâyib oldu nokta-i ḥâk
- 243 Şu **deñlü** kıldı şimdi ‘adl ü dâdı / Ferâmûş oldu gitdi zulmün adı
- 5040 Şu **deñlü** dūd-ı âhı oldu zâhir / Tumanlu taḡlara döndi ekâbir
- depe** [2] tepe; başın tepesi, baş. <YTS, ÖTS>
- 2539 Ağarmış saçları inmiş yañağa / **Depesi** beñzer idi qarlu tağa
- 5125 **Depem** ağarmış idi nitekim küh / Felek yaḡdurmış idi berf-i endüh
- depilmek** [2] tepilmek, sokulmak. <YTS, ÖTS>
- 826 Bulaşdı kara toprağa **depildi** / Başumdan zulm ü cevri ile kapıldı
- 2987 Dile düşse anuñ kim la‘l-i nâbı / **Depilür** yire ‘ırzı âfitâbı
- depmek** [1] tepmek, tekme atmak, tekmelemek, sürmek. <ÖTS, KUBBEALT>
- 848 Aña kim yalvarup dizin öperdi / Cemâlini ayaḡıyla **deperdi**
- deprenmek** [4] hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>
- 747 Kılıç gibi olup her biri serkeş / Şovuk **deprendiler** bād-ı seḡer-veş
- 1974 Girü keşf eyledi rüy-ı niyâzı / Girü **deprendi** derd-i ‘ışk-sâzı
- 4426 Bu keşretde yok ol kaşı kemânım / Benüm zîrâ ki **deprenmez** nişânım
- 5004 Ḥazân irdi şovuk **deprendi** şarşar / Bırakdı kendüyi berg-i gül-i ter
- depretmek** [4] kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek. <YTS, ÖTS>
- 80 Yeşil tũṭı gibi berg-i nebâtât / Zebânın **depredür** eyler münâcât
- 1315 Dehân-ı ra‘d u berkı eyle ḥâmûş / Dilün **depret** du‘âya ol ḡatâ-puş
- 2254 Yine ey dil dilinün tercemânı / Bize **depret** ‘alev gibi zebânı
- 2656 Zebânı bülbülün **depretdi** Yūsuf / Geçen ḡalın ḡikâyet itdi Yūsuf
- der** [12] kapı. <KT, KO, LN, CÜD>
- 130 Zihî sultân ki Mūsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsıyla **der**-i fazlında derbân
- 173 Şaḡâbe kendüye enşâr u a‘vân / Ebâ Derdâ **der**-i fazlında derbân

- 2203 Ne deñlü var ise seyr ü temâşâ / **Der-i** dildârda oldu müheyyâ
 2948 Tehîdûr şanma ‘âlem hâneķâhı / **Der-i** dildâr ola ancaķ penâhı
 3789 Naşîb olmadı şeş **derden** murâdı / Yidinci ķapudan umdı güşâdı

der ü dîvâr [7] kapı duvar. <KANAR I>

- 1760 Bu sevdâ ile ‘aqlını şaşurdı / **Der ü dîvârı** ile söyleşürdi
 2836 Ser-â-ser milket-i dünyâyı gezdi / **Der ü dîvâra** taşvîrini yazdı
 3619 Ruķı ‘aksi ile bu verd-i handân / **Der ü dîvârı** kıldı la‘l ü mercân
 3621 **Der ü dîvârı** şâfî vü mücellâ / Görindi ‘aks-i taşvîr-i Zeliķâ
 3721 **Der ü dîvâr** olup âyinedârı / ‘Ayân itdi bu iki gül-‘izârı
 3722 Ne vaz‘ itdi ise bu iki mehveş / **Der ü dîvârma** oldu münakķaş
 4211 Gözümün nûrı tûrurken nazarda / **Der ü dîvâr-ı** zindân oldu perde

derâ, derây [6] çan, çingirak. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KANAR I>

derây-ı deyr [2] kilise çanı.

- 3473 Şanemler şındı hep kaç‘ oldu zünnâr / Dilin tûtdı **derây-ı deyr-i** küffâr
 3499 Dilin tûtdı **derây-ı deyr-i** küffâr / Sesin kesdi ĥorôs-ı dehr-i mekkâr

derây-ı nâle [1] çan, çingirak, demirci çekici. <KO, LN, FZ, OTAL>

- 13 **Derây-ı nâleden** gönlüm uyansun / Maķabbet şem‘i cân bezminde yansun

derây-ı rihlet [3] göç çanı. Eski kervan yolculuklarında konaklama sonunda tekrar harekete geçileceğini yolculara duyurmak için davul çalındığı gibi çan ve zil çalındığı da bilinmektedir.

Şair ağlayıp sızlamaları göç çanının seslerine benzetmiştir. <OŞK>

- 1151 Bakâya gitse her ‘ışķ ehli cânı / **Derây-ı rihleti** olur figânı
 2949 Okuna ĥalka ‘ışķ dâsitânı / **Derây-ı rihleti** ola figânı
 4986 Velî remz ile olurdu ĥitâbı / **Derây-ı rihlet** idi her cevâbı

der-âgüş [] kucaklama, sarma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

der-âgüş etmek/eylemek [5] kucaklamak, sarmak.

- 3145 Kaçar yanumdan ol serv-i ķabâ-püş / Anı sâyetm daķı **itmez der-âgüş**
 3162 Şu‘â‘-ı şems-i ‘âlem gibi gâhî / **Der-âgüş itseñ** ol gün yüzli mâhı
 3386 İde ni‘ me‘l-bedel zât-ı şerîfin / **Der-âgüş eyleye** yâr-ı laķîfin
 3582 **Derâgüş itse** ma‘ şûķın bir âdem / Olurdu anda yüz yirde bu ‘âlem
 4828 Vücûdı gizlü gencin kıldı zâhir / **Der-âgüş itdi** iķvânını bir bir

derbân [2] kapıcı, kapıyı gözetken, muhafaza eden. <KT, KO, LN, FZ, OTDTS>

- 130 Zihî sultân ki Mûsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsiyle der-i fazlında **derbân**
 173 Şahâbe kendüye enşâr u a‘vân / Ebâ Derdâ der-i fazlında **derbân**

derbend [14] dar boğaz, dağlarda tepelerde zahmetle geçilen dar boğaz [*mec.*] aşılması, alt edilmesi güç durum. Osmanlı Devleti'nde ulaşım bakımından önemli olan dağ geçitlerinde, boğazlarda, yol kavşaklarında kurulan, asayiş ve huzurun sağlanmasında, yolların imarında büyük rol oynayan karakollara derbend denir. Bekçilerin ücretini karşılamak, yapılan han köprülerin inşa, tamir ve muhafaza masraflarını karşılamak üzere konulmuş vergilere de derbend resmi denir.

<KT, KO, LN, FZ, OTDTS, KANARI, KUBBEALTI>

- 58 Baña kıl tevbe vü tevfiği yoldaş / Ki **derbend**-i ecelden kırtaram baş
 465 Ecel **derbendi** hoşdur sâlikâna / Geçenler irdi şahrâ-yı cinâna
 603 Göçürdi rahtını İnâs nâgâh / Ecel **derbendini** kıldı güzergâh
 845 Ecel **derbendi** gibi pür-mehâbet / Virür ehl-i hayâta havf ü haşyet
 2727 Ecel **derbendini** itdi güzergâh / Bakâ şahrâlarına vardı ol şâh
 2953 Bu **derbendi** geçemez merd-i vehhâm / Bu meydâna gerek aqdâm-ı ikdâm
 3903 İderken seyr-i şahrâ-yı selâmet / Gelür yolına **derbend**-i melâmet
 4593 Hicâb-ı cânib-i Mevlâyı açdı / Bu **derbend**-i mecâzı geldi geçdi
 5083 Bu **derbend**-i kubûra ey qarındaş / Giden gelmez olur bir pula biñ baş

Uzun yolculuklar boyunca kâbus hâlini alan ve seyahatlerin en korkulan kısmını oluşturan derbentler insanları çok etkilemiş olmalı ki şiir dilinde mihnet ve sıkıntının sembolü olmuştur.

<OŞK>

- 726 Yoluñda çâh-ı endüh u elem var / Güzergâhuñda bir **derbend**-i ğam var
 3827 Halâş oldu yidi **derbend**-i ğamdan / Hidâyet buldı kırtıldı elemden

derbend-i belâ [3] bela geçidi.

- 2012 Görenler şahn-ı şahrâ-yı şafâyı / Geçer önürdi **derbend-i belâyı**
 4334 Geçüp gitti bu **derbend-i belâyı** / Selâmet sebzezarı oldu câyı
 5054 Kõdı gitti bu **derbend-i belâyı** / Mekân idindi şahrâ-yı bakâyı

derd [169] keder, gam, tasa, kaygı, ağrı, sızı, maddi ve manevi hoşnutsuzluk, insanı huzursuz eden her türlü durum. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

- 52 İde geldügün ihsânı 'aâtâ kıl / Oñulmaz **derdümüz** vardur devâ kıl
 296 Dem olur kendümi Ya' kûb iderdüm / Arardum Yûsufi **derd** ile dirdüm
 422 Çoğalsa **derd**-i dilber gibi a' dâ / Hemân terk-i diyâr itmekdür evlâ
 495 Vişâl-i Hakkâ irişdi o merhûm / Firâkı **derdine** düşdi bu ma' şûm
 513 Ğarîbâne yetimâne gezerdi / Yağardı ehl-i **derdi** âh-ı serdi
 550 Tamâm itdi sözini çünkü Ya' kûb / Dil-i İnâsa irdi **derd** ü aşûb
 551 Zârûrî bir kabûl olmaz dilekdür / Hüner bu **derde** dermân eylemekdür

- 566 Arayup her miyânı anda muhkem / Kemer **derdinden** oldu belleri ham
- 739 Gelür Ya'kûba **derd** ü Yūsufa ğam / Ğaraž irşâddur *Allāhu a'lem*
- 911 Kimi deryâ-yı nâr-ı **derde** ğavvâş / Kimi oldu şerâre gibi rakqâş
- 913 Rivâyetdür ki bu **derd** ile ol ân / Delindi cümle sengistân-ı Ken'ân
- 973 Girü hengâme-i **derd** oldu peydâ / Fiğân u âh-ı serd oldu hüveydâ
- 977 Ne müşkil ğuşşadur bu ğuşşa eyvây / Yaramaz **derde** tuş oldum meded hây
- 995 Bu **derd** ile yimez içmez yürürdi / Ğam ile sâye-veş cânın sürürdi
- 1096 Oyalar cânib-i Hâkdan ricâli / Zârûrî **derd** olur kayd-ı 'ayâli
- 1111 Oñulmaz **derdine** bulmadı çâre / Yapışdı dâmen-i şabr u qarâra
- 1121 Söze geldükçe artar süz u **derdi** / Çoğaldur âteşini âh-ı serdi
- 1150 Yaraşur ehl-i **derd** olursa giryân / Cihânuñ rahmetidür ebr-i bārân
- 1154 Cemâl ıssınuñ oldur muhteżâsı / Ki ola **derd-i** 'âşıqdan şafâsı
- 1222 Ne müşkil derd olur bu **derd-i** menfûr / Ki âdem akrabâsından düşe dūr
- 1284 Ğamum ezfûn u **derdüm** bî-nihâye / Taḥammül idemez oldum belâya
- 1307 Şavarsa ol şavar sizden belâyı / Girü **derdin** viren virür devâyı
- 1405 Ararlar **derdine** her biri çâre / Tururlar muntazır didâr-ı yâra
- 1589 Aḥibbâsına bu ḥâlî şorardı / Devâsuz **derdine** dermân arardı
- 1594 Giceyle **derdi** olurdu firāvân / Uyutmazdı anı sevdâ-yı cânân
- 1625 O **derd** olur cihânda **derd-i** müşkil / Ölince olmaya dermâna qâbil
- 1636 Bilürler bir bakımda ehl-i **derdi** / Şehâdet eyler aña rüy-ı zerdi
- 1692 Ola kim **derdüñe** dermân idem ben / Bu müşkil işleri âsân idem ben
- 1701 Ğam-ı 'ışkum görünmez bir qaradur / Belâ budur ki **derdüm** bî-devâdur
- 1731 Devâsı **derdümün** dildâra mevqûf / Vücûdum vâvı oldu yâra ma' tûf
- 1734 Eyitdi yâ İlâhî kanķı mekkâr / Bu **derde** cânımı itdi giriftâr
- 1741 Qapusında idüp feryâd u eḡḡân / Arardı turmayup **derdine** dermân
- 1743 Devâsı oldu dermânun ḥilâfı / Şifâsı olmadı **derdine** şâfî
- 1848 Didiler sergüzeşt ü mâcerâsın / Murâd idindi bu **derdüñ** devâsın
- 1893 Cemâli gülleri **derdüñle** şoldı / Senün çaķ istedüğün gibi oldu
- 1896 Perişân-ḥâtır u **derde** giriftâr / Ne bir hem-dem ne bir ḥâlin şorar var
- 1903 Çekemezdi bu **derdi** kulle-i Qâf / Oran oldu yiter inşâf inşâf
- 1911 Senün kimden olur **derdüñe** dermân / Tutulsañ kurtılursın ol dem âsân
- 1949 Görür ğayrıdan olmaz **derde** dermân / Didi ey **derde** dermân ıssı Sübhân
- 1974 Girü keşf eyledi rüy-ı niyâzı / Girü deprendi **derd-i** 'ışķ-sâzı
- 1981 Hâķâret eyleme bu nâ-murâda / Oñulmaz **derdümü** kılma ziyâde

- 1988 Niçe yıl çekdüğüñ **derd** ü gam u âh / Saña bir günce gelmez *ya‘lemu’llâh*
- 2001 Geyinmiş ğonca-veş kat kat libâsın / Aña **derdin** viren virmiş devâsın
- 2238 Ne deñlü tâlib oldı bu murâda / Devâsı **derdini** itdi ziyâde
- 2251 Cihânuñ hâdişâtından şorardı / Oyalardı delü gönlini **derdi**
- 2263 Didiler ey bu **derdüñ** çâresâzı / Görelüm ölmedin ‘ömr-i dırâzı
- 2273 Vişâli **derdi** halka oldı sârî / Elem virdi kemâl-i iştihârı
- 2304 Żarûrîdür zarûrî **derd-i** dildâr / Hicâb olmaz muhibbe perde-i ‘âr
- 2429 Zeliḥâ bildi ol serv-i bülendi / Hemân-dem eski **derdi** tâzelendi
- 2442 Cihân pâzârınuñ aşşısı yokdur / Şafâsından belâ vü **derdi** çokdur
- 2456 Çoğalur yaşı artar âh-ı serdi / Başına gelmeyen bilmez bu **derdi**
- 2499 Uyandı mı benüm şem‘ -i sitârem / Bulındı mı oñulmaz **derde** çârem
- 2590 Yaşın silmezdi pîrûñ ḥasretinden / Yüzi gülmezdi **derd-i** fûrkatinden
- 2667 Beni gördi çeküp taşra çıkardı / Bu **derd-i** miḥneti benden giderdi
- 2738 Atamuñ ḥasreti ğurbet belâsı / Cihânuñ **derdi** dünyânuñ cefâsı
- 2755 Kişi bir **derde** olsa nâgehân tuş / İder bir kayd-ı âḥarla ferâmûş
- 2801 Nigîn-i halka-i bezm-i belâdur / Vücûd-ı âteş-i **derd** ü ‘anâdur
- 2924 Beni gördükçe **derd** ile idüp âh / Peşimân olasın elvara nâgâh
- 3014 Görür kim **derdi** yok **derdinden** aşlâ / Şalâḥı cânibinden oldı ğuyâ
- 3168 Senüñ **derdüñle** cânından uşanup / Yürür gün gibi dîvâra ṭayanup
- 3177 Şaçuñ **derdinden** oldı kâmeti piç / Dehânuñ ‘ışkı itdi hiçden hiç
- 3187 Ḥarîş olma bu **derdüñ** çâresine / Kûl ile girme Mevlâ arasına
- 3240 Sevenler **derdi** arar **derde** dermân / Ki ḥandân olmadan yegdür bu giryân
- 3251 Baña evvel maḥabbet itdi inâs / Ğam u **derdümlle** öldi ğitdi inâs
- 3412 Şifâ kaşd eyle bu **derd-i** ‘azîme / Kerem itmek żarûrîdür kerîme
- 3437 Teveccüh etdiler didâr-ı yâre / Arardı her biri **derdine** çâre
- 3503 Dir idi ağlayup ol verd-i ḥandân / Ne **derdüñ** var eyâ şem‘ -i şebistân
- 3512 Ne tedbîr ile buldum vaşlına râh / Ne **derd** ü miḥnetümden oldı âgâh
- 3533 Ne ḥoş vaqtüñ ne ‘âlî ‘âlemüñ var / Ne **derdüñ** var ne biñ dürlü ğamuñ var
- 3546 Bir az şerḥ itdi **derd-i** ıztırâbın / Oğudı şem‘ ü pervâne kitâbın
- 3548 Döker derdini **derdi** olan abdâl / Meşeldür bu ki ıssın söyledür mâl
- 3550 Mey-i ‘ışk ehl-i **derdi** bülbül eyler / Kitâb-ı ‘ışkı oğur ṭurmaz ezber
- 3551 Ṭuyurur genc-i ‘ışkı âh-ı serdi / Üşürür başına zenbûr-ı **derdi**
- 3554 Sücûda vardı dâl-i **derdi** gibi / Perîşân oldı âh-ı serdi gibi
- 3631 Didi şun bâde-i câm-ı vişâli / Unutdur çekdüğüm **derd** ü melâli

- 3648 Zeliḥā bulmadı bu **derde** dermān / Fiḡān u nāleler itdi *ke-mā-kān*
- 3653 Beni sen eyledüñ **derde** giriftār / Sen eyle kendü bīmāruña tīmār
- 3664 Muşavver olmuş anda iki dildār / İki yār u iki **derde** giriftār
- 3750 Aqıtma yaşımı cānum acıtma / Kapuñda **derd** ile dermānde itme
- 3779 Ne hoşdur ‘āşıka ol **derd** ü zārī / Ki ol bā‘ış-i raḥm-ı nigārı
- 3784 Zebūn itdi seni ‘ışkuñ belāsı / Bu **derdüñ** şabr ile olur devāsı
- 3798 Bu **derde** Yūsuf eylerken taḥammül / Vücūdı baḥrine irdi tezelzül
- 3875 İdüp **derd**-i melāmet çāresini / Yudı göz yaşı yūzi qarasını
- 3880 Enīs idinme her āhū-mizācı / Ki olmaz **derdinüñ** aşlā ‘ilācı
- 3890 ‘Ayāndur **derd**-i pinhānı yüzinden / Ġarīb evzā‘ u bīhūde sözinden
- 3978 Biri ağlarsa biri āh iderdi / Bir oldu bunlaruñ **derd**-i neberdi
- 3980 Görince bunlaruñ ‘ışkın hüveydā / Terakḳī eyledi **derd**-i Zeliḥā
- 3985 Żarardur ta‘n-ı a‘dā ‘āşıkāna / Semend-i **derde** olur tāziyāne
- 4000 Didi ey ārzū-yı cān olan yār / Devā-yı **derd**-i bī-dermān olan yār
- 4018 Helāk oldu ġam u **derdüñle** cānum / Fenāya vardı cism-i nā-tüvānum
- 4023 Didi yā Rabbi yegdür bend ü zindān / Bu **derd** ü ġuşşadan her rüz u her ān
- 4092 Sa‘ādet kıymetin bilsün diyü merd / Felāket ‘āleminde çekdürür **derd**
- 4117 Ölümlü ḥasta gibi zār u giryān / Kimi görse umar **derdine** dermān
- 4189 Virüp zindāncıya māl-ı firāvān / Kapusın açdı kıldı **derde** dermān
- 4234 Ġama öğrendi **derde** oldu mu‘tād / Olurdı derd ü ġamdan ḥātırı şād
- 4246 Elüñden koyma dāmān-ı rızāyı / Girü **derdin** viren virür devāyı
- 4251 Faḳīrūñ ḥātırın ḥālin şorardı / Ġarībūñ **derdine** dermān arardı
- 4268 Girü Ḥaḳdan olur **derdine** tīmār / Araya istemez kim gire aġyār
- 4269 Ararsa ġayrıdan derdine dermān / İder **derdini** ol merdüñ firāvān
- 4278 Cihānuñ müşkilin āsān iderdi / Göñüller **derdine** dermān iderdi
- 4338 Yedi yıl kıtlıġ olınca bu devrān / Gerekdür ḥāşılı bu **derde** dermān
- 4381 Ser-ā-ser **derd** ü ‘ayn-ı mātem oldu / Vücūdı ḥaḳa-i bāb-ı ġam oldu
- 4383 Ruḥ-ı rengīnin itdi nār-ı ġam zerd / Zuhūr eylerdi her gün bir yeñi **derd**
- 4385 Gelürdi il dilinden bir büyük **derd** / Döyemez anı tafşıl itmege merd
- 4405 Benān-ı dest-i çevre döndi neyler / Maḥabbet ehl-i **derdi** böyle eyler
- 4423 Şadā-yı leşker ile eglenürdi / Bu **derdi** başka bir ‘ālem şanurdi
- 4438 Eyitdi hoş mıdur **derdümlle** dildār / Ne ‘ālemeddür ol **derde** giriftār
- 4455 Olur ḥaḳkuñ çoġı **derdine** loḳmān / Gelür taḥşıl-i maḳşūd aña āsān
- 4559 İresin ‘āşıḳ iken vaşl-ı yāra / Bulasın bir oñulmaz **derde** çāre

- 4659 Atamuz bir yaña giryân u maḥzûn / Oğul **derdi** idüpdür bağrını ḥûn
 4740 ‘Acâyib **derde** oldılar giriftâr / Helâk itdi qamusın ğayret ü ‘âr
 4758 Gözümüz yaşı gibi **derdümüz** çok / Senün yanuñda hergiz yüzümüz yok
 4759 Felek şaldı bizi **derd-i** ‘atîka / Ğarîk itdi bizi baḥr-i ‘amîka
 4764 Yıkıldı **derd** ile âh itdi Ya‘kûb / Gören şandı ki öldi gitdi Ya‘kûb
 4773 Taḥammül idemez hicrâna cānum / Döyemez **derde** cism-i nâ-tüvānum
 4790 Ḥazer kıl eylerin **derd** ile bir âh / Yıkılır taḥtuñ ol âh ile nâgâh
 4990 İrişdi Yūsufuñ rûz-ı firâkı / Cihānda kaldı **derd-i** hecri bâkî
 4997 Didi ey **derde** dermān iden Allāh / Meşakkat rāhın āsān iden Allāh
 5001 Gözi nem **derdi** muḥkem cānı pür-ġam / ‘İbâdet-ḥānesine gitdi ol dem
 5072 Ne ‘âlem ğuşşası ne **derd-i** dildâr / Ne hicrân qorḥusı ne ḥavf-i aġyār
 5144 İdenler ğafleti **derdine** çäre / Muşāhib oldı cumḥür-ı kibāra

derd-i derûn [1] gönül kaygısı.

- 1584 Teraqqî eyledi **derd-i derûnı** / Belâ-yı ‘ışkınuñ oldı zebûnı

derd-i firâk [2] ayrılık derdi. <KANAR>

- 1010 Zebûn itdi beni **derd-i firâkı** / Vücûdum yaqdı nâr-ı iştîyâkı
 2560 Beni pîr eyledi **derd-i firâkı** / Belûmi bükdi bār-ı iştîyâkı

derd-i ḥasret [1] özlem derdi, hasret derdi. <KANAR>

- 4707 Meh-i Ken‘ânı **derd-i ḥasret** aldı / Yürekler yaqıcı âhı çoġaldı

derd-i hicrân [8] ayrılığın verdiği üzüntü.

- 822 Didi gel qandasın ey pîr-i Ken‘ân / Ziyāde müşkil oldı **derd-i hicrân**
 975 Olup bu **derd-i hicrân** ile meczûb / Yabana söyler idi anda Ya‘kûb
 990 Bu iḳlîmüñ şaġiri vü kebîri / Olupdur **derd-i hicrānuñ** esîri
 1220 Żarûrî lâzım oldı **derd-i hicrân** / Qulumuzdur diyü şatdılar iḥvān
 1761 Dir idi müşkil oldı **derd-i hicrân** / Tecellî eyle ey ḥurşid-i Yezdān
 1764 Yürürem **derd-i hicrāna** giriftâr / Ne kendümden ne ‘âlemden ḥaberdâr
 4173 Ḥuşûşâ **derd-i hicrân-ı** Zelîḥâ / Teraqqî eyledi *yevmen-fe-yevmâ*
 4772 Bulutlar gibi aḥvālüm perişân / Bir iken iki oldı **derd-i hicrân**

derd-i ‘ışk [4] sevgiden dolayı çekilen acı. <ÖTS>

- 2253 Nihān eylerdi **derd-i ‘ışk-ı** yârı / Qapuda idi ‘ayn-ı intizârı
 3838 Zelîḥâ şandı kim keşf itdi rāzı / Bu **derd-i ‘ışkı** bu nâz u niyâzı
 4228 O **derd-i ‘ışka** yüz taḥsîn ü şābâş / Ki ola cān-ı ‘āşıkla qarındaş
 4506 Çekersin **derd-i ‘ışkı** bunca yıldur / Murāduñ her ne ise baña bildir

derd-i maḥabbet [1] muhabbet derdi. <BMS>

2452 Ma‘āza’llāh irince rûz-ı fûrkat / Gözini dörd ider **derd-i maḥabbet**

derd-i ser [1] baş derdi; sıkıntı. <KUBBEALT>

4433 Geçerdi şâh-ı hûbân ‘asker ile / Kâalurdı yolda bu **derd-i ser** ile

derd-i ser etmek/eylemek [2] baş ağrıtmak, rahatsız etmek. <KANAR>

2314 Sehâvetle gönüllerde yer itdi / Vişâl-i Yûsufi **derd-i ser** itdi

5035 Eyâ da‘vâ-yı ‘ışk iden mürâyî / Yüri var **derd-i ser** eyle bu râyı

derd ehli [4] kendisi aynı sıkıntıları sevdiği için başkasının ıstırabını anlayan kişi. <ÖTS>

832 Belâ **derd ehlini** şâfi-dil eyler / Gönül alcaqlığını hâşıl eyler

1171 Hüdâ **derd ehline** olunca hâdî / Kâbûl olur münâcât u murâd

1412 Tûrurdu muntazır **derd ehli** kat kat / Tecellâya nitekim ehl-i cennet

1629 Zârûrî hâl olur **derd ehli** âhı / Çıkar her âteşün dūd-ı siyâhı

derd olmak [3] üzüntü sebebi olmak, sıkıntı vermek. <KUBBEALT>

1096 Oyalar cânib-i Hâkdan ricâli / Zârûrî **derd olur** kayd-ı ‘ayâli

1222 Ne müşkil **derd olur** bu derd-i menfûr / Ki âdem akrabâsından düşe dūr

4175 Dir idi ağlayub ey Mâh-ı Ken‘ân / Baña ayruksı **derd oldu** bu hierân

derde dermân olmak [4] sıkıntıları gidermek, çare bulmak. <ÖTS>

591 Bizüm tedbîrümüz taqşîr ü noqşân / Olursa senden olur **derde** dermân

1958 Devâ itmez baña illâ ki cânân / Olursa yâr olur **derdüme** dermân

3766 Görür kim olmadı bu **derde** dermân / Varup altıncı derde umdı ihsân

4451 Şu kapudan ki olmaz **derde** dermân / Arar bir gayri yoldan râh-ı ihsân

derdine düşmek [1] bir kimse veya bir şeyin verdiği üzüntü veya düşünce yüzünden sadece onunla meşgul olmak, onunla aşırı derecede ilgilenmek. <KUBBEALT>

4129 Meh-i Ken‘ânınun **derdine düşdi** / Güreşdi nâr-ı ‘ışk ile tutuşdı

derdini dökmek [1] sıkıntı ve üzüntüsünü anlatmak, içini dökmek. <ÖTS, KUBBEALT>

3548 **Döker derdini** derdi olan abdâl / Meşeldür bu ki ıssın söyledür mâl

derd ü belâ [2] dert ve bela. <KANAR>

3468 Şaman çûbı gibi uyan hevâya / Düşer bir hufre-i **derd ü belâya**

4299 Yedi yıl ola kıtlıklar ziyâde / Kâalalar kılet ü **derd ü belâda**

derd ü elem [1] acı ve üzüntü. <KANAR>

4991 Saña geldi giden **derd ü elem**ler / Yirini özledi biñ dürlü gâmlar

derd ü gam [5] dert ve sıkıntı. <BMS>

693 Gider tezyîni rûz-ı mâtem oldu / Senün şenliklerün **derd ü gam** oldu

- 2178 Sürûrî bâ' iş-i **derd ü ğam** oldu / Dügünü günü rûz-ı mâtem oldu
 3250 Hâlâş olmaz belâ vü **derd ü ğamdan** / Ölünce cânı kırtulmaz elemden
 4234 Ğama öğrendi derde oldu mu' tād / Olurdu **derd ü ğamdan** hâtırı şād
 4981 Oyalanma nuķûş-ı ' âlem ile / Geçürme gününü **derd ü ğam** ile

Derdâ [1] Ebü'd-Derdâ Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî (öl. 32/652 [?]). Dımaşk kadılığı ve Kur'an muallimliği yapan sahabe (bk. Ebâ Derdâ).

- 173 Şahâbe kendüye enşâr u a' vān / Ebâ **Derdâ** der-i fazlında derbān
derdmend [10] dert ve kederi olan, dertli, kaygılı, zavallı, biçare. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 57 Ğarīb ü **derdmend** ü bî-kesem ben / Ümîdümi nice senden kesem ben
 1621 Ğarīb ü **derdmendem** hasta vü zār / Ki yanumda ne dil vardur ne dildār
 1917 Dî ey yār-ı cefākār u sitemkār / Degülsin **derdmendüfiden** haberdār
 1940 Cefā-yı **derdmende** mâyl olma / Eli baĝlı zebûna kâtil olma
 3040 Girü ol **derdmendi** kıldı nālān / Girü nāy-ı maħabbet itdi efgān
 3147 Kılur ya' nî kemān ebrûları çîn / Ğarīb ü **derdmendine** ider kîn
 3403 Ğarīb ü **derdmend** ü nā-murāduz / Faķîrû'l-hāl ü mazlûm-ı bilādüz
 3658 Saña bu **derdmendüfiden** zarar yok / Benüm şāh-ı cihānum ' özre yer yok
 4080 Zeliķā **derdmendüfî** dest-i reddi / Dālâlet fitnesinün oldı seddi
 4556 Çerāĝ-efrûz-ı ' ışķ u ferd-i bî-çün / Komez bir **derdmendi** şöyle maħzûn

derdmendān [3] dert sahipleri, tasalılar, kaygılılar, "derdmend" in çoĝulu. <KT, OTAL>

- 127 Şefîķ-ı **derdmendān** u ĝarībān / Refîķ-ı bî-kesān u bî-naşībān
 3157 Didi ey çāresāz-ı **derdmendān** / Gül-i ĥandān u serv-i pāk-dāmen
 4742 Didiler ey zāhîr-i **derdmendān** / Bizüm noķşānumuz bî-ħadd ü pāyān

derdnāk [4] dertli, kederli, kaygılı, mahzun. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 947 Esirgeñ bu za' îf ü **derdnāki** / Nice oldı diñ ol ma' şûm-ı pāki
 1147 Girü evvelki gibi sîne-çāk ol / Firāķ-ı Yūsuf ile **derdnāk** ol
 3859 Ğuda dil virdi ol ma' şûm-ı pāke / Mu' in oldı ĝarīb-i **derdnāke**
 5000 Baķāya ' azm iderse rûķ-ı pāki / Bile gönder bu cân-ı **derdnāki**

dergāh [5] kapı mahalli, kapı önü; tekke, zaviye [*mec.*] bir büyüĝün katı, makamı. Allah, peygamber, padişah, sevilen kimse vb. sevilenlerin makamları yahut maddi ve manevi huzurları dergāh olarak adlandırılır. <KT, KO, LN, OTDTS, ADŞS, OŞK>

- 489 Şu demde kim memātum rûzgārı / Süre **dergāhdan** ben ĥāksārı
 1082 Ĥaķuñ **dergāhma** yüzün urınca / Süleymāndan alur ĥaķķın ķarınca

- 2270 Tağılmaz oldu **dergâhında** dīvân / Qasâvet virdi bu cumhūr-ı insân
- 2394 Bu râyı ‘ayn-ı ‘aql itmez nazargâh / Hemân abdâl-ı ‘ışkuñdur bu **dergâh**
- 4273 Kemâl ehli olur maqbûl-i **dergâh** / Açar gün gibi qurb-i hâzrete râh
deri [1] işlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu. <KT, ÖTS, TS>
- 1046 Şarındı bir **deriye** hem-çü nâfe / Görinmez oldu girdi i‘tikâfa
derî [1] havası iyi, yeşilliği bol olan dağ eteği. <BURHÂN, FZ, OTAL> Tanıkta geçen
“kebg-i derî” tamlaması “dağ arasında yetişen, çok büyük adete horoz büyüklüğünde keklük”
demektir (*bk.* kebg-i derî).
- 2981 Qılur kebg-i **derî** tağlarda âvâz / Olur âvâzı anuñ da‘vet-i bâz
derîde [1] yırtılmış, yırtık. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 3822 Elinden kurtulup ol nûr-ı dîde / Gül-i ter gibi dāmânı **derîde**
derilmek [11] toplanmak, bir araya gelmek, cem olmak. <YTS, ÖTS>
- 753 Perî gibi tûrur ol şâh-ı hûbân / **Derilmiş** yanına dīvân-ı ihvân
- 989 **Derildi** kapuya cem‘ oldu eţfâl / Firâkuñdan katı ayruksıdur hâl
- 1185 **Derildi** kârbânun sârbânı / Tefekkür itdiler remz-i nihânı
- 1309 **Derildi** anda bir kaç ehl-i idrâk / Didiler Yūsuf ey gevher-i pāk
- 2075 **Derildi** niçe begler bu nişâna / Bilâd-ı ğarba oldılar revâne
- 2261 Gelince Hâzret-i Yūsuf müsâfir / **Derildiler** edânî vü ekâbir
- 2565 **Derilür** mi oyun yirine eţfâl / O yirlerde ne olmışdır nedür hâl
- 2625 Dağı bundan öñürdi oldu bir hâl / **Derildi** Külbe-i Aḫzâna eţfâl
- 2775 Getürdi Zühre sâzını miyâna / **Derildiler** sımât-ı Kehkeşâna
- 4602 Demedlerden olup eflâke pâyeye / **Derildi** cümle ḫâşıl bir araya
- 4885 Vedâ‘ itdi anuñla ehl-i Ken‘ân / **Derildi** Külbe-i Aḫzâna giryân
dermân [36] ilaç, çare [*mec.*] çıkar yol. <KT, KO, LN, ÖTS, TS>
- 591 Bizüm tedbirümüz taqşîr ü noqşân / Olursa senden olur derde **dermân**
- 928 Iraḫdan olmaduḫ **dermâna** ḳâdir / Birimüz anda bulunmadı ḫâzır
- 1625 O derd olur cihânda derd-i müşkil / Ölince olmaya **dermâna** ḳâbil
- 1743 Devâsı oldu **dermânun** ḫilâfı / Şifâsı olmadı derdine şâfî
- 1911 Senüñ kimden olur derdüñe **dermân** / Tūtulsân ḳurtılursın ol dem âsân
- 1949 Görür gayrıdan olmaz derde **dermân** / Didi ey derde **dermân** ıssı Sübhân
- 1958 Devâ itmez baña illâ ki cānân / Olursa yâr olur derdüme **dermân**
- 2698 Ol işüñ kim ola **dermânı** âsân / Melûl olmaḫ gerekmez aña insân
- 3458 Şunuñ kim başına **dermânı** yoḫdur / Senüñ dermânunâ imkânı yoḫtur

3654 Tūtalum eylerüz bu yolda ‘ işyān / Bu ‘ işyānuñ olur **dermānı** āsān

3786 Tesellī cāmı ile kıldı ḥandān / Ümīdi ḳapūsından açdı **dermān**

4011 Ḳabāḥat olmadan **dermānın** eyle / Kerem eyle işüñ āsānın eyle

4117 Ölümlü ḥasta gibi zār u giryān / Kimi görse umar derdine **dermān**

4338 Yedi yıl kıtlıḡ olunca bu devrān / Gerekdür ḥāşılı bu derde **dermān**

dermān aramak [5] hastalık veya sıkıntıyı gidermek için çeşitli yollara başvurmak. <ÖTS>

1589 Aḥibbāsına bu ḥālī şorardı / Devāsuz derdine **dermān arardı**

1741 Ḳapūsında idüp feryād u efgān / **Arardı** ṭurmayup derdine **dermān**

3240 Sevenler derdi **arar** derde **dermān** / Ki ḥandān olmadan yegdür bu giryān

4251 Faḳīrūñ ḥātırın ḥālīn şorardı / Ğarībūñ derdine **dermān arardı**

4269 **Ararsa** ḡayrıdan derdine **dermān** / İder derdini ol merdūñ firāvān

dermān bulmak [3] iyileşmek, şifa bulmak. <KANARI>

3648 Zeliḥā **bulmadı** bu derde **dermān** / Fiḡān u nāleler itdi *ke-mā-kān*

4221 Ḥabībīn görmege **bulmazdı** **dermān** / Taḥammül itmege olmazdı imkān

4622 Cemālīni görenler ṭoḡ olurdı / Belā-yı cū‘ına **dermān bulurdı**

dermān etmek/kılmak [8] şifa vermek, derman olmak. <KANARI>

59 Dil-i bīmāruma ‘ ālemde her ān / Şarāb-ı ḥikmetūñle **eyle dermān**

551 Żarūrī bir ḳabūl olmaz dilekdür / Hüner bu derde **dermān eylemekdür**

678 Aña **dermāna eylerken** tevaḳḳuf / Yarıldı yer yüzi ḡayb oldu Yūsuf

1692 Ola kim derdüñe **dermān idem** ben / Bu müşkil işleri āsān idem ben

1889 Tūtalum ṭaḡ imiş bu cism-i bī-cān / Gider āhum duḡānın **eyle dermān**

4189 Virüp zindāncıya māl-ı firāvān / Ḳapūsın açdı **kıldı** derde **dermān**

4278 Cihānuñ müşkilin āsān iderdi / Göñüller derdine **dermān iderdi**

4997 Didi ey derde **dermān iden** Allāh / Meşāḳḳat rāhın āsān iden Allāh

dermān olmamak [4] aciz olmak, mecali kalmamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2431 Ḳaçan kim ‘ ıḡa maḡlūb ola insān / Şarāb-ı vuşlat **olmaz** aña **dermān**

3520 Ferāḡat itmege **dermānum olmaz** / Vişāle irmege imkānum olmaz

3766 Görür kim **olmadı** bu derde **dermān** / Varup altıncı derde umdı iḥsān

4451 Şu ḳapudan ki **olmaz** derde **dermān** / Arar bir ḡayri yoldan rāh-ı iḥsān

dermānde [2] çaresiz kalmış, aciz, biçare, zavallı. <KT, KO, LN, OTAL>

1407 İderdi ‘ ālemi **dermānde** vü zār / Ümīd-i feth-i bāb-ı vuşlat-ı yār

3750 Aḳıtma yaşumı cānum acıtma / Ḳapuñda derd ile **dermānde** itme

derrende [1] (insan ve hayvanları yaralayan aslan, kaplan vb.) yırtıcı, yırtan. <KT, KO, LN, FZ, CÜDÊ>

940 Cihānuñ böyledür āyīn ü resmi / Nebī kısmın yimez **derrende** kısmı

derün [9] iç, iç taraf, bir şeyin içi [*mec.*] kalp, yürek, gönül. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

1584 Teraqqî eyledi derd-i **derūnı** / Belā-yı ‘ışkınuñ oldu zebūnı

1744 Göyünmiş lāleye döndi Zeliḥā / **Derūnında** ziyāde oldu sevdā

5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her bār / **Derūnuñda** bite tā dürr-i şehvār

derün-ı ‘ālem [1] âlemin kalbi. <BMS>

5005 **Derün-ı ‘āleme** virdi bürüdet / Lisān-ı sebzeyle geldi yübüset

derün-ı dilden [3] gönülden, içten. <ÖTS>

717 **Derün-ı dilden** āh itdi hemānā / O bād-ı āh ile şarşıldı dünyā

2475 Sarāyuñ geldi bīrūnına cānān / **Derün-ı dilden** itdi Mālik efgān

2974 **Derün-ı dilden** itdi nāle vü āh / Çıkarıdı şundi ol taşvīri nāgāh

derün-ı ḥāne [2] ev içi. <ÖTS>

3562 **Derün-ı ḥānede** yüz yirde cānā / Kılalum bu iki taşvīri peydā

3622 **Derün-ı ḥāne** oldu hemçü mir’āt / Hüveydā oldu anda bu iki zāt

dervīş [9] fakir ve muhtaç kimse, yoksul, dilenci; Allah için alçak gönüllülüğü ve fakirliği kabul eden veya bir tarikata bağlı kimse, mürit, müntesip. Derviş kelimesi dilenmek anlamına gelen “derviz” kelimesinden bozmadır. Saçı sakalı uzun, üstü başı perişan, derbeder dervişler şiirler ve ilahiler okuyarak kapı kapı dolaşır ve dilenirlermiş. <KT, KO, LN, ADŞS, OTDTS, TTS, OŞK>

298 Beni **dervīş** iden şāh-ı cihānum / Beni vīrān iden genc-i nihānum

580 Olinca müstecābü’-d-da‘ ve **dervīş** / İder düşmanlarınūn nūşını nīş

1117 ‘Adem kapısı lādur olma gāfil / İder **dervīşi** illa’llāha vāşıl

1448 İder **dervīşi** bir dāl-i ḥamīde / Yōneldür devlet-i *hel min mezīde*

2501 Beni bī-cān iden cānān mıdur bu / Beni **dervīş** iden sultān mıdur bu

2678 Bu gün olmakdan ise Mışra sultān / Yeg idi kim olam **dervīş**-i Ken‘ ān

2914 Didi ey pādīşehler pādīşāhı / Faḳīrūñ yarı **dervīşūñ** penāhı

3146 Niyāz itdükce ben **dervīş** ü muhtāc / Olur baḥr-i celāli cümle mevvāc

3253 Olinca Bāzığa ‘ışkımla dil-rīş / Kōdı sultānligini oldu **dervīş**

dervīşān [1] dervişler, “dervīş”in çoğulu. <KT, OTAL>

4814 Eyā lutf u mürüvvet ıssı sultān / Budur maḳşūd-ı **dervīşān**-ı Ken‘ ān

dervîş-meşreb [1] dervîş huylu, dervîş yaradılışlı, mütevazî, arif, kanaatkâr kimse. <KT,

KO, KUBBEALT>

- 2016 Maḥabbet eyledi **dervîş-meşreb** / İşi zühd ü şalâh idi müretteb
deryâ [45] deniz. <KT, KO, LN, OTAL, TDGDA, ÖTS>
- 36 Yaşum Nîlini artur eyle **deryâ** / Ola tâ ḥaşıl-ı tâ' at hüveydâ
- 85 Bu **deryânuñ** ki olmaz müşkili ḥall / İrişmez âḥirine 'aql-ı evvel
- 115 Gönül âyinesi **deryâya** beñzer / Tıurur naḳş-ı cihân anda muşavver
- 219 Lisân-ı şûrete gelmez bu ma' nâ / Şığışmaz zarf-ı ta' bire bu **deryâ**
- 274 Kârasın cümle ağ itmiş Hudâsı / Zihî **deryâ** ki görünmez kârası
- 328 Zihî cem' iyyet-i yârân u ḥübân / Şanasın mevc urur **deryâ**-yî insân
- 358 Şu **deryâya** döner kim ḥadd-i zâtı / Kenârına atar hep mühmelâtı
- 744 Fiğân u ḥasret ile ḳaldı Ya' ḳûb / Belâ **deryâlarına** ḥaldı Ya' ḳûb
- 911 Kimi **deryâ**-yî nâr-ı derde ğavvâş / Kimi oldı şerâre gibi raḳḳâş
- 1054 Köpürdi nitekim emvâc-ı **deryâ** / Tıurı geldi yerinden itdi ğavġâ
- 1172 Ğarîḳ olduḳda **deryâ**-yî melâle / İder bir Hızr-ı devrâmı ḥavâle
- 1408 Ḳulûb-ı 'âşîḳine cezbe şaldı / Görenler 'ışḳı **deryâsına** ḥaldı
- 1553 Çoġalmış 'âşîḳa mânend-i **deryâ** / Orada ḳaṭraya döndi Zeliḥâ
- 1574 Kemâl-i ḥayretinden 'aqlı şaşdı / Yaşınıñ seyli **deryâya** ulaşdı
- 1707 Melekler 'ışḳı eflâkinde perrân / Perîler şevḳı **deryâsında** ğaltân
- 1714 Cebîni çîn olur nâz itse her bâr / Şanasın mevc urur **deryâ**-yî envâr
- 1791 Bulutlar baña raḥmından döker yaş / Acır **deryâlar** aġlar taġ ile taş
- 1879 Olursın şuya Mânî gibi naḳḳâş / Yedi **deryâdan** olmaz dâmenüñ yaş
- 2080 Bu esbâba gelen mâl oldı ilḥâḳ / Bu **deryâya** ḳatıldı niçe ırmaḳ
- 2408 Kimi sâzende-i 'ışḳına raḳḳâş / Kimi **deryâ**-yî efkârına ğavvâş
- 2642 Yüzinde dâne dâne ḳaṭralar var / Şanasın mevc urur **deryâ**-yî envâr
- 2825 Felek farḳına çıḳdı mevc-i **deryâ** / Demürden taġlara döndi hemânâ
- 2980 Anuñçün ḳaldı alçaḳlarda **deryâ** / İder gönlindekini ḥalka peydâ
- 2984 Batar **deryâya** her bir gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde ḥâr u ḥâşâk
- 3036 Deñiz yüzine beñzerdi o şahrâ / Ḳoyunlar ortada emvâc-ı **deryâ**
- 3411 Şehâ **deryâ**-yî ḥüsnüñe ne noḳşân / Olursa teşneye bir ḳaṭra iḥsân
- 3445 Anuñ zâtıyla ḳayim oldı dünyâ / Mişâl-i keşret-i emvâc-ı **deryâ**
- 3447 Taşavvur olmaz esrâr-ı hüviyyet / İḥâṭa idemez **deryâ**-yî fikret
- 3522 Zeliḥâ şem'e yanup yakılurken / Gözinüñ yaşını **deryâ** ḳılurken
- 3568 Binâ taşî ile yapduġı dîvâr / Olurdı mevc-i **deryâ** gibi hemvâr

- 3878 Şu kim **deryā** gibi şāfī-dil olmaz / Murādı gevherine vāşıl olmaz
- 4512 Kesilsün esmesün bād-ı melālüm / Düzelsün çīn-i **deryā-yı** cemālüm
- 4599 Mezārī' de demedler oldı peydā / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı **deryā**
- 5082 Belā **deryāsmuñ** keştīsidür hāk / Felāket yelkenidür aña eflāk
- 5112 Şafā-yı kalbi olan ehl-i taqvā / Dili yumşak olur mānend-i **deryā**
- deryā-yı celāl** [1] ululuk denizi. <BMS>
- 289 Yaşum gibi perişān oldı hālüm / Temevvüc itdi **deryā-yı celālüm**
- deryā-yı hayret** [1] şaşkınlık denizi. [tas.] Kulun Tanrı karşısındaki bilgisizlik ve yetersizliğini anlatan terim. <ÖTS>
- 1426 Vücūdūñ keştī-i **deryā-yı hayret** / Hālāş itmez seni illā maḥabbet
- deryā-yı 'ışk** [2] aşk deryası. [tas.] İnsanın kapıldığı Tanrı sevgisinin yüceliğini anlatan terim. <ÖTS>
- 5 Beni **deryā-yı 'ışka** mālīk eyle / Tārīk-i şahidine sālīk eyle
- 3982 Baḳup mihr-i cemāle döktiler yaş / Dür-i **deryā-yı 'ışkı** itdiler fāş
- deryā-yı maḥabbet** [1] sevgi denizi. <BMS>
- 332 Tezelzül kıldı çünkim bād-ı rahmet / Hurūşa geldi **deryā-yı maḥabbet**
- deryā-yı Nīl** [1] Nīl nehri. Bazı büyük nehirlerle de derya derler. <AÇDŞS>
- 1333 Temāşā idelüm **deryā-yı Nīli** / Müşerref idelüm bu Selsebīli
- deryā-yı 'ummān** [2] umman denizi, açık deniz, okyanus.
- 97 Çıkar bir kaṭradan **deryā-yı 'ummān** / Turur bir zerrede ḥurşīd-i rahşān
- 2763 Eşer kılmaz aña iğvā-yı nādān / Bulanmaz nitekim **deryā-yı 'ummān**
- deryā gibi** [2] çok fazla, pek çok.
- 909 Yayıldı mülk-i Ken'āna bu tūfān / Aқиşdı geldi **deryā gibi** insān
- 2146 Mışırdan çıkdı **deryā gibi** ādem / Sürür-ı sür ile ḥandān u ḥurrem
- deryā-dil** [1] kalbi deniz gibi geniş olan, gönlü büyük, havsalası geniş, himmeti geniş, her şeyi hoş gören. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TDGDA, OŞK>
- 265 'Alīm-i 'ālem ü her fende mümtāz / Güşāde-ṭab' u **deryā-dil** suḥan-sāz
- dest** [46] el. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 21 Terāzū gibi kıлма tā ser ü pā / Faḳīr-i zīr-i **dest**-i ehl-i dünyā
- 152 Mu'ayyen enbiyā **destinde** ya' nī / Olurmuş fi'l-ḥaḳīka tīg-i ma' nī
- 754 Vücūdī Ka'besine her qarındaş / Atardı **dest**-i istihzā ile taş
- 757 Olup **dest**-i 'adūnuñ pāymāli / Qarardı silleden bedr-i cemāli
- 793 Uzun bir ṭaylesānı var perişān / Mişāl-i **dest**-i düzdān-ı siyāhān

- 1086 Çekerdi Yūsufi āgūş-ı cāna / Olurdu kāküline **desti** şāne
- 1279 Birisi yüzine urdı ŧabanca / Kızardı darb-ı **destinden** bu ğonca
- 1302 Elini **dest-i** miħnet baña şundi / Kolum gūyā ki şınmış şāħa döndi
- 1508 Şaçına şāne idi **dest-i** ħavrā / Kolu bir Kevşer ırmağıydı gūyā
- 1693 Seni şehbāz-ı **dest-i** ‘ışķ dildār / Şikār itmiş gibi ey kebk-reftār
- 1811 Mu‘allādur boyuñ serv-i revānı / Aña irişmesün **dest-i** edānı
- 2166 Bu Mecnūn kāsesine beñzer ancaķ / Ki olmiř **dest-i** Leylādan iki şaķ
- 2308 Senüñ zātuñda vardur kâbiliyyet / Ayağıñ almasun **dest-i** beliyyet
- 2393 O bālāya irişmez **dest-i** idrāk / Anuñ kem pāyesidür fevķ-i eflāk
- 2781 Güzel çengīler aldı **destine** sāz / Maķām-ı būselikden virdi āvāz
- 3048 İrişür **dest-i** dūd-ı āhı yāra / Çeker cānı gibi anı kināra
- 3059 Geremez ol semend-i şādmānı / Ki ola ğayr **destinde** ‘inānı
- 3208 Yüzinde ‘āşīnūñ **dest-i** ħicābı / Olur ħūrşid-i cānınuñ şehābı
- 3760 Tehı ķalmaz cihānda **dest-i** cerrār / Bu işden ħalkuñ ahyārı ider ‘ār
- 4003 Giribānuñdadur **dest-i** felāket / Kāfāda muntazır tiĝ-i siyāset
- 4198 Selāmet ħānesi olmiş o mesken / İrişmez aña **dest** ü pāy-ı düşmen
- 4243 Şadef zindānidur lūlū meķānı / Çeker bālāya **dest-i** rif‘at anı
- 4379 Söziñde yok niřān-ı ‘aķl u fikret / Göziñde nem yüzinde **dest-i** ħayret
- 4710 Nazar eylerken ol şāh-ı güzine / Görindi Yūsufuñ **desti** gözine
- 4845 Şaķın eyler seni sulţān-ı hestı / Elüñ altındakinüñ zır-i **desti**
- 5081 Çıkarur ay ile günden iki nān / İrişmez aña ammā **dest-i** insān
- 5155 Periřān ħaķ yazar **destinde** ħāme / Döner zāĝ izlerine satır-ı nāme
- 5159 Eli var olsun ol merdūñ ‘Alı-vār / Ki **destinde** anuñ ħaķı celı var
- dest-i cevri** [1] çevredici el. <BMS>
- 4405 Benān-ı **dest-i cevri** döndi neyler / Maķabbet ehl-i derdi böyle eyler
- dest-i du‘ā** [1] dua eli, duaya kaldırılan el. <KANARI>
- 4522 Döner bir cāmi‘e cismi binānı / Mināre ol iki **dest-i du‘ānı**
- dest-i eceli** [1] ecelin eli. <KANARI>
- 483 Benüm **dest-i eceli** gözüm yumınca / Baķayın bārı yüzüne toyınca
- dest-i ħaķı** [2] el yazısı.
- 2480 Didi Yūsuf beni şatduķda iħvān / Saña bir **dest-i ħaķı** olmiřdı iħsān
- 2481 O **dest-i ħaķı** luţfuñdan baña vir / Şikeste ħaķırımı eyle ta‘mır
- dest-i ħimmet** [1] ħimmet eli. <KANARI>

118 Ehibbāsına açsa **dest-i himmet** / İder ânide sultân-ı vilâyet

dest-i kudret [2] kudret eli. Cenabıhak için kullanılır. <KUBBEALTI, KANARI>

103 Beşer kim **dest-i kudret** nâmesidür / Dili kırtās-ı hikmet hâmesidür

986 Seni ey şāhbāz-ı izz ü devlet / Ne yaña şaldı bilsem **dest-i kudret**

dest-i merhabā [3] merhaba eli, karşılama.

1784 Celālün tîgi **dest-i merhabādur** / Cemālün nûrı mihr-i cân-fezādur

2954 Nigāruñ tîgi **dest-i merhabādur** / Gözüñi korğağ öğretmek hañādur

3138 Beni ğarğ eyledi bañr-i cefāsı / Kenāra çekse **dest-i merhabāsı**

dest-i niyāz [2] niyaz eli. <BMS>

1318 Niyāz ehlinün oldı çāresāzı / Güşāde eyledi **dest-i niyāzı**

4192 Gül-i zanbağ gibi **dest-i niyāzın** / Güşāde eylemiş kılmış namāzın

dest-i recā [1] yalvarma eli. <BMS>

4592 Çeküp her kişiden **dest-i recāyı** / Ferāğat ‘ālemine başdı pāyı

dest-i red [1] ret eli. <BMS>

4080 Zelîhā derdmendün **dest-i reddi** / Dālālet fitnesinün oldı seddi

dest-i zālīm [2] zalimin eli, zalim eli.

758 Çınār-āsā kurasun **dest-i zālīm** / Ki rencide ider mazlūmı dāyim

1287 Qabūl oldı anuñ maqşūdı fı’l-hāl / Qurıdı **dest-i zālīm** qaldı baññāl

destār [2] sarık, tūlbent. “Sarık”ın aydınlık arasındaki adı. Başa giyilen takke, fes gibi şeyler üzerine sarılan sarık manasına gelen bir tabirdir. Eskiden başta ulema olmak üzere hemen her meslek erbabı başına sarık sarardı. Eski toplum hayatında işe, mesleğe, mevkiye, memuriyete göre destarın sarılma şekilleri tespit edilmişti, külâhın veya kavuğun üstünde bir destar, sarık, onu taşıyan kimsenin sosyal mevkisinin bir alametifarıkası gibiydi. <KT, KO, OTDTS, TDGDA, ADŞS, GİYİM KUŞAM>

1392 Yaraşmış inmiş ebrūsına **destār** / Cebīnin Levh-i Mañfūz itmiş ol yār

1835 Qara bañtından irdi zūlmet-i ğam / Şarındı āhdan **destār-ı mātem**

destbāzī [1] el oyunu, oynaşma; eğlence, zevk. Elini sevgilinin saçına veya yüzüne uzatarak onunla yakınlık kurmak anlamına gelen bir tabirdir. <FZ, STEINGASS, OŞK>

4567 İderken Yūsuf ile **destbāzī** / Qaçup itdi Zelîhā ihtirāzı

destgīr [3] düşenin elini tutan, yardımcı. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

175 Mañabbet olur ise **dest-gīrūñ** / Yesir olur senün emr-i ‘asirūñ

2478 Unutma rüz-ı mañşerde faķiri / Olasın bu faķirūñ **dest-giri**

- 3719 Yaşum girdābına atma faķiri / Ne var olsañ faķirũñ **destgiri**
destmāl [1] el silecek bez, el bezi. Yalnız yıkanan eli yüzü kurulamak için değil, yüzün terini silmek için de kullanılmıştır. Destmāl sevgilinin kokusunu taşır. Bu koku gül suyudur. <KT, KO, OTDTS, TDEK, GİYİM KUŞAM>
- 3594 ‘Araķ-riz olsa rüy-ı bĩ-mişāli / Batardı gül şuyına **destmāli**
destūr [6] ruhsat, izin, müsaade. <KT, KO, LN, OTAL, FZ, TDGDA, KUBBEALTI>
- 682 Pederden kopmadı **destūra** iķdām / Nihānĩ Yūsufa itdiler ibrām
- 2229 ‘Aziz olmışdı bu sūr ile mesrūr / Zeliķā hıdmetine oldu **destūr**
destūr almak [1] bir işe başlarken izin almak.
- 4638 Varup maķrūsa-i Mışra bu cumhūr / **Alurlar** cümle ‘arz-ı hāle **destūr**
destūr vermek [3] izin vermek, caiz görmek, icazet vermek. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 667 Didi cānumdur ol ser-çeşme-i nūr / **Viremem** benden ayrılmāğa **destūr**
- 3025 Baña **destūr vir** bi’llāhi yarın / Bir iki gün varıp çoban olayın
- 4748 Kıl olanı olardan eyledi dūr / Hemān sāyirlerine **virdi destūr**
devā [22] ilaç [mec.] çare, tedbir, derman. <KT, KO, LN, CÜDİ, KANARI>
- 52 İde geldüğün iķşānı ‘aķā kıl / Oñulmaz derdümüz vardur **devā** kıl
- 379 Hıķādūr kāmile keşret belāsi / **Devādūr** ‘āķile vahdet şafāsi
- 541 Varup ĩnāsa kıldı iltimāsi / Didi ey hāsta göñlümün **devāsi**
- 1173 **Devādan** olsa bīmāruñ naşibi / Ayaķına şalar hāzıķ tabibi
- 1307 Şavarsa ol şavar sizden belāyi / Girü derdin viren virür **devāyi**
- 1589 Aķıbbāsına bu hāli şorardı / **Devāsuz** derdine dermān arardı
- 1731 **Devāsi** derdümün dildāra mevķūf / Vücūdum vāvı oldu yāra ma’ tūf
- 1743 **Devāsi** oldu dermānuñ hilāfı / Şifāsi olmadı derdine şāfi
- 1845 **Devādan** cismi bĩ-dermān kıldı / Başından ‘aķlı gitdi hayret aldı
- 1848 Didiler sergüzeşt ü mācerāsın / Murād idindi bu derdün **devāsm**
- 2001 Geyinmiş gonca-veş ķat ķat libāsın / Aña derdin viren virmiş **devāsm**
- 2192 Gül umarken naşibüm oldu bir hār / **Devā** umarken oldum daķi nāķār
- 2238 Ne deñlü ķālib oldu bu murāda / **Devāsi** derdini itdi ziyāde
- 3150 İdegör ķādir iseñ bir **devāya** / Döyemez oldu cānum bu cefāya
- 3519 Ne dirgürür vişālinũñ **devāsi** / Ne öldürür firāķınũñ belāsi
- 3681 Gel ey cānum gözinũñ rüşenāsi / Şikeste hāsta göñlümün **devāsi**
- 3784 Zebün itdi seni ‘iķķuñ belāsi / Bu derdün şabr ile olur **devāsi**

- 4000 Didi ey ârzü-yı cân olan yâr / **Devâ**-yı derd-i bî-dermân olan yâr
 4246 Elünden koyma dāmân-ı rızâyı / Girü derdin viren virür **devâyı**
 4267 Ne hikmetdür bu ki olmaz rızâsı / Ki ola gayrıdan anuñ **devâsı**

devâ etmek/eylemek [2] ilaçlamak, derman etmek, şifa vermek, ilaç vermek, çare bulmak. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 1958 **Devâ itmez** baña illâ ki cānān / Olursa yâr olur derdüme dermân
 4339 Saña tefvîz itdüm ben bu râyı / Belâ-yı cū‘a sen **eyle devâyı**

devām [] daim olma, sürme, kesilmeme, bir hâl üzere sürüp gitme. <KT, KO, LN,

OTAL>

devām-ı devlet [2] devletin devamı. <BMS>

- 411 Bu neslün ‘izzetini pâydar et / **Devām-ı devlet** ile her-çarâr et
 3155 Buluşdı dāye Yūsuf Hāzretine / Du‘ā kıldı **devām-ı devletine**

devât [1] yazı yazmak üzere mürekkep ve kalem konacak yeri olan madenden yapılan, belde taşınan alet, yazı takımı, divit. Halk arasında “divit” şeklinde kullanılmıştır. Kalemleri koyacak bir kutu yanında kapaklı hokkasıyla, beldeki kuşağa çaprazlamasına sokularak taşınan ufak bir yazı takımıdır. <KT, KO, CÜDİ, ADŞS>

- 5173 Enāruñ çünkü gizlendi **devâtı** / Qodum elden bu kilik-i vāridâtı

deve [18] geniş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan yük taşımakta kullanılan, etinden ve sütünden faydalanılan hayvan. <KT, TS, KUBBEALT>

- 309 **Deve** sakşaları bî-ḥadd ü pâyân / Gezer yürür mişâl-i ebr-i bārân
 1180 İrağ iken daḥi qonmaq zamānı / **Develer** çökdi ağırlandı cānı
 1278 Bulurlar māh-ı Ken‘ānı orada / **Devesinden** inüp olmuş piyāde
 1296 Qaṭār ile nitekim ebr-i bārân / **Develer** tağlara tağıldı el-ân
 1298 **Deveden** indi qaldı kārbandan / İrişdüm aña oğ gibi kemāndan
 2102 **Deve** üstinde kızlar şanki gūlzār / Yanında sārbanlar nitekim ḥār
 2103 Bu yüklerle **develer** kıldı reftār / Kıyāmetdür yürür gūyā ki kuhsār
 2159 **Develer** izlerin itseñ temāşā / Hezārān bedr olurdu yolda peydā
 2161 **Deve** izinde resm-i pây-ı ester / Çanaqda lāle-i nu‘māna beñzer
 2165 Dimiş bir ‘āşık-ı dīdār-ı cānān / **Deve** izine qalmış yolda ḥayrān
 2169 **Deve** izine düşen la‘l-pāre / Tabaqda döndi çin olmuş enāra
 2542 **Devesiyle** dönüp ebr-i bahāra / İrişdi şevket ile ol diyāra
 2543 **Deve** üstinde ol pīr-i mūnevver / Okurdu şuḥf-ı İbrāhīmi ezber
 2551 **Devesi** Yūsufuñ öñinde fi‘l-hāl / Zemīne çökdi oldu aña meyyāl

- 2592 O pîrûn hâtırına geldi kôrhu / **Devesi** ile kaçdı Mışra toğru
 2673 **Devesi** ben ğarîbi gördi bildi / Gözi yaşını dâmânuma sildi
 4877 **Develer** cem' olup yüklendi esbâb / Öñine düşdiler ensâb u aḥbâb
 4905 Yoluñ eṭrâfı insân ile memlû / **Develer** aḳdı geldi nitekim cû
devḥa [] büyük, ulu ağaç. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

devḥa-i gül [1] büyük gül ağacı.

- 2127 Şabâya hem-dem olmışdı karanfûl / Selâmin alur idi **devḥa-i gül**
devlet [39] baht, talih, saadet; makam, servet, rütbe, mevki. Kelime “müstakil olarak idare olunan hükümet ve ülkesi” anlamıyla tevriyeli olarak da kullanılmıştır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 43 Olursam rahmetüñ Hıızırına hem-râh / Zihî **devlet** zihî ' izzet zihî câh
 131 Mesîḥüñ rif atine bâ' iş oldur / Cihânuñ **devletine** vâriş oldur
 135 Hıṭâb-ı ' izzet-i *Ṭâ-Hâ* vü *Hâ-Mîm* / Zihî **devlet** zihî ta' zîm ü tekrîm
 246 Muşavver rahmetidür rûzgâruñ / Muḳadder **devletidür** her diyâruñ
 367 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile âḫîr / Ḥalîle ' izz ü **devlet** oldı zâhir
 411 Bu neslûñ ' izzetini pâydar et / Devâm-ı **devlet** ile her-ḳarâr et
 417 İlâhî **devleti** olsun ziyâde / İrişsün bir nefesde biñ murâda
 429 Bu olur kim ider iḳbâl **devlet** / Yoğ iken ḥâtıruñda fikr-i vuşlat
 445 Var idi anda âyât-ı nübüvvet / Nişân-ı salṭanat âşâr-ı **devlet**
 456 İki yaşında fevt oldı anası / Anasuz ḳaldı ol **devlet** hümâsı
 602 Beşâret itdiler Ya' ḳûba fi'l-ḥâl / Didiler ' izz ü **devlet** itdi iḳbâl
 629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / Saña el vire **devlet** her yañadan
 787 Eger fâş olmaz ise bu ḳabâḥat / Zihî **devlet** zihî ' izz ü sa' âdet
 986 Seni ey şâhbâz-ı ' izz ü **devlet** / Ne yaña şaldı bilsem dest-i ḳudret
 1308 Kerâmet ıssıdur ol şems-i **devlet** / Du' âsıyla gide şâyet bu nekbet
 1432 Tecellî ' âleminde rûz-ı ḳısmet / Naşîbi olana irdi bu **devlet**
 1446 Sa' âdet aña kim ' âşîḳ bulundu / Serîr-i **devlete** lâyıḳ bulundu
 1448 İder dervîşi bir dâl-i ḥamîde / Yöñeldür **devlet-i hel min mezîd e**
 1593 Maḥabbet ide yârına sirâyet / Naşîb ola bu **devlet** bu sa' âdet
 2250 Zeliḥâyı görürlerdi mûkerrem / Du' â-yı **devletin** eylerdi ' âlem
 2386 Zihî **devlet** zihî luṭf u ' inâyet / Ki bula râh-ı hicrânüñ nihâyet
 2437 Anuñ üstine düşdi şems-i **devlet** / Getürdi anı ḳullâb-ı maḥabbet
 2494 Ḳolında şâhbâz-ı ' izz ü **devlet** / Elinde ḥâtem-i zevḳ-ı sa' âdet

- 2498 Düşüm midür bu **devlet** bu sa'âdet / ' Aceb gerçek midür bu zevk u hâlet
- 3099 O kim kul itdi şâhân-ı cihânı / Zihî **devlet** ki kul idindün anı
- 3155 Buluşdı dâye Yûsuf Hâzretine / Du'â kıldı devâm-ı **devletine**
- 3418 Semend-i **devlete** şâhum süvâr ol / Hemîşe bermurâd u üstüvâr ol
- 3834 Didi ey **devletüm** ' unvânı Yûsuf / Sa'âdet mülkinün sultânı Yûsuf
- 3975 Du'â-yı **devletine** açdılar leb / Nevâ-yı ' özre âheng itdiler hep
- 4084 İderler niçesine kaçd-ı zillet / Olurlar bâ' iş-i ikbâl-i **devlet**
- 4166 Tutuldu mihr-i **devlet** oldu gamnâk / Libâs-ı mâtemini geydi eflâk
- 4169 Aradan gitdi ol **devlet** çerâğı / Eridi ehl-i şevkuñ bağı yağı
- 4239 Kişiye feth-i bâb idince **devlet** / Açar bâb-ı recâsın bād-ı rahmet
- 4325 Varup zindâna dek erkân-ı **devlet** / Alup geldiler itdiler ziyâfet
- 4645 Du'â-yı **devlet**-i sultâna geldük / Kapuñ himmet ü ihsâna geldük
- 4898 Kemâl-i şevket ile **devlet** ile / Sipâh-ı nuşrat ile keşret ile
- 5055 Cihândan şem' -i **devlet** nefret itdi / Girü geldüğü yire döndi gitdi
- 5097 Kemâl-i **devlet** ile olma handân / İrer bedr-i tamâm-ı ' aqla noşşân
- E17 Sevinme **devlete** fakra yerinme / Belâya tınma anı kayd idinme

devlet-âbâd [1] zenginlik, servet, talih, saadet ülkesi. Hindistan'da bir bölgenin adı da Devletâbâd'tır. <KA>

- 3175 Eyâ şimşâd-ı bağ-ı **devlet-âbâd** / Dil-i maḥzûnın eyle ḥurrem ü şâd

devlethâne [3] bir büyük zatın veya saygı duyulan bir kişinin meskeni, konağı, ev, konak.

<KT, OTAL>

- 2175 ' Azîzün geldi **devlethânesine** / Ne **devlethâne** miḥnethânesine
- 2182 O **devlethâneye** geldi Zeliḥâ / ' Azîzün oldu taşvîri hüveydâ

devr [15] dönme, bir şeyin etrafını dolaşma; zaman, çağ, vakit, bir süre, mevsim. <KT,

KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

- 244 Anuñ **devrinde** bir zulm-i sitemkâr / Yüze gelmez mişâl-i ḥaṭṭ-ı dildâr
- 367 Mürûr-ı **devr**-i eyyâm ile âḥîr / Ḥalîle ' izz ü devlet oldu zâhir
- 446 Mürûr-ı **devr**-i eyyâm ile ol mâh / Tulû' itdi şeref bürcinde nâgâh
- 532 Bu hâl ile geçerken **devr**-i İnâs / Delü gönline tārî oldu vesvâs
- 1079 Ol oğlancuk ' acebdür Tañrı şaldı / Mürûr-ı **devr**-i eyyâm ile geldi
- 2125 Ne bilsün bu mürûr-ı **devr**-i eyyâm / İdiser niçe yıllar rûzını şâm
- 3686 Bilürsin bî-vefâdur **devr**-i eyyâm / Ne mey kalur bu şoḥbetde ne ḥöd cām
- 4293 Odur müşkil-güşâ-yı **devr**-i eyyâm / İdelüm ḥâzretine düşi i' lâm

4344 Kimün başına yağsa seng-i düşnām / Dürer tōmār-ı ‘ömrin **devr-i** eyyām

devr-i ‘ālem [1] dünya turu, dünyayı dolaşma. <KANAR/>

1924 Zeliḥā itdi ḥurşide ḥiṭābı / Didi ey **devr-i ‘ālem** āfitābı

devr-i dāyim [1] sürekli dönüş. <KANAR/>

4843 Dem olur kim döner bu **devr-i dāyim** / İder maḥkūmuñı kendüñe ḥākim

devr-i zemān/zemāne [4] zamanın dönüşü, zaman. <BMS, ÖTS/>

4283 Baḳarken lu‘bet-i zāl-i cihāna / Anuñ ardınca bu **devr-i zemāne**

4297 Didi ol server-i **devr-i zemāne** / Yedi gāv oldı yıllardan nişāne

4505 Firākūm āteşine yana yana / Ža‘īf itmiş seni **devr-i zemāne**

E4 Ki ol **devr-i zamānun** rüz-ı sa‘di / Bu ebr-i raḥmetüñ olurdı ra‘di

devrān [12] devir, felek, zaman, dünya [*mec.*] kader, talih, baht. <KT, KO, LN, OTAL,

KUBBEALT/>

705 Var idi bir şecer Ken‘ān içinde / Naḳiri yoğ idi **devrān** içinde

1131 Seni elden çıkardı gerçi **devrān** / Göñülden çıkmaduñ bir laḥza bir ān

1172 Ğariḳ oluḳda deryā-yı melāle / İder bir Hızır-ı **devrānı** havāle

1204 Bu zulmetden nitekim Āb-ı Ḥayvān / Çıkardı Yūsufı ol Hızır-ı **devrān**

1272 Belā-yı rāh-ı ğurbet zecr-i **devrān** / Firāk-ı vālideyn ü ḳahr-ı iḥvān

1479 Zihī cān kim ḥayāt-ı ins ü cāndur / Meh-i **devrān** u ḥurşid-i cihāndur

2071 Vücūdi her birinüñ güy-ı **devrān** / Görinen dörd ayağı çār çevgān

2739 Bu **devrānuñ** elinden dād feryād / Ki cānum olmamışdur bir nefes şād

3492 Gün oldı māverā-yı arza ğaltān / Düşürdi şemsī dūlbendini **devrān**

4338 Yedi yıl kıtlığ olınca bu **devrān** / Gerekdür ḥāşılı bu derde dermān

4504 Hümā-yı ḥüsnüñi **devrān** uçurmuş / Seni saḳf-ı sa‘ādetden düşürmüş

E13 Murādınca dönerdi şanki **devrān** / Gehī çoban olurdı gāh sultān

devvār [1] çok ve daima devreden, çok dönen. <KT, LN, CŪDĪ, OTAL/>

3071 Sūkūna ḳādir olmaz çarḥ-ı **devvār** / Sūkūta ḳādir olmaz aḳan enhār

deyr [6] manastır, kilise; dünya [*mec.*] meyhane. [*tas.*] insanlık âlemi, dünya. Başta

Suriye ve Mezopotamya olmak üzere İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yer alan Hristiyanlık devirlerinden kalma, genellikle yerleşim birimlerinden uzak, nehir kıyılarında, yüksek noktalarda ve su kaynaklarının etrafında bulunan ibadethanelerdir. Bu manastırların bazıları zamanla eğlence ve ayyaşlık merkezleri hâline gelmiş ve oldukça ünlenmişlerdir. <KT, KO, LN, OTAL, TTS, KUBBEALTİ, SECCÂDĪ/>

867 Didi yazmış degül naḳḳāş-ı ḳudret / Cihān **deyrine** bu vech ile şüret

3473 Şanemler şındı hep kaç‘ oldu zünnâr / Dilin tıtdı derây-ı **deyr-i** küffâr

3499 Dilin tıtdı derây-ı **deyr-i** küffâr / Sesin kesdi ħorôs-ı dehr-i mekkâr

deyr-i ‘âlem/ cihân [3] dünya kilisesi. <BMS>

458 Baķāsuz naķşa baķup ķalma zīnhâr / Bu **deyr-i ‘âleme** meyl itme deyyâr

2977 Eyâ **deyr-i cihân** şûret-peresti / Eyâ bezm-i ġamuñ mest-i elesti

5087 Ĥarâb-âbâd-ı ġamdur **deyr-i ‘âlem** / Ki bir dem ħurrem olmaz anda âdem

deyyâr [3] kimse, şahıs, fert; manastır adamı, zahit. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

458 Baķāsuz naķşa baķup ķalma zīnhâr / Bu deyr-i ‘ âleme meyl itme **deyyâr**

491 Yetīm olduġını bildürme **deyyâr** / Aña düşmânların ġöldürme zīnhâr

4430 Dir idi söylemeñ bu sözi **deyyâr** / Dürüg-ı bî-fürüg ancak bu iĥbâr

Dımışkî [1] demir, çelik veya bakır üzerinde kazılan oyuklara tel hâlinde altın, gümüş vb. madenlerle dolgu yapılmak suretiyle süslenmiş eşya, gömme telkâri, Şam kakması. Dımışk, Şam şehrinin bir adıdır. Maden eşya üzerine kanallar açılarak, çakma yolu ile başka bir madenin yerleştirilme tekniğine “dımışkî” denir. Daha çok demir eşya üzerine gümüş veya bakır çakılarak uygulanagelmış bir tekniktir. Onay, Sûdî’den yaptığı alıntıda bazı Arap ve Acem şehirlerinde Hint fakirlerinden bazısının eline bir ayna alıp gezdirdiğini ve karşılaştığı insanlara bu aynayı sunduğunu anlatır. O kişiler de aynaya baktıktan sonra bir miktar para verip aynayı iade edermiş. Bu aynaya “dımışkî ayna” denirmiş ve demirden bir sapı varmış. <KT, AÇDŞS, KUBBEALTİ, TDEK, KUYUMCULUK>

1449 Mecâz ise daĥi terk itme ‘ışķı / Olur âyîne pülâd-ı **Dımışkî**

dıraĥt [2] ağaç. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

3966 Gören biñ nâz ile ol serv tالın / **Dıraĥt-ı** cisminüñ kesdi nîhâlin

dıraĥt-ı Sidre [1] Sidre ağacı. <BMS>

211 Atılmış ok gibi ol şems-i rûşen / **Dıraĥt-ı Sidrenüñ** aşdı başından

dıraĥtân [1] ağaçlar, “dıraĥt”ın çoġulu. <ÖTS>

5086 Fenâsından ider ĥavf ü hirâsân / Anuñcün ditrer evrâķ-ı **dıraĥtân**

dırâz [3] uzun. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

791 Ağarmış cümleten riş-i **dırâzı** / Şu ĥar gibi var idi bir ĥotâzı

2263 Didiler ey bu derdüñ çâresâzı / Görelüm ölmedin ‘ömr-i **dırâzı**

4120 Muţarrâ ķılmayup zülf-i **dırâzın** / Göze göstermez idi kuĥl-i nâzın

dîdâr [28] yüz, çehre, güzel yüz. [*tas.*] ilahi güzelliği temaşa, Cenabıhakk'ın müminlere vadettiği görünüşü, tecellisi. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI, TTS>

- 48 Gözüm âyîne-i envâr-ı olsun / Şu gibi lâıy-ı **dîdâr-ı** olsun
 67 Şifâtında şafâ âyinesi var / Teveccüh ehli görür anda **dîdâr**
 179 Döner kâdîl-i 'arşa 'âşık-ı zâr / Olur envâr-ı **dîdâr** ile hemvâr
 182 Aña kim mihr-i 'ışık olmışdur vesîle / İletdi seyr-i **dîdâr-ı** Cemîle
 186 Sevâdî zıll-ı rahmetden nişâne / Mişâl-i zülf-i **dîdâr-ı** yegâne
 195 Senün Hâk rif' atün itdi ziyâde / Görüp **dîdârını** iriş murâda
 834 Cemâl ıssı olup âyîne-kirdâr / Görine Tûr-ı dilde nûr-ı **dîdâr**
 1330 Cemâlin mihr-i 'âlem kıldı izhâr / Felek âyinesi gösterdi **dîdâr**
 1533 Şeb-i târîki tahfîf itme zinhâr / Olur 'âşıklara mir'ât-ı **dîdâr**
 1703 Şeb-i Qadr idi bir **dîdâr** gördüm / Düşümde bir perî-ruhsâr gördüm
 1755 Mürîdi lâıy-ı **dîdâr** eyler / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr eyler
 1772 Zeliḥânun düşün girdi dildâr / Girü oldı müyesser seyr-i **dîdâr**
 2165 Dimiş bir 'âşık-ı **dîdâr-ı** cânân / Deve izine kalmış yolda hayrân
 2387 Geçe târîk-i leyl-i fûrkat-i yâr / Toḡa şubḥ-ı şafâdan mihr-i **dîdâr**
 2422 Belümden olmadı mâ' lumdan olsun / Sarâyun nûr-ı **dîdâr** ile ṭolsun
 3097 Vücûduñ ol sehî-kadde hevâdâr / Gözüñ âyîne-i **dîdâr-ı** dildâr
 3513 Olaldan 'âşık-ı **dîdâr-ı** dildâr / Tedenni itdi baḥtum hemçü enhâr
 3933 Temennâ eylerüz ey mâh-ruhsâr / Bu gün yüz nâz ile 'arz ide **dîdâr**
 3953 Baḡan **dîdâr-ı** sulṭân-ı baḡâyı / Aḡar şu gibi çâk itdi yaḡayı
 3983 Olınca 'âşık-ı **dîdâr-ı** efzûn / Cemâl-i Yûsuf oldı bir iken on
 4172 'Abûsü'l-vech olup yürürdi 'uşşâḡ / Ğam-ı hicrân ile **dîdâra** müştâḡ
 4452 Aḡar şu gibi gerçi çok sürinür / Şoñ ucı yâr **dîdâr-ı** görinür
 4461 Baña a' mâliḡı görme sezâvâr / Gözüm câmını kıl mir'ât-ı **dîdâr**
 4590 Vücûdı mazḡar-ı **dîdâr** oldı / Ne imiş *mâ-hüve'l-maḡşûd*ı bildi

dîdâr-ı Hudâ [1] Allah'ın "Cemal" sıfatlı güzelliği. <BMS>

- 216 Muḡaşşal geçmeyince mâsivâdan / Görinmez nesne **dîdâr-ı Hudâdan**

dîdâr-ı yâr [3] sevgilinin yüzü.

- 463 Silen âyîne-i cândan ḡubârı / Temâşâ eyledi **dîdâr-ı yâr**
 1405 Ararlar derdine her biri çâre / Tûrurlar muntazır **dîdâr-ı yâra**
 3437 Teveccüh etdiler **dîdâr-ı yâre** / Arardı her biri derdine çâre

dîde [26] göz. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 208 İdüp a‘lā-yı ‘illiyîne pervâz / Açıldı **dīdesine** ‘âlem-i rāz
 287 Silindi **dīdeden** ğaflet ğubârı / Neye baksam görürdüm anda yârı
 343 Sarây-ı cānı eyler cümle rûşen / Gider gün gibi **dīde** revzeninden
 344 Görinen **dīde**-i insân ‘acebdür / Maḥabbet çāšnīsine sebebdür
 927 Tölnü **dīdeden** çünkim o meh-rû / Yidi cism-i laṭîfin gürk-i bed-ḥû
 1115 Ta‘ ayyün **dīdesin** mestür itdi / Ta‘ alluḡ ‘aynını bî-nür itdi
 1125 İdüp ervâḥ-ı qudsîlerle pervâz / Açıldı **dīdesine** ‘âlem-i rāz
 1387 Taḡlur kāküli târında efkâr / Sevâd-ı **dīde** gibi ḥâleti var
 1478 Vücüd-ı pâki cāndan âferīde / Serâser nür idi mânend-i **dīde**
 1537 Gözi nergisleri uyḡuya vardı / Dil ü cān **dīdesin** ammâ uyardı
 2390 Olasın mihr-i ruḡsâriyle mesrûr / Zücâc-ı **dīde** vü dil ola pür-nür
 2916 Bu hicrâna dōyemez cān-ı şîrîn / Bu nârı itmez âb-ı **dīde** teskîn
 3239 Bu vaşluñ **dīde**-i ‘âşık mişâli / Hemân ağlamaḡa çıḡdı me ‘âli
 3732 Gerekmeyz ‘âşık ol ḡâb-ı bâṭıl / Ki ola **dīde**-i dildâra ḡâyil
 4647 Bu aḡvâle ki Yūsuf vâḡıf oldu / Şehâb-ı **dīdesi** yaş ile töldi
 4653 Gözüñüz **dīde**-i cāsusa beñzer / Şadâḡat sizden añlanmaz muḡarrer
 4781 Olursın ḡurretü’l-‘aynuñla mesrûr / Aña şad ol ki geldi **dīdeñe** nür

Aşağıdaki tanıklarda geçen “nür-ı dīde” ifadesi “çok sevilen kimse” anlamındadır (*bk. nür-ı dīde*).

- 1430 Enîs ü hem-dem ol ‘ıḡḡ-ı müfīde / Sürür-ı sinedür hem nür-ı **dīde**
 2375 Ḳo fer‘i ‘aşla baḡ ey nür-ı **dīde** / Bu nür ol nürdandur âferīde
 3822 Elinden ḡurtulup ol nür-ı **dīde** / Gül-i ter gibi dāmānı derīde
 4102 Bu nür-ı **dīdesüz** ḡaldı çerāḡı / Sürür-ı sinesüz oldu ṡuraḡı
 4863 Dönüp pîrāheni murḡ-ı sefīde / Gelüp Ya‘ ḡûba oldu nür-ı **dīde**

Aşağıdaki tanıkta geçen “sevâd-ı dīde-veş” tamlaması “kara göz gibi” anlamına gelir. Tanıkta kara gözün makbul olduḡu belirtilmiştir.

- 185 Zihî şeb kim bulur andan şafâ rûḡ / Sevâd-ı **dīde**-veş maḡbûl ü memdûḡ
dīde-i bârîk-bîn [1] inceden inceye gören, incelikleri gören göz.

- 93 Delîli **dīde-i bârîk-bînüñ** / Ḥalîli ḡâṡır-ı ḡalvet-nişîñüñ
dīde-i cān [1] can gözü, gönül gözü. <KANARI>

- 1531 Giceyle açılır her **dīde-i cān** / Bu zülmetde bulunur Âb-ı Ḥayvân
dīde-i giryân [1] ağlayan göz. <KANARI>

- 2653 Yetîmüñ **dīde-i giryânı** içün / Ġarîbüñ nâle vü efḡânı içün
dīḡer [1] diḡer, başka, öteki. <KT, KO, LN, OTAL>

2812 Didi ey yār-ı dil-bend ü suhen-ver / Sizünle idelüm bir bezm-i **diger**
digergün [] bozuk, değişmiş, başka türlü, perişan [*mec.*] ölmüş. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

digergün olmak [1] değişmek, başkalaşmak. <KANARI>

650 Şitâdan gülşen **olmışdı digergün** / Bahâr ile bihâsı oldı efzûn

dikilmek [1] ayakta durmak, dinelmek. <TS, KUBBEALTI>

3397 **Dikilür** тұрur idi serv-қадler / Semen-simâ güzeller lâle-һадler

dikkat [2] inceden inceye düşünme veya bakma, ehemmiyet verme, incelik. <KT, KO, LN, OTAL, TS, KUBBEALTI, OŞK>

dikkat eylemek/kılmak [2] duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplamak, uyanık davranmak, bir şeyin üzerine itina ile durmak. <KUBBEALTI, TS>

387 Fenâ âyînesine **kıldı dikkat** / Görindi Hâzret-i İshâka rihlet

5143 Kitâbı şol ki okur **dikkat eyler** / Kitâbuñ şâhibiyle şöhet eyler

dikmek [10] [*mec.*] dikkat etmek (*bk.* gözünü/gözlerini (bir şeye) dikmek).

<KUBBEALTI, TS>

201 Nazar eylerdi encüm şağa şola / Gözi nergislerin **dikmişdi** yola

891 Çıkub bir tağa ol mihr-i münevver / Yola **dikdi** gözin mânend-i âhter

1282 Gözini göke **dikdi** hem-çü encüm / Hudâdan cânibe kıldı tekellüm

2129 Gözini yola **dikmiş** idi nergis / Çemen olmuşdı güyâ sebz-i atlas

2552 Tevâzu‘ la yire sürdi yüzini / Niyâz itdi göke **dikdi** gözini

3484 İşidürdi Zeliḥānuñ sözini / Yire **dikmişdi** nergis-veş gözini

3626 Yüzini göke **dikdi** Mâh-ı Ken‘ân / Münâcât itmege Mevlâya ol ân

3643 Hâbâb-ı bâde göz **dikdi** hârâma / Vücûdî tîz irişdi in‘ idâma

3943 Cefâ mevcine beñzer kaşı çini / Yire **dikmiş** gözi nergislerini

4422 Nişân-ı pây-ı esbi gibi güyâ / **Dikerdi** gözlerin yola Zeliḥâ

dil [89] yürek, gönül, kalp. [*tas.*] Allah’ın nazar ettiği mahal, ilahi kemalin ve cemalin en güzel tecelli ettiği yer. <KT, KO, FZ, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI, TTS>

14 Giderme **dilden** ol şem‘-i şühûdî / Karañu kıılma fânûs-ı vücûdî

15 Anuñ her **dilde** vardır tâze dağı / Yağar Yûsuf cemâlinde çerâğı

17 Demidür **dil** dilinden ola peydâ / Rümûz-ı kışşa-i ‘ışk-ı Zeliḥâ

23 Çıkar söz Yûsufını çâh-ı **dilden** / ‘Ayân it vâridâtı râh-ı **dilden**

214 Hüveydâ oldı **dilde** na‘ra-i Hû / Yürüdi *mâ-hüve’l-mağşûd* a toğru

308 Ne tozdan yörenür **dil** cāmına ğam / Ne bir gün incinür balçıkdan âdem

- 423 Hışım haşımı gibi haşm olmaz ey **dil** / Olur semm-i helâhil zehr-i kâtil
- 550 Tamâm itdi sözini çünki Ya' kûb / **Dil**-i İnâsa irdi derd ü âşüb
- 583 **Dil**-i Ya' kûbuñ oldı inkisârı / Yaşını ırmağ itdi 'ayn-ı 'ârı
- 624 **Dil**-i Ya' kûbı Yûsuf eyledi şâd / Didi bir gün aña ey pîr-i irşâd
- 717 Derûn-ı **dilden** âh itdi hemânâ / O bād-ı âh ile şarşıldı dünyâ
- 784 **Dili** meksûr olmuş başı meftûh / Teni pür-derd ü miñnet rûhı mecrûh
- 805 Didiler ulı yolda bir kuyı var / **Dil**-i zâlim gibi târîk ü hem tar
- 834 Cemâl ıssı olup âyîne-kirdâr / Görine Tûr-ı **dilde** nûr-ı dîdâr
- 844 **Dil**-i nādâna beñzer teng ü târîk / İrişmez ka' rına idrâk-i bârîk
- 898 **Dil**-i Ya' kûb olup gâyetde mañzûn / 'Ayân itdi gözinden eşk-i gülğün
- 1089 İrişdi gûşına hâtifden âvâz / Didi kıl kayd-ı gayrı **dilden** ifrâz
- 1168 Nüzûl itdi zemîne peyk-i Yezdân / **Dil**-i Ya' kûbı kıldı şâd u handân
- 1191 **Dil**-i Mâlik şu gibi çâha aqdı / Vücûdın âfitabuñ tâbı yaqdı
- 1291 Eser yeller yağar bârân-ı miñnet / Ziyâde oldı **dilde** havf u haşyet
- 1427 Döner bañr-i muñte 'âşık-ı zâr / Ki anuñ her vilâyetde **dili** var
- 1443 **Dil** ol **dildür** ki yaqa 'ışkı nârı / Göz ol gözdür ki göre rûy-ı yârı
- 1523 **Dili** âyînesi şâfî vü 'ârî / Dañi naqş olmamış taşvîr-i yârı
- 1585 Qazındı levh-i **dilden** naqş-ı ağıyâr / Hemân efkâr-ı yâr oldı aña kâr
- 1615 Eyâ hüsn ilinüñ fâze cuvânı / Eyâ **dil** mülkinüñ genc-i nihânı
- 1621 Ğarîb ü derdmendem hasta vü zâr / Ki yanumda ne **dil** vardur ne dildâr
- 1712 Çekilmiş tîge beñzer iki kaşı / **Dil**-i mañlûm ile eyler şavaşı
- 1747 Bu menzil 'aql-ı evvel menzildir / Bu dil 'âlemde ehl-i **dil** dilidir
- 1790 Yıkıldı hâne-i **dil** kaldı vîrân / Bozuldı âşiyân-ı bülbül-i cân
- 1865 Mañabbet âteşi germ olsa dâyim / **Dil**-i ma' şûk olur nerm ü mülâyim
- 1953 Gözüml ol çeşmi şehbâza nağar-bâz / **Dilüm** ol gonca-leb 'ışkıyle demsâz
- 2038 Taşı kâfûr içi 'anberle memlû / Şafâ virür **dile** şankim aqar şu
- 2121 **Dilinde** ârzü-yı vaşl-ı cânân / Yürür bād-ı şabâ gibi şitâbân
- 2254 Yine ey **dil** dilinüñ tercemânı / Bize depret 'alev gibi zebânı
- 2265 O mâha cân u **dilden** müşteriyüz / O sulţânüñ gulâm-ı kemteriyüz
- 2306 O ten kim olmaya 'ışk ile fânî / Uyanmaz kaşr-ı **dilde** şem'-i cânı
- 2325 **Dili** âyînesinden gitdi jengâr / Cemâl-i Yûsuf oldı anda izhâr
- 2327 Qazındı levh-i **dilden** naqş-ı ağıyâr / Hemân gönlinde kaldı rûy-ı dildâr
- 2390 Olasın mihr-i ruhsâriyle mesrûr / Zücâc-ı dîde vü **dil** ola pür-nûr
- 2475 Sarâyüñ geldi birünına cânân / Derûn-ı **dilden** itdi Mâlik efğân

- 2794 Başında ğam gözinde eşk-i pür-hûn / **Dilinde** yâr elinde cām-ı gülğün
 2974 Derûn-ı **dilden** itdi nâle vü âh / Çıkardı şundi ol taşvîri nâgâh
 3026 Ki bu taqlîd-i kâr-ı ehl-i taḥkîḳ / Virür cān u **dile** tevḫîḳ ü taşdîḳ
 3044 Gelür ol cāmdan **dil** kaşrına şevḳ / Bu şevḳ ile düşer cānma bir zevḳ
 3054 Gelür bu ḥâtıra cān u **diline** / Ki ola yâr ile sîne-be-sîne
 3105 Gözüñ ‘ayniyle mir’âtü’ş-şafâdur / **Dilüñ** âyîne-i ‘âlem-nümâdur
 3197 Zelîḥâ kadri ‘âlî ehl-i **dildür** / Aña alçaḳ nazar câyiz degüldür
 3198 Bülend itsün sipihr-i himmetini / Çıkarsun **dilden** alçaḳ niyyetini
 3426 İderdi şîve vü nâzına âvâz / Olurdu **dil** dili ile suḥensâz
 3659 Gözüm gördi seni oldu müşevveş / Gözümden düşdi **dil** şehrine âteş
 3690 Ser ü pâyı bu yolda güy u çevgân / **Dili** âvâre murğ-ı ‘aḳlı perrân
 3910 Maḥabbet ḥâtemini gizler iller / Tıyar bulur çıkarur ehl-i **diller**
 4111 Vişâline ḥicâb oldu firâḳı / Hemân **dilde** ḥayâli ḳaldı bâḳî
 4184 Bu oldu **dilde** maḳşûd u merâmı / Vara seyr ide ol bedr-i tamâmı
 4377 Döşendi toprağı yaşıdandı ḥârı / Giderdi levḥ-i **dilden** ğayrı yârı
 4594 Ḥaḳîḳat baḥrinüñ bildi **dilini** / Şu gibi buldı vaḥdet menzilini
 4775 Yıkılmış ḥâtırumı eyle âbâd / **Dil-i** ğamnâkümi ḳıl ḥurrem ü şâd
 4950 Ḳomañ rây-ı riyâdan **dilde** dâğı / Ki olur mezra‘-ı ḥayrât orağı
 5057 Söyünmez âteşe döndi firâḳı / Ḥayâli ḳaldı ancaḳ **dilde** bâḳî
 5112 Şafâ-yı ḳalbi olan ehl-i taḳvâ / **Dili** yumşaq olur mânend-i deryâ
 5121 Ḳomaz peyk-i ecel **dilde** şafâyı / Ne şâhı ḳor evinde ne gedâyı
 5171 Ma‘ânî mevc ururken baḥr-i **dilden** / Metâ‘-ı ğayra dellâl olmadum ben

dil-i ‘âşık [5] âşığın gönlü, âşık gönül.

- 1863 **Dil-i ‘âşıkdaki** mihr ü maḥabbet / Bulur gün gibi tedric ile rif‘at
 2201 **Dil-i ‘âşıkdaki** olmasa te‘ennî / İder evc-i vişâlınden tedennî
 2652 Ruḥ-ı cānândaki ḥâlet ḥaḳıyçün / **Dil-i ‘âşıkdaki** ḥayret ḥaḳıyçün
 3663 O beyti eyledi Yūsuf temâşâ / **Dil-i ‘âşık** gibi olmuş mücellâ
 4480 Bu resme sögdi aşnâma müretteb / Şikest itdi **dil-i ‘âşık** gibi hep

dil-i âvâre [1] avare gönül. <KANARI>

- 1547 Hezârân nâz ile ol ḳara gözler / Cefâ için **dil-i âvâre** gözler

dil-i bî-çâre [1] çaresiz gönül. <BMS>

- 4396 Geçerdi Yūsuf andan ğâh olurdu / **Dil-i bî-çâresi** âġâh olurdu

dil-i bîmâr [1] hasta gönül. <KANARI>

59 **Dil-i bīmāruma** ‘ âlemde her ân / Şarâb-ı hikmetünle eyle dermân
dil-i dīvâne [4] deli gönül. <KANARI>

331 Faķire hasb-i hâl oldu bu kışşa / **Dil-i dīvānem** andan aldı hışşe
 1620 Ğam-ı ‘ ışkūn beni bi-çāre itdi / **Dil-i dīvâne** saña uydı gitdi
 1719 **Dil-i dīvāneme** yâr itdi tedbîr / Şu‘ â‘ -ı şems-i ‘ ışkı urdı zencîr
 4224 **Dil-i dīvānesine** kayd-ı ‘ âlem / Firâķı gibi menfûr oldu ol dem
dil-i maḥzûn [6] hüznü gönül. <KANARI>

520 Anı gökde ararken yirde buldı / **Dil-i maḥzûnına** eglence aldı
 2604 Kerem eyle şabâhın gel burada / **Dil-i maḥzûnımı** eyle güşâde
 2830 Diyâr-ı Çine çıķdı ‘ âşık-ı pāk / **Dil-i maḥzûnı** şınmış sînesi çāk
 3175 Eyâ şimşâd-ı bâğ-ı devlet-âbâd / **Dil-i maḥzûnı** eyle hurrem ü şâd
 3180 Vefâ eyler **dil-i maḥzûnı** mesrûr / Karañu evde hoşdur şu‘ le-i nûr
 3745 Temennâ-yı **dil-i maḥzûn-ı** ‘ uşşāk / Tesellâ-yı vücûd-ı cân-ı müştāk
dil-i pāk [1] temiz gönül. <KANARI>

2062 **Dil-i pākî** leţâfet itdi taḥşîl / Diyâr-ı Mışra aķdı nitekim Nîl
dil-i şeydâ [2] âşık gönül. <KANARI>

4200 Şafâlar sürdi seyrinden Zeliḥâ / **Dil-i şeydâsına** geldi tesellâ
 4725 Getürdi bunları maḥzûn u giryân / **Dil-i şeydâların** kıldı perîşân
dil-i ‘uşşāk [1] âşıkların gönlü. <KANARI>

1153 O ğam kim eyleye cânânı mesrûr / **Dil-i ‘uşşākdan** hîç olmasun dūr
 2778 Şurâḥî dilber-i la‘ lîn-ķabâ-veş / **Dil-i ‘uşşâķa** geldi şaldı âteş
dil-i vîrâne [1] harap olmuş gönül, viraneye dönmüş kalp. <KANARI>

4865 Başup bağrına ol pîrâheni Pîr / **Dil-i vîrânesini** kıldı ta‘ mîr
dil ü cân [6] gönül ve can. <KANARI, REDHOUSE>

1537 Gözi nergisleri uyḥuya vardı / **Dil ü cân** dîdesin ammâ uyardı
 3270 Mükerrer sözi la‘ li şekkerinden / Kopardı **dil ü cânı** yerinden
 3830 **Dil ü cân** ile zikru’llâh iderdi / Günâh itmekden istikrâh iderdi
 4068 Zeliḥâdan **dil ü cân** itdi nefret / ‘ Azîz oldu nişân-ı seng-i la‘ net
 4355 Nażargâh-ı **dil ü cân** oldu Yûsuf / İki vech ile sultân oldu Yûsuf
 E20 Kōdı tenhâ anı ‘ aķl ü **dil ü cân** / Meh-i Ken‘ âna uydı gitdi ol ân

dil [56] dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan faydalanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş sistem, lisan. <TS, KUBBEALT>

- 17 Demidür dil **dilinden** ola peydā / Rümüz-ı kışsa-i ‘ışk-ı Zelîhâ
- 78 İder emri ile **diller** tekellüm / Döner zikri ile tesbîh-i encüm
- 103 Beşer kim dest-i kudret nâmesidür / **Dili** kırtās-ı hikmet hâmesidür
- 132 **Dili** miftāh-ı ebvāb-ı şefā‘at / Yüzi mışbāh-ı tārîk-i kıyâmet
- 156 **Diline** gelmez idi mihr-i dünyâ / Komadı Ka‘bede aşnâmı aşlâ
- 360 Gelür şabr acısı cânına tatlu / **Dilinde** *mā-hüve’l-mağşūd* olur Hû
- 701 Yoluñda bir belâ itse saña yol / **Dilüñi** eyle zikru’llâha meşgûl
- 949 Olurlar vech-i ma‘kûl ile ilzâm / Cevāba **dillerinde** kalmaz içdām
- 951 Hacılet bahri taşdı başdan aşdı / **Dili** her birinün şaşdı tolaşdı
- 981 Senün tatlu sözüñe öğrenen **dil** / Senün gayruña hiç olur mı kâyil
- 1119 Ne istifsâr ide ne aña nâmin / **Diline** almaya Yûsuf kelâmin
- 1211 Yavuz gözden yavuz **dilden** şaķındı / Edāniden erāzilden şaķındı
- 1230 Meh-i Ken‘ân şatılduğın bilince / Didî ihvânına ‘ibrî **dilince**
- 1305 Ki bu ma‘şûm-ı mazlûmun velî-vâr / Cenāb-ı Hâķķ ile gizlû **dili** var
- 1601 Şaķındı il **dilinden** la‘l-i nâbın / Gözi yaşına sedd itdi hicābın
- 1747 Bu menzil ‘aķl-ı evvel menzolidür / Bu **dil** ‘âlemde ehl-i dil **dilidür**
- 1809 İderseñ mahremüm olmağı melhûz / Lebünî il **dilinden** eyle mahfûz
- 1945 Niçe bir ola **dillerde** fesâne / Niçe bir âteş-i hicrâna yana
- 2254 Yine ey dil **dilinün** tercemânı / Bize depret ‘alev gibi zebânı
- 2547 Aña ‘ibrî **dilince** şordı aķbār / Haberdār olmadı bu sırdan ağıyār
- 2571 Döyemez anı tafşîl itmege **dil** / Anun hâli be-gâyet oldı müşkil
- 2939 Vücûdı varlığın eylerler ifnâ / **Dilinden** bunların lāf gelmez aşlâ
- 3074 Mişâl-i çeng ü nây-ı bezm-i dildār / Komaz **dilden** niyâzı ‘aşık-ı zār
- 3259 Didî bildür baña ey bedr-i kâmil / Ne **dildür** bu kırâ‘at itdügün **dil**
- 3266 Bu **dilden** aña ta‘lîm itdi dildār / Hezār aķbār-ı esrār oldı izhār
- 3426 İderdi şîve vü nâzına āvāz / Olurdu dil **dili** ile suhensāz
- 3859 Hudā **dil** virdi ol ma‘şûm-ı pāke / Mu‘în oldı ğarîb-i derdnāke
- 4037 Cihāna ğıybetüm eglence oldı / Bu söz illerde vü **dillerde** taldı
- 4193 **Dilinde** vird idinmiş nām-ı Hûy / Teveccüh eylemiş mihrāba rûy
- 4385 Gelürdi il **dilinden** bir büyük derd / Döyemez anı tafşîl itmege merd
- 4495 Du‘â itdi aña ‘ibrî **dilince** / Nazar itdi du‘âsını kılınca
- 4515 **Dilüm** berg-i hāzānün ‘aynı oldı / Dehānum goncası āhumla taldı
- 4892 Habîbu’llāh ile ğayl-ı aķibbā / Cemelde cismi **dilde** zikr-i Mevlā
- 4988 Başında Yûsufun ğüyā ki her kıl / Olurdu keşf-i rāz-ı mevtine **dil**

5152 Şikâyet eylerin nādān elinden / Bu gülşen pāymāl olur **dilinden**

Aşağıdaki tanıkta yaprak ile dil arasında şekil açısından bir benzerlik kurulmuş, yaprağın dil olduğu ifade edilmiştir.

718 Ğam-ı hicrânı haylî müşkil oldu / Ağaçlar yaprağı güyâ **dil** oldu

dil bağı [2] söyleme gücünü engelleyen şey; konuşmayı engellemek için hazırlanan bir büyü veya tılsım. Muhatabı susturan bir büyü olduğu anlaşılmaktadır. <ÖTS, OŞK>

488 Ecel ‘ömrün kemânın aldı yaşdı / Benüm boynuma **dil bağını** aşdı

Bu tılsımın saçla yapıldığı ve sarık ya da kavuk içine yerleştirilerek kullanıldığı düşünülmektedir. <OŞK>

2968 Saçında beñzer anuñ **dil bağı** var / İdemez kimse ma‘kûl ile güftâr

dil degmek [1] nazar değmek. Eskiden göz değmesi gibi insanların dilinden de kötülük geleceği düşüncesi varmış. <ÖTS, OŞK>

1738 Meger **dil degdi** sen şîrîn-dehâna / Ki döndi reng-i rûyuñ za‘ferâna

dil uzatmak [1] (bir kimse veya bir şey hakkında) ileri geri konuşmak, haddini aşarak kötü ve saygısızca sözler söylemek. <KUBBEALTI, OŞK>

1299 Tabancayla girişdüm anı dögdüm / **Dil uzatdum** aña gâyetde sögdüm

dile düşmek [2] herkes tarafından hakkında kötü söz söylenmek, dedikodusu yapılmak, kötü şöhret kazanmak. <KUBBEALTI>

2987 **Dile düşse** anuñ kim la‘l-i nâbı / Depilür yire ‘ırzı âfitâbı

4036 Baña hayf itdi gâyetde bu ferzend / **Düşürdi** il **diline** nitekim kıand

dile gelmez [1] anlatılamaz, ifade edilemez. <KUBBEALTI>

4691 **Dile gelmezdi** hüs n ü hulkı anuñ / Görür gözi idi halk-ı cihānuñ

diline ne gelirse söylemek [1] uluorta, ölçüp biçmeden konuşmak. <KUBBEALTI>

3438 Şarâb içmişe döndiler müretteb / **Diline geldüğünü didiler** hep

dilini depretmek [1] söylemek, konuşmaya başlamak. <ÖTS>

1315 Dehân-ı ra‘d u berkı eyle hāmūş / **Dilüñ depret** du‘âya ol haṭâ-pūş

dilini tutmak [4] gerektiği yerde susmasını bilmek, sözüne hakim olmak, rastgele ve ağzına her geleni söylemekten kaçınmak, ağzını tutmak, çenesini tutmak. <KUBBEALTI>

3473 Şanemler şındı hep kaç‘ oldu zünnâr / **Dilin** tıtdı derây-ı deyr-i küffâr

3499 **Dilin** tıtdı derây-ı deyr-i küffâr / Sesin kesdi ḥorôs-ı dehr-i mekkâr

3549 Belürse bād-ı şarşardan ‘alāmât / **Dilini** tıtmaz evrāk-ı nebâtât

3956 Şaşup her birisi tıtdı **dilini** / Kõdı nârencini kesdi elini

dilinin ucuyla [4] söylenmiş olmak için söylenen, içten gelerek değil, yüzeysel. <ÖTS>

688 Tazarru^c eyledi Ya^c kûba vâfir / **Dil ucuyla** icâzet virdi âhir

2972 **Dil uciyle** icâzet virdi dildâr / Velî gönline geldi niçe efkâr

3012 **Dil uciyle** virür oldı selâmı / Kesildi iltiyâm ile kelâmı

4058 Şehirde gezdürüp hayrû'l-^c ibâdı / **Dil uciyle** dir idi bir münâdî

dil-ârâ [4] gönül alan, gönül okşayan, gönül dillendiren, dilber. <KT, KO, LN, OTAL>

527 Yedi yaşında ol mâh-ı **dil-ârâ** / Ayuñ on dördüne döndi hemânâ

2796 Ögüp ol câmı kaldırdı Zelîhâ / Didi ^c ışkuña ey yâr-ı **dil-ârâ**

4682 Birimüz kaldı rehn adına zirâ / İnanmadı bize şâh-ı **dilârâ**

5062 Ne gördi gördi kalmış ferd ü tenhâ / Ne ^c aklı var ne ol yâr-ı **dil-ârâ**

dil-ârâm [3] gönül eğlendirici, gönül alan, dilber. <KT, KO, LN, OTAL>

1614 Dir idi ey perî yüzlü **dil-ârâm** / Ne yirdedür maķâmuñ eyle i^c lâm

2313 Güzellerde meger bir Bâzığa-nâm / Cemâl-i pür-kemâl ıssı **dil-ârâm**

5167 Olur şaĥn-ı kelâma yazduĥı lâm / Mişâl-i sünbül-i yâr-ı **dil-ârâm**

dil-âver [2] yürek taşıyan, yürekli, yiĥit, cesur, kahraman. <KT, KO, LN, OTAL>

241 Severler ol sipâhî pâdişâhı / **Dilâverler** olurlar ĥâk-i râhı

3152 O serv-i serkeş ü yâr-i **dil-âver** / Gözi açılmadıķ şâhîne beñzer

dil-bend [1] gönül bağlayan. <OTAL, KUBBEALT>

2812 Didi ey yâr-ı **dil-bend** ü suĥen-ver / Sizüñle idelüm bir bezm-i diĥer

dilber [18] gönül alan, güzel. <KT, KO, FZ, CÛDÎ, OTAL>

313 Gider at seyrine **dilber** yigitler / Cılasunlar ķamer-peyker yigitler

321 Çıkar **dilberlerüñ** atlas ķabâsı / Geyerler âbdan mâ'î libâsı

422 Çoĥalsa derd-i **dilber** gibi a^c dâ / Hemân terk-i diyâr itmekdür evlâ

1404 Tolaşurlardı **dilberler** maķâmın / Melekler nitekim Ka^c be ĥarâmın

1596 Sözinüñ sükkerin idüp mükerrer / Oyalardı delü gönlin o **dilber**

1783 Cihân **dilberlerinüñ** yegregisin / Güzeller şâhısın begler begisin

2015 Ėurûrı gitdi gönli kişverinde / Ėomazdı kendüyi **dilber** yerinde

2037 Şihâb-ı âsumân gibi münevver / Müferriĥ nitekim engüşt-i **dilber**

2216 Ėodı ortaya başın teng-i şekker / Mişâl-i ^c aşık-ı şeydâ-yı **dilber**

2778 Şurâĥî **dilber**-i la^c lîn-ķabâ-veş / Dil-i ^c uşşâķa geldi şaldı âteş

2780 Bile olunca şöĥbet içre **dilber** / Olur meclis behişt ü bâde Kevşer

3417 Ėırân it duĥter-i nîķ-aĥterem ben / Şafâ sür **dilber**-i zîbâ-terem ben

3488 Kemâl-i ^c ışķ ider ^c uşşâķı şâķir / Olamaz **dilber** istiĥnâya ķâdir

- 3752 Kâmer-veş **dilber**-i rûşen-naẓarsın / Faḳîri oḳ gibi gözden şavarsın
- 4565 Vefâ itse mülâyim olsa **dilber** / Ziyâde ‘âşîḳ istîgnâyâ başlar
- 5126 Bu dâ‘înün kitâb-ı müsteṭâbı / Şu **dilberdür** ki var yüzde niḳâbı
- 5128 Başîretten şu göz kim ola ḥâlî / Göremez **dilber**-i Yûsuf-cemâli
- E23 Emîn olmaz ğam-ı **dilberden** âdem / Vişâli bir elem hicrânı bir ğam
dilberlik [1] gençlik, güzellik, güzel olma durumu.
- 3717 ‘Ayândur bu bahârûn var ḥazânı / Geçer ṭurmaz bu **dilberlik** zamânı
dil-cû [2] gönül arayan, gönül çeken, gönlün istediği, arzu olunan. <KT, KO, OTAL>
- 2421 Çü yokdur yanumuzda serv-i **dil-cû** / Alalum oğlumuz olsun o meh-rû
- 5136 Bu baḥr-i naẓm-ı rûḥ-efzâ vü **dil-cû** / Ma‘ânî gevheriyle oldı memlû
dildâr [61] birinin gönlünü zapt altında tutan, sevgili. <KT, KO, OTAL, FZ>
- 229 Bi-ḥaḳḳ-ı ârzû-yı vuşlat-ı yâr / Bi-ḥaḳḳ-ı iştîyâḳ-ı rûy-ı **dildâr**
- 244 Anuñ devrinde bir zulm-i sitemkâr / Yüze gelmez mişâl-i ḥaṭṭ-ı **dildâr**
- 1543 Uzun boylu ziyâde heybeti var / Kıyâmet günine beñzer o **dildâr**
- 1592 İrişe ‘îd-i vaşl-ı yâra tekrâr / Müyesser ola istifsâr-ı **dildâr**
- 1621 Ġarîb ü derdmendem ḥasta vü zâr / Ki yanumda ne dil vardur ne **dildâr**
- 1667 Seni ‘ışḳ ile gördüm böyle bîmâr / Ben öldüm gamdan ey gül yüzlü **dildâr**
- 1693 Seni şehbâz-ı dest-i ‘ışḳ **dildâr** / Şikâr itmiş gibi ey kebk-reftâr
- 1731 Devâsı derdümün **dildâra** mevḳûf / Vücûdum vâvı oldı yâra ma‘ṭûf
- 1772 Zeliḥânûn düşine girdi **dildâr** / Girü oldı müyesser seyr-i dîdâr
- 1821 Ḥitâb-ı müsteṭâb-ı yârı aındı / Şafâ-yı şoḥbet-i **dildârı** aındı
- 1856 Dir idi eyleyüp ‘ışḳını izḥâr / Bize bu bend olupdur bend-i **dildâr**
- 1882 Açırsın rûy-ı **dildârûn** ḥicâbın / Bilürsin ḳanda ise yâr bâbın
- 1955 ‘İbâdetde gözüm **dildârı** gözler / Rükû‘ umda kıyâm-ı yârı gözler
- 2203 Ne deñlü var ise seyr ü temâşâ / Der-i **dildârda** oldı müheyyâ
- 2237 Dönüp el-ḳışsa elsüz âsitine / Güzer ḳılmadı **dildâr-ı** güzîne
- 2259 Yanalum nâr-ı ‘ışḳa nûr olalum / Ğam-ı **dildâr** ile mesrûr olalum
- 2304 Żarûrîdür żarûrî derd-i **dildâr** / Ḥicâb olmaz muḥibbe perde-i ‘âr
- 2327 Ḳazındı levḥ-i dilden naḳş-ı aġyâr / Hemân göñlinde ḳaldı rûy-ı **dildâr**
- 2391 Görine saña **dildâr-ı** perî-rû / Gözün göñlün ola yâr ile memlû
- 2413 Eyitdi ol perî-ruḥsârdur bu / Düşümde sevdüğüm **dildârdur** bu
- 2439 Çü Mâlik uğradı ibrâma vâfir / Yañıldı şatdı **dildârını** âḥir
- 2717 Maḥabbet ‘âleminde ḳalmaz aġyâr / Gül-i bî-ḥâr olur gûyâ ki **dildâr**
- 2788 Müşâbihdür bu câma ‘ışḳ-ı **dildâr** / Ḳomaz âdemde hergiz ḥavf-i aġyâr

- 2835 Tıramaz yârsız ğurbetde âdem / Olur **dildârsız** cennet cehennem
- 2858 Atası fevt olup kalmış o **dildâr** / Vişâli gülşeninde kalmamış hâr
- 2865 Umardı kıışsadan hişşe ala yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o **dildâr**
- 2948 Tehîdûr şanma ‘âlem hâneķâhı / Der-i **dildâr** ola ancak penâhı
- 2972 Dil uciyle icâzet virdi **dildâr** / Velî gönline geldi niçe efkâr
- 2991 Cemâlin itmese **dildâr** peydâ / Vücûd-ı ‘âşık olmazdı hüveydâ
- 3074 Mişâl-i çeng ü nây-ı bezm-i **dildâr** / Komaz dilden niyâzı ‘âşık-ı zâr
- 3083 Ğam-ı **dildârı** ile nitekim hâk / Yaşı ırmağı itdi sînesin çâk
- 3097 Vücûduñ ol sehî-ķadde hevâdâr / Gözüñ âyîne-i dîdâr-ı **dildâr**
- 3106 Vücûduñ ‘ışık-ı **dildâr** ile tölmiş / Gözüñ gönlün cemâl-i yâr olmuş
- 3110 Degüldür senden ol **dildâr** hoşnûd / Şaķın elden gider şâhîn-i maķşûd
- 3131 Şabâya beñzer istiğna-yı **dildâr** / Ki artar nâr-ı ‘ışık anuñla her bâr
- 3245 Kemâle irişince ‘ışık-ı **dildâr** / Olur ma‘ şûķ ‘ayn-ı ‘âşık-ı zâr
- 3266 Bu dilden aña ta‘lîm itdi **dildâr** / Hezâr aķbâr-ı esrâr oldı izhâr
- 3321 Olup her bergi bir peykân-ı **dildâr** / Ölümlü ‘âşıķa dönmişdi eşcâr
- 3513 Olaldan ‘âşık-ı dîdâr-ı **dildâr** / Tedennî itdi baķtum hemçü enhâr
- 3542 Kemâle irmedi mi ‘ışık-ı **dildâr** / Degüldür tâlî‘-i sa‘ düm baña yâr
- 3590 Şu‘â‘-ı câme-i zer nûr-ı ruķsâr / Bir iken iki oldı hüsn-i **dildâr**
- 3664 Muşavver olmuş anda iki **dildâr** / İki yâr u iki derde giriftâr
- 3694 Görindi her taraıdan ‘arız-ı yâr / Hezâr oldı bir iken zât-ı **dildâr**
- 3723 Zelîķâ ‘aksini gördükçe **dildâr** / ‘Araķ-rîz olur idi eyleyüp ‘âr
- 3732 Gerekmez ‘âşıķa ol h‘âb-ı bâtıl / Ki ola dîde-i **dildâra** hâyıl
- 3753 Bu kaşra Mâh-ı Ken‘ân oldı nâzır / Girü bu iki **dildâr** oldı zâhir
- 4099 Cihân şahrâsı oldı başına dar / Ki dârında görünmez oldı **dildâr**
- 4103 Belâ bundan ziyâde olmaz aşlâ / Gide **dildâr** ķala dârı tenhâ
- 4123 Kâra geydi tayıandı ķaldı nâçâr / Mişâl-i sâye-i dîvâr-ı **dildâr**
- 4206 Görinen sâye-i dîvâr-ı **dildâr** / Gelür baña mişâl-i kâķül-i yâr
- 4393 Aña irişdi hâli âķir-i ķâr / Kime kim şorsa **dildârından** aķbâr
- 4395 Kenâr-ı Nîle vardı hâr u ķas-vâr / Yakın idi orada râh-ı **dildâr**
- 4421 Geçerken yoldan ol **dildâr**-ı serķeş / Çıķardı hâne-i neyden şabâ-veş
- 4438 Eyitdi hoş mıdur derdümlü **dildâr** / Ne ‘âlemeddür ol derde giriftâr
- 4446 Elemden olmayup bir laķza hâlî / Bu idi ‘ışık-ı **dildâr** ile hâlî
- 4490 Faķîre ‘ayn-ı ma‘ şûķı şefî‘ it / Baña **dildârı** münķâd u muķî‘ it
- 5051 Kânı ol nûr-ı ‘ayn-ı ‘âşık-ı zâr / Kânı ol ğonca-leb gül yüzlü **dildâr**

- 5070 Bırakdı yârsuz kalan cihânı / Kõdı **dildârsuz** olan mekânı
- 5072 Ne ‘âlem gûşşası ne derd-i **dildâr** / Ne hicrân kørhûsı ne hâvf-i âğyâr
- 5131 Zuhûr itdi bu Yûsuf-çihre **dildâr** / Cemâlinde yüze gelmiş hâtı var
- 5163 Olur mîmi mişâl-i kâkül-i yâr / Görinen cîmi gûyâ zûlf-i **dildâr**
dil-efgâr [2] gönlü yaralı olan, âşık. <CÛDÎ, OTAL, FZ>
- 889 Bu yana Hâzret-i Ya‘ kûb-ı ğam-h‘âr / Tururdu intizâr ile **dil-efgâr**
- 4443 Niçe gün şabr iderdi ol **dil-efgâr** / Vişâlinde ‘ayân olmazdı âşâr
dilemek [11] sahip olmadığı bir şeyin veya bulunmadığı durumun gerçekleşmesini istemek, arzu etmek, murat etmek, temenni etmek, niyaz etmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>
- 536 **Diler** kim ola cân-ı mihribânı / Gülinüñ sünbûlinüñ bâğbânı
- 553 Kemer gibi düşüp egri hayâle / **Diler** âl ile hayrû‘l-âli ala
- 760 ‘Acebdür Tañrı yakduğı çerâğı / Söyündürmek **diler** bir niçe yağı
- 777 Birisi olmuş idi fitneye baş / **Dilerdi** aña ura bir büyük taş
- 1985 Beni ister **dilerseñi** ey perî-rû / Zamân ile gelesin Mısrâ toğru
- 2029 Ulaklar şaldı şarkuñ pâdişâhı / **Diledi** şâh-ı mağribden o mâhı
- 2194 Çıkardı hançerin yâr-ı ğazabnâk / **Diledi** kim ide ten câmesin çâk
- 2277 Birisi gül gibi açdı dehânı / **Diledi** ağırı altuna anı
- 2292 Elinde bir iki bağ ipligi var / **Diler** kim Yûsufa ola harîdâr
- 3801 **Dilerdi** çâk ide cismi kabâsın / Yıka kaşr-ı hayâtınuñ binâsın
- 4694 Görince ol kadîmî âşinâyı / **Diler** kim açâ geçmiş mâcerâyı
dilek [2] isteme, arzu etme; istek, arzu; şefaât. <YTS, ÖTS>
- 551 Zârûrî bir kabûl olmaz **dilekdür** / Hüner bu derde dermân eylemekdür
dilek etmek [1] dilemek, istemek, niyaz etmek, şefaât edilmesini istemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 4816 Bilürüz anı olur cürm-i tekrâr / Günehkârı **dilek itse** günehkâr
dilenci [1] el açıp başkalarından para vs. isteyen fakir, muhtaç kimse, geçimini dilenerek sağlayan kimse. Çeşitli sebeplerle dilenerek geçinen dilenci dervişlere rastlanmıştır. Nefse kadem basmak için dilenen dervişler olmuştur. <KT, TS, TTS, KUBBEALTI, OŞK>
- 255 Toyurdu ‘âlemi ihsânı genci / Ki Kârûnı beğenmez her **dilenci**
dilgîr [1] hatırı kalmamış, gönlü kırgın, gücenmiş, kırgın. <KT, KO, OTAL>
- 5080 Gözini senden ırmaz dehr-i **dilgîr** / Peleng olur giceyle gündüzün şîr
dil-güşâ [9] gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren, ferahlatıcı. <CÛDÎ, KT, OTAL, KUBBEALTI>

- 262 Yeşil sancağı serv-i **dil-güşâdur** / Livâ-yı sebz-i Âl-i Muştafâdur
 317 Güneşdür şanki rüy-ı **dil-güşâsı** / Şu‘â‘ı fi‘l-meşel elde cıdası
 1401 İrişdi ‘izzet ile bir sarâya / Havâsı **dil-güşâ** ra‘nâ feżâya
 1864 Terâkķî olsa ‘ışķ-ı **dil-güşâda** / Olur cânâna te‘şîri ziyâde
 1926 Bu gün âyîne-i ‘âlem-nümâsın / Cihân bezminde cām-ı **dil-güşâsın**
 3355 O cây-ı **dil-güşâ** ol kaçır-ı mezkûr / Meh-i Ken‘ân içün olmışdı ma‘mûr
 3618 Duğûl itdiler ol sırça sarâyı / Maķâm-ı hûba cây-ı **dil-güşâya**
 4170 Cemâl-i **dil-güşâ** halk-ı cihâna / Olur hengâme-i şevķa bahâne
 5134 Nâzar kıl cümle beyt-i **dil-güşâya** / Dönüpdür iki karşılu sarâya

dilmek [1] dilim dilim kesmek, dilimlere ayırmak, dilimlemek, yarmak. <YTS,

KUBBEALTİ

- 2931 Hemân bir taşâ çaldı taşı **dildi** / Naķare gibi iki pâre kıldı
dil-nevâz [2] gönül okşayan, hoşâ giden, latif. <CÛDÎ, KT, OTAL>
 134 Yetîm ü nâ-tüvânlar **dil-nevâzı** / Zâ‘îf ü çâresüzler çâre-sâzı
 1691 Revâ mı ola benden gizlü rāzuñ / De kimdür baña yâr-ı **dil-nevāzuñ**
dil-rîş [1] gönlü yaralı, dertli. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>
 3253 Olinca Bāzığa ‘ışķumla **dil-rîş** / Kōdı sultānligini oldı dervîş
dilrübâ [13] gönül çalan, gönül hırsızı, herkesi kendine âşık ve meftun eden, dilber. <KT,

CÛDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ

- 585 Kemer-bend oldı bir kullâb-ı fūrķat / Ayırdı **dil-rübâsın** kaldı hâsret
 1106 İşi ‘âşıkларуñ sehv ü hâķâdur / Kāmu mağlûb-ı yâr-ı **dil-rübâdur**
 1733 Bu vech ile cevâbın aldı dāye / Sōzi kār itmedi ol **dil-rübâya**
 2230 Revâne oldı ol hālvat-serâya / Buluşdı ol nigār-ı **dil-rübâya**
 3096 Didi ey **dilrübâ** yanuñda cânân / Kōluñda şāhbāz-ı mülk-i Ken‘ân
 3148 Düşümde görelî ol **dilrübâyı** / Düşümde görmedüm zevķ u şafâyı
 3236 Fenâ ehli o dem uğrar belâya / Ki gönül vire ‘aķil **dilrübâya**
 3687 Cinâna beñzedi ol beyt-i ma‘mûr / Bu iki **dilrübâ** Rıdvân ile hûr
 3689 Kūlî kurbānı ihsân u vefānuñ / Esîr-i vaşlı yâr-ı **dilrübānuñ**
 3781 Mezîd olsun o nehr-i eşķ-i fūrķat / Ki ola **dilrübâya** dām-ı vuşlat
 3808 Zeliķhâ açdı bāl-i iştihâyı / Muķarrer bildi vaşlı-ı **dilrübâyı**
 3925 Didi ey nāzenî ü **dilrübâlar** / Beni ğıybet idici âşinâlar
 4177 Düşürdüm cânımı bend-i belâya / Cefâlar eyledüm sen **dil-rübâya**

dilsitân [1] gönül alan, gönül alıcı, kendine meftun eden. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2493 Lebi gibi severken ğayibâne / Enîs oldu ğuzûr-ı **dilsitâna**
dil-şâd [1] gönlü sevinçli, sevinmiş. <KT, CÜDÎ, KO, OTAL>
- 4893 Yöneltiler yola mesrûr u **dil-şâd** / Ceresden ğayrı yok bir ehl-i feryâd
dil-şikeste [1] yüreği kırık, hüzünlü. <KT, CÜDÎ, KO, OTAL>
- 4116 Cihānuñ miñnetinden cismi ğasta / Zamānuñ zaĥmetinden **dil-şikeste**
dil-teng [3] gönlü daralmış, muzdarip, kederli, sıkıntılı. <KT, KO, OTAL>
- 2197 Ṯaralma ğonca gibi olma **dil-teng** / Yüri şabr u sükûna eyle âheng
- 4518 Beni **dil-teng** idüpdür dâr-ı iflâs / Zer ü şimûm şirâr-ı nâr-ı iflâs
- 4874 Olurken dâr-ı ğamda ğâli **dil-teng** / Maĥâm-ı zevĥ u şevĥa kıldı âheng
dimâĝ [8]

1. beyin [*mec.*] akıl, şuur. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 3291 **Dimâĝı** oldu bu vech ile muĥtel / Ṯolındı mihr-i idrâki muĥaşşal
- 4787 Fesâda varsa mûzînuñ **dimâĝı** / Söyinür eşk-i çeşm ile ocaĝı
- 4847 Fesâda varsa ‘âşînuñ **dimâĝı** / Boĝazlar kendüyi kendü bıçaĝı
- Eski tıp bilgisine göre besinlerin sindirilmesi sonucunda oluşan “sevda” dalakta birikir ve buradan vücuda salınır. Dimaĝa yani beyne fazla gittiğinde ise melankoli ve aşkı teşvik eder. <OŞK>
- 1292 Ṯolup sevdâ ile dehrüñ **dimâĝı** / Söyündi gökde yıldızlar çerâĝı
- 2009 Çözüldi baĝı seyrân itdi baĝı / Ğalâş oldu bu sevdâdan **dimâĝı**
- 4165 **Dimâĝı** âsumānuñ ṯoldı sevdâ / Mişâl-i ‘âşîĥ-ı mecnûn u şeydâ
- E10 **Dimâĝında** anuñ kim var cününü / Olurmuş keyd-i dünyânun zebünü
2. burun, ağız, damak. Onay, “dimâĝ” kelimesini açıklarken “aĝzın iç ve üst tarafı demek olan “damak” sözünün Farsçalaşmış şekli “demâĝ”dır.” demektedir. <FZ, KT, AÇDŞS, OŞK>
- 1509 Şaçına kılsa maĝribde münevver / **Dimâĝ**-ı maşrıĥ olurdu mu‘ attar
dimek, demek [313]

1. duygu ve düşüncelerini sözle anlatmak, söylemek, ifade etmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 194 **Didi** Cibrîl eyâ sultân-ı ‘irfân / Buyur ‘arş-ı berîni eyle seyrân
- 296 Dem olur kendümi Ya‘ kûb iderdüm / Arardum Yûsufi derd ile **dirdüm**
- 330 **Didüm** Yûsuf Zeliĥānuñ kitâbın / Beyân itdüm cemî‘-i faşl u bâbın
- 394 İştidi Ğazret-i Ya‘ kûb anası / **Didi** Ya‘ kûba gel ey pîr olası
- 395 Yüri var sen getür biryânı fi’l-ĥâl / Risâlet saña olsun **dirseñ** irsâl
- 401 **Didi** bu oĝlumu peygamber eyle / Kemâl-i ĥikmetüne mazhar eyle
- 409 Du‘â itdi **didî** ey Rabb ü Ğaffâr / Bunuñ neslini kıl şâh-ı cihândâr
- 455 Yüzi her vech ile ĥûb idi her ân / Baĥayın ṯurayın **dir** idi insân

- 472 İderdi hasretiyle nâle vü âh / **Dir** idi ey ‘ inâyet ıssı Allâh
- 481 Çağırdı Yūsufi yanına fi’l-ḥâl / **Didi** şimden girü şâhum esen kal
- 534 Ki Yūsuf **dir** yürür Yūsuf işidür / Ḥarîş-i vuşlat olmaḡ ‘ işḡ işidür
- 541 Varup Īnâsa kıldı iltimâsı / **Didi** ey ḡasta gönlümün devâsı
- 554 **Didi** Ya‘ ḡûba bu sulṭân senüñdür / Ne kim emr eyleseñ fermân senüñdür
- 565 Virürken Yūsufi Ya‘ ḡûba nâgâh / Kemer ḡayb oldı **didi** eyledi âh
- 588 Elini ḡaldurup itdi niyâzı / **Didi** ey çâresüzler çâresâzı
- 602 Beşâret itdiler Ya‘ ḡûba fi’l-ḥâl / **Didiler** ‘ izz ü devlet itdi iḡbâl
- 624 Dil-i Ya‘ ḡûbı Yūsuf eyledi şâd / **Didi** bir gün aña ey pîr-i irşâd
- 645 Kimi eydürdi budur aña çâre / Irâḡ yirde atalum **dir** diyâra
- 647 Varup Ya‘ ḡûba itdiler niyâzı / **Didiler** ey nebîler ser-firâzı
- 667 **Didi** cānumdur ol ser-çeşme-i nūr / Viremem benden ayrılmaḡa destūr
- 680 Ṭurup ol dîn-i islâmuñ penâhı / **Didi** sen ḡayrını vir yâ İlâhî
- 683 **Didiler** seyre gel ey mâh-manṡar / Havâ kesb eyle mânend-i gül-i ter
- 700 Naşîḡat cevherini kıldı Īşâr / **Didi** olsun saña Mevlâ nigeḡdâr
- 722 Zebân-ı ḡâlî ḡüyâ söyler idi / Firâḡ-ı Yūsufi bir bir **der** idi
- 772 **Dir** idi ḡışm ile evlâd-ı bed-kâr / Eyü bulduḡ seni ey tıfl-ı ‘ ayyâr
- 786 **Didiler** idelüm bu tıfla ta‘ ṡîm / Atasına ḡılalum girü teslîm
- 805 **Didiler** ulı yolda bir ḡuyı var / Dil-i ṡâlim gibi târîk ü hem tar
- 810 Ḳâziyye Yūsufa oldı çü ma‘ lüm / **Didi** lâyıḡ degül bu rây-ı mezmüm
- 814 Feleklerde melekler gör neler **dir** / İşidür ḡulaḡum bu sözi bir bir
- 822 **Didi** gel ḡandasın ey pîr-i Ken‘ ân / Ziyâde müşkil oldı derd-i hicrân
- 854 **Didi** şükr eyle taḡdîr-i Ḥudāya / Çıḡarsın gün gibi fevḡa’l-‘ ulāya
- 867 **Didi** yazmıḡ degül naḡḡâş-ı ḡudret / Cihân deyrine bu vech ile şüret
- 881 **Didiler** münkesirdür ḡâṡır-ı pîr / Bizi merdūd ider aña ne tedbîr
- 884 **Diye lüm** Yūsufi ḡurd aldı gitdi / Yidi cismine päre päre itdi
- 925 Atasınun öñinde itdiler âh / **Didiler** Yūsufi ḡurd aldı nâ-gâh
- 937 **Didi** evlâdına ‘ işyân idersiz / Hemân ḡurda ḡurı bühtân idersiz
- 947 Esirgeñ bu za‘ Īf ü derdnâki / Nice oldı **diñ** ol ma‘ şüm-ı pâki
- 952 Girü döndürdiler sevḡ-ı kelâmı / **Didiler** anı öldürdi ḡarâmî
- 958 Su’âl itdi **didi** Ya‘ ḡûb-ı ḡamnâk / Bu söz daḡı degül maḡbûl-i idrâk
- 968 Ağız bir eylediler ḡ’âh nâ-ḡ’âh / **Didiler** Yūsufi ḡurd aldı billâh
- 976 **Dir** idi ḡandasın ey mâh-ı Ken‘ ân / Beni ḡayb eyledi târîk-i hicrân
- 1000 **Didi** cem‘ oluñ ey ḡürkân-ı Ken‘ ân / Olupdur ḡâṡırum sizden perîşân

- 1004 Buyur bizden ne istifsār idersin / Sözüñ baş üstine söyle ne **dırsün**
- 1006 **Didi** Ya‘kūb ey gürk-i mübârek / Su‘âlümden haber ver söyle gerçek
- 1012 Gelüp ihvânı kıldılar figânı / **Didiler** kurda aldurduk biz anı
- 1018 **Didi** feryād ile *hāṣā ve kellā* / Bu işler aşlumuzdan gelmez aşlā
- 1026 **Dimişler** kim yidi kurd ol cuvânı / Yalan ile inandurmışlar anı
- 1037 **Didiler** yā Nebiyya’llāh inanma / Bu zulm ü cevri bizden oldu şanma
- 1047 Girü cem‘ oldı evlād-ı cefākār / **Didiler** bu kaızıye oldı düşvār
- 1058 **Didi** ey fırka-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar bu bâreye hep
- 1073 İlendi Hāzret-i Ya‘kūba vāfir / **Didi** āvāz ile ey Hāyy u Kādir
- 1089 İrişdi gūşına hātifden āvāz / **Didi** kıl kayd-ı gayrı dilden ifrāz
- 1127 **Didi** kandasın ey cān-ı cihānum / Şafā-yı hātırum ārām-ı cānum
- 1137 **Didi** ey muḳtedā-yı ehl-i ‘irfān / Kānı kavlı ü qarār u ‘ahd u peymān
- 1146 **Didi** ey maṭla‘-ı mihr-i sa‘ādet / Figān eyle saña oldı icāzet
- 1166 **Didi** kabz itmedüm rûhını anuñ / Zevālin görmedüm ol şems-i cānuñ
- 1200 **Didi** ey Bürc-i Delvün mihr ü mähı / Gel eyle ‘ālem-i bālāya rāhı
- 1219 Bu kuldur diyü da‘vā eylediler / Kaçalı oldı bir kaç gün **didiler**
- 1225 **Didiler** Mālike hiç olma gāfil / Bu kaçgın kula ur bend ü selāsıl
- 1230 Meh-i Ken‘ān şatıldüğün bilince / **Didi** ihvānına ‘ibrī dilince
- 1246 **Didiler** ey birāder sağ esen kal / Ki bize āl-i İblīs eyledi āl
- 1267 **Didi** ey vālide bildün mi hāli / Ne kıldı baña Ya‘kūbuñ ‘ayāli
- 1283 **Didi** ey Kādīye’l-Hācāt u Ğaffār / Beni rencide-hātır itdi ağıyār
- 1297 Olurken cümle istiğfāra meşgūl / Biri **did**i ki Mālik alduğı kul
- 1309 Derildi anda bir kaç ehl-i idrāk / **Didiler** Yūsufa ey gevher-i pāk
- 1332 **Didi** ey şāh-ı iqlīm-i sa‘ādet / Eger olursa sizlerden icāzet
- 1365 **Dir** idi kadd-i bālāsın görenler / *Ta‘ālā şānuhū Allāhū ekber*
- 1418 Cemāline muḫīṭ olmazdı idrāk / Görenler **dirl**er idi *mā ra’eynāk*
- 1445 Bu gülzāra irem **dirseñ** muḫaşşal / Yüri kesb-i liyākat eyle evvel
- 1453 Varup bir kişi Mevlānā-yı Rūma / **Dimiş** ey şeyḫ olan şehir-i ‘ulūma
- 1456 **Dimiş** ol ādeme var yüri ta‘cīl / Kitāb-ı ‘ışkı evvel eyle taḫşīl
- 1457 İşün olmaya **dirseñ** böyle düşvār / Şabā-veş kühsār-ı ‘ışka düş var
- 1491 **Dimişlerdür** o hāl-i müşk-bāra / Hāyāt Ābına düşmiş bir şerāre
- 1526 **Dimezdi** çāk ola ‘ārı hicābı / Biline açıla ‘ışkı niḫābı
- 1564 İrişdi Ka‘be-i maḫşūda çün peyk / **Didi** *lebbeyk Allāhümme lebbeyk*
- 1602 Düşinde oldı hāli gerçi düşvār / **Dimezdi** gördüğün āyīne-kirdār

- 1614 **Dir** idi ey perî yüzlü dil-ārām / Ne yirdedür maḳāmuñ eyle i‘ lām
- 1660 Birisi gül gibi açdı dehānı / **Didi** ey ḥaste-diller mihribānı
- 1691 Revā mı ola benden gizlü rāzuñ / **De** kimdür baña yār-ı dil-nevāzuñ
- 1699 **Didi** şevḳ ile ey kân-ı melāḥat / Sözüñden buldı rûḥum istirāḥat
- 1735 Zeliḥāya girü tekrār dāye / **Didi** ‘azm itme rāh-ı nā-sezāya
- 1761 **Dir** idi müşkil oldı derd-i hicrān / Tecellî eyle ey ḥurşid-i Yezdān
- 1777 Ḥazîn āvāz ile kıldı niyāzı / **Didi** ey ḥasta göñlüm çāresāzı
- 1807 **Didi** sen ḳanda iseñ andayam ben / Taşavvur itme kim yabandayam ben
- 1837 **Dir** idi olalum bu yolda hem-reng / İdelüm nāle ile āha āheng
- 1846 Atası şāh-ı mağrib tıydu ḥālî / **Didi** vardur bu mihriñ bir zevālî
- 1848 **Didiler** sergüzeşt ü mācerāsın / Murād idindi bu derdün devāsın
- 1856 **Dir** idi eyleyüp ‘ışkıñı izḥār / Bize bu bend olupdur bend-i dildār
- 1876 İderken ḥasret-i yār ile nāle / **Didi** feryād ile bād-ı şimāle
- 1891 Şevāba gir ne deñlü zaḥmet ise / **Diyesin** ancağ olur fūrḳat ise
- 1902 **Diyesin** yok mıdur yoksa kıyāmet / Sorulmaz mı bu zulm-i bî-nihāyet
- 1917 **Di** ey yār-ı cefākār u sitemkār / Degülsin derdmendünñden ḥaberdār
- 1924 Zeliḥā itdi ḥurşide ḥitābı / **Didi** ey devr-i ‘ālem āfitābı
- 1949 Görür gayrıdan olmaz derde dermān / **Didi** ey derde dermān ıssı Sübhān
- 1936 **Diyesin** ey Süleymān-ı zemāne / Teraḥḥum eyle mūr-ı nā-tüvāna
- 1983 **Didi** Ken‘ ān ilinde ḥāşıl oldum / Diyār-ı Mısrı sevdüm māyıl oldum
- 2005 Zeliḥādan atası oldı āgāḥ / **Didi** biñ cān ile *el-ḥamdü li‘llāh*
- 2041 **Dimiş** ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Günün günden yeg itsün Ḥaḳ Ta‘ ālā
- 2156 Şadā-yı ḥayre maḳdem oldı peydā / **Didiler** çağrışup ehlen ve sehlā
- 2165 **Dimiş** bir ‘aşık-ı dīdār-ı cānān / Deve izine ḳalmış yolda ḥayrān
- 2189 **Didi** feryād ile ḥayfā dirîğā / Beni ‘ışḳ eyledi ḥaḳa temāşā
- 2190 Hümādur **didügümüz** serçe oldı / Güher zann itdügümüz şırça oldı
- 2245 ‘Azizün göñli mir’ātına girdi / Zeliḥā **dir** Zeliḥā işidürdi
- 2263 **Didiler** ey bu derdün çāresāzı / Görelüm ölmedin ‘ömr-i dırāzı
- 2267 Virelüm ağırınca saña altun / Bizüm olsun **dirüz** ol ḳaddi mevzün
- 2293 Elinde ipligin idüp bahāne / **Dir** idi müşteriyem ol cuvāna
- 2295 Söziñi diñlediler acıdılar / Yazuḳ saña bunamışsın **didiler**
- 2323 **Dir** idi ol zamānuñ nüktedānı / Ağız bir eyleyüp yokdur dehānı
- 2333 **Didi** almazsa yarın Tañrı cānum / Göreyin Yūsufi gitsün gümānum
- 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı şoḥbet / **Didi** aña ki ey kân-ı mürüvvet

- 2366 **Didi** Yūsuf ki ey pākīze-gevher / Nedendür diñle rûy-ı hüsne zîver
- 2404 Kulumdur **dir** imiş bir ẖāce anı / Zihî kûl kim esîr itmiş cihânı
- 2415 **Didi** biñ cān ile *el-ḥamdü li'llāh* / Ki açduñ menzil-i maḳşūduma rāh
- 2419 **Didi** bir ẖāce gelmiş mālî bisyār / Naẓîri yok cihānda bir kûlî var
- 2427 Sözi dürrine virdi intizāmı / **Didi** şat baña luṭf it bu ḡulāmı
- 2470 ‘Azîze **didî** *li'llāhî Ta‘ālā* / Göreyin kâdadur ol serv-i bālā
- 2477 **Didi** olmuş ise ḥıdmetde noḳşān / Ḥalāl eyle eyā sulṭān-ı ḥūbān
- 2480 **Didi** Yūsuf beni şatduḡda iḥvān / Saña bir dest-i ḥaṭṭ olmuşdı iḥsān
- 2497 Baḡup ol şāhid-i maḳşūda ḡāhî / Niyāz ile **dir** idi yā İlāhî
- 2510 **Dir** idi kâşkî cāmeñ olaydum / Seni her laḡza ḡoynumda bulaydum
- 2515 Eger başmaḡını döndürse ol ān / **Dir** idi kendü kendüsine pinhān
- 2548 **Didi** kandan gelürsin ey mübārek / Mübārek ide ‘azmüñ Ḥaḡ Tebārek
- 2562 **Didi** Yūsuf o yirler ḥūb mıdur / Nebîñüz Ḥazret-i Ya‘ḡub mıdur
- 2570 Eyā ḡüsn ilinüñ şāh-ı benāmı / **Dimek** olmaz o ḡöynüklü kelāmı
- 2575 Gezerken ḡurda aldurduḡ **didiler** / Niçe dürlü yalanlar söylediler
- 2601 **Didi** ḡālümde ḡo ey merd-i aḡsen / Beni ‘avḡ eyleme Ḥaḡ cānibinden
- 2607 **Didi** Mıṡra giderken bir ḡüzel ḡān / Beni yoldan ḡaḡırdı şād u ḡandān
- 2621 **Didi** şükr ü sipās ol Zü’lcelāle / Ki irdi rûz-ı hicrānum zevāle
- 2626 Bir oḡlancuḡ **didî** ey ḡazret-i pîr / Yesîr itdi ‘asîrûñ emr-i taḡdîr
- 2630 **Didi** olsun saña Ḥaḡḡuñ selāmı / Buyur kimden işitdün bu kelāmı
- 2646 **Didi** ey cānumun ārāmı Yūsuf / Mizācuñda nedendür bu taḡallüf
- 2658 Atama Ḥazret-i Ya‘ḡub **dirler** / Olupdur vāridāt-ı Ḥaḡḡa maḡzar
- 2690 Meh-i Ken‘āna yalvardı Zeliḡḡā / **Didi** şānuñ bülend ü ḡadruñ a‘lā
- 2695 Tesellî eyledi anı Zeliḡḡā / **Didi** ey reh-nümā-yı ḡurb-ı Mevlā
- 2709 Zeliḡḡāya **didî** bir gice dāye / Yaḡışmaz Yūsufuñ ḡöñli buraya
- 2711 Ḳuralum ḡile vü tezvîre üslûb / **Diyelüm** Yūsufa fevt oldı Ya‘ḡub
- 2720 Bu tezvîr ile memlû eylediler / O Ken‘āna giden geldi **didiler**
- 2723 **Didi** ‘uḡbāya gitdi Pîr-i Ken‘ān / Yirini eyledi Firdevs-i Raḡmān
- 2731 **Didi** ḡāyetde müşkil oldı kārūm / Beni ḡurbetde ḡodı rûzgārūm
- 2768 **Didi** cānānumuz ehl-i edebdür / Açılmaz ḡülmez oynamaz ‘acebdür
- 2784 **Didi** bundan gerekmez kişi ḡālî / Budur ḡeşm-i ḡerāḡ-ı bezm-i ‘ālî
- 2796 Öḡup ol cāmı ḡaldurdu Zeliḡḡā / **Didi** ‘ışḡuña ey yār-ı dil-ārā
- 2798 **Didi** Yūsuf iñende öḡme cāmı / Yaşamasun anuñ gibi ḡarāmî
- 2805 Olur her fitne vü ḡavḡāya bā‘iş / Anuñçün **didiler** ümmü’l-ḡabāyis

- 2812 **Didi** ey yār-ı dil-bend ü suhen-ver / Sizüñle idelüm bir bezm-i dīger
- 2850 Kōdı bir dāyesini anda nāzır / **Didi** bunda gelürse bir müsāfir
- 2870 Melāl ü guşşa ile cān-ı pāki / **Didi** bu sergüzeşt-i sūznāki
- 2872 Buyurdı ceddüm İbrāhīme Sübhān / **Didi** kıl oğluñ İsmā‘īli kurbān
- 2877 **Didi** ey şālīh oğlum olğıl āgāh / Seni Firdevse da‘ vet eyler Allāh
- 2884 Görindi geldi İsmā‘īle şeytān / **Didi** *gāfil me-bāş* ey nūr-ı sübhān
- 2891 Cefālar kıldı şeytān-ı la‘īne / Ġazab itdi **did**i gelme yaqına
- 2898 **Didi** olma şaķın soñra peşīmān / Halīlullāh ider oğluñı kurbān
- 2905 Anasına dönüp ferzend-i kāmīl / **Didi** Hāķ emridür var olma gāfil
- 2909 **Didi** oğlına şevķ ile hemānā / Cihāna eyleme meyl ü mahābā
- 2914 **Didi** ey pādīşehler pādīşāhı / Faķīrūñ yārı dervīşūñ penāhı
- 2917 Halīlullāha İsmā‘īl ol dem / **Didi** ey efḍal-i evlād-ı Ādem
- 2956 Birinden eyledi vāfir şikāyet / **Didi** ey server-i mülk-i melāḥat
- 2976 Tebessüm eyledi ol verd-i ḥandān / Zeliḥāya **did**i hışm ile ol ān
- 3007 Melālī mūcib-i raḥm ola **dirdi** / Melālī şūretin izḥār iderdi
- 3016 **Didi** şāhum günāhumı bağışla / Murāduñ her ne ise anı işle
- 3021 Şafā kesb eyledi ḥaylī sözinden / **Didi** luṭf ile bilmezlik yüzinden
- 3067 **Dir** idi var yūri mānend-i pergār / Ḥamūş ol dāyireñden çıkma zinhār
- 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itāb ile nigāhı / **Dir** idi kendü kendüzine gāhī
- 3096 **Didi** ey dilrübā yanuñda cānān / Koluñda şāhbāz-ı mülk-i Ken‘ān
- 3119 **Didi** şol mālā beñzer vuşlat-ı yār / Çoğalduķça olur ādem tama‘kār
- 3157 **Didi** ey çāresāz-ı derdmendān / Gül-i ḥandān u serv-i pāk-dāmen
- 3186 **Didi** idlālī ķo ey naḥs-i nisvān / Ki nisvān oldı şeytānān-ı insān
- 3215 Kelām-ı Yūsufı gūş itdi dāye / **Didi** tafşīl ile ol mübtelāya
- 3232 Zeliḥā **did**i ey gül yüzlü cānān / Gül-i ḥandāna düşmez ola giryān
- 3259 **Didi** bildür baña ey bedr-i kāmīl / Ne dildür bu kırā‘at itdügün dil
- 3281 **Didi** Allāhı bir bil ey Zeliḥā / Ki yokdur varlğımda şübhe aşlā
- 3286 **Didi** Allāh ile yok aşinālķ / Göñül olmaz senüñ ġayruña ‘āşķ
- 3297 **Didi** günlerde bir gün ey Zeliḥā / Gerekdür kim ola da‘vāya ma‘nā
- 3308 **Didi** men‘ itmek olmaz bu cuvānı / Kōvayın kaçduğı yire ben anı
- 3367 **Didi** bu yüz güneş yüzlü kenīzek / Benüm cānum saña olsun mübārek
- 3375 Zeliḥā kızlara kıldı vaşıyyet / **Didi** geldi zamān-ı sa‘y u himmet
- 3389 Meşeldür kim **dimişler** erlik ondur / Toķuzı ḥīle vū mekr ü füsündür
- 3398 Öñinde şīve ile nāz iderdi / Zebān-ı ḥāl ile gūyā ki **derdi**

- 3407 Kimisi sâ' id ü sâkın açardı / Meh-i Ken' âna îmâ ile **dirdi**
- 3438 Şarâb içmişe döndiler müretteb / Diline geldüğünü **didiler** hep
- 3444 **Didi** ma' lûm idûn Allâh birdür / ' Aziz ü lâ-yezâl ü Muqtedirdür
- 3478 Cemâl-i Yûsufa kıldı nezâre / Laţîfeyle **did**i ol mâh-pâre
- 3482 Vişâlûn kışşasından vir haberler / Ki *zîkrü'l-'ayş nîşfü'l-'ayş* **dirler**
- 3486 Bu istiğnâda ol âh eylemekde / Bu cevri itmekde ol hâlin **dimekte**
- 3503 **Dir** idi ağlayup ol verd-i hândân / Ne derdûn var eyâ şem' -i şebistân
- 3526 **Didi** pervâneye ey ' ışık mesti / Maḥabbet bezminûn âteş-peresti
- 3531 Ḥalîl-âsâ **dime** ki nâra düşdün / Cân atduñ ' âlem-i envâra düşdün
- 3557 **Didi** ey ' ışık esîri şâh-zâde / Melâlûn çok ğamuñ ḥadden ziyâde
- 3631 **Didi** şun bâde-i câm-ı vişâli / Unutdur çekdügüm derd ü melâli
- 3640 **Didi** Yûsuf esîr-i vuşlat olma / Ḥariş-i ' âlem-i kurbîyyet olma
- 3655 Ehâlî sözde şekerler yimişler / Aşk akça kara gün için **dimişler**
- 3662 **Dir** idi açıla bâb-ı ümîdi / Evûn kapusına urdı kilîdi
- 3667 **Didi** üftâdesine Yûsuf ey mâh / Uzatma hırş elini eyle kûtâh
- 3679 **Didi** ey ḥüsn ilinûn pâdişâhı / Sipîhr-i ' izzetûn tâbende mâhı
- 3696 **Didi** Yûsuf yûri var olma güm-râh / Her işde ḥâzır u nâzırdur Allâh
- 3709 **Didi** ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥat / Ğamum bî-ḥadd ü ğuşşam bî-nihâyet
- 3724 **Didi** ol mâh bu kaşı hilâle / Kanâ' at eyle bu deñlü vişâle
- 3742 ' Urûc itdi maḳâm-ı pencâha / **Didi** mihr ile ol zıll-ı İlâha
- 3756 **Didi** zulm itme baña ey Zeliḥâ / Olursın gey şakın merdûd-ı Mevlâ
- 3762 İrişem **dir** iseñ maḳşûda gel var / Baña yalvarma var Allâha yalvar
- 3783 **Didi** kendüñi cem' it ey Zeliḥâ / Mesîḥâ oldı anı itdi iḥyâ
- 3794 **Didi** ğâyet mükedder oldı hâlüm / Yazukdur boynuña alma vebâlüm
- 3812 **Didi** sulṭân-ı ḥübâna orada / Şanemlerden ḥicâb itdüm ziyâde
- 3815 **Didi** cânsuz şanemden utanursın / Yazuklar saña ma' bûdum şanursın
- 3834 **Didi** ey devletüm ' unvânı Yûsuf / Sa' âdet mülkinûn sulṭânı Yûsuf
- 3840 İdüp noḳşân-ı ' aqlın ' âleme fâş / **Didi** bu bende-i güstâḥ u evbâş
- 3843 Tutayın **didüm** oldı dâmeni çâk / Günâhın ' ârif olan eyler idrâk
- 3849 İşidenler **did**i ḥâşâ ki Yûsuf / İde râh-ı şadâkatdan taḥallûf
- 3861 **Didi** egri sözini toĝrı şanma / Zeliḥânuñ yalanına inanma
- 3882 Ḥiṭâb itdi ' Azîze mâh-ı Ken' ân / **Didi** ey nüktedân-ı ehl-i ' irfân
- 3893 Yemîn idüp **didiler** Mâh-ı Ken' ân / Senûn bâbuñda itmez ḥiç noḳşân
- 3908 **Didiler** ḥamlık eyler Zeliḥâ / Ne ḥoş bed-nâmlık eyler Zeliḥâ

- 3925 **Didi** ey nāzenīn ü dilrübālar / Beni ğırbet idici āşınālar
- 3929 **Didiler** aña ol şāhı severseñ / ‘İnāyet eyle Allāhı severseñ
- 4000 **Didi** ey ārzū-yı cān olan yār / Devā-yı derd-i bī-dermān olan yār
- 4020 Zeliḥā itdi bu bātıl ḥayālī / **Dir** idi açıla bābı vişālī
- 4023 **Didi** yā Rabbi yegdür bend ü zindān / Bu derd ü ğuşşadan her rüz u her ān
- 4034 Hemīşe kendüñe aç kıtlu fālī / **Dime** her nā-pesendide maḳālī
- 4035 ‘Azīze ‘arz-ı ḥāl itdi Zeliḥā / **Didi** ey āb-ı rüy-ı mülk-i dünyā
- 4038 Ki **dirler** Yūsufuñ sevmiş Zeliḥā / İder vaşlma ibrām ü taḳāzā
- 4042 Kişi sevdüġini rüsvāy ider mi / ‘Avāmü’n-nāsa ‘işıyanını **der** mi
- 4045 **Diye** ḥālī budur ehl-i ḥatānuñ / Efendisine ‘işıyanı olanuñ
- 4058 Şehirde gezdürüp ḥayrū’l-‘ibādı / Dil uciyle **dir** idi bir münādī
- 4061 Gelürdi ğaybdan bir şavt-ı zībā / **Dir** idi cehr ile *ḥāşā ve kellā*
- 4073 **Diyemez** kimse bu zevkuñ şafāsın / Ki göz açduḳça cānāna baḳasın
- 4145 **Dir** idi yā İlāhī n’eyledüm ben / Benüm itdüġüm itmez baña düşman
- 4153 **Dir** idi kāşki ey mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı başduġuñ yer
- 4175 **Dir** idi ağlayub ey Māh-ı Ken‘ ān / Baña ayruḳsı derd oldı bu hicrān
- 4205 **Dir** idi görmez oldum yār-ı cānı / Göreyin bārī olduġı mekānı
- 4218 Öperdi gözlerin ol māh-manzar / **Dir** idi yārı görmişdür bu gözler
- 4256 Düşü ḥayr olana kıldı vaşıyyet / **Didi** olsañ gerek maḳbūl-i ḥazret
- 4287 **Didiler** bu düşe eḳġaş u aḥlām / Aña lāzım degül i‘lām-ı aḥkām
- 4291 Varup Reyyāna ta‘zīm itdi vāfir / **Didi** zindānda vardur bir mu‘abbir
- 4295 Selām-ı şāhı irgürdi müretteb / Aña rü’yā-yı mezkūrı **did**i hep
- 4297 **Didi** ol server-i devr-i zemāne / Yedi gāv oldı yıllardan nişāne
- 4304 Varup Reyyāna bu merd-i ḥaber-ber / **Didi** ta‘bīr-ı rü’yā-yı ser-ā-ser
- 4309 **Didi** itdüm aña zulm-i şariḥi / Kelāmuñ toġrısı sözüñ şaḥiḥi
- 4328 **Dir** idi her kişi *el-ḥamdü li’l-lāh* / Ḥalāş oldı tutılmış iken ol māh
- 4337 **Didi** ey şehir-i luṭfuñ nüktedānı / Nübüvvet bağınıñ serv-i revānı
- 4340 **Didi** Yūsuf eyā sultān-ı ‘ādil / Yıġılsun ḥuşesiyle cümle ḥāşıl
- 4386 Çeküp tiġ-i zebānı ol ḥazīne / **Dir** idi gören anı bir birine
- 4424 Kaçan Yūsufsuz uğrar idi leşker / Aña **dirlerdi** geldi ol gül-i ter
- 4425 **Dir** idi koyuñuz bu güft ü güy / Ki yok ol verd-i cānuñ bunda būy
- 4427 Kaçan kim gelse cumhūr ile Yūsuf / Kimi varup **dir** idi bī-tekellūf
- 4430 **Dir** idi söylemeñ bu sözi deyyār / Dürüġ-ı bī-fürüġ ancak bu iḥbār
- 4457 **Didi** ey kıblegāh u secdegāhum / ‘Azizüm mesnedüm püşt ü penāhum

- 4477 **Didi** *hayfâ dirîgâ* ey cemâdât / Size Hâk **dirdüm** eylerdüm münâcât
- 4485 **Didi** ey Kâdiye'l-hâcât u Mescûd / Degüldür kimse senden ğayrı ma' bûd
- 4497 **Didi** bu pîre-zen kimdür bileydüm / Aña elţâf u ihsânlar kılaydum
- 4503 **Didi** kanı o günler ey Zelîhâ / Yüzün mihr idi alnuñ mâh-ı ğarrâ
- 4508 **Didi** ey pâdişâh-ı 'âlem-ârâ / Du' â kıl ben ğarîbi eyle ihyâ
- 4531 **Didi** ey mefharı Âl-i Hâlîlün / Tamâm it hâcetini ben zelîlün
- 4536 **Didi** gökde nikâh itdürdi Mevlâ / Hâlâlün oldı bu günden Zelîhâ
- 4569 **Didi** nâz ile cânânına ol dem / Bulurmuş itdügin evlâd-ı âdem
- 4584 Ol evlerde **diseñ** 'ışk ile bir hû / Olurdu her taraf hû ile memlû
- 4632 **Didi** varuñ o sultân-ı kerîme / Sizi ğarķ eyler elţâf-ı 'amîme
- 4634 **Didiler** bizde yoķdur mâl-ı vâfir / Ki olavuz ğalâl almağa ķâdir
- 4635 **Didi** irsâl idün aña peyâmum / Dağı vaşf eyleñ ecdâd-ı kirâmum
- 4640 **Didiler** aña ey şâh-ı vilâyet / Eyü aduña geldük eyle şefķat
- 4651 **Didi** siz *ya'lemu'llâh* eşķıyâsız / Size kim **dir** ki nesl-i enbiyâsız
- 4656 **Didi** bunlar ma'âza'llâh ey şâh / Yaramaz şanma bizden kılama ikrâh
- 4663 **Didi** Yûsuf eyâ cumhûr-ı bed-râ / Neye ķorsız o pîri ferd ü tenhâ
- 4664 **Didiler** birümüz yanında ķaldı / Kıalanı bu diyâra bile geldi
- 4670 **Didi** siz gelmedünüzse fesâda / Biriñüz rehn olup ķursun burada
- 4678 'Aķa vü luţf-ı sultânı **didiler** / 'İtâbını dağı hep söylediler
- 4681 **Didiler** 'izzet ise ancağ olur / 'Aķa vü şefķat ise ancağ olur
- 4690 **Didi** bir ķardaşumı ittifâķı / Yidürdi ķurda bu iĥvân-ı bâķı
- 4695 **Didi** bilmez misin sen ol zamânı / Kıaķan kim ķurda aldurdılar anı
- 4696 **Didi** olmamış idüm anda hâzır / Birâderler bilür ol hâli zâhir
- 4697 **Didi** sayirlerine ey cuvânân / Meşelde her biriñüz şîr-i ğurrân
- 4704 Orada ķaldı ol şoñra gelen ferd / **Didi** Yûsuf aña kim ey cuvân-merd
- 4706 **Didi** bir dağı ķardaşum olaydı / Beni raĥm ile yanına alaydı
- 4708 **Didi** ben olayın saña birâder / Beri gel yanuma otur berâber
- 4711 **Didi** muĥtâclık ey mâh-manzar / Ğarîbi ĥalk eline baķar eyler
- 4715 Sevindüğinden oldı yaşı enhâr / **Didi** Yûsuf bu râzı şaķla zinhâr
- 4721 Biri feryâd u eġġân itdi ol ĥın / Uġurlandı **didî** ol şâ'-ı sîmîn
- 4726 **Didi** Yûsuf **dimişdüm** size uġrı / Bi-ĥamdi'llâh ki sözüm çıķdı toġrı
- 4728 Girü eġġân ü feryâd eylediler / Meh-i Ken'âna aġlaşup **didiler**
- 4734 Maķâm-ı râstdan âvâz virdi / Bu iĥvânun yüzine ķarşu **dirdi**
- 4738 Yalan ile babasın aldadılar / Senün oġluñı ķurd aldı **didiler**

- 4742 **Didiler** ey zāhīr-i derdmendān / Bizüm noḡṣānumuz bī-ḥadd ü pāyān
- 4750 Biri birine dūṣnām eylediler / Bize **didükleri** ḥaḡdur **didiler**
- 4757 Fiḡānlar itdiler aḡlaṣdılar hem / **Didiler** Ḥazret-i Ya‘ kûba ol dem
- 4767 **Didi** oḡluma bühtān eylemişler / Gül-i ḥandānı giryān eylemişler
- 4769 **Didi** ey ‘ālem-i esrār-ı pinhān / Ḥayātum āḡirinde ḡılma giryān
- 4779 **Didi** Ḥaḡdan saña oldı beṣāret / Fenā buldı bu fūrḡat geldi vuṣlat
- 4785 Eline ḡāme aldı yazdı nāme / **Didi** ey ṣefḡat iden ḡāṣ u ‘āma
- 4799 İdüp evlādına mektûbı teslīm / **Didi** eyleñ ‘Azīz-i Mıṣra ta‘ ṡīm
- 4804 **Didi** oḡulları ey pīr-i ‘ālim / Bize bu sözi yād itmek ne lâzım
- 4808 Girüp dīvāna ṣekvā eylediler / Ḡalāl almaḡ içün geldük **didiler**
- 4820 **Didi** n’eyler babañuz pīr-i fānī / Kesilmez mi daḡı āḡ u fiḡānı
- 4823 **Didiler** fūrṣatı fevt itmek olmaz / İderler nāme-i Ya‘ kûbı ifrāz
- 4835 **Didiler** biz ki itdük bu fesādı / Bize ḡam oldı saña zevḡ u ṣādī
- 4852 **Didi** sa‘ y eyleñ itmeñ herḡiz ihmāl / Resûle bu ḡamīṣi eyleñ irsāl
- 4867 **Didiler** aña ol sulṡān-ı ṣıddīḡ / Senüñ oḡlun imiṣ ta‘ yīn ü taḡḡıḡ
- 4881 Fiḡān u nāle ḡopdı her yañadan / **Didiler** bizi unutma du‘ ādan
- 4928 Geçen fūrḡatleri yād olsa nāḡāḡ / **Dir** idi her biri *el-ḡamdü li’llāḡ*
- 4942 **Didi** fıkr eyleñüz rûz-ı memātı / ṡarīḡ-ı Ḥaḡḡa eyleñ iltifātı
- 4974 **Didiler** aña ey ferzend-i ṣālīḡ / Yiter olduñ ‘avāmü’n-nāsa nāṣıḡ
- 4987 Zeliḡḡayı melûl olmaya **dirdi** / Bu rāzı zāḡhiren pinhān iderdi
- 4989 Lisān-ı ḡāl ile ol ehl-i ḡāle / **Dir** idi ey Zeliḡḡa eyle nāle
- 4997 **Didi** ey derde dermān iden Allāḡ / Meṣaḡḡat rāḡın āsān iden Allāḡ
- 5002 Murûr-ı ṣubḡ u ṣāmı gözler idi / Ne ola ‘āḡıbet ḡālüm **dir** idi
- 5026 **Didi** bu resme oldı emr-i Yezdān / Süvār olmadan ata viresin cān
- 5048 Su’āl itdi **didı** ḡaḡḡuñ birine / Nedür bā‘ iṣ bu feryād u enīne
- 5049 **Didi** ey ḡāfil ü bī-ḡuṣ u ḡayrān / Ne ḡününe ṡurursın eyle efḡān
- 5105 Cehennem ehli kārın ol ki işler / Aña ‘āḡıller aḡmaḡdur **dimişler**
- E8 Ḳoyunlarla bile tesbīḡ iderdi / Bu ḡāle ṣükr idüp kendüye **dirdi**

2. ad vermek, adlandırmak. <TS, KUBBEALT>

- 238 Seḡāvetde ṣecā‘ atde ‘Alīdür / Vilāyetde velī **dirseñ** velīdür

dīn [12] Allah’a ibadet ve maneviyata itikat hususunda her milletin tuttuḡu yol, Allah’a inanma ve baḡlanma. Terim olarak akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat ḡayırlara sevk eden

ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur. <KT, CÜDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 431 Kızın virdi anı dāmād idindi / Umûr-ı **dînine** üstād idindi
 442 ‘Ayāl ehli olup mānend-i Pervîn / Ebü’l-evlād idi ol mürşid-i **dîn**
 1948 Teveccüh itdi **dînine** namāza / Niyāz itdi Hudā-yı bî-niyāza
 2623 Görür bir gice ol **dînüñ** çerāğı / Kapusunda aķar Nîlün ayağı
 3199 Ferāġat itsün ol işden ki her ān / Ola **dînine** dünyāsına noķşān
 3461 Resûlün **dînidür** şehd-i şekerbār / Şehādet barmağıyle eyleñ iftār
 3471 Zülāl-i **dîn** ile olup muṭahhar / Yudılar şirki çirkini güzeller
 3474 Gelüp öğrendiler erkân-ı **dîni** / Cihānuñ oldılar ḥalvet-nişîni
 4027 Ricāle ḥalka-i bezm-i elemdür / Hümā-yı ‘aķl u **dîne** dām-ı ġamdur
 4901 Kiminün aķ şaķal düşmiş yüzine / ‘İmād-ı nûr olmuş kaşr-ı **dîne**
 5093 Hevâ ehlinün olma hem-nişîni / Ne dünyāsı olur anuñ ne **dîni**

dîn-i islām [1] İslam dini, Müslümanlık. <KANARI>

- 680 Tırup ol **dîn-i islāmuñ** penāhı / Didi sen ḥayrını vir yâ İlāhî
dînār [2] eski bir altın sikke, çeyrek altın değerindeki para. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS, OŞK>

- 3005 Çürütüdi yolına berg-i ḥazān-vār / Hezār ev ṭolusı sultānî **dînār**
 4519 Elüm ṭolsun zer-i ḥālîşle tekrār / Mişāl-i keffe-i mîzân-ı **dînār**

dinc [3] gücü ve sağlık durumu yerinde; emin, sakın, rahat. <YTS, TS, ÖTS> Aşağıdaki tanıklarda “dedikodudan, gereksiz sözden kurtulmak” anlamındaki “kulağın dinç olmak” deyimini kullanılmıştır (bk. kulağın dinç olmak).

- 424 ‘Adūnuñ ‘aynına görinme zînhār / Kulaġuñ **dinc** ola tā kim şādef-vār
 3922 Mesāviden kulağın eyledi **dinç** / Kodı ortaya bir yük ṭatlu nārenc
 E12 Zeliḥā fūrkatine fūrce buldı / Kulağı **dinc** olup āsûde oldı

dinilmek [1] denmek, anlatılmak, söylenmek, sözü edilmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

- 220 **Dinilmez** mācerā-yı rāz-ı tevḥîd / Olinmaz şîve-i cānāna taķlîd

diñlemek [8]

1. işitmek için kulak vermek, isteyerek duymak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 1463 Eger var ise vicdānuñda ḥālet / Kitāb-ı ‘ışķdan **diñle** rivāyet
 2295 Sözüni **diñlediler** acıdılar / Yazuķ saña bunamışsın didiler
 2366 Didi Yūsuf ki ey pākîze-gevher / Nedendür **diñle** rûy-ı ḥüsne zîver

2567 İlini günini şorınca ol mäh / Sözüni **diñledi** âh itdi nâgâh

5177 Temennâ olan ihsân u ‘a‘âdur / Okuyan **diñleyenden** bir du‘âdur

2. birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak, uymak, itaat etmek. <TS, KUBBEALTI>

2900 Gözi gönli anuñ Mevlâdadur hep / Sözüni **diñle** budur evlâ vü enseb

3285 Zeliḥâ **diñledi** Yūsuf sözini / Uyardı uyḥudan cāmı gözini

4394 Felek-veş döndürürlerdi yüzini / İşitmez **diñlemezlerdi** sözini

diñlenmek [3] güç kazanmak için çalışmaya ara vermek, yorgunluğunu gidermek, istirahat etmek. <TS, ÖTS>

980 Kimünle eylene âvâre gönüm / Kimünle **diñlene** bi-çâre gönüm

1722 Kimünle **diñlene** biçâre gönüm / Kimünle eylene âvâre gönüm

3176 Yaḫupdur âfitâb-ı ‘ışḫuñ anı / Senün sāyeñde **diñlensün** revânı

diñmek [2] sakin olmak, susmak. <YTS>

4146 Tesellî bulmayup bir laḫḫa cānı / Kesilmez nâlesi **diñmez** fiḡanı

4862 Görince Yūsufuñ pîrâhenini / Sevindi **diñdi** Ya‘ḫubun enîni

dinmek [1] denilmek, söylenmek, anlatılmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

738 Bu sır taḫrîr ü taḫrîr ile **dinmez** / Sebepsüz bir kişi bir çâha inmez

dir [] titreme, yansıma bildiren yansıma kökü. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

dir dir ditremek [2] tir tir titremek, çok üşümek; çok korkmak.

1093 Yaşı Ya‘ḫubuñ aḫdı anda sir sir / Vücûdi **ditredi** gün gibi **dir dir**

3773 Güneş gibi teni **ditreri dir dir** / Aḫardı yaşınuñ bārânı sir sir

direk [1] destek ve taşıma vazifesi görmek üzere ahşap evlerde köşelere yerleştirilen düz ve uzun ağaç. <KT, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4580 Dönüp her gûşe bir Dârü’s-selâma / **Direkler** şaf tutup varmış kıyâma

dirgürmek [1] diriltmek, ihya etmek, canlandırmak; yaşatmak, sağ bırakmak, hayatta bırakmak. <YTS, ÖTS>

3519 Ne **dirgürür** vişâlinüñ devâsı / Ne öldürür firâḫınuñ belâsı

diri [5] yaşamakta olan, yaşayan, canlı, “ölü” karşıtı. <TS, ÖTS>

906 Yıḫıldı ḥâke ne mest ü ne hüşyâr / Ne **diri** ne öli ne sağ ne bîmâr

1164 Eger bu sırdan olmazsa ḥaberdâr / **Diridür** Yūsuf-ı ferḥunde-dîdâr

3195 Olur zîrâ güneḫkâruñ muḫaḫḫaḫ / **Dirisi** ölüsi alçaḫdan alçaḫ

3518 Beni gör ki ne **diri** ne öliyəm / Bu mätəmdən gönül pür-ğam gözüm nem

5100 **Diridür** ‘ālim-i nihrîr ü dānā / Ölidür cāhil ü nādān u şeydā

dirīg [] esirgeme, kıyamama. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>

dirīg etmek [1] vermemek, birinden bir şeyi esirgememek, kıyamamak. <ÖTS, KUBBEALTI>

3378 **Dirīg itmeñ** yolında baş u cānı / Ne maqşūd eyler ise virüñ anı

dirīgā [15] yazık, eyvahlar olsun! <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

508 Gelecek vaqt irişdi gelmedi āh / **Dirīgā** olmadum hālinden āgāh

902 İki cānibden oldı nāle peydā / Çıkar āvāze-i hayfā **dirīgā**

1268 Qarañu çāha atdılar faķiri / **Dirīgā** olmışam ğurbet esiri

1847 **Dirīgā** n’eyleyem ben bî-sitāre / Ne sihre uğramış bu māh-pāre

2189 Didi feryād ile hayfā **dirīgā** / Beni ‘ışķ eyledi hālka temāşā

2733 Cihānda hasretümle gitdi hayfā / Ziyāret itmedüm anı **dirīgā**

2734 **Dirīgā** olmadın hālümde āgāh / Maķāmı cennet olmuş *tābe meşvāh*

2735 **Dirīgā** hem yetim ü hem ğaribem / Bu yad illerde qalmış bî-naşibem

3429 **Dirīgā** bizde ey kân-ı melāhat / Hālālün olmağa yoķdur liyākat

3913 **Dirīgā** gün gibi irdi zevāle / Yolından gelmedi kaşır-ı vişāle

4212 **Dirīgā** çıķdı gitdi āh gibi / Tolındı gözlerümde māh gibi

4477 Didi hayfā **dirīgā** ey cemādāt / Size Haķ dirdüm eylerdüm münacāt

4705 Ğarib olduñ diyār-ı Mışra geldün / **Dirīgā** sofrada tenhāca qaldun

4793 Seni bu i’ tibār-ı keşret almış / **Dirīgā** dünyevî eşģāle şalmış

4994 **Dirīgā** defter-i şādî dūrıldı / Sa’ādet efseri yire urıldı

dirilmek [2]

1. toplanmak, derilmek. <YTS, TS, ÖTS>

646 Bu vech ile idüp qavl ü qararı / **Dirildi** bunların bir yire varı

2. canlanmak, hayat kazanmak, yaşar duruma gelmek. <KUBBEALTI, YTS, OŞK>

2816 Kemāl-i ħūsn ile oldı müselleme / Ölümlüsi **dirildi** cümle ‘ālem

dirlik [3] yaşayış, hayat, ömür, saĝlık, geķim. <YTS, KT, TS, ÖTS, OŞK>

461 Şu **dirlik** kim ħicāb ola vişāle / Gerekmez gün gibi irsün zevāle

1723 Ħayātum olmaz ol rûḥ-ı revānsuz / Ne **dirlik** baña ol ‘İsā-dehānsuz

4214 Ne **dirlik** baña ol şems-i cihānsuz / Görünmez gözlerüme ‘ālem ansuz

diş [3] çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırp koparmaya ve çiĝnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri. <TS, KT, KUBBEALTI>

1314 Münacātuñ senün ey **dişleri** dūr / Ħadeng-i tîr-i bārāna siperdür

2286 Dehânında **dişinüñ** dürrü düşmiş / Şadef kabı gibi yüzi buruşmuş

3591 Leb-i rengin ile ol incü **dişler** / İki yanına nâz ile bakışlar

dişlemek [1] bir şeyin bir parçasını ısırmak veya koparmak. <TS, KUBBEALT>

4106 Lebin **dişlerdi** añup fûrkatini / Şıdı dürr ile la‘li kıymetini

dişlü [1] dişli, dişleri olan. <KT, TS, KUBBEALT>

2815 Zamân ile bir incü **dişlü** duhter / ‘Aden şehrine virdi zîb ü zîver

ditremek [6]

1. titremek, küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak. <TS, ÖTS>

5086 Fenâsından ider havf ü hirâsân / Anuñçün **ditrer** evrâk-ı dırahtân

2. (vücut veya bir organ) kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak.

<KUBBEALT>

932 Girü bu nâr-ı hicrâna tutuşdı / Yıkıldı **ditredi** gün gibi düşdi

1093 Yaşı Ya‘kûbuñ akdı anda sir sir / Vücûdı **ditredi** gün gibi dir dir

2291 Eli **ditrer** şu‘â‘-ı şems-mânend / Vişâl-i yâra ammâ ârzûmend

3773 Güneş gibi teni **ditrerdi** dir dir / Aşkardı yaşmuñ bârânı sir sir

Aşağıdaki tanıkta “büyük bir sevgi ve ilgi göstermek” anlamındaki “üstüne titremek” deyimini kullanılmıştır (*bk.* üstüne ditremek).

1690 Güneş gibi idüp mihrûñ pîşe / Senüñ üstüne **ditredüm** hemîşe

ditreşmek [1] titreşmek, hep birlikte titremek, titremek eylemini birlikte yapmak. <YTS, ÖTS>

924 Dönüp şemşîre dūd-ı âh-ı Ya‘kûb / Öñinde **ditreşüp** evlād-ı âşûb

dīv [1] şeytan, cin, dev. Kötülüklerle dolu esatirî yaratıklar için kullanılır. İri yarı, korkunç, kuvvetli ve bazen insanı andıran biçimlerde düşünülür. İnsan gibi yaşadıklarına ve dişili erkekli olduklarına inanılır. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞS>

3062 Alınmazdı bu rīv-i nefis-i **dīve** / Yire bakardı şankim şâh-ı mīve

dīvân [11]

1. devlet işlerini idare etmekle yükümlü topluluk, büyük meclis. <KT, KO, ADŞS, OTDTS>

753 Perî gibi тұrur ol şâh-ı hūbân / Derilmiş yanına **dīvân**-ı ihvân

1658 Perestârân-ı **dīvân**-ı Zeliḥâ / Zeliḥâyı görür ‘ışk ile şeydâ

1829 Öñine bakmayup eylerdi reftâr / Kaçan kim karşusına gelse **dīvân**

2270 Tağılmaz oldı dergâhında **dīvân** / Qasâvet virdi bu cumhūr-ı insân

4326 Sarây-ı şâhdan tâ ḥadd-i zindân / İki şaf tûrdılar erbâb-ı **dīvân**

- 4467 Yönelidi şähräha ehl-i **dîvân** / Bu keşretde bile sultân-ı hûbân
 4639 Nîkâb ile tûrur **dîvânda** Yûsuf / Gelüp öninde itdiler tevaqqûf
 4655 Sizi hâbs eylesünler ehl-i **dîvân** / Olınca hâlûnüz i' lâm ü i' lân
 4808 Girüp **dîvâna** şekvâ eylediler / Ğalâl almağ için geldük didiler

2. bir şairin şiirlerini belli bir düzene göre toplayan mecmua. <KT, KO, KANARI>

- 304 Büyüti biri biri üzre gûyâ / Niçe beyt ile bir **dîvân**-ı ra' nâ
 305 Zihî **dîvân**-ı zîbâ vü mükemmel / Kenârına çeküpdür Nîl cedvel
dîvâne [12] çılgın, deli, meczup. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALTİ>

- 331 Faķîre hasb-i hâl oldu bu kışşa / Dil-i **dîvânem** andan aldı hışşe
 706 Elinden rûzgârûn vâlih ü zâr / Mişâl-i ' âşık-ı **dîvâne**-i yâr
 1620 Ğam-ı ' ışkûn beni bî-çâre itdi / Dil-i **dîvâne** saña uydı gitdi
 1708 Mey-i ' ışkî virür ' uşşâka bir hâl / Olur **dîvâne** vü mecnûn u abdâl
 1719 Dil-i **dîvâneme** yâr itdi tedbîr / Şu' â' -ı şems-i ' ışkî urdı zencîr
 1748 Ser-i ' âşıkdadur ' aklıñ tamâmı / Ne var **dîvâne** şansa ' ayn-ı ' âmî
 1951 Sever **dîvâne** gönlüm bir hümâyı / Kebûter gibi olmışdur havâyî
 3932 Leb-i meygûnunuñ mestânesiyüz / Kulağdan ' âşık-ı **dîvânesiyüz**
 4224 Dil-i **dîvânesine** kayd-ı ' âlem / Firâkı gibi menfûr oldu ol dem

dîvâne etmek [1] deli etmek, delirtmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1799 Seni ' âkıl beni **dîvâne itdi** / Seni şem' ü beni pervâne itdi

dîvâne-mânend [1] deli gibi.

- 4795 Odur ' âlemde sultân-ı hîredmend / Aña halk üşmeye **dîvâne-mânend**

dîvâne-meşreb [1] deli yaradılışlı, deli huylu.

- 1058 Didi ey fırka-i **dîvâne-meşreb** / Sizi şeytân atar bu bâreye hep

dîvâr [14] duvar, gerek binanın bir tarafını teşkil etmek gerek bir yeri çevirmek veya bölmek için taş, tuğla veya kerpiçten set. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI>

- 1033 Olurlar hâl-i ' âlemden haberdâr / İderler qorğudan kapuyı **dîvâr**
 3168 Senüñ derdüñle cânından uşanup / Yürür gün gibi **dîvâra** tayanup
 3568 Binâ taşı ile yapduğı **dîvâr** / Olurdu mevc-i deryâ gibi hemvâr
 3569 Kosa **dîvâra** bir câm-ı muşaffâ / ' Ayân olurdu anda resm-i dünyâ
 3741 Şitâb ile irüp bād-ı seher-vâr / ' Ale'l-fevr eyledi kapuyı **dîvâr**
 4123 Kâra geydi tayanıdı kaldı nâçâr / Mişâl-i sâye-i **dîvâr**-ı dildâr
 4206 Görinen sâye-i **dîvâr**-ı dildâr / Gelür baña mişâl-i kâkül-i yâr

Aşağıdaki tanıklarda geçen “der ü dîvâr” ifadesi “kapı ve duvar” anlamındadır (bk. der ü dîvâr).

- 1760 Bu sevdâ ile ‘aqlını şaşurdu / Der ü **dīvārı** ile söyleşürdi
 2836 Ser-â-ser milket-i dünyâyı gezdi / Der ü **dīvāra** taşvîrini yazdı
 3619 Ruḥı ‘aksi ile bu verd-i ḥandân / Der ü **dīvārı** kıldı la‘l ü mercân
 3621 Der ü **dīvārı** şâfî vü mücellâ / Görindi ‘aks-i taşvîr-i Zelîḥâ
 3721 Der ü **dīvār** olup âyinedârı / ‘Ayân itdi bu iki gül-‘izârı
 3722 Ne vaẓ‘ itdi ise bu iki mehveş / Der ü **dīvārına** oldu münakkaş
 4211 Gözümlü nûrî ṭururken nazarda / Der ü **dīvār-ı** zindân oldu perde
diyâr [39] memleket, ülke, yurt, “dâr”ın çoğulu. Türkçede tekil anlamda kullanılmıştır.

<KT, KO, CUDÎ, OTAL, ÖTS, KANAR>

- 165 Cihân ol âfitâbuñ ‘âşıkıdur / **Diyâr-ı** Ka‘be anuñ maşrıkıdur
 246 Muşavver rahmetidür rûzgâruñ / Muḳadder devletidür her **diyâruñ**
 290 Çıḳup terk-i **diyâr** itmek göründi / Gözümlü kıble-nümâsı Şâma döndi
 295 Hemânâ döndüm ol ebr-i bahâra / Alur gider havâsı her **diyâra**
 375 Ḳarındaşından İsmâ‘îl olup dūr / Varup Ka‘be **diyârın** kıldı pür-nūr
 422 Çoğalsa derd-i dilber gibi a‘dâ / Hemân terk-i **diyâr** itmekdür evlâ
 645 Kimi eydürdi budur aña çâre / İrak yirde atalum dir **diyâra**
 808 Alalar gideler ğayrı **diyâra** / Bulunmaz aña bundan ğayrı çâre
 895 Bulutlar gibi irdi ol **diyâra** / Yaḳası her birinüñ pâre pâre
 1470 **Diyâr-ı** mağribüñ sultânı idi / Cihânuñ maşrıḳ-ı iḥsânı idi
 1471 Muḥîṭ olmışdı emri her **diyârı** / Şu gibi her diyâra ḥükmi cârî
 1877 Gel ey peyk-i **diyâr-ı** yâr-ı ğaddâr / Gel ey yâr-ı hevâdâr u ḥaberdâr
 2036 Temennâ-yı vişâle yazdı nâme / **Diyâr-ı** mağribe şaldı ḥamâme
 2105 Zelîḥâ beñzedi faşl-ı bahâra / Bahâr olurdu gelse her **diyâra**
 2542 Devesiyle dönüp ebr-i bahâra / İrişdi şevket ile ol **diyâra**
 2710 İkide birde yâd eyler **diyârın** / Geçürür âh ile leyl ü nehârın
 2830 **Diyâr-ı** Çîne çıḳdı ‘âşık-ı pāk / Dil-i maḥzûnı şınmış sînesi çāk
 2834 Muḥaşşal şan‘atında oldu mâhir / **Diyâr-ı** Çîni ḳodı gitdi âḥir
 2844 Ḳarârı ḳalmadı bir yirde âḥir / **Diyâr-ı** mağribe oldu müsâfir
 2871 Ḥiṭâb-ı ‘izzet irişdi ezelde / **Diyâr-ı** Ka‘bede bir ḥoş maḥalde
 2965 **Diyârında** vücûd-ı cümle mevcûd / Fiğân eyler elinden nitekim ‘ûd
 3179 Ḳodı misk-i Ḥuten gibi **diyârın** / Aradı geldi buldı şehriyârın
 4613 Gelürdi her **diyâruñ** kârbânı / Şatun alurdu andan ḳût-ı cânı
 4664 Didiler birümüz yanında ḳaldı / Ḳalanı bu **diyâra** bile geldi
 4884 Sen idüñ iḥtiyârı bu **diyâruñ** / Sen idüñ kâmgârı rûzgâruñ

diyār-ı Mısr [8] Mısır.

- 300 Bu efgân u bu feryâd ile âhir / **Diyâr-ı Mısr**a gitmek oldu zâhir
 1983 Didi Ken'ân ilinde hâşıl oldum / **Diyâr-ı Mısr**ı sevdüm mâyl oldum
 2062 Dil-i pâki leâfet itdi taşşıl / **Diyâr-ı Mısr**a akdı nitekim Nîl
 4356 **Diyâr-ı Mısr** ile mülk-i cemâli / İhâta eyledi 'izz ü celâli
 4685 Bu on kardeş uyup bir kârbâna / **Diyâr-ı Mısr**a dek oldu revâne
 4705 Ğarîb olduñ **diyâr-ı Mısr**a geldüñ / Dirîğâ sofrada tenhâca kaldüñ
 4895 **Diyâr-ı Mısr**a çün yaklaştı Ya'kûb / Bihâr-ı Nîl gibi taşdı Ya'kûb
 5044 Söyündi şem'-i bezm-ârâ-yı 'âlem / **Diyâr-ı Mısr**ı tutdı zulmet-i gam

diyâr-ı Şâm [3] Şam toprakları, Suriye. <KANAR/>

- 381 Nebiyyu'llâh İshâk-ı mükerrem / **Diyâr-ı Şâma** 'azm itdi hemân-dem
 2484 Bir aydan sonra rûz-ı mevî yetdi / **Diyâr-ı Şâmdan** 'uqbâyâ gitdi
 3022 Eyâ maḥdûme-i sultân-ı a'zam / **Diyâr-ı Şâmda** bundan muḳaddem

diyâr-ı gurbet [2] yabancı yer, gurbet ili.

- 1232 Bu geçmiş mâcerâ oldu bahâne / **Diyâr-ı gurbete** oldum revâne
 1269 Kulumuzdur diyü şatdılar âhir / **Diyâr-ı gurbete** oldum müsâfir
diyü [19] diye, diyerek, deyip. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
 882 Kanı oğlum **diyü** itse hîṭâbı / Aña biz nice virelüm cevâbı
 1219 Bu kuldur **diyü** da'vâ eylediler / Kaçalı oldu bir kaç gün didiler
 1220 Żarūrî lâzım oldu derd-i hierân / Kulumuzdur **diyü** şatdılar ihvân
 1269 Kulumuzdur **diyü** şatdılar âhir / **Diyâr-ı gurbete** oldum müsâfir
 1590 Kaçan ola **diyü** aḥşam zamânı / İverdi cânı artardı fiğânı
 1913 Kemâl-i 'aqlumı itmezler idrâk / Cününü var **diyü** eylerler imsâk
 2055 Taķılmasun **diyü** yanına sâye / Çıkup görünmez ol gün il aya
 2438 O mâla niçe yük mâl oldu ilḥâķ / Şatıldı kul **diyü** sultân-ı âfâķ
 2668 Ḥalâş olduğumı tıyınca ihvân / Kulumuzdur **diyü** şatdılar ol ân
 2804 Çekerler duḡter-i rez **diyü** anı / Bırağur nevbete her gün edânî
 3140 Sükût itsün **diyü** 'ışķum zebânı / Tilâvetden teḥî olmaz dehânı
 3201 'Azîz oğlum **diyü** 'izzetler eyler / Baña ta'zîm ile ḥömetler eyler
 4092 Sa'âdet kıymetin bilsün **diyü** merd / Felâket 'âleminde çekdürür derd
 4125 Hicâb olur **diyü** fikr-i vişâle / Ḥamûş olur karışmaz ķîl u ķâle
 4219 Maķâm-ı yâra varmışdur **diyü** hem / Sürerdi yüzini pâyına muḥkem
 4616 İdüp Mısr ehli ḥırşın şâha i'âm / Ğalâli şat **diyü** itdiler iķdâm

4737 Ezâlar idüp ol maẓlûma vâfir / ẖulumuzdur **diyü** şatdılar âhir

E15 O sulţandır **diyü** ẖılmaz şefâ'at / Bu râ'idür **diyü** itmez ri'âyet

diz [2] kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer; oturulduğunda uyluğun üst yanı.

<TS, ÖTS>

848 Aña kim yalvarup **dizin** öperdi / Cemâlini ayağıyla deperdi

2747 Mübârek başını aldı **dizine** / Yüzini urdı anuñ gün yüzine

dizilmek [3] dizili duruma getirilmek, sıralanmak, sıraya konmak. <TS, ÖTS,

KUBBEALTİ>

1497 Yaraşmış iki pistân ol cemâle / **Dizilmiş** iki gonca bir nihâle

1502 **Dizilmiş** tâcına vâfir cevâhir / Nücûm ile nitekim çarḥ-ı dâyr

4587 **Dizildi** ḥalka ḥalka anda ẖandîl / Olurdı nûrdan tesbîhe temşîl

dizmek [3] yan yana veya üst üste sıralamak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

2049 'Azîze şâh-ı mağrib yazdı nâme / Selâm itdi güher **dizdi** kelâma

2867 Sözüne gerçi **dizdi** dürr-i meknûn / Bu efsâneyle itdi ya' nî efsûn

4150 Olurdı tâcinuñ üstinde mebhût / **Dizerdi** ẖanlu yaşı la' l ü yâḳût

döst [3] sevilen kimse, muhip, yar. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

1728 Beni şâd eylemez illâ ẓam-ı **döst** / Bu söz meşhûrdur bir **döst** bir pöst

2654 Faḳîri **döstum** bigâne şanma / Hicâbuñ perdesin ẖaldur utanma

dögmek [3] dövmek, vurarak canını acıtmak, darp etmek. <ÖTS, TS, KUBBEALTİ>

779 Birisi anı ẓâyetde **dögerdi** / Ğılâz ile şidâd ile sögerdi

1299 Tabancayla girişdüm anı **dögdüm** / Dil uzatdum aña ẓâyetde sögdüm

4846 Yetimi **dögme** ḥaddinden ziyâde / Uzatma cevri elini nâ-murâda

dögölmek [2]

1. dövölmek, bir yerine vurulmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

359 Leẓâfetde olur penbe mişâli / **Dögölür** çıkmaz âvâz-ı cidâli

2. (davul vb. için) çalınmak, vurulmak, yüksek ses çıkarmak. <YTS, ÖTS>

2099 Çağırur bir yaña aşḥâb-ı ḥasret / **Dögölür** bir yañadan kûs-ı rıḥlet

dögönmek [8] dövönmek, aşırı üzüntü, çaresizlik, pişmanlık duyarak çırpınmak, kendi kendine vurmak [*mec.*] çok üzülmek. <KT, TS, ÖTS>

894 Eline her biri alup iki taş / **Döginür** gözlerinden aḳıdur yaşı

1076 **Döginsün** aḡlasun yansun yaḳılsun / Nice olur oḡul acısı bilsün

1759 Aḳar şu gibi taşlarla **dögündi** / Şikâyet eyledi yandı göyündi

1828 İki taş aldı mihr ü mâh gibi / **Dögündi** taşra çıḳdı âh gibi

- 2463 Evinde şenliği şem' i söyündi / Şoyundu iki taş ile **dögündi**
 4134 Gögerdürdi **dögünmekden** yüzini / Gülün oldu benefşe hem-nişini
 4833 Şabâhdan aḥşama dek ağladılar / **Dögündiler** cigarler taḡladılar
 5065 **Dögündi** sînesine urdı taş / O taş la' l iderdi kanlu yaşı

dökmek [15]

1. sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları yerden, kaptan başka bir yere boşaltmak.

<TS, ÖTS>

- 918 Şu **dökmiş** bahre bir idrâki kâsır / Tuz olmuş kaşıḡına gelmiş âḡir
 2874 **Döküp** Şamî gülâbı sünbüline / Tarâvet virdi ruḡsârı güline

2. (dert, sıkıntı için) başkalarına anlatmak, bu şekilde rahatlamak. <ÖTS>

- 3242 Ḥabîbin görse ağlar ' aşık-ı zâr / **Döker** derdin taḡîbe varsa bîmâr
 3548 **Döker** derdini derdi olan abdâl / Meşeldür bu ki ıssın söyledür mâl

3. (gözyaşı, kan, ter vb.) akıtmak, düşürmek. <KUBBEALTI, TS>

- 1244 Bulutlar gibi gözden **dökdiler** yaş / Figân ile aḡaḡa şaldılar baş
 1791 Bulutlar baña raḡmından **döker** yaş / Acır deryâlar ağlar taḡ ile taş
 2354 Cemâlün naḡşına kim oldu naḡḡâş / Anuḡçün ' ayn-ı ' uşşâḡuñ **döker** yaş
 2402 Kemâl-i ḡüsn-i taḡvîrine şâbâş / Baḡan mihr-i cemâline **döker** yaş
 3508 Olursañ sen olursın baña ḡâldaş / Benüm gibi **dökersin** tâ seḡer yaş
 3589 Yüzi nûrına yüz taḡsîn ü şâbâş / Güneşdür kim baḡan gözler **döker** yaş
 3982 Baḡup mihr-i cemâle **dökdiler** yaş / Dür-i deryâ-yı ' ıḡḡı itdiler fâş
 4829 Bir araya gelüp on iki ḡardaş / Zemîne gözlerinden **dökdiler** yaş

4. [mec.] (para vb.) çok sarf etmek, çok harcamak. <KUBBEALTI>

- 2320 Sözi cân-baḡş idi her fende mâhir / **Dökerdi** ḡoḡḡa-i la' li cevâhir
 2342 **Dökeyin** yolına dünyâca mâl / Şatun alayın o zîbâ-cemâli
 3656 **Dökelüm** Ḥaḡ yolına genc ü mâl / Gidersün bu ḡünâḡ u bu vebâli

dökülmek [8]

1. (sıvı için) kabından akmak, boşalmak, yayılmak. <YTS, TS, ÖTS>

- 901 Virüp rûz-ı kıyâmetden nişâni / **Döküldi** encüm-i eşḡ-i revânı
 1844 Revân olsa ḡaçan kim yaşı cûy / **Dökilür** ehl-i ' ıḡḡuñ âb-ı rûy
 4001 Gözümden yaş aḡıtmâḡ oldu kârüm / **Döküldi** âb-ı rûyum gitdi ' ârum
 4133 Gözinden **dökilürdi** ḡün-ı gül-reng / Şanasın iki şaf müjḡân ider ceng
 4693 **Döküldi** Yûsufuñ eşḡ-i revânı / Bu söz bir âteş oldu yaḡdı anı

2. birden topluca inmek, birçok kimse bir yere toplanmak. <YTS, KUBBEALTI>

2206 **Döküldi** geldi a' yān u selāṭīn / Yiri her birisinūn oldı ta' yīn

2777 **Döküldi** geldi envā' -ı nefāyis / Quruldu bir niçe yirde mecālis

dökülüp saçılma [1] soyunmak, çok açılmak.

3006 Gül-i ter gibi **döküldi saçıldı** / Ne rām oldı ne güldi açıldı

döndürmek [11]

1. bir şeyin yönünü çevirmek, çevirmek. <YS, ÖTS>

729 Yönelmişken yola ol mäh-ruḥsār / Felek-veş **döndürürdi** anı tekrār

2515 Eger başmağını **döndürse** ol ān / Dir idi kendü kendüsine pinhān

2832 Yazaydı servi kuşlar kondururdu / Sipihri resm ideydi **döndürürdi**

4394 Felek-veş **döndürürlerdi** yüzini / İşitmez diñlemezlerdi sözini

2. bir tarafa doğru yöneltmek, çevirmek. <KUBBEALT>

3064 Yüzini **döndürüp** ol gül nihāli / Yabana bakmadan olmazdı ḥālī

3. bir durumda olan şeyi başka bir duruma sokmak, başka biçime sokmak, değiştirmek, başka şekle çevirmek. <YTS, ÖTS>

952 Girü **döndürdiler** sevḳ-ı kelāmı / Didiler anı öldürdi ḥarāmī

2702 Meh-i Ken' āna itdi ḥīle vü āl / Girü ol kimseye **döndürdi** fi'l-ḥāl

2955 Zelīḥā **döndürüp** sevḳ-ı kelāmı / Kelāma çekdi sulṭān-ı benāmı

4. ... durumuna getirmek, –e benzer duruma sokmak, –e benzetmek, –e çevirmek.

<KUBBEALT>

4471 Şadā-yı ḥayl ü serhengān-ı şāhī / Mekān-ı maḥşere **döndürdi** rāhı

4940 Elif ḳaddini **döndürdi** kemāna / Belürdi ölüm oḳından nişāne

4956 Şıḡār ile kibārı kibr ü kīne / Şoñ uci **döndürür** gebr-i la' īne

döne döne [2] tekrar tekrar; dönerek çevrilerek. <YTS, TS>

203 Felek nūrından anuñ oldı pür-şevḳ / Melekler **döne döne** eyledi zevḳ

3524 Öñinde **döne döne** virdi cānı / Ḳodı dünyāyı terk itdi cihānı

dönmek [124]

1. kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolaylarında hareket etmek, dolanmak, devretmek.

<TS, ÖTS>

78 İder emri ile diller tekellüm / **Döner** zıkrı ile tesbīḥ-i encüm

642 İdüp tır-i fesādına nişāne / Elif ḳāmetleri **döndi** kemāna

707 Ser-i Mecnūna **dönmiş** her nihāli / Ki kuşlardan degül bir laḫza ḥālī

792 Kara şemleyle **dönmiş** düdgāha / Kara ḳarḡa gibi batmış siyāha

877 Felek-veş **döndiler** giryān u nālān / Peşimān u melül ü mest ü ḫayrān

- 1021 **Dönüp** ol kurd bir päre tumanı / Ulu tağlara dek oldı revâne
- 1138 Yine Yūsuf adın añar acırsın / Felek gibi **dönersin** ‘ahdi şırsın
- 1253 Meh-i Ken‘ân bu resme mâtem itdi / Fiğân u nâle ile **döndi** gitdi
- 1745 Ğam-ı ‘ışk ile mi‘râcını buldı / Küle **döndi** gül-i ruhsârı şoldı
- 2430 Görür kim şâhid-i ğaybı bulundu / Melekler gibi çarha girdi **döndi**
- 2542 Devesiyle **dönüp** ebr-i bahâra / İrişdi şevket ile ol diyâra
- 2703 Zenânuñ çarha beñzer fıkı ü râyı / **Döner** bir dürlü eyler mâcerâyı
- 3489 Zeliḥâ **döndi** gitdi zâr u maḥrûm / Cevârî kışşasın idindi ma‘lûm
- 3491 Meger bir gün sipihrûñ yûzi **döndi** / Şeb-i hicrân irişdi gün tölindi
- 3820 Ğicâb itdi hemânâ **döndi** kaçdı / Şalâḥı ‘işmeti ‘aynını açdı
- 4366 **Dönüp** aḳ câmeye saçı ḳarası / Sefîd oldı aña mâtem libâsı
- 4434 Vedâ‘ idüp reh-i cânânesine / **Dönerdi** ḥâne-i vîrânesine
- 4475 Tölinünca oradan Mâh-ı Ken‘ân / Felek-veş **döndi** tûrdı itdi efgân
- 4483 Ḳodı bâṭıl tarîḳın Ḥaḳḳa **döndi** / Elini ḥ‘ân-ı İbrâḥîme şundı
- 4606 Vücûd-ı sebzevât olmadı aṣlâ / Ḳalender şüretine **döndi** dünyâ
- 4843 Dem olur kim **döner** bu devr-i dâyim / İder maḥkûmuñı kendüñe ḥâkim
- 5134 Naẓar ḳıl cümle beyt-i dil-ğüşâyâ / **Dönüpdür** iki ḳarşulu sarâyâ
2. (bir yere) geri gitmek veya geri gelmek, avdet etmek. <KUBBEALT>
- 4494 Sarâyâ **döndi** sultân-ı cihândâr / Zeliḥâ vardı yolda tûrdı tekrâr
- 5055 Cihândan şem‘-i devlet nefret itdi / Girü geldügi yire **döndi** gitdi
3. yönünü deĝiştirmek. <KUBBEALT>
- 3141 Şaĝında ĝorse ben bîmârı nâĝâḥ / **Döner** şolına iĝmâz eyler ol şâḥ
4. yönelmek, konumunu olduĝu yerde deĝiştirmek, başını çevirip bakmak.
- 290 Çıḳup terk-i diyâr itmek ĝöründi / Gözüñ ḳıble-nümâsı Şâma **döndi**
- 830 **Dönüp** râḥ-ı vaṭandan yaña rûyı / Bu vech ile iderdi ĝüft ü ĝüyı
- 2905 Anasına **dönüp** ferzend-i kâmil / Didi Ḥaḳ emridür var olma ĝâfil
5. bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek. <TS, KUBBEALT>
- 117 **Döner** endâmı şemşîr-i celâle / Şalar a‘dâsını çâḥ-ı zevâle
- 161 İrişen nûr-ı zât-ı Kibriyâyâ / **Döner** âyîne-i ‘âlem-nümâyâ
- 179 **Döner** ḳandîl-i ‘arşa ‘âşîḳ-ı zâr / Olur envâr-ı dîdâr ile hemvâr
- 295 Hemânâ **döndüm** ol ebr-i bahâra / Alur gider havâsı her diyâra
- 358 Şu deryâyâ **döner** kim ḥadd-i zâtı / Kenârına atar hep müḥmelâtı
- 522 Zer ü şîmi **dönüp** berg-i ḥazâna / Çüridürdi yolında ‘âşîḳâne

- 527 Yedi yaşında ol mäh-ı dil-ārā / Ayuñ on dördüne **döndi** hemānā
- 652 Çemen gökinde ezhār oldı peydā / Nücūm-ı āsumāna **döndi** gūyā
- 797 **Dönersiz** cümleñüz ferzend-i Nūḥa / Amān virmek sefāhatdur bu rūḥa
- 924 **Dönüp** şemşire dūd-ı āh-ı Ya‘ kûb / Öñinde ditreşüp evlād-ı āşûb
- 993 Muḥaşşal gözlerinüñ mācerāsı / O baḥre **döndi** kim olmaz қarası
- 1276 Қul olduғın bilüp ol serv-i āzād / Yaşı ırmağa **döndi** kıldı feryād
- 1289 Demür āyīneye **dönmişdi** eflāk / Şanasın mevc urur baḥr-i ḥaṭarnāk
- 1302 Elini dest-i miḥnet baña şundı / Қolum gūyā ki şınmış şāḥa **döndi**
- 1340 Bu āb-ı şāfiye girdi şoyundu / Şuya қonmış gül-i ḥandāna **döndi**
- 1360 Bu hevdecde o ma‘ şūq-ı zemāne / **Dönerdi** bülbül-i quds-āşiyāna
- 1377 Geyince Ka‘be-veş қara libāsı / **Dönerdi** tañ yerine aқ ridāsı
- 1411 Қapusı **döndi** bir dārū‘ş-şifāya / Gelür mecnūn u şeydālar oraya
- 1427 **Döner** baḥr-i muḥiṭe ‘āşık-ı zār / Ki anuñ her vilāyetde dili var
- 1511 Gün olurdı ki aқ ata binerdi / Seḥāb üstinde ḥurşide **dönerdi**
- 1553 Çoğalmış ‘āşika mānend-i deryā / Orada қaṭraya **döndi** Zeliḥā
- 1664 Cemālūñ mihri irişmiş zevāle / Bir ay içinde **dönmişsin** hilāle
- 1738 Meger dil degdi sen şirīn-dehāna / Ki **döndi** reng-i rūyuñ za‘ ferāna
- 1744 Göyünmiş lāleye **döndi** Zeliḥā / Derūnında ziyāde oldı sevdā
- 1789 Sarāyum külbe-i aḥzāna **döndi** / Vücūdum ḥāne-i vīrāna döndi
- 1792 Dehāna geldi cān-ı nā-tüvānum / Ḥazān yaprağına **döndi** zebānum
- 1823 Sa‘ ādetden düşen sulṭāna döndi / Vücūdi ḥāne-i vīrāna **döndi**
- 1909 Ḥazān yaprağına **dönmiş** cemālūñ / Senüñ de gün gibi var bir zevālūñ
- 2084 Gök atlasda gümüşden tügme қonmış / Ḥabāb-ı baḥr-i bī-pāyāna **dönmiş**
- 2104 Yığırlardı bu yükler her meşāfa / **Dönerdi** қonduğı yir küh-ı Қāfa
- 2118 Bu қоһular тағилardı zemīne / **Dönerdi** menzili şaḥrā-yı Çīne
- 2169 Deve izine düşen la‘ l-pāre / Табақда **döndi** çin olmuş enāra
- 2176 Қapuya girdi āvān-ı şerefde / Dür-i yek-dāneye **döndi** şadefde
- 2193 Vücūdum **döndi** gūyā ol ḥabāba / Düşer girdāba uğrar ıztırāba
- 2219 Yinür maḥbūba **dönmiş** idi ḥalvā / Қopardı iştihāsına taқāzā
- 2237 **Dönüp** el-қışsa elsüz āsitine / Güzer қılmađı dildār-ı güzine
- 2272 **Dönüp** her kişi bir ebr-i bahāra / Olur ol meh yolında pāre pāre
- 2285 Қarımış қurımış **dönmiş** қadīde / ‘ Adem dālı gibi қaddi ḥamīde
- 2301 Anuñçün қāmetüm **döndi** kemāna / Ki tīr-i ‘ ışkına oldum nişāne
- 2444 Ḥalālın gösteren bir nev-cuvāna / **Döner** Hindüstānda gergedāna

- 2460 Vücûdı genc yok vîrâna **döndi** / Sa'âdetden düşen sultâna döndi
- 2469 Vücûdı **döndi** gûyâ bir ğubâra / İletdi bād-ı âhı kûy-ı yâra
- 2534 Aķ atlaslarla aķ ata binerdi / Açılmış şâh-ı bādâma **dönerdi**
- 2581 Ziyâde ağlamakdan oldu a' mâ / Şoğulmuş 'ayna **döndi** çeşmi gûyâ
- 2583 Bir ihrâma deĝişdi hep libâsın / Kefenlû meyyite **döndi** şanasın
- 2638 **Dönüp** çarh-ı maħabbetde hilâle / Tıururdu muntazır 'îd-i vişâle
- 2825 Felek farkına çıktı mevc-i deryâ / Demürden taĝlara **döndi** hemânâ
- 3046 Olur ser-tâ-kadem ney gibi nâle / **Döner** cism-i za'îfî bir hilâle
- 3080 Aķardı kaķra kaķra eşk-i hûn-bâr / **Dönerdi** lâle-zâra iki ruhsâr
- 3149 Vücûdum **döndi** gûyâ bir ğubâra / Getürdi bād-ı âhum kûy-ı yâra
- 3194 Yaradılmamışa **döner** vücûdı / Vücûdı beytinüñ ğalmaz hüdûdı
- 3217 Tutulmuş aya **döndi** rûy-ı zerdi / Ğamından geh şarardı geh ğarardı
- 3226 Bulut gibi semâya âbı aĝdı / Yaşı ğüz yaĝmurına **döndi** yaĝdı
- 3227 Teni ğarĝ oldu bârân-ı belâya / Vücûdı **döndi** eyyâm-ı şitâya
- 3321 Olup her bergi bir peykân-ı dildâr / Ölümlü 'âşıķa **dönmişdi** eşcâr
- 3352 Aķardı iki havz içre iki 'ayn / Riyâz-ı cennete **dönerdi** mâbeyn
- 3353 **Döner** bir nehr-i sîme âb-ı cârî / Yeşil yâķûta şaħn-ı sebzezarı
- 3366 Yanında Yûsufuñ bunlar söyündi / Güne ğarşu zıyâ-yı şem'e **döndü**
- 3438 Şarâb içmişe **döndiler** müretteb / Diline geldüğünü didiler hep
- 3506 Ğazân yapraĝına **dönmiş** 'izâruñ / 'Aceb üftâdesisin rûzgâruñ
- 3545 Cemâlin gösterelden âfitâbum / Çerâĝ-ı şubħa **döndi** ferr ü tâbum
- 3580 Eger bir kâse ğül ğonsa miyâna / **Dönerdi** şaħn-ı hâne ğülsitâna
- 3685 Gözimüñ yaşı **döndi** cûybâra / Ne hûş gelmezsin ey servüm kenâra
- 3768 Vücûdı zâtı **döndi** zaymurâna / Hemân şarmaşdı ol serv-i revâna
- 3939 Çekilmiş tîĝe **dönmiş** ebruvânı / Ğurılmış ceng içün ğaşı kemânı
- 3957 Eli her birinüñ ğana boyandı / Ğızardı pençe-i mercâna **döndi**
- 3962 **Dönüp** her biri mîr-i 'âşıķâna / Ser-â-ser câmesi ğarĝ oldu ğana
- 3970 Kimi **döndi** ğazân irmiş çinâra / Elin kesdi düşürdi bir kenâra
- 3995 Ğamunuñ şem'-i tedbîri söyündi / Yile ğarşu atılmış tîre **döndi**
- 4069 Sevindi ehl-i zindân oldu ğandân / Ğülistân-ı cihâna **döndi** zindân
- 4122 Ğara çeşmi ğızardı ğana **döndi** / Şanasın iki lâle şuya ğondı
- 4130 Melâmet tirinüñ oldu nişânı / Yaşılmış yaya **döndi** ebruvânı
- 4171 **Dönüp** şuyı şoĝulmuş âsiyâba / Teveccüh eyledi 'âlem ğarâba
- 4188 Zeliķâ bindi bir esb-i siyâha / Ğarañu ĝice içre **döndi** mâha

- 4361 Şadef gibi burışdı rüy-ı zîbâ / Başında hâra **döndi** müy-ı ra' nâ
 4364 Ğamından pîrlik oldu havâle / Ağardı kâküli **döndi** hilâle
 4365 Şaçınuñ zulmeti hep nûra **döndi** / Mişâl-i misk iken kâfûra döndi
 4370 Boşandı kîse-i mâl ü hazîne / Hemânâ **döndi** elsiz âsitîne
 4403 Olup gûyâsı işbu âşiyânuñ / Şarardı sâza **döndi** beñzi anuñ
 4405 Benân-ı dest-i cevre **döndi** neyler / Maḥabbet ehl-i derdi böyle eyler
 4522 **Döner** bir câmi'e cismi binâsı / Minâre ol iki dest-i du' âsı
 4580 **Dönüp** her gûşe bir Dârü's-selâma / Direkler şaf tutup varmış kıyâma
 4608 Dütünler dütmeyüp odlar söyündi / Ocaqlar âhsuz 'uşşâka **döndi**
 4755 Alay ile **dönüp** şingın çeriye / Giderdi yola bakmazdı geriye
 4863 **Dönüp** pîrâheni murğ-ı sefid / Gelüp Ya' kûba oldu nûr-ı dîde
 5040 Şu deñlü dūd-ı âhı oldu zâhir / Tumanlu tağlara **döndi** ekâbir
 5057 Söyünmez âteşe **döndi** firâkı / Ḥayâli kaldı ancak dilde bâkî
 5155 Perîşân haṭ yazar destinde hâme / **Döner** zâğ izlerine satır-ı nâme
 5161 Bu resme yazduğı yazı müretteb / Cinânuñ sebzezârına **döner** hep
 5164 **Döner** her medd-i memdūd ebr-i âha / Konulmuş noḡtalar ḥâl-i siyâha
 5166 **Döner** çeşm-i ḥabîbe 'ayn-ı şâdı / Laṭîf olur beyâzı vü sevâdı
 E13 Murâdınca **dönerdi** şanki devrân / Gehî çoban olurdu gâh sultân
dörd [3] üç ile beş arasında yer alan sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 4. <TS,

ÖTS>

- 2071 Vücûdı her birinüñ gûy-ı devrân / Görinen **dörd** ayağı çâr çevgân
 2217 Niḡabı kabı anda baklavânuñ / Gözini **dörd** iderdi iştiḥânuñ
 2452 Ma' âza'llâh irince rûz-ı fûrkat / Gözini **dörd** ider derd-i maḥabbet
dördüncü [3] dört sayısının sıra sıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen. <TS, ÖTS>
 3707 Çü oldu menzili **dördüncü** hâne / Girü yalvardı ol luṭf ıssı hâna
 3738 Müfid olmadı çün **dördüncü** hâne / Beşinci bürci itdi âşiyâne
 5060 Çü **dördüncü** gün oldu tûrdı yirden / Yaḡasın yırtup âh itdi cigerden
döşenmek [4] kendini vermek, düşkünlük göstermek, kapılmak. <YTS, ÖTS, OŞK>
 745 Tayandı sâye-veş künc-i melâle / **Döşendi** dürlü dürlü ihtimâle
 2113 Göz açup uyḡudan mânend-i Nâhîd / **Döşenürlerdi** yola hem-çü ḥurşîd
 3963 **Döşendi** cümleten sevdâ-yı hâma / Melâmetten geyindi âl câme
 4377 **Döşendi** toprağı yaşdandı ḡarı / Giderdi levḥ-i dilden ḡayrı yârı
döşemek [1] sermek, yaymak, açmak. <YTS, ÖTS, KUBBEALTİ>

3335 Şalardı sāyesin bāğuñ nihālî / **Döşerdi** kâra altunlu nihālî

döymek [9] dayanmak, tahammül etmek, katlanmak. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI, OŞK>

Tanıklarda geçen “döymemek” şekliyle “dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek” anlamlarını gelmektedir.

284 Murādum olmaz idi şöhet-i yâr / **Döyemezdi** vişâle cân-ı bîmâr

533 Görür Ya‘ kûbî hergiz ‘ışka **döymez** / Kelâm-ı mâni‘ -i cânâna uymaz

2571 **Döyemez** anı tafşîl itmege dil / Anuñ hâli be-ğâyet oldı müşkil

2916 Bu hicrâna **döyemez** cân-ı şîrîn / Bu nârı itmez âb-ı dîde teskîn

3150 İdegör kâdir iseñ bir devâya / **Döyemez** oldı cânım bu cefâya

4385 Gelürdi il dilinden bir büyük derd / **Döyemez** anı tafşîl itmege merd

4773 Taḥammül idemez hicrâna cânım / **Döyemez** derde cism-i nâ-tüvânım

4891 Niçesi ḥānumānını taḡıtdı / Firâka **döymedi** ardınca gitdi

5015 Şükûfe şem‘ idi bezm-i cihâna / Söyündi **döymedi** bâd-ı ḥazâna

du‘â [51] Allah’a yalvarma, niyaz; birinin iyiliği için Allah’a yalvarma. İnsanın bütün benliğiyle Allah’a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O’na arz etmesi demektir. <KT, LN, CÜDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

190 **Du‘â**-yı enbiyānuñ ‘aynıdur ol / Bulur bir demde Ḥaḡḡa cân gibi yol

400 Elin kaldırdı şevḡ ile **du‘âya** / Münâcât itdi şıdḡ ile Ḥudâya

404 **Du‘âsın** müstecâb itdi o Ḥazret / Beşâret oldı Ya‘ kûba nübüvvet

405 Nübüvvet nevbetine geldi Ya‘ kûb / Atasınuñ **du‘âsın** aldı Ya‘ kûb

413 ‘İnâyet eyledi ol Rabb ü Mevlâ / Ḳabûl itdi **du‘âsını** hemânâ

592 Ḳabûl itdi **du‘âsın** Rabb-i Hâdî / Müyesser oldı maḡşûdı murâdı

703 Ḳoma elden münâcât u **du‘âyı** / Ferâmûş itme nâm-ı enbiyâyı

1077 Terahḡum eyledi aña Ḥudâsı / Ḳabûl oldı **du‘âsı** iltimâsı

1265 İki seng-i mezârı gibi ol dem / **Du‘âya** ellerin kaldırdı muḡkem

1308 Kerâmet ıssıdur ol şems-i devlet / **Du‘âsıyla** gide şâyet bu nekbet

1315 Dehân-ı ra‘d u berḡı eyle ḡamûş / Dilüñ depret **du‘âya** ol ḡaṡa-pûş

1326 **Du‘âsı** her nefes maḡbûl olurdu / Ne maḡşûd eyler ise ol olurdu

2149 Gürüh-ı dâ‘iyân cümle **du‘âda** / Şükûh-ı ‘ârifân medḡ ü şenâda

2171 Burup boynını ‘âşık gibi yollar / **Du‘âsına** açardı şanki kollar

2479 Şu dem kim naḡl idem dârü’l-fenâdan / Ferâmûş eyleme şâhum **du‘âdan**

2692 Zeliḡhâdan maḡabbet sezdi fi’l-ḡâl / **Du‘âya** kıldı bir vech ile ihmâl

3540 Murādumdur fenâ-yı muṡlaḡ olmak / Ḳabûl itse **du‘âmı** Ḥazret-i Ḥaḡ

- 4032 Hālâş olmağa ideydi temennâ / **Du‘âsını** qabûl eylerdi Mevlâ
 4071 Süren seyr-i cemâlinüñ şafâsın / Ferâmûş itdi ihlâşı **du‘âsın**
 4510 **Du‘âñ** ile mişâl-i ehl-i cennet / Girü genc olayın gelsün leţâfet
 4521 Teraḥḥum itdi ḥayra girdi Yûsuf / **Du‘âya** ellerin qaldurdı Yûsuf
 4522 Döner bir câmi‘e cismi binâsı / Minâre ol iki dest-i **du‘âsı**
 4523 O sâ‘at ol nefes ol laḥza ol ân / Qabûl oldu **du‘â-yı** Mâh-ı Ken‘ân
 4646 Eger olursa bu luṭf u bu iḥsân / Yiter saña **du‘â-yı** Pîr-i Ken‘ân
 4680 Girü tekrâr oldu zevḳ u şādî / **Du‘âdan** aındılar ḥayrû‘l-‘ibâdı
 4914 **Du‘âlar** müstecâb oldu orada / Niçe bî-çâreler irdi murâda
 5177 Temennâ olan iḥsân u ‘aṭâdur / Oḳuyan dinleyenden bir **du‘âdur**
 5179 Ehâlî olmaya ‘aybına nâzır / **Du‘â** ile sözi ḥatm ide âḥir

Şairler duanın gücünü vurgulamak amacıyla duayı dokuz kat göğü geçecek güçte atılmış oklara benzettir. <OŞK>

- 593 **Du‘â** tîrini atdı eşref-i nâs / Ziyâde ḥasta oldu yatdı İnâs

du‘â-yı devlet [3] devlet duası. <BMS>

- 2250 Zeliḥâyı görürlerdi mükerrem / **Du‘â-yı devletin** eylerdi ‘âlem
 3975 **Du‘â-yı devletine** açdılar leb / Nevâ-yı ‘özüre âheng itdiler hep
 4645 **Du‘â-yı devlet-i** sultâna geldük / Qapuña himmet ü iḥsâna geldük

du‘â-yı ḥayr [1] hayır dua. <KANAR/>

- 5178 Budur ‘âlemde maḳşûd u murâdı / **Du‘â-yı ḥayr** ile yâd ola adı

du‘â etmek/eylemek/kılmaḳ [16] Allah’a yalvarmak. <KUBBEALT/>

- 393 İdeyin saña ecdâdum **du‘âsın** / Yirüme tâ ki peygamber olasın
 409 **Du‘â itdi** didi ey Rabb ü Ğaffâr / Bunuñ neslini qıl şâh-ı cihândâr
 1160 ‘Urûc eyle bu fânî encümenden / **Du‘âlar eyle** ‘Azrâ‘ile benden
 2252 **Du‘â itmekden** ise baña aḡyâr / Yeg idi gelse düşünâm eylese yâr
 2691 Nebî oḡlı nebîsin bir **du‘â kıl** / Ola gönülüm murâdı tâ ki ḥâşıl
 2797 **Du‘âlar itdi** ol ‘âlî-cenâba / Qızıl yâḳûtı şaldı la‘l-i nâba
 3155 Buluşdı dâye Yûsuf Ḥazretine / **Du‘â kıldı** devâm-ı devletine
 3616 Elini Yûsufuñ aldı eline / **Du‘âlar eyledi** ol nâzenîne
 4294 Buyurdı vardı Yûsuf ḥazretine / **Du‘â kıldı** baḳâ-yı ‘izzetine
 4342 **Du‘âlar itdiler** def‘-i belâya / Tevekkül kıldılar zât-ı Ḥudâya
 4495 **Du‘â itdi** aña ‘ibrî dilince / Nazar itdi **du‘âsını** kıılınca
 4508 Didi ey pâdişâh-ı ‘âlem-ârâ / **Du‘â kıl** ben ḡarîbi eyle iḥyâ

- 4686 İrişdi Yūsufa bunlar *ke-mā-kān* / **Du‘ālar** itdiler bi-ḥadd ü pāyān
 4768 Biraz yandı biraz yakıldı Ya‘ kūb / Elin açdı **du‘ālar** kıldı Ya‘ kūb
 4870 **Du‘ā** kıl bize kim Ḥaqq ide mağfūr / Bizüm cürm ü ḥaṭāmuz ola ma‘ zūr
 4921 Kitāb-ı Ḥaqqı Yūsuf itse tefsīr / **Du‘ālar** eyler idi Ḥazret-i Pīr

du‘ādan unutmama [1] hoşça kal, sağ esen kal, sağlıcakla, izzet ile, elveda, Allah’a ısmarladık. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 4881 Fiğān u nāle kōpdı her yañadan / Didiler bizi **unutma du‘ādan**

du‘ā-gūy [1] dua eden, duacı. Ayinleri müteakip ve bazı içtimalarda dua okuyan, hiçbir vazife ile mükellef olmadığı hâlde, edeceği dualar mukabilinde, maaş alan kimseler hakkında kullanılan bir tabirdir. Düğün gibi hususi ve hatim, mevlit gibi dinî toplantılarda dua edenler hakkında da kullanılırdı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTDTS>

- 4676 Ġalāle ġarḳ idüp Ken‘ ān-zemīni / **Du‘ā-gūy** eylediler her ḥazīni
dūd [20] duman, tütün. <KT, KO, LN, FZ, OTAL>
 1041 Olup Ya‘ kūbdan rāzī vü ḥōšnūd / Tağa tağıldı anlar nitekim **dūd**
 2186 Gözi gūyā ki tağda yanar od / Ol od üstinde kara kaşları **dūd**
 2985 Hevāya tābi‘ olur **dūd**-ı memdūd / İder yūzi qarası anı merdūd
 3517 Fenā-ender-fenā olur vüçūdūñ / Ne nārun görinür ḥalka ne **dūdūñ**
 3646 Günāh iden kişiler rüz-ı mev‘ūd / Yūzi kara qopısar nitekim **dūd**
 4204 Ol eyvāna çıkardı **dūd** gibi / Aqardı gözi yaşı rūd gibi
 4832 Bu āteş yakdı her beyt-i vüçūdı / Duḥān-ı āh idi gūyā ki **dūdı**

dūd-ı āh [12] beddua, çekilen ateşli ahlardan çıkan duman, yürek yangısı. <KANAR/> Acı çekip dertlerle dolan insanın ah çekmesi yaratılışın bir gereğidir. İçeride yana ateşin bir de dumanı olması gerektiğinden bu duman “dūd-ı āh” şeklinde terkibiyle ifade edilir. <OŞK>

- 579 Kılıçlar gibi **dūd-ı āh**-ı mazlūm / Keser a‘ dāyı eyler cümle ma‘ dūm
 699 Kişinūñ aşşı itmez **dūd-ı āhı** / İrişür emr-i taḳdīr-i İlāhī
 924 Dönüp şemşīre **dūd-ı āh**-ı Ya‘ kūb / Öñinde ditreşüp evlād-ı āşūb
 1011 Çıkup gitmişdi **dūd-ı āh** gibi / Çemen gökin gezerken māh gibi
 1527 Meger bir gice **dūd-ı āh**-ı ‘uşşāḳ / Cihāna ṭoldı tārīk oldı āfāḳ
 1997 Oñarmış dāğınūñ tāze gülini / Tağıtmış **dūd-ı āhı** sūnbūlini
 3048 İrişür dest-i **dūd-ı āhı** yāra / Çeker cānı gibi anı kināra
 3084 Kara geydürdi aña **dūd-ı āhı** / Kızardı giryeden çeşm-i siyāhı
 3244 Zeliḥānūñ irince **dūd-ı āhı** / Yaşardı Yūsufūñ çeşm-i siyāhı
 4348 Ġarībūñ **dūd-ı āhı**ūñ şehābı / Şaḳīye yağdurur berf-i ‘azābı

4376 Şuda gözlerdi ‘ aksini o māhuñ / Nihān oldu içinde **dūd-ı āhuñ**

5040 Şu deñlü **dūd-ı āhı** oldu zāhir / Tumanlu tağlara döndi ekābir

dūd-ı siyāh [1] siyah duman. <BMS>

1629 Żarūrī hāl olur derd ehli āhı / Çıkar her āteşüñ **dūd-ı siyāhı**

dūdġāh [1] duman yeri, ocak, baca. <KO, OTAL, ÖTS, KANARI>

792 Kāra şemleyle dönmiş **dūdġāha** / Kāra qarġa gibi batmış siyāha

duġā [5] kuşluk vakti. <KT, KO, LN, OTAL> Bütün tanıklarda “kuşluk vaktinin güneşi”

anlamında “şems-i duġā” tamlaması kullanılmıştır (bk. şems-i duġā).

225 Açıldı güldi bu zevk u şafādan / Gül-i tāze gibi şems-i **duġādan**

259 Anuñ aq sancaġı şems-i **duġādur** / Ki yirden göke dek nūr u ziyādur

668 Gözüm görmezse ol şems-i **duġāyı** / Baña zindān olur dünyā sarāyı

1128 Eyā şems-i **duġā** vü mäh-ı rahmet / Nedür ġalüñ neden düşdi bu fūrkat

4771 Yakınlarda buluşdur aqrabāmı / Meh-i Ken‘ānumı şems-i **duġāmı**

duġān [12] duman, tütün. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI>

1656 Görinürdi semāda her sitāre / **Duġān** içinde mānend-i şerāre

1672 Havādur arturan nāyuñ fiġānın / Havādur ġalduran nāruñ **duġānın**

1888 Sürersin yüce taġlardan **duġāmı** / Olursın cümleñüñ ārām-ı cānı

1889 Tūalum taġ imiş bu cism-i bī-cān / Gider āhum **duġānın** eyle dermān

2148 Şıkcımdan kaçup murġān-ı tayıyār / **Duġān** gibi cibāle itdi reftār

3527 İdersin āteş-i şem‘e taġammül / **Duġānın** sünbül itdün şu‘ lesi gül

4052 ‘Azizi aldı teshīr ehli / Hicāb oldu **duġān**-ı nār-ı cehli

duġān-ı āh [5] ah dumanı.

890 Görür kim aġşam oldu gelmez ol mäh / Hemān oldu **duġān-ı āha** hem-rāh

3999 **Duġān-ı āhı** gibi ol perī-rū / Teveccüh itdi rūy-ı yāra toġru

4752 Şebīh olduġ **duġān-ı āh**-ı serde / Ne gökde yirümüz vardur ne yirde

4832 Bu āteş yaġdı her beyt-i vücūdı / **Duġān-ı āh** idi ġüyā ki dūdı

5020 **Duġān-ı āhına** ġarġ oldu kühsār / Bu mātemden şaçını yoldı eşcār

duġter [4] kız, kerime. <KT, KO, LN, KANARI>

1474 Aña virmişdi Hāġ bir ġüb **duġter** / Melek-manzar perī-peyker ġamer-fer

2815 Zamān ile bir incü dişlü **duġter** / ‘Aden şehrine virdi zīb ü zīver

3417 Kırān it **duġter**-i nīk-aġterem ben / Şafā sür dilber-i zībā-terem ben

duhter-i rez [1] asmanın kızı [*mec.*] şarap. Bostan tercümesinde “şarap” kelimesinin Arapçası olan “hamr”ın müennes/dişi bir kelime olduğu, bu sebeple de şaraba “duhter-i rez/ineb” denildiği ifade edilmiştir. <*BOSTAN*>

2804 Çekerler **duhter-i rez** diyü anı / Bırağur nevbete her gün edānī

duhūl [] girme, dahil olma, içeri girme. <*KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT*>

duhūl etmek [2] girmek. <*KUBBEALT*>

3414 Güneşin ‘âlem-i mülk-i şuhûda / **Duhūl itseñ** ne var beyt-i vücûd

3618 **Duhūl itdiler** ol sırça sarâyı / Mağâm-ı hûba cāy-ı dil-güşāya

dūn [7] aşağı, aşağılık; sefil, soysuz, alçak. <*KT, KO, LN, ÖTS, KANARI, KUBBEALT*>

1045 İdüp evlādına **dūn** ihtimāli / Teraqqī eyledi rûy-ı celāli

1645 Bir āh itse eger bir lâübālī / İderler aña yüz **dūn** ihtimāli

2748 Teraqqī eyledi şevk-ı vişālī / Tıyuldı hīlesi **dūn** ihtimāli

5063 Bakāya āhiret sultānı gitmiş / Qomış dünyā-yı **dūnı** rihlet itmiş

5091 Kesil dünyā-yı **dūnuñ** lezzetinden / Ki zahmet çekmeyesin fūrkatinden

5109 ‘Aceb olmaz mişāl-i Sevr-i gerdūn / Refī‘ ü’l-kadr olursa bir hār-ı **dūn**

dūn-himmet [1] gayreti az olan, isteksiz.

4033 Kişi kendüye olsa **dūn-himmet** / Nazargāh itmez anı ‘ayn-ı rif‘at

dūr [13] uzak. <*KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALT*>

170 Degül ol zıll-ı Hāğdan sāyesi **dūr** / Ki oldı sāyesinde sāyesi nūr

1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i menfūr / Ki ādem akrabāsından düşe **dūr**

1370 Cemālī meş‘ alinde berķ urur nūr / Qamer ruhsārı daħi hāleden **dūr**

dūr etmek/eylemek [4] uzaklaştırmak. <*KUBBEALT*>

1363 Seħabı gün yüzinden **eyledi dūr** / Giderdi şevk ile hāndan u mesrūr

4028 Yāğınlarda beni **dūr it** İlāhī / Yolumı urmasun ehl-i menāhī

4748 Qul olanı olardan **eyledi dūr** / Hemān sāyirlerine virdi destūr

5090 Seni **dūr iden** anlardan eceldūr / Saña yoldaş olan ancak ‘ameldūr

dūr olmak [6] uzaklaşmak. <*KUBBEALT*>

375 Qarındaşından İsmā‘īl **olup dūr** / Varup Ka‘be diyārın kıldı pūr-nūr

1144 Belādan **dūr ola** ol ‘ayn-ı ‘ārif / Ki ide kendü noķşānına vāķıf

1153 O ğam kim eyleye cānānı mesrūr / Dil-i ‘uşşāğdan hīç **olmasun dūr**

1356 Kenār-ı Nīle çıkdı şād u mesrūr / Gül-i ruhsārı **oldı** jāleden **dūr**

3451 Başīret ‘āleminden **olmañuz dūr** / Tene baş virdi başa göz göze nūr

5106 Cihānda şāhib-i idrāk-i bārīk / Tamudan **dūr olur** uçmağa nezdīk

dūr-bīn [1] dürbün, uzağı gören [*mec.*] her işin neticesini önden anlayan, akıllı, basiret ve tedbir sahibi. <KT, KO, OTAL, OŞK>

41 Başumda ‘ayn-ı ‘aqlı **dūr-bīn** et / Şühūdum ‘ışk ile ‘ayn’el-yaqīn et

duş [] tuş, taraf, cihet, yön. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

duş olmak [2] rast gelmek, isabet etmek, karşılaşmak; nail olmak, erişmek.

E29 Kişi **duş olsa** bir genc-i nihāna / Olur teşvīş-i qalbine bahāne

Aşağıdaki tanıkta **duş** olmak fiili ile rüya anlamında **düş** birlikte kullanılmasıyla söz oyunu yapıldığı görülmektedir. <OŞK>

1126 Düşinde Yūsufa **duş oldu** nāgāh / Yaqasın yırtup itdi nāle vü āh

dutmak [1] tutmak, yakalamak, ele geçirmek. <YTS, TS>

2664 ‘İnāyet eyledi Hāk indi ta‘cīl / Yire düşmezden evvel **dutdı** Cibrīl

dücā [1] karanlık. <KT, AHTERİ, OTAL>

1198 Olurken delv için tedbir ü rāy / Görür çāh içre bir bedr-i **dücāy**

düğün [4] düğün, evlenme dolayısıyla yapılan tören, eğlence. <ÖTS, TS>

2178 Sürürü bā‘ iş-i derd ü gām oldı / **Düğünü** günü rüz-ı mātem oldı

2228 **Düğün** eyyāmına irişdi pāyān / Gelen bigāneler oldı perīşān

2910 Yürü Hāk yolına cānuñ fedā it / **Düğüne** bayrama gider gibi git

Düğünü haber vermek davet edilmek istene şahıslara birer davetçi gönderilir. Düğüne çağrılan şahsın makamına göre davet faslı ya aracılar vasıtasıyla ya da düğün sahibinin bizzat ayağa gitmesi suretiyle icra edilir. <OŞK>

4541 **Düğüne** okudı a‘yān-ı Mısrı / Ziyāfet eyledi erkān-ı Mısrı

dükenmek [5] tükenmek, bitmek, sona ermek, artık kalmamak. <YTS, TS>

921 Kemānuñ olur ellerden ‘azābı / **Dükenmez** egrinüñ hīç ıztırābı

1141 **Dükenmez** zerre gibi ıztırābuñ / Qomazsın dāmenin ol āfitābuñ

1354 Kime şalsa hārāret ‘ışk tābı / **Dükenmez** Nīl gibi ıztırābı

1674 Seven gün gibi bir ‘ālī-cenābı / **Dükenmez** zerre gibi ıztırābı

3735 **Dükenmez** ‘āşīkuñ sūz u güdāzı / Bu resme itdiler nāz u niyāzı

dülbend [4] tülbent, pek ince kumaş. Günlük hayatta çok çeşitli yerlerde kullanılmıştır.

Yara bezleri, sargı bezleri tülbentten yapılır. Sık ve seyrek dokunuşuna, keten ve pamuk ipliğinden oluşuna göre çeşitleri vardır. Eski Türk giyim kuşamında sarıklık en makbul bez

olmuştur; değirmi kesilen parçaları üzerine yazma usulü nakışlar ile basılarak kadınlara baş yemenileri, namaz bezleri yapılmıştır. <KT, ÖTS, KUBBEALTI, GİYİM KUŞAM>

767 Başından şemsi **dülbendi** alındı / Vücûdi cevheri hâke şalındı

825 O saç kim gül suyu ile tıraduñ / O **dülbendi** ki lutfuñdan şararduñ

2185 Kabâ **dülbendin** indürmiş kulağdan / Görinür qarlu tağ gibi ırakdan

3492 Gün oldu mâverâ-yı arza gâltân / Düşürdi şemsi **dülbendini** devrân

düm [1] kuyruk. Ötüken Türkçe Sözlük'te "at için tek renkli" anlamında da bir "düm"

maddesi bulunmaktadır. <BURHÂN, FZ, OTAL, ÖTS>

4416 Yelisi mâr-ı erkam boynı ejder / **Dümi** boz yügrüğe gâyetde beñzer

dün [] gece. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

dünüñ nısfında [1] gece yarısında.

2597 **Dünüñ nısfında** haylî menzil aldı / İrişdi Külbe-i Ahzâna geldi

dünyâ [44] âlem, ahirete nispetle şimdi yaşadığımız âlem, insanın ölmeden önceki hayatı, bu hayatayken ilişki içinde bulunduğu varlıklar ve bu varlıklarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

62 Ne kudretdür bu kudret Allâh Allâh / Yoğ iken var ide **dünyâyı** nâgâh

156 Diline gelmez idi mihr-i **dünyâ** / Komadı Ka'bede aşnâmı aşlâ

631 Vire Hâk zâtuña iki sürürü / Biri **dünyâ** biri 'uqbâ huzûrı

668 Gözüm görmezse ol şems-i duhâyı / Baña zindân olur **dünyâ** sarâyı

702 Gözüni gönlünü Hâkdan ayırma / Tevekkül eyle **dünyâñı** kayırma

717 Derün-ı dilden âh itdi hemânâ / O bād-ı âh ile şarşıldı **dünyâ**

1208 Yüzi nûrıyla gözi göñli tıoldı / Bütün **dünyâya** güyâ mâlik oldu

1793 Yayıldı gün gibi **dünyâya** 'ışkum / Düşürdi başumı gavgâya 'ışkum

1922 Cemâl-i Yûsuf-ı dehr oldu peydâ / Zeliḥâ gibi pür-şevk oldu **dünyâ**

2173 Bahâr ile bile geldi Zeliḥâ / Bir iken iki oldu zevk-ı **dünyâ**

2205 Pür oldu haymelerle şahñ-ı şahırâ / Şükûfeyle bezendi şanki **dünyâ**

2520 Nefâyisde bu **dünyâda** ne kim var / İderdi hâzreti öninde ihzâr

2704 Zenüñ 'ahdi şınuḥ kavli yalandur / Denî **dünyâ** gibi nâ-mihribândur

2738 Atamuñ hasreti gurbet belâsı / Cihânüñ derdi **dünyânuñ** cefâsı

2836 Ser-â-ser milket-i **dünyâyı** gezdi / Der ü dîvâra taşvîrini yazdı

3019 Sa'âdetle hemân **dünyâda** sağ ol / Belâlardan kazâlardan ırağ ol

3199 Ferâğat itsün ol işden ki her ân / Ola dînine **dünyâsına** noḡşân

3307 Murâdını kabûl itdi Zeliḥâ / Sevindi anuñ oldu şanki **dünyâ**

- 3358 Ferāmūş eyleyüp **dünyā** ğamını / Bu resme eyler idi ‘ālemini
 3433 Haberđār ol bu **dünyā** lezzetinden / İbā itme güzeller vuşlatından
 3445 Anuñ zātiyle kıyım oldu **dünyā** / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı deryā
 3524 Öñinde döne döne virdi cānı / Kōdı **dünyāyı** terk itdi cihānı
 3535 ‘Alākañ kalmadı **dünyāda** aşlā / İdündüñ Cennetü’l-Me’vāyı me’vā
 3569 Kōsa dīvāra bir cām-ı muşaffā / ‘Ayān olurdı anda resm-i **dünyā**
 4035 ‘Azīze ‘arz-ı hāl itdi Zelīhā / Didi ey āb-ı rüy-ı mülk-i **dünyā**
 4213 Baña **dünyā** sarāyı oldu zindān / Vücūdum kapladı tārīk-i hicrān
 4230 Bu **dünyā** fitne-i Ye’cūca beñzer / Olur ‘ışk āna bir sedd-i Sikender
 4245 Bürüdet gelse **dünyāya** şitādan / Bahār ile hālāş olur belādan
 4570 Teraqqī itdi tāt-ı Zelīhā / Gözinden çıkdı yaşı gibi **dünyā**
 4606 Vücūd-ı sebzevāt olmadı aşlā / Kālender şüretine döndi **dünyā**
 4839 Birer miqdārı **dünyāda** ne kim var / Birāderler yolına kıldı işār
 4920 Gehī söylerdi Hāqkuñ kibriyāsın / Gehī bu dār-ı **dünyānuñ** fenāsın
 4992 Bu **dünyāda** ne gününe tūrursın / Meh-i Ken’ānum kanda görürsın
 5056 ‘Ulūvv-i şānına teng oldu **dünyā** / İdindi ‘ālem-i bākīde me’vā
 5093 Hevā ehlinüñ olma hem-nişīni / Ne **dünyāsı** olur anuñ ne dīni
 5115 Kaçan **dünyāya** gelse ağlar etfāl / Güler aḥbāb u ensābı be-her hāl
 E10 Dimāğında anuñ kim var cününü / Olurmuş keyd-i **dünyānun** zebünü

“Dünya ehli” ifadesi dünyaya dört elle bağlanıp mal mülk toplayarak nefsinin eğlencesine düşen kimseler için kullanılan bir tabirdir. <OŞK>

- 21 Terāzū gibi kıлма tā ser ü pā / Faķiri zīr-i dest-i ehl-i **dünyā**
 3192 Hevāya tābi‘ olan ehl-i **dünyā** / Hāzān yaprağına beñzer hemānā
 4982 Bu gün gün gibi kesb-i irtifā‘ it / Berī ol ehl-i **dünyādan** vedā‘ it
dünyā-yı denī [2] alçak dünya. <KANAR I>
 1545 Bu **dünyā-yı denīde** her ne kim var / Sevüp ol serve olmuşlar hevādār
 5021 Haberđār oldu bu mevt-i nebīden / Çınār el çekdi **dünyā-yı denīden**
dünyā-yı dūn [2] alçak, sefil dünya.
 5063 Bakāya āḥiret sulṭānı gitmiş / Kōmış **dünyā-yı dūnı** rıḥlet itmiş
 5091 Kesil **dünyā-yı dūnuñ** lezzetinden / Ki zaḥmet çekmeyesin fūrkatinden
dünyāca/dünyālarca [4] dünya kadar, çok, pek çok şey.
 558 Şafā kesb eylesün kavmini görsün / Hemān ‘ālemde **dünyālarca** tursun
dünyāca māl [3] çok mal, servet, zenginlik.

- 1577 Yanında gördi yok yârûn cemâli / Elinden çıktı şan **dünyâca mâli**
- 2342 Dökeyin yolına **dünyâca mâli** / Şatun alayın o zîbâ-cemâli
- 2426 Temâşâ eyledi Yûsuf cemâlin / Fedâ itdi aña **dünyâca mâlin**
dünyâ-perest [1] dünya düşkünü, hırslı. <KANAR/>
- 1270 Mizâcum hâsta vü gönüm şikeste / Kûl oldum şimdi bir **dünyâ-pereste**
dünyevî [2] dünyaya mensup, dünyaya ait, dünya ile ilgili. <KT, OTAL/>
- 4378 Delü gönlin belâya kıldı mu‘ tād / Kuyûd-ı **dünyevîden** oldı âzād
- 4793 Seni bu i‘tibâr-ı keşret almış / Dirîgâ **dünyevî** eşgâle şalmış
dür, dürr [35] inci. Divan edebiyatında sevgilin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı, şairin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞŞ/>
- 95 Bir avuç hâki cân ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü **dür** düridür
- 453 ‘Arağ kim ‘ârızın ârâyış itmiş / Şu **dürlerdür** ki yüz şuyında bitmiş
- 484 Vaşyyet sözlerini kıldı tekrâr / Naşîhat **dürlerini** itdi îşâr
- 1314 Mûnâcâtûn senûn ey dişleri **dür** / Hadeng-i tîr-i bârâna siperdür
- 2286 Dehânında dişinûn **dürri** düşmüş / Şadef kabı gibi yüzi buruşmuş
- 2427 Sözi **dürri**ne virdi intizâmı / Didi şat baña luğ it bu gulâmı
- 3571 Kârada keşti yazsa yüridürdi / Deñiz resminde **dürler** düridürdi
- 3982 Bakup mihr-i cemâle dökdiler yaş / **Dür-i** deryâ-yı ‘ışkı itdiler fâş
- 4106 Lebin dişlerdi añup fûrkatini / Şıdı **dürr** ile la‘li kıymetini
- 4873 Mekân-ı i‘tikâfı kaldı tenhâ / Şadeften çıktı ol **dürr-i** muşaffâ
- 4961 Naşîhat **dürlerini** kıldı îşâr / Revâmı gitdi bâlâya melek-vâr
dür-i eşk [1] gözyaşı incisi. <BMS/>
- 3510 Beni bir mâh-rû yandurdu yağıdı / **Dür-i eşküm** gibi gözden bıraktı
dürr-i ma‘nâ [1] mana incisi. <KANAR/>
- 5169 Bu te‘lîf-i laţîf ü **dürr-i ma‘nâ** / Hayâl-i hâşum oldı ekşeriyâ
dür-i makşûd [1] kastedilen inci. <BMS/>
- 4210 Beni gör kim haţâ itdüm yañıldum / **Dür-i makşûdı** buldum yavı kıldum
dürr-i meknûn [8] mahfazalı parlak inci; dizilmiş inci. <OTAL, KANAR/>
- 869 Mezâd olsam mişâl-i **dürr-i meknûn** / Yetişmezdi bahâma mâl-ı Kârûn
- 955 Gelüp gördük yatur ol **dürr-i meknûn** / Vücûdı gonca-veş müstağrak-ı hûn
- 1338 Çıkardı câmesin ol kaddi mevzûn / Şadefden çıktı şankim **dürr-i meknûn**
- 2279 Birisi dağı virdi yüz biñ altun / Dağı hem ağırınca **dürr-i meknûn**
- 2435 Virildi ağırınca niçe altun / Niçe elmâs u niçe **dürr-i meknûn**

2979 Şadef ağzın açup gösterse dendân / Alurlar **dürr-i meknûnı** ol ân

Kapalı birtakım manaları içinde barındıran, sıradan herkesin söyleyip anlayamayacağı türden olağanüstü güzellikteki sözden kinaye bir tabirdir. <OŞK>

22 Hüdâyâ nazmumı kıl **dürr-i meknûn** / Sözümi eyle Yûsuf gibi mehzûn

2867 Sözüne gerçi dizdi **dürr-i meknûn** / Bu efsâneyle itdi ya' nî efsûn

dürr-i semîn [2] kıymetli inci. <OTAL, KANAR/>

493 Baçup bir daği ol **dürr-i semîne** / Elini Yûsufuñ virdi eline

2556 Dehânın ol ' arab açdı şadef-vâr / Sözi **dürr-i semîn** itdi izhâr

dürr-i şehvâr [3] padişaha layık iri inci. <OTAL, ÖTS>

2053 Senüñ olsun senüñ bu **dürr-i şehvâr** / Sözüñüñ cân u baş üzre yiri var

2088 Virildi iki yüz ra' nâ perestâr / Kulağı boynı tolu **dürr-i şehvâr**

5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her bâr / Derûnuñda bite tâ **dürr-i şehvâr**

dürr-i yek-dâne [1] bir tanecik inci, eşi bulunmaz tek inci. <KANAR/>

2176 Kapuya girdi âvân-ı şerefde / **Dür-i yek-dâne**ye döndi şadefde

dürr-i yetîm [7] sadeftte tek olarak zuhur eden, iri, büyük inci. [tas.] İnsan-ı kâmil yerinde kullanılır. <BURHÂN, KT, KO, OTDTS, OŞK>

204 Gör ol **dürr-i yetîmi** itdi mi' râc / Kîbâb-ı çarha oldı dürrütü't-tâc

473 Kimi kûl eyleye şâh-ı kerîmüm / Ya kime tağıla **dürr-i yetîmüm**

659 Nihân eylersin ol **dürr-i yetîmi** / Açılmaz zerrece kalb-i selîmi

823 Ğarîb oldı senüñ **dürr-i yetîmüñ** / Bilür mi hâlümü zât-ı kerîmüñ

1132 Sözüne uydum a' dânuñ yañıldum / Ki sen **dürr-i yetîmi** yavı kıldum

2022 Gözi şuş olsa görse bir yetîmi / Aқardı eşkinüñ **dürr-i yetîmi**

3494 Felek **dürr-i yetîmini** düşürdi / Qarardı guşşadan yüzini dürdi

Hız. Peygamber'e de "dürr-i yetîm" denir. <BURHÂN, KO, OTDTS, TTS, AÇDŞS>

204 Gör ol **dürr-i yetîmi** itdi mi' râc / Kîbâb-ı çarha oldı dürrütü't-tâc

dürc [1] mücevher kutusu, hokka şeklinde küçük kutu, kutucuk. Felek bir dürc olarak ele alınır ve içindeki yıldızlar vs. birer mücevher olarak telakki edilir. <KT, KO, ADŞS, LR, KANAR/>

443 On iki gevhere **dürc** olmuş idi / On iki encüme bürc olmuş idi

dürer [] büyük inci taneleri, "dürre"nin çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

dürer-bâr [1] inci yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

3833 Yorulmuş terlemiş rûy-ı celâli / **Dürer-bâr** olmuş ol baır-i cemâli

dür-feşân [1] inci serpen, inci gibi makbul sözler söyleyen. <KT, LR, OTAL>

32 Beyânüm gün gibi rûşen beyân it / Gözüm gibi zebânüm **dür-feşân** it

dürişmek [2] çalışmak, çabalamak, gayret etmek. <YTS, ÖTS>

2310 İdüp zerre gibi sa‘ y-ı kifâye / **Düriş** irişmege mihr-i Hudâya

3055 **Dürişür** her murâdına ırince / Eline hâtem-i vaşlı girince

düritmek [2] türetmek, peyda etmek, icat etmek. <YTS>

95 Bir avuç hâki cân ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü dür **düridür**

3571 Karada keştî yazsa yüridürdi / Deñiz resminde dürler **düridürdi**

dürlü [16] türlü, çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif; herhangi bir yolda, herhangi bir biçimde. <KT, TS, KUBBEALT>

2218 Güler yüzi gibi ağyârun ol dem / Çekildi niçe **dürlü** türşiler hem

2575 Gezerken kûrda aldurduğ didiler / Niçe **dürlü** yalanlar söylediler

2703 Zenânun çarha beñzer fıkır ü râyı / Döner bir **dürlü** eyler mâcerâyı

2706 Girer bir vech ile gönline İblîs / İder bir âdeme yüz **dürlü** telbîs

3390 Żarûret ‘âleminde ‘âşık-ı zâr / Vişâl için ider biñ **dürlü** efkâr

3436 Bulur her biri bir söze bahâne / İder her biri bir **dürlü** terâne

3533 Ne hoş vaqtün ne ‘âlî ‘âlemün var / Ne derdün var ne biñ **dürlü** gamun var

4225 Öñinde söyleseñ biñ **dürlü** aḥbâr / Haberdâr olmayup itmezdi güftâr

4358 Ferâmûş oldu çekdügi elemeler / Hezârân guşşa vü biñ **dürlü** gamlar

4709 On iki kardeş altı yirde ol ân / Yidiler **dürlü** ni‘ metler firāvân

4991 Saña geldi giden derd ü elemeler / Yirini özledi biñ **dürlü** gamlar

5050 Ki gitdi Mâh-ı Ken‘ânun bakâya / Seni uğratdı biñ **dürlü** belâya

dürlü dürlü [2] türlü türlü, çeşit çeşit. <KT, TS>

95 Bir avuç hâki cân ile yüridür / Deñizde **dürlü dürlü** dür düridür

745 Tayandı sâye-veş künc-i melâle / Döşendi **dürlü dürlü** ihtimâle

dürmek [2]

1. katlamak, bükmek, tomar hâline getirmek. <YTS, ÖTS>

4344 Kimün başına yağsa seng-i düşnâm / **Dürer** tōmâr-ı ‘ömrin devr-i eyyâm

2. buruşturmak. <YTS, KUBBEALT>

3494 Felek dürr-i yetimini düşürdi / Karardı guşşadan yüzini **dürdi**

dürre [] büyük inci tanesi. <KT, KO, CÜDÊ>

dürretü’t-tâc [2] inci taşlı başlık.

204 Gör ol dürr-i yetimi itdi mi‘râc / Kûbâb-ı çarha oldu **dürretü’t-tâc**

4274 Olur begler kemāl ehline muhtāc / Gelür başa mişāl-i **dürretü't-tāc**
dürüg [4] yalan, gerçek olmayan söz. <KT, KO, OTAL>

3872 Gözi peymānesi kıan ile tōldı / Yaşı dām-ı **dürüğa** dāne oldı
dürüg-ı bî-fürüg [3] kara yalan, adi yalan.

919 **Dürüg-ı bî-fürüğü** itme peydā / Yakın olur yalanuñ uci zîrā

3238 **Dürüg-ı bî-fürüğü** eyler iz'ân / İle aldanmaz olmaz ehl-i nokşān

4430 Dir idi söylemeñ bu sözi deyyār / **Dürüg-ı bî-fürüg** ancak bu iḥbār

dürülmek [1] bir şey kendi üzerine katlanıp sarılarak boru hâlinde kıvrılmak, dürülü hâle getirilmek, burulmak. <ÖTS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4994 Dirîğā defter-i şādî **dürüldi** / Sa'âdet efseri yire uruldı

düş [41]

1. uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

618 Ne **düş** kim görse bir ehl-i başîret / İderdi 'ayn-ı ta'bir ile himmet

627 İrişdi ḥāṭıruma ḥavf ü ḥaşyet / Bu **düşüñ** eyle ta'birine himmet

632 Olursın cümle 'illiyyîne serdār / **Düşüñden** kılma iḥvāmı haberdār

674 Bu idi kurdı aṇduğına ḥikmet / **Düşin** görmişdi ol kân-ı başîret

675 Bir ulu tağ var idi Tūr gibi / **Düşinde** çıkmış aña nūr gibi

774 Atamızla tūrursın oturursın / Seni kōduḳ uyur **düşde** görürsin

1126 **Düşinde** Yūsufa duş oldı nāgāh / Yakasın yırtup itdi nāle vü āh

1189 Bunuñ gibi eyü **düşler** görürdi / **Düşine** muntazır olur yürürdi

1323 Nîkâbını seḥer yüzinden açdı / Bu miḥnet kōrḥulu **düş** gibi geçdi

1538 **Düşinde** bir 'aceb sevdāya düşdi / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı

1578 **Düşinde** gördüğün yanında bulmaz / Şorup nām u nişānın bulmak olmaz

1602 **Düşinde** oldı ḥālî gerçi düşvār / Dimezdi gördüğün āyîne-kirdār

1603 **Düş**i hergiz taḥallūf itmez idi / **Düşine** intizārı gîtmez idi

1604 **Düşinde** her ne görse ḥayr eger şer / Gelürdi zāhir olurdu muḳarrer

1703 Şeb-i Qadr idi bir didār gördüm / **Düşümde** bir perî-ruḥsār gördüm

1736 **Düşüñde** gördüğüne olma māyil / Baḳāsuz naḳşa baḳmaz 'ayn-ı 'āḳil

1763 Saña **düşde** daḫi tuş olmaz oldum / İşüm ağlamağ oldı gülmez oldum

2188 **Düşinde** gördüğü meh-rū degül bu / Fiğān u nāle ile şağdı şaḡu

2413 Eyitdi ol perî-ruḥsārdur bu / **Düşümde** sevdüğüm dildārdur bu

2498 **Düşüm** midür bu devlet bu sa'âdet / 'Aceb gerçek midür bu zevḳ u ḥālet

2622 O pîre baḳdı fikre vardı tūrdu / **Düşin** görmiş idi bundan öñürdi

- 2635 **Düşinde** vâridâtının peyâmı / Bu tıfluñ sözi ol pîrûñ kelâmı
 3148 **Düşümde** görelî ol dîlrübâyı / Düşümde görmedüm zevk u şafâyı
 3178 **Düşinde** ‘aşık oldı saña muhkem / Şebîhün itdi anı leşker-i ğam
 4249 Kiminüñ **düşini** ta‘bîr iderdi / Kemâl-i ‘ilmini takrîr iderdi
 4254 Birinüñ **düşî** âşâr-ı selâmet / Birinüñ bâ‘îş-i kahr u melâmet
 4256 **Düşî** hayr olana kıldı vaşıyyet / Didi olsañ gerek maqbûl-i hazret
 4286 Melâlet başdı anı gönli şındı / Bu **düş** ta‘bîrini maqşûd idindi
 4287 Didiler bu **düş** eğğâş u ahlâm / Aña lâzım degül i‘lâm-ı ahkâm
 4293 Odur müşkil-güşâ-yı devr-i eyyâm / İdelüm hazretine **düşî** i‘lâm
 4296 Hemân-dem ahsen-i vech ile Yûsuf / **Düşin** ta‘bîr itdi bî-tevaqquf
 4827 **Düşî** gerçekliğini itdi işbât / Meh-i Ken‘âna geldi haylî hâlât
 4985 Zeliĥâyı çağırdı hazretine / Beyân itdi **düşini** ĥidmetine

düş görmek [2] rüya görmek.

- 4253 İkisi **düş görüp** takrîr itdi / İşıtdi düşlerin ta‘bîr itdi
 4279 Ol eşnâlarda bir **düş gördi** Reyyân / İrişdi gönline ĥavf ü ĥirâsân

düşüne girmek [1] (birini veya bir kimseyi) rüyasında görmek.

- 1772 Zeliĥânun **düşüne girdi** dildâr / Girü oldı müyesser seyr-i dîdâr

2. [mec.] hayal. <KUBBEALTI>

- 773 Zârâfetde yalan **düşler** düzersin / Bizüm ‘unvânumuz ya‘nî bozarsın

düşenmek [1] döşenmek, düşkünlik göstermek, kendini vermek, ram olmak, muti olmak. Kelime cinaslı bir şekilde kullanılmıştır. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1824 Düş olan ‘izzet ü câha **düşendi** / Zenaĥdânındaki çâĥa düşendi

düşenmek [1] döşenmek, serilmek, yayılmak. <ÖTS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1824 Düş olan ‘izzet ü câha düşendi / Zenaĥdânındaki çâĥa **düşendi**

düşkün [2] eskiden var olan değerini veya onurunu yitirmiş olan, zayıf, hâlsiz, düşmüş, düşük. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

- 1938 Yazıkdur **düşküni** yardan uçurma / Aña kim Tañrı urmış sen de urma

- 1942 Maĥabbet ehlini ağlatma her gâh / Esirge yıldızı **düşküni** ey mâh

düşkünlik [1] düşmüş olanın hâli, düşüklük, kuvvet ve kudretini kaybetmiş olma durumu. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 4774 Gözüm yaşı gibi **düşkünlüğüm** var / Taraldı ĥâtırum maĥzûnluğum var

düşman, düşmen [8] birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım. <KT, CÜDÎ, TS, OŞK>

- 491 Yetim olduğunu bildürme deyyâr / Aña **düşmânların** güldürme zînhâr
 580 Olinca müstecâbü'd-da' ve dervîş / İder **düşmanların** nüşını nîş
 637 Şabîlik oldı bâ' iş keşf-i râza / Açıldı **düşmana** ol verd-i tâze
 1901 Tütalım **düşmânuñ** olmuş Zeliḥâ / Aña var eyle bârî bir müdârâ
 3748 Faḳîre **düşman** iseñ daḥi cânâ / Berây-ı maşlahat eyle müdârâ
 4145 Dir idi yâ İlâhî n'eyledüm ben / Benüm itdügüm itmez baña **düşman**
 4198 Selâmet ḥânesi olmuş o mesken / İrişmez aña dest ü pây-ı **düşmen**

düşmân olmak [1] (birinden veya bir şeyden) nefret etmek, hakkında kötü duygular beslemek.

<KUBBEALTI>

- 609 Hemân oğlına **olmaz** kişi **düşman** / Yeg olsa her cihetle kendüsinden

düşmek [95]

1. yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek. <YTS, TS, ÖTS>

- 29 Beni kıl mâlik-i mülk-i ma'ânî / Elümden **düşmesün** ḥâmem sinânı
 340 Şu kim olmaz fûnûn-ı 'ışka râğıb / Cenâb-ı Hakk ile **düşmez** muşâḥib
 396 Atası 'İşe itmişdi maḥabbet / Maḥabbetden araya **düşdi** nisbet
 511 Anasınun bir eşvâbın bulurdi / **Düşerdi** üstine giryân olurdi
 553 Kemer gibi **düşüp** egri ḥayâle / Diler âl ile ḥayrû'l-âli ala
 727 Bu resme oldı fûrkat mâcerâsı / Irağa **düşdi** oğlından atası
 908 Yaşı gibi yüzi üstine **düşdi** / Şirâr-ı hecr ile yanup tutuşdı
 910 Acırlar ol meh-i ferḥunde-zâta / Bir âteş **düşdi** güyâ kāyinâta
 932 Girü bu nâr-ı hicrâna tutuşdı / Yıkıldı ditredi gün gibi **düşdi**
 1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i menfûr / Ki âdem akrabâsından **düşse** dūr
 1262 Anası ḳabrine tuş oldı Yûsuf / Cemelden **düşdi** bî-huş oldı Yûsuf
 1353 İrince Nîle ol mihr-i leṭâfet / Şu 'â'ından şuya **düşdi** ḥarâret
 1457 İşün olmaya dirseñ böyle düşvâr / Şabâ-veş kühsâr-ı 'ışka **düş** var
 1491 Dimişlerdür o ḥâl-i müşk-bâra / Ḥayât Âbına **düşmiş** bir şerâre
 1666 Tıyarsa şâh-ı mağrib bu ḥaberdan / **Düşersin** göz yaşı gibi nazardan
 1824 **Düş** olan 'izzet ü câha düşendi / Zenaḥdânındaki çâḥa düşendi
 1825 **Düşince** 'âlem-i vuşlatdan ayru / Yitürdi kendüzini ol perî-rû
 1834 Belâ baḥrine **düşdi** fülk-i cânı / Havâyâ uydı şabrı bâdbânı
 1840 Bırakdı câmesin ol serv-i âzâd / Şitâdan **düşdi** şankim berg-i şimşâd

- 2152 ‘Acāyib velvele **düşdi** cihāna / Kimi okur kimi ırlar terāne
- 2155 Müzeyyen oldı nārenci tutuklar / Sipihruñ dāmenine **düşdi** āzer
- 2169 Deve izine **düşen** la‘l-pāre / Tabakda döndi çin olmış enāra
- 2193 Vücūdum döndi gūyā ol ḥabāba / **Düşer** girdāba uğrar ıztırāba
- 2276 Şatun almağ içün gören yüzini / **Düşerdi** aldururdi kendüzini
- 2286 Dehānında dişinūñ dürri **düşmiş** / Şadef kabı gibi yüzi buruşmış
- 2538 Görür nāgāh ol şāh-ı cihāngīr / Yola **düşüp** gelür gün gibi bir pīr
- 2555 Meger bu üstürūñ **düşdükçe** rāhı / Görürmiş Yūsufı Ken‘ānda gāhī
- 2587 Bu tafşili ‘arabdan eyledi gūş / Zemīne **düşdi** Yūsuf oldı bī-hūş
- 2645 Görince yüzini **düşdi** Zelīḥā / Şitādan bāğ u gülşen gibi gūyā
- 2664 ‘İnāyet eyledi Ḥaḳ indi ta‘cīl / Yire **düşmezden** evvel dutdı Cibrīl
- 2736 Irak **düşdüm** eşümden yoldaşumdan / Mekānumdan ilümden ḥaldaşumdan
- 2767 Ḥarīdārına olmaz iltiyāmı / Maḥabbet semtine **düşmez** kelāmı
- 2855 Nişān-ı yārı gördi eyledi āh / Başından ‘aqlı gitdi **düşdi** nāgāh
- 2987 Dile **düşse** anuñ kim la‘l-i nābı / Depilür yire ‘ırzı āfitābı
- 3035 Ğanemler ḥaylī ḥaylī ‘izzet itdi / Öñine **düşdi** mer‘āya iletdi
- 3044 Gelür ol cāmdan dil kaşırına şevḳ / Bu şevḳ ile **düşer** cānına bir zevḳ
- 3164 O bī-çāreñ mişāl-i ebr-i bārān / Delirdi tağa **düşdi** oldı giryān
- 3191 Hevāsına uyar evrāk-ı eşcār / **Düşer** boynı üzilür āḫir-i kār
- 3213 Dehānına **düşen** ehl-i hevānuñ / Uçurur şevḳını ḳandīl-i cānuñ
- 3221 Zelīḥā gördi işdür başa **düşdi** / Perī-rūyına bulışdı görüşdi
- 3228 Yire **düşdi** yaşı bārānı gibi / Yüz urdı pāyına dāmānı gibi
- 3232 Zelīḥā didi ey gül yüzlü cānān / Gül-i ḥandāna **düşmez** ola giryān
- 3320 **Düşerdi** yāsemen esdükçe her bād / Atar kendüyi tağdan şanki Ferḥād
- 3326 **Düşerdi** berg-i gülgünü firāvān / Tamardı gevdesinden şanasın ḳan
- 3530 **Düşüp** nār-ı vişāle nūr olduñ / ‘Aceb şād u ‘aceb mesrūr olduñ
- 3531 Ḥalīl-āsā dime ki nāra **düşdün** / Cān atduñ ‘ālem-i envāra **düşdün**
- 3588 ‘İzārın gūşvāre itdi tezyīn / Yüzine **düşdi** ol māhuñ bu Pervīn
- 3659 Gözüm gördi seni oldı müşevveş / Gözümden **düşdi** dil şehrine āteş
- 3960 Elin ḳana boyadı her perī-veş / Nihāl-i serve **düşdi** şanki āteş
- 3972 Kimi ḳat‘-ı ‘alāḳa itdi fi‘l-ḥāl / Şabā-veş tağa **düşdi** oldı abdāl
- 4311 Yolın pāk itdi Yūsuf hem-çü enhār / Ḥacil **düşdi** kör oldı ‘ayn-ı ‘ayyār
- 4420 Yolu **düşüp** gelürken Māh-ı Ken‘ān / O neyden ḥānede eylerdi efgān
- 4445 Ḳararup ḳalur idi ḳaşı gibi / Yüzi üzre **düşerdi** yaşı gibi

- 4546 Hāraret Yūsufuñ gönline **düşdi** / Görüşdi ol perî ile buluşdı
 4688 Żarūrî Yūsuf itdi aña meyli / Muşāhib **düşdi** kendü ile haylî
 4723 Yola **düşdi** yetişdi bir niçe nās / Bulındı bir çuval içinde ol tās
 4806 Tıutup sözini Ya‘ kûbuñ bu evlād / Yola **düşdi** şeherden nitekim bād
 4877 Develer cem‘ olup yüklendi esbāb / Öñine **düşdiler** ensāb u aḥbāb
 4901 Kiminüñ aḳ şaḳal **düşmiş** yüzine / ‘İmād-ı nūr olmış ḳaşr-ı dīne
 5008 **Düşen** yapraklar āba şaldı ḥançer / Zırh-püş itdi anı bād-ı şarşar
 5012 **Düşerdi** yüzünñ üstine enhār / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘āşık-ı yār
 5014 **Düşerdi** yāsemīn olurdı ğaltān / Mişāl-i ḳaṭra-i eşk-i yetīmān

2. yansımak, aksetmek, vurmak. <KUBBEALT>

- 54 Utandığı yiter yüzi ḳaraya / **Düşer** yüzi yire mānend-i sāye
 172 Zemīne sāyesi **düşmezdi** zīrā / Mekānı āsumāndan oldı a‘lā
 271 **Düşer** yüzine ol rahmet şehābı / İḥāṭa itdi nısf-ı ‘āfitābı
 905 Güneş gibi vücūdın tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi **düşdi** yatdı
 1342 Cān atdı āfitāb ol āba **düşdi** / Maḥabbet āteşi ile tutuşdı
 2437 Anuñ üstine **düşdi** şems-i devlet / Getürdi anı ḳullāb-ı maḥabbet
 2577 Vücūdın gün gibi bir tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi **düşdi** yatdı
 3556 Ḳarardı **düşdi** ḥake hemçü sāye / Görince ḥālini rahm itdi dāye
 3615 **Düşüp** yanına ol gün hemçü sāye / İletdi yārı yapduğı sarāya
 3706 **Düşüp** gün gibi baḥr-i ızırāba / Teveccüh eyledi bir gayrı bāba
 3884 Zeliḥādan ben oldukça gürizān / **Düşer** üstüme ol ḥurşid-i Yezdān
 4540 Nikāḥından olup zevḳ u şafāsı / Aña **düşdi** maḥabbet in‘ikāsı
 4745 Yüzümüz sāye-veş **düşdi** zemīne / Sevād-ı vechi besdür mücrimīne
 5018 Bulutlar **düşdi** cümle kühsāra / Libāsın eylediler pāre pāre

3. bir zorunluluk sebebiyle bulunduğu yerden ayrılmak, gitmek. <ÖTS>

- 301 Yola **düşdüm** ḥazān yaprağı gibi / İrişdüm Mışra Nıl ırmağı gibi
 1179 Ḳaṭār-ı üştür ile ba‘zı tüccār / Yola **düşüp** giderdi şanki enhār

4. kapanmak, sığınmak. <YTS>

- 1029 Aḳar şu gibi cyleñ yoluñuz pāk / Ayağına **düşüñüz** niteki ḥāk
 1934 **Düşesin** ayağına yalvarasın / Ola kim terk ide cevır ü cefāsın

5. makam ve mevkiinden çekilmek zorunda kalmak, ayrılmak. <KUBBEALT>

- 1823 Sa‘ādetden **düşen** sulṭāna döndi / Vücūdı ḥāne-i vīrāna döndi
 2460 Vücūdı genc yok vīrāna döndi / Sa‘ādetden **düşen** sulṭāna döndi

6. aşağı doğru sarkmak. <KUBBEALTİ>

3273 Yaraşdugini ruhsârı gülinüñ / Yüzine **düşdugini** sünbülünüñ

3593 **Düşerdi** ‘arızına zülf-i pürçin / Kızıl vâlâda güyâ nâfe-i çin

7. (bir şeye karşı) büyük düşkünlük, aşırı ilgi veya sevgi duymak, müptela olmak.

1538 Düşinde bir ‘aceb sevdâya **düşdi** / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı

1571 Kâra kâküllerin kıldı temâşâ / Gönül âyînesine **düşdi** sevdâ

8. uğramak, düşar olmak. <KUBBEALTİ>

495 Vişâl-i Hakkâ irişdi o merḥûm / Firâkı derdine **düşdi** bu ma‘şûm

1128 Eyâ şems-i ḍuhâ vü mâh-ı rahmet / Nedür ḥâlün neden **düşdi** bu fûrkat

2888 Şürü‘ eyler bu kâr-ı nâ-şavâba / **Düşer** gün gibi soñra ıztırâba

2988 Zelîḥânun sözi **düşdi** kesâda / ‘Îtâbı Yûsufun oldu ziyâde

3468 Şaman çûbı gibi uyan hevâya / **Düşer** bir ḥufre-i derd ü belâya

4129 Meh-i Ken‘ânın derdine **düşdi** / Güreşdi nâr-ı ‘ışk ile tutuşdı

9. (tuzak, kapan, ağ vb. ile) gafil avlanıp tutulmak, yakalanmak. <KUBBEALTİ>

2762 Hümâ gibi belâ dâmına **düşmez** / Melâmet âteşi ile tutuşmaz

4164 Çü maşırık şâhbâzı dâma **düşdi** / Ğurâb-ı garb şehri-i Şâma üşdi

düşnâm [5] sövme, sövüp sayma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

1300 Felek âyînesine oldu nâzır / Elin kaldırdı **düşnâm** itdi vâfir

2252 Du‘â itmekden ise baña ağyâr / Yeg idi gelse **düşnâm** eylese yâr

4344 Kimün başına yağsa seng-i **düşnâm** / Dürer tømâr-ı ‘ömrin devr-i eyyâm

4351 ‘Azîzün kaşr-ı kadri oldu vîrân / Esâsın yıkdı **düşnâm**-ı ‘azîzân

4750 Biri birine **düşnâm** eylediler / Bize didükleri ḥaḥdur didiler

düşünmek [2] bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki

ilgilerden yararlanarak, düşünce üretmek, zihnî yetiler oluşturmak, muhakeme etmek. <TS,

KUBBEALTİ>

27 Görünsün âteş-i nazmum gülistân / Ḥalîl-âsâ **düşünsün** ehl-i ‘irfân

3053 **Düşinür** ba‘dehu fîkr-i muḥâle / Talar gönli olur olmaz ḥayâle

düşürmek [19]

1. düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak. <TS, ÖTS>

852 Buyurdı Ḥazret-i Cibrîle Mevlâ / Yere **düşürmedi** tutdı hemânâ

1398 O ḥalkı gördi vü ḥalk anı gördi / Görenün gönline heybet **düşürdi**

1551 **Düşürmiş** ehl-i ‘ışkı ıztırâba / Fiğânın şaymaz âvâz-ı zübâba

1793 Yayıldı gün gibi dünyâyâ ‘ışkum / **Düşürdi** başımı gavğâyâ ‘ışkum

- 1797 Yüzünü eyledi şems-i leṭāfet / **Düşürdi** ‘āleme andan ḥarāret
 1841 **Düşürdi** tāt-ı zerrīnin Zeliḥā / Güneş öyle yirinden gitdi gūyā
 2568 Eyitdi Ḥazret-i Ya‘ kûbı şorma / Gönüller şehrine âteş **düşürme**
 3193 Olur bād-ı hevāsı bādbānı / **Düşürür** ol hevā bir yara anı
 3492 Gün oldu māverā-yı arza ğaltān / **Düşürdi** şemsī dūlbendini devrān
 3494 Felek dürr-i yetimini **düşürdi** / Karardı ğuşşadan yüzini dürdi
 3883 **Düşürme** kendüni ḡann u gümāna / Ḥiyānet itmedüm ben bu ḥānedāna
 3970 Kimi döndi ḥazān irmiş çināra / Elin kesdi **düşürdi** bir kenāra
 4036 Baḥa ḥayf itdi ğāyetde bu ferzend / **Düşürdi** il diline nitekim ḡand
 4730 Budur aḥvālümüz iden müşevveş / Yüzümüz yire **düşürdi** şabā-veş

2. uğratmak, duçar etmek. <KUBBEALT>

- 2882 **Düşürme** cânunı ḡavf ü hirāsa / Leke toḡunmasun bu aḡ libāsa
 4177 **Düşürdüm** cânımı bend-i belāya / Cefālar eyledüm sen dil-rübāya

3. yansıtmak, aksettirmek. <KUBBEALT>

- 239 Eger şirāne baksa Erdişire / **Düşürür** sāye-veş ḡāk-i ḡāḡire

4. ... hāle getirmek. <KUBBEALT>

- 917 Ataḡı incidüp maḡzūn **düşürme** / Sefāhetdür yele ḡarşu tükürme

5. makam ve mevkiinden çekilmek zorunda bırakmak, ayırmak, indirmek. <KUBBEALT>

- 4504 Hümā-yı ḡüsnüni devrān uçurmuş / Seni saḡf-ı sa‘ ādetden **düşürmüş**
düşvār [6] güç, müşkül, zor. <KT, KO, CŪDİ, OTAL, KANARI, OŞK>

- 477 Yanumda ‘izz ü nāza öğrenen yār / Ġarīb olup ola mı ḡālī **düşvār**
 1047 Girü cem‘ oldu evlād-ı cefākār / Didiler bu ḡazıyye oldu **düşvār**
 1252 Hüveydā olalı bu kār-ı **düşvār** / Yirümüz od olupdur ḡār u ḡas-vār
 1457 İşün olmaya dirseñ böyle **düşvār** / Şabā-veş kühsār-ı ‘ışḡa düş var
 1602 Düşinde oldu ḡālī gerçi **düşvār** / Dimezdi gördüğün āyine-kirdār
 4174 Olup bilmezliginden ḡālī **düşvār** / İderdi kendü kendü ile ḡüftār

dü-tā [3] iki kat, bükülmüş, kambur, kamburu çıkmış. <KT, OTAL, KANARI> Boyun bükülmesini ifade için mübalağa olarak kullanılır. <OŞK>

- 348 Başı çegzinür eflākūn bu ḡamdan / **Dü-tā** oldu meh-i nev bu elemden
 2726 **Dü tā** olmışdı ḡaddi bār-ı ḡamdan / Egildi geçdi ol bāb-ı ‘ademden
 3770 Öperdi pāyını ḡadd-i **dü-tāsı** / Olurdı ḡalḡa-i bāb-ı recāsı

dütmek [1] tütme, duman veya buhar çıkarmak. <YTS, TS>

- 4608 Dütünler **dütmeyüp** odlar söyüdi / Ocaklar āhsuz ‘uşḡāka döndi

dütün [1] tütün, duman. <YTS, ÖTS>

4608 **Dütünler** dütmeyüp odlar söyüdü / Ocaqlar âhsuz ‘uşşâka döndi

düzd [1] hırsız, harami, uğru, yol kesici. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, 17. YÛZYIL TÛRKÇESİ>

4789 Baña oğlumı gönder kılma maḥbûs / Nebî neslinden olmaz **düzd**-i menḥûs

düzdân [1] hırsızlar, “düzd”ün çoğulu. <OTAL, KUBBEALT>

793 Uzun bir ṭaylesânı var perîşân / Mişâl-i dest-i **düzdân**-ı siyâhân

düzdâne [1] hırsız gibi, hırsızca, hırsızcasına. <OTAL, KANARI>

2525 Ṭuyurmaz idi bu **düzdâne** râzı / Ḥabîbinden var idi ihtirâzı

düzelmek [1] düz duruma gelmek, düzleşmek. <TS, ÖTS>

4512 Kesilsün esmesün bād-ı melâlüm / **Düzel**sün çîn-i deryâ-yı cemâlüm

düzetmek [1] yapmak, kurmak, inşa etmek. <YTS, ÖTS>

3031 ‘Aşâsın ‘ûd ağacından **düzet**di / Şapanın kâkül-i târından itdi

düzünmek [] süslenmek. <YTS, KUBBEALT>

düzünmek koşunmak [1] güzelce süslenmek.

4118 **Düzünmekden koşunmakdan** çekildi / Geyinmekden kuşanmakdan kesildi

düzmek [1] (yalan için) uydurmak. <TS, ÖTS>

773 Zārâfetde yalan düşler **düzersin** / Bizüm ‘unvânumuz ya‘ nî bozarsın

düzülmek [1] yapılmak, tertip ve tanzim olunmak, düzene konmak, hazırlanmak. <YTS,

ÖTS, KUBBEALT>

2211 Kesildi nân bedr iken bozuldu / Bir aydan niçe mäh-ı nev **düzüldi**

E

eb [] baba, peder, ata. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

eban ‘an ced [1] babadan oğula, nesilden nesile, kuşaktan kuşağa, atalardan beri.

1469 Şehâda Hâtem-i Taydan ziyâde / **Eban** ‘an ced emîr ü şâh-zâde

Ebâ Derdâ [1] Sahabeden ve ensardan olup hâkim ve fakih bir zattır. Künyesiyle meşhur olup adının Âmir, lakabının Uveymir olduğu söylenmiştir. Bedir Gazası sırasında ve ensardan en son kişi olarak Müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber onunla Selmân-ı Fârisî, başka bir rivayete göre de Avf bin Mâlik arasında kardeşlik bağı kurmuştur. Hz. Peygamber hayatta iken Kur’an-ı Kerim’i ezberleyerek tamamını ona okumuştur. Muâviye’nin Suriye valiliği sırasında Hz. Ömer’in emriyle Dımaşk kadılığına tayin edildi ve Dımaşk’ın ilk kadısı oldu. Ebâ Derdâ H31-32 (M651-652) yılında, Dımaşk’ta vefat etti ve Bâbüssağır Kabristanı’na defnedildi. Ebü’l-Derdâ tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında ashâbın ileri gelenlerindendi. Hadis rivayet edenlerdendir. Önemli bir yönü de Kur’an muallimliğidir. <KA, TDVİA>

173 Şahâbe kendüye enşâr u a’ vân / **Ebâ Derdâ** der-i fazlında derbân

ebed [1] sonsuz müddet, sonu olmayan gelecek zaman, “ezel” karşıtı. Allah’ın sıfatı olarak “sonsuz olarak yaşayan, ölümlü olmayan” demektir. <KT, KO, LN, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

63 Hâmîd ü Hâmid ü Hayy u **Ebeddür** / Vâhîd ü Vâhid Ferd ü Şameddür

ebr [22] bulut [mec.] rahmet, ihsan, lütuf. Divan şiirinde bulut, sevgilinin ve övülen kişinin cömertliği, lütfu, şefkati ve kahrını gösterir. Âşığın gamı ve yaşlarla dolu olan gözü, buluta benzer. Bahar mevsiminde vermiş olduğu yağmurlarla tabiatın yeniden canlanmasını sağlayan da bu buluttur. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS, TTS>

1675 Anuñçün mâh olur dâyim münevver / Ki olmaz **ebr** gibi dâmeni ter

2047 Ne var bârân-ı **ebr**-i lütf u ihsân / Bu hâki eylese ser-sebz ü hândân

2077 Cemel **ebr** ü ceresler ra’ d-i âfâk / Şu’ â’ -ı tîğ-i zerrîn berķ-ı berrâķ

3295 Gice gündüz anuñ ibrâmı **ebri** / İhâta eyledi hürşîd-i şabri

3536 Ne âhuñ ‘ âleme **ebr**-i cefâdur / Ne gözün yaşı bârân-ı belâdur

4300 Ne gök giryân ola ne **ebr** bârân / Karara yir yüzi olmaya hândân

5006 Tağıtdı her yaña berg-i hâzânı / Perîşân itdi **ebr**-i âsumânı

5164 Döner her medd-i memdûd **ebr**-i âha / Konulmuş noktalar hâl-i siyâha

Kelimenin mecaz anlam olarak “perde” anlamı da bulunmaktadır. Tasavvufî anlamda “çalışma ve çabalama yoluyla müşahedeye ermeye neden olan perde” anlamı ortaya çıkmaktadır.

<SECCÂDÎ, TTS>

3161 ‘Ayân olsa şefâ‘at âfitâbı / Giderseñ perde-i **ebr-i** hicâbı

4825 Açılur bād-ı âhından niķābı / Götürür aradan **ebr-i** hicâbı

ebr-i bahār [3] bahar bulutu. <ÖOTS>

295 Hemânâ döndüm ol **ebr-i bahāra** / Alur gider havâsı her diyāra

2272 Dönüp her kişi bir **ebr-i bahāra** / Olur ol meh yolında pāre pāre

2542 Devesiyle dönüp **ebr-i bahāra** / İrişdi şevket ile ol diyāra

ebr-i bārān [5] yağmur bulutu. <ÖOTS>

309 Deve sakķālārı bî-ḥadd ü pāyān / Gezer yürür mişāl-i **ebr-i bārān**

1150 Yaraşur ehl-i derd olursa giryān / Cihānuñ rahmetidür **ebr-i bārān**

1296 Kaţār ile nitekim **ebr-i bārān** / Develer tağlara tağıldı el-ān

1768 Benem şol **ebr-i bārān** gibi ‘āciz / Yirüm kalmadı yirde gökde hergiz

3164 O bî-çāreñ mişāl-i **ebr-i bārān** / Delirdi tağa düşdi oldı giryān

ebr-i nisān [1] nisan bulutu. <BMS>

E2 Çemende gelle-i aġnām-ı cān / Yürürdi gökde san kim **ebr-i nisān**

ebr-i rah̄met [3] rahmet bulutu, bereket getiren yağmur bulutu. <KANAR>

4856 Bu **ebr-i rah̄meti** aldı oradan / Yire başmazdı ayaġı şafādan

5118 Bunuñ olur pelāsi **ebr-i rah̄met** / Anuñ zerrīn libāsi nār-ı miḥnet

E4 Ki ol devr-i zamānun rüz-ı sa‘di / Bu **ebr-i rah̄metüñ** olurdu ra‘di

ebrār [1] özü sözü doğru, faziletle, hamiyetli, keremi çok kimseler, hayır sahipleri, iyiler, “berr”in çoġulu. Bu ıstılah Kur’an-ı Kerim’den alınmıştır. Kur’an’da fazilet ehli anlamında kullanılmıştır. <KT, KO, LN, OTAL, SECCÂDÎ, TTS>

5037 Muş̄ibet oldı ehl-i Mışra tekrār / Ne Yūsuf kaldı ne Ya‘ķüb-ı **ebrār**

ebrū [16] kaş. Kaşın en büyük özelliġi eğri oluşudur. Kaş çatmak, bazen öfkeyi bazen sitemi gösterir. Kaş, keman ve hançer olarak da kendini gösterir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞŞ>

275 Şanur **ebrūsını** ehl-i baş̄iret / Nihāl-i nūrı egmiş bād-ı rah̄met

500 Kaşāvetden siyāh itdi libāsin / Kemān **ebrūsı** tutdı kara yasın

641 Siper gibi olup **ebrūları** çīn / Başın kaldırdı yirden şeşper-i kīn

1334 Ġubār-ālūdesin ḥāk-i siyehden / Kemān **ebrūña** tozlar ķondı rehden

1392 Yaraşmış inmiş **ebrūsına** destār / Cebīnin Levḥ-i Maḥfūz itmiş ol yār

1482 Virürdi alnına **ebrūsı** zīver / Ḥayāt Ābınuñ emvācına beñzer

1849 Takıldı boynına zencîr-i zerrîn / Bu ğamdan olmadı **ebrûları** çîn

2318 İki **ebrûsı** beñzer murğ-ı cāna / Kānad açmış uçar güyā cināna

3078 Kemān **ebrûları** ğamdan yaşıldı / Maḥabbet küştğirine başıldı

3143 Elini öpmege virmez rızâyı / Çeker **ebrûları** tîğ-i cefâyı

3147 Kılur ya‘ nî kemān **ebrûları** çîn / Ġarîb ü derdmendine ider kîn

Aşağıdaki tanıkta kaş ile “râ ()” harfi arasında şekil itibarıyla benzerlik kurulmuştur. <DŞS>

1698 Başın egdi mişāl-i rā-yı **ebrû** / Kārardı fikre vardı yār-ı meh-rû

Aşağıdaki tanıkta kaşların eğri olması tevazu ile açıklanmıştır.

2054 Cihānda Ka‘be-veş mestüredür bu / Tevāzuñ ehli dūr mānend-i **ebrû**

Kaş, hilale benzer ve bu hâliyle bayram hilalini gösterir. Çünkü sevgilinin hilal ebrusu görününce âşıklar arasında bayram başlar. Bu bayram ay başındaki fitne ve kargaşayı da beraberinde getirir.

Her ikisinin de eğimli olması böyle bir benzetmenin yapılmasını sağlamıştır. <DŞS, ADŞS>

276 O gün gün var iken gördüm hilālî / Hemān **ebrûsunuñ** olmuş mişālî

1670 Hilāl **ebrûsına** olma hevâyî / Tırāş it ḥatırnuñdan egri râyı

3276 Hilāl **ebrûlarınuñ** ḥāletini / Cemālî māhınuñ māhiyyetini

ebrevān [2] kaşlar, “ebrû”nun çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, KANARÎ> Aşağıdaki tanıkta kaş ile kılıç arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur. <HAYÂLÎ BEY>

3939 Çekilmiş tîge dönmiş **ebrevānı** / Kırılmış ceng içün kaşı kemānı

Aşağıdaki tanıkta yay-kaş benzerliği üzerinde durulmuştur. Şekil itibarıyla kaşın en çok benzetildiği unsurların başında yay gelir. <DŞS>

4130 Melāmet tîrinüñ oldı nişānı / Yaşılmış yaya döndi **ebrevānı**

ebû [] baba. “Eb” kelimesinin, künye olarak kullanılan Arapça isim tamlaması şeklindeki özel isimlerin veya deyim niteliğindeki bazı tamlamaların başında aldığı şekil. Bu kelime, “sahip ve bir şeyin ziyadesine malik” manasına da gelir. <KT, KO, CŪDÎ, KANARÎ, KUBBEALTÎ>

ebû’l-evlād [1] çocuk sahibi.

442 ‘Ayāl ehli olup mānend-i Pervîn / **Ebû’l-evlād** idi ol mürşid-i dîn

Ebû’l-Kâşım [1] Hz. Muhammed’in künyesi. Araplar arasında ilk doğan çocuğa nispetle künye alma ve bu künye ile anılma âdeti eskiden beri mevcuttur. Resul-i Ekrem de Hz. Hatice’den olan ilk oğlu Kâsım’a nispetle Ebû’l-Kâşım künyesini almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in “taksim eden, bölüştüren” anlamına gelen “kâşım” kelimesinin sözlük anlamına da telmihte bulunan hadisleri bulunmaktadır. <KA, TDVİA, KANARÎ>

141 Ne ḥikmetdür ki cümle ‘ilm ü ḥikmet / **Ebû’l-Kâşımdan** oldu ḥalkā kısmet

ebvāb [2] kapılar, “bāb”ın çoğulu. <KT, KO, OTAL, KANARI>

132 Dili miftāh-ı **ebvāb**-ı şefā‘at / Yüzi mışbāh-ı tārīk-i kıyāmet

2786 Bu bir āyīne-i ‘ālem-nümādur / Bu bir miftāh-ı **ebvāb**-ı vefādur

ebyāt [2] iki mısradan meydana gelen manzum sözler, “beyt”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

3651 Açıldı çünkü bāb-ı beyt-i şānî / Bu **ebyāt** idi hep vird-i zebānı

5129 İki mışra‘la **ebyāt** ey suhanver / Kara kaşlu birer maḥbūba beñzer

ecdād [6] dedeler, büyük babalar, atalar, “cedd”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

393 İdeyin saña **ecdādum** du‘āsın / Yirüme tā ki peygamber olasın

2679 Bizüm **ecdādumuz** hep enbiyādur / Cihānda faḥrumuz faḥr u fenādur

ecdād-ı kirām [4] soylu, şerefli atalar.

247 Müselsel faẓl ile nesl-i be-nāmı / Şeh oğlu şehdür **ecdād-ı kirāmı**

3729 Bu yola gitdi **ecdād-ı kirāmum** / Bu yoldur cümle maḥşūd u merāmum

4635 Didi irsāl idüñ aña peyāmum / Daḥi vaşf eyleñ **ecdād-ı kirāmum**

5031 Bulışdı rûh-ı **ecdād-ı kirāma** / Muḥārin oldı ābā-yı ‘izāma

ecel [26] her ruh sahibinin ve özellikle mukadder olan vefat zamanı, ömür süresinin sonu, hayatın son demi. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

58 Baña kıl tevbe vü tevfiḳı yoldaş / Ki derbend-i **ecelden** kırtaram baş

457 Ḥamūş eyler **ecel** bir gün zebānı / Uçurur bülbül-i ten-āşiyānı

465 **Ecel** derbendi ḥōşdur sālikāna / Geçenler irdi şahrā-yı cināna

470 Anası Yūsufün oldı za‘īfe / **Ecel** irişdi ol zāt-ı şerīfe

483 Benüm dest-i **ecel** gözüm yuminca / Baḳayın bārī yüzüne toyınca

488 **Ecel** ‘ömrün kemānın aldı yaşdı / Benüm boynuma dil bağını aşdı

595 **Ecel** şehbāzı bir gün geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cānın aldı gitdi

603 Göçürdi raḥtını Īnās nāgāh / **Ecel** derbendini kıldı güzergāh

731 Şikār itse **ecel** bir nā-murādı / Biraz cān virmede olur ‘inādı

766 **Ecel** gibi şoyup fāḥir libāsın / Geyürdiler kara kullar ‘abāsın

845 **Ecel** derbendi gibi pür-mehābet / Virür ehl-i ḥayāta ḥavf ü ḥaşyet

1919 Yetiş bīmāruña ölmezden evvel / Kerem eyle **ecel** irişmedin gel

2266 Kōmazlar sende ol rûh-ı revānı / **Ecel** gibi alurlar āhir anı

2303 **Ecel** gibi belā-yı ‘ışḳ-ı cānān / Faḳīre vü ḡanīye oldı yeksān

2559 **Ecel** virmiş iken baña emānı / Göreyin bārī bir kez daḥi anı

2727 **Ecel** derbendini itdi güzergāh / Baḳā şahrālarına vardı ol şāh

- 2983 **Ecel** aña ki isti‘ cāl eyler / Ğanem-veş karda istiķbāl eyler
 3073 Tutulmaz ‘ aşıkun bir dem zebānı / **Ecel** ola meger ‘ aķdū’l-lisānı
 3661 Koma ey cān tabībī şöyle bīmār / **Ecel** irmezden evvel eyle tīmār
 4352 **Ecel** ‘ ayn-ı ‘ Azīzi yumdı nāgāh / Meh-i Ken‘ āna degdi ‘ izzet ü cāh
 4937 **Ecel** tīrine olmaz çünkü hāyil / Vücūduñ sıfrını ‘ ālemde yok bil
 4938 Meger bir gice emr-i hikmetu’llāh / **Ecelden** eyledi Ya‘ kūbı āgāh
 5090 Seni dūr iden anlardan **eceldür** / Saña yoldaş olan ancak ‘ ameldür
 5121 Komas peyk-i **ecel** dilde şafāyı / Ne şahı kor evinde ne gedāyı
 E14 Temāşā kıl sığār ile kibārı / **Ecel** yanında birdür i‘ tibārı

Aşağıdaki tanıkta “Çaresiz gibi görünen her güç için bir çıkar yolu bulunur. Çaresi bulunamayan tek şey ölümdür.” anlamındaki “Ecele çare olmaz (bulunmaz).” atasözünü çağrıştırmaktadır.

<ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

- 957 Hālāş olmaz **ecelden** bende vü şāh / Ölüme çare yok *el-hükümü li’llāh*
ecr [1] bir iş karşılığında verilen şey, karşılık, ahirete ait mükâfat, sevap. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
 4812 Delil olan kişi merd-i kerīme / ‘ Ayāndur kim girer **ecr-i** ‘ aẓīme
edā [3]

1. şive, naz, cilve; tarz, üslup, davranış. <KT, KO, OTAL, KANARİ, KUBBEALT>

- 1862 Hābībūñ şīve vü nāz u **edāsı** / Maḥabbet nārınun olur şabāsı
 3271 **Edā**-yı hūb ile luṭf-ı kelāmın / Kemāl-i iltiyām ile selāmın

2. borç veya borç gibi herhangi bir şeyi ödeme, yerine getirme, yapma, kılma. <KT, KO, OTAL, KANARİ>

- 3453 Kābūl eyleñ rızā-yı Müste‘ ānı / **Edā**-yı ḥamd içün virdi zebānı
edānī [8] pek alçak, en bayağı kimseler, alçaklar, mayası aşağı olan adamlar, “ednā”nın çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 435 **Edānī** şöḥbeti tārīk-i cāndur / Hāķīķatde ḥicāb-ı ‘ aşīķāndur
 1211 Yavuz gözden yavuz dilden şaķındı / **Edāniden** erāzilden şaķındı
 1811 Mu‘ allādur boyun serv-i revānı / Aña irişmesün dest-i **edānī**
 1912 Yazuklar baña kim bir kaç **edānī** / Taķarlar pāy-bend-i aḥmaķānı
 2261 Gelince Ḥāzret-i Yūsuf müsāfir / Derildiler **edānī** vü ekābir
 2804 Çekerler duḥter-i rez diyü anı / Bırağur nevbete her gün **edānī**
 2940 Bülend olmaz inen şān-ı **edānī** / Olur Ḥāķ söz anuñ bār-ı girānı
 4629 Tevāzu‘ la **edānī** vü ekābir / Ziyāret itdiler Ya‘ kūbı bir bir

edeb [1] terbiye, güzel ahlak ve uygun davranış; zarafet, naziklik; haya, utanma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2768 Didi cânânumuz ehl-i **edebdür** / Açılmaz gülmez oynamaz ‘acebdür

edğâş [] karışık şeyler, karışık ve yorumu mümkün olmayan rüyalar. “Kuru ve yaş karışık bir tutam ot” anlamında olan “dağş”ın çoğuludur. Bu kelime yalnız bu tabirde kullanılır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

edğâş u ahlâm [1] karışık rüyalar.

4287 Didiler bu düşe **edğâş u ahlâm** / Aña lâzım degül i‘lâm-ı ahkâm

ednâ [4] daha, pek aşağı ve alçak, en bayağı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

325 Orada sevdüğün a‘lâ vü **ednâ** / İderler zâhir ü bâtın temâşâ

610 Oğuldan ğayrı ger **ednâ** vü a‘lâ / Hünerde olsa senden cümle evlâ

4261 Kaçan ‘âlî makâma irse **ednâ** / Kulağı sağır olur göñli a‘mâ

4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ vü **ednâ** / Görürler evliyâdan daği evlâ

efdal [1] daha, pek faziletli, mertebesi yüce, yüce dereceli. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

2917 Halîlullâha İsmâ‘îl ol dem / Didi ey **efdal**-i evlâd-ı Âdem

efendi [2] sahip, malik, buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse. <KT, TS, KUBBEALTİ>

4045 Diye hâli budur ehl-i haşânun / **Efendisine** ‘işyânı olanun

efendüm [1] sultanım!. Saygı, nezaket ve sevgi ifadesi olarak kullanılır. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

2989 Eyitdi ey meh-i nâ-mihribânun / **Efendüm** sevdüğüm şâh-ı cihânun

efgân [33] ıstırap ile bağırıp çağırma, feryat ile bağırışma, inleme, acıklı feryat. <KO, LN, FZ, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

300 Bu **efgân** u bu feryâd ile âhır / Diyâr-ı Mışra gitmek oldu zâhir

888 Yakın oldu görindi şehr-i Ken‘ân / Hemân-dem kıldılar feryâd u **efgân**

893 Gelürler cem‘ olup giryân u nâlân / İrişmez göklere feryâd u **efgân**

991 Bu vech ile iderdi âh u **efgân** / Bu hâl ile olurdu zâr u giryân

1423 Huzûrına irişmez oldu insân / Meger şavt u şadâ-yı âh u **efgân**

1633 Kımıldatsa reg-i ‘ışkını bir ân / Kılur çengî elinden çengi **efgân**

2675 Yetimün dîde-i giryânı içün / Ğarîbün nâle vü **efgânı** içün

3056 Vişâli havf-i hicrânına degmez / Sürûri sonra **efgânına** degmez

3845 Yañıldı kıldı bu bühtânı bünyâd / Öñinde eyledi **efgân** u feryâd

- 4066 Melekler gökde yirde âdemî-zâd / İderdi nâle vü **efgân** u feryâd
 5041 Ğırîv ü nâle vü feryâd u **efgân** / Bırakdı ‘âleme havf ü hirâsân
 5047 Zelîhâ oldı bu **efgândan** âgâh / ‘İbâdet-hânesinden çıkdı nâgâh

efgân etmek/eylemek [21] feryat etmek, bağırarak, haykırmak. <KANAR>

- 471 Ölümünden **itmez** idi hergiz **efgân** / Firâk-ı Yūsufa olurdu giryân
 883 Sürelüm gönleginüñ nişfına kan / **İdelüm** beyt-i aḥzânında **efgân**
 1068 Ol anda âh **ider** bu bunda **efgân** / Ne müşkildür bir uğurdan iki kan
 1413 Görenler bir daḥi görmekde ḥayrân / Yüzini görmeyenler **eyler efgân**
 1794 Yüzün göstermeyeydi verd-i ḥandân / Cihânda ‘andelîb **itmezdi efgân**
 2115 Olurlar hevdec içinde ḡazel-h’ân / Yuvaradan bülbül **eyler** şanki **efgân**
 2223 Nihâyetsüz **iderdi** neyler **efgân** / Tabıllar şîr-i gurrân-ı neyistân
 1741 Kâpusında **idüp** feryâd u **efgân** / Arardı tırmayup derdine dermân
 2475 Sarâyüñ geldi bîrûnına cânân / Derûn-ı dilden **itdi** Mâlik **efgân**
 2576 Anuñ pîrâhenine sürdiler kan / Yanında **itdiler** ca’l ile **efgân**
 2851 Nişânumı görüp **eylerse efgân** / Baña alup gelesin anı ol ân
 3040 Girü ol derdmendi kıldı nâlân / Girü nây-ı maḥabbet **itdi efgân**
 3345 Gelür her yañadan âvâz-ı murḡân / **İder** her güşeden ‘âşıklar **efgân**
 4148 Olurdu cânına bir nâr-ı sūzân / **İderdi** nâle vü feryâd u **efgân**
 4151 **İderdi** gezdügi yirlerde **efgân** / Gelürdi bâḡ u şahrâ aña zindân
 4407 Ağız bir eyleyüp neylerle ol ân / Çü mûsîkâr **iderdi** anda **efgân**
 4420 Yolu düşüp gelürken Mâh-ı Ken’ân / O neyden ḥânedede **eylerdi efgân**
 4475 Tölinünca oradan Mâh-ı Ken’ân / Felek-veş döndi tırdı **itdi efgân**
 4721 Biri feryâd u **efgân itdi** ol ḥîn / Uğurlandı didi ol şâ’-ı sîmîn
 4728 Girü **efgân** ü feryâd **eylediler** / Meh-i Ken’âna ağlaşup didiler
 5049 Didi ey ḡâfil ü bî-huş u ḥayrân / Ne gününe tıurursın **eyle efgân**

efkâr [11] düşünceler; düşünme, endişe, vesvese, kuruntu, “fıkr”ın çoḡulu. Kelime

Türkçede “tasa, kaygı, üzüntü, keder” anlamları kazanmış ve bu anlamlarda tekil olarak kullanılmıştır. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARİ, KUBBEALT>

- 1387 Taḡılur kâküli târında **efkâr** / Sevâd-ı dîde gibi ḥâleti var
 1485 Cihân esrâr-ı **efkâriyle** ḥayrân / Dehânı cândur ammâ âfet-i cân
 1585 Kâzındı levḥ-i dilden naḡş-ı aḡyâr / Hemân **efkâr**-ı yâr oldı aña kâr
 1724 Naşîḥat itmesün yok yire yârân / Gereklez mâni’-i **efkâr**-ı cânân
 2408 Kimi sâzende-i ‘ışkına rakḡâş / Kimi deryâ-yı **efkârına** ḡavvâş

- 2972 Dil uciyle icâzet virdi dildâr / Velî gönline geldi niçe **efkâr**
 3390 Zârûret ‘âleminde ‘âşık-ı zâr / Vişâl içün ider biñ dürlü **efkâr**
 3448 İder **efkârı** ‘ayn-ı ‘aqlı bî-nûr / Süleymânun ne bilsün hâlini mûr
 3942 Kıyâmet günü gibi heybeti var / Görenlerde kıomaz idrâk ü **efkâr**
 4289 Bu **efkâr** ile eylerken tevaqqûf / Hemân-dem hâtırına geldi Yûsuf
 E5 Ğanemler oldı tesbîhün mişâli / Keser **efkâr**-ı âhardan ricâli

eflâk [24] felekler, semalar, gökler, zamanlar, “felek”in çoğulu. Eski inanışa göre her seyyareye mahsus bir gök tabakası bulunurdu. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir. Bu felekler; Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Mirrîh, Müşterî, Zühal, sekizincisi sabit yıldızlar ve felekü’l-bürûc (burçlar feleği) tur. Dokuzuncusu içinde hiçbir şey bulunmayan bütün gökleri kaplayan felek-i atlas, felekü’l-eflak, felek-i azam, felek-i âlâ isimleriyle de adlandırılan Arş’tır. <KT, KO, LN, OTAL, AÇDŞS, ADŞS>

- 171 Olupdur cilvegâhı şüretâ hâk / Velî ma‘nî yüzinde fevķ-ı **eflâk**
 200 Güşâde-ķalb ü mesrûr u ferahnâk / Tururdu muntazır maħlûķ-ı **eflâk**
 207 Yanında ‘arşun **eflâk**-i mu‘allaķ / Mişâl-i ħalka-i bâb oldı ancaķ
 348 Başı ķegzinür **eflâkun** bu ğamdan / Dü-tâ oldı meh-i nev bu elemnden
 669 Çıķarur seyre **eflâk** âfitâbı / Kesilmez anun içün ıztırâbı
 1143 Bilüp noķşânını ol mâh-ı **eflâk** / Kıodı yüz yirde kıoydı başına hâk
 1289 Demür âyineye dönmişdi **eflâk** / Şanasın mevc urur baħr-i ħatarnâk
 1295 Şabâ-yı miħnet ile ‘âlem hâk / Biri birine girdi hem-ķü **eflâk**
 1320 Niyâma ķekdi tîĝ-i berķı **eflâk** / Kıamu ğamnâklar oldı ferahnâk
 1339 Kıuşandı mîzerin ol serv-i ķâlâk / Tıutuldu şanki nışf-ı bedr-i **eflâk**
 1707 Melekler ‘ışkı **eflâk**inde perrân / Perîler şevķı deryâsında ğaltân
 1803 Bilinmez ma‘denün ey gevher-i pâk / Ne yirdensin eyâ ħurşid-i **eflâk**
 2061 Seħâb-ı rif‘ ati **eflâke** aĝdı / Kıapuma elķi bârân gibi yaĝdı
 2393 O bâlâya irişmez dest-i idrâk / Anun kem pâyesidür fevķ-i **eflâk**
 2516 Olurdu ķadrüm **eflâke** berâber / Yüzüm olaydı yârün başduĝı yer
 2682 Eger teklîf olunsa ehl-i ħâle / Deĝişmez atlas-ı **eflâki** şala
 3185 Sözine dâyenün oldı ğazabnâk / Kıevürdi yüzini mânend-i **eflâk**
 3817 Kıucaĝından ķekildi ķüst ü ķâlâk / Ufukdan nitekim ħurşid-i **eflâk**
 3895 Şafâvetde mişâl-i mihr-i **eflâk** / İķi taşı gibidür pâkden pâk
 4166 Tıutuldu mihr-i devlet oldı ğamnâk / Libâs-ı mâtemini geydi **eflâk**
 4602 Demedlerden olup **eflâke** pâye / Derildi cümle ħaşıł bir araya

- 4604 Zemîne yağmadı bārân-ı **eflāk** / Yübüsetden leb-i Nîl oldu şad çāk
 5019 Ne mâtemdür ki gökler geydi **eflāk** / Kara çullarda kaldı ‘âlem-i hāk
 5082 Belâ deryâsınuñ keştîsidür hāk / Felâket yelkenidür aña **eflāk**

efsâne [3] masal, asılsız hikâye, boş söz, saçma sapan söz; şöret bulup dillere düşen olay ve durum, destan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2521 Müdâm ahşamlar idi ol kamerle / Uyudurdu güzel **efsânelerle**
 2867 Sözüne gerçi dizdi dürr-i meknûn / Bu **efsâneyle** itdi ya‘nî efsûn
 4626 Söze ihzâr iden Hızr-ı zebânın / Bu yüzden açdı **efsâne** dehânın

efser [1] taç, hükümdarların başlarına taktıkları değerli madenden yapılmış, mücevherlerle süslü başlık. <BURHAN, KT, KO, CÜDÎ, ÖTS>

- 4994 Dirîğâ defter-i şadî dürüldi / Sa‘âdet **efseri** yire uruldu

efsûn [2] sihir, büyü, gözbağcılığı [*mec.*] insanı hükmü altına alıp kendinden geçirecek kadar kuvvetli tesir, büyüleyici etki, cazibe. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 2867 Sözüne gerçi dizdi dürr-i meknûn / Bu efsâneyle itdi ya‘nî **efsûn**
 3927 Sözi halka olur sihr ile **efsûn** / Yüzi eyler niçe Leylâyı Mecnûn

efzûn [8] çok, ziyade, fazla, aşkın. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1284 Ğamum **efzûn** u derdüm bî-nihâye / Taḥammül idemez oldum belâya
 1968 Cemâli olmuş ammâ bir iken on / Öñürdi gördüğinden daḥi **efzûn**

efzûn olmak [6] çoğalmak, fazlalaşmak. <KANARI>

- 525 Uzun boylu olup ol serv-i mevzûn / Celâl ü ihtîşâmı **oldı efzûn**
 650 Şitâdan gülşen **olmuşdı** digergün / Bahâr ile bihâsı **oldı efzûn**
 2243 ‘Azîzüñ ‘ışk-ı pâki **oldı efzûn** / O Leylî-çihre itdi anı Mecnûn
 3983 **Olnca** ‘aşık-ı dîdârı **efzûn** / Cemâl-i Yûsuf **oldı** bir iken on
 4526 İrişdi zâtına baht-ı hümâyûn / Cemâli **oldı** evvelkiden **efzûn**
 5151 Eyü söz eskimez niteki altun / **Olur yevmen-fê yevmâ** kadri **efzûn**

eger [56]

1. eğer, şayet. Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir. <KT, TS, KUBBEALTI, ÖTS>

- 50 **Eger** olmasa ‘âşî vü tebâhî / Kime rahmet iderdün yâ İlâhî
 140 **Eger** olmasa mihr -i ‘ilmi rahşân / Qalurdı zulmet-i cehl ile insân
 239 **Eger** şîrâne baksa Erdişîre / Düşürür sâye-veş hāk-i ḥākîre
 339 ‘Anâşırda **eger** ‘ışk olmayaydı / İkişi bir araya gelmeyeydi
 787 **Eger** fâş olmaz ise bu qabâḥat / Zihî devlet zihî ‘izz ü sa‘âdet

- 788 **Eger** noķşānumuz olursa menķūl / Olalum cümle istiğfāra meşğūl
- 945 Beş on ķurda **eger** şeş gelse nāgāh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llāh*
- 1020 **Eger** bizden çıkarsa bu fezāhat / İdelüm kendümüz aña siyāset
- 1039 Aramızda **eger** ğammāz olaydı / Bu rāzı cümle-i ‘ālem bileydi
- 1163 **Eger** maķtūl ise *el-ħukmū li’llāh* / Mezārı bāğ-ı cennet ola her gāh
- 1164 **Eger** bu sırdan olmazsa ħaberdār / Diridür Yūsuf-ı ferħunde-dīdār
- 1304 **Eger** incinmese bu ‘abd-i meşķūr / İrişmezdi bize ālām-ı mezbūr
- 1332 Didi ey şāh-ı iķlīm-i sa‘ādet / **Eger** olursa sizlerden icāzet
- 1463 **Eger** var ise vicdānuñda ħālet / Kitāb-ı ‘ışkdan diñle rivāyet
- 1520 **Eger** bir beyt oķınsa ‘āşıkāne / Gönülden āh iderdı şādıkāne
- 1645 Bir āh itse **eger** bir lāübālī / İderler aña yüz dūn ihtimālī
- 1831 **Eger** tūtmasalar ol māhı muṭlaķ / Giderdi inķıṭā‘-ı arza dek çaķ
- 2042 **Eger** noķşānumuz olursa mestūr / Bizi dāmād idinsün şāh-ı manşūr
- 2046 **Eger** bu iltimās olursa ma‘hūd / Ümīd oldur ki bizden ola ħōşnud
- 2473 Kerem eyle **eger** var ise imķān / Sözüm var taşra gelsün Māh-ı Ken‘ān
- 2489 **Eger** bir ğonca bir ğün olsa ħandān / İrişmez yarına olur perişān
- 2505 İderdi Yūsufa ta‘zīm ü tekrīm / **Eger** cān istese eylerdi teslīm
- 2515 **Eger** başmağını döndürse ol ān / Dir idi kendü kendüsine pinhān
- 2616 Bir ādem olsa anı şorsa bilse / Beni öldür **eger** Yūsuf degülse
- 2649 **Eger** olmuş ise ħıdmetde taķşīr / Ne deñlü zaħmet ise eyle taķrīr
- 2682 **Eger** tekliṫ olunsa ehl-i ħāle / Değişmez atlas-ı eflāki şala
- 2833 **Eger** naķş eylese Mecnūn resmin / Üşürürdi aña ṭayyār kısmın
- 2993 Ġünāh ise **eger** mihr ü maħabbet / Senüñdür ol ğünāh ey māh-ṭal‘at
- 3382 **Eger** bu cümleden birine Yūsuf / İderse bir gice kaşd-ı taşarruf
- 3572 **Eger** kim yazsa bir şem‘-i şebistān / Atardı üstine pervāneler cān
- 3580 **Eger** bir kāse gül ķonsa miyāna / Dönerdi şaħn-ı ħāne ğülsitāna
- 3637 Żarar gelmez begüm ħurşīd-i pāke / Ķarīn olsa **eger** pehlū-yı ħāke
- 3865 **Eger** öninde olsa çāk-i dāmān / Yanuñda Yūsuf olur ehl-i ‘işıyān
- 3891 Bu ħüsn ile **eger** kim itsem ibrām / Kim ola kim faķīre olmaya rām
- 3949 **Eger** vaşḫ olabilse ol perī-zād / Kesilmezdi cihāndan āh u feryād
- 3991 **Eger** bir fāyide olmazsa zāhir / Naşīḫat ideler ol şāha bir bir
- 4096 **Eger** olmasa hicrān ğüni peydā / Şeb-i vaşluñ bilinmez ķadri ķaṭ‘ā
- 4303 Bunun rāyın **eger** eylerse Reyyān / Olur işķāl müşķil cümle āsān
- 4320 **Eger** var ise sende rāy-ı rūşen / Naşīḫat al bu Yūsuf kışşasından

- 4583 **Eger** âh itse bir ‘ âşık cigerden / İñildiler kopardı hânelerden
 4646 **Eger** olursa bu luṭf u bu iḥsân / Yiter saña du‘ â-yı Pîr-i Ken‘ân
 4683 **Eger** kim Mışra varmayan birâder / Bu def‘a varur ise def‘ olur şer
 4813 **Eger** olursa sulṭândan icâzet / İderüz bir ulu ḥayra delâlet
 5036 **Eger** şeyṭân gibi ḳudret bulayduñ / Ḳıyâmet günine dek saḡ olayduñ
 5096 **Eger** bâṭıl yola eylerse da‘vet / ‘Ömer gibi ataña itme ḥörmet
 E27 Fiğan ile olur ‘ışk ehli rüsvây / Olursa vây **eger** olmaz ise vây

2. Tekrar edilerek kullanıldığında “ister ... ister, gerek ... gerek, olsun ... olsun” anlamlarına gelir. <YTS, KUBBEALTİ>

- 73 **Eger** ḥayvân **eger** insân **eger** cân / Ḥaḳı bilmekde ser-gerdân u ḥayrân
 89 Cihân mülki **eger** az u **eger** çok / Ḥuzûrında anuñ bir zerrece yok
 573 Bu idi ol zamânuñ muḳtezâsı / **Eger** şâh u **eger** ḥalkuñ gedâsı
 2124 Bu fânide **eger** ḥayr u **eger** şer / Naşīb olan irişür ey birâder

3. yahut, veya. <YTS, ÖTS>

- 1604 Düşinde her ne görse ḥayr **eger** şer / Gelürdi zâhir olurdu muḳarrer
egilmek [3] belirli bir yönle aç oluşturacak bir durum almak, eğik bir durum almak, çarpılmak. <KT, TS, ÖTS>

- 770 İki kat eyledi bâr-ı melâli / **Egildi** bād-ı ḡamdan gül nihâli
 2726 Dü tâ olmışdı ḳaddi bâr-ı ḡamdan / **Egildi** geçdi ol bâb-ı ‘ademden
 3095 Tenezzül itdi gözi yaşı gibi / Ḳulaḡına **egildi** ḳaşı gibi
egin □ sırt, arka. <YTS, KT, TS>

egnine [1] sırtına, üstüne. <KANARİ>

- 432 Şeḥer şâmuñ ḳara şâlnı aldı / Zemîn **egnine** bir aḳ câme şaldı
eglemek [2] oyalamak, durdurmak, vakit geçirtmek; avutmak. <YTS, KT, TS, KUBBEALTİ>

- 728 Vedâ‘ itmişken ol rûḥ-ı revânı / Girü da‘vet idüp **eglerdi** anı
 2511 Geyürse gül gibi pîrâhenini / Bu söz **eglerdi** ol ḳalbi ḥazîni
eglence [4] gönül eğlendirecek, sıkılmaksızın vakit geçirecek şey, seyir. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 520 Anı gökde ararken yirde buldı / Dil-i maḥzûnına **eglence** aldı
 3301 İşi **eglencedür** her kârdâna / Olur terk-i hevâsına bahâne
eglence olmak [2]

1. alay konusu hâline gelmek. <KUBBEALTİ>

4037 Cihāna ğıybetüm **eglençe** oldu / Bu söz illerde vü dillerde tıldı

2. eğlençe hâline gelmek.

4384 Fiğān **eglençe** olur ‘ aşıkāna / Mecālî kalmadı āh u fiğāna

eglenmek [5] oyalanmak, durmak, belemek, eğlenmek; neşeli, hoşça vakit geçirmek.

<KT, YTS, TS, KUBBEALTİ>

506 Atamız bilsem anı kanda şaldı / Ne hāl oldu ne hōş **eglendi** kaldı

1722 Kimünle diñlene biçāre göñlüm / Kimünle **eglene** āvāre göñlüm

3322 Nitekim ‘ aşık-ı Mecnūn u şeydā / Şabā gülşende **eglenmezdi** kaç‘ ā

4423 Şadā-yı leşker ile **eglenürdi** / Bu derdi başka bir ‘ ālem şanurdi

4665 Anuñla **eglenür** bir pāre ol pīr / Ki hergiz eylemez hıdmetde taķşīr

egmek [12] bir yana meylettirmek, düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek. <KT, TS,

KUBBEALTİ>

275 Şanur ebrūsını ehl-i başīret / Nihāl-i nūrı **egmiş** bād-ı rahmet

640 ‘ Adāvet ‘ aynın itdiler güşāde / Baş **egdi** dāl-veş cümle fesāda

1698 Başın **egdi** mişāl-i rā-yı ebrū / Qarardı fikre vardı yār-ı meh-rū

1838 **Egerdi** ol gül-i cennet nihālın / Yolardı sünbül-i bağ-ı cemālin

1971 Selām ile ider ‘ uşşāka ‘ izzet / Nihāl-i qaddin **egmiş** bād-ı rahmet

2020 Aña her kim baş **egse** hem-çü gerdūn / Virürdi meh gibi bir bedre altun

2761 Hevāya uymaz **egmez** kimseye baş / Dehānı gibi itmez rāzını fāş

3317 Benefşe boynın **egdi** mübtelā-veş / Meger göñline şaldı ‘ ışkı āteş

3344 Maḥabbet-nāmesin itdi çemen fāş / Şecerler **egdi** istiḥrācına baş

3425 Kiminūñ būsese cāna degerdi / Başında tācın alnına **egerdi**

4491 Nihāl-i qaddin **egsün** bād-ı rahmet / Selāmiyle beni kılsun selāmet

4939 Tenine nā-tüvānlıq oldu tārī / Nihāl-i qaddin **egdi** rüzgārı

egri [14] doğru, düz olmayan, bir noktasında yön deġiştiren, çarpık [mec.] doğru

olmayan, yalan, kötü. <KT, TS, ÖTS, YTS>

812 Qarındaşlıq ḥaķını zāyi‘ itmeñ / Qoyup toġrı yolu **egriye** gitmeñ

819 Ḥasūd **egri** olur dāl-i ḥased-vār / Anı toġruldımağ tenbīh-i aḥyār

921 Kemānuñ olur ellerden ‘ azābı / Dükenmez **egrinūñ** ḥiç iztirābı

2707 Anı kim **egriden** ḥaķ itdi Mevlā / Qomaz egriligin aşlā ve kaç‘ ā

2708 Hevāsına uyan keştiye beñzer / Olur **egrisi** toġrusından ekşer

2892 Nebī kısmı yaramaz işi itmez / Qoyup toġrı yolu **egriye** gitmez

4026 Bu **egriden** yaradılmış erāzil / Olurlar ‘ işmetüm ‘ aynına ḥāyil

5154 Elif **egri** elinden toğrı çıkmaz / Haşası yañlışı çok şışhıatı az

egri ĥayāl [2] kötö niyet, çarpık düşünce.

553 Kemer gibi düşüp **egri ĥayāle** / Diler āl ile ĥayrū'l-āli ala

887 Muřarrer itdi bu **egri ĥayāli** / Eve toğruıldı Ya' kũbuñ 'ayāli

egri rā/rāy [3] kötö düşünce, yanlış düşünce.

922 Hilālũñ 'ömri az olur semāda / Başa olmaz iñende **egri rāda**

1670 Hilāl ebrūsına olma hevāyī / Tırāş it ĥatırũndan **egri rāy**

3697 Gider bu **egri rāy** ĥatırũndan / Od urma bātınũña zāhirũnden

egri söz [1] doğru olmayan, çarpık, kötöleyici söz. <KT, ÖTS, TS, BDS>

3861 Didi **egri sözini** toğrı şanma / Zelīĥānuñ yalanına inanma

egrilik [3] eğri olma durumu [*mec.*] kötölük, fenalık, ihanet. <YTS, TS, ÖTS>

572 Yoğ iken **egrilik** zātında aşlā / Kemer ol mũ-miyānda oldu peydā

2707 Anı kim egriden ĥalk itdi Mevlā / Kõmaz **egriligin** aşlā ve şat' ā

3069 Kemāndan **egrilik** zann eylese tır / Hemān eyler ĥalāş olmağa tedbır

ehālī [4] bir memleketin yerlileri, bir memlekette oturanlar; halk, umum, "ehl" in çoğulu.

<KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

2683 Sarāyuñ kũbesidür gerçi 'ālī / Aña alçaķ nazar eyler **ehālī**

3655 **Ehālī** sözde şekerler yimişler / Aķ aķça kara gün içün dimişler

4960 **Ehālĩnũñ** mişāl-i kũh-ı 'ālī / Sözin şarşulayup virme melāli

5179 **Ehālī** olmaya 'aybına nāzır / Du' ā ile sözi ĥatm ide āĥir

ehıbbā [3] dostlar, sevgililer, tanıdıklar, bildikler, "ĥabīb" in çođulu. <KT, KO, CŪDĪ,

OTAL>

118 **Eĥıbbāsına** aķsa dest-i himmet / İder ānıde sultān-ı vilāyet

713 Seĥerden cem' olurdı aķrabāsı / **Eĥıbbāsı** řadīmī āşınāsı

3274 Ruĥ-ı rengin ile çeşm-i siyāhın / **Eĥıbbāsına** nāz ile nigāhın

ehl [123]

1. sahip, malik. <KT, KO, OTDTS, OTAL, TDGDA, ÖTS>

67 Şıfātında şafā āyinesi var / Teveccũh **ehli** görür anda dıdār

83 Güşāde olmayınca 'ayn-ı rif' at / Bülend olmaz fenā **ehlinde** himmet

187 Bu zũlmet 'ayn-ı ma' nāda ziyādur / Başiret **ehline** kuĥl u cilādur

402 Bunı keşf ü kerāmet ehli eyle / Vücũdın vecd ü ĥālāt **ehli** eyle

442 'Ayāl **ehli** olup mānend-i Pervin / Ebū'l-evlād idi ol mürşid-i dın

633 Ėazab **ehlidür** anlar şaldurur baş / Bu rāzı eyleme iĥvānuña fāş

- 720 Ferāgat **ehli** idi Hāzret-i Pīr / Ezelde anda yoğ idi bu tedbīr
- 832 Belā derd **ehlini** şāfī-dil eyler / Gönül alçaklığını hāşıl eyler
- 845 Ecel derbendi gibi pūr-mehābet / Virūr **ehl-i** hayāta hāv f ü hāşyet
- 846 Tāma‘ **ehli** gibi ağzını açmış / Şanasın ejdehādur yire geçmiş
- 1151 Bakāya gitse her ‘ışk **ehli** cānı / Derāy-ı rihleti olur figānı
- 1171 Hūdā derd **ehline** olunca hādī / Qabūl olur münācāt u murādı
- 1318 Niyāz **ehlinūn** oldı çāresāzı / Güşāde eyledi dest-i niyāzı
- 1629 Zārūrī hāl olur derd **ehli** āhı / Çıkar her āteşūn dūd-ı siyāhı
- 1639 Mesāvisin kıomaz **ehl-i** zārāfet / Olurlar bu nefāyisle ziyāfet
- 1641 Tūtılır bāb u bārūsı bilāduñ / Tūtulmaz ağzı bir **ehl-i** ‘ināduñ
- 1646 Hālāş olmaz bu ğamdan **ehl-i** ihlāş / Biçerler ekmedügi yirden eşhāş
- 1725 Bāna pend eyleyen **ehl-i** hayālar / Hemān fikr-i cemālinden uyalar
- 1754 Açar ‘ışk **ehlinūn** ğaflet gözini / İder aşhāb-ı irşāduñ güzini
- 1756 Maḥabbet **ehli** farzā sevse māhı / Kemend olur çeker āh-ı siyāhı
- 1942 Maḥabbet **ehlini** ağlatma her gāh / Esirge yıldızı düşküni ey māh
- 1984 Benem maḥrūsā-i Mışruñ ‘azizi / Şerifi a‘lemi **ehl-i** temizi
- 1993 Velāyet **ehli** olur hāmīl-i rāz / Melekler gibi eyler gökde pervāz
- 2023 Bir **ehl-i** ihtiyācı görse hāzır / ‘İlācı ‘aynını eylerdi nāzır
- 2054 Cihānda Ka‘be-veş mestūredür bu / Tevāzu‘ **ehlidür** mānend-i ebrū
- 2128 Maḥabbet **ehli** gibi bülbul-i zār / Gülistāna bakup okurdı eş‘ār
- 2170 Temāşā **ehli** gūyā baḥr-i ‘ummān / Olurdı şāhib-i lūlū vü mercān
- 2199 Qo şūret ‘ālemini gözle ma‘nī / Tevekkül **ehli** ol şabr eyle ya‘nī
- 2227 Gürülder ra‘d gibi kūs-ı ḥarbi / Getürür cūşā hāl **ehlini** ḍarbı
- 2609 Kemāl **ehli** zarīf ü nükte-perdāz / Daḥi tāze yigit her fende mümtāz
- 2772 Qurulmayınca dām-ı **ehl-i** şoḥbet / Ele girmez o şehbāz-ı sa‘ādet
- 2860 Cihān içre budur āyīn ü üslūb / Olur ‘ışk **ehli** mıkñāṭīs-i maḥbūb
- 3236 Fenā **ehli** o dem uğrar belāya / Ki gönül vire ‘āqıl dilrübāya
- 3316 Maḥabbet **ehline** beñzerdi ol bāğ / Ki oldı her çiçek cisminde bir dāğ
- 3552 Bilür hāl **ehli** hāl-i ‘āşıkānı / Öürken tūtılır ancağ zebānı
- 3852 Qaçan şirāne çekse tiĝ-i āhı / Kıyar ma‘şūkına ‘ışk **ehli** gāhı
- 3984 Vişāl-i yāra olsa ğayrı tālib / İder ‘ışk **ehlinūn** şevkıını ğālib
- 4028 Yāqınlarda beni dūr it İlāhī / Yolumı urmasun **ehl-i** menāhı
- 4075 Bile ḥabs olmağ için **ehl-i** hālet / İderdi kaşd ile cürm ü şenā‘et
- 4079 Geçerdi tā‘atu’llāh ile hāli / Ḍalāl **ehlinden** oldı gönli ḥālī

- 4088 Maḥabbet **ehli** beñzer ol hilāle / İrer noḡşān ile āhir kemāle
 4273 Kemāl **ehli** olur maḡbūl-i dergāh / Açar gün gibi ḡurb-i ḡazrete rāh
 4274 Olur begler kemāl **ehline** muḡtāc / Gelür başa mişāl-i dūrretü't-tāc
 4470 Temāşā **ehli** ile yolda ṭurdı / Yāḡına varmaḡa sa'y ide gördi
 4576 Ḳıbbābı cümlesinüñ pūr-mehābet / Çü tāt-ı şöfiyān-ı **ehl-i** ḡālet
 4579 Kemerler nitekim **ehl-i** 'ibādet / Rükū'a varmış eyler Ḥaḡḡa ṭā'at
 4893 Yöneltiler yola mesrūr u dil-şād / Ceresden ḡayrı yok bir **ehl-i** feryād
 5093 Hevā **ehlinüñ** olma hem-nişini / Ne dünyāsı olur anuñ ne dīni
 5142 Olur faẓl **ehlinüñ** nāyib-menābı / Cihān taḡtında taşnıf ü kitābı
 E6 Anuñçündür niçe **ehl-i** sa'ādet / Olur çoban iken şāh-ı velāyet
 E22 Ḥuzūr-ı ḡalbi bulmaz **ehl-i** vuşlat / Ne şükr idebilür ne ḡöd şikāyet
 E27 Fiḡan ile olur 'ışḡ **ehli** rüsvāy / Olursa vāy eger olmaz ise vāy

ehl-i başiret [2] sağduyu sahipleri. <ÖOTS>

- 275 Şanur ebrūsını **ehl-i başiret** / Nihāl-i nūrı egmiş bād-ı rahmet
 618 Ne düş kim görse bir **ehl-i başiret** / İderdi 'ayn-ı ta'bir ile himmet

ehl-i cennet [2] cennetlikler. <KANARI>

- 1412 Ṭururdu muntaẓır derd ehli ḡat ḡat / Tecellāya nitekim **ehl-i cennet**
 4510 Du'āñ ile mişāl-i **ehl-i cennet** / Girü genc olayın gelsün leṭāfet

ehl-i dert [5] dertliler. <KANARI>

- 513 Ḡarībāne yetimāne gezerdi / Yaḡardı **ehl-i derdi** āh-ı serdi
 1150 Yaraşur **ehl-i derd** olursa giryān / Cihānuñ rahmetidür ebr-i bārān
 1636 Bilürler bir bakımda **ehl-i derdi** / Şehādet eyler aña rüy-ı zerdi
 3550 Mey-i 'ışḡ **ehl-i derdi** bülbül eyler / Kitāb-ı 'ışḡı okur ṭurmaz ezber
 4405 Benān-ı dest-i cevre döndi neyler / Maḥabbet **ehl-i derdi** böyle eyler

ehl-i dil [3] gönül ehli, gönül adamı, gönül dilinden anlayan kimseler, neşeli, zevkli, hāl ehli, kalender, arif. <OTAL, TTS>

- 1747 Bu menzil 'aḡl-ı evvel menzolidür / Bu dil 'ālemde **ehl-i dil** dilidür
 3197 Zeliḡā kadri 'ālī **ehl-i dildür** / Aña alçaḡ nazar cāyız degüldür
 3910 Maḥabbet ḡātemini gizler iller / Ṭuyar bulur çıkarur **ehl-i diller**

ehl-i dīvān [2] divan ehli, divan-ı hümayuna iştirak eden devlet memurları. <OTDTS>

- 4467 Yönelidi şāhrāha **ehl-i dīvān** / Bu keşretde bile sultān-ı ḡübān
 4655 Sizi ḡabs eylesünler **ehl-i dīvān** / Olnca ḡālünüz i' lām ü i' lān

ehl-i dünyā [3] dünya adamı, dünya işleriyle meşgul kimse, ahireti düşünmeyen. <OTDTS>

- 21 Terāzū gibi kılma tā ser ü pā / Faḳīrī zīr-i dest-i **ehl-i dūnyā**
- 3192 Hevāya tābī[‘] olan **ehl-i dūnyā** / Ḥazān yaprağına beñzer hemānā
- 4982 Bu gün gün gibi kesb-i irtifā[‘] it / Berī ol **ehl-i dūnyādan** vedā[‘] it
ehl-i edeb [1] edep sahipleri. <BMS>
- 2768 Didi cānānumuz **ehl-i edebdür** / Açılmaz gülmez oynamaz ‘acebdür
ehl-i fenā [1] kendilerini Tanrı’ya adayanlar. <KANARİ>
- 2962 Güler yüz gösterüp **ehl-i fenāya** / Niçe mazlūmı uğratdı belāya
ehl-i firāk [1] ayrı düşenler, üzülenler. <BMS>
- 4896 Dem-i vuşlatda şevḳ-ı iştīyākı / Ziyāde ağladur **ehl-i firāḳa**
ehl-i ḥāl [7] vecd ve ḥāl sahibi, Bir manevi derecenin tecellisini ve zevkini ruhunda hissedenler, sözde kalmayıp maneviyat zevkini, ilahi tecellileri ve vahdet neşesini bizzat yaşayanlar, vecd sahipleri, hakikat ehli. <KUBBEALTI, OTDTS>
- 163 Miḥakk oldu elinde söyledi taş / Nuḥāsın **ehl-i küfrün** eyledi fāş
- 1431 Maḥabbet **ehl-i ḥāle** dād-ı Ḥaḳdur / Ġidā-yı rūḥdur gözdür kulaḳdur
- 1987 Zamān ile ḥalālüm olırsın / Enīsüm **ehl-i ḥālüm** olırsın
- 2682 Eger tekliḳ olunsa **ehl-i ḥāle** / Değişmez atlas-ı eflāki şala
- 2950 Ceres gibi ide feryād u nāle / Belürde kendini her **ehl-i ḥāle**
- 3747 Murādın ḥāşıl eyle **ehl-i ḥālūñ** / Elin al nā-tüvān u pāymālūñ
- 4406 Kaçan kim ‘ışḳ-ı pāk irse kemāle / Elem bir ‘ālem olur **ehl-i ḥāle**
- 4989 Lisān-ı ḥāl ile ol **ehl-i ḥāle** / Dir idi ey Zeliḥā eyle nāle
ehl-i ḥaṭā [1] günahkârlar. <KANARİ>
- 4045 Diye ḥālî budur **ehl-i ḥaṭānuñ** / Efendisine ‘ışyānı olanuñ
ehl-i hevā [2] hırs sahipleri, nefislerinin isteklerine uyanlar, inançlarını, tutum ve davranışlarını ilahi buyruklara değil, beşeri görüş ve arzularına göre oluşturan kimseler. Kur’an’da müşrikler, Yahudiler, Hristiyanlar, putperestler, ahireti inkâr edenler gibi farklı toplulukların Kur’an’a inanmayıp beşerî arzularına (hevâ, ehvâ) uydukları bildirilmiştir. <OTAL, KANARİ, DİNÎ KAVRAMLAR>
- 56 Göñül **ehl-i hevā** ‘ömr ise kütāh / Günāhum çokdur āh estağfiru’llāh
- 3213 Dehānına düşen **ehl-i hevānuñ** / Uçurur şevḳını ḳandīl-i cānuñ
ehl-i ‘ışḳ [2] aşk ve muhabbet sahibi kimseler. <BMS>
- 1551 Düşürmüş **ehl-i ‘ışḳı** ıztırāba / Fiğānın şaymaz āvāz-ı zübāba
- 1844 Revān olsa kaçan kim yaşı cūyı / Dökilür **ehl-i ‘ışḳuñ** āb-ı rūyı

ehl-i idrāk [2] düşünce sahipleri, her şeye akıl erdirenler.

671 Şatun almaz belâyı **ehl-i idrāk** / Sürürü câmesini eylemez çāk

1309 Derildi anda bir kaç **ehl-i idrāk** / Didiler Yūsufa ey gevher-i pāk

ehl-i imān [1] inanç sahibi. <ÖOTS>

403 Hübîr-i rāz-ı 'irfān eyle yā Rāb / Zāhîr-i **ehl-i imān** eyle yā Rāb

ehl-i 'irfān [6] bilge, bilgili kişi. <ÖOTS>

27 Görünsün âteş-i nazmum gülistān / Halîl-āsā düşünsün **ehl-i 'irfān**

303 Felekler gibi var zātında şevket / Bināsı **ehl-i 'irfān** gibi kat kat

1137 Didi ey muhtedā-yı **ehl-i 'irfān** / Kanı kavl ü qarār u 'ahd u peymān

3882 Hıttāb itdi 'Azîze mäh-ı Ken'ān / Didi ey nüktedān-ı **ehl-i 'irfān**

4675 Bahā-yı gälleyi bir **ehl-i 'irfān** / Çuvaluñ birisinde kıldı pinhān

5149 Bahāne bulmaz aña **ehl-i 'irfān** / Meger ola harîdārına noķşān

ehl-i işyān [2] isyan eden, isyancı.

3865 Eger öninde olsa çāk-i dāmān / Yanuñda Yūsuf olur **ehl-i işyān**

4736 Tıutup bir kardaşın bu **ehl-i işyān** / Kuyıya atdılar maḥzūn u giryān

ehl-i mezāk [1] ağzının tadını bilenler. <KANAR/>

3954 Maḥabbet bādesine oldı sākî / Ki bî-hüş itdi her **ehl-i mezākı**

ehl-i neşāt [1] sevinç ehli. <BMS>

2209 Bu zîbā meclisün **ehl-i neşātı** / Uzatdı Nîl gibi bir bisātı

ehl-i niyāz [1] niyaz ehli. <BMS>

1637 Kıyās ile sezerler gizlü rāzı / Tıuyarlar kışsa-i **ehl-i niyāzı**

ehl-i noķşān [1] huy ve ahlakı eksik olanlar. <BMS>

3238 Dürüg-ı bî-fürügı eyler iz'ān / İle aldanmaz olmaz **ehl-i noķşān**

ehl-i palās [1] dervişler. <KANAR/>

5117 Şaķın taḥfîf idüp **ehl-i pelāsı** / Ağırlama ḥar-ı fāḥir-libāsı

ehl-i şevķ [1] arzu ve istek sahibi. <BMS>

4169 Aradan gitdi ol devlet çerāğı / Eridi **ehl-i şevķuñ** bağırı yağı

ehl-i taḥķīķ [1] gerçekleştiren, bir şeyi yaşayan ve tadan, bir şeyin hakikatiyle hakikatlenen.

[tas.] şeriat, tarikat, marifet ve hakikat sıralamasında son mertebe olan hakikat derecesine ulaşan,

ilahi hakikati kendi hakikati hâline getiren. <TTS>

3026 Ki bu taķlîd-i kār-ı **ehl-i taḥķīķ** / Virür cān u dile tevḥīķ ü taşdıķ

ehl-i taķvā [3] dindar kimse.

941 Kişi kim **ehl-i takvā** ola mādām / Olur her yırtıcı hayvān aña rām

942 Ziyāde **ehl-i takvā** idi Yūsuf / Menāhiden müberrā idi Yūsuf

5112 Şafā-yı kalbi olan **ehl-i takvā** / Dili yumşak olur mānend-i deryā

2. usta, maharetli, bir işin ustası, ehliyetli, becerikli. <KT, KANARİ, KUBBEALTİ>

1739 Ya teşhîr eyledi bir **ehl-i teşhîr** / Ki hüsni ü behcetüne irdi tağyîr

4052 ‘Azîzi aldırdı teşhîr **ehli** / Hicâb oldu duhân-ı nâr-ı cehli

3. bir yerde oturan, bir yerin, bir topluluğun halkından olanlar, oraya mensup bulunanlar, cemaat.

<KT, OTAL, KUBBEALTİ>

712 Gider olsa yola bir **ehl-i Ken‘ân** / Bu idi ‘âdet ü kânûn u erkân

2269 Şoşaklarda figânlar oldu bünyād / Uyumaz **ehl-i Mısrı** âh u feryād

2287 Buruşmuş yüzi arturmuş enîni / Getürmüş Rûma gûyā **ehl-i Çîni**

2566 Şalâhiyyetde midür **ehl-i Ken‘ân** / Olur mı zîkr ile tesbîh-i Sübhân

2802 Ma‘âza’llâh ne âzerdür bu âzer / Cehennem **ehlinûn** tâcına beñzer

4069 Sevindi **ehl-i zindân** oldu hândân / Gülistân-ı cihâna döndi zindân

4077 Sevüp anı kulüb-ı **ehl-i zindân** / Şafā-yı kalb ile oldu müselmân

4216 Kılurdu **ehl-i zindânı** ziyâfet / Olurdu yâr için ağıyâra ‘izzet

4616 İdüp Mısr **ehli** hırşın şâha i‘lām / Galâli şat diyü itdiler ikdām

4880 Çıkup şehr ucına dek **ehl-i Ken‘ân** / Anı gönderdiler giryân u nālân

4885 Vedâ‘ itdi anuñla **ehl-i Ken‘ân** / Derildi Külbe-i Aḥzâna giryân

5037 Muşîbet oldu **ehl-i Mısr** tekrâr / Ne Yūsuf kaldı ne Ya‘küb-ı ebrâr

5105 Cehennem **ehli** kârın ol ki işler / Aña ‘âkıller aḥmaḥdur dimişler

ehlen ve sehlâ [1] hoş geldiniz, safa geldiniz. <KT, KANARİ>

2156 Şadā-yı ḥayre maḥdem oldu peydā / Didiler çağrışup **ehlen ve sehlâ**

ejdehā [6] ejderha, büyük yılan. Bir inanışa göre yılan, kendi eceliyle ölmez, mutlaka başka birisi tarafında öldürülmüş. 100 yıl yaşayan yılanlar ejderha olurmuş. Yılan ejderhaya dönüşünce ağzından ateş saçar, nefesiyle diğer varlıkları sömürüp yutarmış. Kâmûs-ı Osmanî’de “ejdehā”nın yalnız nazımda “ejder ve ejderhā”nın hem nazımda hem de nesirde kullanıldığını ifade etmiştir. <BURHÂN, KT, KO, LN, FZ, ADŞŞ>

846 Tama‘ ehli gibi ağzını açmış / Şanasın **ejdehâdur** yire geçmiş

1205 Çıkardı cāhdan şems-i cihânı / Dehân-ı **ejdehâdan** aldı anı

2681 Gerekmez kîse ile tolu māl / Gözüme olur **ejderhâ** mişâli

3670 Şabûr ol **ejdehâ-yı** nefsi öldür / Maḥâm-ı vahdete varan bu yoldur

4330 Anı kırtardı zindândan o Mevlâ / Dehân-ı **ejdehâdan** çıkdı gûyâ

Aşağıdaki tanıkta “yedi başlı ejderha” tabiri kullanılmıştır. Acemler ejderhanın kanatlı, dört ayaklı ve yedi başlı bir mahluk olduğunu tahayyül ederler. <AÇDŞS>

5077 Zemin ü āsumān cāy-ı haṭardur / Kişiye **ejdehā**-yı heft-serdür

ejder [4] büyük yılan; yılanı benzer ancak dört ayaklı ve kanatlı olan ve ağzından alevler püskürttüğüne inanılan hayali hayvan. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>

1313 Münacât eyle Mūsā gibi ta‘cîl / Helâk eyler bu halkı **ejder**-i seyl

2072 Yelisi arḳam-ı hindüya beñzer / Müşābih gerdeni ṭüline **ejder**

4416 Yelisi mār-ı erḳam boynı **ejder** / Dümi boz yügrüğe ğāyetde beñzer

ejder-mişāl [1] ejder gibi.

2541 Biner bir üştür-i **ejder-mişāle** / Zühaldür şanki gerdüna havāle

ekābir [3] fazilet ve rütbe sahibi olanlar, devlet ricali, “ekber”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2261 Gelince Ḥazret-i Yūsuf müsāfir / Derildiler edānî vü **ekābir**

4629 Tevāzu‘ la edānî vü **ekābir** / Ziyāret itdiler Ya‘ḳubı bir bir

5040 Şu deñlü dūd-ı āhı oldı zāhir / Tumanlu ṭağlara döndi **ekābir**

ekmek [] tohum serpmek, tohum atmak. <YTS, KT>

ekmedügi yerden [1] umulmayan veya beklenilmeyen yerde ortaya çıkan kişi.

1646 Ḥalāş olmaz bu ğamdan ehl-i iḥlāş / Biçerler **ekmedügi yirden** eşḥāş

eknāf [1] canipler, yanlar, taraflar, “kenef”in çoğulu. <KO, LN, OTAL>

2096 Müzehheb cümleten **eknāfi** anuñ / Muṭallā gün gibi eṭrāfı anuñ

ekrem [2] pek cömert, lütuf ve keremi çok olan, çok şeref sahibi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2358 Selām olsun saña ey zāt-ı **ekrem** / Seni kim kıldı ḥüsn ile müsellemler

4418 Süvār olsa aña ol şāh-ı **ekrem** / Şuhaylinden ṭolardı cümle ‘ālem

ekşer [1] çok, en fazla, pek ziyade. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2708 Hevāsına uyan keştiye beñzer / Olur egrisi ṭoğrusından **ekşer**

ekşerriyyā [2] çok defa olarak, çok zaman, sık sık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4093 Budur ben bildügüm *Allāhu a‘lem* / Ḥaṭadur **ekşerriyyā** fikr-i ādem

5169 Bu te‘lîf-i laṭîf ü dürr-i ma‘nā / Ḥayāl-i ḥāşum oldı **ekşerriyyā**

eksük [2] eksik, noksan. <YTS, ÖTS>

1678 ‘Ayān itdügi için gizlü ḥālî / Günün **eksük** degüldür bir zevālî

4543 Felek gibi idüp ḳat ḳat cihāzın / Yetürdi **eksügin** çoğ itdi azın

eksüklü [1] eksikli, eksiği bulunan, kusurlu, aciz. <YTS, ÖTS>

2059 Anuñ üftâdesidür bende vü şâh / Zevâllüsi güneş **eksüklüsü** mäh

el [173] kolun, bilek mafsalıdan itibaren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı. <TS, KUBBEALTİ>

101 Dehânı ‘aynı ile mîme beñzer / **Eli** tekbîre varsa cîme beñzer

163 Miḥakk oldı **elinde** söyledi taş / Nuḥâsın ehl-i küfrün eyledi fâş

317 Güneşdür şanki rûy-ı dil-güşâsı / Şu‘â‘ı fi’l-meşel **elde** cidası

400 **Elin** kaldırdı şevk ile du‘âya / Münâcât itdi şıdık ile Hudâya

493 Baḳup bir daḳı ol dürr-i şemîne / **Elini** Yûsufuñ virdi **eline**

519 Neye şunsa **eli** altun olurdu / Bir iken rızkı anuñ on olurdu

538 Murâdı bu ki ol şehbâz-ı maḳşûd / Sa‘âdetle **elinde** ola mevcûd

588 **Elini** kaldurup itdi niyâzı / Didi ey çâresüzler çâresâzı

685 **Elin** öp Ḥazret-i Ya‘kûba gel var / İcâzet iste ibrâm eyle yalvar

706 **Elinden** rûzgâruñ vâlih ü zâr / Mişâl-i ‘âşık-ı dîvâne-i yâr

894 **Eline** her biri alup iki taş / Döginür gözlerinden aḳıdur yaş

921 Kemânuñ olur **ellerden** ‘azâbı / Dükenmez egrinüñ hîç iztırâbı

1162 Uçar anuñ **elinden** bülbül-i rûḥ / Bu râz andan olur olursa meftûḥ

1265 İki seng-i mezârı gibi ol dem / Du‘âya **ellerin** kaldurdu muḥkem

1300 Felek âyînesine oldı nâzır / **Elin** kaldurdu düşnâm itdi vâfir

1303 Ḳurıdı **ellerüm** şındı ḳanadum / Yoluma geldi seylâb-ı fesâdum

1494 **Elini** öpmege el irmez aşlâ / Meger âl itmek ile öpe ḥınnâ

1633 Ḳımıldatsa reg-i ‘ışkıını bir ân / Ḳılur çengî **elinden** çengi efgân

1668 Olur mı gülşenüñ aḥvâli muḥtel / Şitâdan irmese aña şovuk **el**

1700 Beni âhum **eli** girdâba şaldı / Benüm işüm hemân Allâha ḳaldı

1887 İdersin keştî-i gümrâha çâre / **Elin** alup çekersin bir kenâra

1941 **Elin** al pâyımâl-i rûzgâruñ / Yolını urma bir oklı şikâruñ

2114 Güzel sâzendeler alup **ele** sâz / Virürdi her maḳâma gelse âvâz

2168 Cevâhir saçmadan **eller** yoruldu / Görülmiş olmayan anda görüldi

2291 **Eli** ditrer şu‘â‘-ı şems-mânend / Vişâl-i yâra ammâ ârzûmend

2195 Perestâruñ biri geldi yaḳına / ‘Ale’t-ta‘ cîl yapışdı **eline**

2237 Dönüp el-ḳışşa **elsüz** âsitine / Güzer ḳılmadı dildâr-ı güzîne

2292 **Elinde** bir iki baḡ ipliḡi var / Diler kim Yûsufa ola ḥarîdâr

2293 **Elinde** ipliḡin idüp bahâne / Dir idi müştëriyem ol cuvâna

2321 **Elinüñ** ayası mihrüñ mişâli / Şu‘â‘ı ellerinde on hilâli

- 2332 **Eline** aldı bir mir'ât-ı şâfî / Görüp kendüyi urdı haylî lâfî
- 2340 Çekem ol gül-î izârî hâr **elinden** / Alam bu âl ile ağyâr elinden
- 2396 Güşâde olıcak baht-ı hümâyûn / **Elüñ** toprağa şunsañ olur altun
- 2494 Kõolında şâhbâz-ı 'izz ü devlet / **Elinde** hâtem-i zevk-ı sa'âdet
- 2739 Bu devrânüñ **elinden** dâd feryâd / Ki cânüm olmamışdur bir nefes şâd
- 2744 Bu mâtemden ki maḥzûn oldu Yûsuf / **Elin** öpdî Zeliḥâ bî-tekellûf
- 2753 **Elin** öpmege olmaz oldu içdâm / Meger kim yılda bir gün ola bayram
- 2759 **Elinde** olsa ḥalkuñ ihtiyârî / Murâdınca olurdu cümle kârî
- 2783 Zeliḥâ Yûsufa câm itdi teklîf / **Elinde** câmı kıldı haylî ta'rif
- 2794 Başında ğam gözinde eşk-i pür-hûn / Dilinde yâr **elinde** câm-ı gülgûn
- 2795 **Ele** bâde alup künc-i belâda / Tağıtdı ḥırmî-i endûhı bâda
- 2873 Yudî arıtdı İsmâ'îlî tenhâ / Mübârek **ellerine** yaḥdı ḥınnâ
- 2918 **Elümi** ayağımı kıl muḳayyed / Boğazlarken toḳunam saña şâyed
- 2951 Anuñ kim **elde** yoḳdur ihtiyârî / Nice pinhân ider esrâr-ı yârî
- 2965 Diyârında vücûd-ı cümle mevcûd / Fiğân eyler **elinden** nitekim 'ûd
- 3055 Dürîşür her murâdına irince / **Eline** hâtem-i vaşlı girince
- 3079 **Elini** zülfine eylerdi şâne / Yolardı sünbülîni 'âşîkâne
- 3125 Kaçan kim rûz-ı 'îd ola bahâne / Sa'âdetdür **el** öpmek 'âşîkâna
- 3143 **Elini** öpmege virmez rızâyı / Çeker ebrûları tîğ-i cefâyı
- 3153 Naşîḥat eyle gönîlîni **ele** al / Ola kim idesin bir ḥîle vü âl
- 3206 Kırân itse kişi bi'se'l-ḳarîne / Yüzi muḥtâc olur ḥaclet **eline**
- 3207 **Eliyle** yüzîni örter günehkâr / El içinde yüzî ḳalmaz ider 'âr
- 3311 **Eline** Yûsufuñ gönîlîni aldı / Aḳar şu gibi bir ḥoş bâğa şaldı
- 3314 Göz açdı anı gördi lâlezârî / **Elini** göksine ḳodı cınârî
- 3370 Birine kimseler el şunmamışdur / Baḥîl **el** bunlara toḳunmamışdur
- 3408 Ayak baş pâye-i ḳaşr-ı vişâle / **Elüñ** irişdi zevk-ı bî-mişâle
- 3597 **Elini** eyledi ḥınnâ ile al / Ḥabîbî vuşlatına eyledi âl
- 3616 **Elini** Yûsufuñ aldı **eline** / Du'âlar eyledi ol nâzenîne
- 3667 Didi üftâdesine Yûsuf ey mâh / Uzatma ḥırş **elini** eyle kûtâh
- 3712 Kerem eyle **elüñe** âyine al / Cemâlûñ ayına baḳ ey ruḥı al
- 3787 Ḥalâş olmağ için mekrinden anuñ / **Eline** aldı gönîlîni mübtelânüñ
- 3842 Uyandum bûse alurken lebûmden / **Elini** çekdi sîb-i ğabğabumdan
- 3858 **Elinde** tıfl-ı ma'şûm ile nâğâh / Oraya geldi bir zen ḥikmetu'llâh
- 3956 Şaşup her birisi tıtdı dilîni / Ḳodı nârencini kesdi **elini**

- 3957 **Eli** her birinüñ kana boyandı / Kızardı pençe-i mercāna döndi
 3960 **Elin** kana boyadı her perî-veş / Nihâl-i serve düşdi şanki âteş
 3965 Yaraşdı qolda **ellerden** akan kan / Mişâl-i zînet-i tesbîh-i mercân
 3967 Kesen barmaqları ucını nâgâh / Cihânda hırş **elini** kıldı kûtâh
 3970 Kimi döndi hazân ırmış çınâra / **Elin** kesdi düşürdi bir kenâra
 4108 Yoğ idi hüsn-i tedbiri ezelden / Çıkardı hâtem-i vaşlını **elden**
 4157 Ferâmûş itmek için hecr-i yârı / **Ele** alurdu cām-ı hoşgüvârı
 4306 Tefahhus itdi hâl-i mücmelini / O ‘avretler ki kesmişdi **elini**
 4370 Boşandı kîse-i māl ü hazîne / Hemânâ döndi **elsiz** âsitine
 4390 Var iken **elde** mālîyle menâli / Oyalarlardı ol şûride-hâli
 4437 Baña keşf itdi ‘ışkuñ gizlû rāzın / **Eline** aldı gönlün şahbâzın
 4484 **Elin** kaldırdı ya‘ nî kim niyâza / Hudâ-yı çâre-bahş u çâresâza
 4519 **Elüm** tolsun zer-i hâlişle tekrâr / Mişâl-i keffe-i mîzân-ı dînâr
 4521 Terahhum itdi hayra girdi Yûsuf / Du‘âya **ellerin** kaldırdı Yûsuf
 4548 **Elini** aldı tenhâsına gitdi / Elinden geldüğü ihsânı itdi
 4712 Beni bu hikmet itdi mest ü hayrân / **Elün** Yûsuf **eline** beñzer el-ân
 4778 **Elin** yüzine sürince hemânâ / İrişdi hazretine peyk-i Mevlâ
 4785 **Eline** hâme aldı yazdı nâme / Didi ey şefkat iden hâş u ‘âma
 4786 Ğarîbe zulm **elini** eyle kûtâh / Ki sulţân-ı selâtin oldı Allâh
 4845 Şakın eyler seni sulţân-ı hestî / **Elün** altındakinün zîr-i destî
 4846 Yetîmi döğme haddinden ziyâde / Uzatma cevri **elini** nâ-murâda
 4945 Cihânda zulm **elin** kûtâh eyleñ / Günâh itmekden istikrâh eyleñ
 5027 Getürdi aña cennetden bir elma / **Eline** aldı vü koğdı hemânâ
 5064 **Eliyle** yüzini çâk eyledi ol / Ola tâ yaşınıñ ırmağına yol
 5140 Huşûline bu tıflun cehd kıldum / Şabâha dek **elümi** mehd kıldum
 5152 Şikâyet eylerin nâdân **elinden** / Bu gülşen pâymâl olur dilinden
 5154 Elif egri **elinden** toğrı çıkmaz / Hataşı yañlışı çok sıhhati az
 5162 **Elinün** gölgesi gibi nigârün / ‘Ulüvv-i kadri var ol sebzârün

el açmak [5] yalvararak bir şey dilemek, dilenmek. <BDS>

- 2000 **Elin açmış** iki zülfi niyâza / İki şaf kirpüğü tırmış namâza
 2109 Kimisi şah-ı zanbağ-veş **açar el** / İki nergislerin eyler mukahhal
 2167 **Açup** ihsân **elin** gül gibi leşker / Şaçardı halka la‘lîn kâsedan zer
 4265 Tevekkül eyleyen zât-ı Hudâya / **Elini açmağ** olmaz mâsivâya
 4768 Biraz yandı biraz yakıldı Ya‘küb / **Elin açdı** du‘âlar kıldı Ya‘küb

el altında olmak [2] istediği zaman kullanabileceği yerde, durumda olmak. <DŞD>

630 Saña me'mûr olup kardaşların hem / **Elüñ altında ola** hem-çü hâtem

3377 **Eli altında oluñ** hemçü hâtem / İdün kendünüzi kendüye mahrem

el arkasın yire kırmak [1] pes demek, aczini göstermek. <ÖTS>

1489 Nazar iden o mäh-ı bî-naẓîre / **El arkasın kırdı** gün gibi **yire**

el bağlamak [1] (namazda veya büyük bir kimsenin huzurunda) saygı ifadesi olarak elleri kavuşmuş vaziyette durmak. <KUBBEALT>

2262 Öñinde Mâlikün **el bağladılar** / Taẓarru' eylediler ağladılar

el bir etmek [1] el birliği yapmak, birlik olmak, ittifak etmek. <DŞD>

3364 Göz ile kaşı nâza **itse el bir** / İderdi zâhid-i şad-şâli teşhîr

el çekmek [9] vazgeçmek, ilgisini kesmek.

1061 **Çekün** ol pençe-i hırşidden **el** / Geçün bu fikr-i fâsidden muhaşşal

4969 Ferâgat geldi zevk-ı saltanatdan / **Elin çekdi** umûr-ı memleketden

5021 Haberdâr oldı bu mevt-i nebiden / Çınâr **el çekdi** dünyâ-yı deniden

5067 Görür cânâmı gelmez yola gitmiş / **Elin çekmiş** cihândan 'uzlet itmiş

2436 Zeliḥâ arturınca bedr-i tāmı / **Elini çekdi** şehriñ hâş u 'âmı

2500 Mûsâ' id oldı mı baht-ı hümayûn / Cefâ vü cevri **elin çekdi** mi gerdün

2758 Zeliḥâ **çekdi** Yûsufdan biraz **el** / Vişâl-i yâr kaldı şöyle mücmel

3434 **Elüñi çekme** vuslat hâteminden / Şafâlar sür perîler 'âleminden

4409 Uşanmış idi cân-ı nâ-tüvândan / **Elin çekmiş** idi kayd-ı cihândan

el oyunu [1] El ile sevgilinin saçını okşamak, sevgiliyi elle okşamak, oynamak anlamlarında kullanılan bir tabir. Bu ifadenin "el çabukluğu ile yapılan hile" anlamı da vardır. <YTS, TDEK>

1676 **El oyunı** oynasa süsenle lâle / Urur seng-i melâmet aña jâle

el şunmak [3] el uzatmak; cüret etmek; yaklaşmak istemek. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1302 **Elini** dest-i miḥnet baña **şundı** / Kolum güyâ ki şınmış şâḥa döndi

2800 Kadeḥdür zevrak-ı baḥr-i menâhî / Aña **el şunma** ey sâhî vü lâhî

3370 Birine kimseler **el şunmamışdur** / Baḥîl el bunlara toḡunmamışdur

4483 Kırdı bātıl tārîḳın Ḥaḳḳa döndi / **Elini** ḥ'ân-ı İbrâhîme **şundı**

el uzatmak [1] bir işi yapmak için yardımcı olmak üzere girişimde bulunmak. <ÖTS>

3516 Saña nâr-ı maḥabbet **el uzatdı** / Elüñ aldı ricâl-i ḡayba katdı

el yumak [2] el yıkamak [mec.] el çekmek, vazgeçmek, bir şeyi terk etmek. <OŞK>

1090 Şıḡışmaz bir gönülde iki sevgü / Ḥazer kılmâsivâ baḥrinden **el yu**

1819 Yaşı ırmaḡın izhâr itdi evvel / Hemânâ âb-ı rûyından **yudı el**

el virmek [4] yardım etmek, fırsat vermek.

629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / Saña **el vire** devlet her yañadan

2821 Giceyle fırsat **el virdükçe** her bâr / Şarılurdi o serve yâsemen-vâr

3154 Ne yüzden **el virürse** şöhet-i yâr / Aña göre aña kıl keşf-i esrâr

3384 Kıparsa kendüden aqdâm-ı ikdâm / Kılun **el virmeden** aḥvâli i' lām

elden çıkarmak [1] yitirmek, kaybetmek veya satmak. <ÖTS>

1131 Seni **elden çıkardı** gerçi devrân / Gönülden çıkmaduñ bir lahza bir ân

elden çıkmak [1] artık onun olmamak. <KUBBEALT>

1833 Çıkup **elden** inân-ı ihtiyârı / Semend-i ışık ile gitdi kararı

elden gitmek [3] varlığından mahrum kalınmak, elden kaçmak, yok olmak. <KUBBEALT>

698 **Elüñden gitdi** ol şehbâz-ı cânun / Dehâna geldi feryâd u figânun

3110 Degüldür senden ol dildâr hōšnūd / Şaḡın **elden gider** şâhın-i maḡşūd

3393 Meh-i Ken'ân ile kaldı cevârî / Kamunun **gitdi elden** ihtiyârı

elden kaçırmak [2] (kıymetini bilemediği için) sevdiği bir kimseden veya önüne çıkan bir imkândan mahrum kalmak, onu kaybetmek. <KUBBEALT>

584 Kaçurdi **elden** ol şehbâz-ı cânı / Sipihre irdi feryâd u figânı

2901 Ayırma senden ol rûḥ-ı revânı / Kaçurma **elden** ol şehbâz-ı cânı

elden kırmak [6] elden bırakmak, terk etmek, ihmal etmek. <ÖTS>

420 Sefer ide ḡalâş ola cedelden / Selâmet yaḡasın **komaya elden**

703 **Koma elden** münâcât u du'âyı / Ferâmûş itme nâm-ı enbiyâyı

1671 Havâlandurma zaḡm-ı tîr-i yârı / Şaḡın **elden kıma** şabr u kararı

4040 Kemâl-i ışıkını tuymuş ezelden / **Komaz** ammâ ki istignâyı **elden**

4246 **Elüñden kıyma** dâmân-ı rızâyı / Girü derdin viren virür devâyı

5173 Enârün çünki gizlendi devâtı / **Kodum elden** bu kilik-i vâridâtı

ele almak [1] o şeyin üzerinde durmak, incelemek. “Ele almak” aynı zamanda neyin elle tutulmasını ifade etmek üzere gerçek anlamda kullanılmıştır. <KUBBEALT>

1632 Hüveydâ olmasa nâyün figânı / **Ele almazlar** idi iller anı

ele gelmek [1] elde edilmek, husul bulmak; yakalanmak. <ÖTS>

4458 Saña bunca zamân itdüm niyâzı / **Ele gelmez** murâdum şâhbâzı

ele girmek [3] ele geçmek, elde edilmek, yakalanmak. <KUBBEALT>

1473 **Eline girdüğini** hem-çü ḡâtem / Virürdi ellere ol şâh-ı âlem

2772 Kurulmayınca dâm-ı ehl-i şöhet / **Ele girmez** o şehbâz-ı sa'âdet

3371 **Ele girmez** yigitlik unfuvânı / Bulunmaz bir daḡı genc-i cuvânı

ele vermek [1] yakalatmak. <KUBBEALT>

2807 Şurāhî içmeseydi cām-ı şahbā / Boğazını **ele virmezdi** ašlā

eli altında kırmak [1] hükmü altında bulundurmak, istediği zaman kullanabileceği yerde bırakmak.

3360 Cevārīnūn yüzini kıldı terciḥ / **Eli altında kırdı** hemçü tesbīḥ

eli bağlı [1] çaresiz, hiçbir şey yapamayacak durumda. <KUBBEALT>

1940 Cefā-yı derdmende māyil olma / **Eli bağlı** zebūna kâtil olma

eli ermemek [2] uzakta olduğundan yetişmemek; el ermez, göz görmez. <DŞD>

1494 Elini öpmeye **el irmez** ašlā / Meger āl itmek ile öpe ḥinnā

4373 Gözi bakmaz cemāl-i nāzenīne / **Eli irmez** vişāli dāmenine

eli varmamak [1] (bir şeyi yapmaya) gönlü bir türlü razı olmamak. <KUBBEALT>

3644 **Elüm varmaz** benüm cām-ı fesāda / Çıkarur ādemi yoldan o bāde

eli var olmak [1] beğenilen bir iş yapıldığında takdir ve dua amacıyla söylenen bir söz. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

5159 **Eli var olsun** ol merdūn ‘Alī-vār / Ki destinde anuñ ḥaṭṭ-ı celī var

elinde büyümek [1] çocukluğundan beri yanında bulundurmak. <KUBBEALT>

5139 **Elümde büyüdi** bu tıfl-ı maḥşūd / Nigehbān ola aña ‘ayn-ı Ma‘būd

elinden almak [1] birinin sahip olduğu bir şeyi yitirmesine sebep olmak. <KUBBEALT>

3802 O sūsen kılmadan cismine gülgün / **Elinden aldı** anı yār-ı mevzūn

elinden çıkmak [1] artık onun olmamak. <KUBBEALT>

1577 Yanında gördi yok yāruñ cemālī / **Elinden çıktı** şan dünyāca mālī

elinden düşmemek [1] elinden bırakmamak, devamlı olarak yanında bulundurmak. <KUBBEALT>

29 Beni kıl mālīk-i mülk-i ma‘ānī / **Elümde düşmesün** ḥāmem sinānī

elinden geleni yapmak/etmek [1] büyük gayret göstermek, her çareye başvurmak. <KUBBEALT>

4548 Elini aldı tenhāsına gitti / **Elinden geldiği** iḥsānı itdi

elinden kurtulmak [1] (kendisini yakalamış veya hükmü altına almış olan bir kimseden) kurtulmayı başarmak. <KUBBEALT>

3822 **Elinden kurtulup** ol nūr-ı dīde / Gül-i ter gibi dāmānı derīde

eline bakmak [2] ancak onun yardımı ile geçinebilmek. <KUBBEALT>

4375 Gözi eller **eline bakar** oldu / Belā geldi celāle mazhar oldu

4711 Didi muhtâclık ey mâh-manzar / Ğarîbi halk **eline baķar** eyler

elini almak [1] elinde tutmak, yardım etmek. <DŞD>

3747 Murâdın hâşıl eyle ehl-i hâlûn / **Elin al** nâ-tüvân u pây-mâlûn

el [5] halk, ahali, kendisine yabancı olanlar, başkaları, yabancı. <YTS, KUBBEALT>

1473 Eline girdüğünü hem-çü hâtem / Virürdi **ellere** ol şâh-ı âlem

3165 Güneş gibi şarardı beñzi şoldı / Yoluñda **ellere** pâmâl oldı

3207 Eliyle yüzünü örter günehkâr / **El** içinde yüzi kalmaz ider âr

3210 Gelince âdemûn ırzına noķşân / Olur **eller** temâşasında hayrân

4375 Gözi **eller** eline baķar oldı / Belâ geldi celâle mazhar oldı

el-ân [8] şimdi, şimdiki hâlde, henüz, hâlâ, bu ana kadar. <KT, KO, OTAL>

248 Mübârek zât-ı pâki ile **el-ân** / Bir iken on olupdur Âl-i Oşmân

414 Anuñ neslinden oldı Âl-i Oşmân / Cihânuñ hâkimü'l-vaķtidür **el-ân**

816 Kuyı gibi kâra gönüllü ihvân / Kuyıya atmağ ister anı **el-ân**

1159 Gönül alçaķlığın kıl eyle ihsân / Bulş göklerde Azrâ ile **el-ân**

1296 Kaķâr ile nitekim ebr-i bārân / Develer tağlara tağıldı **el-ân**

1696 Boyuñ serv-i revânı gibi **el-ân** / Sözüñi toğrı söyle eyle ihsân

2915 Alursañ benden İsmâ'îli **el-ân** / Baña şabr u sükûnı eyle ihsân

4712 Beni bu hikmet itdi mest ü hayrân / Elûñ Yûsuf eline beñzer **el-ân**

elçi [1] bir memleket veya devlet tarafından diğeri nezdine gönderilen vekil, sefir; bir uzlaşma sağlamak için veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse. <KT, TS>

2061 Şehâb-ı rif'ati eflâke ağdı / Kaķuma **elçi** bārân gibi yağdı

elem [17] ağırı, acı, sancı, sızı, maddi ve manevi hoşnutsuzluk; keder, dert, gam. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

348 Başı çekzinür eflâkûn bu ğamdan / Dü-tâ oldı meh-i nev bu **elemden**

726 Yoluñda çâh-ı endüh u **elem** var / Güzergâhuñda bir derbend-i ğam var

915 **Elemdür** aşıkun ayruķsı hâli / Ki var bir şenlignün biñ melâli

1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tîr-i ğamdur / Yüzüñsüz gül aña nâr-ı **elemdür**

2273 Vişâli derdi halka oldı sârî / **Elem** virdi kemâl-i iştihârı

3003 Bu hâl üstine geçdi niçe demler / Biri birine virürdi **elemler**

3250 Halâş olmaz belâ vü derd ü ğamdan / Ölünce cânı kurtulmaz **elemden**

3294 **Elem** gördi Zeliḥâ şoḫbetini / Murâd itdi zarûrî fûrķatini

3704 Sevünme aña kim pâyânı ğamdur / Şafâsı miḫnet ü zevķı **elemdür**

3827 Halâş oldı yidi derbend-i ğamdan / Hidâyet buldı kurtıldı **elemden**

- 4027 Ricāle hālka-i bezm-i **elemdür** / Hümā-yı ‘aql u dīne dām-ı ğamdur
 4406 Kaçan kim ‘ışık-ı pāk irse kemāle / **Elem** bir ‘ālem olur ehl-i hāle
 4446 **Elemden** olmayup bir laḥza ḥālī / Bu idi ‘ışık-ı dildār ile hālī
 4463 Çıkar luṭf eyle girdāb-ı **elemden** / Ḥalāş eyle beni zindān-ı ğamdan
 4991 Saña geldi giden derd ü **elemler** / Yirini özledi biñ dürlü ğamlar
 E23 Emīn olmaz ğam-ı dilberden ādem / Vişālī bir **elem** hicrānı bir ğam
elem çekmek [1] acı çekmek. <KANARI>

4358 Ferāmūş oldu **çekdüğü elemeler** / Hezārān ğuşşa vü biñ dürlü ğamlar
elest [1] “değil miyim” anlamında soru kelimesi. Allah’ın insanı yaratıp “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurduğu zaman, insanın yaratılışının başlangıcı. Bu olay insanlar yeryüzünde yaratılmadan evvel Allah’la insan ruhları arasında meydana gelmiştir. <KT, KO, OTAL, ADŞS, TTS>

- 2977 Eyā deyr-i cihān şūret-peresti / Eyā bezm-i ğamuñ mest-i **elesti**
el-ḥaḳ [1] doğrusu, hakikaten, gerçekten. <KT, KANARI, KUBBEALTI>

3465 Sa‘īdūñ ‘aynını ḥaḳ-bīn ider Ḥaḳ / Vişāl-i Ḥaḳka **el-ḥaḳ** olur elyaḳ
el-ḥamdü li’llāh [4] “Hamd Allah’a mahsustur, Allah’a hamdolsun.” Bütün yaratıkların kendi dilleriyle Allah’ı anmaları ve övmelerine hamd denir. Kur’an’da 38 ayette hamdın Allah’a mahsus olduğu ifade edilir. Durumdan hoşnutluğu ifade eden bu söz Divan şiirinde bazen iktibas, bazen de sadece Arapça söylenmiş bir şükür ifadesi olarak kullanılmıştır. <KT, DİNİ KAVRAMLAR, KUBBEALTI, İKS, İKTİBASLAR>

- 2005 Zeliḥādan atası oldu āġāh / Didi bin cān ile **el-ḥamdü li’llāh**
 2415 Didi biñ cān ile **el-ḥamdü li’llāh** / Ki açduñ menzil-i maḳşūduma rāh
 4328 Dir idi her kişi **el-ḥamdü li’llāh** / Ḥalāş oldu tutilmış iken ol māh
 4928 Geçen fūrkatleri yād olsa nāġāh / Dir idi her biri **el-ḥamdü li’llāh**

el-ḥükmü li’llāh [3] “Hüküm Allah’ındır, Allah’ın istediği olur” anlamında teselli ve tevekkül sözü olarak kullanılır. <KT, KUBBEALTI, BMS>

- 957 Ḥalāş olmaz ecelden bende vü şāh / Ölüme çāre yok **el-ḥükmü li’llāh**
 1163 Eger maḳtül ise **el-ḥükmü li’llāh** / Mezārī bāġ-ı cennet ola her gāh
 1233 Degül taḳdīr-i Ḥaḳdan kimse āġāh / Ne kim Ḥaḳdan gelür **el-ḥükmü li’llāh**

elif [15] Arap alfabesinin ilk harfi [*mec.*] doğru ve düzgün boy. Divan edebiyatında sevgilinin boyu elife benzer. Noktası yoktur, kendinden sonraki harfle birleşmez. Bu bakımdan

kesrete bulaşmamış, kayıtsız ve hür olarak vasıflandırılır. <KT, CÛDÎ, ADŞŞ, HARF SİMGEÇİLİĞİ>

- 100 **Elifdür** kıdd-i Âdemden nümüne / Müşâbih kaşı nûn-ı ser-nigûna
 912 **Elif** kıddini Ya‘ kûb eyledi dâl / Delindi ‘aynı gibi bağı fi’l-hâl
 1394 Müsellem kımetinüñ i‘tidâli / **Elifdür** fi’l-meşel ol serv dalı
 3480 **Elif** kıddün olup a‘lâdan a‘lâ / Kemâl-i hüsnün olmuş daği zîbâ
 3894 **Elif** kıddi gibi toğrıdur ol yâr / Bi-hakk-ı Kâdir u Kayyûm u Kahhâr
 4940 **Elif** kıddini döndürdi kemâna / Belürdi ölüm okından nişâne
 5154 **Elif** egri elinden toğrı çıkmaz / Haţâsı yañlışı çok şıhhati az
 5165 **Elif** yazsa olur bir serv-i bâlâ / Hilâle beñzer anuñ çekdüğü râ
 5168 Suţur-ı nazmı güyâ resm-i şemşîr / **Elif** nünüñ mişâli kıavs ile tîr

Onay, “elif üzre med” ifadesini “kaşların baş tarafı kavisli, kuyruğu yukarı kalkık olmak lazımdır.” şeklinde yorumlamıştır. <AÇDŞŞ>

- 1366 Kaşı tākıyle ol serv-i sehî-kad / **Elif** üzre yazılmış şanasın med

elif kıamet [1] elif gibi uzun ve düzgün boylu. <KANAR/>

- 642 İdüp tîr-i fesâdına nişâne / **Elif kıametleri** döndi kemâna

elif-veş [4] elif harfî gibi.

- 44 ‘İbâdetde **elif-veş** müstaķim it / Şalâhiyyet maķâmında muķim it
 224 **Elif-veş** Aħmedün yâr-ı kadîmi / Ser-i a‘yân u aşhâbuñ ‘azîmi
 571 Kemer oldı orada dâm-ı tezvîr / **Elif-veş** râst geldi rây (u) tedbîr
 3867 ‘Azîzün kilik-i teftîşinden ol ân / **Elif-veş** toğrı çıkdı Mâh-ı Ken‘ân

el-kıssa [3] hülâsa, hasılı, sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre. <KT, KO, OTAL,

BMS>

- 2237 Dönüp **el-kıssa** elsüz âsitine / Güzer kılmadı dildâr-ı güzîne
 4095 Gerek ‘aşık ola her fende mâhir / Olur **el-kıssa** tedbîrinde kıaşır
 4625 Söziñi eyleme **el-kıssa** tatvîl / Firâķuñ sergüzeştin eyle taķlîl

elli [1] beş kere on, kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı, 50. <KT, TS>

- 2090 Müvekkel olmuş idi **elli** hâdim / Ki üstinden kıuş uçurmazdı dâym

elma [1] kabuğu parlak, sert, kırmızıdan yeşile kadar türlü renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyve. <TS, KT>

- 5027 Getürdi aña cennetden bir **elma** / Eline aldı vü kıoķdı hemânâ

elmās [1] mücevher olarak kullanılan saydam, değerli taş. Beyaz, billur gibi, şeffaf ve azlığından dolayı kıymetli mücevherlerden biridir. Pembe, mavi ve siyah renkte de olur. <KT, KO, TS, ESKİ ESERLER>

2435 Virildi ağırınca niçe altun / Niçe **elmās** u niçe dürr-i meknûn

eltāf [5] iyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlikler, “luṭf”un çoğulu. <LN, KO, CŪDÎ, OTAL>

2028 Cemāline işiden ‘āşık oldu / Cihān **eltāf** u ihsāniyle teldi

3421 Yiridür çarḥ-ı **eltāfun** şihābı / Münevver eyler ise bu türābı

4497 Didi bu pîre-zen kimdür bileydüm / Aña **eltāf** u ihsānlar kılaydum

eltāf-ı amīme [2] yaygın iyilikler, pek çok lütuf.

4487 Delîlüm ol sırāt-ı müstaḳīme / Sezāvār eyle **eltāf-ı ‘amīme**

4632 Didi varuñ o sulṭān-ı kerīme / Sizi ğarḳ eyler **eltāf-ı ‘amīme**

elvān [1] birkaç renkli, rengarenk, alacalı; renkler, “levn”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2081 Hezār altunlu ḳaṭān oldu ḥāzır / Çiçekler gibi **elvānı** muḡāyir

elvara [1] tut ki, olur ki, oldu da, mümkün ki, faraza, ihtimal ki, belki. <OŞK, ÖTS>

2924 Beni gördükçe derd ile idüp āh / Peşimān olasın **elvara** nāḡāh

elyaḳ [2] en liyakatli, pek layık, çok yakışır. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1100 O ma‘şūmı ayırdı ‘işmet-i Ḥaḳ / Bu ḥāl oldu aña evlā vü **elyaḳ**

3465 Sa‘īdüñ ‘aynımı ḥaḳ-bīn ider Ḥaḳ / Vişāl-i Ḥaḳḳa el-ḥaḳ olur **elyaḳ**

emān [] aman dileme, yardım ve bağışlanma, dileme; müsaade. <KT, KO, LN, ÖTS>

emān virmek [1] bağışlamak, insaf etmek, izin vermek. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2559 Ecel **virmiş** iken baña **emānı** / Göreyin bārī bir kez daḡı anı

emānet [] emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

emānet ḳomaḳ [1] teslim etmek, tevdi etmek, bir şeyi bir kimsenin üstüne bırakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

557 O sulṭānı **ḳoduñ** bende **emānet** / İlet iḡvānına saḡ u selāmet

emekdār [1] bir işte çok emeği geçmiş olan, hizmet etmiş; eski ve sadık hizmetçi. <KT, OTAL, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1687 Niçe ay emzirüp oldum **emekdār** / Ġidā-yı cānumı eylerdüm ifṭār

emer [1] memeden kesilmemiş, meme emecek yaşta olan. <YTS, ÖTS>

1071 Aña bir dāye buldı şatdı tüccār / Kucağında **emer** oğlancuğı var

emîn [] kalbinde korku olmayan, şüphesi olmayan, korkusuz. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

emîn olmak [1] güvenmek, inanmak. <KUBBEALTİ>

E23 **Emîn olmaz** ğam-ı dilberden âdem / Vişâli bir elem hicrânı bir ğam

emîr [7] bir kavim veya memleketin başı, bey, reis; büyük bir hanedana mensup kimse, asil zat. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

236 Şeh-i şâhib-kırân Sultân Süleymân / **Emîr**-i darb u harb u merd-i meydân

1469 Seḥâda Hâtem-i Taydan ziyâde / Eban ‘an ced **emîr** ü şâh-zâde

1782 Kûl olmak bir senün gibi **emîre** / Sa‘âdetdür benüm gibi fakîre

1883 Olur her cânibe râci‘ zamîrün / Serîrin seyr idersin her **emîrün**

2050 Eyitdi ey serîr-i Mısr **emîri** / Götürdün ḥâkden ‘abd-i fakîri

4055 Taḳıldı seyl-i eṣki gibi zencîr / **Emîri** kıldılar ta‘zîr ü teşhîr

5042 Nübüvvet bürcinün bedr-i münîri / Velâyet mülkinün şâh u **emîri**

emlâk [1] ev, tarla, bağ bahçe vs. gibi sahip olunan mal, “mülk”ün çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

5089 Menâl ü mâl ü **emlâki** nidersin / Ne deñlü var ise ḳorsın gidersin

emmâre [1] (şehvanî hâllerde, günah ve suç işlemede) ziyadesiyle emredici, emreden, cebredici. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR> Tanıklarda geçen “nefs-i emmâre” ifadesi “kötülüğü ve şerri şiddetle emreden nefis” demektir (bk. nefis-i emmâre).

2982 Saña bu nefis-i **emmâre** olur mâr / Seni mesmûm ider *zinhâr zinhâr*

emr [34]

1. buyurma, buyruk, ferman. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

78 İder **emri** ile diller tekellüm / Döner zikri ile tesbîḥ-i encüm

258 Anuñ her ḥükmi ḥükm-i ḥikmet-âmîz / Anuñ her **emri emr**-i ‘ibret-engîz

365 Nebîler ḳopdı evlâdından anuñ / Gelüp bildürdiler **emrin** Ḥudânuñ

503 Olurlardı anuñ **emrine** tâbi‘ / Ne yire gitse olmazlardı mâni‘

1002 Gelün Allâhuñ **emriyle** yakına / Tesellî virünüz pîr-i ḥazîne

1167 Yüzine ‘aşıḳam gerçi ḳulaḳdan / Baña ol ḥidmet **emr** olmadı Ḥaḳdan

1471 Muḥîṭ olmuşdı **emri** her diyârı / Şu gibi her diyâra ḥükmi cārî

2268 Anuñ **emrinde** Mâlik ḳaldı ḥayrân / Ḥuzûri şâhbâzı oldu perrân

2584 Bu resme eyledi ‘ahdini âḫîr / Bu **emr**-i ğâyib olmayınca ḥâzîr

- 2905 Anasına dönüp ferzend-i kâmil / Didi Hâk **emridür** var olma gâfil
 2906 Ki zîrâ Hâkdan oldu emr-i ‘âlî / Bu **emrûñ** vâcib oldu imtişâli
 2927 Bilir misin ‘aceb nice olur hâl / İderseñ **emr-i** Rabbânîde ihmâl
 3376 Tütüñ her **emrini** hıdmetler eyleñ / Sözüne râm oluñ hörmeter eyleñ
 4527 Bahâr ile nitekim şaḥn-ı gülzâr / Hâkuñ **emri** ile gene oldu tekrâr
 4539 Nikâḥ it sen daḥi irsün murâda/ Tereddüd eyleme **emr-i** Hudâda
 4938 Meger bir gice **emr-i** ḥikmetu’llâh / Ecelden eyledi Ya‘kûbî âgâh
 5026 Didi bu resme oldu **emr-i** Yezdân / Süvâr olmadan ata viresin cân

emr-i ‘âlî [1] yüce emir; padişah tarafından verilen emir. <KANARI>

- 2906 Ki zîrâ Hâkdan oldu **emr-i ‘âlî** / Bu emrûñ vâcib oldu imtişâli

emr-i muḥāl [2] gerçekleşmesi imkânsız olan emir. <ÖOTS>

- 3068 Tecävüz eyleme ey lâübâlî / Murâd idinme bir **emr-i muḥālî**
 3203 Murâd idinme bu **emr-i muḥālî** / Unut gitsün bu fikr ü bu ḥayâlî

emr-i taḫdîr [7] ilahi emir, kader. <OTAL>

- 699 Kişinüñ aşşı itmez düd-ı âhı / İrişür **emr-i taḫdîr-i** İlâhî
 737 Ne dem bir **emr-i taḫdîr** olsa peydâ / Öñürdi olur esbâbı müheyyâ
 2011 Gözetdi **emr-i taḫdîr-i** Hudâyı / Unutdı gitti geçmiş mâcerâyı
 2198 Kilîd-i bâb-ı vuşlatdur bu taṣvîr / Vücûda gelmelidir **emr-i tākdîr**
 2242 Zuhûra gelmeyince **emr-i taḫdîr** / İrişmez menzil-i maḫşûdına tîr
 2626 Bir oḡlancuḫ didi ey ḥazret-i pîr / Yesîr itdi ‘asîrûñ **emr-i taḫdîr**
 3441 Tıyuldı ḥîle ma‘lûm oldu tezvîr / Ki tedbîre uyuşmaz **emr-i taḫdîr**

emr eylemek [2] (yapılması istenen şeyi) kesin olarak bildirmek, buyurmak. <KUBBEALTI>

- 554 Didi Ya‘kûba bu sulṭân senüñdür / Ne kim **emr eyleseñ** fermân senüñdür
 2911 Ne kim **emr eylese** fermân anuñdur / Cihânda ḫul anuñ ḫurbân anuñdur

2. iş, husus, hadise. <KT, KO, KUBBEALTI, KANARI>

- 39 Günâḥ itmekle oldum cüst ü çâlâk / Şalâḥ **emrinde** ammâ süst ü ḡamnâk
 3924 Zîyâfet **emri** irişdi tamâma / Zelîḥâ başladı fetḥ-i kelâma
 4718 İdüp iḫvânınuñ **emrinde** ḥîle / Vişâle ḥîlesi oldu vesîle

emr-i ‘asîr [1] güç iş. <KANARI>

- 175 Maḥabbet olur ise dest-gîrûñ / Yesîr olur senüñ **emr-i ‘asîrûñ**
emvâc [6] dalgalar, “mevc”in çoḡulu. <KO, CÛDÎ, OTAL>
 273 Vilâyet baḥridür şâḥ-ı cihândâr / Ağarmış mûları **emvâc-ı** envâr
 1482 Virürdi alnına ebrûsı zîver / Ḥayât Âbınuñ **emvâcına** beñzer

emvâc-ı deryâ [4] deniz dalgaları. <KANAR/

1054 Köpürdi nitekim **emvâc-ı deryâ** / Tırı geldi yerinden itdi gavgâ

3036 Deñiz yüzine beñzerdi o şahrâ / Koyunlar ortada **emvâc-ı deryâ**

3445 Anuñ zâtiyle kâyim oldı dünyâ / Mişâl-i keşret-i **emvâc-ı deryâ**

4599 Mezârî de demedler oldı peydâ / Mişâl-i keşret-i **emvâc-ı deryâ**

emvâl [1] kıymetli olan, para ile alınan şeyler, “mâl”ın çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2141 Teveccüh itdi istikbâle fi’l-hâl / Zelîhâ yolına harc itdi **emvâl**

emzirmek [1] kadın veya dişi hayvan memesindeki sütü yavruya vermek, emmesini sağlamak. <TS, ÖTS>

1687 Niçe ay **emzirüp** oldum emekdâr / Gıdâ-yı cânımı eylerdüm iftâr

enâm [3] bütün mahluklar, yaratılmış olan canlılar; insanlar, halk. <KT, KO, LN, OTAL>

626 İştüdüm cümle ervâh-ı **enâmı** / Çağırdı *es-salâtu ve’s-selâm* ı

960 Hârâmî bir belâdur hâş u ‘âma / Sebeb esbâb olur katl-i **enâma**

3905 Cihânda fitne-i ‘ışkun kıyâmı / İder rencide cumhûr-ı **enâmı**

enâr [2] nar. <KO, LN, FZ, CÜDÎ>

2169 Deve izine düşen la‘l-pâre / Tabâkda döndi çin olmuş **enâra**

5173 **Enârûñ** çünkü gizlendi devâtı / Kõdum elden bu kilik-i vâridâtı

enbiyâ [28] peygamberler, nebiler, “nebi”nin çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

124 Şufûf-ı **enbiyânuñ** muhtedâsı / Şunûf-ı evliyânûñ pişvâsı

152 Mu‘ayyen **enbiyâ** destinde ya‘nî / Olurmuş fi’l-hakîka tîğ-i ma‘nî

190 Du‘â-yı **enbiyânûñ** ‘aynıdır ol / Bulur bir demde Hâkka cân gibi yol

198 İmâm oldı cünûd-ı **enbiyâya** / Gürûh-ı evliyâ vü aşfiyâya

385 Birisi pişvâsı **enbiyânuñ** / Birisi muhtedâsı aşfiyânûñ

427 Eyüdü ol kişi olmaz şafâdan / Ki ola akrabâsı **enbiyâdan**

562 Gelüp İnâsa bir bir **enbiyâdan** / Kemer olmuşdı mîrâş-ı mu‘ayyen

629 Eyitdi sen olursın **enbiyâdan** / Saña el vire devlet her yañadan

703 Kõma elden münâcât u du‘âyı / Ferâmûş itme nâm-ı **enbiyâyı**

811 Size râci‘ olur zulmûñ belâsı / Ne Hâk râzî buña ne **enbiyâsı**

838 Belâ çoğ irmek ile **enbiyâya** / Liyâkat kesb ider kurb-i Hudâya

839 Ki vardur her celâlûñ bir cemâli / Belâdur **enbiyânûñ** hasb-i hâli

1978 Bî-hak-ı **enbiyâ** bildür bu râzı / Ne yirden kopydı zâtûñ şâhbâzı

2679 Bizüm ecdâdumuz hep **enbiyâdur** / Cihânda fağrumuz fağr u fenâdur

- 2893 Hâfâdan şaklar Allâh **enbiyâyı** / Naşib itmez umûr-ı nâ-sezâyı
- 2902 Söyündürme çerâğ-ı **enbiyâyı** / Anuñla gitmege vırme rızâyı
- 2933 Cefâsı cânib-i Hâkkuñ vefâdur / Belâsı imtiñân-ı **enbiyâdur**
- 2999 O söyler sergüzeşt-i **enbiyâyı** / Bu söyler mâcerâ-yı eşkıyâyı
- 3023 Yedi ceddüm gürûh-ı **enbiyâ** hep / Koyun çobanlığın itdi müretteb
- 3205 Mübâşir olur isem bu fesâda / Yirüm qalmaz şufuf-ı **enbiyâda**
- 3462 Mişâli yok cihânda ol benânuñ / Meger aq sancağıdur **enbiyânuñ**
- 4651 Didi siz *ya'lemu'llâh* eşkıyâsız / Size kim dir ki nesl-i **enbiyâsız**
- 4776 Cünûd-ı **enbiyâñuñ** hõrmetiyçün / Vücûd-ı evliyâñuñ 'izzetiyçün
- 4815 Kile uğurlayan şahsı bağışla / Şefî' ol **enbiyâ** işini işle
- 4871 Kâmusın iltimâs itdi Hudâdan / Şoñında oldılar hep **enbiyâdan**
- 4922 Beyân-ı vâridât-ı **enbiyâda** / İderlerdi ifâde istifâde
- 4943 Şu kim hâl ide hâl-i **enbiyâyı** / Bakâ bilmez bu mir'ât-ı fenâyı
- 4975 Yetiş gel şem'-i cem'-i **enbiyâ** ol / Hâlâş ol kayd-ı 'âlemden şafâ bul
- encüm** [16] yıldızlar, "necm" in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 78 İder emri ile diller tekellüm / Döner zikri ile tesbîh-i **encüm**
- 201 Nâzar eylerdi **encüm** sağa şola / Gözi nergislerin dikmişdi yola
- 439 Ğanem haylından olurdu çemen güm / Şanasın zeyn ider gök yüzün **encüm**
- 443 On iki gevhere dürc olmuş idi / On iki **encüme** bürc olmuş idi
- 625 Bu gece on bir **encüm** mihr ile mâh / Sücûd itdi baña seyrümde nâgâh
- 750 İrişdi akrabâsından tevehhüm / Yüzinüñ mâhını zeyn itdi **encüm**
- 1063 Şu kim ura meh-i nev gibi yâra / Ola **encüm** mişâli pâre pâre
- 1282 Gözini göke dikdi hem-çü **encüm** / Hudâdan cânibe kıldı tekellüm
- 1715 'Araqlar bedr-i ruhsârına tölmiş / O mâha **encüm**-i seyyâre olmuş
- 2019 Geleydi yanına bir mâh-peyker / Şaçardı başına **encüm** gibi zer
- 3072 Temâşâdan gözini yummaz **encüm** / Güneşden zerrece itmez tevehhüm
- 4138 Tıtılmış **encüme** beñzerdi dâğı / Cemâli bâğınun olurdu zâğı
- 5079 Açılır gökde güller gibi **encüm** / Olur ma' nide dâğ-ı cân-ı merdüm

Aşağıdaki tanıkta gözyaşı yıldızlara benzetilmiştir. Gözyaşı küçüklük, yuvarlaklık, parlaklık, çokluk gibi benzerlik unsurlarıyla yıldıza benzetilir. Bu benzetmeden hareketle kıyamet koptuğu zaman yıldızların döküleceği hadisesi hatırlatılmıştır. Kur'an'da Sûr'a ilk üflenişin ve dolayısıyla kozmik düzende meydana gelecek değişiklikleri tasvir eden birçok ayet vardır. Bu değişikliklerden

birisi de yıldızların kararması ve dağılmasıdır (Mürselât/8, Tekvîr/2). <HAYÂLÎ BEY, ADŞS, TDVÎA>

901 Virüp rûz-ı kıyâmetden nişanı / Döküldi **encüm**-i eşk-i revânı

encüm-âsâ [1] yıldız gibi.

438 Çoğ idi kûsfendi **encüm-âsâ** / Hâmel bürciydi menzilgâhı gûyâ

encüm-veş [1] yıldız gibi.

337 Cihânı yakdı mihr-i ‘ışk-ı Yezdân / Göñüller oldı **encüm-veş** perîşân

encümen [3] meclis, cemiyet, şûra; takım, öbek. <KT, KO, LN, OTAL>

1160 ‘Urûc eyle bu fânî **encümenden** / Du‘ âlar eyle ‘Azrâ’île benden

2395 Vişâl-i yâra şıgmaz rây u tedbîr / Maḥabbet **encüminüfîdûr** bu te’şîr

4979 Ne umarsın bu fânî **encümenden** / Hâlâş ol kırtul âlâm u miḥenden

endâm [2] beden, ten, vücut; boy, boy pos. <KT, KO, LN, OTAL>

117 Döner **endâmı** şemşîr-i celâle / Şalar a‘dasını çâh-ı zevâle

2322 Taşavvurdan ziyâde ḥüsni mümtâz / Laṭîf **endâmı** serv-i gülşen-i nâz

endûh [5] tasa, kaygı, keder, iç sıkıntısı, üzüntü. <KT, KO, LN, OTAL>

726 Yoluḡda çâh-ı **endûh** u elem var / Güzergâhuḡda bir derbend-i ğam var

1256 Meşeldür soñ peşîmân aşşı itmez / Ğam u **endûhı** tâ ölince ğitmez

2795 Ele bâde alup künc-i belâda / Taġıtdı ḥırmıni-i **endûhı** bâda

5125 Depem ağarmış idi nitekim kûh / Felek yağdurmış idi berf-i **endûh**

endûh-ı hicrân [1] ayrılık elemi. <BMS>

2416 Şeb-i **endûh-ı hicrân** buldı pâyân / Bu ğün mihr-i sa‘âdet oldı raḥşân

engüş [5] parmak. <KT, KO, LN, OTAL>

159 Ney-i **engüş**ti bedre urdı yara / İki şakḡ itdi mânend-i naḡâra

1634 Kaçan kânûnuḡ olsa şevḡı ğâlib / Yüzine yapışur **engüş**-i muṭrib

2037 Şihâb-ı âsumân gibi münevver / Müferriḡ nitekim **engüş**-i dilber

3463 Ol **engüş**ti oldı cân bezminde bir mûm / Zulâm-ı şirki eyler cümle ma‘dûm

3464 Olupdur şanki ol **engüş**-i îmân / Hilâl-i âsumân-ı bürc-i iḥsân

enhâr [11] ırmaklar, çaylar, “nehr”in çoġulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

245 Yola gelmez ḥarâmî hem-çü **enhâr** / İlişmez dâmenine kimsenüñ ḡâr

896 Bile ağlar bu a‘yân ile **enhâr** / Bile inler bu cumhûr ile kühsâr

1179 Kaṭâr-ı üştür ile ba‘zı tüccâr / Yola düşüp giderdi şanki **enhâr**

1517 Gehî gülşende idi hem-çü ezhâr / Gehî şahrâda idi şanki **enhâr**

3071 Sükûna kâdir olmaz çarḡ-ı devvâr / Sükûta kâdir olmaz aḡan **enhâr**

- 3513 Olaldan ‘âşık-ı didâr-ı dildâr / Tedennî itdi bahtum hemçü **enhâr**
- 4311 Yolın pâk itdi Yûsuf hem-çü **enhâr** / Hâcîl düşdi kör oldı ‘ayn-ı ‘ayyâr
- Irmak, çoğunlukla gözyaşının benzetileni olarak kullanılır. Aşağıdaki tanıklar da bu duruma örnek oluşturmaktadır. <HAYÂLÎ BEY>
- 3743 Çekilme tığ-i âteşbâr gibi / Akıtmaya yaşımı **enhâr** gibi
- 4715 Sevindüğinden oldı yaşı **enhâr** / Didi Yûsuf bu râzı şağla zinhâr
- 5012 Düşerdi yüzünün üstine **enhâr** / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘âşık-ı yâr
- şu aktığı yere yine akar** [1] Daha önce bize yararı dokunmuş olan güzel bir durum, bugün bulunmasa bile yarın yine ortaya çıkar. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>
- 4809 Ğanî eyle bizi zâd ile tekrâr / Ne var **ağduğı yire ağsa enhâr**
- enhâs** [1] pek uğursuz, çok şom. <KO, OTAL, KANARI>
- 4359 Sarâyında Zelîhâ kaldı bî-kes / Sitâre bî-sa‘ âdet tâlî‘ **enhâs**
- enîn** [11] inleme, inilti. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 311 İşitse yolda bir şavt u **enîni** / Uşûl ile yürür her nâzenîni
- 885 Koyalum önine pîrâhenini / Kılalum nâle vü âh u **enîni**
- 929 Kodılar önine pîrâhenini / Göke ırgurdiler âh u **enîni**
- 1952 Havâdan ney gibi artar **enînüm** / Hebâ oldı bu ‘ömr-i nâzenînüm
- 2287 Buruşmış yüzi arturmuş **enîni** / Getürmüş Rûma gûyâ ehl-i Çîni
- 2721 Getürdiler anı Yûsuf önine / Yakına geldi başladı **enîne**
- 2896 Ziyâde oldı şeytânun **enîni** / Kör itdi taş ile ‘ayn-ı la‘îni
- 4132 Taraldı gonca-veş kalb-i hâzîni / Ziyâde oldı bülbül-veş **enîni**
- 4439 **Enîn** ü gâmla olmasun hâzîn ol / Baña olur yakınlarda yakın ol
- 4862 Görince Yûsufun pîrâhenini / Sevindi diñdi Ya‘ kûbun **enîni**
- 5048 Su’âl itdi didi halkun birine / Nedür bâ‘ iş bu feryâd u **enîne**
- enîs** [10] görüşülen kimse, arkadaş, dost, sevgili. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>
- 382 İkiz toğurdı ümmü’l-mü’minîni / **Enîsi** hem-demi halvet-nişîni
- 475 Anasuz kaldı bu çeşm-i siyâhum / **Enîsüm** hem-demüm gün yüzli mâhum
- 974 Görür yanında yok ol gül budağı / **Enîsi** hem-demi çeşmi çerâğı
- 1430 **Enîs** ü hem-dem ol ‘ışk-ı müfîde / Sürür-ı sînedür hem nûr-ı dîde
- 1987 Zamân ile hâlâlüm olırsarın / **Enîsüm** ehl-i hâlüm olırsarın
- 2493 Lebi gibi severken gayibâne / **Enîs** oldı huzûr-ı dilsitâna
- 4074 Huşûşâ Yûsuf ola hem-nişînün / **Enîs**-i hem-demün yâr-ı güzînün
- 4925 **Enîs** ü mahrem idi birbirine / Celîs ü hem-dem idi birbirine

enīs edinmek [2] refik edinmek, arkadaş olarak görmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3880 **Enīs idinme** her āhū-mizācī / Ki olmaz derdünün aślā ‘ilācī

4260 **Enīs idindi** şāh-ı nāmdārı / Unutdı zıkr olan kavlı ü qarārı

ensāb [2] soylar, baba tarafından hısımlar, “neseb”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4877 Develer cem‘ olup yüklendi esbāb / Öñine düşdiler **ensāb** u aḥbāb

5115 Kaçan dünyāya gelse ağlar etfāl / Güler aḥbāb u **ensābı** be-her ḥāl

enşār [2]

1. yardımcılar, koruyucular, “nāşır”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

681 Uyup a‘ vān u **enşār**-ı fesāda / İcāzet virmedi ḥayrū’l-‘ibāda

2. Hz. Muhammed, Mekke’den Medine’ye göç ettiğinde yardım edip İslam dininin tesisi ve yayılmasına büyük hizmetleri olan Medine’deki “Evs” ve “Harzec” kabilelerine mensup kişiler.

<KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

173 Şāḥābe kendüye **enşār** u a‘ vān / Ebā Derdā der-i fazlında derbān

enseb [1] daha münasip, uygun, çok yerinde. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2900 Gözi gönli anuñ Mevlādadur hep / Sözüñ diñle budur evlā vü **enseb**

envā‘ [1] çeşitler, türler, “nev‘”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2777 Döküldi geldi **envā‘**-ı nefāyis / Quruldı bir niçe yirde mecālīs

envār [16] nurlar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar, “nūr”un çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ,

OTAL>

48 Gözüñ āyīne-i **envāruñ** olsun / Şu gibi lāyık-ı dīdāruñ olsun

70 Hüveydā eyledi **envārı** bağın / Uyardı ḥüsn-i ḥübānuñ çerāğın

133 Deḥānı maṭla‘-ı **envār**-ı Qur‘ān / Zebānı maşrıq-ı ḥurşīd-i imān

179 Döner kandīl-i ‘arşa ‘aşık-ı zār / Olur **envār**-ı dīdār ile hemvār

273 Vilāyet baḥridür şāh-ı cihāndār / Ağarmış mūları envāc-ı **envār**

655 Cihān ḥandān u ‘ālem ḥalkı mesrūr / Bezendi cümle **envār** ile her tūr

1714 Cebīni çīn olur nāz itse her bār / Şanasın mevc urur deryā-yı **envār**

2257 Gönül Mūsā gibi ol nāra aqsun / Gözüñüz ‘ālem-i **envāra** baqsun

2311 Gözüñ āyīne-i nūr ile ṭolsun / Sülüküñ ‘ālem-i **envāra** olsun

2642 Yüzinde dāne dāne kaṭralar var / Şanasın mevc urur deryā-yı **envār**

3531 Ḥalīl-āsā dime ki nāra düşdün / Cān atduñ ‘ālem-i **envāra** düşdün

4196 Olup **envār**-ı Ğaffār ile hemvār / Ḥuzūr-ı qalbi var ḥoş ‘ālemi var

4963 Yöñeldi ‘ālem-i **envāra** cānı / Qodı ḥālinde zulmānī mekānı

5148 Kimi şemşīr-ı āteşbāra beñzer / Kimisi revzen-i **envāra** beñzer

envār-ı cemāl [1] güzel ışıklar, parlaklıklar. <BMS>

1324 Çözüldi Yüsufuñ bend ü ‘ıķālī / Teraķķī kıldı **envār-ı cemālī**

envār-ı tecellā [1] tecelli nurları. <KANARİ>

3973 Kimini yakdı **envār-ı tecellā** / Sücūda vardı şankim Țur-ı Mūsā

enver [8] pek nurlu, çok parlak, çok güzel. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

178 Seni şebnem gibi ol mihr-i **enver** / Götürür hâkden ‘izzetler eyler

320 Țuşanur gök fuţāsın mäh-rûlar / Țutılur şanki nışf-ı mihr-i **enver**

338 Şarardı heybetinden mihr-i **enver** / Țızardı ol hārâretten gül-i ter

1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i **enver** / Girer Țoynına olur kîse-i zer

2101 Țuruldı al vālādan tutuķlar / Şafaķda ķaldı gŷyā şems-i **enver**

3214 Teneffŷ eyleyince bād-ı şarşar / Söyünür yüz biñ olsa şem‘-i **enver**

3771 Yaşın ol bedr-i **enver** Ülker itdi / Yıķıldı kendüsinden geķdi gitdi

4153 Dir idi kâşķī ey mihr-i **enver** / Benüm yüzüm olaydı başduķuñ yer

er [1] erkek; kahraman, yiğit. <YTS, TS> Tanıkta geķen “yol eri” ifadesi “salık, yolcu”

anlamındadır (*bk.* yol eri).

1202 Bu künc-i i‘tikāfuñdan berī ol / Țarış bu kârbāna yol **eri** ol

erāzil [4] reziller, namussuzlar, hayasızlar, “erzel”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

377 Hāvāşa hālķa-i bezm-i **erāzil** / Olur gŷyā dehān-ı Țāh-ı Bābil

1211 Yavuz gözden yavuz dilden şaķındı / Edānīden **erāzilden** şaķındı

4026 Bu egriden yaradılmış **erāzil** / Olurlar ‘işmetüm ‘aynına hāyil

4952 **Erāzil** şoĥbetinden eyleñ i‘rāz / Olur anlar metā‘-ı ‘ömre mıķrāz

erbāb [5]

1. malik, sahip. “rabb”in çoğulu. <KT, KO, LN, FZ, OTAL, ŌTS>

erbāb-ı dīvān [1] meclis üyeleri.

4326 Sarāy-ı şāhdan tā hadd-i zindān / İki şaf Țurdılar **erbāb-ı dīvān**

erbāb-ı ‘irfān [2] irfan sahipleri.

7 Aña tahsīn ider **erbāb-ı ‘irfān** / Ki iĥsānidur anuñ hŷsn-i hŷbān

4013 Ol işden kim ola şoñra peşīmān / Aña meyl eylemez **erbāb-ı ‘irfān**

erbāb-ı şühūd [1] müşahede eden, gören. [*tas.*] Hakk’a Hak olduķu için kulluk eden, sürekli onu temaşa eden arif ve kâmiller. <TTS>

1420 İrişür ‘ışķı **erbāb-ı şühūda** / Olur bir zelzele beyt-i vücūda

2. ehil, becerikli, muktedir. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

2212 Pilāvūñ ĥaymesini ķurdı **erbāb** / Țaşuķlar yer yer oldı aña itnāb

erba'în [2] kırk; dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapandıkları ve ibadet ve riyazetle meşgul oldukları müddet, çile. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS, ÖTS>

1870 Mürîdin kıymayınca **erba'îne** / Getürmez mürşid-i kâmil yakîne

erba'îne girmek [1] çileye girmek. Tarikat mensupları kalbin temizlenmesi ve nefs-i emmârenin kırılması için kırk gün bir hücreye kapanıp halvet ve ibadetle iştilal ederler.

4585 Yedi evde **girerdi erba'îne** / 'İbâdetgâh idi ol hür-ı 'îne

ercümend [1] muhterem, şerefli, seçkin, itibarlı, haysiyetli. <KT, KO, LN, OTAL>

4160 Kaçan kim görse bir serv-i bülendi / Añardı kıdd-i yâr-ı **ercümendi**

Erdîşîr [1] öfkeli, gazaplı aslan. Ayrıca kesinlikle korku ve endişe duymayan bahadır, yiğit kişilere de erdşir adı verilir. Eski İran hükümdarlarından birkaçının adı olup içlerinden en meşhuru Behmen lakabıyla tanınandır. Sasani devrinde de üç Erdşir hükümdarlık etmiştir. Divan şiirinde kahramanlık sembolü olarak kullanılır. <BURHÂN, FZ, ADŞS, ŞAHISLAR MITOLOJİSİ>

239 Eger şîrâne baksa **Erdîşîre** / Düşürür sâye-veş hâk-i hâkîre

eren, erenler [4] kahramanlar, yiğitler; Allah'a yakınlık peyda etmiş, velayet mertebesine nail olmuş olanlar. Tasavvuf yolunda olanlara halk arasında bu ad verilir. <KT, YTS, OTDTS, ADŞS, TTS>

549 Tevakkûf Yûsuf içündür kayırmaz / **Erenler** cân virür cânânı virmez

836 Belâdur cânib-i Hâk imtiñânı / **Erenler** bir ğanîmet bildi anı

2936 **Erenler** cündine tañsîn ü şâbâş / Hâkuñ tîğ-i celâline açar baş

3212 Taşa toğunmayınca şîşe şınmaz / **Erenler** nefsinün atına binmez

erganûn [2] bir çeşit büyük müzik aleti, org. Flüt, klarnet, fagot gibi yaylı ve nefesli sazların seslerini veren binlerce borudan müteşekkildir. Bilhassa Hristiyan kilise musiki aleti olmakla meşhurdur. Eflatun icat etmiştir. Burhân-ı Katı'da farklı yaşlarda bin kadar insanın birlikte okudukları şeye veya yetmiş kızın hep birlikte çalıp söylemelerine de erganûn dendiği ifade edilmiştir. <BURHÂN, KT, KO, FZ, OTAL, TÜRK MÛSİKİSİ>

710 Gelür kuşlar şadâsı güne güne / Müşâbih aşlı ile **erganûna**

1586 Olup âheng-i âhına nevâsâz / Virürdi **erganûn**-ı 'ışkî âvâz

ergavân [2] kırmızı renkli bir çeşit çiçek, eflatun ile kırmızı arası morumsu pembe renkte, çok güzel çiçekler açan süs ağacı. Çiçeklerinin güzelliğinden dolayı bahçe ve parklarda süs için yetiştirilir. Kırmızı renkli çiçeklerinden dolayı benzetme unsuru olarak kullanılır. Eski tıba göre

tabiatı soğuk ve kuru olduğundan şerbeti sarhoşu ayıltırmış, mahmurluğu giderirmiş. <BURHÂN, KT, KO, LN, ADŞS, TDEK, KUBBEALT>

2876 Kabûl itdi rızâ-yı Müste‘ânı / Tonatdı ol nihâl-i **ergavânı**

3325 O bâğuñ **ergavânımuñ** nihâli / Şehîd-i ‘ışkuñ olmışdı mişâli

ergavânî [1] erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kıvı, parlak morumsu pembe.

<KT, KO, LN, KUBBEALT>

2082 Kimi gülgünüñ kimi âsumânî / Kimi nârencî kimi **ergavânî**

erimek [2] ısı etkisiyle sıvı duruma geçmek [mec.] yok olmak, bitmek, tükenmek. <TS,

ÖTS, KUBBEALT>

1587 Esîr-i şâhid-i ğayb oldı nâgâh / **Eridi** geçdi gûyâ âhîr-i mâh

4169 Aradan gitdi ol devlet çerâğı / **Eridi** ehl-i şevkuñ bağı yağ

erkam [1] ak ve kara benekli noktaları olan yılan. <AHTERÎ>

4416 Yelisi mâr-ı **erkam** boynı ejder / Dümi boz yügrüğe ğâyetde beñzer

erkân [6] bir heyetin, bir şeyin başlıca tarafları, esaslar; bir topluluğun ileri gelenleri,

büyükler, üstler, reisler, “rükn”ün çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, TS>

712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken‘ân / Bu idi ‘âdet ü kânûn u **erkân**

2215 Börek tutmacdan hazz itdi **erkân** / Olurdı iştihâ tîrine kalkan

3474 Gelüp öğrendiler **erkân**-ı dîni / Cihânıñ oldılar halvet-nişîni

4541 Dügüne okudı a‘yân-ı Mısrı / Ziyâfet eyledi **erkân**-ı Mısrı

5069 Gelüp ‘âşıklıĝ **erkânı** yirine / Yakın oldu girü biri birine

erkân-ı devlet [1] devletin ileri gelenleri.

4325 Varup zindâna dek **erkân-ı devlet** / Alup geldiler itdiler ziyâfet

erlik [2] erkeklik; yiğitlik, kahramanlık, mertlik. <YTS, TS, ÖTS>

237 Cemâlinden ‘ayân **erlik** nişanı / Yüzinden bellü serverlik nişanı

Erlık on, dokuzu düzen/Erlık on ise, dokuzu hile/Erlık ondur; dokuzu hile, biri kaçmaktır [1]

Yiğitlik, büyük ölçüde rakibe hile yapmaya ve bazen de yeri geldiğinde kaçmaya dayanır. <TTA,

ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

3389 Meşeldür kim dimişler **erlik ondur** / Tokuza hile vü mekr ü füsündür

erte [1] gelecek sabah, sabah, şafak sökme zamanı, yarın. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

2467 Şafâ-yı şöhetini eyledi yâd / Giceden **erte**ye dek kıldı feryâd

ervâh [5] ruhlar, canlar, hayatın cevherleri, “rûh”un çoğulu. <KO, LN, OTAL,

KANARI>

626 İşitdüm cümle **ervāh**-ı enāmı / Çağırdı *es-salātu ve's-selām* ı

840 Çü oldu 'ālem-i fūrkatde ıřlāh / Viřālün kıymetini bildi **ervāh**

3283 İder esmāsını insāna ta' līm / Kılur erzākını **ervāha** taķsım

ervāh-ı kudsī [1] kutsal ruhlar. <KANARı>

1125 İdüp **ervāh-ı kudsilerle** pervāz / Açıldı dīdesine 'ālem-i rāz

ervāhü'n-nebiyyīn [1] nebilerin ruhları.

4980 Saña müřtākdur taķķıķ u ta' yīn / Huzūr-ı Hāķda **ervāhü'n-nebiyyīn**

erzāk [1] yiyecek içecek şeyler; yiyilecek ve içilecek şeyler, azıklar, "rızk"ın çoğulu.

<KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

3283 İder esmāsını insāna ta' līm / Kılur **erzākını** ervāha taķsım

erzānī [2] layık, liyakat, müstahak görme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

3200 Faķiri kılmasun 'ıřyāna ilķā / Bu **erzānī** degüldür aña zīrā

erzānī görmek [1] layık görmek, reva görmek, caiz görmek. <KANARı, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

3702 Zināya bendeñi **erzānī görme** / Şalāhıyyet libāsın hāke sürme

erzel [] daha veya pek alçak, soysuz, rezil. <KT, KO, LN, OTAL>

erzel-i nās [1] insanların en fenası, rezili.

3211 Tıtulmuş ayı görse **erzel-i nās** / Kimi hayrān olur kimi çalar tās

esās [5] asıl, temel, kök [*mec.*] hakikat, doğruluk. <KT, KO, LN, OTAL>

307 Felek-vār üstüvār olmuş **esāsı** / Nażiri yok müselleme her bināsı

2524 Öperdi Yūsufun pāy-ı laţifin / **Esās**-ı Ka' be-i zāt-ı şerifin

3603 İrüp dāmānına nāzı şabāsı / Açılsa kaçır-ı hūsınun **esāsı**

3671 Hārāmun pāydār olmaz **esāsı** / Hābāb-ı mey gibi yokdur baķāsı

4351 'Azizün kaçır-ı kadri oldu vīrān / **Esāsın** yıķdı düşünām-ı 'azizān

esb [7] at, beygir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1177 Muhaşşal **esb**-i maķşūduñ 'inānı / Yed-i kudrettedür fehme eyle anı

2162 Nişān-ı mīh-i sümm-i **esb**-i cānān / Yirün yüzini pūr-hāl itdi ol ān

2163 Zemīne na' l-i **esbi** iştıyāķı / Başardı cā-be-cā dāğ-ı firāķı

4188 Zeliķā bindi bir **esb**-i siyāha / Karañu gice içre döndi māha

4422 Nişān-ı pāy-ı **esbi** gibi gūyā / Dikerdi gözlerin yola Zeliķā

esb-i bād-pā [1] hızlı koşan at. <BMS>

2098 Götürdi anı **esb-i bād-pālar** / Süleymān taķtını gūyā ki şarşar

esb-i tāzi [1] Arap atı.

2070 Daḥi hem yüz ṭavīle **esb-i tāzī** / Kimi Şāmī kimi daḥi Ḥicāzī

esbāb [10] vasıtalar, sebepler, gerekli şeyler, “sebeb”in çoḡulu. <KO, LN, CŪDÎ,

OTAL>

737 Ne dem bir emr-i taḳdīr olsa peydā / Öñürdi olur **esbābı** müheyyā

954 Bizüm **esbābumuz** beklerdi merḥūm / Yalñuz ḳaldı ol ma‘şūm-ı maḫlūm

959 Ḥarāmīnūñ degüldür böyle şanı / Ḳoya **esbābını** ḳatlı ide anı

960 Ḥarāmī bir belādūr ḥaş u ‘āma / Sebeb **esbāb** olur ḳatlı-i enāma

964 Sizün **esbābuñuz** yerlü yerinde / ‘Acebdür kim ḥasāret yoḳ birinde

2064 Nişān **esbābı** cümle ḥāzır oldı / Cihān āvāze-i ‘urs ile ṭoldı

2079 Müheyyā oldı **esbāb**-ı Zeliḥā / Celīlū’l-ḳadr ü bī-mānend ü zībā

2080 Bu **esbāba** gelen māl oldı ilḥāḳ / Bu deryāya ḳatıldı niçe ırmaḳ

4877 Develer cem‘ olup yüklendi **esbāb** / Öñine düşdiler ensāb u aḥbāb

E16 Cihānuñ mūcib-i ḡamdur sürürı / Gider ālāt u **esbāb**-ı ḡurūrı

esdürmek [1] esmesini saḡlamak. <TS, ŌTS>

1176 Yeli **esdürmeyince** ḳudretü’llāh / Ḳımıldanmaz bu ḥırmən içre bir kāh

esen □ saḡ salim, rahat, saḡlıḡı yerinde, saḡlıklı, sıhhatli. <YTS, ŌTS, TS,

KUBBEALT>

esen ḳal [2] hoşça kal, selamette kal, Allah’a ısmarladık.

481 Çāḡırdı Yūsufı yanına fī’l-ḥāl / Didi şimden girü şāhum **esen ḳal**

1246 Didiler ey birāder saḡ **esen ḳal** / Ki bize āl-i İblīs eyledi āl

eşer [6]

1. nişan, iz, alamet. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

3896 Zeliḥānuñ cününından **eşer** var / Degüldür kendü kārından ḥaberdār

4652 Bu gün her vech ile oldum ḥaberdār / Yüzüñüzde ḳalāletden **eşer** var

eşer ḳılmaḳ [3] iz bırakmak, tesir etmek. <KUBBEALT>

1575 **Eşer ḳıldı** aña hicrān-ı cānān / Ḥazān yapraḡı gibi oldı lerzān

2676 Baña ḡurbet **eşer ḳıldı** muḳarrer / Yaşum Nīli yeñilmez ṭurmaz artar

2763 **Eşer ḳılmaz** aña iḡvā-yı nādān / Bulanmaz nitekim deryā-yı ‘ummān

2. bir kimsenin vücuda getirdiḡi şey, telif. <KT, KUBBEALT>

3455 **Eşerden** bellüdür zāt-ı mü’eşşir / Bilür Ḥaḳḳı bulur rāy-ı müdebbir

esīr [17] tutsak; kul, köle [mec.] müptela, düşkün. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

136 Anuñ luṭfı **esīri** bende vü şāh / Anuñ muḥtāc-ı nūrı mihr ile māh

990 Bu iḳlīmūñ şaḡīri vü kebīri / Olupdur derd-i hicrānuñ **esīri**

- 1268 Kārañu cāha atdılar faķīri / Dirīgā olmışam ğurbet **esīri**
 1386 Zihī bende ki sulţānlar **esīri** / Zihī sulţān ki bulunmaz naķīri
 1587 **Esīr**-i şāhid-i ğayb oldı nāġāh / Eridi geċdi ġūyā āķir-i māh
 1779 Gönül oldı ġam-ı zülfün **esīri** / Perīşān-ķātır itdün ben faķīri
 1895 Şorarsañ ol ġarīb ü ol faķīri / Olupdur bend ü zencīrün **esīri**
 3089 Eyā ġam şehrinün ħör u ħaķīri / Şatun alduġı ķulınuñ **esīri**
 3557 Didi ey ‘ışķ **esīri** şāh-zāde / Melālün çok ġamuñ ħadden ziyāde
 3640 Didi Yūsuf **esīr**-i vuşlat olma / Ħarīş-i ‘ālem-i ķurbiyyet olma
 3689 Kuli ķurbānı ihsān u vefānuñ / **Esīr**-i vaşlı yār-ı dilrübānuñ
 4248 İdüp zindān **esīrin** ġamdan āzād / Çeküp her merd-i ħāmı ķıldı irşād
 4502 Zeliĥāyı güc ile bildi Yūsuf / **Esīrine** şefā‘ at ķıldı Yūsuf
 4542 Kāmu zindān **esīrin** ķıldı āzād / Melül olmış gönüller oldılar şād

esīr etmek/eylemek [2] tutsak durumuna getirmek [*mec.*] kayıtsız şartsız kendine bağlamak.

<ÖTS, KUBBEALT>

- 452 Temāşā eylese ol nāzenīni / **Esīr eylerdi** ‘ayn-ı ħūr-ı ‘īni
 2404 Kulumdur dir imiş bir ħāce anı / Zihī ķul kim **esīr itmiş** cihānı
esīr-i ‘ışķ [1] aşķ esiri, aşķık. <KANAR/>

- 1729 **Esīr-i ‘ışķa** kār itmez naşīĥat / Görür gözi olur cām-ı maĥabbet
esirgemek [8]

1. acımak, merhamet etmek. <YTS, TS, ÖTS>

- 947 **Esirgeñ** bu za‘īf ü derdnāki / Nice oldı diñ ol ma‘ şüm-ı pāki
 1653 Ġarībāne yetīmāne tıururđ / **Esirgedi** anı her kim görürdi
 1762 Görin ey ‘ālem-i ma‘ nā ĥabībi / **Esirge** ben ġarīb-i bī-naşībi
 1942 Maĥabbet ehlini aġlatma her ġāh / **Esirge** yıldızı düşķüni ey māh
 2472 **Esirge** ben ġarībi ĥālūme baķ / Beni de ķullaruña eyle illĥāķ
 3405 **Esirge** bu faķīr-i rüzġarı / Giderme dāmenüñden bir ġubāri
 3652 Ki ey iķlīm-i ĥüsnün pādişāhı / **Esirge** bu ġarīb-i bī-ġünāhı

2. korumak, himaye ve muhafaza etmek. <TS, KUBBEALT>

- 2889 **Esirge** kendüñi hem vālideyni / Koma mābeynüne bu şūr u şeyni
eşķāl [2] aġırlıklar, aġır yükler, aġır şeyler, “şıķal”ın çoġulu. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>
 1181 Yıķıldı yerlere aĥmāl ü **eşķāl** / Cibāl itdi o şāĥrāyı bu aĥmāl
 4672 Varuñ aĥmālünüz **eşķālünüzle** / Gelünüz şīĥat-i aķvālünüzle

eski [1] çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, kadim. <KT, TS, KUBBEALT>

2429 Zeliḥā bildi ol serv-i bülendi / Hemân-dem **eski** derdi tâzelendi

eskimek [1] eski duruma gelmek, zamanın etkisiyle veya kullanılmaktan ötürü yıpranmak, aşırı bozulmak, yeniliğini kaybetmek, modası geçmek. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

5151 Eyü söz **eskimez** niteki altun / Olur *yevmen-fe yevmā* kadri efzün

eslemek [2] dinlemek, kabul etmek, önem vermek, aldırış etmek. <YTS, TS, KUBBEALT>

164 Sözüni **esleyenler** oldı hoş-ḥāl / Vücūdın eyledi ḳālū'n-Nebī ḳāl

2885 Atañ öldürmek ister sen cuvânı / Eve gel **esleme** zinhâr anı

esmâ [3] isimler, adlar, “ism”in çoğulu; Esmâ-i Hüsnâ tamlamasının kısaltılmışı olarak “Allah’ın en güzel isimleri”. Bu tabir ayet ve hadislerde geçmiştir. Allah’ın varlığı, niteliği ve hangi vasıflara sahip olduğunu beyan eden isim ve sıfatlardır. <KO, CÛDÎ, OTAL, KANARİ, KUBBEALTİ, DÎNÎ KAVRAMLAR> Tanıklarda bu kelime ile “Allah’ın en güzel isimleri” kastedilmiştir.

111 Hüşûṣâ genc-i ‘ilm-i sırr-ı **esmâ** / Olur âdem vücūdından hüveydâ

449 Kaçan olur mu‘allim âdeme Rab / Açılır ‘ilm-i **esmâ** keşf olur hep

3283 İder **esmâsını** insâna ta‘lîm / Ḳılur erzâḳını ervâḥa taḳṣîm

esmâr [1] meyveler, mahsulat, “şemer”in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1558 Nihâl-i ḳâmetidür naḥl-i cennet / Anuñ **esmârı** faẓl u ‘ilm ü ḥikmet

esmek [5] (rüzgâr için) bir yöne doğru akmak, rüzgâr olmak. <TS, ÖTS>

1291 **Eser** yeller yağar bârân-ı miḥnet / Ziyâde oldı dilde ḥavf u ḥaşyet

2824 Ḳıyâmet ḳopdı **esdi** bâd-ı şarşar / Tâlazlar oldı bir cevşenlü leşker

3320 Düşerdi yâsemen **esdükçe** her bâd / Atar kendüyi tağdan şanki Ferhâd

3329 Yel **esdükçe** mişâl-i âh-ı ‘uşşâḳ / Yürekler gibi oynar idi evrâḳ

4512 Kesilsün **esmesün** bâd-ı melâlüm / Düzelsün ḳîn-i deryâ-yı cemâlüm

eşnâ [3] vakitler, ara, aralık, sıra, “şiny”in çoğulu. Müfret makamında kullanılır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1118 Bu **eşnâlarda** itdi ‘ahd ü peymân / Meh-i Ken‘ân için olmaya giryân

4279 Ol **eşnâlarda** bir düş gördi Reyyân / İrişdi gönline ḥavf ü hirâsân

4702 Bu **eşnâda** çekildi anda ni‘met / Simât-ı ni‘metine üşdi keşret

esrār [25] sırlar, gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler, “sırt”ın çoğulu. [tas.] Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar, tasavvufi duygular ve bilgiler. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞŞ>

- 228 ‘Alīye keşf-i **esrār**-ı ‘aliyye / Resūlu’llāhdan oldu hediyye
 286 Bu hāletde baña keşf oldu **esrār** / Niķābından açıldı çihre-i yār
 450 İder söylenmedük **esrārı** tefsīr / Kılur yazılmağu evrākı taķrīr
 616 On iki yaşına irdükde Yūsuf / Aña keşf oldu **esrār**-ı taşavvuf
 874 Libās-ı ‘āriyetle gezme mağrūr / Gel olma ğayruñ **esrārı**yle mesrūr
 1628 Yüzini ‘āşıkun yaş eylese yaş / İder bu vech ile **esrārını** fāş
 1638 Nihān itdüm şanur **esrārı** ‘uşşāk / Olur bir gūşeden meşhūr-ı āfāk
 1647 Gül-i ra‘ nā gibi āhır Zelīhā / Açıldı kıldı **esrārını** ifşā
 1682 Nihān itdüm şanur **esrārını** gül / Tuyurur illere ammā ki bülbül
 2356 Nedür bu sendeki **esrār**-ı Yezdān / Kimin ħandān ider kimini giryān
 2947 Şarāb-ı ‘ışk ile mest ola her bār / Vücūdın eyleye mir’āt-ı **esrār**
 2951 Anuñ kim elde yokdur ihtiyārı / Nice pinhān ider **esrār**-ı yārı
 3154 Ne yüzden el virürse şoĥbet-i yār / Aña göre aña kıl keşf-i **esrār**
 3266 Bu dilden aña ta‘līm itdi dildār / Hezār aĥbār-ı **esrār** oldu izhār
 3447 Taşavvur olmaz **esrār**-ı hüviyyet / İĥāta idemez deryā-yı fikret
 3475 Orada ħalb-i maĥrūm oldu merĥūm / Hezār **esrār**-ı mektūm oldu ma‘lūm
 4270 Taşavvur olmaz **esrār**-ı celālī / Olur yoldan çıkana gūşmālī
 5147 Ĥurūf-ı nazmum içre çokdur **esrār** / Temāşā eyleñüz anı neler var

Sır, saklanan gizlenen bir şeydir; başkalarına açılmaz. Ağız da bundan dolayı bir sır olarak adlandırılır. Bilinmesi ve anlaşılması mümkün değildir. <TDEK>

- 266 Zebānı tercemān-ı rāz-ı ĥikmet / Dehānı maĥzen-i **esrār**-ı vaĥdet

Aşağıdaki tanıklarda “esrar” kelimesinin “hayran” kelimesiyle birlikte kullanılması kelimenin diğer anlamını da düşündürmektedir. Kelimenin iki ayrı anlamının bulunması, kullanıldığı yere tevriyeli bir anlam kazandırmaktadır. Bir çeşit kenevirin yaprakları üzerindeki sakızdan elde edilen, tütün gibi içildiğinde keyif veren ve insanı birtakım hayallere daldıran maddeye esrar denir. Esrar sarhoşluğu “hayran” ve “hayret” kelimeleriyle birlikte anılır ve bu sarhoşluk, içki sarhoşluğundan bir gömlek ötedir. Sevgilinin güzelliğini gören âşık, esrar içmişçesine hayran olur, kendinden geçer. <KT, AÇDŞŞ, ADŞŞ>

- 1485 Cihān **esrār**-ı efkārıyle ĥayrān / Dehānı cāndur ammā āfet-i cān
 2960 İder **esrār**-ı ‘ışkī ĥalkı ĥayrān / Virür bedr-i tamāmı ‘ākla noķşān

esrār-ı maḥabbet [1] sevgi sırları. <BMS>

1424 Gel ey keşşâf-ı **esrār-ı maḥabbet** / Gel ey vaşşâf-ı aḥbâr-ı ḥaḳîḳat

esrār-ı nihân/pinhân [3] gizlenmiş düşünce, sır.

623 Kaçan söyleşseler **esrār-ı pinhân** / İrakdan bakar idi ‘ayn-ı iḥvân

1165 İrişdi gökde ‘Azrâ’ile Cibrîl / Bu **esrār-ı nihânı** kıldı tafşîl

4769 Didi ey ‘âlem-i **esrār-ı pinhân** / Ḥayâtum âhirinde kılma giryân

estağfiru’llâh [2] “Allah’tan af ve mağfiret talep ederim” anlamında bir dua ifadesidir.

İstiğfar, tövbeden daha geniş anlamlıdır. Tövbe, bir kişinin günahından pişmanlık duyarak bir daha işlememek üzere kesin kararlar vazgeçmesidir. Kişi, ancak kendi günahı için tövbe edebilir, fakat başkaları için istiğfar mümkündür. Bu ifade, dilimizde “rica ederim”, “bir şey değil”,

“mahcup ediyorsunuz”, “haşa” gibi anlamlarda da kullanılır. <KT, KO, LN, İKS, OTAL>

56 Göñül ehl-i hevâ ‘ömr ise kûtâh / Günâhum çokdur âh **estağfiru’llâh**

3641 Ol işi baña teklîf itme ey mâh / Ki benden gelmez ol **estağfiru’llâh**

ester [2] kısarakla erkek eşekten doğma hayvan, katır. <KT, KO, LN, OTAL>

1183 İdüp iki kulağını per ü bâl / Uçup giderken **esterler** ‘aceb ḥâl

2161 Deve izinde resm-i pây-ı **ester** / Çanağda lâle-i nu‘ mâna beñzer

eşvâb [1] giyecek şeyler, insanın giyindiği şeyler, لباسlar, “şevb”in çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

511 Anasınun bir **eşvâbın** bulurdu / Düşerdi üstine giryân olurdu

eş [1] dost, yar, arkadaş, akran. <KT, KUBBEALTİ>

2736 İrak düşdüm **eşümden** yoldaşumdan / Mekânumdan ilümden ḥaldaşumdan

eş‘âr [2] şiirler, vezinli ve kafiyeli sözler, “şi‘r”in çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

2128 Maḥabbet ehli gibi bülbul-i zâr / Gülistâna bakup okurdu **eş‘âr**

5137 Olanlar âşinâ-yı baḥr-i **eş‘âr** / Çıkarur gevher-i ma‘niyi her bâr

eşcâr [11] ağaçlar, “şecer”in çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARİ>

657 Şalınup oynamakda berg-i **eşcâr** / Aña ḥayrân olup gülmekde gülzâr

1293 Büküldi pîr-i fânî gibi **eşcâr** / Rücû‘ itdi hemân aşlına nâçâr

1677 Şular şürîde-ḥâl olsa ider ‘âr / ‘Aşâlar urur aña ‘aks-i **eşcâr**

3191 Hevâsına uyar evrâk-ı **eşcâr** / Düşer boynı üzilür âḥir-i kâr

3321 Olup her bergi bir peykân-ı dildâr / Ölümlü ‘âşıka dönmişdi **eşcâr**

3334 Yaturdu yir yüzinde zıll-ı **eşcâr** / Şafâ-baḥş idi güyâ kâkül-i yâr

3337 Açıldı cümleten **eşcâr-ı** mevzûn / Kuruldu şanki ordu-yı hümâyûn

4906 Tırur aklarla nisvân-ı gül-endâm / Açılmış şanasın **eşcâr-ı** bādâm

5020 Duḥān-ı āhına ğarḳ oldu kühsār / Bu mâtemden saçını yoldı **eşcār**
eşcār-ı gülistān [1] gül bahçesinin ağaçları. <BMS>

3315 Güneş gibi gelince Māh-ı Ken‘ân / Ayağın tırdı **eşcār-ı gülistān**
eşcār-veş [1] ağaçlar gibi.

4934 Kime kim geydüre fāḫir libāsı / Şoyar **eşcār-veş** bād-ı fenāsı

eşgāl [5] işler, güçler, uğraşacak şeyler, meşguliyetler, gailerler, “şuğul”un çoğulu. <KO, LN, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

1099 Şakınur mānī‘-i **eşgāl**-i Hāḳdan / Ayırmaz ‘ābidi a‘māl-i Hāḳdan

2605 Sözini tıtdı **eşgāline** gitdi / Şabāḥın geldi girü da‘vet itdi

2689 Belādur keşret-i cumhūr-ı insān / Ki olur mānī‘-i **eşgāl**-i Sübhān

3501 Ne kim var mānī‘-i **eşgāl**-i cānān / Götürüp şıḳleti gitmişdi ol ān

4793 Seni bu i‘tibār-ı keşret almış / Dirīgā dünyevī **eşgāle** şalmış

eşhāş [3] şahıslar, adamlar, kişiler, kimseler, “şahş”ın çoğulu. <KO, CÜDÎ, LN, OTAL>

1643 Uyumaz gice ile seyr ider māh / Kılur **eşhāş**ı nokşānından āgāh

1646 Ḥalāş olmaz bu ğamdan ehl-i iḥlās / Biçerler ekmedügi yirden **eşhāş**

2274 Sürürü gitdi ‘āciz itdi **eşhāş** / Şatılmaḳ lâzım oldu bende-i ḥāş

eşk [25] gözyaşı. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS>

1148 Otur beytü’l-ḥazende taşra gitme / Gözüñden seyl-i **eşki** ırmağ itme

1663 Nedür bu rüy-ı zerd ü **eşk**-i mevvāc / Bu ‘āşıklık libāsın eyle iḥrāc

1935 Öpesin dāmen-i cānānı vāfir / Añasın mācerā-yı **eşki** bir bir

2022 Gözi tuş olsa görse bir yetimi / Aḳardı **eşkinüñ** dürr-i yetimi

3080 Aḳardı ḳaṭra ḳaṭra **eşk**-i ḥün-bār / Dönerdi lāle-zāra iki ruḥsār

3243 Maḥabbet her ḳaçan bulsa nihāyet / İki başdan olur **eşk**-i melāmet

3338 Çiçekler yaprağı olurdı rızān / Mişāl-i ḳaṭra-i **eşk**-i ğarībān

3510 Beni bir māh-rū yandurdı yaḳdı / Dür-i **eşküñ** gibi gözden bıraḳdı

3781 Mezīd olsun o nehr-i **eşk**-i fūrḳat / Ki ola dilrübāya dām-ı vuşlat

4055 Ṭaḳıldı seyl-i **eşki** gibi zencīr / Emīri ḳıldılar ta‘zīr ü teşhīr

4136 Gözine perde oldu **eşk**-i hicrān / Giceyle gündüzini ḳıldı yeksān

4464 Şabā gibi ḳoyardı başına ḥāk / İderdi seyl-i **eşki** yirleri çāk

eşk-i ‘āşık [1] âşığın gözyaşı. <KANARI>

4448 Yaraşur **eşk-i ‘āşık** olsa cārī / Biñaruñ şu iledür i‘tibārı

eşk-i çeşm [3] gözyaşı. <KANARI>

1927 Ḳomazsın sebze de şebnemden āşār / Silersin **eşk-i çeşm**-i dehri her bār

- 4787 Fesāda varsa mūzīnūn dimāğı / Söyinür **eşk-i çeşm** ile ocağı
- 5012 Düşerdi yüzünün üstine enhār / Nitekim **eşk-i çeşm-i** ‘āşık-ı yār
eşk-i gülgün [2] gül renkli gözyaşı, kanlı gözyaşı.
- 898 Dil-i Ya‘kūb olup gāyetde maḥzūn / ‘Ayān itdi gözinden **eşk-i gülgün**
- 4226 Gezerdi bī-mecāl ü zār u maḥzūn / Yazardı Yūsuf adın **eşk-i gülgün**
eşk-i pūr-ḥūn [1] kanlı gözyaşı. <BMS>
- 2794 Başında ğam gözinde **eşk-i pūr-ḥūn** / Dilinde yār elinde cām-ı gülgün
eşk-i revān [4] akan gözyaşı. <KANAR/>
- 901 Virüp rüz-ı kıyāmetden nişānı / Döküldi encüm-i **eşk-i revānı**
- 1229 İki zencīr olup **eşk-i revānı** / Alup gitdiler ol ārām-ı cānı
- 1851 İki zencīr olup **eşk-i revānı** / Benefşe gibi bāğa şaldı anı
- 4693 Döküldi Yūsufuñ **eşk-i revānı** / Bu söz bir āteş oldı yaqdı anı
eşk-i şādī [1] sevinçten dökülen gözyaşı, sevinçle ağlayış.
- 4912 İki cānibden aqdı **eşk-i şādī** / Göñülden yundı çıqdı ğam sevādı
eşk-i yetimān [1] yetimlerin gözyaşları. <KANAR/>
- 5014 Düşerdi yāsemīn olurdı ğaltān / Mişāl-i kaṭra-i **eşk-i yetimān**
eşkāl [2] şekiller, biçimler, suretler, tarzlar, “şekl”in çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 119 Kaçan insān-ı kāmīl olsa insān / Olur **eşkāl**-i müşkil cümle āsān
- 3628 Utandı yir yüzine baqdı fi’l-ḥāl / Görindi girü bu zıkr olan **eşkāl**
eşkıyā [2] her türlü rezaleti, kötülüğü yapan haydutlar, dağ hırsızları, haydutlar,
“şakı”nin çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 2999 O söyler sergüzeşt-i enbiyāyı / Bu söyler mācerā-yı **eşkıyāyı**
- 4651 Didi siz *ya‘lemu’llāh* **eşkıyāsız** / Size kim dir ki nesl-i enbiyāsız
eşrāf [1] şerefli kimseler, şeref ve itibar sahipleri, ileri gelenler, “şerif”in çoğulu. <KT,
KO, CŪDÎ, OTAL>
- 361 Bu yolda Ka‘be-veş şābit-kādem ol / Ziyāretgāh-ı **eşrāf**-ı ümem ol
eşref [2] pek şerefli ve aziz, pek muhterem, onurlu. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL>
- 593 Du‘ā tīrini atdı **eşref**-i nās / Ziyāde ḥasta oldı yatdı Īnās
- 2545 Yüzinden merdüm-i Ken‘āna beñzer / Sözüden **eşref**-i ayāna beñzer
eşrefī [1] Eşrefi tarikatına ait olan şey; Kadirī tarikatının Eşrefi koluna mensup şeyhlerin
giydiği, beyaz çuhadan, üzerine yeşil tülbentten, birbirinin üzerine gelerek kafes teşkil edecek

şekilde düzenli katlarla sarılan ve sol tarafına taylasan bırakılan, yedi dilimli, aşağısı geniş, üst kısmı daha dar bir taç biçimi. <OTDTS, KUBBEALTI, KANARI>

4369 Anuñ in‘âmını alurdu herkes / Çüritdi eşrefîsin hem-çü nergis

eşyâ [2] nesneler, mevcut olan şeyler, levazım, mevcudat, ruhsuz maddeler, “şey”in çoğulu. <KT, KO, LN, OTAL>

109 Benî Âdem degüldür hiç hâlî / Kamu eşyânuñ anda var mişâli

116 Cihânı kendüde eyler temâşâ / Gözine zâhir olur sırr-ı eşyâ
etfâl [7]

1. çocuklar, “tıfl”ın çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

989 Derildi kapuya cem‘ oldı **etfâl** / Firâkuñdan katı ayruksıdur hâl

1095 Benâtu’n-na‘ş gibi kayd-ı **etfâl** / Perîşân eyler insânı be-her hâl

2565 Derilür mi oyun yirine **etfâl** / O yirlerde ne olmuşdır nedür hâl

2625 Dağı bundan öñürdi oldı bir hâl / Derildi Külbe-i Ahzâna **etfâl**

4382 Yaşadukça o serv-i bâğ-ı cennet / Çoğaldı fırka-i **etfâl**-i miñnet

5115 Kaçan dünyâya gelse ağlar **etfâl** / Güler aḥbâb u ensâbı be-her hâl

2. taze fidanlar, çiçekler. <KO, KANARI>

3342 Gelince şîr-i mihr-i çarḥ-ı a‘zam / Perîşân oldı hep **etfâl**-i şebnem

etrâf [3] taraflar, yanlar, uçlar, kıyıları, “taraf”ın çoğulu. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

859 Büyütdi çâhuñ **etrâfını** zîrâ / Havâ kesb ide tâ bu serv-i bâlâ

2096 Müzehheb cümleten eknâfı anuñ / Muṭallâ gün gibi **etrâfı** anuñ

4905 Yoluñ **etrâfı** insân ile memlû / Develer aḥdı geldi nitekim cû

etvâr [1] hâl ve hareketler, işler, tarzlar, “tavır”ın çoğulu. <KT, KO, LN, OTAL>

3792 Mücellâ ḥâmede evzâ‘ u **etvâr** / Tazarru‘ şuretiyle oldı izḥâr

ev [39] bir kimsenin veya bir ailenin içinde yaşadığı yer, konut. <YTS, ÖTS>

887 Muḥarrer itdi bu egri ḥayâli / **Eve** toḡruıldı Ya‘kûbuñ ‘ayâli

1034 Gelürler Ḥazret-i Ya‘kûb **evine** / Sürerler yüzlerin rûy-ı zemîne

1042 Bu cumḥuruñ cevâbın aldı Ya‘kûb / Melûl oldı **evine** geldi Ya‘kûb

1683 **Evinde** cümle evbâşı buranuñ / Çeker adını her қаşı kemānuñ

2381 İdüp vîrānede bir ḥücre bünyād / Şalāḥ u zühd **evini** kıldı ābād

2403 Yir itmiş her gönülde ‘ışḫ tâbı / Her **evde** var şu‘â‘-ı âfitâbı

2463 **Evinde** şenligi şem‘i söyüñdi / Şoyundu iki taş ile döḡüñdi

2582 Bir **ev** yaptı ki anda ola giryân / Kodı adını anuñ Beyt-i Ahzân

2585 Ol **evden** çıkmaya ağlaya tenhâ / O beytüñ ola içinde mu‘ammâ

- 2639 Biraz seyr itdi naṭ' -ı kāyinātı / Şeh-i 'ālem **evine** sürdi atı
- 2660 Bir **evde** on iki ihvān idük biz / Biri birimüze yārān idük biz
- 2701 Zārāfet eyledi ḥaylī Zeliḥā / **Evinden** taşraya çıkdı hemānā
- 2885 Atañ öldürmek ister sen cuvānı / **Eve** gel esleme zinhār anı
- 2912 Vedā' itdi **evine** gitdi ol dem / Aḳardı gözlerinden āb-ı Zemzem
- 3005 Çürütüdi yolına berg-i ḥazān-vār / Hezār **ev** tolusı sulṭānī dīnār
- 3135 Yanında pehlū adın eylesem yād / Yıkar gönlüm **evini** itmez ābād
- 3180 Vefā eyler dil-i maḥzūnı mesrūr / Karañu **evde** ḥōşdur şu' le-i nūr
- 3575 Yedi **ev** yaptı mānend-i semāvāt / Mücellā eyledi mānend-i mir'āt
- 3627 **Evüñ** saḳfında daḥi oldı peydā / Cemāl-i Yūsuf u rüy-ı Zeliḥā
- 3662 Dir idi açıla bāb-ı ümīdi / **Evüñ** ḳapusına urdı kilīdi
- 3676 Bu **evde** olmadı çün fetḥ-i bābı / Üçünci ḥāneye oldı şitābı
- 3720 Orada 'ayn-ı a' mā gibi ol dem / Yapılmışdı **evüñ** ḳapusu muḥkem
- 3737 Bu **evde** bulmadı vaşlına rāhı / Beşinci ḥāneye sürdi o şāhı
- 3767 Çü altıncı **ev** oldı bezmgāhı / Ḳapusun yaptı ol dem bād -ı āhı
- 3809 **Evüñ** bir gūşesinde anda yer yer / Tururdu bir ḳaç aşnām-ı mücevher
- 3825 Her **evden** çıkdı ol mihr-i cihāntāb / Girībān-ı selāmet oldı her bāb
- 3841 **Evümde** ḥ'āba varmışdum nihānī / Gelüp şeṭālūma urdı dehānı
- 4203 **Evi** yanında var idi bir eyvān / Görinürdi oradan bām-ı zindān
- 4408 Ḳamışdan **ev** olup mātem-sarāyı / Burardı boynını mānend-i nāyī
- 4481 Zeliḥā küfr **evini** kıldı vīrān / Vişāli ḥānesini yaptı Yezdān
- 4575 Zeliḥāya yedi **ev** itdi bünyād / 'İbādet ḳılmağ için ol perī-zād
- 4577 Ḳonıldı cāmlar **evlerde** yer yer / Gözi açuḳların 'aynına beñzer
- 4584 Ol **evlerde** diseñ 'ışḳ ile bir hū / Olurdu her ṭaraf hū ile memlū
- 4585 Yedi **evde** girerdi erba'īne / 'İbādetgāh idi ol hūr-ı 'īne
- 5073 Münevver oldı vaḥdet pertevinden / Çekildi çıkdı bu zulmet **evinden**
- 5121 Ḳomaz peyk-i ecel dilde şafāyı / Ne şāhı ḳor **evinde** ne gedāyı

Aşağıdaki tanığı Kürkçüoğlu, “Acele eden kız eşini iyi seçemeyeceği, rastgele bir kocaya varacağı için mutlu olamaz.” anlamındaki “İven kız ere varmaz, varsa dahi baht bulmaz.”

atasözüne örnek olarak vermiştir. <AKSOY, *ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE*>

- 4101 **Evini** yıkdı miskīn evdüginden / Tehī oldı sarāyı sevdüginden

ev 1ss1 [1] ev sahibi. <YTS>

- 2180 **Ev 1ss1** eylese bir ḥāne ta' mīr / İderdi kendü taşvīrini taḥrīr

Evdeki hesâb bâzâra şıgmaz [1] Yapacağımız iş için hazırladığımız tasarı, uygulamada düşündüğümüz gibi gerçekleşmez. <AKSOY>

2122 Müfîd olmaz talebkârûn şitâbı / İnen **bâzâra şıgmaz ev hisâbı**

evbâş [4] ayak takımı, terbiyesiz, aşağılık kimse, külhanbeyi, çapkın takımı, laubali, “vebeş”in çoğulu. Tekil anlamda kullanılır. <KT, KO, LN, OTAL>

1285 Faķiri kılma her **evbâşa** pâmâl / Baña zulm eyleyenden hâkkımı al

1683 Evinde cümle **evbâşı** buranuñ / Çeker adını her şası kemānuñ

3189 Bu nâr-ı ma‘şiyet bu kâr-ı **evbâş** / Cihāna reng-i rüyından olur fâş

3840 İdüp noķşân-ı ‘aqlın ‘āleme fâş / Didi bu bende-i güstâh u **evbâş**

evc [3] yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk. Daha çok gezegenlerin hareketleri sırasında güneşe en uzak bulundukları nokta yerinde kullanılır. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS>

2201 Dil-i ‘âşıkda olmasa te‘ennî / İder **evc-i** vişâlınden tedennî

evc-i hüsn [1] güzelliğin en yüksek noktası. <BMS>

2401 Ne meh kim **evc-i hüsn** olmuş turağı / Yaķar mihr-i risâletden çerâğı

evc-i semâ [1] göğün tepesi. <BMS>

205 ‘Uruc itdi yedi **evc-i semâya** / ‘Anâşır çâr tākın pāye pāye

evgâr [1] sarhoş, mest, mestane. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KANARI>

1556 O bâdeyle olanlar mest ü **evgâr** / Kıyâmetde olur olursa hüşyâr

evlâ [8] tercihe layık, daha uygun, daha layık, daha iyi, üstün. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

422 Çoğalsa derd-i dilber gibi a‘dâ / Hemân terk-i diyâr itmekdür **evlâ**

801 Bu ğavġâ şulh olur ğavġâ degüldür / Sizüñ tedbîrünüñ **evlâ** degüldür

1476 Nesebde gün gibi a‘lâ vü **evlâ** / Hasebde bî-naẓîr adı Zeliġhâ

2900 Gözi gönli anuñ Mevlâdadur hep / Sözüñ diñle budur **evlâ** vü enseb

4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ vü ednâ / Görürler evliyâdan daġi **evlâ**

evlâ olmak [3] yeğ olmak, bin kat iyi olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

610 Oġuldan ġayrı ger ednâ vü a‘lâ / Hünerde **olsa** senden cümle **evlâ**

855 Maķāmuñ evliyâdan **oldı evlâ** / Tevekkel inne ba‘de‘l-‘usri yüsra

1100 O ma‘şımı ayırdı ‘işmet-i Hâķ / Bu hâl **oldı** aña **evlâ** vü elyak

evlâd [24] oğullar; oğul, çocuk; soy, nesil, “veled”in çoğulu. Dilimizde hem tekil hem de çoğul olarak kullanılabilir. <KT, KO, LN, OTAL>

- 365 Nebîler kopdı **evlâdından** anuñ / Gelüp bildürdiler emrin Hudânuñ
 666 Gelüp **evlâdı** çok ibrâm idicek / Tereddüd eyledi pîr-i mübârek
 772 Dir idi hışm ile **evlâd-ı** bed-kâr / Eyü bulduk seni ey tıfl-ı ‘ayyâr
 790 Muqarrer olmuş iken rây-ı **evlâd** / Fesâd itdi gelüp şeytân-ı bîdâd
 876 Perîşân-hâl olup **evlâd-ı** Ya‘ kûb / Bu sevdâ cümlesini itdi meczûb
 924 Dönüp şemşîre dūd-ı âh-ı Ya‘ kûb / Öñinde ditreşüp **evlâd-ı** âşûb
 937 Didi **evlâdına** ‘ışyân idersiz / Hemân kurda kurı bühtân idersiz
 966 Bu sözler itdi **evlâdını** mağlûb / Öñinde qaldılar maḥzûn u maḥcûb
 1045 İdüp **evlâdına** dün ihtimâli / Teraḫḫî eyledi rûy-ı celâli
 1047 Girü cem‘ oldı **evlâd-ı** cefākār / Didiler bu ḳazıyye oldı düşvâr
 1217 Sezindiler bu ḫâli cümle **evlâd** / Ki Yûsuf oldı çâh-ı ḡamdan âzâd
 1240 Nebî **evlâdı**sız cümle be-her ḫâl / Nihâyet buña şeytân itdi idlâl
 4631 Ziyâde ḳaḫṭ idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çâğırdı cümle **evlâdını** ol ân
 4657 Biz on bir ḳardaşuz **evlâd-ı** Ya‘ kûb / Şalâḫ u zühd ile memdûḫ u mergûb
 4749 Bu ḡam **evlâd-ı** Ya‘ kûbı şaşurdı / Felek gibi biri birine girdi
 4788 Müşevveş oldum **evlâdum** ḡamından / Kesildüm zevḳ-ı ‘âlem ‘âleminden
 4797 Çıkar var ise sende ‘ayn-ı ‘illet / Benüm **evlâduma** ḳılma ihânet
 4799 İdüp **evlâdına** mektûbı teslîm / Didi eyleñ ‘Azîz-i Mıṣra ta‘ zîm
 4803 İrişdükçe ḫarâb-âbâd-ı Mıṣra / Şoruñ aḫbârını **evlâd-ı** Mıṣra
 4806 Tıutup sözini Ya‘ kûbuñ bu **evlâd** / Yola düşdi şeherden nitekim bād

evlâd-ı âdem [4] insan evladı, insanoğlu. <KANAR>

- 1007 Bir oḡlum var idi maḥbûb-ı ‘âlem / Naḫîrin görmedi **evlâd-ı Âdem**
 2917 Ḥalîlullâha İsmâ‘îl ol dem / Didi ey efḫal-i **evlâd-ı Âdem**
 3986 Neden kim men‘ ola **evlâd-ı âdem** / İder hırşî hevâsın daḫi muḫkem
 4569 Didi nâz ile cānânına ol dem / Bulurmuş itdügin **evlâd-ı âdem**

evliyâ [7] veli, velayet ve keramet sahibi, erenler, Allah’a yakın olanlar, “veli”nin çoḡulu. Kelime tekil gibi de kullanılır. [*tas.*] Ermişler, erenler. Hakk’ın dostları, Allah’ın özel ilgisine, sevgisine ve yardımına nail olanlar. Genel anlamda müminlerin hepsi evliyadır. Özel anlamda yalnızca Allah’ın kendilerine keramet ve ilham ihsan ettiḡi kâmil müminler evliyadır.

<KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI, TTS>

- 124 Şufûf-ı enbiyânuñ muḳtedâsı / Şunûf-ı **evliyânuñ** pîşvâsı
 198 İmâm oldı cünûd-ı enbiyâya / Gürûḫ-ı **evliyâ** vü aşfiyâya
 366 Çoḡaldı âh-ı ‘âşık gibi ‘uşşâḳ / Pür oldı **evliyâ** ile toḡuz ṭâḳ

- 841 Belâ-yı Yüsufuñ bir hikmeti var / Bu sırdan **evliyâ** oldu haberdâr
 855 Maķâmıñ **evliyâdan** oldu evlâ / *Tevekkel inne ba‘de’l-‘usri yüsre*
 4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ vü ednâ / Görürler **evliyâdan** dañi evlâ
 4776 Cünüd-ı enbiyâñıñ hörmetiçün / Vücüd-ı **evliyâñıñ** ‘izzetiçün

evmek [1] ivmek, acele etmek, sürat etmek. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4101 Evini yıkdı miskîn **evdüginden** / Tehî oldu sarâyı sevdüğinden

evrâd [1] tarikat mensupları tarafından her gün okunan dini dualar, her vakit dilde dolaşan sözler, “vird”in çoğulu. Belli zamanlarda yine belli amaçlar için okunan ayetlere de evrâd denir. Ayetlerden başka Allah’ın isim ve vasıfları da evrâd olabilir. <KT, KO, OTAL, OTDTS, ADŞS>

- 4581 Şitâb ile aķar her çeşmeden âb / Oķur **evrâdını** güyâ ki aşhâb

evrâķ [7]

1. yapraklar, ağaç ve bitki yaprakları, “varak”ın çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 764 Hâzân faşlı gibi irdi şitâbân / Çıķardı câmesi **evrâķın** ol ân
 3191 Hevâsına uyar **evrâķ**-ı eşcâr / Düşer boynı üzilür âķir-i kâr
 3329 Yel esdükçe mişâl-i âh-ı ‘uşşâķ / Yürekler gibi oynar idi **evrâķ**
 3549 Belürse bād-ı şarşardan ‘alâmât / Dilini tutmaz **evrâķ**-ı nebâtât
 5086 Fenâsından ider havf ü hirâsân / Anuñçün dıtrer **evrâķ**-ı dırahtân
 5172 Bu **evrâķıñ** ki var zevķ u şafâsı / Bahârıñ evvelidür ibtidâsı

2. kâğıtlar, yapraklar. <KT, KUBBEALTI, KANARI>

- 450 İder söylenmedük esrârı tefsîr / Kılur yazılmağuk **evrâķı** takrîr

evşâf [1] vasıflar, sıfatlar, kaliteler, özellikler, “vaşf”ın çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

- 2411 Zeliķhâ güşına girdi bu **evşâf** / Şikâf itdi yaķasın nitekim kâf

evvel [19]

1. birinci, ilk, başlangıç, önce. <KT, KO, LN, OTAL>

- 75 Yüri Allâhı bilmekde ol üstâd / Bilinür vâķid **evvel** soñra a‘dâd
 85 Bu deryânuñ ki olmaz müşkili hâl / İrişmez âķirine ‘aķl-ı **evvel**
 180 Hüdâyı görmek isterseñ muķaşşal / İrağa gitme **evvel** kendüñe gel
 596 Ölüm ‘aşıķlarıñ sermâyesidür / Başından geçmek **evvel** pâyesidür
 1445 Bu gülzâra irem dirseñ muķaşşal / Yüri kesb-i liyâķat eyle **evvel**
 1456 Dimiş ol âdeme var yüri ta‘cîl / Kitâb-ı ‘ışķı **evvel** eyle taķşîl
 1747 Bu menzil ‘aķl-ı **evvel** menzildir / Bu dil ‘âlemde ehl-i dil dilidir

- 1819 Yaşı ırmağın izhâr itdi **evvel** / Hemânâ âb-ı rûyından yudı el
 3124 Ayağın öpmek **evvel** pāyesidür / Maḥabbet pîrinüñ pîrāyesidür
 3251 Baña **evvel** maḥabbet itdi înās / Ğam u derdümle öldi gitdi İnās
 3383 Baña ‘arz eyleñ **evvel** mācerâyı / Aña göre idem tedbîr ü râyı
 3902 Kuranlar ‘ışkınuñ hengāmesini / Geyer **evvel** melāmet cāmesini
 5172 Bu evrākuñ ki var zevk u şafāsı / Bahāruñ **evvelidür** ibtidāsı

2. daha önce, daha eski, daha ileri. Karşılaştırma yoluyla bir yer, zaman veya oluşun bahsedilen yer zaman veya oluştan önde veya önce bulunduğunu veya olduğunu anlatır. <KT, KUBBEALT>

- 1919 Yetiş bîmāruña ölmezden **evvel** / Kerem eyle ecel irişmedin gel
 2664 ‘Înāyet eyledi Hâk indi ta‘ cîl / Yire düşmezden **evvel** dutdı Cibrîl
 3225 Ne cāyı menzil itdiyse muḥaşşal / İrişdi ‘ışkı aña andan **evvel**
 3623 Hicābından bu sulṭān-ı mükemmel / Yüzine bakmaz idi bundan **evvel**
 3661 Koma ey cān tabîbi şöyle bîmār / Ecel irmezden **evvel** eyle tîmār

evvel nazār [1] ilk bakışta.

- 65 Temāşā eyleseñ **evvel nazarda** / Olur ḥurşide kendü nûrı perde
evvelā [1] birinci olarak, ilk olarak, birinci derecede, her şeyden önce. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 374 Gerekdür **evvelā** kesb-i liyâḳat / Seni arar bulur ‘zz ü sa‘âdet
evvelîn [] evvelki, en iptidadaki, önceki, “âḫirîn” mukabili. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
evvelîn ü âḫirîn [1] eskiler ve yeniler.

- 4923 ‘Ulûm-ı **evvelîn ü âḫirîni** / Muḥîṭ olmışdı idrāk-i güzîni
evvelki [5] birinci, ilk, sondan önce olan, önceki, bir önceki, daha önceki. <KT, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

- 967 Girü **evvelki** söze oldı bünyād / Günāhı eylediler ḳurda isnād
 1147 Girü **evvelki** gibi şîne-çāk ol / Firāk-ı Yūsuf ile derdnāk ol
 2433 Ğamı **evvelkiden** oldı ziyāde / Melālet baḥrine ṭaldı orada
 3617 Olup **evvelki** beyt içre mu‘ammā / Muḳaffel itdi ḳapusın Zelîḫā
 4526 İrişdi zātına baḥt-ı hümāyûn / Cemālî oldı **evvelkiden** efzûn
evzâ‘ [2] tavırlar, duruşlar, hâller, vaziyetler, “vaż‘”ın çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

- 3792 Mücellā ḥānede **evzâ‘** u eṭvār / Tazarru‘ şuretiyle oldı izhâr
 3890 ‘Ayāndur derd-i pinhānı yüzinden / Ğarîb **evzâ‘** u bîhûde sözinden

ey [188] “hey, yahu, bana bak” gibi anlamlara gelir. Arapça, Farsça veya Türkçe kelime ve terkiplere getirilir. Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilir. Aynı zamanda kendisine seslenen kimse, nesne vb.nin adının başına getirilerek anlamı güçlendirir. <KT, KO, LN, TS, OTAL, KANARI>

- 232 Bu Yaḥyā bendeni **ey** Ḥayy u Ḳayyūm / Vişālūñ ‘āleminden kılma mahrūm
- 391 Eyitdi ḥāṭırum **ey** māh-manzar / Şikār āhūsınuñ biryānın ister
- 394 İştidi Ḥazret-i Ya‘ḳūb anası / Didi Ya‘ḳūba gel **ey** pīr olası
- 409 Du‘ā itdi didi **ey** Rabb ü Ğaffār / Bunuñ neslini kıl şāh-ı cihāndār
- 423 Hışım ḥaşmı gibi ḥaşm olmaz **ey** dil / Olur semm-i helāhil zehr-i kātıl
- 428 Şafā oldur ki **ey** cān-ı talebkār / Saña gelmek muḥāl iken gele yār
- 472 İderdi ḥasretiyle nāle vü āh / Dir idi **ey** ‘ināyet ıssı Allāh
- 487 Bu ḥāl üstinde kıldı anı da‘vet / Eyitdi aña **ey** kân-ı mürüvvet
- 541 Varup İnāsa kıldı iltimāsı / Didi **ey** ḥasta gönlümün devāsı
- 588 Elini kaldurup itdi niyāzı / Didi **ey** çāresüzler çāresāzı
- 624 Dil-i Ya‘ḳūbı Yūsuf eyledi şād / Didi bir gün aña **ey** pīr-i irşād
- 647 Varup Ya‘ḳūba itdiler niyāzı / Didiler **ey** nebīler ser-firāzı
- 660 Gül ü nergis gibi **ey** şems-i tā‘at / Gözi gönli açılsun vir icāzet
- 662 Senün dāruñda **ey** şāh-ı cihāndār / Olupdur gönli ter gonca gibi tar
- 683 Didiler seyre gel **ey** māh-manzar / Havā kesb eyle mānend-i gül-i ter
- 692 Ḳazā eydürdi **ey** şāh-ı nübüvvet / Olur bayram içün her zīb ü zīnet
- 723 Ki **ey** cān-ı peder ma‘şūm-ı mazlūm / Saña rāz-ı nihān oldı mı ma‘lūm
- 736 Taşarruf Ḥazret-i Ḥaḳḳuñdur **ey** pīr / Burada aşşı itmez rāy u tedbīr
- 772 Dir idi hışım ile evlād-ı bed-kār / Eyü bulduḳ seni **ey** tıfl-ı ‘ayyār
- 796 Eyitdi anlara **ey** ḳavm-i ‘āciz / Ne işdür bu ki şimdi iz idersiz
- 822 Didi gel ḳandasın **ey** pīr-i Ken‘ān / Ziyāde müşkil oldı derd-i hicrān
- 831 Zülāl-i çāh-veş **ey** şāhibü’s-şadr / Olur alçaḳ gönüllü ‘āliyü’l-ḳadr
- 976 Dir idi ḳandasın **ey** māh-ı Ken‘ān / Beni ḡayb eyledi tārīk-i hicrān
- 979 Seni gören gözüm **ey** māh-ı ḡarrā / Kime baḳsun kimi itsün temāşā
- 983 Ne ‘ālemdesin **ey** sultān-ı ḥübān / Ḳafesden uçmaḡ ister tāyir-i cān
- 986 Seni **ey** şāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Ne yaña şaldı bilsem dest-i ḳudret
- 1000 Didi cem‘ oluñ **ey** gürkân-ı Ken‘ān / Olupdur ḥāṭırum sizden perīşān
- 1006 Didi Ya‘ḳūb **ey** gürk-i mübārek / Su‘ālümden ḥaber ver söyle gerçek
- 1024 Eyitdi ḡāfil olman **ey** cemā‘at / Size ma‘lūm olsun bu ḥikāyet

- 1058 Didi **ey** fırka-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar bu bâreye hep
- 1073 İlendi Hâzret-i Ya‘kûba vâfir / Didi âvâz ile **ey** Hayy u Kâdir
- 1127 Didi kandasın **ey** cân-ı cihānum / Şafâ-yı hâtırum ârām-ı cānum
- 1134 Niçe gün niçe ay oldu ki **ey** mâh / Aradum olmadum hâlünden âgâh
- 1137 Didi **ey** muḳtedâ-yı ehl-i ‘irfân / Kânı ḳavl ü ḳarâr u ‘ahd u peymân
- 1146 Didi **ey** maṭla‘-ı mihr-i sa‘âdet / Fiğân eyle saña oldu icâzet
- 1158 Tażarru‘ eyledi ḳıldı niyâzı / Eyitdi **ey** melekler ser-firâzı
- 1200 Didi **ey** Bürç-i Delvün mihr ü mâhı / Gel eyle ‘âlem-i bālâya râhı
- 1201 Şaḳın **ey** gevher-i pāk eyleme bāk / Yapış ḥablü’l-metîni eyle imsāk
- 1246 Didiler **ey** birâder sağ esen ḳal / Ki bize âl-i İblīs eyledi âl
- 1267 Didi **ey** vâlide bildün mi hâli / Ne ḳıldı baña Ya‘kûbuñ ‘ayâli
- 1283 Didi **ey** Ḳâḍiye’l-Hâcât u Ğaffâr / Beni rencide-ḥâtır itdi ağıyâr
- 1309 Derildi anda bir kaç ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa **ey** gevher-i pāk
- 1314 Münâcâtuñ senün **ey** dişleri dür / Ḥadeng-i tîr-i bârâna siperdür
- 1332 Didi **ey** şâh-ı iḳlîm-i sa‘âdet / Eger olursa sizlerden icâzet
- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr / Gel **ey** ‘âşık tecellî yirüdür Tûr
- 1424 Gel **ey** keşşâf-ı esrâr-ı maḥabbet / Gel **ey** vaşşâf-ı aḥbâr-ı ḥaḳîḳat
- 1453 Varup bir kişi Mevlânâ-yı Rûma / Dimiş **ey** şeyḥ olan şehr-i ‘ulûma
- 1614 Dir idi **ey** perî yüzlü dil-ârām / Ne yirdedür maḳāmuñ eyle i‘lām
- 1617 Ne ‘âlemdesin **ey** sultân-ı hûbân / Ne kânüñ gevherisin ḳalma pinhân
- 1618 Ne yirde büyüdüñ **ey** serv-ḳāmet / Ne yirden ḳopduñ **ey** rûz-ı kıyāmet
- 1622 Ne ḥikmetdür mişâl-i İsm-i A‘zam / Bilinmez aduñ **ey** şâh-ı mükerrrem
- 1660 Birisi gül gibi açdı dehânı / Didi **ey** ḥaste-diller mihribânı
- 1662 Yine âyine-i rüyuñda **ey** yâr / Ḳasâvetle melâlet sûreti var
- 1667 Seni ‘ışık ile gördüm böyle bîmâr / Ben öldüm ğamdan **ey** gül yüzlü dildâr
- 1673 Havâya serv gibi olma mâyil / Hevâyîlikden **ey** meh-rû ne ḥâşıl
- 1686 Çü toğduñ anadan **ey** bedr-i kâmil / Benüm âġuşum oldu saña menzil
- 1693 Seni şehbâz-ı dest-i ‘ışık dildâr / Şikâr itmiş gibi **ey** kebk-reftâr
- 1699 Didi şevḳ ile **ey** kân-ı melâḥat / Sözüñden buldı rûḥum istirâḥat
- 1737 Dehānuñ gibi **ey** âh-ı zemâne / Göñül virme vücûdı olmayana
- 1761 Dir idi müşkil oldu derd-i hicrân / Tecellî eyle **ey** ḥurşid-i Yezdân
- 1762 Görin **ey** ‘âlem-i ma‘nâ ḥabîbi / Esirge ben ġarîb-i bî-naşîbi
- 1777 Hâzîn âvâz ile ḳıldı niyâzı / Didi **ey** ḥasta göñlüm çâresâzı
- 1781 Göñül sen serv-i bālâya talebkâr / Mizâc-ı nâr ‘ulvî olur **ey** yâr

- 1787 Yanuñda müşkil işler olur âsân / Perîşân etme ‘aqlum **ey** perî-şân
- 1788 Gel **ey** gönüm alan yâr-ı cefākār / Koma bî-çäreñi bîmār u nâçār
- 1802 Kemāl-i lutf ile **ey** verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i İbrāhîme beñzer
- 1803 Bilinmez ma‘denüñ **ey** gevher-i pāk / Ne yirdensin eyā ḥurşîd-i eflāk
- 1810 ‘İzāruñ öpmeye şarkarsa kākül / Şaḡın yüz virme zinhār **ey** yüzi gül
- 1877 Gel **ey** peyk-i diyār-ı yâr-ı ğaddār / Gel **ey** yâr-ı hevādār u ḥaberdār
- 1878 Kıruda yaşda hâzırsın **ey** bād / Hışālūñ Hızra beñzer âferîñ bād
- 1907 Eyitdi sen de ‘âşık mısın **ey** mäh / Kesilmez ıztırābuñ tā şehergāh
- 1915 Şuçum yoğ iken **ey** mäh-ı münevver / Beni mecnūn yirine bağladılar
- 1917 Di **ey** yâr-ı cefākār u sitemkār / Degülsin derdmendüñden ḥaberdār
- 1924 Zelîhâ itdi ḥurşîde ḥitābı / Didi **ey** devr-i ‘âlem âfitābı
- 1936 Diyesin **ey** Süleymân-ı zemāne / Teraḥḥum eyle mūr-ı nâ-tüvāna
- 1942 Maḥabbet ehlini aġlatma her gāh / Esirge yıldızı düşküni **ey** mäh
- 1949 Görür ġayrıdan olmaz derde dermân / Didi **ey** derde dermân ıssı Sübhān
- 1976 Eyitdi aña **ey** Hızr-ı zemāna / Mekānuñdan baña vir bir nişāne
- 1985 Beni ister dilerseñ **ey** perî-rü / Zamān ile gelesin Mışra toġru
- 2041 Dimiş **ey** pâdişāh-ı ‘âlem-ārā / Günüñ günden yeg itsün Ḥaḡ Ta‘ālā
- 2050 Eyitdi **ey** serîr-i Mışr emîri / Götürdüñ ḥākden ‘abd-i faḡîri
- 2051 Saña lâyıḡ olan ikrām-ı tāmı / Baña itmişsin **ey** mülküñ niżāmı
- 2124 Bu fāñide eger ḡayr u eger şer / Naşîb olan irişür **ey** birāder
- 2196 İrişdi ġuşına ġāyibden āvāz / Eyitdi **ey** nihāl-i ġonca-i nāz
- 2254 Yine **ey** dil dilinüñ tercemānı / Bize depret ‘alev gibi zebānı
- 2263 Didiler **ey** bu derdüñ çāresāzı / Görelüm ölmedin ‘ömr-i dırāzı
- 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı şoḡbet / Didi aña ki **ey** kân-ı mürüvvet
- 2358 Selām olsun saña **ey** zāt-ı ekrem / Seni kim kıldı ḡüsn ile müselleḡ
- 2363 Cemālünde ne var **ey** nūr-ı Sübhān / Baḡacaġı gelür baḡduḡca insān
- 2364 Cemālün nūr-ı zāt-ı Zü’lcelālî / Ne ġülşen ālisin **ey** ġül nihālî
- 2366 Didi Yūsuf ki **ey** pākîze-gevher / Nedendür diñle rûy-ı ḡüsne zîver
- 2375 Kō fer‘i ‘aşla baḡ **ey** nūr-ı dîde / Bu nūr ol nürdandur âferîde
- 2548 Didi kandan gelürsin **ey** mübārek / Mübārek ide ‘azmüñ Ḥaḡ Tebārek
- 2599 Eyitdi **ey** nebiyya’llāh beri gel / Sözüm vardur saña ġāyet mufaşşal
- 2601 Didi ḡālümde kō **ey** merd-i aḡsen / Beni ‘avḡ eyleme Ḥaḡ cānibinden
- 2626 Bir oġlancuḡ didi **ey** ḡazret-i pîr / Yesîr itdi ‘asîrūñ emr-i taḡdîr
- 2646 Didi **ey** cānumun ārāmı Yūsuf / Mizācuñda nedendür bu taḡallüf

- 2647 Yüzün âyînesin kıldum nazargâh / Melâletler görünür **ey** yüzi mäh
- 2695 Tesellî eyledi anı Zeliḥâ / Didi **ey** reh-nümâ-yı kırb-ı Mevlâ
- 2796 Ögüp ol câmı kıldırdı Zeliḥâ / Didi ‘ışkuña **ey** yâr-ı dil-ârâ
- 2800 Kadehdür zevrak-ı baḥr-i menâhî / Aña el şunma **ey** sâhî vü lâhî
- 2812 Didi **ey** yâr-ı dil-bend ü suḥen-ver / Sizünle idelüm bir bezm-i diğér
- 2877 Didi **ey** şâlih oğlum olgıl âgâh / Seni Firdevse da‘vet eyler Allâh
- 2884 Görindi geldi İsmâ‘île şeytân / Didi *gâfil me-bâş* **ey** nûr-ı sübhân
- 2914 Didi **ey** pâdişehler pâdişâhı / Faḳîrûn yârı dervîşün penâhı
- 2917 Ḥalîlullâha İsmâ‘îl ol dem / Didi **ey** efḍal-i evlâd-ı Âdem
- 2925 Hâzer kıll eyleme **ey** zıll-ı Yezdân / Nübüvvet ‘ırzını ḥâk ile yeksân
- 2956 Birinden eyledi vâfir şikâyet / Didi **ey** server-i mülk-i melâḥat
- 2989 Eyitdi **ey** meh-i nâ-mihribânım / Efendüm sevdüğüm şâh-ı cihânım
- 2993 Günâh ise eger mihr ü maḥabbet / Senüñdür ol günâh **ey** mäh-ṭal‘at
- 3017 Kerem kânısın **ey** yâr-ı meveddet / Rızâñı gözlerin şimden girü hep
- 3068 Tecâvüz eyleme **ey** lâübâlî / Murâd idinme bir emr-i muḥâlî
- 3087 Ki **ey** bi-çâre yazuk saña yazuk / Cihânda olmadun bir kıla lâyıḳ
- 3096 Didi **ey** dilrübâ yanunḍa cânân / Koluñda şâhbâz-ı mülk-i Ken‘ân
- 3115 Tehevvr ‘âşıkı eyler peşimân / Güneşden ‘ibret al **ey** mäh-ı tâbân
- 3157 Didi **ey** çâresâz-ı derdmendân / Gül-i ḥandân u serv-i pâk-dâmen
- 3160 O gülzâra ne var **ey** çarḥ-ı iḥsân / Şehâb-ı şefḳatün yağıdursa bârân
- 3166 Şeh-i ‘âlemsin **ey** zıll-ı ilâhî / Zâ‘îf ü nâ-tüvânun ol penâhı
- 3186 Didi idlâli ḳo **ey** naḥs-i nısvân / Ki nısvân oldu şeytânân-ı insân
- 3232 Zeliḥâ didi **ey** gül yüzlü cânân / Gül-i ḥandâna düşmez ola giryân
- 3248 Bu oldu Yûsufun ancaḳ cevâbı / Ki **ey** ḥüsn ilinün ‘âlî-cenâbı
- 3259 Didi bildür baña **ey** bedr-i kâmil / Ne dildür bu kıra‘at itdügün dil
- 3281 Didi Allâhı bir bil **ey** Zeliḥâ / Ki yokdur varlığında şübhe aşı
- 3297 Didi günlerde bir gün **ey** Zeliḥâ / Gerekdür kim ola da‘vâya ma‘nâ
- 3404 Yitelüm birlige **ey** ḳaddi şimşâd / Olalum ḡuşsa vü miḥnetden âzâd
- 3416 Kimi göz ile eylerdi işâret / Ki ya‘nî **ey** meh-i bürc-i leṭâfet
- 3419 Ne var **ey** şâh-ı taḥt-ı lâ-yezâlî / Töḳımsa luṭf u iḥsânun nihâlî
- 3424 Maḥabbet murḡı **ey** şâh-ı zemâne / Ne var eylerse bizde âşiyâne
- 3427 Ki **ey** ḥüsn ilinün sulṭânı Yûsuf / Güzeller şâhı cânlar cânı Yûsuf
- 3429 Dirîğâ bizde **ey** kân-ı melâḥat / Ḥalâlün olmağa yokdur liyâḳat
- 3526 Didi pervâneye **ey** ‘ışḳ mesti / Maḥabbet bezminün âteş-peresti

- 3557 Didi **ey** ‘ışk esîri şâh-zâde / Melâlûn çok ğamuñ hâdden ziyâde
- 3561 Seni anuñla **ey** mihr-i cihângîr / İdelüm ‘âlem-i vaşl ile taşvîr
- 3641 Ol işi baña tekîf itme **ey** mâh / Ki benden gelmez ol estağfiru’llâh
- 3652 Ki **ey** iklîm-i hüsnûn pâdişâhı / Esirge bu ğarîb-i bî-günâhı
- 3661 Koma **ey** cân şabîbi şöyle bîmâr / Ecel irmezden evvel eyle tîmâr
- 3667 Didi üftâdesine Yûsuf **ey** mâh / Uzatma hırş elini eyle kûtâh
- 3679 Didi **ey** hüsn ilinûn pâdişâhı / Sipîhr-i ‘izzetûn tâbende mâhı
- 3681 Gel **ey** cânım gözinûn rûşenâsı / Şikeste hasta gönlümün devâsı
- 3683 Maḥabbet âfitâbı *zâdeha’llâh* / Tölinmaz ‘âlem-i rûhumdan **ey** mâh
- 3685 Gözimün yaşı döndi cûybâra / Ne hoş gelmezsin **ey** servüm kenâra
- 3709 Didi **ey** Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥat / Ğamum bî-ḥadd ü ğuşşam bî-nihâyet
- 3712 Kerem eyle elüne âyine al / Cemâlûn ayına bak **ey** ruḥı al
- 3744 Gel **ey** cân gözinûn nûr u zîyâsı / Gürûh-ı ‘âşîkânun muḳtedâsı
- 3751 Budur kaşdum bu gün **ey** Mâh-ı Ken‘ân / Ya cânâna irişem yâ virem cân
- 3756 Didi zulm itme baña **ey** Zeliḥâ / Olursın gey şakın merdûd-ı Mevlâ
- 3783 Didi kendüñi cem‘ it **ey** Zeliḥâ / Mesîḥâ oldı anı itdi iḥyâ
- 3813 Ki ma‘bûdum gözine qarşu nâġâh / Günâh itmekden ikrâh itdüm **ey** şâh
- 3834 Didi **ey** devletüm ‘unvânı Yûsuf / Sa‘âdet mülkinûn sulṭânı Yûsuf
- 3882 Hıṭâb itdi ‘Azîze mâh-ı Ken‘ân / Didi **ey** nüktedân-ı ehl-i ‘irfân
- 3925 Didi **ey** nâzenîn ü dilrübâlar / Beni ġıybet idici âşînâlar
- 3933 Temennâ eylerüz **ey** mâh-ruḥsâr / Bu gün yüz nâz ile ‘arz ide dîdâr
- 4000 Didi **ey** ârzü-yı cân olan yâr / Devâ-yı derd-i bî-dermân olan yâr
- 4035 ‘Azîze ‘arz-ı ḥâl itdi Zeliḥâ / Didi **ey** âb-ı rûy-ı mülk-i dünyâ
- 4153 Dir idi kâşkî **ey** mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı başduġuñ yer
- 4175 Dir idi ağlayub **ey** Mâh-ı Ken‘ân / Baña ayruḳsı derd oldı bu hicrân
- 4179 Güşâde-ḥâṭır iken **ey** yüzi gül / Perîşân eyledüm mânend-i sünbül
- 4180 Ne ‘âlemdesin **ey** ḥurşîd-i ‘âlem / Saña ben var iken kim oldı maḥrem
- 4337 Didi **ey** şehr-i luṭfuñ nüktedânı / Nübüvvet bâġınuñ serv-i revânı
- 4457 Didi **ey** kıbleġâh u secdegâhum / ‘Azîzüm mesnedüm püşt ü penâhum
- 4477 Didi *ḥayfâ dirîġâ* **ey** cemâdât / Size Ḥaḳ dirdüm eylerdüm münâcât
- 4485 Didi **ey** Kâdiye’l-ḥacât u Mescûd / Degüldür kimse senden ġayrı ma‘bûd
- 4503 Didi kanı o günler **ey** Zeliḥâ / Yüzün mihr idi alnuñ mâh-ı ġarrâ
- 4508 Didi **ey** pâdişâh-ı ‘âlem-ârâ / Du‘â kıl ben ġarîbi eyle iḥyâ
- 4520 Şevâbın kaşd idüp **ey** nûr-ı Hâdî / Qabûl it bu hedâyâ-yı murâdı

- 4531 Didi **ey** mefharı Āl-i Ḥalīlūn / Tamām it ḥācetini ben zelīlūn
 4623 Gel **ey** cān kıışasınūn tercemānı / Sevindür vuşlat ile ‘āşıqānı
 4640 Didiler aña **ey** şāh-ı vilāyet / Eyü aduña geldük eyle şefkat
 4656 Didi bunlar ma‘āza’llāh **ey** şāh / Yaramaz şanma bizden kılma ikrāh
 4692 Libāsuñda senūn ol yazılan ad / Anuñ adıdur **ey** şāh-ı perī-zād
 4697 Didi sāyirlerine **ey** cuvānān / Meşelde her biriñüz şīr-i ğurrān
 4704 Orada kaldı ol şoñra gelen ferd / Didi Yūsuf aña kim **ey** cuvān-merd
 4711 Didi muhtāclık **ey** māh-manzar / Ğarībi halk eline baķar eyler
 4742 Didiler **ey** zāhī-i derdmendān / Bizüm noķşānumuz bī-ḥadd ü pāyān
 4769 Didi **ey** ‘ālem-i esrār-ı pinhān / Ḥayātum āhırinde kılma giryān
 4785 Eline ḥāme aldı yazdı nāme / Didi **ey** şefkat iden ḥāş u ‘āma
 4804 Didi oğulları **ey** pīr-i ‘ālim / Bize bu sözi yād itmek ne lāzım
 4844 Güreşçi kısmını gör **ey** tebāhī / Alur üstindekin altına gāhī
 4974 Didiler aña **ey** ferzend-i şāliḥ / Yiter olduñ ‘avāmü’n-nāsa nāşih
 4989 Lisān-ı ḥāl ile ol ehl-i ḥāle / Dir idi **ey** Zeliḥā eyle nāle
 4997 Didi **ey** derde dermān iden Allāh / Meşakḳat rāhın āsān iden Allāh
 5049 Didi **ey** ğāfil ü bī-ḥūş u ḥayrān / Ne günüñe turursın eyle efgān
 5078 Neye ğāfil yürürsün **ey** sitemkār / Olupdur āşiyānuñ ḥalka-i mār
 5083 Bu derbend-i ḳubūra **ey** ḳarındaş / Giden gelmez olur bir pula biñ baş
 5129 İki mışra‘la ebyāt **ey** suḥanver / Ḳara ḳaşlu birer maḥbūba beñzer

eyā [22] ey, hey. Yalnız Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere getirilir. <KT, KO, LN,

OTAL>

- 194 Didi Cibrīl **eyā** sulṭān-ı ‘irfān / Buyur ‘arş-ı berīni eyle seyrān
 297 **Eyā** mülk-i cemālūn pādīşāhı / Eyā bürc-i celālūn mihr ü māhı
 1128 **Eyā** şems-i ḍuḥā vü māh-ı raḥmet / Nedür ḥalūn neden düşdi bu fūrkat
 1615 **Eyā** ḥüsn ilinūn tāze cuvānı / Eyā dil mülkinūn genc-i nihānı
 1680 **Eyā** şehir-i vücūduñ meh-liķāsı / Melāmet gerdinūn olma şabāsı
 1786 **Eyā** şehir-i cemālūn meh-cebīni / Bu iki raḥmetūn eyle birini
 1803 Bilinmez ma‘denūn ey gevher-i pāk / Ne yirdensin **eyā** ḥurşīd-i eflāk
 2355 **Eyā** Tūr-ı niyāzuñ nūr-ı zātı / Uyarduñ ‘ışḳuñ ile kāyinātı
 2477 Didi olmuş ise ḥıdmetde noķşān / Ḥalāl eyle **eyā** sulṭān-ı ḥubān
 2570 **Eyā** ḥüsn ilinūn şāh-ı benāmı / Dimek olmaz o göynüklü kelāmı
 2977 **Eyā** deyr-i cihān şūret-peresti / Eyā bezm-i ğamuñ mest-i elesti
 3022 **Eyā** maḥdūme-i sulṭān-ı a‘zam / Diyār-ı Şāmda bundan muḳaddem

- 3089 **Eyā** ğam şehrinüñ hōr u haķīri / Şatun alduğı kulinuñ esīri
- 3175 **Eyā** şimşād-ı bağ-ı devlet-âbād / Dil-i maḥzūnın eyle ḥurrem ü şād
- 3503 Dir idi ağlayup ol verd-i ḥandān / Ne derdüñ var eyā şem‘ -i şebistān
- 4340 Didi Yūsuf **eyā** sulṭān-ı ‘ādil / Yıġılsun ḥūşesiyle cümle ḥāşıl
- 4663 Didi Yūsuf **eyā** cumhūr-ı bed-rā / Neye ḳorsız o pīri ferd ü tenhā
- 4814 **Eyā** luṭf u mürüvvet ıssı sulṭān / Budur maḳşūd-ı dervīşān-ı Ken‘ ān
- 5035 **Eyā** da‘ vā-yı ‘ışk iden mürāyī / Yüri var derd-i ser eyle bu rāyı
- eydürmek** [6] söylemek, demek, anlatmak. <YTS, ÖTS>
- 644 Kimi **eydürdi** öldürmek gerekdür / Meşeldür bu ki yā tekdür yā pekdür
- 645 Kimi **eydürdi** budur aña çäre / İraq yirde atalum dir diyāra
- 692 Ḳaḫa **eydürdi** ey şāh-ı nübüvvet / Olur bayram içün her zīb ü zīnet
- 2513 Kemer-bendini şunduḳca seḫerde / Uġurlayınca **eydürdi** kimerde
- 4208 Baḳup zindāna **eydürdi** Zelīḫā / Senüñ ḳoynuñdadur ol māh-ı ğarrā
- 4436 Aña **eydürler** idi olma giryān / Selām itdi saña sulṭān-ı ḥübān
- eyitmek** [22] söylemek, demek, anlatmak. <YTS, KT, TS, KUBBEALTI, ÖTS>
- 391 **Eyitdi** ḫāṭırum ey māh-manṣar / Şikār āḫūsınuñ biryānın ister
- 487 Bu ḫāl üstinde ḳıldı anı da‘ vet / **Eyitdi** aña ey kân-ı mürüvvet
- 629 **Eyitdi** sen olursın enbiyādan / Saña el vire devlet her yañadan
- 796 **Eyitdi** anlara ey ḳavm-i ‘āciz / Ne işdür bu ki şimdi iz idersiz
- 1003 Segirdüp geldi biri nitekim peyk / **Eyitdi** yā Nebiyya ‘İlāh lebbeyk
- 1024 **Eyitdi** ğāfil olman ey cemā‘ at / Size ma‘ lüm olsun bu ḫikāyet
- 1158 Taḫarru‘ eyledi ḳıldı niyāzı / **Eyitdi** ey melekler ser-firāzı
- 1734 **Eyitdi** yā İlāhī ḳanḳı mekkār / Bu derde cānumı itdi giriftār
- 1907 **Eyitdi** sen de ‘āşık mısın ey māh / Kesilmez ıztırābuñ tā seḫergāh
- 1976 **Eyitdi** aña ey Ḥıẓr-ı zemāna / Mekānuñdan baña vir bir nişāne
- 2050 **Eyitdi** ey serīr-i Mışr emīri / Götürdüñ ḫākden ‘abd-i faķīri
- 2196 İrişdi ğuşına ğāyibden āvāz / **Eyitdi** ey nihāl-i ğonca-i nāz
- 2297 **Eyitdi** kim budur ancaḳ murādum / Yazılsun defter-i ‘uşşāḳa adum
- 2413 **Eyitdi** ol perī-ruḫşārdur bu / Düşümde sevdüğüm dildārdur bu
- 2557 **Eyitdi** mevlidüm Ken‘ ān ilidür / Yedi ceddüm o yirüñ kāmilidür
- 2568 **Eyitdi** Ḥazret-i Ya‘ ḳubı şorma / Gönüller şehrine āteş düşürme
- 2599 **Eyitdi** ey nebiyya‘İlāh beri gel / Sözümlü vurdur saña ğāyet mufaşşal
- 2631 **Eyitdi** kimseden işitmedüm hiç / Ḥicābından başını eyledi pīç
- 2651 **Eyitdi** Ḥaḳ Ta‘ālā ḫaḳḳı içün / Yedi gök ‘arş-ı a‘lā ḫaḳḳı içün

- 2657 **Eyitdi** ben nebî oğlu nebîyem / Velî zâhirde bir tâze şabîyem
 2989 **Eyitdi** ey meh-i nâ-mihribânım / Efendüm sevdüğüm şâh-ı cihânım
 4438 **Eyitdi** hûş mîdur derdümle dildâr / Ne ‘âlemeddür ol derde giriftâr
eylemek [619] “etmek, yapmak” anlamında yardımcı fiil. Eski yazı dilinde yaygın iken

zamanla yerini “etmek” yardımcı fiiline bırakmıştır. <YTS, TS, KUBBEALTI, KANAR!>

- 1 İlâhî ‘ayn-ı ‘ışkum rûşen **eyle** / Murâdum Yûsufina revzen **eyle**
 3 Güşâde **eyle** ‘ayn-ı ‘ışk-ı pâki / Dehân-ı râzum olsun sîne-çâki
 5 Beni deryâ-yı ‘ışka mâlik **eyle** / Tarîk-i şâhidine sâlik **eyle**
 8 Gözümde ol cemâli **eyle** peydâ / Ki ola hûsn-i Yûsufdan müberrâ
 20 Şu dem kim kurula maşşerde mîzân / Bi-hâk-ı hûsn-i Yûsuf **eyle** ihsân
 22 Hüdâyâ nazmumı kıl dürr-i meknûn / Sözümi **eyle** Yûsuf gibi mehzûn
 31 Sözüüm bâğını pür-envâr **eyle** / Nazargâh-ı üli’l-ebşâr **eyle**
 35 Hidâyet **eyle** tahkîk-ı tarîk-ı / İnâyet **eyle** tevfiq-ı refîk-ı
 36 Yaşum Nîlini artur **eyle** deryâ / Ola tâ hâşıl-ı tâ‘at hüveydâ
 53 Bizi ta‘zîr bi’l-ihsân **eyle** / Akıtmı yaşumuz hândân **eyle**
 59 Dil-i bîmâruma ‘âlemde her ân / Şarâb-ı hikmetünle **eyle** dermân
 65 Temâşâ **eyleseñ** evvel nazarda / Olur hûşîde kendü nûri perde
 70 Hüveydâ **eyledi** envârı bâğın / Uyardı hûsn-i hûbânun çerâğın
 80 Yeşil tûti gibi berg-i nebâtât / Zebânın depredür **eyler** münâcât
 84 Vücûduñ cânib-i Mevlâya **eyle** / Şu‘ûduñ ‘âlem-i bâlâya **eyle**
 96 Ne sırdur bu ki bir hâk-i basîti / Ma‘ârif bağrînün **eyler** muhtîti
 116 Cihânı kendüde **eyler** temâşâ / Gözine zâhir olur sırr-ı eşyâ
 122 Hüdâyâ cân gözün **eyle** Hüdâ-bîn / Bi-nûr-ı pâk-i Sultânî’n-Nebiyyîn
 143 Hicâb-ı ‘ayn-ı ‘âkl oldı mey-i nâb / Anuñçün **eyledi** merdûd-ı aşhâb
 163 Mihakk oldı elinde söyledi taş / Nuhasın ehl-i küfrün **eyledi** fâş
 164 Sözüni esleyenler oldı hûş-şâl / Vücûdın **eyledi** kâlû’n-Nebî kâl
 178 Seni şebnem gibi ol mihr-i enver / Götürür hâkden ‘izzetler **eyler**
 194 Didi Cibrîl eyâ sultân-ı ‘irfân / Buyur ‘arş-ı berîni **eyle** seyrân
 201 Nazar **eylerdi** encüm şağa şola / Gözi nergislerin dikmişdi yola
 203 Felek nûrından anuñ oldı pür-şevk / Melekler döne döne **eyledi** zevk
 217 Cemâl ıssı olup mânend-i mir’ât / ‘Ayân oldı tecellî **eyledi** zât
 251 ‘Aceb işler geçer a‘dâya çün tîr / Hezârân şîri **eyler** zîr-i şemşîr
 283 Teveccüh **eyledükce** rûy-ı vuşlat / Kaçardum kalmaz idi bende tākāt
 285 Tekellüm **eylese** hayrân olurdum / Ol Âb-ı Hızır ile bî-cân olurdum

- 310 Şadā-yı nağme vü āvāz-ı temcīd / Uyumaz halkı **eyler** şevkı tecdīd
- 329 Bu Yūsuf şehri virdi baña bir hāl / Sözümi āteş-i ‘ışk **eyledi** kal
- 343 Sarāy-ı cānı **eyler** cümle rūşen / Gider gün gibi dīde revzeninden
- 346 Maḥabbet puḥte **eyler** merd-i ḥāmı / Bu rāya nāzır olmaz ‘ayn-ı ‘āmī
- 353 Bu mihr-i ‘ışk irişince Hudādan / Ḥalāş **eyler** kuyūd-ı māsivādan
- 378 Bilür ol halkayı dār-ı melāmet / Selāmet semtin **eyler** cāy-ı rāḥat
- 398 Bu rāzı **eyledi** Ya‘ kûba ifşā / Bu ḥidmet üstine oldu hemānā
- 401 Didi bu oğlumı peygamber **eyle** / Kemāl-i ḥikmetüne mazhar **eyle**
- 402 Bunu keşf ü kerāmet ehli **eyle** / Vücūdın vecd ü ḥālāt ehli **eyle**
- 403 Ḥabīr-i rāz-ı ‘irfān eyle yā Rāb / Zāhīr-i ehl-i īmān **eyle** yā Rāb
- 410 İrişsün nesli tā rûz-ı kıyāma / Hükümet **eylesünler** Rūma Şāma
- 413 ‘İnāyet **eyledi** ol Rabb ü Mevlā / Qabûl itdi du‘āsını hemānā
- 419 Vaşıyyet **eyledi** Ya‘ kûba İshāk / Ki vara ḥālasına Şāma dek çaḳ
- 425 Ḥuşûşā sen ḳoparduñsa nizā‘ı / Güşāde **eyle** ‘ayn-ı inḳıṭā‘ı
- 436 Bu keşretten irüp Ya‘ kûba vaḥdet / Şeḥerden **eyledi** Ken‘āna rıḥlet
- 441 Kālender **eyleyüb** rûy-ı zemīni / Geyürdi gellelerden pōstīni
- 452 Temāşā **eylese** ol nāzenīni / Esīr **eylerdi** ‘ayn-ı ḥūr-ı ‘īni
- 457 Ḥamûş **eyler** ecel bir gün zebānı / Uçurur bûlbûl-i ten-āşiyānı
- 459 Güşāde bulmursa ‘ayn-ı ṭā‘at / Hudā **eyler** memātı ḥāb-ı rāḥat
- 463 Silen āyīne-i cāndan ğubārı / Temāşā **eyledi** dīdār-ı yārı
- 473 Kimi ḳul **eyleye** şāh-ı kerīmüm / Ya kime ṭaḳıla dürr-i yetīmüm
- 551 Zārūrī bir qabûl olmaz dilekdür / Hüner bu derde dermān **eylemekdür**
- 554 Didi Ya‘ kûba bu sulṭān senüñdür / Ne kim emr **eyleseñ** fermān senüñdür
- 558 Şafā kesb **eylesün** ḳavmini görsün / Hemān ‘ālemde dünyālarca ṭursun
- 563 Getürdi Yūsufı yanına Īnās / Fiğānlar **eyledi** çekdi biraz yās
- 565 Virürken Yūsufı Ya‘ kûba nāğāh / Kemer ğayb oldu didi **eyledi** āh
- 578 Ḥāzer **eyle** kemān-ı ḳāmet-i pīr / Şaḳīye beddu‘ā ile atar tīr
- 579 Ḳılıçlar gibi dūd-ı āh-ı mazlūm / Keser a‘dāyı **eyler** cümle ma‘dūm
- 589 Vişāl-i Yūsufa aç bāb-ı imkān / O ḥüsn ıssını **eyle** baña iḥsān
- 608 Belā oldu ziyāde ḳābiliyyet / Ḥasūd-ı lā-yesūd **eyler** ihānet
- 614 Ḳarındaşuñ daḥi **eyler** ‘adāvet / Görürse sende ikrāma liyāḳat
- 624 Dil-i Ya‘ kûbı Yūsuf **eyledi** şād / Didi bir gün aña ey pīr-i irşād
- 627 İrişdi ḥāṭıruma ḥavf ü ḥaşyet / Bu düşüñ **eyle** ta‘birine himmet
- 633 Ġāzab ehlidür anlar ḳaldurur baş / Bu rāzı **eyleme** iḥvānuña fāş

- 654 Belürse şavt-ı bülbülden nişâne / Açar şular aña **eyler** terâne
- 659 Nihân **eylersin** ol dürr-i yetîmi / Açılmaz zerrece kalb-i selîmi
- 664 Havâ kesb **eylesün** serv-i revânuñ / Yiri baş üzredür gül gibi anuñ
- 666 Gelüp evlâdı çok ibrâm idicek / Tereddüd **eyledi** pîr-i mübârek
- 671 Şatun almaz belâyı ehl-i idrâk / Sürûri câmesini **eylemez** çâk
- 678 Aña dermâna **eylerken** tevaqqûf / Yarıldı yer yüzi gayb oldu Yûsuf
- 683 Didiler seyre gel ey mâh-manzar / Havâ kesb **eyle** mânend-i gül-i ter
- 685 Elin öp Hâzret-i Ya' kûba gel var / İcâzet iste ibrâm **eyle** yalvar
- 688 Tazarru' **eyledi** Ya' kûba vâfir / Dil ucıyla icâzet virdi âhir
- 691 Taradı sünbülünü kıldı tezyîn / Libâsın **eyledi** gül gibi rengîn
- 701 Yoluñda bir belâ itse saña yol / Dilüñi **eyle** zikru'llâha meşğûl
- 702 Gözüñi gönlüñi Hâğdan ayırma / Tevekkül **eyle** dünyâñı kayırma
- 715 Orada ağlaşup kavm u kabîle / Vedâ' **eylerdi** ol merd-i rahîle
- 751 Ezâlar **eyleyüb** bir niçe bîdâd / Sürer güyâ kızıl gül yaprağın bād
- 770 İki kat **eyledi** bâr-ı melâli / Egildi bād-ı gâmdan gül nihâli
- 775 Bizi kor saña **eyler** iltifâtı / Akıtduñ kendüñe hep kâyinâtı
- 832 Belâ derd ehlini şâfî-dil **eyler** / Gönül alçaqlığını hâşıl **eyler**
- 833 Belâ vü miñnete şabr **eyle** dâyim / Tırı tır âb-ı Zemzem gibi tâ kim
- 837 Belâdur muşlih-ı kalb-i müşevveş / Ser-â-ser kalbi kal **eyler** bu âteş
- 842 Ne deñlü **eyledi** Yûsuf müdârâ / O deñlü zulme mâyil oldu a' dâ
- 854 Didi şükr **eyle** taqdîr-i Hudâya / Çıgarsın gün gibi fevka'l- ulâya
- 875 Hâzer **eyle** şağın tîğ-i zarardan / Hamûş ol hışse al bu kışşalardan
- 912 Elif kaddini Ya' kûb **eyledi** dâl / Delindi 'aynı gibi bağırî fi'l-hâl
- 916 Żarar kaşd **eyleme** aşluña her gâh / Yıkar şâh-ı vücûdı şarşar-ı âh
- 931 Demür pîrâheni âl **eylediler** / Biri birini idlâl **eylediler**
- 939 Yiyüp zulm **eylemiş** ol nâzenîne / Terağğum **eylemiş** pîrâhenine
- 962 Gelüñ inşâf **eyleñ** hiç ola mı / Koya pîrâheni gide harâmî
- 967 Girü evvelki söze oldu bünyâd / Günâhı **eylediler** kurdı isnâd
- 968 Ağız bir **eylediler** h'âh nâ-h'âh / Didiler Yûsufı kurd aldı billâh
- 976 Dir idi kandasın ey mâh-ı Ken'ân / Beni gayb **eyledi** târik-i hicrân
- 980 Kimünle **eylene** âvâre gönlüm / Kimünle diñlene bî-çâre gönlüm
- 1029 Açar şu gibi **eyleñ** yoluñuz pâk / Ayağına düşüñüz niteki hâk
- 1030 Gelüñ yüz aqlığını hâşıl **eyleñ** / Bu bühtân-ı 'azîmi zâyil **eyleñ**
- 1045 İdüp evlâdına dün ihtimâli / Terağğî **eyledi** rûy-ı celâli

- 1050 Nişānını görince ‘ ayn-ı Ya‘ kûb / Zārūrî olur **eyler** şabr-ı Eyyûb
- 1056 Kımıldadı şanasın bir ulu tağ / Gamından **eyledi** yaşını ırmağ
- 1077 Teraḥḥum **eyledi** aña Hudāsı / Qabûl oldu du‘ âsı iltimâsı
- 1080 Feraḥnâk **eyledi** Ya‘ kûb-ı pîri / Ol idi Hâzret-i Yûsuf beşîri
- 1081 Hâzer kıl **eyleme** maẓlûmı giryân / Gelür yoluña seyl olur o bārân
- 1085 Rivâyet **eyledi** ba‘ zı muḥaddis / Bu olmuş fûrkat-i Ya‘ kûba bā‘ iş
- 1095 Benātu’n-na‘ ş gibi kayd-ı eṭfâl / Perîşân **eyler** insânı be-her ḥâl
- 1104 Celâl içinde seyr **eyle** cemâli / Firâk âyînesinde gör vişâli
- 1107 Cefâ itmek murâd **eylerse** cānân / Bahâne bulmağ olur aña âsân
- 1146 Didi ey maṭla‘-ı mihr-i sa‘ âdet / Fiğân **eyle** saña oldu icâzet
- 1153 O gam kim **eyleye** cānânı mesrûr / Dil-i ‘uşşâkdan hiç olmasun dūr
- 1158 Tazarru‘ **eyledi** kıldı niyâzı / Eyitdi ey melekler ser-firâzı
- 1159 Göñül alçaqlığın kıl **eyle** iḥsân / Bulış göklerde ‘Azrâ’ile el-ân
- 1160 ‘Urûc **eyle** bu fânî encümenden / Du‘ âlar eyle ‘Azrâ’ile benden
- 1177 Muḥaṣṣal esb-i maḳşûduñ ‘ inânı / Yed-i kudretdedür fehm **eyle** anı
- 1193 Havâ yüzinde niçe murğ-ı tayyâr / Tavâf **eylerdi** çâhı Ka‘ be-kirdâr
- 1200 Didi ey Bürc-i Delvün mihr ü mâhı / Gel **eyle** ‘âlem-i bālâya rāhı
- 1201 Şaḳın ey gevher-i pāk **eyleme** bāk / Yapış ḥablü’l-metîni eyle imsāk
- 1203 Bu vech ile açıldı rûy-ı ümmîd / Teveccüh **eyledi** bālâya ḥurşîd
- 1210 Sa‘ âdet **eyledi** kendüye iḳbâl / Vücûda geldi rûyasındaki ḥâl
- 1219 Bu kuldur diyü da‘ vâ **eylediler** / Kaçalı oldu bir kaç gün didiler
- 1226 Sözüne uyman itmeñ hergiz ihmâl / Kaçar **eyler** size bir ḥîle vü âl
- 1234 Aradan kılduruñ buğz u nifâkı / Baña kâr **eyledi** ğurbet firâkı
- 1245 Biri birine nefrîn **eylediler** / Anuñ luṭfına taḥşîn **eylediler**
- 1246 Didiler ey birâder sağ esen kal / Ki bize âl-i İblîs **eyledi** âl
- 1247 Bize oldu havâle kûh-ı ḥasret / Bize kâr **eyledi** bu kâr-ı fûrkat
- 1275 Bu yerlerde benüm ḥâlüm bilür yok / Teraḥḥum **eyleyüb** şefkat kılmur yok
- 1285 Faḳîri kıлма her evbâşa pāmâl / Baña zulm **eyleyenden** ḥaḳkumı al
- 1286 Aḳıtdı kanlu yaşın iki gözden / Teveccüh **eyledi** Ḥaḳka bu yüzden
- 1311 Temennâ **eyle** zât-ı Kibriyâdan / Ḥalâş itsün bizi cümle belâdan
- 1313 Münâcât **eyle** Mûsâ gibi ta‘ cîl / Helâk **eyler** bu ḥalkı ejder-i seyl
- 1315 Dehân-ı ra‘ d u berḳı **eyle** ḥāmûş / Dilün depret du‘ âya ol ḥaṭâ-pûş
- 1317 Bu ḥalkı şalmadı ferdâya Yûsuf / Münâcât **eyledi** Mevlâya Yûsuf
- 1318 Niyâz ehlinüñ oldu çâresâzı / Güşâde **eyledi** dest-i niyâzı

- 1326 Du‘âsı her nefes maqbûl olurdu / Ne maqşûd **eyler** ise ol olurdu
- 1341 Vücûdî ‘aks-i Nîlî **eyledi** zeyn / Kıran itdi şanasın gökde sa‘deyn
- 1355 Yunurdu âb ile ol mâh-ı ğarrâ / Nücûm ile kıran **eylerdi** gûyâ
- 1361 Var idi hevdecinüñ sâye-bânı / Bulut gibi nihân **eylerdi** anı
- 1363 Şehâbı gün yüzinden **eyledi** dūr / Giderdi şevk ile hândân u mesrūr
- 1409 Bahâr eyyâmı beñzerdi gûyâ / Ki halkı **eyledi** mecnûn u şeydâ
- 1413 Görenler bir daği görmekte hayrân / Yüzini görmeyenler **eyler** efġân
- 1438 Kimi hırşîd-i ‘ışk **eylerse** pür-şevk / Figân u nâle olur aña bir zevk
- 1441 Maḥabbet âteşini **eyle** pîşe / Zer-i hâliş ider kalbi hemîşe
- 1445 Bu gülzâra irem dirseñ muḥaşşal / Yüri kesb-i liyâkat **eyle** evvel
- 1447 Kûl olan ‘ışka olur ġamdan âzâd / Ġam-ı ‘ışk **eyler** imiş âdemi şâd
- 1450 Ḥaḳîḳîye mecâzîden yakın ol / Günün şevkına **eyle** zerreden yol
- 1454 Beni kıl Meşnevî ‘ilminden âġâh / Kerem **eyle** baña ol mürşîd-i râh
- 1455 Hüveydâ **eyle** bu sırr-ı nihânı / Ḥayâlât-ı rümûz-ı ‘âşîkânı
- 1456 Dimiş ol âdeme var yüri ta‘cîl / Kitâb-ı ‘ışk evvel **eyle** taḥşîl
- 1467 Yumulmuşdı deminde ‘ayn-ı teşnî / Şarâb **eylerdi** ancak halka taşdı
- 1501 Tenezzül **eyleyüp** hırşîd-i ḥâver / Libâsına olurdu tügme-i zer
- 1562 O gice **eyledi** Yûsuf tecellâ / Mişâl-i âteş-i ânestü nârâ
- 1584 Teraḳḳî **eyledi** derd-i derûnı / Belâ-yı ‘ışkınuñ oldı zebûnı
- 1595 Añub seyrindeki seyrânı her bâr / Lisân-ı ḥâl ile **eylerdi** tekrâr
- 1598 Perîşân olsa hicrân ile nâcâr / Girü kendüyi cem‘ **eylerdi** tekrâr
- 1600 Gönülde yâra **eylerdi** niyâzı / Dehânı gibi şaḳlardı bu râzı
- 1613 Aḳar şu gibi söylerdi yabana / Belâ sâzına **eylerdi** terâne
- 1614 Dir idi ey perî yüzlü dil-ârâm / Ne yirdedür maḳâmuñ **eyle** i‘lâm
- 1628 Yüzini ‘âşîkuñ yaş **eylese** yaş / İder bu vech ile esrârını fâş
- 1635 Aḳanlar perde-i ‘uşşâḳdan râz / Ḥicâbı perdesin çâk **eyler** az az
- 1636 Bilürler bir bakımda ehl-i derdi / Şehâdet **eyler** aña rûy-ı zerdı
- 1651 Celâl ü heybet ile söylenen yâr / Ḥazîn âvâz ile **eylerdi** güftâr
- 1657 Hüveydâ **eyledi** sultân-ı gerdün / Siyâh altunlı bir çetr-i hümâyûn
- 1663 Nedür bu rûy-ı zerd ü eşk-i mevvâc / Bu ‘âşîklık libâsın **eyle** iḥrâc
- 1687 Niçe ay emzirüp oldum emekdâr / Ġidâ-yı cânımı **eylerdüm** iḥtâr
- 1695 Kime yâr oldı kimi sevdi cânuñ / Kime meyl **eyledi** serv-i revânûñ
- 1696 Boyuñ serv-i revânı gibi el-ân / Sözüñi toġrı söyle **eyle** iḥsân
- 1711 Temâşâ **eyledüm** ol şems-i cânı / Güneşde zerredür gûyâ dehânı

- 1712 Çekilmiş tîge beñzer iki kaşı / Dil-i mazlûm ile **eyler** şavaşı
- 1725 Baña pend **eyleyen** ehl-i hayâlar / Hemân fikr-i cemâinden uyalar
- 1728 Beni şâd **eylemez** illâ gam-ı döst / Bu söz meşhûrdur bir döst bir pöst
- 1739 Ya teşhîr **eyledi** bir ehl-i teşhîr / Ki hüsn ü behcetüne irdi tağyîr
- 1755 Mürîdi lâıyık-ı dîdâr **eyler** / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr **eyler**
- 1759 Açar şu gibi taşlarla döğündi / Şikâyet **eyledi** yandı göyündi
- 1761 Dir idi müşkil oldu derd-i hicrân / Tecellî **eyle** ey hürşîd-i Yezdân
- 1786 Eyâ şehr-i cemâlün meh-cebîni / Bu iki rahmetün **eyle** birini
- 1797 Yüzünü **eyledi** şems-i leţâfet / Düşürdi ‘âleme andan harâret
- 1809 İderseñ mahremüm olmağı melhûz / Lebûni il dilinden **eyle** mahfûz
- 1813 Benem bâğ-ı cemâlün bâğbânı / Taḥammül **eyle** kim vardur zamânı
- 1815 Ferâmûş **eyle** kayd-ı mäsivâyı / Yürî bîgâne kıl her âşinâyı
- 1826 Temâşâ **eyledi** ‘âlem fenâsın / Hemân haykırdı çâk itdi yaqasın
- 1829 Öñine bakmayup **eylerdi** reftâr / Kaçan kim qarşısına gelse dîvân
- 1832 Yüzinde zülfi cîmi kaşı nûnı / Hüveydâ **eyledi** naşş-ı cünûnı
- 1847 Dirîgâ **n’eyleyem** ben bî-sitâre / Ne sihre uğramış bu mäh-päre
- 1852 Nihâyet bulduğına ‘ışk-ı cânân / Tefâhür **eyleyüp** olurdu ḥandân
- 1856 Dir idi **eyleyüp** ‘ışkını izhâr / Bize bu bend olupdur bend-i dildâr
- 1860 Bu zencîr oldu tesbîḥ-i niyâzı / Ḥaḳîkî **eyledi** ‘ışk-ı mecâzı
- 1874 Gözüñ aç gâfil olma gezme gamnâk / Rümûz-ı ‘ışk-ı pâki **eyle** idrâk
- 1889 Ṭotalum tağ imiş bu cism-i bî-cân / Gider âhum duḥânın **eyle** dermân
- 1901 Ṭotalım düşmânun olmuş Zeliḥâ / Aña var **eyle** bârî bir müdârâ
- 1913 Kemâl-i ‘aqlumı itmezler idrâk / Cünûnı var diyü **eylerler** imsâk
- 1916 Yüce yirden nidâ it ol perîye / Teveccüh **eyleye** şâyed beriye
- 1918 Ferâmûş **eyledün** kavlı ü qarârı / Unutduñ bu garîb-i rûzgârı
- 1919 Yetiş bîmâruña ölmezden evvel / Kerem **eyle** ecel irişmedin gel
- 1920 Giceden tâ görince âfitâbı / Bu resme **eyledi** mâha ḥiṭâbı
- 1936 Diyesin ey Süleymân-ı zemâne / Teraḥḥum **eyle** mür-ı nâ-tüvâna
- 1947 Güni hürşîd ile geçdi bu yüzden / Ferâgat **eyledi** anuñla sözden
- 1962 Teveccüh **eylesün** rüy-ı laṭîfi / Teraḥḥum **eylesün** zât-ı şerîfi
- 1964 Ğam-ı ‘ışk **eyledi** mânend-i mevtâ / Gelüp itsün Mesîḥâ gibi ihyâ
- 1965 Namâz üstinde **eylerken** niyâzı / Uyudu kaldı çeşmi şâhbâzı
- 1966 Teveccüh **eyledi** mülk-i mişâle / Gözi şuş oldu ol şâhib-cemâle
- 1967 Tecellî **eyledi** lâ-şekk ü lâ-reyb / Görindi nûr-ı ‘ayn-ı ‘âlem-i gayb

- 1970 Teraqqî **eylemiş** mäh-ı cemâli / Tedennî **eylemiş** rüy-ı celâli
- 1974 Girü keşf **eyledi** rüy-ı niyâzı / Girü deprendi derd-i ‘ışk-sâzı
- 1977 Nedür aduñ nesin kimüñ nesisin / Seni zann **eylerin** nesl-i nebîsin
- 1981 Hâkâret **eyleme** bu nâ-murâda / Oñulmaz derdümi kılma ziyâde
- 1992 Deñizlerde olan mâhî mişâli / Bu günden hâle tebdîl **eyle** kâli
- 1993 Velâyet ehli olur hâmil-i râz / Melekler gibi **eyler** gökde pervâz
- 2016 Mağabbet **eyledi** dervîş-meşreb / İşi zühed ü şalâh idi müretteb
- 2023 Bir ehl-i ihtiyâcı görse hâzır / ‘Îlâcı ‘aynını **eylerdi** nâzır
- 2047 Ne var bârân-ı ebr-i luţf u ihsân / Bu hâki **eylese** ser-sebz ü handân
- 2097 Müzeyyen **eylemiş** anı cevâhir / Kıpâb-ı çarhı güyâ necm-i zâhir
- 2100 Yola toğruldu çün serv-i bâlâ / Kimi ağlar kimi **eyler** tesellâ
- 2109 Kimisi şâh-ı zanbağ-veş açar el / İki nergislerin **eyler** mûkahhal
- 2115 Olurlar hevdec içinde ğazel-h’ân / Yuvadın bülbül **eyler** şanki efgân
- 2116 Bişerdi ‘ud ağacıyle ta‘âmı / Mu‘athtar **eyler** idi her maqâmı
- 2133 Ğubâr olmamağ için dâmen-i gül / Süpürge **eyledi** saçını sünbül
- 2172 Mişâl-i ‘âşık maḥzûn u bî-bâk / Kapular yaqasını **eyledi** çâk
- 2180 Ev ıssı **eylese** bir hâne ta‘mır / İderdi kendü taşvîrini taḥrîr
- 2189 Didi feryâd ile *ḥayfâ dirîğâ* / Beni ‘ışk **eyledi** halka temâşâ
- 2191 Yirinde bulmadum ‘İsî-dehânı / Kim **eyler** bunun ile zindeğânî
- 2197 Taralma ğonca gibi olma dil-teng / Yürî şabr u sükûna **eyle** âheng
- 2199 Kõ şûret ‘âlemini gözle ma‘nî / Tevekkül ehli ol şabr **eyle** ya‘nî
- 2232 Bu hâl üstine geçdi niçe eyyâm / Vişâle **eyledi** bir gice ibrâm
- 2247 Ne maḥşûd **eylese** maḥbûl olurdu / Mağabbetlü sözine kul olurdu
- 2248 ‘Azîze eyler idi ‘izz ü nâzı / Gönûlden yâra **eylerdi** niyâzı
- 2250 Zeliḥâyı görürlerdi mükerrrem / Du‘â-yı devletin **eylerdi** ‘âlem
- 2252 Du‘â itmekden ise baña ağıyâr / Yeg idi gelse düşnâm **eylese** yâr
- 2253 Nihân **eylerdi** derd-i ‘ışk-ı yârı / Kapuda idi ‘ayn-ı intizârı
- 2262 Öñinde Mâlikûñ el bağladılar / Tazarru‘ **eylediler** ağladılar
- 2284 Şoḡuldu bir qarı ortaya nâğâh / ‘Aşâsına ṭayanup **eyledi** âh
- 2300 Ğaraḡ maḡdûrumı şarf **eylemekdûr** / Meşeldûr bu ki yâ pekdûr ya tekdûr
- 2307 O kim ḥayr **eylemişdûr** niyyetini / Ziyâde itdi nûrâniyyetini
- 2316 Ruḡ-ı rengîni bir câm-ı mağabbet / Ki **eyler** ḥanûmân-ı ‘aḡlı ğâret
- 2323 Dir idi ol zamânûñ nûktedânı / Ağız bir **eyleyüp** yokdur dehânı
- 2326 Tecellî **eyledi** nûr-ı mağabbet / Vücûd âyînesine virdi şûret

- 2338 Cemālüm bahri itsün Yūsufı ğarķ / Görenler **eylesün** mabeynümüz fark
- 2343 Niçe vech ile itdüm rāy u tedbīr / Ola kim **eyleyem** cānānı teşhīr
- 2359 Yazılmış ‘aynuñ üstinde ser-i ‘ayn / Cemālūñ muşhafını **eylemiş** zeyn
- 2367 Hūdā ‘arz **eyleyüb** nūr-ı kemālin / Uyarur cümleñ şem‘-i cemālin
- 2371 Bu hüsñ cāmesiyle olma mağrūr / Alursa şāhibi **eyler** seni ‘ūr
- 2423 Benüm bu iltimāsum **eyle** mağbūl / Oğul olsun baña sultānuma kıl
- 2426 Temāşā **eyledi** Yūsuf cemālin / Fedā itdi aña dünyāca mālın
- 2428 Hālālüm ister oğul itsün anı / Müşerref **eylesün** bu hānedānı
- 2449 Hādīdi vaşl-ı āteş **eyler** āteş / Bir olur reng-i rüyı mihr ü meh-veş
- 2467 Şafā-yı şoĥbetini **eyledi** yād / Giceden erteye dek kıldı feryād
- 2472 Esirge ben ğarībi hālūme baķ / Beni de kullaruña **eyle** ilhāķ
- 2473 Kerem **eyle** eger var ise imkān / Sözüñ var taşra gelsün Māh-ı Ken‘ān
- 2477 Didi olmuş ise hıdmetde noķşān / Hālāl **eyle** eyā sultān-ı hūbān
- 2479 Şu dem kim naķl idem dārū’l-fenādan / Ferāmūş **eyleme** şāhum du‘ādan
- 2481 O dest-i haţtı luţfuñdan baña vir / Şikeste hāţırımı **eyle** ta‘mīr
- 2504 Bu şükrāne içün kurbānlar itdi / ‘Aţālar **eyledi** ihsānlar itdi
- 2505 İderdi Yūsufa ta‘zīm ü tekrīm / Eger cān istese **eylerdi** teslīm
- 2506 Ser-ā-ser zerden idi her ķabāsı / Bulaydı cāndan **eylerdi** libāsı
- 2507 O māhı **eyledi** her vech ile zeyn / ‘İbādu’llāha oldı ķurretü’l-‘ayn
- 2517 Şalınup gelse ol gül yüzlü mağbūb / Yolında saçını **eylerdi** cārūb
- 2518 Niyāzını iderdi aña tenhā / Sükūt **eylerdi** hāķ içinde ammā
- 2519 Ne hoş gelse aña **eylerdi** anı / İverdi hıdmetin itmekde cānı
- 2530 Zeliĥānuñ ziyāde iltifātı / Melūl **eylerdi** faĥr-i kāyinātı
- 2560 Beni pīr **eyledi** derd-i firāķı / Belümi bükdi bār-ı iştıyāķı
- 2574 ‘Adāvet itdiler ihvānı nāĝāh / Anı ķatl **eylediler** ya‘lemu’llāh
- 2584 Bu resme **eyledi** ‘ahdini āĥir / Bu emr-i ĝāyib olmayınca hāzır
- 2587 Bu tafşīli ‘arabdan **eyledi** ĝuş / Zemīne düşdi Yūsuf oldı bī-huş
- 2594 O pīrūñ oğlı aşlıyle müretteb / Atasına ĥikāyet **eyledi** hep
- 2601 Didi hālümde ķo ey merd-i aĥsen / Beni ‘avķ **eyleme** Hāķ cānibinden
- 2604 Kerem **eyle** şabāĥın gel burada / Dil-i maĥzūnumı **eyle** ĝuşāde
- 2618 Bu yirūñ taĝ ile şaĥrāsını hep / Baña zıķr **eyledi** şordı müretteb
- 2631 Eyitdi kimseden işitmedüm hiç / Hicābından başını **eyledi** piç
- 2649 Eger olmuş ise hıdmetde taķşīr / Ne deñlü zaĥmet ise **eyle** taķrīr
- 2650 Tazarru‘ **eyleyüp** ol nāzenīne / Yemīnine alup çekdi yemīne

- 2661 Atamuz bende gördi kâbiliyyet / Ziyâde **eyler** oldu baña ‘ izzet
- 2662 Baña maḥşûş kıldı ‘ izzetini / Benümle **eyler** oldu şoḥbetini
- 2664 ‘ İnâyet **eyledi** Ḥaḳ indi ta‘ cîl / Yire düşmezden evvel dutdı Cibrîl
- 2683 Sarâyûn ḳubbesidür gerçi ‘ âlî / Aña alçaḳ nazar **eyler** ehâlî
- 2695 Tesellî **eyledi** anı Zeliḥâ / Didi ey reh-nümâ-yı ḳurb-ı Mevlâ
- 2699 Bu râzî **eyleme** nâşilere fâş / Gerekmez baña senden ḡayrı sırdaş
- 2701 Zârâfet **eyledi** ḡaylî Zeliḥâ / Evinden taşraya çıḳdı hemânâ
- 2703 Zenânuḡ ḡarḡa beñzer fîkr ü rây / Döner bir dürlü **eyler** mâcerâyı
- 2710 İkide birde yâd **eyler** diyârın / Geçürür âh ile leyl ü nehârın
- 2720 Bu tezvîr ile memlû **eylediler** / O Ken‘ âna giden geldi didiler
- 2723 Didi ‘ uḳbâya gitdi Pîr-i Ken‘ ân / Yirini **eyledi** Firdevs-i Raḥmân
- 2725 ‘ Adem ḳapusıdır târîk ü hem teng / İşiden anı **eyler** âha âheng
- 2741 Bu mâtem **eyledükçe** Yûsufa kâr / Oyalardı Zeliḥâ anı her bâr
- 2742 Anuñla ağlaşurdu yana yana / Ġam-ı Ya‘ ḳubı **eylerdi** bahâne
- 2743 Tıyanlar vaşl-ı yâruñ ‘ âlemini / Ölüf fevt **eylemez** furşat demini
- 2748 Teraḳḳî **eyledi** şevḳ-ı vişâli / Tıyuldu ḡilesi dün iḡtimâlî
- 2787 Cuvân olur bunı nûş **eyleyen** pîr / Hemîşe mûr-ı mazlûmı ider şîr
- 2789 Ḥasîs olanı **eyler** Ḥâtem-i Tıyy / Yaramaz ‘ âdeti tebdîl ider mey
- 2818 Atası bir beg idi **eyledi** ‘ âr / Yirinden vaz geldi ḡâr u nâḡâr
- 2833 Eger naḳş **eylese** Mecnûn resmin / Üşürürdi aña ḡayyâr ḳısmın
- 2847 Temâşâ yirlerin seyr **eyler** iken / Görür taşvîrini bir yirde rûşen
- 2851 Nişânımı görüp **eylerse** eḡḡân / Baña alup gelesin anı ol ân
- 2855 Nişân-ı yârı gördi **eyledi** âh / Başından ‘ aḳlı gitdi düşdi nâḡâh
- 2875 Gül-i ḡandâni içün oldı giryân / Ziyâfet **eyledi** idindi miḡmân
- 2877 Didi ey şâliḡ oḡlum olḡıl âḡâh / Seni Firdevse da‘ vet **eyler** Allâh
- 2879 Ḳo ḡâkî cismi ḡâlâk **eyle** cânı / Gider boynuñdaḡı bâr-ı girânı
- 2886 Anı mest **eyledi** vaḡdet şarâbı / Ḥaḡâdan ḡîḡ fark itmez şavâbı
- 2888 Şürû‘ **eyler** bu kâr-ı nâ-şavâba / Düşer gün gibi soñra ızḡırâba
- 2895 Ḳulını da‘ vet **eyler** çünki Mevlâ / Sözüümüz yok *semi‘nâ ve aḡa‘nâ*
- 2904 Güşâde **eyledi** müy-ı sefidin / Temennâ itdi ḡurşîd-i ümidin
- 2907 Beni men‘ **eyleme** ḳurb-ı Ḥudâdan / Ayırma ‘ âlem-i zevḳ u şafâdan
- 2909 Didi oḡlına şevḳ ile hemânâ / Cihâna **eyleme** meyl ü mahâbâ
- 2911 Ne kim emr **eylese** fermân anuñdur / Cihânda ḳul anuñ ḳurbân anuñdur
- 2915 Alursañ benden İsmâ‘îli el-ân / Baña şabr u sükûnı **eyle** iḡsân

- 2920 Libāsundan tenümi **eyle** hālī / Gider hep hāyil-i rüy-ı vişālī
- 2923 Uçurduğūn gibi ‘ Ankā-yı cānı / Nihān **eyle** hemān bu āşiyānı
- 2925 Hāzer kıl **eyleme** ey zıll-ı Yezdān / Nübüvvet ‘ ırzını hāk ile yeksān
- 2926 Faķīre gāyet ile şefkatūn var / Terahhūm **eyleme** ol demde zīnhār
- 2939 Vücūdı varlığın **eylerler** ifnā / Dilinden bunlaruñ lāf gelmez aşlā
- 2944 Kemāl-i ‘ ışk odur kim ‘ āşık-ı pāk / Hicābı perdesini **eyleye** çāk
- 2947 Şarāb-ı ‘ ışk ile mest ola her bār / Vücūdın **eyleye** mir ‘āt-ı esrār
- 2956 Birinden **eyledi** vāfir şikāyet / Didi ey server-i mülk-i melāhat
- 2957 Bu şehri içinde bir hūrşīd-ruhsār / Yirin halk-ı cihānuñ **eyledi** nār
- 2963 Ne cevrenden ferāgat **eyler** ol yār / Ne bīmārına **eyler** şimdi tīmār
- 2965 Diyārında vücūd-ı cümle mevcūd / Fiğān **eyler** elinden nitekim ‘ ūd
- 2970 Güc **eyler** illere kaşı kemānı / Dağı görmüş degül sultānum anı
- 2971 Olursa hāzretūnden bir icāzet / Getürsünler aña **eyleñ** naşīhat
- 2973 Zelīhā **eyledi** bir hūb tedbīr / Cemāl-i Yūsufi itmişdi taşvīr
- 2976 Tebessüm **eyledi** ol verd-i hāndān / Zelīhāya didi hışm ile ol ān
- 2983 Ecel aña ki isti‘ cāl **eyler** / Ğanem-veş kırdı istikbāl **eyler**
- 2992 Fiğānı şanma ancak bülbul **eyler** / Fiğānı ma‘ nīde şāhum gül **eyler**
- 2996 Bunuñ maķşūdını **eyler** o merdūd / Anuñ merdūdını **eyler** bu maķşūd
- 2997 O ‘ ulviyyātdan söyler ma‘ ānī / Bu süfliyyātdan **eyler** beyānı
- 3008 Tırup kırbān koyunu gibi ğamnāk / Gözi nerkislerin **eylerdi** nemnāk
- 3021 Şafā kesb **eyledi** haylī sözinden / Didi luţf ile bilmezlik yüzinden
- 3047 Yürür cānın yürür gūyā ki seylāb / Semā‘ **eyler** tırrır mānend-i girdāb
- 3049 Yañağın öpmegi **eyler** taşavvur / İder bu rāy-ı rengīni tefekkūr
- 3068 Tecāvüz **eyleme** ey lāübālī / Murād idinme bir emr-i muhālī
- 3069 Kemāndan egrilik zānn **eylese** tīr / Hemān **eyler** hālāş olmağa tedbīr
- 3070 Yasağ **eylerdi** gerçi bī-nihāyet / Tıtulmağa yoğ idi kābiliyyet
- 3079 Elini zūlfine **eylerdi** şāne / Yolardı sūnbūlini ‘ āşıkāne
- 3088 Kuluñ iken senūñ baķmaz yüzūne / Kābūl itmez ‘ inād **eyler** sözūne
- 3111 Perīşān **eyleme** gönün inende / İtāle itme ol serv-i bülende
- 3115 Tehevvr ‘ āşıkı **eyler** peşīmān / Güneşden ‘ ibret al ey māk-ı tībān
- 3135 Yanında pehlū adın **eylesem** yād / Yıkar gönüm evini itmez ābād
- 3138 Beni ğarķ **eyledi** baķr-i cefāsı / Kenāra çekse dest-i merhābāsı
- 3141 Şağında görse ben bīmārı nāğāh / Döner şolına iğmāz **eyler** ol şāh
- 3144 Ne seyr **eyler** faķīr ile ne şoķbet / Tıķılmaz yanuma ol seyfi-ı kudret

- 3151 Ğamından oldı bağrum yara yara / Hüner budur ki çäre **eyle** yāra
- 3153 Naşîhat **eyle** gönlini ele al / Ola kim idesin bir hîle vü âl
- 3163 Hârâb-âbâd-ı gönlin **eyle** ma‘mûr / Güneş yüzünden alsun ol kamer nûr
- 3170 Tökindiçka aña seng-i melâmet / Binâ-yı ‘ışkını **eyler** ‘imâret
- 3173 Yerindürme nigâr-ı gül-‘izârı / Bir iki gün müdârâ **eyle** bârî
- 3175 Eyâ şimşâd-ı bâğ-ı devlet-âbâd / Dil-i maḥzûnın **eyle** hurrem ü şâd
- 3180 Vefâ **eyler** dil-i maḥzûnı mesrûr / Karañu evde hõşdur şu‘le-i nûr
- 3182 Yiridür **eyleseñ** lutf u ‘inâyet / Yire gökden yağar bârân-ı rahmet
- 3190 Olur mücrimlere sîmâsı şâhid / Melâmet **eyler** anı fi‘l-i fâsid
- 3196 Günâh alçaqlığın her kim begendi / Tedennî **eyledi** qadr-i bülendi
- 3201 ‘Azîz oğlum diyü ‘izzetler **eyler** / Baña ta‘zîm ile hõrmetler **eyler**
- 3214 Teneffüs **eyleyince** bâd-ı şarşar / Söyünür yüz biñ olsa şem‘-i enver
- 3238 Dürüg-ı bî-fürüğü **eyler** iz‘ân / İle aldanmaz olmaz ehl-i noḡşân
- 3246 Ğam u şâdîde kesb **eyler** ma‘iyyet / Bunuñ hüzni virür aña melâlet
- 3252 Firâkum **eyledi** maḥzûn u şeydâ / Bükâdan ‘ayn-ı Ya‘kûb oldı a‘mâ
- 3261 Baña lutf **eyle** öğret bu zebânı / Ziyâde sevdi cânım gönüm anı
- 3267 İkiye birde **eylerdi** hıttâbı / Şafâ virürdi tekrâr-ı cevâbı
- 3277 Taşavvur **eyleyüp** hayrân olurdu / Yaḡasın çâk idüp nâlân olurdu
- 3289 Aña qaldı ki qoyam ortaya baş / Şanam kim idüğini **eyleyem** fâş
- 3295 Gice gündüz anuñ ibrâmı ebri / İhâta **eyledi** hürşîd-i şabrı
- 3298 O kim kesb **eyledi** ‘âşıklıq adın / Murâd idindi ma‘şûquñ murâdın
- 3302 Kişi kâriyle **eyler** vaqtini hõş / Melâl-i ğurbeti olur ferâmûş
- 3347 O gülzârûñ içinde her ne kim var / Bu mâha **eyledi** mihrini izhâr
- 3358 Ferâmûş **eyleyüp** dünyâ ḡamını / Bu resme **eyler** idi ‘âlemini
- 3372 Bu meh-rûlarla var def‘-i ḡam **eyle** / Bu fânî ‘âlem içre ‘âlem **eyle**
- 3376 Tutuñ her emrini hıdmetler **eyleñ** / Sözine râm oluñ hõrmetler **eyleñ**
- 3378 Dirîğ itmeñ yolında baş u cânı / Ne maḡşûd **eyler** ise virüñ anı
- 3381 İderse daḡı tîrine nişâne / Tevâzu‘ **eyleñ** ol qaşı kemâna
- 3383 Baña ‘arz **eyleñ** evvel mâcerâyı / Aña göre idem tedbîr ü râyı
- 3386 İde ni‘me‘l-bedel zât-ı şerîfin / Der-âġuş **eyleye** yâr-ı laṭîfin
- 3406 Kerem kıl **eyleme** hayr işi te‘hîr / Yıkılmış hâtırımız **eyle** ta‘mîr
- 3412 Şifâ qaşd **eyle** bu derd-i ‘azîme / Kerem itmek zarûrîdür kerîme
- 3413 Qabûl **eyle** faḡîrûñ i‘tizârın / Tehî-dest **eyleme** qaddüm çınârın
- 3416 Kimi göz ile **eylerdi** işâret / Ki ya‘nî ey meh-i bürc-i leṭâfet

- 3421 Yiridür çarh-ı elṭāfun ṣihābı / Münevver **eyler** ise bu türābı
- 3424 Maḥabbet murğı ey ṣāh-ı zemāne / Ne var **eylerse** bizde āṣiyāne
- 3439 Öñine **eylediler** nāle vü zār / Cevārīnūñ yüzinden oldı bīzār
- 3453 Qabūl **eyleñ** rızā-yı Müste‘ānı / Edā-yı ḥamd içün virdi zebānı
- 3454 Ḥaṭādur ṭapmañuz aṣnāma zinhār / Cihānda **eyleñüz** fikr-i Cihāndār
- 3456 Mekesler **eyleyüp** mekrūh u menfūr / Bütūñ üstine zāyid noḡtalar ḡor
- 3461 Resūlūñ dīnidür şehd-i ṣekerbār / Şehādet barmağıyle **eyleñ** ifṭār
- 3463 Ol engüşt oldı cān bezminde bir mūm / Zulām-ı ṣirki **eyler** cümle ma‘ dūm
- 3477 Zeliḥāya firāḡı **eyledi** kār / İrişdi bāḡına bād-ı seḡer-vār
- 3486 Bu istiḡnāda ol āh **eylemekde** / Bu cevri itmekde ol ḡālīn dimekte
- 3509 Baṣuñda od yanar mānend-i ‘uṣṣāḡ / Vücūduñ nār-ı fūrḡat **eyler** iḡrāḡ
- 3550 Mey-i ‘ıṣḡ ehl-i derdi bülbul **eyler** / Kitāb-ı ‘ıṣḡı oḡur ṭurmaz ezber
- 3565 Naṣīḡat **eyledi** aña bu yüzden / Qabūl itdi sözin ol ṣems-i rūṣen
- 3575 Yedi ev yaptı mānend-i semāvāt / Mücellā **eyledi** mānend-i mir ‘āt
- 3597 Elini **eyledi** ḡinnā ile al / Ḥabībī vuṣlatına **eyledi** āl
- 3616 Elini Yūsufuñ aldı eline / Du‘ālar **eyledi** ol nāzenīne
- 3625 Ta‘ accüb **eyledi** Yūsuf bu ḡāle / Bu mekr ü āle bu rengīn ḡayāle
- 3633 Revādūr ḡayme-i luṭfuñ ṭīnābı / İḡḡāṭa **eyler** ise bu türābı
- 3639 Baña ḡurbiyyet **eyle** ittiḡād it / Faḡīr-i nā-murādı ber-murād it
- 3650 Ḥabībūñ bulmadı vaṣlına fūrce / Teveccūh **eyledi** ikinci būrce
- 3653 Beni sen **eyledüñ** derde giriftār / Sen eyle kendü bīmāruña tīmār
- 3654 Ṭotalum **eylerüz** bu yolda ‘ıṣyān / Bu ‘ıṣyānuñ olur dermānı āsān
- 3661 Qoma ey cān ṭabībī ṣöyle bīmār / Ecel irmezden evvel **eyle** tīmār
- 3663 O beyti **eyledi** Yūsuf temāṣā / Dil-i ‘āṣıḡ gibi olmiş mücellā
- 3667 Didi üftādesine Yūsuf ey māh / Uzatma ḡırṣ elini **eyle** kūtāh
- 3668 Şabā-veṣ ‘ıṣmetüm dāmānın açma / Kerem **eyle** daḡı artuḡa ḡeḡme
- 3680 Cemālūñ olalı ḡün gibi meṣḡūr / Ḥicāb **eyler** ḡelüp ḡörinmeḡe ḡūr
- 3688 Mey-i ‘ıṣḡ ile yoḡ ṣerm ü ḡicābı / Hevā-yı vuṣlata **eyler** ṣitābı
- 3698 İñende **eyleme** ibrām u iḡdām / Olur tedric ile her mīve-i ḡām
- 3706 Düşüp ḡün gibi baḡr-i ızṭırāba / Teveccūh **eyledi** bir ḡayrı bāba
- 3712 Kerem **eyle** elüne āyine al / Cemālūñ ayına baḡ ey ruḡı al
- 3714 Saña cān ile ḡöñlüm minnet **eyler** / Baña sen var iken kim ṣefḡat **eyler**
- 3715 Benümle **eyleme** vuṣlat nizā‘ın / Ayaḡa urma ḡüsnümüñ metā‘ın
- 3723 Zeliḡḡa ‘aksini ḡördükḡe dildār / ‘Araḡ-riz olur idi **eyleyüp** ‘ār

- 3724 Didi ol mäh bu kaşı hiläle / Kanâ‘at **eyle** bu deñlü vişäle
- 3741 Şitâb ile irüp bād-ı seher-vār / ‘Ale’l-fevr **eyledi** kapuyı dīvār
- 3747 Murādın hâşıl **eyle** ehl-i hālün / Elin al nâ-tüvân u pâymälün
- 3748 Faķîre düşman iseñ daħi cânâ / Berây-ı maşlahat **eyle** müdürâ
- 3761 Müyesser **eyleyince** Rabb ü Hādî / Talebsüz irişür merdün murādı
- 3778 Teraħhum **eyledi** hâline ğāyet / Zārürî lâzım oldı aña şefkat
- 3782 Maħabbet bād-ı âhı hâşıl **eyler** / Nihâl-i kıdd-i yârı mâyl **eyler**
- 3791 Görindi her tarafdan ‘aks-i Yūsuf / Zeliḥâ vaşlına **eyler** tevaḳḳuf
- 3795 Teraħhum **eyle** serv-i ser-firâzum / İrişdi hadd ü pâyâna niyâzum
- 3796 Bu kerre olmaz iseñ sözüme râm / Tenümde **eylemez** cân murġı ârâm
- 3798 Bu derde Yūsuf **eylerken** taħammül / Vücüdı baħrine irdi tezelzül
- 3843 Tutayın didüm oldı dâmeni çāk / Günâhın ‘ârif olan **eyler** idrāk
- 3844 Dehân-ı çâkden **eyle** su ‘âli / Lisân-ı hâl ile söyler bu hâli
- 3845 Yañıldı kıldı bu bühtânı bünyâd / Öñinde **eyledi** efgân u feryâd
- 3846 Şikâyetnâme oldı her benânı / Perişân **eyledi** verd-i cinânı
- 3851 Hikâyet **eyledi** bu hâli bir pîr / Yir imiş sevdüğinden yavrisın şîr
- 3889 Bu hâliyle temâşâ **eyle** anı / Yüzinden bellüdü ‘ışkum nişanı
- 3900 ‘Azîz aķrân içinde **eyledi** ‘âr / Bu kâr-ı ‘ayba settâr oldı nâçâr
- 3908 Didiler hâmlık eyler Zeliḥâ / Ne hoş bed-nâmlık **eyler** Zeliḥâ
- 3915 Girerdük gönline imânı gibi / Maħabbet **eyler** idi cânı gibi
- 3918 Müheyyâ **eyledi** bezm-i neşâtı / Çekildi anda ‘işretler simâtı
- 3921 Olanlar ol şarâb-ı nâba şârib / Dehânın **eyledi** ol mihre mağrib
- 3922 Mesâviden kulaġın **eyledi** dinç / Koddı ortaya bir yük tatlu nârenc
- 3927 Sözi ḥalka olur sihr ile efsün / Yüzi **eyler** niçe Leylâyı Mecnün
- 3928 Size virürdi ğıybetden ferâġat / Sizi **eylerdi** ‘ışk ile melâmet
- 3929 Didiler aña ol şâhı severseñ / ‘İnâyet **eyle** Allâhı severseñ
- 3933 Temennâ **eylerüz** ey mäh-ruḥsâr / Bu gün yüz nâz ile ‘arz ide dîdâr
- 3980 Görince bunlaruñ ‘ışkın hüveydâ / Teraḳķî **eyledi** derd-i Zeliḥâ
- 3987 Naşîhat **eyleseñ** artar belâsı / Olur nâr-ı firâķınuñ şabâsı
- 3992 Naşîhat **eylemezse** gönline kâr / Anı kôrķudalar ḥabs ile nâçâr
- 4002 Cefâlar itme terk **eyle** ‘inâdı / Melâmet âteşinün olma bādı
- 4009 Teraħhum **eyle** ben şürîde-hâle / Ne sen zindâna gir ne ben vebâle
- 4011 Kâbâḥat olmadan dermânın **eyle** / Kerem **eyle** işün âsânın **eyle**
- 4013 Ol işden kim ola soñra peşimân / Aña meyl **eylemez** erbâb-ı ‘irfân

- 4032 Hâlâş olmağa ideydi temennâ / Du‘âsını kabûl **eylerdi** Mevlâ
- 4083 Tefekkür **eyle** ahvâl-i cihânı / Buña aşşı olur anuñ ziyânı
- 4085 Bu hâl **eyler** ta‘aqqul câmesin çâk / İdemez kimse istiğbâli idrâk
- 4124 Karañulukda ol yâr-ı güzîni / ‘Ayân **eylerdi** âh-ı âteşîni
- 4131 Nihâlin **eyledi** gam şarşarı pest / Çınarı kaldı gevherden tehî-dest
- 4145 Dir idi yâ İlâhî **n’eyledüm** ben / Benüm itdügüm itmez baña düşman
- 4149 Alurdı câmesinden bûy-ı yârı / Başardı bağına **eylerdi** zârî
- 4156 Şadâ-yı sūznâkin **eyleyen** gūş / Zârûrî ağlayup olurdı bî-hūş
- 4161 Ne dem kim irse bir ‘âşık vişâle / Yerinüp **eyler** âh u nâle
- 4162 Sefâhet **eyleyen** insân-ı nâdân / İli hândân ider kendüyi giryân
- 4171 Dönüp şuyı şoğulmuş âsiyâba / Teveccüh **eyledi** ‘âlem hârâba
- 4173 Hūşûşâ derd-i hicrân-ı Zelîhâ / Teraqqî **eyledi** yevmen-fê-yevmâ
- 4176 Saña zulm **eyledüm** zindâna şaldum / Vebâlûn bârını boynuma aldum
- 4177 Düşürdüm cânımı bend-i belâya / Cefâlar **eyledüm** sen dil-rübâya
- 4179 Gūşâde-hâtır iken ey yüzi gül / Perîşân **eyledüm** mânend-i sünbül
- 4181 Kim **eyler** hîdmetünde kaddini dâl / Kime mihr-i sa‘âdet itdi iqbâl
- 4192 Gül-i zanbağ gibi dest-i niyâzın / Gūşâde **eylemiş** kılmış namâzın
- 4193 Dilinde vird idinmiş nâm-ı Hüyî / Teveccüh **eylemiş** mihrâba rûyî
- 4195 Vücûdın **eylemiş** dâl-ı hamîde / ‘İbâdet eyler Allâhü’l-Mecîde
- 4215 Perestâruñ birini kıldı hem-râz / Selâmın gönderüp **eylerdi** i‘zâz
- 4220 Başardı bağına **eylerdi** zârî / Alurdı sünbülinden bûy-ı yârı
- 4257 Ferâmûş **eyleme** ben bî-günâhı / Şefî‘ **eyle** şeh-i ‘âlem-penâhı
- 4258 Benüm ahvâlümü i‘lâm **eyle** / Beni kırtarmağa iqdâm **eyle**
- 4265 Tevekkül **eyleyen** zât-ı Hudâya / Elini açmağ olmaz mâsivâya
- 4289 Bu efkâr ile **eylerken** tevaqquf / Hemân-dem hâtırına geldi Yūsuf
- 4303 Bunun râyın eger **eylerse** Reyyân / Olur işkâl müşkil cümle âsân
- 4318 Belâya şabr iden meydânı aldı / Tahavvür **eyleyen** hayretde kaldı
- 4339 Saña tefvîz itdüm ben bu râyı / Belâ-yı cû‘a sen **eyle** devâyı
- 4346 Olinca beddu‘â tîri revâne / Külâh-ı ‘izzeti **eyler** nişâne
- 4356 Diyâr-ı Mısr ile mülk-i cemâli / İhâta **eyledi** ‘izz ü celâli
- 4363 Felek farkına râh **eylerdi** âhı / Yağardı nâr-ı âhı mihr ü mâhı
- 4368 Berî oldı teni kayd-ı güherden / Sebük-bâr **eyledi** zencîr-i zerden
- 4383 Ruḥ-ı rengînin itdi nâr-ı gam zerd / Zuhûr **eylerdi** her gün bir yeñi derd
- 4397 Kamışdan **eyledi** bir hâne bünyâd / İçinde kılmğa ney gibi feryâd

- 4405 Benān-ı dest-i çevre döndi neyler / Maḥabbet ehl-i derdi böyle **eyler**
- 4407 Ağız bir **eyleyüp** neylerle ol ān / Çü mūsīkār iderdi anda efgān
- 4420 Yolu düşüp gelürken Māh-ı Ken‘ ān / O neyden ḥānede **eylerdi** efgān
- 4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü nāgāh / Beni peyk-i maḥabbet **eylerdi** āgāh
- 4432 Kaçan yaklaṣsa sulṭān-ı vilāyet / Gelürdi yolına **eylerdi** ḡayret
- 4450 Degüldür ‘āşık ārām **eylemekde** / Kuşūrı kalmaz iḡdām **eylemekde**
- 4463 Çıkar luṭf **eyle** girdāb-ı elemden / Ḥalāş **eyle** beni zindān-ı ḡamdan
- 4477 Didi *ḡayfā dirīḡā* ey cemādāt / Size Ḥaḡ dirdüm **eylerdüm** münācāt
- 4486 Bu a‘ mā ‘aynını pür-nūr **eyle** / Sevindür vaşl ile mesrūr eyle
- 4487 Delīlüm ol sırāt-ı müstaḡīme / Sezāvār **eyle** elṭāf-ı ‘amīme
- 4488 Firāḡum gicesini āḡir **eyle** / Baña rüz-ı vişāli zāhir **eyle**
- 4492 Yıkılmış ḡāṭırımı itsün ābād / Ḳadīmī āşināsın **eylesün** yād
- 4493 Hidāyet **eyledi** ol Rabb ü Hādī / Ḳabūl oldu münācāt u murādı
- 4500 Buluşdı Yūsufa ‘arz itdi ḡālin / Temāşā **eyledi** cānān cemālin
- 4508 Didi ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Du‘ ā ḡıl ben ḡarībi **eyle** iḡyā
- 4511 Rücū‘ itsün cemālüm kārbānı / Müzeyyen **eylesün** ḡülzār-ı cānı
- 4513 Senūñ ‘ışḡuñla bād-ı şarşar-ı ḡam / Nihāl-i ḡāmetümi **eyledi** ḡam
- 4524 O günden māh-ı ruḡsār-ı Zeliḡā / Teraḡḡī **eyledi** *yevmen-fe-yevmā*
- 4534 Teveccüh **eyledi** Ḥaḡ ḡazretine / İrişdi peyk-i Mevlā ḡıdmetine
- 4539 Nikāḡ it sen daḡı irsün murāda / Tereddüd **eyleme** emr-i Ḥudāda
- 4541 Düğüne okudı a‘ yān-ı Mısrı / Ziyāfet **eyledi** erkān-ı Mısrı
- 4561 Vişāle ol ki kendin lāyık **eyler** / Şoñında sevdüğini ‘āşık **eyler**
- 4564 Gönül den meyl-i Yūsuf oldu ifrāz / Zeliḡā semtine naḡl **eyledi** nāz
- 4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘ibādet / Rükū‘a varmış **eyler** Ḥaḡḡa ṭā‘at
- 4582 Ḳapular sīnesini **eylemiş** çāk / Ṭurur meczūb sālik gibi bī-bāk
- 4620 ‘Arab ḡāḡkını itdi şer‘ ile ḡul / Velī şoñında āzād **eyledi** ol
- 4625 Söziñi eyleme el-ḡışsa taṭvīl / Firāḡuñ serḡüzeştin **eyle** taḡlīl
- 4632 Didi varuñ o sulṭān-ı kerīme / Sizi ḡarḡ **eyler** elṭāf-ı ‘amīme
- 4633 Ḡālāl almaḡ içün cem‘ **eyleñüz** māl / Bu işde **eylemeñ** bir zerre ihmāl
- 4635 Didi irsāl idüñ aña peyāmum / Daḡı vaşf **eyleñ** ecdād-ı kirāmum
- 4640 Didiler aña ey şāh-ı vilāyet / Eyü aduña geldük **eyle** şefḡat
- 4641 Zāhir olduğun işitdük faḡīre / Faḡīrüz bize bey‘ **eyle** zāḡīre
- 4642 Ḡam-ı ḡaḡṭ ile ḡāyetde melülüz / Bize raḡm **eyle** kim nesl-i resülüz
- 4655 Sizi ḡabs **eylesünler** ehl-i dīvān / Olinca ḡālūñüz i‘lām ü i‘lān

- 4662 ‘Ayāndur bu ki ḥasretle virür cān / Kerem kıl **eyleme** nā-ḥaḳ yire ḳan
- 4665 Anuñla eglenür bir pāre ol pīr / Ki hergiz **eylemez** ḥidmetde taḳṣīr
- 4667 Tefekkür **eyledi** aḥvāli Yūsuf / İṣitdi sözlerin itdi tevaḳḳuf
- 4676 Ġalāle ġarḳ idüp Ken‘ān-zemīni / Du‘ā-gūy **eylediler** her ḥazīni
- 4710 Naẓar **eylerken** ol ṣāh-ı güzīne / Görindi Yūsufuñ desti gözine
- 4711 Didi muḥtāclıḳ ey māh-manẓar / Ġarībi ḥalḳ eline baḳar **eyler**
- 4727 Ana bir ḳardaşını şer‘ ile ol / Çeküp yanına aldı **eyledi** ḳul
- 4728 Girü efgān ü feryād **eylediler** / Meh-i Ken‘āna ağlaşup didiler
- 4743 Şıma luṭf **eyle** bu deñlü ḳulübı / Şabā-veş açma dāmān-ı ‘uyübı
- 4744 Şefā‘at **eyle** settārü’l-‘uyüb ol / Delīl-i rāh-ı Ġaffārü’z-zünüb ol
- 4748 Ḳul olanı olardan **eyledi** dūr / Hemān sāyirlerine virdi destūr
- 4750 Biri birine düşnām **eylediler** / Bize didükleri ḥaḳdur didiler
- 4766 Başın ḳaldurdi āḥir şordı tekrār / Bu töhmetten ziyāde **eyledi** ‘ār
- 4767 Didi oğluma bühtān **eylemişler** / Gül-i ḥandāni giryān **eylemişler**
- 4775 Yıķılımış ḥāṭırumı **eyle** ābād / Dil-i ġamnākūmi ḳıl ḥurrem ü şād
- 4786 Ġarībe zūlm elini **eyle** kūtāh / Ki sulṭān-ı selāṭin oldı Allāh
- 4790 Ḥazer ḳıl **eylerin** derd ile bir āh / Yıķılur taḥtuñ ol āh ile nāḡāh
- 4799 İdüp evlādına mektübı teslīm / Didi **eyleñ** ‘Azīz-i Mıṣra ta‘zīm
- 4801 Şunuñ mektūbumı ‘izzetler **eyleñ** / Ziyāde yalvaruñ minnetler **eyleñ**
- 4808 Girüp dīvāna şekvā **eylediler** / Ġalāl almağ için geldük didiler
- 4809 Ġanī **eyle** bizi zād ile tekrār / Ne var aḳduğı yire aḳsa enhār
- 4820 Didi n‘eyler babañuz pīr-i fānī / Kesilmez mi daḡı āh u fiğānı
- 4841 O cāmı sehv ile nūş itme zinhār / Ki ḥaclet ḥumretini **eyler** izḥār
- 4845 Şaḳın **eyler** seni sulṭān-ı hestī / Elüñ altındakinüñ zīr-i desti
- 4852 Didi sa‘y **eyleñ** itmeñ hergiz ihmāl / Resūle bu ḳamīşı **eyleñ** irsāl
- 4868 Yine maḳşūduña irgürdi Allāh / Seni taḥtına da‘vet **eyler** ol ṣāh
- 4887 Ḳodı vīrānesini genc-i ḥikmet / Seḫerden **eyledi** gün gibi nıḫlet
- 4894 Rivāyetdür ki Ya‘ḳub olsa zākir / Bile zıkr **eyler** idi Nesr-i Ṭāyir
- 4916 Firāḳuñ ‘ālemiyle ḳılma giryān / Vişālüñ ‘ālemiyle **eyle** ḥandān
- 4918 Ziyāfet **eyleyüp** şubḥ u mesāda / Ta‘alluḳ itdi Ya‘ḳuba ziyāde
- 4921 Kitāb-ı Ḥaḳḳı Yūsuf itse tefsīr / Du‘ālar **eyler** idi Ḥazret-i Pīr
- 4938 Meger bir gice emr-i ḥikmetu’llāh / Ecelden **eyledi** Ya‘ḳubı āḡāh
- 4942 Didi fikr **eyleñüz** rüz-ı memātı / Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa **eyleñ** iltifātı
- 4945 Cihānda zūlm elin kūtāh **eyleñ** / Günāh itmekden istikrāh **eyleñ**

- 4947 Şımañ âyîne-i kalb-i ğarîbi / Tesellî **eyleñüz** her bî-naşîbi
- 4952 Erâzîl şöhetinden **eyleñ** i' râz / Olur anlar metâ' -ı 'ömre mıkırâz
- 4971 Qodı ten 'âlemin rûh-ı revânı / Temâşâ **eyledi** iqlîm-i cânı
- 4989 Lisân-ı hâl ile ol ehl-i hâle / Dir idi ey Zelîhâ **eyle** nâle
- 5018 Bulutlar düşdi cümle kühsâra / Libâsın **eylediler** pâre pâre
- 5035 Eyâ da' vâ-yı 'ışk iden mürâyî / Yürî var derd-i ser **eyle** bu râyı
- 5049 Didi ey ğâfil ü bî-hûş u hayrân / Ne günüñe turursın **eyle** efgân
- 5064 Eliyle yüzini çâk **eyledi** ol / Ola tâ yaşınıñ ırmağına yol
- 5096 Eger bâtıl yola **eylerse** da' vet / 'Ömer gibi ataña itme hõrmet
- 5101 Şakın bilmezlık ile qalma câhil / Ölümi ihtiyâr **eyler** mi 'âqil
- 5102 Deñiz ol acıya şabr **eyle** her bâr / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr
- 5110 O kim ğaflet ğubârına ola ğarq / Cihândan hayrı şerri **eylemez** fark
- 5113 Hâzer **eyle** haq-ı cânân mişâli / Getürme şürete gizlü kemâli
- 5127 Açılmaz söylemez nâdâna aqlâ / 'Avâma **eylemez** meyl ü mahâbâ
- 5138 Zihî baqr-i laţif ü nazm-ı şîrîn / Hired ğavvâşını **eyler** güher-çîn
- 5143 Kitâbı şol ki okur diqqat eyler / Kitâbuñ şâhibiyle şöhet **eyler**
- 5146 Getürdüm bir bahâr-ı bî-hazânı / Mezîd **eyler** cünûn-ı 'âşıkânı
- 5147 Hürûf-ı nazmum içre çoqdur esrâr / Temâşâ **eyleñüz** anı neler var
- 5150 Hüveydâ **eyledüm** mihr-i kemâli / Beyân itdüm getürdüm qâle hâlî
- 5152 Şikâyet **eylerin** nâdân elinden / Bu ğülşen pâymâl olur dilinden
- 5158 Yazıdan **eylemez** bunlar ferâğat / Meger Allâhdan ola 'inâyet
- 5176 'Inâyet **eyledi** Yaḥyâya Mevlâ / Bu taşnîf ile adı oldu ihyâ
- E7 Zihî şuğl-ı celâl ü qayd-ı pür-hâl / Quyûd-ı ğayrı **eyler** cümle baqqâl

eylük [6] iyilik, hoşluk; ihsan, lütuf, yardım. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2027 Aña her **eylûgi** virmişdi Allâh / Yedi iqlîme meşhûr oldu ol mâh
- 4006 Dem olur **eylûk** ile olmayan kâr / Olur zulm ü ta' addî ile izhâr
- 4614 Qul itdi 'âlemi in'âm-ı 'âmı / Cihâna **eylûk** ile qoldı nâmı
- E28 Yaramaz ademe **eylûk** 'acebdür / Vişâli iztırâbına sebebdür

eylûk etmek [2] sevap işlemek, hayır işlemek, ikram etmek, hizmet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 397 Anası oğlı Ya'qûbı severdi / Aña bir **eylûk itmege** iverdi
- 4015 Kişiy e **eylûk itmek** mu' teberdür / 'Ayıblu işleri şanma hünerdür

eyü [10] iyi, hayır, güzel, hoş. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 427 **Eyüdü**r ol kişi olmaz şafâdan / Ki ola akrabası enbiyâdan
 772 Dir idi hışm ile evlâd-ı bed-kâr / **Eyü** bulduk seni ey tıfl-ı ‘ ayyâr
 1189 Bunuñ gibi **eyü** düşler görürdi / Düşine muntazır olur yürürdi
 1452 Gider dârü’l-bakâya hem-çü Ferhâd / Şoñında ‘ ışk ile kor bir **eyü** ad
 2006 **Eyü** olmuş ciger-güşem mizâcı / Hâkîm-i Lâyezâl itmiş ‘ ilâcı
 2563 **Eyü** mi hōş mı ferzendân-ı Ya‘ kûb / Refâhiyyetde midür cân-ı Ya‘ kûb
 3806 Bu ikrâma kaçan kim ola lâyıķ / **Eyüdü**r sağ olur bî-çâre ‘ âşıķ
 4640 Didiler aña ey şâh-ı vilâyet / **Eyü** aduña geldük eyle şefkat

Aşağıdaki tanıkta “Güzele bakmak sevaptır.” atasözü kullanılmıştır. Aksoy, bu atasözünü “Güzel şeylere bakarken hayranlık duyar, Tanrı’nın neler yarattığını düşünerek büyüklüğünü düşünürüz.”

şeklinde açıklamıştır. <AKSOY, *ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE*>

- 3934 **Eyü**yi görmeküñ çokdur sevâbı / Getür cânânuñı götür hicâbı

Aşağıdaki tanıktaki “İyi söz eskimez altın gibidir.” ifadesi atasözü mahiyetinde anlamlı bir sözdür. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 5151 **Eyü** söz eskimez niteki altun / Olur yevmen-fe yevmâ kadri efzûn

eyvân [6] kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, çardak; köşk, kasır. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 900 Karâr u şabrı **eyvânı** yıkdı / Gözi yaşı gibi qarşuya çıkdı
 3010 Bu künc-i ğamda ammâ Mâh-ı Ken‘ân / İder **eyvân**-ı istignâda cevân
 3514 Mekîn olmışdur **eyvân**-ı celâle / İrişmez aña illâ âh u nâle
 4203 Evi yanında var idi bir **eyvân** / Görinürdi oradan bâm-ı zindân
 4204 Ol **eyvâna** çıkardı dūd gibi / Aķardı gözi yaşı rūd gibi
 4367 Şu resme irdi faķr ile felâket / Yıkıldı bir bir **eyvân**-ı riyâset

eyvây [1] üzüntü veya pişmanlık ifade eden söz, eyvah. <YTS, ÖTS>

- 977 Ne müşkil ğuşşadur bu ğuşşa **eyvây** / Yaramaz derde tuş oldum meded hây

eyyâm [19] günler, zaman, devir, “yevm”in çoğulu. <KT, KO, LN, OTAL>

- 367 Mürûr-ı devr-i **eyyâm** ile âķir / Hâlîle ‘ izz ü devlet oldu zâķir
 446 Mürûr-ı devr-i **eyyâm** ile ol mâh / Tulû‘ itdi şeref bürcinde nâĝâh
 648 Bahâr oldu şitâ **eyyâmı** geķdi / Niķâbını çemen maķbûbı açdı
 695 Sürûruñ hep melâle oldu tebdîl / İrişdi ayrılık **eyyâmı** ta‘ cîl
 1079 Ol oĝlancuķ ‘ acebdür Tañrı şaldı / Mürûr-ı devr-i **eyyâm** ile geldi
 1409 Bahâr **eyyâmı** beñzerdi ğüyâ / Ki halkı eyledi mecnûn u şeydâ
 1898 Cefâ vü cevre olmaz mı nihâyet / Daķi gelmez mi **eyyâm**-ı şefâ‘ at

- 2125 Ne bilsün bu mürür-ı devr-i **eyyām** / İdiser niçe yıllar rûzını şām
 2228 Dügün **eyyāmına** irişdi pâyân / Gelen bigâneler oldı perişân
 2232 Bu hâl üstine geçdi niçe **eyyām** / Vişâle eyledi bir gice ibrām
 3409 Şafâ **eyyâmıdır** vuşlat zamânı / Ğanîmet bil bu vaqt-i şâdmânı
 3686 Bilürsin bî-vefâdur devr-i **eyyām** / Ne mey qalır bu şöhetde ne hûd cām
 3700 Gelür şabr ile bu zevkuñ zamânı / Şafâ **eyyâmı** vaqt-i şâdmânı
 4163 Bu tertib ile geçdi niçe **eyyām** / Fiğân u nâleden itmezdi ârām
 4293 Odur müşkil-güşâ-yı devr-i **eyyām** / İdelüm hâzretine düşi i' lām
 4344 Kimün başına yağsa seng-i düşnām / Dürer tōmâr-ı 'ömrin devr-i **eyyām**
 4917 Şitâ gibi firâk **eyyâmı** geçdi / Bahâr-ı vaşl-ı müştākân yol açdı
 5174 Gülün **eyyâmı** kim oldı hüveydâ / Zebânum bûlbûlini kıldı güyâ

eyyām-ı şitâ [1] kış günleri. <KANAR/>

- 3227 Teni ğarq oldı bārân-ı belâya / Vücüdı döndi **eyyām-ı şitâya**

Eyyüb [2] sabır timsali olan peygamber. İsrailoğullarından olup İshak Peygamber'in torunudur. Dünyada varlık ve saadete sahip olduğu için Allah tarafından imtihan edilmiş, malı mülkü elinden gitmiştir. Evlatları ölmüş, kendisi hastalanmış, vücudunda yaralar açılmış, hatta yaralarına kurt düşmüştür. Bütün bunlara sabretmiş ve sonra Allah'ın emriyle ayağını yere vurmuş ve fişkırان sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden ve yaralarında kurtulmuştur. Böylece sabır sınavını kazanmış ve yeniden mal, mülk ve çocuk sahibi olmuştur. İnsanlar için sabrın örneği olmuş, "Eyyub sabrı" dillerde mesel olarak kullanılmıştır. <ADŞS, DEKS> Tanıklarda sabırlı olması yönüyle ele alınmıştır.

- 540 Nübüvvet gevherinün kânı Ya' kûb / İderdi hasret ile şabr-ı **Eyyüb**

- 1050 Nişânını görince 'ayn-ı Ya' kûb / Zârûrî olur eyler şabr-ı **Eyyüb**

ezâ [5] incinme, incitme, eziyet, cefa. <KT, KO, LN, OTAL, KANAR/>

- 4081 Hâbîbine bu vech ile **ezâdan** / Bu resme şiddet-i cevri ü cefâdan

ezâ etmek/eylemek/kılmağ [4] eziyet etmek, incitmek.

- 613 Alursın boynuña tîğ-i belâyı / **Qılursın** kâdir olduğıñ **ezâyı**

- 751 **Ezâlar eyleyüb** bir niçe bîdâd / Sürer güyâ kızıl gül yaprağın bād

- 759 O bir kaç lâle-veş gönli qaralar / Bu gül yüzlüye **kıldılar ezâlar**

- 4737 **Ezâlar idüp** ol mazlûma vâfir / Qulumuzdur diyü şatdılar âhir

ezber [4] kitaba bakmadan okuma ve buna alışma, zihinde tutma, unutmamaya çalışma, hıfzetme. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS, KUBBEALT/>

ezber etmek [1] ezberlemek; ezberleyecek kadar çok okumak veya dinlemek. <KUBBEALTI>

341 Hürûfî **itmeyince** âdem **ezber** / Kelâmu'llâh aña olmaz müyesser

ezber okumak [3] söylemek, hikâye etmek, kıraat etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

261 Kızıl sancağ lisân-ı kâle beñzer / Ğazâda Sûre-i Feth **okur ezber**

2543 Deve üstinde ol pîr-i münevver / **Okurdu** şuhf-ı İbrâhîmi **ezber**

3550 Mey-i 'ışk ehl-i derdi bülbül eyler / Kitâb-ı 'ışk **okur** tırmaz **ezber**

ezdâd [1] karşı olan şeyler, karşıtlar, “zıdd”ın çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

4178 Günâhı bî-günâha itdüm isnâd / Güler aḥvâlûme aḥbâb u **ezdâd**

ezel [5] başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik, bilinemeyen geçmiş zaman, “ebed” karşıtı. Ezelin evveli tasavvur edilemez. Zaman gibi mücerret ve zihnî bir mevhumdur. Eskiler zamanı bir daire gibi tasavvur ederler. Yani öncesi ve sonrası yoktur. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI, ADŞŞ>

720 Ferâğat ehli idi Ḥazret-i Pîr / **Ezelde** anda yoğ idi bu tedbîr

2224 **Ezel** bedr-i tamâm imiş nakâre / Hilâl-i mu'ciz itmiş iki pâre

2871 Hîṭâb-ı 'izzet irişdi **ezelde** / Diyâr-ı Ka'bede bir ḥoş maḥalde

4854 **Ezel** pîrâhen oldı bâ'ış-i ğam / Girü anuñla olsun cânı ḥurrem

4860 Kâmîşi kan ile ilten **ezelde** / İletdi bu kâmîşi ol maḥalde

ezelden [3] yaratılışından itibaren, yaratıldığından beri; çok eskiden beri, başlangıcından beri. <KUBBEALTI>

4040 Kemâl-i 'ışkını tuymuş **ezelden** / Komaz ammâ ki istiğnâyı elden

4108 Yoğ idi ḥüsn-i tedbîri **ezelden** / Çıkardı ḥâtem-i vaşlını elden

4763 Bize ḥod i' timâduñ yok **ezelden** / Berîyüz ḥîle vü mekr ü dağalden

ezelki [1] önceki, daha önceki, eskiden, daha önceden.

2627 İştîdüm Yûsufuñ Mışra beg olmuş / Güzellükde **ezelkiden** yeg olmuş

ezfer [1] güzel kokulu, güzel kokan. <KO, LR, OTAL, KUBBEALTI, AHTERÎ>

2117 Çekilürdi niçe yük misk-i **ezfer** / Daḥi hem niçe yük kâfûr u 'anber

ezhâr [3] çiçekler, şukufeler, “zehre”nin çoğulu. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

652 Çemen gökinde **ezhâr** oldı peydâ / Nücûm-ı âsumâna döndi gūyâ

1517 Gehî gülşende idi hem-çü **ezhâr** / Gehî şahrâda idi şanki enhâr

1998 Nihâli bağ-ı cennet gibi gūyâ / Şoḡunmuş başına **ezhâr-ı zîbâ**

ezilmek [2]

1. ufalanmak, parçalanmak [*mec.*] bir şeyin baskısı ağırlığı altında bulanmak, sıkılmak. <TS, KUBBEALT>

3066 Zeliḥā bir ẓazā ile yaḡılsa / Niyāz itse şeker gibi **ezilse**

2. yaltaklanmak, dalkavukluk etmek. <YTS, TS, ÖTS>

3886 Beni gördükçe mihr-i ‘ışkı artar / **Ezilür** baña ol bedr-i münevver

F

fāhîr [] fahreden, güzel, şaşalı, muhteşem, parlak. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>

fāhîr libās [3] padişah veya vezirler tarafından bir kimseye iltifat veya mükafat için giydirilen değerli kumaş veya kürk kaftan.

766 Ecel gibi soyup **fāhîr libāsın** / Geyürdiler kıra kıllar ‘abāsın

4934 Kime kim geydüre **fāhîr libāsı** / Şoyar eşcār-veş bād-ı fenāsı

5117 Şakın taḥfîf idüp ehl-i pelāsı / Ağır lama ḥar-ı **fāhîr-libāsı**

fahîr [7] övünme, büyüklenme, iftihar etme. Tasavvufta dervişlerin giydikleri başlıklara verilen isim. Bunun nedeni de Hz. Peygamber’in “Fakr (fakirlik, yokluk) benim fahrimdir.” buyurmasıdır. Dervişler de yokluk yoluna girdiklerini bu başlıkla anlatmış olurlar. <KT, CŪDÎ, OTAL, ADŞS>

174 Şeb-i mi‘ rācî **fahîr-i** ‘aşıḳāndur / ‘Uluvv-i rif‘ atinden bir nişāndur

2679 Bizüm ecdādumuz hep enbiyādur / Cihānda **fahrumuz** faḳr u fenādur

3901 Melāmetdür ‘arūs-ı ‘ışḳa zīnet / Olur **fahri** yiri cāy-ı mezellet

fahîr-i cihān/kāyināt [3] evrenin kıvancı. “Âlemin, kâinatın iftihar kaynağı, övünme sebebi” anlamında Hz. Muhammed için kullanılan bir ifadedir. <KANARİ, KUBBEALTİ>

234 Yüzi suyına ol **Fahîr-i Cihānuñ** / Yüzine urma noḳşānını anun

575 Kemerle aldı **fahîr-i kāyinātu** / Yapıdı ḥalka-i bāb-ı necātı

2530 Zeliḥānuñ ziyāde iltifātı / Melûl eylerdi **fahîr-i kāyinātu**

fahîr etmek [1] övünmek, kıvanmak. <KANARİ/>

5108 Menāl ü māl ile **fahîr itmegi** ḳo / Felek gibi yüküñ yığma yukaru

faḳîr [36] yoksul, muhtaç, zengin olmayan; zavallı, biçare. Alçak gönüllülük göstererek “ben” manasına gelir. Tasavvuf yolunu tutanlar, “ben” yerine “biz” hatta çoğunlukla “fakir”, fakiriniz” derler. Yanılarak “ben” derlerse, hemen sözlerine “benliğime lanet” deyimini eklerler.

<KT, CŪDÎ, KO, OTAL, TDGDA>

2 Ğanî kıl genc-i ‘ışḳuñla **faḳîri** / Sevindürsün beni şevḳuñ beşîri

21 Terāzû gibi kılma tâ ser ü pā / **Faḳîri** zîr-i dest-i ehl-i dünyā

331 **Faḳîre** ḥasb-i ḥāl oldu bu ḳışṣa / Dil-i dīvānem andan aldı ḥışṣe

978 Ḳoduñ ḡurbetde pîr-i nâ-tüvānı / Ğarîb itdün **faḳîr-i** bî-nişānı

1268 Ḳarañu çāha atdılar **faḳîri** / Dirîgā olmışam ḡurbet esîri

1285 **Faḳîri** kılma her evbāşa pāmāl / Baña zulm eyleyenden ḥaḳḳumı al

1765 Zeliḻ itme **faḳîr-i** nâ-tüvānı / Şefā‘at vaḳtidür iḥsān zamānı

1779 Gönül oldu ḡam-ı zülfüñ esîri / Perîşān-ḥāṭır itdün ben **faḳîri**

- 1782 K l olmak bir senün gibi em re / Sa‘  detd r benüm gibi **fak re**
- 1895  orarsa  ol  ar b   ol **fak ri** / Olupdur bend   zenc r n es ri
- 2050 Eyitdi ey ser r-i M  r em ri / Götürdün h kden ‘ abd-i **fak ri**
- 2303 Ecel gibi bel -y  ‘    -  c n n / **Fak re** v   an ye oldu yeks n
- 2478 Unutma r z-  ma  erde **fak ri** / Olasın bu **fak r n** dest-g ri
- 2654 **Fak ri** döstüm big ne  anma / H c bu n perdesin  aldur utanma
- 2665 Niçe gün menzilüm bir  a  oldu / **Fak re** bir melek yolda  oldu
- 2914 Didi ey p di ehler p di  h  / **Fak r n** y rı derv   n pen h 
- 2926 **Fak re**   yet ile    kat n var / Tera   m eyleme ol demde z nh r
- 3144 Ne seyr eyler **fak r** ile ne    bet /  ak lmaz yanuma ol seyf-i  udret
- 3200 **Fak ri**  ılmas n ‘   y na il   / Bu erz n  degüldür a a z r 
- 3405 Esirge bu **fak r**-i r zg r  / Giderme d men n nden bir  ub r 
- 3413  ab l eyle **fak r n** i‘ tiz r n / Teh -dest eyleme  add m  ın r n
- 3639 Ba a  urbiyyet eyle ittih d it / **Fak r**-i n -mur d  ber-mur d it
- 3719 Ya  m gird b na atma **fak ri** / Ne var olsa  **fak r n** destg ri
- 3748 **Fak re** düşman ise  da i c n  / Ber y-  ma lah t eyle m d r 
- 3752  amer-ve  dilber-i r  en-na ars n / **Fak ri** o  gibi gözden  avars n
- 3888 Zeli  a gibi sen de z lim olma /   azab itme **fak re**   im olma
- 3891 Bu hüsün ile eger kim itsem ibr m / Kim ola kim **fak re** olmaya r m
- 4251 **Fak r n** h t r n h lin  orard  /  ar b n dördine derm n arardı
- 4392 **Fak r** oldu a a irdi fel ket /  oyuldu her  arafdan geldi nekbet
- 4490 **Fak re** ‘ ayn-  ma‘       ef ‘ it / Ba a dild r  m n  ad u mu i‘ it
- 4641 Z h r oldu  n   itd k **fak re** / **Fak r z** bize bey‘ eyle z   re
- 5107  zin ‘   l  bilen merd-i den d r / H    atde **fak r** olan  an d r
- fak r ’l-h l** [1] zamanın fakiri, yoksul.

- 3403  ar b   d rdmend   n -mur d z / **Fak r ’l-h l**   ma l m-  bil d z

fak r [4] yoksulluk, ihtiyaç, fakirlik; insanların Allah’a kar   fakirliklerini bilmeleri.

Tasavvufa göre fakr, mevhum varlığı yok etmek, ondan sıyrılmaktır. Mevzu bir hadiste ‘‘Fakr, benim  v nc md r. Diğer peygamberlere onunla övünürüm.’’ buyruldu u rivayet edilmiştir. Bu hadisten dolayı tasavvufta fakr önemli bir yer tutmuştur. Bu yoksulluk maddi değil manevidir. Yani kendinden geçmek ve kendini Allah’ta yok etmektir. <KT, C   , OTDTS, AD  , TTS>

- 4367  u resme irdi **fak r** ile fel ket / Yıkıldı bir bir eyv n-  riy set
- E17 Sevinme devlete **fak ra** yerinme / Bel ya  ınma an   ayd idinme

faqr u fenā [2] Tanrı'da yok oluş ve dünya varlığından kopuş. <KANARI>

2679 Bizüm ecdādumuz hep enbiyādur / Cihānda faḥrumuz **faqr u fenādur**

4194 Şeref virmiş aña **faqr u fenāsi** / Mezīd olmuş 'ulüvv-i kibriyāsi

fāl [] baht ve talihi anlamak için bir takım garip vasıtalarla müracaat etme; atılan boncuk ve baklaya, tesadüfen açılan bir kitabın bir satırına, koyunun kürek kemiğine vs. şeylere bakıp bunlardan çeşitli anlamlar çıkarma. <KT, CŪDÎ, KO, ADŞŞ>

fāl açmak [1] bakla atmak, suya bakmak, kitap açmak gibi şeylerle istikbalde olacakları anlamak maksadıyla girişilen hareket, fala bakmak. <OTDTS>

4034 Hemîşe kendüñe **aç** kutlu **fāl**i / Dime her nā-pesendide maḳālî

fānî [19] zeval ve fena bulan; ölümlü, baki olmayan. <KT, CŪDÎ, OTAL, KANARİ, DİNİ KAVRAMLAR>

91 Cihān **fānî** bakā zātundadır pes / Zihî Bākî ta'ālā ve taḳaddes

494 Hemān-dem Ḥaḳḳa teslīm itdi cānı / Ḳodı gitdi bu **fānî** ḥānumānı

1097 Müfīd olmaz mürīde şuḡl-ı **fānî** / Ḥicāb-ı 'ayn -ı t̄a'at aña anı

1160 'Urūc eyle bu **fānî** encümenden / Du'ālar eyle 'Azrā'ile benden

1293 Büküldi pīr-i **fānî** gibi eşcār / Rücū' itdi hemān aşlına nācār

2124 Bu **fānīde** eger ḥayr u eger şer / Naşīb olan irişür ey birāder

2306 O ten kim olmaya 'ışık ile **fānî** / Uyanmaz ḳaşr-ı dilde şem'-i cānı

2379 Kesildi ḥatırından ḳayd-ı **fānî** / Velāyet ıssı oldı şems-i cānı

2730 Bilindi intikāl-i pīr-i **fānî** / Fiḡān itdi işitdi Yūsuf anı

2880 Gelenler ḳor gider bu **fānî** yurdu / İriş maḳşūduña bir gün öñürdi

2908 Cemālî perdesidür mülk-i **fānî** / Bu **fānīden** geçenler gördi anı

3372 Bu meh-rūlarla var def'-i ḡam eyle / Bu **fānî** 'ālem içre 'ālem eyle

3446 Cihān **fānīdür** ol ma'bud bākî / Vücūdudur ḥayāt ābına sākî

3952 Bu cumhūruñ vücūdı aḥterānı / Güneş yüzinden oldı cümle **fānî**

4223 Bilüp naḳş-ı cihānı cümle **fānî** / Tırāş itdi gönül levḥinden anı

4820 Didi n'eyler babañuz pīr-i **fānî** / Kesilmez mi daḡi āh u fiḡānı

4968 Riyāsetden uşandı murḡ-ı cānı / Ḳomaḡ isterdi **fānî** āşiyānı

4979 Ne umarsın bu **fānî** encümenden / Ḥalāş ol ḳurtul ālām u miḥenden

fānūs [2] mum, kandil ve petrol lambası gibi alevle yanan şeylerin ışığının rüzgârdan sönmelerini engellemek için camlı mahfaza; küre veya silindir şeklinde cam kapak, fener. Bunların karpuz biçiminde yuvarlak olanları olduğu gibi herhangi bir şekilde bulunanları da vardır. <KT, KO, CŪDÎ, OTDTS, OTAL, KANARİ, TDEK, AÇDŞŞ>

14 Giderme dilden ol şem‘ -i şühûdî / Karañu kıılma **fânûs**-ı vücûdî

1626 Olur her tende nûr-ı ‘ ışk mañsûs / Hicâb olmaz zîyâ-yı şem‘ e **fânûs**

fâriğ [] vazgeçmiş, el çekmiş; rahat, asude, boş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

fâriğû’l-bâl [4] kalbi asude ve müsterih, rahat.

970 Biraz Ya‘ kûb oldu **fâriğû’l-bâl** / Yemîn itdüklerinden geldi bir hâl

1861 Olup kayd-ı cihândan **fâriğû’l-bâl** / Bu minvâl üzre geçdi bir iki sâl

2184 Yeñi bol câme ile **fâriğû’l-bâl** / Turur çâderde gûyâ Rüstem-i Zâl

4782 Hudâya secde-i şükr itdi fi’l-hâl / Gam-ı Yûsufdan oldu **fâriğû’l-bâl**

farğ [8]

1. ayrılık, başkalık, ayrılma. <KT, LN, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

2540 Yüzi **farğ** olmaz idi aq saqaldan / Şu‘ â‘ ile nitekim şem‘ -i rûşen

farğ etmek/eylemek [3] ayırmak, seçmek, farkına varmak. <KUBBEALT>

2338 Cemâlüm bahri itsün Yûsufi garğ / Görenler **eylesün** mâbeynümüz **farğ**

2886 Anı mest eyledi vahdet şarâbı / Hañâdan hiç **farğ itmez** şavâbı

5110 O kim gaflet gubârına ola garğ / Cihândan hayrı şerri **eylemez farğ**

2. baş, tepe. <KT, KO, OTAL>

1101 Bu ifrâñ-ı mañabbet oldu miñnet / İrişdi **farğına** sevdâ-yı fûrğat

Aşağıdaki tanıklarda “gökyüzünün en üst noktası” anlamına gelen “farğ-ı felek” tamlamasının Türkçe dilbilgisi kurallarına göre oluşturulmuş şekli kullanılmıştır. <KANAR>

2825 Felek **farğına** çıkdı mevc-i deryâ / Demürden tağlara döndi hemânâ

3585 Başında tâc u tâcında cevâhir / Felek **farğında** mânend-i zevâhir

4363 Felek **farğına** râh eylerdi âhı / Yağardı nâr-ı âhı mihr ü mâhı

Fârûğ [1] fark edici, fark eden, ayıran; Hz. Ömer’in lakabı. Haklıyı haksızdan ayırt ederek adaletle davranmakta ün kazandığı için bu lakapla anılmıştır. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞŞ, TDEK> Sahih kaynaklara göre Hz. Ömer oğlu Abdurrahman’ın içki içmesi nedeniyle ceza olarak sopa vurmuştur. Aşağıdaki tanıkta bu olayın hatırlatıldığı görülmektedir. Hz. Ömer’in halifeliği döneminde oğlu Abdurrahman içki içmiş, dönemin Mısır valisi Amr bin As da o dönemde içki içenlere verilen ceza olarak saçlarını tıraş ettirmiş ve dayak attırmış. Hz. Ömer olayı öğrenince

oğlunun Medine'ye gönderilmesini istemiş. Abdurrahman Medine'ye geldiğinde Hz. Ömer içki içme cezası olarak ona dayak attırmıştır.¹⁶⁰

5095 Bilünden inmiş oğluñ olsa bağî / Aña **Fârûk** gibi ur çomağı

farzâ [4] farz edelim ki, diyelim ki, tutalım ki. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARÎ>

601 Birisi girmeyince sine **farzâ** / Birisine dağı yir degmez aşı

1681 Mağabbet gülleri âdemde **farzâ** / Melâmet âbî ile olur ihyâ

1756 Mağabbet ehli **farzâ** sevse mâhî / Kemend olur çeker âh-ı siyâhî

4661 Ziyâde ağlamakdan oldu a' mâ / Bizüm ahlâlümüz işitse **farzâ**

fâsık [1] Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, kalbi kötülüklerle dolu olan, fesatçı. <KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞŞ>

3188 İdince nâr-ı ' işyân ile ülfet / Gelür **fâsıklarun** yüzine humret

fâsid [2] bozuk, bozulmuş, sağlam ve doğru olmayan. <KT, CÛDÎ, KO, KANARÎ>

1061 Çekün ol pençe-i hürşiddin el / Geçün bu fikr-i **fâsidden** muhaşşal

3190 Olur mücrimlere sîması şahid / Melâmet eyler anı fi' l-i **fâsid**

faşl [5]

1. senenin dört bölümünün her biri, mevsim. <LN, CÛDÎ, KT, OTAL>

764 Hazân **faşl** gibi irdi şitâbân / Çıkardı câmesi evrâkın ol ân

faşl-ı bahâr [1] bahar mevsimi, ilkbahar. <KANARÎ, OTDTS>

2105 Zeliğâ beñzedi **faşl-ı bahâra** / Bahâr olurdu gelse her diyâra

faşl-ı hâzân [1] sonbahar, hazan mevsimi, güz. <KANARÎ, OTDTS>

5017 Livâ-yı mâtemine Kerbelânun / Müşâbih süseni **faşl-ı hâzânun**

2. bir kitabın başlıca bölümlerinden her biri. <CÛDÎ, KT, KUBBEALTÎ>

330 Didüm Yûsuf Zeliğânun kitabın / Beyân itdüm cemî' -i **faşl** u bâbın

3305 Okuyan bu gülistânun kitabın / Beyân itdi bu resme **faşl** u bâbın

fâş [16] meydana çıkma, ifşa olma, duyulma. <KT, LN, CÛDÎ, ÖTS, KUBBEALTÎ>

914 Varup gördüm orayı zâhir ü **fâş** / Aşınmış göz yaşından taş ile taş

4415 Şabâ-veş geçse Nîli zâhir ü **fâş** / Kâmer-veş na' li olmazdı anun yaş

fâş etmek/eylemek [9] açığa vurmak, meydana çıkarmak. <KUBBEALTÎ>

163 Miğakk oldu elinde söyledi taş / Nuğâsın ehl-i küfrün **eyledi fâş**

633 Ğâzab ehlidür anlar kaldurur baş / Bu râzî **eyleme** ihvânuna **fâş**

¹⁶⁰ Muhammed Yusuf Kândehevî, *Hayâtü's-Sahâbe-Peygamber ve Ashabın yaşadığı İslamiyet Hadislerle Müslümanlık*- (Mütercimler: Cengiz Yağcı, Mehmet Karabulut), C 2, Devran Yayıncılık, İstanbul 1977, s. 481.

- 1628 Yüzini ‘âşıkun yaş eylese yaş / **İder** bu vech ile esrârını **fâş**
 2699 Bu râzı **eyleme** nâşilere **fâş** / Gerekmez baña senden gayrı sırdaş
 2761 Hevâya uymaz egmez kimseye baş / Dehânı gibi **itmez** râzını **fâş**
 3289 Aña kaldı ki koyam ortaya baş / Şanam kim idüğini **eyleyem fâş**
 3344 Maḥabbet-nâmesin **itdi** çemen **fâş** / Şecerler egdi istihrâcına baş
 3840 **İdüp** nokşân-ı ‘aqlın ‘âleme **fâş** / Didi bu bende-i güstâh u evbâş
 3982 Bakup mihr-i cemâle döktiler yaş / Dür-i deryâ-yı ‘ışkı **itdiler fâş**

fâş olmak [5] ortaya çıkmak, bilinir olmak. <KUBBEALTI>

- 787 Eger **fâş olmaz** ise bu qabâḥat / Zihî devlet zihî ‘izz ü sa‘âdet
 3171 Zârîrî **fâş olur** bu râz-ı pinhân / İrişür ‘izzetün ‘ırzına nokşân
 3174 Cünûnî fitnesi kaldurmasun baş / Şîrâr-ı nâr-ı âhı **olmasun fâş**
 3189 Bu nâr-ı ma‘şiyet bu kâr-ı evbâş / Cihâna reng-i rüyından **olur fâş**
 3848 Şuçın başdurdı gâvğâ ile ya‘nî / Tıyuldu ḥalka **fâş oldu** bu ma‘nî
fâyide [1] fayda, menfaat, kâr, kazanç. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

- 3991 Eger bir **fâyide** olmazsa zâhir / Naşîḥat ideler ol şâha bir bir
fâzıl [1] fazilet sahibi, erdemli. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

- 3566 Benî ‘Âmirde bir mi‘mâr-ı kâmil / Fünûn-ı dehr içinde kopdı **fâzıl**
fâzıl [9] bir kimsede bulunan şahsî kıymet ve meziyet, değer, ilim, hüner, marifet. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI, KANARİ>

- 130 Zihî sultân ki Mûsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsiyle der-i **fâzıl**nda derbân
 173 Şahâbe kendüye enşâr u a‘vân / Ebâ Derdâ der-i **fâzıl**nda derbân
 247 Müselsel **fâzıl** ile nesl-i be-nâmı / Şeh oğlu şehdür ecdâd-ı kirâmı
 1558 Nihâl-i kâmetidür naḥl-i cennet / Anuñ eşmârı **fâzıl** u ‘ilm ü ḥikmet
 2140 Beyân itdi işiden kaldı ḥayrân / Zihî ḥulûk-ı ‘azîm ü **fâzıl**-ı Yezdân
 4292 Mübârek adı Yûsuf kendü maḥbûb / Kemâl-i **fâzıl** ile merğûb u maṭlûb
 5142 Olur **fâzıl** ehlinüñ nâyib-menâbı / Cihân taḥtında taşnîf ü kitâbı

fâzıl u kemâl [2] kemal ve fazilet. <BMS>

- 368 Nübüvvet nûrının **fâzıl u kemâli** / Ḥalîlu’llâha itdi intikâli
 2024 Güzellikde bulunmazdı mişâli / Kemâlinde idi **fâzıl u kemâli**

fedâ [] bir amaç uğruna bir değer veya varlıktan vazgeçme, kurban. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>

fedâ etmek [2] kıymak, gözden çıkarmak, uğruna harcamak. <TS, ÖTS>

- 2426 Temâşâ eyledi Yûsuf cemâlin / **Fedâ itdi** aña dünyâca mâlin

- 2910 Yüri Hâk yolına cânuñ **fedâ it** / Dügüne bayrama gider gibi git
fehm [9] anlama, anlayış, idrak. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>
- 2693 Tıyuldı hîlesi **fehm** oldı âli / Müyesser olmadı âl-i vişâli
- 5132 Hâtından **fehm** olur ma' nâ cemâli / Qarañu gicede nûruñ mişâli
fehm etmek/eylemek [6] anlamak, kavramak, idrak etmek. <KUBBEALT>
- 621 Añılsa zât-ı Hâkkuñ kibriyâsı / Sözin **fehm idemezdi** akrabâsı
- 1177 Muhaşşal esb-i maqşûduñ ' inânı / Yed-i kudrettedür **fehm eyle** anı
- 3997 Mağabbet şöyle mest itdi ki anı / Ne cânın **fehm iderdi** ne cihânı
- 4086 Kişi **fehm itse** taqdir-i Hudâyı / Aña göre olurdu cümle râyı
- 4307 Getürdi cümle istifsâr kıldı / Kemâl-i şıdkını **fehm itdi** bildi
- 5088 Fesâdın **fehm iden** sevmez cihânı / Gamına degmez anuñ şâdmânı
fehm olunmak [1] anlaşılmaq. <KUBBEALT>
- 3290 Zeliḥâ geçdi gitdi kendüzinden / Cününü **fehm olındı** her sözinden
fehṽā [1] mana, mefhum, anlam. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 2998 Anuñ ma' nâ-yı da' vâsı felekden / Bunuñ **fehṽā-yı** sevdâsı semekden
felâket [6] musibet, afet, bela [mec.] bahtsızlık. <KT, KO, LN, OTAL, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 1066 Sözüñüz oldı hep telbîs ü tezvîr / **Felâketde** o ma' şüm ile bu pîr
- 4003 Giribânunıdadur dest-i **felâket** / Qafâda muntazır tiğ-i siyâset
- 4092 Sa' âdet kıymetin bilsün diyü merd / **Felâket** ' âleminde çekdürür derd
- 4367 Şu resme irdi faqr ile **felâket** / Yıkıldı bir bir eyvân-ı riyâset
- 4392 Faqr oldı aña irdi **felâket** / Qoyuldı her taraftan geldi nekbet
- 5082 Belâ deryâsınuñ keştîsidür ḥâk / **Felâket** yelkenidür aña eflâk
felek [42] sema, gök [mec.] talih, baht; dünya. Her gezegene mahsus gök tabakası. Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Bu yedi yıldızdan her birinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı ve cansız her şeye hâkim ve etkili olduğu düşünülmüştür. İşte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnat olunmuştur. Kaza ve kadere itiraz edemeyen şairler dünyada olup biteni feleğe ve yıldızlara isnat, ruhi tezahürlerini böylelikle izhar etmişlerdir. <KT, CÜDÎ, LN, AÇDŞS, ADŞS, TDEK>
- 203 **Felek** nûrından anuñ oldı pür-şevk / Melekler döne döne eyledi zevk

- 303 **Felekler** gibi var zātında şevket / Bināsı ehl-i ‘irfān gibi kat kat
- 435 **Felek** āyīnesini kıldı rüşen / Cihān kurtuldu şāmuñ zulmetinden
- 803 Kamuya Hak Ta‘ālā korhu virdi / **Felek** gibi biri birine girdi
- 814 **Feleklerde** melekler gör neler dir / İşidür kulağum bu sözi bir bir
- 1138 Yine Yūsuf adın añar acırsın / **Felek** gibi dönersin ‘ahdi şırsın
- 1294 Şeb-i tārīk içinde berķ-ı rahşān / **Felek** fīline gūyā oldu dendān
- 1300 **Felek** āyīnesine oldu nāzır / Elin kaldırdı düşnām itdi vāfir
- 1330 Cemālin mihr-i ‘ālem kıldı izhār / **Felek** āyīnesi gösterdi dīdār
- 1905 Şeb-i ğam geldi gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū‘ itdi **felekde** māh-ı tābān
- 1979 **Felek** midür senūñ sırça sarāyuñ / Ora mıdur Mesīhā gibi cāyuñ
- 2056 Yüzini göremez anuñ melek de / Meger kim göre mir’āt-ı **felekde**
- 2319 Cemālī olmış ol ‘ayneyn ile zeyn / Kırān itmiş **felekde** şanki sa‘ deyn
- 2773 Güneş tölindi nāgeh aḥşam oldu / **Felek** humhānesi şem‘ ile töldi
- 2825 **Felek** farkına çıkdı mevc-i deryā / Demürden tağlara döndi hemānā
- 2998 Anuñ ma‘ nā-yı da‘ vāsı **felekden** / Bunuñ fehvā-yı sevdāsı semekden
- 3045 **Felekler** gibi olur inqılābı / Deñizler gibi artar ızırābı
- 3494 **Felek** dürr-i yetimini düşürdi / Karardı ğuşşadan yüzini dürdi
- 3497 **Felek** dāğ-ı nihānın itdi zāhir / ‘Ayān oldu görindi necm-i zāhir
- 3576 Yedi hāne mücellā vü muşaffā / **Felek** gibi biri birinden a‘ lā
- 3585 Başında tāt u tātında cevāhir / **Felek** farkında mānend-i zevāhir
- 3920 **Felekdür** şanki her cām-ı mücevher / İçinde bāde ḥurşīd-i münevver
- 3974 **Felekler** kubbesi töldi mu‘ ayyen / Şada-yı kavlı-i *mā-hāzā beşer* den
- 4167 **Felekler** Yūsuf-ı mihri arardı / Başı çeğzindi vü gözi karardı
- 4363 **Felek** farkına rāh eylerdi āhı / Yağardı nār-ı āhı mihr ü māhı
- 4538 **Felekde** oldu vaşlı iftitāhı / Oğındı ḥuṭbe-i ‘ağd-i nikāhı
- 4543 **Felek** gibi idüp kat kat cihāzın / Yetürdi eksügin çoğ itdi azın
- 4588 İderdi bu kıbāb içinde tevḥīd / **Feleklerde** nitekim cirm-i ḥurşīd
- 4749 Bu ğam evlād-ı Ya‘ kûbı şaşurdu / **Felek** gibi biri birine girdi
- 5076 **Felekler** ādeme dām-ı miḥendür / Nücümü dāne-i mekr ü fitendür
- 5108 Menāl ü māl ile fāḥr itmegi қо / **Felek** gibi yüküñ yığma yukaru
- 5125 Depem ağarmış idi nitekim kūh / **Felek** yağdurmış idi berf-i endüh
- E1 Çemen göki **felekden** bir nümüne / Meleklerdür ğanemler güne güne

Aşağıdaki tanıkta şair felekte yakınmaktadır. Divan şiirinde şairlerin talihsizlik ve ıstıraplarını feleğe yüklemeleri Fars edebiyatından geçmiş bir edebî gelenek dolayısıyladır. <TDVİA>

4759 **Felek** şaldı bizi derd-i ‘atîka / Ğarîķ itdi bizi baħr-i ‘amîķa

felek-vār [2] felek gibi.

307 **Felek-vār** üstüvār olmuş esāsı / Naẓîri yok müselleme her bināsı

2750 İrakdan merħabāya başladı yār / Yükinî yuķaru yıĝdı **felek-vār**

felek-veş [6] felek gibi.

729 Yönelmişken yola ol mäh-ruħsār / **Felek-veş** döndürürdi anı tekrār

877 **Felek-veş** döndiler giryān u nālān / Peşīmān u melūl ü mest ü hayrān

3560 Yidi ħāne yapalum ol perīye / **Felek-veş** içeriden içeriye

4394 **Felek-veş** döndürürlerdi yüzini / İşitmez diñlemezlerdi sözünü

4475 Tölünince oradan Mäh-ı Ken‘ān / **Felek-veş** döndi tırdı itdi eĝān

4572 **Felek-veş** mihr-i Yezdān ile tıldı / ‘İbādetden başın ħaldurmaz oldu

fem [1] ağız. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ>

4282 Belerdüp gözünü açdı **femini** / Yidi cümle yedi gāv-ı semîni

fen [7] ilim ve marifetlerin her şubesi ve çeşidi; hüner, sanat. Günümüzde fizik, matematik, kimya gibi deney ve ispata dayanan bilim kollarının genel adı olmakla birlikte eskiden her türlü ilim ve bilgi koluna fen denmiştir. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ, TDEK>

265 ‘Alīm-i ‘ālem ü her **fende** mümtāz / Ğüşāde-ṭab‘ u deryā-dil suħan-sāz

612 Seni her **fende** ilzām itse kāmīl / Degülsin zerrece ma‘ķüle ķāyil

2089 Teni başdan ayaĝa şīve vü nāz / Zārīf ü nāzūk ü her **fende** mümtāz

2320 Sözi cān-baħş idi her **fende** mähir / Dökerdi ħoķķa-i la‘li cevāhir

2609 Kemāl ehli zārīf ü nükte-perdāz / Daħi tāze yigit her **fende** mümtāz

4095 Gerek ‘āşīķ ola her **fende** mähir / Olur el-ķışşa tedbīrinde ķāşır

4666 Cemī‘-i **fende** mähirdür o ferzend / Olupdur ‘āķil u dānā vü ħörsend

fenā [26] yok olma, geçip gitme, yokluk. Ölümlülüĝü ifade eder ve “beķā”nın zıddı. Divan şiirinde daha çok maddi varlık ve hayat çerçevesinde kullanılır. [tas.] İnsanın kendinden ve bütün masivadan geçip birlik denizine dalması, maddi varlıktan sıyrılıp Hakk’a ulaşma. Fena müridin kötü huylarını yok etmesi, beka da iyi vasıflar kazanmasıdır. <KT, LN, CŪDÎ, ADŞŞ, TDEK, DİNÎ KAVRAMLAR>

83 Ğüşāde olmayınca ‘ayn-ı rif‘at / Bülend olmaz **fenā** ehlinde himmet

215 Ķodı hep ‘arş u ferş ü mäsivāyı / **Fenāyı** terk idüp buldı baķāyı

387 **Fenā** āyīnesine ķıldı diķķat / Görindi Ĥazret-i İşāķa rıĝlet

438 Yönelidi ħasret-ābād-ı **fenāya** / İrişdi arz-ı Ken‘ān-ı belāya

1826 Temāşā eyledi ‘ālem **fenāsın** / Hemān ħayķırdı ķāk itdi yaķasın

- 1885 Görinmezsin bu mir'ât-ı **fenâda** / İdersin âteşüñ şevkîn ziyâde
 2258 **Fenâ** vîrsün vücûda tâ ser ü pâ / Şerâr-ı âteş-i *ânestü nârâ*
 2384 Bakâ gördi **fenâ** âyînesinde / Hayât-ı bâkî ile oldu zinde
 2398 **Fenâ** yolına 'âşîklar giderler / Vişâlin da'vîye ma'nî iderler
 2679 Bizüm ecdâdumuz hep enbiyâdur / Cihânda fahrumuz fakr u **fenâdur**
 2962 Güler yüz gösterüp ehl-i **fenâya** / Niçe mazlûmı uğratdı belâya
 3236 **Fenâ** ehli o dem uğrar belâya / Ki gönül vire 'aķil dîlrübâya
 3540 Murâdumdur **fenâ**-yı muṭlaķ olmak / Kâbûl itse du'âmı Hâzret-i Hâķ
 4128 Vücûdî nâr-ı hicrâna şalındı / **Fenâ** bâzârı içinde alındı
 4194 Şeref virmiş aña fakr u **fenâsı** / Mezîd olmuş 'ulüvv-i kibriyâsı
 4255 Birini şâh-ı 'âlem kıldı serdâr / Biri dâr-ı **fenâda** oldu ber-dâr
 4920 Gehî söylerdi Hâķķuñ kibriyâsın / Gehî bu dâr-ı dünyânuñ **fenâsın**
 4936 **Fenâ** âyînesidür çarķ-ı gerdân / Bakâ naķsını görmez anda insân
 4943 Şu kim hâl ide hâl-i enbiyâyı / Bakâ bilmez bu mir'ât-ı **fenâyı**
 5086 **Fenâsından** ider havf ü hirâsân / Anuñçün ditrer evrâķ-ı dîraḥtân

Aşağıdaki tanıklarda “fena rüzgârı” tabiri geçmektedir. Varlığın geçici olması “fena”nın rüzgâra, sele vs. benzetilmesine neden olmuştur. <TDEK>

- 2685 Ṭotalum kim ola taḥt-ı Süleymân / İder bād-ı **fenâ** soñ ucı vîrân
 4934 Kime kim geydüre fâķir libâsı / Şoyar eşcâr-veş bād-ı **fenâsı**

fenâ bulmak [1] mahvolmak, yok olmak. <ÖTS>

- 4779 Didi Hâķdan saña oldu beşâret / **Fenâ buldı** bu fûrķat geldi vuşlat

fenâ iklimi [1] yokluk ülkesi. <KANARI>

- 3543 N'olaydı ben de pervâne olaydum / **Fenâ iklimine** vuşlat bulaydum

fenâya varmak [2] gitmek, yok olmak, helak olmak, zayi olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1566 Görince bir nazar ol âfitâbı / **Fenâya vardı** cümle ferr ü tâbı
 4018 Helâk oldu ğam u derdüñle cânım / **Fenâya vardı** cism-i nâ-tüvânım

fenâ-ender-fenâ [2] yokluk içinde yok olmuş. <KANARI>

- 3517 **Fenâ-ender-fenâ** olur vücûduñ / Ne nârun görünür ḥalka ne düduñ
 5068 Zemîn-i ḳabrine itdi sücûdı / **Fenâ-ender-fenâ** oldu vücûdı

fer, ferr [3]

1. parlaklık, ziya, nur. <KT, LN, KO, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALTİ>

ferr ü tâb [2] ışık ve parlaklık. <BMS>

- 1566 Görince bir nazar ol âfitâbı / Fenâya vardı cümle **ferr ü tâbı**

3545 Cemâlin gösterelden âfitâbum / Çerâğ-ı şubha döndi **ferr ü tâbum**

2. süs, ziynet. <CÛDÎ>

4902 Beyâz-ı lihye virmiş zînet ü **fer** / Meşelde nûrdan kandîle beñzer

fer' [1] asılla ilgili olmayıp ikinci derecede ehemmiyette olan şey, asıl olmayan, şube, kol. <KT, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

2375 Kıo **fer'i** 'aşla bak ey nûr-ı dîde / Bu nûr ol nûrdandır âferîde

ferâğ [2] vazgeçme, bırakıp terk etme, işten çekilme; dinlenme, istirahat. <KT, LN, KO, OTAL, KANARİ>

1854 Zeliḥāya cünûn-ı 'ışkı bağı / Virürdi bağ-ı cennetden **ferâğı**

3649 Çü 'aşıkdan ola yârûñ **ferâğı** / Berâberdür yakın ile ırağı

ferâgat [18] vazgeçme, el çekme. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

720 **Ferâgat** ehli idi Ḥazret-i Pîr / Ezelde anda yoğ idi bu tedbîr

3928 Size virürdi ğıybetden **ferâgat** / Sizi eylerdi 'ışk ile melâmet

4197 **Ferâgat** 'âleminde 'uzlet itmiş / Ta'alluḫ lâminuñ ḫullâbı gitmiş

4592 Çeküp her kişiden dest-i recâyı / **Ferâgat** 'âlemine başdı pâyı

ferâgat etmek/eylemek/kılmaḫ [13] el çekmek, vazgeçmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

499 Bu mâtemden aña geldi melâlet / Gülüp oynamadan **kıldı ferâgat**

804 **Ferâgat itmege** ḫalmadı imkân / Olurlar cümlesi ḫâtır-perişân

1112 Sükûna vardı geçti cüst u cûdan / **Ferâgat itdi** cümle güft ü gûdan

1414 O bir kez görmeden itmez ḫanâ'at / Bu **kılmaz** ârzüsününden **ferâgat**

1947 Güni ḫurşid ile geçdi bu yüzden / **Ferâgat eyledi** anuñla sözden

2235 Vücûdî ḫayyesine geldi ḫaşyet / Hemânâ şokmadan **itdi ferâgat**

2239 Bu işden 'âkıbet **itdi ferâgat** / İderdi sâde pehlûya ḫanâ'at

2963 Ne cevrenden **ferâgat eyler** ol yâr / Ne bîmârına eyler şimdi tîmâr

3199 **Ferâgat itsün** ol işden ki her ân / Ola dînine dünyâsına noḫşân

3299 Rızâ-yı yârına virdi irâdet / **İdüp** kendü rızâsından **ferâgat**

3520 **Ferâgat itmege** dermânım olmaz / Vişâle irmege imkânım olmaz

4949 **İdün** kâr-ı menâhiden **ferâgat** / Biri biriñüze itmen 'adâvet

5158 Yazıdan **eylemez** bunlar **ferâgat** / Meger Allâhdan ola 'inâyet

ferâgat gelmek [1] usanmak, bıkmak, sıkılmak.

4969 **Ferâgat geldi** zevḫ-ı saltanatdan / Elin çekdi umûr-ı memleketden

ferah [] gönülde hasıl olan sevinç, şen, şad, sıkıntısı olmayan, mesrur. <KT, CÛDÎ, OTAL>

ferahñāk [6] sevinçli, şad, şadan.

- 200 Güşāde-kalb ü mesrūr u **ferahñāk** / Tururdu muntazır maḥlūk-ı eflāk
 210 Şu deñlü gitdi bālāya **ferahñāk** / Gözinden ğāyib oldı noḡta-i ḥāk
 302 Zihī şehir ü zihī cāy-ı **ferahñāk** / Muḥīṭ olmaz anuñ vaşfını idrāk
 1312 Şabā-yı rahmet irişsün **ferahñāk** / Tağılsun yolumuzdan ḥār u ḥāşāk
 1320 Niyāma çekdi tığ-i berķı eflāk / Kamu ğamnāklar oldı **ferahñāk**

ferahnāk etmek/eylemek [1] rahatlatmak, ferahlık vermek. <KANAR/>

- 1080 **Ferahñāk eyledi** Yaḡūb -ı pīri / Ol idi Ḥāzret-i Yūsuf beşīri

ferāmūş [22] unutmak, hatırdan çıkarma, nisyan. <KT, LN, CŪDÎ, KO, KANAR/>

- 1989 Belā-yı fūrķat ü nār-ı ‘azābı / **Ferāmūş** itdürür vuşlat şarābı
 4229 Kişiyē cām-ı ‘ışķ-ı cāvidānī / **Ferāmūş** itdürür ḡayd-ı cihānı

ferāmūş etmek/eylemek [13] unutmak. <KANAR/>

- 638 **Ferāmūş itdi** Ya‘ ḡubūñ yasağın / Uyardı illere rāzı çerāğın
 703 Ḳoma elden münācāt u du‘āyı / **Ferāmūş itme** nām-ı enbiyāyı
 1815 **Ferāmūş eyle** ḡayd-ı māsivāyı / Yūri bīğāne kıl her āşināyı
 1918 **Ferāmūş eyledüñ** ḡavl ü ḡarārı / Unutduñ bu ḡarīb-i rūzgārı
 2479 Şu dem kim naḡl idem dārū’l-fenādan / **Ferāmūş eyleme** şāhum du‘ādan
 2755 Kişi bir derde olsa nāgehān tuş / **İder** bir ḡayd-ı āḡarla **ferāmūş**
 3358 **Ferāmūş eyleyüp** dünyā ḡamını / Bu resme eyler idi ‘ālemini
 3394 **Ferāmūş itdiler** ḡayd-ı cihānı / Ḳodılar maḡzārında şayd-ı cāmı
 4071 Süren seyr-i cemālinüñ şafāsın / **Ferāmūş itdi** iḡlāşı du‘āsın
 4157 **Ferāmūş itmek** içün hecr-i yārı / Ele alurdu cām-ı ḡōşğüvārı
 4257 **Ferāmūş eyleme** ben bī-günāhı / Şefī‘ eyle şeh-i ‘ālem-penāhı
 4259 O serdār-ı şeh olan merd-i bī-hūş / Cenāb-ı Yūsufi **itdi ferāmūş**
 4371 Tağıldı āhı gibi yār u hem-dem / **Ferāmūş itdi** anı ḡalķ-ı ‘ālem

ferāmūş olmaḡ [7] unutulmak. <KANAR/>

- 243 Şu deñlü ḡıldı şimdi ‘adl ü dādı / **Ferāmūş oldı** gitdi ḡulmūñ adı
 3302 Kişi kāriyle eyler vaḡtini ḡōş / Melāl-i ḡurbeti **olur ferāmūş**
 3469 **Ferāmūş olur** āḡir adı şanı / Belāsından ider ḡālī cihānı
 4263 **Ferāmūş oldı** Yūsuf bir niçe yıl / Ḥalāşı oldı her vech ile müşkil
 4358 **Ferāmūş oldı** çekdügi elemeler / Hezārān ḡuşşa vü biñ dürlü ḡamlar
 4610 Yürürdi ḡāzret-i Yūsuf şusuz aç / **Ferāmūş olmaya** tā ḡāl-i muḡtāc
 4929 Belā-yı serḡüzeşt **oldı ferāmūş** / Geçerdi demleri her vech ile ḡōş

ferd [10]

1. eşi bulunmayan, eşi olmayan, tek. <KT, LN, CÜDÎ, KO, KANARI, KUBBEALTİ>

63 Hâmîd ü Hâmid ü Hayy u Ebeddür / Vaḥîd ü Vâhid **Ferd** ü Şameddür

4556 Çerâğ-efrûz-ı ‘ışk u **ferd**-i bî-çün / Komez bir derdmendi şöyle maḥzûn

2. tek, tek başına, yalnız. <KT, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALTİ>

1535 Gül-i bağ-ı vefâ ya‘ nî Zeliḥâ / Tururken gülşeninde **ferd** ü tenhâ

1554 Kemâl-i ḥüsni ile **ferd** ü yegâne / Şığışmaz gün gibi mülk-i cihâna

3500 Sarâyında Zeliḥâ **ferd** ü tenhâ / Tururdu ol gice bî-hûş u şeydâ

4389 ‘Amelden kaldı ḥuşr oldu Zeliḥâ / Yaturdu bir bucaḳda **ferd** ü tenhâ

4498 Getürün baña anı **ferd** ü tenhâ / Sözüden câna geldi bûy-ı taḳvâ

4663 Didi Yûsuf eyâ cumhûr-ı bed-râ / Neye ḳorsız o pîri **ferd** ü tenhâ

5062 Ne gördi gördi ḳalmış **ferd** ü tenhâ / Ne ‘aḳlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ

3. kişi, şahıs, kimse, birey. <KT, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

4704 Orada ḳaldı ol şoñra gelen **ferd** / Didi Yûsuf aña kim ey cuvân-merd

ferdâ [2] yarın, yarınki gün, ertesi gün [mec.] kıyamet, ahiret. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

2282 Cihân ḥalkı başın ḡavḡâya şaldı / Mezâduñ âḫiri **ferdâya** ḳaldı

ferdâya şalmak [1] geleceḡe bırakmak, yarına bırakmak, tehir etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ, BDS>

1317 Bu ḥalkı **şalmadı ferdâya** Yûsuf / Münâcât eyledi Mevlâya Yûsuf

Ferhâd [3] İran ve Osmanlı edebiyatı mesnevi konuları arasında önemli yer tutan *Ferhad ü Şirin* veya *Hüsrev ü Şirin* olarak bilinen hikâyenin kahramanlarından biri. Acem efsanesine göre Şirin’in aşığı olan Ferhat, Hüsrev tarafından bir daḡın arkasında hapsedilmiş ise de Şirin’e kavuşmak için daḡı delmiştir. Şirin’in emriyle Cûy-ı Şir adlı suyu getirmiş veya süt akıtmıştır. Sonra da külüngü başına indirerek kendini öldürmüştür. Şark edebiyatında aşk uğruna en büyük müşkülli yenen kahraman olarak zikredilir. Deldiḡi daḡın adı Bîsütûn’dur. <KA, AÇDŞS, ADŞS>

708 İder murḡân-ı miḡnet anda feryâd / İnîlder Bisütûnda şanki **Ferhâd**

1452 Gider dârü’l-baḳâya hem-çü **Ferhâd** / Şoñında ‘ışk ile ḳor bir eyü ad

3320 Düşerdi yâsemen esdükçe her bâd / Atar kendüyi taḡdan şanki **Ferhâd**

ferḡunde [3] kutlu, mübarek, uğurlu, mesut. <KT, KO, LN, FZ, CÜDÎ>

ferḡunde-dîdâr [1] yüzü uğurlu, mübarek yüzü.

- 1164 Eger bu sırdan olmazsa haberdâr / Diridür Yûsuf-ı **ferhunde-dîdâr**
ferhunde-zât [2] zatı uğurlu, mübarek kişi.
- 910 Acırlar ol meh-i **ferhunde-zâta** / Bir âteş düşdi gûyâ kâyinâta
- 4999 Gerekmey baña Yûsufsuz hayâtî / Ayırma benden ol **ferhunde zâtı**
ferhunde-hısâl [1] güzel hasletleri olan, iyi huylu. <KANARI>
- 4888 ‘İbâdethânesi tenhâ vü hâlî / Görinmez zât-ı **ferhunde-hısâli**
ferîd [2] tek, yekta, eşi olmayan, emsalsiz. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 139 Adı îmân u islâmuñ kilîdi / Hüsâmü’-d-dîndür zât-ı **ferîdi**
ferîdü’l-‘aşr [1] zamanında yekta olan, zamanın bir tanesi. <KT, KO, OTAL, ÖTS, BMS>
- 868 **Ferîdü’l-‘aşrıyam** mihr-i cemâlûñ / Vaḥîdü’-d-dehriyem şehri-i kemâlûñ
fermân [2] padişah tarafından sadır olan emir, irade, buyruk, emir, irade. <KT, LN, CÛDÎ, AÇDŞS, OTDTS>
- 554 Didi Ya‘kûba bu sulṭân senüñdür / Ne kim emr eyleseñ **fermân** senüñdür
- 2911 Ne kim emr eylese **fermân** anuñdur / Cihânda kul anuñ kurbân anuñdur
ferş [1] yayılan şey, döşeme; zemin, yeryüzü, “arş” karşıtı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI>
- 215 Kõdi hep ‘arş u **ferş** ü mâsivâyı / Fenâyı terk idüp buldı bakâyı
feryâd [33]
1. feryat, bağırma, çığlık, yardım için çıkarılan ses; sızlanma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ÖTS>
- 300 Bu efgân u bu **feryâd** ile âḫir / Diyâr-ı Mışra gitmek oldu zâhir
- 1018 Didi **feryâd** ile *ḥâşâ ve kellâ* / Bu işler aşlumuzdan gelmez aşlâ
- 1876 İderken ḥasret-i yâr ile nâle / Didi **feryâd** ile bād-ı şimâle
- 2189 Didi **feryâd** ile *ḥayfâ dirîgâ* / Beni ‘ışk eyledi ḥalka temâşâ
- 2269 Şoḡaklarda fiğânlar oldu bünyâd / Uyumaz ehl-i Mışrı âh u **feryâd**
- 3949 Eger vaşf olabilse ol perî-zâd / Kesilmezdi cihândan âh u **feryâd**
- 4397 Kâmişdan eyledi bir ḥâne bünyâd / İçinde kılmağa ney gibi **feryâd**
- 4893 Yöneltiler yola mesrûr u dil-şâd / Ceresden ḡayrı yok bir ehl-i **feryâd**
- 5048 Su’âl itdi didi ḡalkuñ birine / Nedür bâ‘ iş bu **feryâd** u enîne
feryâd etmek/eylemek/kılmak [15] bağırıp çağırma, haykırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>
- 510 Anası mâcerâsın yâd iderdi / Ziyâde ağlayup **feryâd** iderdi
- 708 İder murḡân-ı miḡnet anda **feryâd** / İnilder Bisütunda şanki Ferhâd
- 1036 Uluşdı bir uğurdan **itdi feryâd** / Kıyâmet koptı şandı âdemî-zâd

- 1276 Kûl olduğın bilüp ol serv-i âzâd / Yaşı ırmağa döndi **kıldı feryâd**
- 1399 Maķâm-ı ‘ışķa itdi hâķı irşâd / Görenler ‘âşıķ oldu **kıldı feryâd**
- 1624 Göke tıttup yüzini ol perî-zâd / Bu vech ile **iderdi âh u feryâd**
- 1741 Kâpusında **idüp feryâd** u efĖân / Arardı tırtmayup derdine dermân
- 1858 Kemâl-i ‘ışķ-ı pâķi kıldı te’sîr / Delindi bağrı **feryâd itdi zencîr**
- 2467 Şafâ-yı şoğbetini eyledi yâd / Giceden erteye dek **kıldı feryâd**
- 2782 Maķâmât ile ney **itdükçe feryâd** / Kılurdu ol maķâmı hırrerem ü şâd
- 2950 Ceres gibi **ide feryâd** u nâle / Belürde kendini her ehl-i hâle
- 3845 Yañıldı kıldı bu bühânı bünyâd / Öñinde **eyledi efĖân u feryâd**
- 4066 Melekler gökde yirde âdemî-zâd / **İderdi** nâle vü efĖân u **feryâd**
- 4728 Girü efĖân ü **feryâd eylediler** / Meh-i Ken’âna ağlaşup didiler
- 5039 Yolup aķ saçını pîrân-ı irşâd / Bulutlar gibi **kıldı** anda **feryâd**
- feryâd u figân/efĖân** [8] hayķırma, bağırma. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>
- 584 Kaçurdu elden ol şehbâz-ı cânı / Sipihre irdi **feryâd u figânı**
- 698 Elünden gitdi ol şehbâz-ı cânuñ / Dehâna geldi **feryâd u figânıñ**
- 888 Yakın oldu görindi şehri Ken’ân / Hemân-dem kıldılar **feryâd u efĖân**
- 893 Gelürler cem’ olup giryân u nâlân / İrişmez göklere **feryâd u efĖân**
- 1264 Göke irgürdi **feryâd u figânı** / Bile ağlatdı hâķ-ı kârbânı
- 4148 Olurdu cânına bir nâr-ı süzân / İderdi nâle vü **feryâd u efĖân**
- 4721 Biri **feryâd u efĖân** itdi ol hîñ / UĞurlandı didi ol şâ’-ı sîmîn
- 5041 Ėırîv ü nâle vü **feryâd u efĖân** / Bırakdı ‘âleme havf ü hirâsân
- 2. sızlanma, şikâyet, eyvahlar olsun.** <KANARI, KUBBEALTı>
- 2739 Bu devrânıñ elinden dâd **feryâd** / Ki cânım olmamışdur bir nefes şâd
- ferzend** [7] çocuk, evlat, oğul. <KT, LN, KO, CÜDÎ, KANARI>
- 677 Alup ortaya bir kaç gürk-i bed-h’âh / Hücüm itmişdi **ferzendine** nâğâh
- 797 Dönersiz cümleñüz **ferzend-i** Nûha / Amân virmek sefâhatdur bu rûha
- 2905 Anasına dönüp **ferzend-i** kâmil / Didi Hâķ emridür var olma Ėâfil
- 4036 Baña hayf itdi Ėâyetde bu **ferzend** / Düşürdi il diline nitekim ķand
- 4666 Cemî’-i fende mâhirdür o **ferzend** / Olupdur ‘âķil u dâna vü hîrsend
- 4668 Babasıyle ķalan **ferzend-i** mâhir / Kârındaşı idi ana ata bir
- 4974 Didiler aña ey **ferzend-i** şâliħ / Yiter olduñ ‘avâmü’n-nâsa nâşih
- ferzendân** [1] çocuklar, “ferzend”in çoğulu. <KT, OTAL>
- 2563 Eyü mi hîş mı **ferzendân-ı** Ya’ķüb / Refâhiyyetde midür cân-ı Ya’ķüb

fesād [18] tabii hâlden çıkma, (maddi ve manevi) çürüme, bozulma, bozukluk; karışıklık, fenalık, fitne. Hem kâinattaki ilahi iradeye uygun olan düzen, denge ve kuralların bozulmasını hem de fert ve toplumda Allah’ın istediği nizamın, düzenin, ahlakın ve ilkelerin bozulmasını ifade eder. İlahi iradeye uymayan her türlü inanç, söz, fiil, davranış, kural ve yaşama biçimi fesattır.

<KT, KO, LN, KUBBEALTI, KANARI, DİNİ KAVRAMLAR>

- 640 ‘Adāvet ‘aynın itdiler güşāde / Baş egdi dāl-veş cümle **fesāda**
 642 İdüp tîr-i **fesādına** nişāne / Elif kâmetleri döndi kemāna
 681 Uyup a‘vān u enşār-ı **fesāda** / İcāzet virmedi hayrū’l-‘ibāda
 790 Muqarrer olmuş iken rāy-ı evlād / **Fesād** itdi gelüp şeytān-ı bīdād
 1051 Muhaşşal itmeyince bu **fesādı** / Bize olmaz atamız i‘timādı
 1303 Qurıdı ellerüm şındı kanadum / Yoluma geldi seylāb-ı **fesādum**
 2705 Olur ‘avretlerün mekri ziyāde / Mübāşir olsalar kaşd-ı **fesāda**
 2942 Aña kār itmez iblisün **fesādı** / Cenāb-ı Hākka artar i‘tikādı
 3205 Mübāşir olur isem bu **fesāda** / Yirüm qalmaz şufūf-ı enbiyāda
 3644 Elüm varmaz benüm cām-ı **fesāda** / Çıkarur ādemi yoldan o bāde
 3765 Bu açdı şeş cihetden söz **fesāda** / O daḥi beş beter oldı cefāda
 4049 Ki tā ḡayb ola bu ‘ayb u **fesādı** / Şalāḥına ideler i‘tikādı
 4670 Didı siz gelmedünüzse **fesāda** / Biriñüz rehn olup tursun burada
 4835 Didiler biz ki itdük bu **fesādı** / Bize ḡam oldı saña zevḡ u şādī
 5085 Hezārān ḡonca-i bāḡ-ı murādı / Taḡıtdı ‘ālemün bād-ı **fesādı**
 5088 **Fesādın** fehmi iden sevmez cihānı / Ḡamına degmez anuñ şādmānı

Aşağıdaki tanıklarda “fesād” kelimesinin “dimāḡ” kelimesiyle birlikte kullanılması “zihin bozukluğu, delilik” anlamlarına gelen “fesād-ı dimāḡ” tamlamasını hatırlatmaktadır. <KANARI, KUBBEALTI>

- 4787 **Fesāda** varsa mūzīnün dimāḡı / Söyünür eşk-i çeşm ile ocaḡı
 4847 **Fesāda** varsa ‘āşīnün dimāḡı / Boḡazlar kendüyi kendü bıçaḡı

fesāne [2] masal, esatir, asılsız hikāye, “efsāne” muhaffefi. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 1945 Niçe bir ola dillerde **fesāne** / Niçe bir āteş-i hicrāna yana
 4288 O zindāndan ḡalāş olan cuvāna / Beyān oldı bu zıkr olan **fesāne**

feth [9]

1. açma, açılma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TS, ÖTS>

feth-i bāb [2] kapıyı açma, kapının açılması. <KT, KO, OTAL>

- 1407 İderdi ‘ālemi dermānde vū zār / Ümīd-i **feth-i bāb**-ı vuşlat-ı yār

3676 Bu evde olmadı çün **feth-i bâbı** / Üçüncü hâneye oldu şitâbı

feth-i bâb etmek [1] kapıyı açmak, kapı açmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

4239 Kişiye **feth-i bâb idince** devlet / Açar bâb-ı recâsın bād-ı rahmet

feth-i kelām [2] söze başlama. <KT, OTAL>

3224 Mecâli kalmadı **feth-i kelāma** / Yıkıldı kâdir olmadı kıyāma

3924 Ziyâfet emri irişdi tamāma / Zeliḥâ başladı **feth-i kelāma**

feth olmak [2] açılmak.

835 Kişide kesr-i nefis olmazsa peydâ / Aña **feth olamaz** nūr-ı tecellâ

2770 İdelüm aña bu rengin hayâli / Ola kim **feth ola** bâb-ı vişâli

2. bir şehri veya memleketi düşman elinden alma. <KT, CÜDÎ>

feth etmek [1] bir yeri, bir ülkeyi silah kullanarak ele geçirmek, ülke açmak. <KUBBEALTI, ÖOTS>

3120 Yedi iklimi tîgi ile bir şâh / Güneş gibi açup **feth itse** nâgâh

Aşağıdaki tanıkta “Kur’an-ı Kerîm’in 48. suresi olan Fetih suresinden bahsedilmiştir (bk. Sûre-i Feth).

261 Kızıl sancak lisân-ı kâle beñzer / Gazâda Sûre-i **Feth** okur ezber

fettân [1] fitne ve fesat sahibi, fitne koparan, karıştırıcı; gönül alan, insanı meftun eden, aşka düşüren. <KT, KO, CÜDÎ, ÖTS>

2967 Hâfâsın anlamaz ol çeşmi **fettân** / Yazuklar kim ider nâ-haḥ yire kan

fevḳ [5] (maddi ve manevi) üst, üst taraf, yukarı, “taht”ın zıddı. <KT, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

171 Olupdur cilvegâhı şüretâ hâk / Velî ma‘nî yüzinde **fevḳ**-ı eflâk

2393 O bālâya irişmez dest-i idrâk / Anuñ kem pâyesidür **fevḳ**-i eflâk

fevḳa’s-semâ [2] semanın üstü, gökyüzü.

2827 Çıkarlardı gehî **fevḳa’s-semâya** / İnerlerdi gehî tahte’s-şerâya

4091 Gün olur kaldurur **fevḳa’s-semâya** / Dem olur indürür tahte’s-şerâya

fevḳa’l-‘ulâ [1] gökyüzü, yücelerin yücesi. <BMS>

854 Didi şükr eyle taḳdîr-i Hudâya / Çıgarsın gün gibi **fevḳa’l-‘ulâya**

fevt [7] bir şeyin bir daha mümkün olmayacak surette elden çıkması, kaçırma, kaybetme [mec.] ölüm, mevt. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

fevt etmek/eylemek [2] yitirmek, kaybetmek. Tanıklarda “fırşat” kelimesi ile birlikte kullanılması “önüne çıkan elverişli durumdan faydalanmak” anlamında “fırşatı fevt etmemek/eylememek” deyimini oluşturmuştur. <KUBBEALTI, DŞD>

2743 Tıyanlar vaşl-ı yāruñ ‘ālemini / Ölür **fevt eylemez** fırşat demini

4823 Didiler fırşatı **fevt itmek** olmaz / İderler nāme-i Ya‘ kûbı ifrāz

fevt olmak [5] elden çıkmak, kaybolmak, ölmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

456 İki yaşında **fevt oldu** anası / Anasuz kaldı ol devlet hümāsı

2711 Kuralum hîle vü tezvîre üslûb / Diyelüm Yūsufa **fevt oldu** Ya‘ kûb

2858 Atası **fevt olup** kalmış o dildār / Vişāli gülşeninde kalmamış hār

3402 Ölüm oldur ki **fevt ola** bu fırşat / Koyasın hāşra dek bir dāğ-ı hāşret

5116 Hünere oldur ki **fevt olduğda** insān / İli giryān ide kendüyi hāndan

fezā [4]

1. geniş meydan, geniş alan, yer. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

1401 İrişdi ‘izzet ile bir sarāya / Havāsı dil-güşā ra‘ nā **fezāya**

1931 **Fezā**-yı gülşene zevk u şafāsın / Çiçekler gözlerin tütüyāsın

5071 Hābibi olduğı iklîme vardı / **Fezā**-yı Kevşer ü Tesnîme vardı

2. ucu bucağı olmayan boşluk, kâinatın sonsuz boşluğu, uzay. <KT, KO, OTAL>

88 **Fezā**-yı kibriyāsında bu ‘ālem / Olur mikdārda bir noktadan kem

fezāhat [1] rüsvalık, rezillik, edepsizlik. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>

1020 Eger bizden çıkarsa bu **fezāhat** / İdelüm kendümüz āna siyāset

Fırāt [2] Asya’nın en büyük ırmaklarından biri olup Erzurum’dan Karasu ve Murat isimli iki çayın birleşmesinden oluşur. Doğu Anadolu’yu dolaştıktan sonra Dicle nehri ile birleşip Basra Körfezi’ne dökülür. Fırāt isminin “tatlı su, geniş, çiçek” gibi anlamlara geldiğinin rivayet edildiğini söyleyen Şemseddin Sami, gerçek anlamının ne olduğunun bilinmediğini ifade etmiştir. Fırāt nehri ile ilgili hadisler bulunmaktadır. Bir hadiste cennet ırmaklarından biri olduğu bildirilmiştir. <KA, KT, TDVİA>

154 **Fırāt**-ı tîgi kim itdi hücūmı / Yudı cümle sevādü’l-vech-i Rūmı

4628 Bir ulu kārban Ken‘ āna geldi / **Fırāt** ırmağı gibi menzil aldı

fırka [2] bölük, insan kalabalığı, cemaat, takım. <KT, KO, LN, CÜDÊ>

1058 Didi ey **fırka**-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar bu bāreye hep

4382 Yaşadukça o serv-i bāğ-ı cennet / Çoğaldı **fırka**-i etfāl-i miñnet

figân [52] ıstırap ile bağırp çağırma, inleme, nale, feryat. Ferhengi Ziya’da “figân”ın “nâle”den daha yüksek ses olduğu belirtilmiştir. <KT, KO, LN, FZ, ÖTS, KUBBEALT>

- 497 Nihâl-i gül gibi boynın burardı/ **Figân** ile anasını arardı
- 584 Kaçurdu elden ol şehbâz-ı cânı / Sipihre irdi feryâd u **figânı**
- 698 Elünden gitdi ol şehbâz-ı cânuñ / Dehâna geldi feryâd u **figânıñ**
- 744 **Figân** u hasret ile qaldı Ya‘kûb / Belâ deryâlarına taldı Ya‘kûb
- 973 Girü hengâme-i derd oldı peydâ / **Figân** u âh-ı serd oldı hüveydâ
- 1151 Bakâya gitse her ‘ışk ehli cânı / Derây-ı rihleti olur **figânı**
- 1169 Firâkı âteşine şu sepildi / **Figânı** bülbülin hâmuş kıldı
- 1244 Bulutlar gibi gözden dökdiler yaş / **Figân** ile aşğa şaldılar baş
- 1264 Göke ırgürdi feryâd u **figânı** / Bile ağlatdı halk-ı kârbânı
- 1551 Düşürmiş ehl-i ‘ışkı ıztırâba / **Figânın** şaymaz âvâz-ı zübâba
- 1590 Kaçan ola diyü aḡşam zamânı / İverdi cânı artardı **figânı**
- 1632 Hüveydâ olmasa nâyuñ **figânı** / Ele almazlar idi iller anı
- 1672 Havâdur arturan nâyuñ **figânın** / Havâdur qalduran nâruñ duḡânın
- 1732 **Figânım** göklere irse yiri var / Görindi nâ-bedîd oldı perî-vâr
- 2269 Şoqaqlarda **figânlar** oldı bünyâd / Uytmaz ehl-i Mısrı âh u feryâd
- 2949 Okuna halka ‘ışk dâsitânı / Derây-ı rihleti ola **figânı**
- 2992 Figânı şanma ancak bülbül eyler / **Figânı** ma‘nide şâhum gül eyler
- 3969 Kesilmiş barmaḡın tıtdı dehâna / Çü mûsîkâr başladı **figâna**
- 3981 **Figân** u âhına oldı bahâne / Urıldı ‘ışk atına tâziyâne
- 4056 Aḡıbbâ gibi zencîrûñ **figânı** / Pür itdi ‘âlem-i kevn ü mekânı
- 4146 Tesellî bulmayup bir laḡza cânı / Kesilmez nâlesi diñmez **figânı**
- 4384 **Figân** eglence olur ‘aşıkâna / Mecâli qalmadı âh u **figâna**
- 4400 Belürse her kaçan yelden nişâne / O neyden hâne başlardı **figâna**
- 4820 Didi n’eyler babañuz pîr-i fânî / Kesilmez mi daḡı âh u **figânı**
- 4830 Ġirîv ü nâle tıldırdı cihânı / Semâya irdi ‘aşıklar **figânı**
- 4890 Ġirîv ü nâleler tıtdı cihânı / Semâya irdi aşḡabı **figânı**
- E27 **Figân** ile olur ‘ışk ehli rüsvây / Olursa vây eger olmaz ise vây

figân ü nâle [9] inleme ve figan. <BMS>

- 559 İdüp ol rûh-ı pâke ḡaylî ta‘zîm / **Figân ü nâle** ile itdi teslîm
- 1253 Meh-i Ken‘ân bu resme mâtem itdi / **Figân u nâle** ile döndi gitdi
- 1329 Olup Ya‘kûb -ı dehrûñ kâmeti dâl / **Figân u nâleden** olmuş idi nâl
- 1438 Kimi ḡurşîd-i ‘ışk eylerse pür-şevḡ / **Figân u nâle** olur aña bir zevḡ

- 2188 Düşinde gördüğü meh-rû degül bu / **Figân u nâle** ile şağdı şağı
 2569 Anuñ bir hâli var ta‘ bire gelmez / **Figân u nâlesi** taqrîre gelmez
 4163 Bu tertîb ile geçdi niçe eyyâm / **Figân u nâleden** itmezdi ârâm
 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki nitekim nây / **Figân u nâle** oldu tâ ser ü pây
 4881 **Figân u nâle** kıpdı her yañadan / Didiler bizi unutma du‘ âdan

figân etmek/eylemek/kılmak [13] yüksek sesle inlemek, ağlamak, haykırmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 563 Getürdi Yüsufı yanına İnās / **Figânlar eyledi** çekdi biraz yās
 771 **Figân itmekde** pîr-i nâle-perver / Irağ olmakda kânından bu gevher
 933 **Figânlar itdi** kendin yavı kıldı / Görenler acıdı yandı yakıldı
 1012 Gelüp ihvânı **kıldılar figânı** / Didiler qurda aldurduq biz anı
 1146 Didi ey maṭla‘-ı mihr-i sa‘ âdet / **Figân eyle** saña oldu icâzet
 2730 Bilindi intikâl-i pîr-i fânî / **Figân itdi** işitdi Yüsuf anı
 2965 Diyârında vücûd-ı cümle mevcûd / **Figân eyler** elinden nitekim ‘ üd
 3648 Zelîhâ bulmadı bu derde dermân / **Figân u nâleler itdi** *ke-mâ-kân*
 4496 **Figân u nâle itdi** hâlet-âmîz / Figânı oldu anuñ şefkat-engîz
 4757 **Figânlar itdiler** ağlaştılar hem / Didiler Hâzret-i Ya‘ kûba ol dem
 4886 Görüp bülbülsüz ol hûb âşiyânı / Añup Ya‘ kûbı **kıldılar figânı**
 5038 **Figân itdi** ricâli vü nisâsı / Memât-ı Yüsuf içün itdi yâsı
 5045 Sevâd-ı a‘ zamuñ pîr ü cuvânı / Qaralarla **iderlerdi figânı**

fıkr [19] düşünme, tefekkür; akıl, zihin, zekâ. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 34 Bu bıkr-i **fıkrümi** ‘ ibret-nümâ kııl / Temâşâgâh-ı aşşâb-ı şafâ kııl
 1725 Baña pend eyleyen ehl-i hayâlar / Hemân **fıkr-i** cemâlinden uyalar
 2941 Tebâhîden kaçır merd-i ilâhî / Getürmez gönline **fıkr-i** günâhı
 3203 Murâd idinme bu emr-i muḥâli / Unut gitsün bu **fıkr** ü bu hayâli
 3454 Hâṭadur ṭapmañuz aşnâma zinhâr / Cihânda eyleñüz **fıkr-i** Cihândâr
 4093 Budur ben bildüğüm *Allâhu a‘lem* / Hâṭadur ekşeriyyâ **fıkr-i** âdem
 4388 Ṭağıldı ‘ aql u **fıkrî** ‘ ırzı şındı / Niçe günler bu hâl ile geçindi
 5157 Gözi yazıda vü gönli yabanda / Vücûdı yirde **fıkrî** âsumânda

fıkr-i fâsid [1] bozuk, bozucu fikir. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, OTAL>

- 1061 Çekün ol pençe-i hurşîdden el / Geçün bu **fıkr-i fâsidden** muḥaşşal

fıkr-i muḥâl [1] gerçekleşmesi imkansız düşünce. <KANARI>

- 3053 Düşünür ba‘ dehu **fıkr-i muḥâle** / Ṭalar gönli olur olmaz hayâle

fıkr-i vişāl/vuŝlat [3] kavuŝma dūŝıncesi.

- 429 Bu olur kim ider iķbāl devlet / Yoğ iken ħātırıñda **fıkr-i vuşlat**
 1702 Kemān itdi vüçüdü **fıkr-i vuŝlat** / Göñülden geçmez illā tır-i fūrķat
 4125 Ħicāb olur diyü **fıkr-i viŝāle** / Ħamūŝ olur ķarıŝmaz ķıl u ķāle

fıkr ü rāy [1] fikir ve rey. <BMS>

- 2703 Zenānuñ ķarķa beñzer **fıkr ü rāy** / Döner bir dürlü eyler mācerāy

fıkr etmek/eylemek [2] akletmek, vaktinde dūŝınmek, gaflet etmemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 192 Ne **fıkr itse** olurdu aña vāŝıl / Miŝāl-i ŝāhbāz-ı ‘aķl-ı kāmıl
 4942 Didi **fıkr eyleñüz** rüz-ı memātı / Tarıķ-ı Ħaķķa eyleñ iltifātı

fıkre varmak [3] dūŝınmek, endiŝelenmek, fikirlenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1698 Baŝın egdi miŝāl-i rā-yı ebrū / Ħarardı **fıkre vardı** yār-ı meh-rū
 2622 O pıre baķdı **fıkre vardı** tırdı / Dūŝın görmiŝ idi bundan öñürdi
 4533 Murādın bildi anuñ **fıkre vardı** / Zebānı ‘andelıbi zıkre vardı
fıkret [2] dūŝınme, dūŝınülen ŝey, fikir. <KT, LN, KO, KANARI, KUBBEALTI>
 3447 Taşavvur olmaz esrār-ı hüviyyet / İĥāta idemez deryā-yı **fıkret**
 4379 Sözinde yoķ niŝān-ı ‘aķl u **fıkret** / Gözinde nem yüzinde dest-i ĥayret

fı külle evķāt [2] her vakit, her zaman.

- 1087 Ŝafā-yı ķalb ile mānend-i mir’āt / Başardı bağrına **fı külle evķāt**
 1688 Seni ma‘şüm iken mānend-i mir’āt / Başardum bağruma **fı-külle evķāt**

fıl [1] Hint ve Afrika gibi sıcak iklimlerde bulunan hortumlu büyük bir hayvan, fil. Tanıkta geceleyin görülen şimşek, filin diŝine benzetilmiştir. Fil dişi, filin silahı hükmünde olan, donuk beyaz renkli, kolayca cilalanabildiği için süs eşyası yapımında ve sanayide çeşitli maddelerin yapımında kullanılan sert, parlak ve büyük iki uzun eğri kemikten oluşan diŝtir. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>

- 1294 Şeb-i tarıķ içinde berķ-ı raķŝān / Felek **fıline** güyā oldı dendān

fı’1 [2] iş, amel, kār. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>

- 3672 Ħalālın iste Mevlādan hemişe / Gider **fı’1-i** ĥarāmı itme pıŝe

fı’1-i fāsıd [1] bozuk, kötü iş.

- 3190 Olur mücrimlere ŝimāŝı ŝāhid / Melāmet eyler anı **fı’1-i fāsıd**

fı’1-ĥaķıķa [2] hakikaten, sahiden, hakikatte, gerķekten, doğrusu. <KT, KO, LN, OTAL>

- 152 Mu‘ayyen enbiyā destinde ya‘nı / Olurmiŝ **fı’1-ĥaķıķa** tığ-i ma‘nı

- 3129 Tārīķ-ı vuşlatında **fi'l-ḥaķīķa** / İrişdüm güc ile nışf-ı tārīķa
fi'l-ḥāl [25] derhal, bu anda, hemen, şimdi. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>
- 189 Burāķı 'ışķ-ı cānān gibi **fi'l-ḥāl** / Menāzil kaç'ına oldu per ü bāl
- 395 Yüri var sen getir biryānı **fi'l-ḥāl** / Risālet saña olsun dirseñ irsāl
- 408 Çü ma' lūm oldu İshāķa bu aḥvāl / Yidi anuñ da biryānını **fi'l-ḥāl**
- 481 Çağırđı Yūsufı yanına **fi'l-ḥāl** / Didi şimden girü şāhum esen қal
- 552 Hemān ol āl-i Ya'ķūba idüp āl / 'Acāyib ḥīle bünyād itdi **fi'l-ḥāl**
- 602 Beşāret itdiler Ya'ķūba **fi'l-ḥāl** / Didiler 'izz ü devlet itdi iķbāl
- 912 Elif қaddini Ya'ķūb eyledi dāl / Delindi 'aynı gibi baғrı **fi'l-ḥāl**
- 1260 Binüp bir üştür-i sermeste **fi'l-ḥāl** / Çekildi yola taғlar gibi aḥmāl
- 1287 Qabūl oldu anuñ maқşūdı **fi'l-ḥāl** / Qurıdı dest-i zālīm қaldı baṭṭāl
- 1483 Görüp nūr-ı cebīnin zūlfi **fi'l-ḥāl** / Sücūda varmış itmiş қaddini dāl
- 1568 Mişāl-i bāde-i gül-reng ü қattāl / Gözine geldi қanlu yaşı **fi'l-ḥāl**
- 2141 Teveccüh itdi istiķbāle **fi'l-ḥāl** / Zeliḥā yolına ḥarc itdi emvāl
- 2278 Biri on ol қadar arturđı **fi'l-ḥāl** / Biri aña daḥi қatdı niçe māl
- 2443 'Aziz aldı Meh-i Ken'ānı **fi'l-ḥāl** / Zeliḥā ḥānesine қıldı işāl
- 2551 Devesi Yūsufuñ öñinde **fi'l-ḥāl** / Zemīne çökdi oldu aña meyyāl
- 2692 Zeliḥādan maḥabbet sezdi **fi'l-ḥāl** / Du'āya қıldı bir vech ile ihmāl
- 2702 Meh-i Ken'āna itdi ḥīle vü āl / Girü ol kimseye döndürdi **fi'l-ḥāl**
- 2932 Semādan bir güzel қоç oldu inzāl / Yirine anı қurbān itdi **fi'l-ḥāl**
- 3032 Zeliḥā bir süri aғnāmı **fi'l-ḥāl** / Şafā-yı ḥāṭır ile қıldı irsāl
- 3304 Semendi pāyına қaddin idüp dāl / Sözüni tıttı rāzı oldu **fi'l-ḥāl**
- 3628 Utandı yir yüzine baқdı **fi'l-ḥāl** / Görindi girü bu zıkr olan eşkāl
- 3972 Kimi kaç' -ı 'alāķa itdi **fi'l-ḥāl** / Şabā-ves ṭağa düşdi oldu abdāl
- 4154 Süvār olduғı atı görse **fi'l-ḥāl** / Olurđı ol semendün pāyına dāl
- 4782 Ḥudāya secde-i şükr itdi **fi'l-ḥāl** / Ğam-ı Yūsufdan oldu fāriғu'l-bāl
- 4866 Gelür қantār ile ğam gelse **fi'l-ḥāl** / Gider olsa gider mişķāl mişķāl
- fi'l-meşel [3]** mesela, misaldeki gibi, örnekteki gibi. <OTAL, KUBBEALTI, ÖTS>
- 317 Güneşdür şanki rüy-ı dil-güşāsı / Şu'ā'ı **fi'l-meşel** elde cidası
- 334 Güneşdür **fi'l-meşel** 'ışķ-ı İlähī / Қızıl altun ider ḥāk-i siyāhı
- 1394 Müsellem қāmetinüñ i' tidāli / Elifdür **fi'l-meşel** ol serv dalı
- firāk [51]** aşıғın maşuktan ayrı düşmesi, hicran, ayrılık, firkat [*mec.*] hüzn, keder, sıkıntı. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI, KANARI>

- 495 Vişāl-i Hakkā irişdi o merhūm / **Firākı** derdine düşdi bu ma‘şūm
- 501 Yürürdi ‘ammisi anuñ yanınca / Oyalardı **firāka** öğrenince
- 537 Tecellī ide mihr-i iştiyākı / Perişān ola tārık-i **firākı**
- 548 Bilürdi rāzī olmaz bu **firāka** / Ki itdi Yūsufa muhkem ‘alāka
- 590 Taḥammül idemez oldum **firāka** / Vücūdum yandı nār-ı iştiyāka
- 989 Derildi kapuya cem‘ oldı etfāl / **Firākıñdan** katı ayruksıdur ḥāl
- 1010 Zebūn itdi beni derd-i **firākı** / Vücūdum yakdı nār-ı iştiyākı
- 1067 Anı öldürdi Ya‘kūb iştiyākı / Helāk itdi bunı oğlu **firākı**
- 1104 Celāl içinde seyr eyle cemālī / **Firāk** āyinesinde gör vişālī
- 1169 **Firākı** āteşine şu sepildi / Fiğānı bülbülin ḥāmūş kıldı
- 1234 Aradan kalduruñ buğz u nifākı / Baña kār eyledi gurbet **firākı**
- 1272 Belā-yı rāh-ı gurbet zecr-i devrān / **Firāk**-ı vālideyn ü ḳahr-ı ihvān
- 1597 Ziyāde olur idi iştiyākı / Çekerdı gice gündüz bu **firākı**
- 1608 Hemīşe ‘ayn-ı ṭālī‘ ola meftūḥ / **Firākı** kılmaya rūḥını mecrūḥ
- 1758 Başından aşdı baḥr-i iştiyākı / Bir ayruksı belā oldı **firākı**
- 1869 Şu kim nār-ı **firāk** ile yakılmaz / Vişālūñ zerrece ḳadrini bilmez
- 1995 Ġanī olmış vişālī ‘āleminde / Ḥalāş olmuş **firākıñuñ** ḡamından
- 2163 Zemīne na‘l-i esbi iştiyākı / Başardı cā-be-cā dāğ-ı **firākı**
- 2281 Begenmezlendi Mālik bu bahāyı / **Firāka** virmedi ol gün rızāyı
- 2440 Olup tīg-i **firākı** zaḥmnāki / Değişdi aşı-ı ḥāke rūḥ-ı pāki
- 2471 Güc oldı cānuma terk-i vifākı / Baña tedric ile olsun **firākı**
- 2560 Beni pīr eyledi derd-i **firākı** / Belūmi bükdi bār-ı iştiyākı
- 3252 **Firākum** eyledi maḥzūn u şeydā / Bükādan ‘ayn-ı Ya‘kūb oldı a‘mā
- 3391 Perīlerle ḳodı gülşende anı / **Firākı** küllānına atdı cānı
- 3477 Zeliḥāya **firākı** eyledi kār / İrişdi bāğına bād-ı seḥer-vār
- 3519 Ne dirgürür vişālīnūñ devāsı / Ne öldürür **firākıñuñ** belāsı
- 3987 Naşıḥat eyleseñ artar belāsı / Olur nār-ı **firākıñuñ** şabāsı
- 4111 Vişālīne ḥicāb oldı **firākı** / Hemān dilde ḥayālī ḳaldı bāḳī
- 4224 Dil-i dīvānesine ḳayd-ı ‘ālem / **Firākı** gibi menfur oldı ol dem
- 4235 Vücūdında tecellī itdi cānān / **Firākı** müşkilatı oldı āsān
- 4488 **Firākum** gicesini āḥir eyle / Baña rüz-ı vişālī zāhir eyle
- 4505 **Firākum** āteşine yana yana / Ża‘īf itmiş seni devr-i zemāne
- 4625 Söziñi eyleme el-ḳışsa taṭvīl / **Firākıñ** sergüzeştin eyle taḳlīl
- 4891 Niçesi ḥānumānını tağıtdı / **Firāka** döymedi ardınca gitdi

- 4896 Dem-i vuşlatda şevk-ı iştîyâkı / Ziyâde ağladur ehl-i **firâkı**
 4916 **Firâkı**ñ ‘âlemiyle kılma giryân / Vişâlün ‘âlemiyle eyle handân
 4917 Şitâ gibi **firâk** eyyâmı geçdi / Bahâr-ı vaşl-ı müştâkân yol açdı
 4966 **Firâk**-i zât-ı pāk-i Hâzret-i Pîr / Vücûdına ziyâde itdi te’şîr
 4990 İrişdi Yûsufuñ rûz-ı **firâkı** / Cihânda kaldı derd-i hecri bâkî
 5057 Söyünmez âteşe döndi **firâkı** / Hayâli kaldı ancak dilde bâkî
 E11 Hûzûr imiş Zeliñânun **firâkı** / Bana teklîf ider mâ-lâ-yutâkı

Firâk-ı Yûsuf [10] Yusuf’tan ayrılma.

- 471 Ölümden itmez idi hergiz efgân / **Firâk-ı Yûsufa** olurdu giryân
 535 **Firâk-ı Yûsufa** nice olur şabr / Bu şabr ile iderdi cânına cebr
 722 Zebân-ı hâli güyâ söyler idi / **Firâk-ı Yûsufı** bir bir der idi
 732 **Firâk-ı Yûsufa** virmez icâzet / Zârûrî hâl iken cânâ bu âfet
 880 Ne deñlü taş bağırılı ise ihyân / **Firâk-ı Yûsuf** içün ağladı kan
 971 Sükûna vardı tâ kim oldu aḡşam / **Firâk-ı Yûsuf** itdi rûzını şâm
 1078 İrişdi Hâzret-i Ya’ kûba fûrkat / **Firâk-ı Yûsuf** ile kaldı ḡasret
 1108 ‘Acebdür ‘ışk-ı Ya’ kûb-ı zemâne / **Firâk-ı Yûsufa** olur bahâne
 1147 Girü evvelki gibi sine-çâk ol / **Firâk-ı Yûsuf** ile derdnâk ol
 4360 ‘Azîzün mâteminden bağı biryân / **Firâk-ı Yûsuf** ile çeşmi giryân
el-firâk u el-firâk/vedâ [2] ayrılık, ah ayrılık! <KANARI>
 719 Çağırdı *el-firâk u el-firâk* / Ziyâde oldu pîrün ihtirâkı
 4207 İrakdan Yûsufa olurdu dâ’î / Oḡurdu *el-firâk u el-vedâ*
firâr [1] kaçma, savuşma, izinsiz ve gizliden kaçma. <KT, KO, LN, KANARI>
 1322 Ulu tağlar gibi üstür kaḡarı / Qarâr itdi ḡodı rây-ı **firânı**
firâset [1] zihin uyanıklığı, çabuk seziş, anlayışlılık, idrak. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 965 **Firâsetle** budur sözüñ saḡîḡi / Aña siz itdünüz zulm-i şarîḡi
firâvân [11] çok, bol, aşırı, fazla. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>
 761 Birinün zulmini görse **firâvân** / Kaçardı birine ol zıll-ı Yezdân
 1594 Giceyle derdi olurdu **firâvân** / Uyutmazdı anı sevdâ-yı cânân
 2086 Târavetde mişâl-i zülf-i cânân / Firengî miskî aḡlaslar **firâvân**
 2458 Ocaḡa batsun ol mâl-ı **firâvân** / Cemâdât ile cân olur mı yeksân
 3326 Düşerdi berg-i gülgünü **firâvân** / Tamardı gevdesinden şanasın kan
 4186 Vire zindancıya mâl-ı **firâvân** / İde bu müşkili kendüye âsân

4189 Virüp zindancıya māl-ı **firāvān** / Kapusin açdı kıldı derde dermān

4269 Ararsa ğayrıdan derdine dermān / İder derdini ol merdūn **firāvān**

4709 On iki kardeş altı yirde ol ān / Yidiler dürlü ni‘ metler **firāvān**

4811 Bizi gūstāh idüpdür luṭf-ı sulṭān / Umaruz girü iḥsān-ı **firāvān**

4869 Saña gönderdi hem māl-ı **firāvān** / Oraya tā ki rihlet ola āsān

firdevs [4] bahçe; cennet, behişt. <KT, KO, LN, ADŞS, KANARI>

2723 Didi ‘ uḳbāya gitdi Pīr-i Ken‘ ān / Yirini eyledi **Firdevs**-i Raḥmān

2877 Didi ey şālih oğlum olğıl āgāh / Seni **Firdevse** da‘ vet eyler Allāh

3312 Sa‘ ādetle gelüp sulṭān-ı ḥūbān / Bu **firdevs**-i cināna oldı Rıdṽān

5145 Zihī cennet zihī **Firdevs**-i meşhūr / Ki var anda hezārān beyt-i ma‘ mūr

firengī [1] Avrupalılara mensup veya mahsus olan, Frenklere ait, Batı tarzında, Batı üslubunda. <KT, KANARI, KUBBEALTI>

2086 Tarāvetde mişāl-i zūlf-i cānān / **Firengī** miskī atlaslar firāvān

fī-sebīlī’lāh [1] “Hak yoluna, Allah yolunda, karşılık beklemeksizin.” Kur’an’da, “Allah’ın emirlerine uygun olarak, Allah rızası için, İslam uğrunda” anlamlarında kullanılmıştır. <KT, KO, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR, İKS>

278 Zihī ğāzī zihī ‘ ābid zihī şāh / Ġazāsı **fī-sebīlī’lāh** Allāh

fiten [1] fitneler, ayartmalar, “fitne”nin çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

5076 Felekler ādeme dām-ı miḥendür / Nücümü dāne-i mekr ü **fitendür**

fitne [10] azdırma, baştan çıkarma, ara bozma; karışıklık, fesat; ara bozan, karıştıran; dilberlerin güzelliği ve cazibesi. Divan şiirinde sevgili görünüşüyle fitneler koparır, âşıkları arasında kargaşaya neden olur. Sevgilinin genel güzelliği ve görünümünden başka beni, yüzü, yanağı, zülüfleri, gözleri, ayva tüyleri, kaşları, gamzesi, bakışları, yürüyüşü ve özellikle boyu vs. birer fitne sebebidir. <KT, LN, CŪDÎ, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR, TDEK>

777 Birisi olmuş idi **fitneye** baş / Dilerdi aña ura bir büyük taş

1368 Dehānı ḥāteminde yoğ idi kaş / Ḥaṭınuñ **fitnesi** kaldurmamış baş

1369 Belürmez **fitne**-i ḥaṭṭ-ı cemālī / Celāliden cemālī Rūmı ḥālī

1391 İki kaşı çekilmiş iki şemşīr / Kemān-ı **fitneye** müjgānları tīr

2805 Olur her **fitne** vü ğavġāya bā‘ iṣ / Anuñçün didiler ümmü’l-ḥabāyis

3174 Cününü **fitnesi** kaldurmasun baş / Şīrār-ı nār-ı āhı olmasun fāş

3905 Cihānda **fitne**-i ‘ iṣḳun kıyāmı / İder rencide cumhūr-ı enāmı

Aşağıdaki tanıklarda fitne kelimesinin “Ye’cûc, sed ve İskender” kelimeleriyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ahir zamanda birçok karışıklıklar çıkacağı ve fitneler kopacağı bilinmektedir. Kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp pek çok kötülük yapacak olan Ye’cûc ve Me’cûc kavimleri bu fitnenin sebeplerinden biridir. Kur’an’da anlatıldığına göre Zülkarneyn Peygamber, bu kavimlerin fesat çıkarmalarını önlemek için bir set yapmıştır. Kıyamet yakın bulundukları yerden çıkıp dünyayı fesada vereceklerdir. <ADŞS, KUBBEALT>

4012 Vefâñı **fitne** Ye’cûcına sed kıl / Ki cânım kılcı kalmışdur meded kıl

4080 Zeliḥâ derdmendüñ dest-i reddi / Ḍalâlet **fitnesinüñ** oldu seddi

4230 Bu dünyâ **fitne**-i Ye’cûca beñzer / Olur ‘ışk añâ bir sedd-i Sikender

fırşat, fırşat [4] uygun hâl ve vakit, elden kaçırılmayacak faydalı vakit ve hal, uygun zaman, elverişli durum. Dilimizde yanlış olarak “fırsat” şeklinde yaygındır. <KT, KO, CÛDÎ, LN, OTAL>

2821 Giceyle **fırşat** el virdükçe her bâr / Şarılurdı o serve yâsemen-vâr

3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu **fırşat** / Koyasın ḥaşra dek bir dâğ-ı ḥasret

fırşatı fevt etmemek/eylememek [2] fırsatı kaçırmamak, elverişli durumdan yararlanmak. <DŞD, KUBBEALT>

2743 Tıyanlar vaşl-ı yâruñ ‘âlemini / Ölür **fevt eylemez fırşat** demini

4823 Didiler **fırşatı fevt itmek** olmaz / İderler nâme-i Ya‘ kûbı ifrâz

fuṭâ [1] bir iş yaparken veya hamamda bele bağlanan ipek peştamal, önlük. Sind diyarındaki bir çeşit kumaş olan “fut”tan gelir. Genellikle koyu al renkte ipekten dokunur. <KT, KO, ESKİ ESERLER, CÛDÎ, GİYİM KUŞAM>

320 Kuşanur gök **fuṭâsın** mäh-rûlar / Tıtulur şanki nısf-ı mihr-i enver

fülful [1] karabiber. Divan edebiyatında sevgilinin yüzündeki ve gerdanındaki benlerin siyahlığı ve yuvarlaklığı itibarıyla benzetildiği unsurlardan biridir. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞS, TDEK>

1490 Yaraşur ḥâl ile ol ḥadd-i pür-nûr / Hemişe şaklanur **fülfülle** kâfûr

fülk [1] gemi, sandal, kayık, tekne. <KT, LN, KO, OTAL>

1834 Belâ baḥrine düşdi **fülk**-i cânı / Havâya uydı şabrı bâdbânı

fünûn [2] fenler, bilimler, “fenn”in çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

340 Şu kim olmaz **fünûn**-ı ‘ışka râğıb / Cenâb-ı Hakk ile düşmez muşâḥib

3566 Beni ‘Âmirde bir mi‘ mâr-ı kâmil / **Fünûn**-ı dehr içinde kopdı fâzıl

fürce [2] açıklık, aralık, yarık, çatlak, gedik, delik [*mec.*] fırsat. <KT, CÜDÎ, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

3650 Habîbüñ bulmadı vaşlına **fürce** / Teveccüh eyledi ikinci bürce

E12 Zeliḥâ fûrkatine **fürce** buldı / Qulağı dinc olup âsûde oldı

fûrkat [51] firkat, ayrılık, sevdiklerinden uzak ve ayrı yaşayış. Divan Edebiyatında daha çok fîrak, hasret, hicr, hicran gibi eşanlamlarıyla kullanılır. Âşığın en belirgin özelliği fûrkat içinde olmasıdır. Bu fûrkat ona büyük bir ıstırap verirse de o, bu durumdan ancak arada sırada şikayetçi olur. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI, ADŞŞ>

233 İrişsün vuşlat-ı cānāna cānı / Ḥalāş et ‘ālem-i **fûrkatden** anı

299 Bu rûz-ı ḥasretüñ pâyânı yok mı / Bu şām-ı **fûrkatüñ** oranı yok mı

355 İder şāhîñ-i ‘ışka cānını şayd / Vişāl (ü) **fûrkat** olmaz kendüye kayd

514 Qırıldı ağlamakdan ḥalk-ı ‘ālem / Bu **fûrkat** oldı bir ayruqsı mâtem

585 Kemer-bend oldı bir kullāb-ı **fûrkat** / Ayırdı dil-rübāsın qaldı ḥasret

605 Qavuşdı ḥasret olan ḥasretine / Değişdi **fûrkatini** vuşlatına

635 Şaḥın bu ḥıffetüñ bir şıķleti var / Baña **fûrkat** saña çok zaḥmeti var

690 Qaçan kim olsa **fûrkat** iḥtimālî / Bir iken on olur yâruñ cemālî

709 Budağı şāhrāh-ı şehir-i **fûrkat** / Qamu yapraqları peykān-ı miḥnet

727 Bu resme oldı **fûrkat** mâcerāsı / Irağa düşdi oğlından atası

740 Mürebbî olmasa ‘uşşāka **fûrkat** / Kemāle iremez mihr ü maḥabbet

840 Çü oldı ‘ālem-i **fûrkatde** ıslāḥ / Vişālüñ kıymetini bildi ervāḥ

870 Sebeb ol oldı anuñ miḥnetine / Belā-yı **fûrkatine** zaḥmetine

878 Aradan gitdi ol şem‘-i hidāyet / Cihānı qapladı târîk-i **fûrkat**

1059 Ölüm ḥālîne geldi Ḥazret-i Pîr / İki **fûrkat** bir oldı itdi te’şîr

1078 İrişdi Ḥazret-i Ya‘kûba **fûrkat** / Firāk-ı Yûsuf ile qaldı ḥasret

1085 Rivāyet eyledi ba‘zı muḥaddis / Bu olmış **fûrkat**-i Ya‘kûba bâ‘iş

1101 Bu ifrāt-ı maḥabbet oldı miḥnet / İrişdi farkına sevdā-yı **fûrkat**

1103 Bu **fûrkat** ‘āleminüñ ḥikmet var / Bu ‘ālemden ḥaberdār ol ḥaberdār

1128 Eyā şems-i duḥā vü māl-ı raḥmet / Nedür ḥalüñ neden düşdi bu **fûrkat**

1247 Bize oldı ḥavāle kûh-ı ḥasret / Bize kār eyledi bu kār-ı **fûrkat**

1249 Şu gibi yalimumuz oldı alçaq / Bu **fûrkat** dāğı tağlar gibidür çaq

1451 Ki ‘aşıklar bu **fûrkat** ‘āleminde / İder Mecnûn gibi adını zinde

1702 Kemān itdi vücûdum fikr-i vuşlat / Göñülden geçmez illā tîr-i **fûrkat**

1871 Bu dār-ı **fûrkat** olur teng ü târîk / Taşavvur idemez idrāk-i bârîk

- 1891 Şevāba gir ne deñlü zaḥmet ise / Diyesin ancağ olur **fürkat** ise
- 1989 Belā-yı **fürkat** ü nār-ı ‘azābı / Ferāmūş itdürür vuşlat şarābı
- 2387 Geçe tārīk-i leyl-i **fürkat**-i yār / Toğa şubḥ-ı şafādan mihr-i dīdār
- 2452 Ma‘āza’llāh irince rüz-ı **fürkat** / Gözini dörd ider derd-i maḥabbet
- 2454 Dem-i **fürkatde** artar ḥüsni cānān / ‘Azīz olur ölürken cān-ı insān
- 2485 Bu **fürkat** Mālike oldı bahāne / Göçürdi raḥtını bağ-ı cināna
- 2590 Yaşın silmezdi pīrūn ḥasretinden / Yüzi gülmezdi derd-i **fürkatinden**
- 2675 İştüdüm akrabāmuñ **fürkatini** / Belā vü miḥnetini ḥasretini
- 2732 O kân-ı himmet ü sultān-ı ümmet / Baḳāya **fürkatümle** kıldı rıḥlet
- 3001 Bu **fürkat** bir vişāl-i ma‘nevīdür / Bunı ol bildi kim ‘aqlı ḳavīdür
- 3042 Bu tertib ile geçdi niçe müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü **fürkat**
- 3294 Elem gördi Zeliḥā şoḥbetini / Murād itdi zarūrī **fürkatini**
- 3509 Başuñda od yanar mānend-i ‘uşşāḳ / Vücūduñ nār-ı **fürkat** eyler iḥrāḳ
- 3725 Budur ḳorḳum ki **fürkat** ola zāhir / Seni maḥrūm ide bu ḥırşuñ āḥir
- 3781 Mezīd olsun o nehr-i eşk-i **fürkat** / Ki ola dilrübāya dām-ı vuşlat
- 4105 Tolaşdı dāmenine ḥār-ı **fürkat** / Yaḳasın çāk idüp geldi nedāmet
- 4106 Lebin dişlerdi añup **fürkatini** / Şıdı dürr ile la‘li ḳıymetini
- 4137 Vişāle öğrenince ‘āşık-ı zār / Ziyāde müşkil olur **fürkat**-i yār
- 4141 Belini бүkdi anuñ bār-ı **fürkat** / Belī böyle olur kār-ı maḥabbet
- 4554 Cihānda ber-ḳarār olaydı **fürkat** / Ne ma‘şūḳ olur idi ne maḥabbet
- 4779 Didi Ḥaḳdan saña oldı beşāret / Fenā buldı bu **fürkat** geldi vuşlat
- 4911 Biri birine şarmaşdı görışdı / Belā-yı **fürkat** aḥvālin şorışdı
- 4915 Ḳoma **fürkatde** Yaḥyāyı İlāhī / Vişālūñ mihrine irgür ke-mā-hī
- 4928 Geçen **fürkatleri** yād olsa nāgāh / Dir idi her biri *el-ḥamdü li’llāh*
- 5091 Kesil dünyā-yı dūnuñ lezzetinden / Ki zaḥmet çekmeyesin **fürkatinden**
- E12 Zeliḥā **fürkatine** fūrce buldı / Ḳulağı dinc olup āsūde oldı

fürü‘ [1] bir şeyin esasından ayrılan kısımlar, fazla önemi olmayan ikinci derecede

şeyler, dallar, asıldan ayrılan kollar, “fer‘”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL, ÖTS, KANARİ>

- 281 ‘Uşūliyle **fürü‘iyle** İlāhī / Belādan şaḳla ol zıll-ı İlāhı

füsün [2] büyü, sihir; hile, manasız şey, “efsün”un muhaffefi. <KO, LN, CŪDÎ, FZ,

OTAL>

- 3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / Toḳuzı ḥīle vü mekr ü **füsündür**

- 3870 **Füsün** u mekr ile azıtdı izi / Yemīn ile inandurdı ‘Azīzi

G

ğabğab [1] çene altı, çene altında meydana gelen kıvrım. Divan şiirinde beyaz oluşu ile saçların zıddı olarak ele alınır. Turunç ve elmaya benzetilir. Sevgilinin şarabı andıran lal dudakları altında o bir meze olur. <KT, KO, LN, ADŞS> Tanıkta gabgab, elmaya benzetilmiştir.

3842 Uyandum buse alurken lebümden / Elini çekdi sîb-i **ğabğabumdan**

ğabî [1] zekâsı olmayan, budala, ahmak, idraksiz, bön. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

24 Yüzi şuyına Ya' kûb-ı Nebînün / Sözüni âbdâr it ben **ğabînün**

ğaddâr [3] gadredici, merhametsiz, cefakâr, kıyııcı. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

752 Alup gitdiler anı çâr u nâçâr / Nitekim âfitâbı çarh-ı **ğaddâr**

1877 Gel ey peyk-i diyâr-ı yâr-ı **ğaddâr** / Gel ey yâr-ı hevâdâr u haberdâr

2663 'Adâvet itdiler ihvân-ı **ğaddâr** / Bırakdılar beni bir çâha nâçâr

ğadr [1] merhametsizlik, zulüm, sitem, haksız muamele, vefasızlık, hainlik. <KT, LN, CÜDÎ, KANARİ>

2890 Saña zulm olur İbrâhîme hicrân / Anaña **ğadr** u ihvânuna hüsrân

Ğaffâr [3] kullarının günahlarını affeden, mağfireti çok olan Allah. <KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR, CÜDÎ>

409 Du'â itdi didi ey Rabb ü **Ğaffâr** / Bunun neslini kıl şâh-ı cihândâr

1283 Didi ey Kâdiye'l-Hâcât u **Ğaffâr** / Beni rencide-hâtır itdi âğyâr

4196 Olup envâr-ı **Ğaffâr** ile hemvâr / Huzûr-ı kalbi var hûş 'âlemi var

Ğaffârü'z-zünüb [1] günahları, suçları bağışlayan Allah. <OTAL, KANARİ>

4744 Şefâ'at eyle settârü'l-'uyûb ol / Delîl-i râh-ı **Ğaffârü'z-zünüb** ol

ğâfil [11] başına geleceği önceden düşünmeyip ihmal eden, gaflette bulunan, ihtiyatsız, dikkatsiz, dalgın. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

926 Oyuna taldı biz **ğâfil** bulınduk / Ziyâde mest ü lâ-ya' kıl bulınduk

2296 Be-hey **ğâfil** senün ne kudretün var / Olursın Yūsufa ya' nî harîdâr

5049 Didi ey **ğâfil** ü bî-hûş u hayrân / Ne gününe turursın eyle efgân

5078 Neye **ğâfil** yürürsün ey sitemkâr / Olupdur âşiyânun halka-i mâr

ğâfil olmak [7] gaflet içinde bulunmak, habersiz olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

1024 Eyitdi **ğâfil olman** ey cemâ'at / Size ma' lûm olsun bu hikâyet

1083 Şakın zulm ü cefâya mâyil olma / İden bulur meseldür **ğâfil olma**

1102 'Asâ en tekrehû dan **olma ğâfil** / Ne kim Hûdan gelür ol aña kâyıl

1117 'Adem kapısı lādur **olma ğâfil** / İder dervîşi illa'llâha vâşıl

- 1225 Didiler Mālike hîç **olma ġāfil** / Bu kaçgın kula ur bend ü selāsil
- 1874 Gözüñ aç **ġāfil olma** gezme ġamnāk / Rümüz-ı ‘ışk-ı pāki eyle idrāk
- 2905 Anasına dönüp ferzend-i kāmīl / Didi Hāk emridür var **olma ġāfil**
ġāfil me-bāş [1] “Gafil olma.” anlamında bir uyarı ifadesi.¹⁶¹
- 2884 Görindi geldi İsmā‘ ile şeytān / Didi **ġāfil me-bāş** ey nūr-ı sübhān
ġaflet [11] gafillik, dalgınlık, boş bulunma, dikkatsizlik. [*tas.*] Nefsin arzularına uymak, zamanı boşa geçirmek, önemli bir şeyin önemini kavrayamamak, değerli bir şeyin kıymetini takdir edememek. <KT, KO, KUBBEALTI, TTS>
- 287 Silindi dīdeden **ġaflet** ġubārı / Neye baksam görürdüm anda yārı
- 1461 Bu ta‘zīme sezāvār ol sezāvār / Gider bār-ı girān-ı **ġafleti** var
- 1754 Açar ‘ışk ehlinüñ **ġaflet** gözini / İder aşhāb-ı irşaduñ güzīni
- 3466 Şakīler ḥ‘āb-ı **ġafletden** uyanmaz / Hemīşe kendüzine ġayr şanmaz
- 3758 O zevka nāzır olmaz ‘ayn-ı ‘ākīl / Ki zulm ü **ġaflet** ile hāşıl
- 4489 Gider ‘işyān ġubārını yüzümden / Hicāb-ı **ġafleti** kıldur gözümden
- 5110 O kim **ġaflet** ġubārına ola ġarķ / Cihāndan ġayrı şerri eylemez fark
- 5111 Gözüñi ḥ‘āb-ı **ġafletden** uyandır / Ki ādem pend-i ma‘ķūle uyandır
- 5144 İdenler **ġafleti** derdine çāre / Muşāhib oldu cumhūr-ı kibāra
- ġaflet uyķusu** [1] insanı etrafında olup bitenlerden, gerçekten habersiz kılan ġaflet durumu.
- 3104 Giderdi **ġaflet uyķusun** gözüñden / Hicābuñ perdesin açdı yüzünden
- ġaflet-fezā** [1] ġaflet veren, ġaflet artıran.
- 46 Koma ġamhāne-i **ġaflet-fezāda** / Beni bīdār kıl dārü’l-fenāda
ġāh, ġeh [18] bazen, bazı vakit, bazı defa, ara sıra, kimi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 294 **ġeh** itdüm gün gibi maşrıķda seyrān / **ġeh** oldum māh-veş maġribde mihmān
- 389 Gelürdi aña **ġeh** Ya‘ķūb u **ġeh** ‘İş / Nebiyyu’llāh velī itmezdi teşhīş
- 785 **ġeh** ağlar **ġāh** zīkru’llāh iderdi / Atasını añardı āh iderdi
- 1512 Siyāh olurdi **ġāh** anuñ semendi / Semendinüñ meh idi sīne-bendi
- 1778 Şeb-i ġamda mişāl-i berķ-ı rahşān / ġehī peydā olursın **ġāh** pinhān
- 3217 Tıtulmuş aya döndi rūy-ı zerdi / ġamından **ġeh** şarardı **ġeh** qarardı
- 4396 Geçerdi Yūsuf andan **ġāh** olurdi / Dil-i bī-çāresi āġāh olurdi
- 4566 Maġabbet tālībi maṭlūb idermiş / Muġibbi **ġāh** olur maġbūb idermiş
- E13 Murādınca dönerdi şanki devrān / ġehī çoban olurdi **ġāh** sultān

¹⁶¹ Ozan Yılmaz, ““Gelenekten Deyişe” Klasik Türk ve Fars Edebiyatlarının Ortak İfade Biçimlerinden “Başa Toprak Saçmak””, *Türük, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, S 2, 2013, s. 340.

Aşağıdaki tanıklarda geçen “her gāh” ifadesi “her vakit, daima” anlamlarına gelmektedir. (*bk. her gāh*).

- 249 Cihān mülkin açar gün gibi her **gāh** / Seferden hālī olmaz nitekim māh
 916 Żarar қаşd eyleme aşluña her **gāh** / Yıkar şāh-ı vücūdı şarşar-ı āh
 1163 Eger maqtūl ise *el-ḥükmü li’l-lāh* / Mezārı bāğ-ı cennet ola her **gāh**
 1942 Maḥabbet ehlini aḡlatma her **gāh** / Esirge yıldızı düşküni ey māh
 3109 Günāha girme şekvā itme her **gāh** / Senüñ yolunda noḡşān itmez ol māh
gāhī, gehī [23] bazen, ara sıra, bazı defa. <KT, KO, LN, OTAL>
 167 Birinde toḡdı birinde ṭolındı / **Gehī** peydā **gehī** pinhān olındı
 1214 Meger kim o Yūsufuñ iḡvānı **gāhī** / Şabā gibi ṭolaşurlardı çāhı
 1517 **Gehī** gülşende idi hem-çü ezhār / **Gehī** şahrāda idi şanki enhār
 1778 Şeb-i ḡamda mişāl-i berḡ-ı rahşān / **Gehī** peydā olursın gāh pinhān
 2497 Baḡup ol şāhid-i maḡşūda **gāhī** / Niyāz ile dir idi yā İlāhī
 2555 Meger bu üştürüñ düşdükçe rāhı / Görürmiş Yūsufı Ken‘ ānda **gāhī**
 2827 Çıkarlardı **gehī** fevḡa’s-semāya / İnerlerdi **gehī** taḡte’s-şerāya
 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itāb ile nigāhı / Dir idi kendü kendüzine **gāhī**
 3162 Şu‘ ā-ı şems-i ‘ālem gibi **gāhī** / Der-āḡuş itsen ol gün yüzli māhı
 3598 Meh-i nev gibi ḡançer ṭaḡınurdı / İki yanına **gāhī** baḡınurdı
 3799 Vişālī ‘āleminde ḡaldı ḡayrān / **Gehī** māyil olur **gāhī** ḡurizān
 3852 Ḳaçan şirāne çekse tiḡ-i āhı / Ḳıyar ma‘ şūḡına ‘ışḡ ehli **gāhī**
 4107 Çeküp ten cāmesin yırtardı **gāhī** / Ḳasāvet çıkmaḡa açardı rāhı
 4844 Güreşçi ḡısmını gör ey tebāhī / Alur üstindekin altına **gāhī**
 4919 **Gehī** ‘ilm-i ledün rāzın açardı / Sipihri ‘aḡlı şehbāzı geçerdi
 4920 **Gehī** söylerdi Ḥaḡḡuñ kibriyāsın / **Gehī** bu dār-ı dünyānuñ fenāsın
 4924 **Gehī** anuñla seyrāna çıkardı / Şu gibi ḡönli şahrāya aḡardı
 E13 Murādınca dönerdi şanki devrān / **Gehī** çoban olurdı gāh sultān
ḡalāl, ḡılāl [13] tahıllar, mahsuller, erzaklar, “ḡalle”nin çoḡulu. <LR, OTAL,

KUBBEALTİ

- 4302 Bu iḡlīmüñ ḡubūbāt-ı **ḡalālī** / Celīlū’l-ḡadr ola lūlū mişālī
 4601 **Ḡalāle** bir ḡışārı ḡıldı anbār / Yıḡıldı anda ḡāşıldan ne kim var
 4605 ‘Acüz-ı dehre ḡızlık ḡāhir oldı / **Ḡalālī** her ḡişinüñ āḡir oldı
 4609 **Ḡalāle** ḡādir olan bende vü şāh / Yalıñuz yirdi nānın nitekim māh
 4612 **Ḡalāl** ü ni‘ meti ḡılmazdı mektūm / Ḳapusına gelen ḡitmezdi maḡrūm

- 4615 Yidi buğdayını halk ittifakı / Hemân Yûsuf **ğalâli** kaldı bâkî
- 4616 İdüp Mısr ehli hırşın şâha i' lâm / **Ğalâli** şat diyü itdiler ikdâm
- 4633 **Ğalâl** almağ için cem' eyleñüz mâl / Bu işde eylemeñ bir zerre ihmâl
- 4634 Didiler bizde yokdur mâl-ı vâfir / Ki olavuz **ğalâl** almağa kâdir
- 4674 Az aqça virdiler vâfir **ğalâle** / Toyurdı gözlerin zâd u nevâle
- 4676 **Ğalâle** ğarq idüp Ken' ân-zemîni / Du' â-güy eylediler her hâzîni
- 4719 Uğurlayınca şâ' mî **ğalâlûñ** / Komişlardı içine bir çuvaluñ
- 4808 Girüp dîvâna şekvâ eylediler / **Ğalâl** almağ için geldük didiler
- ğalib** [10] yenen, üstün gelen, galebe çalan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- 1025 Nebiyyu'llâhuñ oğlu ğâyib olmış / Bize rûy-ı celâli **ğalib** olmuş
- 1541 Cemâinden celâli yüzi **ğalib** / Güzellikte 'acâyibden 'acâyib
- 1605 Bu idi hâtırında zann-ı **ğalib** / Ki ola sevdüğü yâra muşâhib
- 1634 Kaçan kânûnuñ olsa şevkı **ğalib** / Yüzine yapışur engüşt-i muṭrib
- 1814 Kaçan sevdâ-yı 'ışkum olsa **ğalib** / Hayâlüm gibi olmaz bir muşâhib
- 2032 Olup sulṭân-ı Rûmuñ şevkı **ğalib** / Zeliḥâ hâzretine oldu ṭalib
- 3050 Dehân-ı yâr ile olsa musâhib / Kanâ' at gelmez olur şevkı **ğalib**
- 3142 İdinmez kimseyi yâr u muşâhib / Cemâinden celâli yüzi **ğalib**
- 3279 Zeliḥânuñ şalâhı **ğalib** oldu / Ki taḥşîl-i kemâle ṭalib oldu
- 3984 Vişâl-i yâra olsa ğayrı ṭalib / İder 'ışk ehlinüñ şevkını **ğalib**
- ğalle** [1] mahsul, zahire, ekin. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 4675 Bahâ-yı **ğalleyi** bir ehl-i 'irfân / Çuvaluñ birisinde kıldı pinhân
- ğaltân** [3] yuvarlanıcı, yuvarlanan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- 1707 Melekler 'ışkı eflâkinde perrân / Perîler şevkı deryâsında **ğaltân**
- 3492 Gün oldu mâverâ-yı arza **ğaltân** / Düşürdi şemsî dülbendini devrân
- 5014 Düşerdi yâsemîn olurdı **ğaltân** / Mişâl-i kaṭra-i eşk-i yetimân
- gam** [138] kaygı, keder, dert. Gam âşığın yüzünü soldurup boynunu bükür. Âşık gamdan dolayı hilale dönmüş, dü-tâ olmuştur. <KÂMÛS, KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, ADŞŞ>
- 308 Ne tozdan yörenür dil cāmına **gam** / Ne bir gün incinür balçıkdan âdem
- 348 Başı çegzinür eflâküñ bu **gamdan** / Dü-tâ oldu meh-i nev bu elemden
- 356 Gezer bağ-ı cihânı mest ü hayrân / **Ğam** u şâdî olur yanında yeksân
- 440 Ğanemden muğtenem olınca âdem / İrişmez kellesine gelle-i **gam**
- 693 Gider tezyîni rûz-ı mâtem oldu / Senüñ şenliklerüñ derd ü **gam** oldu
- 716 Oraya Yûsuf ile geldi Ya' kûb / Vedâ' itdi **gam** ile kaldı Ya' kûb

- 726 Yoluñda çāh-ı endūh u elem var / Güzergāhuñda bir derbend-i **ġam** var
- 739 Gelür Ya‘kūba derd ü Yūsufa **ġam** / Ğaraž irşāddur *Allāhu a‘lem*
- 770 İki kat eyledi bār-ı melālī / Egildi bād-ı **ġamdan** gül nihālī
- 866 Ğarāret kopardı ħüsni ‘āleminden / Ğaberdār oldı ‘āşıklar **ġamından**
- 972 **Ğam** odı yaqdı pīr-i nā-murādı / Söyüñdi şoĥbetinde şem‘-i şādī
- 984 Seni oĥ gibi atdı ħavs-i taĥdīr / Kemān oldı **ġamuñdan** kāmēt-i pīr
- 995 Bu derd ile yimez içmez yürürdi / **Ğam** ile sāye-veş cānın sürürdi
- 996 **Ğam** itdi şenligi ħaşrını vīrān / Gezerdi yıl gibi üftān ü ħīzān
- 1105 Cefādan ħatırına irmese **ġam** / Vefānuñ lezzetin tıymazdı ādem
- 1153 O **ġam** kim eyleye cānānı mesrūr / Dil-i ‘uşşāĥdan ħiç olmasun dūr
- 1056 Ķımıldadı şanasın bir ulu taĥ / **Ğamından** eyledi yaşını ırmaĥ
- 1174 Mekānı olsa çāh-ı ĥuşşa vü **ġam** / Sebeb olur ĥalāşına bir ādem
- 1217 Sezindiler bu ĥālī cümle evlād / Ki Yūsuf oldı çāh-ı **ġamdan** āzād
- 1256 Meşeldür şoñ peşimān aşşı itmez / **Ğam** u endūhı tā ölince gitmez
- 1273 **Ğamum** ĥadden ziyāde miĥnetüm çok / Öürsem daĥı bir ĥālüm şorar yok
- 1284 **Ğamum** eفزūn u derdüm bī-nihāye / Taĥammül idemez oldum belāya
- 1440 Ziyāde ‘āşıkuñ **ġamdur** sürürü / Olurmuş bī-ĥuzūr olmaĥ ĥuzūrı
- 1563 Tecellī nārına yandı tutuşdı / Şerār-ı nār-ı **ġam** başına üşdi
- 1631 **Ğam**-ı a‘dā vü teşnī‘-i aĥibbā / İder gencīne-i idrāki yaĥma
- 1646 Ħalāş olmaz bu **ġamdan** ehl-i iĥlāş / Biçerler ekmedügi yirden eşĥaş
- 1667 Seni ‘ışĥ ile gördüm böyle bīmār / Ben öldüm **ġamdan** ey gül yüzlü dildār
- 1728 Beni şād eylemez illā **ġam**-ı dōst / Bu söz meşhūrdur bir dōst bir pōst
- 1740 Bu **ġamdan** dāye ĥaddini ĥam itdi / Ķaralar geydi ĥaylī mātem itdi
- 1769 İderken ‘ālem-i ĥurbetde nāle / Gözine ĥāb-ı **ġam** oldı ĥavāle
- 1778 Şeb-i **ġamda** mişāl-i berĥ-ı raĥşān / Gehī peydā olursın gāĥ pinhān
- 1812 **Ğamumla** pāydār ol ber-ĥarār ol / Ne yār ol kimseye ne ġamgūsār ol
- 1849 Taĥıldı boynına zencīr-i zerrīn / Bu **ġamdan** olmadı ebrūları çīn
- 1894 Bucaĥlarda yatur bīmār u bī-yār / **Ğamuñla** ĥaldı bī-dermān u nāçār
- 1905 Şeb-i **ġam** geldi gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū‘ itdi felekde māh-ı tābān
- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tīr-i **ġamdur** / Yüzüñsüz gül aña nār-ı elemdür
- 1988 Niçe yıl çekdüĥüñ derd ü **ġam** u āĥ / Saña bir güñce gelmez *ya‘lemu’llāh*
- 1995 Ğanī olmış vişālī ‘āleminden / Ħalāş olmış firāĥınuñ **ġamından**
- 2003 Gidermiş bād-ı raĥmet **ġam** seĥābın / ‘Ayān itmiş cemālī āfitābın
- 2130 Benefşe bāĥda mānend-i Mecnūn / **Ğam**-ı Leylā ile tıururdi maĥzūn

- 2178 Sürûrî bâ' iş-i derd ü **ġam** oldu / Dügüni günü rûz-ı mâtem oldu
- 2433 **Ġamı** evvelkiden oldu ziyâde / Melâlet baħrine taldı orada
- 2491 Baķası yok bu cân-ı nâ-tüvânuñ / Sürûrî mücib-i **ġamdur** cihânuñ
- 2655 **Ġamuñ** benden nihân itme 'ayân it / Baña her gizlü aħvâlün beyân it
- 2669 Kemân-ı **ġamdan** ok gibi atıldum / Bunuñla iki ħapuya şatıldum
- 2714 **Ġam**-ı Ya' kûbdan bulsun ħalâş / Yaluñuz bize olsun ihtişâş
- 2722 Bir az göksin geçürdi âh itdi / **Ġamından** bunları âgâh itdi
- 2726 Dü tâ olmışdı ħaddi bâr-ı **ġamdan** / Egildi geçdi ol bâb-ı 'ademden
- 2740 Ĥarâb-âbâd-ı dehrün şenligi yok / **Ġamı** ħadden ziyâde ġuşşası çok
- 2742 Anuñla aġlaşurdu yana yana / **Ġam**-ı Ya' kûbı eylerdi bahâne
- 2790 Cihânda bâ' iş lutf u keremdür / Melâli olana cârüb-ı **ġamdur**
- 2794 Başında **ġam** gözinde eşk-i pür-ĥûn / Dilinde yâr elinde câm-ı gülgün
- 2977 Eyâ deyr-i cihân şüret-peresti / Eyâ bezm-i **ġamuñ** mest-i elesti
- 3010 Bu künc-i **ġamda** ammâ Mâh-ı Ken'ân / İder eyvân-ı istignâda cevân
- 3018 Yüzüme baķduġuñ 'ayn-ı 'aťadur / Baña tîr-i **ġamuñ** peyk-i vefâdur
- 3058 Ĥumârı var imiş câm-ı şafânuñ / Sürûrî mücib-i **ġamdur** cihânuñ
- 3078 Kemân ebrûları **ġamdan** yaşıldı / Maħabbet küştġirine başıldı
- 3089 Eyâ **ġam** şehrinüñ ĥör u ħaķîri / Şatun alduġı ħulunuñ esîri
- 3151 **Ġamından** oldu baġrum yara yara / Hüner budur ki çâre eyle yâra
- 3167 Zebün u ĥasta vü ĥâtîr-şikeste / **Ġamuñla** ġonca gibi ġönli beste
- 3178 Düşinde 'aşîķ oldu saña muħkem / Şebîĥûn itdi anı leşker-i **ġam**
- 3217 Tutulmuş aya döndi rûy-ı zerdi / **Ġamından** geh şarardı geh ħarardı
- 3246 **Ġam** u şâdîde kesb eyler ma'ıyyet / Bunuñ ĥüzni virür aña melâlet
- 3250 Ĥalâş olmaz belâ vü derd ü **ġamdan** / Ölünce cânı ħurtulmaz elemden
- 3251 Baña evvel maħabbet itdi înâs / **Ġam** u derdümle öldi ġitdi înâs
- 3358 Ferâmüş eyleyüp dünyâ **ġamını** / Bu resme eyler idi 'âlemîni
- 3372 Bu meh-rûlarla var def -i **ġam** eyle / Bu fânî 'âlem içre 'âlem eyle
- 3533 Ne ĥoş vaķtün ne 'âlî 'âlemün var / Ne derdün var ne biñ dürlü **ġamuñ** var
- 3538 Ĥalâş olduñ **ġamından** kâyinâtuñ / Cihânuñ ħaydına yok iltifâtuñ
- 3539 Yazuķlar baña kim ħayrân-ı 'ışķam / **Ġam**-ı hecr ile ser-gerdân-ı 'ışķam
- 3557 Didi ey 'ışķ esîri şâh-zâde / Melâlün çok **ġamuñ** ħadden ziyâde
- 3704 Sevünme aña kim pâyânı **ġamdur** / Şafâsı miħnet ü zevķı elemdür
- 3709 Didi ey Yûsuf-ı Mışr-ı melâĥat / **Ġamum** bî-ĥadd ü ġuşşam bî-nihâyet
- 3827 Ĥalâş oldu yidi derbend-i **ġamdan** / Hidâyet buldı ħurtıldı elemden

- 3996 Bu **ğamdan** ser-nigün oldu Zelîhâ / Zelîl oldu zebûn oldu Zelîhâ
- 4018 Helâk oldu **ğam** u derdünle cânım / Fenâya vardı cism-i nâ-tûvânım
- 4027 Ricâle halka-i bezm-i elemdür / Hümâ-yı ‘aql u dîne dâm-ı **ğamdur**
- 4109 Bu tağlarca **ğamı** boynına aldı / Bu bâr-ı miñnet ile kâat kaldı
- 4121 Biri birine girdi zülf-i şeb-reng / İki **ğam** leşkeri gūyâ ider ceng
- 4131 Nihâlin eyledi **ğam** şarşarı pest / Çınârı kaldı gevherden tehi-dest
- 4139 Girer **ğam** zulmetine mübtelâlar / Geyer dâğ-ı siyâhından qaralar
- 4233 Kaçan kim ‘ışka mağlûb ola insân / **Ğam** u şâdî olur yanında yeksân
- 4234 **Ğama** öğrendi derde oldu mu‘tâd / Olurdu derd ü ğamdan hâtırı şâd
- 4248 İdüp zindân esîrin **ğamdan** âzâd / Çeküp her merd-i hāmı kıldı irşâd
- 4358 Ferâmûş oldu çekdügi elemmler / Hezârân ğuşşa vü biñ dürlü **ğamlar**
- 4364 **Ğamından** pîrlik oldu havâle / Ağardı kâküli döndi hilâle
- 4381 Ser-â-ser derd ü ‘ayn-ı mâtem oldu / Vücûdı halka-i bâb-ı **ğam** oldu
- 4383 Ruḥ-ı rengînin itdi nâr-ı **ğam** zerd / Zuhûr eylerdi her gün bir yeñi derd
- 4439 Enîn ü **ğamla** olmasun hâzîn ol / Baña olur yakınlarda yakın ol
- 4453 Toğar başına şems-i şâdmânî / Çıkar târik-i **ğamdan** taşra cânı
- 4463 Çıkar luṭf eyle girdâb-ı elemden / Hâlâş eyle beni zindân-ı **ğamdan**
- 4513 Senüñ ‘ışkuñla bād-ı şarşar-ı **ğam** / Nihâl-i kâmetümi eyledi hām
- 4529 **Ğam-ı** yâra zevâl olur havâle / Kaçan kim irişe hâdd-i kemâle
- 4642 **Ğam-ı** kaḥṭ ile ğâyetde melûlüz / Bize raḥm eyle kim nesl-i resûlüz
- 4648 Bir âh itdi ki şarşıldı semâvât / Vücûdın bâr-ı **ğam** itdi iki kâat
- 4749 Bu **ğam** evlâd-ı Ya‘kûbı şaşurdu / Felek gibi biri birine girdi
- 4780 Selâm itdi saña ol Ḥayy u Hâdî / Şeb-i **ğam** gitdi geldi rûz-ı şâdî
- 4782 Ḥudâya secde-i şükr itdi fi’l-hâl / **Ğam-ı** Yûsufdan oldu fâriḡu’l-bâl
- 4788 Müşevveş oldum evlâdum **ğamından** / Kesildüm zevk-ı ‘âlem ‘âleminden
- 4821 Ölen oğlını ağlar âh ider mi / **Ğamından** bunları âgâh ider mi
- 4835 Didiler biz ki itdük bu fesâdı / Bize **ğam** oldu saña zevk u şâdî
- 4854 Ezel pîrâhen oldu bâ‘iş-i **ğam** / Girü anuñla olsun cânı ḥurrem
- 4866 Gelür kanṭâr ile **ğam** gelse fi’l-hâl / Gider olsa gider mişkâl mişkâl
- 4874 Olurken dâr-ı **ğamda** hâli dil-teng / Maḡâm-ı zevk u şevka kıldı âheng
- 4912 İki cânibden aḡdı eşk-i şâdî / Göñülde yundı çıḡdı **ğam** sevâdı
- 4981 Oyalanma nuḡuş-ı ‘âlem ile / Geçürme günüñi derd ü **ğam** ile
- 4991 Saña geldi giden derd ü elemmler / Yirini özledi biñ dürlü **ğamlar**
- 5003 İrişdi bir zamân-ı ḡasret-engîz / **Ğam** ile ṭoldı dehr-i miñnet-âmîz

- 5084 Gerekse ol Mesîhâ ibn-i Meryem / ‘Anâşır çâr-mîhinden gelür **ğam**
 5087 Harâb-âbâd-ı **ğamdur** deyr-i ‘âlem / Ki bir dem hurrem olmaz anda âdem
 5088 Fesâdın fehm iden sevmez cihânı / **Ğamına** degmez anuñ şâdmânı
 E16 Cihânuñ mûcib-i **ğamdur** sürûrı / Gider âlât u esbâb-ı gurûrı
 E21 Zelihâ **ğamda** Yûsuf hurrem ü şâd / Anuñ göñli şikeste bunuñ âbâd
 E23 Emîn olmaz gam-ı dilberden âdem / Vişâli bir elem hicrânı bir **gam**

Aşağıdaki tanıkta geçen “ne gam” ifadesi “üzülecek ne var” anlamına gelir (*bk. ne gam*).

- 3674 Ne **gam** şâh-ı ümîdüñ virmese ber / Muğadder olmayan olmaz müyesser

Aşağıdaki tanıklarda geçen “zulmet-i gam” ifadesi “gam karanlığı” anlamına gelir (*bk. zulmet-i gam*).

- 466 Meger bir şeb tölündi mihr-i ‘âlem / Cihân yüzini tıtdı zulmet-i **gam**
 1288 Bürîdi rûy-ı dehri zulmet-i **gam** / Kârardı kalb-i ‘âşî gibi ‘âlem
 1319 Tağıldı zulmet-i **gam** gıtdı âfât / Açıldı rûy-ı mir’ât-ı semâvât
 1835 Kâra bahtından irdi zulmet-i **gam** / Şarındı âhdan destâr-ı mâtem
 5044 Söyündi şem‘-i bezm-ârâ-yı ‘âlem / Diyâr-ı Mısrı tıtdı zulmet-i **gam**

gam-ı cânân [1] sevgiliden ayrı kalmanın verdiği gam. <KANARI>

- 3076 Tehî sâgar gibi beñzinde ol ân / **Ğam-ı cânânı** ile kalmadı kan

gam-ı dildâr [2] sevgilinin kederi. <BMS>

- 2259 Yanalum nâr-ı ‘ışka nûr olalum / **Ğam-ı dildâr** ile mesrûr olalum
 3083 **Ğam-ı dildârı** ile nitekim hâk / Yaşı ırmağı itdi sînesin çâk

gam-ı hicrân [3] ayrılık üzüntüsü. <KANARI>

- 718 **Ğam-ı hicrânı** haylî müşkil oldı / Ağaçlar yaprağı güyâ dil oldı
 4172 ‘Abûsü’l-vech olup yürürdi ‘uşşâk / **Ğam-ı hicrân** ile didâra müştâk
 4516 **Ğam-ı hicrân** idelden rûzumı şeb / Yumuldı kaldı ‘aynum nergisi hep

gam-ı ‘ışk [7] aşk üzüntüsü.

- 1447 Kûl olan ‘ışka olur gamdan âzâd / **Ğam-ı ‘ışk** eyler imiş âdemi şâd
 1620 **Ğam-ı ‘ışkuñ** beni bî-çâre itdi / Dil-i dîvâne saña uydı gitdi
 1701 **Ğam-ı ‘ışkum** görünmez bir qaradur / Belâ budur ki derdüm bî-devâdur
 1745 **Ğam-ı ‘ışk** ile mi‘râcını buldı / Küle döndi gül-i ruhsârı şoldı
 1964 **Ğam-ı ‘ışk** eyledi mânend-i mevtâ / Gelüp itsün Mesîhâ gibi ihyâ
 2432 Girü oldı **gam-ı ‘ışkuñ** zebûnı / Girü çınratdı zencîr-i cünûnı
 3249 Benüm ağladuğum budur ki dâyim / **Ğam-ı ‘ışkumla** her kim oldı kâyim

gam-ı zülf [2] sevgilinin zülfünü koklayamama üzüntüsü. <KANARI>

1569 Maḥabbet müşterisi gönlin aldı / **Ġam-ı zülfiyle** cânı kılca kaldı

1779 Gönül oldu **Ġam-ı zülfün** esiri / Perişân-ḥatır itdün ben faḳiri

Ġam çekmek [1] tasalanmak, kaygılanmak, üzölmek. <DŞD>

4241 Hemîşe **Ġam çekeydi** ibn-i âdem / Ḥarâb-ender-ḥarâb olurdu ‘âlem

Ġamgüsâr [2] teselli eden, arkadaşlık eden, kaygı gideren, gam ortağı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1812 Ġamumla pâydar ol ber-ḳarâr ol / Ne yâr ol kimseye ne **Ġamgüsâr** ol

2503 Sevinürse sevinşün ol ki yârı / Ola bî-çâresinün **Ġamgüsârı**

Ġamḥâne [2] kaygı, tasa yurdu [mec.] dünya, hayat. <OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

46 Ḳoma **Ġamḥâne-i** ḡaflet-fezâda / Beni bîdar kıl dârü’l-fenâda

3219 Cihân **Ġam-ḥânesinde** kaldı maḥzûn / Ḳaralar geydi oldu ḳara maḡbûn

Ġam-ḥ’âr [2] gam çeken, tasalanan, kederli. <KT, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

889 Bu yana Ḥazret-i Ya‘ ḳûb-ı **Ġam-ḥ’âr** / Ṭururdu intizâr ile dil-efḡâr

3734 Ḳapuḡda bir benüm gibi ḳuluḡ var / Sa‘ âdet bil yûri var olma **Ġam-ḥ’âr**

Ġammâz [3] herkesin ayıplarını meydana çıkarmaya çalışan, münafık, fitneci, koḡucu.

Gammaz, bir memleketteki fitnecilerin başıdır. <KT, KO, TDEK, OTAL>

789 Yemîn itsün ki ol serv-i ser-efrâz / Bu râzı açmaya olmaya **Ġammâz**

1039 Aramızda eger **Ġammâz** olaydı / Bu râzı cümle-i ‘âlem bileydi

1040 Rivâyetdür ki murḡ-ı cân-ı **Ġammâz** / İdemez bir nefes uçmaḡda pervâz

Ġamnâk [9] kederli, mahzun, tasalı, kaygılı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

39 Günâh itmekle oldum cüst ü çâlâk / Şalâḡ emrinde ammâ süst ü **Ġamnâk**

958 Su’âl itdi didi Ya‘ ḳûb-ı **Ġamnâk** / Bu söz daḡı degöl maḡbûl-i idrâk

1320 Niyâma çekdi tîḡ-i berḡı eflâk / Ḳamu **Ġamnâklar** oldu feraḡnâk

1836 Yanına dâyeler geldükce **Ġamnâk** / İderdi anlaruḡ da câmesin çâk

1874 Gözüḡ aç ḡâfil olma gezme **Ġamnâk** / Rümûz-ı ‘ışḡ-ı pâki eyle idrâk

2302 ‘Acebdür ‘âşık-ı maḥzûn u **Ġamnâk** / Olur da‘ vâ-yı ‘ışḡ itmekde bî-bâk

3008 Ṭurup ḳurbân koyunı gibi **Ġamnâk** / Gözi nerkislerin eylerdi nemnâk

4166 Ṭutuldu mihr-i devlet oldu **Ġamnâk** / Libâs-ı mâtemini geydi eflâk

4775 Yıkılmış ḡatırımı eyle âbâd / Dil-i **Ġamnâkümi** kıl ḡurrem ü şâd

Ġamze [1] süzgün bakış. Sevgilinin süzgün ve manalı bakışı. Gamze sadece bakışa dayanmayıp göz, kaş ve kirpiḡin birlikte ortaya koyduḡu bir harekettir. Gamze gözden çıkar ve âşḡa ıştırıp verir. Gamze bazen öldürücü bir katil, bazen de cellattır. Ayrıca gamze fitneler koparır, beladır, afettir, acımasızdır. <KT, KO, TDEK, OTAL, ADŞS>

1650 O zālīm **ġanzeler** hep oldı mazlūm / Olurdı genc-i ‘ışķı ħalka ma‘lūm
ġanem [6] koyun. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

439 Ğanem ħaylından olurdı çemen güm / Şanasın zeyn ider gök yüzün encüm

440 Ğanemden muġtenem olunca âdem / İrişmez kellesine gelle-i ġam

3035 Ğanemler ħaylî ħaylî ‘izzet itdi / Öñine düşdi mer‘âya iletdi

E1 Çemen göki felekden bir nümüne / Meleklerdür **ġanemler** güne güne

E5 Ğanemler oldı tesbîhün mişâli / Keser efkâr-ı âĥardan ricâli

ġanem-veş [1] koyun gibi.

2983 Ecel aña ki isti‘câl eyler / Ğanem-veş kûrda istiķbâl eyler

ġanî [6] muhtaç olmayan, zengin, varlıklı. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

2303 Ecel gibi belâ-yı ‘ışķ-ı cānān / Faķîre vü **ġanîye** oldı yeksān

5107 Özin ‘ālî bilen merd-i denîdür / Ĥaķîķatde faķîr olan **ġanîdür**

ġanî gönüllü [1] cömert.

936 Ğanî göñli gibi yoķ inkisârı / Bütün cümle miyānı vü kenârı

ġanî etmek [1] zenginleştirmek. <KANARİ>

4809 Ğanî eyle bizi zād ile tekrâr / Ne var aķduġı yire aķsa enhâr

ġanî kılmak [1] zenginleştirmek, doyurmak, tok kılmak.

2 Ğanî kıl genc-i ‘ışķuñla faķîri / Sevindürsün beni şevķuñ beşîri

ġanî olmak [1] zengin olmak, çok malı olmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

1995 Ğanî olmuş vişâli ‘âleminde / Ĥalâş olmuş firâķınuñ ġamından

ġanîmet [3] tesadüfen ele geçen fırsat veya faydalı durum, beklenmeyen kazanç [mec.]

beklenmedik zamanda ve şekilde ele geçen şey veya fırsat, emeksiz ve bedavadan elde edilen menfaat. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

3113 Ğanîmet gör bu deñlü vaşlı zinhâr / Çoġ itme az işi olma tama‘kâr

ġanîmet bilmek [2] fırsat bilmek, değer bilmek. <KANARİ>

836 Belâdur cānib-i Ĥaķ imtiĥānı / Erenler bir **ġanîmet bildi** anı

3409 Şafa eyyāmıdır vuşlat zamānı / Ğanîmet bil bu vaķt-i şādmānı

ġār [2] in, mağara. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

2852 Olursa şekli taşvîre muvāfıķ / Ĥadīmî yâr-ı **ġārumdur** o ‘āşıķ

4004 Seni yutmaġ içün mānend-i şu‘bān / Tûrur aġzını açup **ġār**-ı zindān

ġaraż [2] maksat, niyet, hedef, gaye. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

739 Gelür Ya‘ķûba derd ü Yūsufa ġam / Ğaraż irşāddur *Allāhu a‘lem*

2300 Ğaraż maķdûrumı şarf eylemekdür / Meşeldür bu ki yâ pekdür ya tekdür

ġarb [2] güneşin battığı taraf, gün batısı, batı. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

2075 Derildi niçe begler bu nişāna / Bilād-ı **ġarba** oldılar revāne

4164 Çü maşrık şāhbāzı dāma düşdi / Ġurāb-ı **ġarb** şehir-i Şāma üşdi

ġāret [2] yağma için düşman tarafına hücum etme, akın, talan, çapul. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

4126 Güneş gibi vücūdı pür-ħarāret / İrişdi ħāne-i ‘aqlına **ġāret**

ġāret etmek/eylemek [1] yağmalamak, talan etmek. <KANARİ>

2316 Ruĥ-ı rengīni bir cām-ı maħabbet / Ki **eyler** ħānumān-ı ‘aqlı **ġāret**

ġarīb [38]

1. kimsesiz, zavallı, biçare. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

57 **Ġarīb** ü derdmend ü bī-kesem ben / Ümīdümü nice senden kesem ben

783 Qodılar Yūsufı bir yerde tenhā / **Ġarīb** ü bī-kes ü maġlūb-ı a‘dā

1274 Benem gülzār-ı dehrūn ‘andelībi / Aqar şu gibi oldum yer **ġarībi**

1428 Yūri var pādīşāh-ı ‘ışka kıl ol / Qomaz kendü **ġarībini** melūl ol

1621 **Ġarīb** ü derdmendem ħasta vū zār / Ki yanumda ne dil vardur ne dildār

1762 Görin ey ‘ālem-i ma‘nā ħabībi / Esirge ben **ġarīb-i** bī-naşībi

1895 Şorarsañ ol **ġarīb** ü ol faķīri / Olupdur bend ü zencīrūn esīri

1918 Ferāmūş eyledūn qavl ü qarārı / Unutduñ bu **ġarīb-i** rūzgārı

1959 **Ġarīb** ü ħasta vū zāram senedsüz / Kime yalvarayım qaldum mededsüz

2457 Yañıldı Mālik oldı yer **ġarībi** / Degişdi taşa topraġa ħabībi

2472 Esirge ben **ġarībi** ħālūme baq / Beni de qullaruña eyle ilĥāq

2653 Yetīmūñ dīde-i giryānı içün / **Ġarībūñ** nāle vū efġānı içün

2673 Devesi ben **ġarībi** gördi bildi / Gözi yaşını dāmānuma sildi

2677 Yaraşur baña aġlarsam **ġarībem** / Atamuñ vuşlatından bī-naşībem

3147 Qılur ya‘nī kemān ebrūları çīn / **Ġarīb** ü derdmendine ider kīn

3169 Cefādur mihr-i ‘ışkuñdan naşībi / Olupdur sāye gibi yir **ġarībi**

3403 **Ġarīb** ü derdmend ü nā-murāduz / Faķīrū’l-ħāl ü mażlūm-ı bilāduz

3652 Ki ey iqlīm-i ħüsnūñ pādīşāhı / Esirge bu **ġarīb-i** bī-günāhı

3859 Ĥudā dil virdi ol ma‘şūm-ı pāke / Mu‘īn oldı **ġarīb-i** derdnāke

3890 ‘Ayāndur derd-i pinhānı yüzinden / **Ġarīb** evzā‘ u bīhūde sözinden

4251 Faķīrūñ ħātırın ħālın şorardı / **Ġarībūñ** derdine dermān arardı

4348 **Ġarībūñ** dūd-ı āhınuñ seĥābı / Şaķīye yağdurur berf-i ‘azābı

4508 Didi ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Du‘ā kıl ben **ġarībi** eyle iĥyā

- 4711 Didi muhtâclık ey mâh-manzar / **Ġarîbi** halk eline bakar eyler
 4786 **Ġarîbe** zulm elini eyle kütâh / Ki sultân-ı selâtin oldı Allâh
 4818 Akar şu gibi olduq yir **Ġarîbi** / Yirindürme bu ihvân-ı hasîbi
 4882 Bizi sensüz **Ġarîb-i** bî-kes itdün / Aramuzdan çıkup cân gibi gitdün
 4947 Şımañ âyîne-i kalb-i **Ġarîbi** / Tesellî eyleñüz her bî-naşîbi
 4998 Bilürsin her **Ġarîbüñ** gizlü râzın / İşidürsin mededsüzler niyâzın
 5043 Cinânun bâğına seyrâna gitdi / Cihân halkın **Ġarîb-i** bî-kes itdi

2. yabancı, yabancı yerde bulunan. <KT, OTAL, KUBBEALTI>

- 978 Kõduñ ğurbetde pîr-i nâ-tüvânı / **Ġarîb** itdün faķîr-i bî-nişânı
 1075 Aña dañı bu hicrânı naşîb it / Bu yad ilde benüm gibi **Ġarîb** it
 1242 **Ġarîb** illerde kim bilür kalam mı / Bu yire bilmezin ayruķ gelem mi
 2735 Dirîğâ hem yetîm ü hem **Ġarîbem** / Bu yad illerde kalmış bî-naşîbem
 3233 Yaraşur baña ağlarsam **Ġarîbem** / Vişâlün ‘âleminde bî-naşîbem

Ġarîb olmak [3] kendini alışkın olmadığı bir durum ve ortamda hissetmek, kendini yalnız ve güçsüz hissetmek. <ÖTS>

- 477 Yanumda ‘izz ü nâza öğrenen yâr / **Ġarîb olup** ola mı hâli düşvâr
 823 **Ġarîb oldu** senün dürr-i yetîmün / Bilür mi hâlümü zât-ı kerîmün
 4705 **Ġarîb olduñ** diyâr-ı Mışra geldün / Dirîğâ sofrada tenhâca kaldun

Ġarîbân [3] garipler, zavallı, biçare kimseler; zavallı, kimsesiz. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 37 Bi-ħaķķ-ı rûz-ı vaşl-ı Pîr-i Ken‘ân / Bi-ħaķķ-ı ħörmet-i şâm-ı **Ġarîbân**
 127 Şefîķ-ı derdmendân u **Ġarîbân** / Refîķ-ı bî-kesân u bî-naşîbân
 3338 Çiçekler yaprağı olurdı rîzân / Mişâl-i kaķra-i eşķ-i **Ġarîbân**

Ġarîbâne [2] garipçesine, garipçe, garibe yakışacak surette. <OTAL, ÖTS>

- 513 **Ġarîbâne** yetîmâne gezerdi / Yaķardı ehl-i derdi âh-ı serdi
 1653 **Ġarîbâne** yetîmâne tûrurdi / Esirgedi anı her kim görürdi

Ġarîķ [2] suya batmış, suda boğulmuş [mec.] bir şeyi bol miktarda elde etmiş olan. <KT,

KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTI>

- 1172 **Ġarîķ** olduķda deryâ-yı melâle / İder bir Hızr-ı devrânı ħavâle
 4759 Felek şaldı bizi derd-i ‘atîķa / **Ġarîķ** itdi bizi baķr-i ‘amîķa

Ġarķ [11] suya batma, batırma [mec.] bir şeye bol miktarda sahip olma. <KT, KO, CÜDÎ,

KANARI>

- 61 Ne deñlü **Ġarķ** isem baķr-i ħaķâya / Bağışla âb-ı rûy-ı Muştafâya

Ġarķ etmek/eylemek [5] boğmak, batırmak [mec.] bol bol vermek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 2338 Cemālüm bahri **itsün** Yūsufı **ğarķ** / Görenler eylesün mābeynümüz fark
 2719 Toza **ğarķ itdi** dāye bir hecīni / Aña bindürdi bir merd-i ḥaṣīni
 3138 Beni **ğarķ eyledi** baḥr-i cefāsı / Kenāra çekse dest-i merḥabāsı
 4632 Didi varuñ o sulṭān-ı kerīme / Sizi **ğarķ eyler** elṭāf-ı ‘amīme
 4676 Ğalāle **ğarķ idüp** Ken‘ān-zemīni / Du‘ā-güy eylediler her ḥazīni

ğarķ olmak [5] boğulmak, batmak [*mec.*] ... ile dolmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 2451 Görinmez yār mu‘ tād-ı viṣāle / Vücūdi **ğarķ olur** nūr-ı cemāle
 3227 Teni **ğarķ oldu** bārān-ı belāya / Vücūdi döndi eyyām-ı ṣitāya
 3962 Dönüp her biri mīr-i ‘āṣıḳāna / Ser-ā-ser cāmesi **ğarķ oldu** ḳana
 5020 Duḥān-ı āhına **ğarķ oldu** kühsār / Bu mātemden ṣaḳını yoldı eṣcār
 5110 O kim ğaflet ğubārına **ola ğarķ** / Cihāndan ḥayrı ṣerri eylemez fark

ğarrā [5] ak, parlak, münevver, güzel, gösterişli, şatafatlı. <KT, KO, LN, OTAL>

Tanıklarda “māh-ı ğarrā” şeklinde bir tamlama oluşturmuş ve “parlak ay” anlamına gelmiştir (*bk. māh-ı ğarrā*).

- 979 Seni gören gözüm ey māh-ı **ğarrā** / Kime baḳsun kimi itsün temāṣā
 1355 Yunurdi āb ile ol māh-ı **ğarrā** / Nücūm ile ḳırān eylerdi güyā
 3559 İdelüm bir kemend-i ḥīle peydā / Ola kim tūtıla ol māh-ı **ğarrā**
 4208 Baḳup zindāna eydürdi Zeliḥā / Senüñ ḳoynuñdadur ol māh-ı **ğarrā**
 4503 Didi ḳanı o günler ey Zeliḥā / Yüzüñ mihr idi alnuñ māh-ı **ğarrā**

gāv [4] öküz, sığır. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 4281 O arada yedi baş **gāv-ı** lāḡar / Ṣitāb ile gelüp ḳaldurdılar ser
 4297 Didi ol server-i devr-i zemāne / Yedi **gāv** oldu yıllardan niṣāne

gāv-ı semīn [2] semiz, besili öküz.

- 4280 Uyurken ‘ālem-i ma‘ nāda ol ṣāh / Yedi **gāv-ı semīni** gördi nāḡāh
 4282 Belerdüp gözini açdı femini / Yidi cümle yedi **gāv-ı semīni**

ğavḡā [10] kavga, dövüşme; gürültü, patırtı. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 598 Ser-ā-ser ḳubbe-i ḳarḥ-ı mu‘ allā / Bu **ğavḡādan** tehī olmadı ḳaṭ‘ ā
 801 Bu **ğavḡā** ṣulḥ olur **ğavḡā** degüldür / Sizüñ tedbirüñüz evlā degüldür
 1793 Yayıldı gün gibi dünyāya ‘ıṣḳum / Düşürdi başımı **ğavḡāya** ‘ıṣḳum
 2805 Olur her fitne vü **ğavḡāya** bā‘ iṣ / Anuñcün didiler ümmü’l-ḥabāyiṣ
 3839 Segirdüp geldi ardınca hemānā / Ḳopardı ara yirde ṣūr u **ğavḡā**
 3848 Ṣuçın baṣdurdi **ğavḡā** ile ya‘ nī / Tıyuldi ḥalkā fāṣ oldu bu ma‘ nī

ğavḡā-yı cünün [1] delilik kavgası. <KANARI>

4444 Daḥi artardı sevdā-yı cününü / Belā-yı ‘ışkı **ğavğā-yı cününü**

ğavğā etmek [1] savaşmak, kavga etmek, boğuşmak. <KANARI>

1054 Köpürdi nitekim emvāc-ı deryā / Tırı geldi yerinden **itdi ğavğā**

ğavğāya salmak [1] kavga çıkmasına neden olmak, ortalığı velveleye vermek. <YTS, ÖTS>

2282 Cihān ḥalkı başın **ğavğāya şaldı** / Mezāduñ āḥiri ferdāya ḳaldı

ğavvāş [4] dalgıç, inci, sünger vs. bulmak veya batan şeyleri çıkarmak için denizin dibine inen kimse. “Şināver” olarak da anılan gavvās, divan şiirinde daha çok su ile ilgili olarak anılır. Dalgıçların denizden inci vs. kıymetli şeyler çıkarmaları dolayısıyla, değerli şeyler arayan kişi de gavvās olarak düşünülür. <KT, KO, LN, ADŞS>

911 Kimi deryā-yı nār-ı derde **ğavvāş** / Kimi oldı şerāre gibi rakḳāş

2309 Belā baḥrinde **ğavvāş** olma ṭalma / Ḥayāt Ābı gibi zulmetde ḳalma

2408 Kimi sāzende-i ‘ışkına rakḳāş / Kimi deryā-yı efkārına **ğavvāş**

Aşağıdaki tanıkta şiir ile deniz arasında ilişki kurulmuştur. Şiir ustaları, kendilerini mana incileri çıkaran birer dalgıca benzetirler. <ADŞS>

5138 Zihī baḥr-i laṭīf ü nazm-ı şīrīn / Ḥired **ğavvāşını** eyler güher-çīn

gayb [19] görünmeyen, bilinmeyen, görünürde olmayan hâl, keyfiyet, şey. Dinî bir kavram olarak nakle dayalı bilgi olmaksızın hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı demektir. Gayb, sadece Allah’ın bildiği “mutlak gayb”, Allah’ın bildirdikleri tarafından bilinebilen “izafî gayb” olmak üzere iki şekilde sınıflandırılabilir. [tas.] Duyu organları ve akılla bilinmeyen, görülmeyen varlıklar ve bunların bulundukları âleme gayb âlemi veya manevi ve ruhani âlem denir. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

565 Virürken Yūsufı Ya‘ḳūba nāgāh / Kemer **gayb** oldı didi eyledi āh

569 O **gayb** olan kemer mānend-i hāle / Ṭolanmış anda ol bedr-i kemāle

678 Aña dermāna eylerken tevaḳḳuf / Yarıldı yer yüzi **gayb** oldı Yūsuf

976 Dir idi ḳandasın ey māh-ı Ken‘ān / Beni **gayb** eyledi tārīk-i hicrān

1528 Ne zulmet çihre-i ḥikmet niḳābı / Cemāl-i şāhid-i **gaybuñ** ḥicābı

1587 Esīr-i şāhid-i **gayb** oldı nāgāh / Eridi geçdi güyā āḥir-i māh

1717 Dehānı ḥātif-i **gayb** idi güyā / Sözin söyler görünmez kendi ammā

1773 Hidāyet itdi aña Zü’lcelālī / Görindi şāhid-i **gaybuñ** cemālī

1967 Tecellī eyledi lâ-şekk ü lâ-reyb / Görindi nūr-ı ‘ayn-ı ‘ālem-i **gayb**

2430 Görür kim şāhid-i **gaybı** bulundı / Melekler gibi çarḥa girdi döndi

4049 Ki tā **gayb** ola bu ‘ayb u fesādı / Şalāḥına ideler i‘tikādı

4061 Gelürdi **gaybdan** bir şavt-ı zibā / Dir idi cehr ile *hāṣā ve kellā*

4714 Gözine şahid-i **gayb** oldu zāhir / Hudāya şükr ü minnet itdi vāfir

Aşağıdaki tanıklarda geçen “ricāl-i gayb” tamlaması “göze görünmeyen veliler” anlamında bir ifadedir (*bk. ricāl-i gayb*).

1130 Seni beñzer vilāyetlerde nāgāh / Ricāl-i **gayba** hem-rāh itdi Allāh

1880 Ricāl-i **gayba** beñzersin hemānā / Gezersin kāyinātı tā ser ü pā

3516 Saña nār-ı maḥabbet el uzatdı / Elün aldı ricāl-i **gayba** katdı

Aşağıdaki tanıklarda ağız, gaip olarak nitelenmiştir. Divan şiirinde sevgilinin ağzı gaip olduğu gibi, konuştuğu şeyler de gaipten haber vermek gibidir. <ADŞS>

1008 Dehānı gibi **gayb** oldu geçende / Şorarın bilmez āyende revende

1277 Kesildi kaldı Yūsuf kārbandan / Dehānı gibi **gayb** oldu miyāndan

2337 Benüm hüsnumi görince ziyāde / Dehānı gibi **gayb** olsun orada

gāyet [13] çok, pek çok, fazla, son derece. <KT, LN, CÜDİ, OTAL, KUBBEALT>

781 Bu deñlü mu‘ cizātın gördi ihvān / Bu işe oldılar **gāyet** peşimān

1393 Güzellik cāmesi **gāyet** yaraşmış / Cemāl-i pür-kemālī ḥadden aşmış

1581 Bırakdı kendin ol şem‘ -i hidāyet / Yanardı başı ḥasta oldu **gāyet**

2131 Gülün ‘ışkından irdi ḥaylī ḥālet / Bozardı yāsemīnün beñzi **gāyet**

2599 Eyitdi ey nebiyya’llāh beri gel / Sözüm vardur saña **gāyet** mufaşşal

2712 Ölen ardınca ölmüş yok meşeldür / Zarāfet idelüm **gāyet** maḥaldür

2926 Faķīre **gāyet** ile şefkatün var / Terāḥḥum eyleme ol demde zīnhār

3778 Terāḥḥum eyledi ḥāline **gāyet** / Żarūrī lāzım oldu aña şefkat

3794 Didi **gāyet** mükedder oldu ḥālüm / Yazukdur boynuña alma vebālüm

3968 Kimi Yūsufdan ayrıldığı sā‘at / Ziyāde acıdı āh itdi **gāyet**

3976 Çoğaldı ‘aşık-ı bī-çāre **gāyet** / Ölümlü ḥasta vāfir bī-nihāyet

4598 Yedi yıllar ucuzluk oldu **gāyet** / Nebātāt ökdi bī-ḥadd ü nihāyet

4731 Bu sözler Yūsufa güç geldi **gāyet** / Mübārek ḥatırın başdı melālet

gāyetde [13] ziyadesiyle, son derecede, çok. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

418 Nübüvvet oldu Ya‘kūba ‘ināyet / Aña ‘İş itdi **gāyetde** ‘adāvet

779 Birisi anı **gāyetde** dögerdi / Ġilāz ile şidād ile sögerdi

820 Şedīdū’l-ḳalb olur **gāyetde** zālīm / Mülāyim idemez ḳavl-i mülāyim

898 Dil-i Ya‘ḳūb olup **gāyetde** maḥzūn / ‘Ayān itdi gözinden eşk-i gülgün

1251 Bu Ken‘ān ilinün ‘ayn-ı ‘itābı / Bize **gāyetde** virdi iztirābı

1299 Tabancayla girişdüm anı dögdüm / Dil uzatdum aña **gāyetde** sögdüm

- 1857 Maḥabbet bâğının serv-i bülendi / Bu kayd u bendi **gâyetde** begendi
 2572 Bir oğlu var idi **gâyetde** maḥbûb / Hışâli kendü gibi hûbdan hûb
 2731 Didi **gâyetde** müşkil oldu kârum / Beni ğurbetde kodı rûzgârum
 4036 Baña hayf itdi **gâyetde** bu ferzend / Düşürdi il diline nitekim qand
 4298 Yedi ter hüşedür ucuzluğa dâl / Ucuzluk ola **gâyetde** yedi sâl
 4416 Yelisi mâr-ı erḳam boynı ejder / Dümi boz yügrüğe **gâyetde** beñzer
 4642 Ğam-ı қаһt ile **gâyetde** melûlüz / Bize raḥm eyle kim nesl-i resûlüz

ġâyib [5] görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp; gözle görünmeyen âlem. <KT,

KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2196 İrişdi gûşına **ġâyibden** âvâz / Eyitdi ey nihâl-i ğonca-i nâz
 2584 Bu resme eyledi ‘ahdini âḥir / Bu emr-i **ġâyib** olmayınca ḥâzır
 2634 Dehân-ı tıfıdan keşf oldu bu râz / Şanasın geldi **ġâyibden** bu âvâz

ġâyib olmak [2] kaybolmak. <KUBBEALT>

- 210 Şu deñlü gitdi bâlâya feraḥnâk / Gözinden **ġâyib oldu** nokta-i ḥâk
 1025 Nebiyyu’llâhuñ oğlu **ġâyib olmuş** / Bize rûy-ı celâli ġâlib olmuş

ġâyibâne [1] görmeyerek ve görünmeyerek, gizliden, arkadan, yüze karşı olmayarak.

<KT, OTAL, KUBBEALT>

- 2493 Lebi gibi severken **ġâyibâne** / Enis oldu ḥuzûr-ı dilsitâna

ġayr [30] özge, başka, diğer, ayrı, artık. Türkçede galat olarak sonunda bir “ی” ile

kullanılır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 10 Görinmez gözüme ol ḥûr u ğilmân / Olursa şehper-i **ġayr** ile perrân
 610 Oğuldan **ġayrı** ger ednâ vü a‘lâ / Hünerde olsa senden cümle evlâ
 808 Alalar gideler ġayrı diyâra / Bulunmaz aña bundan **ġayrı** çäre
 874 Libâs-ı ‘âriyetle gezme maḡrûr / Gel olma **ġayruñ** esrâriyle mesrûr
 981 Senüñ tatlu sözüñe öğrenen dil / Senüñ **ġayruña** hiç olur mı kâyıl
 1089 İrişdi gûşına hâtifden âvâz / Didi kıl kayd-ı **ġayrı** dilden ifrâz
 1216 Biri çâh içine itdi ḥiṭâbı / Şadâdan **ġayrı** çıkmadı cevâbı
 1949 Görür **ġayrıdan** olmaz derde dermân / Didi ey derde dermân ıssı Sübhân
 2378 Ḥaḳîķî oldu bu ‘ışķ-ı mecâzî / Ḥudâdan **ġayrıdan** gitdi niyâzı
 2699 Bu râzı eyleme nâşilere fâş / Gerekmez baña senden **ġayrı** sırdaş
 2713 Hemân meşġûl olalum bu nifâķa / Kesilsün **ġayrı** yirlerden ‘alâķa
 2715 Maḥabbet itmez iḥvânına ol yâr / Anuñ Ya‘ķubdan **ġayrı** kimi var
 3059 Gerekmez ol semend-i şâdmânî / Ki ola **ġayr** destinde ‘inânı

- 3122 Budur halk-ı cihân içinde ‘âdet / Cefâdan **ğayrıya** gelmez kanâ‘ at
 3235 Vefâsız yâra şefqatsız nigâra / Bulınmaz ağlamakdan **ğayrı** çâre
 3286 Didi Allâh ile yok âşinâlık / Gönül olmaz senün **ğayruña** ‘âşık
 3287 Tapuñdan **ğayrı** yokdur baña maşşud / Senün olsun o ma‘bûd u o mescûd
 3457 Yuyamaz şol ki yüzi mühmelâtın / Nice def‘ide **ğayruñ** seyyi‘âtın
 3706 Düşüp gün gibi baħr-i ıztırâba / Teveccüh eyledi bir **ğayrı** bâba
 3984 Vişâl-i yâra olsa **ğayrı** tâlib / İder ‘ışk ehlinün şevkını gâlib
 4264 Anuñçün Yûsufa geldi bu acı / Ki oldu **ğayra** ‘arz-ı ihtiyâcı
 4267 Ne hikmetdür bu ki olmaz rızâsı / Ki ola **ğayrıdan** anuñ devâsı
 4269 Ararsa **ğayrıdan** derdine dermân / İder derdini ol merdün firâvân
 4377 Döşendi toprağı yaşıdandı hârı / Giderdi levh-i dilden **ğayrı** yârı
 4451 Şu kapudan ki olmaz derde dermân / Arar bir **ğayrı** yoldan râh-ı ihsân
 4485 Didi ey Kâdiye‘l-hâcât u Mescûd / Degüldür kimse senden **ğayrı** ma‘bûd
 4893 Yönelidiler yola mesrûr u dil-şâd / Ceresden **ğayrı** yok bir ehl-i feryâd
 5171 Ma‘ânî mevc ururken baħr-i dilden / Metâ‘-ı **ğayra** dellâl olmadum ben
 E7 Zihî şugl-ı celâl ü kayd-ı pür-hâl / Kuyûd-ı **ğayrı** eyler cümle battâl

ğayret [8]

1. aziz ve kutsal bir şeye saldırıyı göz dikildiğini görmeye tahammül edememe duygusu, hamiyet.

<KT, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 1060 Yirünüz oldu hâr u has gibi nâr / Kanı luğf u kanı **ğayret** kanı ‘âr
 3090 Kanı ‘âr u kanı nâmûs u **ğayret** / Yıkıldı hâne-i ‘ırz u maħabbet
 4740 ‘Acâyib derde oldılar giriftâr / Helâk itdi kamusun **ğayret** ü ‘âr

2. belli bir şey için çabalama, didinme, çaba, ceht, çalışma, çabalama. <KT, KO, CÛDÎ>

- 250 Üşenmez yel gibi yol zaħmetinden / Huzûr itmez kemâl-i **ğayretinden**
 2305 Maħabbetden anuñ kim miñneti yok / Hayıflar bir qarınca **ğayreti** yok
 3555 Ümîdin kesdi Yûsuf şöhetinden / Hilâl oldu o mâhuñ **ğayretinden**

ğayret etmek/eylemek [2] çalışmak, emek sarf etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 2823 Bu üftâde ‘acâyib **ğayret itdi** / Binüp bir keştiye ardınca gitdi
 4432 Kaçan yaklaşsa sultân-ı vilâyet / Gelürdi yolına **eylerdi** **ğayret**
ğazâ [3] din uğruna yapılan savaş, cihat. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
 254 **Ğazâ** yolında aşhâb işin işler / Kûlma mâl-i Kârûnı bağışlar
 261 Kızıl sancağ lisân-ı kâle beñzer / **Ğazâda** Sûre-i Feth oğur ezber

- 278 Zihî **gâzî** zihî ‘âbid zihî şâh / **Ġazâsî** *fî-sebîli’illâh* Allâh
ġazab [3] hiddet, kızma, kızgınlık, öfke, dargınlık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 633 **Ġazab** ehlidür anlar qaldurur baş / Bu râzî eyleme iḥvânuña fâş
ġazab etmek [2] kızmak, öfkelenmek, darılmak, küsmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>
- 2891 Cefâlar kıldı şeytân-ı la‘îne / **Ġazab itdi** didi gelme yakına
3888 Zeliḥâ gibi sen de zâlim olma / **Ġazab itme** faḳîre âşim olma
ġazabnâk [2] öfkeli, kızgın, gazaplı; dargın. <KT, OTAL, KUBBEALTI>
- 2194 Çıkardı ḥançerin yâr-ı **ġazabnâk** / Diledi kim ide ten câmesin çâk
3185 Sözüne dâyenüñ oldı **ġazabnâk** / Çevürdi yüzini mânend-i eflâk
ġazel-ḥ’ân [1] gazel okuyan, gazelleri makam ile okuyan kişi. Aşk ve işret hakkında 5-10 beyitten oluşan şiire gazel denir. <KT, KO, LR, OTAL>
- 2115 Olurlar hevdec içinde **ġazel-ḥ’ân** / Yuvadın bülbül eyler şanki eḳḡân
ġâzî [3] gaza eden, din uğruna savaşı; savaştan sağ ve muzaffer dönen, kumandan.
<KT, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>
- 278 Zihî **ġâzî** zihî ‘âbid zihî şâh / **Ġazâsî** *fî-sebîli’illâh* Allâh
415 Cihânda **ġâzî** oğlu **ġâzî** oldı / Şecâ‘atde cihân şehbâzı oldı
gebr [1] Mecusi, ateşe tapan. Mecusiler, uluhiyetin timsali ve en saf ateşin aslı diye güneşe ve yıldızlara taparlar ve evleri tutuşsa bile söndürmezlermiş. Kitapları, Zerdüş’tün eseri olan *Zend* adlı mecmuadır. <KT, KO, LN, AÇDŞS, TDEK, KANARI>
- 4956 Şîġâr ile kibârı kibr ü kîne / Şoñ ucı döndürür **gebr**-i la‘îne
geçinmek [2] yaşamak, ömür sürmek. <YTS, TS>
- 4388 Taġıldı ‘aql u fikri ‘ırzı şındı / Niçe günler bu ḥâl ile **geçindi**
5099 Kemâl-i ḥüsnile öġünme tınma / Şi‘âr-ı müste‘âr ile **geçinme**
geçmek [63]
1. bir yerden başka bir yere gitmek. <KUBBEALTI, TS>
- 209 Bu tokuz cevşeni oġ gibi **geçdi** / Niḳâb-ı mümkinâtı bir bir açdı
465 Ecel derbendi ḥôşdur sâlikâna / **Geçenler** irdi şahrâ-yı cinâna
1008 Deḥânı gibi ġayb oldı **geçende** / Şorârın bilmez âyende revende
1116 Münevver oldı tevḥîd-i Ḥudâdan / Ḥudâya vardı **geçdi** bâb-ı lâdan
1236 Olan oldı **geçen geçdi** muḥaşşal / ‘Adâvet kılmâsun mâbeyni muḥtel
1767 Benüm ḥâlümünden aḥbâbum ider ‘âr / Bürûdetle **geçer** bâd-ı şehir-vâr
2120 Ne yire gelse sür‘atle **geçerdi** / İverdi cânı bulıdı uçardı
2726 Dü tâ olmışdı ḳaddi bâr-ı ġamdan / Egildi **geçdi** ol bâb-ı ‘ademden

- 3829 Meh-i Ken‘ân kapulardan **geçerken** / Bu isti‘ cāl ile taşra kaçarken
 4104 Ne hazz olur o gülşenden ki nāgāh / **Geçe** gül idesin hārından ikrāh
 4396 **Geçerdi** Yūsuf andan gāh olurdu / Dil-i bî-çāresi āgāh olurdu
 4415 Şabā-veş **geçse** Nīli zāhir ü fāş / Kāmer-veş na‘li olmazdı anuñ yaş
 4421 **Geçerken** yoldan ol dildār-ı serkeş / Çıkardı hāne-i neyden şabā-veş
 4433 **Geçerdi** şāh-ı hūbān ‘asker ile / Kālurdu yolda bu derd-i ser ile
 4919 Gehī ‘ilm-i ledün rāzın açardı / Sipihri ‘aqlı şehbāzı **geçerdi**

2. bırakmak, vazgeçmek. <TS, YTS>

- 216 Muhaşşal **geçmeyince** māsivādan / Görinmez nesne dīdār-ı Hūdādan
 596 Ölüm ‘aşıklarun sermāyesidür / Başından **geçmek** evvel pāyesidür
 1061 Çekün ol pençe-i hūrşiddin el / **Geçün** bu fikr-i fāsiddin muhaşşal
 1112 Sükūna vardı **geçti** cüst u cūdan / Ferāgāt itdi cümle güft ü gūdan
 1746 **Geçince** kendüsinden merd-i şādık / Bir olur ‘ışık ile ma‘şūk u ‘aşıq
 1855 Kuyūd-ı māsivādan **geçdi** muṭlak / Teninde kayd-ı cānān kaldı ancak
 2908 Cemāli perdesidür mülk-i fānī / Bu fānīden **geçenler** gördi anı
 3130 Naşīhat ‘āleminden **geçdi** cānum / ‘Ayān oldu benüm rāz-ı nihānum
 3290 Zeliḥā **geçdi** gitdi kendüzinden / Cününü fehm olındı her sözinden
 3771 Yaşın ol bedr-i enver Ülker itdi / Yıkıldı kendüsinden **geçdi** gitdi
 3835 Maḥabbet ıssı gönülden mi **geçdüñ** / Hicāb itdügün ādemden mi kaçduñ

3. (zaman için) aşmak, geride bırakmak, harcamak. <KUBBEALT>

- 532 Bu hāl ile **geçerken** devr-i Īnās / Delü gönline tārī oldu vesvās
 648 Bahār oldu şitā eyyāmı **geçdi** / Niḳābını çemen maḥbūbı açdı
 711 Olup neşv ü nemāsı göz yaşından / Niçe bād-ı belā **geçmiş** başından
 1861 Olup kayd-ı cihāndan fāriḡu’l-bāl / Bu minvāl üzre **geçdi** bir iki sāl
 1947 Güni hūrşid ile **geçdi** bu yüzden / Ferāgāt eyledi anuñla sözden
 2232 Bu hāl üstine **geçdi** niçe eyyām / Vişāle eyledi bir gice ibrām
 2387 **Geçe** tārīk-i leyl-i fūrkat-i yār / Toḡa şubḥ-ı şafādan mihr-i dīdār
 3003 Bu hāl üstine **geçdi** niçe demler / Biri birine virürdi elemeler
 3042 Bu tertīb ile **geçdi** niçe müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü fūrkat
 3220 İderdi miḥnet ile āh u zārı / **Geçerdi** ḥasret ile rüzigārı
 3717 ‘Ayāndur bu bahāruñ var ḥazānı / **Geçer** tūrmaz bu dilberlik zamānı
 4079 **Geçerdi** tā‘atu’llāh ile hālī / Dālāl ehlinden oldu gönli hālī
 4140 Şu gibi nāle ile **geçdi** çağı / Sünüğe irdi hicrānı bıçağı
 4163 Bu tertīb ile **geçdi** niçe eyyām / Fiḡān u nāleden itmezdi ārām

- 4380 Delindi bağı cānına yol açdı / Hayāt-ı ‘ömri göz yaşıyle **geçdi**
 4532 Budur maqşūd-ı āhır hāzretünde / **Geçe** bu ‘ömri bākī hīdmetünde
 4595 Vücūdında açıldı ‘ayn-ı t̄ā‘at / Bu hāl üstine **geçdi** niçe müddet
 4917 Şitā gibi firāk eyyāmı **geçdi** / Bahār-ı vaşl-ı müştākān yol açdı
 4929 Belā-yı sergūzešt oldu ferāmūş / **Geçerdi** demleri her vech ile hōş

4. (bir yeri) içinden veya üstünden yol almak suretiyle aşip geride bırakmak, boydan boya katetmek. <KUBBEALTI>

- 60 Şirāt üzre kamu ümmet **geçerken** / Ümīdim bu ki anda hōş **geçem** ben
 2385 Mecāzī köprisinden **geçdi** gitdi / Hāqīkī gülşeninde vahdet itdi
 2953 Bu derbendi **geçemez** merd-i vehhām / Bu meydāna gerek aqdām-ı iqdām
 4334 **Geçüp** gitdi bu derbend-i belāy / Selāmet sebzezārı oldu cāy
 4593 Hicāb-ı cānib-i Mevlāyı açdı / Bu derbend-i mecāzı geldi **geçdi**

5. bir nesnenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmak. <KUBBEALTI>

- 1702 Kemān itdi vücūdum fikr-i vuşlat / Gönülden **geçmez** illā t̄ir-i fūrkat
 2236 Demür kalkanı kalkanı **geçerdi** / Tōkīnsa yerlū taşā yol açardı

6. ileri geçmek, öne geçmek. <YTS>

- 3668 Şabā-veş ‘işmetüm dāmānın açma / Kerem eyle daḥi artuğa **geçme**

7. belli bir zaman içinde var olmak, görünüp kaybolmak, kendini göstermek, gelip geçmek.

<KUBBEALTI>

- 4065 **Geçerdi** berķ-ı hāṭif gibi cānān / Bulutlar gibi halk olurdu giryān

8. belli bir zaman içinde var olmak, görünüp kaybolmak, kendini göstermek, gelip geçmek.

<KUBBEALTI>

- 1323 Nīkābını seher yüzinden açdı / Bu miḥnet qorhulu düş gibi **geçdi**

9. son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak. <KUBBEALTI>

- 1587 Esīr-i şāhid-i ḡayb oldu nāḡāh / Eridi **geçdi** gūyā āhır-i māh

10. bir engeli aşip ötesine varmak. <KUBBEALTI>

- 2012 Görenler şaḥn-ı şaḥrā-yı safāy / **Geçer** öñürdi derbend-i belāy

11. işlemek, nüfuz etmek. <KUBBEALTI>

- 251 ‘Aceb işler **geçer** a‘ dāya çün t̄ir / Hezārān şīri eyler zīr-i şemşīr

12. girmek, dahil olmak.

- 846 Tāma‘ ehli gibi aḡzını açmış / Şanasın ejdehādur yire **geçmiş**

- 985 Hümā gibi göke mi uçdı cismūn / Güneş gibi yire mi **geçdi** resmūn

11. düşünmek.

- 2648 Ne **geçdi** hâtıruñdan ağlamışsın / Benüm cânım cigerler tağlamışsın
geçen [3] geçmiş, mazi, eski. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 2656 Zebânı bülbülin depretdi Yūsuf / **Geçen** hâlin hikâyet itdi Yūsuf
- 4290 Unutdurduğunu aındurdu Bârî / Unutmuşdı **geçen** kavlı ü kararî
- 4928 **Geçen** fûrkatleri yâd olsa nâgâh / Dir idi her biri *el-ḥamdü li'llâh*
geçmiş [6] zaman bakımında geride kalmış, yaşanıp bitmiş. <TS, KUBBEALT>
- 1232 Bu **geçmiş** mâcerâ oldı bahâne / Diyâr-ı ğurbete oldum revâne
- 1266 Orada ağladı hâlini vâfir / Bu **geçmiş** mâcerâyı aındı bir bir
- 1822 Tefekkür itdi yâr-ı âşinâyı / Olan aḥvâli **geçmiş** mâcerâyı
- 2011 Gözetdi emr-i taḳdîr-i Ḥudâyı / Unutdı gitdi **geçmiş** mâcerâyı
- 2813 Hikâyet idelüm hâl-i cihândan / Rivâyet idelüm **geçmiş** zamândan
- 4694 Görince ol kadîmî âşinâyı / Diler kim aç **geçmiş** mâcerâyı
geçürmek [4] yaşamak, yaşayıp tüketmek. <TS, KUBBEALT>
- 2710 İkide birde yâd eyler diyârın / **Geçürür** âh ile leyl ü nehârın
- 2722 Bir az göksin **geçürdi** âh itdi / Ğamından bunları âgâh itdi
- 3423 Murâduñ şâhbâzını kaçurma / Zamân-ı zevkı bîhûde **geçürme**
- 4981 Oyalanma nuḳûş-ı ‘âlem ile / **Geçürme** gününü derd ü ğam ile
gedâ [3] fakir, yoksul; dilenci. <KT, KO, LR, KANARI>
- 573 Bu idi ol zamânuñ muḳtezâsı / Eger şâh u eger ḥalkuñ **gedâsı**
- 5121 Kõmaz peyk-i ecel dilde şafâyı / Ne şâhı ḳor evinde ne **gedâyı**
- E9 **Gedânuñ** ‘âlem-i zevḳ-ı mu‘ayyen / Yeg imiş ‘âlemuñ sultânlığından
gelle [3] koyun, keçi ve sığır sürüsü, sürü. <LN, KO, CÜDÎ, KANARI>
- 440 Ğanemden muğtenem olunca âdem / İrişmez kellesine **gelle-i** ğam
- 441 Kâlender eyleyüb rûy-ı zemîni / Geyürdi **gellelerden** pöstini
- E2 Çemende **gelle-i** aĝnâm-ı cân / Yürürdi gökde san kim ebr-i nisân
gelmek [337]

1. bir yere gitmek, varmak. <TS, KUBBEALT>

- 188 O gice berḳ-ı ḥâṭif gibi ta‘cîl / Burâḳ ile Resûle **geldi** Cibrîl
- 213 Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ oldı meftûḥ / Meger **geldügi** yire gitdi ol rûḥ
- 245 Yola **gelmez** ḥarâmî hem-çü enhâr / İlişmez dâmenine kimsenüñ ḥâr
- 291 Muḥaşşal vara vara menzil aldum / Bu sevdâ ile bir gün Şâma **geldüm**
- 365 Nebîler ḳopdı evlâdından anuñ / **Gelüp** bildürdiler emrin Ḥudânuñ
- 389 **Gelürdi** aña geh Ya‘ḳûb u geh ‘Îş / Nebiyyu’llâh velî itmezdi teşḥîş

- 405 Nübüvvet nevbetine **geldi** Ya'kûb / Atasınıñ du'âsın aldı Ya'kûb
- 407 Zamāndan soñra oğlu 'İş **geldi** / Görüp Ya'kûbuñ ālin hayret aldı
- 428 Şafā oldur ki ey cān-ı talebkār / Saña **gelmek** muhāl iken **gele** yār
- 490 **Gelüp** bu Āl-i İbrāhīmümi al / Hazer kıl hıdmetinde kılma ihmāl
- 508 **Gelecek** vakt irişdi **gelmedi** āh / Dirīgā olmadum hālinden āgāh
- 529 Seçildi gün gibi ortaya **geldi** / Muhibb ü tālīb ü rāğīb çoğaldı
- 539 Niyāzı Ka'besini ide nezdik / **Gele** ol nūr-ı 'aynı gide tārīk
- 545 Kerem kıl māni' olma aña billāh / Girü **geldügi** yire gitsün ol mäh
- 562 **Gelüp** Īnāsa bir bir enbiyādan / Kemer olmışdı mīrās-ı mu'ayyen
- 595 Ecel şehbāzı bir gün **geldi** yetdi / Anuñ da murğ-ı cānın aldı gitdi
- 666 **Gelüp** evlādı çok ibrām idicek / Tereddüd eyledi pīr-i mübārek
- 685 Elin öp Hāzret-i Ya'kûba **gel** var / İcāzet iste ibrām eyle yalvar
- 716 Oraya Yūsuf ile **geldi** Ya'kûb / Vedā' itdi ğam ile qaldı Ya'kûb
- 790 Muqarrer olmuş iken rāy-ı evlād / Fesād itdi **gelüp** şeytān-ı bīdād
- 860 Meleklerden birisi **geldi** ta'cīl / Beşer şekline girdi yaqdı qandīl
- 890 Görür kim aḥşam oldı **gelmez** ol mäh / Hemān oldı duḥān-ı āha hem-rāh
- 893 **Gelürler** cem' olup giryān u nālān / İrişmez göklere feryād u efgān
- 909 Yayıldı mülk-i Ken'āna bu tūfān / Aqışdı **geldi** deryā gibi insān
- 955 **Gelüp** gördük yatur ol dürr-i meknūn / Vücūdı gonca-veş müstağraq-ı hūn
- 1003 Segirdüp **geldi** biri nitekim peyk / Eyitdi yā *Nebiyya'llāh lebbeyk*
- 1012 **Gelüp** ihvānı kıldılar fiğānı / Didiler qurda aldurduq biz anı
- 1019 Bu günden her birimiz cem' olalım / Ayağūñ tozına yarın **gelelüm**
- 1034 **Gelürler** Hāzret-i Ya'kûb evine / Sürerler yüzlerin rüy-ı zemīne
- 1042 Bu cumhūruñ cevābın aldı Ya'kûb / Melūl oldı evine **geldi** Ya'kûb
- 1079 Ol oğlancuq 'acebdür Tañrı şaldı / Mürür-ı devr-i eyyām ile **geldi**
- 1135 Niyāz içinde iken hayret aldı / Hudādan Hāzret-i Cibrīl **geldi**
- 1145 O demde tārfatū'l-'ayn içre ta'cīl / Hudādan yaña vardı **geldi** Cibrīl
- 1242 Ğarīb illerde kim bilür qalam mı / Bu yire bilmezsin ayruq **gelem** mi
- 1336 Kenār-ı Nīle **geldi** çün ney-i qand / Şoyundı ol qaşab-püş u şeker-ḥand
- 1382 Zihī Rūḥu'l-kuds **gelmiş** nihānī / Girüp bir şūrete gezmiş cihānı
- 1397 **Gelüp** seyyārelerle Mäh-ı Ken'ān / Bu şehruñ sāyirine oldı seyrān
- 1411 Qapusu döndi bir dārū's-şifāya / **Gelür** mecnūn u şeydālar oraya
- 1568 Mişāl-i bāde-i gül-reng ü qattāl / Gözine **geldi** kanlu yaşı fi'l-hāl
- 1829 Öñine bakmayup eylerdi reftār / Qaçan kim qarşusına **gelse** dīvān

- 1836 Yanına dāyeler **geldükce** ğamnāk / İderdi anlaruñ da cāmesin çāk
- 1919 Yetiş bīmāruña ölmezden evvel / Kerem eyle ecel irişmedin **gel**
- 1964 Ğam-ı ‘ışk eyledi mānend-i mevtā / **Gelüp** itsün Mesîhā gibi ihyā
- 1985 Beni ister dilerseñ ey perî-rû / Zamān ile **gelesin** Mışra toĝru
- 1988 Niçe yıl çekdüĝüñ derd ü ğam u āh / Saña bir günce **gelmez** ya ‘*lemu’llāh*
- 2019 **Geleydi** yanına bir māh-peyker / Şaçardı başına encüm gibi zer
- 2080 Bu esbāba **gelen** māl oldu ilhāk / Bu deryāya katıldı niçe ırmağ
- 2105 Zeliḥā beñzedi faşl-ı bahāra / Bahār olurdu **gelse** her diyāra
- 2114 Güzel sāzendeler alup ele sāz / Virürdi her maḡāma **gelse** āvāz
- 2119 **Gelince** Mışra böyle idi ‘ādet / İderdi dāyelerle ‘ayş u ‘işret
- 2120 Ne yire **gelse** sür‘ atle geçerdi / İverdi cānı bulıdı uçardı
- 2135 ‘Azîze **geldi** bir peyk-i beşāret / Zeliḥā **geldüĝin** itdi işāret
- 2157 Kaḡār-ı üştür aqđı seyl gibi / Sürindi Mışra **geldi** Nîl gibi
- 2173 Bahār ile bile **geldi** Zeliḥā / Bir iken iki oldu zevḡ-ı dünyā
- 2175 ‘Azîzün **geldi** devlethānesine / Ne devlethāne miḡnethānesine
- 2182 O devlethāneye **geldi** Zeliḥā / ‘Azîzün oldu taşvîri hüveydā
- 2195 Perestāruñ biri **geldi** yaḡına / ‘Ale’t-ta‘ cîl yapışdı eline
- 2206 Döküldi **geldi** a‘ yān u selāḡın / Yiri her birisinün oldu ta‘ yîn
- 2228 Düĝün eyyāmına irişdi pāyān / **Gelen** biĝāneler oldu perîşān
- 2252 Du‘ā itmekden ise baña aĝyār / Yeg idi **gelse** düşünām eylese yār
- 2261 **Gelince** Ḥazret-i Yūsuf müsāfir / Derildiler edānî vü ekābir
- 2275 Metā‘-ı ‘izzeti **geldi** mezāda / Bahā virdiler ol ḡayrū’l-‘ibāda
- 2348 Şanurdu kendüyi Yūsufdan aḡsen / Ḥaberdār olmadılar **geldüĝinden**
- 2400 O gün şehre müsāfir **geldi** bir māh / Sezāvār-ı sipihr-i ‘izzet ü cāh
- 2419 Didi bir ḡāce **gelmiş** mālî bisyār / Naḡîri yok cihānda bir ḡulı var
- 2473 Kerem eyle eger var ise imkân / Sözüüm var taşra **gelsün** Māh-ı Ken‘ān
- 2475 Sarāyuñ **geldi** birünına cānān / Derün-ı dilden itdi Mālik eḡḡān
- 2517 Şalınup **gelse** ol gül yüzlü maḡbûb / Yolında saçını eylerdi cārûb
- 2538 Görür nāĝāh ol şāh-ı cihāngîr / Yola düşüp **gelür** gün gibi bir pîr
- 2548 Didi kandan **gelürsin** ey mübārek / Mübārek ide ‘azmün Ḥaḡ Tebārek
- 2597 Dünüñ nişfinda ḡaylî menzil aldı / İrişdi Külbe-i Aḡzāna **geldi**
- 2599 Eyitdi ey nebiyya’llāh beri **gel** / Sözüüm vardur saña ḡāyet mufaşşal
- 2604 Kerem eyle şabāḡın **gel** burada / Dil-i maḡzūnumı eyle ḡuşāde
- 2605 Sözüni tutdı eşĝāline gitdi / Şabāḡın **geldi** girü da‘vet itdi

- 2624 Biner bir şandala bir saçı sünbül / **Gelür** Ya' kûba virür bir kızıl gül
- 2629 Yakın **geldi** yirinden kopdı Ya' kûb / O tıflı gözlerinden öpdı Ya' kûb
- 2672 Bizüm yirden **gelürmiş** hikmetu'llâh / Atamuz âşinâsı çıkdı nâgâh
- 2720 Bu tezvîr ile memlû eylediler / O Ken'âna giden **geldi** didiler
- 2721 Getürdiler anı Yûsuf öñine / Yakına **geldi** başladı enîne
- 2774 Şafağdan bâde oldı âşikâre / Hilâlün sâgarı **geldi** kenâra
- 2777 Döküldi **geldi** envâ' -ı nefâyis / Kuruldu bir niçe yirde mecâlis
- 2778 Şurâhî dilber-i la' lîn-kabâ-veş / Dil-i ' uşşâka **geldi** şaldı âteş
- 2840 Bu taşvîrün **gelürse** yâr-ı cânı / Kusun gördüğü gibi bir nişânı
- 2850 Kõdı bir dâyesini anda nâzır / Didi bunda **gelürse** bir müsâfir
- 2851 Nişanumı görüp eylerse efğân / Baña alup **gelesin** anı ol ân
- 2854 Tûrurken muntazır bir gün o dâye / O taşvîr ıssı **geldi** şaldı sâye
- 2880 **Gelenler** kor gider bu fânî yurdu / İriş maşşûduña bir gün öñürdi
- 2884 Görindi **geldi** İsmâ' ile şeytân / Didi *gâfil me-bâş* ey nûr-ı sübhân
- 2885 Atañ öldürmek ister sen cuvânı / Eve **gel** esleme zinhâr anı
- 2891 Cefâlar kıldı şeytân-ı la' îne / Gâzab itdi didi **gelme** yakına
- 3179 Kõdı misk-i Huten gibi diyârın / Aradı **geldi** buldı şehriyârın
- 3312 Sa' âdetle **gelüp** sulţân-ı hûbân / Bu firdevs-i cinâna oldı Rıdvân
- 3315 Güneş gibi **gelince** Mâh-ı Ken'ân / Ayağın tûrdı eşcâr-ı gülîstân
- 3342 **Gelince** şîr-i mihr-i çarh-ı a' zâm / Perişân oldı hep etfâl-i şebnem
- 3356 Zelîhâ **gelse** cem' olsa cevârî / Akıtmazdı o havza mâ' -i cârî
- 3420 Güneş gibi koluñ boynuma şalsañ / Kamer gibi toğup üstüme **gelseñ**
- 3432 Meleksin sen bizüz cennetdeki hûr / Olalum **gel** beri *nûrûn- 'alâ nûr*
- 3470 Nihâl-i tâze gibi ol kenîzân / **Gelüp** toğrulldılar îmâna ol ân
- 3474 **Gelüp** öğrendiler erkân-ı dîni / Cihânun oldılar hâlvat-nişîni
- 3563 **Gele** bu vech ile gönline bir hâl / Ola Yûsuf saña şâyed ki meyyâl
- 3610 O gün rûz-ı kıyâmet gibi **geldi** / Celâl ü heybeti ' aqlını aldı
- 3680 Cemâlün olalı gün gibi meşhûr / Hicâb eyler **gelüp** görünmege hûr
- 3685 Gözimün yaşı döndi cûybâra / Ne hoş **gelmezsın** ey servüm kenâra
- 3818 O mihrün oldı tedbîr-i hürûcî / Girü kaç' itdi **geldüğü** bürûcî
- 3839 Segirdüp **geldi** ardınca hemânâ / Kõpardı ara yirde şûr u gavğâ
- 3841 Evümde h'âba varmışdum nihânî / **Gelüp** seftâlûma urdı dehânı
- 3858 Elinde tıfl-ı ma' şüm ile nâgâh / Oraya **geldi** bir zen hikmetu'llâh
- 3913 Dirîğâ gün gibi irdi zevâle / Yolından **gelmedi** kaşr-ı vişâle

- 3919 **Gelüp** altun kadehler bezme tıldı / Kimi şābit kimi seyyāre oldı
- 3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i ser-keş / Şalındı **geldi** şaldı halka āteş
- 4274 Olur begler kemāl ehline muhtāc / **Gelür** başa mişāl-i dūrretü't-tāc
- 4281 O arada yedi baş gāv-ı lāgar / Şitāb ile **gelüp** kaldurdılar ser
- 4325 Varup zindāna dek erkān-ı devlet / Alup **geldiler** itdiler ziyāfet
- 4420 Yolu düşüp **gelürken** Māh-ı Ken' ān / O neyden hānede eylerdi efgān
- 4424 Kaçan Yūsufsuz uğrar idi leşker / Aña dirlerdi **geldi** ol gül-i ter
- 4427 Kaçan kim **gelse** cumhūr ile Yūsuf / Kimi varup dir idi bī-tekellūf
- 4435 Şevābın kaşd idüp gördükde anı / **Gelüp** söylerler idi bir yalanı
- 4456 Zelīhā bir gice aşnāmın aldı / Münācāt itmege tenhāya **geldi**
- 4476 Kāmışdan hānesine **geldi** āhir / Öñine aldı aşnāmını bir bir
- 4528 Gözinüñ nūrı **geldi** gördi anı / Şafālar sürdi cān-ı nā-tüvānı
- 4593 Hicāb-ı cānib-i Mevlāyı açdı / Bu derbend-i mecāzı **geldi** geçdi
- 4612 Ğalāl ü ni' meti kılmazdı mektüm / Kāpusına **gelen** gitmezdi maḥrūm
- 4613 **Gelürdi** her diyāruñ kārbanı / Şatun alurdu andan kūt-ı cānı
- 4628 Bir ulu kārban Ken' āna **geldi** / Fırāt ırmağı gibi menzil aldı
- 4639 Nıkāb ile tıurur dīvānda Yūsuf / **Gelüp** öñinde itdiler tevaḥḥuf
- 4640 Didiler aña ey şāh-ı vilāyet / Eyü aduña **geldük** eyle şefkat
- 4645 Du' ā-yı devlet-i sultāna **geldük** / Kāpuña himmet ü ihsāna **geldük**
- 4664 Didiler birümüz yanında kaldı / Kālanı bu diyāra bile **geldi**
- 4672 Varuñ aḥmālünüñ eşkalünüñle / **Gelünüñ** şıḥḥat-i aḳvālünüñle
- 4673 Bile aluñ **gelüñ** anda kalanı / Göñülden ref' idüñ zann u gümānı
- 4687 Ana bir kardaşı kim soñra **geldi** / Anı Yūsuf çeküp yanına aldı
- 4704 Orada kaldı ol soñra **gelen** ferd / Didi Yūsuf aña kim ey cuvān-merd
- 4705 Ğarīb olduñ diyār-ı Mışra **geldüñ** / Dirīğā sofrada tenhāca ḳalduñ
- 4708 Didi ben olayın saña birāder / Beri **gel** yanuma otur berāber
- 4756 Bu iḥvān-ı cefā Ken' āna **geldi** / Şeḥerden Külbe-i Aḥzāna **geldi**
- 4808 Girüp dīvāna şekvā eylediler / Ğalāl almağ içün **geldük** didiler
- 4826 Yüzün görüp **gelürler** anda vecde / İder on bir ḳarındaş aña secde
- 4863 Dönüp pīrāheni murğ-ı sefīde / **Gelüp** Ya' ḳuba oldı nūr-ı dīde
- 4905 Yoluñ eṭrāfı insān ile memlū / Develer aḳdı **geldi** nitekim cū
- 4907 İderler şevḳ ile tekbīr ü tehlīl / **Gelürler** Mışra toğru nitekim Nīl
- 4908 Varur bir yaña sultān-ı vilāyet / **Gelür** bir yaña pīrān-ı ṭarīḳat
- 4973 Meger levḥ-i mişāle baḳdı 'aynı / Görindi **geldi** aña vālideyni

- 4991 Saña **geldi** giden derd ü elemeler / Yirini özledi biñ dürlü ğamlar
 5025 Rikāba şol ayağın çünki şaldı / ‘Ale’l-fevr aña Cebra’ıl **geldi**
 5055 Cihāndan şem‘-i devlet nefret itdi / Girü **geldügi** yire döndi gitdi
 5067 Görür cānānı **gelmez** yola gitmiş / Elin çekmiş cihāndan ‘uzlet itmiş
 5069 **Gelüp** ‘āşıklıĝ erkānı yirine / Yağın oldu girü biri birine
 5083 Bu derbend-i kubbūra ey karındaş / Giden **gelmez** olur bir pula biñ baş

2. (yardımcı fiil olarak) oluş ve kılışın eski bir zamanda başlamış olup sürmekte olduğunu anlatan süreklilik fiilleri yapar. <KUBBEALTİ>

- 52 İde **geldügün** ihsānı ‘ağ kıl / Oñulmaz derdümüz vardur devā kıl
 4679 Boşalırken çuvaldan zād-ı iğvān / Çıka **geldi** bulındı māl-ı pinhān

3. (zaman bildiren kelimeler veya zamana bağlı şeylerle) çatmak, girmek, erişmek, başlamak. <KUBBEALTİ>

- 1770 Mişāl-i lāle çeşm-i hūn-feşānı / Yumuldı **geldi** uyğunun zamānı
 1898 Cefā vü cevre olmaz mı nihāyet / Dağı **gelmez** mi eyyām-ı şefā‘at
 1905 Şeb-i ğam **geldi** gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū‘ itdi felekde mäh-ı tātān
 2126 Meger bir gün **gelüp** nevrüz-ı rüşen / Açıldı güldi ‘ālem oldı gülşen
 2978 Zamānı **gelmedin** olsa güşāde / Virür gül hürmen-i ‘ömrini bāda
 3375 Zeliğā kızlara kıldı vaşıyyet / Didi **geldi** zamān-ı sa‘y u himmet
 3700 **Gelür** şabr ile bu zevkuñ zamānı / Şafā eyyāmı vaqt-i şādmānī
 4780 Selām itdi saña ol Hayy u Hādī / Şeb-i ğam gitdi **geldi** rüz-ı şādī

4. (koku, ses ve sesle ilgili şeyler için) duyulmak. <KUBBEALTİ>

- 710 **Gelür** kuşlar şadāsı güne güne / Müşābih aşlı ile erğanūna
 2634 Dehān-ı tıfıdan keşf oldı bu rāz / Şanasın **geldi** ğāyibden bu āvāz
 3345 **Gelür** her yañadan āvāz-ı murğān / İder her güşeden ‘āşıklar efgān
 4061 **Gelürdi** ğaybdan bir şavt-ı zībā / Dir idi cehr ile *hāşā ve kellā*
 4498 Getürün baña anı ferd ü tenhā / Sözüden cāna **geldi** bñy-ı taqvā
 5046 **Gelürdi** şavt-ı nāle her kişiden / Kıyāmet kopardı şanurdi işiden

5. (şöyle veya böyle) etki bırakmak, ... etkisi bırakmak. <KUBBEALTİ>

- 360 **Gelür** şabr acısı cāmına tatlu / Dilinde *mā-hüve’l-mağşūd* olur Hū

6. doğmak, yaşamak, dünyaya gelmek. <KUBBEALTİ>

- 5115 Kaçan dünyāya **gelse** ağlar eṭfāl / Güler aḥbāb u ensābı be-her ḥāl

7. rastlamak, isabet etmek. <KUBBEALTİ>

- 571 Kemer oldı orada dām-ı tezvīr / Elif-veş rāst **geldi** rāy (u) tedbīr

- 918 Şu dökmiş bahre bir idrâki kâşır / Tuz olmuş kaşığına **gelmiş** âhîr
- 945 Beş on kırdı eger şeş **gelse** nâgâh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llâh*
- 1303 Kırdı ellerüm şındı kanadum / Yoluma **geldi** seylâb-ı fesâdum
- 2456 Çoğalır yaşı artar âh-ı serdi / Başına **gelmeyen** bilmez bu derdi
- 3831 Nübüvvet bâğınun serv-i revânı / ‘Azîze râst **geldi** şordı anı
- 3856 Tokınur ‘âşıkâ seng-i melâli / Başına **gelmeyen** bilmez bu hâli
- 8. katılmak, girmek, iştirak veya intisap etmek. <KUBBEALT>**
- 339 ‘Anâşırda eger ‘ışk olmayaydı / İkisi bir araya **gelmeyeydi**

9. biriyle birlikte gitmek. <TS>

- 4669 Atıldığında çâha ol gül-i ter / Bile **gelmiş** degüldi ol birâder

10. dikçe, ...ceği biçiminde kullanılan sıfat-fiil eklerinden sonra geldiğinde önceki fiille ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve sürerlik bildirir. <TS>

- 2363 Cemâlünde ne var ey nûr-ı Sübhân / Bakacağı **gelür** bakduçca insân

11. (bir hâl bir kimseye) hâkim olmak; (iyi durumlar için) kaplamak, olumlu etkisini göstermek, (kötü durumlar için) ârız olmak anlamını taşır. <KUBBEALT>

- 499 Bu mâtemden aña **geldi** melâlet / Gülüp oynamadan kıldı ferâgat
- 739 **Gelür** Ya‘kûba derd ü Yûsufa gam / Ğarâz irşâddur *Allâhu a‘lem*
- 970 Biraz Ya‘kûb oldu fârîgu’l-bâl / Yemîn itdüklerinden **geldi** bir hâl
- 1017 Sözinden kırdı irişdi hacâlet / Gözi yaş ile tıldı **geldi** hâlet
- 1059 Ölüm hâline **geldi** Hâzret-i Pîr / İki fûrkat bir oldu itdi te’sîr
- 1123 Namâz üstinde iken **geldi** hû‘âbı / ‘İbâdet ‘aynının oldu niķâbı
- 1549 Hıfâbından **gelür** insâna bir hâl / Cevâba kudreti olmaz kalur lâl
- 1583 Cemâli güllerine **geldi** humret / Ten-i sîminine irişdi şıklet
- 1818 Gözinün gitdi hû‘âbı **geldi** âbı / Bırakdı ‘ârı terk itdi hicâbı
- 2235 Vücûdi hayyesine **geldi** haşyet / Hemânâ şokmadan itdi ferâgat
- 2339 Ümîd oldur ki ‘ışkımdan **gele** hâl / Ola serv-i revânı baña meyyâl
- 2592 O pîrün hâtırına **geldi** kôrhu / Devesi ile kaçdı Mısrâ toğru
- 2810 Şarâbı şöyle zemm itdi ki ol şâh / Zelîhâya zarûrî **geldi** ikrâh
- 2928 Nebiyu’llâha kôrhu **geldi** muhkem / Yüzini örte kodı bağladı hem
- 3063 Kaçan ‘arz-ı cemâl itse Zelîhâ / **Gelürdi** hâtırına havf-i Mevlâ
- 3188 İdince nâr-ı ‘işyân ile ülfet / **Gelür** fâsıklarun yüzine humret
- 3210 **Gelince** âdemün ‘ırzına noķşân / Olur eller temâşasında hayrân
- 4105 Tolaşdı dâmenine hâr-ı fûrkat / Yakasın çâk idüp **geldi** nedâmet

- 4200 Şafalar sürdi seyrinden Zeliḥā / Dil-i şeydāsına **geldi** tesellā
- 4245 Bürüdet **gelse** dünyāya şitādan / Bahār ile ḥalāş olur belādan
- 4385 **Gelürdi** il dilinden bir büyük derd / Döyemez anı tafşıl itmege merd
- 4510 Du‘ āñ ile mişāl-i ehl-i cennet / Girü genc olayın **gelsün** leṭāfet
- 4741 Orada Mālikūñ virdügi ḥuccet / Virildi anlara **geldi** ḥacālet
- 4781 Olursın ḳurretü’l-‘aynuñla mesrūr / Aña şād ol ki **geldi** dīdeñe nūr
- 4827 Düşü gerçekliğini itdi işbāt / Meh-i Ken‘ āna **geldi** ḥaylī ḥālāt
- 5005 Derün-ı ‘āleme virdi bürüdet / Lisān-ı sebzeve **geldi** yübüset
- 5084 Gerekse ol Mesīḥā ibn-i Meryem / ‘Anāşır çār-miḥinden **gelür** ḡam

12. -e gelmemek şeklinde, ... ile ölçülmesi veya anlatılması mümkün olmamak, ölçülemeyecek veya anlatılamayacak kadar çok veya güç olmak. <KUBBEALT>

- 156 Diline **gelmez** idi mihr-i dünyā / Ḳomadı Ka‘ bedē aşnāmı aşlā
- 219 Lisān-ı şūrete **gelmez** bu ma‘ nā / Şığışmaz zarf-ı ta‘ bire bu deryā
- 2018 Seḡā vü baḡşışi **gelmez** beyāna / Arardı luṭf u iḥsāna bahāne
- 2569 Anuñ bir ḥālī var ta‘ bire **gelmez** / Fiḡān u nālesi taḳrīre **gelmez**
- 3126 Şafā-yı şoḡbeti taḳrīre **gelmez** / Deḡānı būsese ta‘ bire **gelmez**
- 3127 Deḡānı ‘āleminde nāṭıka lāl / ‘Ayāndur ḳāle **gelmez** ‘ālem-i ḡāl
- 4691 Dile **gelmezdi** ḡüsñ ü ḡulḳı anuñ / Görür gözi idi ḡalḳ-ı cihānuñ
- 4829 Bir araya **gelüp** on iki ḳardaş / Zemīne gözlerinden döktiler yaş

13. bulunduğu yerden ayrılıp geri dönmek, avdet etmek. <KUBBEALT>

- 907 Girü **geldi** çü ‘aḳlı kārbanı / Görür yanında yoḳ cān-ı cihānı
- 934 Yerine **geldi** çünkim ‘aḳl u idrāk / Yaḳası çāk ü göñli gözi nemnāk

14. gönderilmek. <KUBBEALT>

- 1102 ‘Asā en tekrehū dan olma ḡāfil / Ne kim Hūdan **gelür** ol aña ḳāyil
- 1233 Degül taḳdīr-i Ḥaḳdan kimse āḡāḡ / Ne kim Ḥaḳdan **gelür** el-ḡükmü li’llāḡ

15. çıkmak, sadır olmak, sudur etmek. <KUBBEALT>

- 1018 Didi feryād ile ḡāşā ve kellā / Bu işler aşlumuzdan **gelmez** aşlā
- 3641 Ol işi baña teklīf itme ey māḡ / Ki benden **gelmez** ol estaḡfiru’llāḡ
- 4548 Elini aldı tenhāsına gitdi / Elinden **geldügi** iḡsānı itdi

16. olmak, uğramak. <TS>

- 3637 Żarar **gelmez** begüm ḡurşid-i pāke / Ḳarān olsa eger pehlū-yı ḡāke
- 4375 Gözi eller eline baḳar oldı / Belā **geldi** celāle mazḡar oldı

17. uymak, uygun olmak. <KUBBEALT>

- 1081 Hazer kıl eyleme mazlûmı giryân / **Gelür** yoluña seyl olur o bārân
 1588 Cefāya rāzī oldı ‘ aşık oldı / Yolına **geldi** itdüğünü buldı
 3331 Gülün yanında var zıll-ı siyāhı / Yolına **geldi** güyā bülbül āhı
 3903 İderken seyr-i şahrā-yı selāmet / **Gelür** yolına derbend-i melāmet
 4432 Kaçan yaklaşa sultān-ı vilāyet / **Gelürdi** yolına eylerdi ğayret

18. (isimlerin yönelme hâliyle) etmek yardımcı fiili yerine kullanılır. <KUBBEALT>

- 94 Vücûdî *mā-hüve’l-mağşûd* u Ma‘bûd / Ki cûdiyle vücûda **geldi** mevcûd
 332 Tezelzül kıldı çünkim bād-ı rahmet / Hurûşa **geldi** deryā-yı maḥabbet
 364 Vücûda **geldi** Âdem buldı ‘ izzet / Konuldu zāt-ı pâkinde kerāmet
 370 ‘ İnāyet itdi İbrāhîme Hallāk / Vücûda **geldi** İsmā‘îl ü İshāk
 383 Zuhûra **geldi** bir günde iki hûb / Öñürdi ‘ İş toğdı soñra Ya‘kûb
 447 Zuhûra **geldi** nûr-ı ‘ ayn-ı Ya‘kûb / Cihân maṭlûbı bir maḥbûb-ı mergûb
 1210 Sa‘ âdet eyledi kendüye iḳbāl / Vücûda **geldi** rûyâsındaki hâl
 1899 Vücûda **geldi** ‘ ıṣṣuñ muḳtezâsı / Każâ-yı ‘ ıṣṣuña oldı rızâsı
 1906 Kelām itdi meh-i ‘ âlî-cenāba / Bülend āvâz ile **geldi** ḥiṭāba
 2198 Kilîd-i bāb-ı vuşlatdur bu taşvîr / Vücûda **gelmelidür** emr-i tâkdîr
 2234 Ümîdi ḥāmesi yazmadı nāme / Murādı şāhı **gelmedi** kıyāma
 2242 Zuhûra **gelmeyince** emr-i taḳdîr / İrişmez menzil-i maḳşûdına tîr
 2376 Sözinden Yüsufuñ çok ‘ ibret aldı / Peşimān oldı istiğfāra **geldi**
 2606 Ḥazîn āvâz ile Ya‘kûba ol pîr / Kelāma **geldi** kıldı ḥüsn-i ta‘bîr
 2975 Zuhûra **geldi** bu rāz-ı nüḥüfte / Uyandı nāgehān āşûb-ı ḥufte
 3869 Zeliḥâyı helāk itdi bu acı / Zuhûra **geldi** cîm-i i‘ vicâcı
 3906 Zuhûra **gelse** bir maḥbûb-ı mergûb / Kesilmez olduğı yirlerde āşûb
 3994 Zuhûra **geldi** bu tertîb-i tedbîr / Muḥaşşal itmedi gönline te‘şîr
 4324 Çıkup āzād oldı serv-i Ken‘ân / Zuhûra **geldi** taḳdîrât-ı Yezdân
 4509 Şıdum aşnāmumı ĩmāna **geldüm** / Kapuña luṭf ile iḥsāna **geldüm**
 4530 Şefî‘ idindi sultān-ı kerîmi / Lisāna **geldi** maḳşûd-ı ḳadîmi
 4552 Yirini buldı şimşād-ı murādı / Vücûda **geldi** sırr-ı ittiḥādı
 4603 Pes andan soñra irişdi yedi yıl / Zuhûra **gelmedi** bir yirde ḥāşıl
 4670 Didi siz **gelmedüñüzse** fesāda / Biriñüz rehn olup ṭursun burada
 5141 Vücûda **geldi** bu güftār-ı manẓûm / Hezārân sırr-ı mektûm oldı ma‘lûm

19. yer almak, bulunmak. <KUBBEALT>

- 570 Kemer bend olmuş imiş şayd-ı cāna / Kemer mîmi gibi **gelmiş** miyāna

20. görünmek, sanılmak. <TS>

- 1954 Namāza kāmēt olsa anda her bār / Gelür gönlüme kadd ü kāmēt-i yār
 4151 İderdi gezdügi yirlerde efgān / Gelürdi bağ u şahrā aña zindān
 4206 Görinen sâye-i dīvār-ı dildār / Gelür baña mişāl-i kākül-i yār
 4455 Olur halkuñ çoğı derdine loxmān / Gelür taḥşīl-i maḥşūd aña āsān

21. ortaya çıkmak, baş göstermek, zuhur etmek. <KUBBEALT>

- 604 Ḥayātı manşıbından oldı merfū‘ / Gidüp māni‘ yirine **geldi** memnū‘
 1604 Düşinde her ne görse ḥayr eger şer / **Gelürdi** zāhir olurdu muḥarrer
 2939 Vücūdı varlığın eylerler ifnā / Dilinden bunlaruñ lāf **gelmez** ašlā
 2972 Dil uciyle icāzet virdi dildār / Velī gönline **geldi** niçe efkār
 3044 **Gelür** ol cāmdan dil kaşırına şevk / Bu şevk ile düşer cānına bir zevk
 3050 Dehān-ı yār ile olsa muşāhib / Kanā‘ at **gelmez** olur şevkı ğālib
 3122 Budur halk-ı cihān içinde ‘ādet / Cefādan ğayrıya **gelmez** kanā‘ at
 4264 Anuñcün Yūsufa **geldi** bu acı / Ki oldı ğayra ‘arz-ı ihtiyācı
 4392 Faḫīr oldı aña irdi felāket / Koyuldu her taraftan **geldi** nekbet
 4779 Didi Ḥaḫdan saña oldı beşāret / Fenā buldı bu fūrkat **geldi** vuşlat
 4866 **Gelür** kanṭār ile ğam **gelse** fi’l-ḥāl / Gider olsa gider mişkāl mişkāl
 4951 Münāfiḫ iki yüzlü tīge beñzer / Taḫılsa yanına halkuñ **gelür** şer
 4969 Ferāğat **geldi** zevk-ı salṭanatdan / Elin çekdi umūr-ı memleketden

22. (şöyle veya böyle) etki bırakmak, ... etkisi bırakmak. <KUBBEALT>

- 2519 Ne hoş **gelse** aña eylerdi anı / İverdi ḥidmetin itmekde cānı
 3085 Aña seng-i melāmet hoş **gelürdi** / O mürġān-ı sa‘ādet hoş **gelürdi**
 4731 Bu sözler Yūsufa güc **geldi** ğāyet / Mübārek ḥatırın başdı melālet

23. gafil olmamak, ayılmak.

- 180 Ḥudāyı görmek isterseñ muḥaşşal / Irağa gitme evvel kendüne **gel**
 4507 Ḥiṭāb-ı yārdan bī-huş kaldı / Zamāndan soñra kim kendüye **geldi**

24. yakalanmak.

- 4458 Saña bunca zamān itdüm niyāzı / Ele **gelmez** murādum şāhbāzı

25. görünmek, belirmek.

- 244 Anuñ devrinde bir zulm-i sitemkār / Yüze **gelmez** mişāl-i ḥaṭṭ-ı dildār
 1561 Nihān olmuş yüze **gelmez** dehānı / Aña tā degmeye halkuñ zebānı
 2984 Batar deryāya her bir gevher-i pāk / **Gelür** yüze deñizde ḥār u ḥāşāk
 3442 Yüze **gelmez** inen tedbīr-i ‘āşık / Degöldür çoğı taḫrīre muvāfiḫ
 5114 Yüze **gelmez** aḫar şunuñ ḥabābı / Kesilmez ıztırāb u inḫilābı

5131 Zuhûr itdi bu Yûsuf-çihre dildâr / Cemâlinde yüze **gelmiş** hatı var

26. konuşmak.

- 698 Elünden gitdi ol şehbâz-ı cânun / Dehâna **geldi** feryâd u figânun
 843 Getürdiler dehân-ı çâha anı / Dehâna **geldi** dehrün şanki cânı
 1121 Söze **geldükçe** artar süz u derdi / Çoğaldur âteşini âh-ı serdi
 1195 Dehân-ı çâh oldı âşiyânı / Şitâbından dehâna **geldi** cânı
 1792 Dehâna **geldi** cân-ı nâ-tüvânun / Hazân yaprağına döndi zebânun
 1982 Zeliḥâya teraḥḥum etdi Yûsuf / Söze **geldi** tekellüm itdi Yûsuf
 2462 Sarâyı Yûsufından ḥâlî oldı / Dehâna **geldi** cânı beñzi şoldı
 3054 **Gelür** bu ḥâtıra cân u diline / Ki ola yâr ile sîne-be-sîne
 3438 Şarâb içmişe döndiler müretteb / Diline **geldüğünü** didiler hep
 3630 Bulup ağıyardan ḥâlî cihânı / Söze **geldi** Zeliḥânun zebânı
 3708 Kapağı kapuyı açdı dehânı / Söze **geldi** Zeliḥânun zebânı
 4996 İşitdi bu şadâyı güş-ı cânı / Dehâna **geldi** cân-ı mihribânı

27. düşünmek.

- 193 Ne yir kim ḥâtırına **gelse** ol dem / İrişürdi aña andan muḳaddem
 1679 Kesilse ḥâmenün ṭañ mı zebânı / Ne **gelse** ḥâtırına söyler anı
 4159 Görince bağda bir verd-i ḥandân / **Gelürdi** ḥâtırına rûy-ı cânân
 4289 Bu eḳâr ile eylerken tevaḳḳuf / Hemân-dem ḥâtırına **geldi** Yûsuf

28. “turi gel-“ şeklinde kullanıldığında “ayağa kalkmak” anlamını karşılar.

- 1054 Köpürdi nitekim emvâc-ı deryâ / Turi **geldi** yerinden itdi gavğa
 1194 Semâ‘ u raḳş idüp girdâb gibi / Turi **geldi** yerinden âb gibi
 4468 Turi **geldi** Zeliḥâ nitekim âb / Sürindi vardı râh-ı şâha yab yab

29. geçmek.

- 1113 Cemî‘-i mâmelekden vaz **geldi** / ‘İbâdet küncine seccâde şaldı
 2818 Atası bir beg idi eyledi ‘âr / Yirinden vaz **geldi** çâr u nâçâr

Aşağıdaki tanıkta geçen “Gelen ağlar, giden ağlar.” ifadesi kalıplaşmış bir tabirdir. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 2488 **Gelen** ağlar giden ağlar ‘acebdür / Bu ‘âlem dâr-ı âlâm u ta‘abdur

gel, gelün [27] İstek bildiren bir cümlede başında, “Haydi direnme, kabul et” anlamında kullanılır. <KUBBEALT>

- 113 Bu deñlü zâhirinden oldı izhâr / **Gel** imdi bātınında gör neler var
 394 İşitdi Ḥazret-i Ya‘kûb anası / Didi Ya‘kûba **gel** ey pîr olası

- 683 Didiler seyre **gel** ey mäh-manzar / Havâ kesb eyle mănend-i gül-i ter
- 822 Didi **gel** kandasın ey pîr-i Ken'ân / Ziyâde müşkil oldu derd-i hicrân
- 874 Libâs-ı 'âriyetle gezme mağrûr / **Gel** olma gayruñ esrâriyle mesrûr
- 1002 **Gelûñ** Allâhuñ emriyle yakına / Tesellî virüñüz pîr-i hazîne
- 1030 **Gelûñ** yüz aklığını hâşıl eyleñ / Bu bühtân-ı 'azîmi zâyil eyleñ
- 1200 Didi ey Bürc-i Delvûñ mihr ü mähı / **Gel** eyle 'âlem-i bälâya râhı
- 1231 **Gelûñ** şimden girü koyuñ nizâ'ı / Sizüñle idelüm âhir vedâ'ı
- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr / **Gel** ey 'âşık tecellî yirüdüñ Tûr
- 1424 **Gel** ey keşşâf-ı esrâr-ı maḥabbet / **Gel** ey vaşşâf-ı aḥbâr-ı ḥaḳîḳat
- 1788 **Gel** ey gönölüm alan yâr-ı cefâkâr / Ḳoma bî-çâreñi bîmâr u nâçâr
- 1877 **Gel** ey peyk-i diyâr-ı yâr-ı ḡaddâr / **Gel** ey yâr-ı hevâdâr u ḥaberdâr
- 1919 Yetiş bîmâruña ölmezden evvel / Kerem eyle ecel irişmedin **gel**
- 1877 **Gel** ey peyk-i diyâr-ı yâr-ı ḡaddâr / **Gel** ey yâr-ı hevâdâr u ḥaberdâr
- 2264 Nihân itme **gel** ol Âb-ı Ḥayâtı / İçürme 'âleme câm-ı memâtı
- 3092 Belâsın kendüñe ḥalk-ı cihâna / **Gel** e inşâfa uşlan a utan a
- 3681 **Gel** ey cânüm gözinüñ rûşenâsı / Şikeste ḥasta gönölümün devâsı
- 3744 **Gel** ey cân gözinüñ nûr u ziyâsı / Gürûh-ı 'âşıkânun muḳtedâsı
- 3762 İrişem dir iseñ maḳşûda **gel** var / Baña yalvarma var Allâha yalvar
- 4623 **Gel** ey cân kışşasınun tercemânı / Sevindür vuşlat ile 'âşıkânı
- 4975 Yetiş **gel** şem'-i cem'-i enbiyâ ol / Ḥalâş ol kayd-ı 'âlemden şafâ bul
- 4978 Bu râh-ı teng ü târîki güzër kıl / Baḳâ şahrâlarına **gel** sefer kıl
- 5119 İki yüzlü cihâna olma meşḡul / Ta' alluḳ itmeden **gel** bir yaña ol
- geñ** [1] geniş, ferahlı. <YTS, KANARI>
- 5122 Mezâr olur mekânun âhir-i kâr / Gerekse gönölünü **geñ** tut gerek ıtar
- genc** [1] genç, taze, yaşlı olmayan. <KT, KANARI, KUBBEALT>
- 4510 Du'ân ile mişâl-i ehl-i cennet / Girü **genc** olayın gelsün leṭâfet
- genc** [25] hazine, define. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 19 'Azîz itme yanumda **genc** ü mâli / Ḳoma boynumda ol bâr-ı vebâli
- 111 Ḥuşûşâ **genc**-i 'ilm-i sırr-ı esmâ / Olur âdem vücûdından hüveydâ
- 126 Ḳanâ'at küncine pîr-i ṭarîḳat / 'İbâdet **gencine** mîr-i şerî'at
- 255 Ṭoyurdı 'âlemi iḥsânı **genci** / Ki Ḳârûnı beğenmez her dilenci
- 617 Sözi miftâḥ-ı **genc**-i ḥikmet oldu / Yüzi mışbâḥ-ı künc-i ṭâ'at oldu
- 670 Ḳazanur **genc** ü mâli âdem ammâ / O mâli şaḳlamaḳdadur temâşâ
- 2460 Vücûdî **genc** yok virâna döndi / Sa' âdetden düşen sultâna döndi

- 2764 Şalâhı **gencini** şaklar ziyâde / Hicâbı goncasın itmez güşâde
 3371 Ele girmez yigitlik ‘unfuvânı / Bulunmaz bir daği **genc-i** cuvânî
 3656 Dökelüm Hâk yolına **genc** ü mâlî / Gidersün bu günâh u bu vebâlî
 4828 Vücûdî gizlü **gencin** kıldı zâhir / Der-âğûş itdi ihvânını bir bir
 4887 Kõdî vîrânesini **genc-i** hikmet / Seherden eyledi gün gibi rıhlet
 Aşağıdaki tanıkta “genc” ile “mâr/yılan” birlikte kullanılmıştır. İnanişâ göre hazineleri yılan bekler. <ADSS>

- 3332 Nihâl-i tâzenün hep sâyesi var / Kucaqlamış yatur her **genci** bir mâr
genc-i ‘ışk [3] aşk hazinesi. <BMS>

- 2 Ğanî kıl **genc-i** ‘ışkuñla faķîri / Sevindürsün beni şevkuñ beşîri
 1650 O zâlim ğamzeler hep oldı mazlûm / Olurdı **genc-i** ‘ışkî halka ma‘lûm
 3551 Tıyurur **genc-i** ‘ışkî âh-ı serdi / Üşürür başına zenbûr-ı derdi
genc-i nihân [6] gizli hazine.

- 298 Beni dervîş iden şâh-ı cihânûm / Beni vîrân iden **genc-i nihânûm**
 319 Şoyunur şuya girer nev-cuvânlar / Açılır gül gibi **genc-i nihânlar**
 1218 Aradılar cemî‘-i kârbânı / Birisi buldı ol **genc-i nihânı**
 1615 Eyâ hûsn ilinün tâze cuvânı / Eyâ dil mülkinün **genc-i nihânı**
 2351 Şatun almağa ol âşûb-ı cânı / Getürdi niçe yük **genc-i nihânı**
 E29 Kişi duş olsa bir **genc-i nihâna** / Olur teşvîş-i kalbine bahâne
genc-i pinhân [1] gizli hazine. <BMS>

- 110 ‘Acebdür bu tılsım-ı cism-i insân / Ki var anda hezârân **genc-i pinhân**
genc-i vişâl [1] kavuşma hazinesi. <BMS>

- 1872 Maķâm iden bu künc-i i‘tikâfı / Açar **genc-i vişâli** ‘ışk-ı şâfî
gencîne [2] hazine, define. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>

- 1435 Velî kısmı olanuñ resm-i cismi / Olur **gencîne-i** ‘ışkuñ tılsımı
 1631 Ğam-ı a‘dâ vü teşnî‘-i ahibbâ / İder **gencîne-i** idrâki yağma
gendüm [2] buğday. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 4301 Cev ü **gendüm** nitekim ‘ömr-i âdem / Cihân içre ola günden güne kem
 5120 Vücûd-ı âdemi mûr-ı zevâlî / Yir altına taşır **gendüm** mişâlî

gene [1] yine, tekrar, bir daha. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

- 4527 Bahâr ile nitekim şahn-ı gülzâr / Hâkuñ emri ile **gene** oldı tekrâr
geñince [1] istenildiği gibi, isteğe göre, rahat rahat, isteğe uygun olarak. <YTS, ÖTS>

- 1684 Tıralma gonca-veş hecr ile nâçâr / **Geñince** ola şâyed vuşlat-ı yâr

ger [1] “Eğer” kelimesinin muhaffefidir. Şiirde kullanılır. <KT, KO, LN, KANARİ>

610 Oğuldan ğayrı **ger** ednâ vü a‘lâ / Hünerde olsa senden cümle evlâ

gerçek [4] bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, hakiki, doğru, dürüst. <TS, YTS>

1006 Didi Ya‘kûb ey gürk-i mübârek / Su’âlümünden haber ver söyle **gerçek**

2498 Düşüm midür bu devlet bu sa‘âdet / ‘Aceb **gerçek** midür bu zevk u hâlet

4442 İderdi **gerçek** olmak ihtimâlin / Umardı Yüsufuñ rûz-ı vişâlin

gerçeklik [1] doğruluk, dürüstlük, hakikat. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4827 Düşü **gerçekliğini** itdi işbât / Meh-i Ken‘âna geldi haylî hâlât

gerçi [7] her ne kadar, ise de, vakıa. “Egerçi”nin muhaffefidir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

gerd [5] toz, toprak [mec.] tasa, gam, keder. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

1131 Seni elden çıkardı **gerçi** devrân / Gönülünden çıkmadıñ bir lahza bir ân

1167 Yüzine ‘âşıkam **gerçi** kulağdan / Baña ol hizmet emr olmadı Hâğdan

1602 Düşinde oldı hâli **gerçi** düşvâr / Dimezdi gördüğün âyîne-kirdâr

2683 Sarâyüñ kubbesidür **gerçi** ‘âlî / Aña alçaq nazar eyler ehâlî

2867 Sözüne **gerçi** dizdi dürr-i meknûn / Bu efsâneyle itdi ya‘nî efsûn

3070 Yasağ eylerdi **gerçi** bi-nihâyet / Tutulmağa yoğ idi kâbiliyyet

4452 Açar şu gibi **gerçi** çok sürinür / Şoñ ucu yâr dîdârı görünür

gerd [5] toz, toprak [mec.] tasa, gam, keder. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

892 İrakdan kopardı bir **gerd**-i melâmet / Belürdi şanasın bād-ı kıyâmet

1680 Eyâ şehir-i vücûduñ meh-liğâsı / Melâmet **gerdinüñ** olma şabâsı

2073 Kamer gibi serî‘ü’s-seyr ü çâlâk / İrişmez **gerdine** şehbâz-ı idrâk

4155 Yıl önünce nitekim **gerd**-i miñnet / Yürürdi atı önünce o sâ‘at

gerd-i râh [1] yol tozu. <KANARİ>

756 Yüzi mâhı bulaşdı **gerd-i râha** / Sürüldi sünbüli hâk-i siyâha

gerdân [3] dönen, devreden, dönücü. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

1328 Şehir kim Yüsuf-ı gerdün-ı **gerdân** / Kenâr-ı Nîl-i çarhı itdi seyrân

3449 Yiri sâkin kıılır gerdünü **gerdân** / Virur insâna idrâk ile iz‘ân

Aşağıdaki tanıktaki “çarh-ı gerdân” tamlaması ile “dünya” kastedilmiştir (bk. çarh-ı gerdân).

4936 Fenâ âyînesidür çarh-ı **gerdân** / Bağa nağşını görmez anda insân

gerden [2] boyun, gerdan. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1908 Cünün-ı ‘ışk ile olduñ mı pür-şevk / Ki vardur **gerdenünde** hâleden tavk

2072 Yelisi arkam-ı hindüya beñzer / Müşâbih **gerdeni** tûline ejder

gerdün [9] dönen, dönücü; felek, sema. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL>

- 1657 Hüveydâ eyledi sulţân-ı **gerdün** / Siyâh altunlı bir çetr-i hümayûn
 2020 Aña her kim baş egse hem-çü **gerdün** / Virürdi meh gibi bir bedre altun
 2074 Ata bindi niçe nûrânî hâtûn / Mişâl-i Zühredür bälâ-yı **gerdün**
 2500 Müsâ‘ id oldı mı baht-ı hümayûn / Cefâ vü cevri elin çekdi mi **gerdün**
 2541 Biner bir üştür-i ejder-mişâle / Zühaldür şanki **gerduna** havâle
 3449 Yiri sâkin kılur **gerdünü** gerdân / Virur insâna idrâk ile iz‘ân
 5053 Tıolındı gözden ol hırşîd-i **gerdün** / Zemîn altında kaldı nitekim nûn
 5109 ‘ Aceb olmaz mişâl-i Şevr-i **gerdün** / Refî‘ ü’l-kadr olursa bir har-ı dūn

gerdün-ı gerdân [1] dönen felek, gökyüzü. <KANAR>

- 1328 Şehir kim Yūsuf-ı **gerdün-ı gerdân** / Kenâr-ı Nîl-i çarhı itdi seyrân
gerrek [11]

1. lazım, icap; layık, müstahak. <KT, YTS, ÖTS, KUBBEALT>

- 1048 Qabûl itmez atamız bu yalanı / Helâk itmek **gerrek** çâh içre anı
 2953 Bu derbendi geçemez merd-i vehhâm / Bu meydâna **gerrek** aqdâm-ı iqdâm
 3916 **Gerek** ‘âlî-cenâba kavî-i ma‘kûl / Yüce tağların üstinden aşar yol
 4095 **Gerek** ‘âşîk ola her fende mâhir / Olur el-kışşa tedbirinde kâşır
 4256 Düşî hayr olana kıldı vaşyyet / Didi olsañ **gerrek** maqbûl-i hâzret
 5084 **Gerekse** ol Mesîhâ ibn-i Meryem / ‘ Anâşır çâr-mihinden gelür gam

2. Cümlede aynı görevi yapan kelimelerin her birinin başına ayrı ayrı getirildiğinde “ister” anlamında kullanılır. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 555 **Gerek** sende **gerekse** bende olsun / Murâduñ ahteri tâbende olsun
 733 Bedenden âhîr-i kâr ayrılır cân / **Gerek** biñ kerre ağzın yumsın insân
 5122 Mezâr olur mekânun âhîr-i kâr / **Gerekse** gönlüni geñ tut **gerrek** tar

gerekdür [10] lazımdır; layıktır, caizdir, revadır. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 68 Görebilmege ammâ göz **gerekdür** / Mücellâ vü muşaffâ göz **gerekdür**
 374 **Gerekdür** evvelâ kesb-i liyâkat / Seni arar bulur ‘izz ü sa‘âdet
 644 Kimi eydürdi öldürmek **gerekdür** / Meşeldür bu ki yâ tekdür yâ pekdür
 1459 Riyâzet bî-riyâ olmak **gerekdür** / Maḥabbet pişvâ olmak **gerekdür**
 1752 Beyân olsa kaçan bu luḫ u iḫsân / **Gerekdür** çâk ola yüz biñ giribân
 3297 Didi günlerde bir gün ey Zeliḫâ / **Gerekdür** kim ola da‘vâya ma‘nâ
 3638 Beni kıl lâyıq-ı i‘zâz u ikrâm / Maḥalline **gerekdür** luḫ u in‘âm
 4338 Yedi yıl kıtlıg olınca bu devrân / **Gerekdür** ḫâşılı bu derde dermân

gerekmek [10] gerekli olmak, lazım gelmek, icap etmek, iktiza etmek. <TS,

KUBBEALTI>

- 9 **Gerekmez** baña ol yāruñ vişāli / Şi‘ār-ı müste‘ār ise cemāli
 461 Şu dirlik kim hicāb ola vişāle / **Gerekmez** gün gibi irsün zevāle
 1724 Naşīhat itmesün yoğ yire yārān / **Gerekmez** māni‘-i efkār-ı cānān
 2681 **Gerekmez** kīse ile tolı mālī / Gözüme olur ejderhā mişāli
 2698 Ol işün kim ola dermānī āsān / Melūl olmağ **gerekmez** aña insān
 2699 Bu rāzī eyleme nāşīlere fāş / **Gerekmez** baña senden gayrı sırdaş
 2784 Didi bundan **gerekmez** kişi hālī / Budur çeşm-i çerāğ-ı bezm-i ‘ālī
 3059 **Gerekmez** ol semend-i şādmānī / Ki ola ğayr destinde ‘inānı
 3732 **Gerekmez** ‘āşīka ol h̄‘āb-ı bātıl / Ki ola dīde-i dildāra h̄yail
 4999 **Gerekmez** baña Yūsufsuz hayātī / Ayırma benden ol ferhunde zātī

gergedān [1] burnu üzerinde bir veya iki boynuzu olan vahşi büyük bir hayvan. <KT,

KO, KUBBEALTI>

- 2444 Hālālin gösteren bir nev-cuvāna / Döner Hindüstānda **gergedāna**
geri [1] arka, arka taraf, “ileri” karşıtı. <TS, ÖTS>
 4755 Alay ile dönüp şingın çeriye / Giderdi yola bakmazdı **geriye**
germ [3] sıcak, har, “soğuk” karşıtı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

germ olmak [2] ısınmak, hararetlenmek, canlanmak, hareketlenmek. <KANARİ>

- 864 Bağup āyīneye kendüyi gördi / Cemāli mihrine **germ oldu** tırdı
 1865 Mağabbet āteşi **germ olsa** dāyim / Dil-i ma‘ şūğ olur nerm ü mülāyim

germ ü serd [1] sıcak ve soğuk [*mec.*] iyilik kötülük, darlık genişlik, acılık ve tatlılık gibi hayatın her çeşit tecellisi. <OTAL, KUBBEALTTI>

- 734 Kaçan cān olmalı olsa revāne / Arada **germ ü serd** olur bahāne
germek [1] kolları ve bacakları kasların elverdiği ölçüde uzatmak. <ÖTS, TS>
 847 Kuyı ağzına kolların **gererdi** / Yakınurdu şefā‘ atci arardı
getürmek [33]

1. birinin veya bir şeyin gelmesini sağlamak. <TS, ÖTS>

- 392 **Getür** saña ziyāde himmetüm var / Bu rāza itme Ya‘ kûbı haberdār
 395 Yürü var sen **getür** biryānı fi‘l-hāl / Risālet saña olsun dirseñ irsāl
 399 **Getürdi** çünkü Ya‘ kûb aña biryān / Yidi Mevlāsına gösterdi şükrān
 563 **Getürdi** Yūsufi yanına Īnās / Fiğānlar eyledi çekdi biraz yās
 689 **Getürdi** Yūsufi geydürdi Ya‘ kûb / Cemāli oldu anuñ hūbdan hūb

- 843 **Getürdiler** dehân-ı çâha anı / Dehâna geldi dehrûn şanki câmı
 1207 Çü Mâlik mâlik oldı ol cuvâna / **Getürdi** anı bir ‘âlî mekâna
 1221 **Getürüp** ortaya ol mü-miyânı / Yabana şatdılar cân-ı cihânı
 1870 Mürîdin koymayınca erba‘îne / **Getürmez** mürşid-i kâmil yakîne
 2287 Buruşmış yüzi arturmuş enîni / **Getürmiş** Rûma güyâ ehl-i Çîni
 2351 Şatun almağa ol âşüb-ı cânı / **Getürdi** niçe yük genc-i nihânı
 2437 Anuñ üstine düşdi şems-i devlet / **Getürdi** anı kullâb-ı maḥabbet
 2482 **Getürdi** Yûsufa virdi nihânî / Hemân ısmarladı Mevlâya anı
 2721 **Getürdiler** anı Yûsuf öñine / Yakına geldi başladı enîne
 2775 **Getürdi** Zühre sâzını miyâna / Derildiler sımât-ı Kehkeşâna
 2971 Olursa ḥazretüñden bir icâzet / **Getürsünler** aña eyleñ naşîḥat
 3028 **Getür** aḡnâmuñı kıl baña teslîm / Getürme ḥâṭruña ḥavf ile bîm
 3137 Uyumaz çeşmi beñzer bâḡbâna / Gül uğrusın **getürmez** gülsitâna
 3149 Vücûdum döndi güyâ bir ḡubâra / **Getürdi** bād-ı âhum kûy-ı yâra
 3934 Eyüyi görmeküñ çokdur şevâbı / **Getür** cânânuñı götür ḥicâbı
 3937 Gül-i ḥandânın âl ile **getürdi** / ‘Aceb rengin ḥayâl ile getürdi
 4307 **Getürdi** cümle istifsâr kıldı / Kemâl-i şıdkını fehm itdi bildi
 4498 **Getürüñ** baña anı ferd ü tenhâ / Sözüñden cânâ geldi bûy-ı taḡvâ
 4725 **Getürdi** bunları maḥzûn u giryân / Dil-i şeydâların kıldı perîşân
 5027 **Getürdi** aña cennetden bir elma / Eline aldı vü koḡdı hemânâ
 5146 **Getürdüm** bir bahâr-ı bî-ḥazânı / Mezîd eyler cünûn-ı ‘âşıkânı

2. ... etmesini sağlamak, ... durumuna gelmesine sebep olmak anlamında bazı kelimelerle birleşik fiil yapmayı sağlar. <ÖTS, KUBBEALT>

- 2227 Gürülder ra‘d gibi kûs-ı ḥarbî / **Getürür** cûşa ḥâl ehlini ḡarbı
 2941 Tebâḥiden kaçır merd-i ilâhî / **Getürmez** gönline fikr-i günâhı
 4535 **Getürdi** Ḥaḡ Ta‘âlânuñ selâmın / Resûlüñ aındı ta‘zîm ile nâmın
 5113 Ḥazer eyle ḥaṭ-ı cânân mişâli / **Getürme** şürete gizlü kemâli
 5150 Hüveydâ eyledüm mihr-i kemâli / Beyân itdüm **getürdüm** kâle ḥâli

gevde [1] gövde, beden, vücut. <YTS, ÖTS>

- 3326 Düşerdi berg-i gülgünü fırāvân / Ṭamardı **gevdesinden** şanasın ḡan
gevher [16] elmas, cevher; bir şeyin aslı ve mayası. <KT, KO, FZ, CÜDÎ, OTAL>
 443 On iki **gevhere** dürc olmış idi / On iki encüme bürc olmış idi
 540 Nübüvvet **gevherinün** kânı Ya‘ḡub / İderdi ḥasret ile şabr-ı Eyyûb

- 771 Fiğân itmekde pîr-i nâle-perver / İrağ olmağda kânından bu **gevher**
 1152 Yaşidur âb-ı rüy-ı ‘âşık-ı pāk / Mişâl-i **gevher**-i şemşîr-i Dahhāk
 1525 Cemâli bedri bulmamış kemâli / Maḥabbet **gevherinden** gūşı hālî
 1617 Ne ‘âlemdesin ey sulṭân-ı hūbân / Ne kânun **gevherisin** ḳalma pinhân
 3878 Şu kim deryâ gibi şâfî-dil olmaz / Murâdı **gevherine** vâsıl olmaz
 4131 Nihâlin eyledi ğam şarşarı pest / Çınârı ḳaldı **gevherden** tehi-dest
 5123 Bu nazm-ı **gevher** ü silk-i cevâhir / Olupdur âḫir-i ‘ömrümde âḫir
 5136 Bu baḫr-i nazm-ı rûḥ-efzâ vü dil-cû / Ma‘ânî **gevheriyle** oldu memlû

gevher-i ma‘nî [1] söz incisi, mana cevheri.

- 5137 Olanlar âşinâ-yı baḫr-i eş‘âr / Çıkarur **gevher-i ma‘nîyi** her bār

gevher-i pāk [4] aslı, nesli temiz, iyi. <OTAL>

- 1201 Şaḳın ey **gevher-i pāk** eyleme bāk / Yapış ḫablü’l-metini eyle imsāk
 1309 Derildi anda bir ḳaç ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa ey **gevher-i pāk**
 1803 Bilinmez ma‘denün ey **gevher-i pāk** / Ne yirdensin eyâ ḫurşîd-i eflāk
 2984 Batar deryâya her bir **gevher-i pāk** / Gelür yüze deñizde ḫâr u ḫâşāk
gevher-dâr [1] cevher tutan, cevherli.

- 33 Kelâmum zübdetü’l-envâr olsun / Zebânum tîġi **gevher-dâr** olsun

gey [1] çok, pek; iyi, iyice. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, ÖTS>

- 3756 Didi zûlm itme baña ey Zeliḫâ / Olursın **gey** şaḳın merdûd-ı Mevlâ
geydürmek [6] giymek işini yaptırmak. <TS, KUBBEALT>

- 564 Libâsın **geydürür** iken nihâni / Ḳuşatdı câmesi altında anı

- 689 Getürdi Yūsufı **geydürdi** Ya‘ḳûb / Cemâli oldu anuñ ḫūbdan ḫūb

- 2509 Libâsın **geydürüp** anuñ Zeliḫâ / Lisân-ı ḫâl ile söylerdi tenhâ

- 3027 Çıkar benden bu Nemrûdî ḳabâyı / Baña gün gibi **geydür** bir ‘abâyı

- 3084 Ḳara **geydürdi** aña dūd-ı âhı / Ḳızardı giryeden çeşm-i siyâhı

- 4934 Kime kim **geydüre** fâḫir libâsı / Şoyar eşcâr-veş bād-ı fenâsı

geyinmek [6] üstüne elbise vb. şeyler giymek, kendi kendini giydirmek. <TS,

KUBBEALT>

- 1358 O rāh-ı ğurbetün üştür-süvârı / **Geyindi** bir libâs-ı zer-nigârı

- 1385 **Geyinse** ḫulle-i istebraḳını / Göze göstermez idi ḫûr-ı ‘îni

- 2001 **Geyinmiş** ğonca-veş ḳat ḳat libâsın / Aña derdin viren virmiş devâsın

- 3963 Döşendi cümleten sevdâ-yı ḫâma / Melâmetten **geyindi** âl câme

- 4332 Çıḳardı zûlmet-i zindân libâsın / **Geyindi** gün gibi zerrîn ḳabâsın

giyinip kuşanmak [1] itina ile giyinmek, süslenmek. <KUBBEALTI>

4118 Düzinmekden kuşınmakdan çekildi / **Geyinmekden kuşanmakdan** kesildi

geymek [20] giymek, örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek. <YTS, TS>

277 Yüzi hâciye beñzer **geymiş** iħrām / Açılmış çihre gūyā şāh-ı bādām

321 Çıkar dilberlerüñ atlas kabāsı / **Geyerler** ābdan mā'ī libāsı

467 Çıkardı gök yüzi mā'ī libāsın / Yirine **geydi** 'abbāsī 'abāsın

1377 **Geyince** Ka'be-veş kara libāsı / Dönerdi tañ yerine aķ ridāsı

1503 Benek altunlular **geyse** sezādur / Peleng-i kulle-i Kāf-ı kaẓādur

1504 **Geyardi** gün başına bir libāsı / Şu'ā'-ı şemse beñzerdi ziyāsı

1557 **Geyer** müşkī kabā ol çeşmi āhū / Zemāne 'ışķ u müşki ile memlū

1740 Bu ğamdan dāye qaddini ħam itdi / Qaralar **geydi** ħaylī mātem itdi

2145 Yigitler **geydi** gün-ā-gün atlas / Şükūfe gibi tezyīn oldı herkes

2508 Libāsına yoğ idi ħadd ü miqdār / Ki bir gün **geydügin** **geymezdi** tekrār

2528 Meger günlerde bir gün Māh-ı Ken'ān / Niķābın **geydi** itdi 'azm-i seyrān

3219 Cihān ğam-ħānesinde qaldı maħzūn / Qaralar **geydi** oldı kara mağbūn

3532 Yaķanlar nār-ı 'ışķa ten pelāsın / **Geyer** gün gibi nūrānī libāsın

3584 Kızılar **geydi** ğonca gibi qat qat / Boyınca qana girmişdi ol āfet

3902 Quranlar 'ışķınuñ hengāmesini / **Geyer** evvel melāmet cāmesini

4123 Kara **geydi** tayandı qaldı nāçār / Mişāl-i sāye-i dīvār-ı dildār

4139 Girer ğam zūlmetine mübtelālar / **Geyer** dāğ-ı siyāhından qaralar

4166 Tıtuldı mihr-i devlet oldı ğamnāk / Libās-ı mātemini **geydi** eflāk

5019 Ne mātemdür ki gökler **geydi** eflāk / Kara çullarda qaldı 'ālem-i ħāk

geyürmek [6] giydirmek. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

441 Qalender cyleyüb rüy-ı zemīni / **Geyürdi** gellelerden pōstīni

766 Ecel gibi şoyup fāħir libāsın / **Geyürdiler** kara qullar 'abāsın

1206 O tīg-i kudreti ğorince 'uryān / **Geyürdi** aña bir şāhāne qaftān

2370 Kime kim ide iħsān u 'atāyı / **Geyürür** ħil'at-i ħüsn ü behāyı

2511 **Geyürse** gül gibi pīrāhenini / Bu söz eglerdi ol qalbi ħazīni

3498 Çıkardı kāyinātuñ aķ libāsın / **Geyürdi** bir kara mātem pelāsın

gezdürmek [2] birinin gezmesini sağlamak, dolaştırmak. <TS, KUBBEALTI>

4044 Mūnādī **gezdüre** şehrüñ içini / Göre her kişi bu bi'se'l-qarīni

4058 Şehirde **gezdürüp** ħayrū'l-'ibādı / Dil uciyle dir idi bir mūnādī

gezend [1] zarar, afet, bela; hastalık; göz değmesi, nazar. <KT, FZ, KANARI, KANAR2>

1742 Şehir vaktine dek yakdı sipendi / Gide ya' nî yavuz gözler **gezendi**

gezmek [23]

1. hava almak, hoş vakit geçirmek gibi bir amaçla bir yere gitmek, seyran etmek. <KT, TS, ÖTS>

- 309 Deve sakçâları bî-hadd ü pâyân / **Gezer** yürür mişâl-i ebr-i bârân
 356 **Gezer** bağ-ı cihânı mest ü hayrân / Ğam u şadî olur yanında yeksân
 502 **Gezerdi** gün gibi hâne-be-hâne / Anasından şorardı bir nişâne
 513 Ğarîbâne yetimâne **gezerdi** / Yağardı ehl-i derdi âh-ı serdi
 673 **Gezerken** şâyed ol serv-i kabâ-puş / Amansuz yırtıcı karda ola tuş
 988 Seni arar yürür şıbyân-ı Ken'ân / **Gezerler** her biri hâtır perîşân
 996 Ğam itdi şenligi kaşrını vîrân / **Gezerdi** yıl gibi üftân ü hîzân
 1011 Çıkup gitmişdi dūd-ı âh gibi / Çemen gökin **gezerken** mâh gibi
 1213 Bu cânibde ser-i küh üzre ihvân / **Gezerlerdi** perîşân u peşimân
 1382 Zihî Rûhu'l-kuds gelmiş nihânî / Girüp bir şürete **gezmiş** cihânı
 1540 **Gezerken** 'âlem-i mülk-i mişâli / Ne gördi gözi bir zîbâ cemîli
 1874 Gözüñ aç gâfil olma **gezme** ğamnâk / Rümûz-ı 'ışk-ı pâki eyle idrâk
 1880 Ricâl-i ğayba beñzersin hemânâ / **Gezersin** kâyinâtı tâ ser ü pâ
 1910 Hele boynuñda yok zencîr bârı / **Gezersin** istediğün yerde bârî
 1933 **Gezersin** 'âlemi hâne-be-hâne / Varursañ ol meh-i nâ-mihribâna
 2575 **Gezerken** karda aldurduğ didiler / Niçe dürlü yalanlar söylediler
 2836 Ser-â-ser milket-i dünyâyı **gezdi** / Der ü dîvâra taşvîrini yazdı
 2841 **Gezerdi** Hindi Sindi Rûmı Şâmı / Aradı bulmadı yâr-ı benâmı
 3339 Şuda yaprakların 'aksi hüveydâ / **Gezer** murğân-ı âbî anda gûyâ
 3677 **Gezüp** ol mihr ile hâne-be hâne / İrişdiler üçünci âsumâna
 4151 İderdi **gezdügi** yirlerde efğân / Gelürdi bağ u şahrâ aña zindân
 4226 **Gezerdi** bî-mecâl ü zâr u maḥzûn / Yazardı Yûsuf adın eşk-i gülgûn

2. belli bir kıyafetle insanlar arasına katılmak. <TS, KUBBEALT>

874 Libâs-ı 'âriyetle **gezme** mağrûr / Gel olma ğayruñ esrâriyle mesrûr

ğidâ [4] besleyen şey, beslenmek için yenen ve içilen şey, yiyecek ve içecek. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

ğidâ-yı cân [1] can gıdası. <KANARI, BMS>

1687 Niçe ay emzirüp oldum emekdâr / **Ğidâ-yı cânımı** eylerdüm iftâr

ġidā-yı rūḥ [3] ruhun gıdası. <OTAL>

1431 Maḥabbet ehl-i ḥāle dād-ı Ḥaḳdur / **Ġidā-yı rūḥdur** gözdür kulaḳdur

1458 **Ġidā-yı rūḥı** gözle besleme ten / Çıkar ten penbesin cān kulağından

1487 Vişālīdür ḥayāt-ı cāvidānī / **Ġidā-yı rūḥ** olur sögse dehānı

ġilāz [1] yoğunlar, kabalar, “ġalīz” çoġulu. <KANARı, OTAL, ÖTS>

779 Birisi anı ġāyetde dögerdi / **Ġilāz** ile şidād ile sögerdi

ġıll [] gizli husumet, kin, düşmanlık. Genellikle “ġış” ile beraber kullanılır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

ġıll u ġış [2] kin ve hile, gizli kin ve düşmanlık, gönül fesadı, karışıklık. <OTAL, KUBBEALTı>

1092 Olupdur ḳayd-ı Yūsuf saña ḥāyil / Yüri bu **ġıll u ġışdan** pāk olġıl

4955 Şu kim pāk itdi ḳalbin **ġıll u ġışdan** / Ḥalāş oldı ‘itāb u serzenişden

ġilmān [1] tüyü ve bıyığı çıkmamış delikanlılar; cennette hizmet eden delikanlılar, “ġulām”ın çoġulu. Güzellik ve safiyet timsali olan ġılmanın çocukken ölenlerden oluşacağı rivayeti vardır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTı, ADŞŞ>

10 Görinmez gözüme ol ḥūr u **ġilmān** / Olursa şehper-i ġayr ile perrān

ġırıv [] bağırma, bağrışma, feryat, şamata. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

ġırıv ü nāle [4] bağrışma, feryat.

2586 **Ġırıv ü nālesi** ḥalkı uyutmaz / İşitmez kimsenüñ sözini tutmaz

4830 **Ġırıv ü nāle** toldurdi cihānı / Semāya irdi ‘aşıklar fiġānı

4890 **Ġırıv ü nāleler** tutdı cihānı / Semāya irdi aşḥābı fiġānı

5041 **Ġırıv ü nāle** vü feryād u efgān / Bırakdı ‘āleme ḥavf ü hirāsān

ġış [2] aldatma, karışıklık, hile. <KT, CŪDÎ, OTAL> Tanıklarda “ġıll u ġış” şeklinde kullanılmıştır (bk. ġıll u ġış).

1092 Olupdur ḳayd-ı Yūsuf saña ḥāyil / Yüri bu **ġıll u ġışdan** pāk olġıl

4955 Şu kim pāk itdi ḳalbin **ġıll u ġışdan** / Ḥalāş oldı ‘itāb u serzenişden

ġırbet [3] birinin gıyabında aleyhine söz söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma. Gırbet sözle olabileceği gibi yazı, ima, işaret ve taklit gibi davranışlarla da olabilir. Bu tür söz ve davranışlar gerçeği ifade ediyorsa gırbet, etmiyorsa iftira sayılır. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

3925 Didi ey nāzenīn ü dīlrübālar / Beni **ġırbet** idici aşınālar

3928 Size virürdi **ġırbetden** ferāġat / Sizi eylerdi ‘ışḳ ile melāmet

4037 Cihāna **ġırbetüm** eglence oldı / Bu söz illerde vü dillerde toldı

gibi [474] benzer, benzeyen. Benzerlik bildirir. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

- 4 Şehir vakti **gibi** mihrünle bî-bâk / Yaşamı dâmenümden ideyin çâk
- 21 Terâzû **gibi** kılma tâ ser ü pâ / Faķiri zîr-i dest-i ehl-i dünyâ
- 22 Hudâyâ nazmumı kıl dürr-i meknûn / Sözümi eyle Yûsuf **gibi** mevzûn
- 26 Okuyan kimseler sürsün şafâlar / Kitâbum **gibi** çâk itsün yaķalar
- 28 Olup her vâķı‘ am hayr ile ta‘bîr / Şabâ **gibi** sözüm olsun cihân-gîr
- 32 Beyânüm gün **gibi** rûşen beyân it / Gözüm **gibi** zebânüm dür-feşân it
- 48 Gözüm âyîne-i envâruñ olsun / Şu **gibi** lâyıķ-ı dîdâruñ olsun
- 64 İki ‘âlem cemâlinün niķâbı / Güneş **gibi** şu‘â‘ dur hicâbı
- 80 Yeşil tûķî **gibi** berg-i nebâtât / Zebânın depredür eyler münâcât
- 151 Şıyrısa gün **gibi** maşrıķda şemşîr / Kırardı kâfiri mağribde bir bir
- 178 Seni şebnem **gibi** ol mihr-i enver / Götürür hâkden ‘izzetler eyler
- 188 O gice berķ-ı hâķîf **gibi** ta‘cîl / Burâķ ile Resûle geldi Cibrîl
- 189 Burâķı ‘ışķ-ı cânân **gibi** fi‘l-hâl / Menâzil kaç‘ına oldu per ü bâl
- 190 Du‘â-yı enbiyânuñ ‘aynıdur ol / Bulur bir demde Hâķķa cân **gibi** yol
- 197 Nesîm-i şubh **gibi** yola girdi / Hemân-dem Mescid-i Aķşâya irdi
- 199 Şehâb-ı rahmet oldu göke aķdı / Hâķuñ ihsânı bârân **gibi** yaķdı
- 202 Semâda oldu gün **gibi** hüveydâ / Şadâ-yı hayra maķdem oldu peydâ
- 209 Bu tokuz cevşeni oķ **gibi** geķdi / Niķâb-ı mümkünâtı bir bir açdı
- 211 Atılmış oķ **gibi** ol şems-i rûşen / Dıraķt-ı Sidrenüñ aşdı başından
- 222 Güneş **gibi** yire indi semâdan / İrişdi armağân ile Hudâdan
- 225 Açıldı güldi bu zevķ u şafâdan / Gül-i tâze **gibi** şems-i duħâdan
- 240 Şabâ gibi semendin görse a‘dâ / Kaçar berg-i hazân **gibi** hemânâ
- 249 Cihân mülkin açar gün **gibi** her gâh / Seferden hâlî olmaz nitekim mâh
- 250 Üşenmez yel **gibi** yol zaķmetinden / Huzûr itmez kemâl-i ğayretinden
- 269 Ağarmış şubh-ı şâķîķ **gibi** ol şâh / Yüz aķlığını virmiş aña Allâh
- 279 Kemâl-i zühd ile meşhûr u mevşûf / Şalâķı Şeyh-i Kerhî **gibi** ma‘rûf
- 289 Yaşum **gibi** perişân oldu hâlüm / Temevvüc itdi deryâ-yı celâlüm
- 294 Geh itdüm gün **gibi** maşrıķda seyrân / Geh oldum mâh-veş mağribde mihmân
- 301 Yola düşdüm hazân yapraķı **gibi** / İrişdüm Mısra Nîl ırmaķı **gibi**
- 303 Felekler **gibi** var zâtında şevket / Binâsı ehl-i ‘irfân **gibi** kaç kat
- 319 Şoyunur şuya girer nev-cuvânlar / Açılur gül **gibi** genc-i nihânlar
- 333 O bâduñ şevķı ile ‘âşık-ı hâş / Hazân yapraķı **gibi** oldu rakķâş
- 336 Belürdi ney **gibi** ‘âşıkdan âvâz / Açıldı perde-i ‘uşşâķdan râz

- 343 Sarāy-ı cānı eyler cümle rüşen / Gider gün **gibi** dide revzeninden
- 352 O bālāya idüb ‘İsā **gibi** yol / ‘Anāşır çār-miḥinden berī ol
- 354 Berāber görinür būd ile nābūd / Olur zerre **gibi** mihr ile meşhūd
- 366 Çoğaldı āh-ı ‘āşık **gibi** ‘uşşāk / Pür oldu evliyā ile toköz tāk
- 422 Çoğalsa derd-i dilber **gibi** a‘ dā / Hemān terk-i diyār itmekdür evlā
- 423 Hışım haşmı **gibi** haşm olmaz ey dil / Olur semm-i helāhil zehr-i kätıl
- 426 Güneş **gibi** idüb kaç‘ -ı menāzil / O meh-rū ḥālasına oldu vāşıl
- 461 Şu dirlik kim hicāb ola vişāle / Gerekmez gün **gibi** irsün zevāle
- 486 Severdi Yūsufi ĩmānı **gibi** / Belādan şaķınurdu cānı **gibi**
- 497 Nihāl-i gül **gibi** boynın burardı / Fiğān ile anasını arardı
- 498 Benefşe **gibi** ḥüzn ile tıururdu / Gül-i ruḥsārını şebnemle yurdu
- 502 Gezerdi gün **gibi** ḥāne-be-ḥāne / Anasından şorardı bir nişāne
- 529 Seçildi gün **gibi** ortaya geldi / Muḥibb ü tālīb ü rāğıb çoğaldı
- 546 Güneş **gibi** irişsün maṭla‘ ına / Güher **gibi** karışsun menba‘ ına
- 553 Kemer **gibi** düşüp egri ḥayāle / Diler āl ile ḥayrū’l-ālī ala
- 570 Kemer bend olmuş imiş şayd-ı cāna / Kemer mīmi **gibi** gelmiş miyāna
- 579 Kılıçlar **gibi** dūd-ı āh-ı mazlūm / Keser a‘ dāyı eyler cümle ma‘ dūm
- 615 Kişinūn olsa gün **gibi** kemālī / Olur her gün ḥasūduñ pāymālī
- 634 Vücūduñ varlığın ma‘ dūm iderler / Seni cān **gibi** nā-ma‘ lūm iderler
- 641 Siper **gibi** olup ebrūları çīn / Başın kaldırdı yirden şesper-i kīn
- 660 Gül ü nergis **gibi** ey şems-i tā‘ at / Gözi gönli açılson vir icāzet
- 662 Senūn dāruñda ey şāh-ı cihāndār / Olupdur gönli ter ḡonca **gibi** tar
- 663 Meh-i nev **gibi** çıkşun bir kenāra / Sevinsūn cānı baķşun lālezāra
- 664 Havā kesb eylesūn serv-i revānuñ / Yiri baş üzredür gül **gibi** anuñ
- 665 Bilürsin ḥıdmetinde olmaz ihmāl / Şabā **gibi** o servi bir yaña şal
- 675 Bir ulu tağ var idi Tūr **gibi** / Düşinde çıķmış aña nūr **gibi**
- 687 Şu **gibi** ḥātırı seyrāna aķdı / Hemān iḥvānını yanına taķdı
- 691 Taradı sūnbūlini kıldı tezyīn / Libāsın eyledi gül **gibi** rengīn
- 743 Gözine karşı mihr ü māh **gibi** / Çıkup gitdi şabā-yı āh **gibi**
- 747 Kılıç **gibi** olup her biri serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı seḡer-veş
- 753 Perī **gibi** tıurur ol şāh-ı ḥūbān / Derilmiş yanına dīvān-ı iḥvān
- 755 İḡānet idüp ol ma‘ şūm-ı pāke / Sürerlerdi yüzün gün **gibi** ḡāke
- 764 Ḥazān faşlı **gibi** irdi şitābān / Çıkardı cāmesi evrāķın ol ān
- 766 Ecel **gibi** soyup fāḡir libāsın / Geyürdiler kara kullar ‘abāsın

- 769 Ayağı gül **gibi** çāk oldı yer yer / Aқardı қара yire hūn-ı aһmer
- 791 Aғarmış cümleten riş-i dirāzı / Şu hār **gibi** var idi bir hōtāzı
- 792 Qara şemleyle dönmiş dūdgāha / Qara қарға **gibi** batmış siyāha
- 803 Qamuya Haq Ta‘ālā қorһu virdi / Felek **gibi** biri birine girdi
- 805 Didiler ulı yolda bir қuyı var / Dil-i zālīm **gibi** tārīk ü hem tar
- 815 Nebī oğulları şeytāna uydı / Qarındaşın hārāmī **gibi** şoydı
- 816 Quyı **gibi** қара gönüllü ihvān / Quyıya atmağ ister anı el-ān
- 828 Benefşe **gibi** қара қара oldı / Açılmış gül gibi şad pāre oldı
- 833 Belā vū miһnete şabr eyle dāyim / Tırı tur āb-ı Zemzem **gibi** tā kim
- 845 Ecel derbendi **gibi** pür-mehābet / Virür ehl-i hayāta һavf ü һaşyet
- 846 Tama‘ ehli **gibi** aғzını açmış / Şanasın ejdehadur yire geçmiş
- 851 Teraһһum idüp ol mäh-ı celāle / Çıkardı çāhdan ney **gibi** nāle
- 854 Didi şükr eyle taқdır-i Hudāya / Çıkarsın gün **gibi** fevқа’l-‘ulāya
- 895 Bulutlar **gibi** irdi ol diyāra / Yaқası her birinüñ pāre pāre
- 900 Qarār u şabrı eyvānını yıқdı / Gözi yaşı **gibi** qarşuya çıkdı
- 905 Güneş **gibi** vücūdın tağdan atdı / Niçe gün sāye **gibi** düşdi yatdı
- 908 Yaşı **gibi** yūzi üstine düşdi / Şirār-ı hecr ile yanup tutuşdı
- 909 Yayıldı mülk-i Ken‘āna bu tūfān / Aқışdı geldi deryā **gibi** insān
- 911 Kimi deryā-yı nār-ı derde gāvvaş / Kimi oldı şerāre **gibi** raққāş
- 912 Elif қaddini Ya‘kūb eyledi dāl / Delindi ‘aynı **gibi** baғrı fi’l-hāl
- 932 Girü bu nār-ı hierāna tutuşdı / Yıқıldı ditredi gün **gibi** düşdi
- 936 Ğanī gönli **gibi** yoқ inkisārı / Bütün cümle miyānı vū kenārı
- 948 Delüler **gibi** söylersüz yabana / Bunuñ **gibi** yalana kim inana
- 953 Şoyunduқ tağlara gitdük şikāra / Şabā **gibi** tağılduқ kühsāra
- 956 Teni gül **gibi** olmuş pāre pāre / Hilāl-āsā gömüldi bir kenāra
- 961 Qamīşi һulle-i cennet **gibidür** / Seһāb-ı kulle-i raһmet **gibidür**
- 984 Seni oқ **gibi** atdı қavs-i taқdır / Kemān oldı gamuñdan қāmet-i pīr
- 985 Hümā **gibi** göke mi uçdı cismüñ / Güneş **gibi** yire mi geçdi resmüñ
- 996 Ğam itdi şenligi қaşrını virān / Gezerdi yıl **gibi** üftān ü hīzān
- 997 Bulutlar **gibi** ‘azm itdi cibāle / Çeke tā gürk-i kühsārı su’āle
- 998 Ölümlü һasta **gibi** oldı Ya‘kūb / Hazān yaprağı **gibi** şoldı Ya‘kūb
- 999 Meh-i nev **gibi** bir tağa yöneldi / Cibāle bir bülend āvāze şaldı
- 1008 Deһānı **gibi** gayb oldı geçende / Şorarın bilmez āyende revende
- 1009 Bilinmez қandadur ol tıfl-ı ma‘şüm / Degül ‘ilm-i ledünnī **gibi** ma‘lūm

- 1011 Çıkup gitmişdi dūd-ı āh **gibi** / Çemen gökin gezerken māh **gibi**
- 1027 Kemān itmiş vücūdın oğlu yāsı / Atılmış ok **gibidür** beddu‘ āsı
- 1029 Açar şu **gibi** eyleñ yoluñuz pāk / Ayağına düşünüz niteki hāk
- 1055 Karardı hıddetinden nitekim miğ / Şıyırdı berç-ı hâţif **gibi** bir tîğ
- 1060 Yirüñüz oldu hār u has **gibi** nār / Kanı luţf u kanı ğayret kanı ‘ār
- 1062 Teber şalan o serv-i nāzenīne / Yıkılsun sāyesi **gibi** zemīne
- 1063 Şu kim ura meh-i nev **gibi** yāra / Ola encüm mişālī pāre pāre
- 1075 Aña dañi bu hicrānı naşīb it / Bu yad ilde benüm **gibi** ğarīb it
- 1093 Yaşı Ya‘ kūbuñ aqđı anda sir sir / Vücūdı ditredi gün **gibi** dir dir
- 1095 Benātu’n-na‘ ş **gibi** kayd-ı etfāl / Perişān eyler insāmı be-her hāl
- 1138 Yine Yūsuf adın añar acırsın / Felek **gibi** dönersin ‘ahdi şırsın
- 1141 Dükenmez zerre **gibi** ıztırābuñ / Komazsın dāmenin ol āfitābuñ
- 1147 Girü evvelki **gibi** sīne-çāk ol / Firāk-ı Yūsuf ile derdnāk ol
- 1184 Kanad olan kulağın yire şaldı / Kamandı mîh-i na‘ li **gibi** kaldı
- 1189 Bunuñ **gibi** eyü düşler görürdi / Düşine muntazır olur yürürdi
- 1191 Dil-i Mālik şu **gibi** çāha aqđı / Vücūdın āfitābuñ tabı yakdı
- 1194 Semā‘ u raşş idüp girdāb **gibi** / Tırı geldi yerinden āb **gibi**
- 1214 Meger kim o Yūsufuñ ihvānı ğāhī / Şabā **gibi** tolaşurlardı çāhı
- 1244 Bulutlar **gibi** gözden dökdiler yaş / Fiğān ile aşāğa şaldılar baş
- 1249 Şu **gibi** yalımız oldu alçaq / Bu fūrkat dāğı tağlar gibidür çaq
- 1255 Kalem **gibi** olup çāk-i girībān / Raşam **gibi** perişān oldu ihvān
- 1260 Binüp bir üstür-i sermeste fi‘l-hāl / Çekildi yola tağlar **gibi** aħmāl
- 1265 İki seng-i mezārı **gibi** ol dem / Du‘āya ellerin kaldırdı muħkem
- 1274 Benem gülzār-ı dehrüñ ‘andelībi / Açar şu **gibi** oldum yer ğarībi
- 1277 Kesildi kaldı Yūsuf kārbandan / Dehāmı **gibi** ğayb oldu miyāndan
- 1288 Büridi rüy-ı dehri zulmet-i ğam / Karardı kalb-i ‘āşī **gibi** ‘ālem
- 1293 Büküldi pīr-i fānī **gibi** eşcār / Rücū‘ itdi hemān aşlına nāçār
- 1298 Deveden indi kaldı kārbandan / İrişdüm aña ok **gibi** kemāndan
- 1313 Münācāt eyle Mūsā **gibi** ta‘ cīl / Helāk eyler bu halkı ejder-i seyl
- 1322 Ulu tağlar **gibi** üstür kaţārı / Karār itdi qodı rāy-ı firārı
- 1323 Niķābını seher yüzinden açdı / Bu miħnet qorħulu düş **gibi** geçdi
- 1335 Gözi āyīne gibi Nīle baqdı / Bu seyre Nīl **gibi** gönli aqdı
- 1345 Yunınca cevher-i zāt-ı ğubārı / Görindi gün **gibi** şeffāf u ‘ārī
- 1354 Kime şalsa harāret ‘ışq tabı / Dükenmez Nīl **gibi** ıztırābı

- 1361 Var idi hevdecinüñ sāyebānı / Bulut **gibi** nihān eylerdi anı
- 1380 Cihānda hāḫ olaldan cān-ı insān / Bunüñ **gibi** libāsa girmedi cān
- 1387 Tağılur kāküli tārında efkār / Sevād-ı dīde **gibi** hāleti var
- 1406 Kapusına anuñ gün **gibi** her bār / Varurdı bir varan bir daḫı tekrār
- 1410 Hārāmī **gibi** ‘ışk-ı bī-emānı / Şoyar ‘uryān ider hāḫ-ı cihānı
- 1422 Taşavvuf rāzı **gibi** oldı mekzūm / Niçe gün olmadı aḫvālī ma‘lūm
- 1451 Ki ‘āşıklar bu fūrkat ‘āleminde / İder Mecnūn **gibi** adını zinde
- 1466 Cihān āsūde ‘adli sāyesinde / Güneş **gibi** zerre qadri pāyesinde
- 1471 Muḫīṭ olmışdı emri her diyārı / Şu **gibi** her diyāra ḫükmi cārī
- 1476 Nesebde gün **gibi** a‘lā vü evlā / Hasebde bī-naẓīr adı Zeliḫā
- 1480 Gözi kaşı kara vü çihresi aḫ / Teni billūr **gibi** aḫ u berrāḫ
- 1489 Naẓar iden o māh-ı bī-naẓīre / El arḫasın ḫodı gün **gibi** yire
- 1496 İki pistānı şadrında hüveydā / Hābāb-ı āb-ı Kevşer **gibi** gūyā
- 1521 Olurdı zevḫ u şevḫ ile ṭarabnāk / Kılurdı sīnesin maṭla‘ **gibi** çāk
- 1532 Şebūñ āyīne **gibidür** sevādı / Sevādından görünür rüy-ı şādī
- 1542 Güneş **gibi** yüce qadr-i celīli / Taşavvur olamaz rüy-ı cemīli
- 1544 Yürür biñ şevḫ ile ol mihr-i Yezdān / Uçar şebnem **gibi** anuñla biñ cān
- 1548 Görinse gün **gibi** ḫandān u mesrūr / Baḫanuñ ‘ayn-ı ‘aḫlından gider nūr
- 1552 Zeliḫā **gibi** mihrine giriftār / O ḫurşīdūñ hezārān zerresi var
- 1554 Kemāl-i ḫūsn ile ferd ü yegāne / Şıḡışmaz gün **gibi** mülk-i cihāna
- 1572 Gözine ‘aks urup ol rüy-ı rengīn / Yaşını itdi mercān **gibi** ḫūnīn
- 1575 Eşer kıldı aña hicrān-ı cānān / Hazān yaprağı **gibi** oldı lertzān
- 1600 Gönülde yāra eylerdi niyāzı / Dehānı **gibi** şaḫlardı bu rāzı
- 1606 Dehānı **gibi** nā-peydā olan yār / İde kendüyi bir vech ile izḫār
- 1613 Aḫar şu **gibi** söylerdi yabana / Belā sāzına eylerdi terāne
- 1647 Gül-i ra‘nā **gibi** āḫir Zeliḫā / Açıldı kıldı esrārını ifşā
- 1660 Birisi gül **gibi** açdı dehānı / Didi ey ḫaste-diller mihrībānı
- 1665 Dehānuñ **gibi** bir gizlü ḫaber var / Kemend-i ‘ışka olmışsın giriftār
- 1666 Tıyarsa şāh-ı maḡrib bu ḫaberdan / Düşersin göz yaşı **gibi** nazardan
- 1673 Havāya serv **gibi** olma māyil / Hevāyīlikden ey meh-rū ne ḫāşıl
- 1674 Seven gün **gibi** bir ‘ālī-cenābı / Dükenmez zerre **gibi** ıztırābı
- 1675 Anuñçün māh olur dāyim mūnevver / Ki olmaz ebr **gibi** dāmeni ter
- 1690 Güneş **gibi** idüp mihrūñ pīşe / Senüñ üstüne ditreldüm hemişe
- 1693 Seni şebbāz-ı dest-i ‘ışk dildār / Şikār itmiş **gibi** ey kebk-reftār

- 1696 Boyuñ serv-i revānı **gibi** el-ān / Sözüñi toğrı söyle eyle ihsān
- 1737 Dehānuñ **gibi** ey āh-ı zemāne / Göñül virme vücūdı olmayana
- 1759 Açar şu **gibi** taşlarla döğündi / Şikāyet eyledi yandı göyündi
- 1768 Benem şol ebr-i bārān **gibi** ‘āciz / Yirüm qalmadı yirde gökde hergiz
- 1782 Qul olmağ bir senüñ **gibi** emīre / Sa‘ ādetdür benüm gibi faķīre
- 1793 Yayıldı gün **gibi** dünyāya ‘ışkum / Düşürdi başumı ğavğaya ‘ışkum
- 1801 Mişāl-i Sidre vü mānend-i Tūbā / Yüce yirden **gibi** aşluñ nigārā
- 1808 Yüri var ‘ışk ile şābit-ķadem ol / Cihānda Ka‘ be **gibi** muķterem ol
- 1814 Kaçan sevdā-yı ‘ışkum olsa ğālib / Hāyālüm **gibi** olmaz bir muşāķib
- 1827 Bulutlar **gibi** vardı bir kenāra / Libāsın çekdi itdi pāre pāre
- 1828 İki taş aldı mihr ü māh **gibi** / Döğündi taşra çıķdı āh **gibi**
- 1830 Güneş **gibi** ururdu aña kendin / Çalardı yirlere serv-i bülendin
- 1842 Gözi yaşını silmez halkı bilmez / Tutulmağ ile gün **gibi** yeñilmez
- 1851 İki zencīr olup eşk-i revānı / Benefşe **gibi** bāğa şaldı anı
- 1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ü maķabbet / Bulur gün **gibi** tedric ile rif‘at
- 1879 Olursın şuya Mānī **gibi** naķķāş / Yedi deryādan olmaz dāmenüñ yaş
- 1893 Cemālī gülleri derdüñle şoldı / Senüñ çaķ istedüğüñ **gibi** oldı
- 1909 Hāzān yapağına dönmiş cemālūñ / Senüñ de gün **gibi** var bir zevālūñ
- 1922 Cemāl-i Yūsuf-ı dehr oldı peydā / Zeliķā **gibi** pür-şevķ oldı dünyā
- 1923 Şu‘ā‘iyle güneş gökde yürürdi / Delüler **gibi** zencīrin sürürdi
- 1951 Sever dīvāne göñlüm bir hümāyı / Kebūter **gibi** olmışdur havāyī
- 1952 Havādan ney **gibi** artar enīnüm / Hebā oldı bu ‘ömr-i nāzenīnüm
- 1964 Ğam-ı ‘ışk eyledi mānend-i mevtā / Gelüp itsün Mesīķā **gibi** ihyā
- 1973 Güler yüzi **gibi** ğonca dehānı / Söz açar luķ u ihsāna zebānı
- 1979 Felek midür senüñ şırça sarāyuñ / Ora midur Mesīķā **gibi** cāyuñ
- 1991 Gider açar şular **gibi** cününü / Koma tağlar **gibi** şabr u sūkunu
- 1993 Velāyet ehli olur hāmīl-i rāz / Melekler **gibi** eyler gökde pervāz
- 1998 Nihālī bağ-ı cennet **gibi** gūyā / Şoķunmuş başına ezhār-ı zībā
- 2010 Ümīd-i vaşl ile olurdu hāndān / İderdi ay ile gün **gibi** seyrān
- 2019 Geleydi yanına bir māh-peyker / Şaçardı başına encüm **gibi** zer
- 2020 Aña her kim baş egse hem-ķü gerdün / Virürdi meh **gibi** bir bedre altun
- 2037 Şihāb-ı āsumān **gibi** mūnevver / Mūferriķ nitekim engüşt-i dilber
- 2060 Şehābı **gibi** rüy-ı āsumānuñ / Hevāsında yelerler begler anuñ
- 2061 Şehāb-ı rif‘ati eflāke ağdı / Kaçuma elçi bārān **gibi** yağdı

- 2065 Virilmişdi iki yüz cāriye hūb / Bir içim şu **gibi** her biri mergūb
- 2068 Meh-i nev **gibi** yüz takım sivāre / Virildi ol meh-i zībā-‘ izāra
- 2073 Kamer **gibi** serī‘ ü’s-seyr ü çālāk / İrişmez gerdine şehbāz-ı idrāk
- 2076 Bulutlar **gibi** üştürler kaçārı / Pür itdi lālezār u kūhsārı
- 2081 Hezār altunlu kaçtān oldı hāzır / Çiçekler **gibi** elvānı muğāyir
- 2096 Müzehheb cümleten eknāfı anuñ / Muṭallā gün **gibi** eṭrāfı anuñ
- 2106 Kimi gül şāhı **gibi** otururdu / Kimi serv-i sehī **gibi** ṭururdu
- 2112 Kaması görmeyince gün yüzini / Çiçekler **gibi** açmazdı gözini
- 2121 Dilinde ārzū-yı vaşl-ı cānān / Yürür bād-ı şabā **gibi** şitābān
- 2128 Maḥabbet ehli **gibi** bülbül-i zār / Gülistāna bakup okurdu eş‘ār
- 2132 Şarāb-ı nāzdan içmiş piyāle / Kızarmış gonca **gibi** rüy-ı lāle
- 2134 Mübārek demde vü kıtlu zamānda / İrem Bağı **gibi** bir hoş mekānda
- 2142 Akıtdı şu **gibi** Şāmī gülābı / Şulandı cümleten Mışruñ türābı
- 2145 Yigitler geydi gün-ā-gün atlas / Şükūfe **gibi** tezyīn oldı herkes
- 2146 Mışrıdan çıkdı deryā **gibi** ādem / Sürür-ı sür ile ḥandān u ḥurrem
- 2148 Şıkcımdan kaçup murgān-ı tayyār / Duḥān **gibi** cibāle itdi reftār
- 2150 İki yanında yolun ḥalk-ı ‘ālem / Çiçekler **gibi** zeyn oldılar ol dem
- 2153 Bürindi lāle **gibi** al ṭuvağı / Niḳāb altında qaldı ḥüsni bağı
- 2157 Kaṭār-ı üştür akdı seyl **gibi** / Sürindi Mışra geldi Nıl **gibi**
- 2164 Atı izi **gibi** yār-ı be-nāmuñ / Kılurdu ‘aynı ardınca ‘avāmuñ
- 2167 Açıp ihsān elin gül **gibi** leşker / Şaçardı ḥalka la‘līn kāseden zer
- 2171 Burup boynını ‘āşık **gibi** yollar / Du‘āsına açardı şanki kıollar
- 2185 Kabā dülbendin indürmüş kıulaqdan / Görinür kıarlu tağ **gibi** ırakdan
- 2197 Taralma gonca **gibi** olma dil-teng / Yürü şabr u sükūna eyle āheng
- 2209 Bu zībā meclisüñ ehl-i neşāṭı / Uzatdı Nıl **gibi** bir bisāṭı
- 2218 Güler yüzü **gibi** ağıyārun ol dem / Çekildi niçe dürlü türşīler hem
- 2227 Gürülder ra‘d **gibi** kūs-ı ḥarbī / Getürür cūşa ḥāl ehlini darbı
- 2254 Yine ey dil dilinüñ tercemānı / Bize depret ‘alev **gibi** zebānı
- 2257 Göñül Mūsā **gibi** ol nāra aqsun / Gözümüz ‘ālem-i envāra baqsun
- 2266 Kıomazlar sende ol rūḥ-ı revānı / Ecel **gibi** alurlar āḫir anı
- 2277 Birisi gül **gibi** açdı dehānı / Diledi ağırı altuna anı
- 2285 Kıarımış kıurımış dönmiş kadīde / ‘Adem dālı **gibi** kıaddi ḥamīde
- 2286 Dehānında dişinüñ dürri düşmiş / Şadeḳ kabı **gibi** yüzü buruşmış
- 2298 Meh-i rūze **gibi** kıadre irişdüm / Bu cumḥūr-ı aḫıbbāya kıarışdum

- 2303 Ecel **gibi** belâ-yı ‘ışk-ı cānān / Faķīre vü ğanīye oldu yeksān
- 2309 Belâ baħrinde ğavvāş olma ıalma / Ħayāt Ābı **gibi** zulmetde ıalma
- 2310 İdüp zerre **gibi** sa‘ y-ı kifāye / Dürış irişmege mihr-i Ħudāya
- 2337 Benüm ħüsnümi görince ziyāde / Dehānı **gibi** ğayb olsun orada
- 2410 Görenler görmeyenler aña müştāk / Çoğalmış āh-ı ‘āşık **gibi** ‘uşşāk
- 2417 Açıldı güldi yüzi bu ħaberden / Gül-i ħamrā **gibi** bād-ı şeħerden
- 2430 Görür kim şāhid-i ğaybı bulundu / Melekler **gibi** çarħa girdi döndi
- 2445 Tıķınur boynuzınuñ üstüħ‘ānı / Meh-i nev **gibi** yırtar āsumānı
- 2453 Koyup gitse kaçan kim ‘āşıkın yār / Çıkup gitmek **gibidür** cān-ı bīmār
- 2459 ‘Azizüñ virdüĝi māl u cevāhir / Gözinden çıkđı yaşı **gibi** bir bir
- 2461 Yalımlı alçaĝ oldu Nıl **gibi** / Gözinüñ yaşı aķdı seyl **gibi**
- 2468 Şeħerden gün **gibi** lertzān u giryān / ‘Azize vardı maħzūn u peşimān
- 2476 Nażar idince ol zibā cemālī / Ölümlü ħasta **gibi** kıldı nāle
- 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / O gün gün **gibi** kıldı Şāma rıħlet
- 2493 Lebi **gibi** severken ğayibāne / Enīs oldu ħuzūr-ı dilsitāna
- 2511 Geyürse gül **gibi** pīrāhenini / Bu söz eglerdi ol ıalbi ħazāni
- 2533 Çiçekler **gibi** cümle ‘ayn-ı ‘ālem / Teveccüh itdi gün yüzine ol dem
- 2538 Görür nāĝāħ ol şāħ-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün **gibi** bir pīr
- 2553 Yirinden gözi yaşı **gibi** kopdı / Sürindi Yūsufuñ dāmānın öpdı
- 2572 Bir oĝlı var idi ĝāyetde maħbūb / Ħışālī kendü **gibi** ħūbdan ħūb
- 2577 Vücūdın gün **gibi** bir ıaĝdan atdı / Niçe gün sāye **gibi** düşdi yatdı
- 2596 Güneş tıolındüĝı **gibi** zemīne / Görindi şeħri irişdi yaķına
- 2645 Görince yüzini düşdi Zeliħā / Şitādan bağ u gülşen **gibi** ĝüyā
- 2669 Kemān-ı ĝamdan oķ **gibi** atıldum / Bunuñla iki ıapuya şatıldum
- 2687 Şular kim oldılar sulţān-ı ‘ālem / Üşer mecnūn **gibi** başına ‘ālem
- 2704 Zenüñ ‘ahdi şınuķ ıavli yalandur / Deni dünyā **gibi** nā-mihribāndur
- 2737 Güher gibi ıraĝam menba‘umdan / Güneş **gibi** ba‘īdem maııla‘umdan
- 2761 Hevāya uymaz egmez kimseye baş / Dehānı **gibi** itmez rāzını fāş
- 2762 Hümā **gibi** belā dāmına düşmez / Melāmet āteşi ile tıtuşmaz
- 2798 Didi Yūsuf inende öĝme cāmı / Yaşamasun anuñ **gibi** ħarāmı
- 2803 İl içinde ider kendüyi müđħik / Olupdur rüspī **gibi** yüzi pek
- 2840 Bu taşvırüñ gelürse yār-ı cānı / Kısun gördüĝi **gibi** bir nişānı
- 2856 Niçe gün sāye **gibi** yatdı ıaldı / Teni bi-ıāķat oldu ħayret aldı
- 2888 Şürü‘ eyler bu kār-ı nā-şavāba / Düşer gün **gibi** soñra ızırāba

- 2910 Yüri Hâk yolına cânuñ fedâ it / Dügüne bayrama gider **gibi** git
- 2923 Uçurduğun **gibi** ‘ Anķā-yı cânı / Nihân eyle hemân bu âşiyânı
- 2931 Hemân bir taşā çaldı taşı dildi / Naķāre **gibi** iki pâre kıldı
- 2950 Ceres **gibi** ide feryād u nāle / Belürde kendini her ehl-i hāle
- 3004 Zeliḥā Yūsufa uydı ulaşdı / Niyāzı zülfi **gibi** başdan aşdı
- 3006 Gül-i ter **gibi** döküldi saçıldı / Ne rām oldı ne güldi açıldı
- 3008 Tırup kırbān koyunı **gibi** ğamnāk / Gözi nerkislerin eylerdi nemnāk
- 3009 Bu deñlü ‘ âşık-ı şūrīde olmaķ / Şu **gibi** yalımını itdi alçaķ
- 3011 Ḥabībūñ iltifātı olmaz oldı / Ḥaṭ-ı cânān **gibi** yüz bulmaz oldı
- 3027 Çıkar benden bu Nemrūdī ķabāyı / Baña gün **gibi** geydür bir ‘ abāyı
- 3034 Sücüd itdi melekler gibi ağnām / Hemân âdem **gibi** kıldılar ikrām
- 3045 Felekler **gibi** olur inķılābı / Deñizler **gibi** artar ıztırābı
- 3046 Olur ser-tā-ķadem ney **gibi** nāle / Döner cism-i za‘ ĩfi bir hilāle
- 3048 İrişür dest-i dūd-ı āhı yāra / Çeker cânı **gibi** anı kināra
- 3052 Arar kākül **gibi** şūretde ma‘ nī / Tolaşur öpmege la‘ lini ya‘ nī
- 3061 Zeliḥānuñ öñinde āl-i Ya‘ kūb / Tırudı taze ğonca **gibi** maḥcūb
- 3065 Gözi nūrı **gibi** girse gözine / Alur göz ile bakmazdı yüzine
- 3066 Zeliḥā bir ķazā ile yañılsa / Niyāz itse şeker **gibi** ezilse
- 3076 Tehī sāğar **gibi** beñzinde ol ān / Ğam-ı cânānı ile ķalmadı ķan
- 3095 Tenezzül itdi gözi yaşı **gibi** / Kılağına egildi ķaşı **gibi**
- 3118 Ḥariş olmak ider insānı maḥrūm / Tehevür **gibi** olmaz ķār-ı mezmūm
- 3120 Yedi iķlīmi tıĝı ile bir şāh / Güneş **gibi** açup fetḥ itse nāğāh
- 3133 Bunun **gibi** vişāl irsün zevāle / Ki her gün bā‘ iş olur infī‘ āle
- 3159 Güneş **gibi** yüzine ḥōr bakma / Gözi yaşı **gibi** gözden bırakma
- 3162 Şu‘ ā‘ -ı şems-i ‘ ālem **gibi** gāhī / Der-āĝūş itseñ ol gün yüzli māhı
- 3165 Güneş **gibi** şarardı beñzi şoldı / Yoluñda ellere pāmāl oldı
- 3167 Zebūn u ḥasta vü ḥāṭır-şikeste / Ğamuñla ğonca **gibi** göñli beste
- 3168 Senūñ derdūñle cânından uşanup / Yürür gün **gibi** dīvāra ṭayanup
- 3169 Cefādur mihr-i ‘ işķuñdan naşībi / Olupdur sāye **gibi** yir ğarībi
- 3179 Kıodı misk-i Ḥuten **gibi** diyārın / Aradı geldi buldı şehriyārın
- 3209 Güneş **gibi** yüzüm ağ alnum açuķ / Ḥicāb-ı ma‘ şıyet baña ne lāyıķ
- 3222 Sözi çoĝ idi yaşı **gibi** ammā / Tıtuldu nuṭķı sūsen **gibi** ğūyā
- 3226 Bulut **gibi** semāya ābı ağdı / Yaşı ğüz yaĝmurına döndi yaĝdı
- 3228 Yire düşdi yaşı bārānı **gibi** / Yüz urdı pāyına dāmānı **gibi**

- 3254 Olan zerre **gibi** mihr ile peydā / Olur Mecnūn **gibi** halka temāşā
- 3275 Tōnanup hānçerin taķınduđını / K1yık şāhīn **gibi** baķınduđını
- 3311 Eline Yūsufuñ gōñlini aldı / Aķar şu **gibi** bir hōş bāga şaldı
- 3315 Güneş **gibi** gelince Māh-ı Ken‘ān / Ayağın tırdı eşcār-ı gülīstān
- 3329 Yel esdükçe mişāl-i āh-ı ‘uşşāk / Yürekler **gibi** oynar idi evrāk
- 3379 Hābībūm āfitābıdur cihānuñ / Girūñ zerre **gibi** gōñline anuñ
- 3420 Güneş **gibi** koluñ boynuma şalsañ / Kāmer **gibi** toğup üstüme gelseñ
- 3428 Gözüñ ‘ayn-ı ‘atādur hāş u ‘āma / Hābāb-ı mey **gibi** baķmaz hārāma
- 3430 Anañ südi **gibi** saña hālālüz / Vişālūñ şevķına şūrīde-hālüz
- 3467 Kişi kim Kāhramān-ı nefsi başdı / Meh-i nev **gibi** tīđin ‘arşa aşdı
- 3468 Şaman çübı **gibi** uyan hevāya / Düşer bir hufre-i derd ü belāya
- 3470 Nihāl-i tāze **gibi** ol kenīzān / Gelüp toğrudılar īmāna ol ān
- 3481 Yaşum **gibi** demūñ olsun ziyāde / Cihān tırdukça ol zevķ u şafāda
- 3493 Güneş bir aķ kebūter **gibi** indi / Gicenūñ büm-ı şūmından uşandı
- 3504 Yanar başuñ ölümlü hasta **gibi** / Tıurursın ‘āşık-ı dem-beste **gibi**
- 3505 Şaru lāle **gibi** bađruñ kararmış / Ruķ-ı ‘āşık **gibi** beñzūñ şararmış
- 3508 Olursañ sen olursın baña hāldaş / Benüm **gibi** dōkersin tā seher yaş
- 3510 Beni bir māh-rū yandurdu yaķdı / Dür-i eşküm **gibi** gözden bıraķdı
- 3515 Tıurur gün **gibi** büre-i rif atinde / Beni ķor künc-i hāk-i zilletinde
- 3532 Yaķanlar nār-ı ‘ışķa ten pelāsın / Geyer gün **gibi** nūrānī libāsın
- 3554 Sücüda vardı dāl-i derdi **gibi** / Perīşān oldu āh-ı serdi **gibi**
- 3558 Melül olma yüri gōñlüñi hōş tut / Ölümlü hasta **gibi** tırma mebhūt
- 3568 Binā taşı ile yapduğı dīvār / Olurdu mevc-i deryā **gibi** hemvār
- 3576 Yedi hāne mücellā vü muşaffā / Felek **gibi** biri birinden a‘lā
- 3584 Kızıllar geydi ğonca **gibi** kat kat / Boyınca ķana girmişdi ol āfet
- 3598 Meh-i nev **gibi** hānçer taķınurdu / İki yanına gāhī baķınurdu
- 3601 Açılmış gül budağı **gibi** ol dem / Taķındı barmağına la‘l hātem
- 3610 O gün rüz-ı kıyāmet **gibi** geldi / Celāl ü heybeti ‘aķlını aldı
- 3634 Kāpu ‘ayn-ı ‘adū **gibi** nühüfte / Demidür kim uyana baht-ı hufte
- 3663 O beyti eyledi Yūsuf temāşā / Dil-i ‘āşık **gibi** olmuş mücellā
- 3669 Uyup berg-i hāzān **gibi** havāya / Vucūduñ şem‘ini virme şabāya
- 3671 Hārāmuñ pāydār olmaz esāsı / Hābāb-ı mey **gibi** yokdur baķāsı
- 3680 Cemālūñ olalı gün **gibi** meşhūr / Hicāb eyler gelüp görinmege hūr
- 3699 Gül-i ra‘nā **gibi** bī-vaķt açılma / Vücūd-ı pākūñi ālūde ķılma

- 3703 Havâ-yı nefis ile ney **gibi** tölme / Kabûter gibi oynar başlu olma
- 3706 Düşüp gün **gibi** baħr-i ıztırâba / Teveccüh eyledi bir ğayrı bâba
- 3720 Orada ‘ayn-ı a‘mâ **gibi** ol dem / Yapılmışdı evüñ ħapusı muħkem
- 3731 Mey-i ‘ișyân kimi kim serħôş itdi / Delü **gibi** ħilâf-ı semte gitdi
- 3734 Ėapuñda bir benüm **gibi** ħuluñ var / Sa‘âdet bil yûri var olma ğam-ħ‘âr
- 3739 Güneş **gibi** idüp ŧevħını ızhâr / Metâ‘-ı vaşlına oldı ħarîdâr
- 3743 Çekilme tîĝ-i âteşbâr **gibi** / Aħıtma yaşumı enhâr **gibi**
- 3752 Ėamer-veş dilber-i rûŧen-naħarsın / Faħîri oħ **gibi** gözden ŧavarsın
- 3773 Güneş **gibi** teni ditrerdi dir dir / Aħardı yaşınıñ bārânı sir sir
- 3774 Aña söylenmedük söz ħalmadı ħiç / Benefŧe **gibi** ħıldı başını pîç
- 3803 ŧaħındı ol nigâr-ı nâzenîni / Sivârı **gibi** tutdı sâ‘idini
- 3822 Elinden ħurtulup ol nûr-ı dîde / Gül-i ter **gibi** dâmânı derîde
- 3836 Gül-i ter **gibi** ruħsârûñ ter olmış / Yüzüñ bedri ser-â-ser aħter olmış
- 3878 ŧu kim deryâ **gibi** ŧâfî-dil olmaz / Murâdı gevherrine vâşıl olmaz
- 3885 İdüp kendüyi yaşı **gibi** pâmâl / Benüm pây-ı semendümde olur dâl
- 3888 Zeliħâ **gibi** sen de zâlim olma / Ėaħab itme faħîre âŧim olma
- 3894 Elif ħaddi **gibi** toĝrıdur ol yâr / Bi-ħaħħ-ı Ėâdir u Ėayyûm u Ėahhâr
- 3895 ŧafâvetde miŧâl-i mihr-i eflâk / İçi taşı **gibidür** pâkden pâk
- 3913 Dirîĝâ gün **gibi** irdi zevâle / Yolından gelmedi ħaŧr-ı viŧâle
- 3915 Girerdük göñline îmânı **gibi** / Maħabbet eyler idi cânı **gibi**
- 3941 Yaraŧmış hem celâli hem cemâli / Nihâl-i Sidre **gibi** ħadri ‘âlî
- 3942 Ėıyâmet günü **gibi** heybeti var / Görenlerde ħomaz idrâk ü efħâr
- 3953 Baħan dîdâr-ı sulţân-ı baħâyı / Aħar ŧu **gibi** çâk itdi yaħayı
- 3999 Duħân-ı âhı **gibi** ol peri-rû / Teveccüh itdi rûy-ı yâra toĝru
- 4008 Olup noħŧân ile meh **gibi** meŧhûr / İdersin kendüñi mezmûm u maħhûr
- 4055 Taħıldı seyl-i eŧki **gibi** zencîr / Emîri ħıldılar ta‘zîr ü teŧhîr
- 4056 Aħıbbâ **gibi** zencîrûñ fiĝânı / Pür itdi ‘âlem-i kevn ü meħânı
- 4065 Geçerdi berħ-ı ħâţif **gibi** cânân / Bulutlar **gibi** ħaħħ olurdı giryân
- 4078 İki çeŧmi **gibi** ol serv-ħâmet / Yirini ħıldı miħrâb-ı ‘ibâdet
- 4115 Seħer nergisleri **gibi** gözi nem / Deli göñli ħazîn ü cânı pür-ĝam
- 4117 Ölümlü ħasta **gibi** zâr u giryân / Kimi görse umar derdine dermân
- 4126 Güneş **gibi** vücûdı pür-ħarâret / İriŧdi ħâne-i ‘aħlına ĝâret
- 4140 ŧu **gibi** nâle ile geħdi çâĝı / Sünûge irdi hicrânı bıçaĝı
- 4147 Bulurdı Yûsufuñ zerrîn libâsın / Çekerdi ħaşı **gibi** ħara yasın

- 4192 Gül-i zanbağ **gibi** dest-i niyâzın / Güşâde eylemiş kılmış namâzın
- 4204 Ol eyvâna çıkardı dūd **gibi** / Aşkardı gözi yaşı rūd **gibi**
- 4212 Dirîğâ çıkıdı gitdi âh **gibi** / Tölnüdi gözlerümden mâh **gibi**
- 4224 Dil-i dīvânesine kayd-ı ‘âlem / Firâkı **gibi** menfûr oldu ol dem
- 4272 Meh-i nev **gibi** olan bedr-i kâmil / İder a‘lâ-yı ‘illiyyîni menzil
- 4273 Kemâl ehli olur maqbûl-i dergâh / Açar gün **gibi** kurb-i hâzrete râh
- 4310 O mâha hâlesi **gibi** tolaşdum / Niçe gün sâye-veş uydum ulaşdum
- 4313 Zeliḥâ öldi ölmezden öñürdi / Ki bunuñ **gibi** kahr-ı dehri gördi
- 4332 Çıkardı zulmet-i zindân libâsın / Geyindi gün **gibi** zerrîn kabâsın
- 4361 Şadef **gibi** burışdı rûy-ı zîbâ / Başında ḥâra döndi mûy-ı ra‘nâ
- 4371 Tağıldı âhi **gibi** yâr u hem-dem / Ferâmûş itdi anı ḥalk-ı ‘âlem
- 4372 Yüzinden âşinâlar nefret itdi / Kõdı idrâk ü ‘aqlı **gibi** gitdi
- 4397 Kâmişdan eyledi bir ḥâne bünyâd / İçinde kılmağa ney **gibi** feryâd
- 4414 Nesîm-i şubḥ **gibi** nerm-reftâr / O ḥayluñ ḥaylî zîbâ ḥâleti var
- 4417 Açar şu **gibi** olurdi revâne / Velî bî-zahm-ı mâr-ı tâziyâne
- 4422 Nişân-ı pâ-yı esbi **gibi** gûyâ / Dikerdi gözlerin yola Zeliḥâ
- 4428 Bu cem‘ iyyetde yoḡdur Mâh-ı Ken‘ân / Gözüñ yaşı **gibi** olma perişân
- 4441 Bunuñ **gibi** söz olduḡça rivâyet / İnende gönli itmezdi şehâdet
- 4445 Kârarup kâlur idi kaşı **gibi** / Yüzi üzre düşerdi yaşı **gibi**
- 4452 Açar şu **gibi** gerçi çok sürinür / Şoñ ucu yâr dîdarı görünür
- 4464 Şabâ **gibi** koyardı başına ḥâk / İderdi seyl-i eşki yirleri çâk
- 4480 Bu resme söḡdi aşnâma müretteb / Şikest itdi dil-i ‘âşık **gibi** hep
- 4543 Felek **gibi** idüp kat kat cihâzın / Yetürdi eksüḡin çoḡ itdi azın
- 4570 Teraḡḡî itdi tâ‘at-ı Zeliḥâ / Gözinden çıkıdı yaşı **gibi** dünyâ
- 4578 Mükâşif gönli **gibi** tâ ser-ü-pâ / İçî taşî mücellâ vü muşaffâ
- 4582 Kâpular sînesini eylemiş çâk / Tûrur meczûb sâlik **gibi** bî-bâk
- 4586 Yedi beyt oldu gökler **gibi** ‘âlî / Kânâdîl anda yıldızlar mişâli
- 4594 Hâḡḡat baḡrinüñ bildi dilini / Şu **gibi** buldı vaḡdet menziline
- 4628 Bir ulu kârbân Ken‘âna geldi / Fırât ırmaḡı **gibi** menzil aldı
- 4749 Bu ḡam evlâd-ı Ya‘kûbî şaşurdi / Felek **gibi** biri birine girdi
- 4758 Gözüñüz yaşı **gibi** derdümüz çoḡ / Senüñ yanußnda herḡiz yüzümüz yoḡ
- 4772 Bulutlar **gibi** aḡvâlüm perişân / Bir iken iki oldu derd-i hicrân
- 4774 Gözüñ yaşı **gibi** düşkünlüḡüm var / Taraldı ḡâtırüm maḡzûnluḡüm var
- 4818 Açar şu **gibi** olduḡ yir ḡarîbi / Yirindürme bu iḡvân-ı ḡasîbi

- 4876 Şu **gibi** Mışra akdı kalb-i meyyāl / Şafā-yı irtihālî virdi bir hāl
 4879 Bulutlar **gibidir** üstür kaçârı / Sürerdi şanki âhî rûzgârı
 4882 Bizi sensüz ğarīb-i bî-kes itdün / Aramuzdan çıkup cân **gibi** gitdün
 4887 Kõdî vîrānesini genc-i hikmet / Seherden eyledi gün **gibi** rihlet
 4895 Diyār-ı Mışra çün yaklaştı Ya‘ kûb / Bihār-ı Nîl **gibi** taşdı Ya‘ kûb
 4897 İrişdi Yūsufa aḥbār-ı Ya‘ kûb / Yirinden şıçradı gün **gibi** ol hûb
 4917 Şitā **gibi** firāk eyyāmı geçdi / Bahār-ı vaşl-ı müştākān yol açdı
 4924 Gehī anuñla seyrāna çıkardı / Şu **gibi** gönli şahrāya akardı
 4959 Maḥabbet **gibi** maḥbûbûl-kulûb ol / Libāsuñ gibi settārûl-‘ uyûb ol
 4982 Bu gün gün **gibi** kesb-i irtifā‘ it / Berī ol ehl-i dünyādan vedā‘ it
 5007 Ağaç yaprakları tîr-i hazāna / Olurdı tablalar **gibi** nişāne
 5036 Eger şeyṭān **gibi** kudret bulayduñ / Kıyāmet günine dek sağ olayduñ
 5039 Yolup aḳ saçını pîrān-ı irşād / Bulutlar **gibi** kıldı anda feryād
 5079 Açılur gökde güller **gibi** encüm / Olur ma‘ nîde dāğ-ı cân-ı merdüm
 5095 Bilünden inmiş oğluñ olsa bâğî / Aña Fārûḳ **gibi** ur çomağı
 5096 Eger bâṭıl yola eylerse da‘ vet / ‘Ömer **gibi** ataña itme ḥörmet
 5103 Muḥaṣṣal şāhib-i şabr-ı cemîl ol / Çerāğ-ı meh **gibi** hayra delîl ol
 5108 Menāl ü māl ile fahr itmegi қо / Felek **gibi** yükün yığma yukaru
 5162 Elinün gölgesi **gibi** nigāruñ / ‘Ulüvv-i qadri var ol sebzezāruñ
 E25 Kızıl gül **gibidür** nār-ı maḥabbet / Ter ü tâze ider bārān-ı vuşlat

gice [32] gece, yirmi dört saatlik günün karanlık kısmı, bu süre içindeki karanlık. <KT,

TS, KUBBEALTI>

- 188 O **gice** berḳ-ı ḥāṭif gibi ta‘ cîl / Burāḳ ile Resûle geldi Cibrîl
 625 Bu **gice** on bir encüm mihr ile mäh / Sücûd itdi baña seyrümde nāğāh
 1527 Meger bir **gice** dūd-ı āh-ı ‘uşşāḳ / Cihāna ṭoldı tārîk oldı āfāk
 1531 **Giceyle** açılur her dîde-i cân / Bu zulmetde bulunur Āb-ı Hayvān
 1562 O **gice** eyledi Yūsuf tecellā / Mişāl-i âteş-i ānestü nārā
 1594 **Giceyle** derdi olurdı firāvān / Uyumazdı anı sevdā-yı cânān
 1643 Uyumaz **gice** ile seyr ider mäh / Kılur eşḥāşî noḳşānından āğāh
 1757 Zeliḥā ‘ışḳınuñ oldı zebūnı / Terāḳḳî itdi bir **gice** cününü
 1920 **Giceden** tā görince āfitābı / Bu resme eyledi māha ḥiṭābı
 2232 Bu hāl üstine geçdi niçe eyyām / Vişāle eyledi bir **gice** ibrām
 2467 Şafā-yı şoḥbetini eyledi yād / **Giceden** erteye dek kıldı feryād
 2623 Görür bir **gice** ol dînün çerāğı / Kāpusında aḳar Nîlün ayağı

- 2709 Zeliḥāya didi bir **gice** dāye / Yaşımaz Yūsufuñ gönli buraya
 2776 O **gice** bezme ‘azm itdi Zeliḥā / Kebāb-ı murğ u māhī oldı peydā
 2821 **Giceyle** fırsat el virdükçe her bār / Şarılurdu o serve yāsemen-vār
 3382 Eger bu cümleden birine Yūsuf / İderse bir **gice** kaşd-ı taşarruf
 3493 Güneş bir aḳ kebüter gibi indi / **Gicenüñ** büm-ı şümından uşandı
 3500 Sarāyında Zeliḥā ferd ü tenhā / Tururdu ol **gice** bī-hüş u şeydā
 4136 Gözine perde oldı eşk-i hicrān / **Giceyle** gündüzini kıldı yeksān
 4142 **Gicesin** gündüz itdi nār-ı āhı / Giderdi çihre-i şebden siyāhı
 4185 **Giceyle** ide bir kārı bahāne / Gire zindān içine nāzūkāne
 4188 Zeliḥā bindi bir esb-i siyāha / Karañu **gice** içre döndi māha
 4412 Birikmiş bir yire kāfūr u ‘anber / Şan olmuş **gice** vü gündüz berāber
 4456 Zeliḥā bir **gice** aşnāmın aldı / Münācāt itmege tenhāya geldi
 4488 Firāḳum **gicesini** āḫir eyle / Baña rüz-ı vişāli zāhir eyle
 4930 Anuñla söyleşürdi rāz-ı tevḥīd / Olurdu **gicesi** ḳadr ü günü ‘īd
 4938 Meger bir **gice** emr-i ḥikmetu’llāh / Ecelden eyledi Ya‘ḳūbı āgāh
 4970 Meger bir **gice** Yūsuf ḥāba vardı / Gözi uyḥuda vü gönlin uyardı
 5080 Gözini senden ırmaz dehr-i dilgīr / Peleng olur **giceyle** gündüzün şīr
 5132 Ḥaṭından fehm olur ma‘nā cemāli / Karañu **gicede** nūruñ mişāli

gice gündüz [2] her zaman, ara vermeden, durmadan, devamlı olarak. <KT, KUBBEALT>

- 1597 Ziyāde olur idi iştiyāḳı / Çekerdı **gice gündüz** bu firāḳı
 3295 **Gice gündüz** anuñ ibrāmı ebri / İḥāṭa eyledi ḥurşīd-i şabrı

gidermek [23] ortadan kaldırmak, yok etmek, uzaklaştırmak, çıkarmak. <TS, YTS,

KUBBEALT>

- 14 **Giderme** dilden ol şem‘-i şühūdı / Karañu ḳılma fānūs-ı vü‘ūdı
 47 Baña ḥaḳḳe’l-yaḳīnünde turağ it / **Gider** şek nokṭasın cāndan ırağ it
 1461 Bu ta‘zīme sezāvār ol sezāvār / **Gider** bār-ı girān-ı ḡafleti var
 1889 Tūtalum ṭağ imiş bu cism-i bī-cān / **Gider** āhum duḡānın eyle dermān
 1900 Selāsilden olur āzürde cānı / **Gider** boynından ol bār-ı girānı
 2003 **Gidermiş** bād-ı raḥmet ḡam şehābın / ‘Ayān itmiş cemāli āfitābın
 2350 Hemānā kendü miḳdārını bildi / Ḡurūrını **giderdi** tevbe kıldı
 2667 Beni gördi çeküp taşra çıkardı / Bu derd-i miḫneti benden **giderdi**
 2879 Ḳo ḥākī cismi çālāk eyle cānı / **Gider** boynuñdağı bār-ı girānı
 2920 Libāsumdan tenümi eyle ḥālī / **Gider** hep ḥāyil-i rüy-ı vişāli
 3104 **Giderdi** ḡaflet uyḡusın gözüñden / Ḥicābuñ perdesin açdı yüzüñden

- 3161 ‘Ayān olsa şefā‘ at āfitābı / **Giderseñ** perde-i ebr-i hicābı
 3284 **Gider** aşnāmı islāma muṭī‘ ol / O yoldur ḥazret-i Ḥaḫḫa varan yol
 3405 Esirge bu faḫīr-i rūzgārı / **Giderme** dāmenūnden bir ğubārı
 3656 Dökelüm Ḥaḫ yolına genc ü mālı / **Gidersün** bu günāh u bu vebālī
 3672 Ḥalālın iste Mevlādan hemīşe / **Gider** fi‘l-i ḥarāmı itme pīşe
 3697 **Gider** bu egri rāyı ḥātıruñdan / Od urma bātınuña zāhirūnden
 4142 Gicesin gündüz itdi nār-ı āhı / **Giderdi** çihre-i şebden siyāhı
 4377 Döşendi toprağı yaşıdandı ḥārı / **Giderdi** levḥ-i dilden ğayrı yārı
 4489 **Gider** ‘işyān ğubārını yüzümden / Hicāb-ı ğafleti ḫaldur gözümden
 4684 **Gider** bizden yaramaz i‘tikādı / Bize vāfir virür varınca zādı
 4976 **Gider** cān cevherinden bu ğubārı / Yirinde ḫo vücūd-ı ḥāksārı
 E16 Cihānuñ mūcib-i ğamdur sürürü / **Gider** ālāt u esbāb-ı ğurürü

girān [4] ağır. Maddiyat ve maneviyatta kullanılır. <KT, KO, LN, KANARI> Tanıklarda kelime, “ağır yük” anlamına gelen “bār-ı girān” tamlaması şeklinde kullanılmıştır (bk. bār-ı girān).

- 1461 Bu ta‘zīme sezāvār ol sezāvār / Gider bār-ı **girān**-ı ğafleti var
 1900 Selāsilden olur āzürde cānı / Gider boynından ol bār-ı **girānı**
 2879 Ḳo ḥākī cismi çālāk eyle cānı / Gider boynuñdağı bār-ı **girānı**
 2940 Bülend olmaz inen şān-ı edānı / Olur Ḥaḫ söz anuñ bār-ı **girānı**

girdāb [7] denizlerde, nehirlerde suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anafor, çevrinti [mec.] tehlikeli yer. <KT, LN, FZ, CÜDİ, OTAL>

- 1194 Semā‘ u raḫş idüp **girdāb** gibi / Tırı geldi yerinden āb gibi
 1700 Beni āhum eli **girdāba** şaldı / Benüm işüm hemān Allāha ḫaldı
 1843 Girüp bāzār-ı ‘ışḫ içre alındı / Yaşı **girdābına** cismi şalındı
 2193 Vücūdum döndi ğüyā ol ḥabāba / Düşer **girdāba** uğrar ıztırāba
 3047 Yürür cānın yürür ğüyā ki seylāb / Semā‘ eyler tırur mānend-i **girdāb**
 3719 Yaşum **girdābına** atma faḫīri / Ne var olsañ faḫīrūñ destġiri

girdāb-ı elem [1] elem girdabı. <BMS>

- 4463 Çıkar lūḫ eyle **girdāb-ı elemden** / Ḥalāş eyle beni zindān-ı ğamdan
girībān [5] yaka, elbise yakası. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL>

- 3825 Her evden çıkdı ol mihr-i cihāntāb / **Girībān**-ı selāmet oldı her bāb

Aşağıdaki tanıktaki yakanın yırtılması, üzüntüyü ifade etmek için kullanılmıştır.

- 2226 **Girībānını** çāk itmekde şantūr / İniler yatur il içinde ṭanbūr

Aşağıdaki tanıkta “hesap sormak veya bir şey istemek için üstüne düşmek” anlamında günümüzde “yakasına yapışmak, iki eli yakasında olmak” gibi şekillerde kullanılan deyiminin yer aldığı görülmektedir. <KUBBEALTI, AKSOY>

4003 **Girībānuñdadur** dest-i felâket / Kâfâda muntazır tîğ-i siyâset

Aşağıdaki tanıkta geçen “çâk-i girībân” tamlaması “çok kederli” anlamına gelmektedir (*bk. çâk-ı girībân*).

1255 Kâlem gibi olup çâk-i **girībân** / Raqam gibi perişân oldu iḥvân

girībân çâk olmak [1] yakasını yırtmak. <KANARI>

1752 Beyân olsa kaçan bu luḫ u iḥsân / Gerekdür **çâk ola** yüz biñ **girībân**

giriftâr [10] tutulmuş, tutsak, esir; düşkün, tutkun. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

1552 Zeliḫâ gibi mihrine **giriftâr** / O ḫurşidüñ hezârân zerresi var

1764 Yürürem derd-i hicrâna **giriftâr** / Ne kendümden ne ‘âlemden ḫaberdâr

1896 Perişân-ḫâtır u derde **giriftâr** / Ne bir hem-dem ne bir ḫâlin şorar var

3664 Muşavver olmuş anda iki dildâr / İki yâr u iki derde **giriftâr**

4438 Eyitdi ḫôş mîdur derdümle dildâr / Ne ‘âlemdedür ol derde **giriftâr**

giriftâr etmek/eylemek [2] düşürmek, uğratmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

1734 Eyitdi yâ İlâhî ḫanḫı mekkâr / Bu derde cânımı **itdi giriftâr**

3653 Beni sen **eyledüñ** derde **giriftâr** / Sen eyle kendü bîmâruña tîmâr

giriftâr olmak [3] tutulmak, yakalanmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

1665 Deḫânüñ gibi bir gizlü ḫaber var / Kemend-i ‘ışka **olmuşsın giriftâr**

3632 **Giriftâr olmuşuñ** ol mihrîbânı / ‘Înâyet vâktidür iḥsân zamânı

4740 ‘Acâyib derde **oldılar giriftâr** / Helâk itdi ḫamusın ḡayret ü ‘âr

giriḫ [1] düğüm, ukde, bağ. <KT, KO, LN, OTAL>

3567 Mişâl-i baḫr-i bî-ḫâşâk ü sâde / **Giriḫ** olmazdı yapduḡı binâda

girişmek [1] bir işi yapmaya başlamak, ele almak, müdahale etmek [*mec.*] dövmeye başlamak. <YTS, TS, KUBBEALTI>

1299 Tabancayla **girişdüm** anı dögdüm / Dil uzatdum aña ḡâyetde sögdüm

girmek [51]

1. dışarıdan içeriye geçmek, içeriye varmak, dahil olmak. <TS, KUBBEALTI>

322 Görinen Nîl beñzer âsumâna / **Giren** maḫbûblar şems-i cihâna

601 Birisi **girmeyince** sine farzâ / Birisine daḡı yir degmez aḡlâ

1046 Şarındı bir deriye hem-çü nâfe / Görinmez oldu **girdi** i‘tikâfa

- 1362 **Girüp** şehri içine ol bedr-i kâmil / Cemâli hâyilini itdi zâyil
 1599 **Girüp** bir beyte olurdı mu‘ammâ / Añardı yârını ağlardı tenhâ
 1843 **Girüp** bâzâr-ı ‘ışk içre alındı / Yaşı girdâbına cismi şalındı
 2176 Kapuya **girdi** âvân-ı şerefde / Dür-i yek-dâneye döndi şadefde
 2961 Olur her kişi anuñ mübtelâsı / **Girer** her hâneye mihri zıyâsı
 3313 Şabâ-veş **girdi** bâğa ol yüzi gül / Nebâtâta irişdi bir tezelzül
 3495 Niyâm-ı arza **girdi** tığ-i hûrşîd / Yire çaldı defini gökde Nâhîd
 4009 Terahhum eyle ben şûride-hâle / Ne sen zindâna **gir** ne ben vebâle
 4139 **Girer** gam zulmetine mübtelâlar / Geyer dâğ-ı siyâhından qaralar
 4185 Giceyle ide bir kârı bahâne / **Gire** zindân içine nâzükâne
 4585 Yedi evde **girerdi** erba‘îne / ‘İbâdetgâh idi ol hür-ı ‘îne
 4808 **Girüp** dîvâna şekvâ eylediler / Galâl almağ için geldük didiler

2. (bütünü veya bir kısmı ile) sulu bir şeyin içine batmak, dalmak. <KUBBEALTI>

- 319 Şoyunur şuya **girer** nev-cuvânlar / Açılır gül gibi genc-i nihânlar
 1340 Bu âb-ı şâfiye **girdi** şoyundu / Şuya konmuş gül-i handâna döndi
 3584 Kızıklar geydi gonca gibi kat kat / Boyınca kana **girmişdi** ol âfet

3. bürünmek. <KUBBEALTI>

- 1380 Cihânda halk olaldan cân-ı insân / Bunuñ gibi libâsa **girmedi** cân

4. dönüşmek, inkılap etmek. <KUBBEALTI, ÖTS, TS>

- 860 Meleklerden birisi geldi ta‘cîl / Beşer şekline **girdi** yakdı kandîl
 1382 Zihî Rûhu’l-kuds gelmiş nihânî / **Girüp** bir şürete gezmiş cihânı

5. ulaşmak, erişmek, vasıl olmak. <KUBBEALTI, TS>

- 1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i enver / **Girer** koynına olur kîse-i zer
 1772 Zelihânun düşünce **girdi** dildâr / Girü oldu müyesser seyr-i dîdâr
 2245 ‘Azîzün gönli mir’âtına **girdi** / Zelihâ dir Zelihâ işidürdi
 2411 Zelihâ güşına **girdi** bu evşâf / Şikâf itdi yaqasın nitekim kâf
 2430 Görür kim şahid-i gaybı bulundu / Melekler gibi çarha **girdi** döndi
 2706 **Girer** bir vech ile gönline İblîs / İder bir âdeme yüz dürlü telbîs
 3065 Gözi nûrî gibi **girse** gözine / Alur göz ile bakmazdı yüzine
 3379 Hâbîbüm âfitâbıdur cihânun / **Girün** zerre gibi gönline anuñ
 3387 **Gire** koynına yârun nâzükâne / Ola murğ-ı murâda âşiyâne
 3915 **Girerdük** gönline imânı gibi / Maḥabbet eyler idi cânı gibi

6. işlemek, etmek (bk. günâha girmek, hayra girmek, şevâba girmek).

- 40 Şu deñlü müstaḥıkk oldum ‘azāba / ‘Azāb iden baña **girer** şevāba
 1891 Şevāba **gir** ne deñlü zaḥmet ise / Diyesin ancağ olur fūrkat ise
 3091 Qanı bir ‘ālemün şāhib-veḳārı / Seni öldürse ḥayra **girse** bārī
 3109 Günāha **girme** şekvā itme her gāh / Senün yolunda noḳşān itmez ol māh
 3181 Vebāle **girme** kesme iltifātın / Sezāvārına vir ḥüsnün zekātın
 4521 Teraḥḥum itdi ḥayra **girdi** Yūsuf / Du‘āya ellerin ḳaldurdu Yūsuf
 4812 Delīl olan kişi merd-i kerīme / ‘Ayāndur kim **girer** ecr-i ‘azīme

7. yola çıkmak, hareket etmek (*bk.* yola girmek).

- 197 Nesīm-i şubḥ gibi yola **girdi** / Hemān-dem Mescid-i Aḳşāya irdi
 4855 Qamīş-i Yūsuf ile yola **girdi** / Hemān Ya‘ḳūba bŷı-ı Yūsuf irdi

8. yakalanmak, tutulmak (*bk.* ele girmek).

- 1473 Eline **girdüğini** hem-çü ḥātem / Virürdi ellere ol şāh-ı ‘ālem
 2772 Qurulmayınca dām-ı ehl-i şoḥbet / Ele **girmez** o şehbāz-ı sa‘ādet
 3055 Dürişür her murādına ırince / Eline ḥātem-i vaşlı **girince**
 3371 Ele **girmez** yigitlik ‘unfuvānı / Bulunmaz bir daḥi genc-i cuvānī

9. engel olmak, set olmak (*bk.* araya/arasına girmek).

- 3187 Ḥarīş olma bu derdün çāresine / Qul ile **girme** Mevlā arasına
 4268 Girü Ḥaḳdan olur derdine tīmār / Araya istemez kim **gire** aḡyār

10. iç içe geçmek, karışmak (*bk.* birbirine girmek).

- 803 Qamuya Ḥaḳ Ta‘ālā ḳorḥu virdi / Felek gibi biri birine **girdi**
 1295 Şabā-yı miḥnet ile ‘ālem ḥāk / Biri birine **girdi** hem-çü eflāk
 4121 Biri birine **girdi** zūlf-i şeb-reng / İki ḡam leşkeri ḡüyā ider ceng
 4617 Cihān ḥalkı biri birine **girdi** / Olanca mālını buḡdaya virdi
 4749 Bu ḡam evlād-ı Ya‘ḳūbı şaşurdu / Felek gibi biri birine **girdi**

girü [48]

1. yine, tekrar, bir daha, sonra. <YTS, KT, KUBBEALT>

- 728 Vedā‘ itmişken ol rūḥ-ı revānı / **Girü** da‘vet idüp eglerdi anı
 786 Didiler idelüm bu tıfla ta‘zīm / Atasına ḳılalum **girü** teslīm
 932 **Girü** bu nār-ı hicrāna tutuşdı / Yıḳıldı ditredi gün gibi düşdi
 967 **Girü** evvelki söze oldu bünyād / Günāhı eylediler ḳurda isnād
 973 **Girü** hengāme-i derd oldu peydā / Fiḡān u āh-ı serd oldu hüveydā
 1047 **Girü** cem‘ oldu evlād-ı cefākār / Didiler bu ḳazıyye oldu düşvār
 1147 **Girü** evvelki gibi sīne-çāk ol / Firāk-ı Yūsuf ile derdnāk ol

- 1307 Şavarsa ol şavar sizden belâyı / **Girü** derdin viren virür devâyı
 1598 Perişân olsa hicrân ile nâcâr / **Girü** kendüyi cem‘ eylerdi tekrâr
 1735 Zeliḥâyâ **girü** tekrâr dâye / Didi ‘azm itme rāh-ı nâ-sezâyâ
 1772 Zeliḥānuñ düşine girdi dildâr / **Girü** oldu müyesser seyr-i dîdâr
 1974 Girü keşf eyledi rûy-ı niyâzı / **Girü** depren di derd-i ‘ışk-sâzı
 2002 Perestârânı olmış aña hem-rāh / Kırân itmiş **girü** Pervîn ile māh
 2432 **Girü** oldu ğam-ı ‘ışkuñ zebûnı / **Girü** çınratdı zencîr-i cünûnı
 2595 Çü pîrûñ oldu her maḳşûdı ḥâşıl / **Girü** Ken‘ân iline oldu vâşıl
 2605 Söziñi tutdı eşġaline gitdi / Şabāḥın geldi **girü** da‘vet itdi
 2702 Meh-i Ken‘âna itdi ḥîle vü âl / **Girü** ol kimseye döndürdi fi‘l-ḥâl
 2845 O cânibde idüp her şehri seyrân / **Girü** bu şüreti yazdı *ke-mâ-kân*
 3039 Kırân itdi girü Nāḥide ḥurşid / **Girü** hengāme-i ‘ışk oldu tecdid
 3040 Girü ol derdmendi kıldı nālân / **Girü** nây-ı maḥabbet itdi efgân
 3613 Zuhûr itdi mişâl-i bād-ı rahmet / Talazlandı **girü** baḥr-i maḥabbet
 3614 **Girü** şehir-i vücûda şaldı âteş / Yürekler oynadı berg-i ḥazân-veş
 3628 Utandı yir yüzine baḳdı fi‘l-ḥâl / Görindi **girü** bu zıkr olan eşkâl
 3707 Çü oldu menzili dördünci ḥâne / **Girü** yalvardı ol lutf ıssı ḥâna
 3753 Bu kaşra Māh-ı Ken‘ân oldu nāzır / **Girü** bu iki dildâr oldu zāhir
 3818 O mihrûñ oldu tedbîr-i ḥurûcı / **Girü** kaṭ‘ itdi geldügi bürûcı
 4246 Elüñden koyma dāmân-ı rızâyı / **Girü** derdin viren virür devâyı
 4268 **Girü** Ḥaḳdan olur derdine tîmâr / Araya istemez kim gire aġyâr
 4510 Du‘ân ile mişâl-i ehl-i cennet / **Girü** genc olayın gelsün leṭâfet
 4680 **Girü** tekrâr oldu zevḳ u şādî / Du‘âdan añdılar ḥayrû‘l-‘ibâdı
 4728 **Girü** efgân ü feryâd eylediler / Meh-i Ken‘âna aġlaşup didiler
 4811 Bizi güstāḥ idüpdür lutf-ı sultân / Umaruz **girü** iḥsân-ı firāvân
 4854 Ezel pîrāhen oldu bâ‘iş-i ğam / **Girü** anuñla olsun cânı ḥurrem
 5069 Gelüp ‘âşıklıġ erkânı yirine / Yakın oldu **girü** biri birine

2. -den sonra. <YTS, KUBBEALT>

- 481 Çaġırdı Yûsufı yanına fi‘l-ḥâl / Didi şimden **girü** şāhum esen ḳal
 543 O şeh şimden **girü** bende yaraşur / O cânım cânı bu tende yaraşur
 1231 Gelüñ şimden **girü** koyuñ nizâ‘ı / Sizüñle idelüm āḥir vedâ‘ı
 1727 Beni şimden **girü** hergiz ḳayırmaz / Şafâ vü zevḳ u şevḳumdan ayırmaz
 3017 Kerem kânısın ey yâr-ı meveddet / Rızâñı gözlerin şimden **girü** hep
 3713 Neler çekdüġümi andan ḳıyâs it / Beni senden **girü** sen iltimâs it

girü döndürmek [1] geri çevirmek, karşılık vermek.

952 **Girü döndürdiler** sevķ-ı kelâmı / Didiler anı öldürdi ħarâmî

girü gelmek [3] ayrıldığı yere tekrar dönmek, avdet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

545 Kerem kıl mânî‘ olma aña billâh / **Girü geldügi** yire gitsün ol mâh

907 **Girü geldi** çü ‘aqlı kârbânı / Görür yanında yok cân-ı cihânı

5055 Cihândan şem‘-i devlet nefret itdi / **Girü geldügi** yire döndi gitdi

giryân [41] ağlayan, ağlayıcı. <KT, KO, LN, OTAL, KANARİ>

877 Felek-veş döndiler **giryân** u nâlân / Peşimân u melûl ü mest ü hayrân

893 Gelürler cem‘ olup **giryân** u nâlân / İrişmez göklere feryâd u efgân

1403 İşigi oldı mıknâfîs-i insân / Kimi nâlân kimi süzân u **giryân**

2468 Şeherden gün gibi lertzân u **giryân** / ‘Azîze vardı maḥzûn u peşimân

2653 Yetimûn dîde-i **giryânı** içün / Ğarîbüñ nâle vü efgânı içün

3240 Sevenler derdi arar derde dermân / Ki ḥandân olmadan yegdür bu **giryân**

4117 Ölümlü ḥasta gibi zâr u **giryân** / Kimi görse umar derdine dermân

4360 ‘Azîzüñ mâteminden bağıri **giryân** / Firâķ-ı Yûsuf ile çeşmi **giryân**

4659 Atamuz bir yaña **giryân** u maḥzûn / Oğul derdi idüpdür bağırını ḥûn

4725 Getürdi bunları maḥzûn u **giryân** / Dil-i şeydâların kıldı perîşân

4736 Tıutup bir kardaşın bu ehl-i ‘işyân / Kuyıya atdılar maḥzûn u **giryân**

4880 Çıkup şehr ucına dek ehl-i Ken‘ân / Anı gönderdiler **giryân** u nâlân

4885 Vedâ‘ itdi anuñla ehl-i Ken‘ân / Derildi Külbe-i Aḥzâna **giryân**

giryân etmek/eylemek/kılmaķ [5] ağlatmak. <KUBBEALTİ>

1081 Ḥazer kıl **eyleme** maḥlûmı **giryân** / Gelür yoluña seyl olur o bārân

2356 Nedür bu sendeki esrâr-ı Yezdân / Kimin ḥandân **ider** kimini **giryân**

4162 Sefâhet eyleyen insân-ı nâdân / İli ḥandân **ider** kendüyi **giryân**

4767 Didi oğluma bühtân eylemişler / Gül-i ḥandânı **giryân eylemişler**

4769 Didi ey ‘âlem-i esrâr-ı pinhân / Ḥayâtum âḥirinde **kılma giryân**

4916 Firâķuñ ‘âlemiyle **kılma giryân** / Vişâlüñ ‘âlemiyle eyle ḥandân

5116 Hüner oldur ki fevt olduķda insân / İli **giryân ide** kendüyi ḥandân

giryân olmak [21] ağlamak. <KUBBEALTİ>

25 Benüm her beytümi kıl beyt-i aḥzân / Gören yârân **ola giryân** u nâlân

471 Ölümden itmez idi hergiz efgân / Firâķ-ı Yûsufa **olurdu giryân**

511 Anasınüñ bir eşvâbın bulurdu / Düşerdi üstine **giryân olurdu**

- 600 Biri ḥandān **olursa** biri **giryān** / Biri ma‘mūr olursa biri vīrān
- 899 Tağ üstinde mişāl-i ra‘d-ı bārān / Hemān bir na‘ra urdı **oldı giryān**
- 991 Bu vech ile iderdī āh u efgān / Bu ḥāl ile **olurdı** zār u **giryān**
- 1118 Bu eşnālarda itdi ‘ahd ü peymān / Meh-i Ken‘ān için **olmaya giryān**
- 1150 Yaraşur ehl-i derd **olursa giryān** / Cihānuñ raḥmetidür ebr-i bārān
- 2496 Cemālī şemsine ḳalurdı ḥayrān / Ḥudāya şükr idüp **olurdı giryān**
- 2554 Görenler **oldılar giryān** u nālān / Bu işde ḳaldılar bī-hüş u ḥayrān
- 2582 Bir ev yaptı ki anda **ola giryān** / Ḳodı adını anuñ Beyt-i Aḥzān
- 2875 Gül-i ḥandānı için **oldı giryān** / Ziyāfet eyledi idindi mihmān
- 3164 O bī-çäreñ mişāl-i ebr-i bārān / Delirdi tağa düşdi **oldı giryān**
- 3232 Zelīḥā didi ey gül yüzlü cānān / Gül-i ḥandāna düşmez **ola giryān**
- 3247 Bu ḥandān olur ol ḥandān olunca / Bu **giryān olur ol giryān olunca**
- 3911 Bu aña māyil ol bundan gürizān / Bu istiğnāda **ol** nālān u **giryān**
- 4065 Geçerdi berḳ-ı ḥāṭif gibi cānān / Bulutlar gibi ḥalk **olurdı giryān**
- 4300 Ne gök **giryān ola** ne ebr bārān / Ḳarara yir yüzi olmaya ḥandān
- 4436 Aña eydürler idi **olma giryān** / Selām itdi saña sultān-ı ḥubān
- 4831 Taḥammül itmeyüb bu ḥāle insān / **Olurdı** her gören **giryān** u nālān
giryē [1] ağlama, ağlayış; gözyaşı. <KT, KO, LN, CÜDİ>
- 3084 Ḳara geydüirdi aña dūd-ı āhı / Ḳızardı **giryeden** çeşm-i siyāhı
gīsū [1] kadınların arkalarına salıverdikleri örülü örüsüz uzun saç bölüğü, omuz üstüne sarkan uzun saç, kakül, zülüf, saç örgüsü. <KT, KO, LN, FZ, OTAL>
- 169 İki **gīsūsı ve’l-ley** e iki lām / Yüzi leyleyn içinde rüz-ı islām
gitmek [156]
1. konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesafe kat edip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, bir yere doğru yönelmek. <TS, KUBBELTI, ÖTS>
- 180 Ḥudāyı görmek istersen muḥaşşal / İrağa **gitme** evvel kendüñe gel
- 210 Şu deñlü **gitdi** bālāya feraḥnāk / Gözinden gāyib oldı noḳta-i ḥāk
- 213 Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ oldı meftūḥ / Meger geldügi yire **gitdi** ol rūḥ
- 295 Hemānā döndüm ol ebr-i bahāra / Alur **gider** havāsı her diyāra
- 300 Bu efgān u bu feryād ile āḥir / Diyār-ı Mışra **gitmek** oldı zāhir
- 313 **Gider** at seyrine dilber yigitler / Cılasunlar ḳamer-peyker yigitler
- 314 Ḳoşar atını her bir serv-i āzād / Alup alup **gider** gül yaprağın bād
- 371 Bu mihmān-ḥānede olup müsāfir / Gülistān-ı cināna **gitdi** āḥir

- 421 Atası sözini gūş itdi Ya‘kūb / Çıkup ol günde Şāma **gitdi** Ya‘kūb
- 503 Olurlardı anuñ emrine tābi‘ / Ne yire **gitse** olmazlardı māni‘
- 507 Beni yanından ayırmazdı kaç‘ā / Bu gün yā Rabbi kanda **gitdi** tenhā
- 545 Kerem kıl māni‘ olma aña billāh / Girü geldügi yire **gitsün** ol mäh
- 686 Bu sözler Yūsufa te‘şir itdi / Cenāb-ı Hāzret-i Ya‘kūba **gitdi**
- 712 **Gider** olsa yola bir ehl-i Ken‘ān / Bu idi ‘ādet ü kânūn u erkān
- 746 **Gidüp** ihvān ile ol mihr-i rūşen / Tolındı çünki Ya‘kūbuñ gözinden
- 808 Alalar **gideler** ğayrı diyāra / Bulunmaz aña bundan ğayrı çāre
- 809 Kuyıya atmağa maķşūd iderler / Alurlar Yūsufi anda **giderler**
- 812 Karındaşlık ğaķını zāyi‘ itmeñ / Koyup toĝrı yolu egriye **gitmeñ**
- 849 Kuyıya atdılar kaç‘ oldı ümmid / Şanasın **gitdi** tahte‘l-arza hūrşid
- 943 Benüm oĝlum sefihāne iş itmez / Sizi koyup ğaķālu yire **gitmez**
- 953 Şoyunduķ taĝlara **giddük** şikāra / Şabā gibi taĝılduķ kūhsāra
- 962 Gelün inşāf eyleñ hiç ola mı / Koya pīrāheni **gide** ħarāmī
- 1148 Otur beytü‘l-ĥazende taşra **gitme** / Gözüñden seyl-i eşki ırmaĝ itme
- 1151 Baķāya **gitse** her ‘ışķ ehli cānı / Derāy-ı rihleti olur fiĝānı
- 1239 Kedüret zāyil olmayınca **gitmen** / Hukūk-ı akırabāyı zāyi‘ itmen
- 1308 Kerāmet ıssıdur ol şems-i devlet / Du‘āsiyla **gide** şāyet bu nekbet
- 1363 Seĥābı gün yüzinden eyledi dūr / **Giderdi** şevķ ile ĥandān u mesrūr
- 1831 Eger tıttımasalar ol mähı muṭlaķ / **Giderdi** inķıṭā‘-ı arza dek kaç
- 1841 Düşürdi tāc-ı zerrinin Zelīhā / Güneş öyle yirinden **gitdi** gūyā
- 1881 **Gidersin** her kapuya bī-icāzet / Senün gönlünde olmaz ĥavf ü ĥaşyet
- 2378 Ħaķīķi oldı bu ‘ışķ-ı mecāzī / Hudādan ğayrıdan **gitdi** niyāzı
- 2380 Refīķ oldı aña tevfiķ u taşdıķ / **Giderdi** ĥāyil-i taķlidi taķķiķ
- 2398 Fenā yolına ‘āşıkılar **giderler** / Vişālin da‘viye ma‘nī iderler
- 2453 Koyup **gitse** kaçan kim ‘āşıkın yār / Çıkup gitmek gibidür cān-ı bīmār
- 2488 Gelen aĝlar **giden** aĝlar ‘acebdür / Bu ‘ālem dār-ı ālām u ta‘abdur
- 2605 Söziñi tıttı eşĝāline **gitdi** / Şabāhın geldi girü da‘vet itdi
- 2607 Didi Mışra **giderken** bir güzel ĥān / Beni yoldan çağırdı şād u ĥandān
- 2686 **Gider** bu zinet ile ittiĥādı / Oyalar cānib-i Ħaķdan ‘ibādı
- 2720 Bu tezvīr ile memlū eylediler / O Ken‘āna **giden** geldi didiler
- 2728 Iraĝa **gitdi** cümle akırabāsı / Yıkıldı ĥānumānının bināsı
- 2733 Cihānda ĥasretümle **gitdi** ĥayfā / Ziyāret itmedüm anı dirīĝā
- 2823 Bu üftāde ‘acāyib ğayret itdi / Binüp bir keştiye ardınca **gitdi**

- 2834 Muḥaṣṣal şan‘ atında oldu mâhir / Diyâr-ı Çîni kodı **gitdi** âhir
- 2878 Şakın naqd-i hayâta hisset itme / Tarîk-ı Hakkâ ihmâl ile **gitme**
- 2880 Gelenler kor **gider** bu fânî yurdu / İriş maḥşûduña bir gün öñürdi
- 2892 Nebî kısmı yaramaz işi itmez / Koyup toğrı yolu egriye **gitmez**
- 2902 Söyündürme çerağ-ı enbiyâyı / Anuñla **gitmege** virme rızâyı
- 2903 Alup **giderken** oğlını atası / Segirdüp vardı ardınca anası
- 2910 Yüri Hakk yolına cânuñ fedâ it / Dügüne bayrama **gider** gibi **git**
- 2912 Vedâ‘ itdi evine **gitdi** ol dem / Aқardı gözlerinden âb-ı Zemzem
- 3203 Murâd idinme bu emr-i muḥâli / Unut **gitsün** bu fikr ü bu hayâli
- 3361 Kaçan kim itseler nâz ile reftâr / **Giderdi** ihtiyâr-ı ‘aşık-ı zâr
- 3501 Ne kim var mâni‘ -i eşğâl-i cânân / Götürüp şıkleti **gitmişdi** ol ân
- 3529 Koduñ **girdüñ** ‘anâşır çâr tâkın / Kazanduñ ‘âlem-i bâlâ mezâkın
- 3728 İrenler irdiler Hakkâ müretteb / Şırât-ı müstaḳîme **girdiler** hep
- 3729 Bu yola **gitdi** ecdâd-ı kirâmum / Bu yoldur cümle maḥşûd u merâmum
- 3730 Dalâlet yolına olan revâne / Azıtdı izini **gitdi** yabana
- 3731 Mey-i ‘işyân kimi kim serḥôş itdi / Delü gibi ḥilâf-ı semte **gitdi**
- 4103 Belâ bundan ziyâde olmaz aşlâ / **Gide** dildâr kıla dârı tenhâ
- 4372 Yüzinden âşinâlar nefret itdi / Kodı idrâk ü ‘aқlı gibi **gitdi**
- 4429 Bu gün Yûsuf ḥilâf-ı semte **gitdi** / Buraya uğramaқdan nefret itdi
- 4473 Şabâ-veş her kişi yolına **gitdi** / Ne yüzün gördi ne sözün işitdi
- 4548 Elini aldı tenhâsına **gitdi** / Elinden geldügi iḥsânı itdi
- 4612 Ğalâl ü ni‘ meti kılmazdı mektûm / Kapusına gelen **gitmezdi** maḥrûm
- 4755 Alay ile dönüp şıngın çeriye / **Giderdi** yola bakmazdı geriye
- 4866 Gelür қаntâr ile ğam gelse fi‘l-hâl / **Gider** olsa **gider** mişḳâl mişḳâl
- 4882 Bizi sensüz ğarîb-i bî-kes itdüñ / Aramuzdan çıkup cân gibi **girdüñ**
- 4891 Niçesi ḥānumānını tağıtdı / Firâқа döymedi ardınca **gitdi**
- 4961 Naşîḥat dūrlerini kıldı işâr / Revânı **gitdi** bālâya melek-vâr
- 4991 Saña geldi **giden** derd ü elemeler / Yirini özledi biñ dürlü ğamlar
- 5001 Gözi nem derdi muḥkem cânı pür-ğam / ‘İbâdet-ḥānesine **gitdi** ol dem
- 5032 Reh-i taḥḳîke anlar kim **giderler** / Hayātuñ perdesini çâk iderler
- 5043 Cinānuñ bâğına seyrāna **gitdi** / Cihān ḥaқkın ğarîb-i bî-kes itdi
- 5067 Görür cânāmı gelmez yola **gitmiş** / Elin çekmiş cihāndan ‘uzlet itmış
- 5083 Bu derbend-i kubbura ey қarındaş / **Giden** gelmez olur bir pula biñ baş
- 5089 Menâl ü māl ü emlâki nidersin / Ne deñlü var ise қorsın **gidersin**

E18 Ki Yūsuf **gitdi** hüsni oldı peydā / Güneş **gitse** olur âteş hüveyda

2. yok olmamak, eser kalmamak. <TS, KUBBEALTI>

- 343 Sarāy-ı cānı eyler cümle rüşen / **Gider** gün gibi dīde revzeninden
- 357 İrişür ‘âlem-i kalb-i selīme / **Gider** cisminden ahlāk-ı zemīme
- 539 Niyāzı Ka‘ besini ide nezdik / Gele ol nūr-ı ‘aynı **gide** tārīk
- 604 Hāyātı manşıbından oldı merfū‘ / **Gidüp** māni‘ yirine geldi memnū‘
- 693 **Gider** tezyīni rüz-ı mātem oldı / Senün şenliklerün derd ü ğam oldı
- 698 Elünden **gitdi** ol şehbāz-ı cānuñ / Dehāna geldi feryād u fiġānuñ
- 782 Meşeldür soñ peşimān aşşı itmez / Yürekden acısı ölince **gitmez**
- 878 Aradan **gitdi** ol şem‘ -i hidāyet / Cihānı kapladı tārīk-i fūrkat
- 904 Başından ‘aqlı **gitdi** kaldı hayrān / Sürürinuñ sarāyı oldı vīrān
- 1256 Meşeldür soñ peşimān aşşı itmez / Ğam u endūhı tā ölince **gitmez**
- 1319 Taġıldı zülmet-i ğam **gitdi** āfāt / Açıldı rüy-ı mir’āt-ı semāvāt
- 1548 Görinse gün gibi hāndān u mesrūr / Baķanuñ ‘ayn-ı ‘aqlından **gider** nūr
- 1603 Düşı hergiz taħallūf itmez idi / Düşine intizārı **gitmez** idi
- 1742 Şeher vaķtine dek yaķdı sipendi / **Gide** ya‘ nī yavuz gözler gezendi
- 1818 Gözinün **gitdi** h‘ābı geldi ābı / Bırakdı ‘ārı terk itdi hicābı
- 1833 Çıkup elden ‘inān-ı ihtiyārı / Semend-i ‘ışķ ile **gitdi** kararı
- 1845 Devādan cismi bī-dermān kaldı / Başından ‘aqlı **gitdi** hayret aldı
- 1963 Beni rüy-ı cemāle mazhar itsün / Kūdūret var ise gönlinde **gitsün**
- 1991 **Gider** aķar şular gibi cününü / Koma taġlar gibi şabr u sūkunu
- 2015 Ğurūrı **gitdi** gönli kişverinde / Komezdi kendüyi dilber yerinde
- 2274 Sürürı **gitdi** ‘āciz itdi eşhāş / Şatılmaķ lāzım oldı bende-i hāş
- 2325 Dili āyīnesinden **gitdi** jengār / Cemāl-i Yūsuf oldı anda izhār
- 2333 Didı almazsa yarın Tañrı cānum / Göreyin Yūsufı **gitsün** gümānum
- 2346 Cemāl-i Yūsufuñ mest itdi anı / Ğurūrı **gitdi** tutuldu dehānı
- 2352 Temāşā iderek ol āfitābı / Şarāb-ı ‘ışķ ile **gitdi** hicābı
- 2603 Beni vaħdet şarābı mest idüpdür / Karārım kalmayup ‘aqlum **gidüpdür**
- 2613 Senün aħvālünü benden işitdi / Gözi yaş ile tıldı ‘aqlı **gitdi**
- 2855 Nişān-ı yārı gördi eyledi āh / Başından ‘aqlı **gitdi** düşdi nāġāh
- 2945 **Gide** cümle hicābınuñ şehābı / Hüveydā ola ‘ışķı āfitābı
- 3110 Degöldür senden ol dildār hōşnūd / Şaķın elden **gider** şāhīn-i maķşūd
- 3393 Meh-i Ken‘ ān ile kaldı cevārı / Kāmunuñ **gitdi** elden ihtiyārı
- 3476 Gönülde **gitdi** zülmet nūr tıldı / Kelīsālar bezendi mescid oldı

- 3660 Bağılmağ ile şolmaz rüy-ı gönca / Koğılmağ ile **gitmez** büy-ı gönca
 4001 Gözümden yaş ağıtmağ oldu kârum / Döküldi âb-ı rüyum **gitdi** ‘ârûm
 4169 Aradan **gitdi** ol devlet çerâğı / Eridi ehl-i şevkuñ bağır yâğı
 4197 Ferâgat ‘âleminde ‘uzlet itmiş / Ta‘alluğ lâminuñ kullâbı **gitmiş**
 4447 Belâ şahrâlarında kaldı tenhâ / Gözinüñ nûrı **gitdi** oldu a‘mâ
 4780 Selâm itdi saña ol Hayy u Hâdî / Şeb-i gam **gitdi** geldi rüz-ı şâdî
 4965 Hudâdan cânibe gönderdi pîri / Cihândan Yûsufuñ **gitdi** zahîri
 5175 Hazân irince **gitdi** sîneden cûş / Lisânum ‘andelîbi kaldı hâmuş

3. Zarf-fiil veya belirli geçmiş zaman eki almış fiillerden sonra geldiğinde bir işin olup bittiğini ifade eder. <KUBBEALT>

- 148 Ziyâ-yı şems-i nûrından müretteb / Söyündi **gitdi** nâr-ı Bû-Leheb hep
 494 Hemân-dem Hâkka teslîm itdi cânı / Kodı **gitdi** bu fânî hânûmânı
 595 Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cânın aldı **gitdi**
 743 Gözine karşı mihr ü mâh gibi / Çıkup **gitdi** şabâ-yı âh gibi
 752 Alup **girdiler** anı çâr u nâçâr / Nitekim âfitâbı çarğ-ı gaddâr
 884 Diyelüm Yûsufı kurd aldı **gitdi** / Yidi cismini pâre pâre itdi
 1011 Çıkup **gitmişdi** dūd-ı âh gibi / Çemen gökin gezerken mâh gibi
 1179 Kağâr-ı üştür ile ba‘zı tüccâr / Yola düşüp **giderdi** şanki enhâr
 1183 İdüp iki kulağını per ü bâl / Uçup **giderken** esterler ‘aceb hâl
 1229 İki zencîr olup eşk-i revânı / Alup **girdiler** ol ârâm-ı cânı
 1253 Meh-i Ken‘ân bu resme mâtem itdi / Figân u nâle ile döndi **gitdi**
 1620 Gam-ı ‘ışkuñ beni bî-çâre itdi / Dil-i dîvâne saña uydı **gitdi**
 2011 Gözetdi emr-i tağdîr-i Hudâyı / Unutdı **gitdi** geçmiş mâcerâyı
 2144 Tönanup **girdiler** begler ağalar / Pür oldu cümle şahrâlar ovalar
 2385 Mecâzî köprisinden geçdi **gitdi** / Hâkîkî gülşeninde vahdet itdi
 3251 Baña evvel mağabbet itdi inâs / Gam u derdümle öldi **gitdi** inâs
 3290 Zeliğhâ geçdi **gitdi** kendüzinden / Cününü fehm olındı her sözünden
 3489 Zeliğhâ döndi **gitdi** zâr u maḥrûm / Cevârî kışşasın idindi ma‘lûm
 3771 Yaşın ol bedr-i enver Ülker itdi / Yıkıldı kendüsinden geçdi **gitdi**
 3971 Kimisi cânını teslîm itdi / Hayâtı riştesini kesdi **gitdi**
 4212 Dirîğâ çıkıdı **gitdi** âh gibi / Tölındı gözlerümden mâh gibi
 4334 Geçüp **gitdi** bu derbend-i belâyı / Selâmet sebzârı oldu câyı
 4764 Yıkıldı derd ile âh itdi Ya‘kûb / Gören şandı ki öldi **gitdi** Ya‘kûb
 5054 Kodı **gitdi** bu derbend-i belâyı / Mekân idindi şahrâ-yı bakâyı

5055 Cihândan şem‘-i devlet nefret itdi / Girü geldüğü yire döndi **gitdi**

E20 Qodı tenhâ anı ‘aql ü dil ü cân / Meh-i Ken‘âna uydı **gitdi** ol ân

4. (zaman için) geçmek, sona ermek, yaşanıp tükenmek, bitmek. <KUBBEALT>

1905 Şeb-i gâm geldi **gitdi** rûz-ı hicrân / Tûlû‘ itdi felekde mâh-ı tâbân

5. gönderilmek, götürülmek. <TS, KUBBEALT>

2063 Bu resme **gitdi** mektûb-ı icâzet / Qabûl itdi şehenşâh-ı ‘adâlet

6. [mec.] ölmek. <KUBBEALT>

1452 **Gider** dârü’l-bakâya hem-çü Ferhâd / Şoñında ‘ışk ile qor bir eyü ad

2484 Bir aydan şoñra rûz-ı mevte yetdi / Diyâr-ı Şâmdan ‘uqbâya **gitdi**

2490 Cihânda niçe sultân-ı memâlik / **Gider** adı qalır mânend-i Mâlik

2723 Didi ‘uqbâya **gitdi** Pîr-i Ken‘ân / Yirini eyledi Firdevs-i Raḥmân

5050 Ki **gitdi** Mâh-ı Ken‘ânın bakâya / Seni uğratdı biñ dürlü belâya

5063 Bakâya âḥiret sultânı **gitmiş** / Qomış dünyâ-yı dünı rihlet itmiş

gizlemek [3] saklamak, görünmeyecek, belli olmayacak bir yere veya duruma koymak.

<TS, ÖTS, KUBBEALT>

3136 Öpülmez büseden **gizler** dehânın / Kinâra uğramaz şaqlar miyânın

3910 Maḥabbet ḥatemini **gizler** iller / Tıyar bulur çıkarur ehl-i diller

gizlenmek [1] saklanmak, görülmeyecek hâle gelmek. <KT, KUBBEALT>

5173 Enârûn çünki **gizlendi** devâtı / Qodum elden bu kilik-i vâridâtı

gizlü [11] açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve aşikâr olmayan, başkalarından

saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, saklanmış, saklı, mahrem. <KT, KUBBEALT>

1637 Qıyâs ile sezerler **gizlü** râzı / Tıyarlar kışsa-i ehl-i niyâzı

1665 Dehânûn gibi bir **gizlü** haber var / Kemend-i ‘ışka olmışsın giriftâr

1678 ‘Ayân itdüğü için **gizlü** ḥâli / Günûn eksük degüldür bir zevâli

1691 Revâ mı ola benden **gizlü** râzuñ / De kimdür baña yâr-ı dil-nevâzuñ

2655 Ğamuñ benden nihân itme ‘ayân it / Baña her **gizlü** aḥvâlûn beyân it

3811 Bu **gizlü** ḥâlini çün gördi Yûsuf / Zeliḥâdan bu râzı şordı Yûsuf

4437 Baña keşf itdi ‘ışkuñ **gizlü** râzın / Eline aldı gönülün şâhbâzın

4828 Vücûdi **gizlü** gencin kıldı zâhir / Der-âğuş itdi iḥvânını bir bir

4998 Bilürsin her ğarîbüñ **gizlü** râzın / İşidürsin mededsüzler niyâzın

5113 Ḥâzer eyle ḥaṭ-ı cânân mişâli / Getürme şûrete **gizlü** kemâli

gizlü dil [1] kullananlardan başkasının anlamadığı dil. <ÖTS>

1305 Ki bu ma‘şûm-ı mazlûmuñ velî-vâr / Cenâb-ı Ḥaqq ile **gizlü** dili var

ğonca [28] yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek tomurcuğu, özellikle gül tomurcuğu. Divan şiirinde gonca sevgilinin ağzı yerinde kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Tıpkı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibi, goncanın gülmesi açılmasıdır. Kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınır. <KT, LN, KO, OTAL, ADŞS, AÇDŞS>

- 369 Açıldı iki **ğonca** gülşeninden / Gülistân-ı Halîl oldu müzeyyen
 451 Dehânî **ğoncası** itdi tebessüm / Zebânî bülbülü kıldı tekellüm
 662 Senüñ dâruñda ey şâh-ı cihândâr / Olupdur gönli ter **ğonca** gibi tar
 1279 Birisi yüzine urdı tabanca / Kızardı darb-ı destinden bu **ğonca**
 1497 Yaraşmış iki pistân ol cemâle / Dizilmiş iki **ğonca** bir nihâle
 1780 Otursañ **ğonca** tursañ serv-i bâlâ / Seni ‘âlî yaratmış Hağ Ta‘âlâ
 1886 Çemende **ğoncanuñ** ağzın ararsın / Ser-â-ser hâmil-i râz u habersin
 2039 Olup ol **ğonca**-i zanbağ güşâde / Ahibbâ şevkını itdi ziyâde
 2132 Şarâb-ı nâzdan içmiş piyâle / Kızarmış **ğonca** gibi rüy-ı lâle
 2197 Taralma **ğonca** gibi olma dil-teng / Yürî şabr u sükûna eyle âheng
 2489 Eger bir **ğonca** bir gün olsa handân / İrişmez yarına olur perîşân
 2764 Şalâhı gencini şaklar ziyâde / Hicâbı **ğoncasın** itmez güşâde
 3061 Zeliñhanuñ öñinde âl-i Ya‘kûb / Tururdu tâze **ğonca** gibi mañcûb
 3167 Zebûn u hasta vü hâtır-şikeste / Gamuñla **ğonca** gibi gönli beste
 3584 Kızıklar geydi **ğonca** gibi kat kat / Boyınca kana girmişdi ol âfet
 3660 Bakılmağ ile şolmaz rüy-ı **ğonca** / Koşılmağ ile gitmez büy-ı gonca
 4515 Dilüm berg-i huzânuñ ‘aynı oldu / Dehânum **ğoncası** âhumla töldi
 4627 Meger bir gün şafâ-bağış oldu âfâk / Açıldı **ğonca**-i maşşûd-ı ‘uşşâk
 5085 Hezârân **ğonca**-i bâğ-ı murâdı / Tağıtdı ‘âlemün bād-ı fesâdı

ğonca-i handân [1] gülen gonca.

- 4182 Ne bezmün şem‘-i nûr-efşânı olduñ / Ne bâğuñ **ğonca-i handânı** olduñ

ğonca-i nâz [1] nazlı gonca. <BMS>

- 2196 İrişdi güşına gâyibden âvâz / Eyitdi ey nihâl-i **ğonca-i nâz**

ğonca-veş [6] gül goncası gibi. <KANARI>

- 955 Gelüp gördük yatur ol dürr-i meknûn / Vücûdı **ğonca-veş** müstağrak-ı hûn
 1684 Taralma **ğonca-veş** hecr ile nâçâr / Geñince ola şâyed vuşlat-ı yâr
 2001 Geyinmiş **ğonca-veş** kat kat libâsın / Aña derdin viren virmiş devâsın
 2670 Bu gün kim **ğonca-veş** gönلüm taraldı / Tapuñ ben kûlını seyrâna şaldı

- 3511 Niyâzum nâzını itdi ziyâde / Degüldür **gonca-veş** gönüm güşâde
- 4132 Taraldı **gonca-veş** kalb-i hâzîni / Ziyâde oldı bülbül-veş enîni
- gonca-dehân** [2] ağzı, gonca gibi küçük ve güzel olan, gonca ağızlı. <OTAL, KUBBEALTI>
- 1344 Kinâra çekdi ol **gonca-dehânı** / Şafaq-reng oldı Nîlûn âsumânı
- 1973 Güler yüzi gibi **gonca dehânı** / Söz açar lûtf u ihsâna zebânı
- gonca-leb** [2] dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı. <OTAL, KUBBEALTI>
- 1953 Gözüm ol çeşmi şehbâza nazar-bâz / Dilüm ol **gonca-leb** ' ışıkıyla demsâz
- 5051 Kânı ol nûr-ı ' ayn-ı ' âşık-ı zâr / Kânı ol **gonca-leb** gül yüzlü dildâr
- göçmek** [1] bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmek üzere gitmek, hicret etmek [mec.] ölmek, yok olmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>
- 3710 **Göçerse** ' ışık-ı bîdâduñla cânım / Kıyâmetde olur boynuna kânım
- göçürmek** [3] yer değiştirmek, yerini değiştirmek, nakletmek. <YTS, ÖTS>
- 376 Begendi Ka' benûn dârü'l-emânın / **Göçürdi** ol mekâna hânımânın
- 603 **Göçürdi** rahtını İnâs nâgâh / Ecel derbendini kıldı güzergâh
- 2485 Bu fûrkat Mâlike oldı bahâne / **Göçürdi** rahtını bağ-ı cinâna
- göğermek** [1] morarmak, yeşermek. <YTS, KUBBEALTI>
- 795 **Göğermiş** iki çeşmi beñzi şolmuş / Gözi göz boncuğının ' aynı olmuş
- gөгertmek** [1] morartmak. <YTS, ÖTS>
- 4134 **Gөгerdürdi** döğünmekden yüzini / Gülûn oldı benefşe hem-nişîni
- gөгüs** [2] göğüs, insanın önden gerdan ile bel arasındaki kısmı, sadır, sine. <KT, TS>
- 3314 Göz açdı anı gördi lâlezârı / Elini **gөгsine** kodı cınârı
- gөгüs geçirmek** [1] üzülen derinden soluk almak, iç çekmek. <KUBBEALTI, TS>
- 2722 Bir az **gөгsin geçürdi** âh itdi / Ğamından bunları âgâh itdi
- gök** [55]
1. yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, sema. <YTS, TS, ÖTS>
- 184 Cihânı zînet itdi sünbül-i ter / Kârânfüller açıldı **gökde** yer yer
- 199 Şehâb-ı rahmet oldı **göke** ağdı / Hâkuñ ihsânı bârân gibi yağdı
- 259 Anuñ aq sancağı şems-i duḡâdur / Ki yirden **göke** dek nûr u ziyâdur
- 316 Cıda atsa oyunda her kamer-fer / Atılır yire **gökden** şanki aḡter
- 656 Bu şevk ile kıyâm itdi çemenler / **Göke** atdı külâhın yâsemenler
- 893 Gelürler cem' olup giryân u nâlân / İrişmez **göklere** feryâd u efġân
- 929 Kodılar önine pîrâhenini / **Göke** irgürdiler âh u enîni

- 985 Hümā gibi **göke** mi uçdı cismüñ / Güneş gibi yire mi geçdi resmüñ
- 1159 Göñül alçaqlığın kıl eyle ihsân / Bulış **göklere** ‘Azrā’ile el-ân
- 1165 İrişdi **göke** ‘Azrā’ile Cibrîl / Bu esrâr-ı nihânı kıldı tafşîl
- 1264 **Göke** irgürdi feryâd u figânı / Bile ağlatdı halk-ı kârbânı
- 1282 Gözini **göke** dikdi hem-çü encüm / Hudâdan cânibe kıldı tekellüm
- 1292 Tölup sevdâ ile dehrüñ dimâğı / Söyündi **göke** yıldızlar çerâğı
- 1341 Vücûdî ‘aks-i Nîli eyledi zeyn / Kırân itdi şanasın **göke** sa‘ deyn
- 1373 Sa‘ âdet **göklarinüñ** Müşterîsi / Nübüvvet bâğınüñ verd-i tārîsi
- 1436 Ser-â-ser yirde vü **göke** ne kim var / Kimi ma‘ şûk u kimi ‘aşık-ı zâr
- 1582 Niçe gün yatdı ol zıll-ı ilâhî / İrişdi **göklere** âh-ı siyâhı
- 1624 **Göke** tutup yüzini ol perî-zâd / Bu vech ile iderdî âh u feryâd
- 1732 Figânüm **göklere** irse yiri var / Görindi nâ-bedîd oldı perî-vâr
- 1768 Benem şol ebr-i bârân gibi ‘âciz / Yirüm kalmadı yirde **göke** hergiz
- 1923 Şu‘ â‘iyle güneş **göke** yürürdi / Delûler gibi zencîrin sürürdi
- 1993 Velâyet ehli olur hâmil-i râz / Melekler gibi eyler **göke** pervâz
- 2069 Dağı hem **göke** ak yıldız mişâli / Niçe biñ lûlû-yı ter kâdri ‘âlî
- 2204 Temâşâgâhlar yapıldı yer yer / Yücelikte yedi kat **göke** beñzer
- 2208 Olurdu bir yaña bahş-i mevâlî / **Göke** irgürdiler şavt-ı maķâlî
- 2225 Cihânı tutdı çengîler şadâsı / **Göke** irdi muğannîler nevâsı
- 2552 Tevâzu‘ la yire sürdi yüzini / Niyâz itdi **göke** dikdi gözini
- 2651 Eyitdi Hâk Ta‘ âlâ haķķı içün / Yedi **gök** ‘arş-ı a‘ lâ haķķı içün
- 2919 İderken rûh-ı pāküm **göke** mi‘ râc / Vücûdum bahri tâ olmaya mevvâc
- 3156 Ümîdi cânibinden açdı şöhet / O mâha kıldı yirden **göke** minnet
- 3182 Yiridür eyleseñ lutf u ‘inâyet / Yire **gökden** yağar bârân-ı rahmet
- 3495 Niyâm-ı arza girdi tiğ-i hürşîd / Yire çaldı defini **göke** Nâhîd
- 3626 Yüzini **göke** dikdi Mâh-ı Ken‘ân / Münâcât itmege Mevlâya ol ân
- 4066 Melekler **göke** yirde âdemî-zâd / İderdi nâle vü efgân u feryâd
- 4300 Ne **gök** giryân ola ne ebr bârân / Karara yir yüzi olmaya handân
- 4536 Didi **göke** nikâh itdürdi Mevlâ / Halâlün oldı bu günden Zelîhâ
- 4586 Yedi beyt oldı **gökler** gibi ‘âlî / Kânâdîl anda yıldızlar mişâli
- 4752 Şebîh olduk duhân-ı âh-ı serde / Ne **göke** yirümüz vardır ne yirde
- 4972 **Göke** Cibrîl-i ‘aķlı itdi pervâz / Açıldı nergisine gülşen-i râz
- 5079 Açılır **göke** güller gibi encüm / Olur ma‘ nîde dâğ-ı cân-ı merdüm
- E2 Çemende gelle-i aġnâm-ı cân / Yürürdi **göke** san kim ebr-i nisân

E3 Görür koyun sürüsün serv-i âzād / Seḥābı **gökde** gūyā kim sürer bād

Aşağıdaki tanıklarda geçen “çemen göki” ifadesi ile “yeşermiş olan yeryüzü” kastedilmiştir (*bk.* çemen göki).

92 Çemen **gökinde** sünbüller yaradur / Kara yirde kızıl güller yaradur

652 Çemen **gökinde** ezhār oldı peydā / Nücūm-ı âsumāna döndi gūyā

863 Meger günlerde bir gün mäh-ı Ken‘ân / Çemen **gökine** çıkdı kıldı seyrân

1011 Çıkup gitmişdi dūd-ı āh gibi / Çemen **gökin** gezerken mäh gibi

1186 Olurlar ol çemen **gökinde** pervîn / Açılmış yāsemîn ü verd-i nesrîn

E1 Çemen **göki** felekden bir nümüne / Meleklerdür ğanemler gūne gūne

2. gökyüzünün, denizin rengi, mavi veya yeşile çalan açık mavi. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

Tanıklarda kelimenin diğer anlamı da dikkate alınmalıdır.

320 Kuşanur **gök** fuṭāsın mäh-rûlar / Tutulur şanki nısf-ı mihr-i enver

2084 **Gök** atlasda gümüşden tügme konmuş / Ḥabāb-ı baḥr-i bî-pāyāna dönmüş

Aşağıdaki tanıkta matem elbisenin mavi olduğu ifade edilmiştir. Türkler vaktiyle Asya’da ve daha sonra Anadolu’da gök renkte matem elbisesi giyerlermiş. <ACDŞS>

5019 Ne mâtemdür ki **gökler** geydi eflāk / Kara çullarda kaldı ‘âlem-i ḥāk

gök yüzi [2] gökyüzü, göğün görünen yüzeyi, sema. <KUBBEALTI, ÖTS>

439 Ğanem ḥaylından olurdu çemen güm / Şanasın zeyn ider **gök yüzün** encüm

467 Çıkardı **gök yüzi** mā’î libāsın / Yirine geydi ‘abbāsi ‘abāsın

gökte ararken yerde bulmak [2] çok güçlkle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TS>

520 Anı **gökde ararken yirde buldı** / Dil-i maḥzûnına eglence aldı

2388 **Ararken gökde** bir ‘İsā-dehānı / **Bulasın yirde** anı nāgehānı

gölge [1] saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık [*mec.*] birinin yanından hiç ayrılmayan kimse. <KT, TS, KUBBEALTI>

5162 Elinüñ **gölgesi** gibi nigāruñ / ‘Ulüvv-i kādri var ol sebzēzāruñ

gömülmek [1] gömmek işi yapılmak veya gömmek işine konu olmak [*mec.*] yok olmak, kaybolmak, görünmez olmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

956 Teni gül gibi olmuş pāre pāre / Hilāl-āsā **gömüldi** bir kenāra

göndermek [8] bir kimsenin veya bir nesnenin bir yere gitmek üzere yol çıkmasını sağlamak, yollamak, irsal etmek. <KT, TS, ÖTS>

2030 Ḥorāsān şāhı şaldı niçe kâşıd / Ḥalāli olmağa **gönderdi** kâğıd

- 4215 Perestāruñ birini kıldı hem-rāz / Selāmın **gönderüp** eylerdi i‘ zāz
- 4762 Aḥibbānuñ birin **gönder** muḥaṣṣal / Göz ile görsün itsün müşkilin ḥall
- 4789 Baña oğlumı **gönder** kılma maḥbūs / Nebī neslinden olmaz düzd-i menḥūs
- 4869 Saña **gönderdi** hem māl-ı firāvān / Oraya tā ki rıḥlet ola āsān
- 4880 Çıkup şehir ucına dek ehl-i Ken‘ ān / Anı **gönderdiler** giryān u nālān
- 4965 Ḥudādan cānibe **gönderdi** piri / Cihāndan Yūsufuñ gitdi zahiri
- 5000 Baḳāya ‘azm iderse rūḥ-ı pāki / Bile **gönder** bu cān-ı derdnāki
göñlek [3] gömlek. <YTS, ÖTS>
- 883 Sürelüm **göñleginüñ** nişfına kan / İdelüm beyt-i aḥzānında efgān
- 3128 Olan cān cāna vü **göñlek** yabana / Çıkar ser-tā-ḳadem ol nerdübāna
- 4851 Çıkardı **göñlegini** Māh-ı Ken‘ ān / Birine virdi iḥvānınuñ ol ān
göñlekçek [1] yalnız bir gömlekle. <YTS>
- 2108 Yürür **göñlekçek** olmuş sım-tenler / Açılur sebzede aḳ yāsemenler
göñül [144] sevgi, istek, düşünüş, anma ve hatır gibi kalpte var sayılan duygu kaynağı,
yüreğin manevi tarafı, âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yer. <YTS,
KUBBEALTI, KT, ADŞS>
- 13 Derāy-ı nāleden **göñlüm** uyansun / Maḥabbet şem‘i cān bezminde yansun
- 18 Zuhūr itsun **göñülde** nūr u imān / Şeref bulsun bu Yūsufu bu zindān
- 56 **Göñül** ehl-i hevā ‘ömr ise kūtāh / Günāhum çokdur āh estaḡfiru’llāh
- 115 **Göñül** āyinesi deryāya beñzer / Turur naḳş-ı cihān anda muṣavver
- 337 Cihānı yaḳdı mihr-i ‘ışḳ-ı Yezdān / **Göñüller** oldu encüm-veş perişān
- 342 **Göñül** āyinesi olsa mücellā / Olur bu mihr-i cānān anda peydā
- 532 Bu ḥāl ile geçerken devr-i Īnās / Delü **göñline** tārī oldu vesvās
- 541 Varup Īnāsa kıldı iltimāsı / Didi ey ḥasta **göñlümün** devāsı
- 636 Benüm cānum ider **göñlüm** şehādet / Kılur sen şāhide anlar ihānet
- 660 Gül ü nergis gibi ey şems-i tā‘at / Gözi **göñli** açılur vir icāzet
- 662 Senün dāruñda ey şāh-ı cihāndār / Olupdur **göñli** ter ḡonca gibi tar
- 672 **Göñül** ḥālī degül ḥavf ü ḥaṭardan / Gözüm ayrılmaz ol nūr-ı başardan
- 702 Gözüñi **göñlüni** Ḥaḳdan ayırma / Tevekkül eyle dünyāñı ḳayıрма
- 934 Yerine geldi çünkim ‘aḳl u idrāk / Yaḳası çāk ü **göñli** gözi nemnāk
- 936 Ġanī **göñli** gibi yok inkisārı / Bütün cümle miyānı vü kenārı
- 980 Kimünle eylene āvāre **göñlüm** / Kimünle diñlene bī-çāre **göñlüm**
- 982 Gözüñün nūri **göñlümün** sürürü / Uçupdur tayıir-i cānuñ ḥuzūrı

- 1090 Şığışmaz bir **göñülde** iki sevgü / Hazer kıl mäsivâ baħrinden el yu
- 1208 Yüzi nûrıyla gözi **göñli** taldı / Bütün dünyāya gūyā mālīk oldı
- 1261 İrişdi **göñline** ğurbet melālī / Görinmez oldı Ken‘ ānuñ cibālī
- 1270 Mizācum ħasta vü **göñlüm** şikeste / Kul oldum şimdi bir dünyā-pereste
- 1398 O ħalkı ğördi vü ħalk anı ğördi / Görenüñ **göñline** heybet düşürdi
- 1402 Görenler oldılar ħatır-müşevveş / **Göñüller** ħānesine şaldı āteş
- 1415 **Göñüller** iştīyākından perişān / Görenler görmeyenler oldı yeksān
- 1468 Cefadan bir **göñül** olmazdı muğber / Meger kim bād-ı şarşardan gül-i ter
- 1520 Eger bir beyt oķınsa ‘ aşıkāne / **Göñül**den āh iderdi şādīkāne
- 1571 Kāra kāküllerin kıldı temāşā / **Göñül** āyīnesine düşdi sevdā
- 1596 Sözinüñ sükkerin idüp mükerrer / Oyalardı delü **göñlin** o dilber
- 1600 **Göñülde** yāra eylerdi niyāzı / Dehānı ğibi şaķlardı bu rāzı
- 1702 Kemān itdi vücūdum fīkr-i vuşlat / **Göñül**den geçmez illā tır-i fūrķat
- 1720 **Göñül** mışrında sulţān itdüm anı / Ne cānı ister oldum ne cihānı
- 1722 Kimüñle diñlene biçāre **göñlüm** / Kimüñle eğlene āvāre **göñlüm**
- 1775 Mülākāt oldı ma‘ şūķa bu ‘ aşık / Gözi uyħuda vü **göñli** uyanık
- 1777 Ĥazīn āvāz ile kıldı niyāzı / Didı ey ħasta **göñlüm** çāresāzı
- 1779 **Göñül** oldı ğam-ı zülfüñ esiri / Perişān-ħatır itdün ben faķiri
- 1781 **Göñül** sen serv-i bālāya talebkār / Mizāc-ı nār ‘ ulvī olur ey yār
- 1881 Gidersin her ħapuya bi-icāzet / Senüñ **göñlünde** olmaz ħavf ü ħaşyet
- 1951 Sever dīvāne **göñlüm** bir hümāyı / Kebüter ğibi olmışdur havāyī
- 1954 Namāza ķāmet olsa anda her bār / Gelür **göñlüme** ķadd ü ķāmet-i yār
- 1963 Beni rüy-ı cemāle mazħar itsün / Kūdūret var ise **göñlinde** ğitsün
- 2015 Ğurūrı ğitdi **göñli** kişverinde / Ķomazdı kendüyi dilber yerinde
- 2245 ‘ Azīzüñ **göñli** mir‘ātına ğirdi / Zeliħā dir Zeliħā işidürdi
- 2248 ‘ Azīze eyler idi ‘ izz ü nāzı / **Göñül**den yāra eylerdi niyāzı
- 2251 Cihānuñ ħādişātından şorardı / Oyalardı delü **göñlini** derdi
- 2257 **Göñül** Mūsā ğibi ol nāra aķsun / Gözüümüz ‘ ālem-i envāra baķsun
- 2314 Seĥāvetle **göñüllerde** yer itdi / Vişāl-i Yūsufi derd-i ser itdi
- 2327 Ķazındı levħ-i dilden naķş-ı ağyār / Hemān **göñlinde** ķaldı rüy-ı dildār
- 2331 Meger ğünlerde bir ğün oldı maĝrūr / Gözi **göñli** ğüşāde cānı mesrūr
- 2377 **Göñül**den ‘ ışķ-ı Yūsuf zāyil oldı / Hemān aşl-ı uşūle māyil oldı
- 2391 Ğörine saña dildār-ı peri-rū / Gözüñ **göñlün** ola yār ile memlū
- 2403 Yir itmiş her **göñülde** ‘ ışķ tábı / Her evde var şu‘ ā‘ -ı āfitābı

- 2414 Gözi **göñli** açıldı yüzi güldi / Sevinmekden helâk olmalı oldı
- 2568 Eyitdi Hâzret-i Ya‘ kûbı şorma / **Göñüller** şehrine âteş düşürme
- 2670 Bu gün kim gonca-veş **göñlüm** taraldı / Tapuñ ben kulını seyrâna şaldı
- 2691 Nebî oğlu nebîsin bir du‘â kıl / Ola **göñlüm** murâdı tâ ki hâşıl
- 2706 Girer bir vech ile **göñline** İblîs / İder bir âdeme yüz dürlü telbîs
- 2709 Zeliḥâya didi bir gice dâye / Yağışmaz Yûsufuñ **göñli** buraya
- 2765 Şağâyirden berî **göñli** hümâsı / Kebâyirden müberrâ kibriyâsı
- 2791 Açar **göñül** karasın cām-ı gülgün / Bu surḥ ile yazılır cān-ı maḥzûn
- 2900 Gözi **göñli** anuñ Mevlâdadur hep / Sözüñ diñle budur evlâ vü enseb
- 2941 Tebâhîden kaçır merd-i ilâhî / Getürmez **göñline** fikr-i günâhı
- 2972 Dil uciyle icâzet virdi dildâr / Velî **göñline** geldi niçe efkâr
- 2980 Anuñçün kaldı alçaqlarda deryâ / İder **göñlindekini** halka peydâ
- 3053 Düşünür ba‘ dehu fikr-i muḥâle / Talar **göñli** olur olmaz ḥayâle
- 3106 Vücûduñ ‘ışk-ı dildâr ile tölmiş / Gözüñ **göñlün** cemâl-i yâr olmuş
- 3111 Perişân eyleme **göñlün** inende / İtâle itme ol serv-i bülende
- 3132 **Göñül** oldı o mâhinüñ mişâli / Deñizlerde arar âb-ı zülâli
- 3135 Yanında pehlû adın eylesem yâd / Yıkar **göñlüm** evini itmez âbâd
- 3153 Naşîḥat eyle **göñlini** ele al / Ola kim idesin bir ḥîle vü âl
- 3163 Ḥarâb-âbâd-ı **göñlin** eyle ma‘ mûr / Güneş yüzüñden alsun ol kamer nûr
- 3167 Zebûn u ḥasta vü ḥâtır-şikeste / Gamuñla gonca gibi **göñli** beste
- 3261 Baña luṭf eyle ögret bu zebânı / Ziyâde sevdi cānum **göñlüm** anı
- 3286 Didi Allâh ile yok aşinâlık / **Göñül** olmaz senüñ ḡayruña ‘âşık
- 3311 Eline Yûsufuñ **göñlini** aldı / Açar şu gibi bir ḥoş bâğa şaldı
- 3317 Benefşe boynın egdi mübtelâ-veş / Meger **göñline** şaldı ‘ışkı âteş
- 3379 Ḥabîbüm âfitâbıdur cihānuñ / Girüñ zerre gibi **göñline** anuñ
- 3401 Bizi zevk u şafâ cāmına kandır / Gözüñüz **göñlümüz** şem‘in uyandır
- 3476 **Göñül**den gitdi zulmet nûr taldı / Kelîsâlar bezendi mescid oldı
- 3511 Niyâzum nâzını itdi ziyâde / Degüldür gonca-veş **göñlüm** güşâde
- 3518 Beni gör ki ne diri ne öliye / Bu mâtemden **göñül** pür-ḡam gözüñ nem
- 3558 Melûl olma yûri **göñlüñi** ḥoş tut / Ölümlü ḥasta gibi tırma mebhût
- 3563 Gele bu vech ile **göñline** bir ḥâl / Ola Yûsuf saña şâyed ki meyyâl
- 3645 Şarâb-ı mekr ile mest ola şanma / Bu âlüñ **göñlüme** yol bula şanma
- 3681 Gel ey cānum gözinüñ rûşenâsı / Şikeste ḥasta **göñlümüñ** devâsı
- 3714 Saña cān ile **göñlüm** minnet eyler / Baña sen var iken kim şefḡat eyler

- 3787 Halaş olmağ için mekrinden anuñ / Eline aldı **göñlin** mübtelānuñ
- 3835 Maḥabbet ıssı **göñül**den mi geçdüñ / Hicāb itdügün ādemden mi kaçduñ
- 3992 Naşihat eylemezse **göñline** kār / Anı korkudalar ḥabs ile nāçār
- 3994 Zuhūra geldi bu tertīb-i tedbīr / Muḥaşşal itmedi **göñline** te'şīr
- 4014 **Göñül** kaşrını yap terk it cefāy / Kōlaydur oda yakmak bir sarāy
- 4043 Budur biñ cān ile **göñlüm** murādı / Siyāset itdürem ol bed-nihādı
- 4079 Geçerdi tā'atu'llāh ile ḥālī / Ḍalāl ehlinden oldı **göñli** ḥālī
- 4115 Şeḥer nergisleri gibi gözi nem / Deli **göñli** ḥazīn ü cānı pūr-ğam
- 4222 Gözi **göñli** anuñ 'ışkıyle ṭoldı / Vücūdı belki 'ayn-ı 'ışk oldı
- 4223 Bilüp naqş-ı cihānı cümle fānī / Tırāş itdi **göñül** levḥinden anı
- 4236 Cününü terk idüp qodı yabanı / **Göñül** şehrinde seyrān itdi anı
- 4242 Kaşāvet her **göñülde** kalsa bākī / Yapılmazdı 'anāşır çār ṭāqı
- 4261 Kaçan 'ālī maḳāma irse ednā / Kulağı sağır olur **göñli** a' mā
- 4278 Cihānuñ müşkilin āsān iderdi / **Göñüller** derdine dermān iderdi
- 4279 Ol eşnālarda bir düş gördi Reyḡān / İrişdi **göñline** ḥavf ü hirāsān
- 4286 Melālet başdı anı **göñli** şındı / Bu düş ta'birini maḳşūd idindi
- 4336 Şeref buldı mekīn ile mekānı / Sevindi **göñli** ḥayrān oldı cānı
- 4378 Delü **göñlin** belāya kıldı mu' tād / Kuyūd-ı dünyevīden oldı āzād
- 4437 Baña keşf itdi 'ışkuñ gizlū rāzın / Eline aldı **göñlün** şāhbāzın
- 4440 Saña yetmez mi bu luṭf u bu iḥsān / Seni cān u **göñül**den aındı cānān
- 4441 Bunuñ gibi söz oluqça rivāyet / İñende **göñli** itmezdi şehādet
- 4542 Kāmu zindān esīrin kıldı āzād / Melūl olmış **göñüller** oldılar şād
- 4544 Nişār itdi yolına māl-ı Kārūn / Sevindi **göñli** şād oldı o maḥzūn
- 4564 **Göñül**den meyl-i Yūsuf oldı ifrāz / Zeliḥā semtine naql eyledi nāz
- 4578 Mūkāşif **göñli** gibi tā ser-ü-pā / İçi taşı mücellā vü muşaffā
- 4589 Şalāḥiyyetle oldı ittişāfı / **Göñül** āyīnesini itdi şāfī
- 4611 Ma'ās-ı ḥalk için tedbīr itdi / Sınuḡ **göñülleri** ta' mīr itdi
- 4650 İdüp iḡvānınuñ **göñlini** vīrān / 'İtābı bābın açdı Māh-ı Ken' ān
- 4673 Bile aluñ gelün anda qalanı / **Göñül**den ref' idün zann u gümānı
- 4802 'Acebdür kim ider **göñlüm** şehādet / Belüre Yūsufumdan bir 'alāmet
- 4912 İki cānibden aqdı eşk-i şādī / **Göñül**den yundı çıqdı ḡam sevādı
- 4970 Meger bir gice Yūsuf ḥ'āba vardı / Gözi uyḡuda vü **göñlin** uyardı
- 4983 Uyandı ḡāb-ı bī-ḡafletden ol nūr / Yüzi ḡandān u cān u **göñli** mesrūr
- 5122 Mezār olur mekānuñ āḡir-i kār / Gerekse **göñlünü** geñ ṭut gerek ṭar

5157 Gözi yazıda vü **göñli** yabanda / Vücûdı yirde fikri âsumânda

E21 Zeliḥâ ğamda Yûsuf ḥurrem ü şād / Anuñ **göñli** şikeste bunuñ âbād

Aşağıdaki tanıkta geçen “alçağ göñüllü” ifadesi “mütevazı, kibirsiz” anlamına gelmektedir (*bk. alçağ göñüllü*).

831 Zülâl-i çâh-veş ey şâhibü’ş-şadr / Olur alçağ **göñüllü** ‘âliyü’l-kadr

Aşağıdaki tanıkta geçen “kara göñüllü” ifadesi “başkalarının kötülüğünü isteyen, kötü niyetli, içi kara” anlamına gelmektedir (*bk. kara göñüllü*).

816 Kuyı gibi kara **göñüllü** ihvân / Kuyıya atmağ ister anı el-ân

923 Kara **göñüllüler** irsün zevâle / Yüzinden bellüdür mânend-i lâle

göñli akmak [3] birine karşı güçlü sevgi duymak. <BDS>

1335 Gözi âyîne gibi Nîle baqdı / Bu seyre Nîl gibi **göñli aqdı**

3051 Hemân İskender olur kâyinâta / **Akar göñli** anuñ Āb-ı Ḥayâta

4924 Gehî anuñla seyrâna çıkardı / Şu gibi **göñli** şahrâya **açardı**

göñli kara [1] başkalarının iyi durumda olmasını istemeyen. <DŞD, BDS>

759 O bir kaç lâle-veş **göñli karalar** / Bu gül yüzlüye kıldılar ezâlar

göñline âteş düşmek [1] Büyük bir acı ve üzüntüye düşmek, yakıcı bir endişe duymak.

<KUBBEALTI>

4546 **Harâret** Yûsufuñ **göñline düşdi** / Görüşdi ol perî ile buluşdı

göñline girmek [1] sevgisini kazanmak, gönlünde yer tutmak. <KUBBEALTI, BDS>

3915 **Girerdük göñline** imânı gibi / Maḥabbet eyler idi cânı gibi

göñül alçaklığı [4] alçakgönüllülük, kendini olduğundan daha aşağı düzeyde sayma durumu.

<DŞD, BDS>

221 Murâdına irüp ol serv-i bâlâ / **Göñül alçaklığın** itdi hemânâ

832 Belâ derd ehlini şâfî-dil eyler / **Göñül alçaklığını** ḥâşıl eyler

1159 **Göñül alçaklığın** kıl eyle iḥsân / Buluş göklerde ‘Azrâ’ile el-ân

2014 ‘Ulüvv-i şânı var idi hemîşe / **Göñül alçaklığını** itdi pîşe

göñül almak [3] sevindirmek; kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

1569 Maḥabbet müşterîsi **göñlin aldı** / Ğam-ı zülfiyle cânı kılca kaldı

1788 Gel ey **göñlüm alan** yâr-ı cefakâr / Koma bî-çâreñi bîmâr u nâçâr

2334 Görinüp Yûsufa **göñlin alayın** / Perişân ideyin ḥusni alayın

göñül murğı [1] gönül kuşu, sevdâ anlayışı, sevdâ duygusu. <BDS, KANARI>

2406 **Göñül murğı** olur ol serve meyyâl / Tutulur dâm-ı ‘ışkına be-her ḥâl

göñül vermek [3] sevmek, âşık olmak. <BDS>

- 1737 Dehānuñ gibi ey āh-ı zemāne / **Göñül virme** vücūdı olmayana
 1875 Zeliḥānuñ gözi yaşı çoğaldı / **Göñül virdi** belā vü miḥnet aldı
 3236 Fenā ehli o dem uğrar belāya / Ki **göñül vire** ‘âkil dilerübāya

göñülünden çıkmak [1] kendisine karşı eskisi gibi sevgi ve alâka gösterilmemek, unutulmak.

<KUBBEALT>

- 1131 Seni elden çıkardı gerçi devrân / **Göñülünden çıkmadıñ** bir laḥza bir ān
göre [4] (bir şeye) uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince. <TS, KUBBEALT>
 3154 Ne yüzden el virürse şöḥbet-i yâr / Aña **göre** aña kıl keşf-i esrâr
 3264 Cibāle beñzer idi kibriyâsı / Nidāsına **göre** idi şadâsı
 3383 Baña ‘arz eyleñ evvel mâcerâyı / Aña **göre** idem tedbîr ü râyı
 4086 Kişi fehm itse taḳdîr-i Ḥudâyı / Aña **göre** olurdu cümle râyı

görmek [267]

1. göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. <TS, KUBBEALT>

- 25 Benüm her beytümi kıl beyt-i aḥzân / **Gören** yârân ola giryân u nālân
 49 Baña ol gözi vir kim yârı **görsün** / Günâhın ağlasun yalvarı görsün
 67 Şıfâtında şafâ âyînesi var / Teveccüh ehli **görür** anda dîdâr
 68 **Görebilmege** ammâ göz gerekdür / Mücellâ vü muşaffâ göz gerekdür
 82 Günâh ile şular kim kûr u kerdür / Ne **görür** ne işidür bî-ḥaberdür
 162 Ser-â-ser ‘ayn idi ḥurşîd-i zâtı / Bir uğurdan **görürdü** kāyinâtı
 180 Ḥudâyı **görmek** isterseñ muḥaşşal / Irağa gitme evvel kendüñe gel
 195 Senüñ Haḳ rif’atüñ itdi ziyâde / **Görüp** dîdârını iriş murâda
 204 **Gör** ol dürr-i yetîmi itdi mi‘râc / Kıbâb-ı çarḥa oldu dürrretü’t-tâc
 226 **Görince** rif’atinden bu nişânı / Resûle yâr-ı şânî oldu şânî
 240 Şabâ gibi semendin **görse** a‘dâ / Kaçar berg-i ḥazân gibi hemânâ
 276 O gün gün var iken **gördüm** hilâli / Hemân ebrûsınuñ olmuş mişâli
 287 Silindi dîdeden ḡaflet ḡubârı / Neye baḳsam **görürdüm** anda yârı
 407 Zamândan soñra oḡlı ‘îş geldi / **Görüp** Ya‘kûbuñ âlin ḥayret aldı
 430 **Görüp** Ya‘kûbını ḥazz itdi cânı / Mekîn ile şeref buldı mekâmı
 482 Şafalar kesb iderdüm ḥıdmetünden / Toyınca **görmedüm** gün yüziñi ben
 533 **Görür** Ya‘kûbı hergiz ‘ışka döymez / Kelâm-ı mâni‘-i cânâna uymaz
 558 Şafâ kesb eylesün ḳavmini **görsün** / Hemân ‘âlemde dünyâlarca ṭursun
 586 **Görür** kim cümletü’l-mülk oldu İnâs / **Göremez** Yûsufını meḫar-ı nâs

- 658 Bize vir Yūsufi şahrâyı **görsün** / Koyunlar olduğu mer‘ âyı **görsün**
- 668 Gözüm **görmezse** ol şems-i duḥâyı / Baña zindân olur dünyâ sarâyı
- 676 O yüce taḡda seyr idüp tıururđı / Bir alçaq yırde bu mâhı **görürđi**
- 704 Seni bir daḡı yanumda **görem** mi / Cemâlün bağ-ı cennetdür irem mi
- 730 Ne deñlü **görse** ol cân-ı cihânı / İverdi bir daḡı **görmege** anı
- 781 Bu deñlü mu‘ cizâtın **gördi** iḡvân / Bu işe oldılar ḡâyet peşimân
- 800 Sizi yolda **gören** virmez selâmı / Keserler iḡtirâmı iltiyâmı
- 807 Çekerken delv ile âb-ı revânı / **Göreler** çâh içinde şâyed anı
- 827 O cismi kim gül ile urmaz idün / Kâlan ile berâber **görmez** idün
- 829 Beni bilmez **görenler** rüy-ı zerdüm / Ḥazân oldı bahâr içinde verdüm
- 834 Cemâl ıssı olup âyîne-kirdâr / **Görine** Tūr-ı dilde nūr-ı dîdâr
- 864 Baḡup âyîneye kendüyi **gördi** / Cemâli mihrine germ oldı tıurđı
- 903 Ne **gördi gördi** ol kavm-i ḡarişi / Tıutarlar kan bulaşmış bir kâmişi
- 914 Varup **gördüm** orayı zâhir ü fâş / Aşınmış göz yaşından taḡ ile taş
- 933 Fiḡânlar itdi kendin yavı kıldı / **Görenler** acıdı yandı yakıldı
- 935 **Görür** pîrâheni ol pîr-i Ken‘ân / Aña ne pençe tokınmuş ne dendân
- 955 Gelüp **gördük** yatur ol dürr-i meknûn / Vücûdı ḡonca-veş müstaḡraḡ-ı ḡûn
- 979 Seni **gören** gözüm ey mâh-ı ḡarrâ / Kime baḡsun kimi itsün temâşâ
- 1005 Sa‘âdet bize kim **gördük** yüzünü / İştîdük nâgehân şîrîn sözünü
- 1007 Bir oḡlum var idi maḡbûb-ı ‘âlem / Naẓîrin **görmedi** evlâd-ı Âdem
- 1032 **Görürler** bu gürûh-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser kaplamış şahrâ vü kûhı
- 1050 Nişânımı **görince** ‘ayn-ı Ya‘kûb / Zârûrî olur eyler şabr-ı Eyyûb
- 1057 Bu idi cümlesinün pehlevânı / Celâl ile **gören** korḡardı anı
- 1188 **Görür** seyrinde bir gün bedr-i enver / Girer ḡoynına olur kîse-i zer
- 1198 Olurken delv içün tedbîr ü râyı / **Görür** çâh içre bir bedr-i dücâyı
- 1199 Şu mir‘âtında **gördi** âfitâbı / Baḡup çâh içine kıldı ḡitâbı
- 1206 O tîḡ-i ḡudreti **görince** ‘uryân / Geyürdi aña bir şâhâne kaftân
- 1250 Atamız meclisinde yok yüzümüz / Selâmet yüzini **görmez** gözümüz
- 1351 **Görüp** mâhîler ol bedr-i tamâmı / Çaḡırdı *es-salât u ve’s-selâm*
- 1365 Dir idi ḡadd-i bâlâsın **görenler** / *Ta‘âlâ şânuhû Allâhü ekber*
- 1398 O ḡalkı **gördi** vü ḡalk anı gördi / **Görenün** ḡönline heybet düşürdi
- 1399 Maḡâm-ı ‘ışḡa itdi ḡalkı irşâd / **Görenler** ‘âşık oldı kıldı feryâd
- 1402 **Görenler** oldılar ḡâtır-müşevveş / ḡönüller ḡânesine şaldı âteş
- 1408 Ḳulûb-ı ‘âşıkîne cezbe şaldı / **Görenler** ‘ışḡı deryâsına taldı

- 1413 **Görenler** bir daği **görmekde** hayrân / Yüzini **görmeyenler** eyler efgân
- 1414 O bir kez **görmeden** itmez kanâ‘at / Bu kılmaz ârzüsünden ferâğat
- 1415 Gönüller iştîyâkıdan perîşân / **Görenler görmeyenler** oldu yeksân
- 1417 Bakanuñ olur idi ‘aqlı zâyil / Cemâlin **görmege** olmazdı kâbil
- 1418 Cemâline muhîṭ olmazdı idrâk / **Görenler** dirler idi *mā ra ‘eynāk*
- 1419 **Görür** Mâlik ki Yûsuf buldı şöhet / Kul oldu aña yetmiş iki millet
- 1421 Nihân-ender-nihân itdi hemân-dem / Yüzini **görmez** oldu ‘ayn-ı ‘âlem
- 1429 Açukdur ‘aşîkuñ her lahza ‘aynı / **Görür** bakdukca bu‘de‘l-maşrı kaynı
- 1443 Dil ol dildür ki yağa ‘ışkı nârı / Göz ol gözdür ki **göre** rüy-ı yârı
- 1483 **Görüp** nûr-ı cebînin zülfi fi‘l-hâl / Sücûda varmış itmiş kaddini dâl
- 1498 Ne gülgüneyle **görmışdi** sıfîdâc / Ne hüsn-i Yûsufa olmışdı muhtâc
- 1540 Gezerken ‘âlem-i mülk-i mişâli / Ne **gördi** gözi bir zîbâ cemîli
- 1566 **Görince** bir nazar ol âfitâbı / Fenâya vardı cümle ferr ü tâbı
- 1591 Umardı anı ol hüsn îli şâhı / **Göre** bu daği ol zıll-i îlâhi
- 1602 Düşinde oldu hâli gerçi düşvâr / Dimezdi **gördüğün** âyîne-kirdâr
- 1653 Ğarîbâne yetîmâne tûrurdi / Esirgedi anı her kim **görüldi**
- 1658 Perestârân-ı dîvân-ı Zelîhâ / Zelîhâyı **görür** ‘ışk ile şeydâ
- 1667 Seni ‘ışk ile **gördüm** böyle bîmâr / Ben öldüm ğamdan ey gül yüzlü dildâr
- 1703 Şeb-i Qadr idi bir dîdâr **gördüm** / Düşümde bir perî-ruhsâr **gördüm**
- 1718 Melekdür yâ perî yâ rûh-ı şânî / Ne **görmış** ne işitmiş kimse anı
- 1721 Şu göz kim **gördi** anı oldu şeydâ / Kime baksun kimi itsün temâşâ
- 1774 Yüri gözden birağ kevn ü mekânı / Gözüñ yum tâ **göresin** rüy-ı cânı
- 1920 Giceden tâ **görince** âfitâbı / Bu resme eyledi mâha hîṭabı
- 1928 **Görince** merdüm-i hûdbîni ta‘cîl / Çekersin şa‘şa‘ayla gözine mîl
- 1946 **Görür** hûrşîd aña virmez cevâbı / Hudâdan cânibe oldu hîṭabı
- 1968 Cemâli olmuş ammâ bir iken on / Öñürdi **gördüğinden** daği efvân
- 2012 **Görenler** şahın-ı şahrâ-yı şafâyı / Geçer öñürdi derbend-i belâyı
- 2022 Gözi tuş olsa **görse** bir yetîmi / Açardı eşkinüñ dürr-i yetîmi
- 2023 Bir ehl-i ihtiyâcı **görse** hâzır / ‘Îlâcı ‘aynını eylerdi nâzır
- 2048 Maḥabbet-nâmesini **gördi** bildi / Cevâbın yazmağa tedbîr kıldı
- 2056 Yüzini **göremez** anuñ melek de / Meger kim **göre** mir‘ât-ı felekde
- 2112 Kâmusı **görmeyince** gün yüzini / Çiçekler gibi açmazdı gözünü
- 2187 Zelîhâ **gördi** ol taşvîri nâğâh / ‘Azîzüñ kışşandan oldu âğâh
- 2244 Ziyâde sevdi ol rûh-ı revânı / Ölürdi **görmese** bir lahza anı

- 2250 Zeliḥāyī **görürlendi** mükerrerem / Du‘ā-yı devletin eylerdi ‘ālem
- 2263 Didiler ey bu derdün çāresāzı / **Görelüm** ölmedin ‘ömr-i dırāzı
- 2276 Şatun almağ için **gören** yüzini / Düşerdi aldururdu kendüzini
- 2330 Bu şüret naḫşını sevmezdi cānı / **Görürdi** ‘ālem-i ma‘nide anı
- 2332 Eline aldı bir mir‘āt-ı şāfī / **Görüp** kendüyi urdı ḫaylī lāfı
- 2333 Didi almazsa yarın Tañrı cānum / **Göreyin** Yūsufi gitsün gümānum
- 2338 Cemālüm bahri itsün Yūsufi ğarḫ / **Görenler** eylesün mābeynümüz fark
- 2384 Baḳā **gördi** fenā āyīnesinde / Ḥayāt-ı bākī ile oldu zinde
- 2405 Yüzini **görmeyen** ḫatır-periṣān / **Gören gördüğüne** olmuş peşimān
- 2409 **Görenün görmeyenün** ‘aḳlı şaşmış / Maḥabbet bahri taşmış başdan aşmış
- 2410 **Görenler görmeyenler** aña müştāk / Çoğalmış āh-ı ‘āşık gibi ‘uşşāk
- 2538 **Görür** nāgāh ol şāh-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi bir pīr
- 2554 **Görenler** oldılar giryān u nālān / Bu işde kaldılar bī-hūş u ḫayrān
- 2555 Meger bu üştürün düşdükçe rāhı / **Görürmiş** Yūsufi Ken‘ānda gāhī
- 2558 Bir oğlum var benüm bu yirde tācir / Anı **görmek** için oldum müsāfir
- 2559 Ecel virmiş iken baña emānı / **Göreyin** bārī bir kez daḫi anı
- 2614 Hemān ol laḫzada cān irdi şandum / **Görenlerden** hicāb itdüm utandum
- 2623 **Görür** bir gice ol dīnün çerāğı / Kapusunda aḳar Nīlün ayağı
- 2645 **Görince** yüzini düşdi Zeliḥā / Şitādan bağ u gülşen gibi gūyā
- 2661 Atamuz bende **gördi** ḳābiliyyet / Ziyāde eyler oldu baña ‘izzet
- 2667 Beni **gördi** çeküp taşra çıkardı / Bu derd-i miḫneti benden giderdi
- 2673 Devesi ben ğarībi **gördi** bildi / Gözi yaşını dāmānuma sildi
- 2760 Zeliḥā **gördi** serv-i gülşen-i nāz / Degüldür perde-i ‘uşşāka dem-sāz
- 2817 **Gören** sevdi işiden sevdi anı / Pür itdi mihr-i ‘ışkından cihānı
- 2840 Bu taşvīrūn gelürse yār-ı cānı / Ḳosun **gördüğü** gibi bir nişānı
- 2847 Temāşā yirlerin seyr eyler iken / **Görür** taşvīrini bir yirde rūşen
- 2851 Nişānumı **görüp** eylerse efgān / Baña alup gelesin anı ol ān
- 2855 Nişān-ı yārı **gördi** eyledi āh / Başından ‘aḳlı gitdi düşdi nāgāh
- 2908 Cemālī perdesidür mülk-i fānī / Bu fānīden geçenler **gördi** anı
- 2924 Beni **gördükçe** derd ile idüp āh / Peşimān olasin elvara nāgāh
- 2970 Güc eyler illere ḳaşı kemānı / Daḫi **görmüş** degül sultānum anı
- 3033 Ḳoyunlar **gördiler** şāh-ı güzīnı / Öñinde öpdiler rūy-ı zemīnı
- 3123 Yücedür ḳaşr-ı vuşlat nerdübānı / **Görenler** pāye pāye **gördi** anı
- 3141 Şağında **görse** ben bīmārı nāgāh / Döner şolına iğmāz eyler ol şāh

- 3211 Tutulmuş ayı **görse** erzel-i nās / Kimi hayrân olur kimi çalar tās
- 3221 Zeliḥā **gördi** işdür başa düşdi / Perî-rûyına bulışdı görüşdi
- 3223 **Görince** sevdüğünüñ peykerini / Unutdı söyleyecek sözlerini
- 3229 Bu hâl ile **görince** şems-i cānı / Götürdi hâkden ol nâ-tüvânı
- 3242 Ḥabîbin **görse** ağlar ‘ aşık-ı zâr / Döker derdin ṭabîbe varsa bîmâr
- 3288 Şarâb-ı ‘ ışk ile bî-hûş u mestem / Cemâlün **görelî** şûret-perestem
- 3314 Göz açdı anı **gördi** lâlezârı / Elini göksine kodı çınârı
- 3343 Tolup sevdâ-yı ‘ ışk ile şakâyık / **Görüp** gül Yûsufını aldı ‘ aşık
- 3523 Zîyâ-yı şem‘ i bir pervâne **gördi** / Cân atdı kendüyi ol şem‘ e urdı
- 3573 Yazup Leylâyı taşvîr itse ol ân / **Gören** Mecnûn olup qalurdı hayrân
- 3611 Zihî rûz-ı kıyâmet anı ol dem / **Görince** *nefsü nefsi*‘ oldu ‘ âlem
- 3659 Gözüm **gördi** seni oldu müşevveş / Gözümden düşdi dil şehrine âteş
- 3723 Zeliḥā ‘ aksini **gördükçe** dildâr / ‘ Araḫ-rîz olur idi eyleyüp ‘ âr
- 3755 Muşavver mün‘ akis her bir yañada / **Görince** ‘ ayn-ı ‘ ışk oldu güşâde
- 3764 Zeliḥā **gördi** ol kaşı hilâli / Naşîhatden degül her sözi ḥâlî
- 3886 Beni **gördükçe** mihr-i ‘ ışkı artar / Ezilür baña ol bedr-i münevver
- 3926 Benüm sevdüğümü **görse** gözünüñ / Baña olmazdı ta‘ n ile sözünüñ
- 3930 **Görelüm** bir nazar cân-ı cihânı / Temâşâ idelüm bir lahza anı
- 3931 Güzeller şâhını **görmüş** olalum / Anuñla ṭurmuş oturmuş olalım
- 3934 Eyüyi **görmekün** çokdur şevâbı / Getür cânânuñı götür hicâbı
- 3935 Gözüümüz sayeñüzde nûr **görsün** / Aḥibbâmuz bizi mesrûr görsün
- 3942 Kıyâmet günü gibi heybeti var / **Görenlerde** kırmaz idrâk ü efkâr
- 3945 Kara saçın **gören** cânlar ider cûş / ‘ İzârı Ka‘ besin itmiş siyeh-pûş
- 3966 **Gören** biñ nâz ile ol serv ṭalın / Dıraḫt-ı cisminün kesdi nihâlin
- 4017 Budur âyîn ü resm-i ḥalk-ı ‘ âlem / **Görür** nefsi-i nefisini muḫaddem
- 4025 Sa‘ âdet var cihânda ol kişide / Ne yüzün **göre** ne sözün işide
- 4044 Münâdî gezdüre şehrüñ içini / **Göre** her kişi bu bi‘ se‘ l-ḫarîni
- 4060 İderler aña bu resme ḫaḫâret / **Görenler** tâ ki andan ala ‘ ibret
- 4064 **Görenler** Mâh-ı Ken‘ âni ögerdi / ‘ Azîz ile Zeliḥâyâ sögerdi
- 4070 **Gören** bağ-ı cemâli zînetini / Unutdı ḫayd u bendi zaḫmetini
- 4117 Ölümlü ḫasta gibi zâr u giryân / Kimi **görse** umar derdine dermân
- 4152 **Görüp** ser-müzesin ağlardı vâfir / Olurdı ‘ ayn-ı ta‘ zîm ile nâzır
- 4154 Sûvâr olduğı atı **görse** fi‘ l-ḫâl / Olurdı ol semendün pâyına dâl
- 4159 **Görince** bağda bir verd-i ḫandân / Gelürdi ḫâtırına rûy-ı cânân

- 4160 Kaçan kim **görse** bir serv-i bülendi / Añardı kıadd-i yâr-ı ercümendi
- 4187 Cemâl-i Yûsufını **gördüğü** hîn / Zülâl-i vaşl ide nârını teskîn
- 4205 Dir idi **görmez** oldum yâr-ı cânı / **Göreyin** bârî olduğu mekânı
- 4218 Öperdi gözlerin ol mâh-manzar / Dir idi yârı **görmüşdür** bu gözler
- 4221 Hâbîbin **görmege** bulmazdı dermân / Taḥammül itmege olmazdı imkân
- 4262 Unudur göz **göre** yâr-ı kadîmî / Olur belki aña buğz-ı ‘azîmî
- 4266 Kimün kim Hâkka olan inkıyâdı / Anı **görür** gözedür Rabb-i Hâdî
- 4280 Uyrken ‘âlem-i ma‘ nâda ol şâh / Yedi gâv-ı semîni **gördi** nâgâh
- 4350 **Görenler** işidenler itdi nefrîn / Zârûrî lâzım oldu buğz ile kîn
- 4386 Çeküp tığ-i zebânı ol hâzîne / Dir idi **gören** anı bir birine
- 4435 Şevâbın kaşd idüp **gördükde** anı / Gelüp söylerler idi bir yalanı
- 4473 Şabâ-veş her kişi yolına gitdi / Ne yüzün **gördi** ne sözün işitdi
- 4528 Gözinün nûrı geldi **gördi** anı / Şafâlar sürdi cân-ı nâ-tüvânı
- 4622 Cemâlini **görenler** çok olurdu / Belâ-yı cû‘ına dermân bulurdu
- 4637 **Görürler** himmet-i pîr oldu ‘âlî / Yola ‘azm itdi Ya‘kûbuñ ‘ayâlî
- 4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ vü ednâ / **Görürler** evliyâdan daḥi evlâ
- 4691 Dile gelmezdi ḥüsn ü ḥulḳı anuñ / **Görür** gözi idi ḥalḳ-ı cihânun
- 4694 **Görince** ol kadîmî âşinâyı / Diler kim açâ geçmiş mâcerâyı
- 4762 Aḥibbânun birin gönder muḥaşşal / Göz ile **görsün** itsün müşkilin ḥall
- 4764 Yıkıldı derd ile âh itdi Ya‘kûb / **Gören** şandı ki öldi gitdi Ya‘kûb
- 4826 Yüzün **görüp** gelürler anda vecde / İder on bir qarındaş aña secde
- 4831 Taḥammül itmeyüb bu ḥâle insân / Olurdu her **gören** giryân u nâlân
- 4844 Güreşçi kısmını **gör** ey tebâhî / Alur üstindekin altına gâhî
- 4862 **Görince** Yûsufun pîrâhenini / Sevindi diñdi Ya‘kûbun enîni
- 4886 **Görüp** bülbülsüz ol ḥûb âşiyânı / Añup Ya‘kûbı kıldılar figâmı
- 4936 Fenâ âyînesidür çarḥ-ı gerdân / Baḳâ naḳşını **görmez** anda insân
- 4992 Bu dünyâda ne gününe ṭurursın / Meh-i Ken‘ânun ḳanda **görürsün**
- 5062 Ne **gördi gördi** ḳalmış ferd ü tenhâ / Ne ‘aḳlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ
- 5128 Başîretten şu göz kim ola ḥâlî / **Göremez** dilber-i Yûsuf-cemâlî
- E3 **Görür** koyun sürüsün serv-i âzâd / Şehâbı gökde güyâ kim sürer bâd

2. yaşamak, geçirmek. <KUBBEALT>

- 4313 Zelîḥâ öldi ölmezden önürdi / Ki bunun gibi ḳahr-ı dehri **gördi**

3. ... olarak kabul etmek, şöyle veya böyle değerlendirmek. <KUBBEALT>

- 3113 Ğanîmet **gör** bu deñlü vaşlı zinhâr / Çoğ itme az işi olma ṭama‘ kâr

3935 Gözümüz sāyeñüzde nūr **görsün** / Ahibbāmuz bizi mesrūr **görsün**

4. ... ile karşılaşmak, (iyi durumlar için) erişmek, nail olmak, (kötü durumlar için) kendisine yapılmak, maruz kalmak, duçar olmak. <KUBBEALTI>

761 Birinün zulmini **görse** firāvān / Kaçardı birine ol zıll-ı Yezdān

821 **Görürken** bu cefāyı akrabādan / Atasına nidā itdi oradan

886 Ola kim mātemine ola meşgūl / **Göre** bu ‘özt-i nā-ma‘ kūli maqbūl

963 Hārāmī daḥi kıymaz ol cemāle / Revā **görmez** o ḥurşidi zevāle

1104 Celāl içinde seyr eyle cemālī / Firāk āyinesinde **gör** vişālī

1166 Didi kabz itmedüm rūḥını anuñ / Zevālin **görmedüm** ol şems-i cānuñ

1400 Alurlar iki cānibden selāmın / **Görürler** ihtirām u ihtişāmın

1669 Melāmet **görme** perhīz it ḥātādan / Şaḳın şem‘-i vücūdī ol havādan

2214 **Görüp** senbūsedden luṭf-ı zebānı / Uzatdı ḥalka çinīler dehānı

3030 Ḥabībūn muḳtezāsın **gördi** ma‘ kūl / Cemī‘-i iltimāsın itdi maqbūl

3292 Zeliḥānuñ **görüp** sevdā-yı ḥāmın / Pür itdi necm ile bedr-i tamāmın

3294 Elem **gördi** Zeliḥā şoḥbetini / Murād itdi zarūrī fūrḳatini

3702 Zināya bendeñi erzānī **görme** / Şalāḥıyyet libāsın ḥāke sürme

4461 Baña a‘ mālīgı **görme** sezāvār / Gözüm cāmını kıl mir‘āt-ı dīdār

5. görme hassasına sahip olmak, görür olmak. <KUBBEALTI>

1729 Esīr-i ‘ışḳa kār itmez naşīḥat / **Görür** gözi olur cām-ı maḥabbet

2256 Nesīm-i āh ile artur bu nārı / **Görür** gözümüz olsun her şerārı

3350 O bāğ olmışdı her vech ile zībā / **Görür** gözi iki ḥavz idi gūyā

6. anlamak, keşfetmek. <KUBBEALTI, TS>

106 O kāfuñ noḳtalar dur iki ‘aynı / **Görürler** anda rāz-ı ‘ālemeyni

113 Bu deñlü zāhirinden oldı izḥār / Gel imdi bātınında **gör** neler var

614 Karındaşuñ daḥi eyler ‘adāvet / **Görürse** sende ikrāma liyāḳat

694 Bileydün ne olısar āḥir-i kār / **Göreydün** perde ardında neler var

814 Feleklerde melekler **gör** neler dir / İşidür kulağum bu sözi bir bir

907 Girü geldi çü ‘aḳlı kārbanı / **Görür** yanında yok cān-ı cihānı

974 **Görür** yanında yok ol gül budağı / Enīsi hem-demi çeşmi çerāğı

1577 Yanında **gördi** yok yāruñ cemālī / Elinden çıkdı şān dünyāca mālī

1949 **Görür** gayrıdan olmaz derde dermān / Didi ey derde dermān ıssı Sübhān

2335 Güzel nice olur ‘ālemde **görsün** / Gurūrı şāhbāzını uçursun

2470 ‘Azīze didi *li’l-lāhi Ta‘ālā* / **Göreyin** kandan dur ol serv-i bālā

- 3415 K̄ara toprakça **gör** bu pür-melâli / Olayın zât-ı pākūñ pāymâli
 3556 Karardı düşdi h̄ake hemçü sâye / **Görince** h̄âlini raḥm itdi dāye
 3811 Bu gizlū h̄âlini çün **gördi** Yūsuf / Zeliḥādan bu rāzı şordı Yūsuf
 3980 **Görince** bunlaruñ ‘ışkın hüveydā / Terakḳī eyledi derd-i Zeliḥā
 4158 **Görürdi** şoḥbet-i bî-yārdur bu / Yire çalardı cāmın ol perî-rū
 4469 Bu olmış idi maḳşūdı merāmı / Niyāz ide **göre** ḥayrū’l-enāmı
 4574 **Görince** Ḥazret-i Yūsuf bu h̄âli / Revāne oldu iḥsānı zülâli
 4621 Çü Yūsuf **gördi** bu açlık ‘azābın / Cemâlin ‘arz idüp açdı niḳābın
 5067 **Görür** cānānı gelmez yola gitmiş / Elin çekmiş cihāndan ‘uzlet itmiş
 E19 Yanında **görmedi** bedr-i tamāmı / İḥāta itdi hicrānı zālāmı

7. Kendisinden önceki kelimelerle birlikte birleşik kelimeler oluşturur.

- 49 Baña ol gözi vir kim yarı görsün / Günāhın aḡlasun yalvarı **görsün**
 4470 Temāşā ehli ile yolda tırdı / Yaḳına varmağa sa’y ide **gördi**

8. rüya görmek (bk. düş görmek).

- 618 Ne düş kim **görse** bir ehl-i başiret / İderdi ‘ayn-ı ta‘bîr ile himmet
 674 Bu idi kurdı aḡduḡına ḥikmet / Düşin **görmüşdi** ol kân-ı başiret
 774 Atamızla tıurursın oturursın / Seni kodusı uyur düşde **görürsin**
 1189 Bunuñ gibi eyü düşler **görürdi** / Düşine muntazır olur yürürdi
 1578 Düşinde **gördiḡün** yanında bulmaz / Şorup nām u nişānın bulmaḳ olmaz
 1604 Düşinde her ne **görse** ḥayr eger şer / Gelürdi zāhir olurdu muḳarrer
 1736 Düşüñde **gördüḡüne** olma māyil / Baḳāsuz naḳşa baḳmaz ‘ayn-ı ‘āḳil
 2188 Düşinde **gördüḡi** meh-rū degül bu / Fiḡān u nāle ile şaḡdı şaḡu
 2622 O pîre baḳdı fıkre vardı tırdı / Düşin **görmüş** idi bundan öñürdi
 3148 Düşümde **görelî** ol dîlrübāyı / Düşümde görmedüm zevḳ u şafāyı
 4253 İkişü düş **görüp** taḳrîr itdi / İşitdi düşlerin ta‘bîr itdi
 4279 Ol eşnālarda bir düş **gördi** Reyyān / İrişdi gönline ḥavf ü hîrāsān

gör ki [2] dikkat et, iyi bak; düşün ki. <ÖTS>

- 3518 Beni **gör ki** ne diri ne öliye / Bu mātemden gönül pür-ḡam gözüm nem
 4210 Beni **gör kim** ḥaḡa itdüm yañıldum / Dür-i maḳşūdı buldum yavı kıldum

görür kim [6] gördüḡü zaman, gördüḡünde; anlayınca.

- 890 **Görür kim** aḡşam oldu gelmez ol māh / Hemān oldu duḡān-ı āha hem-rāh
 2430 **Görür kim** şāhid-i ḡaybı bulundı / Melekler gibi çarḡa girdi döndi
 3014 **Görür kim** derdi yok derdinden aḡlā / Şalāḥı cānibinden oldu ḡüyā

- 3629 **Görür kim** oldu maqşûdı hilâfı / Okıdı *neccinā mimmā neḥāfı*
 3766 **Görür kim** olmadı bu derde dermān / Varup altıncı derde umdı iḥsān
 4701 **Görür kim** bu sözün olmaz cevâbı / Zārūrî kesdi anlardan ḥitâbı
görölmek [3] (oluşu veya var olduğu) gözlenmek, müşahede edilmek, şahit olunmak, karşılaşılma, rastlanma. <TS, KUBBEALTı>

- 2168 Cevâhir saçmadan eller yoruldu / **Görölmüş** olmayan anda **göröldi**
 2222 Yinildi ol ki olmaz aña taḥrîr / **Göröldi** ol ki şıgımaz aña ta' bîr
görönmek [72]

1. kendini göstermek, ortaya çıkmak, gözükme, görölür duruma gelmek. <TS, KUBBEALTı>

- 10 **Görinmez** gözüme ol hür u ğılmān / Olursa şehper-i ğayr ile perrān
 206 Güşâde oldu 'ayn-ı 'ıḣkı ol ān / **Görindi** 'aynı ile 'arş-ı Raḥmān
 216 Muḥaṣṣal geçmeyince māsivādan / **Görinmez** nesne didār-ı Hudādan
 274 Karasın cümle ağ itmiş Hudāsı / Zihî deryâ ki **görinmez** karası
 322 **Görinen** Nîl beñzer āsumāna / Giren maḥbûblar şems-i cihāna
 335 'Adem târîkin açdı şems-i maqşûd / **Görindi** her taraftan rāh-ı Ma' bûd
 344 **Görinen** dîde-i insān 'acebdür / Maḥabbet çāšnîsine sebebdür
 354 Berāber **görinür** bûd ile nābûd / Olur zerre gibi mihr ile meşhûd
 424 'Adūnuñ 'aynına **görinme** zînhār / Qulaġuñ dinc ola tā kim şadef-vār
 888 Yakın oldu **görindi** şehri Ken' ān / Hemān-dem kıldılar feryād u eḡgān
 1364 Cemel üstinde **görindi** cemālî / Ser-i Tûr üzre nûr-ı Haḡ mişālî
 1383 **Görinür** nûr-ı zātî pîrehenden / Nitekim câmeden ḥurşîd-i rûşen
 1500 Gümüşden servdür yâ şem' -i kâfûr / **Görinen** tâc-ı zeri bir şu' le-i nûr
 1532 Şebûñ âyîne gibidür sevâdı / Sevâdından **görinür** rûy-ı şādî
 1548 **Görinse** gün gibi ḥandān u mesrûr / Baḡanuñ 'ayn-ı 'aḡlından gider nûr
 1550 Celâl ile tûrur kaşı kemānı / **Görinür** anda istignā nişānı
 1654 Maḥabbet oḡınuñ olmaz nişānı / Tûḡınur zaḡmı **görinmez** kemānı
 1656 **Görinürdi** semāda her sitāre / Duḡān içinde mānend-i şerāre
 1717 Deḡānı hātîf-i ğayb idi ġüyâ / Sözin söyler **görinmez** kendi ammā
 1732 Fiġānum göklere irse yiri var / **Görindi** nâ-bedîd oldu perî-vār
 1750 Saña bir kerre **görinmiş** iken yār / Zārāfet kaşdı ide görine tekrār
 1762 **Görin** ey 'ālem-i ma' nâ ḡabîbî / Esirge ben ġarîb-i bî-naşîbî
 1773 Hidāyet itdi aña Zü'lcelālî / **Görindi** şāhid-i ġaybuñ cemālî
 1776 **Görindi** itdi cānānı tecellî / Tecellîsinden irişdi tesellî

- 1816 Hayālūmi çıkarma hâtırūndan / **Görinsün** nūr-ı ‘ışkum zâhirūnden
- 1866 **Görinür** ‘âşıka kalmaz kararı / Vefâ itmekde olmaz ihtiyârı
- 1885 **Görinmezsin** bu mir’ât-ı fenâda / İdersin âteşün şevkın ziyâde
- 1961 Mezîd olsun kemâl-i iltiyâmı / **Görinsün** yüzünün bedr-i tamâmı
- 1967 Tecellî eyledi lâ-şekk ü lâ-reyb / **Görindi** nūr-ı ayn-ı ‘âlem-i ğayb
- 2004 Kādīmî tavr u ‘ unvânı *ke-mâ-kân* / **Görinmez** mâh-ı ruhsârında noķşân
- 2055 Taķılmasun diyü yanına sâye / Çıkup **görinmez** ol gün ile aya
- 2071 Vücûdı her birinün gûy-ı devrân / **Görinen** dörd ayağı çâr çevgân
- 2185 Kâbâ dülbendin indürmiş kulaķdan / **Görinür** karlu tağ gibi ırakdan
- 2334 **Görinüp** Yūsufa göñlin alayın / Perişân ideyin hüsni alayın
- 2337 Benüm hüsnumi **görince** ziyâde / Dehânı gibi ğayb olsun orada
- 2391 **Görine** saña dildâr-ı perî-rû / Gözüñ göñlün ola yâr ile memlû
- 2451 **Görinmez** yâr mu‘ tâd-ı vişâle / Vücûdı ğarķ olur nūr-ı cemâle
- 2596 Güneş tölündüğü gibi zemîne / **Görindi** şehri irişdi yakına
- 2647 Yüzün âyînesin kıldum nazargâh / Melâletler **görinür** ey yüzi mâh
- 2826 Yürür keşti mişâl-i murğ-ı âbî / **Görinen** yelkeni âbuñ habâbı
- 2884 **Görindi** geldi İsmâ‘ ile şeytân / Didi *ġâfil me-bâş* ey nūr-ı sübhân
- 3324 Mişâl-i ‘ ayn-ı Ya‘ kûb oldu nergis / **Görinmezdi** anuñ gözine herkes
- 3497 Felek dâğ-ı nihânın itdi zâhir / ‘ Ayân oldu **görindi** necm-i zâhir
- 3517 Fenâ-ender-fenâ olur vücûduñ / Ne nârun **görinür** halka ne düduñ
- 3621 Der ü dîvârı şâfî vü mücellâ / **Görindi** ‘ aks-i taşvîr-i Zelîhâ
- 3628 Utandı yir yüzine baķdı fi’l-hâl / **Görindi** girü bu zîkr olan eşkâl
- 3680 Cemâlün olalı gün gibi meşhûr / Hicâb eyler gelüp **görinmege** hûr
- 3694 **Görindi** her tarafdan ‘ârız-ı yâr / Hezâr oldu bir iken zât-ı dildâr
- 3791 **Görindi** her tarafdan ‘ aks-i Yūsuf / Zelîhâ vaşlına eyler tevaķķuf
- 3819 Rivâyetdür daķı bu kavlı-i mergûb / **Görindi** Yūsufa hışm ile Ya‘ kûb
- 3860 **Görindi** mu‘ cizâtından nişâne / Hıţâb itdi ‘ Azîz-i bî-amâna
- 4203 Evi yanında var idi bir eyvân / **Görinürdi** oradan bâm-ı zindân
- 4206 **Görinen** sâye-i dîvâr-ı dildâr / Gelür baña mişâl-i kâkül-i yâr
- 4214 Ne dirlik baña ol şems-i cihânsuz / **Görünmez** gözlerüme ‘ âlem ansuz
- 4452 Aķar şü gibi gerçi çok sürinür / Şoñ ucı yâr dîdârı **görinür**
- 4551 Maķabbet Nîli taşdı tâ ser-ü-pâ / **Görindi** mâcerâ-yı *isteve’l-mâ*
- 4710 Nazar eylerken ol şâh-ı güzîne / **Görindi** Yūsufuñ desti gözine
- 4888 ‘ İbâdethânesi tenhâ vü hâlî / **Görinmez** zât-ı ferhunde-hısalî

- 4900 **Görindi** Hâzret-i Ya‘kûb-ı Ken‘ân / Rikâbında mürîdân u muhibbân
 4973 Meger levh-i mişâle bağıdı ‘aynı / **Görindi** geldi aña vâlideyni
 5163 Olur mîmi mişâl-i kâkül-i yâr / **Görinen** cîmi güyâ zülf-i dildâr

2. (bir işin yapılması gereği) ortaya çıkmak, tezahür etmek. <KUBBEALT>

- 290 Çıkup terk-i diyâr itmek **göründi** / Gözüm kıble-nümâsı Şâma döndi
 387 Fenâ âyînesine kıldı diğkat / **Görindi** Hâzret-i İshâka rihlet

3. ... olduğu hissini vermek, ... etkisi bırakmak. <KUBBEALT>

- 27 **Görünsün** âteş-i nazmum gülistân / Hâlîl-âsâ düşünsün ehl-i ‘irfân
 1345 Yunınca cevher-i zât-ı gubârı / **Görindi** gün gibi şeffâf u ‘ârî

görünmez olmak [6] gözden kaybolmak, artık görünmemek. <TS, KUBBEALT>

- 1046 Şarındı bir deriye hem-çü nâfe / **Görinmez oldu** girdi i‘tikâfa
 1129 Cihânı tutdı hicrânun şehâbı / **Görinmez oldu** yüzün âfitâbı
 1261 İrişdi gönline gurbet melâli / **Görinmez oldu** Ken‘ânun cibâli
 3810 Kâmusın kıldı bir zar ile mestûr / **Görinmez oldu** bu aşnâm-ı mezkûr
 4099 Cihân şahrâsı oldu başına dar / Ki dârında **görünmez oldu** dildâr
 4168 **Görinmez oldu** nûr-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / Bürüdi ‘âlemi târik-i âşûb

görünmez [4] görünmeyen; meçhul. <KT, KUBBEALT>

- 1701 Ğam-ı ‘ışkum **görünmez** bir qaradur / Belâ budur ki derdüm bî-devâdur

görünmez kazâ [3] hiç tahmin edilmediği hâlde umulmadık şekilde umulmadık şekilde başa gelen kaza. <TS, KUBBEALT>

- 2958 Vücûdi sâkı-i bezm-i belâdur / Belâ-yı ‘ışkı **görünmez kazâdur**
 4449 **Görünmez** bir **kazâdur** ‘ışk-ı cânân / Halâş olmaz ölince andan insân
 5075 **Görünmez** bir **kazâdur** mevt-i âdem / Başîret üzre olmaz ‘ayn-ı ‘âlem

görüşmek [5] buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek; dostluk, ahbablık etmek. <TS,

KUBBEALT>

- 1238 Sizünle söyleşelüm **görüselüm** / Birazcük ağlaşalum şorışalum
 2353 **Görüşdi** Yûsuf ile kıldı şöhet / Didi aña ki ey kân-ı mürüvvet
 3221 Zeliğâ gördi işdür başa düşdi / Perî-rüyına bulışdı **görüşdi**
 4546 Hâret Yûsufun gönline düşdi / **Görüşdi** ol perî ile buluşdı
 4911 Biri birine şarmaşdı **görüşdi** / Belâ-yı fûrkat ahvâlin şorışdı

göstermek [14] görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak. <TS, KUBBEALT>

- 399 Getürdi çünkü Ya‘kûb aña biryân / Yidi Mevlâsına **gösterdi** şükrân
 1330 Cemâlin mihr-i ‘âlem kıldı izhâr / Felek âyînesi **gösterdi** dîdâr

- 1385 Geyinse hülle-i istebrağını / Göze **göstermez** idi hür-ı 'îni
- 1794 Yüzün **göstermeyeydi** verd-i handân / Cihânda 'andelîb itmezdi efgân
- 1806 Zeliḥâya teraḥḥum itdi Yûsuf / Tesellî itdi **gösterdi** telaṭṭuf
- 2271 Sarâyında yüzün **gösterse** nâgâh / Kopard şevk ile yüz biñ sîneden âh
- 2444 Ḥalâlin **gösteren** bir nev-cuvâna / Döner Hindûstânda gergedâna
- 2962 Güler yüz **gösterüp** ehl-i fenâya / Niçe mazlûmı uğratdı belâya
- 2979 Şadef ağzın açup **gösterse** dendân / Alurlar dürr-i meknûnını ol ân
- 3015 Rızâ-yı Yûsufa **gösterdi** meyli / Yakınında ayağın tırdı haylî
- 3545 Cemâlin **gösterelden** âfitâbum / Çerâğ-ı şubḥa döndi ferr ü tâbum
- 4120 Muṭarrâ kılmayup zülf-i dırâzın / Göze **göstermez** idi kuḥl-i nâzın
- 4677 Sevindi haylî Ya' kûb oldı handân / Bu zâd u ni' mete **gösterdi** şükrân
- 4746 Günâhın bunlaruñ 'afv itdi Yûsuf / Velî **göstermedi** rûy-ı telaṭṭuf
- götürmek** [9] taşımak, uzaklaştırmak veya koymak [*mec.*] kaybolmasına, yok olmasına yol açmak. <TS, YTS>
- 147 Ol açdı Ka' betu'llâhuñ niḳâbın / **Götürdi** nûr ile zulmet ḥicâbın
- 178 Seni şebnem gibi ol mihr-i enver / **Götürür** ḥâkden 'izzetler eyler
- 2050 Eyitdi ey serîr-i Mısr emîri / **Götürdüñ** ḥâkden 'abd-i fakîri
- 2098 **Götürdi** anı esb-i bād-pâlar / Süleymân taḥtını gûyâ ki şarşar
- 3229 Bu ḥâl ile görince şems-i cânı / **Götürdi** ḥâkden ol nâ-tüvânı
- 3501 Ne kim var mâni'-i eşğâl-i cânân / **Götürüp** şıkleti gitmişdi ol ân
- 3934 Eyüyi görmeküñ çokdur şevâbı / Getür cânânuñı **götür** ḥicâbı
- 4825 Açılır bād-ı âhından niḳâbı / **Götürür** aradan ebr-i ḥicâbı
- 4858 Revân oldı tārîḳa ḥurrem ü şâd / **Götürdi** şanki aḳ gül yaprağın bād
- göynüklü** [2] gönül yakıcı, acıklı, yanık, etkili. <YTS, ÖTS>
- 2570 Eyâ ḥüsn ilinüñ şâh-ı benâmı / Dimek olmaz o **göynüklü** kelâmı
- 5058 Aña söylendi bu **göynükli** aḥbâr / Mecâlî kalmadı kim ide reftâr
- göyünmek** [3] yanmak [*mec.*] üzölmek, kederlenmek. <YTS, ÖTS>
- 1744 **Göyünmiş** lâleye döndi Zeliḥâ / Derûnında ziyâde oldı sevdâ
- 1759 Aḳar şu gibi taşlarla döğündi / Şikâyet eyledi yandı **göyündi**
- 3230 **Göyündi** âteşine içi taşı / Zeliḥâdan ziyâde aḳdı yaşı
- göz** [225] görme organı. <TS, KUBBEALT>
- 8 **Gözümde** ol cemâlî eyle peydâ / Ki ola ḥüsn-i Yûsufdan müberrâ
- 10 Görinmez **gözüme** ol hür u ḡilmân / Olursa şehper-i ḡayr ile perrân

- 32 Beyānum gün gibi rüşen beyān it / **Gözüm** gibi zebānum dūr-feşān it
- 48 **Gözüm** āyīne-i envāruñ olsun / Şu gibi lāyık-ı dīdāruñ olsun
- 49 Baña ol **gözi** vir kim yarı görsün / Günāhın ağlasun yalvarı görsün
- 68 Görebilmege ammā **göz** gerekdür / Mücellā vü muşaffā **göz** gerekdür
- 116 Cihānı kendüde eyler temāşā / **Gözine** zāhir olur sırt-ı eşyā
- 122 Hūdāyā cān **gözin** eyle Hūdā-bīn / Bi-nūr-ı pāk-i Sultāni'n-Nebiyiñ
- 210 Şu deñlü gitdi bālāya ferañnāk / **Gözinden** gāyib oldı noқта-i hāk
- 290 Çıkup terk-i diyār itmek göründi / **Gözüm** kıble-nümāsı Şāma döndi
- 345 Bu **gözler** ma' nīde 'ayn-ı 'anādur / Velī bir ma' nīde bāb-ı ziyādur
- 380 **Gözine** Ka' betu'llah oldı mekşūf / Vücūdı vāvın itdi aña ma' tūf
- 512 Sürerdi yüzine **gözine** anı / Alurdı bŷy-ı vaşlından nişānı
- 668 **Gözüm** görmezse ol şems-i duḡāy / Baña zindān olur dŷnyā sarāy
- 672 Göñŷl ḡālī degŷl ḡavf ü ḡaṭardan / **Gözüm** ayrılmaz ol nŷr-ı başıardan
- 702 **Gözŷñi** göñlŷni Ḥaḡdan ayırma / Tevekkŷl eyle dŷnyāñı ḡayıрма
- 746 Gidŷp iḡvān ile ol mihr-i rüşen / Tolındı çŷnki Ya' ḡŷbuñ **gözinden**
- 795 Gögermiş iki çeşmi beñzi şolmiş / **Gözi** göz boncuḡınuñ 'aynı olmiş
- 894 Eline her biri alup iki taş / Döginŷr **gözlerinden** aḡıdur yaş
- 898 Dil-i Ya' ḡŷb olup ḡāyetde maḡzŷn / 'Ayān itdi **gözinden** eşk-i gülgŷn
- 934 Yerine geldi çŷnkim 'aḡl u idrāk / Yaḡası çāk ü göñli **gözi** nemnāk
- 979 Seni gören **gözüm** ey māh-ı ḡarrā / Kime baḡsun kimi itsŷn temāşā
- 993 Muḡaşşal **gözlerinŷñ** mācerāsı / O baḡre döndi kim olmaz ḡarası
- 1017 Sözüden ḡurda irişdi ḡacālet / **Gözi** yaş ile ṭoldı geldi ḡālet
- 1148 Otur beytŷ'l-ḡazende taşra ḡitme / **Gözŷñden** seyl-i eşki ırmaḡ itme
- 1208 Yŷzi nŷrŷyla **gözi** göñli ṭoldı / Bŷtŷn dŷnyāya ḡŷyā mālīk oldı
- 1211 Yavuz **gözden** yavuz dilden şaḡındı / Edāñiden erāzilden şaḡındı
- 1244 Bulutlar gibi **gözden** dökdiler yaş / Fiḡān ile aşıaḡa şaldılar baş
- 1250 Atamız meclisinde yok yŷzŷmŷz / Selāmet yŷzini görmez **gözŷmŷz**
- 1286 Aḡıtdı kanlu yaşın iki **gözden** / Teveccŷh eyledi Ḥaḡḡa bu yŷzden
- 1335 **Gözi** āyīne gibi Nīle baḡdı / Bu seyre Nīl gibi göñli aḡdı
- 1385 Geyinse ḡulle-i istebrāḡını / **Göze** göstermez idi ḡŷr-ı 'ini
- 1431 Maḡabbet ehl-i ḡāle dād-ı Ḥaḡdur / ḡidā-yı rŷḡdur **gözdŷr** ḡulaḡdur
- 1443 Dil ol dildŷr ki yaḡa 'ıḡḡı nārı / **Göz** ol **gözdŷr** ki göre rŷy-ı yārı
- 1480 **Gözi** kaşı ḡara vŷ çihresi aḡ / Teni billŷr gibi aḡ u berrāk
- 1488 **Gözi** Mirriḡi ḡılmış Ḥavsi menzil / Şaḡını sŷnbŷle beñzetti 'āḡil

- 1507 Aña bir āyīne olmış meh-i bedr / **Gözinüñ** kuḥli tārīk-i şeb-i Qadr
- 1524 Aḥibbā semtine kılmaz neẓāre / **Gözi** şebbāzı meyl itmez şikāra
- 1540 Gezerken ‘ālem-i mülk-i mişālī / Ne gördi **gözi** bir zībā cemālī
- 1547 Hezārān nāz ile ol kara **gözler** / Cefā için dil-i āvāre gözler
- 1565 Alur **göz** ile çün kim aña baqdı / Vücūdını bir āteş oldı yaqdı
- 1568 Mişāl-i bāde-i gül-reng ü kattāl / **Gözine** geldi kanlu yaşı fi’l-ḥāl
- 1570 Gül-i ruḥsārı şaldı cānına nār / **Gözine** oldı her müjgānı bir ḥār
- 1572 **Gözine** ‘aks urup ol rüy-ı rengin / Yaşını itdi mercān gibi ḥūnīn
- 1579 **Gözinde** uçar ol şebbāz-ı kudret / Hebā olmış o cem‘iyyet o şöḥbet
- 1713 **Göziyle** kaşı itse hışm ile kīn / İder zīr ü zeber ‘uṣṣāḳı ol ḥīn
- 1721 Şu **göz** kim gördi anı oldı şeydā / Kime baqsun kimi itsün temāşā
- 1742 Şeḥer vaqtine dek yaqdı sipendi / Gide ya‘nī yavuz **gözler** gezendi
- 1754 Açar ‘ışk ehlinüñ ğaflet **gözini** / İder aşḥāb-ı irşāduñ güzini
- 1769 İderken ‘ālem-i ğurbetde nāle / **Gözine** ḥāb-ı ğam oldı ḥavāle
- 1774 Yüri gözden biraḳ kevn ü mekānı / **Gözün** yum tā göresin rüy-ı cānı
- 1775 Mülākāt oldı ma‘şūka bu ‘āşık / **Gözi** uyḥuda vü gönli uyanık
- 1818 **Gözinüñ** gitdi ḥābı geldi ābı / Bıraḳdı ‘ārı terk itdi ḥicābı
- 1931 Feẓā-yı gülşene zevḳ u şafāsın / Çiçekler **gözlerin** tütüyāsın
- 1953 **Gözüm** ol çeşmi şebbāza naẓar-bāz / Dilüm ol ğonca-leb ‘ışkıyle demsāz
- 1955 ‘İbādetde **gözüm** dildārı gözler / Rükū‘ umda kıyām-ı yārı gözler
- 1957 Taḥiyyatda selām olur bahāne / **Gözüm** yārı arar baḳar yabana
- 1960 Olamaz cānum ol şems-i cihānsuz / Karañudur **gözüme** ‘ālem ansuz
- 1966 Teveccüh eyledi mülk-i mişāle / **Gözi** tuş oldı ol şāḥib-cemāle
- 1999 Kaşı miḥrābını kılmış müzeyyen / **Gözinüñ** sürmesin itmiş mu‘ayyen
- 2022 **Gözi** tuş olsa görse bir yetimi / Aḳardı eşkinüñ dürr-i yetimi
- 2112 Ḳamusı görmeyince gün yüzini / Çiçekler gibi açmazdı **gözini**
- 2186 **Gözi** güyā ki taḡda yanar od / Ol od üstinde kara ḳaşları dūd
- 2256 Nesīm-i āḥ ile artur bu nārı / Görür **gözümüz** olsun her şerārı
- 2257 Gönül Mūsā gibi ol nāra aḳsun / **Gözümüz** ‘ālem-i envāra baqsun
- 2311 **Gözün** āyīne-i nūr ile ḫolsun / Sülükün ‘ālem-i envāra olsun
- 2389 Muḥāl iken saña şems-i vişālī / **Gözünde** naḳş ola ‘aks-i cemālī
- 2391 Görine saña dildār-ı perī-rū / **Gözün** gönlüñ ola yār ile memlū
- 2459 ‘Azizün virdügi māl u cevāhir / **Gözinden** çıḳdı yaşı gibi bir bir
- 2461 Yalımı alçaḡ oldı Nıl gibi / **Gözinüñ** yaşı aḳdı seyl gibi

- 2522 Uyurdı zevk ile ol mäh-päre / Bu **göz** yummazdı mänend-i sitäre
- 2588 İki **gözden** ağıtdı hün-ı gülgün / Birisi Nıl oldu biri Ceyhün
- 2613 Senün ahvâlün benden işitdi / **Gözi** yaş ile tıldı ‘aqlı gitdi
- 2629 Yakın geldi yirinden kopdı Ya‘ kûb / O tıflı **gözlerinden** öpdı Ya‘ kûb
- 2681 Gerekmaz kîse ile tılı māl / **Gözüm**e olur ejderhâ mişâli
- 2794 Başında ğam **gözinde** eşk-i pür-hün / Dilinde yâr elinde cām-ı gülgün
- 2869 Olup süz u güdâzdan **gözi** yaş / Zebânı bülbülü oldu güher-pâş
- 2881 Yirinde қо vücūd-ı hâksârı / Şafâ bul cân **gözinden** sil ğubârı
- 2900 **Gözi** gönli anuñ Mevlâdadur hep / Sözüm diñle budur evlâ vü enseb
- 2912 Vedâ‘ itdi evine gitdi ol dem / Ağırdı **gözlerinden** âb-ı Zemzem
- 2954 Nigârün tîĝi dest-i merhâbâdur / **Gözünü** korķaĝ öğretmek haţâdur
- 3065 Gözi nûr gibi girse **gözine** / Alur **göz** ile bakmazdı yüzine
- 3072 Temâşâdan **gözini** yummaz encüm / Güneşden zerrece itmez tevehhüm
- 3097 Vücûduñ ol sehî-ķadde hevâdâr / **Gözün** âyine-i dîdâr-ı dildâr
- 3104 Giderdi ğaflet uyĝusın **gözünden** / Hicâbuñ perdesin açdı yüzünden
- 3105 **Gözün** ‘ayniyle mir’âtü’s-şafâdur / Dilün âyine-i ‘âlem-nümâdur
- 3106 Vücûduñ ‘ışķ-ı dildâr ile tılmış / **Gözün** gönün cemâl-i yâr olmış
- 3152 O serv-i serkeş ü yâr-i dil-âver / **Gözi** açılmadıķ şâhine beñzer
- 3285 Zeliĝhâ diñledi Yûsuf sözini / Uyardı uyĝudan cânı **gözini**
- 3324 Mişâl-i ‘ayn-ı Ya‘ kûb oldu nergis / Görinmezdi anuñ **gözine** herkes
- 3350 O bâĝ olmışdı her vech ile zîbâ / Görür **gözi** iki ħavz idi ğüyâ
- 3364 **Göz** ile kaşı nâza itse el bir / İderdi zâhid-i şad-şâli teşĝîr
- 3401 Bizi zevk u şafâ cāmına ķandur / **Gözümüz** gönümüz şem‘in uyandur
- 3416 Kimi **göz** ile eylerdi işâret / Ki ya‘ nî ey meh-i bürc-i leţâfet
- 3428 **Gözün** ‘ayn-ı ‘aţâdur ħâş u ‘âma / Ħabâb-ı mey gibi bakmaz ħarâma
- 3440 Birinün mâyl olmadı sözine / Alur **göz** ile bakmadı yüzine
- 3451 Başîret ‘âleminden olmañuz dūr / Tene baş virdi başa **göz göze** nūr
- 3518 Beni gör ki ne diri ne öliye / Bu mâtemden gönül pür-ĝam **gözüm** nem
- 3522 Zeliĝhâ şem‘e yanup yaķılurken / **Gözünü** yaşını deryâ ķılurken
- 3536 Ne âhuñ ‘âleme ebr-i cefâdur / Ne **gözün** yaşı bārân-ı belâdur
- 3589 Yüzi nûrına yüz taĝsîn ü şâbâş / Güneşdür kim baķan **gözler** döker yaş
- 3643 Ħabâb-ı bâde **göz** dikdi ħarâma / Vücûdî tîz irişdi in‘idâma
- 3659 **Gözüm** ĝördi seni oldu müşevveş / **Gözüm**den düşdi dil şehrine âteş
- 3681 Gel ey cânım **gözünü** rûşenâsı / Şikeste ħasta gönümün devâsı

- 3685 **Gözümün** yaşı döndi cüybāra / Ne hoş gelmezsin ey servüm kenāra
- 3873 Boşandı **gözi** yaş ile yemini / Kuru bühtānlar itdi şahidine
- 3926 Benüm sevdüğümü görse **gözünüz** / Baña olmazdı ta‘n ile sözünüz
- 3935 **Gözümüz** sāyeñüzde nūr görsün / Ahibbāmuz bizi mesrūr görsün
- 4001 **Gözüm**den yaş akıtmak oldu kārüm / Döküldi āb-ı rüyum gitdi ‘ārüm
- 4073 Diyemez kimse bu zevkuñ şafāsın / Ki **göz** açdukça cānāna baqasın
- 4120 Muṭarrā kılmayup zülf-i dırāzın / **Göze** göstermez idi kuḥl-i nāzın
- 4127 Ḥarāmī **gözleri** kan ile ṭoldı / Bağışlar ḥaylī mazlūmāne oldu
- 4133 **Gözinden** dökilürdi hūn-ı gül-reng / Şanasın iki şaf müjgān ider ceng
- 4136 **Gözine** perde oldu eşk-i hicrān / Giceyle gündüzini kıldı yeksān
- 4212 Dirīgā çıkdı gitdi āh gibi / Ṭolındı **gözleründen** māh gibi
- 4214 Ne dirlik baña ol şems-i cihānsuz / Görünmez **gözlerüme** ‘ālem ansuz
- 4218 Öperdi **gözlerin** ol māh-manzar / Dir idi yarı görmişdür bu **gözler**
- 4222 **Gözi** gönli anuñ ‘ışkıyle ṭoldı / Vücūdı belki ‘ayn-ı ‘ışk oldu
- 4262 Unudur **göz** göre yār-ı kadīmi / Olur belki aña buğz-ı ‘azīmi
- 4373 **Gözi** bakmaz cemāl-i nāzenine / Eli irmez vişāli dāmenine
- 4375 **Gözi** eller eline bakar oldu / Belā geldi celāle mazhar oldu
- 4379 Sözinde yok nişān-ı ‘aql u fikret / **Gözinde** nem yüzinde dest-i ḥayret
- 4428 Bu cem‘ iyyetde yoḡdur Māh-ı Ken‘ ān / **Gözün** yaşı gibi olma perişān
- 4462 **Gözüme** nūr vir kim yāra baqsun / Zülāl-i rahmetün ben ḥāke aqsun
- 4489 Gider ‘işyān gubārını yüzümden / Hicāb-ı ḡafleti ḡaldur **gözüm**den
- 4570 Teraḡḡı itdi ṭā‘at-ı Zeliḡā / **Gözinden** çıkdı yaşı gibi dünyā
- 4653 **Gözünüz** dīde-i cāsusa beñzer / Şadāḡat sizden añlanmaz muḡarrer
- 4691 Dile gelmezdi ḡüsñ ü ḡulḡı anuñ / Görür **gözi** idi ḡalḡ-ı cihānuñ
- 4710 Naḡar eylerken ol şāh-ı güzine / Görindi Yūsufuñ desti **gözine**
- 4714 **Gözine** şahid-i ḡayb oldu zāhir / Ḥudāya şükr ü minnet itdi vāfir
- 4758 **Gözümüz** yaşı gibi derdümüz çok / Senün yanuñda herḡiz yüzümüz yok
- 4762 Ahibbānuñ birin gönder muḡaşşal / **Göz** ile görsün itsün müşkilin ḡall
- 4774 **Gözüm** yaşı gibi düşkünlüğüm var / Ṭaraldı ḡāṭırüm maḡzūnluḡüm var
- 4829 Bir araya gelüp on iki ḡardaş / Zemine **gözlerinden** döktiler yaş
- 4853 Bunuñla **gözleri** yaşını silsün / Biraz tārik-i hicrānı ṭaḡılsun
- 4864 **Gözine** sürdi çün bu yāsemīni / Şabā-veş açdı çeşmi nergisini
- 4889 Ḳabile mürşid-i kāmilsüz oldu / **Gözi** her birinün kan ile ṭoldı
- 4946 **Gözünüz** ‘ayn-ı ṭā‘atdan ayırmañ / Rızā-yı nefis-i mezmūmı ḡayırmañ

- 4954 Baḳan ‘ayn-ı ṭama‘ la kāyināta / Baḳabilmez **gözi** mir’āt-ı zāta
 4970 Meger bir gice Yūsuf ḥ’āba vardı / **Gözi** uyḥuda vü gönlin uyardı
 5001 **Gözi** nem derdi muḥkem cānı pür-ḡam / ‘İbādet-ḥānesine gitdi ol dem
 5053 Ṭolındı **gözden** ol ḥurşid-i gerdün / Zemīn altında ḳaldı nitekim nūn
 5080 **Gözini** senden ırmaz dehr-i dilḡir / Peleng olur giceyle gündüzün şīr
 5111 **Gözünü** ḥ’āb-ı ḡafletden uyandur / Ki ādem pend-i ma‘ḳūle uyandur
 5128 Başıretten şu **göz** kim ola ḥālī / Göremez dilber-i Yūsuf-cemālī
 5157 **Gözi** yazıda vü gönli yabanda / Vücūdı yirde fikri āsumānda

Aşağıdaki tanıklarda göz ile nergis arasında ilişki kurulmuştur. Şekil yönünden göz ile nergis arasında benzerlik vardır. Ayrıca nergis çiçeğinin mitolojik hikâyesinden dolayı göz ve kendinden geçmiş hayran hayran bakış divan şiirinde nergis ile temsil edilir. <ADŞS, DŞS>

- 201 Naḡar eylerdi encüm saḡa şola / **Gözi** nergislerin dikmişdi yola
 1537 **Gözi** nergisleri uyḥuya vardı / Dil ü cān dīdesin ammā uyardı
 2641 **Gözi** nergisleri yaş ile ṭolmuş / ‘İzārı gülleri pür-jāle olmuş
 3008 Ṭurup ḳurbān ḳoyunı gibi ḡamnāk / **Gözi** nerkislerin eylerdi nemnāk
 3484 İşidürdi Zeliḡānuḡ sözini / Yire dikmişdi nergis-veş **gözini**
 3943 Cefa mevcine beñzer ḳaşı çini / Yire dikmiş **gözi** nergislerini
 4115 Seḡer nergisleri gibi **gözi** nem / Deli gönli ḡazīn ü cānı pür-ḡam

Aşağıdaki tanıklarda göz, kısmen kırmızı olması ve sarhoş edici özelliği ile kadehe benzetilmiştir. Tanıklara göre gözün ışığa maruz kalması veya ağlanması durumunda da kızarmasına dikkat çekilmiştir. <DŞS>

- 1576 O şoḡbetler ḡayāl-i ḥ’āb oldu / **Gözi** peymānesi ḡūn ile ṭoldı
 1729 Esīr-i ‘ışḡa kār itmez naşīḡat / Görür **gözi** olur cām-ı maḡabbet
 3043 **Gözi** ‘āşīḡlaruḡ bir cāma beñzer / Olur ḡurşid-i rūy-ı yāra mazḡar
 3872 **Gözi** peymānesi ḡan ile ṭoldı / Yaşı dām-ı dūrūḡa dāne oldu
 4461 Baña a‘ māliḡı görme sezāvār / **Gözüm** cāmını ḳıl mir’āt-ı dīdār

göz/gözünü açmak [6]

1. uyanmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 2113 **Göz açup** uyḡudan mānend-i Nāḡid / Döşenürlerdi yola hem-çü ḡurşid
 4454 Uyanur uyḡudan baḡtı müretteb / **Göz açar** ṭālī‘ i yıldızları hep

2. doğmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 528 Ṭolup ‘uşşāḡı ile rub‘-ı meskūn / **Göz açdı** lāle-veş her ṭaḡda Mecnūn
 3314 **Göz açdı** anı gördi lālezārı / Elini göksine ḳodı çınārı

3. dikkatli olmak, dikkat etmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

1874 **Gözün aç** gâfil olma gezme ğamnâk / Rümûz-ı ‘ışk-ı pâki eyle idrâk

3951 **Göz açdı** kaldı ‘avretler hemânâ / Mişâl-i naşş-ı taşvîr-i kelîsâ

göz belertmek [1] gözleri gereğinden çok açıp hareketsiz hâle getirmek. <YTS>

4282 **Belerdüp gözini** açdı femini / Yidi cümle yedi gâv-ı semîni

göz boncuğu [1] nazar değmesin diye takılan göz biçimindeki mavi boncuk, nazar boncuğu, nazarlık. Gök boncuk da denir. <YTS, KUBBEALTİ, BDS>

795 Gögermiş iki çeşmi beñzi şolmuş / Gözi **göz boncuğunu** ‘aynı olmuş

göz nûrı [4] görme yeteneği. <ÖTS>

3065 **Gözi nûrı** gibi girse gözine / Alur göz ile bakmazdı yüzine

3744 Gel ey cân **gözinüñ nûr** u ziyâsı / Gürûh-ı ‘âşıkânüñ muqtedâsı

4447 Belâ şahrâlarında kaldı tenhâ / **Gözinüñ nûrı** gitdi oldı a‘ mâ

4528 **Gözinüñ nûrı** geldi gördi anı / Şafâlar sürdi cân-ı nâ-tüvânı

gözyaşı [22] gözyaşı, ağlarken gözlerden akan berrak sıvı, yaş. <KUBBEALTİ>

509 Kaçan ohşasa oğlını bir ana / **Gözi yaşına** olurdu bahâne

711 Olup neşv ü nemâsı **göz yaşından** / Niçe bād-ı belâ geçmiş başından

897 Yerinden tağlar kaldırdı başın / Akıtdı guşşasından **gözi yaşın**

900 Karâr u şabrı eyvânını yıkdı / **Gözi yaşı** gibi qarşuya çıkdı

914 Varup gördüm orayı zâhir ü fâş / Aşınmış **göz yaşından** tağ ile taş

1601 Şakındı il dilinden la‘l-i nâbın / **Gözi yaşına** sedd itdi hicâbın

1666 Tıyarsa şâh-ı mağrib bu haberden / Düşersin **göz yaşı** gibi nazardan

1875 Zeliĥânüñ **gözi yaşı** çoğaldı / Gönül virdi belâ vü miĥnet aldı

2553 Yirinden **gözi yaşı** gibi kôpdı / Sürindi Yûsufuñ dâmânın ôpdı

2673 Devesi ben ġarîbi gördi bildi / **Gözi yaşını** dâmânuma sildi

2680 İlün **gözi yaşıdur** akça vü mâl / Olur mı âdem olan aña meyyâl

3095 Tenezzül itdi **gözi yaşı** gibi / Kulağına egildi kaşı gibi

3159 Güneş gibi yüzine ĥôr bakma / **Gözi yaşı** gibi gözden bırakma

3341 Cefâdan bülbül ağlar gül gülerdi / **Gözi yaşı** gülistânı şulardı

3776 Muşavver ‘âşıküñ rûy-ı niyâzı / **Gözi yaşı** ile sûz u güdâzı

3875 İdüp derd-i melâmet çâresini / Yudı **göz yaşı** yüzi qarasını

3876 Bulutlar yüz qarasin itse taĥşîl / **Gözi yaşı** olur her güşede Nîl

4114 **Gözün yaşı** günâhuñ çirkini yur / Kılur insânı başdan ayağa nûr

4204 Ol eyvâna çıkardı dūd gibi / Aķardı **gözi yaşı** rūd gibi

- 4380 Delindi bağı cānına yol açdı / Hayāt-ı ‘ömri **göz yaşıyle** geçti
- 4649 Niķāb altında ağıdı **gözi yaşı** / Bu rāzı tıymadı ammā ki nāṣī
- 1842 **Gözi yaşını** silmez halkı bilmez / Tutulmağ ile gün gibi yeñilmez
- gözi açık** [3] becerikli, uyanık. <DŞD>
- 69 Hicāb altında kaldı ‘ayn-ı a‘ mā / **Gözi açıklarıñdur** bu temāṣā
- 1098 Baṣīrūn bi’l-‘ ibād ü Rabb-i insān / **Gözi açıklara** olur nigeḥbān
- 4577 Konıldı cāmlar evlerde yer yer / **Gözi açıklarıñ** ‘aynına beñzer
- gözi göñli açılmağ** [3] ferahlanmak, neşelenmek. <DŞD>
- 660 Gül ü nergis gibi ey ṣems-i tā‘ at / **Gözi göñli açılsun** vir icāzet
- 2331 Meger günlerde bir gün oldu mağrūr / **Gözi göñli güşāde** cānı mesrūr
- 2414 **Gözi göñli açıldı** yüzi güldi / Sevinmekden helāk olmalı oldu
- gözden bırakmağ** [1] gözden düşürmek. <YTS>
- 3159 Güneş gibi yüzine ḥör bakma / Gözi yaşı gibi **gözden bırakma**
- 3510 Beni bir māh-rū yandurdu yağıdı / Dür-i eşküm gibi **gözden bıraktı**
- gözden şavmağ** [1] önem vermemek. <YTS>
- 3752 Kamer-veṣ dilber-i rūṣen-naḫarsın / Faḫīri oğ gibi **gözden şavarsın**
- gözine karşı** [2] gözlerinin önünde. <YTS>
- 743 **Gözine karşı** mihr ü māh gibi / Çıkup gitdi şabā-yı āh gibi
- 3813 Ki ma‘ būdum **gözine karşı** nāgāh / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey şāh
- gözlerine mīl çekmek** [1] bir kimseyi kızgın demirle kör etmek. <KUBBEALT>
- 1928 Görince merdüm-i ḥōdbīni ta‘ cīl / **Çekersin** ṣa‘ ṣa‘ ayla **gözine mīl**
- gözü kararmağ** [1] (baş dönmesi, açlık, yorgunluk, uykusuzluk, aşırı heyecan vb. sebeplerle) görüşü bulanmak, iyi seçemez olmak, baygınlık geçirir gibi olmak. <KUBBEALT>
- 4167 Felekler Yūsuf-ı mihri arardı / Başı çegzindi vü **gözi** karardı
- gözünü bağlamağ** [1] etki altında bırakıp doğruyu göremez duruma getirmek. <KUBBEALT>
- 2289 İrişmiş mağrube ṣems-i ḫayātı / **Gözini bağlamış** ḥ‘āb-ı memātı
- gözünü/gözlerini dikmek** [5] bakışlarını ayırmadan bir yere devamlı bakmak, dikkatle bakmak. <KUBBEALT>
- 891 Çıkub bir tağa ol mihr-i münnevver / Yola **dikdi gözün** mānend-i aḫter
- 2129 **Gözini** yola **dikmiş** idi nergis / Çemen olmışdı güyā sebz-i aṭlas
- 4422 Nişān-ı pāy-ı esbi gibi güyā / **Dikdi gözlerin** yola Zeliḫā
- 1282 **Gözini** göke **dikdi** hem-çü encüm / Ḥudādan cānibe kıldı tekellüm
- 2552 Tevāzu‘ la yire sürdi yüzini / Niyāz itdi göke **dikdi gözini**

gözünü toyurmak [1] bir şeyi bol bol yemek. <ÖTS>

4674 Az açça virdiler vâfir gâläle / **Toyurdu gözlerin** zâd u nevâle

gözünü yummak [1] ölmek. <KUBBEALTI>

483 Benüm dest-i ecel **gözüm** yuminca / Bakayın bârî yüzüne toyınca

gözini dörd etmek [2] dikkat çekmek, etkilemek.

2217 Niķâbı kabı anda baklavânuñ / **Gözini dörd iderdi** iştiḥânuñ

2452 Ma‘âza’llâh irince rûz-ı fûḩkat / **Gözini dörd ider** derd-i maḩabbet

gözümün nûrı [3] çok sevilen kimseler için kullanılır, nûr-ı aynım. <KUBBEALTI, ÖTS>

982 **Gözümün nûrı** gönlümün sürûrı / Uçupdur tâyir-i cânun ḩuzûrı

4211 **Gözümün nûrı** ṩururken nazarda / Der ü dîvâr-ı zindân oldu perde

4232 **Gözüm nûridur** ol ‘ışık âfitâbı / Çeker ‘ayn-ı ‘adûya bir ḩicâbı

gözetmek [4]

1. gözetlemek, korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

2894 **Gözedür** anı ‘ayn-ı ‘işmetu’llâḩ / Olur noḩşân u ‘işyânından âgâḩ

4266 Kimün kim ḩaḩḩa olan inḩıyâdı / Anı görür **gözedür** Rabb-i ḩādî

4345 Kişi kim virse bir mazlûma zillet / **Gözetmez** olur anı ‘ayn-ı rif‘at

2. önem vermek, göz önünde bulundurmak, ayrı tutmak. <KUBBEALTI, YTS>

2011 **Gözetdi** emr-i taḩdîr-i ḩudâyı / Unutdı gitdi geḩmiş mâcerâyı

gözlemek [8]

1. gözetlemek, dikkatle bakmak, gözle takip etmek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

1547 Hezârân nâz ile ol ḩara gözler / Cefâ için dil-i âvâre **gözler**

1955 ‘İbâdetde gözüm dildârı **gözler** / Rükû‘ umda ḩıyâm-ı yârı **gözler**

4376 Şuda **gözlerdi** ‘aksini o mâḩun / Nihân oldu içinde dūd-ı âḩun

5002 Murûr-ı şubḩ u şâmı **gözler** idi / Ne ola ‘âḩıbet ḩâlüm dir idi

2. gözetmek, önem vermek, nazarıitibara almak, riayet etmek. <KUBBEALTI>

1458 Ğidâ-yı rûḩı **gözle** besleme ten / Çıḩar ten penbesin cân ḩulağından

2199 ḩo şûret ‘âlemini **gözle** ma‘nî / Tevekkül ehli ol şabr eyle ya‘nî

3017 Kerem kânısın ey yâr-ı meveddet / Rızâñı **gözlerin** şimden girü hep

gözükmek [1] görünmek. <TS, YTS>

526 Cemâli ‘âleme âvâzelendi / **Gözükdi** ḩaddinün serv-i bülendi

gü, güy [3] söyle, de. <KT, KO, LN, KANARI> Tanıklarda “dedikodu” anlamında “güft

ü gü” tamlaması oluşturmuştur (bk. güft ü gü).

830 Dönüp râḩ-ı vaṩandan yaña rûyı / Bu vech ile iderdi güft ü **güy**

1112 Sükûna vardı geçti cüst u cûdan / Ferâgat itdi cümle güft ü **gûdan**

4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü **gûy** / Ki yok ol verd-i cânuñ bunda bûy

gubâr [20] toz. Bazı maddelerin toz hâlinde bulunması gubârın şiirde bulunmasına yardımcı olur. Sürme toz halindedir. Âşık ise sevgilinin ayağının tozunu gözüne sürme diye çekmek için can atar. Aynaların tozlanınca göstermemesi yüzünden gönül aynasının tozdan uzak tutulması gerekir. Sevgilinin ayva tüyleri de gubâr olarak ele alınır. Buna yardımcı olan ögeler ise gubâr kelimesinin eskiden afyon manasında kullanılmasıdır. Ayva tüyleri bazen hat diye anılır. Gubâr veya gubârî yazı bir hat karakteri olup küçücük yazılan yazılara tabir olunur. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞS, TDEK>

253 Seferlerde **gubâr**-ı leşkerinden / Şanasın yir yüzi kâlkâr yirinden

287 Silindi dîdeden gaflet **gubârı** / Neye bakşam görürdüm anda yârı

463 Silen âyîne-i cândan **gubârı** / Temâşâ eyledi dîdâr-ı yârı

1345 Yunınca cevher-i zât-ı **gubârı** / Görindi gün gibi şeffâf u ‘ârî

2133 **Gubâr** olmamağ için dâmen-i gül / Süpürge eyledi saçını sünbül

2469 Vücûdî döndi gûyâ bir **gubâra** / İletdi bād-ı âhı kûy-ı yâra

2550 Yuya âyîne-i kalbün **gubârın** / Yaza bu bâde-i hasret humârın

2881 Yirinde қо vücûd-ı hâksârı / Şafâ bul cân gözinden sil **gubârı**

3149 Vücûdum döndi gûyâ bir **gubâra** / Getürdi bād-ı âhum kûy-ı yâra

3405 Esirge bu faķîr-i rûzgârı / Giderme dâmenünden bir **gubârı**

3904 Semend-i ‘ışķ-ı cânân itse cevân / Olur miñnet **gubârından** perişân

4489 Gider ‘ışyân **gubârını** yüzümden / Hicâb-ı gafleti kaldur gözümden

4976 Gider cân cevherinden bu **gubârı** / Yirinde қо vücûd-ı hâksârı

4993 **Gubâr**-ı cismüñi yaşuñ yuyınca / Yüzine bak anuñ bârî toyınca

5110 O kim gaflet **gubârına** ola ğarķ / Cihândan hayrı şerri eylemez fark

Aşağıdaki tanıkta yanaktaki tüyler, hat sanatında toz gibi gözle görülemeyecek kadar küçük bir yazı şekli olan gubârî yazı gibi düşünülmüştür.

2143 Gubâr-ı râhdan kalmadı âşâr / Meger haţţ-ı **gubâr**-ı ‘ârîz-ı yâr

gubâr-ı rāh [4] yol tozu. <KANARİ>

157 **Gubâr-ı rāhı** oldı kuĥl-i islām / Açıldı ‘ayn-ı A‘râb ile A‘cām

1343 **Gubâr-ı rāhı** ol zât-ı cemîlün / Olurdi tütüyâsı ‘ayn-ı Nîlün

2143 **Gubâr-ı râhdan** kalmadı âşâr / Meger haţţ-ı **gubâr**-ı ‘ârîz-ı yâr

4317 **Gubâr-ı rāha** beñzer qurı bühtân / Olur ‘avn-i Haķ ile def i âsân

gubâr-âlûde [2] tozlu, toza bulanmış, toz toprak içinde. <KANARİ>

462 Hayātuñda olup cismünle yeksân / Ğubār-ālūdedür âyine-i cân

1334 Ğubār-ālūdesin hâk-i siyehden / Kemân ebrûña tozlar kındı rehden

ġulām [3] kul, köle, bende, esir. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL> Kelimenin “tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, taze delikanlı” anlamı da bulunmaktadır.

2424 Hıuşûşâ bu ġulām-ı zer-harîde / Mişâli olmamışdur âferîde

2427 Sözi dürrine virdi intizâmı / Didî şat baña luṭf it bu ġulāmı

ġulām-ı kemter [1] aciz kullar. <BMS>

2265 O mâha cân u dilden müşteriyüz / O sulṭānuñ ġulām-ı kemteriyüz

ġumām [1] bulut. <AHTERÎ, CŪDÎ, KUBBEALTİ> Kelime “ġamām” şeklinde olmalıdır.

4315 Kibāruñ taġa beñzer ihtişâmı / İrişse zulm ü bühtānuñ ġumāmı

ġūn [] renk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

ġūn-â-ġūn [1] renk renk, türlü türlü, alaca.

2145 Yigitler geydi ġūn-â-ġūn atlas / Şükûfe gibi tezyîn oldı herkes

ġūne [] türlü, çeşit; tarz, yol. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

ġūne ġūne [2] rengarenk, türlü türlü.

710 Gelür kuşlar şadâsı ġūne ġūne / Müşâbih aşlı ile erġanūna

E1 Çemen göki felekden bir nümüne / Meleklerdür ġanemler ġūne ġūne

ġurāb [1] karga, kuzgun [*mec.*] kötü adam. <KĀMŪS, KT, LN, CŪDÎ, ŌTS>

4164 Çü maşrık şāhbāzı dāma düşdi / Ğurāb-ı ġarb şehr-i Şāma üşdi

ġurbet [15]

1. gariplik, yabancılık, vatanından başka yerde bulunma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1234 Aradan ḡalduruñ buġz u nifākı / Baña kâr eyledi ġurbet firākı

1261 İrişdi gönline ġurbet melâli / Görinmez oldı Ken' ānuñ cibâli

1268 Ḳarañu çāha atdılar faḳîri / Dirîġā olmışam ġurbet esîri

2676 Baña ġurbet eşer kıldı muḳarrer / Yaşum Nîli yeñilmez ṭurmar artar

2738 Atamuñ ḡasreti ġurbet belâsı / Cihānuñ derdi dünyānuñ cefâsı

3302 Kişi kâriyle eyler vaḳtini ḡoş / Melâl-i ġurbeti olur ferāmûş

2. yabancı yer, yabancı memleket. <KT, KANARI, KUBBEALTİ>

978 Ḳoduñ ġurbetde pîr-i nâ-tüvânı / Ğarîb itdün faḳîr-i bî-nişânı

1232 Bu geçmiş mâcerâ oldı bahâne / Diyâr-ı ġurbete oldum revâne

1258 Refîḳ itdi vücūdın kârbāna / Ṭarîḳ-ı ġurbetde oldı revâne

1269 Ḳulumuzdur diyü şatdılar âḡir / Diyâr-ı ġurbete oldum müsâfir

- 1272 Belâ-yı rāh-ı **gurbet** zecr-i devrân / Firâk-ı vâlideyn ü kahr-ı ihvân
- 1358 O rāh-ı **gurbetün** üştür-süvârı / Geyindi bir libās-ı zer-nigârı
- 1769 İderken ‘âlem-i **gurbetde** nâle / Gözine ẖâb-ı ğam oldu havâle
- 2731 Didi ğâyetde müşkil oldu kârum / Beni **gurbetde** kodı rûzgârım
- 2835 Turamaz yârsız **gurbetde** âdem / Olur dildârsız cennet cehennem
- gurrân** [2] gürleyen, hiddet ve şiddetle bağırın. <KT, KO, OTAL, KANARI>
- 2223 Nihâyetsüz iderdi neyler efgân / Tabıllar şîr-i **gurrân**-ı neyistân
- 4697 Didi sâyirlerine ey cuvânân / Meşelde her biriñüz şîr-i **gurrân**
- gurûr** [6] boş ve beyhude şeylere güvenip aldanma, nafilere itimat, mağrurluk, kibir, kendini beğenme. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>
- 871 **Ğurûrından** habâbuñ var havâsı / Havâsı oldu başınuñ belâsı
- 2015 **Ğurûrı** gitdi gönli kişverinde / Kõmazdı kendüyi dilber yerinde
- 2335 Güzel nice olur ‘âlemde görsün / **Ğurûrı** şâhbâzını uçursun
- 2346 Cemâli Yûsufuñ mest itdi anı / **Ğurûrı** gitdi tutuldu dehânı
- 2350 Hemânâ kendü miqdârını bildi / **Ğurûrı** giderdi tevbe kıldı
- E16 Cihânıñ mûcib-i ğamdur sürûrı / Gider âlât u esbâb-ı **ğurûrı**
- ğuşsa** [14] tasa, keder, kalp sıkıntısı, kaygı, gam. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 897 Yerinden tağlar kıldı başın / Akıttı **ğuşsasından** gözi yaşın
- 977 Ne müşkil **ğuşsadur** bu ğuşsa eyvây / Yaramaz derde tuş oldum meded hây
- 1043 Çökerdi **ğuşsa** pîr-i nâ-murâdı / Söyündi şöhetinde şem‘-i şadî
- 1174 Mekânı olsa çâh-ı **ğuşsa** vü ğam / Sebeb olur halâşına bir âdem
- 2740 Harâb-âbâd-ı dehrüñ şenliği yok / Ğamı hâdden ziyâde **ğuşsası** çok
- 2870 Melâl ü **ğuşsa** ile cân-ı pâki / Didi bu sergüzeşt-i süznâki
- 3404 Yitelüm birliğe ey kıddi şimşâd / Olalum **ğuşsa** vü miñnetden âzâd
- 3494 Felek dürr-i yetimini düşürdi / Kırardı **ğuşsadan** yüzini dürdi
- 3709 Didi ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat / Ğamum bî-hadd ü **ğuşsam** bî-nihâyet
- 4023 Didi yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / Bu derd ü **ğuşsadan** her rûz u her ân
- 4358 Ferâmûş oldu çekdüğü elemeler / Hezârân **ğuşsa** vü biñ dürlü ğamlar
- 4460 Uçur cân gülşeninden **ğuşsa** zâğın / Münevver kıl uyar çeşmüm çerâğın
- 5072 Ne ‘âlem **ğuşsası** ne derd-i dildâr / Ne hicrân kørhûsı ne havf-i ağıâr
- güş** [14] kulak. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>
- 1089 İrişdi **güşma** hâtifden âvâz / Didi kıl kayd-ı ğayrı dilden ifrâz
- 1525 Cemâli bedri bulmamış kemâli / Mağabbet gevherinden **güşı** hâlî

- 2196 İrişdi **güşına** gâyibden âvâz / Eyitdi ey nihâl-i ğonca-i nâz
 2411 Zeliḥâ **güşına** girdi bu evşâf / Şikâf itdi yaqasın nitekim kâf
 3857 ‘Azîzün **güşına** irdi bu ifsâd / Çağırđı Yûsufuñ katline cellâd
 4244 Hidâyet olsa yüz virse sitâre / Cevâhir maḥrem olur **güş**-ı yâra

Aşağıdaki tanıkta geçen “güşına toķınmak” deyimini “bir konuda bilgi sahibi olmak veya bir yerlerden duyumlar almak” anlamlarına gelir.¹⁶²

- 4391 Toķinsa **güşına** yârından aḥbâr / Kılurđı sâ’ile mengüşin ĩşâr

güş-ı cân [1] can kulağı. <KANARI>

- 4996 İşitdi bu şadâyı **güş-ı cânı** / Dehâna geldi cân-ı mihribânı

güş etmek/eylemek [6] işitmek, dinlemek. <KUBBEALTI>

- 421 Atası sözini **güş itdi** Ya’ kûb / Çıkup ol günde Şâma gitdi Ya’ kûb
 2587 Bu tafşîli ‘arabdan **eyledi güş** / Zemîne düşdi Yûsuf oldı bî-hüş
 3215 Kelâm-ı Yûsufı **güş itdi** dâye / Didi tafşîl ile ol mübtelâya
 3814 Bu sözi nâgehân **güş itdi** Yûsuf / Añup Ḥaḫ cânibin cüş itdi Yûsuf
 4156 Şadâ-yı sûznâkin **eyleyen güş** / Żarûrî ağlayup olurđı bî-hüş
 4819 Niyâzın bunlaruñ **güş itdi** Yûsuf / Żarûrî ağladı cüş itdi Yûsuf

güşe [8] köşe, bucak, zaviye. <KT, KO, LN, FZ, OTAL>

- 312 Nediminden degül her **güşe ḥâlî** / ‘Abüsü’l-vech olup ṭurmaz ricâlî
 1638 Nihân itdüm şanur esrârı ‘uşşâḫ / Olur bir **güşeden** meşhûr-ı âfâḫ
 3333 Yire sâye şalar her serv ṭalı / Degül üftâdeden her **güşe ḥâlî**
 3345 Gelür her yañadan âvâz-ı murġân / İder her **güşeden** ‘âşıklar eġġân
 3809 Evüñ bir **güşesinde** anda yer yer / Ṭururđı bir kaç aşnâm-ı mücevher
 3876 Bulutlar yüz qarasin itse taḫşîl / Gözi yaşı olur her **güşede** Nîl
 4580 Dönüp her **güşe** bir Dârü’s-selâma / Direkler şaf ṭutup varmış kıyâma
 4935 Sevindürse iki gün bir yetîmi / Şınar bir **güşeden** ḫalb-i selîmi

güşmâl [1] kulak bükme, terbiye, yola getirme. <KT, KO, FZ, CÛDÎ>

- 4270 Taşavvur olmaz esrâr-ı celâlî / Olur yoldan çıkana **güşmâlî**

güşvâr, güşvâre [1] küpe [mec.] dikkatle dinlenip saklanan öğüt. <KT, KO, LN, FZ>

- 3588 ‘İzârın **güşvâre** itdi tezyîn / Yüzine düşdi ol mâhuñ bu Pervîn

güy [3] top, yuvarlak şey, İranlılara mahsus bir çeşit oyun topu. Öküz ödünden yapılır.

<KT, KO, ADŞS, TDEK, OTAL, ESKİ ESERLER>

¹⁶² Erdem Can Öztürk, “Divan Şiirinde Kulakla İlgili Deyimler ve Anlam Çerçevesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 66, Erzurum 2019, s. 57.

2071 Vücûdı her birinüñ **gûy**-ı devrân / Görinen dörd ayağı çâr çevgân

gûy u çevgân [1] cirit oyunu. Meydan topunun atlılar tarafından uçları eğri değneklerle atılması esasına dayanan şark oyunu. Bu oyuna çevgân oyunu da denir. Bu oyundaki gûy genellikle sevgilini yüzü, çenesi, güzelliği; âşığın gönlü, canı veya başı yerine kullanılır. <ADŞS, OTDTS>

3690 Ser ü pâyı bu yolda **gûy u çevgân** / Dili âvâre murğ-ı ‘aqlı perrân

gûyâ [2] anlatan, söyleyen, söyleyici. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

4403 Olup **gûyâsı** işbu âşiyânun / Şarardı sâza döndi beñzi anun

5174 Gülün eyyâmı kim oldı hüveydâ / Zebânum bülbülünü kıldı **gûyâ**

gûyâ [63] sanki, sözüm ona, gûya, âdeta. <KT, CÜDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i târ / Şafâ-bahş idi **gûyâ** kâkül-i yâr

277 Yüzi hâciye beñzer geymiş ihrâm / Açılmış çihre **gûyâ** şâh-ı bādām

304 Büyüti biri biri üzre **gûyâ** / Niçe beyt ile bir dīvân-ı ra‘nâ

323 Perîler Nîlün ortasında **gûyâ** / Güneşdür şanki mir’ât içre peydâ

377 Havâşa halka-i bezm-i erâzil / Olur **gûyâ** dehân-ı Çâh-ı Bâbil

438 Çoğ idi kûsfendi encüm-âsâ / Hamel bürciydi menzilgâhı **gûyâ**

454 Şaçı târından oldı haddi peydâ / Şeb-i târ içre **gûyâ** nâr-ı Mûsâ

468 Karañulux cihânı başdı nâgâh / Karaya atdı **gûyâ** zevrağın mâh

652 Çemen gökinde ezhar oldı peydâ / Nücüm-ı âsumâna döndi **gûyâ**

718 Ğam-ı hicrânı haylî müşkil oldı / Ağaclar yaprağı **gûyâ** dil oldı

722 Zebân-ı hâli **gûyâ** söyler idi / Firâk-ı Yûsufî bir bir der idi

751 Ezâlar eyleyüb bir niçe bîdâd / Sürer **gûyâ** kıvılcık gül yaprağın bād

910 Acırlar ol meh-i ferhunde-zâta / Bir âteş düşdi **gûyâ** kâynâta

1208 Yüzi nûrıyla gözi göñli tıldı / Bütün dünyâya **gûyâ** mâlik oldı

1294 Şeb-i târik içinde berķ-ı rahşân / Felek fîline **gûyâ** oldı dendân

1355 Yunurdu âb ile ol mâh-ı ğarrâ / Nücüm ile kırân eylerdi **gûyâ**

1357 Cemâli güldi **gûyâ** gülşen oldı / Güline yâsemen pîrâhen oldı

1371 Hayât Âbı idi **gûyâ** dehânı / Yoğ idi Hızr-ı haţţının nişânı

1409 Bahâr eyyâmı beñzerdi **gûyâ** / Ki halkı eyledi mecnûn u şeydâ

1496 İki pistânı şadrında hüveydâ / Habâb-ı âb-ı Kevşer gibi **gûyâ**

1508 Şaçına şâne idi dest-i havrâ / Kolu bir Kevşer ırmağıydı **gûyâ**

1587 Esîr-i şâhid-i ğayb oldı nâgâh / Eridi geçdi **gûyâ** âhir-i mâh

1711 Temâşâ eyledüm ol şems-i cânı / Güneşde zerredür **gûyâ** dehânı

1717 Dehânı hâtif-i ğayb idi **gûyâ** / Sözin söyler görünmez kendi ammâ

- 1841 Düşürdi tãc-ı zerrînin Zeliḥâ / Güneş öyle yirinden gitdi **gūyâ**
- 1998 Nihâli bağ-ı cennet gibi **gūyâ** / Şokunmuş başına ezhâr-ı zîbâ
- 2097 Müzeyyen eylemiş anı cevâhir / Kıbâb-ı çarhı **gūyâ** necm-i zâhir
- 2101 Kıruldu al vâlâdan tutuklar / Şafaḳda kaldı **gūyâ** şems-i enver
- 2129 Gözini yola dikmiş idi nergis / Çemen olmuşdu **gūyâ** sebz-i atlas
- 2158 Semendûn izi yir yüzinde **gūyâ** / Olurdu ‘atlas-ı miskinde tamğa
- 2170 Temâşâ ehli **gūyâ** baḥr-i ‘ummân / Olurdu şâhib-i lûlû vü mercân
- 2184 Yeni bol câme ile fâriḡu’l-bâl / Turur çâderde **gūyâ** Rüstem-i Zâl
- 2193 Vücûdum döndi **gūyâ** ol ḥabâba / Düşer girdâba uğrar ıztırâba
- 2213 Tabaḳda zerdeyi itseñ temâşâ / Ayuñ on dördine beñzerdi **gūyâ**
- 2287 Buruşmuş yüzi arturmuş enîni / Getürmüş Rûma **gūyâ** ehl-i Ğîni
- 2318 İki ebrûsı beñzer murḡ-ı câna / Kanad açmış uçar **gūyâ** cinâna
- 2469 Vücûdi döndi **gūyâ** bir ḡubâra / İletdi bād-ı âhı kûy-ı yâra
- 2581 Ziyâde ağlamaḳdan oldu a‘ mâ / Soḡulmuş ‘ayna döndi çeşmi **gūyâ**
- 2645 Görince yüzini düşdi Zeliḥâ / Şitâdan bağ u gülşen gibi **gūyâ**
- 3014 Görür kim derdi yok derdinden aṣlâ / Şalâḥı cânibinden oldu **gūyâ**
- 3149 Vücûdum döndi **gūyâ** bir ḡubâra / Getürdi bād-ı âhum kûy-ı yâra
- 3222 Sözi çoḡ idi yaşı gibi ammâ / Tutuldu nuṭḳı süsen gibi **gūyâ**
- 3328 Nihâl üzre açılmış verd-i ḥamrâ / Başında od yanar ‘ışḳ ile **gūyâ**
- 3331 Gülûñ yanında var zıll-ı siyâhı / Yolına geldi **gūyâ** bülbül âhı
- 3334 Yaturdı yir yüzinde zıll-ı eşcâr / Şafâ-baḥş idi **gūyâ** kâkûl-i yâr
- 3339 Şuda yaprakların ‘aksi hüveydâ / Gezer murḡân-ı âbî anda **gūyâ**
- 3350 O bağ olmuşdu her vech ile zîbâ / Görür gözi iki ḥavz idi **gūyâ**
- 3362 Uyardı her biri **gūyâ** uşûle / Şafâ virürdi her cân-ı melûle
- 3577 Yedi beyt oldu her vech ile tezyîn / Yedi beyt ile **gūyâ** şî‘r-i rengîn
- 3587 Yaraşdı tãc-ı zerrîn-i Zeliḥâ / Başında od yanar ‘ışḳ ile **gūyâ**
- 3593 Düşerdi ‘ârızına zülf-i pürçîn / Kızıl vâlâda **gūyâ** nâfe-i çîn
- 3682 Benem ol zerre-i nâçiz **gūyâ** / Ki olur mihr-i ‘ışḳuñla hüveydâ
- 3959 Boyandı kan ile nârenc-i aşfar / Kızardı oldu **gūyâ** sîb-i aḥmer
- 4121 Biri birine girdi zülf-i şeb-reng / İki ḡam leşkeri **gūyâ** ider ceng
- 4330 Anı kırtardı zindândan o Mevlâ / Dehân-ı ejdehâdan çıkıdı **gūyâ**
- 4404 Vücûdi ḳal‘ asın ḳılmaḡa ifnâ / Kemişlar ḍarbzenler oldu **gūyâ**
- 4411 Bir ablaḳ atı var idi seḫer-vâr / Karişmış rûz ile **gūyâ** şeb-i târ
- 4422 Nişân-ı pâ-y-ı esbi gibi **gūyâ** / Dikerdi gözlerin yola Zeliḥâ

- 4796 Otağın sāyebānuñ çokdur ammā / Örumcek ağıdur ma' nide **gūyā**
- 4984 Yidi iqlīme **gūyā** oldu sultān / Baḳāya vāşıl olmağa virür cān
- 5163 Olur mīmi mişāl-i kākül-i yār / Görinen cīmi **gūyā** zūlf-i dildār
- 5168 Suṭūr-ı nazmı **gūyā** resm-i şemşīr / Elif nūnuñ mişāli ḳavs ile tīr
- E3 Görür ḳoyun sürüsün serv-i āzād / Şehābı gökde **gūyā** kim sürer bād
- gūyā ki** [11] gūya, sanki, âdeta. <KANARI, KUBBEALTI>
- 107 Ḳaşı **gūyā ki** medd-i Sûre-i Ḳāf / Kemāl-i ḳudretine Ḥaḳḳuñ inşāf
- 1302 Elini dest-i miḥnet baña şundi / Ḳolum **gūyā ki** şınmış şāḥa döndi
- 2098 Götürdi anı esb-i bād-pālar / Süleymān taḥtını **gūyā ki** şarşar
- 2103 Bu yüklerle develer ḳıldı reftār / Ḳıyāmetdür yürür **gūyā ki** kuhsār
- 2186 Gözi **gūyā ki** tağda yanar od / Ol od üstinde ḳara ḳaşları dūd
- 2717 Maḥabbet 'āleminde ḳalmaz ağıyār / Gül-i bī-ḥār olur **gūyā ki** dildār
- 3047 Yürür cānın yürür **gūyā ki** seylāb / Semā' eyler ṭurur mānend-i girdāb
- 3398 Öñinde şīve ile nāz iderdi / Zebān-ı ḥāl ile **gūyā ki** derdi
- 4581 Şitāb ile aḳar her çeşmeden āb / Oḳur evrādını **gūyā ki** aşḥāb
- 4832 Bu āteş yakdı her beyt-i vücūd / Duḥān-ı āḥ idi **gūyā ki** dūdı
- 4988 Başında Yūsufuñ **gūyā ki** her ḳıl / Olurdı keşf-i rāz-ı mevtine dil

güc [8] ağır ve yorucu emekle yapılan, zor, zahmetli, müşkül, yorucu, çetin. <KT, TS,

KUBBEALTI>

- 2471 **Güc** oldu cānuma terk-i vifāḳı / Baña tedric ile olsun firāḳı
- 2959 Temāşā-yı cemālinüñ ucından / Ḳalur her ḳişi işinden **gücinden**

güc eylemek [1] cebretmek, kahretmek, zorlamak, sıkmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2970 **Güc eyler** illere ḳaşı kemānı / Daḥi görmüş degül sultānum anı

güc ile [5] büyük güçlüklerle, zorlukla, güç bela.

- 2591 Sözüden oldılar pīrūñ perīşān / **Güc ile** kendüyi cem' itdi cānān
- 3129 Ṭarīḳ-ı vuşlatında fi'l-ḥaḳīḳa / İrişdüm **güc ile** nışf-ı ṭarīḳa
- 3912 Maḥabbet zūr-ı bāzū ile olmaz / **Güc ile** zaḥm-ı tīr-i yār oñulmaz
- 4021 Aña kim ṭālī' i ḳılmaya yārī / Mülāyim idemez **güc ile** yārı
- 4502 Zeliḥāyı **güc ile** bildi Yūsuf / Esīrine şefā' at ḳıldı Yūsuf

güç [] zor, eziyet; elem, keder, dargınlık. <KT, YTS, ÖTS>

güç gelmek [1] gücüne, ağırına gitmek. <DŞD>

- 4731 Bu sözler Yūsufa **güç geldi** gāyet / Mübārek ḥatırın başdı melālet

güdāz [4] yanma, erime. <KT, KO, CŪDĪ, KUBBEALT> Tanıklarda “sūz u güdāz” şeklinde kullanılmıştır (*bk. sūz u güdāz*).

- 2869 Olup sūz u **güdāzdan** gözi yaş / Zebānı bülbüli oldı güher-pāş
 3258 Yağardı ‘ālemi sūz u **güdāzı** / Zeliḥā Yūsufa şordı bu rāzı
 3735 Dükenmez ‘āşıkūñ sūz u **güdāzı** / Bu resme itdiler nāz u niyāzı
 3776 Muşavver ‘āşıkūñ rüy-ı niyāzı / Gözi yaşı ile sūz u **güdāzı**

güft [] söz, lakırdı. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL, KUBBEALT>

güft ü gū [3] dedikodu, kıl ü kâl, iki veya daha fazla kişinin belli sınırlar içinde olmayan biraz da gelişigüzel bir biçimde dereden tepeden yaptığı konuşma. “Güft” “dedi”, “gū” “söyle” manasındadır. <KT, TDEK, KUBBEALT>

- 830 Dönüp rāh-ı vaṭandan yaña rüyı / Bu vech ile iderdi **güft ü gūyı**
 1112 Sükūna vardı geçti cüst u cūdan / Ferāgat itdi cümle **güft ü gūdan**
 4425 Dir idi koyuñuz bu **güft ü gūyı** / Ki yok ol verd-i cānuñ bunda būyı

güftār [8] söz, lakırdı, kelam. <KT, KO, LN, KANAR>

- 5141 Vücūda geldi bu **güftār-ı** manzūm / Hezārān sırt-ı mektūm oldı ma‘ lūm

güftār etmek/eylemek [7] konuşmak. <KANAR>

- 1651 Celāl ü heybet ile söylenen yār / Ḥazīn āvāz ile **eylerdi güftār**
 2968 Şaçında beñzer anuñ dil bağı var / **İdemez** kimse ma‘ kıl ile **güftār**
 3093 Bu resme niçe ay ol māh-ruḥsār / **İderdi** kendü kendi ile **güftār**
 3864 Anuñ ardında çāk-i dāmeni var / Dehān olup **ider** şıdķına **güftār**
 4174 Olup bilmezliginden ḥālī düşvār / **İderdi** kendü kendü ile **güftār**
 4217 Şorardı şorduğı aḥbārı tekrār / **İderdi** niçe gün anuñla **güftār**
 4225 Öñinde söyleseñ biñ dürlü aḥbār / Ḥaberdār olmayup **itmezdi güftār**

güher [5] bir şeyin özü, aslı, cevher; mücevher, “gevher”in muhaffefidir. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 546 Güneş gibi iriṣsūn maṭla‘ ına / **Güher** gibi qarışsun menba‘ ına
 2049 ‘Azīze şāh-ı mağrib yazdı nāme / Selām itdi **güher** dizdi kelāma
 2190 Hümādur didüğüümüz serçe oldı / **Güher** zann itdüğüümüz sırça oldı
 2737 **Güher** gibi ırağam menba‘ umdan / Güneş gibi ba‘ ĭdem maṭla‘ umdan
 4368 Berī oldı teni kayd-ı **güherden** / Sebük-bār eyledi zencīr-i zerden

güher-çīn [1] inci toplayan. <KANAR>

- 5138 Zihī baḥr-i laṭīf ü naẓm-ı şīrīn / Ḥired gavvāşını eyler **güher-çīn**

güher-pāş [1] cevher saçan, mücevher saçan. <OTAL, KUBBEALT>

2869 Olup sūz u güdāzdan gözi yaş / Zebānı bülbülü oldu **güher-pāş**

gül [114] gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçektir. Yüz ve yanak ile benzetme unsuru olarak kullanılır. Baharın diğer adının gül mevsimi oluşu güle verilen önemden gelir. Gülün açılması baharın gelişini müjdeler. Bunların yanında gül ile bülbülün aşkları dillere destandır. <KT, KO, KUBBEALTI, ADŞS>

- 92 Çemen gökinde sünbüller yaradur / Kara yirde kızıl **güller** yaradur
- 225 Açıldı güldi bu zevk u şafadan / **Gül**-i taze gibi şems-i duḥādan
- 314 Koşar atını her bir serv-i āzād / Alup alup gider **gül** yaprağın bād
- 319 Şoyunur şuya girer nev-cuvānlar / Açılır **gül** gibi genc-i nihānlar
- 497 Nihāl-i **gül** gibi boynın burardı / Fiḡān ile anasını arardı
- 536 Diler kim ola cān-ı mihribānı / **Gülinüñ** sünbülünüñ bağbānı
- 649 Açıldı her şüküfe şād u ḥandān / Dehān-ı **gülde** jāle oldu dendān
- 653 Muṭarrā oldu cümle müy-ı sünbül / Çerāḡını uyardı lāle vü **gül**
- 660 **Gül** ü nergis gibi ey şems-i tā'at / Gözi gönli açılsun vir icāzet
- 664 Havā kesb eylesün serv-i revānuñ / Yiri baş üzredür **gül** gibi anuñ
- 691 Taradı sünbülünü kıldı tezyīn / Libāsın eyledi **gül** gibi rengīn
- 751 Ezālar eyleyüb bir niçe bīdād / Sürer güyā kızıl **gül** yaprağın bād
- 763 Kızıl itdi kimisi aḡ **gülini** / Kulaḡın burdı yoldı sünbülünü
- 769 Ayaḡı **gül** gibi çāk oldu yer yer / Aḡardı kara yire ḥūn-ı aḡmer
- 770 İki kat eyledi bār-ı melāli / Egildi bād-ı ḡamdan **gül** nihāli
- 827 O cismi kim **gül** ile urmaz idüñ / Qalan ile berāber görmez idüñ
- 828 Benefşe gibi kara kara oldu / Açılmış **gül** gibi şād pāre oldu
- 956 Teni **gül** gibi olmuş pāre pāre / Hilāl-āsā gömüldi bir kenāra
- 974 Görür yanında yok ol **gül** budaḡı / Enīsi hem-demi çeşmi çerāḡı
- 1088 Tararken kāküli sünbüllerini / Koḡularken cemāli **güllerini**
- 1280 Öñine sürdi ḡışm ile o bīdād / Kızıl **gül** yapraḡını nitekim bād
- 1357 Cemāli güldi güyā gülşen oldu / **Güline** yāsemen pīrāhen oldu
- 1437 Benefşe 'āşık u **gül** zāt-ı ma'şūk / Maḡabbetden degüldür ḡālī maḡlūk
- 1495 Toḡınsa nāḡehān pīrāhenine / Batardı berg-i **gül** nāzūk tenine
- 1535 **Gül**-i bağ-ı vefā ya' nī Zeliḡhā / Tıururken gülşeninde ferd ü tenhā
- 1583 Cemāli **güllerine** geldi ḡumret / Ten-i sīmīnine irişdi şıklet
- 1660 Birisi **gül** gibi açdı dehānı / Didi ey ḡaste-diller mihribānı

- 1681 Maḥabbet **gülleri** âdemde farzâ / Melâmet âbı ile olur iḥyâ
- 1682 Nihân itdüm şanur esrârını **gül** / Tıyurur illere ammâ ki bülbül
- 1810 ‘İzârûn öpmeye şarkarsa kâkül / Şaḡın yüz virme zinhâr ey yüzi **gül**
- 1839 Komadı câmesinden bir nişâne / O **gül** yaprakların atdı yabana
- 1859 Kime kim dâğ-ı hicrânı ola **gül** / Olur zencîrinûn âvâzı bülbül
- 1893 Cemâli **gülleri** derdünle şoldı / Senün çaḡ istedüğün gibi oldu
- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tîr-i ğamdur / Yüzüñsüz **gül** aña nâr-ı elemdür
- 1997 Oñarmış dâğınun tâze **gülini** / Tağıtmış düd-ı âhı sünbülünü
- 2058 Perîşân-ḥâlidür sünbüller anuñ / Kulaḡdan ‘âşıkıdır **güller** anuñ
- 2107 Kimi açmış cemâli **güllerini** / Kimi çözmiş şacı sünbüllerini
- 2127 Şabâya hem-dem olmışdı karanfûl / Selâmın alur idi devḥa-i **gül**
- 2131 **Gülün** ‘ışkından irdi ḡaylî ḡâlet / Bozardı yâsemîñün beñzi ğâyet
- 2133 Ğubâr olmamağ için dâmen-i **gül** / Süpürge eyledi şacını sünbül
- 2167 Açup iḡsân elin **gül** gibi leşker / Şaçardı ḡalka la‘lîn kâsedden zer
- 2192 **Gül** umarken naşîbüm oldu bir ḡâr / Devâ umarken oldum daḡı nâçâr
- 2277 Birisi **gül** gibi açdı dehânı / Diledi aḡır altuna anı
- 2364 Cemâlün nûr-ı zât-ı Zü’lcelâlî / Ne gülşen âlisin ey **gül** nihâlî
- 2511 Geyürse **gül** gibi pîrâhenini / Bu söz eglerdi ol ḡalbi ḡazîni
- 2523 Açardı âl ile ḡaddi **gülini** / Zârâfetle ḡoḡardı sünbülünü
- 2619 Bu yirden ḡopmasa ol **gül** nihâlî / Bu deñlü bilmez idi cümle ḡâlî
- 2624 Biner bir şandala bir şacı sünbül / Gelür Ya‘ḡûba virür bir kızıl **gül**
- 2641 Gözi nergisleri yaş ile ḡolmuş / ‘İzârı **gülleri** pür-jâle olmuş
- 2745 Tesellî sözlerine oldu bülbül / ḡopardı gülşeninden bir niçe **gül**
- 2822 Dererdi bûse ile **güllerini** / ḡoḡulardı şacı sünbüllerini
- 2874 Döküp Şâmî gülâbı sünbülüne / Tarâvet virdi ruḡsârı **güline**
- 2978 Zamânı gelmedin olsa ḡuşâde / Virür **gül** ḡırmen-i ‘ömrini bâda
- 2992 Fiğânı şanma ancaḡ bülbül eyler / Fiğânı ma‘nide şâhum **gül** eyler
- 3064 Yüzünü döndürüp ol **gül** nihâlî / Yabana baḡmadan olmazdı ḡâlî
- 3137 Uyumaz çeşmi beñzer bâḡbâna / **Gül** uğrusın getürmez ḡülsitâna
- 3273 Yaraşdığını ruḡsârı **gülinün** / Yüzine düşdüğünü sünbülünün
- 3313 Şabâ-veş girdi bâḡa ol yüzi **gül** / Nebâtâta irişdi bir tezelzül
- 3318 Kızardup ‘aks-i **gül** âb-ı zülâlî / Olurdu çeşm-i ḡünîñün mişâlî
- 3331 **Gülün** yanında var zıll-ı siyâhı / Yolına geldi ḡüyâ bülbül âhı
- 3341 Cefâdan bülbül aḡlar **gül** gülerdi / Gözi yaşı ḡülistânı şulardı

- 3343 Tolup sevdâ-yı 'ışk ile şakâyık / Görüp **gül** Yûsufını oldı 'âşık
- 3365 Turursa serv otursa **gül** nihâli / Münevver cümleñün mâh-ı cemâli
- 3388 Kıpıra **güllerin** bâğ-ı cemâlün / Süre zevk u şafâsını vişâlün
- 3527 İdersin âteş-i şem' e taħammül / Duħânın sünbül itdün şu' lesi **gül**
- 3580 Eger bir kâse **gül** kónsa miyâna / Dönerdi şaħn-ı ħâne gülsitâna
- 3601 Açılmış **gül** budağı gibi ol dem / Taķındı barmağına la' l ħâtem
- 3958 **Gül-i** zanbaķları oldı şakâyık / Bu ħâlet cümlesini itdi 'âşık
- 4104 Ne ħazz olur o gülşenden ki nâgâh / Geçe **gül** idesin ħârından ikrâh
- 4134 Gögerdüirdi döğünmekden yüzini / **Gülün** oldı benefşe hem-nişini
- 4179 Güşâde-ħatır iken ey yüzi **gül** / Perişân eyledüm mânend-i sünbül
- 4192 **Gül-i** zanbaķ gibi dest-i niyâzın / Güşâde eylemiş kılmış namâzın
- 4858 Revân oldı tārīķa ħurrem ü şâd / Götürdi şanki aķ **gül** yaprağın bād
- 4932 Cihânda gülse bir **gül** olsa ħandân / Olur cem' iyyeti âħir perişân
- 5011 Yolınurdı benefşe ile sünbül / Ururdı kendüyi yirden yire **gül**
- 5022 Bu ħâlet Yûsufa itmişdi te' şîr / **Gülinün** olmuş idi levni tağyîr
- 5079 Açılır gökde **güller** gibi encüm / Olur ma' nide dâğ-ı cân-ı merdüm
- 5174 **Gülün** eyyâmı kim oldı hüveydâ / Zebânum bûlbûlini kıldı gûyâ
- E25 Kıızıl **gül** gibidür nâr-ı maħabbet / Ter ü taze ider bârân-ı vuşlat
- gül-i bi-ħâr** [1] dikensiz gül. <BMS>
- 2717 Maħabbet 'âleminde ħalmaz ağıyâr / **Gül-i bi-ħâr** olur gûyâ ki dildâr
- gül-i cennet** [1] cennet çiçeğı. <KANAR/>
- 1838 Egerdi ol **gül-i cennet** nihâlin / Yolardı sünbül-i bâğ-ı cemâlin
- gül-i gülzâr** [1] gül bahçesinin gülü. <KANAR/>
- 3450 Güzellik şem' i nûriyle hüveydâ / **Gül-i gülzâr** mihriyle mürebbâ
- gül-i ħamrâ** [1] kırmızı gül. <KANAR/>
- 2417 Açıldı güldi yüzi bu ħaberden / **Gül-i ħamrâ** gibi bād-ı şeherden
- gül-i ħandân** [6] gülen gül; açılmış gül. <KANAR/>
- 1340 Bu âb-ı şâfiye girdi şoyundu / Şuya ħonmış **gül-i ħandâna** döndi
- 2875 **Gül-i ħandânı** içün oldı giryân / Ziyâfet eyledi idindi miħmân
- 3157 Didi ey çâresâz-ı derdmendân / **Gül-i ħandân** u serv-i pāk-dâmen
- 3232 Zeliħâ didi ey gül yüzlü cânân / **Gül-i ħandâna** düşmez ola giryân
- 3937 **Gül-i ħandânın** âl ile getürdi / ' Aceb rengin ħayâl ile getürdi
- 4767 Didi oğluma bühtân eylemişler / **Gül-i ħandânı** giryân eylemişler

gül-i maḫṣūd [1] arzu gülü. <BMS>

3306 **Gül-i maḫṣūd** u serv-i gülşen-i cūd / İdince bāğbān olmağı maḫṣūd

gül-i ra' nā [2] bir tarafı sarı, diğer tarafı kırmızı gül; içi kırmızı dışı sarı bir gül çeşidi. <KO, AÇDŞS, TDEK, KUBBEALT>

1647 **Gül-i ra' nā** gibi āhir Zeliḥā / Açıldı kıldı esrārını ifşā

3699 **Gül-i ra' nā** gibi bî-vaḫt açılma / Vücūd-ı pākūni ālūde kıılma

gül-i ruḫsār [4] gül gibi pembe yanak, yanak gülü. <KANAR>

498 Benefşe gibi ḥüzn ile ṭururdu / **Gül-i ruḫsārını** şebnemle yurdu

1356 Kenār-ı Nīle çıkdı şād u mesrūr / **Gül-i ruḫsārı** oldu jāleden dūr

1570 **Gül-i ruḫsārı** şaldı cānına nār / Gözine oldu her müjgāni bir ḥār

1745 Ğam-ı ' ışık ile mi' rācını buldı / Küle döndi **gül-i ruḫsārı** şoldı

gül-i ter [10] taze, taravetli gül. <KO, KANAR>

338 Şarardı heybetinden mihr-i enver / Kızardı ol ḥarāretten **gül-i ter**

479 Beni ānduḫca āğlar ol **gül-i ter** / Kim oḫşar gün yüzini kim oyalar

683 Didiler seyre gel ey māh-manzar / Havā kesb eyle mānend-i **gül-i ter**

1468 Cefādan bir gönül olmazdı muğber / Meger kim bād-ı şarşardan **gül-i ter**

3006 **Gül-i ter** gibi döküldi saçıldı / Ne rām oldu ne güldi açıldı

3822 Elinden kurtulup ol nūr-ı dīde / **Gül-i ter** gibi dāmāni derīde

3836 **Gül-i ter** gibi ruḫsārūn ter olmuş / Yüzün bedri ser-ā-ser aḫter olmuş

4424 Kaçan Yūsufsuz uğrar idi leşker / Aña dirlerdi geldi ol **gül-i ter**

4669 Atıldığında çāha ol **gül-i ter** / Bile gelmiş degüldi ol birāder

5004 Ḥazān irdi şovuk deprendi şarşar / Bırakdı kendüyi berg-i **gül-i ter**

gül şuyu [2] gülden çıkarılan güzel kokulu su, gülâb. <KT>

825 O saç kim **gül şuyı** ile ṭararduñ / O dülbendi ki luṭfuñdan şararduñ

3594 ' Araḫ-rīz olsa rüy-ı bî-mişāli / Batardı **gül şuyına** destmāli

gül şāḫı [1] gül dalı.

2106 Kimi **gül şāḫı** gibi otururdu / Kimi serv-i seḥī gibi ṭururdu

gül yüz [4] gülü andıran pembe yanaklı ve hoş kokulu yüz. <KANAR>

759 O bir kaç lāle-veş gönli qaralar / Bu **gül yüzlüye** kıldılar ezālar

1667 Seni ' ışık ile gördüm böyle bīmār / Ben öldüm ḡamdan ey **gül yüzlü** dildār

2517 Şalınup gelse ol **gül yüzlü** maḫbūb / Yolında saçını eylerdi cārūb

5051 Qanı ol nūr-ı ' ayn-ı ' āşıḫ-ı zār / Qanı ol ḡonca-leb **gül yüzlü** dildār

gülâb [2] gül suyu, gülden çıkarılan kokulu su. <KT, KO, LN, KANAR>

2142 Akıtdı şu gibi Şāmī **gūlābı** / Şulandı cümleten Mışruñ türābı

2874 Döküp Şāmī **gūlābı** sünbüline / Tarāvet virdi ruhsarı güline

güldürmek [1] gülmesine sebep olmak, gülmesini sağlamak. <KUBBEALTI, ÖTS>

491 Yetim olduğunu bildürme deyyār / Aña düşmānların **güldürme** zīnhār

gül-endām [1] gül bedenli, narin yapılı, boyu posu güle benzeyen, gül beden.

<KANARI, KUBBEALTI>

4906 Turur aklarla nisvān-ı **gül-endām** / Açılmış şanasın eşcār-ı bādām

gülgün [10] gül renginde, pembe. Divan şiirinde sevgilinin yanağı ve âşığın gönlü yerine kullanılır. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞŞ>

765 Tenini kıldılar hadd ile **gülgün** / Cefā vü cevri hadden oldu birün

898 Dil-i Ya‘ kûb olup gāyetde maḥzûn / ‘Ayān itdi gözinden eşk-i **gülgün**

930 Kāmīşî cümleten âlûde-i hûn / Şehāb olmuş şafağdan şanki **gülgün**

2588 İki gözden akıtdı hûn-ı **gülgün** / Birisi Nîl oldu biri Ceyhûn

2791 Açar göñül karasın cām-ı **gülgün** / Bu surḥ ile yazılır cān-ı maḥzûn

2794 Başında gam gözinde eşk-i pür-hûn / Dilinde yār elinde cām-ı **gülgün**

3237 Öpemez âl ile **gülgün** yañağın / İraqdan seyr ider ḥüsni çerāğın

3326 Düşerdi berg-i **gülgünü** firāvān / Tamardı gevedesinden şanasın kan

3802 O süsen kılmadan cismini **gülgün** / Elinden aldı anı yār-ı mevzûn

4226 Gezerdi bî-mecāl ü zār u maḥzûn / Yazardı Yûsuf adın eşk-i **gülgün**

gülgüne [3] kadınların yüzlerine sürdükleri gül renkli düzgün, allık, pembelik. <KO, LN, FZ, OTAL>

1498 Ne **gülgüneyle** görmişdi sifîdâc / Ne ḥüsni-i Yûsufa olmuşdı muḥtâc

3081 Yüzine kanlu yaş **gülgüne** oldu / Nücûm ile meh-i ruhsarı taldı

4119 Yüzi **gülgüne** kaydından mu‘arrâ / Cemâli ḥüsni-i Yûsufdan müberrâ

gülgünü [1] gül renkli. <KUBBEALTI>

2082 Kimi **gülgünü** kimi âsumānî / Kimi nârencî kimi ergavānî

gülistân, gülsitân [16] gül bahçesi, gül ağaçları çok olan bahçe. Kokusu ve rengi nedeniyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. İbrahim Peygamber’in ateşe atıldığı zaman kendini bir gül bahçesinde bulması gülistandan bahsedilmeye neden olur. Şeyh Sadî’nin *Gülistan* adlı bir eseri bulunmaktadır. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞŞ>

27 Görünsün âteş-i nazmum **gülistân** / Halîl-âsâ düşünsün ehl-i ‘irfân

369 Açıldı iki gonca gülşeninden / **Gülistân**-ı Halîl oldu müzeyyen

- 684 Cihānuñ haylīce ra‘ nālīgı var / **Gülistānuñ** ‘ aceb zībālīgı var
- 1439 Maḥabbet ‘ āşıķı itmez müşevveş / **Gülistān** olur İbrāhīme āteş
- 1518 Şokardı serv-veş dāmen miyāna / **Gülistānma** olurdı revāne
- 2128 Maḥabbet ehli gibi bülbul-i zār / **Gülistāna** bakup okurdı eş‘ār
- 3137 Uyumaz çeşmi beñzer bağbāna / Gül uğrusın getürmez **gülsitāna**
- 3300 Rızām oldur ki olam bağ-bānuñ / İdem hıdmetlerini **gülsitānuñ**
- 3305 Okuyan bu **gülistānuñ** kitābın / Beyān itdi bu resme faşl u bābın
- 3315 Güneş gibi gelince Māh-ı Ken‘ān / Ayağın tırdı eşcār-ı **gülistān**
- 3341 Cefādan bülbul ağlar gül gülerdi / Gözi yaşı **gülistānı** şulardı
- 3580 Eger bir kāse gül kınsa miyāna / Dönerdi şaḥn-ı ḥāne **gülsitāna**
- 3596 Cemālī tavḳ-ı zerden buldı tertīb / **Gülistānı** kitābın kıldı tezhīb
- 4247 Vişāl-i Yūsuf ile şaḥn-ı zindān / Münevver oldı mānend-i **gülistān**
- gülistān-ı cihān** [1] dūnyanın gül bahçesi. <KANARI>
- 4069 Sevindi ehl-i zindān oldı ḥandān / **Gülistān-ı cihāna** döndi zindān
- gülistān-ı cinān** [1] cennetteki gül bahçesi. <KANARI>
- 371 Bu mihmān-ḥānede olup müsāfir / **Gülistān-ı cināna** gitdi āḥir
- gül-‘izār** [3] gül yanaklı, yanağı gül kokan ve gül gibi pembe olan sevgili. <KANARI, KUBBEALTİ>
- 2340 Çekem ol **gül-‘izārı** ḥār elinden / Alam bu āl ile ağıyār elinden
- 3173 Yerindürme nigār-ı **gül-‘izārı** / Bir iki gün müdārā eyle bārī
- 3721 Der ü dīvār olup āyinedārı / ‘Ayān itdi bu iki **gül-‘izārı**
- gülmek** [22] (insan) hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak [*mec.*] mutlu bir zaman geçirmek, mesut olmak. <TS, KUBBEALTİ>
- 225 Açıldı **güldi** bu zevḳ u şafādan / Gül-i tāze gibi şems-i duḥādan
- 657 Şalınup oynamakda berg-i eşcār / Aña ḥayrān olup **gülmekde** gülzār
- 1070 Anadan toğdı Yūsuf **güldi** ‘ālem / Meger bir dāye ḥācet oldı ol dem
- 1357 Cemālī **güldi** gūyā gülşen oldı / Güline yāsemen pīrāhen oldı
- 1763 Saña düşde daḥi tuş olmaz oldum / İşüm ağlamağ oldı **gölmez** oldum
- 1973 **Güler** yūzi gibi gonca dehānı / Söz açar luṭf u iḥsāna zebānı
- 2126 Meger bir gün gelüp nevrūz-ı rūşen / Açıldı **güldi** ‘ālem oldı gülşen
- 2218 **Güler** yūzi gibi ağıyārın ol dem / Çekildi niçe dürlü türşīler hem
- 2414 Gözi gönli açıldı yūzi **güldi** / Sevinmekden helāk olmalı oldı

- 2417 Açıldı **güldi** yüzi bu haberden / Gül-i hamrâ gibi bād-ı seherden
- 2580 Yimez içmez uyumaz hurrem olmaz / İşi ağlamağ oldı yüzi **gülmez**
- 2590 Yaşın silmezdi pîrûn hasretinden / Yüzi **gülmezdi** derd-i fûrkatinden
- 2620 Sevindi **güldi** handân oldı Ya' kûb / Sürûr u şadî ile taldı Ya' kûb
- 2768 Didi cânânumuz ehl-i edebdür / Açılmaz **gülmez** oynamaz 'acebdür
- 3006 Gül-i ter gibi döküldi saçıldı / Ne râm oldı ne **güldi** açıldı
- 3341 Cefâdan bülbül ağlar gül **gülerdi** / Gözi yaşı gülistânı şulardı
- 4178 Günâhı bî-günâha itdüm isnâd / **Güler** ahvâlûme ahbâb u ezdâd
- 4353 O dem Yûsuf 'azîz-i 'âlem oldı / Sevindi **güldi** 'âlem hurrem oldı
- 4932 Cihânda **gülse** bir gül olsa handân / Olur cem' iyyeti âhir perîşân
- 5115 Kaçan dünyâya gelse ağlar etfâl / **Güler** ahbâb u ensâbı be-her hâl
- güler yüz göstermek** [1] iyi ve yumuşak davranmak. <KUBBEALTİ>
- 2962 **Güler yüz gösterüp** ehl-i fenâya / Niçe mazlûmı uğratdı belâya
- gülüp oynamak** [1] neşeli, keyifli, güzel vakit geçirmek. <TS>
- 499 Bu mâtemden aña geldi melâlet / **Gülüp oynamadan** kıldı ferâgat
- gül-reng** [3] gül renkli, pembe. <KANARI, KUBBEALTİ>
- 1568 Mişâl-i bâde-i **gül-reng** ü kattâl / Gözine geldi kanlu yaşı fi'l-hâl
- 2769 Çekelüm bâde-i **gül-reng** anı / Tatalum âl ile ol arslanı
- 4133 Gözinden dökilürdi hûn-ı **gül-reng** / Şanasın iki şaf müjgân ider ceng
- gülşen** [33] gül bahçesi, güllük, gülzar. <KT, KO, CÜDÎ, AÇDŞS>
- 369 Açıldı iki gonca **gülşeninden** / Gülistân-ı Halîl oldı müzeyyen
- 372 Bu **gülşenden** Halîl itdükde rihlet / Ol iki oğlına degdi nübüvvet
- 516 Cemâli **gülşeninde** bülbül oldı / Ne bülbül hâk-i pâyına kul oldı
- 650 Şitâdan **gülşen** olmuşdı digergün / Bahâr ile bihâsı oldı efzûn
- 858 Ki oldı cevher-i zâtına mesken / Orayı kıldı Cebra'îl **gülşen**
- 1357 Cemâli güldi gûyâ **gülşen** oldı / Güline yâsemen pîrâhen oldı
- 1517 Gehî **gülşende** idi hem-çü ezhâr / Gehî şahrâda idi şanki enhâr
- 1535 Gül-i bağ-ı vefâ ya' nî Zelihâ / Tururken **gülşeninde** ferd ü tenhâ
- 1668 Olur mı **gülşenün** ahvâli muhtel / Şitâdan irmese aña şovuk el
- 1771 Uzanup kaşrı içinde Zelihâ / Uyurdu **gülşen** içre nergis-âsâ
- 1931 Fezâ-yı **gülşene** zevk u şafâsın / Çiçekler gözlerin tütüyâsın
- 1943 Boyuñsuz serv-i **gülşen** tîr-i gâmdur / Yüzüñsüz gül aña nâr-ı elemdür
- 2126 Meger bir gün gelüp nevrûz-ı rûşen / Açıldı güldi 'âlem oldı **gülşen**

- 2322 Taşavvurdan ziyāde ḥüsni mümtāz / Laṭīf endāmı serv-i **gülşen**-i nāz
 2364 Cemālūn nūr-ı zāt-ı Zü'lcelālī / Ne **gülşen** ālisin ey gül nihālī
 2385 Mecāzī köprisinden geçdi gitdi / Haḳīḳī **gülşeninde** vaḥdet itdi
 2645 Görince yüzini düşdi Zelīḥā / Şitādan bağ u **gülşen** gibi gūyā
 2659 Ḥalīlullāh ceddümdür mu'ayyen / Ki Bārī āna nārı kıldı **gülşen**
 2745 Tesellī sözlerine oldu bülbül / Kopardı **gülşeninden** bir niçe gül
 2760 Zelīḥā gördi serv-i **gülşen**-i nāz / Degüldür perde-i 'uşşāka dem-sāz
 2858 Atası fevt olup ḳalmış o dildār / Vişālī **gülşeninde** ḳalmamış ḥār
 3306 Gül-i maḳşūd u serv-i **gülşen**-i cūd / İdince bağbān olmağı maḳşūd
 3322 Nitekim 'aşık-ı Mecnūn u şeydā / Şabā **gülşende** eglenmezdi ḳaṭ'ā
 3346 O **gülşen** Yūsufūn 'ışkıyle ṭoldı / Hemān bir mecma'ü'l-'uşşāk oldu
 3391 Perīlerle ḳodı **gülşende** anı / Firāḳı külḥanına atdı cānı
 3410 İrişüp **gülşenüñde** her murāda / Ne var bir bülbül olursa ziyāde
 3740 Sürüp ol serv öñinde yire rüyı / Aḳıtdı **gülşen**-i rüyına cūyı
 3832 Perīşān-ḥāṭır u āşüfte-destār / Cemālī **gülşeninüñ** ḥumreti var
 4104 Ne ḥazz olur o **gülşenden** ki nāgāh / Geçe gül idesin ḥārından ikrāh
 4460 Uçur cān **gülşeninden** guşsa zāğın / Münevver kıl uyar çeşmüm çerāğın
 4765 Şitā ile nitekim şaḥn-ı **gülşen** / Bozuldı beñzi bu bārid ḥaberdan
 5152 Şikāyet eylerin nādān elinden / Bu **gülşen** pāymāl olur dilinden

gülşen-i rāz [1] sırrın gül bahçesi. Mahmud Şebüsterî'nin eserinin de adıdır.

- 4972 Göke Cibrīl-i 'aḳlı itdi pervāz / Açıldı nergisine **gülşen-i rāz**
gülünc [] gülecek, gülünecek durumda olan. <KT, TS, ÖTS>

gülünc etmek [1] gülünç duruma düşürmek. <KANAR/>

- 4005 **Gülünc itme** beni ḥaḳ-ı cihāna / Temāşā olma her pīr ü cuvāna
gülzār [10] gül ağaçları çok olan bahçe, güllük, gül bahçesi, gül tarlası. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>

- 657 Şalınup oynamāda berg-i eşcār / Aña ḥayrān olup gülmekde **gülzār**
 1274 Benem **gülzār**-ı dehrūn 'andelībi / Aḳar şu gibi oldum yer ḡarībi
 1445 Bu **gülzāra** irem dirseñ muḥaşşal / Yüri kesb-i liyāḳat eyle evvel
 1661 İrem **gülzāridur** zātuñ hemānā / İrağ itsün ḥazāndan Haḳ Ta'ālā
 2102 Deve üstinde kızlar şanki **gülzār** / Yanında sārbanlar nitekim ḥār
 3160 O **gülzāra** ne var ey çarḥ-ı iḥsān / Şeḥāb-ı şefḳatūñ yağdursa bārān
 3347 O **gülzāruñ** içinde her ne kim var / Bu māha eyledi mihrini izḥār

- 3450 Güzellik şem‘i nûriyle hüveydâ / Gül-i **gûlzâr** mihriyle mürebbâ
 4511 Rücû‘ itsün cemâlüm kârbânı / Müzeyyen eylesün **gûlzâr**-ı cânı
 4527 Bahâr ile nitekim şahn-ı **gûlzâr** / Hâkuñ emri ile gene oldu tekrâr
güm [1] kayıp, yitik, zayı. <KT, KO, FZ, CÛDÎ>
 439 Ğanem haylından olurdu çemen **güm** / Şanasın zeyn ider gök yüzün encüm
gümrah [2] yolunu kaybetmiş, doğru yoldan sapmış, azgın. <KT, KO, LN, CÛDÎ,
 KANAR/>

- 1887 İdersin keşti-i **gümrah** çäre / Elin alup çekersin bir kenâra
 3696 Didi Yûsuf yûri var olma **güm-râh** / Her işde hâzır u nâzırdur Allâh
gümân [5] sanma, zan; şüphe. <KT, KO, LN, FZ, CÛDÎ>
 79 Anuñ birliğine olmaz **gümânı** / İki şahid bilen iki cihânı
 2333 Didi almazsa yarın Tañrı cânım / Göreyin Yûsufı gitsün **gümânım**
 3883 Düşürme kendüñi zann u **gümâna** / Hiyânet itmedüm ben bu hânedâna
 4041 Baña sulţânımuñ da var **gümânı** / Ki sevmiş olam ol ‘âşî cuvânı
 4673 Bile aluñ gelüñ anda kalanı / Gönülden ref‘ idüñ zann u **gümânı**
gümüş [5] altından sonra en kolay dövülüp haddedilebilen, parlak beyaz renkli, ziynet
 ve kıymetli süs eşyası imaline yarayan element, sim. <KT, TS, KUBBEALTI, ÖTS>
 1442 Mağabbet bülbüli her şâha konmaz / **Gümüş** toprağı her yirde bulunmaz
 2084 Gök atlasda **gümüşden** tügme konmış / Habâb-ı baħr-i bî-pâyâna dönmüş
 4720 **Gümüş** bir taş idi ol şâ‘-ı ra‘nâ / Bahâ vü kıymeti a‘lâdan a‘lâ
 4732 **Gümüş** taşı kodılar orta yirde / Sebeb oldu açılmağa bu perde
gümüş serv [1] ayın suya yansısıyla meydana gelen beyaz yol, parıltılı görünüm. Türk Dünyası
 Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü’nde “Klasik Türk şiirinde sevgilinin
 boyu için kullanılan bir kavramdır. Özellikle, 15. ve 16. yüzyıllarda, Ahmet Paşa ve Yahyâ Bey
 divanında sık sık görülür.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. <KT, ÖTS, TDEK>

- 1500 **Gümüşden servdür** yâ şem‘-i kâfûr / Görinen tâc-ı zeri bir şu‘le-i nûr
gün [163]

1. güneş. <YTS, KUBBEALTI>

- 32 Beyânım **gün** gibi rûşen beyân it / Gözüm gibi zebânım dür-feşân it
 151 Şıyrırsa **gün** gibi maşrıķda şemşîr / Kırardı kâfiri mağribde bir bir
 202 Semâda oldu **gün** gibi hüveydâ / Şadâ-yı hayra mağdem oldu peydâ
 249 Cihân mülkin açar **gün** gibi her gâh / Seferden hâlî olmaz nitekim mâh
 276 O gün **gün** var iken gördüm hilâlî / Hemân ebrûsınuñ olmuş mişâli

- 294 Geh itdüm **gün** gibi maşrıķda seyrān / Geh oldum māh-veş mağribde mihmān
- 343 Sarāy-ı cānı eyler cümle rūşen / Gider **gün** gibi dīde revzeninden
- 461 Şu dirlik kim hicāb ola vişāle / Gerekmez **gün** gibi irsün zevāle
- 479 Beni ańduķca ađlar ol gül-i ter / Kim oħşar **gün** yüzini kim oyalar
- 482 Şafālar kesb iderdüm hıdmetüńden / Toyınca görmedüm **gün** yüzini ben
- 502 Gezerdi **gün** gibi hāne-be-hāne / Anasından şorardı bir nişāne
- 529 Seçildi **gün** gibi ortaya geldi / Muħibb ü tālīb ü rāđıb çoğaldı
- 615 Kişinüń olsa **gün** gibi kemāli / Olur her gün ħasūduń pāymāli
- 755 İhānet idüp ol ma' şūm-ı pāke / Sürerlerdi yüzün **gün** gibi ħāke
- 854 Didi şükr eyle taķdīr-i Ĥudāya / Çıķarsın **gün** gibi fevķa'l-‘ulāya
- 932 Girü bu nār-ı hicrāna tutuşdı / Yıķıldı ditredi **gün** gibi düşdı
- 1093 Yaşı Ya' ķūbuń aķdı anda sir sir / Vücüdi ditredi **gün** gibi dir dir
- 1345 Yunınca cevher-i zāt-ı ğubārı / Görindi **gün** gibi şeffāf u 'ārī
- 1363 Seĥābı **gün** yüzinden eyledi dūr / Giderdi şevķ ile ħandān u mesrūr
- 1406 Kāpusına anuń **gün** gibi her bār / Varurdı bir varan bir dađı tekrār
- 1450 Ĥaķīķiye mecāziden yaķın ol / **Günüń** şevķına eyle zerreden yol
- 1476 Nesebde **gün** gibi a' lā vü evlā / Ĥasebde bī-naẓīr adı Zelīĥā
- 1489 Naẓar iden o māh-ı bī-naẓīre / El arķasın ķodı **gün** gibi yire
- 1548 Görinse **gün** gibi ħandān u mesrūr / Baķanuń ' ayn-ı ' aķlından gider nūr
- 1554 Kemāl-i ĥüsn ile ferd ü yegāne / Şığışmaz **gün** gibi mülk-i cihāna
- 1674 Seven **gün** gibi bir 'ālī-cenābı / Dükenmez zerre gibi ıztırābı
- 1678 'Ayān itdüđi içün gizlü ĥālī / **Günüń** eksük degüldür bir zevāli
- 1793 Yayıldı **gün** gibi dünyāya 'ışķum / Düşürdi başumı ğavġaya 'ışķum
- 1842 Gözi yaşını silmez ĥalkı bilmez / Tutulmađ ile **gün** gibi yeńilmez
- 1863 Dil-i 'aşıķdaki mihr ü maĥabbet / Bulur **gün** gibi tedric ile rif' at
- 1909 Ĥazān yaprađına döńmiş cemālün / Senün de **gün** gibi var bir zevālün
- 2010 Ümīd-i vaşl ile olurdı ħandān / İderdi ay ile **gün** gibi seyrān
- 2055 Taķılmasun diyü yanına sāye / Çıķup görünmez ol **gün** ile aya
- 2096 Müzeħheb cümleten eknāfi anuń / Muţallā **gün** gibi eţrāfi anuń
- 2112 Kāmusı görmeyince **gün** yüzini / Çiçekler gibi açmazdı gözini
- 2468 Şeĥerden **gün** gibi lertzān u giryān / 'Azīze vardı maĥzūn u peşimān
- 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / O gün **gün** gibi ķıldı Şāma rıĥlet
- 2533 Çiçekler gibi cümle ' ayn-ı 'ālem / Teveccüh itdi **gün** yüzine ol dem
- 2538 Görür nāġāh ol şāh-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür **gün** gibi bir pīr

- 2577 Vücûdın **gün** gibi bir tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi yatdı
 2747 Mübârek başını aldı dizine / Yüzini urdı anuñ **gün** yüzine
 2888 Şürû^ç eyler bu kâr-ı nâ-şavâba / Düşer **gün** gibi soñra ıztırâba
 3027 Çıkar benden bu Nemrûdî kabâyı / Baña **gün** gibi geydür bir ‘abâyı
 3168 Senüñ derdüñle cânından uşanup / Yürür **gün** gibi divâra tayanup
 3366 Yanında Yüsufuñ bunlar söyündi / **Güne** karşı zıyâ-yı şem^ç e döndü
 3491 Meger bir **gün** sipihrüñ yüzi döndi / Şeb-i hicrân irişdi **gün** tolındı
 3515 Tırur **gün** gibi bürc-i rif atinde / Beni qor künc-i hâk-i zilletinde
 3532 Yağanlar nâr-ı ‘ışka ten pelâsın / Geyer **gün** gibi nûrânî libâsın
 3680 Cemâlûñ olalı **gün** gibi meşhûr / Hicâb eyler gelüp görinmege hûr
 3706 Düşüp **gün** gibi bañr-i ıztırâba / Teveccüh eyledi bir ğayrı bāba
 3913 Dirîğâ **gün** gibi irdi zevâle / Yolından gelmedi kaşr-ı vişâle
 4273 Kemâl ehli olur maqbûl-i dergâh / Açar **gün** gibi qurb-i hâzrete rāh
 4332 Çıkardı zulmet-i zindân libâsın / Geyindi **gün** gibi zerrîn kabâsın
 4333 Çıkup zindândan ol mihr-i sa‘âdet / O **günden** nûra tebdîl oldı zulmet
 4524 O **günden** mâh-ı ruhsâr-ı Zeliḥâ / Terakḳî eyledi *yevmen-fē-yevmā*
 4887 Qodı vîrânesini genc-i hikmet / Şeherden eyledi **gün** gibi rihlet
 4897 İrişdi Yūsufa aḥbâr-ı Ya‘kûb / Yirinden sıçradı **gün** gibi ol hûb
 4982 Bu gün **gün** gibi kesb-i irtifâ^ç it / Berî ol ehl-i dünyâdan vedâ^ç it
 5081 Çıkarur ay ile **günden** iki nân / İrişmez aña ammâ dest-i insân

2. dünyanın kendi yörüngesi etrafında bir defa dönmesinden ibaret 24 saatlik zaman parçası.

<ÖTS, KUBBEALT>

- 276 O **gün** gün var iken gördüm hilâli / Hemân ebrûsınuñ olmış mişâli
 291 Muḥaşşal vara vara menzil aldum / Bu sevdâ ile bir **gün** Şâma geldüm
 308 Ne tozdan yörenür dil cāmına ğam / Ne bir **gün** incinür balçıkdan âdem
 318 **Gün** olur her soḳağdan yâr u ağıyâr / Aqarlar bañr-i Nîle hâr u ḥas-vâr
 383 Zuhûra geldi bir **günde** iki hûb / Öñürdi ‘İş toğdı soñra Ya‘kûb
 412 Cihân mülkinde her biri beg olsun / Şafâ sürsün **günü** **günden** yeg olsun
 421 Atası sözini gûş itdi Ya‘kûb / Çıkup ol **günde** Şâma gitdi Ya‘kûb
 457 Ḥamûş eyler ecel bir **gün** zebânı / Uçurur bûlbûl-i ten-âşiyânı
 469 Zevâlin bir **günüñ** idüp muqarrer / Kara-puş oldı bu çarḫ-ı bed-aḥter
 507 Beni yanından ayırmazdı kaṭ‘â / Bu **gün** yâ Rabbi qanda gitdi tenhâ
 594 O **günlerde** irişdi bir belâya / Qodı başın yire mânend-i sāye
 595 Ecel şehbâzı bir **gün** geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cânın aldı gitdi

- 615 Kişinüñ olsa gün gibi kemâli / Olur her **gün** hasûduñ pâymalı
- 624 Dil-i Ya' kûbı Yûsuf eyledi şād / Didi bir **gün** aña ey pîr-i irşād
- 905 Güneş gibi vücûdın tağdan atdı / Niçe **gün** sâye gibi düşdi yatdı
- 1019 Bu **günden** her birimiz cem' olalım / Ayağûñ tozına yarın gelelüm
- 1065 Yerimiz kalmadı yanında anuñ / Bu **gün** merdûdıyuz hâk-ı cihânüñ
- 1134 Niçe **gün** niçe ay oldu ki ey mäh / Aradum olmadum hâlünden âgâh
- 1219 Bu kuldur diyü da' vâ eylediler / Kaçalı oldu bir kaç **gün** didiler
- 1422 Taşavvuf râzı gibi oldu mekzûm / Niçe **gün** olmadı ahvâli ma' lûm
- 1511 **Gün** olurdu ki aq ata binerdi / Şehâb üstinde hırşide dönerdi
- 1582 Niçe **gün** yatdı ol zıll-ı ilâhî / İrişdi göklere âh-ı siyâhı
- 1785 Benüm ancak murâdum senden oldur / Beni bir **gün** ya ihyâ it ya öldür
- 1926 Bu **gün** âyîne-i ' âlem-nümâsın / Cihân bezminde cām-ı dil-güşâsın
- 1947 **Güni** hırşid ile geçdi bu yüzden / Ferâgat eyledi anuñla sözden
- 1992 Denizlerde olan mähî mişâli / Bu **günden** hâle tebdîl eyle kâli
- 2041 Dimiş ey pâdişâh-ı ' âlem-ârâ / **Günüñ günden** yeg itsün Hâk Ta' âlâ
- 2126 Meger bir **gün** gelüp nevrûz-ı rûşen / Açıldı güldi ' âlem oldu gülşen
- 2178 Sürûri bâ' iş-i derd ü gam oldu / Dügüni **güni** rûz-ı mâtem oldu
- 2281 Begenmezlendi Mâlik bu bahâyı / Firâka virmedi ol **gün** rızâyı
- 2400 O **gün** şehre müsâfir geldi bir mäh / Sezâvâr-ı sipîhr-i ' izzet ü câh
- 2416 Şeb-i endüh-ı hicrân buldı pâyân / Bu **gün** mihr-i sa' âdet oldu rahşân
- 2483 Bu resme Yûsufa itdi vaşıyyet / O **gün** gün gibi kıldı Şâma rihlet
- 2489 Eger bir gonca bir **gün** olsa hândân / İrişmez yarına olur perişân
- 2508 Libâsına yoğ idi hadd ü miqdâr / Ki bir **gün** geydügin geymezdi tekrâr
- 2567 İlini **günini** şorınca ol mäh / Sözüni diñledi âh itdi nâgâh
- 2665 Niçe **gün** menzilüm bir taş oldu / Faķîre bir melek yoldaş oldu
- 2670 Bu **gün** kim gonca-veş gönlüm țaraldı / Tapuñ ben kûlını seyrâna şaldı
- 2678 Bu **gün** olmağdan ise Mısrâ sultân / Yeg idi kim olam dervîş-i Ken' ân
- 2700 Muhaşşal bir nice **gün** mühlet aldı / Hemân bu hıdmete bir kimse şaldı
- 2753 Elin öpmege olmaz oldu ikdâm / Meger kim yılda bir **gün** ola bayram
- 2804 Çekerler duhter-i rez diyü anı / Bırağur nevbete her **gün** edânî
- 2854 Tıururken muntazır bir **gün** o dâye / O taşvîr ıssı geldi şaldı sâye
- 2856 Niçe **gün** sâye gibi yatdı kaldı / Teni bî-tâķat oldu hayret aldı
- 2880 Gelenler qor gider bu fânî yurdu / İriş maķşûduña bir **gün** önürdi
- 3025 Baña destûr vir bi'llâhi yarın / Bir iki **gün** varıp çoban olayın

- 3029 Zuhûr itdi nübüvvet iktizâsı / O **gün** râ' ilige oldu rızâsı
- 3038 Nice **gün** itdi ağnâm ile ârâm / Zeliḥâ cānibinden oldu ibrām
- 3133 Bunuñ gibi vişāl irsün zevāle / Ki her **gün** bâ' iş olur infî' âle
- 3173 Yerindürme nigâr-ı gül-‘ izârı / Bir iki **gün** müdārâ eyle bârî
- 3280 O mâha ḥaylî raġbet itdi Yûsuf / O **gün** imāna da' vet itdi Yûsuf
- 3492 **Gün** oldu mâverâ-yı arza ġaltân / Düşürdi şemsî dülbendini devrân
- 3610 O **gün** rûz-ı kıyâmet gibi geldi / Celâl ü heybeti ' aqlını aldı
- 3615 Düşüp yanına ol **gün** hemçü sâye / İletdi yârı yapduġı sarâya
- 3655 Ehālî sözde şekerler yimişler / Aķ aķça kara **gün** içün dimişler
- 3711 Ḥabîbüm çünki sende ḥavf-i Ḥaķ var / Bu **gün** nâ-ḥaķ yire ķan itme zinhâr
- 3751 Budur kaşdum bu **gün** ey Mâh-ı Ken' ân / Ya cānāna irişem yâ virem cān
- 3933 Temennâ eylerüz ey mâh-ruḥsâr / Bu **gün** yüz nâz ile ' arz ide dîdâr
- 4091 **Gün** olur kaldurur fevķa's-semāya / Dem olur indürür taḥte's-şerāya
- 4217 Şorardı şorduġı aḥbârı tekrâr / İderdi niçe **gün** anuñla ġüftâr
- 4310 O mâha hâlesi gibi tolaşdum / Niçe **gün** sâye-veş uydum ulaşdum
- 4383 Ruḥ-ı rengin itdi nâr-ı ġam zerd / Zuhûr eylerdi her **gün** bir yeñi derd
- 4388 Taġıldı ' aql u fikri ' ırzı şındı / Niçe **günler** bu ḥâl ile geçindi
- 4429 Bu **gün** Yûsuf ḥilâf-ı semte gitdi / Buraya uğramaķdan nefret itdi
- 4443 Niçe **gün** şabr iderdi ol dil-efġâr / Vişālinden ' ayân olmazdı âşâr
- 4474 O **gün** bu nâ-murâd u bî-sitâre / Vişāl-i yârına bulmadı çâre
- 4478 Olurdum ṭalib-i meḥûl-i muṭlaķ / Bu **gün** buṭlānuñuz bildüm muḥaķķaķ
- 4503 Didi ķanı o **günler** ey Zeliḥâ / Yüzüñ mihr idi alnuñ mâh-ı ġarrâ
- 4536 Didi gökde nikâḥ itdürdi Mevlâ / Ḥalâlûñ oldu bu **günden** Zeliḥâ
- 4627 Meger bir **gün** şafa-baḥş oldu âfâķ / Açıldı ġonca-i maķşûd-ı ' uşşâķ
- 4652 Bu **gün** her vech ile oldum ḥaberdâr / Yüzüñüzde ḍalâletden eşer var
- 4935 Sevindürse iki **gün** bir yetîmi / Şınar bir ġüşeden ķalb-i selîmi
- 4981 Oyalanma nuķûş-ı ' âlem ile / Geçürme **günüñi** derd ü ġam ile
- 4982 Bu **gün** ġün gibi kesb-i irtifâ' it / Berî ol ehl-i dünyâdan vedâ' it
- 4992 Bu dünyâda ne **günüñe** ṭurursın / Meh-i Ken' ānum ķanda ġörürsın
- 5049 Didi ey ġâfil ü bî-hûş u ḥayrân / Ne **günüñe** ṭurursın eyle efġân
- 5059 Bıraķdı sâye-veş kendüyi nâġâh / ' Aķılsuz yatdı yirde üç **gün** ol mâh
- 5060 Çü dördünci **gün** oldu ṭurdu yirden / Yaķasın yırtup âh itdi ciġerden
- Aşaġıdaki tanıklarda “kıyâmet ġünü” ifadesi kullanılmıştır (bk. kıyâmet ġünü).
- 1235 Sizüñle kim bilür olmaya vuşlat / Kıyâmet **ġünine** ķala bu ḥasret

- 1237 Halâl olsun baña itdüğüñüz hep / Kıyâmet **güni** olmañuz mu‘ azzeb
 1543 Uzun boylu ziyâde heybeti var / Kıyâmet **günine** beñzer o dildâr
 3942 Kıyâmet **güni** gibi heybeti var / Görenlerde kımaz idrâk ü efkâr
 5036 Eger şeytân gibi kudret bulayduñ / Kıyâmet **günine** dek sağ olayduñ

3. gündüz, güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman parçası. <YTS, KUBBEALTI>

- 4096 Eger olmasa hicrân **güni** peydâ / Şeb-i vaşluñ bilinmez kıdri kaç‘ â
 4930 Anuñla söyleşürdi râz-ı tevḥîd / Olurdu gicesi kıdr ü **güni** ‘îd

gün başına [1] her gün. <YTS>

- 1504 Geyerdi **gün başına** bir libâsı / Şu‘ â‘ -ı şemse beñzerdi ziyâsı

gün yüzlü [3] güzel ve nurlu yüzlü, güneş gibi parlak yüzlü. <KUBBEALTI, KANARI>

- 475 Anasuz kıaldı bu çeşm-i siyâhum / Enîsüm hem-demüm **gün yüzlü** mâhum
 3162 Şu‘ â‘ -ı şems-i ‘âlem gibi gâhî / Der-âgûş itseñ ol **gün yüzlü** mâhı
 4431 Teveccüh itseñ ol **gün yüzlü** nâgâh / Beni peyk-i maḥabbet eylerdi âgâh

günden güne [1] Her gün biraz daha, gün geçtikçe, gün günden. <KT, KUBBEALTI>

- 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ömr-i âdem / Cihân içre ola **günden güne** kem

günlerde bir gün [4] geçmiş zamanda bir gün, günün birinde, vaktiyle. <KT, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, DŞD>

- 863 Meger **günlerde bir gün** mâh-ı Ken‘ân / Çemen gökine çıkdı kıldı seyrân
 2331 Meger **günlerde bir gün** oldu mağrûr / Gözi gönli güşâde cânı mesrûr
 2528 Meger **günlerde bir gün** Mâh-ı Ken‘ân / Niķâbın geydi itdi ‘azm-i seyrân
 3297 Didi **günlerde bir gün** ey Zelîḥâ / Gerekdür kim ola da‘vâya ma‘nâ

günâh [27] Allah’ın emirlerini aykırı olarak görülen iş, dinî suç, cürüm. İlâhi emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışlardır. <KT, KO, OTAL, TS, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

- 49 Baña ol gözi vir kim yârı görsün / **Günâhın** ağlasun yalvarı görsün
 56 Gönül ehl-i hevâ ‘ömr ise kütâh / **Günâhum** çokdur âh estagfiru’llâh
 82 **Günâh** ile şular kim kûr u kerdür / Ne görür ne işidür bî-ḥaberdür
 235 **Günâhın** ‘afv idüb suçın bağışla / Saña ne lâyıķ ise anı işle
 967 Girü evvelki söze oldu bünyâd / **Günâhı** eylediler kırdı isnâd
 1241 Yuyalum âb-ı tevbeyle **günâhı** / İdelüm şıdk ile terk-i menâhî
 2811 Tağıtdı âlet-i cürm ü **günâhı** / Hemân-dem kırdı bir bezm-i İlâhî
 2941 Tebâhîden kaçır merd-i ilâhî / Getürmez gönline fikr-i **günâhı**
 2993 **Günâh** ise eger mihr ü maḥabbet / Senüñdür ol **günâh** ey mâh-ḥal‘ at

- 3016 Didi şāhum **günāhumı** bağışla / Murāduñ her ne ise anı işle
 3108 Güzeller şāhını kıl hayr ile yād / **Günāhı** bî-günāha itme isnād
 3196 **Günāh** alçaqlığın her kim begendi / Tedennî eyledi qadr-i bülendi
 3656 Dökelüm Hāq yolına genc ü māl / Gidersün bu **günāh** u bu vebāl
 3843 Tutayın didüm oldı dāmeni çāk / **Günāhm** ‘ārif olan eyler idrāk
 4114 Gözüñ yaşı **günāhuñ** çirkini yur / Kılur insānı başdan ayağa nūr
 4178 **Günāhı** bî-günāha itdüm isnād / Güler aḥvālūme aḥbāb u ezdād
 4312 O serv-i bāğ-ı cennet toğrı çıkdı / **Günāhı** ‘āşıkı üstine yıkdı
 4746 **Günāhm** bunlaruñ ‘afv itdi Yūsuf / Velî göstermedi rüy-ı telatṭuf
 4834 Añup itdükleri cürm ü **günāhı** / Sürerlerdi yire rüy-ı siyāhı

günāh etmek [5] günah işlemek; hata yapmak, suç işlemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 39 **Günāh itmekle** oldum cüst ü çālāk / Şalāḥ emrinde ammā süst ü ğamnāk
 3646 **Günāh iden** kişiler rüz-ı mev‘ūd / Yüzi kara qopısar nitekim dūd
 3813 Ki ma‘būdum gözine qarşu nāğāḥ / **Günāh itmekden** ikrāḥ itdüm ey şāh
 3830 Dil ü cān ile zikru‘llāḥ iderdi / **Günāh itmekden** istikrāḥ iderdi
 4945 Cihānda zulm elin kūtāḥ eyleñ / **Günāh itmekden** istikrāḥ eyleñ

günāha girmek [1] dince suç sayılan bir iş yapmak.

- 3109 **Günāha girme** şekvā itme her gāḥ / Senüñ yolunda noqşān itmez ol māḥ
günce [1] günlük, gün.

- 1988 Niçe yıl çekdügüñ derd ü gam u āḥ / Saña bir **günce** gelmez *ya‘lemu‘llāḥ*

gündüz [6] günün sabahdan akşama kadar süren aydınlık kısmı, “gece” karşıtı. <KT, TS,

KUBBEALTİ>

- 1597 Ziyāde olur idi iştiyākı / Çekerdı gice **gündüz** bu firākı
 3295 Gice **gündüz** anuñ ibrāmı ebri / İḥāṭa eyledi ḥurşid-i şabrı
 4136 Gözine perde oldı eşk-i hicrān / Giceyle **gündüzini** kıldı yeksān
 4142 Gicesin **gündüz** itdi nār-ı āhı / Giderdi çihre-i şebden siyāhı
 4412 Birikmiş bir yire kāfūr u ‘anber / Şan olmuş gice vü **gündüz** berāber
 5080 Gözini senden ırmaz dehr-i dilgīr / Peleng olur giceyle **gündüzin** şīr
günehkār [5] günah işleyen, kabahatli. <KT, KO, KANARİ>
 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her bār / Olur ‘āşıklar ammā kim **günehkār**
 3195 Olur zīrā **günehkāruñ** muḥaqqāḥ / Dirisi ölusi alçaqdan alçaq
 3207 Eliyle yüzini örter **günehkār** / El içinde yüzü qalmaz ider ‘ār
 4816 Bilürüz anı olur cürm-i tekrār / **Günehkārı** dilek itse **günehkār**

güneş [42] dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, şems. Divan şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınır. <KT, TS, KUBBEALTI, ADŞS>

- 64 İki ‘âlem cemâlinün niķâbı / **Güneş** gibi şu‘ â‘ dur hicâbı
- 222 **Güneş** gibi yire indi semâdan / İrişdi armağân ile Hudâdan
- 315 At üstinde nigâr-ı sîm-sîmâ / **Güneşdür** şanki tağ üstinde peydâ
- 317 **Güneşdür** şanki rûy-ı dil-güşâsı / Şu‘ â‘ ı fi’l-meşel elde cidası
- 323 Perîler Nîlûn ortasında gûyâ / **Güneşdür** şanki mir’ât içre peydâ
- 334 **Güneşdür** fi’l-meşel ‘ışk-ı İlâhî / Kızıl altun ider hâk-i siyâhı
- 426 **Güneş** gibi idüb kaç‘ -ı menâzil / O meh-rû hâlasına oldı vâsıl
- 546 **Güneş** gibi irişsün maṭla‘ ına / Güher gibi qarışsun menba‘ ına
- 905 **Güneş** gibi vücûdın tağdan atdı / Niçe gün sâye gibi düşdi yatdı
- 985 Hümâ gibi göke mi uçdı cismûn / **Güneş** gibi yire mi geçdi resmûn
- 1271 **Güneş** ıssısı itdi baña te’sîr / Taķıldı sâye-veş boynuma zencîr
- 1367 Hâṭınuñ hıızrî Mûsâdan müberrâ / **Güneş** yüzi niķâbından mu‘ arrâ
- 1542 **Güneş** gibi yüce ķadr-i celîli / Taşavvur olamaz rûy-ı cemîli
- 1690 **Güneş** gibi idüp mihrûn pîşe / Senûn üstüne ditredüm hemîşe
- 1830 **Güneş** gibi ururdı aña kendin / Çalardı yirlere serv-i bülendin
- 1841 Düşürdi tâc-ı zerrînin Zeliḥâ / **Güneş** öyle yirinden gitdi gûyâ
- 1923 Şu‘ â‘ iyle **güneş** gökde yürürdi / Delûler gibi zencîrin sürürdi
- 2059 Anuñ üftâdesidür bende vü şâh / Zevâllüsü **güneş** eksüklüsü mâh
- 2596 **Güneş** ṭolınuđı gibi zemîne / Görindi şehri irişdi yaķına
- 2737 Güher gibi irağam menba‘ umdan / **Güneş** gibi ba‘ idem maṭla‘ umdan
- 2773 **Güneş** ṭolındı nâgeh aḥşam oldı / Felek humḥânesi şem‘ ile ṭoldı
- 3115 Tehevvr ‘âşıkı eyler peşimân / **Güneşden** ‘ibret al ey mâh-ı tâbân
- 3120 Yedi iķlîmi tîği ile bir şâh / **Güneş** gibi açup fetḥ itse nâgâh
- 3159 **Güneş** gibi yüzine ḥôr baķma / Gözi yaşı gibi gözden bıraķma
- 3163 Ḥarâb-âbâd-ı gönlin eyle ma‘ mûr / **Güneş** yüzünden alsun ol ķamer nûr
- 3165 **Güneş** gibi şarardı beñzi şoldı / Yoluñda ellere pâmâl oldı
- 3209 **Güneş** gibi yüzüm ağ alnum açuķ / Hicâb-ı ma‘ şıyet baña ne lâyıķ
- 3315 **Güneş** gibi gelince Mâh-ı Ken‘ ân / Ayağın ṭurdı eşcâr-ı gülîstân
- 3414 **Güneşsin** ‘âlem-i mülk-i şuhûda / Duḥûl itseñ ne var beyt-i vücûda
- 3420 **Güneş** gibi ķoluñ boynuma şalsañ / Kâmer gibi ṭoğup üstüme gelseñ
- 3493 **Güneş** bir aķ kebûter gibi indi / Gicenûn bûm-ı şûmından uşandı

- 3589 Yüzi nûrına yüz taḥsîn ü şâbâş / **Güneşdür** kim baḳan gözler döker yaş
 3739 **Güneş** gibi idüp şevḳını izḥâr / Metâ‘-ı vaşlına oldu ḥarîdâr
 3773 **Güneş** gibi teni ditrerdi dir dir / Aḳardı yaşınıñ bārânı sir sir
 3952 Bu cumḥûruñ vüçüdi aḥterânı / **Güneş** yüzinden oldu cümle fânî
 4126 **Güneş** gibi vüçüdi pür-ḥarâret / İrişdi ḥâne-i ‘aḳlına ğâret
 E18 Ki Yûsuf gitdi ḥüsni oldu peydâ / **Güneş** gitse olur âteş hüveyda

Aşağıdaki tanıklarda Güneş-zerre ilişkisi üzerinde durulmuştur. Güneş tesiriyle hava ısınınca havadaki tozlar genişlediğinden etrafa yayılırlar. Eski telakkiye göre güneşin cazibesine kapılarak ona doğru koşarlarmış. Güneş-zerre tezadı ve zerrenin varlığının gün ışığına bağlı gibi düşünülmesi tanıklar için dikkat edilmesi gereken hususlardır. <AÇDŞS, HAYÂLÎ BEY>

- 1466 Cihân âsûde ‘adli sâyesinde / **Güneş** gibi zerre ḳadri pâyesinde
 1711 Temâşâ eyledüm ol şems-i cânı / **Güneşde** zerredür gûyâ dehânı
 2372 Ḳamer bir şu‘le nûr-ı ḳudretinden / **Güneş** bir zerre şems-i ḥikmetinden
 3072 Temâşâdan gözini yummaz encüm / **Güneşden** zerrece itmez tevehhüm

güneş yüzlü [1] aydınlık ve parlak yüzlü. <BDS>

- 3367 Didi bu yüz **güneş yüzlü** kenîzek / Benüm cânım saña olsun mübârek
güreşçi [1] güreşen kimse, pehlivan. <KT, TS, KUBBEALTI>
 4844 **Güreşçi** kısmını gör ey tebâhî / Alur üstindekin altına gâhî

güreşmek [1] türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak, dövüşmek [mec.]

mücadele etmek, uğraşmak. <KT, TS, KUBBEALTI>

- 4129 Meh-i Ken‘ânınñ derdine düşdi / **Güreşdi** nâr-ı ‘ışḳ ile tutuşdı
gürizân [4] kaçan, kaçıcı. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2995 Birisi ‘âlem-i vaḥdetde ḥayrân / Birisi mübtelâsından **gürizân**
 3911 Bu aña mâyl ol bundan **gürizân** / Bu istiğnâda ol nâlân u giryân
gürizân olmak [2] kaçmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3799 Vişâli ‘âleminde ḳaldı ḥayrân / Gehî mâyl **olur** gâhî **gürizân**
 3884 Zeliḥâdan ben **olduḳca gürizân** / Düşer üstüme ol ḥurşîd-i Yezdân
gürk [6] kurt, canavar. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 677 Alup ortaya bir ḳaç **gürk**-i bed-ḥ‘âh / Hücüm itmişdi ferzendine nâgâh
 927 Toldı dîdeden çünkim o meh-rû / Yidi cism-i laṭîfîn **gürk**-i bed-ḥû
 938 Ne ‘âḳıl ḳurd imiş ol **gürk**-i seffâk / Yimiş pîrâhenini itmemiş çâk
 997 Bulutlar gibi ‘azm itdi cibâle / Çeke tâ **gürk**-i kühsârı su’âle
 1006 Didi Ya‘ḳûb ey **gürk**-i mübârek / Su’âlümünden ḥaber ver söyle gerçek

- 1031 Hezārān şîr ü bebr ü **gürk** ü kaplan / Alayıyla irişdi töldi Ken'ân
gürkân [1] kurtlar. <ÖTS>
- 1000 Didi cem' oluñ ey **gürkân**-ı Ken'ân / Olupdur hâtırım sizden perîşân
gürüh [7] cemaat, takım, bölük, topluluk. <KT, KO, FZ, CÜDÎ, KANARİ>
- 198 İmâm oldı cünüd-ı enbiyâya / **Gürüh**-ı evliyâ vü aşfiyâya
- 1032 Görürler bu **gürüh**-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser kaplamış şahrâ vü kûhı
- 2149 **Gürüh**-ı dâ'iyân cümle du'âda / Şükûh-ı 'ârifân medh ü şenâda
- 3023 Yedi ceddüm **gürüh**-ı enbiyâ hep / Koyun çobanlığın itdi müretteb
- 4024 **Gürüh**-ı *nâkışâtü'l-'aqlı ve'd-dîn* / Muñi' olmaduğum için ider kîn
- 4327 **Gürüh**-ı 'ârifân hîdmetde sâ'î / Şükûh-ı 'âşıkân her yaña dâ'î
gürüh-ı 'âşıkân [1] âşıklar topluluğu. <BMS>
- 3744 Gel ey cân gözinüñ nûr u ziyâsı / **Gürüh**-ı 'âşıkânıñ muhtedâsı
gürüldemek [1] gürültü etmek, büyük bir ses çıkarmak. <KT, TS, KUBBEALTİ>
- 2227 **Gürülder** ra' d gibi kûs-ı harbî / Getürür cûşa hâl ehlini darbı
güstâh [2] arsız, edepsiz, hayasız, saygısız. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 3840 İdüp noşşân-ı 'aqlın 'âleme fâş / Didi bu bende-i **güstâh** u evbaş
- 4811 Bizi **güstâh** idüpdür lutf-ı sultân / Umaruz girü ihsân-ı firâvân
güşâd [1] açma, açılma, açılış. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 3789 Naşîb olmadı şeş derden murâdı / Yidinci kapudan umdı **güşâdı**
güşâde [30] açılmış, açık [mec.] ferah, şen, mutlu. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 459 **Güşâde** bulunursa 'ayn-ı tâ'at / Hudâ eyler memâtı h'âb-ı râhat
- 1462 Kişide zevk-ı 'ışk olsa ziyâde / Bulurlar 'ayn-ı ilmini **güşâde**
- 2331 Meger günlerde bir gün oldı mağrûr / Gözi gönli **güşâde** cânı mesrûr
- 3511 Niyâzum nâzını itdi ziyâde / Degüldür gonca-veş gönüm **güşâde**
güşâde etmek/eylemek/kılmağ [13] açmak, âşikâr etmek, duyurmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>
- 3 **Güşâde eyle** 'ayn-ı 'ışk-ı pâki / Dehân-ı râzum olsun sîne-çâki
- 425 Huşûşâ sen koparduñsa nizâ'ı / **Güşâde eyle** 'ayn-ı inkıtâ'ı
- 640 'Adâvet 'ayn-ı itdiler **güşâde** / Baş egdi dâl-veş cümle fesâda
- 1170 Ümîdi kapusın itdi **güşâde** / Şafâ-yı hâtırı oldı ziyâde
- 1318 Niyâz ehlinüñ oldı çâresâzı / **Güşâde eyledi** dest-i niyâzı
- 2474 Çağırdı Mâh-ı Ken'ânı orada / Şefâ'at 'aynını itdi **güşâde**
- 2526 Tururdu 'âlem-i havf ü recâda / Nîkâb-ı 'ışkın itmezdi **güşâde**

- 2604 Kerem eyle şabâhın gel burada / Dil-i maḥzûnunu **eyle güşâde**
 2764 Şalâhı gencini şaklar ziyâde / Hicâbı gıncasın **itmez güşâde**
 2904 **Güşâde eyledi** müy-ı sefidin / Temennâ itdi hürşid-i ümidin
 3380 **İdüñ** her sâ' id ü sâkı **güşâde** / Ola kim idesiz meylin ziyâde
 3726 **İdenler** 'ayn-ı ta' cîlin **güşâde** / İrişmez maḥşad-ı rây-ı murâda
 4192 Gül-i zanbaḡ gibi dest-i niyâzın / **Güşâde eylemiş** kılmış namâzın
 4713 Meh-i Ken'ân idüp şevkın ziyâde / Niḡabı ucını **kıldı güşâde**

güşâde olmak [10] açılmak, ayan olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 83 **Güşâde olmayınca** 'ayn-ı rif' at / Bülend olmaz fenâ ehlinde himmet
 206 **Güşâde oldu** 'ayn-ı 'ışkı ol ân / Görindi 'aynı ile 'arş-ı Raḥmân
 1192 O çâha murḡ-ı cânı itdi pervâz / **Güşâde oldu** 'ayn-ı 'âlem-i râz
 2039 **Olup** ol ḡonca-i zanbaḡ **güşâde** / Aḡibbâ şevkını itdi ziyâde
 2396 **Güşâde olıcaḡ** baḡt-ı hümâyûn / Elüñ topraḡa şunsañ olur altun
 2978 Zamânı gelmedin **olsa güşâde** / Virür gül ḡurmen-i 'ömrini bâda
 3755 Muşavver mün'akis her bir yañada / Görince 'ayn-ı 'ışḡ **oldı güşâde**
 3824 Menâhiden kaçan ḡayrû'l-'ibâda / **Olurmuş** baḡlu ḡapular **güşâde**
 4007 Ta'addî 'aynı **olınca güşâde** / Saña zulm-i şariḡ olur ziyâde
 4747 **Güşâde olmadı** râz-ı uḡuvvet / Bu râyında anuñ var idi ḡikmet

güşâde-ḡalb [1] kalbi ferah, rahat.

- 200 **Güşâde-ḡalb** ü mesrûr u feraḡnâk / Ṭururdu muntazır maḡlûḡ-ı eflâk

güşâde-tab' [1] açık gönüllü, cömert.

- 265 'Alîm-i 'âlem ü her fende mümtâz / **Güşâde-tab'** u deryâ-dil suḡan-sâz

güşâde-ḡaṭır [1] gönlü ferah, gönlü rahat. <KT, KANARI>

- 4179 **Güşâde-ḡaṭır** iken ey yüzi gül / Perîşân eyledüm mânend-i sünbül

güz [1] sonbahar, hazan. <KT, TS, KUBBEALT>

- 3226 Bulut gibi semâya âbı aḡdı / Yaşı **güz** yaḡmurına döndi yaḡdı

güz el [21] biçimindeki uyum ve ölçülerindeki denge ile hoş a giderek hayranlık

uyandıran, göze iyi görünen, iyi, hoş. <KT, TS, KUBBEALT>

- 324 **Güzeller** nûrdan bir ṭaḡa beñzer / İki ḡollar iki ırmaḡa beñzer

- 1783 Cihân dilberlerinin yegregisin / **Güzeller** şâhısın begler begisin

- 2114 **Güz el** sâzendeler alup ele sâz / Virürdi her maḡâma gelse âvâz

- 2138 **Güz el** sâzendelerle 'işretini / Perî-sîmâlar ile şoḡbetini

- 2313 **Güzellerde** meḡer bir Bâzıḡa-nâm / Cemâl-i pür-kemâl ıssı dil-ârâm

- 2315 Anuñ ceddı idi Şeddād bin ‘Ād / **Güzeller** şāhı idi ol perī-zād
 2335 **Güzel** nice olur ‘ālemde görsün / Ġurūrı şāhbāzını uçursun
 2521 Müdām aḥşamlar idi ol kamerle / Uyudurdu **güzel** efsānelerle
 2607 Didi Mışra giderken bir **güzel** ḥān / Beni yoldan çağırdı şād u ḥandān
 2781 **Güzel** çengīler aldı destine sāz / Maḳām-ı būselikden virdi āvāz
 2932 Semādan bir **güzel** koç oldu inzāl / Yirine anı kurbān itdi fi’l-ḥāl
 2990 **Güzeller** sevdürür kendüyi her bār / Olur ‘āşıklar ammā kim günehkār
 3108 **Güzeller** şāhını kıl ḥayr ile yād / Günāhı bī-günāha itme isnād
 3369 Kāmusı bī-naẓīr ü bī-bedeldür / Cemāli biri birinden **güzeldir**
 3397 Dikilür tūrur idi serv-ḳadler / Semen-sīmā **güzeller** lāle-ḥadler
 3427 Ki ey ḥüsn ilinüñ sulṭānı Yūsuf / **Güzeller** şāhı cānlar cānı Yūsuf
 3433 Ḥaberdār ol bu dünyā lezzetinden / İbā itme **güzeller** vuşlatından
 3471 Zülāl-i dīn ile olup muṭahhar / Yudılar şirki çirkin **güzeller**
 3931 **Güzeller** şāhını görmüş olalum / Anuñla tūrmuş oturmış olalım
 3936 Kābūl itdi **güzeller** iltimāsın / Çağırdı anda yār-ı bī-vefāsın
 4100 **Güzeller** şāhı Yūsuf ḳaldı maḥbūs / Vişāli zevḳına olmışdı men’ūs
güzellik [7] estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün, cemel.

<TS, KT, KUBBEALT>

- 1393 **Güzellik** cāmesi gāyet yaraşmış / Cemāl-i pür-kemāli ḥadden aşmış
 1541 Cemālinden celālī yüzi gālīb / **Güzellikde** ‘acāyibden ‘acāyib
 2024 **Güzellikde** bulunmazdı mişālī / Kemālinde idi faẓl u kemāli
 2627 İştidüm Yūsufuñ Mışra beg olmuş / **Güzellükde** ezelkiden yeg olmuş
 3450 **Güzellik** şem‘i nūriyle hüveydā / Gül-i gülzār mihriyle mürebbā
 4660 Bir oğlı var idi ḳurd aldı anı / **Güzellikde** yoğ idi aña şānī
 5098 **Güzellük** sende olursa ziyāde / Ḥudānuñ luṭfidur neñ var arada
güzer [] geçme, geçiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

güzer kılmak [2] geçmek. <KUBBEALT>

- 2237 Dönüp el-ḳışsa elsüz āsitine / **Güzer kılmadı** dildār-ı güzine
 4978 Bu rāh-ı teng ü tārīki **güzer kıl** / Baḳā şāhrālarına gel sefer kıl
güzergāh [4] geçilen, geçilecek yer, yol, geçit. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
 603 Göçürdi raḥtını Ġnās nāgāh / Ecel derbendini kıldı **güzergāh**
 726 Yoluñda çāh-ı endūh u elem var / **Güzergāhuñda** bir derbend-i ğam var
 2727 Ecel derbendini itdi **güzergāh** / Baḳā şāhrālarına vardı ol şāh

- 2838 Bu naqşı her **güzergāha** yazardı / Anuñ altında adını qazardı
güzīn [8] seçilmiş, beğenilmiş, seçkin. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>
- 223 Beyān olunca mi‘rāc-ı berīni / Şafālar sürdi aşhāb-ı **güzīni**
- 1754 Açar ‘ışk ehlinüñ ğaflet gözini / İder aşhāb-ı irşāduñ **güzīni**
- 2237 Dönüp el-kışsa elsüz āsitine / Güzer kılmadı dildār-ı **güzine**
- 3033 Koyunlar gördiler şāh-ı **güzīni** / Öñinde öpdiler rûy-ı zemīni
- 4074 Huşûşā Yūsuf ola hem-nişīnūñ / Enīs-i hem-demün yār-ı **güzīnūñ**
- 4124 Karañulukda ol yār-ı **güzīni** / ‘Ayān eylerdi āh-ı āteşini
- 4710 Nāzar eylerken ol şāh-ı **güzine** / Görindi Yūsufuñ desti gözine
- 4923 ‘Ulūm-ı evvelīn ü āhīrini / Muḥīṭ olmışdı idrāk-i **güzīni**

H

ḥ'āb [16] uyku. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1123 Namāz üstinde iken geldi **ḥ'ābı** / 'İbâdet 'aynınıñ oldı niķābı
 1536 Uzandı yatdı ol mihr-i cihāntāb / Şarāb-ı nāzı oldı mūcib-i **ḥ'āb**
 1769 İderken 'ālem-i ğurbetde nāle / Gözine **ḥ'āb**-ı ğam oldı havāle
 1818 Gözinüñ gitdi **ḥ'ābı** geldi ābı / Bırakdı 'ārı terk itdi hicābı
 2289 İrişmiş mağribe şems-i hayātı / Gözini bağlamış **ḥ'āb**-ı memātı
 2937 Tevekkül zevķ vardır şānlarında / Ölüm bir **ḥ'āb**-ı hōşdur yanlarında
 3727 Muḥibb-i şādıķuñ hırşı şarābı / Şalar çeşm-i temāşāsına **ḥ'ābı**
 3732 Gerekmez 'āşıķa ol **ḥ'āb**-ı bātıl / Ki ola dīde-i dildāra ḥāyil
 4983 Uyandı **ḥ'āb**-ı bī-ġafletden ol nūr / Yüzi ḥandān u cān u gönli mesrūr
 5033 Ölüm **ḥ'āb**-ı ḥuzūr olur mūrīde / İrüşür lezzet-i *hel min mezīd* e

Aşağıdaki tanıkta geçen “ḥayāl-i ḥ'āb” tamlaması “rüya” anlamına gelir (*bk. ḥayāl-i ḥ'āb*).

<ADŞS>

- 1576 O şöhetler ḥayāl-i **ḥ'āb** oldı / Gözi peymānesi ḥün ile tıldı

ḥ'āb-ı ġaflet [2] ġaflet uykusu.

- 3466 Şakīler **ḥ'āb-ı ġafletden** uyanmaz / Hemīşe kendüzine ḥayr şanmaz
 5111 Gözüñi **ḥ'āb-ı ġafletden** uyandır / Ki ādem pend-i ma'ķūle uyandır

ḥ'āb-ı rahāt [1] dinlenme uykusu.

- 459 Ğuşāde bulunursa 'ayn-ı tāt at / Ḥudā eyler memātı **ḥ'āb-ı rahāt**

ḥ'āba varmak [2] uyumak. <KANAR/>

- 3841 Evümde **ḥ'āba varmışdum** nihānī / Gelüp şeftālūma urdı dehānı
 4970 Meger bir gice Yūsuf **ḥ'āba vardı** / Gözi uyḥuda vū gönlin uyardı

ḥabāb [11] su üzerinde hasıl olan hava kabarcığı. <KT, KO, LN, CŪDİ, OTAL>

- 871 Ğurūrından **ḥabābuñ** var havāsı / Havāsı oldı başınıñ belāsı
 1496 İki pistānı şadrında hüveydā / **Ḥabāb**-ı āb-ı Kevşer gibi ġuyā
 2084 Gök atlasda ġümüşden tūgme ķonmış / **Ḥabāb**-ı baḥr-i bī-pāyāna dönmiş
 2193 Vücūdum döndi ġuyā ol **ḥabāba** / Düşer girdāba uğrar ıztırāba
 2684 **Ḥabābuñ** ķaşrına beñzer hemānā / Olur bād-ı hevā ile hüveydā
 2826 Yürür ķeştī mişāl-i murġ-ı ābī / Görinen yelkeni ābuñ **ḥabābı**
 4791 Sarāyuñ ķubbesi beñzer **ḥabāba** / Varur bir bād-ı āh ile ḥarāba
 5114 Yüze gelmez aķar şunuñ **ḥabābı** / Kesilmez ıztırāb u inķılābı

ḥabāb-ı bāde/mey [3] şaraptaki hava kabarcıkları. <KANAR/>

- 3428 Gözüñ ‘ayn-ı ‘aṭadur ḥāṣ u ‘āma / **Ḥabāb-ı mey** gibi bakmaz ḥarāma
 3643 **Ḥabāb-ı bāde** göz dikdi ḥarāma / Vücūdī tiz iriṣdi in‘ idāma
 3671 Ḥarāmuñ pāydār olmaz esāsı / **Ḥabāb-ı mey** gibi yokdur baḳası

ḥaber [10] naklolunan söz, bir hadiseden hazır bulunmayanlara verilen bilgi, son ve yeni havadis, bilgi. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTı>

- 1665 Dehānuñ gibi bir gizlü **ḥaber** var / Kemend-i ‘ışka olmışsın giriftār
 1666 Tıyarsa şāh-ı maḡrib bu **ḥaberden** / Düşersin göz yaşı gibi nazardan
 1886 Çemende goncanuñ aḡzın ararsın / Ser-ā-ser ḥāmil-i rāz u **ḥabersin**
 2417 Açıldı güldi yüzi bu **ḥaberden** / Gül-i ḥamrā gibi bād-ı seḥerden
 4765 Şitā ile nitekim şāh-ı gülşen / Bozuldı beñzi bu bārid **ḥaberden**

ḥaber şormak [1] (bir şey veya bir kimsenin) ne durumda olduğunu öğrenmek istemek.

- 1161 **Ḥaber şor** Yūsufum oldı mı maḳtūl / Anuñ rūḥını ḳabz itmiş midür ol

ḥaber vermek [3] haber ulaştırmak, bildirmek. <DŞD>

- 1006 Didi Ya‘ḳūb ey gürk-i mübārek / Su‘ālūmden **ḥaber** ver söyle gerçek
 2260 **Ḥaber** vir bize cānān ḳışşasından / Ne cānān ḳışşası cān ḳışşasından
 3482 Vişālūñ ḳışşasından vir **ḥaberler** / Ki *zıkrū’l-‘ayş nıṣfū’l-‘ayş* dirler

ḥaber-ber [1] haber getiren, haberci.

- 4304 Varup Reyyāna bu merd-i **ḥaber-ber** / Didi ta‘bır-i rü’yā-yı ser-ā-ser

ḥaberdār [28] bir işten haber ve bilgisi olan, haberli, vâkıf, bilgili. <KT, KO, CŪDİ, OTAL, KUBBEALTı>

- 632 Olursın cümle ‘illiyyīne serdār / Düşüñden ḳılma iḥvānı **ḥaberdār**
 1609 Belā-yı Yūsufa oldı ḥarīdār / Degül ammā ki Yūsufdan **ḥaberdār**
 1764 Yürürem derd-i hicrāna giriftār / Ne kendümden ne ‘ālemden **ḥaberdār**
 1877 Gel ey peyk-i diyār-ı yār-ı ḡaddār / Gel ey yār-ı hevādār u **ḥaberdār**
 1917 Di ey yār-ı cefākār u sitemkār / Degülsin derdmendüñden **ḥaberdār**
 2602 Cenāb-ı Ḥaḳḳ ile bir ‘ālemüm var / Degülem cümle ‘ālemden **ḥaberdār**
 3260 ‘Acāyib sözi var ḥōṣ ḥāleti var / Beni ḳıl bu ma‘āniden **ḥaberdār**
 3896 Zeliḥānuñ cünūnından eṣer var / Degüldür kendü kārından **ḥaberdār**
 3998 Degüldi itdügi işden **ḥaberdār** / Hiçāb-ı ‘ārını terk itdi nāçār

ḥaberdār etmek [1] haber vermek, bilgilendirmek, bildirmek. <KUBBEALTı>

- 392 Getür saña ziyāde himmetüm var / Bu rāza **itme** Ya‘ḳūbı **ḥaberdār**

ḥaberdār olmak [18] haberi olmak, bilmek, öğrenmek, vâkıf olmak. <KUBBEALTı>

- 724 Senüñle aramızda ayrılık var / **Ḥaberdār ol ḥaberdār ol ḥaberdār**

- 841 Belâ-yı Yûsufuñ bir hikmeti var / Bu sırdan evliyâ **oldı haberdâr**
- 866 Harâret kopardı hüsni ‘ âleminde / **Haberdâr oldı** ‘ âşık lar gâminde
- 1001 Su ‘ âlüm var size **oluñ haberdâr** / Sözüñ söyleñ şahîhin itmeñ inkâr
- 1033 **Olurlar** hâl-i ‘ âlemden **haberdâr** / İderler korhudan kapuyı dîvâr
- 1103 Bu fûrkat ‘ âleminüñ hikmet var / Bu ‘ âlemden **haberdâr ol haberdâr**
- 1164 Eger bu sırdan **olmazsa haberdâr** / Diridür Yûsuf-ı ferhunde-dîdâr
- 1573 Uyandı nâgehân ol şem‘ -i rûşen / **Haberdâr oldı** hüsni ‘ âleminde
- 2348 Şanurdu kendüyü Yûsufdan ahsen / **Haberdâr olmadılar** geldüğinden
- 2547 Aña ‘ ibrî dilince şordı aḥbâr / **Haberdâr olmadı** bu sırdan aḡyâr
- 3433 **Haberdâr ol** bu dünyâ lezzetinden / İbâ itme güzeller vuşlatından
- 4225 Öñinde söyleseñ biñ dürlü aḥbâr / **Haberdâr olmayup** itmezdi güftâr
- 4499 Zeliḥâ **oldı** bu sözden **haberdâr** / Sarâyı kapusına vardı nâçâr
- 4652 Bu gün her vech ile **oldum haberdâr** / Yüzünüzde ḡalâletden eṣer var
- 5021 **Haberdâr oldı** bu mevt-i nebîden / Çınâr el çekdi dünyâ-yı denîden
ḡabîb [18] sevilen, sevgili, dost. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 1762 Görin ey ‘ âlem-i ma‘ nâ **ḡabîbi** / Esirge ben ḡarîb-i bî-naşîbi
- 1862 **Habîbüñ** şîve vü nâz u edâsı / Maḡabbet nârınuñ olur şabâsı
- 2457 Yañıldı Mâlik oldı yer ḡarîbi / Degişdi taşa topraḡa **ḡabîbi**
- 2525 Tıyurmaz idi bu düzdâne râzı / **Habîbinden** var idi ihtirâzı
- 2527 **Habîbi** ‘ ışkını bilmiş degüldi / Hicâb-ı ‘ ârı yırtılmış degüldi
- 3011 **Habîbüñ** iltifâtı olmaz oldı / Haṭ-ı cânân gibi yüz bulmaz oldı
- 3030 **Habîbüñ** muḡtezâsın gördi ma‘ ḡûl / Cemî‘ -i iltimâsın itdi maḡbûl
- 3242 **Habîbin** görse aḡlar ‘ âşık-ı zâr / Döker derdin ṭabîbe varsa bîmâr
- 3303 Şu kim ‘ ışk-ı **ḡabîbe** şâbir olmaz / Sözüni tutmamaḡa ḡâdir olmaz
- 3379 **Habîbüm** âfitâbıdur cihânüñ / Girün zerre gibi göñline anuñ
- 3597 Elini eyledi ḡınnâ ile al / **Habîbi** vuşlatına eyledi âl
- 3650 **Habîbüñ** bulmadı vaşlına fûrce / Teveccüh eyledi ikinci bürce
- 3711 **Habîbüm** çünki sende ḡavf-i Haḡ var / Bu gün nâ-ḡaḡ yire ḡan itme zinhâr
- 3914 Biz olsaḡ ol **ḡabîb** ile muşâḡib / Olurdu dâyimâ ol bize ṭâlib
- 4081 **Habîbine** bu vech ile ezâdan / Bu resme şiddet-i cevr ü cefâdan
- 4221 **Habîbin** görmeḡe bulmazdı dermân / Taḡammül itmeḡe olmazdı imkân
- 5071 **Habîbi** olduḡı iḡlîme vardı / Fezâ-yı Kevşer ü Tesnîme vardı
- 5166 Döner çeşm-i **ḡabîbe** ‘ ayn-ı şâdı / Laṭîf olur beyâzı vü sevâdı

ḥabībullah [1] Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed. Bir hadiste "Biliniz ki ben Allah'ın sevgili kuluyum, dostuyum. Ancak övünmüyorum." denilmektedir. Bu sözden hareketle bu ifade ortaya çıkmıştır. <KT, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

4892 **Ḥabību'llāh** ile ḥayl-ı aḥibbā / Cemelde cismi dilde zıkr-i Mevlā

ḥabīr [1] haberdar, haberi ve bilgisi olan, bilgili, vâkıf, agâh. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

403 **Ḥabīr**-i rāz-ı 'irfān eyle yā Rāb / Ḥabīr-i ehl-i imān eyle yā Rāb

ḥabl [] ip, urgan, halat. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

ḥablü'l-metīn [2] sağlam ip [mec.] İslam dini; Kur'an-ı Kerim. Kur'an'da Âl-i İmrân suresinin 103. ayetinde geçen "Topluca Allah'ın ipine sarılın ve ayrılmayın." ifadesinden hareketle "ḥabl" kelimesi ile oluşturulan bu tamlama böyle bir anlam kazanmıştır. <OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR, TDEK>

1201 Şaḥin ey gevher-i pāk eyleme bāk / Yapış **ḥablü'l-metīni** eyle imsāk

1327 Şeḥerden tıtdılar **ḥablü'l-metīni** / Ṭarīḳ-ı Mıṣrı ol rāh-ı mübīni

ḥabs [5] hapis, alıkoyma, bir yere kapatma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

3992 Naṣīḥat eylemezse gönline kār / Anı ḳorḳudalar **ḥabs** ile nāḥār

4019 Ya bu miskīnüne luṭfuñ niṣār it / Ya ḳayd u bend-i **ḥabsi** ihtiyār it

ḥabs etmek/eylemek [2] bir yere kapatıp çıkmasına izin vermemek, kapatmak, alıkoymak. <KUBBEALT>

4067 Ḥazīn idüp zemīn ü āsumānı / Bu taḥḳīr ile **ḥabs itdiler** anı

4655 Sizi **ḥabs eylesünler** ehl-i dīvān / Olınca ḥālünüz i' lām ü i' lān

ḥabs olmak [1] bir yerde dışarı çıkamayacak şekilde kapalı kalmak. <KUBBEALT>

4075 Bile **ḥabs olmağ** için ehl-i ḥālet / İderdi ḳaşd ile cürm ü ṣenā'et

ḥacālet [5] utanma, mahcubiyet, utanmakla şaşırıp kalma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

568 Miyān-ı Yūsufa çün degdi nevbet / Kemer bulundu oldu bir **ḥacālet**

951 **Ḥacālet** baḥri ṭaşdı başdan aşdı / Dili her birinün ṣaşdı tolaşdı

1017 Sözinden ḳurda irişdi **ḥacālet** / Gözi yaş ile ṭoldı geldi ḥālet

4724 **Ḥacālet** bunları itdi melāmet / Ana bir ḳardaşa çıkıdı bu töhmet

4741 Orada Mālikün virdügi ḥuccet / Virildi anlara geldi **ḥacālet**

ḥ'āce [3]

1. efendi, ağa, çelebi, sahip. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2404 Ḳulumdur dir imiş bir **ḥ'āce** anı / Zihī ḳul kim eṣīr itmiş cihānı

2419 Didi bir **ḥ'āce** gelmiş mālī bisyār / Naḳīri yok cihānda bir ḳulı var

2. muallim, müderris, üstat, okutucu, okutan. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

530 Başın kaldurmayup ol kâf-ı kudret / Okurdu **hâcelerden** ‘ilm ü hikmet

hâcet [2]

1. insanın muhtaç olduğu, insana lüzumlu olan şey, ihtiyaç, lüzum. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

1070 Anadan toğdı Yûsuf güldi ‘âlem / Meger bir dâye **hâcet** oldu ol dem

2. Allah’tan veya büyük bir makamdan yerine getirilmesi, gerçekleştirilmesi istenen dilek. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

4531 Didi ey mefharı Âl-i Halîlûn / Tamâm it **hâcetini** ben zelîlûn

hâcî [1] hac farızasını yerine getiren, Kâbe’yi ziyaret eden, hacca giden kimse. <KT,

KO, LN, KUBBEALT>

277 Yüzi **hâciye** beñzer geymiş iħrâm / Açılmış çihre güyâ şâh-ı bādâm

hacil [] utanmış, mahcup, utancından yüzü kızarmış. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL,

KUBBEALT>

hacil düşmek [1] utanmak, mahcup olmak.

4311 Yolın pāk itdi Yûsuf hem-çü enhâr / **Hacil düşdi** kör oldu ‘ayn-ı ‘ayyâr

haclet [2] utanma, şaşırma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3206 Kırân itse kişi bi’sel-karîne / Yüzi muhtâc olur **haclet** eline

4841 O cāmı sehv ile nûş itme zinhâr / Ki **haclet** ħumretini eyler izhâr

hadd [16] sınır; derece, mertebe. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

358 Şu deryâya döner kim **hadd-i** zâtı / Kenârına atar hep mühmelâtı

765 Tenini kıldılar **hadd** ile gülğün / Cefâ vü cevri ħadden oldu birün

1224 Şühûdu’l-ĥâl ile ol bey’-nâme / Mühürlendi irüp **hadd-i** tamâma

2078 Nişânı kondı ol kaşı kemānuñ / Yoğ idi **hadd** ü ħaşrı armağānuñ

2508 Libāsına yoğ idi **hadd** ü miqdâr / Ki bir gün geydügin geymezdi tekrâr

4326 Sarây-ı şâhdan tâ **hadd-i** zindân / İki şaf ħurdılar erbâb-ı dîvân

hadd-i kemâl [1] olgunluk hâli.

4529 Ğam-ı yâra zevâl olur ħavâle / Kaçan kim irişe **hadd-i kemâle**

ħadden aşmak [1] çok fazla olmak, aşırı gitmek.

1393 Güzellik cāmesi ġāyet yaraşmış / Cemâl-i pür-kemâli **ħadden aşmış**

ħadden birün [1] ħadden ziyade, oransız, haddinden fazla. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

765 Tenini kıldılar ħadd ile gülğün / Cefâ vü cevri **ħadden** oldu **birün**

ḥaddinden artuḡ [2] çok fazla, aşırı.

- 547 Aña **ḥaddinden artuḡ** itdi ‘izzet / Mülâyim sözler ile kıldı minnet
2336 Anuñ **ḥaddinden artuḡdur** ħurûşı / Çoḡ olur bezm-i ħüsnüñ hõd-fürûşı

ḥaddinden ziyāde [4] çok fazla, aşırı derecede, hadden aşkın. <KUBBEALT>

- 1273 Ğamum **ḥadden ziyāde** miḥnetüm çok / Öürsem daḡı bir ħālüm şorar yok
2740 Ħarāb-ābād-ı dehrüñ şenligi yok / Ğamı **ḥadden ziyāde** ġuşşası çok
3557 Didi ey ‘ışk esīri şāh-zāde / Melālün çok ġamuñ **ḥadden ziyāde**
4846 Yetīmi döḡme **ḥaddinden ziyāde** / Uzatma cevri elini nā-murāda

ḥadd ü pâyân [1] sınır, son. <KANAR>

- 3795 Teraḡḡum eyle serv-i ser-firāzum / İrişdi **ḥadd ü pâyāna** niyāzum

ḥadd [3] yanak. Parlaklık, şeffaflık ve rengi dolayısıyla konu edilir. Renk bakımından gül, gülşen, gonca, lale vs.ye benzer. Daha çok ben, hat, ve saç ile birlikte anılır. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞŞ, KUBBEALT>

- 455 Saçı tārından oldı **ḥaddi** peydā / Şeb-i tār içre ġüyā nār-ı Mūsā
1490 Yaraşur ħāl ile ol **ḥadd-i** pür-nūr / Hemīşe şaḡlanur fülfulle kâfur
2523 Açardı āl ile **ḥaddi** ġülini / Zārāfetle koḡardı sünbülını

ḥadeng [1] kayın ağacı; kayın ağacında yapılan ok, ok. Bazen ucuna temren takılan okun üst kısmına da “ḥadeng” derler. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ>

- 1314 Münācātuñ senüñ ey dişleri dür / **Ḥadeng-i** tır-i bārāna siperdür

Hādī [8]

1. doğru yolu gösteren, hidayet veren; kılavuz, rehber, mürşit. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 1171 Ħudā derd ehline olınca **hādī** / Ḳabül olur münācāt u murādı
1460 Aña kim ‘ışk ola ḡāmī vü **hādī** / Olur bu keşretüñ ḡayrū’l-‘ibādı

2. “lütü ile kullarına hidayet eden, kurtuluşa götüren ve doğru yolu gösteren” anlamında Esmâ-i Hüsnâ’dandır. <KT, KO, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

- 592 Ḳabül itdi du‘āsın Rabb-i **Hādī** / Müyesser oldı maḡşūdı murādı
3761 Müyesser eyleyince Rabb ü **Hādī** / Ṭalebsüz irişür merdün murādı
4266 Kimün kim Ḥaḡḡa olan inḡiyādı / Anı görür gözedür Rabb-i **Hādī**
4493 Hidāyet eyledi ol Rabb ü **Hādī** / Ḳabül oldı münācāt u murādı
4520 Şevābın ḡaşd idüp ey nūr-ı **Hādī** / Ḳabül it bu hedāyā-yı murādı
4780 Selām itdi saña ol Ḥayy u **Hādī** / Şeb-i ġam gitdi geldi rüz-ı şādī

ḥadīd [1] demir. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 2449 **Ḥadīdi** vaşl-ı āteş eyler āteş / Bir olur reng-i rüyı mihr ü meh-veş

hādīm [1] hizmet edici, hizmetçi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2090 Müvekkel olmuş idi elli **hādīm** / Ki üstinden kuş uçurmazdı dāyim

hādīm [] yıkan, yıkıcı. <KT, KO, LR, KUBBEALTI>

hādīmü'l-lezzāt [1] lezzetleri yıkan, yok eden; ölüm, ölüm meleği, Azrail. <KT, KO, KANARİ, KUBBEALTI>

5023 Umarkı **hādīmü'l-lezzātu** cānı / Belürdi kendüde rıhlet nişanı

hādīs [] yeni zuhur eden, meydana çıkan; kadim olmayan sonradan vücuda gelmiş, yeni, “kadīm”in zıddı. <KT, KO, KANARİ, OTAL>

hādīs olmak [1] zuhur etmek, meydana çıkmak, zuhura gelmek, peyda olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

74 Ne bilsün **hādīs olanlar** kadīmi / O bāğa varamaz ‘akluñ nesīmi

hādīs [] Hz. Peygamber’in mübarek keliması veya bir fiil ve hareketi, Hz. Muhammed’in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri. <KT, KO, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

hādīs-i kudsī [1] manası Allah tarafından vahyedilen, ifadesi Hz. Muhammed’e ait olan hadis. <KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

577 İşit bu ‘izzet-i Rabbü'l-Ġafūr / **Hādīs-i kudsīdür** eş-şeybū nūr

hādīsāt [2] hadiseler, olaylar, “hādīse”nin çoğulu. <LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

2251 Cihānuñ **hādīsātından** şorardı / Oyalardı delü gönlini derdi

2549 Beyān it **hādīsāt**-ı kāyinātı / Ola kim sözlerüñ Āb-ı Hayātı

hādīse [2] vuku bulan hâl, vaka, macera, olay. <KT, KO, LN, OTAL>

1640 ‘Acebdür kim mişāl-i hātt-ı cānān / Olur bir **hādīse** maḳbūl-i yārān

2399 Zeliḥā şöḫbetinde oldu mezkūr / Ki var bir **hādīse** şehri içre meşhūr

hāh [] isteyici, isteyen. <CŪDÎ, KT, KO>

hāh-nā-hāh [1] ister istemez. <KT, KO, OTAL>

968 Ağız bir eylediler **hāh-nā-hāh** / Didiler Yūsufı kurd aldı billāh

hāk [116]

1. gerçekten var olan, varlığında şüphe bulunmayan, varlığı, ilah ve rab oluşu hak olan, eşyayı var eden, gerçek anlamda mülk sahibi olan, yok olmayan, hakkı izhar eden ve adil olan Allah, Tanrı, Cenabıhak. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

73 Eger ḥayvān eger insān eger cān / **Hākı** bilmekde ser-gerdān u ḥayrān

86 Tārīḳ-ı **hākda Hākı** kılssa maḳşūd / Delīl olur ‘ibādu’llāha Ma‘būd

- 87 Taşavvur olamaz ol zāt-ı mutlak / Haḳīḳatle **Haḳı Haḳ** bilür ancak
- 107 Kaşı güyâ ki medd-i Sûre-i Kâf / Kemâl-i kudretine **Haḳḳuñ** inşâf
- 138 Zihî maḥbûb-ı **Haḳ** maṭlûb-ı kevneyn / Ki oldı ‘âlemeyne kıurretü’l-‘ayn
- 170 Degül ol zıll-ı **Haḳdan** sāyesi dūr / Ki oldı sāyesinde sāyesi nūr
- 190 Du‘â-yı enbiyānuñ ‘aynıdur ol / Bulur bir demde **Haḳka** cān gibi yol
- 195 Senüñ **Haḳ** rif’atüñ itdi ziyāde / Görüp dīdārını iriş murāda
- 199 Şehāb-ı rahmet oldı göke ağdı / **Haḳuñ** iḥsânı bārān gibi yağdı
- 213 Cenāb-ı Ḥazret-i **Haḳ** oldı meftūḥ / Meger geldüğü yire gitdi ol rūḥ
- 340 Şu kim olmaz fūnūn-ı ‘ışka rāğıb / Cenāb-ı **Haḳḳ** ile düşmez muşāḥib
- 460 Cihāndan rihlet itse sālīk-ı **Haḳ** / Olur rūḥ-ı revānı **Haḳka** mülḥaḳ
- 494 Hemān-dem **Haḳka** teslīm itdi cānı / Kōdı gitdi bu fānī ḥānumānı
- 495 Vişāl-i **Haḳka** irişdi o merḥūm / Firākı derdine düşdi bu ma‘şūm
- 518 Kudūmı oldı İnāsa mübārek / Ziyāde itdi mālın **Haḳ** Tebārek
- 621 Añılsa zāt-ı **Haḳḳuñ** kibriyāsı / Sözin fehmi idemezdi akrabāsı
- 631 Vire **Haḳ** zātuña iki sürür / Biri dünyā biri ‘uḳbā ḥuzūrı
- 702 Gözüñi gönölün **Haḳdan** ayırma / Tevekkül eyle dünyāñı kayırma
- 721 Bu luḳfı Yūsufa itmişdi ancak / Bu işde var idi bir ḥikmet-i **Haḳ**
- 736 Taşarruf Ḥazret-i **Haḳḳuñdur** ey pīr / Burada aşşı itmez rāy u tedbīr
- 741 Bu sözi bilmeyen bilsün muḥaḳḳaḳ / Kūlını imtiḥān itmektedir **Haḳ**
- 742 Budur sır-ı velāyet muḳtezāsı / Ola **Haḳḳuñ** ḳazāsına rızāsı
- 811 Size rāci‘ olur ḫulmūñ belāsı / Ne **Haḳ** rāzī buña ne enbiyāsı
- 836 Belādur cānib-i **Haḳ** imtiḥānı / Erenler bir ḡanimet bildi anı
- 1015 İrişmez mi size **Haḳḳuñ** ‘azābı / Ḥisāb itmez misiz rûz-ı ḥisābı
- 1082 **Haḳḳuñ** dergāhına yüzün urınca / Süleymāndan alur ḥaḳḳın ḳarınca
- 1096 Oyalar cānib-i **Haḳdan** ricālī / Zārūrī derd olur ḳayd-ı ‘ayālī
- 1099 Şaḳınur māni‘-i eşḡāl-i **Haḳdan** / Ayırmaz ‘ābidi a‘māl-i **Haḳdan**
- 1100 O ma‘şūmı ayırdı ‘işmet-i **Haḳ** / Bu ḥāl oldı aña evlā vü elyak
- 1155 Meşāḳḳatle olur ḳurbiyyet-i **Haḳ** / Bu ‘âlem ḥikmet-ender-ḥikmet ancak
- 1167 Yüzine ‘aşıḳam gerçi ḳulaḳdan / Baña ol ḥidmet emr olmadı **Haḳdan**
- 1233 Degül taḳdīr-i **Haḳdan** kimse āḡāḥ / Ne kim **Haḳdan** gelür *el-ḥukmü li’llāh*
- 1286 Aḳıtdı kanlu yaşın iki gözden / Teveccüh eyledi **Haḳka** bu yüzden
- 1305 Ki bu ma‘şūm-ı mazlūmuñ velī-vār / Cenāb-ı **Haḳḳ** ile gizlū dili var
- 1364 Cemel üstinde görindi cemālī / Ser-i Tūr üzre nūr-ı **Haḳ** mişālī
- 1375 Lisānı cānib-i **Haḳ** tercemānı / Dehānı cān-ı insānuñ nişānı

- 1431 Maḥabbet ehl-i ḥāle dād-ı **Hak̄dur** / Ġidā-yı rūḥdur gözdür kulaḫdur
- 1474 Aña virmişdi **Hak̄** bir ḥub duḫter / Melek-manṣar perī-peyker ḫamer-fer
- 2382 Sebīl itdi ṭarīḫ-ı **Hak̄da** mālın / Hüveydā kıldı ḫurşid-i kemālin
- 2548 Didi ḫandan gelürsin ey mübārek / Mübārek ide ‘azmūñ **Hak̄** Tebārek
- 2601 Didi ḫālümde ḫo ey merd-i aḫsen / Beni ‘avḫ eyleme **Hak̄** cānibinden
- 2602 Cenāb-ı **Hak̄k** ile bir ‘ālemüm var / Degülem cümle ‘ālemden ḫaberdār
- 2630 Didi olsun saña **Hak̄kuñ** selāmı / Buyur kimden işitdūñ bu kelāmı
- 2632 Bu sözler baña **Hak̄dan** oldı ilhām / Żarūrī oldum itdüm saña i‘lām
- 2637 Arayup bulmaḡa itmişdi niyyet / Cenāb-ı **Hak̄dan** olmadı icāzet
- 2658 Atama Ḥazret-i Ya‘ḫub dirler / Olupdur vāridāt-ı **Hak̄ka** mazḫar
- 2664 ‘İnāyet eyledi **Hak̄** indi ta‘cīl / Yire düşmezden evvel dutdı Cibrīl
- 2686 Gider bu zīnet ile ittiḫādı / Oyalar cānib-i **Hak̄dan** ‘ibādı
- 2866 O şālihde ki ola ‘işmet-i **Hak̄** / Olur idlāl-i ṭālih pend-i muṭlaḫ
- 2878 Şaḫın naḫd-i ḫayāta ḫisset itme / Ṭarīḫ-ı **Hak̄ka** ihmāl ile gitme
- 2905 Anasına dönüp ferzend-i kāmīl / Didi **Hak̄** emridür var olma ḡāfil
- 2906 Ki zīrā **Hak̄dan** oldı emr-i ‘ālī / Bu emrūñ vācib oldı imtişālī
- 2933 Cefāsı cānib-i **Hak̄kuñ** vefādur / Belāsı imtiḫān-ı enbiyādur
- 2936 Erenler cündine taḫşin ü şābāş / **Hak̄kuñ** tiḡ-i celāline açar baş
- 2938 Olur **Hak̄** muḫtezāsı muḫtezāsı / O Mevlānuñ rızāsıdur rızāsı
- 2940 Bülend olmaz iñen şān-ı edānī / Olur **Hak̄** söz anuñ bār-ı girānı
- 2942 Aña kār itmez iblīsūñ fesādı / Cenāb-ı **Hak̄ka** artar i‘tiḫādı
- 3013 Zeliḫā **Hak̄ka** tefvīz itdi kārı / Meh-i Ken‘āna virdi ihtiyārı
- 3020 Sevindi **Hak̄ka** minnet itdi Yūsuf / Sözine ḫaylī raḡbet itdi Yūsuf
- 3284 Gider aşnāmı islāma muṭī‘ ol / O yoldur ḫazret-i **Hak̄ka** varan yol
- 3452 Baḫasız ‘ayn-ı ma‘ḫul ile tā kim / Olasız ḫıdmet-i **Hak̄ka** mülāzim
- 3455 Eşerden bellüdür zāt-ı mü‘eşşir / Bilür **Hak̄k**ı bulur rāy-ı müdebbir
- 3465 Sa‘idūñ ‘aynını ḫaḫ-bīn ider **Hak̄** / Vişāl-i **Hak̄ka** el-ḫaḫ olur elyaḫ
- 3540 Murādumdur fenā-yı muṭlaḫ olmak / Ḳabül itse du‘āmı Ḥazret-i **Hak̄**
- 3711 Ḥabībüm çünki sende ḫavf-i **Hak̄** var / Bu gün nā-ḫaḫ yire ḫan itme zinhār
- 3728 İrenler irdiler **Hak̄ka** müretteb / Şırāt-ı müstaḫıme gitdiler hep
- 3814 Bu sözi nāgehān ḡuş itdi Yūsuf / Añup **Hak̄** cānibin cūş itdi Yūsuf
- 4076 Kimine ma‘rifetde oldı üstād / Kimin **Hak̄** cānibine itdi irşād
- 4266 Kimūñ kim **Hak̄ka** olan inḫıyādı / Anı görür gözedür Rabb-i Hādī
- 4268 Girü **Hak̄dan** olur derdine tīmār / Araya istemez kim gire aḡyār

- 4317 Ğubār-ı rāha beñzer qurı bühtân / Olur ‘avn-i **Hak** ile def’i āsân
 4477 Didi *hayfâ dirîgâ* ey cemādât / Size **Hak** dirdüm eylerdüm münacât
 4483 Qodı bātıl ṯarîk-ın **Hakka** döndi / Elini ħ̱ân-ı İbrāhîme şundi
 4527 Bahār ile nitekim şaĥn-ı gülzâr / **Hakun** emri ile gene oldu tekrâr
 4534 Teveccüh eyledi **Hak** ĥazretine / İrişdi peyk-i Mevlâ ĥidmetine
 4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘ibâdet / Rükû‘a varmış eyler **Hakka** ṯa‘at
 4779 Didi **Hakdan** saña oldu beşâret / Fenâ buldı bu fûrkat geldi vuşlat
 4870 Du‘â kıl bize kim **Hakk** ide maġfûr / Bizüm cürm ü ĥaţamuz ola ma‘zûr
 4920 Gehî söylerdi **Hakun** kibriyâsın / Gehî bu dâr-ı dünyânun fenâsın
 4921 Kitâb-ı **Hakı** Yûsuf itse tefsîr / Du‘âlar eyler idi Ĥazret-i Pîr
 4942 Didi fikr eyleñüz rûz-ı memâtı / Ṯarîk-ı **Hakka** eyleñ iltifâtı
 4980 Saña müştâkdur taĥkîk u ta‘yîn / Ĥuzûr-ı **Hakda** ervâĥu’n-nebiyyîn
 5030 Naşîb oldu aña qurbîyyet-i **Hak** / Nebîler zümresine oldu mülĥak

Aşağıdaki tanıkta “İnsanın başına gelen her şey Allah’tandır.” anlamındaki “Ne gelirse kula Hak’tan gelir.” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 1233 Degül taĥdîr-i Ĥakdan kimse âġâĥ / Ne kim **Hakdan** gelür *el-ĥukmü li’llâh*

Hak Ta‘âlâ [8] yüce olan Allah, ulu Allah. <KUBBEALTI>

- 524 Büyüdükce o mäh-ı ‘âlem-ârâ / Ziyâde itdi ĥüsnin **Hak Ta‘âlâ**
 803 Qamuya **Hak Ta‘âlâ** qorĥu virdi / Felek gibi biri birine girdi
 873 Bu câĥ-ı salţanat ĥüsn ü melâĥat / Olur hep **Hak Ta‘âlâdan** ‘inâyet
 1661 İrem gülzârıdur zâtuñ hemânâ / İraġ itsün ĥazândan **Hak Ta‘âlâ**
 1780 Otursañ ġonca ṯursañ serv-i bâlâ / Seni ‘âlî yaratmış **Hak Ta‘âlâ**
 2041 Dimiş ey pâdişâĥ-ı ‘âlem-ârâ / Günün günden yeg itsün **Hak Ta‘âlâ**
 2651 Eyitdi **Hak Ta‘âlâ** ĥakĥı içün / Yedi gök ‘arş-ı a‘lâ ĥakĥı içün
 4535 Getürdi **Hak Ta‘âlânun** selâmın / Resûlün aındı ta‘zîm ile nâmin

Hak yolu [2] Allah’a eriştiren yol, doğru yol, hidayet. <KUBBEALTI>

- 3656 Dökelüm **Hak yolına** genc ü mâlı / Gidersün bu ġünâĥ u bu vebâli
 2910 Yürî **Hak yolına** cânun fedâ it / Dügüne bayrama gider gibi git

2. doğru, gerçek, “batıl” karşıtı. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

- 86 Ṯarîk-ı **hakda** Ĥakĥı kılsa maĥşûd / Delîl olur ‘ibâdu’llâha Ma‘bûd
 1796 Ĥudâ **hakı** ki sen şâĥı yaratdı / Beni ‘âşîk seni ma‘şûk itdi
 2967 Ĥaţâsın añlamaz ol çeşmi fettân / Yazuĥlar kim ider nâ-ĥak yire qan
 4314 Üzilmez incelür **hak** nesne her bâr / Qalur yüzi qarasiyle sitemkâr

4750 Biri birine düşnām eylediler / Bize didükleri **hākđur** didiler

3. hukukun veya geleneğin bir kimseye tanıdığı şey, pay, hisse. <KT, TS, KUBBEALTI>

812 Karındaşlık **hākını** zāyi‘ itmeñ / Koyup toğrı yolu egriye gitmeñ

4. bir insana ait olan şey, alacak. <KT>

1285 Faķiri kılma her evbāşa pāmāl / Baña zulm eyleyenden **hākıumı** al

5. bir isme -de/da eki ile birlikte getirildiğinde “dair, müteallik” anlamına gelir. <KT>

3887 Sözümdе tođrıyam Allāha ma‘ lūm / Şehādet itdi **hākıumda** bu ma‘ şūm

hākke’l-yakîn [1] bir şeyi tadarak ve yaşayarak öğrenmek. [*tas.*] Salikin yalnızca ilim yönünden değil aynı zamanda hâl ve müşahede yönünden de Hak’ta fani ve Hak ile baki olması. Hakke’l-yakîn üç yakîn türünden biridir. İnsanın öleceğini bilmesi ilme’l-yakîn, ölüm döşegine düşüp can çekişmesi ayne’l-yakîn, ölümü tatması ve ölüm olayını yaşaması hakke’l-yakîndir. İlme’l-yakîn şeriatın zahiri, ayne’l-yakîn şeriattaki ihlas, hakke’l-yakîn şeriatı müşahede yani yaşamadır. <KUBBEALTI, TTS>

47 Baña **hākke’l-yakînünde** turağ it / Gider şek noktasın cāndan ırağ it

hākki için [3] ... üzerine ant olsun ki anlamında yemin sözü. <KUBBEALTI>

2651 Eyitdi Hāk Ta‘ ālā **hākki için** / Yedi gök ‘arş-ı a‘ lā **hākki için**

2652 Ruĥ-ı cānāndaki hālet **hākıyçün** / Dil-i ‘āşıkdaki hayret **hākıyçün**

3862 Ĥudā **hākki için** ta‘ yīn ü taĥķik / Bu işi itmedi ol yār-ı şiddik

hāk [33] toprak, toz. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

95 Bir avuç **hāki** cān ile yüridür / Deñizde dürlü dürlü dūr dūridür

96 Ne sırdur bu ki bir **hāk**-i basıti / Ma‘ ārif baĥrinūñ eyler muĥiti

171 Olupdur cilvegāhı şüretā **hāk** / Velī ma‘ nī yüzinde fevķ-ı eflāk

178 Seni şebnem gibi ol mihr-i enver / Götürür **hākden** ‘ izzetler eyler

210 Şu deñlü gitdi bālāya feraĥnāk / Gözinden ġāyib oldı nokta-i **hāk**

239 Eger şirāne baķsa Erdişire / Düşürür sāye-veş **hāk**-i ĥāķire

755 İhānet idüp ol ma‘ şūm-ı pāke / Sürerlerdi yüzün ġün gibi **hāke**

767 Başından şemsi dülbendi alındı / Vücūdi cevheri **hāke** şalındı

906 Yıkıldı **hāke** ne mest ü ne hüşyār / Ne diri ne öli ne sağ ne bīmār

1029 Aķar şu gibi eyleñ yoluñuz pāk / Ayağına düşüñüz niteki **hāk**

1143 Bilüp noķşānını ol māh-ı eflāk / Kōdı yüz yirde koydı başına **hāk**

1295 Şabā-yı miĥnet ile ‘ ālem **hāk** / Biri birine girdi hem-ķü eflāk

2047 Ne var bārān-ı ebr-i luţf u iĥsān / Bu **hāki** eylese ser-sebz ü ĥandān

2050 Eyitdi ey serir-i Mışr emiri / Götürdün **hākden** ‘ abd-i faķiri

- 2440 Olup tığ-i firâkı zaḥmnâki / Değişdi aşı-ı **ḥâke** rûḥ-ı pâki
 3083 Ğam-ı dildârı ile nitekim **ḥâk** / Yaşı ırmağı itdi sînesin çâk
 3229 Bu ḥâl ile görince şems-i cânı / Götürdi **ḥâkden** ol nâ-tüvânı
 3556 Karardı düşdi **ḥâke** hemçü sâye / Görince ḥâlini raḥm itdi dâye
 3637 Zârar gelmez begüm ḥurşîd-i pâke / Karîn olsa eger pehlû-yı **ḥâke**
 3702 Zinâya bendeñi erzânî görme / Şalâḥıyyet libâsın **ḥâke** sürme
 4183 Bu minvâl üzre oldı kıl u kâli / Tozutdı **ḥâkini** bād-ı melâlî
 4462 Gözüme nûr vir kim yâra baḥsun / Zülâl-i raḥmetüñ ben **ḥâke** aḥsun
 4464 Şabâ gibi koyardı başına **ḥâk** / İderdi seyl-i eşki yirleri çâk
 5010 Yağardı **ḥâke** berg-i verd-i ḥandân / Şecerler ağlar idî şanasın kan
 5019 Ne mâtemdür ki gökler geydi eflâk / Kara çullarda kaldı ‘âlem-i **ḥâk**
 5082 Belâ deryâsınuñ keştîsidür **ḥâk** / Felâket yelkenidür aña eflâk

ḥâk-i pây [1] ayak toprağı, tozu.

- 516 Cemâlî gülşeninde bülbül oldı / Ne bülbül **ḥâk-i pâyına** kul oldı

ḥâk-i râh [1] yolun toprağı; uğur.

- 241 Severler ol sipâhî pâdişâhı / Dilâverler olurlar **ḥâk-i râhı**

ḥâk-i siyâh [3] kara toprak. <KANARI>

- 334 Güneşdür fi’l-meşel ‘ışk-ı İlâhî / Kızıl altun ider **ḥâk-i siyâhı**
 756 Yüzi mâhı bulaşdı gerd-i râha / Sürüldi sünbüli **ḥâk-i siyâha**
 1334 Ğubâr-âlûdesin **ḥâk-i siyehden** / Kemân ebrûña tozlar ḥondı rehden

ḥâk-i zillet [1] düşkünlük toprağı. <KANARI>

- 3515 Tırur gün gibi bürc-i rif’ atinde / Beni ḥor künc-i **ḥâk-i zilletinde**

ḥâk ile yeksân [1] yerle bir, izi kalmamış.

- 2925 Hâzer kıl eyleme ey zıll-ı Yezdân / Nübüvvet ‘ırzını **ḥâk ile yeksân**

ḥâkâret [] hürmetsizlik, itibarsızlık, hor görme, adi ve bayağı sayma, küçük düşürme.

<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

ḥâkâret etmek/eylemek [2] küçük düşürücü söz söylemek, bu tür davranışlarda bulunmak, kötü muamele etmek. <KUBBEALT>

- 1981 **Ḥâkâret eyleme** bu nâ-murâda / Oñulmaz derdümi ḥılma ziyâde

- 4060 **İderler** aña bu resme **ḥâkâret** / Görenler tâ ki andan ala ‘ibret

ḥâk-bîn [1] doğruyu gören. <KANARI>

- 3465 Sa’îdüñ ‘aynını **ḥâk-bîn** ider Hâk / Vişâl-i Hâkka el-ḥâk olur elyak

ḥākī [2] toprağa mensup veya topraktan ibaret olan; topraktan yaratılmış; beşer, insan.

<KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

2879 Kō **ḥākī** cismi çālāk eyle cānı / Gider boynuñdağı bār-ı girānı

4977 Kōma cān murğını **ḥākī** kafesde / İriş ‘arş-ı berīne bir nefesde

ḥakīkat [6] bir şeyin aslı ve esası, künh, mahiyet; gerçek, doğru. Hakikat, Allah’a erişme yolundaki dört makamdan üçüncüsüdür. Diğerleri şeriat, tarikat, marifettir. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, TTS>

87 Tasavvur olamaz ol zāt-ı mutlak / **Ḥakīkatle** Ḥakı Ḥaḳ bilür ancak

1424 Gel ey keşşāf-ı esrār-ı maḥabbet / Gel ey vaşşāf-ı aḥbār-ı **ḥakīkat**

1709 Ṭarīkat ‘āleminūn reh-nümünı / **Ḥakīkat** sözlerinūn zū-fününı

4563 Kōdı māba‘dine cısır-i mecāzı / **Ḥakīkat** ‘ilminūn açıldı rāzı

4594 **Ḥakīkat** baḥrinūn bildi dilini / Şu gibi buldı vaḥdet menzilinı

4927 Ma‘iyyetle varurlardı namāza / **Ḥakīkatle** tururlardı niyāza

ḥakīkatte [2] aslına bakılırsa, gerçekte, aslında, esasında. <KO, KUBBEALTI>

436 Edānī şoḥbeti tārīk-i cāndur / **Ḥakīkatde** ḥicāb-ı ‘āşīkāndur

5107 Özin ‘ālī bilen merd-i denīdür / **Ḥakīkatde** faḳīr olan ḡanīdür

ḥakīkī [4] hakikate mensup, sahih, doğru, asıl, sahte veya mecazi olmayan. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

1450 **Ḥakīkiye** mecāzīden yakın ol / Günün şevkına eyle zerreden yol

1860 Bu zencīr oldı tesbīḥ-i niyāzı / **Ḥakīkī** eyledi ‘ışık-ı mecāzı

2378 **Ḥakīkī** oldı bu ‘ışık-ı mecāzı / Ḥudādan ḡayrıdan gitdi niyāzı

2385 Mecāzı köprisinden geçdi gitdi / **Ḥakīkī** gülşeninde vaḥdet itdi

ḥakīm [2] hikmet sahibi, âlim, her şeyi bilen. Allah’ın sıfatı olarak haklı ile haksız, suçlu ile suçsuzu ayırt eden, ihtilaflı konuları çözümleyen ve her işi hikmetli olan demektir. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

1178 **Ḥakīm**-i lâ-yezālūndür taşarruf / Bilinmez hikmet-i aḥvāl-i Yūsuf

2006 Eyü olmış ciger-güşem mizācı / **Ḥakīm**-i Lāyezāl itmiş ‘ilācı

ḥakim [2] hükmeden, buyruğunu yürüten, hakimiyet kurmuş olan, egemen. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

4843 Dem olur kim döner bu devr-i dāyim / İder maḥkūmuñı kendüñe **ḥakim**

ḥakimü’l-vaḳt [1] vaktin hakimi, hükümdar, emir. <KUBBEALTI, KANARİ>

414 Anuñ neslinden oldı Āl-i ‘Oşmān / Cihānun **ḥakimü’l-vaḳtidür** el-ân

ḥakīr [2] kadri ve itibarı olmayan, adi ve bayağı olan, itibarsız, bayağı. <KT, KO, LN, OTAL>

239 Eger şīrāne baḡsa Erdişīre / Düşürür sāye-veş ḥāk-i **ḥakīre**

3089 Eyā ḡam şehrinūn ḥōr u **ḥakīri** / Şatun alduḡı ḡulīnuñ esīri
ḥākister [1] kül, ateş külü. <KT, KO, CŪDÎ, KANARÎ>

3496 Nücūm ile semānuñ yūzi ṭoldı / Ser-ā-ser aḡker ü **ḥākister** oldı

ḥāksār [4] toz toprak içinde sürünen, hālî perişan, zelil, hakir, düşkün. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

489 Şu demde kim memātum rûzgārı / Süre dergāhdan ben **ḥāksārı**

2881 Yirinde ḡo vüçūd-ı **ḥāksārı** / Şafā bul cān gözinden sil ḡubārı

3635 Ne var iḡsān u cūduñ cūybārı / Şularsa bu vüçūd-ı **ḥāksārı**

4976 Gider cān cevherinden bu ḡubārı / Yirinde ḡo vüçūd-ı **ḥāksārı**

ḥāl [145]

1. bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, oluş, bulunuş, keyfiyet. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARÎ, KUBBEALTİ>

288 Ziyāde olsa nār-ı ‘ışḡ **ḥālî** / Söyündürmez anı vuşlat zülālî

289 Yaşum gibi perişan oldı **ḥālūm** / Temevvūc itdi deryā-yı celālūm

329 Bu Yūsuf şehri virdi baña bir **ḥāl** / Sözümi âteş-i ‘ışḡ eyledi ḡal

331 Faḡīre ḡasb-i **ḥāl** oldı bu ḡışşa / Dil-i dīvānem andan aldı ḡışşe

363 Bilenler ‘aşıḡ u ma‘ şūḡ **ḥālīn** / Bu yüzden keşf ider ma‘ nā cemālīn

477 Yanumda ‘izz ü nāza öğrenen yār / Ġarīb olup ola mı **ḥālî** düşvār

480 Anadan ayrılanuñ **ḥālî** ma‘ lūm / Yetīm oldı iki yaşında ma‘ şūm

487 Bu **ḥāl** üstinde ḡıldı anı da‘ vet / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet

508 Gelecek vaḡt irişdi gelmedi āḡ / Dirīḡā olmadum **ḥālinden** āḡāḡ

532 Bu **ḥāl** ile geçerken devr-i İnās / Delü gönline ṭārī oldı vesvās

732 Firāk-ı Yūsufa virmez icāzet / Zārūrī **ḥāl** iken cāna bu āfet

823 Ġarīb oldı senūn dürr-i yetīmūn / Bilür mi **ḥālūmi** zāt-ı kerīmūn

839 Ki vardur her celālūn bir cemālî / Belādur enbiyānuñ ḡasb-i **ḥālî**

915 Elemdür ‘aşıḡuñ ayruḡsı **ḥālî** / Ki var bir şenlīḡinūn biñ melālî

970 Biraz Ya‘ ḡūb oldı fārīḡu’l-bāl / Yemīn itdüklerinden geldi bir **ḥāl**

989 Derildi ḡapuya cem‘ oldı etḡāl / Firāḡuñdan ḡatı ayruḡsıdur **ḥāl**

991 Bu vech ile iderdi āḡ u efḡān / Bu **ḥāl** ile olurdı zār u ḡiryān

1059 Ölüm **ḥālīne** geldi Ḥazret-i Pīr / İki fürḡat bir oldı itdi te’şīr

- 1100 O ma'şūmı ayırdı 'işmet-i Hâk / Bu **hâl** oldu aña evlâ vü elyak
- 1128 Eyâ şems-i dūhâ vü mäh-ı rahmet / Nedür **hâlün** neden düşdi bu fūrkat
- 1134 Niçe gün niçe ay oldu ki ey mäh / Aradum olmadum **hâlünden** āgâh
- 1183 İdüp iki kulağını per ü bāl / Uçup giderken esterler 'aceb **hâl**
- 1210 Sa'âdet eyledi kendüye iqbāl / Vücûda geldi rüyâsındaki **hâl**
- 1217 Sezindiler bu **hâli** cümle evlâd / Ki Yūsuf oldu çâh-ı ğamdan âzâd
- 1266 Orada ağladı **hâlini** vâfir / Bu geçmiş mâcerâyı aındı bir bir
- 1267 Didi ey vâlîde bildün mi **hâli** / Ne kıldı baña Ya'kûbuñ 'ayâli
- 1273 Ğamum hâdden ziyâde miñnetüm çok / Öürsem dañı bir **hâlüm** şorar yok
- 1275 Bu yerlerde benüm **hâlüm** bilür yok / Terañhum eyleyüb şefkat kılar yok
- 1549 Hıñbından gelür insâna bir **hâl** / Cevâba kudreti olmaz qalur lâl
- 1589 Añıbbâsına bu **hâli** şorardı / Devâsuz derdine dermân arardı
- 1602 Düşinde oldu **hâli** gerçi düşvâr / Dimezdi gördüğün âyine-kirdâr
- 1629 Żârürî **hâl** olur derd ehli âhı / Çıkar her âteşün dūd-ı siyâhı
- 1678 'Ayân itdügi içün gizlü **hâli** / Günün eksük degüldür bir zevâli
- 1708 Mey-i 'ışkı virür 'uşşâka bir **hâl** / Olur dīvâne vü mecnûn u abdâl
- 1751 Zihî zevk u zihî şevk u zihî **hâl** / Bir iken iki ola rüy-ı iqbâl
- 1767 Benüm **hâlümde** añbâbum ider 'âr / Bürüdetle geçer bād-ı seher-vâr
- 1805 Bu resme **hâlini** 'arz itdi bir bir / Ziyâde ağladı yalvardı vâfir
- 1846 Atası şâh-ı mağrib tıydı **hâli** / Didi vardur bu mihrün bir zevâli
- 1890 Varursañ bâb-ı yâra ara çâre / Benüm **hâlumi** bildür ol nigâra
- 1896 Perişân-hâñır u derde giriftâr / Ne bir hem-dem ne bir **hâlin** şorar var
- 2017 Nihâl-i qaddi oldu hayra meyyâl / Aña **hâl** oldu cümle añsenü'l-hâl
- 2232 Bu **hâl** üstine geçdi niçe eyyâm / Vişâle eyledi bir gice ibrâm
- 2240 İrişmez oldu ol qaşı hilâle / Bu **hâli** hikmete itdi havâle
- 2339 Ümîd oldur ki 'ışkımdan gele **hâl** / Ola serv-i revânı baña meyyâl
- 2434 'Azîze vaşf-ı **hâli** oldu ta'rif / Neye çıkdiyse anı itdi taz'îf
- 2472 Esirge ben ğarîbi **hâlume** baq / Beni de kıllaruña eyle ilhâq
- 2565 Derilür mi oyun yirine eñfâl / O yirlerde ne olmışdır nedür **hâl**
- 2569 Anuñ bir **hâli** var ta' bire gelmez / Fiğân u nâlesi taqrîre gelmez
- 2571 Döyemez anı tafşîl itmege dil / Anuñ **hâli** be-ğâyet oldu müşkil
- 2601 Didi **hâlümde** qo ey merd-i añsen / Beni 'avk eyleme Hâk cânibinden
- 2619 Bu yirden qopmasa ol gül nihâli / Bu deñlü bilmez idi cümle **hâli**
- 2625 Dañı bundan öñürdi oldu bir **hâl** / Derildi Külbe-i Añzâna eñfâl

- 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi meger kim / Degüldi Yūsufuñ **hāline** ‘ālim
- 2656 Zebānı bülbülin depretdi Yūsuf / Geçen **hālın** hikāyet itdi Yūsuf
- 2674 Atamuñ **hālın** istifsār kıldum / Ziyāde hasret olduĝını bildüm
- 2734 Dirīĝā olmadın **hālūmden** āgāh / Maķāmı cennet olmış *ṭābe meşvāh*
- 2751 Yüzine urmadı ammā bu **hālī** / Haṭā-pūş oldı mir’āt-ı cemālī
- 2927 Bilir misin ‘aceb nice olur **hāl** / İderseñ emr-i Rabbānide ihmāl
- 2934 Hemān-dem oldı İsmā‘īl āzād / Bu **hāle** vālideyni oldılar şād
- 3003 Bu **hāl** üstine geçdi niçe demler / Biri birine virürdi elemeler
- 3094 Zeliḥānuñ bu **hālın** bildi dāye / Yaķın oldı o mihre hemçü sāye
- 3127 Dehānı ‘āleminde nātıķa lāl / ‘Ayāndur ķāle gelmez ‘ālem-i **hāl**
- 3229 Bu **hāl** ile görince şems-i cānı / Götürdi ḥākden ol nā-tüvānı
- 3241 Bu **hāl** anuñ ki oldı ḥasb-i **hālī** / Deĝişmez şādmāna bu melālī
- 3293 Ne deñlü ise şefķat itdi cānān / Velī bu **hālī** andan kıldı pinhān
- 3448 İder efķarı ‘ayn-ı ‘aķlı bī-nūr / Süleymānuñ ne bilsün **hālını** mūr
- 3486 Bu istiĝnāda ol āh eylemekde / Bu cevır itmekde ol **hālın** dimekte
- 3552 Bilür ḥāl ehli **hāl-i** ‘aşıkānı / Ölürken tutilur ancaķ zebānı
- 3556 Karardı düşdi ḥāke hemçü sāye / Görince **hālını** raḥm itdi dāye
- 3563 Gele bu vech ile gönline bir **hāl** / Ola Yūsuf saña şāyed ki meyyāl
- 3625 Ta‘ accüb eyledi Yūsuf bu **hāle** / Bu mekr ü āle bu rengin ḥayāle
- 3778 Teraḥḥum eyledi **hāline** ĝāyet / Żarūrī lāzım oldı aña şefķat
- 3794 Didi ĝāyet mükedder oldı **hālūm** / Yazuķdur boynuña alma vebālüm
- 3811 Bu gizlü **hālını** çün gördi Yūsuf / Zeliḥādan bu rāzı şordı Yūsuf
- 3837 Cevābın virdi şavdı yār-ı ‘ārif / ‘Azīz olmadı herĝiz **hāle** vāķıf
- 3851 Hikāyet eyledi bu **hālī** bir pīr / Yir imiş sevdüğinden yavrisın şīr
- 3853 Bu **hāle** ‘ayn-ı teşnī‘ ile baķma / Vücūduñ baḥr-i teşvīşe biraķma
- 3856 Tōķınur ‘āşıkā seng-i melālī / Başına gelmeyen bilmez bu **hālī**
- 3889 Bu **hālīyle** temāşā eyle anı / Yüzinden bellüdü ‘ışķum nişānı
- 3907 Zenān-ı Mışır içinde oldı meşhūr / Ser-ā-ser mācerā-yı **hālī** mezkūr
- 3909 Tıyurdu mihriñi cismi hilālī / Mesāvē oldı ḥalkā ḥasb-i **hālī**
- 4035 ‘Azīze ‘arz-ı **hāl** itdi Zeliḥā / Didi ey āb-ı rüy-ı mülk-i dünyā
- 4045 Diye **hālī** budur ehl-i ḥaṭānuñ / Efendisine ‘işyānı olanuñ
- 4046 İdeler ba‘ dehu zindānda maḥbūs / Ola bu **hāl** ile manzūr u maḥsūs
- 4079 Geçerdi ṭā‘ atu’llāh ile **hālī** / Ḍalāl ehlinden oldı gönli ḥālī
- 4085 Bu **hāl** eyler ta‘ aķķul cāmesin çāk / İdemez kimse istiķbālī idrāk

- 4174 Olup bilmezliginden **hâli** düşvâr / İderdi kendü kendü ile güftâr
- 4306 Tefahhus itdi **hâl**-i mücmelini / O ‘avretler ki kesmişdi elini
- 4329 Meh-i Ken‘ân mişâl-i Şeyh Şâfi / Kodı **hâlinde** künc-i i‘tikâfi
- 4388 Tağıldı ‘aql u fikri ‘ırzı şındı / Niçe günler bu **hâl** ile geçindi
- 4393 Aña irişdi **hâli** âhir-i kâr / Kime kim şorsa dildârından aḥbâr
- 4446 Elemden olmayup bir laḥza ḥâlî / Bu idi ‘ışk-ı dildâr ile **hâli**
- 4459 ‘Înâyet ‘aynı ile **hâlûme** bak / Beni bu nâr-ı hicrâna yeter yak
- 4500 Buluşdı Yûsufa ‘arz itdi **hâlin** / Temâşâ eyledi cânân cemâlin
- 4574 Görince Ḥazret-i Yûsuf bu **hâli** / Revâne oldu iḥsânı zülâli
- 4595 Vücûdında açıldı ‘ayn-ı tâ‘at / Bu **hâl** üstine geçdi niçe müddet
- 4596 Nebiyyu’llâh çü Mışra oldu vâlî / Zemâne ḥalkının ḥoş oldu **hâli**
- 4610 Yürürdi ḥazret-i Yûsuf şusuz aç / Ferâmûş olmaya tâ **hâl**-i muḥtâc
- 4638 Varup maḥrûsa-i Mışra bu cumhûr / Alurlar cümle ‘arz-ı **hâle** destûr
- 4655 Sizi ḥabs eylesünler ehl-i dîvân / Olinca **hâlûñüz** i‘lâm ü i‘lân
- 4696 Didi olmamış idüm anda ḥâzır / Birâderler bilür ol **hâli** zâhir
- 4822 Bize i‘lâm idün Ya‘kûb **hâlin** / Umar mı nûr-ı ‘aynının vişâlin
- 4831 Taḥammül itmeyüb bu **hâle** insân / Olurdi her gören giryân u nâlân
- 4837 Mülâkât olur ise Ḥazret-i Pîr / Bu **hâl**-i mâziye kıl ḥüsn-i ta‘bîr
- 4874 Olurken dâr-ı ğamda **hâli** dil-teng / Maḥâm-ı zevk u şevka kıldı âheng
- 4876 Şu gibi Mışra aqdı kalb-i meyyâl / Şafâ-yı irtihâli virdi bir **hâl**
- 4931 Bu **hâl** ile niçe yıl niçe müddet / İki kıldılar bir yirde şoḥbet
- 4943 Şu kim ḥâl ide **hâl**-i enbiyâyı / Bakâ bilmez bu mir‘ât-ı fenâyı
- 4963 Yönelde ‘âlem-i envâra cânı / Kodı **hâlinde** zulmânî mekânı
- 5002 Murûr-ı şubḥ u şâmı gözler idi / Ne ola ‘âkıbet **hâlüm** dir idi
- E8 Koyunlarla bile tesbîḥ iderdi / Bu **hâle** şükr idüp kendüye dirdi

Aşağıdaki tanıklarda geçen “be-her ḥâl” ifadesi “her durumda, mutlaka” anlamına gelmektedir (*bk.* be-her ḥâl).

- 1095 Benâtu’n-na‘ş gibi kayd-ı eṭfâl / Perişân eyler insânı be-her **hâl**
- 1240 Nebî evlâdsız cümle be-her **hâl** / Nihâyet buña şeytân itdi idlâl
- 2406 Gönül murğı olur ol serve meyyâl / Tutulur dâm-ı ‘ışkına be-her **hâl**
- 4347 Cihânda zâlim olana be-her **hâl** / Olur mazlûmun âhi tiğ-i kattâl
- 5115 Kaçan dünyâya gelse ağlar eṭfâl / Güler aḥbâb u ensâbı be-her **hâl**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “zebân-ı hâl” ve “lisân-ı hâl” ifadeleri “konuşma yoluyla değil hâl ve duruşun ifade ettiği mana, uyandırdığı etki” anlamına gelmektedir (*bk. lisân-ı hâl, zebân-ı hâl*).

- 722 Zebân-ı **hâli** gūyâ söyler idi / Firâk-ı Yûsufî bir bir der idi
 2509 Libâsın geydürüp anuñ Zeliḥâ / Lisân-ı **hâl** ile söylerdi tenhâ
 1595 Añub seyrindeki seyrânı her bâr / Lisân-ı **hâl** ile eylerdi tekrâr
 3398 Öñinde şîve ile nâz iderdi / Zebân-ı **hâl** ile gūyâ ki derdi
 3844 Dehân-ı çâkden eyle su ’âli / Lisân-ı **hâl** ile söyler bu hâli

2. sufilerin geçici olarak tutuldukları cezbe, coşkunkluk, insanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah’ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen his, mana ve bunun ruh bedene yansımaları. Tasavvufta varılan manevi duruma “hâl” denir. <KT, KUBBEALTI, TDGDA, TTS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 2899 Hücûm itdi anuñ vecd ile **hâli** / İrişdi mihr-i ‘aqlınuñ zevâli
 3977 Zenân-ı Mışruñ artup vecd ü **hâli** / Semend-i ‘ışkuñ oldı pâyimâli

Aşağıdaki tanıkta geçen “kâl” kelimeleri Arapça “dedi” anlamına gelir ve söz yerine kullanılır.

<TDGDA>

- 5150 Hüveydâ eyledüm mihr-i kemâli / Beyân itdüm getürdüm kâle **hâli**

Aşağıdaki tanıkta geçen “kalin hâle tebdil edilmesi” ifadesi tasavvufta kullanılan bir tabirdir. “Erenler kalimizi hâle tebdil eyle” atasözü “yolun yordamın sözüyle kalmayıp, hâliyle hâllenmeyi dilemek” anlamında bir sözdür. <TDGDA>

- 1992 Deñizlerde olan mâhî mişâli / Bu günden **hâle** tebdîl eyle kâli

Aşağıdaki tanıklarda “hâl sahibi” anlamında “ehl-i hâl” tabiri kullanılmıştır (*bk. ehl-i hâl, hâl ehli*).

- 1431 Maḥabbet ehl-i **hâle** dâd-ı Ḥaḫdur / Ğidâ-yı rûḫdur gözdür kulaḫdur
 1987 Zamân ile ḫalâlüm olırsarın / Enîsüm ehl-i **hâlüm** olırsarın
 2682 Eger teklîf olunsa ehl-i **hâle** / Değişmez atlas-ı eflâki şala
 2950 Ceres gibi ide feryâd u nâle / Belürde kendini her ehl-i **hâle**
 3747 Murâdın ḫâşıl eyle ehl-i **hâlûñ** / Elin al nâ-tüvân u pâyimâlûñ
 4406 Қаған kim ‘ışk-ı pāk irse kemâle / Elem bir ‘âlem olur ehl-i **hâle**
 4989 Lisân-ı hâl ile ol ehl-i **hâle** / Dir idi ey Zeliḥâ eyle nâle

hâl-i ‘âlem/cihân [2] dünya hâli.

- 1033 Olurlar **hâl-i ‘âlemden** ḫaberdâr / İderler ḫorḫudan ḫapuyı dîvâr
 2813 Hikâyet idelüm **hâl-i cihândan** / Rivâyet idelüm geçmiş zamândan

hâl ehli [2] [*tas.*] veli, ermiş, Gönlü Allah aşkı ile dolu olan, bildiklerini sözde bırakmayıp fiile geçiren Allah'ın sevgili kulları için kullanılır. Vahdet-birlik neşesine sahip olanlardır. Hakk'ın rızasını ve sevgisini kazanan iyi kullara hâl sahibi denir. <KT, TDGDA, KUBBEALTI, TTS>

2227 Gürüldür ra' d gibi kūs-ı harbî / Getürür cûşa **hâl ehlini** darbı

3552 Bilür **hâl ehli** hâl-i ' âşıkânı / Ötürken tutulur ancak zebânı

hâl etmek [2] çözüm yolu bulup sonuca bağlamak.

81 Şu kim **hâl ide** rây-ı mâverâyı / Tıyar âvâz-ı tölâb-ı semâyı

4943 Şu kim **hâl ide** hâl-i enbiyâyı / Bakâ bilmez bu mir'ât-ı fenâyı

hâl hâtır şormak [1] bir kimseye “Nasılsınız?” diyerek ne durumda olduğunu ve yakınlarının hâlini sormak. <KUBBEALTI>

4251 Fakîrûn **hâtırın hâlin şorardı** / Ğarîbüñ derdine dermân arardı

hâl olmak [1] çok kötü bir duruma düşmek. <ÖTS>

506 Atamuz bilsem anı kanda şaldı / Ne **hâl oldu** ne hōş eglendi kaldı

hâli perîşân olmak [1] çok zor durumda, berbat bir vaziyette olmak. <KUBBEALTI>

1795 Cemâlünden **perîşân oldu hâlüm** / Senün boynuñadur cânâ vebâlüm

hâl [6] bedende ve özellikle yüzde bulunan siyah benek, ben. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞS>

2357 Kaşuñ üstinde var bir **hâl-i** meftün / Cebînünde olupdur nokta-i nün

Aşağıdaki tanıkta siyahlığı nedeniyle ben, kutsal bir geceye -Kadir Gecesi- benzetilmiştir. <DŞS>

77 Şeb-i Kadri ki halkuñ rahmetidür / Ricâle **hâl-i** rüy-ı hikmetidür

Aşağıdaki tanıkta ben, siyah rengi ve küçüklüğü nedeniyle fülüle benzetilmiştir. <ADŞS, DŞS>

1490 Yaraşur **hâl** ile ol hadd-i pür-nür / Hemîşe şaklanur fülfüle kâfur

hâl-i müşğîn [1] misk kokulu ben. <KANARI>

3525 Cemâl-i şem'e oldu **hâl-i müşğîn** / Vücûdı varlığın yoğ itdi ol hîn

hâl-i müşk-bâr [1] misk saçan ben.

1491 Dimişlerdür o **hâl-i müşk-bâra** / Hayât Âbına düşmüş bir şerâre

hâl-i siyâh [1] kara ben. <BMS>

5164 Döner her medd-i memdûd ebr-i âha / Konulmuş noktalar **hâl-i siyâha**

hâla [2] hala, babanın kız kardeşi. Arapçada “annenin kız kardeşi, teyze” anlamındadır. <KT, KO, LN, OTAL>

419 Vaşıyyet eyledi Ya' kûba İshâk / Ki vara **hâlasına** Şama dek çak

426 Güneş gibi idüb kaç' -ı menâzil / O meh-rû **hâlasına** oldu vâşıl

ḥalāl [12]

1. dinin yasaklamadığı şey, haram olmayan, caiz, “ḥarām” karşıtı. Allah ve Resul’ün bir şeyin helal olduğunu belirtmesi veya işlenmesinde günah olmadığını bildirmesi, o fiilin helal olduğunu gösterdiği gibi, o fiil veya şeyin yasaklandığına dair bir delil bulunmaması da helal olduğunu gösterir. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

2446 Resülün sünnetini iden icrā / **Ḥalālīn** kıldı beytinde mu‘ ammā

3430 Anañ südi gibi saña **ḥalālüz** / Vişālūñ şevkına şūrīde-ḥālüz

3672 **Ḥalālīn** iste Mevlādan hemīşe / Gider fi‘l-i ḥarāmı itme pīşe

ḥalāl eylemek [1] (yaptığı veya verdiği şeyi) can ü gönülden bağışlamak, verdiği kimsenin hakkı olarak kabul etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

2477 Didi olmuş ise ḥıdmetde noḡşān / **Ḥalāl eyle** eyā sultān-ı ḥübān

ḥalāl olsun [2] bunu hak etti, bu ona layıktır. <KUBBEALTI>

1237 **Ḥalāl olsun** baña itdüğüñüz hep / Kıyāmet günü olmañuz mu‘ azzeb

3368 Ḥarām imiş vücūdum ḥıdmetüñe / **Ḥalāl olsun** bu kızlar ḥazretüñe

2. nikahlı eş. <KT, KUBBEALTI>

1987 Zamān ile **ḥalālüm** olırsarın / Enīsüm ehl-i ḥālüm olırsarın

2030 Ḥorāsān şāhı şaldı niçe ḡāşıd / **Ḥalālī** olmağa gönderdi kâğıd

2428 **Ḥalālüm** ister oḡul itsün anı / Müşerref eylesün bu ḥānedānı

2444 **Ḥalālīn** gösteren bir nev-cuvāna / Döner Hindüstānda gergedāna

3429 Dirīḡā bizde ey kân-ı melāḡat / **Ḥalālūñ** olmağa yokdur liyāḡat

4536 Didi gökde nikāḡ itdüirdi Mevlā / **Ḥalālūñ** oldu bu günden Zelīḡā

ḥalāş [32] kurtulma, kurtuluş. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

1174 Mekānı olsa çāḡ-ı ḡuşşa vü ḡam / Sebeb olur **ḥalāşına** bir ādem

2007 **Ḥalāş** u şıḡḡatı şükrānesine / Üleşdüirdi ile vāfir ḡazīne

4263 Ferāmūş oldu Yūsuf bir niçe yıl / **Ḥalāşı** oldu her vech ile müşkil

ḥalāş bulmak/olmak [21] kurtulmak. <LN, KUBBEALTI>

420 Sefer ide **ḥalāş ola** cedelden / Selāmet yaḡasın ḡomaya elden

957 **Ḥalāş olmaz** ecelden bende vü şāḡ / Ölüme çāre yok *el-ḡükmü li‘illāḡ*

1646 **Ḥalāş olmaz** bu ḡamdan ehl-i iḡlāş / Biçerler ekmedüḡi yirden eşḡāş

1995 Ġanī olmuş vişālī ‘āleminde / **Ḥalāş olmuş** firāḡınuñ ḡamından

2009 Çözülde baḡı seyrān itdi baḡı / **Ḥalāş oldu** bu sevdādan dimāḡı

2668 **Ḥalāş olduğumı** tıyınca iḡvān / Ḳulumuzdur diyü şatdılar ol ān

2714 Ġam-ı Ya‘ ḡubdan **bulsun ḥalāşı** / Yaluñuz bize olsun iḡtişāşı

- 3069 Kemāndan egrilik zann eylese tîr / Hemān eyler **halâş olmağa** tedbîr
 3250 **Halâş olmaz** belâ vü derd ü ğamdan / Ölünce cânı kırtulmaz elemden
 3787 **Halâş olmağ** için mekrinden anuñ / Eline aldı gönlin mübtelānuñ
 3538 **Halâş olduñ** ğamından kāyinātuñ / Cihānuñ kaydına yok iltifātuñ
 3827 **Halâş oldu** yidi derbend-i ğamdan / Hidāyet buldı kırtıldı elemden
 4032 **Halâş olmağa** ideydi temennā / Du‘āsını qabûl eylerdi Mevlā
 4245 Bûrûdet gelse dünyāya şitādan / Bahār ile **halâş olur** belādan
 4288 O zindāndan **halâş olan** cuvāna / Beyān oldu bu zıkr olan fesāne
 4328 Dir idi her kişi *el-ḥamdü li’llāh* / **Halâş oldu** tutilmış iken ol mäh
 4449 Görinmez bir kaçādur ‘ışk-ı cānān / **Halâş olmaz** ölince andan insān
 4842 Ne aşşı zulm ile cevri ü cefādan / **Halâş olmaz** iden bulur Hudādan
 4955 Şu kim pāk itdi qalbin ğıll u ğışdan / **Halâş oldu** ‘itāb u serzenişden
 4975 Yetiş gel şem‘-i cem‘-i enbiyā ol / **Halâş ol** kayd-ı ‘ālemden şafā bul
 4979 Ne umarsın bu fānī encümenden / **Halâş ol** kırtul ālām u miḥenden

halâş etmek/eylemek [8] kurtarmak, serbest bırakmak, azat etmek. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 233 İrişsün vuşlat-ı cānāna cânı / **Halâş et** ‘ālem-i fūrkatden anı
 353 Bu mihr-i ‘ışk irişince Hudādan / **Halâş eyler** kuyūd-ı māsivādan
 1311 Temennā eyle zāt-ı Kibriyādan / **Halâş itsün** bizi cümle belādan
 1426 Vücūduñ keşti-i deryā-yı ḥayret / **Halâş itmez** seni illā maḥabbet
 4331 Balık qarnındağı Yūnus mişālî / **Halâş itdi** Hudā-yı Zü’l-celālî
 4463 Çıkar luṭf eyle girdāb-ı elemden / **Halâş eyle** beni zindān-ı ğamdan
 4792 Kuru bühtān ile yaşum aqıtma / **Halâş it** oğlumı cānum acıtma
 4798 **Halâş it** ālūme āl itme zinhār / Yıkılmış ḥatırımı yıkma tekrār

hālāt [4] hâller, suretler, keyfiyetler, nitelikler, “hâlet”in çoğulu. <KT, CŪDÎ, OTAL,

KANARI>

- 402 Bunı keşf ü kerāmet ehli eyle / Vücūdın vecd ü **hālāt** ehli eyle
 2373 Cemālîdür viren maḥlûka **hālāt** / Olur her biri bir vech ile mir‘āt
 3231 İrişdi kāyināta vecd ü **hālāt** / Bile ağılardı anuñla semāvāt
 4827 Düşü gerçekliğini itdi işbāt / Meh-i Ken‘āna geldi ḥaylî **hālāt**

hāldaş [2] hâl arkadaşı, aynı hâlde bulunan, aynı hâlde bulunanların her biri. <KT,

KUBBEALTI, KANARI>

- 2736 İraq düşdüm eşümden yoldaşumdan / Mekānumdan ilümden **hāldaşumdan**

hâldaş olmak [1] aynı hâli paylaşmak, hâline ortak olmak.

3508 Olursañ sen **olursın** baña **hâldaş** / Benüm gibi dökersin tâ seher yaş

hâle [4] ayın, bazen de güneşin etrafında halka gibi görülen ışık daire, ay ağılı, ayça.

<KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTI, KANARİ>

569 O gayb olan kemer mânend-i **hâle** / Tolanmış anda ol bedr-i kemâle

1370 Cemâli meş‘ alinde berķ urur nūr / Kamer ruhsarı daħi **hâleden** dūr

1908 Cünün-ı ‘ışķ ile olduñ mı pūr-şevķ / Ki vardur gerdenünde **hâleden** tavķ

4310 O mâha **hâlesi** gibi tolaşdum / Niçe gün sâye-veş uydum ulaşdum

hâlet [20] hâl, suret, keyfiyet. Bu kelime, “hâl” kelimesinin eş anlamlısı ve müennesi olmakla beraber “dikkate değer hâl” anlamına gelir. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

286 Bu **hâletde** bana keşf oldu esrâr / Nîkâbından açıldı çihre-i yâr

1017 Sözüden ķurda irişdi hacâlet / Gözi yaş ile toldı geldi **hâlet**

1387 Tağılur kâkûli târında efķâr / Sevâd-ı dîde gibi **hâleti** var

1463 Eger var ise vicdânunda **hâlet** / Kitâb-ı ‘ışķdan diñle rivâyet

1753 Ne **hâletdür** bu **hâlet** Allâh Allâh / Olur mihr ü maħabbet mürşid-i râh

2498 Düşüm midür bu devlet bu sa‘ âdet / ‘ Aceb gercek midür bu zevķ u **hâlet**

2652 Ruħ-ı cânândaki **hâlet** haķıyçün / Dil-i ‘âşıkdaki hayret haķıyçün

3260 ‘Acâyib sözi var hōş **hâleti** var / Beni ķıl bu ma‘âniden ħaberdâr

3272 Şafâ-yı ħâtır ile şöħbetini / ‘ İnâdı **hâletiniñ** lezzetini

3276 Hilâl ebrûlarınuñ **hâletini** / Cemâli mâhınıñ mâhiyyetini

3958 Gül-i zanbaķları oldu şaķâyık / Bu **hâlet** cümlesini itdi ‘âşık

4075 Bile ħabs olmağ için ehl-i **hâlet** / İderdi ķaşd ile cürm ü şenâ‘ et

4414 Nesim-i şubķ gibi nerm-reftâr / O ħayluñ ħaylî zîbâ **hâleti** var

4576 Kıbâbı cümlesinüñ pūr-mehâbet / Çü tâc-ı şöfiyân-ı ehl-i **hâlet**

5022 Bu **hâlet** Yūsufa itmişdi te’sîr / Gülinüñ olmuş idi levni tağyîr

hâlet etmek [2] hâl gelmek. <KANARİ>

2131 Gülüñ ‘ışķından **irdi** ħaylî **hâlet** / Kızarılmış ħonca gibi rüy-ı lâle

2943 Ħikâyet buldı bu resme nihâyet / Zelîħâyâ **irişdi** ħaylî **hâlet**

hâlet vermek [1] keyif vermek, moral vermek. <KANARİ>

2013 Zelîħânunuñ vücûdunda maħabbet / Mürebbî oldu **virdi** ħaylî **hâlet**

hâlet-âmîz [1] insanı hâlden hâle koyan. <KANARİ>

4496 Fiğân u nâle itdi **hâlet-âmîz** / Fiğânı oldu anuñ şefķat-engîz

ḥalḥāl [1] bazı ülkelerde kadınların süs olarak ayak bileklerine taktıkları gümüşten veya altından yapılmış halka, ayak bileziği. <KT, KO, LN, OTAL, AÇDŞS>

3602 Açıp ağzını **ḥalḥāl**i hilālî / Öper kucardı sâk-ı bî-mişālî

ḥālî [24] boş, içinde bir şey olmayan, تنها; uzak. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTI, KANARI>

1369 Belürmez fitne-i ḥatt-ı cemālî / Celālîden cemālî Rûmı **ḥālî**

1525 Cemālî bedri bulmamış kemālî / Maḥabbet gevherinden güşî **ḥālî**

2784 Didi bundan gerekmez kişi **ḥālî** / Budur çeşm-i çerâğ-ı bezm-i ‘ālî

2920 Libâsumdan tenümi eyle **ḥālî** / Gider hep ḥâyil-i rûy-ı vişālî

3469 Ferâmûş olur âhir adı şanı / Belâsından ider **ḥālî** cihânı

3630 Bulup ağıyardan **ḥālî** cihânı / Söze geldi Zeliḥānuñ zebânı

4600 Demedlerden yoğ idi arz-ı **ḥālî** / Koyun sürüsünün oldı mişālî

4888 ‘İbâdethânesi tenhâ vü **ḥālî** / Görinmez zât-ı ferḥunde-ḥısālî

ḥālî degül [7] uzak olmamak, ... siz olamamak.

109 Benî Âdem **degüldür** hiç **ḥālî** / Kamu eşyānuñ anda var mişālî

312 Nediminden **degül** her güşe **ḥālî** / ‘Abüsü’l-vech olup tırmaz ricālî

672 Gönül **ḥālî degül** ḥavf ü ḥatardan / Gözüm ayrılmaz ol nûr-ı başardan

707 Ser-i Mecnûna dönmüş her nihālî / Ki kuşlardan **degül** bir laḥza **ḥālî**

1437 Benefşe ‘âşık u gül zât-ı ma‘şûk / Maḥabbetden **degüldür ḥālî** maḥlûk

3333 Yire sâye şalar her serv ḥalı / **Degül** üftâdeden her güşe **ḥālî**

3764 Zeliḥâ gördi ol kaşı hilālî / Naşîhatden **degül** her sözi **ḥālî**

ḥālî olmak [5] (o şeyden) arınmış olmak, uzak kalmak, (o şeysiz) olmak. <KUBBEALTI, KANARI>

326 Ser-i ‘uşşâk nîlûfer mişālî / Ol âb içinde **olmaz** hiç **ḥālî**

1321 Vişâle irmiş üftâde mişālî / Bulutlar ağlamakdan **oldı ḥālî**

2462 Sarâyı Yûsufından **ḥālî oldı** / Dehâna geldi cânı beñzi şoldı

4079 Geçerdi tâ‘atu’llâh ile ḥālî / Dâlâl ehlinden **oldı** gönli **ḥālî**

5128 Başîretten şu göz kim **ola ḥālî** / Göremez dilber-i Yûsuf-cemālî

(bir şeyden) **ḥālî olmamak** [4] o şey orada hep mevcut olmak, o şeysiz olmamak. <KUBBEALTI>

249 Cihân mülkin açar gün gibi her gâh / Seferden **ḥālî olmaz** nitekim mâh

3064 Yüzini döndürüp ol gül nihālî / Yabana bakmadan **olmazdı ḥālî**

4446 Elemden **olmayup** bir laḥza **ḥālî** / Bu idi ‘ışk-ı dildâr ile ḥālî

4573 Mişāl-i dāl olup cismi hilālî / Hüdāya secdeden **olmazdı hālî**

Hālîl [7] Allah dostu, İbrahim Peygamber'in lakabı. İbrahim Peygamber ateşe atıldığı zaman Cebrail onu havada tuttu ve dileğini sordu. O da "Ben Allah'ın kuluyum. Hâcetim O'nadır, sana değil. Allah ne dilerse yapsın." dedi. Allah da onu dost edindi ve adı "Halilullah" oldu. <ADŞS, DEKS>

93 Delili dîde-i bârîk-bînüñ / **Hālîlî** hâtır-ı hâlvat-nişînüñ

367 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile âhîr / **Hâlîle** ' izz ü devlet oldu zâhir

369 Açıldı iki gönca gülşeninden / Gülistân-ı **Hālîl** oldu müzeyyen

372 Bu gülşenden **Hālîl** itdükde rihlet / Ol iki oğlına degdi nübüvvet

4531 Didi ey mefharî Âl-i **Hālîlûñ** / Tamâm it hâcetini ben zelîlûñ

Hālîl-âsâ [2] Halil gibi. İbrahim Peygamber gibi. Her iki tanıkta da Hz. İbrahim'in ateşe atılması ve ateşin gül bahçesine dönüşmesi olayına telmih yapılmıştır. <ADŞS>

27 Görünsün âteş-i nazmum gülistân / **Hālîl-âsâ** düşünsün ehl-i ' irfân

3531 **Hālîl-âsâ** dime ki nâra düşdün / Cân atduñ ' âlem-i envâra düşdün

Hālîlullâh [6] Allah dostu, İbrahim Peygamber, Halil İbrahim. <LN, KANARİ, ADŞS>

368 Nübüvvet nûrınûñ fazl u kemâlî / **Hālîlu'llâha** itdi intikâlî

2659 **Hālîlullâh** ceddümdür mu' ayyen / Ki Bârî aña nârı kıldı gülşen

2898 Didi olma şakın şoñra peşimân / **Hālîlullâh** ider oğlını kurbân

2917 **Hālîlullâha** İsmâ'îl ol dem / Didi ey efdal-i evlâd-ı Âdem

4482 Şıdı aşnâmını ol yâr-ı şiddîk / **Hālîlullâha** taklîd itdi taḥkîk

4643 Babamuzdur bizüm Ya' kûb-ı âfâk / Dedemüzdür **Hālîlu'llâh** u İshâk

hālîş [3] karışık ve sahte olmayan, pak ve saf olan, temiz, doğru, hilesiz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

4238 Kişi kim **hālîş** ide niyyetini / Tıyar şabr acısınuñ lezzetini

Aşağıdaki tanıklardaki "zer-i hālîş" ifadesi "karışık olmayan, saf altın" anlamına gelmektedir (bk. zer-i hālîş).

1441 Maḥabbet âteşini eyle pîşe / Zer-i **hālîş** ider ḳalbi hemîşe

4519 Elüm ṭolsun zer-i **hālîşle** tekrâr / Mişāl-i keffe-i mîzân-ı dînâr

halk [72]

1. insanlar, umum, insan topluluğu. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

77 Şeb-i Ḳadri ki **halkuñ** rahmetidür / Ricâle hâl-i rûy-ı hikmetidür

141 Ne hikmetdür ki cümle ' ilm ü hikmet / Ebü'l-Ḳâşımından oldu **halka** kısmet

310 Şadâ-yı nağme vü âvâz-ı temcîd / Uyumaz **halkı** eyler şevkı tecdîd

- 573 Bu idi ol zamānuñ muḳteżāsı / Eger şāh u eger **ḥalkuñ** gedāsı
- 655 Cihān ḥandān u ‘ālem **ḥalkı** mesrūr / Bezendi cümle envār ile her tūr
- 1264 Göke ırgürdi feryād u fiğānı / Bile ağlatdı **ḥalk**-ı kārbanı
- 1313 Münacāt eyle Mūsā gibi ta‘cıl / Helāk eyler bu **ḥalkı** ejder-i seyl
- 1317 Bu **ḥalkı** şalmadı ferdāya Yūsuf / Münacāt eyledi Mevlāya Yūsuf
- 1325 Ziyāde oldı iller i‘tikādı / Mürīd itdi bu **ḥalk**-ı nā-murādı
- 1348 O tıḡūñ cümle ‘ālem zaḥmnāki / Cihān **ḥalkı** ölümlüsi helāki
- 1398 O **ḥalkı** gördi vü **ḥalk** anı gördi / Görenüñ gönline heybet düşürdi
- 1399 Maḳām-ı ‘ışka itdi **ḥalkı** irşād / Görenler ‘aşık oldı kıldı feryād
- 1409 Bahār eyyāmı beñzerdi güyā / Ki **ḥalkı** eyledi mecnūn u şeydā
- 1467 Yumulmışdı deminde ‘ayn-ı teşnī‘ / Şarāb eylerdi ancaḳ **ḥalka** taşdı‘
- 1561 Nihān olmış yüze gelmez dehānı / Aña tā degmeye **ḥalkuñ** zebānı
- 1650 O zālīm ḡamzeler hep oldı mazlūm / Olurdı genc-i ‘ışkı **ḥalka** ma‘lūm
- 1842 Gözi yaşını silmez **ḥalkı** bilmez / Tutulmaḡ ile gün gibi yeñilmez
- 1914 İderler ‘aklı yār olanı maḥzūn / Şanur **ḥalkuñ** sefīhi anı mecnūn
- 2057 Degül bāb-ı cemāli **ḥalka** meftūḥ / Nihān-ender-nihāndur nitekim rūḥ
- 2167 Açup iḥsān elin gül gibi leşker / Şaçardı **ḥalka** la‘līn kāseden zer
- 2189 Didi feryād ile *ḥayfā dirīḡā* / Beni ‘ışk eyledi **ḥalka** temāşā
- 2207 Meşāyih bir tarafda **ḥalka ḥalka** / Şafā-baḡş idi seyri cümle **ḥalka**
- 2214 Görüp senbūsedden luṭf-ı zebānı / Uzatdı **ḥalka** çinīler dehānı
- 2273 Vişāli derdi **ḥalka** oldı sārī / Elem virdi kemāl-i iştihārı
- 2282 Cihān **ḥalkı** başın ḡavḡāya şaldı / Mezāduñ āḡiri ferdāya ḳaldı
- 2518 Niyāzını iderdi aña tenhā / Sūkūt eylerdi **ḥalk** içinde ammā
- 2586 Ġıriv ü nālesi **ḥalkı** uyutmaz / İştımez kimsenüñ sözini tıtmaz
- 2759 Elinde olsa **ḥalkuñ** ihtiyārı / Murādınca olurdı cümle kārı
- 2949 Oḳuna **ḥalka** ‘ışk dāsītānı / Derāy-ı rıḫleti ola fiğānı
- 2960 İder esrār-ı ‘ışkı **ḥalkı** ḡayrān / Virür bedr-i tamāmı ‘aḳla noḳşān
- 2980 Anuñcün ḳaldı alçaḳlarda deryā / İder gönlindekini **ḥalka** peydā
- 3254 Olan zerre gibi mihr ile peydā / Olur Mecnūn gibi **ḥalka** temāşā
- 3517 Fenā-ender-fenā olur vücūduñ / Ne nārūn görünür **ḥalka** ne düduñ
- 3759 Şoyar **ḥalkı** alur mālın ḡarāmı / Begenmezler bu resme iḡtināmı
- 3760 Tehī ḳalmaz cihānda dest-i cerrār / Bu işden **ḥalkuñ** aḡyārı ider ‘ār
- 3848 Şuçın başdurdı ḡavḡā ile ya‘nı / Tıyuldı **ḥalka** fāş oldı bu ma‘nı
- 3909 Tıyurdı mihrini cismi hilālī / Mesāvī oldı **ḥalka** ḡaḡb-i ḡālī

- 3927 Sözi **halka** olur sihr ile efsün / Yüzi eyler niçe Leylâyı Mecnûn
- 3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i ser-keş / Şalındı geldi şaldı **halka** âteş
- 4010 Mesâvî bâbıdur **halkuñ** dehânı / Sefâhetdür kişi açdurmak anı
- 4065 Geçerdi berķ-ı hâţif gibi cānān / Bulutlar gibi **halk** olurdı giryān
- 4277 İderdi vâridât-ı **halkı** ta‘bîr / Yoğ idi ‘ayn-ı ta‘bîrde taķşîr
- 4341 Kifâyet deñlü olsun **halka** kısmet / Bu tedbîr ile olmaz hiç kıllet
- 4455 Olur **halkuñ** çoğı derdine loķmān / Gelür taķşîl-i maķşûd aña āsān
- 4596 Nebiyyu’llāh çü Mışra oldu vālî / Zemāne **halkınuñ** hoş oldu hālî
- 4611 Ma‘āş-ı **halk** içün tedbîr itdi / Şınuķ gönülleri ta‘mîr itdi
- 4615 Yidi buğdayını **halk** ittifākî / Hemān Yūsuf ğalālî kaldı bākî
- 4617 Cihān **halkı** biri birine girdi / Olanca mālını buğdaya virdi
- 4620 ‘Arab **halkını** itdi şer‘ ile kıl / Velî şoñında āzād eyledi ol
- 4711 Didi muhtāclık ey māh-manzar / Ğarîbi **halk** eline bakar eyler
- 4795 Odur ‘ālemde sulţān-ı hıredmend / Aña **halk** üşmeye dîvāne-mānend
- 4951 Münāfık iki yüzlü tîĝe beñzer / Taķılsa yanına **halkuñ** gelür şer
- 5043 Cinānuñ bağına seyrāna gitdi / Cihān **halkın** ğarîb-i bî-kes itdi
- 5048 Su’āl itdi didi **halkuñ** birine / Nedür bā‘iş bu feryād u enīne

halk-ı ‘ālem/cihān [14] bütün insanlar.

- 514 Kırıldı ağlamakdan **halk-ı ‘ālem** / Bu fūrķat oldu bir ayruķsı mātem
- 1065 Yerimüz kalmadı yanında anuñ / Bu ğün merdūdıyuz **halk-ı cihānuñ**
- 1410 Hārāmî gibi ‘ışķ-ı bî-emānı / Şoyar ‘uryān ider **halk-ı cihānı**
- 2150 İki yanında yolun **halk-ı ‘ālem** / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol dem
- 2361 Nedendür sende sulţānlık nişānı / Kıl itdün hulk ile **halk-ı cihānı**
- 2957 Bu şehir içinde bir hūrşîd-ruhsār / Yirin **halk-ı cihānuñ** eyledi nār
- 3092 Belāsın kendüñe **halk-ı cihāna** / Gel e inşāfa uşlan a utan a
- 3122 Budur **halk-ı cihān** içinde ‘ādet / Cefādan ğayrıya gelmez kanā‘at
- 4005 Gülünc itme beni **halk-ı cihāna** / Temāşā olma her pîr ü cuvāna
- 4017 Budur āyîn ü resm-i **halk-ı ‘ālem** / Görür nefis-i nefisini muķaddem
- 4170 Cemāl-i dil-ĝüşā **halk-ı cihāna** / Olur hengāme-i şevķa bahāne
- 4371 Tağıldı āhı gibi yār u hem-dem / Ferāmüş itdi anı **halk-ı ‘ālem**
- 4691 Dile gelmezdi hūsn ü hulkı anuñ / Görür gözi idi **halk-ı cihānuñ**
- 4926 Kesilüp şöhet-i **halk-ı cihāndan** / Irağ olmazdı ol bundan bu andan

halk-ı kāyināt [1] kâinatın insanları. <BMS>

- 4063 Zuhūr itdi kemāl-i mu‘cizātı / Şeffî‘ idindi **halk-ı kāyinātı**

2. yaratma, yaratış. <KT, CŪDÎ, KANARİ>

halk etmek [1] yaratmak, yoktan var etmek. <KANARİ>

2707 Anı kim egriden **halk itdi** Mevlâ / Kõmaz egriligin aşı ve kaç'â

halk olmak [1] yaratılmak. <KANARİ>

1380 Cihânda **halk olaldan** cân-ı insân / Bunuñ gibi libâsa girmede cân

halka [15]

1. ortası boş, daire şeklinde olan şey. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

378 Bilür ol **halkayı** dâr-ı melâmet / Selâmet semtin eyler cây-ı râhat

2801 Nigîn-i **halka**-i bezm-i belâdur / Vücûd-ı âteş-i derd ü 'anâdur

3691 Vücûdi **halkası** bâb-ı recânun / Belâsın başına almış cihânun

5078 Neye gâfil yürürsin ey sitemkâr / Olupdur âşiyânun **halka**-i mâr

halka-i bâb [4] kap halkası. Eskiden büyük adamların konaklarının kapı halkasının tutarak yardım ve iyilik beklemek âdettenmiş. <AÇDŞS>

207 Yanında 'arşun eflâk-i mu' allak / Mişâl-i **halka-i bâb** oldu ancak

575 Kemerle aldı fâhr-i kâyinâtı / Yapışdı **halka-i bâb**-ı necâtı

3770 Öperdi pâyını kıdd-i dü-tâsı / Olurdu **halka-i bâb**-ı recâsı

4381 Ser-â-ser derd ü 'ayn-ı mâtem oldu / Vücûdi **halka-i bâb**-ı gam oldu

halka-i Beytü'l-Haram [1] Kâbe halkası. Kâbe'de altın halkaya yapışarak edilen dua kabul olunurmuş. <AÇDŞS>

38 Kemend-i nâle-i 'âşık ki hâmdur / Kapuñda **halka-i Beytü'l-Haramdur**

halka halka [2] daire daire, iç içe halkalar biçiminde, kıvrım kıvrım. <KT, KUBBEALTİ>

2207 Meşâyiḥ bir tarafda **halka halka** / Şafâ-baḥş idi seyri cümle halka

4587 Dizildi **halka halka** anda kândîl / Olurdu nûrdan tesbîḥe temşîl

2. birkaç kimsenin daire şeklinde oturmaları, insan dairesi. <KO, KT, LN, AÇDŞS>

377 Havâşa **halka**-i bezm-i erâzil / Olur güyâ dehân-ı Çâh-ı Bâbil

4027 Ricâle **halka**-i bezm-i elemdür / Hümâ-yı 'aql u dîne dâm-ı gamdur

Hallâk [2] çok yaratan, yaratıcı, yoktan var eden. Allah'ın sıfatlarındandır. Devamlı yaratan, mükemmel bir şekilde yaratan demektir. <KT, KO, CŪDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

370 'Înâyet itdi İbrâhîme **Hallâk** / Vücûda geldi İsmâ'îl ü İshâk

3460 Nice **Hallâk** olur maḥlûḫ-ı 'âlem / Nice Rezzâk olur maşnû'-ı âdem

hâllü [1] kuvvetli, servetli, zengin. <KO, ÖTS>

1248 Peşimân u perişânuz bu işden / Başumuz **hâllü** oldu serzenişden

ḥalvā [2] un veya nişasta ile şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

2219 Yinür maḥbûba dönmiş idi **ḥalvā** / Kopardı iştihâsına takâzâ

5170 Yaşmaz terceme bu dâstâna /Öli **ḥalvâsını** almam dehâna

ḥalvet [] تنها, tenhaya çekilme, yalnızlık. Halvetin amacı kalbi arındırmaktır. [tas.] Masivadan ilgiyi kesip tamamen Allah’a yönelmek ve kendini ibadete vermek. <KT, KO, OTAL, OTDTS, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR, TTS>

ḥalvet-nişîn [3] halvette, tenhalıkta oturan, yalnız başına bir yerer çekilip ibadetle meşgul olanlar.

93 Delili dîde-i bârîk-bînûn / Ḥalîlî hâtır-ı **ḥalvet-nişînüñ**

382 İkiz toğurdu ümmü’l-mü’minîni / Enîsi hem-demi **ḥalvet-nişîni**

3474 Gelüp öğrendiler erkân-ı dîni / Cihânun oldılar **ḥalvet-nişîni**

ḥalvet-serây [2] halvet yeri, tenhaya çekilip oturmaya mahsus köşk, debdebeli, mükellef halvet yeri, bir başına kalınacak oda. <KT, KO, KANARI, OTDTS>

123 Şeh-i **ḥalvet-serây-ı** li ma‘a‘llâh / Delîl-i sâlikân u mürşid-i râh

2230 Revâne oldu ol **ḥalvet-serâyâ** / Buluşdı ol nigâr-ı dil-rübâyâ

ḥam [6] eğri, bükülmüş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

38 Kemend-i nâle-i ‘âşık ki **ḥamdur** / Kapuñda ḥalka-i Beytü’l-Ḥaramdur

ḥam etmek/eylemek [3] eğmek. <KANARI>

1740 Bu ğamdan dâye qaddini **ḥam itdi** / Qaralar geydi ḥaylî mâtem itdi

2290 Şorarsañ yaşını heftâda yetmiş / Zemâne kâmeti yayın **ḥam itmiş**

4513 Senün ‘ışkuñla bād-ı şarşar-ı ğam / Nihâl-i kâmetümi **eyledi ḥam**

ḥam olmak [2] eğilmek. <KANARI>

566 Arayup her miyâmı anda muḥkem / Kemer derdinden **oldı** belleri **ḥam**

778 **Ḥam oldu** kâmeti kât qaldı ol dem / Yapışdı taş aña mânend-i ḥâtem

ḥām [7] çiğ, pişmemiş, kemale ermemiş, tecrübe görmemiş, acemi, cahil [tas.] henüz sülukun bidayetinde bulunan. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

346 Maḥabbet puḥte eyler merd-i **ḥāmı** / Bu rāya nazır olmaz ‘ayn-ı ‘āmî

3002 Tıyurur ‘ışk-ı yârî ‘âşık-ı **ḥām** / Şu‘â‘-ı mihre ḥâyil olamaz cām

3698 İñende eyleme ibrām u iḳdām / Olur tedric ile her mîve-i **ḥām**

4248 İdüp zindân esîrin ğamdan âzād / Çeküp her merd-i **ḥāmı** kıldı irşād

Aşağıdaki tanıklardaki “sevdâ-i ḥām” ifadesi “ham sevda, olmayacak istek” anlamına gelmektedir (bk. sevdâ-ı ḥām).

3292 Zeliḥānuñ görüp sevdā-yı **ḥāmın** / Pür itdi necm ile bedr-i tamāmın

3897 Cibillidür anuñ sevdā-yı **ḥāmı** / Perişân itme ol bedr-i tamāmı

3963 Döşendi cümleten sevdā-yı **ḥāma** / Melâmetten geyindi âl câme

ḥamâkat [1] ahmaklık, budalalık, anlamamak hâli. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4699 Huşûşâ sizde ‘ilm ü ma‘rifet var / **Ḥamâkat** sizlere olmaz sezâvâr

ḥamâme [1] güvercin, kumru. İnce ve küçük kâğıda veya ipek üzerine yazılmış mektuplar alışkın bir güvercin ayağına bağlanarak beldeden beldeye, kaleden kaleye, ordudan orduya uçurulurmuş. Uçan hayvan en kısa yoldan en kısa yoldan mahalle varınca mektup ayağından alınır. Güvercinler yalnız resmî muhaberede değil, aşk muhaberelelerinde kullanılmıştır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, AÇDŞS>

2036 Temennâ-yı vişâle yazdı nâme / Diyâr-ı mağribe şaldı **ḥamâme**

ḥamd [1] kulun Allah’ın yüceliğini, sonsuz lütuf ve ihsanı karşısında yaratana minnet ve şükran duygularını bildirmesi, şükür, teşekkür. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

3453 Qabûl eyleñ rızâ-yı Müste‘ânı / Edâ-yı **ḥamd** içün virdi zebânı

ḥâme [8] kalem, yazı yazmaya mahsus kamış veya demir alet. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

29 Beni kıl mâlik-i mülk-i ma‘ânî / Elümden düşmesün **ḥāmem** sinânı

103 Beşer kim dest-i kudret nâmesidür / Dili kırtâs-ı hikmet **ḥâmesidür**

651 Bahâruñ vaşfına yazmağa nâme / Qalemdân-ı şecerden çıkdı **ḥâme**

2234 Ümîdi **ḥâmesi** yazmadı nâme / Murâdî şâhı gelmedi kıyâma

4785 Eline **ḥâme** aldı yazdı nâme / Didi ey şefkat iden ḥâş u ‘âma

5155 Perişân ḥaṭ yazar destinde **ḥâme** / Döner zâğ izlerine satır-ı nâme

Aşağıdaki tanıkta kalemin dilinin kesilmesinden bahsedilmiştir. Eskiden kalem olarak kamış divitler kullanılırdı. Kalemin ucu çatal şeklinde olduğu için iki dilli olarak anılır. Daima dili kesilir. Dili kesildikçe düzgün konuşmaya başlar. Yani dahi iyi yazar. <ADŞS, TDVİA>

1679 Kesilse **ḥâmenüñ** tañ mı zebânı / Ne gelse ḥatırına söyler anı

ḥâme-veş [1] kalem gibi. Aşağıdaki tanıkta kamış kalemlerin içine siyah mürekkep konulma hadisesinden bahsedilmiştir. Bu arada sevda kelimesi tevriyeli olarak hem siyahlık hem de sevgi, aşk anlamlarında kullanılmıştır. <ADŞS>

4144 İrişdi **ḥâme-veş** başına sevdâ / Maḥabbet nâmesin kıldı hüveydâ

ḥamel [] kuzu, koyun, koç. <KT, KO, ADŞS, OTDTS>

ḥamel burcu [1] Koç burcu. On iki burçtan biridir. Bu burcu teşkil eden yıldızlar kuzuya benzediği için bu isimle anılır. Koç burcu olarak bildiğimiz bu burca güneş mart ayında girer. Bugün ilkbahar başlangıcı olup gece ile gündüz bugünde eşit olur. Nevruz bayramının bugün olduğuna dair rivayetler vardır.

439 Çoğ idi kūsfendi encüm-āsā / **Ḥamel bürciydi** menzilgāhı gūyā

ḥāmī [1] sahip çıkan, himaye eden, koruyan, koruyucu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1460 Aña kim ‘ışk ola **ḥāmī** vü hādī / Olur bu keşretün hayrū’l-‘ibādı

Ḥamīd [1] övülmeye değer, methedilecek sıfatlara sahip olan. Allah’ın sıfatı olarak fiilleriyle övgüye layık olan, melekler, insanlar, cinler, canlı ve cansız tüm varlıklar tarafından çok övülen demektir. <KT, KO, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

63 **Ḥamīd** ü Ḥamid ü Ḥayy u Ebeddür / Vaḥīd ü Vāḥid Ferd ü Şameddür

Ḥamid [1] hamd eden, şükreden. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

63 Ḥamīd ü **Ḥamid** ü Ḥayy u Ebeddür / Vaḥīd ü Vāḥid Ferd ü Şameddür

ḥamīde [3] eğrilmiş, bükülmüş, kambur, kemerli. <KT, KO, LN, OTAL>

1448 İder dervīşi bir dāl-i **ḥamīde** / Yöneldür devlet-i *hel min mezīde*

2285 Karımış kırımış dönmiş kadīde / ‘Adem dālı gibi kaddi **ḥamīde**

4195 Vücūdın eylemiş dāl-ı **ḥamīde** / ‘İbadet eyler Allāhü’l-Mecīde

ḥāmil [2] yüklü, üstünde bir yük bulunan; haiz, sahip, malik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1886 Çemende göncanuñ ağzın ararsın / Ser-ā-ser **ḥāmil**-i rāz u ḥabersin

1993 Velāyet ehli olur **ḥāmil**-i rāz / Melekler gibi eyler gökde pervāz

Ḥā-Mīm [1] Kur’an’ın yirmi dokuz suresinin başında bazen bir bazen de birkaç harfin birleşmesinden oluşan ve “hurûf-ı mukattaa” olarak adlandırılan harflerdendir. Bunların gerçek manasını ancak Allah ve Resul’ü bilir. <İKS, İKTİBASLAR>

135 Ḥıṭāb-ı ‘izzet-i *Ṭā-Hā* vü **Ḥā-Mīm** / Zihī devlet zihī ta‘zīm ü tekrīm

ḥāmlık [] çiglik, tecrübesizlik, acemilik, rahata alışmaktan zahmete dayanmaz olma.

<KT, KUBBEALTI>

ḥāmlık eylemek [1] yersiz veya kaba davranışta bulunmak. <ÖTS>

3908 Didiler **ḥāmlık eyler** Zelīḥā / Ne ḥoş bed-nāmlık eyler Zelīḥā

ḥamrā [2] çok kırmızı, kızıl. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2417 Açıldı güldi yüzi bu ḥaberden / Gül-i **ḥamrā** gibi bād-ı şeherden

3328 Nihāl üzre açılmış verd-i **ḥamrā** / Başında od yanar ‘ışk ile gūyā

ḥāmūş, ḥamūş [7] susan, susmuş, sessiz. <KT, KO, OTAL, FZ, KUBBEALTI>

5175 Hāzān irince gitdi sīneden cūş / Lisānum ‘ andelībi qaldı **hāmūş**

hāmūş etmek/eylemek/kılmak [2] susturmak. <KANAR/>

457 **Hamūş eyler** ecel bir gün zebānı / Uçurur bülbul-i ten-āşiyānı

1169 Firākı âteşine şu sepildi / Fiğānı bülbulin **hāmūş kıldı**

1315 Dehān-ı ra‘d u berķi **eyle hāmūş** / Dilūn depret du‘ āya ol haṭā-pūş

hamūş olmak [3] söz söylememek, sükût etmek, susmak. <KUBBEALT/>

875 Hāzer eyle şaķın tīg-i zārardan / **Hamūş** ol hışşe al bu kışşalardan

3067 Dir idi var yūri mānend-i pergār / **Hamūş** ol dāyireñden çıkma zinhār

4125 Hicāb olur diyū fikr-i vişāle / **Hamūş** olur qarışmaz ķıl u ķāle

hān [5] emir, hākim, hükümdar. İran’da Türk neslinden olan hükümdarlara ve Osmanlı padişahlarına mahsus bir unvandır. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTDTS>

252 İcāzet virse bir ķulına ol **hān** / İder İrān ile Tūrānı vīrān

1804 Perī şeklinde ādem cānısın sen / Ne şehriñ hānedānı **hānısın** sen

2607 Didi Mışra giderken bir güzel **hān** / Beni yoldan çağırdı şād u hāndān

3707 Çü oldı menzili dördünci hāne / Girü yalvardı ol lūtf ıssı **hāna**

hān [] yemek sofrası, üzerine yemek konulan tepsi, sini, yemek. <KT, KO, CŪDÎ, LN>
hān-ı İbrāhīm [1] İbrahim sofrası; Nimetleri çok bol olan, herkese açık bereketli sofrası. İbrahim Peygamber sofrasında misafir olmadığı zaman yemek yemezmiş. Misafir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşmıştır. <KUBBEALTI, ADŞS, TDVİA>

4483 Kōdı bātıl tārīķın Hāķķa döndi / Elini **hān-ı İbrāhīme** şundı

hançer [7] ucu sivri, şekli eğri, iki tarafı keskin, kamaya benzer bıçak. Reşat Ekrem Koçu hançer ile ilgili “Tanzimat’tan önceki toplum hayatımızda hançer, erkek tuvaletinin, aynı zamanda mertlik nişanı olan en önemli süslerinden biriydi. Erkek çocuğun delikanlılık çağı, belindeki kuşağın kıvrımına sokulmuş bir hançer taşıması ile başladılar.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. <KT, KO, LN, CŪDÎ, GİYİM KUŞAM>

2194 Çıkardı **hançerin** yār-ı ğāzabnāk / Diledi kim ide ten cāmesin çāk

3275 Tōnanup **hançerin** taķınduğın / Kıyık şāhīn gibi baķınduğın

4398 Çekerdı yaprağı a‘ dāya **hançer** / Yanında her biri bir tīre beñzer

5008 Düşen yapraklar āba şaldı **hançer** / Zırh-pūş itdi anı bād-ı şarşar

Aşağıdaki tanıklarda hançer ile hilal arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur.

3598 Meh-i nev gibi **hançer** taķınurdu / İki yanına gāhī baķınurdu

3804 Yabana atdı def itdi melāli / Tōlındı **hançerüñ** ol dem hilāli

hançer-i bürrân [1] keskin hançer. <KANAR>

3800 Zeliḥānuñ cününü oldı muḥkem / Çıkardı **hançer-i bürrânın** ol dem

handân [45] gülen, şen, sevinçli. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

649 Açıldı her şükûfe şād u **handân** / Dehân-ı gülde jāle oldı dendân

655 Cihân **handân** u ‘ālem ḥalkı mesrūr / Bezendi cümle envār ile her tūr

1168 Nüzül itdi zemīne peyk-i Yezdân / Dil-i Ya‘kūbı kıldı şād u **handân**

1340 Bu āb-ı şāfiye girdi şoyundu / Şuya ḵonmıḥ gül-i **handāna** döndi

1363 Şehābı gün yüzinden eyledi dūr / Giderdi şevḵ ile **handân** u mesrūr

1548 Görinse gün gibi **handân** u mesrūr / Baḵānuñ ‘ayn-ı ‘aḵlından gider nūr

1794 Yüzin göstermeyeydi verd-i **handân** / Cihānda ‘andelīb itmezdi eḡḡān

1994 Uyandı uyḥudan pūr-şevḵ u ḥālet / Yüzi **handân** u cānı pūr-beşāset

2047 Ne var bārān-ı ebr-i luṭf u iḥsān / Bu ḥāki eylese ser-sebz ü **handân**

2145 Yigitler geydi gün-ā-gün atlas / Sürūr-ı sūr ile **handân** u ḥurrem

2150 İki yanında yolun ḥalk-ı ‘ālem / Cihân **handân** u ‘ālem cümle mesrūr

2607 Didi Mıṣra giderken bir güzel ḥān / Beni yoldan çağırdı şād u **handân**

2875 Gül-i **handānı** içün oldı giryān / Ziyāfet eyledi idindi miḥmān

2976 Tebessüm eyledi ol verd-i **handân** / Zeliḥāya didi ḥıṣm ile ol ān

3157 Didi ey çāresāz-ı derdmendān / Gül-i **handân** u serv-i pāk-dāmen

3232 Zeliḥā didi ey gül yüzlü cānān / Gül-i **handāna** düşmez ola giryān

3503 Dir idi ağlayup ol verd-i **handân** / Ne derdüñ var eyā şem‘-i şebistān

3619 Ruḥı ‘aksi ile bu verd-i **handân** / Der ü dīvārı kıldı la‘l ü mercān

3786 Tesellī cāmı ile kıldı **handân** / Ümīdi ḵapusından açdı dermān

3937 Gül-i **handānın** āl ile getürdi / ‘Aceb rengin ḥayāl ile getürdi

4159 Görince bāḡda bir verd-i **handân** / Gelürdi ḥatırına rüy-ı cānān

4182 Ne bezmüñ şem‘-i nūr -eḡḡānı olduñ / Ne bāḡuñ ḡonca-i **handānı** olduñ

4767 Didi oḡluma bühtān eylemişler / Gül-i **handānı** giryān eylemişler

4983 Uyandı ḥāb-ı bī-ḡafletden ol nūr / Yüzi **handân** u cān u ḡöñli mesrūr

5010 Yaḡardı ḥāke berg-i verd-i **handân** / Şecerler ağlar idi şanasın ḵān

handân etmek/eylemek [5] güldürmek, sevindirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ,

KUBBEALTİ>

53 Bizi ta‘zīr bi’l-iḥsān eyle / Aḵıtma yaṣumuz **handân eyle**

2356 Nedür bu sendeki esrār-ı Yezdān / Kimin **handân ider** kimini giryān

4162 Sefāhet eyleyen insān-ı nādān / İli **handân ider** kendüyi giryān

4916 Firâkuñ ' âlemiyle kılma giryân / Vişâlûñ ' âlemiyle **eyle handân**

5116 Hüner oldur ki fevt oldukça insân / İli giryân **ide** kendüyi **handân**

handân olmak [15] yüzü gülmek, sevinmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

347 Bu âteşle uyandı **oldı handân** / Kanādīl-i vücūd-ı cism-i insân

600 Biri **handân olursa** biri giryân / Biri ma' mūr olursa biri vīrân

1212 İdüp ' ilm-i ledünnî pinhân / **Olurdu** şükr-i Sübhân ile **handân**

1852 Nihâyet bulduğına ' ışk-ı cânân / Tefâhür eyleyüp **olurdu handân**

2010 Ümîd-i vaşl ile **olurdu handân** / İderdi ay ile gün gibi seyrân

2489 Eger bir gonca bir gün **olsa handân** / İrişmez yarına olur perîşân

2620 Sevindi güldi **handân oldu** Ya' kûb / Sürûr u şādî ile töldi Ya' kûb

3240 Sevenler derdi arar derde dermân / Ki **handân olmadan** yegdûr bu giryân

3247 Bu **handân olur ol handân olunca** / Bu giryân olur ol giryân olunca

4069 Sevindi ehl-i zindân **oldı handân** / Gülistân-ı cihâna döndi zindân

4300 Ne gök giryân ola ne ebr bārân / Karara yir yüzi **olmaya handân**

4677 Sevindi haylî Ya' kûb **oldı handân** / Bu zād u ni' mete gösterdi şükrân

4932 Cihânda gülse bir gül **olsa handân** / Olur cem' iyyeti âhîr perîşân

5097 Kemâl-i devlet ile **olma handân** / İrer bedr-i tamâm-ı ' aqla nokşân

hâne [45] ev, beyt, mesken. <KT, KO, FZ, CÛDÎ, OTAL>

1402 Görenler oldılar hâtır-müşevveş / Göñüller **hânesine** şaldı âteş

2180 Ev ıssı eylese bir **hâne** ta' mîr / İderdi kendü taşvîrini taḥrîr

2443 ' Azîz aldı Meh-i Ken' ânı fî'l-hâl / Zelîhâ **hânesine** kıldı işâl

2961 Olur her kişi anuñ mübtelâsı / Girer her **hâneye** mihri zıyâsı

3090 Kanı ' âr u kanı nāmûs u ğayret / Yıkıldı **hâne-i** ' ırz u maḥabbet

3422 Mey-i vaşluñ tolup peymānemüzde / Vücūdun şem' i yansun **hānemüzde**

3490 Bu müşkil şanur idi ola âsân / Ümîdi **hānesini** kıldı vīrân

3560 Yidi **hâne** yapalum ol perîye / Felek-veş içeriden içeriye

3562 Derûn-ı **hānede** yüz yirde cânâ / Kılalum bu iki taşvîri peydâ

3576 Yedi **hâne** mücellâ vü muşaffâ / Felek gibi biri birinden a' lâ

3580 Eger bir kâse gül kınsa miyâna / Dönerdi şahn-ı **hâne** gülsitâna

3622 Derûn-ı **hâne** oldu hemçü mir'ât / Hüveydâ oldu anda bu iki zât

3693 Mücellâ **hâneye** ' aks urdı cânân / İki mâh u iki hürşîd-i raḥşân

3695 Cemâl-i yâr ile ol **hâne** töldi / Ser-â-ser ' âşık u ma' şûk oldu

3705 Zelîhâ vaşl-ı yâra kıldı içdām / Bu **hâne** ol hümâyâ olmadı dām

3707 Çü oldu menzili dördüncü **hâne** / Girü yalvardı ol luṭf ıssı hâna

- 3737 Bu evde bulmadı vaşlına rāhı / Beşinci **hāneye** sürdi o şāhı
 3738 Müfīd olmadı çün dördüncü **hāne** / Beşinci bürci itdi āşiyāne
 3775 Bu resme resm-i Yūsufı Zeliḥā / Mücellā **hāne** içre oldı peydā
 3792 Mücellā **hānede** evzā‘ u eṭvār / Tazarru‘ şuretiyle oldı izhār
 4126 Güneş gibi vücūdı pür-ḥarāret / İrişdi **hāne-i** ‘aqlına ğāret
 4198 Selāmet **hānesi** olmuş o mesken / İrişmez aña dest ü pāy-ı düşmen
 4397 Kāmışdan eyledi bir **hāne** bünyād / İçinde kıлмаğa ney gibi feryād
 4400 Belürse her kaçan yelden nişāne / O neyden **hāne** başlardı fiğāna
 4420 Yolu düşüp gelürken Māh-ı Ken‘ ān / O neyden **hānede** eylerdi efgān
 4421 Geçerken yoldan ol dildār-ı serkeş / Çıkardı **hāne-i** neyden şabā-veş
 4476 Kāmışdan **hānesine** geldi āḥir / Öñine aldı aşnāmını bir bir
 4481 Zeliḥā küfr evini kıldı vīrān / Vişāli **hānesini** yaptı Yezdān
 4583 Eger āh itse bir ‘āşık cigerden / İñildiler kopardı **hānelerden**
hāne-i dil [1] gönül evi, kalp. <SECCÂDÎ, KANARİ>

- 1790 Yıkıldı **hāne-i dil** kaldı vīrān / Bozuldı āşiyān-ı bülbül-i cân
hāne-i vīrān [3] yıkık ev.

- 1789 Sarāyum külbe-i aḥzāna döndi / Vücūdum **hāne-i vīrāna** döndi
 1823 Sa‘ ādetden düşen sulṭāna döndi / Vücūdı **hāne-i vīrana** döndi
 4434 Vedā‘ idüp reh-i cānānesine / Dönerdi **hāne-i vīrānesine**

hāne-be-hāne [3] ev ev, hane hane. <KANARİ>

- 502 Gezerdi gün gibi **hāne-be-hāne** / Anasından şorardı bir nişāne
 1933 Gezersin ‘ālemi **hāne-be-hāne** / Varursañ ol meh-i nā-mihribāna
 3677 Gezüp ol mihr ile **hāne-be hāne** / İrişdiler üçüncü āsumāna

hānedān [4] büyük sülale, asil ve büyük aile, asil bir zatın ailesi, ocak. <KT, KO, LN, OTDTS, OTAL>

- 1804 Perī şeklinde ādem cānısın sen / Ne şehriñ **hānedāmı** hānısın sen
 2428 Ḥalālüm ister oğul itsün anı / Müşerref eylesün bu **hānedāmı**
 3202 Bu olmaz kim uyam mekr-i zenāna / İhānet kāsıd idem bu **hānedāna**
 3883 Düşürme kendüñi zann u gümāna / Hiyānet itmedüm ben bu **hānedāna**

hānekāh [2] tekke, dergāh, bir şeyhin yönetiminde dervişlerin ikamet, zikir ve ibadet yeri. Tekkenin büyüğüne denir. Hem kuruluş hem de değeri bakımından tekmeden üstündür. Çoğunlukla pir makamı olur. <KT, LN, CŪDÎ, ADŞŞ>

- 267 Yed-i kudrette zāt-ı pāki şemşīr / Vücūdı **hānekāh**-ı vaḥdete pīr

2948 Tehîdür şanma ‘âlem **hânekâhı** / Der-i dildâr ola ancak penâhı

hânumân [7] ev bark, hane ve halkı, hane halkı ve eşyası; sülale, ocak. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

376 Begendi Ka‘benüñ dârü’l-emânın / Göçürdi ol mekâna **hânumânın**

494 Hemân-dem Hâkka teslîm itdi cânı / Kodı gitdi bu fânî **hânumânı**

521 Yolına harc iderdi **hânumânı** / Vücûdından ‘azîz itmişdi anı

2316 Ruḥ-ı rengini bir cām-ı maḥabbet / Ki eyler **hânumân-ı** ‘aqlı gâret

2728 İrağa gitdi cümle akrabâsı / Yıkıldı **hânumânınun** binâsı

2964 Yıkar her laḥza kalb-i mübtelâyı / Yağar her **hânumânı** her sarâyı

4891 Niçesi **hânumânını** tağıtdı / Firâka döymedi ardınca gitdi

hâr [19] diken. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

245 Yola gelmez ḥarâmî hem-çü enhâr / İlişmez dâmenine kimsenün **hâr**

606 Yanında yârı şehbâzı kolında / Kesildi **hârlar** Yûsuf yolında

2102 Deve üstinde kızlar şanki gülzâr / Yanında sârbânlar nitekim **hâr**

2192 Gül umarken naşîbüm oldı bir **hâr** / Devâ umarken oldum daḥi nâçâr

2340 Çekem ol gül-‘izârı **hâr** elinden / Alam bu âl ile aḡyâr elinden

2858 Atası fevt olup kalmış o dildâr / Vişâli gülşeninde kalmamış **hâr**

4104 Ne ḥazz olur o gülşenden ki nâgâh / Geçe gül idesin **hârından** ikrâh

4361 Şadef gibi burışdı rûy-ı zîbâ / Başında **hâra** döndi müy-ı ra‘nâ

4377 Döşendi toprağı yaşdandı **hârı** / Giderdi levḥ-i dilden ḡayrı yârı

Aşağıdaki tanıkta kirpik diken olarak düşünülmüştür. Divan şiirinde sevgilinin kirpiği diken olarak ele alınır. <ADŞS>

1570 Gül-i ruḥsârı şaldı cânına nâr / Gözine oldı her müjgânı bir **hâr**

hâr-ı belâ [1] bela diken. <KANAR>

5092 Vücûduñ şem‘ini şakla hevâdan / Şaḡın dâmânunı **hâr-ı belâdan**

hâr-ı fûrkat [1] ayrılık diken. <KANAR>

4105 Tolaşdı dâmenine **hâr-ı fûrkat** / Yaḡasın çâk idüp geldi nedâmet

hâr u ḡas [4] ot kırıntısı, çalı çırpı, çer çöp.

1060 Yirüñüz oldı **hâr u ḡas** gibi nâr / Ḳanı luṭf u ḡanı ḡayret ḡanı ‘âr

Aşağıdaki tanıklarda geçen “hâr u ḡas-vâr” ifadesi “çalı çırpı gibi, çer çöp gibi” anlamlarına gelmektedir.

318 Gün olur her soḡakdan yâr u aḡyâr / Aḡarlar baḡr-i Nîle **hâr u ḡas-vâr**

1252 Hüveydâ olalı bu kâr-ı düşvâr / Yirümüz od olupdur **hâr u ḡas-vâr**

4395 Kenâr-ı Nîle vardı **hâr u has**-vâr / Yakın idi orada râh-ı dildâr

hâr u hâşâk [3] diken ve çöp, çer çöp.

1312 Şabâ-yı rahmet iriştün ferahnâk / Tağılsun yolumuzdan **hâr u hâşâk**

2984 Batar deryâya her bir gevher-i pâk / Gelür yüze deñizde **hâr u hâşâk**

3082 Olurdu kirpügi yaş ile nemnâk / Kenâr-ı Nîlde şan **hâr u hâşâk**

har [3] eşek. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

791 Ağarmış cümleten riş-i dirâzı / Şu **har** gibi var idi bir hôtâzı

5109 ‘ Aceb olmaz mişâl-i Şevr-i gerdün / Refî‘ü’l-ı-kadr olursa bir **har**-ı dün

5117 Şakın tahtıf idüp ehl-i pelâsı / Ağırlama **har**-ı fâhîr-libâsı

harâb [4] yıkık, viran, bozulmuş, yıkılmış, “ma‘ mûr”un zıddı. <KT, KO, LN,

KANARİ>

4171 Dönüp şuyı soğulmuş âsiyâba / Teveccüh eyledi ‘ âlem **harâba**

4791 Sarâyûn kubbesi beñzer habâba / Varur bir bād-ı âh ile **harâba**

harâb-ender-harâb [1] büsbütün bozulmuş, yıpranmış. <ÖTS>

4241 Hemîşe gam çekeydi ibn-i âdem / **Harâb-ender-harâb** olurdu ‘ âlem

harâb-âbâd [5] haraplıkla dolu yer, harabe, viranelik [mec.] dünya. <OTAL,

KUBBEALTİ>

1726 Belâ-yı ‘ ışkâ mu‘ tād oldu cânım / **Harâb-âbâd**-ı hasretdür mekânım

2740 **Harâb-âbâd**-ı dehrün şenligi yok / Gamı hâdden ziyâde guşşası çok

3163 **Harâb-âbâd**-ı gönlin eyle ma‘ mûr / Güneş yüzünden alsun ol kamer nûr

4803 İrişdükçe **harâb-âbâd**-ı Mışra / Şoruñ aḥbârımı evlâd-ı Mışra

harâb-âbâd-ı gam [1] gamın tam harabesi. <BMS>

5087 **Harâb-âbâd-ı gâmdur** deyr-i ‘ âlem / Ki bir dem hurrem olmaz anda âdem

harâm [8]

1. dinin yasakladığı şey, kesin bir delille, açık bir şekilde yapılmaması istenen fiil, “helâl” karşısı.

<KT, KO, CÜDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

2766 Cinâyet itmemiş Sîmurḡ-ı cânı / **Harâma** bakmamış ‘ ayn-ı ‘ ayânı

3368 **Harâm** imiş vücûdum hıdmetüñe / Halâl olsun bu kızlar hâzretüñe

3428 Gözüñ ‘ ayn-ı ‘ aḥâdur hâş u ‘ âma / Habâb-ı mey gibi bakmaz **harâma**

3643 Habâb-ı bâde göz dikdi **harâma** / Vücûdî tîz irişdi in‘ idâma

3671 **Harâmuñ** pâydar olmaz esâsı / Habâb-ı mey gibi yokdur bakâsı

3672 Halâlin iste Mevlâdan hemîşe / Gider fi‘l-i **harâmı** itme pîşe

harâm etmek [1] yararlanılamaz ve zevk alınamaz hâle getirmek. <ÖTS>

3373 **Ḥarām itdūñ** vişālūñ lezzetini / Yire çalduñ vaḵārum ḥörmetini

2. dokunulması, herhangi bir şekilde saygısızlık gösterilmesi yasaklanmış olan, mukaddes, kutsal.

<KT, KO, KUBBEALT>

1404 Tolaşurlardı dilberler maḵāmın / Melekler nitekim Ka‘be **ḥarāmın**

ḥarāmī [12] haram mala el uzatan kimse, hırsız, haydut, yol kesen. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

245 Yola gelmez **ḥarāmī** hem-çü enhār / İlişmez dāmenine kimsenūñ ḥār

815 Nebī oğulları şeyṭāna uydı / Ḳarındaşın **ḥarāmī** gibi şoydı

952 Girü döndürdiler sevḳ-ı kelāmı / Didiler anı öldürdi **ḥarāmī**

959 **Ḥarāmīnūñ** degüldür böyle şanı / Ḳoya esbābını ḳatlı ide anı

960 **Ḥarāmī** bir belādur ḥāş u ‘āma / Sebeb esbāb olur ḳatlı-i enāma

962 Gelūñ inşāf eyleñ hiç ola mı / Ḳoya pīrāheni gide **ḥarāmī**

963 **Ḥarāmī** daḥi ḳıymaz ol cemāle / Revā görmez o ḥurşīdi zevāle

969 İnanmaḡ için itdük rāy u tedbir / **Ḥarāmī** lafzı oldu ḥüsn-i ta‘bīr

1410 **Ḥarāmī** gibi ‘ışḳ-ı bī-emānı / Şoyar ‘uryān ider ḥalk-ı cihānı

2798 Didi Yūsuf inende ögme cāmı / Yaşamasun anuñ gibi **ḥarāmī**

3759 Şoyar ḥalkı alur mālın **ḥarāmī** / Begenmezler bu resme iḡtināmı

4127 **Ḥarāmī** gözleri ḳan ile ṭoldı / Baḳışlar ḥaylī maḵlūmāne oldu

ḥarāret [7] sıcak, sıcaklık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

338 Şarardı heybetinden mihr-i enver / Ḳızardı ol **ḥarāret**den gül-i ter

866 **Ḥarāret** ḳopdı ḥüsn-i ‘āleminden / Ḥaberdār oldu ‘āşḳlar ḡamından

1353 İrince Nīle ol mihr-i leṭāfet / Şu‘ā‘ından şuya düşdi **ḥarāret**

1354 Kime şalsa **ḥarāret** ‘ışḳ tābı / Dükenmez Nīl gibi ıztırābı

1475 Tōḡub maḡribde ol şems-i sa‘ādet / Cihāna şaldı mihrinden **ḥarāret**

1797 Yüzüñi eyledi şems-i leṭāfet / Düşürdi ‘āleme andan **ḥarāret**

4546 **Ḥarāret** Yūsufuñ gönline düşdi / Görüşdi ol perī ile buluşdı

ḥarb [2] kavga, cenk, muharebe, savaş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

236 Şeh-i şāḥib-ḳırān Sultān Süleymān / Emīr-i ḍarb u **ḥarb** u merd-i meydān

ḥarbī [1] harbe mensup, kavgaya ait. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>

2227 Gürülder ra‘d gibi kūs-ı **ḥarbī** / Getürür cūşa ḥāl ehlini ḍarbı

ḥarc [] masraf, sarf. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

ḥarc etmek [2] harcamak, tüketmek, sarf etmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, KUBBEALT>

521 Yolına **ḥarc** iderdi ḥānumānı / Vücūdından ‘azīz itmişdi anı

- 2140 Beyân itdi işiden qaldı hayrân / Zeliḥâ yolına **ḥarc itdi** emvâl
ḥâre [1] katı, sert taş, kaya, mermer. <KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>
- 2861 Bulur ağlamağ ile yâra çâre / Delinür tamlâ ile seng-i **ḥâre**
ḥarîdâr [6] alıcı, satın alan, müşteri, talip. <KT, FZ, KO, OTAL, KANARİ>
- 1609 Belâ-yı Yüsufa oldı **ḥarîdâr** / Degül ammâ ki Yüsufdan ḥaberdâr
- 2292 Elinde bir iki bağ ipligi var / Diler kim Yüsufa ola **ḥarîdâr**
- 2296 Be-hey ğafil senûn ne ḳudretûn var / Olursın Yüsufa ya'ni **ḥarîdâr**
- 2767 **Ḥarîdârına** olmaz iltiyâmı / Maḥabbet semtine düşmez kelâmı
- 3739 Güneş gibi idüp şevḳını izhâr / Metâ'-ı vaşlına oldı **ḥarîdâr**
- 5149 Bahâne bulmaz aña ehl-i 'irfân / Meger ola **ḥarîdârına** noḳşân
ḥarîr [1] ipek, ipekli giysi. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>
- 144 **Ḥarîrûn** virdi bâzârın kesâda / Riyâ var ol metâ'-ı kibriyâda
ḥarîş [5] hırslı, bir şeye ziyadesiyle düşkün, lüzumundan fazla istekli. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 534 Ki Yüsuf dir yürür Yüsuf işidür / **Ḥarîş-i** vuşlat olmak 'ışḳ işidür
- 903 Ne gördi gördi ol ḳavm-i **ḥarîşî** / Tutarlar ḳan bulaşmış bir ḳamîşî
- 3118 **Ḥarîş** olmak ider insânı maḥrûm / Tehevvür gibi olmaz kâr-ı mezmûm
- 3187 **Ḥarîş** olma bu derdûn çâresine / Ḳul ile girme Mevlâ arasına
- 3640 Didi Yüsuf esîr-i vuşlat olma / **Ḥarîş-i** 'âlem-i ḳurbiyyet olma
ḥark [] yarık, yırtık. <KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- ḥark-ı 'âde** [1] alışılmışın dışında olan, olağanüstü hâl, keramet, mucize.
- 3866 'Azîze **ḥark-ı 'âde** itdi ol ḥîn / Şîrâr-ı nâr-ı âhın ḳıldı teskîn
ḥâş [8] bir kimseye veya bir şeye mahsus, hususi, özel. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 108 Cebînidür beyâz-ı şâd-ı ihlâş / Zihî ikrâm-ı tām u 'izzet-i **ḥâş**
- 333 O bâduñ şevḳı ile 'âşîḳ-ı **ḥâş** / Ḥazân yaprağı gibi oldı rakḳâs
- 2274 Sürûrî gitdi 'âciz itdi eşḥâş / Şatılmaḳ lâzım oldı bende-i **ḥâş**
- 5169 Bu te'lîf-i laṭîf ü dürr-i ma' nâ / Ḥayâl-i **ḥâşum** oldı ekşeriyyâ
ḥâş u 'âm [4] seçkin kimseler ve halk, herkes. <LN, OTAL, KUBBEALTİ>
- 960 Ḥarâmî bir belâdur **ḥâş u 'âma** / Sebeb esbâb olur ḳatl-i enâma
- 2436 Zeliḥâ arturınca bedr-i tāmı / Elini çekdi şehrûn **ḥâş u 'âmı**
- 3428 Gözûn 'ayn-ı 'aṭâdur **ḥâş u 'âma** / Ḥabâb-ı mey gibi bakmaz ḥarâma
- 4785 Eline ḥâme aldı yazdı nâme / Didi ey şefḳat iden **ḥâş u 'âma**

ḥas [4] çöp, ot parçası. <KT, KO, LN, OTAL> Tanıklarda “ḥār u ḥas” şeklinde kullanılmış olup “çer çöp” anlamına gelmektedir (bk. ḥār u ḥas).

1060 Yirüñüz oldı ḥār u **ḥas** gibi nār / Kanı luṭf u kanı ḡayret kanı ‘ār

Aşağıdaki tanıklarda geçen “ḥār u ḥas-vār” ifadesi “çalı çırpı gibi, çer çöp gibi” anlamlarına gelmektedir.

318 Gün olur her soḡakdan yār u aḡyār / Aḡarlar baḡr-i Nīle ḥār u **ḥas**-vār

1252 Hüveydā olalı bu kār-ı düşvār / Yirümüz od olupdur ḥār u **ḥas**-vār

4395 Kenār-ı Nīle vardı ḥār u **ḥas**-vār / Yakın idi orada rāh-ı dildār

ḥasāret [1] zarar, ziyan. <KT, KO, LN, OTAL>

964 Sizüñ esbābuñuz yerlü yerinde / ‘Acebdür kim **ḥasāret** yok birinde

ḥasb [] göre, cihetiyle, nazaran, binaen, gereğince. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARÎ, KUBBEALTÎ>

ḥasb-i ḥāl [4] birbirine derdini yanarak hâlini, başından geçeni söyleme, görüşüp dertleşme, hâlleşme, danışma, sohbet.

331 Faḡîre **ḥasb-i ḥāl** oldı bu kıṣṣa / Dil-i dīvānem andan aldı hıṣṣe

839 Ki vardur her celālün bir cemālî / Belādur enbiyānuñ **ḥasb-i ḥālî**

3241 Bu ḥāl anuñ ki oldı **ḥasb-i ḥālî** / Deḡişmez şādmāna bu melālî

3909 Tıyurdı mihrini cismi hilālî / Mesāvî oldı ḡalka **ḥasb-i ḥālî**

ḥaseb [1] insanın kendi kadri ve değeri, kişinin kendine mahsus olan ve kendi hasletlerinden doğan değeri; baba tarafından gelen soyluluk, haysiyet, asalet, “neseb”in zıddı. “Neseb” kelimesiyle birlikte kullanılması, “ḥaseb” kelimesine de “neseb” anlamı verilmesine sebep olmuştur. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTÎ>

1476 Nesebde gün gibi a‘lā vü evlā / **Ḥasebde** bî-naḡîr adı Zeliḡā

ḥased [3] başkasının nimet, servet ve faziletini çekemeyip zevalini arzu etme, kıskançlık, çekememezlik. <KT, KO, LN, OTAL>

611 Çeker mā-beynüñe buḡz u **ḥased** sed / İdersin her ḡabūlini anuñ red

4953 **Ḥased** dāline kılmañ ḡalbi meyyāl / Cehennem cānibine oldı çengāl

Aşağıdaki tanıkta kıskanç olanın “ḥased” kelimesindeki “dal” harfi gibi eğri olduğu ifade edilmiştir.

819 Ḥasūd egri olur dāl-i **ḥased**-vār / Anı ṭoḡruldımaḡ tenbîh-i aḡyār

ḥāşıl [20] husul bulan, peyda ve zahir olan, ortaya çıkan, meydana gelen. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTÎ>

- 36 Yaşum Nîlini artur eyle deryâ / Ola tâ **hâşıl**-ı tã' at hüveydâ
 3758 O zevka nâzır olmaz ' ayn-ı ' âkıl / Ki zulm ü ğaflet ile **hâşıl**
 4340 Didi Yûsuf eyâ sultân-ı ' âdil / Yıgılsun hûşesiyle cümle **hâşıl**
 4601 Ğalâle bir hîşârı kıldı anbâr / Yıgıldı anda **hâşıldan** ne kim var
 4602 Demedlerden olup eflâke pâye / Derildi cümle **hâşıl** bir araya
 4603 Pes andan şoñra irişdi yedi yıl / Zuhûra gelmedi bir yirde **hâşıl**
 Aşağıdaki tanıklarda "ne hâşıl" ifadesi "ne çare" anlamındadır (*bk. ne hâşıl*).

- 1673 Havâya serv gibi olma mâyl / Hevâyîlikden ey meh-rû ne **hâşıl**
 E26 Tûtalum olasin cânâna vâşıl / Teselli bulmasa cânuñ ne **hâşıl**

hâşıl etmek/eylemek [6] peyda etmek, elde etmek, edinmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

- 832 Belâ derd ehlini şâfî-dil eyler / Göñül alçaqlığını **hâşıl eyler**
 1030 Gelün yüz aqlığını **hâşıl eyleñ** / Bu bühtân-ı ' azîmi zâyil eyleñ
 2831 **İdüp** naqqâşlık ' ilmini **hâşıl** / Oturdu Çinün içinde niçe yıl
 3718 Şu sultânlar ki oldı zulme mâyl / Peşimânlık **ider** şoñında **hâşıl**
 3747 Murâdın **hâşıl eyle** ehl-i hâlün / Elin al nâ-tüvân u pâymâlün
 3782 Mağabbet bād-ı âhı **hâşıl eyler** / Nihâl-i kıdd-i yârı mâyl eyler

hâşıl olmak [6] meydana gelmek, ortaya çıkmak, peyda olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

- 1983 Didi Ken'ân ilinde **hâşıl oldum** / Diyâr-ı Mısrı sevdüm mâyl oldum
 2034 Birine varmağa olmadı kâyıl / Birinün **olmadı** maqşûdı **hâşıl**
 2561 Seferden çünkü maqşud **ola hâşıl** / Hemânâ olurun Ken'âna vâşıl
 2595 Çü pîrün **oldı** her maqşûdı **hâşıl** / Girü Ken'ân iline oldı vâşıl
 2691 Nebî oğlu nebîsin bir du'â kıl / **Ola** gönüm murâdı tâ ki **hâşıl**
 2857 **Olup** her vech ile maqşûdı **hâşıl** / Muhaşşal oldı cânânına vâşıl

hâşılı [2] sözün kısası, nihayet, velhasıl, sonuç olarak, hülâsa. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTı>

- 3098 İrişdün **hâşılı** bâkî murâda / Ki mâlik olduñ ol hayrû'l-'ibâda
 4338 Yedi yıl kıtlığ olınca bu devrân / Gerekdür **hâşılı** bu derde dermân

hâşıyyet [1] bir şeye has nitelik, kuvvet, tesir, hassa. <KT, KO, LN, CÜDİ, KUBBEALTı>

- 561 Niçe **hâşıyyeti** var idi her bâr / Ki anuñla şifâ bulurdu bîmâr

ḥasīb [1] şahsi kadri ve değeri olan, meziyet sahibi, itibarlı, muhterem. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

4818 Aķar şu gibi olduķ yir ġaribi / Yirindürme bu iḥvân-ı **ḥasībi**

ḥaşīn [1] metin, kuvvetli, sağlam. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2719 Toza ġarķ itdi dāye bir hecīni / Aña bindürdi bir merd-i **ḥaşīni**

ḥasīs [1] cimri, nekes, pinti. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2789 **Ḥasīs** olanı eyler Ḥâtem-i Ṭayy / Yaramaz ‘âdeti tebdîl ider mey

ḥaşm [3] düşman; muhalif, karşı taraf. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

242 Vücûdî ‘ayn-ı iḥsân u keremdür / Muḥibb-i ‘adldür **ḥaşm**-ı sitemdür

423 Ḥışım **ḥaşmı** gibi **ḥaşm** olmaz ey dil / Olur semm-i helâhil zehr-i kâtil

ḥaşr [1] bir şeyin etrafını kuşatıp sıkıştırma, mahdud bir yerin içine alma, sınırlı ve dar bir yer içine alma. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

2078 Nişânı kındı ol kaşı kemānuñ / Yoğ idi ḥadd ü **ḥaşrı** armaġānuñ

ḥasret [27] ele geçemeyen veya elden kaçırılan bir nimete teessüf edip yanma, iç çekme, üzüntü, eseflenme, göreceği gelme, özleyiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, ADŞS>

299 Bu rûz-ı **ḥasretüñ** pâyânı yok mı / Bu şâm-ı fūrķatüñ oranı yok mı

472 İderdi **ḥasretiyle** nāle vü âh / Dir idi ey ‘ināyet ıssı Allāh

540 Nübüvvet gevherinün kânı Ya‘ķüb / İderdi **ḥasret** ile şabr-ı Eyyüb

605 Kavuşdı **ḥasret** olan **ḥasretine** / Deġişdi fūrķâtini vuşlatına

696 Şeb-i hicrân ile rûz-ı muşibet / Seni beytû’l-ḥazende ķodı **ḥasret**

744 Fiġân u **ḥasret** ile ķaldı Ya‘ķüb / Belâ deryâlarına taldı Ya‘ķüb

1235 Sizüñle kim bilür olmaya vuşlat / Kıyâmet günine ķala bu **ḥasret**

1247 Bize oldu ḥavâle kūh-ı **ḥasret** / Bize kâr eyledi bu kâr-ı fūrķat

1726 Belâ-yı ‘ışkâ mu‘tād oldu cānum / Ḥarâb-âbâd-ı **ḥasretdür** mekânım

1876 İderken **ḥasret**-i yâr ile nāle / Didi feryâd ile bād-ı şimāle

2099 Çaġırur bir yaña aşḥâb-ı **ḥasret** / Döġilür bir yañadan kūs-ı rıḥlet

2550 Yuya âyīne-i ķalbüñ ġubārın / Yaza bu bâde-i **ḥasret** ḥumārın

2590 Yaşın silmezdi pîrüñ **ḥasretinden** / Yüzi gülmezdi derd-i fūrķatinden

2674 Atamuñ ḥâlin istifsâr ķıldım / Ziyâde **ḥasret** olduġını bildüm

2675 İşitdüm akrabāmuñ fūrķatini / Belâ vü miḥnetini **ḥasretini**

2733 Cihânda **ḥasretümle** ġitdi ḥayfâ / Ziyâret itmedüm anı dirîġâ

2738 Atamuñ **ḥasreti** ġurbet belâsı / Cihānuñ derdi dünyānuñ cefâsı

3220 İderdi miḥnet ile âh u zârı / Geçerdi **ḥasret** ile rüzîġarı

- 3402 Ölüm öldür ki fevt ola bu fırsat / Koyasın haşra dek bir dağ-ı **hasret**
 4662 ‘Ayândur bu ki **hasretle** virür cân / Kerem kıl eyleme nâ-hak yire kan
 4707 Meh-i Ken‘ânı derd-i **hasret** aldı / Yürekler yakıcı âhı çoğaldı
 4777 Cihânda biñ bir aduñ hõrmetine / Kavuşdur ben hâzîni **hasretine**

hasret kalmak [2] özlem duyduğu kişi ve şeye kavuşamayıp büyük üzüntü içinde bulunmak, çok özlemek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 585 Kemer-bend oldı bir kullâb-ı fûrkat / Ayırdı dil-rübâsın **kaldı hasret**
 1078 İrişdi Hâzret -i Ya‘kûba fûrkat / Firâk-ı Yûsuf ile **kaldı hasret**

hasret-âbâd [1] özlem çekilen yer, hasret yeri. <KANARI>

- 438 Yönelde **hasret-âbâd**-ı fenâya / İrişdi arz-ı Ken‘ân-ı belâya

hasret-engiz [1] hasret uyandıran. <KUBBEALTI>

- 5003 İrişdi bir zamân-ı **hasret-engiz** / Gam ile tıldı dehr-i miñnet-âmiz

hasta [18] sıhhati yerinde olmayan, maraza müptela olmuş, rahatsız, keyfi bozulmuş.

<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 541 Varup Ġnâsa kıldı iltimâsı / Didi ey **hasta** gönlümün devâsı
 1270 Mizâcum **hasta** vü gönlüm şikeste / Kul oldum şimdi bir dünyâ-pereste
 1621 Ġarîb ü derdmendem **hasta** vü zâr / Ki yanumda ne dil vardur ne dildâr
 1777 Hâzîn âvâz ile kıldı niyâzı / Didi ey **hasta** gönlüm çâresâzı
 1892 Olupdur himmetünle katı **hasta** / Nihâl-i qaddi âhından şikeste
 1959 Ġarîb ü **hasta** vü zâram senedsüz / Kime yalvarayım kıldum mededsüz
 3167 Zebûn u **hasta** vü hâtır-şikeste / Ġamuñla gonca gibi göñli beste
 3681 Gel ey cânum gözinün rûşenâsı / Şikeste **hasta** gönlümün devâsı
 4116 Cihânuñ miñnetinden cismi **hasta** / Zamânuñ zañmetinden dil-şikeste
 Aşağıdaki tanıklarda “ölümlü hasta” ifadesi kullanılmıştır (bk. ölümlü hasta).

- 998 Ölümlü **hasta** gibi oldı Ya‘kûb / Hâzân yaprağı gibi şoldı Ya‘kûb
 1939 Ölümlü **hastanuñ** âhını alma / Ne deñlü ise noqşânına kalma
 2476 Nażar idince ol zîbâ cemâli / Ölümlü **hasta** gibi kıldı nâle
 3504 Yanar başuñ ölümlü **hasta** gibi / Tıurursın ‘âşık-ı dem-beste gibi
 3558 Melûl olma yûri göñlüni hõş tut / Ölümlü **hasta** gibi tırma mebhût
 3976 Çoğaldı ‘âşık-ı bî-çâre gâyet / Ölümlü **hasta** vâfir bî-nihâyet
 4117 Ölümlü **hasta** gibi zâr u giryân / Kimi görse umar derdine dermân

hasta olmak [2] sağlığı bozulmak, bir hastalığa yakalanmak, hastalanmak.

- 593 Du‘â tîrini atdı eşref-i nâs / Ziyâde **hasta** oldı yatdı Ġnâs

1581 Bırakdı kendin ol şem‘ -i hidāyet / Yanardı başı **hasta oldu** gāyet

haste-dil [1] gönlü yaralı, üzgün, dertli. <KT, KO, KUBBEALT>

1660 Birisi gül gibi açdı dehānı / Didi ey **haste-diller** mihribānı

hasūd [3] başkasının sahip olduğu nimet ve ikbale kıskançlıkla göz diken, hasetçi, kıskanç, çekemeyen. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

615 Kişinün olsa gün gibi kemāli / Olur her gün **hasūdun** pāymāli

819 **Hasūd** egri olur dāl-i hased-vār / Anı toğruldıma tenbīh-i ahyār

Aşağıdaki tanıkta geçen “hasūd-ı lā-yesūd” ifadesi aslında bir hadis olan “el-Hasūdu lā-yesūd” ifadesinden alınmıştır. Hadis, “Hasetçi kimse faydalanmaz ve onmaz, haset eden mesut olmaz.” anlamlarına gelmektedir. <LN, İKTİBASLAR>

608 Belā oldu ziyāde kâbiliyyet / **Hasūd-ı lā-yesūd** eyler ihānet

hāşā [1] bir kimsenin kabul edemeyeceği, mümkün görmediği bir şeyden bahsederken “asla, katiyen, hiçbir şekilde” anlamında kullandığı ret sözü. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

3849 İşidenler didi **hāşā** ki Yūsuf / İde rāh-ı şadākatdan taḥallūf

hāşā ve kellā [2] Allah korusun, asla, katiyen, hiçbir şekilde, uzak olsun. Kur’an’da da geçen bir ifadedir. Bu söz daha çok herhangi bir görüşü kabul etmeme, tenzih etme durumunda kullanılır. <İKS>

1018 Didi feryād ile **hāşā ve kellā** / Bu işler aşlumuzdan gelmez ašlā

4061 Gelürdi gaybdan bir şavt-ı zībā / Dir idi cehr ile **hāşā ve kellā**

hāşāk [3] süprüntü, çöp, yonga. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL> Aşağıdaki tanıklarda geçen “hār u hāşāk” ifadesi “çer çöp” anlamındadır (bk. hār u hāşāk).

1312 Şabā-yı rahmet iriştün feraḥnāk / Tağılsun yolumuzdan hār u **hāşāk**

2984 Batar deryāya her bir gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde hār u **hāşāk**

3082 Olurdu kirpügi yaş ile nemnāk / Kenār-ı Nilde şan hār u **hāşāk**

haşr [4] toplama, bir yere birikme; Allah’ın ölümlere ruhları iade edip onları hesaba çekmek üzere toplaması ve toplanma yerine sevk etmesi. Kur’an-ı Kerim’de bu ad ile bir sure vardır. <KT, KO, CŪDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR, ADŞS>

haşr olmak [2] toplanmak, kıyamet günü dirilip bir araya gelmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim ider nūş / Olur tā **haşr olınca** mest ü bî-hūş

4751 Oka tıtdı bizi kıavs-i melāmet / Oñulmaz **haşr olınca** bu cerāḥat

haşre dek [2] haşr zamanına kadar, kıyamete kadar. <LN>

3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu fırsat / Koyasın **haşra dek** bir dağ-ı hasret

3955 O cāmı kimseler şerh idebilmez / İçenler **haşra dek** hergiz ayılmaz

haşyet [5] saygıyla karışık korku, ululuk karşısında duyulan gönül titremesi, korku, korkma. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

627 İrişdi hâtıruma havf ü **haşyet** / Bu düşüñ eyle ta‘bîrine himmet

1291 Eser yeller yağar bârân-ı miñnet / Ziyâde oldu dilde havf u **haşyet**

1881 Gidersin her kapuya bi-icâzet / Senüñ gönülünde olmaz havf ü **haşyet**

2235 Vücûdî hayyesine geldi **haşyet** / Hemânâ şokmadan itdi ferâgat

haşyet vermek [1] korkutmak. <KANAR/>

845 Ecel derbendi gibi pür-mehâbet / **Virür** ehl-i hayâta havf ü **haşyet**

hat [17]

1. yazı. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞS>

98 Beşer kısmını kıldı levh-i hikmet / Hüveydâ oldu anda **hattı**-ı kudret

5155 Perîşân **hat** yazar destinde hâme / Döner zâğ izlerine satır-ı nâme

5156 Şahîh ü sâlim itmez üç hurûfı / Ne nesh olur anuñ **hattı** ne kûfî

Aşağıdaki tanıklarda geçen “dest-i **hattı**” ifadesi “bir büyük zatın kendi eliyle yazdığı şey, el yazısı” anlamına gelmektedir (*bk. dest-i **hattı***).

2480 Didi Yûsuf beni şatdukda ihvân / Saña bir dest-i **hattı** olmuşdı ihsân

2481 O dest-i **hattı** lutfuñdan baña vir / Şikeste hâtırımı eyle ta‘mîr

hattı-ı celî [1] uzaktan okunabilecek kadar iri yazılmış yazı, sülüs yazısının irisi.

5159 Eli var olsun ol merdûñ ‘Alî-vâr / Ki destinde anuñ **hattı-ı celî** var

2. gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal, sarı tüyler, ayva tüyü. <KT, KO, ADŞS>

244 Anuñ devrinde bir zulm-i sitemkâr / Yüze gelmez mişâl-i **hattı**-ı dildâr

5131 Zuhûr itdi bu Yûsuf-çihre dildâr / Cemâlinde yüze gelmiş **hattı** var

5132 **Hatından** fehm olur ma‘nâ cemâli / Karañu gicede nûruñ mişâli

Aşağıdaki tanıklarda hat ile Hızır kelimesi birlikte kullanılmıştır. Hızır kelimesiyle kullanılması Âb-ı Hayat’ı hatırlatır. Hızır’ın Zulumat içindeki Âb-ı Hayat bulması ele alınır. Ayrıca “hızır” kelimesinin “yeşillik” anlamı da hatırlanmalıdır. Yeni çıkmaya başlayan ayva tüylerinin tazeliği ve açık renkte oluşu çoğunlukla yeşil renk ile ifade edilir. <ADŞS, DŞS>

1367 **Hatınuñ** hızırı Mûsâdan müberrâ / Güneş yüzi niķâbından mu‘arrâ

1371 Hayât Âbı idi gûyâ dehânı / Yoğ idi Hızır-ı **hattınuñ** nişânı

Devr-i Kamer’de yani ahir zamanda pek çok fitne çıkacağı bilinmektedir. Sevgilinin yüzü ay devri olduğunda ayva tüyleri de bu devirde ortaya çıkan fitne olarak düşünülür. <DŞS>

1368 Dehânî hâteminde yoğ idi kaç / **Haṭınuñ** fitnessi kaldurmamış baş

1369 Belürmez fitne-i **haṭṭ**-ı cemâli / Celâlîden cemâli Rûmî hâlî

Aşağıdaki tanıkta gözle görülemeyecek kadar küçük ve ince olan ayva tüyleri aynı özellikler sahip gubâr/toz ile birlikte ele alınmıştır. Bu arada gubâr, çıplak gözle okunamayacak kadar küçük yazılara da verilen isimdir. Böylece şair tanıkta hat kelimesini her iki anlama gelecek şekilde kullanmıştır. <ADŞS, DŞS>

2143 Akıtdı şu gibi Şâmî gülâbı / Meger **haṭṭ**-ı gubâr-ı ‘ârız-ı yâr

haṭṭ-ı cānān [3] sevgilinin ayva tüyleri.

1640 ‘Acebdür kim mişâl-i **haṭṭ**-ı cānān / Olur bir hâdişe maqbûl-i yārān

3011 Hâbîbüñ iltifâtı olmaz oldu / **Haṭ**-ı cānān gibi yüz bulmaz oldu

5113 Hâzer eyle **haṭ**-ı cānān mişâli / Getürme şûrete gizlî kemâlî

haṭā [21] yanlış, yanlışlık, yanılma; kabahat, günah, kusur. <KT, KO, OTAL, CÜDİ,

KUBBEALTİ>

45 Çıkarma rây-ı şer‘i hâṭırumdan / **Haṭāmı** zâhir itme zâhirümden

61 Ne deñlü garķ isem baḥr-i **haṭāya** / Bağışla âb-ı rûy-ı Muştāfāya

379 **Haṭādur** kāmîle keşret belâsı / Devādur ‘âķile vaḥdet şafâsı

798 Urup öldürmemek ‘ayn-ı **haṭādur** / Siz ölince bir kayd-ı belādur

853 **Haṭādan** şakladı kırtardı anı / Leb-i âba ķodı serv-i revānı

950 Ziyāde oldu ilhvānuñ hicābı / **Haṭā** çıķdı cevāb-ı nâ-şavābı

1106 İşî ‘aşıķlaruñ sehv ü **haṭādur** / Kāmu mağlûb-ı yār-ı dil-rübādur

1669 Melāmet görme perhîz it **haṭādan** / Şaķın şem‘-i vücûdî ol havādan

2886 Anı mest eyledi vaḥdet şarābı / **Haṭādan** hîç fark itmez şavābı

2893 **Haṭādan** şaklar Allāh enbiyāyı / Naşîb itmez umûr-ı nâ-sezāyı

2954 Nigāruñ tîģi dest-i merḥabādur / Gözüñi ķorķağ öğretmek **haṭādur**

2967 **Haṭāsın** añlamaz ol çeşmi fettān / Yazuķlar kim ider nâ-ḥaķ yite ķan

3454 **Haṭādur** ṭapmañuz aşnāma zinhār / Cihānda eyleñüz fikr-i Cihāndār

3855 Şarāb-ı ‘ışķdan herģiz ayılmaz / **Haṭāsın** añlamaz işini bilmez

4045 Diye hālî budur ehl-i **haṭānuñ** / Efendisine ‘işyānı olanuñ

4093 Budur ben bildüğüm *Allāhu a‘lem* / **Haṭādur** ekşeriyyā fikr-i ādem

4308 **Haṭā** vü cürmine pinhān u peydā / Muķırr u mu‘terif oldu Zeliḥā

4870 Du‘ā ķıl bize kim Ḥaķķ ide mağfûr / Bizüm cürm ü **haṭāmuz** ola ma‘zûr

5154 Elif egri elinden toğrı çıkmaz / **Ĥaťası** yañlışı çok şıĥhati az

ĥaťa etmek [1] yanlış hareket etmek, yanılmak, kusur etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1038 Bu ĥayvānāta itme beddu‘ āy / Ki bunlar **itmemişdür** bu **ĥaťayı**

4210 Beni gör kim **ĥaťa itdüm** yañıldum / Dür-i maķşüdü buldum yavı kıldum

ĥaťālu [1] hatalı, hatası olan, hatası bulunan. <TS, KUBBEALTI>

943 Benüm ođlum sefihāne iş itmez / Sizi koyup **ĥaťālu** yire gitmez

ĥaťā-püş [2] hata örtücü, kabahatleri örten. <KT, KO, OTAL>

1315 Dehān-ı ra‘ d u berķı eyle ĥāmüş / Dilün depret du‘ āya ol **ĥaťā-püş**

2751 Yüzine urmadı ammā bu ĥāli / **Ĥaťā-püş** oldu mir‘āt-ı cemāli

ĥaťar [2] tehlike, emniyetsizlik. <KT, KO, LN, KANARI>

672 Göñül ĥālī degül ĥavf ü **ĥaťardan** / Gözüüm ayrılmaz ol nūr-ı başardan

5077 Zemīn ü āsumān cāy-ı **ĥaťardur** / Kişiy ejdehā-yı heft-serdür

ĥaťarnāk [1] korkulu, tehlikeli, emniyetsiz, korkunç. <KT, LN, OTAL>

1289 Demür āyīneye dönmişdi eflāk / Şanasın mevc urur baĥr-i **ĥaťarnāk**

ĥātem [11] mühür, üstü mühürlü yüzük, imza yerine mektubun sonuna basılmak üzere sahibinin ismi kazınmış damga, yüzük. Genellikle bir halkaya bağlı olup yüzük gibi parmağa geçirilir. Genellikle sevgilinin dudağı yerine kullanılır. <KT, KO, OTAL, ADŞS>

630 Saña me‘mūr olup ĥardaşlaruñ hem / Eliñ altında ola hem-çü **ĥātem**

778 Ĥam oldu ķāmeti ķat ĥaldı ol dem / Yapışdı taş aña mānend-i **ĥātem**

1368 Dehānı **ĥāteminde** yoğ idi ĥaş / Ĥatınuñ fitnessi ĥaldurmamış baş

1473 Eline girdüğini hem-çü **ĥātem** / Virürdi ellere ol şāh-ı ‘ālem

2494 Ĥolında şāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Elinde **ĥātem-i** zevķ-ı sa‘ ādet

3377 Eli altında oluñ hemçü **ĥātem** / İdüñ kendüñüzi kendüye maĥrem

3434 Eliñi çekme vuşlat **ĥāteminden** / Şafālar sür periler ‘āleminden

3601 Açılmış gül budağı gibi ol dem / Ĥaķındı barmağına la‘l **ĥātem**

3910 Maĥabbet **ĥātemini** gizler iller / Ĥuyar bulur çıkarur ehl-i diller

ĥātem-i vaşl [2] kavuşma mührü.

3055 Dürişür her murādına irince / Eline **ĥātem-i vaşlı** girince

4108 Yoğ idi ĥüsn-i tedbiri ezelden / Çıkardı **ĥātem-i vaşlını** elden

Ĥātem-i Tayy [2] Arap kabileleri arasında cömertliğiyle tanınmış olan Abdullah bin Sad’in lakabıdır. Tay kabilesinden olduğu için bu şekilde adlandırılmıştır. Hz. Peygamber zamanına yetişmiş ise de hicretten evvel vefat etmiştir. Misafirperverlikte ve cömertlikte kendi

ihtiyaçlarını düşünmeyecek kadar ileri gitmiştir. Daha sağlığında cömertliği darbimesel olmuştur. Kelimenin Arapçadaki asıl okunuşu “Hâtım” şeklindedir. <TDVİA, ADŞS, AÇDŞS, ŞAHİSLAR MITOLOJİSİ> Tanıklarda da cömertlik yönüyle ele alınmıştır.

- 1469 Seḥāda **Hâtem-i Taydan** ziyāde / Eban ‘an ced emîr ü şāh-zāde
 2789 Ḥasîs olanı eyler **Hâtem-i Tayy** / Yaramaz ‘âdeti tebdîl ider mey
hâtır [38]

1. insanın düşünme ve hafıza kuvveti, fikir, zihin, akıl. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, ÖTS>

- 93 Delili dîde-i bârîk-bînün / Ḥalîli **hâtır**-ı ḥalvet-nişînün
 391 Eyitdi **hâtırım** ey mâh-manzar / Şikâr âhûsınun biryânın ister
 429 Bu olur kim ider iḳbâl devlet / Yoğ iken **hâtırında** fikr-i vuşlat
 627 İrişdi **hâtıruma** ḥavf ü ḥaşyet / Bu düşün eyle ta‘bîrine himmet
 687 Şu gibi **hâtırı** seyrâna aḳdı / Hemân ihvânını yanına ṭaḳdı
 1000 Didi cem‘ olun ey gürkân-ı Ken‘ân / Olupdur **hâtırım** sizden perîşân
 1228 Bu sözler Mâlike olunca taḳrîr / Berây-ı **hâtır** urdı aña zencîr
 1605 Bu idi **hâtırında** zann-ı ḡâlib / Ki ola sevdüğü yâra muşâhib
 1670 Hilâl ebrûsına olma hevâyî / Tırâş it **hâtırından** egri râyı
 2379 Kesildi **hâtırından** kayd-ı fânî / Velâyet ıssı oldı şems-i cânı
 2481 O dest-i ḥaṭṭı luṭfuṇdan baña vir / Şikeste **hâtırımı** eyle ta‘mîr
 2648 Ne geçdi **hâtırından** ağlamışsın / Benüm cânım cigerler ṭaḡlamışsın
 3697 Gider bu egri râyı **hâtırından** / Od urma bâṭınuña zâhirüñden
 4731 Bu sözler Yûsufa güç geldi ḡâyet / Mübârek **hâtırın** başdı melâlet

2. gönül, kalp, his. <KT, KO, KUBBEALTI, KANARI>

- 881 Didiler münkesirdür **hâtır**-ı pîr / Bizi merdûd ider aña ne tedbîr
 1105 Cefâdan **hâtırına** irmese ḡam / Vefânun lezzetin ṭuymazdı âdem
 3134 Yıkılmış **hâtıruma** olma mi‘mâr / Ki ma‘mûr olduḡunu istemez yâr
 3406 Kerem kıl eyleme ḡayr işi te’ḡîr / Yıkılmış **hâtırımız** eyle ta‘mîr
 4234 Ḡama öğrendi derde oldı mu‘tâd / Olurdı derd ü ḡamdan **hâtırı** şâd
 4492 Yıkılmış **hâtırımı** itsün âbâd / Ḳadîmî âşinâsın eylesün yâd
 4774 Gözüm yaşı gibi düşkünlüğüm var / Ṭaraldı **hâtırım** maḥzûnluḡum var
 4775 Yıkılmış **hâtırımı** eyle âbâd / Dil-i ḡamnâkûmi kıl ḡurrem ü şâd
 4798 Ḥalâş it âlûme âl itme zinhâr / Yıkılmış **hâtırımı** yıḡma tekrâr

Aşağıdaki tanıklarda geçen “şafâ-yı hâtır” ifadesi “kalp huzuru, gönül rahatlığı” anlamlarına gelmektedir (bk. şafâ-yı hâtır).

- 1127 Didi kandasın ey cān-ı cihānum / Şafā-yı **hâtırum** ārām-ı cānum
 1170 Ümîdi kapusın itdi güşāde / Şafā-yı **hâtır**ı oldu ziyāde
 2138 Güzel sâzendelerle ‘ışretini / Şafā-yı **hâtırın** kalb-i selîmin
 3032 Zelîhâ bir süri aġnāmı fi’l-hâl / Şafā-yı **hâtır** ile kıldı irsâl
 3272 Şafā-yı **hâtır** ile şöhetini / ‘Înâdı hâletini lezzetini

hâtır şormak [1] sağlığı, durumu ve keyfi ile ilgili bilgiler edinmeye çalışmak, gönlünü almak.

<KUBBEALT>

- 4251 Faķîrûn **hâtırın** hâlin **şorardı** / Ğarîbüñ derdine dermân arardı

hâtırdan çıkarmamak [2] daima aklında tutmak.

- 45 **Çıkarma** rây-ı şer‘i **hâtırumdan** / Hâtâmı zâhir itme zâhirümden
 1816 Hayâlümi **çıkarma hâtıruñdan** / Görinsün nûr-ı ‘ışķum zâhirüñden

hâtırına gelmek [6] hatırlamak; aklına gelmek, düşünmek. <ÖTS>

- 193 Ne yir kim **hâtırına gelse** ol dem / İrişürdi aña andan muķaddem
 1679 Kesilse hâmenüñ tañ mı zebânı / Ne **gelse hâtırına** söyler anı
 2592 O pîrûn **hâtırına geldi** korķu / Devesi ile kaçdı Mışra toġru
 3063 Kaçan ‘arz-ı cemâl itse Zelîhâ / **Gelürdi hâtırına** havf-i Mevlâ
 4159 Görince bağda bir verd-i hândân / **Gelürdi hâtırına** rûy-ı cānân
 4289 Bu efķâr ile eylerken tevaķķuf / Hemân-dem **hâtırına geldi** Yûsuf

hâtırına getirmek [1] düşünmek. <KUBBEALT>

- 3028 Getür aġnāmuñı kıl baña teslîm / **Getürme hâtıruña** havf ile bîm

hâtıra [1] hatırda kalmış veya hatıra gelen olan husus, şey. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

- 3054 Gelür bu **hâtıra** cān u diline / Ki ola yâr ile sîne-be-sîne

hâtır-müşevveş [1] gönlü karışık. <KANARİ>

- 1402 Görenler oldılar **hâtır-müşevveş** / Göñüller hânesine şaldı âteş

hâtır-perişân [4] gönlü karmakarışık, kalbi kırık. <KANARİ>

- 804 Ferâġat itmeġe ķalmadı imķân / Olurlar cümlesi **hâtır-perişân**
 988 Seni arar yürür şıbyân-ı Ken‘ân / Gezerler her biri **hâtır perişân**
 2405 Yüzini görmeyen **hâtır-perişân** / Gören gördüġine olmış peşîmân
 3746 Şabâ-yı âteş-i şevķ-ı muķıbbân / Recâ-yı ‘âşık-ı **hâtır-perişân**

hâtır-şikest [1] kalbi kırık, incinmiş. <KANARİ, ÖTS>

- 3167 Zebûn u hasta vü **hâtır-şikeste** / Ğamuñla ġonca gibi ġöñli beste

hâtîf [3] göz kamaştıran, göz alıcı. <KT, KO, LN, KANARİ> Tanıklarda geçen “berķ-ı hâtîf” tamlaması “göz kamaştıran şimşek” anlamına gelir (bk. berķ-ı hâtîf).

188 O gice berķ-ı **hātif** gibi ta‘cıl / Burāk ile Resūle geldi Cibrīl

1055 Karardı hıddetinden nitekim miġ / Şıyırdı berķ-ı **hātif** gibi bir tıġ

4065 Geçerdi berķ-ı **hātif** gibi cānān / Bulutlar gibi haķ olurdu giryān

hātif [2] sesi işitilip de kendisi görünmeyen, seslenici, çağırıcı; gaybdan seslenir gibi haber veren melek. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

1089 İrişdi guşına **hātifden** āvāz / Didi kıl kayd-ı ġayrı dilden ifrāz

hātif-i ġayb [1] görünmeyen seslenici, gaipten gelen ses [mec.] vicdan. <KANARİ, KUBBEALTİ>

1717 Dehānı **hātif-i ġayb** idi ġüyā / Sözin söyler görünmez kendi ammā

hatm [2] bitirme, tüketme, tamam etme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

hatm etmek [1] tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, KUBBEALTİ>

5179 Ehālī olmaya ‘aybına nāzır / Du‘ā ile sözi **hatm ide** āhır

hatmü’n-nebiyyīn [1] Hz. Muhammed’in gelişiyle nübüvvetin sona erdiğini ifade eden tabir. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber için kullanılan “hâtemü’n-nebiyyîn” terkibi (Ahzâb/40) onun Allah’ın resulü ve nebilerin sonuncusu olduğunu açık şekilde belirtmektedir. <TDVİA>

231 Bi-ħaķķ-ı maẖhar-ı *Tā-Hā* vü *Yā-Sīn* / Bi-ħaķķ-ı ‘izzet-i **hatmü’n-nebiyyīn**

hātūn [1] itibarlı kadın, haysiyet ve şeref sahibi kadın, hanım, kadın. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2074 Ata bindi niçe nŭrānī **hātūn** / Mişāl-i Zühredŭr bālā-yı gerdŭn

havā, hevā [35]

1. bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı. <KT, KO, CŪDÎ, TS, KUBBEALTİ>

282 Cuvān iken olup ‘ışķ ile mu‘tād / Yelerdŭm bu **havāda** nitekim bād

295 Hemānā döndŭm ol ebr-i bahāra / Alur gider **havāsı** her diyāra

664 **Havā** kesb eylesŭn serv-i revānuŭ / Yiri baş ūzredŭr gŭl gibi anuŭ

683 Didiler seyre gel ey māh-manẖar / **Havā** kesb eyle mānend-i gŭl-i ter

859 Büyŭtdi çāhuŭ eṭrāfını zīrā / **Havā** kesb ide tā bu serv-i bālā

871 Ğurŭrından ħabābuŭ var **havāsı** / **Havāsı** oldı başınuŭ belāsı

1401 İrişdi ‘izzet ile bir sarāya / **Havāsı** dil-ġüşā ra‘nā feẖāya

1672 **Havādur** arturan nāyuŭ fiġānın / **Havādur** kalduran nāruŭ duḡānın

1952 **Havādan** ney gibi artar enīnŭm / Hebā oldı bu ‘ömr-i nāzenīnŭm

- 3669 Uyup berg-i ẖazān gibi **havāya** / Vucūduñ şem‘ ini virme şabāya
 3703 **Havā**-yı nefis ile ney gibi ṯolma / Kabūter gibi oynar başlu olma

2. gökyüzü, sema. <KT, KO, KUBBEALT>

- 802 Virürken Yūsufuñ ḵatline iğvā / **Havāda** ra‘ d u berķ olur hüveydā
 1193 **Havā** yüzinde niçe murğ-ı ṯayyār / Ṯavāf eylerdi çāhı Ka‘be-kirdār
 1673 **Havāya** serv gibi olma māyil / Hevāyīlikden ey meh-rū ne ẖaşıl

3. hafif rüzgār, hafif yel. <KO, CŪDĪ>

- 1669 Melāmet görme perhīz it ẖātādan / Şaķın şem‘ -i vüçüdi ol **havādan**
 2684 H̱abābuñ ḵaşrına beñzer hemānā / Olur bād-ı **hevā** ile hüveydā
 2060 Seḥābı gibi rüy-ı āsumānuñ / **Hevāsında** yelerler begler anuñ
 2985 **Hevāya** tābi‘ olur dūd-ı memdūd / İder yüzi ḵarası anı merdūd
 3192 **Hevāya** tābi‘ olan ehl-i dünyā / H̱azān yaprağına beñzer hemānā
 3193 Olur bād-ı **hevāsı** bādbānı / Düşürür ol hevā bir yara anı
 5092 Vüçüduñ şem‘ ini şaķla **hevādan** / Şaķın dāmānuñı ẖār-ı belādan

4. arzu, meyil, heves; sevgi, hoşlanma. <KT, OTAL>

- 3301 İşi eglencedür her kārđāna / Olur terk-i **hevāsına** bahāne
 3688 Mey-i ‘ ışķ ile yok şerm ü hicābı / **Hevā**-yı vuşlata eyler şitābı
 3986 Neden kim men‘ ola evlād-ı ādem / İder hırşı **hevāsın** daḥi muḥkem
 5093 **Hevā** ehlinüñ olma hem-nişini / Ne dünyāsı olur anuñ ne dīni

Aşağıdaki tanıklarda kullanılan “ehl-i hevā” ifadesi “hırs ehli” anlamına gelmektedir (*bk.* ehl-i hevā).

- 56 Göñül ehl-i **hevā** ‘ ömr ise kūtāh / Günāhum çokdur āh estağfiru’llāh
 3213 Dehānına düşen ehl-i **hevānuñ** / Uçurur şevķını ḵandīl-i cānuñ

havāya uymak [5] ortam koşullarına göre davranmak, zaman nasıl isterse öyle yapmak. <BDS>

- 1834 Belā baḥrine düşdi fülk-i cānı / **Havāya uydu** şabrı bādbānı
 2708 **Hevāsına uyan** keştiye beñzer / Olur egrisi ṯoğrusından ekşer
 2761 **Hevāya uymaz** egmez kimseye baş / Dehānı gibi itmez rāzını fāş
 3191 **Hevāsına uyar** evrāk-ı eşcār / Düşer boynı üzilür āḥir-i kār
 3468 Şaman çübı gibi **uyan hevāya** / Düşer bir ḥufre-i derd ü belāya

havādār, hevādār [4] hevesli, taraftar, aşık, yar, dost. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

- 1515 Perī-peykerleri kıldı perestār / Seḥī-ķametlere oldu **havādār**
 1545 Bu dünyā-yı denīde her ne kim var / Sevüp ol serve olmuşlar **hevādār**
 1877 Gel ey peyk-i diyār-ı yār-ı ğaddār / Gel ey yār-ı **hevādār** u ḥaberdār

3097 Vücûduñ ol sehî-ķadde **hevâdâr** / Gözüñ âyîne-i didâr-ı dildâr

havâlandurmak [1] bir yerin temiz hava almasını sağlamak, kapalı bir yerin havasını değiştirmek, havalanmasını sağlamak. <KT, TS, KUBBEALTI>

1671 **Havâlandurma** zaķm-ı tîr-i yârı / Şaķın elden ķoma şabr u ķarârı

havâle [7] bir işi veya bir şeyi bir başkasına bırakma, başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, terk. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

2541 Biner bir üştür-i ejder-mişâle / Zühâldür şanki gerdûna **havâle**

havâle etmek [2] bir işin yapılmasını birine devretmek, birine ısmarlamak, onun sorumluluğuna bırakmak. <KUBBEALTI>

2240 İrişmez oldı ol ķaşı hilâle / Bu hâli hıkmete **itdi havâle**

Aşağıdaki tanık “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

1172 Ğariķ olduķda deryâ-yı melâle / İder bir Hızır-ı devrânı **havâle**

havâle olmak [4] hücum etmek, musallat olmak, zuhur etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1247 Bize **oldı havâle** kûh-ı hâşret / Bize kâr eyledi bu kâr-ı fûķat

1769 İderken ‘âlem-i ğurbetde nâle / Gözine h’âb-ı ğam **oldı havâle**

4364 Ğamından pîrlik **oldı havâle** / Ağardı kâküli döndi hilâle

4529 Ğam-ı yâra zevâl **olur havâle** / Kaķan kim irişe hadd-i kemâle

havâş [1] muhterem, saygın olanlar, ileri gelenler, seçkin sınıf, “hâş, hâşşa”nın çoğulu. [tas.] Mutasavvıflar insanları avam yani halk; havas yani nitelikli kişiler olmak üzere ikiye ayırır. Havas, avamın yaşadığı dinî hayatla yetinmez, bunun üstünde bir dinî hayat yaşamak için çabalar. Tasavvuf, avamın değil havasın yoludur. <CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI, TTS>

377 **Havâşa** hâlķa-i bezm-i erâzil / Olur ğüyâ dehân-ı Çâh-ı Bâbil

havâyî, hevâyî [2] etrafına aldırmayıp kendini kayıt altına sokmayan, bir yerde sebat etmeyip bir meseleden öbürüne atlayıveren, hevesine baēlı olarak davranan, dilediēi gibi davranan, uçarı, hoppa. <LR, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

1670 Hilâl ebrûsına olma **hevâyî** / Tırâş it hâķıruñdan egri râyı

1951 Sever dîvâne göñlüm bir hümâyı / Kebûter gibi olmışdur **havâyî**

hâver [1] şark, doğu yönü, gün doğusu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1501 Tenezzül eyleyüp hırşîd-i **hâver** / Libâsına olurdu tûĝme-i zer

havf [19] korku, korkma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

2788 Müşâbihdür bu câma ‘ışķ-ı dildâr / Ķomaz âdemde herĝiz **havf**-i âĝyâr

- 3028 Getür ağnâmuñı kıl baña teslîm / Getürme hâtıruña **havf** ile bîm
 3056 Vişâli **havf**-i hicrânına degmez / Sürûrî şöıra efgânına degmez
 3063 Kaçan ‘arz-ı cemâl itse Zelîhâ / Gelürdi hâtırına **havf**-i Mevlâ
 3711 Hâbîbüm çünkü sende **havf**-i Hâk var / Bu gün nâ-hâk yire kan itme zinhâr
 5072 Ne ‘âlem gûşşası ne derd-i dildâr / Ne hicrân kôrhusı ne **havf**-i ağıyâr

havf-i a‘dâ [1] düşman korkusu. <BMS>

- 1730 Bu câmi nûş idende olmaz aşlâ / Hicâb-ı âşinâ vü **havf-i a‘dâ**

havf etmek [1] korkmak. <KANARI>

- 4800 Ümîdüm bu ki **havf ide** Hudâdan / Ola kim kırtula oğlum belâdan

havf ü haşyet [4] korku, endişe.

- 627 İrişdi hâtıruma **havf ü haşyet** / Bu düşüñ eyle ta‘bîrine himmet
 845 Ecel derbendi gibi pür-mehâbet / Virür ehl-i hayâta **havf ü haşyet**
 1291 Eser yeller yağar bârân-ı miñnet / Ziyâde oldı dilde **havf u haşyet**
 1881 Gidersin her kapuya bî-icâzet / Seniñ gönlünde olmaz **havf ü haşyet**

havf ü haşar [1] korku ve tehlike. <KANARI>

- 672 Göñül hâlî degül **havf ü haşardan** / Gözüm ayrılmaz ol nûr-ı başardan

havf ü hirâsân [4] korku.

- 2882 Düşürme cânuñı **havf ü hirâsa** / Leke toğunmasun bu aq libâsa
 4279 Ol eşnâlarda bir düş gördi Reyyân / İrişdi göñline **havf ü hirâsân**
 5041 Gırîv ü nâle vü feryâd u efgân / Bırakdı ‘âleme **havf ü hirâsân**
 5086 Fenâsından ider **havf ü hirâsân** / Anuñçün ditrer evrâk-ı dırahtân

havf ü recâ [2] korkma ve ümit etme. İnsanın dünyada “korku ve ümit etme” duyguları arasında olduğunu ifade eden bir tabirdir. <KANARI, DİNÎ KAVRAMLAR, İKS>

- 2526 Tıturdu ‘âlem-i **havf ü recâda** / Niğâb-ı ‘ışkın itmezdi gûşâde
 4944 Size **havf u recâ** bâl ü per olsun / Delîl ü reh-nümâ vü rehber olsun

havrâ [2] gözünün akı ve karası çok koyu olanlar; huri, ahu gözlü huriler. <AHTERÎ, KUBBEALTI, KANARI>

- 1508 Şaçına şâne idi dest-i **havrâ** / Kolu bir Kevşer ırmağıydı güyâ
 5135 Şafâ-bahş oldı her bir beyt-i zîbâ / İçinde ma‘nî-i rengîni **havrâ**

havz [5] havuz, süs için veya süs biriktirmek için bahçe veya avluda yapılmış çeşitli büyüklükte su çukuru. Genelde etrafı mermerle çevrili, şelale ve fiskiyelerle süslü, içinde güzel balıklarla ördek ve su çiçekleri bulunur. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 3348 Yapıldukda o bâğ-ı cennet-âbâd / Miyânında iki **havz** itmiş üstâd

3350 O bāğ olmuşdı her vech ile zībā / Görür gözi iki **havz** idi gūyā

3352 Aқardı iki **havz** içre iki ‘ayn / Riyāz-ı cennete dönerdi mābeyn

3354 Ol iki **havz** arasında mu‘ayyen / Binā olmuş idi bir қаsr-ı rüşen

3356 Zelīhā gelse cem‘ olsa cevārī / Aқıtmazdı o **havza** mā’-i cārī

hāy [1] aman, medet, eyvah, vah. <YTS, ÖTS, KANARI>

977 Ne müşkil guşşadur bu guşşa eyvā / Yaramaz derde tuş oldum meded **hāy**

hayā [2] utanma, mahcubiyet; ar, namus, edep, kınanma endişesi sebebiyle nefsin bir şeyi yapmaktan veya yapmamaktan sıkılması. <KT, KO, OTAL, TTS>

1725 Baña pend eyleyen ehl-i **hayālar** / Hemān fikr-i cemālinden uyalır

3263 **Hayā** vü hilm idi ol yāra pīşe / Aña söylerse söylerdi hemīşe

hayāl [14]

1. bir kimse veya şeyin insanın zihninde beliren sureti. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

1814 Kaçan sevdā-yı ‘ışkum olsa gālib / **Hayālüm** gibi olmaz bir muşāhib

1816 **Hayālūmi** çıkarma hātīruñdan / Görinsün nūr-ı ‘ışkum zāhirūñden

4111 Vişāline hicāb oldu firāķı / Hemān dilde **hayāli** kaldı bākī

5057 Söyünmez āteşe döndi firāķı / **Hayāli** kaldı ancak dilde bākī

2. aslı ve hakikati olmaksızın zihinde beliren suret, tahayyül, tasavvur. <KT, KO, LN, KANARI>

553 Kemer gibi düşüp egri **hayāle** / Diler āl ile hayrū’l-āli ala

887 Muқarrer itdi bu egri **hayāli** / Eve toғruıldı Ya‘kūbuñ ‘ayāli

2770 İdelüm aña bu rengin **hayāli** / Ola kim fetḥ ola bāb-ı vişāli

3203 Murād idinme bu emr-i muḥāli / Unut gitsün bu fikr ü bu **hayāli**

3625 Ta‘accüb eyledi Yūsuf bu ḥāle / Bu mekr ü āle bu rengin **hayāle**

3937 Gül-i ḥandānın āl ile getürdi / ‘Aceb rengin **hayāl** ile getürdi

4020 Zelīhā itdi bu bātıl **hayāli** / Dir idi açıla bābı vişāli

5169 Bu te’līf-i laṭīf ü dürr-i ma‘nā / **Hayāl**-i ḥāşum oldu ekşeriyyā

hayāl-i ḥāb [1] rüya. <ADŞŞ>

1576 O şoḥbetler **hayāl-i ḥāb** oldu / Gözi peymānesi ḥūn ile tıldı

hayāle dalmaқ [1] etrafla ilgisini kesip kendini hayallerine kaptırmak. <KUBBEALT>

3053 Düşinür ba‘dehu fikr-i muḥāle / **Talar** gönli olur olmaz **hayāle**

hayālāt [1] hayaller, hülyalar, “hayāl”ın çoğulu. <KO, LN, OTAL>

1455 Hüveydā eyle bu sırr-ı nihānı / **Hayālāt**-ı rümüz-ı ‘āşıkānı

hayāt [29] yaşam, dirlik, canlılık, sağlık. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>

462 **Hayātuñda** olup cismünle yeksān / Ğubār-ālūdedür āyīne-i cān

- 604 **Ḥayātı** manşibından oldu merfū‘ / Gidüp mānī‘ yirine geldi memnū‘
 845 Ecel derbendi gibi pür-mehābet / Virür ehl-i **ḥayāta** ḥavf ü ḥaşyet
 946 **Ḥayāt** olmaz baña bir laḥza ansuz / Kıyām itmez beden rūḥ-ı revānsuz
 1479 Zihī cān kim **ḥayāt**-ı ins ü cāndur / Meh-i devrān u ḥurşid-i cihāndur
 1723 **Ḥayātum** olmaz ol rūḥ-ı revānsuz / Ne dirlik baña ol ‘İsā-dehānsuz
 2289 İrişmiş mağrîbe şems-i **ḥayātı** / Gözini bağlamış ḥ‘āb-ı memātı
 2384 Bakā gördi fenā āyīnesinde / **Ḥayāt**-ı bākī ile oldu zinde
 2636 **Ḥayāt**-ı Yūsufını kıldı taşdıḳ / Kemāl-i şıḥḥatini bildi taḥḳīḳ
 2878 Şakın naḳd-i **ḥayāta** ḥisset itme / Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa ihmāl ile gitme
 2883 Reh-i cānānda cāna başa ḳalma / **Ḥayātuñ** cāmını ‘aynuña alma
 2921 Çıkar şāḥ-ı **ḥayātum** berg ü bārın / Biri birine bağla şāḥsārın
 3801 Dilerdi çāk ide cismi ḳabāsın / Yıḳa ḳaşr-ı **ḥayātıñ** bināsın
 3971 Kimisi cānını teslīm itdi / **Ḥayātı** riştesini kesdi gitdi
 4380 Delindi bağı cānına yol açdı / **Ḥayāt**-ı ‘ömri göz yaşıyle geçdi
 4769 Didi ey ‘ālem-i esrār-ı pinhān / **Ḥayātum** āḥirinde ḳılma giryān
 4999 Gerekmez baña Yūsufsuz **ḥayātı** / Ayırma benden ol ferḥunde zātı
 5032 Reh-i taḥḳīḳe anlar kim giderler / **Ḥayātuñ** perdesini çāk iderler

Aşağıdaki tanıklarda “ölümsüzlük suyu” anlamındaki “āb-ı ḥayāt” ifadesi kullanılmıştır (*bk. āb-ı ḥayāt*)

- 1930 Vücūdun ‘aynıdur Āb-ı **Ḥayātuñ** / Yuduñ yüzi ḳarasın kāyinātuñ
 2264 Nihān itme gel ol Āb-ı **Ḥayātı** / İçürme ‘āleme cām-ı memātı
 2549 Beyān it ḥadişāt-ı kāyinātı / Ola kim sözlerün Āb-ı **Ḥayātı**
 3051 Hemān İskender olur kāyināta / Aḳar gönli anuñ Āb-ı **Ḥayāta**
 3400 Zemāne şunmadın cām-ı memātı / Vişālünle içür Āb-ı **Ḥayātı**

ḥayāt-ı cāvidānī [1] daimi hayat, ölümsüzlük. <KANAR />

- 1487 Vişālidür **ḥayāt-ı cāvidānī** / Ġidā-yı rūḥ olur sögse dehānı

ḥayāt ābı [5] yaşam suyu. Aslında “āb-ı ḥayāt” şeklinde olan ifade Türkçe dil bilgisini göre düzenlenmiştir (*bk. āb-ı ḥayāt*).

- 1371 **Ḥayāt Ābı** idi gūyā dehānı / Yoğ idi Hızr-ı ḥaṭṭıñuñ nişānı
 1482 Virürdi alnına ebrūsı zīver / **Ḥayāt Ābıñuñ** emvācına beñzer
 1491 Dimişlerdür o ḥāl-i müşk-bāra / **Ḥayāt Ābına** düşmiş bir şerāre
 2309 Belā baḥrinde ġavvāş olma ṭalma / **Ḥayāt Ābı** gibi zulmetde ḳalma
 3446 Cihān fānīdür ol, ma‘būd bākī / Vücūdıdur **ḥayāt ābına** sākī

hayf [2] haksızlık, cevir, zulüm; yazık. Aslında “zulüm, haksızlık” anlamında iken dilimizde “yazık, vah yazık” anlamında teessüf edatı olarak kullanılır. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

2305 Maḥabbetden anuñ kim miḥneti yok / **Hayıflar** bir qarınca ğayreti yok

hayf etmek [1] yazık etmek.

4036 Baña **hayf itdi** ğāyetde bu ferzend / Düşürdi il diline nitekim qand

hayfā [4] yazık!, eyvah!, vah!, heyhat!.. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2733 Cihānda ḥasretümle gitdi **hayfā** / Ziyāret itmedüm anı dirîġā

hayfā dirîġā [3] vah vah!, yazık yazık!

902 İki cânibden oldı nāle peydā / Çıkar āvāze-i **hayfā dirîġā**

2189 Didi feryād ile **hayfā dirîġā** / Beni ‘ışk eyledi ḥalkā temāşā

4477 Didi **hayfā dirîġā** ey cemādāt / Size Ḥaḥ dirdüm eylerdüm münācāt

hayırlu [1] iyi, faydalı, makbul; uğurlu, mübarek. <KT, KUBBEALT>

3763 Ola kim açıla baġlu qapular / **Hayırlu** işleri ide muḥadder

ḥāyil [11] iki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mâni olan, araya giren, engel.

<KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

1346 Açıldı **ḥāyil**-i şems-i cemālî / İraldı mâni‘-i seyr-i vişālî

1362 Girüp şehir içine ol bedr-i kāmîl / Cemālî **ḥāyilini** itdi zāyil

2380 Refîḥ oldı aña tevfiḥ u taşdıḥ / Giderdi **ḥāyil**-i taḥlîdî taḥḫîḥ

2920 Libāsumdan tenümi eyle ḥālî / Gider hep **ḥāyil**-i rüy-ı vişālî

3100 Ne **ḥāyil** var arañuzda ne aġyār / İdersin bî-vesîle şoḥbet-i yār

ḥāyil olmak [6] engel teşkil etmek, mâni olmak. <KUBBEALT>

351 Olur bu ‘ālem-i bālāya vāşıl / Aña bir nesne **olmaz** hiç **ḥāyil**

1092 **Olupdur** kayd-ı Yūsuf saña **ḥāyil** / Yüri bu ġıll u ġışdan pāk olġıl

3002 Tıyurur ‘ışk-ı yārı ‘āşık-ı ḥām / Şu‘ā‘-ı mihre **ḥāyil olmaz** cām

3732 Gerekmez ‘āşıkā ol ḥāb-ı bātıl / Ki **ola** dide-i dildāra **ḥāyil**

4026 Bu egriden yaradılmış erāzîl / **Olurlar** ‘işmetüm ‘aynına **ḥāyil**

4937 Ecel tîrine **olmaz** çünkü **ḥāyil** / Vücûduñ sıfrını ‘ālemde yok bil

haykırmak [1] korku, telaş vb. sebeple yüksek sesle bağırarak, çok yüksek sesle bağırarak. <ÖTS, KUBBEALT>

1826 Temāşā eyledi ‘ālem fenāsın / Hemān **haykırdı** çāk itdi yaqasın

hayl [4]

1. guruh, cemaat, takım, zümre. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

440 Ğanem **haylından** olurdu çemen güm / Şanasın zeyn ider gök yüzün encüm

4892 Hâbübu'llâh ile **hayl**-ı aḥibbâ / Cemelde cismi dilde zıkr-i Mevlâ

2. at sürüsü, atlı asker, süvari takımı. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

4414 Nesîm-i şubḥ gibi nerm-reftâr / O **hayluñ** **haylî** zîbâ ḥâleti var

4471 Şadâ-yı **hayl** ü serhengân-ı şâhî / Mekân-ı maḥşere döndürdi râhı

haylî [26] çok, birçok; epeyce, çokça, iyice. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

76 Cihân-dârı bilen bilür cihânı / Bu 'ilmüñ **haylî** müşkildür beyânı

559 İdüp ol rûḥ-ı pâke **haylî** ta' zîm / Fiğân ü nâle ile itdi teslim

679 Uyandı nâgeh ol şem'-i hidâyet / İrişdi cânına **haylî** melâmet

718 Ğam-ı hicrânı **haylî** müşkil oldu / Ağaclar yaprağı güyâ dil oldu

1740 Bu ğamdan dâye kıddini ḥam itdi / Karalar geydi **haylî** mâtem itdi

2013 Zeliḥânüñ vücûdunda maḥabbet / Mürebbî oldı virdi **haylî** ḥâlet

2131 Gülün 'ışkından irdi **haylî** ḥâlet / Bozardı yâsemînüñ beñzi gâyet

2294 Begendüm **haylî** ol cân-ı cihânı / Baña danışmayınca şatmañ anı

2332 Eline aldı bir mir'ât-ı şâfî / Görüp kendüyi urdı **haylî** lâfı

2597 Dünüñ nişfinda **haylî** menzil aldı / İrişdi Külbe-i Aḥzâna geldi

2612 Ser-â-ser cümle istifsâr kıldı / Bu yirün **haylî** aḥvâlini bildi

2701 Zârâfet eyledi **haylî** Zeliḥâ / Evinden taşraya çıkdı hemânâ

2783 Zeliḥâ Yûsufa cām itdi teklîf / Elinde cāmı kıldı **haylî** ta' rîf

2943 Hikâyet buldı bu resme nihâyet / Zeliḥâyâ irişdi **haylî** ḥâlet

3015 Rızâ-yı Yûsufa gösterdi meyli / Yakınında ayağın tırdı **haylî**

3020 Sevindi Hâkka minnet itdi Yûsuf / Sözüne **haylî** rağbet itdi Yûsuf

3021 Şafâ kesb eyledi **haylî** sözinden / Didi lutf ile bilmezlik yüzinden

3035 Ğanemler **haylî haylî** 'izzet itdi / Öñine düşdi mer'âya ilettdi

3280 O mâha **haylî** rağbet itdi Yûsuf / O gün imâna da' vet itdi Yûsuf

4050 Begendi **haylî** bu rây-ı nigârın / Aña virdi 'inân-ı ihtiyârın

4127 Hârâmî gözleri kan ile tıldı / Bakışlar **haylî** mazlûmâne oldu

4414 Nesîm-i şubḥ gibi nerm-reftâr / O hayluñ **haylî** zîbâ ḥâleti var

4677 Sevindi **haylî** Ya' kûb oldı ḥandân / Bu zâd u ni' mete gösterdi şükrân

4688 Zârürî Yûsuf itdi aña meyli / Muşâhib düşdi kendü ile **haylî**

4827 Düşü gerçekliğini itdi işbât / Meh-i Ken'âna geldi **haylî** ḥâlât

haylice [1] çokça, iyice, epeyce. <KT, KUBBEALTİ>

684 Cihānuñ **haylice** ra' nālğı var / Gülistānuñ 'aceb zībālğı var

hayme [3] çadır. <KT, KO, LN, OTAL>

2205 Pür oldı **haymelerle** şahñ-ı şahrā / Şüküfeyle bezendi şanki dünyā

2212 Pilāvuñ **haymesini** kurdı erbāb / Kaşuqlar yer yer oldı aña ıtnāb

3633 Revādur **hayme**-i lutfuñ tınābı / İhāta eyler ise bu türābı

hayr [32] iyilik, iyi iş, "şer"ın zıddı. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

28 Olup her vākı' am **hayr** ile ta' bîr / Şabā gibi sözüm olsun cihān-gîr

680 Turup ol dîn-i islāmuñ penāhı / Didi sen **hayrını** vir yā İlāhî

1604 Düşinde her ne görse **hayr** eger şer / Gelürdi zāhir olurdu muqarrer

1986 Taralma hecre incinme cefādan / Uşanma şonı **hayr** olan belādan

2017 Nihāl-i qaddı oldı **hayra** meyyāl / Aña hāl oldı cümle ahsenü'l-hāl

2124 Bu fānide eger **hayr** u eger şer / Naşib olan irişür ey birāder

2307 O kim **hayr** eylemişdür niyyetini / Ziyāde itdi nūrāniyyetini

3091 Qanı bir 'ālemüñ şāhib-veqārı / Seni öldürse **hayra** girse bārî

3406 Kerem kıl eyleme **hayr** işi te 'hîr / Yıkılmış hâtırumuz eyle ta' mîr

3431 Şevābı bî-nihāye **hayrı** çoqdur / Tereddüd itmeñüñ hîç aşlı yoqdur

3466 Şaķiler h'āb-ı ğafletden uyanmaz / Hemîşe kendüzine **hayr** şanmaz

4098 Zelîhānuñ yoğ idi rāy-ı **hayrı** / 'Asîr oldı aña ma' şūķı seyri

4256 Düşî **hayr** olana kıldı vaşıyyet / Didi olsañ gerek maķbûl-i hāzret

4521 Teraħħum itdi **hayra** girdi Yūsuf / Du'āya ellerin qaldurdı Yūsuf

4636 Ola kim ide ol **hayr** ıssı sulţān / Sizüñ az mālūnuza çoqluğ ihsān

4813 Eger olursa sulţāndan icāzet / İderüz bir ulu **hayra** delālet

5103 Muhaşşal şāhib-i şabr-ı cemîl ol / Çerāğ-ı meh gibi **hayra** delîl ol

5110 O kim ğaflet ğubārına ola ğarķ / Cihāndan **hayrı** şerri eylemez fark

5178 Budur 'ālemde maķşūd u murādı / Du'ā-yı **hayr** ile yād ola adı

hayr ile yād kılmak [1] bir kimsenin iyiliğinden bahsetmek. <KUBBEALT>

3108 Güzeller şāhını **kıl hayr ile** yād / Günāhı bî-günāha itme isnād

hayrû'l-āl [1] ailenin, sülalenin en hayırlısı.

553 Kemer gibi düşüp egri hayāle / Diler āl ile **hayrû'l-āli** ala

hayrû'l-enām [1] varlıkların en hayırlısı, Hz. Muhammed. <KANAR>

4469 Bu olmış idi maķşūdı merāmı / Niyāz ide göre **hayrû'l-enāmı**

hayrû'l-'ibād [9] kulların en hayırlısı.

129 Daħi anılmamışdı Ādem adı / Ol idi cümleñüñ **hayrû'l-'ibādı**

- 681 Uyup a' vān u enşār-ı fesāda / İcāzet virmedi **ḥayrū'l-‘ibāda**
 1460 Aña kim ‘ışk ola ḥāmī vü hādī / Olur bu keşretün **ḥayrū'l-‘ibādī**
 2275 Metā'-ı ‘izzeti geldi mezāda / Bahā virdiler ol **ḥayrū'l-‘ibāda**
 2492 Zelīḥā irdi çünkim bu murāda / Perestār oldı ol **ḥayrū'l-‘ibāda**
 3098 İrişdün ḥaşılı bâķī murāda / Ki mālīk olduñ ol **ḥayrū'l-‘ibāda**
 3824 Menāhīden kaçan **ḥayrū'l-‘ibāda** / Olurmuş bağlu kapular güşāde
 4058 Şehirde gezdürüp **ḥayrū'l-‘ibādī** / Dil uciyle dir idi bir münādī
 4680 Girü tekrār oldı zevk u şādī / Du' ādan añdılar **ḥayrū'l-‘ibādī**

ḥayra maḳdem [2] hoş geldin, safa getirdin. <KANARI>

- 202 Semāda oldı gün gibi hüveydā / Şadā-yı **ḥayra maḳdem** oldı peydā
 2156 Şadā-yı **ḥayre maḳdem** oldı peydā / Didiler çağrışup ehlen ve sehlā

ḥayrān [28] şaşakalmış, hayrette kalan, şaşırmış, şaşkın. Âşık için aşırı tutkun olma hâlini belirtir. Hayran, esrar sarhoşu demektir ki bu anlamıyla mest kelimesinden daha aşırı bir anlam ifade eder. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, KUBBEALTİ>

- 73 Eger ḥayvān eger insān eger cān / Hāķı bilmekde ser-gerdān u **ḥayrān**
 356 Gezer bâğ-ı cihānı mest ü **ḥayrān** / Ğam u şādī olur yanında yeksān
 877 Felek-veş döndiler giryān u nālān / Peşimān u melūl ü mest ü **ḥayrān**
 1413 Görenler bir daḥi görmekte **ḥayrān** / Yüzini görmeyenler eyler efgān
 1485 Cihān esrār-ı efkārīyle **ḥayrān** / Dehānı cāndur ammā āfet-i cān
 1611 Zelīḥāya büyük ihsānı oldı / Ki anuñ ‘âşık-ı **ḥayrānı** oldı
 2995 Birisi ‘ālem-i vahdetde **ḥayrān** / Birisi mübtelāsından gürizān
 3539 Yazuklar baña kim **ḥayrān-ı** ‘ışkam / Ğam-ı hecr ile ser-gerdān-ı ‘ışkam
 4285 Uyandı uyḥusından çünki Reyān / Teni lertzān u sūzān çeşmi **ḥayrān**

ḥayrān etmek [3] şaşırtmak, hayranlık duygusu uyandırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 2960 İder esrār-ı ‘ışkı ḥalkı **ḥayrān** / Virür bedr-i tamāmı ‘aḳla noḳşān
 3103 Seni ‘ışkıyle **itdi** mest ü **ḥayrān** / Saña olur mı bundan özge ihsān
 4712 Beni bu ḥikmet **itdi** mest ü **ḥayrān** / Elüñ Yūsuf eline beñzer el-ān

ḥayrān kalmak/olmak [15] şaşırmak, şaşırp kalmak, bir durum karşısında -özellikle Allah'ın veya sevgilinin güzelliği karşısında- esrar içmişçesine kendinden geçmek. <KUBBEALTİ, ADŞS>

- 285 Tekellüm eylese **ḥayrān olurdum** / Ol Āb-ı Hızır ile bī-cān olurdum
 657 Şalınup oynamakda berg-i eşcār / Aña **ḥayrān olup** gülmekte gülzār

- 865 Bir iken iki oldu âfet-i cân / Cemâl-i pür-kemâle **kal**dı **hayrân**
 904 Başından ‘aklı gitdi **kal**dı **hayrân** / Sürûrünün sarâyı oldu vîrân
 2140 Beyân itdi işiden **kal**dı **hayrân** / Zihî hulk-ı ‘azîm ü fazl-ı Yezdân
 2165 Dimiş bir ‘âşık-ı dîdâr-ı cânân / Deve izine **kal**mış yolda **hayrân**
 2268 Anuñ emrinde Mâlik **kal**dı **hayrân** / Huzûrî şâhbâzı oldu perrân
 2496 Cemâlî şemsine **kal**urdu **hayrân** / Hudâya şükr idüp olurdu giryân
 2554 Görenler oldılar giryân u nâlân / Bu işde **kal**dılar bî-hûş u **hayrân**
 2600 Nidâsını işitdi **kal**dı **hayrân** / Cevâbın virdi pîrûñ Pîr-i Ken‘ân
 3210 Gelince âdemûñ ‘ırzına noķşân / **Olur** eller temâşasında **hayrân**
 3211 Tutulmuş ayı görse erzel-i nâs / Kimi **hayrân olur** kimi çalar tās
 3277 Taşavvur eyleyüp **hayrân olurdu** / Yaķasın çâķ idüp nâlân olurdu
 3573 Yazup Leylâyı taşvîr itse ol ân / Gören Mecnûn olup **kal**urdu **hayrân**
 3799 Vişâlî ‘âleminde **kal**dı **hayrân** / Gehî mâyl olur gâhî gürizân
 4336 Şeref buldı mekîn ile mekânı / Sevindi göñli **hayrân oldu** cânı

hayrât [2] sevap için yapılan şeyler, hayırlı işler, iyilikler, vakıf işleri, “hayırlı iş” anlamındaki “hayret”in çoğulu. Kelime genellikle tekil anlamda kullanılır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 264 Cihân ihşân u **hayrâtıyla** tıldı / Kapısı maķsemü’l-erzâķ oldu
 4950 Ķomañ rây-ı riyâdan dilde dâğı / Ki olur mezra‘-ı **hayrât** orağı

hayret [10] ne yapacağını bilemeyecek surette şaşırma, şaşkınlık, şaşakalma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 407 Zamândan soñra oğlı ‘İş geldi / Görüp Ya‘ķubûñ âlin **hayret** aldı
 1135 Niyâz içinde iken **hayret** aldı / Hudâdan Hâzret-i Cibrîl geldi
 1426 Vücûduñ keşti-i deryâ-yı **hayret** / Halâş itmez seni illâ maķabbet
 1574 Kemâl-i **hayretinden** ‘aklı şaşdı / Yaşının seyli deryâya ulaşıdı
 1845 Devâdan cismi bî-dermân **kal**dı / Başından ‘aklı gitdi **hayret** aldı
 2652 Ruķ-ı cânândaki hâlet haķıyçûn / Dil-i ‘âşıkdaki **hayret** haķıyçûn
 2856 Niçe gün sâye gibi yatdı **kal**dı / Teni bî-tâķat oldu **hayret** aldı
 4379 Sözinde yok nişân-ı ‘aql u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i **hayret**
 4501 Çoğaldı şevķi cânın **hayret** aldı / Yüzi âyînesine baķdı **kal**dı

hayrette kalmak [1] şaşırmak, şaşakalmak. <KUBBEALTİ>

- 4318 Belâya şabr iden meydânı aldı / Tahavvür eyleyen **hayretde kal**dı
hayvân [7]

1. insan dışında idraksiz canlı, hareket edip yer değiştirebilme ve hissetme yeteneği olan insan dışındaki canlı yaratık. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

73 Eger **hayvân** eger insân eger cân / Haķı bilmekde ser-gerdân u hayrân

941 Kişi ķim ehl-i taķvâ ola mâ-dâm / Olur her yırtıcı **hayvân** aña râm

2799 İder bu cevher-i idrâki talan / Kılur insânı **hayvân** ile yeksân

2. hayat, dirilik, saēlık, canlılık, can. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL> Tanıklarda kullanılan “âb-ı hayvân” ifadesi “hayat suyu” anlamına gelmektedir (bk. âb-ı hayvân).

434 ‘Ayân oldu hemân ħurşid-i raķşân / Karañudan nitekim Āb-ı **Hayvân**

1204 Bu zulmetden nitekim Āb-ı **Hayvân** / Çıķardı Yūsufı ol Ħızr-ı devrân

1514 Yanınca cāriye bî-ħadd ü pāyan / Leťāfetde mişāl-i Āb-ı **Hayvân**

1531 Giceyle açılır her dīde-i cân / Bu zulmetde bulunur Āb-ı **Hayvân**

hayvânât [1] hayvanlar, “hayvân”ın çoēulu. <KO, OTAL, KUBBEALT>

1038 Bu **hayvânâta** itme beddu‘âyı / Ki bunlar itmemişdür bu ħaťâyı

Hayy [4] canlı, diri. Allah’ın sıfatı olarak “yaşayan, ölümlü olmayan” demektir. <KT, KO, CÜDÎ, DİNİ KAVRAMLAR>

63 Ħamīd ü Ħamid ü **Hayy** u Ebeddür / Vahīd ü Vāhid Ferd ü Şameddür

232 Bu Yahyâ bendeñi ey **Hayy** u Kayyûm / Vişālûñ ‘âleminde kılma maħrûm

4780 Selâm itdi saña ol **Hayy** u Hādī / Şeb-i ģam gitdi geldi rûz-ı şādī

Hayy u Kâdir [1] diri ve kudret sahibi olan Tanrı. <KANAR>

1073 İlendi Ħazret-i Ya‘ķûba vāfir / Didi âvâz ile ey **Hayy u Kâdir**

hayye [1] yılan. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2235 Vücûdı **hayyesine** geldi ħaşyet / Hemânâ şoķmadan itdi ferâēat

ħaz [4] hoşlanma, sevinç, mutluluk, memnuniyet, hoşla gitme. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

4104 Ne **ħazz** olur o ģülşenden ki nāēāĥ / Geçe ģül idesin ħarından ikrāĥ

4555 Ne ‘âlem lezzetinden zevķ olurdu / Ne cānda **ħaz** ne tende şevķ olurdu

ħazz etmek [2] şad olmak, hurrem olmak, hoşlanmak, zevk almak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

430 Görüp Ya‘ķubını **ħazz itdi** cânı / Mekīn ile şeref buldı meķanı

2215 Bōrek ħutmacdan **ħazz itdi** erkân / Olurdu iştihâ tīrine ķalkān

ħazân [28] ģüz mevsimi, yaprak dōkümü mevsimi, sonbahar. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

240 Şabâ ģibi semendin ģorse a‘dâ / Kaçar berg-i **ħazân** ģibi hemânâ

- 301 Yola düşdüm **hazân** yaprağı gibi / İrişdüm Mışra Nîl ırmağı gibi
 522 Zer ü sîmi dönüp berg-i **hazâna** / Çüridürdi yolında ‘ aşıkâne
 764 **Hazân** faşlı gibi irdi şitâbân / Çıkardı câmesi evrâkın ol ân
 829 Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm / **Hazân** oldu bahâr içinde verdüm
 998 Ölümlü hasta gibi oldu Ya‘ kûb / **Hazân** yaprağı gibi şoldı Ya‘ kûb
 1567 O mihr ile bunuñ şem‘ -i cemâli / **Hazân** yaprağının oldu mişâli
 1661 İrem gülzâridur zâtuñ hemânâ / İrağ itsün **hazândan** Hağ Ta‘ âlâ
 1792 Dehâna geldi cân-ı nâ-tüvânım / **Hazân** yaprağına döndi zebânım
 1909 **Hazân** yaprağına dönmiş cemâlün / Senün de gün gibi var bir zevâlün
 1996 **Hazânınun** irüp tâze bahârı / Açılmış ‘ arızınun lâlezârı
 3192 Hevâya tâbi‘ olan ehl-i dünyâ / **Hazân** yaprağına beñzer hemânâ
 3506 **Hazân** yaprağına dönmiş ‘ izârün / ‘ Aceb üftâdesisin rûzgârün
 3669 Uyup berg-i **hazân** gibi havâya / Vucûduñ şem‘ ini virme şabâya
 3717 ‘ Ayândur bu bahârün var **hazânı** / Geçer tûrmaz bu dilberlik zamânı
 3970 Kimi döndi **hazân** irmiş çınâra / Elin kesdi düşürdi bir kenâra
 4515 Dilüm berg-i **hazânun** ‘ aynı oldu / Dehânım goncası âhumla tıldı
 5004 **Hazân** irdi şovuk deprendi şarşar / Bırakdı kendüyi berg-i gül-i ter
 5006 Tağıtdı her yaña berg-i **hazânı** / Perîşân itdi ebr-i âsumânı
 5007 Ağaç yaprakları tır-i **hazâna** / Olurdı tablalar gibi nişâne
 5015 Şükûfe şem‘ idi bezm-i cihâna / Söyündi döymedi bād-ı **hazâna**
 5017 Livâ-yı mâtemine Kerbelânun / Müşâbih süseni faşl-ı **hazânun**
 5146 Getürdüm bir bahâr-ı bi-**hazânı** / Mezîd eyler cünün-ı ‘ aşıkânı
 5175 **Hazân** irince gitdi sîneden cûş / Lisânım ‘ andelîbi kaldı hāmûş

Aşağıdaki tanıklarda geçen “berg-i hazân-vâr/hazân-veş” ifadeleri “hazan yaprağı gibi” anlamına gelmektedir.

- 3005 Çürütüdi yolına berg-i **hazân-vâr** / Hezâr ev tulusı sultânî dînâr
 3614 Girü şehr-i vücûda şaldı âteş / Yürekler oynadı berg-i **hazân-veş**

hazân yaprağı gibi titremek [2] üşüme, korku, heyecan vb. sebeplerle çok titremek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 333 O bāduñ şevkı ile ‘ aşık-ı hâş / **Hazân yaprağı gibi** oldu rakqâs
 1575 Eşer kıldı aña hicrân-ı cânân / **Hazân yaprağı gibi** oldu lerzân

hazer □ sakınma, kaçınma, korunma, çekinme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

hazer etmek/eylemek/kılmak [8] çekinmek, sakınmak, kaçınmak, imtina etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 490 Gelüp bu Âl-i İbrâhîmümi al / **Hazer kıl** hıdmetinde kılma ihmâl
 578 **Hazer eyle** kemân-ı kâmet-i pîr / Şaķiye beddu‘â ile atar tîr
 875 **Hazer eyle** şaķın tîĝ-i zârardan / Hamûş ol hışşe al bu kışşalardan
 1081 **Hazer kıl** eyleme mazlûmı giryân / Gelür yoluña seyl olur o bārân
 1090 Şıĝışmaz bir gönülde iki sevgü / **Hazer kıl** mäsivâ baħrinden el yu
 2925 **Hazer kıl** eyleme ey zıll-ı Yezdân / Nübüvvet ‘ırzını hâk ile yeksân
 4790 **Hazer kıl** eylerin derd ile bir âh / Yıkılır taħtuñ ol âh ile nâĝâh
 5113 **Hazer eyle** hať-ı cânân mişâli / Getürme şürete gizlü kemâli

hâzık [1] mahir, maharetli. Dilimizde özellikle hekimler için kullanılır. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 1173 Devâdan olsa bîmâruñ naşîbi / Ayaĝına şalar **hâzık** tabîbi

hâzır [10] huzurda, meydanda göz önünde, mevcut. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 1878 Kuruda yaşda **hâzırın** ey bād / Hışâlûñ Hızra beñzer âferin bād
 2023 Bir ehl-i ihtiyâcı görse **hâzır** / ‘Îlâcı ‘aynını eylerdi nâzır

hâzır bulunmak [1] bir yerde var olmak, orada bizzat bulunmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 928 İrakdan olmaduĝ dermâna kâdir / Birimüz anda **bulunmadı hâzır**

hâzır etmek [1] hemen kullanılabilecek durumda tutmak, hazırlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 1023 Çaĝırdı yırtıcı kısmını bir bir / Kamusın **itdi** bir vâdîde **hâzır**

hâzır olmak [5] hazır durumda bulunmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2064 Nişân esbâbı cümle **hâzır oldu** / Cihân âvâze-i ‘urs ile tıldı
 2066 Niçe biñ yük kumaş ile cevâhir / Zeliĥâ için **oldı** cümle **hâzır**
 2081 Hezâr altunlu kaftân **oldı hâzır** / Çiçekler gibi elvânı muĝâyir
 2584 Bu resme eyledi ‘ahdini âĝir / Bu emr-i ĝâyib **olmayınca hâzır**
 4696 Didi **olmamış** idüm anda **hâzır** / Birâderler bilür ol ĥâli zâhir

hâzır u nâzır [1] bulunan ve gören, her yerde olup bakan. <KANARI>

- 3696 Didi Yûsuf yûri var olma güm-râh / Her işde **hâzır u nâzırdur** Allâh

hâzîn [14] hüznü, gamlı, kederli, mahzun. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

- 1002 Gelüñ Allâhuñ emriyle yakına / Tesellî virüñüz pîr-i **hazîne**
 1651 Celâl ü heybet ile söylenen yâr / **Hazîn** âvâz ile eylerdi ĝüftâr

- 1777 **Ḥazīn** āvāz ile kıldı niyāzı / Didi ey hasta gönlüm çāresāzı
 1937 **Ḥazīn** olanı kıлма daḥi maḥzūn / Zebūn olanuñ itme baḡrını ḥūn
 2511 Geyürse gül gibi pīrāhenini / Bu söz eglerdi ol ḡalb(-i) **ḥazīni**
 2529 Olup ‘izz ü ri‘ āyet şermsārı / **Ḥazīn** itmişdi yār-ı i‘tibārı
 2606 **Ḥazīn** āvāz ile Ya‘kūba ol pīr / Kelāma geldi kıldı ḥūsn-i ta‘bīr
 4067 **Ḥazīn** idüp zemīn ü āsumānı / Bu taḥkīr ile ḥabs itdiler anı
 4115 Şeḥer nergisleri gibi gözi nem / Deli gönli **ḥazīn** ü cānı pūr-ḡam
 4132 Taraldı ḡonca-veş ḡalb-i **ḥazīni** / Ziyāde oldu bülbul-veş enīni
 4386 Çeküp tiḡ-i zebānı ol **ḥazīne** / Dir idi gören anı bir birine
 4439 Enīn ü ḡamla olmasun **ḥazīn** ol / Baña olur yakınlarda yakın ol
 4676 Ḡalāle ḡarḡ idüp Ken‘ān-zemīni / Du‘ā-gūy eylediler her **ḥazīni**
 4777 Cihānda biñ bir aduñ ḥörmetine / Ḳavuşdur ben **ḥazīni** ḥasretine

ḥazīne [2] nakit ve mal konulup saklanacak sağlam yer, ambar, depo; toplu hâlde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddi değeri yüksek şeylerin bütünü. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 2007 Ḥalāş u şıḥḥatı şükrānesine / Üleşdürdi ile vāfir **ḥazīne**
 4370 Boşandı kīse-i māl ü **ḥazīne** / Hemānā döndi elsiz āsitīne

ḥazret [53] ululama. Şahıs ve kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilir ve saygı ifade eder. Aslında “kat, huzur, nezd” anlamında olan kelime zamanla bu anlamı kazanmıştır.

<KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 128 Mükemmel nesl-i Ādem **ḥazretinden** / Muḥaşşal aşl-ı ‘ālem ḥılḡatinden
 387 Fenā āyīnesine kıldı diḡḡat / Görindi **Ḥazret-i** İshāḡa rıḥlet
 390 Çaḡırdı oḡlı ‘İşi **ḥazretine** / Naḡargāḥ itdi ‘ayn-ı ‘izzetine
 404 Du‘āsın müstecāb itdi o **Ḥazret** / Beşāret oldu Ya‘kūba nübüvvet
 406 ‘Acāyib ḥīle-i şer‘iyye kıldı / Bu āli **Ḥazret-i** İshāḡ bildi
 515 Alup Īnās Yūsuf **ḥazretini** / Anasından yeg itdi ḥidmetini
 720 Ferāḡat ehli idi **Ḥazret-i** Pīr / Ezelde anda yoḡ idi bu tedbīr
 852 Buyurdı **Ḥazret-i** Cibrīle Mevlā / Yere düşürmedi tıtdı hemānā
 861 Muşāḥib oldu Yūsuf **ḥazretine** / Mülāzim oldu anuñ ḥidmetine
 1059 Ölüm ḥāline geldi **Ḥazret-i** Pīr / İki fūrḡat bir oldu itdi te’şīr
 1135 Niyāz içinde iken ḥayret aldı / Ḥudādan **Ḥazret-i** Cibrīl geldi
 1157 Mübārek sâ‘at idi vaḡt-i mergūb / Bulışdı **Ḥazret-i** Cibrīle Ya‘kūb
 2032 Olup sulṡān-ı Rūmuñ şevḡı ḡalīb / Zeliḡḡā **ḥazretine** oldu ṡalīb

- 2520 Nefāyisde bu dünyāda ne kim var / İderdi **hazreti** öninde iḥzār
 2626 Bir oğlancuḳ didi ey **hazret-i pīr** / Yesīr itdi ‘asīrūn emr-i taḳdīr
 2820 İdüp bir ‘aşıḳı maḳbūl-i **hazret** / İderlerdi uğurlayınca şoḥbet
 2971 Olursa **hazretüñden** bir icāzet / Getürsünler aña eyleñ naşīḥat
 3155 Buluşdı dāye Yūsuf **Hazretine** / Du‘ā kıldı devām-ı devletine
 3368 Ḥarām imiş vücūdum ḥidmetüñe / Ḥalāl olsun bu kızlar **hazretüñe**
 4256 Düşī ḥayr olana kıldı vaşıyyet / Didi olsañ gerek maḳbūl-i **hazret**
 4273 Kemāl ehli olur maḳbūl-i dergāḥ / Açar gün gibi ḳurb-i **hazrete** rāḥ
 4293 Odur müşkil-güşā-yı devr-i eyyām / İdelüm **hazretine** düşī i‘lām
 4294 Buyurdı vardı Yūsuf **hazretine** / Du‘ā kıldı baḳā-yı ‘izzetine
 4532 Budur maḳşūd-ı āḥir **hazretüñde** / Geçe bu ‘ömr-i bākī ḥidmetüñde
 4534 Teveccüh eyledi Ḥaḳ **hazretine** / İrişdi peyk-i Mevlā ḥidmetine
 4778 Elin yüzine sürince hemānā / İrişdi **hazretine** peyk-i Mevlā
 4837 Mülākāt olur ise **Hazret-i Pīr** / Bu ḥāl-i mazīye ḳıl ḥüsn-i ta‘bīr
 4921 Kitāb-ı Ḥaḳḳı Yūsuf itse tefsīr / Du‘ālar eyler idi **Hazret-i Pīr**
 4966 Firāk-i zāt-ı pāk-i **Hazret-i Pīr** / Vücūdına ziyāde itdi te‘şīr
 4985 Zeliḥāyı çağırdı **hazretine** / Beyān itdi düşini ḥidmetine

Hazret-i Haḳ [4] Hak, Allah. <BMS>

- 213 Cenāb-ı **Hazret-i Haḳ** oldı meftūḥ / Meger geldüḡi yire gitdi ol rūḥ
 736 Taşarruf **Hazret-i Haḳḳıñdur** ey pīr / Burada aşşı itmez rāy u tedbir
 3284 Gider aşnāmı islāma muṭī‘ ol / O yoldur **hazret-i Haḳḳa** varan yol
 3540 Murādumdur fenā-yı muṭlaḳ olmak / Ḳabūl itse du‘āmı **Hazret-i Haḳ**

Hazret-i Ya‘ḳūb [14] Yakub Peygamber.

- 394 İşitdi **Hazret-i Ya‘ḳūb** anası / Didi Ya‘ḳūba gel ey pīr olası
 685 Elin öp **Hazret-i Ya‘ḳūba** gel var / İcāzet iste ibrām eyle yalvar
 686 Bu sözler Yūsufa te‘şīr itdi / Cenāb-ı **Hazret-i Ya‘ḳūba** gitdi
 889 Bu yana **Hazret-i Ya‘ḳūb**-ı ḡam-ḥār / Tururdu intizār ile dil-efḡār
 1034 Gelürler **Hazret-i Ya‘ḳūb** evine / Sürerler yüzlerin rüy-ı zemīne
 1069 Cihānda bu rivāyet oldı ‘ibret / Bu idi **Hazret-i Ya‘ḳūba** ḥikmet
 1073 İlendi **Hazret-i Ya‘ḳūba** vāfir / Didi āvāz ile ey Ḥayy u Ḳādir
 1078 İrişdi **Hazret-i Ya‘ḳūba** fūrḳat / Firāk-ı Yūsuf ile ḳaldı ḥasret
 2562 Didi Yūsuf o yirler ḥūb mıdur / Nebīñüz **Hazret-i Ya‘ḳūb** mıdur
 2568 Eyitdi **Hazret-i Ya‘ḳūbı** şorma / Göñüller şehrine āteş düşürme
 2658 Atama **Hazret-i Ya‘ḳūb** dirler / Olupdur vāridāt-ı Haḳḳa maḡḡar

- 2696 Yazalum **Hazret-i Ya'kûba** nâme / İdelüm da' vet anı bu maqâma
 4757 Fiğânlar itdiler ağlaştılar hem / Didiler **Hazret-i Ya'kûba** ol dem
 4900 Görindi **Hazret-i Ya'kûb**-ı Ken'ân / Rikâbında müridân u muhibbân

Hazret-i Yûsuf [5] Yusuf Peygamber.

- 1080 Ferahnâk eyledi Yakûb -ı pîri / Ol idi **Hazret-i Yûsuf** beşîri
 2261 Gelince **Hazret-i Yûsuf** müsâfir / Derildiler edânî vü ekâbir
 2546 Meger hubbû'-vağan itdi taqâzâ / Çağırdı **Hazret-i Yûsuf** hemânâ
 4574 Görince **Hazret-i Yûsuf** bu hâli / Revâne oldu ihsânı zülâli
 4610 Yürürdi **hazret-i Yûsuf** şusuz aç / Ferâmûş olmaya tâ hâl-i muhtâc

hebâ [] yok yere, boş, nafile, israf. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

hebâ olmak [2] ziyan olmak, boşa harcanmak. <KUBBEALT>

- 1579 Gözinde uçar ol şehbâz-ı kudret / **Hebâ olmuş** o cem' iyyet o şöhet
 1952 Havâdan ney gibi artar enînüm / **Hebâ oldu** bu 'ömr-i nâzenînüm

hecîn [1] çok hızlı giden, koşuda kullanılan, susuzluğa çok dayanıklı binek devesi. <KT, LN, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

- 2719 Toza garq itdi dâye bir **hecîni** / Aña bindürdi bir merd-i haşîni

hecr [6] pek sevilen kimseden, şeyden ayrılma, ayrılık, terk etme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 908 Yaşı gibi yüzi üstine düşdi / Şîrâr-ı **hecr** ile yanup tutuşdı
 1684 Taralma gonca-veş **hecr** ile nâcâr / Geñince ola şâyed vuşlat-ı yâr
 1986 Taralma **hecre** incinme cefâdan / Uşanma şöñi hayr olan belâdan
 3539 Yazuklar baña kim hayrân-ı 'ışkam / Gam-ı **hecr** ile ser-gerdân-ı 'ışkam
 4990 İrişdi Yûsufuñ rûz-ı firâkı / Cihânda kaldı derd-i **hecri** bâkı

hecr-i yâr [1] sevgiliden ayrılma. <BMS>

- 4157 Ferâmûş itmek için **hecr-i yârı** / Ele alurdi câm-ı hoşgüvârı

hedâyâ [1] armağanlar, hediyeler, "hediye"nin çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 4520 Şevâbın kaşd idüp ey nûr-ı Hâdî / Qabûl it bu **hedâyâ**-yı murâdı

hediye [1] hediye, karşılıksız verilen şey, armağan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 228 'Aliye keşf-i esrâr-ı 'aliyye / Resûlu'llâhdan oldu **hediye**

heft [] yedi. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

heft-ser [1] yedi başlı.

- 5077 Zemîn ü âsumân cây-ı haşardur / Kişie ejdehâ-yı **heft-serdür**

hefta [1] hafta, yedi günden ibaret olan müddet. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

2290 Şorarsañ yaşını **heftāda** yetmiş / Zemāne kām̄eti yayın ham itmiş

helāhil [2] hiçbir suretle ilacı bulunamayan öldürücü zehir, ağı. <KT, KO, LN, CŪDĪ,

OTAL>

423 Hışım haşımı gibi haşım olmaz ey dil / Olur semm-i **helāhil** zehr-i kâtil

1944 Dehānuñsuz şeker bir zehr-i kâtil / Lebūñsuz cām-ı mey semm-i **helāhil**

helāk [11] ölme, telef olma, mahvolma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

1049 **Helākine** hemān meşğūl olalum / Kesüp a‘ zāsınuñ birin alalum

1348 O tīgūñ cümle ‘ālem zaḥmnāki / Cihān ḥalkı ölümlüsi **helāki**

helāk etmek/eylemek [5] öldürmek, yok etmek [*mec.*] bitkin duruma getirmek, perişan etmek.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1048 Qabūl itmez atamız bu yalanı / **Helāk etmek** gerek çāh içre anı

1067 Anı öldürdi Ya‘ kûb iştiyākı / **Helāk itdi** bunu oğlu firākı

1313 Mūnācāt eyle Mūsā gibi ta‘ cīl / **Helāk eyler** bu ḥalkı ejder-i seyl

3869 Zeliḥāyı **helāk itdi** bu acı / Zuhūra geldi cīm-i i‘ vicācı

4740 ‘Acāyib derde oldılar giriftār / **Helāk itdi** qamusın ḡayret ü ‘ār

helāk olmak [4] yok olmak, ölmek [*mec.*] perişan olmak, bitkin duruma düşmek. <17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

2414 Gözi gönli açıldı yüzi güldi / Sevinmekden **helāk olmalı** oldı

3399 **Helāk olduq** yetiş Hızr-ı Nebi-veş / Qoma bu ārzū ile müşevveş

3797 Senūñ yanūnda yoqdur çūnki sūdum / **Helāk olmak** muqarrerdür vücūdum

4018 **Helāk oldu** ḡam u derdūñle cānum / Fenāya vardı cism-i nā-tüvānum

hele [1] madem, mademki. <YTS, ÖTS>

1910 **Hele** boynuñda yoq zencir bārı / Gezersin istedūḡūñ yerde bārı

hel min mezīd [2] “Daha yok mu?” Bu sözün alındığı Kâf suresi 30. ayet “O gün cehenneme, doldun mu? diyeceğiz, o ise cevap verecek: Daha yok mu?” şeklindedir. <İKS,

İKTİBASLAR>

1448 İder dervīşi bir dāl-i ḡamīde / Yöñeldür devlet-i **hel min mezīd**e

5033 Ölüm ḡāb-ı ḡuzūr olur mūrīde / İrüşür lezzet-i **hel min mezīd**e

hem [22]

1. Kullanıldığı cümleye “bir de, zaten, şurası da var ki” anlamları katarak anlamı kuvvetlendirir.

<KT, LN, KUBBEALTI, TS>

630 Saña me‘mūr olup qardaşlarūñ **hem** / Elūñ altında ola hem-çü ḡātem

- 805 Didiler ulı yolda bir kuyı var / Dil-i zālīm gibi tārīk ü **hem** tar
 1430 Enīs ü hem-dem ol ‘ışķ-ı müfīde / Sürūr-ı sīnedür **hem** nūr-ı dīde
 1766 Hicāb oldu vücdum aķrabāma / Belāyam kendüme **hem** āşınāma
 2069 Daħi **hem** gökde aķ yıldız mişālī / Niçe biñ lūlū-yı ter ķadri ‘ālī
 2070 Daħi **hem** yüz tavīle esb-i tazī / Kimi Şāmī kimi daħi Hicāzī
 2092 **Hem** iki yüz semend-i ‘anberīn-mū / Revişde bād şeklā hem-ķü āhū
 2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / Daħi **hem** niçe yük kāfūr u ‘anber
 2218 Güler yüzi gibi aġyārun ol dem / Çekildi niçe dürlü türşīler **hem**
 2279 Birisi daħi virdi yüz biñ altun / Daħi **hem** aġırınca dürr-i meknūn
 2725 ‘Adem ķapusıdır tārīk ü **hem** teng / İşiden anı eyler āha āheng
 2889 Esirge kendüni **hem** vālideyni / Koma mābeynūne bu şūr u şeyni
 2928 Nebiyu’llāha ķorķu geldi muķkem / Yüzini örte ķodı baġladı **hem**
 4219 Maķām-ı yāra varmışdur diyū **hem** / Sürerdi yüzini pāyına muķkem
 4757 Fiġānlar itdiler aġlaşdılar **hem** / Didiler Hāzret-i Ya‘ķūba ol dem
 4869 Saña gönderdi **hem** māl-ı firāvān / Oraya tā ki rıķlet ola āsān

2. hem... hem... biçiminde tekrarlanarak görevdeş sözleri, cümleleri eşitlik, pekiştirme, birlikte olma veya karşıtlık anlamlarıyla baġlar. <KUBBEALT>

- 531 Var idi **hem** celālī **hem** cemālī / Yoġ idi zāt-ı pākinūn mişālī
 2735 Dirīġā **hem** yetīm ü **hem** ġarībem / Bu yad illerde ķalmış bī-naşībem
 3941 Yaraşmış **hem** celālī **hem** cemālī / Nihāl-i Sidre gibi ķadri ‘ālī

hemān [43]

1. derhal, çabucak, aniden, hiç vakit geçirmeden. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>

- 422 Çoġalsa derd-i dilber gibi a‘dā / **Hemān** terk-i diyār itmekdür evlā
 552 **Hemān** ol āl-i Ya‘ķūba idüp āl / ‘Acāyib ģile būnyād itdi fi‘l-ĥāl
 687 Şu gibi ģatırı seyrāna aķdı / **Hemān** iĥvānını yanına taķdı
 890 Görür kim aķşam oldu gelmez ol māh / **Hemān** oldu duĥān-ı āha hem-rāh
 899 Taġ üstinde mişāl-i ra‘d-ı bārān / **Hemān** bir na‘ra urdı oldu ġiryān
 937 Didi evlādına ‘işyān idersiz / **Hemān** ķurda ķurı bühātān idersiz
 1049 Helākine **hemān** meşġul olalum / Kesüp a‘zāsınūn birin alalum
 1196 Alup bir delvi ol ser-ĥayl-i aĥbāb / **Hemān** ol bürc-i āba etdi pertāb
 1293 Büküldi pīr-i fānī gibi eşcār / Rücū‘ itdi **hemān** aşlına nāķār
 1585 Kāzındı levĥ-i dilden naķş-ı aġyār / **Hemān** efķār-ı yār oldu āna ķār
 1725 Baña pend eyleyen ehl-i ĥayālar / **Hemān** fikr-i cemālinden uyalar

- 1826 Temâşâ eyledi ‘âlem fenâsın / **Hemân** haykırdı çâk itdi yakasın
 2377 Göñül den ‘ışk-ı Yûsuf zâyil oldı / **Hemân** aşl-ı uşûle mâyl oldı
 2482 Getürdi Yûsufa virdi nihânî / **Hemân** ısmarladı Mevlâya anı
 2614 **Hemân** ol lahzada cân irdi şandum / Görenlerden hicâb itdüm utandum
 2700 Muhaşşal bir nice gün mühlet aldı / **Hemân** bu hıdmete bir kimse şaldı
 2713 **Hemân** meşğûl olalum bu nifâka / Kesilsün gayrı yirlerden ‘alâka
 2862 Şeb-i hicrân bulur şoñ ucu pâyân / **Hemân** zaħmet virür ‘uşşâka cânân
 2931 **Hemân** bir taşâ çaldı taşî dildi / Naķare gibi iki pâre kıldı
 3069 Kemândan egrilik zann eylese tîr / **Hemân** eyler halâş olmağa tedbîr
 3768 Vücûdî zâtı döndi zaymurâna / **Hemân** şarmaşdı ol serv-i revâna
 4748 Kûl olanı olardan eyledi dūr / **Hemân** sayirlerine virdi destūr
 4855 Kāmîş-i Yûsuf ile yola girdi / **Hemân** Ya‘kûba bûy-ı Yûsuf irdi
 4910 Kemâl-i ‘izzetinden şefkatinden / **Hemân** Yûsuf daħi indî atından

2. sanki, gibi, yaklaşık. <KT, KUBBEALTI, CÜDÎ>

- 276 O gün gün var iken gördüm hilâli / **Hemân** ebrûsınuñ olmış mişâli
 434 ‘Ayân oldı **hemân** hurşîd-i rahşân / Karamudan nitekim Âb-ı Hayvân
 2806 Şarâb ile tolar her câm-ı sâgar / **Hemân** kârûra-i bîmâra beñzer
 3034 Sücûd itdi melekler gibi aġnâm / **Hemân** âdem gibi kıldılar ikrâm
 3051 **Hemân** İskender olur kâyinâta / Aķar göñli anuñ Âb-ı Hayâta
 3077 Sücûda vardı ol dem nitekim Tûr / **Hemân** turtuġı yirde qaldı ol nûr
 3239 Bu vaşluñ dîde-i ‘âşık mişâli / **Hemân** aġlamağa çıqdı me’âli
 3346 O gülşen Yûsufuñ ‘ışkıyle tıldı / **Hemân** bir mecma‘ü’l-‘uşşâk oldı

3. daima, mütemadiyen, bir düzine, arasız. <KT>

- 558 Şafâ kesb eylesün kavmini görsün / **Hemân** ‘âlemde dünyâlarca tursun
 609 **Hemân** oġlına olmaz kişi düşman / Yeg olsa her cihetle kendüsinden
 1700 Beni âhum eli girdâba şaldı / Benüm işüm **hemân** Allâha qaldı
 2327 Kızındı levh-i dilden naķş-ı aġyâr / **Hemân** göñlinde qaldı rûy-ı dildâr
 2394 Bu râyî ‘ayn-ı ‘aķl itmez nazargâh / **Hemân** abdâl-ı ‘ışkuñdur bu dergâh
 2716 O daħi tarħ olunca ara yirden / Bize qalur **hemân** ol şem‘-i rûşen
 2923 Uçurduġuñ gibi ‘Anķâ-yı cânı / Nihân eyle **hemân** bu âşiyânı
 3019 Sa‘âdetle **hemân** dünyâda saġ ol / Belâlardan qazâlardan ıraġ ol
 4111 Vişâline hicâb oldı firâķı / **Hemân** dilde hayâli qaldı bâķî
 4615 Yidi buġdayını hâķ ittifâķî / **Hemân** Yûsuf ġalâli qaldı bâķî

hemānā [32] güya sanki, sanırsın ki; öylece, tıpkı, aynen, tam, tamamen. <BURHÂN,

KT, FZ, KUBBEALT>

- 158 Bir avuç toprağ atınca **hemānā** / Kör oldu ceng içinde ‘ayn-ı a‘dā
- 221 Murādına irüp ol serv-i bālā / Gönül alçaklığın itdi **hemānā**
- 240 Şabā gibi semendin görse a‘dā / Kaçar berg-i hazān gibi **hemānā**
- 295 **Hemānā** döndüm ol ebr-i bahāra / Alur gider havāsı her diyāra
- 398 Bu rāzı eyledi Ya‘kūba ifşā / Bu hıdmet üstine oldu **hemānā**
- 413 ‘İnāyet eyledi ol Rabb ü Mevlā / Kabūl itdi du‘āsını **hemānā**
- 527 Yedi yaşında ol māh-ı dil-ārā / Ayuñ on dördüne döndi **hemānā**
- 717 Derūn-ı dilden āh itdi **hemānā** / O bād-ı āh ile şarşıldı dünyā
- 852 Buyurdi Hāzret-i Cibrīle Mevlā / Yere düşürmedi tutdı **hemānā**
- 1661 İrem gülzārıdur zātuñ **hemānā** / Irağ itsün hazāndan Hāḡ Ta‘ālā
- 1819 Yaşı ırmağın izhār itdi evvel / **Hemānā** āb-ı rüyından yudı el
- 1880 Ricāl-i ġayba beñzersin **hemānā** / Gezersin kāyinātı tā ser ü pā
- 2235 Vücūdı hayyesine geldi haşyet / **Hemānā** şokmadan itdi ferāğat
- 2329 Cihānda her neye baksa **hemānā** / Cemāl-i Yūsuf olurdi hüveydā
- 2345 Yüzini Bāzığa açdı **hemānā** / Bu anı o bunı itdi temāşā
- 2350 **Hemānā** kendü miḡdārını bildi / Ğurūrını giderdi tevbe kıldı
- 2546 Meger hubbū’l-vaṭan itdi taḡāzā / Çağırdı Hāzret-i Yūsuf **hemānā**
- 2561 Seferden çünki maḡsud ola ḡāşıl / **Hemānā** olurun Ken‘āna vāşıl
- 2589 Segirdişdiler üstine aḡıbbā / Anı kaldurdılar yirden **hemānā**
- 2684 Ḥabābuñ kaşırına beñzer **hemānā** / Olur bād-ı hevā ile hüveydā
- 2701 Zārāfet eyledi ḡaylī Zeliḡā / Evinden taşraya çıkdı **hemānā**
- 2825 Felek farḡına çıkdı mevc-i deryā / Demürden tağlara döndi **hemānā**
- 2849 Okıdı yazılan beyti **hemānā** / Orada bir nişānın itdi peydā
- 2909 Didi oğluna şevḡ ile **hemānā** / Cihāna eyleme meyl ü mahābā
- 3192 Hevāya tābi‘ olan ehl-i dünyā / Hazān yaprağına beñzer **hemānā**
- 3820 Ḥicāb itdi **hemānā** döndi kaçdı / Şalāḡı ‘işmeti ‘aynını açdı
- 3839 Segirdüp geldi ardınca **hemānā** / Kopardı ara yirde şūr u ġavḡā
- 3917 Mesāvī olduğın bildi Zeliḡā / Zenān-ı Mısrı çağırdı **hemānā**
- 3951 Göz açdı kaldı ‘avretler **hemānā** / Mişāl-i naḡş-ı taşvīr-i kelīsā
- 4370 Boşandı kīse-i māl ü hazīne / **Hemānā** döndi elsiz āsitīne
- 4778 Elin yüzine sürince **hemānā** / İrişdi hāzretine peyk-i Mevlā
- 5027 Getürdi aña cennetden bir elma / Eline aldı vü ḡoḡdı **hemānā**

hemân-dem [12] derhal, o anda, çabucak, hemen. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 197 Nesîm-i şubh gibi yola girdi / **Hemân-dem** Mescid-i Akşâya irdi
 381 Nebiyyu'llâh İshâk-ı mükerrem / Diyâr-ı Şâma 'azm itdi **hemân-dem**
 494 **Hemân-dem** Hakkâ teslîm itdi cânı / Kodı gitdi bu fânî hânumânı
 888 Yakın oldu görindi şehr-i Ken'ân / **Hemân-dem** kıldılar feryâd u efgân
 1142 Rücû' itdürdi anı pend-i ma'kûl / **Hemân-dem** oldu istiğfâra meşgûl
 1359 **Hemân-dem** hevdecini itdi menzil / Şeref bürcine hûşîd oldu vâşıl
 1421 Nihân-ender-nihân itdi **hemân-dem** / Yüzini görmez oldu 'ayn-ı 'âlem
 2429 Zelihâ bildi ol serv-i bülendi / **Hemân-dem** eski derdi tâzelendi
 2811 Tağitdi âlet-i cürm ü günâhı / **Hemân-dem** kurdı bir bezm-i İlâhî
 2934 **Hemân-dem** oldu İsmâ'îl âzâd / Bu hâle vâlideyni oldılar şâd
 4289 Bu efkâr ile eylerken tevaqqûf / **Hemân-dem** hâtırına geldi Yûsuf
 4296 **Hemân-dem** ahsen-i vech ile Yûsuf / Düşin ta' bir itdi bî-tevaqqûf

hemçü, hem-çü [25] gibi, onun gibi. <LN, KUBBEALTI, ÖTS>

- 245 Yola gelmez harâmî **hem-çü** enhâr / İlişmez dâmenine kimsenün hâr
 630 Saña me'mûr olup kardaşlaruñ hem / Elüñ altında ola **hem-çü** hâtem
 1046 Şarındı bir deriye **hem-çü** nâfe / Görinmez oldu girdi i' tikâfa
 1282 Gözini göke dikdi **hem-çü** encüm / Hudâdan cânibe kıldı tekellüm
 1295 Şabâ-yı miñnet ile 'âlem hâk / Biri birine girdi **hem-çü** eflâk
 1452 Gider dârü'l-bakâya **hem-çü** Ferhâd / Şoñında 'ışk ile kor bir eyü ad
 1473 Eline girdüğini **hem-çü** hâtem / Virürdi ellere ol şâh-ı 'âlem
 1517 Gehî gülşende idi **hem-çü** ezhâr / Gehî şahrâda idi şanki enhâr
 2020 Aña her kim baş egse **hem-çü** gerdün / Virürdi meh gibi bir bedre altun
 2092 Hem iki yüz semend-i 'anberîn-mû / Revişde bād şeklâ **hem-çü** âhû
 2113 Göz açup uyğudan mânend-i Nâhîd / Döşenürlerdi yola **hem-çü** hûşîd
 2688 Anuñ kim 'aklı vardur **hemçü** 'Ankâ / Oturur kâf-ı kurbîyyetde tenhâ
 3094 Zelihânuñ bu hâlin bildi dâye / Yakîn oldu o mihre **hemçü** sâye
 3360 Cevârînün yüzini kıldı terciñ / Eli altında kodı **hemçü** tesbîh
 3377 Eli altında oluñ **hemçü** hâtem / İdüñ kendüñüzi kendüye mañrem
 3513 Olaldan 'aşık-ı didâr-ı dildâr / Tedennî itdi bahtum **hemçü** enhâr
 3547 Yabana söylemekden **hemçü** mecnûn / Yorılmaz 'aşık-ı bîmâr u mañzûn
 3556 Karardı düşdi hâke **hemçü** sâye / Görince hâlini rahm itdi dâye
 3615 Düşüp yanına ol gün **hemçü** sâye / İletdi yarı yapduğı sarâya
 3622 Derûn-ı hâne oldu **hem-çü** mir'ât / Hüveydâ oldu anda bu iki zât

- 4143 Yılıñ on iki ayı ol kâmer-veş / Yanar yakılır idi **hem-çü** âteş
 4311 Yolın pâk itdi Yūsuf **hem-çü** enhâr / Hâcil düşdi kör oldı ‘ayn-ı ‘ayyâr
 4369 Anuñ in‘âmını alurdi herkes / Çüritdi eşrefisin **hem-çü** nergis
 4558 Cihânda var mı bundan özge lezzet / Cemâl ıssı olasın **hem-çü** mir‘ât

hem-dem [11] refik, canciğer arkadaş, dost. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 382 İkiz toğurdı ümmü‘l-mü‘minîni / Enîsi **hem-demi** hâlvat-nişîni
 475 Anasuz kaldı bu çeşm-i siyâhum / Enîsüm **hem-demüm** gün yüzli mâhum
 492 Olasın **hem-demi** vü hem-nişîni / Yerindürme yetim-i nâzenîni
 974 Görür yanında yok ol gül budağı / Enîsi **hem-demi** çeşmi çerâğı
 1896 Perîşân-hâtır u derde giriftâr / Ne bir **hem-dem** ne bir hâlin şorar var
 4074 Huşûşâ Yūsuf ola hem-nişînün / Enîs-i **hem-demün** yâr-ı güzînün
 4371 Tağıldı âhı gibi yâr u **hem-dem** / Ferâmûş itdi anı halk-ı ‘âlem
 4817 Zâhîr ü müşfik ol a‘vânumuz yok / Bu yirde **hem-dem** ü yârânumuz yok
 4925 Enis ü mahrem idi birbirine / Celîs ü **hem-dem** idi birbirine

hem-dem olmak [2] arkadaş olmak, arkadaşlık etmek. <KUBBEALTİ>

- 1430 Enîs ü **hem-dem ol** ‘ışk-ı müfîde / Sürûr-ı sînedür hem nûr-ı dîde
 2127 Şabâya **hem-dem olmışdı** karanfûl / Selâmin alur idi devhâ-i gül

hemîşe [16] daima, her zaman, her vakit. <KT, KO, OTAL, KANARİ>

- 16 **Hemîşe** külbe-i ahzân-ı cânı / Münevver itsün ol şem‘ün zebânı
 1441 Maḥabbet âteşini eyle pîşe / Zer-i hâliş ider kalbi **hemîşe**
 1490 Yaraşur hâl ile ol hadd-i pür-nûr / **Hemîşe** şaklanur fülfulle kâfûr
 1608 **Hemîşe** ‘ayn-ı ṭali‘ ola meftûḥ / Firâkı kılmaya rûhını mecrûḥ
 1690 Güneş gibi idüp mihrün pîşe / Senün üstüne ditredüm **hemîşe**
 2014 ‘Ulûvv-i şânı var idi **hemîşe** / Gönül alçaklığını itdi pîşe
 2787 Cuvân olur bunı nûş eyleyen pîr / **Hemîşe** mûr-ı mazlûmı ider şîr
 2809 Bir avuç hûn-ı hînzîri **hemîşe** / Yüzüne çalmağı idinme pîşe
 3139 Yüzüme bakmamağ için **hemîşe** / Kitâbın okımağı itdi pîşe
 3263 Ḥayâ vü hîlm idi ol yâra pîşe / Aña söylerse söylerdi **hemîşe**
 3418 Semend-i devlete şâhum süvâr ol / **Hemîşe** bermurâd u üstüvâr ol
 3466 Şakîler ḥ‘âb-ı gâfletten uyanmaz / **Hemîşe** kendüzine ḥayr şanmaz
 3672 Ḥalâlin iste Mevlâdan **hemîşe** / Gider fi‘l-i ḥarâmı itme pîşe
 4034 **Hemîşe** kendüne aç kütlu fâli / Dime her nâ-pesendîde maḳâli
 4241 **Hemîşe** gam çekeydi ibn-i âdem / Ḥarâb-ender-ḥarâb olurdi ‘âlem
 4250 **Hemîşe** zâhîr ü bâtın muḥaşşal / İderdi cümlesinün müşkilin ḥall

hem-nişîn [4] beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

492 Olasın hem-demi vü **hem-nişîni** / Yerindürme yetîm-i nâzenîni

4074 Hûşûşâ Yûsuf ola **hem-nişîni** / Enîs-i hem-demün yâr-ı güzîni

4134 Gögerdürdi dögünmekden yüzini / Gülün oldı benefşe **hem-nişîni**

5093 Hevâ ehlinün olma **hem-nişîni** / Ne dünyâsı olur anuñ ne dîni

hem-râh [4] yol arkadaşı, yoldaş. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

43 Olursam rahmetün Hızırna **hem-râh** / Zihî devlet zihî izzet zihî câh

890 Görür kim aḡşam oldı gelmez ol mâh / Hemân oldı duḡân-ı âha **hem-râh**

1130 Seni beñzer vilâyetlerde nâgâh / Ricâl-i ḡayba **hem-râh** itdi Allâh

2002 Perestârânı olmış aña **hem-râh** / Kırân itmiş girü Pervîn ile mâh

hem-râz [1] sırdaş, sır arkadaşı, dost. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

4215 Perestârûñ birini kıldı **hem-râz** / Selâmın gönderüp eylerdi i' zâz

hem-reng [1] bir renkte bulunan, renkleri bir [*mec.*] aynı huy ve mizaçta olan. <KT, KO, LN, OTAL>

1837 Dir idi olalum bu yolda **hem-reng** / İdelüm nâle ile âha âheng

hem-sâye [2] komşu. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

55 Cihânda sâye-veş yüzi qarayuz / Velî **hem-sâye**-i mihr-i Hüdâyuz

474 Olup **hem-sâye** o zıll-i hümâya / Muṭarrâ kâkülîni kim ṭaraya

hem-terâzû [1] bir tartıda, bir ölçüde, denk. <LN, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

3757 Benümle olamazsın **hem-terâzû** / Ki ıışk işine şıḡmaz zûr-ı bâzû

hemvâr [4] düz, uygun, düz yer, eşit, denk. <KT, KO, OTAL, KANARİ>

179 Döner kândîl-i ʿarşa ʿâşık-ı zâr / Olur envâr-ı dîdâr ile **hemvâr**

3568 Binâ taşî ile yapduḡı dîvâr / Olurdı mevc-i deryâ gibi **hemvâr**

3979 Maḡabbet cümlesini kıldı **hemvâr** / Arada söylenen söz kışsa-i yâr

4196 Olup envâr-ı Ğaffâr ile **hemvâr** / Huzûr-ı ḡalbi var ḡoş ʿâlemi var

hengâme [5] cemiyet; kavga, gürültü, şamata, velvele. <BURHÂN, KT, KO, OTAL>

973 Girü **hengâme**-i derd oldı peydâ / Fiḡân u âh-ı serd oldı hüveydâ

3039 Kırân itdi girü Nâhîde ḡurşîd / Girü **hengâme**-i ıışk oldı tecdîd

3902 Kuranlar ıışkınuñ **hengâmesini** / Geyer evvel melâmet câmesini

4170 Cemâl-i dil-ḡüşâ ḡalk-ı cihâna / Olur **hengâme**-i şevḡa bahâne

4807 İrişdi Mışra bunlar nâme ile / Kaṭâr-ı üştür ü **hengâme** ile

hep [43]

1. hiçbir veya hiçbir kimse dışarıda kalmamak üzere, bütün, cümle. <KT, KUBBEALTİ, TS>

- 148 Ziyā-yı şems-i nūrından müretteb / Söyüdi gitdi nār-ı Bū-Leheb **hep**
- 215 Kodı **hep** ‘arş u ferş ü māsivāy / Fenāyı terk idüp buldı bakāy
- 358 Şu deryāya döner kim ḥadd-i zāt / Kenārına atar **hep** mühmelāt
- 450 Kaçan olur mu‘allim ādeme Rab / Açılır ‘ilm-i esmā keşf olur **hep**
- 695 Sürürüñ **hep** melāle oldı tebdīl / İrişdi ayrılık eyyāmı ta‘cīl
- 714 Bu zıkr olan şecer yanına dek **hep** / Bile varurdu anuñla müretteb
- 775 Bizi qor saña eyler iltifāt / Aqıtduñ kendüñe **hep** kāyināt
- 873 Bu cāh-ı saltanat ḥüsn ü melāḥat / Olur **hep** Ḥaḫ Ta‘ālādan ‘ināyet
- 1066 Sözüñüz oldı **hep** telbīs ü tezvīr / Felâketde o ma‘şüm ile bu pīr
- 1114 İrağ oldı cünūd-ı akrabādan / Kesildi **hep** kuyūd-ı māsivādan
- 1237 Ḥalāl olsun baña itdügüñüz **hep** / Kıyāmet günü olmañuz mu‘azzeb
- 1650 O zālīm ġamzeler **hep** oldı mazlūm / Olurdu genc-i ‘ışkı ḥalka ma‘lūm
- 2579 Anuñ oğulları **hep** oldı bednām / Delīl-i ‘aqlī ile itdi ilzām
- 2583 Bir iḥrāma değışdi **hep** libāsın / Kefenlü meyyite döndi şanasın
- 2618 Bu yirüñ tağ ile şahrāsını **hep** / Baña zıkr eyledi şordı müretteb
- 2679 Bizüm ecdādumuz **hep** enbiyādur / Cihānda faḫrumuz faḫr u fenādur
- 2864 Ne söz kim anda söylendi müretteb / Toḫınurdu bir ucı Yūsufa **hep**
- 2920 Libāsımdan tenümi eyle ḥālī / Gider **hep** ḥāyil-i rüy-ı vişālī
- 3023 Yedi ceddüm gürüh-ı enbiyā **hep** / Qoyun çobanlığın itdi müretteb
- 3332 Nihāl-i tāzenüñ **hep** sāyesi var / Kucaqlamış yatur her genci bir mār
- 3342 Gelince şīr-i mihr-i çarḫ-ı a‘zam / Perişān oldı **hep** etfāl-i şebnem
- 3438 Şarāb içmişe döndiler müretteb / Diline geldüğünü didiler **hep**
- 3473 Şanemler şındı **hep** kaṭ‘ oldı zünnār / Dilin tutdı derāy-ı deyr-i küffār
- 3528 Çü nār-ı ‘ışka oldı ittihāduñ / Qırıldı yandı **hep** koluñ kanaduñ
- 3651 Açıldı çünkü bāb-ı beyt-i şānī / Bu ebyāt idi **hep** vird-i zebānı
- 3728 İrenler irdiler Ḥaḫka müretteb / Şırāt-ı müstaḫīme gitdiler **hep**
- 3950 Zenān-ı Mısrı **hep** bī-hūş itdi / Olanca ‘aql u idrākin tağıtdı
- 3975 Du‘ā-yı devletine açdılar leb / Nevā-yı ‘özre āheng itdiler **hep**
- 4295 Selām-ı şāhı ırgürdi müretteb / Aña rü‘yā-yı mezkūrı didi **hep**
- 4365 Şaçımuñ zulmeti **hep** nūra döndi / Mişāl-i misk iken kāfura döndi
- 4454 Uyanur uyḫudan baḫtı müretteb / Göz açar ṭālī‘ i yıldızları **hep**
- 4480 Bu resme sögdi aşnāma müretteb / Şikest itdi dil-i ‘aşıq gibi **hep**
- 4516 Ğam-ı hicrān idelden rūzumı şeb / Yumuldı qaldı ‘aynum nergisi **hep**
- 4678 ‘Aṭā vü luṭf-ı sultānı didiler / ‘İtābını daḫi **hep** söylediler

- 4700 Şecâ' at sizde hōd vardur müretteb / Meger kaçd ile ihmāl itdünüz **hep**
 4838 Ziyāfet itdi Yūsuf bunları **hep** / Serāser cāmeler virdi müzehheb
 4871 Kāmusın iltimās itdi Hūdādan / Şoñında oldılar **hep** enbiyādan
 5161 Bu resme yazduğı yazı müretteb / Cinānuñ sebzezārına döner **hep**

2. her vakit, daima, her zaman. <KT, KUBBEALTI>

- 1058 Didi ey fırça-i dīvāne-meşreb / Sizi şeytān atar bu bāreye **hep**
 2594 O pīrūn oğlu aşliyle müretteb / Atasına hikāyet eyledi **hep**
 2900 Gözi gönli anuñ Mevlādadur **hep** / Sözüm diñle budur evlā vü enseb
 3017 Kerem kānısın ey yār-ı meveddet / Rızāñı gözlerin şimden girü **hep**
 3657 Bilürsin sen o Settārü'l-‘Uyūbı / Bağışlar tevbe ile **hep** zünübı

her [249] hep, bütün, cümle. Tekil kelimelerin önüne getirilir ve o kelime için verilen hükmün aynı cinsten olan şeylerin hepsi için teker teker geçerli olduğunu gösterir. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, TS>

- 15 Anuñ **her** dilde vardur tāze dāğı / Yağar Yūsuf cemālinden çerāğı
 25 Benüm **her** beytūmi kıl beyt-i aḥzān / Gören yārān ola giryān u nālān
 28 Olup **her** vāḳı' am ḥayr ile ta' bīr / Şabā gibi sözüm olsun cihān-gīr
 114 'İbādet 'aynına olsa nazargāh / Olur **her** ḳalb-i mü 'min Ka' betu'llāh
 177 Olagör āfitāb-ı 'ışḳa sā'ī / Sebebdür irtifā'a **her** şu' ā'ı
 246 Muşavver rahmetidür rüzgāruñ / Muḳadder devletidür **her** diyāruñ
 255 Tıoyurdı 'ālemi iḥsānı genci / Ki Ḳārūnı begenmez **her** dilenci
 258 Anuñ **her** hükmi hükmi-i hikmet-āmiz / Anuñ her emri emr-i 'ibret-engiz
 263 Üli'l-ebsāra **her** tūğı nazargāh / Tārīḳat pīridür yā mürşid-i rāh
 265 'Alīm-i 'ālem ü **her** fende mümtāz / Güşāde-ṭab' u deryā-dil suḥan-sāz
 295 Hemānā döndüm ol ebr-i bahāra / Alur gider havāsı **her** diyāra
 307 Felek-vār üstüvār olmuş esāsı / Nazīri yok müselleme **her** bināsı
 311 İştise yolda bir şavt u enīni / Uşul ile yürür **her** nāzenini
 312 Nedīminden degül **her** gūşe ḥālī / 'Abūsü'l-vech olup ṭuramaz ricāli
 316 Cıda atsa oyunda **her** ḳamer-fer / Atılır yire gökden şanki aḥter
 318 Gün olur **her** soḳaḳdan yār u aḡyār / Aḳarlar baḥr-i Nīle ḥār u ḥas-vār
 505 Anam ile oturup bir mekānda / Bile yirdük ṭa' āmı **her** zamānda
 528 Tıolup 'uşşāḳı ile rub' -ı meskūn / Göz açdı lāle-veş **her** ṭaḡda Mecnūn
 566 Arayup **her** miyānı anda muḥkem / Kemer derdinden oldı belleri ḥam
 567 Orada yoḳladılar **her** miyānı / Kemerden bulmadılar bir nişānı

- 609 Hemân oğlına olmaz kişi düşman / Yeg olsa **her** cihetle kendüsinden
- 611 Çeker mâ-beynüñe buğz u ħased sed / İdersin **her** kabûlini anuñ red
- 612 Seni **her** fende ilzâm itse kâmil / Degülsin zerrece ma‘ kûle kıyıl
- 619 Anı irşâd iderdi zât-ı Ya‘ kûb / Olurdu **her** sözi yanında merğûb
- 649 Açıldı **her** şükûfe şâd u ħandân / Dehân-ı gülde jâle oldı dendân
- 655 Cihân ħandân u ‘ âlem ħalkı mesrûr / Bezendi cümle envâr ile **her** tûr
- 692 Qazâ eydürdi ey şâh-ı nübüvvet / Olur bayram için **her** zîb ü zînet
- 707 Ser-i Mecnûna dönmiş **her** nihâli / Ki kuşlardan degül bir lahza ħâlî
- 754 Vücûdî Ka‘ besine **her** karındaş / Atardı dest-i istihzâ ile taş
- 813 Olupdur aşlumuz **her** zulme mâni‘ / İdersiz neslümüz ‘ ırzını zâyî
- 839 Ki vardur **her** celâlûñ bir cemâli / Belâdur enbiyânuñ ħasb-i ħâlî
- 941 Kişi kim ehl-i taqvâ ola mâ-dâm / Olur **her** yırtıcı ħayvân aña râm
- 1151 Bakâya gitse **her** ‘ ışk ehli cânı / Derây-ı rihleti olur figânı
- 1182 Bir adım atmadı kıat oldı **her** at / Şaşurdu kârbânı bu ‘ alâmet
- 1285 Faķîri kıılma **her** evbâşa pâmâl / Baña zulm eyleyenden ħaķķımı al
- 1316 Kerîmûñ nûr-ı da‘ vât-ı cemîli / Olur **her** zulmetûñ rûşen delîli
- 1326 Du‘ âsı **her** nefes maķbûl olurdu / Ne maķşûd eyler ise ol olurdu
- 1427 Döner baķr-i muķiķe ‘ âşîķ-ı zâr / Ki anuñ **her** vilâyetde dili var
- 1433 **Her** âdemde maķabbet zâhir olmaz / Velâyet her kişide şâdir olmaz
- 1442 Maķabbet bülbüli **her** şâķa ķonmaz / Gümüş topraķı **her** yirde bulunmaz
- 1471 Muķiķ olmuşdı emri **her** diyârı / Şu gibi her diyâra ħükmi cârî
- 1519 Vişâli Ka‘ besi maķşûn u mestûr / Müsellem **her** cihâtı cümle ma‘ mûr
- 1531 Giceyle açılır **her** dîde-i cân / Bu zulmetde bulunur Āb-ı Ħayvân
- 1570 Gül-i ruķsârı şaldı cânına nâr / Gözine oldı **her** müjgâmı bir ħâr
- 1626 Olur **her** tende nûr-ı ‘ ışk maķşûs / Ħicâb olmaz zîyâ-yı şem‘ e fânûs
- 1629 Zârûrî ħâl olur derd ehli âhı / Çıķar **her** âteşûñ dûd-ı siyâhı
- 1656 Görinürdi semâda **her** sitâre / Duĥân içinde mânend-i şerâre
- 1683 Evinde cümle evbâşı buranuñ / Çeker adını **her** kıaşı kemânûñ
- 1815 Ferâmûş eyle kıayd-ı mâsivâyı / Yûri bîĥâne kııl **her** âşinâyı
- 1881 Gidersin **her** kıapuya bî-icâzet / Senûñ gönlüñde olmaz ħavf ü ħaşyet
- 1883 Olur her cânibe râci‘ zamîrûñ / Serîrin seyr idersin **her** emîrûñ
- 1932 Saña **her** nesnenûñ var iķtiyâcı / Vücûduñdur cihânûñ başı tâcı
- 2026 Anuñ **her** ‘ âdeti memdûĥ-ı yârân / Anuñ mâĥıyyeti bî-‘ ayb u noķşân
- 2027 Aña **her** eylûĥi virmişdi Allâh / Yedi iķlîme meşĥûr oldı ol mâh

- 2089 Teni başdan ayağa şīve vü nāz / Zārīf ü nāzük ü **her** fende mümtāz
- 2104 Yıgılırdı bu yükler **her** meşāfa / Dönerdi kōnduğı yir kūh-ı Kāfa
- 2105 Zeliḥā beñzedi faşl-ı bahāra / Bahār olurdı gelse **her** diyāra
- 2111 Biri birinün āğūşında **her** şeb / Yaturlardı şabāḥa dek müretteb
- 2114 Güzel sāzendeler alup ele sāz / Virürdi **her** maḳāma gelse āvāz
- 2116 Bişerdi ‘ūd ağacıyle ta‘āmı / Mu‘aṭṭar eyler idi **her** maḳāmı
- 2256 Nesīm-i āh ile artur bu nārı / Görür gözümüz olsun **her** şerārı
- 2320 Sözi cān-baḥş idi **her** fende māhir / Dökerdi ḥoḳḳa-i la‘li cevāhir
- 2329 Cihānda **her** neye baḳsa hemānā / Cemāl-i Yūsuf olurdı hüveydā
- 2403 Yir itmış **her** gönülde ‘ışḳ tābı / Her evde var şu‘ā‘-ı āfitābı
- 2506 Ser-ā-ser zerden idi **her** ḳabāsı / Bulaydı cāndan eylerdi libāsı
- 2532 Mişāl-i lāle **her** bir çeşmi pür-ḥūn / O ḥurşīde baḳup olurdı maḥzūn
- 2595 Çü pīrūn oldı **her** maḳşūdı ḥāşıl / Girü Ken‘ān iline oldı vāşıl
- 2609 Kemāl ehli zārīf ü nükte-perdāz / Daḥi tāze yigit **her** fende mümtāz
- 2655 Ğamuñ benden nihān itme ‘ayān it / Baña **her** gizlü aḥvālūn beyān it
- 2805 Olur **her** fitne vü ğavġāya bā‘ış / Anuñçün didiler ümmü’l-ḥabāyiş
- 2806 Şarāb ile tolar **her** cām-ı sāġar / Hemān ḳārūra-i bīmāra beñzer
- 2808 Ḳızarur yüzi kim nūş itse anı / Urur yüzine **her** ‘ayb-ı nihānı
- 2838 Bu naḳşı **her** güzergāha yazardı / Anuñ altında adını ḳazardı
- 2845 O cānibde idüp **her** şehri seyrān / Girü bu şüreti yazdı *ke-mā-kān*
- 2935 Meşāḳḳatdür **her** işün ibtidāsı / İrişür intihāsında şafāsı
- 2950 Ceres gibi ide feryād u nāle / Belürde kendini **her** ehl-i ḥāle
- 2961 Olur her kişi anuñ mübtelāsı / Girer **her** ḥāneye mihri zıyāsı
- 2964 Yıkar her laḥza ḳalb-i mübtelāyı / Yaḳar **her** ḥānumānı **her** sarāyı
- 3055 Dürişür **her** murādına irince / Eline ḥātem-i vaşlı girince
- 3290 Zeliḥā geçdi gitdi kendüzinden / Cününü fehm olındı **her** sözinden
- 3301 İşi eglencedür **her** kārđāna / Olur terk-i hevāsına bahāne
- 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol bāġ / Ki oldı **her** çiçek cisminde bir dāġ
- 3320 Düşerdi yāsemen esdükçe **her** bād / Atar kendüyi taġdan şanki Ferḥād
- 3321 Olup **her** bergi bir peykān-ı dildār / Ölümlü ‘āşıḳa dönmişdi eşcār
- 3332 Nihāl-i tāzenün hep sāyesi var / Ḳucaḳlamış yatur **her** genci bir mār
- 3333 Yire sāye şalar her serv ṭalı / Degül üftādeden **her** güşe ḥālī
- 3345 Gelür her yañadan āvāz-ı murġān / İder **her** güşeden ‘āşıḳlar eġġān
- 3362 Uyardı her biri güyā uşüle / Şafā virürdi **her** cān-ı melüle

- 3376 Tütüñ **her** emrini hıdmetler eyleñ / Sözüne rām oluñ hörmeter eyleñ
- 3380 İdüñ **her** sâ' id ü sâkı güşâde / Ola kim idesiz meylin ziyâde
- 3410 İrişüp gülşenünde **her** murâda / Ne var bir bülbül olursa ziyâde
- 3564 Cemâlün ola **her** cânibde peydâ / Neye baksañ seni ide temâşâ
- 3570 Binâyı tarh u taqsım itse her bār / **Her** iki barmağı olurdu pergār
- 3696 Didi Yūsuf yūri var olma güm-rāh / **Her** işde hāzır u nāzırdur Allāh
- 3698 İnende eyleme ibrām u iqdām / Olur tedric ile **her** mīve-i hām
- 3764 Zeliḥā gördi ol kaşı hilālī / Naşihatden degül **her** sözi ḥālī
- 3825 **Her** evden çıkdı ol mihr-i cihāntāb / Girībān-ı selāmet oldu **her** bāb
- 3846 Şikāyetnāme oldu **her** benānı / Perişān eyledi verd-i cinānı
- 3876 Bulutlar yüz kırasın itse taḥşīl / Gözi yaşı olur **her** güşede Nīl
- 3879 Yürür **her** kıarnapā ma' yūb u maḥcūb / Zen-i mekrūh ider mekr ile maḡlūb
- 3880 Enīs idinme **her** āhū-mizācı / Ki olmaz derdünñ aşlā ' ilācı
- 3920 Felekdür şanki **her** cām-ı mücevher / İçinde bāde ḥurşid-i münevver
- 3954 Maḥabbet bādesine oldu sākī / Ki bī-hūş itdi **her** ehl-i mezākı
- 3960 Elin kıana boyadı **her** perī-veş / Nihāl-i serve düşdi şanki āteş
- 4005 Gülünc itme beni ḥalk-ı cihāna / Temāşā olma **her** pīr ü cuvāna
- 4023 Didi yā Rabbi yegdür bend ü zindān / Bu derd ü guşşadan **her** rūz u her ān
- 4034 Hemīşe kendüne aç kıutlu fālī / Dime **her** nā-pesendide maḡālī
- 4048 İdüp **her** müyını bir dām-ı tezvīr / Meh-i Ken' āna itdi kaşd-ı taḥķīr
- 4095 Gerek ' aşık ola **her** fende māhir / Olur el-kışsa tedbirinde kıaşır
- 4240 Kime kim ḫālī' -i sa' d ide yārī / Tolar yardumcılardan **her** kenārı
- 4242 Kıasāvet **her** gönülde kıalsa bākī / Yapılmazdı ' anāşır çār ḫākı
- 4248 İdüp zindān esīrin ḡamdan āzād / Çeküp **her** merd-i ḡamı kııldı irşād
- 4562 Kemāle irdi imān-ı Zeliḥā / Mu' in oldu aña **her** yirde Mevlā
- 4580 Dönüp **her** ḡüşe bir Dārū's-selāma / Direkler şaf kıutup varmış kııyāma
- 4581 Şitāb ile aķar **her** çeşmeden āb / Oķur evrādını ḡüyā ki aşḡāb
- 4584 Ol evlerde diseñ ' ışķ ile bir hū / Olurdu **her** kıaraf hū ile memlū
- 4613 Gelürdi **her** diyāruñ kıārbānı / Şatun alurdu andan kıūt-ı cānı
- 4676 Ḡālāle ḡarķ idüp Ken' ān-zemīni / Du' ā-ḡüy eylediler **her** ḡazīni
- 4703 Münādī anlara bir bir çağırdı / **Her** iki kıardaşı bir şofra viridi
- 4831 Taḡammül itmeyüb bu ḡāle insān / Olurdu **her** ḡören kıiryān u nālān
- 4832 Bu āteş yaķdı **her** beyt-i vücūdi / Duḡān-ı āh idi ḡüyā ki dūdı
- 4848 Ḥışāl-ı Yūsufa aḡsent ü şābāş / Ki rāzī oldu andan **her** kıarındaş

- 4947 Şımañ âyîne-i ƙalb-i ğarîbî / Tesellî eyleñüz **her** bî-naşîbî
 4986 Velî remz ile olurdı hîţâbı / Derây-ı rihlet idi **her** cevâbı
 4988 Başında Yûsufuñ gûyâ ki **her** ƙıl / Olurdı keşf-i râz-ı mevtine dil
 4998 Bilürsin **her** ğarîbüñ gizlü râzın / İşidürsin mededsüzler niyâzın
 5135 Şafâ-bağş oldu **her** bir beyt-i zîbâ / İçinde ma‘nî-i rengîni havrâ
 5160 **Her** iki mışra‘ ı yazar berâber / Olur şehbâz-ı nazma iki şehper
 5164 Döner **her** medd-i memdûd ebr-i âha / Ƙonulmuş noƙtalar hâl-i siyâha

her ân [5] her zaman, her dakika. <KANARI, KUBBEALTI>

- 59 Dil-i bîmâruma ‘âlemde **her ân** / Şarâb-ı hikmetüñle eyle dermân
 455 Yüzi her vech ile hûb idi **her ân** / Baƙayın turayın dir idi insân
 3199 Ferâğat itsün ol işden ki **her ân** / Ola dînine dünyâsına noƙşân
 3256 Bülend âvâz ile ol bülbül-i cân / Oƙurdu şuhf-ı İbrâhîmi **her ân**
 4023 Didi yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / Bu derd ü ğuşşadan her rûz u **her ân**

her bâr [16] her defa, daima, her vakit. <KT, KO, KUBBEALTI>

- 561 Niçe hâşıyyeti var idi **her bâr** / Ki anuñla şifâ bulurdı bîmâr
 1406 Ƙapusına anuñ ğün gibi **her bâr** / Varurdu bir varan bir dağî tekrâr
 1595 Añub seyrindeki seyrânı **her bâr** / Lisân-ı hâl ile eylerdi tekrâr
 1714 Cebîni çîn olur nâz itse **her bâr** / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
 1927 Ƙomazsın sebze de şebnemden âşâr / Silersin eşk-i çeşm-i dehri **her bâr**
 1954 Namâza ƙâmet olsa anda **her bâr** / Gelür göñlüme ƙadd ü ƙâmet-i yâr
 2741 Bu mâtem eyledükçe Yûsufa ƙâr / Oyalardı Zeliğâ anı **her bâr**
 2821 Giceyle fırsat el virdükçe **her bâr** / Şarılurdu o serve yâsemen-vâr
 2947 Şarâb-ı ‘ışƙ ile mest ola **her bâr** / Vücûdın eyleye mir’ât-ı esrâr
 2990 Güzeller sevdürür kendüyi **her bâr** / Olur ‘âşık lar ammâ kim günehkâr
 3131 Şabâya beñzer istiğna-yı dildâr / Ki artar nâr-ı ‘ışƙ anuñla **her bâr**
 3327 O bağ içinde şankim ‘âşık-ı zâr / Şular boynın burup yürürdi **herbâr**
 3570 Binâyı tarh u taƙsîm itse **her bâr** / Her iki barmağı olurdu pergâr
 4135 Vişâli şükrini ƙılmazdı ol yâr / Cemâli ƙadrini bilmezdi **her bâr**
 4314 Üzilmez incelür haƙ nesne **her bâr** / Ƙalır yüzi ƙarasiyle sitemkâr
 5102 Deñiz ol acıya şabr eyle **her bâr** / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr
 5137 Olanlar âşinâ-yı bağr-i eş‘âr / Çıƙarur gevher-i ma‘niyi **her bâr**

her bir [4] tek tek, ayrı ayrı. <KUBBEALTI>

- 314 Ƙoşar atını **her bir** serv-i âzâd / Alup alup gider gül yaprağın bād
 1929 Beyân olmaz senüñ zât-ı kerîmüñ / Yaparsın arƙasın **her bir** yetîmüñ

- 2984 Batar deryāya **her bir** gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde hār u hāşāk
 3755 Muşavver mün‘ akis **her bir** yañada / Görince ‘ ayn-ı ‘ ıřķ oldu güşāde
her biri [29] teker teker, hepsi, ayrı ayrı hepsi. <TS, KUBBEALT>
 412 Cihān mülkinde **her biri** beg olsun / Şafā sürsün günü günden yeg olsun
 747 Qılıç gibi olup **her biri** serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı seher-veş
 879 İdüp **her biri** noķşānını ma‘ lūm / Biri biri yanında oldu mezmūm
 894 Eline **her biri** alup iki taş / Döginür gözlerinden aķıdur yaş
 895 Bulutlar gibi irdi ol diyāra / Yaķası **her birinūñ** pāre pāre
 951 Hācālet baħrı taşdı başdan aşdı / Dili **her birinūñ** şaşdı tolaşdı
 988 Seni arar yürür şıbyān-ı Ken‘ ān / Gezerler **her biri** hātır perīşān
 1019 Bu günden **her birimüz** cem‘ olalım / Ayağūñ tozına yarın gelelüm
 1405 Ararlar derdine **her biri** çāre / Tıururlar muntazır dīdār-ı yāra
 1659 Olurlar dāyeler tedbīre meşgūl / Qılurlar **her biri** bir pend-i ma‘ kūl
 2065 Virilmişdi iki yüz cāriye hūb / Bir içim şu gibi **her biri** mergūb
 2071 Vücūdı **her birinūñ** gūy-ı devrān / Görinen dörd ayağı çār çevgān
 2083 Kimi şarı kimi kara kimi aķ / Nazarda **her biri** şeffāf u berrāķ
 2091 Tıonanmışlar mişāl-i hūr-ı cennet / Yaraşmış **her birine** zīb ü zīnet
 2206 Döküldi geldi a‘ yān u selāṭīn / Yiri **her birisinūñ** oldu ta‘ yīn
 2373 Cemālīdür viren maħlūka hālāt / Olur **her biri** bir vech ile mir‘āt
 3362 Uyardı **her biri** gūyā uşūle / Şafā virürdi her cān-ı melūle
 3363 Revişde **her biri** ‘ ömr-i revende / Vefası ber-ķarār olmaz iñende
 3436 Bulur her biri bir söze bahāne / İder **her biri** bir dürlü terāne
 3437 Teveccūh etdiler dīdār-ı yāre / Arardı **her biri** derdine çāre
 3923 Virüp **her birisine** bir bıçağı / Maħabbet cānibinden itdi lāğı
 3956 Şaşup **her birisi** tıutdı dilini / Qodı nārencini kesdi elini
 3957 Eli **her birinūñ** kana boyandı / Qızardı pençe-i mercāna dōndi
 3962 Dōnüp **her biri** mīr-i ‘ āşīkāna / Ser-ā-ser cāmesi ġarķ oldu kana
 4398 Çekerdi yaprağı a‘ dāya hānçer / Yanında **her biri** bir tīre beñzer
 4697 Didi sāyirlerine ey cuvānān / Meşelde **her birinūñ** şīr-i ġurrān
 4889 Qabīle mürşid-i kāmilsüz oldu / Gözi **her birinūñ** kan ile tōldı
 4928 Geçen fūrķatleri yād olsa nāgāh / Dir idi **her biri** *el-ħamdü li’ llāh*
her cānibe [1] her yana, her tarafa. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
 1883 Olur **her cānibe** rāci‘ zāmīrūñ / Serīrin seyr idersin her emīrūñ
her dem [3] her zaman, daima, her an. <KUBBEALT>

- 1384 Yüzi âyînesine ‘ayn-ı ‘âlem / Bir uğurdan başka bilmezdi **her dem**
 1389 Kalem barmağı vaşfın nice yazam / Kalem ‘âciz anuñ vaşfında **her dem**
 2466 Ol idi bâ‘ iş-i ta‘zîmi **her dem** / Yüzine bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘âlem

her gâh [5] her vakit, daima. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 249 Cihân mülkin açar gün gibi **her gâh** / Seferden hâlî olmaz nitekim mâh
 916 Zârar kaçd eyleme aşluña **her gâh** / Yıkar şâh-ı vücûd şarşar-ı âh
 1163 Eger maqtûl ise *el-hükmü li’llâh* / Mezârı bağ-ı cennet ola **her gâh**
 1942 Maḥabbet ehlini aḡlatma **her gâh** / Esirge yıldızı düşküni ey mâh
 3109 Günâha girme şekvâ itme **her gâh** / Senüñ yolunda noḡşân itmez ol mâh

her gün [4] bütün günler. <ÖTS>

- 615 Kişinüñ olsa gün gibi kemâli / Olur **her gün** ḥasûduñ pâymalı
 2804 Çekerler duḡter-i rez diyü anı / Bıraḡur nevbete **her gün** edânî
 3133 Bunuñ gibi vişâl irsün zevâle / Ki **her gün** bâ‘ iş olur infi‘ âle
 4383 Ruḡ-ı rengin itdi nâr-ı ḡam zerd / Zuhûr eylerdi **her gün** bir yeñi derd

her kaçan [2] her ne zaman, ne zaman. <KANAR/>

- 3243 Maḥabbet **her kaçan** bulsa nihâyet / İki başdan olur eşk-i melâmet
 4400 Belürse **her kaçan** yelden nişâne / O neyden ḥâne başlardı fiḡâna

her kim [5] kim olursa, hangi kimse ki. <KT, KUBBEALTI>

- 1653 Ġarîbâne yetimâne tûrurdi / Esirgedi anı **her kim** görürdi
 2020 Aña **her kim** baş egse hem-çü gerdün / Virürdi meh gibi bir bedre altun
 2392 Bu cām-ı vuşlatı **her kim** ider nûş / Olur tâ ḡaşr olunca mest ü bî-hûş
 3196 Günâh alçaqlığın **her kim** begendi / Tedennî eyledi ḡadr-i bülendi
 3249 Benüm aḡladuḡum budur ki dāyim / Ġam-ı ‘ışḡumla **her kim** oldu ḡāyim

her kişi [9] herkes. <YTS>

- 1433 Her âdemde maḥabbet zâhir olmaz / Velâyet **her kişide** şâdir olmaz
 2272 Dönüp **her kişi** bir ebr-i bahâra / Olur ol meh yolında pâre pâre
 2959 Temâşâ-yı cemâlinüñ ucından / Ḳalır **her kişi** işinden gücinden
 2961 Olur **her kişi** anuñ mübtelâsı / Girer her ḡâneye mihri zıyâsı
 4044 Münâdî gezdüre şehrüñ içini / Göre **her kişi** bu bi’sel-ḡarîni
 4328 Dir idi **her kişi** *el-ḡamdü li’llâh* / Ḥalâş oldu tûtilmiş iken ol mâh
 4473 Şabâ-veş **her kişi** yolına gitdi / Ne yüzün gördi ne sözün işitdi
 4592 Çeküp **her kişiden** dest-i recâyı / Ferâḡat ‘âlemine başdı pâyı
 4605 ‘Acûz-ı dehre kızlık zâhir oldu / Ġalâli **her kişinüñ** âḡir oldu

5046 Gelürdi şavt-ı nâle **her kişiden** / Kıyâmet kopdı şanurdu işiden

her lahzâ [4] her an, sürekli. <KANARI>

1306 Olur **her lahzâ** zikru'llâha meşğûl / Cihânda böyle olsa olıcağ kûl

1429 Açukdur 'âşıkun **her lahzâ** 'aynı / Görür bakduğca bu'de'l-maşrıqaynı

2510 Dir idi kâşkî câmeñ olaydum / Seni **her lahzâ** koynumda bulaydum

2964 Yıkar **her lahzâ** kalb-i mübtelâyı / Yağar her hânûmânı her sarâyı

her ne [5] hangi, hangi şey ki, ne varsa. <KANARI, KUBBEALTI>

1545 Bu dünyâ-yı denîde **her ne** kim var / Sevüp ol serve olmuşlar hevâdâr

1604 Düşinde **her ne** görse hayr eger şer / Gelürdi zâhir olurdu muqarrer

3016 Didi şâhum günâhumı bağışla / Murâduñ **her ne** ise anı işle

3347 O gülzârûñ içinde **her ne** kim var / Bu mâha eyledi mihrini ızhâr

4506 Çekersin derd-i 'ışkı bunca yıldur / Murâduñ **her ne** ise baña bildir

her tarafdan [4] her yerden. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

335 'Adem târîkin açdı şems-i maqşûd / Görindi **her tarafdan** râh-ı Ma' bûd

3694 Görindi **her tarafdan** 'ârız-ı yâr / Hezâr oldu bir iken zât-ı dildâr

3791 Görindi **her tarafdan** 'aks-i Yûsuf / Zeliḥâ vaşlına eyler tevakkûf

4392 Fakîr oldu aña irdi felâket / Koyuldu **her tarafdan** geldi nekbet

her vech ile [11] her hâlde, elbette. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

455 Yüzi **her vech ile** hûb idi her ân / Baqayın turayın dir idi insân

456 Yüzi **her vech ile** hûb idi her ân / Baqayın turayın dir idi insân

1109 Teveccüh ile insâna bu tevciḥ / Olur **her vech ile** irşâd u tenbîh

2507 O mâhı eyledi **her vech ile** zeyn / 'İbâdu'llâha oldu kıurretü'l-'ayn

2857 Olup **her vech ile** maqşûdı ḥâşıl / Muḥaşşal oldu cânânına vâşıl

3350 O bağ olmuşdı **her vech ile** zîbâ / Görür gözi iki ḥavz idi gûyâ

3577 Yedi beyt oldu **her vech ile** tezyîn / Yedi beyt ile gûyâ şî'r-i rengîn

4263 Ferâmûş oldu Yûsuf bir niçe yıl / Ḥalâşı oldu **her vech ile** müşkil

4652 Bu gün **her vech ile** oldum ḥaberdâr / Yüzüñüzde dâlâletden eşer var

4739 Kamusın kıldı **her vech ile** ilzâm / O yirde oldılar rûsvây ü bednâm

4929 Belâ-yı sergüzeşt oldu ferâmûş / Geçerdi demleri **her vech ile** hûş

her yaña [2] her tarafa. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4327 Gürûh-ı 'ârifân ḥidmetde sâ'î / Şükûh-ı 'âşıkân **her yaña** dâ'î

5006 Tağıtdı **her yaña** berg-i ḥazânı / Perişân itdi ebr-i âsumânı

her yañadan [4] her taraftan.

- 629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / Saña el vire devlet **her yañadan**
 1175 Sebebsüz kimse kırtulmaz belâdan / Mu‘âvinler irişür **her yañadan**
 3345 Gelür **her yañadan** âvâz-ı murğân / İder her güşeden ‘âşıklar efgân
 4881 Fiğân u nâle kıpıdı **her yañadan** / Didiler bizi unutma du‘âdan
hergiz [18] asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle, hiçbir şekilde. <KO, LN, OTAL,

KUBBEALTİ

- 471 Ölümden itmez idi **hergiz** efgân / Firâk-ı Yûsufa olurdu giryân
 533 Görür Ya‘kûbı **hergiz** ‘ışka döymez / Kelâm-ı mâni‘-i cânâna uymaz
 776 Biri öldürmege çekdi bıçağı / Kınından çıkmadı **hergiz** yarağı
 1226 Sözüne uyman itmeñ **hergiz** ihmâl / Kaçar eyler size bir hîle vü âl
 1603 Düşü **hergiz** tağallûf itmez idi / Düşine intizârı gitmez idi
 1727 Beni şimden girü **hergiz** kayırmaz / Şafâ vü zevk u şevkumdan ayırmaz
 1768 Benem şol ebr-i bârân gibi ‘âciz / Yirüm kalmadı yirde gökde **hergiz**
 2788 Müşâbihdür bu câma ‘ışk-ı dildâr / Komez âdemde **hergiz** havf-i ağıâr
 3837 Cevâbın virdi şavdı yâr-ı ‘ârif / ‘Azîz olmadı **hergiz** hâle vâkıf
 3855 Şarâb-ı ‘ışkıdan **hergiz** ayılmaz / Haşâsın anlamaz işini bilmez
 3955 O câmı kimseler şerh idebilmez / İçenler haşra dek **hergiz** ayılmaz
 4097 Şusuzluğdan tutağı olmayan çâk / Şunuñ kâdrini **hergiz** itmez idrâk
 4465 Bu resme kıldı aşnâma niyâzı / Velî olmadı **hergiz** çâresâzı
 4618 Nuğûdı kalmadı anuñ ki **hergiz** / ‘Ayâlin şatdı âhir kaldı ‘âciz
 4665 Anuñla eglenür bir pâre ol pîr / Ki **hergiz** eylemez hîdmetde taqşîr
 4671 Bu işde itmeñüz **hergiz** tereddüd / Alıñ buğdayumuzdan bir niçe müd
 4758 Gözümüz yaşı gibi derdümüz çok / Senüñ yanunda **hergiz** yüzümüz yok
 4852 Didi sa‘y eyleñ itmeñ **hergiz** ihmâl / Resûle bu kâmişi eyleñ irsâl

herkes [3] her bir kimse, bütün halk, kim varsa hepsi, insanların bütünü. <KT, TS,

KUBBEALTİ

- 2145 Yigitler geydi gün-â-gün atlas / Şükûfe gibi tezyin oldu **herkes**
 3324 Mişâl-i ‘ayn-ı Ya‘kûb oldu nergis / Görinmezdi anuñ gözine **herkes**
 4369 Anuñ in‘âmını alurdu **herkes** / Çüritdi eşrefîsin hem-çü nergis
hestî [1] varlık, vücut, mevcudiyet. <KT, KO, LN, OTAL>
 4845 Şakın eyler seni sulţân-ı **hestî** / Elüñ altındakinüñ zîr-i desti

hevâyîlik [1] heva ve hevese bağıllık, hoppa ve kararsız olma durumu, sefahat, uçarılık,

hoppalık. <KT, ÖTS>

- 1673 Havāya serv gibi olma mâyil / **Hevâyîlikden** ey meh-rû ne hâşıl
hevdec [4] kadınların binmeleri için devenin sırtına konulan üstü kubbeli bir çeşit sepet,
mahfe. <KT, KO, LN, KUBBEALT>
- 1359 Hemân-dem **hevdecini** itdi menzil / Şeref bürcine hûşîd oldu vâşıl
1360 Bu **hevdecde** o ma' şûk-ı zemâne / Dönerdi bülbül-i quds-âşiyâna
1361 Var idi **hevdecinüñ** sāyebânı / Bulut gibi nihân eylerdi anı
2115 Olurlar **hevdec** içinde ğazel-h'ân / Yuvaran bülbül eyler şanki efgân
heybet [8] korku ve hürmet hissi uyandıracak hâl ve görünüş, ululuk, azamet. <KT, KO, CÜDÎ, LN, OTAL>
- 338 Şarardı **heybetinden** mihr-i enver / Kızardı ol harâretten gül-i ter
1398 O halkı gördi vü halk anı gördi / Görenün göñline **heybet** düşürdi
1543 Uzun boylu ziyâde **heybeti** var / Kıyâmet günine beñzer o dildâr
1651 Celâl ü **heybet** ile söylenen yâr / Hâzîn âvâz ile eylerdi güftâr
2929 Çıkardı **heybet** ile bir hilâlî / Ki kurbân ide ol mäh-ı cemâli
3610 O gün rûz-ı kıyâmet gibi geldi / Celâl ü **heybeti** 'aqlını aldı
3942 Kıyâmet günü gibi **heybeti** var / Görenlerde kıomaz idrâk ü efkâr
4410 Binerdi Yûsuf ata şevket ile / Celâl ü **heybet** ile keşret ile
hezâr [5] bin; pek çok. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2081 **Hezâr** altunlu kaftân oldu hâzır / Çiçekler gibi elvânı muğâyir
3266 Bu dilden aña ta' lîm itdi dildâr / **Hezâr** aḥbâr-ı esrâr oldu izhâr
3005 Çürütüdi yolına berg-i hâzân-vâr / **Hezâr** ev tolusı sulṭânî dînâr
3475 Orada kalb-i maḥrûm oldu merḥûm / **Hezâr** esrâr-ı mektûm oldu ma' lûm
3694 Görindi her ṭarafdan 'ârız-ı yâr / **Hezâr** oldu bir iken zât-ı dildâr
hezârân [14] binler; binlerce, bin kere, "hezâr"ın çoğulu. <KO, OTAL, KUBBEALT>
- 6 **Hezârân** Yûsufuñ mäh-ı cemâli / Senüñ mihrüñle bulmuşdur kemâli
110 'Acebdür bu tılsım-ı cism-i insân / Ki var anda **hezârân** genc-i pinhân
251 'Aceb işler geçer a' dâya çün tır / **Hezârân** şîri eyler zîr-i şemşîr
256 **Hezârân** kulu var begler begidür / Kırallar âsitânıñuñ segidür
1031 **Hezârân** şîr ü bebr ü gürk ü kaplan / Alayıyle irişdi ṭoldı Ken'ân
1506 Ṭaḫınnmış bir niçe lûlû-yı şehvâr / O mâhuñ şad **hezârân** yıldızı var
1547 **Hezârân** nâz ile ol kıara gözler / Cefâ için dil-i âvâre gözler
1552 Zeliḥâ gibi mihrine giriftâr / O hûşîdüñ **hezârân** zerresi var
2159 Develer izlerin itsen temâşâ / **Hezârân** bedr olurdu yolda peydâ

- 2536 **Hezārān** kıl ile yüz biñ nökerle / Muraşsa‘ tāt ile zerrīn kemerle
 4358 Ferāmūş oldu çekdügi elemeler / **Hezārān** gūşsa vü biñ dürlü gamlar
 5085 **Hezārān** gonca-i bāğ-ı murādı / Tağıtdı ‘ālemün bād-ı fesādı
 5141 Vücūda geldi bu güftār-ı manzūm / **Hezārān** sırr-ı mektūm oldu ma‘ lūm
 5145 Zihī cennet zihī Firdevs-i meşhūr / Ki var anda **hezārān** beyt-i ma‘ mūr
hıddet [1] öfke, kızgınlık; keskinlik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
 1055 Karardı **hıddetinden** nitekim miğ / Sıyırdı berç-ı hātif gibi bir tiğ
hıdmet, hıdmet [25]

1. birinin işini görme, zenginlerin ihtiyarların veya çocukların bizzat göremeyecekleri işlerini görme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 482 Şafalar kesb iderdüm **hıdmetüñden** / Toyınca görmedüm gün yüziñi ben
 490 Gelüp bu Āl-i İbrāhīmümi al / Hazer kıl **hıdmetinde** kılma ihmāl
 515 Alup Īnās Yūsuf hāzretini / Anasından yeg itdi **hıdmetini**
 861 Muşāhib oldu Yūsuf hāzretine / Mülāzim oldu anuñ **hıdmetine**
 2229 ‘Azīz olmışdı bu sūr ile mesrūr / Zeliḥā **hıdmetine** oldu destūr
 2246 Utandurdı ‘Azīzi ‘izzet ile / Ziyāde **hıdmet** ile hōrmet ile
 2465 Mu‘ aṭṭal oldu Yūsuf **hıdmetinden** / Yire indi sipihr-i rif‘atinden
 3368 Harām imiş vücūdum **hıdmetüñe** / Halāl olsun bu kızlar hāzretüñe
 4181 Kim eyler **hıdmetüñde** kaddini dāl / Kime mihr-i sa‘ādet itdi iḳbāl
 4327 Gürūh-ı ‘ārifān **hıdmetde** sâ‘î / Şükūh-ı ‘āşıkān her yaña dâ‘î
 4532 Budur maḳşūd-ı āhir hāzretüñde / Geçe bu ‘ömr-i bâkî **hıdmetüñde**
 4534 Teveccüh eyledi Hāḳ hāzretine / İrişdi peyk-i Mevlā **hıdmetine**
 4665 Anuñla eglenür bir pāre ol pîr / Ki hergiz eylemez **hıdmetde** taḳşîr

2. iş, vazife, memuriyet. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 398 Bu rāzi eyledi Ya‘kūba ifşā / Bu **hıdmet** üstine oldu hemānā
 476 Kim ide **hıdmetin** cānına minnet / Kime ola müyesser bu sa‘ādet
 665 Bilürsin **hıdmetinde** olmaz ihmāl / Şabā gibi o servi bir yana şal
 1167 Yüzine ‘āşıkam gerçi kulaḳdan / Baña ol **hıdmet** emr olmadı Hāḳdan
 2477 Didi olmuş ise **hıdmetde** noḳşān / Halāl eyle eyā sulṭān-ı ḥübān
 2649 Eger olmuş ise **hıdmetde** taḳşîr / Ne deñlü zaḥmet ise eyle taḳrîr
 2700 Muḥaşşal bir nice gün mühlet aldı / Hemān bu **hıdmete** bir kimse şaldı
 3452 Baḳasız ‘ayn-ı ma‘kūl ile tā kim / Olasız **hıdmet-i** Hāḳḳa mülāzim
 4985 Zeliḥāyı çağırdı hāzretine / Beyān itdi düşini **hıdmetine**

hıdmet etmek/eylemek [3] iş görmek, çalışmak, başkalarının işini yapmak, yardım etmek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

2519 Ne hoş gelse aña eylerdi anı / İverdi **hıdmetin itmekde** cânı

3300 Rızâm oldur ki olam bâğ-bânuñ / İdem **hıdmetlerini** gülsitânuñ

3376 Tıtuñ her emrini **hıdmetler eyleñi** / Sözine râm oluñ hõrmetler eyleñi

hıffet [2] hafiflik; vakarsızlık, temkinsizlik. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

635 Şaķın bu **hıffetüñ** bir şıķleti var / Baña fūrķat saña çok zaķmeti var

1990 Mişāl-i pertev-i mihr-i cihāndār / Şaķın kendüñe **hıffet** virme zinhār

hılķat [1] yaratma, yaratış, yaratılış. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

128 Mükemmel nesl-i Ādem hāzretinden / Muķaşşal aşl-ı ‘ālem **hılķatinden**

hımār [1] eşek, merkep. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4057 İhānet ķaşd idüp ol nāmdāra / Süvār itdiler anı bir **hınnāra**

hınnā [3] kına; saça, sakala ve kadınların parmak uçlarına sürdükleri sarımtırak pembe

boya ve bunun esaslı olan toz. Kırmızı renkte olur. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, ADŞŞ>

1494 Elini öpmeye el irmez aşlā / Meger āl itmek ile öpe **hınnā**

3597 Elini eyledi **hınnā** ile al / Hābibi vuşlatına eyledi āl

hınnā yakmak [1] kına ile boyamak.

2873 Yudı arıtdı İsmā‘īli tenhā / Mübārek ellerine **yaķdı hınnā**

hınzır [2] domuz. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

2718 ‘Aceb olmaz bu deñlü rāy-ı tezvır / İder ‘ışķ ādemi ķõbān-ı **hınzır**

2809 Bir avuķ hūn-ı **hınzırı** hemişe / Yüzüñe ķalmağı idinme pīşe

hıred [1] akıl, fikir, zihin, us. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

5138 Zihī baķr-i laţif ü nazm-ı şırīn / **Hıred** ğavvāşını eyler güher-ķīn

hıredmend [1] akıllı, uslu, anlayışlı. <KT, KO, OTAL>

4795 Odur ‘ālemde sultān-ı **hıredmend** / Aña hāķķ üşmeye dīvāne-mānend

hırķa [1] kalın kumaştan veya pamuk ile bezden yapılmış üst giysisi, dervişlerin giydikleri üst elbisesi. Kalın kumaştan yapılır ve yaz-kış giyilirdi. <KT, OTAL, KUBBEALTI, ADŞŞ, TDGTA> Tanıkta “ķevresiyle ilgisini kesip kendi āleminde yaşamak, inzivaya ķekilmek, derviş olmak, dünyaya, dünyanın ğafletine bağlanmaktan kurtulmak” anlamında “başını hırķaya ķekmek” deyimini kullanılmıştır (*bk.* başını hırķaya ķekmek).

2233 İdüp sımurg-ı zevķı zühdin izhār / Başını **hırķaya** ķekdi ķeşef-vār

hürmen [3] buğday biçildikten sonra samandan ayrılması için toplandığı yer, yığın, harman, özellikle tahıl yığını. <KT, FZ, CÜDÎ, KUBBEALTI>

1176 Yeli esdürmeyince kudretü'llâh / Kımıldanmaz bu **hürmen** içre bir kâh

2795 Ele bâde alup künc-i belâda / Tağıtdı **hürmen**-i endühı bâda

hürmen-i 'ömr [1] ömrün harmanı. <BMS>

2978 Zamânı gelmedin olsa güşâde / Virür gül **hürmen-i 'ömrini** bâda

hırş [7] bir şeye ziyadesiyle düşme, bir şeyi çok isteme, açgözlülük, şiddetli arzu. Belli bir amaca erişme hususunda kişinin bütün benliğini saran arzu ve tutku demektir. <KT, CÜDÎ, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

3667 Didi üftâdesine Yûsuf ey mâh / Uzatma **hırş** elini eyle kûtâh

3725 Budur korkum ki fûrkat ola zâhir / Seni mahrûm ide bu **hırşuñ** âhir

3727 Muhibb-i şâdıkun **hırşı** şarâbı / Şalar çeşm-i temâşasına h'âbı

3828 Zeliñhânun perişân oldı cânı / Kemâl-i **hırşı** mahrûm itdi anı

3967 Kesen barmaqları ucını nâgâh / Cihânda **hırş** elini kıldı kûtâh

3986 Neden kim men' ola evlâd-ı âdem / İder **hırşı** hevâsın dañi muhkem

4616 İdüp Mısr ehli **hırşın** şâha i' lâm / Galâli şat diyü itdiler ikdâm

hışâl [3] huylar, tabiatlar, hasletler, fitri sıfatlar, "haşlet" in çoğulu. <KO, CÜDÎ, OTAL>

1878 Kuruda yaşda hâzırsın ey bād / **Hışâlün** Hızra beñzer âferin bād

2572 Bir oğlı var idi gâyetde mañbûb / **Hışâli** kendü gibi hûbdan hûb

4848 **Hışâl**-ı Yûsufa ahsent ü şâbâş / Ki râzî oldı andan her qarındaş

hışşe, hışşe [3] bölünen bir maldan herkese düşen pay, nasip. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

331 Faķire hasb-i hâl oldı bu kışşa / Dil-i dîvânem andan aldı **hışşe**

875 Hâzer eyle şaķın tîğ-i zarardan / Hamûş ol **hışşe** al bu kışşalardan

2865 Umardı kışşadan **hışşe** ala yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr

hıssat [] cimrilik, nekeslik, hasislik, tamahkârlık. <KT, KO, OTAL, KBBEALTI>

hıssat etmek [1] pintilik etmek. <KANARI>

2878 Şaķın naķd-i hayâta **hıssat itme** / Tarîķ-ı Hâķķa ihmâl ile gitme

hışım [1] aynı soydan gelen veya evlenme yoluyla aralarında yakınlık bulunanlardan her biri, akraba. <KT, CÜDÎ, KUBBEALTI, ÖTS> Aşağıdaki tanıkta geçen "Hışım haşımı gibi haşım olmaz" ifadesi "Kişiyi kimileyin hısıımı öyle kötülük eder ki bunu düşman bile yapamaz." anlamına gelen "Akrep etmez akrabanın akrabaya ettiğın." atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

423 **Hışım** haşımı gibi haşım olmaz ey dil / Olur semm-i helâhil zehr-i kâtil

hışım [5] kızgınlık, öfke, gazap. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

772 Dir idi **hışım** ile evlâd-ı bed-kâr / Eyü bulduğ seni ey tıfl-ı ‘ayyâr

1280 Öñine sürdi **hışım** ile o bîdâd / Kızıl gül yaprağını nitekim bād

1713 Göziyle kaşı itse **hışım** ile kîn / İder zîr ü zeber ‘uşşâkı ol hîn

2976 Tebessüm eyledi ol verd-i hândân / Zelîhâya didi **hışım** ile ol ân

3819 Rivâyetdür daği bu kavı-i mergûb / Görindi Yūsufa **hışım** ile Ya‘kûb

hıyânet [3] hainlik, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hilekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihanet etme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

3204 Aña ben ‘ayn-ı ‘ısyân ile bakmam / **Hıyânet** adını kendüme takmam

3826 **Hıyânetden** kaçup ol qaddi şimşâd / Yidi tımudan oldı cânı âzâd

3883 Düşürme kendüni zann u gümâna / **Hıyânet** itmedüm ben bu hânedâna

Hızır [10] Hz. Musa döneminde yaşayan, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilen kişi.

Ab-ı Hayâtı içip ölümsüzlüğe kavuşan Hızır’ın Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Musa ile birlikte anılır. <KA, TDVİA, ADŞS, DEKS>

43 Olursam rahmetün **Hızırına** hem-râh / Zihî devlet zihî ‘izzet zihî câh

285 Tekellüm eylese hayrân olurdum / Ol Âb-ı **Hızır** ile bî-cân olurdum

1878 Quruda yaşda hâzırsın ey bād / Hışâlün **Hızra** beñzer âferin bād

Aşağıdaki tanıklarda geçen “Hızır-ı devrân/ Hızır-ı zemân” ifadeleri “zamanın Hızır’ı” demektir. Zamanın Hızır’ı “tarikat şeyhi, mürşit-i kâmil, üstün ahlaklı veli” anlamında kullanılır. Sufilere göre “Zamanın Hızır’ı” nitelemesiyle anılanlar her devirde bulunurlar ve insanları doğru yola iletme görevini yaparlar; onlar olmaksızın doğrulara erişilemez. <FMS>

1172 Ğarîk olduğda deryâ-yı melâle / İder bir **Hızır-ı** devrânı havâle

1204 Bu zulmetden nitekim Âb-ı Hayvân / Çıkartdı Yūsufi ol **Hızır-ı** devrân

1976 Eyitdi aña ey **Hızır-ı** zemâna / Mekânundan baña vir bir nişâne

Kelime anlamının “yeşillik, tazelik, siyaha yakın mavi renk” olması dolayısıyla sevgilinin ayva tüyleri “hızır” olarak nitelendirilir. <TDVİA, ADŞS>

1367 Hattınuñ **hızırı** Mūsâdan müberrâ / Güneş yüzi niķâbından mu‘arrâ

1371 Hayât Âbı idi gūyâ dehâni / Yoğ idi **Hızır-ı** hattınuñ nişanı

Efsaneye göre Hızır, arkadaşı İlyas ile birlikte İskender-i Zülkarneyn’in maiyetinde bulunur ve ona kılavuzluk edip Zulumat ülkesinde Âb-ı Hayât aramaya çıkarlar. Hızır ve İlyas bir su kenarında oturup yanlarındaki pişmiş balıkları yerken Hızır’ın elinden bir damla su balığa damlar.

Balık o sırada canlanıp suya atlar ve gözden kaybolur. Onlar da suyun Âb-ı Hayât olduğunu anlayıp içerler. Sonra İskender'e haber verseler de suyu bulamazlar. Böylece ölümsüzlüğe ulaşan Hızır ve İlyas Allah'ın emri ile dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşar olmuşlardır. Kıyamete dek sürecek olan bu görevi Hızır denizde, İlyas da karada yerine getirir. <ADŞS, DEKS>

3399 Helâk olduk yetiş **Hızır**-ı Nebî-veş / Koma bu ârzü ile müşevveş

Hızır-ı zebân [1] söz Hızır'ı, mana Hızır'ı. Söyledikleri ve anlattıkları Âb-ı Hayat'a benzeyen şair, Hızır gibi ölümsüz olacaktır. <TDVİA>

4626 Söze ihzâr iden **Hızır-ı zebânın** / Bu yüzden açdı efsâne dehânın

hicâb [52]

1. perde, örtü, iki şey arasındaki engel. [*tas.*] Salikle Hak arasında bulunan ve Hakk'ı tanımaya engel olan her şeye denir. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, ÖTS, DİNİ KAVRAMLAR> Kelimenin tanıklarda tevriyeli bir şekilde kullanıldığı görülür.

- 64 İki 'âlem cemâlinün niķâbı / Güneş gibi şu'â'dur **hicâbı**
- 69 **Hicâb** altında kaldı 'ayn-ı a' mā / Gözi açuklarındur bu temâşâ
- 143 **Hicâb**-ı 'ayn-ı 'aql oldı mey-i nâb / Anuñcün eyledi merdûd-ı aşhâb
- 147 Ol açdı Ka'betu'llâhuñ niķâbın / Götürdi nûr ile zûlmet **hicâbm**
- 435 Edânî şöhetî târik-i cândur / Hâķîķatde **hicâb**-ı 'âşîķândur
- 461 Şu dirlik kim **hicâb** ola vişâle / Gerekmez gün gibi irsün zevâle
- 542 Senüñ sayeñde hoşdur âfitâbum / Kemâl-i luţfuñ arturdi **hicâbum**
- 950 Ziyâde oldı ihvânüñ **hicâbı** / Haţâ çıkdı cevâb-ı nâ-şavâbı
- 1097 Müfîd olmaz mürîde şugl-ı fânî / **Hicâb**-ı 'ayn-ı tã' at añla anı
- 1350 Niķâbından **hicâbm**dan müberrâ / Zihî vuşlat zihî seyr ü temâşâ
- 1526 Dimezdi çâķ ola 'ârî **hicâbı** / Biline açıla 'ışķı niķâbı
- 1528 Ne zûlmet çihre-i hikmet niķâbı / Cemâl-i şâhid-i gaybuñ **hicâbı**
- 1601 Şakındı il dilinden la'î-nâbın / Gözi yaşına sedd itdi **hicâbm**
- 1626 Olur her tende nûr-ı 'ışķ maḥsûs / **Hicâb** olmaz ziyâ-yı şem'e fânûs
- 1766 **Hicâb** oldı vücûdum akrabâma / Belâyam kendüme hem âşinâma
- 1882 Açarsın rûy-ı dildârüñ **hicâbm** / Bilürsin kıanda ise yâr bâbın
- 2231 Zeliḥânüñ açılmadı **hicâbı** / Berây-ı maşlaḥat çekdi 'azâbı
- 2304 Zârürîdür zârürî derd-i dildâr / **Hicâb** olmaz muḥibbe perde-i 'âr
- 2527 Ḥabîbî 'ışķını bilmiş degüldi / **Hicâb**-ı 'ârı yırtılmış degüldi
- 2764 Şalâḥı gencini şaklar ziyâde / **Hicâbı** goncasın itmez güşâde

- 2945 Gide cümle **hicābınuñ** şehābı / Hüveydā ola ‘ışkı āfitābı
 3208 Yüzinde ‘āşīnūñ dest-i **hicābı** / Olur hūrşīd-i cānınuñ şehābı
 3209 Güneş gibi yüzüm ağ alnum açuk / **Hicāb**-ı ma‘şıyet baña ne lāyık
 3998 Degüldi itdügi işden haberdār / **Hicāb**-ı ‘ārını terk itdi nāçār
 4029 Zeliḥā kim **hicāb**-ı ‘ayn-ı cāndur / Beni azdurmağ ister çok zamāndur
 4052 ‘Azīzi aldıdı teşhīr ehli / **Hicāb** oldı duḥān-ı nār-ı cehli
 4111 Vişāline **hicāb** oldı firākı / Hemān dilde ḥayālī ḳaldı bākī
 4125 **Hicāb** olur diyü fikr-i vişāle / Ḥamūş olur ḳarışmaz ḳıl u ḳāle
 4232 Gözüm nūrıdur ol ‘ışk āfitābı / Çeker ‘ayn-ı ‘adüya bir **hicābı**
 4472 **Hicāb** oldı Zeliḥāya bu keşret / Niyāza olmadı bir ḳābiliyyet
 4489 Gider ‘işyān ḡubārını yüzümden / **Hicāb**-ı ḡafleti ḳaldur gözümden
 4593 **Hicāb**-ı cānib-i Mevlāyı açdı / Bu derbend-i mecāzı geldi geçdi

2. utanma, sıkılma, mahcubiyet. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 1635 Açırlar perde-i ‘uşşāḳdan rāz / **Hicābı** perdesin çāk eyler az az
 1730 Bu cāmı nūş idende olmaz aṣlā / **Hicāb**-ı āşīnā vü ḥavf-i a‘dā
 1818 Gözinüñ gitdi ḥābı geldi ābı / Bırāḳdı ‘ārı terk itdi **hicābı**
 2352 Temāşā iderek ol āfitābı / Şarāb-ı ‘ışk ile gitdi **hicābı**
 2631 Eyitdi kimseden işitmedüm hiç / **Hicābından** başını eyledi pîç
 2654 Faḳīri döstüm bîḡāne şanma / **Hicābuñ** perdesin ḳaldur utanma
 2752 **Hicāb** ıssı idi ol şems-i rüşen / Toḡardı aña bilmezlik yüzinden
 2944 Kemāl-i ‘ışk odur kim ‘āşık-ı pāk / **Hicābı** perdesini eyleye çāk
 3104 Giderdi ḡaflet uyḡusın gözününden / **Hicābuñ** perdesin açdı yüzününden
 3161 ‘Ayān olsa şefā‘at āfitābı / Giderseñ perde-i ebr-i **hicābı**
 3595 **Hicābından** olurdı ıztırābı / Şehāb ile silerdi āfitābı
 3623 **Hicābından** bu sultān-ı mükemmel / Yüzine bakmaz idi bundan evvel
 3688 Mey-i ‘ışk ile yok şerm ü **hicābı** / Hevā-yı vuşlata eyler şitābı
 4825 Açılur bād-ı āhından niḳābı / Götürür aradan ebr-i **hicābı**
 3934 Eyüyi görmekün çoḳdur şevābı / Getür cānānuñı götür **hicābı**

hicāb etmek/eylemek [5] utanmak, sıkılmak, mahcup olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

- 2614 Hemān ol laḫzada cān irdi şandım / Görenlerden **hicāb itdüm** utandım
 3680 Cemālūñ olalı gün gibi meşhūr / **Hicāb eyler** gelüp görünmege ḥūr
 3812 Didi sultān-ı ḥübāna orada / Şanemlerden **hicāb itdüm** ziyāde
 3820 **Hicāb itdi** hemānā döndi ḳaçdı / Şalāḫı ‘işmeti ‘aynını açdı

3835 Maḥabbet ıssı gönülünden mi geçdüñ / **Hicāb itdügüñ** âdemden mi kaçduñ

Hicāzī [1] Hicazlı, Arap yarımadasının Hicaz denen Mekke ile Medine şehirlerinin bulunduğu bölgesine ait bulunan veya bu şehirlerin halkından olan. <KT, KANARI, KUBBEALT>

2070 Daḥi hem yüz tavīle esb-i tāzī / Kimi Şāmī kimi daḥi **Hicāzī**

hicrān [52] ayrılık, ayrılık nedeniyle gönülde hasıl olan keder, acı, unutulmaz acı. <KT, KO, CŪDİ, OTAL>

607 Hüveydā oldı nūr-ı vaşl-ı cānān / Söyündi anuñ ile nār-ı **hicrān**

696 Şeb-i **hicrān** ile rüz-ı muşibet / Seni beytū'l-ḥazende kodı ḥasret

718 Ğam-ı **hicrānı** ḥaylī müşkil oldı / Ağaçlar yaprağı güyā dil oldı

735 Bahāne oldı bu **hicrāna** iḥvān / 'Ayān olmağ için taḳdīr-i Yezdān

822 Didi gel ḳandasın ey pīr-i Ken'ān / Ziyāde müşkil oldı derd-i **hicrān**

932 Girü bu nār-ı **hicrāna** tutuşdı / Yıkıldı ditredi gün gibi düşdi

975 Olup bu derd-i **hicrān** ile mecżüb / Yabana söyler idi anda Ya'ḳub

976 Dir idi ḳandasın ey māh-ı Ken'ān / Beni ḡayb eyledi tārīk-i **hicrān**

990 Bu iḳlīmūñ şağīri vü kebīri / Olupdur derd-i **hicrānuñ** esīri

1075 Aña daḥi bu **hicrānı** naşīb it / Bu yad ilde benüm gibi ḡarīb it

1120 Olur 'uşşāḳa istifsār-ı cānān / Şabā-yı âteş-i sūzān-ı **hicrān**

1122 Nihāyet bulmadı **hicrān-ı** Ya'ḳub / Żarūrī şabr iderdi cān-ı Ya'ḳub

1129 Cihānı tutdı **hicrānuñ** seḫābı / Görinmez oldı yüzün âfitābı

1220 Żarūrī lāzım oldı derd-i **hicrān** / Ḳulumuzdur diyü şatdılar iḥvān

1257 Taḳıldı Mālikūñ yanına Yūsuf / Yönelde rāh-ı **hicrānıma** Yūsuf

1575 Eşer kıldı aña **hicrān-ı** cānān / Ḥazān yaprağı gibi oldı lerzān

1598 Perişān olsa **hicrān** ile nāḳār / Girü kendüyi cem' eylerdi tekrār

1761 Dir idi müşkil oldı derd-i **hicrān** / Tecellī eyle ey ḥurşid-i Yezdān

1764 Yürürem derd-i **hicrāna** giriftār / Ne kendümden ne 'ālemden ḥaberdār

1859 Kime kim dāğ-ı **hicrānı** ola gül / Olur zencirinūñ āvāzı bülbül

1905 Şeb-i ḡam geldi gitdi rüz-ı **hicrān** / Tulū' itdi felekde māh-ı tābān

1945 Niçe bir ola dillerde fesāne / Niçe bir âteş-i **hicrāna** yana

2386 Zihī devlet zihī luṭf u 'ināyet / Ki bula rāh-ı **hicrānuñ** nihāyet

2416 Şeb-i endüh-ı **hicrān** buldı pāyān / Bu gün mihr-i sa' âdet oldı raḥşān

2578 Ḳuvāsına irişdi za'f-ı **hicrān** / Yetişdi cevher-i 'aḳlına noḳşān

2621 Didi şükr ü sipās ol Zü'lcelāle / Ki irdi rüz-ı **hicrānum** zevāle

- 2862 Şeb-i **hicrân** bulur şöñ uci pâyân / Hemân zaḥmet virür ‘uşşâka cânân
- 2890 Saña zulm olur İbrâhîme **hicrân** / Anaña ğadr u ihvânuña ḥüsrân
- 2916 Bu **hicrâna** döyemez cân-ı şîrîn / Bu nârı itmez âb-ı dîde teskîn
- 3056 Vişâli ḥavf-i **hicrânıma** degmez / Sürûrı soñra efġânına degmez
- 3392 O ḥurîlerle cennetde şafâda / Bu **hicrânı** caḥîminde belâda
- 3491 Meger bir gün sipihrüñ yüzi döñdi / Şeb-i **hicrân** irişdi gün tölindi
- 4072 Bu vuşlatdur cihânda vuşlat-ı ḥüb / Ki kâdir olmaya **hicrâna** maḥbûb
- 4096 Eger olmasa **hicrân** günü peydâ / Şeb-i vaşluñ bilinmez kâdri kaṭ‘â
- 4112 Metâ‘-ı vuşlata irişdi **hicrân** / Müyesser olmaz oldı seyr-i cânân
- 4128 Vücûdı nâr-ı **hicrâna** şalıñdı / Fenâ bâzârı içinde alındı
- 4136 Gözine perde oldı eşk-i **hicrân** / Giceyle gündüzini kıldı yeksân
- 4140 Şu gibi nâle ile geçdi çağı / Sünüğe irdi **hicrânı** bıçağı
- 4172 ‘Abüsü’l-vech olup yürürdi ‘uşşâk / Ğam-ı **hicrân** ile dîdâra müştâk
- 4173 Ḥuşûşâ derd-i **hicrân-ı** Zelîḥâ / Teraḳḳî eyledi *yevmen-fe-yevmâ*
- 4175 Dir idi ağlayub ey Mâh-ı Ken‘ân / Baña ayruḳsı derd oldı bu **hicrân**
- 4213 Baña dünyâ sarâyı oldı zindân / Vücûdum kapladı târik-i **hicrân**
- 4459 ‘Înâyet ‘aynı ile ḥâlûme baḳ / Beni bu nâr-ı **hicrâna** yeter yaḳ
- 4516 Ğam-ı **hicrân** idelden rûzumı şeb / Yumuldı qaldı ‘aynum nergisi hep
- 4547 Şeb-i **hicrânı** anuñ âḥir oldı / Vişâli şubḡâhı zâhir oldı
- 4624 Uzanur tırmayup **hicrân-ı** Ya‘kûb / Mişâl-i kâmet-i maḥbûb-ı mergûb
- 4772 Bulutlar gibi aḥvâlüm perişân / Bir iken iki oldı derd-i **hicrân**
- 4773 Taḥammül idemez **hicrâna** cânım / Döyemez derde cism-i nâ-tüvânım
- 4853 Bunuñla gözleri yaşını silsün / Biraz târik-i **hicrânı** tağılsun
- 5072 Ne ‘âlem ġuşşası ne derd-i dildâr / Ne **hicrân** ḳorḥusı ne ḥavf-i aġyâr
- E19 Yanında görmedi bedr-i tamâmı / İḥâta itdi **hicrânı** zâlâmı
- E23 Emîn olmaz ġam-ı dilberden âdem / Vişâli bir elem **hicrânı** bir ġam

hiç [18]

1. Olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, katiyen, asla. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

- 109 Benî Âdem degüldür **hiç** ḥâlî / Ḳamu eşyânuñ anda var mişâli
- 326 Ser-i ‘uşşâk nîlûfer mişâli / Ol âb içinde olmaz **hiç** ḥâlî
- 351 Olur bu ‘âlem-i bâlâya vâşıl / Aña bir nesne olmaz **hiç** ḥâyil
- 921 Kemânuñ olur ellerden ‘azâbı / Dükenmez egrinüñ **hiç** iztirâbı
- 1153 O ġam kim eyleye cânânı mesrûr / Dil-i ‘uşşâḳdan **hiç** olmasun dūr

- 1225 Didiler Mālike **hiç** olma ġāfil / Bu kaçğın kula ur bend ü selāsil
 1499 Yoğ idi zīnete **hiç** ihtiyāc / Muraşşā^ç tāt idi başında tāc
 2347 Öñinde itdi Yūsuf başını pīç / Aña meyl ü mehābā itmedi **hiç**
 2631 Eyitdi kimseden işitmedüm **hiç** / Hicābından başını eyledi pīç
 2886 Anı mest eyledi vahdet şarābı / Haṭādan **hiç** fark itmez şavābı
 3177 Şaçuñ derdinden oldı kāmēti pīç / Dehānuñ ‘ışkı itdi **hiçden hiç**
 3431 Şevābı bī-nihāye hayrı çoğdur / Tereddüd itmeñüñ **hiç** aşı yoğdur
 3774 Aña söylenmedük söz kalmadı **hiç** / Benefşe gibi kıldı başını pīç
 3893 Yemīn idüp didiler Māh-ı Ken^ç ān / Senüñ bābuñda itmez **hiç** noğşān
 4341 Kifāyet deñlü olsun ḥalka kısmet / Bu tedbir ile olmaz **hiç** kıllēt

2. Soru cümlelerinde verilen hükmün kesinlikle söz konusu olamayacağını anlatır.

<KUBBEALTI>

- 962 Gelüñ inşāf eyleñ **hiç** ola mı / Koya pīrāheni gide ḥarāmī
 981 Senüñ tatlu sözüñe öğrenen dil / Senüñ gayruña **hiç** olur mı kāyil

hidāyet [9] doğru yolu arama, doğru yola girme; doğru yol, hak yolu. <KT, KO, LN,

KUBBEALTI>

- 137 Livā’ü’l-ḥamdidür şem^ç-i **hidāyet** / Olupdur bayrağı nūr-ı şefā’at
 679 Uyandı nāgeh ol şem^ç-i **hidāyet** / İrişdi cānına ḥaylī melāmet
 878 Aradan gitdi ol şem^ç-i **hidāyet** / Cihānı kapladı tārīk-i fūrkat
 1581 Bırakdı kendin ol şem^ç-i **hidāyet** / Yanardı başı ḥasta oldı ġāyet
 4244 **Hidāyet** olsa yüz virse sitāre / Cevāhir maḥrem olur gūş-ı yāra

hidāyet bulmağ [1] doğru yola gitmek. <LN>

- 3827 Ḥalāş oldı yidi derbend-i ġamdan / **Hidāyet buldı** kurtıldı elemden

hidāyet etmek/eylemek [3] doğru yolu göstermek. <KUBBEALTI>

- 35 **Hidāyet eyle** taḥḫīkuñ tārīkīn / ‘İnāyet eyle tevfiḫūñ refīḫīn
 1773 **Hidāyet itdi** aña Zü’lcelālī / Görindi şāhid-i gaybuñ cemālī
 4493 **Hidāyet eyledi** ol Rabb ü Hādī / Qabul oldı münācāt u murādī

ḥidmetkār [1] hizmetçi, iş gören, birinin hizmetinde bulunan kimse. <KT, KO,

KANARI>

- 2052 Cihān turduğça zātuñ var olsun / Kızum sen şāha **ḥidmetkār** olsun

ḥikāyet [10] nakletme, bir olayı sırasıyla anlatma, rivayet, anlatma. <KT, KO, LN,

OTAL, KUBBEALTI>

- 1024 Eyitdi ġāfil olman ey cemā’at / Size ma’lūm olsun bu **ḥikāyet**

- 2814 Zeliḥā söyledi bir ḥōṣ **ḥikāyet** / Bu resme kıldı rāvīden rivāyet
 2863 **Ḥikāyet** oldu bu vech ile āḥir / Nigāra olmadı te'ṣīri zāhir
 2943 **Ḥikāyet** buldı bu resme nihāyet / Zeliḥāya iriṣdi ḥaylī ḥālet
 3483 Senūn zevḳuñ baña olsa **ḥikāyet** / Yeter baña bu zevḳ u bu sa'ādet
 4630 Seḥā-yı ṣāh-ı Mısr oldu **ḥikāyet** / Kemāl-i 'adlin itdiler rivāyet

ḥikāyet etmek/eylemek [4] anlatmak, söylemek, beyan etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 2594 O pīrūn oğlu aṣliyle müretteb / Atasına **ḥikāyet eyledi** hep
 2656 Zebānı bülbülin deprettdi Yūsuf / Geçen ḥālin **ḥikāyet itdi** Yūsuf
 2813 **Ḥikāyet idelüm** ḥāl-i cihāndan / Rivāyet idelüm geçmiş zamāndan
 3851 **Ḥikāyet eyledi** bu ḥālī bir pīr / Yir imiş sevdüğinden yavrısın ṣīr
ḥikmet [36]

1. Cenabıhakk'ın her şeyi yerli yerince yaratma, her şeyi lâıyk olduğu yere koyma sırrı, âlemin insanlar tarafından anlaşılamayan gizli amacı; gizli sebep, ne olduğu anlaşılmaz sebep ve hakikat.

<KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 77 Şeb-i Qadri ki ḥalkuñ rahmetidür / Ricāle ḥāl-i rüy-ı **ḥikmetidür**
 98 Beşer kısmını kıldı levḥ-i **ḥikmet** / Hüveydā oldu anda ḥatt-ı kudret
 103 Beşer kim dest-i kudret nāmesidür / Dili kırtās-ı **ḥikmet** ḥāmesidür
 105 Ne **ḥikmetdür** bu kim ol kāf-ı kudret / Sücūda varsa olur dāl-i vaḥdet
 141 Ne **ḥikmetdür** ki cümle 'ilm ü ḥikmet / Ebü'l-Kāşımın oldu ḥalka kısmet
 266 Zebānı tercemān-ı rāz-ı **ḥikmet** / Deḥānı maḥzen-i esrār-ı vaḥdet
 401 Didi bu oğlumı peygamber eyle / Kemāl-i **ḥikmetüne** maẖhar eyle
 617 Sözi miftāḥ-ı genc-i **ḥikmet** oldu / Yüzi mişbāḥ-ı künc-i ṭā'at oldu
 674 Bu idi kurdı aңduğına **ḥikmet** / Düşin görmişdi ol kân-ı başiret
 721 Bu luṭfı Yūsufa itmişdi ancaḳ / Bu işde var idi bir **ḥikmet-i** Ḥaḳ
 841 Belā-yı Yūsufuñ bir **ḥikmeti** var / Bu sırdan evliyā oldu ḥaberdār
 1069 Cihānda bu rivāyet oldu 'ibret / Bu idi Ḥazret-i Ya' kūba **ḥikmet**
 1103 Bu fūrḳat 'âleminüñ **ḥikmet** var / Bu 'âlemden ḥaberdār ol ḥaberdār
 1178 Ḥakīm-i lâ-yezālündür taşarruf / Bilinmez **ḥikmet-i** aḥvāl-i Yūsuf
 1388 İlāhī bu ne **ḥikmetdür** ne **ḥikmet** / Yüzi nūrıyla maḥv olmaz bu zulmet
 1528 Ne zulmet çihre-i **ḥikmet** niḳābı / Cemāl-i ṣāhid-i gaybuñ ḥicābı
 1622 Ne **ḥikmetdür** mişāl-i İsm-i A'zam / Bilinmez aduñ ey ṣāh-ı mükerrerem
 1798 Kaşuñı kıldı kullāb-ı maḥabbet / Cebīnün mähını bir levḥ-i **ḥikmet**

- 2240 İrişmez oldu ol kaşı hilâle / Bu hâli **hikmete** itdi havâle
 2372 Kamer bir şu'le nûr-ı kudretinden / Güneş bir zerre şems-i **hikmetinden**
 3024 Nebîler oldu ümmet râ'iyânı / Bu sırruñ **hikmeti** vardır nihânî
 4267 Ne **hikmetdür** bu ki olmaz rızâsı / Ki ola gayrıdan anuñ devâsı
 4319 Bilenler Kârdânuñ **hikmetini** / Tıyar şabr acısınuñ lezzetini
 4712 Beni bu **hikmet** itdi mest ü hayrân / Elüñ Yûsuf eline beñzer el-ân
 4747 Güşâde olmadı râz-ı uşuvvet / Bu râyında anuñ var idi **hikmet**
 4887 Qodı vîrânesini genc-i **hikmet** / Şeherden eyledi gün gibi rıhlet

2. eşyanın hakikatinden bahseden ilim, felsefe ilmi ve şubeleri. <KT, KO, CÛDÎ>

- 141 Ne hikmetdür ki cümle 'ilm ü **hikmet** / Ebü'l-Kâşımın oldu halka kısmet
 530 Başın kaldurmayup ol kâf-ı kudret / Oğurdu h'âcelerden 'ilm ü **hikmet**
 620 Anuñla sırr-ı vahdet söyleşürdi / Kelâm-ı 'ilm ü **hikmet** söyleşürdi
 1558 Nihâl-i kâmetidür nañl-i cennet / Anuñ eşmârı fañl u 'ilm ü **hikmet**

3. hekimlik, hekim olma hâli. <KT, OTAL>

- 59 Dil-i bîmâruma 'âlemde her ân / Şarâb-ı **hikmetüñle** eyle dermân
hikmet-âmîz [1] hikmetli, hikmetle karışık. <KT, KUBBEALTI>
 258 Anuñ her hükmi hükmi **hikmet-âmîz** / Anun her emri emri-i 'ibret-engîz
hikmet-engîz [1] hikmet veren, hikmetli.
 2365 Olinca bu hitâb-ı 'ibret-âmîz / Aña virdi cevâb-ı **hikmet-engîz**
hikmet-ender-hikmet [1] hikmet içinde hikmet.

- 1155 Meşekkatle olur kurbıyyet-i Haq / Bu 'âlem **hikmet-ender-hikmet** ancak
hikmetu'llâh [3] Allah'ın hikmeti; Cenabıhakk'ın akıl erdirilemeyen gizli tecellileri.

<KUBBEALTI>

- 2672 Bizüm yirden gelürmiş **hikmetu'llâh** / Atamuz âşinâsı çıkdı nâgâh
 3858 Elinde tıfl-ı ma'şum ile nâgâh / Oraya geldi bir zen **hikmetu'llâh**
 4938 Meger bir gice emri-i **hikmetu'llâh** / Ecelden eyledi Ya'kûbî âgâh
hilâf [4] karşı, zıt, aksi. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
 1743 Devâsı oldu dermânüñ **hilâfı** / Şifâsı olmadı derdine şâfî
 3629 Görür kim oldu maşşûdî **hilâfı** / Oğıdı *neccinâ mimmâ neñâfı*
 3731 Mey-i 'işyân kimi kim serhüş itdi / Delü gibi **hilâf**-ı semte gitdi
 4429 Bu gün Yûsuf **hilâf**-ı semte gitdi / Buraya uğramakdan nefret itdi
hilâl [26] yeni ay, bir iki günlük ay. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS, TDVIA>
 922 **Hilâlüñ** 'ömri az olur semâda / Bağa olmaz inende egri râda

- 1510 Dehāniydı cihānuñ yoğı varı / **Hilāl**-i āsumān idi sivārı
 1664 Cemālūñ mihri irişmiş zevāle / Bir ay içinde dönmişsin **hilāle**
 2224 Ezel bedr-i tamām imiş nakāre / **Hilāl**-i mu‘ciz itmiş iki pāre
 2321 Elinūñ ayası mihruñ mişālī / Şu‘ā‘ı ellerinde on **hilālī**
 2638 Dönüp çarḥ-ı maḥabbetde **hilāle** / Tıururdu muntazır ‘īd-i vişāle
 3046 Olur ser-tā-ḳadem ney gibi nāle / Döner cism-i za‘īf bir **hilāle**
 3464 Olupdur şanki ol engüşt-i ĩmān / **Hilāl**-i āsumān-ı bürc-i iḥsān
 3555 Ümīdin kesdi Yūsuf şöḥbetinden / **Hilāl** oldu o māhuñ ğayretinden
 3602 Aḳup ağzını ḥalḥālī **hilālī** / Öper ḳucardı sāk-ı bī-mişālī
 3909 Tıuyurdu mihri cismi **hilālī** / Mesāvi oldu ḥalka ḥaṣb-i ḥālī
 4364 Ğamından pīrlık oldu ḥavāle / Ağardı kākūli döndi **hilāle**
 4573 Mişāl-i dāl olup cismi **hilālī** / Hudāya secdeden olmazdı ḥālī
 5165 Elif yazsa olur bir serv-i bālā / **Hilāle** beñzer anuñ çekdüğü rā
 1716 Şıyām ayına beñzer ḳadri ‘ālī / İki ḳaşı iki ‘īdūñ **hilālī**

Aşağıdaki tanıkta hilalin dolunay hâline gelmesi olgunlaşma olarak görülmüş bu durum da âşıkların zamanla olgunlaşmasına benzetilmiştir.

- 4088 Maḥabbet ehli beñzer ol **hilāle** / İrer noḳşān ile āḫir kemāle

Hilalin en çok benzetildiği unsurlardan biri de kadehtir. Hilal kadeh olunca şafak da şaraba benzetilir. Aşağıdaki tanıkta kadeh, hilale benzetilmiştir. <TDVİA>

- 2774 Şafaḳdan bāde oldu āşikāre / **Hilālūñ** sāğarı geldi kenāra

Aşağıdaki tanıklarda hilal ile hançer arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur. <ADŞS>

- 2535 Siper itmişdi bedr-i pūr-kemālī / Belinde tığ idinmişdi **hilālī**
 3804 Yabana atdı def itdi melālī / Tıolındı ḥançerūñ ol dem **hilālī**

Aşağıdaki tanıklarda kaş ile hilal arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur. <TDVİA>

- 276 O gün gün var iken gördüm **hilālī** / Hemān ebrūsınuñ olmuş mişālī
 2240 İrişmez oldu ol ḳaşı **hilāle** / Bu ḥālī ḥikmete itdi ḥavāle
 3724 Didi ol mäh bu ḳaşı **hilāle** / Ḳanā‘at eyle bu deñlü vişāle
 3764 Zelīḥā gördi ol ḳaşı **hilālī** / Naşıḥatden degül her sözi ḥālī

hilāl-āsā [1] hilal gibi.

- 956 Teni gül gibi olmuş pāre pāre / **Hilāl-āsā** gömüldi bir kenāra

hilāl ebrū [2] hilal kaşlı, sevgilinin ay şeklindeki kaşı. <LN, KT, KUBBEALT>

- 1670 **Hilāl ebrūsına** olma hevāyī / Tırāş it ḥatıruñdan egri rāyı
 3276 **Hilāl ebrūlarınıñ** ḥāletini / Cemālī mähınuñ māhiyyetini

hilālī [1] yeni ay biçiminde olan. <KT, KUBBEALT>

2929 Çıkardı heybet ile bir **hilālī** / Ki kırbān ide ol mäh-ı cemālī

hil'at [1] hükümdarlar ve vezirler tarafından birine hürmet veya mükâfat yerine giydirilen kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan. <KT, LN, OTDTS, KUBBEALT> Tanık “hilat giydirmek” deyimini ifade etmektedir. Bu deyim, hilat adı verilen ve üste giyilen elbisenin giydirilmesi yerine kullanılan bir tabirdir. Hilati padişahlarla sadrazamlar giydirirlerdi.

2370 Kime kim ide ihsân u 'aţâyı / Geyürür **hil'at**-i hüsn ü behâyı

hîle [14] bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip, aldatacak tarz ve tertip, oyun, düzen. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

552 Hemân ol âl-i Ya' kûba idüp âl / 'Acâyib **hîle** bünyâd itdi fi'l-hâl

2693 Tıyuldı **hîlesi** fehm oldı âli / Müyesser olmadı âl-i vişâli

2711 Kuralum **hîle** vü tezvîre üslûb / Diyelüm Yüsufa fevt oldı Ya' kûb

2748 Teraqqî eyledi şevk-ı vişâli / Tıyuldı **hîlesi** dün ihtimâli

3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / Tokuza **hîle** vü mekr ü füsündür

3441 Tıyuldı **hîle** ma' lûm oldı tezvîr / Ki tedbîre uyuşmaz emr-i taqđır

3559 İdelüm bir kemend-i **hîle** peydâ / Ola kim tütula ol mäh-ı ğarrâ

4718 İdüp ihvânının emrinde **hîle** / Vişâle **hîlesi** oldı vesîle

4763 Bize hûd i' timâduñ yok ezelden / Berîyüz **hîle** vü mekr ü dağalden

hîle-i şer' iyye [1] İslam hukukunda bir olaya hukuki çözüm bulmak için baş vurulan çare. Hile kelimesi Arapçada “çare” anlamına geldiğinden aslında “şeriata uyan, şariat yönünden caiz olan çare” manasındaki bu tabir, sonradan yanlış olarak ve kelimenin Türkçedeki manasına uyularak “dinî hükümlere aykırı bir işte kaçamak noktası bulma” anlamına gelmeye başlamıştır. <OTAL, KUBBEALT>

406 'Acâyib **hîle-i şer' iyye** kıldı / Bu âli Hâzret-i İshâk bildi

hîle vü âl [3] hile ve kurnazlık.

1226 Sözüne uyman itmeñ hergiz ihmâl / Kaçar eyler size bir **hîle vü âl**

2702 Meh-i Ken' âna itdi **hîle vü âl** / Girü ol kimseye döndürdi fi'l-hâl

3153 Naşîhat eyle gönlini ele al / Ola kim idesin bir **hîle vü âl**

hilm [1] insanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık, yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sakin ve serinkanlı olma. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

3263 Hâyâ vü **hilm** idi ol yâra pîşe / Aña söylerse söylerdi hemîşe

himmet [12]

1. manevi yardım, lütuf, ermiş kimsenin tesiri, kerem, lütuf. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 83 Güşâde olmayınca ‘ayn-ı rif‘at / Bülend olmaz fenâ ehlinde **himmet**
 118 Ehibbâsına açsa dest-i **himmet** / İder ânîde sultân-ı vilâyet
 392 Getür saña ziyâde **himmetüm** var / Bu râza itme Ya‘kûbî haberdâr
 1892 Olupdur **himmetüñle** katı hasta / Nihâl-i kıddi âhından şikeste
 2732 O kân-ı **himmet** ü sultân-ı ümmet / Bakâya fûrkatümle kıldı rıhlet
 3198 Bülend itsün sipihr-i **himmetini** / Çıgarsun dilden alçaq niyyetini
 4479 İdeli sizden istimdâd-ı **himmet** / Yüzüme bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘izzet
 4637 Görürler **himmet-i** pîr oldu ‘âlî / Yola ‘azm itdi Ya‘kûbuñ ‘ayâli
 4645 Du‘â-yı devlet-i sultâna geldük / Kapuña **himmet** ü ihsâna geldük

2. çalışma, gayret, emek. <KT, CŪDÎ, KANARİ>

- 3375 Zeliḥâ kızlara kıldı vaşyyet / Didi geldi zamân-ı sa‘y u **himmet**

himmet etmek/eylemek [2] çalışmak, çaba göstermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARİ>

- 618 Ne düş kim görse bir ehl-i başîret / İderdi ‘ayn-ı ta‘bîr ile **himmet**
 627 İrişdi hâtıruma havf ü haşyet / Bu düşün **eyle** ta‘bîrine **himmet**
hîn [8] an, zaman, vakit, sıra. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
 1713 Göziyle kaşı itse hışm ile kîn / İder zîr ü zeber ‘uşşâkı ol **hîn**
 3443 Açup luḥfî yüzini Yûsuf ol **hîn** / Perestârâna imân itdi telkîn
 3525 Cemâl-i şem‘e oldu hâl-i müşğîn / Vücûdı varlığın yoğ itdi ol **hîn**
 3866 ‘Azîze hark-ı ‘âde itdi ol **hîn** / Şîrâr-ı nâr-ı âhın kıldı teskîn
 4187 Cemâl-i Yûsufını gördügi **hîn** / Zülâl-i vaşl ide nârını teskîn
 4305 Begendi Yûsufuñ iz‘ânın ol **hîn** / Niçe ihsânlar itdi kıldı taḥşîn
 4549 Kemâl-i şefkat ile Yûsuf ol **hîn** / Kolin boynına kıldı tavḥ-ı sîmîn
 4721 Biri feryâd u eḡḡân itdi ol **hîn** / Uğurlandı didi ol şâ‘-ı sîmîn

Hind, Hindüstân [4] Hint ülkesi. Asya kıtasının güneyinde büyük bir yarımada oluşturan bölgedir. Bu isim, bölgenin kuzeydoğu kısmında akan Sind nehrinden gelmektedir. Divan şiirinde uzaklığı, esrarengizliği, havası, baharatı vs. olmak üzere söz konusu edilir. <KA, TDVİA, ADŞS>

- 2031 Şehi **Hindüstānuñ** şaldı nâme / Talebkâr oldu ol bedr-i tamâma
 2444 Hâlâlin gösteren bir nev-cuvâna / Döner **Hindüstānda** gergedâna
 2819 Binüp bir keşti-i ḥoş-bâdbâna / Revân oldu reh-i **Hindüstāna**
 2841 Gezerdi **Hindi** Sindi Rûmı Şâmı / Aradı bulmadı yâr-ı benâmı
hindû [1] Hintli, Hint’e mensup. <CŪDÎ, LN, DEKS>
 2072 Yelisi arḡam-ı **hindûya** beñzer / Müşâbih gerdni ṭiline ejder

hirās [1] korku, korkma, ürkme. <KT, KO, CŪDÎ, LN> Lûgât-ı Nâcî’de “hâvf ü hirās” ifadesi için iki kelimeden birinin fazla olduğu belirtilmiştir.

2882 Düşürme cânunı hâvf ü **hirāsa** / Leke tokunmasun bu aķ libāsa

hirāsān [3] korkan, korkak. <KT, CŪDÎ, LN, KANARİ, KUBBEALTİ>

4279 Ol eşnālarda bir düş gördi Reyyān / İrişdi gönline hâvf ü **hirāsān**

5041 Ğırīv ü nāle vü feryād u efgān / Bırakdı ‘āleme hâvf ü **hirāsān**

5086 Fenāsından ider hâvf ü **hirāsān** / Anuñçün ditrer evrāk-ı dırahtān

hīsāb [3] hesap, sayma; bir iş için önceden plan kurma, tasavvur. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ, DİNİ KAVRAMLAR> Aşağıdaki tanıkta “Yapılacak bir iş için hazırlanan tasarı, uygulamada daha önce yapılan hesaba uygun olarak gerçekleşmeyebilir.” anlamındaki “Evdeki hesap çarşıya uymaz.” atasözünün kullanıldığı görülmektedir. <TTA>

2122 Müfīd olmaz talebkāruñ şitābı / İñen bāzāra şıgmaz ev **hīsābı**

Aşağıdaki tanıkta geçen “rūz-ı hīsāb” tamlaması ile kıyamet günü kastedilmektedir (bk. rūz-ı hīsāb).

1015 İrişmez mi size Hāķķuñ ‘azābı / Hīsāb itmez misiz rūz-ı **hīsābı**

hīsāb etmek [1] düşünmek, zihnen ölçüp biçmek. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

1015 İrişmez mi size Hāķķuñ ‘azābı / **Hīsāb itmez** misiz rūz-ı hīsābı

hīşār [1] etrafı müstahkem mahal, kale. <KT, KO, LN, OTAL>

4601 Ğalāle bir **hīşārı** kıldı anbār / Yıgıldı anda hāşıldan ne kim var

hīṭāb, hīṭāb [21] birine söz söyleme, söz yöneltme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

882 Kānı oğlum diyü itse **hīṭābı** / Aña biz nice virelüm cevābı

1139 Şımazlar ‘ahdi şırlar la‘l-i nābı / İşitmezler **hīṭāb**-ı pür-‘itābı

1199 Şu mir’ātında gördi āfitābı / Baķup çāh içine kıldı **hīṭābı**

1216 Biri çāh içine itdi **hīṭābı** / Şadādan ğayrı çıķmadı cevābı

1549 **Hīṭābından** gelür insāna bir hāl / Cevāba ķudreti olmaz ķalur lāl

1821 **Hīṭāb**-ı müsteṭāb-ı yārı aındı / Şafā-yı şoḫbet-i dildārı aındı

1906 Kelām itdi meh-i ‘ālī-cenāba / Bülend āvāz ile geldi **hīṭāba**

1920 Giceden tā görünce āfitābı / Bu resme eyledi māha **hīṭābı**

1924 Zeliḫā itdi ḫurşīde **hīṭābı** / Didi ey devr-i ‘ālem āfitābı

1946 Görür ḫurşīd aña virmez cevābı / Ḥudādan cānibe oldu **hīṭābı**

2365 Olinca bu **hīṭāb**-ı ‘ibret-āmīz / Aña virdi cevāb-ı ḫikmet-engīz

2425 ‘Azīz-i Mışr işitdi bu **hīṭābı** / Çağırdı Mālīki ol āfitābı

- 3267 İkide birde eylerdi **hıtabı** / Şafâ virürdi tekrâr-ı cevâbı
 4022 İşıtdi çünkü Yûsuf bu ‘itâbı / Hudâdan cânibe oldı **hıtabı**
 4507 **Hıtab**-ı yârdan bî-hüş kaldı / Zamândan şöıra im kendüye geldi
 4701 Görür kim bu sözün olmaz cevâbı / Zârûrî kesdi anlardan **hıtabı**
 4986 Velî remz ile olurdu **hıtabı** / Derây-ı rihlet idi her cevâbı

hıtab-ı ‘izzet [2] Allah tarafından söylenen söz; arınmış insan gönlüne Allah’tan gelen ve ancak gönül yoluyla duyulan sesleniş, kulun gönlünde duyduğu Tanrı sözü. <OTAL, KUBBEALT>

- 135 **Hıtab**-ı ‘izzet-i *Ṭā-Hā* vü *Hā-Mīm* / Zihî devlet zihî ta‘ zîm ü tekrîm
 2871 **Hıtab**-ı ‘izzet irişdi ezelde / Diyâr-ı Ka‘bede bir hoş maḥalde

hıtab etmek [2] söz söylemek, söz yöneltmek, demek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

- 3860 Görindi mu‘cizâtından nişâne / **Hıtab itdi** ‘Azîz-i bî-amâna
 3882 **Hıtab itdi** ‘Azîze mâh-ı Ken‘ân / Didi ey nüktedân-ı ehl-i ‘irfân
hızân [1] kalkan, sıçrayan. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL> Tanıkta geçen “üftân ü hızân” ifadesi “düşe kalka” anlamına gelmektedir (bk. üftân ü hızân).

- 996 Ğam itdi şenligi kaşrını virân / Gezerdi yıl gibi üftân ü **hızân**
höd [4] kendi, -de, dahi. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 3686 Bilürsin bî-vefâdur devr-i eyyâm / Ne mey qalır bu şöhetde ne **höd** cām
 4700 Şecâ‘at sizde **höd** vardır müretteb / Meger kaşd ile ihmâl itdünüz hep
 4763 Bize **höd** i‘timâduñ yok ezelden / Berîyüz hîle vü mekr ü dağalden
 E22 Huzûr-ı kalbi bulmaz ehl-i vuşlat / Ne şükr idebilür ne **höd** şikâyet

hödbîn [1] yalnız kendini gören, mağrur, kendini beğenmiş, bencil. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 1928 Görince merdüm-i **hödbîni** ta‘cîl / Çekersin şa‘şa‘ayla gözine mîl
höd-fürüş [1] kendini satan, kendini beğenen, övünen. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALT>

- 2336 Anuñ haddinden artuğdur hürüş / Çoğ olur bezm-i hüsnüñ **höd-fürüş**

hokka [] içine mürekkep konan maden, cam veya topraktan yapılmış küçük yuvarlak ve genellikle tek parça kap. Divan şiirinde ağız bir hokkaya benzetilir. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞŞ> Tanıkta da ağız hokkaya benzetilmiştir.

hokka-i la‘l [1] hokkaya benzeyen dudak. <BMS>

- 2320 Sözi cân-bağş idi her fende mâhir / Dökerdi **hokka-i la‘li** cevâhir

hör [2] değersiz, bayağı, hakir. <KT, KO, OTAL, KANARİ, KUBBEALT>

3089 Eyâ ğam şehrinüñ **ẖör** u haķiri / Şatun alduğı kulinuñ esiri

ẖör bakmaķ [1] önem vermemek, küçük görmek, aşağı ve bayağı görmek. <17. YÜZYIL
TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

3159 Güneş gibi yüzine **ẖör bakma** / Gözi yaşı gibi gözden bırakma

Horāsān [1] Kuzeydoğu İran'da bir bölge. Horasan, "güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi" anlamına gelmektedir. Divan şiirinde Belh, Buhara gibi şehirleri, madenleri, verimli arazisi ve buradan Anadolu'ya yapılan göçler ve Anadolu üzerinde bıraktığı derin izler nedeniyle önemli bir yer tutar. <KA, TDVİA, ADŞS>

2030 **Horāsān** şahı şaldı niçe kâşid / Hālali olmağa gönderdi kâğid

horōs [1] horoz, tavuk cinsinin erkeği. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

3499 Dilin tıtdı derāy-ı deyr-i küffār / Sesin kesdi **horōs**-ı dehr-ı mekkār

horsend [1] kanaatkār, kısmetine razı ve kani olan, tokgözlü. <KT, KO, CŪDÎ,
KUBBEALTI>

4666 Cemî-i fende mähirdür o ferzend / Olupdur 'âķil u dānā vü **horsend**

ẖōş [28] iyi, güzel. <KT, KO, OTAL, YTS, KUBBEALTI>

465 Ecel derbendi **ẖōşdur** sālīkāna / Geçenler irdi şahrā-yı cināna

506 Atamuz bilsem anı kanda şaldı / Ne hāl oldu ne **ẖōş** eglendi kaldı

542 Senüñ sayeñde **ẖōşdur** āfitābum / Kemāl-i lutfuñ arturdı hicābum

2134 Mübārek demde vü kutlu zamānda / İrem Bağı gibi bir **ẖōş** mekānda

2519 Ne **ẖōş** gelse aña eylerdi anı / İverdi ẖidmetin itmekde cānı

2563 Eyü mi **ẖōş** mı ferzendān-ı Ya'ķüb / Refāhiyyetde midür cān-ı Ya'ķüb

2814 Zeliḥā söyledi bir **ẖōş** hikāyet / Bu resme kıldı rāviden rivāyet

2871 H̱iṭāb-ı 'izzet irişi ezelde / Diyār-ı Ka'bede bir **ẖōş** maḥalde

2937 Tevekkül zevķ vardur şānlarında / Ölüm bir ẖāb-ı **ẖōşdur** yanlarında

3085 Aña seng-i melāmet **ẖōş** gelürdi / O mürġān-ı sa'ādet **ẖōş** gelürdi

3180 Vefā eyler dil-i maḥzūnı mesrūr / Karañu evde **ẖōşdur** şu'le-i nūr

3260 'Acāyib sözi var **ẖōş** ẖāleti var / Beni kııl bu ma'āniden ḥaberdār

3302 Kişi kārīyle eyler vaķtini **ẖōş** / Melāl-i ğurbeti olur ferāmūş

3311 Eline Yūsufuñ ğöñlini aldı / Aķar şu gibi bir **ẖōş** baġa şaldı

3533 Ne **ẖōş** vaķtün ne 'ālī 'ālemün var / Ne derdün var ne biñ dürlü ğamuñ var

3685 Gözimün yaşı döndi cūybāra / Ne **ẖōş** gelmezsın ey servüm kenāra

3779 Ne **ẖōşdur** 'āşīķa ol derd ü zārī / Ki ol bā'ış-i raḥm-ı nigārı

3908 Didiler ḥāmlık eyler Zeliḥā / Ne **ẖōş** bed-nāmlık eyler Zeliḥā

- 4196 Olup envār-ı Ğaffār ile hemvār / Huzūr-ı qalbi var **hōş** ‘ālemi var
 4209 Ne ‘ālī ṭālī‘ün ne **hōş** demün var / Meh-i Ken‘ānuñ ile ‘ālemün var
 4438 Eyitdi **hōş** mıdur derdümle dildār / Ne ‘ālemeddür ol derde giriftār
 4698 Size olmaz tuvānālīqda şānī / Ne **hōş** aldurduñuz qurda siz anı

hōş geçmek [2] hoş vakit geçirmek, iyi yaşamak. <YTS>

- 60 Şırāt üzre kamu ümmet geçerken / Ümīdim bu ki anda **hōş geçem** ben
 4929 Belā-yı sergüzeşt oldu ferāmūş / **Geçerdi** demleri her vech ile **hōş**

hōş olmak [1] huzura kavuşmak, rahat olmak. <YTS>

- 4596 Nebiyyu’llāh çü Mışra oldu vālī / Zemāne halkınuñ **hōş oldu** hālī

hōş tutmak [1] incitmemek, iyi davranmak. <KUBBEALATI>

- 3558 Melūl olma yūri gönlüñi **hōş tut** / Ölümlü hasta gibi tırma mebhūt

hōş-bādbān [1] hoş yelkenli, güzel yelkenli.

- 2819 Binüp bir keştī-i **hōş-bādbāna** / Revān oldu reh-i Hindūstāna

hōş-āvāz [1] sesi güzel, güzel sesli. <OTAL, KUBBEALTI>

- 1516 Kimi sāzende kimi **hōş-āvāz** / İderdi ol kebüterlerle pervāz

hōşgüvār [1] leziz, tatlı. <KT, CŪDİ, OTAL>

- 4157 Ferāmūş itmek için hecr-i yārı / Ele alurdi cām-ı **hōşgüvārı**

hōş-hāl [] durumu iyi, mesut, bahtiyar, memnun. <KANARI, KUBBEALTI>

hōş-hāl olmak [1] huzurda olmak, rahat olmak, rahatlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 164 Sözüni esleyenler **oldı hōş-hāl** / Vücūdın eyledi qālū’n-Nebī qāl

hōşnūd [3] bir kimseden veya hâlden memnun durumda olan, razı, memnun. <KT, OTAL, KUBBEALTI>

- 3110 Degüldür senden ol dildār **hōşnūd** / Şağın elden gider şāhīn-i maqşūd

hōşnūd olmak [2] memnun olmak, gönlü hoş olmak, razı olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 1041 Olup Ya‘kūbdan rāzī vü **hōşnūd** / Tağa tağıldı anlar nitekim dūd

- 2046 Eger bu iltimās olursa ma‘hūd / Ümīd oldur ki bizden **ola hōşnūd**

hōtāz [1] hotoz, eskiden kadınların başlarına giydikleri bir nevi süslü başlık, kadınların kendi saçlarından veya yemeni vs. ile yaptıkları baş süsü. Aslı “kotaz”dır. Eskiden yetişkin kızların ve her yaşta kadınların ev içerisinde kullandıkları başlıktır. Fes biçiminde olanı bulunduğu gibi kayık ve küp kapağı biçiminde olanı da vardı. Hotozlar önü yüksek, arkası açık

çember gibi tepesi açık veya kapalı olurdu. Sokağa çıkılırken de yaşmağın başı örten parçası hotoz üstüne atıp bağlanırdı. <KT, YTS, KUBBEALTI, OTDTS, GİYİM KUŞAM>

791 Ağarmış cümleten riş-i dırâzı / Şu har gibi var idi bir **hötâzı**

hörmet [8] şeref, haysiyet, saygınlık, saygı. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

37 Bi-haqq-ı rûz-ı vaşl-ı Pîr-i Ken'ân / Bi-haqq-ı **hörmet**-i şâm-ı ğarîbân

2246 Utandurdu 'Azîzi 'izzet ile / Ziyâde hîdmet ile **hörmet** ile

3373 Harâm itdün vişâlün lezzetini / Yire çaldun vaķârüm **hörmetini**

hörmet etmek/eylemek [3] tazim etmek, saygı göstermek, saymak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

3201 'Azîz oğlum diyü 'izzetler eyler / Baña ta'zîm ile **hörmetler eyler**

3376 Tutun her emrini hîdmetler eyleñ / Sözüne râm olun **hörmetler eyleñ**

5096 Eger bâtıl yola eylerse da'vet / 'Ömer gibi ataña **itme hörmet**

hürmetine/hürmet için [2] -nin hatırı için, onun hatırını sayarak, ... şerefine, -e olan saygı sebebiyle. <KUBBEALTI>

4776 Cünûd-ı enbiyâñun **hürmetiñün** / Vücûd-ı evliyâñun 'izzetiñün

4777 Cihânda biñ bir adun **hürmetine** / Qavuşdur ben hâzîni hâsretine

Hû [6] “Allah” adı yerine kullanılan zamirdir. Anlamı “O”dur. Kur'an-ı Kerim'de Allah adı yerine kullanıldığı için tasavvufta özel ad kabul edilmiş, hatta İsm-i Azam olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Dervişler zikir esnasında “Hû Hû söylerler. Sufilere göre zikrin en faziletlisi, bir şey isteme anlamı taşımayan ve Allah'ın zatî ismi olan “Hû” ile anmaktır. <KT, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

214 Hüveydâ oldu dilde na'ra-i **Hû** / Yürüdi mâ-hüve'l-maķşûd a toğru

360 Gelür şabr acısı cânına tatlu / Dilinde mâ-hüve'l-maķşûd olur **Hû**

1102 'Asâ en tekrehû dan olma ğâfil / Ne kim **Hûdan** gelür ol aña kâyıl

4193 Dilinde vird idinmiş nâm-ı **Hûyı** / Teveccüh eylemiş mihrâba rûyı

4584 Ol evlerde diseñ 'ışk ile bir **hû** / Olurdu her taraf **hû** ile memlû

hûb [18] güzel. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

383 Zuhûra geldi bir günde iki **hûb** / Öñürdi 'İş toğdı soñra Ya'ķûb

456 Yüzi her vech ile **hûb** idi her ân / Bakayın tûrayın dir idi insân

1190 Yakınında yolun var idi bir çâh / Kenârı **hûb** mer'â vü çerâĝâh

1474 Aña virmişdi Hâķ bir **hûb** duğter / Melek-manzar perî-peyker ķamer-fer

2065 Virilmişdi iki yüz cârîye **hûb** / Bir içim şu gibi her biri mergûb

2562 Didi Yûsuf o yirler **hûb** mîdur / Nebîñüz Hâzret-i Ya'ķûb mîdur

- 2973 Zeliḥā eyledi bir **ḥūb** tedbīr / Cemāl-i Yūsufi itmişdi taşvīr
 3000 Ziyāde **ḥūb** olur yāruñ ‘inādı / Olınca ‘aşık ile ittiḥādı
 3271 Edā-yı **ḥūb** ile luṭf-ı kelāmın / Kemāl-i iltiyām ile selāmın
 3618 Duḥūl itdiler ol şırça sarāy / Maḳām-ı **ḥūba** cāy-ı dīl-güşāya
 4072 Bu vuşlatdur cihānda vuşlat-ı **ḥūb** / Ki ḳādir olmaya hicrāna maḥbūb
 4413 Mişāl-i çeşm-i tīr-endāz-ı maḥbūb / Ḳarası **ḥūb** u ağı daḥi merḡūb
 4886 Görüp bülbülsüz ol **ḥūb** āşiyānı / Añup Ya‘ḳūbı ḳıldılar fiḡānı
 4897 İrişdi Yūsufa aḥbār-ı Ya‘ḳūb / Yirinden şıçradı gün gibi ol **ḥūb**

ḥūbdan ḥūb [2] daha güzel, güzelden güzel.

- 689 Getürdi Yūsufi geydürdi Ya‘ḳūb / Cemāl-i oldı anuñ **ḥūbdan ḥūb**
 2572 Bir oḡlı var idi ḡāyetde maḥbūb / Hıṣāl-i kendü gibi **ḥūbdan ḥūb**

ḥūbān [14] güzeller, iyiler, “ḥūb”un çoḡulu. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL, KANARI>

- 7 Aña tahsīn ider erbāb-ı ‘irfān / Ki iḥsānidur anuñ ḥüsn-i **ḥūbān**
 70 Hüveydā eyledi envārı bağın / Uyardı ḥüsn-i **ḥūbānuñ** çerāḡın
 328 Zihī cem‘iyyet-i yārān u **ḥūbān** / Şanasın mevc urur deryā-yı insān
 753 Perī gibi ṭurur ol şāh-ı **ḥūbān** / Derilmiş yanına dīvān-ı iḥvān
 3479 Yaraşmış saña **ḥūban** iḳtirānı / Bülend olmuş boyuñ serv-i revānı
 3716 Ziyā-yı şem‘e beñzer ḥüsn-i **ḥūbān** / Ki bulur sür‘at ile şevḳı pāyān
 4433 Geçerdi şāh-ı **ḥūbān** ‘asker ile / Ḳalurdı yolda bu derd-i ser ile

Aşağıdaki tanıklardaki “sulṭān-ı **ḥūbān**” tamlaması “güzeller sultanı” anlamındadır (bk. sulṭān-ı **ḥūbān**).

- 983 Ne ‘ālemdesin ey sulṭān-ı **ḥūbān** / Ḳafesden uçmaḡ ister ṭāyir-i cān
 1617 Ne ‘ālemdesin ey sulṭān-ı **ḥūbān** / Ne kānuñ gevherisin ḳalma pinhān
 2477 Didi olmuş ise ḥıdmetde noḳşān / Ḥalāl eyle eyā sulṭān-ı **ḥūbān**
 3312 Sa‘ādetle gelüp sulṭān-ı **ḥūbān** / Bu firdevs-i cināna oldı Rıḍvān
 3812 Didi sulṭān-ı **ḥūbāna** orada / Şanemlerden ḥicāb itdüm ziyāde
 4436 Aña eydürler idi olma giryān / Selām itdi saña sulṭān-ı **ḥūbān**
 4467 Yöneldi şāhrāha ehl-i dīvān / Bu keşretde bile sulṭān-ı **ḥūbān**

ḥubb [] sevgi, muhabbet. <KT, KO, CŪDĪ, KANARI>

ḥubbü’l-vaṭan [1] vatan sevgisi.

- 2546 Meger **ḥubbü’l-vaṭan** itdi taḳāzā / Çaḡırdı Ḥazret-i Yūsuf hemānā

ḥubūbāt [1] taneler, tohumlar, arpa, buḡday, çavdar gibi taneli bitkiler, tahıl, “ḥubūb”un çoḡulu. <KT, KO, OTAL>

- 4302 Bu iklîmün **hubûbât**-ı ğalâli / Celîlû'l-kadr ola lûlû mişâli
huccet [1] delil, vesika, senet; şeriat mahkemesi tarafından verilen bir hak veya sahiplik
gösteren resmi belge. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 4741 Orada Mâlikûn virdügi **huccet** / Virildi anlara geldi hacâlet
Hudâ [50] Allah, Rab. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 55 Cihânda sāye-veş yüzi qarayuz / Velî hem-sāye-i mihr-i **Hudâyuz**
- 122 **Hudâyâ** cân gözin eyle Hudâ-bîn / Bi-nûr-ı pāk-i Sultāni'n-Nebiyyîn
- 180 **Hudâyı** görmek isterseñ muḥaṣṣal / Irağa gitme evvel kendüñe gel
- 216 Muḥaṣṣal geçmeyince mäsivâdan / Görinmez nesne didâr-ı **Hudâdan**
- 222 Güneş gibi yire indi semâdan / İrişdi armağan ile **Hudâdan**
- 274 Qarasın cümle ağ itmiş **Hudâsı** / Zihî deryâ ki görünmez qarası
- 353 Bu mihr-i 'ışk irişince **Hudâdan** / Halâş eyler kuyûd-ı mäsivâdan
- 365 Nebîler kopardı evlâdından anuñ / Gelüp bildürdiler emrin **Hudânuñ**
- 400 Elin kaldırdı şevk ile du'âya / Münâcât itdi şıdık ile **Hudâya**
- 459 Güşâde bulunursa 'ayn-ı tã'at / **Hudâ** eyler memâtı h'âb-ı râhat
- 838 Belâ çoğ irmek ile enbiyâya / Liyâkat kesb ider kurb-i **Hudâya**
- 854 Didi şükr eyle taqdîr-i **Hudâya** / Çıkarısın gün gibi fevka'l-'ulâya
- 862 Unutdı çekdügi cevır ü cefâyı / **Hudâya** şükr idüp sürdi şafâyı
- 1077 Terahhum eyledi aña **Hudâsı** / Qabûl oldu du'âsı iltimâsı
- 1116 Münevver oldu tevḥîd-i Hudâdan / **Hudâya** vardı geçdi bâb-ı lâdan
- 1135 Niyâz içinde iken hayret aldı / **Hudâdan** Hazret-i Cibrîl geldi
- 1145 O demde tarfatü'l-'ayn içre ta'cîl / **Hudâdan** yaña vardı geldi Cibrîl
- 1171 **Hudâ** derd ehline olınca hâdî / Qabûl olur münâcât u murâdı
- 1282 Gözini göke dikdi hem-çü encüm / **Hudâdan** cânibe kıldı tekellüm
- 1796 **Hudâ** ḥaqqı ki sen şâhı yarattı / Beni 'âşık seni ma'şûk itdi
- 1946 Görür ḥurşîd aña virmez cevâbı / **Hudâdan** cânibe oldu ḥiṭâbı
- 1948 Teveccüh itdi dîninceden namâza / Niyâz itdi **Hudâ**-yı bî-niyâza
- 2011 Gözetdi emr-i taqdîr-i **Hudâyı** / Unutdı gitdi geçmiş mâcerâyı
- 2310 İdüp zerre gibi sa'y-ı kifâye / Düriş irişmege mihr-i **Hudâya**
- 2367 **Hudâ** 'arz eyleyüb nûr-ı kemâlin / Uyarur cümleñün şem'-i cemâlin
- 2378 Ḥaqqî oldı bu 'ışk-ı mecâzî / **Hudâdan** gayrıdan gitdi niyâzı
- 2496 Cemâli şemsine qalurdı hayrân / **Hudâya** şükr idüp olurdı giryân
- 2598 Resûlin aındı zıkr itdi **Hudâyı** / Bülend âvâz ile kıldı nidâyı
- 2729 Sağ olsun Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥat / **Hudâ** 'ömrini itsün bî-nihâyet

- 2907 Beni men' eyleme kurb-ı **Hudādan** / Ayırma 'ālem-i zevk u şafādan
- 3859 **Hudā** dil virdi ol ma' şūm-ı pāke / Mu' in oldı ġarīb-i derdnāke
- 3862 **Hudā** haqqı içün ta' yin ü taḥkīk / Bu işi itmedi ol yār-ı şiddīk
- 4022 İşitdi çünki Yūsuf bu ' itābı / **Hudādan** cānibe oldı ḥitābı
- 4086 Kişi fehm itse taḫdīr-i **Hudāyı** / Aña göre olurdu cümle rāyı
- 4265 Tevekkül eyleyen zāt-ı **Hudāya** / Elini açmağ olmaz māsivāya
- 4331 Balıḫ ḫarnındağı Yūnus mişāl-i Ḥalāş itdi **Hudā-yı** Zü'l-celāli
- 4342 Du' ālar itdiler def' -i belāya / Tevekkül kıldılar zāt-ı **Hudāya**
- 4484 Elin ḫaldurdu ya' nī kim niyāza / **Hudā-yı** çāre-baḫş u çāresāza
- 4539 Nikāḫ it sen daḫi irsün murāda / Tereddüd eyleme emr-i **Hudāda**
- 4573 Mişāl-i dāl olup cismi hilāli / **Hudāya** secdeden olmazdı ḥālī
- 4714 Gözine şahid-i ġayb oldı zāhir / **Hudāya** şükr ü minnet itdi vāfir
- 4782 **Hudāya** secde-i şükr itdi fi'l-ḥāl / Ġam-ı Yūsufdan oldı fāriḡu'l-bāl
- 4800 Ümīdüm bu ki ḫavf ide **Hudādan** / Ola kim ḫurtula oḡlum belādan
- 4842 Ne aşşı zulm ile cev'r ü cefādan / Ḥalāş olmaz iden bulur **Hudādan**
- 4871 Ḳamusin iltimās itdi **Hudādan** / Şoñında oldılar hep enbiyādan
- 4965 **Hudādan** cānibe gönderdi pīri / Cihāndan Yūsufuñ gitdi zahīri
- 4995 Melekler muntazırdur ol Hümāya / Revān olmağa anuñla **Hudāya**
- 5098 Güzellük sende olursa ziyāde / **Hudānuñ** luḫfidur neñ var arada

Hudā-bīn [1] Huda'yı gören, Allah'ı bilen.

- 122 Hudāyā cān gözin eyle **Hudā-bīn** / Bi-nūr-ı pāk-i Sultāni'n-Nebiyyin
Hudāyā [1] ey Allah, ey Tanrı, Allah'ım. <KT, CŪDÎ, KUBBEALT>
- 22 **Hudāyā** nazmumı kıl dürr-i meknūn / Sözümi eyle Yūsuf gibi mevzūn
ḫudūd [1] sınırlar, uçlar, bucaklar, "ḫadd"ın çoḡulu. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>
- 3194 Yaradılmamışa döner vücūdı / Vücūdı beytinūñ ḫalmaz **ḫudūdı**
ḫufre [1] kazılmış çukur, oyuk, delik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 3468 Şaman çūbı gibi uyan hevāya / Düşer bir **ḫufre**-i derd ü belāya
ḫufte [2] yatmış, uyumuş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 2975 Zuhūra geldi bu rāz-ı nühüfte / Uyandı nāgehān āşüb-ı **ḫufte**
- 3634 Ḳapu ' ayn-ı ' adū gibi nühüfte / Demidür kim uyana baḫt-ı **ḫufte**
ḫufyeten [1] gizli olarak, gizlenmek suretiyle, gizlice. <KT, KO, OTAL>
- 3385 Bu idi ḫaşdı maḫşūdı merāmı / Ki ola **ḫufyeten** ḫāyim-maḫāmı

ḥuḳḳ [1] haklar, yakınlık sebebiyle kişiler arasında birbirine karşı ortaya çıkan haklar, “ḥaḳḳ”ın çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1239 Kedûret zâyil olmayınca gitmen / **Huḳḳ**-ı aḳrabâyı zâyî‘ itmen

ḥulḳ [5] tabiat, huy, yaratılış, her insanda bulunan iyi veya kötü huylar. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

1396 Ki ḥüsn ü **ḥulḳınuñ** vaşfında nâçâr / İder vaşşâflar ‘aczini izhâr

2140 Beyân itdi işiden ḳaldı ḥayrân / Zihî **ḥulḳ**-ı ‘azîm ü fazl-ı Yezdân

2361 Nedendür sende sulṭânî nişânı / Ḳul itdün **ḥulḳ** ile ḥalḳ-ı cihânı

4321 Bilindi Yûsufuñ **ḥulḳ**-ı ‘azîmi / ‘Ulüvv-i şânı zât-ı müstaḳîmi

4691 Dile gelmezdi ḥüsn ü **ḥulḳı** anuñ / Görür gözi idi ḥalḳ-ı cihānuñ

ḥulle [2] belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki parçadan oluşan astarlı elbise; cennet elbisesi. Cennetteki hurilerin her birinin yetmiş kat hüllesi olacak ve her biri yetmiş renkte görünecekmiş. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞŞ>

1385 Geyinse **ḥulle**-i istebrâkı / Göze göstermez idi ḥür-ı ‘îni

ḥulle-i cennet [1] cennet elbisesi. <BMS>

961 Ḳamîşi **ḥulle-i cennet** gibidür / Şehâb-ı ḳulle-i rahmet gibidür

ḥumâr [2] içkinin keyfi geçtikten ayrılma esnasında hissedilen baş ağrısı, sersemlik. Bezmin sonu humârdır. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ, ADŞŞ>

2550 Yuya âyîne-i ḳalbün ḡubârın / Yaza bu bâde-i ḥasret **ḥumârın**

3058 **Ḥumârı** var imiş câm-ı şafānuñ / Sürûrı mücib-i ḡamdur cihānuñ

ḥumḡâne [1] küp evi, şarap küplerinin veya fıçılarının bulunduğu yer, meyhane. <KT, KO, OTAL, ADŞŞ>

2773 Güneş ṭolındı nâgeh aḥşam oldu / Felek **ḥumḡanesi** şem‘ ile ṭoldı

ḥumret [4] kırmızılık, kızılık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1583 Cemâli güllerine geldi **ḥumret** / Ten-i sîminine irişdi şıḳlet

3188 İdince nâr-ı ‘işyân ile ülfet / Gelür fâsıklarun yüzine **ḥumret**

3832 Perîşân-ḡaṭır u âşüfte-destâr / Cemâli ḡülşeninüñ **ḥumreti** var

4841 O câmı sehv ile nûş itme zinhâr / Ki ḡaclet **ḥumretini** eyler izhâr

ḡün [10] kan, dem. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ, KUBBEALT>

769 Ayağı ḡül gibi çâḳ oldu yer yer / Aḡardı ḡara yire **ḡün**-ı aḡmer

930 Ḳamîşi cümleten âlûde-i **ḡün** / Şehâb olmuş şafaḡdan şanki ḡülgün

955 Gelüp gördük yatur ol dürr-i meknûn / Vücûdı ḡonca-veş müstaḡraḡ-ı **ḡün**

- 1576 O şöhetler hayāl-i ḥ̣āb oldu / Gözi peymānesi **ḥūn** ile tldı
- 1937 Ḥazīn olanı kılma daḥi maḥzūn / Zebūn olanuñ itme baḡrını **ḥūn**
- 2588 İki gözden aḳıtdı **ḥūn-ı** gülgūn / Birisi Nīl oldu biri Ceyḥūn
- 2809 Bir avuç **ḥūn-ı** ḥınzīri hemīşe / Yüzüñe çalmaḡı idinme pīşe
- 4133 Gözinden dökilürdi **ḥūn-ı** gül-reng / Şanasın iki şaf müjgān ider ceng
- 4659 Atamız bir yaña giryān u maḥzūn / Oḡul derdi idüpdür baḡrını **ḥūn**
ḥūn-bār [1] kan yağdıran, kan saçan. <KT, KO, KUBBEALT>
- 3080 Aḡardı ḡatra ḡatra eşk-i **ḥūn-bār** / Dönerdi lāle-zāra iki ruḡsār
ḥūn-feşān [1] kan saçan, kan saçıcı. <KT, OTAL>
- 1770 Mişāl-i lāle çeşm-i **ḥūn-feşānı** / Yumuldı geldi uyḡunuñ zamānı
ḥūnī [1] kanlı, kan dökmeye meyilli, zalim, gaddar, katil. <KT, CŪDĪ, KANARİ>
- 3946 Kemān-ı bī-amān ol ḡaşı nūnı / Sinān-ı cān-sitān müjgān-ı **ḥūnī**
ḥūnīn [3] kanlı, kana bulaşmış. <KT, CŪDĪ, OTAL>
- 1572 Gözine ‘aks urup ol rūy-ı rengīn / Yaşını itdi mercān gibi **ḥūnīn**
- 2785 Budur bağ-ı vefāda verd-i aḡmer / Nigāruñ ‘ayn-ı **ḥūnīnine** beñzer
- 3318 Ḳızardup ‘aḡs-i gül āb-ı zülālī / Olurdi çeşm-i **ḥūnīnūñ** mişālī
ḥūr, ḥūrī [12] cennet kızı, huri. Kelime aslında gözlerinin siyahı çok siyah, beyazı çok beyaz kız anlamına gelen “aḡver” ve “ḡavrā”nın çoḡludur. Dilimizde daha çok Farsça teklik bildiren “-ī” eki almış şekliyle “huri” biçiminde ve tekil olarak kullanılır. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL, ADŞŞ, KUBBEALT>
- 196 Burāḡı nūr ol *nūrūn* ‘*alā-nūr* / Burāḡı izidür āyīne-i **ḥūr**
- 3392 O **ḥūrīlerle** cennetde şafāda / Bu hicrānı caḡīminde belāda
- 3432 Meleksin sen bizüz cennetdeki **ḥūr** / Olalum gel beri *nūrūn*-‘*alā nūr*
- 3680 Cemālūñ olalı gün gibi meşḡūr / Ḥicāb eyler gelüp görinmeḡe **ḥūr**
- 3687 Cināna beñzedi ol beyt-i ma‘mūr / Bu iki dilrübā Rıdvān ile **ḥūr**
ḥūr-ı cennet [1] cennet kızı.
- 2091 Ṭonanmışlar mişāl-i **ḥūr-ı cennet** / Yaraşmış her birine zīb ü zīnet
- 3583 Cevāhirle Zelīḡā zīnet oldu / Ṭonandı şanki **ḥūr-ı cennet** oldu
ḥūr-ı ‘īn [4] gözünün siyahı çok siyah, beyazı çok beyaz olan huriler. <KUBBEALT>
- 453 Temāşā eylese ol nāzenīni / Esīr eylerdi ‘ayn-ı **ḥūr-ı ‘īni**
- 1385 Geyinse ḡulle-i istebraḡını / Göze göstermez idi **ḥūr-ı ‘īni**
- 3605 Revişde alıcı şāḡhine beñzer / Baḡışda ‘aynı **ḥūr-ı ‘īne** beñzer
- 4585 Yedi evde girerdi erba‘īne / ‘İbādetḡāḡ idi ol **ḥūr-ı ‘īne**

hūr u ğılmān [1] huri ve gılman. <KANAR/>

10 Görinmez gözüme ol **hūr u ğılmān** / Olursa şehper-i ğayr ile perrān

hurde [1] ufak, değersiz şey, küçük [*mec.*] ince mana, nükte, gizli mana, mazmun. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ/>

3396 Dehānın açmadın cumhūr-ı ‘ uşşāk / Tıyardı **hurdeyi** ol Āl-i İshāk

hurrem [11] sevinçli, şen, güler yüzlü; gönül açıcı. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>

2008 Çıkardı kayd u bendin **hurrem** ü şād / Belādan serv-i kıddi oldı āzād

2146 Mışırdan çıkdı deryā gibi ādem / Sürür-ı sür ile handān u **hurrem**

2782 Maķāmāt ile ney itdükçe feryād / Kılurdu ol maķāmı **hurrem** ü şād

3175 Eyā şimşād-ı bāğ-ı devlet-ābād / Dil-i maḥzūnı eyle **hurrem** ü şād

4775 Yıkılmış ḥāṭırumı eyle ābād / Dil-i ğamnākūmi kıl **hurrem** ü şād

4858 Revān oldı ṭarīķa **hurrem** ü şād / Götürdi şanki aķ gül yaprağın bād

E21 Zelīḥā ğamda Yūsuf **hurrem** ü şād / Anuñ gönli şikeste bunuñ ābād

hurrem olmak [4] gülmek, sevinmek, handan olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ/>

2580 Yimez içmez uyumaz **hurrem olmaz** / İşi ağlamağ oldı yüzi gülmez

4353 O dem Yūsuf ‘ azīz-i ‘ ālem oldı / Sevindi güldi ‘ ālem **hurrem oldı**

4854 Ezel pīrāhen oldı bā‘ iş-i ğam / Girü anuñla **olsun** cānı **hurrem**

5087 Ḥarāb-ābād-ı ğamdur deyr-i ‘ ālem / Ki bir dem **hurrem olmaz** anda ādem

hurşid, hürşid [52] güneş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL/>

65 Temāşā eyleseñ evvel nazarda / Olur **hurşide** kendü nūrı perde

133 Dehānı maṭla‘ -ı envār-ı Qur‘ān / Zebānı maşrıķ-ı **hurşid-i** imān

162 Ser-ā-ser ‘ ayn idi **hurşid-i** zātı / Bir uğurdan görürdi kāyinātı

350 Taşarruf ‘ ışķuñ olınca nihānī / Çeker tedric ile **hurşid-i** cānı

849 Kuyıya atdılar kaṭ‘ oldı ümmīd / Şanasın gitdi taḥte‘ l-arza **hurşid**

963 Ḥarāmī daḥi kıymaz ol cemāle / Revā görmez o **hurşidi** zevāle

1061 Çekūñ ol pençe-i **hurşidden** el / Geçūñ bu fikr-i fāsidden muḥaşşal

1203 Bu vech ile açıldı rüy-ı ümmīd / Teveccüh eyledi bālāya **hurşid**

1359 Hemān-dem hevdecini itdi menzil / Şeref bürcine **hurşid** oldı vāşıl

1383 Görinür nūr-ı zātı pīrehenden / Nitekim cāmeden **hurşid-i** rüşen

1501 Tenezzül eyleyüp **hurşid-i** ḥāver / Libāsına olurdu tügme-i zer

1511 Gün olurdu ki aķ ata binerdi / Şehāb üstinde **hurşide** dönerdi

1552 Zelīḥā gibi mihrine giriftār / O **hurşidüñ** hezārān zerresi var

1761 Dir idi müşkil oldı derd-i hicrān / Tecellī eyle ey **hurşid-i** Yezdān

- 1803 Bilinmez ma' denüñ ey gevher-i pāk / Ne yirdensin eyā **hursīd**-i eflāk
- 1924 Zeliḥā itdi **hursīde** ḥitābı / Didi ey devr-i 'ālem āfitābı
- 1946 Görür **hursīd** aña virmez cevābı / Hudādan cānibe oldı ḥitābı
- 1947 Güni **hursīd** ile geçdi bu yüzden / Ferāgat eyledi anuñla sözden
- 2067 Niçe altun siniler oldı iḥzār / Bahāsı 'ālī **hursīd** ü kamer-vār
- 2113 Göz açup uyḥudan mānend-i Nāhīd / Döşenürlerdi yola hem-çü **hursīd**
- 2382 Sebīl itdi tarīḳ-ı Hāḳda mālın / Hüveydā kıldı **hursīd**-i kemālin
- 2531 Çü seyre çıkdı ol **hursīd**-i āfāk / Tağıldı lāle-veş şahrāya 'uşşāk
- 2532 Mişāl-i lāle her bir çeşmi pür-ḥūn / O **hursīde** bakup olurdu maḥzūn
- 2904 Güşāde eyledi mūy-ı sefidin / Temennā itdi **hursīd**-i ümīdin
- 3039 Kırān itdi girü Nāhīde **hursīd** / Girü hengāme-i 'ışḳ oldı tecdīd
- 3043 Gözi 'āşıklaruñ bir cāma beñzer / Olur **hursīd**-i rüy-ı yāra maḥzar
- 3208 Yüzinde 'āşinūñ dest-i ḥicābı / Olur **hursīd**-i cānınuñ seḥābı
- 3295 Gice gündüz anuñ ibrāmı ebri / İḥāṭa eyledi **hursīd**-i şabrı
- 3351 O **hursīd**-i zülālūñ maşrıḳaynı / Biri birisinūñ olmışdı 'aynı
- 3495 Niyām-ı arza girdi tiğ-i **hursīd** / Yire çaldı defini gökde Nāhīd
- 3541 Meger noḳşān-ı 'ışḳum oldı mānı' / Ki toğmaz üstüme **hursīd**-i tāli'
- 3637 Żarar gelmez begüm **hursīd**-i pāke / Karīn olsa eger pehlū-yı ḥāke
- 3769 Yapışdı kaldı ol **hursīde** nāgāh / Sipihruñ dāmenine nitekim māh
- 3817 Kucağından çekildi çüst ü çālāk / Ufuḳdan nitekim **hursīd**-i eflāk
- 3884 Zeliḥādan ben oldukça gürizān / Düşer üstüme ol **hursīd**-i Yezdān
- 3920 Felekdür şanki her cām-ı mücevher / İçinde bāde **hursīd**-i münevver
- 4517 Tūlū' itsün baña **hursīd**-i iḥsān / Bahār-ı ḥüsnümi açsun *ke-mā-kān*
- 4525 Tūlunmuş idi **hursīd**-i cemāli / Tūlū' itdürdi anı Zū'lcelālī
- 4588 İderdi bu kıbāb içinde tevḥīd / Feleklerde nitekim cirm-i **hursīd**
- 4904 Kimi beñzerdi **hursīd**-i semāya / Sevād-ı liḫyesi zıll-i Hümāya
- 5053 Tūlındı gözden ol **hursīd**-i gerdūn / Zemīn altında kaldı nitekim nūn
- hursīd**-i 'ālem [1] dünyayı aydınlatan güneş. <KANAR/>
- 4180 Ne 'ālemdesin ey **hursīd**-i 'ālem / Saña ben var iken kim oldı maḥrem
- hursīd**-i cemāl [1] güzellik güneşi. <BMS>
- 1477 Bülend oldukça ḳaddinūñ nihāli / Münevver oldı **hursīd**-i cemālī
- hursīd**-i cihān [1] cihan güneşi. <BMS>
- 1479 Zihī cān kim ḫayāt-ı ins ü cāndur / Meh-i devrān u **hursīd**-i cihāndur

hürşid-i ‘ışk [1] aşk güneşi. <BMS>

1438 Kimi **hürşid-i ‘ışk** eylerse pür-sevķ / Fiğān u nāle olur aña bir zevķ

hürşid-i rahşān [3] parlak güneş. <KANARI>

97 Çıkar bir kaçradan deryā-yı ‘ummān / Turur bir zerrede **hürşid-i rahşān**

433 ‘Ayān oldı hemān **hürşid-i rahşān** / Karañudan nitekim Āb-ı Hayvān

3693 Mücellā hāneye ‘aks urdı cānān / İki māh u iki **hürşid-i rahşān**

hürşid-ruhsār [1] güneş yanaklı.

2957 Bu şehri içinde bir **hürşid-ruhsār** / Yirin halk-ı cihānuñ eyledi nār

hürşid-sāye [1] güneş gölgesi.

3607 İrişdi ol meh-i **hürşid-sāye** / Bu tertib ile yapduğı sarāya

hürşid-simā [1] güneş yüzlü.

748 Omuzda iken ol **hürşid-simā** / Bırakdılar zemīne sāye-āsā

hürşid-ṭal‘at [1] güneş yüzlü. <KANARI>

3359 Meh-i Ken‘ānı ol **hürşid-ṭal‘at** / Bu kaşr-ı bî-kušūra kıldı da‘vet

hurūc [1] çıkma, dışarı çıkma, çıkış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3818 O mihrūn oldı tedbîr-i **hurūc** / Girü kaṭ‘ itdi geldügi bürücü

hurūf [3] harfler, “harf”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

341 **Hurūf**i itmeyince âdem ezber / Kelāmu’llāh aña olmaz müyesser

5147 **Hurūf**-ı nazmum içre çokdur esrār / Temāşā eyleñüz anı neler var

5156 Şahîh ü sālīm itmez üç **hurūf**i / Ne nesh olur anuñ ḥaṭṭı ne kūfî

hurūş [3] coşma, bağırma, gürleme, şamata, gürültü, telaş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL,

KUBBEALTI>

2336 Anuñ haddinden artuğdur **hurūş**i / Coğ olur bezm-i hüsnuñ ḥōd-fürüş

4466 Seherden çün şuhayl-ı ablaķ-ı şāh / **Hurūşından** cihānı kıldı āgāh

hurūşa gelmek [1] coşmak, gürlemek. <KUBBEALTI, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

332 Tezelzül kıldı çünkim bād-ı rahmet / **Hurūşa geldi** deryā-yı maḥabbet

huşr [1] tutulma, kabzolma, tutulup kalma, konuşurken tutulma. <KO, AHTERÎ, OTAL,

KANARI>

4389 ‘Amelden ḳaldı **huşr** oldı Zeliḥā / Yaturdı bir bucaķda ferd ü tenhā

Husrev [1] hükümdar, şah, padişah. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

1464 Zebān-ı **Husrev**-i mülk-i ma‘ānî / Rivāyet itdi bu şîrîn beyānı

huşûl [1] vücuda gelme, peyda olma, vücuda gelme. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 5140 **Huṣūline** bu tıfluñ cehd kıldum / Şabāha dek elümi mehd kıldum
huṣūṣā [9] başkaca, ayrıca, hele; hususiyle, bilhassa, özellikle. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 111 **Huṣūṣā** genc-i ‘ilm-i sırr-ı esmā / Olur âdem vücûdından hüveydā
- 425 **Huṣūṣā** sen koparduñsa nizā‘ı / Güşāde eyle ‘ayn-ı inkıṭā‘ı
- 2341 Beni şevk-ı cemālî kıldı şeydā / Kulağdan ‘āşık itmişdür **huṣūṣā**
- 2424 **Huṣūṣā** bu ğulām-ı zer-ḥarīde / Mişālî olmamışdur âferīde
- 3898 **Huṣūṣā** kim bozulmuşdur mizācī / Ziyāde lâzım olmuşdur ‘ilācī
- 4074 **Huṣūṣā** Yūsuf ola hem-nişinüñ / Enīs-i hem-demün yār-ı güzīnüñ
- 4173 **Huṣūṣā** derd-i hicrân-ı Zeliḥā / Teraḳḳî eyledi *yevmen-fe-yevmā*
- 4699 **Huṣūṣā** sizde ‘ilm ü ma‘ rifet var / Ḥamāḳat sizlere olmaz sezāvār
- 4753 **Huṣūṣā** şehir-i Ken‘ānuñ muḳîmî / Bilür itdügümüz zulm-i ‘azîmî
hūşe [4] başak, salkım, başak demeti. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- 4284 Yedi kıṭ‘a qurı hūşe bitürdi / Yedi ter **hūşeyi** bir bir yitürdi
- 4298 Yedi ter **hūşedür** ucuzluğa dāl / Ucuzluk ola ğāyetde yedi sāl
- 4340 Didi Yūsuf eyā sulṭān-ı ‘ādil / Yıgılsun **hūşesiyle** cümle ḥāşıl

huṭbe [1] cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve merasimlerin icrası esnasında topluluğa hitaben yapılan konuşma; bir bölük halka, bir cemaate karşı söylenen söz, nutuk. <KO, LN, CŪDÎ, TDVİA, OTAL> Geçmiş dönemlerde nikah akdi camilerde yapılmış ve Allah’ın vermiş olduğu nimetlere şükür, eşler arasındaki hak ve vazifelere dair ayet ve hadis gibi unsurları ihtiva eden bir hutbe ile başlanmış.¹⁶³

- 4538 Felekde oldu vaşlı iftitāhi / Okındı **huṭbe**-i ‘aḳd-i nikāhi

Huten [1] Doğu Türkistan, Hitâ, Hatâ. Çin’in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen isim. Bugünkü sınırları Moğolistan ve Mançurya ile Sibirya topraklarının bir bölümünde kalır. Misk ahularının bu bölgede çok oluşu ve miskin diğer ülkelere bu bölgeden nakledilişi bu bölgenin değerini artırmıştır. <KA, ADŞS, TDEK>

- 3179 Kodı misk-i **Huten** gibi diyārın / Aradı geldi buldı şehriyārın

huzūr [16]

1. önemli bir makamın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

- 89 Cihân mülki eger az u eger çok / **Huzūrında** anuñ bir zerrece yok
- 1423 **Huzūrına** irişmez oldu insān / Meger şavt u şadā-yı āh u efgān

¹⁶³ Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 102.

- 1440 Ziyâde ‘âşıkun ğamdur sürûrî / Olurmuş bî-**huzûr** olmak **huzûrî**
 2268 Anuñ emrinde Mâlik kaldı hayrân / **Huzûrî** şâhbâzı oldu perrân
 2493 Lebi gibi severken ğayibâne / Enîs oldu **huzûr-ı** dilsitâna

huzûr-ı Hâk [1] Cenabıhakk’ın her şeyin üstünde olan katı. <KUBBEALTİ>

- 4980 Saña müştâkdur taḥkîk u ta‘yîn / **Huzûr-ı Hâkda** ervâḥü’n-nebiyyîn

2. rahat, iç rahatlığı. <KT, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 631 Vire Hâk zâtuña iki sürûrî / Biri dünyâ biri ‘uḳbâ **huzûrî**
 982 Gözümün nûrî gönlümün sürûrî / Uçupdur tâyir-i cânun **huzûrî**
 2966 Alur uyḥusını şebbâz-ı cânun / **Huzûrını** uçurmuşdur cihânun
 3537 **Huzûruñ** var bakâ-yı âhiretde / Sürûruñ var sarây-ı ‘âkıbette
 4967 Yaşadukça yaşı oldu ziyâde / **Huzûrî** uçdı bu mâtem-serâda
 5033 Ölüm ḥ‘âb-ı **huzûr** olur mürîde / İrüşür lezzet-i *hel min mezîd* e
 E11 **Huzûr** imiş Zeliḥânun firâkı / Bana teklîf ider mâ-lâ-yutâkı

huzûr-ı kalb [2] gönül rahatlığı. <KUBBEALTİ, KANARİ>

- 4196 Olup envâr-ı Ğaffâr ile hemvâr / **Huzûr-ı kalbi** var ḥoş ‘âlemi var
 E22 **Huzûr-ı kalbi** bulmaz ehl-i vuşlat / Ne şükr idebilür ne ḥöd şikâyet

huzûr etmek [1] dinlenmek, rahat etmek, istirahat etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 250 Üşenmez yel gibi yol zaḥmetinden / **Huzûr itmez** kemâl-i ğayretinden

hüccet [1] vesika delil, senet; eskiden şeriat mahkemesinden verilen bir hak veya sahiplik gösteren resmî vesika. Hüccetin konusu köle ve köle azadı, evlenme, alım satım mukaveleleri vesayet, vekalet gibi vakalardır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, OTDTS, TDVİA> Tanıkta Yusuf’un Malik tarafından satın alınmasından bahsedilmiştir.

- 1223 Yazıldı **hüccet** aldı anı Mâlik / *Cerâ hâzâ ve taḥrîren bi-zâlik*

hücre [1] küçük oda, odacık. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2381 İdüp vîrânede bir **hücre** bünyâd / Şalâḥ u zühd evini kıldı âbâd

hücûm [] saldırma, üstüne yürüme, birden koşma, üşüşme. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

hücûm etmek [3] saldırmak, atılmak, üşüşmek. <KUBBEALTİ>

- 154 Fırât-ı tîġi kim **itdi hücûmı** / Yudı cümle sevâdü’l-vech-i Rûmı
 677 Alup ortaya bir kaç gürk-i bed-ḥ‘âh / **Hücûm itmişdi** ferzendine nâġah
 2899 **Hücûm itdi** anuñ vecd ile ḥâli / İrişdi mihr-i ‘aḳlınun zevâli

hükûm [4] hüküm, emir, irade, buyruk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 258 Anuñ her **hükmi hükûm**-i ḥikmet-âmîz / Anun her emri emr-i ‘ibret-engîz

1471 Muḥīṭ olmuşdı emri her diyārı / Şu gibi her diyāra **ḥükmi** cārī

2202 Yazıldı **ḥük**-i sulṭān-ı vilāyet / Oḳındı cümle a‘yān-ı vilāyet

el-ḥüküm li’llāh [3] “Hüküm Allah’ındır.” Bu söz hüküm Allah’ındır, kulun elinde ne var.” anlamına baş sağlığı verirken, ölen kişinin yakınlarını teselli için söylenir. Ölüm olayı karşısında güçsüzlüğün bir şey yapamamanın, doğrudan teslim olmanın bir ifadesidir. Edebiyatımızda avutma, üstten (Tanrı veya sevgiliden) gelen isteklere boyun eğme anlamında kullanılmaktadır. Kur’an’da geçerli hükmün yalnız Allah’a mahsus olduğunu bildiren çok sayıda ayet vardır. <İKS>

957 Ḥalāş olmaz ecelden bende vü şāh / Ölüme çāre yok **el-ḥüküm li’llāh**

1163 Eger maḳtūl ise **el-ḥüküm li’llāh** / Mezārı bāğ-ı cennet ola her gāh

1233 Degül taḳdīr-i Ḥaḳdan kimse āgāh / Ne kim Ḥaḳdan gelür **el-ḥüküm li’llāh**

ḥükümet [] bir memleketi idare etme, yönetme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

ḥükümet etmek/eylemek [1] ülke yönetimini elinde bulundurmak, saltanat sürmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

410 İrişsün nesli tā rüz-ı kıyāma / **Ḥükümet eylesünler** Rūma Şāma

hümā [19] devlet kuşu, talih kuşu, cennet kuşu [*mec.*] saadet, kutluluk. Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. Serçeden biraz büyük, yeşil kanatlı, sarı gagalı, boz saksagani andırır bir kuşmuş. Eskiden bir meydana Hüma uçurulur kimin başına konarsa o kişi padişah olurmuş. Yine Hüma göklerde uçunca gölgesi kimin başına düşerse o kişi ileride padişah olurmuş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞŞ>

456 İki yaşında fevt oldı anası / Anasuz ḳaldı ol devlet **hümāsı**

474 Olup hem-sāye o zıll-i **hümāya** / Muṭarrā kākūlini kim ṭaraya

985 **Hümā** gibi göke mi uçdı cismūn / Güneş gibi yire mi geçdi resmūn

1530 Sevādı Leyletü’l-Ḳadrūn nişānı / **Hümā**-yı rif’atūn zıll-ı ‘ayānı

1560 Yiri olmuş siphri-i ‘izzet ü nāz / **Hümā**-yı ‘aḳl ider yanında pervāz

1610 Bilinmez ol **hümānuñ** āşiyānı / Ne iḳlīmi ne kāmı ne mekāmı

1710 Cihān mülkinde şāh-ı kibriyādur / Başında kākūli zıll-i **hümādur**

1951 Sever dīvāne gönüm bir **hümāyı** / Kebūter gibi olmuşdur havāyī

2190 **Hümādur** didüğümüz serçe oldı / Güher zann itdüğümüz sırça oldı

2762 **Hümā** gibi belā dāmına düşmez / Melāmet āteşi ile ṭutuşmaz

2765 Şağāyirden berī gönli **hümāsı** / Kebāyirden müberrā kibriyāsı

3586 Şanasın oldı tāk-ı şehāne / **Hümā**-yı kākūline āşiyāne

- 3705 Zeliḥā vaṣl-ı yāra kıldı iḳdām / Bu ḥāne ol **hümāya** olmadı dām
 4027 Ricāle ḥālka-i bezm-i elemdür / **Hümā**-yı ‘aql u dine dām-ı ğamdur
 4323 Bu oldu ḳabiliyyet muḳtezāsı / İrişe rif’ ate zātı **hümāsı**
 4504 **Hümā**-yı ḥüsnüni devrān uçurmuş / Seni saḳf-ı sa‘ âdetden düşürmüş
 4550 Vişāl ile irişdi cānı cāna / **Hümā**-yı rif’ at irdi āşiyāna
 4904 Kimi beñzerdi ḥurşid-i semāya / Sevād-ı liḫyesi zıll-i **Hümāya**
 4995 Melekler muntazırdur ol **Hümāya** / Revān olmağa anuñla Ḥudāya

hümāyün [6] kutlu, uğurlu, saadetli, mesut, mübarek; padişaha, padişahlığa ait. Kelime, “Hüma” ile “yun” edatından oluşmuştur. Eski Türkçede “umay” şeklinde olan Hüma, hurafeye göre kimin başına konarsa şeref ve ikbale nail olur. Padişahlar hakkında tazim ifadesi olarak kullanılan ve eski Türk ananesinden intikal eden bu tabir, bazen yine saltanata ait eşyalar için kullanılmıştır. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL, OTDTS>

- 1657 Hüveydā eyledi sulṭān-ı gerdün / Siyāh altunlı bir çetr-i **hümāyün**
 2396 Güşāde olıcak baḥt-ı **hümāyün** / Elün toprağa şunsañ olur altun
 2441 Alanuñ ṭālî‘i sa‘ d ü **hümāyün** / Şatan ammā ki oldu ḳara maġbün
 2500 Müsā‘ id oldu mı baḥt-ı **hümāyün** / Cefā vü cevrv elin çekdi mi gerdün
 4526 İrişdi zātına baḥt-ı **hümāyün** / Cemālî oldu evvelkiden efzün

Aşağıdaki tanıkta geçen “ordu-yı hümāyün” tamlaması “padişah ordusu” anlamına gelmektedir (ordu-yı hümāyün).

- 3337 Açıldı cümleten eşcār-ı mevzün / Ḳuruldı şanki ordu-yı **hümāyün**

hüner [5] bilme, bilgi, marifet; ustalık, maharet, bilgi, ustalık ve maharet isteyen ince sanat. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 551 Żarūrî bir ḳabûl olmaz dilekdür / **Hüner** bu derde dermān eylemekdür
 610 Oġuldan ğayrı ger ednā vü a‘ lā / **Hünerde** olsa senden cümle evlā
 3151 Ğamından oldu baġrum yara yara / **Hüner** budur ki çāre eyle yāra
 4015 Kişiye eylük itmek mu‘ teberdür / ‘ Ayıblu işleri şanma **hünerdür**
 5116 **Hüner** oldur ki fevt olduḳda insān / İli giryān ide kendüyi ḥandān

ḥüsāmü’ d-dîn [1] dinin keskin kılıcı. <KO, KANARİ>

- 139 Adı imān u islāmuñ kilidi / **Ḥüsāmü’ d-dîndür** zāt-ı feridi

ḥüsn [64] güzellik. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 7 Aña taḥşin ider erbāb-ı ‘ irfān / Ki iḫsānidur anuñ **ḥüsn**-i ḥübān
 70 Hüveydā eyledi envāri bāġın / Uyardı **ḥüsn**-i ḥübānuñ çerāġın
 191 Müşābihdür Burāḳa **ḥüsn**-i a‘ māl / Murādına ider insānı iṣāl

- 524 Büyüdükce o mäh-i ‘âlem-ârâ / Ziyâde itdi **hüsni** Hâk Ta‘âlâ
- 589 Vişâl-i Yûsufa aç bâb-ı imkân / O **hüsn** ıssını eyle baña ihsân
- 866 Harâret kopdı **hüsni** ‘âleminden / Haberdâr oldı ‘âşık lar gamından
- 873 Bu câh-ı saltanat **hüsn** ü melâhat / Olur hep Hâk Ta‘âlâdan ‘inâyet
- 1352 Çü Nîl ırmağı oldu cilvegâhı / İrişdi **hüsni** mehden tâ-be-mâhî
- 1374 Muvâfık zât-ı pâkine şıfâtı / Kemâl-i **hüsnidür** bu mu‘cizâtı
- 1381 Teni cismini olmuş câme-i nûr / Zihî **hüsn** ü zihî *nûrûn* ‘alâ-nûr
- 1395 Nice vaşf idem ol şâh-ı cemîli / Kemâl-i **hüsniñ** budur delîli
- 1554 Kemâl-i **hüsn** ile ferd ü yegâne / Şığışmaz gün gibi mülk-i cihâna
- 1573 Uyandı nâgehân ol şem‘-i rûşen / Haberdâr oldı **hüsni** ‘âleminden
- 1591 Umardı anı ol **hüsn** ili şâhı / Göre bu dağı ol zıll-i İlâhî
- 1615 Eyâ **hüsn** ilinüñ taze cuvânı / Eyâ dil mülkinüñ genc-i nihânı
- 1652 Çekildi **hüsniñ** ârayışinden / Kesildi nâz u şive cünbişinden
- 1739 Ya teşhîr eyledi bir ehl-i teşhîr / Ki **hüsn** ü behcetüne irdi tağyîr
- 2153 Bürindi lâle gibi al tuvağı / Niķâb altında kaldı **hüsni** bâğı
- 2322 Taşavvurdan ziyâde **hüsni** mümtâz / Laţîf endâmı serv-i gülşen-i nâz
- 2334 Görinüp Yûsufa gönlin alayın / Perîşân ideyin **hüsni** alayın
- 2336 Anuñ haddinden artuğdur hurûşı / Çoğ olur bezm-i **hüsniñ** hûd-fürüşı
- 2337 Benüm **hüsni** görince ziyâde / Dehânı gibi gayb olsun orada
- 2358 Selâm olsun saña ey zât-ı ekrem / Seni kim kıldı **hüsn** ile müsellemler
- 2360 Çekilmiş nâme-i **hüsniñde** tuğrâ / Müsellemler berâtı sende peydâ
- 2366 Didi Yûsuf ki ey pâkîze-gevher / Nedendür diñle rûy-ı **hüsne** zîver
- 2371 Bu **hüsniñ** câmesiyle olma mağrûr / Alursa şâhibi eyler seni ‘ür
- 2401 Ne meh kim evc-i **hüsn** olmuş turağı / Yağar mihr-i risâletden çerâğı
- 2402 Kemâl-i **hüsn**-i taşvîrine şâbâş / Bağan mihr-i cemâline döker yaş
- 2454 Dem-i fûrkatde artar **hüsn**-i cânân / ‘Azîz olur ölürken cân-ı insân
- 2570 Eyâ **hüsn** ilinüñ şâh-ı benâmı / Dimek olmaz o göynüklü kelâmı
- 2644 Nücûm ile sipihr-i **hüsni** memlû / Cemâli bahri almış cümle lûlû
- 2816 Kemâl-i **hüsn** ile oldı müsellemler / Ölümlüsi dirildi cümle ‘âlem
- 3181 Vebâle girme kesme iltifâtın / Sezâvârına vir **hüsniñ** zekâtın
- 3237 Öpemez âl ile gülgün yañağın / İrakdan seyr ider **hüsni** çerâğın
- 3248 Bu oldı Yûsufuñ ancak cevâbı / Ki ey **hüsn** ilinüñ ‘âlî-cenâbı
- 3411 Şehâ deryâ-yı **hüsniñ** ne nokşân / Olursa teşneye bir kaçra ihsân
- 3427 Ki ey **hüsn** ilinüñ sultânı Yûsuf / Güzeller şâhı cânlar cânı Yûsuf

- 3480 Elif ƣaddũn olup a‘ lādan a‘ lā / Kemāl-i **h̄usnũñ** olmış daħi zībā
- 3590 Şu‘ ā‘ -ı cāme-i zer nūr-ı ruhsār / Bir iken iki oldu **h̄usn-i** dildār
- 3603 İrüp dāmānına nāzı şabāsı / Açılsa ƣaşr-ı **h̄usninũñ** esāsı
- 3609 Revāne oldu Yūsuf şevket ile / Niƣābın açdı **h̄usn** ü behcet ile
- 3636 Kemāl-i baħr-i **h̄usnũñe** ne noƣşān / Olursa teşneye bir ƣatra ihsān
- 3652 Ki ey iƣlīm-i **h̄usnũñ** pādişāhı / Esirge bu ģarīb-i bī-ġunāhı
- 3679 Didi ey **h̄usn** ilinũñ pādişāhı / Sipih-r-i ‘ izzetũñ tābende māhı
- 3715 Benümle eyleme vuşlat nizā‘ ın / Ayaġa urma **h̄usnũmũñ** metā‘ ın
- 3716 Ziyā-yı şem‘ e beñzer **h̄usn-i** h̄ubān / Ki bulur sūr‘ at ile şevƣı pāyān
- 3891 Bu **h̄usn** ile eger kim itsem ibrām / Kim ola kim faƣīre olmaya rām
- 4504 Hümā-yı **h̄usnũñi** devrān uçurmuş / Seni saƣf-ı sa‘ ādetden düşürmüş
- 4517 T̄ulū‘ itsün baña ģurşīd-i ihsān / Bahār-ı **h̄usnũmi** açsun *ke-mā-kān*
- 5052 Ƣanı ol **h̄usn** ilinũñ pādişāhı / Ƣanı ol pertev-i nūr-ı İlāhī
- 5099 Kemāl-i **h̄usnile** öġünme tınma / Şi‘ ār-ı müste‘ ār ile geƣinme
- E18 Ki Yūsuf gitdi **h̄usni** oldu peydā / Güneş gitse olur āteş hüveyda
- h̄usn-i ta‘ bīr** [4] ifade güzelliġi, yorumlama güzelliġi. <KANAR/>
- 969 İnanmaġ içün itdük rāy u tedbīr / Ĥarāmī lafzı oldu **h̄usn-i ta‘ bīr**
- 2606 Ĥazīn āvāz ile Ya‘ ƣūba ol pīr / Kelāma geldi ƣıldı **h̄usn-i ta‘ bīr**
- 3899 Ƣazāya **h̄usn-i ta‘ bīr** oldu ƣalƣan / Belā-yı şerri te‘ ģīr itdi ol ān
- 4837 Mülāƣāt olur ise Ĥazret-i Pīr / Bu ģāl-i mazīye ƣıl **h̄usn-i ta‘ bīr**
- h̄usn-i tedbīr** [1] iyi, yerinde, yolunda tedbir.
- 4108 Yoġ idi **h̄usn-i tedbīri** ezelden / Çıƣardı ģātem-i vaşlını elden
- h̄usn-i Yūsuf** [4] Hz. Yūsuf’un güzelliġi. <KANAR/>
- 8 Gözümde ol cemālī eyle peydā / Ki ola **h̄usn-i Yūsufdan** müberrā
- 20 Şu dem kim ƣurula maħşerde mīzān / Bi-ħaƣƣ-ı **h̄usn-i Yūsuf** eyle ihsān
- 1498 Ne ġülgüneyle ġormışdı sifīdāc / Ne **h̄usn-i Yūsufa** olmışdı muħtāc
- 4119 Yüzi ġülgüne ƣaydından mu‘ arrā / Cemālī **h̄usn-i Yūsufdan** müberrā
- h̄usn ü behā** [1] güzellik. <KANAR/>
- 2370 Kime kim ide ihsān u ‘ aƣāyı / Geyürür ģil‘ at-i **h̄usn ü behāyı**
- h̄usn ü ģulƣ** [2] güzellik ve iyi huy. <KANAR/>
- 1396 Ki **h̄usn ü ģulƣınuñ** vaşfında nāƣār / İder vaşşāflar ‘ aczini iƣħār
- 4691 Dile gelmezdi **h̄usn ü ģulƣı** anuñ / Görür ġözi idi ģalƣ-ı cihānuñ

hüsrân [1] zarar, ziyan; beklenilenin elde edilmemesi yüzünden duyulan acı, mahrumiyet acısı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2890 Saña zulm olur İbrâhîme hicrân / Anaña ğadr u ihvânuña **hüsrân**

hüşyâr [2] akıllı, basiret sahibi; aklı başında, sarhoş olmayan, ayık. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

906 Yıkıldı hâke ne mest ü ne **hüşyâr** / Ne diri ne öli ne sağ ne bîmâr

hüşyâr olmak [1] ayılmak, ayık olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

1556 O bâdeyle olanlar mest ü evgâr / Kıyâmetde olur **olursa hüşyâr**

Hüve'l-Bâtin Hüve'z-Zâhir Hüve'l-Hû / Hüve'l-Evvel Hüve'l-Âhir Hüve'l-Hû [1] O (Allah), Batın (gizli) dır, O açıktır, O her şeydir / O, ilktir, O sondur, her şey O'dur. <İKS>

218 **Hüve'l-Bâtin Hüve'z-Zâhir Hüve'l-Hû / Hüve'l-Evvel Hüve'l-Âhir Hüve'l-Hû**

hüveydâ [35] belli, aşikâr, ayan, açık, apaçık. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

1455 **Hüveydâ** eyle bu sırr-ı nihânı / Hayâlât-ı rümûz-ı 'âşıkânı

1496 İki pistânı şadında **hüveydâ** / Habâb-ı âb-ı Kevşer gibi güyâ

1969 Maḥabbet çihresi zâtında peydâ / Yüzinde şefkat âsârı **hüveydâ**

3330 Cünûn-ı 'ışk-ı bülbül anda peydâ / Şunuñ âvâz-ı zencîri **hüveydâ**

3339 Şuda yaprakların 'aksî **hüveydâ** / Gezer murğân-ı âbî anda güyâ

3450 Güzellik şem'î nûriyle **hüveydâ** / Gül-i gülzâr mihriyle mürebbâ

3980 Görince bunların 'ışkın **hüveydâ** / Terakķî eyledi derd-i Zelîhâ

hüveydâ eylemek/kılmak [6] açmak, göstermek, duyurmak, arz etmek, beyan etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

70 **Hüveydâ eyledi** envârı bağın / Uyardı hüsn-i hûbânun çerâğın

1657 **Hüveydâ eyledi** sultân-ı gerdün / Siyâh altunlu bir çetr-i hümâyûn

1832 Yüzinde zülfî cîmi kaşı nûnı / **Hüveydâ eyledi** naḡş-ı cünûnı

2382 Sebîl itdi tarîḡ-ı Hâḡda mâlın / **Hüveydâ kıldı** hurşîd-i kemâlin

4144 İrişdi hâme-veş başına sevdâ / Maḥabbet nâmesin **kıldı hüveydâ**

5150 **Hüveydâ eyledüm** mihr-i kemâli / Beyân itdüm getürdüm kâle hâli

hüveydâ olmak [22] ayan olmak, aşikâr olmak, malum olmak, görünmek, belirlemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

36 Yaşum Nîlini artur eyle deryâ / **Ola** tâ ḡaşıl-ı tâ'at **hüveydâ**

98 Beşer kısmını kıldı levḡ-i ḡikmet / **Hüveydâ oldu** anda ḡatt-ı kudret

111 Ḥuşûşâ genc-i 'ilm-i sırr-ı esmâ / **Olur** âdem vücûdından **hüveydâ**

202 Semâda **oldı** gün gibi **hüveydâ** / Şadâ-yı ḡayra maḡdem oldu peydâ

- 214 **Hüveydâ oldu** dilde na' ra-i Hû / Yürüdi *mā-hüve'l-maḫṣūd* a toḡru
 607 **Hüveydâ oldu** nûr-ı vaşl-ı cānân / Söyündi anuñ ile nār-ı hicrân
 802 Virürken Yûsufuñ katline iḡvâ / Havâda ra' d u berḫ **olur hüveydâ**
 973 Girü hengâme-i derd oldu peydâ / Fiḡân u âh-ı serd **oldı hüveydâ**
 1252 **Hüveydâ olalı** bu kâr-ı düşvâr / Yirümüz od olupdur ḡâr u ḡas-vâr
 1632 **Hüveydâ olmasa** nâyuñ fiḡânı / Ele almazlar idi iller anı
 2182 O devletḡāneye geldi Zeliḡḡâ / 'Azîzüñ **oldı** taşvîri **hüveydâ**
 2329 Cihânda her neye baksa hemânâ / Cemâl-i Yûsuf **olurdu hüveydâ**
 2684 Ḥabâbuñ kaşrına beñzer hemânâ / **Olur** bād-ı hevâ ile **hüveydâ**
 2945 Gide cümle hicâbınuñ seḡâbı / **Hüveydâ ola** 'ışḡı âfitâbı
 2991 Cemâlin itnese dildâr peydâ / Vücûd -ı 'âşık **olmazdı hüveydâ**
 3622 Derûn-ı ḡāne oldu hemḡü mir'ât / **Hüveydâ oldu** anda bu iki zât
 3665 İkisinüñ **olup** 'aksi **hüveydâ** / Ṭurur yüz yirde Yûsufḡa Zeliḡḡâ
 3682 Benem ol zerre-i nâḡîz ḡüyâ / Ki **olur** mihr-i 'ışḡuñla **hüveydâ**
 3868 **Olınca** 'adli mîzânı **hüveydâ** / O mâhuñ olmadı noḡṣânı peydâ
 4722 Aradılar orayı tâ ser-ü-pâ / Nişân-ı şâ' **olmadı hüveydâ**
 5174 ḡülüñ eyyâmı kim **oldı hüveydâ** / Zebânum bûlbûlini ḡıldı ḡüyâ
 E18 Ki Yûsuf gitdi ḡüsni oldu peydâ / Güneş gitse **olur** âteş **hüveyda**

hüviyyet [1] asıl, mahiyet, hakikat. [*tas.*] Cenabıhakk'ın hiçbir şekilde nitelenemeyen mutlak hakikati. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

- 3447 Taşavvur olmaz esrâr-ı **hüviyyet** / İḡâta idemez deryâ-yı fikret

ḡüzn [2] keder, gam, tasalanma hâli, gönül kırgınlığı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 498 Benefşe gibi **ḡüzn** ile ṭururdu / ḡül-i ruḡsârını ṣebnemle yurdu
 3246 ḡam u şādîde kesb eyler ma' iyyet / Bunuñ **ḡüzni** virür aña melâlet

I

‘**ıķālī** [1] ayak bağı, bağ, köstek, bent [*mec.*] ayak bağı; engel. <LN, CŪDÎ, KT, KO,

KUBBEALTİ>

1324 Çözüldi Yūsufuñ bend ü ‘**ıķālī** / Terakķī kıldı envār-ı cemālī

ırağ, ıraķ [26] uzakta bulunan, uzak. <KT, TS, KUBBEALTİ>

180 Hūdāyī görmek isterseñ muḥaṣṣal / **İrağa** gitme evvel kendüñe gel

181 Aña kim mihr-i ‘ışkı ola şehper / Yakın ile **ırağ** olur berāber

645 Kimi eydürdi budur aña çäre / **İraķ** yirde atalum dir diyāra

892 **İraķdan** kopdı bir gerd-i melāmet / Belürdi şanasın bād-ı kıyāmet

928 **İraķdan** olmaduķ dermāna kādır / Birimüz anda bulunmadı hāzır

1180 **İrağ** iken daḥi kōnmaķ zamānı / Develer çökdi ağırlandı cânı

2185 Kābā dülbendin indürmiş kulaķdan / Görinür karlu tağ gibi **ıraķdan**

2728 **İrağa** gitdi cümle akrabāsı / Yıkıldı hānumānının bināsı

2737 Güher gibi **ırağam** menba‘umdan / Güneş gibi ba‘īdem maṭla‘umdan

3041 O bedr-i ‘āleme bu bī-sitāre / **İraķlardan** ider oldu nezāre

3237 Öpemez āl ile gülgün yañağın / **İraķdan** seyr ider ḥüsni çerāğın

3649 Çü ‘āşıķdan ola yāruñ ferāğı / Berāberdür yakın ile **ırağı**

4190 İdüp bir künc-i zulmānīde mesken / Temāşā-yı cemāl itdi **ıraķdan**

4207 **İraķdan** Yūsufa olurdı dā‘ī / Okurdı *el-firāk u el-vedā‘ı*

ıraķ düşmek [2] uzak kalmak, uzaklaşmak, ayrılmak. <YTS, ÖTS>

727 Bu resme oldu fūrķat mācerāsı / **İrağa düşdi** oğlından atası

2736 **İraķ düşdüm** eşümden yoldaşumdan / Mekānumdan ilümden ḥaldaşumdan

ıraķ etmek [2] uzaklaştırmak, defetmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

47 Baña ḥaķķe’l-yakīnünde turağ it / Gider şek nokṭasın cāndan **ırağ it**

1661 İrem gülzārıdur zātūñ hemānā / **İrağ itsün** ḥazāndan Ḥaķ Ta‘ālā

ıraķ olmak [5] uzaklaşmak, ayrılmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

771 Fiğān itmekde pīr-i. nāle-perver / **İrağ olmakda** kânından bu gevher

1114 **İrağ oldu** cünüd-ı akrabādan / Kesildi hep kıyūd-ı māsivādan

2450 **İrağ olmağ** ile āteşden āhen / Belürdür kendüyi olur mu‘ayyen

3019 Sa‘ādetle hemān dünyāda sağ ol / Belālardan kazālardan **ırağ ol**

4926 Kesilüp şöḥbet-i ḥaķ-ı cihāndan / **İrağ olmazdı** ol bundan bu andan

ıraķdan bakmak [2] uzaktan bakmak, karışmamak, seyirci gibi davranmak, müdahale etmemek.

<KUBBEALTİ>

- 623 Kaçan söyleşeler esrâr-ı pinhân / **İrakdan bakar** idi ‘ayn-ı ihvân
- 1897 **İrakdan bakar** oldu akrabâsı / ‘Adâvet itdi cümle âşinâsı
- İrakdan merhabâ** [1] Yakın ahbaplık bulunmadığı veya kurulmak istenmediği durumlarda kullanılır. “Dostluğumuz devam etsin ama sıkı fıkı değil.” <KUBBEALTI, BDS>
- 2750 **İrakdan merhabâyâ** başladı yâr / Yükini yukarı yığdı felek-vâr
- ırlamak** [1] uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak. <DS, ÖTS>
- 1346 Açıldı hâyil-i şems-i cemâli / **İraldı** mâni‘-i seyr-i vişâli
- ırlamak** [1] şarkı söylemek; terennüm etmek. <YTS, ÖTS>
- 2152 ‘Acâyib velvele düşdi cihâna / Kimi okur kimi **ırlar** terâne
- ırmak** [15] çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu, nehir. <KT, TS, KUBBEALTI>
- 301 Yola düşdüm hazân yaprağı gibi / İrişdüm Mışra Nîl **ırmağı** gibi
- 324 Güzeller nûrdan bir tağa beñzer / İki kollar iki **ırmağa** beñzer
- 583 Dil-i Ya‘ kûbuñ oldu inkisârı / Yaşını **ırmağ** itdi ‘ayn-ı ‘ârı
- 1056 Kımıldadı şanasın bir ulu tağ / Ğamından eyledi yaşını **ırmağ**
- 1091 Maḥabbet **ırmağı** akmaz yabana / Zârardur şâhrâh-ı sâlikâne
- 1148 Otur beytû’l-hazende taşra gitme / Gözüñden seyl-i eşki **ırmağ** itme
- 1276 Kûl olduğın bilüp ol serv-i âzâd / Yaşı **ırmağa** döndi kıldı feryâd
- 1352 Çü Nîl **ırmağı** oldu cilvegâhı / İrişdi ḥüsni mehden tâ-be-mâhî
- 1508 Şaçına şâne idi dest-i havrâ / Kolu bir Kevşer **ırmağıydı** güyâ
- 1819 Yaşı **ırmağın** izhâr itdi evvel / Hemânâ âb-ı rûyından yudı el
- 2080 Bu esbâba gelen mâl oldu ilhâk / Bu deryâyâ katıldı niçe **ırmak**
- 2093 Kır atlar bir aḳar **ırmağa** beñzer / Aḳ atlar şanki ḳarlu tağa beñzer
- 3083 Ğam-ı dildârı ile nitekim ḥâk / Yaşı **ırmağı** itdi sînesin çâk
- 4628 Bir ulu kârbân Ken‘ âna geldi / Fırât **ırmağı** gibi menzil aldı
- 5064 Eliyle yüzini çâk eyledi ol / Ola tâ yaşınıñ **ırmağına** yol
- ırmak** [1] ayırmak, uzaklaştırmak, cüda kılmak. <YTS, ÖTS>
- 5080 Gözini senden **ırmaz** dehr-i dilgîr / Peleng olur giceyle gündüzün şîr
- ‘**ırz** [9] bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti, şeref ve haysiyeti, namus, ismet, perde. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>
- 813 Olupdur aşlumuz her zulme mâni‘ / İdersiz neslümüz ‘**ırzını** zâyı‘
- 2925 Hâzer ḳıl eyleme ey zıll-ı Yezdân / Nübüvvet ‘**ırzını** ḥâk ile yeksân
- 2987 Dile düşse anuñ kim la‘l-i nâbı / Depilür yire ‘**ırzı** âfitâbı

- 3090 Kani ‘âr u kanı nâmûs u ğayret / Yıkıldı hâne-i ‘**ırz** u maḥabbet
 3171 Żarūrî fâş olur bu râz-ı pinhân / İrişür ‘ izzetüñ ‘**ırzına** noḡşân
 3210 Gelince âdemüñ ‘**ırzına** noḡşân / Olur eller temâşasında ḡayrân
 3701 Şadâḡat ḡal‘ asından taşra çıkma / Veḡâr u şevketüñ ‘**ırzını** yıḡma
 4387 Budur sevdüğine bühtân idici / Sarây-ı ‘**ırzını** vîrân idici
 4388 Taḡıldı ‘aḡl u fikri ‘**ırzı** şındı / Niçe günler bu ḡâl ile geḡindi

ıslâḡ [] iyi duruma getirme, düzeltme, iyileştirme. <KT, CÜDÎ, KO, KANARI>

ıslâḡ olmak [1] onmak, iyileşmek düzelmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 840 Çü **oldı** ‘ âlem-i fırḡatde **ıslâḡ** / Vişâlüñ kıymetini bildi ervâḡ

ışmarlamak [1] emanet etmek, bırakmak, havale etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, TS>

- 2482 Getürdi Yūsufa virdi nihânî / Hemân **ışmarladı** Mevlâya anı
ıssı [21] sahip, malik, ehil. <YTS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
 217 Cemâl **ıssı** olup mânend-i mir’ât / ‘ Ayân oldı tecellî eyledi zât
 472 İderdi ḡasretiyle nâle vü âḡ / Dir idi ey ‘ inâyet **ıssı** Allâḡ
 589 Vişâl-i Yūsufa aç bâb-ı imkân / O ḡüsn **ıssını** eyle bana iḡşân
 834 Cemâl **ıssı** olup âyîne-kirdâr / Görine Tūr-ı dilde nūr-ı dîdâr
 1084 ‘ Ayândur yerde ḡalmaz nâle vü âḡ / Ziyâde intikâm **ıssıdur** Allâḡ
 1154 Cemâl **ıssınuñ** oldur muḡtezâsı / Ki ola derd-i ‘ âşıḡdan şafâsı
 1308 Kerâmet **ıssıdur** ol şems-i devlet / Du‘ âsıyla gide şâyet bu nekbet
 1925 Kerâmet **ıssısın** şevḡuñ ziyâde / Ki bir ḡandîl-i ḡudretsin semâda
 1949 Görür ḡayrıdan olmaz derde dermân / Didi ey derde dermân **ıssı** Sübhân
 2180 Ev **ıssı** eylese bir hâne ta‘ mîr / İderdi kendü taşvîrini taḡrîr
 2313 Güzellerde meḡer bir Bâzıḡa-nâm / Cemâl-i pür-kemâl **ıssı** dil-ârâm
 2379 Kesildi ḡâtırından ḡayd-ı fânî / Velâyet **ıssı** oldı şems-i cânı
 2752 Ḥicâb **ıssı** idi ol şems-i rüşen / Toḡardı aña bilmezlik yüzinden
 2854 Tūrurken muntazır bir gün o dâye / O taşvîr **ıssı** geldi şaldı sâye
 3548 Döker derdini derdi olan abdâl / Meşeldür bu ki **ıssın** söyledür mâl
 3707 Çü oldı menzili dördünci hâne / Girü yalvardı ol luḡf **ıssı** ḡâna
 3835 Maḡabbet **ıssı** göñülden mi geḡdüñ / Ḥicâb itdügüñ âdemden mi ḡaçduñ
 4271 Öḡersen öḡ kemâl-i bî-zevâli / Ḳılur **ıssını** memdühü’l-ehâlî
 4558 Cihânda var mı bundan özge lezzet / Cemâl **ıssı** olasın hem-çü mir’ât
 4636 Ola kim ide ol ḡayr **ıssı** sultân / Sizüñ az mâluñuza ḡoḡluḡ iḡşân

4814 Eyâ lutf u mürüvvet **ıssı** sultân / Budur maşşûd-ı dervîşân-ı Ken'ân

ıssı [2] sıcaklık, hararet, sıcak. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1271 Güneş **ıssısı** itdi baña te'sîr / Tağıldı sāye-veş boynuma zencîr

2210 Kōdılar anda taze **ıssı** nânı / Virürdi mihr ile mehden nişânı

'**ışk** [221] aşk, aşırı sevgi, sevdâ, muhabbet, alaka, gönül verme. Doğrusu “ışk” şeklinde iken dilimizde “aşk” şeklinde kullanılmaktadır. [tas.] Sevginin son mertebesi; sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi. Sufiler sevgiyi genellikle çeşitli kısımlara ayırırlar, çoğu kez de en tepeye aşkı koyarlar; aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar. Sevgi ile aşk arasındaki fark şudur: İnsan kalbindeki sevgiye hâkim olur, kalbindeki aşk ise onun hakimiyeti altına girer, iradesi elden gider. <KT, KO, CÜDÎ, LN, OTAL, ADŞS, TTS>

- 1 İlâhî 'ayn-ı '**ışkum** rüşen eyle / Murādum Yūsufina revzen eyle
 2 Ğanî kıl genc-i '**ışkuñla** fakîri / Sevindürsün beni şevkuñ beşîri
 5 Beni deryâ-yı '**ışka** mâlik eyle / Târik-i şâhidine sâlik eyle
 17 Demidür dil dilinden ola peydâ / Rümüz-ı kıssa-i '**ışk**-ı Zelîhâ
 41 Başumda 'ayn-ı 'aklı dūr-bîn et / Şühūdum '**ışk** ile 'ayn'el-yakîn et
 176 Öñürdi mâlik ol '**ışk**-ı şerîfe / Letâfet kesb iden irdi Latîfe
 177 Olagör âfitâb-ı '**ışka** sâ'î / Sebebdür irtifâ'a her şu'â'
 181 Aña kim mihr-i '**ışkı** ola şehper / Yakın ile ırağ olur berâber
 182 Aña kim mihr-i '**ışkı** olmışdur vesîle / İletdi seyr-i dîdâr-ı Cemîle
 206 Güşâde oldı 'ayn-ı '**ışkı** ol ân / Görindi 'aynı ile 'arş-ı Raḥmân
 282 Cuvân iken olup '**ışk** ile mu' tād / Yelirdüm bu havâda nitekim bād
 288 Ziyâde olsa nâr-ı '**ışk** hâli / Söyündürmez anı vuşlat zülâli
 329 Bu Yūsuf şehri virdi baña bir hâl / Sözümi âteş-i '**ışk** eyledi kal
 337 Cihânı yakdı mihr-i '**ışk**-ı Yezdân / Göñüller oldı encüm-veş perîşân
 339 'Anâşırda eger '**ışk** olmayaydı / İki bir araya gelmeyeydi
 340 Şu kim olmaz fûnûn-ı '**ışka** râğıb / Cenâb-ı Hakk ile düşmez muşâhib
 350 Taşarruf '**ışkuñ** olunca nihânî / Çeker tedric ile hurşid-i cânı
 353 Bu mihr-i '**ışk** irişince Hudâdan / Halâş eyler kuyûd-ı mâsivâdan
 355 İder şâhin-i '**ışka** cânını şayd / Vişâl (ü) furkat olmaz kendüye kayd
 533 Görür Ya'kûbı hergiz '**ışka** döymez / Kelâm-ı mâni' -i cânâna uymaz
 534 Ki Yūsuf dir yürür Yūsuf işidür / Harîş-i vuşlat olmak '**ışk** işidür
 1108 'Acebdür '**ışk**-ı Ya'kûb-ı zemâne / Firâk-ı Yūsufa olur bahâne
 1151 Bakâya gitse her '**ışk** ehli cânı / Derây-ı rihleti olur figânı

- 1354 Kime şalsa harāret ‘**ısk** tābı / Dükenmez Nıl gibi ıztırābı
- 1399 Maḳām-ı ‘**ıška** itdi ḥalkı irşād / Görenler ‘aşık oldu kıldı feryād
- 1408 Ḳulüb-ı ‘aşıḳıne cezbe şaldı / Görenler ‘**ıskı** deryāsına taldı
- 1410 Ḥarāmī gibi ‘**ısk**-ı bī-emānı / Şoyar ‘uryān ider ḥalk-ı cihānı
- 1420 İrişür ‘**ıskı** erbāb-ı şühūda / Olur bir zelzele beyt-i vücūda
- 1428 Yüri var pādīşāh-ı ‘**ıška** ḳul ol / Ḳomaz kendü ḡarībini melūl ol
- 1430 Enīs ü hem-dem ol ‘**ısk**-ı müfīde / Sürür-ı sīnedür hem nūr-ı dīde
- 1435 Velī kısmı olanuñ resm-i cismi / Olur gencine-i ‘**ıskıuñ** tılısmı
- 1438 Kimi ḥurşīd-i ‘**ısk** eylerse pür-şevḳ / Fiḡān u nāle olur aña bir zevḳ
- 1443 Dil ol dildür ki yaḳa ‘**ıskı** nārı / Göz ol gözdür ki göre rüy-yı yārı
- 1444 Şarāb-ı ‘**ısk** ile ol kim yıkılmaz / Cihānda ağzınuñ dadını bilmez
- 1447 Ḳul olan ‘**ıška** olur ḡamdan āzād / Ḡam-ı ‘**ısk** eyler imiş ādemi şād
- 1449 Mecāz ise daḡı terk itme ‘**ıskı** / Olur āyine pūlād-ı Dımışḳı
- 1452 Gider dārü’l-baḳāya hem-çü Ferḡād / Şoñında ‘**ısk** ile ḳor bir eyü ad
- 1456 Dimiş ol ādeme var yüri ta‘cīl / Kitāb-ı ‘**ıskı** evvel eyle taḡşīl
- 1457 İşüñ olmaya dirseñ böyle düşvār / Şabā-veş kühsār-ı ‘**ıška** düş var
- 1460 Aña kim ‘**ısk** ola ḡāmī vü ḡādī / Olur bu keşretüñ ḡayrū’l-‘ibādı
- 1462 Kişide zevḳ-ı ‘**ısk** olsa ziyāde / Bulurlar ‘ayn-ı ‘ilmini ḡüşāde
- 1463 Eger var ise vicdānuñda ḡālet / Kitāb-ı ‘**ıskdan** diñle rivāyet
- 1526 Dimezdi ḳāk ola ‘ārı ḡicābı / Biline açıla ‘**ıskı** niḳābı
- 1551 Düşürmüş ehl-i ‘**ıskı** ıztırāba / Fiḡānın şaymaz āvāz-ı zübāba
- 1557 Geyer müşḳı ḳabā ol çeşmi āhū / Zemāne ‘**ısk** u müşḳı ile memlū
- 1580 Şarāb-ı ‘**ısk** ile kendüyi bilmez / Ḳasāvetden tūtop tūtop yeñilmez
- 1584 Terakḳı eyledi derd-i derūnı / Belā-yı ‘**ıskınuñ** oldu zebūnı
- 1586 Olup āheng-i āhına nevāsāz / Virürdi erḡanūn-ı ‘**ıskı** āvāz
- 1612 Mürīdi ḳābil-i irşād ider ‘**ısk** / Velāyet ḳaşrını ābād ider ‘**ısk**
- 1620 Ḡam-ı ‘**ıskıuñ** beni bī-çāre itdi / Dil-i dīvāne saña uydı gitdi
- 1626 Olur her tende nūr-ı ‘**ısk** maḡsūs / Ḥicāb olmaz zīyā-yı şem‘e fānūs
- 1627 İdemez cism-i ādem ‘**ıskı** pinhān / Şıvanmaz balçığı ile mihr-i Yezdān
- 1633 Ḳımıldatsa reg-i ‘**ıskını** bir ān / Ḳılur çengi elinden çengi eḡḡān
- 1648 Tūyuldu būy-ı ‘**ısk** u müşḳı nāḡāh / Bu sırdan bende vü şāh oldu āḡāh
- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘**ıskı** itse inkār / Bu inkār olur idi ‘ayn-ı iḳrār
- 1650 O zālīm ḡamzeler hep oldu maḡlūm / Olurdu genc-i ‘**ıskı** ḡalka ma‘lūm
- 1658 Perestārān-ı dīvān-ı Zeliḡā / Zeliḡāyı görür ‘**ısk** ile şeydā

- 1665 Dehānuñ gibi bir gizlü haber var / Kemend-i ‘**ışka** olmışsın giriftār
- 1667 Seni ‘**ışk** ile gördüm böyle bīmār / Ben öldüm gamdan ey gül yüzlü dildār
- 1693 Seni şehbāz-ı dest-i ‘**ışk** dildār / Şikār itmiş gibi ey kebk-reftār
- 1701 Ğam-ı ‘**ışkum** görünmez bir qaradur / Belā budur ki derdüm bī-devādur
- 1707 Melekler ‘**ışkı** eflâkinde perrân / Perîler şevkı deryâsında ğaltân
- 1708 Mey-i ‘**ışkı** virür ‘uşşâka bir hâl / Olur dīvâne vü mecnûn u abdâl
- 1719 Dil-i dīvāneme yār itdi tedbîr / Şu‘ â‘-ı şems-i ‘**ışkı** urdı zencîr
- 1726 Belâ-yı ‘**ışka** mu‘ tād oldı cānum / Harâb-âbâd-ı hasretdür mekânım
- 1729 Esîr-i ‘**ışka** kâr itmez naşîhat / Görür gözi olur cām-ı maḥabbet
- 1745 Ğam-ı ‘**ışk** ile mi‘ rācını buldı / Küle döndi gül-i ruḥsârı şoldı
- 1746 Geçince kendüsinden merd-i şādık / Bir olur ‘**ışk** ile ma‘ şûk u ‘âşık
- 1754 Açar ‘**ışk** ehlinüñ ğaflet gözini / İder aşḥâb-ı irşaduñ güzîni
- 1757 Zeliḥâ ‘**ıřkınuñ** oldı zebûnı / Teraḳḳî itdi bir gice cünûnı
- 1793 Yayıldı gün gibi dünyâya ‘**ışkum** / Düşürdi başımı ğavgâya ‘**ışkum**
- 1808 Yûri var ‘**ışk** ile şâbit-kaḍem ol / Cihānda Ka‘ be gibi muḥterem ol
- 1814 Kaçan sevdâ-yı ‘**ışkum** olsa ğâlib / Hayâlüm gibi olmaz bir muşâḥib
- 1816 Hayâlümi çıkarma ḥatıruñdan / Görinsün nûr-ı ‘**ışkum** zâhirüñden
- 1833 Çıkup elden ‘inân-ı ihtiyârı / Semend-i ‘**ışk** ile gitdi qararı
- 1843 Girüp bâzâr-ı ‘**ışk** içre alındı / Yaşı girdâbına cismi şalındı
- 1844 Revân olsa kaçan kim yaşı cûyı / Dökilür ehl-i ‘**ıřkıñ** âb-ı rûyı
- 1854 Zeliḥâyâ cünûn-ı ‘**ışkı** bağı / Virürdi bağ-ı cennetden ferâğı
- 1856 Dir idi eyleyüp ‘**ıřkıñı** izhâr / Bize bu bend olupdur bend-i dildār
- 1864 Teraḳḳî olsa ‘**ışk**-ı dil-ġuşâda / Olur cānâna te‘şîri ziyâde
- 1872 Maḳâm iden bu künc-i i‘ tikâfı / Açar genc-i visâli ‘**ışk**-ı şâfî
- 1873 Olur bu ‘**ışk**-ı şâfî ile ‘âşık / Tavâf-ı Ka‘ be-i maḳşûda lâyıḳ
- 1899 Vücûda geldi ‘**ıřkıñ** muḳtezâsı / Każâ-yı ‘**ıřkıñıa** oldı rızâsı
- 1908 Cünûn-ı ‘**ışk** ile olduñ mı pür-şevḳ / Ki vardur gerdenüñde hâleden tavḳ
- 1953 Gözüñ ol çeşmi şehbâza nażar-bâz / Dilüm ol ğonca-leb ‘**ışkıyle** demsâz
- 1964 Ğam-ı ‘**ışk** eyledi mânend-i mevtâ / Gelüp itsün Mesîḥâ gibi iḥyâ
- 2131 Gülün ‘**ıřkıñdan** irdi ḥaylî ḥâlet / Bozardı yâsemînüñ beñzi ğâyet
- 2189 Didi feryâd ile ḥayfâ dirîġâ / Beni ‘**ışk** eyledi ḥalka temâşâ
- 2259 Yanalum nâr-ı ‘**ışka** nûr olalum / Ğam-ı dildār ile mesrûr olalum
- 2301 Anuñçün kâmetüm döndi kemâna / Ki tîr-i ‘**ışkına** oldum nişâne
- 2302 ‘Acebdür ‘âşık-ı maḥzûn u ğamnâk / Olur da‘ vâ-yı ‘**ışk** itmekde bî-bâk

- 2306 O ten kim olmaya ‘**ışk** ile fānī / Uyanmaz ışır-ı dilde şem‘-i cānı
- 2312 İdüp nūr-ı ıerāğ-ı ‘**ıřk**ı tařıl / İdegör zūmetüni nūra tebdıl
- 2339 Ümīd oldur ki ‘**ışkumdan** gele hāl / Ola serv-i revānı baña meyyāl
- 2352 Temāşā iderek ol āfitābı / Şarāb-ı ‘**ışk** ile gitdi hicābı
- 2355 Eyā Tūr-ı niyāzuñ nūr-ı zātı / Uyarduñ ‘**ıřkuñ** ile kāyinātı
- 2377 Gönüldeñ ‘**ışk**-ı Yūsuf zāyıl oldı / Hemān aşı-ı uşüle māyıl oldı
- 2394 Bu rāyı ‘ayn-ı ‘aql itmez nażargāh / Hemān abdāl-ı ‘**ıřkuñdur** bu dergāh
- 2397 Mürebbā olmasa ‘**ışk** ile insān / Bakılmaz ‘ayn-ı ta‘ zīm ile bir ān
- 2403 Yır itmiş her gönülde ‘**ışk** tábı / Her evde var şu‘ā‘-ı āfitābı
- 2406 Gönül murğı olur ol serve meyyāl / Tutulur dām-ı ‘**ışkına** be-her hāl
- 2408 Kimi sāzende-i ‘**ışkına** rakķāş / Kimi deryā-yı efkārına ğavvāş
- 2431 Kaçan kim ‘**ışka** mağlūb ola insān / Şarāb-ı vuşlat olmaz aña dermān
- 2432 Girü oldı ğam-ı ‘**ıřkuñ** zebūnı / Girü çınratdı zencir-i cünūnı
- 2526 Tıururđı ‘ālem-i ħavf ü recāda / Niķāb-ı ‘**ışkım** itmezdi ğuşāde
- 2527 Ħabībı ‘**ışkını** bilmiş degüldi / Ħicāb-ı ‘ārı yırtılmış degüldi
- 2718 ‘Aceb olmaz bu deñlü rāy-ı tezvır / İder ‘**ışk** ādemi çōbān-ı ħınzır
- 2724 Anı kendüye çekmiş ‘**ışk**-ı Mevlā / ‘*Aleyhi rahmetu’llāhi Ta‘ālā*
- 2796 Öğüp ol cāmı kıldurđı Zeliķā / Didi ‘**ıřkuña** ey yār-ı dil-ārā
- 2817 Gören sevdi işiden sevdi anı / Pür itdi mihr-i ‘**ışkından** cihānı
- 2860 Cihān içre budur āyın ü üslūb / Olur ‘**ıřk** ehli mıkñāţis-i maĥbūb
- 2887 Vücūdı baĥr-ı ‘**ışka** taldı kaldı / Tecellī ‘ālemi ‘aķlını aldı
- 2944 Kemāl-i ‘**ışk** odur kim ‘āşık-ı pāk / Ħicābı perdesini eyleye çāk
- 2945 Gide cümle hicābınuñ seĥābı / Hüveydā ola ‘**ışk**ı āfitābı
- 2947 Şarāb-ı ‘**ışk** ile mest ola her bār / Vücūdın eyleye mir’āt-ı esrār
- 2949 Oķuna ĥalkā ‘**ışk** dāsitanı / Derāy-ı rıĥleti ola fiġānı
- 2958 Vücūdı sākī-i bezm-i belādur / Belā-yı ‘**ışk**ı ğörinmez kazağur
- 2960 İder esrār-ı ‘**ışk**ı ĥalkı ĥayrān / Virür bedr-i tamāmı ‘aķla noķşān
- 3039 Kırān itdi girü Nāĥide ĥurşid / Girü hengāme-i ‘**ışk** oldı tecđid
- 3075 Zeliķā kendüzini yavı kıldı / Taşarruf ‘**ıřkuñ** olduĝını bildi
- 3103 Seni ‘**ışkıyle** itdi mest ü ĥayrān / Saña olur mı bundan özge iĥsān
- 3131 Şabāya beñzer istiĝna-yı dildār / Ki artar nār-ı ‘**ışk** anuñla her bār
- 3140 Sükūt itsün diyü ‘**ıřkım** zebānı / Tilāvetden teĥi olmaz dehānı
- 3169 Cefādur mihr-i ‘**ıřkıñdan** naşibi / Olupdur sāye gibi yır ğaribi
- 3170 Tōķındıkça aña seng-i melāmet / Binā-yı ‘**ışkını** eyler ‘imāret

- 3176 Yakupdur âfitâb-ı ‘**ıŝkuñ** anı / Senüñ sâyeñde diñlensün revânı
- 3177 Şaçuñ derdinden oldı kâmeti piç / Dehânuñ ‘**ışkı** itdi hıçden hıç
- 3218 Zemâne bî-vefâ yâr ise serkeş / Kârâr u şabr yok ‘**ışk** ise âteş
- 3225 Ne câyı menzil itdiyse muhaşşal / İrişdi ‘**ışkı** aña andan evvel
- 3249 Benüm ağladuğum budur ki dâyim / Ğam-ı ‘**ışkumla** her kim oldı kâyim
- 3253 Olinca Bâzığa ‘**ışkumla** dil-riş / Kõdı sultânligini oldı dervîş
- 3288 Şarâb-ı ‘**ışk** ile bî-hûş u mestem / Cemâlün görelî şûret-perestem
- 3303 Şu kim ‘**ışk**-ı habîbe şâbir olmaz / Sözinî tutmamağa kâdir olmaz
- 3317 Benefşe boynın egdi mübtelâ-veş / Meger gönline şaldı ‘**ışkı** âteş
- 3325 O bâğuñ ergavânınuñ nihâli / Şehîd-i ‘**ıŝkuñ** olmışdı mişâli
- 3328 Nihâl üzre açılmış verd-i hamrâ / Başında od yanar ‘**ışk** ile güyâ
- 3330 Cünûn-ı ‘**ışk**-ı bülbül anda peydâ / Şunuñ âvâz-ı zencîri hüveydâ
- 3343 Tolup sevdâ-yı ‘**ışk** ile şakâyık / Görüp gül Yüsufını oldı ‘aşık
- 3346 O gülşen Yüsufuñ ‘**ışkıyle** taldı / Hemân bir mecma‘ ü’l-‘uşşâk oldı
- 3487 Kişinüñ ‘**ışkına** nâkış olsa dâyim / Olur ma‘ şûkuñ istignâsı lâzım
- 3488 Kemâl-i ‘**ışk** ider ‘uşşâkı şâkir / Olamaz dilber istignâyâ kâdir
- 3526 Didi pervâneye ey ‘**ışk** mesti / Maḥabbet bezminüñ âteş-peresti
- 3528 Çü nâr-ı ‘**ışka** oldı ittiḥâduñ / Kırıldı yandı hep koluñ kanaduñ
- 3532 Yağanlar nâr-ı ‘**ışka** ten pelâsın / Geyer gün gibi nûrânî libâsın
- 3539 Yazuklar baña kim hayrân-ı ‘**ışkam** / Ğam-ı hecr ile ser-gerdân-ı ‘**ışkam**
- 3541 Meger noḡşân-ı ‘**ışkum** oldı mâni‘ / Ki toğmaz üstüme hûrşid-i tâli‘
- 3550 Mey-i ‘**ışk** ehl-i derdi bülbül eyler / Kitâb-ı ‘ışkı okur tırmaz ezber
- 3551 Tıyurur genc-i ‘**ışkı** âh-ı serdi / Üşürür başına zenbûr-ı derdi
- 3557 Didi ey ‘**ışk** esîri şâh-zâde / Melâlün çok ğamuñ ḥadden ziyâde
- 3587 Yaraşdı tâc-ı zerrîn-i Zelîḥâ / Başında od yanar ‘**ışk** ile güyâ
- 3682 Benem ol zerre-i nâçiz güyâ / Ki olur mihr-i ‘**ıŝkuñla** hüveydâ
- 3684 Yıkıldı kal‘ a-i şabrum bozuldı / Vücûdumda taşarruf ‘**ıŝkuñ** oldı
- 3688 Mey-i ‘**ışk** ile yok şerm ü hicâbı / Hevâ-yı vuşlata eyler şitâbı
- 3710 Göçerse ‘**ışk**-ı bîdâduñla cânum / Kırıyâmetde olur boynuna kanum
- 3736 O demde naṭ‘-ı ‘**ışk** içinde bi’z-zât / Zelîḥâ az kaldı kim ola mât
- 3755 Muşavver mün‘akis her bir yañada / Görince ‘ayn-ı ‘**ışk** oldı güşâde
- 3757 Benümle olamazsın hem-terâzû / Ki ‘**ışk** işine şıgmaz zûr-ı bâzû
- 3784 Zebûn itdi seni ‘**ıŝkuñ** belâsı / Bu derdüñ şabr ile olur devâsı
- 3838 Zelîḥâ şandı kim keşf itdi râzı / Bu derd-i ‘**ışkı** bu nâz u niyâzı

- 3852 Kaçan şîrâne çekse tîğ-i âhı / Kıyar ma' şûkına 'ışk ehli gâhî
- 3855 Şarâb-ı 'ışkdan hergiz ayılmaz / Haţâsın aňlamaz işini bilmez
- 3886 Beni gördükçe mihr-i 'ışkı artar / Ezilür baňa ol bedr-i münevver
- 3889 Bu hâliyle temâşâ eyle anı / Yüzinden bellüdü 'ışkum nişanı
- 3901 Melâmetdür 'arûs-ı 'ışka zînet / Olur fahri yiri cây-ı mezellet
- 3902 Kuranlar 'ışkınuñ hengâmesini / Geyer evvel melâmet câmesini
- 3905 Cihânda fitne-i 'ışkun kıyâmı / İder rencide cumhûr-ı enâmı
- 3928 Size virürdi ğıybetden ferâgat / Sizi eylerdi 'ışk ile melâmet
- 3977 Zenân-ı Mışruñ artup vecd ü hâli / Semend-i 'ışkınuñ oldı pâymalı
- 3980 Görince bunlaruñ 'ışkın hüveydâ / Terakķi eyledi derd-i Zelîhâ
- 3981 Fiğân u âhına oldı bahâne / Urıldı 'ışk atına tâziyâne
- 3982 Baķup mihr-i cemâle döktiler yaş / Dür-i deryâ-yı 'ışkı itdiler fâş
- 3984 Vişâl-i yâra olsa ğayrı tâlîb / İder 'ışk ehlinüñ şevķını ğâlib
- 4039 Atar Yûsuf daķı cevri sinânın / Kılur anuñla 'ışkı imtiñânın
- 4040 Kemâl-i 'ışkınuñ tuymış ezelden / Kõmaz ammâ ki istignâyı elden
- 4089 Cünûn-ı 'ışk ile bed-rây u bed-hû / Kılur insân-ı nâdanı siyeh-rû
- 4129 Meh-i Ken'ânınuñ derdine düşdi / Güreşdi nâr-ı 'ışk ile tutuşdı
- 4222 Gözi gönli anuñ 'ışkıyle taldı / Vücûdı belki 'ayn-ı 'ışk oldı
- 4228 O derd-i 'ışka yüz taķsîn ü şâbâş / Ki ola cân-ı 'aşıkla karındaş
- 4230 Bu dünyâ fitne-i Ye'cûca beñzer / Olur 'ışk aña bir sedd-i Sikender
- 4232 Gözüñ nûrıdur ol 'ışk âfitâbı / Çeker 'ayn-ı 'adûya bir hicâbı
- 4233 Kaçan kim 'ışka mağlûb ola insân / Ğam u şadî olur yanında yeksân
- 4237 Olur bu resme 'ışkınuñ intihâsı / Cefâsınuñ soñındadır vefâsı
- 4437 Baňa keşf itdi 'ışkınuñ gizlü râzın / Eline aldı gönlüñ şâhbâzın
- 4444 Daķı artardı sevdâ-yı cünûnı / Belâ-yı 'ışkı ğavĝâ-yı cünûnı
- 4506 Çekersin derd-i 'ışkı bunca yıldur / Murâduñ her ne ise baňa bildir
- 4513 Senüñ 'ışkıuñla bād-ı şarşar-ı ğam / Nihâl-i kâmetümi eyledi ğam
- 4556 Çerâğ-efrûz-ı 'ışk u ferd-i bî-çün / Kõmaz bir derdmendi şöyle maħzûn
- 5035 Eyâ da'vâ-yı 'ışk iden mürâyî / Yürî var derd-i ser eyle bu râyı
- E27 Fiğân ile olur 'ışk ehli rûsvây / Olursa vâý eger olmaz ise vâý
- 'ışk-ı cânân [5] sevgiliye duyulan aşk. <KANAR/>
- 189 Burâķı 'ışk-ı cânân gibi fi'l-hâl / Menâzil kaţ'ına oldı per ü bâl
- 1852 Nihâyet bulduĝına 'ışk-ı cânân / Tefâhûr eyleyüp olurdı ğandân
- 2303 Ecel gibi belâ-yı 'ışk-ı cânân / Faķîre vü ğaniye oldı yeksân

- 3904 Semend-i ‘**ışk-ı cānān** itse cevlan / Olur miñnet ğubārından perīřān
- 4449 Görinmez bir kaçādur ‘**ışk-ı cānān** / Ğalāř olmaz ölince andan insān
- ‘**ışk-ı cāvidānī** [1] edebi aşk. <KANARI>
- 4229 Kiřiye cām-ı ‘**ışk-ı cāvidānī** / Ferāmūř itdürür kayd-ı cihānı
- ‘**ışk-ı dildār** [5] sevgiliye duyulan aşk.
- 2788 Müřābihdür bu cāma ‘**ışk-ı dildār** / Kōmaz ādemde hergiz ħavf-i āġyār
- 3106 Vücūduñ ‘**ışk-ı dildār** ile tōlmıř / Gözüñ ğöñlün cemāl-i yār olmış
- 3245 Kemāle irişince ‘**ışk-ı dildār** / Olur ma‘şūķ ‘ayn-ı ‘āřık-ı zār
- 3542 Kemāle irmedi mi ‘**ışk-ı dildār** / Degüldür tālī‘-i sa‘düm baña yār
- 4446 Elemden olmayup bir laħza ħālī / Bu idi ‘**ışk-ı dildār** ile ħālī
- ‘**ışk-ı İlähī** [2] ilahi aşk, Allah sevgisi. <KANARI, ÖTS>
- 334 Güneşdür fi‘l-meşel ‘**ışk-ı İlähī** / Kızıl altun ider ħāk-i siyāhı
- 4591 Muĥıřt oldı aña ‘**ışk-ı İlähī** / Kesildi Yūsuf içün āh u vāhı
- ‘**ışk-ı mecāzī** [2] mecazi aşk, Allah sevgisine ulaşmak için onun yarattıġı geçici suretlerden birini sevmek. <KANARI, OTAL>
- 1860 Bu zencīr oldı tesbīħ-i niyāzı / Ħaķīķī eyledi ‘**ışk-ı mecāzı**
- 2378 Ħaķīķī oldı bu ‘**ışk-ı mecāzı** / Ħudādan ġayrıdan gitdi niyāzı
- ‘**ışk-ı pāk** [5] temiz aşk.
- 3 Güřāde eyle ‘ayn-ı ‘**ışk-ı pākı** / Dehān-ı rāzum olsun sīne-çāķı
- 1858 Kemāl-i ‘**ışk-ı pākı** kıldı te‘şīr / Delindi baġrı feryād itdi zencīr
- 1874 Gözüñ aç ġāfil olma gezme ġamnāk / Rümüz-ı ‘**ışk-ı pākı** eyle idrāk
- 2243 ‘Azīzūñ ‘**ıřk-ı pākı** oldı efzūn / O Leylī-çihre itdi anı Mecnūn
- 4406 Kaçan kim ‘**ışk-ı pāk** irse kemāle / Elem bir ‘ālem olur ehl-i ħāle
- ‘**ışk-ı yār** [2] yārın aşkı. <BMS>
- 2253 Nihān eylerdi derd-i ‘**ışk-ı yārı** / Kaçuda idi ‘ayn-ı intizārı
- 3002 Tıyurur ‘**ışk-ı yārı** ‘āřık-ı ħām / Şu‘ā‘-ı mihre ħāyıl olamaz cām
- ‘**ışk ile** [1] büyük bir arzu ile, cân u gönülden. <KUBBEALT>
- 4584 Ol evlerde diseñ ‘**ıřk ile** bir hū / Olurdi her taraf hū ile memlū
- ‘**ışk-sāz** [1] aşk yapan, aşk oluşturan.
- 1974 Girü keşf eyledi rüy-ı niyāzı / Girü deprendi derd-i ‘**ışk-sāzı**
- ıtnāb** [1] çadır ipleri, baġları, “ıtnāb”ın çoġulu. <KT, KO, CÜDİ, OTAL, CÜDİ>
- 2212 Pilāvun ħaymesini ķurdi erbāb / Kařuķlar yer yer oldı aña **ıtnāb**

ıztırāb [18] maddi veya manevi acı, sıkıntı, azap, büyük zahmet, eziyet, elem. <KT, KO, LN, CŪDĪ, OTAL, KUBBEALT>

- 669 Çıkarur seyre eflāk āfitābı / Kesilmez anuñ için **ıztırābı**
 921 Kemānuñ olur ellerden ‘azābı / Dükenmez egrinüñ hıç **ıztırābı**
 1141 Dükenmez zerre gibi **ıztırābuñ** / Qomazsın dāmenin ol āfitābuñ
 1551 Düşürmiş ehl-i ‘ışkı **ıztırāba** / Fiğānın şaymaz āvāz-ı zübāba
 1674 Seven gün gibi bir ‘ālī-cenābı / Dükenmez zerre gibi **ıztırābı**
 1907 Eyitdi sen de ‘āşık mısın ey māh / Kesilmez **ıztırābuñ** tā seḥergāh
 2913 Tutuşdı yandı nār-ı **ıztırāba** / Niyāz itdi yüzün sürdi türāba
 3546 Bir az şerḥ itdi derd-i **ıztırābın** / Oğudı şem‘ ü pervāne kitābın
 3595 Hicābından olurdu **ıztırābı** / Seḥāb ile silerdi āfitābı
 E24 Vişālūñ ‘ālemi bir dem degüldür / Belā vü **ıztırābı** kem degüldür
 E28 Yaramaz ademe eylük ‘acebdür / Vişāli **ıztırābına** sebebdür

Aşağıdaki tanıklarda kelimenin su ile ilgili kelimelerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Kāmûs’ta “çalkanmak manasınadır ki deryanın çalkanması gibi rabitası münadim olup muhtel ve müşevveş olmak manasına müstameldir.” açıklaması yapılmıştır. Kelimenin “kıvrınma, çırpınma, çarpma, titreme, çalkalanma” anlamları diğer tanıklar için de düşünülebilir. <KĀMŪS, ŞİİRİN İZİNDE>

- 1354 Kime şalsa ḥarāret ‘ışk tābı / Dükenmez Nıl gibi **ıztırābı**
 2193 Vücūdum döndi güyā ol ḥabāba / Düşer girdāba uğrar **ıztırāba**
 3045 Felekler gibi olur inķılābı / Deñizler gibi artar **ıztırābı**
 3706 Düşüp gün gibi baḥr-i **ıztırāba** / Teveccüh eyledi bir ğayrı bāba
 5114 Yüze gelmez aḥar şunuñ ḥabābı / Kesilmez **ıztırāb** u inķılābı

ıztırāb vermek [1] acı çektirmek, elem vermek, cefa etmek. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ>

- 1251 Bu Ken‘ān ilinüñ ‘ayn-ı ‘itābı / Bize ğayetde **virdi ıztırābı**

ıztırāba düşmek [1] cefa çekmek. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ>

- 2888 Şürü‘ eyler bu kār-ı nā-şavāba / **Düşer** gün gibi soñra **ıztırāba**

İ

ibā [] çekinme, razı olmama, imtina etme. <KT, KO, LN, OTAL>

ibā etmek [2] çekinmek, sakınmak. <ÖTS>

3433 Haberdâr ol bu dünyâ lezzetinden / **İbā itme** güzeller vuşlatından

3877 Aşıl̄sa daḥi bed-kirdâr u bed-râ / **İbā itmez** yemîn itmekden aşlâ

‘**ibād** [1] kullar, “‘abd”ın çoḡulu. <KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

2686 Gider bu zînet ile ittiḥādı / Oyalar cānib-i Ḥaḡdan ‘**ibādı**

‘**ibādet** [13] kulluk etme, tapma, tapınma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TS, KANARİ>

44 ‘**İbādetde** elif-veş müstaḡim it / Şalāḥiyyet maḡāmında muḡim it

114 ‘**İbādet** ‘aynına olsa nazargāḥ / Olur her ḡalb-i mü’min Ka‘betu’llāḥ

126 Ḳanā‘at küncine pîr-i ṭarīḡat / ‘**İbādet** gencine mîr-i şerî‘at

1113 Cemî‘-i mâmelekden vaz geldi / ‘**İbādet** küncine seccāde şaldı

1123 Namāz üstinde iken geldi ḥı̄‘abı / ‘**İbādet** ‘aynınuñ oldı niḡabı

1955 ‘**İbādetde** gözüm dildârı gözler / Rükû‘umda ḡıyām-ı yârı gözler

3257 ‘**İbādet** ‘ādet olmışdı o māḥa / Çıkarurdu çerāḡın şubḡgāḥa

4078 İki çeşmi gibi ol serv-ḡāmet / Yirini kıldı miḡrāb-ı ‘**ibādet**

4572 Felek-veş mihr-i Yezdān ile ṭoldı / ‘**İbādetden** başın ḡalduramaz oldı

4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘**ibādet** / Rükû‘a varmış eyler Ḥaḡḡa ṭā‘at

5094 ‘**İbādet** nerdibān-ı rif‘atüñdür / Ḳanā‘at būstān-ı ‘izzetüñdür

‘**ibādet etmek/eylemek/kılmaḡ** [1] Tanrı buyruklarını yerine getirmek, Tanrı’ya yönelen sayḡı davranışlarında bulunmak, tapınmak. <TS, ÖTS>

4195 Vücūdın eylemiş dāl-ı ḡamīde / ‘**İbādet eyler** Allāḡü’l-Mecīde

4575 Zeliḡḡaya yedi ev itdi bünyād / ‘**İbādet kılmaḡ** içün ol perî-zād

‘**ibādetḡāḥ** [1] ibadet yeri, mabet, ibadethane. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4585 Yedi evde girerdi erba‘îne / ‘**İbādetḡāḥ** idi ol ḡür-ı ‘îne

‘**ibādetḡāne** [3] ibadet etmeye mahsus yer, mabet, tapınak. <KT, KO, OTAL>

4888 ‘**İbādetḡānesi** tenḡā vü ḡālî / Görinmez zāt-ı ferḡunde-ḡıṣālî

5001 Gözi nem derdi muḡkem cānı pür-ḡam / ‘**İbādet-ḡānesine** gitdi ol dem

5047 Zeliḡḡa oldı bu eḡḡāndan āḡāḥ / ‘**İbādet-ḡānesinden** çıḡdı nāḡāḥ

‘**ibādu’llāḥ** [2] Allah’ın kulları, insanlar. <KO, OTAL, ÖTS>

86 Ṭarīḡ-ı ḡaḡḡa ḡılsa maḡşūd / Delîl olur ‘**ibādu’llāḡa** Ma‘būd

2507 O māḡı eyledi her vech ile zeyn / ‘**İbādu’llāḡa** oldı ḡurretü’l-‘ayn

iblîs [3] şeytan [*mec.*] hilekâr, düzenbaz. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 1246 Didiler ey birâder sağ esen kal / Ki bize âl-i **İblīs** eyledi âl
 2706 Girer bir vech ile gönline **İblīs** / İder bir âdeme yüz dürlü telbīs
 2942 Aña kâr itmez **İblīsüñ** fesâdı / Cenâb-ı Hâkka artar i' tişkâdı
ibn [3] oğul. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
 130 Zihî sultân ki Mūsâ **ibn**-i 'İmrân / 'Aşâsıyle der-i fazlında derbân
 5084 Gerekse ol Mesîhâ **ibn**-i Meryem / 'Anâsır çâr-mîhinden gelür gam
ibn-i âdem [1] insanoglu.

- 4241 Hemîşe gam çekeydi **ibn-i âdem** / Hârâb-ender-hârâb olurdu ' âlem

İbrâhîm [9] İbrahim Peygamber. Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen peygamberlerden biridir. Arapların ve İsrailoğullarının atası kabul edilir. İki çocuğu peygamber olan tek peygamberdir. Oğlu İsmail Peygamber, Arapların atası ve Hz. Muhammed'in dedelerindendir. İshak Peygamber'in ise Yahudilerin atası olduğu rivayet edilir. <ADŞS, DEKS>

- 370 'İnâyet itdi **İbrâhîme** Hâllâk / Vücûda geldi İsmâ'îl ü İshâk
 490 Gelüp bu Âl-i **İbrâhîmümi** al / Hâzer kıl hıdmetinde kılma ihmâl
 1802 Kemâl-i lutf ile ey verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i **İbrâhîme** beñzer
 2543 Deve üstinde ol pîr-i münevver / Oḡurdı şuhf-ı **İbrâhîmi** ezber
 2872 Buyurdı ceddüm **İbrâhîme** Sübhân / Didi kıl oḡluñ İsmâ'îli ḡurbân
 2890 Saña zulm olur **İbrâhîme** hicrân / Anaña ḡadr u ilḡvânuña ḡüsrân

İbrahim Peygamber Nemrud'u puta tapmaktan vazgeçirmek için mücadele yolunu seçince, Nemrud onu ateşte yakarak cezalandırmak istemiştir. Ateşin son derece büyük oluşu yüzünden hiç kimse İbrahim'i ateşe atmak için yaklaşılmayınca şeytan gelerek Nemrud'un adamlarına mancınık yapmayı öğretmiş ve mancınık yaparak onu ateşe atmışlardır. Ancak Allah'ın emriyle ateş onu yakmamış ve bir gül bahçesine dönüşmüştür. İbrahim ateşe atılmadan önce Cebrail gelerek kendisine yardım edip ateşten kurtarmak istemiş, ama o Cebrail'in yardımını kabul etmemiştir. Cebrail gelerek kendisine "Ben Cebrail'im, bana ihtiyacın var mı?" diye sormuş o da Cebrail'e: Benim sana ihtiyacım yok, benim ve ateşin yaratıcısı olan Allah'tan yardım isterim" diye cevap vermiş, bunun üzerine Allah onu dost olarak ilan edip ateşi gül bahçesine çevirmiştir. Bu olayda sonra ona Halilullah (Allah'ın dostu) denilmiştir. <ADŞS, FMS>

- 1439 Maḡabbet 'âşıkı itmez müşevveş / Gülistân olur **İbrâhîme** âteş

İbrahim Peygamber'in kutsal kitabı, Kur'an'da da belirtildiği gibi Suhuf/Suhuf-ı İbrahim adını taşır. <FMS>

- 3256 Bülend âvâz ile ol bülbül-i cân / Oḡurdı şuhf-ı **İbrâhîmi** her ân

İbrahim Peygamber sofrasında misafir olmadığı zaman yemek yemezmiş. Misafir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşır. Bu yüzden onun adı bereket ile anılır. <ADŞS>

4483 Koda bāṭıl ṭarīḳın Ḥaḳḳa döndi / Elini ḥ'ān-ı **İbrāhīme** şundi

ibrām [13] rica ve teklifte usandırıp mecbur edinceye kadar ısrar etme, can sıkacak derecede ısrar ile rica etme, üstüne düşme, zorlama. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2439 Çü Mâlik uğradı **ibrāma** vâfir / Yañıldı şatdı dildârını âḥir

3038 Nice gün itdi aḡnām ile ārām / Zeliḥā cānibinden oldu **ibrām**

3295 Gice gündüz anuñ **ibrāmı** ebri / İḥāṭa eyledi ḥūrşid-i şabrı

3698 İñende eyleme **ibrām** u iḳdām / Olur tedric ile her mīve-i ḥām

3988 Ne pend ile Zeliḥā 'āmil oldu / Ne **ibrām** ile Yūsuf māyil oldu

4038 Ki dirler Yūsufuñ sevmiş Zeliḥā / İder vaşlına **ibrām** ü taḳāzā

ibrām etmek/eylemek [7] zorlamak, ısrar etmek, üstüne düşmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

666 Gelüp evlâdı çok **ibrām idicek** / Tereddüd eyledi pîr-i mübârek

682 Pederden kopmadı destūra iḳdām / Nihānî Yūsufa **itdiler ibrām**

685 Elin öp Ḥazret-i Ya'ḳūba gel var / İcâzet iste **ibrām eyle** yalvar

2033 Zeliḥāya bu aḥvāl oldu i' lām / Atası şāh-ı maḡrib **itdi ibrām**

2232 Bu ḥāl üstine geçdi niçe eyyām / Vişāle **eyledi** bir gice **ibrām**

2418 'Azîz-i Mışra **itdi** vâfir **ibrām** / Cemāl-i pür-kemālin kıldı i' lām

3891 Bu ḥüsn ile eger kim **itsem ibrām** / Kim ola kim faḳîre olmaya rām

'**ibret** [4] uyanma sebebi olacak olay ve durum, böyle bir olay ve durumdan ders alma.

<KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>

'**ibret almak** [3] ders almak, olan bir şeyden kendi payına bir ders çıkarmak. <KUBBEALT>

2376 Sözinden Yūsufuñ çok '**ibret aldı** / Peşimān oldu istiḡfāra geldi

3115 Tehevvr 'āşıkı eyler peşimān / Güneşden '**ibret al** ey mäh-ı tábān

4060 İderler aña bu resme ḥaḳāret / Görenler tā ki andan **ala** '**ibret**

'**ibret olmak** [1] çevredekilere ders verecek nitelikte olmak. <ÖTS>

1069 Cihānda bu rivāyet **oldı** '**ibret** / Bu idi Ḥazret-i Ya'ḳūba ḥikmet

'**ibret-āmîz** [1] ibret veren, ibretli. <KT, KANARI, KUBBEALT>

2365 Olinca bu ḥitāb-ı '**ibret-āmîz** / Aña virdi cevāb-ı ḥikmet-engîz

'**ibret-engîz** [1] ibret verici. <KANARI>

258 Anuñ her ḥükmi ḥükm-i ḥikmet-āmîz / Anuñ her emri emr-i '**ibret-engîz**

'**ibret-nümā** [1] ibret gösteren, ibret olan. <KT, KANARI, KUBBEALT>

34 Bu bîkr-i fikrümü ‘**ibret-nümā** kıl / Temāşāgāh-ı aşhāb-ı şafā kıl
‘**ibrī** [3] İbrani, Yahudi. <KO, LN, OTAL, KANARI>

1230 Meh-i Ken‘ân şatıldüğün bilince / Didi ihvānına ‘**ibrī** dilince

2547 Aña ‘**ibrī** dilince şordı aḥbār / Haber dār olmadı bu sırdan aḡyār

4495 Du‘ā itdi aña ‘**ibrī** dilince / Nazar itdi du‘āsını kılınca

ibtidā [2] başlama, başlangıç. <KT, KO, LN, OTAL>

2935 Meşakḡatdūr her işüñ **ibtidāsı** / İrişür intihāsında şafāsı

5172 Bu evrāḡuñ ki var zevḡ u şafāsı / Bahāruñ evvelidūr **ibtidāsı**

ibtizāl [1] bir şeyin bol kullanılması, izzetsizlik, itibarsızlık, herkesin gözünden düşmüş.

<KT, KO, LN, CŪDÎ>

762 O daḡı merḡamet itmezdi ḡat‘ā / İderdi **ibtizāl**ine taḡāzā

icāzet [13] izin, ruhsat, müsaade. <KT, KO, LN, KANARI>

1146 Didi ey maḡla‘-ı mihr-i sa‘ādet / Fiḡān eyle saña oldı **icāzet**

1332 Didi ey şāh-ı iḡlīm-i sa‘ādet / Eger olursa sizlerden **icāzet**

2063 Bu resme ḡitdi meḡtüb-ı **icāzet** / Ḳabūl itdi şehenşāh-ı ‘adālet

2637 Arayup bulmaḡa itmişdi niyyet / Cenāb-ı Ḥaḡdan olmadı **icāzet**

2971 Olursa ḡazretünden bir **icāzet** / Getürsünler aña eyleñ naşīḡat

4813 Eger olursa sulṡāndan **icāzet** / İderüz bir ulu ḡayra delālet

icāzet istemek [1] destur istemek, icazet dilemek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

685 Elin öp Ḥazret-i Ya‘ḡūba gel var / **İcāzet iste** ibrām eyle yalvar

icāzet vermek [6] izin vermek, destur vermek, ruhsat vermek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ,

KUBBEALTI>

252 **İcāzet virse** bir ḡulına ol ḡān / İder İrān ile Ṫūrānı vīrān

660 ḡül ü nergis gibi ey şems-i ṡā‘at / Gözi ḡönli açılsun **vir icāzet**

681 Uyup a‘vān u enşār-ı fesāda / **İcāzet virmedi** ḡayrū‘l-‘ibāda

688 Taḡarru‘ eyledi Ya‘ḡūba vāfir / Dil uciyla **icāzet virdi** āḡir

732 Firāḡ-ı Yūsufa **virmez icāzet** / Żarūrī ḡāl iken cāna bu āfet

2972 Dil uciyle **icāzet virdi** dildār / Velī ḡönline geldi niḡe efḡār

icmāl [1] ihtisar etme, kısaltma, hülasa, özetleme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2608 Cemālī olamaz taḡşīl ü **icmāl** / Beyānında lisān-ı nāḡıḡa lāl

icrā [2]

1. yapma, yerine getirme, bir işi yürütme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, KANARI>

icrā etmek [1] yapmak, uygulamak.

2446 Resûlün sünnetini **iden icrâ** / Hâlâlin kıldı beytinde mu‘ ammâ

2. akıtma, akıtılma. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ> Tanıkta “zülâl” kelimesiyle birlikte kullanılması bu anlamı düşündürmektedir.

145 Zülâl-i şer‘ ini itdürdi **icrâ** / Cihânı ölmüş iken kıldı ihyâ

iç [11] herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dahil, “dış” karşıtı. <TS, KUBBEALTİ>

806 Atalum çâh **içine** nâzükâne / Ola kim tuş ola bir kârbâna

1199 Şu mir’âtında gördi âfitâbı / Bakup çâh **içine** kıldı hıtabı

1216 Biri çâh **içine** itdi hıtabı / Şadâdan gayrı çıkmadı cevâbı

1362 Girüp şehr **içine** ol bedr-i kâmil / Cemâli hâyilini itdi zâyil

2038 Taşı kâfûr **içi** ‘anberle memlû / Şafâ virür dile şankim aķar şu

3230 Göyündi âteşine **içi** taşı / Zelîhâdan ziyâde aķdı yaşı

3895 Şafâvetde mişâl-i mihr-i eflâk / **İçi** taşı gibidür pâkden pâk

4044 Münâdî gezdüre şehrûn **içini** / Göre her kişı bu bi’sel-ķarîni

4185 Giceyle ide bir kârı bahâne / Gire zindân **içine** nâzükâne

4578 Mükâşif gönli gibi tâ ser-ü-pâ / **İçi** taşı mücellâ vü muşaffâ

4719 Uğurlayınca şâ‘ını ğâlâlûn / Komişlardı **içine** bir çuvaluñ

içeri [2] içte kalan yer, iç kısım, iç taraf, “dışarı” karşıtı. <TS, KUBBEALTİ>

içeriden içeri [1] içten içe, iç içe. <ÖTS, YTS>

3560 Yidi hâne yapalum ol perîye / Felek-veş **içeriden içeriye**

içim [1] bir defada içilecek miktar. <TS, KUBBEALTİ>

2065 Virilmişdi iki yüz cârîye hûb / Bir **içim** şu gibi her biri mergûb

içinde [42]

1. -de, -da, ortamda, ortamında, konusunda. <YTS, ÖTS, TS>

158 Bir avuç toprağ atınca hemânâ / Kör oldı ceng **içinde** ‘ayn-ı a‘ dâ

169 İki ğisûsı *ve’l-ley* e iki lâm / Yüzi leyleyn **içinde** rûz-ı islâm

292 Çoğ idi Şâm **içinde** mâh-manzar / Tesellî bulmağ olmadı müyesser

306 Yedi iķlîm **içinde** olsa pinhân / Arayup bulmağa olmaya imkân

326 Ser-i ‘uşşâķ nîlûfer mişâli / Ol âb **içinde** olmaz hîç hâlî

705 Var idi bir şecer Ken‘ân **içinde** / Naẓîri yoğ idi devrân **içinde**

807 Çekerken delv ile âb-ı revânı / Göreler çâh **içinde** şâyed anı

857 O çahuñ var idi **içinde** bir taş / O taşuñ tâli‘-i sa‘dine şâpâş

1104 Celâl **içinde** seyr eyle cemâli / Firâķ âyînesinde gör vişâli

- 1135 Niyâz **içinde** iken hayret aldı / Hudâdan Hazret-i Cibrîl geldi
 1771 Uzanup kaşrı **içinde** Zeliḥâ / Uyurdu gülşen içre nergis-âsâ
 1853 Şu kim bend-i belâda zâr olmaz / Bu bâğ **içinde** ber-ḥördâr olmaz
 2115 Olurlar hevdec **içinde** gâzel-ḥ'ân / Yuvaran bülbül eyler şanki efgân
 2226 Giribânını çak itmekde şantûr / İniler yatur il **içinde** şanbûr
 2518 Niyâzını iderdi aña tenhâ / Sükût eylerdi halk **içinde** ammâ
 2585 Ol evden çıkmaya ağlaya tenhâ / O beytün ola **içinde** mu' ammâ
 2611 Bu vâdîlerdeki âb-ı zülâli / Bu şehir **içinde** şıbyân u ricâli
 2803 İl **içinde** ider kendüyi müḍhik / Olupdur rûspî gibi yüzi pek
 2831 İdüp nakḳâşlık 'ilmini ḥâşıl / Oturdu Çinün **içinde** niçe yıl
 2957 Bu şehir **içinde** bir ḥurşîd-ruḥsâr / Yirin halk-ı cihânun eyledi nâr
 3122 Budur halk-ı cihân **içinde** 'âdet / Cefâdan ḡayrıya gelmez kanâ'at
 3207 Eliyle yüzini örter güneḥkâr / El **içinde** yüzi kalmaz ider 'âr
 3327 O bâğ **içinde** şankim 'âşık-ı zâr / Şular boynın burup yürürdi herbâr
 3347 O gülzârün **içinde** her ne kim var / Bu mâha eyledi mihrini izḥâr
 3566 Benî 'Âmirde bir mi' mâr-ı kâmil / Fünûn-ı dehr **içinde** kopdı fâzıl
 3736 O demde naṭ' -ı 'ışık **içinde** bi'z-zât / Zeliḥâ az kaldı kim ola mât
 3900 'Azîz aḳrân **içinde** eyledi 'âr / Bu kâr-ı 'ayba settâr oldu nâçâr
 3907 Zenân-ı Mısr **içinde** oldu meşhûr / Ser-â-ser mâcerâ-yı ḥâli mezkûr
 3920 Felekdür şanki her câm-ı mücevher / **İçinde** bâde ḥurşîd-i münevver
 4128 Vücûdî nâr-ı hicrâna şalındı / Fenâ bâzârı **içinde** alındı
 4376 Şuda gözlerdi 'aksini o mâhuñ / Nihân oldu **içinde** dūd-ı âhuñ
 4397 Kâmişdan eyledi bir ḥâne bünyâd / **İçinde** kılmağa ney gibi feryâd
 4588 İderdi bu kıbâb **içinde** tevḥîd / Feleklerde nitekim cirm-i ḥurşîd
 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nâs / Bulındı bir çuval **içinde** ol tās
 5135 Şafâ-baḥş oldu her bir beyt-i zîbâ / **İçinde** ma' nî-i rengîni havrâ

2. esnasında, vaktinde, zamanında, zarfında. <YTS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 448 Çü toğdı anadan ol tıfl-ı 'âkıl / Bir ay **içinde** oldu bedr-i kâmil
 829 Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm / Hazân oldu bahâr **içinde** verdüm
 1664 Cemâlün mihri irişmiş zevâle / Bir ay **içinde** dönmişsin hilâle

3. kendisinden önceki söze abartma olarak “çok” veya “dolu hâlde” anlamı katar. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 1294 Şeb-i târik **içinde** berḳ-ı raḥşân / Felek fîline gûyâ oldu dendân
 1656 Görinürdi semâda her sitâre / Duḡân **içinde** mânend-i şerâre

- 2174 Zer-efşân oldı aña bende vü şâh / Nücûm **içinde** kaldı nitekim mâh
içirmek [2] içmek işini yaptırmak, içmesini sağlamak; içki verip sarhoş etmek. <TS,

KUBBEALTİ

- 2264 Nihân itme gel ol Âb-ı Hayâtı / **İçürme** ‘âleme câm-ı memâtı
 3400 Zemâne şunmadın câm-ı memâtı / Vişâlünle **içür** Âb-ı Hayâtı
içmek [8] bir sıvıyı ağza alıp yutmak. <TS, KUBBEALTİ>
 995 Bu derd ile yimez **içmez** yürürdi / Ğam ile sâye-veş cânın sürürdi
 1044 Kesildi ihtilât-ı âşinâdan / Yimeden **içmeden** zevk u şafâdan
 2132 Şarâb-ı nâzdan **içmiş** piyâle / Kızarmış gönca gibi rûy-ı lâle
 2580 Yimez **içmez** uyumaz hurrem olmaz / İşi ağlamağ oldı yüzi gülmez
 2807 Şurâhî **içmeseydi** câm-ı şahbâ / Boğazını ele virmezdi aşlâ
 3438 Şarâb **içmişe** döndiler müretteb / Diline geldüğünü didiler hep
 3874 Ziyâde ağladı and **içdi** muhkem / Yüzini yurtup itdi anda mâtem
 3955 O câmı kimseler şerh idebilmez / **İçenler** haşra dek hergiz ayılmaz
içre [20] içinde, içerisinde, arasında, -de. <YTS, TS, ÖTS>
 323 Perîler Nîlûn ortasında gûyâ / Güneşdür şanki mir’ât **içre** peydâ
 454 Şaçı târından oldı haddi peydâ / Şeb-i târ **içre** gûyâ nâr-ı Mûsâ
 1048 Qabûl itmez atamız bu yalanı / Helâk itmek gerek çâh **içre** anı
 1145 O demde tarfatü’l-‘ayn **içre** ta‘cîl / Hudâdan yaña vardı geldi Cibrîl
 1176 Yeli esdürmeyince kudretü’llâh / Kıymıldanmaz bu hürmen **içre** bir kâh
 1198 Olurken delv içün tedbîr ü râyı / Görür çâh **içre** bir bedr-i dücâyı
 1771 Uzanup kaşrı içinde Zeliḥâ / Uyurdu gülşen **içre** nergis-âsâ
 1843 Girüp bâzâr-ı ‘ışk **içre** alındı / Yaşı girdâbına cismi şalındı
 2344 Mezâd olurdu bâzâr **içre** Yûsuf / Anuñ yanına vardı bî-tekellûf
 2399 Zeliḥâ şöḥbetinde oldı mezkûr / Ki var bir hâdişe şehr **içre** meşhûr
 2780 Bile olunca şöḥbet **içre** dilber / Olur meclis behişt ü bâde Kevşer
 2860 Cihân **içre** budur âyîn ü üslûb / Olur ‘ışk ehli mıknaṭîs-i maḥbûb
 3352 Aḳardı iki havz **içre** iki ‘ayn / Riyâz-ı cennete dönerdi mâbeyn
 3372 Bu meh-rûlarla var def’-i ğam eyle / Bu fânî ‘âlem **içre** ‘âlem eyle
 3604 Şehâb **içre** nitekim berḳ-ı âfâḳ / Temâşâ idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşâḳ
 3617 Olup evvelki beyt **içre** mu‘ammâ / Muḳaffel itdi ḳapusın Zeliḥâ
 3775 Bu resme resm-i Yûsufı Zeliḥâ / Mücellâ hâne **içre** oldı peydâ
 4188 Zeliḥâ bindi bir esb-i siyâha / Ḳarañu gice **içre** döndi mâha

- 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ömr-i âdem / Cihân **içre** ola günden güne kem
 5147 Hürûf-ı nazmum **içre** çokdur esrâr / Temâşâ eyleñüz anı neler var

içün [47]

1. için, amacıyla, masadıyla, gayesiyle. Amaç bildirir. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 692 Kazâ eydürdi ey şâh-ı nübüvvet / Olur bayram **içün** her zîb ü zînet
 735 Bahâne oldu bu hicrâna ihvân / ‘Ayân olmağ **içün** tağdîr-i Yezdân
 969 İnanmağ **içün** itdük rây u tedbîr / Hârâmî lafzı oldu hüsni-i ta‘bîr
 1547 Hezârân nâz ile ol kara gözler / Cefâ **içün** dil-i âvâre gözler
 1884 Kaçan seyrân **içün** varsan cibâle / Yürür öñünce yüz biñ berg-i lâle
 2133 Ğubâr olmamağ **içün** dâmen-i gül / Süpürge eyledi saçını sünbül
 2276 Şatun almağ **içün** gören yüzini / Düşerdi aldururdu kendüzini
 2558 Bir oğlum var benüm bu yirde tâcir / Anı görmek **içün** oldum müsâfir
 3262 Teraqqî itmek **içün** ittihâdî / Temennâ itdi andan bu murâdî
 3390 Żarûret ‘âleminde ‘âşık-ı zâr / Vişâl **içün** ider biñ dürlü efkâr
 3453 Kabûl eyleñ rızâ-yı Müste‘ânı / Edâ-yı hamd **içün** virdi zebânı
 3787 Hâlâş olmağ **içün** mekrinden anuñ / Eline aldı gönlin mübtelânun
 3938 Cihânı yakmağ **içün** ol perî-veş / Kızıl câmeyle olmuş ‘ayn-ı âteş
 3939 Çekilmiş tîge dönmiş ebruvânı / Kurılmış ceng **içün** kaşı kemânı
 4004 Seni yutmağ **içün** mânend-i şu‘bân / Turur ağzını açup gâr-ı zindân
 4053 Zeliĥâ itmek **içün** bu ‘itâbı / Müheyyâ itdi serhengân-ı bâbı
 4075 Bile ĥabs olmağ **içün** ehl-i ĥâlet / İderdi kaçd ile cürm ü şenâ‘et
 4157 Ferâmûş itmek **içün** hecr-i yârı / Ele alurdu câm-ı ĥöşgüvârı
 4575 Zeliĥâya yedi ev itdi bünyâd / ‘İbâdet kıлмаğ **içün** ol perî-zâd
 4611 Ma‘âş-ı ĥalk **içün** tedbîr itdi / Şınuğ gönülleri ta‘mîr itdi
 4633 Ğalâl almağ **içün** cem‘ eyleñüz mâl / Bu işde eylemeñ bir zerre ihmâl
 4808 Girüp dîvâna şekvâ eylediler / Ğalâl almağ **içün** geldük didiler
 5024 Meger seyr itmek **içün** kâyinâtı / Öñine çekdiler bir yahşî atı
 5038 Fiĝân itdi ricâli vü nisâsı / Memât-ı Yûsuf **içün** itdi yâsı

2. özgü, ayrılmış, -e has, -e mahsus. <TS, KUBBEALT>

- 549 Tevaĥĥuf Yûsuf **içündür** kayırmaz / Erenler cân virür cânânı virmez
 669 Çıkarur seyre eflâk âfitâbı / Kesilmez anuñ **içün** ıztırâbı
 3655 Ehâlî sözde şekerler yimişler / Aq aqça kara gün **içün** dimişler

3. -dan/-den dolayı, -den dolayı, sebebiyle. Sebep bildirir. <TS, KUBBEALT>

- 880 Ne deñlü taş bağırlu ise ihvân / Firâk-ı Yūsuf **içün** ağladı kan
 1014 Ne **içün** itdünüz nâ-hağ yire kan / Kanı lutf u mürüvvet kanı ihsân
 1198 Olurken delv **içün** tedbîr ü râyı / Görür çâh içre bir bedr-i dücâyı
 1678 ‘Ayân itdüğü **içün** gizlü hâli / Günün eksük degüldür bir zevâli
 2504 Bu şükrâne **içün** kurbânlar itdi / ‘Aţâlar eyledi ihsânlar itdi
 2875 Gül-i handanı **içün** oldı giryân / Ziyâfet eyledi idindi mihmân
 3139 Yüzüme bakmamağ **içün** hemîşe / Kitâbın okımağı itdi pîşe
 3816 Baña ma‘ bûd iken Perverdigârum / Ne **içün** olmaya şerm ile ‘ârum
 4024 Gürûh-ı *nâkışâtü’l-‘akli ve’ d-dîn* / Muţî‘ olmaduğum **içün** ider kîn

4. uğruna, yoluna, yararına. <TS, KUBBEALT>

- 597 Ki ‘âşık ‘aynına almaz cihânı / Virür ma‘ şûk **içün** baş ile cânı
 1118 Bu eşnâlarda itdi ‘ahd ü peymân / Meh-i Ken‘ân **içün** olmaya giryân
 2066 Niçe biñ yük kumaş ile cevâhir / Zelîhâ **içün** oldı cümle hâzır
 2653 Yetimün dîde-i giryânı **içün** / Garîbün nâle vü efgânı **içün**
 3355 O cây-ı dil-güşâ ol kaşır-ı mezkûr / Meh-i Ken‘ân **içün** olmışdı ma‘ mûr
 4216 Kılurdu ehl-i zindânı ziyâfet / Olurdu yâr **içün** ağıyara ‘izzet
 4591 Muhtî‘ oldı aña ‘ışk-ı İlâhî / Kesildi Yūsuf **içün** âh u vâhı

5. Ant sözleri yapar. <TS, KUBBEALT>

- 2651 Eyitdi Hâk Ta‘âlâ haqqı içün / Yedi gök ‘arş-ı a‘lâ haqqı **içün**
 3862 Hudâ haqqı **içün** ta‘yîn ü tahkîk / Bu işi itmedi ol yâr-ı şiddîk
 ‘îd [5] bayram. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
 1716 Şıyâm ayına beñzer kadri ‘âlî / İki kaşı iki ‘îdün hilâli
 3125 Kaçan kim rûz-ı ‘îd ola bahâne / Sa‘âdetdür el öpmek ‘âşıkâna
 4930 Anuñla söyleşürdi râz-ı tevîd / Olurdu gicesi qadr ü günü ‘îd

‘îd-i vaşl/vişâl [2] kavuşma bayramı. <KANAR>

- 1592 İrişe ‘îd-i vaşl-ı yâra tekrâr / Müyesser ola istifsâr-ı dildâr
 2638 Dönüp çarh-ı maḥabbetde hilâle / Tururdu muntazır ‘îd-i vişâle
idinmek [28]

1. (kendi arzusuyla) ... olarak kabul etmek, ... yerine koymak, kendine sağlamak, iktisap etmek.

<TS, KUBBEALT>

- 431 Kızın virdi anı dâmâd **idindi** / Umûr-ı dînine üstâd **idindi**
 1848 Didiler sergüzeşt ü mâcerâsın / Murâd **idindi** bu derdün devâsın
 2042 Eger nokşânumuz olursa mestûr / Bizi dâmâd **idinsün** şâh-ı manşûr

- 2535 Siper itmişdi bedr-i pür-kemālî / Belinde tığ **idinmişdi** hilālî
- 2809 Bir avuç hūn-ı hūnzîrî hemîşe / Yüzüne çalmağı **idinme** pîşe
- 2875 Gül-i handanı için oldı giryân / Ziyâfet eyledi **idindi** mihmân
- 2952 Niyâz itdükçe yâr artursa nâzî / Murâd **idinme** kayd-ı ihtirâzî
- 3068 Tecâvüz eyleme ey lâübâlî / Murâd **idinme** bir emr-i muhâli
- 3099 O kim kul itdi şâhân-ı cihânî / Zihî devlet ki kul **idindüñ** anı
- 3142 **İdinmez** kimseyi yâr u muşâhib / Cemâinden celâli yüzi gâlib
- 3203 Murâd **idinme** bu emr-i muhâli / Unut gitsün bu fîkr ü bu hayâlî
- 3298 O kim kesb eyledi ‘aşıklık adın / Murâd **idindi** ma‘ şûkuñ murâdın
- 3489 Zelîhâ döndi gitdi zâr u mahrûm / Cevârî kışşasın **idindi** ma‘ lûm
- 3535 ‘Alâkañ kalmadı dünyâda aşlâ / **İdüdüñ** Cennetü’l-Me’vâyî me’vâ
- 3880 Enîs **idinme** her âhû-mizâcî / Ki olmaz derdinüñ aşlâ ‘ilâcî
- 4063 Zuhûr itdi kemâl-i mu‘ cizâtî / Şefî‘ **idindi** halk-ı kâyinâtî
- 4113 Sarâyın Külbe-i Ahzân **idindi** / Mekânın cânına zindân **idindi**
- 4199 Zenân-ı Mışruñ irişmez ziyânî / Mekân **idinmiş** ol dârü’l-emânî
- 4260 Enîs **idindi** şâh-ı nâmdârî / Unutdı zîkr olan kavî ü qarârî
- 4286 Melâlet başdı anı gönîli şındı / Bu düş ta‘ birini maşşûd **idindi**
- 4530 Şefî‘ **idindi** sultân-ı kerîmî / Lisâna geldi maşşûd-ı kadîmî
- 4761 Uğurluğı ‘ayân oldı bilindi / Mısır sultânı anı kul **idindi**
- 5054 Kõdî gitdi bu derbend-i belâyî / Mekân **idindi** şahrâ-yı bakâyî
- 5056 ‘Ulûvv-i şânına teng oldı dünyâ / **İdindi** ‘âlem-i bâkîde me’vâ
- E17 Sevinme devlete fakra yerinme / Belâya tınma anı kayd **idinme**

2. ... durumuna getirmek, devamlı yapar olmak. <KUBBEALT>

- 4193 Dilinde vird **idinmiş** nâm-ı Hüyî / Teveccüh eylemiş mihrâba rûyî
- ıqlâl** [5] alçaltma, rüsva kılma, hakir görme, küçültme. <KT, KO, OTAL, KANARİ>
- 2866 O şâlihde ki ola ‘işmet-i Hâk / Olur **ıqlâl**-i tâlih pend-i muṭlaḳ
- 3186 Didi **ıqlâlî** қо ey naḥs-i nısvân / Ki nısvân oldı şeyṭânân-ı insân

ıqlâl etmek/eylemek [3] yoldan çıkarmak, saptırmak, azdırmak. <KUBBEALT>

- 931 Demür pîrâheni âl eylediler / Biri birini **ıqlâl** eylediler
- 1240 Nebî evlâdıız cümle be-her hâl / Nihâyet buña şeyṭân **itdi ıqlâl**
- 2897 Çü şeyṭân oldı bu vech ile pâmâl / Anasına buluşdı **itdi ıqlâl**
- idrâk** [28] anlama, anlayış, akıl erdirme. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 302 Zihî şehir ü zihî cây-ı feraḥnâk / Muḥîṭ olmaz anuñ vaşfını **idrâk**

- 671 Şatun almaz belâyı ehl-i **idrāk** / Sürûrî câmesini eylemez çāk
- 918 Şu dökmüş bahre bir **idrâki** kâşır / Tuz olmuş kaşığına gelmiş âhîr
- 934 Yerine geldi çünkim ‘aql u **idrāk** / Yağası çāk ü gönli gözi nemnāk
- 958 Su ‘âl itdi didi Ya‘ kûb-ı ğamnāk / Bu söz daħi degül maķbûl-i **idrāk**
- 1309 Derildi anda bir kaç ehl-i **idrāk** / Didiler Yūsufa ey gevher-i pāk
- 1372 Cevāb-ı sırr-ı la‘ li *mā ‘arefnāk* / Boyı vaşfinda kâşır ‘aql u **idrāk**
- 1418 Cemāline muhîṭ olmazdı **idrāk** / Görenler dirler idi *mā ra ‘eynāk*
- 1631 Ğam-ı a‘ dā vü teşnî‘ -i aħibbā / İder gencîne-i **idrâki** yağma
- 2073 Kāmer gibi serî‘ ü’s-seyr ü çālāk / İrişmez gerdine şebbāz-ı **idrāk**
- 2393 O bālāya irişmez dest-i **idrāk** / Anuñ kem pāyesidür fevķ-i eflāk
- 2799 İder bu cevher-i **idrâki** talan / Kılur insānı hayvān ile yeksān
- 3291 Dimāğî oldu bu vech ile muṭtel / Tolındı mihr-i **idrâki** muḥaşşal
- 3449 Yiri sākin kılur gerdūnı gerdān / Virur insāna **idrāk** ile iz‘ ān
- 3599 Olurdı niçe yirden sīneler çāk / Mekānından uçardı murğ-ı **idrāk**
- 3942 Kıyāmet günü gibi heybeti var / Görenlerde kıomaz **idrāk** ü efkār
- 3950 Zenān-ı Mısrı hep bî-hūş itdi / Olanca ‘aql u **idrâkin** tağıtdı
- 4372 Yüzinden āşinālar nefret itdi / Kōdı **idrāk** ü ‘aqlı gibi gitdi
- 4923 ‘Ulūm-ı evvelīn ü āħirīni / Muḥîṭ olmışdı **idrāk**-i güzīni

idrāk-i bārīk [3] ince düşünce.

- 844 Dil-i nādāna beñzer teng ü tārīk / İrişmez ka‘ rına **idrāk-i bārīk**
- 1871 Bu dār-ı fūrķat olur teng ü tārīk / Taşavvur idemez **idrāk-i bārīk**
- 5106 Cihānda şāhib-i **idrāk-i bārīk** / Tāmudan dūr olur uçmağa nezdīk

idrāk etmek/eylemek [6] akıl erdirmek, anlamak, kavramak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS>

- 1874 Gözüñ aç ğāfil olma gezme ğamnāk / Rümüz-ı ‘ışķ-ı pāki **eyle idrāk**
- 1913 Kemāl-i ‘aqlumı **itmezler idrāk** / Cünūnı var diyü eylerler imsāk
- 3733 Bu meyle cāme-i ‘aqlın iden çāk / Vişāli ‘ālemini **itmez idrāk**
- 3843 Tūtayın didüm oldu dāmeni çāk / Günāhın ‘ārif olan **eyler idrāk**
- 4085 Bu ḥāl eyler ta‘ aķķul cāmesin çāk / İdemez kimse istīķbālī **idrāk**
- 4097 Şusuzluķdan tūtağı olmayan çāk / Şunuñ kadrini hergiz **itmez idrāk**

İdrīs [1] İdris Peygamber. Hz. Şit’ten sonra peygamber olmuştur. Kendisine 30 sahife ilahi emir gönderilmiştir. Hz. İdris insanoğlunun hizmetine sunulan bilgi ve buluşlarda adı geçen kişilerden biridir. İlk defa rakam ve yazı yazıp, elbise diken odur. Bu yüzden kâtip ve terzilerin piri sayılır. Diri iken Allah tarafından göklere çekilmiş ve meleklerle öğretmen olmuştur. Kur’an-

ı Kerim’de iki yerde adından bahsedilir. Yeryüzünde ilk defa tıp ve yıldız bilgisini yayan kişi olduğuna inanılır. <ADŞŞ, DEKS>

230 Bi-ḥaḫḫ-ı rif’at-i **İdrīs** ü ‘İsā / Bi-ḥaḫḫ-ı mācerā-yı Nūḥ u Mūsā

idügi [1] olduğu. <YTS>

3289 Aña ḫaldı ki ḫoyam ortaya baş / Şanam kim **idügin**i eyleyem fāş

ifāde [] anlatma, anlatış, söyleme; ders verme, faydalandırma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

ifāde vü istifāde [1] anlatma ve faydalanma, okuyup okutma. “İfāde” kelimesinin Arapçadaki anlamı “faydalanmak”tır.

4922 Beyān-ı vāridāt-ı enbiyāda / İderlerdi **ifāde istifāde**

iflās [2] eksiklik, ihtiyaç, fakirlik, fakr. <AHTERÎ, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

4518 Beni dil-teng idüpdür dār-ı **iflās** / Zer ü sīmüm şirār-ı nār-ı **iflās**

ifnā [] yok etme, tüketme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

ifnā eylemek/kılmak [2] bozmak, yıkmak, ortadan kaldırmak, yok etmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, ŌTS>

2939 Vücūdı varlığın **eylerler ifnā** / Dilinden bunların lāf gelmez ašlā

4404 Vücūdı ḫal’asın **ḫılmağa ifnā** / Ḳamışlar ḫarbzenler oldı gūyā

ifrāt [1] pek ileri gitme, aşırı gitme, mübalağa. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

1101 Bu **ifrāt**-ı maḫabbet oldı miḫnet / İrişdi farḫına sevdā-yı fūrḫat

ifrāz [3] bütünden bir parça ayırma, ayırma, ayrılma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

4564 Gönülden meyl-i Yūsuf oldı **ifrāz** / Zeliḫā semtine naḫl eyledi nāz

ifrāz etmek/kılmak [1]

1. bahşetmek, vermek, kısmet etmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

4823 Didiler fūrşatı fevt itmek olmaz / İderler nāme-i Ya’ḫūbı **ifrāz**

2. uzak etmek, ayırmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

1089 İrişdi gūşına ḫātifden āvāz / Didi **ḫıl** ḫayd-ı ḫayrı dilden **ifrāz**

ifsād [1] fesada uğratma, bozma, berbat etme. <KT, KO, LN, OTAL>

3857 ‘Azizūn gūşına irdi bu **ifsād** / Çaḫırdı Yūsufuḫ ḫatline cellād

ifşā [] meydana çıkarma, gizli bir şeyi yayma, ortaya çıkarma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

ifşā etmek/eylemek/kılmak [3] açığa vurmak, açıklamak. <ŌTS, KUBBEALTİ>

398 Bu rāzı **eyledi** Ya’ḫūba **ifşā** / Bu ḫidmet üstine oldı hemānā

1647 Gül-i ra' nâ gibi âhir Zeliḥâ / Açıldı **kıldı** esrârını **ifşâ**

1697 İştidi dâyenün sözün Zeliḥâ / Aña râz-ı nihânın **itdi ifşâ**

iftâr [] oruç açma; ramazan akşamları verilen ziyafet. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

iftâr etmek/eylemek [2] oruç açmak. <ÖTS, KUBBEALTI>

1687 Niçe ay emzirüp oldum emekdâr / Ğidâ-yı cânımı **eylerdüm iftâr**

3461 Resülün dînidür şehd-i şekerbâr / Şehâdet barmağıyle **eyleñ iftâr**

iftirâ [1] birine aslı olmayan bir kabahat isnat etme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1035 Niyâza başladı kurdun alayı / İzâle itmege bu **iftirâyı**

iftirāk [1] ayrılma, dağılma. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

1094 Aña remz ile i' lām itdi Bārî / Var idi **iftirāk** intizârı

iftitāḥ [1] başlama, başlangıç. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4538 Felekde oldı vaşlı **iftitāḥı** / Okındı huṭbe-i ' aqḍ-i nikāḥı

iğmāz [1] göz yumma, görmezlikten gelme, görmüyor gibi görünmek. <KT, KO, LN,

KANARI>

3141 Şağında görse ben bîmârî nâgâḥ / Döner şolına **iğmāz** eyler ol şâḥ

iğtinām [1] ganimet suretiyle alma, yağma etme, talan. <KT, KO, LN, OTAL>

3759 Şoyar ḥalkı alur mālın ḥarāmî / Begenmezler bu resme **iğtināmı**

iğvâ [2] yolu şaşırtma, azdırma, ayartma, baştan çıkarma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL,

KANARI>

802 Virürken Yüsufun katline **iğvâ** / Havâda ra' d u berḳ olur hüveydâ

2763 Eşer kılmaz aña **iğvâ**-yı nādân / Bulanmaz nitekim deryâ-yı ' ummân

ihānet [6] kötülük, hainlik. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3202 Bu olmaz kim uyam mekr-i zenāna / **İhānet** kaşd idem bu ḥānedāna

4057 **İhānet** kaşd idüp ol nāmdāra / Süvâr itdiler anı bir ḥımāra

ihānet etmek/eylemek/kılmaḳ [4] hainlik, kötülük etmek. <KUBBEALTI, TS>

608 Belâ oldı ziyâde kâbiliyyet / Ḥasûd-ı lâ-yesûd **eyler ihānet**

636 Benüm cânım ider gönlüm şehâdet / **Kılur** sen şâhide anlar **ihānet**

755 **İhānet idüp** ol ma' şüm -ı pâke / Sürerlerdi yüzün gün gibi ḥâke

4797 Çıkar var ise sende ' ayn-ı ' illet / Benüm evlāduma **kılma ihānet**

ihāṭa [] kuşatma, etrafı çevirme, sarma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

ihāṭa etmek/eylemek [6] çevirmek, çevrelemek, kuşatmak, sarmak [mec.] anlamak, kavramak.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS, ÖTS>

- 271 Düşer yüzine ol rahmet şehâbı / **İhâta itdi** nısf-ı ‘ âfitâbı
 3295 Gice gündüz anuñ ibrâmı ebri / **İhâta eyledi** hürşid-i şabri
 3447 Taşavvur olmaz esrâr-ı hüviyyet / **İhâta idemez** deryâ-yı fikret
 3633 Revâdur hayme-i luţfuñ tınâbı / **İhâta eyler** ise bu türâbı
 4356 Diyâr-ı Mısr ile mülk-i cemâli / **İhâta eyledi** ‘ izz ü celâli
 E19 Yanında görmedi bedr-i tamâmı / **İhâta itdi** hicrânı zâlâmı
ihbâr [1] haber verme, bildirme, anlatma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
 4430 Dir idi söylemeñ bu sözi deyyâr / Dürûğ-ı bî-fürûğ ancak bu **ihbâr**

ihlâş [3]

1. halis, temiz sevgi; riyasız ve samimi ibadet. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 108 Cebînidür beyâz-ı şâd-ı **ihlâş** / Zihî ikrâm-ı tām u ‘ izzet-i hâş
 1646 Hâlâş olmaz bu ğamdan ehl-i **ihlâş** / Biçerler ekmedügi yirden eşhâş

2. Kur’an-ı Kerim’in 112. suresinin adı. <KUBBEALTI>

- 4071 Süren seyr-i cemâlinüñ şafâsın / Ferâmûş itdi **ihlâş**ı du‘ âsın
ihmâl [9] ehemmiyet vermeme, boşlama, savsaklama. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 665 Bilürsin hıdmetinde olmaz **ihmâl** / Şabâ gibi o servi bir yana şal
ihmâl etmek/eylemek/kılmak [7] gafil olmak, savsaklamak, boşlamak, önem vermemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS, ÖTS>

- 490 Gelüp bu Âl-i İbrâhîmümi al / Hâzer kıl hıdmetinde **kılma ihmâl**
 1226 Sözüne uyman **itmeñ** hergiz **ihmâl** / Kaçar eyler size bir hîle vü âl
 2692 Zelîhâdan maḥabbet sezdi fi’l-hâl / Du‘ âya **kıldı** bir vech ile **ihmâl**
 2927 Bilir misin ‘ aceb nice olur hâl / **İderseñ** emr-i Rabbânide **ihmâl**
 4633 Ğalâl almağ için cem‘ eyleñüz māl / Bu işde **eylemeñ** bir zerre **ihmâl**
 4700 Şecâ‘ at sizde hûd vardır müretteb / Meger kaşd ile **ihmâl itdünüz** hep
 4852 Didi sa‘ y **eyleñ** itmeñ hergiz **ihmâl** / Resûle bu kāmîşi eyleñ irsâl

- ihmâl ile** [1] gaflet ile, ihmalen. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2878 Şakın nağd-i hayâta hıssat itme / Tarîk-ı Hâkka **ihmâl ile** gitme
ihrâc [] çıkarma, dışarıya atma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- ihrâc etmek/eylemek** [1] çıkarmak. <TS, ÖTS>

- 1663 Nedür bu rüy-ı zerd ü eşk-i mevvâc / Bu ‘ aşıklık libâsın **eyle ihrâc**
ihrâk [] yakma, yakılma, ateşe atma, ateşe verme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- ihrâk etmek/eylemek** [1] yakmak, tutuşturmak, ateşe vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 3509 Başuñda od yanar mănend-i ‘uşşāk / Vücûduñ nār-ı fūrkat **eyler iḥrāk**
iḥrām [2] hacıların Kâbe’yi tavaf için sarındıkları yün veya pamuktan yapılan dikişsiz
örtü. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 277 Yüzi hâciye beñzer geymiş **iḥrām** / Açılmış çihre güyâ şâh-ı bādām
- 2583 Bir **iḥrāma** değışdi hep libāsın / Kefenlü meyyite döndi şanasın
iḥsân [50] bağışlama, bağış; lütuf, iyilik, kerem. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 7 Aña taḥsîn ider erbāb-ı ‘irfān / Ki **iḥsānıdur** anuñ ḥüsn-i ḥübān
- 51 Bizüz ol bir bölük ‘āşî vü ‘āciz / Senüñ **iḥsānuña** öğrenmişüz biz
- 52 İde geldüğün **iḥsānı** ‘atā kıl / Oñulmaz derdümüz vardur devā kıl
- 199 Şehāb-ı rahmet oldı göke ağdı / Hākuñ **iḥsānı** bārān gibi yağdı
- 242 Vücûd-ı ‘ayn-ı **iḥsân** u keremdür / Muḥibb-i ‘adldür ḥaşm-ı sitemdür
- 255 Toyurdu ‘ālemi **iḥsānı** genci / Ki Qārūnı beğenmez her dilenci
- 264 Cihān **iḥsân** u ḥayrâtıyla ṭoldı / Qapusı maḥsemü’l-erzāk oldı
- 1014 Ne için itdünüz nâ-ḥaḳ yire ḳan / Qanı lutf u mürüvvet ḳanı **iḥsân**
- 1470 Diyār-ı mağribüñ sultānı idi / Cihānuñ maşrıḳ-ı **iḥsānı** idi
- 1611 Zeliḥāya büyük **iḥsānı** oldı / Ki anuñ ‘āşık-ı ḥayrānı oldı
- 1752 Beyān olsa ḳaçan bu lutf u **iḥsân** / Gerekdür çāk ola yüz biñ giribān
- 1765 Zeliḫ itme faḳîr-i nâ-tüvānı / Şefā‘ at vaḳtidür **iḥsân** zamānı
- 1973 Güler yüzi gibi ḡonca dehānı / Sözü açar lutf u **iḥsāna** zebānı
- 2018 Şehā vü baḡşıḡi gelmez beyāna / Arardı lutf u **iḥsāna** bahāne
- 2028 Cemāline işiden ‘āşık oldı / Cihān elṭāf u **iḥsāniyle** ṭoldı
- 2047 Ne var bārān-ı ebr-i lutf u **iḥsân** / Bu ḥāki eylese ser-sebz ü ḥandān
- 2167 Aḳup **iḥsân** elin gül gibi leşker / Şaçardı ḥālḳa la‘lîn kāseden zer
- 2370 Kime kim ide **iḥsân** u ‘atāyı / Geyürür ḥil‘at-i ḥüsn ü behāyı
- 2480 Didi Yūsuf beni şatduḳda iḥvān / Saña bir dest-i ḥaṭṭ olmışdı **iḥsân**
- 2694 Cefā şanma bunı ‘ayn-ı vefādur / Kemāl-i lutf u **iḥsân** u ‘atādur
- 3103 Seni ‘ışkıyle itdi mest ü ḥayrān / Saña olur mı bundan özge **iḥsân**
- 3160 O gülzāra ne var ey çarḫ-ı **iḥsân** / Şehāb-ı şefḳatüñ yağdursa bārān
- 3411 Şehā deryā-yı ḥüsnüñe ne noḳşān / Olursa teşneye bir ḳatra **iḥsân**
- 3419 Ne var ey şāh-ı taḡt-ı lā-yezālî / Toḳınsa lutf u **iḥsānuñ** nihālî
- 3464 Olupdur şanki ol engüşt-i imān / Hilāl-i āsumān-ı bürc-i **iḥsân**
- 3632 Giriftār olmuşuñ ol mihribānı / İnāyet vaḳtidür **iḥsân** zamānı
- 3635 Ne var **iḥsân** u cūduñ cūybārı / Şularsa bu vücūd-ı ḥāksārı
- 3636 Kemāl-i baḡr-i ḥüsnüñe ne noḳşān / Olursa teşneye bir ḳatra **iḥsân**

- 3689 Kulu kurbânı **ihsân** u vefânuñ / Esîr-i vaşlı yâr-ı dilrübânunñ
 3766 Görür kim olmadı bu derde dermân / Varup altıncı derde umdı **ihsân**
 4440 Saña yetmez mi bu luğf u bu **ihsân** / Seni cân u gönülden aındı cânân
 4451 Şu kapudan ki olmaz derde dermân / Arar bir gayri yoldan rāh-ı **ihsân**
 4497 Didi bu pîre-zen kimdür bileydüm / Aña elṭāf u **ihsânlar** kılaydum
 4509 Şıdum aşnāmumı ĩmāna geldüm / Kapuña luğf ile **ihsāna** geldüm
 4517 Ṭulū^c itsün baña ħurşid-i **ihsân** / Bahār-ı ħüsnümi açsun *ke-mā-kān*
 4574 Görince Ḥazret-i Yūsuf bu ḥālî / Revāne oldı **ihsānı** zülālî
 4636 Ola kim ide ol ḥayr ıssı sulṭān / Sizün az mālūnuza çokluğ **ihsân**
 4645 Du^c ā-yı devlet-i sulṭāna geldük / Kapuña himmet ü **ihsāna** geldük
 4646 Eger olursa bu luğf u bu **ihsân** / Yiter saña du^c ā-yı Pîr-i Ken^c ān
 4849 Birisin kılmadı ta^c zîr ü teşhîr / Kamusın itdi **ihsân** ile ta^c zîr
 5177 Temennā olan **ihsân** u ^c aṭādur / Okuyan dinleyenden bir du^c ādur

ihsân-ı firāvân [1] bol ihsan. <BMS>

- 4811 Bizi güstāḥ idüpdür luğf-ı sulṭān / Umaruz girü **ihsân-ı firāvân**

ihsân etmek/eylemek [8] bağıştā bulunmak, bağışlamak, vermek, lütfetmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 20 Şu dem kim kurula maḥşerde mîzān / Bi-ḥaqq-ı ħüsn-i Yūsuf **eyle ihsân**
 589 Vişāl-i Yūsufa aç bāb-ı imkān / O ħüsn ıssını **eyle** baña **ihsân**
 1159 Gönül alçaklığın kıl **eyle ihsân** / Bulış göklerde ^c Azrā³ ile el-ān
 1696 Boyun serv-i revānı gibi el-ān / Sözüñi toğrı söyle **eyle ihsân**
 2504 Bu şükrāne içün kurbānlar itdi / ^c Aṭalar eyledi **ihsânlar itdi**
 2915 Alursañ benden İsmā^c ĩli el-ān / Baña şabr u sükūnı **eyle ihsân**
 4305 Begendi Yūsufunñ iz^c ānıñ ol ḥīn / Niçe **ihsânlar itdi** kıldı taḥşīn
 4548 Elini aldı tenhāsına gitdi / Elinden geldüğü **ihsānı itdi**

iḥtilāṭ [3] karışıp görüşme, birlikte bulunup konuşma, sık sık görüşme. <KT, KO, LN, KANARI>

- 1044 Kesildi **iḥtilāṭ**-ı aşinādan / Yimeden içmeden zevk u şafādan
 2045 Bu dā^c ĩsin oğul itsün kul itsün / Kapusı **iḥtilāṭına** yol itsün
 3754 Zeliḥā ile olan **iḥtilāṭı** / Niyāz u ^c ālem ü zevk u neşātı

iḥtimāl [6] mümkün olma, mümkünlük, akla yakın, bir şeyin olabilmesi. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 690 Kaçan kim olsa fūrkat **iḥtimālî** / Bir iken on olur yāruñ cemālî

- 745 Tayandı sāye-veş künc-i melāle / Döşendi dürlü dürlü **iẖtimāle**
- 1045 İdüp evlādına dün **iẖtimāli** / Teraḳḳī eyledi rūy-ı celālī
- 1645 Bir āh itse eger bir lāübālī / İderler aña yüz dün **iẖtimāli**
- 2748 Teraḳḳī eyledi şevḳ-ı vişālī / Tıyuldı ḥīlesi dün **iẖtimāli**
- 4442 İderdi gerçek olmak **iẖtimālin** / Umardı Yūsufuñ rüz-ı vişālin
iẖtirāk [1] tutuşup yanma, yanma, tutuşma, yanıp kül olma. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 719 Çağırdı *el-firāk u el-firāk* 1 / Ziyāde oldu pīrūñ **iẖtirākı**
iẖtirām [3] hürmet, saygı, riayet, tazim. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 800 Sizi yolda gören virmez selāmı / Keserler **iẖtirāmı** iltiyāmı
- 1400 Alurlar iki cānibden selāmın / Görürler **iẖtirām** u iḥtişāmın
- 4401 Budur şoñ uci ‘uşşāḳuñ maḳāmı / ‘Ulüvv-i cāhı cāy-ı **iẖtirāmı**
iẖtirāz [4] sakınma, çekinme; korkma. <KT, KO, OTAL, KANARİ>
- 2525 Tıyurmaz idi bu düzdāne rāzı / Ḥabībinden var idi **iẖtirāzı**
- 2952 Niyāz itdükçe yār artursa nāzı / Murād idinme ḳayd-ı **iẖtirāzı**
- 3296 Çoğaldı iltiyām ile niyāzı / Ziyāde lāzım oldu **iẖtirāzı**
- 4567 İderken Yūsuf ile destbāzı / Ḳaçup itdi Zeliḥā **iẖtirāzı**
iḥtişāş [2] bir ilim veya sanat üzerinde fazla çalışarak onda derinleşmiş olma, uzmanlık;
bir kimseye kuvvetle bağlanma, intisap. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>
- 2714 Ğam-ı Ya‘ ḳūbdan bulsun ḥalāşı / Yaluñuz bize olsun **iḥtişāşı**
- 4059 O ḳul kim ola Mevlāsına ‘āşī / Bozılır ‘izzetinüñ **iḥtişāşı**
iḥtişām [3] debdebe, tantana, şanlı, şerefli görünüş. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 525 Uzun boylu olup ol serv-i mevzūn / Celāl ü **iḥtişāmı** oldu efzūn
- 1400 Alurlar iki cānibden selāmın / Görürler iḥtirām u **iḥtişāmın**
- 4315 Kibāruñ ṭaḡa beñzer **iḥtişāmı** / İrişse zūlm ü bühtānuñ ḡumāmı
iḥtiyāc [4] muhtaḳlık, yokluk; lüzum, gereklilik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 1499 Yoḡ idi zīnete ḥiç **iḥtiyācı** / Muraşşa‘ tāt idi başında tātı
- 1932 Saña her nesnenüñ var **iḥtiyācı** / Vücūduñdur cihānuñ başı tātı
- 2023 Bir ehl-i **iḥtiyācı** görse ḥāzır / ‘İlācı ‘aynını eylerdi nāzır
- 4264 Anuñçün Yūsufa geldi bu acı / Ki oldu ḡayra ‘arz-ı **iḥtiyācı**
iḥtiyār [12]
1. irade, kendi arzusuyla hareket etme. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>
- 1833 Çıḳup elden ‘inān-ı **iḥtiyārı** / Semend-i ‘ışḳ ile gitdi ḳararı
- 1866 Görinür ‘āşıḳa ḳalmaz ḳararı / Vefā itmekde olmaz **iḥtiyārı**

- 2759 Elinde olsa halkuñ **iẖtiyārī** / Murādınca olurdu cümle kārı
 2951 Anuñ kim elde yokdur **iẖtiyārī** / Nice pinhân ider esrâr-ı yârı
 3013 Zelîhâ Hâkka tefvîz itdi kārı / Meh-i Ken‘ âna virdi **iẖtiyārī**
 3361 Kaçan kim itseler nâz ile reftâr / Giderdi **iẖtiyâr-ı** ‘âşık-ı zâr
 4050 Begendi haylî bu rây-ı nigârın / Aña virdi ‘inân-ı **iẖtiyârın**
 4090 Budur âyîn ü kârı rûzgâruñ / Saña virmez ‘inân-ı **iẖtiyâruñ**

iẖtiyārī elden gitmek [1] iradesi üzerindeki kontrolünü kaybetmek, kendine hâkim olamayacak duruma gelmek. <KUBBEALTI>

- 3393 Meh-i Ken‘ân ile kaldı cevârî / Kamunuñ **gitdi elden iẖtiyārī**

2. seçme, seçilme, tercih; kabul etme, katlanma, razı olma. <KT, LN, KUBBEALTI>

iẖtiyâr etmek/eylemek [2] seçmek; katlanmak, tahammül etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 4019 Ya bu miskînüne lutfuñ nişâr it / Ya kayd u bend-i hâbsi **iẖtiyâr it**
 5101 Şakın bilmezlik ile kalma câhil / Ölümi **iẖtiyâr eyler** mi ‘âkil

3. yaşlı adam, koca, pir, şeyh. Şemseddin Sami’ye göre “sâhibü’l-hayr”, “seçme hakkı elinde bulunan kimse” tamlamasından kısaltma yolu ile ortaya çıkmış olmalıdır. <KT, KO, KUBBEALTI>

- 4884 Sen idüñ **iẖtiyārī** bu diyâruñ / Sen idüñ kâmgârı rûzgâruñ

iẖvân [38] kardeşler, biraderler; sadık, samimi dostlar, “âh”ın çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 557 O sulţanı koduñ bende emânet / İlet **iẖvânına** sağ u selâmet
 623 Kaçan söyleşseler esrâr-ı pinhân / İrakdan bakar idi ‘ayn-ı **iẖvân**
 632 Olursın cümle ‘illiyyîne serdâr / Düşüñden kılma **iẖvânı** haberdâr
 633 Ğazab ehlidür anlar kaldurur baş / Bu râzı eyleme **iẖvânıña** fâş
 687 Şu gibi hâtırı seyrâna akdı / Hemân **iẖvânını** yanına taqdı
 735 Bahâne oldu bu hicrâna **iẖvân** / ‘Ayân olmağ için taqdîr-i Yezdân
 746 Gidüp **iẖvân** ile ol mihr-i rûşen / Tolındı çünki Ya‘kûbuñ gözinden
 753 Perî gibi тұrur ol şâh-ı hûbân / Derilmiş yanına dîvân-ı **iẖvân**
 781 Bu deñlü mu‘cizâtın gördi **iẖvân** / Bu işe oldılar gâyet peşimân
 816 Kuyı gibi kâra gönüllü **iẖvân** / Kuyıya atmağ ister anı el-ân
 880 Ne deñlü taş bağırlı ise **iẖvân** / Firâk-ı Yûsuf için ağladı kan
 950 Ziyâde oldu **iẖvânıñ** hicâbı / Haţâ çıkdı cevâb-ı nâ-şavâbı
 1012 Gelüp **iẖvânı** kıldılar fiğânı / Didiler kûrda aldurduñ biz anı
 1213 Bu cânibde ser-i kûh üzre **iẖvân** / Gezerlerdi perişân u peşimân

- 1214 Meger kim o Yūsufuñ **ihvānı** gāhī / Şabā gibi tolaşurlardı çāhı
- 1220 Żarūrī lāzım oldı derd-i hicrān / Kulumuzdur diyü şatdılar **ihvān**
- 1230 Meh-i Ken‘ ān şatılduğın bilince / Didi **ihvānına** ‘ibrī dilince
- 1243 Uşūle uyıcı sāzende-kirdār / Bir uğurdan ol **ihvān-ı** cefākār
- 1254 Kōdī **ihvānını** ol yār-ı şiddīk / Zemāne cümlesinden itdi tefrīk
- 1255 Kālem gibi olup çāk-i girībān / Raqam gibi perişān oldı **ihvān**
- 1272 Belā-yı rāh-ı ğurbet zecr-i devrān / Firāk-ı vālideyn ü kahr-ı **ihvān**
- 2480 Didi Yūsuf beni şatduğda **ihvān** / Saña bir dest-i haṭṭ olmışdı ihsān
- 2574 ‘Adāvet itdiler **ihvānı** nāgāh / Anı qatl eylediler *ya‘lemu’llāh*
- 2660 Bir evde on iki **ihvān** idük biz / Biri birimüze yārān idük biz
- 2663 ‘Adāvet itdiler **ihvān-ı** ğaddār / Bıraqdılar beni bir çāha nāçār
- 2668 Hālāş olduğumı tıyınca **ihvān** / Kulumuzdur diyü şatdılar ol ān
- 2715 Maḥabbet itmez **ihvānına** ol yār / Anuñ Ya‘ kûbdan ğayrı kimi var
- 2890 Saña zulm olur İbrāhīme hicrān / Anaña ğadr u **ihvānuña** hüsran
- 4650 İdüp **ihvānınıñ** gönlini vīrān / ‘İtābı bābın açdı Māh-ı Ken‘ ān
- 4679 Boşalırken çuvaldan zād-ı **ihvān** / Çıka geldi bulındı māl-ı pinhān
- 4690 Didi bir kardaşumı ittifākī / Yidürdi qurda bu **ihvān-ı** bākī
- 4716 Şeherden niçe yük buğdayı tekrār / Alup yükletdi **ihvān-ı** cefākār
- 4718 İdüp **ihvānınıñ** emrinde hīle / Vişāle hīlesi oldı vesīle
- 4734 Maqām-ı rāstdan āvāz virdi / Bu **ihvānuñ** yüzine qarşu dirdi
- 4756 Bu **ihvān-ı** cefā Ken‘ āna geldi / Şeherden Külbe-i Aḥzāna geldi
- 4818 Aqar şu gibi olduq yir ğarībi / Yirindürme bu **ihvān-ı** ḥasībi
- 4828 Vücūdı gizlü gencin kıldı zāhir / Der-āğuş itdi **ihvānını** bir bir
- 4851 Çıkardı gönlegini Māh-ı Ken‘ ān / Birine virdi **ihvānınıñ** ol ān

ihyā [7] diriltme, canlandırma, hayat verme; taze can verircesine iyilik, lütuf etme. <KT,

KO, LN, CÜDİ, KANARI>

ihyā etmek/eylemek/kılmak [5] canlandırmak, diriltmek; bir kimseyi lütfa gark etmek, mutluluğa kavuşturmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

- 145 Zülāl-i şer‘ ini itdürdi icrā / Cihānı ölmüş iken **kıldı ihyā**
- 1785 Benüm ancaq murādum senden oldur / Beni bir gün ya **ihyā it** ya öldür
- 4508 Didi ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Du‘ ā kıl ben ğarībi **eyle ihyā**

Hız. İsa, Cebrail’in Hız. Meryem’e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Aşağıdaki tanıklarda Hız. İsa’nın ölüleri canlandırması hadisesine işaret vardır. <ADŞŞ>

1964 Ğam-ı ‘ışk eyledi mănend-i mevtâ / Gelüp **itsün** Mesîhâ gibi **ihyâ**

3783 Didi kendüni cem‘ it ey Zelihâ / Mesîhâ oldu anı **itdi ihyâ**

ihyâ olmak [2] daha iyi duruma gelmek, mutluluğa kavuşmak. <ÖTS>

1681 Maḥabbet gülleri âdemde farzâ / Melâmet âbî ile **olur ihyâ**

5176 ‘Înâyet eyledi Yahyâya Mevlâ / Bu taşnîf ile adı **oldı ihyâ**

ihzâr [3] hazır ve mevcut etme, hazırlama; huzura getirme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2067 Niçe altun siniler oldu **ihzâr** / Bahâsı ‘âlî hurşîd ü kamer-vâr

ihzâr etmek [2] hazırlamak, huzura getirmek, arz etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

2520 Nefâyisde bu dünyâda ne kim var / **İderdi** ḥazreti öninde **ihzâr**

4626 Söze **ihzâr iden** Hızır-ı zebânın / Bu yüzden açdı efsâne dehânın

ikbâl [6]

1. baht, talih açıklığı, mutluluk, saadet. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

1751 Zihî zevk u zihî şevk u zihî ḥâl / Bir iken iki ola rüy-ı **ikbâl**

4084 İderler niçesine kaçd-ı zillet / Olurlar bâ‘ iş-i **ikbâl**-i devlet

2. birine doğru dönme, teveccüh, bir şeyle meyletme. <KT, KO, KUBBEALT>

ikbâl etmek/eylemek [4] yüz tutmak, mail olmak, meyletmek, teveccüh etmek, yaklaşmak. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ>

429 Bu olur kim **ider ikbâl** devlet / Yoğ iken ḥâtîründe fikr-i vuşlat

602 Beşâret itdiler Ya‘ kûba fi‘l-ḥâl / Didiler ‘izz ü devlet **itdi ikbâl**

1210 Sa‘ âdet **eyledi** kendüye **ikbâl** / Vücûda geldi rüyâsındaki ḥâl

4181 Kim eyler ḥidmetünde ḳaddini dâl / Kime mihr-i sa‘ âdet **itdi ikbâl**

ikdâm [10] gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

682 Pederden ḳopmadı destûra **ikdâm** / Nihânî Yūsufa itdiler ibrâm

949 Olurlar vech-i ma‘ ḳül ile ilzâm / Cevâba dillerinde ḳalmaz **ikdâm**

2753 Elin öpmege olmaz oldu **ikdâm** / Meger kim yılda bir gün ola bayram

2953 Bu derbendi geçemez merd-i vehhâm / Bu meydâna gerek aḳdâm-ı **ikdâm**

3384 Ḳoparsa kendüden aḳdâm-ı **ikdâm** / Ḳıluñ el virmeden aḥvâli i‘lâm

3698 İnende eyleme ibrâm u **ikdâm** / Olur tedric ile her mîve-i ḥâm

3705 Zelihâ vaşl-ı yâra ḳıldı **ikdâm** / Bu ḥâne ol ḥümâyâ olmadı dâm

ikdâm etmek/eylemek [3] sürekli çalışmak, sebat etmek. <ÖTS>

4258 Benüm aḥvâlümü i‘lâm eyle / Beni ḳurtarmağa **ikdâm eyle**

4450 Degüldür ‘âşık ârâm eylemekde / Ḳuşûrı ḳalmaz **ikdâm eylemekde**

4616 İdüp Mısr ehli ḥırşın şâha i‘lâm / Ğalâli şat diyü **itdiler ikdâm**

iken [43] esnasında, ...dığı/diği hâlde, ...dığı/diği zaman. <TS, ÖTS>

- 62 Ne kudretdür bu kudret Allāh Allāh / Yoğ **iken** var ide dünyāyı nāgāh
- 145 Zülāl-i şer‘ ini itdürdi icrā / Cihānı ölmüş **iken** kıldı ihyā
- 248 Mübārek zāt-ı pāki ile el-ān / Bir **iken** on olupdur Āl-i ‘Osmān
- 276 O gün gün var **iken** gördüm hilāl / Hemān ebrūsunuñ olmış mişāl
- 282 Cuvān **iken** olup ‘ışk ile mu‘tād / Yelerdüm bu havāda nitekim bād
- 428 Şafā oldur ki ey cān-ı talebkār / Saña gelmek muhāl **iken** gele yār
- 429 Bu olur kim ider iqbāl devlet / Yoğ **iken** hātıruñda fikr-i vuşlat
- 519 Neye şunsa eli altun olurdu / Bir **iken** rızkı anuñ on olurdu
- 564 Libāsın geydürür **iken** nihānī / Kuşatdı cāmesi altında anı
- 572 Yođ **iken** egrilik zātında aşlā / Kemer ol mū-miyānda oldu peydā
- 690 Kaçan kim olsa fūrkat ihtimāl / Bir **iken** on olur yāruñ cemāl
- 732 Firāk-ı Yūsufa virmez icāzet / Zārūrī hāl **iken** cāna bu āfet
- 748 Omuzda **iken** ol hurşid-simā / Bırakdılar zemīne sāye-āsā
- 790 Muqarrer olmuş **iken** rāy-ı evlād / Fesād itdi gelüp şeytān-ı bīdād
- 865 Bir **iken** iki oldu āfet-i cān / Cemāl-i pūr-kemāle kaldı hayrān
- 1123 Namāz üstinde **iken** geldi h‘ābı / ‘İbādet ‘aynınuñ oldu niķābı
- 1135 Niyāz içinde **iken** hayret aldı / Hudādan Hāzret-i Cibrīl geldi
- 1180 İrağ **iken** dağı kōnmaķ zamānı / Develer çōkdi ağırlandı cānı
- 1688 Seni ma‘şūm **iken** mānend-i mir’āt / Başardum bađruma *fī-küllī evķāt*
- 1750 Saña bir kerre görinmiş **iken** yār / Zārāfet kaşdı ide görine tekrār
- 1751 Zihī zevķ u zihī şevķ u zihī hāl / Bir **iken** iki ola rüy-ı iqbāl
- 1915 Şuçum yođ **iken** ey māh-ı mūnevver / Beni mecnūn yirine bađladılar
- 1968 Cemāl olmış ammā bir **iken** on / Öñürdi gördüğinden dađı efzūn
- 2173 Bahār ile bile geldi Zeliķā / Bir **iken** iki oldu zevķ-ı dünyā
- 2211 Kesildi nān bedr **iken** bozuldu / Bir aydan niçe māh-ı nev düzüldi
- 2389 Muhāl **iken** saña şems-i vişāl / Gözüñde naķş ola ‘aks-i cemāl
- 2559 Ecel virmiş **iken** baña emānı / Göreyin bārī bir kez dağı anı
- 2847 Temāşā yirlerin seyr eyler **iken** / Görür taşvīrini bir yirde rūşen
- 3088 Kuluñ **iken** senūñ baķmaz yüzüne / Kaḅul itmez ‘inād eyler sözüñe
- 3172 Saña maķdūrını şarf itdi ol yār / ‘Aẓīmü’ş-şān **iken** oldu perestār
- 3590 Şu‘ā‘-ı cāme-i zer nūr-ı ruķsār / Bir **iken** iki oldu hūsn-i dildār
- 3694 Görindi her ṭarafdan ‘ārız-ı yār / Hezār oldu bir **iken** zāt-ı dildār
- 3714 Saña cān ile göñlüm minnet eyler / Baña sen var **iken** kim şefķat eyler

- 3816 Baña ma' bûd **iken** Perverdigârum / Ne için olmaya şerm ile 'ârum
- 3983 Olinca ' âşık-ı dîdârî efzûn / Cemâl-i Yûsuf oldu bir **iken** on
- 4179 Güşâde-hâtır **iken** ey yüzi gül / Perîşân eyledüm mânend-i sünbül
- 4180 Ne ' âlemdesin ey hûrşîd-i ' âlem / Saña ben var **iken** kim oldu mahrem
- 4328 Dir idi her kişi *el-ḥamdü li'llâh* / Ḥalâş oldu tutulmuş **iken** ol mäh
- 4365 Şaçınuñ zulmeti hep nûra döndi / Mişâl-i misk **iken** kâfûra döndi
- 4390 Var **iken** elde mâlıyle menâli / Oyalarlardı ol şûride-ḥâlî
- 4559 İresin ' âşık **iken** vaşl-ı yâra / Bulasın bir oñulmaz derde çâre
- 4772 Bulutlar gibi aḥvâlüm perîşân / Bir **iken** iki oldu derd-i hicrân
- E6 Anuñçündür niçe ehl-i sa' âdet / Olur çoban **iken** şâh-ı velâyet
- iki** [118] birden sonra gelen sayının adı, 2. <TS, KUBBEALT>
- 79 Anuñ birliğine olmaz gümânı / **İki** şâhid bilen iki cihânı
- 102 **İki** şaf sinni ağzın itdi tezyîn / Biri sîn oldu anuñ birisi şîn
- 104 Rûkû' a varsa cismi kâfa beñzer / Uzansa **iki** pâyı kâfa beñzer
- 106 O kâfuñ noḡtaldur **iki** ' aynı / Görürler anda râz-ı ' âlemeyni
- 169 **İki** gîsûsı *ve'l-ley/e* iki lâm / Yüzi leyleyn içinde rûz-ı islâm
- 324 Güzeller nûrdan bir tağa beñzer / **İki** kollar **iki** ırmağa beñzer
- 339 ' Anâşırda eger ' ışk olmayaydı / **İkisi** bir araya gelmeyeydi
- 369 Açıldı **iki** gönca gülşeninden / Gülistân-ı Ḥalîl oldu müzeyyen
- 372 Bu gülşenden Ḥalîl itdükde rıḫlet / Ol **iki** oğlına degdi nübüvvet
- 383 Zuhûra geldi bir günde **iki** hûb / Öñürdi ' İş toğdı soñra Ya' kûb
- 388 Ziyâde ağlamaḡdan zârî zârî / Şoğıldı ' aynınuñ **iki** bîñarı
- 456 **İki** yaşında fevt oldu anası / Anasuz qaldı ol devlet hümâsı
- 480 Anadan ayrılanuñ ḥâlî ma' lûm / Yetim oldu **iki** yaşında ma' şûm
- 631 Vire Hâḡ zâtuña **iki** sürûrı / Biri dünyâ biri ' uqbâ ḥuzûrı
- 795 Gögermiş **iki** çeşmi beñzi şolmış / Gözi göz boncuğınuñ ' aynı olmuş
- 865 Bir iken **iki** oldu âfet-i cân / Cemâl-i pür-kemâle qaldı ḡayrân
- 894 Eline her biri alup **iki** taş / Döginür gözlerinden aḡıdur yaş
- 1059 Ölüm ḡâlîne geldi Ḥazret-i Pîr / **İki** fûrḡat bir oldu itdi te' şîr
- 1068 Ol anda âh ider bu bunda efḡân / Ne müşkildür bir uḡurdan **iki** kan
- 1090 Şıḡışmaz bir gönülde **iki** sevgü / Ḥazet kıl mäsivâ baḡrinden el yu
- 1183 İdüp **iki** kulaḡını per ü bâl / Uçup giderken esterler ' aceb ḡâl
- 1229 **İki** zencîr olup eşk-i revânı / Alup gitdiler ol ârâm-ı cânı
- 1265 **İki** seng-i mezârı gibi ol dem / Du' âya ellerin qaldurdı muḡkem

- 1286 Akıtdı kanlu yaşın **iki** gözden / Teveccüh eyledi Hakk'a bu yüzden
- 1390 **İki** şaf kirpük ile çeşm-i kattāl / Qazā şahinidür açmış per ü bāl
- 1391 **İki** kaşı çekilmiş **iki** şemşir / Kemân-ı fitneye müjgânları tır
- 1496 **İki** pistânı şadrında hüveydâ / Habâb-ı âb-ı Kevşer gibi güyâ
- 1497 Yaraşmış **iki** pistân ol cemâle / Dizilmiş iki gonca bir nihâle
- 1712 Çekilmiş tîge beñzer **iki** kaşı / Dil-i mazlûm ile eyler şavaşı
- 1716 Şıyâm ayına beñzer kadri 'âlî / **İki** kaşı **iki** 'idûn hilâli
- 1751 Zihî zevk u zihî şevk u zihî hâl / Bir iken **iki** ola rûy-ı ikbâl
- 1786 Eyâ şehr-i cemâlûn meh-cebîni / Bu **iki** rahmetûn eyle birini
- 1828 **İki** taş aldı mihr ü mâh gibi / Dögündi taşra çıktı âh gibi
- 1851 **İki** zencir olup eşk-i revânı / Benefşe gibi bâğa şaldı anı
- 1861 Olup kayd-ı cihândan fâriğu'l-bâl / Bu minvâl üzre geçti bir **iki** sâl
- 2000 Elin açmış **iki** zülfi niyâza / **İki** şaf kirpügi tırmış namâza
- 2109 Kimisi şâh-ı zanbağ-veş açar el / **İki** nergislerin eyler mûkahhal
- 2150 **İki** yanında yolun halk-ı 'âlem / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol dem
- 2160 O bedri âdemûn izi bozardı / **İki** mâh-ı nevûn resmin yazardı
- 2173 Bahâr ile bile geldi Zelîhâ / Bir iken **iki** oldu zevk-ı dünyâ
- 2292 Elinde bir **iki** bağ ipligi var / Diler kim Yûsufa ola harîdâr
- 2318 **İki** ebrûsı beñzer murğ-ı câna / Qanad açmış uçar güyâ cinâna
- 2463 Evinde şenligi şem' i söyündi / Şoyundu **iki** taş ile dögündi
- 2588 **İki** gözden akıtdı hûn-ı gülgün / Birisi Nîl oldu biri Ceyhûn
- 2669 Kemân-ı ğamdan ok gibi atıldum / Bunuñla **iki** kapuya şatıldum
- 3025 Baña destûr vir bi'llâhi yarın / Bir **iki** gün varıp çoban olayın
- 3080 Aқardı qatra qatra eşk-i hûn-bâr / Dönerdi lâle-zâra **iki** ruhsâr
- 3173 Yerindürme nigâr-ı gül-izârı / Bir **iki** gün müdârâ eyle bârî
- 3243 Mağabbet her kaçan bulsa nihâyet / **İki** başdan olur eşk-i melâmet
- 3278 Olurdu **iki** sözünün biri âh / İderdi râz-ı pinhânından âgâh
- 3348 Yapıldıqda o bâğ-ı cennet-âbâd / Miyânında **iki** havz itmiş üstâd
- 3350 O bâğ olmuşdı her vech ile zîbâ / Görür gözi **iki** havz idi güyâ
- 3352 Aқardı **iki** havz içre iki 'ayn / Riyâz-ı cennete dönerdi mâbeyn
- 3354 Ol **iki** havz arasında mu'ayyen / Binâ olmuş idi bir qasr-ı rûşen
- 3562 Derûn-ı hânede yüz yirde cânâ / Kılalum bu **iki** taşviri peydâ
- 3570 Binâyı tarh u taqsîm itse her bâr / Her **iki** barmağı olurdu pergâr
- 3590 Şu'â'-ı câme-i zer nûr-ı ruhsâr / Bir iken **iki** oldu hüsni dildâr

- 3591 Leb-i rengin ile ol incü dişler / **İki** yanına nâz ile bakışlar
- 3598 Meh-i nev gibi hançer takınurdu / **İki** yanına gâhî bakınurdu
- 3622 Derün-ı hâne oldu hemçü mir'ât / Hüveydâ oldu anda bu **iki** zât
- 3664 Muşavver olmuş anda **iki** dildâr / **İki** yâr u **iki** derde giriftâr
- 3665 **İkisinüñ** olup 'aksi hüveydâ / Turur yüz yirde Yûsufî Zeliḥâ
- 3687 Cinâna beñzedi ol beyt-i ma'mûr / Bu **iki** dilrübâ Rıdvân ile hûr
- 3693 Mücellâ hâneye 'aks urdu cânân / **İki** mâh u **iki** hırşîd-i raḥşân
- 3721 Der ü dîvâr olup âyinedârı / 'Ayân itdi bu **iki** gül-'izârı
- 3722 Ne vaż' itdi ise bu **iki** mehveş / Der ü dîvârına oldu münakkaş
- 3753 Bu kaşra Mâh-ı Ken'ân oldu nâzır / Girü bu **iki** dildâr oldu zâhir
- 4078 **İki** çeşmi gibi ol serv-kâmet / Yirini kıldı mihrâb-ı 'ibâdet
- 4121 Biri birine girdi zülf-i şeb-reng / **İki** gam leşkeri güyâ ider ceng
- 4122 Kara çeşmi kızardı kana döndi / Şanasın **iki** lâle şuya kındı
- 4133 Gözinden dökilürdi hûn-ı gül-reng / Şanasın **iki** şaf müjgân ider ceng
- 4252 **İki** sultân kulu var idi maḥbûs / Meh-i Ken'âna olmuşlardı me'nûs
- 4253 **İkisi** düş görüp takrîr itdi / İştîdî düşlerin ta'bir itdi
- 4326 Sarây-ı şâhdan tâ hadd-i zindân / **İki** şaf tırdılar erbâb-ı dîvân
- 4355 Nażargâh-ı dil ü cân oldu Yûsuf / **İki** vech ile sultân oldu Yûsuf
- 4357 'Acâyib saltanat sürdi cihânda / Bu **iki** saltanat cem' oldu anda
- 4522 Döner bir câmi'e cismi binâsı / Minâre ol **iki** dest-i du'âsı
- 4545 İdüp bir bürci **iki** meh-liḳâ zeyn / Kıran itdi şeref bürcinde sa'deyn
- 4703 Münâdî anlara bir bir çağırdı / Her **iki** kardaşa bir şofra virdi
- 4772 Bulutlar gibi aḥvâlüm perîşân / Bir iken **iki** oldu derd-i hicrân
- 4931 Bu hâl ile niçe yıl niçe müddet / **İkisi** kıldılar bir yirde şöḥbet
- 4935 Sevindürse **iki** gün bir yetîmi / Şınar bir gûşeden ḳalb-i selîmi
- 5081 Çıkarur ay ile günden **iki** nân / İrişmez aña ammâ dest-i insân
- 5129 **İki** mışra'la ebyât ey suḥanver / Kara kaşlu birer maḥbûba beñzer
- 5134 Nażar ḳıl cümle beyt-i dil-güşâya / Dönüpdür **iki** ḳarşulu sarâya
- 5160 Her **iki** mışra'ı yazar berâber / Olur şehbâz-ı naẓma **iki** şehper
- iki kat** [3] iki bûklüm. <KUBBEALT>
- 770 **İki kat** eyledi bâr-ı melâli / Egildi bād-ı gamdan gül nihâli
- 4648 Bir âh itdi ki şarşıldı semâvât / Vücûdın bâr-ı gam itdi **iki kat**
- iki kat olmak** [1] iki bûklüm olmak.
- 3553 Zeliḥâyâ irüp bād-ı melâli / **İki kat oldu** ḳaddinüñ nihâli

İki ‘âlem/cihân [4] dünya ile ahiret. <KUBBEALTI>

- 64 **İki ‘âlem** cemâlinün niķâbı / Güneş gibi şu‘ â‘ dur hicâbı
 79 Anuñ birligine olmaz gümânı / **İki** şahid bilen **iki cihânı**
 3647 Bu ‘âlemden şaķın ma‘şûm cânı / Ki vardur **iki ‘âlemde** ziyânı
 4275 Kemâl ile anuñ kim şöhreti var / **İki ‘âlemde** kıadr ü ‘izzeti var

iki cânib [3] iki taraf, tarafeyn. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 902 **İki cânibden** oldı nâle peydâ / Çıkar âvâze-i hayfâ dirîgâ
 1400 Alurlar **iki cânibden** selâmın / Görürler ihtirâm u ihtişâmın
 4912 **İki cânibden** aķdı eşk-i şādî / Göñülden yundı çıķdı ğam sevâdı

iki pâre etmek/kılmak [2] ortadan bölmek, yarmak, ortalamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2224 Ezel bedr-i tamâm imiş naķâre / Hilâl-i mu‘ciz **itmiş iki pâre**
 2931 Hemân bir taşâ çaldı taşî dildi / Naķâre gibi **iki pâre kıldı**

iki şakķ etmek [1] yarmak, ortalamak, ortadan bölmek, iki pare etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 159 Ney-i engüşti bedre urdı yara / **İki şakķ itdi** mânend-i naķâra

iki şakķ olmak [1] bölünmek, yarılmak.

- 2166 Bu Mecnûn kâsesine beñzer ancaķ / Ki **olmuş** dest-i Leylâdan **iki şakķ**
iki yüz [3] iki defa yüz, 200. <KT>

- 2065 Virilmişdi **iki yüz** câriye hûb / Bir içim şu gibi her biri mergûb
 2088 Virildi **iki yüz** ra‘nâ perestâr / Kulağı boynı tolu dürr-i şehvâr
 2092 Hem **iki yüz** semend-i ‘anberîn-mü / Revişde bād şeklâ hem-çü âhû

iki yüzlü [1] özü sözü bir olmayan, kendisini olduğundan başka türlü gösteren, riyakâr. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

- 5119 **İki yüzlü** cihâna olma meşğûl / Ta‘alluķ itmeden gel bir yaña ol

iki yüzlü tîğ [1] iki tarafı da keskin kılıç, Zülfıkar, gaddare. Kelimenin “özü sözü bir olmayan, riyakâr” anlamı da tanıkta düşünölmelidir. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 4951 Münâfıķ **iki yüzlü tîge** beñzer / Taķılsa yanına ħalkuñ gelür şer

ikide bir [2] ara sıra, sık sık. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 2710 **İkide birde** yâd eyler diyârın / Geçürür âh ile leyl ü nehârın
 3267 **İkide birde** eylerdi ħıķâbı / Şafâ virürdi tekrâr-ı cevâbı

ikinci [1] iki sayısının sıra sıfatı; birinciden sonra gelen kimse ya da nesne. <TS, ÖTS>

- 3650 Ĥabîbûñ bulmadı vaşlına fûrce / Teveccüh eyledi **ikinci** bürce

ikiz [] bir doğumda dünyaya gelen iki kardeş. <TS, ÖTS>

ikiz doğurmak [1] bir doğumda iki çocuk meydana getirmek.

382 **İkiz toğurdu** ümmü'l-mü'minini / Enisi hem-demi halvet-nişini

iklîm [14]

1. Orta Çağ coğrafya ve astronomisine göre dünyada insanların yaşadığı kısmın Ekvator'dan Kuzey Kutbu'na kadar bölündüğü yedi mıntikadan her biri. Buna göre dünyanın yaşanılan kısımları, gece gündüz uzunluklarına göre yediye ayrılmıştır. <KT, KO, LN, ADŞS>

306 Yedi **iklîm** içinde olsa pinhân / Arayup bulmağa olmaya imkân

2027 Aña her eylûgi virmişdi Allâh / Yedi **iklîme** meşhûr oldu ol mâh

2842 Yedi **iklîmi** ol toköz tolaşdı / Melâlet bahri taşdı başdan aşdı

3120 Yedi **iklîmi** tîgi ile bir şâh / Güneş gibi açup feth itse nâgâh

4984 Yidi **iklîme** güyâ oldu sultân / Baķâyâ vâşıl olmağa virür cân

2. memleket, diyar, ülke. <KT, LN, CÜDÎ, KANARI>

990 Bu **iklîmüñ** şaġiri vü kebîri / Olupdur derd-i hicrânüñ esîri

1332 Didi ey şâh-ı **iklîm**-i sa'âdet / Eger olursa sizlerden icâzet

1610 Bilinmez ol hümânüñ âşiyânı / Ne **iklîmi** ne kânı ne mekânı

3543 N'olaydı ben de pervâne olaydum / Fenâ **iklîmine** vuşlat bulaydum

4302 Bu **iklîmüñ** hubûbât-ı ġalâli / Celîlü'l-kadr ola lûlû mişâli

4631 Ziyâde kahtı idi **iklîm**-i Ken'ân / Çaġırdı cümle evlâdını ol ân

5071 Hâbîbi olduġı **iklîme** vardı / Fezâ-yı Kevşer ü Tesnîme vardı

iklîm-i cân [] can bölgesi. <BMS>

4971 Kõdı ten 'âlemin rûh-ı revânı / Temâşâ eyledi **iklîm-i cânı**

iklîm-i hûsn [1] güzellik ülkesi, güzellik diyarı. <KANARI>

3652 Ki ey **iklîm-i hûsnüñ** pâdişâhı / Esirge bu ġarîb-i bî-günâhı

ikrâh [4] iġrenme, tiksınme, nefret. <KT, KO, LN, OTAL>

ikrâh etmek/kılma [3] tiksınmek, iġrenmek, uzak durmak, uzaklaşmak. <17 YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

3813 Ki ma' bûdum gözine qarşu nâgâh / Günâh itmekden **ikrâh itdüm** ey şâh

4104 Ne hazz olur o gülşenden ki nâgâh / Geçe gül **idesin** hârından **ikrâh**

4656 Didi bunlar ma'âza'llâh ey şâh / Yaramaz şanma bizden **kılma ikrâh**

ikrâh gelmek [1] iġrenmek, tiksinti duymak. <KUBBEALTI>

2810 Şarâbı şöyle zemm itdi ki ol şâh / Zeliġâyâ zarûrî **geldi ikrâh**

ikrām [8] hürmet, saygı gösterme, kıymet vererek hürmet etme; ağırlama, şefkat ve sevgi ifadesi olarak gönül hoşluğu için bir şeyler verme, sunma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

- 108 Cebînidür beyâz-ı şād-ı ihlâş / Zihî **ikrām**-ı tām u ‘izzet-i hâş
 373 Ol âdem kim ola **ikrāma** lâyıḳ / Olur ‘izzet libāsına muṭābıḳ
 614 arındaşuñ daḫi eyler ‘adāvet / Görürse sende **ikrāma** liyāḳat
 2043 urılsun bizde **ikrāmı** otaḡı / Şeref virsün bize rüşen erāḡı
 2051 Saña lâyıḳ olan **ikrām**-ı tāmı / Baña itmişsin ey mülküñ niẓāmı
 3034 Sücüd itdi melekler gibi aḡnām / Hemān âdem gibi ıldılar **ikrām**
 3638 Beni ıl lâyıḳ-ı i‘zāz u **ikrām** / Maḡalline gerekdür luṭf u in‘ām
 3806 Bu **ikrāma** açan kim ola lâyıḳ / Eyüdür şaḡ olur bî-äre ‘āşıḳ

ikrār [1] tasdik etme, kabul etme, “inkār”ın zıddı. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ıḡı itse inkār / Bu inkār olur idi ‘ayn-ı **ikrār**

iktidār [1] gücü yetme, yapabilme, muktedir olma. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 120 Zihî ādir zihî Sultān-ı Bārî / Virür ulına bunca **iktidārı**

iktirān [1] yaklaşma, yakına gelme, yaklaşma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 3479 Yaraşmış saña ḡubān **iktirānı** / Bülend olmuş boyuñ serv-i revānı

iktizā [1] ihtiya, lazım gelme, gerekli olma. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 3029 uhūr itdi nübüvvet **iktizāsı** / O gün rā‘îlige oldu rızāsı

il [22] memleket, ülke, diyar, iklim. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

- 155 Kemān-ı mu‘cizātı tîr şaldı / aḡatay **ilin** ol nāmeyle aldı
 638 Ferāmüş itdi Ya‘ḡubuñ yasaḡın / Uyardı **illere** rāzı erāḡın
 1075 Aña daḫi bu hicrānı naşīb it / Bu yad **ilde** benüm gibi ḡarīb it
 1242 ḡarīb **illerde** kim bilür alam mı / Bu yire bilmezin ayruḡ gelem mi
 1251 Bu Ken‘ān **ilinüñ** ‘ayn-ı ‘itābı / Bize ḡāyetde virdi izṭırābı
 1591 Umardı anı ol ḡüsn **ili** şāhı / Göre bu daḫi ol zıll-i İlāhi
 1615 Eyā ḡüsn **ilinüñ** tāze cuvānı / Eyā dil mülkinüñ genc-i nihānı
 1983 Didi Ken‘ān **ilinde** ḡāşıl oldum / Diyār-ı Mışrı sevdüm māyıl oldum
 2007 ḡalāş u şıḡḡatı şükrānesine / Üleşdüdi **ile** vāfir ḡazāne
 2226 Girībānını āk itmekde şantür / İniler yatur **il** içinde anbūr
 2557 Eyitdi mevlidüm Ken‘ān **ilidür** / Yedi ceddüm o yirüñ kāmilidür
 2570 Eyā ḡüsn **ilinüñ** şāh-ı benāmı / Dimek olmaz o göynüklü kelāmı
 2595 ü pîrüñ oldu her maḡşüdi ḡāşıl / Girü Ken‘ān **iline** oldu vāşıl
 2610 Bu Ken‘ān **ilini** söyleşdi vāfir / Seni oḡullaruñı şordı bir bir

- 2735 Dirîgâ hem yetîm ü hem garîbem / Bu yad **illerde** kalmış bî-naşîbem
 2736 İrak düşdüm eşümden yoldaşumdan / Mekânumdan **ilümden** haldaşumdan
 2803 **İl** içinde ider kendüyi müdḥik / Olupdur rûspî gibi yüzi pek
 3248 Bu oldu Yûsufuñ ancak cevâbı / Ki ey ḥüsn **ilinüñ** ‘âlî-cenâbı
 3427 Ki ey ḥüsn **ilinüñ** sultânı Yûsuf / Güzeller şâhı cânlar cânı Yûsuf
 3679 Didi ey ḥüsn **ilinüñ** pâdişâhı / Sipîhr-i ‘izzetüñ tâbende mâhı
 5052 Qanı ol ḥüsn **ilinüñ** pâdişâhı / Qanı ol pertev-i nûr-ı İlâhî

il gün [1] kavim, kabile, memleket, halk. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2567 **İlini günini** şorınca ol mâh / Sözüni diñledi âh itdi nâgâh
il [17] el, yabancı, başkası, başkaları, herkes. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>
 994 Arardı ol kemân-ebür nişânın / Şorardı **illere** cân-ı cihânın
 1325 Ziyâde oldu **iller** i‘tikâdı / Mürîd itdi bu ḥalk-ı nâ-murâdı
 1601 Şakındı **il** dilinden la‘l-i nâbın / Gözi yaşına sedd itdi ḥicâbın
 1632 Hüveydâ olmasa nâyuñ fiğânı / Ele almazlar idi **iller** anı
 1682 Nihân itdüm şanur esrârını gül / Tıyurur **illere** ammâ ki bülbül
 1809 İderseñ maḥremüm olmağı melḥûz / Lebüñi **il** dilinden eyle maḥfûz
 2055 Taķılmasun diyü yanına sâye / Çıkup görünmez ol gün **ile** aya
 2680 **İlün** gözi yaşıdur aķça vü mâl / Olur mı âdem olan aña meyyâl
 2970 Güc eyler **illere** kaşı kemânı / Daḥi görmiş degül sultânım anı
 3910 Maḥabbet ḥâtemini gizler **iller** / Tıyar bulur çıkarur ehl-i diller
 4036 Baña ḥayf itdi ğâyetde bu ferzend / Düşürdi **il** diline nitekim kând
 4037 Cihâna ğıybetüm eglence oldu / Bu söz **illerde** vü dillerde tıldı
 4162 Sefâhet eyleyen insân-ı nâdân / **İli** ḥandân ider kendüyi giryân
 4385 Gelürdi **il** dilinden bir büyük derd / Döyemez anı tafşîl itmege merd
 4047 Yapılsun **illerün** bâb-ı dehânı / Ne ben maḥzûnı añsunlar ne anı
 4836 Olan oldu bizi bed-nâm itme / Bu râyı **illere** i‘lâm itme
 5116 Hüner oldur ki fevt olduķda insân / **İli** giryân ide kendüyi ḥandân

‘**ilâc** [4] bir hastaya veya yaralıya içmek veya sürmek için verilen şey, deva, em [mec.]

çare, tedbir, derman. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 2023 Bir ehl-i ihtiyâcı görse ḥâzır / ‘**İlâc**ı ‘aynını eylerdi nâzır
 3880 Enîs idinme her âhû-mizâcı / Ki olmaz derdinüñ aşlâ ‘**ilâc**ı
 3898 Ḥuşûşâ kim bozılmışdur mizâcı / Ziyâde lâzım olmuşdur ‘**ilâc**ı

‘**ilâc etmek** [1] çare bulmak, yardım etmek, tedavi etmek. <KANARI>

- 2006 Eyü olmuş ciger-güşem mizâcî / Hâkîm-i Lâyezâl **itmiş ‘ilâcî**
İlâh [3] Allah, Tanrı, Mabud. <KT, LN, KUBBEALTİ>
- 281 ‘Uşûliyle fûrû‘iyle İlâhî / Belâdan şakla ol zıll-ı **İlâhî**
- 1591 Umardı anı ol hüsn ili şâhî / Göre bu dağî ol zıll-ı **İlâhî**
- 3742 ‘Urûc itdi maqâm-ı pencgâha / Didi mihr ile ol zıll-ı **İlâha**
İlâhî [20]

1. uluhiyete ve Allah’a mensup ve onunla ilgili, Allah tarafından olan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 334 Güneşdür fi’l-meşel ‘ışk-ı **İlâhî** / Kızıl altun ider hâk-i siyâhî
- 699 Kişinûn aşşı itmez dūd-ı âhî / İrişür emr-i taqdîr-i **İlâhî**
- 1582 Niçe gün yatdı ol zıll-ı **ilâhî** / İrişdi göklere âh-ı siyâhî
- 2811 Tağıtdı âlet-i cürm ü günâhî / Hemân-dem kırdı bir bezm-i **İlâhî**
- 2941 Tebâhîden kaçır merd-i **ilâhî** / Getürmez gönline fikr-i günâhî
- 3166 Şeh-i ‘âlemsin ey zıll-ı **ilâhî** / Zâ‘îf ü nâ-tüvânûn ol penâhî
- 4231 Olagör sâlik-i râh-ı **İlâhî** / Keser kayd-ı cihânı tîğ-i âhî
- 4591 Muhtî oldu aña ‘ışk-ı **İlâhî** / Kesildi Yûsuf için âh u vâhî
- 5052 Kânî ol hüsn ilinûn pâdişâhî / Kânî ol pertev-i nûr-ı **İlâhî**

2. “Allah’ım!, ey benim Allah’ım!, Rabbim!” anlamlarında hitap sözü. <KT, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

- 1 **İlâhî** ‘ayn-ı ‘ışkum rûşen eyle / Murâdum Yûsufina revzen eyle
- 50 Eger olmasa ‘âşî vü tebâhî / Kime rahmet iderdün yâ **İlâhî**
- 281 ‘Uşûliyle fûrû‘iyle **İlâhî** / Belâdan şakla ol zıll-ı İlâhî
- 417 **İlâhî** devleti olsun ziyâde / İrişün bir nefesde biñ murâda
- 680 Turup ol dîn-i islâmûn penâhî / Didi sen hayrını vir yâ **İlâhî**
- 1388 **İlâhî** bu ne hikmetdür ne hikmet / Yüzi nûriyle maḥv olmaz bu zulmet
- 1734 Eyitdi yâ **İlâhî** kankı mekkâr / Bu derde cânımı itdi giriftâr
- 2497 Bakup ol şâhid-i maḥsûda gâhî / Niyâz ile dir idi yâ **İlâhî**
- 4028 Yaḥınlarda beni dūr it **İlâhî** / Yolumı urmasun ehl-i menâhî
- 4145 Dir idi yâ **İlâhî** n’eyledüm ben / Benüm itdügüm itmez baña düşman
- 4915 Koma fûrkatde Yaḥyâyı **İlâhî** / Vişâlün mihrine ırgür ke-mâ-hî
- i‘lâm [13]** bildirme, anlatma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
- 2033 Zelîhâya bu aḥvâl oldu **i‘lâm** / Atası şâh-ı maḡrib itdi ibrâm
- 4287 Didiler bu düşe edğâş u aḥlâm / Aña lâzım degül **i‘lâm**-ı aḥkâm
- 4655 Sizi ḥabs eylesünler ehl-i dîvân / Olınca ḥâlünüz **i‘lâm** ü i‘lân

i' lām etmek/eylemek/kılmaç [10] bildirmek, haber vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 1094 Aña remz ile **i' lām itdi** Bārī / Var idi iftirāka intizārı
 1614 Dir idi ey perī yüzlü dil-ārām / Ne yirdedür maqāmuñ **eyle i' lām**
 2418 'Azīz-i Mıṣra itdi vāfir ibrām / Cemāl-i pür-kemālin **kıldı i' lām**
 2632 Bu sözler baña Ḥaḳdan oldı ilhām / Zārūrī oldum **itdüm** saña **i' lām**
 3384 Kıparsa kendüden aḳdām-ı iḳdām / **Kıluñ** el virmeden aḳvālī **i' lām**
 4258 Benüm aḳvālūmi **i' lām eyle** / Beni kırtarmağa iḳdām eyle
 4293 Odur müşkil-güşā-yı devr-i eyyām / **İdelüm** ḥazretine düşi **i' lām**
 4616 **İdüp** Mıṣr ehli ḥırşın şāha **i' lām** / Ġalālī şat diyü itdiler iḳdām
 4822 Bize **i' lām idüñ** Ya' ḳüb ḥālīn / Umar mı nūr-ı 'aynınuñ vişālīn
 4836 Olan oldı bizi bed-nām itme / Bu rāyı illere **i' lām itme**

i' lān [1] meydana çıkarma, aşıkaretme, açığa vurma. <KT, KO, LN, CÜDİ>

- 4655 Sizi ḥabs eylesünler ehl-i dīvān / Olinca ḥālūñüz i' lām ü **i' lān**
ile [597]

1. Kelimelerin sonuna geldiğinde birliktelik, işteşlik, beraberlik, araç, sebep veya durum anlatan cümleler yapmaya yarar. <KUBBEALTI, TS>

- 10 Görinmez gözüme ol ḥūr u ḡilmān / Olursa şehper-i ḡayr **ile** perrān
 28 Olup her vāḳı' am ḥayr **ile** ta' bīr / Şabā gibi sözüm olsun cihān-ḡīr
 41 Başumda 'ayn-ı 'aḳlı dūr-bīn et / Şühūdum 'ışḳ **ile** 'ayn'el-yaḳīn et
 78 İder emri **ile** diller tekellüm / Döner zıkrı **ile** tesbīḥ-i encüm
 82 Günāh **ile** şular kim kūr u kerdür / Ne görür ne işidür bī-ḥaberdür
 95 Bir avuç ḥāki cān **ile** yüridür / Deñizde dürlü dürlü dūr dūridür
 101 Deḥānı 'aynı **ile** mīme beñzer / Eli tekbīre varsa cīme beñzer
 140 Eger olmasa mihr-i 'ilmi raḥşān / Ḳalurdı zulmet-i cehl **ile** insān
 147 Ol açdı Ka' betu'llāhuñ niḳābın / Götürdi nūr **ile** zulmet ḥicābın
 179 Döner ḳandīl-i 'arşa 'āşıḳ-ı zār / Olur envār-ı dīdār **ile** hemvār
 188 O gice berḳ-ı ḥāṭif gibi ta' cīl / Burāḳ **ile** Resūle geldi Cibrīl
 206 Güşāde oldı 'ayn-ı 'ışḳı ol ān / Görindi 'aynı **ile** 'arş-ı Raḥmān
 222 Güneş gibi yire indi semādan / İrişdi armaḡān **ile** Ḥudādan
 247 Müselsel faẓl **ile** nesl-i be-nāmı / Şeh oḡlı şehdūr ecdād-ı kirāmı
 248 Mübārek zāt-ı pāki **ile** el-ān / Bir iken on olupdur Āl-i 'Oşmān
 279 Kemāl-i zühd **ile** meşhūr u mevşūf / Şalāḥı Şeyḥ-i Kerḥī gibi ma' rūf
 282 Cuvān iken olup 'ışḳ **ile** mu' tād / Yelerdüm bu havāda nitekim bād

- 285 Tekellüm eylese hayrân olurum / Ol Âb-ı Hızır **ile** bî-cân olurum
- 291 Muhaşşal vara vara menzil aldum / Bu sevdâ **ile** bir gün Şâma geldüm
- 296 Dem olur kendümi Ya'kûb iderdüm / Arardum Yûsufî derd **ile** dirdüm
- 300 Bu efgân u bu feryâd **ile** âhîr / Diyâr-ı Mısrâ gitmek oldu zâhir
- 304 Büyüti biri biri üzre güyâ / Niçe beyt **ile** bir divân-ı ra' nâ
- 311 İşitse yolda bir şavt u enîni / Uşûl **ile** yürür her nâzenîni
- 327 Kâra kullarla yürür mâh-rûlar / Şeb **ile** nitekim rûz-ı münevver
- 333 O bâduñ şevkı **ile** 'âşık-ı hâş / Hazân yaprağı gibi oldu rakķâş
- 340 Şu kim olmaz fûnûn-ı 'ışkâ râğıb / Cenâb-ı Hakk **ile** düşmez muşâhib
- 350 Taşarruf 'ışkûn olunca nihânî / Çeker tedric **ile** hurşîd-i cânı
- 354 Berâber görünür bûd ile nâbûd / Olur zerre gibi mihr **ile** meşhûd
- 366 Çoğaldı âh-ı 'âşık gibi 'uşşâķ / Pür oldu evliyâ **ile** tokuz tāk
- 367 Mürûr-ı devr-i eyyâm **ile** âhîr / Halîle 'izz ü devlet oldu zâhir
- 400 Elin kaldırdı şevķ **ile** du'âya / Münâcât itdi şıdķ **ile** Hudâya
- 411 Bu neslûn 'izzetini pâydar et / Devâm-ı devlet **ile** ber-ķarâr et
- 430 Görüp Ya'kûbını hazz itdi cânı / Mekîn **ile** şeref buldı mekânı
- 444 On ikincinûn adı idi Yûsuf / Atası **ile** oldu bî-tekellûf
- 446 Mürûr-ı devr-i eyyâm **ile** ol mâh / Tulû' itdi şeref bürcinde nâgâh
- 455 Yüzi her vech **ile** hûb idi her ân / Bakayın tûrayın dîr idi insân
- 497 Nihâl-i gül gibi boynın burardı / Fiğân **ile** anasını arardı
- 498 Benefşe gibi hüzn **ile** tûrurdu / Gül-i ruhsârını şebnemle yurdu
- 505 Anam **ile** oturup bir mekânda / Bile yirdük ta'âmı her zamânda
- 528 Tûlup 'uşşâķı **ile** rub' -ı meskûn / Göz açdı lâle-veş her tağda Mecnûn
- 532 Bu hâl **ile** geçerken devr-i İnâs / Delü gönline târî oldu vesvâs
- 535 Firâķ-ı Yûsufa nice olur şabr / Bu şabr **ile** iderdi cânına cebr
- 540 Nübüvvet gevherinün kânı Ya'kûb / İderdi hasret **ile** şabr-ı Eyyûb
- 547 Aña haddinden artuğ itdi 'izzet / Mülâyim sözler **ile** kıldı minnet
- 553 Kemer gibi düşüp egri hayâle / Diler âl **ile** hayrû'l-âli ala
- 559 İdüp ol rûh-ı pâke haylî ta'zîm / Fiğân ü nâle **ile** itdi teslîm
- 578 Hâzer eyle kemân-ı kâmet-i pîr / Şaķîye beddu'â **ile** atar tîr
- 581 İdenler 'illet **ile** zindegânî / Virür miñnetle âhîr demde cânı
- 607 Hüveydâ oldu nûr-ı vaşl-ı cânân / Söyündi anuñ **ile** nâr-ı hicrân
- 618 Ne düş kim görse bir ehl-i başîret / İderdi 'ayn-ı ta'bir **ile** himmet
- 646 Bu vech **ile** idüp ķavl ü ķarârı / Dirildi bunlaruñ bir yire varı

- 650 Şitâdan gülşen olmuşdı digergün / Bahâr **ile** bihâsı oldu efzûn
- 655 Cihân handân u ‘âlem halkı mesrûr / Bezendi cümle envâr **ile** her tûr
- 656 Bu şevk **ile** kıyâm itdi çemenler / Göke atdı külâhın yâsemenler
- 661 Mehûn seyrân **ile** artar cemâli / Revân olmak ider şâfî zülâli
- 696 Şeb-i hicrân **ile** rûz-ı muşîbet / Seni beytû’l-hazende kodı hasret
- 710 Gelür kuşlar şadâsı gûne gûne / Müşâbih aşlı **ile** erğanûna
- 716 Oraya Yûsuf **ile** geldi Ya‘kûb / Vedâ‘ itdi gam **ile** kaldı Ya‘kûb
- 717 Derûn-ı dilden âh itdi hemânâ / O bād-ı âh **ile** şarşıldı dünyâ
- 738 Bu sır takrîr ü tahtîr **ile** dinmez / Sebepsüz bir kişi bir çâha inmez
- 744 Figân u hasret **ile** kaldı Ya‘kûb / Belâ deryâlarına taldı Ya‘kûb
- 746 Gidüp ihvân **ile** ol mihr-i rûşen / Tolındı çünki Ya‘kûbuñ gözinden
- 754 Vücûdî Ka‘besine her qarındaş / Atardı dest-i istihzâ **ile** taş
- 765 Tenini kıldılar hadd **ile** gülğün / Cefâ vü cevri hadden oldu bîrûn
- 772 Dir idi hışm **ile** evlâd-ı bed-kâr / Eyü bulduķ seni ey tıfl-ı ‘ayyâr
- 779 Birisi anı gâyetde dögerdi / Gılâz **ile** şidâd **ile** sögerdi
- 807 Çekerken delv **ile** âb-ı revânı / Göreler çâh içinde şâyed anı
- 825 O saç kim gül şuyı **ile** tararduñ / O dülbendi ki lutfuñdan şararduñ
- 826 Bulaşdı kara toprağa depildi / Başumdan zulm ü cevr **ile** kapıldı
- 827 O cismi kim gül **ile** urmaz idüñ / Kâlan **ile** berâber görmez idüñ
- 830 Dönüp râh-ı vaţandan yaña rûyı / Bu vech **ile** iderdı güft ü güyü
- 838 Belâ çoğ irmek **ile** enbiyâya / Liyâķat kesb ider kurb-i Hudâya
- 867 Didi yazmış degül nakķaş-ı kudret / Cihân deyrine bu vech **ile** şûret
- 889 Bu yaña Hazret-i Ya‘kûb-ı gam-h‘âr / Tururđ intizâr **ile** dil-efgâr
- 896 Bile ağlar bu a‘yân **ile** enhâr / Bile inler bu cumhûr **ile** kühsâr
- 908 Yaşı gibi yüzi üstine düşdi / Şirâr-ı hecr **ile** yanup tutuşdı
- 913 Rivâyetdür ki bu derd **ile** ol ân / Delindi cümle sengistân-ı Ken‘ân
- 944 Çıkışur kurd **ile** ol serv-i çâlâk / Kağan aşlardan irişmez aña bâk
- 949 Olurlar vech-i ma‘kûl **ile** ilzâm / Cevâba dillerinde kalmaz iķdâm
- 975 Olup bu derd-i hicrân **ile** mecżûb / Yabana söyler idi anda Ya‘kûb
- 991 Bu vech **ile** iderdı âh u efgân / Bu hâl **ile** olurđ zâr u giryân
- 995 Bu derd **ile** yimez içmez yürürdi / Gam **ile** sâye-veş cânın sürürdi
- 1013 Çeküp çâk itdiler zât-ı şerîfin / Yidiler zulm **ile** cism-i lâţîfin
- 1016 Size bu yüz karası oldu isnâd / İderler la‘net **ile** aduñuz yâd
- 1017 Sözüden kurdâ irişdi hacâlet / Gözi yaş **ile** töldı geldi hâlet

- 1018 Didi feryād **ile** *ḥāṣā ve kellā* / Bu işler aşlumuzdan gelmez aşlā
- 1026 Dimişler kim yidi kırd ol cuvānı / Yalan **ile** inandırmışlar anı
- 1028 İlense māh **ile** mihr-i cihāna / Başın kırtarmaz uğrar bir kırāna
- 1057 Bu idi cümlesinüñ pehlevānı / Celāl **ile** gören kırkardı anı
- 1066 Sözüñüz oldu hep telbīs ü tezvīr / Felāketde o ma‘şūm **ile** bu pīr
- 1073 İlendi Ḥazret-i Ya‘kūba vāfir / Didi āvāz **ile** ey Ḥayy u Ḳādir
- 1078 İrişdi Ḥazret-i Ya‘kūba fūrkat / Firāk-ı Yūsuf **ile** kıldı ḥasret
- 1079 Ol oğlancuḳ ‘acebdür Tañrı şaldı / Mürūr-ı devr-i eyyām **ile** geldi
- 1087 Şafā-yı kalb **ile** mānend-i mir’āt / Başardı bağına *fī külli evkāt*
- 1094 Aña remz **ile** i‘lām itdi Bārī / Var idi iftirāka intizārı
- 1109 Teveccüh **ile** insāna bu tevcīh / Olur her vech **ile** irşād u tenbīh
- 1147 Girü evvelki gibi sīne-çāk ol / Firāk-ı Yūsuf **ile** derdnāk ol
- 1149 Yaşaduḳca yaşasın çeşm-i ‘uşşāk / Şu **ile** mu‘teberdür ‘ayn-ı āfāk
- 1179 Ḳaṭār-ı üştür **ile** ba‘zı tüccār / Yola düşüp giderdi şanki enhār
- 1187 Meger bir adı Mālik pīr-i tācir / Bu cumhūr **ile** olmuşdı müsāfir
- 1203 Bu vech **ile** açıldı rüy-ı ümmīd / Teveccüh eyledi bālāya ḥurşīd
- 1212 İdüp ‘ilm-i ledünnī pinhān / Olurdi şükr-i Sübhān **ile** ḥandān
- 1215 Revāne oldılar ol sūy-ı çāha / Çağırdılar ‘itāb **ile** o māha
- 1224 Şühūdu’l-ḥāl **ile** ol bey‘-nāme / Mühürlendi irüp ḥadd-i tamāma
- 1227 Şu ḳavl **ile** şataruz anı ammā / Bu yirde tırmaya aşlā vü ḳaṭ‘ā
- 1241 Yuyalum āb-ı tevbeyle günāhı / İdelüm şıdḳ **ile** terk-i menāhī
- 1244 Bulutlar gibi gözden dökdiler yaş / Fiğān **ile** aşāğa şaldılar baş
- 1253 Meh-i Ken‘ān bu resme mātem itdi / Fiğān u nāle **ile** döndi gitdi
- 1263 Bu ḳayd u bend **ile** mazlūm-ı mezkūr / Nüzūl itdi o ḳabre nitekim nūr
- 1280 Öñine sürdi ḥışm **ile** o bīdād / Kızl gül yaprağını nitekim bād
- 1281 Yetişdi āh **ile** Yūsuf ḳaṭāra / İrişdi bād-veş ol kühsāra
- 1292 Tılop sevdā **ile** dehrüñ dimāğı / Söyündi gökde yıldızlar çerāğı
- 1295 Şabā-yı miḥnet **ile** ‘ālem ḥāk / Biri birine girdi hem-çü eflāk
- 1296 Ḳaṭār **ile** nitekim ebr-i bārān / Develer ṭağlara ṭağıldı el-ān
- 1305 Kī bu ma‘şūm-ı mazlūmuñ velī-vār / Cenāb-ı Ḥaḳḳ **ile** gizlü dili var
- 1342 Cān atdı āfitāb ol āba düşdi / Maḥabbet āteşi **ile** tıtuşdı
- 1355 Yunurdi āb **ile** ol māh-ı ğarrā / Nücūm **ile** kırān eylerdi gūyā
- 1363 Seḥābı gün yüzinden eyledi dūr / Giderdi şevḳ **ile** ḥandān u mesrūr
- 1390 İki şaf kırpūk **ile** çeşm-i ḳattāl / Ḳazā şāhīnidür açmış per ü bāl

- 1401 İrişdi ‘ izzet **ile** bir sarāya / Havāsı dil-güşā ra‘ nā fezāya
- 1444 Şarāb-ı ‘ ışk **ile** ol kim yıkılmaz / Cihānda ağzınıñ dadını bilmez
- 1452 Gider dārū’l-bakāya hem-çü Ferhād / Şoñında ‘ ışk **ile** kor bir eyü ad
- 1472 Sözüni qarşular yoğ idi aşlā / Kıbāb **ile** meger kim küh-ı bālā
- 1490 Yaraşur hāl **ile** ol hadd-i pür-nūr / Hemīşe şaklanur fülfulle kâfur
- 1494 Elini öpmeye el irmez aşlā / Meger āl itmek **ile** öpe hınnā
- 1502 Dizilmiş tacinā vāfir cevāhir / Nücūm **ile** nitekim çarḥ-ı dāyir
- 1505 Olup āvāresi bu çarḥ-ı atlas / Yürürdi zer libās **ile** mülebbes
- 1521 Olurdi zevk u şevk **ile** tarabnāk / Kılurdi sīnesin maṭla‘ gibi çāk
- 1538 Düşinde bir ‘ aceb sevdāya düşdi / Maḥabbet āteşi **ile** tutuşdı
- 1539 Tıururken zevk **ile** bī-kayd u bī-kār / Muḥayyed kıldı anı kākül-i yār
- 1544 Yürür biñ şevk **ile** ol mihr-i Yezdān / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cān
- 1547 Hezārān nāz **ile** ol kara gözler / Cefā içün dil-i āvāre gözler
- 1550 Celāl **ile** tıurur kaşı kemānı / Görinür anda istignā nişānı
- 1554 Kemāl-i ḥüsn **ile** ferd ü yegāne / Şığışmaz gün gibi mülk-i cihāna
- 1555 Açıp nāz **ile** yüzi āfitābın / Şunar ‘ aşıklara şevkı şarābın
- 1557 Geyer müşkī kabā ol çeşmi āhū / Zemāne ‘ ışk u müşki **ile** memlū
- 1565 Alur göz **ile** çün kim aña bakdı / Vücūdını bir āteş oldu yaqdı
- 1567 O mihr **ile** bunuñ şem‘ -i cemālī / Hazān yaprağınıñ oldu mişālī
- 1576 O şöhetler ḥayāl-i ḥ‘āb oldu / Gözi peymānesi ḥūn **ile** tıoldı
- 1580 Şarāb-ı ‘ ışk **ile** kendüyi bilmez / Kasāvetden tıutup tıutup yeñilmez
- 1595 Añub seyrindeki seyrānı her bār / Lisān-ı hāl **ile** eylerdi tekrār
- 1598 Perīşān olsa hicrān **ile** nāçār / Girü kendüyi cem‘ eylerdi tekrār
- 1606 Dehānı gibi nā-peydā olan yār / İde kendüyi bir vech **ile** izhār
- 1624 Göke tıutup yüzini ol perī-zād / Bu vech **ile** iderdi āh u feryād
- 1627 İdemez cism-i ādem ‘ ışkı pinhān / Şıvanmaz balçığ **ile** mihr-i Yezdān
- 1628 Yüzini ‘ aşıkuñ yaş eylese yaş / İder bu vech **ile** esrārını fāş
- 1637 Kıyās **ile** sezerler gizlü rāzı / Tıuyarlar kışsa-i ehl-i niyāzı
- 1643 Uyumaz gice **ile** seyr ider māh / Kılur eşḥāşı noḳşānından āgāh
- 1651 Celāl ü heybet **ile** söylenen yār / Hazīn āvāz **ile** eylerdi güftār
- 1655 Libās-ı mātem **ile** irdi bir şeb / Kızardı ağlamaqdan ‘ ayn-ı kevkeb
- 1658 Perestārān-ı dīvān-ı Zeliḥā / Zeliḥāyı görür ‘ ışk **ile** şeydā
- 1667 Seni ‘ ışk **ile** gördüm böyle bīmār / Ben öldüm ğamdan ey gül yüzlü dildār
- 1681 Maḥabbet gülleri ādemde farzā / Melāmet ābı **ile** olur iḥyā

- 1684 Taralma ğonca-veş hecr **ile** nāçār / Geñince ola şāyed vuşlat-ı yār
- 1699 Didi şevk **ile** ey kân-ı melâhat / Sözüñden buldı rûhum istirâhat
- 1712 Çekilmiş tîĝe beñzer iki kaşı / Dil-i maẓlûm **ile** eyler şavaşı
- 1713 Göziyle kaşı itse hışm **ile** kîn / İder zîr ü zeber ‘uşşâkı ol hîn
- 1733 Bu vech **ile** cevâbın aldı dāye / Sözi kâr itmedi ol dil-rübāya
- 1745 Ğam-ı ‘ışk **ile** mi‘ rācını buldı / Küle döndi gül-i ruhsârı şoldı
- 1746 Geçince kendüsinden merd-i şādık / Bir olur ‘ışk **ile** ma‘ şûk u ‘âşık
- 1760 Bu sevdâ **ile** ‘aqlını şaşurdı / Der ü dîvârı **ile** söyleşürdi
- 1777 Hâzîn âvâz **ile** kıldı niyâzı / Didi ey hasta göñlüm çâresâzı
- 1802 Kemâl-i lutf **ile** ey verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i İbrâhîme beñzer
- 1808 Yüri var ‘ışk **ile** şâbit-kâdem ol / Cihânda Ka‘be gibi muḥterem ol
- 1817 Bu zevk **ile** bu şevk **ile** uyandı / Bâkıñdı Yûsufın yanında şandı
- 1833 Çıkup elden ‘inân-ı ihtiyârı / Semend-i ‘ışk **ile** gitdi qarârı
- 1842 Gözi yaşını silmez ḥalkı bilmez / Tutulmağ **ile** gün gibi yeñilmez
- 1863 Dil-i ‘âşıkdaki mihr ü maḥabbet / Bulur gün gibi tedric **ile** rif‘at
- 1869 Şu kim nâr-ı fırâk **ile** yakılmaz / Vişâlûñ zerrece kâdrini bilmez
- 1873 Olur bu ‘ışk-ı şâfi **ile** ‘âşık / Tavâf-ı Ka‘be-i maḥşûda lâyıḳ
- 1876 İderken ḥasret-i yâr **ile** nâle / Didi feryâd **ile** bâd-ı şimâle
- 1906 Kelâm itdi meh-i ‘âlî-cenâba / Bülend âvâz **ile** geldi ḥiṭâba
- 1908 Cünûn-ı ‘ışk **ile** olduñ mı pür-şevk / Ki vardur gerdenüñde hâleden tavḳ
- 1947 Güni ḥurşîd **ile** geçdi bu yüzden / Ferâĝat eyledi anuñla sözden
- 1971 Selâm **ile** ider ‘uşşâka ‘izzet / Nihâl-i kaddin egmiş bâd-ı raḥmet
- 1985 Beni ister dilerseñ ey perî-rû / Zamân **ile** gelesin Mısrâ toĝru
- 1987 Zamân **ile** ḥalâlüm olırsın / Enîsüm ehl-i ḥâlüm olırsın
- 2005 Zeliḥâdan atası oldu âĝâh / Didi biñ cân **ile** *el-ḥamdü li’llâh*
- 2010 Ümîd-i vaşl **ile** olurdı ḥandân / İderdi ay ile gün gibi seyrân
- 2064 Nişân esbâbı cümle ḥâzır oldu / Cihân âvâze-i ‘urs **ile** tıldı
- 2066 Niçe biñ yük kumaş **ile** cevâhir / Zeliḥâ için oldu cümle ḥâzır
- 2130 Benefşe bâĝda mânend-i Mecnûn / Ğam-ı Leylâ **ile** tururdu maḥzûn
- 2137 Kemâl-i şevkını zevk u şafâsın / ‘Ulüvv-i şânı **ile** kibriyâsın
- 2138 Güzel sâzendelerle ‘işretini / Perî-sîmâlar **ile** şöḥbetini
- 2146 Mışırdañ çıkdı deryâ gibi âdem / Sürûr-ı sūr **ile** ḥandân u ḥurrem
- 2147 Zeliḥâ keşreti **ile** bu keşret / Qarışdı bir birine itdi vaḥdet
- 2173 Bahâr **ile** bile geldi Zeliḥâ / Bir iken iki oldu zevk-ı dünyâ

- 2184 Yeñi bol câme **ile** fâriğü'l-bâl / Turur çâderde gûyâ Rüstem-i Zâl
- 2188 Düşinde gördügi meh-rû degül bu / Figân u nâle **ile** şağdı şağü
- 2189 Didi feryâd **ile** hayfâ dirîğâ / Beni 'ışk eyledi halka temâşâ
- 2191 Yirinde bulmadum 'İsî-dehânı / Kim eyler bunun **ile** zindegânî
- 2210 Kodılar anda tâze ıssı nânı / Virürdi mihr **ile** mehden nişânı
- 2229 'Azîz olmuşdı bu sūr **ile** mesrūr / Zeliḥâ ḥidmetine oldu destūr
- 2246 Utandurdı 'Azîzi 'izzet **ile** / Ziyâde ḥidmet **ile** ḥörmet **ile**
- 2256 Nesîm-i âh **ile** artur bu nârı / Görür gözümüz olsun her şerârı
- 2259 Yanalum nâr-ı 'ışka nūr olalum / Ğam-ı dildâr **ile** mesrūr olalum
- 2271 Sarâyında yüzün gösterse nâgâh / Kopard şevk **ile** yüz biñ sînden âh
- 2306 O ten kim olmaya 'ışk **ile** fânî / Uyanmaz kaşr-ı dilde şem'-i cânı
- 2311 Gözüñ âyîne-i nūr **ile** tolsun / Sülüküñ 'âlem-i envâra olsun
- 2319 Cemâli olmuş ol 'ayneyn **ile** zeyn / Kırân itmiş felekde şanki sa' deyn
- 2340 Çekem ol gül-'izârı ḥâr elinden / Alam bu âl **ile** ağıâr elinden
- 2343 Niçe vech **ile** itdüm rây u tedbîr / Ola kim eyleyem cânânı teşhîr
- 2352 Temâşâ iderek ol âfitâbı / Şarâb-ı 'ışk **ile** gitdi hicâbı
- 2353 Görüşdi Yūsuf **ile** kıldı şöḥbet / Didi aña ki ey kân-ı mürüvvet
- 2355 Eyâ Tūr-ı niyâzuñ nūr-ı zâtı / Uyarduñ 'ışkuñ **ile** kâyinâtı
- 2358 Selâm olsun saña ey zât-ı ekrem / Seni kim kıldı ḥüsn **ile** müsellem
- 2361 Nedendür sende sultânlık nişânı / Kıl itdün ḥulḥ **ile** ḥalk-ı cihânı
- 2373 Cemâlidür viren maḥlûka ḥâlât / Olur her biri bir vech **ile** mir'ât
- 2384 Baḳâ gördi fenâ âyînesinde / Ḥayât-ı bâḳî **ile** oldu zinde
- 2391 Görine saña dildâr-ı perî-rû / Gözüñ göñlüñ ola yâr **ile** memlû
- 2397 Mürebbâ olmasa 'ışk **ile** insân / Baḳılmaz 'ayn-ı ta' zîm **ile** bir ân
- 2415 Didi biñ cân **ile** el-ḥamdü li'llâh / Ki açduñ menzil-i maḳşûduma râh
- 2422 Belümden olmadı mâlumdan olsun / Sarâyuñ nūr-ı didâr **ile** tolsun
- 2450 Irağ olmağ **ile** âteşden âhen / Belürdür kendüyi olur mu' ayyen
- 2458 Ocağa batsun ol mâl-ı firâvân / Cemâdât **ile** cân olur mı yeksân
- 2463 Evinde şenligi şem' i söyündi / Şoyundu iki taş **ile** dögündi
- 2471 Güc oldu cânuma terk-i vifâkı / Baña tedric **ile** olsun firâkı
- 2497 Baḳup ol şâhid-i maḳşûda gâhî / Niyâz **ile** dir idi yâ İlâhî
- 2507 O mâhi eyledi her vech **ile** zeyn / 'İbâdu'llâha oldu kurretü'l-'ayn
- 2509 Libâsın geydürüp anuñ Zeliḥâ / Lisân-ı ḥâl **ile** söylerdi tenhâ
- 2522 Uyurdı zevk **ile** ol mâh-pâre / Bu göz yummazdı mânend-i sitâre

- 2523 Açardı âl **ile** haddi gülünü / Zārāfetle қоқardı sünbülünü
- 2536 Hezārān kıl **ile** yüz biñ nökerle / Muraşsa[‘] tāt **ile** zerrīn kemerle
- 2540 Yüzi fark olmaz idi aq şağaldan / Şu[‘] ā[‘] **ile** nitekim şem[‘] -i rūşen
- 2542 Devesiyle dönüp ebr-i bahāra / İrişdi şevket **ile** ol diyāra
- 2566 Şalāhıyyetde midür ehl-i Ken[‘] ān / Olur mı zıkr **ile** tesbīh-i Sübhān
- 2573 Kemāl-i ‘ilm **ile** meşhūr u ma[‘] lūm / Daḥi ma[‘] şūm idi ol yār-ı mazlūm
- 2576 Anuñ pīrāhenine sürdiler kın / Yanında itdiler ca[‘] l **ile** efgān
- 2579 Anuñ oğulları hep oldu bednām / Delīl-i ‘aqlī **ile** itdi ilzām
- 2591 Sözüden oldılar pīrūñ perişān / Güc **ile** kendüyi cem[‘] itdi cānān
- 2592 O pīrūñ hātırına geldi qorḥu / Devesi **ile** kaçdı Mışra toḡru
- 2598 Resūlin aındı zıkr itdi Hudāyı / Bülend āvāz **ile** kıldı nidāyı
- 2602 Cenāb-ı Hāḫḫ **ile** bir ‘ālemūm var / Degülem cümle ‘ālemden haberdār
- 2606 Hāzīn āvāz **ile** Ya[‘] kūba ol pīr / Kelāma geldi kıldı ḥūsn-i ta[‘] bīr
- 2613 Senūñ aḥvālūñi benden işitdi / Gözi yaş **ile** tıldı ‘aqlı gitdi
- 2618 Bu yirūñ taḡ **ile** şahrāsını hep / Baña zıkr eyledi şordı müretteb
- 2620 Sevindi güldi ḥandān oldu Ya[‘] kūb / Sürūr u şādī **ile** tıldı Ya[‘] kūb
- 2641 Gözi nergisleri yaş **ile** tılmış / ‘İzārı gülleri pūr-jāle olmış
- 2644 Nücūm **ile** sipihr-i ḥüsni memlū / Cemālī bahri almış cümle lūlū
- 2681 Gerekmez kīse **ile** tılı māl / Gözüme olur ejderhā mişālī
- 2684 Hābābuñ qaşrına beñzer hemānā / Olur bād-ı hevā **ile** hüveydā
- 2686 Gider bu zīnet **ile** ittiḥādı / Oyalar cānib-i Hāḫdan ‘ibādı
- 2692 Zeliḥādān maḥabbet sezdi fi’l-ḥāl / Du[‘] āya kıldı bir vech **ile** ihmāl
- 2706 Girer bir vech **ile** gönline İblīs / İder bir ādeme yüz dürlü telbīs
- 2710 İkide birde yād eyler diyārın / Geçürür āh **ile** leyl ü nehārın
- 2720 Bu tezvīr **ile** memlū eylediler / O Ken[‘] āna giden geldi didiler
- 2749 Celāl **ile** çekildi Yūsuf ol ān / Niyāmından nitekim tīg-i bürrān
- 2762 Hümā gibi belā dāmına düşmez / Melāmet āteşi **ile** tutuşmaz
- 2769 Çekelūm bāde-i gül-rengē anı / Tūtalum āl **ile** ol arslanı
- 2771 Ne deñlü serd ise maḥbūb-ı zālīm / Şarāb-ı nāb **ile** olur mülāyim
- 2773 Güneş tılandı nāgeh aḥşam oldu / Felek ḥumḥānesi şem[‘] **ile** tıldı
- 2782 Maḫāmāt **ile** ney itdükçe feryād / Kılurdu ol maḫāmı ḥurrem ü şād
- 2791 Açar gönül qarāsın cām-ı gülgün / Bu surḥ **ile** yazılır cān-ı maḥzūn
- 2792 Bu bıkırūñ var yüzinde al tuvaḡı / Pūr olmış la[‘] l **ile** boynı kulaḡı
- 2793 İdince cāme-i al **ile** seyrān / Öper baḡrına başar cümle yārān

- 2799 İder bu cevher-i idrâki talan / Kılur insânı hayvân **ile** yeksân
- 2806 Şarâb **ile** tolar her cām-ı sāgar / Hemân qārūra-i bīmāra beñzer
- 2815 Zamân **ile** bir incü dişlü duhter / ‘Aden şehrine viridi zīb ü zīver
- 2816 Kemāl-i hüsni **ile** oldu müsellemler / Ölümlüsü dirildi cümle ‘âlem
- 2822 Dererdi buse **ile** güllerini / Koşulardı saç sünbüllerini
- 2857 Olup her vech **ile** maqşûdı hâşıl / Muhaşşal oldu cânânına vâşıl
- 2861 Bulur ağlamağ **ile** yâra çäre / Delinür tamlar **ile** seng-i hûre
- 2863 Hikâyet oldu bu vech **ile** âhir / Nigāra olmadı te’şiri zâhir
- 2870 Melâl ü gûşsa **ile** cân-ı pâki / Didi bu sergüzeşt-i süznâki
- 2878 Şakın naqd-i hayâta hisset itme / Tarîk-ı Haqqâ ihmâl **ile** gitme
- 2896 Ziyâde oldu şeytânun enîni / Kör itdi taş **ile** ‘ayn-ı la‘îni
- 2897 Çü şeytân oldu bu vech **ile** pāmâl / Anasına buluşdı itdi idlâl
- 2899 Hücûm itdi anuñ vecd **ile** hâli / İrişdi mihr-i ‘aqlınuñ zevâli
- 2909 Didi oğlına şevk **ile** hemânâ / Cihāna eyleme meyl ü mahābâ
- 2922 Ridân **ile** yüzüm örte koyasın / Yüzüme bakma şâyed acıyasın
- 2924 Beni gördükçe derd **ile** idüp âh / Peşimân olasın elvara nâgâh
- 2925 Hazer kıl eyleme ey zıll-ı Yezdân / Nübüvvet ‘ırzını hâk **ile** yeksân
- 2926 Faķîre gâyet **ile** şefkatün var / Terahhüm eyleme ol demde zînhâr
- 2929 Çıkardı heybet **ile** bir hilâlî / Ki kurbân ide ol mäh-ı cemâli
- 2947 Şarâb-ı ‘ışk **ile** mest ola her bār / Vücûdın eyleye mir’ât-ı esrâr
- 2968 Şaçında beñzer anuñ dil bağı var / İdemez kimse ma‘kûl **ile** güftâr
- 2976 Tebessüm eyledi ol verd-i handân / Zeliḥāya didi hışm **ile** ol ân
- 2994 İrince ol şeb-i kadre nihâyet / Bu resme oldu şükr **ile** şikâyet
- 3000 Ziyâde hûb olur yârün ‘inâdı / Olınca ‘aşık **ile** ittiḥâdı
- 3012 Dil uciyle virür oldu selâmı / Kesildi iltiyâm **ile** kelâmı
- 3021 Şafâ kesb eyledi haylî sözinden / Didi lutf **ile** bilmezlik yüzinden
- 3032 Zeliḥâ bir süri aḡnâmı fi’l-hâl / Şafâ-yı ḥâtır **ile** kıldı irsâl
- 3037 Bu tedbîr **ile** vüs‘at buldı Yûsuf / Biraz âsûde-ḥâtır oldu Yûsuf
- 3038 Nice gün itdi aḡnâm **ile** ârām / Zeliḥâ cânibinden oldu ibrām
- 3042 Bu tertîb **ile** geçdi niçe müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü fûrkat
- 3044 Gelür ol cāmıdan dil kaşırına şevk / Bu şevk **ile** düşer cânına bir zevk
- 3050 Dehân-ı yâr **ile** olsa muşâhib / Kanâ‘at gelmez olur şevkı ḡâlib
- 3054 Gelür bu ḥâtıra cân u diline / Ki ola yâr **ile** sine-be-sine
- 3065 Gözi nûrı gibi girse gözine / Alur göz **ile** bakmazdı yüzine

- 3066 Zeliḥā bir kazā **ile** yañılsa / Niyāz itse şeker gibi ezilse
- 3076 Tehī sāğar gibi beñzinde ol ān / Ğam-ı cānānı **ile** kalmadı kan
- 3081 Yüzine kanlu yaş gülgüne oldı / Nücüm **ile** meh-i ruḥsarı tıldı
- 3082 Olurdu kirpügi yaş **ile** nemnāk / Kenār-ı Nilde şan hār u ḥaşāk
- 3083 Ğam-ı dildārı **ile** nitekim ḥāk / Yaşı ırmağı itdi sīnesin çāk
- 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itāb **ile** nigāhı / Dir idi kendü kendüzine gāhı
- 3093 Bu resme niçe ay ol mäh-ruḥsār / İderdi kendü kendi **ile** güftār
- 3106 Vücûduñ ‘ışk-ı dildār **ile** tılmış / Gözüñ gönün cemāl-i yār olmış
- 3108 Güzeller şāhını kıl ḥayr **ile** yād / Günāhı bī-günāha itme isnād
- 3116 Çıkar tadrīc **ile** çarḥ-ı berīne / İner tadrīc **ile** rüy-ı zemīne
- 3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘imāret / Te’ennī **ile** olur қаşr-ı vuşlat
- 3120 Yedi iqlīmi tıgi **ile** bir şāh / Güneş gibi açup fetḥ itse nāgāh
- 3129 Tārīḳ-ı vuşlatında fi’l-ḥaḳīḳa / İrişdüm güc **ile** nısf-ı tārīḳa
- 3144 Ne seyr eyler faḳīr **ile** ne şoḥbet / Tākılmaz yanuma ol seyf-i kudret
- 3187 Ḥarīş olma bu derdün çāresine / Kıl **ile** girme Mevlā arasına
- 3188 İdince nār-ı ‘iṣyān **ile** ülfet / Gelür fāsıklarun yüzine ḥumret
- 3201 ‘Azīz oğlum diyü ‘izzetler eyler / Baña ta’zīm **ile** ḥömetler eyler
- 3204 Aña ben ‘ayn-ı ‘iṣyān **ile** baḳmam / Ḥıyānet adını kendüme taḳmam
- 3215 Kelām-ı Yūsufi gūş itdi dāye / Didi tafşıl **ile** ol mübtelāya
- 3220 İderdi miḥnet **ile** āh u zārı / Geçerdi ḥasret **ile** rüzigārı
- 3229 Bu ḥāl **ile** görince şems-i cānı / Götürdi ḥākden ol nā-tüvānı
- 3237 Öpemez āl **ile** gülgün yañağın / İraqdan seyr ider ḥüsni çerāğın
- 3254 Olan zerre gibi mihr **ile** peydā / Olur Mecnūn gibi ḥalka temāşā
- 3256 Bülend āvāz **ile** ol bülbül-i cān / Oḳurdu şuḥf-ı İbrāhimi her ān
- 3271 Edā-yı ḥüb **ile** luṭf-ı kelāmın / Kemāl-i iltiyām **ile** selāmın
- 3272 Şafā-yı ḥātır **ile** şoḥbetini / ‘İnādı ḥāletün lezzetini
- 3274 Ruḥ-ı rengin **ile** çeşm-i siyāhın / Eḥibbāsına nāz **ile** nigāhın
- 3286 Didi Allāh **ile** yok aşinālīḳ / Gönül olmaz senün gayruña ‘āşīḳ
- 3288 Şarāb-ı ‘ışk **ile** bī-ḥūş u mestem / Cemālün görelī şüret-perestem
- 3291 Dimāğı oldı bu vech **ile** muḥtel / Tılandı mihr-i idrāki muḥaşşal
- 3292 Zeliḥānuñ görüp sevdā-yı ḥāmın / Pür itdi necm **ile** bedr-i tamāmın
- 3296 Çoğaldı iltiyām **ile** niyāzı / Ziyāde lāzım oldı ihtirāzı
- 3328 Nihāl üzre açılmış verd-i ḥamrā / Başında od yanar ‘ışk **ile** gūyā
- 3340 Ağaclar oldı şankim Tūr-ı Sīnā / Şüküfe ‘aynı **ile** nūr-ı Mevlā

- 3343 Tolup sevdâ-yı 'ışık **ile** şakâyık / Görüp gül Yûsufını oldı 'âşık
- 3350 O bağ olmışdı her vech **ile** zîbâ / Görür gözi iki havz idi gûyâ
- 3357 Birini tolderurdu bâde **ile** / Birini daği şîr-i sâde **ile**
- 3361 Kaçan kim itseler nâz **ile** reftâr / Giderdi ihtiyâr-ı 'âşık-ı zâr
- 3393 Meh-i Ken'ân **ile** kaldı cevârî / Kamununı gıtdi elden ihtiyârı
- 3398 Öñinde şîve ile nâz iderdi / Zebân-ı hâl **ile** gûyâ ki derdi
- 3399 Helâk olduq yetiş Hızr-ı Nebî-veş / Koma bu ârzü **ile** müşevveş
- 3407 Kimisi sâ'id ü sâkın açardı / Meh-i Ken'âna imâ **ile** dirdi
- 3416 Kimi göz **ile** eylerdi işâret / Ki ya'nî ey meh-i bürc-i leţâfet
- 3426 İderdi şîve vü nâzına âvâz / Olurdu dil dili **ile** suhensâz
- 3435 Açup bu vech **ile** rûy-ı murâdı / Metâ'-ı vaşla oldılar münâdî
- 3440 Birinüñ mâylı olmadı sözine / Alur göz **ile** bakmadı yüzine
- 3449 Yiri sâkin kıllur gerdünü gerdân / Virür insâna idrâk **ile** iz'ân
- 3452 Baçasız 'ayn-ı ma'kül **ile** tâ kim / Olasız hıdmet-i Hâkka mülâzim
- 3459 Ne şânı var ne iz'ânı ne cânı / Ne cân **ile** tapar 'âşî vü cânî
- 3471 Zülâl-i dîn **ile** olup muţahhar / Yudılar şirki çirkinî güzeller
- 3496 Nücüm **ile** semânuñ yüzi tolder / Ser-â-ser aḡker ü ḡakister oldı
- 3512 Ne tedbîr **ile** buldum vaşlına râh / Ne derd ü miḡnetümden oldı âgâh
- 3539 Yazuklar baña kim hayrân-ı 'ışkam / Gam-ı hecr **ile** ser-gerdân-ı 'ışkam
- 3561 Seni anuñla ey mihr-i cihângîr / İdelüm 'âlem-i vaşl **ile** taşvîr
- 3563 Gele bu vech **ile** gönline bir hâl / Ola Yûsuf saña şâyed ki meyyâl
- 3568 Binâ taşl **ile** yapduğı dîvâr / Olurdu mevc-i deryâ gibi hemvâr
- 3577 Yedi beyt oldı her vech **ile** tezyîn / Yedi beyt **ile** gûyâ şî'r-i rengîn
- 3587 Yaraşdı tâc-ı zerrîn-i Zelîḡâ / Başında od yanar 'ışık **ile** gûyâ
- 3591 Leb-i rengîn **ile** ol incü dişler / İki yanına nâz **ile** bağışlar
- 3595 Hicâbından olurdu ızırâbı / Şehâb **ile** silerdi âfitâbı
- 3597 Elini eyledi ḡınnâ **ile** al / ḡabîbî vuşlatına eyledi âl
- 3607 İrişdi ol meh-i ḡurşîd-sâye / Bu tertîb **ile** yapduğı sarâya
- 3609 Revâne oldı Yûsuf şevket **ile** / Niḡâbm açdı ḡüsn ü behcet **ile**
- 3619 Ruḡı 'aksi **ile** bu verd-i ḡandân / Der ü dîvârı kıldı la'l ü mercân
- 3620 Yanında Yûsufuñ şekli muşavver / Turur ma'sûḡ **ile** 'âşık berâber
- 3645 Şarâb-ı mekr **ile** mest ola şanma / Bu âlüñ gönlüme yol bula şanma
- 3657 Bilürsin sen o Settârü'l-'Uyûbı / Bağışlar tevbe **ile** hep zünûbı
- 3660 Bakılmaḡ **ile** şolmaz rûy-ı ḡonca / Koḡılmaḡ **ile** gitmez büy-ı ḡonca

- 3677 Gezüp ol mihr **ile** hâne-be-hâne / İrişdiler üçünci âsumâna
- 3687 Cinâna beñzedi ol beyt-i ma‘ mûr / Bu iki dilrübâ Rıdvân **ile** hûr
- 3688 Mey-i ‘ışk **ile** yok şerm ü hicâbı / Hevâ-yı vuşlata eyler şitâbı
- 3695 Cemâl-i yâr **ile** ol hâne tıldı / Ser-â-ser ‘âşık u ma‘ şûk oldı
- 3698 İñende eyleme ibrâm u içdâm / Olur tedric **ile** her mîve-i hâm
- 3700 Gelür şabr **ile** bu zevkuñ zamânı / Şafâ eyyâmı vaqt-i şâdmânî
- 3703 Havâ-yı nefis **ile** ney gibi tılma / Kabûter gibi oynar başlu olma
- 3714 Saña cân **ile** gönülüm minnet eyler / Baña sen var iken kim şefkat eyler
- 3716 Ziyâ-yı şem‘e beñzer hüsn-i hûbân / Ki bulur sür‘at **ile** şevkı pâyân
- 3741 Şitâb **ile** irüp bād-ı şehir-vâr / ‘Ale’l-fevr eyledi kapuyı dīvâr
- 3742 ‘Urûc itdi maķâm-ı pencgâha / Didi mihr **ile** ol zıll-ı İlâha
- 3750 Aķıtma yaşumı cânım acıtma / Kapuñda derd **ile** dermânde itme
- 3754 Zeliḥâ **ile** olan ihtilâtı / Niyâz u ‘âlem ü zevk u neşâtı
- 3758 O zevka nâzır olmaz ‘ayn-ı ‘âķil / Ki zulm ü ğaflet **ile** hâşıl
- 3776 Muşavver ‘âşıkun rûy-ı niyâzı / Gözi yaşı **ile** sûz u güdâzı
- 3784 Zebûn itdi seni ‘ışkuñ belâsı / Bu derdün şabr **ile** olur devâsı
- 3785 Şefâ‘at ‘aynı **ile** baķdı kaldı / Sa‘âdet sâ‘idin boynına şaldı
- 3786 Tesellî câmi **ile** kıldı hândân / Ümîdi kapusından açdı dermân
- 3810 Kâmusın kıldı bir zar **ile** mestûr / Görinmez oldı bu aşnâm-ı mezkûr
- 3819 Rivâyetdür daḥi bu kavı-i merġûb / Görindi Yûsufa hışm **ile** Ya‘ķûb
- 3821 Zeliḥâ şevk **ile** bundan muķaddem / Tolaşup şarmaşup tıururdu muḥkem
- 3829 Meh-i Ken‘ân kapulardan geçerken / Bu isti‘câl **ile** taşra kaçarken
- 3830 Dil ü cân **ile** zikru’llâh iderdi / Günâh itmekden istikrâh iderdi
- 3844 Dehân-i çâkden eyle su‘âli / Lisân-ı hâl **ile** söyler bu hâli
- 3848 Şuçın başdurdı ğavġâ **ile** ya‘nî / Tıyuldu halka fâş oldı bu ma‘nî
- 3853 Bu hâle ‘ayn-ı teşnî‘ **ile** baķma / Vücûduñ baḥr-i teşvîşe bıraķma
- 3858 Elinde tıfl-ı ma‘şûm **ile** nâġâh / Oraya geldi bir zen ḥikmetu’llâh
- 3870 Füsûn u mekr **ile** azıtdı izi / Yemîn **ile** inandurdı ‘Azîzi
- 3872 Gözi peymânesi kan **ile** tıldı / Yaşı dâm-ı dürûġa dâne oldı
- 3873 Boşandı gözi yaşı **ile** yemîni / Kırı bühtânlar itdi şâhidine
- 3879 Yürür her ķarnapâ ma‘yûb u maḥcûb / Zen-i mekrûh ider mekr **ile** maġlûb
- 3891 Bu hüsn **ile** eger kim itsem ibrâm / Kim ola kim faķîre olmaya râm
- 3912 Maḥabbet zûr-ı bâzû **ile** olmaz / Güc **ile** zaḥm-ı tır-i yâr oñulmaz
- 3914 Biz olsaķ ol ḥâbîb **ile** muşâḥîb / Olurdu dâyimâ ol bize tâlib

- 3926 Benüm sevdüğümü görse gözüñüz / Baña olmazdı ta‘n **ile** sözüñüz
- 3928 Size virürdi ğıybetden ferāğat / Sizi eylerdi ‘ışk **ile** melāmet
- 3933 Temennā eylerüz ey mäh-ruḥsār / Bu gün yüz nāz **ile** ‘arz ide dīdār
- 3937 Gül-i ḥandānım āl **ile** getürdi / ‘ Aceb rengin ḥayāl **ile** getürdi
- 3959 Boyandı ḳan **ile** nārenc-i aşfar / Kızardı oldu gūyā sīb-i aḥmer
- 3966 Gören biñ nāz **ile** ol serv ṭalın / Dıraḥt-ı cismünñ kesdi nihālin
- 3988 Ne pend **ile** Zelīḥā ‘āmil oldu / Ne ibrām **ile** Yūsuf māyil oldu
- 3989 Zenān-ı Mısr **ile** itdi ağız bir / Meh-i Ken‘ānı ide ya‘nı teşḥīr
- 3990 Öñine iltiyām **ile** varalar / Öñürdi ağlaşalar yalvaralar
- 3992 Naşīḥat eylemezse gönline kār / Anı ḳorḳudalar ḥabs **ile** nāçār
- 3993 Zelīḥā bunları yanına ṭaḳdı / Tazarru‘ ‘aynı **ile** yāra baḳdı
- 4006 Dem olur eylük **ile** olmayan kār / Olur zulm ü ta‘addī **ile** izḥār
- 4008 Olup noḳşān **ile** meh gibi meşhūr / İdersin kendüñi mezmūm u maḳhūr
- 4021 Aña kim ṭālī‘i ḳılmaya yārī / Mülāyim idemez güc **ile** yārı
- 4043 Budur biñ cān **ile** gönüm murādı / Siyāset itdürem ol bed-nihādı
- 4046 İdeler ba‘dehu zindānda maḥbūs / Ola bu ḥāl **ile** manzūr u maḥsūs
- 4061 Gelürdi ḡaybdan bir şavt-ı zībā / Dir idi cehr **ile** ḥāşā ve kellā
- 4064 Görenler Mäh-ı Ken‘ānı ögerdi / ‘Azīz **ile** Zelīḥāya sögerdi
- 4067 Ḥazīn idüp zemīn ü āsumānı / Bu taḥḳīr **ile** ḥabs itdiler anı
- 4075 Bile ḥabs olmağ için ehl-i ḥālet / İderdi ḳaşd **ile** cürm ü şenā‘et
- 4077 Sevüp anı ḳulüb-ı ehl-i zindān / Şafā-yı ḳalb **ile** oldu müselmān
- 4079 Geçerdi tā‘atu’llāh **ile** ḥālī / Ḍalāl ehlinden oldu gönli ḥālī
- 4081 Ḥabībine bu vech **ile** ezādan / Bu resme şiddet-i cevri ü cefādan
- 4088 Maḥabbet ehli beñzer ol hilāle / İrer noḳşān **ile** āḥir kemāle
- 4089 Cünūn-ı ‘ışk **ile** bed-rāy u bed-ḥū / Ḳılur insān-ı nādānı siyeh-rū
- 4106 Lebin dışılderdi añup fūrḳatini / Şıdı dürr **ile** la‘li ḳıymetini
- 4109 Bu ṭağlarca ḡamı boynına aldı / Bu bār-ı miḥnet **ile** ḳat ḳaldı
- 4110 Añardı mācerā-yı bezm-i yārı / Ṭolardı yaş **ile** ‘aynı bñarı
- 4127 Ḥarāmī gözleri ḳan **ile** ṭoldı / Baḳışlar ḥaylī mazlūmāne oldu
- 4129 Meh-i Ken‘ānıñ derdine düşdi / Güreşdi nār-ı ‘ışk **ile** ṭutuşdı
- 4140 Şu gibi nāle **ile** geçdi çāḡı / Sünüğe irdi hicrānı bıçaḡı
- 4152 Görüp ser-müzesin ağlardı vāfir / Olurdi ‘ayn-ı ta‘zīm **ile** nāzır
- 4163 Bu tertīb **ile** geçdi niçe eyyām / Fiğān u nāleden itmezdi ārām
- 4172 ‘Abūsü’l-vech olup yürürdi ‘uşşāk / Ḡam-ı hicrān **ile** dīdāra müştāk

- 4174 Olup bilmezliginden hâli düşvâr / İderdi kendü kendü **ile** güftâr
- 4196 Olup envâr-ı Ğaffâr **ile** hemvâr / Huzûr-ı kalbi var hoş ‘âlemi var
- 4209 Ne ‘âlî tâlî ‘ün ne hoş demün var / Meh-i Ken‘ânüñ **ile** ‘âlemün var
- 4227 Pür itdi Yûsuf **ile** kâyinâtı / Yazıldı bu müsellemlik berâtı
- 4245 Bürüdet gelse dünyâya şitâdan / Bahâr **ile** halâş olur belâdan
- 4247 Vişâl-i Yûsuf **ile** şahñ-ı zindân / Münevver oldu mânend-i gülîstân
- 4263 Ferâmûş oldu Yûsuf bir niçe yıl / Halâşı oldu her vech **ile** müşkil
- 4275 Kemâl **ile** anuñ kim şöhreti var / İki ‘âlemde qadr ü ‘izzeti var
- 4281 O arada yedi baş gâv-ı lâğar / Şitâb **ile** gelüp kaldurdılar ser
- 4289 Bu efkâr **ile** eylerken tevaqquf / Hemân-dem hâtırına geldi Yûsuf
- 4292 Mübârek adı Yûsuf kendü maḥbûb / Kemâl-i fazl **ile** mergûb u maṭlûb
- 4296 Hemân-dem aḥsen-i vech **ile** Yûsuf / Düşin ta‘bîr itdi bî-tevaqquf
- 4317 Ğubâr-ı râha beñzer qurı bühtân / Olur ‘avn-i Haḡ **ile** def i âsân
- 4336 Şeref buldı mekân **ile** mekânı / Sevindi gönli ḡayrân oldu cânı
- 4341 Kifâyet denlü olsun ḡalka kısmet / Bu tedbîr **ile** olmaz hiç kıllet
- 4349 ‘Azîzün zulm **ile** cevr ü tebâhı / Çü maḥbûs itdi yâr-ı bî-günâhı
- 4355 Naḡargâh-ı dil ü cân oldu Yûsuf / İki vech **ile** sultân oldu Yûsuf
- 4356 Diyâr-ı Mısr **ile** mülk-i cemâli / İḡâṭa eyledi ‘izz ü celâli
- 4360 ‘Azîzün mâteminden bağırı biryân / Firâḡ-ı Yûsuf **ile** çeşmi giryân
- 4388 Tağıldı ‘aql u fikri ‘ırzı şındı / Niçe günler bu ḡâl **ile** geçindi
- 4410 Binerdi Yûsuf ata şevket **ile** / Celâl ü heybet **ile** keşret **ile**
- 4411 Bir ablaḡ atı var idi seḡer-vâr / Ḳarışmış rûz **ile** gûyâ şeb-i târ
- 4423 Şadâ-yı leşker **ile** eglenürdi / Bu derdi başḡa bir ‘âlem şanurdi
- 4427 Ḳaçan kim gelse cumhûr **ile** Yûsuf / Kimi varup dir idi bî-tekellûf
- 4433 Geçerdi şâh-ı ḡubân ‘asker **ile** / Ḳalurdi yolda bu derd-i ser **ile**
- 4446 Elemden olmayup bir laḡza ḡâlî / Bu idi ‘ıḡḡ-ı dildâr **ile** ḡâlî
- 4448 Yaraşur eḡk-i ‘âşık olsa cârî / Bîḡaruñ şu **iledür** i‘tibârı
- 4459 ‘Înâyet ‘aynı **ile** ḡâlûme baḡ / Beni bu nâr-ı hicrâna yeter yaḡ
- 4470 Temâşâ ehli **ile** yolda ṭurdi / Yaḡına varmaḡa sa‘y ide gördi
- 4486 Bu a‘mâ ‘aynını pür-nûr eyle / Sevindür vaşl **ile** mesrûr eyle
- 4502 Zelîḡâyı güc **ile** bildi Yûsuf / Esîrine şefâ‘ at kıldı Yûsuf
- 4510 Du‘ân **ile** mişâl-i ehl-i cennet / Girü genc olayın gelsün leṭâfet
- 4527 Bahâr **ile** nitekim şahñ-ı gülzâr / Haḡuñ emri **ile** gene oldu tekrâr
- 4535 Getürdi Haḡ Ta‘âlânuñ selâmın / Resûlün aḡdı ta‘zîm **ile** nâmın

- 4546 Hārāret Yūsufuñ gönline düşdi / Görüşdi ol perî **ile** buluşdı
- 4549 Kemāl-i şefkat **ile** Yūsuf ol h̄īn / Kōlın boynına kıldı tavk-ı s̄īmīn
- 4550 Vişāl **ile** irişdi cānı cāna / Hümā-yı rif at irdi āşiyāna
- 4567 İderken Yūsuf **ile** destbāzī / Kaçup itdi Zelīhā ihtirāzı
- 4569 Didi nāz **ile** cānānına ol dem / Bulurmuş itdügin evlād-ı ādem
- 4572 Felek-veş mihr-i Yezdān **ile** tōldı / ‘İbādetden başın qaldurmaz oldı
- 4581 Şitāb **ile** aqar her çeşmeden āb / Oqur evrādını gūyā ki aşhāb
- 4584 Ol evlerde diseñ ‘ışk **ile** bir hū / Olurdi her taraf hū **ile** memlū
- 4614 Kūl itdi ‘ālemi in‘ām-ı ‘āmı / Cihāna eylük **ile** tōldı nāmı
- 4620 ‘Arab hālkını itdi şer‘ **ile** kıl / Velī şoñında āzād eyledi ol
- 4623 Gel ey cān kışşasınūñ tercemānı / Sevindür vuşlat **ile** ‘āşıkānı
- 4639 Niķāb **ile** tūrur dīvānda Yūsuf / Gelüp öninde itdiler tevaķķuf
- 4642 Ğam-ı kaht **ile** ğāyetde melülüz / Bize raħm eyle kim nesl-i resülüz
- 4647 Bu aħvāle ki Yūsuf vāķıf oldı / Şehāb-ı dīdesi yaş **ile** tōldı
- 4652 Bu gün her vech **ile** oldum haberdār / Yüzünüzde dālāletden eşer var
- 4657 Biz on bir qardaşuz evlād-ı Ya‘kūb / Şalāh u zühd **ile** memdūh u mergūb
- 4688 Żarūrī Yūsuf itdi aña meyli / Muşāhib düşdi kendü **ile** haylī
- 4700 Şecā‘ at sizde hōd vardur müretteb / Meger kaçd **ile** ihmāl itdünüz hep
- 4706 Didi bir daħi qardaşum olaydı / Beni raħm **ile** yanına alaydı
- 4727 Ana bir qardaşını şer‘ **ile** ol / Çeküp yanına aldı eyledi kıl
- 4738 Yalan **ile** babasın aldadılar / Senün oğluñı qurd aldı didiler
- 4739 Qamusın kıldı her vech **ile** ilzām / O yirde oldılar rüsvāy ü bednām
- 4754 Mücāvır cevır ider söger müsāfir / Olurlar ‘ayn-ı teşnī‘ **ile** nāzır
- 4755 Alay **ile** dönüp şıngın çeriye / Giderdi yola bakmazdı geriye
- 4762 Aħibbānuñ birin gönder muħaşşal / Göz **ile** görsün itsün müşkilin ħall
- 4764 Yıkıldı derd **ile** āh itdi Ya‘kūb / Gören şandı ki öldi gitdi Ya‘kūb
- 4765 Şitā **ile** nitekim şaħn-ı gülşen / Bozuldı beñzi bu bārid haberden
- 4787 Fesāda varsa mūzīnün dimāġı / Söyinür eşk-i çeşm **ile** ocaġı
- 4790 Hāzer kıl eylerin derd **ile** bir āh / Yıkılır tahtuñ ol āh **ile** nāġāh
- 4791 Sarāyuñ kubbesi beñzer ħabāba / Varur bir bād-ı āh **ile** ħarāba
- 4792 Kuru bühtān **ile** yaşum aķıtma / Ħalāş it oğlumu cānum acıtma
- 4807 İrişdi Mışra bunlar nāme **ile** / Kaţār-ı üstür ü hengāme **ile**
- 4809 Ğanī eyle bizi zād **ile** tekrār / Ne var aķduġı yire aķsa enhār
- 4841 O cāmı sehv **ile** nūş itme zinhār / Ki ħaclet ħumretini eyler izhār

- 4849 Birisin kılmadı ta' zîr ü teşhîr / Kâmusın itdi ihsân **ile** ta' zîr
 4850 Çü Yûsuf itdi izhâr-ı maḥabbet / Bu mihr **ile** açıldı verd-i vuşlat
 4855 Kâmiş-i Yûsuf **ile** yola girdi / Hemân Ya' kūba bûy-ı Yûsuf irdi
 4860 Kâmişi kan **ile** ilten ezelde / İletdi bu kâmişi ol maḥalde
 4866 Gelür kanfâr **ile** ğam gelse fi'l-hâl / Gider olsa gider mişkâl mişkâl
 4889 Kâbile mürşid-i kâmilşüz oldı / Gözi her birinün kan **ile** tıldı
 4892 Ḥabîbu'llâh **ile** ḥayl-ı aḥibbâ / Cemelde cismi dilde zîkr-i Mevlâ
 4898 Kemâl-i şevket **ile** devlet **ile** / Sipâh-ı nuşrat **ile** keşret **ile**
 4905 Yoluñ eṭrafı insân **ile** memlû / Develer aqdı geldi nitekim cû
 4907 İderler şevk **ile** tekbîr ü tehlîl / Gelürler Mısra toĝru nitekim Nîl
 4929 Belâ-yı sergüzeşt oldı ferâmûş / Geçerdi demleri her vech **ile** ḥoş
 4931 Bu hâl **ile** niçe yıl niçe müddet / İki kısı kıldılar bir yirde şoḥbet
 4941 Vaşıyyet kılmâğa oĝullarına / Çaĝırdı ' izzet **ile** maḥzarına
 4948 Anuñ kim ' illeti vardur nihânî / Uruñ pend **ile** şemşîr-i zebânı
 4956 Şiĝâr **ile** kibârı kibr ü kîne / Şoñ ucu döndürür gebr-i la' îne
 4962 Bu vech **ile** yumuldı ' ayn-ı Ya' kūb / Vişâl-i Zü'lcelâli kıldı maṭlûb
 4981 Oyalanma nuķûş-ı ' âlem **ile** / Geçürme gününüñ derd ü ğam **ile**
 4986 Velî remz **ile** olurdu ḥiṭâbı / Derây-ı rihlet idi her cevâbı
 4989 Lisân-ı hâl **ile** ol ehl-i ḥâle / Dir idi ey Zeliḥâ eyle nâle
 5003 İrişdi bir zamân-ı ḥasret-engîz / Ğam **ile** tıldı dehr-i miḥnet-âmîz
 5034 Vişâl-i yâra ölümdür vesîle / Muḳayyed olma kayd-ı ' âlem **ile**
 5074 Bu aḥvâl **ile** naql itdi Zeliḥâ / ' Aleyhâ raḥmetu'llâhi ta' âlâ
 5097 Kemâl-i devlet **ile** olma ḥandân / İrer bedr-i tamâm-ı ' aqla noķşân
 5099 Kemâl-i ḥüsniye öĝünme tınma / Şi'âr-ı müste'âr **ile** geṭinme
 5101 Şaḳın bilmezlik **ile** ḳalma câhil / Ölümi ihtiyâr eyler mi ' âḳil
 5108 Menâl ü mâl **ile** faḥr itmegi ḳo / Felek gibi yükün yıĝma yuḳaru
 5176 ' İnâyet eyledi Yaḥyâya Mevlâ / Bu taşnîf **ile** adı oldı iḥyâ
 5178 Budur ' âlemde maḳşûd u murâdı / Du'â-yı ḥayr **ile** yâd ola adı
 5179 Ehâlî olmaya ' aybına nâzır / Du'â **ile** sözi ḥatm ide âḥir

2. Cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarar. <TS, KUBBEALT>

- 136 Anuñ luṭfı esîri bende vü şâh / Anuñ muḥtâc-ı nûrı mihr **ile** mâh
 157 Ğubâr-ı râhı oldı kuḥl-i islâm / Açıldı ' ayn-ı A' râb **ile** A' câm
 181 Aña kim mihr-i ' ışkı ola şehper / Yakın **ile** ıraĝ olur berâber
 252 İcâzet virse bir ḳulına ol ḥân / İder İrân **ile** Tûrânı vîrân

- 354 Berāber görünür būd **ile** nābūd / Olur zerre gibi mihr **ile** meşhūd
- 597 Ki ‘āşık ‘aynına almaz cihānı / Virür ma‘şūk için baş **ile** cānı
- 625 Bu gice on bir encüm mihr **ile** māh / Sücūd itdi baña seyrümde nāgāh
- 914 Varup gördüm orayı zāhir ü fāş / Aşınmış göz yaşından tağ **ile** taş
- 1559 Dehānıdur meger möhr-i Süleymān / Anuñ ağzına bakar ins **ile** cān
- 1791 Bulutlar baña rahmından döker yaş / Acır deryālar ağlar tağ **ile** taş
- 1837 Dir idi olalum bu yolda hem-reng / İdelüm nāle **ile** āha āheng
- 2002 Perestārānı olmuş aña hem-rāh / Kırān itmiş girü Pervīn **ile** māh
- 2010 Ümīd-i vaşl **ile** olurdu hāndān / İderdi ay **ile** gün gibi seyrān
- 2055 Taķılmasun diyü yanına sāye / Çıkup görünmez ol gün **ile** aya
- 2643 Ruḥ-ı pākinde olmuş kaṭralar çīn / Kırān itmiş meh-i bedr **ile** Pervīn
- 3028 Getür aḡnāmuñı kıl baña teslīm / Getürme ḡaṭıruña ḡavf **ile** bīm
- 3364 Göz **ile** kaşı nāza itse el bir / İderdi zāhid-i şad-şāli teşḡir
- 3398 Öñinde şīve **ile** nāz iderdi / Zebān-ı ḡāl **ile** gūyā ki derdi
- 3649 Çü ‘āşıkdan ola yāruñ ferāḡı / Berāberdür yakın **ile** ıraḡı
- 3816 Baña ma‘ būd iken Perverdigārum / Ne için olmaya şerm **ile** ‘ārum
- 3871 Çoḡ olur ‘avretüñ mekr **ile** āli / Yemīne çekme aşḡābü’ş-şimāli
- 3927 Sözi ḡalka olur siḡr **ile** efsün / Yüzi eyler niçe Leylāyı Mecnün
- 4350 Görenler işidenler itdi nefrīn / Zārūrī lāzım oldu buḡz **ile** kīn
- 4367 Şu resme irdi faķr **ile** felāket / Yıkıldı bir bir eyvān-ı riyāset
- 4509 Şıdum aşnāmumı īmāna geldüm / Kapuña luṭf **ile** iḡsāna geldüm
- 4842 Ne aşşı zulm **ile** cevr ü cefādan / ḡalāş olmaz iden bulur ḡudādan
- 5011 Yolınurdu benefşe **ile** sūnbül / Ururdu kendüyi yirden yire gül
- 5081 Çıkarur ay **ile** günden iki nān / İrişmez aña ammā dest-i insān
- 5168 Suṭūr-ı nazmı gūyā resm-i şemşīr / Elif nūnuñ mişāli kavv **ile** tīr

ilenmek [2] bir kimse için kötü dilekte bulunmak, beddua etmek, kötü söylemek. <YTS,

TS, KUBBEALT>

- 1028 **İlense** māh ile mihr-i cihāna / Başın kırtarmaz uğrar bir kırāna
- 1073 **İlendi** ḡazret-i Ya‘kūba vāfir / Didi āvāz ile ey ḡayy u ḡādir

iletmek [7] götürmek, yerine ulaştırmak, nakletmek. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 182 Aña kim mihr-i ‘ışkı olmuşdur vesīle / **İletdi** seyr-i dīdār-ı Cemīle
- 557 O sulṭānı kōduñ bende emānet / **İlet** iḡvānına sağ u selāmet
- 2469 Vücūdı döndi gūyā bir ḡubāra / **İletdi** bād-ı āhı kūy-ı yāra
- 3035 ḡanemler ḡaylī ḡaylī ‘izzet itdi / Öñine düşdi mer‘āya **ilettdi**

3615 Düşüp yanına ol gün hemçü sāye / **İletdi** yarı yapduğı sarāya

4191 Mişāl-i medd-i bismi'llāh o şāhı / **İletmiş** kurb-ı zātu'llāha rāhı

4860 Kāmīşi kan ile ilten ezelde / **İletdi** bu kāmīşi ol maḥalde

ilhāk [3] katma, katılma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

2080 Bu esbāba gelen māl oldu **ilhāk** / Bu deryāya katıldı niçe ırmağ

2438 O mālā niçe yük māl oldu **ilhāk** / Şatıldı kıl diyü sulṭān-ı āfāk

ilhāk etmek/eylemek [1] katmak, eklemek; egemenliği altına almak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

2472 Esirge ben ġarībi ḥālūme bağ / Beni de kullaruña **eyle ilhāk**

ilhām [1] Allah tarafından ilahi feyz yoluyla kulların kalbine gönderilen şey, telkin.

<KT, KO, LN, KUBBEALTI>

2632 Bu sözler baña Ḥağdan oldu **ilhām** / Zārūrī oldum itdüm saña i' lām

ilişmek [1] dokunmak, takılmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

245 Yola gelmez ḥarāmī hem-çü enhār / **İlişmez** dāmenine kimsenün ḥār

ilkā [1] koyma, bırakma, bırakılma, atma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI>

3200 Fağīri kılmason ' işyāna **ilkā** / Bu erzānī degüldür aña zīrā

illā [5] -den başka, -den maada, meğer. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

1426 Vücūdun keştī-i deryā-yı ḥayret / Ḥalāş itmez seni **illā** maḥabbet

1702 Kemān itdi vücūdum fikr-i vuşlat / Göñülden geçmez **illā** tır-i fūrkat

1728 Beni şād eylemez **illā** ġam-ı dōst / Bu söz meşhūrdur bir dōst bir pōst

3485 Teveccüh itmedi aşlā sözine / Nağar kılmadı **illā** yir yüzine

3514 Mekīn olmışdur eyvān-ı celāle / İrişmez aña **illā** āh u nāle

illā ki [2] illa, -den başka. <KUBBEALTI, ÖTS>

1492 Yañağın oğşamaz **illā ki** kākül / Dehānın kimseler öpmez meger mül

1958 Devā itmez baña **illā ki** cānān / Olursa yār olur derdüme dermān

illa'llāh [1] “Ancak, sadece Allah var.” Kelime-i Tevhid'in ikinci bölümüdür.

<KANARİ, KUBBEALTI, ÖTS, İKS>

1117 ' Adem ḳapısı lādur olma ġāfil / İder dervīşi **illa'llāha** vāşıl

illet [3] hastalık, maraz, sakatlık. <KT, KO, LN, OTAL>

581 İdenler 'illet ile zindeğānī / Virür miḥnetle āḫir demde cānı

4797 Çıkar var ise sende 'ayn-ı 'illet / Benüm evlāduma kıılma ihānet

4948 Anuñ kim 'illeti vardur nihānī / Uruñ pend ile şemşīr-i zebānı

‘**illiyyî** [3] cennetin ve gökyüzünün en yüksek ve kutsal makamı. Meleklerin, insan ve cinden olan müminlerin iyi amellerini içine alan kitap veya yedinci gökte, arşın altında makam ya da yüceler divanıdır. Arif müminlerin ruhları oraya gider. Kur’an-ı Kerim’de geçen bir ifadedir. <KT, KO, LN, OTAL, İKS>

- 208 İdüp a‘lâ-yı ‘**illiyyîne** pervâz / Açıldı dîdesine ‘âlem-i râz
 632 Olursın cümle ‘**illiyyîne** serdâr / Düşünden kılma ihvânı haberdâr
 4272 Meh-i nev gibi olan bedr-i kâmil / İder a‘lâ-yı ‘**illiyyîni** menzil

‘**ilm** [18] bilme, biliş, bilgi, malumat [*tas.*] marifet, irfan, kendini bilmek, sâlikin kendini bilmesi. <KT, KO, CÛDÎ, TTS, KUBBEALT>

- 76 Cihân-dârı bilen bilür cihânı / Bu ‘**ilmüñ** haylî müşkildür beyânı
 111 Hûşûşâ genc-i ‘**ilm**-i sırr-ı esmâ / Olur âdem vücûdından hüveydâ
 140 Eger olmasa mihr -i ‘**ilmi** rahşân / Kaldırdı zulmet-i cehl ile insân
 141 Ne hikmetdür ki cümle ‘**ilm** ü hikmet / Ebü’l-Kâşımın oldu halka kısmet
 530 Başın kaldırmayup ol kâf-ı kudret / Okurdu hâcelerden ‘**ilm** ü hikmet
 620 Anuñla sırr-ı vahdet söyleşürdi / Kelâm-ı ‘**ilm** ü hikmet söyleşürdi
 1454 Beni kıl Meşnevî ‘**ilminden** âgâh / Kerem eyle baña ol mürşid-i râh
 1462 Kişide zevk-ı ‘ışk olsa ziyâde / Bulurlar ‘ayn-ı ‘**ilmini** güşâde
 1558 Nihâl-i kâmetidür nañl-i cennet / Anuñ eşmârı fazl u ‘**ilm** ü hikmet
 2573 Kemâl-i ‘**ilm** ile meşhûr u ma‘lûm / Dañi ma‘şûm idi ol yâr-ı mazlûm
 2831 İdüp naqqâşlık ‘**ilmini** hâşıl / Oturdu Çinüñ içinde niçe yıl
 4249 Kiminüñ düşini ta‘bîr iderdi / Kemâl-i ‘**ilmini** taqrîr iderdi
 4563 Kõdî mâba‘dine cîsr-i mecâzı / Hâkîkât ‘**ilminüñ** açıldı râzı

‘**ilm-i esmâ** [1] Allah’ın en güzel adlarından (Esmâ-i Hüsnâ), bunların esrar ve hassalarından, bunlarla istenilen şeye ulaşma yollarından bahseden ilim. <KUBBEALT>

- 449 Kaçan olur mu‘allim âdeme Rab / Açılır ‘**ilm-i esmâ** keşf olur hep

‘**ilm-i ledün/ledünnî** [3] Ledün ilmi, Allah’ın sıfatlarına ilişkin bilgi, Hakk’ın katından gelen bilgi. Ders ve okuma yoluyla elde edilemeyen ilimdir. Enbiyanın ve evliyanın ilmine ledünnî ilim denir. Mutasavvıflar bütün ilimlerin Allah katından geldiğine inanırlar. Ancak şeri ve zahiri illimler melek ve resul aracılığıyla gelir. İlham ise aracısız olarak doğrudan Hak’tan gelir. Onun için ilhama ilm-i ledün denilmiştir. Bu ilim kişiye özgü mahrem ve gizemli bir bilgidir. Hızır’ın Musa Peygamber’e bu bilgi öğretmek için birlikte yolculuk yaptıkları Kur’an-ı Kerim’de anlatılır. <ADŞS, TTS, SECCÂDÎ>

1009 Bilinmez kâdâdur ol tıfl-ı ma' şüm / Degül 'ilm-i ledünnî gibi ma' lüm

1212 İdüp 'ilm-i ledünnî pinhân / Olurdı şükr-i Sübhân ile hândân

4919 Gehî 'ilm-i ledün râzın açardı / Sipihri 'aqlı şehbâzı geçerdî

'ilm ü ma' rifet [1] ilim ve beceri. <BMS>

4699 Huşûşâ sizde 'ilm ü ma' rifet var / Hamâkat sizlere olmaz sezâvâr

iltmek [1] götürmek, iletmek, nakletmek, sevk etmek, alıp götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek. <YTS, ÖTS>

4860 Kâmişî kân ile **ilten** ezelde / İletdi bu kâmişî ol maḥalde

iltifât [8] dönüp bakma, dikkat, itina, aşinalık etme, güler yüz gösterme; rağbet gösterme, alaka gösterme. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

2407 Kime kim oldı cām-ı **iltifâtı** / Ne kendüyi bilür ne kayınatı

2530 Zeliḥânun ziyâde **iltifâtı** / Melûl eylerdi faḥr-i kâyinâtı

3011 Ḥabîbün **iltifâtı** olmaz oldı / Haṭ-ı cânân gibi yüz bulmaz oldı

3181 Vebâle girme kesme **iltifâtın** / Sezâvârına vir ḥüsnün zekâtın

3538 Ḥalâs olduḡ gamından kâyinâtun / Cihânun kaydına yok **iltifâtun**

3578 Aña şarf itdi sa' y u **iltifâtın** / Muşaffâ kıldı cümle şeş cihâtın

iltifât etmek/eylemek [2] güler yüz göstermek, ilgilenmek, bir şeye alaka ve rağbet göstermek.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

775 Bizi qor saña **eyler iltifâtı** / Aqıtdun kendüne hep kâyinâtı

4942 Didi fikr eyleñüz rûz-ı memâtı / Tarîḳ-ı Haḳḳa **eyleñ iltifâtı**

iltimâs [8] eşit düzeyde bulunan iki kişiden birinin diğetine başkası için ettiğî talep ve rica, tavsiye yollu talep, tavsiyeli talep, kayırma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

541 Varup İnâsa kıldı **iltimâsı** / Didi ey ḥasta gönlümün devâsı

1077 Teraḥḥum eyledi aña Ḥudâsı / Qabûl oldı du' âsı **iltimâsı**

2046 Eger bu **iltimâs** olursa ma' hûd / Ümîd oldur ki bizden ola ḥoşnud

2423 Benüm bu **iltimâsum** eyle maḳbûl / Oğul olsun baña sultânuma ḳul

3030 Ḥabîbün muḳtezâsın gördi ma' ḳul / Cemî' -i **iltimâsın** itdi maḳbûl

3936 Qabûl itdi güzeller **iltimâsın** / Çağırdı anda yâr-ı bî-vefâsın

iltimâs etmek [2] istemek, dilemek, rica etmek, niyaz etmek, yalvarmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3713 Neler çekdüğümü andan ḳıyâs it / Beni senden girü sen **iltimâs it**

4871 Ḳamusın **iltimâs itdi** Ḥudâdan / Şoñında oldılar hep enbiyâdan

iltiyâm [7] muti olma; alçak gönüllülük, tevazu. <AHTERÎ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

800 Sizi yolda gören virmez selâmı / Keserler ihtirâmı **iltiyâmı**

1961 Mezîd olsun kemâl-i **iltiyâmı** / Görinsün yüzünün bedr-i tamâmı

2767 Hârîdârına olmaz **iltiyâmı** / Maḥabbet semtine düşmez kelâmı

3012 Dil uciyle virür oldı selâmı / Kesildi **iltiyâm** ile kelâmı

3271 Edâ-yı hûb ile luḫf-ı kelâmın / Kemâl-i **iltiyâm** ile selâmın

3296 Çoğaldı **iltiyâm** ile niyâzı / Ziyâde lâzım oldı ihtirâzı

3990 Öñine **iltiyâm** ile varalar / Öñürdi ağlaşalar yalvaralar

ilzâm [4] bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirme, susturma, sessizliğe mecbur etme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

949 Olurlar vech-i ma'ḫûl ile **ilzâm** / Cevâba dillerinde kalmaz iḫdâm

4739 Ḳamusın kıldı her vech ile **ilzâm** / O yirde oldılar rûsvây ü bednâm

ilzâm etmek [2] delil göstererek susturmak, susturmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

612 Seni her fende **ilzâm itse** kâmil / Degülsin zerrece ma'ḫûle ḳâyil

2579 Anuñ oğulları hep oldı bednâm / Delîl-i 'aḳlî ile **itdi ilzâm**

îmâ [1] işaretle anlatma, kapalı bir surette anlatma, açıkça söylemeksizin sezdirme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3407 Kimisi sâ'id ü sâḳın açardı / Meh-i Ken'âna **îmâ** ile dirdi

'**imâd** [1] direk, sütun. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

4901 Kiminüñ aḳ şaḳal düşmiş yüzine / '**îmâd**-ı nûr olmuş ḳaşr-ı dîne

imâm [1] önde bulunan ve kendisine uyulan kimse, cemaate namaz kıldırın kimse. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

198 **Îmâm** oldı cünûd-ı enbiyâya / Gürûh-ı evliyâ vü aşfiyâya

îmân [12] inanma, inanç, kalp ile tasdik ve itimat etme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, DİNİ KAVRAMLAR>

18 Zuhûr itsun gönülde nûr u **îmân** / Şeref bulsun bu Yûsufu bu zindân

133 Dehânı maṭla' -ı envâr-ı Ḳur'ân / Zebânı maşrıḳ-ı ḥurşid-i **îmân**

139 Adı **îmân** u islâmın kilîdi / Hüsâmü'd-dîndür zât-ı ferîdi

403 Hâbîr-i râz-ı 'irfân eyle yâ Râb / Zâhîr-i ehl-i **îmân** eyle yâ Râb

486 Severdi Yûsufi **îmânı** gibi / Belâdan şaḳınurdu cânı gibi

3280 O mâha ḥaylî raḡbet itdi Yûsuf / O gün **îmâna** da'vet itdi Yûsuf

3443 Açup luḫfî yüzini Yûsuf ol ḥîn / Perestârâna **îmân** itdi telḳîn

3464 Olupdur şanki ol engüşt-i **îmân** / Hilâl-i âsumân-ı bürc-i iḥsân

3915 Girerdük gönline **îmânı** gibi / Maḥabbet eyler idi cânı gibi

4562 Kemāle irdi **īmān**-ı Zeliḥā / Mu‘īn oldu aña her yirde Mevlā

īmāna gelmek [2] İslamiyet’i kabul etmek; önceden bir düşünceyi savunmakta veya bir eylemi yapmakta direnmekte iken sonradan vazgeçerek kendisine söyleneni veya tavsiye edileni kabul etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

3470 Nihāl-i tāze gibi ol kenizān / **Gelüp** toğrulldılar **īmāna** ol ān

4509 Şıdum aşnāmumı **īmāna geldüm** / Kapuña luḥ ile ihsāna geldüm

‘**imāret** [2] şen ve abat olma, mamurluk; bina. <KT, KO, LN, OTDTS, KANARI>

3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘**imāret** / Te’ennī ile olur kaçır-ı vuşlat

3170 Toķındıķca aña seng-i melāmet / Binā-yı ‘ışķını eyler ‘**imāret**

imdi [1] şimdi, artık, öyleyse, bu hâlde, böyle olduğu hâlde. <KT, YTS>

113 Bu deñlü zāhirinden oldu izhār / Gel **imdi** bātınında gör neler var

imek [233] Aslı eski Türkçede “ermek” iken bugün sadece “şu veya bu durumda bulunmak” anlamındaki “idi, imiş, ise, iken” şekilleri kullanılan fiil, ek fiil. İsim soylu kelimelerin cümlede yüklem olmasını sağlar. <KT, TS, KUBBEALTI, ÖTS>

129 Dağı anılmamışdı Ādem adı / Ol **idi** cümleññ hayrū’l-‘ibādı

156 Diline gelmez **idi** mihr-i dünyā / Kōmadı Ka‘bede aşnāmı aşlā

162 Ser-ā-ser ‘ayn **idi** ḥurşid-i zātı / Bir uğurdan görürdi kāyinātı

183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i tār / Şafā-baḥş **idi** güyā kākül-i yār

283 Teveccüh eyledükce rüy-ı vuşlat / Kaçardum kalmaz **idi** bende tāķat

284 Murādum olmaz **idi** şöḥbet-i yār / Döyemezdi vişāle cān-ı bīmār

292 Çoğ **idi** Şām içinde mäh-manzar / Tesellī bulmağ olmadı müyesser

438 Çoğ **idi** kūsfindi encüm-āsā / Hāmel bürciydi menzilgāhı güyā

442 ‘Ayāl ehli olup mānend-i Pervīn / Ebū’l-evlād **idi** ol mürşid-i dīn

443 On iki gevhere dürc olmuş **idi** / On iki encüme bürc olmuş **idi**

444 On ikincinün adı **idi** Yūsuf / Atası ile oldu bī-tekellūf

445 Var **idi** anda āyāt-ı nübüvvet / Nişān-ı salṭanat āşār-ı devlet

455 Yüzi her vech ile ḥüb **idi** her ān / Baķayın tūrayın dir **idi** insān

471 Ölümünden itmez **idi** hergiz efgān / Firāķ-ı Yūsufa olurdu giryān

472 İderdi ḥasretiyle nāle vü āh / Dir **idi** ey ‘ināyet ıssı Allāh

485 O yirde var **idi** bir mefḥar-i nās / ‘Amū-yı Yūsuf **idi** adı Īnās

504 Kōnuķlarlardı ol yār-ı be-nāmı / Ta‘ām üstinde bu **idi** kelāmı

531 Var **idi** hem celāli hem cemāli / Yoğ **idi** zāt-ı pākinün mişāli

560 Var **idi** bir kemer zī-ķadr ü kıymet / Bahāsına bulunmazdı nihāyet

- 561 Niçe hâşıyyeti var **idi** her bār / Ki anuñla şifā bulurdı bīmār
- 570 Kemer bend olmuş **imiş** şayd-ı cāna / Kemer mīmi gibi gelmiş miyāna
- 573 Bu **idi** ol zamānuñ muḳtezāsı / Eger şāh u eger ḥalkuñ gedāsı
- 623 Kaçan söyleşseler esrār-ı pinhān / İraqdan baḳar **idi** ‘ayn-ı ihvān
- 674 Bu **idi** ḳurdı anduḡına ḥikmet / Düşin görmişdi ol kân-ı başiret
- 675 Bir ulu taḡ var **idi** Ṭūr gibi / Düşinde çıḳmış aña nūr gibi
- 705 Var **idi** bir şecer Ken‘ân içinde / Naẓīri yoḡ **idi** devrân içinde
- 712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken‘ân / Bu **idi** ‘âdet ü ḳânûn u erkân
- 720 Ferāḡat ehli **idi** Ḥazret-i Pīr / Ezelde anda yoḡ **idi** bu tedbīr
- 721 Bu luṭfı Yūsufa itmışdi ancaḡ / Bu işde var **idi** bir ḥikmet-i Ḥaḡ
- 722 Zebân-ı ḥālî gūyā söyler **idi** / Firāk-ı Yūsufı bir bir der **idi**
- 772 Dir **idi** ḥışm ile evlād-ı bed-kār / Eyü bulduḡ seni ey ṭıfl-ı ‘ayyār
- 777 Birisi olmuş **idi** fitneye baş / Dilerdi aña ura bir büyük taş
- 791 Ağarmış cümleten riş-i dirāzı / Şu ḥar gibi var **idi** bir ḥotāzı
- 827 O cismi kim gül ile urmaz **idüñ** / Ḳalan ile berāber görmez **idüñ**
- 857 O çahuñ var **idi** içinde bir taş / O taşuñ ṭālî‘-i sa‘dine şâpâş
- 938 Ne ‘âḳıl ḳurd **imiş** ol gürk-i seffāk / Yimiş pīrāhenini itmemiş çāk
- 942 Ziyāde ehl-i taḳvā **idi** Yūsuf / Menāḥīden müberrā **idi** Yūsuf
- 975 Olup bu derd-i hicrân ile meczûb / Yabana söyler **idi** anda Ya‘ḳûb
- 976 Dir **idi** ḳandasın ey mäh-ı Ken‘ân / Beni ḡayb eyledi târik-i hicrân
- 1007 Bir oḡlum var **idi** maḥbûb-ı ‘âlem / Naẓīrin görmedi evlād-ı Âdem
- 1057 Bu **idi** cümlesinüñ pehlevānı / Celāl ile gören ḳorḳardı anı
- 1069 Cihānda bu rivāyet oldı ‘ibret / Bu **idi** Ḥazret-i Ya‘ḳûba ḥikmet
- 1080 Feraḥnāk eyledi Ya‘ḳûb-ı pīri / Ol **idi** Ḥazret-i Yūsuf beşīri
- 1094 Aña remz ile i‘lām itdi Bārī / Var **idi** iftirāḳa intizārı
- 1157 Mübārek sâ‘ât **idi** vaḳt-i merḡûb / Bulışdı Ḥazret-i Cibrīle Ya‘ḳûb
- 1190 Yaḳınında yoluñ var **idi** bir çāh / Kenārı ḥûb mer‘â vü çerāḡāh
- 1329 Olup Ya‘ḳûb-ı dehrüñ ḳāmeti dāl / Fiḡān u nāleden olmuş **idi** nāl
- 1361 Var **idi** hevdecinüñ sāyebānı / Bulut gibi nihān eylerdi anı
- 1365 Dir **idi** ḳadd-i bālāsın görenler / *Ta‘ālā şānuhū Allāhū ekber*
- 1368 Dehānı ḥāteminde yoḡ **idi** ḳaş / Ḥaṭınuñ fitnesi ḳaldurmamış baş
- 1371 Ḥayāt Âbı **idi** gūyā dehānı / Yoḡ **idi** Hızr-ı ḥaṭṭınuñ nişānı
- 1385 Geyinse ḥulle-i istebrāḳını / Göze göstermez **idi** ḥūr-ı ‘îni
- 1416 Yüzinüñ nūrı **idi** berḳ-ı âfāk / Temāşā idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşāk

- 1417 Baĥanuñ olur **idi** ‘ aqlı zāyıl / Cemālin görmege olmazdı ħābil
- 1418 Cemāline muĥıñ olmazdı idrāk / Görenler dirler **idi** *mā ra ‘eynāk*
- 1447 Ėul olan ‘ışka olur ġamdan āzād / Ėam-ı ‘ışk eyler **imiş** ādemi řād
- 1465 Meger var **idi** bir sulţān-ı ‘ālī / ‘Azīmü’ş-şān u memdūhū’l-ehālī
- 1470 Diyār-ı maġribūñ sulţānı **idi** / Cihānuñ mařrıĥ-ı iĥsānı **idi**
- 1472 Sözini ħarřular yoġ **idi** ařlā / Ėıbāb ile meger kim kūh-ı bālā
- 1478 Vücūd-ı pāki cāndan āferīde / Serāser nūr **idi** mānend-i dīde
- 1499 Yoġ **idi** zīnete ĥıĥ iĥtiyācı / Murassa‘ tāk **idi** başında tācı
- 1508 řaĥına řāne **idi** dest-i ĥavrā / Ėolı bir Kevşer ırmaġıydı ġüyā
- 1510 Dehānydı cihānuñ yoġı varı / Hilāl-i āsumān **idi** sıvārı
- 1512 Siyāh olurdı ġāh anuñ semendi / Semendinūñ meh **idi** sīne-bendi
- 1517 Gehī ġülřende **idi** hem-ĥü ezhār / Gehī řaĥrāda **idi** şanki enhār
- 1597 Ziyāde olur **idi** iřtiyākı / Ėekerdı gice ġündüz bu firākı
- 1603 Düşı herġiz taĥallūf itmez **idi** / Düşıne intizārı ġitmez **idi**
- 1605 Bu **idi** ĥātırında zānn-ı ġālib / Ki ola sevdüġi yāra muřāĥib
- 1614 Dir **idi** ey perī yüzlü dil-ārām / Ne yirdedür maĥāmuñ eyle i‘ lām
- 1632 Hüveydā olmasa nāyuñ fiġānı / Ele almazlar **idi** iller anı
- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ışkı itse inkār / Bu inkār olur **idi** ‘ ayn-ı iĥrār
- 1703 şeb-i Ėadr **idi** bir dīdār ġördüm / Düşümde bir perī-ruĥsār ġördüm
- 1717 Dehānı ĥātif-i ġayb **idi** ġüyā / Sözin söyler ġörinmez kendi ammā
- 1761 Dir **idi** müşkil oldu derd-i ĥicrān / Tecellī eyle ey ĥurřīd-i Yezdān
- 1837 Dir **idi** olalum bu yolda hem-reng / İdelüm nāle ile āha āheng
- 1850 Bu zer zencīre yoġ **idi** nizā‘ı / Cemālī řemsinūñ oldu řu‘ā‘ı
- 1856 Dir **idi** eyleyüp ‘ıřķını izĥār / Bize bu bend olupdur bend-i dildār
- 1889 Tūalum taġ **imiř** bu cism-i bī-cān / Gider āhum duĥānın eyle dermān
- 1904 Bu resme söyleyüp ol şem‘-i rüşen / řefā‘ at umar **idi** irdüğinden
- 2014 ‘Ulūvv-i řānı var **idi** hemīře / Ėöñül alĥaĥlığını itdi pīře
- 2016 Maĥabbet eyledi dervīř-meşreb / İşi zühd ü řalāĥ **idi** müretteb
- 2021 řefīķu’l-ĥalķ **idi** řān-ı řerīfi / Raķīķu’l-ķalb **idi** zāt-ı laťifi
- 2024 Ėüzellikde bulunmazdı miřālī / Kemālinde **idi** faşl u kemālī
- 2025 Bedāyi‘ de yoġ **idi** āna řānī / řānāyi‘ de cihānuñ peĥlevānı
- 2078 Niřānı ĥondı ol ĥařı kemānuñ / Yoġ **idi** ĥadd ü ĥařrı armaġānuñ
- 2090 Müvekkel olmiş **idi** elli ĥādım / Ki üstinden ķuř uçurmazdı dāyim
- 2116 Biřerdi ‘ūd āġacıyle ta‘āmı / Mu‘aťtar eyler **idi** her maĥāmı

- 2119 Gelince Mışra böyle **idi** ‘âdet / İderdi dâyelerle ‘ayş u ‘işret
- 2127 Şabâya hem-dem olmuşdı kıranfûl / Selâmin alur **idi** devhâ-i gül
- 2129 Gözini yola dikmiş **idi** nergis / Çemen olmuşdı güyâ sebz-i atlas
- 2179 Bu resme kıldı râvîler rivâyet / Bu **idi** Mışruñ a‘ yânında ‘âdet
- 2207 Meşâyih bir tarafda halka halka / Şafâ-bağş **idi** seyri cümle halka
- 2219 Yinür maḥbûba dönmiş **idi** ḥalvâ / Kopardı iştihâsına takâzâ
- 2221 Lezîz **idi** katı pâlûde-i ter / Mürâyîler mesâvîsine beñzer
- 2224 Ezel bedr-i tamâm **imiş** nakâre / Hilâl-i mu‘ ciz itmiş iki pâre
- 2248 ‘Azîze eyler **idi** ‘izz ü nâzı / Gönül den yâra eylerdi niyâzı
- 2252 Du‘â itmekden ise baña ağıyâr / Yeg **idi** gelse düşnâm eylese yâr
- 2253 Nihân eylerdi derd-i ‘ışk-ı yârı / Kıpuda **idi** ‘ayn-ı intizârı
- 2293 Elinde ipligin idüp bahâne / Dir **idi** müşterîyem ol cuvâna
- 2315 Anuñ ceddî **idi** Şeddâd bin ‘Âd / Güzeller şâhı **idi** ol perî-zâd
- 2317 Naẓîr olmaz o kıdd-i muntehâya / Sütûn-ı nûr **idi** çıkmış semâya
- 2320 Sözi cân-bağş **idi** her fende mâhir / Dökerdi ḥokḥa-i la‘li cevâhir
- 2323 Dir **idi** ol zamânun nüktedânı / Ağız bir eyleyüp yokdur dehânı
- 2404 Kulumdur dir **imiş** bir ḥâce anı / Zihî kûl kim esîr itmiş cihânı
- 2466 Ol **idi** bâ‘ iş-i ta‘zîmi her dem / Yüzine bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘âlem
- 2497 Bakup ol şâhid-i maḥşûda gâhî / Niyâz ile dir **idi** yâ İlâhî
- 2506 Ser-â-ser zerden **idi** her kıbâsı / Bulaydı cândan eylerdi libâsı
- 2508 Libâsına yoğ **idi** ḥadd ü miḥdâr / Ki bir gün geydügin geymezi tekrâr
- 2510 Dir **idi** kâşkı câmeñ olaydum / Seni her laḥza kıoynumda bulaydum
- 2515 Eger başmağın döndürse ol ân / Dir **idi** kendü kendüsine pinhân
- 2521 Müdâm aḥşamlar **idi** ol kıamerle / Uyudurdu güzel efsânelerle
- 2525 Tıyurmaz **idi** bu düzdâne râzı / Ḥabîbinden var **idi** ihtirâzı
- 2539 Ağarmış saçları inmiş yañağa / Depesi beñzer **idi** kıarlu tağa
- 2540 Yüzi fark olmaz **idi** aḳ şakaldan / Şu‘â‘ ile nitekim şem‘-i rûşen
- 2572 Bir oğlı var **idi** gayetde maḥbûb / Hışâli kendü gibi ḥûbdan ḥûb
- 2573 Kemâl-i ‘ilm ile meşhûr u ma‘lûm / Daḥi ma‘ şûm **idi** ol yâr-ı maḥlûm
- 2619 Bu yirden kıopmasa ol gül nihâli / Bu deñlü bilmez **idi** cümle ḥâli
- 2622 O pîre bağıdı fikre vardı kıurdı / Düşin görmüş **idi** bundan önürdi
- 2678 Bu gün olmağıdan ise Mışra sultân / Yeg **idi** kim olam dervîş-i Ken‘ân
- 2752 Hicâb ıssı **idi** ol şems-i rûşen / Tığardı aña bilmezlik yüzünden
- 2818 Atası bir beg **idi** eyledi ‘âr / Yirinden vaz geldi kıâr u nâkıâr

- 2837 Ne şehre uğrasa bu **idi** tedbîr / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr
- 3058 Hûmârı var **imiş** cām-ı şafānuñ / Sürürü mûcib-i ğamdur cihānuñ
- 3067 Dir **idi** var yûri mānend-i pergār / Hāmûş ol dāyireñden çıkma zinhār
- 3070 Yasağ eylerdi gerçi bî-nihāyet / Tutulmağa yoğ **idi** kâbiliyyet
- 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itāb ile nigāhı / Dir **idi** kendü kendüzine gāhî
- 3222 Sözi çoğ **idi** yaşı gibi ammā / Tutuldu nuṭkı süsen gibi gūyā
- 3263 Hāyā vü hilm **idi** ol yāra pîşe / Aña söylerse söylerdi hemîşe
- 3264 Cibāle beñzer **idi** kibriyāsı / Nidāsına göre **idi** şadāsı
- 3329 Yel esdükçe mişāl-i āh-ı ‘uşşāk / Yürekler gibi oynar **idi** evrāk
- 3334 Yaturdı yir yüzinde zıll-ı eşcār / Şafā-baḥş **idi** gūyā kākül-i yār
- 3350 O bağ olmışdı her vech ile zībā / Görür gözi iki havz **idi** gūyā
- 3354 Ol iki havz arasında mu‘ayyen / Binā olmuş **idi** bir kaşr-ı rüşen
- 3358 Ferāmûş eyleyüp dünyā ğamını / Bu resme eyler **idi** ‘ālemini
- 3368 Hārām **imiş** vücūdum hıdmetüñe / Halāl olsun bu kızlar hāzretüñe
- 3385 Bu **idi** kaşdı maḥşûdı merāmı / Ki ola hufyeten kâyim-maḥāmı
- 3397 Dikilür тұrur **idi** serv-ḳadler / Semen-simā güzeller lāle-ḥadler
- 3490 Bu müşkil şanur **idi** ola āsān / Ümîdi ḥānesini kıldı vîrān
- 3502 Hemān bir kendi bir şem‘ **idi** ancaḳ / Yanardı ağlar **idi** şubḥa dek çaḳ
- 3503 Dir **idi** ağlayup ol verd-i ḥandān / Ne derdüñ var eyā şem‘-i şebistān
- 3623 Hicābından bu sultān-ı mükemmel / Yüzine bakmaz **idi** bundan evvel
- 3651 Açıldı çünki bāb-ı beyt-i şānî / Bu ebyāt **idi** hep vird-i zebānı
- 3662 Dir **idi** açıla bāb-ı ümîdi / Evüñ ḳapusına urdı kilîdi
- 3723 Zeliḥā ‘aksini gördükçe dildār / ‘Araḳ-riz olur **idi** eyleyüp ‘ār
- 3790 Yidincisinde çoğ **idi** temāşā / Ol **idi** cümleden a‘lā vü bālā
- 3851 Hıkāyet eyledi bu ḥālî bir pîr / Yir **imiş** sevdüğinden yavrısın şîr
- 3915 Girerdük gönline imānı gibi / Maḥabbet eyler **idi** cānı gibi
- 4020 Zeliḥā itdi bu bātıl ḥayālî / Dir **idi** açıla bābı vişālî
- 4058 Şehirde gezdürüp ḥayrū’l-‘ibādı / Dil uciyle dir **idi** bir münādî
- 4061 Gelürdi ḡaybdan bir şavt-ı zībā / Dir **idi** cehr ile ḥāşā ve kellā
- 4098 Zeliḥānuñ yoğ **idi** rāy-ı ḥayrı / ‘Asîr oldu aña ma‘şūḳı seyri
- 4108 Yoğ **idi** ḥüsn-i tedbîri ezelden / Çıḳardı ḥātem-i vaşlını elden
- 4120 Muṭarrā ḳılmayup zülf-i dırāzın / Göze göstermez **idi** kuḥl-i nāzın
- 4143 Yıluñ on iki ayı ol ḳamer-veş / Yanar yaḳılır **idi** hem-çü āteş
- 4145 Dir **idi** yā ilāhî n’eyledüm ben / Benüm itdügüm itmez baña düşman

- 4153 Dir **idi** kâşkî ey mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı başduğuñ yer
- 4175 Dir **idi** ağlayub ey Mâh-ı Ken'ân / Baña ayruksı derd oldu bu hicrân
- 4203 Evi yanında var **idi** bir eyvân / Görinürdi oradan bâm-ı zindân
- 4205 Dir **idi** görmez oldum yâr-ı cânı / Göreyin bârî olduğu mekânı
- 4218 Öperdi gözlerin ol mâh-manzar / Dir **idi** yârı görmışdür bu gözler
- 4252 İki sultân kulu var **idi** maḥbûs / Meh-i Ken'âna olmuşlardı me'nûs
- 4277 İderdi vâridât-ı halkı ta'bir / Yoğ **idi** 'ayn-ı ta'birinde taḥşîr
- 4328 Dir **idi** her kişi *el-ḥamdü li'llâh* / Ḥalâş oldu tutılmış iken ol mâh
- 4386 Çeküp tiğ-i zebânı ol ḥazîne / Dir **idi** gören anı bir birine
- 4395 Kenâr-ı Nîle vardı ḥâr u ḥas-vâr / Yakın **idi** orada râh-ı dildâr
- 4402 Yoğ **idi** anuñ istiḥkâmı aṣlâ / Mişâl-i rây u tedbîr-i Zelîḥâ
- 4409 Uşanmış **idi** cân-ı nâ-tüvândan / Elin çekmiş **idi** kayd-ı cihândan
- 4411 Bir ablaḳ atı var **idi** seḥer-vâr / Karişmış rûz ile güyâ şeb-i târ
- 4424 Kaçan Yûsufsuz uğrar **idi** leşker / Aña dirlerdi geldi ol gül-i ter
- 4425 Dir **idi** koyuñuz bu güft ü güyü / Ki yok ol verd-i cânuñ bunda bûyü
- 4427 Kaçan kim gelse cumhûr ile Yûsuf / Kimi varup dir **idi** bî-tekellûf
- 4430 Dir **idi** söylemeñ bu sözi deyyâr / Dürûğ-ı bî-fürûğ ancak bu iḥbâr
- 4435 Şevâbın kaşd idüp gördükde anı / Gelüp söylerler **idi** bir yalanı
- 4436 Aña eydürler **idi** olma giryân / Selâm itdi saña sultân-ı ḥübân
- 4445 Kararup ḳalur **idi** kaşı gibi / Yüzi üzre düşerdi yaşı gibi
- 4446 Elemden olmayup bir laḥza ḥâlî / Bu **idi** 'ışḳ-ı dildâr ile ḥâlî
- 4469 Bu olmuş **idi** maḳşûdı merâmı / Niyâz ide göre ḥayrû'l-enâmı
- 4503 Didi kanı o günler ey Zelîḥâ / Yüzüñ mihr **idi** alnuñ mâh-ı ḡarrâ
- 4525 Tölnmüş **idi** ḥurşîd-i cemâlî / Tûlû' itdürdi anı Zû'lcelâlî
- 4554 Cihânda ber-ḳarâr olaydı fûrḳat / Ne ma'sûḳ olur **idi** ne maḥabbet
- 4585 Yedi evde girerdi erba'îne / 'İbâdetgâh **idi** ol ḥûr-ı 'îne
- 4590 Vücûdı mazḥar-ı dîdâr oldu / Ne **imiş** *mâ-hüve'l-maḳşûd* ı bildi
- 4600 Demedlerden yoğ **idi** arz-ı ḥâlî / Koyun sürüsünüñ oldu mişâlî
- 4631 Ziyâde ḳaḥṭ **idi** iḳlîm-i Ken'ân / Çağırdı cümle evlâdını ol ân
- 4660 Bir oğlu var **idi** ḳurd aldı anı / Güzellikde yoğ **idi** aña şânî
- 4668 Babasıyle ḳalan ferzend-i mâhir / Ḳarındaşı **idi** ana ata bir
- 4691 Dile gelmezdi ḥüsn ü ḥulḳı anuñ / Görür gözi **idi** ḥalḳ-ı cihânuñ
- 4696 Didi olmamış idüm anda ḥâzır / Birâderler bilür ol ḥâlî zâhir
- 4720 Gümüş bir tâs **idi** ol şâ'-ı ra'câ / Bahâ vü kıymeti a'ladan a'lâ

- 4729 Degül **idi** ölen kardaşı toğrı / Budur ol uğrının kardaşı uğrı
- 4747 Güşâde olmadı rāz-ı uhuvvet / Bu râyında anuñ var **idi** hikmet
- 4832 Bu âteş yakdı her beyt-i vücûdı / Duḥân-ı âh **idi** gûyâ ki dūdı
- 4867 Didiler aña ol sulṭân-ı şiddîk / Senüñ oğlun **imiş** ta‘yîn ü taḥkîk
- 4883 Sen **idüñ** cümleñ müşkil-güşâsı / Sen **idüñ** sâlikânüñ rehnümâsı
- 4884 Sen **idüñ** ihtiyârı bu diyâruñ / Sen **idüñ** kâmgârı rûzgâruñ
- 4894 Rivâyetdür ki Ya‘kûb olsa zâkir / Bile zıkr eyler **idi** Nesr-i Tâyer
- 4921 Kitâb-ı Hâkḳı Yûsuf itse tefsîr / Du‘âlar eyler **idi** Hâzret-i Pîr
- 4925 Enîs ü maḥrem **idi** birbirine / Celîs ü hem-dem **idi** birbirine
- 4928 Geçen fûrkatleri yâd olsa nâgâh / Dir **idi** her biri *el-ḥamdü li’llâh*
- 4986 Velî remz ile olurdu ḥitâbı / Derây-ı rıḥlet **idi** her cevâbı
- 4989 Lisân-ı ḥâl ile ol ehl-i ḥâle / Dir **idi** ey Zeliḥâ eyle nâle
- 5002 Murûr-ı şubḥ u şâmı gözler **idi** / Ne ola ‘âkıbet ḥâlüm dir **idi**
- 5010 Yağardı ḥâke berg-i verd-i ḥandân / Şecerler ağlar **idi** şanasın kan
- 5015 Şükûfe şem‘ **idi** bezm-i cihâna / Söyündi döymedi bād-ı ḥazâna
- 5022 Bu ḥâlet Yûsufa itmişdi te‘şîr / Gülinüñ olmuş **idi** levni tağyîr
- 5125 Depem ağarmış **idi** nitekim kûh / Felek yağdurmış **idi** berf-i endûh
- 5029 Ne ra‘nâ sîb **imiş** ol sîb-i raḥmet / Ki oldu bâ‘ış-i takrîb-i vuşlat
- imkān** [7] mümkün olma, olabilecek hâlde bulunma. <KT, KO, LN, CŪDŨ>
- 306 Yedi iḳlîm içinde olsa pinhân / Arayup bulmağa olmaya **imkān**
- 589 Vişâl-i Yûsufa aç bâb-ı **imkān** / O ḥüsn ıssını eyle baña iḥsân
- 804 Ferâgat itmege kalmadı **imkān** / Olurlar cümlesi ḥâtır-perişân
- 2473 Kerem eyle eger var ise **imkān** / Sözüüm var taşra gelsün Mâh-ı Ken‘ân
- 3520 Ferâgat itmege dermānum olmaz / Vişâle irmege **imkānum** olmaz
- 4221 Ḥabîbin görmege bulmazdı dermân / Taḥammül itmege olmazdı **imkān**
- imkānı yok** [1] olması mümkün değil, olamaz. <KUBBEALTŨ>
- 3458 Şunuñ kim başına dermânı yokdur / Senüñ dermānuña **imkānı yoktur**
- ‘İmrân [1] Hz. Musa ile Hz. Meryem’in babalarının adıdır. Hz. Musa’nın babası İmrân’nın Firavun’un hazinedarı olduğu rivayet edilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de üçüncü surenin adı “Âl-i İmrân” (İmrân ailesi)’dir. Tevrat, İncil ve Kur’an’daki “İmrân” hakkında bölümlerden hareketle İmrân’ın kim olduğu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. <KA, ADŞS, TDVİA>
- 130 Zihî sulṭân ki Mûsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsıyla der-i fazlında derbân

imsāk [] tutma, tutuculuk, bir şeyden el çekerek nefsi zapt etme, perhiz. <KT, KO, LN, CÜDİ>

imsāk etmek/eylemek [2] yapışmak, tutmak, sakınmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1201 Şakın ey gevher-i pāk eyleme bāk / Yapış hablü'l-metini **eyle imsāk**

1913 Kemāl-i 'aqlumı itmezler idrāk / Cününü var diyü **eylerler imsāk**

imtiḥān [5] deneme, sınama, sınav. <KT, KO, LN, OTAL>

836 Belādur cānib-i Ḥaḳ **imtiḥānı** / Erenler bir ḡanīmet bildi anı

2035 'Azīz-i Mısr olup bu işden āḡāh / Sitāre **imtiḥānım** itdi nāḡāh

2933 Cefāsı cānib-i Ḥaḳḳuñ vefādur / Belāsı **imtiḥān-ı** enbiyādur

4039 Atar Yūsuf daḡı cevri sinānın / Kılur anuñla 'ıṣṣı **imtiḥānım**

imtiḥān etmek [1] yoklamak, denemek, sınamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

741 Bu sözi bilmeyen bilsün muḥaḳḳaḳ / Kılını **imtiḥān itmektedir** Ḥaḳ

imtiṣāl [1] alınan emre tamamıyla itaat edip ona göre hareket etme, gerekeni yapma.

<KT, KO, LN, CÜDİ>

2906 Ki zīrā Ḥaḳdan oldı emr-i 'ālī / Bu emrūñ vācib oldı **imtiṣālī**

'īn [4] iri ve güzel gözlüler, “aynā”nın çoḡulu. <KO, LN, CÜDİ, OTAL> Bütün tanıklarda “gözünün siyahı çok siyah, beyazı çok beyaz olan huriler” anlamında “ḡūr-ı 'īn” tamlaması şeklinde kullanılmıştır (bk. ḡūr-ı 'īni).

452 Temāṣā eylese ol nāzenīni / Esīr eylerdi 'ayn-ı ḡūr-ı **'īni**

1385 Geyinse ḡulle-i istebraḳını / Göze göstermez idi ḡūr-ı **'īni**

3605 Reviṣde alıcı ṣāḡhīne beñzer / Baḳışda 'aynı ḡūr-ı **'īne** beñzer

4585 Yedi evde girerdi erba'īne / 'İbādetḡāh idi ol ḡūr-ı **'īne**

'inād [7] ısrar, ayak direme, muhalefette ısrar, dediğinden vazgeçmeme. <KT, KO, LN,

OTAL>

731 Şikār itse ecel bir nā-murādı / Biraz cān virmede olur **'inādı**

1641 Tūtılur bāb u bārūsı bilāduñ / Tūtulmaz āḡzı bir ehl-i **'ināduñ**

2969 Naṣīḡat itseler artar **'inādı** / Ziyāde bī-vefāya çıḡdı adı

3000 Ziyāde ḡūb olur yāruñ **'inādı** / Olinca 'āṣıḳ ile ittiḡādı

3272 Şafā-yı ḡāṭır ile ṣoḡbetini / **'Inādı** ḡāletiniñ lezzetini

4002 Cefālar itme terk eyle **'inādı** / Melāmet āteṣiniñ olma bādı

'inād etmek/eylemek [1] ayak diremek, direnmek, diretmek. <KUBBEALTI>

3088 Kuluñ iken senūñ baḳmaz yüzüne / Kābūl itmez **'inād eyler** sözüne

in‘ām [3] nimet verme, iyilik etme, ihsan etme. İslam medeniyet tarihinde devlet büyüklerinin bilgin, sanatkâr ve yoksullara kendi servetinden veya devlet bütçesinden yaptıkları yardım. <KT, KO, CÜDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

3638 Beni kııl lâyıķ-ı i‘zâz u ikrâm / Maḥalline gerekdür luṭf u **in‘ām**

4369 Anuñ **in‘āmını** alırdı herkes / Çüritdi eşrefîsin hem-çü nergis

4614 Kûl itdi ‘âlemi **in‘ām-ı** ‘âmı / Cihâna eylük ile ṭoldı nâmı

‘inân [5] dizgin [mec.] yönetme, idare etme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

1177 Muḥaṣṣal esb-i maḫṣûduñ **‘inânı** / Yed-i kudrettedür fehm eyle anı

3059 Gerekmez ol semend-i şâdmânî / Ki ola ğayr destinde **‘inânı**

‘inân-i ihtiyâr [3] irade dizgini. <KANAR>

1833 Çıkup elden **‘inân-ı ihtiyârı** / Semend-i ışık ile gıtdı qarârı

4050 Begendi ḫaylî bu rây-ı nigârın / Aña virdi **‘inân-ı ihtiyârın**

4090 Budur âyîn ü kârı rûzgârıñ / Saña virmez **‘inân-ı ihtiyârıñ**

inandırmağ [2] inanmasını sağlamak, bir şeyin doğruluğunu kabul ettirmek, ikna etmek.

<TS, ÖTS, KUBBEALT>

1026 Dimişler kim yidi kurd ol cuvânı / Yalan ile **inandurmuşlar** anı

3870 Füsün u mekr ile azıtdı izi / Yemîn ile **inandurdu** ‘Azîzi

inanmağ [7] bir şeyi doğru olarak kabul etmek; güvenilir bulmak, itimat etmek. <TS,

ÖTS, KUBBEALT>

948 Delûler gibi söylersüz yabana / Bunuñ gibi yalana kim **inana**

969 **İnanmağ** için itdük rây u tedbîr / Ḥarâmî lafzı oldı ḫüsn-i ta‘bîr

1037 Didiler yâ Nebiyya’llâh **inanma** / Bu zulm ü cevri bizden oldı şanma

3861 Didi egri sözini ṭoğrı şanma / Zeliḫânıñ yalanına **inanma**

4062 Nihâl-i Sidre-veş ṭoğrıdur ol yâr / **İnanmañ** bu söze *zinhâr zinhâr*

4682 Birimüz qaldı rehn adına zîrâ / **İnanmadı** bize şâh-ı dilârâ

4735 Yalandur bunlaruñ sözi **inanmañ** / Kâmusı uğrılardur ṭoğrı şanmañ

İnās [13] Yusuf’un amcası olarak tanıtılan kişi. Annesinin vefatından sonra uzun süre Yusuf’a bakmıştır. Yusuf’u canı gibi seven İnas, Yakub Peygamber oğlunu almak istediğinde onu vermemek için hile yapar.¹⁶⁴

485 O yirde var idi bir meḫar-i nâs / ‘Amū-yı Yūsuf idi adı **İnās**

515 Alup **İnās** Yūsuf ḫazretini / Anasından yeg itdi ḫidmetini

¹⁶⁴ Sağlam, *age.*, s. 305-306.

- 518 Kudümü oldu **İnāsa** mübârek / Ziyâde itdi mâlin Hâk Tebârek
 532 Bu hâl ile geçerken devr-i **İnās** / Delü gönline tārî oldu vesvās
 541 Varup **İnāsa** kıldı iltimāsı / Didi ey hasta gönlümün devāsı
 550 Tamām itdi sözini çünki Ya‘ kûb / Dil-i **İnāsa** irdi derd ü āşüb
 562 Gelüp **İnāsa** bir bir enbiyâdan / Kemer olmışdı mîrās-ı mu‘ ayyen
 563 Getürdi Yūsufı yanına **İnās** / Fiğānlar eyledi çekdi biraz yās
 586 Görür kim cümletü’l-mülk oldu **İnās** / Göremez Yūsufını mefhar-ı nās
 593 Du‘ â tîrini atdı eşref-i nās / Ziyâde hasta oldu yatdı **İnās**
 603 Göçürdi rahtını **İnās** nâgâh / Ecel derbendini kıldı güzergâh
 3251 Baña evvel maḥabbet itdi **inās** / Ğam u derdümle öldi gitdi **İnās**
 ‘**ināyet** [15] yardım, iyilik, ihsan, lütuf. [*tas.*] Allah’ın kuluna kayırması. <KT, KO, LN,

CŪDÎ, TTS>

- 418 Nübüvvet oldu Ya‘ kûba ‘**ināyet** / Aña ‘İş itdi gāyetde ‘adāvet
 472 İderdi ḥasretiyle nāle vü āh / Dir idi ey ‘**ināyet** ıssı Allāh
 873 Bu cāh-ı saltanat ḥüsn ü melāḥat / Olur hep Hâk Ta‘ ālādan ‘**ināyet**
 2386 Zihî devlet zihî lutf u ‘**ināyet** / Ki bula rāh-ı hicrānuñ nihāyet
 3632 Giriftār olmuşuñ ol mihribānı / ‘**İnāyet** vaktidür iḥsān zamānı
 3805 Zihî lutf u ‘**ināyet** āḥir-i kār / Belādan şakına üftādesin yār
 4459 ‘**İnāyet** ‘aynı ile ḥālūme bak / Beni bu nār-ı hicrāna yeter yak
 ‘**ināyet etmek/eylemek** [7] yardım ve iyilik etmek, lütfetmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 35 Hidāyet eyle taḥḳīkuñ tārīkın / ‘**İnāyet eyle** tevḳīkuñ refīkın
 370 ‘**İnāyet itdi** İbrāhīme Ḥallāk / Vücūda geldi İsmā‘îl ü İshāk
 413 ‘**İnāyet eyledi** ol Rabb ü Mevlā / Ḳabûl itdi du‘āsını hemānā
 2664 ‘**İnāyet eyledi** Hâk indi ta‘ cîl / Yire düşmezden evvel dutdı Cibrîl
 3182 Yiridür **eyleseñ** lutf u ‘**ināyet** / Yire gökden yağar bārān-ı rahmet
 3929 Didiler aña ol şāhı severseñ / ‘**İnāyet eyle** Allāhı severseñ
 5176 ‘**İnāyet eyledi** Yaḥyāya Mevlā / Bu taṣnīf ile adı oldu iḥyā

‘**ināyet ola** [1] sadaka verilmeyen dilencileri savmak için “Allah versin” anlamında kullanılan bir söz. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 5158 Yazıdan eylemez bunlar ferāḡat / Meger Allāhdan **ola** ‘**ināyet**

incelmek [1] ince bir duruma gelmek, ince olmak, incelmek [*mec.*] davranışlarında bir incelik ve nezaket görülmek, aşırılıklarını ve fazlalıklarını atarak ince ve zarif duruma gelmek, kibarlaşmak. <KT, KANARİ, ÖTS, KUBBEALTI, TS>

4314 Üzilmez **incelür** haḡ nesne her bār / Ȧalur yūzi Ȧarasiyle sitemkār

inci [2] istiridye cinsinden deniz hayvanlarının iȦerisinden Ȧıkarılan ve sūs eṡyası olarak kullanılan kıymetli tane. Divan şiirinde sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı, şairin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. Pek beyaz ve güzel dişlerden kinaye olur. <KT, KUBBEALTI, ADŞS>

2815 Zamān ile bir **incü** dişlü duḡter / ‘Aden ṡehrine virdi zīb ü zīver

3591 Leb-i rengīn ile ol **incü** dişler / İki yanına nāz ile baȦışlar

incinmek [3] bir tarafına zarar vermek [*mec.*] birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak. <KUBBEALTI, TS, ÖTS>

308 Ne tozdan yörenür dil cāmına ġam / Ne bir ġün **incinür** balȦıȦdan ādem

1304 Eger **incinmese** bu ‘abd-i meṡkūr / İriṡmezdi bize ālām-ı mezbūr

1986 Ȧaralma hecre **incinme** cefādan / Uṡanma ṡoñı ḡayr olan belādan

incitmek [1] ġönlünü kırmak, gücendirip üzülmesine sebep olmak, rencide etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

917 Atañı **incidüp** maḡzūn düşürme / Sefāhetdür yele Ȧarṡu tükürme

indirmek [2]

1. yüksekte, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aṡağıya inmesini sağlamak. <TS, KUBBEALTI>

4091 ġün olur Ȧaldurur fevȦa’s-semāya / Dem olur **indürür** taḡte’ṡ-ṡerāya

2. aṡağıya doğru sarkıtmak, salmak, bırakmak. <KUBBEALTI>

2185 Ȧabā dülbendin **indürmiṡ** kulaȦdan / ġörinür Ȧarlu tağ gibi ıraȦdan

iñen [3] Ȧok, pek, daha Ȧok, gayet, ziyade. <YTS, KANARI>

2122 Müfīd olmaz ṡalebkāruñ ṡitābı / **iñen** bāzāra ṡıėmaz ev ḡisābı

2940 Bülend olmaz **iñen** ṡān-ı edāñı / Olur ḡaȦ söz anuñ bār-ı ġirāñı

3442 Yüze gelmez **iñen** tedbir-i ‘āṡıȦ / Degüldür Ȧoėı taȦrīre muvāfiȦ

iñende [6] Ȧok, pek, daha Ȧok, gayet, ziyade. <YTS>

922 Hilālūñ ‘ömr-i az olur semāda / BaȦā olmaz **iñende** egri rāda

2798 Didi Yūsuf **iñende** öėme cāmı / Yaṡamasun anuñ gibi ḡarāmı

3111 Perīṡān eyleme ġöñlün **iñende** / İȦāle itme ol serv-i bülende

3363 Reviṡde her biri ‘ömr-i revende / Vefāṡı ber-Ȧarār olmaz **iñende**

3698 **iñende** eyleme ibrām u iȦdām / Olur tedric ile her mīve-i ḡām

4441 Bunuñ gibi söz olduȦȦa rivāyet / **iñende** ġöñli itmezdi ṡehādet

- infi‘āl** [1] gücenme, darılma, güce gitme, müteessir olma. <KT, KO, LN, OTAL>
- 3133 Bunuñ gibi vişāl irsün zevāle / Ki her gün bā‘ iş olur **infi‘āle**
- inhidām** [1] yıkılma, harap ve viran olma. <KT, KO, LN, OTAL>
- 5153 Oğursa ağzı yaqışmaz kelāma / Yazarsa bā‘ iş olur **inhidāma**
- in‘idām** [1] mahvolma, yok olma. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 3643 Hābāb-ı bāde göz dikdi hārāma / Vücūdî tîz irişdi **in‘idāma**
- in‘ikās** [1] bir yere vurup geri dönme, aksetme, yankı. <KT, KO, LN, OTAL>
- 4540 Nikāhından olup zevk u şafāsı / Aña düşdi maḥabbet **in‘ikāsı**
- inildemek** [4] inler gibi ses çıkarmak, inlemek. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>
- 349 Şular ağlar **inilder** kūh u vādî / Kamunuñ ‘ālem-i vuşlat murādı
- 599 **İnilder** bu şadādan kūh u vādî / Belādur inqıṭā‘ ü ittiḥādı
- 708 İder murğān-ı miḥnet anda feryād / **İnilder** Bisütünde şanki Ferhād
- 850 **İnilderdi** inerken yār-ı mezkūr / Ser-ā-ser nāle oldı çāh-ı menķūr
- inildi** [1] inilti, inleme sesi. <YTS, TS>
- 4583 Eger āh itse bir ‘āşık cigerden / **İnildiler** kopardı ḥānelerden
- inilemek** [1] inlemek, sızlanmak; çınlamak, yankılanmak. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>
- 2226 Giribānını çāk itmekde şantūr / **İniler** yatur il içinde ṭanbūr
- inkār** [3] tanımama, kabul ve tasdik etmeme, “öyle değildir” deme. “İkrār” ın zıddı. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ışkı itse inkār / Bu **inkār** olur idi ‘ayn-ı ikrār
- inkār etmek** [2] “yok” demek, reddetmek, kabul ve tasdik etmemek, tanımamak. <KUBBEALTI>
- 1001 Su ‘ālüm var size oluñ haberdār / Sözüñ söyleñ şaḥīḥin **itmeñ inkār**
- 1649 Ne deñlü kār-ı ‘ışkı **itse inkār** / Bu inkār olur idi ‘ayn-ı ikrār
- inkisār** [2] kırılma, kalbi kırılma, gücenme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 583 Dil-i Ya‘ķūbuñ oldı **inkisārı** / Yaşını ırmağ itdi ‘ayn-ı ‘ārı
- 936 Ğanî gönli gibi yok **inkisārı** / Bütün cümle miyānı vü kenārı
- inkılāb** [2] değişme, değişim, dönme, başka kalıba veya tarza dönme. <KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- 3045 Felekler gibi olur **inkılābı** / Deñizler gibi artar ıztırābı
- 5114 Yüze gelmez aķar şunuñ ḥabābı / Kesilmez ıztırāb u **inkılābı**

inķırāz [1] bir kalabalıktan, bir bütünden tek kişi kalmayacak şekilde tükenme, bitme.

<KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

4030 Ben oldum zaḥmet-i zindāna rāzî / Şafādur ḳavm-i şūmuñ **inķırāzı**

inķıṭāʿ [3] kesilme, tükenme, bitme, son bulma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARI>

425 Hūşūşā sen ḳoparduñsa nizāʿı / Güşāde eyile ʿayn-ı **inķıṭāʿı**

599 İñilder bu şadādan kūh u vādî / Belādur **inķıṭāʿ** ü ittiḥādı

1831 Eger tūmasalar ol māhı muṭlaḳ / Giderdi **inķıṭāʿ**-ı arza dek ḳaḳ

inķıyād [1] itaat etme, ram olma, kendini teslim etme. <KT, KO, LN, OAL>

4266 Kimūñ kim Ḥaḳḳa olan **inķıyādı** / Anı görür gözedür Rabb-i Hādî

inīlemek [1] acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak; (Yer için) gür, uğultulu yankılı seslerle dolmak, çınlamak, yankılanmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

896 Bile ağlar bu aʿyān ile enhār / Bile **inīler** bu cumhūr ile kühsār

inmek [18]

1. yukarıdan aşağıya doğru gelmek, “çıkma” karşıtı. <TS, KUBBEALTI, ÖTS>

222 Güneş gibi yire **indi** semādan / İrişdi armağān ile Hudādan

227 Zemīne **indi** çünkim şems-i Sübhān / Teraḳḳî itdi nūr-ı ʿayn-ı ʿOsmān

738 Bu sır taḳrîr ü taḥrîr ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir ḳāha **inmez**

850 İñilderdi **inerken** yār-ı mezkūr / Ser-ā-ser nāle oldı ḳāh-ı menḳūr

1378 Ḳıyāmet ḳāmeti mevzūn u mergūb / Terāzūdan **iner** mümtāz-ı maḥbūb

2465 Muʿaṭṭal oldı Yūsuf ḥidmetinden / Yire **indi** sipihr-i rifʿatinden

2664 ʿİnāyet eyledi Ḥaḳ **indi** taʿcîl / Yire düşmezden evvel dutdı Cibrîl

2827 Çıkarlardı gehî fevḳaʿs-semāya / **İnerlerdi** gehî taḥteʿs-şerāya

3116 Çıkar tadrîc ile ḳarḥ-ı berīne / **İner** tadrîc ile rûy-ı zemīne

3493 Güneş bir aḳ kebūter gibi **indi** / Gicenūñ büm-ı şūmından uşandı

2. (binilen bir hayvan veya taşıttan ayrılarak) yere ayak basmak. <KUBBEALTI>

1278 Bulurlar mäh-ı Kenʿānı orada / Devesinden **inüp** olmuş piyāde

1298 Deveden **indi** ḳaldı kārbandan / İrişdüm aña oḳ gibi kemāndan

2640 Atından **indi** yire nitekim nūr / Melāli var degül ammā ki mesrūr

4909 Dem-i vuşlatda şankim nūr-ı Raḥmān / Yire **indi** atından Pîr-i Kenʿān

4910 Kemāl-i ʿizzetinden şefḳatinden / Hemān Yūsuf daḥi **indi** atından

3. (bulunduğu yerden ayrılmadan) aşağıya doğru sarkmak. <KUBBEALTI>

1392 Yaraşmış **inmiş** ebrūsına destār / Cebīnin Levḥ-i Maḥfūz itmış ol yār

2539 Ağarmış saçları **inmiş** yañağa / Depesi beñzer idi qarlu tağa

4. (bir soydan, bir aileden) gelmek, neşet etmek. <KUBBEALTI>

5095 Bilünden **inmiş** oğluñ olsa bāğī / Aña Fārūk gibi ur çomağı

ins [] insan, beşer. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

ins ü cān/ins ile cān [2] insanlar ve ruhlar. <KANARI>

1479 Zihī cān kim hayāt-ı **ins ü cāndur** / Meh-i devrān u ħurşid-i cihāndur

1559 Dehānidur meger möhr-i Süleymān / Anuñ ağızına bakar **ins ile cān**

inşāf [6]

1. merhamete, vicdana ve mantığa dayanan adalet, itidal üzere hareket etme. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

3060 Ararsañ kāyinātı Qāf-tā-Qāf / Bulınmaz degme bir ādemde **inşāf**

inşāf etmek/eylemek [1] Hakça davranmak, adaletle göstermek, acıyıp merhamet etmek. <KUBBEALTI>

962 Gelün **inşāf eyleñ** hiç ola mı / Qoya pīrāheni gide ħarāmī

inşāfa gelmek [1] haksızlık etmekten vazgeçmek, merhamet etmek, adaletle davranır olmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

3092 Belāsın kendüñe ħalk-ı cihāna / **Gel** e **inşāfa** uşlan a utan a

2. “Bu kadarı da fazla, yeter artık, düşün, hakka uy!” anlamlarında ünlem olarak kullanılır. <KUBBEALTI, ÖTS>

107 Qaşı güyā ki medd-i Sūre-i Qāf / Kemāl-i ħudretine Ĥaqquñ **inşāf**

1903 Çekemezdi bu derdi ħulle-i Qāf / Oran oldu yiter **inşāf inşāf**

insān [44] memelilerden, iki eli olan, iki ayağı üzerinde dolaşan, sözle anlaşılan, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı, birey fert. Herhangi bir kişiyi ifade etmek için zamir gibi kullanılır: İnsanoğlu, kişi. <KT, CŪDÎ, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

73 Eger ħayvān eger **insān** eger cān / Ĥaqqı bilmekde ser-gerdān u ħayrān

110 ‘Acebdür bu tılısm-ı cism-i **insān** / Ki var anda hezārān genc-i pinhān

119 Qaçan insān-ı kāmīl olsa **insān** / Olur eşkāl-i müşkil cümle āsān

140 Eger olmasa mihr-i ‘ilmi raḥşān / Qalurdı zulmet-i cehl ile **insān**

191 Müşābihdür Burāqa ħüsn-i a‘ māl / Murādına ider **insānı** iṣāl

328 Zihī cem‘iyyet-i yārān u ħübān / Şanasın mevc urur deryā-yı **insān**

344 Görinen dīde-i **insān** ‘acebdür / Maḥabbet çāşnīsine sebebdür

347 Bu āteşle uyandı oldu ħandān / Qanādīl-i vücūd-ı cism-i **insān**

- 455 Yüzi her vech ile hûb idi her ân / Baqayın tûrayın dir idi **insân**
- 733 Bedenden âhir-i kâr ayrılır cân / Gerek biñ kerre ağzın yumsın **insân**
- 909 Yayıldı mülk-i Ken'âna bu tûfân / Ağışdı geldi deryâ gibi **insân**
- 1095 Benâtu'n-na'ş gibi kayd-ı eṭfâl / Perîşân eyler **insânı** be-her hâl
- 1098 Başırün bi'l-ibâd ü Rabb-i **insân** / Gözi açuqlara olur nigejbân
- 1109 Teveccüh ile **insâna** bu tevcîh / Olur her vech ile irşâd u tenbîh
- 1375 Lisânı cânib-i Hâk tercemânı / Dehânı cân-ı **insânunî** nişânı
- 1380 Cihânda halk olaldan cân-ı **insân** / Bunun gibi libâsa girmedi cân
- 1403 İşigi oldu mîknâṭis-i **insân** / Kimi nâlân kimi süzân u giryân
- 1423 Huzûrına irişmez oldu **insân** / Meger şavt u şadâ-yı âh u efgân
- 1549 Hıṭâbından gelür **insâna** bir hâl / Cevâba kudreti olmaz qalır lâl
- 1749 Taḥammül idemez bu zevka **insân** / Tururken bî-kes ü bî-yâr u bî-cân
- 2123 Olur taḳdîr olan **insâna** ta'yîn / Yemez umduğunu mihmân-ı miskîn
- 2270 Tağılmaz oldu dergâhında dîvân / Qasâvet virdi bu cumhûr-ı **insân**
- 2363 Cemâlünde ne var ey nûr-ı Sübhân / Baqacağı gelür baqduqca **insân**
- 2397 Mürebbâ olmasa 'ışk ile **insân** / Baqılmaz 'ayn-ı ta'zîm ile bir ân
- 2431 Kaçan kim 'ışka mağlûb ola **insân** / Şarâb-ı vuşlat olmaz aña dermân
- 2454 Dem-i fûrkatde artar hûsn-i cânân / 'Azîz olur ölürken cân-ı **insân**
- 2689 Belâdur keşret-i cumhûr-ı **insân** / Ki olur mâni'-i eşğâl-i Sübhân
- 2698 Ol işûn kim ola dermânı âsân / Melûl olmağ gerekmez aña **insân**
- 2799 İder bu cevher-i idrâki talan / Qılır **insânı** hayvân ile yeksân
- 3118 Hârîş olmak ider **insânı** maḥrûm / Tehevür gibi olmaz kâr-ı mez-mûm
- 3186 Didi idlâli qo ey naḥs-i nisvân / Ki nisvân oldu şeytânân-ı **insân**
- 3283 İder esmâsını **insâna** ta'lîm / Qılır erzâqını ervâha taqsîm
- 3449 Yiri sâkin qılır gerdûnı gerdân / Virür **insâna** idrâk ile iz'ân
- 4089 Cünûn-ı 'ışk ile bed-rây u bed-hû / Qılır **insân-ı** nâdânı siyeh-rû
- 4114 Gözüñ yaşı günâhuñ çirkini yur / Qılır **insânı** başdan ayağa nûr
- 4162 Sefâhet eyleyen **insân-ı** nâdân / İli ḥandân ider kendüyi giryân
- 4233 Kaçan kim 'ışka mağlûb ola **insân** / Gam u şadî olur yanında yeksân
- 4449 Görinmez bir qazâdur 'ışk-ı cânân / Ḥalâş olmaz ölince andan **insân**
- 4831 Taḥammül itmeyüb bu hâle **insân** / Olurdı her gören giryân u nâlân
- 4905 Yoluñ eṭrafı **insân** ile memlû / Develer aqdı geldi nitekim cû
- 4936 Fenâ âyînesidür çarḥ-ı gerdân / Baqâ naqsını görmez anda **insân**
- 5081 Çıkarur ay ile günden iki nân / İrişmez aña ammâ dest-i **insân**

5116 Hüner oldur ki fevt olduğda **insân** / İli giryân ide kendüyi hândân

insân-ı kâmil [1] erdemli ve olgun kişi; mürşit. [*tas.*] Allah'ın yeryüzünde halifesi olması itibarıyla onun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan ve beş hazreti, yani varlığın esas mertebeleri tümüyle kendisinde toplayan insan. Seccâdî, "İnsan-ı kâmil için zikredilen özellikler göz önüne alınacak olursa tıpkı büyük iksir gibi neredeyse imkânsız bir şeyin tarif edildiği görülecektir. Bununla birlikte Nefesî, her asırda dünyada bir kâmil insanın bulunacağını söylemektedir." açıklamasını yapmıştır. <KANARI, TTS, SECCÂDÎ>

119 Kaçan **insân-ı kâmil** olsa insân / Olur eşkâl-i müşkil cümle âsân

intihâ [2] bitme, tükenme, son bulma; nihayet, son. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

2935 Meşakkatdür her işüñ ibtidâsı / İrişür **intihâsında** şafâsı

4237 Olur bu resme 'ışkuñ **intihâsı** / Cefâsınuñ soñındadır vefâsı

intikâl [2]

1. göçme, ölme, öbür dünyaya göçme. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

2730 Bilindi **intikâl**-i pîr-i fânî / Fiğân itdi işitdi Yûsuf anı

2. kalma, irsiyet yolu ile geçme. <ÖTS, KUBBEALT>

intikâl etmek [1] (miras için) kalmak. <ÖTS>

368 Nübüvvet nûrınıñ fazl u kemâli / Halîlu'llâha **itdi intikâli**

intikâm [1] acı çıkarma, oç alma. <KT, KO, LN, OTAL>

1084 'Ayândur yerde qalmaz nâle vü âh / Ziyâde **intikâm** ıssıdur Allâh

intizâm [] yolunda olma, düzgünlük, tertip. <KT, KO, LN, OTAL>

intizâm vermek [1] düzene sokmak. <KANARI>

2427 Sözi dürrine **virdi intizâmı** / Didî şat baña luğ it bu gulâmı

intizâr [6] bekleme, beklenilme, gözleme. <KT, KO, LN, OTAL>

889 Bu yana Hâzret-i Ya' kûb-ı gam-h'âr / Tururdu **intizâr** ile dil-efgâr

1094 Aña remz ile i' lām itdi Bārî / Var idi iftirâka **intizârı**

1603 Düşî hergiz taḥallûf itmez idi / Düşine **intizârı** gitmez idi

2253 Nihân eylerdi derd-i 'ışk-ı yârı / Kapuda idi 'ayn-ı **intizârı**

4783 Vişâl-i 'an-ḳarîbûñ **intizârı** / Oyalardı o pîr-i bî-ḳarârı

intizâr çekmek [1] beklemek. <KANARI>

4343 Bilüp aḫvâl-i kâr-ı rûzgârı / Niçe yıl **çekdiler** bu **intizârı**

inzâl [1] indirme, indirilme. <KT, KO, LN, OTAL>

2932 Semâdan bir güzel қоç oldu **inzâl** / Yirine anı ḳurbân itdi fi'l-hâl

ip [1] bir şey bağlamakta kullanılan genellikle keten, kenevir ve sentetik liflerden bükülmek suretiyle meydana getirilmiş, düzgün çaplı, değişik kalınlık ve uzunlukta gereç, sicim.

<TS, ÖTS, KUBBEALT>

2828 Geminün **ipleri** virürdi âvâz / Çalardı şanki miñnet muṭribi sâz

iplik [2] pamuk, keten, yün, ipek vb. dokuma malzemelerinin uzun ince liflerinden her biri, bu liflerin birlikte bükülmüş ve çekilmiş durumu. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

2292 Elinde bir iki bağ **ipligi** var / Diler kim Yūsufa ola ḥarīdār

2293 Elinde **ipligin** idüp bahâne / Dir idi müşteriym ol cuvāna

irâdet [1] kalpte hissedilen istek, arzu, rıza, irade. <KT, OTAL, KANAR>

3299 Rızâ-yı yârına virdi **irâdet** / İdüp kendü rızâsından ferâğat

İrân [1] halkı Farsça konuşan, Asya'da büyük bir bölge. <KT, KA, TDVİA>

252 İcâzet virse bir ḫulına ol ḥân / İder **İrân** ile Tūrânı vîrân

î'râz [1] yüz çevirme, kaçınma, başka tarafa dönme. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

î'râz etmek/eylemek [1] yüz çevirmek, sakınmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4952 Erâzil şöḥbetinden **eyleñ î'râz** / Olur anlar metâ'-ı 'ömre mıkrâz

İrem [5] Ad kavminin kralı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adı. Yemen'de veya Şam'da olduğuna dair farklı bilgiler vardır. Kur'an-ı Kerim'de azgınlıkları sebebiyle helak edilen Ad, Semûd kavimleri ve Firavun'la birlikte sadece bir yerde "direkleri olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem" (Fecr/6-14) şeklinde zikredilmektedir. Şark-İslam edebiyatlarında İrem kelimesi daha ziyade Bağ-ı İrem şekliyle mutluluk verici, mamur ve gösterişli binaları, evleri vb. yerleri ifade eden bir mazmun olarak kullanılmıştır. <KT, KO, KA, ADŞS, TDVİA>

1484 **İrem** Bağında la'li tâze mîve / Teni başdan ayağa nâz u şîve

1661 **İrem** gülzârıdur zâtuñ hemânâ / Irağ itsün ḥazândan Ḥaḳ Ta'âlâ

2134 Mübârek demde vü ḳutlu zamânda / **İrem** Bağı gibi bir ḥoş mekânda

Aşağıdaki tanıklarda "irem" kelimesinin iki anlama da gelebilecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.

704 Seni bir daḫi yanumda görem mi / Cemâlün bağ-ı cennetdür **irem** mi

1445 Bu gülzâra **irem** dirseñ muḥaşşal / Yüri kesb-i liyâḳat eyle evvel

‘**irfān** [10] bilme, biliş, anlayış. [*tas.*] marifet, keşf, hads, ilham, sezgi, manevi ve ruhi tecrübeyle elde edilen bilgi, tecrübi bilgi, ilahi bir feyz olarak kâinatın sırlarını bilme kudreti, bâtinî, ledünnî ve ilahi bilgisi. <KT, CÜDÎ, OTAL, ADŞS, TTS>

- 7 Aña taḥsîn ider erbâb-ı ‘**irfān** / Ki iḥsânıdur anuñ ḥüsn-i ḥübân
 27 Görünsün âteş-i naẓımum gülistân / Ḥalîl-âsâ düşünsün ehl-i ‘**irfān**
 194 Didi Cibrîl eyâ sultân-ı ‘**irfān** / Buyur ‘arş-ı berîni eyle seyrân
 303 Felekler gibi var zâtında şevket / Binâsı ehl-i ‘**irfān** gibi kat kat
 403 Ḥabîr-i râz-ı ‘**irfān** eyle yâ Râb / Zâhîr-i ehl-i îmân eyle yâ Râb
 1137 Didi ey muḳtedâ-yı ehl-i ‘**irfān** / Kânı qavl ü qarâr u ‘ahd u peymân
 3882 Ḥiṭâb itdi ‘Azîze mâh-ı Ken‘ân / Didi ey nûktedân-ı ehl-i ‘**irfān**
 4013 Ol işden kim ola soñra peşîmân / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘**irfān**
 4675 Bahâ-yı ğalleyi bir ehl-i ‘**irfān** / Çuvaluñ birisinde kıldı pinhân
 5149 Bahâne bulmaz aña ehl-i ‘**irfān** / Meger ola ḥarîdârına noḳşân

irgürmek [7] ulaştırmak, eriştirmek. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 929 Qodılar önine pîrâhenini / Göke **irgürdiler** âh u enîni
 1133 Şükür Allâha minnet Zü’lcelâle / Ki **irgürdi** beni rûz-ı vişâle
 1264 Göke **irgürdi** feryâd u fiğânı / Bile ağlatdı ḥalq-ı kârbânı
 2208 Olurdı bir yana baḥş-i mevâlî / Göke **irgürdiler** şavt-ı maḳâlî
 4295 Selâm-ı şâhı **irgürdi** müretteb / Aña rû’yâ-yı mezkûrı didi hep
 4868 Yine maḳşûduña **irgürdi** Allâh / Seni taḥtına da‘ vet eyler ol şâh
 4915 Qoma fûrkatde Yaḥyâyı İlâhî / Vişâlûñ mihrine **irgür** ke-mâ-hî

irişmek [132]

1. erişmek, varılması zamana ve emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 12 Kaçan kim kâdir olam bu kemâna / **İrişür** tîr-i maḳşûdum nişâna
 85 Bu deryânuñ ki olmaz müşkili ḥall / **İrişmez** âḥirine ‘aql-ı evvel
 153 **İrişdi** şems-i ‘adlinüñ niẓâmı / Zâlâm-ı şirkden pâk itdi Şâmı
 161 **İrişen** nûr-ı zât-ı Kibriyâya / Döner âyîne-i ‘âlem-nümâya
 193 Ne yir kim ḥâtırına gelse ol dem / **İrişürdi** aña andan muḳaddem
 195 Senüñ Ḥaḳ rif’atüñ itdi ziyâde / Görüp didârını **iriş** murâda
 222 Güneş gibi yire indi semâdan / **İrişdi** armağân ile Ḥudâdan
 233 **İrişsün** vuşlat-ı cânâna cânı / Ḥalâş et ‘âlem-i fûrkatden anı
 268 Olupdur maẓhâr-ı eş-şeybû nûrî / **İrişmez** zâtına ‘izzet sürûrı

- 301 Yola düşdüm ĥazān yaprağı gibi / **İrişdüm** Mışra Nıl ırmağı gibi
- 353 Bu mihr-i ‘ ıřķ **iriřince** Ĥudādan / Ĥalāř eyler ĥuyūd-ı māsivādan
- 357 **İrişür** ‘ ālem-i ĥalb-i selīme / Gider cisminden aĥlāķ-ı zemīme
- 386 Ćü āĥır oldu İřĥāķuñ zamānı / Dem-i ‘ aşra **irişdi** řems-i cānı
- 410 **İriřsün** nesli tā rüz-ı ĥıyāma / Ĥükümet eylesünler Rūma řāma
- 417 İlāĥı devleti olsun ziyāde / **İrişsün** bir nefesde biñ murāda
- 437 Yönelidi ĥasret-ābād-ı fenāya / **İrişdi** arz-ı Ken‘ ān-ı belāya
- 440 Ėanemden muğtenem olinca ādem / **İrişmez** kellesine gelle-i ĥam
- 495 Viřāl-i Ĥaķķa **iriřdi** o merĥūm / Firāķı derdine düřdi bu ma‘ řūm
- 546 Güneş gibi **irişsün** maţla‘ ına / Güher gibi ĥarıřsun menba‘ ına
- 556 **İriřsün** bāđuña tāze nihālūñ / Ĥarıřsun baĥrūñe āb-ı zülālūñ
- 594 O günlerde **irişdi** bir belāya / Ĥodı başın yire mānend-i sāye
- 627 **İrişdi** ĥāţıruma ĥavf ü ĥaşyet / Bu düşün eyle ta‘ birine himmet
- 679 Uyandı nāgeh ol şem‘ -i hidāyet / **İrişdi** cānına ĥaylī melāmet
- 699 Kiřinūñ aşşı itmez düd-ı āĥı / **İrişür** emr-i taķdīr-i İlāĥı
- 750 **İriřdi** aķrabāsından tevehhüm / Yüzinūñ māĥını zeyn itdi encüm
- 780 **İrişdi** bir ĥazā-yı nāgehānı / Yumuldı ağızı tutuldı dehānı
- 844 Dil-i nādāna beñzer teng ü tārīķ / **İrişmez** ĥa‘ rına idrāk-i bārīķ
- 893 Gelürler cem‘ olup giryān u nālān / **İrişmez** göklere feryād u eĥġān
- 944 Ćıkıřur ĥurd ile ol serv-i ĥālāk / Ĥaġan aşlıandan **iriřmez** aña bāk
- 1015 **İrişmez** mi size Ĥaķķuñ ‘ azābı / Ĥisāb itmez misiz rüz-ı ĥisābı
- 1017 Sözinden ĥurda **irişdi** ĥacālet / Gözi yaş ile ŗoldı geldi ĥālet
- 1031 Hezārān şır ü bebr ü gürķ ü ĥaplan / Alayıyle **irişdi** ŗoldı Ken‘ ān
- 1078 **İriřdi** Ĥazret-i Ya‘ ĥūba fūrķat / Firāķ-ı Yūsuf ile ĥaldı ĥasret
- 1089 **İrişdi** gūřına ĥātifden āvāz / Didi ĥıl ĥayd-ı ġayrı dilden ifrāz
- 1101 Bu ifrāţ-ı maĥabbet oldu miĥnet / **İriřdi** farkına sevdā-yı fūrķat
- 1165 **İrişdi** gökde ‘ Azrā‘ ile Cibrīl / Bu esrār-ı nihānı ĥıldı tafşıl
- 1175 Sebebsüz kimse ĥurtulmaz belādan / Mu‘ āvinler **irişür** her yañadan
- 1261 **İrişdi** göñline ġurbet melāli / Görinmez oldu Ken‘ ānuñ cibāli
- 1281 Yetiřdi āĥ ile Yūsuf ĥaţāra / **İriřdi** bād-veř ol kühsāra
- 1298 Deveden indi ĥaldı kārbandan / **İrişdüm** aña oķ gibi kemāndan
- 1301 Dehānından ĥıkınca beddu‘ āsı / **İrişdi** beddu‘ āsınuñ belāı
- 1304 Eger incinmese bu ‘ abd-i meřķūr / **İriřmezdi** bize ālām-ı mezbūr
- 1312 řabā-yı raĥmet **irişsün** feraĥnāk / Ťaġılsun yolumuzdan ĥār u ĥāřāk

- 1352 Çü Nîl ırmağı oldu cilvegâhı / **İrişdi** hüsni mehden tâ-be-mâhî
- 1401 **İrişdi** ‘ izzet ile bir sarāya / Havāsı dil-güşā ra‘ nā fezāya
- 1420 **İrişür** ‘ ışıķı erbāb-ı şühūda / Olur bir zelzele beyt-i vücūda
- 1423 Huzūrına **irişmez** oldu insān / Meger şavt u şadā-yı āh u efgān
- 1564 **İrişdi** Ka‘ be-i maķşūda çün peyk / Didi *lebbeyk Allāhümme lebbeyk*
- 1582 Niçe gün yatdı ol zıll-ı ilāhî / **İrişdi** göklere āh-ı siyāhı
- 1583 Cemālî güllerine geldi hūmret / Ten-i sīmīnine **irişdi** şıķlet
- 1592 **İriş** ‘ id-i vaşl-ı yāra tekrār / Müyesser ola istifsār-ı dildār
- 1664 Cemālūn mihri **irişmiş** zevāle / Bir ay içinde dönmişsin hilāle
- 1776 Görindi itdi cānānı tecellî / Tecellīsinden **irişdi** tesellî
- 1811 Mu‘ allādur boyuñ serv-i revānı / Aña **irişmesün** dest-i edānî
- 2073 Kamer gibi serî‘ ü’s-seyr ü çālāk / **İrişmez** gerdine şebbāz-ı idrāk
- 2124 Bu fānide eger hayr u eger şer / Naşīb olan **irişür** ey birāder
- 2196 **İrişdi** güşına gāyibden āvāz / Eyitdi ey nihāl-i gonca-i nāz
- 2240 **İrişmez** oldu ol kaşı hilāle / Bu hālî hikmete itdi havāle
- 2242 Zuhūra gelmeyince emr-i taķdīr / **İrişmez** menzil-i maķşūdına tīr
- 2289 **İrişmiş** mağribe şems-i hayātı / Gözini bağlamış hū‘āb-ı memātı
- 2298 Meh-i rūze gibi kadre **irişdüm** / Bu cumhūr-ı ahibbāya karışdum
- 2310 İdüp zerre gibi sa‘ y-ı kifāye / Duriş **irişmege** mihr-i Hudāya
- 2393 O bālāya **irişmez** dest-i idrāk / Anuñ kem pāyesidür fevķ-i eflāk
- 2489 Eger bir gonca bir gün olsa handān / **İrişmez** yarına olur perişān
- 2514 **İrişse** kākşî dahî yakına / Tolaşsa rişte-i cānum beline
- 2542 Devesiyle dönüp ebr-i bahāra / **İrişdi** şevket ile ol diyāra
- 2578 Kuvāsına **irişdi** za‘ f-ı hicrān / Yetişdi cevher-i ‘ aķlına noķşān
- 2596 Güneş tölündüğü gibi zemīne / Görindi şehri **irişdi** yakına
- 2597 Dünüñ nişfinda haylî menzil aldı / **İrişdi** Külbe-i Aḫzāna geldi
- 2697 Sen anı ol seni itsün ziyāret / **İriş** maķşūduña çekme melālet
- 2859 Nikāḫ itdiler āḫir bir birine / **İrişdi** ‘ āşıķuñ cānı yirine
- 2871 Hıṭāb-ı ‘ izzet **irişdi** ezelde / Diyār-ı Ka‘ bedi bir hōş maḫalde
- 2880 Gelenler qor gider bu fānî yurdu / **İriş** maķşūduña bir gün öñürdi
- 2899 Hücūm itdi anuñ vecd ile hālî / **İrişdi** mihr-i ‘ aķlınuñ zevālî
- 2935 Meşakķatdūr her işüñ ibtidāsı / **İrişür** intihāsında şafāsı
- 2943 Hikāyet buldı bu resme nihāyet / Zeliḫāya **irişdi** haylî ḫālet
- 3048 **İrişür** dest-i dūd-ı āhı yāra / Çeker cānı gibi anı kināra

- 3098 **İrişdüñ** hâşılı bâķī murāda / Ki mālīk olduñ ol hayrū'l-‘ibāda
- 3129 Tārīķ-ı vuşlatında fi'l-haķīķa / **İrişdüm** güc ile nısf-ı tārīķa
- 3171 Żarūrī fāş olur bu rāz-ı pinhān / **İrişür** ‘izzetüñ ‘ırzına nokşān
- 3225 Ne cāyı menzil itdiyse muḥaşşal / **İrişdi** ‘ışk-ı aña andan evvel
- 3231 **İrişdi** kāyināta vecd ü ḥālāt / Bile aġlardı anuñla semāvāt
- 3245 Kemāle **irişince** ‘ışk-ı dildār / Olur ma‘şūķ ‘ayn-ı ‘āşık-ı zār
- 3313 Şabā-veş girdi bāġa ol yüzi gül / Nebātāta **irişdi** bir tezelzül
- 3408 Ayaķ baş pāye-i kaşr-ı vişāle / Elüñ **irişdi** zevķ-ı bī-mişāle
- 3410 **İrişüp** gülşenüñde her murāda / Ne var bir bülbül olursa ziyāde
- 3477 Zeliḥāya firākı eyledi kār / **İrişdi** bāġına bād-ı seḫer-vār
- 3514 Mekīn olmuşdur eyvān-ı celāle / **İrişmez** aña illā āh u nāle
- 3607 **İrişdi** ol meh-i ḥurşid-sāye / Bu tertīb ile yapduġı sarāya
- 3643 Ḥabāb-ı bāde göz dikdi ḫarāma / Vücūdī tiz **irişdi** in‘idāma
- 3673 Melāmet oķına olma nişāne / **İrişme** az tama‘dan çok ziyāna
- 3677 Gezüp ol mihr ile ḫāne-be ḫāne / **İrişdiler** üçünci āsumāna
- 3726 İdenler ‘ayn-ı ta‘cīlin güşāde / **İrişmez** maķşad-ı rāy-ı murāda
- 3751 Budur kaşdum bu gün ey Māh-ı Ken‘ān / Ya cānāna **irişem** yā virem cān
- 3761 Müyesser eyleyince Rabb ü Hādī / Talebsüz **irişür** merdün murādı
- 3762 **İrişem** dir iseñ maķşūda gel var / Baña yalvarma var Allāha yalvar
- 3795 Teraḫḫum eyle serv-i ser-firāzum / **İrişdi** ḫadd ü pāyāna niyāzum
- 3881 **İrişür** çār tāk-ı āsumāna / Olur mezkūresi zülfine şāne
- 3924 Ziyāfet emri **irişdi** tamāma / Zeliḥā başladı fetḫ-i kelāma
- 3948 **İrişdi** aña şankim āb-ı raḫmet / Şalıñdı anda serv-i bāġ-ı cennet
- 4112 Metā‘-ı vuşlata **irişdi** hicrān / Müyesser olmaz oldu seyr-i cānān
- 4126 Güneş gibi vücūdī pür-ḫarāret / **İrişdi** ḫāne-i ‘aķlına ġāret
- 4144 **İrişdi** ḫāme-veş başına sevdā / Maḫabbet nāmesin kıldı hüveydā
- 4198 Selāmet ḫānesi olmuş o mesken / **İrişmez** aña dest ü pāy-ı düşmen
- 4199 Zenān-ı Mışruñ **irişmez** ziyānı / Mekān idinmiş ol dārū'l-emānı
- 4279 Ol eṣnālarda bir düş gördi Reyvān / **İrişdi** gönline ḫavf ü hirāsān
- 4315 Kibāruñ taġa beñzer iḫtişāmı / **İrişe** zulm ü bühtānuñ ġumāmı
- 4323 Bu oldu ķābiliyyet mukteżāsı / **İrişe** rif‘ate zātı hümāsı
- 4393 Aña **irişdi** ḫālī āḫir-i kār / Kime kim şorsa dildārından aḫbār
- 4514 Nitekim serv-i bostān-ı leṭāfet / **İrişün** ķāmetüme istiķāmet
- 4526 **İrişdi** zātına baḫt-ı hümāyūn / Cemālī oldu evvelkiden efzūn

- 4529 Ğam-ı yāra zevāl olur havāle / Kaçan kim **irişe** hadd-i kemāle
 4534 Teveccüh eyledi Hâk hazretine / **İrişdi** peyk-i Mevlâ hıdmetine
 4550 Vişāl ile **irişdi** cânı cāna / Hümā-yı rif at irdi āşiyāna
 4603 Pes andan şoñra **irişdi** yedi yıl / Zuhūra gelmedi bir yirde hāşıl
 4686 **İrişdi** Yūsufa bunlar *ke-mā-kān* / Du‘ālar itdiler bî-hadd ü pâyân
 4778 Elin yüzine sürince hemānā / **İrişdi** hazretine peyk-i Mevlâ
 4803 **İrişdükçe** harāb-ābād-ı Mışra / Şoruñ aḥbārını evlād-ı Mışra
 4807 **İrişdi** Mışra bunlar nāme ile / Kaṭār-ı üştür ü hengāme ile
 4897 **İrişdi** Yūsufa aḥbār-ı Ya‘kūb / Yirinden şıçradı gün gibi ol ḥūb
 4977 Qoma cân murğını ḥākī kafesde / **İriş** ‘arş-ı berīne bir nefesde
 4990 **İrişdi** Yūsufuñ rûz-ı firākı / Cihānda qaldı derd-i hecri bākī
 5028 **İrişdi** ‘ālem-i bālāya cânı / Qodı terk itdi bu süflī mekânı
 5081 Çıkarur ay ile günden iki nân / **İrişmez** aña ammā dest-i insân

2. (belli bir zaman) gelmek, gelip çatmak, ermek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 183 Meger bir dem **irişdi** bir şeb-i târ / Şafā-baḥş idi gūyā kākül-i yâr
 470 Anası Yūsufün oldı za‘īfe / Ecel **irişdi** ol zāt-ı şerīfe
 508 Gelecek vaqt **irişdi** gelmedi āh / Dirīgā olmadum ḥālinden āgāh
 695 Sürürüñ hep melāle oldı tebdīl / **İrişdi** ayrılık eyyāmı ta‘cīl
 1919 Yetiş bīmāruña ölmezden evvel / Kerem eyle ecel **irişmedin** gel
 2228 Dügün eyyāmına **irişdi** pâyân / Gelen bigāneler oldı perişân
 3491 Meger bir gün sipihrūñ yüzi döndi / Şeb-i hicrân **irişdi** gün tölündi
 5003 **İrişdi** bir zamān-ı ḥasret-engīz / Ğam ile töldi dehr-i miḥnet-āmīz

irmek [75]

1. ermek, istenen veya özlenen bir duruma, belli bir merhaleye ulaşmak, kavuşmak, nail olmak.

<YTS, KUBBEALT>

- 176 Öñürdi mālīk ol ‘ışk-ı şerīfe / Leṭāfet kesb iden **irdi** Laṭīfe
 221 Murādına **irüp** ol serv-i bālā / Göñül alçaqlığın itdi hemānā
 260 Alaca sancağ **irmiş** āsumāna / Muşābih resmi mīr-i ‘āşıkāna
 436 Bu keşretten **irüp** Ya‘kūba vaḥdet / Şeḥerden eyledi Ken‘āna rihlet
 461 Şu dirlik kim ḥicāb ola vişāle / Gerekmez gün gibi **irsün** zevāle
 550 Tamām itdi sözini çünki Ya‘kūb / Dil-i Īnāsa **irdi** derd ü āşüb
 584 Kaçurdu elden ol şebbāz-ı cânı / Sipihre **irdi** feryād u figānı
 704 Seni bir daḥi yanumda görem mi / Cemālūñ bağ-ı cennetdür **irem** mi

- 740 Mürebbî olmasa ‘uşşâka fûrkat / Kemâle **iremez** mihr ü maḥabbet
- 764 Hazân faşlı gibi **irdi** şitâbân / Çıkardı câmesi evrâkın ol ân
- 838 Belâ çoğ **irmek** ile enbiyâya / Liyâkat kesb ider qurb-i Hudâya
- 923 Kâra gönüllüler **irsün** zevâle / Yüzinden bellüdür mânend-i lâle
- 1105 Cefâdan ḥatırına **irmese** ğam / Vefânun lezzetin tuymazdı âdem
- 1224 Şühûdu’l-ḥâl ile ol bey‘-nâme / Mühürlendi **irüp** ḥadd-i tamâma
- 1321 Vişâle **irmiş** üftâde mişâli / Bulutlar ağlamağdan oldu ḥâlî
- 1432 Tecellî ‘âleminde rûz-ı kısmet / Naşîbi olana **irdi** bu devlet
- 1494 Elini öpmeye el **imez** aşlâ / Meger âl itmek ile öpe ḥinnâ
- 1668 Olur mı gülşenün aḥvâli muḥtel / Şitâdan **irmese** aña şovuk el
- 1732 Fiğânun göklere **irse** yiri var / Görindi nâ-bedîd oldu perî-vâr
- 1739 Ya teşhîr eyledi bir ehl-i teşhîr / Ki ḥüsn ü behcetüne **irdi** tağyîr
- 1904 Bu resme söyleyüp ol şem‘-i rûşen / Şefâ‘ at umar idi **irdüğinden**
- 1996 Ḥazânının **irüp** tâze bahârı / Açılmış ‘arızının lâlezârı
- 2131 Gülün ‘ışkından **irdi** ḥaylî ḥâlet / Bozardı yâsemînün beñzi ğâyet
- 2177 Ziyâde ‘izzete **irdüm** şanurdu / Bu lu‘betbâz-ı dehre aldanurdu
- 2412 Şehâdet itdi qalb-i mihrîbânı / Ki **irdi** şahid-i maḥşûda cânı
- 2492 Zeliḥâ **irdi** çünkim bu murâda / Perestâr oldu ol ḥayrû’l-‘ibâda
- 2614 Hemân ol laḥzada cân **irdi** şandum / Görenlerden ḥicâb itdüm utandum
- 2621 Didi şükr ü sipâs ol Zü’lcelâle / Ki **irdi** rûz-ı hicrânun zevâle
- 3055 Dürîşür her murâdına **irince** / Eline ḥâtem-i vaşlı girince
- 3133 Bunun gibi vişâl **irsün** zevâle / Ki her gün bâ‘ış olur infi‘âle
- 3244 Zeliḥânun **irince** dūd-ı âhı / Yaşardı Yûsufun çeşm-i siyâhı
- 3268 Su‘âlî ‘âşıkun **imez** tamâma / Kaçan şâgird ola yâr-ı benâma
- 3520 Ferâğat itmege dermânun olmaz / Vişâle **irmege** imkânun olmaz
- 3542 Kemâle **irmedi** mi ‘ışk-ı dildâr / Degüldür ṭâlî‘-i sa‘düm baña yâr
- 3553 Zeliḥâya **irüp** bâd-ı melâlî / İki kât oldu ḳaddinün nihâlî
- 3603 **Irüp** dâmânına nâzı şabâsı / Açılsa ḳaşr-ı ḥüsninün esâsı
- 3661 Koma ey cân ṭabîbi şöyle bîmâr / Ecel **imezden** evvel eyle tîmâr
- 3728 **İrenler irdiler** Ḥaḳḳa müretteb / Şirât-ı müstaḳîme gitdiler hep
- 3741 Şitâb ile **irüp** bâd-ı seḫer-vâr / ‘Ale’l-fevr eyledi ḳapuyı dîvâr
- 3798 Bu derde Yûsuf eylerken taḥammül / Vücûdı baḫrine **irdi** tezelzül
- 3857 ‘Azîzün gûşına **irdi** bu ifsâd / Çağırdı Yûsufun ḳatline cellâd
- 3913 Dirîğâ gün gibi **irdi** zevâle / Yolından gelmedi ḳaşr-ı vişâle

- 3970 Kimi döndi hazān **irmiş** çināra / Elin kesdi düşürdi bir kenāra
 4088 Maḥabbet ehli beñzer ol hilāle / **İrer** noḡşān ile āḡir kemāle
 4161 Ne dem kim **irse** bir ‘āşık vişāle / Yerinüp eyler āh u nāle
 4261 Қаған ‘ālī maḡāma **irse** ednā / Құлағı sağır olur göñli a‘ mā
 4367 Şu resme **irdi** faḡr ile felāket / Yıkıldı bir bir eyvān-ı riyaşet
 4373 Gözi baḡmaz cemāl-i nāzenīne / Eli **irmez** vişāli dāmenine
 4392 Faḡīr oldı aña **irdi** felāket / Qoyuldı her taraftan geldi nekbet
 4406 Қаған kim ‘ışq-ı pāk **irse** kemāle / Elem bir ‘ālem olur ehl-i ḡāle
 4539 Nikāḡ it sen daḡı **irsün** murāda / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudāda
 4550 Vişāl ile irişdi cānı cāna / Hümā-yı rif‘at **irdi** āşiyāna
 4559 **İresin** ‘āşık iken vaşl-ı yāra / Bulasın bir oñulmaz derde çāre
 4562 Kemāle **irdi** imān-ı Zeliḡā / Mu‘īn oldı aña her yirde Mevlā
 4855 Qamış-i Yūsuf ile yola girdi / Hemān Ya‘ḡūba būy-ı Yūsuf **irdi**
 4914 Du‘ālar müstecāb oldı orada / Niçe bī-çāreler **irdi** murāda
 5004 Hazān **irdi** şovuḡ deprenđi şarşar / Bıraḡdı kendüyi berg-i gül-i ter
 5097 Kemāl-i devlet ile olma ḡandān / **İrer** bedr-i tamām-ı ‘aḡla noḡşān
 5124 Bahār-ı ‘ömrün **irmişdi** şitāsı / Sefīd olmışdı şaçumuñ qarası
 5175 Hazān **irince** gitdi sīneden cūş / Lisānum ‘andelībi ḡaldı ḡāmūş

2. belli bir yere, bir noktaya varmak, vasıl olmak, erişmek. <KUBBEALTI, ÖOTS>

- 197 Nesīm-i şubḡ gibi yola girdi / Hemān-dem Mescid-i Aḡşāya **irdi**
 465 Ecel derbendi ḡošdur sālikāna / Geçenler **irdi** şaḡrā-yı cināna
 616 On iki yaşına **irdükde** Yūsuf / Aña keşf oldı esrār-ı taşavvuf
 895 Bulutlar gibi **irdi** ol diyāra / Yaḡası her birinün pāre pāre
 1353 **İrince** Nīle ol mihr-i leḡāfet / Şu‘ā‘ından şuya düşdi ḡarāret
 1445 Bu ḡülzāra **irem** dirseñ muḡaşşal / Yūri kesb-i liyāḡat eyle evvel
 1655 Libās-ı mātem ile **irdi** bir şeb / Qızardı aḡlamaḡdan ‘ayn-ı kevkeb
 2225 Cihānı tıtdı çengīler şadāsı / Göke **irdi** muḡannīler nevāsı
 2452 Ma‘āza’llāh **irince** rüz-ı fūrḡat / Gözini dörd ider derd-i maḡabbet
 4830 Ġirīv ü nāle ḡoldurđı cihānı / Semāya **irdi** ‘āşıklar fiḡānı
 4890 Ġirīv ü nāleler tıtdı cihānı / Semāya **irdi** aşḡābı fiḡānı

3. gelmek, gelip çatmak, erişmek. <KUBBEALTI>

- 1835 Qara baḡtından **irdi** zulmet-i ḡam / Şarındı āhdan destār-ı mātem
 2994 **İrince** ol şeb-i ḡadre nihāyet / Bu resme oldı şükr ile şikāyet
 4140 Şu gibi nāle ile geḡdi çāḡı / Süñüḡe **irdi** hicrānı bıçaḡı

irsāl [5] gönderme, gönderilme, yollama; elçi gönderme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, ÖOTS>

395 Yüri var sen getir biryânı fi'l-hâl / Risâlet saña olsun dirseñ **irsāl**

4899 Binüp atına istiğbâle çıktı / Resûle kendüyi **irsâle** çıktı

irsāl etmek/eylemek/kılmak [3] göndermek, yollamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ; KUBBEALTI>

3032 Zeliḥā bir süri aḡnāmı fi'l-hâl / Şafā-yı ḥâtır ile **kıldı irsāl**

4635 Didi **irsāl idüñ** aña peyāmum / Daḥi vaşf eyleñ ecdād-ı kirāmum

4852 Didi sa'y eyleñ itmeñ hergiz ihmâl / Resûle bu ḡamîşi **eyleñ irsāl**

irşād [10] doğru yolu gösterme, doğru yola sevk etme, uyarma. [tas.] İrfan sahibi birinin, bir kimseye tarikatı ve Allah yolunu göstermesi. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

624 Dil-i Ya' kūbı Yūsuf eyledi şād / Didi bir gün aña ey pîr-i **irşād**

739 Gelür Ya' kūba derd ü Yūsufa ḡam / Ġaraḡ **irşāddur** Allāhu a'lem

1109 Teveccüh ile insāna bu tevciḥ / Olur her vech ile **irşād** u tenbîḥ

1612 Mürîdi kābil-i **irşād** ider 'ışk / Velāyet ḡaşrını ābād ider 'ışk

1754 Açar 'ışk ehlinüñ ḡaflet gözini / İder aşḡāb-ı **irşāduñ** güzîni

5039 Yolup aḡ ṣaḡını pîrân-ı **irşād** / Bulutlar gibi kıldı anda feryād

irşād etmek/kılmak [4] doğru yolu göstermek, uyarmak, aydınlatmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

619 Anı **irşād iderdi** zāt-ı Ya' kūb / Olurdu her sözi yanında merḡüb

1399 Maḡām-ı 'ışḡa **itdi** ḡalkı **irşād** / Görenler 'āşık oldu kıldı feryād

4076 Kimine ma' rifetde oldu üstād / Kimin Ḥaḡ cānibine **itdi irşād**

4248 İdüp zindān esîrin ḡamdan āzād / Çeküp her merd-i ḡāmı **kıldı irşād**

irtifā' [2] yükselme, yukarı çıkma. <KT, KO, LN, OTAL>

177 Olagör āfitāb-ı 'ışḡa sâ'î / Sebebdür **irtifā'a** her şu' ā'ı

4982 Bu gün gün gibi kesb-i **irtifā'** it / Berî ol ehl-i dünyādan vedā' it

irtihāl [1] dünyadan ahirete göçme, vefat, ölme. <KT, KO, LN, OTAL>

4876 Şu gibi Mışra aḡdı ḡalb-i meyyāl / Şafā-yı **irtihāli** virdi bir ḡāl

İş [6] İshak Peygamber'in büyük oğlu ve Rum neslinin atası. Rivayete göre İshak Peygamber yaşlılığında, kendisinden sonra elçi olacak çocuğu için Allah'tan istekte bulunacağı zaman nefsi kuzu kebabı ister. Çocuklarından İs'i çağırır, eğer gönlünün çektiği kebabı getirirse elçilik duasını onun için edeceğini söyler. İs de babasının isteği üzerine ava çıkar. İs avdayken oğullarından Yakub'un elçi olmasını isteyen eşi kuzu kebabı pişirip sofraya getirir. Hz. İshak

kebabın nereden geldiğini sorunca eşi, oğlu Yakub'un avladığı kuzu etinden pişirdiği cevabını verir. Eşinin bu hilesi sonucu Hz. İshak, elçilik duasını Yakub için eder. Bu duası Allah katında kabul edilir, Hz. Yakub'a elçilik ve peygamberlik verilir. <KA, DEKS, TDVİA>

- 383 Zuhûra geldi bir günde iki hûb / Öñürdi 'İş toğdı şoñra Ya' kûb
 389 Gelürdi aña geh Ya' kûb u geh 'İş / Nebiyyu'llâh velî itmezdi teşhîş
 390 Çağırđı oğlı 'İşi hâzretine / Nazargâh itdi 'ayn-ı 'izzetine
 396 Atası 'İşe itmişdi maḥabbet / Maḥabbetden araya düşdi nisbet
 407 Zamândan şoñra oğlı 'İş geldi / Görüp Ya' kûbuñ âlin ḥayret aldı
 418 Nübüvvet oldı Ya' kûba 'inâyet / Aña 'İş itdi gâyetde 'adâvet

'İsâ [2] İsrailoğullarının son peygamberi. Bir mucize eseri olarak babasız dünyaya gelmiştir. Cebrail'in Meryem'e ruh üflemesiyle babasız olarak dünyaya geldiği için "Ruhullah" sıfatıyla da anılır. Kendisine İncil indirilmiştir. Otuz yaşında kendisine peygamberlik verilmiştir. Kendisine ancak on iki kişi inanmıştır. Bu on iki kişiye "havarî" denir. Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmek istediklerinde bir tepeye çıkarıp çarmıha germek istemişlerdir. Ancak İsrailoğullarının gözüne onu şikâyet eden kişi İsa suretinde görünmüştür. Hz. İsa melekler tarafından dördüncü kat göğe yükseltilmiştir. <KA, ADŞS, DEKS>

- 230 Bi-ḥaḳḳ-ı rif'at-i İdrîs ü 'İsâ / Bi-ḥaḳḳ-ı mâcerâ-yı Nûḥ u Mûsâ

Aşağıdaki tanıkta Hz. İsa'nın göğe yükselişi ve Hz. İsa'yı çarmıha germe olayı benzerlik unsuru olarak kullanılmıştır.

- 352 O bālâya idüb 'İsâ gibi yol / 'Anâsır çâr-mîḥinden berî ol

'İsâ-dehân [3] İsa ağızlı. Hz. İsa körlerin görmesini sağlama, hastaları iyileştirme, ölüleri diriltme gibi mucizeler göstermiştir. Sevgilinin dudağı can bağışlamakta İsa'ya benzetilir.

<ADŞS, HAYÂLÎ BEY>

- 1723 Ḥayâtum olmaz ol rûḥ-ı revânsuz / Ne dirlik baña ol 'İsâ-dehânsuz
 2191 Yirinde bulmadum 'İsî-dehânı / Kim eyler bunuñ ile zindegânî
 2388 Ararken gökde bir 'İsâ-dehânı / Bulasın yirde anı nâgehânî

İşâl [] vardırma, ulaştırma, yetiştirme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

İşâl etmek/kılmak [2] ulaştırmak, eriştirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 191 Müşâbihdür Burâka hüsn-i a' mâl / Murâdına ider insânı İşâl
 2443 'Azîz aldı Meh-i Ken'ânı fi'l-ḥâl / Zeliḥâ ḥânesine kıldı İşâl

İşâr [6] esirgemeyip verme, cömertçe saçma, serpmeye. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2368 Zülâl-i rahmeti olmazsa İşâr / Bülend olmaz nihâl-i kâmet-i yâr

îşâr etmek/kılmak [5] saçmak. <KANAR/>

- 484 Vaşıyyet sözlerini kıldı tekrâr / Naşîhat dürlerini **itdi îşâr**
 700 Naşîhat cevherini **kıldı îşâr** / Didi olsun saña Mevlâ nighdâr
 4391 Tõkınsa gûşına yârından aḥbâr / **Ḳılurdu** sâ'ile mengûşın **îşâr**
 4839 Birer miḳdârı dünyâda ne kim var / Birâderler yolına **kıldı îşâr**
 4961 Naşîhat dürlerini **kıldı îşâr** / Revânı gitdi bâlâya melek-vâr

işbât [] delil ve tanık göstererek doğrusunu meydana çıkarma, sabit kılma, sağlamlaştırma. <KT, KO, LN, OTAL>

işbât etmek [1] delil göstererek bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak. <KUBBEALTİ>

- 4827 Düşî gerçekliğini **itdi işbât** / Meh-i Ken'âna geldi ḥaylî ḥâlât

ise [50] i- ek-fiilinin şart kipinden kalıplaşmış şeklidir. Bağlama işlevi yanında bir pekiştirme işlevi de yüklenmiştir. <KT, ÖTS>

- 9 Gerekmez baña ol yâruñ vişâli / Şi'âr-ı müste'âr **ise** cemâli
 56 Gönül ehl-i hevâ 'ömr **ise** kûtâh / Günâhum çokdur âh estaḡfiru'llâh
 61 Ne deñlü ḡarḳ **isem** baḥr-i ḥatâya / Bağışla âb-ı rûy-ı Muştâfâya
 175 Maḥabbet olur **ise** dest-gîrûñ / Yesîr olur senûñ emr-i 'asîrûñ
 235 Günâhın 'afv idüb suçın bağışla / Saña ne lâyıḳ **ise** anı işle
 787 Eger fâş olmaz **ise** bu ḳabâḥat / Zihî devlet zihî 'izz ü sa'âdet
 880 Ne deñlü taş bağırılı **ise** iḥvân / Firâḳ-ı Yûsuf içün ağladı ḳan
 1163 Eger maḳtûl **ise el-ḥukmü li'llâh** / Mezârı bâḡ-ı cennet ola her gâh
 1326 Du'âsı her nefes maḳbûl olurdu / Ne maḳşûd eyler **ise** ol olurdu
 1449 Mecâz **ise** daḡi terk itme 'ışḳı / Olur âyîne pûlâd-ı Dımışḳî
 1463 Eger var **ise** vicdânuñda ḥâlet / Kitâb-ı 'ışḳdan diñle rivâyet
 1807 Didi sen ḳanda **iseñ** andayam ben / Taşavvur itme kim yabandayam ben
 1882 Açarsın rûy-ı dildârûñ ḥicâbın / Bilürsin ḳanda **ise** yâr bâbın
 1891 Şevâba gir ne deñlü zaḥmet **ise** / Diyesin ancaḡ olur fûrḳat ise
 1939 Ölümlü ḥastanuñ âhını alma / Ne deñlü **ise** noḳşânına ḳalma
 1963 Beni rûy-ı cemâle mazḥar itsün / Kûdüret var **ise** gönlinde gitsün
 2203 Ne deñlü var **ise** seyr ü temâşâ / Der-i dildârda oldu müheyyâ
 2252 Du'â itmekden **ise** baña aḡyâr / Yeg idi gelse düşünâm eylese yâr
 2473 Kerem eyle eger var **ise** imkân / Sözüüm var taşra gelsün Mâh-ı Ken'ân
 2477 Didi olmuş **ise** ḥıdmetde noḳşân / Ḥalâl eyle eyâ sultân-ı ḥübân
 2593 Bulur ḳanda **ise** oḡlını ol pîr / İder bu mâcerâyı aña taḳrîr

- 2649 Eger olmuş **ise** hıdmetde taķķır / Ne deñlü zaķmet ise eyle taķırır
- 2678 Bu gün olmakdan **ise** Mışra sultān / Yeg idi kim olam dervış-i Ken' ān
- 2771 Ne deñlü serd **ise** maķbūb-ı zālīm / řarāb-ı nāb ile olur mülāyim
- 2993 Günāh **ise** eger mihr ü maķabbet / Senüñdür ol günāh ey māk-tal'at
- 3016 Didi řāhum günāhumı bağışla / Murāduñ her ne **ise** anı işle
- 3150 İdegör kādır **iseñ** bir devāya / Döyemez oldu cānum bu cefāya
- 3205 Mübāřır olur **isem** bu fesāda / Yirüm kıalmaz řufūf-ı enbiyāda
- 3218 Zemāne bī-vefā yār **ise** serkeş / Karār u şabr yok ' ışķ ise āteř
- 3293 Ne deñlü **ise** řefķat itdi cānān / Velī bu hālī andan kıldı pinhān
- 3378 Dirīg itmeñ yolında bař u cānı / Ne maķřūd eyler **ise** virün anı
- 3421 Yiridür çarķ-ı elťāfun řihābı / Mūnevver eyler **ise** bu türābı
- 3633 Revādūr ĥayme-i luťfuñ řınābı / İķāta eyler **ise** bu türābı
- 3722 Ne vař' itdi **ise** bu iki mehveř / Der ü dīvārına oldu mūnaķķař
- 3748 Faķīre dūřman **iseñ** daķı cānā / Berāy-ı mařlaķat eyle mūdārā
- 3762 İriřem dir **iseñ** maķřūda gel var / Baña yalvarma var Allāha yalvar
- 3796 Bu kerre olmaz **iseñ** sōzūme rām / Tenümde eylemez cān murķı ārām
- 4202 Viřālī kaşırını kıılmaķa ta' mīr / Ne tedbīr itdi **ise** bozdı taķdīr
- 4320 Eger var **ise** sende rāy-ı rūřen / Nařīķat al bu Yūsuf kıřřasından
- 4506 Çekersin derd-i ' ışķı bunca yıldur / Murāduñ her ne **ise** baña bildir
- 4681 Didiler ' izzet ise ancağ olur / ' Aķā vū řefķat **ise** ancağ olur
- 4683 Eger kim Mışra varmayan birāder / Bu def' a varur **ise** def' olur şer
- 4797 Çıķar var **ise** sende ' ayn-ı ' illet / Benüm evlāduma kıılma ihānet
- 4837 Mülāķāt olur **ise** Ĥazret-i Pīr / Bu hāl-i māziye kııl ĥüsn-i ta' bīr
- 5089 Menāl ü māl ü emlāki nidersin / Ne deñlü var **ise** kıorsın gidersin
- E27 Fiğān ile olur ' ışķ ehli rüsvāy / Olursa vāy eger olmaz **ise** vāy

İřhāk [9] Hz. İbrahim'in ikinci ođlu olan peygamber. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biridir. Tevrat'ta olduğu gibi Kur'an'a göre de Hz. İbrahim çocuğu olmadığı için Allah'a yalvarıp çocuk istemiş, ilerlemiş yaşında çocuk sahibi olmuştur. Kur'an'da Hz. İbrahim bu durumu ifade ederken, "İhtiyar hālimde bana İsmail'i ve İşhak'ı lūtfeden Allah'a hamdolsun" demektedir, buradan ikinci çocuğun İşhak olduğu anlaşılmaktadır. İbrahim Peygamber'in vefatından sonra yerine İşhak Peygamber geçmiştir. <KA, KT, TDVİA, ADŞS, DEKS>

- 370 ' İnāyet itdi İbrāhīme Ĥallāk / Vücūda geldi İsmā' il ü **İřhāk**

- 381 Nebiyyu'llāh **İshāk**-ı mükerrrem / Diyār-ı Şāma 'azm itdi hemān-dem
 386 Çü āhır oldı **İshākuñ** zamānı / Dem-i 'aşra irişdi şems-i cānı
 387 Fenā āyīnesine kıldı diqqat / Görindi Hāzret-i **İshāka** rihlet
 406 'Acāyib hīle-i şer' iyye kıldı / Bu āli Hāzret-i **İshāk** bildi
 408 Çü ma'lūm oldı **İshāka** bu aḥvāl / Yidi anuñ da biryānını fi'l-hāl
 419 Vaşıyyet eyledi Ya' kūba **İshāk** / Ki vara ḥālasına Şāma dek çaḳ
 3396 Dehānın açmadın cumhūr-ı 'uşşāḳ / Tıyardı ḥurdeyi ol Āl-i **İshāk**
 4643 Babamuzdur bizüm Ya' kūb-ı āfāk / Dedemüzdür Ḥalīlu'llāh u **İshāk**

İskender [1] İskender-i Zülkarneyn veya Büyük İskender. Hayatları, yaşadıkları bölgeler ve başarıları yönünden birbirine çok benzeyen bu kişileri eski tarih, tefsir, edebiyat vs. müellifleri çok defa aynı kişi sanmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de İskender-i Zülkarneyn'in yeryüzünde Allah tarafından güçlü kılındığı, kendisine verilen imkânlarla doğuya ve batıya kadar ilerlediği, Yecûc ve Mecûc kavimlerine karşı demir ve bakırdan bir set yaptığı söylenir. Peygamberliği veya veliliğine ilişkin farklı görüşler vardır. Makedonyalı Filip'in oğlu İskender *MÖ* 356 yılında doğmuş, *MÖ* 323 yılında ölmüştür. Geniş bir coğrafyaya yayılmış birçok devleti on iki yıl gibi kısa bir süre içinde ortadan kaldırarak buralarda büyük bir imparatorluk kuran İskender'in başarıları kendisinden sonra gelen insanlar için bir ilham kaynağı olmuş, hakkında destanlar yazılıp çeşitli menkıbelere konu edilmiştir. Rivayete göre İskender, ordusu ile Zulumât ülkesine Âb-ı Hayât'ı aramaya gitmiş ama veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği halde İskender'e nasip olmamıştır. <ADŞS, FMS, DEKS>

- 3051 Hemān **İskender** olur kāyināta / Aḳar göñli anuñ Âb-ı Hayāta

İslām [6] Allah'ın Kur'an-ı Kerim ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, Müslümanlık. Kur'an'a göre İslam, kişinin kendisini yalnız Allah'a teslim etmesi, yalnız O'na kul olması, yalnız O'na ibadet etmesi demektir. Bu anlamıyla İslam, yalnız son peygamber Hz. Muhammed'in getirdiği dinden ibaret değil, bütün peygamberlerin insanları tek Allah'a kulluk etmeye ve salih amel işlemeye davet etmelerinin özünde olan bir inanç sistemidir.

<KT, CŪDÎ, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 139 Adı ĩmān u **islāmuñ** kilīdi / Ḥüsāmü'd-dīndür zāt-ı ferīdi
 150 'Uşāta seyf-i **islāmı** çalındı / Nübüvvetle vilāyetler alındı
 157 Ğubār-ı rāhı oldı kuḥl-i **islām** / Açıldı 'ayn-ı A' rāb ile A' cām
 169 İki ġīsūsı ve'l-ey/e iki lām / Yüzi leyleyn içinde rüz-ı **islām**
 680 Tırup ol dīn-i **islāmuñ** penāhı / Didi sen ḥayrını vir yā İlāhī

3284 Gider aşnâmi **islâma** muṭî' ol / O yoldur Һazret-i Һaḳḳa varan yol

ism [] isim, ad, nam. <KT, LN, CÛDÎ, KANARİ>

İsm-i A'zam [1] Allah'ın en büyük ismi. İsm-i Azam ve Allah'ın hangi isminin İsm-i Azam olduğu hususunda yine aynı şekilde Kur'an'ın hangi suresinde yer aldığı ve özel bir isim olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları Allah'ın her isminin İsm-i Azam olduğunu savunmaktadır. Bazılarına göre ise İsm-i Azam, Allah kelimesidir. <KANARİ, SECCÂDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

1622 Ne Һikmetdür mişâl-i **İsm-i A'zam** / Bilinmez aduñ ey şâh-ı mükerrerem

İsmâ'îl [9] İbrahim Peygamber'in ilk oğlu olan peygamber. Kur'an'da adı geçen peygamberlerdendir. Babasının diğeri eşi Sara'nın isteği üzerine annesi Hacer ile birlikte bugünkü Mekke şehrinin bulunduğu yere götürülmüş ve orada büyümüştür. <ADŞŞ, DEKS, TDVİA>

370 'İnâyet itdi İbrâhîme Һallâḳ / Vücûda geldi **İsmâ'îl** ü İshâḳ

2884 Görindi geldi **İsmâ'île** şeyṭân / Didi *gâfil me-bâş* ey nûr-ı sübhân

2915 Alursañ benden **İsmâ'îli** el-ân / Baña şabr u sükûnı eyle ihsân

2917 Һalîlullâha **İsmâ'îl** ol dem / Didi ey efḍal-i evlâd-ı Âdem

Babası İbrahim Peygamber ile birlikte Kâbe'yi inşa etmişlerdir. İsmail Peygamber'in ayak vuruşlarıyla Zemzem suyu ortaya çıkmıştır. <ADŞŞ>

375 Һarındaşından **İsmâ'îl** olup dūr / Varup Ka'be diyârın kıldı pūr-nūr

İbrahim Peygamber bir çocuğu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylediği için İsmail'i kurban etmek için hazırlamış, İsmail de teslimiyet göstermiştir. Hz. İbrahim bıçağı birkaç kez İsmail'in boynuna sürdüğü halde bıçak kesmemiş. O sırada Cebrail bir koç ile gelmiş ve kurban olarak koçu kesmesini söylemiştir. İslamiyet'teki kurban hadisesi de bu olayın hatırasıdır. <ADŞŞ, DEKS>

2872 Buyurdı ceddüm İbrâhîme Sübhân / Didi kıl oğluñ **İsmâ'îli** ḳurbân

2873 Yudı arıtdı **İsmâ'îli** tenhâ / Mübarek ellerine yaḳdı Һinnâ

2930 Bıçağın çaldı **İsmâ'île** ammâ / Bıçağı kesmedi aşlâ ve ḳaṭ' â

2934 Hemân-dem oldı **İsmâ'îl** âzâd / Bu hâle vâlideyni oldılar şâd

'işmet [7] masumluk, günahsızlık, ırz ve namusa mugayir işlerden uzak durma. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1100 O ma'şûmı ayırdı **'işmet**-i Һaḳ / Bu hâl oldı aña evlâ vü elyaḳ

2866 O şâlihde ki ola **'işmet**-i Һaḳ / Olur idlâl-i tâlih pend-i muṭlaḳ

3668 Şabâ-veş **'işmetüm** dāmânın açma / Kerem eyle daḥi artuğa geçme

- 3820 Hicâb itdi hemânâ döndi kaçdı / Şalâhı ‘**işmeti**’ aynını açdı
- 4026 Bu egriden yaradılmış erâzil / Olurlar ‘**işmetüm**’ aynına hâyil
- E30 Nihâl-i bâğ-ı ‘**işmet**’ şâh-ı ümmet / Şerîfî’l-halk u sulţânü’l-vilâyet
‘**işmetu’llâh**’ [1] Allah’ın ismet sıfatı, günahsızlık, temizlik.
- 2894 Gözedür anı ‘ayn-ı ‘**işmetu’llâh**’ / Olur nokşân u ‘işyânından âgâh
isnâd [4] bir şeyi bir kimseye atma, nispet etme, bağlama, bir şeyi birisi için yaptı deme, iftira atma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 1016 Size bu yüz karası oldu **isnâd** / İderler la‘ net ile aduñuz yâd
isnâd etmek/eylemek [3] (bir sözü, bir işi) bir şeye veya bir kimseye dayandırmak, ona bağlamak; kara çalmak, iftira atmak. <KUBBEALTI, 17. YÛZYIL TÛRKÇESİ>
- 967 Girü evvelki söze oldu bünyâd / Günâhı **eylediler** kûrda **isnâd**
- 3108 Güzeller şâhını kıl hayr ile yâd / Günâhı bî-günâha **itme isnâd**
- 4178 Günâhı bî-günâha **itdüm isnâd** / Güler aḥvâlûme aḥbâb u ezdâd
istebrak [1] sırma veya sırma taklidi tellerle işlenmiş kıymetli kalın bir cins kumaş ve bu kumaştan yapılan giysi. Kâmûs-ı Osmânî’de kelimenin aslının Farsça olduğu ve Türkçede “istufe” dendiği belirtilir. Muhtelif renkleri olan bu kumaşın eni kırk beş santimetre olur. Bu kumaştan Doğu Anadolu’nun birçok yerinde gelin elbisesi, döşemelik vs. yapılırmış. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, OTDTS, GİYİM KUŞAM>
- 1385 Geyinse ḥulle-i **istebrakını** / Göze göstermez idi ḥür-ı ‘îni
istemek [17] istek duymak, arzulamak, dilemek. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>
- 180 Ḥudâyı görmek **isterseñ** muḥaşşal / Irağa gitme evvel kendüñe gel
- 391 Eyitdi ḥâtırum ey mäh-manzar / Şikâr âhûsınuñ biryânın **ister**
- 685 Elin öp Ḥazret-i Ya‘ kûba gel var / İcâzet **iste** ibrâm eyle yalvar
- 816 Kuyı gibi kâra gönüllü iḥvân / Kuyıya atmağ **ister** anı el-ân
- 983 Ne ‘âlemdesin ey sulţân-ı ḥübân / Kafesden uçmağ **ister** tâyir-i cân
- 1720 Gönül mışrında sulţân itdüm anı / Ne cânı **ister** oldum ne cihânı
- 1893 Cemâli gülleri derdünle şoldı / Senüñ çağ **istedüğün** gibi oldu
- 1910 Hele boynuñda yok zencîr bârı / Gezersin **istedüğün** yerde bârî
- 1985 Beni **ister** dilersen ey perî-rû / Zamân ile gelesin Mısrâ toğru
- 2428 Ḥalâlüm **ister** oğul itsün anı / Müşerref eylesün bu ḥânedânı
- 2505 İderdi Yûsufa ta‘ zîm ü tekrîm / Eger cân **istese** eylerdi teslîm
- 2885 Atañ öldürmek **ister** sen cuvânı / Eve gel esleme zinhâr anı
- 3134 Yıkılmış ḥâtıruma olma mi‘ mâr / Ki ma‘ mûr olduğunı **istemez** yâr

- 3672 Halâlin **iste** Mevlâdan hemîşe / Gider fi‘l-i harâmı itme pîşe
 4029 Zeliḥâ kim ḥicâb-ı ‘ayn-ı cāndur / Beni azdurmağ **ister** çok zamāndur
 4268 Girü Ḥaḳdan olur derdine tîmâr / Araya **istemez** kim gire ağıâr
 4968 Riyâsetden uşandı murğ-ı cānı / Komağ **isterdi** fânî âşiyânı

istevē’l-mā [1] “Her yeri su kapladı.” Nuh Tufanı’na işaret etmektedir. “İstevā” yükselme, tahta çıkma ve kurulma, hüküm ve idare etme, kaplama gibi anlamlara gelmektedir. Hûd suresinde Hz. Nuh kıssası anlatırken bu kelime kullanılmıştır. <KANAR2, KUR’AN YOLU, İKS>

- 4551 Maḥabbet Nîli taşdı tâ ser-ü-pâ / Görindi mâcerâ-yı **istevē’l-mā**
isti‘ cāl [2] acele etme, bir şeyin çabuk olup bitmesini isteme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 3829 Meh-i Ken‘ân kapulardan geçerken / Bu **isti‘ cāl** ile taşra kaçarken
isti‘ cāl etmek/eylemek [1] acele etmek, sabırsızlanmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2983 Ecel aña ki **isti‘ cāl eyler** / Ganem-veş kûrda istikbâl eyler
istifâde [1] faydalanma, kâr, kazanç; öğrenme, bilgilenme. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 4922 Beyân-ı vâridât-ı enbiyâda / İderlerdi ifâde **istifâde**
istifsâr [8] sorma, sorulma, sorup anlama, bir şey hakkında tafsilat ve malumat isteme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>

- 1120 Olur ‘uşşaka **istifsâr**-ı cānân / Şabâ-yı âteş-i sūzân-ı hicrân
 1592 İrişe ‘îd-i vaşl-ı yâra tekrâr / Müyesser ola **istifsâr**-ı dildâr
istifsâr etmek/kılmak [6] sormak, soruşturmak, soru yöneltmek. <ÖTS>

- 1004 Buyur bizden ne **istifsâr idersin** / Sözüñ baş üstine söyle ne dirsün
 1119 Ne **istifsâr ide** ne aña nāmın / Diline almaya Yūsuf kelâmın
 2612 Ser-â-ser cümle **istifsâr kıldı** / Bu yirün ḥaylî aḥvālını bildi
 3892 ‘Azîze bu maḥanna kâr kıldı / Cevârisinden **istifsâr kıldı**
 4307 Getürdi cümle **istifsâr kıldı** / Kemâl-i şıdkını fehîm itdi bildi

Aşağıdaki tanıkta “halini hatırını sormak” anlamında “istifsâr-ı ḥâl etmek” tabirinin farklı bir kullanımı görülmektedir. <KANARI>

- 2674 Atamuñ ḥâlin **istifsâr kıldum** / Ziyâde ḥasret olduğımı bildüm
istiğfâr [4] Allah’tan mağfîret dileme, tövbe etme, “estagfirullah” deme. <KT, KO, LN, OTAL>

- 788 Eger nokşânumuz olursa menḳûl / Olalum cümle **istiğfâra** meşğûl

- 1142 Rücû‘ itdürdi anı pend-i ma‘ kûl / Hemân-dem oldu **istiğfâra** meşğûl
 1297 Olurken cümle **istiğfâra** meşğûl / Biri didi ki Mâlik alduğı kûl
 2376 Sözüden Yüsufuñ çok ‘ ibret aldı / Peşimân oldu **istiğfâra** geldi

istiğnâ [9]

1. mevcutla kanaat edip başka bir şeye ihtiyaç duymama, kanaat, tok gözlülük. [*tas.*] Dünya mal ve makamlarından bağlarını kesme yoluyla elde edilen ihtiyaçsızlık. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, SECCÂDÎ>

- 1550 Celâl ile тұrur қаşı кемәні / Görinür anda **istiğnâ** nişanı
 3010 Bu künc-i ğamda ammâ Mâh-ı Ken‘ân / İder eyvân-ı **istiğnâda** cevân

2. yüz çevirip bakmama, nazlanma, tenezzül etmeme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 3131 Şabâya beñzer **istiğna**-yı dildâr / Ki artar nâr-ı ‘ ışk anuñla her bâr
 3486 Bu **istiğnâda** ol âh eylemekde / Bu cevır itmekde ol hâlin dimekte
 3487 Kişinüñ ‘ ışkına nâķış olsa dâyim / Olur ma‘ şûķuñ **istiğnası** lâzım
 3488 Kemâl-i ‘ ışk ider ‘ uşşâķı şâķir / Olamaz dilber **istiğnâya** kâdir
 3911 Bu aña mâyil ol bundan ğürizân / Bu **istiğnâda** ol nâlân u ğiryân
 4040 Kemâl-i ‘ ışķını tuymuş ezelden / Ğomaz ammâ ki **istiğnâyı** elden
 4565 Vefâ itse mülâyim olsa dilber / Ziyâde ‘ âşık **istiğnâya** başlar

istiḥkām [1] sağlamlık, kuvvet, kuvvetli ve dayanıklı olma. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 4402 Yoğ idi anuñ **istiḥkāmı** aşlâ / Mişâl-i rây u tedbîr-i Zeliḥâ

istiḥrâc [1] çıkarma, netice çıkarma, anlam çıkarma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

Tanıkta kitaplardan fal bakma âdeti üzerinde durulmuştur. Bu durumda kelimenin “fal bakma, bazı belirtilerden ileriye dair manalar çıkarma” anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

- 3344 Maḥabbet-nâmesin itdi çemen fâş / Şecerler egdi **istiḥrâcına** baş

istiḥzâ [1] eğlenme, eğlenceye alma, biriyle eğlenme, alaya alma. <KT, KO, LN, OTAL>

- 754 Vücûdî Ka‘ besine her qarındaş / Atardı dest-i **istiḥzâ** ile taş

istikâmet [1] doğruluk, dürüstlük; bir şeyin bir tarafa doğru uzanması, cihet, teveccüh.

<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 4514 Nitekim serv-i bostân-ı leṭâfet / İrişsün kâmetüme **istikâmet**

istikbâl [4]

1. gelecek zaman, gelecek. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

4085 Bu hâl eyler ta' aqkıl cāmesin çāk / İdemez kimse **istikbāli** idrāk

2. ikram ve sevgi göstermek için gelmekte olan bir zatın önüne çıkma, karşılama, karşılanma, karşı çıkma. <KT, KO, OTAL>

2141 Teveccüh itdi **istikbāle** fi'l-hāl / Zeliḥā yolına ḥarc itdi emvāl

4899 Binüp atına **istikbāle** çıkdı / Resüle kendüyi irsāle çıkdı

istikbāl etmek/eylemek [1] karşılamak. <KUBBEALTI, ÖTS>

2983 Ecel aña ki isti' cāl eyler / Ğanem-veş qurda **istikbāl eyler**

istikrāh [] tiksınme, iğrenme. <KT, KO, LN, CÛDÊ>

istikrāh etmek/eylemek [2] iğrenmek, nefret etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

3830 Dil ü cān ile zikru'llāh iderdi / Günāh itmekden **istikrāh iderdi**

4945 Cihānda zulm elin kūtāh eyleñ / Günāh itmekden **istikrāh eyleñ**

istimdād [1] yardım isteme, imdat isteme, medet. <KT, KO, LN, CÛDÊ>

4479 İdeli sizden **istimdād**-ı himmet / Yüzüme bakmaz oldı 'ayn-ı 'izzet

istirāḥat [1] dinlenme, rahat etme, rahat bulma. <KT, KO, LN, CÛDÊ>

1699 Didi şevk ile ey kân-ı melāḥat / Sözüñden buldı rûḥum **istirāḥat**

'**ısyān** [13] asi olma, itaatsizlik, emre boyun eğmeme. Dinî anlamda Allah ve Hz.

Peygamber'in emirlerine uymamak, itaat etmemek demektir. <KT, KO, LN, DİNİ KAVRAMLAR>

2894 Gözedür anı 'ayn-ı 'işmetu'llāh / Olur noqşān u '**ısyānından** āgāh

3188 İdince nār-ı '**ısyān** ile ülfet / Gelür fāsıqlarun yüzine ḥumret

3200 Faḳīri kılmāsın '**ısyāna** ilḳā / Bu erzānī degüldür aña zīrā

3204 Aña ben 'ayn-ı '**ısyān** ile bakmam / Hıyānet adını kendüme taḳmam

3654 Ṭtulum eylerüz bu yolda 'ısyān / Bu '**ısyānuñ** olur dermānı āsān

3731 Mey-i '**ısyān** kimi kim serḥōş itdi / Delü gibi ḥilāf-ı semte gitdi

3865 Eger öñinde olsa çāk-i dāmān / Yanuñda Yūsuf olur ehl-i '**ısyān**

4042 Kişi sevdüğünü rüsvāy ider mi / 'Avāmü'n-nāsa '**ısyānını** der mi

4045 Diye ḥālî budur ehl-i ḥaṭānuñ / Efendisine '**ısyānı** olanuñ

4489 Gider '**ısyān** gubārını yüzümden / Hicāb-ı ḡafleti ḳaldur gözümden

4736 Ṭtup bir ḳardaşın bu ehl-i '**ısyān** / Ḳuyıya atdılar maḥzūn u giryān

'**ısyān etmek/eylemek** [2] ayaklanmak, baş kaldırmak. <KANARİ>

937 Didi evlādına '**ısyān idersiz** / Hemān qurda ḳurı bühtān idersiz

3654 Ṭtulum **eylerüz** bu yolda '**ısyān** / Bu '**ısyānuñ** olur dermānı āsān

iş [48] bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak ortaya konan etkinlik, çalışma, amel. <TS, KUBBEALT>

- 534 Ki Yūsuf dir yürür Yūsuf işidür / Hāriş-i vuşlat olmak ‘ışk **işidür**
- 721 Bu luṭfi Yūsufa itmişdi ancak / Bu **işde** var idi bir hikmet-i Hāk
- 781 Bu deñlü mu‘ cizātın gördi ilhvān / Bu **işe** oldılar gāyet peşimān
- 796 Eyitdi anlara ey kavm-i ‘āciz / Ne **ışdūr** bu ki şimdi iz idersiz
- 943 Benüm oğlum sefihāne **iş** itmez / Sizi koyup ḥaṭālu yire gitmez
- 1018 Didi feryād ile *ḥāṣā ve kellā* / Bu **işler** aşlumuzdan gelmez ašlā
- 1106 **İşi** ‘āşıkларуñ sehv ü ḥaṭādur / Kamu mağlūb-ı yār-ı dil-rübādur
- 1248 Peşimān u perişānuz bu **ışden** / Başumuz ḥāllü oldu serzenışden
- 1457 **İşüñ** olmaya dirseñ böyle düşvār / Şabā-veş kühsār-ı ‘ışka düş var
- 1692 Ola kim derdüñe dermān idem ben / Bu müşkil **işleri** āsān idem ben
- 1705 Yañağı al kendü āl **ışı** āl / Beyānında lisān-ı nāṭıka lāl
- 1763 Saña düşde daḥi tuş olmaz oldum / **İşüm** ağlamağ oldu gülmez oldum
- 1787 Yanuñda müşkil **işler** olur āsān / Perişān etme ‘aqlum ey peri-şān
- 2016 Maḥabbet eyledi derviş-meşreb / **İşi** zühd ü şalāḥ idi müretteb
- 2035 ‘Azīz-i Mısr olup bu **ışden** āgāḥ / Sitāre imtiḥānın itdi nāgāḥ
- 2239 Bu **ışden** ‘ākıbet itdi ferāḡat / İderdi sāde pehlūya kanā‘at
- 2554 Görenler oldılar giryān u nālān / Bu **ışde** kaldılar bī-huş u ḥayrān
- 2580 Yimez içmez uyumaz ḥurrem olmaz / **İşi** ağlamağ oldu yüzi gülmez
- 2698 Ol **işüñ** kim ola dermānı āsān / Melül olmak gerekmez aña insān
- 2892 Nebī kısmı yaramaz **ışı** itmez / Koyup toḡrı yolu egriye gitmez
- 2935 Meşakḡatdūr her **işüñ** ibtidāsı / İrişür intihāsında şafāsı
- 3113 Ġanīmet gör bu deñlü vaşlı zinhār / Çoḡ itme az **ışı** olma ṭama‘kār
- 3199 Ferāḡat itsün ol **ışden** ki her ān / Ola dīnine dūnyāsına noḡşān
- 3301 **İşi** eglencedūr her kārđāna / Olur terk-i hevāsına bahāne
- 3406 Kerem kıl eyleme ḥayr **ışı** te’ḥīr / Yıkılmış ḥaṭırumuz eyle ta‘mīr
- 3574 Aña tefvīz itdi **ış** bu kārı / Aña şarf itdi māl ü kārbarı
- 3641 Ol **ışı** baña teklīf itme ey māl / Ki benden gelmez ol estaḡfiru’llāh
- 3696 Didi Yūsuf yūri var olma güm-rāh / Her **ışde** ḥāzır u nāzırdur Allāh
- 3757 Benümle olamazsın hem-terāzū / Ki ‘ışk **ışine** şıḡmaz zūr-ı bāzū
- 3760 Tehī ḡalmaz cihānda dest-i cerrār / Bu **ışden** ḥalkuñ aḡyārı ider ‘ār
- 3763 Ola kim açıla baḡlu ḡapular / Ḥayırlı **işleri** ide muḡadder
- 3862 Ḥudā ḡaḡḡı içün ta‘yīn ü taḡḡīḡ / Bu **ışı** itmedi ol yār-ı şiddīḡ

- 3964 Kesildiler vücūd ārāyişinden / Naşîḥat aldılar taḳdîr **işinden**
 3998 Degüldi itdügi **işden** ḥaberdâr / Hicâb-ı ‘ârını terk itdi nâçâr
 4011 Ḳabâḥat olmadan dermânın eyle / Kerem eyle **işün** âsânın eyle
 4013 Ol **işden** kim ola şoñra peşîmân / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘irfân
 4015 Kişiye eylük itmek mu‘teberdür / ‘Ayıblu **işleri** şanma hünerdür
 4633 Ğalâl almağ içün cem‘ eyleñüz mâl / Bu **işde** eylemeñ bir zerre ihmâl
 4671 Bu **işde** itmeñüz hergiz tereddüd / Alıñ buğdayumuzdan bir niçe müd
 4840 Şaḳîler zôr-ı bâzûya ṭayanur / **İşinden** ‘âkıbet kendü utanur

iş işlemek [4] işini görmek, çalışmak, amel etmek, muamele etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 254 Ğazâ yolında aşḫâb **işin işler** / Ḳulına mâl-i Ḳârûnı bağışlar
 1310 Saña zulm idenün suçın bağışla / Şefâ‘at kıl nebîler **işin işle**
 1980 Ṭapuña lâyıḳ olan **işi işle** / Benüm maḳşûdumı baña bağışla
 4815 Kile uğurlayan şahsı bağışla / Şefî‘ ol enbiyâ **işini işle**

işi Allah’a kıalmak [1] ümitsiz durumlar karşısında söylenir, hiçbir ümit olmamak.

<KUBBEALTI>

- 1700 Beni âhum eli girdâba şaldı / Benüm **işüm** hemân **Allâha kıaldı**

işi başa düşmek [1] başkasının yardımından umudunu keserek işi kendisi yapma zorunda kalmak.

<DŞD>

- 3221 Zelîḥâ gördi **işdür başa düşdi** / Perî-rüyına bulışdı görüşdi

işini bilmek [1] nereden ve nasıl yararlanacağını bilmek. <ÖTS>

- 3855 Şarâb-ı ‘ışḳdan hergiz ayılmaz / Ḥaṭâsın añlamaz **işini bilmez**

işten güçten kıalmak [1] artık iş yapamaz duruma gelmek. <KUBBEALTI>

- 2959 Temâşâ-yı cemâlinün ucından / **Ḳalur** her kişi **işinden gücinden**

işâret [] bir şeyi parmakla, göz ve kaş vs. ile gösterme, gösterme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

işâret etmek/eylemek [2] bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 2135 ‘Azîze geldi bir peyk-i beşâret / Zelîḥâ geldügin **itdi işâret**

- 3416 Kimi göz ile **eylerdi işâret** / Ki ya‘nî ey meh-i bürc-i leṭâfet

işbu [1] bu, işte bu, özellikle bu. <YTS, TS, KT>

- 4403 Olup güyâsı **işbu** âşiyânun / Şarardı sâza döndi beñzi anun

işik [1] eşik; kapı. <YTS, ÖTS>

- 1403 **İşigi** oldı mıḳnâṭîş-i insân / Kimi nâlân kimi süzân u giryân

işitmek [43]

1. kulakla algılamak, duymak. <TS, KUBBEALTI>

- 82 Günâh ile şular kim kūr u kerdür / Ne görür ne **işidür** bî-ḥaberdür
- 311 **İşitse** yolda bir şavt u enîni / Uşûl ile yürür her nâzenîni
- 394 **İşitdi** Ḥazret-i Ya‘kûb anası / Didi Ya‘kûba gel ey pîr olası
- 534 Ki Yûsuf dir yürür Yûsuf **işidür** / Ḥariş-i vuşlat olmağ ‘ışk işidür
- 577 **İşit** bu ‘ izzet-i Rabbü’l-Ġafûrî / Ḥadîş-i qudsîdür eş-şeybû nûrî
- 626 **İşitdüm** cümle ervâh-ı enâmı / Çağırdı es-salātu ve’s-selâm ı
- 814 Feleklerde melekler gör neler dir / **İşidür** kulağum bu sözi bir bir
- 1005 Sa‘ âdet bize kim gördük yüzüni / **İşitdük** nâgehân şîrîn sözüni
- 1139 Şımazlar ‘ahdi şırlar la‘l-i nâbı / **İşitmezler** ḥiṭâb-ı pür-‘itâbı
- 1697 **İşitdi** dâyenûn sözün Zeliḥâ / Aña râz-ı nihânın itdi ifşâ
- 1718 Melekdür yâ perî yâ rûh-ı şânî / Ne görmüş ne **işitmiş** kimse anı
- 1950 Tapuñdur çâresüzler çâresâzı / **İşidürsin** münâcât u niyâzı
- 1975 **İşitdi** Yûsufuñ luṭf-ı kelâmın / Yüz urdı ayağına şordı nâmın
- 2028 Cemâline **işiden** ‘âşık oldı / Cihân elṭâf u iḥsâniyle ṭoldı
- 2140 Beyân itdi **işiden** kaldı ḥayrân / Zihî ḥulq-ı ‘azîm ü fazl-ı Yezdân
- 2245 ‘Azîzûn göñli mir’âtına girdi / Zeliḥâ dir Zeliḥâ **işidürdi**
- 2324 **İşitdi** Yûsufuñ vaşfını bir bir / Kulağdan ‘âşık oldı aña âḥir
- 2425 ‘Azîz-i Mısr **işitdi** bu ḥiṭâbı / Çağırdı Mâliki ol âfitâbı
- 2544 Şadâsı muḥriğ u âvâzı pür-ḥâl / **İşidenler** zarûrî oldı meyyâl
- 2586 Ġırîv ü nâlesi ḥalkı uyutmaz / **İşitmez** kimsenûn sözünü tutmaz
- 2600 Nidâsını **işitdi** kaldı ḥayrân / Cevâbın virdi pîrûn Pîr-i Ken‘ân
- 2817 Gören sevdi **işiden** sevdi anı / Pür itdi mihr-i ‘ışkından cihânı
- 3484 **İşidürdi** Zeliḥânuñ sözünü / Yire dikmişdi nergis-veş gözünü
- 3849 **İşidenler** didi ḥaşâ ki Yûsuf / İde râh-ı şadâkatdan taḥallûf
- 4022 **İşitdi** çünki Yûsuf bu ‘itâbı / Ḥudâdan cânibe oldı ḥiṭâbı
- 4025 Sa‘ âdet var cihânda ol kişide / Ne yüzün göre ne sözün **işide**
- 4253 İkişi düş görüp taḥrîr itdi / **İşitdi** düşlerin ta‘bîr itdi
- 4350 Görenler **işidenler** itdi nefrîn / Żarûrî lâzım oldı buğz ile kîn
- 4394 Felek-veş döndürürlerdi yüzünü / **İşitmez** dinlemezlerdi sözünü
- 4473 Şabâ-veş her kişi yolına gitdi / Ne yüzün gördi ne sözün **işitdi**
- 4667 Tefekkür eyledi aḥvâli Yûsuf / **İşitdi** sözlerin itdi tevakkûf
- 4996 **İşitdi** bu şadâyı gûş-ı cânı / Dehâna geldi cân-ı mihrîbânı
- 4998 Bilürsin her ġarîbûn gizlû râzın / **İşidürsin** mededsüzler niyâzın

5046 Gelürdi şavt-ı nâle her kişiden / Kıyâmet kopardı şanurdu **işiden**

2. haber almak, öğrenmek, bilgi almak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

2613 Senün aḥvālün benden **işitdi** / Gözi yaş ile tıldı ‘aqlı gıtdi

2627 **İşitdüm** Yūsufun Mışra beg olmuş / Güzellükde ezeldiden yeg olmuş

2630 Didi olsun saña Ḥaḫḫuñ selâmı / Buyur kimden **işitdün** bu kelâmı

2631 Eyitdi kimseden **işitmedüm** hıç / Ḥicâbından başını eyledi pıç

2675 **İşitdüm** akrabâmuñ fūrkatini / Belâ vü miḥnetini ḥasretini

2725 ‘Adem ḳapusıdur târık ü hem teng / **İşiden** anı eyler âha âheng

2730 Bilindi intikâl-i pîr-i fânî / Fiğân itdi **işitdi** Yūsuf anı

4641 Zâhîr olduğun **işitdük** faḳîre / Faḳîrüz bize bey‘ eyle zâḫîre

4661 Ziyâde ağlamaḳdan oldı a‘ mâ / Bizüm aḥvâlümüz **işitse** farzâ

işitmezlenmek [1] duymazlıktan gelmek. <YTS>

3269 Meh-i Ken‘ânı söyletmege tekrâr / **İşitmezlenmek** olmuşdı aña kâr

işkâl [1] şüpheli ve muğlak olma, güçlük, müşküllük. <KT, KO, LN, KANARİ>

4303 Bunuñ râyın eger eylerse Reyyân / Olur **işkâl** müşkil cümle âsân

işlemek [8]

1. iş görmek, işle uğraşmak, meşgul olmak, yapmak. <KT, YTS, TS, KUBBEALTİ>

235 Günâhın ‘afv idüb suçın bağışla / Saña ne lâyıḳ ise anı **işle**

254 Ġazâ yolında aşḫâb işin **işler** / Ḳulına mâl-i Ḳârûnı bağışlar

1310 Saña zulm idenün suçın bağışla / Şefâ‘at ḳıl nebîler işin **işle**

1980 Tapuña lâyıḳ olan işi **işle** / Benüm maḳşûdumı baña bağışla

3016 Didi şâhum günâhumı bağışla / Murâduñ her ne ise anı **işle**

4815 Kile uğurlayan şahsı bağışla / Şefî‘ ol enbiyâ işini **işle**

5105 Cehennem ehli kârın ol ki **işler** / Aña ‘âḳiller aḫmaḳdur dimişler

2. içine kadar girmek, nüfuz etmek, etkilemek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

251 ‘Aceb **işler** geçer a‘ dâya çün tîr / Hezârân şîri eyler zîr-i şemşîr

işret [4] içki içme, içki âlemi; gününü gün etme, safa sürme. <KT, KO, LN, KANARİ>

2138 Güzel sâzendelerle **işretini** / Perî-sîmâlar ile şöḫbetini

3918 Müheyyâ eyledi bezm-i neşâtı / Çekildi anda **işretler** simâtı

Aşağıdaki tanıklarda geçen “‘ayş u ‘işret etmek” ifadesi “gününü gün etmek, felekten bir gün çalmak” anlamında bir deyimdir. <KANARİ>

2119 Gelince Mışra böyle idi ‘âdet / İderdi dâyelerle ‘ayş u **işret**

3608 Ḳurıldı şöḫbet itdi ‘ayş u **işret** / Meh-i Ken‘ânı anda ḳıldı da‘vet

ıştîhâ [4] meyil, istek; yemek yeme isteği, yemeğe istekli olma. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2215 Böreğ tutmacdan hazz itdi erkân / Olurdı **ıştîhâ** tîrine kalkan
 2217 Niğâbı kabı anda baklavânuñ / Gözini dörd iderdi **ıştîhânuñ**
 2219 Yinür maḥbûba dönmiş idi ḥalvâ / Kopardı **ıştîhâsına** takâzâ
 3808 Zeliḥâ açdı bâl-i **ıştîhâyı** / Muḥarrer bildi vaşl-ı dîlrübâyı

ıştîhâr [1] şöhret bulma, meşhur olma, ün kazanma, şöhret, ün. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 2273 Vişâli derdi ḥalka oldı sârî / Elem virdi kemâl-i **ıştîhârı**

ıştiyâk [11] göreceği gelme, özleme, ziyade arzu etme. [tas.] Alınan hazzın sürekli olması için âşığın sevgilisine kavuşmayı şiddetle arzulaması. <KT, KO, LN, CÜDÎ, TTS>

- 229 Bi-ḥaḥḳ-ı ârzû-yı vuşlat-ı yâr / Bi-ḥaḥḳ-ı **ıştiyâk**-ı rûy-ı dildâr
 537 Tecellî ide mihr-i **ıştiyâkı** / Perîşân ola târîk-i firâkı
 590 Taḥammül idemez oldum firâka / Vücudüm yandı nâr-ı **ıştiyâka**
 1010 Zebûn itdi beni derd-i firâkı / Vücudüm yakdı nâr-ı **ıştiyâkı**
 1067 Anı öldürdi Ya'kûb **ıştiyâkı** / Helâk itdi bunı oğlu firâkı
 1415 Gönüller **ıştiyâkı**ndan perîşân / Görenler görmeyenler oldı yeksân
 1597 Ziyâde olur idi **ıştiyâkı** / Çekerdı gice gündüz bu firâkı
 1758 Başından aşdı baḥr-i **ıştiyâkı** / Bir ayruksı belâ oldı firâkı
 2163 Zemîne na'î-i esbi **ıştiyâkı** / Başardı câ-be-câ dâğ-ı firâkı
 2560 Beni pîr eyledi derd-i firâkı / Belümi bükdi bâr-ı **ıştiyâkı**
 4896 Dem-i vuşlatda şevḳ-ı **ıştiyâkı** / Ziyâde ağladur ehl-i firâka

‘itâb [10] paylama, azarlama, tersleme, hatır ve gönül kıracak takdir veyahut şiddetli söz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANAR>

- 1136 Uyandurdu o şem'-i bâ-şafâyı / Aña kıldı **‘itâb**-ı pür-cefâyı
 1215 Revâne oldılar ol süy-ı çâha / Çağırdılar **‘itâb** ile o mâha
 1251 Bu Ken'ân ilinüñ 'ayn-ı **‘itâbı** / Bize gâyetde virdi ıztırâbı
 2988 Zeliḥânuñ sözi düşdi kesâda / **‘İtâbı** Yûsufuñ oldı ziyâde
 3086 İdüp 'ayn-ı **‘itâb** ile nigâhı / Dir idi kendü kendüzine gâhî
 4022 İştîdi çünki Yûsuf bu **‘itâbı** / Hudâdan cânibe oldı ḥitâbı
 4053 Zeliḥâ itmek içün bu **‘itâbı** / Müheyyâ itdi serhengân-ı bâbı
 4650 İdüp ihvânınun gönlini vîrân / **‘İtâbı** bâbın açdı Mâh-ı Ken'ân
 4678 'Aṭâ vü luṭf-ı sultânı didiler / **‘İtâbını** daḥi hep söylediler
 4955 Şu kim pâk itdi ḳalbin gıll u gışdan / Ḥalâş oldı **‘itâb** u serzenişden

itāle [] uzatma, uzatılma. <KT, KO, LN, KANARI>

itāle etmek [1] uzatmak. <KANARI>

3111 Perişān eyleme gönölün inende / **itāle itme** ol serv-i bülende

itdürmek [8] ettirmek, “başkasının yapmasını sağlamak, başkası vasıtasıyla yapmak, yapmaya zorlamak” anlamlarında yardımcı fiil. <TS, KUBBEALT>

145 Zülāl-i şer‘ini **itdürdi** icrā / Cihānı ölmüş iken kıldı ihyā

1142 Rücū‘ **itdürdi** anı pend-i ma‘kūl / Hemān-dem oldu istiğfāra meşğūl

1989 Belā-yı fūrkat ü nār-ı ‘azābı / Ferāmūş **itdürür** vuşlat şarābı

4043 Budur biñ cān ile gönölüm murādı / Siyāset **itdürem** ol bed-nihādı

4229 Kişiyē cām-ı ‘ışk-ı cāvidānī / Ferāmūş **itdürür** kayd-ı cihānı

4316 Qarār **itdürmez** anda bād-ı rahmet / Başından ref‘ olur āhır bu zūlmet

4525 Tūlunmuş idi hūrşīd-i cemālī / Tūlū‘ **itdürdi** anı Zū’lcelālī

4536 Didi gökde nikāh **itdürdi** Mevlā / Hālālūn oldu bu günden Zelīhā

i‘tibār [6]

1. hatırı sayılır olma durumu, şeref, haysiyet, değer. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

30 Virüp arz-ı muqaddes **i‘tibārın** / Sevād-ı nazmumun artur veqārın

2529 Olup ‘izz ü ri‘āyet şermsārı / Hāzīn itmişdi yār-ı **i‘tibārı**

4448 Yaraşur eşk-i ‘āşık olsa cārī / Bīnaruñ şu iledür **i‘tibārı**

E14 Temāşā kıl sığār ile kibārı / Ecel yanında birdür **i‘tibārı**

2. ehemmiyet verme, hürmet. [tas.] Dünya ve orada bulunan her şeyin geçici ve aldatıcı olduğunu daima dikkate alma. <KT, OTAL, TTS>

4793 Seni bu **i‘tibār-ı** keşret almış / Dirīgā dünyevī eşgāle şalmış

4794 Cihāna açma ‘ayn-ı **i‘tibārı** / Baqādur sālīkūn dārū’l-qarārı

i‘tidāl [1] tenasüp, uygunluk, biçimlilik. <KT, KO, LN, OTAL, DŞS> Tanıkta boy düzgün, biçimli ve ölçülü olması bakımından bu kelimeyle karşılanmıştır.

1394 Mūsellek kāmētīnūñ **i‘tidālī** / Elifdūr fi’l-meşel ol serv dalı

i‘tikād [4] inanma, kalben tasdik, iman, gönöl bağlama, inanç. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

1325 Ziyāde oldu iller **i‘tikādı** / Mürīd itdi bu halk-ı nā-murādı

2942 Aña kār itmez iblīsūñ fesādı / Cenāb-ı Hāqqa artar **i‘tikādı**

4684 Gider bizden yaramaz **i‘tikādı** / Bize vāfir virür varınca zādı

i‘tikād etmek [1] inanmak. <KANARI>

4049 Ki tā ğayb ola bu ‘ayb u fesādı / Şalāhına **ideler i‘tikādı**

i'tikāf [5] bir yere kapanıp ibadetle meşgul olma. İbadet maksadıyla belli bir camide veya mescitte belli bir süre durmak, bu süreyi ibadetle geçirmek, bu süre içinde zaruret hâli dışında dünya işiyle ilgilenmemek; Hak'la durmak, masivadan uzak kalmak. Bilhassa ramazan ayında erkeklerin camilerin son cemaat yerlerinin perde ile ayrılan kısmında, kadınların da evlerinin bir köşesinde ibadetle meşgul olmaları hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunu yapana mutekif veya âkif denir. <KT, KO, CÜDÎ, OTDTS, ADŞS, TTS>

1202 Bu künc-i i'tikāfuñdan berî ol / arış bu kârbâna yol eri ol

1872 Maâm iden bu künc-i i'tikāfi / Aar genc-i visâli 'ışk-ı şâfî

4329 Meh-i Ken'ân mişâl-i şeyh şâfi / odı hâlinde künc-i i'tikāfi

4873 Mekân-ı i'tikāfi aldı tenhâ / şadeften ıkdı ol dürr-i muşaffâ

i'tikāfa girmek [1] bilhassa ramazan ayında camilerin son cemaat yerlerinin perde ile ayrılan kısmında dünya alakasından el ekip bir yere kapanarak ibadetle meşgul olmak. <OTDTS, ADŞS>

1046 şarındı bir deriye hem-ü nâfe / Görinmez oldu **girdi i'tikāfa**

i'timād [2] inanma, güvenme, emniyet etme. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

1051 Muşaşsal itmeyince bu fesâdı / Bize olmaz atamız **i'timâdı**

4763 Bize h d i'timâduñ yok ezelden / Beriyüz h le v  mekr   dağalden

i'tizār [1] özür dileme, sebep veya bahane  ne sürerek bir kusurun affını isteme, mazeretini bildirme. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

3413 ab l eyle fa r  n i'tiz r n / Teh -dest eyleme add m ın r n

itmek [1241] etmek. Türkçede birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geişli veya geişsiz fiiller, ayrıca eşitli deyimler yapan fiil. <YTS, KUBBEALT>

4 şeher vatı gibi mihr  nle b -b k / Yaamı d men mden **ideyin**  k

7 A na taşş n **ider** erb b-ı ' rf n / Ki işs nıdur anuñ hüsn-i h b n

16 Hem şe külbe-i az n-ı c nı / Münevver **itsün** ol şem'  n zeb nı

18 uh r **itsun** g    lde n r u  m n / şeref bulsun bu Y sufla bu zind n

19 ' z z **itme** yanumda genc   m li / oma boynumda ol b r-ı veb li

23 ıkar s z Y sufını  h-ı dilden / ' y n **it** v rid tı r h-ı dilden

24 Yüzi şuyına Ya'  b-ı Neb n  n / Sözini  bd r **it** ben ab n  n

26 Ouyan kimseler sürsün şaf lar / Kit bum gibi  k **itsün** yaalar

32 Bey num gün gibi r şen bey n **it** / Gözüm gibi zeb num d r-feş n **it**

- 39 Günâh **itmekle** oldum cüst ü çālāk / Şalâh emrinde ammâ süst ü ğamnâk
- 40 Şu deñlü müstaḥıkk oldum ‘azāba / ‘Azāb **iden** baña girer şevāba
- 41 Başumda ‘ayn-ı ‘aqlı dūr-bîn **et** / Şühūdum ‘ışk ile ‘ayn’el-yaḳîn **et**
- 44 ‘İbâdetde elif-veş müstaḳīm **it** / Şalâhiyyet maḳāmında muḳīm **it**
- 45 Çıkarma rây-ı şer‘i ḥâṭırumdan / Ḥaṭāmı zâhir **itme** zâhirümnden
- 47 Baña ḥaḳḳe’l-yaḳînünde turağ **it** / Gider şek noḳtasın cāndan ırağ **it**
- 50 Eger olmasa ‘āşî vü tebâhî / Kime rahmet **iderdün** yâ İlâhî
- 52 **İde** geldüğün iḥsânı ‘aṭa kıll / Oñulmaz derdümüz vardur devâ kıll
- 62 Ne kudretdür bu kudret Allâh Allâh / Yoğ iken var **ide** dünyâyı nâğâh
- 78 **İder** emri ile diller tekellüm / Döner zıkrı ile tesbîḥ-i encüm
- 81 Şu kim ḥâl **ide** rây-ı mâverâyı / Tıyar âvâz-ı tölâb-ı semâyı
- 102 İki şaf sinni ağızın **itdi** tezyîn / Biri sîn oldı anuñ birisi şîn
- 118 Eḥibbâsına açsa dest-i himmet / **İder** ânide sultân-ı vilâyet
- 153 İrişdi şems-i ‘adlinüñ niẓâmı / Zālâm-ı şirkden pāk **itdi** Şâmı
- 154 Fırâṭ-ı tîğî kim **itdi** hücumı / Yudı cümle sevâdü’l-vech-i Rûmı
- 159 Ney-i engüşti bedre urdı yara / İki şaḳḳ **itdi** mânend-i naḳâra
- 176 Öñürdi mâlik ol ‘ışk-ı şerîfe / Letâfet kesb **iden** irdi Laṭîfe
- 184 Cihânı zînet **itdi** sünbül-i ter / Kāranfüller açıldı gökde yer yer
- 191 Müşâbihdür Burâka ḥüsn-i a‘mâl / Murâdına **ider** insânı îşâl
- 192 Ne fikr **itse** olurdu aña vâşıl / Mişâl-i şâhbâz-ı ‘aql-ı kâmil
- 195 Senüñ Ḥaḳ rif’atüñ **itdi** ziyâde / Görüp dîdârını iriş murâda
- 204 Gör ol dürr-i yetîmi **itdi** mi‘râc / Kıbâb-ı çarḥa oldı dürretü’t-tâc
- 205 ‘Urüc **itdi** yedi evc-i semâya / ‘Anâşır çâr ṭâkın pāye pāye
- 208 **İdüp** a‘lâ-yı ‘illiyyîne pervâz / Açıldı dîdesine ‘âlem-i râz
- 215 Kōdı hep ‘arş u ferş ü mâsivâyı / Fenâyı terk **idüp** buldı baḳâyı
- 221 Murâdına irüp ol serv-i bâlâ / Gönül alçaḳlığın **itdi** hemânâ
- 227 Zemîne indi çünkim şems-i Sübhân / Teraḳḳî **itdi** nūr-ı ‘ayn-ı ‘Oşmân
- 233 İrişsün vuşlat-ı cānâna cānı / Ḥalâş **et** ‘âlem-i fūrḳatden anı
- 235 Günâhın ‘afv **idüb** suçın bağışla / Saña ne lâyıḳ ise anı işle
- 250 Üşenmez yel gibi yol zaḥmetinden / Ḥuzūr **itmez** kemâl-i ğayretinden
- 252 İcâzet virse bir ḳulına ol ḥân / **İder** İrân ile Tūrânı vîrân
- 271 Düşer yüzine ol rahmet şehâbı / İḥâṭa **itdi** nışf-ı ‘âfitâbı
- 274 Kārasın cümle ağı **itmiş** Ḥudâsı / Zihî deryâ ki görünmez kârası
- 289 Yaşum gibi perişân oldı ḥâlüm / Temevvüc **itdi** deryâ-yı celâlüm

- 290 Çıkup terk-i diyâr **itmek** göründi / Gözüm kıble-nümâsı Şâma döndi
- 293 Çü **itdüm** Şâmdan Ken‘ânı menzil / Mekânım Beyt-i Ahzân oldu bir yıl
- 294 Geh **itdüm** gün gibi maşrıqda seyrân / Geh oldum mâh-veş mağribde mihmân
- 296 Dem olur kendümi Ya‘kûb **iderdüm** / Arardum Yûsufi derd ile dirdüm
- 298 Beni dervîş **iden** şâh-ı cihânım / Beni vîrân **iden** genc-i nihânım
- 325 Orada sevdüğün a‘lâ vü ednâ / **İderler** zâhir ü bâtın temâşâ
- 330 Didüm Yûsuf Zelîhânun kitâbın / Beyân **itdüm** cemî‘-i faşl u bâbın
- 334 Güneşdür fi‘l-meşel ‘ışk-ı İlâhî / Kızıl altun **ider** hâk-i siyâhı
- 341 Hürûfî **itmeyince** âdem ezber / Kelâmu’llâh aña olmaz müyesser
- 352 O bälâyâ idüb ‘İsâ gibi yol / ‘Anâsır çâr-mîhinden berî ol
- 355 **İder** şâhîn-i ‘ışka cânını şayd / Vişâl (ü)fürkat olmaz kendüye kayd
- 363 Bilenler ‘âşık u ma‘şûk hâlin / Bu yüzden keşf **ider** ma‘nâ cemâlin
- 368 Nübüvvet nûrının fazl u kemâli / Halîlu’llâha **itdi** intikâli
- 370 ‘İnâyet **itdi** İbrâhîme Hallâk / Vücûda geldi İsmâ‘îl ü İshâk
- 372 Bu gülşenden Halîl **itdükde** rihlet / Ol iki oğlına degdi nübüvvet
- 380 Gözine Ka‘betu’llah oldu mekşûf / Vücûdî vâvın **itdi** aña ma‘tûf
- 381 Nebiyyu’llâh İshâk-ı mükerrem / Diyâr-ı Şâma ‘azm **itdi** hemân-dem
- 389 Gelürdi aña geh Ya‘kûb u geh ‘İş / Nebiyyu’llâh velî **itmezdi** teşhîş
- 390 Çağırdı oğlî ‘İşî hâzretine / Nazargâh **itdi** ‘ayn-ı ‘izzetine
- 392 Getür saña ziyâde himmetüm var / Bu râza **itme** Ya‘kûbı haberdâr
- 393 **İdeyin** saña ecdâdum du‘âsın / Yirüme tâ ki peygamber olasın
- 396 Atası ‘İşe **itmişdi** maḥabbet / Maḥabbetden araya düşdi nisbet
- 397 Anası oğlî Ya‘kûbı severdi / Aña bir eylük **itmege** iverdi
- 400 Elin kaldırdı şevk ile du‘âya / Münâcât **itdi** şıdk ile Hudâya
- 404 Du‘âsın müstecâb **itdi** o Hâzret / Beşâret oldu Ya‘kûba nübüvvet
- 409 Du‘â **itdi** didi ey Rabb ü Ğaffâr / Bunun neslini kıl şâh-ı cihândâr
- 411 Bu neslün ‘izzetini pâydâr **et** / Devâm-ı devlet ile her-ķarâr **et**
- 413 ‘İnâyet eyledi ol Rabb ü Mevlâ / Ķabûl **itdi** du‘âsını hemânâ
- 418 Nübüvvet oldu Ya‘kûba ‘inâyet / Aña ‘İş **itdi** gâyetde ‘adâvet
- 420 Sefer **ide** hâlâş ola cedelden / Selâmet yaķasın ķomaya elden
- 421 Atası sözünü gûş **itdi** Ya‘kûb / Çıkup ol günde Şâma gitdi Ya‘kûb
- 422 Çoğalsa derd-i dilber gibi a‘dâ / Hemân terk-i diyâr **itmekdür** evlâ
- 426 Güneş gibi **idüb** ķat‘-ı menâzil / O meh-rû hâlasına oldu vâşıl
- 429 Bu olur kim **ider** iķbâl devlet / Yoğ iken hâtırunda fikr-i vuşlat

- 430 Görüp Ya'kübünı hazz **itdi** cânı / Mekân ile şeref buldı mekânı
- 439 Ğanem haylından olurdu çemen güm / Şanasın zeyn **ider** gök yüzün encüm
- 446 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile ol mâh / Tûlû' **itdi** şeref bürcinde nâgâh
- 450 **İder** söylenmedük esrârı tefsîr / Kılur yazılmaduk evrâkı takrîr
- 451 Dehânı goncası **itdi** tebessüm / Zebânı bülbülü kıldı tekellüm
- 453 'Arağ kim 'arızın ârâyış **itmiş** / Şu dürlerdür ki yüz şuyında bitmiş
- 458 Bakâsuz nakşa bakup kalma zînhâr / Bu deyr-i 'âleme meyl **itme** deyyâr
- 460 Cihândan rihlet **itse** sâlik-i Hâk / Olur rûh-ı revânı Hâkka mülhâk
- 469 Zevâlin bir günün **idüp** muğarrer / Kara-puş oldu bu çarh-ı bed-ahter
- 471 Ölümünden **itmez** idi hergiz efgân / Firâk-ı Yûsufa olurdu giryân
- 472 **İderdi** hasretiyle nâle vü âh / Dir idi ey 'inâyet ıssı Allâh
- 476 Kim **ide** hıdmetin cânına minnet / Kime ola müyesser bu sa'âdet
- 482 Şafâlar kesb **iderdüm** hıdmetünden / Toyınca görmedüm gün yüziñi ben
- 484 Vaşıyyet sözlerini kıldı tekrâr / Naşîhat dürlerini **itdi** işâr
- 494 Hemân-dem Hâkka teslîm **itdi** cânı / Kõdı gitdi bu fânî hânümânı
- 500 Kâsâvetden siyâh **itdi** libâsın / Kemân ebrûsı tıtdı kara yasın
- 510 Anası mâcerâsın yâd **iderdi** / Ziyâde ağlayup feryâd **iderdi**
- 515 Alup İnâs Yûsuf hazretini / Anasından yeg **itdi** hıdmetini
- 518 Kûdümü oldu İnâsa mübârek / Ziyâde **itdi** mâlın Hâk Tebârek
- 521 Yolına harc **iderdi** hânümânı / Vücûdından 'azîz itmişdi anı
- 524 Büyüdükce o mâh-ı 'âlem-ârâ / Ziyâde **itdi** hüsünin Hâk Ta'âlâ
- 535 Firâk-ı Yûsufa nice olur şabr / Bu şabr ile **iderdi** cânına cebr
- 537 Tecellî **ide** mihr-i iştiyâkı / Perişân ola târîk-i firâkı
- 539 Niyâzı Ka'besini **ide** nezdîk / Gele ol nûr-ı 'aynı gide târîk
- 540 Nübüvvet gevherinün kânı Ya'kûb / **İderdi** hasret ile şabr-ı Eyyûb
- 544 Müşerref olsun anuñla mekânım / Rücû' **itse** ne var aşlına cânım
- 547 Aña haddinden artuğ **itdi** 'izzet / Mülâyim sözler ile kıldı minnet
- 548 Bilürdi râzî olmaz bu firâka / Ki **itdi** Yûsufa muhkem 'alâka
- 550 Tamâm **itdi** sözini çünkü Ya'kûb / Dil-i İnâsa irdi derd ü âşüb
- 552 Hemân ol âl-i Ya'kûba **idüp** âl / 'Acâyib hîle bünyâd **itdi** fi'l-hâl
- 559 **İdüp** ol rûh-ı pâke haylî ta'zîm / Fiğân ü nâle ile **itdi** teslîm
- 576 Ağarmış pîre cevri **itme** tahmîl / **İdüpdür** zulmetini nûra tebdîl
- 580 Olinca müstecâbü'd-da' ve dervîş / **İder** düşmanlarınün nüşını nîş
- 581 **İdenler** 'illet ile zindegânî / Virür miñnetle âhîr demde cânı

- 583 Dil-i Ya'kūbuñ oldı inkisārı / Yaşını ırmağ **itdi** 'ayn-ı 'arı
- 587 O mekkāruñ aña kār **itdi** kārı / Ayırmaz kendüden ağyār yārı
- 588 Elini qaldurup **itdi** niyāzı / Didi ey çāresüzler çāresāzı
- 590 Taḥammül **idemez** oldum firāka / Vücūdum yandı nār-ı iştiyāka
- 592 Qabūl **itdi** du'āsın Rabb-i Hādī / Müyesser oldı maqşūdı murādı
- 602 Beşāret **itdiler** Ya'kūba fi'l-ḥāl / Didiler 'izz ü devlet itdi iqbāl
- 611 Çeker mā-beynüñe buğz u ḥased sed / **İdersin** her qabūlini anuñ red
- 612 Seni her fende ilzām **itse** kāmīl / Degülsin zerrece ma'kūle kâyıl
- 618 Ne düş kim görse bir ehl-i başiret / **İderdi** 'ayn-ı ta'bir ile himmet
- 619 Anı irşād **iderdi** zāt-ı Ya'kūb / Olurdu her sözi yanında merğüb
- 621 Añılsa zāt-ı Ḥaqquñ kibriyāsı / Sözin fehmi **idemezdi** aqrabāsı
- 625 Bu gice on bir encüm mihr ile mäh / Sücüd **itdi** baña seyrümde nāgäh
- 634 Vücūdun varlığın ma'düm **iderler** / Seni cān gibi nā-ma'lüm **iderler**
- 636 Benüm cānum **ider** gönlüm şehādet / Kılur sen şāhide anlar ihānet
- 638 Ferāmūş **itdi** Ya'kūbuñ yasağın / Uyardı illere rāzı çerāğın
- 640 'Adāvet 'aynıñ **itdiler** güşāde / Baş egdi dāl-veş cümle fesāda
- 642 **İdüp** tır-i fesādına nişāne / Elif kāmetleri döndi kemāna
- 646 Bu vech ile **idüp** qavl ü qarārı / Dirildi bunların bir yire varı
- 647 Varup Ya'kūba **itdiler** niyāzı / Didiler ey nebīler ser-firāzı
- 656 Bu şevk ile kıyām **itdi** çemenler / Göke atdı külāhın yāsemenler
- 661 Mehün seyrān ile artar cemālī / Revān olmağ **ider** şāfī zülālī
- 666 Gelüp evlādı çok ibrām **idicek** / Tereddüd eyledi pīr-i mübārek
- 676 O yüce tağda seyr **idüp** tıruurdu / Bir alçağ yirde bu mähı görürdi
- 677 Alup ortaya bir kaç gürk-i bed-ḥ'āh / Hücüm **itmişdi** ferzendine nāgäh
- 682 Pederden kopmadı destūra iqdām / Nihānī Yūsufa **itdiler** ibrām
- 686 Bu sözler Yūsufa te'sīr **itdi** / Cenāb-ı Ḥazret-i Ya'kūba gitdi
- 699 Kişinüñ aşşı **itmez** dūd-ı āhı / İrişür emr-i taqdir-i İlāhī
- 701 Yoluñda bir belā **itse** saña yol / Dilüñi eyle zikru'llāha meşğül
- 703 Qoma elden münācāt u du'āyı / Ferāmūş **itme** nām-ı enbiyāyı
- 708 **İder** murğān-ı miḥnet anda feryād / İnilder Bisütünde şanki Ferhād
- 716 Oraya Yūsuf ile geldi Ya'kūb / Vedā' **itdi** gām ile qaldı Ya'kūb
- 717 Derün-ı dilden āh **itdi** hemānā / O bād-ı āh ile şarşıldı dünyā
- 721 Bu luṭfi Yūsufa **itmişdi** ancağ / Bu işde var idi bir ḥikmet-i Ḥaqq
- 728 Vedā' **itmişken** ol rüḥ-ı revānı / Girü da'vet **idüp** eglerdi anı

- 731 Şikâr **itse** ecel bir nâ-murâdı / Biraz cân virmede olur ‘inâdı
- 736 Taşarruf Hâzret-i Hâkkuñdur ey pîr / Burada aşşı **itmez** rây u tedbîr
- 741 Bu sözi bilmeyen bilsün muhaqqâk / Kûlını imtiḥân **itmektedir** Hâk
- 750 İrişdi akrabâsından tevehhüm / Yüzinüñ mâhını zeyn **itdi** encüm
- 755 İhânet **idüp** ol ma‘ şûm-ı pâke / Sürerlerdi yüzün gün gibi ḥâke
- 758 Çınâr-âsâ kûrusun dest-i zâlim / Ki rencide **ider** mazlûmı dâyim
- 762 O daḥi merḥâmet **itmezdi** kaṭ‘ â / **İderdi** ibtizâline taḳâzâ
- 763 Kızıl **itdi** kimisi aḳ gülini / Kulaḡın burdı yoldı sünbûlini
- 768 Kâbardı yolda ol pâ-y-ı şerîfi / Pür **itdi** jâleler berg-i laṭîfi
- 771 Fiḡân **itmekde** pîr-i nâle-perver / Iraḡ olmaḳda kânından bu gevher
- 782 Meşeldür soñ peşimân aşşı **itmez** / Yürekden acısı ölince gitmez
- 785 Geh aḡlar gâḥ zikru’llâh **iderdi** / Atasını añardı âh **iderdi**
- 786 Didiler **idelüm** bu tıfla ta‘ zîm / Atasına kılalum girü teslîm
- 789 Yemîn **itsün** ki ol serv-i ser-efrâz / Bu râzı açmaya olmaya ḡammâz
- 790 Muḳarrer olmış iken rây-ı evlâd / Fesâd **itdi** gelüp şeyṭân-ı bîdâd
- 796 Eyitdi anlara ey ḳavm-i ‘âciz / Ne işdür bu ki şimdi iz **idersiz**
- 799 Olur cumḥûruñuz ma‘ yûb u maḡzûb / Kõvar merdûd **ider** tûyınca Ya‘ kûb
- 804 Ferâḡat **itmege** ḳalmadı imkân / Olurlar cümlesi ḡâṭır-perişân
- 809 Kuyıya atmaḡa maḳşûd **iderler** / Alurlar Yûsufi anda giderler
- 812 Ḳarındaşlık ḡaḳını zâyî‘ **itmeñ** / Kõyup toḡrı yolu egriye gitmeñ
- 813 Olupdur aşlumuz her zülme mâni‘ / **İdersiz** neslümüz ‘ırzını zâyî‘
- 820 Şedîdü’l-ḳalb olur ḡâyetde zâlim / Mülâyim **idemez** ḳavl-i mülâyim
- 821 Görürken bu cefâyı akrabâdan / Atasına nidâ **itdi** oradan
- 830 Dönüp râh-ı vaṭandan yaña rûy / Bu vech ile **iderdi** ḡüft ü ḡûy
- 838 Belâ çoḡ irmek ile enbiyâya / Liyâḳat kesb **ider** ḳurb-i Ḥudâya
- 851 Terahḡum **idüp** ol mâh-ı celâle / Çıḳardı çâhdan ney gibi nâle
- 859 Büyütdi çâhuñ eṭrâfını zîrâ / Havâ kesb **ide** tâ bu serv-i bâlâ
- 862 Unutdı çekdüḡi cevır ü cefâyı / Ḥudâya şûkr **idüp** sürdi şafâyı
- 876 Perişân-ḡâl olup evlâd-ı Ya‘ kûb / Bu sevdâ cümlesini **itdi** mecżûb
- 879 **İdüp** her biri noḳşânını ma‘ lûm / Biri biri yanında oldu mezmûm
- 881 Didiler münkesirdür ḡâṭır-ı pîr / Bizi merdûd **ider** aña ne tedbîr
- 882 Ḳanı oḡlum diyü **itse** ḡiṭâbı / Aña biz nice virelüm cevâbı
- 883 Sürelüm gönleḡinüñ nişfına ḳan / **İdelüm** beyt-i aḡzânında eḡḡân
- 884 Diyelüm Yûsufi ḳurd aldı gitdi / Yidi cismine pâre pâre **itdi**

- 887 Muḳarrer **itdi** bu egri ḥayālī / Eve ṭoḡruldı Ya‘ḳūbuñ ‘ayālī
- 898 Dil-i Ya‘ḳūb olup ḡāyetde maḥzūn / ‘Ayān **itdi** gözinden eşk-i gülḡūn
- 919 Dürūḡ-ı bī-fürūḡı **itme** peydā / Yaḳın olur yalanuñ ucı zīrā
- 925 Atasınuñ öñinde **itdiler** āh / Didiler Yūsufı ḳurd aldı nā-ḡāh
- 933 Fiḡānlar **itdi** kendin yavı ḳıldı / Görenler acıdı yandı yaḳıldı
- 937 Didi evlādına ‘iṣyān **idersiz** / Hemān ḳurda ḳurı bühtān **idersiz**
- 938 Ne ‘āḳıl ḳurd imiş ol ḡürk-i seffāk / Yimiş pīrāhenini **itmemiş** çāk
- 943 Benüm oḡlum seffihāne iş **itmez** / Sizi ḳoyup ḥaṭālu yire gitmez
- 946 Ḥayāt olmaz baña bir laḥza ansuz / Ḳıyām **itmez** beden rūḥ-ı revānsuz
- 958 Su’āl **itdi** didi Ya‘ḳūb-ı ḡamnāk / Bu söz daḡı degül maḳbūl-i idrāk
- 959 Ḥarāmīnūñ degüldür böyle ṣānı / Ḳoya esbābını ḳatlı **ide** anı
- 965 Firāsetle budur sözüñ ṣaḥīḥi / Aña siz **itdünüñüz** zulm-i ṣarīḥi
- 966 Bu sözler **itdi** evlādını maḡlūb / Öñinde ḳaldılar maḥzūn u maḥcūb
- 969 İnanmaḡ için **itdük** rāy u tedbīr / Ḥarāmī lafzı oldı ḥüsn-i ta‘bīr
- 970 Biraz Ya‘ḳūb oldı fāriḡu’l-bāl / Yemīn **itdüklerinden** geldi bir ḥāl
- 971 Sükūna vardı tā kim oldı aḥṣam / Firāk-ı Yūsuf **itdi** rüzını ṣām
- 978 Ḳoduñ ḡurbetde pīr-i nā-tüvānı / Ḡarīb **itdüñ** faḳīr-i bī-niṣānı
- 979 Seni gören gözüm ey māh-ı ḡarrā / Kime baḳsun kimi **itsün** temāṣā
- 991 Bu vech ile **iderdi** āh u eḡḡān / Bu ḥāl ile olurdı zār u giryān
- 996 Ḡam **itdi** ṣenligi ḳaşrını vīrān / Gezerdi yıl gibi üftān ü ḥızān
- 997 Bulutlar gibi ‘azm **itdi** cibāle / Çeke tā ḡürk-i kühsārı su’āle
- 1001 Su’ālüm var size oluñ ḥaberdār / Sözüñ söyleñ ṣaḥīḥin **itmeñ** inkār
- 1004 Buyur bizden ne istifsār **idersin** / Sözüñ baş üstine söyle ne dirsün
- 1010 Zebūn **itdi** beni derd-i firākı / Vücūdum yaḳdı nār-ı iṣtiyākı
- 1013 Çeküp çāk **itdiler** zāt-ı ṣerīfin / Yidiler zulm ile cism-i lāṭifin
- 1014 Ne için **itdünüñüz** nā-ḥaḳ yire ḳan / Ḳanı lutf u mürüvvet ḳanı iḥsān
- 1015 İrişmez mi size Ḥaḳḳuñ ‘azābı / Ḥisāb **itmez** misiz rüz-ı ḥisābı
- 1016 Size bu yüz ḳarası oldı isnād / **İderler** la‘net ile aduñuz yād
- 1020 Eger bizden çıkarsa bu fezāḥat / **İdelüm** kendümüñ aña siyāset
- 1023 Çaḡırdı yırtıcı ḳısmını bir bir / Ḳamusın **itdi** bir vādide ḥāzır
- 1027 Kemān **itmiş** vücūdın oḡlı yāsı / Atılmış oḳ gibidür beddu‘ası
- 1033 Olurlar ḥāl-i ‘ālemden ḥaberdār / **İderler** ḳorḡudan ḳapuyı dīvār
- 1035 Niyāza başladı ḳurduñ alayı / İzāle **itmege** bu iftirāyı
- 1036 Uluşdı bir uğurdan **itdi** feryād / Ḳıyāmet ḳopdı ṣandı ādemī-zād

- 1038 Bu hayvânâta **itme** beddu‘âyı / Ki bunlar **itmemişdür** bu haţâyı
- 1040 Rivâyetdür ki murğ-ı cân-ı ğammâz / **İdemez** bir nefes uçmağda pervâz
- 1045 **İdüp** evlâdına dün ihtimâli / Teraqqî eyledi rûy-ı celâli
- 1048 Kâbül **itmez** atamız bu yalanı / Helâk **itmek** gerek çâh içre anı
- 1051 Muhaşşal **itmeyince** bu fesâdı / Bize olmaz atamız i‘timâdı
- 1054 Köpürdi nitekim emvâc-ı deryâ / Tırı geldi yerinden **itdi** ğavgâ
- 1059 Ölüm hâline geldi Hâzret-i Pîr / İki fûrkat bir oldu **itdi** te’sîr
- 1067 Anı öldürdi Ya‘kûb iştiyâkı / Helâk **itdi** bunu oğlu firâkı
- 1068 Ol anda âh **ider** bu bunda efgân / Ne müşkildür bir uğurdan iki kan
- 1072 Ayırdı oğlını bey‘ **itdi** Ya‘kûb / O miskîn dâveyi ağlatdı Ya‘kûb
- 1075 Aña dañı bu hicrânı naşîb **it** / Bu yad ilde benüm gibi ğarîb **it**
- 1094 Aña remz ile i‘lâm **itdi** Bârî / Var idi iftirâka intizârı
- 1107 Cefâ **itmek** murâd eylerse cânân / Bahâne bulmağ olur aña âsân
- 1112 Sükûna vardı geçti cüst u cûdan / Ferâġat **itdi** cümle güft ü ġudan
- 1115 Ta‘ ayyün dîdesin mestür **itdi** / Ta‘ alluġ ‘aynını bî-nûr **itdi**
- 1117 ‘Adem kâpusı lâdur olma ġâfil / **İder** dervîşı illa’llâha vâşıl
- 1118 Bu eşnâlarda **itdi** ‘ahd ü peymân / Meh-i Ken‘ân için olmaya giryân
- 1119 Ne istifsâr **ide** ne aña nâmın / Diline almaya Yûsuf kelâmın
- 1122 Nihâyet bulmadı hicrân-ı Ya‘kûb / Zârûrî şabr **iderdi** cân-ı Ya‘kûb
- 1125 **İdüp** ervâh-ı qudsîlerle pervâz / Açıldı dîdesine ‘âlem-i râz
- 1126 Düşinde Yûsufa duş oldu nâġâh / Yaġasın yırtup **itdi** nâle vü âh
- 1130 Seni beñzer vilâyetlerde nâġâh / Ricâl-i ġayba hem-râh **itdi** Allâh
- 1140 Anı añma ki ‘aynuñ **itdi** a‘mâ / Anı yâd it ki çeşmüñ kıldı bînâ
- 1144 Belâdan dūr ola ol ‘ayn-ı ‘ârif / Ki **ide** kendü noġşânına vâkıf
- 1148 Otur beytü’l-hazende taşra ġitme / Gözüñden seyl-i eşki ırmağ **itme**
- 1161 Haber şor Yûsufum oldu mı maġtûl / Anuñ rûhını kabz **itmiş** midür ol
- 1166 Didi kabz **itmedüm** rûhını anuñ / Zevâlin görmedüm ol şems-i cânuñ
- 1168 Nüzûl **itdi** zemîne peyk-i Yezdân / Dil-i Ya‘kûbı kıldı şâd u ġandân
- 1170 Ümîdi kâpusın **itdi** ġüşâde / Şafâ-yı ġâtırı oldu ziyâde
- 1172 Ğarîġ olduġda deryâ-yı melâle / **İder** bir Hızır-ı devrânı ġavâle
- 1181 Yıkıldı yerlere aġmâl ü eşġâl / Cibâl **itdi** o şaġrâyı bu aġmâl
- 1183 **İdüp** iki kulaġını per ü bâl / Uçup giderken esterler ‘aceb ġâl
- 1185 Derildi kârbânuñ sârbânı / Tefekkür **itdiler** remz-i nihânı
- 1192 O çâha murğ-ı cânı **itdi** pervâz / Ğüşâde oldu ‘ayn-ı ‘âlem-i râz

- 1194 Semâ' u rakş **idüp** girdâb gibi / Turi geldi yerinden âb gibi
- 1196 Alup bir delvi ol ser-ḥayl-i aḥbâb / Hemân ol bürc-i âba **etdi** pertâb
- 1209 **İdüp** ol nev-cuvânı genc-i pinhân / Qodı bir sâye-bâna kıldı mihmân
- 1212 **İdüp** 'ilm-i ledünnî pinhân / Olurdı şükr-i Sübhân ile ḥandân
- 1216 Biri çâh içine **itdi** ḥitâbı / Şadâdan ğayrı çıkmadı cevâbı
- 1226 Sözüne uyman **itmeñ** hergiz ihmâl / Kaçar eyler size bir ḥile vü âl
- 1231 Gelün şimden girü koyuñ nizâ' ı / Sizüñle **idelüm** âḥir vedâ' ı
- 1237 Ḥalâl olsun baña **itdügüñüz** hep / Qıyâmet günü olmañuz mu' azzeb
- 1239 Kedüret zâyil olmayınca gitmen / Huḫûk-ı akırabâyı zâyî' **itmen**
- 1240 Nebî evlâdısız cümle be-her ḥâl / Nihâyet buña şeytân **itdi** idlâl
- 1241 Yuyalum âb-ı tevbeyle günâhı / **İdelüm** şıdık ile terk-i menâhî
- 1253 Meh-i Ken'ân bu resme mâtem **itdi** / Fiğân u nâle ile döndi gitdi
- 1254 Qodı ihvânını ol yâr-ı şıddîk / Zemâne cümlesinden **itdi** tefriḫ
- 1256 Meşeldür soñ peşimân aşşı **itmez** / Ğam u endûhı tâ ölince gitmez
- 1258 Refîḫ **itdi** vücûdın kârbâna / Tarîḫ-ı ğurbetde oldu revâne
- 1259 Yaşı seyyâresin **idüp** perişân / Yürür seyyâre-veş ol mâh-ı tâbân
- 1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl **itdi** o kabre nitekim nûr
- 1271 Güneş ıssısı **itdi** baña te'sîr / Taḫıldı sâye-veş boynuma zencîr
- 1283 Didi ey Qâḍiye'l-Ḥacât u Ğaffâr / Beni rencide-ḥatır **itdi** ağıyar
- 1284 Ğamum efvûn u derdüm bî-nihâye / Taḥammül **idemez** oldum belâya
- 1290 Naẓar **idince** aña zengî-i şeb / Qarardı 'aks-i rûyından müretteb
- 1293 Büküldi pîr-i fânî gibi eşcâr / Rücû' **itdi** hemân aşlına nâçâr
- 1300 Felek âyînesine oldu nâzır / Elin qaldurdu düşnâm **itdi** vâfir
- 1310 Saña zulm **idenüñ** suçın bağışla / Şefâ'at kııl nebîler işin işle
- 1311 Temennâ eyle zât-ı Kibriyâdan / Ḥalâş **itsün** bizi cümle belâdan
- 1322 Ulu tağlar gibi üstür qaṭarı / Qarâr **itdi** qodı rây-ı firârı
- 1325 Ziyâde oldu iller i' tiḫâdı / Mürîd **itdi** bu ḥalk-ı nâ-murâdı
- 1328 Şeḫer kim Yûsuf-ı gerdün-ı gerdân / Kenâr-ı Nîl-i çarḫı **itdi** seyrân
- 1331 O demde Mâlik-i dâna vü 'âḫil / Meh-i Ken'ânı **itdi** Nîle vâşıl
- 1333 Temâşâ idelüm deryâ-yı Nîli / Müşerref **idelüm** bu Selsebîli
- 1341 Vücûdî 'aks-i Nîli eyledi zeyn / Qırân **itdi** şanasın gökde sa' deyn
- 1349 Zuhûr **itdi** cihân Tûrında ol nûr / Gel ey 'aşîḫ tecellî yirüdüñ Tûr
- 1359 Hemân-dem hevdecini **itdi** menzil / Şeref bürcine ḫurşîd oldu vâşıl
- 1362 Girüp şeḫer içine ol bedr-i kâmil / Cemâli ḥâyilini **itdi** zâyil

- 1392 Yaraşmış inmiş ebrūsına destâr / Cebînin Levh-i Maḥfûz **itmiş** ol yâr
- 1395 Nice vaşf **idem** ol şâh-ı cemîlî / Kemâl-i ḥusnînün budur delîlî
- 1396 Ki ḥüsni ü ḥulḳının vaşfında nâcâr / **İder** vaşşâflar ‘aczinî izhâr
- 1399 Maḳâm-ı ‘ışka **itdi** ḥalkı irşâd / Görenler ‘âşık oldı kıldı feryâd
- 1407 **İderdi** ‘âlemi dermânde vü zâr / Ümîd-i fetḥ-i bâb-ı vuşlat-ı yâr
- 1410 Ḥarâmî gibi ‘ışk-ı bî-emânı / Şoyar ‘uryân **ider** ḥalk-ı cihânı
- 1414 O bir kez görmeden **itmez** ḳanâ‘at / Bu kılmaz ârzüsünden ferâğat
- 1416 Yüzünüñ nûrî idi berḳ-ı âfâḳ / Temâşâ **idemezdi** ‘ayn-ı ‘uşşâḳ
- 1421 Nihân-ender-nihân **itdi** hemân-dem / Yüzini görmez oldı ‘ayn-ı ‘âlem
- 1426 Vücüdün keşti-i deryâ-yı hayret / Ḥalâş **itmez** seni illâ maḥabbet
- 1439 Maḥabbet ‘âşıkı **itmez** müşevveş / Gülistân olur İbrâhîme âteş
- 1441 Maḥabbet âteşini eyle pîşe / Zer-i ḥâlîş **ider** ḳalbi hemîşe
- 1448 **İder** dervîşi bir dâl-i ḥamîde / Yöneldür devlet-i *hel min mezîd* e
- 1449 Mecâz ise daḥî terk **itme** ‘ışkı / Olur âyîne pülâd-ı Dımışḳî
- 1451 Ki ‘âşıklar bu fûrḳat ‘âleminde / **İder** Mecnûn gibi adımı zinde
- 1464 Zebân-ı Ḥusrev-i mülk-i ma‘ânî / Rivâyet **itdi** bu şîrîn beyânı
- 1483 Görüp nûr-ı cebînin zülfi fi’l-ḥâl / Sücûda varmış **itmiş** ḳaddini dâl
- 1489 Naẓar **iden** o mâh-ı bî-naẓîre / El arḳasın ḳodı gün gibi yire
- 1494 Elini öpmege el irmez aşlâ / Meger âl **itmek** ile öpe ḥınnâ
- 1516 Kimi sâzende kimi ḥoş-âvâz / **İderdi** ol kebûterlerle pervâz
- 1520 Eger bir beyt oḳınsa ‘âşıkâne / Gönülden âh **iderdi** şadıḳâne
- 1522 Maḥabbetden vücûdı levḥi sâde / Daḥî meyl **itmemiş** zevḳ-ı murâda
- 1524 Aḥıbbâ semtine kılmaz neẓâre / Gözi şehbâzı meyl **itmez** şikâra
- 1533 Şeb-i târîki taḥfîf **itme** zinhâr / Olur ‘âşıklara mir‘ât-ı dîdâr
- 1560 Yiri olmuş sipîhr-i ‘izzet ü nâz / Hümâ-yı ‘aḳl **ider** yanında pervâz
- 1572 Gözine ‘aks urup ol rûy-ı rengîn / Yaşını **itdi** mercân gibi ḥunîn
- 1593 Maḥabbet **ide** yârına sirâyet / Naşîb ola bu devlet bu sa‘âdet
- 1596 Sözinün sükkerin **idüp** mükerrer / Oyalardı delü gönlin o dilber
- 1601 Şaḳındı il dilinden la‘l-i nâbın / Gözi yaşına sedd **itdi** ḥicâbın
- 1603 Düşî hergiz taḥallûf **itmez** idi / Düşine intizârı gîtmez idi
- 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ olan yâr / **İde** kendüyi bir vech ile izhâr
- 1612 Mürîdi ḳâbil-i irşâd **ider** ‘ışk / Velâyet ḳaşrını âbâd **ider** ‘ışk
- 1616 Ne şehriñ mâhısın bildür beyân **it** / Ne bürcin âfitâbısın ‘ayân **it**
- 1620 Ğam-ı ‘ışḳun beni bî-çâre **itdi** / Dil-i dîvâne saña uydı gitdi

- 1624 Göke tutup yüzini ol perî-zâd / Bu vech ile **iderdi** âh u feryâd
- 1627 **İdemez** cism-i âdem ‘ışkı pinhân / Şıvanmaz balçığ ile mihr-i Yezdân
- 1628 Yüzini ‘âşıkuñ yaş eylese yaş / **İder** bu vech ile esrârını fâş
- 1630 Kaçan bu menzili kaç **itse** ‘âşık / Muḥâlifler sözi olmaz muṭâbık
- 1631 Ğam-ı a‘dâ vü teşnî‘-i aḥibbâ / **İder** gencîne-i idrâki yağma
- 1638 Nihân **itdüm** şanur esrârı ‘uşşâk / Olur bir güşeden meşhûr-ı âfâk
- 1642 **İder** ma‘şûkını ‘âşık temâşâ / Temâşâ olduğunu bilmez ammâ
- 1643 Uyumaz gice ile seyr **ider** mâh / Kılur eşḡâşî nokṣânından âgâh
- 1645 Bir âh **itse** eger bir lâübâlî / İderler aña yüz dūn ihtimâlî
- 1649 Ne deñlü kâr-ı ‘ışkı **itse** inkâr / Bu inkâr olur idi ‘ayn-ı ikrâr
- 1661 İrem gûlzâridur zâtuñ hemânâ / Irağ **itsün** ḡazândan Ḥaḡ Ta‘âlâ
- 1669 Melâmet görme perhîz **it** ḡaṭâdan / Şaḡm şem‘-i vücûdî ol havâdan
- 1670 Hilâl ebrûsına olma hevâyî / Tırâş **it** ḡaṭıruñdan egri râyî
- 1677 Şular şûrîde-ḡâl olsa **ider** ‘âr / ‘Aşâlar urur aña ‘aks-i eşcâr
- 1678 ‘Ayân **itdügi** içün gizlü ḡâlî / Günün eksük degüldür bir zevâlî
- 1682 Nihân **itdüm** şanur esrârını gül / Tıyurur illere ammâ ki bülbül
- 1689 Kaçan kim serv-i ḡaddün **itdi** reftâr / Olurdum sâye-veş saña ḡafâdâr
- 1690 Güneş gibi **idüp** mihrün pişe / Senün üstüne ditreldüm hemîşe
- 1692 Ola kim derdüñe dermân **idem** ben / Bu müşkil işleri âsân **idem** ben
- 1693 Seni şehbâz-ı dest-i ‘ışk dildâr / Şikâr **itmiş** gibi ey kebk-reftâr
- 1697 İştîdî dâyenün sözün Zelîḡâ / Aña râz-ı nihânın **itdi** ifşâ
- 1702 Kemân **itdi** vücûdum fîkr-i vuşlat / Göñülden geçmez illâ tîr-i fûrḡat
- 1706 Zîyâ-yı ‘ayn-ı ‘aḡlî **itdi** zâyil / Degüldür vâḡı‘am ta‘bîre ḡâbil
- 1713 Göziyle ḡaşı **itse** ḡışm ile kîn / **İder** zîr ü zeber ‘uşşâḡı ol ḡîn
- 1714 Cebîni çîn olur nâz **itse** her bâr / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
- 1719 Dil-i dîvâneme yâr **itdi** tedbîr / Şu‘â‘-ı şems-i ‘ışkı urdı zencîr
- 1720 Göñül mısrında sulṭân **itdüm** anı / Ne cânı ister oldum ne cihânı
- 1721 Şu göz kim gördi anı oldı şeydâ / Kime baḡsun kimi **itsün** temâşâ
- 1724 Naşîḡat **itmesün** yok yire yârân / Gerekmez mâni‘-i efkâr-ı cânân
- 1729 Esîr-i ‘ışḡa kâr **itmez** naşîḡat / Görür gözi olur cām-ı maḡabbet
- 1730 Bu cāmı nûş **idende** olmaz aşlâ / Ḥicâb-ı âşinâ vü ḡavf-i a‘dâ
- 1733 Bu vech ile cevâbın aldı dâye / Sözi kâr **itmedi** ol dil-rübâya
- 1734 Eyitdi yâ İlâḡî ḡanḡı mekkâr / Bu derde cānumı **itdi** giriftâr
- 1735 Zelîḡâya girü tekrâr dâye / Didi ‘azm **itme** râh-ı nâ-sezâyâ

- 1740 Bu ğamdan dāye qaddini ħam **itdi** / Qaralar geydi ħaylī mātem **itdi**
- 1741 Qapusında **idüp** feryād u efgān / Arardı tırmayup derdine dermān
- 1749 Taħammül **idemez** bu zevqa insān / Tıururken bī-kes ü bī-yār u bī-cān
- 1750 Saña bir kerre görinmiş iken yār / Zārāfet qaşd **ide** görine tekrār
- 1754 Açar ‘ışk ehlinüñ ğaflet gözini / **İder** aşĥāb-ı irşaduñ güzini
- 1757 Zeliĥā ‘ışkınuñ oldı zebūnı / Teraqqı **itdi** bir gice cününı
- 1765 Zeliĥ **itme** faķır-i nā-tüvānı / Şefā‘ at vaķtidür ihsān zamānı
- 1767 Benüm ĥālümden aĥbābum **ider** ‘ār / Bürüdetle geķer bād-ı seķer-vār
- 1769 **İderken** ‘ālem-i ğurbetde nāle / Gözine ĥāb-ı ğam oldı ĥavāle
- 1773 Hidāyet **itdi** aña Zü’lcelāli / Görindi şāhid-i ğaybuñ cemāli
- 1776 Görindi **itdi** cānānı tecellī / Tecellīsinden irişdi tesellī
- 1779 Göñül oldı ğam-ı zülfüñ esiri / Perişān-ĥātır **itdün** ben faķiri
- 1785 Benüm ancaķ murādum senden oldur / Beni bir ğün ya iĥyā **it** ya öldür
- 1787 Yanuñda müşkil işler olur āsān / Perişān **etme** ‘aqlum ey perişān
- 1794 Yüzin göstermeyeydi verd-i ĥandān / Cihānda ‘andelīb **itmezdi** efgān
- 1796 Ĥudā ĥaķķı ki sen şāhı yaratdı / Beni ‘āşık seni ma‘şūķ **itdi**
- 1799 Seni ‘āķil beni dīvāne **itdi** / Seni şem‘ ü beni pervāne **itdi**
- 1805 Bu resme ĥālını ‘arz **itdi** bir bir / Ziyāde aĥladı yalvardı vāfir
- 1806 Zeliĥāya teraĥĥum **itdi** Yūsuf / Tesellī itdi gösterdi telatııuf
- 1807 Didi sen qanda iseñ andayam ben / Taşavvur **itme** kim yabandayam ben
- 1809 **İderseñ** maĥremüm olmaĥı melĥūz / Lebūñı il dilinden eyle maĥfūz
- 1818 Gözinüñ gitdi ĥābı geldi ābı / Bıraķdı ‘ārı terk **itdi** ĥicābı
- 1819 Yaşı ırmaĥın izĥār **itdi** evvel / Hemānā āb-ı rüyından yudı el
- 1822 Tefekkür **itdi** yār-ı āşināyı / Olan aĥvāli geķmiş mācerāyı
- 1826 Temāşā eyledi ‘ālem fenāsın / Hemān ĥayķırdı çāk **itdi** yaķasın
- 1827 Bulutlar gibi vardı bir kenāra / Libāsın çekdi **itdi** pāre pāre
- 1836 Yanına dāyeler geldükce ğamnāk / **İderdi** anlaruñ da cāmesin çāk
- 1837 Dir idi olalum bu yolda hem-reng / **İdelüm** nāle ile āha āheng
- 1858 Kemāl-i ‘ışk-ı pāki kıldı te’sīr / Delindi baĥrı feryād **itdi** zencir
- 1866 Görinür ‘āşıkā qalmaz qararı / Vefā **itmekde** olmaz iĥtiyārı
- 1867 Cefāya şabr **iden** meydānı aldı / Şafā sürdi vefā baĥrine taldı
- 1871 Bu dār-ı fūrķat olur teng ü tārık / Taşavvur **idemez** idrāk-i bārık
- 1872 Maķām **iden** bu künc-i i’tikāfı / Açar genc-i vişāli ‘ışk-ı şāfī
- 1876 **İderken** ĥasret-i yār ile nāle / Didi feryād ile bād-ı şimāle

- 1883 Olur her cānibe rāci‘ zāmīrūñ / Serīrin seyr **idersin** her emīrūñ
- 1885 Görinmezsin bu mir’āt-ı fenāda / **İdersin** āteşūñ şevkīn ziyāde
- 1887 **İdersin** keştī-i gümrahā çāre / Elin alup çekersin bir kenāra
- 1897 İrakdan baķar oldu akırabāsı / ‘Adāvet **itdi** cümle āşināsı
- 1905 Şeb-i ğam geldi gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū‘ **itdi** felekde māh-ı tībān
- 1906 Kelām **itdi** meh-i ‘ālī-cenāba / Bülend āvāz ile geldi hıṭāba
- 1913 Kemāl-i ‘aqlumı **itmezler** idrāk / Cününü var diyü eylerler imsāk
- 1914 **İderler** ‘aqlı yār olanı maḥzūn / Şanur ḥalkūñ sefīhi anı mecnūn
- 1916 Yüce yirden nidā **it** ol perīye / Teveccūh eyleye şāyed beriye
- 1924 Zeliḥā **itdi** ḥurşide hıṭābı / Didī ey devr-i ‘ālem āfitābı
- 1934 Düşesin ayağına yalvarasın / Ola kim terk **ide** cevı ü cefāsın
- 1937 Ḥazīn olanı kılma daḥi maḥzūn / Zebūn olanuñ **itme** bağırını ḥūn
- 1948 Teveccūh **itdi** dīnince namāza / Niyāz **itdi** Ḥudā-yı bī-niyāza
- 1958 Devā **itmez** baña illā ki cānān / Olursa yār olur derdüme dermān
- 1963 Beni rüy-ı cemāle mazḥar **itsün** / Kūdūret var ise gönlinde gitsün
- 1964 Ğam-ı ‘ışķ eyledi mānend-i mevtā / Gelüp **itsün** Mesīḥā gibi iḥyā
- 1971 Selām ile **ider** ‘uşşāķa ‘izzet / Nihāl-i ḳaddīn egmiş bād-ı raḥmet
- 1982 Zeliḥāya teraḥḥum **etdi** Yūsuf / Söze geldi tekellüm **itdi** Yūsuf
- 1999 Kaşı miḥrābını kılmiş müzeyyen / Gözinūñ sürmesin **itmiş** mu‘ ayyen
- 2002 Perestārānı olmiş aña hem-rāh / Kırān **itmiş** girü Pervīn ile māh
- 2003 Gidermiş bād-ı raḥmet ğam seḥābın / ‘Ayān **itmiş** cemālī āfitābın
- 2006 Eyü olmiş ciger-güşem mizācı / Ḥakīm-i Lāyezāl **itmiş** ‘ilacı
- 2009 Çözülde bağı seyrān **itdi** bağı / Ḥalāş oldu bu sevdādan dimāğı
- 2010 Ümīd-i vaşl ile olurdu ḥandān / **İderdi** ay ile gün gibi seyrān
- 2014 ‘Ulūvv-i şānı var idi hemīşe / Gönül alçaķlığını **itdi** pīşe
- 2033 Zeliḥāya bu aḥvāl oldu i‘lām / Atası şāh-ı maḡrib **itdi** ibrām
- 2035 ‘Azīz-i Mışır olup bu işden āḡāh / Sitāre imtiḥānıñ **itdi** nāḡāh
- 2039 Olup ol ğonca-i zanbaķ güşāde / Aḥibbā şevķını **itdi** ziyāde
- 2041 Dimiş ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Günūñ günden yeg **itsün** Ḥaķ Ta‘ālā
- 2045 Bu dā‘īsın oḡul **itsün** kul **itsün** / Kıpısı iḥtilātına yol **itsün**
- 2049 ‘Azīze şāh-ı maḡrib yazdı nāme / Selām **itdi** güher dizdi kelāma
- 2051 Saña lāyık olan ikrām-ı tāmı / Baña **itmişsin** ey mülküñ niḡāmı
- 2062 Dil-i pāki leṭāfet **itdi** taḥşīl / Diyār-ı Mışıra aķdı nitekim Nīl
- 2063 Bu resme gitdi mektūb-ı icāzet / Kābül **itdi** şehenşāh-ı ‘adālet

- 2076 Bulutlar gibi üstürler kaçarı / Pür **itdi** lālezār u kūhsārı
- 2094 Al atlar nitekim çarh-ı şafāk-reng / Qarār **itmez ider** reftāra āheng
- 2119 Gelince Mışra böyle idi ‘ādet / **İderdi** dāyelerle ‘ayş u ‘işret
- 2125 Ne bilsün bu mürür-ı devr-i eyyām / **İdiser** niçe yıllar rüzını şām
- 2135 ‘Azīze geldi bir peyk-i beşāret / Zeliḥā geldügin **itdi** işāret
- 2140 Beyān **itdi** işiden qaldı hayrān / Zihī ḥulq-ı ‘azīm ü fażl-ı Yezdān
- 2141 Teveccüh **itdi** istiḳbāle fi’l-ḥāl / Zeliḥā yolına ḥarc **itdi** emvāl
- 2147 Zeliḥā keşreti ile bu keşret / Qarışdı bir birine **itdi** vaḥdet
- 2148 Şıkcımdan kaçup murḡān-ı tayyār / Duḥān gibi cibāle **itdi** reftār
- 2159 Develer izlerin **itseñ** temāşā / Hezārān bedr olurdı yolda peydā
- 2162 Nişān-ı mīḥ-i sümm-i esb-i cānān / Yirūñ yüzini pür-ḥāl **itdi** ol ān
- 2180 Ev ıssı eylese bir ḥāne ta‘mīr / **İderdi** kendü taşvīrini taḥrīr
- 2190 Hümādur didüğüümüz serçe oldı / Güher zānn **itdügümüz** sırça oldı
- 2194 Çıkardı ḥançerin yār-ı ḡazabnāk / Diledi kim **ide** ten cāmesin çāk
- 2201 Dil-i ‘āşıkda olmasa te‘ennī / **İder** evc-i vişālinden tedennī
- 2213 Tabākda zerdeyi **itseñ** temāşā / Ayuñ on dördine beñzerdi gūyā
- 2215 Börek tutmacdan ḥazz **itdi** erkān / Olurdı iştihā tīrine qalkān
- 2217 Niḡābı qabı anda baḡlavānuñ / Gözini dörd **iderdi** iştihānuñ
- 2223 Nihāyetsüz **iderdi** neyler eḡḡān / Tabıllar şīr-i ḡurrān-ı neyistān
- 2224 Ezel bedr-i tamām imiş naḡāre / Hilāl-i mu‘ciz **itmiş** iki pāre
- 2226 Girībānını çāk **itmekde** şantūr / İniler yatur il içinde ṭānbūr
- 2233 **İdüp** sīmurḡ-ı zevḳı zühdin izḥār / Başını ḥırḳaya çekdi keşef-vār
- 2235 Vücūdı ḥayyesine geldi ḥaşyet / Hemānā şokmadan **itdi** ferāḡat
- 2238 Ne deñlü ṭālib oldı bu murāda / Devāsı derdini **itdi** ziyāde
- 2239 Bu işden ‘ākıbet **itdi** ferāḡat / **İderdi** sāde pehlūya kanā‘at
- 2240 İrişmez oldı ol kaşı hilāle / Bu ḥālī ḥikmete **itdi** ḥavāle
- 2243 ‘Azizüñ ‘ışḳ-ı pāki oldı efzūn / O Leylī-çihre **itdi** anı Mecnūn
- 2252 Du‘ā **itmekden** ise baña aḡyār / Yeg idi gelse düşnām eylese yār
- 2264 Nihān **itme** gel ol Āb-ı Ḥayātı / İçürme ‘āleme cām-ı memātı
- 2274 Sürürü gitdi ‘āciz **itdi** eşḡāş / Şatılmaḡ lāzım oldı bende-i ḥāş
- 2283 Rivāyetdür mezād olduḡda Yūsuf / **İderdi** anda ṭālibler tevaḳḳuf
- 2290 Şorarsañ yaşını heftāda yetmiş / Zemāne kāmēti yayın ḥam **itmiş**
- 2293 Elinde ipligin **idüp** bahāne / Dir idi müşteriyem ol cuvāna
- 2299 Olayın dāḡil-i ta‘rīf-i ‘uşşāk / **İdeyin** kendümi meşḥūr-ı āfāk

- 2302 ‘ Acebdür ‘ âşık-ı maḥzûn u ḡamnâk / Olur da‘ vâ-yı ‘ ışk **itmekde** bî-bâk
- 2307 O kim ḡayr eylemişdür niyyetini / Ziyâde **itdi** nûrâniyyetini
- 2310 **İdüp** zerre gibi sa‘ y-ı kifâye / Düriş irişmege mihr-i Ḥudâya
- 2312 **İdüp** nûr-ı çerâğ-ı ‘ ışkı taḡşîl / **İdegör** zulmetüni nûra tebdîl
- 2314 Seḡâvetle gönüllerde yer **itdi** / Vişâl-i Yûsufi derd-i ser **itdi**
- 2319 Cemâli olmuş ol ‘ aynen ile zeyn / Kırân **itmiş** felekde şanki sa‘ deyn
- 2334 Görinüp Yûsufa gönlin alayın / Perîşân **ideyin** ḡusni alayın
- 2338 Cemâlüm bahri **itsün** Yûsufi ḡarḡ / Görenler eylesün mâbeynümüz fark
- 2341 Beni şevḡ-ı cemâli kıldı şeydâ / Kulaḡdan ‘ âşık **itmişdür** ḡuşûşâ
- 2343 Niçe vech ile **itdüm** rây u tedbîr / Ola kim eyleyem cânânı teşḡîr
- 2345 Yüzini Bâzığa açdı hemânâ / Bu anı o bunu **itdi** temâşâ
- 2346 Cemâli Yûsufuñ mest **itdi** anı / Ğurûrı gitdi tütüldü dehânı
- 2347 Öñinde **itdi** Yûsuf başını pîç / Aña meyl ü mehâbâ **itmedi** ḡiç
- 2349 Teveccüh **itmedi** yüzine kimse / Kulaḡın urmadı sözine kimse
- 2352 Temâşâ **iderek** ol âfitâbı / Şarâb-ı ‘ ışk ile gitdi ḡicâbı
- 2356 Nedür bu sendeki esrâr-ı Yezdân / Kimin ḡandân **ider** kimini giryân
- 2361 Nedendür sende sulṡânḡ nişânı / Kul **itdün** ḡulḡ ile ḡalḡ-ı cihânı
- 2370 Kime kim **ide** iḡsân u ‘ aṡâyı / Geyürür ḡil‘ at-i ḡusn ü behâyı
- 2381 **İdüp** virânede bir ḡücre bünyâd / Şalâḡ u zühd evini kıldı âbâd
- 2382 Sebîl **itdi** tarîḡ-ı Ḥaḡda mâlin / Hüveydâ kıldı ḡurşid-i kemâlin
- 2385 Mecâzî köprisinden geçdi gitdi / Ḥaḡıḡı ḡülşeninde vahdet **itdi**
- 2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim **ider** nûş / Olur tâ ḡaşr olunca mest ü bî-ḡuş
- 2394 Bu râyı ‘ ayn-ı ‘ aḡl **itmez** nazargâḡ / Hemân abdâl-ı ‘ ışḡuñdur bu dergâḡ
- 2398 Fenâ yolına ‘ âşıkḡ giderler / Vişâlin da‘ vîye ma‘ nî **iderler**
- 2403 Yir **itmiş** her gönülde ‘ ışḡ tâbı / Her evde var şu‘ â‘ -ı âfitâbı
- 2404 Kulumdur dir imiş bir ḡ‘âce anı / Zihî kul kim esîr **itmiş** cihânı
- 2411 Zeliḡâ ḡuşına girdi bu evşâf / Şikâf **itdi** yaḡasın nitekim kâf
- 2412 Şehâdet **itdi** ḡalb-i mihribânı / Ki irdi şâhid-i maḡşûda cânı
- 2418 ‘ Azîz-i Mışra **itdi** vâfir ibrâm / Cemâl-i pür-kemâlin kıldı i‘ lâm
- 2426 Temâşâ eyledi Yûsuf cemâlin / Fedâ **itdi** aña dünyâca mâlin
- 2427 Sözi dürrine virdi intizâmı / Didi şat baña luḡf **it** bu ḡulâmı
- 2428 Ḥalâlüm ister oḡul **itsün** anı / Müşerref eylesün bu ḡânedânı
- 2434 ‘ Azîze vaşf-ı ḡâlî oldu ta‘ rîf / Neye çıkḡıyse anı **itdi** taz‘ îf
- 2446 Resûlün sünnetini **iden** icrâ / Ḥalâlin kıldı beytinde mu‘ ammâ

- 2447 Ricālî mest ider cām-ı vîşālî / Taşavvur **idemez** zevk-ı cemālî
- 2448 Olur vuşlatda ‘āşîk ‘ayn-ı ma‘şûk / Tedārik **idemez** bu râyı maḥlûk
- 2452 Ma‘āza’llāh irince rûz-ı fûrkat / Gözini dörd **ider** derd-i maḥabbet
- 2474 Çağırdı Māh-ı Ken‘ānı orada / Şefā‘at ‘aynını **itdi** güşāde
- 2475 Sarāyuñ geldi bîrûnına cānān / Derûn-ı dilden **itdi** Mālîk efgān
- 2476 Nāzar **idince** ol zîbā cemālî / Ölümlü ḥasta gibi kıldı nāle
- 2479 Şu dem kim naḥl **idem** dārü’l-fenādan / Ferāmûş eyleme şāhum du‘ādan
- 2483 Bu resme Yūsufa **itdi** vaşıyyet / O gün gün gibi kıldı Şāma rıḥlet
- 2496 Cemālî şemsine ḳalurdı ḥayrān / Ḥudāya şükr **idüp** olurdı giryān
- 2501 Beni bî-cān **iden** cānān mıdur bu / Beni dervîş **iden** sulṭān mıdur bu
- 2504 Bu şükrāne içün ḳurbānlar **itdi** / ‘Aṭālar eyledi iḥsānlar **itdi**
- 2505 **İderdi** Yūsufa ta‘zīm ü tekrīm / Eger cān istese eylerdi teslīm
- 2518 Niyāzını **iderdi** aña tenhā / Sükût eylerdi ḥalk içinde ammā
- 2519 Ne ḥōş gelse aña eylerdi anı / İverdi ḥidmetin **itmekde** cānı
- 2520 Nefāyisde bu dünyāda ne kim var / **İderdi** ḥazreti öñinde iḥzār
- 2526 Ṭururdu ‘ālem-i ḥavf ü recāda / Niḳāb-ı ‘ışkın **itmezdi** güşāde
- 2528 Meger günlerde bir gün Māh-ı Ken‘ān / Niḳābın geydi **itdi** ‘azm-i seyrān
- 2529 Olup ‘izz ü ri‘āyet şermsārı / Ḥazīn **itmişdi** yār-ı i‘tibārı
- 2533 Çiçekler gibi cümle ‘ayn-ı ‘ālem / Teveccüh **itdi** gün yüzine ol dem
- 2535 Siper **itmişdi** bedr-i pūr-kemālî / Belinde tîğ idinmişdi hilālî
- 2537 **İdüp** seyyāreler seyrin bahāne / Ṭururdu şehriñ ucında şehāne
- 2546 Meger ḥubbü’l-vaṭan **itdi** taḳāzā / Çağırdı Ḥazret-i Yūsuf hemānā
- 2548 Didi ḳandan gelürsin ey mübārek / Mübārek **ide** ‘azmüñ Ḥaḳ Tebārek
- 2549 Beyān **it** ḥadişāt-ı kāyinātı / Ola kim sözleriñ Āb-ı Ḥayātı
- 2552 Tevāzu‘ la yire sürdi yüzini / Niyāz **itdi** göke dikdi gözini
- 2556 Dehānın ol ‘arab açdı şādef-vār / Sözi dürr-i şeminin **itdi** izhār
- 2567 İlini günini şorınca ol māh / Sözi diñledi āh **itdi** nāgāh
- 2571 Döyemez anı tafşıl **itmege** dil / Anuñ ḥālî be-gāyet oldu müşkil
- 2574 ‘Adāvet **itdiler** iḥvānı nāgāh / Anı ḳatl eylediler *ya‘lemu’llāh*
- 2576 Anuñ pīrāhenine sürdiler ḳan / Yanında **itdiler** ca‘l ile efgān
- 2579 Anuñ oğulları hep oldu bednām / Delīl-i ‘aḳlī ile **itdi** ilzām
- 2591 Sözinden oldılar pīrūñ perīşān / Güc ile kendüyi cem‘ **itdi** cānān
- 2593 Bulur ḳanda ise oğlını ol pīr / **İder** bu mācerāyı aña taḳrīr
- 2598 Resūlin āndı zikr **itdi** Ḥudāyı / Bülend āvāz ile kıldı nidāyı

- 2603 Beni vahdet şarābı mest **idüpdür** / Qarārum qalmayup ‘aqlum gidüpdür
- 2605 Söziñi tutdı eşğāline gitdi / Şabāhın geldi girü da‘ vet **itdi**
- 2614 Hemān ol lahzada cān irdi şandum / Görenlerden hicāb **itdüm** utandum
- 2626 Bir oğlancuq didi ey hāzret-i pīr / Yesīr **itdi** ‘asīrūñ emr-i taqdīr
- 2632 Bu sözler baña Hāqdan oldı ilhām / Zārūrī oldum **itdüm** saña i‘lām
- 2637 Arayup bulmağa **itmışdi** niyyet / Cenāb-ı Hāqdan olmadı icāzet
- 2639 Biraz seyr **itdi** na‘-ı kâyinātı / Şeh-i ‘ālem evine sürdi atı
- 2643 Ruḥ-ı pākinde olmış қатралар çin / Qırān **itmış** meh-i bedr ile Pervīn
- 2655 Ğamuñ benden nihān itme ‘ayān **it** / Baña her gizlū aḥvālūñ beyān **it**
- 2656 Zebānı bülbülin depretdi Yūsuf / Geçen ḥālın ḥikāyet **itdi** Yūsuf
- 2663 ‘Adāvet **itdiler** iḥvān-ı ğaddār / Bırāqdılar beni bir çāha nāçār
- 2671 **İderken** şağa vü şola neẓāre / Yolum uğradı bir üstür-süvāra
- 2685 Tūtulum kim ola taḥt-ı Süleymān / **İder** bād-ı fenā soñ ucı vīrān
- 2696 Yazalum Hāzret-i Ya‘kūba nāme / **İdelüm** da‘ vet anı bu maḳāma
- 2697 Sen anı ol seni **itsün** ziyāret / İriş maḳşūduña çekme melālet
- 2702 Meh-i Ken‘āna **itdi** ḥile vü āl / Girü ol kimseye döndürdi fi‘l-ḥāl
- 2706 Girer bir vech ile göñline İblīs / **İder** bir ādeme yüz dürlü telbīs
- 2707 Anı kim egriden ḥalḳ **itdi** Mevlā / Qomaz egriligin aṣlā ve қаṭ‘ā
- 2712 Ölen ardınca ölmüş yoḳ meşeldür / Zārāfet **idelüm** ğāyet maḥaldür
- 2715 Maḥabbet **itmez** iḥvānına ol yār / Anuñ Ya‘kūbdan ğayrı kimi var
- 2718 ‘Aceb olmaz bu deñlü rāy-ı tezvīr / **İder** ‘ışḳ ādemi çöbān-ı ḥıznīr
- 2719 Toza ğarḳ **itdi** dāye bir hecīni / Aña bindürdi bir merd-i ḥaṣīni
- 2722 Bir az göksin geçürdi āh **itdi** / Ğamından bunları āġāh **itdi**
- 2727 Ecel derbendini **itdi** güzergāh / Baḳā şahrālarına vardı ol şāh
- 2729 Şağ olsun Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥat / Hudā ‘ömrini **itsün** bī-nihāyet
- 2730 Bilindi intikāl-i pīr-i fānī / Fiġān **itdi** işitdi Yūsuf anı
- 2733 Cihānda ḥasretümle gitdi ḥayfā / Ziyāret **itmedüm** anı dirīġā
- 2755 Kişi bir derde olsa nāgehān tuş / **İder** bir kayd-ı āḥarla ferāmüş
- 2761 Hevāya uymaz egmez kimseye baş / Dehānı gibi **itmez** rāzını fāş
- 2764 Şalāḫı gencini şaḳlar ziyāde / Hicābı ğoncasın **itmez** güşāde
- 2766 Cināyet **itmemiş** Sīmurġ-ı cānı / Hārāma baḳmamış ‘ayn-ı ‘ayānı
- 2770 **İdelüm** aña bu rengin ḥayālī / Ola kim fetḥ ola bāb-ı vişālī
- 2776 O gice bezme ‘azm **itdi** Zeliḥā / Kebāb-ı murġ u māhī oldı peydā
- 2782 Maḳāmāt ile ney **itdükçe** feryād / Qılurdı ol maḳāmı ḥurrem ü şād

- 2783 Zeliḥā Yūsufa cām **itdi** teklîf / Elinde cāmı kıldı ḥaylî ta' rîf
- 2787 Cuvân olur bunu nûş eyleyen pîr / Hemîşe mûr-ı mazlûmı **ider** şîr
- 2789 Ḥasîs olanı eyler Ḥâtem-i Ṭayy / Yaramaz 'âdeti tebdîl **ider** mey
- 2793 **İdince** câme-i al ile seyrân / Öper bağrına başar cümle yârân
- 2797 Du' âlar **itdi** ol 'âlî-cenâba / Kızıl yâķûtı şaldı la' l-i nâba
- 2799 **İder** bu cevher-i idrâki talan / Kılur insânı ḥayvân ile yeksân
- 2803 İl içinde **ider** kendüyi müḍḥik / Olupdur rûspî gibi yüzi pek
- 2808 Kızarur yüzi kim nûş **itse** anı / Urur yüzine her 'ayb-ı nihânı
- 2812 Didi ey yâr-ı dil-bend ü suḥen-ver / Sizünle **idelüm** bir bezm-i dîger
- 2813 Hikâyet **idelüm** ḥâl-i cihândan / Rivâyet **idelüm** geçmiş zamândan
- 2810 Şarâbı şöyle zemm **itdi** ki ol şâh / Zeliḥâyâ zarûrî geldi ikrâh
- 2817 Gören sevdi işiden sevdi anı / Pür **itdi** mihr-i 'ışkından cihânı
- 2820 **İdüp** bir 'âşıkı maķbûl-i ḥazret / **İderlerdi** uğurlayınca şöḥbet
- 2823 Bu üftâde 'acâyib ḡayret **itdi** / Binüp bir keştiye ardınca gitdi
- 2831 **İdüp** naķķâşlık 'ilmini ḥâşıl / Oturdu Çinün içinde niçe yıl
- 2832 Yazaydı servi kuşlar kondururdu / Sipihri resm **ideydi** döndürürdi
- 2837 Ne şehre uğrasa bu idi tedbîr / **İderdi** kendüyi yâriyle taşvîr
- 2839 Bu taşvîri ne yirde **itse** ta' mîr / **İderdi** yanına bu beyti taḥrîr
- 2845 O cânibde **idüp** her şehri seyrân / Girü bu şüreti yazdı *ke-mâ-kân*
- 2849 Okıdı yazılan beyti hemânâ / Orada bir nişânın **itdi** peydâ
- 2853 Kılâsın kendüye ta' zîm ü tekrîm / Selâmumı **idesin** aña teslîm
- 2859 Nikâḥ **itdiler** âḡir bir birine / İrişdi 'âşıkun cânı yirine
- 2865 Umardı kışşadan ḡişşe ala yâr / Taşavvurdan ziyân **itdi** o dildâr
- 2867 Sözine gerçi dizdi dürr-i meknûn / Bu efsâneyle **itdi** ya' nî efsûn
- 2876 Qabûl **itdi** rızâ-yı Müste'ânı / Tonatdı ol nihâl-i erḡavânı
- 2878 Şaķın naķd-i ḥayâta ḡisset **itme** / Ṭariķ-ı Ḥaķķa ihmâl ile gitme
- 2886 Anı mest eyledi vaḡdet şarâbı / Ḥaṭâdan ḡiç fark **itmez** şavâbı
- 2891 Cefâlar kıldı şeyṭân-ı la' îne / Ġazab **itdi** didi gelme yaķına
- 2892 Nebî kısmı yaramaz işi **itmez** / Koyup ṭoḡrı yolu egriye gitmez
- 2893 Ḥaṭâdan şaķlar Allâḥ enbiyâyı / Naşîb **itmez** umûr-ı nâ-sezâyı
- 2896 Ziyâde oldu şeyṭânun enîni / Kör **itdi** taş ile 'ayn-ı la' îni
- 2897 Çü şeyṭân oldu bu vech ile pâmâl / Anasına buluşdı **itdi** idlâl
- 2898 Didi olma şaķın soñra peşîmân / Ḥalîlullâḥ **ider** oḡlını ḡurbân
- 2899 Hücûm **itdi** anuñ vecd ile ḡâlî / İrişdi mihr-i 'aķlınuñ zevâlî

- 2904 Güşāde eyledi mūy-ı sefidin / Temennā **itdi** hūrşid-i ümidin
- 2910 Yüri Hāk yolına cānuñ fedā **it** / Dügüne bayrama gider gibi git
- 2912 Vedā^c **itdi** evine gitdi ol dem / Aķardı gözlerinden āb-ı Zemzem
- 2913 Tıtuşdı yandı nār-ı ızırāba / Niyāz **itdi** yüzün sürdi türāba
- 2916 Bu hicrāna dōyemez cān-ı şirīn / Bu nārı **itmez** āb-ı dīde teskīn
- 2919 **İderken** rūḥ-ı pākūm göke mi^c rāc / Vücūdum bahri tā olmaya mevvāc
- 2924 Beni gördükçe derd ile **idüp** āh / Peşimān olasın elvara nāgāh
- 2927 Bilir misin ‘aceb nice olur ḥāl / **İderseñ** emr-i Rabbānīde ihmāl
- 2929 Çıkardı heybet ile bir hilālī / Ki kurbān **ide** ol māh-ı cemālī
- 2932 Semādan bir güzel қоç oldu inzāl / Yirine anı kurbān **itdi** fi’l-ḥāl
- 2942 Aña kār **itmez** iblīsūñ fesādı / Cenāb-ı Hākka artar i^c tiķādı
- 2946 **İderken** perde ardından niyāzı / Zārūrī āşikāre **ide** rāzı
- 2950 Ceres gibi **ide** feryād u nāle / Belürde kendini her ehl-i ḥāle
- 2951 Anuñ kim elde yoķdur ihtiyārı / Nice pinhān **ider** esrār-ı yārı
- 2952 Niyāz **itdükçe** yār artursa nāzı / Murād idinme kayd-ı ihtirāzı
- 2960 **İder** esrār-ı ‘ışkı ḥalkı ḥayrān / Virür bedr-i tamāmı ‘aķla noķşān
- 2967 Ḥaṭāsın ańlamaz ol çeşmi fettān / Yazuķlar kim **ider** nā-ḥaķ yire ķan
- 2968 Şaķında beñzer anuñ dil bağı var / **İdemez** kimse ma^c ķul ile güftār
- 2969 Naşīḥat **itseler** artar ‘inādı / Ziyāde bī-vefāya çıķdı adı
- 2973 Zeliḥā eyledi bir ḥūb tedbīr / Cemāl-i Yūsufi **itmişdi** taşvīr
- 2974 Derün-ı dilden **itdi** nāle vü āh / Çıkardı şundı ol taşvīri nāgāh
- 2980 Anuñçün ķaldı alçaķlarda deryā / **İder** gönlindekini ḥalka peydā
- 2982 Saña bu nefis-i emmāre olur mār / Seni mesmūm **ider** *zinhār zinhār*
- 2985 Hevāya tābi^c olur dūd-ı memdūd / **İder** yüzi ķarası anı merdūd
- 2986 Cihānı tıtmadın nār-ı melāmet / Söyündür **itme** da^c vā-yı maḥabbet
- 2991 Cemālın **itmese** dildār peydā / Vücūd-ı ‘āşık olmazdı hüveydā
- 3007 Melālī mūcib-i raḥm ola dirdi / Melālī şüretin ızḥār **iderdi**
- 3009 Bu deñlü ‘āşık-ı şūrīde olmaķ / Şu gibi yalımını **itdi** alçaķ
- 3010 Bu künc-i ğamda ammā Māh-ı Ken^c ān / **İder** eyvān-ı istignāda cevlan
- 3013 Zeliḥā Hākka tefvīz **itdi** kārı / Meh-i Ken^c āna virdi ihtiyārı
- 3020 Sevindi Hākka minnet **itdi** Yūsuf / Sözine ḥaylī rağbet **itdi** Yūsuf
- 3023 Yedi ceddüm gürūḥ-ı enbiyā hep / Koyun çobanlığın **itdi** müretteb
- 3029 Zuhūr **itdi** nübüvvet iķtizāsı / O gün rā^c ilige oldu rızāsı
- 3030 Ḥabībūñ muķtezāsın gördi ma^c ķul / Cemī^c -i iltimāsın **itdi** maķbūl

- 3031 ‘Aşāsın ‘ūd ağacından düzetdi / Şapanın kākül-i tārından **itdi**
- 3034 Sücūd **itdi** melekler gibi ağnām / Hemān ādem gibi kıldılar ikrām
- 3035 Ğanemler haylī haylī ‘izzet **itdi** / Öñine düşdi mer‘āya iletdi
- 3038 Nice gün **itdi** ağnām ile ārām / Zelīhā cānibinden oldı ibrām
- 3039 Kırān **itdi** girü Nāhīde hūrşīd / Girü hengāme-i ‘ışķ oldı tecdīd
- 3040 Girü ol derdmendi kıldı nālān / Girü nāy-ı maḥabbet **itdi** efgān
- 3041 O bedr-i ‘āleme bu bī-sitāre / Iraqlardan **ider** oldı neẓāre
- 3049 Yañağın öpmegi eyler taşavvur / **İder** bu rāy-ı rengīni tefekkür
- 3063 Kaçan ‘arz-ı cemāl **itse** Zelīhā / Gelürdi ḥātırına ḥavf-i Mevlā
- 3066 Zelīhā bir kaẓā ile yañılsa / Niyāz **itse** şeker gibi ezilse
- 3072 Temāşādan gözini yummaz encüm / Güneşden zerrece **itmez** tevehhüm
- 3083 Ğam-ı dildarı ile nitekim ḥāk / Yaşı ırmağı **itdi** sīnesin çāk
- 3086 **İdüp** ‘ayn-ı ‘itāb ile nigāhı / Dir idi kendü kendüzine gāhī
- 3088 Kuluñ iken senüñ baķmaz yüzüñe / Kaḅül **itmez** ‘inād eyler sözüñe
- 3093 Bu resme niçe ay ol māh-ruḥsār / **İderdi** kendü kendi ile güftār
- 3095 Tenezzül **itdi** gözi yaşı gibi / Kulağına egildi kaşı gibi
- 3099 O kim kul **itdi** şāhān-ı cihānı / Zihī devlet ki kul idindüñ anı
- 3100 Ne ḥāyil var arañuzda ne ağıyār / **İdersin** bī-vesīle şoḥbet-i yār
- 3101 Senüñ mihrüñden oldı şimdi āgāh / Kaḅül **itdi** seni ‘aybuñla ol māh
- 3103 Seni ‘ışķıyle **itdi** mest ü ḥayrān / Saña olur mı bundan özge iḥsān
- 3108 Güzeller şāhını kıl ḥayr ile yād / Günāhı bī-günāha **itme** isnād
- 3109 Günāha girme şekvā **itme** her gāh / Senüñ yolunda noķşān **itmez** ol māh
- 3111 Perişān eyleme göñlün inende / İtāle **itme** ol serv-i bülende
- 3113 Ğanīmet gör bu deñlü vaşlı zinhār / Çoğ **itme** az işi olma tama‘ kār
- 3118 Ḥarīş olmak **ider** insānı maḥrūm / Tehevür gibi olmaz kār-ı mezmūm
- 3120 Yedi iklīmi tīgi ile bir şāh / Güneş gibi açup fetḥ **itse** nāgāh
- 3135 Yanında pehlū adın eylesem yād / Yıkar göñlüm evini **itmez** ābād
- 3139 Yüzüme baķmamağ için hemīşe / Kitābın okımağı **itdi** pīşe
- 3140 Sükūt **itsün** diyü ‘ışķum zebānı / Tilāvetden tehī olmaz dehānı
- 3145 Kaçar yanumdan ol serv-i kaḅā-pūş / Anı sāyem daḥi **itmez** der-āgūş
- 3146 Niyāz **itdükce** ben dervīş ü muḥtāc / Olur baḥr-i celāli cümle mevvāc
- 3147 Kılur ya‘nī kemān ebrūları çīn / Ğarīb ü derdmendine **ider** kīn
- 3150 **İdegör** kādır iseñ bir devāya / Döyemez oldı cānum bu cefāya
- 3153 Naşıḥat eyle göñlini ele al / Ola kim **idesin** bir ḥīle vü āl

- 3162 Şu‘â‘-ı şems-i ‘âlem gibi gâhî / Der-âgûş **itseñ** ol gün yüzli mâhı
- 3172 Saña maqđürını şarf **itdi** ol yâr / ‘Azîmü’ş-şân iken oldı perestâr
- 3177 Şaçuñ derdinden oldı kâmeti pîç / Dehânuñ ‘ışkı **itdi** hîçden hîç
- 3178 Düşinde ‘âşık oldı saña muhkem / Şebîhün **itdi** anı leşker-i gam
- 3188 **İdince** nâr-ı ‘işyân ile ülfet / Gelür fâsıklarun yüzine humret
- 3198 Bülend **itsün** sipihr-i himmetini / Çıgarsun dilden alçaq niyyetini
- 3199 Ferâgat **itsün** ol işden ki her ân / Ola dînine dünyâsına noqşân
- 3202 Bu olmaz kim uyam mekr-i zenâna / İhânet kaçd **idem** bu hânedâna
- 3206 Kırân **itse** kişi bi’sel-karîne / Yüzi muhtâc olur haclet eline
- 3207 Eliyle yüzini örter günehkâr / El içinde yüzi kalmaz **ider** ‘âr
- 3215 Kelâm-ı Yûsufi gûş **itdi** dâye / Didi tafşîl ile ol mübtelâya
- 3220 **İderdi** miñnet ile âh u zârı / Geçerdi hasret ile rûzigârı
- 3225 Ne câyı menzil **itdiyse** muhaşşal / İrişdi ‘ışkı aña andan evvel
- 3237 Öpemez âl ile gülgün yañağın / İraqdan seyr **ider** hüsni çerâğın
- 3251 Baña evvel maħabbet **itdi** inâs / Gam u derdümle öldi gitdi inâs
- 3259 Didi bildür baña ey bedr-i kâmil / Ne dildür bu kırâ‘at **itdügün** dil
- 3262 Teraqqî **itmek** için ittiḥâdı / Temennâ **itdi** andan bu murâdı
- 3266 Bu dilden aña ta‘lîm **itdi** dildâr / Hezâr aḥbâr-ı esrâr oldı izhâr
- 3277 Taşavvur eyleyüp hayrân olurdu / Yakasın çâk **idüp** nâlân olurdu
- 3278 Olurdu iki sözünün biri âh / **İderdi** râz-ı pinhânından âgâh
- 3280 O mâha ḥaylî ragbet **itdi** Yûsuf / O gün imâna da‘vet **itdi** Yûsuf
- 3283 **İder** esmâsını insâna ta‘lîm / Kılur erzâkıñı ervâḥa taḥsîm
- 3292 Zeliḥânuñ görüp sevdâ-yı ḥâmın / Pür **itdi** necm ile bedr-i tamâmın
- 3293 Ne deñlü ise şefkat **itdi** cânân / Velî bu ḥâli andan kıldı pinhân
- 3294 Elem gördi Zeliḥâ şoḥbetini / Murâd **itdi** zarûrî fûrkatini
- 3299 Rızâ-yı yârına virdi irâdet / **İdüp** kendü rızâsından ferâgat
- 3300 Rızâm oldur ki olam bâğ-bânuñ / **İdem** ḥıdmetlerini gülsitânuñ
- 3304 Semendi pâyına kıddin **idüp** dâl / Sözüni tutdı râzî oldı fi’l-ḥâl
- 3305 Oḡuyan bu gülistânuñ kitâbın / Beyân **itdi** bu resme faşl u bâbın
- 3306 Gül-i maḥşûd u serv-i gülşen-i cûd / **İdince** bâğbân olmağı maḥşûd
- 3307 Murâdını kabûl **itdi** Zeliḥâ / Sevindi anuñ oldı şanki dünyâ
- 3308 Didi men‘ **itmek** olmaz bu cuvânı / Kovayın kaçduğı yire ben anı
- 3309 Tefekkür **itdi** ya‘nî kim bu râyı / Çekince Mâh-ı Ken‘ân bu belâyı
- 3310 Taḥammül **itmeye** şâyed belâyâ / Zarûrî meyl **ide** semt-i şafâya

- 3431 Şevabı bî-nihāye hayrı çokdur / Tereddüd **itmeñüñ** hiç aşlı yokdur
- 3336 Şüküfeyle ağardı şâh-ı bādām / **İderdi** bülbul ol çāderde ārām
- 3344 Maḥabbet-nāmesin **itdi** çemen fāş / Şecerler egdi istiḥrācına baş
- 3345 Gelür her yañadan āvāz-ı murğān / **İder** her güşeden ‘āşıklar efğān
- 3348 Yapıldıķda o bağ-ı cennet-ābād / Miyānında iki ḥavz **itmiş** üstād
- 3361 Kaçan kim **itseler** nāz ile refṭār / Giderdi ihtiyār-ı ‘āşık-ı zār
- 3364 Göz ile kaşı nāza **itse** el bir / **İderdi** zāhid-i şad-şālī teşḥīr
- 3373 Ḥarām **itdün** vişālün lezzetini / Yire çaldun vaḡarum ḥömetini
- 3377 Eli altında olun hemçu ḥātem / **İdün** kendünüzi kendüye maḥrem
- 3378 Dirġ **itmeñ** yolında baş u cānı / Ne maḡşüd eyler ise virün anı
- 3380 **İdün** her sâ‘ id ü sâķı güşāde / Ola kim **idesiz** meylin ziyāde
- 3381 **İderse** daḡi tırine nişāne / Tevāzu‘ eyleñ ol kaşı kemāna
- 3382 Eger bu cümleden birine Yūsuf / **İderse** bir gice kaşd-ı taşarruf
- 3383 Baña ‘arz eyleñ evvel mācerāyı / Aña göre **idem** tedbīr ü rāyı
- 3386 **İde** ni‘ me‘l-bedel zāt-ı şerīfin / Der-āġuş eyleye yār-ı laṭīfin
- 3390 Żarūret ‘āleminde ‘āşık-ı zār / Vişāl için **ider** biñ dürlü efkār
- 3394 Ferāmūş **itdiler** kayd-ı cihānı / Qodılar maḡzarında şayd-ı cānı
- 3395 Ağız bir **itdiler** nāz u niyāza / Żarūrī başladılar keşf-i rāza
- 3398 Öñinde şīve ile nāz **iderdi** / Zebān-ı ḡāl ile gūyā ki derdi
- 3412 Şifā kaşd eyle bu derd-i ‘azīme / Kerem **itmek** zarūrīdür kerīme
- 3414 Güneşsin ‘ālem-i mülk-i şuhūda / Duḡul **itseñ** ne var beyt-i vücūda
- 3417 Kırān **it** duḡter-i nīk-aḡterem ben / Şafā sür dilber-i zībā-terem ben
- 3426 **İderdi** şīve vü nāzına āvāz / Olurdi dil dili ile suḡensāz
- 3431 Şevabı bî-nihāye hayrı çokdur / Tereddüd **itmeñüñ** hiç aşlı yokdur
- 3433 Ḥaberdār ol bu dünyā lezzetinden / İbā **itme** güzeller vuşlatından
- 3436 Bulur her biri bir söze bahāne / **İder** her biri bir dürlü terāne
- 3437 Teveccüh **etdiler** didār-ı yāre / Arardı her biri derdine çāre
- 3443 Açuḡ luṭfı yüzini Yūsuf ol ḡīn / Perestārāna ġmān **itdi** telķīn
- 3444 Didi ma‘lūm **idün** Allāh birdür / ‘Azīz ü lā-yezāl ü Muḡtedirdür
- 3447 Taşavvur olmaz esrār-ı hüviyyet / İḡāṭa **idemez** deryā-yı fikret
- 3448 **İder** efkārı ‘ayn-ı ‘aķlı bî-nūr / Süleymānuñ ne bilsün ḡālīni mūr
- 3457 Yuyamaz şol ki yüzi müḡmelātın / Nice def **ide** ḡayruñ seyyi’ātın
- 3465 Sa‘īdün ‘aynını ḡaķ-bīn **ider** Ḥaķ / Vişāl-i Ḥaķķa el-ḡaķ olur elyāķ
- 3469 Ferāmūş olur āḡir adı şanı / Belāsından **ider** ḡālī cihānı

- 3472 Zuhûr **itdi** nebîñüñ mu‘ cizâtı / Yabana atdılar Lât u Menâtı
- 3485 Teveccüh **itmedi** aşlâ sözine / Nazar kılmadı illâ yir yüzine
- 3486 Bu istiğnâda ol âh eylemekde / Bu cevır **itmekde** ol hâlin dimekte
- 3488 Kemâl-i ‘ışk **ider** ‘uşşâkı şâkir / Olamaz dilber istiğnâya kâdir
- 3497 Felek dâğ-ı nihânın **itdi** zâhir / ‘Ayân oldu görindi necm-i zâhir
- 3511 Niyâzum nâzını **itdi** ziyâde / Degüldür gonca-veş gönlüm güşâde
- 3513 Olaldan ‘âşık-ı dîdâr-ı dildâr / Tedenni **itdi** bahtum hemçü enhâr
- 3520 Ferâgat **itmege** dermânum olmaz / Vişâle irmege imkânnum olmaz
- 3524 Öñinde döne döne virdi cânı / Kõdı dünyâyı terk **itdi** cihânı
- 3525 Cemâl-i şem‘e oldu hâl-i müşgîn / Vücûdı varlığın yoğ **itdi** ol hîn
- 3527 **İdersin** âteş-i şem‘e taħammül / Duğhânın sünbül **itdün** şu‘ lesi gül
- 3534 Kül **itdün** oda yakduñ raht u bahtı / Tağıtduñ bâda virdün tâc u tahtı
- 3540 Murâdumdur fenâ-yı muṭlaḳ olmak / Qabûl **itse** du‘âmı Hâzret-i Hâḳ
- 3546 Bir az şerh **itdi** derd-i ıztırâbın / Oḳudı şem‘ ü pervâne kitâbın
- 3556 Qarardı düşdi hâke hemçü sâye / Görince hâlini raḥm **itdi** dâye
- 3559 **İdelüm** bir kemend-i hîle peydâ / Ola kim tûṭıla ol mâh-ı ğarrâ
- 3561 Seni anuñla ey mihr-i cihângîr / **İdelüm** ‘âlem-i vaşl ile taşvîr
- 3564 Cemâlün ola her cânibde peydâ / Neye baḳsañ seni **ide** temâşâ
- 3565 Naşîhat eyledi aña bu yüzden / Qabûl **itdi** sözün ol şems-i rûşen
- 3570 Binâyı tarh u taḳsîm **itse** her bâr / Her iki barmağı olurdu pergâr
- 3573 Yazup Leylâyı taşvîr **itse** ol ân / Gören Mecnûn olup qalurdu ḥayrân
- 3574 Aña tefvîz **itdi** iş bu kârı / Aña şarf **itdi** mâl ü kârbârı
- 3578 Aña şarf **itdi** sa‘y u iltifâtın / Muşaffâ kıldı cümle şeş cihâtın
- 3581 Yaḳa çâk **itse** bir ‘âşık ṭarabnâk / **İderdi** ‘aksi yüz yirde yaḳa çâk
- 3582 Derâğüş **itse** ma‘şûḳın bir âdem / Olurdu anda yüz yirde bu ‘âlem
- 3588 ‘İzârın gûşvâre **itdi** tezyîn / Yüzine düşdi ol mâhuñ bu Pervîn
- 3604 Seḥâb içre nitekim berḳ-ı âfâḳ / Temâşâ **idemezdi** ‘ayn-ı ‘uşşâḳ
- 3608 Qurıldı şoḥbet **itdi** ‘ayş u ‘işret / Meh-i Ken‘ânı anda kıldı da‘vet
- 3613 Zuhûr **itdi** mişâl-i bād-ı raḥmet / Ṭalazlandı girü baḥr-i maḥabbet
- 3617 Olup evvelki beyt içre mu‘ammâ / Muḳaffel **itdi** ḳapusın Zelîḩâ
- 3618 Duğûl **itdiler** ol sırça sarâyı / Maḳâm-ı ḩûba cây-ı dil-güşâyâ
- 3626 Yüzini göke dikdi Mâh-ı Ken‘ân / Münâcât **itmege** Mevlâyâ ol ân
- 3639 Baña ḳurbiyyet eyle ittiḩâd **it** / Faḳîr-i nâ-murâdı ber-murâd **it**
- 3641 Ol işi baña teklîf **itme** ey mâh / Ki benden gelmez ol estağfiru’llâh

- 3646 Günāh **iden** kişiler rûz-ı mev'ûd / Yüzi kara kıpırsar nitekim dūd
- 3648 Zeliḥā bulmadı bu derde dermān / Fiḡān u nāleler **itdi** *ke-mā-kān*
- 3672 Ḥalālin iste Mevlādan hemīşe / Gider fi'l-i ḥarāmı **itme** pīşe
- 3678 Nitekim bāb-ı luṭf-ı Māh-ı Ken'ān / Muḡaffel **itdi** ḡapusını ol ān
- 3692 **İdüp** 'ayn-ı tazarru' la neẓāre / Teveccüh **itdi** maẓlūmāne yāra
- 3711 Ḥabībüm çünki sende ḡavf-i Ḥaḡ var / Bu gün nā-ḡaḡ yire ḡan **itme** zinhār
- 3713 Neler çekdügümi andan kıyās **it** / Beni senden girü sen iltimās **it**
- 3718 Şu sulṭānlar ki oldı zülme māyil / Peşimānlıḡ **ider** şöñinda ḡaşıl
- 3721 Der ü dīvār olup āyinedārı / 'Ayān **itdi** bu iki gül-'izārı
- 3722 Ne vaẓ' **itdi** ise bu iki mehveş / Der ü dīvārına oldı mūnaḡḡaş
- 3725 Budur ḡorḡum ki fūrḡat ola zāhir / Seni maḡrūm **ide** bu ḡırşuñ āḡır
- 3726 **İdenler** 'ayn-ı ta'cīlin ḡüşāde / İrişmez maḡşad-ı rāy-ı murāda
- 3731 Mey-i 'işyān kimi kim serḡōş **itdi** / Delü gibi ḡilāf-ı semte ḡitdi
- 3733 Bu meyle cāme-i 'aḡlın **iden** çāk / Vişāli 'ālemini **itmez** idrāk
- 3735 Dükenmez 'āşıḡuñ sūz u ḡüdāzı / Bu resme **itdiler** nāz u niyāzı
- 3738 Müfīd olmadı çün dördünci ḡāne / Beşinci bürce **itdi** āşiyāne
- 3739 Güneş gibi **idüp** şevḡını iẓhār / Metā'-ı vaşlına oldı ḡarīdār
- 3742 'Urūc **itdi** maḡām-ı penegāha / Didi mihr ile ol zıll-ı İläha
- 3749 Beni 'ālemlere rüsvāy **itme** / Tenüm yāsını zir-i pāy **itme**
- 3750 Aḡıtma yaşumı cānum acıtma / ḡapuñda derd ile dermānde **itme**
- 3756 Didi zūlm **itme** baña ey Zeliḡā / Olursın gey şaḡın merdūd-ı Mevlā
- 3760 Tehī ḡalmaz cihānda dest-i cerrār / Bu işden ḡaḡḡuñ aḡyārı **ider** 'ār
- 3763 Ola kim açıla baḡlu ḡapular / ḡayırlı işleri **ide** muḡadder
- 3771 Yaşın ol bedr-i enver Ülker **itdi** / Yıkıldı kendüsinden ḡeçdi ḡitdi
- 3777 Tesellī **itdi** vāfir Māh-ı Ken'ān / Taşavvur **itdi** kim cān **itdi** ol ān
- 3780 Ölümlü 'āşıḡ āh **itse** revādur / Teraḡḡum bābın açmaḡa şabādur
- 3783 Didi kendüñi cem' **it** ey Zeliḡā / Mesīḡā oldı anı **itdi** iḡyā
- 3784 Zebün **itdi** seni 'ışḡuñ belāsı / Bu derdüñ şabr ile olur devāsı
- 3801 Dilerdi çāk **ide** cismi ḡabāsın / Yıḡa ḡaşr-ı ḡayātınuñ bināsın
- 3804 Yabana atdı def **itdi** melāli / Ṭolındı ḡançerüñ ol dem hilāli
- 3812 Didi sulṭān-ı ḡübāna orada / Şanemlerden ḡicāb **itdüm** ziyāde
- 3813 Ki ma'būdum gözine ḡarşu nāḡāh / Günāh **itmekden** ikrāh **itdüm** ey şāh
- 3814 Bu sözi nāḡehān ḡüş **itdi** Yūsuf / Añup ḡaḡ cānibin cüş **itdi** Yūsuf
- 3818 O mihrüñ oldı tedbīr-i ḡurūcı / Girü ḡaṭ' **itdi** ḡeldüḡi bürūcı

- 3820 Hicāb **itdi** hemānā döndi kaçdı / Şalāhı ‘işmeti ‘aynını açdı
- 3823 Kilidlenmiş kapular oldu mekşûf / Vücûdı vâvın **itdi** taşra ma‘ tûf
- 3828 Zeliḥānuñ perişān oldu cānı / Kemāl-i hırşı maḥrûm **itdi** anı
- 3830 Dil ü cān ile zikru’llāh **iderdi** / Günāh **itmekden** istikrāh **iderdi**
- 3835 Maḥabbet ıssı gönülden mi geçdüñ / Hicāb **itdügüñ** âdemden mi kaçduñ
- 3838 Zeliḥā şandı kim keşf **itdi** rāzı / Bu derd-i ‘ışkı bu nāz u niyāzı
- 3840 **İdüp** noqşān-ı ‘aqlın ‘âleme fāş / Didi bu bende-i güstāḥ u evbāş
- 3847 Zeliḥā altun adın bakır **itdi** / Ki bühtān-ı ‘azîmin zāhir **itdi**
- 3849 İşidenler didi ḥāşā ki Yūsuf / **İde** rāh-ı şadākatdan taḥallûf
- 3860 Görindi mu‘ cizātından nişāne / Hıṭāb **itdi** ‘Azîz-i bî-amāna
- 3862 Hudā ḥaqqı için ta‘yîn ü taḥkîk / Bu işi **itmedi** ol yār-ı şiddîk
- 3863 Kaçarken anı kıymışdur Zeliḥā / O māhuñ dāmenin çāk **itdi** zîrā
- 3864 Anuñ ardında çāk-i dāmeni var / Dehān olup **ider** şıdkına güftār
- 3866 ‘Azîze ḥarq-ı ‘âde **itdi** ol ḥîn / Şîrār-ı nār-ı âhın kıldı teskîn
- 3869 Zeliḥāyı helāk **itdi** bu acı / Zuhûra geldi cîm-i i‘ vicâcı
- 3873 Boşandı gözi yaş ile yemîni / Kuru bühtānlar **itdi** şahidine
- 3874 Ziyāde ağladı and içdi muḥkem / Yüzini yurtup **itdi** anda mâtem
- 3875 **İdüp** derd-i melāmet çāresini / Yudı göz yaşı yüzi қarasını
- 3876 Bulutlar yüz қarasın **itse** taḥşîl / Gözi yaşı olur her güşede Nîl
- 3877 Aşılsa daḥi bed-kirdār u bed-rā / İbā **itmez** yemîn itmekden aşlā
- 3879 Yürür her қarnapā ma‘ yûb u maḥcûb / Zen-i mekrûh **ider** mekr ile maḡlûb
- 3882 Hıṭāb **itdi** ‘Azîze mäh-ı Ken‘ân / Didi ey nüktedān-ı ehl-i ‘irfān
- 3883 Düşürme kendüñi zann u gümāna / Hıyānet **itmedüm** ben bu ḥānedāna
- 3885 **İdüp** kendüyi yaşı gibi pāmāl / Benüm pây-ı semendümde olur dāl
- 3887 Sözümdе toğrıyam Allāha ma‘ lûm / Şehādet **itdi** ḥaqqumda bu ma‘ şûm
- 3888 Zeliḥā gibi sen de zālīm olma / Ġāzab **itme** faķîre āşım olma
- 3891 Bu ḥüsn ile eger kim **itsem** ibrām / Kim ola kim faķîre olmaya rām
- 3893 Yemîn **idüp** didiler Mäh-ı Ken‘ân / Senüñ bābuñda **itmez** ḥîç noqşān
- 3897 Cibillîdür anuñ sevdā-yı ḥāmı / Perişān **itme** ol bedr-i tamāmı
- 3899 Qazāya ḥüsn-i ta‘bîr oldu қalkān / Belā-yı şerri te’ḥîr **itdi** ol ân
- 3903 **İderken** seyr-i şahrā-yı selāmet / Gelür yolına derbend-i melāmet
- 3904 Semend-i ‘ışk-ı cānān **itse** cevlan / Olur miḥnet ḡubārından perişān
- 3905 Cihānda fitne-i ‘ışkun kıyāmı / **İder** rencide cumhūr-ı enāmı
- 3923 Virüp her birisine bir bıçağı / Maḥabbet cānibinden **itdi** lâğı

- 3925 Didi ey nāzenīn ü dilrübālar / Beni ғыrbet **idici** aşınālar
- 3930 Görelüm bir nazar cān-ı cihānı / Temāşā **idelüm** bir laḥza anı
- 3933 Temennā eylerüz ey māh-ruḥsār / Bu gün yüz nāz ile ‘arz **ide** dīdār
- 3936 Qabūl **itdi** güzeller iltimāsın / Çağırdı anda yār-ı bī-vefāsın
- 3945 Qara saçın gören cānlar **ider** cūş / ‘İzārı Ka‘ besin **itmiş** siyeh-pūş
- 3950 Zenān-ı Mısrı hep bī-hūş **itdi** / Olanca ‘aql u idrākin tağıtdı
- 3953 Baḳān dīdār-ı sulṭān-ı baḳāyı / Aḳar şu gibi çāk **itdi** yaḳayı
- 3954 Maḥabbet bādesine oldu sākī / Ki bī-hūş **itdi** her ehl-i mezākı
- 3955 O cāmı kimseler şerḥ **idebilmez** / İçenler ḥaşra dek hergiz ayılmaz
- 3958 Gül-i zanbaḳları oldu şaḳāyık / Bu ḥālet cümlesini **itdi** ‘aşık
- 3968 Kimi Yūsufdan ayrıldıḡı sâ‘at / Ziyāde acıdı āh **itdi** ḡāyet
- 3971 Kimisi cānını teslīm **itdi** / Ḥayātı riştesini kesdi gitdi
- 3972 Kimi ḳat‘-ı ‘alāḳa **itdi** fi‘l-ḥāl / Şabā-veş taḡa düşdi oldu abdāl
- 3975 Du‘ā-yı devletine açdılar leb / Nevā-yı ‘özre āheng **itdiler** hep
- 3978 Biri aḡlarsa biri āh **iderdi** / Bir oldu bunların derd-i neberdi
- 3982 Baḳup mihr-i cemāle döktiler yaş / Dür-i deryā-yı ‘ışık **itdiler** fāş
- 3984 Vişāl-i yāra olsa ḡayrı tālib / **İder** ‘ışık ehlinün şevḳını ḡālib
- 3986 Neden kim men‘ ola evlād-ı ādem / **İder** ḥırşı hevāsın daḡı muḥkem
- 3989 Zenān-ı Mısr ile **itdi** aḡız bir / Meh-i Ken‘ anı **ide** ya‘ nī teşḡir
- 3991 Eger bir fāyide olmazsa zāḥir / Naşīḥat **ideler** ol şāha bir bir
- 3994 Zuhūra geldi bu tertīb-i tedbīr / Muḥaşşal **itmedi** gönline te‘şīr
- 3997 Maḥabbet şöyle mest **itdi** ki anı / Ne cānın fehmi **iderdi** ne cihānı
- 3998 Degüldi **itdügi** işden ḥaberdār / Ḥicāb-ı ‘ārını terk **itdi** nāçār
- 3999 Duḡān-ı āhı gibi ol perī-rū / Teveccüh **itdi** rüy-ı yāra toḡru
- 4002 Cefālar **itme** terk eyle ‘inādı / Melāmet āteşinün olma bādı
- 4005 Gülünc **itme** beni ḥalḳ-ı cihāna / Temāşā olma her pīr ü cuvāna
- 4008 Olup nokşān ile meh gibi meşhūr / **İdersin** kendüni mezmūm u maḡhūr
- 4014 Gönül ḳaşrını yap terk **it** cefāyı / Qolaydur oda yaḳmaḳ bir sarāyı
- 4015 Kişiyce eylük **itmek** mu‘teberdür / ‘Ayıblu işleri şanma hünerdür
- 4019 Ya bu miskīnüne luṭfuñ nişār **it** / Ya ḳayd u bend-i ḥabsi ihtiyār **it**
- 4020 Zelīḥā **itdi** bu bātıl ḡayālī / Dir idi açıla bābı vişālī
- 4021 Aña kim tālī‘i ḳılmaya yārī / Mülāyim **idemez** güc ile yārı
- 4024 Gürūh-ı *nāḳışātü’l-‘aḳli ve’d-dīn* / Muṭī‘ olmaduḡum için **ider** kīn
- 4028 Yaḳınlarda beni dūr **it** İlāhī / Yolumı urmasun ehl-i menāhī

- 4031 Añup zindānı Yūsuf **itdi** maḳṣūd / Müyesser kıldı maḳṣūdını Ma‘būd
- 4032 Halaş olmağa **ideydi** temennā / Du‘āsını qabul eylerdi Mevlā
- 4033 Kişi kendüye olsa dūn-himmet / Naẓargāh **itmez** anı ‘ayn-ı rif‘at
- 4035 ‘Azīze ‘arz-ı hāl **itdi** Zelīhā / Didi ey āb-ı rüy-ı mülk-i dünyā
- 4036 Baña hayf **itdi** gāyetde bu ferzend / Düşürdi il diline nitekim qand
- 4038 Ki dirler Yūsufuñ sevmiş Zelīhā / **İder** vaşlına ibrām ü taḳāzā
- 4042 Kişi sevdüğünü rüsvāy **ider** mi / ‘Avāmü’n-nāsa ‘iṣyānını der mi
- 4046 **İdeler** ba‘dehu zindānda maḥbūs / Ola bu hāl ile manẓūr u maḥsūs
- 4048 **İdüp** her müyını bir dām-ı tezvīr / Meh-i Ken‘āna **itdi** qaşd-ı taḥḳīr
- 4049 Ki tā ğayb ola bu ‘ayb u fesādı / Şalāhına **ideler** i‘tikādı
- 4051 Olur aḥmaqlaruñ aḥvālī ma‘zūr / Nisāsı ‘ayn-ı ta‘rīsin **ider** kūr
- 4053 Zelīhā **itmek** için bu ‘itābı / Müheyyā **itdi** serhengān-ı bābı
- 4056 Aḥibbā gibi zencirün fiğānı / Pür **itdi** ‘ālem-i kevn ü mekānı
- 4057 İhānet qaşd **idüp** ol nāmdāra / Süvār **itdiler** anı bir ḥımāra
- 4060 **İderler** aña bu resme ḥaḳāret / Görenler tā ki andan ala ‘ibret
- 4063 Zuhūr **itdi** kemāl-i mu‘cizātı / Şefī‘ idindi ḥaḳ-ı kāyinātı
- 4066 Melekler gökde yirde ādemī-zād / **İderdi** nāle vü efğān u feryād
- 4067 Ḥazīn **idüp** zemīn ü āsumānı / Bu taḥḳīr ile ḥabs itdiler anı
- 4068 Zelīhādan dil ü cān **itdi** nefret / ‘Azīz oldı nişān-ı seng-i la‘net
- 4071 Süren seyr-i cemālinüñ şafāsın / Ferāmūş **itdi** ihlāşı du‘āsın
- 4075 Bile ḥabs olmağ için ehl-i ḥālet / **İderdi** qaşd ile cürm ü şenā‘et
- 4076 Kimine ma‘rifetde oldı üstād / Kimin Ḥaḳ cānibine **itdi** irşād
- 4082 Umardı rüy-ı maḳṣūd ola peydā / Taşavvurdan ziyān **itdi** Zelīhā
- 4084 **İderler** niçesine qaşd-ı zillet / Olurlar bā‘iş-i iḳbāl-i devlet
- 4085 Bu hāl eyler ta‘aḳḳul cāmesin çāk / **İdemez** kimse istiḳbālī idrāk
- 4086 Kişi fehm **itse** taḳdīr-i Hudāyı / Aña göre olurdu cümle rāyı
- 4097 Şusuzluḳdan tuṭağı olmayan çāk / Şunuñ ḳadrini hergiz **itmez** idrāk
- 4104 Ne ḥazz olur o gülşenden ki nāğāh / Geçe gül **idesin** ḥārından ikrāh
- 4105 Tolaşdı dāmenine ḥār-ı fūrḳat / Yaḳasın çāk **idüp** geldi nedāmet
- 4121 Biri birine girdi zūlf-i şeb-reng / İki ḡam leşkeri güyā **ider** ceng
- 4133 Gözinden dökilürdi ḥūn-ı gül-reng / Şanasın iki şaf müjgān **ider** ceng
- 4142 Gicesin gündüz **itdi** nār-ı āhı / Giderdi çihre-i şebden siyāhı
- 4145 Dir idi yā İlāhī n’eyledüm ben / Benüm **itdügüm itmez** baña düşman
- 4148 Olurdu cānına bir nār-ı sūzān / **İderdi** nāle vü feryād u efğān

- 4151 **İderdi** gezdügi yirlerde efgân / Gelürdi bağ u şahrâ aña zindân
- 4157 Ferâmûş **itmek** için hecr-i yârı / Ele alurdı cām-ı hoşgüvârı
- 4162 Sefâhet eyleyen insân-ı nâdân / İli handân **ider** kendüyi giryân
- 4163 Bu tertîb ile geçdi niçe eyyâm / Fiğân u nâleden **itmezdi** ârâm
- 4174 Olup bilmezliginden hâli düşvâr / **İderdi** kendü kendü ile güftâr
- 4178 Günâhı bî-günâha **itdüm** isnâd / Güler aḥvâlüme aḥbâb u ezdâd
- 4181 Kim eyler ḥidmetünde ḳaddini dâl / Kime mihr-i sa‘ âdet **itdi** iḳbâl
- 4184 Bu oldı dilde maḳşûd u merâmı / Vara seyr **ide** ol bedr-i tamâmı
- 4185 Giceyle **ide** bir kârı bahâne / Gire zindân içine nâzükâne
- 4186 Vire zindancıya mâl-ı firāvân / **İde** bu müşkili kendüye âsân
- 4187 Cemâl-i Yûsufını gördügi ḥîṅ / Zülâl-i vaşl **ide** nârını teskîn
- 4190 **İdüp** bir künc-i zulmânide mesken / Temâşâ-yı cemâl **itdi** ırâḳdan
- 4197 Ferâḡat ‘âleminde ‘uzlet **itmiş** / Ta‘ alluḳ lâminuñ ḳullâbı gitmiş
- 4202 Vişâli ḳaşrını ḳılmaḡa ta‘ mîr / Ne tedbîr **itdi** ise bozdı taḳdîr
- 4210 Beni gör kim ḥaṭâ **itdüm** yañıldum / Dür-i maḳşûdı buldum yavı ḳıldum
- 4217 Şorardı şorduḡı aḥbârı tekrâr / **İderdi** niçe gün anuñla güftâr
- 4221 Ḥabîbin görmege bulmazdı dermân / Taḥammül **itmege** olmazdı imkân
- 4223 Bilüp naḳş-ı cihânı cümle fânî / Tırâş **itdi** gönül levḫinden anı
- 4225 Öñinde söyleseñ biñ dürlü aḥbâr / Ḥaberdâr olmayup **itmezdi** güftâr
- 4227 Pür **itdi** Yûsuf ile kāyinâtı / Yazıldı bu müsellemlik berâtı
- 4235 Vücûdında tecellî **itdi** cânân / Firâḳı müşkilâtı oldı âsân
- 4236 Cününü terk **idüp** ḳodı yabanı / Gönül şehrinde seyrân **itdi** anı
- 4238 Kişi kim ḥâlîş **ide** niyyetini / Tıyar şabr acısınıñ lezzetini
- 4239 Kişiyê feth-i bâb **idince** devlet / Açar bâb-ı recâsın bād-ı rahmet
- 4240 Kime kim ṭâlî‘ -i sa‘ d **ide** yârî / Tolar yârdumcılardan her kenârı
- 4248 **İdüp** zindân esîrin ḡamdan âzâd / Çeküp her merd-i ḥâmı ḳıldı irşâd
- 4249 Kiminüñ düşini ta‘ bir **iderdi** / Kemâl-i ‘ilmini taḳrîr **iderdi**
- 4250 Hemîşe zâhir ü bâṭın muḥaşşal / **İderdi** cümlesinüñ müşkilin ḥall
- 4253 İkişü düş görüp taḳrîr **itdi** / İşitdi düşlerin ta‘ bir **itdi**
- 4259 O serdâr-ı şeh olan merd-i bî-hüş / Cenâb-ı Yûsufı **itdi** ferâmûş
- 4269 Ararsa ḡayrıdan derdine dermân / **İder** derdini ol merdün firāvân
- 4272 Meh-i nev gibi olan bedr-i kâmil / **İder** a‘lâ-yı ‘illiyîni menzil
- 4277 **İderdi** vâridât-ı ḥalḳı ta‘ bir / Yoḡ idi ‘ayn-ı ta‘ birinde taḳşîr
- 4278 Cihânüñ müşkilin âsân **iderdi** / Gönüller derdine dermân **iderdi**

- 4291 Varup Reyṡāna ta' zīm **itdi** vāfir / Didi zindānda vardur bir mu' abbir
- 4293 Odur müşkil-güşā-yı devr-i eyyām / **İdelüm** ḥāzretine düşi i' lām
- 4296 Hemān-dem aḥsen-i vech ile Yūsuf / Düşin ta' bīr **itdi** bī-tevaḳḳuf
- 4305 Begendi Yūsufuñ iz' ānıñ ol ḥīn / Niçe iḥsānlar **itdi** kıldı taḥsīn
- 4306 Tefahḥus **itdi** ḥāl-i mücmelini / O ' avretler ki kesmişdi elini
- 4307 Getürdi cümle istifsār kıldı / Kemāl-i şıdkını fehm **itdi** bildi
- 4309 Didi **itdüm** aña zulm-i şariḥi / Kelāmuñ toḡrısı sözüñ şaḥīḥi
- 4311 Yolın pāk **itdi** Yūsuf hem-çü enhār / Ḥacil düşdi kör oldı ' ayn-ı ' ayyār
- 4318 Belāya şabr **ider** meydānı aldı / Tahavvür eyleyen ḥayretde ḳaldı
- 4322 Kerāmātı kemāl-i mu' cizātı / Muḥibb-i muḥliş **itdi** kāyinātı
- 4325 Varup zindāna dek erkān-ı devlet / Alup geldiler **itdiler** ziyāfet
- 4331 Balıḳ ḳarnındaḡı Yūnus mişāli / Ḥalāş **itdi** Ḥudā-yı Zü'l-celāli
- 4335 Muşāḥib **itdi** anı Şāh Reyṡān / Meh-i Ken' āndan ayrılmazdı bir ān
- 4339 Saña tefvīz **itdüm** ben bu rāyı / Belā-yı cū' a sen eyle devāyı
- 4342 Du' ālar **itdiler** def' -i belāya / Tevekkül ḳıldılar zāt-ı Ḥudāya
- 4349 ' Azīzūñ zulm ile cevr ü tebāhı / Çü maḥbūs **itdi** yār-ı bī-günāhı
- 4350 Görenler işidenler **itdi** nefrīn / Zārūrī lāzım oldı buḡz ile kīn
- 4362 Belürdi şarşarı baḥr-i belānuñ / Ruḥı ābını pür-çin **itdi** anuñ
- 4371 Taḡıldı āhı gibi yār u hem-dem / Ferāmūş **itdi** anı ḥalḳ-ı ' ālem
- 4372 Yüzinden āşınālar nefret **itdi** / Ḳodı idrāk ü ' aḳlı gibi gitdi
- 4374 Şabādan kesb **ider** bñy-ı nigārı / Şorar aḡyārdan aḥbār-ı yārı
- 4383 Ruḥ-ı rengīnin **itdi** nār-ı ḡam zerd / Zuhūr eylerdi her gün bir yeñi derd
- 4385 Gelürdi il dilinden bir büyük derd / Döyemez anı tafşıl **itmege** merd
- 4387 Budur sevdüḡine bühtān **idici** / Sarāy-ı ' ırzını vīrān **idici**
- 4407 Aḡız bir eyleyüp neylerle ol ān / Çü müsīḳār **iderdi** anda eḡḡān
- 4429 Bu gün Yūsuf ḥilāf-ı semte gitdi / Buraya uğramaḡdan nefret **itdi**
- 4431 Teveccüh **itse** ol gün yüzlü nāḡāh / Beni peyk-i maḥabbet eylerdi āḡāh
- 4434 Vedā' **idüp** reh-i cānānesine / Dönerdi ḥāne-i vīrānesine
- 4435 Şevābın ḳaşd **idüp** gördükde anı / Gelüp söylerler idi bir yalanı
- 4436 Aña eydürler idi olma giryān / Selām **itdi** saña sultān-ı ḥübān
- 4437 Baña keşf **itdi** ' işḳuñ gizlü rāzın / Eline aldı gönñlñ şāhbāzın
- 4441 Bunuñ gibi söz oluḡça rivāyet / İñende gönñli **itmezdi** şehādet
- 4442 **İderdi** gerçek olmaḡ iḥtimālin / Umardı Yūsufuñ rüz-ı vişālin
- 4443 Niçe gün şabr **iderdi** ol dil-efḡār / Vişālinden ' ayān olmazdı āşār

- 4456 Zeliḥā bir gice aşnān ald / Münācāt **itmege** tenhāya geldi
- 4458 Saña bunca zamān **itdüm** niyāz / Ele gelmez murādum şāhbāz
- 4464 Şabā gibi koyardı başına ḥāk / **İderdi** seyl-i eşki yirleri çāk
- 4469 Bu olmuş idi maḥşud merām / Niyāz **ide** göre ḥayrū'l-enām
- 4470 Temāşā ehli ile yolda tırd / Yaḳına varmağa sa'y **ide** gördi
- 4475 Tıolunıca oradan Māh-ı Ken' ān / Felek-veş döndi tırd **itdi** efgān
- 4479 **İdeli** sizden istimdād-ı himmet / Yüzüme bakmaz oldu ' ayn-ı ' izzet
- 4480 Bu resme sögdi aşnāma müretteb / Şikest **itdi** dil-i ' aşık gibi hep
- 4482 Şıdı aşnāmını ol yār-ı şiddīk / Ḥalīlullāha taklīd **itdi** taḥkīk
- 4490 Faḳīre ' ayn-ı ma' şūḳı şefī' **it** / Baña dildārı münḳād u muṭī' **it**
- 4492 Yıkılmış ḥātırımı **itsün** ābād / Ḳadīmī āşınāsın eylesün yād
- 4495 Du' ā **itdi** aña ' ibri dilince / Naḳar **itdi** du' āsını kılınca
- 4496 Fiḡān u nāle **itdi** ḥālet-āmīz / Fiḡānı oldu anuñ şefḳat-engīz
- 4500 Buluşdı Yūsufa ' arz **itdi** ḥālin / Temāşā eyledi cānān cemālin
- 4505 Firāḳum āteşine yana yana / Zā' if **itmiş** seni devr-i zemāne
- 4511 Rücū' **itsün** cemālüm kārbanı / Müzeyyen eylesün gülzār-ı cānı
- 4516 Ğam-ı hicrān **idelden** rūzumı şeb / Yumuldı ḳaldı ' aynum nergisi hep
- 4517 Tılū' **itsün** baña ḥurşīd-i iḥsān / Bahār-ı ḥüsnümi açsun *ke-mā-kān*
- 4518 Beni dil-teng **idüpdür** dār-ı iflās / Zer ü sīmüm şirār-ı nār-ı iflās
- 4520 Şevābın ḳaşd **idüp** ey nūr-ı Hādī / Ḳabül **it** bu hedāyā-yı murādı
- 4521 Terāḥḥum **itdi** ḥayra girdi Yūsuf / Du' āya ellerin ḳaldırdı Yūsuf
- 4531 Didi ey meḥḥarī Āl-i Ḥalīlūn / Tamām **it** ḥācetini ben zelīlūn
- 4537 Ḳabül oldu Zeliḥānuñ niyāz / Bilindi saña ' arz **itdügi** rāzı
- 4539 Nikāḥ **it** sen daḡi irsün murāda / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudāda
- 4543 Felek gibi **idüp** ḳat ḳat cihāzın / Yetürdi eksügin çoḡ **itdi** azın
- 4544 Nişār **itdi** yolına māl-ı Ḳārūn / Sevindi gönli şād oldu o maḥzūn
- 4545 **İdüp** bir bürçi iki meh-liḳā zeyn / Ḳırār **itdi** şeref bürçinde sa' deyn
- 4548 Elini aldı tenhāsına gitdi / Elinden geldügi iḥsānı **itdi**
- 4553 O demde ṭālī' -i nīk **itdi** yārī / Ki oldu şāḡ-ı Tıbā sāyedārı
- 4560 Ḍalālet zulmetinden ḳurtula cān / Selāmet ' āleminde **ide** seyrān
- 4565 Vefā **itse** mülāyım olsa dilber / Ziyāde ' aşık istignāya başlar
- 4566 Maḥabbet ṭālībi maṭlūb **idermiş** / Muḥibbi ḡāh olur maḥbūb **idermiş**
- 4567 **İderken** Yūsuf ile destbāzī / Ḳaçup **itdi** Zeliḥā iḥtirāzı
- 4568 Segirdüp Māh-ı Ken' ān çüst ü çālāk / Tıutup ardından **itdi** dāmenin çāk

- 4570 Teraḳḳī **itdi** ṭā‘at-ı Zelîḥā / Gözinden çıkdı yaşı gibi dünyā
- 4575 Zelîḥāya yedi ev **itdi** bünyād / ‘İbâdet kıлмаğ için ol perî-zād
- 4583 Eger âh **itse** bir ‘âşık cigerden / İnildiler kopardı ḥânelerden
- 4588 **İderdi** bu kıbâb içinde tevḥîd / Feleklerde nitekim cirm-i ḥurşîd
- 4589 Şalâḥiyyetle oldu ittişâfı / Gönül âyînesini **itdi** şâfî
- 4611 Ma‘âş-ı ḥalḳ için tedbîr **itdi** / Sınuḳ gönülleri ta‘mîr **itdi**
- 4614 Kûl **itdi** ‘âlemi in‘âm-ı ‘âmı / Cihâna eylük ile ṭoldı nâmı
- 4616 **İdüp** Mısr ehli ḥurşın şâha i‘lâm / Ğalâli şat diyü **itdiler** iḳdâm
- 4620 ‘Arab ḥalḳını **itdi** şer‘ ile kûl / Velî şoñında âzâd eyledi ol
- 4621 Çü Yûsuf gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘arz **idüp** açdı niḳâbın
- 4626 Söze iḥzâr **iden** Hızr-ı zebânın / Bu yüzden açdı efsâne dehânın
- 4629 Tevâzu‘ la edânî vü ekâbir / Ziyâret **itdiler** Ya‘kûbı bir bir
- 4630 Seḫâ-yı şâh-ı Mısr oldu ḥikâyet / Kemâl-i ‘adlin **itdiler** rivâyet
- 4635 Didi irsâl **idüñ** aña peyâmum / Daḫi vaşf eyleñ ecdâd-ı kirâmum
- 4636 Ola kim **ide** ol ḥayr ıssı sultân / Sizüñ az mâluñuza çokluğ iḥsân
- 4637 Görürler himmet-i pîr oldu ‘âlî / Yola ‘azm **itdi** Ya‘kûbuñ ‘ayâlî
- 4639 Niḳâb ile ṭurur dîvânda Yûsuf / Gelüp öninde **itdiler** tevaḳḳuf
- 4644 Bize ‘izzet **ider** a‘lâ vü ednâ / Görürler evliyâdan daḫi evlâ
- 4648 Bir âh **itdi** ki şarşıldı semâvât / Vücûdın bâr-ı ḡam **itdi** iki ḳat
- 4650 **İdüp** iḥvânınıñ gönlini vîrân / ‘Îtâbı bâbın açdı Mâh-ı Ken‘ân
- 4659 Atamuz bir yaña giryân u maḥzûn / Oḡul derdi **idüpdür** baḡrını ḥûn
- 4667 Tefekkür eyledi aḫvâlî Yûsuf / İşıtdi sözlerin **itdi** tevaḳḳuf
- 4671 Bu işde **itmeñüz** hergiz tereddüd / Alıñ buḡdayumuzdan bir niçe müd
- 4673 Bile aluñ gelüñ anda ḳalanı / Gönülden ref‘ **idüñ** zann u gümânı
- 4676 Ğalâle ḡarḳ **idüp** Ken‘ân-zemîni / Du‘â-güy eylediler her ḫazîni
- 4686 İrişdi Yûsufa bunlar *ke-mâ-kân* / Du‘âlar **itdiler** bî-ḫadd ü pâyân
- 4688 Żarûrî Yûsuf **itdi** aña meyli / Muşâḫib düşdi kendü ile ḫaylî
- 4700 Şecâ‘at sizde ḥûd vardır müretteb / Meger ḳaşd ile ihmâl **itdüñüz** hep
- 4712 Beni bu ḫikmet **itdi** mest ü ḫayrân / Elüñ Yûsuf eline beñzer el-ân
- 4713 Meh-i Ken‘ân **idüp** şevḳın ziyâde / Niḳâbı ucını ḳıldı güşâde
- 4714 Gözine şâhid-i ḡayb oldu zâhir / Ḥudâya şükr ü minnet **itdi** vâfir
- 4718 **İdüp** iḥvânınıñ emrinde ḫîle / Vişâle ḫîlesi oldu vesîle
- 4721 Biri feryâd u eḡḡân **itdi** ol ḫîn / Uḡurlandı didi ol şâ‘-ı sîmîn
- 4724 Ḥacâlet bunları **itdi** melâmet / Ana bir ḳardaşa çıkdı bu tōhmet

- 4730 Budur aḥvālümüz **iden** müşevveş / Yüzümüz yire düşürdi şabā-veş
- 4737 Ezālar **idüp** ol maẓlūma vāfir / ẖulumuzdur diyü şatdılar āḥir
- 4740 ‘Acāyib derde oldılar giriftār / Helāk **itdi** ẓamusın ġayret ü ‘ār
- 4746 Günāhın bunların ‘afv **itdi** Yūsuf / Velī göstermedi rüy-ı telatṭuf
- 4753 Ḥuşūşā şehr-i Ken‘ānuñ muḳīmī / Bilür **itdügümüz** ẓulm-i ‘azīmī
- 4754 Mücāvır cevır **ider** söger müsāfir / Olurlar ‘ayn-ı teşnī‘ ile nāzır
- 4757 Fiğānlar **itdiler** ağlaştılar hem / Didiler Ḥazret-i Ya‘ḳūba ol dem
- 4759 Felek şaldı bizi derd-i ‘atīḳa / Ğarīḳ **itdi** bizi baḥr-i ‘amīḳa
- 4760 Bize ol şoñra koşduğıñ birāder / Ugurluḳ **itdi** aḥvālī mükedder
- 4762 Aḥibbānuñ birin gönder muḥaşşal / Göz ile görsün **itsün** müşkilin ḥall
- 4764 Yıkıldı derd ile āḥ **itdi** Ya‘ḳūb / Gören şandı ki öldi gitdi Ya‘ḳūb
- 4773 Taḥammül **idemez** hicrāna cānum / Döyemez derde cism-i nā-tüvānum
- 4780 Selām **itdi** saña ol Ḥayy u Ḥādī / Şeb-i ġam gitdi geldi rüz-ı şādī
- 4782 Ḥudāya secde-i şükr **itdi** fi’l-ḥāl / Ğam-ı Yūsufdan oldu fāriḡu’l-bāl
- 4785 Eline ḥāme aldı yazdı nāme / Didi ey şefḳat **iden** ḥaş u ‘āma
- 4792 ẖuru bühtān ile yaşum aḳıtma / Ḥalāş **it** oğlumu cānum acıtma
- 4798 Ḥalāş **it** ālūme āl itme zinhār / Yıkılmış ḥatırımı yıḳma tekrār
- 4799 **İdüp** evlādına mektūbı teslīm / Didi eyleñ ‘Azīz-i Mışra ta‘zīm
- 4800 Ümīdüm bu ki ḥavf **ide** Ḥudādan / Ola kim ẓurtula oğlum belādan
- 4802 ‘Acebdür kim **ider** gönüm şehādet / Belüre Yūsufumdan bir ‘alāmet
- 4804 Didi oğulları ey pīr-i ‘ālim / Bize bu sözi yād **itmek** ne lāzım
- 4805 Baḳāya ol ki **itmiş** ola rıḥlet / Rücū‘ına olur mı ḳābiliyyet
- 4811 Bizi güstāḥ **idüpdür** luṭf-ı sultān / Umaruz girü iḥsān-ı firāvān
- 4813 Eger olursa sultāndan icāzet / **İderüz** bir ulu ḥayra delālet
- 4816 Bilürüz anı olur cürm-i tekrār / Güneḥkārı dilek **itse** güneḥkār
- 4819 Niyāzın bunların güş **itdi** Yūsuf / Zārūrī ağladı cüş **itdi** Yūsuf
- 4821 Ölen oğlını ağlar āḥ **ider** mi / Ğamından bunları āḡāḥ **ider** mi
- 4822 Bize i‘lām **idüñ** Ya‘ḳūb ḥālīn / Umar mı nūr-ı ‘aynınuñ vişālīn
- 4823 Didiler fırsatı fevt **itmek** olmaz / **İderler** nāme-i Ya‘ḳūbı ifrāz
- 4824 Virürler Yūsufa mektūb-ı pīri / Oḳur ma‘lūm **ider** *mā-fi’z-zamīr* i
- 4826 Yüzün görüp gelürler anda vecde / **İder** on bir ḳarındaş aña secde
- 4827 Düşü gerçeklğini **itdi** işbāt / Meh-i Ken‘āna geldi ḥaylī ḥālāt
- 4828 Vücūdı gizlü gencin ḳıldı zāḥir / Der-āḡuş **itdi** iḥvānını bir bir
- 4831 Taḥammül **itmeyüb** bu ḥāle insān / Olurdu her gören giryān u nālān

- 4834 Añup **itdükleri** cürm ü günāhı / Sürerlerdi yire rûy-ı siyāhı
- 4835 Didiler biz ki **itdük** bu fesādı / Bize ğam oldı saña zevķ u şādī
- 4836 Olan oldı bizi bed-nām **itme** / Bu rāyı illere i‘lām **itme**
- 4838 Ziyāfet **itdi** Yūsuf bunları hep / Serāser cāmeler virdi müzehheb
- 4841 O cāmı sehv ile nüş **itme** zinhār / Ki haclet ħumretini eyler izhār
- 4843 Dem olur kim döner bu devr-i dāyım / **İder** maĥkūmuñı kendüñe ĥākim
- 4849 Birisin kılmadı ta‘zīr ü teşhīr / Qamusın **itdi** ihsān ile ta‘zīr
- 4850 Çü Yūsuf **itdi** izhār-ı maĥabbet / Bu mihr ile açıldı verd-i vuşlat
- 4852 Didı sa‘y eyleñ **itmeñ** hergiz ihmāl / Resüle bu qamīşı eyleñ irsāl
- 4857 O pīrāhenle ‘azm **itdi** perī-vār / Şanasın nūrdan bāl ü peri var
- 4870 Du‘ā kılm bize kim Hāķķ **ide** maġfūr / Bizüm cürm ü ĥaṭāmuz ola ma‘zūr
- 4871 Qamusın iltimās **itdi** Hudādan / Şoñında oldılar hep enbiyādan
- 4875 Sürür u zevķ u şevķ u şādmānī / Tüvānā **itdi** pīr-i nā-tüvānı
- 4882 Bizi sensüz ġarīb-i bī-kes **itdün** / Aramuzdan çıķup cān gibi ġitdün
- 4885 Vedā‘ **itdi** anuñla ehl-i Ken‘ān / Derildi Külbe-i Aĥzāna giryān
- 4907 **İderler** şevķ ile tekbīr ü tehlīl / Gelürler Mışra toġru nitekim Nīl
- 4913 O demde aġlamak tıtdı cihānı / Pür **itdi** nāleler kevn ü mekāmı
- 4918 Ziyāfet eyleyüp şubĥ u mesāda / Ta‘alluķ **itdi** Ya‘ķūba ziyāde
- 4921 Kitāb-ı Hāķķı Yūsuf **itse** tefsīr / Du‘ālar eyler idi Hāzret-i Pīr
- 4922 Beyān-ı vāridāt-ı enbiyāda / **İderlerdi** ifāde istifāde
- 4943 Şu kim hāl **ide** hāl-i enbiyāyı / Baķā bilmez bu mir‘āt-ı fenāyı
- 4945 Cihānda zulm elin kütāh eyleñ / Günāh **itmekden** istikrāh eyleñ
- 4949 **İdün** kār-ı menāhīden ferāġat / Biri birinüze **itmen** ‘adāvet
- 4955 Şu kim pāk **itdi** qalbin ġıll u ġışdan / Hālāş oldı ‘itāb u serzenişden
- 4957 Mesāvī sözidür bir nār-ı mezmūm / **İder** zer‘-i şalāĥ ü zühdi ma‘dūm
- 4966 Firāķ-i zāt-ı pāk-i Hāzret-i Pīr / Vücūdına ziyāde **itdi** te‘şīr
- 4972 Göke Cibrīl-i ‘aķlı **itdi** pervāz / Açıldı nergisine ġülşen-i rāz
- 4982 Bu ġün ġün gibi kesb-i irtifā‘ **it** / Berī ol ehl-i dünyādan vedā‘ **it**
- 4985 Zeliĥāyı çaġırdı ĥāzretine / Beyān **itdi** düşini ĥidmetine
- 4987 Zeliĥāyı melül olmaya dirdi / Bu rāzı zāhiren pinhān **iderdi**
- 4997 Didı ey derde dermān **iden** Allāh / Meşāķķat rāhın āsān **iden** Allāh
- 5000 Baķāya ‘azm **iderse** rûĥ-ı pāki / Bile gönder bu cān-ı derdnāki
- 5006 Taġıtdı her yaña berg-i ĥazānı / Perīşān **itdi** ebr-i āsumānı
- 5008 Düşen yapraķlar āba şaldı ĥançer / Zırıĥ-püş **itdi** anı bād-ı şarşar

- 5022 Bu hâlet Yūsufa **itmişdi** te'şīr / Gülinün olmuş idi levni tağyīr
- 5024 Meger seyr **itmek** için kāyinātı / Öñine çekdiler bir yahşı atı
- 5028 İrişdi 'âlem-i bālāya cānı / Kōdı terk **itdi** bu süflī mekânı
- 5032 Reh-i taḥḳīke anlar kim giderler / Ḥayātuñ perdesini çāk **iderler**
- 5035 Eyā da' vā-yı 'ıṣḳ **iden** mürāyī / Yūri var derd-i ser eyle bu rāyı
- 5038 Fiğān **itdi** ricālī vü nisāsı / Memāt-ı Yūsuf için **itdi** yāsı
- 5043 Cinānuñ bāğına seyrāna gitdi / Cihān ḥalqın ġarīb-i bī-kes **itdi**
- 5045 Sevād-ı a' zamuñ pīr ü cuvānı / Kāralarla **iderlerdi** fiğānı
- 5048 Su'āl **itdi** didi ḥalquñ birine / Nedür bā' iş bu feryād u enīne
- 5055 Cihāndan şem' -i devlet nefret **itdi** / Girü geldüğü yire döndi gitdi
- 5058 Aña söylendi bu göynükli aḥbār / Mecālī qalmadı kim **ide** reftār
- 5060 Çü dördünci gün oldı tırdı yirden / Yaḳasın yırtup āh **itdi** cigerden
- 5063 Baḳāya āḥiret sulṭānı gitmiş / Kōmıñ dünyā-yı dūnı rıḥlet **itmiş**
- 5065 Döğündi sīnesine urdı taşı / O taşı la' l **iderdi** kanlu yaşı
- 5067 Görür cānāmı gelmez yola gitmiş / Elin çekmiş cihāndan 'uzlet **itmiş**
- 5068 Zemīn-i ḳabrine **itdi** sūcūdı / Fenā-ender-fenā oldı vücūdı
- 5074 Bu aḥvāl ile naḳl **itdi** Zeliḥā / 'Aleyhā raḥmetu'llāhi ta'ālā
- 5086 Fenāsından **ider** ḥavf ü hirāsān / Anuñcün ditrer evrāk-ı dıraḥtān
- 5088 Fesādın fehm **iden** sevmez cihānı / Ğamına degmez anuñ şādmānı
- 5090 Seni dūr **iden** anlardan eceldür / Saña yoldaş olan ancak 'ameldür
- 5096 Eger bātıl yola eylerse da' vet / 'Ömer gibi ataña **itme** ḥörmet
- 5108 Menāl ü māl ile faḥr **itmegi** ḳo / Felek gibi yükün yığma yuḳaru
- 5116 Hüner oldur ki fevt olduḳda insān / İli giryān **ide** kendüyi ḥandān
- 5117 Şaḳın taḥfīf **idüp** ehl-i pelāsı / Ağırlama ḥar-ı fāḥir-libāsı
- 5119 İki yüzöl cihāna olma meşḡul / Ta'alluḳ **itmeden** gel bir yaña ol
- 5131 Zuhūr **itdi** bu Yūsuf-çihre dildār / Cemālinde yüze gelmiş ḥaṭı var
- 5144 **İdenler** ġafleti derdine çāre / Muşāḥib oldı cumhūr-ı kibāra
- 5150 Hüveydā eyledüm mihr-i kemālī / Beyān **itdüm** getürdüm ḳāle ḥālī
- 5156 Şaḥīḥ ü sālīm **itmez** üç ḥurūfı / Ne nesh olur anuñ ḥaṭṭı ne kūfī
- 5179 Ehālī olmaya 'aybına nāzır / Du'ā ile sözi ḥatm **ide** āḥir
- E8 Koyunlarla bile tesbīḥ **iderdi** / Bu hāle şükr **idüp** kendüye dirdi
- E11 Ḥuzūr imiş Zeliḥānuñ firākı / Bana teklīf **ider** mā-lā-yutākı
- E22 Ḥuzūr-ı ḳalbi bulmaz ehl-i vuşlat / Ne şükr **idebilür** ne ḥöd şikāyet
- E25 Kızıl gül gibidür nār-ı maḥabbet / Ter ü tāze **ider** bārān-ı vuşlat

E15 O sultāndur diyü kılmaz şefā‘at / Bu rā‘idür diyü **itmez** ri‘āyet

E19 Yanında görmedi bedr-i tamāmı / İhāta **itdi** hicrānı zalāmı

İden bulur, inleyen ölür [2] Başkasına kötülük edenin başına kötü işler gelir. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

1083 Şaķın zulm ü cefāya māyil olma / **İden bulur** meşeldür gāfil olma

4842 Ne aşşı zulm ile cevri ü cefādan / Halāş olmaz **iden bulur** Hudādan

itdüğini bulmak [2] kötülük yaptığı için kendi başına da kötülük gelmek, yaptığını bulmak. <KUBBEALTİ>

1588 Cefāya rāzī oldı ‘aşık oldı / Yolına geldi **itdüğini buldı**

4569 Didi nāz ile cānānına ol dem / **Bulurmuş itdüğün** evlād-ı ādem

ittifākī [2] birlikte hareket etmek üzere, ittifakla ilgili, sözleşmeye, anlaşmaya ait. <KT, OTAL, ÖTS, KUBBEALTİ>

4615 Yidi buğdayını halk **ittifākī** / Hemān Yūsuf gālāli kaldı bākī

4690 Didi bir kardaşımı **ittifākī** / Yidürdi karda bu ihvān-ı bākī

ittihād [7] birleşme, bir olma; aynı fikirde olma, söz birliği. [tas.] Birlik, tek parça olma hāli, vahdet-i vücut, kendini Hak’tan ayrı ve müstakil bir varlığa sahipmiş gibi düşünen ve hisseden kulun seyr ü süluk neticesinde fena mertebelerini geçerek vehmi varlıktan kurtulup Hak’la bir olması. Bu, iki farklı varlığın birleşmesi değil zaten bir olan mutlak varlığın idrakidir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, SECCÂDÎ, TTS>

599 İnilder bu şadādan küh u vādī / Belādur inķitā‘ ü **ittihādı**

2686 Gider bu zīnet ile **ittihādı** / Oyalar cānib-i Hāqdan ‘ibādı

3000 Ziyāde hūb olur yāruñ ‘inādı / Olınca ‘aşık ile **ittihādı**

3262 Teraķķī itmek için **ittihādı** / Temennā itdi andan bu murādı

3528 Çü nār-ı ‘ışka oldı **ittihāduñ** / Kırıldı yandı hep koluñ kanaduñ

4552 Yirini buldı şimşād-ı murādı / Vücūda geldi sırr-ı **ittihādı**

ittihād etmek [1] ittihat üzere olmak, birlikte davranmak üzere söyleşmek, birleşmek. <ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3639 Baña kurbıyyet eyle **ittihād it** / Faķīr-i nā-murādı ber-murād it

ittişāf [1] vasıflanma, bir hal veya sıfatla sıfatlanma, nitelenme. <KT, KO, LN, OTAL, ÖOTS>

4589 Şalāhiyyetle oldı **ittişāfı** / Gönül āyīnesini itdi şāfı

î' vicâc [1] eğri büğrü olma, eğrilme [*mec.*] doğru hareket etmeme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

3869 Zeliḥâyı helâk itdi bu acı / Zuhûra geldi cîm-i **î' vicâc**

ivmek [5] acele etmek, çabuk davranmak, derhal yapmak. <YTS, TS, ÖTS>

397 Anası oğlu Ya' kûbı severdi / Aña bir eylük itmege **iverdi**

730 Ne deñlü görse ol cān-ı cihānı / **İverdi** bir daḥi görmege anı

1590 Kaçan ola diyü aḥşam zamānı / **İverdi** cānı artardı fiḡānı

2120 Ne yire gelse sür' atle geçerdı / **İverdi** cānı bulıdı uçardı

2519 Ne ḥoş gelse aña eylerdi anı / **İverdi** ḥidmetin itmekde cānı

iz [13] bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet. <TS, KUBBEALTİ>

196 Burâkı nûr ol *nûrûn* 'alâ-nûr / Burâkı **izidür** âyîne-i ḥûr

796 Eyitdi anlara ey ḡavm-i 'âciz / Ne işdür bu ki şimdi **iz** idersiz

1685 Vişâlûn bağına başdurma bâḡi / **İzinden** bulunur uğrı yataḡı

2158 Semendûn **izi** yir yüzinde ḡüyâ / Olurdı 'atlas-ı miskinde ṭamḡa

2159 Develer **izlerin** itseñ temâşâ / Hezârân bedr olurdi yolda peydâ

2160 O bedri âdemûn **izi** bozardı / İki mâh-ı nevûn resmin yazardı

2161 Deve **izinde** resm-i pâ-yı ester / Çanaḡda lâle-i nu' mâna beñzer

2164 Atı **izi** gibi yâr-ı be-nâmuñ / Ḳalurdı 'aynı ardınca 'avâmuñ

2165 Dimiş bir 'âşık-ı dîdâr-ı cānân / Deve **izine** ḡalmış yolda ḡayrân

2169 Deve **izine** düşen la' l-pâre / Ṭabaḡda döndi çin olmuş enâra

5155 Perîşân ḡaṭ yazar destinde ḡâme / Döner zâḡ **izlerine** satır-ı nâme

iz azıtmak [2] yolu kaybetmek, şaşırmak. <YTS, ÖTS>

3730 Ḍalâlet yolına olan revâne / **Azıtdı izini** gitdi yabana

3870 Füsün u mekr ile **azıtdı izi** / Yemîn ile inandurdı 'Azîzi

izâle [] giderme, yok etme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

izâle etmek [1] kaldırmak, defetmek, yok etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

1035 Niyâza başladı ḡurduñ alayı / **İzâle itmege** bu iftirâyı

'**izâm** [1] büyükler, ulular, ""aẓîm""ın çoḡulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

5031 Bulışdı rûḡ-ı ecdâd-ı kirâma / Muḡârin oldu âbâ-yı '**izâma**

iz'ân [4] anlayış, kavrayış, akıl. <LN, KO, CÜDÎ, OTAL>

3449 Yiri sâkin ḡılur gerdûnı gerdân / Virur insâna idrâk ile **iz'ân**

3459 Ne şanı var ne **iz'ânı** ne cānı / Ne cān ile ṭapar 'âşî vü cānı

4305 Begendi Yūsufuñ **iz'ānıñ** ol ħin / Niçe ihsānlar itdi kıldı taħsın

iz'ān etmek/eylemek [1] anlayışlı davranmak, düşünceli hareket etmek, anlamak, idrak etmek.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

3238 Dürüg-ı bî-fürügı **eyler iz'ān** / İle aldanmaz olmaz ehl-i noķşān

'**izār** [6] yanak. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI>

272 '**izārı** müyü olmış aķ u berrāķ / Nitekim şa' şa' ayla mihr-i āfāk

1810 '**izārıñ** öpmeye şarkarsa kākül / Şaķın yüz virme zinhār ey yüzi gül

3506 Ĥazān yaprağına dönmiş '**izārıñ** / ' Aceb üftādesisin rüzgārıñ

3588 '**izārın** gūşvāre itdi tezyīn / Yüzine düşdi ol māhuñ bu Pervīn

Aşağıdaki tanıkta yanak güle benzetilmiş ve bu gülün de üzerine çiğ taneleri düşmüştür. <DŞS>

2641 Gözi nergisleri yaş ile tölmiş / '**izārı** gülleri pür-jāle olmuş

Aşağıdaki tanıkta da siyah saçın yanak üzerine düşmesi, Kābe'nin siyah örtü ile örtülmesi olarak ele alınmıştır. <DŞS>

3945 Kāra saçın gören cānlar ider cūş / '**izārı** Ka' besin itmiş siyeh-pūş

i' **zāz** [2] ağırlama, ikram ve hürmet etme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

i' **zāz etmek/eylemek** [1] saygı ile ağırlamak, ikram etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

4215 Perestārıñ birini kıldı hem-rāz / Selāmın gönderüp **eylerdi i' zāz**

i' **zāz u ikrām** [1] saygı gösterme ve ikram etme. <ÖTS>

3638 Beni kıl lāyık-ı i' **zāz u ikrām** / Maħalline gerekdür luţf u in' ām

izhār [18] gösterme, meydana çıkarma, aşikār etme. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

113 Bu deñlü zāhirinden oldı **izhār** / Gel imdi bāţınında gör neler var

2325 Dili āyīnesinden gitdi jengār / Cemāl-i Yūsuf oldı anda **izhār**

3266 Bu dilden aña ta' līm itdi dildār / Hezār aħbār-ı esrār oldı **izhār**

3792 Mücellā ĥānede evzā' u eţvār / Tazarru' şuretiyle oldı **izhār**

4006 Dem olur eylük ile olmayan kār / Olur zulm ü ta' addı ile **izhār**

izhār etmek/eylemek/kılmaķ [10] açığa çıkartmak, belirtmek, göstermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI, ÖTS>

1330 Cemālın mihr-i ' ālem **kıldı izhār** / Felek āyīnesi gösterdi dīdār

1396 Ki ĥüsñ ü ĥulķınuñ vaşında nāçār / **İder** vaşşāflar ' aczini **izhār**

1606 Deħānı gibi nā-peydā olan yār / **İde** kendüyi bir vech ile **izhār**

1819 Yaşı ırmağın **izhār itdi** evvel / Hemānā āb-ı rüyından yudı el

1856 Dir idi **eyleyüp** ' ışķını **izhār** / Bize bu bend olupdur bend-i dildār

2233 **İdüp** şimurğ-ı zevķı zūhdin **izhār** / Başıñı ĥırķaya çekdi keşef-vār

- 2556 Dehânın ol ‘arab açdı şadef-vâr / Sözi dürr-i şemînin **itdi izzhâr**
 3007 Melâli mûcib-i rahm ola dirdi / Melâli şüretin **izzhâr iderdi**
 3347 O gülzârûn içinde her ne kim var / Bu mâha **eyledi** mihrini **izzhâr**
 3739 Güneş gibi **idüp** şevkını **izzhâr** / Metâ‘-ı vaşlına oldu harîdâr
 4784 Melâlet virdi Ya‘kûba bu aḥbâr / Celâlî yüzlerini **kıldı izzhâr**
 4841 O câmı sehv ile nûş itme zinhâr / Ki haclet ḥumretini **eyler izzhâr**

izzhâr-ı maḥabbet etmek [1] muhabbet göstermek, dostluk etmek, iltifat etmek. <17. YÜZYIL
 TÜRKÇESİ>

- 4850 Çü Yûsuf **itdi izzhâr-ı maḥabbet** / Bu mihr ile açıldı verd-i vuşlat
 ‘**izz** [11] izzet, şeref, itibar, kıymet; yücelik, ululuk. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

2529 Olup ‘**izz** ü ri‘âyet şermsârı / Ḥazîn itmişdi yâr-ı i‘tibârı

4356 Diyâr-ı Mısr ile mülk-i cemâlî / İḥâta eyledi ‘**izz** ü celâlî

‘**izz ü devlet** [4] şeref, yücelik.

- 367 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile âḥir / Ḥalîle ‘**izz ü devlet** oldu zâhir
 602 Beşâret itdiler Ya‘kûba fi‘l-ḥâl / Didiler ‘**izz ü devlet** itdi iḳbâl
 986 Seni ey şâhbâz-ı ‘**izz ü devlet** / Ne yana şaldı bilsem dest-i ḳudret
 2494 Ḳolında şâhbâz-ı ‘**izz ü devlet** / Elinde ḥâtem-i zevḳ-ı sa‘âdet
 ‘**izz ü nâz** [3] itibar ve cilve, tavrı.

477 Yanumda ‘**izz ü nâza** öğrenen yâr / Ğarîb olup ola mı ḥâlî düşvâr

1534 Mekân-ı rif‘atûn bâlâ-nişîni / Maḳâm-ı ‘**izz (ü) nâzuḥ** nâzenîni

2248 ‘Azîze eyler idi ‘**izz ü nâzı** / Göñülde yâra eylerdi niyâzı

‘**izz ü sa‘âdet** [2] izzet ve mutluluk. <BMS>

374 Gerekdür evvelâ kesb-i liyâḳat / Seni arar bulur ‘**izz ü sa‘âdet**

787 Eger fâş olmaz ise bu ḳabâḥat / Zihî devlet zihî ‘**izz ü sa‘âdet**

‘**izzet** [44] değer, kıymet; yücelik, ululuk; hürmet, saygı, ikram. <KT, KO, CÛDÎ,

OTAL, KANARİ>

- 43 Olursam rahmetûn Ḥıẓrına hem-râh / Zihî devlet zihî ‘**izzet** zihî câh
 108 Cebînidür beyâz-ı şâd-ı iḥlâş / Zihî ikrâm-ı tâm u ‘**izzet**-i ḥâş
 135 Ḥıṭâb-ı ‘**izzet**-i Ṭâ-Hâ vü Ḥâ-Mîm / Zihî devlet zihî ta‘zîm ü tekrîm
 231 Bi-ḥaḳḳ-ı maẓhar-ı Ṭâ-Hâ vü Yâ-Sîn / Bi-ḥaḳḳ-ı ‘**izzet**-i ḥatmü’n-nebiyyîn
 268 Olupdur maẓhâr-ı eṣ-şeybû nûrî / İrişmez zâtına ‘**izzet** sürûrî
 270 Yüzi nûr u maḥâsin nûr-ı meşhûr / Zihî ‘**izzet** zihî nûrun ‘alâ-nûr
 364 Vücûda geldi Âdem buldı ‘**izzet** / Ḳonuldu zât-ı pâkinde kerâmet

- 373 Ol âdem kim ola ikrâma lâyıķ / Olur ‘**izzet** libâsına muţâbık
- 390 Çağırdı oğlu ‘İşî hâzretine / Nazargâh itdi ‘ayn-ı ‘**izzetine**
- 411 Bu neslün ‘**izzetini** pâydâr et / Devâm-ı devlet ile ber-ķarâr et
- 577 İşit bu ‘**izzet-i** Rabbü’l-Ġafûrî / Ĥadîş-i ķudsîdür eş-şeybû nûrî
- 856 Nigehbânun mu‘înüñ oldı Allâh / Saña bir câh-ı ‘**izzet** olısar câh
- 1401 İrişdi ‘**izzet** ile bir sarâya / Havâsı dil-güşâ ra‘nâ fezâya
- 1560 Yiri olmış sipihr-i ‘**izzet** ü nâz / Hümâ-yı ‘aķl ider yanında pervâz
- 1824 Düş olan ‘**izzet** ü câha düşendi / Zenaĥdânındaki câha düşendi
- 2177 Ziyâde ‘**izzete** irdüm şanurdı / Bu lu‘betbâz-ı dehre aldanurdı
- 2246 Utandurdı ‘Azîzi ‘**izzet** ile / Ziyâde ĥidmet ile ĥörmet ile
- 2275 Metâ‘-ı ‘**izzeti** geldi mezâda / Bahâ virdiler ol ĥayrû’l-‘ibâda
- 2400 O gün şehre müsâfir geldi bir mâh / Sezâvâr-ı sipihr-i ‘**izzet** ü câh
- 2662 Baña maĥşûş kıldı ‘**izzetini** / Benümle eyler oldı şoĥbetini
- 2871 Ĥiţâb-ı ‘**izzet** irişdi ezelde / Diyâr-ı Ka‘bede bir ĥoş maĥalde
- 3171 Żarûrî faş olur bu râz-ı pinhân / İrişür ‘**izzetüñ** ırzına noķşân
- 3679 Didi ey ĥüsn ilinün pâdişâhı / Sipihr-i ‘**izzetüñ** tâbende mâhı
- 4059 O ķul kim ola Mevlâsına ‘âşî / Bozılır ‘**izzetinüñ** iĥtişâsı
- 4216 Kılurdı ehl-i zindânı ziyâfet / Olurdı yâr için aĥyâra ‘**izzet**
- 4275 Kemâl ile anuñ kim şöhreti var / İki ‘âlemde ķadr ü ‘**izzeti** var
- 4294 Buyurdı vardı Yûsuf hâzretine / Du‘â kıldı baķâ-yı ‘**izzetine**
- 4346 Olınca beddu‘â tîri revâne / Külâh-ı ‘**izzeti** eyler nişâne
- 4352 Ecel ‘ayn-ı ‘Azîzi yumdı nâgâh / Meh-i Ken‘âna degdi ‘**izzet** ü câh
- 4479 İdeli sizden istimdâd-ı himmet / Yüzüme baķmaz oldı ‘ayn-ı ‘**izzet**
- 4681 Didiler ‘**izzet** ise ancaĥ olur / ‘Aţâ vü şefķat ise ancaĥ olur
- 4776 Cünûd-ı enbiyâñuñ ĥörmetiķün / Vücûd-ı evliyâñuñ ‘**izzetiķün**
- 4910 Kemâl-i ‘**izzetinden** şefķatinden / Hemân Yûsuf daĥi indi atından
- 4941 Vaşıyyet ķılmaĥa oĥullarına / Çağırdı ‘**izzet** ile maĥzarına
- 5094 ‘İbâdet nerdibân-ı rif‘atüñdür / Ķanâ‘at bûstân-ı ‘**izzetüñdür**
- ‘**izzet etmek/eylemek** [8] aĥırlamak, saygı göstermek. <ÖTS>
- 178 Seni şebnem gibi ol mihr-i enver / Götürür ĥâķden ‘**izzetler eyler**
- 547 Aña ĥaddinden artuĥ itdi ‘**izzet** / Mülâyim sözler ile kıldı minnet
- 1971 Selâm ile ider ‘uşşâķa ‘**izzet** / Nihâl-i ķaddin egmiş bâd-ı raĥmet
- 2661 Atamuz bende gördi ķâbiliyyet / Ziyâde **eyler** oldı baña ‘**izzet**
- 3035 Ġanemler ĥaylî ĥaylî ‘**izzet itdi** / Öñine düşdi mer‘âya ilettdi

- 3201 ‘Azîz oğlum diyü ‘**izzetler eyler** / Baña ta‘zîm ile hõrmetler eyler
- 4644 Bize ‘**izzet ider** a‘lâ vü ednâ / Görürler evliyâdan daği evlâ
- 4801 Şunuñ mektûbımı ‘**izzetler eyleñ** / Ziyâde yalvaruñ minnetler eyleñ
- ‘**izzet-füzûn** [1] izzet veren, saygı uyandıran.
- 2040 Oқındı nâme-i ‘**izzet-füzûnı** / Vişâli қаşrınıñ oldı sûtunı

J

jäle [4] gece yağan ve sabahları yaprak ve çiçeklerde görülen su damlaları, çiy, şebnem.

<KT, KO, CŪDÎ, ADŞŞ, KUBBEALTI>

768 Kabardı yolda ol pây-ı şerifi / Pür itdi **jäleler** berg-i laîfî

1676 El oyunın oynasa süsenle lāle / Urur seng-i melāmet aña **jäle**

Aşağıdaki tanıkta goncanın üzerine düşen jale, dış olarak tasavvur edilmiştir. <ADŞŞ>

649 Açıldı her şükûfe şād u ḥandān / Dehān-ı gülde **jäle** oldı dendān

Aşağıdaki tanıkta gözyaşı, gülün üzerine düşen çiy tanesi olarak düşünülmüştür. Mutluluktan dolayı gülün jaleden uzak olduğu ifade edilmiştir. <ADŞŞ>

1356 Kenār-ı Nîle çıkdı şād u mesrūr / Gül-i ruḥsārı oldı **jäleden** dūr

jengār [1] zengâr, demir ve ayna gibi şeylerde hasıl olan pas, pas, kir. <BURHÂN, LN,

KT, KO, FZ, KUBBEALTI, ADŞŞ>

2325 Dili âyînesinden gitdi **jengār** / Cemāl-i Yūsuf oldı anda izhār

K

ķab [2] bazı eşyaları saklamak, korumak ve taşımakta kullanılan torba, sepet veya sandık, paket, zarf, mahfaza. <KT, ÖTS, KUBBEALTİ>

2217 Niķabı **ķabı** anda baklavānuñ / Gözini dörd iderdi iřtihanuñ

2286 Dehānında diřinüñ dürrü düşmiş / řadeķ **ķabı** gibi yüzi buruşmış

ķabā [11] üste giyilen elbise, cübbe, kaftan. Önü daima açık duran, kapanmayan kaftanın adıdır. Cenkte zırh üzerine giyilen pamuklu libas demek iken sonraları astarsız uzun kumaş entariye denilmiş ve zamanla ipekli kumaştan yapılan elbise manasına da kullanılmıştır. Meydanı denilen al beyaz çizgili bir ipekli dokumadan yapılan yan etekleri çift yırtmaçlı, göğüs kısmı açık ve yakası topuğa kadar kesik ve bütün yakası sırma ve ipek tellerle işlenmiş entariye verilen isimdir. <KT, KO, LN, CŪDĪ, AÇDŞS, GİYİM KUŞAM>

321 Çıķar dilberlerüñ aţlas **ķabāsi** / Geyerler ābdan mā’i libāsi

1557 Geyer müřki **ķabā** ol çeřmi āhū / Zemāne ‘ıřķ u müřki ile memlū

2185 **ķabā** dülbendin indürmiş ķulaķdan / Görinür ķarlu tağ gibi ıraķdan

2506 Ser-ā-ser zerden idi her **ķabāsi** / Bulaydı cāndan eylerdi libāsi

3027 Çıķar benden bu Nemrūdī **ķabāyi** / Baña gün gibi geydür bir ‘abāyi

3801 Dilerdi çāk ide cismi **ķabāsın** / Yıķa ķařr-ı hayātınuñ bināsın

4332 Çıķardı źulmet-i zindān libāsın / Geyindi gün gibi zerrīn **ķabāsın**

4689 **ķabā**-yı Yūsufa bakdı orada / Yazılmıř Yūsuf adı ol **ķabāda**

ķabā-pūř [2] cübbe giyen, kaftan giymiř.

673 Gezerken řāyed ol serv-i **ķabā-pūř** / Amansuz yırtıcı ķurda ola tuř

3145 Ķaçar yanumdan ol serv-i **ķabā-pūř** / Anı sāyem dađı itmez der-āğūř

ķabā(ķ) [1] saçsız, çıplak, açık. <KT, ÖTS, KUBBEALTİ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

Tanıkta geçen “başı ķabā” ifadesi “başı açık, başı kabak, saçsız, kel” anlamlarına gelmektedir.

824 Turur maķbūl olan oğluñ řusuz aç / Yürür başı **ķabā** nāmerde muhtāc

ķabāhat [2] çirkin iş, kötü hāl, suç, kusur. <KT, KO, LN, OTAL>

787 Eger fāř olmaz ise bu **ķabāhat** / Zihī devlet zihī ‘izz ü sa’ ādet

4011 **ķabāhat** olmadan dermānın eyle / Kerem eyle iřüñ āsānın eyle

ķabarmak [1] (vücut için) cilt üzerinde kabarcıklar oluşmak, şişmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

768 **ķabardı** yolda ol pāy-ı řerīfi / Pür itdi jāleler berg-i laťifi

Ka'be [20] Mekke'de bulunan kutsal bina. İbrahim Peygamber ile oğlu İsmail Peygamber tarafından inşa edilmiş olup bütün Müslümanların namaz kılarken yöneldikleri ve hac ibadeti için tavaf ettikleri binadır. Ancak Kâbe'nin ilk kez Hz. Âdem tarafından yapıldığını söyleyenler de olmuştur. Günümüze kadar birçok kere yıkılmış ve tamir edilmiştir. Kâbe, her sene üzerinde hac ayetlerinin yazılı olduğu siyah ipek örtü ile örtülür. Allah, Kâbe'ye Kur'an'da "evim" demiştir. <KT, KO, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 156 Diline gelmez idi mihr-i dünyâ / Kıomadı **Ka'bede** aşnâmı aşlâ
 165 Cihân ol âfitâbuñ 'âşıkıdır / Diyâr-ı **Ka'be** anuñ maşrıkıdır
 375 Kıarındaşıdan İsmâ'îl olup dūr / Varup **Ka'be** diyârın kııldı pūr-nūr
 376 Begendi **Ka'benüñ** dârü'l-emânın / Göçürdi ol mekâna ħānumânın
 464 Delîl-i kûy-ı cānān terk-i cāndur / Nişān-ı rāh(-ı) **Ka'be** üstüñ'āndur
 539 Niyāzı **Ka'besini** ide nezdik / Gele ol nūr-ı 'aynı gide tārık
 754 Vücüdı **Ka'besine** her kıarındaş / Atardı dest-i istihzâ ile taş
 1404 Tolaşurlardı dilberler maķāmın / Melekler nitekim **Ka'be** ħarāmın
 1519 Visâli **Ka'besi** maķşûn u mestūr / Müsellem her cihâtı cümle ma'mūr
 1564 İrişdi **Ka'be**-i maķşûda çün peyk / Didi *lebbeyk Allāhümme lebbeyk*
 1808 Yüri var 'ışık ile şābit-kādem ol / Cihānda **Ka'be** gibi muķterem ol
 1873 Olur bu 'ışık-ı şāfî ile 'âşık / Tavāf-ı **Ka'be**-i maķşûda lāyık
 2362 Nedendür **Ka'be**-i zātuñda şevket / Ki olmuşsın ziyāretgāh-ı ümmet
 2524 Öperdi Yūsufuñ pāy-ı laţîfin / Esās-ı **Ka'be**-i zāt-ı şerîfin
 2871 Ĥiţāb-ı 'izzet irişdi ezelde / Diyâr-ı **Ka'bede** bir ĥōş maķalde
 3945 Kıara saçın gören cānlar ider cūş / 'İzārı **Ka'besin** itmiş siyeh-pūş

Ka'be-kirdār [1] Kâbe'de olduğu gibi, Kâbe'yi tavaf eder gibi.

- 1193 Havâ yüzinde niçe murğ-ı tayyār / Tavāf eylerdi çāhı **Ka'be-kirdār**

Ka'be-veş [3] Kâbe gibi.

- 361 Bu yolda **Ka'be-veş** şābit-kādem ol / Ziyāretgāh-ı eşrāf-ı ümem ol
 1377 Geyince **Ka'be-veş** kıara libāsı / Dönerdi tañ yerine aķ ridāsı
 2054 Cihānda **Ka'be-veş** mestüredür bu / Tevāzu' ehlidür mānend-i ebrü

Ka'betu'llāh [3] Allah'ın Kâbe'si. <KANAR/>

- 114 'İbādet 'aynına olsa nazargāh / Olur her kıalb-i mü'min **Ka'betu'llāh**
 147 Ol açdı **Ka'betu'llāhuñ** niķābın / Götürdi nūr ile zulmet ĥicābın
 380 Gözine **Ka'betu'llāh** oldı meķşûf / Vücüdı vāvın itdi aña ma'tûf

kābil [5]

1. kabiliyet ve istidadı olan, istidatlı. <KT, KO, KANARI>

1612 Mürîdi **kâbil**-i irşâd ider 'ışk / Velâyet kaçırını âbâd ider ışk

2. mümkün olan, mümkün, olabilir, gerçekleşebilir. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ÖTS>

kâbil degül [1] mümkün değil, imkânsız.

1706 Ziyâ-yı 'ayn-ı 'aqlı itdi zâyil / **Degüldür** vâkı' am ta' bîre **kâbil**

kâbil olmamak [3] mümkün olmamak, imkân dahilinde bulunmamak. <KUBBEALT>

1417 Bakanuñ olur idi 'aqlı zâyil / Cemâlin görmege **olmazdı kâbil**

1625 O derd olur cihânda derd-i müşkil / Ölince **olmaya** dermâna **kâbil**

3374 Benüm vaşlüm saña **olmadı kâbil** / Bu zîbâ kızlara ol bârî mâyil

kâbile [3] bir soydan türemiş ve bir reisin yönetiminde yaşayan cemaat, aşiret, oymak.

<KT, KO, LN, KANARI>

715 Orada ağlaşup kavm u **kâbile** / Vedâ' eylerdi ol merd-i rahîle

2846 Bunun ma' şûkası yâr-ı cemîle / Olur mağribde maqbûl-i **kâbile**

4889 **Kâbile** mürşid-i kâmilşüz oldı / Gözi her birinüñ kan ile tıldı

kâbiliyyet [7] doğal yetenek, beceriklilik, eli işe yatkınlık; anlama, anlayış, kabul edebilirlik, yapabilme gücü. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

608 Belâ oldı ziyâde **kâbiliyyet** / Hasûd-ı lâ-yesûd eyler ihânet

2308 Senüñ zâtuñda vardur **kâbiliyyet** / Ayağüñ almasun dest-i beliyet

2661 Atamuz bende gördi **kâbiliyyet** / Ziyâde eyler oldı baña 'izzet

3070 Yasağ eylerdi gerçi bî-nihâyet / Tutulmağa yoğ idi **kâbiliyyet**

4323 Bu oldı **kâbiliyyet** muqtezâsı / İrişe rif' ate zâtı hümâsı

4472 Hicâb oldı Zeliḥâya bu keşret / Niyâza olmadı bir **kâbiliyyet**

4805 Bakâya ol ki itmiş ola rihlet / Rücû'ına olur mı **kâbiliyyet**

kabr [3] mezar, sin. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1262 Anası **kabrine** tuş oldı Yûsuf / Cemelden düşdi bî-hûş oldı Yûsuf

1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl itdi o **kabre** nitekim nûr

5068 Zemîn-i **kabrine** itdi sücûdı / Fenâ-ender-fenâ oldı vücûdı

kabûl [23] razı olma, rıza, muvafakat. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

551 Zârûrî bir **kabûl** olmaz dilekdür / Hüner bu derde dermân eylemekdür

611 Çeker mâ-beynüne buğz u ḥased sed / İdersin her **kabûlini** anuñ red

1077 Teraḥḥum eyledi aña Hudâsı / **Kabûl** oldı du'âsı iltimâsı

1171 Hudâ derd ehline olınca hâdî / **Kabûl** olur münâcât u murâdı

1287 **Kabûl** oldı anuñ maqşûdı fî'l-ḥâl / Kırıldı dest-i zâlim kaldı batḥâl

- 4493 Hidāyet eyledi ol Rabb ü Hādī / **Ḳabūl** oldu münācāt u murādı
 4523 O sâ'at ol nefes ol laḫza ol ān / **Ḳabūl** oldu du'ā-yı Māh-ı Ken'ān
 4537 **Ḳabūl** oldu Zeliḫānuñ niyāzı / Bilindi saña 'arz itdügi rāzı

ḳabūl etmek/eylemek [15]

1. (Allah) katında makbul saymak, beğenip karşılığını vermek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 413 'İnāyet eyledi ol Rabb ü Mevlā / **Ḳabūl itdi** du'āsını hemānā
 592 **Ḳabūl itdi** du'āsın Rabb-i Hādī / Müyesser oldu maḳşūdı murādı
 3088 Ḳuluñ iken senüñ baḳmaz yüzüne / **Ḳabūl itmez** 'inād eyler sözüñe
 3101 Senüñ mihrüñden old ı şimdi āgāh / **Ḳabūl itdi** seni 'aybuñla ol māh
 3540 Murādumdur fenā-yı muṭlaḳ olmaḳ / **Ḳabūl itse** du'āmı Ḥazret-i Ḥaḳ
 4032 Ḥalāş olmağa ideydi temennā / Du'āsını **ḳabūl eylerdi** Mevlā
 4520 Şevābın ḳaşd idüp ey nūr-ı Hādī / **Ḳabūl it** bu hedāyā-yı murādı

2. bir şeyin oluşuna veya yapılışına isteyerek veya istemeyerek rıza göstermek, telakki etmek.

<ÖTS, KUBBEALTI>

- 1048 **Ḳabūl itmez** atamız bu yalanı / Helāk itmek gerek ḳāh içre anı
 2063 Bu resme gitti mektüb-ı icāzet / **Ḳabūl itdi** şehensāh-ı 'adālet
 2876 **Ḳabūl itdi** rızā-yı Müste'ānı / Tonatdı ol nihāl-i erḡavānı
 3307 Murādını **ḳabūl itdi** Zeliḫā / Sevindi anuñ oldu şanki dünyā
 3413 **Ḳabūl eyle** faḳirüñ i'tizārın / Tehī-dest eyleme ḳaddüm çınārın
 3453 **Ḳabūl eyleñ** rızā-yı Müste'ānı / Edā-yı ḥamd içün virdi zebānı
 3565 Naşīhat eyledi aña bu yüzden / **Ḳabūl itdi** sözün ol şems-i rüşen
 3936 **Ḳabūl itdi** güzeller iltimāsın / Çağırdı anda yār-ı bī-vefāsın

ḳabz [] bir kişinin ruhunun Azrail tarafından alınması, vefat, ölme. <KT, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

ḳabz etmek [2] (Azrail bir kimsenin) canını almak. <KUBBEALTI>

- 1161 Ḥaber şor Yūsufum oldu mı maḳtūl / Anuñ rûḫını **ḳabz itmiş** midür ol
 1166 Didi **ḳabz itmedüm** rûḫını anuñ / Zevālin görmedüm ol şems-i cânuñ

ḳaç [6] bir şeyin niceliğini sormaya yarayan soru sıfatı, ne kadar, nice. <KT, TS, KUBBEALTI> Tanıklarda “bazı, birtakım, az miktarda” anlamındaki “bir ḳaç” tamlamasının içinde kullanılmıştır.

- 677 Alup ortaya bir **ḳaç** gürk-i bed-ḫ'āh / Hücüm itmişdi ferzendine nāgāh
 759 O bir **ḳaç** lāle-veş gönli ḳaralar / Bu gül yüzlüye ḳıldılar ezālar
 1309 Derildi anda bir **ḳaç** ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa ey gevher-i pāk

- 1912 Yazuklar baña kim bir **kaç** edānī / Taqarlar pāy-bend-i ahmaqānī
- 3809 Evüñ bir gūşesinde anda yer yer / Tururdi bir **kaç** aşnām-ı mücevher
- kaçan** [23] ne zaman, ne vakit, ne zaman ki, her ne zaman. <YTS, ÖTS, KUBBEALTı>
- 119 **Kaçan** insān-ı kāmīl olsa insān / Olur eşkāl-i müşkil cümle āsān
- 449 **Kaçan** olur mu‘ allim ādeme Rab / Açılır ‘ilm-i esmā keşf olur hep
- 509 **Kaçan** oğşasa oğlını bir ana / Gözi yaşına olurdu bahāne
- 574 **Kaçan** uğrısını bulsa alurdu / Şerī‘ atde qulı olur qalurdu
- 623 **Kaçan** söyleşseler esrār-ı pinhān / İraqdan bakar idi ‘ayn-ı ihvān
- 734 **Kaçan** cān olmalı olsa revāne / Arada germ ü serd olur bahāne
- 1590 **Kaçan** ola diyü aḡşam zamānı / İverdi cāmı artardı figānı
- 1630 **Kaçan** bu menzili qat‘itse ‘āşık / Muḡālifler sözi olmaz muṭābık
- 1634 **Kaçan** kânūnuñ olsa şevqı ḡālib / Yüzine yapışur engüşt-i muṭrib
- 1752 Beyān olsa **kaçan** bu luṭf u iḡsān / Gerekdür çāk ola yüz biñ giribān
- 1814 **Kaçan** sevdā-yı ‘ışkum olsa ḡālib / Ḥayālüm gibi olmaz bir muşāḡib
- 1884 **Kaçan** seyrān içün varsan cibāle / Yürür önünce yüz biñ berg-i lāle
- 3063 **Kaçan** ‘arz-ı cemāl itse Zelīḡā / Gelürdi ḡatırına ḡavf-i Mevlā
- 3243 Maḡabbet her **kaçan** bulsa nihāyet / İki başdan olur eşk-i melāmet
- 3268 Su’ālī ‘āşıkuñ irmez tamāma / **Kaçan** şāgird ola yār-ı benāma
- 3824 Menāhiden **kaçan** ḡayrū’l-‘ibāda / Olurmuş baḡlu qapular gūşāde
- 3852 **Kaçan** şirāne çekse tiḡ-i āhı / Qıyar ma‘şūqına ‘ışk ehli ḡāhī
- 4016 **Kaçan** başdan aşar baḡr-i belāsı / Ayaḡ altına qor oḡlın anası
- 4261 **Kaçan** ‘ālī maḡāma irse ednā / Qulaḡı şaḡır olur ḡōñli a‘mā
- 4400 Belürse her **kaçan** yelden nişāne / O neyden ḡāne başlardı figāna
- 4424 **Kaçan** Yūsufsuz uğrar idi leşker / Aña dirlerdi geldi ol gül-i ter
- 4432 **Kaçan** yaklaşsa sultān-ı vilāyet / Gelürdi yolına eylerdi ḡayret
- 5115 **Kaçan** dünyāya gelse aḡlar etḡāl / Güler aḡbāb u ensābı be-her ḡāl
- kaçan kim** [18] ne zaman, her ne zaman, -ince, -diḡi zaman. <KANARı>
- 12 **Kaçan kim** qādir olam bu kemāna / İrişür tır-i maḡşūdum nişāna
- 112 **Kaçan kim** ādem ādemlik bulurmuş / Melekler ādeme muḡtāc olurmuş
- 690 **Kaçan kim** olsa fūrkat iḡtimālī / Bir iken on olur yāruñ cemālī
- 1689 **Kaçan kim** serv-i qaddūn itdi reftār / Olurdum sāye-veş saña qafādār
- 1829 Öñine baḡmayup eylerdi reftār / **Kaçan kim** qarşusına gelse dīvān
- 1844 Revān olsa **kaçan kim** yaşı cūyı / Dökilür ehl-i ‘ışkuñ āb-ı rūyı
- 2431 **Kaçan kim** ‘ışka maḡlūb ola insān / Şarāb-ı vuşlat olmaz aña dermān

2453 Koyup gitse **kaçan kim** ‘ aşıkın yâr / Çıkup gitmek gibidür cân-ı bîmâr

2495 Naşîb olsa **kaçan kim** vuslat-ı yâr / Sevindüğinden ağlar ‘ aşık-ı zâr

3125 **Kaçan kim** rûz-ı ‘îd ola bahâne / Sa‘ âdetdür el öpmek ‘ aşıkâna

3361 **Kaçan kim** itseler nâz ile reftâr / Giderdi ihtiyâr-ı ‘ aşık-ı zâr

3806 Bu ikrâma **kaçan kim** ola lâyıq / Eyüdür sağ olur bî-çâre ‘ aşık

4160 **Kaçan kim** görse bir serv-i bülendi / Añardı kıdd-i yâr-ı ercümendi

4233 **Kaçan kim** ‘ işka mağlûb ola insân / Ğam u şadî olur yanında yeksân

4406 **Kaçan kim** ‘ işk-ı pāk irse kemâle / Elem bir ‘ âlem olur ehl-i hâle

4427 **Kaçan kim** gelse cumhûr ile Yûsuf / Kimi varup dir idi bî-tekellûf

4529 Ğam-ı yâra zevâl olur havâle / **Kaçan kim** irişe hadd-i kemâle

4695 Didi bilmez misin sen ol zamânı / **Kaçan kim** kırdı aldurdılar anı

kaçgîn [1] kaçmış, kaçak, firari. <KT, YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1225 Didiler Mâlike hiç olma ğâfil / Bu **kaçgîn** kıla ur bend ü selâsil

kaçmak [16]

1. kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek, koşmak, seğırtmek. <YTS, TS, ÖTS>

240 Şabâ gibi semendin görse a‘ dâ / **Kaçar** berg-i hazân gibi hemânâ

283 Teveccüh eyledükce rûy-ı vuslat / **Kaçardum** kalmaz idi bende tākāt

761 Birinûn zulmini görse firāvân / **Kaçardı** birine ol zıll-ı Yezdân

1219 Bu kıldur diyü da‘ vâ eylediler / **Kaçalı** oldu bir kaç gün didiler

1226 Sözüne uyman itmeñ hergiz ihmâl / **Kaçar** eyler size bir hîle vü âl

2148 Şıkcımdan **kaçup** murğân-ı tayyâr / Duñân gibi cibâle itdi reftâr

2592 O pîrûn hâtırına geldi kıorñu / Devesi ile **kaçdı** Mışra toğru

3145 **Kaçar** yanumdan ol serv-i kabâ-puş / Anı sâyetem dañi itmez der-âğuş

3308 Didi men‘ itmek olmaz bu cuvânı / Kıovayın **kaçduğı** yire ben anı

3820 Hicâb itdi hemânâ döndi **kaçdı** / Şalâhı ‘ işmeti ‘ aynını açdı

3829 Meh-i Ken‘ ân kıapulardan geçerken / Bu isti‘ câl ile taşra **kaçarken**

3863 **Kaçarken** anı kıovmışdur Zeliñhâ / O mâhuñ dâmenin çāk itdi zîrâ

2. kendini göstermemek, karşılaşmamaya çalışmak. <TS, KUBBEALTI>

3835 Mañabbet ıssı gönülden mi geçdüñ / Hicâb itdüğüñ âdemden mi **kaçduñ**

4567 İderken Yûsuf ile destbâzî / **Kaçup** itdi Zeliñhâ ihtirâzı

3. sakınmak, uzak durmak, kaçınmak, geri durmak. <TS, KUBBEALTI, ÖTS>

2941 Tebahîden **kaçar** merd-i ilâhî / Getürmez gönline fikr-i günâhı

- 3826 Hıyānetden **kaçup** ol **qaddi** şimşād / Yidi tāmudan oldı cānı āzād
kaçurmak [3] yararlanamamak, bir daha ele geçmemek üzere yitirmek. <TS, ÖTS>
- 584 **Qaçurdı** elden ol şehbāz-ı cānı / Sipihre irdi feryād u figānı
- 2901 Ayırma senden ol rūḥ-ı revānı / **Qaçurma** elden ol şehbāz-ı cānı
- 3423 Murāduñ şāhbāzını **kaçurma** / Zamān-ı zevkī bihūde geçürme
qadar [1] İşaret sıfatlarıyla birlikte miktar ve derece bildirir. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>
- 2278 Biri on ol **qadar** arturdı fi'l-ḥāl / Biri aña daḥi qatdı niçe māl
qadd [33] boy, kamet. Divan şiirinde boy daima uzunluğu ve düzgünlüğü ifade eden bazı somut ve soyut unsurlarla birlikte ele alınır. Bunların başında servi, çınar, şimşad gibi ağaçlar yer alır. Aynı zamanda gençliği, tazeliğin ve zarafetin sembolü olan fidana/nihala benzetilir. Boy, düzgünlüğü sebebiyle bazen de elif harfine (l) benzetilir. <KT, KO, LN, OTAL, DŞS> Aşağıdaki tanıklarda “kad” kelimesinin bu açıklamalara uygun olarak kullanıldığı görülmektedir.
- 100 Elifdür **qadd-i** Ādemden nümüne / Müşābih qaşı nūn-ı ser-nigūna
- 526 Cemālī ‘āleme āvāzelendi / Gözükdü **qaddinūñ** serv-i bülendi
- 1338 Çıkarı cāmesin ol **qaddi** mevzūn / Şadefden çıkdı şankim dürr-i meknūn
- 1379 Cemālī şemsi a‘ lā **qaddi** bālā / Başında kākūli a‘ ladan a‘ lā
- 1477 Bülend oldukça **qaddinūñ** nihālī / Münevver oldı ḥurşīd-i cemālī
- 1689 Kaçan kim serv-i **qaddūñ** itdi refṭār / Olurdum sāye-veş saña qafādār
- 1892 Olupdur himmetūñle qatı ḥasta / Nihāl-i **qaddi** āhından şikeste
- 1971 Selām ile ider ‘uşşāka ‘ izzet / Nihāl-i **qaddin** egmiş bād-ı rahmet
- 2008 Çıkarı kayd u bendin ḥurrem ü şād / Belādan serv-i **qaddi** oldı āzād
- 2017 Nihāl-i **qaddi** oldı ḥayra meyyāl / Aña ḥāl oldı cümle aḥsenü’l-ḥāl
- 2267 Virelüm ağırınca saña altun / Bizüm olsun dirüz ol **qaddi** mevzūn
- 2285 Qarımış qurımış dönmiş qadīde / ‘ Adem dālī gibi **qaddi** ḥamīde
- 2317 Naḫīr olmaz o **qadd-i** muntehāya / Sütūn-ı nūr idi çıkmış semāya
- 2726 Dü tā olmışdı **qaddi** bār-ı ḡamdan / Egildi geçdi ol bāb-ı ‘ademden
- 3404 Yitelüm birlige ey **qaddi** şimşād / Olalum ḡuşşa vü miḥnetden āzād
- 3413 Qabūl eyle faḫīrūñ i‘ tizārın / Tehī-dest eyleme **qaddūm** çınārın
- 3480 Elif **qaddūñ** olup a‘ ladan a‘ lā / Kemāl-i ḥüsnūñ olmuş daḥi zībā
- 3553 Zelīḥāya irüp bād-ı melālī / İki qat oldı **qaddinūñ** nihālī
- 3826 Hıyānetden kaçup ol **qaddi** şimşād / Yidi tāmudan oldı cānı āzād
- 3894 Elif **qaddi** gibi toḡrırdur ol yār / Bi-ḥaḫḫ-ı Qādir u Qayyūm u Qahhār
- 4491 Nihāl-i **qaddin** egsūn bād-ı rahmet / Selāmiyle beni qılsun selāmet

4939 Tenine nâ-tüvânlık oldu tārī / Nihāl-i **ḳaddin** egdi rûzgārī

4940 Elif **ḳaddini** döndürdi kemāna / Belürdi ölüm oḳından nişāne

ḳadd-i bālā [1] uzun boy. <KANARİ>

1365 Dir idi **ḳadd-i bālāsın** görenler / Ta‘ālā şānuhū Allāhū ekber

ḳadd-i dü-tā [1] iki büküm olmuş kişi. <ÖTS>

3770 Öperdi pâyını **ḳadd-i dü-tāsı** / Olurdi ḥalḳa-i bāb-ı recāsı

ḳadd-i yār [2] sevgilinin boyu.

3782 Maḥabbet bād-ı āhı ḥāşıl eyler / Nihāl-i **ḳadd-i yārı** mâyil eyler

4160 Ḳaçan kim görse bir serv-i bülendi / Añardı **ḳadd-i yār-ı** ercümendi

ḳaddin dāl etmek/eylemek [4] eğilmek, beli bükülmek.

912 Elif **ḳaddini** Ya‘ḳûb eyledi dāl / Delindi ‘aynı gibi baḡrı fi‘l-ḥāl

1483 Görüp nûr-ı cebīnin zülfi fi‘l-ḥāl / Sücûda varmış **itmiş ḳaddini dāl**

3304 Semendi pâyına **ḳaddin idüp dāl** / Sözüni tutdı rāzī oldu fi‘l-ḥāl

4181 Kim **eyler** ḥidmetünde **ḳaddini dāl** / Kime mihr-i sa‘âdet itdi iḳbāl

ḳaddini ḥam itmek [1] eğilmek, başını eğmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1740 Bu ḡamdan dāye **ḳaddini ḥam itdi** / Ḳaralar geydi ḥaylī mātem itdi

ḳadd ü ḳamet [1] boy pos.

1954 Namāza ḳāmet olsa anda her bār / Gelür gönlüme **ḳadd ü ḳāmet-i yār**

ḳadeḥ [2] bardak, kâse, su ve şarap vs. içmeye mahsus her çeşit kap, ağaçtan, topraktan veya camdan yapılmış kâse. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2800 **Ḳadeḥdür** zevraḳ-ı baḡr-i menāhī / Aña el şunma ey sāhī vü lâhī

3919 Gelüp altun **ḳadeḥler** bezme töldi / Kimi şābit kimi seyyāre oldu

ḳādı [] ifa ve icra eden, yapan, yerine getiren. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

Ḳādiye’l-ḥacât [2] şariat hakimi; Allah, “herkesin dileklerini yerine getiren” anlamında Cenabıhak için kullanılır. <CÜDÎ, KUBBEALTI, DEKS>

1283 Didi ey **Ḳādiye’l-Ḥacât** u Ğaffār / Beni rencide-ḥatır itdi aḡyār

4485 Didi ey **Ḳādiye’l-ḥacât** u Mescûd / Degüldür kimse senden ḡayrı

ḳadīd [1] kurumuş et, etleri dökülmüş ve kemikten ibaret kalmış insan bedeni, iskelet [mec.] pek zayıf, bir deri bir kemik kalmış kimse. <KT, KO, LN, OTAL>

2285 Ḳarımış ḳurımış dönmiş **ḳadīde** / ‘Adem dālī gibi ḳaddi ḥamīde

ḳadīm [4] eski; başlangıcı olmayan, ezeli, “hâdis”in zıddı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, AHTERÎ>

- 74 Ne bilsün hâdiş olanlar **ḳadîmî** / O bâğa varamaz ‘aḳluñ nesîmî
 224 Elif-veş Aḥmedüñ yâr-ı **ḳadîmî** / Ser-i a‘yân u aşḥâbuñ ‘azîmî
 4262 Unudur göz göre yâr-ı **ḳadîmî** / Olur belki aña buğz-ı ‘azîmî
 4530 Şefî‘ idindi sulṭân-ı kerîmî / Lisâna geldi maḳşûd-ı **ḳadîmî**

ḳadîmî [5] eskiden beri var olan, eskiden olan. <KT, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ,

KANARI>

- 2004 **Ḳadîmî** ṭavr u ‘unvânı *ke-mâ-kân* / Görinmez mâh-ı ruḥsârında noḳşân
 2852 Olursa şekli taşvîre muvâfıḳ / **Ḳadîmî** yâr-ı ğârumdur o ‘âşık

ḳadîmî âşinâ [3] eski dost, tanıdık.

- 713 Şeḥerden cem‘ olurdı aḳrabâsı / Eḥibbâsı **ḳadîmî âşinâsı**
 4492 Yıkılmış ḥâtırumı itsün âbâd / **Ḳadîmî âşinâsın** eylesün yâd
 4694 Görince ol **ḳadîmî âşinâyı** / Diler kim açâ geçmiṣ mâcerâyı

ḳâdir [18]

1. Allah. “Tam ve mutlak kudret sâhibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten” anlamında Esmâ-i Hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden) dır. <KT, KUBBEALTI, DÎNÎ

KA VRAMLAR>

- 120 Zihî **Ḳâdir** zihî Sulṭân-ı Bârî / Virür ḳulına bunca iḳtidârı
 582 Aña râzî midür Sübhân-ı **Ḳâdir** / Ola peygamberi rencide-ḥâtır
 1073 İlendi Ḥazret-i Ya‘ḳûba vâfir / Didî âvâz ile ey Ḥayy u **Ḳâdir**
 3894 Elif ḳaddi gibi ṭoğrıdur ol yâr / Bi-ḥaḳḳ-ı **Ḳâdir** u Ḳayyûm u Ḳahhâr

2. kudret ve kuvvet sahibi, kudretli, güçlü, muktedir. <KT, KO, LN, TS, KUBBEALTI>

- 3150 İdegör **ḳâdir** iseñ bir devâya / Döyemez oldu cânım bu cefâya

ḳâdir olmak [12] güçlü olmak, gücü olmak, gücü yetmek. <KUBBEALTI>

- 12 Ḳaçan kim **ḳâdir olam** bu kemâna / İrişür tîr-i maḳşûdum nişâna
 613 Alursın boynuña tîğ-i belâyı / Ḳılursın **ḳâdir olduğıñ** ezâyı
 928 İraḳdan **olmaduḳ** dermâna **ḳâdir** / Birimüz anda bulunmadı ḥâzır
 3057 **Olan** bir mâh-ı ‘âlî-ḳadre **ḳâdir** / Degüldür kendü noḳşânına nâzır
 3071 Sükûna **ḳâdir olmaz** çarḥ-ı devvâr / Sükûta **ḳâdir** olmaz aḳan enhâr
 3107 **Olursın** yâr-ı ‘âlî-ḳadre **ḳâdir** / Degülsin bir nefes râzî vü şâkir
 3224 Mecâli ḳalmadı feth-i kelâma / Yıkıldı **ḳâdir olmadı** kıyâma
 3303 Şu kim ‘ışḳ-ı ḥabîbe şâbir olmaz / Söziñi ṭutmamağa **ḳâdir olmaz**
 3488 Kemâl-i ‘ışḳ ider ‘uşşâḳı şâkir / **Olamaz** dilber istignâya **ḳâdir**
 4072 Bu vuşlatdur cihânda vuşlat-ı ḥûb / Ki **ḳâdir olmaya** hicrâna maḥbûb

- 4609 Ğalāle **ķadır olan** bende vü şāh / Yalıñuz yirdi nānı nitekim māh
 4634 Didiler bizde yoķdur māl-ı vāfir / Ki **olavuz** ğalāl almağa **ķadır**

ķadr [25]

1. deĝer, kıymet; paye, rütbe. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ>

- 2069 Daĝı hem gökde aķ yıldız mişāli / Niçe biñ lŭlŭ-yı ter **ķadri** ‘ālī
 2690 Meh-i Ken‘āna yalvardı Zelīhā / Didi şānuñ bŭlend ü **ķadrŭñ** a‘lā
 3196 Ğünāh alçaķlıĝın her kim begendi / Tedennī eyledi **ķadr-i** bŭlendi
 3197 Zelīhā **ķadri** ‘ālī ehl-i dildŭr / Aña alçaķ nażar cāyız degŭldŭr
 3807 Yŭcedŭr ‘āşıķuñ **ķadr-i** refī‘i / Deminde sevdŭĝi olur şefī‘i
 3941 Yaraşmış hem celāli hem cemāli / Nihāl-i Sidre gibi **ķadri** ‘ālī
 4097 Şusuzluķdan tuţaĝı olmayan çāk / Şunuñ **ķadrini** hergiz itmez idrāk
 4275 Kemāl ile anuñ kim şöhreti var / İki ‘ālemde **ķadr** ü ‘izzeti var
 4351 ‘Azīzŭñ kaşr-ı **ķadri** oldı vīrān / Esāsın yıķdı dŭşnām-ı ‘azīzān
 5151 Eyŭ söz eskimez niteki altun / Olur *yevmen-fē yevmā* **ķadri** efzŭn
 5162 Elinŭñ gŭlgesi gibi niĝāruñ / ‘Ulŭvv-i **ķadri** var ol sebzezāruñ

Aşaĝıdaki tanıklarda kelimenin gök cisimleri ile birlikte kullanıldıĝı gŭrŭlmektedir. Bu itibarla kelimenin “bir yıldızın parlaklık bakımından bulunduĝu basamak” anlamının da olduĝu hatırlanmalıdır. <OTAL, KUBBEALTI>

- 1466 Cihān āsŭde ‘adli sāyesinde / Güneş gibi zerre **ķadri** pāyesinde
 1542 Güneş gibi yŭce **ķadr-i** celīli / Taşavvur olamaz rŭy-ı cemīli
 2298 Meh-i rŭze gibi **ķadre** irişdŭm / Bu cumhŭr-ı aĝıbbāya ķarışdum
 2516 Olurdu **ķadrŭm** eflāke berāber / Yŭzŭm olaydı yāruñ başduĝı yer

ķadrini bilmek [3] gereken deĝeri vermek, kıymetini bilmek, takdir etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 1869 Şu kim nār-ı fırāk ile yaķılmaz / Vişālŭñ zerrece **ķadrini bilmez**
 4096 Eger olmasa hicrān gŭni peydā / Şeb-i vaşluñ **bilinmez ķadri** ķaţ‘ā
 4135 Vişāli şŭkrini ķılmazdı ol yār / Cemāli **ķadrini bilmezdi** her bār

2. Leyletŭ’l- Ķadr, Kadir Gecesi. Kur’an-ı Kerim’de bahsedilen ve iinde bu gece olmayan bir aydan daha hayırlı olduĝu belirtilen gecedir. Kur’an-ı Kerim’in indirilmeye başlandıĝı gece olarak bilinen bu gecenin hangi gece olduĝu belirtilmemiştir. Ancak Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olduĝu konusunda rivayetler vardır. <KUBBEALTI, ADŞŞ>

- 77 Şeb-i **Ķadri** ki ħalkuñ raĥmetidŭr / Ricāle ħāl-i rŭy-ı ħikmetidŭr
 1703 Şeb-i **Ķadr** idi bir dīdār gŭrdŭm / Dŭşŭmde bir perī-ruĥsār gŭrdŭm

İnanışa göre Kadir Gecesi müminlere siyah nur görünürmüş. Aşağıdaki tanıklarda bu inanışa işaret vardır. <AÇDŞS>

1507 Aña bir âyine olmuş meh-i bedr / Gözinün kuşlı tārīk-i şeb-i **Qadr**

1530 Sevādı Leyletü'l-**Qadrūn** nişānı / Hümā-yı rif atūn zıll-ı 'ayānı

Aşağıdaki tanıkta Kadir Gecesi'nin ramazan ayında olduğunu ve ramazan ayının hilalin görünmesiyle başladığını belirtmek için tenasüp sanatından faydalanılmıştır. Tanıkta “kadir” kelimesinin “rütbe, paye; kıymet, değer” anlamları da düşünülmelidir.

1716 Şıyām ayına beñzer **qadri** 'ālī / İki qaşı iki 'īdün hilālī

Kadir Gecesi ibadet ederek sabahlamak müminlerce âdettir. Kulların tövbesi için bu gece bir fırsattır. <ADŞS, AÇDŞS>

2994 İrince ol şeb-i **qadre** nihāyet / Bu resme oldı şükr ile şikāyet

Aşağıdaki tanıkta da Kadir Gecesi'nden sonra Ramazan Bayramı'nın geldiği ifade edilmiştir.

4930 Anuñla söyleşürdi rāz-ı tevḥīd / Olurdı gicesi **qadr** ü günü 'īd

kāf [5]

1. Osmanlı alfabesinin yirmi dördüncü harfi ve bu harfin adı, (ق). <KT, KO, OTAL, ADŞS, HARF SİMGEÇİLİĞİ, KUBBEALTI> Aşağıdaki tanıklarda “kâf” harfinin şekil özelliklerinden faydalanarak benzerlikler kurulmuştur.

104 Rükū' a varsa cismi **kāfa** beñzer / Uzansa iki pāyı **kāfa** beñzer

105 Ne ḥikmetdür bu kim ol **kāf**-ı ḳudret / Sücūda varsa olur dāl-i vaḥdet

106 O **kāfuñ** noktaldur iki 'aynı / Görürler anda rāz-ı 'ālemeyni

530 Başın ḳaldurmayup ol **kāf**-ı ḳudret / Oḳurdı ḥ'ācelerden 'ilm ü ḥikmet

2. Kur'an-ı Kerim'in ellinci suresinin adı. Adını ilk ayetin başındaki “kâf” harfinden almıştır.

<KO, TDVİA>

107 Qaşı gūyā ki medd-i Sūre-i **Qāf** / Kemāl-i ḳudretine Ḥaḳḳuñ inşāf

kāf [1] Osmanlı alfabesinin yirmi beşinci harfi ve bu harfin adı, (ك). <KT, OTAL, KANARI>

104 Rükū' a varsa cismi **kāfa** beñzer / Uzansa iki pāyı **kāfa** beñzer

kāf [6] masallarda Anka kuşunun yaşadığına yer olarak zikredilen dağın ismi. Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına inanılan dağlar zinciri. İran'daki Elbruz Dağı olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Kâmûs-ı Türkî'de “Kaf” ile “Kafkas” arasındaki ses benzerliğinden hareketle Kaf Dağı'nın Kafkas Dağları olduğunu belirtilmiştir. <KT, KO, OTAL, AÇDŞS, BURHÂN>

1503 Benek altunlular geyse sezâdur / Peleng-i kulle-i **Ķâf**-ı kazâdur

1903 Çekemezdi bu derdi kulle-i **Ķâf** / Oran oldu yiter inşâf inşâf

2104 Yıgılurdu bu yükler her meşâfa / Dönerdi konduğı yir küh-i **Ķâfa**

Aşağıdaki tanıkta adı var kendi yok bir kuş olan Anka kuşunun Kaf Dağı'nda yalnız yaşadığı vurgulanmıştır. <ADŞS>

2688 Anuñ kim 'aklı vardur hemçü 'Anķā / Oturur **ķâf**-ı ķurbiyyetde tenhā

ķâf-ta-ķâf [1] bir uçtan bir uca. <TDGDA>

3060 Ararsañ kāyinātı **Ķâf-tā-Ķâf** / Bulınmaz degme bir âdemde inşâf

ķâf [1] yaran, yarıcı, yarık, yırtmaç, çatlak. <BURHÂN, OTAL, KANARI, 17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ>

2411 Zeliḥā güşına girdi bu evşâf / Şikâf itdi yaqasın nitekim **ķâf**

ķâfa [1] baş, ser [mec.] zekâ, akıl, firaset. <KT, OTAL, TS>

4003 Giribānuñdadur dest-i felâket / **Ķâfâda** muntazır tiğ-i siyâset

ķâfâdâr [1] arkadaş, yoldaş, eş, kafaca birbirine denk olan arkadaş. <KT, OTAL, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1689 Kaçan kim serv-i ḳaddūñ itdi reftâr / Olurdum sāye-veş saña **ķâfâdâr**

ķafes [2] tel, demir çubuktan veya tahta pervazlardan yapılan mahfaza. Onay, vücudun etsiz kemiklerinden ibaret iskeletine kafes dendiğini belirtmiştir. [tas.] beden, nefis-i emmare. Sufiler, ruhu kuşa, bedeni kafese benzetirler. Ölüm suretiyle ruh kuşu beden kafesinden kurtulup kutsiyet fezasına uçtuğu gibi ölmeden evvel ölme sırrına eren de bu kafesten kurtulup uluhiyet semasına uçar. <KT, OTAL, AÇDŞS, TTS>

983 Ne 'âlemdesin ey sultân-ı ḥübân / **Ķafesden** uçmağ ister ṭâyir-i cân

4977 Ķoma cân murğını ḥākī **ķafesde** / İriş 'arş-ı berīne bir nefesde

ķâfir [1] Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Allah'tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini inkâr eden kimse. Kelimenin gerçek anlamı "setr edici", "örtücü" dür. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

151 Şıyrırsa gün gibi maşrıķda şemşîr / Ķııardı **ķâfiri** mağribde bir bir

ķaftân [4] süslü üst giysisi. 1828'den önceki eski kıyafet tarzında en üste giyilen astarsız esvap, entari, özellikle erkek entarisinin adı. Eski toplum hayatımızda yeniçeri neferinden padişaha, küçükten büyüğe kadar herkes kaftan giyilmiştir. Ağır kıymetli kumaşlardan kesilmiş kaftanların göğüs kısımları ayrıca altın telli şeritlerle, kordonlarla süslenir; elmas ve altın

düğmelerde bezenirdi. En kıymetli, en lüks kumaşlardan yapılmış. <KT, OTDTS, GİYİM KUŞAM>

2081 Hezâr altunlu **kaftân** oldu hâzır / Çiçekler gibi elvânı muğâyir

2249 ‘Azîzûn virdügi altunlu **kaftân** / Vücûdına olurdı nâr-ı süzân

2280 Bile yanınca niçe la‘l ü mercân / Niçe kıllar niçe at niçe **kaftân**

kaftân giydirmek [1] büyük hizmet görenlere taltif maksadıyla kaftan denilen entari biçimindeki üstlük giydirmek, hilat giydirmek. <OTDTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1206 O tîğ-i kudreti görince ‘uryân / **Geyürdi** aña bir şâhâne **kaftân**

kâfur [6] Uzak Doğu’da yetişen defneye benzer bir ağacın zamkından ibaret olan pek beyaz, güzel ağır kokulu bir tıbbi madde. Kâfur ağacının kendisi büyük, odunu ak ve yumuşak olmuştur. Kâfur bu ağacın iç kısmında bulunmuştur. Bu ağaç yaprak döktüğü için kışın diğer ağaçlardan ayırt edilemez, ancak yaz mevsiminde yaprak açınca tanınabilir. Yılanlar, soğuk olduğu için kâfur ağacının üzerinde, gölgesinde ya da ona sarılarak gün boyu yatarlar sadece akşam olunca yiyecek bulmak için ağacı terk ederler. Kâfuriler gündüz vakti yüksek yerlere çıkarak ağaca okla nişan koyar; kışın yılanlar gittiği zaman gelip ağacı yararak içindeki kâfur çıkarırlar. Eskiden aydınlatıcı maddeler ve mum imalatında kullanılmıştır. Şairler sevgililerin bedenini renk açısından kâfura benzetmişlerdir. <KT, KO, KÂMÛS, AÇDŞS, ADŞS, TDEK>

1500 Gümüştän servdür yâ şem‘-i **kâfur** / Görinen tâc-ı zeri bir şu‘le-i nûr

2038 Taşı **kâfur** içi ‘anberle memlû / Şafâ virür dile şankim ahar şu

2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / Dağı hem niçe yük **kâfur** u ‘anber

4365 Şaçınuñ zulmeti hep nûra döndi / Mişâl-i misk iken **kâfura** döndi

4412 Birikmiş bir yire **kâfur** u ‘anber / Şan olmuş gice vü gündüz berâber

Ömer Zülfe çalışmasında “Kaynaklarda söz edilmemesine rağmen, beyitlerden anlaşıldığına göre kâfur karabiberle birlikte muhafaza ediyorlardı. Karabiberin etkisiyle kâfur bozulmuyor ve güzel kokusu uçmuyordu.” açıklamasını yapmış ve kâfurun karabiberle muhafaza edildiği gösteren beyitlerden örnekler vermiştir. <ŞİİRİN İZİNDE> Aşağıdaki tanıkta da bu duruma örnek oluşturan bir ifade kullanılmıştır. Bu arada fülül-kâfur ve hâl/ben-had/yanak arasındaki siyah-beyaz karşıtlığı ortaya konmuştur.

1490 Yaraşur hâl ile ol hadd-i pür-nûr / Hemîşe şaqlanur fülülle **kâfur**

kağan [] (aslan, kaplan için) kükreten, kükretilmiş. <YTS, ÖTS>

kağan aslan [1] kızmış, kükretilmiş, çok öfkeli aslan. <YTS>

944 Çıkışur kırd ile ol serv-i çâlâk / **Kağan aslandan** irişmez aña bāk

kāğid [1] mektup, name, pusula, tezkere. <KT, TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2030 Hürāsān şahı şaldı niçe kâşid / Hālālī olmağa gönderdi **kāğid**

kāh [1] saman, saman çöpü, çöp. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1176 Yeli esdürmeyince kudretü'llāh / Kımıldanmaz bu hırmen içre bir **kāh**

Ḳahhār [1] ziyadesiyle kahreden, kahredici, yok edici. “Kendisine karşı çıkanları, tanrılık iddiasında bulunanları yok eden, kahreden” anlamında Esmâ-i Hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden) dır. <KT, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

3894 Elif ḳaddi gibi ṭoğrıdur ol yâr / Bi-ḥaḳḳ-ı Ḳâdir u Ḳayyûm u **Ḳahhār**

ḳahr [3] galip olma, helak etme, mahvetme, ezme. <KT, LN, KO, CŪDÎ, OTAL>

1272 Belâ-yı rāh-ı ğurbet zecr-i devrân / Firâḳ-ı vâlideyn ü **ḳahr**-ı iḥvân

4254 Birinüñ düşi âşâr-ı selâmet / Birinüñ bâ‘iş-i **ḳahr** u melâmet

ḳahr-ı dehr [1] zamanın, dünyanın dertleri, sıkıntısı.

4313 Zeliḥâ öldi ölmezden önürdi / Ki bunuñ gibi **ḳahr-ı dehr**i gördi

Ḳahramân [1] İran’ın Pişdâdiyân sülalesinden Tahmurs’un oğlu olarak sunulan tarihî-efsanevi bir kişilik. Şehnâme’de böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. “Kahramân-ı Kâtil” olarak da anılır. Efsaneye göre küçük bir çocukken devler tarafından çalınıp götürülür ve onların arasında büyür. On dört yaşına geldiğinde bir gün aksini suda görür. Dev olmadığı kanısına varıp devlerle savaşı. Devlerle savaşı sonunda bir gergedanın sırtına binerek insanların bulunduğu ülkeye gelir. Birçok insan öldürmüş ve “Kâtil” lakabıyla anılmıştır. Ölümünün Rüstem’in elinden olduğu söylenir. <ADSS, DEKS, ŞAHISLAR MİTOLOJİSİ, TDEK>

3467 Kişi kim **Ḳahramân**-ı nefsi başı / Meh-i nev gibi tiğın ‘arşa aşdı

ḳaḥṭ [2] kıtlık, kuraklık; kuraklıktan dolayı mahsulün yetişmemesi ve bunun yol açtığı açlık. <KT, KO, LN, OTAL>

4631 Ziyâde **ḳaḥṭ** idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çağırdı cümle evlâdını ol ân

4642 Ğam-ı **ḳaḥṭ** ile ğâyetde melûlüz / Bize raḥm eyle kim nesl-i resûlüz

kākül [18] alına dökülen saç, zülûf, perçem, yüzün iki yanına sarkan saç. Renk, koku, şekil bakımından çeşitli hayal ve benzetmeler içinde ele alınır. Divan edebiyatı estetiğinde saç siyahtır. Koku ve şekil açısından sümbüle benzetilir. Aşağıdaki tanıklarda bu özellikleri ile birlikte kullanılmıştır. <BURHÂN, KT, KO, LN, ADSS, HAYÂLÎ BEY, TDEK>

474 Olup hem-sâye o zıll-i hümâya / Muṭarrâ **kākülini** kim ṭarayā

1086 Çekerdi Yūsufi âğuş-ı cāna / Olurdi **kāküline** desti şāne

1088 Ṭararken **kāküli** sünbüllerini / Ḳoḥularken cemâli güllerini

- 1379 Cemālî şemsi a‘lâ kıddi bālâ / Başında **kākūli** a‘ladan a‘lâ
 1387 Tağlur **kākūli** tārında efkār / Sevād-ı dīde gibi hāleti var
 1492 Yañağın oğşamaz illâ ki **kākūl** / Dehânın kimseler öpmez meger mül
 1571 Kara **kāküllerin** kıldı temâşâ / Gönül âyînesine düşdi sevdâ
 1710 Cihân mülkinde şâh-ı kibriyâdur / Başında **kākūli** zıll-i hümâdur
 1810 ‘Îzârûn öpmeye şarkarsa **kākūl** / Şağın yüz virme zinhâr ey yüzi gül
 3052 Arar **kākūl** gibi şüretde ma‘nî / Tolaşur öpmeye la‘lini ya‘nî
 3586 Şanasın oldu tâc-ı şehâne / Hümâ-yı **kākūline** âşiyâne
 4364 Ğamından pîrlik oldu havâle / Ağardı **kākūli** döndi hilâle

kākūl-i tār [1] siyah kakül.

- 3031 ‘Aşâsın ‘ūd ağacından düzetti / Şapanın **kākūl-i tārından** itdi

kākūl-i yâr [5] sevgilinin kakülü.

- 183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i tār / Şafâ-bağş idi güyâ **kākūl-i yâr**
 1539 Tururken zevk ile bî-kayd u bî-kâr / Muqayyed kıldı anı **kākūl-i yâr**
 3334 Yaturdı yir yüzinde zıll-ı eşcâr / Şafâ-bağş idi güyâ **kākūl-i yâr**
 4206 Görinen sāye-i dīvâr-ı dildâr / Gelür baña mişâl-i **kākūl-i yâr**
 5163 Olur mîmi mişâl-i **kākūl-i yâr** / Görinen cîmi güyâ zülf-i dildâr

qāl [7]

1. söz, laf. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

- 261 Kızıl sancağ lisân-ı **qāle** beñzer / Ğazâda Sûre-i Feth okur ezber
 1992 Deñizlerde olan mâhî mişâli / Bu günden hâle tebdîl eyle **qālî**
 3127 Dehânı ‘âleminde nâṭıqa lâl / ‘Ayândur **qāle** gelmez ‘âlem-i hâl
 5150 Hüveydâ eyledüm mihr-i kemâli / Beyân itdüm getürdüm **qāle** hâlî

Aşağıdaki tanımlara geçen “qāl u qāl” ifadesi “dedikodu” anlamındadır (bk. qāl u qāl).

- 4125 Hicâb olur diyü fikr-i vişâle / Hamûş olur qarışmaz qāl u **qāle**
 4183 Bu minvâl üzre oldu qāl u **qālî** / Tozuttı hâkini bād-ı melâlî

qālū’n-Nebî [1] peygamberin sözü.

- 164 Sözüni esleyenler oldu hoş-hâl / Vücûdın eyledi **qālū’n-Nebî** qāl

qāl [] maden külçelerinin eritilip ayrıştırılması. <KT, KUBBEALT>

qāl etmek/eylemek [3] arıtmak, pak etmek, katışıksız etmek, ruşen etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 164 Sözüni esleyenler oldu hoş-hâl / Vücûdın **eyledi** qālū’n-Nebî **qāl**
 329 Bu Yûsuf şehri virdi baña bir hâl / Sözümi âteş-i ‘ışk **eyledi qāl**

837 Belâdur muşliḥ-ı **kalb**-i müşevveş / Ser-â-ser **kalbi kal eyler** bu âteş

kal'a [3] kale, içine asker kapanıp düşmana mukavemet etmek üzere kalın ve sağlam duvarlardan yapılmış geniş ve her taraftan silah atmaya müsait burçları ve tabyaları olan sağlam bina, hisar. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3684 Yıkıldı **kal'a**-i şabrum bozuldu / Vücûdumda taşarruf 'ışkuñ oldu

3701 Şadâkat **kal'asından** taşra çıkma / Veķâr u şevketüñ 'ırzını yıkma

4404 Vücûdî **kal'asın** kılmağa ifnâ / Kâmişlar đarbzenler oldu gûyâ

kalb [25] yürek, gönül. [*tas.*] İlâhi hitabın mahalli ve muhatabı, marifet ve irfanın kaynağı, keşif ve ilham mahalli. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, DÎNÎ KAVRAMLAR>

837 Belâdur muşliḥ-ı **kalb**-i müşevveş / Ser-â-ser **kalbi kal eyler** bu âteş

1087 Şafâ-yı **kalb** ile mânend-i mir'ât / Başardı bağına *fî külli evķât*

1288 Bürîdî rûy-ı dehri zulmet-i ğam / Karardı **kalb**-i 'âşî gibi 'âlem

1441 Maḥabbet âteşini eyle pîşe / Zer-i ḥâlîş ider **kalbi** hemîşe

2412 Şehâdet itdi **kalb**-i mihribânı / Ki irdi şâhid-i maķşûda cânı

2550 Yuya âyîne-i **kalbüñ** ğubârın / Yaza bu bâde-i ḥasret ḥumârın

2964 Yıkar her laḥẓa **kalb**-i mübtelâyı / Yaķar her ḥânumânı her sarâyı

3475 Orada **kalb**-i maḥrûm oldu merḥûm / Hezâr esrâr-ı mektûm oldu ma'lûm

4077 Sevüp anı kulüb-ı ehl-i zindân / Şafâ-yı **kalb** ile oldu müselmân

4196 Olup envâr-ı Ğaffâr ile hemvâr / Huzûr-ı **kalbi** var ḥoş 'âlemi var

4876 Şu gibi Mıṣra aķdı **kalb**-i meyyâl / Şafâ-yı irtiḥâlî virdi bir ḥâl

4947 Şımañ âyîne-i **kalb**-i ğarîbî / Tesellî eyleñüz her bî-naşîbî

4953 Ḥased dâline kılmañ **kalbi** meyyâl / Cehennem cânibine oldu çengâl

5112 Şafâ-yı **kalbi** olan ehl-i taķvâ / Dili yumşak olur mânend-i deryâ

E22 Huzûr-ı **kalbi** bulmaz ehl-i vuşlat / Ne şükr idebilür ne ḥöd şikâyet

E29 Kişi duş olsa bir genc-i nihâna / Olur teşviş-i **kalbine** bahâne

Aşağıdaki tanıkta kalbin temizlenmesinden bahsedilmiştir. Tasavvufun konusu kalp temizliğidir.

<TTS>

4955 Şu kim pāk itdi **kalbin** ğıll u ğışdan / Ḥalâş oldu 'itâb u serzenişden

kalb-i ḥazîn [2] hüzn çökmüş gönül. <KANARI>

2511 Geyürse gül gibi pîrâhenini / Bu söz eglerdi ol **kalb(-i)** ḥazîni

4132 Taraldı ğonca-veş **kalb-i ḥazîni** / Ziyâde oldu bûlbûl-veş enîni

kalb-i mü'min [1] iman sahibi kalp. Kalp, Allah'ın evidir. Yere ve göğe sığmayan Allah'ın, mümin kulunun kalbine sığıldığını belirten ifade kutsi bir hadis olarak rivayet edilmiştir. <TTS, TDVİA>

114 'İbâdet 'aynına olsa nazargâh / Olur her **kalb-i mü'min** Ka'betu'llâh

kalb-i selîm [4] temiz gönül, saf kalp. Kur'an'da yer alan (Şuarâ/88-89) bu tabir temiz vicdan, saf kalp, sağduyu anlamlarına gelir. <İKS, DİNÎ KAVRAMLAR, TTS>

357 İrişür 'âlem-i **kalb-i selîme** / Gider cisminden ahlâk-ı zemîme

659 Nihân eylersin ol dürr-i yetîmi / Açılmaz zerrece **kalb-i selîmi**

2139 Laţîf ahlâkile zât-ı kerîmin / Şafâ-yı hâtırın **kalb-i selîmin**

4935 Sevindürse iki gün bir yetîmi / Şınar bir güşeden **kalb-i selîmi**

kaldırmak [23]

1. yukarı doğru hareket ettirmek. <TS, KUBBEALTİ>

400 Elin **kaldırdı** şevk ile du'âya / Münâcât itdi şıdk ile Hudâya

530 Başın **kaldurmayup** ol kâf-ı kudret / Okurdu h'âcelerden 'ilm ü hikmet

588 Elini **kaldurup** itdi niyâzı / Didi ey çâresüzler çâresâzı

633 Ğazab ehlidür anlar **kaldurur** baş / Bu râzı eyleme ihvânuña fâş

641 Siper gibi olup ebrûları çîn / Başın **kaldırdı** yirden şesper-i kîn

897 Yerinden tağlar **kaldırdı** başın / Akıtdı guşşasından gözi yaşın

1265 İki seng-i mezârı gibi ol dem / Du'âya ellerin **kaldırdı** muhkem

1300 Felek âyînesine oldı nâzır / Elin **kaldırdı** düşnâm itdi vâfir

1368 Dehânı hâteminde yoğ idi kaş / Hâtinuñ fitnesi **kaldurmamış** baş

1672 Havâdur arturan nâyuñ fiğânın / Havâdur **kalduran** nâruñ duğânın

2589 Segirdişdiler üstine ahibbâ / Anı **kaldurdılar** yirden hemânâ

2796 Ögüp ol câmi **kaldırdı** Zelîhâ / Didi 'ışkuña ey yâr-ı dil-ârâ

3174 Cünûnı fitnesi **kaldurmasun** baş / Şirâr-ı nâr-ı âhı olmasun fâş

3323 Olup zerrîn-kadeh mest-i maḥabbet / Başın **kaldurmağa** bulmazdı kudret

4091 Gün olur **kaldurur** fevka's-semâya / Dem olur indürür tahte's-serâya

4281 O arada yedi baş gâv-ı lâğar / Şitâb ile gelüp **kaldurdılar** ser

4484 Elin **kaldırdı** ya' nî kim niyâza / Hudâ-yı çâre-baḥş u çâresâza

4521 Terahḥum itdi ḥayra girdi Yûsuf / Du'âya ellerin **kaldırdı** Yûsuf

4572 Felek-veş mihr-i Yezdân ile töldi / 'İbâdetden başın **kaldurmaz** oldı

4766 Başın **kaldırdı** âhir şordı tekrâr / Bu töhmetten ziyâde eyledi 'âr

2. yok etmek, varlığına son vermek. <TS>

1234 Aradan **kalduṛuñ** buğz u nifākı / Baña kâr eyledi gurbet firâkı

3. açmak. <KUBBEALTı>

2654 Faķiri dōstum bīgāne şanma / Hicābuñ perdesin **kalduṛ** utanma

4489 Gider ‘işyān ğubārını yüzümden / Hicāb-ı ğafleti **kalduṛ** gözümden

ķalem [3] kamyş, yazı yazmaya mahsus alet, bir çeşit siyahımsı ve sert kamyşın yazı yazmak üzere özel şekilde yontulup açılmışı. <KT, KO, LN, ADŞS>

1389 Ķalem barmağı vaşfın nice yazam / **Ķalem** ‘āciz anuñ vaşfında her dem

Eskiden kalem olarak kamyş divitler kullanılırdı. Bu kalemler boğumlu olup içleri eğridir. İçinde nal denilen eğri saçaklar da bulunur. Kalemin ucu çatal olduğu için iki dillidir. Daima dili kesilir.

<ADŞS, TDEK>

1255 **Ķalem** gibi olup çāk-i girībān / Raķam gibi perişān oldu ihvān

Aşağıdaki tanıkta parmak kaleme benzetilmiştir. Divan şiirinde parmaklar, düzgünlüğü yönüyle kaleme benzetilir. <DŞS>

1389 **Ķalem** barmağı vaşfın nice yazam / Ķalem ‘āciz anuñ vaşfında her dem

ķalemdān [1] kalem koymaya mahsus alet, kalemlik, kalem kutusu. <KT, LN, CŪDĪ, OTAL>

651 Bahāruñ vaşfına yazmağa nāme / **Ķalemdān**-ı şecerden çıkdı hāme

ķalender [2] dünyadan el çekip serseri gibi gezen derbeder ve laubali derviş, ilişkısiz, lakayt. Kalender örfe, ananeye, âdetlere ve toplumun kurallarına karşı ilgisizdir. Hiçbir şeye aldırmaz. Hatta gelenek ve göreneklere aykırı davranmaktan zevk alır. Zevk ve keyif ehlidir. Kalenderlerin çoğu ya hiç ibadet etmez veya canı istediğı zaman ibadet eder. Günahlardan kaçınma hususunda da böyle davranırlar. Halk arasında yoksul kimsesiz kişiye dendiğı gibi her şeyi hoş görüyle karşılayan, geniş meşrepli, herkesle uyuşur, kişiye de “kalender adam” denir. Kalenderîler saç, sakal, bıyık ve kaşlarını ustura ile tıraş ettirirler, böylece kendilerini zahiri ziynetten arınmış sayarlardı. <KT, KO, LN, FZ, OTDTS, BURHÂN, AÇDŞS, TDGDA, TTS>

441 **Ķalender** eyleyüb rüy-ı zemîni / Geyürdi gellelerden pōstîni

4606 Vücūd-ı sebzevât olmadı aşlā / **Ķalender** şüretine döndi dünyā

ķalkān [4] eski savaşlarda ok ve kılıca karşı baş ve göğsü muhafaza için kullanılan savunma aleti [*mec.*] arkasına sığınılacak şey, siper. Sağ elinde kılıç bulunan savaşçı, kalkanı sol elinde bulundururdu. Kalkan, gayet sert çelikten, demirden, hatta fil veya gergedan derisinden yapılırdı. Silahın icadından sonra tarihe karışmıştır. <KT, ESKİ ESERLER, OTDTS, KUBBEALTı>

- 2215 Börek tutmacdan hazz itdi erkân / Olurdı iştihâ tîrine **kalğan**
 2236 Demür **kalğanı kalğanı** geçerdi / Toğınsa yerlü taşa yol açardı
 3899 Kazâya hüsni-i ta' bir oldı **kalğan** / Belâ-yı şerri te' hîr itdi ol ân

kalğmak [1] bulunduğu yeri terk etmek, ayrılmak, gitmek üzere harekete geçmek, yükselmek, sıçramak, doğrulmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 253 Seferlerde ğubâr-ı leşkerinden / Şanasın yir yüzi **kalğar** yirinden
kalmağ [138]

1. olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek. <TS, KUBBEALT>

- 69 Hicâb altında **kaldı** 'ayn-ı a' mâ / Gözi açuklarındur bu temâşâ
 716 Oraya Yûsuf ile geldi Ya' kûb / Vedâ' itdi ğam ile **kaldı** Ya' kûb
 744 Fiğân u hasret ile **kaldı** Ya' kûb / Belâ deryâlarına taldı Ya' kûb
 827 O cismi kim gül ile urmaz idûn / **Kalan** ile berâber görmez idûn
 954 Bizüm esbâbumuz beklerdi merhûm / Yalîñuz **kaldı** ol ma' şûm-ı mazlûm
 1065 Yerimüz **kalmadı** yanında anuñ / Bu gün merdûdıyuz halk-ı cihânun
 1084 'Ayândur yerde **kalmaz** nâle vü âh / Ziyâde intikâm ıssıdur Allâh
 1184 Kanad olan kulağın yire şaldı / Kamandı mîh-i na' li gibi **kaldı**
 1242 Ğarîb illerde kim bilür **kalam** mı / Bu yire bilmezsin ayruğ gelem mi
 1768 Benem şol ebr-i bârân gibi 'âciz / Yirüm **kalmadı** yirde gökde hergiz
 1855 Kuyûd-ı mâsivâdan geçdi muṭlağ / Teninde kayd-ı cânân **kaldı** ancak
 1939 Ölümlü hastanuñ âhını alma / Ne deñlü ise noḡşânına **kalma**
 2101 Kuruldı al vâlâdan tutuqlar / Şafağda **kaldı** gûyâ şems-i enver
 2153 Bürindi lâle gibi al tuvağı / Niḡâb altında **kaldı** hüsni bâğı
 2164 Atı izi gibi yâr-ı be-nâmuñ / **Kalurdu** 'aynı ardınca 'avâmuñ
 2174 Zer-efşân oldı aña bende vü şâh / Nücüm içinde **kaldı** nitekim mâh
 2327 Kazındı levh-i dilden naḡş-ı ağıyâr / Hemân gönlinde **kaldı** rûy-ı dildâr
 2716 O dağı tarḡ olunca ara yirden / Bize **kalur** hemân ol şem'-i rûşen
 2717 Maḡabbet 'âleminde **kalmaz** ağıyâr / Gül-i bî-hâr olur gûyâ ki dildâr
 2735 Dirîğâ hem yetîm ü hem ğarîbem / Bu yad illerde **kalmış** bî-naşîbem
 2858 Atası fevt olup **kalmış** o dildâr / Vişâli gülşeninde kalmamış hâr
 2883 Reh-i cânânda cânâ başa **kalma** / Hayâtuñ câmını 'aynuña alma
 2980 Anuñçün **kaldı** alçaqlarda deryâ / İder gönlindekini halka peydâ
 3077 Sücûda vardı ol dem nitekim Tûr / Hemân turtuğı yirde **kaldı** ol nûr
 3205 Mübâşir olur isem bu fesâda / Yirüm **kalmaz** şufûf-ı enbiyâda

- 3207 Eliyle yüzini örter günehkâr / El içinde yüzi **kalmar** ider ‘âr
 3289 Aña **kaldı** ki koyam ortaya baş / Şanam kim idüğini eyleyem fâş
 3393 Meh-i Ken‘ân ile **kaldı** cevârî / Kamunuñ gitdi elden ihtiyârı
 3686 Bilürsin bî-vefâdur devr-i eyyâm / Ne mey **kalur** bu şöhetde ne hûd cām
 3736 O demde naţ‘-ı ‘ışk içinde bi’z-zât / Zeliḥā az **kaldı** kim ola mât
 3774 Aña söylenmedük söz **kalmadı** hiç / Benefşe gibi kıldı başını pîç
 4012 Vefânı fitne Ye‘cücına sed kııl / Ki cānum kıılca **kalmışdur** meded kııl
 4102 Bu nûr-ı dîdesüz **kaldı** çerâğı / Sürûr-ı sînesüz oldu turağı
 4314 Üzilmez incelür haḫ nesne her bâr / **Kalur** yüzi qarasiyle sitemkâr
 4359 Sarâyında Zeliḥā **kaldı** bî-kes / Sitâre bî-sa‘âdet tâli‘ enḥas
 4433 Geçerdi şâh-ı hûbân ‘asker ile / **Kalurdı** yolda bu derd-i ser ile
 4664 Didiler birümüz yanında **kaldı** / Kalamı bu diyâra bile geldi
 4668 Babasıyle **kalan** ferzend-i mâhir / Karındaşı idi ana ata bir
 4673 Bile aluñ geluñ anda **kalanı** / Gönülden ref‘ iduñ zann u gümânı
 4682 Birimiz **kaldı** rehn adına zîrâ / İnanmadı bize şâh-ı dilârâ
 4704 Orada **kaldı** ol soñra gelen ferd / Didi Yûsuf aña kim ey cuvân-merd
 4770 Kocaduḫça ziyâde oldu yaşum / Çoğaldı miḥnetüm az **kaldı** yaşum
 5019 Ne mâtemdür ki gökler geydi eflāk / Kara çullarda **kaldı** ‘âlem-i ḫāk
 5037 Muşîbet oldu ehl-i Mısrâ tekrâr / Ne Yûsuf **kaldı** ne Ya‘kûb-ı ebrâr
 5053 Tıolındı gözden ol ḫurşîd-i gerdün / Zemîn altında **kaldı** nitekim nûn
 5062 Ne gördi gördi **kalmış** ferd ü tenhâ / Ne ‘aḫlî var ne ol yâr-ı dil-ârâ
 5070 Bıraḫdı yârsuz **kalan** cihânı / Kõdî dildârsuz olan mekânı

2. var durumda olmak, mevcut bulunmak. <KUBBEALT>

- 4618 Nuḫûdî **kalmadı** anuñ ki hergiz / ‘Ayâlin şatdı âḫir **kaldı** ‘âciz

3. (bir işin olması birine veya bir şeye) bağılı olmak. <KUBBEALT>

- 1700 Beni âhum eli girdâba şaldı / Benüm işüm hemân Allâha **kaldı**

4. var olmaya devam etmek, bitmeden sürmek, sürüp gitmek. <KUBBEALT>

- 2490 Cihânda niçe sultân-ı memâlik / Gider adı **kalur** mânend-i Mâlik
 4111 Vişâline ḫicâb oldu firâḫı / Hemân dilde ḫayâli **kaldı** bâḫî
 4242 Kāsâvet her gönülde **kalsa** bâḫî / Yapılmazdı ‘anâsır çâr tākı
 4615 Yidi buḫdayını ḫaḫ ittifâḫî / Hemân Yûsuf ḡalâli **kaldı** bâḫî
 4990 İrişdi Yûsufuñ rûz-ı firâḫı / Cihânda **kaldı** derd-i hecri bâḫî
 5057 Söyünmez âteşe döndi firâḫı / Ḥayâli **kaldı** ancak dilde bâḫî

5. olmak, herhangi bir durumda bulunmak. <TS, KUBBEALTI>

- 140 Eger olmasa mihr-i ‘ilmi raḥṣān / **Ḳalurdı** zulmet-i cehl ile insān
- 283 Teveccüh eyledükce rûy-ı vuṣlat / Kaçardum **ḳalmaz** idi bende ṭāḳat
- 456 İki yaşında fevt oldı anası / Anasuz **ḳaldı** ol devlet hümāsı
- 475 Anasuz **ḳaldı** bu çeşm-i siyāhum / Enīsüm hem-demüm gün yüzli māhum
- 481 Çağırdı Yūsufı yanına fi’l-ḥāl / Didi şimden girü şāhum esen **ḳal**
- 585 Kemer-bend oldı bir ḳullāb-ı fūrḳat / Ayırdı dil-rübāsın **ḳaldı** ḥasret
- 778 Ḥam oldı kāmēti ḳat **ḳaldı** ol dem / Yapışdı taş aña mānend-i ḥātem
- 804 Ferāḡat itmege **ḳalmadı** imkān / Olurlar cümlesi ḥāṭır-periṣān
- 865 Bir iken iki oldı āfet-i cān / Cemāl-i pūr-kemāle **ḳaldı** ḥayrān
- 872 Şaḳın şifr-ı vüçüdı ḳılma maḥsūb / Yürü yoḳluḡda var ol **ḳalma** maḥcūb
- 904 Başından ‘aḳlı gitdi **ḳaldı** ḥayrān / Sürürünün sarāyı oldı vīrān
- 949 Olurlar vech-i ma‘ḳūl ile ilzām / Cevāba dillerinde **ḳalmaz** iḳdām
- 966 Bu sözler itdi evlādını maḡlūb / Öñinde **ḳaldılar** maḥzūn u maḥcūb
- 1078 İrişdi Ḥazret-i Ya‘ḳūba fūrḳat / Firāḡ-ı Yūsuf ile **ḳaldı** ḥasret
- 1110 Aradı ol kemān-ebrūyı vāfir / Nişānın bulmadı ḳat **ḳaldı** āḥir
- 1246 Didiler ey birāder saḡ esen **ḳal** / Ki bize āl-i İblīs eyledi āl
- 1287 Ḳabūl oldı anuñ maḡṣūdı fi’l-ḥāl / Ḳurıdı dest-i zālīm **ḳaldı** baṭṭāl
- 1549 Ḥiṭābından gelür insāna bir ḥāl / Cevāba ḳudreti olmaz **ḳalur** lāl
- 1569 Maḥabbet müṣṭerisi gönlin aldı / Ğam-ı zülfiyle cānı ḳılca **ḳaldı**
- 1617 Ne ‘ālemdesin ey sultān-ı ḥübān / Ne kānuñ gevherisin **ḳalma** pinhān
- 1790 Yıḳıldı ḥāne-i dil **ḳaldı** vīrān / Bozuldı āṣiyān-ı bülbul-i cān
- 1845 Devādan cismi bī-dermān **ḳaldı** / Başından ‘aḳlı gitdi ḥayret aldı
- 1866 Görinür ‘āṣıḳa **ḳalmaz** ḳararı / Vefā itmekde olmaz ihtiyārı
- 1894 Bucaḳlarda yatur bīmār u bī-yār / Ğamuñla **ḳaldı** bī-dermān u nāḡār
- 1959 Ğarīb ü ḥasta vü zāram senedsüz / Kime yalvarayım **ḳaldum** mededsüz
- 2140 Beyān itdi işiden **ḳaldı** ḥayrān / Zihī ḥulḡ-ı ‘azīm ü faẓl-ı Yezdān
- 2143 Ğubār-ı rāhdan **ḳalmadı** āṣār / Meger ḥaṭṭ-ı ḡubār-ı ‘ārız-ı yār
- 2165 Dimiş bir ‘āṣıḳ-ı didār-ı cānān / Deve izine **ḳalmış** yolda ḥayrān
- 2268 Anuñ emrinde Mālik **ḳaldı** ḥayrān / Ḥuzūrı şāhbāzı oldı perrān
- 2496 Cemālī şemsine **ḳalurdı** ḥayrān / Ḥudāya şükr idüp olurdı giryān
- 2554 Görenler oldılar giryān u nālān / Bu işde **ḳaldılar** bī-hūṣ u ḥayrān
- 2600 Nidāsını işitdi **ḳaldı** ḥayrān / Cevābın virdi pīrūñ Pīr-i Ken‘ān
- 2603 Beni vaḥdet şarābı mest idüpdür / Ḳarārım **ḳalmayup** ‘aḳlüm gidüpdür

- 2758 Zeliḥā çekdi Yūsufdan biraz el / Vişāl-i yār **kaldı** şöyle mücmel
- 2844 Qarārı **kalmadı** bir yirde āḥir / Diyār-ı mağribe oldu müsāfir
- 3076 Tehī sāğar gibi beñzinde ol ān / Ğam-ı cānānı ile **kalmadı** kan
- 3194 Yaradılmamışa döner vücūdı / Vücūdı beytinūñ **kalmaz** ḥudūdı
- 3219 Cihān ğam-ḥānesinde **kaldı** maḥzūn / Qaralar geydi oldu kara mağbūn
- 3224 Mecālī **kalmadı** fetḥ-i kelāma / Yıkıldı kādīr olmadı kıyāma
- 3535 ‘Alākañ **kalmadı** dünyāda ašlā / İdündüñ Cennetü’l-Me’vāyı me’vā
- 3573 Yazup Leylāyı taşvīr itse ol ān / Gören Mecnūn olup **kalurdu** ḥayrān
- 3760 Tehī **kalmaz** cihānda dest-i cerrār / Bu işden ḥalkuñ aḥyārı ider ‘ār
- 3799 Vişālī ‘āleminde **kaldı** ḥayrān / Gehī māyil olur gāhī gürizān
- 4109 Bu tağlarca ğamı boynına aldı / Bu bār-ı miḥnet ile kat **kaldı**
- 4100 Güzeller šāhı Yūsuf **kaldı** maḥbūs / Vişālī zevḫına olmışdı me’nūs
- 4103 Belā bundan ziyāde olmaz ašlā / Gide dildār **kala** dārı tenhā
- 4123 Kara geydi tayandı **kaldı** nācār / Mişāl-i sāye-i dīvār-ı dildār
- 4131 Nihālin eyledi ğam şarşarı pest / Çınārı **kaldı** gevherden tehī-dest
- 4384 Fiğān eglence olur ‘āşıkāna / Mecālī **kalmadı** āh u fiğāna
- 4447 Belā şaḥrālarında **kaldı** tenhā / Gözinūñ nūrı gitdi oldu a’ mā
- 4450 Degüldür ‘āşık ārām eylemekde / Kuşūrı **kalmaz** iḳdām eylemekde
- 4507 Ḥiṭāb-ı yārdan bī-ḥuṣ **kaldı** / Zamāndan şoñra kim kendüye geldi
- 4705 Ğarīb olduñ diyār-ı Mışra geldüñ / Dirīğā şofrada tenhāca **kaldıñ**
- 4873 Mekān-ı i’ tikāfı **kaldı** tenhā / Şadeften çıkdı ol dürr-i muşaffā
- 5058 Aña söylendi bu göynükli aḥbār / Mecālī **kalmadı** kim ide reftār
- 5101 Şaḫın bilmezlik ile **kalma** cāhil / Ölümi ihtiyār eyler mi ‘ākil
- 5175 Ḥazān irince gitdi sīneden cūş / Lisānum ‘andelībi **kaldı** ḥāmūş

6. Süreklilik ifade eder. <KUBBEALTI>

- 458 Baḳāsuz naḳşa baḳup **kalma** zīnhār / Bu deyr-i ‘āleme meyl itme deyyār
- 506 Atamuz bilsem anı ḳanda şaldı / Ne ḥāl oldu ne ḥōş eglendi **kaldı**
- 574 Qaçan uğrısını bulsa alurdu / Şerī‘atde ḳulı olur **kalurdu**
- 1965 Namāz üstinde eylerken niyāzı / Uyudu **kaldı** çeşmi šāhbāzı
- 2856 Niçe gün sāye gibi yatdı **kaldı** / Teni bī-tāḳat oldu ḥayret aldı
- 2887 Vücūdı baḥr-i ‘ışḳa ḫaldı **kaldı** / Tecellī ‘ālemi ‘aḳlını aldı
- 3769 Yapışdı **kaldı** ol ḥurşide nāğāh / Sipihruñ dāmenine nitekim māh
- 3772 Zebānı bülbuli tūtuldu **kaldı** / Başını dāmen-i teşvīşe şaldı
- 3785 Şefā‘at ‘aynı ile baḳdı **kaldı** / Sa‘ādet sā‘idin boynına şaldı

- 3951 Göz açdı **kaladı** ‘avretler hemānā / Mişāl-i naqş-ı taşvîr-i kelîsā
 4445 Kararup **kalur** idi qaşı gibi / Yüzi üzre düşerdi yaşı gibi
 4501 Çoğaldı şevkî cânın hayret aldı / Yüzi âyînesine bakdı **kaladı**
 4516 Ğam-ı hicrân idelden rûzumı şeb / Yumuldı **kaladı** ‘aynum nergisi hep

7. geriye atılmak, eğlenmek. <TS>

- 1235 Sizünle kim bilür olmaya vuşlat / Kıyâmet günine **kala** bu hasret
 2282 Cihân halkı başın ğavġāya şaldı / Mezâduñ âhiri ferdāya **kaladı**

8. -de, ... içinde olmak, ... kendisini kaplamış olmak. <KUBBEALTİ>

- 2309 Belâ bahrinde ğavvâş olma talma / Hayât Âbı gibi zulmetde **kalma**
 4299 Yedi yıl ola kıtlıklar ziyâde / **Kalalar** kıllat ü derd ü belâda
 4318 Belâya şabr iden meydânı aldı / Tahavvür eyleyen hayretde **kaladı**

9. (bir sebepten dolayı) yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 1277 Kesildi **kaladı** Yûsuf kârbândan / Dehânı gibi ğayb oldu miyândan
 1298 Deveden indi **kaladı** kârbândan / İrişdüm aña oğ gibi kemândan
 2959 Temâşâ-yı cemâlinüñ ucından / **Kalur** her kişi işinden gücinden
 3216 Tedârikden **kalup** ‘aqlın şaşırdı / Kemend-i âhını başdan aşırđı
 4389 ‘Amelden **kaladı** hûşr oldu Zeliĥâ / Yaturdı bir bucağda ferd ü tenhâ

kamamak [1] mıhlamak, çivilemek, perçinlemek, çakmak, tutturmak. <YTS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 1184 Kanad olan kulağın yire şaldı / **Kamandı** mîĥ-i na‘li gibi kaladı

kamer [14] ay, mah. Görünüşünden üçüncü geceye kadar hilal, sonra sonuna kadar

kamer denilir. <KT, KO, CÜDÎ, LN, ADŞŞ>

- 1370 Cemâli meş‘ alinde berķ urur nûr / **Kamer** ruĥsârı daĥi hâleden dūr
 2073 **Kamer** gibi serî‘ü’s-seyr ü çâlāk / İrişmez gerdine şehbâz-ı idrāk
 2372 **Kamer** bir şu‘le nûr-ı kudretinden / Güneş bir zerre şems-i ĥikmetinden
 2521 Müdâm aĥşamlar idi ol **kamerle** / Uyudurđı güzel efsânelerle
 3420 Güneş gibi koluñ boynuma şalsañ / **Kamer** gibi toğup üstüme gelseñ
 3612 Münevver çihresi şems ü **kamerden** / Müvecceĥ reng-i rûyı verd-i terden

Ay ışığını güneşten alır ve buna “nur” adı verilir. Güneşin ışığı “ateş”, ayın ışığı “nur” olarak nitelendirilir. <ADŞŞ, AÇDŞŞ>

- 3163 Harâb-âbâd-ı gönlin eyle ma‘mûr / Güneş yüzünden alsun ol **kamer** nûr

kamer-fer [2] ay gibi parlak, ay gibi nurlu.

316 Cıda atsa oyunda her **kamer-fer** / Atılır yire gökden şanki ahter
 1474 Aña virmişdi Hâk bir hûb duhter / Melek-manzar perî-peyker **kamer-fer**
kamer-peyker [1] ay yüzlü.

313 Gider at seyrine dilber yigitler / Cılasunlar **kamer-peyker** yigitler
kamer-vâr [1] ay gibi.

2067 Niçe altun siniler oldu ihzâr / Bahâsı ‘âlî hurşîd ü **kamer-vâr**
kamer-veş [3] ay gibi. <KANARI>

3752 **Kamer-veş** dilber-i rûşen-nazarsın / Faķîri ok gibi gözden şavarsın
 4143 Yılûn on iki ayı ol **kamer-veş** / Yanar yaķılur idi hem-çü âteş
 4415 Şabâ-veş geçse Nîli zâhir ü fâş / **Kamer-veş** na‘li olmazdı anuñ yaş
kâmet [17] boy, boy bos, endam. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

578 Hâzer eyle kemân-ı **kâmet-i** pîr / Şaķîye beddu‘â ile atar tîr
 642 İdüp tîr-i fesâdına nişâne / Elif **kâmetleri** döndi kemâna
 778 Ham oldu **kâmeti** kat ķaldı ol dem / Yapışdı taş aña mânend-i hâtem
 984 Seni ok gibi atdı ķavs-i taķdîr / Kemân oldu ğamuñdan **kâmet-i** pîr
 1329 Olup Ya‘ķûb-ı dehrûn **kâmeti** dâl / Fiĝân u nâleden olmış idi nâl
 1394 Müsellem **kâmetinüñ** i‘tidâli / Elifdûr fi‘l-meşel ol serv dalı
 1558 Nihâl-i **kâmetidür** naħl-i cennet / Anuñ eşmârı fażl u ‘ilm ü hikmet
 2290 Şorarsañ yaşını heftâda yetmiş / Zemâne **kâmeti** yayın ham itmiş
 2301 Anuñçün **kâmetüm** döndi kemâna / Ki tîr-i ‘ışķına oldum nişâne
 2368 Zülâl-i rahmeti olmazsa îşâr / Bülend olmaz nihâl-i **kâmet-i** yâr
 3177 Şaçuñ derdinden oldu **kâmeti** piç / Dehânuñ ‘ışķı itdi hiçden hiç
 3944 Yavuzlanmak aña bir şîve olmış / Nihâl-i **kâmetine** mîve olmış
 4513 Senüñ ‘ışķuñla bād-ı şarşar-ı ğam / Nihâl-i **kâmetümi** eyledi ham
 4514 Nitekim serv-i bostân-ı leţâfet / İrişsün **kâmetüme** istiķâmet
 4624 Uzanur tırmayup hicrân-ı Ya‘ķûb / Mişâl-i **kâmet-i** maħbûb-ı merĝûb

kâmet-i yâr [1] sevgilinin boyu. <KANARI>

1954 Namâza kâmet olsa anda her bâr / Gelür gönlüme ķadd ü **kâmet-i yâr**

2. çok güzel. Divan şiirinde sevgilinin boyu kıyamete benzetilir. Kıyamet kelimesinin ayaĝa kalkma anlamı ile sevgilinin düzgün boyu arasında benzerlik bulunur. <KANARI, DŞS>

1378 Kıyâmet **kâmeti** mevzûn u merĝûb / Terâzûdan iner mümtâz-ı maħbûb

kâmet [1] cemaatle kılınan farz namazlarından önce, namazın başladığı bildiren “namaz başladı” anlamına gelen “kâd kâmeti’s-salât” cümlesi ilave edilerek okunan ezan. Kamet kelimesi

Arapçadan değişikliğe uğrayarak dilimize geçmiştir. Aslı “ikamet”tir. <KT, KO, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR> Tanıkta yazılışları aynı iki kelimedenden faydalanılarak anlam ilişkisi kurulmuştur.

1954 Namāza **kāmet** olsa anda her bār / Gelür gönüme qadd ü kāmēt-i yār

kāmgār [1] isteğine ulaşmış, devlet ve ikbal sahibi, bahtiyar; ikbal sahibi hükümdar.

<KT, KO, LN, OTAL>

4884 Sen idün ihtiyārı bu diyāruñ / Sen idün **kāmgārı** rüzgāruñ

kamış [4] buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, çeşitli türleri olan, içi boş, yüzü boğumlu bitki, saz; kamıştan yapılmış olan. <KT, TS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4397 **Qamışdan** eyledi bir hāne bünyād / İçinde kıлмаğa ney gibi feryād

4404 Vücūdı qal‘ asın kıлмаğa ifnā / **Qamışlar** dārbzenler oldı gūyā

4408 **Qamışdan** ev olup mātem-sarāyı / Burardı boynını mānend-i nāyī

4476 **Qamışdan** hānesine geldi āhır / Öñine aldı aşnāmını bir bir

kāmil [14] bütün, tam, noksansız, mükemmel, kusursuz; kemale erişmiş, olgun; âlim, bilgin, geniş bilgili. [tas.] Seyr ü sülukta Hak’tan başkası ile olan bağlarının hepsini koparma makamına ulaşmış kimsedir. Hakiki kāmīl hem nazari hem de ameli hikmette kemale ulaşmış kimsedir. <KT, KO, LN, OTAL, SECCÂDÎ>

119 Kaçan insān-ı **kāmil** olsa insān / Olur eşkāl-i müşkil cümle āsān

192 Ne fikr itse olurdu aña vāşıl / Mişāl-i şāhbāz-ı ‘aql-ı **kāmil**

379 Hāṭadur **kāmīle** keşret belāı / Devādur ‘āqile vaḥdet şafāı

448 Çü toğdı anadan ol tıfl-ı ‘āqıl / Bir ay içinde oldı bedr-i **kāmil**

612 Seni her fende ilzām itse **kāmil** / Degülsin zerrece ma‘kūle qāyıl

1362 Girüp şehir içine ol bedr-i **kāmil** / Cemālī ḥāyilini itdi zāyıl

1686 Çü toğduñ anadan ey bedr-i **kāmil** / Benüm āğuşum oldı saña menzil

1870 Mürīdin koymayınca erba‘ine / Getürmez mürşid-i **kāmil** yakīne

2557 Eyitdi mevlidüm Ken‘ān ilidür / Yedi ceddüm o yirün **kāmīlidür**

2905 Anasına dönüp ferzend-i **kāmil** / Didi Hāḫ emridür var olma gāfil

3259 Didi bildür baña ey bedr-i **kāmil** / Ne dildür bu kırā‘at itdüğün dil

3566 Benī ‘Āmirde bir mi‘mār-ı **kāmil** / Fünün-ı dehr içinde qopdı fāzıl

4272 Meh-i nev gibi olan bedr-i **kāmil** / İder a‘lā-yı ‘illiyīni menzil

4889 Qabīle mürşid-i **kāmilsüz** oldı / Gözi her birinün qan ile tıldı

kamış [8] gömlek, özellikle pamuk ipliğinden örülmüş gömlek. <KT, KO, LN, KĀMŪS, CŪDÎ, OTAL>

- 903 Ne gördi gördi ol kavm-i Һarīši / Tutarlar Һan bulaşmış bir **Һamīši**
 930 **Һamīši** cümleten ālūde-i Һūn / SeҺāb olmuş şafaҺdan şanki gülgūn
 961 **Һamīši** Һulle-i cennet gibidūr / SeҺāb-ı Һulle-i rahmet gibidūr
 4852 Didi sa‘y eyleñ itmeñ hergiz ihmāl / Resūle bu **Һamīši** eyleñ irsāl
 4859 **Һamīši** bādbān-ı rahmet oldı / Vücūdı zevraҺın Ken‘ānda buldı
 4860 **Һamīši** Һan ile ilten ezelde / İletdi bu Һamīši ol maҺalde

Һamīši-i Yūsuf [1] Hz. Yusuf’un Mısır’da aziz iken babasına yolladığı gömlek. <OTAL>

- 4855 **Һamīši-i Yūsuf** ile yola girdi / Hemān Ya‘kūba būy-ı Yūsuf irdi

Һamu [19]

1. hep, bütün, büsbütün, her. <KT, YTS, ÖTS, KANARI>

- 60 Şirāt üzre **Һamu** ümmet geçerken / Ümīdim bu ki anda Һōş geçem ben
 109 Benī Ādem degüldür Һiç Һālī / **Һamu** eşyānuñ anda var mişālī
 709 Budağı şāhrāh-ı şehr-i fūrkat / **Һamu** yaprakları peykān-ı miҺnet
 1320 Niyāma çekdi tīg-i berkı eflāk / **Һamu** ğamnāklar oldı feraҺnāk
 4542 **Һamu** zindān esīrin kıldı āzād / Melūl olmuş göñüller oldılar şād

2. herkes, hepsi. <YTS, KANARI, KUBBEALT>

- 349 Şular aĝlar inildir kūh u vādī / **Һamunuñ** ‘ālem-i vuşlat murādı
 803 **Һamuya** Һaқ Ta‘ālā qorҺu virdi / Felek gibi biri birine girdi
 1023 Çaĝırdı yırtıcı qısmını bir bir / **Һamusın** itdi bir vādīde Һāzır
 1106 İşi ‘aşıqlarūñ sehv ü Һaťadur / **Һamu** maĝlūb-ı yār-ı dil-rübādur
 2112 **Һamusı** görmeyince gün yüzini / Çiçekler gibi açmazdı gözini
 3369 **Һamusı** bī-naẓır ü bī-bedeldür / Cemālī biri birinden güzeldir
 3393 Meh-i Ken‘ān ile qaldı cevārī / **Һamunuñ** gitdi elden iҺtiyārı
 3810 **Һamusın** kıldı bir zar ile mestūr / Görinmez oldı bu aşnām-ı mezkūr
 3995 **Һamunuñ** şem‘-i tedbīri söyündi / Yile qarşu atılmış tīre döndi
 4735 Yalandur bunlarūñ sözi inanmañ / **Һamusı** uğrılardur toĝrı şanmañ
 4739 **Һamusın** kıldı her vech ile ilzām / O yirde oldılar rüsvāy ü bednām
 4740 ‘Acāyib derde oldılar giriftār / Helāk itdi **Һamusın** ğayret ü ‘ār
 4849 Birisin kılmadı ta‘zīr ü teşhīr / **Һamusın** itdi iҺsān ile ta‘zīr
 4871 **Һamusın** iltimās itdi Һudādan / Şoñında oldılar hep enbiyādan

Һan [26] plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak

vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 883 Sürelüm gönleginūñ nişfına **Һan** / İdelüm beyt-i aҺzānında eĝān

- 903 Ne gördi gördi ol kavm-i harîşî / Tutarlar **kan** bulaşmış bir kāmîşî
 1068 Ol anda âh ider bu bunda efgân / Ne müşkildür bir uğurdan iki **kan**
 2576 Anuñ pîrâhenine sürdiler **kan** / Yanında itdiler ca‘l ile efgân
 3076 Tehî sâgar gibi beñzinde ol ân / Ğam-ı cānânı ile kalmadı **kan**
 3326 Düşerdi berg-i gülgünü firāvân / Tamardı gevdesinden şanasın **kan**
 3584 Kızıklar geydi gonca gibi kat kat / Boyınca **kana** girmişdi ol âfet
 3872 Gözi peymânesi **kan** ile tıldı / Yaşı dām-ı dürûğa dâne oldu
 3959 Boyandı **kan** ile nârenc-i aşfar / Kızardı oldu güyâ sîb-i aḥmer
 3961 Maḥabbet oldu anda nâr-ı sūzân / ‘Alevler ‘aynıdur ol dem aḥan **kan**
 3962 Dönüp her biri mîr-i ‘âşıkāna / Ser-â-ser cāmesi ğarḳ oldu **kana**
 3965 Yaraşdı kolda ellerden aḥan **kan** / Mişâl-i zînet-i tesbîḥ-i mercân
 4122 Kara çeşmi kızardı **kana** döndi / Şanasın iki lâle şuya kındı
 4127 Harâmî gözleri **kan** ile tıldı / Bakışlar ḥaylî mazlûmâne oldu
 4860 Kāmîşî **kan** ile ilten ezelde / İletdi bu kāmîşî ol maḥalde
 4889 Kābîle mürşid-i kāmilsüz oldu / Gözi her birinüñ **kan** ile tıldı
 5009 Yüzinden lâlezāruñ uçdı **kanı** / ‘Ayân oldu o dem dāğ-ı nihānı

kan ağlamak [2] büyük bir üzüntü içinde bulunmak. <KUBBEALTİ>

- 880 Ne deñlü taş bağırlı ise iḥvân / Firâḳ-ı Yūsuf için ağladı **kan**
 5010 Yağardı ḥake berg-i verd-i ḥandân / Şecerler ağlar idi şanasın **kan**

kan etmek/eylemek [4] başkasının kanını dökmek, cinayet işlemek. <YTS, BDS>

- 1014 Ne için itdüñüz nâ-ḥaḳ yire **kan** / Kanı lutf u mürüvvet kanı iḥsân
 2967 Ḥaḥâsın añlamaz ol çeşmi fettân / Yazuklar kim ider nâ-ḥaḳ yire **kan**
 3711 Ḥabîbüm çünki sende ḥavf-i Ḥaḳ var / Bu gün nâ-ḥaḳ yire **kan itme** zinhâr
 4662 ‘Ayândur bu ki ḥasretle virür cān / Kerem kıl **eyleme** nâ-ḥaḳ yire **kan**

kana boyamak [2] kan içinde bırakmak.

- 3957 Eli her birinüñ **kana boyandı** / Kızardı pençe-i mercâna döndi
 3960 Elin **kana boyadı** her peri-veş / Nihâl-i serve düşdi şanki âteş

kanı boynına [1] ölümünün vebali boynuna. <YTS>

- 3710 Göçerse ‘ışḳ-ı bîdâduñla cānum / Kıyâmetde olur **boynuna kanum**

kân [11] maden, maden yeri, maden kuyusu, bir madenin bulunduğu ve çıkarıldığı yer [mec.] bir sıfatın fazlaca bulunduğu kimse, kaynak, memba. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 540 Nübüvvet gevherinün **kânı** Ya‘ kûb / İderdi ḥasret ile şabr-ı Eyyüb

- 674 Bu idi kurdı aңduđına hikmet / Düşin görmişdi ol **kān-ı** başiret
 771 Fiğān itmekde pīr-i nāle-perver / Irağ olmakda **kānından** bu gevher
 1610 Bilinmez ol hūmānuñ āşiyānı / Ne iklīmi ne **kānı** ne mekānı
 1617 Ne ‘ālemdesin ey sultān-ı hūbān / Ne **kānuñ** gevherisin qalma pinhān
 2732 O **kān-ı** himmet ü sultān-ı ümmet / Baqāya fūrkatümle kıldı rıhlet
 3017 Kerem **kānısın** ey yār-ı meveddet / Rızānı gözlerin şimden girü hep

kān-ı melāhat [2] güzellik kaynağı, maşuk-ı melih. <TDEK>

- 1699 Didi şevk ile ey **kān-ı melāhat** / Sözünden buldı rûhum istirāhat
 3429 Dirîğā bizde ey **kān-ı melāhat** / Hālālūn olmağa yokdur liyākat
kān-ı mürüvvet [2] mürevvet madeni, cömertlik madeni. <KANARI>

- 487 Bu hāl üstinde kıldı anı da’ vet / Eyitdi aña ey **kān-ı mürüvvet**
 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı şöhet / Didi aña ki ey **kān-ı mürüvvet**

kanā’at [7] az şeyle yetinme, kismete ve nasibe razı olma, “tamahkârlık” zıddı. Dinî bir kavram olarak kişinin elinde bulunanla yetinmesi, dünya nimetlerinden kısmetine düşene razı olması demektir. <KT, KO, LN, TS, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 126 **Ḳanā’at** küncine pīr-i tarīkat / ‘İbādet gencine mīr-i şerī’at
 3050 Dehān-ı yār ile olsa musāhib / **Ḳanā’at** gelmez olur şevkı gālīb
 3122 Budur halk-ı cihān içinde ‘ādet / Cefādan ğayrıya gelmez **kanā’at**
 5094 ‘İbādet nerdibān-ı rif’atūndür / **Ḳanā’at** büstān-ı ‘izzetūndür

kanā’at etmek/eylemek [3] yetinmek, kâfi bulmak. <KUBBEALTI>

- 1414 O bir kez görmeden **itmez kanā’at** / Bu kılmaz ârzüsından ferāgat
 2239 Bu işden ‘ākıbet itdi ferāgat / İderdi sāde pehlūya **kanā’at**
 3724 Didi ol māh bu kaşı hilāle / **Ḳanā’at eyle** bu deñlü vişāle

kanad [4] kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ; yan, taraf. <YTS, TS KUBBEALTI>

- 1184 **Ḳanad** olan kulağın yire şaldı / Ḳamandı mīh-i na’li gibi qaldı
 1303 Ḳurıdı ellerüm şındı **kanadum** / Yoluma geldi seylāb-ı fesādum
 3528 Çü nār-ı ‘ışka oldı ittiḥāduñ / Ḳırıldı yandı hep qoluñ **kanaduñ**

kanad açmak [1] uçmak, kanatlanmak. <KUBBEALTI>

- 2318 İki ebrūsı beñzer murğ-ı cāna / **Ḳanad açmış** uçar gūyā cināna
kanādīl [2] kandiller, “kandīl”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>
 347 Bu āteşle uyandı oldı ḥandān / **Ḳanādīl**-i vüçūd-ı cism-i insān
 4586 Yedi beyt oldı gökler gibi ‘ālī / **Ḳanādīl** anda yılduzlar mişāli

ķand [2] Şeker, nebat Őekeri, bitki Őekeri, Şeker kamışının donmuş  z . <KT, FZ, KO, C D , LN, ADŞS, TDEK>

1336 Ken r-ı N le geldi ĉ n ney-i **ķand** / Őoyund  ol ķařab-p ş u Şeker-ķand

4036 Ba a  ayf itdi ĝ yetde bu ferzend / Düşürdi il diline nitekim **ķand**

ķanda [11]

1. nerede. <YTS,  TS>

822 Didi gel **ķandasın** ey p r-i Ken   n / Ziy de müşkil oldu derd-i hicr n

976 Dir idi **ķandasın** ey m h-ı Ken   n / Beni ĝayb eyledi t r k-i hicr n

1009 Bilinmez **ķandadur** ol t fl-ı ma  ş m / Degül   ilm-i led nn  ĝibi ma  l m

1127 Didi **ķandasın** ey c n-ı cih num / şaf -y    t rum  r m-ı c num

2470   Az ze didi *li'Il hi Ta  l * / Göreyin **ķandadur** ol serv-i b l 

4992 Bu d ny da ne gününe  urursın / Meh-i Ken   num **ķanda** görürsın

2. nereye. <YTS,  TS>

506 Atamuz bilsem anı **ķanda** şaldı / Ne   l oldu ne   ş eglendi ķaldı

507 Beni yanından ayırmazdı ķa     / Bu gün y  Rabbi **ķanda** gitdi ten  

ķanda ise [3] nerede ise, nerede olursa olsun, nerede olsa. <YTS>

1807 Didi sen **ķanda ise ** andayam ben / Taşavvur itme kim yabandayam ben

1882 Aĉarsın r y-ı dild ru   ic b n / Bilürsin **ķanda ise** y r b b n

2593 Bulur **ķanda ise** oĝl n  ol p r /  der bu m cer y  a  a ta r r

ķandan [1] nereden. <YTS,  TS>

2548 Didi **ķandan** gelürsin ey m b rek / M b rek ide   azm       Teb rek

ķand l [6] kandil, zeytinyaĝ  içine batırılmış fitilin yanmasıyla  lık veren çeşitli aydınlatma aletleri. Eski zamanlarda topraktan yapılma kandiller kullanılmış. Camdan yapılp içine su ve yaĝ konulan kandiller camiler de yakılmış. <KT, KO, C D , OTAL, OTDTS>

860 Meleklerden birisi geldi ta  c l / Beşer şekline girdi ya dı **ķand l**

1925 Ker met ıssısın şev u  ziy de / Ki bir **ķand l**-i  udretsın sem da

3213 Deh n na düşen ehl-i hev nu  / Uçurur şev n n  **ķand l**-i c nu 

4587 Dizildi           anda **ķand l** / Olurdı n rdan tesb  e temş l

4902 Bey z-ı lih e virm ş z net   fer / Meşelde n rdan **ķand le** be zer

Kur'an'da yıldızlar gök kubbeye asılmış kandillere benzetilmiştir (Fussilet/12, el-Mülk/5).

Ařaĝdaki tanıkta da "arşın kandilleri" tamlaması ile yıldızlar kastedilmiştir. <TDV A>

179 Döner **ķand l**-i   arşa    ş  -ı z r / Olur env r-ı d d r ile hemv r

ķandurmak [1] su veya başka Şeye kandırmak, tatmin etmek, içme isteğini tamamen karşılayacak kadar içirmek, doya doya içirip susuzluğunu gidermek. <ÖTS, KUBBEALT>

3401 Bizi zevķ u řafā cāmına **ķandur** / Gözümüz gönlümüz şem‘in uyandır

ķanı [15] hani, nerede. <YTS, ÖTS>

882 **Ķanı** oğlum diyü itse ĥitābı / Aña biz nice virelüm cevābı

1014 Ne için itdünüz nā-ĥaķ yire ķan / **Ķanı** lutf u mürüvvet **ķanı** iĥsān

1060 Yirünüz oldı ĥār u ĥas gibi nār / **Ķanı** lutf u **ķanı** ĥayret **ķanı** ‘ār

1137 Didi ey muķtedā-yı ehl-i ‘irfān / **Ķanı** ķavl ü ķarār u ‘ahd u peymān

3090 **Ķanı** ‘ār u **ķanı** nāmūs u ĥayret / Yıkıldı ĥāne-i ‘ırz u maĥabbet

3091 **Ķanı** bir ‘ālemün řāĥib-veķārı / Seni öldürse ĥayra girse bārı

4503 Didi **ķanı** o günler ey Zelīĥā / Yüzün mihr idi alnuñ māh-ı ĥarrā

5051 **Ķanı** ol nūr-ı ‘ayn-ı ‘āşık-ı zār / **Ķanı** ol ĥonca-leb gül yüzlü dildār

5052 **Ķanı** ol ĥüsn ilinün pādişāhı / **Ķanı** ol pertev-i nūr-ı İlähı

ķanķı [1] hangi. <YTS, ÖTS>

1734 Eyitdi yā İlähı **ķanķı** mekkār / Bu derde cānumı itdi giriftār

ķanlu [] kan bulaşmış, içinde veya üstünde kan bulunan. <TS, KUBBEALT>

ķanlu yaş [5] gözleri kıpkırmızı oluncaya kadar ağlayarak dökülen gözyaşı, içine kan karışmış gözyaşı. <ÖTS>

1568 Miřāl-i bāde-i gül-reng ü kıttāl / Gözine geldi **ķanlu yaşı** fi‘l-ĥāl

3081 Yüzine **ķanlu yaş** gülgüne oldı / Nücüm ile meh-i ruĥsārı tıldı

4150 Olurdu tācinuñ üstinde mebhūt / Dizerdi **ķanlu yaşı** la‘l ü yāķūt

5065 Dögündi sinesine urdı taşı / O taşı la‘l iderdi **ķanlu yaşı**

ķanlu yaş dökme [1] çok ağlamak. <ÖTS, KUBBEALT>

1286 Aķıtdı **ķanlu yaşın** iki gözden / Teveccüh eyledi Ĥaķķa bu yüzden

ķanķār [1] eskiden kullanılan 44 okka veya 56, 452 kilogramlık ağırlık birimi. Bazı yerlerde bu miktar değişir. <KT, KO, CŪDÎ, TS>

4866 Gelür **ķanķār** ile ĥam gelse fi‘l-ĥāl / Gider olsa gider miřķāl miřķāl

ķānūn [1] ādet, kaide, kural, nizam. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken‘ān / Bu idi ‘ādet ü **ķānūn** u erkān

ķānūn [1] sol köřesi kesik dikdörtgen biçimindeki tahta bir tabla üzerine geçirilmiş tellerden meydana gelen ve yatık durumda dizler üzerine konarak iki elin iřaret parmaęındaki

yüksüklere tutturulmuş birer mızrapla çalınan çalgı. Farabî tarafından icat edildiği rivayet edilmiştir. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

1634 Kaçan **kanunuñ** olsa şevkı gâlib / Yüzine yapışur engüşt-i muṭrib

kapamak [2] bir açıklığı örtmek için, bir şeyi açık yerin üzerine getirmek, kapalı duruma getirmek. <TS, ÖTS>

3708 **Ķapadı** kapuyı açdı dehâni / Söze geldi Zeliḥānuñ zebâni

3793 **Ķapadı** kapuyı açdı dehâni / Kelâma başladı şîrîn zebâni

kapılmak [1] zorla alınmak, gasbedilmek. <KUBBEALT>

826 Bulaşdı kara toprağa depildi / Başumdan zulm ü cevri ile **kapıldı**

kaplamak [3] her yanını örtmek, sarmak, kuşatmak. <YTS, TS>

878 Aradan gitdi ol şem‘-i hidâyet / Cihâni **kapladı** târik-i fûrkat

1032 Görürler bu gürûh-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser **kaplamış** şahrâ vü kûhı

4213 Baña dünyâ sarâyı oldu zindân / Vücûdum **kapladı** târik-i hicrân

kaplan [1] kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya’da yaşayan çevik ve yırtıcı bir hayvan. <KT, TS>

1031 Hezârân şîr ü bebr ü gürk ü **kaplan** / Alayıyla irişdi taldı Ken‘ân

kapu [44] kapı, ev, konak, daire vb. her çeşit binanın girilip çıkılacak yeri; ev, malikâne [mec.] makam, huzur. <KT, YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

38 Kemend-i nâle-i ‘âşık ki ḥamdur / **Ķapuñda** ḥalka-i Beytü’l-Haramdur

264 Cihân iḥşân u ḥayrâtıyla taldı / **Ķapusı** maḥsemü’l-erzâk oldu

989 Derildi **kapuya** cem‘ oldu eṭfâl / Firâḳuñdan katı ayruksıdur ḥâl

1117 ‘Adem **kapusı** lâdur olma gâfil / İder dervîşi illa’llâha vâşıl

1170 Ümîdi **kapusın** itdi güşâde / Şafâ-yı ḥâtırı oldu ziyâde

1406 **Ķapusına** anuñ gün gibi her bâr / Varurdu bir varan bir daḥi tekrâr

1411 **Ķapusı** döndi bir dârü’ş-şifâya / Gelür mecnûn u şeydâlar oraya

1741 **Ķapusında** idüp feryâd u efgân / Arardı ṭurmayup derdine dermân

1881 Gidersin her **kapuya** bî-icâzet / Senüñ gönülünde olmaz ḥavf ü ḥaşyet

2045 Bu dâ‘îsin oğul itsün kul itsün / **Ķapusı** iḥtilâtına yol itsün

2061 Seḥâb-ı rif‘ati eflâke ağdı / **Ķapuma** elçi bârân gibi yağdı

2172 Mişâl-i ‘âşık maḥzûn u bî-bâk / **Ķapular** yaḳasını eyledi çâk

2176 **Ķapuya** girdi âvân-ı şerefde / Dür-i yek-dâneye döndi şadefde

2181 **Ķapusı** üzre anı ḳazdururdu / Yıluñ târîḥin anda yazdururdu

2253 Nihân eylerdi derd-i ‘ışk-ı yârı / **Ķapuda** idi ‘ayn-ı intizârı

- 2623 Görür bir gice ol dīnūñ çerāğı / **Ƙapusında** aķar Nīlūñ ayağı
- 2669 Kemān-ı ğamdan oķ gibi atıldum / Bunuñla iki **ķapuya** şatıldum
- 2725 ‘ Adem **ķapusıdur** tārīk ü hem teng / İşiden anı eyler āha āheng
- 3183 Ümīdi **ķapusından** kılma maķrūm / Nesi var kim saña olmaya ma‘ lūm
- 3617 Olup evvelki beyt içre mu‘ ammā / Muķaffel itdi **ķapusın** Zeliķā
- 3634 **Ƙapu** ‘ ayn-ı ‘ adū gibi nühüfte / Demidür kim uyana baķt-ı ħufte
- 3662 Dir idi açıla bāb-ı ümīdi / Evūñ **ķapusına** urdı kilīdi
- 3678 Nitekim bāb-ı luţf-ı Māh-ı Ken‘ ān / Muķaffel itdi **ķapusını** ol ān
- 3708 Ƙapadı **ķapuyı** açdı dehānı / Söze geldi Zeliķānuñ zebānı
- 3720 Orada ‘ ayn-ı a‘ mā gibi ol dem / Yapılmışdı evūñ **ķapusu** muķkem
- 3734 **Ƙapuñda** bir benüm gibi ķuluñ var / Sa‘ ādet bil yūri var olma ğam-ķ‘ār
- 3750 Aķıtma yaşumı cānum acıtma / **Ƙapuñda** derd ile dermānde itme
- 3763 Ola kim açıla bağlu **ķapular** / Ħayırlı işleri ide muķadder
- 3767 Çü altıncı ev oldı bezmgāhı / **Ƙapusın** yapdı ol dem bād-ı āhı
- 3786 Tesellī cāmı ile ķıldı ħandān / Ümīdi **ķapusından** açdı dermān
- 3789 Naşīb olmadı şeş derden murādı / Yidinci **ķapudan** umdı ğuşādı
- 3793 Ƙapadı **ķapuyı** açdı dehānı / Kelāma başladı şīrīn zebānı
- 3823 Kilīdlenmiş **ķapular** oldı meķşūf / Vücūdı vāvın itdi taşra ma‘ tūf
- 3824 Menāhīden kaçan ħayrū‘l-‘ ibāda / Olurmuş bağlu **ķapular** ğuşāde
- 3829 Meh-i Ken‘ ān **ķapulardan** geçerken / Bu isti‘ cāl ile taşra kaçarken
- 4189 Virüp zindāncıya māl-ı firāvān / **Ƙapusın** açdı ķıldı derde dermān
- 4451 Şu **ķapudan** ki olmaz derde dermān / Arar bir ğayri yoldan rāh-ı iķsān
- 4499 Zeliķā oldı bu sözden ħaberdār / Sarāyı **ķapusına** vardı nāķār
- 4509 Şıdum aşnāmumı īmāna geldüm / **Ƙapuña** luţf ile iķsāna geldüm
- 4582 **Ƙapular** sīnesini eylemiş çāk / Tırur meczūb sālīk gibi bī-bāk
- 4612 Ġalāl ü ni‘ meti ķılmazdı mektūm / **Ƙapusına** gelen gitmezdi maķrūm
- 4645 Du‘ ā-yı devlet-i sultāna geldük / **Ƙapuña** himmet ü iķsāna geldük
- ķapuyı dīvār etmek/eylemek** [2] çalındığında açılmayan kapı; ses seda çıkmayan yer etmek.

<DŞD>

- 1033 Olurlar ħāl-i ‘ ālemden ħaberdār / **İderler** ķorħudan **ķapuyı dīvār**
- 3741 Şitāb ile irüp bād-ı seķer-vār / ‘ Ale‘l-fevr **eyledi ķapuyı dīvār**
- ķa‘ r** [1] deniz, kuyu vb. şeylerin dibi, dip, nihayet. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- 844 Dil-i nādāna beñzer teng ü tārīk / İrişmez **ķa‘ rına** idrāk-i bārīk

kār [43]

1. iş, amel, fiil, meşguliyet. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS, KANARI>

- 587 O mekkāruñ aña kār itdi **kārı** / Ayırmaz kendüden ağyār yārı
- 694 Bileydün ne olısar āhir-i **kār** / Göreydün perde ardında neler var
- 733 Bedenden āhir-i **kār** ayrılır cān / Gerek biñ kerre ağzın yumsın insān
- 1074 Beni oğlumdan ayırdı bu nāçār / Anı oğlından ayır āhir-i **kār**
- 1247 Bize oldı havāle kūh-ı ḥasret / Bize kār eyledi bu **kār-ı** fūrkat
- 1252 Hüveydā olalı bu **kār-ı** düşvār / Yirümüz od olupdur hār u ḥas-vār
- 1649 Ne deñlü **kār-ı** ‘ışkı itse inkār / Bu inkār olur idi ‘ayn-ı ikrār
- 2383 Zihī zen kim olup merdāne **kārı** / Kōdı maḥlūkı sevdi Kirdigārı
- 2731 Didi gāyetde müşkil oldı **kārum** / Beni ğurbetde kōdı rüzgārım
- 2759 Elinde olsa ḥalkūñ ihtiyārı / Murādınca olurdı cümle **kārı**
- 2888 Şürū‘ eyler bu **kār-ı** nā-şavāba / Düşer gün gibi şoñra ıztırāba
- 3013 Zeliḥā Ḥaḳka tefvīz itdi **kārı** / Meh-i Ken‘ āna virdi ihtiyārı
- 3026 Ki bu taḳlīd-i **kār-ı** ehl-i taḥḳīḳ / Virür cān u dile tevḥīḳ ü taşdıḳ
- 3118 Ḥarīş olmak ider insānı maḥrūm / Tehevvr gibi olmaz **kār-ı** mezmūm
- 3189 Bu nār-ı ma‘şiyet bu **kār-ı** evbāş / Cihāna reng-i rüyından olur fāş
- 3191 Hevāsına uyar evrāk-ı eşcār / Düşer boynı üzilür āhir-i **kār**
- 3269 Meh-i Ken‘ ānı söyletmege tekrār / İştmezlenmek olmışdı aña **kār**
- 3302 Kişi **kārı**yle eyler vaḳtini ḥoş / Melāl-i ğurbeti olur ferāmūş
- 3574 Aña tefvīz itdi iş bu **kārı** / Aña şarf itdi māl ü kārbārı
- 3805 Zihī luṭf u ‘ināyet āhir-i **kār** / Belādan şaḳına üftādesin yār
- 3892 ‘Azīze bu maḥanna **kār** kıldı / Cevārīsinden istifsār kıldı
- 3896 Zeliḥānuñ cünūnından eşer var / Degüldür kendü **kārından** haberdār
- 3900 ‘Azīz aḳrān içinde eyledi ‘ār / Bu **kār-ı** ‘ayba settār oldı nāçār
- 4001 Gözümden yaş aḳıtmāḳ oldı **kārum** / Döküldi āb-ı rüyum gitdi ‘ārum
- 4006 Dem olur eylük ile olmayan **kār** / Olur zulm ü ta‘addī ile izḥār
- 4090 Budur āyīn ü **kārı** rüzgārūñ / Saña virmez ‘inān-ı ihtiyārūñ
- 4185 Giceyle ide bir **kārı** bahāne / Gire zindān içine nāzūkāne
- 4343 Bilüp aḥvāl-i **kār-ı** rüzgārı / Niçe yıl çekdiler bu intizārı
- 4393 Aña irişdi ḥālī āhir-i **kār** / Kime kim şorsa dildārından aḥbār
- 4949 İdün **kār-ı** menāḥīden ferāḡat / Biri biriñüze itmen ‘adāvet
- 5105 Cehennem ehli **kārın** ol ki işler / Aña ‘āḳiller aḥmaḳdur dimişler
- 5122 Mezār olur mekānuñ āhir-i **kār** / Gerekse gönölünü geñ tūt gerek ṭar

kār-ı maḥabbet [1] sevgi işi. <BMS>

4141 Belini бүkdi anuñ bār-ı fūrkat / Belī böyle olur **kār-ı maḥabbet**

2. kazanç, fayda, istifade. <KT, LN, CŪDÎ>

1585 Qazındı levḥ-i dilden naqş-ı aġyār / Hemān efkār-ı yār oldı aña **kār**

3. etki, tesir, işleme. <KT, CŪDÎ, KANARİ>

kār etmek/eylemek [9] işlemek, etkilemek, etki etmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

587 O mekkāruñ aña **kār itdi** kārı / Ayırmaz kendüden aġyār yārı

1234 Aradan qalduruñ buġz u nifākı / Baña **kār eyledi** ġurbet firākı

1247 Bize oldı ḥavāle kūh-ı ḥasret / Bize **kār eyledi** bu kār-ı fūrkat

1729 Esīr-i ‘ışqa **kār itmez** naşīḥat / Görür gözi olur cām-ı maḥabbet

1733 Bu vech ile cevābın aldı dāye / Sözi **kār itmedi** ol dil-rübāya

2741 Bu mātem **eyledükçe** Yūsufa **kār** / Oyalardı Zeliḥā anı her bār

2942 Aña **kār itmez** iblisüñ fesādı / Cenāb-ı Ḥaqqā artar i‘tikādı

3477 Zeliḥāya firākı **eyledi kār** / İrişdi bağına bād-ı seḥer-vār

3992 Naşīḥat **eylemezse** gönline **kār** / Anı qorqudalar ḥabs ile nāḥar

qara [54] siyah, kömür renginde olan, “ak” karşısı [*mec.*] kötü, meşum. <TS, YTS,

KUBBEALTİ>

54 Utandığı yiter yüzi **qaraya** / Düşer yüzi yire mānend-i sāye

55 Cihānda sāye-veş yüzi **qarayuz** / Velī hem-sāye-i mihr-i Ḥudāyuz

92 Çemen gökinde sünbüller yaradur / **Qara** yirde kıvıl güller yaradur

274 **Qarasın** cümle aġ itmiş Ḥudāsı / Zihī deryā ki görünmez qarası

432 Seḥer şāmuñ **qara** şālını aldı / Zemīn egnine bir aq cāme şaldı

759 O bir kaç lāle-veş gönli **qaralar** / Bu gül yüzlüye kıldılar ezālar

769 Ayağı gül gibi çāk oldı yer yer / Aqardı **qara** yire ḥūn-ı aḥmer

792 **Qara** şemleyle dönmiş düdgāha / Qara qarğa gibi batmış siyāha

828 Benefşe gibi **qara qara** oldı / Açılmış gül gibi şad pāre oldı

1016 Size bu yüz **qarası** oldı isnād / İderler la‘net ile aduñuz yād

1377 Geyince Ka‘be-veş **qara** libāsı / Dönerdi tañ yerine aq ridāsı

1480 Gözi kaşı **qara** vü çihresi aq / Teni billūr gibi aq u berrāk

1547 Hezārān nāz ile ol **qara** gözler / Cefā içün dil-i āvāre gözler

1571 **Qara** kāküllerin kıldı temāşā / Gönül āyīnesine düşdi sevdā

1930 Vücūduñ ‘aynıdur Āb-ı Ḥayātuñ / Yuduñ yüzi **qarasın** kāyinātuñ

2083 Kimi şarı kimi **qara** kimi aq / Naẓarda her biri şeffāf u berrāk

- 2441 Alanuñ t̃ali' i sa' d ü hümayün / Şatan ammā ki oldu **ķara** mağbün
- 2791 Açar gönül **ķarasın** cām-ı gülgün / Bu surh ile yazılır cān-ı maḥzün
- 2985 Hevāya tābi' olur dūd-ı memdūd / İder yūzi **ķarası** anı merdūd
- 3219 Cihān ğam-ḥānesinde qaldı maḥzün / Qaralar geydi oldu **ķara** mağbün
- 3335 Şalardı sāyesin bağuñ nihālī / Döşerdi **ķara** altunlu nihālī
- 3415 **Qara** toprakça gör bu pür-melālī / Olayın zāt-ı pākūñ pāymālī
- 3498 Çıkardı kāyinātuñ aq libāsın / Geyürdi bir **ķara** mātem pelāsın
- 3646 Günāh iden kişiler rüz-ı mev' ud / Yūzi **ķara** qopısar nitekim dūd
- 3875 İdüp derd-i melāmet çāresini / Yudı göz yaşı yūzi **ķarasını**
- 3876 Bulutlar yüz **ķarasın** itse taḥşıl / Gözi yaşı olur her gūşede Nıl
- 3945 **Qara** saçın gören cānlar ider cūş / ' İzārı Ka' besin itmiş siyeh-pūş
- 4122 **Qara** çeşmi kızardı qana döndi / Şanasın iki lāle şuya qondı
- 4314 Üzilmez incelür ḥaḳ nesne her bār / Qalır yūzi **ķarasiyle** sitemkār
- 4366 Dönüp aq cāmeye saçı **ķarası** / Sefīd oldu aña mātem libāsı
- 4413 Mişāl-i çeşm-i tır-endāz-ı maḥbūb / **Qarası** ḥūb u ağı daḥi merğūb
- 5019 Ne mātemdür ki gökler geydi eflāk / **Qara** çullarda qaldı ' ālem-i ḥāk
- 5124 Bahār-ı ' ömrūñ irmişdi şitāsı / Sefīd olmuşdı saçumuñ **ķarası**

ķara at [1] yağız. <KT>

- 1513 **Qara** ata n'ola binse o meh-rū / Olur zīrā çerāğ altı qarañu

ķara baḥt [1] kötü alınyazısı, kötü talih. <KT, ÖTS>

- 1835 **Qara baḥtından** irdi zulmet-i ğam / Şarındı āhdan destār-ı mātem

ķara geydürmek [1] üzülmesine neden olmak, üzmek, matem tutmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 3084 **Qara geydürdi** aña dūd-ı āhı / Kızardı giryeden çeşm-i siyāhı

ķara gönüllü [2] bilgisiz. <YTS>

- 816 Quyı gibi **ķara gönüllü** iḥvān / Quyıya atmağ ister anı el-ān

- 923 **Qara gönüllüler** irsün zevāle / Yüzinden bellüdür mānend-i lāle

ķara gün [1] kötü, felaketli gün, sıkıntılı zaman. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3655 Ehālī sözde şekerler yimişler / Aq aqça **ķara gün** içün dimişler

ķara karga [1] büsbütün siyah olan karga, kuzgun. <KT, ÖTS>

- 792 Qara şemleyle dönmiş dūdğāha / **Qara karga** gibi batmış siyāha

ķara kaş [2] kaşları siyah. <KT>

- 2186 Gözi gūyā ki tağda yanar od / Ol od üstinde **ķara kaşları** dūd

5129 İki mışra‘ la ebyât ey suhanver / **Ƙara ƙaşlu** birer maḥbûba beñzer

ƙara ƙul [2] zenci köle. <KUBBEALTI>

327 **Ƙara ƙullarla** yürür mâh-rûlar / Şeb ile nitekim rûz-ı münevver

766 Ecel gibi şoyup fâhir libâsın / Geyürdiler **ƙara ƙullar** ‘ abâsın

ƙara toprak [1] mezar, yer. <KUBBEALTI>

826 Bulaşdı **ƙara toprağa** depildi / Başumdan zulm ü cevri ile ƙapıldı

ƙara yas [1] derin matem.

4147 Bulurdi Yûsufuñ zerrin libâsın / Çekerdi ƙaşı gibi **ƙara yasın**

kara yas tutmak [1] matem tutmak, yasa bürünmek. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

500 Ƙasâvetden siyâh itdi libâsın / Kemân ebrûsı tıtdı **ƙara yasın**

ƙaralar [1] yas elbisesi, siyah elbise. <KT>

5045 Sevâd-ı a‘ zamuñ pîr ü cuvânı / **Ƙaralarla** iderlerdi figânı

ƙara/ƙaralar geymek [4] siyahlara bürünmek, yas giysisi giymek, yas tutmak. <YTS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1740 Bu ğamdan dâye ƙaddini ḥam itdi / **Ƙaralar geydi** ḥaylî mâtem itdi

3219 Cihân ğam-ḥânesinde ƙaldı maḥzûn / **Ƙaralar geydi** oldı ƙara maḥbûn

4123 **Ƙara geydi** tayandı ƙaldı nâçâr / Mişâl-i sâye-i dîvâr-ı dildâr

4139 Girer ğam zulmetine mübtelâlar / **Geyer** dâğ-ı siyâhından **ƙaralar**

ƙara-püş [1] kara giyen, kara giymiş.

469 Zevâlin bir günün idüp muƙarrer / **Ƙara-püş** oldı bu çarḥ-ı bed-aḥter

ƙara [5] yeryüzünün denizlerin dışında kalan kısmı, toprak. <TS, KUBBEALTI>

274 Ƙarasın cümle ağ itmiş Ḥudâsı / Zihî deryâ ki görünmez **ƙarası**

468 Ƙarañuluk cihânı başdı nâğâh / **Ƙaraya** atdı gûyâ zevraḥın mâh

993 Muḥaşşal gözlerinüñ mâcerâsı / O baḥre döndi kim olmaz **ƙarası**

1701 Ğam-ı ‘ ışķum görünmez bir **ƙaradur** / Belâ budur ki derdüm bî-devâdur

3571 **Ƙarada** keştî yazsa yüridürdi / Deñiz resminde dürler düridürdi

ƙaranfûl [4] karanfil, kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçek açan, düğüm düğüm ince saplı otlı süs bitkisi. Hindistan’dan getirilen kokulu bir baharata da karanfil denir.

Karanfil çiçeğinin kokusu bu baharata benzer. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI, AHTERÎ, ÇİÇEKLER>

184 Cihânı zînet itdi sünbül-i ter / **Ƙaranfüller** açıldı gökde yer yer

2127 Şabâya hem-dem olmışdı **ƙaranfûl** / Selâmın alur idi devḥa-i gül

Aşağıdaki tanıklarda karanfil, kırmızı rengi olması dolayısıyla benzerlik unsuru olarak kullanılmıştır.

2779 Şurâhî başı üzre sâgar-ı mül / Tururdu şan ki açılmış **karanfıl**

3319 **Ķarañfıl** kollarına dâğ yakdı / Ķemende yâsemen kendin bırakdı

Ķarañu, ĶarañuluĶ [10] karanlık, ışık olmama durumu, ışıĶı olmayan. <YTS, TS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

14 Giderme dilden ol şem‘ -i şühûdî / **Ķarañu** kılma fânûs-ı vücûdî

433 ‘Ayân oldı hemân ħurşîd-i raĥşân / **Ķarañudan** nitekim Āb-ı Ħayvân

468 **ĶarañuluĶ** cihânı başdı nâgâh / Ķaraya atdı gûyâ zevraĥın mâha

1268 **Ķarañu** Ķâha atdılar faĶîrî / DirîĶâ olmışam Ķurbet esîrî

1513 Ķara ata n’ola binse o meh-rû / Olur zîrâ ĶerâĶ altı **Ķarañu**

1960 Olamaz cânım ol şems-i cihânsuz / **Ķarañudur** gözûme ‘âlem ansuz

3180 Vefâ eyler dil-i maĥzûnı mesrûr / **Ķarañu** evde ħôşdur şu‘ le-i nûr

4124 **ĶarañuluĶda** ol yâr-ı güzîni / ‘Ayân eylerdi âh-ı âteşîni

4188 Zeliĥâ bindi bir esb-i siyâha / **Ķarañu** gice içre döndi mâha

5132 Ħatından fehm olur ma‘ nâ cemâli / **Ķarañu** gicede nûruñ mişâli

Ķarâr [16]

1. kesin hüküm, yargı; sözleşme, ahit, kavl. <KT, KUBBEALTI, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

646 Bu vech ile idüp Ķavl ü **Ķarârı** / Dirildi bunlaruñ bir yire varı

1137 Didi ey muĶtedâ-yı ehl-i ‘irfân / Ķanı Ķavl ü **Ķarâr** u ‘ahd u peymân

1918 Ferâmûş eyledüñ Ķavl ü **Ķarârı** / Unutduñ bu Ķarîb-i rûzgârı

4260 Enîs idindi şâh-ı nâmdârı / Unutdı zıkr olan Ķavl ü **Ķarârı**

4290 UnutdurduĶını aındurdu Bârî / Unutmuşdı geĶen Ķavl ü **Ķarârı**

2. durma, sükûn, bir yerde veya bir hâlde durma, sebat üzere kalma, sakın olma. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

900 **Ķarâr** u şabrı eyvânını yıĶdı / Gözi yaşı gibi Ķarşuya ĶıĶdı

1111 Oñulmaz derdine bulmadı Ķâre / Yapışdı dâmen-i şabr u **Ķarâra**

1671 Havâlandurma zaĥm-ı tîr-i yârı / ŞaĶın elden Ķoma şabr u **Ķarârı**

1833 ĶıĶup elden ‘inân-ı ihtiyârı / Semend-i ‘ışĶ ile gitdi **Ķarârı**

3218 Zemâne bî-vefâ yâr ise serkeş / **Ķarâr** u şabr yok ‘ışĶ ise âteş

Ķarâr etmek [2] durmak, yerleşmek, kalıcı olmak. <KANARİ>

1322 Ulu taĶlar gibi üstür Ķatârı / **Ķarâr itdi** Ķodı rây-ı firârı

karār ettirmek [1] durdurmak, hareket ettirmek.

4316 **Ḳarār itdürmez** anda bād-ı rahmet / Başından ref' olur âhîr bu zulmet

2094 Al atlar nitekim çarḥ-ı şafâk-reng / **Ḳarār itmez** ider reftâra âheng

karârî kalmamak [3] huzuru bozulmak, rahatı kaçmak, bir yerde duramamak, sebat üzere olmamak.

1866 Görinür 'âşıka **kalmaz karârî** / Vefâ itmekde olmaz ihtiyârî

2603 Beni vahdet şarâbı mest idüpdür / **Ḳarârüm kalmayup** 'aqlum gidüpdür

2844 **Ḳarârî kalmadı** bir yirde âhîr / Diyâr-ı mağribe oldu müsâfir

kararmak [13] rengi karaya dönmek, siyahlaşmak [*mec.*] kederli bir durum almak, gamlı ve tasalı hâle gelmek. <YTS, TS, ÖTS>

757 Olup dest-i 'adûnuñ pâyemâli / **Ḳarardı** silleden bedr-i cemâli

1055 **Ḳarardı** hiddetinden nitekim miğ / Şıyırdı berḳ-ı hâţif gibi bir tîğ

1288 Bürirdi rûy-ı dehri zulmet-i ğam / **Ḳarardı** kalb-i 'âşî gibi 'âlem

1290 Naẓar idince aña zengi-i şeb / **Ḳarardı** 'aks-i rûyından müretteb

1698 Başın egdi mişâl-i râ-yı ebrû / **Ḳarardı** fikre vardı yâr-ı meh-rû

2464 **Ḳarardı** sâye-veş cismi şehâbı / Tolundu şanki rûhı âfitâbı

3217 Tutulmuş aya döndi rûy-ı zerdi / Ğamından geh şarardı geh **karardı**

3494 Felek dürr-i yetimini düşürdi / **Ḳarardı** ğuşşadan yüzini dürdi

3505 Şaru lâle gibi bağruñ **kararmış** / Ruḥ-ı 'âşık gibi beñzüñ şararmış

3556 **Ḳarardı** düşdi ḥake hemçü sâye / Görince ḥâlini rahm itdi dâye

4167 Felekler Yûsuf-ı mihri arardı / Başı çegzindi vü gözi **karardı**

4300 Ne gök giryân ola ne ebr bârân / **Ḳarara** yir yüzi olmaya ḥandân

4445 **Ḳararup** kalur idi kaşı gibi / Yüzi üzre düşerdi yaşı gibi

kârbân [15] kervan, kafil, eskiden kara nakliyatını yapan katar. Bu nakliyat deve, at, katırlarla ve daha ziyade develerle yapılırdı. <KO, LN, CÜDÎ, OTDTS, ADŞŞ>

806 Atalum çâh içine nâzükâne / Ola kim tuş ola bir **kârbâna**

907 Girü geldi çü 'aqlı **kârbânı** / Görür yanında yok cân-ı cihânı

1182 Bir adım atmadı çat oldu her at / Şaşurdu **kârbânı** bu 'alâmet

1185 Derildi **kârbânun** sârbânı / Tefekkür itdiler remz-i nihânı

1202 Bu künc-i i'tikâfuñdan berî ol / Çarış bu **kârbâna** yol eri ol

1218 Aradılar cemî'-i **kârbânı** / Birisi buldı ol genc-i nihânı

1258 Refîk itdi vücûdın **kârbâna** / Târîḳ-ı ğurbetde oldu revâne

1264 Göke ırgürdi feryâd u fiğânı / Bile ağlatdı ḥalk-ı **kârbânı**

1277 Kesildi aldı Yūsuf **kārbāndan** / Dehānı gibi ayb oldu miyāndan

1298 Deveden indi aldı **kārbāndan** / İrişdüm aña o gibi kemāndan

4511 Rücū[ ] itsün cemālüm **kārbānı** / Mūzeyyen eylesün ülzār-ı cānı

4613 Gelürdi her diyāruñ **kārbānı** / Şatun alurdu andan ūt-ı cānı

4628 Bir ulu **kārbān** Ken[ ] āna geldi / Fırāt ırmağı gibi menzil aldı

4685 Bu on ardeş uyup bir **kārbāna** / Diyār-ı Mışra dek oldu revāne

4717 oşıldılar bir ulu **kārbāna** / Meh-i Ken[ ] āna oldılar revāne

kārbār [1] kār u bār, iş üç, kazanç. <KT, OTAL>

3574 Aña tefvīz itdi iş bu kārı / Aña şarf itdi māl ü **kārbārı**

kārdān [2] iş bilir, işten anlar; arif, irfan sahibi, ferasetli. <KT, KO, OTAL, 17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ>

3301 İşi eglencedür her **kārdāna** / Olur terk-i hevāsına bahāne

4319 Bilenler **Kārdānuñ** hikmetini / Tıyar şabr acısınıñ lezzetini

ardaş, ardeş [14] kardeş, aynı ana babadan doğmuş veya ana babalarından biri aynı

olan çocukların birbirine göre adı. <YTS, TS>

630 Saña me'mūr olup **ardaşlaruñ** hem / Elüñ altında ola hem-ü hātem

4657 Biz on bir **ardaşuz** evlād-ı Ya[ ] kûb / Şalāh u zühd ile memdûh u merğûb

4685 Bu on **ardeş** uyup bir kārāna / Diyār-ı Mışra dek oldu revāne

4687 Ana bir **ardaşı** kim şoñra geldi / Anı Yūsuf çeküp yanına aldı

4690 Didi bir **ardaşumı** ittifākı / Yidürdi urda bu ihvān-ı bākı

4703 Münādı anlara bir bir ağırdı / Her iki **ardaşa** bir şofra virdi

4706 Didi bir dağı **ardaşum** olaydı / Beni rahm ile yanına alaydı

4709 On iki **ardeş** altı yirde ol ān / Yidiler dürlü ni' metler firāvān

4724 Hıacālet bunları itdi melāmet / Ana bir **ardaşa** ıkdı bu tōhmet

4727 Ana bir **ardaşını** şer[ ] ile ol / Çeküp yanına aldı eyledi ul

4729 Degül idi ölen **ardaşı** toğrı / Budur ol uğrınuñ ardaşı uğrı

4736 Tıutup bir **ardaşın** bu ehl-i ' işyān / uyıya atdılar maħzūn u giryān

4829 Bir araya gelüp on iki **ardaş** / Zemīne gözlerinden dōkdiler yaş

arğa [1] kanatları geniş, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren kuş.

<KT, TS, KUBBEALT>

792 ara şemleyle dönmiş düdgāha / ara **arğa** gibi batmış siyāha

arı [1] ihtiyar, yaşlı kadın, kadın. <KT, YTS, KUBBEALT>

2284 Şouldu bir **arı** ortaya nāğāh / ' Aşāsına tayanup eyledi āh

karımak [1] ihtiyarlamak, yaşlanmak. <YTS, ÖTS>

2285 **Karımış** kurımış dönmiş kadîde / ‘ Adem dâli gibi kıddi hamîde

karınca [2] zar kanatlılardan, birçok türü bulunan böceklerin genel adı. Edebiyatta Süleyman Peygamber ile olan macerası nedeniyle anılır. <TS, KUBBEALTI, ADŞS, TDVİA>

2305 Maḥabbetden anuñ kim miḥneti yok / Ḥayıflar bir **karınca** ğayreti yok

Aşağıdaki tanık Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki bir olayı hatırlatmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman Zembilli Ali Cemali Efendi’ye şu soruyu yöneltmiştir: “Dirahtı (ağacı)sarınca karınca / Vebal var mıdır karıncayı kırıncı?” Zembilli Ali Cemali Efendi de Kanuni’nin sorusuna “Yarın Hakk’ın huzuruna varınca / Süleyman’dan hakkın alır karınca.” şeklinde bir yanıt vermiştir. Bazı kaynaklar bu olayın Kanuni Sultan Süleyman ile Şeyhülislam Ebussuud Efendi arasında geçtiğini söylemektedir.¹⁶⁵

1082 Ḥaḫuñ dergâhına yüzün urınca / Süleymândan alur ḥaḫkın **karınca**

karındaş [9] kardeş. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

375 **Karındaşından** İsmâ‘îl olup dūr / Varup Ka‘be diyârın kıldı pūr-nūr

614 **Karındaşuñ** daḫi eyler ‘adâvet / Görürse sende ikrâma liyâḫat

754 Vücûdî Ka‘besine her **karındaş** / Atardı dest-i istihzâ ile taş

815 Nebî oğulları şeytâna uydı / **Karındaşın** ḥarâmî gibi şoydı

4228 O derd-i ‘ışka yüz taḥsîn ü şâbâş / Ki ola cân-ı ‘âşıkla **karındaş**

4668 Babasıyle ḳalan ferzend-i mâhir / **Karındaşı** idi ana ata bir

4826 Yüzün görüp gelürler anda vecde / İder on bir **karındaş** aña secde

4848 Ḥıṣâl-ı Yûsufa aḫsent ü şâbâş / Ki râzî oldı andan her **karındaş**

5083 Bu derbend-i ḳubûra ey **karındaş** / Giden gelmez olur bir pula biñ baş

karındaşlık [1] kardeşlik, karabet. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

812 **Karındaşlık** ḫaḫını zâyî‘ itmeñ / Ḳoyup toĝrı yolu egriye gitmeñ

karış [1] açık elin baş parmak ucundan serçe parmağı ucuna kadar olan mesafe. Ölçü gibi kullanılır. Bu mesafe yaklaşık 22-24 santimlik uzunluk ölçüsüdür. <KT, TS, KUBBEALTI>

2183 Şaḳalı sînede şeklen sitemkâr / Çeñesinde bıyıklar bir **karış** var

karışmak [8]

1. iki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek, karışık hâle gelmek, karılmak, katılmak. <TS, ÖTS>

¹⁶⁵ Ali Osman Ateş, “İslam ve Doğal Hayatın Korunması”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C III, S 1, Ocak-Haziran 2003, s. 11; Dursun Gürlek, *Karınca Huzura Varınca*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 31.

- 546 Güneş gibi iriştün maṭla‘ına / Güher gibi **karışsun** menba‘ına
 556 İriştün bâğuṇa tâze nihâlûn / **Karışsun** baḥrûne âb-ı zülâlûn
 1202 Bu künc-i i‘tikâfuṇdan berî ol / **Karış** bu kârbâna yol eri ol
 2044 Yağışsun cânumuz nesline anuñ / **Karışsun** aşlumuz aşlına anuñ
 2147 Zeliḥâ keşreti ile bu keşret / **Karışdı** bir birine itdi vahdet
 2298 Meh-i rûze gibi қadre iriştüm / Bu cumhûr-ı aḥibbâya **karışdum**
 4411 Bir ablaḳ atı var idi şehir-vâr / **Karışmış** rûz ile gûyâ şeb-i târ

2. kendini katmak, katılmak, iştirak etmek, dahil olmak. <KUBBEALT>

- 4125 Hicâb olur diyü fikr-i vişâle / Hamûş olur **karışmaz** kı̇l u kı̇le
karîn [1] yakın. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
 3637 Żarar gelmez begüm ħurşîd-i pâke / **Karîn** olsa eger pehlû-yı ħâke
karlu [3] üstünde kar bulunan, kar örtülü. <KT, KUBBEALT>
 2093 Kı̇r atlar bir aḳar ırmağa beñzer / Aḳ atlar şanki **karlu** tağa beñzer
 2185 Kı̇bâ dülbendin indürmiş kı̇laḳdan / Görinür **karlu** tağ gibi ırâḳdan
 2539 Ağarmış saçları inmiş yañağa / Depesi beñzer idi **karlu** tağa
karn [2] sindirim organları, özellikle mide. <TS, ÖTS, KUBBEALT>
 4331 Balıḳ **karnındağı** Yûnus mişâli / Ħalâş itdi Ħudâ-yı Zü‘l-celâli
 4810 Ki kı̇urd aşı̇ı toynca **karnı** vâfir / O toytuğı yiri toḳuz tolaşur

karnapâ [1] Derleme Sözlüğü’ünde “karnapa” kelimesi ile ilgili iki başlık bulunmaktadır. Birinci başlıkta “doymak bilmeyen, obur (insan ya da hayvan), şişman adam”; diğer başlıkta ise “ağırcanlı, vurdumduymaz” anlamları bulunmaktadır. <DS> Bu kelime şairin divanında kıtalar bölümündeki bir şiirde aşağıdaki şekilde kullanılmıştır:

Hayâli sen acâib karnapâsın

Revâ mı ortadan avret alasın

Aşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şuarâ* eserinde bu şiirin Hayâli Beg’i eleştirmek için yazıldığını söylemektedir.¹⁶⁶

- 3879 Yürür her **karnapâ** ma‘yûb u maḥcûb / Zen-i mekrûh ider mekr ile maḡlûb
karşu [9]

1. karşı, yüzünü bir şeye çevirerek, yüzünü döndürmüş olarak, yönelmiş olarak, doğru. <TS, KUBBEALT>

¹⁶⁶ Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Divan Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 602; Filiz Kılıç, *age.*, C 2, s. 681; C 3, s. 1556.

- 743 Gözine **karşu** mihr ü mäh gibi / Çıkup gitdi şabā-yı āh gibi
 917 Atañı incidüp maḥzūn düşürme / Sefāhetdür yele **karşu** tükürme
 3366 Yanında Yūsufuñ bunlar söyündi / Güne **karşu** zıyā-yı şem‘e döndü
 3813 Ki ma‘ būdum gözine **karşu** nāgāh / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey şāh
 3995 Ķamunuñ şem‘-i tedbiri söyündi / Yile **karşu** atılmış tīre döndi
 4734 Maḳām-ı rāstdan āvāz virdi / Bu iḥvānuñ yüzine **karşu** dirdi
 5134 Naẓar kıl cümle beyt-i dil-güşāya / Dönüpdür iki **karşulu** sarāya

2. bir şey, yer veya kimsenin yüz tarafının ilerisi, ön taraf. <TS, KT, KUBBEALT>

- 900 Ķarār u şabrı eyvānını yıkdı / Gözi yaşı gibi **karşuya** çıkdı
 1829 Öñine bakmayup eylerdi reftār / Ķaçan kim **karşusına** gelse dīvān

karşulamak [2] karşılamak, karşılığını vermek veya yapmak, cevap vermek, mukabele etmek. <YTS, KT, KUBBEALT> Tanıklarda geçen “sözünü karşulamak” deymi “sözüne karşılık vermek, ters cevap vermek” anlamına gelir (*bk.* sözün karşulamak).

- 1472 Sözüni **karşular** yoğ idi ašlā / Ķıbāb ile meger kim kūh-ı bālā
 4960 Ehālīnūñ mişāl-i kūh-ı ‘ālī / Sözin **karşulayup** virme melālī

Ķārūn [4] Kur’an-ı Kerim’de adı Firavun ve Hāmām ile birlikte anılan, Musa Peygamber zamanında yaşamış, zenginliği, cimriliği, Allah’a olan isyanıyla tanınıp sonunda malı ve mülküyle birlikte yere geçmiş İsrailoğullarından biri. Bir rivayete göre Firavun’un nazırı, bir rivayete göre ise Hz. Musa’nın kavminden ve hatta akrabalarından olup çok zengin olmasına rağmen zekāt vermeyip servetiyle kibirlenmiştir. Hz. Musa’nın duası vasıtasıyla, servetiyle birlikte yere geçmiştir. Zenginliği, serveti, şöhret ve debdebesiyle efsanelere karışmış olan Karun, Divan şiirinde daha çok dünyaya meyiletmenin kötülüğü bahislerinde kullanılır. <KA, ADŞS, DEKS, TDEK>

- 254 Ķazā yolında aşḥāb işin işler / Ķulına māl-i **Ķārūn** bağışlar
 255 Tıoyurdı ‘ālemi iḥsānı genci / Ki **Ķārūn** beğenmez her dilenci
 869 Mezād olsam mişāl-i dürr-i meknūn / Yetişmezdi bahāma māl-ı **Ķārūn**
 4544 Nişār itdi yolına māl-ı **Ķārūn** / Sevindi gönli şād oldu o maḥzūn

ķārūra [1] camdan yapılmış kap, şişe ve özellikle ameliyatta kullanılan şişe; hastaların yataktan kalkmadan su dökmelerine mahsus boyunlu kap. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 2806 Şarāb ile tıolar her cām-ı sāğar / Hemān **ķārūra**-i bīmāra beñzer

ķaşab [] kamyş, saz, şeker kamyşı. Kelimenin “ince dokunmuş keten bezi” anlamı da bulunmaktadır. Hatta kaynaklarda “ķaşab-ı Mısırī” adıyla vaktiyle Mısır’da dokunan ince keten

ipekten işlenen bir bezden bahsedilmektedir. <KT, KO, OTAL, BURHÂN> Tanıkta kelimenin her iki anlamı da kastedilerek kullanılmıştır.

kaşab-püş [1] keten bezi giyinmiş.

1336 Kenâr-ı Nîle geldi çün ney-i kıand / Şoyundı ol **kaşab-püş** u şeker-ıand

kasâvet [6] üzüntü, gam, tasa, keder. <KT, KO, LN, OTAL>

500 **Kasâvetden** siyâh itdi libâsın / Kemân ebrûsı tıtdı kara yasın

1580 Şarâb-ı ‘ışk ile kendüyi bilmez / **Kasâvetden** tıttı tıttı yeñilmez

1662 Yine âyîne-i rüyuñda ey yâr / **Kasâvetle** melâlet şüreti var

2270 Tağılmaz oldı dergâhında dîvân / **Kasâvet** virdi bu cumhûr-ı insân

4107 Çeküp ten câmesin yırtardı gâhî / **Kasâvet** çıkmâğa açardı râhı

4242 **Kasâvet** her gönülde kıalsa bâkî / Yapılmazdı ‘anâsır çâr tâkî

kaşd [16] kurma, niyet, tertip, tasavvur, istek, amaç, gaye. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL,

KUBBEALT>

2705 Olur ‘avretlerüñ mekri ziyâde / Mübâşir olsalar **kaşd**-ı fesâda

3382 Eger bu cümleden birine Yûsuf / İderse bir gice **kaşd**-ı taşarruf

3385 Bu idi **kaşdı** maqşûdı merâmı / Ki ola hıfyeten kıyım-maqâmı

3751 Budur **kaşdum** bu gün ey Mâh-ı Ken‘ân / Ya cânâna irişem yâ virem cân

4048 İdüp her müyını bir dâm-ı tezvîr / Meh-i Ken‘âna itdi **kaşd**-ı tahkîr

4084 İderler niçesine **kaşd**-ı zillet / Olurlar bâ‘ış-i ikbâl-i devlet

4700 Şecâ‘at sizde hûd vardır müretteb / Meger **kaşd** ile ihmâl itdünüz hep

4861 O cumhûra bu **kaşd**-ı şâ‘irâne / Semend-i cevrine oldı bahâne

kaşd etmek/eylemek [8] bir amaç güderek bir işe girişmek, niyet etmek. <KUBBEALT>

916 Zârar **kaşd eyleme** aşluña her gâh / Yıkar şâh-ı vücûdı şarşar-ı âh

1750 Saña bir kerre görünmiş iken yâr / Zârâfet **kaşd ide** görine tekrâr

3202 Bu olmaz kim uyam mekr-i zenâna / İhânet **kaşd idem** bu hânedâna

3412 Şifâ **kaşd eyle** bu derd-i ‘azîme / Kerem itmek zarûrîdür kerîme

4057 İhânet **kaşd idüp** ol nâmdâra / Süvâr itdiler anı bir hımâra

4075 Bile hâbs olmağ için ehl-i hâlet / İderdi **kaşd** ile cürm ü şenâ‘et

4435 Şevâbın **kaşd idüp** gördükde anı / Gelüp söylerler idi bir yalanı

4520 Şevâbın **kaşd idüp** ey nûr-ı Hâdî / Kıbûl it bu hedâyâ-yı murâdı

kâse [3] çiniden, fağfurdan, billurdan, porselenden, madenden veya topraktan yapılmış

derince tas veya çanak, bardak, maşrapa [tas.] âşığın kalbi. <KT, KO, FZ, OTAL>

2166 Bu Mecnûn **kâsesine** beñzer ancak / Ki olmuş dest-i Leylâdan iki şak

- 2167 Açup ihsân elin gül gibi leşker / Şaçardı halka la'lin **kâsed**en zer
- 3580 Eger bir **kâse** gül kınsa miyâna / Dönerdi şahın-ı hâne gülsitâna
- kâşid** [1] mektup ve haber götüren kimse, ulak, tatar, postacı. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2030 Horâsân şahı şaldı niçe **kâşid** / Halâli olmağa gönderdi kâğıd
- kâşır** [3] kısa; aciz, eksik, kusurlu. <KT, KO, LN, KANARI>
- 918 Şu dökmiş bahre bir idrâki **kâşır** / Tuz olmuş kaşığına gelmiş âhır
- 1372 Cevâb-ı sırr-ı la'li *mâ* 'arefnâk / Boyı vaşfında **kâşır** 'aql u idrâk
- 4095 Gerek 'aşık ola her fende mâhir / Olur el-kışsa tedbîrinde **kâşır**
- kâşır** [26] köşk, saray; içeri girilmesi zor, korumalı bina, padişahlara mahsus süslü bina.
- <KT, KO, CÜDÎ, OTDTS>
- 125 Nübüvvet **kâşırnuñ** şah-ı kebîri / Velâyet şehrinüñ mâh-ı münîri
- 168 Ridâsı şubh-ı şâdıkdan 'alâmet / 'Aşâsıdur sütûn-ı **kâşır**-ı tâ'at
- 362 Maḥabbet tîğ-i kayd-ı mâsivâdur / Maḥabbet âteş-i **kâşır**-ı riyâdur
- 996 Ğam itdi şenligi **kâşırını** vîrân / Gezerdi yil gibi üftân ü hîzân
- 1612 Mürîdi kâbil-i irşâd ider 'ışk / Velâyet **kâşırını** âbâd ider ışk
- 1771 Uzanup **kâşır** içinde Zeliḥâ / Uyurdu gülşen içre nergis-âsâ
- 2040 Okındı nâme-i 'izzet-füzûnı / Vişâli **kâşırnuñ** oldu sütûnı
- 2306 O ten kim olmaya 'ışk ile fânî / Uyanmaz **kâşır**-ı dilde şem'-i cânı
- 2684 Ḥabâbuñ **kâşırına** beñzer hemânâ / Olur bād-ı hevâ ile hüveydâ
- 3044 Gelür ol câmdan dil **kâşırına** şevk / Bu şevk ile düşer cânına bir zevk
- 3354 Ol iki havz arasında mu'ayyen / Binâ olmuş idi bir **kâşır**-ı rüşen
- 3355 O cây-ı dil-güşâ ol **kâşır**-ı mezkûr / Meh-i Ken'ân için olmuşdı ma'mûr
- 3359 Meh-i Ken'ân ol hürşid-ṭal'at / Bu **kâşır**-ı bî-kuşûra kıldı da'vet
- 3603 İrüp dāmânına nâzı şabâsı / Açılsa **kâşır**-ı hüsninüñ esâsı
- 3753 Bu **kâşır** Mâh-ı Ken'ân oldu nâzır / Girü bu iki dildâr oldu zâhir
- 3801 Dilerdi çak ide cismi kabâsın / Yıka **kâşır**-ı hayâtınıñ binâsın
- 4014 Gönül **kâşırını** yap terk it cefâyı / Koyaydur oda yakmak bir sarâyı
- 4202 Vişâli **kâşırını** kılmağa ta'mîr / Ne tedbîr itdi ise bozdı taqdîr
- 4901 Kiminüñ aḳ şaḳal düşmiş yüzine / 'İmâd-ı nûr olmuş **kâşır**-ı dîne
- 4958 Bu sözler **kâşır**-ı Cemşide yazılmış / Ser-â-ser mermer üstinde kazılmış
- kâşır-ı cinân** [1] cennet köşkü. <KANARI>
- 2095 Zeliḥâ bindi bir taht-ı revâna / Müşâbih zîneti **kâşır-ı cinâna**
- kâşır-ı kâdr** [1] değer kasrı, kadir kıymet kasrı. <KANARI>

4351 ‘Azîzûn **kaşr-ı kadri** oldu vîrân / Esâsın yıkdı düşnâm-ı ‘azîzân

kaşr-ı vişâl/vuşlat [4] kavuşma köşkü.

3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘imâret / Te’ennî ile olur **kaşr-ı vuşlat**

3123 Yücedür **kaşr-ı vuşlat** nerdübânı / Görenler pâyeye pâyeye gördi anı

3408 Ayak baş pâyeye-i **kaşr-ı vişâle** / Elûn irişdi zevk-ı bi-mişâle

3913 Dirîgâ gün gibi irdi zevâle / Yolından gelmedi **kaşr-ı vişâle**

kaş [33]

1. göz çukuru üzerine yay gibi uzanan, üzeri kıllarla çevrili çıkıntı. Divan şiirinde kaş için yapılan benzetmeler daha çok şekil benzerliği üzerine kuruludur. Eğikliği sebebiyle en çok benzetilen unsurlar hilal ve yaydır. Şekil açısından yine “nûn (ن)” en çok benzetilen unsurlardandır. <KT, LN, KO, ÖTS, ADŞS>

100 Elifdür kıdd-i Âdemden nümüne / Müşâbih **kaş** nûn-ı ser-nigûna

1480 Gözi **kaş** kara vü çihresi aq / Teni billür gibi aq u berrâk

1481 Boyı şimşâd-ı cennetden nümüne / Müşâbih **kaşları** nûn-ı nigûna

1712 Çekilmiş tîge beñzer iki **kaş** / Dil-i mazlûm ile eyler şavaşı

1713 Göziyle **kaş** itse hışm ile kîn / İder zir ü zeber ‘uşşâkı ol hîn

1832 Yüzinde zülfi cîmi **kaş** nûnı / Hüveydâ eyledi nakş-ı cünûnı

1972 Vücûdında şefâ‘at ‘aynı nâzır / Tevâzu‘ şüreti **kaşında** zâhir

2186 Gözi güyâ ki tağda yanar od / Ol od üstinde kara **kaşları** dūd

2240 İrişmez oldu ol **kaş** hilâle / Bu hâli hikmete itdi havâle

3095 Tenezzül itdi gözi yaşı gibi / Kulağına egildi **kaş** gibi

3364 Göz ile **kaş** nâza itse el bir / İderdi zâhid-i şad-şâli teşhîr

3724 Didi ol mâh bu **kaş** hilâle / Kanâ‘at eyle bu deñlü vişâle

3764 Zelîhâ gördi ol **kaş** hilâli / Naşîhatden degül her sözi hâlî

3943 Cefâ mevcine beñzer **kaş** çîni / Yire dikmiş gözi nergislerini

3946 Kemân-ı bî-amân ol **kaş** nûnı / Sinân-ı cân-sitân müjgân-ı hûnî

4147 Bulurdi Yûsufuñ zerrîn libâsın / Çekerdi **kaş** gibi kara yasın

4445 Kararup kalur idi **kaş** gibi / Yüzi üzre düşerdi yaşı gibi

5129 İki mışra‘ la ebyât ey suhanver / Kara **kaşlu** birer mañbûba beñzer

Med (ّ) bir harfin uzun okunacağını gösteren işarettir. Şekil yönünden kaşlar, med işaretine benzer. <DŞS>

107 **Kaş** güyâ ki medd-i Sûre-i Kâf / Kemâl-i kudretine Hâkkuñ inşâf

Aşağıdaki tanıkta bayramlarda caddelerde kurulan süslü kemer veya bina kemeri, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü anlamlarına gelen tâk ile kaş arasında da şekil benzerliği kurulmuştur. Ayrıca tanıkta boy elif harfine, kaş med harfine benzetilmiş; böylece elif harfi üzerine çekilmiş med işareti (İ) ortaya çıkmıştır. <ADŞS, DŞS>

1366 **Kaşı** tâkıyle ol serv-i sehî-kaç / Elif üzre yazılmış şanasın med

Divan şiirinde kaş şekil açısından kılıca benzetilir. Aşağıdaki tanıkta böyle bir kullanım görülür. <DŞS>

1391 İki **kaşı** çekilmiş iki şemşîr / Kemân-ı fitneye müjgânları tîr

Kaşın en çok benzetildiği unsurların başında hilal gelmektedir. Hilal bayramın müjdecisidir. Aşağıdaki tanıkta kaşlar hilale benzetilmiş ve böylece sevgili görüldüğünde bayram başladığı ifade edilmiştir. <ADŞS, DŞS>

1716 Şıyâm ayına beñzer kağri ‘âlî / İki **kaşı** iki ‘îdüñ hilâli

Aşağıdaki tanıkta kaşlar eğriliğinden dolayı çengele benzetilmiştir. <DŞS>

1798 **Kaşıuñ** kıldı kullâb-ı maħabbet / Cebîñüñ mähını bir levh-i ħikmet

Mihrap camilerde ve mescitlerde kible duvarında bulunan ve imamlık edene ayrılmış girintili yerdir. Kaş, alın üzerinde bir miktar dışa doğru çıkıntılı olduğu için mihraba benzetilir. <DŞS>

1999 **Kaşı** mihrâbını kılmış müzeyyen / Gözinüñ sürmesin itmiş mu‘ayyen

Aşağıdaki tanıkta kaşın üstündeki ben ile birlikte nun (û) harfi ortaya çıkmıştır. <DŞS>

2357 **Kaşıuñ** üstinde var bir ħâl-i meftûn / Cebîñünde olupdur nokta-i nûn

kaşı kemân [7] kaşı çok düzgün ve keman yayı gibi kavisli olan güzel, keman kaşlı, kavisli kaş.

<KT, KUBBEALT>

1550 Celâl ile тұrur **kaşı kemânı** / Görinür anda istiğnâ nişanı

1683 Evinde cümle evbâşı buranuñ / Çeker adını her **kaşı kemānuñ**

2078 Nişanı kondı ol **kaşı kemānuñ** / Yoğ idi ħadd ü ħaşrı armağānuñ

2970 Güc eyler illere **kaşı kemānı** / Daħi görmüş degül sultānum anı

3381 İderse daħi tîrine nişāne / Tevāzu‘ eyleñ ol **kaşı kemāna**

3939 Çekilmiş tîge dönmiş ebruvānı / Qırılmış ceng içün **kaşı kemānı**

4426 Bu keşretde yok ol **kaşı kemānum** / Benüm zîrâ ki deprenmez nişānum

2. (dağ, yapı, yüzük vb. için) bir şeyin kaş gibi kavis yapan kemerli ve çıkıntılı yeri. <KT, ÖTS, KUBBEALT>

1368 Deħanı ħâteminde yoğ idi **kaş** / Ĥatınuñ fitnessi qaldurmamış baş

kāşķī [3] keşke. Temenni edatıdır. Dilek anlatan cümlelere getirilerek “ne olurdu” gibi özlem veya pişmanlık anlatır. <KT, KO, OTAL>

2510 Dir idi **kāşķī** cāmeñ olaydum / Seni her laḥḫa ḳoynumda bulaydum

2514 İrişse **kāşķī** daḫi yaḳına / Ṭolaşsa rişte-i cānum beline

4153 Dir idi **kāşķī** ey mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı başduḡuñ yer

ḳaşuḳ [2] kaşık, sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofra aracı. <TS, ÖTS, KT>

918 Şu dökmüş baḫre bir idrāki ḳāşır / Ṭuz olmuş **ḳaşıḡına** gelmiş āḫir

2212 Pilāvuñ ḫaymesini ḳurdı erbāb / **Ḳaşuḳlar** yer yer oldu aña itnāb

ḳat [18]

1. bir yüzey üzerine az veya çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış bulunan şey; üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka. <KT, YTS, TS>

2204 Temāşāḡāḫlar yapıldı yer yer / Yücelikte yedi **ḳat** göke beñzer

ḳat ḳat [5] çok, pek çok; üst üste, derece derece.

303 Felekler gibi var zātında şevket / Bināsı ehl-i ‘irfān gibi **ḳat ḳat**

1412 Ṭururdu muntaḫır derd ehli **ḳat ḳat** / Tecellāya nitekim ehl-i cennet

2001 Geyinmiş ḡonca-veş **ḳat ḳat** libāsın / Aña derdin viren virmiş devāsın

3584 Ḳızıllar geydi ḡonca gibi **ḳat ḳat** / Boyınca ḳana girmişdi ol āfet

4543 Felek gibi idüp **ḳat ḳat** cihāzın / Yetürdi eksüḡin çoḡ itdi azın

2. bükülmüş, kambur. <KT, KUBBEALT>

770 İki **ḳat** eyledi bār-ı melāli / Egildi bād-ı ḡamdan gül nihāli

3553 Zeliḡāya irüp bād-ı melāli / İki **ḳat** oldu ḳaddinūñ nihāli

4648 Bir āḫ itdi ki şarşıldı semāvāt / Vücūdın bār-ı ḡam itdi iki **ḳat**

3. donmuş, donuk; hayretten donmuş gibi duran, hayran. <KT>

1182 Bir adım atmadı **ḳat** oldu her at / Şaşurdu kārbanı bu ‘alāmet

ḳat ḳalmaq [3] acz içinde kalmak, umutsuz, çaresiz kalmak. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

778 Ḥam oldu ḳāmeti **ḳat ḳaldı** ol dem / Yapışdı taş aña mānend-i ḫātem

1110 Aradı ol kemān-ebrūyı vāfir / Nişānın bulmadı **ḳat ḳaldı** āḫir

4109 Bu ṭaḡlarca ḡamı boynına aldı / Bu bār-ı miḡnet ile **ḳat ḳaldı**

ḳat‘ [7]

1. kesme, kesilme, biçme, biçilme. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

849 Ḳuyıya atdılar **ḳat‘** oldu ümmīd / Şanasın gitdi taḫte’l-arḫa ḫurşīd

3473 Şanemler şındı hep **ḳat‘** oldu zünnār / Dilin ṭutdı derāy-ı deyr-i küffār

kaṭʿ -1 ‘alāḳa [1] ilgiyi kesme.

3972 Kimi **kaṭʿ -1 ‘alāḳa** itdi fi’l-ḥāl / Şabā-veş tağa düşdi oldı abdāl

2. geçme, ilerleme, yol alma. <KT, LN, OTAL, KUBBEALT>

189 Burāḳı ‘ışḳ-ı cānān gibi fi’l-ḥāl / Menāzil **kaṭʿ ma** oldı per ü bāl

kaṭʿ etmek [2] bir yeri veya yolu geçerek aşmak, yol almak, ilerlemek. <ÖTS, KUBBEALT>

1630 Kaçan bu menzili **kaṭʿ itse** ‘aşḳ / Muḥālifler sözi olmaz muṭābıḳ

3818 O mihrūn oldı tedbīr-i ḥurūcı / Girü **kaṭʿ itdi** geldügi bürūcı

kaṭʿ -1 menāzil etmek [1] menzilleri geride bırakmak. <KANAR>

426 Güneş gibi **idüb kaṭʿ -1 menāzil** / O meh-rū ḥālasına oldı vāşıl

kaṭʿ ā [8] asla, hiçbir vakit, katiyen. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

507 Beni yanından ayırmazdı **kaṭʿ ā** / Bu gün yā Rabbi ḳanda gitdi tenhā

598 Ser-ā-ser ḳubbe-i ḳarḥ-ı mu‘ allā / Bu ḡavḡādan teḥī olmadı **kaṭʿ ā**

762 O daḥi merḥāmet itmezdi **kaṭʿ ā** / İderdi ibtizāline taḳāzā

1227 Şu ḳavl ile şataruz anı ammā / Bu yirde ṭurmaya aşlā vü **kaṭʿ ā**

2707 Anı kim egriden ḥalk itdi Mevlā / Ḳomaz egriligin aşlā ve **kaṭʿ ā**

2930 Bıçaḡın ḳaldı İsmā‘īle ammā / Bıçaḡı kesmedi aşlā ve **kaṭʿ ā**

3322 Nitekim ‘aşḳ-ı Mecnūn u şeydā / Şabā gülşende eglenmezdi **kaṭʿ ā**

4096 Eger olmasa hicrān günü peydā / Şeb-i vaşluñ bilinmez ḳadri **kaṭʿ ā**

kaṭār [8] birbiri ardına sıralanmış hayvan dizisi, kafiye, kervan, sürü dizisi. <KT, TS,

KANAR>

1179 **Ḳaṭār**-ı üştür ile ba‘ zı tüccār / Yola düşüp giderdi şanki enhār

1281 Yetişdi āh ile Yūsuf **kaṭāra** / İrişdi bād-veş ol kühsāra

1296 **Ḳaṭār** ile nitekim ebr-i bārān / Develer taḡlara taḡıldı el-ān

1322 Ulu taḡlar gibi üştür **kaṭārı** / Ḳarār itdi ḳodı rāy-ı firārı

2076 Bulutlar gibi üştürler **kaṭārı** / Pür itdi lālezār u kühsārı

2157 **Ḳaṭār**-ı üştür aḳdı seyl gibi / Sürindi Mışra geldi Nıl gibi

4807 İrişdi Mışra bunlar nāme ile / **Ḳaṭār**-ı üştür ü hengāme ile

4879 Bulutlar gibidir üştür **kaṭārı** / Sürerdi şanki āhı rūzgārı

kaṭı [3] çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, aşırı derecede. <YTS, TS, ÖTS>

989 Derildi ḳapuya cem‘ oldı eṭfāl / Firāḳuñdan **kaṭı** ayruḳsıdır ḥāl

1892 Olupdur himmetünle **kaṭı** ḥasta / Nihāl-i ḳaddi āhından şikeste

2221 Lezīz idi **kaṭı** pālūde-i ter / Mürāyīler mesāvisine beñzer

kaṭılmak [1] iştirak etmek, karışmak, eklenmek, dâhil olmak. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

2080 Bu esbāba gelen māl oldu ilhāk / Bu deryāya **katıldı** niçe ırmağ
katıl [4] katleden, öldüren, helak eden, cana kıyan. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

423 Hışım haşımı gibi haşm olmaz ey dil / Olur semm-i helāhil zehr-i **katıl**

1053 Birisi olmadı bu kavle kāyil / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i **katıl**

1940 Cefā-yı derdmende māyil olma / Eli bağlı zebūna **katıl** olma

1944 Dehānuşsuz şeker bir zehr-i **katıl** / Lebūnsüz cām-ı mey semm-i helāhil

katıl [5] öldürme, helak etme. <KT, KO, LN, ÖTS, KUBBEALT>

802 Virürken Yūsufuñ **katline** igvā / Havāda ra‘d u berķ olur hüveydā

960 Hārāmī bir belādur hāş u ‘āma / Sebeb esbāb olur **katıl**-i enāma

3857 ‘Azīzūñ gūşına irdi bu ifsād / Çağırdı Yūsufuñ **katline** cellād

katıl etmek/eylemek [2] öldürmek, cana kıymak. <KUBBEALT>

959 Hārāmīnūñ degüldür böyle şanı / Koya esbābını **katıl** ide anı

2574 ‘Adāvet itdiler ihvānı nāgāh / Anı **katıl** eylediler ya‘lemu‘llāh

katmak [2]

1. bir şeyin içine, üstüne veya yanına, niteliğini değiştirmek veya niceliğini artırmak için başka bir şey eklemek, karıştırmak, ilave etmek. <TS, ÖTS>

2278 Biri on ol kadar arturdu fi‘l-hāl / Biri aña dañi **katdı** niçe māl

2. (bir kimseyi birinin yanına) yoldaş olarak vermek, birlikte göndermek. <KUBBEALT>

3516 Saña nār-ı maħabbet el uzatdı / Elüñ aldı ricāl-i ğayba **katdı**

katra [10] damla, damlayan şey. <KT, KO, LN, CÜDİ, KANARI>

97 Çıkar bir **katradan** deryā-yı ‘ummān / Turur bir zerrede hūrşid-i rahşān

1553 Çoğalmış ‘aşıkā mānend-i deryā / Orada **katraya** döndi Zelīhā

2642 Yüzinde dāne dāne **katralar** var / Şanasın mevc urur deryā-yı envār

2643 Ruḥ-ı pākinde olmuş **katralar** çin / Kırān itmiş meh-i bedr ile Pervīn

3338 Çiçekler yaprağı olurdı rīzān / Mişāl-i **katra**-i eşk-i ğarībān

3411 Şehā deryā-yı hüsnuñe ne noķşān / Olursa teşneye bir **katra** ihsān

3636 Kemāl-i baḥr-i hüsnuñe ne noķşān / Olursa teşneye bir **katra** ihsān

5014 Düşerdi yāsemīn olurdı ğaltān / Mişāl-i **katra**-i eşk-i yetīmān

katra katra [1] damla damla, damlayarak.

3080 Aķardı **katra katra** eşk-i ḥūn-bār / Dönerdi lāle-zāra iki ruḥsār

kattāl [3] çok öldürücü, çok katleden. Onay, “kattāl” kelimesinin “çok sert” demek olduğunu ifade eder. Halk arasında bu anlama örnek olarak “Bu sirke çok kattāl” cümlesini örnek verir. <KT, LN, OTAL, AÇDŞS>

- 1390 İki şaf kerpük ile çeşm-i **ḳattāl** / Ḳazā şāhīnidür açmış per ü bāl
- 1568 Mişāl-i bāde-i gül-reng ü **ḳattāl** / Gözine geldi kanlu yaşı fi'l-ḥāl
- 4347 Cihānda zālīm olana be-her ḥāl / Olur maẓlūmuñ āhı tıġ-i **ḳattāl**
ḳavī [1] sağlam, güvenilir; güçlü, kuvvetli. <KT, KO, LN, CÜDÊ>
- 3001 Bu fūrḳat bir vişāl-i manevidür / Bunı ol bildi kim 'aḳlı **ḳavidür**
ḳavl [12] söz, lakırdı, kelam; sözleşme, anlaşma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>
- 820 Şedidü'l-ḳalb olur ğāyetde zālīm / Mülāyīm idemez **ḳavl**-i mülāyīm
- 1053 Birisi olmadı bu **ḳavle** ḳāyil / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i ḳātil
- 1227 Şu **ḳavl** ile şataruz anı ammā / Bu yirde tırmaya aşlā vü ḳat'ā
- 2704 Zenün 'ahdi şınuḳ **ḳavli** yalandur / Deni dünyā gibi nā-mihribāndur
- 3819 Rivāyetdür daḫi bu **ḳavl**-i merġūb / Görindi Yūsufa ḥışm ile Ya' ḳūb
- 3916 Gerek 'ālī-cenāba **ḳavl**-i ma'ḳūl / Yüce taġlaruñ üstinden aşar yol
- 3974 Felekler ḳubbesi tıldı mu'ayyen / Şada-yı **ḳavl**-i mā-hāzā beşer den
ḳavl ü ḳarār [5] bir şeyi sözleşip bitirme.
- 646 Bu vech ile idüp **ḳavl ü ḳarārı** / Dirildi bunlaruñ bir yire varı
- 1137 Didi ey muḳtedā-yı ehl-i 'irfān / Ḳanı **ḳavl ü ḳarār** u 'ahd u peymān
- 1918 Ferāmūş eyledün **ḳavl ü ḳarārı** / Unutduñ bu ġarīb-i rüzġarı
- 4260 Enis idindi şāh-ı nāmdārı / Unutdı zıkr olan **ḳavl ü ḳarārı**
- 4290 Unutdurduġını aındurdı Bārī / Unutmuşdı geçen **ḳavl ü ḳarārı**
ḳavm [5] cemaat, ümmet, insan topluluġu. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>
- 558 Şafā kesb eylesün **ḳavmini** görsün / Hemān 'ālemde dünyālarca tırsun
- 796 Eyitdi anlara ey **ḳavm**-i 'āciz / Ne işdür bu ki şimdi iz idersiz
- 903 Ne gördi gördi ol **ḳavm**-i ḫarişi / Tutarlar ḳan bulaşmış bir ḳamışı
- 4030 Ben oldum zaḫmet-i zindāna rāzī / Şafādur **ḳavm**-i şūmuñ inḳırāzı
ḳavm u ḳabile [1] hısım, akraba.
- 715 Orada ağlaşup **ḳavm u ḳabile** / Vedā' eylerdi ol merd-i raḫīle
ḳavs [6]
1. yay, keman. <LT, KO, LN, OKÇULUK TERİMLERİ/2>
- 11 Beni Ya' ḳub-veş ḳıl pīr-i 'uşşāḳ / 'Aşādan **ḳavs**-i cisme bir kiriş taḳ
- 725 Sözüñ toġrusı birdür nitekim tīr / Seni yabana atdı **ḳavs**-i taḳdīr
- 984 Seni oḳ gibi atdı **ḳavs**-i taḳdīr / Kemān oldu ġamuñdan ḳāmet-i pīr
- 4751 Oḳa tıtdı bizi **ḳavs**-i melāmet / Oñulmaz ḫaşr olunca bu cerāḫat
- 5168 Suṭūr-ı nazmı ġüyā resm-i şemşir / Elif nūnuñ mişāli **ḳavs** ile tīr

2. Yay burcu. <KT, KO, KUBBEALT>

1488 Gözi Mirrîhi kılmış **Ḳavsi** menzil / Şaçını sünbüle beñzetti ‘âkıl

ḳavuşmak [1] ayrı kalınan, sevilen bir kimseyle bir araya gelmek, onu yeniden görmek, buluşmak, görüşmek, söyleşmek. <TS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

605 **Ḳavuşdı** ḥasret olan ḥasretine / Değişdi fūrḳâtını vuşlatına

ḳavuşdurmak [1] kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak. <TS, KUBBEALT>

4777 Cihānda bîñ bir aduñ ḥömetine / **Ḳavuşdur** ben ḥazîni ḥasretine

ḳaya [1] büyük ve sert taş kitlesi. <TS, KUBBEALT>

1197 Çekerken delvi ol pîr-i cihān-bîñ / **Ḳayasından** ziyāde oldu sengîñ

ḳayd [33] bağlama, bağlanma, bağ, pranga, zincir [*mec.*] endişe, tasa, kaygı. <KT, KO,

LN, OTAL, AHTERÎ, KUBBEALT>

355 İder şāhîñ-i ‘ışḳa cânını şayd / Vişāl (ü) fūrḳat olmaz kendüye **ḳayd**

1089 İrişdi gūşına ḥâtifden āvāz / Didi kıl **ḳayd**-ı ḡayrı dilden ifrāz

1092 Olupdur **ḳayd**-ı Yūsuf saña ḥāyil / Yüri bu ḡill u ḡışdan pāk olḡıl

1095 Benātu’n-na‘ş gibi **ḳayd**-ı eṭfāl / Perişān eyler insāni be-her ḥāl

1096 Oyalar cânib-i Ḥaḳdan ricālî / Żarūrî derd olur **ḳayd**-ı ‘ayālî

1855 Ḳuyūd-ı māsivādan geçdi muṭlaḳ / Teninde **ḳayd**-ı cānān ḳaldı ancaḳ

3538 Ḥalās olduñ ḡamından kāyinātuñ / Cihānuñ **ḳaydına** yok iltifātuñ

2379 Kesildi ḥātırından **ḳayd**-ı fānî / Velāyet ıssı oldu şems-i cānı

2755 Kişi bir derde olsa nāgehān tuş / İder bir **ḳayd**-ı āḥarla ferāmūş

2757 Zeliḥā **ḳaydına** oldu muḳayyed / Ḳuyūd-ı āḥar oldu cümle müsned

4119 Yüzi gülgüne **ḳaydından** mu‘arrā / Cemālî ḥüsn-i Yūsufdan müberrā

4368 Berî oldu teni **ḳayd**-ı güherden / Sebük-bār eyledi zencîr-i zerden

E7 Zihî şuḡl-ı celāl ü **ḳayd**-ı pür-ḥāl / Ḳuyūd-ı ḡayrı eyler cümle battāl

E17 Sevinme devlete faḳra yerinme / Belāya tınma anı **ḳayd** idinme

ḳayd-ı ‘ālem/cihān/dünyā [9] dünya bağları.

1861 Olup **ḳayd**-ı cihāndan fāriḡu’l-bāl / Bu minvāl üzre geçdi bir iki sāl

3394 Ferāmūş itdiler **ḳayd**-ı cihānı / Ḳodılar maḥzarında şayd-ı cānı

4224 Dil-i dīvānesine **ḳayd**-ı ‘ālem / Firāḳı gibi menfūr oldu ol dem

4229 Kişiye cām-ı ‘ışḳ-ı cāvidānî / Ferāmūş itdürür **ḳayd**-ı cihānı

4231 Olagör sālîk-i rāh-ı İlāhî / Keser **ḳayd**-ı cihānı tîḡ-i āhı

4409 Uşanmış idi cān-ı nā-tüvāndan / Elin çekmiş idi **ḳayd**-ı cihāndan

4975 Yetiş gel şem‘-i cem‘-i enbiyā ol / Ḥalās ol **ḳayd**-ı ‘ālemden şafā bul

5034 Vişāl-i yāra ölümdür vesīle / Muḳayyed olma **ḳayd-ı ‘ālem** ile

E10 Dimāğında anuñ kim var cününü / Olurmuş **ḳayd-i dünyānun** zebūnı

ḳayd-ı belā [2] bela bağı, bela zinciri. <KANARI>

798 Urup öldürmemek ‘ayn-ı ḥaḫādur / Siz ölince bir **ḳayd-ı belādur**

3255 Cününüñ kendüñe **ḳayd-ı belādur** / Vücūduñ ‘āleme ‘ayn-ı ‘anādur

ḳayd-ı ihtirāzī [1] ihtiraz kaydı, bir hususta ileri düşünerek konulan ve çekinmeyi gerektiren kayıt, çekince. <KUBBEALTI, KANARI>

2952 Niyāz itdükçe yār artursa nāzı / Murād idinme **ḳayd-ı ihtirāzı**

ḳayd-ı māsivā [2] dünya bağılılığı. <KANARI>

362 Maḥabbet tiğ-i **ḳayd-ı māsivādur** / Maḥabbet âteş-i ḳaşr-ı riyādur

1815 Ferāmūş eyle **ḳayd-ı māsivāyı** / Yüri bīgāne kıl her āşināyı

ḳayd u bend [5] bağlama, bağ.

1263 Bu **ḳayd u bend** ile mazlūm-ı mezkūr / Nüzūl itdi o ḳabre nitekim nūr

1857 Maḥabbet bāğının serv-i bülendi / Bu **ḳayd u bendi** gāyetde begendi

2008 Çıḳardı **ḳayd u bendin** ḥurrem ü şād / Belādan serv-i ḳaddi oldı āzād

4019 Ya bu miskīnūñe luḫfuñ nişār it / Ya **ḳayd u bend-i** ḥabsi ihtiyār it

4070 Gören bāğ-ı cemālī zīnetini / Unutdı **ḳayd u bendi** zaḫmetini

ḳayırmak [4] önem vermek, ilgilenmek, mukayyet olmak. <YTS, ÖTS>

702 Gözüñi göñlüñi Ḥaḳdan ayırma / Tevekkül eyle dünyāñı **ḳayırma**

1727 Beni şimden girü hergiz **ḳayırmaz** / Şafā vü zevḳ u şevḳumdan ayırmaz

4946 Gözüñüz ‘ayn-ı t̃ā‘atdan ayırmañ / Rızā-yı nefis-i mezmūmı **ḳayırmañ**

ḳayırmaz [1] beis yok, zarar vermez, önemi yok.

549 Tevaḳḳuf Yūsuf içündür **ḳayırmaz** / Erenler cān virür cānānı virmez

ḳāyıl [5] razı, rıza gösteren. <KT, KO, LN, KANARI>

612 Seni her fende ilzām itse kāmīl / Degülsin zerrece ma‘ḳüle **ḳāyıl**

ḳāyıl olmak [2] razı olmak, rıza vermek, inanmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

981 Senüñ tatlu sözüñe öğrenen dil / Senüñ gayruña hīç **olur** mı **ḳāyıl**

1102 ‘Asā en tekrehū dan olma gāfīl / Ne kim Ḥūdan gelür **ol** aña **ḳāyıl**

ḳāyıl olmamak [2] ihtilaf üzere olmak, rıza vermemek, muhalefet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1053 Birisi **olmadı** bu ḳavle **ḳāyıl** / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i ḳātīl

2034 Birine varmağa **olmadı ḳāyıl** / Birinüñ **olmadı** maḳşūdı ḥāşıl

ḳāyim [3]

1. ayakta durucu, duran; mevcut, baki. <KT, KO, LN, OTAL>

kāyim olmak [2] durmak, varlığı sürüp gitmek, daim olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

3249 Benüm ağladuğum budur ki dāyim / Ğam-ı ‘ışkımla her kim **oldı kāyim**

3445 Anuñ zātiyle **kāyim oldı** dünyā / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı deryā

2. birinin yerini tutan, birinin yerine geçen. <KT, KUBBEALTİ>

kāyim-makām [1] birini yerine geçen, yerini tutan, vekil.

3385 Bu idi kaşdı makşūdı merāmı / Ki ola hufyeten **kāyim-makāmı**

kāyināt [22] mevcudat, var olan şeylerin hepsi. <KT, KO, LN, CÜDİ, KANARI>

146 Çü rüz-i oldı rüz-ı mu‘ cizātı / Uyandurdu uyurken **kāyinātı**

162 Ser-ā-ser ‘ayn idi hırşid-i zātı / Bir uğurdan görürdü **kāyinātı**

575 Kemerle aldı fahr-i **kāyinātı** / Yapışdı halka-i bāb-ı necātı

775 Bizi kor saña eyler iltifātı / Akıtduñ kendüñe hep **kāyinātı**

910 Acırlar ol meh-i ferhunde-zāta / Bir ateş düşdi gūyā **kāyināta**

1880 Ricāl-i gayba beñzersin hemānā / Gezersin **kāyinātı** tā ser ü pā

1930 Vücuduñ ‘aynıdur Āb-ı Hayātuñ / Yuduñ yüzi qarasın **kāyinātuñ**

2355 Eyā Tūr-ı niyāzuñ nūr-ı zātı / Uyarduñ ‘ışkuñ ile **kāyinātı**

2407 Kime kim oldı cām-ı iltifātı / Ne kendüyi bilür ne **kāyinātı**

2530 Zeliḥānuñ ziyāde iltifātı / Melül eylerdi fahr-i **kāyinātı**

2549 Beyān it ḥadişāt-ı **kāyinātı** / Ola kim sözlerüñ Āb-ı Hayātı

2639 Biraz seyr itdi naṭ‘-ı **kāyinātı** / Şeh-i ‘ālem evine sürdi atı

3051 Hemān İskender olur **kāyināta** / Aqar gönli anuñ Āb-ı Hayāta

3060 Ararsañ **kāyinātı** Qāf-tā-Qāf / Bulınmaz degme bir ādemde inşāf

3231 İrişdi **kāyināta** vecd ü ḥālāt / Bile ağlardı anuñla semāvāt

3498 Çıkarıdı **kāyinātuñ** aq libāsın / Geyürdi bir qara mātem pelāsın

3538 Ḥalās olduñ ğamından **kāyinātuñ** / Cihānuñ kaydına yok iltifātuñ

4063 Zuhūr itdi kemāl-i mu‘ cizātı / Şefī‘ idindi ḥalk-ı **kāyinātı**

4227 Pür itdi Yūsuf ile **kāyinātı** / Yazıldı bu müsellemlik berātı

4322 Kerāmātı kemāl-i mu‘ cizātı / Muḥibb-i muḥliş itdi **kāyinātı**

4954 Baqan ‘ayn-ı ṭama‘ la **kāyināta** / Baqabilmez gözi mir’āt-ı zāta

5024 Meger seyr itmek için **kāyinātı** / Öñine çekdiler bir yaḥşı atı

Ḳayyūm [2] zeval bulmayan, devamlı kaim olan, başlangıcı bulunmayan, yaratıklarını dilediği gibi yöneten, ezelden ebede kadar kaim ve mevcut olan Allah. <KT, CŪDÎ, DÎNÎ KAVRAMLAR>

232 Bu Yahyâ bendeñi ey Ḳayy u **Ḳayyūm** / Vişâlūñ ‘âleminden kılma mahrûm

3894 Elif ḳaddi gibi toğrıdur ol yâr / Bi-ḥaḳḳ-ı Ḳâdir u **Ḳayyūm** u Ḳahhâr

ḳazâ [12]

1. her husus hakkında Allah’ın ezeli hükmünün gerçekleşmesi. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

692 **Ḳazâ** eydürdi ey şâh-ı nübüvvet / Olur bayram içün her zîb ü zînet

1390 İki şaf kirpük ile çeşm-i ḳattâl / **Ḳazâ** şâhînidür açmış per ü bâl

1503 Benek altunlular geyse sezâdur / Peleng-i ḳulle-i Ḳâf-ı **ḳazâdur**

1899 Vücûda geldi ‘ışḳuñ muḳteżâsı / **Ḳazâ**-yı ‘ışḳuña oldı rızâsı

Aşağıdaki tanıkta “Olup biteni değiştirmeye insanın gücü yetmediğine göre meydana gelen kötü bir olayı kabullenmekten başka çare yoktur.” anlamındaki “Kazaya rıza gerek/Kazaya rızadan başka çare yok” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

742 Budur sırr-ı velâyet muḳteżâsı / Ola Ḳaḳḳuñ **ḳazâsına** rızâsı

2. kasıt olmadan hatadan ileri gelen hâl, tehlike. <KT, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

780 İrişdi bir **ḳazâ**-yı nâgehânî / Yumuldu ağzı tutuldu dehânî

2958 Vücûdî sâḳî-i bezm-i belâdur / Belâ-yı ‘ışḳı görünmez **ḳazâdur**

3019 Sa‘ âdetle hemân dünyâda şağ ol / Belâlardan **ḳazâlardan** ırağ ol

3066 Zeliḥâ bir **ḳazâ** ile yañılsa / Niyâz itse şeker gibi ezilse

3899 **Ḳazâya** ḥüsn-i ta‘ bîr oldı ḳalḳan / Belâ-yı şerri te’ḥîr itdi ol ân

4449 Görinmez bir **ḳazâdur** ‘ışḳ-ı cânân / Ḳalâş olmaz ölince andan insân

5075 Görinmez bir **ḳazâdur** mevt-i âdem / Başîret üzre olmaz ‘ayn-ı ‘âlem

ḳazanmak [2] edinmek, sahip olmak, elde etmek. <TS, ÖTS>

3529 Ḳoduñ gitdüñ ‘anâşır çâr tâḳın / **Ḳazandüñ** ‘âlem-i bâlâ mezâḳın

Aşağıdaki tanık “Çalışan bir insan için para kazanmak zor değildir; fakat kazanılan parayı tutmak oldukça zordur.” anlamındaki “Kazanmak kolay, saklamak/tutmak zor.” atasözünü karşılamaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

670 **Ḳazanur** genc ü mâlî âdem ammâ / O mâlî şaḳlamaḳdadur temâşâ

ḳazdurmak [1] kazmak işini yaptırmak, hak veya nakşettirmek. <KT, TS, KUBBEALTİ>

2181 Ḳapusı üzre anı **ḳazdururdu** / Yıluñ târiḥin anda yazdururdu

kazılmak [1] kazmak işi yapılmak, oyulmak, hak ve nakşedilmek. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

4958 Bu sözler kaşr-ı Cemşide yazılmış / Ser-â-ser mermer üstinde **kazılmış**

kazınmak [2] kesici veya sert bir aletle üstünden ince bir tabaka ince bir tabaka kaldırılmak; izi kalmayacak şekilde çıkarılıp atılmak. <ÖTS, KUBBEALTI, TS>

1585 **Kazındı** levh-i dilden nakş-ı ağıyar / Hemân efkâr-ı yâr oldu aña kâr

2327 **Kazındı** levh-i dilden nakş-ı ağıyar / Hemân gönlinde kaldı rûy-ı dildâr

kazıyye [2] iş, husus, mesele, dava. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

810 **Kazıyye** Yûsufa oldu çü ma' lûm / Didî lâyıq degül bu rây-ı mezmûm

1047 Girü cem' oldu evlâd-ı cefâkâr / Didiler bu **kazıyye** oldu düşvâr

kâzib [1] yalan söyleyen, yalancı, hakiki olmayan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL> Tanıkta geçen “şubh-ı kâzib” ifadesi “güneş doğmadan önce görülüp kaybolan aydınlık” anlamına gelir (bk. şubh-ı kâzib).

920 Yalancıya ne tâlib ol ne râgıb / Siyeh-rûdur mişâl-i şubh-ı **kâzib**

kazmak [2] nakşetmek, oyarak yazmak; ince uçlu bir çelik kalemle metal veya taş üzerine yazı ve resim yapmak, hakketmek. <YTS, ÖTS, KT>

2838 Bu nakş-ı her güzergâha yazardı / Anuñ altında adını **kazardı**

2843 Tolanup 'âlemi mânend-i pergâr / Yazup **kazduğımı** yoklardı tekrâr

ke-mâ-hî [1] olduğu gibi, tam manasıyla, hakkıyla. <KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

4915 Koma fûrkatde Yahyâyı İlähî / Vişâlün mihrine ırgür **ke-mâ-hî**

ke-mâ-kân [5] olduğu gibi, eskisi gibi, evvelki gibi. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

2004 Kâdimî tavr u ' unvânı **ke-mâ-kân** / Görinmez mâh-ı ruhsârında noşşân

2845 O cânibde idüp her şehri seyrân / Girü bu şüreti yazdı **ke-mâ-kân**

3648 Zeliḥâ bulmadı bu derde dermân / Fiḡân u nâleler itdi **ke-mâ-kân**

4517 Tûlû' itsün baña ḥurşid-i iḥsân / Bahâr-ı ḥüsnümi açsun **ke-mâ-kân**

4686 İrişdi Yûsufa bunlar **ke-mâ-kân** / Du' âlar itdiler bî-ḥadd ü pâyân

kebâb [1] susuz olarak ateş üzerinde kızartılmış veya pişirilmiş et. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>

2776 O gice bezme 'azm itdi Zeliḥâ / **Kebâb**-ı murḡ u mâhî oldu peydâ

kebâyir [1] büyük günahlar, çok günah olan ameller, “kebîre”nin çoğulu. <CÛDÎ, KO, OTAL>

2765 Şaḡâyirden berî gönli ḥümâsı / **Kebâyirden** müberrâ kibriyâsı

kebg [] keklik. <KT, KO, LN, BURHÂN>

kebg-i derî [1] sesi güzel büyük keklik. Diğerlerinin iki katı büyüklüğünde olur. Sesinin ve gövdesinin güzelliği ile dikkat çeker. <FZ, ADŞS>

2981 Kılur **kebg-i derî** tağlarda âvâz / Olur âvâzı anuñ da‘ vet-i bâz

kebîr [2] büyük, ulu, koca. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

125 Nübüvvet kaçırnuñ şâh-ı **kebîri** / Velâyet şehrinüñ mâh-ı münîri

990 Bu iklîmüñ şağîri vü **kebîri** / Olupdur derd-i hicrânüñ esîri

kebk-reftâr [1] keklik yürüyüşlü.

1693 Seni şehbâz-ı dest-i ‘ışk dildâr / Şikâr itmiş gibi ey **kebk-reftâr**

kebûter [4] güvercin. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ, TDEK>

1516 Kimi sâzende kimi hoş-âvâz / İderdi ol **kebûterlerle** pervâz

1951 Sever dîvâne gönlüm bir hümayı / **Kebûter** gibi olmuştur havâyî

3493 Güneş bir ak **kebûter** gibi indi / Gicenüñ büm-ı şûmından uşandı

3703 Havâ-yı nefis ile ney gibi tolma / **Kabûter** gibi oynar başlu olma

kedûret [1] bulanıklık; gam, mahzunluk. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

1239 **Kedûret** zâyil olmayınca gitmen / Hukûk-ı akırabâyı zâyî‘ itmen

kefenlü [1] kefene sarılmış. <KT, TS>

2583 Bir ihrâma değışdi hep libâsın / **Kefenlü** meyyite döndi şanasın

keffe [] kefe, terazi gözü, terazinin eşya konulan tablası. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

keffe-i mizân [2] tartı avucu. <BMS>

3349 Büyüklükde küçüklükde berâber / Meşelde **keffe-i mizâna** beñzer

4519 Elüm tolsun zer-i hâlişle tekrâr / Mişâl-i **keffe-i mizân**-ı dînâr

kehkeşân [1] hacılar yolu, Samanyolu. Gökyüzündeki yıldız kümesi. Kelime olarak

“saman çekenler, götürenler” demektir. Kerpiç ustalarına saman taşıyanların düşürdükleri kırıntılardan kinaye olarak bu isim verilmiştir. <KT, KO, BURHÂN, ADŞS>

2775 Getürdi Zühre sâzını miyâna / Derildiler sımât-ı **Kehkeşâna**

kelâm [26] söz, lakırdı; birkaç cümleden oluşan ve kendi başına bir maksat ifade eden söz ve ibare. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

33 **Kelânum** zübdetü’l-envâr olsun / Zebânum tîğî gevher-dâr olsun

504 Konuklarlardı ol yâr-ı be-nâmı / Ta‘âm üstinde bu idi **kelâmı**

533 Görür Ya‘kûbı hergiz ‘ışka döymez / **Kelâm**-ı mâni‘ -i cânâna uymaz

620 Anuñla sır-ı vahdet söyleşürdi / **Kelâm**-ı ‘ilm ü hikmet söyleşürdi

- 952 Girü döndürdiler sevķ-ı **kelāmı** / Didiler anı öldürdi ھرāmı̄
- 1119 Ne istifsār ide ne aña nāmın / Diline almaya Yūsuf **kelāmın**
- 1975 İşitdi Yūsufuñ luţf-ı **kelāmın** / Yüz urdı ayağına şordı nāmın
- 2049 ‘Azize řāh-ı mağrib yazdı nāme / Selām itdi güher dizdi **kelāma**
- 2570 Eyā ĥüsn ilinüñ řāh-ı benāmı / Dimek olmaz o göynüklü **kelāmı**
- 2606 Ĥazın āvāz ile Ya‘ķūba ol pır / **Kelāma** geldi ķıldı ĥüsn-i ta‘bır
- 2630 Didi olsun saña Ĥaķķuñ selāmı / Buyur kimden iřitdüñ bu **kelāmı**
- 2635 Düşinde vāridātınuñ peyāmı / Bu tıfluñ sözi ol pırüñ **kelāmı**
- 2767 Ĥarīdārına olmaz iltiyāmı / Maĥabbet semtine düşmez **kelāmı**
- 2955 Zelīĥā döndürüp sevķ-ı **kelāmı** / Kelāma çekdi sulţān-ı benāmı
- 3012 Dil uciyle virür oldı selāmı / Kesildi iltiyām ile **kelāmı**
- 3215 **Kelām**-ı Yūsufı güş itdi dāye / Didi tafşıl ile ol mübtelāya
- 3224 Mecālī ķalmadı feth-i **kelāma** / Yıkıldı ķādir olmadı ķıyāma
- 3265 Ziyāde tālīb oldı bu merāma / Bahāne oldı tekşır-i **kelāma**
- 3271 Edā-yı ĥüb ile luţf-ı **kelāmın** / Kemāl-i iltiyām ile selāmın
- 3793 Ķapadı ķapuyı açdı dehānı / **Kelāma** başladı şırın zebānı
- 3924 Ziyāfet emri irişdi tamāma / Zelīĥā başladı feth-i **kelāma**
- 4309 Didi itdüm aña zulm-i řarīĥi / **Kelāmuñ** toğrısı sözüñ řaĥīĥi
- 5153 Oķursa ağız yakışmaz **kelāma** / Yazarsa bā‘ iş olur inhidāma
- 5167 Olur řaĥn-ı **kelāma** yazduğı lām / Miřāl-i sünbül-i yār-ı dil-ārām

kelām etmek [1] konuşmak, söz etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1906 **Kelām itdi** meh-i ‘ālī-cenāba / Bülend āvāz ile geldi ĥiţāba
- Kelāmu’llāh** [1] Allah’ın sözü, Kur’an. <KT, OTAL>
- 341 Ĥurūfı itmeyince ādem ezber / **Kelāmu’llāh** aña olmaz müyesser
- kelīsā** [2] kilise, Hristiyanların ibadet ettikleri yer. <KT, KO, FZ, CŪDŨ>
- 3476 Göñülden gitdi zulmet nūr tıldı / **Kelīsālar** bezendi mescid oldı
- 3951 Göz açdı ķaldı ‘avretler hemānā / Miřāl-i naķş-ı taşvır-i **kelīsā**
- kellā** [2] hiç, asla, hiçbir vakit. <KT, KUBBEALTI> Tanıklarda “ĥāřā ve kellā” şeklinde kullanılmıştır (*bk.* ĥāřā ve kellā).
- 1018 Didi feryād ile *ĥāřā ve kellā* / Bu işler aşlumuzdan gelmez ařlā
- 4061 Gelürdi ĥaybdan bir şavt-ı zībā / Dir idi cehr ile *ĥāřā ve kellā*
- kelle** [1] baş, kafa, başın tepesi. <KT, KO, KANAR>
- 440 Ėanemden muğtenem olinca ādem / İrişmez **kellesine** gelle-i ĥam

kem [4] az, noksan, eksik. <KT, KO, LN, OTAL>

- 88 Fezâ-yı kibriyâsında bu ‘âlem / Olur mikdârda bir noktadan **kem**
 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ömr-i âdem / Cihân içre ola günden güne **kem**
 E24 Vişâlün ‘âlemi bir dem degüldür / Belâ vü ıztırâbı **kem** degüldür

kem pâyeye [1] rütbesi düşük, itibarı az olan. <KO, ÖTS>

- 2393 O bâlâyâ irişmez dest-i idrâk / Anuñ **kem pâyesidür** fevķ-i eflâk

kemâl [64]

1. noksansızlık, tamlık, mükemmeliyet, bir şeyin bütün parçalarının yerli yerinde ve tam olması.

<KT, KO, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

- 6 Hezârân Yûsufuñ mâh-ı cemâli / Senüñ mihrünle bulmuşdur **kemâli**
 615 Kişinüñ olsa gün gibi **kemâli** / Olur her gün hasûduñ pâyemâli
 1525 Cemâli bedri bulmamış **kemâli** / Maḥabbet gevherinden güşî ḥâlî
 2024 Güzellikde bulunmazdı mişâli / **Kemâlinde** idi fazl u kemâli

2. insanın malumat ve güzel ahlak yönünden noksansız ve mükemmel olması, ahlak, ilim ve fazilet bakımından tam bir olgunluğa erişmiş olması durumu, ilim, fazilet. <KT, KUBBEALT>

- 368 Nübüvvet nûrının fazl u **kemâli** / Ḥalîlu’llâha itdi intikâlî
 868 Ferîdü’l-‘aşrıyam mihr-i cemâlün / Vaḥîdü’d-dehriyem şehr-i **kemâlün**
 2024 Güzellikde bulunmazdı mişâli / Kemâlinde idi fazl u **kemâli**
 2609 **Kemâl** ehli zarîf ü nükte-perdâz / Daḥî tâze yigit her fende mümtâz
 4273 **Kemâl** ehli olur maḥbûl-i dergâh / Açar gün gibi ḳurb-i ḥazrete râh
 4274 Olur begler **kemâl** ehline muḥtâc / Gelür başa mişâl-i dürretü’t-tâc
 5113 Ḥazer eyle ḥaṭ-ı cânân mişâli / Getürme şûrete gizlü **kemâli**

3. Tamlama ile kullanıldığında “büyük bir, son derece” anlamlarını verir. <KANARI>

- 107 Ḳaşı güyâ ki medd-i Sûre-i Ḳâf / **Kemâl**-i ḳudretine Ḥaḳḳuñ inşâf
 250 Üşenmez yel gibi yol zaḥmetinden / Ḥuzûr itmez **kemâl**-i ḡayretinden
 279 **Kemâl**-i zühd ile meşhûr u mevşûf / Şalâḥı Şeyḥ-i Kerḥî gibi ma’rûf
 401 Didi bu oğlumı peygamber eyle / **Kemâl**-i ḥikmetüne mazḥar eyle
 569 O ḡayb olan kemer mânend-i hâle / Ṭolanmış anda ol bedr-i **kemâle**
 1858 **Kemâl**-i ‘ışķ-ı pâki kıldı te’şîr / Delindi baḡrı feryâd itdi zencîr
 1913 **Kemâl**-i ‘aḳlumu itmezler idrâk / Cününü var diyü eylerler imsâk
 1961 Mezîd olsun **kemâl**-i iltiyâmı / Görinsün yüzünün bedr-i tamâmı
 2137 **Kemâl**-i şevḳını zevķ u şafâsın / ‘Ulüvv-i şânı ile kibriyâsın
 2273 Vişâli derdi ḥalķa oldı sârî / Elem virdi **kemâl**-i iştihârı

- 2367 Hudā ‘arz eyleyüb nūr-ı **kemālin** / Uyarur cümleñün şem‘ -i cemālin
- 2382 Sebīl itdi tarīk-ı Hāḫda mālin / Hüveydā kıldı ḥurşid-i **kemālin**
- 2573 **Kemāl-i** ‘ilm ile meşhūr u ma‘lūm / Daḫi ma‘şūm idi ol yār-ı maḫlūm
- 2636 Ḥayāt-ı Yūsufını kıldı taşdıḳ / **Kemāl-i** şıḫhatini bildi taḫḳīḳ
- 2944 **Kemāl-i** ‘ışḳ odur kim ‘aşıḳ-ı pāk / Ḥicābı perdesini eyleye çāk
- 3271 Edā-yı ḥüb ile luṭf-ı kelāmın / **Kemāl-i** iltiyām ile selāmın
- 3279 Zelīḫānuñ şalāḫı ḡālib oldı / Ki taḫşīl-i **kemāle** ṭālib oldı
- 3488 **Kemāl-i** ‘ışḳ ider ‘uşşāḳı şākir / Olamaz dilber istiḡnāya ḳādir
- 3636 **Kemāl-i** baḫr-i ḥüsnüñe ne noḳşān / Olursa teşneye bir ḳaṭra iḥsān
- 3828 Zelīḫānuñ perişān oldı cānı / **Kemāl-i** ḫırşı maḫrūm itdi anı
- 4040 **Kemāl-i** ‘ışḳını tuymış ezelden / Ḳomaz ammā ki istiḡnāyı elden
- 4063 Zuhūr itdi **kemāl-i** mu‘cizātı / Şefī‘ idindi ḫalḳ-ı kāyinātı
- 4249 Kiminüñ düşini ta‘bır iderdi / **Kemāl-i** ‘ilmini taḳrīr iderdi
- 4271 Ögerseñ öḡ **kemāl-i** bī-zevāli / Ḳılur ıssını memdūḫü’l-ehālī
- 4276 Yayıldı Yūsufuñ mihr-i **kemāli** / Nitekim pertev-i nūr-ı cemāli
- 4292 Mübārek adı Yūsuf kendü maḫbūb / **Kemāl-i** faḫl ile merḡūb u maṭlūb
- 4307 Getürdi cümle istifsār kıldı / **Kemāl-i** şıḫḳını fehm itdi bildi
- 4322 Kerāmātı **kemāl-i** mu‘cizātı / Muḫibb-i muḫliş itdi kāyinātı
- 4549 **Kemāl-i** şefḳat ile Yūsuf ol ḫīn / Ḳolın boynına kıldı ṭavḳ-ı sīmīn
- 4630 Seḫā-yı şāh-ı Mısr oldı ḫikāyet / **Kemāl-i** ‘adlin itdiler rivāyet
- 4898 **Kemāl-i** şevket ile devlet ile / Sipāh-ı nuşrat ile keşret ile
- 4910 **Kemāl-i** ‘izzetinden şefḳatinden / Hemān Yūsuf daḫi indi atından
- 5097 **Kemāl-i** devlet ile olma ḫandān / İrer bedr-i tamām-ı ‘aḳla noḳşān
- 5150 Hüveydā eyledüm mihr-i **kemāli** / Beyān itdüm getürdüm ḳāle ḫālī

kemāl-i ḫayret [1] tam hayret. <BMS>

- 1574 **Kemāl-i ḫayretinden** ‘aḳlı şaşdı / Yaşınıñ seyli deryāya ulaşdı

kemāl-i ḫüsn [7] tam güzellik. <BMS>

- 1374 Muvāfiḳ zāt-ı pākine şıfātı / **Kemāl-i ḫüsnidür** bu mu‘cizātı
- 1395 Nice vaşf idem ol şāh-ı cemāli / **Kemāl-i ḫüsninüñ** budur delīli
- 1554 **Kemāl-i ḫüsn** ile ferd ü yegāne / Şıḡışmaz gün gibi mülk-i cihāna
- 2402 **Kemāl-i ḫüsn-i** taşvīrine şābāş / Baḳan mihr-i cemāline döker yaş
- 2816 **Kemāl-i ḫüsn** ile oldı müselleme / Ölümlüsi dirildi cümle ‘ālem
- 3480 Elif ḳaddüñ olup a‘lādan a‘lā / **Kemāl-i ḫüsnüñ** olmış daḫi zībā
- 5099 **Kemāl-i ḫüsnile** öḡünme ṭınma / Şi‘ār-ı müste‘ār ile geḫinme

kemāl-i luṭf [2] bağışın büyüklüğü, bağışın noksansızlığı.

542 Senüñ säyeñde hoşdur âfitâbum / **Kemāl-i luṭfuñ** arturdı hiçâbum

2694 Cefâ şanma bunı ‘ayn-ı vefâdur / **Kemāl-i luṭf** u ihsân u ‘aṭâdur

kemāl-i luṭf ile [1] büyük bir incelik göstererek. <KANARI>

1802 **Kemāl-i luṭf ile** ey verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i İbrâhîme beñzer

kemāl ile [1] tamamen, mutlaka. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4275 **Kemāl ile** anuñ kim şöreti var / İki ‘âlemde ḳadr ü ‘izzeti var

kemâle ermek [7] maddi ve manevi bakımdan olgunluk derecesine ulaşmak, olgunlaşmak.

740 Mürebbi olmasa ‘uşşâḳa fūrḳat / **Kemâle iremez** mihr ü maḥabbet

3245 **Kemâle irişince** ‘ışḳ-ı dildâr / Olur ma‘şûḳ ‘ayn-ı ‘âşîḳ-ı zâr

3542 **Kemâle irmedi** mi ‘ışḳ-ı dildâr / Degüldür ṭâli‘-i sa‘düm baña yâr

4088 Maḥabbet ehli beñzer ol hilâle / **İrer** noḳşân ile âḫir **kemâle**

4406 Ḳaçan kim ‘ışḳ-ı pāk **irse kemâle** / Elem bir ‘âlem olur ehl-i ḥâle

4529 Ğam-ı yâra zevâl olur ḥavâle / Ḳaçan kim **irişe** ḥadd-i **kemâle**

4562 **Kemâle irdi** îmân-ı Zeliḥâ / Mu‘în oldu aña her yirde Mevlâ

kemân [31] yay, kavis. Ok atmaya yarayan kavis şeklinde bir çubuğun iki uçlarına bir kiriş takılmış savaş aletidir. Savaş aleti olarak anılabileceği gibi sevgilinin kaşına da benzetilir.

Âşığın beli de cevır ve hasretle kemana dönebilir. <KT, KO, LN, ADSS, TDEK>

12 Ḳaçan kim ḳâdir olam bu **kemâna** / İrişür tîr-i maḳşûdum nişâna

72 Şihâbuñ tîri vü çarḫuñ **kemânı** / Olupdur vaḥdet-i zâtı nişânı

155 **Kemân**-ı mu‘cizâtı tîr şaldı / Çagatay ilin ol nâmeyle aldı

488 Ecel ‘ömrüñ **kemânın** aldı yaşdı / Benüm boynuma dil bağını aşdı

578 Ḥazer eyle **kemân**-ı ḳâmet-i pîr / Şaḳîye beddu‘â ile atar tîr

642 İdüp tîr-i fesâdına nişâne / Elif ḳâmetleri döndi **kemâna**

921 **Kemânuñ** olur ellerden ‘azâbı / Dükenmez egrinüñ hiç iztirâbı

984 Seni oḳ gibi atdı ḳavs-i taḳdîr / **Kemân** oldu ḡamuñdan ḳâmet-i pîr

1027 **Kemân** itmiş vücûdın oḅlı yâsı / Atılmış oḳ gibidür beddu‘âsı

1298 Deveden indi ḳaldı kârbândan / İrişdüm aña oḳ gibi **kemândan**

1391 İki ḳaşı çekilmiş iki şemşîr / **Kemân**-ı fitneye müjgânları tîr

1550 Celâl ile ṭurur ḳaşı **kemânı** / Görinür anda istiḡnâ nişânı

1654 Maḥabbet oḳınuñ olmaz nişânı / Toḳınur zaḫmı görünmez **kemânı**

1683 Evinde cümle evbâşı buranuñ / Çeker adını her ḳaşı **kemânuñ**

1702 **Kemân** itdi vücûdum fîkr-i vuşlat / Göñülden geçmez illâ tîr-i fūrḳat

- 2078 Nişanı kondı ol kaşı **kemānuñ** / Yoğ idi ḥadd ü ḥaşrı armağānuñ
 2301 Anuñçün kâmetüm döndi **kemāna** / Ki tîr-i ‘ışkına oldum nişâne
 2669 **Kemān**-ı ğamdan oğ gibi atıldum / Bunuñla iki kapuya şatıldum
 2970 Güc eyler illere kaşı **kemānı** / Daḥi görmiş degül sultānum anı
 3069 **Kemāndan** egrilik zann eylese tîr / Hemān eyler ḥalāş olmağa tedbîr
 3381 İderse daḥi tîrine nişâne / Tevāzu‘ eyleñ ol kaşı **kemāna**
 3939 Çekilmiş tîge dönmiş ebruvānı / Qurılmış ceng içün kaşı **kemānı**
 3946 **Kemān**-ı bî-amān ol kaşı nūnı / Sinān-ı cān-sitān müjgān-ı ḥūnî
 4426 Bu keşretde yok ol kaşı **kemānum** / Benüm zîrā ki deprenmez nişānum
 4940 Elif qaddini döndürdi **kemāna** / Belürdi ölüm oğından nişâne

kemān ebrū [6] yay kaşlı, keman kaşlı, kaşı yay gibi olan sevgili. <KANAR/>

- 500 Kaşāvetden siyāh itdi libāsın / **Kemān ebrūsı** tutdı kara yasın
 994 Arardı ol **kemān-ebrū** nişānın / Şorardı illere cān-ı cihānın
 1110 Aradı ol **kemān-ebrūyı** vāfir / Nişānın bulmadı qat qaldı āḥir
 1334 Ğubār-ālūdesin ḥāk-i siyehden / **Kemān ebrūña** tozlar kondı rehden
 3078 **Kemān ebrūları** ğamdan yaşıldı / Maḥabbet küştğirine başıldı
 3147 Qılır ya‘ nî **kemān ebrūları** çîn / Ğarîb ü derdmendine ider kîn

kemend [5] eskiden düşmanı ve avda bazı hayvanları tutmak için uzaktan atılan ucu ilmikli ip, ilmik, bağ, düğümlü ip [*mec.*] güzelin saçı. Kement, öldürülmek istenen adamın boynuna atılıp sıkılmak suretiyle canına kıyılma işinde kullanılan ilmikli ipin adıdır. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS>

- 38 **Kemend**-i nāle-i ‘āşık ki ḥamdur / Kapuñda ḥalka-i Beytū’l-Haramdur
 1756 Maḥabbet ehli farzā sevse māhı / **Kemend** olur çeker āh-ı siyāhı
 3559 İdelüm bir **kemend**-i ḥîle peydā / Ola kim tütıla ol māh-ı ğarrā

kemend-i āh [1] ah bağı. <BMS>

- 3216 Tedārikden qalup ‘aqlın şaşırđı / **Kemend-i āhını** başdan aşırđı

kemend-i ‘ışk [1] aşk kemendi. <BMS>

- 1665 Dehānuñ gibi bir gizlü ḥaber var / **Kemend-i ‘ışka** olmışsın giriftār

kemer [14]

1. bele takılan kuşak, kayış. Bir şerit şeklinde yapılan ve giyilen giysiye belden sıkıp tutmak için veya sadece süs olarak kullanılan ve bele yalnız bir defa dolanarak önden bir toka ile tutturulan şey. Kumaştan, altından, gümüşten, sırmadan, demirden olanları da vardır. Kâmûs-ı Türkî’de “Lisanımızda birkaç defa sarılıp bağlanan kuşağa kemer denilmeyip beli yalnız bir kere saran ve

toka ile bağlanana denir.” açıklaması yapılmıştır. <KT, KO, OTAL, ESKİ ESERLER, GİYİM KUŞAM>

- 553 **Kemer** gibi düşüp egri hayâle / Diler âl ile hayrû'l-âli ala
 560 Var idi bir **kemer** zî-ğadr ü kıymet / Bahâsına bulunmazdı nihâyet
 562 Gelüp İnâsa bir bir enbiyâdan / **Kemer** olmuşdı mîrâş-ı mu'ayyen
 565 Virürken Yûsufî Ya'kûba nâgâh / **Kemer** ğayb oldu didi eyledi âh
 566 Arayup her miyânı anda muhkem / **Kemer** derdinden oldu belleri ham
 567 Orada yokladılar her miyânı / **Kemerden** bulmadılar bir nişânı
 568 Miyân-ı Yûsufa çün degdi nevbet / **Kemer** bulundu oldu bir hacâlet
 569 O ğayb olan **kemer** mânend-i hâle / Tolanmış anda ol bedr-i kemâle
 570 Kemer bend olmuş imiş şayd-ı câna / **Kemer** mîmi gibi gelmiş miyâna
 571 **Kemer** oldu orada dâm-ı tezvîr / Elif-veş râst geldi rây (u) tedbîr
 572 Yoğ iken egrilik zâtında aşlâ / **Kemer** ol mü-miyânda oldu peydâ
 575 **Kemerle** aldı fahr-i kâyinâtı / Yapışdı halka-i bâb-ı necâtı

Aşağıdaki tanıkta altın kemerden bahsedilmiştir. İçine altın doldurulup bele sarılan yolcu kemerine altın kemeri denir. Sağlam ve yumuşak bir bezden yahut yumuşak bir tabaklanmış deriden 4-5 parmak genişlikte iki katlı olarak kesilip dikilen bu kemerlerin iki katı arasına altın paralar yerleştirilip teker teker dikilir ve çamaşırın altına ten üzerinden takılır. <OTDTS, GİYİM KUŞAM>

- 2536 Hezârân kûl ile yüz biñ nökerle / Muraşsa' tâc ile zerrîn **kemerle**

2. yapıların kapı, pencere gibi kısımlarını, su yolu, geçit, köprü açıklıklarını, yarım daire ve oyuğu aşağı bakacak şekilde üstten kavisli olarak örten yapı unsuru, tak. <KT, KUBBEALT>

- 4579 **Kemerler** nitekim ehl-i 'ibâdet / Rükû'a varmış eyler Hakkâ tâ'at
kemer-bend [4] kemer bağı, bel kayışı. <KT, KANARI, OTAL>

- 570 **Kemer bend** olmuş imiş şayd-ı câna / Kemer mîmi gibi gelmiş miyâna
 585 **Kemer-bend** oldu bir kullâb-ı fûrkat / Ayırdı dil-rübâsın kaldı hasret
 2513 **Kemer-bendini** şundukça seherde / Uğurlayınca eydürdi kimerde
 3600 **Kemer-bendi** tolanmış ol miyânı / Açar şu nitekim serv-i revânı

kemter [1] daha, aşağı, aşağıda bulunan; hakir, aciz, itibarsız. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2265 O mâha cân u dilden müşteriyüz / O sultânun ğulâm-ı **kemteriyüz**

Ken'an [104] Hz. Yakub'un memleketi, Filistin. Buranın önceleri Ken'an oğullarının toprakları olduğu, daha sonra İbrahim Peygamber'in buraya yerleştiği, İsrailoğullarının Arz-ı

Mev'ud dedikleri yerin burası olduğu kitaplarda belirtilmiştir. Nuh Peygamber'in oğullarından veya torunlarından olan "Ken'ân" adına izafeten bu ismi almıştır. <KA, KT, KO, ADŞS, TDEK>

- 37 Bi-ḥaḫḫ-ı rûz-ı vaşl-ı Pîr-i **Ken'ân** / Bi-ḥaḫḫ-ı ḥömet-i şâm-ı ğarîbân
- 293 Çü itdüm Şâmdan **Ken'ânı** menzil / Mekânüm Beyt-i Ahzân oldı bir yıl
- 436 Bu keşretten irüp Ya' kūba vaḥdet / Şeherden eyledi **Ken'âna** rıḥlet
- 437 Yönelidi ḥasret-âbâd-ı fenâya / İrişdi arz-ı **Ken'ân**-ı belâya
- 705 Var idi bir şecer **Ken'ân** içinde / Naẓîri yoğ idi devrân içinde
- 712 Gider olsa yola bir ehl-i **Ken'ân** / Bu idi 'âdet ü kânûn u erkân
- 822 Didi gel ḳandasın ey pîr-i **Ken'ân** / Ziyâde müşkil oldı derd-i hicrân
- 863 Meger günlerde bir gün mâh-ı **Ken'ân** / Çemen gökine çıkdı kıldı seyrân
- 888 Yakın oldı görindi şehri **Ken'ân** / Hemân-dem kıldılar feryâd u efgân
- 909 Yayıldı mülk-i **Ken'âna** bu tûfân / Akışdı geldi deryâ gibi insân
- 913 Rivâyetdür ki bu derd ile ol ân / Delindi cümle sengistân-ı **Ken'ân**
- 935 Görür pîrâheni ol pîr-i **Ken'ân** / Aña ne pençe tokınmuş ne dendân
- 976 Dir idi ḳandasın ey mâh-ı **Ken'ân** / Beni ğayb eyledi târik-i hierân
- 988 Seni arar yürür şıbyân-ı **Ken'ân** / Gezerler her biri ḥâtır perîşân
- 1000 Didi cem' oluñ ey gürkân-ı **Ken'ân** / Olupdur ḥâtırum sizden perîşân
- 1031 Hezârân şîr ü bebr ü gürk ü ḳaplan / Alayıyle irişdi ḥoldı **Ken'ân**
- 1118 Bu eşnâlarda itdi 'ahd ü peymân / Meh-i **Ken'ân** için olmaya giryân
- 1230 Meh-i **Ken'ân** şatıldüğün bilince / Didi ihvânına 'ibrî dilince
- 1251 Bu **Ken'ân** ilinüñ ayn-ı 'itâbı / Bize ğâyetde virdi ıztırâbı
- 1253 Meh-i **Ken'ân** bu resme mâtem itdi / Fiğân u nâle ile döndi gitdi
- 1261 İrişdi göñline ğurbet melâli / Görinmez oldı **Ken'ânıñ** cibâli
- 1278 Bulurlar mâh-ı **Ken'ânı** orada / Devesinden inüp olmış piyâde
- 1331 O demde Mâlik-i dâna vü 'âkil / Meh-i **Ken'ânı** itdi Nîle vâşıl
- 1397 Gelüp seyyârelerle Mâh-ı **Ken'ân** / Bu şehriñ sâyirine oldı seyrân
- 1983 Didi **Ken'ân** ilinde ḥaşıl oldum / Diyâr-ı Mısrı sevdüm mâyil oldum
- 2443 'Azîz aldı Meh-i **Ken'ânı** fi'l-ḥâl / Zeliḫâ ḥânesine kıldı işâl
- 2473 Kerem eyle eger var ise imkân / Sözüüm var taşra gelsün Mâh-ı **Ken'ân**
- 2474 Çağırdı Mâh-ı **Ken'ânı** orada / Şefâ' at 'aynını itdi ğüşâde
- 2528 Meger günlerde bir gün Mâh-ı **Ken'ân** / Niḳâbın geydi itdi 'azm-i seyrân
- 2545 Yüzinden merdüm-i **Ken'âna** beñzer / Sözüden eşref-i a'yâna beñzer
- 2555 Meger bu üstürüñ düşdükçe rāhı / Görürmiş Yūsufı **Ken'ânda** ğāhî
- 2557 Eyitdi mevlidüm **Ken'ân** ilidür / Yedi ceddüm o yirüñ kâmilidür

- 2561 Seferden çünkü maḳṣūd ola ḥāṣıl / Hemānā olurım **Ken'āna** vāṣıl
- 2564 Nicedür arz-ı **Ken'ānuñ** cibālî / Aḳar mı ṭurmayup āb-ı zülālî
- 2566 Şalāḥıyyetde midür ehl-i **Ken'ān** / Olur mı zıkr ile tesbîḥ-i Sübhān
- 2595 Çü pîrūñ oldı her maḳṣūdı ḥāṣıl / Girü **Ken'ān** iline oldı vāṣıl
- 2600 Nidāsını işitdi ḳaldı ḥayrān / Cevābın virdi pîrūñ Pîr-i **Ken'ān**
- 2610 Bu **Ken'ān** ilini söyleşdi vāfir / Seni oğullarūñı şordı bir bir
- 2678 Bu gün olmakdan ise Mıṣra sultān / Yeg idi kim olam dervîş-i **Ken'ān**
- 2690 Meh-i **Ken'āna** yalvardı Zeliḥā / Didi şānuñ bülend ü ḳadrūñ a' lā
- 2702 Meh-i **Ken'āna** itdi ḥile vü āl / Girü ol kimseye döndürdi fi'l-ḥāl
- 2720 Bu tezvîr ile memlû eylediler / O **Ken'āna** giden geldi didiler
- 2723 Didi ' uḳbāya gitdi Pîr-i **Ken'ān** / Yirini eyledi Firdevs-i Raḥmān
- 2868 Zeliḥānuñ sözi buldı nihāyet / Meh-i **Ken'āna** degdi çünkü nevbet
- 3010 Bu künc-i ḡamda ammā Māh-ı **Ken'ān** / İder eyvān-ı istiḡnāda cevhlān
- 3013 Zeliḥā Ḥaḳḳa tefvîz itdi kārı / Meh-i **Ken'āna** virdi ihtiyārı
- 3096 Didi ey dilrübā yanūnda cānān / Ḳoluñda şāhbāz-ı mülk-i **Ken'ān**
- 3269 Meh-i **Ken'ānı** söyletmege tekrār / İşitmezlenmek olmışdı aña kār
- 3309 Tefekkür itdi ya' nî kim bu rāyı / Çekince Māh-ı **Ken'ān** bu belāyı
- 3315 Güneş gibi gelince Māh-ı **Ken'ān** / Ayaḡın ṭurdu eşcār-ı gülîstān
- 3355 O cāy-ı dil-güşā ol ḳaşr-ı mezkûr / Meh-i **Ken'ān** için olmışdı ma' mûr
- 3359 Meh-i **Ken'ānı** ol ḥurşîd-ṭal' at / Bu ḳaşr-ı bî-ḳuşûra ḳıldı da' vet
- 3393 Meh-i **Ken'ān** ile ḳaldı cevārî / Ḳamunuñ gitdi elden ihtiyārı
- 3407 Kimisi sâ' id ü sâḳın açardı / Meh-i **Ken'āna** imā ile dirdi
- 3608 Ḳurıldı şoḥbet itdi ' ayş u ' işret / Meh-i **Ken'ānı** anda ḳıldı da' vet
- 3626 Yüzini göke dikdi Māh-ı **Ken'ān** / Münâcât itmege Mevlāya ol ān
- 3678 Nitekim bâb-ı luṭf-ı Māh-ı **Ken'ān** / Muḳaffel itdi ḳapusını ol ān
- 3751 Budur ḳaşdum bu gün ey Māh-ı **Ken'ān** / Ya cānāna irişem yā virem cān
- 3753 Bu ḳaşra Māh-ı **Ken'ān** oldı nāzır / Girü bu iki dildār oldı zāḥir
- 3777 Tesellî itdi vāfir Māh-ı **Ken'ān** / Taşavvur itdi kim cān itdi ol ān
- 3829 Meh-i **Ken'ān** ḳapulardan geçerken / Bu isti' cāl ile taşra ḳaçarken
- 3867 ' Azîzūñ kilc-i teftîşinden ol ān / Elif-veş toḡrı ḳıḳdı Māh-ı **Ken'ān**
- 3882 Ḥiṭāb itdi ' Azîze māh-ı **Ken'ān** / Didi ey nüktedān-ı ehl-i ' irfān
- 3893 Yemîn idüp didiler Māh-ı **Ken'ān** / Senūñ bābuñda itmez ḥiç noḳşān
- 3989 Zenān-ı Mıṣr ile itdi aḡız bir / Meh-i **Ken'ānı** ide ya' nî teşḥîr
- 4048 İdüp her müyını bir dām-ı tezvîr / Meh-i **Ken'āna** itdi ḳaşd-ı taḥḳîr

- 4064 Görenler Mâh-ı **Ken'ânı** ögerdi / 'Azîz ile Zelîhâya sögerdi
- 4129 Meh-i **Ken'ânınuñ** derdine düşdi / Güreşdi nâr-ı 'ışk ile tutuşdı
- 4175 Dir idi ağlayub ey Mâh-ı **Ken'ân** / Baña ayruksı derd oldı bu hicrân
- 4209 Ne 'âlî tâlî' üñ ne hoş demüñ var / Meh-i **Ken'ânınuñ** ile 'âlemüñ var
- 4252 İki sultân kulu var idi maḥbûs / Meh-i **Ken'âna** olmuşlardı me'nûs
- 4324 Çıkup âzâd oldı serv-i **Ken'ân** / Zuhûra geldi taḫdîrât-ı Yezdân
- 4329 Meh-i **Ken'ân** mişâl-i Şeyḫ Şâfi / Kodı hâlinde künc-i i'tikâfi
- 4335 Muşâhib itdi anı Şâh Reyyân / Meh-i **Ken'ândan** ayrılmazdı bir ân
- 4352 Ecel 'ayn-ı 'Azîzi yumdı nâgâh / Meh-i **Ken'âna** degdi 'izzet ü câh
- 4420 Yolu düşüp gelürken Mâh-ı **Ken'ân** / O neyden ḥânede eylerdi efgân
- 4428 Bu cem' iyyetde yoḫdur Mâh-ı **Ken'ân** / Gözüñ yaşı gibi olma perişân
- 4475 Tolunca oradan Mâh-ı **Ken'ân** / Felek-veş döndi tırdı itdi efgân
- 4523 O sâ'at ol nefes ol laḫza ol ân / Qabûl oldı du'â-yı Mâh-ı **Ken'ân**
- 4568 Segirdüp Mâh-ı **Ken'ân** çüst ü çâlâk / Tıutup ardından itdi dâmenin çâk
- 4628 Bir ulu kârbân **Ken'âna** geldi / Fırât ırmağı gibi menzil aldı
- 4631 Ziyâde kaḫt idi iqlîm-i **Ken'ân** / Çağırdı cümle evlâdını ol ân
- 4646 Eger olursa bu luṭf u bu iḥsân / Yiter saña du'â-yı Pîr-i **Ken'ân**
- 4650 İdüp iḥvânınuñ gönlini vîrân / 'Îtâbı bâbın açdı Mâh-ı **Ken'ân**
- 4707 Meh-i **Ken'ânı** derd-i ḥasret aldı / Yürekler yakıcı âhı çoḫaldı
- 4713 Meh-i **Ken'ân** idüp şevḳın ziyâde / Niḳâbı ucını kıldı güşâde
- 4717 Qoşıldılar bir ulu kârbâna / Meh-i **Ken'âna** oldılar revâne
- 4728 Girü efgân ü feryâd cylediler / Meh-i **Ken'âna** ağlaşub didiler
- 4753 Huşûşâ şehr-i **Ken'ânınuñ** muḳîmi / Bilür itdügümüz zulm-i 'azîmi
- 4756 Bu iḥvân-ı cefâ **Ken'âna** geldi / Şeḫerden Külbe-i Aḫzâna geldi
- 4771 Yakınlarda buluşdur akrabâmı / Meh-i **Ken'ânımı** şems-i duḫâmı
- 4814 Eyâ luṭf u mürüvvet ıssı sultân / Budur maḫsûd-ı dervîşân-ı **Ken'ân**
- 4827 Düşü gerçekliğini itdi işbât / Meh-i **Ken'âna** geldi ḫaylî ḫâlât
- 4851 Çıkardı gönlegini Mâh-ı **Ken'ân** / Birine virdi iḥvânınuñ ol ân
- 4859 Qamîşî bâdbân-ı rahmet oldı / Vücûdı zevraḳın **Ken'ânda** buldı
- 4872 Çıkup Beytü'l-Ḥazenden Pîr-i **Ken'ân** / Murâdı oldı 'azm-i kūy-ı cânân
- 4880 Çıkup şehr ucına dek ehl-i **Ken'ân** / Anı gönderdiler giryân u nâlân
- 4885 Vedâ' itdi anuñla ehl-i **Ken'ân** / Derildi Külbe-i Aḫzâna giryân
- 4900 Görindi Ḥazret-i Ya'qûb-ı **Ken'ân** / Rikâbında müridân u muḫibbân
- 4909 Dem-i vuşlatda şankim nûr-ı Raḫmân / Yire indi atından Pîr-i **Ken'ân**

- 4992 Bu dünyâda ne gününe oturursın / Meh-i **Ken'ânûm** kıanda görürsün
 5050 Ki gitdi Mâh-ı **Ken'ânûn** bakâya / Seni uğratdı biñ dürlü belâya
 E20 Qodı tenhâ anı 'aql ü dil ü cân / Meh-i **Ken'âna** uydı gitdi ol ân

Ken'ân-zemîn [1] Kenan ülkesi.

- 4676 Galâle ğarq idüp **Ken'ân-zemîni** / Du'â-güy eylediler her hâzîni
kenâr [18]

1. kıyı, sahil. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 358 Şu deryâya döner kim hadd-i zâtı / **Kenârına** atar hep mühmelâtı
 663 Meh-i nev gibi çıksun bir **kenâra** / Sevinsün cânı baqsun lâlezâra
 1328 Şeher kim Yûsuf-ı gerdün-ı gerdân / **Kenâr-ı** Nîl-i çarhı itdi seyrân
 1336 **Kenâr-ı** Nîle geldi çün ney-i kıand / Şoyundı ol kaşab-puş u şeker-ğand
 1356 **Kenâr-ı** Nîle çıkdı şâd u mesrûr / Gül-i ruhsârı oldı jâleden dūr
 3082 Olurdı kirpügi yaş ile nemnâk / **Kenâr-ı** Nîlde şan hâr u haşâk
 3685 Gözimün yaşı döndi cûybâra / Ne hoş gelmezsin ey servüm **kenâra**
 4395 **Kenâr-ı** Nîle vardı hâr u has-vâr / Yakın idi orada râh-ı dildâr

2. merkezden uzak olan yer, köşe, yan, ücra yer. <KT, KANARI, KUBBEALT>

- 936 Ğanî gönli gibi yok inkisârı / Bütün cümle miyânı vü **kenârı**
 956 Teni gül gibi olmuş pâre pâre / Hilâl-âsâ gömüldi bir **kenâra**
 1190 Yakınında yolun var idi bir çâh / **Kenârı** hûb mer'â vü çerâğâh
 1827 Bulutlar gibi vardı bir **kenâra** / Libâsın çekdi itdi pâre pâre
 2774 Şafaqdan bâde oldı âşikâre / Hilâlün sâğarı geldi **kenâra**
 3970 Kimi döndi hâzân ırmiş çınâra / Elin kesdi düşürdi bir **kenâra**

3. kıyı, çevre. <KT>

- 4240 Kime kim tâlî'-i sa'd ide yârî / Tolar yardumcılardan her **kenârı**

kenâr çekmek [1] (bir yazı veya resmin etrafına) cetvel veya kenar suyu çekmek, çerçeve içine almak. <KUBBEALT>

- 305 Zihî dîvân-ı zîbâ vü mükemmel / **Kenârına çeküpdür** Nîl cedvel

kenâra çekmek [2] birini bir şey söylemek için kalabalıktan ayırmak [*mec.*] bir işin uzağında tutmak. <KUBBEALT>

- 1887 İdersin keştî-i gümrâha çâre / Elin alup **çekersin** bir **kenâra**
 3138 Beni ğarq eyledi baħr-i cefâsı / **Kenâra çekse** dest-i merhabâsı

kendi, kendü [54] öz, zat. İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarar.

<YTS, TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 65 Temâşâ eyleseñ evvel nazarda / Olur hırşide **kendü** nûrı perde
- 296 Dem olur **kendümi** Ya‘ kûb iderdüm / Arardum Yûsufı derd ile dirdüm
- 609 Hemân oğlına olmaz kişi düşman / Yeg olsa her cihetle **kendüsinden**
- 775 Bizi kor saña eyler iltifatı / Akıtduñ **kendüñe** hep kâyinâtı
- 818 Ziyâde artar ol merdûñ melâli / Ki ola **kendü** cinsinden zevâli
- 1020 Eger bizden çıkarsa bu fezâhat / İdelüm **kendümüz** aña siyâset
- 1144 Belâdan dūr ola ol ‘ ayn-ı ‘ ârif / Ki ide **kendü** noķşânına vâķıf
- 1428 Yüri var pâdişâh-ı ‘ ışķa ķul ol / Kōmaz **kendü** ġarībini melûl ol
- 1705 Yañağı al **kendü** âl işi âl / Beyânında lisân-ı nâtiķa lâl
- 1717 Dehânı hâtif-i ġayb idi ġüyâ / Sōzin sōyler ġorinmez **kendi** ammâ
- 1764 Yürürem derd-i hicrâna ġiriftâr / Ne **kendümden** ne ‘ âlemden ġaberdâr
- 1766 Hicâb oldu vücûdum aķrabâma / Belâyam **kendüme** hem âşinâma
- 1990 Mişâl-i pertev-i mihr-i cihândâr / Şaķın **kendüñe** ġıffet virme zinhâr
- 2180 Ev ıssı eylese bir ġâne ta‘ mîr / İderdi **kendü** taşvîrini taķrîr
- 2299 Olayın dâķil-i ta‘ rîf-i ‘ uşşâķ / İdeyin **kendümi** meşhûr-ı âfâķ
- 2350 Hemânâ **kendü** miķdârını bildi / ġurûrını giderdi tevbe kıldı
- 2572 Bir oğlı var idi ġâyetde maķbûb / Hışâli **kendü** ġibi ġûbdan ġûb
- 2889 Esirge **kendüñi** hem vâlideyni / Kōma mâbeynüñe bu şûr u şeyni
- 2950 Ceres ġibi ide feryâd u nâle / Belürde **kendini** her ehl-i ġâle
- 3057 Olan bir mâh-ı ‘ âlî-ķadre ķâdir / Degüldür **kendü** noķşânına nâzır
- 3092 Belâsın **kendüñe** ġalk-ı cihâna / Gel e inşâfa uşlan a utan a
- 3204 Aña ben ‘ ayn-ı ‘ işyân ile baķmam / Hıyânet adını **kendüme** taķmam
- 3255 Cünûnuñ **kendüñe** kayd-ı belâdur / Vücûduñ ‘ âleme ‘ ayn-ı ‘ anâdur
- 3299 Rızâ-yı yârına virdi irâdet / İdüp **kendü** rızâsından ferâġat
- 3377 Eli altında oluñ hemķü ġâtem / İdüñ **kendüñüzi kendüye** maķrem
- 3502 Hemân bir **kendi** bir şem‘ idi ancaķ / Yanardı aġlar idi şubķa dek çaķ
- 3653 Beni sen eyledüñ derde ġiriftâr / Sen eyle **kendü** bîmâruña tîmâr
- 3783 Didi **kendüñi** cem‘ it ey Zeliķâ / Mesîķâ oldu anı itdi iķyâ
- 3883 Düşürme **kendüñi** zann u ġümâna / Hıyânet itmedüm ben bu ġânedâna
- 3896 Zeliķânuñ cünûnından eşer var / Degüldür **kendü** ķârından ġaberdâr
- 4008 Olup noķşân ile meh ġibi meşhûr / İdersin **kendüñi** mezmûm u maķhûr
- 4034 Hemîşe **kendüñe** aç ķutlu fâli / Dime her nâ-pesendîde maķâlî
- 4087 Belâdur ‘ âşıķa **kendü** vücûdı / Cihânda sehvine degmez sücûdı
- 4292 Mübârek adı Yûsuf **kendü** maķbûb / Kemâl-i fażl ile merġûb u maţlûb

- 4561 Vişâle ol ki **kendin** lâıyık eyler / Şoñında sevdüğini ‘âşıq eyler
 4688 Żarūrī Yūsuf itdi aña meyli / Muşāhib düşdi **kendü** ile haylī
 4840 Şaķiler zōr-ı bāzūya ŧayanur / İşinden ‘âķıbet **kendü** utanur
 4843 Dem olur kim döner bu devr-i dāyim / İder maķkūmuñı **kendüñe** ħākim

kendi kendine [4] kimseye işittirmeden, içinden, yalnız başına.

- 2515 Eger başmağını döndürse ol ān / Dir idi **kendü kendüsine** pinhān
 3093 Bu resme niçe ay ol māh-ruhsār / İderdi **kendü kendi** ile güftār
 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itāb ile nigāhı / Dir idi **kendü kendüzine** gāhī
 4174 Olup bilmezliginden ħālī düşvār / İderdi **kendü kendü** ile güftār

kendin urmak [1] kendini atmak, saldırmak, hamle etmek.

- 1830 Güneş gibi **ururdu** aña **kendin** / Çalardı yirlere serv-i bülendin

kendin yavı kılmak [1] kendini kaybetmek, ne yaptığını bilemeyecek duruma gelmek. <YTS>

- 933 Fiğānlar itdi **kendin yavı kıldı** / Görenler acıdı yandı yakıldı

kendinden geçmek [1] kendini bilmez duruma gelmek, bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek.

- 1746 **Geçince kendüsinden** merd-i şādık / Bir olur ‘ışk ile ma‘şūk u ‘âşıq

kendüñe gel [1] “aklını başına toplā” anlamında kullanılan bir uyarma sözü. <AKSOY>.

- 180 Ĥudāyı görmek isterseñ muĥaşşal / Irağā gitme evvel **kendüñe gel**

kendini bırakmak [2] üstüne başına özen göstermemek, kendini koyvermek [*mec.*] iradesini kullanamamak. <KUBBEALT>

- 1581 **Bırakdı kendin** ol şem‘-i hidāyet / Yanardı başı ĥasta oldu ħāyet

- 3319 Ķaranfūl ħollarına dāğ yakdı / Çemende yāsemen **kendin bırakdı**

kendüsinden geçmek [1] kendini kaybetmek, bayılmak. <DŞD>

- 3771 Yaşın ol bedr-i enver Ŭlker itdi / Yıkıldı **kendüsinden geçdi** gitdi

kendüde [2] kendisinde, kendinde. <YTS, ÖTS>

- 116 Cihānı **kendüde** eyler temāşā / Gözine zāhir olur sırr-ı eşyā

- 5023 Umardı hādımü’l-lezzātı cāmı / Belürdi **kendüde** rıĥlet nişānı

kendüden [2] kendisinden. <YTS, ÖTS>

- 587 O mekkāruñ aña kār itdi kārı / Ayırmaz **kendüden** ağyār yārı

- 3384 Ķoparsa **kendüden** aķdām-ı iķdām / Ķıluñ el virmeden aĥvālī i‘lām

kendüye [9] kendisine. <YTS, ÖTS>

- 173 Şaĥābe **kendüye** enşār u a‘vān / Ebā Derdā der-i fazlında derbān

- 355 İder şāĥın-i ‘ışķa cānını şayd / Vişāl (ü) fūrķat olmaz **kendüye** ħayd

- 1210 Sa' âdet eyledi **kendüye** ikbâl / Vücûda geldi rüyâsındaki hâl
- 2724 Anı **kendüye** çekmiş 'ışk-ı Mevlâ / 'Aleyhi rahmetu'llâhi Ta'âlâ
- 2853 Kılâsın **kendüye** ta' zîm ü tekrîm / Selâmumı idesin aña teslîm
- 4033 Kişi **kendüye** olsa dün-himmet / Nazargâh itmez anı 'ayn-ı rif'at
- 4186 Vire zindancıya mâl-ı firâvân / İde bu müşkili **kendüye** âsân
- 4507 Hîfâb-ı yârdan bî-hûş kaldı / Zamândan şoñra kim **kendüye** geldi
- E8 Koyunlarla bile tesbîh iderdi / Bu hâle şükr idüp **kendüye** dirdi
kendüyi [23] kendini, kendisini. <YTS, ÖTS>
- 864 Baçup âyineye **kendüyi** gördi / Cemâli mihrine germ oldı tırdı
- 1580 Şarâb-ı 'ışk ile **kendüyi** bilmez / Kâsâvetden tutup tutup yeñilmez
- 1598 Perişân olsa hicrân ile nâçâr / Girü **kendüyi** cem' eylerdi tekrâr
- 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ olan yâr / İde **kendüyi** bir vech ile izhâr
- 2015 Ğurûrı gitdi gönli kişverinde / Kômazdı **kendüyi** dilber yerinde
- 2332 Eline aldı bir mir'ât-ı şâfî / Görüp **kendüyi** urdı haylî lâfı
- 2348 Şanurdu **kendüyi** Yûsufdan ahsen / Haberdâr olmadılar geldüğinden
- 2407 Kime kim oldı cām-ı iltifâtı / Ne **kendüyi** bilür ne kâyinâtı
- 2450 İrağ olmağ ile âteşden âhen / Belürdür **kendüyi** olur mu' ayyen
- 2591 Sözüden oldılar pîrûn perişân / Güc ile **kendüyi** cem' itdi cānân
- 2803 İl içinde ider **kendüyi** müdḥik / Olupdur rûspî gibi yüzi pek
- 2837 Ne şehre uğrasa bu idi tedbîr / İderdi **kendüyi** yâriyle taşvîr
- 2990 Güzeller sevdürür **kendüyi** her bâr / Olur 'aşıklar ammâ kim günehkâr
- 3320 Düşerdi yâsemen esdükçe her bād / Atar **kendüyi** tağdan şanki Ferhād
- 3523 Zîyâ-yı şem' i bir pervâne gördi / Cān atdı **kendüyi** ol şem' e urdı
- 3885 İdüp **kendüyi** yaşı gibi pāmâl / Benüm pây-ı semendümde olur dāl
- 4162 Sefâhet eyleyen insân-ı nādân / İli ḥandân ider **kendüyi** giryân
- 4847 Fesâda varsa 'aşînûn dimâğı / Boğazlar **kendüyi** kendü bıçağı
- 4899 Binüp atına istiḳbâle çıkdı / Resûle **kendüyi** irsâle çıkdı
- 5004 Ḥazân irdi şovuk deprendi şarşar / Bırakdı **kendüyi** berg-i gül-i ter
- 5011 Yolınurdu benefşe ile sünbül / Ururdu **kendüyi** yirden yire gül
- 5059 Bırakdı sâye-veş **kendüyi** nâgâh / 'Akılsuz yatdı yirde üç gün ol mäh
- 5116 Hüner oldur ki fevt olduḳda insân / İli giryân ide **kendüyi** ḥandân
kendüzi [6] kendisi, zatı, şahsı, nefsi. <YTS, ÖTS>
- 2276 Şatun almağ içün gören yüzini / Düşerdi aldururdu **kendüzini**
- 3086 İdüp 'ayn-ı 'itâb ile nigâhı / Dir idi kendü **kendüzine** gâhî

3466 Şakîler h'âb-ı gafletden uyanmaz / Hemîşe **kendüzine** hayr şanmaz

kendüzinden gitmek [1] kendini kaybetmek, kendinden geçmek, bayılmak. <YTS>

3290 Zeliḥā geçdi **gitdi kendüzinden** / Cünûnı fehm olındı her sözinden

kendüzini yavı kılmak [1] kendini kaybetmek, ne yaptığını bilemeyecek duruma gelmek. <YTS>

3075 Zeliḥā **kendüzini yavı kıldı** / Taşarruf 'ışkuñ olduğunu bildi

kendüzini yitürmek [1] kendini kaybetmek, akli başından gitmek. <YTS>

1825 Düşince 'âlem-i vuşlatdan ayrı / **Yitürdi kendüzini** ol perî-rû

kenîzân [1] cariyeler, halayıklar. <KT, KO, FZ, CÛDÎ>

3470 Nihâl-i tâze gibi ol **kenîzân** / Gelüp toḡrudılar îmâna ol ân

kenîzek [1] cariyeye, küçük cariyeye veya acındırma manasıyla cariyeniz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

OTAL>

3367 Didi bu yüz güneş yüzlü **kenîzek** / Benüm cânım saña olsun mübârek

kenz [] hazine, define, yer altında saklı değerli eşya. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

kenzü'l-leṭâyif [1] latifeler hazinesi, güzel sözlerin kaynağı.

1493 Dehânı maṭla'-ı şemsü'l-ma'ârif / Zebânı menba'-ı **kenzü'l-leṭâyif**

ker [1] sağır. <KT, FZ, OTAL, KUBBEALTİ>

82 Günâh ile şular kim kûr u **kerdür** / Ne görür ne işidür bî-ḥaberdür

kerâmât [2] kerametler, ermişlerden zuhur eden olağanüstü hâller, “kerâmet” in çoḡulu.

<KT, KO, KUBBEALTİ>

2328 Naşîb oldı aña keşf ü **kerâmât** / Açıldı anda 'ayn-ı 'âlem-i zât

4322 **Kerâmâtı** kemâl-i mu'cizâtı / Muḥibb-i muḥliş itdi kâyinâtı

kerâmet [5] Allah'ın veli kullarından sadır olan olağanüstü hâl ve söz. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞS>

ADŞS>

364 Vücûda geldi Âdem buldı 'izzet / Konuldu zât-ı pâkinde **kerâmet**

402 Bunı keşf ü **kerâmet** ehli eyle / Vücûdın vecd ü ḥâlât ehli eyle

517 Vücûdında **kerâmetler** belürdi / Risâletden 'alâmetler belürdi

1308 **Kerâmet** ıssıdır ol şems-i devlet / Du'âsıyla gide şâyet bu nekbet

1925 **Kerâmet** ıssısın şevḡuñ ziyâde / Ki bir ḡandîl-i ḡudretsın semâda

Kerbelâ [1] Irak'ta bulunan, Hz. Muhammed'in torunu İmam Hüseyin'in şehit olduḡu

yer. Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbela'nın İslam tarihindeki şöhreti,

Hz. Hüseyin ile aile fertlerinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevilerce şehit

edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. <KA, TDVİA, ADŞS>

5017 Livā-yı mâtemine **Kerbelānuñ** / Müşābih süseni faşl-ı hazānuñ

kerem [14] asalet, soyluluk, ululuk, asaletin gereği olan cömertlik; lütuf, merhamet, ihsan. <KT, KO, CŪDÎ, TS, KUBBEALTİ>

242 Vücûdî ‘ayn-ı ihsân u **keremdür** / Muḥibb-i ‘adldür ḥaşm-ı sitemdür

2790 Cihānda bâ‘-i lutf u **keremdür** / Melâli olana cārüb-ı ğamdur

3017 **Kerem** kânısın ey yâr-ı meveddet / Rızāñı gözlerin şimden girü hep

kerem etmek/eylemek/kılmak [11] iyilikte bulunmak, lütfetmek. <TS, KUBBEALTİ>

545 **Kerem kıl** mâni‘ olma aña billāh / Girü geldüğü yire gitsün ol mäh

1454 Beni kıl Meşnevî ‘ilminden āġāh / **Kerem eyle** baña ol mürşid-i rāh

1919 Yetiş bīmāruña ölmezden evvel / **Kerem eyle** ecel irişmedin gel

2473 **Kerem eyle** eger var ise imkân / Sözüm var taşra gelsün Mäh-ı Ken‘ân

2604 **Kerem eyle** şabāhın gel burada / Dil-i maḥzūnumı eyle güşāde

3406 **Kerem kıl** eyleme ḥayr işi te‘ḥîr / Yıkılmış ḥatırımız eyle ta‘mîr

3412 Şifā ḳaşd eyle bu derd-i ‘azîme / **Kerem itmek** zarûrîdür kerîme

3668 Şabā-veş ‘işmetüm dāmānın açma / **Kerem eyle** daḥi artuġa geçme

3712 **Kerem eyle** elüñe āyine al / Cemālün ayına baġ ey ruḥı al

4011 Ḳabāḥat olmadan dermānın eyle / **Kerem eyle** işüñ āsānın eyle

4662 ‘Ayāndur bu ki ḥasretle virür cān / **Kerem kıl** eyleme nā-ḥaġ yire ḳan

Kerḥî [1] Iraklı zahid ve sufi Şeyh Kerḥî (bk. Şeyḥ-i Kerḥî).

279 Kemāl-i zühd ile meşḥūr u mevşûf / Şalāḥı Şeyḥ-i **Kerḥî** gibi ma‘rûf

kerîm [10] kerem sahibi, cömert, alicenap. Allah’ın sıfatı olarak yaratıklarına nimet veren, bağışta bulunan, tövbe edenleri affeden, ihsanı bol olan anlamına gelir. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ, KANARİ, DÎNÎ KAVRAMLAR>

473 Kimi ḳul eyleye şāh-ı **kerîmüm** / Ya kime ṭaḳıla dürr-i yetîmüm

823 Ġarîb oldı senüñ dürr-i yetîmüñ / Bilür mi ḥālümü zāt-ı **kerîmüñ**

1316 **Kerîmüñ** nûr-ı da‘vāt-ı cemîli / Olur her zulmetüñ rüşen delîli

1929 Beyân olmaz senüñ zāt-ı **kerîmüñ** / Yaparsın arḳasın her bir yetîmüñ

2139 Laṭîf aḥlâḳile zāt-ı **kerîmin** / Şafā-yı ḥatırın ḳalb-i selîmin

3412 Şifā ḳaşd eyle bu derd-i ‘azîme / Kerem itmek zarûrîdür **kerîme**

3850 Şîrâr-ı nâr-ı bühtân-ı ‘azîmi / Utandurdı o sulṭân-ı **kerîmi**

4530 Şefî‘ idindi sulṭân-ı **kerîmi** / Lisāna geldi maḳşûd-ı ḳadîmi

- 4632 Didi varuñ o sultân-ı **kerîme** / Sizi ğarķ eyler elťāf-ı ‘amîme
- 4812 Delîl olan kîşı merd-i **kerîme** / ‘Ayândur kim girer ecr-i ‘azîme
kerre [3] defa, kez. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 733 Bedenden âhîr-i kâr ayrılır cân / Gerek biñ **kerre** ağızın yumsın insân
- 1750 Saña bir **kerre** görünmiş iken yâr / Zârâfet kaçd ide görine tekrâr
- 3796 Bu **kerre** olmaz iseñ sözüme râm / Tenümde eylemez cân murġı ârâm
kesâd [2] alışverişte durgunluk, sürümsüzlük, satılmama, itibardan düşme. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 144 Hârîrûñ virdi bāzârın **kesâda** / Riyâ var ol metâ‘-ı kibriyâda
- 2988 Zeliĥânuñ sözi düşdi **kesâda** / ‘Îtâbı Yûsufuñ oldu ziyâde
kesb [14] çalışıp kazanma, kazanç; edinme, kazanma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>
- 4982 Bu gün gün gibi **kesb-i** irtifâ‘ it / Berî ol ehl-i dünyâdan vedâ‘ it
kesb-i liyâķat [2] layık olma. <KANARİ>
- 374 Gerekdür evvelâ **kesb-i liyâķat** / Seni arar bulur ‘zz ü sa‘âdet
- 1445 Bu gülzâra irem dirseñ muĥaşşal / Yûri **kesb-i liyâķat** eyle evvel
kesb etmek/eylemek [11] kazanmak, edinmek. <KUBBEALTİ>
- 176 Öñürdi mâlik ol ‘ıķķ-ı şerîfe / Leťâfet **kesb iden** irdi Laťîfe
- 482 Şafâlar **kesb iderdüm** ĥıdmetüñden / Toynca görmedüm gün yüziñi ben
- 558 Şafâ **kesb eylesün** kavmini görsün / Hemân ‘âlemde dünyâlarca tursun
- 664 Havâ **kesb eylesün** serv-i revânuñ / Yiri baş üzredür gül gibi anuñ
- 683 Didiler seyre gel ey mâh-manzar / Havâ **kesb eyle** mânend-i gül-i ter
- 838 Belâ çoġ irmek ile enbiyâya / Liyâķat **kesb ider** ĥurb-i Ĥudâya
- 859 Büyütdi çâhuñ eťrâfını zîrâ / Havâ **kesb ide** tâ bu serv-i bâlâ
- 3021 Şafâ **kesb eyledi** ĥaylî sözinden / Didi lutf ile bilmezlik yüzinden
- 3246 Ėam u şâdîde **kesb eyler** ma‘ıyyet / Bunuñ ĥüzni virür aña melâlet
- 3298 O kim **kesb eyledi** ‘âşıklık adın / Murâd idindi ma‘ şûķuñ murâdın
- 4374 Şabâdan **kesb ider** bü-y-ı nigârı / Şorar aġyârdan aĥbâr-ı yârı
kesilmek [26]
1. (bir organ veya şey) kesici bir alet kullanırken istenmeden zedelenmek, yarılmak. <TS, KUBBEALTİ>
- 606 Yanında yârı şehbâzı ĥolında / **Kesildi** ĥârlar Yûsuf yolında
- 1679 **Kesilse** ĥâmenüñ tañ mı zebânı / Ne gelse ĥâtırına söyler anı

2211 **Kesildi** nân bedr iken bozuldı / Bir aydan niçe mäh-ı nev düzüldi

3969 **Kesilmiş** barmağın tıtdı dehāna / Çü müsîkâr başladı figāna

2. artık ilgisi kalmamak, ayrılmak, uzaklaşmak, vazgeçmek, terk etmek. <YTS, TS>

1044 **Kesildi** ihtilâf-ı âşinādan / Yimeden içmeden zevk u şafādan

1114 İrağ oldu cünūd-ı akrabādan / **Kesildi** hep kıyūd-ı māsivādan

1277 **Kesildi** kaldı Yūsuf kârbāndan / Dehānı gibi gayb oldu miyāndan

1652 Çekildi hüsniñüñ ârāyışinden / **Kesildi** nāz u şîve cünbişinden

2379 **Kesildi** hâtırından kayd-ı fānî / Velāyet ıssı oldu şems-i cānı

2713 Hemān meşğul olalum bu nifāka / **Kesilsün** gayrı yirlerden ‘alāka

3964 **Kesildiler** vücūd ârāyışinden / Naşîhat aldılar taqdîr işinden

4118 Düzinmekden koşınmakdan çekildi / Geyinmekden kuşanmakdan **kesildi**

4571 **Kesildi** lezzet-i nefis-i denîden / Çekildi ‘âlem-i mâ’u meni den

4788 Müşevveş oldum evlādum gāmından / **Kesildüm** zevk-ı ‘âlem ‘âleminde

4926 **Kesilüp** şöhet-i halk-ı cihāndan / İrağ olmazdı ol bundan bu andan

5091 **Kesil** dünyā-yı dūnūñ lezzetinden / Ki zahmet çekmeyesin fūrkatinden

5114 Yüze gelmez ahar şunuñ habābı / **Kesilmez** ıztırāb u inkılabı

3. dinmek, sona ermek. <TS>

669 Çıkarur seyre eflāk âfitābı / **Kesilmez** anuñ içün ıztırābı

1907 Eyitdi sen de ‘âşık mısın ey mäh / **Kesilmez** ıztırābuñ tâ sehergāh

3012 Dil uciyle virür oldu selāmı / **Kesildi** iltiyām ile kelāmı

3906 Zuhūra gelse bir maḥbūb-ı merḡūb / **Kesilmez** olduḡı yirlerde āşūb

3949 Eger vaşf olabilse ol perî-zād / **Kesilmezdi** cihāndan āh u feryād

4146 Tesellî bulmayup bir lahza cānı / **Kesilmez** nālesi diñmez figānı

4512 **Kesilsün** esmesün bād-ı melālüm / Düzelsün çîn-i deryā-yı cemālüm

4591 Muḥîṭ oldu aña ‘ışk-ı İlāhî / **Kesildi** Yūsuf içün āh u vāhı

4820 Didi n’eyler babañuz pîr-i fānî / **Kesilmez** mi daḡı āh u figānı

kesmek [17]

1. bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

579 Kılıçlar gibi dūd-ı āh-ı mazlūm / **Keser** a‘dāyı eyler cümle ma‘dūm

1049 Helākine hemān meşğul olalum / **Kesüp** a‘zāsınuñ birin alalum

2930 Bıçağın çaldı İsmā‘île ammā / Bıçağı **kesmedi** aslā ve kaṭ‘ā

3592 **Keserdi** rişte-i rûḡ-ı revānı / Çözerdi bend-i ‘ömr-i cāvidānı

- 3966 Gören biñ nâz ile ol serv talın / Dıraht-ı cisminüñ **kesdi** nihâlin
 3971 Kimisi cânını teslim itdi / Hayâtı riştesini **kesdi** gitdi
 4231 Olagör sâlik-i râh-ı İlâhî / **Keser** kayd-ı cihânı tîğ-i âhı
 E5 Ganemler oldı tesbîhüñ mişâli / **Keser** efkâr-ı âhardan ricâli

2. (kesici bir aleti kullanırken) istemeden (bir organı veya bir şeyi) zedelemek, yarmak.

<KUBBEALT>

- 3956 Şaşup her birisi tıtdı dilini / Kõdõ nârencini **kesdi** elini
 3967 **Kesen** barmaqları ucını nâgâh / Cihânda hırş elini kıldı kûtâh
 3970 Kimi döndi hazân irmiş çınâra / Elin **kesdi** düşürdi bir kenâra
 4306 Tefahhus itdi hâl-i mücmelini / O ‘avretler ki **kesmişdi** elini

3. kesin olarak sona erdirmek, bitirmek. <KUBBEALT>

- 57 Ğarîb ü derdmend ü bî-kesem ben / Ümîdümi nice senden **kesem** ben
 800 Sizi yolda gören virmez selâmı / **Keserler** ihtirâmı iltiyâmı
 3181 Vebâle girme **kesme** iltifâtın / Sezâvârına vir hüsünü zekâtın
 3499 Dilin tıtdı derây-ı deyr-i küffâr / Sesin **kesdi** horôs-ı dehr-i mekkâr
 3555 Ümîdin **kesdi** Yûsuf şöhetinden / Hilâl oldı o mâhuñ gayretinden
 4701 Görür kim bu sözün olmaz cevâbı / Zârûrî **kesdi** anlardan hîtâbı

kesr [1] kırma, kırılma, paralama, bozma. <KT, KO, LN, KANARI>

- 835 Kişide **kesr**-i nefis olmazsa peydâ / Aña fetî olamaz nûr-ı tecellâ

keşret [15] çokluk, bolluk, ziyadelik. Tasavvufta “vahdet”in zıddı olarak bilinir. Kesret, varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir. Vahdet ise bütün varlıkların varlıklarını Tanrı varlığından var olmuş bilmek, hepsinde Tanrı’nın kudretini, yaratışını, tasarrufunu, lütfunu, kahrını görmektir. <KT, KO, ADŞS, TDGDA, TTS>

- 379 Hâşadur kâmile **keşret** belâsı / Devâdur ‘âkile vahdet şafâsı
 436 Bu **keşretten** irüp Ya‘ kûba vahdet / Şeherden eyledi Ken‘âna rihlet
 1460 Aña kim ‘ışk ola hāmî vü hādî / Olur bu **keşretüñ** hayrû’l-‘ibādı
 2147 Zeliḥā **keşreti** ile bu **keşret** / Karışdı bir birine itdi vahdet
 2689 Belâdur **keşret**-i cumhûr-ı insân / Ki olur mâni‘-i eşgâl-i Sübhân
 3445 Anuñ zâtiyle kâyim oldı dünyâ / Mişâl-i **keşret**-i emvâc-ı deryâ
 4410 Binerdi Yûsuf ata şevket ile / Celâl ü heybet ile **keşret** ile
 4426 Bu **keşretde** yok ol kaşı kemānum / Benüm zirâ ki deprenmez nişānum
 4467 Yönelde şahrâha ehl-i divân / Bu **keşretde** bile sultân-ı hûbân
 4472 Hicâb oldı Zeliḥāya bu **keşret** / Niyâza olmadı bir kâbiliyyet

4599 Mezārî‘ de demedler oldu peydâ / Mişâl-i **keşret**-i emvâc-ı deryâ

4702 Bu eşnâda çekildi anda ni‘ met / Simât-ı ni‘ metine üşdi **keşret**

4793 Seni bu i‘ tibâr-ı **keşret** almış / Dirîğâ dünyevî eşgâle şalmış

4898 Kemâl-i şevket ile devlet ile / Sipâh-ı nuşrat ile **keşret** ile

keşef [] kaplumbağa. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

keşef-vâr [1] kaplumbağa gibi.

2233 İdüp sîmurğ-ı zevkî zühdin izhâr / Başını hırkaya çekdi **keşef-vâr**

keşf [15] bir şeyin yüzünü açma, kapalı ve gizli şeyi meydana çıkarma; bir sırrı hal ve tefsir etme. [*tas.*] Sufilere göre maddi ve duyulur âlemden gelen tesir, kir ve pas kalbin gayb âlemini görmesine engel olan bir perde oluşturur. Riyazet ve tasfiye ile bu perde kalkınca gayb ayan beyan görülür. Bu perdenin açılmasına, yani kalp gözünün açılmasına “keşf” denir. <KT, KO, LN, KUBBEALTI, TTS, TDEK>

2328 Naşîb oldu aña **keşf** ü kerâmât / Açıldı anda ‘ ayn-ı ‘ âlem-i zât

keşf-i esrâr [2] sırları açma. <BMS>

228 ‘ Alîye **keşf-i esrâr**-ı ‘ aliyye / Resûlu’llâhdan oldu hediiye

3154 Ne yüzden el virürse şohbet-i yâr / Aña göre aña kıl **keşf-i esrâr**

Aşağıdaki tanıkta keşf ehli ifadesi kullanılmıştır. Hak hakkında keşf yoluyla bilgi sahibi olanlar, kalp gözü açılanlara “ehl-i keşf” denir. <TTS>

402 Bunı **keşf** ü kerâmet ehli eyle / Vücûdın vecd ü hâlât ehli eyle

keşf-i râz [3] sırrı keşfetme, sırrı anlama. <KANAR/>

637 Şabîlîk oldu bâ‘ iş **keşf-i râza** / Açıldı düşmana ol verd-i tâze

3395 Ağız bir itdiler nâz u niyâza / Zârûrî başladılar **keşf-i râza**

4988 Başında Yûsufuñ güyâ ki her kıl / Olurdu **keşf-i râz**-ı mevtine dil

keşf etmek/eylemek [4] (gizli, bilinmeyen veya tanınmayan bir şeyi) anlamak, tanımak, öğrenmek, ne olduğunu anlayıp bilmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

363 Bilenler ‘ âşık u ma‘ şûk hâlin / Bu yüzden **keşf ider** ma‘ nâ cemâlin

1974 Girü **keşf eyledi** rûy-ı niyâzı / Girü deprendi derd-i ‘ ışk-sâzı

3838 Zeliğâ şandı kim **keşf itdi** râzı / Bu derd-i ‘ ışkı bu nâz u niyâzı

4437 Baña **keşf itdi** ‘ ışkuñ gizlü râzın / Eline aldı gönülün şâhbâzın

keşf olmak [4] anlaşılmak, bilinmek, öğrenilmek.

286 Bu hâletde baña **keşf oldu** esrâr / Niğâbından açıldı çihre-i yâr

449 Kaçan olur mu‘ allim âdeme Rab / Açılır ‘ ilm-i esmâ **keşf olur** hep

- 616 On iki yaşına irdükde Yūsuf / Aña **keşf oldu** esrār-ı taşavvuf
- 2634 Dehân-ı tıflıdan **keşf oldu** bu râz / Şanasın geldi ğâyibden bu âvâz
- keşşâf** [1] çok keşfeden, pek ziyade keşfedici, gizli bir şeyi meydana çıkaran. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>
- 1424 Gel ey **keşşâf**-ı esrār-ı maḥabbet / Gel ey vaşşâf-ı aḥbâr-ı ḥaḳîḳat
- keştî** [8] gemi. <KT, KO, LN, KANAR>
- 1426 Vücûduñ **keştî**-i deryâ-yı ḥayret / Ḥalâş itmez seni illâ maḥabbet
- 1887 İdersin **keştî**-i gümrâha çäre / Elin alup çekersin bir kenâra
- 2708 Hevâsına uyan **keştîye** beñzer / Olur egrisi toğrusından ekşer
- 2819 Binüp bir **keştî**-i ḥoş-bâdbâna / Revân oldu reh-i Hindüstâna
- 2823 Bu üftâde ‘acâyib ḡayret itdi / Binüp bir **keştîye** ardınca gitdi
- 2826 Yürür **keştî** mişâl-i murğ-ı âbî / Görinen yelkeni âbuñ ḥabâbı
- 3571 Qarada **keştî** yazsa yüridürdi / Deñiz resminde dürler düridürdi
- 5082 Belâ deryâsıñ **keştîsidür** ḥâk / Felâket yelkenidür aña eflâk
- kevkeb** [2] yıldız. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 1655 Libâs-ı mâtem ile irdi bir şeb / Qızardı ağlamakdan ‘ayn-ı **kevkeb**
- 2085 Qızıl atlasda olan tügme-i zer / Şafaqda **kevkeb**-i Mirrîḥe beñzer
- kevn** [] var olma, bir nesnenin varlığı, varlık, vücut. <KO, KO, CÛDÎ, OTAL>
- kevn ü mekân** [3] varlık, kâinat.
- 1774 Yüri gözden bırak **kevn ü mekânı** / Gözüñ yum tâ göresin rüy-ı cânı
- 4056 Aḥibbâ gibi zencîrûñ fiğânı / Pür itdi ‘âlem-i **kevn ü mekânı**
- 4913 O demde ağlamak tutdı cihânı / Pür itdi nâleler **kevn ü mekânı**
- kevneyn** [1] iki âlem, dünya ve ahiret, cismani ve ruhani âlem. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 138 Zihî maḥbûb-ı Ḥaḳ maṭlûb-ı **kevneyn** / Ki oldu ‘âlemeyne ḳurretü’l-‘ayn
- Kevşer** [4] cennette bir çeşme veya ırmak. Kur’an’da 108. sure Kevser suresidir. Tefsir kitaplarında Kevser hakkında çok çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin Safâ ile Aden arası kadar olduğu, etrafında birçok kıymetli kâseler bulunduğu, oradan bir içenin bir daha susamadığı vs. bunlardandır. Sütten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşakmış. <KT, KO, ADŞS, TDEK>
- 1496 İki pistânı şadırında hüveydâ / Ḥabâb-ı âb-ı **Kevşer** gibi güyâ
- 1508 Şaçıña şâne idi dest-i havrâ / Qolı bir **Kevşer** ırmağıydı güyâ
- 2780 Bile olunca şoḥbet içre dilber / Olur meclis behişt ü bâde **Kevşer**
- 5071 Ḥabîbi olduğı iqlîme vardı / Fezâ-yı **Kevşer** ü Tesnîme vardı

kez [2] defa, kere, sefer. Bir olgunun, bir olayın tekrarlandığını belirtir. <KT, TS>

1414 O bir **kez** görmeden itmez **kanā'** at / Bu kılmaz arzûsından ferâgat

2559 Ecel virmiş iken baña emānı / Göreyin bârî bir **kez** daḥi anı

kıbāb [5] tepesi yarım küre şeklinde olan bina damları, kubbeler, “kubbe”nin çoğulu.

<KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

1472 Sözüni qarşular yoğ idi ašlā / **Kıbāb** ile meger kim kūh-ı bālā

4576 **Kıbābı** cümlesinüñ pür-mehābet / Çü tāt-ı şöfiyān-ı ehl-i ḥālet

4588 İderdi bu **kıbāb** içinde tevḥīd / Feleklerde nitekim cirm-i ḥurşīd

kıbāb-ı çarḥ [2] gök kubbe.

204 Gör ol dürr-i yetîmi itdi mi' rāc / **Kıbāb-ı çarḥa** oldu dürrütü't-tāt

2097 Müzeyyen eylemiş anı cevāhir / **Kıbāb-ı çarḥı** gūyā necm-i zāhir

kıble [] namaza başlarken yönelinen taraf, Kâbe [mec.] teveccüh edilen yer. <KT, KO,

LN, OTAL>

kıble-nümā [1] kibleyi gösteren alet, pusula.

290 Çıkup terk-i diyār itmek göründi / Gözüm **kıble-nümāsı** Şāma döndi

kıblegāh [1] kible yeri, kible tarafı [mec.] teveccüh edilen yer. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

4457 Didi ey **kıblegāh** u secdegāhum / 'Azizüm mesnedüm püşt ü penāhum

kılā' [1] kaleler, surlar, “kal'a”nın çoğulu. <KT, CŪDÎ, OTAL>

3121 Bu olur ba' dehu tedbîr u rāyı / **Kılā'**-ı çarḥa toğrılda 'aşāyı

kılca [2] kıl kadar, zerre kadar, kıl gibi ince. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1569 Maḥabbet müşterîsi gönlin aldı / Ğam-ı zülfiyle cānı **kılca** kaldı

4012 Vefāñi fitne Ye'cūcına sed kıl / Ki cānum **kılca** kalmışdur meded kıl

kılıç [2] uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele

takılan, çelikten silah. <KT, KUBBEALTI, TS>

579 **Kılıçlar** gibi dūd-ı āh-ı mazlūm / Keser a' dāyı eyler cümle ma' dūm

747 **Kılıç** gibi olup her biri serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı seher-veş

killet [2] azlık, az miktarda bulunma, kıtlık. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

4299 Yedi yıl ola kıtlıklar ziyāde / Qalalar **killet** ü derd ü belāda

4341 Kifāyet deñlü olsun ḥalka kısmet / Bu tedbîr ile olmaz hiç **killet**

kılmak [272] etmek, eylemek, yapmak. <KUBBEALTI>

2 Ğanî **kıl** genc-i 'ışkuñla faḳîri / Sevindürsün beni şevkuñ beşîri

11 Beni Ya' kūb-veş **kıl** pîr-i 'uşşāk / 'Aşādan qavs-i cisme bir kiriş taq

- 14 Giderme dilden ol şem‘ -i şühûd / Karañu **kılma** fânûs-ı vücûd
- 21 Terâzû gibi **kılma** tâ ser ü pâ / Faķiri zîr-i dest-i ehl-i dünyâ
- 22 Hudâyâ nazmumı **kıl** dürr-i meknûn / Sözümi eyle Yûsuf gibi mevzûn
- 25 Benüm her beytümü **kıl** beyt-i aħzân / Gören yârân ola giryân u nâlân
- 29 Beni **kıl** mâlik-i mülk-i ma‘ânî / Elümden düşmesün hâmem sinânı
- 34 Bu bîkr-i fikrümü ‘ibret-nümâ **kıl** / Temâşâgâh-ı aşhâb-ı şafâ **kıl**
- 42 Zâ‘îf ü bî-vücûd **kılma** mağzûb / Vücûd olmayan olur mu maħsûb
- 46 Koma ğamhâne-i ğaflet-fezâda / Beni bîdâr **kıl** dârü’l-fenâda
- 52 İde geldüğün ihsânı ‘atâ **kıl** / Oñulmaz derdümüz vardur devâ **kıl**
- 58 Baña **kıl** tevbe vü tevfiķı yoldaş / Ki derbend-i ecelden kırtaram baş
- 86 Tarîķ-ı haķda Haķķı **kıl**sa maķşûd / Delîl olur ‘ibâdu’llâha Ma‘bûd
- 98 Beşer kısmını **kıldı** levh-i hikmet / Hüveydâ oldu anda haţţ-ı kudret
- 99 Vücûd-ı Âdem oldu çünki tekmîl / Kılını **kıldı** bis’mi’llâha temşîl
- 145 Zülâl-i şer‘ ini itdürdi icrâ / Cihânı ölmüş iken **kıldı** ihyâ
- 232 Bu Yahyâ bendeñi ey Hayy u Kayyûm / Vişâlûñ ‘âleminden **kılma** maħrûm
- 243 Şu deñlü **kıldı** şimdi ‘adl ü dâd / Ferâmûş oldu gitdi zûlmûñ adı
- 332 Tezelzül **kıldı** çünkim bād-ı rahmet / Hurûşa geldi deryâ-yı maħabbet
- 375 Kârındaşından İsmâ‘îl olup dūr / Varup Ka‘be diyârın **kıldı** pür-nūr
- 387 Fenâ âyînesine **kıldı** diķķat / Görindi Hâzret-i İshâķa rihlet
- 406 ‘Acâyib hîle-i şer‘ iyye **kıldı** / Bu âli Hâzret-i İshâķ bildi
- 409 Du‘â itdi didi ey Rabb ü Ğaffâr / Bunuñ neslini **kıl** şâh-ı cihândâr
- 434 Felek âyînesini **kıldı** rûşen / Cihân kırtuldu şâmuñ zulmetinden
- 450 İder söylenmedük esrârı tefsîr / **Kılur** yazılmağu evrâķı taķrîr
- 451 Dehânı ğoncası itdi tebessüm / Zebânı bülbülü **kıldı** tekellüm
- 484 Vaşyyet sözlerini **kıldı** tekrâr / Naşîhat dürlerini itdi îşâr
- 487 Bu hâl üstinde **kıldı** anı da‘vet / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet
- 490 Gelüp bu Âl-i İbrâhîmümi al / Hâzer **kıl** hıdmetinde **kılma** ihmâl
- 499 Bu mâtemden aña geldi melâlet / Gülüp oynamadan **kıldı** ferâğat
- 541 Varup Ğnâsa **kıldı** iltimâsı / Didi ey ğasta ğöñlümün devâsı
- 545 Kerem **kıl** mâni‘ olma aña billâh / Girü geldüği yire ğitsün ol mâh
- 547 Aña ğaddinden artuğ itdi ‘izzet / Mülâyim sözler ile **kıldı** minnet
- 603 Göçürdi rağtını Ğnâs nâğâh / Ecel derbendini **kıldı** ğüzergâh
- 613 Alursın boynuña tîğ-i belâyı / **Kılursın** kâdir olduğuñ ezâyı
- 628 Benüm seyrümdeki remz ü nişâne / Yaşum seyyâresin **kıldı** revâne

- 632 Olursın cümle ‘ illiyyîne serdâr / Düşüñden **kılma** ihvânı haberdâr
- 636 Benüm cānum ider gönüm şehâdet / **Qılur** sen şâhide anlar ihânet
- 643 Nihânî Yūsufuñ almağa cānın / Müheyyâ **kıldılar** miñnet sinânın
- 691 Taradı sünbülünü **kıldı** tezyîñ / Libâsın eyledi gül gibi rengin
- 700 Naşîhat cevherini **kıldı** îşâr / Didi olsun saña Mevlâ nighedâr
- 759 O bir kaç lâle-veş gönli qaralar / Bu gül yüzlüye **kıldılar** ezâlar
- 765 Tenini **kıldılar** hadd ile gülgün / Cefâ vü cevri hadden oldu bîrûn
- 786 Didiler idelüm bu tıfla ta‘ zîm / Atasına **kılalum** girü teslim
- 817 Sizün bu zulmünüz bilmez mi Allâh / Qıyâmetde cezâ **kılmaz** mı Allâh
- 858 Ki oldu cevher-i zâtına mesken / Orayı **kıldı** Cebrâ’îl gülşen
- 863 Meger günlerde bir gün mâh-ı Ken‘ân / Çemen gökine çıkdı **kıldı** seyrân
- 872 Şağın şıfr-ı vüçüdü **kılma** mañsûb / Yürü yoqluqda var ol qalma mañcûb
- 885 Qoyalum önine pîrâhenini / **Qılalum** nâle vü âh u enîni
- 888 Yakın oldu görindi şehr-i Ken‘ân / Hemân-dem **kıldılar** feryâd u efgân
- 933 Fiğânlar itdi kendin yavı **kıldı** / Görenler acıdı yandı yağıldı
- 1012 Gelüp ihvânı **kıldılar** fiğânı / Didiler qurda aldurduq biz anı
- 1081 Hâzer **kıl** eyleme mañlûmı giryân / Gelür yoluña seyl olur o bārân
- 1089 İrişdi güşına hâtifden âvâz / Didi **kıl** kayd-ı gayrı dilden ifrâz
- 1090 Şığışmaz bir gönülde iki sevgü / Hâzer **kıl** mäsivâ bañrinden el yu
- 1132 Sözine uydum a‘ dānuñ yañıldum / Ki sen dürr-i yetimi yavı **kıldum**
- 1136 Uyandurdu o şem‘ -i bâ-şafâyı / Aña **kıldı** ‘ itâb-ı pür-cefâyı
- 1140 Anı aña ki ‘ aynuñ itdi a‘ mâ / Anı yâd it ki çeşmün **kıldı** binâ
- 1158 Tazarru‘ eyledi **kıldı** niyâzı / Eyitdi ey melekler ser-firâzı
- 1159 Gönül alçaqlığın **kıl** eyle ihsân / Bulış göklerde ‘ Azrâ’île el-ân
- 1165 İrişdi gökde ‘ Azrâ’île Cibrîl / Bu esrâr-ı nihâmı **kıldı** tafşîl
- 1168 Nüzül itdi zemîne peyk-i Yezdân / Dil-i Ya‘ kûbı **kıldı** şâd u hândân
- 1169 Firâkı âteşine şu sepildi / Fiğânı bülbülin hāmûş **kıldı**
- 1199 Şu mir’âtında gördi âfitâbı / Baqup çâh içine **kıldı** hitâbı
- 1209 İdüp ol nev-cuvâmı genc-i pinhân / Qodı bir sâye bāna **kıldı** mihmân
- 1236 Olan oldu geçen geçdi muhaşşal / ‘ Adâvet **kılmasun** mâbeyni muhtel
- 1267 Didi ey vâlide bildün mi hâli / Ne **kıldı** baña Ya‘ kûbuñ ‘ ayâli
- 1275 Bu yerlerde benüm hâlüm bilür yok / Terahhüm eyleyüb şefkat **kılur** yok
- 1276 Qul olduğın bilüp ol serv-i âzâd / Yaşı ırmağa döndi **kıldı** feryâd
- 1282 Gözini göke dikdi hem-çü encüm / Hudâdan cānibe **kıldı** tekellüm

- 1285 Faķiri **kılma** her evbāşa pāmāl / Baña zulm eyleyenden haķķımı al
- 1310 Saña zulm idenüñ suçın bağışla / Şefā‘at **kıl** nebîler işin işle
- 1324 Çözüldi Yūsufuñ bend ü ‘ıķālî / Teraķķî **kıldı** envār-ı cemālî
- 1330 Cemālîn mihr-i ‘ālem **kıldı** izhār / Felek āyīnesi gösterdi dīdār
- 1399 Maķām-ı ‘ışķa itdi hālķı irşād / Görenler ‘āşık oldu **kıldı** feryād
- 1414 O bir kez görmeden itmez ķanā‘at / Bu **kılmaz** ārzūsından ferāġat
- 1454 Beni **kıl** Meşnevî ‘ilminden āġāh / Kerem eyle baña ol mürşid-i rāh
- 1488 Gözi Mirrihi **kılmış** Kavsî menzil / Şaķını sūnbüle beñzettî ‘āķil
- 1509 Şaķına **kılsa** maġribde mūnevver / Dimāġ-ı maşrıķ olurdu mu‘atţar
- 1515 Perî-peykerleri **kıldı** perestār / Schî-kāmetlere oldu havādār
- 1521 Olurdu zevķ u şevķ ile ţarabnāk / **Kılurdu** sīnesin maţla‘ gibi çāk
- 1524 Aħibbā semtine **kılmaz** nezāre / Gözi şebbāzı meyl itmez şikāra
- 1539 Ţururken zevķ ile bî-ķayd u bî-kār / Muķayyed **kıldı** anı kākül-i yār
- 1546 Ser-ā-ser **kılmış** ol şems-i sa‘ādet / Zemīn ü āsumānı pūr-harāret
- 1571 Kāra kāküllerin **kıldı** temāşā / Gönül āyīnesine düşdi sevdā
- 1575 Eşer **kıldı** aña hicrān-ı cānān / Ĥazān yapraġı gibi oldu lerzān
- 1608 Hemîşe ‘ayn-ı tālî‘ ola meftūh / Firākî **kılmaya** rūhını mecrūh
- 1633 Kımıldatsa reg-i ‘ışķını bir ān / **Kılur** çengî elinden çengi eġġān
- 1643 Uyumaz gice ile seyr ider māh / **Kılur** eşķāşî nokşānından āġāh
- 1647 Gül-i ra‘nā gibi āķir Zeliĥā / Açıldı **kıldı** esrārını ifşā
- 1659 Olurlar dāyeler tedbīre meşġūl / **Kılurlar** her biri bir pend-i ma‘ķūl
- 1777 Ĥazīn āvāz ile **kıldı** niyāzı / Didi ey hasta gönüm çāresāzı
- 1798 Kaşuñı **kıldı** kullāb-ı maħabbet / Cebīnūñ māhını bir levĥ-i ĥikmet
- 1815 Ferāmūş eyle ķayd-ı māsivāyı / Yürî bīġāne **kıl** her āşināyı
- 1858 Kemāl-i ‘ışķ-ı pāki **kıldı** te‘şīr / Delindi baġrı feryād itdi zencīr
- 1937 Ĥazīn olanı **kılma** daĥi maħzūn / Zebūn olanuñ itme baġrını ĥūn
- 1956 Sücūda varduġınca cān-ı mu‘tād / **Kılur** ayaġına yüz sürmegi yād
- 1981 Ĥaķāret eyleme bu nā-murāda / Oñulmaz derdümi **kılma** ziyāde
- 1999 Kaşî mihrābını **kılmış** müzeyyen / Gözinūñ sürmesin itmiş mu‘ayyen
- 2048 Maħabbet-nāmesini gördi bildi / Cevābın yazmaġa tedbīr **kıldı**
- 2103 Bu yüklerle develer **kıldı** reftār / Kıyāmetdür yürür gūyā ki kuhsār
- 2179 Bu resme **kıldı** rāvīler rivāyet / Bu idi Mışruñ a‘yānında ‘ādet
- 2237 Dönüp el-ķışsa elsüz āsitīne / Güzer **kılmadı** dildār-ı gūzīne
- 2341 Beni şevķ-ı cemālî **kıldı** şeydā / Kulaķdan ‘āşık itmişdür ĥuşūşā

- 2350 Hemānā kendü miqdārını bildi / Ğurūrını giderdi tevbe **kıldı**
- 2353 Görüşdi Yūsuf ile **kıldı** şöhet / Didi aña ki ey kân-ı mürüvvet
- 2358 Selām olsun saña ey zāt-ı ekrem / Seni kim **kıldı** hüsni ile müsellemin
- 2381 İdüp virānede bir hücre bünyād / Şalāh u zühdi evini **kıldı** ābād
- 2382 Sebīl itdi tarīk-ı Hāğda mālın / Hüveydā **kıldı** hurşid-i kemālin
- 2418 ‘Azīz-i Mışra itdi vāfir ibrām / Cemāl-i pür-kemālin **kıldı** i‘lām
- 2443 ‘Azīz aldı Meh-i Ken‘ānı fi‘l-hāl / Zelīhā hānesine **kıldı** iṣāl
- 2446 Resūlün sünnetini iden icrā / Hālālin **kıldı** beytinde mu‘ammā
- 2467 Şafā-yı şöhetini eyledi yād / Giceden erteye dek **kıldı** feryād
- 2476 Nāzar idince ol zībā cemālī / Ölümlü hasta gibi **kıldı** nāle
- 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / O gün gün gibi **kıldı** Şāma rıhlet
- 2598 Resūlin āndı zıkr itdi Hudāyı / Bülend āvāz ile **kıldı** nidāyı
- 2606 Hāzīn āvāz ile Ya‘kūba ol pīr / Kelāma geldi **kıldı** hüsni-i ta‘bīr
- 2612 Ser-ā-ser cümle istifsār **kıldı** / Bu yirün haylī ahvālını bildi
- 2636 Hayāt-ı Yūsufını **kıldı** taṣdīk / Kemāl-i şıhhatini bildi taḥkīk
- 2647 Yüzün āyinesin **kıldum** nazargāh / Melāletler görünür ey yüzi māh
- 2659 Hālīlullāh ceddümdür mu‘ayyen / Ki Bārī aña nārī **kıldı** gülşen
- 2662 Baña maḥşuş **kıldı** ‘izzetini / Benümle eyler oldı şöhetini
- 2674 Atamuñ hālīn istifsār **kıldum** / Ziyāde ḥasret olduğını bildüm
- 2676 Baña ğurbet eşer **kıldı** muḥarrer / Yaşum Nīli yeñilmez tırmar artar
- 2691 Nebī oğlu nebīsini bir du‘ā **kıl** / Ola gönüm murādı tā ki ḥāşıl
- 2692 Zelīhādan maḥabbet sezdi fi‘l-hāl / Du‘āya **kıldı** bir vech ile ihmāl
- 2732 O kân-ı himmet ü sultān-ı ümmet / Bakāya fūrkatümle **kıldı** rıhlet
- 2763 Eşer **kılmaz** aña iğvā-yı nādān / Bulanmaz nitekim deryā-yı ‘ummān
- 2782 Maḥāmāt ile ney itdükçe feryād / **Kılurdu** ol maḥāmı hürrem ü şād
- 2783 Zelīhā Yūsufa cām itdi teklīf / Elinde cāmı **kıldı** haylī ta‘rīf
- 2799 İder bu cevher-i idrāki talan / **Kılur** insānı hayvān ile yeksān
- 2814 Zelīhā söyledi bir ḥōş hikāyet / Bu resme **kıldı** rāviden rivāyet
- 2853 **Kılasın** kendüye ta‘zīm ü tekrīm / Selāmumı idesin aña teslīm
- 2872 Buyurdı ceddüm İbrāhīme Sübhān / Didi **kıl** oğluñ İsmā‘īlī kurbān
- 2891 Cefālar **kıldı** şeytān-ı la‘īne / Ğāzab itdi didi gelme yaqına
- 2918 Elümi ayağımı **kıl** muḥayyed / Boğazlarken tōkunam saña şāyed
- 2925 Hāzer **kıl** eyleme ey zıll-ı Yezdān / Nübüvvet ‘ırzını ḥāk ile yeksān
- 2931 Hemān bir taşā çaldı taşı dildi / Naḳāre gibi iki pāre **kıldı**

- 2981 **Ƙılur** kebg-i derī tağlarda āvāz / Olur āvāzı anuñ da‘ vet-i bāz
- 3028 Getür aǵnāmuñı **ƙıl** baña teslīm / Getürme hâtıruña havf ile bīm
- 3032 Zeliḥā bir süri aǵnāmı fi’l-hāl / Şafā-yı hâtır ile **ƙıldı** irsāl
- 3034 Sücüd itdi melekler gibi aǵnām / Hemān âdem gibi **ƙıldılar** ikrām
- 3040 Girü ol derdmendi **ƙıldı** nālān / Girü nāy-ı maḥabbet itdi efgān
- 3075 Zeliḥā kendüzini yavı **ƙıldı** / Taşarruf ‘ışķuñ olduǵını bildi
- 3108 Güzeller şāhını **ƙıl** hayr ile yād / Günāhı bī-günāha itme isnād
- 3112 Cemālindedür ol şāhuñ celālī / Temennā **ƙılma** taķrīb-i vişālī
- 3147 **Ƙılur** ya‘ nī kemān ebrūları çīn / Ğarīb ü derdmendine ider kīn
- 3154 Ne yüzden el virürse şöḥbet-i yār / Aña göre aña **ƙıl** keşf-i esrār
- 3155 Buluşdı dāye Yūsuf Ḥazretine / Du‘ā **ƙıldı** devām-ı devletine
- 3156 Ümīdi cānibinden açdı şöḥbet / O māha **ƙıldı** yirden göke minnet
- 3183 Ümīdi ƙapusından **ƙılma** maḥrūm / Nesi var kim saña olmaya ma‘ lūm
- 3184 Niyāzını bu resme **ƙıldı** taķrīr / Ne aşşı **ƙılma**ı tedbiri te’şīr
- 3200 Faķīri **ƙılmasun** ‘ışyāna ilķā / Bu erzānī degüldür aña zīrā
- 3260 ‘Acāyib sözi var ḥōş ḥāleti var / Beni **ƙıl** bu ma‘ āniden ḥaberdār
- 3283 İder esmāsını insāna ta‘ līm / **Ƙılur** erzāķını ervāḥa taķsīm
- 3293 Ne deñlü ise şefķat itdi cānān / Velī bu ḥālī andan **ƙıldı** pinḥān
- 3359 Meh-i Ken‘ ānı ol ḥūrşīd-tal‘ at / Bu ƙaşr-ı bī-ķuşūra **ƙıldı** da‘ vet
- 3360 Cevārīnūñ yüzini **ƙıldı** terciḥ / Eli altında ƙodı hemçü tesbīḥ
- 3375 Zeliḥā ƙızlara **ƙıldı** vaşıyyet / Didi geldi zamān-ı sa‘ y u himmet
- 3384 Ƙoparsa kendüden aķdām-ı iķdām / **Ƙılur** el virmeden aḥvālī i‘ lām
- 3406 Kerem **ƙıl** eyleme ḥayr işi te’ḥīr / Yıķılmış ḥâtırumuz eyle ta‘ mīr
- 3449 Yiri sākin **ƙılur** gerdūnı gerdān / Virür insāna idrāk ile iz‘ ān
- 3478 Cemāl-i Yūsufa **ƙıldı** nezāre / Laṭīfeyle didi ol māḥ-pāre
- 3485 Teveccūḥ itmedi aşlā sözine / Nażar **ƙılma**ı illā yir yüzine
- 3490 Bu müşkil şanur idi ola āsān / Ümīdi ḥānesini **ƙıldı** vīrān
- 3522 Zeliḥā şem‘ e yanup yaķılurken / Gözinūñ yaşını deryā **ƙılurken**
- 3562 Derūn-ı ḥānede yüz yirde cānā / **Ƙılalum** bu iki taşvīri peydā
- 3578 Aña şarf itdi sa‘ y u iltifātın / Muşaffā **ƙıldı** cümle şeş cihātın
- 3596 Cemālī tavķ-ı zerden buldı tertīb / Gülistānı kitābın **ƙıldı** tezhīb
- 3608 Ƙurıldı şöḥbet itdi ‘ayş u ‘işret / Meh-i Ken‘ ānı anda **ƙıldı** da‘ vet
- 3619 Ruḥı ‘aksi ile bu verd-i ḥandān / Der ü dīvārı **ƙıldı** la‘l ü mercān
- 3638 Beni **ƙıl** lāyık-ı i‘ zāz u ikrām / Maḥalline gerekdür luṭf u in‘ ām

- 3699 Gül-i ra‘ nâ gibi bî-vaqt açılma / Vücūd-ı pākūñi âlûde **kılma**
- 3705 Zeliḥâ vaşl-ı yâra **kıldı** iḳdām / Bu ḥâne ol hümâyâ olmadı dām
- 3774 Aña söylenmedük söz ḳalmadı hiç / Benefşe gibi **kıldı** başını pîç
- 3786 Tesellî câmı ile **kıldı** ḥandân / Ümîdî ḳapusından açdı dermân
- 3802 O süsen **kılmadan** cismini gülgün / Elinden aldı anı yâr-ı mevzûn
- 3810 Ḳamusın **kıldı** bir zar ile mestûr / Görinmez oldu bu aşnâm-ı mezkûr
- 3845 Yañıldı **kıldı** bu bühtânı bünyâd / Öñinde eyledi efgân u feryâd
- 3866 ‘Azîze ḥarḳ-ı ‘âde itdi ol ḥîn / Şirâr-ı nâr-ı âhın **kıldı** teskîn
- 3892 ‘Azîze bu maḫanna kâr **kıldı** / Cevârisinden istifsâr **kıldı**
- 3967 Kesen barmaḳları ucını nâgâh / Cihânda hırş elini **kıldı** kûtâh
- 3979 Maḥabbet cümlesini **kıldı** hemvâr / Arada söylenen söz ḳışsa-i yâr
- 4012 Vefânî fitne Ye‘cücına sed **kıl** / Ki cânım ḳılca ḳalmışdur meded **kıl**
- 4021 Aña kim ṭâlî‘i **kılmaya** yârî / Mülâyim idemez güc ile yârı
- 4031 Añup zindânı Yûsuf itdi maḳşûd / Müyesser **kıldı** maḳşûdını Ma‘bûd
- 4039 Atar Yûsuf daḫi cevri sinânın / **Ḳılur** anuñla ‘ışḳı imtiḥânın
- 4055 Taḳıldı seyl-i eşki gibi zencîr / Emîri **kıldılar** ta‘zîr ü teşhîr
- 4078 İki çeşmi gibi ol serv-ḳâmet / Yirini **kıldı** miḥrâb-ı ‘ibâdet
- 4089 Cünûn-ı ‘ışḳ ile bed-rây u bed-ḥû / **Ḳılur** insân-ı nâdânı siyeh-rû
- 4114 Gözüñ yaşı günâhuñ çirkini yur / **Ḳılur** insânı başdan ayaḡa nûr
- 4120 Muṭarrâ **kılmayup** zülf-i dirâzın / Göze göstermez idi kuḥl-i nâzın
- 4135 Vişâli şükrini **kılmazdı** ol yâr / Cemâlî ḳadrini bilmezdi her bâr
- 4136 Gözine perde oldu eşk-i hicrân / Giceyle gündüzini **kıldı** yeksân
- 4144 İrişdi ḥâme-veş başına sevdâ / Maḥabbet nâmesin **kıldı** hüveydâ
- 4189 Virüp zindancıya mâl-ı firâvân / Ḳapusın açdı **kıldı** derde dermân
- 4192 Gül-i zanbaḳ gibi dest-i niyâzın / Güşâde eylemiş **kılmış** namâzın
- 4202 Vişâli ḳaşrını **kılmaḡa** ta‘mîr / Ne tedbîr itdi ise bozdı taḳdîr
- 4210 Beni gör kim ḥaṭâ itdüm yañıldum / Dür-i maḳşûdı buldum yavı **kıldum**
- 4215 Perestâruñ birini **kıldı** hem-râz / Selâmın gönderüp eylerdi i‘zâz
- 4216 **Ḳılurdu** ehl-i zindânı ziyâfet / Olurdu yâr için aḡyâra ‘izzet
- 4248 İdüp zindân esîrin ḡamdan âzâd / Çeküp her merd-i ḥâmı **kıldı** irşâd
- 4255 Birini şâh-ı ‘âlem **kıldı** serdâr / Biri dâr-ı fenâda oldu ber-dâr
- 4256 Düşî ḡayr olana **kıldı** vaşıyyet / Didi olsañ gerek maḳbûl-i ḡazret
- 4271 Ögerseñ öḡ kemâl-i bî-zevâlî / **Ḳılur** ıssını memdûḥü’l-ehâlî
- 4294 Buyurdı vardı Yûsuf ḡazretine / Du‘â **kıldı** baḡâ-yı ‘izzetine

- 4305 Begendi Yūsufuñ iz' ānıñ ol hın / Niçe ihsānlar itdi **kıldı** taḥsın
- 4307 Getürdi cümle istifsār **kıldı** / Kemāl-i şıdkını fehm itdi bildi
- 4342 Du' ālar itdiler def' -i belāya / Tevekkül **kıldılar** zāt-ı Hudāya
- 4378 Delü gönlin belāya **kıldı** mu' tād / Kuyūd-ı dünyevīden oldı āzād
- 4391 Tōkınsa gūşına yārından aḥbār / **Kılurdi** sâ' ile mengüşin iṣār
- 4397 Kāmışdan eyledi bir ḥāne bünyād / İçinde **kılmağa** ney gibi feryād
- 4404 Vücūdı kal' asın **kılmağa** ifnā / Kāmışlar ḍarbzenler oldı gūyā
- 4460 Uçur cān gülşeninden gūşsa zāğın / Münevver **kıl** uyar çeşmüm çerāğın
- 4461 Baña a' mālīgı görme sezāvār / Gözüm cāmını **kıl** mir'āt-ı dīdār
- 4465 Bu resme **kıldı** aşnāma niyāzı / Velī olmadı hergiz çāresāzı
- 4466 Seḥerden çün şuhayl-ı ablaḳ-ı şāh / Hurūşından cihānı **kıldı** āgāh
- 4481 Zeliḥā küfr evini **kıldı** vīrān / Vişālī ḥānesini yapıdı Yezdān
- 4491 Nihāl-i ḳaddin egsün bād-ı rahmet / Selāmiyle beni **kılsun** selāmet
- 4495 Du' ā itdi aña ' ibri' dilince / Nazar itdi du' āsını **kılınca**
- 4497 Didi bu pīre-zen kimdür bileydüm / Aña elṭāf u ihsānlar **kılaydum**
- 4502 Zeliḥāyı güc ile bildi Yūsuf / Esirine şefā' at **kıldı** Yūsuf
- 4508 Didi ey pādīşāh-ı ' ālem-ārā / Du' ā **kıl** ben ḡarībi eyle iḥyā
- 4542 Kāmu zindān esirin **kıldı** āzād / Melūl olmış gönüller oldılar şād
- 4549 Kemāl-i şefḳat ile Yūsuf ol hın / Kōlın boynına **kıldı** ṭavḳ-ı sīmīn
- 4575 Zeliḥāya yedi ev itdi bünyād / ' İbādet **kılmağ** için ol perī-zād
- 4601 Ġalāle bir ḥiṣārı **kıldı** anbār / Yığıldı anda ḥāşıldan ne kim var
- 4612 Ġalāl ü ni' meti **kılmazdı** mektüm / Kāpusına gelen gitmezdi maḥrūm
- 4656 Didi bunlar ma' āza'llāh ey şāh / Yaramaz şanma bizden **kılma** ikrāh
- 4662 ' Ayāndur bu ki ḥasretle virür cān / Kerem **kıl** eyleme nā-ḥaḳ yire ḳan
- 4675 Bahā-yı ḡalleyi bir ehl-i ' irfān / Çuvaluñ birisinde **kıldı** pinhān
- 4713 Meh-i Ken' ān idüp şevḳın ziyāde / Nikābı ucını **kıldı** gūşāde
- 4725 Getürdi bunları maḥzūn u giryān / Dil-i şeydāların **kıldı** perīşān
- 4739 Kāmusın **kıldı** her vech ile ilzām / O yirde oldılar rüsvāy ü bednām
- 4768 Biraz yandı biraz yakıldı Ya' kūb / Elin açdı du' ālar **kıldı** Ya' kūb
- 4769 Didi ey ' ālem-i esrār-ı pinhān / Ḥayātum āḥirinde **kılma** giryān
- 4775 Yıkılmış ḥatırımı eyle ābād / Dil-i ḡamnākūmi **kıl** ḥurrem ü şād
- 4784 Melālet viridi Ya' kūba bu aḥbār / Celālī yüzlerini **kıldı** izḥār
- 4789 Baña oğlumı gönder **kılma** maḥbūs / Nebī neslinden olmaz düzd-i menḥūs
- 4790 Ḥāzer **kıl** eylerin derd ile bir āh / Yıkılır taḥtuñ ol āh ile nāḡāh

- 4797 Çıkar var ise sende ‘ayn-ı ‘illet / Benüm evlāduma **kılma** ihānet
 4828 Vücūdı gizlū gencin **kıldı** zāhir / Der-āğūş itdi iḥvānını bir bir
 4837 Mülākāt olur ise Ḥazret-i Pīr / Bu ḥāl-i māzīye **kıl** ḥüsn-i ta‘bīr
 4839 Birer miqdārı dünyāda ne kim var / Birāderler yolına **kıldı** iṣār
 4849 Birisin **kılmadı** ta‘zīr ü teşhīr / Ḳamusın itdi iḥsān ile ta‘zīr
 4865 Başup bağına ol pīrāheni Pīr / Dil-i vīrānesini **kıldı** ta‘mīr
 4870 Du‘ā **kıl** bize kim Ḥaḳḳ ide mağfūr / Bizüm cürm ü ḥaṭāmuz ola ma‘zūr
 4874 Olurken dār-ı ğamda ḥālī dil-teng / Maḳām-ı zevḳ u şevḳa **kıldı** āheng
 4886 Görüp bülbülsüz ol ḥüb āşiyānı / Añup Ya‘ḳubı **kıldılar** fiğānı
 4916 Firāḳuñ ‘ālemiyle **kılma** giryān / Vişālūñ ‘ālemiyle eyle ḥandān
 4931 Bu ḥāl ile niçe yıl niçe müddet / İki **kıldılar** bir yirde şoḥbet
 4941 Vaşıyyet **kılmağa** oğullarına / Çağırdı ‘izzet ile maḥzarına
 4953 Ḥased dāline **kılmañ** ḳalbi meyyāl / Cehennem cānibine oldı çengāl
 4961 Naşīḥat dūrlerini **kıldı** iṣār / Revānı gitdi bālāya melek-vār
 4962 Bu vech ile yumuldı ‘ayn-ı Ya‘ḳub / Vişāl-i Zü’lcelālī **kıldı** maṭlūb
 4978 Bu rāh-ı teng ü tāriki güzer **kıl** / Baḳā şaḥrālarına gel sefer **kıl**
 4988 Başında Yūsufuñ güyā ki her **kıl** / Olurdi keşf-i rāz-ı mevtine dil
 5039 Yolup aḳ saçını pīrān-ı irşād / Bulutlar gibi **kıldı** anda feryād
 5066 Mezār-ı Yūsufı **kıldı** ziyāret / Teni bī-‘aḳl u cānı bī-firāset
 5134 Naẓar **kıl** cümle beyt-i dil-güşāya / Dönüpdür iki qarşulu sarāya
 5140 Ḥuşūline bu tıflūñ cehd kıldum / Şabāḥa dek elümi mehd **kıldum**
 5174 Gülūñ eyyāmı kim oldı hüveydā / Zebānum bülbülini **kıldı** güyā
 E14 Temāşā **kıl** sığār ile kibārı / Ecel yanında birdür i‘tibārı
 E15 O sulṭāndur diyü **kılmaz** şefā‘at / Bu rā‘idür diyü itmez ri‘āyet

kımıldamak [1] yerinden biraz oynamak, yerinde hafifçe hareketlenmek, olduğu yerde hafifçe, belli belirsiz hareket etmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 1056 **Ƙımıldadı** şanasın bir ulu tağ / Ğamından eyledi yaşını ırmağ

Ƙımıldanmak [2] kımıldamak, bulunduğu yerde kendi kendine hareket etmek. <TS, ÖTS>

- 1176 Yeli esdürmeyince ḳudretü’llāh / **Ƙımıldanmaz** bu ḥırmən içre bir kāh

- 4878 Yüridi üstürān-ı rıḥlet-i yār / **Ƙımıldandı** yirinden şanki kühsār

Ƙımıldatmak [1] yerinde biraz oynatmak, hafifçe hareketlendirmek. <TS, KUBBEALTİ>

1633 **Ƙımlıdatsa** reg-i ‘ışkıını bir ān / Ƙılur çengi̇ elinden çengi efgān

ƙın [1] bıçak, kılıç gibi kesici aletlerin kabı. <TS, KUBBEALTİ>

776 Biri öldürmege çekdi bıçağı / **Ƙınından** çıkmadı hergiz yarağı

ƙır [] kül rengine çalar beyaz, kirli beyaz. <KT, TS>

ƙır at [1] boz at, ak at. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2093 **Ƙır atlar** bir aķar ırmağa beñzer / Aķ atlar şanki ķarlu țağa beñzer

ƙırā‘at [] okuma. <KT, KO, LN, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

ƙırā‘at etmek [1] okumak, tilavet etmek.

3259 Didi bildür baña ey bedr-i kāmīl / Ne dildür bu **ƙırā‘at itdügüñ** dil

ƙıral [1] Hristiyan hükümdar, imparator sıfatına sahip olmayan hükümdar. <KT,

KUBBEALTİ>

256 Hezārān ķulı var begler begidür / **Ƙıralılar** āsitānınuñ segidür

ƙırān [] iki şeyin birleşmesi; iki gezegenin bir burçta birleşmesi. İlm-i tencīm

ıstılahlarından olup iki yıldızın aynı burcun aynı derecesinde buluşmasıdır. <KT, KO, LN, ADŞS,

TDEK, OTDTS>

ƙırān etmek/eylemek [9] iki kutlu yıldız veya gök cisminin birbirine yaklaşması. <KANARİ>

1341 Vücūdı ‘aks-i Nīli eyledi zeyn / **Ƙırān itdi** şanasın gökde sa‘deyn

1355 Yunurdı āb ile ol māh-ı ğarrā / Nücūm ile **ƙırān eylerdi** güyā

2002 Perestārānı olmış aña hem-rāh / **Ƙırān itmiş** girü Pervīn ile māh

2319 Cemālī olmış ol ‘ayneyn ile zeyn / **Ƙırān itmiş** felekde şanki sa‘deyn

2643 Ruḥ-ı pākinde olmış ķaṭralar çīn / **Ƙırān itmiş** meh-i bedr ile Pervīn

3039 **Ƙırān itdi** girü Nāhīde ḥūrşīd / Girü hengāme-i ‘ışķ oldı tecdīd

3206 **Ƙırān itse** ķişi bi ‘se‘l-ķarīne / Yüzi muḥtāc olur ḥaclet eline

3417 **Ƙırān it** duḡter-i nīk-aḡterem ben / Şafā sür dilber-i zībā-terem ben

4545 İdüp bir būrci iki meh-liķā zeyn / **Ƙırān itdi** şeref būrcinde sa‘deyn

ƙırān [1] bir topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık

veya başka sebep, ölet, afet, öldürücü hastalık salgını. <YTS, TS, KUBBEALTİ>

1028 İlense māh ile mihr-i cihāna / Başın ķurtarmaz uğrar bir **ƙırāna**

ƙırılmaķ [2] helak olmak, telef olmak, ölmek, toplu bir biçimde ölmek. <YTS, ÖTS>

514 **Ƙırıldı** ağlamaķdan ḡalķ-ı ‘ālem / Bu fūrķat oldı bir ayruķsı mātēm

Aşağıdaki tanıkta geçen “ķolu ķanadı ƙırılmaķ” deyimini “bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak” anlamlarına gelmektedir (bk. ķolu ķanadı ƙırılmaķ).

- 3528 Çü nâr-ı ‘ışka oldu ittiḥādun / **Ƙırıldı** yandı hep ƙoluñ ƙanaduñ
ƙırmak [1] öldürmek, yok etmek, imha etmek. <YTS, ÖTS>
- 151 Şıyırşa gün gibi maşrıƙda şemşir / **Ƙıradı** ƙâfiri mağribde bir bir
ƙırtaş [1] yazı yazılan nesne, sahife, ƙâğıt. <KT, KO, LN, AHTERÊ>
- 103 Beşer kim dest-i ƙudret nâmesidür / Dili **ƙırtaş**-ı hikmet ḥâmesidür
ƙısm [9] kısım, bölük, parça, takım; çeşit, cins. <KT, KO, LN, OTAL>
- 98 Beşer **ƙısmını** ƙıldı levḥ-i hikmet / Hüveydâ oldu anda ḥatt-ı ƙudret
- 940 Cihânun böyledür âyin ü resmi / Nebî **ƙısmın** yimez derrende **ƙısmı**
- 1023 Çağırdı yırtıcı **ƙısmını** bir bir / Ƙamusın itdi bir vâdide ḥâzır
- 1435 Velî **ƙısmı** olanun resm-i cismi / Olur gencine-i ‘ışƙun tılısmı
- 2833 Eger naş eylese Mecnûn resmin / Üşürürdi aña tayyâr **ƙısmın**
- 2892 Nebî **ƙısmı** yaramaz işi itmez / Ƙoyup toğrı yolu egriye gitmez
- 4094 Beşer **ƙısmı** nedür yâ bildügi ne / Ki degmez bildügi yañıldügine
- 4844 Güreşçi **ƙısmını** gör ey tebâhî / Alur üstindekin altına gâhî
ƙısmet [3] talih, nasip, kader. <KT, KO, LN, ÖTS, KUBBEALTİ>
- 1432 Tecellî ‘âleminde rûz-ı **ƙısmet** / Naşibi olana irdi bu devlet
ƙısmet olmak [2] nasip olmak, kader olarak gerçekleşmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>
- 141 Ne hikmetdür ki cümle ‘ilm ü hikmet / Ebü’l-Ƙâşından **oldu** ḥalka **ƙısmet**
- 4341 Ƙifâyet deñlü **olsun** ḥalka **ƙısmet** / Bu tedbîr ile olmaz hiç ƙillet
ƙışsa [14] nakledilen gerçek veya uydurma vaka, hikâye, rivayet. <KT, KO, LN, OTAL>
- 17 Demidür dil dilinden ola peydâ / Rümüz-ı **ƙışsa**-i ‘ışƙ-ı Zeliḥâ
- 331 Faḳîre ḥasb-i ḥâl oldu bu **ƙışsa** / Dil-i dîvânem andan aldı ḥışşe
- 1637 Ƙıyâs ile sezerler gizlü râzı / Tıyarlar **ƙışsa**-i ehl-i niyâzı
- 2187 Zeliḥâ gördi ol taşvîri nâgâh / ‘Azîzüñ **ƙışsından** oldu âgâh
- 2260 Ḥaber vir bize cânân **ƙışsasından** / Ne cânân **ƙışsası** cân **ƙışsasından**
- 3482 Vişâlün **ƙışsasından** vir ḥaberler / Ki *zıkrü’l-‘ayş nışfü’l-‘ayş* dirler
- 3489 Zeliḥâ döndi gitdi zâr u maḥrûm / Cevârî **ƙışsasın** idindi ma‘lûm
- 3979 Maḥabbet cümlesini ƙıldı hemvâr / Arada söylenen söz **ƙışsa**-i yâr
- 4320 Eger var ise sende rây-ı rûşen / Naşîḥat al bu Yûsuf **ƙışsasından**
- 4623 Gel ey cân **ƙışsasının** tercemânı / Sevindür vuşlat ile ‘âşıkânı
ƙışsadan ḥışşe almak [2] anlatılan bir olaydan ders almak. <DŞD>
- 875 Ḥazer eyle şaḳın tiğ-i zarardan / Ḥamûş ol **ḥışşe** al bu **ƙışsalardan**
- 2865 Umardı **ƙışsadan ḥışşe ala** yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr

kıt'a [1] parça, bölüm, kısım. <KT, KO, LN, KANARI>

4284 Yedi **kıt'a** kurı hüşe bitürdi / Yedi ter hüşeyi bir bir yitürdi

kıtlığ [2] kuraklık, savaş gibi sebeplerle ürünün yetişmemesi ve yiyecek maddelerinin azlığından ileri gelen sıkıntı ve açlık. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

4299 Yedi yıl ola **kıtlıklar** ziyâde / Qalalar kıllat ü derd ü belâda

4338 Yedi yıl **kıtlığ** olunca bu devrân / Gerekdür hâşılı bu derde dermân

kıyâm [8]

1. kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>

1955 'İbâdetde gözüm dildârı gözler / Rükû' umda **kıyâm**-ı yârı gözler

2234 Ümîdi hâmesi yazmadı nâme / Murâdı şâhı gelmedi **kıyâma**

3224 Mecâli qalmadı fetî-i kelâma / Yıkıldı qâdir olmadı **kıyâma**

kıyâm etmek [2] ayağa kalkmak, davranmak, hareket etmek.

656 Bu şevk ile **kıyâm itdi** çemenler / Göke atdı külâhın yâsemenler

946 Hayât olmaz baña bir lahza ansuz / **Kıyâm itmez** beden rûh-ı revânsuz

2. ölümden sonra dirilip ayağa kalkma, haşr, ölümden sonrası, kıyamet. <KT, KUBBEALTI>

410 İrişün nesli tâ rûz-ı **kıyâma** / Hükûmet eylesünler Rûma Şâma

3. namazın ayakta icra olunan kısmı, genel olarak namaz. <KT, DİNÎ KAVRAMLAR>

4580 Dönüp her güşe bir Dğrû's-selâma / Direkler şaf tutup varmış **kıyâma**

4. başkaldırma, karşı gelme, ayaklanma, isyan. <KT, KUBBEALTI, KANARI>

3905 Cihânda fitne-i 'ışkun **kıyâmı** / İder rencide cumhûr-ı enâmı

kıyâmet [20]

1. dünyanın sonu, bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman. Yüce Allah'ın ezelde takdir ettiği zaman gelince, dünyadaki bütün canlıların ölmeleri, sonra bütün ölmüşlerin Allah tarafından diriltilmeleri, mahşer yerinde toplanmaları, hesaba çekilmeleri ve dünyadaki işlerinin karşılıklarının verilmesidir. <KT, OTAL, TS, DİNÎ KAVRAMLAR>

132 Dili miftâh-ı ebvâb-ı şefâ'at / Yüzi mışbâh-ı târik-i **kıyâmet**

817 Sizün bu zulmünüz bilmez mi Allâh / **Kıyâmetde** cezâ kılmaz mı Allâh

892 İrakdan qopdı bir gerd-i melâmet / Belürdi şanasın bād-ı **kıyâmet**

901 Virüp rûz-ı **kıyâmetden** nişanı / Döküldi encüm-i eşk-i revânı

1556 O bâdeyle olanlar mest ü evgâr / **Kıyâmetde** olur olursa hüşyâr

1618 Ne yirde büyüdüñ ey serv-kâmet / Ne yirden qopduñ ey rûz-ı **kıyâmet**

1902 Diyesin yok mıdur yoksa **kıyâmet** / Sorulmaz mı bu zulm-i bî-nihâyet

- 3610 O gün rûz-ı **kıyâmet** gibi geldi / Celâl ü heybeti ‘aqlımı aldı
 3611 Zihî rûz-ı **kıyâmet** anı ol dem / Görince *nefsü nefsi* oldu ‘âlem
 3710 Göçerse ‘ışk-ı bîdâduñla cânım / **Qıyâmetde** olur boynuna kanım

Aşağıdaki tanıkta ifade edilen “dağların yürümesi olayı” Kur’an-ı Kerim’de Neml suresi 88. ayette geçmektedir. Bu ayeti yorumlayan bazı müfessirler göre bu olayın kıyamette vuku bulacağı ve her şeyin Allah’a gelirken dağların da O’na doğru yürüyüp geleceği şeklinde tefsir edilmiştir.

<KUR’AN YOLU>

- 2103 Bu yüklerle develer kıldı refâr / **Qıyâmetdür** yürür güyâ ki kuhsâr
kıyâmet günü [5] dünyanın yok olacağı, ölümlerin dirilip ayağa kalkacağı zaman.

- 1235 Sizünle kim bilür olmaya vuşlat / **Qıyâmet günine** kıala bu hasret
 1237 Hâlâl olsun baña itdügünüz hep / **Qıyâmet günü** olmañuz mu‘azzeb
 3942 **Qıyâmet günü** gibi heybeti var / Görenlerde kıomaz idrâk ü efkâr
 5036 Eger şeytân gibi kudret bulayduñ / **Qıyâmet günine** dek sağ olayduñ

Aşağıdaki tanıkta sevgilinin boyu kıyamet gününe benzetilmiştir.

- 1543 Uzun boylu ziyâde heybeti var / **Qıyâmet günine** beñzer o dildâr

kıyâmet kıopmak [3] kıyamet günü gelmek [*mec.*] ortalık birbirine girmek, büyük gürültü ve karışıklık çıkmak. <TS, KUBBEALT>

- 1036 Uluşdı bir uğurdan itdi feryâd / **Qıyâmet kıopdı** şandı âdemî-zâd
 2824 **Qıyâmet kıopdı** esdi bād-ı şarşar / Tıalazlar oldu bir cevşenlü leşker
 5046 Gelürdi şavt-ı nâle her kışiden / **Qıyâmet kıopdı** şanurdu işiden

2. çok güzel. <KANAR/>

- 1378 **Qıyâmet** kıâmeti mevzûn u merğûb / Terâzûdan iner mümtâz-ı mañbûb

kıyâs [2] bir şeyi diğerk şeye benzeterek veya ona göre tutarak hüküm verme, karşılaştırma. <KT, KO, KUBBEALT>

- 1637 **Qıyâs** ile sezerler gizlü râzı / Tıuyarlar kışşa-i ehl-i niyâzı

kıyâs etmek [1] karşılaştırmak, ölçmek, mukayese etmek. <KUBBEALT>

- 3713 Neler çekdüğümü andan **kıyâs it** / Beni senden girü sen iltimâs it

kıyık [1] kıyıcı, yırtıcı, zalim. <YTS, ÖTS>

- 3275 Tıonanup hançerin taķındüğünü / **Qıyık** şahîn gibi baķındüğünü

kıymak [2] acımadan ortadan kaldırmak, öldürmek. <TS, ÖTS>

- 963 Harâmî dañi **kıymaz** ol cemâle / Revâ görmez o ħurşîdi zevâle

- 3852 Kıaçan şîrâne çekse tığ-i âhı / **Qıyar** ma‘şukına ‘ışk ehli gâhî

kıymet [5] değer, bedel, paha. <KT, KO, LN, OTAL, KANAR>

560 Var idi bir kemer zî-ıqadr ü **kıymet** / Bahāsına bulunmazdı nihāyet

4106 Lebin dişlerdi añup fūrkatini / Şıdı dürr ile la‘li **kıymetini**

4720 Gümüş bir fās idi ol şā‘-ı ra‘nā / Bahā vü **kıymeti** a‘lādan a‘lā

kıymet/kıymetini bilmek [2] (bir şey veya bir kimseye) taşıdığı değere yakışır şekilde davranmak, davranışını ona göre ayarlamak, önemini ve değerini anlamak ve ona göre davranmak, takdir etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

840 Çü oldu ‘ālem-i fūrkatde ıslāh / Vişālün **kıymetini bildi** ervāh

4092 Sa‘ādet **kıymetin bilsün** diyü merd / Felāket ‘āleminde çekdürür derd

kız [6]

1. cinsiyet bakımından dişi olan evlat. <ÖTS, KUBBEALTI>

431 **Kızın** virdi anı dāmād idindi / Umūr-ı dīnine üstād idindi

2052 Cihān tūrukça zātūn var olsun / **Kızum** sen şāha hıdmetkār olsun

2. ev işlerine bakan dişi cinsten çocuk veya genç kız, besleme, cariye. <ÖTS, KUBBEALTI>

2102 Deve üstinde **kızlar** şanki gülzār / Yanında sārbanlar nitekim hār

3368 Hārām imiş vücūdum hıdmetüne / Hālāl olsun bu **kızlar** hāzretüne

3374 Benüm vaşlum saña olmadı kâbil / Bu zībā **kızlara** ol bārī māyil

3375 Zeliḥā **kızlara** kıldı vaşıyyet / Didi geldi zamān-ı sa‘y u himmet

kızarmak [9] kırmızı veya ona yakın bir renk almak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

338 Şarardı heybetinden mihr-i enver / **Kızardı** ol hārâretten gül-i ter

1279 Birisi yüzine urdı ṭabanca / **Kızardı** ḍarb-ı destinden bu ḡonca

1655 Libās-ı mātem ile irdi bir şeb / **Kızardı** ağlamakdan ‘ayn-ı kevkeb

2132 Şarāb-ı nāzdan içmiş piyāle / **Kızarmış** ḡonca gibi rüy-ı lāle

2808 **Kızarur** yüzi kim nūş itse anı / Urur yüzine her ‘ayb-ı nihānı

3084 Kara geydürdi aña dūd-ı āhı / **Kızardı** giryeden çeşm-i siyāhı

3957 Eli her birinün kana boyandı / **Kızardı** pençe-i mercāna döndi

3959 Boyandı kan ile nārenc-i aşfar / **Kızardı** oldu gūyā sīb-i aḥmer

4122 Kara çeşmi **kızardı** kana döndi / Şanasın iki lāle şuya ḡondı

kızartmak [1] kızarmasını sağlamak, kızarmasına sebep olmak, kırmızı duruma getirmek. <TS, ÖTS>

3318 **Kızardup** ‘aks-i gül āb-ı zülālī / Olurdu çeşm-i hūnünün mişālī

kızıl [13] çok kırmızı olan, parlak kırmızı renk. <YTS, TS, ÖTS>

92 Çemen gökinde sünbüller yaradur / Kara yirde **kızıl** güller yaradur

- 261 **Ƙızıl** sancak lisân-ı ƙâle beñzer / Ğazâda Sûre-i Feth okur ezber
 751 Ezâlar eyleyüb bir niçe bîdâd / Sürer gûyâ **ƙızıl** gül yaprağın bād
 763 **Ƙızıl** itdi kimisi aƙ gülini / Ƙulağın burdı yoldı sünbülünü
 1280 Öñine sürdi hışım ile o bîdâd / **Ƙızıl** gül yaprağını nitekim bād
 2085 **Ƙızıl** atlasda olan tügme-i zer / Şafaƙda kevkeb-i Mirriñhe beñzer
 2624 Biner bir şandala bir şacı sünbül / Gelür Ya‘ ƙûba virür bir **ƙızıl** gül
 2797 Du‘ âlar itdi ol ‘ âlî-cenâba / **Ƙızıl** yâƙûtı şaldı la‘ l-i nâba
 3584 **Ƙızılar** geydi ğonca gibi ƙat ƙat / Boyınca ƙana girmişıdi ol âfet
 3938 Cihânı yâƙmağ içün ol perî-veş / **Ƙızıl** câmeyle olmış ‘ ayn-ı âteş
 E25 **Ƙızıl** gül gibidür nâr-ı maħabbet / Ter ü tâze ider bârân-ı vuşlat

ƙızıl altun [1] altın, sarı altın, darphaneden yeni tedavüle çıkarılmış çil altın. <OTDTS, KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 334 Güneşdür fi‘l-meşel ‘ ışƙ-ı İlâhî / **Ƙızıl altun** ider hâk-i siyâhı

ƙızıl vâlâ [1] kırmızı mendil. <YTS>

- 3593 Düşerdi ‘ ârızına zülf-i pürçin / **Ƙızıl vâlâda** gûyâ nâfe-i çin

ƙızlık [1] kıtlık, pahalılık; kurak giden yıl. <YTS, ÖTS>

- 4605 ‘ Acüz-ı dehre **ƙızlık** zâhir oldı / Ğalâli her kişinün âhir oldı

ki, kim [449] ki. Farsçadan Türkçeye geçmiş olan ve iki cümleyi birbirine bağlayan bir bağlama edatıdır. Cümleler arasında çeşitli anlam ilgileri kurar. <YTS, KT, FZ, KUBBEALT>

- 7 Aña taħşin ider erbâb-ı ‘ irfân / **Ki** ihsânıdur anuñ hüsni hûbân
 8 Gözümde ol cemâli eyle peydâ / **Ki** ola hüsni-i Yûsufdan müberrâ
 12 Ƙaçan **kim** ƙâdir olam bu kemâna / İrişür tîr-i maħşûdum nişâna
 20 Şu dem **kim** ƙurula maħşerde mîzân / Bi-haƙƙ-ı hüsni-i Yûsuf eyle ihsân
 38 Kemend-i nâle-i ‘ âşık **ki** ğamdur / Ƙapuñda ğalƙa-i Beytü‘l-Haramdur
 49 Baña ol gözi vir **kim** yârı görsün / Günâhın ağlasun yalvarı görsün
 58 Baña ƙıl tevbe vü tevfiƙı yoldaş / **Ki** derbend-i ecelden ƙurtaram baş
 60 Şırâţ üzre ƙamu ümmet geçerken / Ümîdim bu **ki** anda ğoş geçem ben
 71 Şabâ-veş cân **ki** oldı cisme nezdîk / Cemâdât-ı vücûda virdi taħrîk
 77 Şeb-i Ƙadri **ki** ğalƙuñ raħmetidür / Ricâle ğâl-i rûy-ı ğikmetidür
 81 Şu **kim** ğâl ide rây-ı mâverâyı / Tıyar âvâz-ı tölâb-ı semâyı
 82 Günâh ile şular **kim** kûr u kerdür / Ne görür ne işidür bî-ğaberdür
 85 Bu deryânuñ **ki** olmaz müşķili ğall / İrişmez âħirine ‘ aƙl-ı evvel
 94 Vucûdı *mâ-hüve‘l-maħşûd* u Ma‘ bûd / **Ki** cûdiyle vücûda geldi mevcûd

- 96 Ne sırdur bu **ki** bir hāk-i basīti / Ma‘ ārif baħrinüñ eyler muħīti
- 103 Beşer **kim** dest-i ĩudret nāmesidür / Dili kırtās-ı ĩikmet ĩāmesidür
- 105 Ne ĩikmetdür bu **kim** ol kâf-ı ĩudret / Sücûda varsa olur dāl-i vaħdet
- 107 Қаşı gūyā **ki** medd-i Süre-i Kâf / Kemāl-i ĩudretine ĩaħķuñ inşāf
- 110 ‘ Acebdür bu tılısm-ı cism-i insān / **Ki** var anda hezārān genc-i pinhān
- 112 Қақан **kim** ādem ādemlik bulurmuş / Melekler ādeme muħtāc olurmuş
- 130 Zihī sultān **ki** Mūsā ibn-i ‘ İmrān / ‘ Aşāsıyle der-i faẓlında derbān
- 138 Zihī maħbûb-ı ĩaħ maṭlûb-ı kevneyn / **Ki** oldu ‘ ālemeyne ĩurretü’l-‘ ayn
- 141 Ne ĩikmetdür **ki** cümle ‘ ilm ü ĩikmet / Ebü’l-Kāşımđan oldu ĩaħķa ĩismet
- 154 Fırāt-ı tĩĭi **kim** itdi hücûmı / Yudı cümle sevādü’l-vech-i Rûmı
- 170 Degül ol zıll-ı ĩaħđan sāyesi dūr / **Ki** oldu sāyesinde sāyesi nūr
- 181 Aña **kim** mihr-i ‘ ıřķı ola şehper / Yaħın ile ıraĭ olur berāber
- 182 Aña **kim** mihr-i ‘ ıřķı olmuřđur vesīle / İletdi seyr-i dīdār-ı Cemīle
- 185 Zihī şeb **kim** bulur andan şafā rūḥ / Sevād-ı dīde-veş maħbûl ü memdûḥ
- 193 Ne yir **kim** ĩātırına gelse ol dem / İrişürdi aña andan muħaddem
- 255 Tıoyurđı ‘ ālemi ihsānı genci / **Ki** Kārûnı begenmez her dilenci
- 259 Anuñ aķ sancaĭı şems-i đıḥādur / **Ki** yirden göke dek nūr u zıyādur
- 274 Kārāsın cümle aĭ itmiş ĩudāsı / Zihī deryā **ki** görünmez ĩarası
- 340 Şu **kim** olmaz fûnûn-ı ‘ ıřķa rāĭıb / Cenāb-ı ĩaħķ ile düşmez muşāḥıb
- 358 Şu deryāya döner **kim** ĩadd-i zātı / Kenārına atar hep müħmelāti
- 373 Ol ādem **kim** ola ikrāma lāyık / Olur ‘ izzet libāsına muṭābık
- 393 İdeyin saña ecdādum du‘ āsın / Yirüme tā **ki** peyĭamber olasın
- 419 Vaşıyyet eyledi Ya‘ ķûba İřĥāķ / **Ki** vara ĩālasına Şāma dek çaķ
- 424 ‘ Adûnuñ ‘ aynına görünme zīnhār / Kulaĭuñ dinc ola tā **kim** şadef-vār
- 427 Eyüdür ol ĩişi olmaz şafādan / **Ki** ola aķrabāsı enbiyādan
- 428 Şafā oldur **ki** ey cān-ı talebkār / Saña gelmek muħāl iken gele yār
- 429 Bu olur **kim** ider iķbāl devlet / Yoĭ iken ĩātırıñda fıkr-i vuşlat
- 453 ‘ Araķ **kim** ‘ ārızın ārāyiş itmiş / Şu dürlerdür **ki** yüz şuyında bitmiş
- 461 Şu dirlik **kim** ĩicāb ola vişāle / Gerekmez ĩün ĭibi irsün zevāle
- 478 Şu dem **kim** ayırlam oĭlancuĭumđan / Ümīdüm sevdüĭüm cānāncuĭumđan
- 489 Şu demde **kim** memātum rûzgārı / Süre dergāhdan ben ĩāksārı
- 534 **Ki** Yūsuf dir yürür Yūsuf işidür / ĩarış-i vuşlat olmaķ ‘ ıřķ işidür
- 536 Diler **kim** ola cān-ı mihrībānı / Gülinüñ sünbûlinüñ bağbānı
- 538 Murādı bu **ki** ol şehbāz-ı maķşûd / Sa‘ ādetle elinde ola mevcûd

- 548 Bilürdi rāzī olmaz bu firāka / **Ki** itdi Yūsufa muhkem ‘alāka
554 Didi Ya‘kūba bu sulṭān senūndür / Ne **kim** emr eyleseñ fermān senūndür
561 Niçe hāşıyyeti var idi her bār / **Ki** anuñla şifā bulurdı bīmār
586 Görür **kim** cümletü’l-mülk oldı İnās / Göremez Yūsufını mefḥar-ı nās
597 **Ki** ‘aşıq ‘aynına almaz cihānı / Virür ma‘şuḫ için baş ile cānı
618 Ne düş **kim** görse bir ehl-i başiret / İderdi ‘ayn-ı ta‘bīr ile himmet
644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür bu **ki** yā tekdür yā pekdür
690 Kaçan **kim** olsa fūrkat ihtimālī / Bir iken on olur yāruñ cemālī
707 Ser-i Mecnūna dönmiş her nihālī / **Ki** kuşlardan degül bir laḥza ḥālī
723 **Ki** ey cān-ı peder ma‘şüm-ı mazlūm / Saña rāz-ı nihān oldı mı ma‘lūm
758 Çınār-āsā kurasun dest-i zālīm / **Ki** rencide ider mazlūmı dāyīm
789 Yemīn itsün **ki** ol serv-i ser-efrāz / Bu rāzı açmaya olmaya ğammāz
796 Eyitdi anlara ey kavm-i ‘āciz / Ne işdür bu **ki** şimdi iz idersiz
806 Atalum çāh içine nāzūkāne / Ola **kim** tuş ola bir kārbanā
818 Ziyāde artar ol merdūñ melālī / **Ki** ola kendü cinsinden zevālī
825 O şaç **kim** gül şuyı ile tārarduñ / O dūlbendi **ki** luṭfuñdan şararduñ
827 O cismi **kim** gül ile urmaz idūñ / Kālan ile berāber görmez idūñ
833 Belā vü miḥnete şabr eyle dāyīm / Tūrı tūr āb-ı Zemzem gibi tā **kim**
839 **Ki** vardur her celālūñ bir cemālī / Belādur enbiyānuñ ḥasb-i ḥālī
848 Aña **kim** yalvarup dizin öperdi / Cemālīni ayağıyla deperdi
858 **Ki** oldı cevher-i zātına mesken / Orayı kıldı Cebrā’ıl gülşen
886 Ola **kim** mātemine ola meşğul / Göre bu ‘özü-i nā-ma‘kūlī maḫbūl
890 Görür **kim** aḫşam oldı gelmez ol māh / Hemān oldı duḥān-ı āha hem-rāh
913 Rivāyetdür **ki** bu derd ile ol ān / Delindı cümle sengistān-ı Ken‘ān
915 Elemdür ‘aşıkuñ ayruksı ḥālī / **Ki** var bir şenlignūñ biñ melālī
941 Kişi **kim** ehl-i taḫvā ola mā-dām / Olur her yırtıcı ḥayvān aña rām
964 Sizūñ esbābuñuz yerlü yerinde / ‘Acebdür **kim** ḥasāret yok birinde
971 Sūkūna vardı tā **kim** oldı aḫşam / Firāk-ı Yūsuf itdi rūzını şām
993 Muḥaşşal gözlerinūñ mācerāsı / O baḥre döndi **kim** olmaz qarası
1005 Sa‘ādet bize **kim** gördük yüzüñi / İştüdk nāgehān şīrīn sözüñi
1026 Dimişler **kim** yidi kurd ol cuvānı / Yalan ile inandurmışlar anı
1038 Bu ḥayvānāta itme beddu‘āyı / **Ki** bunlar itmemişdür bu ḥaṭāyı
1040 Rivāyetdür **ki** murğ-ı cān-ı ğammāz / İdemez bir nefes uçmaḫda pervāz
1063 Şu **kim** ura meh-i nev gibi yāra / Ola encüm mişālī pāre pāre

- 1102 ‘*Asā en tekrehū* dan olma ġāfil / Ne **kim** Hūdan gelür ol aña qāyil
- 1132 Sözine uydum a‘ dānuñ yañıldum / **Ki** sen dürr-i yetimi yavı kıldum
- 1133 Şükür Allāha minnet Zü’lcelāle / **Ki** irgürdi beni rüz-ı vişāle
- 1134 Niçe gün niçe ay oldı **ki** ey māh / Aradum olmadum hālünden āġāh
- 1140 Anı aña **ki** ‘aynuñ itdi a‘ mā / Anı yād it **ki** çeşmüñ kıldı bīnā
- 1144 Belādan dūr ola ol ‘ayn-ı ‘ārif / **Ki** ide kendü noķşānına vāķıf
- 1153 O ġam **kim** eyleye cānānı mesrūr / Dil-i ‘uşşāķdan hīç olmasun dūr
- 1154 Cemāl issınuñ oldur muķtezāsı / **Ki** ola derd-i ‘āşıkdan şafāsı
- 1214 Meger **kim** o Yūsufuñ ihvānı ġāhī / Şabā gibi tolaşurlardı çāhı
- 1217 Sezindiler bu hālī cümle evlād / **Ki** Yūsuf oldı çāh-ı ġamdan āzād
- 1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i menfūr / **Ki** ādem akrabāsından düşe dūr
- 1233 Degül taķdīr-i Hāķdan kimse āġāh / Ne **kim** Hāķdan gelür *el-hūkmü li’llāh*
- 1246 Didiler ey birāder şaġ esen qal / **Ki** bize āl-i İblīs eyledi āl
- 1297 Olurken cümle istiġfāra meşġul / Biri didi **ki** Mālik alduġı kul
- 1302 Elini dest-i miķnet baña şundı / Qolum ġüyā **ki** şınmış şāha döndi
- 1305 **Ki** bu ma‘şūm-ı mazlūmuñ velī-vār / Cenāb-ı Hāķķ ile gizlū dili var
- 1328 Şeķer **kim** Yūsuf-ı gerdūn-ı gerdān / Kenār-ı Nīl-i çarķı itdi seyrān
- 1386 Zihī bende **ki** sulţānlar esīri / Zihī sulţān **ki** bulınmaz naķīri
- 1396 **Ki** hūsn ü hūķınuñ vaşfında nāçār / İder vaşşāflar ‘aczeni iķhār
- 1409 Bahār eyyāmı beñzerdi ġüyā / **Ki** halkı eyledi mecnūn u şeydā
- 1419 Görür Mālik **ki** Yūsuf buldı şöhret / Kul oldı aña yetmiş iki millet
- 1427 Döner baķr-i muķīte ‘āşık-ı zār / **Ki** anuñ her vilāyetde dili var
- 1434 Şu toprakda **ki** aşl-ı cevher olmaz / Vucūdında anuñ sīm ü zer olmaz
- 1436 Ser-ā-ser yirde vü gökde ne **kim** var / Kimi ma‘şūķ u kimi ‘āşık-ı zār
- 1443 Dil ol dildür **ki** yaķa ‘ışķı nārı / Göz ol gözdür **ki** göre rüy-ı yārı
- 1444 Şarāb-ı ‘ışķ ile ol **kim** yıķılmaz / Cihānda āġzınuñ dadını bilmez
- 1446 Sa‘ ādet aña **kim** ‘āşık bulındı / Serīr-i devlete lāyık bulındı
- 1451 **Ki** ‘āşıklar bu fūrķat ‘āleminde / İder Mecnūn gibi adını zinde
- 1460 Aña **kim** ‘ışķ ola hāmī vü hādī / Olur bu keşretüñ hayrū’l-‘ibādı
- 1468 Cefādan bir ġönül olmazdı muġber / Meger **kim** bād-ı şarşardan ġül-i ter
- 1472 Sözini qarşular yoġ idi aşlā / Qıbāb ile meger **kim** kūh-ı bālā
- 1479 Zihī cān **kim** hayāt-ı ins ü cāndur / Meh-i devrān u hūrşīd-i cihāndur
- 1492 Yañaġın oķşamaz illā **ki** kākül / Dehānın kimseler öpmez meger mül
- 1511 Gün olurdu **ki** aķ ata binerdi / Şehāb üstinde hūrşīde dönerdi

- 1545 Bu dünyâ-yı denîde her ne **kim** var / Sevüp ol serve olmuşlar hevâdâr
- 1565 Alur göz ile çün **kim** aña bakdı / Vücûdını bir âteş oldı yakdı
- 1605 Bu idi hâtırında zann-ı gâlib / **Ki** ola sevdüğü yâra muşâhib
- 1609 Belâ-yı Yûsufa oldı harîdâr / Degül ammâ **ki** Yûsufdan haberdâr
- 1611 Zeliḥâyâ büyük iḥsânı oldı / **Ki** anuñ ‘âşık-ı ḥayrânı oldı
- 1621 Ğarîb ü derdmendem ḥasta vü zâr / **Ki** yanumda ne dil vardur ne dildâr
- 1640 ‘Acebdür **kim** mişâl-i ḥaṭṭ-ı cânân / Olur bir ḥâdişe maḳbûl-i yârân
- 1644 ‘Ayândur zâhirinden merd-i bâ-‘âr / **Ki** serḥôşlar olur âşüfte-destâr
- 1653 Ğarîbâne yetîmâne ṭururđ / Esirgedi anı her **kim** görürdi
- 1675 Anuñcün mâh olur dâyim münevver / **Ki** olmaz ebr gibi dâmeni ter
- 1682 Nihân itdüm şanur esrârını gül / Ṭuyurur illere ammâ **ki** bülbül
- 1689 Kaçan **kim** serv-i ḳaddûñ itdi reftâr / Olurdum sâye-veş saña ḳafâdâr
- 1692 Ola **kim** derdüñe dermân idem ben / Bu müşkil işleri âsân idem ben
- 1701 Ğam-ı ‘ışḳum görinmez bir ḳaradur / Belâ budur **ki** derdüm bî-devâdur
- 1721 Şu göz **kim** gördi anı oldı şeydâ / Kime baḳsun kimi itsün temâşâ
- 1738 Meger dil degdi sen şîrîn-dehâna / **Ki** döndi reng-i rûyuñ za‘ferâna
- 1739 Ya teşḥîr eyledi bir ehl-i teşḥîr / **Ki** ḥüsn ü behcetüñe irdi taḡyîr
- 1796 Ḥudâ ḥaḳḳı **ki** sen şâhı yaratdı / Beni ‘âşık seni ma‘şûḳ itdi
- 1807 Didi sen ḳanda iseñ andayam ben / Taşavvur itme **kim** yabandayam ben
- 1813 Benem bâḡ-ı cemâlûñ bâḡbânı / Taḥammül eyle **kim** vardur zamânı
- 1829 Öñine baḳmayup eylerdi reftâr / Kaçan **kim** ḳarşısına gelse dîvân
- 1844 Revân olsa kaçan **kim** yaşı cûyı / Dökilür ehl-i ‘ışḳuñ âb-ı rûyı
- 1853 Şu **kim** bend-i belâda zâr olmaz / Bu bâḡ içinde ber-ḥördâr olmaz
- 1859 Kime **kim** dâḡ-ı hicrânı ola gül / Olur zencîrinûñ âvâzı bülbül
- 1869 Şu **kim** nâr-ı firâḳ ile yakılmaz / Vişâlûñ zerrece ḳadrini bilmez
- 1908 Cünûn-ı ‘ışḳ ile olduñ mı pür-şevḳ / **Ki** vardur gerdenüñde hâleden ṭavḳ
- 1912 Yazuḳlar baña **kim** bir ḳaç edânî / Ṭaḳarlar pây-bend-i aḥmaḳânı
- 1925 Kerâmet ıssısın şevḳuñ ziyâde / **Ki** bir ḳandîl-i ḳudretsin semâda
- 1934 Düşesin ayaḡına yalvarasın / Ola **kim** terk ide cevri ü cefâsın
- 1938 Yazıḳdur düşküni yardan uçurma / Aña **kim** Tañrı urmuş sen de urma
- 1958 Devâ itmez baña illâ **ki** cânân / Olursa yâr olur derdüme dermân
- 2020 Aña her **kim** baş egse hem-çü gerdün / Virürdi meh gibi bir bedre altun
- 2046 Eger bu iltimâs olursa ma‘ḥud / Ümîd oldur **ki** bizden ola ḥôşnud
- 2056 Yüzini göremez anuñ melek de / Meger **kim** göre mir’ât-ı felekde

- 2090 Müvekkel olmuş idi elli hādīm / **Ki** üstinden kuş uçurmazdı dāyīm
- 2098 Götürdi anı esb-i bād-pālar / Süleymān tahtını gūyā **ki** şarşar
- 2103 Bu yüklerle develer kıldı reftār / Kıyāmetdür yürür gūyā **ki** kuhsār
- 2166 Bu Mecnūn kāsesine beñzer ancağ / **Ki** olmuş dest-i Leylādan iki şağ
- 2186 Gözi gūyā **ki** tağda yanar od / Ol od üstinde qara qaşları dūd
- 2191 Yirinde bulmadum ‘İsī-dehānı / **Kim** eyler bunun ile zindegānī
- 2194 Çıkardı hānçerin yār-ı gāzabnāk / Diledi **kim** ide ten cāmesin çāk
- 2222 Yinildi ol **ki** olmaz aña taqrīr / Görüldi ol **ki** şıgmaz aña ta‘bīr
- 2292 Elinde bir iki bağ ipligi var / Diler **kim** Yūsufa ola hāridār
- 2297 Eyitdi **kim** budur ancağ murādum / Yazılsun defter-i ‘uşşāka adum
- 2300 Ğaraz maqūdūrumı şarf eylemekdür / Meşeldür bu **ki** yā pekdür ya tekdür
- 2301 Anuñçün kāmētüm döndi kemāna / **Ki** tīr-i ‘ışkına oldum nişāne
- 2305 Maḥabbetden anuñ **kim** miḥneti yok / Ḥayıflar bir qarınca gayreti yok
- 2306 O ten **kim** olmaya ‘ışk ile fānī / Uyanmaz qaşr-ı dilde şem‘-i cānı
- 2307 O **kim** ḥayr eylemişdür niyyetini / Ziyāde itdi nūrāniyyetini
- 2316 Ruḥ-ı rengini bir cām-ı maḥabbet / **Ki** eyler ḥānumān-ı ‘aqlı ğāret
- 2339 Ümīd oldur **ki** ‘ışkımdan gele hāl / Ola serv-i revānı baña meyyāl
- 2343 Niçe vech ile itdüm rāy u tedbīr / Ola **kim** eyleyem cānānı teşhīr
- 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı şöḥbet / Didi aña **ki** ey kân-ı mürüvvet
- 2354 Cemālūñ naqşına **kim** oldu naqqāş / Anuñçün ‘ayn-ı ‘uşşākuñ döker yaş
- 2358 Selām olsun saña ey zāt-ı ekrem / Seni **kim** kıldı ḥüsn ile müselleḥ
- 2362 Nedendür Ka‘be-i zātuñda şevket / **Ki** olmuşsin ziyāretgāh-ı ümmet
- 2366 Didi Yūsuf **ki** ey pākīze-gevher / Nedendür diñle rüy-ı ḥüsne zīver
- 2369 Ne naqşı **kim** yazar naqqāş-ı kudret / Bulur āyine-i ‘ālemde şūret
- 2370 Kime **kim** ide iḥsān u ‘aṭāy / Geyürür ḥil‘at-i ḥüsn ü behāy
- 2374 Ne şūret **kim** ola ‘uşşāka maqbūl / Cemālī pertevinūñ ‘aksidür ol
- 2383 Zihī zen **kim** olup merdāne kārı / Qodı maḥlūkı sevdi Kirdigārı
- 2386 Zihī devlet zihī luṭf u ‘ināyet / **Ki** bula rāh-ı hicrānuñ nihāyet
- 2392 Bu cām-ı vuşlatı her **kim** ider nūş / Olur tā ḥaşr olunca mest ü bī-hūş
- 2399 Zeliḥā şöḥbetinde oldu mezkūr / **Ki** var bir ḥādişe şehir içre meşhūr
- 2401 Ne meh **kim** evc-i ḥüsn olmuş turağı / Yağar mihr-i risāletden çerāğı
- 2404 Kulumdur dir imiş bir ḥ‘āce anı / Zihī kul **kim** esir itmiş cihānı
- 2407 Kime **kim** oldu cām-ı iltifātı / Ne kendüyi bilür ne kāyinātı
- 2412 Şehādet itdi qalb-i mihribānı / **Ki** irdi şahid-i maqşūda cānı

- 2415 Didi biñ cān ile *el-ḥamdü li'llāh* / **Ki** açduñ menzil-i maḳşūduma rāh
- 2420 Ne ḳul sultānlar olmış aña bende / Revādur **kim** ola ol bende sende
- 2430 Görür **kim** şāhid-i ḡaybı bulundı / Melekler gibi çarḡa girdi döndi
- 2431 Kaçan **kim** 'ışḳa maḡlūb ola insān / Şarāb-ı vuşlat olmaz aña dermān
- 2441 Alanuñ ṭālī' i sa' d ü hümāyūn / Şatan ammā **ki** oldı ḳara maḡbūn
- 2453 Koyup gitse kaçan **kim** 'āşıḳın yār / Çıḳup gitmek gibidür cān-ı bīmār
- 2479 Şu dem **kim** naḳl idem darü'l-fenādan / Ferāmūş eyleme şāhum du' ādan
- 2495 Naşīb olsa kaçan **kim** vuşlat-ı yār / Sevindüğinden aḡlar 'āşıḳ-ı zār
- 2503 Sevinürse sevinşün ol **ki** yārı / Ola bī-çāresinüñ ḡamgūsārı
- 2508 Libāsına yoḡ idi ḥadd ü miḳdār / **Ki** bir gün geydügin geymeزدi tekrār
- 2520 Nefāyisde bu dünyāda ne **kim** var / İderdi ḥazreti öñinde iḡzār
- 2549 Beyān it ḥadişāt-ı kāyinātı / Ola **kim** sözlerüñ Āb-ı Ḥayātı
- 2582 Bir ev yaptı **ki** anda ola giryān / Ḳodı adını anuñ Beyt-i Aḡzān
- 2621 Didi şükr ü sipās ol Zü'lcelāle / **Ki** irdi rüz-ı hicrānum zevāle
- 2628 Ba' id olmaya bu sözler **ki** bi'z-zāt / Yaḳınlarda saña olur mülākāt
- 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi meger **kim** / Degüldi Yūsufuñ ḡāline 'ālim
- 2640 Atından indi yire nitekim nūr / Melāli var degül ammā **ki** mesrūr
- 2659 Ḥalīlullāh ceddümdür mu' ayyen / **Ki** Bārī aña nārı ḳıldı gülşen
- 2670 Bu gün **kim** ḡonca-veş ḡönlüm ṭaraldı / Ṭapuñ ben ḳulını seyrāna şaldı
- 2678 Bu gün olmaḳdan ise Mışra sultān / Yeg idi **kim** olam dervīş-i Ken' ān
- 2685 Ṭotalum **kim** ola taḡt-ı Süleymān / İder bād-ı fenā soñ ucı vīrān
- 2687 Şular **kim** oldılar sultān-ı 'ālem / Üşer mecnūn gibi başına 'ālem
- 2688 Anuñ **kim** 'aḳlı vardur hemçü 'Anḳā / Oturur ḳāf-ı ḳurbiyyetde tenhā
- 2689 Belādur keşret-i cumhūr-ı insān / **Ki** olur māni' -i eşḡāl-i Sübhān
- 2691 Nebī oḡlı nebīsin bir du' ā ḳıl / Ola ḡönlüm murādı tā **ki** ḡāşıl
- 2698 Ol işüñ **kim** ola dermānı āsān / Melūl olmaḳ gerekmez aña insān
- 2707 Anı **kim** egriden ḡalk itdi Mevlā / Ḳomaz egriligin aşlā ve ḳaṭ' ā
- 2717 Maḡabbet 'āleminde ḳalmaz aḡyār / Gül-i bī-ḡār olur ḡüyā **ki** dildār
- 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / **Ki** cānum olmamışdur bir nefes şād
- 2744 Bu mātemden **ki** maḡzūn oldı Yūsuf / Elin öpdı Zeliḡā bī-tekellūf
- 2753 Elin öpmege olmaz oldı iḳdām / Meger **kim** yılda bir gün ola bayram
- 2770 İdelüm aña bu rengin ḡayālī / Ola **kim** fetḡ ola bāb-ı vişālī
- 2779 Şurāḡı başı üzre sāḡar-ı mül / Ṭururdu şan **ki** açılmış ḳaranfül
- 2808 Ḳızarur yüzi **kim** nūş itse anı / Urur yüzine her 'ayb-ı nihānı

- 2810 Şarābı şöyle zemm itdi **ki** ol şāh / Zelīhāya zarūrī geldi ikrāh
- 2864 Ne söz **kim** anda söylendi müretteb / Toḡınurdu bir ucı Yūsufa hep
- 2866 O şālīhde **ki** ola ‘işmet-i Hāḡ / Olur idlāl-i tālīh pend-i muṭṭaḡ
- 2906 **Ki** zīrā Hāḡdan oldu emr-i ‘ālī / Bu emrūñ vācib oldu imtişālī
- 2911 Ne **kim** emr eylese fermān anuñdur / Cihānda ḡul anuñ ḡurbān anuñdur
- 2929 Çıḡardı heybet ile bir hilālī / **Ki** ḡurbān ide ol māh-ı cemālī
- 2944 Kemāl-i ‘ışḡ odur **kim** ‘āşīḡ-ı pāk / Hicābı perdesini eyleye çāk
- 2951 Anuñ **kim** elde yoḡdur ihtiyārı / Nice pinhān ider esrār-ı yārı
- 2967 Hāḡasın añlamaz ol çeşmi fettān / Yazuḡlar **kim** ider nā-hāḡ yire ḡan
- 2983 Ecel aña **ki** isti‘ cāl eyler / Ġanem-veş ḡurda istikbāl eyler
- 2987 Dile düşse anuñ **kim** la‘l-i nābı / Depilür yire ‘ırzı āfitābı
- 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her bār / Olur ‘āşīḡlar ammā **kim** günehkār
- 3001 Bu fūrḡat bir vişāl-i ma‘nevīdür / Bunı ol bildi **kim** ‘aḡlı ḡavīdür
- 3014 Görür **kim** derdi yoḡ derdinden aşlā / Şalāḡı cānibinden oldu ḡüyā
- 3026 **Ki** bu taḡlīd-i kār-ı ehl-i taḡḡīḡ / Virür cān u dile tevfiḡ ü taşdıḡ
- 3047 Yürür cānın yürür ḡüyā **ki** seylāb / Semā‘ eyler ṡurur mānend-i ḡirdāb
- 3054 Gelür bu ḡāṡıra cān u diline / **Ki** ola yār ile sīne-be-sīne
- 3059 Geremez ol semend-i şādmānī / **Ki** ola ḡayr destinde ‘inānı
- 3087 **Ki** ey bī-çāre yazuḡ saña yazuḡ / Cihānda olmaduñ bir ḡula lāyīḡ
- 3098 İrişdüñ ḡāşılı bākī murāda / **Ki** mālīk olduñ ol ḡayrū’l-‘ibāda
- 3099 O **kim** ḡul itdi şāhān-ı cihānı / Zihī devlet **ki** ḡul idindüñ anı
- 3114 Şalāḡ u zühde ol **kim** ola mu‘tād / Bir uğurdan saña olur mı münḡād
- 3125 Ḳaçan **kim** rüz-ı ‘īd ola bahāne / Sa‘ādetdür el öpmek ‘āşīḡāna
- 3131 Şabāya beñzer istiḡna-yı dildār / **Ki** artar nār-ı ‘ışḡ anuñla her bār
- 3133 Bunuñ gibi vişāl irsün zevāle / **Ki** her gün bā‘iş olur infi‘āle
- 3134 Yıḡılmış ḡāṡıruma olma mi‘mār / **Ki** ma‘mūr olduḡunu istemez yār
- 3151 Ġamından oldu baḡrum yara yara / Hüner budur **ki** çāre eyle yāra
- 3153 Naşīḡat eyle ḡöñlini ele al / Ola **kim** idesin bir ḡīle vü āl
- 3183 Ümīdi ḡapusından ḡılma maḡrūm / Nesi var **kim** saña olmaya ma‘lūm
- 3186 Didi idlālī ḡo ey naḡs-i nīsvān / **Ki** nīsvān oldu şeyṡānān-ı insān
- 3196 Ḡünāḡ alḡaḡlıḡın her **kim** begendi / Tedennī eyledi ḡadr-i bülendi
- 3199 Ferāḡat itsün ol işden **ki** her ān / Ola dīnine dūnyāsına noḡşān
- 3202 Bu olmaz **kim** uyam mekr-i zenāna / İhānet ḡaşd idem bu ḡānedāna
- 3236 Fenā ehli o dem uğrar belāya / **Ki** ḡöñül vire ‘āḡıl dīlrübāya

- 3240 Sevenler derdi arar derde dermân / **Ki** handân olmadan yegdür bu giryân
- 3241 Bu hâl anuñ **ki** oldu hasb-i hâli / Değişmez şâdmâna bu melâli
- 3248 Bu oldu Yûsufuñ ancağ cevâbı / **Ki** ey hüsñ ilinüñ ‘âlî-cenâbı
- 3249 Benüm ağladuğum budur **ki** dâyim / Ğam-ı ‘ışkımla her **kim** oldu kıyım
- 3279 Zeliḥânüñ şalâhı ğâlib oldu / **Ki** taḥşîl-i kemâle tâlib oldu
- 3281 Didi Allâhı bir bil ey Zeliḥâ / **Ki** yokdur varlığında şübhe aṣlâ
- 3289 Aña kaldı **ki** koyam ortaya baş / Şanam **kim** idüğini eyleyem fâş
- 3297 Didi günlerde bir gün ey Zeliḥâ / Gerekdür **kim** ola da‘ vâya ma‘ nâ
- 3298 O **kim** kesb eyledi ‘aşıklık adın / Murâd idindi ma‘ şûkuñ murâdın
- 3300 Rızâm oldur **ki** olam bâğ-bânuñ / İdem hıdmetlerini ğülsitânuñ
- 3303 Şu **kim** ‘ışk-ı ḥabîbe şâbir olmaz / Sözüni tutmamağa kâdir olmaz
- 3309 Tefekkür itdi ya‘ nî **kim** bu râyı / Çekince Mâh-ı Ken‘ân bu belâyı
- 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol bâğ / **Ki** oldu her çiçek cisminde bir dâğ
- 3347 O ğülzâruñ içinde her ne **kim** var / Bu mâha eyledi mihrini izḥâr
- 3361 Kaçan **kim** itseler nâz ile reftâr / Giderdi ihtiyâr-ı ‘aşık-ı zâr
- 3380 İdün her sâ‘ id ü sâkı ğüşâde / Ola **kim** idesiz meylin ziyâde
- 3385 Bu idi kaşdı maḥşûdı merâmı / **Ki** ola hufyeten kıyım-maḥâmı
- 3389 Meşeldür **kim** dimişler erlik ondur / Toḫuzı ḥîle vü mekr ü füsündür
- 3398 Öñinde şîve ile nâz iderdi / Zebân-ı hâl ile ğüyâ **ki** derdi
- 3402 Ölüm oldur **ki** fevt ola bu fırsat / Koyasın ḥaşra dek bir dâğ-ı ḥasret
- 3416 Kimi ğöz ile eylerdi işâret / **Ki** ya‘ nî ey meh-i bürc-i leṭâfet
- 3427 **Ki** ey hüsñ ilinüñ sultânı Yûsuf / Güzeller şâhı cânlar cânı Yûsuf
- 3441 Tıyuldu ḥîle ma‘ lûm oldu tezvîr / **Ki** tedbîre uyuşmaz emr-i taḥdîr
- 3452 Baḫasız ‘ayn-ı ma‘ küñ ile tâ **kim** / Olasız hıdmet-i Ḥaḫḫa mülâzım
- 3457 Yuyamaz şol **ki** yüzi müḥmelâtın / Nice def‘ ide ğayruñ seyyi‘âtın
- 3458 Şunuñ **kim** başına dermânı yokdur / Senüñ dermânüña imkânı yoktur
- 3467 Kişi **kim** Ḳahramân-ı nefsi başdı / Meh-i nev gibi tîğın ‘arşa aşdı
- 3482 Vişâlün kışşasından vir ḥaberler / **Ki** zikrû’l-‘ayş nıṣfû’l-‘ayş dirler
- 3501 Ne **kim** var mâni‘-i eşğâl-i cânân / Götürüp şıḫleti gitmişdi ol ân
- 3518 Beni ğör **ki** ne diri ne öliyem / Bu mâtemden ğönül pür-ğam ğözüm nem
- 3521 Cihânüñ cevri yârımdan ziyâde / **Ki** öldürmez beni künc-i belâda
- 3531 Ḥalîl-âsâ dime **ki** nâra düşdüñ / Cân atduñ ‘âlem-i envâra düşdüñ
- 3539 Yazuklar baña **kim** ḫayrân-ı ‘ışḫam / Ğam-ı hecr ile ser-gerdân-ı ‘ışḫam
- 3541 Meger noḫşân-ı ‘ışḫum oldu mâni‘ / **Ki** toğmaz üstüme ḫürşid-i tâli‘

- 3548 Döker derdini derdi olan abdāl / Meşeldür bu **ki** ıssın söyledür māl
- 3559 İdelüm bir kemend-i hîle peydā / Ola **kim** tütıla ol mäh-ı ğarrā
- 3563 Gele bu vech ile gönline bir hāl / Ola Yūsuf saña şāyed **ki** meyyāl
- 3572 Eger **kim** yazsa bir şem‘ -i şebistān / Atardı üstine pervāneler cān
- 3579 Şu resme oldı şāfī vü mücellā / **Ki** ‘ aks-i pāy-ı mūr olurdı peydā
- 3589 Yüzi nūrına yüz taḥsīn ü şābāş / Güneşdür **kim** bağan gözler döker yaş
- 3629 Görür **kim** oldı maḳṣūdı ḫilāfı / Okıdı *neccinā mimmā neḫāfı*
- 3634 Kāpu ‘ ayn-ı ‘ adū gibi nühüfte / Demidür **kim** uyana baḫt-ı ḫufte
- 3641 Ol işi baña teklīf itme ey mäh / **Ki** benden gelmez ol estağfiru’llāh
- 3647 Bu ‘ ālemden şaḫın ma‘ şüm cānı / **Ki** vardur iki ‘ ālemde ziyānı
- 3652 **Ki** ey iḳlīm-i ḫüsnüñ pādişāhı / Esirge bu ğarīb-i bī-günāhı
- 3682 Benem ol zerre-i nāçiz gūyā / **Ki** olur mihr-i ‘ ışḫuñla hüveydā
- 3704 Sevünme aña **kim** pāyānı ğamdur / Şafāsı miḫnet ü zevḳı elemdür
- 3714 Saña cān ile gönüm minnet eyler / Baña sen var iken **kim** şefḳat eyler
- 3716 Ziyā-yı şem‘ e beñzer ḫüsn-i ḫübān / **Ki** bulur sür‘ at ile şevḳı pāyān
- 3718 Şu sulṭānlar **ki** oldı zulme māyıl / Peşimānlık ider şoñında ḫāşıl
- 3725 Budur ḳorḳum **ki** fūrḳat ola zāhir / Seni maḫrūm ide bu ḫırşuñ āḫir
- 3731 Mey-i ‘ işyān kimi **kim** serḫōş itdi / Delü gibi ḫilāf-ı semte gitdi
- 3732 Gerekmez ‘ āşıḳa ol ḫ‘ āb-ı bātıl / **Ki** ola dīde-i dildāra ḫāyıl
- 3736 O demde naṭ‘ -ı ‘ ışḳ içinde bi’z-zāt / Zeliḫā az ḳaldı **kim** ola māt
- 3757 Benümle olamazsın hem-terāzū / **Ki** ‘ ışḳ işine şıḡmaz zūr-ı bāzū
- 3758 O zevḳa nāzır olmaz ‘ ayn-ı ‘ āḳıl / **Ki** zulm ü ğaflet ile ḫāşıl
- 3763 Ola **kim** açıla baḡlu ḳapular / Ḥayırlı işleri ide muḳadder
- 3766 Görür **kim** olmadı bu derde dermān / Varup altıncı derde umdı iḫsān
- 3777 Tesellī itdi vāfir Mäh-ı Ken‘ ān / Taşavvur itdi **kim** cān itdi ol ān
- 3779 Ne ḫōşdur ‘ āşıḳa ol derd ü zārī / **Ki** ol bā‘ iş-i raḫm-ı nigārı
- 3781 Mezīd olsun o nehr-i eşk-i fūrḳat / **Ki** ola dilrübāya dām-ı vuşlat
- 3806 Bu ikrāma ḳaçan **kim** ola lāyık / Eyüdür saḡ olur bī-çāre ‘ āşıḳ
- 3813 **Ki** ma‘ būdum gözine ḳarşu nāḡāh / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey şāh
- 3838 Zeliḫā şandı **kim** keşf itdi rāzı / Bu derd-i ‘ ışḳı bu nāz u niyāzı
- 3847 Zeliḫā altun adın baḳır itdi / **Ki** bühtān-ı ‘ azīmin zāhir itdi
- 3849 İşidenler didi ḫāşā **ki** Yūsuf / İde rāh-ı şadāḳatdan taḫallūf
- 3878 Şu **kim** deryā gibi şāfī-dil olmaz / Murādı gevherine vāşıl olmaz
- 3880 Enīs idinme her āḫū-mizācı / **Ki** olmaz derdinüñ aşlā ‘ ilācı

- 3891 Bu hüsn ile eger **kim** itsem ibrām / **Kim** ola **kim** faķire olmaya rām
- 3898 Huşūşā **kim** bozulmuşdur mizācı / Ziyāde lāzım olmuşdur ‘ilācı
- 3954 Maḥabbet bādesine oldı sākī / **Ki** bī-hūş itdi her ehl-i mezākı
- 3986 Neden **kim** men‘ ola evlād-ı ādem / İder hırşı hevāsın daḥi muḥkem
- 3997 Maḥabbet şöyle mest itdi **ki** anı / Ne cānın fehmi iderdi ne cihānı
- 4012 Vefānı fitne Ye‘cūcına sed kıl / **Ki** cānum kılca kalmışdur meded kıl
- 4013 Ol işden **kim** ola şöıra peşimān / Aña meyl eylemez erbāb-ı ‘irfān
- 4021 Aña **kim** tālī‘ i kılmaya yārī / Mülāyim idemez güc ile yārı
- 4029 Zeliḥā **kim** ḥicāb-ı ‘ayn-ı cāndur / Beni azdurmağ ister çok zamāndur
- 4038 **Ki** dirler Yūsufun sevmiş Zeliḥā / İder vaşlına ibrām ü taķāzā
- 4040 Kemāl-i ‘ışķını tuymuş ezelden / Kōmaz ammā **ki** istiğnāyı elden
- 4041 Baña sulṭānumuñ da var gümānı / **Ki** sevmiş olam ol ‘āşī cuvānı
- 4049 **Ki** tā ğayb ola bu ‘ayb u fesādı / Şalāḥına ideler i‘tikādı
- 4059 O kul **kim** ola Mevlāsına ‘āşī / Bozulur ‘izzetinün iḥtişāşı
- 4060 İderler aña bu resme ḥaķāret / Görenler tā **ki** andan ala ‘ibret
- 4072 Bu vuşlatdur cihānda vuşlat-ı ḥüb / **Ki** kādır olmaya hicrāna maḥbūb
- 4073 Diyemez kimse bu zevķuñ şafāsın / **Ki** göz açduķça cānāna baķasın
- 4094 Beşer kısmı nedür yā bildügi ne / **Ki** degmez bildügi yañıldügi
- 4099 Cihān şaḥrāsı oldı başına dar / **Ki** dārında görünmez oldı dildār
- 4104 Ne ḥazz olur o gülşenden **ki** nāğāh / Geçe gül idesin ḥārından ikrāh
- 4160 Kaçan **kim** görse bir serv-i bülendi / Añardı kadd-i yār-ı ercümendi
- 4161 Ne dem **kim** irse bir ‘āşık vişāle / Yerinüp eyler āh u nāle
- 4210 Beni gör **kim** ḥaṭā itdüm yañıldum / Dür-i maķşūdı buldum yavı kıldum
- 4228 O derd-i ‘ışķa yüz taḥsīn ü şābāş / **Ki** ola cān-ı ‘āşıkla qarındaş
- 4233 Kaçan **kim** ‘ışķa mağlūb ola insān / Ğam u şādī olur yanında yeksān
- 4238 Kişi **kim** ḥālīş ide niyyetini / Tıyar şabr acısınun lezzetini
- 4240 Kime **kim** tālī‘-i sa‘d ide yārī / Tolar yardumcılardan her kenārı
- 4264 Anuñcün Yūsufa geldi bu acı / **Ki** oldı ğayra ‘arz-ı iḥtiyācı
- 4266 Kimün **kim** Ḥaķķa olan inķiyādı / Anı görür gözedür Rabb-i Hādī
- 4267 Ne ḥikmetdür bu **ki** olmaz rızāsı / **Ki** ola ğayrıdan anuñ devāsı
- 4268 Girü Ḥaķdan olur derdine tīmār / Araya istemez **kim** gire aĝyār
- 4275 Kemāl ile anuñ **kim** şöhreti var / İki ‘ālemde kadr ü ‘izzeti var
- 4306 Tefahḥus itdi ḥāl-i mücmelini / O ‘avretler **ki** kesmişdi elini
- 4313 Zeliḥā öldi ölmezden öñürdi / **Ki** bunuñ gibi ķahr-ı dehri gördi

- 4345 Kişi **kim** virse bir mazlūma zillet / Gözetmez olur anı ‘ ayn-ı rif’ at
- 4393 Aña irişdi hâli âhîr-i kâr / Kime **kim** şorsa dildârından aḥbâr
- 4406 Kaçan **kim** ‘ ışk-ı pāk irse kemāle / Elem bir ‘ âlem olur ehl-i hâle
- 4425 Dir idi qoyuñuz bu güft ü gūy / **Ki** yok ol verd-i cânuñ bunda būy
- 4426 Bu keşretde yok ol kaşı kemānum / Benüm zîrā **ki** deprenmez nişānum
- 4427 Kaçan **kim** gelse cumhūr ile Yūsuf / Kimi varup dir idi bî-tekellūf
- 4451 Şu kapudan **ki** olmaz derde dermān / Arar bir ḡayri yoldan rāh-ı iḥsān
- 4553 O demde ṭālî‘ -i nîk itdi yārî / **Ki** oldu şāḥ-ı Tūbā sāyedārî
- 4561 Vişāle ol **ki** kendin lâyıḳ eyler / Şoñında sevdüğini ‘ āşık eyler
- 4462 Gözüme nūr vir **kim** yāra baḳsun / Zülāl-i rahmetüñ ben ḥāke aḳsun
- 4484 Elin ḳaldurdu ya‘ nî **kim** niyāza / Ḥudā-yı çāre-baḥş u çāresāza
- 4507 Ḥiṭāb-ı yārdan bî-hūş ḳaldı / Zamāndan şoñra **kim** kendüye geldi
- 4529 Ğam-ı yāra zevāl olur ḥavāle / Kaçan **kim** irişe ḥadd-i kemāle
- 4581 Şitāb ile aḳar her çeşmeden āb / Oḳur evrādını gūyā **ki** aşḥāb
- 4601 Ğalāle bir ḥiṣārî ḳıldı anbār / Yıḡıldı anda ḥāşıldan ne **kim** var
- 4618 Nuḳūdi ḳalmadı anuñ **ki** hergiz / ‘ Ayālîn şatdı āḥîr ḳaldı ‘ āciz
- 4634 Didiler bizde yoḳdur māl-ı vāfir / **Ki** olavuz ḡalāl almaḡa ḳādir
- 4636 Ola **kim** ide ol ḥayr ıssı sultān / Sizüñ az mālūñuza çoḳluḡ iḥsān
- 4642 Ğam-ı ḳaḥṭ ile ḡāyetde melülüz / Bize rahm eyle **kim** nesl-i resülüz
- 4647 Bu aḥvāle **ki** Yūsuf vāḳıf oldu / Şehāb-ı dîdesi yaş ile ṭoldı
- 4648 Bir āh itdi **ki** şarşıldı semāvāt / Vücūdın bār-ı ḡam itdi iki ḳat
- 4649 Niḳāb altında aḳdı gözi yaşı / Bu rāzı tuymadı ammā **ki** nāşî
- 4651 Didi siz ya‘ *lemu’ llāh* eşḳıyāsız / Size **kim** dir **ki** nesl-i enbiyāsız
- 4654 Sizi ben sezmezem **kim** toḡrılırsız / Sözüñ toḡrısı bu **kim** uğrılırsız
- 4662 ‘ Ayāndur bu **ki** ḥasretle virür cān / Kerem ḳıl eyleme nā-ḥaḳ yire ḳan
- 4665 Anuñla eglenür bir pāre ol pîr / **Ki** hergiz eylemez ḥidmetde taḳşîr
- 4683 Eger **kim** Mışra varmayan birāder / Bu def’ a varur ise def’ olur şer
- 4687 Ana bir ḳardaşı **kim** şoñra geldi / Anı Yūsuf çeküp yanına aldı
- 4694 Görince ol ḳadīmî āşināy / Diler **kim** açā geçmiş mācerāy
- 4695 Didi bilmez misin sen ol zamān / Kaçan **kim** ḳurda aldurdılar anı
- 4701 Görür **kim** bu sözüñ olmaz cevābı / Zārūrî kesdi anlardan ḥiṭābı
- 4704 Orada ḳaldı ol şoñra gelen ferd / Didi Yūsuf aña **kim** ey cuvān-merd
- 4726 Didi Yūsuf dimişdüm size uğrı / Bi-ḥamdi’ llāh **ki** sözüm ḳıḳdı toḡrı
- 4764 Yıḳıldı derd ile āh itdi Ya‘ ḳūb / Gören şandı **ki** öldi gitdi Ya‘ ḳūb

- 4781 Olursın ıurretü'l-‘aynuñla mesrūr / Aña şād ol **ki** geldi dīdeñe nūr
- 4786 Ğarībe zılm elini eyle kūtāh / **Ki** sulţān-ı selāţīn oldı Allāh
- 4800 Ümīdüm bu **ki** havf ide Ğudādan / Ola **kim** kırtula oğlum belādan
- 4802 ‘Acebdür **kim** ider gönüm şehādet / Belüre Yūsufumdan bir ‘alāmet
- 4805 Baķāya ol **ki** itmiş ola rihlet / Rücū‘ına olur mı ķābiliyyet
- 4810 **Ki** kırd aşlı toynca ķarnı vāfir / O toydıĝı yiri toķuz tolaşur
- 4812 Delīl olan ķişi merd-i kerīme / ‘Ayāndur **kim** girer ecr-i ‘azīme
- 4832 Bu āteş yakdı her beyt-i vücūdı / Duĝān-ı āh idi ĝüyā **ki** dūdı
- 4835 Didiler biz **ki** itdük bu fesādı / Bize ĝam oldı saña zevķ u şādī
- 4839 Birer mīķdārı dūnyāda ne **kim** var / Birāderler yolına kıldı īşār
- 4841 O cāmı sehv ile nūş itme zinhār / **Ki** haclet ĥumretini eyler izhār
- 4843 Dem olur **kim** döner bu devr-i dāyim / İder maĥkūmuñı kendüñe ĥākim
- 4848 Ğışāl-ı Yūsufa aĥsent ü şābāş / **Ki** rāzī oldı andan her ķarındaş
- 4869 Saña gönderdi hem māl-ı firāvān / Oraya tā **ki** rihlet ola āsān
- 4870 Du‘ā kıl bize **kim** Ğaķķ ide maĝfūr / Bizüm cürm ü ĥaķāmuz ola ma‘zūr
- 4894 Rivāyetdür **ki** Ya‘ķūb olsa zāķir / Bile zıķr eyler idi Nesr-i Tāyir
- 4933 Ne var cellāda beñzetsem cihānı / **Ki** müşkildür anuñla zindeĝāñī
- 4934 Kime **kim** geydüre fāķir libāsı / Şoyar eşcār-veş bād-ı fenāsı
- 4943 Şu **kim** ĥāl ide ĥāl-i enbiyāyı / Baķā bilmez bu mir‘āt-ı fenāyı
- 4948 Anuñ **kim** ‘illeti vardur nihāñī / Uruñ pend ile şemşīr-i zebānı
- 4950 Ķomañ rāy-ı riyādan dilde dāĝı / **Ki** olur mezra‘-ı ĥayrāt oraĝı
- 4955 Şu **kim** pāk itdi ķalbin ĝıll u ĝışdan / Ğalāş oldı ‘itāb u serzenişden
- 4988 Başında Yūsufuñ ĝüyā **ki** her kıl / Olurdı keşf-i rāz-ı mevtine dil
- 5019 Ne mātemdür **ki** ĝökler geydi eflāk / Ķara çullarda ķaldı ‘ālem-i ĥāk
- 5029 Ne ra‘nā sīb imiş ol sīb-i raĥmet / **Ki** oldı bā‘ iş-i taķrīb-i vuşlat
- 5032 Reh-i taĥķīķe anlar **kim** giderler / Ğayātuñ perdesini çāk iderler
- 5050 **Ki** ĝitdi Māh-ı Ken‘ānuñ baķāya / Seni uğratdı biñ dürlü belāya
- 5058 Aña söylendi bu ĝöynükli aĥbār / Mecālī ķalmadı **kim** ide reftār
- 5087 Ğarāb-ābād-ı ĝamdur deyr-i ‘ālem / **Ki** bir dem ĥurrem olmaz anda ādem
- 5091 Kesil dūnyā-yı dūnuñ lezzetinden / **Ki** zaĥmet çekmeyesin fūrķatinden
- 5105 Cehennem ehli ķārın ol **ki** işler / Aña ‘āķiller aĥmaķdur dimişler
- 5110 O **kim** ĝaflet ĝubārına ola ĝarķ / Cihāndan ĥayrı şerri eylemez fark
- 5111 Ğözünü ĥāb-ı ĝafletden uyandur / **Ki** ādem pend-i ma‘ķūle uyandur
- 5116 Hüner oldur **ki** fevt olduķda insān / İli giryān ide kendüyi ĥandān

- 5126 Bu dā‘īnūn kitāb-ı müsteṭābı / Şu dilberdür **ki** var yüzde niḳābı
- 5128 Başiretden şu göz **kim** ola ḥālī / Göremez dilber-i Yūsuf-cemālī
- 5133 O **kim** şadr-ı sa‘ âdet lâıḳıdır / Bu maḥbûbü’l-ḳulûbuñ ‘âşıḳıdır
- 5143 Kitābı şol **ki** okur diḳḳat eyler / Kitābuñ şāḫibiyle şoḫbet eyler
- 5145 Zihī cennet zihī Firdevs-i meşhûr / **Ki** var anda hezārān beyt-i ma‘ mûr
- 5159 Eli var olsun ol merdûn ‘Alī-vār / **Ki** destinde anuñ ḥaṭṭ-ı celī var
- 5172 Bu evrāḳuñ **ki** var zevḳ u şafāsı / Bahāruñ evvelidür ibtidāsı
- 5174 Gülûñ eyyāmı **kim** oldı hüveydā / Zebānum bûlbûlini ḳıldı gûyā
- E2 Çemende gelle-i aḡnām-ı cān / Yürürdi gökde san **kim** ebr-i nisān
- E3 Görür koyun sürüsün serv-i āzād / Şehābı gökde gûyā **kim** sürer bād
- E4 **Ki** ol devr-i zamānun rûz-ı sa‘ di / Bu ebr-i raḥmetûn olurdı ra‘ di
- E10 Dimāḡında anuñ **kim** var cünûnı / Olurmuş keyd-i dünyānun zebûnı
- E18 **Ki** Yūsuf gitdi ḥüsni oldı peydā / Güneş gitse olur âteş hüveydā
- kibār** [4] büyükler, ulular, “kebir”in çoḡulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 4315 **Kibāruñ** taḡa beñzer iḥtişāmı / İrişse zûlm ü bühtānuñ ḡumāmı
- 4956 Şıḡār ile **kibārı** kibr ü kīne / Şoñ ucu döndürür gebr-i la‘ īne
- 5144 İdenler ḡafleti derdine çāre / Muşāḫib oldı cumhūr-ı **kibāra**
- E14 Temāşā ḳıl şıḡār ile **kibārı** / Ecel yanında birdür i‘ tibārı
- kibr** [1] büyüklük, büyüklük satma, büyükleme, gurur. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 4956 Şıḡār ile kibārı **kibr** ü kīne / Şoñ ucu döndürür gebr-i la‘ īne
- kibriyā** [11] pek ululuk, büyüklük; Allah. Allah’ın sıfatlarındandır. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 88 Fezā-yı **kibriyāsında** bu ‘ âlem / Olur mikdārda bir noḳṭadan kem
- 144 Ḥarīrûñ virdi bāzārın kesāda / Riyā var ol metā‘-ı **kibriyāda**
- 161 İrişen nûr-ı zāt-ı **Kibriyāya** / Döner āyīne-i ‘ âlem-nümāya
- 621 Añılsa zāt-ı Ḥaḳḳuñ **kibriyāsı** / Sözin fehmi idemezdi aḳrabāsı
- 1311 Temennā eyle zāt-ı **Kibriyādan** / Ḥalāş itsün bizi cümle belādan
- 1710 Cihān mülkinde şāh-ı **kibriyādur** / Başında kākûli zıll-i hümādur
- 2137 Kemāl-i şevḳını zevḳ u şafāsın / ‘Ulüvv-i şānı ile **kibriyāsın**
- 2765 Şaḡāyirden berī ḡöñli hümāsı / Kebāyirden müberrā **kibriyāsı**
- 3264 Cibāle beñzer idi **kibriyāsı** / Nidāsına göre idi şadāsı
- 4194 Şeref virmiş aña faḳr u fenāsı / Mezīd olmuş ‘ulüvv-i **kibriyāsı**
- 4920 Gehī söylerdi Ḥaḳḳuñ **kibriyāsın** / Gehī bu dār-ı dünyānuñ fenāsın

kifāye, kifāyet [2] yetişme, yetişir miktarda olma, elverme. <KT, KO, LN, CŪDĠ>

2310 İdüp zerre gibi sa‘ y-ı **kifāye** / Dürüş irişmege mihr-i Hudāya

4341 **Kifāyet** deñlü olsun halka kısmet / Bu tedbîr ile olmaz hiç kılet

ķīl [] söz. <KT, KO, CŪDĠ, KANARĠ>

ķīl u ķāl [2] esassız söz, dedikodu.

4125 Hicāb olur diyü fikr-i vişāle / Hamüş olur karışmaz **ķīl u ķāle**

4183 Bu minvāl üzre oldu **ķīl u ķālî** / Tozutdı hākini bād-ı melālî

kile [1] ölçek, tahıl ölçeği. Tahıl türüne, kullanıldığı yere ve zamana göre farklılık gösterir. <KT, KO, OTDTS, KUBBEALTĠ>

4815 **Kile** uğurlayan şahsı bağışla / Şefî‘ ol enbiyâ işini işle

ķilīd [3] anahtar, açar; herkes tarafından açılmamak üzere kapı, sandık vs.ye takılan demirden, anahtarla açılıp kapatılan bir alet. Kelime Farsçada “anahtar” anlamındayken Türkçede “anahtarla açılan alet” anlamına gelmektedir. <KT, KO, LN, FZ>

139 Adı imān u islāmuñ **ķilīdi** / Hüsāmü’d-dindür zāt-ı ferīdi

2198 **Ķilīd**-i bāb-ı vuşlatdur bu taşvîr / Vücûda gelmelidir emr-i tākđîr

3662 Dir idi açıla bāb-ı ümīdi / Evüñ kapusına urdı **ķilīdi**

ķilīdlenmek [1] (kilit) anahtarla kapanmak, kilitlenmek işi yapılmak. <KT, TS>

3823 **Ķilīdlenmiş** kapular oldu mekşûf / Vücûdı vāvın itdi taşra ma‘ tûf

ķilk [2] kalem, kâğıt kalem, yazı aleti. <KT, KO, FZ, CŪDĠ>

3867 ‘Azîzüñ **ķilk**-i teftîşinden ol ān / Elif-veş toğrı çıkdı Māh-ı Ken‘ ān

5173 Enāruñ çünkü gizlendi devâtı / Ķodum elden bu **ķilk**-i vāridâtı

ķim [54] hangi kimse, insanlar için soru ve belirsizlik zamiri. <ÖTS, KUBBEALTĠ>

50 Eger olmasa ‘āşî vü tebāhî / **Ķime** rahmet iderdüñ yâ İlāhî

121 Nebîler olıcağ vaşında ‘āciz / Bizüm ne sözümüz vardır **ķimüz** biz

473 **Ķimi** kul eyleye şāh-ı kerīmüm / Ya **ķime** takıla dürr-i yetīmüm

474 Olup hem-sāye o zıll-i hümāya / Muṭarrâ kākülîni **ķim** taraya

476 **Ķim** ide hıdmetin cānına minnet / Ķime ola müyesser bu sa‘ ādet

479 Beni āndukça ağlar ol gül-i ter / **Ķim** oḡşar gün yüzini **ķim** oyalar

948 Delûler gibi söylersüz yabana / Bunuñ gibi yalana **ķim** inana

979 Seni gören gözüm ey māh-ı ġarrâ / **Ķime** bakşun **ķimi** itsün temāşâ

980 **Ķimüñle** eylene āvāre gönülüm / **Ķimüñle** dinlene bî-çāre gönülüm

987 **Ķimüñ** kulu **ķimüñ** qurbānı olduñ / **Ķimüñ** şāhı **ķimüñ** sulṭānı olduñ

1354 **Ķime** şalsa ḡarâret ‘ışķ tábı / Dükenmez Nîl gibi ıztırâbı

- 1619 **Kimüñ** yârı **kimüñ** cânânısın sen / **Kimüñ** şâhı **kimüñ** sulţânısın sen
- 1691 Revâ mı ola benden gizlü rāzuñ / De **kimdür** baña yâr-ı dil-nevāzuñ
- 1694 Benüm ‘ömrüm benüm cânım ne olduñ / **Kimüñ** dām-ı belāsına tutulduñ
- 1695 **Kime** yâr oldu **kimi** sevdi cânuñ / **Kime** meyl eyledi serv-i revānuñ
- 1721 Şu göz kim gördi anı oldu şeydâ / **Kime** baksun **kimi** itsün temāşâ
- 1722 **Kimüñle** diñlene biçâre gönüm / **Kimüñle** eglene âvâre gönüm
- 1859 **Kime** kim dâğ-ı hicrânı ola gül / Olur zencirinüñ âvâzı bülbül
- 1911 Senüñ **kimden** olur derdüñe dermân / Tutulsañ kurtılursın ol dem âsân
- 1959 Ğarîb ü hasta vü zâram senedsüz / **Kime** yalvarayım kaldum mededsüz
- 1977 Nedür aduñ nesin **kimüñ** nesisin / Seni zann eylerin nesl-i nebîsin
- 2370 **Kime** kim ide ihsân u ‘atâyı / Geyürür hil’at-i hüsn ü behâyı
- 2407 **Kime** kim oldu cām-ı iltifâtı / Ne kendüyi bilür ne kâyinâtı
- 2630 Didi olsun saña Hâkkuñ selâmı / Buyur **kimden** işitdün bu kelâmı
- 2715 Maḥabbet itmez iḥvânına ol yâr / Anuñ Ya‘kūbdan gayrı **kimi** var
- 3714 Saña cân ile gönüm minnet eyler / Baña sen var iken **kim** şefkat eyler
- 3891 Bu hüsn ile eger kim itsem ibrām / **Kim** ola kim faķire olmaya rām
- 4180 Ne ‘âlemdesin ey ḥurşid-i ‘âlem / Saña ben var iken **kim** oldu maḥrem
- 4181 **Kim** eyler ḥidmetünde ḳaddini dāl / **Kime** mihr-i sa‘âdet itdi iḳbāl
- 4240 **Kime** kim ṭâlî‘-i sa‘d ide yârî / Tolar yardumcılardan her kenârı
- 4266 **Kimüñ** kim Hâkka olan inḳıyâdı / Anı görür gözedür Rabb-i Hādî
- 4344 **Kimüñ** başına yağsa seng-i düşnām / Dürer tōmâr-ı ‘ömrin devr-i eyyām
- 4393 Aña irişdi ḥâlî âḥir-i kâr / **Kime** kim şorsa dildârından aḥbâr
- 4497 Didi bu pîre-zen **kimdür** bileydüm / Aña elṭâf u ihsânlar kılaydum
- 4651 Didi siz *ya‘lemu’llâh* eşḳıyāsız / Size **kim** dir ki nesl-i enbiyāsız
- 4934 **Kime** kim geydüre fâḥir libâsı / Şoyar eşcâr-veş bād-ı fenâsı

kim bilür [2] bilinmez, belli değil. Belirsizlik, bilinmezlik bildirir. <TS, KUBBEALT>

- 1235 Sizüñle **kim bilür** olmaya vuşlat / Ḳıyâmet günine ḳala bu ḥasret
- 1242 Ğarîb illerde **kim bilür** ḳalam mı / Bu yire bilmezin ayruḳ gelem mi

kimerde [1] bazen, ara sıra. <YTS, ÖTS>

- 2513 Kemer-bendini şundukça seḫerde / Uğurlayınca eydürdi **kimerde**

kimi [54] kimisi, kimisini. Bahsedilen kimse veya şeylerden yalnız bir kısmını kastetmek

için tekrar edilerek kullanılır. <YTS, KUBBEALT>

- 644 **Kimi** eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür bu ki yâ tekdür yâ pekdür

- 645 **Kimi** eydürdi budur aña çäre / Irak yirde atalum dir diyära
- 911 **Kimi** deryâ-yı nâr-ı derde ğavvâş / **Kimi** oldu şerâre gibi rakķâş
- 1403 İşigi oldu mıkñâfîs-i insân / **Kimi** nâlân **kimi** sūzân u giryân
- 1436 Ser-â-ser yirde vü gökde ne kim var / **Kimi** ma‘ şûķ u **kimi** ‘ âşık-ı zâr
- 1438 **Kimi** ħurşîd-i ‘ ışķ eylerse pür-şevķ / Fiġân u nâle olur aña bir zevķ
- 1516 **Kimi** sâzende **kimi** ħôş-âvâz / İderdi ol kebûterlerle pervâz
- 2070 Daġı hem yüz tavîle esb-i tâzî / **Kimi** Şâmî **kimi** daġı Ħicâzî
- 2082 **Kimi** gülgünî **kimi** âsumânî / **Kimi** nârencî **kimi** ergavânî
- 2083 **Kimi** şarı **kimi** kara **kimi** aķ / Nazarda her biri şeffâf u berrâķ
- 2100 Yola toġruldı çün serv-i bâlâ / **Kimi** aġlar **kimi** eyler tesellâ
- 2106 **Kimi** gül şâġı gibi otururdu / **Kimi** serv-i sehî gibi tururdu
- 2107 **Kimi** açmış cemâli güllerini / **Kimi** çözmiş şacı sünbüllerini
- 2152 ‘ Acâyib velvele düşdi cihâna / **Kimi** okur **kimi** ırlar terâne
- 2356 Nedür bu sendeki esrâr-ı Yezdân / **Kimin** ħandân ider **kimini** giryân
- 2408 **Kimi** sâzende-i ‘ ışķına rakķâş / **Kimi** deryâ-yı efķârına ğavvâş
- 3211 Tutulmuş ayı görse erzel-i nâs / **Kimi** ħayrân olur **kimi** çalar tās
- 3416 **Kimi** göz ile eylerdi işâret / Ki ya‘ nî ey meh-i bürc-i leţâfet
- 3425 **Kiminüñ** bûsesi câna deġerdi / Başında tâcın alnına eġerdi
- 3731 Mey-i ‘ işyân **kimi** kim serġôş itdi / Delü gibi ħilâf-ı semte gitdi
- 3919 Gelüp altun ķadeġler bezme tıldı / **Kimi** şâbit **kimi** seyyâre oldu
- 3968 **Kimi** Yûsufdan ayrıldıġı sâ‘ at / Ziyâde acıdı âġ itdi ġâyet
- 3970 **Kimi** döndi ħazân irmiş çınâra / Elin kesdi düşürdi bir kenâra
- 3972 **Kimi** ķaţ‘ -ı ‘ alâķa itdi fi‘l-ġâl / Şabâ-veş taġa düşdi oldu abdâl
- 3973 **Kimini** yakdı envâr-ı tecellâ / Sücûda vardı şankim Tûr-ı Mûsâ
- 4076 **Kimine** ma‘ rifetde oldu üstâd / **Kimin** Ħaķ cānibine itdi irşâd
- 4117 Ölümlü ġasta gibi zâr u giryân / **Kimi** görse umar derdine dermân
- 4249 **Kiminüñ** düşini ta‘ bîr iderdi / Kemâl-i ‘ ilmini taķrîr iderdi
- 4419 Yürürdi önce yüz biñden ziyâde / **Kimi** atlu **kimi** daġı piyâde
- 4427 Kaçan kim gelse cumġûr ile Yûsuf / **Kimi** varup dir idi bî-tekellûf
- 4901 **Kiminüñ** aķ şaķal düşmiş yüzine / ‘ İmâd-ı nûr olmuş ķaşr-ı dîne
- 4904 **Kimi** beñzerdi ħurşîd-i semâya / Sevâd-ı liġyesi zıll-i Hümâya
- 5130 **Kiminüñ** cāmesi naķş u nigârî / Kimisinüñ libâsı sâdekârî
- 5148 **Kimi** şemşîr-i âteşbâra beñzer / Kimisi revzen-i envâra beñzer
- kimisi** [7] bazıısı, bazııları, birtakımı, kimi. <ÖTS, KUBBEALT>

- 763 Kızıl itdi **kimisi** aķ g lini / Kulağın burdı yoldı s nb lini
 2109 **Kimisi** ş h-ı zanbaķ-veş a ar el / İki nergislerin eyler m kaĥ al
 3407 **Kimisi** s   id   s ķın açardı / Meh-i Ken   ana  m  ile dirdi
 3971 **Kimisi** c nını tesl m itdi / H y tı riştesini kesdi gitdi
 4903 **Kimisin  ** sev d-ı ş ribeyni / Cen h-ı b lb l  n olmuşdı   aynı
 5130 Kimin   c mesi naķř u nig r  / **Kimisin  ** lib s  s dek r 
 5148 Kimi şemş r-i  teşb ra be zer / **Kimisi** revzen-i env ra be zer
kimse [21]

1. herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi, şahıs. <TS,  TS>

- 26 O uyan **kimseler** sürsün şaf lar / Kit bum gibi   k itsün ya alar
 2700 Muĥ ř al bir nice gün mühlet aldı / Hem n bu ĥıdmete bir **kimse** şaldı
 2702 Meh-i Ken   ana itdi ĥ le v   l / Girü ol **kimseye** döndürdi fi l-  l

2. (olumsuz cümlelerde) ĥi bir kişi, ĥi bir insan. <TS, KUBBEALT>

- 245 Yola gelmez ĥar m  hem-   enh r /  lişmez d menine **kimsen  ** ĥ r
 1175 Sebebsüz **kimse** ĥurtulmaz bel dan / Mu  vinler irişür her ya adan
 1233 Degül ta d r-i H  dan **kimse**  g h / Ne kim H  dan gelür *el-  km  li ll h*
 1492 Ya ağın o şamaz ill  ki k k l / Deh n n **kimseler**  pmez meger m l
 1718 Melekdür y  per  y  r  -ı ş n  / Ne görmiş ne işitmiş **kimse** anı
 1812  amumla p yd r ol ber- ar r ol / Ne y r ol **kimseye** ne  amg s r ol
 2349 Tevecc   itmedi yüzine **kimse** / Kulağın urmadı sözine **kimse**
 2586  r v   n lesi ĥalk  uyutmaz /  şitmez **kimsen  ** sözini  utmaz
 2631 Eyitdi **kimseden** işitmedüm ĥi  / H c b ndan başını eyledi piç
 2761 Hev ya uymaz egmez **kimseye** baş / Deh n  gibi itmez r zını f ş
 2968 şa ında be zer an n dil bağı var / ödemez **kimse** ma   l ile güçtür
 3142  dinmez **kimseyi** y r u muř ĥib / Cem linden cel li yüzi   lib
 3370 Birine **kimseler** el ş nmamışdur / Ba  l el bunlara  o  nmamışdur
 3955 O c m  **kimseler** şer  idebilmez /   enler ĥ řra dek hergiz ayılmaz
 4073 Diyemez **kimse** bu zev  n şaf s n / Ki göz a du  a c n na ba as n
 4085 Bu ĥ l eyler ta  a   l c mesin   k / ödemez **kimse** isti  b li idr k
 4485 Didi ey K  diye l-  c t u Mesc d / Degüldür **kimse** senden ğayrı
k n [6]    almayı amaçlayan gizli düşmanlık, gazez. <KT, KO, C   , TS>
 641 Siper gibi olup ebr ları   n / Başın  aldurdu yirden şeşper-i **k n**
 4350 Görenler işidenler itdi nefr n /  ar r  l z m oldu buğ  ile **k n**

4956 Şığār ile kibārı kibr ü **kīne** / Şoñ ucu döndürür gebr-i la' īne

kīn etmek [3] kinlenmek. <KANARI/>

1713 Göziyle kaşı **itse** hışm ile **kīn** / İder zīr ü zeber ' uşşāķı ol hīn

3147 ılur ya' nī kemān ebrūları īn / Ğarīb ü derdmendine **ider kīn**

4024 Gürūh-ı *nāķışātü'l- 'aķli ve 'd-dīn* / Muķī' olmaduğum için **ider kīn**

kinār [4] kenar, kıyı; kucak, kucaklama, koyun. <KT, KO, CŪDĪ, KANARI/>

3136 Öpölmez büseden gizler dehānın /**Kināra** uğramaz şaķlar miyānın

kenāra çekmek [3] kucaklamak. <KANARI/>

1344 **Kināra çekdi** ol ğonca-dehānı / Şafaķ-reng oldı Nīlūñ āsumānı

2746 Miyān-ı Yūsufı **çekdi kināra** / Azıtdı sözlerini vara vara

3048 İrişür dest-i dūd-ı āhı yāra / **Çeker** cānı gibi anı **kināra**

kirām [4] kerimler, ulular, "kerīm" in çoğulu. <KT, LN, OTAL/>

247 Müselsel fażl ile nesl-i be-nāmı / Şeh oğlı şehdūr ecdād-ı **kirāmı**

3729 Bu yola gitdi ecdād-ı **kirāmum** / Bu yoldur cümle maķşūd u merāmum

4635 Didi irsāl idūñ aña peyāmum / Daķi vaşf eyleñ ecdād-ı **kirāmum**

5031 Bulışdı rūh-ı ecdād-ı **kirāma** / Muķārin oldı ābā-yı ' izāma

kirdigār [1] Kirdgār, Yaratıcı, Allah. Hak Teālā'nın isimlerindendir. <FZ, KT, KANARI/>

2383 Zihī zen kim olup merdāne kārı / odı maķlūķı sevdi **Kirdigārı**

kiriş [1] ok yayının iki ucu arasına gerilen esnek bağ, yayı germeye yarayan lastikli bağ.

<KT, KUBBEALTI, OKÇULUK TERİMLERİ/>

11 Beni Ya' kub-veş ıl pīr-i ' uşşāķ / ' Aşādan avs-i cisme bir **kiriş** aķ

kirpūk [3] kirpik, göz kapaklarının kenarlarında sıralanmış kıllar ve bu kıllardan her biri.

<KT, KUBBEALTI, YTS/>

1390 İki şaf **kirpūk** ile çeşm-i attāl / azā şāhīnidūr açmış per ü bāl

2000 Elin açmış iki zūlfı niyāza / İki şaf **kirpūgi** ırmış namāza

3082 Olurdı **kirpūgi** yaş ile nemnāk / Kenār-ı Nīlde şan hār u hāşāk

kīse [3] kese, küçük torba, içine para konulan şey, altın ve gümüş paraların muhafazası için kullanılan torba [*mec.*] mali güç, servet. Belirli bir miktar parayı da bildiren bir terimdir. Altın ve gümüşe göre kıymeti değışen kese zaman itibarıyla farklar göstermiştir. <KT, KO, OTDTS/>

1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i enver / Girer oynına olur **kīse**-i zer

2681 Gerektmez **kise** ile tolı māl / Gözüme olur ejderhā mişālī

4370 Boşandı **kise**-i māl ü hazine / Hemānā döndi elsiz āsitine

kişi [40] cinsiyet farkı gözetilmeden kadın veya erkek kimse, insan, adam, şahıs. <YTS,

TS, ÖTS>

427 Eyüdü ol **kişi** olmaz şafadan / Ki ola akrabası enbiyadan

609 Hemān oğlına olmaz **kişi** düşman / Yeg olsa her cihetle kendüsinden

615 **Kişinüñ** olsa gün gibi kemālī / Olur her gün hasūduñ pāymālī

699 **Kişinüñ** aşşı itmez dūd-ı āhı / İrişür emr-i taqdīr-i İlāhī

738 Bu sır taqrīr ü taḥrīr ile dinmez / Sebepsüz bir **kişi** bir çāha inmez

835 **Kişide** kesr-i nefis olmazsa peydā / Aña fetḥ olamaz nūr-ı tecellā

941 **Kişi** kim ehl-i taqvā ola mā-dām / Olur her yırtıcı hayvān aña rām

1453 Varup bir **kişi** Mevlānā-yı Rūma / Dimiş ey şeyḥ olan şehir-i ‘ulūma

1462 **Kişide** zevk-ı ‘ışk olsa ziyāde / Bulurlar ‘ayn-ı ‘ilmini güşāde

2455 **Kişi** aldursa yār-ı nāzenini / O dem bilür neye uğraduḡını

2755 **Kişi** bir derde olsa nāgehān tuş / İder bir kayd-ı āḥarla ferāmūş

2784 Didi bundan gerektmez **kişi** ḥālī / Budur çeşm-i çerāğ-ı bezm-i ‘ālī

3206 Kırān itse **kişi** bi’sel-karīne / Yüzi muḥtāc olur haclet eline

3302 **Kişi** kārīyle eyler vaktini ḥōş / Melāl-i ğurbeti olur ferāmūş

3467 **Kişi** kim Kahramān-ı nefsi başdı / Meh-i nev gibi tīḡin ‘arşa aşdı

3487 **Kişinüñ** ‘ışkına nākış olsa dāyim / Olur ma’ şūkuñ istiḡnāsı lāzım

3646 Günāh iden **kişiler** rüz-ı mev‘ūd / Yüzi kara kıpırsar nitekim dūd

4010 Mesāvī bābıdur ḥalkuñ dehānı / Sefāhetdür **kişi** açdurmaḡ anı

4015 **Kişiye** eylük itmek mu‘teberdür / ‘Ayıblu işleri şanma hünerdür

4025 Sa‘adet var cihānda ol **kişide** / Ne yüzün göre ne sözün işide

4033 **Kişi** kendüye olsa dūn-himmet / Nazargāh itmez anı ‘ayn-ı rif‘at

4042 **Kişi** sevdüğünü rüsvāy ider mi / ‘Avāmü’n-nāsa ‘işyānını der mi

4086 **Kişi** fehmi itse taqdīr-i Hudāyı / Aña göre olurdu cümle rāyı

4229 **Kişiye** cām-ı ‘ışk-ı cāvidānī / Ferāmūş itdürür kayd-ı cihānı

4238 **Kişi** kim ḥālīş ide niyyetini / Tıyar şabr acısınıñ lezzetini

4239 **Kişiye** fetḥ-i bāb idince devlet / Açar bāb-ı recāsın bād-ı rahmet

4345 **Kişi** kim virse bir mazlūma zillet / Gözetmez olur anı ‘ayn-ı rif‘at

4812 Delīl olan **kişi** merd-i kerīme / ‘Ayāndur kim girer ecr-i ‘azīme

5077 Zemīn ü āsumān cāy-ı ḥaṭardur / **Kişiye** ejdehā-yı heft-serdür

E29 **Kişi** duş olsa bir genc-i nihāna / Olur teşvīş-i ḳalbine bahāne

Aşağıdaki tanıklarda geçen “her kişi” ifadesi “herkes” anlamındadır (*bk.* her kişi).

- 1433 Her âdemde maḥabbet zāhir olmaz / Velāyet her **kişide** şadır olmaz
- 2272 Dönüp her **kişi** bir ebr-i bahāra / Olur ol meh yolında pāre pāre
- 2959 Temāşā-yı cemālinüñ ucından / Qalur her **kişi** işinden gücinden
- 2961 Olur her **kişi** anuñ mübtelāsı / Girer her ḥāneye mihri zıyāsı
- 4044 Münādī gezdüre şehriñ içini / Göre her **kişi** bu bi’s-e’l-ḳarīni
- 4328 Dir idi her **kişi** *el-ḥamdü li’llāh* / Ḥalāş oldu tutilmış iken ol mäh
- 4473 Şabā-veş her **kişi** yolına gitdi / Ne yüzün gördi ne sözün işitdi
- 4592 Çeküp her **kişiden** dest-i recāyı / Ferāḡat ‘ālemine başdı pāyı
- 4605 ‘Acüz-ı dehre kızlıḳ zāhir oldu / Ğalālî her **kişinüñ** āḫir oldu
- 5046 Gelürdi şavt-ı nāle her **kişiden** / Qıyāmet ḳopdı şanurdi işiden
- kişver** [1] memleket, iklim, ülke. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 2015 Ğururı gitdi gönli **kişverinde** / Qomazdı kendüyi dilber yerinde
- kitāb** [15] kitap, yazılmış veya basılmış ve bir kabın içinde dikilmiş kâğıtların toplamı.

<KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 26 Oḳuyan kimseler sürsün şafālar / **Kitābum** gibi çāk itsün yaḳalar
- 330 Didüm Yūsuf Zeliḥānuñ **kitābın** / Beyān itdüm cemî‘-i faşl u bâbın
- 1800 **Kitāb**-ı behcetüñ ser-defterisin / Baña bildür ne şehriñ serverisin
- 3139 Yüzüme bakmamaḡ içün hemişe / **Kitābın** oḳımaḡı itdi pîşe
- 3305 Oḳuyan bu gülistānuñ **kitābın** / Beyān itdi bu resme faşl u bâbın
- 3546 Bir az şerḥ itdi derd-i ıztırābın / Oḳudı şem‘ ü pervāne **kitābın**
- 3596 Cemālî tavḳ-ı zerden buldı tertīb / Gülistānı **kitābın** kıldı tezhīb
- 4921 **Kitāb**-ı Ḥaḳḳı Yūsuf itse tefsîr / Du‘ālar eyler idi Ḥazret-i Pîr
- 5142 Olur fażl ehlinüñ nāyib-menābı / Cihān taḥtında taşnîf ü **kitābı**
- 5143 **Kitābı** şol ki oḳur diḳḳat eyler / **Kitābuñ** şāḫibiyle şoḫbet eyler
- kitāb**-ı ‘ışḳ [3] aşk kitabı. <KANARİ>

- 1456 Dimiş ol âdeme var yûri ta‘ cîl / **Kitāb**-ı ‘ışḳı evvel eyle taḫşîl
- 1463 Eger var ise vicdānuñda ḥālet / **Kitāb**-ı ‘ışḳdan diñle rivāyet
- 3550 Mey-i ‘ışḳ ehl-i derdi bülbül eyler / **Kitāb**-ı ‘ışḳı oḳur tırmaz ezber

kitāb-ı müsteṭāb [1] güzel kitap. <KANARİ>

- 5126 Bu dā‘îñüñ **kitāb**-ı müsteṭābı / Şu dilberdür ki var yüzde niḳābı
- ḳocamaḳ** [1] yaşı ilerlemek, yaşlanmak, ihtiyarlamak. <TS, ÖTS>
- 4770 **Ḳocadukça** ziyāde oldu yaşum / Çoḡaldı miḫnetüm az ḳaldı yaşum

koç [1] damızlık erkek koyun. <TS, ÖTS>

2932 Semâdan bir güzel **koç** oldu inzâl / Yirine anı kırbân itdi fi'l-hâl

koğu [1] koku, nesnelerden yayılarak hava ile taşınan zerreciklerin burun zarı üzerindeki sinirlerde meydana getirdiği duyum. <YTS, ÖTS>

2118 Bu **koğular** tağılurdu zemîne / Dönerdi menzili şahrâ-yı Çîne

koğulamak [2] koklamak, kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya bir yerin havasını içine çekmek, koku almak. <YTS, TS>

1088 Tararken kâküli sünbüllerini / **Koğularken** cemâli güllerini

2822 Dererdi buse ile güllerini / **Koğulardı** saçı sünbüllerini

kokılmak [1] koklanmak. <YTS, ÖTS>

3660 Bakılmağ ile şolmaz rüy-ı gönca / **Kokılmağ** ile gitmez büy-ı gönca

kokmak [2] koku çıkarmak, koku yaymak; koklamak. <YTS, TS, ÖTS>

2523 Açardı âl ile haddi gülünü / Zârâfetle **kokardı** sünbülünü

5027 Getürdi aña cennetden bir elma / Eline aldı vü **kokdı** hemânâ

kol [13] insan vücudunun omuzlardan başlayarak parmak uçlarına kadar olan kısmı.

<TS, ÖTS>

324 Güzeller nûrdan bir tağa beñzer / İki **kollar** iki ırmağa beñzer

606 Yanında yârı şehbâzı **kolında** / Kesildi hârlar Yûsuf yolında

847 Kuyı ağzına **kolların** gererdi / Yakınurdu şefâ' atci arardı

1302 Elini dest-i miñnet baña şundi / **Kolum** güyâ ki şınmış şâha döndi

1508 Şaçına şâne idi dest-i havrâ / **Kolı** bir Kevşer ırmağıydı güyâ

2171 Burup boynını 'âşık gibi yollar / Du' âsına açardı şanki **kollar**

2494 **Kolında** şâhbâz-ı 'izz ü devlet / Elinde hâtem-i zevk-ı sa' âdet

3096 Didi ey dilrübâ yanuñda cânân / **Koluñda** şâhbâz-ı mülk-i Ken'ân

3319 Kâranfûl **kollarına** dâğ yakdı / Çemende yâsemen kendin bırakdı

3965 Yaraşdı **kolda** ellerden akan kıan / Mişâl-i zînet-i tesbîh-i mercân

Aşağıdaki tanıklarda geçen “kolun boynuma salmak, kolun boynuna tavk-ı simin kılmak” ifadeleri “boynuna sarılmak” anlamına gelmektedir.

3420 Güneş gibi **koluñ** boynuma şalsañ / Kamer gibi toğup üstüme gelseñ

4549 Kemâl-i şefkat ile Yûsuf ol hîn / **Kolın** boynına kıldı tavk-ı simin

kolı kanadı kırılmak [1] bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

3528 Çü nâr-ı 'ışka oldu ittiñhâduñ / **Kırıldı** yandı hep **koluñ kanaduñ**

kolay [1] sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, emeksiz, zahmetsiz, güçlüğü olmayan, “zor” karşıtı. <TS, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4014 Gönül kaşını yap terk it cefâyı / **Kolaydur** oda yakmak bir sarâyı

kondu [1] yerleştirmek, oturtmak, konaklandırmak; misafir etmek. <YTS, ÖTS>

2832 Yazaydı servi kuşlar **kondu** / Sipihri resm ideydi döndürürdi

konmak [4]

1. (kuş, kelebek, uçak, toz vb.) bir yere inmek. <TS, ÖTS>

1334 Ğubâr-âlûdesin hâk-i siyehden / Kemân ebrûna tozlar **kondu** rehden

1442 Maḥabbet bülbülü her şâḥa **konmaz** / Gümüş toprağı her yirde bulunmaz

2. yolculukta geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, geceleme, konaklamak. <TS, ÖTS>

1180 İrağ iken daḥi **konmak** zamânı / Develer çökdi ağırlandı cânı

2104 Yığılurdu bu yükler her meşâfa / Dönerdi **konduğı** yir kûh-ı Kâfa

konmak [5] koymak işi yapılmak, konulmak, bırakılmak, yerleştirilmek. <TS, ÖTS,

KUBBEALTI>

1340 Bu âb-ı şâfiye girdi şoyundu / Şuya **konmuş** gül-i ḥandâna döndi

2078 Nişâni **kondu** ol kaşı kemânun / Yoğ idi ḥadd ü ḥaşrı armağânun

2084 Gök atlasda gümüşden tügme **konmuş** / Ḥabâb-ı baḥr-i bî-pâyâna dönmiş

3580 Eger bir kâse gül **kon**sa miyâna / Dönerdi şaḥn-ı ḥâne gülsitâna

4122 Kâra çeşmi kızardı kana döndi / Şanasın iki lâle şuya **kondu**

konuklamak [1] misafir edip ağırlamak, konuk etmek. <YTS, ÖTS>

504 **Konuklarlardı** ol yâr-ı be-nâmı / Ta‘âm üstinde bu idi kelâmı

konulmak [3] koymak veya konmak işi yapılmak. <TS, ÖTS>

364 Vücûda geldi Âdem buldı ‘izzet / **Konuldu** zât-ı pâkinde kerâmet

4577 **Konuldu** câmlar evlerde yer yer / Gözi açukların ‘aynına beñzer

5164 Döner her medd-i memdûd ebr-i âha / **Konulmuş** noktalar ḥâl-i siyâha

koparmak [7]

1. kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak; (çiçek veya meyveyi) daldan, ağaçtan toplamak.

<KUBBEALTI, TS>

2745 Tesellî sözlerine oldu bülbül / **Kopardı** gülşeninden bir niçe gül

3388 **Kopara** güllerin bâğ-ı cemâlün / Süre zevk u şafâsını vişâlün

2. (fitne, fesat, kavga, gürültü vb. kelimelerle) ortaya çıkarmak, birden ve güçlü bir biçimde

başlamak başlatmak. <TS, KUBBEALTI>

425 Huşûşâ sen **ķoparduńsa** nizâ‘ı / Güşâde eyle ‘ayn-ı inķıţâ‘ı

3839 Segirdüp geldi ardınca hemânâ / **Ķopardı** ara yirde şûr u ğavġâ

4583 Eger âh itse bir ‘âşık cigerden / İnildiler **ķopardı** hânelerden

3. meydana getirmek, peyda ettirmek, ortaya çıkarmak. <YTS>

3384 **Ķoparsa** kendüden aķdâm-ı iķdâm / Ķıluñ el virmeden aķvâli i‘lâm

4. hiçbir baġı kalmayacak şekilde ayırmak, söküp çıkarmak. <YTS, KUBBEALTİ>

3270 Mükerrer sözi la‘li şekkerinden / **Ķoparurdu** dil ü cânı yerinden

ķopmak [17]

1. ortaya çıkmak, zuhur etmek; gelmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALTİ>

365 Nebîler **ķopdı** evlâdından anuñ / Gelüp bildürdiler emrin Hudânuñ

866 Harâret **ķopdı** hüsni ‘âleminden / Haberâr oldu ‘âşıklar ġamından

892 Irakdan **ķopdı** bir gerd-i melâmet / Belürdi şanasın bād-ı kıyâmet

682 Pederden **ķopmadı** destûra iķdâm / Nihânî Yûsufa itdiler ibrâm

1618 Ne yirde büyüdüñ ey serv-ķâmet / Ne yirden **ķopduñ** ey rûz-ı kıyâmet

1978 Bi-ħaķķ-ı enbiyâ bildür bu râzı / Ne yirden **ķopdı** zâtuñ şâhbâzı

2219 Yinür maħbûba dönmiş idi ħalvâ / **Ķopardı** iştihâsına taķâzâ

3566 Benî ‘Âmirde bir mi‘mâr-ı kâmil / Fünûn-ı dehr içinde **ķopdı** fâzıl

3646 Günâh iden kişiler rûz-ı mev‘ûd / Yüzi kara **ķopısar** nitekim dūd

2. haşretmek, diriltmek, kıyamet günü dirilmek. <KUBBEALTİ, YTS>

1036 Uluşdı bir uğurdan itdi feryâd / Kıyâmet **ķopdı** şandı âdemî-zâd

2824 Kıyâmet **ķopdı** esdi bād-ı şarşar / Talazlar oldu bir cevşenlü leşker

5046 Gelürdi şavt-ı nâle her kişiden / Kıyâmet **ķopdı** şanurdu işiden

3. harekete geçmek, davranmak, atılmak. <YTS, ÖTS>

2553 Yirinden gözi yaşı gibi **ķopdı** / Sürindi Yûsufuñ dâmânın öpdi

2629 Yakın geldi yirinden **ķopdı** Ya‘ķûb / O tıflı gözlerinden öpdi Ya‘ķûb

4. (gürültü, tehlikeli durum vb. için) birdenbire başlamak, birdenbire ortaya çıkmak, aniden belirmek.

2271 Sarâyında yüzün gösterse nâġâh / **Ķopar** şevķ ile yüz biñ sineden âh

4881 Fiġân u nâle **ķopdı** her yañadan / Didiler bizi unutma du‘âdan

5. yerinden ayrılmak, baġlı bulunduğu yerle baġlantısı kesilmek. <TS, KUBBEALTİ>

2619 Bu yirden **ķopmasa** ol gül nihâli / Bu deñlü bilmez idi cümle ħâli

ķorķu, ķorķu [6] korku, bir tehlike veya bir tehlike düşüncesi karşısında uyanan kaygı

duygusu. <YTS, TS>

- 1033 Olurlar hâl-i ‘âlemden haberdâr / İderler **korhudan** kapuyı dîvâr
 2592 O pîrûn hâtırına geldi **korhu** / Devesi ile kaçdı Mısra toğru
 2928 Nebiyu’llâha **korhu** geldi muhkem / Yüzini örte kodı bağladı hem
 3725 Budur **korhum** ki fûrkat ola zâhir / Seni mahrûm ide bu hırşuñ âhir
 5072 Ne ‘âlem gûşşası ne derd-i dildâr / Ne hicrân **korhusı** ne havf-i ağıâr

korhu vermek [1] korkutmak, endişelendirmek. <KUBBEALTI>

- 803 Kamuya Hâk Ta‘âlâ **korhu virdi** / Felek gibi biri birine girdi
korhulu [1] korkulu, korku veren, kendisinden korkulan, korkunç. <YTS, TS, ÖTS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 1323 Nîkâbını şehir yüzinden açdı / Bu miñnet **korhulu** düş gibi geçdi
korhak [1] çok çabuk ve olmayacak şeylerden korkan, ödle. <TS, ÖTS>
 2954 Nîgârûn tîgi dest-i merhabâdur / Gözüñi **korhağ** öğretmek hatâdur
korkmak [1] korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak. <TS, ÖTS>
 1057 Bu idi cümlesinüñ pehlevânı / Celâl ile gören **korhardı** anı
korkutmak [1] korkmasına yol açmak; korku vererek yıldırmaq, tehdit etmek, gözdağı vererek sindirmek. <TS, ÖTS>
 3992 Naşîhat eylemezse gönline kâr / Anı **korhudalar** habs ile nâçâr
koşınmak [1] katılmak, iştirak etmek. <YTS, ÖTS>
 4118 Düzinmekden **koşınmağdan** çekildi / Geyinmekden kuşanmağdan kesildi
koşmak [2]

1. harekete hazırlanmak, koşturmak, akın akın gitmek, atları koşmak. <ÖTS, KUBBEALTI, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 314 **Koşar** atını her bir serv-i âzâd / Alup alup gider gül yaprağın bād
 2. arkadaş veya yardımcı olarak vermek, eklemek, yanına katmak. <YTS, ÖTS>
 4760 Bize ol şöñra **koşduğıñ** birâder / Uğurluğ itdi ahvâli mükedder
koşulmak [1] katılmak, eklenmek, yanına katılmak. <YTS, ÖTS>
 4717 **Koşıldılar** bir ulu kârbâna / Meh-i Ken‘âna oldılar revâne
kovmak [3]

1. takip etmek, izlemek, kovalamak. <YTS, ÖTS>

- 3308 Didi men‘ itmek olmaz bu cuvânı / **Kovayın** kaçduğı yire ben anı
 3863 Kaçarken anı **kovmışdur** Zelîhâ / O mâhuñ dâmenin çâk itdi zîrâ

2. birini bir yerden sert ve onur kırıcı sözlerle uzaklaştırmak, defetmek, uzaklaştırmak, kovalamak. <ÖTS>

799 Olur cumhūruñuz ma‘ yūb u mağzūb / **Ƙovar** merdūd ider ƙuyınca Ya‘ ƙūb

ƙoymak, ƙomak [113]

1. bırakmak, terk etmek, alıkoymak. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 19 ‘Azīz itme yanumda genc ü mālī / **Ƙoma** boynumda ol bār-ı vebālī
- 46 **Ƙoma** ğamhāne-i ğaflet-fezāda / Beni bīdār ƙıl dārü’l-fenāda
- 156 Diline gelmez idi mihr-i dünyā / **Ƙomadı** Ka‘ bede aşnāmı ašlā
- 215 **Ƙodı** hep ‘arş u ferş ü māsivāy / Fenāyı terk idüp buldı baƙāyı
- 420 Sefer ide ħalāş ola cedelden / Selāmet yaƙasın **ƙomaya** elden
- 494 Hemān-dem Hāƙƙa teslīm itdi cānı / **Ƙodı** gitdi bu fānī ħānumānı
- 557 O sulṭānı **ƙoduñ** bende emānet / İlet ihvānına şağ u selāmet
- 594 O günlerde irişdi bir belāya / **Ƙodı** başın yire mānend-i sāye
- 696 Şeb-i hicrān ile rüz-ı muşībet / Seni beytü’l-ħazende **ƙodı** ħasret
- 703 **Ƙoma** elden münācāt u du‘ āy / Ferāmūş itme nām-ı enbiyāy
- 774 Atamuzla ƙurursın oturursın / Seni **ƙoduğ** uyur düşde görürsın
- 775 Bizi **ƙor** saña eyler iltifāt / Aƙıtduñ kendüñe hep kāyinātı
- 783 **Ƙodılar** Yūsufi bir yerde tenhā / Ġarīb ü bī-kes ü mağlūb-ı a‘ dā
- 812 Ƙarındaşlık ħaƙını zāyi‘ itmeñ / **Ƙoyup** toğrı yolu egriye gitmeñ
- 853 Ĥaṭādan şaƙladı ƙurtardı anı / Leb-i āba **ƙodı** serv-i revānı
- 943 Benüm oğlum sefīhāne iş itmez / Sizi **ƙoyup** ħaṭālu yire gitmez
- 959 Ĥarāmīñün degüldür böyle şānı / **Ƙoya** esbābını ƙatl ide anı
- 962 Gelüñ inşāf eyleñ hīç ola mı / **Ƙoya** pīrāheni gide ħarāmī
- 978 **Ƙoduñ** ğurbetde pīr-i nā-tüvānı / Ġarīb itdüñ faƙīr-i bī-nişānı
- 1124 Yüceldi ‘ālem-i bālāya cānı / Yirinde **ƙodı** bu süflī mekānı
- 1141 Dükenmez zerre gibi ıztırābuñ / **Ƙomazsın** dāmenin ol āfītābuñ
- 1143 Bilüp noƙşānını ol māh-ı eflāk / **Ƙodı** yüz yirde **ƙoydı** başına ħāk
- 1209 İdüp ol nev-cuvāmı genc-i pinhān / **Ƙodı** bir sāyebāna ƙıldı mihmān
- 1231 Gelüñ şimden girü **ƙoyuñ** nizā‘ı / Sizüñle idelüm āħir vedā‘ı
- 1254 **Ƙodı** ihvānını ol yār-ı şiddīƙ / Zemāne cümlesinden itdi tefrīƙ
- 1322 Ulu tağlar gibi üştür ƙaṭārı / Ƙarār itdi **ƙodı** rāy-ı firārı
- 1428 Yüri var pādīşāh-ı ‘ışƙa ƙul ol / **Ƙomaz** kendü ğarībini melūl ol
- 1639 Mesāvīsın **ƙomaz** ehl-i zārāfet / Olurlar bu nefāyisle ziyāfet

- 1671 Havālandurma zaḥm-ı tîr-i yârı / Şaḥın elden **ḳoma** şabr u ḳarârı
- 1788 Gel ey gönüm alan yâr-ı cefākār / **Ḳoma** bî-çäreñi bîmār u nâçār
- 1839 **Ḳomadı** câmesinden bir nişâne / O gül yaprakların atdı yabana
- 1927 **Ḳomazsın** sebze de şebnemden âşār / Silersin eşk-i çeşm-i dehri her bār
- 1991 Gider aḳar şular gibi cününü / **Ḳoma** taḡlar gibi şabr u sükûnı
- 2015 Ğurûrı gitdi gönli kişverinde / **Ḳomazdı** kendüyi dilber yerinde
- 2199 **Ḳo** şüret ‘âlemini gözle ma‘nî / Tevekkül ehli ol şabr eyle ya‘nî
- 2216 **Ḳodı** ortaya başın teng-i şekker / Mişâl-i ‘âşık-ı şeydâ-yı dilber
- 2266 **Ḳomazlar** sende ol rûḥ-ı revânı / Ecel gibi alurlar âḫir anı
- 2375 **Ḳo** fer‘i ‘aşla baḳ ey nûr-ı dîde / Bu nûr ol nûrdandır âferîde
- 2383 Zihî zen kim olup merdâne kârı / **Ḳodı** maḥlûḳı sevdi Kirdigârı
- 2453 **Ḳoyup** gitse kaçan kim ‘âşıkın yâr / Çıkup gitmek gibidür cân-ı bîmār
- 2601 Didi hâlümde **ḳo** ey merd-i aḥsen / Beni ‘avḳ eyleme Ḥaḳ cānibinden
- 2707 Anı kim egriden ḥaḳ itdi Mevlâ / **Ḳomaz** egriligin aşlâ ve ḳaṭ‘â
- 2731 Didi ḡayetde müşkil oldu kârım / Beni ḡurbetde **ḳodı** rûzgārım
- 2788 Müşâbihdür bu câma ‘ışḳ-ı dildâr / **Ḳomaz** âdemde hergiz ḥavf-i aḡyār
- 2834 Muḥaşşal şan‘atında oldu mâhir / Diyâr-ı Çîni **ḳodı** gitdi âḫir
- 2840 Bu taşvîrûn gelürse yâr-ı cānı / **Ḳosun** gördüğü gibi bir nişanı
- 2850 **Ḳodı** bir dâyesini anda nâzır / Didi bunda gelürse bir müsâfir
- 2879 **Ḳo** ḥâkî cismi çâlâk eyle cānı / Gider boynunıdaḡı bār-ı girānı
- 2880 Gelenler **ḳor** gider bu fânî yurdı / İriş maḳşûduña bir gün önürdi
- 2881 Yirinde **ḳo** vücûd-ı ḥâksârı / Şafâ bul cān gözinden sil ḡubârı
- 2889 Esirge kendüñi hem vâlideyni / **Ḳoma** mâbeynüne bu şûr u şeyni
- 2892 Nebî kısmı yaramaz işi itmez / **Ḳoyup** toḡrı yolu egriye gitmez
- 3074 Mişâl-i çeng ü nây-ı bezm-i dildâr / **Ḳomaz** dilden niyâzı ‘âşık-ı zâr
- 3179 **Ḳodı** misk-i Ḥuten gibi diyârın / Aradı geldi buldı şehriyârın
- 3186 Didi idlâli **ḳo** ey naḥs-i nisvân / Ki nisvân oldu şeytânân-ı insân
- 3253 Olnca Bâzığa ‘ışḳumla dil-rîş / **Ḳodı** sultânlığını oldu dervîş
- 3391 Perîlerle **ḳodı** gülşende anı / Firâḳı külḥanına atdı cānı
- 3394 Ferāmûş itdiler ḳayd-ı cihānı / **Ḳodılar** maḥzarında şayd-ı cānı
- 3399 Helâk olduḳ yetiş Hızır-ı Nebî-veş / **Ḳoma** bu ârzü ile müşevveş
- 3402 Ölüm oldur ki fevt ola bu furşat / **Ḳoyasın** ḥaşra dek bir daḡ-ı ḥasret
- 3515 Tırur gün gibi bürc-i rif‘atinde / Beni **ḳor** künc-i ḥâk-i zilletinde
- 3524 Öñinde döne döne virdi cānı / **Ḳodı** dünyâyı terk itdi cihānı

- 3529 **Ƙoduñ** gitdüñ ‘anāşır çār tākın / Ƙazandüñ ‘ālem-i bālā mezākın
- 3569 **Ƙosa** dīvāra bir cām-ı muşaffā / ‘Ayān olurdı anda resm-i dünyā
- 3661 **Ƙoma** ey cān ṭabībī şöyle bīmār / Ecel irmezden evvel eyle tīmār
- 3942 Ƙıyāmet günü gibi heybeti var / Görenlerde **Ƙomaz** idrāk ü efkār
- 3956 Şaşup her birisi tıtdı dilini / **Ƙodı** nārencini kesdi elini
- 4016 Ƙaçan başdan aşar baħr-i belāsı / Ayağ altına **Ƙor** oğlın anası
- 4040 Kemāl-i ‘ışkını tuymış ezelden / **Ƙomaz** ammā ki istiğnāyı elden
- 4236 Cününü terk idüp **Ƙodı** yabanı / Gönül şehrinde seyrān itdi anı
- 4246 Elünden **Ƙoyma** dāmān-ı rızāyı / Girü derdin viren virür devāyı
- 4329 Meh-i Ken‘ān mişāl-i Şeyḥ Şāfi / **Ƙodı** hālinde künc-i i‘tikāfi
- 4372 Yüzinden āşınālar nefret itdi / **Ƙodı** idrāk ü ‘aqlı gibi gitdi
- 4425 Dir idi **Ƙoyuñuz** bu güft ü güyı / Ki yok ol verd-i cānuñ bunda bûyı
- 4464 Şabā gibi **Ƙoyardı** başına ḥāk / İderdi seyl-i eşki yirleri çāk
- 4483 **Ƙodı** bātıl ṭarīķın Ḥaķķa döndi / Elini ḥ‘ān-ı İbrāhīme şundi
- 4556 Çerāğ-efrüz-ı ‘ışk u ferd-i bī-çün / **Ƙomaz** bir derdmendi şöyle maḥzūn
- 4563 **Ƙodı** māba‘dine cısr-i mecāzı / Ḥaķīķat ‘ilminün açıldı rāzı
- 4663 Didi Yūsuf eyā cumhūr-ı bed-rā / Neye **Ƙorsız** o pīri ferd ü tenhā
- 4887 **Ƙodı** vīrānesini genc-i ḥikmet / Seḥerden eyledi gün gibi rıḥlet
- 4915 **Ƙoma** fūrķatde Yaḥyāyı İlāhī / Vişālün mihrine irgür ke-mā-hī
- 4950 **Ƙomañ** rāy-ı riyādan dilde dāğı / Ki olur mezra‘-ı ḥayrāt orağı
- 4963 Yönelidi ‘ālem-i envāra cānı / **Ƙodı** hālinde zūlmānī mekānı
- 4968 Riyāsetden uşandı murğ-ı cānı / **Ƙomağ** isterdi fānī āşiyānı
- 4971 **Ƙodı** ten ‘ālemin rūḥ-ı revānı / Temāşā eyledi iķlīm-i cānı
- 4976 Gider cān cevherinden bu ğubārı / Yirinde **Ƙo** vü‘ūd-ı ḥāksārı
- 4977 **Ƙoma** cān murğını ḥākī ķafesde / İriş ‘arş-ı berīne bir nefesde
- 5028 İrişdi ‘ālem-i bālāya cānı / **Ƙodı** terk itdi bu süflī mekānı
- 5054 **Ƙodı** gitdi bu derbend-i belāyı / Mekān idindi şahrā-yı baķāyı
- 5063 Baķāya āḥiret sulṭānı gitmiş / **Ƙomiş** dünyā-yı dünı rıḥlet itmiş
- 5070 Bıraķdı yārsuz ķalan cihānı / **Ƙodı** dildārsuz olan mekānı
- 5089 Menāl ü māl ü emlāki nidersin / Ne deñlü var ise **Ƙorsın** gidersin
- 5108 Menāl ü māl ile faḥr itmegi **Ƙo** / Felek gibi yükün yığma yuķaru
- 5121 **Ƙomaz** peyk-i ecel dilde şafāyı / Ne şāhı ķor evinde ne gedāyı
- 5173 Enāruñ çünki gizlendi devātı / **Ƙodum** elden bu kilik-i vāridātı
- E20 **Ƙodı** tenhā anı ‘aql ü dil ü cān / Meh-i Ken‘āna uydı gitdi ol ān

2. koymak, bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. <YTS, KUBBEALT>

- 885 **Ƙoyalum** öñine pîrâhenini / Ƙılalum nâle vü âh u enîni
 929 **Ƙodılar** öñine pîrâhenini / Göke irgürdiler âh u enîni
 1489 Nazar iden o mâh-ı bî-naẓîre / El arķasın **ƙodı** gün gibi yire
 1870 Mürîdin **ƙoymayınca** erba‘îne / Getürmez mürşid-i kâmil yaķîne
 2210 **Ƙodılar** anda tâze ıssı nânı / Virürdi mihr ile mehden nişânı
 3289 Aña ƙaldı ki **ƙoyam** ortaya baş / Şanam kim idüğini eyleyem fâş
 3314 Göz açdı anı gördi lâlezârı / Elini göksine **ƙodı** çınârı
 3360 Cevârînün yüzini ƙıldı tercîh / Eli altında **ƙodı** hemçü tesbîh
 3456 Mekesler eyleyüp mekrûh u menfûr / Bütûn üstine zâyid noķtalar **ƙor**
 3922 Mesâviden ƙulağın eyledi dinç / **Ƙodı** ortaya bir yük tatlu nârenc
 4732 Gümüş ƙası **ƙodılar** orta yirde / Sebeb oldu açılmağa bu perde

3. -e ekiyle yapılmış zarf-fiillerden sonra süreklilik bildiren yardımcı fiil olarak kullanılır.

<KUBBEALT>

- 2922 Ridâñ ile yüzüm örte **ƙoyasın** / Yüzüme bakma şâyed acıyasın
 2928 Nebiyu’llâha ƙorķu geldi muķkem / Yüzini örte **ƙodı** bağladı hem

4. ad vermek, isimlendirmek.

- 1452 Gider dârü’l-baķâya hem-çü Ferĥâd / Şoñında ‘ışķ ile **ƙor** bir eyü ad
 2582 Bir ev yaptı ki anda ola giryân / **Ƙodı** adını anuñ Beyt-i Aĥzân

ƙoyulmak [1] üzerine saldırmak, hücum etmek, şiddetle girmek, dalmak. <YTS, ÖTS>

- 4392 Faķîr oldu aña irdi felâket / **Ƙoyuldı** her taraftan geldi nekbet

ƙoyun [8] geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan.

<TS>

- 658 Bize vir Yûsufî şaĥrâyı görsün / **Ƙoyunlar** olduğı mer‘âyı görsün
 3008 Ʀurup ƙurbân **ƙoyunı** gibi ģamnâk / Gözi nerkislerin eylerdi nemnâk
 3023 Yedi ceddüm ģürûh-ı enbiyâ hep / **Ƙoyun** çobanlığın itdi müretteb
 3033 **Ƙoyunlar** gördiler şâh-ı ģüzîni / Öñinde öpdiler rûy-ı zemîni
 3036 Deñiz yüzine beñzerdi o şaĥrâ / **Ƙoyunlar** ortada emvâc-ı deryâ
 4600 Demedlerden yoğ idi arz-ı ĥâlî / **Ƙoyun** sürüsünün oldu mişâli
 E3 Görür **ƙoyun** sürüsün serv-i âzâd / Şeĥâbı gökde ģüyâ kim sürer bād
 E8 **Ƙoyunlarla** bile tesbîh iderdi / Bu hâle şükr idüp kendüye dirdi

ƙoyun [4]

1. göğüsle elbise arasında kalan kısım. <ÖTS, KUBBEALT>

4208 Baḳup zindāna eydürdi Zeliḥā / Senüñ **koynuñdadur** ol mäh-i ḡarrā

2. yatmakta olan bir kimsenin kollarının arası, kucak. <TS, KUBBEALT>

2510 Dir idi kâşķī cāmeñ olaydum / Seni her laḥza **koynumda** bulaydum

koynına girmek [2] sevişmek üzere yatağa girmek. <KUBBEALT>

1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i enver / **Girer koynına** olur kîse-i zer

3387 **Gire koynına** yāruñ nāzūkāne / Ola murḡ-ı murāda āşiyāne

köprü [1] köprü, herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı. <KT, TS>

2385 Mecāzī **köprisinden** geçdi gitdi / Ḥaḳīķī gülşeninde vahdet itdi

köpürmek [1] köpük yapmak, köpük meydana getirmek, köpük çıkararak kabarmak.

<TS, ÖTS>

1054 **Köpürdi** nitekim emvāc-ı deryā / Tırı geldi yerinden itdi ḡavḡā

kör [3] görme duyusundan mahrum olan, görmeyen, görmez. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

kör etmek [1] kör olmasına sebep olmak, kör hâle getirmek. <ÖTS>

2896 Ziyāde oldı şeytānuñ enīni / **Kör itdi** taş ile ‘ayn-ı la‘īni

kör olmak [2] gözleri görmez olmak. <KUBBEALT>

158 Bir avuç topraḡ atınca hemānā / **Kör oldu** ceng içinde ‘ayn-ı a‘dā

4311 Yolın pāk itdi Yūsuf hem-çü enhār / Ḥacil düşdi **kör oldu** ‘ayn-ı ‘ayyār

kubbe [4] yarım küre şeklinde tavan, kümbet, bir binanın üstünü örten yarım küre şeklinde üstü yuvarlak veya çok satırlı koni biçiminde örtü. Kubbelerin dahile gelen kısmına iç kubbe, dış tarafına dış kubbe denir. <KT, KO, LN, OTDTS>

2683 Sarāyuñ **kubbesidür** gerçi ‘ālī / Aña alçaḡ nazar eyler ehālī

3974 Felekler **kubbesi** tıldı mu‘ayyen / Şada-yı ḡavl-i mā-hāzā beşer den

4791 Sarāyuñ **kubbesi** beñzer ḡabāba / Varur bir bād-ı āh ile ḡarāba

kubbe-i çarḡ [1] feleḡin kubbesi, gökyüzü. <KANAR>

598 Ser-ā-ser **kubbe-i çarḡ**-ı mu‘allā / Bu ḡavḡādan tehī olmadı ḡaṭ‘ā

kübür [1] boru, boru biçiminde olan, lüle. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALT>

5083 Bu derbend-i **kübūra** ey ḡarındaş / Giden gelmez olur bir pula biñ baş

kucaḡ [2] açık kollarla göḡüs arasındaki bölüm. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

1071 Aña bir dāye buldı şatdı tüccār / **Ḳucaḡında** emer oḡlancuḡı var

3817 **Ḳucaḡından** çekildi çüst ü çālāk / Ufuḡdan nitekim ḡurşid-i eflāk

kucaqlamak [1] kollarla sarıp göğüs üzerine bastırmak, sarılmak. <TS, ÖTS,

KUBBEALTİ>

3332 Nihâl-i tâzenün hep sâyesi var / **Kucaqlamış** yatur her genci bir mâr

kuçmak [1] kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak. <DS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

360 Açup ağzını halhâli hilâli / Öper **kuçardı** sâķ-ı bî-mişâli

kuçret [23]

1. kuvvet, takat, iktidar, güç. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1206 O tîğ-i **kuçreti** görince ‘uryân / Geyürdi aña bir şâhâne kaftân

1549 Hîfâbından gelür insâna bir hâl / Cevâba **kuçreti** olmaz kalur lâl

1579 Gözinde uçar ol şehbâz-ı **kuçret** / Hebâ olmuş o cem‘iyyet o şöhet

2296 Be-hey gâfil senün ne **kuçretün** var / Olursın Yüsufa ya‘nî harîdâr

1925 Kerâmet ıssısın şevkuñ ziyâde / Ki bir kâdîl-i **kuçretsın** semâda

3144 Ne seyr eyler fakîr ile ne şöhet / Taķılmaz yanuma ol seyf-i **kuçret**

3323 Olup zerrîn-kadeh mest-i maħabbet / Başın kaldurmağa bulmazdı **kuçret**

5036 Eger şeytân gibi **kuçret** bulayduñ / Kıyâmet günine dek sağ olayduñ

2. Allah’ın her şeye kadir olması, sonsuz güç sahibi olması ve bütün mümkünata irade ve ilmine uygun olarak tesir ve tasarruf etmesi. Allah’ın subûti sıfatlarından biridir. <KT, KANARİ, DİNÎ

KA VRAMLAR>

62 Ne **kuçretdür** bu **kuçret** Allâh Allâh / Yoğ iken var ide dünyâyı nâgâh

98 Beşer kısmını kıldı levh-i hikmet / Hüveydâ oldu anda hatt-ı **kuçret**

103 Beşer kim dest-i **kuçret** nâmesidür / Dili kırtâs-ı hikmet hâmesidür

105 Ne hikmetdür bu kim ol kâf-ı **kuçret** / Sücûda varsa olur dâl-i vahdet

107 Kaşı güyâ ki medd-i Süre-i Kâf / Kemâl-i **kuçretine** Haķķuñ inşâf

267 Yed-i **kuçretde** zât-ı pâki şemşîr / Vücûdî hâneķâh-ı vahdete pîr

416 Olur anlar yed-i **kuçret** toğani / Neye şalınsa âķir alur anı

530 Başın kaldurmayup ol kâf-ı **kuçret** / Okurdu hâcelerden ‘ilm ü hikmet

867 Didi yazmış degül naķķâş-ı **kuçret** / Cihân deyrine bu vech ile şûret

986 Seni ey şâhbâz-ı ‘izz ü devlet / Ne yana şaldı bilsem dest-i **kuçret**

1177 Muhaşşal esb-i maķşûduñ ‘inânı / Yed-i **kuçretdedür** fehmi eyle anı

1347 Yed-i **kuçretde** şanki tîğ-i bürrân / Niyâm-ı câmesinden oldu ‘uryân

2369 Ne naķşı kim yazar naķķâş-ı **kuçret** / Bulur âyine-i ‘âlemde şûret

2372 Kâmer bir şu‘le nûr-ı **kuçretinden** / Güneş bir zerre şems-i hikmetinden

ḳudretu'llāh [1] Allah'ın kudreti, Allah'ın her şeye kadir olması, dilediği her şeyi yapması şeklinde tecelli eden sıfatı, kâinatta zahir olan gücü. <KT, KO, LR, KUBBEALT>

1176 Yeli esdürmeyince **ḳudretu'llāh** / ımıldanmaz bu ırmen içre bir kâh

ḳuds-âşiyân [1] kutsal yuvalı. <KANARI>

1360 Bu hevdecde o ma'şûk-ı zemâne / Dönerdi bülbül-i **ḳuds-âşiyâna**

ḳudşî [2] kutsal, Allah'a mensup, Allah ile ilgili. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1125 İdüp ervâh-ı **ḳudsîlerle** pervâz / Açıldı dîdesine 'âlem-i râz

Aşağıdaki tanıkta geçen "ḳadıṣ-i ḳudşî" ifadesi "Hz. Peygamber tarafından söylenmiş ancak Allah tarafından ilham olunmuş hadisi şerif" anlamındadır (bk. ḳadıṣ-i ḳudşî).

577 İşit bu 'izzet-i Rabbü'l-Ġafûrî / Ḳadıṣ-i **ḳudsîdür** eş-şeybû nûrî

ḳudûm [1] gelme, uzak bir yerden ve uzun bir yoldan gelip yetişme, ayak basma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

518 **Ḳudûmı** oldu Ġnâsa mübârek / Ziyâde itdi mâlın Ḳaḳ Tebârek

kûfî [1] Kûfe şehrine mensup; Arap yazısının en eskisi ve aslı olan düz ve köşeli bir yazı çeşidi. Dört halife zamanında Kûfe şehrinde icat olunduğu için bu ismi aldığına dair rivayetler bulunmaktadır. Miladi 10. yüzyıla kadar kullanılmış daha sonra yerine daha kolay ve daha çabuk yazılabilen Nesih yazısı geçmiştir. Ancak Kûfî yazısının kullanımı da devam etmiştir. <KT, ADŞS, OTDTS>

5156 Şaḫîḫ ü sâlim itmez üç ḥurûfı / Ne nesh olur anuñ ḥaṭṭı ne **kûfî**

kûh [11] dağ. Divan şiirinde daha çok inlemesi, yankı vermesi, yüksekliği, ululuğu, büyüklüğü, üzerindeki sulardan seller oluşması, bağrının taş olması, hasret duygusu uyandırması vs. özellikleriyle anılır. <KT, KO, LN, ADŞS>

349 Şular ağlar inîlder **kûh** u vâdî / amunuñ 'âlem-i vuşlat murâdı

599 İnîlder bu şadâdan **kûh** u vâdî / Belâdur inḳıṭâ' ü ittîḥâdı

1022 Çıkarmağa beyâza bu sevâdı / Ser-i **kûha** çıkup oldu münâdî

1032 Görürler bu gürûh-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser ḳaplamış şaḫrâ vü **kûhı**

1213 Bu cânibde ser-i **kûh** üzre iḥvân / Gezerlerdi perîşân u peşîmân

1472 Sözüni ḳarşular yoğ idi aşlâ / ıḳbâb ile meger kim **kûh-ı** bâlâ

4960 Ehâlinüñ mişâl-i **kûh-ı** 'âlî / Sözin ḳarşulayup virme melâli

5013 Bulutlarla pür oldu **kûh-ı** 'âlî / Yolardı aḳ saçını dehr zâli

5125 Depem ağarmış idi nitekim **kûh** / Felek yağdurmış idi berf-i endûh

kûh-ı ḥasret [1] hasret dağı. <BMS>

1247 Bize oldu havâle **küh-ı hasret** / Bize kâr eyledi bu kâr-ı fûrkât

küh-ı Kâf [1] Kaf Dağı. <KANAR/>

2104 Yığılurdu bu yükler her meşâfa / Dönerdi konduğu yir **küh-ı Kâfa**

kuhl [4] süs için göz kenarına sürülmüş boya, göz kapaklarının iç tarafına sürülen siyahımsı toz, sürme; göz ilacı, göze sürülecek veya damlatılacak her türlü ilaç. Toz halde olup göze hem güzellik hem de görüş kuvveti verir. Sevgilinin ayağının, yolunun, eşığının toprağı âşık için bir kuhtür. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS, TDEK>

157 Gubâr-ı râhı oldu **kuhl**-i islâm / Açıldı ‘ayn-ı A‘râb ile A‘câm

187 Bu zulmet ‘ayn-ı ma‘nâda ziyâdur / Başîret ehline **kuhl** u cilâdur

1507 Aña bir âyine olmuş meh-i bedr / Gözinün **kuhlî** târik-i şeb-i Qadr

4120 Muţarrâ kılmayup zülf-i dirâzın / Göze göstermez idi **kuhl**-i nâzın

kûhsâr, kuhsâr, kûhsâr [10] dağlık yer; dağ tepesi. <KT, KO, LN, OTAL>

896 Bile ağlar bu a‘yân ile enhâr / Bile inler bu cumhûr ile **kûhsâr**

953 Şoyunduk tağlara gitduk şikâra / Şabâ gibi tağılduk **kûhsâra**

997 Bulutlar gibi ‘azm itdi cibâle / Çeke tâ gürk-i **kûhsârî** su’âle

1281 Yetişdi âh ile Yûsuf kaţâra / İrişdi bād-veş ol **kûhsâra**

1457 İşün olmaya dirseñ böyle düşvâr / Şabâ-veş **kûhsâr**-ı ‘ışka düş var

2076 Bulutlar gibi üstürler kaţârı / Pür itdi lâlezâr u **kûhsârî**

2103 Bu yüklerle develer kıldı reftâr / Kıyâmetdür yürür güyâ ki **kuhsâr**

4878 Yüridi üstürân-ı rihlet-i yâr / Kıılmılandı yirinden şanki **kûhsâr**

5018 Bulutlar düşdi cümle **kûhsâra** / Libâsın eylediler pâre pâre

5020 Duğân-ı âhına garğ oldu **kûhsâr** / Bu mâtemden saçını yoldı eşcâr

kul [57]

1. Allah tarafından yaratılmış olan insan, mahluk, abd. <KT, ÖTS, KUBBEALT>

99 Vücûd-ı Âdem oldu çünkü tekmiñ / **Kulını** kıldı bis’mi’llâha temşîl

120 Zihî Qâdir zihî Sulţân-ı Bârî / Virür **kulına** bunca iktidârı

574 Kaçan uğrısını bulsa alurdu / Şerî‘atde **kuhl** olur kalurdu

741 Bu sözi bilmeyen bilsün muhaqqak / **Kulını** imtiñân itmektedir Hâk

2895 **Kulını** da‘vet eyler çünkü Mevlâ / Sözüümüz yok *semi‘nâ ve aţa‘nâ*

2911 Ne kim emr eylese fermân anuñdur / Cihânda **kul** anuñ qurbân anuñdur

3087 Ki ey bî-çâre yazuk saña yazuk / Cihânda olmaduñ bir **kula** lâyıq

3187 Hârîş olma bu derdün çâresine / **Kul** ile girme Mevlâ arasına

4059 O **kul** kim ola Mevlâsına ‘âşî / Bozılır ‘izzetinün ihtîşâş

2. hizmet için satın alınmış kimse, köle. Hürriyetine sahip olmayan, başkasının hüküm ve tasarrufu altında bulunan, para ile satın alınan erkek, köle yerinde kullanılan bir tabirdir. <KT, OTDTS, KUBBEALTI>

- 252 İcâzet virse bir **kulma** ol hân / İder İrân ile Tûrânı vîrân
 254 Ġazâ yolında aşhâb işin işler / **Kulma** mâl-i Kârûnı bağışlar
 256 Hezârân **kulı** var begler begidür / Kırallar âsitânının segidür
 257 Niçe cânlar **kulı** kurbânı anuñ / Niçe ban oğlu ban sekbânı anuñ
 327 Kâra **kullarla** yürür mâh-rûlar / Şeb ile nitekim rûz-ı münevver
 766 Ecel gibi şoyup fâhir libâsın / Geyürdiler kâra **kullar** ‘abâsın
 987 Kimüñ **kulı** kimüñ kurbânı olduñ / Kimüñ şâhı kimüñ sulţânı olduñ
 1219 Bu **kuldur** diyü da‘ vâ eylediler / Kaçalı oldu bir kaç gün didiler
 1220 Zârûrî lâzım oldu derd-i hicrân / **Kulumuzdur** diyü şatdılar iĥvân
 1225 Didiler Mâlike hîç olma ġâfil / Bu kaçğın **kula** ur bend ü selâsil
 1269 **Kulumuzdur** diyü şatdılar âĥir / Diyâr-ı ġurbete oldum müsâfir
 1297 Olurken cümle istiġfâra meşġul / Biri didi ki Mâlik alduġı **kul**
 2280 Bile yanınca niçe la‘l ü mercân / Niçe **kullar** niçe at niçe kaftân
 2404 **Kulumdur** dir imiş bir ĥ‘âce anı / Zihî **kul** kim esîr itmiş cihânı
 2419 Didi bir ĥ‘âce gelmiş mâlî bisyâr / Naẓîrî yok cihânda bir **kulı** var
 2420 Ne **kul** sulţânlar olmuş aña bende / Revâdur kim ola ol bende sende
 2438 O mâla niçe yük mâl oldu ilĥâķ / Şatıldı **kul** diyü sulţân-ı âfâķ
 2472 Esirge ben ġarîbi ĥâlûme baķ / Beni de **kullaruña** eyle ilĥâķ
 2536 Hezârân **kul** ile yüz biñ nökerle / Muraşsa‘ tâc ile zerrîn kemerle
 2668 Ĥalâş olduġımı tıyınca iĥvân / **Kulumuzdur** diyü şatdılar ol ân
 2670 Bu gün kim ġonca-veş ġöñlüm tıraldı / Tapuñ ben **kulmı** seyrâna şaldı
 3088 **Kuluñ** iken senüñ baķmaz yüzüñe / Kaġul itmez ‘inâd eyler sözüñe
 3089 Eyâ ġam şehrinüñ ĥör u ĥaķîrî / Şatun alduġı **kuluñuñ** esîri
 3099 O kim kul itdi şâhân-ı cihânı / Zihî devlet ki **kul** idindüñ anı
 3689 **Kulı** kurbânı iĥsân u vefânuñ / Esîr-i vaşlı yâr-ı dilrübânuñ
 3734 Kaġuñda bir benüm gibi **kuluñ** var / Sa‘ âdet bil yûri var olma ġam-ĥ‘âr
 4252 İki sulţân **kulı** var idi maĥbûs / Meh-i Ken‘ âna olmuşlardı me’nûs
 4737 Ezâlar idüp ol maẓlûma vâfir / **Kulumuzdur** diyü şatdılar âĥir
 4761 Uġurluġı ‘ayân oldu bilindi / Mısır sulţânı anı **kul** idindi

kul etmek/eylemek [7] esir almak, köle edinmek. <ÖTS>

- 473 Kimi **kul** eyleye şāh-ı kerīmüm / Ya kime taķıla dürr-i yetīmüm
 2045 Bu dā' isin oğul itsün **kul** itsün / apısı iħtilāta yol itsün
 2361 Nedendür sende sultānlık nişānı / **Kul** itdün ħulķ ile ħalk-ı cihānı
 3099 O kim **kul** itdi şāhān-ı cihānı / Zihī devlet ki kul idindün anı
 4614 **Kul** itdi 'ālemi in'ām-ı 'āmı / Cihāna eylük ile tıldı nāmı
 4620 'Arab ħalkını **itdi** şer' ile **kul** / Velī sonunda āzād eyledi ol
 4727 Ana bir ardaşını şer' ile ol / eküp yanına aldı eyledi **kul**

kul olmak [11] bir kimseye veya bir şeye aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 516 Cemālī gülşeninde bülbül oldu / Ne bülbül ħāk-i pāyına **kul** oldu
 1270 Mizācum ħasta vü gönüm şikeste / **Kul** oldum şimdi bir dünyā-pereste
 1276 **Kul** olduğım bilüp ol serv-i āzād / Yaşı ırmağa döndi kıldı feryād
 1306 Olur her laħza zikru'llāha meşğul / Cihānda böyle olsa **olıcaķ kul**
 1419 Görür Mālik ki Yūsuf buldı şöhrat / **Kul** oldu aña yetmiş iki millet
 1428 Yüri var pādīşāh-ı 'ıřķa **kul** ol / omaz kendü ħarībini melul ol
 1447 **Kul** olan 'ıřķa olur ħamdan āzād / Ġam-ı 'ıřķ eyler imiş ādemi şād
 1782 **Kul** olmak bir senün gibi emīre / Sa' ādetdür benüm gibi fakīre
 2247 Ne maķşud eylese maķbül olurdu / Maħabbetlü sözine **kul** olurdu
 2423 Benüm bu iltimāsım eyle maķbül / Oğul **olsun** baña sultānuma **kul**
 4748 **Kul** olanı olardan eyledi dür / Hemān sāyirlerine virdi destür

kulak [16] başın her iki yanında bulunan işitme organı. <TS, YTS, ÖTS>

- 814 Feleklerde melekler gör neler dir / İşidür **kulağım** bu sözi bir bir
 1183 İdüp iki **kulağım** per ü bāl / Uçup giderken esterler 'aceb ħāl
 1184 anad olan **kulağın** yire şaldı / amandı mih-i na'li gibi aldı
 1431 Maħabbet ehl-i ħāle dād-ı ħaķdur / Ġidā-yı rūħdur gözdür **kulağdur**
 2088 Virildi iki yüz ra'nā perestār / **Kulağı** boynı tolu dürr-i şehvār
 2185 abā dülbendin indürmiş **kulağdan** / Görinür arlu tağ gibi ırakdan
 2792 Bu bıkruñ var yüzinde al tuvağı / Pür olmuş la'l ile boynı **kulağı**
 3095 Tenezzül itdi gözi yaşı gibi / **Kulağna** egildi aşı gibi
 4261 açan 'ālī maķāma irse ednā / **Kulağı** şağır olur gönli a'mā

Aşağıdaki tanıkta geen “can kulağından ten pembedini ıkarmak” ifadesi “söylenenleri dinleyip kabul etmek, sözden anlamak, laf anlamak” anlamındaki “kulaktan pamuk atmak” deyimini düşündürmektedir. <ÖTS>

1458 Ġidā-yı rūhı gözle besleme ten / Çıkar ten penbesin cān **ķulağından**

ķulağı dinç olmak [3] dedikodudan, gereksiz sözden kurtulmak. <YTS, BDS>

424 ‘Adūnuñ ‘aynına görinme zīnhār / **Ķulağın dinc ola** tā kim şadef-vār

3922 Mesāviden **ķulağın eyledi dinç** / Ķodı ortaya bir yük tatlu nārenc

E12 Zeliḥā fūrkatine fūrce buldı / **Ķulağı dinc olup** āsūde oldı

ķulaķ burmak [1] kulağını bükme, uyarmak. <YTS>

763 Ķızıl itdi kimisi aķ gūlini / **Ķulağın burdı** yoldı sūnbūlini

ķulaķ tutmak [1] kulak vermek, dikkatle dinlemek. <YTS, BDS>

4733 Tōķundı biri ṭāsa çıñradı ṭās / **Ķulaķ tutdı** o ṭāsa andaki nās

ķulaķ urmak [1] kulak vermek, dinlemek; önem vermek. <YTS>

2349 Teveccūh itmedi yüzine kimse / **Ķulağın urmadı** sözine kimse

ķulaķdan [5] sadece duyarak, dinleyerek. <ÖTS, KUBBEALT> Tanıklarda sadece duyarak âşık olmak demek olan kulaktan âşık olmak deyimini kullanılmıştır.

1167 Yüzine ‘âşıkam gerçi **ķulaķdan** / Baña ol ḥidmet emr olmadı Ḥaķdan

2058 Periṣān-ḥālidür sūnbūller anuñ / **Ķulaķdan** ‘âşıkıdır gūller anuñ

2341 Beni şevķ-ı cemāli kıldı şeydā / **Ķulaķdan** ‘âşık itmişdür ḥuṣūṣā

3932 Leb-i meygūnınuñ mestānesiyüz / **Ķulaķdan** ‘âşık-ı dīvānesiyüz

ķulaķdan ‘âşık olmak [1] kendini görmediği hâlde, anlatılanlara göre aşırı bir sevgi beslemek.

<ÖTS, DŞD>

2324 İṣitdi Yūsufuñ vaşfını bir bir / **Ķulaķdan** ‘âşık oldı aña āḥir

ķullāb [4] ucu eğri olan şey, çengel, kanca. <KT, KO, LN, KANARI>

585 Kemer-bend oldı bir **ķullāb**-ı fūrkat / Ayırdı dil-rübāsın qaldı ḥasret

1798 Ḳaṣuñı kıldı **ķullāb**-ı maḥabbet / Cebīnūñ māḥını bir levḥ-i ḥikmet

2437 Anuñ üstine düşdi şems-i devlet / Getürdi anı **ķullāb**-ı maḥabbet

4197 Ferāğat ‘āleminde ‘uzlet itmiş / Ta‘alluķ lāmınuñ **ķullābı** gitmiş

ķulle [3] dağ tepesi, zirve, doruk. <KT, KO, OTAL, KANARI>

961 Ḳamīṣi ḥulle-i cennet gibidür / Seḥāb-ı **ķulle**-i raḥmet gibidür

ķulle-i Ḳāf [2] Kaf Dağı’nın zirvesi.

1503 Benek altunlular geyse sezādur / Peleng-i **ķulle-i Ḳāf**-ı ḳazādur

1903 Çekemezdi bu derdi **ķulle-i Ḳāf** / Oran oldı yiter inṣāf inṣāf

ķulūb [3] kalpler, gönüller, “kalb”ın çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1408 **Ķulūb**-ı ‘âşıkīne cezbe şaldı / Görenler ‘ışķı deryāsına ṭaldı

4077 Sevüp anı **ķulūb**-ı ehl-i zindān / Şafā-yı ḳalb ile oldı müselmān

4743 Şıma lutf eyle bu deñlü **ķulūbı** / Şabā-veş açma dāmān-ı ‘uyūbı

ķumaş [1] pamuk, yün, ipek gibi şeylerden yapılan dokuma. <KT, TS, KUBBEALTı>

2066 Niçe biñ yük **ķumaş** ile cevāhir / Zelīhā içün oldı cümle hāzır

ķūr [2] kör, gözü görmeyen. <KO, FZ, CŪDÎ, OTAL>

82 Günāh ile şular kim **ķūr** u kerdür / Ne görür ne işidür bî-ħaberdür

4051 Olur aħmaķlaruñ aħvāli ma‘zūr / Nisāsı ‘ayn-ı ta‘rîsin ider **ķūr**

Ķur’ān [1] Allah tarafından Hz. Muhammed’e vahyedilen kutsal kitap, İslam dininin temel kitabı, Kelam-ı Kadim, Kur’an-ı Kerim. Yüce Allah tarafından vahiy yolu ile Arapça olarak peyderpey Hz. Muhammed’e indirilen, nesilden nesle bize kadar tevatüren gelen, Mushaflarda yazılı, Fatiha suresi ile başlayıp Nas suresi ile sona eren, okunması ile ibadet edilen ve sevap kazanılan, 323015 harf, 77439 kelime, 6236 ayet ve 114 sureden oluşan muciz bir kelimadır. Allah sözü olduğundan hiç şüphe yoktur. Ana konusu Allah ve insandır. <KT, CŪDÎ, KUBBEALTı, KANARı, DİNÎ KAVRAMLAR>

133 Dehānı maṭla‘-ı envār-ı **Ķur’ān** / Zebānı maşrıķ-ı ħurşid-i ĩmān

ķurb [6] yakınlık, yakın bulunma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

212 Arada çünki **ķurb**-ı ma‘nevî var / Ba‘îd olursa olsun şüretā yār

2695 Tesellî eyledi anı Zelīhā / Didi ey reh-nümā-yı **ķurb**-ı Mevlā

4191 Mişāl-i medd-i bismi’llāh o şāhı / İletmiş **ķurb**-ı zātu’llāha rāhı

4273 Kemāl ehli olur maķbūl-i dergāh / Açar gün gibi **ķurb**-i ħazrete rāh

ķurb-ı Ĥudā [2] Allah’a yakınlık. <KANARı>

838 Belā çoğ irmek ile enbiyāya / Liyāķat kesb ider **ķurb-ı Ĥudāya**

2907 Beni men‘ eyleme **ķurb-ı Ĥudādan** / Ayırma ‘ālem-i zevķ u şafādan

ķurbān [10] Allah yolunda kesilen ve Allah’a yakınlaşma vesilesi sayılan koyun vs. eti yenilebilen hayvan [*mec.*] bir uğurda kendini feda eden veya feda edilen kimse. <KT, KO, TS, KUBBEALTı>

257 Niçe cānlar ķulı **ķurbānı** anuñ / Niçe ban oğlı ban sekbānı anuñ

2911 Ne kim emr eylese fermān anuñdur / Cihānda ķul anuñ **ķurbān** anuñdur

3689 Ķulı **ķurbānı** ihsān u vefānuñ / Esîr-i vaşlı yār-ı dilrübānuñ

Aşağıdaki tanıkta geçen “kurban koyunu gibi” günümüzde “kurbanlık koyun gibi” şeklinde kullanılan bir deyimdir. Bu deyim “başına geleceklerden habersiz, sessizce teslim olmuş durumda” anlamındadır. <KUBBEALTı>

3008 Ĥurup **ķurbān** koyunu gibi ģamnāk / Gözi nerkislerin eylerdi nemnāk

ḳurbān etmek/ḳılmak [5] kurban niyetiyle kesmek. <TS, KUBBEALTI>

- 2504 Bu şükrāne için **ḳurbānlar itdi** / ‘Aṭalar eyledi iḥsānlar itdi
 2872 Buyurdi ceddüm İbrāhīme Sübhān / Didi **ḳıl** oğluñ İsmā‘īli **ḳurbān**
 2898 Didi olma şaḳın soñra peşīmān / Ḥalīlullāh **ider** oğluñı **ḳurbān**
 2929 Çıḳardı heybet ile bir hilālī / Ki **ḳurbān ide** ol māh-ı cemālī
 2932 Semādan bir güzel ḳoç oldu inzāl / Yirine anı **ḳurbān itdi** fī’l-hāl

(bir şeyin veya birinin) ḳurbānı olmak [1] uğruna ıstırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 987 Kimün ḳulı kimün **ḳurbānı olduñ** / Kimün şāhı kimün sultānı olduñ

ḳurbiyyet [5] yakınlık, yakın olma durumu. Bu kelime, Arapçada kullanılmayan ve Arap gramerine göre yanlış oluşturulmuş bir kelimedir. <KT, OTAL, KUBBEALTI, KANARI>

- 1155 Meşekḳatle olur **ḳurbiyyet-i** Ḥaḳ / Bu ‘ālem ḥikmet-ender-ḥikmet ancak
 2688 Anuñ kim ‘aḳlı vardur hemçü ‘Anḳā / Oturur ḳāf-ı **ḳurbiyyetde** tenhā
 3639 Baña **ḳurbiyyet** eyle ittiḥād it / Faḳīr-i nā-murādı ber-murād it
 3640 Didi Yūsuf esīr-i vuşlat olma / Ḥariş-i ‘ālem-i **ḳurbiyyet** olma
 5030 Naşīb oldu aña **ḳurbiyyet-i** Ḥaḳ / Nebīler zümresine oldu mülḥaḳ

ḳurd [23] köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’da yaşayan gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan. <KT, KUBBEALTI, TS>

- 673 Gezerken şāyed ol serv-i ḳabā-puş / Amansuz yırtıcı **ḳurda** ola tuş
 674 Bu idi **ḳurdu** añduğına ḥikmet / Düşin görmişdi ol kân-ı başīret
 884 Diyelüm Yūsufı **ḳurd** aldı gitdi / Yidi cismini pāre pāre itdi
 925 Atasınuñ öninde itdiler āh / Didiler Yūsufı **ḳurd** aldı nā-gāh
 937 Didi evlādına ‘iştān idersiz / Hemān **ḳurda** ḳurı bühtān idersiz
 938 Ne ‘āḳıl **ḳurd** imiş ol gürk-i seffāk / Yemiş pīrāhenini itmemiş çāk
 944 Çıḳışur **ḳurd** ile ol serv-i çālāk / Ḳağān aşlıdan irişmez aña bāk
 945 Beş on **ḳurda** eger şeş gelse nāgāh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llāh*
 967 Girü evvelki söze oldu bünyād / Günāhı eylediler **ḳurda** isnād
 968 Ağız bir eylediler ḥāh nā-ḥāh / Didiler Yūsufı **ḳurd** aldı billāh
 1012 Gelüp iḥvānı ḳıldılar fiğānı / Didiler **ḳurda** aldurduḳ biz anı
 1017 Sözüden **ḳurda** irişdi ḥacālet / Gözi yaş ile ṭoldı geldi ḥālet
 1021 Dönüp ol **ḳurd** bir pāre ṭumana / Ulu ṭağlara dek oldu revāne
 1026 Dimişler kim yidi **ḳurd** ol cuvānı / Yalan ile inandurmuşlar anı
 1035 Niyāza başladı **ḳurduñ** alayı / İzāle itmege bu iftirāyı

- 2575 Gezerken **kurda** aldurduḡ didiler / Niçe dürlü yalanlar söylediler
 2983 Ecel aña ki isti' cāl eyler / Ğanem-veş **kurda** istikbāl eyler
 4660 Bir oḡlı var idi **kurd** aldı anı / Güzellikde yoḡ idi aña şānī
 4690 Didi bir qardaşımı ittifaḡı / Yidürdi **kurda** bu ihvān-ı bākī
 4695 Didi bilmez misin sen ol zamānı / Qaçan kim **kurda** aldurdılar anı
 4698 Size olmaz tuvānālıḡda şānī / Ne hōş aldurduñuz **kurda** siz anı
 4738 Yalan ile babasın aldadılar / Senüñ oḡluñı **kurd** aldı didiler

Aşağıdaki tanıkta “Kazanç elde etmek için yöntem bulanlar, aynı yöntemi tekrar tekrar denemekten çekinmezler.” anlamına gelen “Kurt doyduḡu yeri dokuz dolaşır.” atasözü kullanılmıştır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 4810 Ki **kurd** aşı toynca qarnı vāfir / O toytuḡı yiri toḡuz tolaşur
kurmak [4]

1. (sofra vb. için) hazırlamak, hazır duruma getirmek, düzenlemek, yerleştirmek. <TS, ÖTS>

- 2212 Pilāvun ḡaymesini **kurdı** erbāb / Qaşuqlar yer yer oldı aña ıtnāb
 2811 Taḡıtdı ālet-i cürm ü günāhı / Hemān-dem **kurdı** bir bezm-i İlāhī
 3902 **Quranlar** ‘ışkınuñ hengāmesini / Geyer evvel melāmet cāmesini

2. gizlice tasarlamak, hazırlamak. <YTS, KUBBEALT>

- 2711 **Quralum** hīle vü tezvīre üslūb / Diyelüm Yūsufa fevt oldı Ya‘qūb
kurre [] ışık, tazelik, parlaklık. <KT, KO, CŪDİ, OTAL>

kurretü’l-‘ayn [3] göz aydınlığı, göz nuru. Daha çok evlat ve çok değer verilen şeyler için kullanılır. Kur’an’da üç yerde geçer. <İKS>

- 138 Zihī maḡbūb-ı Hāḡ maḡlūb-ı kevneyn / Ki oldı ‘ālemeyne **kurretü’l-‘ayn**
 2507 O māhı eyledi her vech ile zeyn / ‘İbādu’llāha oldı **kurretü’l-‘ayn**
 4781 Olursın **kurretü’l-‘aynuñla** mesrūr / Aña şād ol ki geldi dīdeñe nūr

kurtarmak [5] kurtulmasını sağlamak, bir canlıyı bir tehlikeden, mahvolmaktan, helak olmaktan uzaklaştırmak, halas etmek. <TS, KUBBEALT>

- 58 Baña qıl tevbe vü tevfiḡı yoldaş / Ki derbend-i ecelden **kurtaram** baş
 853 Ḥaḡādan şaḡladı **kurtardı** anı / Leb-i āba qodı serv-i revānı
 1028 İlense māh ile mihr-i cihāna / Başın **kurtarmaz** uğrar bir qırāna
 4258 Benüm aḡvālūmi i’lām eyle / Beni **kurtarmaḡa** iḡdām eyle
 4330 Anı **kurtardı** zindāndan o Mevlā / Dehān-ı ejdehādan çıḡdı gūyā

kurtulmak [9]

1. tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak, sıyrılmak, uzaklaşmak, selamete çıkmak. <TS, KUBBEALTI>

- 434 Felek âyînesini kıldı rûşen / Cihân **kurtuldu** şâmuñ zulmetinden
 1175 Sebebsüz kimse **kurtulmaz** belâdan / Mu‘âvinler irişür her yañadan
 1911 Senüñ kimden olur derdüñe dermân / Tütulsañ **kurtulursın** ol dem âsân
 3250 Halâş olmaz belâ vü derd ü ğamdan / Ölüñce cânı **kurtulmaz** elemden
 3827 Halâş oldu yidi derbend-i ğamdan / Hidâyet buldı **kurtuldu** elemden
 4560 Đalâlet zûlmetinden **kurtula** cân / Selâmet ‘âleminde ide seyrân
 4800 Ümîdüm bu ki havf ide Hudâdan / Ola kim **kurtula** oğlum belâdan
 4979 Ne umarsın bu fânî encümenden / Halâş ol **kurtul** âlâm u miñenden

2. (bir şey) bulunduğu veya bağlı olduğu yerden ayrılmak. <TS>

- 3822 Elinden **kurtulup** ol nûr-ı dîde / Gül-i ter gibi dâmânı derîde

kırı, kuru [6]

1. içinde suyu ve nemi bulunmayan, ıslanmamış, “yaş” karşıtı. <YTS, ÖTS>

- 1878 **Quruda** yaşda hâzırsın ey bād / Hışâlüñ Hızra beñzer âferîn bād

2. daha sonra kullanılmak için kurutulmuş, “taze” ve “yeşil” karşıtı. <TS, KUBBEALTI>

- 4284 Yedi kıt‘a **kırı** hûşe bitürdi / Yedi ter hûşeyi bir bir yitürdi

3. boş, faydasız, nafil, değersiz, bir esasa dayanmayan, abes. <ÖTS, KUBBEALTI>

kuru bühtân [4] gerçekte hiçbir ilgisi bulunmayan iftira, dayanaktan yoksun iftira, kasıtlı suç yükleme. <BDS, DŞD>

- 937 Didi evlâdına ‘ışyân idersiz / Hemân qurda **kırı bühtân** idersiz

- 3873 Boşandı gözi yaş ile yemîni / **Kırı bühtânlar** itdi şahidine

- 4317 Ğubâr-ı râha beñzer **kırı bühtân** / Olur ‘avn-i Hağ ile def‘i âsân

- 4792 **Kuru bühtân** ile yaşum ağıtma / Halâş it oğlumı cânım acıtma

kurulmak [8]

1. hazırlanmak. <YTS, KUBBEALTI>

- 20 Şu dem kim **kurula** mahşerde mîzân / Bi-hağğ-ı hüsn-i Yûsuf eyle ihsân

- 2101 **Kuruldu** al vâlâdan tutuqlar / Şafağda kaldı güyâ şems-i enver

- 3608 **Kurıldı** şöhet itdi ‘ayş u ‘işret / Meh-i Ken‘ânı anda kıldı da‘vet

2. (yayı ve zembereği gerilerek) işleyecek duruma getirilmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3939 Çekilmiş tîge dönmiş ebruvânı / **Kurılmış** ceng içün kaşı kemânı

3. bir araya getirilmek, toplanmak, teşkil edilmek. <KUBBEALTI>

- 2043 **Kurilsun** bizde ikrâmı otağı / Şeref virsün bize rûşen çerâğı

2777 Döküldi geldi envā' -ı nefāyis / **Quruldu** bir niçe yirde mecālis

3337 Açıldı cümleten eşcār-ı mevzūn / **Quruldu** şanki ordu-yı hümāyūn

4. gizlice tasarlanmak, hazırlanmak. <KUBBEALTİ>

2772 **Qurulmayınca** dām-ı ehl-i şoḥbet / Ele girmez o şehbāz-ı sa' ādet

kurumak [4]

1. (bitki için) canlılığını yitirmek. <KT, TS, ÖTS>

758 Çınār-āsā **kurusun** dest-i zālīm / Ki rencide ider mazlūmı dāyim

2. beden organlarından biri felce uğrayıp hareket edememek. <ÖTS, TS>

1287 Qabūl oldu anuñ maqşūdı fī'l-hāl / **Kurıdı** dest-i zālīm qaldı baṭṭāl

1303 **Kurıdı** ellerüm şındı qanadum / Yoluma geldi seylāb-ı fesādum

3. cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

2285 Karımış **kurımış** dönmiş qadīde / ' Adem dālī gibi qaddi ḥamīde

kūs [2] kös, eskiden savaşlarda, büyük alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak

çalınan büyük davul. Davulun sekiz on misli büyüklüğündedir. Zaferin gerçekleşmesine yakın bir zaman diliminde ve kesinleşen zafer anında zaferi müjdelemek amacıyla çalınır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, OTDTS, ADŞS, TDEK, AÇDŞS, TDVİA>

kūs-ı harbî [1] savaş kösü. <KANARİ>

2227 Gürüldür ra' d gibi **kūs-ı harbî** / Getürür cūşa ḥāl ehlini ḍarbı

kūs-ı rihlet [1] ecel vakti; göç davulu. <KANARİ>

2099 Çağırur bir yaña aşḥāb-ı ḥasret / Dögilür bir yañadan **kūs-ı rihlet**

kūsfend [1] koyun. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

438 Çoğ idi **kūsfendi** encüm-āsā / Ḥamel bürciydi menzilgāhı gūyā

kuşūr [1] eksiklik, noksan; ayıp, sakatlık, kabahat. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4450 Degüldür ' āşık ārām eylemekde / **Kuşūrı** qalmaz iḳdām eylemekde

kuş [4] yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü,

gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı. <TS, KUBBEALTİ>

707 Ser-i Mecnūna dönmiş her nihālī / Ki **kuşlardan** degül bir laḥza ḥālī

710 Gelür **kuşlar** şadāsı gūne gūne / Müşābih aşı ile erḡanūna

kuş uçurmamak [1] hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkân vermemek. <DŞD>

2090 Müvekkel olmuş idi elli ḥādīm / Ki üstinden **kuş uçurmazdı** dāyim

kuş kondurmak [1] bir şeyi büyük bir ustalıkla ve çok güzel yapmak. <KUBBEALTİ>

2832 Yazaydı servi **kuşlar kondururdu** / Sipihri resm ideydi döndürürdi

kuşanmak [3]

1. silahlanmak. <YTS, TS>

1339 **Kuşandı** mîzerin ol serv-i çalāk / Tutuldu şanki nişf-ı bedr-i eflāk

2. giyinmek. <KUBBEALTI>

320 **Kuşanur** gök fuṭāsın mäh-rûlar / Tutulur şanki nişf-ı mihr-i enver4118 Düzinmekden kuşınmaḡdan çekildi / Geyinmekden **kuşanmaḡdan** kesildi**kuşatmak** [1] kuşak, kemer vb. bele takılan şeyleri birinin beline bağlamak. <ÖTS, KUBBEALTI>564 Libâsın geydürür iken nihâni / **Kuşatdı** câmesi altında anı**kût** [] yaşamak için yenen şey, azık, rızık, gıda. <KT, CÜDÎ, OTAL>**kût-ı cân** [1] can gıdası. <BMS>4613 Gelürdi her diyârûñ kârbânı / Şatun alurdu andan **kût-ı cânı****kûtâh** [5] kısa, boysuz. <KT, KO, LN, FZ>56 Göñül ehl-i hevâ ‘ömr ise **kûtâh** / Günâhum çokdur âh estaḡfiru’llâh**kûtâh etmek/eylemek/kılmaḡ** [4] kısaltmak; kesmek. <KANAR2, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ> Tanıklarda “kûtâh” kelimesinin “el” kelimesiyle birlikte kullanılması “kûtâh-dest” birleşik kelimesini hatırlatmaktadır. Bu kelime, “hasis, cimri” anlamlarında kullanılmaktadır.3667 Didî üftâdesine Yûsuf ey mäh / Uzatma hırş elini **eyle kûtâh**3967 Kesen barmaḡları ucını nâḡâh / Cihânda hırş elini **kıldı kûtâh**4786 Ğarîbe zulm elini **eyle kûtâh** / Ki sulṭân-ı selâṭîn oldı Allâh4945 Cihânda zulm elin **kûtâh eyleñ** / Günâh itmekden istikrâh eyleñ**kuṭlu** [2] uğur getirdiḡine inanılan, uğurlu, hayırlı, mübarek. <KT, YTS, TS>2134 Mübârek demde vü **kuṭlu** zamânda / İrem Bağı gibi bir hōş mekânda4034 Hemîşe kendüñe aç **kuṭlu** fâli / Dime her nâ-pesendide maḡâlî**kuvâ** [1] kuvvetler, güçler, takatler, “kuvvet”in çoḡulu. <KT, OTAL, KUBBEALTI>2578 **Kuvâsına** irişdi za‘f-ı hicrân / Yetişdi cevher-i ‘aḡlına noḡşân**kûy** [4] köy, mahalle; ulu ve işlek yol. Âşık için “kûy-ı yâr”ın önemi büyüktür. Âşık daima oraya ulaşmak, oradan hiç ayrılmamak ister. Ancak bu imkânsız gibi görünür. <KT, KO, OTAL, FZ, ADŞS, TDEK>**kûy-ı cânân** [2] sevgilinin bulunduğu yer. <BMS>464 Delîl-i **kûy-ı cânân** terk-i cāndur / Nişân-ı râhı Ka‘be üstüñ’andur4872 Çıkup Beytül-Hazenden Pîr-i Ken‘ân / Murâdı oldı ‘azm-i **kûy-ı cânân**

kūy-ı yār [2] sevgilinin köyü, sevgilinin bulunduğu yer. <TDEK>

2469 Vücûdî döndi gūyā bir ğubāra / İletdi bād-ı āhı **kūy-ı yāra**

3149 Vücûdum döndi gūyā bir ğubāra / Getürdi bād-ı āhum **kūy-ı yāra**

ķuyūd [6] kayıtlar, bağlar, “ķayd”ın çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

2757 Zelîhā ķaydına oldı muķayyed / **Ķuyūd**-ı āhar oldı cümle müsned

4378 Delü gönlin belāya ķıldı mu‘ tād / **Ķuyūd**-ı dünyevîden oldı āzād

E7 Zihî şugl-ı celāl ü ķayd-ı pür-ĥāl / **Ķuyūd**-ı ğayrı eyler cümle baṭṭāl

ķuyūd-ı māsivā [3] dünya ile ilgili şeyler. <KANAR I>

353 Bu mihr-i ‘ışķ irişince Ĥudādan / Ĥalāş eyler **ķuyūd-ı māsivādan**

1114 İrağ oldı cünūd-ı akrabādan / Kesildi hep **ķuyūd-ı māsivādan**

1855 **Ķuyūd-ı māsivādan** geĉdi muṭlaķ / Teninde ķayd-ı cānān ķaldı ancaķ

ķuyı, ķuyu [8] su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir

biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan kova veya tulumba ile yararlanılan derin çukur.

<TS, KUBBEALTI>

805 Didiler ulı yolda bir **ķuyı** var / Dil-i źālim gibi tārīķ ü hem tar

809 **Ķuyıya** atmağā maķşūd iderler / Alurlar Yūsufî anda giderler

816 Ķuyı gibi ķara gönüllü iĥvān / **Ķuyıya** atmağ ister anı el-ān

847 **Ķuyı** ağızına kolların gererdi / Yaķınurdu şefā‘ atci arardı

849 **Ķuyıya** atdılar ķaṭ‘ oldı ümmîd / Şanasın gitdi taḥte’l-arża ĥurşîd

2667 **Ķuyudan** şu çekerken bir müsāfir / Bu derd-i miĥneti benden giderdi

4736 Ṭutup bir ķardaşın bu ehl-i ‘işyān / **Ķuyıya** atdılar maĥzûn u giryān

ķuyı gibi [1] çok karanlık, basık. <ÖTS>

816 **Ķuyı gibi** ķara gönüllü iĥvān / Ķuyıya atmağ ister anı el-ān

küçüklük [1] küçük olan şeyin hâli; çocukluk [*mec.*] insana yakışmayacak, insanın

değerini azaltacak davranış. <KT, TS>

3349 Büyüklükde **küçüklükde** berāber / Meşelde keffe-i mîzāna beñzer

küdûret [1] bulanıklık [*mec.*] gam, tasa, kaygı [*tas.*] Dünya bağları ve dünya bağlarına

koparma. <KT, KO, OTAL, TTS>

1963 Beni rûy-ı cemāle mazhar itsün / **Küdûret** var ise gönlinde gitsün

küffār [2] kâfirler, Hak dinini inkâr eden kimseler, “kâfir”ın çoğulu. <KO, CŪDÎ,

OTAL>

3473 Şanemler şındı hep ķaṭ‘ oldı zünnār / Dilin ṭutdı derāy-ı deyr-i **küffār**

3499 Dilin ṭutdı derāy-ı deyr-i **küffār** / Sesin kesdi ĥorôs-ı dehr-i mekkār

küfr [2] Allah’a inanmama, şirk koşma veya yakışmayacak sıfatlar isnat etme, dinsizlik, imansızlık. Hz. Peygamber ve onun Allah’tan getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlamak, tevatür yoluyla bize ulaşmış bulunan hükümlerden birini ya da birkaçını inkâr etmek demektir.

Bu anlamda “iman”ın zıddıdır. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

163 Miḥakk oldu elinde söyledi taş / Nuḥâsın ehl-i **küfrün** eyledi fâş

4481 Zelîḥâ **küfr** evini kıldı vîrân / Vişâli ḥânesini yaptı Yezdân

kül [2] yanan şeylerden arta kalan toz madde. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

1745 Ğam-ı ‘ışk ile mi‘râcını buldı / **Küle** döndü gül-i ruḥsârı şoldı

kül etmek [1] yakmak [*mec.*] birinin varını yoğunu yok etmek, mahvetmek. <ÖTS, KUBBEALT>

3534 **Kül itdüñ** oda yaqduñ raḥt u baḥt / Taḡıtduñ bâda virdüñ tâc u taḥt

külâh [2] başa giyilen şey, kalpak. Muhtelif şekilleri olmakla beraber en tanınmış beyaz keçeden ucu sivri olanıdır. <KT, KO, OTDTS, GİYİM KUŞAM>

4346 Olinca beddu‘â tîri revâne / **Külâh**-ı ‘izzeti eyler nişâne

külâhını göge (havaya) atmak [1] çok sevinmek. Sevinç karşısında külâhı havaya atmak yahut felaket karşısında yere çalmak Türklere mahsus âdetlerdendir. <TDEK>

656 Bu şevk ile kıyâm itdi çemenler / **Göke atdı külâhın** yâsemenler

külbe [] kulübe, çalı çırpıdan yapılmış barınacak yer, dar, küçük oda.

külbe-i ahzân [7] keder, tasa evi, sıkıntılar kulübesi, hüzünler evi. Yakub Peygamber’in Yusuf’un hasretiyle yıllarca ağlaya ağlaya gözlerini kaybettiği kulübesi. Önceleri şehir içinde oturduğu hâlde halk rahatsız olunca şehir dışında bir çardak kurdurmuş orada ağlamaya başlamış. Buraya “külbe-i ahzân” ismi verilmiş. <KT, KO, OTAL, ADŞS, TDEK>

16 Hemîşe **külbe-i ahzân**-ı cânı / Münevver itsün ol şem‘ün zebânı

1789 Sarâyum **külbe-i ahzâna** döndü / Vücûdum ḥâne-i vîrâna döndü

2597 Dünüñ nişfinda ḥaylî menzil aldı / İrişdi **Külbe-i Ahzâna** geldi

2625 Daḡı bundan öñürdi oldu bir ḥâl / Derildi **Külbe-i Ahzâna** eṭfâl

4113 Sarâyın **Külbe-i Ahzân** idindi / Mekânın cânına zindân idindi

4756 Bu iḥvân-ı cefâ Ken‘âna geldi / Şeḥerden **Külbe-i Ahzâna** geldi

4885 Vedâ‘ itdi anuñla ehl-i Ken‘ân / Derildi **Külbe-i Ahzâna** giryân

külhan [1] hamam ateşliği, hamamların içini ve suyunu ısıtmak için ateş yakılan yer.

<KT, KO, LN, KANARI>

3391 Perîlerle kodı gülşende anı / Firâkı **külhanına** atdı cânı

künc [12] köşe, bucak. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 126 Çanâ'at **küncine** pîr-i tarîkat / 'İbâdet gencine mîr-i şerî'at
 617 Sözi miftâh-ı genc-i hikmet oldı / Yüzi mişbâh-ı **künc-i** tâ'at oldı
 745 Tayandı sāye-veş **künc-i** melâle / Döşendi dürlü dürlü ihtimâle
 1113 Cemî'-i mamelekden vaz geldi / 'İbâdet **küncine** seccâde saldı
 1202 Bu **künc-i** i' tikâfuñdan berî ol / Çarış bu kârbâna yol eri ol
 1872 Mağâm iden bu **künc-i** i' tikâfı / Açar genc-i visâli 'ışk-ı şâfî
 3515 Tutur gün gibi bürc-i rif' atinde / Beni çor **künc-i** hâk-i zilletinde
 4190 İdüp bir **künc-i** zulmânide mesken / Temâşâ-yı cemâl itdi ırakdan
 4329 Meh-i Ken'ân mişâl-i Şeyh Şâfî / Çodı hâlinde **künc-i** i' tikâfı

künc-i belâ [2] bela köşesi. <KANARİ>

- 2795 Ele bâde alup **künc-i belâda** / Tağıtdı hırmen-i endühı bâda
 3521 Cihânun cevri yârumdan ziyâde / Ki öldürmez beni **künc-i belâda**

künc-i gam [1] gam çekilen köşe. <KANARİ>

- 3010 Bu **künc-i gamda** ammâ Mâh-ı Ken'ân / İder eyvân-ı istîgnâda cevân

küştgîr [1] güreş tutan, güreşçi, pehlivan. <LN, FZ, CÜDÎ, OTAL>

- 3078 Kemân ebrûları gamdan yaşıldı / Mağabbet **küştgîrine** başıldı

L

lā [2] hayır. “Lâ” tasavvufta “vahdet-i vücüt” inancına göre varlığın, ancak Allah varlığı olduğunu gösterir. Allah varlığından başka varlıklar izafidir, gerçek varlığa göre yoktur. <HARF SİMGEÇİLİĞİ, İKS>

1116 Münevver oldu tevḥīd-i Ḥudādan / Ḥudāya vardı geçti bāb-ı **lādan**

1117 ‘Adem kapısı **lādur** olma ġāfil / İder dervīši illa’llāha vāşıl

lāf [2] söz, lakırdı; beyhude ve manasız söz, övünme, kendini gösterme. <KT, KO, CŪDÎ, FZ>

2939 Vücūdı varlığın eylerler ifnā / Dilinden bunların **lāf** gelmez aşlā

laf urmak [1] yüksekten atmak, atıp tutmak, böbürlenmek, övünmek. <YTS, DŞD>

2332 Eline aldı bir mir’āt-ı şāfī / Görüp kendüyi **urdu** ḥaylī **lāfi**

lafz [1] anlamlı ya da anlamsız ağızda çıkan ses topluluğu, söz, kelime. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>

969 İnanmağ için itdük rāy u tedbīr / Ḥarāmī **lafzı** oldu ḥüsn-i ta‘bīr

lāğ [1] oyun; şaka, latife. Kelimenin ayrıca “aldatmak” anlamı da vardır. <BURHÂN, KT, FZ, CŪDÎ, KANARİ>

3923 Virüp her birisine bir bıçağı / Maḥabbet cānibinden itdi **lāğı**

lāğar [1] arık, zayıf, ince. <FZ, KT, CŪDÎ, OTAL> Tanıkta geçen “gāv-ı lāğar” ifadesi “arık öküz” anlamına gelmektedir (bk. gāv-ı lāğar).

4281 O arada yedi baş gāv-ı **lāğar** / Şitāb ile gelüp ḳaldurdılar ser

lāhī [1] oyuncu, boş yere oyalanan, eğlenen. <KANAR2, ÖOTS>

2800 Ḳadeḥdür zevraḳ-ı baḥr-i menāhī / Aña el şunma ey sāhī vü **lāhī**

laḥza [13] bir bakış, bir göz atma; göz kırpacak kadar zaman, an. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2614 Hemān ol **laḥzada** cān irdi şandum / Görenlerden ḥicāb itdüm utandum

4523 O sā‘at ol nefes ol **laḥza** ol ān / Ḳabūl oldu du‘ā-yı Māh-ı Ken‘ān

Aşağıdaki tanıklarda “bir an” anlamında “bir laḥza” ifadesi kullanılmıştır (bk. bir laḥza).

707 Ser-i Mecnūna dönmiş her nihāli / Ki ḳuşlardan degül bir **laḥza** ḥālī

946 Ḥayāt olmaz baña bir **laḥza** ansuz / Ḳıyām itmez beden rūḥ-ı revānsuz

1131 Seni elden ḳıkkardı gerḳi devrān / Göñülden ḳıkkmaduñ bir **laḥza** bir ān

2244 Ziyāde sevdi ol rūḥ-ı revānı / Ölürdi görmese bir **laḥza** anı

3930 Görelüm bir nazar cān-ı cihānı / Temāşā idelüm bir **laḥza** anı

4146 Tesellî bulmayup bir **lahza** cânı / Kesilmez nâlesi diñmez figânı

4446 Elemden olmayup bir **lahza** hâlî / Bu idi ‘ışk-ı dildâr ile hâlî

Aşağıdaki tanıklarda geçen “her lahza” ifadesi her an, sürekli anlamındadır (*bk.* her lahza).

1306 Olur her **lahza** zikru’llâha meşgûl / Cihânda böyle olsa olıcağ kul

1429 Açukdur ‘âşıkun her **lahza** ‘aynı / Görür bakdukça bu‘de’l-maşrıkeynı

2510 Dir idi kâşkî câmeñ olaydum / Seni her **lahza** koynumda bulaydum

2964 Yıkar her **lahza** kalb-i mübtelâyı / Yağar her hânımânı her sarâyı

la’în [3] kovulmuş, nefret kazanmış, Hak rahmetinden mahrum olan, melun. <KT, LN,

CÛDÎ, OTAL>

2896 Ziyâde oldı şeytânun enîni / Kör itdi taş ile ‘ayn-ı **la’îni**

4956 Şığâr ile kibârı kibr ü kîne / Şoñ ucu döndürür gebr-i **la’îne**

Aşağıdaki tanıkta geçen “şeytân-ı la’în” tamlaması “Allah’ın rahmetinden mahrum olan şeytan” anlamındadır (*bk.* şeytân-ı la’în).

2891 Cefâlar kıldı şeytân-ı **la’îne** / Ğazab itdi didi gelme yakına

lâl [4] dili tutulmuş, dilsiz. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

1549 Hîfâbından gelür insâna bir hâl / Cevâba kudreti olmaz kalur **lâl**

1705 Yañağı al kendü âl işi âl / Beyânında lisân-ı nâtıka **lâl**

2608 Cemâli olamaz tafşîl ü icmâl / Beyânında lisân-ı nâtıka **lâl**

3127 Dehânı ‘âleminde nâtıka **lâl** / ‘Ayândur kâle gelmez ‘âlem-i hâl

la’l [16] yakut gibi kırmızı ve değerli bir taş [*mec.*] dudak. Lal madeni, yerden beyaz renkte çıkarmış. Sonra kanlı ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılarak kızartılmış. Bu taş kemer, gerdanlık, yüzük, kadeh, küpe, hokka vs. eşyaların süslenmesinde kullanılır. <KT, LN, CÛDÎ, AÇDŞS, ADŞS>

1372 Cevâb-ı sırr-ı **la’li** mâ ‘arefnâk / Boyı vaşfında kâsır ‘aql u idrâk

1484 İrem Bağında **la’li** tâze mîve / Teni başdan ayağa nâz u şîve

2280 Bile yanınca niçe **la’l** ü mercân / Niçe kıllar niçe at niçe kaftân

2320 Sözi cân-bağş idi her fende mâhir / Dökerdi hoşka-i **la’li** cevâhir

2792 Bu birkün var yüzinde al tuvağı / Pür olmuş **la’l** ile boynı kulağı

3052 Arar kâkül gibi şüretde ma‘nî / Tolaşur öpmege **la’lini** ya‘nî

3270 Mükerrer sözi **la’li** şekkerinden / Kopardırdı dil ü cânı yerinden

3601 Açılmış gül budağı gibi ol dem / Tağındı barmağına **la’l** hâtem

3619 Ruḥı ‘aksi ile bu verd-i ḥandân / Der ü dîvârı kıldı **la’l** ü mercân

4106 Lebin dişlerdi aḥup fūrkatini / Şıdı dürr ile **la’li** kıymetini

5065 Dögündi s̄inesine urdı ʔaşı / O ʔaşı **la'1** iderdi ʔanlu yaşı

la'1-i nāb [4] halis ve saf lal [*mec.*] kıpkırmızı dudak.

1139 Şımazlar ‘ahdi şırlar **la'1-i nābı** / İştımezler ʔıṭāb-ı pūr-‘itābı

1601 Şaṭındı il dilinden **la'1-i nābın** / Gözi yaşına sedd itdi ʔicābın

2797 Du‘ālar itdi ol ‘ālī-cenāba / ʔızıl yāḫūtı şaldı **la'1-i nāba**

2987 Dile düşse anuñ kim **la'1-i nābı** / Depilür yire ‘ırzı āfitābı

la'1 ü yāḫūt [1] lal ve yakut. <*BMS*>

4150 Olurdu tācinuñ üstinde mebhūt / Dizerdi ʔanlu yaşı **la'1 ü yāḫūt**

lāle [16] zambakgillerden soğanlı bir bitkinin genel adı. Kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları laleye benzetilir. <*KT, CŪDĪ, OTAL, ÖTS*>

653 Muṭarrā oldı cümle müy-ı sünbül / ʔerāḡını uyardı **lāle** vü gül

1676 El oynın oynasa süsenle **lāle** / Urur seng-i melāmet aña jāle

1770 Mişāl-i **lāle** ʔeşm-i ḥün-feşānı / Yumuldı geldi uyḫunuñ zamānı

1884 ʔaṣan seyrān içün varsan cibāle / Yürür öñünce yüz biñ berg-i **lāle**

2132 Şarāb-ı nāzdan içmiş piyāle / ʔızarmış ḡonca gibi rüy-ı **lāle**

2153 Bürindi **lāle** gibi al ṭuvaḡı / Niḡāb altında ḡaldı ḡüsni bāḡı

2532 Mişāl-i **lāle** her bir ʔeşmi pūr-ḡün / O ḡurşide baḡup olurdu maḡzün

4122 ʔara ʔeşmi kızardı ʔana döndi / Şanasın iki **lāle** şuya ḡondı

Aşağıdaki tanıklarda lalenin ortasındaki karalıktan bahsedilmektedir. İran mitolojisine göre yıldırım, yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böyle ortaya çıkmıştır. Lalenin ortasındaki karalık da yıldırım yanığı imiş. Lalenin ortasındaki siyahlık, gönüldeki yara olarak düşünülür. Cıgeri kan olmak, bağıryanmak, pürhün olmak vs. ifadeler bu nedenle kullanılır. <*ADŞS*>

923 ʔara ḡöñüllüler irsün zevāle / Yüzinden bellüdür mānend-i **lāle**

1744 Göyünmiş **lāleye** döndi Zeliḡā / Derūnında ziyāde oldı sevdā

3505 Şaru **lāle** gibi baḡruñ ʔararmış / Ruḡ-ı ‘āşık gibi beñzün şararmış

lāle-i nu'mān [1] Farsçada “lāle-i kûhî, lāle-i duhterî, âzergûn” denilen gelincik çiçeğidir. Tarlalarda biter. Arapçada adı “şakâyık-ı numânîye”dir. Munzir oğlu Nu'mān bir gezinti esnasında birçok gelincik çiçeği görmüş; manzara hoşuna gitmiş, korunmasını emretmiş; bu cihetle kendisine nispet olunmuştur. <*AÇDŞS*>

2161 Deve izinde resm-i pāy-ı ester / ʔanaḡda **lāle-i nu'māna** beñzer

lāle-ḡad [1] lale yanaklı.

3397 Dikilür tırur idi serv-ḳadler / Semen-simā güzeller **lāle-ḥadler**

lāle-veş [3] lale gibi. <KANARI>

528 Tıolup ‘uşşāḳı ile rub‘-ı meskūn / Göz açdı **lāle-veş** her taḡda Mecnūn

759 O bir ḳaç **lāle-veş** gönli ḳaralar / Bu gül yüzlüye ḳıldılar ezālar

2531 Çü seyre ḳıḳdı ol ḥurşid-i āfāk / Taḡıldı **lāle-veş** şahrāya ‘uşşāk

lālezār [6] lale ekilmiş yer, lale bahçesi. <KT, CŪDĪ, KANARI>

663 Meh-i nev gibi ḳıḳsun bir kenāra / Sevinsūn cānı baḳsun **lālezāra**

1996 Ḥazānuñ irüp tāze bahārı / Açılmış ‘ārızınuñ **lālezārı**

2076 Bulutlar gibi üştürler ḳatārı / Pür itdi **lālezār** u kūhsārı

3080 Aḳardı ḳatıra ḳatıra eşk-i ḥūn-bār / Dönerdi **lāle-zāra** iki ruḥsār

3314 Göz açdı anı gördi **lālezārı** / Elini göksine ḳodı cınārı

5009 Yüzinden **lālezāruñ** uçdı ḳanı / ‘Ayān oldu o dem dāḡ-ı nihānı

la‘līn [2] lal taşı gibi kırmızı renkli, kırmızı. <OTAL, KANARI, KUBBEALT>

2167 Aḳup iḥsān elin gül gibi leşker / Şaçardı ḥalka **la‘līn** kāseden zer

la‘līn-ḳabā-veş [1] lalden aba giymiş gibi, lal renkli elbiseli.

2778 Şurāḥī dilber-i **la‘līn-ḳabā-veş** / Dil-i ‘uşşāḳa geldi şaldı āteş

la‘l-pāre [1] lal parçası. <KANARI>

2169 Deve izine düşen **la‘l-pāre** / Tabaḳda döndi çin olmuş enāra

lām [3] Osmanlı alfabesinin yirmi altıncı harfi ve bu harfin adı (ل). Divan şiirinde yanaḡın iki yanına bırakılmış saçlar bu harfe benzetilir. <KT, KO, OTAL, KANARI, DŞS, HARF SİMGEÇİLİĞİ> Aşağıdaki tanıklarda saçlar, kıvrımlı oluşu nedeniyle lām harfine benzetilmiştir.

169 İki ḡīsūsı *ve’l-ley/e* iki **lām** / Yüzi leyleyn içinde rüz-ı islām

5167 Olur şaḥn-ı kelāma yazduḡı **lām** / Mişāl-i sūnbül-i yār-ı dil-ārām

Aşağıdaki tanıkta lām harfinin şekil açısından kanca veya çengele benzetilmesi söz konusudur.

Bu arada “ta‘alluḳ” kelimesinde de lām harfi olduğuna dikkat edilmelidir.

4197 Ferāḡat ‘āleminde ‘uzlet itmiş / Ta‘alluḳ **lāmınuñ** ḳullābı gitmiş

la‘net [2] Allah’ın affından ve merhametinden yoksun olma, beddua, ilenç. <KT, CŪDĪ, OTAL>

1016 Size bu yüz ḳarası oldu isnād / İderler **la‘net** ile aduñuz yād

4068 Zeliḥādan dil ü cān itdi nefret / ‘Aziz oldu nişān-ı seng-i **la‘net**

lā-reyb [1] tereddüde yer bırakmayan, şüphesiz. <ÖTS, OTAL>

1967 Tecellī eyledi lā-şekk ü **lā-reyb** / Görindi nūr-ı ayn-ı ‘ālem-i ḡayb

lā-şekk [1] şüphesiz, elbette, kuşkusuz. <KT, OTAL, KANAR/>

1967 Tecellî eyledi **lā-şekk** ü lā-reyb / Görindi nūr-ı ‘ayn-ı ‘âlem-i gayb

Lât [] İslamiyet’ten önce Arapların Kâbe’de bulunan putlarının büyüklerinden biri. Menât ile beraber en meşhurlarındandır. Kur’an’da Necm suresinde adları geçmektedir. <KT, OTAL, AÇDŞS>

Lât u Menât [1] Hz. Muhammed’ten önce cahiliye Araplarının tapmış oldukları dört büyük puttan ikisidir. Diğerleri Hübel ve Uzza’dır. Bunlar Kâbe içinde bulunurlardı. Rivayetlere göre Lat Taiflilerin, Menat ise Mekkelilerin ilah saydıkları putlardandı. <TDEK>

3472 Zuhûr itdi nebînüñ mu‘cizâtı / Yabana atdılar **Lât u Menâtı**

laţîf [13]

1. yumuşak, hoş; güzel, hoşla gidecek, şirin. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

768 Kabardı yolda ol pây-ı şerîfi / Pür itdi jâleler berg-i **laţîfi**

1013 Çeküp çâk itdiler zât-ı şerîfin / Yidiler zulm ile cism-i **laţîfin**

1962 Teveccüh eylesün rüy-ı **laţîfi** / Teraḥḥum eylesün zât-ı şerîfi

2021 Şefîku’l-halk idi şân-ı şerîfi / Raḳîku’l-kalb idi zât-ı **laţîfi**

2139 **Laţîf** ahlâkıle zât-ı kerîmin / Şafâ-yı ḥatırın kalb-i selîmin

2322 Taşavvurdan ziyâde ḥusni mümtâz / **Laţîf** endâmı serv-i gülşen-i nâz

2524 Öperdi Yûsufuñ pây-ı **laţîfin** / Esâs-ı Ka‘be-i zât-ı şerîfin

3386 İde ni‘me’l-bedel zât-ı şerîfin / Der-âgüş eyleye yâr-ı **laţîfin**

5138 Zihî baḥr-i **laţîf** ü naẓm-ı şîrîn / Ḥired ḡavvâşını eyler güher-çîn

5166 Döner çeşm-i ḥabîbe ‘ayn-ı şâdı / **Laţîf** olur beyâzı vü sevâdı

5169 Bu te’lîf-i **laţîf** ü dürr-i ma‘nâ / Ḥayâl-i ḥâşum oldu ekşeriyyâ

2. cismani olmayan, ruhani. Aşağıdaki tanıktaki “cism-i laţîf” ifadesi “melek gibi duyu organlarıyla algılanamayan varlık” anlamındadır (bk. cism-i laţîf). <KT>

927 Tıolındı dîdeden çünkim o meh-rû / Yidi cism-i **laţîfin** gürk-i bed-ḥû

3. Esmâ-i Hüsnâ’dan (Allah’ın en güzel isimlerinden) dır. Allah’ın sıfatı olarak yaratıklara yumuşak davranan, merhametli, lütufkâr, insanlara bilmedikleri ve ummadıkları yerlerden ihsanda bulunan; onları güçlerinin üstünde bir şeyle sorumlu tutmayan, hak ettiklerinden fazlasını veren, itaat ettiklerinde kullarını öven, isyan ettiklerinde nimetini kesmeyen; ince işleri, gizli sırları, her şeyin detayını en iyi bilen, işleri çok hassas düzenleyen ve gözle görülmeyen demektir.

<CÜDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

176 Öñürdi mâlik ol ‘ışk-ı şerîfe / Leţâfet kesb iden irdi **Laţîfe**

laṭīfe [1] güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

3478 Cemâl-i Yūsufa kıldı nezâre / **Laṭīfeyle** didi ol mâh-pâre

lâübâlî [2] ilişiksiz, kayıtsız, teklifsiz, senli benli. <KT, LN, CÜDÎ, KANARİ>

1645 Bir âh itse eger bir **lâübâlî** / İderler aña yüz dūn ihtimâlî

3068 Tecâvüz eyleme ey **lâübâlî** / Murâd idinme bir emr-i muḥâlî

lâ-ya'kil [1] akıllı başında olmayan, ne yaptığını bilmeyen, dalgın. <KT, KANARİ, ÖTS, OTAL>

926 Oyuna ṭaldı biz ḡafil bulınduk / Ziyâde mest ü **lâ-ya'kil** bulınduk

lâ-yesûd [1] “Haset eden mesut olamaz.” anlamındaki “el-hasûdü lâ-yesûd” hadisinde geçen bir ifadedir. Tanıkta bu hadisten iktibasla haset etmenin olumsuzluğu üzerinde durulmuştur. <İKTİBASLAR>

608 Belâ oldu ziyâde kâbiliyyet / Ḥasûd-ı **lâ-yesûd** eyler ihânet

lâ-yezâl [4] zail olmaz, zevalsiz, ebedi, sonu olmayan, yok olmaz, ölmez, bitimsiz. <KT, İKS, OTAL>

90 Cemâlî bî-mişâl ü bî-bedeldür / Celâlî **lâ-yezâl** ü lem-yezeldür

1178 Ḥakīm-i **lâ-yezâlûndür** taşarruf / Bilinmez ḥikmet-i aḥvâl-i Yūsuf

2006 Eyü olmuş ciger-güşem mizâcı / Ḥakīm-i **Lâyezâl** itmiş ‘ilâcı

3419 Ne var ey şâh-ı taḥt-ı **lâ-yezâlî** / Tökinsa luṭf u iḥsânüñ nihâlî

3444 Didi ma' lûm idüñ Allâh birdür / ‘Azîz ü **lâ-yezâl** ü Muḳtedirdür

lâyık [15] yakışan, münasip, yakışır. <KT, LN, CÜDÎ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

48 Gözüm âyine-i envâruñ olsun / Şu gibi **lâyık**-ı dîdâruñ olsun

235 Günâhın ‘afv idüb suçın bağışla / Saña ne **lâyık** ise anı işle

1755 Mürîdî **lâyık**-ı dîdâr eyler / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr eyler

1873 Olur bu ‘ışık-ı şâfî ile ‘âşık / Tāvâf-ı Ka' be-i maḳşûda **lâyık**

3209 Güneş gibi yüzüm ağ alnum açuk / Ḥicâb-ı ma' şiyet baña ne **lâyık**

3638 Beni kıl **lâyık**-ı i' zâz u ikrâm / Maḥalline gerekdür luṭf u in' âm

4561 Vişâle ol ki kendin **lâyık** eyler / Şoñında sevdüğini ‘âşık eyler

5133 O kim şadr-ı sa' âdet **lâyıkıdır** / Bu maḥbûbü'l-kulûbuñ ‘âşıkıdır

lâyık bulunmak [1] uygun bulunmak; yakışmak.

1446 Sa' âdet aña kim ‘âşık bulındı / Serîr-i devlete **lâyık bulındı**

lâyık degül [1] yakışmaz, düşmez. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

810 Kâziyye Yūsufa oldu çü ma' lûm / Didi **lâyık degül** bu rây-ı mezmûm

lâyık olmak [5] iyi veya kötü anlamda hak etmek; uygun olmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 373 Ol âdem kim **ola** ikrâma **lâyık** / Olur ‘ izzet libâsına muṭâbık
- 1980 Tapuña **lâyık olan** işi işle / Benüm maḳşūdumı baña bağışla
- 2051 Saña **lâyık olan** ikrâm-ı tāmı / Baña itmişsin ey mülküñ nizâmı
- 3087 Ki ey bî-çâre yazuk saña yazuk / Cihânda **olmaduñ** bir kula **lâyık**
- 3806 Bu ikrâma kaçan kim **ola** **lâyık** / Eyüdüñ sağ olur bî-çâre ‘ âşık
- lâzım** [9] varlığına ihtiyaç duyulan, gerekli, gerek. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 4804 Didi oğulları ey pîr-i ‘ âlim / Bize bu sözi yâd itmek ne **lâzım**
- lâzım degül** [1] gerekmez.
- 4287 Didiler bu düşe edğâş u ahlâm / Aña **lâzım degül** i‘ lâm-ı aḥkâm
- lâzım olmak** [7] gerekmek, gerekli olmak. <ÖTS, KUBBEALT>
- 1220 Żarûrî **lâzım oldu** derd-i hicrân / Kulumuzdur diyü şatdılar ihvân
- 2274 Sürûri gitti ‘ âciz itdi eşhâş / Şatılmaḳ **lâzım oldu** bende-i hâş
- 3296 Çoğaldı iltiyâm ile niyâzı / Ziyâde **lâzım oldu** ihtirâzı
- 3487 Kişinüñ ‘ ışkına nâķış olsa dâyim / **Olur** ma‘ şûkuñ istiğnâsı **lâzım**
- 3778 Teraḥḥum eyledi ḥâline ġâyet / Żarûrî **lâzım oldu** aña şefkat
- 3898 Huşûşâ kim bozılmışdur mizâcı / Ziyâde **lâzım olmuşdur** ‘ ilâcı
- 4350 Görenler işidenler itdi nefrîn / Żarûrî **lâzım oldu** buğz ile kîn
- leb** [11]

1. dudak; özellikle sevgilinin dudağı. <KT, LN, CÜDÎ, KANARİ, ADŞS>

- 1486 **Lebi** zıkr olsa zât-ı cemîlüñ / Aḳardı ağızı şuyı Selsebîlüñ
- 1809 İderseñ maḥremüm olmağı melḥûz / **Lebüñi** il dilinden eyle maḥfûz
- 1944 Deḥânuñsuz şeker bir zehr-i ḳâtil / **Lebüñsüz** câm-ı mey semm-i helâhil
- 2493 **Lebi** gibi severken ġayibâne / Enîs oldu ḥuzûr-ı dilsitâna
- 3842 Uyandum bûse alurken **lebümden** / Elini çekdi sîb-i ġabğabumdan
- 3975 Du‘ â-yı devletine açdılar **leb** / Nevâ-yı ‘ özre âheng itdiler hep
- leb-i meygün** [1] şarap renkli kırmızı dudak. <KANARİ>
- 3932 **Leb-i meygünümüñ** mestânesiyüz / Kulaḳdan ‘ âşık-ı dîvânesiyüz
- leb-i rengîn** [1] renkli dudak, kırmızı ve parlak dudak. <KANARİ>
- 3591 **Leb-i rengîn** ile ol incü dişler / İki yanına nâz ile baķışlar
- lebin dişlemek** [1] dudağını ısırmaḳ.

- 4106 **Lebin dişlerdi** añup fûḳatini / Şıdı dürr ile la‘ li ḳıymetini

2. uç, kenar; sahil. <KT, KANARİ>

- 4604 Zemîne yağmadı bārân-ı eflâk / Yübüsetden **leb-i Nîl** oldu şad çâk

leb-i āb [1] su kenarı.

853 Hâfâdan şakladı kırtardı anı / **Leb-i āba** kodı serv-i revânı

lebbeyk Allāhümme lebbeyk [1] “Allah’ım emret, emrine hazırım.” Hac veya umre sırasında ihrama giren kişinin şartları tamamladıktan sonra okuduğu duadan bir bölümdür. <İKS, İKTİBASLAR>

1564 İrişdi Ka‘be-i maşşûda çün peyk / Didi **lebbeyk Allāhümme lebbeyk**

ledün [1] Allah’ın yanı, katı; Allah’ın sırlarına ait manevi bilgi. Ledün bilgisi ve ledün ilmi, tasavvufta Tanrı sırlarını ve işlerin iç yüzünü bilme ilmidir ki bunu ancak Allah bilir ve peygamberlerine öğretir. Tasavvuf ehline göre zahirî ve bâtinî olmak üzere iki çeşit ilim vardır. Okuma ve öğrenmeyle kazanılan bütün ilimler zahirî ilimdir. Bâtinî olanlar ise ilimde ileri seviyede olanların bilinmeyi bilmesiyle ulaştıkları ilimdir. İrfan da denilen bu ilim, Allah tarafından bilgisi çok geniş olanlara verilir. Bâtinî ilme ledünnî ilim de denir ve bu ilim mutasavvıflara göre tasavvuf ilmidir. Hızır’ın Hz. Musa’ya bu bilgiyi öğretmek için birlikte yolculuk yaptıkları Kur’an-ı Kerim’de anlatılır. Ledün ilmi ancak, Allah’tan ilham gören müridin feyzi ile bilinebilir. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞS, TDEK>

4919 Gehî ‘ilm-i **ledün** rāzın açardı / Sipihri ‘aqlı şehbâzı geçerdı

ledünnî [2] Allah’a ait bilgilerle veya sırlarla ilgili olan, ilâhî. <KT, CÛDÎ, OTAL, ÖTS>

1009 Bilinmez kâdadur ol tıfl-ı ma‘şûm / Degül ‘ilm-i **ledünnî** gibi ma‘lûm

1212 İdüp ‘ilm-i **ledünnî** pinhân / Olurdı şükr-i Sübhân ile hândân

leke [1] kirliliği gösteren iz, kir izi [*mec.*] bir kimse veya kuruluşun adını kötüye çıkaracak, şöhret ve itibarına söz getirecek yüz kısaltıcı durum, yüz karası, şaibe. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

2882 Düşürme cânunı havf ü hirâsa / **Leke** tokunmasun bu aq libâsa

lem-yezel [1] zeval bulmaz, zail olmaz, baki, kalıcı. Allah’ın sıfatlarındandır. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

90 Cemâli bî-mişâl ü bî-bedeldür / Celâli lâ-yezâl ü **lem-yezeldür**

lerzân [3] titrete, titreyen. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

2468 Şeherden gün gibi **lerzân** u giryân / ‘Azîze vardı maḥzûn u peşîmân

4285 Uyandı uyḥusından çünki Reyyân / Teni **lerzân** u sūzân çeşmi ḥayrân

lerzân olmak [1] titremek. <KANARİ>

1575 Eşer kıldı aña hicrân-ı cânân / Ḥazân yaprağı gibi **oldı lerzân**

leşker [8] asker, ordu. <KT, LN, FZ, CÛDÎ, OTAL>

- 253 Seferlerde ğubâr-ı **leşkerinden** / Şanasın yir yüzi kalker yirinden
 2136 Seĥâsını ziyâde şevketini / Sipâh u **leşker** ü cem' iyyetini
 2167 Açup iĥsân elin gül gibi **leşker** / Şaçardı ĥalka la' lîn kâsedden zer
 2824 Kıyâmet kopdı esdi bād-ı şarşar / Talazlar oldu bir cevşenlü **leşker**
 4121 Biri birine girdi zülf-i şeb-reng / İki ğam **leşkeri** ğüyâ ider ceng
 4423 Şadâ-yı **leşker** ile eglenürdi / Bu derdi başka bir ' âlem şanurdi
 4424 Kaçan Yûsufsuz uğrar idi **leşker** / Aña dirlerdi geldi ol gül-i ter
leşker-i ğam [1] gam ordusu. <KANAR/>

- 3178 Düşinde ' âşık oldu saña muĥkem / Şebîĥün itdi anı **leşker-i ğam**
letâfet [10] latiflik, güzellik, hoşluk; incelik, nezaket. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KANAR/>

- 176 Öñürdi mâlik ol ' ışk-ı şerîfe / **Letâfet** kesb iden irdi Laţîfe
 359 **Letâfetde** olur penbe mişâli / Dögilür çıkmaz âvâz-ı cidâli
 1353 İrince Nîle ol mihr-i **letâfet** / Şu' â' indan şuya düşdi ĥarâret
 1514 Yanınca câriye bi'-hadd ü pâyan / **Letâfetde** mişâl-i Âb-ı Ĥayvân
 1797 Yüzünü eyledi şems-i **letâfet** / Düşürdi ' âleme andan ĥarâret
 2062 Dil-i pâki **letâfet** itdi taĥşîl / Diyâr-ı Mısra ağıdı nitekim Nîl
 3416 Kimi göz ile eylerdi işâret / Ki ya' nî ey meh-i bürc-i **letâfet**
 3606 **Letâfet** artup ol rûĥ-ı revânda / Cihânun şîvesi cem' oldu anda
 4510 Du' ân ile mişâl-i ehl-i cennet / Girü genc olayın gelsün **letâfet**
 4514 Nitekim serv-i bostân-ı **letâfet** / İrişün kâmetüme istikâmet

- levĥ** [9] düz ve üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne, satıĥ. <KT, KO, CÛDÎ, OTDTS, ADŞŞ>

- 98 Beşer kısmını kıldı **levĥ-i** ĥikmet / Hüveydâ oldu anda ĥatt-ı kudret
 1522 Maĥabbetden vücûdi **levĥi** sâde / Daĥi meyl itmemiş zevĥ-ı murâda
 1798 Kaşunı kıldı kullâb-ı maĥabbet / Cebînüñ mâhını bir **levĥ-i** ĥikmet
 4223 Bilüp naĥş-ı cihânı cümle fânî / Tırâş itdi gönül **levĥinden** anı
 4973 Meger **levĥ-i** mişâle bağıdı ' aynı / Görindi geldi aña vâlideyni

- levĥ-i dil** [3] gönül levhası. <KANAR/>

- 1585 Kazındı **levĥ-i dilden** naĥş-ı ağıyâr / Hemân efkâr-ı yâr oldu aña kâr
 2327 Kazındı **levĥ-i dilden** naĥş-ı ağıyâr / Hemân gönlinde kaldı rûy-ı dildâr
 4377 Döşendi toprağı yaşıdandı ĥârı / Giderdi **levĥ-i dilden** ğayrı yârı

Levh-i Mahfûz [1] korunmuş satır, korunmuş levha; Allah'ın kudretiyle olacak şeylerin, üzerinde yazılı bulunduğu levha. Bir ayette (Burûc/22) Kur'an-ı Kerim'in Levh-i Mahfûz'da tespit edilmiş olduğu bildirilir. Allah ilk önce levh ü kalemi yaratmıştır. Kalem, bu levhaya kâinata vuku bulacak olan her şeyi yazmıştır. Tasavvufa göre "levh" Tanrı bilgisi, "kalem" ise Tanrı iradesidir. İnsanların kaderi Levh-i Mahfûz'da yazılıdır. <İKS, DİNİ KAVRAMLAR, TDEK>

1392 Yaraşmış inmiş ebrûsına destâr / Cebînin **Levh-i Mahfûz** itmiş ol yâr

levn [1] renk; yüzünün rengi, beniz. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

5022 Bu hâlet Yûsufa itmişdi te'sîr / Gülinûn olmuş idi **levni** tağyîr

leyl [2] gece. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

2387 Geçer târîk-i **leyl**-i fûrkat-i yâr / Toğa şubh-ı şafâdan mihr-i dîdâr

leyl ü nehâr [1] gece ve gündüz.

2710 İki birde yâd eyler diyârın / Geçürür âh ile **leyl ü nehârın**

Leylâ, Leylî [6] Leyla ile Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı. Kelime anlamı "çok karanlık ve uzun gece"dir. <CÛDÎ, KANARI, ADŞS, ÖTS> Tanıkların tamamında "Mecnun" ile birlikte kullanılmıştır.

2130 Benefşe bağda mânend-i Mecnûn / Ğam-ı **Leylâ** ile tûrurdu maḥzûn

2166 Bu Mecnûn kâsesine beñzer ancak / Ki olmuş dest-i **Leylâdan** iki şak

2848 Tûrur taşvîr-i 'âşîk anda maḥzûn / Birisi **Leylî** olmuş biri Mecnûn

3573 Yazup **Leylâyı** taşvîr itse ol ân / Gören Mecnûn olup ḳalurdı ḥayrân

3927 Sözi ḥalka olur sihr ile efsûn / Yüzi eyler niçe **Leylâyı** Mecnûn

Leylî-çihre [1] Leyla çehreli, Leyla yüzlü.

2243 'Azîzûn 'ışk-ı pâki oldu efsûn / O **Leylî-çihre** itdi anı Mecnûn

leyle [] bir gece, bir tek gece. <KT, OTAL, KANARI>

Leyletü'l-Ḳadr [1] Kadir gecesi. Ramazan ayının son on günü içerisinde bir gecedir. Hangi geceye tesadüf ettiği kesin olarak belli değildir. Yirmi yedinci gece rivayeti ağırlık taşıdığı için Müslümanlar bu geceyi Kadir Gecesi kabul eder ve kutlarlar. [tas.] Salikin özel bir tecelliye mazhar olduğu ve bu sayede sevgilinin yanındaki kadrini ve kıymetini tanıdığı gece. <İKS, TTS>

1530 Sevâdî **Leyletü'l-Ḳadrûn** nişânı / Hümâ-yı rif' atûn ḳıll-ı 'ayânı

leyleyn [1] geceleyin, gece vakti. <KANARI, OTAL, ÖTS>

169 İki gîşûsı ve'l-**leyle** iki lâm / Yüzi **leyleyn** içinde rûz-ı islâm

leziz [1] lezzetli, tatlı. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 2221 **Lezziz** idi katı pālūde-i ter / Mürāyīler mesāvisine beñzer
lezzet [11] tat, çeşni; hoşlanma, zevk, haz, keyif. <KT, CŪDÎ, OTAL, KANARI>
- 1105 Cefâdan hâtırına irmese ğam / Vefânuñ **lezzetin** tuymazdı âdem
- 3272 Şafâ-yı hâtır ile şöhetini / ‘Înâdı hâletiniñ **lezzetini**
- 3373 Hârâm itdün vişâlün **lezzetini** / Yire çaldun vaķârım hõrmetini
- 3433 Hâberdâr ol bu dünyâ **lezzetinden** / İbâ itme güzeller vuşlatından
- 4238 Kişi kim hâlîş ide niyyetini / Tıyar şabr acısınıñ **lezzetini**
- 4319 Bilenler Kârdânun hıketini / Tıyar şabr acısınıñ **lezzetini**
- 4555 Ne ‘âlem **lezzetinden** zevk olurdu / Ne cânda hâz ne tende şevk olurdu
- 4558 Cihânda var mı bundan özge **lezzet** / Cemâl ıssı olasın hem-çü mir’ât
- 4571 Kesildi **lezzet**-i nefsi-i denîden / Çekildi ‘âlem-i *mâ’u meni* den
- 5033 Ölüm hı’âb-ı huzûr olur mürîde / İrüşür **lezzet**-i *hel min mezîde*
- 5091 Kesil dünyâ-yı dünun **lezzetinden** / Ki zahmet çekmeyesin fûrkatinden
- li ma‘a’llâh** [1] “Benim Allah ile...”. “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.” mealinde hadis olduğu rivayet edilen sözden alınmıştır. Sahih hadis kitaplarında yer almaz. <İKS, İKTİBASLAR>
- 123 Şeh-i hâlvet-serây-ı **li ma‘a’llâh** / Delîl-i sâlikân u mürşid-i râh
libâs [38] giyilecek şey, elbise. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 321 Çıkar dilberlerün atlas kabâsı / Geyerler âbdan mâ’î **libâsı**
- 373 Ol âdem kim ola ikrâma lâyıq / Olur ‘izzet **libâsına** muţâbık
- 467 Çıkarıdı gök yüzi mâ’î **libâsın** / Yirine geydi ‘abbâsî ‘abâsın
- 500 Kaşâvetden siyâh itdi **libâsın** / Kemân ebrûsı tutdı kara yasın
- 564 **Libâsın** geydürür iken nihânî / Kuşatdı câmesi altında anı
- 691 Taradı sünbülünü kıldı tezyîn / **Libâsın** eyledi gül gibi rengîn
- 1358 O râh-ı ğurbetün üstür-süvârı / Geyindi bir **libâs**-ı zer-nigârı
- 1377 Geyince Ka‘be-veş kara **libâsı** / Dönerdi tañ yerine aķ ridâsı
- 1380 Cihânda halk olaldan cân-ı insân / Bunuñ gibi **libâsa** girmedi cân
- 1501 Tenezzül eyleyüp hırşîd-i hâver / **Libâsına** olurdu tûgme-i zer
- 1504 Geyardi gün başına bir **libâsı** / Şu‘â‘-ı şemse beñzerdi ziyâsı
- 1505 Olup âvâresi bu çarh-ı atlas / Yürürdi zer **libâs** ile mülebbes
- 1663 Nedür bu rûy-ı zerd ü eşk-i mevvâc / Bu ‘aşıklık **libâsın** eyle iħrâc
- 1827 Bulutlar gibi vardı bir kenâra / **Libâsın** çekdi itdi pâre pâre

- 2001 Geyinmiş gönca-veş kat kat **libāsın** / Aña derdin viren virmiş devāsın
- 2506 Ser-â-ser zerden idi her kabāsı / Bulaydı cāndan eylerdi **libāsı**
- 2508 **Libāsına** yoğ idi hadd ü miqdār / Ki bir gün geydügin geymezdi tekrār
- 2509 **Libāsın** geydürüp anuñ Zelîhâ / Lisân-ı hâl ile söylerdi tenhâ
- 2583 Bir iḥrâma değışdi hep **libāsın** / Kefenlû meyyite döndi şanasın
- 2882 Düşürme cânunuñ ḥavf ü hirâsa / Leke toḡunmasun bu aḡ **libāsa**
- 2920 **Libāsumdan** tenümi eyle ḥālî / Gider hep ḥâyil-i rûy-ı vişâli
- 3498 Çıkarıdı kâyinātuñ aḡ **libāsın** / Geyürdi bir qara mâtem pelāsın
- 3532 Yaḡanlar nâr-ı ‘ışqa ten pelāsın / Geyer gün gibi nûrânî **libāsın**
- 3702 Zināya bendeñi erzânî görme / Şalâḡıyyet **libāsın** ḡake sürme
- 4147 Bulurdı Yûsufuñ zerrîn **libāsın** / Çekerdi qaşı gibi qara yasın
- 4332 Çıkarıdı zûlmet-i zindân **libāsın** / Geyindi gün gibi zerrîn kabāsın
- 4366 Dönüp aḡ cāmeye şacı qarası / Sefîd oldı aña mâtem **libāsı**
- 4692 **Libāsuñda** senüñ ol yazılan ad / Anuñ adıdur ey şâh-ı perî-zâd
- 4959 Maḡabbet gibi maḡbûbûl-ḡulûb ol / **Libāsuñ** gibi settârül-‘uyûb ol
- 5018 Bulutlar düşdi cümle kühsâra / **Libāsın** eylediler pâre pâre
- 5118 Bunuñ olur pelâsı ebr-i raḡmet / Anuñ zerrîn **libāsı** nâr-ı miḡnet
- 5130 Kiminüñ cāmesi naḡş u nigârî / Kimisinüñ **libāsı** sâdekârî

Aşağıdaki tanıklarda geçen “fâḡir libās” ifadesi “parlak, gösterişli elbise” anlamındadır (*bk.* fâḡir libās).

- 766 Ecel gibi şoyup fâḡir **libāsın** / Geyürdiler qara ḡullar ‘abāsın
- 4934 Kime kim geydüre fâḡir **libāsı** / Şoyar eşcâr-veş bād-ı fenâsı
- 5117 Şaḡın taḡfîf idüp ehl-i pelâsı / Ağırlama ḡar-ı fâḡir-**libāsı**

libās-ı ‘āriyet [1] temiz elbise. <BMS>

- 874 **Libās-ı ‘āriyetle** gezme maḡrûr / Gel olma ḡayruñ esrâriyle mesrûr

libās-ı mâtem [2] matem elbisesi.

- 1655 **Libās-ı mâtem** ile irdi bir şeb / Qızardı ağlamaḡdan ‘ayn-ı kevkeb
- 4166 Tutuldı mihr-i devlet oldı ḡamnâk / **Libās-ı mâtemini** geydi eflâk
- liḡye** [2] sakal. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 4902 Beyâz-ı **liḡye** virmiş zînet ü fer / Meşelde nûrdan ḡandîle beñzer
- 4904 Kimi benzerdi ḡurşîd-i semāya / Sevâd-ı **liḡyesi** zıll-i Hümāya
- li’l-lâhi Ta‘âlâ** [1] Allah için. <KT, KO, KUBBEALTİ>
- 2470 ‘Azîze didi **li’l-lâhi Ta‘âlâ** / Göreyin ḡandadır ol serv-i bālâ

lisân [13]

1. konuşulan dil, zeban; söz, konuşma hassası. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞS, OTAL, ÖTS>

1375 **Lisânı** cânib-i Hâk tercemânı / Dehânı cân-ı insânun nişanı

1623 Aduñ vird-i **lisân** olurdı bârî / Oyalardı bu cân-ı bî-ğararı

5175 Hâzân irince gitdi sîneden cûş / **Lisânum** ‘andelîbi qaldı hâmûş

lisân-ı nâtıka [2] konuşan dil. <BMS>

1705 Yañağı al kendü âl işi âl / Beyânında **lisân-ı nâtıka** lâl

2608 Cemâli olamaz tafşîl ü icmâl / Beyânında **lisân-ı nâtıka** lâl

2. sözsüz ve yazısız anlatım. <KUBBEALT>

219 **Lisân-ı** şürete gelmez bu ma‘nâ / Şığışmaz zarf-ı ta‘bire bu deryâ

5005 Derûn-ı ‘âleme virdi bürüdet / **Lisân-ı** sebzeye geldi yübüset

lisân-ı hâl [4] hâlin dili, görünüşün anlattığı şey, insanın mimik ve hareketlerinden anlaşılan şey.

Lisanıhalin ifade ettiği anlamları konuşma dili tariften acizdir. Eskiden dervişlerin, sufilerin, gerçek aşkla dolmuş erlerin lisanı olarak kabul edilirdi. <LR, LN, ADŞS>

1595 Añub seyrindeki seyrânı her bâr / **Lisân-ı hâl** ile eylerdi tekrâr

2509 Libâsın geydürüp anuñ Zeliḥâ / **Lisân-ı hâl** ile söylerdi tenhâ

3844 Dehân-ı çâkden eyle su’âli / **Lisân-ı hâl** ile söyler bu ḥâli

4989 **Lisân-ı hâl** ile ol ehl-i ḥâle / Dir idi ey Zeliḥâ eyle nâle

lisân-ı kâl [1] konuşma dili; kuş nağmesi. <KANARI>

261 Kızıl sancak **lisân-ı kâle** beñzer / Ğazâda Süre-i Fetḥ okur ezber

lisâna gelmek [1] söz söylemek, konuşmaya başlamak.

4530 Şefî‘ idindi sultân-ı kerîmi / **Lisâna geldi** maḥşûd-ı kadîmi

livâ [2] sancak, bayrak. <KT, LN, CÛDÎ, OTDTS, ADŞS>

262 Yeşil sancağı serv-i dil-güşâdur / **Livâ-yı** sebz-i Âl-i Muştafâdur

5017 **Livâ-yı** mâtemine Kerbelânun / Müşâbih süseni faşl-ı ḥazânun

Livâ’ü'l-ḥamd [1] şükür sancağı. Çok hamd eden ve edilen olduğu için Hz.

Muhammed’e verilen bir sancaktır. Hz. Peygamber’in sancağının adı olup mahşer yerinde müminler bu sancağın gölgesinde toplanacaklardır. Hz. Peygamber’in “Ben Âdemoğullarını efendisiyim! Övünmek için söylemiyorum. Kıyamet gününde hamd sancağı benim elimde olacaktır.” mealindeki hadisinde geçen bir ifadedir. Hz. Âdem’dan kıyamete kadar gelen bütün müminlerin bu sancağın altında duracağı rivayet edilmiştir. <ADŞS, İKS, İKTİBASLAR, TDEK>

137 **Livā 'ü'l-ḥamdidür** şem' -i hidāyet / Olupdur bayrağı nūr-ı şefā' at

liyākat [6] layık olma, münasip olma, yeterlilik, değerlilik; hüner, fazilet. <KT, LN, CÜDÎ, KANARİ, OTAL>

374 Gerekdür evvelā kesb-i **liyākat** / Seni arar bulur 'zz ü sa' âdet

614 Karındaşuñ daḥi eyler 'adāvet / Görürse sende ikrāma **liyākat**

838 Belā çoğ irmek ile enbiyāya / **Liyākat** kesb ider kurb-i Ḥudāya

1445 Bu gülzāra irem dirseñ muḥaṣṣal / Yüri kesb-i **liyākat** eyle evvel

3234 Senüñ luṭfuña yok bende **liyākat** / Açılmaz üstüme 'ayn-ı sa' âdet

3429 Dirîğā bizde ey kân-ı melāḥat / Ḥalālün olmağa yokdur **liyākat**

lokmān [1] hikmet ve hekimliğin piri kabul edilen tarihî şahsiyet. Peygamber veya veli olduğu hususunda ihtilaflar vardır. Hangi devirde ve ne kadar yıl yaşadığı, hangi millettten olduğu ve sahip olduğu hikmetin ne olduğu konularında pek çok farklı görüşe rastlanmaktadır. Lokman hakkında; bitkilerin dilini bildiği, hangi otun hangi hastalığa iyi geldiğine dair derin bir ilminin bulunduğu, ölümsüzlük otunu aradığı, bulmasına rağmen bir yılanın gelerek otu kapıp gittiği veya rüzgârın ölümsüzlüğü havi ilacı ırmağa attığı şeklinde bilgiler vardır. Kur'an'ın 31. suresi onun adını taşımaktadır. <KT, ADŞS, AÇDŞS, ŞAHISLAR MİTOLOJİSİ>

4455 Olur ḥalkuñ çoğı derdine **lokmān** / Gelür taḥşîl-i maḥşûd aña âsân

lu'bet [1] kendisiyle oynanıp eğlenilecek şey, oyun, oyuncak; herkesi hayrette bırakan şey. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, REDHOUSE>

4283 Bakarken **lu'bet**-i zāl-i cihāna / Anuñ ardınca bu devr-i zemāne

lu'betbāz [1] eskiden el becerisine dayanan oyunları icra eden sanatçıya verilen isim, oyuncu, hokkabaz. <KO, KT, LN, CÜDÎ, OTAL, TDEK, REDHOUSE>

lu'betbāz-ı dehr [1] dünyanın oyuncusu. <BMS>

2177 Ziyāde 'izzete irdüm şanurdı / Bu **lu'betbāz-ı dehre** aldanurdı

lûlû [6] inci. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, ADŞS>

2069 Daḥi hem gökde aḳ yıldız mişāli / Niçe biñ **lûlû**-yı ter ḳadri 'ālî

2170 Temāşā ehli güyā baḥr-i 'ummān / Olurdı şāḥib-i **lûlû** vü mercān

2644 Nücüm ile sipihr-i ḥüsni memlû / Cemāli baḥri almış cümle **lûlû**

4243 Şadef zindānıdır **lûlû** mekânı / Çeker bālāya dest-i rif' at anı

4302 Bu iḳlîmüñ ḥubûbāt-ı ḡalālî / Celîlû'l-ḳadr ola **lûlû** mişāli

lûlû-yı şehvār [1] büyük inci, şahlara yaraşır inci. <KANARİ>

1506 Taḳınnmış bir niçe **lûlû-yı şehvār** / O māhuñ şad hezārān yılduzı var

luṭf [44] hoşluk, güzellik; yumuşak davranma, kerem, ihsan. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL, TS>

- 136 Anuñ **luṭfi** esîri bende vü şâh / Anuñ muhtâc-ı nûrî mihr ile mâh
280 Mişâl-i Sidredür ol **luṭf**-ı Bârî / Anuñ şehzâdelerdür şâhsârî
542 Senüñ sayeñde hoşdur âfitâbum / Kemâl-i **luṭfuñ** arturduñ hicâbum
721 Bu **luṭfi** Yûsufa itmişdi ancak / Bu işde var idi bir hikmet-i Hâk
825 O saç kim gül şuyı ile tıraduñ / O dülbendi ki **luṭfuñdan** şararduñ
1014 Ne için itdünüz nâ-hâk yire kan / Kanı **luṭf** u mürüvvet kanı ihsân
1060 Yirünüz oldu hâr u has gibi nâr / Kanı **luṭf** u kanı gayret kanı ‘âr
1245 Biri birine nefrîn eylediler / Anuñ **luṭfina** taḥsîn eylediler
1752 Beyân olsa kaçan bu **luṭf** u ihsân / Gerekdür çâk ola yüz biñ giribân
1802 Kemâl-i **luṭf** ile ey verd-i aḥmer / Vücûduñ âl-i İbrâhîme beñzer
1975 İşitdi Yûsufuñ **luṭf**-ı kelâmın / Yüz urdı ayağına şordı nâmın
2214 Görüp senbûseden **luṭf**-ı zebânı / Uzatdı halka çînîler dehânı
2386 Zihî devlet zihî **luṭf** u ‘inâyet / Ki bula râh-ı hicrânıñ nihâyet
2481 O dest-i ḥaṭṭı **luṭfuñdan** baña vir / Şikeste ḥâṭırumı eyle ta‘mîr
2694 Cefâ şanma bunı ‘ayn-ı vefâdur / Kemâl-i **luṭf** u ihsân u ‘aṭâdur
3102 ‘Aceb bundan ziyâde **luṭf** ola mı / Bile sevdüğünü vire selâmı
3182 Yiridür eyleseñ **luṭf** u ‘inâyet / Yire gökden yağar bârân-ı rahmet
3234 Senüñ **luṭfuña** yok bende liyâkat / Açılmaz üstüme ‘ayn-ı sa‘âdet
3271 Edâ-yı hûb ile **luṭf**-ı kelâmın / Kemâl-i iltiyâm ile selâmın
3443 Açıp **luṭfi** yüzini Yûsuf ol ḥîn / Perestârâna imân itdi telkîn
3633 Revâdur ḥayme-i **luṭfuñ** tınâbı / İḥâta eyler ise bu türâbı
3638 Beni kıl lâyıḳ-ı i‘zâz u ikrâm / Maḥalline gerekdür **luṭf** u in‘âm
3678 Nitekim bâb-ı **luṭf**-ı Mâh-ı Ken‘ân / Muḳaffel itdi ḳapusını ol ân
3707 Çü oldu menzili dördünci ḥâne / Girü yalvardı ol **luṭf** ıssı ḥâne
3805 Zihî **luṭf** u ‘inâyet âḫir-i kâr / Belâdan şaḳına üftâdesin yâr
4019 Ya bu miskînüne **luṭfuñ** nişâr it / Ya ḳayd u bend-i ḥabsi ihtiyâr it
4337 Didi ey şehr-i **luṭfuñ** nüktedânı / Nübüvvet bâğınuñ serv-i revânı
4440 Saña yetmez mi bu **luṭf** u bu ihsân / Seni cân u gönülden aındı cânân
4509 Şıdum aşnâmumı imâna geldüm / Ḳapuña **luṭf** ile ihsâna geldüm
4646 Eger olursa bu **luṭf** u bu ihsân / Yiter saña du‘â-yı Pîr-i Ken‘ân
4678 ‘Aṭâ vü **luṭf**-ı sultânı didiler / ‘İtâbını daḫi hep söylediler
4811 Bizi güstâḫ idüpdür **luṭf**-ı sultân / Umaruz girü ihsân-ı firâvân

4814 Eyâ **luṭf** u mürüvvet ıssı sultân / Budur maḳşûd-ı dervîşân-ı Ken'ân

5098 Güzellük sende olursa ziyâde / Hudânuñ **luṭfidur** neñ var arada

luṭf etmek/eylemek [4] bağışlamak, ihsan etmek; izin vermek. <KUBBEALTI, ÖTS>

2427 Sözi dürrine virdi intizâmı / Didi şat baña **luṭf it** bu gulâmı

3261 Baña **luṭf eyle** öğret bu zebânı / Ziyâde sevdi cânım gönlüm anı

4463 Çıkar **luṭf eyle** girdâb-ı elemden / Halâş eyle beni zindân-ı gamdan

4743 Şıma **luṭf eyle** bu deñlü kılûbı / Şabâ-veş açma dâmân-ı 'uyûbı

luṭf ile [1] iyilik ile, şefkat ile, lütfen, müşfikâne, dostane. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3021 Şafâ kesb eyledi haylî sözinden / Didi **luṭf ile** bilmezlik yüzinden

luṭf u ihsân [4] bağış ve kerem, iyilik ve cömertlik.

1973 Güler yüzi gibi gonca dehânı / Söz açar **luṭf u ihsâna** zebânı

2018 Seḡâ vü bahşîşi gelmez beyâna / Arardı **luṭf u ihsâna** bahâne

2047 Ne var bârân-ı ebr-i **luṭf u ihsân** / Bu hâki eylese ser-sebz ü ḡandân

3419 Ne var ey şâh-ı taḡt-ı lâ-yezâlî / Tökınsa **luṭf u ihsânuñ** nihâli

luṭf u kerem [1] iyi davranış ve cömertlik. <KANARI>

2790 Cihânda bâ' -ış **luṭf u keremdür** / Melâli olana cârûb-ı ḡamdur

M

mā' [] su. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

mā'-i cārî [1] akarsu.

3356 Zeliḥā gelse cem' olsa cevārî / Akıtmazdı o ḥavza **mā'-i cārî**

ma'ānî [6]

1. manalar, anlamlar, “ma'nā”nın çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, ADŞS>

Kelime bazen “ince ve güzel söz, şiir” anlamında da kullanılır.

29 Beni kıl mālîk-i mülk-i **ma'ānî** / Elümden düşmesün ḥāmēm sinānı

3260 'Acâyib sözi var ḥoş ḥāleti var / Beni kıl bu **ma'āniden** ḥāberdār

5136 Bu baḥr-i nazm-ı rûḥ-efzâ vü dil-cû / **Ma'ānî** gevheriyle oldu memlû

5171 **Ma'ānî** mevc ururken baḥr-i dilden / Metâ'-ı ḡayra dellâl olmadum ben

2. nahvin inceliklerinden bahseden özel bir ilim. Düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belagat ilminin sözün hâle uygunluğundan bahseden bölümüdür. Diğer bölümler, bedii ve beyân'dır. Meânî cümlelerin şekilleri, öğeleri güzel ve bayağı söyleniş biçimlerini vs. konu alması yönünden bir çeşit stilistiktir. Bitirildiği zaman dinleyici ya da okuyucunun zihninde yer bırakmayacak şekilde anlam bütünlüğüne sahip olan bir cümlenin ifade ediliş tarzı meânî ile sağlanır. <KT, ADŞS, TDVİA> Tanıklarda “beyân” ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Tanıklarda kelimenin diğer anlamı da dikkate alınmalıdır.

1464 Zebân-ı Ḥusrev-i mülk-i **ma'ānî** / Rivāyet itdi bu şîrîn beyānı

2997 O 'ulviyyâtdan söyler **ma'ānî** / Bu süflîyyâtdan eyler beyānı

mā 'arefnāk [1] “Seni bilmedik.” “Ya Rab seni zatına yakışır şekilde bilemedik”

şeklinde rivayet edilen ve sufilerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Sahih hadis kitaplarında yer almamakla birlikte Hz. Peygamber'e isnat edilen bir sözdür. <İKS, İKTİBASLAR>

1372 Cevâb-ı sırr-ı la'li **mā 'arefnāk** / Boyı vaşında kâşır 'aql u idrāk

ma'ārif [1] marifetler, bilgiler, bilimler, “ma'rifet”in çoğulu. [tas.] İlâhi sırlar üzerinde,

varlıkların özü ve gerçeği hakkında tefekkür, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgiler, irfan.

<KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ, KUBBEALTI>

96 Ne sırdur bu ki bir ḥāk-i basîṭi / **Ma'ārif** baḥrinüñ eyler muḥîti

ma'ās [1] geçinecek şey, rızık, geçim, geçiniş; yaşayış, dirlik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL,

KANARİ>

4611 **Ma'ās**-ı ḥalk için tedbîr itdi / Şınuḡ gönülleri ta'mîr itdi

ma‘āza’llāh [3] “Allah saklasın, Allah esirgesin, Allah korusun.” Gelecek bir tehlikeye karşı Allah’a sığınmak için söylenen, yegâne sığınılacak varlığın Allah olduğu ikrar edilerek Allah’tan yardım istemekte kullanılan bir dua cümlesidir. Bu cümle, Kur’an’da iki ayette geçmiştir. Hz. Yusuf evinde kaldığı Zeliha’nın kapıları kapatıp muradına ermek için “Hadi gel” demesi ve kardeşi Bünyamin’i yanında alıkoymak için yüküne su tası koydurup sonra yükleri aratması, tas bulununca Bünyamin’i alıkoyması üzerine üvey kardeşlerinin “Onun yerine birimizi alıkoy.” demelerine karşılık bu istekleri ret ifadesi olarak “Ma‘āza’llāh” dediği bildirilmiştir.

<KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARI, DİNÎ KAVRAMLAR, İKS>

2452 **Ma‘āza’llāh** irince rûz-ı fûrkat / Gözini dörd ider derd-i maḥabbet

2802 **Ma‘āza’llāh** ne âzerdür bu âzer / Cehennem ehlinün tâcına beñzer

4656 Didi bunlar **ma‘āza’llāh** ey şâh / Yaramaz şanma bizden kılma ikrâh

māba‘d [1] sonrası, sonu, sonraki. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

4563 Kõdî **māba‘d** dine cîsr-i mecāzî / Hâķîķat ‘ilminün açıldı râzî

mā-beyn [5] iki şeyin arası, aradaki, ara. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARI>

611 Çeker **mā-beynüñfe** buğz u ḥased sed / İdersin her qabûlini anuñ red

1236 Olan oldu geçen geçdi muḥaşşal / ‘Adâvet kılmasun **mābeyni** muḥtel

2338 Cemālüm bahri itsün Yûsufî ğarķ / Görenler eylesün **mābeynümüz** fark

3352 Aķardı iki ḥavz içre iki ‘ayn / Riyâz-ı cennete dönerdi **mābeyn**

mābeyne komaķ [1] sokmak, sokuşturmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

2889 Esirge kendüñi hem vālideyni / **Ķoma mābeynüñfe** bu şûr u şeyni

ma‘būd [11] kendisine ibadet olunan, tapınılan, kendisine ibadet edilen varlık. Mabut hak da batıl da olabilir. Putlara, ateşe, şeytana tapanların mabudu put, şeytan ve ateştir. Hak mabut tektir. O da her şeyi yaratan Allah’tır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

86 Tārîķ-ı hâķda Hâķķı kılsa maķşûd / Delîl olur ‘ibādu’llāha **Ma‘būd**

94 Vucûdî *mā-hüve’l-* maķşûd u **Ma‘būd** / Ki cûdiyle vucûda geldi mevcûd

335 ‘Adem tārîkin açdı şems-i maķşûd / Görindi her ṭarafdan rāh-ı **Ma‘būd**

3287 Ṭapuñdan ğayrı yokdûr baña maķşûd / Senüñ olsun o **ma‘būd** u o mescûd

3446 Cihān fāñidür ol **ma‘būd** bâķî / Vucûdîdur ḥayāt ābına sâķî

3813 Ki **ma‘būdum** gözine karşı nāĝāh / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey şāh

3815 Didi cānsuz şanemden utanursın / Yazuķlar saña **ma‘būdum** sanursın

3816 Baña **ma‘būd** iken Perverdigārum / Ne içün olmaya şerm ile ‘ārum

4031 Añup zindānı Yûsuf itdi maķşûd / Müyesser kıldı maķşûdını **Ma‘būd**

4485 Didi ey Ķādiye’l-ḥacât u Mescûd / Degüldür kimse senden ğayrı **ma‘būd**

5139 Elümde büyüdi bu tıfl-ı maḡşūd / Nigehbān ola aña ‘ayn-ı **Ma‘būd**

mācerā [19] cereyan eden şey, vuku bulan hâl, vaka. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL,

KANARİ>

220 Dinilmez **mācerā**-yı rāz-ı tevḡîd / Olinmaz ṡîve-i cānāna taḡlîd

230 Bi-ḡaḡḡ-ı rif‘at-i İdrîs ü ‘İsā / Bi-ḡaḡḡ-ı **mācerā**-yı Nūḡ u Mūsā

510 Anası **mācerāsın** yād iderdi / Ziyāde ağlayup feryād iderdi

727 Bu resme oldı fūrḡat **mācerāsı** / Iraḡa düṡdi oḡlından atası

993 Muḡaṡṡal gözlerinin **mācerāsı** / O baḡre döndi kim olmaz ḡarası

1232 Bu geḡmiṡ **mācerā** oldı bahāne / Diyār-ı ḡurbete oldum revāne

1266 Orada ağladı ḡālîni vāfir / Bu geḡmiṡ **mācerāyı** aḡdı bir bir

1822 Tefekkür itdi yār-ı āṡināyı / Olan aḡvālî geḡmiṡ **mācerāyı**

1848 Didiler serḡüzeṡt ü **mācerāsın** / Murād idindi bu derdüñ devāsın

1935 Öpesin dāmen-i cānānı vāfir / Añasın **mācerā**-yı eşki bir bir

2011 Gözetdi emr-i taḡdîr-i ḡudāyı / Unutdı gitdi geḡmiṡ **mācerāyı**

2593 Bulur ḡanda ise oḡlını ol pîr / İder bu **mācerāyı** aña taḡrîr

2703 Zenānuñ ḡarḡa beñzer fîkr ü rāyı / Döner bir dürlü eyler **mācerāyı**

2999 O söyler serḡüzeṡt-i enbiyāyı / Bu söyler **mācerā**-yı eşḡıyāyı

3383 Baña ‘arz eyleñ evvel **mācerāyı** / Aña göre idem tedbîr ü rāyı

3907 Zenān-ı Mıṡr içinde oldı meṡḡûr / Ser-ā-ser **mācerā**-yı ḡālî mezḡûr

4110 Añardı **mācerā**-yı bezm-i yārı / Ṣolardı yaṡ ile ‘aynı bñarı

4551 Maḡabbet Nîlî ṡaṡdı tā ser-ü-pā / Görindi **mācerā**-yı *isteve’l-mā*

4694 Görince ol ḡadîmî āṡināyı / Diler kim aḡa geḡmiṡ **mācerāyı**

mā-dām [1] madem, ḡünkü, deḡil mi ki, ...diḡi için. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL,

KUBBEALTİ>

941 Kiṡi kim ehl-i taḡvā ola **mā-dām** / Olur her yırtıcı ḡayvān aña rām

ma‘den [1] maden, yer altında mevcut olan altın, gümüş, bakır vb. cevherlerin

bulunduḡu yer, ocak; bu yerlerden ḡıkarılan cevherler [*mec.*] herhangi bir şeyin kaynaḡı. <KT,

KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1803 Bilinmez **ma‘denüñ** ey gevherr-i pāk / Ne yirdensin eyā ḡurṡîd-i eflāk

ma‘düm [] yok olan, mevcut olmayan, yok. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ,

KANARİ>

ma‘düm etmek/eylemek [4] yok etmek, mahvetmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ,

KUBBEALTİ>

579 Kılıçlar gibi dūd-ı āh-ı maẓlūm / Keser a' dāyı **eyler** cümle **ma' dūm**

634 Vücūdūñ varlığın **ma' dūm iderler** / Seni cān gibi nā-ma' lūm iderler

3463 Ol engüşt oldu cān bezminde bir mūm / Zūlām-ı şirki **eyler** cümle **ma' dūm**

4957 Mesāvī sözidür bir nār-ı mezmūm / **İder** zer' -i şalāh ü zühdi **ma' dūm**

mā-fi'z-zamīr [1] gönüldeki şey, yürekte yatan şey, maksat, meram. <KO, OTDTS, KUBBEALTİ>

4824 Virürler Yūsufa mektüb-ı piri / Oğur ma' lūm ider **mā-fi'z-zamīr** i

mağbūn [] muamelede, alışverişte aldanmış, kanmış, şaşırılmış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI, KANARI>

mağbūn olmak [2] aldanmak. <KUBBEALTI>

2441 Alanuñ t̄ālī' i sa' d ü hūmāyūn / Şatan ammā ki **oldı** kara **mağbūn**

3219 Cihān ğam-hānesinde kaldı maḥzūn / Qaralar geydi **oldı** kara **mağbūn**

mağfūr [1] Allah'ın mağfiretine nail olan veya nail olması arzu ve dua olunan, merhum. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARI>

4870 Du' ā kıl bize kim Ḥaqq ide **mağfūr** / Bizüm cürm ü ḥaṭāmuz ola ma' zūr

mağlūb [6] yenilmiş, yenik, kendisine üstün gelinmiş, bir kuvvete karşı zebun kalmış, kendisinde üstün bir gücün hükmünü kabul etmiş durumda olan, ona boyun eğmiş durumda olan. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

783 Qodılar Yūsufi bir yerde tenhā / Ğarīb ü bī-kes ü **mağlūb**-ı a' dā

1106 İşi ' aşıklarūñ sehv ü ḥaṭādur / Kamu **mağlūb**-ı yār-ı dil-rübādur

mağlūb etmek [2] yenmek, yenilgiye uğratmak, galip olmak, kahretmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

966 Bu sözler **itdi** evlādını **mağlūb** / Öñinde qaldılar maḥzūn u maḥcūb

3879 Yürür her qarnapā ma' yūb u maḥcūb / Zen-i mekrūh **ider** mekr ile **mağlūb**

mağlūb olmak [2] yenilmek, inkisar bulmak, mat kalmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2431 Qaçan kim ' ışka **mağlūb** ola insān / Şarāb-ı vuşlat olmaz aña dermān

4233 Qaçan kim ' ışka **mağlūb** ola insān / Ğam u şādī olur yanında yeksān

mağrib [18] güneşin battığı yer ve cihet, batı; batıda bulunan memleketler. Eskiden Afrika'nın Mısır hariç kuzey kısmındaki bölgelerine tabir olunurmuş. Daha çok Cezayir yerine kullanılmıştır. Fas, Merakeş, Trablus, Berberiyeye ve Tunus Mağrib ülkelerinden sayılır. Gülistan tercümesinde "Mağrip ve Maşrik memleketleri için "Her memleket kendisine nazaran bu ülkeleri tayin etmiş, lakin umumiyetle Mekke merkez bilindiği için onun doğusunda kalan kısımlara

Maşrık (Hindistan, İran) ve Aksâ-yı Şark (Çin, Japonya); batısında kalan kısımlara Mağrip (Afrikiye) Aksâ-yı Garb (Daha batıdaki yerler) denmiştir.” açıklaması yapılmıştır.¹⁶⁷ <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS>

- 151 Şıyırda gün gibi maşrıkda şemşîr / Kırardı kâfiri **mağribde** bir bir
 166 Şoñında **mağribi** aldı Medîne / Değişdi maşrıkını **mağribine**
 1470 Diyâr-ı **mağribüñ** sulţânı idi / Cihānuñ maşrık-ı ihsānı idi
 1475 Toğub **mağribde** ol şems-i sa‘ âdet / Cihāna şaldı mihrinden hārâret
 1666 Tuyarsa şāh-ı **mağrib** bu haberden / Düşersin göz yaşı gibi nazardan
 1846 Atası şāh-ı **mağrib** tıydı hālî / Didî vardur bu mihrüñ bir zevālî
 2033 Zelîhāya bu aḥvāl oldı i‘ lām / Atası şāh-ı **mağrib** itdi ibrām
 2036 Temennā-yı vişāle yazdı nāme / Diyâr-ı **mağribde** şaldı ḥamāme
 2049 ‘Azîze şāh-ı **mağrib** yazdı nāme / Selām itdi güher dizdi kelāma
 2289 İrişmiş **mağribde** şems-i ḥayātı / Gözini bağlamış ḥāb-ı memātı
 2844 Qarārı qalmadı bir yirde āḥir / Diyâr-ı **mağribde** oldı müsāfir
 2846 Bunuñ ma‘ şūkası yār-ı cemîle / Olur **mağribde** maḳbûl-i ḳabîle
 3921 Olanlar ol şarāb-ı nāba şārib / Dehānın eyledi ol mihre **mağrib**

Mağrib, uzak ülkeler arasında sayıldığı için ayın battığı yer olarak düşünülür. Aşağıdaki tanıklarda ayın mağripde olduğu ifade edilmiştir. <ADŞS>

- 294 Geh itdüm gün gibi maşrıkda seyrân / Geh oldum mäh-veş **mağribde** mihmân
 2029 Ulaqlar şaldı şarḳuñ pādişāhı / Diledi şāh-ı **mağribden** o mähı

Aşağıdaki tanıkta saç ile mağrip birlikte kullanılmıştır. İçinde siyah ırka sahip olanlar yaşadığı için mağrib, saç ile birlikte anılmıştır. <ADŞS>

- 1509 Şaçına kılsa **mağribde** münevver / Dimāğ-ı maşrık olurdı mu‘ atṭar
mağrib-zemîn [1] batı bölgeleri; Afrika. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2829 Birini sürdi çaḳ **mağrib-zemîne** / Birini daḳı tā ser-ḥadd-i Çîne

mağrūr [3] gururlu, kibirli, bir şeye güvenen, güvenilemeyecek bir şeye güvenerek aldanan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTı>

- 874 Libās-ı ‘āriyetle gezme **mağrūr** / Gel olma ḡayruñ esrāriyle mesrūr

mağrūr olmaḳ [2] kendini beğenmek, böbürlenmek, gururlanmak, büyülenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

- 2331 Meger günlerde bir gün **oldı mağrūr** / Gözi gönli ḡuşāde cānı mesrūr

¹⁶⁷ Sadi, *Gülistan* (ter.: Hikmet İlaydın), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 331.

- 2371 Bu hüsnuñ câmesiyle **olma mağrūr** / Alursa şāhibi eyler seni ‘ūr
mağzūb [2] gazap olunmuş, kendisine kızılmış olan, gazaba uğramış. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- 42 Ża‘îf ü bî-vücûdı kılma **mağzūb** / Vücûdı olmayan olur mu maḥsūb
- 799 Olur cumhūruñuz ma‘yūb u **mağzūb** / Kõvar merdūd ider tūyınca Ya‘kūb
māh [99] ay, kamer. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL> Tanıkların bazılarında sevgili ve övülen için hitap unsuru olarak kullanılmış ve çoğu zaman da bir benzetme yönü belirtilmemiştir. Bunun dışında rengi, parlaklığı, yuvarlaklığı ve yüksekliği yönünden çeşitli benzetmelere konu olmuştur. <ADSS, HAYÂLÎ BEY>
- 249 Cihān mülkin açar gün gibi her gāh / Seferden ḥālî olmaz nitekim **māh**
- 446 Mürūr-ı devr-i eyyām ile ol **māh** / Tūlū‘ itdi şeref bürcinde nāgāh
- 468 Karañuluk cihānı başdı nāgāh / Kāraya atdı gūyā zevraḳın **māh**
- 475 Anasuz qaldı bu çeşm-i siyāhum / Enīsūm hem-demūm gün yüzli **māhum**
- 527 Yedi yaşında ol **māh**-ı dil-ārā / Ayuñ on dördüne döndi hemānā
- 545 Kerem kıl māni‘ olma aña billāh / Girü geldiği yire gitsün ol **māh**
- 676 O yüce tağda seyr idüp tūrurdu / Bir alçaq yirde bu **māhı** görürdi
- 750 İrişdi akrabāsından tevehhūm / Yüzinūñ **māhını** zeyn itdi encüm
- 756 Yüzi **māhı** bulaşdı gerd-i rāha / Sürüldi sūnbūli ḥāk-i siyāha
- 851 Teraḥḥum idüp ol **māh**-ı celāle / Çıkarıdı çāhdan ney gibi nāle
- 890 Görür kim aḥşam oldu gelmez ol **māh** / Hemān oldu duḥān-ı āha hem-rāh
- 1011 Çıqup gitmişdi dūd-ı āh gibi / Çemen gökin gezerken **māh** gibi
- 1028 İlense **māh** ile mihr-i cihāna / Başın kırtarmaz uğrar bir kırāna
- 1128 Eyā şems-i duḥā vü **māh**-ı raḥmet / Nedür ḥālūñ neden düşdi bu fūrḳat
- 1134 Niçe gün niçe ay oldu ki ey **māh** / Aradum olmadum ḥālūñden āgāh
- 1215 Revāne oldılar ol sūy-ı çāha / Çağırdılar ‘itāb ile o **māha**
- 1506 Taḳınmış bir niçe lūlū-yı şehvār / O **māhuñ** şad hezārān yılduzı var
- 1587 Esir-i şāhid-i ğayb oldu nāgāh / Eridi geçdi gūyā āḥir-i **māh**
- 1616 Ne şehriñ **māhısın** bildür beyān it / Ne bürcin āfitābısın ‘ayān it
- 1675 Anuñçün **māh** olur dāyım mūnevver / Ki olmaz ebr gibi dāmeni ter
- 1715 ‘Araḳlar bedr-i ruḥsārına tölmiş / O **māha** encüm-i seyyāre olmuş
- 1798 Kaşuñı kıldı kullāb-ı maḥabbet / Cebīnūñ **māhını** bir levḥ-i ḥikmet
- 1831 Eger tūtmasalar ol **māhı** muṭlaḳ / Giderdi inḳitā‘-ı arza dek çaḳ
- 1907 Eyitdi sen de ‘āşık mısın ey **māh** / Kesilmez ıztırābuñ tā şehergāh

- 1915 Şuçum yoğ iken ey **māh**-ı münevver / Beni mecnūn yirine bağladılar
- 1920 Giceden tā görünce āfitābı / Bu resme eyledi **māha** hıtabı
- 1942 Maḥabbet ehlini ağlatma her gāh / Esirge yıldızı düşküni ey **māh**
- 2002 Perestārānı olmuş aña hem-rāh / Kırān itmiş girü Pervīn ile **māh**
- 2004 Qadīmī tavr u ‘ unvānı *ke-mā-kān* / Görinmez **māh**-ı ruhsārında noqşān
- 2027 Aña her eylūgi virmişdi Allāh / Yedi iqlīme meşhūr oldı ol **māh**
- 2029 Ulaqlar şaldı şarķuñ pādīşāhı / Diledi şāh-ı mağribden o **māhı**
- 2059 Anuñ üftādesidür bende vü şāh / Zevāllüsü güneş eksüklüsü **māh**
- 2174 Zer-efşān oldı aña bende vü şāh / Nücūm içinde kaldı nitekim **māh**
- 2265 O **māha** cān u dilden müşteriyüz / O sulṭānuñ ğulām-ı kemteriyüz
- 2400 O gün şehre müsāfir geldi bir **māh** / Sezāvār-ı sipihr-i ‘ izzet ü cāh
- 2507 O **māhı** eyledi her vech ile zeyn / ‘ İbādu’llāha oldı kurretü’l-‘ ayn
- 2567 İlini ğünini şorınca ol **māh** / Sözüni diñledi āh itdi nāgāh
- 2647 Yüzüñ āyīnesin kıldum nazargāh / Melāletler görinür ey yüzi **māh**
- 3101 Senüñ mihrüñden oldı şimdi āgāh / Qabūl itdi seni ‘ aybuñla ol **māh**
- 3156 Ümīdi cānibinden açdı şöḡbet / O **māha** kıldı yirden göke minnet
- 3158 O **māha** niçe yıllar dāye oldum / Metā‘-ı ‘ ömrine sermāye oldum
- 3162 Şu‘ ā‘-ı şems-i ‘ ālem gibi gāhī / Der-āğuş itseñ ol gün yüzli **māhı**
- 3257 ‘ İbādet ‘ ādet olmuşdı o **māha** / Çıkarırdı çerāğın şubḡgāha
- 3276 Hilāl ebrūlarınuñ ḥāletini / Cemāli **māhuñ** māhiyyetini
- 3280 O **māha** ḥaylī raġbet itdi Yūsuf / O gün ĩmāna da‘ vet itdi Yūsuf
- 3347 O ğülzāruñ içinde her ne kim var / Bu **māha** eyledi mihrini izḥār
- 3555 Ümīdin kesdi Yūsuf şöḡbetinden / Hilāl oldı o **māhuñ** ğayretinden
- 3588 ‘ İzārın ğüşvāre itdi tezyīn / Yüzine düşdi ol **māhuñ** bu Pervīn
- 3641 Ol işi baña teklīf itme ey **māh** / Ki benden gelmez ol estaġfiru’llāh
- 3667 Didi üftādesine Yūsuf ey **māh** / Uzatma hırş elini eyle kūtāh
- 3679 Didi ey ḥüsn ilinüñ pādīşāhı / Sipihr-i ‘ izzetüñ tābende **māhı**
- 3683 Maḥabbet āfitābı *zādeha’llāh* / Tolınmaz ‘ ālem-i rūḥumdan ey **māh**
- 3693 Mücellā ḥāneye ‘ aks urdı cānān / İki **māh** u iki ḥurşīd-i raḡşān
- 3724 Didi ol **māh** bu kaşı hilāle / Qanā‘ at eyle bu deñlü vişāle
- 3769 Yapışdı kaldı ol ḥurşīde nāgāh / Sipihrüñ dāmenine nitekim **māh**
- 3863 Kaçarken anı kıovmışdur Zeliḥā / O **māhuñ** dāmenin çāk itdi zīrā
- 4188 Zeliḥā bindi bir esb-i siyāha / Karañu gice içre döndi **māha**
- 4212 Dirīġā çıķdı gitdi āh gibi / Tolındı ğözlerümden **māh** gibi

- 4310 O **māha** hālesi gibi tolaşdum / Niçe gün sāye-veş uydum ulaşdum
 4328 Dir idi her kişi *el-ḥamdü li'llāh* / Ḥalāş oldu tutılmış iken ol **māh**
 4376 Şuda gözlerdi ‘ aksini o **māhuñ** / Nihān oldu içinde dūd-ı āhuñ
 4524 O günden **māh**-ı ruḥsār-ı Zelīḥā / Terakḳī eyledi *yevmen-fe-yevmā*
 4609 Ġalāle kâdir olan bende vü şāh / Yalıñuz yirdi nānın nitekim **māh**
 5059 Bırakdı sāye-veş kendüyi nāgāh / ‘ Ağılsuz yatdı yirde üç gün ol **māh**

Amil Çelebioğlu Diyanet İslam Ansiklopedisi’ne yazdığı “ay” maddesinde “Kayan yıldız elif (ا), ay sıfır veya “he” (ه) harfi olmakla gökte adeta “âh” nidası yazılmakta, yani gökler bile âh çekmektedir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Aşağıdaki tanık bu durumu örnekleyebilecek bir kullanım olarak görülebilir. <TDVİA>

- 1756 Maḥabbet ehli farzā sevse **māhı** / Kemend olur çeker āh-ı siyāhı
 Aşağıdaki tanıklarda “noksan” kelimesi ay için sıfat olarak düşünülmüştür. Ay ışığını güneşten alarak küçülüp büyüdüğü, yani şekli devamlı olarak değiştiğinden onun güneş gibi sabit bir görüntüsü mevcut değildir. Bu sebeple ayla ilgili olarak nakıs, noksan, eksik, gedik, kem, yarım gibi sıfatlar kullanılmıştır. <TDVİA>

- 1143 Bilüp noḳşānını ol **māh**-ı eflāk / Ḳodı yüz yirde koydı başına ḥāk
 1643 Uyumaz gice ile seyr ider **māh** / Ḳılur eşḥāşı noḳşānından āgāh
 3109 Günāha girme şekvā itme her gāh / Senüñ yolunda noḳşān itmez ol **māh**
 3057 Olan bir **māh**-ı ‘ ālī-ḳadre kâdir / Degüldür kendü noḳşānına nāzır
 3868 Olinca ‘ adli mīzānı hüveydā / O **māhuñ** olmadı noḳşānı peydā

Aşağıdaki tanıklarda geçen “mıhr ü māh” ifadesi “güneş ve ay” anlamındadır (*bk.* mıhr ü māh).

- 136 Anuñ luḫfi esīri bende vü şāh / Anuñ muḫtāc-ı nūrı mıhr ile **māh**
 297 Eyā mülk-i cemālün pādīşāhı / Eyā bürc-i celālün mıhr ü **māhı**
 625 Bu gice on bir encüm mıhr ile **māh** / Sücüd itdi baña seyrümde nāgāh
 743 Gözine qarşu mıhr ü **māh** gibi / Çıḳup gitdi şabā-yı āh gibi
 1200 Didi ey Bürc-i Delvün mıhr ü **māhı** / Gel eyle ‘ ālem-i bālāya rāhı
 1828 İki taş aldı mıhr ü **māh** gibi / Dögündi taşra çıḳdı āh gibi
 4363 Felek farḳına rāh eylerdi āhı / Yaḳardı nār-ı āhı mıhr ü **māhı**

māh-ı ‘ ālem-ārā [1] dünyayı süsleyen ay; ay yüzlü güzel, güzel sevgili. <ÖTS>

- 524 Büyüdükce o **māh**-ı ‘ ālem-ārā / Ziyāde itdi ḥüsnin Ḥaḳ Ta‘ ālā

māh-ı bī-nāzır [1] benzersiz ay, benzeri olmayan ay tüzlü sevgili. <KANAR>

- 1489 Nāzar iden o **māh**-ı bī-nāzīre / El arḳasın ḳodı gün gibi yire

māh-ı cemāl [4] güzellik ayı. <KANAR>

- 6 Hezārān Yūsufuñ **māh-1 cemālī** / Senüñ mihrüñle bulmuşdur kemālī
 1970 Teraqqī eylemiş **māh-1 cemālī** / Tedennī eylemiş rüy-ı celālī
 2929 Çıkarı heybet ile bir hilālī / Ki kurbān ide ol **māh-1 cemālī**
 3365 Tūrursa serv otursa gül nihālī / Münevver cümleñüñ **māh-1 cemālī**

māh-1 ġarrā [5] parlak ay.

- 979 Seni gören gözüm ey **māh-1 ġarrā** / Kime baqsun kimi itsün temāşā
 1355 Yunurdu āb ile ol **māh-1 ġarrā** / Nücüm ile kıran eylerdi güyā
 3559 İdelüm bir kemend-i ħīle peydā / Ola kim tūtıla ol **māh-1 ġarrā**
 4208 Baqup zindāna eydürdi Zelīhā / Senüñ koynuñdadur ol **māh-1 ġarrā**
 4503 Didi kanı o günler ey Zelīhā / Yüzüñ mihr idi alnuñ **māh-1 ġarrā**

māh-i münīr [1] parlak ay. <KANAR/>

- 125 Nübüvvet kaşırnuñ şāh-ı kebīri / Velāyet şehrinüñ **māh-1 münīri**

māh-1 nev [2] yeni ay, hilal. <BMS>

- 2160 O bedri ādemüñ izi bozardı / İki **māh-1 nevüñ** resmin yazardı
 2211 Kesildi nān bedr iken bozuldı / Bir aydan niçe **māh-1 nev** düzüldi

māh-1 tābān [3] parlak ay, ay gibi parlak yüzlü. <OTAL, KUBBEALT/>

- 1259 Yaşı seyyāresin idüp perişān / Yürür seyyāre-veş ol **māh-1 tābān**
 1905 Şeb-i ġam geldi gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū itdi felekde **māh-1 tābān**
 3115 Tehevvür ‘āşıkı eyler peşīmān / Güneşden ‘ibret al ey **māh-1 tābān**

māh-manzar [5] ay görünüşlü, ay yüzlü.

- 292 Çoğ idi Şām içinde **māh-manzar** / Tesellī bulmağ olmadı müyesser
 391 Eyitdi hātırım ey **māh-manzar** / Şikār āhūsnuñ biryānın ister
 683 Didiler seyre gel ey **māh-manzar** / Havā kesb eyle mānend-i gül-i ter
 4218 Öperdi gözlerin ol **māh-manzar** / Dir idi yarı görmişdür bu gözler
 4711 Didi muhtāclık ey **māh-manzar** / Ġarībi hālk eline bakar eyler

Māh/Meh-i Ken‘ān [60] Kenan diyarının ayı Yusuf Peygamber. <KO, OTAL>

- 863 Meger günlerde bir gün **māh-1 Ken‘ān** / Çemen gökine çıkdı kıldı seyrān
 976 Dir idi qandasın ey **māh-1 Ken‘ān** / Beni ġayb eyledi tārīk-i hicrān
 1118 Bu eşnālarda itdi ‘ahd ü peymān / **Meh-i Ken‘ān** için olmaya giryān
 1230 **Meh-i Ken‘ān** şatıldüğün bilince / Didi ihvānına ‘ibrī dilince
 1253 **Meh-i Ken‘ān** bu resme mātem itdi / Fiğān u nāle ile döndi gitdi
 1278 Bulurlar **māh-1 Ken‘ānı** orada / Devesinden inüp olmuş piyāde
 1331 O demde Mālik-i dānā vü ‘āqıl / **Meh-i Ken‘ānı** itdi Nīle vāşıl

- 1397 Gelüp seyyârelerle **Mâh-ı Ken'ân** / Bu şehriñ sâyirine oldu seyrân
- 2443 'Azîz aldı **Meh-i Ken'ânı** fi'l-hâl / Zeliḥâ ḥânesine kıldı işâl
- 2473 Kerem eyle eger var ise imkân / Sözüm var taşra gelsün **Mâh-ı Ken'ân**
- 2474 Çağırdı **Mâh-ı Ken'ânı** orada / Şefâ'at 'aynını itdi güşâde
- 2528 Meger günlerde bir gün **Mâh-ı Ken'ân** / Niḳâbın geydi itdi 'azm-i seyrân
- 2690 **Meh-i Ken'âna** yalvardı Zeliḥâ / Didi şânuñ bülend ü ḳadrüñ a'îlâ
- 2702 **Meh-i Ken'âna** itdi ḥîle vü âl / Girü ol kimseye döndürdi fi'l-hâl
- 2868 Zeliḥânuñ sözi buldı nihâyet / **Meh-i Ken'âna** degdi çünki nevbet
- 3010 Bu künc-i ğamda ammâ **Mâh-ı Ken'ân** / İder eyvân-ı istiğnâda cevân
- 3013 Zeliḥâ Hâḳḳa tefvîz itdi kârı / **Meh-i Ken'âna** virdi ihtiyârı
- 3269 **Meh-i Ken'ânı** söyletmege tekrâr / İştizlenmek olmışdı aña kâr
- 3309 Tefekkür itdi ya' nî kim bu râyı / Çekince **Mâh-ı Ken'ân** bu belâyı
- 3315 Güneş gibi gelince **Mâh-ı Ken'ân** / Ayağın tırdı eşcâr-ı gülîstân
- 3355 O cây-ı dil-güşâ ol ḳaşr-ı mezkûr / **Meh-i Ken'ân** için olmışdı ma' mûr
- 3359 **Meh-i Ken'ânı** ol hürşîd-ṭal'at / Bu ḳaşr-ı bî-ḳuşûra kıldı da'vet
- 3393 **Meh-i Ken'ân** ile ḳaldı cevârî / Ḳamunuñ gitdi elden ihtiyârı
- 3407 Kimisi sâ'id ü sâḳın açardı / **Meh-i Ken'âna** îmâ ile dirdi
- 3608 Ḳurıldı şoḥbet itdi 'ayş u 'işret / **Meh-i Ken'ânı** anda kıldı da'vet
- 3626 Yüzini göke dikdi **Mâh-ı Ken'ân** / Münâcât itmege Mevlâya ol ân
- 3678 Nitekim bâb-ı luṭf-ı **Mâh-ı Ken'ân** / Muḳaffel itdi ḳapusını ol ân
- 3751 Budur ḳaşdum bu gün ey **Mâh-ı Ken'ân** / Ya cânâna irişem yâ virem cân
- 3753 Bu ḳaşra **Mâh-ı Ken'ân** oldu nâzır / Girü bu iki dildâr oldu zâhir
- 3777 Tesellî itdi vâfir **Mâh-ı Ken'ân** / Taşavvur itdi kim cân itdi ol ân
- 3829 **Meh-i Ken'ân** ḳapulardan geçerken / Bu isti'câl ile taşra ḳaçarken
- 3867 'Azîzüñ kilik-i teftîşinden ol ân / Elif-veş toğrı çıkdı **Mâh-ı Ken'ân**
- 3882 Hîṭâb itdi 'Azîze **mâh-ı Ken'ân** / Didi ey nüktedân-ı ehl-i 'irfân
- 3893 Yemîn idüp didiler **Mâh-ı Ken'ân** / Senüñ bâbuñda itmez hiç noḳşân
- 3989 Zenân-ı Mısr ile itdi ağız bir / **Meh-i Ken'ânı** ide ya' nî teşhîr
- 4048 İdüp her müyün bir dâm-ı tezvîr / **Meh-i Ken'âna** itdi ḳaşd-ı taḥḳîr
- 4064 Görenler **Mâh-ı Ken'ânı** ögerdi / 'Azîz ile Zeliḥâyâ sögerdi
- 4129 **Meh-i Ken'ânıñ** derdine düşdi / Güreşdi nâr-ı işḳ ile tutuşdı
- 4175 Dir idi ağlayub ey **Mâh-ı Ken'ân** / Baña ayruḳsı derd oldu bu hicrân
- 4209 Ne 'âlî ṭâlî'üñ ne ḥoş demüñ var / **Meh-i Ken'ânıñ** ile 'âlemüñ var
- 4252 İki sultân ḳulı var idi maḥbûs / **Meh-i Ken'âna** olmuşlardı me'nûs

- 4329 **Meh-i Ken'ân** mişâl-i Şeyh Şâfi / Kõdî hâlinde künc-i i' tikâfi
 4335 Muşâhib itdi anı Şâh Reyyân / **Meh-i Ken'ândan** ayrılmazdı bir ân
 4352 Ecel 'ayn-ı 'Azîzi yumdı nâgâh / **Meh-i Ken'âna** degdi 'izzet ü câh
 4420 Yolu düşüp gelürken **Mâh-ı Ken'ân** / O neyden hânede eylerdi efgân
 4428 Bu cem' iyyetde yokdur **Mâh-ı Ken'ân** / Gözüñ yaşı gibi olma perişân
 4475 Tõlunınca oradan **Mâh-ı Ken'ân** / Felek-veş döndi tûrdı itdi efgân
 4523 O sâ'at ol nefes ol lahza ol ân / Kâbûl oldu du'â-yı **Mâh-ı Ken'ân**
 4568 Segirdüp **Mâh-ı Ken'ân** çüst ü çâlâk / Tûtup ardından itdi dâmenin çâk
 4650 İdüp ihvânınuñ gönlini vîrân / 'Îtâbı bâbın açdı **Mâh-ı Ken'ân**
 4707 **Meh-i Ken'ânı** derd-i hasret aldı / Yürekler yakıcı âhı çoğaldı
 4713 **Meh-i Ken'ân** idüp şevkın ziyâde / Nîkâbı ucını kıldı güşâde
 4717 Kõşıldılar bir ulu kârbâna / **Meh-i Ken'âna** oldılar revâne
 4728 Girü efgân ü feryâd eylediler / **Meh-i Ken'âna** ağlaşup didiler
 4771 Yakınlarda buluşdur akrabâmı / **Meh-i Ken'ânımı** şems-i dıhâmı
 4827 Düşü gerçekliğini itdi işbât / **Meh-i Ken'âna** geldi haylî hâlât
 4851 Çıkardı gönlegini **Mâh-ı Ken'ân** / Birine virdi ihvânınuñ ol ân
 4992 Bu dünyâda ne günüñe tûrursın / **Meh-i Ken'ânım** kanda görürsün
 5050 Ki gitdi **Mâh-ı Ken'ânıñ** bakâya / Seni uğratdı biñ dürlü belâya
 E20 Kõdî tenhâ anı 'aql ü dil ü cân / **Meh-i Ken'âna** uydı gitdi ol ân

maḥābā [3] bir kimseye meyl ve teveccüh edip müsaade ve nusret eyleme. <LR,

KÂMÛS> “Muhaba” şeklinde olması gerekir.

- 2347 Öñinde itdi Yûsuf başını pîç / Aña meyl ü **mehābā** itmedi hîç
 2909 Didi oğlına şevk ile hemānā / Cihāna eyleme meyl ü **mahābā**
 5127 Açılmaz söylemez nādāna aşlā / 'Avāma eylemez meyl ü **mahābā**

maḥabbet [93] sevme, sevgi, aşk, alaka. [tas.] Allah'ın kulunu, kulun Allah'ı veli ve dost

edinmesi. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, TTS>

- 13 Derây-ı nâleden gönlüm uyan sun / **Maḥabbet** şem' i cân bezminde yansun
 175 **Maḥabbet** olur ise dest-gîrûñ / Yesîr olur senüñ emr-i 'asîrûñ
 332 Tezelzül kıldı çünkim bād-ı rahmet / Hurûşa geldi deryâ-yı **maḥabbet**
 344 Görinen dîde-i insân 'acebdür / **Maḥabbet** çâşnîsine sebebdür
 346 **Maḥabbet** puhte eyler merd-i hāmı / Bu rāya nāzır olmaz 'ayn-ı 'âmî
 362 **Maḥabbet** tîğ-i kayd-ı māsivādur / **Maḥabbet** âteş-i kaşr-ı riyādur
 740 Mürebbî olmasa 'uşşāka fûrkat / Kemāle iremez mihr ü **maḥabbet**

- 1091 **Maḥabbet** ırmağı akmaz yabana / Zārardur şāhrāh-ı sālīkāne
- 1101 Bu ifrāt-ı **maḥabbet** oldu mihnet / İrişdi farkına sevdā-yı fūrkat
- 1342 Cān atdı âfitāb ol āba düşdi / **Maḥabbet** âteşi ile tutuşdı
- 1424 Gel ey keşşāf-ı esrār-ı **maḥabbet** / Gel ey vaşşāf-ı aḥbār-ı ḥaḳīkat
- 1425 **Maḥabbet** mürşid olur ‘āşīkāna / Cenāḥ-ı ma‘nevīdir murğ-ı cāna
- 1426 Vücūdun keşt-i deryā-yı hayret / Ḥalāş itmez seni illā **maḥabbet**
- 1431 **Maḥabbet** ehl-i ḥāle dād-ı Ḥaḳdur / Ġidā-yı rūḥdur gözdür kulaḳdur
- 1433 Her âdemde **maḥabbet** zāhir olmaz / Velāyet her kişide şadır olmaz
- 1437 Benefşe ‘āşık u gül zāt-ı ma‘şūk / **Maḥabbetden** degüldür ḥālī maḥlūk
- 1439 **Maḥabbet** ‘āşık itmez müsevveş / Gülistān olur İbrāhime âteş
- 1441 **Maḥabbet** âteşini eyle pîşe / Zer-i ḥālīş ider ḳalbi hemîşe
- 1442 **Maḥabbet** bülbüli her şāḥa ḳonmaz / Gümüş toprağı her yirde bulunmaz
- 1459 Riyāzet bî-riyā olmaḳ gerekdür / **Maḥabbet** pîşvā olmaḳ gerekdür
- 1522 **Maḥabbetden** vücūdı levḫi sâde / Daḫi meyl itmemiş zevḳ-ı murāda
- 1525 Cemālī bedri bulmamış kemālī / **Maḥabbet** gevherinden gūşı ḥālī
- 1538 Düşinde bir ‘aceb sevdāya düşdi / **Maḥabbet** âteşi ile tutuşdı
- 1569 **Maḥabbet** müşterisi gönlin aldı / Ġam-ı zülfiyle cāmı kılca ḳaldı
- 1593 **Maḥabbet** ide yārına sirāyet / Naşīb ola bu devlet bu sa‘âdet
- 1654 **Maḥabbet** oḳınuñ olmaz nişānı / Toḳınur zaḥmı görünmez kemānı
- 1681 **Maḥabbet** gülleri âdemde farzā / Melāmet âbı ile olur iḫyā
- 1729 Esîr-i ‘ışḳa kār itmez naşīḥat / Görür gözi olur cām-ı **maḥabbet**
- 1753 Ne ḥāletdür bu ḥālet Allāh Allāh / Olur mihr ü **maḥabbet** mürşid-i rāh
- 1798 Ḳaşunı ḳıldı ḳullāb-ı **maḥabbet** / Cebīnün mähını bir levḫ-i ḥikmet
- 1857 **Maḥabbet** bāḡınuñ serv-i bülendi / Bu ḳayd u bendi ḡāyetde begendi
- 1862 Ḥabībün şīve vü nāz u edāsı / **Maḥabbet** nārınuñ olur şabāsı
- 1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ü **maḥabbet** / Bulur gün gibi tedric ile rif‘at
- 1865 **Maḥabbet** âteşi germ olsa dāyım / Dil-i ma‘şūk olur nerm ü mülāyım
- 1868 ‘Ayāndur rāyegānī vuşlat olmaz / **Maḥabbet** raḥmeti bî-zaḥmet olmaz
- 1969 **Maḥabbet** çihresi zātında peydā / Yüzinde şefḳat āşārı hüveydā
- 2013 Zeliḥānuñ vücūdunda **maḥabbet** / Mürebbī oldı virdi ḥaylī ḥālet
- 2255 Olur nār-ı **maḥabbet** ‘āşīka nūr / Yüri Tūr-ı vücūdı âteşe ur
- 2305 **Maḥabbetden** anuñ kim miḥneti yok / Ḥayıflar bir ḳarınca ḡayreti yok
- 2316 Ruḥ-ı rengini bir cām-ı **maḥabbet** / Ki eyler ḥānumān-ı ‘aḳlı ḡāret
- 2326 Tecellī eyledi nūr-ı **maḥabbet** / Vücūd āyīnesine virdi şüret

- 2395 Vişāl-i yāra şıgmaṣ rāy u tedbīr / **Maḥabbet** encüminüñdür bu te'şīr
- 2409 Görenüñ görmeyenüñ 'aqlı şaşmış / **Maḥabbet** bahri taşmış başdan aşmış
- 2437 Anuñ üstine düşdi şems-i devlet / Getürdi anı kullāb-ı **maḥabbet**
- 2452 Ma'āza'llāh irince rüz-ı fūrkat / Gözini dörd ider derd-i **maḥabbet**
- 2638 Dönüp çarḥ-ı **maḥabbetde** hilāle / Tūrurdu muntaẓır 'īd-i vişāle
- 2692 Zeliḥādan **maḥabbet** sezdi fi'l-hāl / Du'āya kıldı bir vech ile ihmāl
- 2717 **Maḥabbet** 'āleminde kalmaz aḡyār / Gül-i bī-hār olur gūyā ki dildār
- 2767 Ḥarīdārına olmaz iltiyāmı / **Maḥabbet** semtine düşmez kelāmı
- 2986 Cihānı tıtmadın nār-ı melāmet / Söyündür itme da'vā-yı **maḥabbet**
- 2993 Günāh ise eger mihr ü **maḥabbet** / Senüñdür ol günāh ey māh-ṭal'at
- 3040 Girü ol derdmendi kıldı nālān / Girü nāy-ı **maḥabbet** itdi efḡān
- 3078 Kemān ebrūları ḡamdan yaşıldı / **Maḥabbet** küştḡirine başıldı
- 3090 Qanı 'ār u qanı nāmūs u ḡayret / Yıkıldı ḡāne-i 'ırz u **maḥabbet**
- 3124 Ayaḡın öpmek evvel pāyesidür / **Maḥabbet** pīrinüñ pīrāyesidür
- 3243 **Maḥabbet** her kaçan bulsa nihāyet / İki başdan olur eşk-i melāmet
- 3323 Olup zerrīn-ḡadeḥ mest-i **maḥabbet** / Başın ḡaldurmaḡa bulmazdı ḡudret
- 3424 **Maḥabbet** murḡı ey şāh-ı zemāne / Ne var eylerse bizde āşiyāne
- 3516 Saña nār-ı **maḥabbet** el uzatdı / Elüñ aldı ricāl-i ḡayba ḡatdı
- 3526 Didi pervāneye ey 'ışḡ mesti / **Maḥabbet** bezminüñ āteş-peresti
- 3613 Zuhūr itdi mişāl-i bād-ı raḡmet / Tālazlandı girü baḡr-i **maḥabbet**
- 3683 **Maḥabbet** āfitābı *zādeha'llāh* / Tōlınmaz 'ālem-i rūḡumdan ey māh
- 3782 **Maḥabbet** bād-ı āhı ḡāşıl eyler / Nihāl-i ḡadd-i yārı māyil eyler
- 3835 **Maḥabbet** ıssı ḡōñölden mi ḡeçdüñ / Ḥicāb itdüḡüñ ādemden mi ḡaçduñ
- 3910 **Maḥabbet** ḡātemini ḡizler iller / Tıyar bulur ḡıḡarur ehl-i diller
- 3912 **Maḥabbet** zūr-ı bāzū ile olmaz / Güc ile zaḡm-ı tīr-i yār oñulmaz
- 3923 Virüp her birisine bir bıçaḡı / **Maḥabbet** cānibinden itdi lāḡı
- 3954 **Maḥabbet** bādesine oldı sākī / Ki bī-hūş itdi her ehl-i mezākı
- 3961 **Maḥabbet** oldı anda nār-ı sūzān / 'Alevler 'aynıdır ol dem aḡan ḡan
- 3979 **Maḥabbet** cümlesini kıldı hemvār / Arada söylenen söz ḡışsa-i yār
- 3997 **Maḥabbet** şöyle mest itdi ki anı / Ne cānın fehmi iderdi ne cihānı
- 4141 Belini bükdi anuñ bār-ı fūrkat / Belī böyle olur kār-ı **maḥabbet**
- 4405 Benān-ı dest-i cevre döndi neyler / **Maḥabbet** ehl-i derdi böyle eyler
- 4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü nāḡāh / Beni peyk-i **maḥabbet** eylerdi āḡāh
- 4540 Nikāḡından olup zevḡ u şafāsı / Aña düşdi **maḥabbet** in'ikāsı

- 4551 **Maḥabbet** Nîlî taşdı tâ ser-ü-pâ / Görindi mâcerâ-yı *isteve* 'l-mâ
 4554 Cihânda ber-ḳarâr olaydı fūrḳat / Ne ma' şūḳ olur idi ne **maḥabbet**
 4566 **Maḥabbet** tâlîbî maṭlûb idermiş / Muḥibbî gâh olur maḥbûb idermiş
 4850 Çü Yûsuf itdi izhâr-ı **maḥabbet** / Bu mihr ile açıldı verd-i vuşlat
 4959 **Maḥabbet** gibi maḥbûbûl-ḳulûb ol / Libâsuñ gibi settârül-‘ uyûb ol
 E25 Ḳızıl gül gibidür nâr-ı **maḥabbet** / Ter ü tâze ider bârân-ı vuşlat

maḥabbet ehli [5] âşık, seven.

- 1756 **Maḥabbet ehli** farzâ sevse mâhı / Kemend olur çeker âh-ı siyâhı
 1942 **Maḥabbet ehlini** ağlatma her gâh / Esirge yıldızı düşküni ey mâh
 2128 **Maḥabbet ehli** gibi bûlbûl-i zâr / Gülistâna baḳup oḳurdı eş'âr
 3316 **Maḥabbet ehline** beñzerdi ol bâḡ / Ki oldı her çiçek cisminde bir dâḡ
 4088 **Maḥabbet ehli** beñzer ol hilâle / İrer nokşân ile âḥir kemâle

maḥabbet etmek/eylemek [5] sevmek, sevgi göstermek. <KANARİ>

- 396 Atası 'İşe **itmişdi maḥabbet** / Maḥabbetden araya düşdi nisbet
 2016 **Maḥabbet eyledi** dervîş-meşreb / İşi zühd ü şalâḥ idi müretteb
 2715 **Maḥabbet itmez** ihvânına ol yâr / Anuñ Ya'ḳubdan ḡayrı kimi var
 3251 Baña evvel **maḥabbet itdi** inâs / Ğam u derdümle öldi gitdi İnâs
 3915 Girerdük gönline imânı gibi / **Maḥabbet eyler** idi cânı gibi

maḥabbetlü [1] sevgi dolu, dostane, şefkatli, latif. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ,

KUBBEALTİ>

- 2247 Ne maḳşûd eylese maḳbûl olurdı / **Maḥabbetlü** sözine ḳul olurdı

maḥabbet-nâme [3] dostane mektup, aşk ve sevdaya dair mektup, aşk mektubu. <KT,

KO, LN, KANARİ>

- 2048 **Maḥabbet-nâmesini** gördi bildi / Cevâbın yazmaḡa tedbîr ḳıldı
 3344 **Maḥabbet-nâmesin** itdi çemen fâş / Şecerler egdi istiḥrâcına baş
 4144 İrişdi ḥâme-veş başına sevdâ / **Maḥabbet nâmesin** ḳıldı hüveydâ
maḥal [4]

1. yer, mekân, makam. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 2871 Ḥiṭâb-ı 'izzet irişdi ezelde / Diyâr-ı Ka'bede bir ḥoş **maḥalde**
 4860 Ḳamîşi ḳan ile ilten ezelde / İletdi bu ḳamîşi ol **maḥalde**

2. layık ve vacip olan, yerinde, uygun, münasip. <LR, KUBBEALTİ>

- 3638 Beni ḳıl lâyıḳ-ı i'zâz u ikrâm / **Maḥalline** gerekdür luṭf u in'âm

maḥaldür [1] uygundur, layıktır, yerindedir, müstahaktır. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2712 Ölen ardınca ölmüş yok meşeldür / Zārāfet idelüm gāyet **maḥaldür**
maḥāsin [1] güzellikler, “ḥüsn”ün çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 270 Yüzi nūr u **maḥāsin** nūr-ı meşhūr / Zihî ‘izzet zihî *nūrun* ‘alā-nūr
mā-hāzā beşer [1] “Bu insanoğlu değil.” Hz. Yusuf’un güzelliğine hayran olan hanımlar tarafından söylenmiştir. Zeliha, Yusuf Peygamber’e âşık olmuştur. Bu durum kadınlar arasında konuşulmaktadır. Bunun üzerine Zeliha onları yemeğe çağırır, ellerine bıçak verir ve önlerine meyve kor. Onlar meyveyi soyarken Hz. Yusuf karşılarna çıkar. Kadınlar Yusuf’u görünce ellerini keserler ve şöyle derler: “Allah için haşa bu insan değildir; bu ancak güzel bir melektir. dediler.” (Yûsuf/31). <İKS>
- 3974 Felekler kubbesi taldı mu‘ayyen / Şadā-yı kavlı-i **mā-hāzā beşer** den
maḥbûb [20] sevilen, sevilmiş, sevgili, güzel. <KT, LN, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- 322 Görinen Nîl beñzer āsumāna / Giren **maḥbûblar** şems-i cihāna
- 447 Zuhûra geldi nūr-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / Cihān maṭlûbı bir **maḥbûb**-ı merğûb
- 648 Bahār oldı şitā eyyāmı geçdi / Niķābını çemen **maḥbûbı** açdı
- 1378 Kıyāmet kāmety mevwûn u merğûb / Terāzûdan iner mümtāz-ı **maḥbûb**
- 2219 Yinür **maḥbûba** dönmiş idi ḥalvā / Kopardı iştihāsına taķāzā
- 2517 Şalınup gelse ol gül yüzlü **maḥbûb** / Yolında saçını eylerdi cārûb
- 2572 Bir oğlı var idi gāyetde **maḥbûb** / Hıṣālî kendü gibi ḥûbdan ḥûb
- 2771 Ne deñlü serd ise **maḥbûb**-ı zālîm / Şarāb-ı nāb ile olur mülāyim
- 2860 Cihān içre budur āyîn ü üslûb / Olur ‘ışk ehli mıknaṭîs-i **maḥbûb**
- 3906 Zuhûra gelse bir **maḥbûb**-ı merğûb / Kesilmez olduğı yirlerde āşûb
- 4072 Bu vuşlatdur cihānda vuşlat-ı ḥûb / Ki kâdir olmaya hicrāna **maḥbûb**
- 4292 Mübārek adı Yûsuf kendü **maḥbûb** / Kemāl-i fażl ile merğûb u maṭlûb
- 4413 Mişāl-i çeşm-i tîr-endāz-ı **maḥbûb** / Karası ḥûb u ağı daḥi merğûb
- 4566 Maḥabbet tālibi maṭlûb idermiş / Muḥibbi gāh olur **maḥbûb** idermiş
- 4624 Uzanur tırmayup hicrān-ı Ya‘kûb / Mişāl-i kāmety-i **maḥbûb**-ı merğûb
- 5129 İki mışra‘ la ebyāt ey suḥanver / Kara kaşlu birer **maḥbûba** beñzer
maḥbûb-ı ‘ālem [1] bütün dünyanın sevgilisi.
- 1007 Bir oğlum var idi **maḥbûb**-ı ‘ālem / Naẓîrin görmedi evlād-ı Âdem
maḥbûb-ı Hāķ [1] Allah’ın sevgilisi; Hz. Muhammed.
- 138 Zihî **maḥbûb**-ı Hāķ maṭlûb-ı kevneyn / Ki oldı ‘ālemeyne kıurretü’l-‘ayn
maḥbûbü’l-kulûb [2] gönüllerin sevgilisi.
- 4959 Maḥabbet gibi **maḥbûbü’l-kulûb** ol / Libāsuñ gibi settārül-‘uyûb ol

- 5133 O kim şadr-ı sa‘ âdet lâyıkıdır / Bu **maḥbûbû’l-kulûbuñ** ‘âşıkıdır
maḥbûs [5] hapsolunmuş, alikonulmuş, bir yere kapatılmış. <KT, KO, LN, KANARI>
- 4046 İdeler ba‘ dehu zindānda **maḥbûs** / Ola bu ḥāl ile manzûr u maḥsûs
- 4252 İki sultân kulu var idi **maḥbûs** / Meh-i Ken‘ âna olmuşlardı me’nûs
- 4349 ‘Azîzûñ zulm ile cevr ü tebâhı / Çü **maḥbûs** itdi yâr-ı bî-günâhı
- 4789 Baña oğlumı gönder kılma **maḥbûs** / Nebî neslinden olmaz düzd-i menḥûs
- maḥbûs kalmak** [1] kapalı kalmak, bulunduğu yerden dışarıya çıkamamak, hapsolmak.
 <KUBBEALTI>
- 4100 Güzeller şâhı Yûsuf **kaldı maḥbûs** / Vişâli zevkına olmuşdı men’ûs
maḥcûb [4] utanan, utanmış, utangaç; edepli, hayalı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 3061 Zeliḥânûñ öñinde âl-i Ya‘ kûb / Tıururdu tâze ğonca gibi **maḥcûb**
- 3879 Yürür her karnapâ ma‘ yûb u **maḥcûb** / Zen-i mekrûh ider mekr ile mağlûb
- maḥcûb kalmak** [2] utanmış olmak. <ÖTS>
- 872 Şakın şıfr-ı vücûdı kılma maḥsûb / Yûri yoklukda var ol **kalma maḥcûb**
- 966 Bu sözler itdi evlâdını mağlûb / Öñinde **kaldılar** maḥzûn u **maḥcûb**
maḥdûme [1] oğul, evlat. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 3022 Eyâ **maḥdûme**-i sultân-ı a‘ zâm / Diyâr-ı Şamda bundan muḥaddem
maḥfûz [2] saklanmış, korunmuş, gözetilmiş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 1809 İderseñ maḥremüm olmağı melḥûz / Lebûñi il dilinden eyle **maḥfûz**
- Aşağıdaki tanıkta “Allah tarafından takdir olunan şeylerin ezelde yazılı bulunduğu levha” anlamındaki “Levh-i Maḥfûz” tamlaması kullanılmıştır (bk. Levh-i Maḥfûz).
- 1392 Yaraşmış inmiş ebrûsına destâr / Cebînin Levh-i **Maḥfûz** itmiş ol yâr
mâhiyyet [2] bir şeyin aslı, hakikati, içyüzü, temel özellik. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>
- 2026 Anuñ her ‘âdeti memdûḥ-ı yârân / Anuñ **mâhiyyeti** bî-‘ayb u noḳşân
- Aşağıdaki tanıkta kelime tevriyeli olarak kullanılmıştır. Kelime hem “hakikat, esas, asıl” anlamında hem de “mâhınûñ mâhiyyeti” tamlaması ile “mahlığı, aylığı, nasıl bir ay olduğu” anlamında kullanılmıştır. <AÇDŞS>
- 3276 Hilâl ebrûlarının ḥâletini / Cemâli mâhınûñ **mâhiyyetini**
mâhî [4] balık. [tas.] Marifet ummanına batmış olan kâmil arif. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞS>
- 1351 Görüp **mâhîler** ol bedr-i tamâmı / Çağırdı *es-şalât u ve’s-selâm* ı

- 1992 Deñizlerde olan **māhī** mişālī / Bu günden hāle tebdīl eyle kālī
- 2776 O gice bezme ‘azm itdi Zeliḥā / Kebāb-ı murğ u **māhī** oldı peydā
- 3132 Gönül oldı o **māhīnūñ** mişālī / Deñizlerde arar āb-ı zülālī
- māhir** [5] elinden gelir, becerikli, üstat, usta, maharetli. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANAR/>
- 2320 Sözi cān-baḥş idi her fende **māhir** / Dökerdi ḥoḳḳa-i la‘li cevāhir
- 2834 Muḥaṣṣal şan‘atında oldı **māhir** / Diyār-ı Ğini ḳodı gitdi āḥir
- 4095 Gerek ‘āşık ola her fende **māhir** / Olur el-ḳışşa tedbirinde ḳāşır
- 4666 Cemī‘-i fende **māhirdür** o ferzend / Olupdur ‘āḳil u dānā vü ḥörsend
- 4668 Babasıyle ḳalan ferzend-i **māhir** / Ḳarındaşı idi ana ata bir
- māhiyān** [1] balıklar, “māhī”nin çoğulu. <KO, OTAL, KUBBEALT/>
- 4607 Mişāl-i **māhiyān**-ı baḥr-i ‘ālem / Biri birin yimeḳ umardı ādem
- maḥkūm** [1] hüküm altına alınmış, birinin hükmü altında bulunan; bir mahkemece hüküm giymiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>
- 4843 Dem olur kim döner bu devr-i dāyim / İder **maḥkūmuñı** kendüñe ḥākim
- maḥlūḳ** [6] halk olunmuş, yaratılmış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>
- 200 Güşāde-ḳalb ü mesrūr u feraḥnāk / Tururdu muntazır **maḥlūḳ**-ı eflāk
- 1437 Benefşe ‘āşık u gül zāt-ı ma‘şūḳ / Maḥabbetden degüldür ḥālī **maḥlūḳ**
- 2373 Cemālīdür viren **maḥlūḳa** ḥālāt / Olur her biri bir vech ile mir‘āt
- 2383 Zihī zen kim olup merdāne kārı / Ḳodı **maḥlūḳı** sevdi Kırdigārı
- 2448 Olur vuşlatda ‘āşık ‘ayn-ı ma‘şūḳ / Tedārik idemez bu rāyı **maḥlūḳ**
- 3460 Nice Ḥallāk olur **maḥlūḳ**-ı ‘ālem / Nice Rezzāk olur maşnū‘-ı ādem
- māh-pāre** [3] ay parçası, ay gibi güzel yüzlü. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>
- 1847 Dirīḡā n’eyleyem ben bī-sitāre / Ne siḥre uğramış bu **māh-pāre**
- 2522 Uyurdu zevḳ ile ol **māh-pāre** / Bu göz yummazdı mānend-i sitāre
- 3478 Cemāl-i Yūsufa ḳıldı neẓāre / Laṭīfeyle didi ol **māh-pāre**
- māh-peyker** [1] yüzü ay gibi güzel, ay çehreli, nurlu, parlak. <KO, CŪDÎ, OTAL/>
- 2019 Geleydi yanına bir **māh-peyker** / Şaçardı başına encüm gibi zer
- maḥrem** [5] teklifsiz, birinin sırlarına ve özel durumlarına vâkıf, aşına, içli dışlı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL/>
- 1809 İderseñ **maḥremüm** olmağı melḥūz / Lebūñi il dilinden eyle maḥfūz
- 3377 Eli altında oluñ hemḫü ḥātem / İdüñ kendüñüzi kendüye **maḥrem**
- 4180 Ne ‘ālemdesin ey ḥurşīd-i ‘ālem / Saña ben var iken kim oldı **maḥrem**

- 4244 Hidāyet olsa yüz virse sitāre / Cevāhir **maḥrem** olur gūş-ı yāra
- 4925 Enīs ü **maḥrem** idi birbirine / Celīs ü hem-dem idi birbirine
māh-rū [3] ay yüzlü, yüzü ay gibi olan güzel. <KO, CŪDÎ, OTAL>
- 320 Kuşanur gök fuṭāsın **māh-rūlar** / Tutılır şanki nişf-ı mihr-i enver
- 327 Kara kullarla yürür **māh-rūlar** / Şeb ile nitekim rûz-ı münevver
- 3510 Beni bir **māh-rū** yandurdu yakdı / Dür-i eşküm gibi gözden bıraktı
māh-ruḥsār [3] yüzü ay gibi parlak ve güzel olan. <KUBBEALTI>
- 729 Yönelmişken yola ol **māh-ruḥsār** / Felek-veş döndürürdi anı tekrār
- 3093 Bu resme niçe ay ol **māh-ruḥsār** / İderdi kendü kendi ile güftār
- 3933 Temennā eylerüz ey **māh-ruḥsār** / Bu gün yüz nāz ile ‘arz ide dīdār
maḥrūm [8] nasipsiz, bedbaht kalmış; istediğini elde edemeyen, eli boş kalan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>
- 3475 Orada kalb-i **maḥrūm** oldu merḥūm / Hezār esrār-ı mektūm oldu ma‘lūm
- 3489 Zeliḥā döndi gitdi zār u **maḥrūm** / Cevārī kışşasın idindi ma‘lūm
- 4612 Ğalāl ü ni‘meti kılmazdı mektūm / Kapısına gelen gitmezdi **maḥrūm**
maḥrūm etmek/kılma [3] birinin istediği şeyi vermemek veya istediğinin elde etmesine engel olmak, yoksun bırakmak. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 232 Bu Yaḥyā bendeñi ey Ḥayy u Kayyūm / Vişālūñ ‘āleminden **kılma maḥrūm**
- 3118 Ḥarīş olmak **ider** insānı **maḥrūm** / Tehevvr gibi olmaz kār-ı mezmūm
- 3183 Ümīdi kapusından **kılma maḥrūm** / Nesi var kim saña olmaya ma‘lūm
- 3725 Budur korḡum ki fūrkat ola zāhir / Seni **maḥrūm ide** bu hırşuñ āḡir
- 3828 Zeliḡānuñ perīşān oldu cānı / Kemāl-i hırşı **maḥrūm itdi** anı
maḥrūsa [2] korunan büyük şehir. “Korunmuş belde” anlamına gelen “belde-i maḥrūse”nin kısaltılmışıdır. <KT, OTAL, KUBBEALTI, KANARİ>
- 1984 Benem **maḥrūsa**-i Mışruñ ‘azizi / Şerīfi a‘lemi ehl-i temizi
- 4638 Varup **maḥrūsa**-i Mışra bu cumḡur / Alurlar cümle ‘arz-ı ḡāle destūr
maḥsūb [2] sayılmış, hesaplanmış, hesaba geçirilmiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 42 Zā‘īf ü bī-vücūdı kılma maḡzūb / Vücūdı olmayan olur mu **maḥsūb**
- 872 Şaḡın şıfr-ı vücūdı kılma **maḥsūb** / Yürü yoḡlukda var ol ḡalma maḡcūb
maḥşūn [1] kuvvetlendirilmiş, istihkâmlı, sağlam, dayanıklı hāle getirilmiş. <LR, OTAL, KUBBEALTI>
- 1519 Vişāli Ka‘besi **maḥşūn** u mestūr / Müsellem her cihāti cümle ma‘mūr
maḥsūs [] hissolunan, anlaşılan, aşikār, belli, meydanda. <KT, LN, OTAL>

maḥsūs olmak [2] duyulmak, hissedilmek. <KUBBEALT>

1626 Olur her tende nūr-ı ‘ışık **maḥsūs** / Hicāb olmaz ziyā-yı şem‘e fānūs

4046 İdeler ba‘ dehu zindānda maḥbūs / Ola bu ḥāl ile manzūr u **maḥsūs**

maḥşūş [1] birine ayrılmış olan, birine tahsis edilmiş, hususi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2662 Baña **maḥşūş** kıldı ‘izzetini / Benümle eyler oldu şoḥbetini

maḥşer [3] toplanacak yer, insanların kıyamet günü toplanacağı yer, bütün canlı varlıkların ölümden sonra Allah’ın emriyle dirilip toplanacakları yer. Bir rivayete göre maḥşer yeri Şam civarında olacakmış. Kıyametten sonra dünya yayılacak ve düzlük hâlinde büyüyecekmiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ>

20 Şu dem kim kurula **maḥşerde** mizân / Bi-ḥaḳḳ-ı ḥüsn-i Yūsuf eyle iḥsân

4471 Şadā-yı ḥayl ü serhengān-ı şāhî / Mekān-ı **maḥşere** döndürdi rāhı

Aşağıdaki tanıktaki “rüz-ı maḥşer” ifadesi “kıyamet günü” anlamındadır (bk. rüz-ı maḥşer).

2478 Unutma rüz-ı **maḥşerde** faḳîri / Olasın bu faḳîrūn dest-gîri

māh-ṭal‘at [1] yüzü ay gibi güzel olan, ay yüzlü. <KANARI, ÖTS>

2993 Günāh ise eger mihr ü maḥabbet / Senüñdür ol günāh ey **māh-ṭal‘at**

ma‘hūd [1] bilinen, malum olan. <KT, KO, OTAL, KANARI>

2046 Eger bu iltimās olursa **ma‘hūd** / Ümîd oldur ki bizden ola ḥoşnud

mā-hüve’l-maḥşūd [4] talep olunan, maksat sadece odur. “Mā-hüve” ifadesi “o şey, ... olan şey” anlamına gelir. <KANARI, KANAR3, STEINGASS>

94 Vücûdî **mā-hüve’l-maḥşūd** u Ma‘būd / Ki cûdiyle vücûda geldi mevcûd

214 Hüveydā oldu dilde na‘ra-i Hû / Yürüdi **mā-hüve’l-maḥşūd** a toḡru

360 Gelür şabr acısı cânına ṭatlu / Dilinde **mā-hüve’l-maḥşūd** olur Hû

4590 Vücûdî maḥzar-ı dîdār oldu / Ne imiş **mā-hüve’l-maḥşūd** ı bildi

maḥv [] yok etme, ortadan kaldırma. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>

maḥv olmak [1] yok olmak, ortadan kalkmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

1388 İlāhî bu ne ḥikmetdür ne ḥikmet / Yüzi nûriyle **maḥv olmaz** bu zulmet

māh-veş [1] yüzü aya benzeyen, ay gibi güzel kadın. <KUBBEALT>

294 Geh itdüm gün gibi maşriḳda seyrān / Geh oldum **māh-veş** maḡribde miḥmān

maḥzar [2] huzur yeri, bir büyük zatın önü, huzur. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

3394 Ferāmūş itdiler ḳayd-ı cihānı / Ḳodılar **maḥzarında** ṣayd-ı cânı

4941 Vaşıyyet ḳılmaḡa oḡullarına / Çāḡırdı ‘izzet ile **maḥzarına**

maḥzen [] içinde eşya vs. saklanacak yer, yer altı, bodrum. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

maḥzen-i esrār/maḥzenü'l-esrār [2] sırlar mahzeni. Aynı zamanda meşhur İran şairi Nizâmî'nin eserinin adıdır. Onay, şairlerimizin bu ifadeyle esrar mahzenini veya kabağını kastettiklerini ifade etmiştir. <KANARI, AÇDŞS>

- 266 Zebânı tercemân-ı râz-ı hikmet / Dehânı **maḥzen-i esrâr**-ı vahdet
- 622 Dehânı **maḥzenü'l-esrâr** oldu / Cemâli maṭla'ü'l-envâr oldu
maḥzûn [29] tasalı, kaygılı, hüznü. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 520 Anı gökde ararken yirde buldı / Dil-i **maḥzûnına** eglence aldı
- 917 Ata'nı incidüp **maḥzûn** düşürme / Sefâhetdür yele karşı tükürme
- 966 Bu sözler itdi evlâdını mağlûb / Öñinde kaldılar **maḥzûn** u maḥcûb
- 1937 Hâzîn olanı kılma daḥi **maḥzûn** / Zebûn olanuñ itme baḡrını hûn
- 2130 Benefşe bağda mânend-i Mecnûn / Ğam-ı Leylâ ile tûrurdu **maḥzûn**
- 2172 Mişâl-i 'âşık **maḥzûn** u bî-bâk / Kâpular yaqasını eyledi çâk
- 2302 'Acebdür 'âşık-ı **maḥzûn** u ğamnâk / Olur da'vâ-yı 'ışk itmekde bî-bâk
- 2468 Şeherden gün gibi lertzân u giryân / 'Azîze vardı **maḥzûn** u peşimân
- 2604 Kerem eyle şabâhın gel burada / Dil-i **maḥzûnumı** eyle güşâde
- 2791 Açar gönül karasın câm-ı gülgün / Bu surḥ ile yazılır cân-ı **maḥzûn**
- 2830 Diyâr-ı Çine çıktı 'âşık-ı pâk / Dil-i **maḥzûnı** şınmış sînesi çâk
- 2848 Tûrur taşvîr-i 'âşık anda **maḥzûn** / Birisi Leylî olmuş biri Mecnûn
- 3175 Eyâ şimşâd-ı bâğ-ı devlet-âbâd / Dil-i **maḥzûnın** eyle hurrem ü şâd
- 3180 Vefâ eyler dil-i **maḥzûnı** mesrûr / Kârânu evde hõşdur şu'le-i nûr
- 3219 Cihân ğam-hânesinde kaldı **maḥzûn** / Kâralar geydi oldu kâra maḡbûn
- 3252 Firâkum eyledi **maḥzûn** u şeydâ / Bükâdan 'ayn-ı Ya'kûb oldu a'mâ
- 3547 Yabana söylemekden hemçü mecnûn / Yorılmaz 'âşık-ı bîmâr u **maḥzûn**
- 3745 Temennâ-yı dil-i **maḥzûn**-ı 'uşşâk / Tesellâ-yı vücûd-ı cân-ı müştâk
- 4047 Yapılsun illerüñ bâb-ı dehânı / Ne ben **maḥzûnı** añsunlar ne anı
- 4226 Gezerdi bî-mecâl ü zâr u **maḥzûn** / Yazardı Yûsuf adın eşk-i gülgün
- 4544 Nişâr itdi yolma mâl-ı Kârûn / Sevindi gönli şâd oldu o **maḥzûn**
- 4556 Çerâğ-efrûz-ı 'ışk u ferd-i bî-çün / Kõmaz bir derdmendi şöyle **maḥzûn**
- 4659 Atamız bir yaña giryân u **maḥzûn** / Oğul derdi idüpdür baḡrını hûn
- 4725 Getürdi bunları **maḥzûn** u giryân / Dil-i şeydâların kıldı perîşân
- 4736 Tûtup bir kardaşın bu ehl-i 'işyân / Kuyıya atdılar **maḥzûn** u giryân
- maḥzûn etmek [1]** hüznlendirmek. <KANARI>
- 1914 İderler 'aklı yâr olanı **maḥzûn** / Şanur halkuñ sefîhi anı mecnûn

maḥzûn olmak [3] hüzünlenmek. <KANARI>

898 Dil-i Ya' kûb **olup** gâyetde **maḥzûn** / ' Ayân itdi gözinden eşk-i gülgün

2532 Mişâl-i lâle her bir çeşmi pür-ḥûn / O ḥurşide bakup **olurdu maḥzûn**

2744 Bu mâtemden ki **maḥzûn oldu** Yûsuf / Elin öpdî Zelîhâ bî-tekellûf

maḥzûnluḡ [1] mahzun olma durumu, üzüntülü ve kederli olma, mahzuniyet.

<KUBBEALTI, ÖTS>

4774 Gözüm yaşı gibi düşkünlüğüm var / Taraldı ḥâtırum **maḥzûnluḡum** var

mā'î [] su renginde, mavi, gök. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

mā'î libās [2] mavi elbise.

321 Çıkar dilberlerüñ aṭlas kabâsı / Geyerler âbdan **mā'î libâsı**

467 Çıkardı gök yüzi **mā'î libâsın** / Yirine geydi 'abbâsî 'abâsın

ma'ıyyet [2] birlik, beraberlik, birlikte bulunma; bir amirin emri altında ve refakatinde

bulunan heyet. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

3246 Ğam u şādide kesb eyler **ma'ıyyet** / Bunun ḥüzni virür aña melâlet

4927 **Ma'ıyyetle** varurlardı namâza / Ḥaḳîḳatle ṭururlardı niyâza

maḳâl [2] söz, kelam, lakırdı. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2208 Olurdu bir yana baḡs-i mevâlî / Göke ırgürdiler şavt-ı **maḳâlî**

4034 Hemîşe kendüñe aç ḳutlu fâli / Dime her nâ-pesendide **maḳâlî**

maḳâm [21]

1. durulan yer, mekân, mahal, yer. [tas.] salikin gösterdiği faaliyetle ulaştığı, sıkıntılara katlanarak azimli bir şekilde gerçekleştirdiği merhale, kulun riyazet ve mücahede ile ulaştığı derece. Salikin makamı bu suretle ulaştığı ve ikamet ettiği yerdir. Makam iradeyle çalışarak kazanılır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

44 'İbâdetde elif-veş müstaḳîm it / Şalâḥiyyet **maḳâmında** muḳîm it

855 **Maḳâmuñ** evliyâdan oldu evlâ / Tevekkal inne ba'de'l-'usri yûsrâ

1404 Ṭolaşurlardı dilberler **maḳâmın** / Melekler nitekim Ka'be ḥarâmın

1534 Mekân-ı rif'atüñ bâlâ-nişîni / **Maḳâm**-ı 'izz-i nâzuñ nâzenîni

1614 Dir idi ey perî yüzlü dil-ârâm / Ne yirdedür **maḳâmuñ** eyle i' lām

1872 **Maḳâm** iden bu künc-i i'tikâfı / Açar genc-i visâli 'ışḳ-ı şâfî

2116 Bişerdî 'ūd ağacıyle ṭa'âmı / Mu'aṭṭar eyler idi her **maḳâmı**

2696 Yazalum Ḥazret-i Ya' kûba nâme / İdelüm da'vet anı bu **maḳâma**

2734 Dirîğâ olmadın ḥâlümünden âgâh / **Maḳâmı** cennet olmuş *ṭâbe meşvâh*

3670 Şabûr ol ejdehâ-yı nefsi öldür / **Maḳâm**-ı vahdete varan bu yoldur

- 3742 ‘Urûc itdi **makâm**-ı pencâha / Didi mihr ile ol zıll-ı İlâha
 4219 **Makâm**-ı yâra varmışdır diyü hem / Sürerdi yüzini pâyına muhkem
 4261 Kaçan ‘âlî **makâma** irse ednâ / Kulağı sağır olur gönli a‘ mâ

makâm-ı hûb [1] güzeller makamı. <BMS>

- 3618 Duğul itdiler ol şırça sarâyı / **Makâm-ı hûba** cây-ı dil-güşâya
makâm-ı ışk [1] aşk makamı. <BMS>

- 1399 **Makâm-ı ışka** itdi halkı irşad / Görenler ‘âşık oldu kıldı feryad

2. musiki ve şarkı tarzı, hicaz, uşşak, hüseyini, saba gibi musiki havalarından her biri, ahenk, hava.

<KT, LN, CÛDÎ, OTAL, KANARI> Tanıklarda kelimenin diğer anlamı da düşünülmelidir.

- 2114 Güzel sâzendeler alup ele sâz / Virürdi her **makâma** gelse âvâz
 2781 Güzel çengîler aldı destine sâz / **Makâm**-ı bûselikden virdi âvâz
 2782 **Makâmât** ile ney itdükçe feryad / Kılurdu ol **makâmı** hürrem ü şad
 4401 Budur soñ uci ‘uşşakun **makâmı** / ‘Ulüvv-i câhı cây-ı ihtirâmı
 4734 **Makâm**-ı râstdan âvâz virdi / Bu ihvânun yüzine karşı dirdi
 4874 Olurken dâr-ı gamda hâli dil-teng / **Makâm**-ı zevk u şevka kıldı âheng
makâmât [1] makamlar, “makâm”ın çoğulu. <KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>
 2782 **Makâmât** ile ney itdükçe feryad / Kılurdu ol **makâmı** hürrem ü şad
makbûl [14]

1. kabul olunmuş, kabul olunan, alınmış. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 886 Ola kim mâtemine ola meşgûl / Göre bu ‘özt-i nâ-ma‘ küli **makbûl**
 958 Su ‘âl itdi didi Ya‘ kûb-ı gamnâk / Bu söz dahı degül **makbûl**-i idrâk
 1640 ‘Acebdür kim mişâl-i hâtt-ı cânân / Olur bir hâdişe **makbûl**-i yârân
 2423 Benüm bu iltimâsum eyle **makbûl** / Oğul olsun baña sultânuma kul
 2820 İdüp bir ‘âşıkı **makbûl**-i hâzret / İderlerdi uğurlayınca şöhet
 2846 Bunun ma‘ şûkası yâr-ı cemîle / Olur mağribde **makbûl**-i kabîle
 3030 Hâbîbün muktezâsın gördi ma‘ kûl / Cemî‘-i iltimâsın itdi **makbûl**
 4256 Düşî hayr olana kıldı vaşıyyet / Didi olsañ gerek **makbûl**-i hâzret
 4273 Kemâl ehli olur **makbûl**-i dergâh / Açar gün gibi kurb-i hâzrete râh

2. beğenilen, hoş giden, muteber. <KT, CÛDÎ, OTAL, KANARI>

- 185 Zihî şeb kim bulur andan şafâ rûh / Sevâd-ı dîde-veş **makbûl** ü memdûh
makbûl olmak [4]

1. kabul edilmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

- 1326 Du‘ âsı her nefes **makbûl olurdu** / Ne makşûd eyler ise ol olurdu

2247 Ne maḳṣūd eylese **maḳbūl olurdu** / Maḥabbetlü sözine ḳul olurdu

2374 Ne şüret kim **ola** ‘üṣṣāḳa **maḳbūl** / Cemāli pertevinüñ ‘aksidür ol

2. muteber olmak. <KUBBEALTİ>

824 Tıtur **maḳbūl olan** oğluñ şusuz aç / Yürür başı ḳabā nāmerde muḥtāc

maḳdūr [2] bir kimsenin kudretinin yettiği derece ve miktar, elden gelen, güç, kuvvet.

<KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2300 Ğaraḳ **maḳdūrumı** şarf eylemekdür / Meşeldür bu ki yā pekdür ya tekdür

3172 Saña **maḳdūrumı** şarf itdi ol yār / ‘Aẓîmü’ş-şān iken oldı perestār

maḳhūr [] kahrolunmuş, mağlup olmuş, bozguna uğratılmış, mağlup, mahkum. <KT,

KO, CŪDÎ, OTAL>

maḳhūr etmek [1] kahretmek, mağlup etmek. <KANARİ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4008 Olup noḳṣān ile meh gibi meşhūr / İdersin kendüñi mezmūm u **maḳhūr**

maḳṣad [1] maksat, amaç, kasdolunan şey, meram, niyet, dilek. <KT, KO, CŪDÎ,

KANARİ>

3726 İdenler ‘ayn-ı ta‘cīlin güşāde / İrişmez **maḳṣad**-ı rāy-ı murāda

maḳsem [1] bir şeyin kısımlara ayrıldığı yer, taksim edecek yer, taksim yeri. Kelime

“maḳsim” şeklinde olmalıdır. <KT, LN, CŪDÎ, KO, KANARİ>

maḳsimü’l-erzāk [1] erzak dağıtım yeri. <KUBBEALTİ>

264 Cihān iḥşān u ḥayrātıyla tıldı / Ḳapısı **maḳsemü’l-erzāk** oldı

maḳṣūd [50] kast olunan, istenilmiş; istenilen şey, emel, istek, amaç, gaye. <KT, KO,

LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

12 Ḳaçan kim ḳādir olam bu kemāna / İrişür tır-i **maḳṣūdum** nişāna

86 Tārīḳ-ı ḥaḳda Ḥaḳḳı ḳılsa **maḳṣūd** / Delīl olur ‘ibādu’llāha Ma‘būd

335 ‘Adem tārīkin açdı şems-i **maḳṣūd** / Görindi her taraftan rāh-ı Ma‘būd

538 Murādı bu ki ol şehbāz-ı **maḳṣūd** / Sa‘ādetle elinde ola mevcūd

592 Ḳabūl itdi du‘āsın Rabb-i Hādī / Müyesser oldı **maḳṣūdı** murādı

809 Ḳuyıya atmağa **maḳṣūd** iderler / Alurlar Yūsufi anda giderler

1177 Muḥaṣṣal esb-i **maḳṣūduñ** ‘inānı / Yed-i ḳudrettedür fehmi eyle anı

1287 Ḳabūl oldı anuñ **maḳṣūdı** fi’l-ḥāl / Ḳurıdı dest-i zālīm ḳaldı baṭṭāl

1326 Du‘āsı her nefes maḳbūl olurdu / Ne **maḳṣūd** eyler ise ol olurdu

1564 İrişdi Ka‘be-i **maḳṣūda** çün peyk / Didi *lebbeyk Allāhümme lebbeyk*

1607 Müyesser ola **maḳṣūd**-ı nihānı / Muḳadder ola rüz-ı şādmānī

1873 Olur bu ‘ışḳ-ı şāfī ile ‘aşıḳ / Tāvāf-ı Ka‘be-i **maḳṣūda** lāyık

- 1980 Tapuña lâyıķ olan işi işle / Benüm **maķşūdumı** baña bağışla
- 2034 Birine varmağa olmadı ķâyıl / Birinüñ olmadı **maķşūdı** hāşıl
- 2242 Zuhūra gelmeyince emr-i taķdır / İrişmez menzil-i **maķşūdına** tır
- 2247 Ne **maķşūd** eylese maķbül olurdı / Maķabbetlü sözine ķul olurdı
- 2412 Şehādet itdi ķalb-i mihribānı / Ki irdi şahid-i **maķşūda** cānı
- 2415 Didi biñ cān ile *el-ḥamdü li'llāh* / Ki açduñ menzil-i **maķşūduma** rāh
- 2497 Baķup ol şahid-i **maķşūda** gāhī / Niyāz ile dir idi yā İlāhī
- 2561 Seferden çünkü **maķşūd** ola hāşıl / Hemānā olurım Ken' āna vāşıl
- 2595 Çü pırūñ oldu her **maķşūdı** hāşıl / Girü Ken' ān iline oldu vāşıl
- 2697 Sen anı ol seni itsün ziyāret / İriş **maķşūduña** çekme melālet
- 2857 Olup her vech ile **maķşūdı** hāşıl / Muḥaşşal oldu cānānına vāşıl
- 2880 Gelenler ķor gider bu fānı yurdu / İriş **maķşūduña** bir gün önürdi
- 2996 Bunun maķşūdını eyler o merdūd / Anuñ merdūdını eyler bu **maķşūd**
- 3110 Degüldür senden ol dildār ḥōšnūd / Şaķın elden gider şahīn-i **maķşūd**
- 3287 Tapuñdan ğayrı yokdur baña **maķşūd** / Senüñ olsun o ma' būd u o mescūd
- 3306 Gül-i maķşūd u serv-i gülşen-i cūd / İdince bağbān olmağı **maķşūd**
- 3378 Dirīğ itmeñ yolında baş u cānı / Ne **maķşūd** eyler ise virüñ anı
- 3385 Bu idi kaşdı **maķşūdı** merāmı / Ki ola ḥufyeten ķāyim-maķāmı
- 3629 Görür kim oldu **maķşūdı** ḥilāfı / Okıdı *neccinā mimma neḥāfı*
- 3729 Bu yola gitdi ecdād-ı kirāmum / Bu yoldur cümle **maķşūd** u merāmum
- 3762 İrişem dir iseñ **maķşūda** gel var / Baña yalvarma var Allāha yalvar
- 4031 Añup zindānı Yūsuf itdi **maķşūd** / Müyesser kıldı maķşūdını Ma' būd
- 4082 Umardı rüy-ı **maķşūd** ola peydā / Taşavvurdan ziyān itdi Zeliḥā
- 4184 Bu oldu dilde **maķşūd** u merāmı / Vara seyr ide ol bedr-i tamāmı
- 4210 Beni gör kim ḥaṭā itdüm yañıldum / Dür-i **maķşūdı** buldum yavı kıldum
- 4286 Melālet başdı anı gönli şındı / Bu düş ta' birini **maķşūd** idindi
- 4455 Olur ḥalkuñ çoğı derdine loķmān / Gelür taḥşil-i **maķşūd** aña āsān
- 4469 Bu olmuş idi **maķşūdı** merāmı / Niyāz ide göre ḥayrū'l-enāmı
- 4530 Şefi' idindi sultān-ı kerīmi / Lisāna geldi **maķşūd**-ı kadīmi
- 4532 Budur **maķşūd**-ı āḥir ḥazretünde / Geçe bu 'ōmr-i bāķi ḥidmetünde
- 4627 Meger bir gün şafa-baḥş oldu āfāķ / Açıldı gonca-i **maķşūd**-ı uşşāķ
- 4814 Eyā luṭf u mürüvvet ıssı sultān / Budur **maķşūd**-ı dervişān-ı Ken' ān
- 4868 Yine **maķşūduña** irgürdi Allāh / Seni taḥtına da' vet eyler ol şah
- 5139 Elümde büyidi bu tıfl-ı **maķşūd** / Nigehbān ola aña 'ayn-ı Ma' būd

- 5178 Budur ‘ âlemde **maḳṣūd** u murâdı / Du‘ â-yı ḥayr ile yâd ola adı
maḳtûl [2] katlolunmuş, öldürülmüş. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 1161 Haber şor Yûsufum oldu mı **maḳtûl** / Anuñ rûhını ḳabz itmiş midür ol
- 1163 Eger **maḳtûl** ise *el-ḥükmü li’llâh* / Mezârı bağ-ı cennet ola her gâh
ma‘ḳûl [9] akıllıca, akla uygun, akla yakın, aklın kabul ettiği şey. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 612 Seni her fende ilzâm itse kâmil / Degülsin zerrece **ma‘ḳûle** ḳâyıl
- 949 Olurlar vech-i **ma‘ḳûl** ile ilzâm / Cevâba dillerinde ḳalmaz iḳdâm
- 1142 Rücû‘ itdürdi anı pend-i **ma‘ḳûl** / Hemân-dem oldu istiğfâra meşğûl
- 1659 Olurlar dâyeler tedbîre meşğûl / Ḳılurlar her biri bir pend-i **ma‘ḳûl**
- 2968 Şaḳında beñzer anuñ dil bağı var / İdemez kimse **ma‘ḳûl** ile güftâr
- 3452 Baḳasız ‘ ayn-ı **ma‘ḳûl** ile tâ kim / Olasız ḥıdmet-i Ḥaḳḳa mülâzim
- 3916 Gerek ‘ âlî-cenâba ḳavl-i **ma‘ḳûl** / Yüce tağlaruñ üstinden aşar yol
- 5111 Gözüñi ḥ‘âb-ı ğafletden uyandır / Ki âdem pend-i **ma‘ḳûle** uyandır
ma‘ḳûl görmek [1] caiz görmek, layık görmek, makbul tutmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 3030 Ḥabîbüñ muḳtezâsın **gördi ma‘ḳûl** / Cemî‘ -i iltimâsın itdi maḳbûl
mâl [38] bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli nesne, varlık, servet.
<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>
- 19 ‘ Azîz itme yanumda genc ü **mâli** / Ḳoma boynumda ol bâr-ı vebâli
- 518 Ḳudûmı oldu İnâsa mübârek / Ziyâde itdi **mâlin** Ḥaḳ Tebârek
- 670 Ḳazanur genc ü mâli âdem ammâ / O **mâli** şaḳlamaḳdadur temâşâ
- 1577 Yanında gördi yok yârûñ cemâli / Elinden çıḳdı şan dünyâca **mâli**
- 2080 Bu esbâba gelen **mâl** oldu ilḥâḳ / Bu deryâya ḳatıldı niçe ırmaḳ
- 2278 Biri on ol ḳadar arturdı fi’l-ḥâl / Biri aña daḥi ḳatdı niçe **mâl**
- 2342 Dökeyin yolına dünyâca **mâli** / Şatun alayın o zîbâ-cemâli
- 2382 Sebîl itdi tarîḳ-ı Ḥaḳda **mâlin** / Hüveydâ kıldı ḥurşîd-i kemâlin
- 2419 Didi bir ḥ‘âce gelmiş **mâli** bisyâr / Nazîri yok cihânda bir ḳulı var
- 2422 Belümden olmadı **mâlumdan** olsun / Sarâyûñ nûr-ı dîdâr ile ṭolsun
- 2426 Temâşâ eyledi Yûsuf cemâlin / Fedâ itdi aña dünyâca **mâlin**
- 2438 O **mâla** niçe yük **mâl** oldu ilḥâḳ / Şatıldı ḳul diyü sulṫân-ı âfâḳ
- 2459 ‘ Azîzüñ virdügi **mâl** u cevâhir / Gözinden çıḳdı yaşı gibi bir bir
- 2680 İlûñ gözi yaşıdur aḳça vü **mâl** / Olur mı âdem olan aña meyyâl
- 2681 Gerekmez kîse ile ṭolı **mâli** / Gözüme olur ejderhâ mişâli

- 3119 Didi şol **māla** beñzer vuşlat-ı yār / Çoğalduqça olur âdem tama‘ kār
 3574 Aña tefvîz itdi iş bu kārı / Aña şarf itdi **māl** ü kārbarı
 3656 Dökelüm Hâk yolına genc ü **māl** / Gidersün bu günâh u bu vebâli
 3759 Şoyar halkı alur **mālm** harāmî / Begenmezler bu resme iğtināmı
 4370 Boşandı kîse-i **māl** ü hazîne / Hemânâ döndi elsiz âsitîne
 4617 Cihân halkı biri birine girdi / Olanca **mālmı** buğdaya virdi
 4633 Ġalāl almağ içün cem‘ eyleñüz **māl** / Bu işde eylemeñ bir zerre ihmāl
 4634 Didiler bizde yoğdur **māl**-ı vāfir / Ki olavuz ġalāl almağa kâdir
 4636 Ola kim ide ol hayr ıssı sulţân / Sizün az **māluñuza** çoqluğ ihsân
 4679 Boşalurken çuvaldan zād-ı iñvân / Çıka geldi bulındı **māl**-ı pinhân

māl-ı firāvân [4] çok mal. <KUBBEALT>

- 2458 Ocağa batsun ol **māl-ı firāvân** / Cemādât ile cān olur mı yeksân
 4186 Vire zindāncıya **māl-ı firāvân** / İde bu müşkili kendüye āsân
 4189 Virüp zindāncıya **māl-ı firāvân** / Kıpusun açdı kıldı derde dermân
 4869 Saña gönderdi hem **māl-ı firāvân** / Oraya tâ ki rihlet ola āsân

māl-ı Kārûn [3] Karun’un malı [*mec.*] çok zengin. Servetin çokluğunu, zenginliği ifade eder.

<KANARI, AÇDŞS>

- 254 Ġazâ yolında aşhâb işin işler / Kılına **māl-i Kārûn** bağışlar
 869 Mezâd olsam mişâl-i dürr-i meknûn / Yetişmezdi bahâma **māl-ı Kārûn**
 4544 Nişâr itdi yolına **māl-ı Kārûn** / Sevindi göñli şād oldu o mañzûn

Māl ıssını söyletir [1] İnsanı güçlü kılan ve konuşturan, sahip olduğu mal ve zenginliktir.

<ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 3548 Döker derdini derdi olan abdāl / Meşeldür bu ki **ıssın söyledür māl**

māl ü menāl [3] sahip olduğu her şey, varı yoğu, bütün varlığı. <OTAL, KANARI>

- 4390 Var iken elde **mālhye menāl** / Oyalarlardı ol şūrîde-ğālî
 5089 **Menāl ü māl** ü emlâki nidersin / Ne deñlü var ise kırsın gidersin
 5108 **Menāl ü māl** ile fâhr itmegi kı / Felek gibi yükün yığma yukaru

mā-lā-yutāk [1] tahammül olunamaz derecede, takat getirilemez, dayanılmaz. <KT,

KUBBEALT> Aşağıdaki tanıkta bu kelimenin “teklîf” kelimesi ile birlikte kullanılması kelam ilminde “teklîf-i mā-lā-yutāk” konusunu hatırlatmaktadır. Cenabıhakk’ın güç yetiremeyeceği bir şeyle kulunu yükümlü tutmasının aklen mümkün olup olmaması konusuna “teklîf-i mā-lā-yutāk” denir. Bakara suresinde (2/286) “Ey rabbimiz, bize gücümüzün yetmediği işler yükleme!”

mealindeki ayette bir tür “teklîf-i mā-lā-yutāk” bulunduğu düşünülebilirse de gerçekte öyle değildir. <TDVİA>

E11 Huzûr imiş Zeliḥānuñ firākı / Bana teklîf ider **mā-lā-yutākı**

mālik [6]

1. sahip, mülk sahibi, bir şeye sahip olan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

5 Beni deryā-yı ‘ışka **mālik** eyle / Tarîḳ-i şāhidine sâlik eyle

29 Beni kııl **mālik**-i mülk-i ma‘ānî / Elümden düşmesün ḥāmem sinānı

mālik olmak [4] bir şeye sahip olma hakkını elinde bulundurmak ve onu elde etmek, almak, tutmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

176 Öñürdi **mālik ol** ‘ışk-ı şerîfe / Letâfet kesb iden irdi Laṭîfe

1207 Çü Mālik **mālik oldu** ol cuvāna / Getürdi anı bir ‘ālî mekâna

1208 Yüzi nûrıyla gözi göñli ṭoldı / Bütün dünyāya gūyā **mālik oldu**

3098 İrişdüñ ḥāşılı bâḳî murāda / Ki **mālik olduñ** ol ḥayrū’l-‘ibāda

Mālik [20] Hz. Yusuf’u kuyudan çıkaran ve Mısır’da satan kişi. Kardeşlerinin Hz.

Yusuf’u kuyuya atmalarından dört gün sonra Medyen’den gelip Mısır’a gitmek isterken yollarını şaşıran bir yolcu kafilesi, kuyunu yakınına gelip konmuşlardır. Medyen halkından, Araplardan Malik bin Za’r adında bir adamı kendileri için su aramaya göndermişler. Adam kuyuyu salınca Yusuf Peygamber kovanın ipine yapışmış. Kova kuyunu ağzına erişince Malik, arkadaşlarına bir genç bulduğunu müjdelemiş. Yusuf’un kardeşleri bu durumu öğrenince Malik’in yanına gelip “Bu, bizden kaçan kölemizdir.” dediklerinde Malik, “Öyle ise onu ben sizden satın alayım.” demiş. Bunun üzerine Yusuf Peygamber’i kardeşleri yirmi, yirmi iki veya kırk dirheme satmışlar. Malik Hz. Yusuf’u deveye bindirip Mısır’a götürmüş. Mısır çarşısında Malik Hz. Yusuf’u satarken Mısır Hazinelei Bakanı Aziz, Yusuf Peygamber’i Malik’ten yirmi dinar ve bir çift ayakkabı ile iki beyaz elbise karşılığında satın almıştır.¹⁶⁸

1187 Meger bir adı **Mālik** pîr-i tâcir / Bu cumhūr ile olmuşdı müsâfir

1191 Dil-i **Mālik** şu gibi çāha aqdı / Vücūdın âfitābuñ tâbı yaqdı

1207 Çü **Mālik** mālik oldu ol cuvāna / Getürdi anı bir ‘ālî mekâna

1223 Yazıldı ḥüccet aldı anı **Mālik** / *Cerā ḥāzā ve taḥrîren bi-zālik*

1225 Didiler **Mālike** hiç olma gâfil / Bu kaçğın kula ur bend ü selâsil

¹⁶⁸ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s. 278-280; Taberî, *Millîyetler ve Hükümdarlar Tarihi*, C 2 (çev. Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 468.

- 1228 Bu sözler **Mālike** olunca taķrīr / Berāy-ı hāţır urdı aña zencīr
- 1257 Taķıldı **Mālikūñ** yanına Yūsuf / Yōneldi rāh-ı hicrānına Yūsuf
- 1297 Olurken cümle istiġfāra meşġul / Biri didi ki **Mālik** alduġı ķul
- 1331 O demde **Mālik**-i dānā vü ‘ āķil / Meh-i Ken‘ ānı itdi Nīle vāşıl
- 1419 Görür **Mālik** ki Yūsuf buldı şōhret / Ķul oldı aña yetmiş iki millet
- 2262 Őñinde **Mālikūñ** el baġladılar / Tażarru‘ eylediler aġladılar
- 2268 Anuñ emrinde **Mālik** ķaldı ġayrān / Ĥuzūrı şāhbāzı oldı perrān
- 2281 Begenmezlendi **Mālik** bu bahāyı / Firāķa virmedi ol ġün rızāyı
- 2425 ‘ Azīz-i Mışr işitdi bu ġiţābı / Ķaġırdı **Māliki** ol āfitābı
- 2439 Ķü **Mālik** uğradı ibrāma vāfir / Yañıldı şatdı dildārını āķir
- 2457 Yañıldı **Mālik** oldı yer ġarībi / Degişdi taşa topraġa ġabībi
- 2475 Sarāyuñ geldi bīrūnına cānān / Derūn-ı dilden itdi **Mālik** eġġān
- 2485 Bu fūrķat **Mālike** oldı bahāne / Göġürdi raġtını bāġ-ı cināna
- 2490 Cihānda niķe sultān-ı memālik / Gider adı ķalır mānend-i **Mālik**
- 4741 Orada **Mālikūñ** virdüġi ġuccet / Virildi anlara geldi ġacālet
- ma‘lūm** [18] bilinen, bilinmiş, belli, herkesin bildiġi şey. <KT, KO, LN, CŪDĪ, OTAL>
- 480 Anadan ayrılanuñ ġāli **ma‘lūm** / Yetīm oldı iki yaşında ma‘ şūm
- 879 İdüp her biri nokşānını **ma‘lūm** / Biri biri yanında oldı mezmūm
- 1009 Bilinmez ķandadur ol tıfl-ı ma‘ şūm / Degül ‘ ilm-i ledünni ġibi **ma‘lūm**
- 2573 Kemāl-i ‘ ilm ile meşhūr u **ma‘lūm** / Daġı ma‘ şūm idi ol yār-ı mażlūm
- 3444 Didi **ma‘lūm** idüñ Allāh birdür / ‘ Azīz ü lā-yezāl ü Muķtedirdür
- 3887 Sözümdе toġrıyam Allāha **ma‘lūm** / Şēhādet itdi ġaķķumda bu ma‘ şūm
- 4824 Virürler Yūsufa mektüb-ı pīri / Oķur **ma‘lūm** ider *mā-fi’z-zamīr* i
- ma‘lūm edinmek** [1] bildirmek, haber vermek, ilam etmek. <17. YŪZYIL TŪRKĶESİ>
- 3489 Zelīġā döndi ġitdi zār u maġrūm / Cevārī ķışşasın **idindi ma‘lūm**
- ma‘lūm olmak** [10] anlaşılmak, bilinmek, belli olmak. <KANARI, 17. YŪZYIL TŪRKĶESİ>
- 408 Ķü **ma‘lūm oldı** İşhāķa bu aġvāl / Yidi anuñ da biryānını fi’l-ġāl
- 723 Ki ey cān-ı peder ma‘ şūm-ı mażlūm / Saña rāz-ı nihān **oldı** mı **ma‘lūm**
- 810 Ķāziyye Yūsufa **oldı** Ķü **ma‘lūm** / Didi lāyık degül bu rāy-ı mezmūm
- 1024 Eyitdi ġāfil olman ey cemā‘ at / Size **ma‘lūm olsun** bu ġikāyet
- 1422 Taşavvuf rāzı ġibi oldı mekzūm / Niķe ġün **olmadı** aġvāli **ma‘lūm**
- 1650 O zālīm ġamzeler hep oldı mażlūm / **Olurdu** genc-i ‘ ışķı ġalkā **ma‘lūm**
- 3183 Ūmīdi ķapusından ķılma maġrūm / Nesi var kim saña **olmaya ma‘lūm**
- 3441 Ķuyuldu ġīle **ma‘lūm oldı** tezvīr / Ki tedbīre uyuşmaz emr-i taķdīr

3475 Orada kalb-i maḥrūm oldu merḥūm / Hezār esrār-ı mektūm **oldı ma'lūm**

5141 Vücūda geldi bu güftār-ı manẓūm / Hezārān sırr-ı mektūm **oldı ma'lūm**

māmelek [1] birinin malik olduğu şey, olanca mal, her nesi var ise, var yoğu. <KT, KO, OTAL, KANAR/>

1113 Cemī'-i **māmelekden** vaz geldi / 'İbādet küncine seccāde şaldı

ma'mūr [7] harap olmayan, bayındır, şenlikli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL/>

1519 Visāli Ka'besi maḥşūn u mestūr / Müsellem her cihātı cümle **ma'mūr**

Aşağıdaki tanıklarda "Hz. Âdem'le yeryüzüne indirilip Tufan'dan sonra tekrar göğe çıkarıldığına inanılan yedinci kat gökteki köşk" anlamına gelen "beyt-i ma'mūr" tamlaması kullanılmıştır (bk. beyt-i ma'mūr).

3687 Cināna beñzedi ol beyt-i **ma'mūr** / Bu iki dilrübā Rıdvān ile hūr

5145 Zihī cennet zihī Firdevs-i meşhūr / Ki var anda hezārān beyt-i **ma'mūr**

ma'mūr eylemek [1] bayındırlaştırmak, imar etmek. <KANAR/>

3163 Ḥarāb-ābād-ı gönlin **eyle ma'mūr** / Güneş yüzünden alsun ol şamer nūr

ma'mūr olmak [3] bayındırlaşmak, imar edilmek, şenlenmek. <KANAR/>

600 Biri ḥandān olursa biri giryān / Biri **ma'mūr olursa** biri vīrān

3134 Yıkılmış ḥāṭırma olma mi'mār / Ki **ma'mūr olduğunu** istemez yār

3355 O cāy-ı dil-güşā ol kaşr-ı mezkūr / Meh-i Ken'ân için **olmuşdı ma'mūr**

ma'nā [23]

1. mana, bir kelime veya kelamın ifade ettiği şey, anlam, mefhum; asıl, öz, hakikat. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT/>

152 Mu'ayyen enbiyā destinde ya'nī / Olurmuş fi'l-ḥaḳīḳa tīg-i **ma'nī**

171 Olupdur cilvegāhı şüretā ḥāk / Velī **ma'nī** yüzinde fevḳ-ı eflāk

187 Bu zülmet 'ayn-ı **ma'nāda** ziyādur / Başiret ehline kuḥl u cilādur

219 Lisān-ı şürete gelmez bu **ma'nā** / Şığışmaz zarf-ı ta' bīre bu deryā

345 Bu gözler **ma'nīde** 'ayn-ı 'anādur / Velī bir **ma'nīde** bāb-ı ziyādur

363 Bilenler 'aşık u ma'şūḳ ḥālīn / Bu yüzden keşf ider **ma'nā** cemālīn

2992 Fiğānı şanma ancak bülbul eyler / Fiğānı **ma'nīde** şāhum gül eyler

3052 Arar kākül gibi şüretde **ma'nī** / Tolaşur öpmege la'lini ya'nī

3848 Şuçın başdurdı gavgā ile ya'nī / Tıyuldu ḥalkā fāş oldu bu **ma'nī**

4796 Otağın sāyebānuñ çokdur ammā / Örumcek ağıdur **ma'nīde** güyā

5079 Açılır gökde güller gibi encüm / Olur **ma'nīde** dāğ-ı cān-ı merdüm

5132 Ḥatından fehm olur **ma'nā** cemālī / Karañu gicede nūruñ mişālī

- 5135 Şafâ-bağş oldu her bir beyt-i zîbâ / İçinde **ma' nî**-i rengîni havrâ
 5137 Olanlar âşinâ-yı baħr-i eş'âr / Çıkarur gevher-i **ma' nîyi** her bār
 5169 Bu te'lîf-i latîf ü dürr-i **ma' nâ** / Hayâl-i hâşum oldu ekşeriyyâ

Aşağıdaki tanıklarda kelime “dava” ile birlikte kullanılmıştır. Bir şeyin sahtesi ve taklidine “dava”, hakikatine ve ruhuna “mana” denir. <TTS>

- 2398 Fenâ yolına 'âşıklar giderler / Vişâlin da'vîye **ma' nî** iderler
 2998 Anuñ **ma' nâ**-yı da'vâsı felekden / Bunuñ fehvâ-yı sevdâsı semekden
 3297 Didi günlerde bir gün ey Zelîhâ / Gerekdür kim ola da'vâya **ma' nâ**

Aşağıdaki tanıkta geçen “mana âlemi”, “manevi âlem” demektir. <KUBBEALT>

- 2199 Kıo şûret 'âlemini gözle **ma' nî** / Tevekkül ehli ol şabr eyle ya' nî

2. rüya, düş. <KT, LN, CÛDÎ, KANARİ> (bk. 'âlem-i ma' nâ).

- 1762 Görin ey 'âlem-i **ma' nâ** habîbi / Esirge ben ğarîb-i bî-naşîbi
 2330 Bu şûret naķşını sevmezdi cânı / Görürdi 'âlem-i **ma' nîde** anı
 4280 Uyurken 'âlem-i **ma' nâda** ol şâh / Yedi gâv-ı semîni gördi nâĝâh

mānend [41] benzer, gibi, eş, misil. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ> Bütün tanıklarda “mānend-i” şeklinde başlayan tamlamalar oluşturulmuştur. Benzetme edatı olarak kullanılmıştır.

- 54 Utandığı yiter yüzi kıraya / Düşer yüzi yire **mānend**-i sâye
 159 Ney-i engüşti bedre urdı yara / İki şakķ itdi **mānend**-i naķâra
 217 Cemâl ıssı olup **mānend**-i mir'ât / 'Ayân oldu tecellî eyledi zât
 442 'Ayâl ehli olup **mānend**-i Pervîn / Ebü'l-evlād idi ol mürşid-i dîn
 569 O ğayb olan kemer **mānend**-i hâle / Tolanmış anda ol bedr-i kemâle
 594 O günlerde irişdi bir belâya / Kıodı başın yire **mānend**-i sâye
 683 Didiler seyre gel ey mäh-manzar / Havâ kesb eyle **mānend**-i gül-i ter
 778 Hâm oldu kâmeti kıat kıaldı ol dem / Yapışdı taş aña **mānend**-i hâtem
 794 Şararmış çihresi **mānend**-i zirnîh / Başında tâc u tâcında ser-i mîh
 891 Çıkub bir taĝa ol mihr-i münervver / Yola dikdi gözün **mānend**-i aķter
 923 Kıara gönüllüler irsün zevâle / Yüzinden bellüdür **mānend**-i lâle
 992 Yere sürdi yüzün **mānend**-i cārüb / Ağardı ağlamaķdan 'ayn-ı Ya' kıub
 1087 Şafâ-yı kıalb ile **mānend**-i mir'ât / Başardı baĝrına *fî külli evķât*
 1376 Boyı **mānend**-i Tübâ 'âliyü'l-kadr / Melâķat âsumânında meh-i bedr
 1478 Vücüd-ı pâki cāndan âferîde / Serâser nûr idi **mānend**-i dîde
 1553 Çoĝalmış 'âşıkā **mānend**-i deryâ / Orada kıatrıya döndi Zelîhâ
 1656 Görinürdi semâda her sitâre / Duĝân içinde **mānend**-i şerâre

- 1688 Seni ma‘şûm iken **mānend**-i mir’ât / Başardum bağruma *fî-küllî evkât*
- 1801 Mişâl-i Sidre vü **mānend**-i Tûbâ / Yüce yirden gibi aşluñ nigārâ
- 1964 Ğam-ı ‘ışk eyledi **mānend**-i mevtâ / Gelüp itsün Mesîhâ gibi ihyâ
- 2054 Cihânda Ka‘be-veş mestûredür bu / Tevâzu‘ ehlidür **mānend**-i ebrû
- 2079 Müheyyâ oldı esbâb-ı Zelihâ / Celîlü’l-kadr ü bî-**mānend** ü zîbâ
- 2113 Göz açup uyhudan **mānend**-i Nâhid / Döşenürlerdi yola hem-çü hırşîd
- 2130 Benefşe bağda **mānend**-i Mecnûn / Ğam-ı Leylâ ile tûrurdi maḥzûn
- 2291 Eli ditrer şu‘â‘-ı şems-**mānend** / Vişâl-i yâra ammâ ârzûmend
- 2490 Cihânda niçe sulṭân-ı memâlik / Gider adı kalur **mānend**-i Mâlik
- 2522 Uyurdı zevk ile ol mâh-pâre / Bu göz yummazdı **mānend**-i sitâre
- 2843 Tolanup ‘âlemi **mānend**-i pergâr / Yazup kazduğunu yoklardı tekrâr
- 3047 Yürür cânın yürür güyâ ki seylâb / Semâ‘ eyler tûrur **mānend**-i girdâb
- 3067 Dir idi var yûri **mānend**-i pergâr / Ḥamûş ol dâyireñden çıkma zinhâr
- 3185 Sözine dâyenüñ oldı ğazabnâk / Çevürdi yüzini **mānend**-i eflâk
- 3509 Başuñda od yanar **mānend**-i ‘uşşâk / Vücûduñ nâr-ı fûrkat eyler iḥrâk
- 3575 Yedi ev yaptı mānend-i semâvât / Mücellâ eyledi **mānend**-i mir’ât
- 3585 Başında tâc u tâcında cevâhir / Felek farqında **mānend**-i zevâhir
- 4004 Seni yutmağ içün **mānend**-i şu‘bân / Tûrur ağzını açup ğâr-ı zindân
- 4179 Güşâde-ḥâtır iken ey yüzi gül / Perîşân eyledüm **mānend**-i sünbül
- 4247 Vişâl-i Yûsuf ile şaḥn-ı zindân / Münevver oldı **mānend**-i gülîstân
- 4408 Kâmişdan ev olup mâtem-sarâyı / Burardı boynını **mānend**-i nâyî
- 4795 Odur ‘âlemde sulṭân-ı ḥiredmend / Aña ḥalk üşmeye divâne-**mānend**
- 5112 Şafâ-yı kalbi olan ehl-i taqvâ / Dili yumşak olur **mānend**-i deryâ

ma‘nevî [3] manaya ait, zahiri olmayan, ruhani olan, maddiyat ile bilinemeyen, içe, öze

ait, “maddî” karşıtı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 212 Arada çünkü kurb-ı **ma‘nevî** var / Ba‘îd olursa olsun şuretâ yâr
- 1425 Maḥabbet mürşid olur ‘âşıkâna / Cenâḥ-ı **ma‘nevîdir** murğ-ı câna
- 3001 Bu fûrkat bir vişâl-i **ma‘nevîdür** / Bunı ol bildi kim ‘aqlı kâvidür

Mānî [1] Maniheizm adı verilen, Zerdüştlük ile Hristiyanlık ve daha birçok dinin

karışımı bir dinin kurucusu olmakla beraber klasik Türk şiirinde daha çok resim sanatındaki maharet ve şöhretiyle anılan tarihi bir kişilik. <KA, CÛDÎ, MİTOLOJİK UNSURLAR, AÇDŞS>
Kâtip Çelebi *Cihannümâ* eserinde Mani ile ilgili bir hikâye anlatılır. Hikâyeye göre “İlk zamanlarında nakış ve tasvirle ün alıp Çin üstatları onu imtihan için bir çeşme resmi yaptılar ve

eline bir testi verip suya gönderdiler. Mani varıp gördü, meseleyi anlayınca kalemini çıkarınca bir ölü köpek tasvir etti. Ve gelip “Çeşmenin suyu latif, ama bir ölü köpek bırakmışlar, su alamadım.” dedi. Varıp gördüler, kalemlerini bırakıp “Siz Mani olmayasız.” diye ayağına düştüler. Gülümsedi ve “Nereden bildiniz” dedi. Bunlar “Her birimiz nakış ve tasvir sanatında eşsiziz, lakin ölü bir köpeği çeşmeden kaldırmaya gücümüz yoktur.” Mani ayıttı: “O sureti parmak ile çekerim.” Ve bunlara yolunu gösterip maharetini ortaya koydu. Bundan sonra hepsi kabul ve teslim ettiler. Sonra işi bir mertebe revaç buldu ki Çin halkı peygamberliğine kail oldular. Hâlâ o kavmin arasında koyduğu ayin yürürlükte ve itibardır.”¹⁶⁹ Aşağıdaki tanıkta Mani’nin suya resim yaptığı ifade edilmiştir. Tanıkta bu hikâyede anlatılan olaya bir telmih yapıldığı düşünülebilir.

1879 Olursın şuya **Mānī** gibi nakḫāş / Yedi deryādan olmaz dāmenūn yaş

mānī‘ [11] meneden, engel olan, alıkoyan; engel, özür. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL,

KUBBEALTİ>

533 Görür Ya‘ kûbî hergiz ‘ ıṣṣa döymez / Kelām-ı **mānī**‘ -i cānāna uymaz

1099 Şakınur **mānī**‘ -i eşgāl-i Hāḫdan / Ayırmaz ‘ ābidi a‘ māl-i Hāḫdan

1346 Açıldı ḫāyil-i şems-i cemālî / İraldı **mānī**‘ -i seyr-i vişālî

1724 Naşîhat itmesün yoḫ yire yārān / Gerekmey **mānī**‘ -i efkār-ı cānān

2689 Belādūr keşret-i cumhūr-ı insān / Ki olur **mānī**‘ -i eşgāl-i Sübhān

3501 Ne kim var **mānī**‘ -i eşgāl-i cānān / Götürüp şıḫleti gitmişdi ol ān

mānī‘ olmak [4] engel olmak, engellemek, önlemek, alıkoymak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ,

KUBBEALTİ>

503 Olurlardı anuñ emrine tābî‘ / Ne yire gitse **olmazlardı mānī**‘

545 Kerem kıl **mānī**‘ olma aña billāh / Girü geldüḡi yire gitsün ol māh

813 **Olupdur** aşlumuz her zülme **mānī**‘ / İdersiz neslümüz ‘ ırzını zāyî‘

3541 Meger noḫşān-ı ‘ ıṣṣum **oldı mānī**‘ / Ki toḡmaz üstüme ḫūrşîd-i ṭālî‘

Aşağıdaki tanığın ikinci mısrası Osmanlı Devleti’nde 1868-1876 yılları arasında hazırlanan ve kısaca “Mecelle” diye ifade edilen ve asıl adı “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye” olan Osmanlı Medeni Kanunu’nun 24. maddesinde “Mâni zail oldukda memnû avdet eder.” şeklinde geçer. Bu ifade

¹⁶⁹ Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi -Hayatı, Kişiliği ve Eserlerinden Seçmeler-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982, s. 184-185.

“Engel ortadan kalktığında yasak yeniden uygulanmaya başlar.” anlamında bir sözdür. Bu kaidenin hadis literatüründe temelleri olduğu gösterilmiştir.¹⁷⁰ <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

604 Hayâtı manşibından oldu merfû / **Gidüp mâni** yirine geldi memnû

manşib [1] büyük memuriyet, makam; asıl, temel. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

604 Hayâtı **manşibından** oldu merfû / **Gidüp mâni** yirine geldi memnû

manşûr [1] Allah’ın yardımıyla galip gelmiş, muzaffer. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KANAR>

2042 Eger noşşânumuz olursa mestûr / Bizi dâmâd idinsün şâh-ı **manşûr**

manzûm [1] nazmolunmuş, dizilmiş; vezinli, kafiyeli söz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANAR>

5141 Vücûda geldi bu güftâr-ı **manzûm** / Hezârân sırr-ı mektûm oldu ma’ lûm

manzûr [] nazar olunmuş, bakılmış ,görülmüş; gözde olan, beğenilen, bir teveccühe mazhar olan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

manzûr olmağ [1] görülmek. <KUBBEALT>

4046 İdeler ba’ dehu zindânda maḥbûs / **Ola** bu ḥâl ile **manzûr** u maḥsûs

mâr [5] yılan. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

2982 Saña bu nefis-i emmâre olur **mâr** / Seni mesmûm ider *zinhâr zinhâr*

4416 Yelisi **mâr**-ı erḳam boynı ejder / Dümi boz yügrüğe ḡâyetde beñzer

4417 Aḳar şu gibi olurdu revâne / Velî bî-zaḥm-ı **mâr**-ı tâziyâne

5078 Neye ḡâfil yürürsin ey sitemkâr / Olupdur âşiyânun ḥalka-i **mâr**

Aşağıdaki tanıkta hazinenin yılan tarafından kucaklandığı belirtilmiştir. Hazineslerin bir yılan tarafından korunduğu ele alınır. <ADŞS>

3332 Nihâl-i tâzenün hep sāyesi var / Kucaḳlamış yatur her genci bir **mâr**

mâ ra’eynāk [1] Tenkitli metnin açıklama bölümünde “Senin gibisini görmedik.” şeklinde açıklanmıştır.¹⁷¹ Araştırmalarda bu ifade ile ilgili herhangi bir kayıt bulunamamıştır.

1418 Cemâline muḥîṭ olmazdı idrāk / Görenler dirler idi **mâ ra’eynāk**

ma’rifet [2] ilim, bilgi, hüner, maharet, herkesin yapamadığı ustalık, üstatlık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

¹⁷⁰ Ahmed Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2017, s. 25-31, 57; Serkan Çelikan, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin Külli Kaidelerinin (Kavâid-i Fıkhiyye) Hadis Literatüründeki Kaynakları* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2017, s. 180-183.

¹⁷¹ Çavuşoğlu, *age.*, s. 184.

- 4076 Kimine **ma'rifetde** oldu üstād / Kimin Haḫ cānibine itdi irşād
- 4699 Huşūşā sizde 'ilm ü **ma'rifet** var / Hamāḫat sizlere olmaz sezāvār
ma'rūf [1] bilinen, malum, şöhretli, meşhur. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 279 Kemāl-i zühd ile meşhūr u mevşūf / Şalāhı Şeyḫ-i Kerḫî gibi **ma'rūf**
ma'siyet [2] dinin emirlerine itaatsizlik, asilik, itaatsizlik, günah. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 3189 Bu nār-ı **ma'siyet** bu kār-ı evbāş / Cihāna reng-i rüyından olur fāş
- 3209 Güneş gibi yüzüm ağ alnum açuḫ / Hicāb-ı **ma'siyet** baña ne lāyık
māsivā [9] bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan başka bütün varlıklar, Allah'ın dışındaki şeyler. Māsivādan geçmek, kendini Allah'a vermektir. <KT, KO, OTAL, ADŞŞ, TTS>
- 215 Ḳodı hep 'arş u ferş ü **māsivāyı** / Fenāyı terk idüp buldı bakāyı
- 216 Muḫaşşal geçmeyince **māsivādan** / Görinmez nesne dīdār-ı Hudādan
- 1090 Şığışmaz bir gönülde iki sevgü / Hāzer kıl **māsivā** bahrinden el yu
- 4265 Tevekkül eyleyen zāt-ı Hudāya / Elini açmaḫ olmaz **māsivāya**
- Aşağıdaki tanıklarda “dünya bağıllığı” anlamında “ḳayd/ḳuyūd-ı māsivā” tamlaması kullanılmıştır (bk. ḳayd-ı māsivā, ḳuyūd-ı māsivā). <KANARİ>
- 353 Bu mihr-i 'ışḫ irişince Hudādan / Ḥalāş eyler ḳuyūd-ı **māsivādan**
- 362 Maḫabbet tīg-i ḳayd-ı **māsivādur** / Maḫabbet āteş-i ḳaşr-ı riyādur
- 1114 İraḫ oldı cünūd-ı aḫrabādan / Kesildi hep ḳuyūd-ı **māsivādan**
- 1815 Ferāmūş eyle ḳayd-ı **māsivāyı** / Yüri bīgāne kıl her āşināyı
- 1855 Ḳuyūd-ı **māsivādan** geçdi muṭlaḫ / Teninde ḳayd-ı cānān ḳaldı ancak
maşlahat [2] önemli iş, mesele, husus; barış, dirlik düzenlik. <KT, KO, OTAL, KANARİ>
- 2231 Zelīḫānuñ açılmadı hicābı / Berāy-ı **maşlahat** çekdi 'azābı
- 3748 Faḳīre düşman iseñ daḫi cānā / Berāy-ı **maşlahat** eyle müdārā
maşnū' [] sanatla yapılmış, sanat mahsulü, sanat ve hünere vasıtasıyla yapılmış olan şey; yapılmış, imal edilmiş olan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- maşnū'-ı ādem** [1] insan tarafından yapılmış, insan ürünü.
- 3460 Nice Ḥallāḫ olur maḫlūḫ-ı 'ālem / Nice Rezzāḫ olur **maşnū'-ı ādem**
ma'sūm [16] günahsız, suçsuz; temiz, saf, lekesiz; suç ve günah işlemesi düşünölemeyecek kadar küçük olan çocuk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>
- 480 Anadan ayrılanuñ ḫālī ma'lūm / Yetim oldı iki yaşında **ma'sūm**

- 495 Vişāl-i Hakkā irişdi o merhūm / Firākı derdine düşdi bu **ma'şūm**
- 723 Ki ey cān-ı peder **ma'şūm**-ı mazlūm / Saña rāz-ı nihān oldı mı ma' lūm
- 755 İhānet idüp ol **ma'şūm**-ı pāke / Sürerlerdi yüzün gün gibi hāke
- 947 Esirgeñ bu za'îf ü derdnāki / Nice oldı diñ ol **ma'şūm**-ı pāki
- 954 Bizüm esbābumuz beklerdi merhūm / Yalıñuz kaldı ol **ma'şūm**-ı mazlūm
- 1009 Bilinmez kandanur ol tıfl-ı **ma'şūm** / Degül 'ilm-i ledünni gibi ma' lūm
- 1066 Sözüñüz oldı hep telbīs ü tezvīr / Felāketde o **ma'şūm** ile bu pīr
- 1100 O **ma'şūmı** ayırdı 'işmet-i Hakk / Bu hāl oldı aña evlā vü elyāk
- 1305 Ki bu **ma'şūm**-ı mazlūmuñ velī-vār / Cenāb-ı Hakk ile gizlū dili var
- 1688 Seni **ma'şūm** iken mānend-i mir'āt / Başardum bağruma *fī-kūlli evkāt*
- 2573 Kemāl-i 'ilm ile meşhūr u ma' lūm / Dağı **ma'şūm** idi ol yār-ı mazlūm
- 3647 Bu 'ālemden şaķın **ma'şūm** cānı / Ki vardur iki 'ālemdə ziyānı
- 3858 Elinde tıfl-ı **ma'şūm** ile nāgāh / Oraya geldi bir zen hikmetu'llāh
- 3859 Huda dil virdi ol **ma'şūm**-ı pāke / Mu'īn oldı ġarīb-i derdnāke
- 3887 Sözümdə toġrıyam Allāha ma' lūm / Şehādet itdi hāķķumda bu **ma'şūm**
- maşrıķ** [8] güneşin doğduğu yer veya taraf, gün doğusu, doğu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 133 Dehānı maṭla'-ı envār-ı Qur'an / Zebānı **maşrıķ**-ı hūrşid-i imān
- 151 Şıyırda gün gibi **maşrıķda** şemşir / Kırardı kâfiri mağribde bir bir
- 165 Cihān ol âfitābuñ 'âşıkıdur / Diyār-ı Ka'be anuñ **maşrıķıdur**
- 166 Şoñında mağribi aldı Medīne / Değişdi **maşrıķını** mağribine
- 294 Geh itdüm gün gibi **maşrıķda** seyrān / Geh oldum māh-veş mağribde mihmān
- 1470 Diyār-ı mağribūñ sulṭānı idi / Cihānuñ **maşrıķ**-ı ihsānı idi
- 1509 Şaķına kılsa mağribde mūnevver / Dimāġ-ı **maşrıķ** olurdu mu'atṭar
- 4164 Çü **maşrıķ** şāhbāzı dāma düşdi / Ğurāb-ı ġarb şehr-i Şāma üşdi

maşrıķayn [1] iki doğu. Kur'an-ı Kerim'de de geçen bu ifade farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu kelime doğu ve batı anlamında düşünülmüştür. Arapça bir ifade tarzı olan ve “aralarında ilgi bulunan iki şeyden birinin lafzının diğerine tercih edilerek her iki şey için kullanılması anlamında bir terim” olan tağlib nedeniyle daha meşhur ve üstün konumda olan doğu, batıya tercih edilerek “iki doğu” şeklinde kullanılmıştır. Bazı yorumlarda güneşin kış ve ilkbahar mevsimleriyle yaz ve sonbahar mevsimlerinde doğduğu iki uç nokta anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir. <TDVİA, KUR'AN YOLU>

- 3351 O hūrşid-i zülālūñ **maşrıķaynı** / Biri birisinūñ olmışdı 'aynı

ma'sûk, ma'sûka [22] aşk ve alaka ile sevilen, çok sevilen, sevgili, dildar. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 363 Bilenler 'âşık u **ma'sûk** hâlin / Bu yüzden keşf ider ma' nâ cemâlin
 597 Ki 'âşık 'aynına almaz cihânı / Virür **ma'sûk** için baş ile cânı
 1360 Bu hevdecde o **ma'sûk**-ı zemâne / Dönerdi bülbül-i kıuds-âşiyâna
 1436 Ser-â-ser yirde vü gökde ne kim var / Kimi **ma'sûk** u kimi 'âşık-ı zâr
 1437 Benefşe 'âşık u gül zât-ı **ma'sûk** / Maḥabbetden degüldür ḥâlî maḥlûk
 1642 İder **ma'sûkını** 'âşık temâşâ / Temâşâ olduğunu bilmez ammâ
 1746 Geçince kendüsinden merd-i şâdık / Bir olur 'ışık ile **ma'sûk** u 'âşık
 1775 Mülâkât oldu **ma'sûka** bu 'âşık / Gözi uyḥuda vü gönli uyanık
 1796 Ḥudâ ḥakkı ki sen şâhı yarattı / Beni 'âşık seni **ma'sûk** itdi
 1865 Maḥabbet âteşi germ olsa dâyim / Dil-i **ma'sûk** olur nerm ü mülâyim
 2448 Olur vuşlatda 'âşık 'ayn-ı **ma'sûk** / Tedârik idemez bu râyı maḥlûk
 2846 Bunun **ma'sûkası** yâr-ı cemîle / Olur maḡribde maḡbûl-i ḳabile
 3245 Kemâle irişince 'ışık-ı dildâr / Olur **ma'sûk** 'ayn-ı 'âşık-ı zâr
 3298 O kim kesb eyledi 'âşıklık adın / Murâd idindi **ma'sûkuñ** murâdın
 3487 Kişinüñ 'ışıkına nâkış olsa dâyim / Olur **ma'sûkuñ** istignâsı lâzım
 3582 Derâgûş itse **ma'sûkın** bir âdem / Olurdi anda yüz yirde bu 'âlem
 3620 Yanında Yûsufuñ şekli muşavver / Turur **ma'sûk** ile 'âşık berâber
 3695 Cemâl-i yâr ile ol ḥâne ṭoldı / Ser-â-ser 'âşık u **ma'sûk** oldu
 3852 Ḳaçan şîrâne çekse tiğ-i âhı / Ḳıyar **ma'sûkına** 'ışık ehli gâhı
 4098 Zelîḥânuñ yoğ idi rây-ı ḥayrı / 'Asîr oldu aña **ma'sûkı** seyri
 4490 Faḳîre 'ayn-ı **ma'sûkı** şefî' it / Baña dildârı münḳâd u muṭî' it
 4554 Cihânda ber-ḳarâr olaydı fûrḳat / Ne **ma'sûk** olur idi ne maḥabbet

mât □ satranç oyununda yenilme, rakibin hamlesiyle şahı koruyamayacak veya başka bir haneye oynatamayacak duruma gelip yenilme. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTI>

mât olmak [1] yenilmek, mağlup olmak. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 3736 O demde naṭ'-ı 'ışık içinde bi'z-zât / Zelîḥâ az ḳaldı kim **ola mât**

mâtem [22] ölmüş için ağlama, bir ölü için ağlaşıp siyah giyinme, zevk ve eğlenceden kaçınma, hüznün, keder. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI>

- 499 Bu **mâtemden** aña geldi melâlet / Gülüp oynamadan ḳıldı ferâḡat
 514 Ḳırıldı ağlamakdan ḥalk-ı 'âlem / Bu fûrḳat oldu bir ayruḳsı **mâtem**
 693 Gider tezyîni rûz-ı **mâtem** oldu / Senüñ şenliklerüñ derd ü ḡam oldu

- 886 Ola kim **mātemine** ola meşğul / Göre bu ‘özü-i nā-ma‘ kûli maqbûl
 2178 Sürürü bâ‘ iş-i derd ü ğam oldu / Dügünü günü rûz-ı **mātem** oldu
 2741 Bu **mātem** eyledükçe Yūsufa kâr / Oyalardı Zeliḥā anı her bār
 2744 Bu **mātemden** ki maḥzûn oldu Yūsuf / Elin öpdi Zeliḥā bî-tekellûf
 3518 Beni gör ki ne diri ne öliye / Bu **mātemden** gönül pür-ğam gözüm nem
 4360 ‘Azîzün **māteminden** bağıri biryân / Firâḳ-ı Yūsuf ile çeşmi giryân
 4381 Ser-â-ser derd ü ‘ayn-ı **mātem** oldu / Vücûdi ḥalḳa-i bâb-ı ğam oldu
 4964 Çekerdı Yūsuf anuñ **mātemini** / Añardı şöḥbetinüñ ‘ālemini
 5017 Livā-yı **mātemine** Kerbelānuñ / Müşābih süseni faşl-ı ḥazānuñ
 5020 Duḥān-ı āhına ğarḳ oldu kühsâr / Bu **mātemden** saçını yoldı eşcâr

Aşağıdaki tanıklarda matem elbisesinden ve bu elbisenin özelliklerinden bahsedilmektedir. Eski Türklerce ölüm, büyük musibetler, felaketler dolayısıyla matem tutulur. Bazı zaman ve mekânlarda siyah, mavi ve beyaz kumaşlardan elbiseler giyilirmiş. Kola veya yakaya, boyuna, başa siyah bir kumaş parçası bağlamak suretiyle matem tutulduğu gösteriliyormuş. <AÇDŞS>

- 1655 Libās-ı **mātem** ile irdi bir şeb / Kızardı ağlamakdan ‘ayn-ı kevkeb
 1835 Kāra baḥtından irdi zūlmet-i ğam / Şarındı āhdan destār-ı **mātem**
 3498 Çıkardı kāyinātuñ aḳ libāsın / Geyürdi bir kāra **mātem** pelāsın
 4166 Tutuldu mihr-i devlet oldu ğamnāk / Libās-ı **mātemini** geydi eflāk
 4366 Dönüp aḳ cāmeye saçı ḳarası / Sefîd oldu aña **mātem** libāsı
 5019 Ne **mātemdür** ki gökler geydi eflāk / Kāra çullarda ḳaldı ‘ālem-i ḥāk

mātem etmek [3] matem tutmak, ağlaşmak, yas çekmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1253 Meh-i Ken‘ ān bu resme **mātem itdi** / Fiğān u nāle ile döndi gitdi
 3874 Ziyāde ağladı and içdi muḥkem / Yüzini yurtup **itdi** anda **mātem**
 1740 Bu ğamdan dāye ḳaddini ḥam itdi / Ḳaralar geydi ḥaylī **mātem itdi**
mātem-sarāy [1] yas evi, yas tutulan yer. <KANARİ>
 4408 Ḳamışdan ev olup **mātem-sarāy** / Burardı boynını mānend-i nāyī
matem-serā [1] yas evi, yas tutulan yer. <CŪDÎ, KANARİ>
 4967 Yaşadukça yaşı oldu ziyāde / Huzûrı uçdı bu **mātem-serāda**
maṭla‘ [7] tulu edecek, doğacak yer, güneş ve yıldızların doğdukları yer. <KT, KO,

CŪDÎ, OTAL>

- 546 Güneş gibi irişsün **maṭla‘ına** / Güher gibi ḳarışsun menba‘ına
 1146 Didi ey **maṭla‘**-ı mihr-i sa‘ âdet / Fiğān eyle saña oldu icāzet
 1493 Deḥānı **maṭla‘**-ı şemsü’l-ma‘ ârif / Zebānı menba‘-ı kenzü’l-leṭāyif

1521 Olurdu zevk u şevk ile şarabnâk / Kılurdu sînesin **maṭlaʿ** gibi çāk

2737 Güher gibi ırağam menbaʿumdan / Güneş gibi baʿîdem **maṭlaʿumdan**

maṭlaʿ-ı envār/maṭlaʿü'l-envār [2] nurların doğduğu yer. Husrev-i Dihlevî'nin manzum bir eserinin de adıdır. <KANARİ>

133 Dehânı **maṭlaʿ-ı envār-ı** Kurʿân / Zebânı maşrıq-ı hürşîd-i îmân

Onay, şairlerimizin “maṭlaʿü'l-envār” sözüyle şarap kadehi, “maḥzenü'l-esrâr” sözüyle esrar mahzenini veya kabağını kastettiklerini söylemektedir. <AÇDŞŞ>

622 Dehânı maḥzenü'l-esrâr oldu / Cemâli **maṭlaʿü'l-envār** oldu

maṭlûb [5] istenilen, aranan, arzu ve talep edilen şey. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

138 Zihî maḥbûb-ı Hâk **maṭlûb-ı** kevneyn / Ki oldu ʿâlemeyne kıurretü'l-ʿayn

447 Zuhûra geldi nûr-ı ʿayn-ı Yaʿkûb / Cihân **maṭlûbı** bir maḥbûb-ı mergûb

4292 Mübârek adı Yûsuf kendü maḥbûb / Kemâl-i fazl ile mergûb u **maṭlûb**

maṭlûb etmek/kılmak [2] istemek. <KANARİ>

4566 Maḥabbet tâlibi **maṭlûb idermiş** / Muḥibbi gâh olur maḥbûb idermiş

4962 Bu vech ile yumuldu ʿayn-ı Yaʿkûb / Vişâl-i Zü'lcelâli **kıldı maṭlûb**

maʿtûf [3] eğilmiş, bir tarafa doğru dönmüş, çevrilmiş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

maʿtûf etmek [2] eğmek, bükmek, kıvrırmak, döndürmek, çevirmek, tevcih etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

380 Gözine Kaʿbetu'llah oldu mekşûf / Vücûdı vâvın **itdi** aña **maʿtûf**

3823 Kilîdlenmiş kapular oldu mekşûf / Vücûdı vâvın **itdi** taşra **maʿtûf**

maʿtûf olmak [1] mail olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1731 Devâsı derdümün dildâra mevķûf / Vücûdum vâvı **oldı** yâra **maʿtûf**

mâʾ u men [1] ne ve kim; bu âleme ait kaygılar, dünya varlığı, masiva. Mâ edatı “ne”

men edatı da “kim” anlamına gelmektedir. <HARF SİMGEÇİLİĞİ>

4571 Kesildi lezzet-i nefis-i denîden / Çekildi ʿâlem-i **mâʾ u meni** den

mâverâ [2] bir şeyin arkasında, ötesinde, gerisinde bulunan, öte, art, geri; görülen âlemin

ötesi. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI, KANARİ>

81 Şu kim hâl ide rây-ı **mâverâyı** / Tıyar âvâz-ı tölâb-ı semâyı

3492 Gün oldu **mâverâ-yı** arza gâltân / Düşürdi şemsî dülbindini devrân

mâyil [15] bir tarafa doğru eğilmiş, meyleden, istekli, hevesli, düşkün, müptela. <KT,

KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

3666 Biri birisine olmuş muķâbil / Biri müstağnî ammâ biri **mâyil**

māyil eylemek [1] bükmek, eğmek, eğdirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3782 Maḥabbet bād-ı âhı ḥāşıl eyler / Nihāl-i ḳadd-i yarı **māyil eyler**

māyil olmak [13] eğilmek, bükülmek, meyletmek, teveccüh etmek; gönlünü kaptırmak. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

842 Ne deñlü eyledi Yūsuf müdārā / O deñlü zulme **māyil oldu** a‘dā

1083 Şaḳın zulm ü cefāya **māyil olma** / İden bulur meseldür ġāfil olma

1673 Havāya serv gibi **olma māyil** / Hevāyīlikden ey meh-rū ne ḥāşıl

1736 Düşüñde gördüğüñe **olma māyil** / Baḳāsuz naḳşa baḳmaz ‘ayn-ı ‘āḳıl

1940 Cefā-yı derdmende **māyil olma** / Eli baġlı zebūna ḳātil olma

1983 Didi Ken‘ān ilinde ḥāşıl oldum / Diyār-ı Mısrı sevdüm **māyil oldum**

2377 Göñüldeñ ‘ışḳ-ı Yūsuf zāyil oldu / Hemān aşl-ı uşūle **māyil oldu**

3374 Benüm vaşlum saña olmadı ḳābil / Bu zībā kızlara **ol bārī māyil**

3440 Birinüñ **māyil olmadı** sözine / Alur göz ile baḳmadı yüzine

3718 Şu sulṭānlar ki **oldı** zulme **māyil** / Peşimānlıḳ ider şoñında ḥāşıl

3799 Vişāli ‘āleminde ḳaldı ḥayrān / Gehī **māyil olur** ġāhī ġurīzān

3911 Bu aña **māyil ol** bundan ġurīzān / Bu istiġnāda ol nālān u giryān

3988 Ne pend ile Zeliḥā ‘āmil oldu / Ne ibrām ile Yūsuf **māyil oldu**

ma‘yūb [2] ayıplanan, ayıplanılmış, ayıplı şey, ayıplı, kusurlu. <KT, KO, LN, CÜDİ,

OTAL, KUBBEALTI>

799 Olur cumhūruñuz **ma‘yūb** u maġzūb / Ḳovar merdūd ider ṭuyınca Ya‘ḳūb

3879 Yürür her ḳarnapā **ma‘yūb** u maḥcūb / Zen-i mekrūh ider mekr ile maġlūb

mazanna [1] hakkında zan ve şüphe olan, şüpheli, zan götüren. <KT, KO, CÜDİ, OTAL,

KANARI>

3892 ‘Azīze bu **mazanna** kār ḳıldı / Cevārīsinden istifsār ḳıldı

mazhar [8] bir şeyin görüñdüyü veya ortaya çıktığı yer veya kimse, nail olma, şereflenme. [tas.] Allah’ın isim ve sıfatlarının zuhur ve tecelli mahalli. <KT, KO, CÜDİ, OTAL,

KUBBEALTI>

231 Bi-ḥaḳḳ-ı **mazhar**-ı Ṭā-Hā vü Yā-Sīn / Bi-ḥaḳḳ-ı ‘izzet-i ḥatmü’n-nebiyyīn

268 Olupdur **mazhār**-ı eş-şeybü nūrī / İrişmez zātına ‘izzet sürürü

401 Didi bu oġlumı peygamber eyle / Kemāl-i ḥikmetüne **mazhar** eyle

1963 Beni rüy-ı cemāle **mazhar** itsün / Kūdūret var ise göñlinde ġitsün

4590 Vücūdı **mazhar**-ı dīdār oldu / Ne imiş *mā-hüve’l-maḳşūd*ı bildi

mazhar olmak [3] erişmek, ulaşmak, nail olmak. <KUBBEALTI, KANARI>

- 2658 Atama Hâzret-i Ya' kûb dirler / **Olupdur** vâridât-ı Hâkka **mazhar**
- 3043 Gözi ' âşıkların bir cāma beñzer / **Olur** hûrşid-i rûy-ı yāra **mazhar**
- 4375 Gözi eller eline bakar oldu / Belā geldi celāle **mazhar oldu**
māzī [1] geçen, geçmiş zaman, geçmiş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 4837 Mülākāt olur ise Hâzret-i Pîr / Bu hâl-i **māzīye** kıl hüsni ta' bir
mazlûm [16] zulüm görmüş, haksızlığa uğramış. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- 579 Kılıçlar gibi dūd-ı âh-ı **mazlûm** / Keser a' dāyı eyler cümle ma' dūm
- 723 Ki ey cān-ı peder ma' şūm-ı **mazlûm** / Saña rāz-ı nihān oldu mı ma' lūm
- 758 Çınār-āsā kurasun dest-i zālīm / Ki rencide ider **mazlûmı** dāyim
- 954 Bizüm esbābumuz beklerdi merhūm / Yalınuz kaldı ol ma' şūm-ı **mazlûm**
- 1263 Bu kayd u bend ile **mazlûm**-ı mezkûr / Nüzûl itdi o kabre nitekim nūr
- 1305 Ki bu ma' şūm-ı **mazlûmuñ** velî-vār / Cenāb-ı Hâkka ile gizlū dili var
- 1650 O zālīm gāmzeler hep oldu **mazlûm** / Olurdu genc-i ' ışkı halka ma' lūm
- 1712 Çekilmiş tige beñzer iki kaşı / Dil-i **mazlûm** ile eyler şavaşı
- 2573 Kemāl-i ' ilm ile meşhūr u ma' lūm / Dağı ma' şūm idi ol yār-ı **mazlûm**
- 2787 Cuvān olur bunı nūş eyleyen pîr / Hemîşe mūr-ı **mazlûmı** ider şîr
- 2962 Güler yüz gösterüp ehl-i fenāya / Niçe **mazlûmı** uğratdı belāya
- 3403 Ġarîb ü derdmend ü nā-murādus / Faķîrū'l-hāl ü **mazlûm**-ı bilādus
- 4345 Kişi kim virse bir **mazlûma** zillet / Gözetmez olur anı ' ayn-ı rif' at
- 4347 Cihānda zālīm olana be-her hāl / Olur **mazlûmuñ** âhi tîg-i kattāl
- 4737 Ezālar idüp ol **mazlûma** vāfir / Kulumuzdur diyü şatdılar âhir
- Aşağıdaki tanık anlam açısından “Alma mazlumin ahını çıkar aheste aheste.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>
- 1081 Hāzer kıl eyleme **mazlûmı** giryān / Gelür yoluña seyl olur o bārān
mazlûmāne [2] zulüm görmüş bir kimseye layık bir suretle, mazlumcasına; uysal bir biçimde, sessizce. <KT, LN, KUBBEALTİ>
- 3692 İdüp ' ayn-ı tazarru' la nezāre / Teveccüh itdi **mazlûmāne** yāra
- 4127 Hārāmî gözleri kan ile tıldı / Bakışlar haylî **mazlûmāne** oldu
ma' zûr [2] özü olan, özür, vazifesini yerine getirmesine bir engeli olan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 4051 Olur ahmaqların ahvālî **ma' zûr** / Nisāsı ' ayn-ı ta' risin ider kūr
- 4870 Du' ā kıl bize kim Hâkka ide mağfūr / Bizüm cürm ü haţāmuz ola **ma' zûr**
me'āl [1] mana, mefhum; meydana gelen şey, netice. <KT, KO, LN, OTAL>

3239 Bu vaşluñ dīde-i ‘ aşık mişālī / Hemān ağlamağa çıkdı **me’ālī**

mebhūt [2] sersem, hayran olmuş, hayrette kalmış, hayran. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3558 Melûl olma yûri gönlüñi hōş tut / Ölümlü hasta gibi tırma **mebhūt**

mebhūt olmak [1] şaşırmak. <KANARİ>

4150 **Olurdu** tâcinuñ üstinde **mebhūt** / Dizerdi kanlu yaşı la’ l ü yâkût

mecâl [] kuvvet, takat, kudret, derman, dayanma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

mecâl kalmamak [3] güç kalmak, güçsüz düşmek, aciz olmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, ŌTS>

3224 **Mecālī kalmadı** feth-i kelāma / Yıkıldı kâdir olmadı kıyāma

4384 Fiğān eglence olur ‘ aşıkāna / **Mecālī kalmadı** āh u fiğāna

5058 Aña söylendi bu göynükli aḥbār / **Mecālī kalmadı** kim ide reftār

mecālis [1] meclisler, toplantılar, “meclis”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI> Tanıkta “eğlenmek veya konuşup görüşmek üzere bir araya gelmek, toplanmak.” anlamındaki “meclis kurmak” deyimini çoğul olarak kullanılmıştır.

2777 Döküldi geldi envā‘ -ı nefāyis / Kuruldu bir niçe yirde **mecālis**

mecāz [4] gerçek olmadığı hâlde bir gerçeğe işaret eden ve gerçekmiş gibi görünen oluş, “ḥaḳīḳat” zıddı. [tas.] İğreti, fani, dünya. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI, TTS>

1449 **Mecāz** ise daḥi terk itme ‘ ıṣḳı / Olur āyīne pūlād-ı Dımıṣḳī

1860 Bu zencir oldı tesbīḥ-i niyāzı / Ḥaḳīḳī eyledi ‘ ıṣḳ-ı **mecāzı**

Aşağıdaki tanıkta mecaz köprüsünden bahsedilmiştir. Mecaz, hakikate geçmek için bir köprüdür.

<TTS>

4563 Kōdī māba‘ dine cısr-i **mecāzı** / Ḥaḳīḳat ‘ ilminūñ açıldı rāzı

Kāmûs-ı Osmânî’de “bir ucundan diğer ucuna mesafe katederek ile geçilen yol, geçecek yer” şeklindeki tanım aşağıdaki tanıkta karşılanmıştır. <KO>

4593 Hicāb-ı cānib-i Mevlāyı açdı / Bu derbend-i **mecāzı** geldi geçdi

mecāzī [3] mecaza mensup, mecazla ilgili, hakiki olmayan, gerçek olmadığı hâlde gerçeğe arasında benzerlik veya daha başka bir ilgi bulunan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

1450 Ḥaḳīḳīye **mecāzīden** yakın ol / Günūñ şevḳına eyle zerreden yol

2385 **Mecāzī** köprisinden geçdi gitdi / Ḥaḳīḳī gülşeninde vahdet itdi

Aşağıdaki tanıktaki “ıṣḳ-ı mecāzī” tamlaması “mecazi aşk” şeklinde düzenlenir. Mecazi aşk, insanın insanı veya diğer yaratıkları sevmesi, beşerî aşk demektir. Mecazi aşka orta aşk, köprü aşk da denir. Bu ilahi aşka yükselmeyi ve geçmeyi sağlayabilir. <TTS>

2378 Hâķĩķĩ oldu bu ‘ışķ-ı **mecāzĩ** / Hūdādan ğayrıdan gitdi niyāzı

mechül [1] bilinmeyen, keşfolunmamış, “ma‘lūm”un zıddı. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

4478 Olurdum t̄alib-i **mechül**-i muṭlaķ / Bu ğün buṭlānuñuz bildüm muḥaķķaķ

meclis [3] konuşmak veya bir konuda görüşmek için bir araya gelmiş insanlar topluluğu, cemiyet, encümen; oturulacak, toplanılacak yer. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

1250 Atamız **meclisinde** yoķ yüzümüz / Selāmet yüzini görmez gözümüz

2209 Bu zībā **meclisüñ** ehl-i neşāṭı / Uzatdı Nĭl gibi bir bisāṭı

2780 Bile olunca şoḥbet içre dilber / Olur **meclis** behişt ü bāde Kevşer

mecma‘ [] toplanılan yer, toplanılacak yer. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

mecma‘ü’l-‘uşşāķ [1] âşıkların toplandığı yer.

3346 O ğülşen Yūsufuñ ‘ışķıyle ṭoldı / Hemān bir **mecma‘ü’l-‘uşşāķ** oldu

mecnün [20]

1. cin tutmuş, çılgın, deli, divane [*mec.*] fena halde âşık, delice seven, tutkun. <KT, LN, CŪDĪ, OTAL, ADŞŞ>

1409 Bahār eyyāmı beñzerdi ğüyā / Ki ḥalkı eyledi **mecnün** u şeydā

1411 Kāpusı döndi bir dārü’ş-şifāya / Gelür **mecnün** u şeydālar oraya

1914 İderler ‘aklı yār olanı maḥzūn / Şanur ḥalkuñ sefīhi anı **mecnün**

1915 Şuçum yoğ iken ey māh-ı münevver / Beni **mecnün** yirine bağladılar

2687 Şular kim oldılar sultān-ı ‘ālem / Üşer **mecnün** gibi başına ‘ālem

3547 Yabana söylemekden hemçü **mecnün** / Yorılmaz ‘âşık-ı bīmār u maḥzūn

4165 Dimāğı āsumānuñ ṭoldı sevdā / Mişāl-i ‘âşık-ı **mecnün** u şeydā

mecnün olmak [1] delirmek, çıldırmak, aklını yitirmek. <ÖTS, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

1708 Mey-i ‘ışķı virür ‘uşşāķa bir ḥāl / Olur divāne vü **mecnün** u abdāl

2. Leyla ile Mecnun hikāyesinin erkek kahramanı, Kays. [*tas.*] İlahi aşk ile kendinden geçen ve akli dengesi bozulan Hak âşığı. Gerçekte kim olduğu konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır.

<KT, CŪDĪ, ADŞŞ, TTS> Tanıklarda bu hikāye ile ilgili telmihler bulunmaktadır.

528 Ṭolup ‘uşşāķı ile rub‘-ı meskūn / Göz açdı lāle-veş her ṭağda **Mecnün**

707 Ser-i **Mecnūna** dönmiş her nihāli / Ki kuşlardan degül bir laḥza ḥālĩ

1451 Ki ‘âşıklar bu fūrķat ‘āleminde / İder **Mecnün** gibi adımı zinde

2130 Benefşe bağda mānend-i **Mecnün** / Ğam-ı Leylā ile ṭururdi maḥzūn

2166 Bu **Mecnün** kāsesine beñzer ancaķ / Ki olmuş dest-i Leylādan iki şaķ

2243 ‘Azizūñ ‘ışķ-ı pāki oldu efzūn / O Leylĩ-çihre itdi anı **Mecnün**

2833 Eger naķş eylese **Mecnün** resmin / Üşürürdi aña ṭayyār kısmın

- 2848 Tırur taşvîr-i ‘âşık anda mahzûn / Birisi Leylî olmuş biri **Mecnûn**
- 3254 Olan zerre gibi mihr ile peydâ / Olur **Mecnûn** gibi hâlka temâşâ
- 3322 Nitekim ‘âşık-ı **Mecnûn** u şeydâ / Şabâ gülşende eglenmezdi kaç‘ â
- 3573 Yazup Leylâyı taşvîr itse ol ân / Gören **Mecnûn** olup kalurdu hayrân
- 3927 Sözi hâlka olur sihr ile efsûn / Yüzi eyler niçe Leylâyı **Mecnûn**
mecrûh [2] yaralanmış, yaralı. <KT, KO, OTAL, KANARI>
- 784 Dili meksûr olmuş başı meftûh / Teni pür-derd ü miñnet rûhı **mecrûh**
- 1608 Hemîşe ‘ayn-ı tâli‘ ola meftûh / Firâkı kılmaya rûhını **mecrûh**
meczûb [3] cezbeli, deli, divane. [tas.] Hakk’ın kendine dost edindiği, üns makamı için seçtiği ve kutsiyet suyuyla temizlediği veli. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS, TTS>
- 876 Perîşân-hâl olup evlâd-ı Ya‘ kûb / Bu sevdâ cümlesini itdi **meczûb**
- 975 Olup bu derd-i hicrân ile **meczûb** / Yabana söyler idi anda Ya‘ kûb
meczûb-ı sâlik [1] önce cezbeye kapılıp sonra bir mürşit eli tutan, cezbeye düştükten sonra sülûk gören kimse. <KUBBEALTI, ADŞS>
- 4582 Kapular sînesini eylemiş çāk / Tırur **meczûb** sâlik gibi bî-bāk
medd [4]
1. bir harfî özellikle elifi çekme, uzatma, sesini uzatarak okuma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 5164 Döner her **medd**-i memdûd ebr-i âha / Konulmuş noktalar hâl-i siyâha
medd-i bismi’llâh [1] Bismillah’ın uzatılması. <BMS>
- 4191 Mişâl-i **medd-i bismi’llâh** o şâhı / İletmiş kırb-ı zâtu’llâha râhı
2. Arapçada ve Arap harfli eski Türk alfabesinde hemzeden sonra gelen elifin yerini tutan ve hemze üzerine (~) şeklinde yazılan uzatma işareti. <KT, CÛDÎ, KUBBEALTI> Aşağıdaki tanıklarda kaşlar, şekil yönünden med işaretine benzetilmiştir. <DŞS>
- 107 Kaşı güyâ ki **medd**-i Sûre-i Kâf / Kemâl-i kudretine Hâkkuñ inşâf
- 1366 Kaşı tâkıyle ol serv-i sehî-kad / Elif üzre yazılmış şanasın **med**
meded [2] imdat!, eyvah!, aman!. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI, KANARI>
- 977 Ne müşkil guşşadur bu guşşa eyvây / Yaramaz derde tuş oldum **meded** hây
meded kılmak [1] yardım etmek. <KUBBEALTI>
- 4012 Vefânı fitne Ye’cücına sed kıl / Ki cânım kılca kalmışdur **meded kıl**
mededsüz [2] yardıma muhtaç.
- 4998 Bilürsin her ğarîbûñ gizlû râzın / İşidürsin **mededsüzler** niyâzın
mededsüz kılmak [2] yardım gelmemek; çaresiz bir durumda olmak.

- 1959 Ğarīb ü ħasta vü zāram senedsüz / Kime yalvarayım **ķaldum mededsüz**
medfūn [1] gömülmüş, defnolunmuş, toprağın içine konup örtülmüş. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 496 Yaturken anası **medfūn** u mestūr / Uyur şanurdi ol ser-çeşme-i nūr
medħ [] birinin iyiliğini söyleme, övme, sena. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>
medħ ü şenā [1] övme, yüceltme.
- 2149 Gürūh-ı dā‘ iyan cümle du‘āda / Şükūh-ı ‘ārifān **medħ ü şenāda**
medhūs [] dehşetlenip korkmuş, ürkmüş, şaşırılmış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
medhūs olmaķ [1] dehşete kapılmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, KANARI>
- 3854 Ziyāde mest ü **medhūs olsa** ‘āşık / Olur aħvāli cümle nā-muvāfiķ
Medīne [1] şehir, belde; Hicaz’da Hz. Peygamber’in türbesinin bulunduğu şehir. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 166 Şoñında mağribi aldı **Medīne** / Degişdi maşrıķını mağribine
mefħar [3] övünme sebebi, övünmeye sebep olan, övünmeyi gerektiren. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 485 O yirde var idi bir **mefħar**-i nās / ‘ Amū-yı Yūsuf idi adı Īnās
586 Görür kim cümletü’l-mülk oldu Īnās / Göremez Yūsufını **mefħar**-ı nās
4531 Didi ey **mefħarı** Āl-i Ĥalīlūñ / Tamām it ĥācetini ben zelīlūñ
mefṭūħ [5] fethedilmiş, açılmış, açık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 2057 Degül bāb-ı cemāli ĥalkā **mefṭūħ** / Nihān-ender-nihāndur nitekim rūħ
mefṭūħ olmaķ [4] açılmak. <KANARI>
- 213 Cenāb-ı Ĥazret-i Ĥaķ **oldı mefṭūħ** / Meger geldügi yire gitdi ol rūħ
784 Dili meksūr **olmış** başı **mefṭūħ** / Teni pūr-derd ü miħnet rūħı mecrūħ
1162 Uçar anuñ elinden bülbul-i rūħ / Bu rāz andan olur **olursa mefṭūħ**
1608 Hemīşe ‘ayn-ı ṭāli‘ **ola mefṭūħ** / Firāķı ķılmaya rūħını mecrūħ
mefṭūn [1] sihre uğramış gibi kendisine malik olamayacak derecede vurgun, müptela, hayran, şaşakalmış; âşık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 2357 Ķaşuñ üstinde var bir ĥāl-i **mefṭūn** / Cebīnünde olupdur noķta-i nūn
meger [33]
1. meğerse, galiba, besbelli. Zan ve tahmin edatı olarak kullanılır. Kāmūs-ı Osmānî’de bilhassa nazımda bu anlamda kullanıldığı ifade edilmiştir. <KO, CŪDÎ, BURHÂN, FZ>
- 183 **Meger** bir dem irişdi bir şeb-i tār / Şafā-baħş idi güyā kākül-i yār

- 466 **Meger** bir şeb tölündi mihr-i ‘âlem / Cihân yüzini tıtdı zülmet-i ğam
863 **Meger** günlerde bir gün mâh-ı Ken‘ân / Çemen gökine çıkdı kıldı seyrân
213 Cenâb-ı Hâzret-i Hâk oldı meftûh / **Meger** geldüğü yire gitdi ol rûh
1070 Anadan toĝdı Yûsuf güldi ‘âlem / **Meger** bir dâye hâcet oldı ol dem
1187 **Meger** bir adı Mâlik pîr-i tâcir / Bu cumhûr ile olmışdı müsâfir
1465 **Meger** var idi bir sultân-ı ‘âlî / ‘Azîmü’ş-şân u memdûhü’l-ehâlî
1527 **Meger** bir gice dūd-ı âh-ı ‘uşşâk / Cihâna töldi târik oldı âfâk
1738 **Meger** dil degdi sen şîrîn-dehâna / Ki döndi reng-i rûyuñ za‘ferâna
2126 **Meger** bir gün gelüp nevrûz-ı rûşen / Açıldı güldi ‘âlem oldı gülşen
2313 Güzellerde **meger** bir Bâzığa-nâm / Cemâl-i pür-kemâl ıssı dil-ârâm
2331 **Meger** günlerde bir gün oldı mağrûr / Gözi göñli güşâde cânı mesrûr
2528 **Meger** günlerde bir gün Mâh-ı Ken‘ân / Niķâbın geydi itdi ‘azm-i seyrân
2546 **Meger** hubbû’l-vaţan itdi taķâzâ / Çaĝırdı Hâzret-i Yûsuf hemânâ
2555 **Meger** bu üştürüñ düşdükçe râhı / Görürmiş Yûsufı Ken‘ânda gâhî
3073 Tutulmaz ‘âşıkun bir dem zebânı / Ecel ola **meger** ‘aķdû’l-lisânı
3317 Benefşe boynın egdi mübtelâ-veş / **Meger** göñline şaldı ‘ışķı âteş
3491 **Meger** bir gün sipihrüñ yüzi döndi / Şeb-i hicrân irişdi gün tölündi
3541 **Meger** noķşân-ı ‘ışķum oldı mâni‘ / Ki toĝmaz üstüme hûrşîd-i tîli‘
4627 **Meger** bir gün şafâ-baķş oldı âfâk / Açıldı ĝonca-i maķşûd-ı ‘uşşâk
4700 Şecâ‘at sizde hûd vardur müretteb / **Meger** kaşd ile ihmâl itdünüz hep
4938 **Meger** bir gice emr-i hikmetu’llâh / Ecelden eyledi Ya‘ķûbı âĝâh
4970 **Meger** bir gice Yûsuf h‘âba vardı / Gözi uyħuda vü göñlin uyardı
5024 **Meger** seyr itmek için kâyinâtı / Öñine çekdiler bir yaķşı atı

2. ancak, illa, şü kadar ki. İstisna beyan eder. <FZ, KT, KO, BURHÂN, KUBBEALT>

- 1423 Hûzûrına irişmez oldı insân / **Meger** şavt u şadâ-yı âh u eĝân
1492 Yañaĝın oķşamaz illâ ki kâkûl / Dehânın kimseler öpmez **meger** mül
1494 Elini öpmege el irmez aşlâ / **Meger** âl itmek ile öpe hınnâ
2143 Ğubâr-ı râhdan ķalmadı âşâr / **Meger** haţt-ı ĝubâr-ı ‘ârız-ı yâr
5149 Bahâne bulmaz aña chl-i ‘irfân / **Meger** ola ĝarîdârına noķşân
5158 Yazıdan eylemez bunlar ferâĝat / **Meger** Allâhdan ola ‘inâyet

3. Teşbih ve temsil ifade eder. <FZ>

- 1559 Dehânıdur **meger** möhr-i Süleymân / Anuñ aĝzına baķar ins ile cân
4973 **Meger** levħ-i mişâle baķdı ‘aynı / Görindi geldi aña vâlideyni
3462 Mişâli yok cihânda ol benânun / **Meger** aķ sancaĝıdur enbiyânun

meger kim [6] meğer, yoksa. <KT, KANARI>

- 1214 **Meger kim** o Yüsufün ihvânı gâhî / Şabâ gibi tolaşurlardı çâhî
 1468 Cefâdan bir gönül olmazdı muğber / **Meger kim** bād-ı şarşardan gül-i ter
 1472 Sözüni qarşular yoğ idi aşlâ / Kıbâb ile **meger kim** kûh-ı bālâ
 2056 Yüzini göremez anuñ melek de / **Meger kim** göre mir'ât-ı felekde
 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi **meger kim** / Degüldi Yüsufün hâline 'âlim
 2753 Elin öpmege olmaz oldu içdâm / **Meger kim** yılda bir gün ola bayram

meh [33] ay, "mâh" muhaffefi. <CÜDÎ, KO, KANARI>

- 661 **Mehûñ** seyrân ile artar cemâli / Revân olmak ider şâfî zülâli
 910 Acırlar ol **meh**-i ferhunde-zâta / Bir âteş düşdi güyâ kâyinâta
 1352 Çü Nîl ırmağı oldu cilvegâhı / İrişdi hüsni **mehden** tâ-be-mâhî
 1479 Zihî cân kim hayât-ı ins ü cândur / **Meh**-i devrân u hürşid-i cihândur
 1512 Siyâh olurdu gâh anuñ semendi / Semendinüñ **meh** idi sîne-bendi
 1906 Kelâm itdi **meh**-i 'âlî-cenâba / Bülend âvâz ile geldi hıfâba
 2020 Aña her kim baş egse hem-çü gerdün / Virürdi **meh** gibi bir bedre altun
 2068 Meh-i nev gibi yüz taşım sivâre / Virildi ol **meh**-i zîbâ-izâra
 2210 Kodılar anda tâze ıssı nânı / Virürdi mihr ile **mehden** nişânı
 2272 Dönüp her kişi bir ebr-i bahâra / Olur ol **meh** yolında pâre pâre
 2401 Ne **meh** kim evc-i hüsn olmuş turağı / Yağar mihr-i risâletden çerâğı
 3416 Kimi göz ile eylerdi işâret / Ki ya' nî ey **meh**-i bürc-i lefâfet
 3607 İrişdi ol **meh**-i hürşid-sâye / Bu tertîb ile yapduğı sarâya
 4008 Olup noğşân ile **meh** gibi meşhûr / İdersin kendüñi mezmûm u mağhûr
 5103 Muhaşşal şâhib-i şabr-ı cemîl ol / Çerâğ-ı **meh** gibi hayra delîl ol

meh-i bedr [3] dolunay. <KANARI>

- 1376 Boyı mânend-i Tübâ 'âliyü'l-ğadr / Melâhat âsumânında **meh-i bedr**
 1507 Aña bir âyine olmuş **meh-i bedr** / Gözinüñ kuhlî târik-i şeb-i Qadr
 2643 Ruğ-ı pâkinde olmuş kaçralar çîn / Kırân itmiş **meh-i bedr** ile Pervîn

meh-i nâ-mihribân [2] sevgisi ay yüzlü sevgili. <KANARI>

- 1933 Gezersin 'âlemi hâne-be-hâne / Varursañ ol **meh-i nâ-mihribâna**
 2989 Eyitdi ey **meh-i nâ-mihribân**um / Efendüm sevdüğüm şâh-ı cihân

meh-i nev [9] hilal, yeni ay. <KANARI>

- 348 Başı çegzinür eflâküñ bu ğamdan / Dü-tâ oldı **meh-i nev** bu elemden
 663 **Meh-i nev** gibi çıkşun bir kenâra / Sevinsüñ cânı bağşun lâlezâra

- 999 **Meh-i nev** gibi bir tağa yöneldi / Cibâle bir bülend âvâze şaldı
- 1063 Şu kim ura **meh-i nev** gibi yâra / Ola encüm mişâli pâre pâre
- 2068 **Meh-i nev** gibi yüz takım sivâre / Virildi ol meh-i zîbâ-‘izâra
- 2445 Tökür boynuzunuñ üstüh‘ânı / **Meh-i nev** gibi yırtar âsumânı
- 3467 Kişi kim Qahramân-ı nefsi başdı / **Meh-i nev** gibi tîğın ‘arşa aşdı
- 3598 **Meh-i nev** gibi hançer takınurdu / İki yanına gâhî bakınurdu
- 4272 **Meh-i nev** gibi olan bedr-i kâmil / İder a‘lâ-yı ‘illiyyîni menzil
- meh-i ruhsâr** [1] ay yanaklı, parlak yanaklı. <BMS>
- 3081 Yüzine kanlu yağ gülgüne oldı / Nücüm ile **meh-i ruhsârı** taldı
- meh-i rûze** [1] ramazan ayı, oruç ayı. <OTAL>
- 2298 **Meh-i rûze** gibi kadre irişdüm / Bu cumhûr-ı ahibbâya qarışdum
- meh-cebîn** [1] alnı ay gibi olan, parlak alınlı.
- 1786 Eyâ şehr-i cemâlün **meh-cebîni** / Bu iki rahmetün eyle birini
- mehd** [1] beşik. <KT, KO, CÛDÎ>
- 5140 Hüşûline bu tıfluñ cehd kıldum / Şabâha dek elümi **mehd** kıldum
- meh-liķâ** [2] ay çehreli, dilber, güzel. <KT, OTAL>
- 1680 Eyâ şehr-i vücûduñ **meh-liķası** / Melâmet gerdinün olma şabâsı
- 4545 İdüp bir bürci iki **meh-liķâ** zeyn / Qırân itdi şeref bürcinde sa‘deyn
- meh-pâre** [1] ay parçası, pek güzel kimse. <KT, OTAL>
- 1052 O **meh-pâre** olınca pâre pâre / Nuḥûsetden şeref bulur sitâre
- meh-rû** [8] ay yüzlü [*mec.*] güzel yüzlü sevgili. <KANARİ>
- 426 Güneş gibi idüb kaç‘-ı menâzil / O **meh-rû** ḥâlasına oldı vâsıl
- 927 Toldı dîdeden çünkim o **meh-rû** / Yidi cism-i laṭîfin gürk-i bed-ḥû
- 1513 Qara ata n’ola binse o **meh-rû** / Olur zîrâ çerâğ altı qarañu
- 1673 Havâya serv gibi olma mâyl / Hevâyîlikden ey **meh-rû** ne ḥâşıl
- 1698 Başın egdi mişâl-i râ-yı ebrû / Qarardı fikre vardı yâr-ı **meh-rû**
- 2188 Düşinde gördügi **meh-rû** degül bu / Fiğân u nâle ile sağdı sağu
- 2421 Çü yokdur yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum oğlumuz olsun o **meh-rû**
- 3372 Bu **meh-rûlarla** var def‘-i ğam eyle / Bu fânî ‘âlem içre ‘âlem eyle
- meh-veş** [2] yüzü ay gibi güzel sevgili. <KANARİ>
- 2449 Ḥadîdi vaşl-ı âteş eyler âteş / Bir olur reng-i rûyî mihr ü **meh-veş**
- 3722 Ne vaz‘ itdi ise bu iki **mehveş** / Der ü dîvârına oldı münakkaş
- mekân** [31] yer, mahal, mesken, makam, hane. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 172 Zemīne sāyesi düşmezdi zīrā / **Mekānı** āsumāndan oldı a‘lā
- 293 Çü itdüm Şāmdan Ken‘ānı menzil / **Mekānum** Beyt-i Aḥzān oldı bir yıl
- 376 Begendi Ka‘benüñ dārü’l-emānın / Göçürdi ol **mekāna** ḥānumānının
- 430 Görüp Ya‘kūbını ḥazẓ itdi cānı / Mekīn ile şeref buldı **mekānı**
- 505 Anam ile oturup bir **mekānda** / Bile yirdük ṭa‘āmı her zamānda
- 544 Müşerref olsun anuñla **mekānum** / Rücū‘ itse ne var aşlına cānum
- 1124 Yüceldi ‘ālem-i bālāya cānı / Yirinde ḳodı bu süflī **mekānı**
- 1174 **Mekānı** olsa çāh-ı ḡuşşa vü ḡam / Sebeb olur ḫalāşına bir ādem
- 1207 Çü Mālik mālīk oldı ol cuvāna / Getürdi anı bir ‘ālī **mekāna**
- 1534 **Mekān**-ı rif‘atüñ bālā-nışını / Maḳām-ı ‘izz-i nāzuñ nāzenini
- 1610 Bilinmez ol ḥümānuñ āşiyānı / Ne iḳlīmi ne kāmı ne **mekānı**
- 1726 Belā-yı ‘ışḡa mu‘tād oldı cānum / Ḥarāb-ābād-ı ḫasretdür **mekānum**
- 1774 Yüri gözden bıraḳ kevn ü **mekānı** / Gözüñ yum tā göresin rüy-ı cānı
- 1976 Eyitdi aña ey Ḥıẓr-ı zemāna / **Mekānuñdan** baña vir bir nişāne
- 2134 Mübārek demde vü ḳutlu zamānda / İrem Bağı gibi bir ḫoş **mekānda**
- 2736 İraḳ düşdüm eşümden yoldaşumdan / **Mekānumdan** ilümden ḫaldaşumdan
- 3599 Olurdı niçe yirden sīneler çāk / **Mekānından** uçardı murḡ-ı idrāk
- 4056 Aḫibbā gibi zencirüñ fiḡānı / Pür itdi ‘ālem-i kevn ü **mekānı**
- 4113 Sarāyın Külbe-i Aḫzān idindi / **Mekānın** cānına zindān idindi
- 4205 Dir idi görmez oldum yār-ı cānı / Göreyin bārī olduḡı **mekānı**
- 4243 Şadef zindānidur lülü **mekānı** / Çeker bālāya dest-i rif‘at anı
- 4336 Şeref buldı mekīn ile **mekānı** / Sevindi gönli ḫayrān oldı cānı
- 4471 Şadā-yı ḫayl ü serhengān-ı şāhī / **Mekān**-ı maḫşere döndürdi rāhı
- 4873 **Mekān**-ı i‘tikāfı ḳaldı tenhā / Şadeften çıḳdı ol dürr-i muşaffā
- 4913 O demde ağlamak ṭutdı cihānı / Pür itdi nāleler kevn ü **mekānı**
- 4963 Yöneldi ‘ālem-i envāra cānı / Ḳodı ḫālinde ḫulmānī **mekānı**
- 5028 İrişdi ‘ālem-i bālāya cānı / Ḳodı terk itdi bu süflī **mekānı**
- 5070 Bırāḳdı yārsuz ḳalan cihānı / Ḳodı dildārsuz olan **mekānı**
- 5122 Mezār olur **mekānuñ** āḫir-i kār / Gerekse gönlüñi geñ ṭut gerek ṭar
- mekān edinmek** [2] yurt edinmek, orada yaşamak.
- 4199 Zenān-ı Mışruñ irişmez ziyānı / **Mekān idinmiş** ol dārü’l-emānı
- 5054 Ḳodı gitdi bu derbend-i belāyı / **Mekān idindi** şahrā-yı baḳāyı
- mekes** [1] sinek. <KT, KO, CŪDİ, KANARI>
- 3456 **Mekesler** eyleyüp mekrūh u menfūr / Bütüñ üstine zāyid noḡtalar ḳor

mekîn [3] oturan, yerleşmiş, sakin, mekân tutup oturan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

Aşağıdaki tanıklarda “Mekânın şerefi oturan iledir. Bir yer şerefini orada oturandan alır.” anlamındaki Arapça bir söz olan “Şerefü’l-mekân bi’l-mekîn.” ifadesi Türkçeleştirilmiştir.

<KANARI, KUBBEALTI>

430 Görüp Ya‘ kûbını hazz itdi cânı / **Mekîn ile şeref buldı mekânı**

4336 **Şeref buldı mekîn ile mekânı** / Sevindi gönlü hayrân oldı cânı

mekîn olmak [1] durmak, oturmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

3514 **Mekîn olmışdur** eyvân-ı celâle / İrişmez aña illâ âh u nâle

mekkâr [3] pek hilekâr, hileci, düzenbaz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

587 O **mekkârıñ** aña kâr itdi kârı / Ayırmaz kendüden ağıyâr yârı

1734 Eyitdi yâ İlâhî kânkı **mekkâr** / Bu derde cânımı itdi giriftâr

3499 Dilin tıtdı derây-ı deyr-i küffâr / Sesin kesdi horôs-ı dehr-i **mekkâr**

meknûn [8] dizilmiş, dizili. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL> Kelimenin hem “dizilmiş, dizili”

hem de “saklı, gizli” anlamları bulunmaktadır. Tanıklarda “dürr-i meknûn” tamlaması şeklinde kullanılmıştır. “Dürr-i meknûn” hem “dizilmiş inci” hem de “saklı, henüz ortaya çıkmamış çok değerli inci” anlamına gelmektedir. <KUBBEALTI, KANARI>

22 Hüdâyâ nazmımı kıl dürr-i **meknûn** / Sözümi eyle Yûsuf gibi mevzûn

869 Mezâd olsam mişâl-i dürr-i **meknûn** / Yetişmezdi bahâma mâl-ı Kârûn

955 Gelüp gördük yatur ol dürr-i **meknûn** / Vücûdî gonca-veş müstağrak-ı hûn

1338 Çıkardı câmesin ol kaddi mevzûn / Şadefden çıkıdı şankim dürr-i **meknûn**

2279 Birisi dağı virdi yüz biñ altun / Dağı hem ağırınca dürr-i **meknûn**

2435 Virildi ağırınca niçe altun / Niçe elmâs u niçe dürr-i **meknûn**

2867 Sözüne gerçi dizdi dürr-i **meknûn** / Bu efsâneyle itdi ya‘ nî efsûn

2979 Şadef ağzın açup gösterse dendân / Alurlar dürr-i **meknûnı** ol ân

mekr [11] hile, düzen. [tas.] Allah’ın emirlerini dinlemeyen bir kuluna nimet üzerine

nimet vermesi, kusurlarına rağmen durumunu olduğu gibi bırakması ve olağanüstü hususları başarmayı ona nasip etmesidir. <KT, KO, CÛDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

2705 Olur ‘avretlerüñ **mekri** ziyâde / Mübâşir olsalar kaçd-ı fesâda

3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / Toğuzı hîle vü **mekr** ü füsündür

3625 Ta‘ accüb eyledi Yûsuf bu hâle / Bu **mekr** ü âle bu rengin hayâle

3645 Şarâb-ı **mekr** ile mest ola şanma / Bu âlün gönlüme yol bula şanma

3787 Halâş olmağ için **mekrinden** anuñ / Eline aldı gönlin mübtelânuñ

3870 Füsûn u **mekr** ile azıtdı izi / Yemîn ile inandurdu ‘Azîzi

- 3871 Çoğ olur ‘avretüñ **mekr** ile âli / Yemîne çekme aşhâbü’ş-şimâli
 3879 Yürür her kınapâ ma‘yûb u maḥcûb / Zen-i mekrûh ider **mekr** ile mağlûb
 4763 Bize hûd i‘timâduñ yok ezelden / Berîyüz hîle vü **mekr** ü dağalden
 5076 Felekler âdeme dâm-ı miḥendür / Nücümü dâne-i **mekr** ü fitendür

mekr-i zenân [1] kadınların hilesi, kadınların fendi. <KANARI>

- 3202 Bu olmaz kim uyam **mekr-i zenâna** / İhânet kaşd idem bu ḥânedâna
mekrûh [2] iğrenç, tiksinti veren. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARI>
 3456 Mekesler eyleyüp **mekrûh** u menfûr / Bütûñ üstine zâyid noḡtalar ḡor
 3879 Yürür her kınapâ ma‘yûb u maḥcûb / Zen-i **mekrûh** ider mekr ile mağlûb
mekşûr [] kırılmış, kırık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

mekşûr olmak [1] kırılmak.

- 784 Dili **mekşûr olmuş** başı meftûḡ / Teni pür-derd ü miḥnet rûḡı mecrûḡ
mekşûf [] keşfolunmuş, açılmış, açık, zahir, aşikâr. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

mekşûf olmak [2] açık ve bilinir duruma gelmek. <KUBBEALTİ>

- 380 Gözine Ka‘betu’llah **oldı mekşûf** / Vücûdı vâvın itdi aña ma‘tûf
 3823 Kilîdlenmiş kıpular **oldı mekşûf** / Vücûdı vâvın itdi taşra ma‘tûf
mektûb [4] yazılmış; mektup, iş, aşk, tebrik, taziye vs. maksatla bir kimseden bir kimseye yazılıp gönderilen kâğıt, bitik, name. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2063 Bu resme gitti **mektûb-ı** icâzet / Kıbûl itdi şehenşâh-ı ‘adâlet
 4799 İdüp evlâdına **mektûbı** teslîm / Didi eyleñ ‘Azîz-i Mışra ta‘zîm
 4801 Şunuñ **mektûbumı** ‘izzetler eyleñ / Ziyâde yalvaruñ minnetler eyleñ
 4824 Virürler Yûsufa **mektûb-ı** pîri / Oḡur ma‘lûm ider *mâ-fî’z-zamîr* i

mektûm [3] saklanan, gizlenen, saklı, gizli. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI, OTAL>

- 3475 Orada kalb-i maḥrûm oldı merḡûm / Hezâr esrâr-ı **mektûm** oldı ma‘lûm
 5141 Vücûda geldi bu ḡüftâr-ı manzûm / Hezârân sırr-ı **mektûm** oldı ma‘lûm

mektûm kılmak [1] saklamak, gizlemek.

- 4612 Ğalâl ü ni‘meti **kılmazdı mektûm** / Kıpusına gelen gitmezdi maḥrûm

mekzûm [1] mükedder, kaygılı, tasalı. <LR, OTAL, KANARI> Transkripsiyonlu metinde bu kelimenin yerine bazı nüshalarda “mektûm” kelimesinin kullanıldığı belirtilmiştir. Mektûm kelimesi “ketm olunmuş, saklanan, gizlenen, saklı” anlamlarına gelmektedir. <KT, KO, LR, OTAL>

- 1422 Taşavvuf râzı gibi oldu **mekzûm** / Niçe gün olmadı ahvâli ma' lûm
melâhat [8] güzellik, güzel yüzlülük, şirinlik. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI>
- 873 Bu câh-ı salţanat hüsn ü **melâhat** / Olur hep Hâk Ta'âlâdan 'inâyet
- 1376 Boyı mânend-i Tübâ 'âliyü'l-kadr / **Melâhat** âsumânında meh-i bedr
- 1699 Didi şevk ile ey kân-ı **melâhat** / Sözüñden buldı rûhum istirâhat
- 2615 **Melâhatde** bulunmaz aña şânî / Baķınca Yûsufa beñzetdüm anı
- 2729 Sağ olsun Yûsuf-ı Mışr-ı **melâhat** / Hudâ 'ömrini itsün bî-nihâyet
- 2956 Birinden eyledi vâfir şikâyet / Didi ey server-i mülk-i **melâhat**
- 3429 Dirîğâ bizde ey kân-ı **melâhat** / Hâlâlün olmağa yokdur liyâkat
- 3709 Didi ey Yûsuf-ı Mışr-ı **melâhat** / Ğamum bî-ğadd ü guşşam bî-nihâyet
melâl [23] usanç, usanma, sıkma, sıkılma, sıkıntı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>
- 695 Sürürün hep **melâle** oldu tebdîl / İrişdi ayrılık eyyâmı ta' cîl
- 745 Tayandı sâye-veş künc-i **melâle** / Döşendi dürlü dürlü ihtimâle
- 770 İki kat eyledi bâr-ı **melâli** / Egildi bād-ı ğamdan gül nihâli
- 818 Ziyâde artar ol merdün **melâli** / Ki ola kendü cinsinden zevâli
- 915 Elemdür 'âşıkun ayruksı hâli / Ki var bir şenliginün bîn **melâli**
- 1172 Ğarîk olduķda deryâ-yı **melâle** / İder bir Hızr-ı devrânı havâle
- 1261 İrişdi gönline ğurbet **melâli** / Görinmez oldu Ken'ânun cibâli
- 2487 Bu ağlar yüzlü çarğun zevkı yokdur / **Melâli** şenliginden daķı çokdur
- 2640 Atından indi yire nitekim nûr / **Melâli** var degül ammâ ki mesrûr
- 2790 Cihânda bâ' iş lutf u keremdür / **Melâli** olana cârüb-ı ğamdur
- 2870 **Melâl** ü guşşa ile cân-ı pâki / Didi bu sergüzeşt-i süznâki
- 3007 **Melâli** mücib-i rahm ola dirdi / Melâli şüretin izhâr iderdi
- 3241 Bu hâl anuñ ki oldu hasb-i hâli / Değişmez şâdmâna bu **melâli**
- 3302 Kişi kâriyle eyler vaktini hoş / **Melâl**-i ğurbeti olur ferâmüş
- 3553 Zelîhâya irüp bād-ı **melâli** / İki kat oldu kıddinün nihâli
- 3557 Didi ey 'ışk esîri şâh-zâde / **Melâlün** çok ğamuñ hâdden ziyâde
- 3631 Didi şun bâde-i câm-ı vişâli / Unutdur çekdügüm derd ü **melâli**
- 3804 Yabana atdı def itdi **melâli** / Tolındı hançerün ol dem hilâli
- 3856 Toķınur 'âşıķa seng-i **melâli** / Başına gelmeyen bilmez bu hâli
- 4183 Bu minvâl üzre oldu kıl u kâli / Tozutdı hâķini bād-ı **melâlî**
- 4512 Kesilsün esmesün bād-ı **melâlüm** / Düzelsün çîn-i deryâ-yı cemâlüm
- 4960 Ehâlinün mişâl-i küh-ı 'âlî / Sözin qarşulayup virme **melâli**
melâlet [10] usanç, bıķma, sıkılma, melal. <KT, CÜDÎ, KANARI>

- 499 Bu mâtemden aña geldi **melâlet** / Gülüp oynamadan kıldı ferâğat
 1662 Yine âyîne-i rüyuñda ey yâr / Kâsâvetle **melâlet** şüreti var
 2433 Ğamı evvelkiden oldu ziyâde / **Melâlet** baħrine taldı orada
 2647 Yüzüñ âyînesin kıldum nazargâh / **Melâletler** görünür ey yüzi mâh
 2697 Sen anı ol seni itsün ziyâret / İriş maķşûduña çekme **melâlet**
 2842 Yedi iklîmi ol toķuz tolaşdı / **Melâlet** baħri taşdı başdan aşdı
 3246 Ğam u şādîde kesb eyler ma‘ıyyet / Bunuñ hüzni virür aña **melâlet**
 4286 **Melâlet** başdı anı gönli şındı / Bu düş ta‘bîrini maķşûd idindi
 4731 Bu sözler Yûsufa güç geldi ğâyet / Mübârek hâtırın başdı **melâlet**
 4784 **Melâlet** viridi Ya‘ķûba bu aķbâr / Celâlî yüzlerini kıldı ızhâr

melâmet [25] çıkışma, azarlama, serzeniş, kınama. [*tas.*] Melamet selameti terk etmektir.

Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümektir. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TTS>

- 378 Bilür ol halkayı dâr-ı **melâmet** / Selâmet semtin eyler cây-ı rāhat
 679 Uyandı nāgeh ol şem‘-i hidāyet / İrişdi cānına haylî **melâmet**
 892 İraķdan ķopdı bir gerd-i **melâmet** / Belürdi şanasın bād-ı kıyâmet
 1669 **Melâmet** görme perhîz it hâtâdan / Şaķın şem‘-i vücûdı ol havâdan
 1676 El oynın oynasa sūsenle lāle / Urur seng-i **melâmet** aña jāle
 1680 Eyâ şehr-i vücûduñ meh-liķāsı / **Melâmet** gerdinüñ olma şabāsı
 1681 Maķabbet gülleri âdemde farzâ / **Melâmet** âbı ile olur ihyâ
 2762 Hümâ gibi belâ dāmına düşmez / **Melâmet** âteşi ile tutuşmaz
 2986 Cihānı tutmadın nār-ı **melâmet** / Söyündür itme da‘vâ-yı maķabbet
 3085 Aña seng-i **melâmet** hoş gelürdi / O mürġân-ı sa‘âdet hoş gelürdi
 3170 Toķındıķca aña seng-i **melâmet** / Binâ-yı ‘ışķını eyler ‘imâret
 3190 Olur mücrimlere sîmāsı şāhid / **Melâmet** eyler anı fi‘l-i fāsîd
 3243 Maķabbet her kaçan bulsa nihāyet / İki başdan olur eşk-i **melâmet**
 3673 **Melâmet** oķına olma nişāne / İrişme az tama‘dan çok ziyāna
 3875 İdüp derd-i **melâmet** çâresini / Yudı göz yaşı yüzi ķarasını
 3901 **Melâmetdür** ‘arūs-ı ‘ışķa zînet / Olur faħri yiri cây-ı mezellet
 3902 Ķuranlar ‘ışķınuñ hengāmesini / Geyer evvel **melâmet** cāmesini
 3903 İderken seyr-i şaħrâ-yı selâmet / Gelür yolına derbend-i **melâmet**
 3928 Size virürdi ğıybetden ferâğat / Sizi eylerdi ‘ışķ ile **melâmet**
 3963 Döşendi cümleten sevdâ-yı hāma / **Melâmetten** geyindi âl cāme
 4002 Cefâlar itme terk eyle ‘inâdı / **Melâmet** âteşinüñ olma bādı
 4130 **Melâmet** tîrinüñ oldu nişānı / Yaşılmış yaya döndi ebruvânı

- 4254 Birinüñ düşi âşâr-ı selâmet / Birinüñ bâ' is-i kahr u **melâmet**
 4724 Hâcâlet bunları itdi **melâmet** / Ana bir kırdâşa çıkdı bu töhmet
 4751 Oka tıtdı bizi kıavs-i **melâmet** / Oñulmaz haşr olınca bu cerâhat

melek [18] Allah'ın huzurunda bulunan ruhanî varlıkların her biri. Nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, gençliği ve ihtiyarlığı bulunmayan ve günah işlemeyen, ağırlığı olmayan, latif, ruhanî ve nuranî varlıklardır. <KT, KO, CÜDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 112 Kaçan kim âdem âdemlik bulurmuş / **Melekler** âdeme muhtâc olurmuş
 203 Felek nûrından anuñ oldu pür-şevk / **Melekler** döne döne eyledi zevk
 814 Feleklerde **melekler** gör neler dir / İşidür kulağum bu sözi bir bir
 860 **Meleklerden** birisi geldi ta' cîl / Beşer şekline girdi yaqdı kandîl
 1158 Tazarru' eyledi kıldı niyâzı / Eyitdi ey **melekler** ser-firâzı
 1404 Tolaşurlardı dilberler maķâmın / **Melekler** nitekim Ka' be harâmın
 1707 **Melekler** ' ışıķı eflâkinde perrân / Perîler şevķı deryâsında ğaltân
 1718 **Melekdür** yâ perî yâ rûh-ı şânî / Ne görmüş ne işitmiş kimse anı
 1993 Velâyet ehli olur hâmil-i râz / **Melekler** gibi eyler gökde pervâz
 2056 Yüzini göremez anuñ **melek** de / Meger kim göre mir 'ât-ı felekde
 2430 Görür kim şahid-i ğaybı bulundı / **Melekler** gibi çarķa girdi döndi
 2665 Niçe gün menzîlüm bir taş oldu / Faķîre bir **melek** yoldaş oldu
 3034 Sücüd itdi **melekler** gibi ağnâm / Hemân âdem gibi kıldılar ikrâm
 3432 **Meleksin** sen bizüz cennetdeki hûr / Olalum gel beri nûrün- ' alâ nûr
 4066 **Melekler** gökde yirde âdemî-zâd / İderdi nâle vü eğġân u feryâd
 4995 **Melekler** muntazırdur ol Hümâya / Revân olmaġa anuñla Hüdâya
 E1 Çemen göki felekden bir nümüne / **Meleklerdür** ġanemler ġüne ġüne

melek-vâr [1] melek gibi.

- 4961 Naşîhat dürlerini kıldı işâr / Revânı gitdi bâlâya **melek-vâr**
melek-manzar [1] melek görünüşlü, melek yüzlü. <KANAR>
 1474 Aña virmişdi Hâķ bir hûb duķter / **Melek-manzar** perî-peyker kamer-fer

melhûz [] hatıra gelen, mûlahaza edilen, düşünülen, muhtemel. <KT, KO, OTAL>

melhûz etmek [1] bakmak, gözlemek, gözetmek, mûlahaza etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1809 İderseñ mahremüm olmaġı **melhûz** / Lebûñi il dilinden eyle mahfûz

melûl [10] usanmış, bıkmış, canı sıkılmış, mahzun, kederli. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 877 Felek-veş döndiler giryân u nâlân / Peşimân u **melûl** ü mest ü hayrân

3362 Uyardı her biri gūyā uşūle / Şafā virürdi her cān-ı **melūle**

4642 Ğam-ı kaḥṭ ile ğāyetde **melūlūz** / Bize raḥm eyle kim nesl-i resūlūz

melūl eylemek [1] mahzun etmek, tasalandırmak, üzmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2530 Zeliḥānuñ ziyāde iltifātı / **Melūl eylerdi** faḥr-i kāyinātı

melūl olmaḳ [6] üzüntülü olmak, hüznün duymak, mahzun olmak. <KANARI, ÖTS>

1042 Bu cumhūruñ cevābın aldı Ya‘ḳūb / **Melūl oldu** evine geldi Ya‘ḳūb

1428 Yūri var pādīşāh-ı ‘ışḳa ḳul ol / Ḳomaz kendü ğarībini **melūl ol**

2698 Ol işūñ kim ola dermānı āsān / **Melūl olmaḳ** gerekmez aña insān

3558 **Melūl olma** yūri gönllüñi ḥōş tut / Ölümlü ḥasta gibi ṭurma mebhūt

4542 Ḳamu zindān esīrin ḳıldı āzād / **Melūl olmış** gönüller oldılar şād

4987 Zeliḥāyı **melūl olmaya** dirdi / Bu rāzı zāhiren pinhān idirdi

memālik [1] memleketler, ülkeler; bir devletin toprakları, “memleket”in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL, KANARI>

2490 Cihānda niçe sultān-ı **memālik** / Gider adı ḳalır mānend-i Mālik

memāt [7] ölüm, vefat. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

459 Güşāde bulnursa ‘ayn-ı ṭā‘at / Ḥudā eyler **memātı** ḥ‘āb-ı rāḥat

489 Şu demde kim **memātum** rûzgārı / Süre dergāhdan ben ḥāksārı

2264 Nihān itme gel ol Āb-ı Ḥayātı / İçürme ‘āleme cām-ı **memātı**

2289 İrişmiş mağribe şems-i ḥayātı / Gözini bağlamış ḥ‘āb-ı **memātı**

3400 Zemāne şunmadın cām-ı **memātı** / Vişālūñle içür Āb-ı Ḥayātı

4942 Didi fıkır eyleñüz rûz-ı **memātı** / Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa eyleñ iltifātı

5038 Fiğān itdi ricālî vü nisāsı / **Memāt**-ı Yūsuf içün itdi yāsı

memdūd [2] uzatılmış, çekilmiş, uzun. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2985 Hevāya tābi‘ olur dūd-ı **memdūd** / İder yūzi ḳarası anı merdūd

5164 Döner her medd-i **memdūd** ebr-i āha / Ḳonulmuş noḳtalar ḥāl-i siyāha

memdūḥ [5] metholunmuş, övülmüş; övgüye layık, makbul. <KT, KO, LN, KANARI>

185 Zihī şeb kim bulur andan şafā rûḥ / Sevād-ı dīde-veş maḳbūl ü **memdūḥ**

2026 Anuñ her ‘ādeti **memdūḥ**-ı yārān / Anuñ māḥıyyeti bî-‘ayb u noḳşān

4657 Biz on bir ḳardaşuz evlād-ı Ya‘ḳūb / Şalāḥ u zühd ile **memdūḥ** u merḡūb

memdūḥü’l-ehālî [2] ahalinin övüncü, övgüye layık.

1465 Meger var idi bir sultān-ı ‘ālî / ‘Azīmü’ş-şān u **memdūḥü’l-ehālî**

4271 Ögerseñ ög kemāl-i bî-zevālî / Ḳılur ıssını **memdūḥü’l-ehālî**

memleket [1] bir hükümdarın yönetimi altında bulunan yer, ülke; şehir, kasaba. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

4969 Ferâgat geldi zevk-ı salţanatdan / Elin çekdi umûr-ı **memleketden**

memlû [8] doldurulmuş, dolmuş, dolu. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

1557 Geyer müşkî kabâ ol çeşmi âhû / Zemâne ‘ışk u müşki ile **memlû**

2038 Taşı kâfûr içi ‘anberle **memlû** / Şafâ virür dile şankim aşar şu

2644 Nücûm ile sipîhr-i hüsni **memlû** / Cemâli bahri almış cümle lûlû

4905 Yoluñ eţrafı insân ile **memlû** / Develer ağıdı geldi nitekim cû

memlû eylemek [1] doldurmak, istif etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2720 Bu tezvîr ile **memlû eylediler** / O Ken‘âna giden geldi didiler

memlû olmak [3] dolu olmak, dolmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2391 Görine saña dildâr-ı perî-rû / Gözüñ gönîlûñ **ola** yâr ile **memlû**

4584 Ol evlerde diseñ ‘ışk ile bir hû / **Olurdu** her taraf hû ile **memlû**

5136 Bu bahr-i nazm-ı rûh-efzâ vü dil-cû / Ma‘ânî gevheriyle **oldı memlû**

memnû‘ [1] men olunmuş, icrasına izin verilmemiş, yasak edilmiş, yasak. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

604 Hâyâtı manşibından oldu merfû‘ / Gidüp mâni‘ yirine geldi **memnû‘**

me‘mûr [] bir emir alan, bir işe tayin olunan, bir işi yapmakla görevli kimse. <KT, CÜDÎ, KO, KUBBEALTI>

me‘mûr olmak [1] görevlendirilmek, görevli kılınmak, buyurulmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

630 Saña **me‘mûr olup** arkadaşlarıñ hem / Eliñ altında ola hem-çü hâtem

men‘ [3] bir şeyi yapmaktan alıkoyma, durdurma, caydırma, yasak etme. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTI>

3986 Neden kim **men‘** ola evlâd-ı âdem / İder hırşî hevâsın dağı muhkem

men‘ etmek/eylemek [2] savmak, kovmak, yasaklamak, engellemek, önüne geçmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

2907 Beni **men‘ eyleme** kurb-ı Hudâdan / Ayırma ‘âlem-i zevk u şafâdan

3308 Didi **men‘ etmek** olmaz bu cuvânı / Kovayın kaçduğı yire ben anı

menâhî [6] yapılması günah sayılan şeyler, dinin yasakladığı şeyler, “menhî” nin çoğulu. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTI, KANARİ>

942 Ziyâde ehl-i takvâ idi Yûsuf / **Menâhiden** müberrâ idi Yûsuf

- 1241 Yuyalum āb-ı tevbeyle günāhı / İdelüm şıdık ile terk-i **menāhī**
 2800 Kadehdür zevrak-ı baħr-i **menāhī** / Aña el şunma ey sāhī vü lāhī
 3824 **Menāhiden** kaçan ħayrū'l-‘ ibāda / Olurmuş baėlu ħapular güşāde
 4028 Yağınlarda beni dūr it İlāhī / Yolumı urmasun ehl-i **menāhī**
 4949 İdün kār-ı **menāhiden** ferāgat / Biri biriñüze itmen ‘adāvet

menāl [3] nail olunan şey, sahip olunan şey, mülk. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

Tanıklarda “māl ü menāl” şeklinde kullanılmış ve “mal mülk, varı yoğu, bütün varlığı” anlamını karşılamıştır.

- 4390 Var iken elde mālīyle **menāli** / Oyalarlardı ol şūrīde-ħālī
 5089 **Menāl** ü māl ü emlāki nidersin / Ne deñlü var ise ħorsın gidersin
 5108 **Menāl** ü māl ile faħr itmegi ħo / Felek gibi yükün yığma yukaru

Menāt [1] Cahiliye Dönemi’nde Kābe’de duran büyük putlardan birinin adı. “Hüzeyl” ve “Huzâ” kabilerinin taptıkları putun adıdır. <KO, OTAL, ADŞŞ>

- 3472 Zuhūr itdi nebīñün mu‘cizātı / Yabana atdılar Lāt u **Menātı**

menāzil [2] menziller, duraklar, konak yerleri “menzil”in çoėulu. [*tas.*] Seyr ve sülūk esnasında varılan ve geçilen konaklama yerleri. <KO, CŪDÎ, KANARİ, OTAL, TTS>

- 189 Burāķı ‘ışķ-ı cānān gibi fi’l-ħāl / **Menāzil** ħaťına oldı per ü bāl
 426 Güneş gibi idüb ħať-ı **menāzil** / O meh-rū ħālasına oldı vāşıl

menba’ [3] bir suyun çıktığı yer, kaynak, pınar [*mec.*] bir şeyin ortaya çıktığı, meydana geldiği, zuhur ettiği yer, mebde. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 546 Güneş gibi irişşün maťla‘ına / Güher gibi ħarışşun **menba’ına**
 1493 Deħānı maťla‘-ı şemsü’l-ma‘ārif / Zebānı **menba’-ı** kenzü’l-leťāyif
 2737 Güher gibi ıraėam **menba’umdan** / Güneş gibi ba‘īdem maťla‘umdan

menfūr [3] kendisinden nefret olunan, sevilmeyen, kendisinden kaçılan, iėrenç. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

- 1222 Ne müşkil derd olur bu derd-i **menfūr** / Ki ādem aķrabāsından dūşe dūr
 3456 Mekesler cyleyüp mekrūh u **menfūr** / Bütün üstine zāyid noťtalar ħor

menfūr olmak [1] ürkmek, ürperip silkinmek, kaçmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

- 4224 Dil-i dīvānesine ħayd-ı ‘ālem / Firāķı gibi **menfūr oldı** ol dem

mengüş [1] küpe. Demirden, pirinçten, necef taşından, gümüşten, çeşitli şekillerde olurmuş. <KT, KO, CŪDÎ, TDGDA, ADŞŞ>

- 4391 Ťoķınsa güşına yārından aħbār / Ķılurdu sā’ile **mengüşın** işār

menhūs [1] uğursuz, şeametli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4789 Baña oğlumı gönder kılma maḥbūs / Nebî neslinden olmaz düzd-i **menhūs**

menkūl [1] naklolunmuş, ağızdan ağıza rivayet olunmuş, nakil ve rivayetle bilinen. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

788 Eger noḡşānumuz olursa **menkūl** / Olalum cümle istiğfāra meşgūl

menkūr [1] delinmiş, oyulmuş. <KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

850 İñilderdi inerken yār-ı mezkūr / Ser-ā-ser nāle oldı çāh-ı **menkūr**

me'nūs [2] alışılmış, ünsiyet olunmuş; alışık. <KT, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

4100 Güzeller şāhı Yūsuf kaldı maḥbūs / Vişāli zevḡına olmışdı **me'nūs**

4252 İki sultān kulu var idi maḥbūs / Meh-i Ken'āna olmuşlardı **me'nūs**

menzil [19]

1. kervanların ve posta tatarlarının indikleri ve at değiştirdikleri yahut geceyi geçirmek üzere konakladıkları bina ve han, yollardaki konacak yer, konak, hane; iki konak arasındaki uzaklık, bir konaklık mesafe [*mec.*] varılacak yer. [*tas.*] Seyr ve sülūk esnasında varılan ve geçilen konaklama yerleri. <KT, KO, OTAL, KANARİ, OTDTS, KUBBEALTİ>

293 Çü itdüm Şāmdan Ken'ānı **menzil** / Mekānum Beyt-i Aḡzān oldı bir yıl

1359 Hemān-dem hevdecini itdi **menzil** / Şeref bürcine ḡurşīd oldı vāşıl

1488 Gözi Mirrīḡi kılmış Ḳavsi **menzil** / Şaçını sünbüle beñzetti 'āḡıl

1630 Kaçan bu **menzili** kaç' itse 'āşık / Muḡālifler sözi olmaz muṭābık

1686 Çü toḡduñ anadan ey bedr-i kāmīl / Benüm āḡūşum oldı saña **menzil**

1747 Bu **menzil** 'aḡl-ı evvel **menzīlīdūr** / Bu dil 'ālemde ehl-i dil dilidūr

2110 Tırrurlar **menzīlūñ** āsāyişinde / Biri birisinūñ ārāyişinde

2118 Bu ḡoḡular taḡılurdı zemīne / Dönerdi **menzili** şahrā-yı Çīne

3225 Ne cāyı **menzil** itdiyse muḡaşşal / İrişdi 'ışkı aña andan evvel

3707 Çü oldı **menzili** dördünci ḡāne / Girü yalvardı ol luṭf ıssı ḡāna

4272 Meh-i nev gibi olan bedr-i kāmīl / İder a'lā-yı 'illiyyīni **menzil**

4594 Ḥaḡīḡat baḡrinūñ bildi dilini / Şu gibi buldı vaḡdet **menzīlini**

menzil-i maḡşūd [2] varılmak istenen yer. <KANARİ>

2242 Żuhūra gelmeyince emr-i taḡdīr / İrişmez **menzil-i maḡşūdına** tīr

2415 Didi biñ cān ile *el-ḡamdü li'llāh* / Ki açduñ **menzil-i maḡşūduma** rāh

menzil almak [3] yol almak. <KUBBEALTİ>

291 Muḡaşşal vara vara **menzil aldum** / Bu sevdā ile bir gün Şāma geldüm

2597 Dünūñ nişfinda ḡaylī **menzil aldı** / İrişdi Külbe-i Aḡzāna geldi

4628 Bir ulu kârbân Ken' âna geldi / Fırât ırmağı gibi **menzil aldı**

2. ikamet olunan yer, mesken, ikametgâh, hane. <KT, LN, KANARI>

2665 Niçe gün **menzilüm** bir taş oldu / Faķire bir melek yoldaş oldu

menzilgâh [1] menzil yeri, konak. <OTAL, KANARI>

438 Çoğ idi kûsfendi encüm-âsâ / Hâmel bürciydi **menzilgâhı** gûyâ

mer' â [3] hayvan otlatılan yer, otlak, çayırılık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

658 Bize vir Yûsufî şahrâyı görsün / Koyunlar olduğı **mer' ây** görsün

1190 Yaķınında yolun var idi bir çâh / Kenârî hûb **mer' â** vü çerâgâh

3035 Ğanemler haylî haylî ' izzet itdi / Öñine düşdi **mer' âya** iletdi

merâm [5] arzu, talep, istek, maksat, niyet. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3265 Ziyâde tâlib oldu bu **merâma** / Bahâne oldu tekşîr-i kelâma

3385 Bu idi kaşdı maķşûdı **merâmı** / Ki ola hufyeten kâyim-maķâmı

3729 Bu yola gitdi ecdâd-ı kirâmum / Bu yoldur cümle maķşûd u **merâmum**

4184 Bu oldu dilde maķşûd u **merâmı** / Vara seyr ide ol bedr-i tamâmı

4469 Bu olmuş idi maķşûdı **merâmı** / Niyâz ide göre hayrû'l-enâmı

mercân [6] ılık denizlerde yaşayan ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen, kırmızı renkli kalker iskeletli hayvan; bu iskeletten elde edilen, süs eşyaları yapımında kullanılan madde. Deniz diplerinde ağaç gibi biten, büyüyen ve budaklar veren bitki ile hayvan arasında nebât-ı hacrî denilen bir maddedir. Kırmızı, pembemsi ve siyah renkleri vardır. Âşığın kanlı gözü ve gözyaşları mercana benzetilir. Divan şiirinde bazı eşyaya süs olması yönünden ele alınır. <KT, CÛDÎ, TDEK, ADŞS, KUYUMCULUK>

1572 Gözine ' aks urup ol rûy-ı rengin / Yaşını itdi **mercân** gibi hûnîn

2170 Temâşâ ehli gûyâ baħr-i ' ummân / Olurdi şâhib-i lûlû vü **mercân**

2280 Bile yanınca niçe la' l ü **mercân** / Niçe kıllar niçe at niçe kaftân

3619 Ruħı ' aksi ile bu verd-i ħandân / Der ü dîvârı kıldı la' l ü **mercân**

Mercan, denizden çıkınca girintili çıkıntılı tıpkı bir el şeklinde olurmuş (bk. pençe-i mercân).

<AÇDŞS>

3957 Eli her birinün kana boyandı / Kızardı pençe-i **mercâna** döndi

Aşağıdaki tanıkta benzetme unsuru olarak kullanılan “mercan tesbih” denizden çıkarılan mercandan yapılan tespihler hakkında kullanılan bir tabirdir. Kırmızı renkli ve kıymetli olan bu tespih doksan dokuzlu idi. Ucuna “püskül” yahut “kamçı” denilen gümüş veya altından yapılma süsle beraber püskül ve kamçıdan evvel iki santim kadar boyunda “imame” otuz üç sayıyı belli

etmek için de araya “müezzin” denilen yine gümüş veya altında tespih az büyük bir süs takılırdı.

<OTDTS>

3965 Yaraşdı kılda ellerden akan kan / Mişâl-i zînet-i tesbîh-i **mercân**
merd [20] adam, erkek, bahadır, yiğit. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

715 Orada ağlaşup kavm u kabîle / Vedâ‘ eylerdi ol **merd**-i rahîle

818 Ziyâde artar ol **merdüñ** melâli / Ki ola kendü cinsinden zevâli

1644 ‘Ayândur zâhirinden **merd**-i bâ-‘âr / Ki serhüşlar olur âşüfte-destâr

1746 Geçince kendüsinden **merd**-i şâdık / Bir olur ‘ışk ile ma‘şûk u ‘âşık

2601 Didi hâlümde kı ey **merd**-i ahsen / Beni ‘avk eyleme Hâk cânibinden

2719 Toza gark itdi dâye bir hecîni / Aña bindürdi bir **merd**-i haşîni

2953 Bu derbendi geçemez **merd**-i vehhâm / Bu meydâna gerek aqdâm-ı ikdâm

3761 Müyesser eyleyince Rabb ü Hâdî / Talebsüz irişür **merdüñ** murâdı

4092 Sa‘ âdet kıymetin bilsün diyü **merd** / Felâket ‘âleminde çekdürür derd

4259 O serdâr-ı şeh olan **merd**-i bî-hüş / Cenâb-ı Yûsufi itdi ferâmüş

4269 Ararsa gayrıdan derdine dermân / İder derdini ol **merdüñ** firâvân

4304 Varup Reyyâna bu **merd**-i haber-ber / Didi ta‘bîr-i rü‘yâ-yı ser-â-ser

4385 Gelürdi il dilinden bir büyük derd / Döyemez anı tafşîl itmege **merd**

4812 Delîl olan kişi **merd**-i kerîme / ‘Ayândur kim girer ecr-i ‘azîme

5107 Özün ‘âlî bilen **merd**-i denîdür / Hâkîkatde fakîr olan gânîdür

5159 Eli var olsun ol **merdüñ** ‘Alî-vâr / Ki destinde anuñ haqq-ı celî var

merd-i hām [2] olgunlaşmamış kişi.

346 Maḥabbet puhte eyler **merd-i hāmı** / Bu rāya nāzır olmaz ‘ayn-ı ‘āmî

4248 İdüp zindân esîrin gamdan âzâd / Çeküp her **merd-i hāmı** kıldı irşâd

merd-i ilâhî [1] kendini Allah yoluna adanmış kimse, veli, ermiş, evliya.

2941 Tebâhîden kaçır **merd-i ilâhî** / Getürmez gönline fikr-i günâhı

merd-i meydân [1] Allah, vatan, millet uğrunda kendini feda edebilen, yiğitçe meydana atılabilen çok cesur ve mert kimse.

236 Şeh-i şâhib-kırân Sultân Süleymân / Emîr-i darb u harb u **merd-i meydân**

merdâne [1] erkeğe mahsus ve layık, mertçe, yiğitçesine. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2383 Zihî zen kim olup **merdâne** kârı / Kıdı maḥlûkı sevdi Kırdigârı

merdûd [8]

1. reddolunmuş, kabul olunmayıp geri döndürülmüş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

143 Hicâb-ı ‘ayn-ı ‘âkl oldı mey-i nâb / Anuñcün eyledi **merdûd**-ı aşḥâb

1065 Yerimüz kalmadı yanında anuñ / Bu gün **merdūdıyuz** halk-ı cihānuñ

2. Allah tarafından kovulmuş ve Hakk'ın rahmetinden haram kılınmış, melun. <KT>

3756 Didi zulm itme baña ey Zeliḥā / Olursın gey şaḫın **merdūd**-ı Mevlā

merdūd etmek/eylemek [4] reddetmek, lanetlemek, kabul etmemek, mahrum etmek. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

799 Olur cumhūruñuz ma' yūb u mağzūb / Kōvar **merdūd ider** tūyınca Ya' kūb

881 Didiler münkesirdür ḥāṭır-ı pīr / Bizi **merdūd ider** aña ne tedbīr

2985 Hevāya tābi' olur dūd-ı memdūd / **İder** yüzi ḫarası anı **merdūd**

2996 Bunuñ maḫşūdını **eyler** o **merdūd** / Anuñ merdūdını eyler bu maḫşūd

merdüm [3]

1. insan, adam; halk. <KT, KO, CŪDİ, OTAL, KANARİ>

2545 Yüzinden **merdüm**-i Ken' āna beñzer / Sözüden eşref-i a' yāna beñzer

5079 Açılır gökde güller gibi encüm / Olur ma' nīde dāğ-ı cān-ı **merdüm**

2. göz bebeği. <FZ, KANARİ> Tanıkta kelimenin diğerk anlamı da düşünülebilir.

1928 Görince **merdüm**-i ḥōdbīni ta' cīl / Çekersin şa' şa' ayla gözine mīl

merfū [1] kaldırılmış, hükmü kaldırılmış, hükümsüz bırakılmış. <KT, KO, CŪDİ,

OTAL, KUBBEALTI>

604 Ḥayātı mañşıbından oldı **merfū** / Gidüp māni' yirine geldi memnū'

mergūb [11] rağbet ve arzu olunan, istenilen, sevilen, güzel, makbul. <KT, KO, CŪDİ,

OTAL>

447 Zuhūra geldi nūr-ı ' ayn-ı Ya' kūb / Cihān maṭlūbı bir maḥbūb-ı **mergūb**

1157 Mübārek sā' at idi vaḫt-i **mergūb** / Bulışdı Ḥazret-i Cibrīle Ya' kūb

1378 Ḳıyāmet ḫāmeti mevzūn u **mergūb** / Terāzūdan iner mümtāz-ı maḥbūb

2065 Virilmişdi iki yüz cāriye ḥūb / Bir içim şu gibi her biri **mergūb**

3819 Rivāyetdür daḫi bu ḫavl-i **mergūb** / Görindi Yūsufa ḫışm ile Ya' kūb

3906 Zuhūra gelse bir maḥbūb-ı **mergūb** / Kesilmez olduğı yirlerde āşūb

4292 Mübārek adı Yūsuf kendü maḥbūb / Kemāl-i faẓl ile **mergūb** u maṭlūb

4413 Mişāl-i çeşm-i tīr-endāz-ı maḥbūb / Ḳarası ḥūb u ağı daḫi **mergūb**

4624 Uzanur tūrmayup hicrān-ı Ya' kūb / Mişāl-i ḫāmet-i maḥbūb-ı **mergūb**

4657 Biz on bir ḫardaşuz evlād-ı Ya' kūb / Şalāḫ u zūhd ile memdūḫ u **mergūb**

mergūb olmak [1] istenmek, bulunmamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

619 Anı irşād iderdi zāt-ı Ya' kūb / **Olurdu** her sözi yanında **mergūb**

merḥabā [4] selam verip oturan kimseye orada bulunanlar tarafından yöneltilen iltifat ifadesi. Aslı Arapçada “genişlenin, rahat oturun, hoş geldiniz” anlamlarıyla kullanılır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1784 Celālūñ tîği dest-i **merḥabādur** / Cemālūñ nŭrî mihr-i cān-fezādur

2750 İrakdan **merḥabāya** başladı yār / Yŭkini yuḡaru yıḡdı felek-vār

2954 Nigāruñ tîği dest-i **merḥabādur** / Gözüñi ḡorḡaḡ öḡretmek ḡaḡādur

3138 Beni ḡarḡ eyledi baḡr-i cefāsı / Kenāra çekse dest-i **merḥabāsı**

merḥāmet [] bir kimseyi esirgeme, şefkat gösterme, acıma. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

merḥāmet etmek [1] acımak, esirgemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

762 O daḡı **merḥāmet itmezdi** ḡaḡ‘ ā / İderdi ibtizāline taḡāzā

merḥūm [3] rahmetlenmiş, Hakk’ın rahmetine nail olmuş, rahmetli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

495 Vişāl-i Ḥaḡḡa iriḡdı o **merḥūm** / Firāḡı derdine düḡdı bu ma‘şūm

954 Bizūm esbābumuz beklerdi **merḥūm** / Yalñuz ḡaldı ol ma‘şūm-ı maḡlūm

merḥūm olmak [1] ölmek, Allah’ın rahmetine kavuşmak. <KUBBEALTİ, ÖTS>

3475 Orada ḡalb-i maḡrūm **oldı merḥūm** / Hezār esrār-ı meḡtūm oldı ma‘lūm

mermer [1] genellikle beyaz, renkli ve damarlısı da olan kireç taşı. <KT, KO, CŪDÎ, TS, KUBBEALTİ>

4958 Bu sözler ḡaḡr-ı Cemşide yazılmış / Ser-ā-ser **mermer** üstinde ḡazılmış

Meryem [1] Hz. İsa’nın annesi. Davut Peygamber’in soyundan İmran adlı bir zatın kızıdır. Cebrail vasıtasıyla üflenip gebe kalmıştır. Kur’an’da ismiyle anılan tek kadındır. Kur’an’da en çok övülen kadınların başında gelen Meryem; iffet, ismet ve takva gibi faziletlerle sahiptir. <KA, CŪDÎ, ADŞS, FMS>

5084 Gerekse ol Mesîḡā ibn-i **Meryem** / ‘Anāşır çār-miḡinden gelŭr ḡam

mesā [1] akşam. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

4918 Ziyāfet eyleyŭp şubḡ u **mesāda** / Ta‘alluḡ itdi Ya‘ḡūba ziyāde

meşāf [1] sıra sıra dizilme yerleri, saf bağlanılacak yerler; saf, tabur yerleri ve cenk için durulan yerler, “meşaff”ın çoḡulu. <KO, OTAL, KUBBEALTİ>

2104 Yıḡılurdı bu yükler her **meşāfa** / Dönerdi ḡonduḡı yir kūh-ı Ḥāfa

mesāvi [7] kötülükler, fenalıklar, kötü hāller; beyhude sözler, sokak lakırdısı, “sū” ve “mesā’et”in çoḡulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1639 **Mesāvisin** kımaz ehl-i zarāfet / Olurlar bu nefāyisle ziyāfet
 2221 Leziz idi kıatı pālūde-i ter / Mürāyiler **mesāvisine** beñzer
 3909 Tıyurdı mihriñi cismi hilāli / **Mesāvi** oldu ħalka ħaşb-i ħālī
 3917 **Mesāvi** oldıgım bildi Zeliĥā / Zenān-ı Mısrı çağırdı hemānā
 3922 **Mesāviden** kıulağın eyledi diñç / Kıodı ortaya bir yük tatlu nārenc
 4010 **Mesāvi** bābıdur ħalkuñ dehānı / Sefāhetdür kişı açdurmaķ anı
 4957 **Mesāvi** sözidür bir nār-ı mezmūm / İder zer‘ -i şalāĥ ü zühdi ma‘ dūm

mescid [1] Müslümanların mabedi, namaz kılacak yer, küçük cami. <KT, KO, CŪDİ, TDEK, OTAL>

- 3476 Gönüldeñ gitdi zölmet nūr tıldı / Kelisālar bezendi **mescid** oldu

Mescid-i Akşā [1] kelime anlamı “en uzak mescit” demek olan Kudüs’teki mimari yapı. Mescid-i Haram’dan sonra yeryüzünde yapılan ilk mescittir. Müslümanların ilk kıblesi, Hz. Muhammed’in İsrā olayında geldiği, miracın başladığı, Hz. İsa’ya kadar birçok peygamberin namaz kıldığı ve Allah’tan vahiy aldığı bir mescittir. Harem-i Şerif olarak da isimlendirilen caminin yerinde ilk mabedi Hz. Süleyman’ın yaptırdığı söylenir. O mabet daha sonraki yüzyıllarda yıkılmıştır. Bu bölge hem Museviler hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilmiştir. <KANARI, DİNİ KAVRAMLAR, TDEK>

- 197 Nesim-i şubĥ gibi yola girdi / Hemān-dem **Mescid-i Akşāya** irdi

mescūd [2]

1. secde olunmuş, kendisine tapılmış. <KO, LN, CŪDİ, OTAL>

- 3287 Tapuñdan ğayrı yokdur baña maķşūd / Senüñ olsun o ma‘ būd u o **mescūd**

2. kendisine tapılmış Cenabıhak, Allah. <KO, OTAL, KANARI>

- 4485 Didi ey Kıādiye’l-ĥacāt u **Mescūd** / Degüldür kimse sendeñ ğayrı ma‘ būd

meşel [3] örnek, benzer, numune, misal. <KT, KO, CŪDİ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 3349 Büyüklükde küçüklükde berāber / **Meşelde** keffe-i mizāna beñzer

- 4697 Didi sāyirlerine ey cuvānān / **Meşelde** her biriñüz şir-i ğurrān

- 4902 Beyāz-ı lihye virmiş zinet ü fer / **Meşelde** nūrdan kıandile beñzer

meşeldür [8] atasözlerine yer verilirken kullanılan kalıp, atasözü, darbimesel. Tanıklarda bu kelime ile birlikte bir atasözü kullanılmıştır.

- 644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / **Meşeldür** bu ki yā tekdür yā pekdür

- 782 **Meşeldür** soñ peşimān aşşı itmez / Yürekden acısı ölince ğitmez

- 1083 Şaķın zölüm ü cefāya māyil olma / İden bulur **meşeldür** ğāfil olma

- 1256 **Meşeldür** şoñ peşimân aşşı itmez / Ğam u endühi tā ölince gitmez
 2300 Ğaraž maqdürümü şarf eylemekdür / **Meşeldür** bu ki yâ pekdür ya tekdür
 2712 Ölen ardınca ölmüş yok **meşeldür** / Zārāfet idelüm ğāyet maḥaldür
 3389 **Meşeldür** kim dimişler erlik ondur / Toқuzu ḥīle vü mekr ü füsündür
 3548 Döker derdini derdi olan abdāl / **Meşeldür** bu ki ıssın söyledür māl

Mesih [1] Hz. İsa'nın lakabı. Elini sürdüğü hastaları derhal iyi etmesinden dolayı bu lakabı almıştır. Kur'an'da isminin el-Masih İsa ibn Meryem olduğu bildirilmiştir. İsrailoğulları, İsa Mesih'i çarmıha gerip öldürmek istediler ancak başarılı olamadılar. İsa Mesih yerine ona benzeyen birini çarmıha gerdiler. Allah, İsa Mesih'i kendisine yükseltti. <KT, ADŞS, CŪDÎ, DÎNÎ KAVRAMLAR>

- 131 **Mesihün** rif atine bâ' iş oldur / Cihānuñ devletine vâriş oldur

Mesihā [4] Hz. İsa'nın lakabı. Lûgât-ı Cûdî'de genellikle Acemlerin bu şekilde kullandıkları ifade edilmiştir. <KT, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 1964 Ğam-ı 'ışķ eyledi mānend-i mevtā / Gelüp itsün **Mesihā** gibi iḥyā
 1979 Felek midür senün şırça sarāyuñ / Ora mıdur **Mesihā** gibi cāyuñ
 3783 Didi kendüni cem' it ey Zeliḥā / **Mesihā** oldu anı itdi iḥyā
 5084 Gerekse ol **Mesihā** ibn-i Meryem / 'Anāşır çār-miḥinden gelür ğam

mesken [3] oturlan yer, ikamet edilen mahal, ikametgâh, hane. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 858 Ki oldı cevher-i zātına **mesken** / Orayı kıldı Cebrā'îl gülşen
 4198 Selāmet ḥānesi olmış o **mesken** / İrişmez aña dest ü pây-ı düşmen
mesken etmek [1] yurt tutmak. <KANARİ>

- 4190 **İdüp** bir künc-i zulmānide **mesken** / Temāşā-yı cemāl itdi ırakdan

meskün [1] içinde ikamet olunan, ahalisi olan, sakini bulunan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ> Tanıkta “oturlan dörtte bir kısım” anlamında eski coğrafyacıların kullandığı bir tabir kullanılmıştır (bk. rub'-ı meskün).

- 528 Tołup 'uşşāķı ile rub'-ı **meskün** / Göz açdı lāle-veş her tağda Mecnün
mesmüm [1] zehirlenmiş, ağılanmış, zehirli şey. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2982 Saña bu nefsi-i emmāre olur mār / Seni **mesmüm** ider *zinhār zinhār*

mesned [1] üzerine dayanılan şey, güç ve destek alınan şey, dayanak. <KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 4457 Didi ey kıblegāh u secdegāhum / 'Azizüm **mesnedüm** püş ü penāhum

Meşnevi [1] her beyti kendi arasında kafiyeli uzunca şiir; Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin bu şekilde yazmış olduğu Farsça meşhur eseri. <KT, CÜDÎ, OTAL>

1454 Beni kıl **Meşnevi** 'ilminden âgâh / Kerem eyle baña ol mürşid-i râh

mesrûr [20] sevinmiş, şen, şad, sevinçli; muradına ermiş, memnun. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

200 Güşâde-kalb ü **mesrûr** u ferahnâk / Tururdu muntazır maḥlûḳ-ı eflâk

655 Cihân ḥandân u 'âlem ḥalkı **mesrûr** / Bezendi cümle envâr ile her tûr

1356 Kenâr-ı Nîle çıkdı şâd u **mesrûr** / Gül-i ruḥsârı oldu jâleden dūr

1363 Şehâbı gün yüzinden eyledi dūr / Giderdi şevḳ ile ḥandân u **mesrûr**

1548 Görinse gün gibi ḥandân u **mesrûr** / Baḳanuñ 'ayn-ı 'aḳlından gider nūr

2151 Niçe yirden çalınur çeng ü şantûr / Cihân ḥandân u 'âlem cümle **mesrûr**

2331 Meger günlerde bir gün oldu maḡrûr / Gözi gönli güşâde cânı **mesrûr**

2640 Atından indi yire nitekim nūr / Melâli var degül ammâ ki **mesrûr**

3935 Gözümüz sāyeñüzde nūr görsün / Aḥibbāmuz bizi **mesrûr** görsün

4893 Yönelidiler yola **mesrûr** u dil-şâd / Ceresden ḡayrı yok bir ehl-i feryâd

4983 Uyandı ḥ'âb-ı bî-ḡafletden ol nūr / Yüzi ḥandân u cân u gönli **mesrûr**

mesrûr etmek/eylemek [3] sevindirmek. <KANARI>

1153 O ḡam kim **eyleye** cânânı **mesrûr** / Dil-i 'uşşâḳdan hiç olmasun dūr

3180 Vefâ **eyler** dil-i maḥzûnı **mesrûr** / Ḳarañu evde ḥoşdur şu'le-i nūr

4486 Bu a'mâ 'aynını pür-nūr eyle / Sevindür vaşl ile **mesrûr eyle**

mesrûr olmak [6] sevinmek. <KANARI>

874 Libâs-ı 'âriyetle gezme maḡrûr / Gel **olma** ḡayruñ esrâriyle **mesrûr**

2229 'Azîz **olmuşdı** bu sūr ile **mesrûr** / Zelîḥâ ḥidmetine oldu destûr

2259 Yanalum nâr-ı 'ışḳa nūr olalum / Ḡam-ı dildâr ile **mesrûr olalum**

2390 **Olasın** mihr-i ruḥsâriyle **mesrûr** / Zücâc-ı dîde vü dil ola pür-nūr

3530 Düşüp nâr-ı vişâle nūr olduñ / 'Aceb şâd u 'aceb **mesrûr olduñ**

4781 **Olursın** ḳurretü'l-'aynuñla **mesrûr** / Aña şâd ol ki geldi dîdeñe nūr

mest [20] sarhoş, çok sarhoş, içkinin etkisiyle ne söylediğini bilmeyen, esrik. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

906 Yıkıldı ḥâke ne **mest** ü ne hüşyâr / Ne diri ne öli ne sağ ne bîmâr

926 Oyuna ḥaldı biz ḡâfil bulındıḳ / Ziyâde **mest** ü lâ-ya'ḳil bulındıḳ

1556 O bâdeyle olanlar **mest** ü evḡâr / Ḳıyâmetde olur olursa hüşyâr

3288 Şarâb-ı 'ışḳ ile bî-hüş u **mestem** / Cemâlûñ görelî şûret-perestem

3526 Didi pervâneye ey ‘ışk **mesti** / Maḥabbet bezminüñ âteş-peresti

mest-i elest [1] ezel meclisinde Allah’ın hitabıyla sarhoş olan.

2977 Eyâ deyr-i cihân şûret-peresti / Eyâ bezm-i ğamuñ **mest-i elesti**

mest-i maḥabbet [1] aşktan, sevgiden dolayı kendinden geçmiş, sevgi sarhoşu, âşık.

3323 Olup zerrin-kaḍeh **mest-i maḥabbet** / Başın kâldurmağa bulmazdı kudret

mest etmek/eylemek [5] kendinden geçirmek, aklını başından almak, sarhoş etmek. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı

2346 Cemâli Yūsufuñ **mest itdi** anı / Ğurūrı gitdi tutuldu dehânı

2447 Ricâli **mest ider** cām-ı vişâli / Taşavvur idemez zevk-ı cemâli

2603 Beni vaḥdet şarâbı **mest idüpdür** / Qarârüm kalmayup ‘aqlum gidüpdür

2886 Anı **mest eyledi** vaḥdet şarâbı / Haṭâdan hiç fark itmez şavâbı

3997 Maḥabbet şöyle **mest itdi** ki anı / Ne cânın fehm iderdi ne cihânı

mest olmak [4] kendinden geçmek, sarhoş olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim ider nüş / Olur tâ ḥaşr **olınca mest** ü bî-hüş

2947 Şarâb-ı ‘ışk ile **mest ola** her bār / Vücūdın eyleye mir’ât-ı esrār

3645 Şarâb-ı mekr ile **mest ola** şanma / Bu âlün gönlüme yol bula şanma

3854 Ziyâde **mest** ü medhüş **olsa** ‘âşık / Olur aḥvâli cümle nâ-muvâfık

mest ü ḥayrân [4] kendinden geçmiş, sarhoş.

356 Gezer bâğ-ı cihânı **mest ü ḥayrân** / Ğam u şadî olur yanında yeksân

877 Felek-veş döndiler giryân u nālân / Peşimân u melûl ü **mest ü ḥayrân**

3103 Seni ‘ışkıyle itdi **mest ü ḥayrân** / Saña olur mı bundan özge iḥsân

4712 Beni bu ḥikmet itdi **mest ü ḥayrân** / Elün Yūsuf eline beñzer el-ân

mestâne [1] sarhoşa layık bir surette, sarhoşçasına, sarhoşça. <KT, CÛDÎ, OTAL>

3932 Leb-i meygününüñ **mestânesiyüz** / Kulağdan ‘âşık-ı divânesiyüz

mestür, mestüre [6] örtülü, kapalı, gizli, perdeli. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

496 Yaturken anası medfûn u **mestür** / Uyur şanurdı ol ser-çeşme-i nûr

1115 Ta‘ ayyün dîdesin **mestür** itdi / Ta‘ alluk ‘aynını bî-nûr itdi

1519 Vişâli Ka‘ besî maḥşûn u **mestür** / Müsellem her cihâtı cümle ma‘ mûr

2042 Eger noḡşânumuz olursa **mestür** / Bizi dāmâd idinsün şâh-ı manşûr

2054 Cihânda Ka‘ be-veş **mestüredür** bu / Tevâzu‘ ehlidür mânend-i ebrû

3810 Kâmusın kıldı bir zar ile **mestür** / Görinmez oldı bu aşnâm-ı mezkûr

meşakkat [3] güçlük, sıkıntı, zahmet, eziyet, zorluk. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1155 **Meşakkatle** olur qurbıyyet-i Hâk / Bu ‘âlem ḥikmet-ender-ḥikmet ancak

- 2935 **Meşakḳatdūr** her işüñ ibtidâsı / İrişür intihâsında şafâsı
- 4997 Didi ey derde dermân iden Allâh / **Meşakḳat** rāhın âsân iden Allâh
- meş‘al** [1] geceleyin açık yerleri aydınlatmak için yere dikilmiş demir direklerin ucundaki kafesin içinde çıra veya yağlı paçavra yakılarak kullanılan alet, aydınlatıcı alet, kandil, lamba. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 1370 Cemâli **meş‘alinde** berḳ urur nūr / Kamer ruḥsârı daḥi hâleden dūr
- meşām** [1] burun, burun içinde koku alan yer, geniz. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>
- 1529 Bu zûlmet ‘ayn-ı ‘anberdür cihâna / Sa‘ âdetdür **meşām**-ı ‘aşîḳâna
- meşāyih** [1] şeyhler, büyükler, ulular, “şeyh”in kural dışı çoğul şekli. <KO, LR, CŪDÎ, KANARİ KUBBEALTİ>
- 2207 **Meşāyih** bir tarafda ḥalka ḥalka / Şafâ-baḥş idi seyri cümle ḥalka
- meşgûl** [10] bir işle uğraşan, iş görmekte olan, eli işte bulunan. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>
- meşgûl etmek/eylemek** [1] birinin zamanını almak, uğraştırmak, dikkatini dağıtmak, oyalamak. <ÖTS, KUBBEALTİ>
- 701 Yoluñda bir belâ itse saña yol / Dilüñi **eyle** zikru’llâha **meşgûl**
- meşgûl olmak** [9] ilgilenmek, alakadar olmak, uğraşmak. <KUBBEALTİ, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>
- 788 Eger noḳşānumuz olursa menḳûl / **Olalum** cümle istiḡfâra **meşgûl**
- 886 Ola kim mâtemine **ola meşgûl** / Göre bu ‘öḡr-i nâ-ma‘ḳûli maḳbûl
- 1049 Helâkine hemân **meşgûl olalum** / Kesüp a‘ zâsınuñ birin alalum
- 1142 Rücû‘ itdürdi anı pend-i ma‘ḳûl / Hemân-dem **oldı** istiḡfâra **meşgûl**
- 1297 **Olurken** cümle istiḡfâra **meşgûl** / Biri didi ki Mâlik alduḡı ḳul
- 1306 **Olur** her laḥza zikru’llâha **meşgûl** / Cihânda böyle olsa olıcaḳ ḳul
- 1659 **Olurlar** dâyeler tedbîre **meşgûl** / Ḳılurlar her biri bir pend-i ma‘ḳûl
- 2713 Hemân **meşgûl olalum** bu nifâḳa / Kesilsün ḡayrı yirlerden ‘alâḳa
- 5119 İki yüzlü cihâna **olma meşgûl** / Ta‘ alluḳ itmeden gel bir yaña ol
- meşhûd** [] gözle görülen, müşahede olunan, görülen şey. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- meşhûd olmak** [1] görülmek, gözlenmek. <KANARİ>
- 354 Berâber görinür bûd ile nâbûd / **Olur** zerre gibi mihr ile **meşhûd**
- meşhûr** [12] herkesin bildiḡi ve tanıdḡı, adlı sanlı, şöhretli, namlı, ünlü. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

- 270 Yüzi nūr u maḥāsin nūr-ı **meṣhūr** / Zihī ‘izzet zihī *nūrun* ‘*alā-nūr*
 279 Kemāl-i zühd ile **meṣhūr** u mevṣūf / Şalāhı Şeyḥ-i Kerḥī gibi ma‘rūf
 1638 Nihān itdüm şanur esrārı ‘uşşāk / Olur bir gūşeden **meṣhūr**-ı āfāk
 1728 Beni şād eylemez illā ğam-ı dōst / Bu söz **meṣhūrdur** bir dōst bir pōst
 2299 Olayın dāḥil-i ta‘rif-i ‘uşşāk / İdeyin kendümi **meṣhūr**-ı āfāk
 2399 Zeliḥā şöḥbetinde oldı mezkūr / Ki var bir ḥādişe şehr içre **meṣhūr**
 2573 Kemāl-i ‘ilm ile **meṣhūr** u ma‘lūm / Daḥi ma‘şūm idi ol yār-ı maḥlūm
 5145 Zihī cennet zihī Firdevs-i **meṣhūr** / Ki var anda hezārān beyt-i ma‘mūr

meṣhūr olmak [4] ün kazanmak, şöḥret sahibi olmak, şöḥret bulmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 2027 Aña her eylūgi virmişdi Allāh / Yedi iklīme **meṣhūr oldı** ol māh
 3680 Cemālūn **olalı** gün gibi **meṣhūr** / Ḥicāb eyler gelüp görinmege ḥūr
 3907 Zenān-ı Mısr içinde **oldı meṣhūr** / Ser-ā-ser mācerā-yı ḥālī mezkūr
 4008 **Olup** nokşān ile meh gibi **meṣhūr** / İdersin kendüni mezmūm u maḥhūr

meṣkūr [1] şükrolunmuş, şükre şayan, makbul, beğenilmiş, övülmüş. <KT, KO, CŪDİ,

OTAL>

- 1304 Eger incinmese bu ‘abd-i **meṣkūr** / İrişmezdi bize ālām-ı mezbūr

meṣreb [1] huy, mizaç, yaratılış, tabiat; hareket tarzı, yol, meslek. <KT, KO, CŪDİ,

OTAL>

- 1704 ‘Ulūvv-i şānı var Āl-i Nebī-vār / Vücūdında risālet **meṣrebi** var

metā’ [10] satılacak mal ve özellikle kumaş, vs., eşya, ticaret malı; sermaye, elde

bulunan varlık. <KT, KO, CŪDİ, OTAL>

- 144 Ḥarīrūn virdi bāzārın kesāda / Riyā var ol **metā’**-ı kibriyāda
 2275 **Metā’**-ı ‘izzeti geldi mezāda / Bahā virdiler ol ḥayrū’l-‘ibāda
 3158 O māha niçe yıllar dāye oldum / **Metā’**-ı ‘ömrine sermāye oldum
 3715 Benümle eyleme vuşlat nizā‘ın / Ayağa urma ḥüsnümüñ **metā’**ın
 4952 Erāzil şöḥbetinden eyleñ i‘rāz / Olur anlar **metā’**-ı ‘ömre mıkṛāz
 5171 Ma‘ānī mevc ururken baḥr-i dilden / **Metā’**-ı ğayra dellāl olmadum ben

metā’-ı vaşl/vuslat [4] kavuşma metarı. <KANAR/>

- 2200 Bu ol şems-i cihānuñ sāyesidür / **Metā’-ı vuşlatuñ** sermāyesidür
 3435 Açıp bu vech ile rüy-ı murādı / **Metā’-ı vaşla** oldılar münādī
 3739 Güneş gibi idüp şevkını izḥār / **Metā’-ı vaşlına** oldı ḥarīdār
 4112 **Metā’-ı vuşlata** irişdi hicrān / Müyesser olmaz oldı seyr-i cānān

me'vā [] yurt, mesken, mahal, makam, sığınacak yer. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

me'vā edinmek [2] yurt edinmek, vatan tutmak.

3535 'Alākañ qalmadı dünyāda aślā / **İdüdüñ** Cennetü'l-Me'vâyı **me'vā**

5056 'Ulüvv-i şânına teng oldu dünyā / **İdindi** 'âlem-i bâķide **me'vā**

mevālî [1] azatlılar, köleler; ulamanın yüksek sınıfı, mollalar, “mevlâ”nın çoğulu. Fıkıh terimi olarak azat edilen köleler ile azat eden sahipleri için kullanılmıştır. Köle ile azat eden arasına yakınlık ve yardımlaşma devam ettiği için her ikisine de “mevlâ” denilmiştir. <KO, CŪDÎ, OTAL, OTDTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

2208 Olurdu bir yana baḡs-i **mevālî** / Göke ırgürdiler şavt-ı maķālî

mevc [8] dalga. [*tas.*] Mutlak varlığın, kâinatın mertebesinde peyda olan tecellileri, âlem ve âdem mutlak vücudun, vahdet denizinin dalgalarıdır. <KT, KO, OTAL, TTS>

3943 Cefā **mevcine** beñzer kaşı çini / Yire dikmiş gözi nergislerini

mevc-i deryā [2] denizin dalgası.

2825 Felek farķına çıkdı **mevc-i deryā** / Demürden tağlara döndi hemânā

3568 Binā taşı ile yapduğı dīvār / Olurdu **mevc-i deryā** gibi hemvār

mevc urmak [5] dalgalanmak. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

328 Zihî cem' iyyet-i yārān u ḡubān / Şanasın **mevc urur** deryā-yı insān

1289 Demür âyineye dönmişdi eflāk / Şanasın **mevc urur** baḡr-i ḡaṡarnāk

1714 Cebîni çin olur nāz itse her bār / Şanasın **mevc urur** deryā-yı envār

2642 Yüzinde dāne dāne kaṡralar var / Şanasın **mevc urur** deryā-yı envār

5171 Ma' ānî **mevc ururken** baḡr-i dilden / Metā'-ı ḡayra dellāl olmadum ben

mevcūd [3] var olan, bulunan, hazır bulunan. <KT, KO, LN, KANARİ, KUBBEALTİ>

94 Vucūdî *mā-hüve'l-maḡşūd* u Ma' būd / Ki cūdiyle vücūda geldi **mevcūd**

2965 Diyārında vücūd-ı cümle **mevcūd** / Fiḡān eyler elinden nitekim 'ūd

mevcūd olmak [1] var olmak, hazır bulunmak. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

538 Murādı bu ki ol şehbāz-ı maḡşūd / Sa' âdetle elinde **ola mevcūd**

meveddet [1] sevme, sevgi, muhabbet. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3017 Kerem kânısın ey yār-ı **meveddet** / Rızānı gözlerin şimden girü hep

mevķūf [1] diğerk bir şeye ait, tutulmuş, bağılı, muhtaç. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1731 Devāsı derdümün dildāra **mevķūf** / Vücūdum vāvı oldu yāra ma' tūf

Mevlā [29] sahip, efendi; Allah, Rab. <KT, KO, CŪDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 84 Vücûduñ cânib-i **Mevlāya** eyle / Şu'ûduñ 'âlem-i bālāya eyle
- 399 Getürdi çünki Ya' kûb aña biryân / Yidi **Mevlāsına** gösterdi şükrân
- 413 'Înāyet eyledi ol Rabb ü **Mevlā** / Qabûl itdi du'āsını hemānā
- 700 Naşîhat cevherini kıldı îşâr / Didi olsun saña **Mevlā** nigehtâr
- 852 Buyurdi Hâzret-i Cibrîle **Mevlā** / Yere düşürmedi tûtdı hemānā
- 1317 Bu hâlkı şalmadı ferdāya Yûsuf / Münâcât eyledi **Mevlāya** Yûsuf
- 2482 Getürdi Yûsufa virdi nihānî / Hemân ısmarladı **Mevlāya** anı
- 2695 Tesellî eyledi anı Zeliḥā / Didi ey reh-nümā-yı kurb-ı **Mevlā**
- 2707 Anı kim egriden hâlk itdi **Mevlā** / Komez egriligin aşlā ve kaṭ'ā
- 2724 Anı kendüye çekmiş 'ışk-ı **Mevlā** / 'Aleyhi rahmetu'llāhi Ta'ālā
- 2895 Kûlını da'vet eyler çünki **Mevlā** / Sözüümüz yok *semi'nā ve aṭa'nā*
- 2900 Gözi gönli anuñ **Mevlādudur** hep / Sözüüm diñle budur evlā vü enseb
- 2938 Olur Hâk muḳtezāsı muḳtezāsı / O **Mevlānuñ** rızāsıdur rızāsı
- 3063 Kaçan 'arz-ı cemāl itse Zeliḥā / Gelürdi ḥatırına ḥavf-i **Mevlā**
- 3187 Hâriş olma bu derdün çâresine / Kûl ile girme **Mevlā** arasına
- 3340 Ağaçlar oldı şankim Tûr-ı Sînā / Şükûfe 'aynı ile nûr-ı **Mevlā**
- 3626 Yüzini göke dikdi Mâh-ı Ken'ân / Münâcât itmege **Mevlāya** ol ân
- 3672 Hâlâlin iste **Mevlâdan** hemîşe / Gider fi'l-i ḥarāmı itme pîşe
- 3756 Didi zulm itme baña ey Zeliḥā / Olursın gey şaḳın merdûd-ı **Mevlā**
- 4032 Hâlâş olmağa ideydi temennā / Du'āsını qabûl eylerdi **Mevlā**
- 4059 O kûl kim ola **Mevlāsına** 'āşî / Bozılır 'izzetinüñ ihtîşâşı
- 4330 Anı kırtardı zindāndan o **Mevlā** / Dehân-ı ejdehâdan çıqdı gûyā
- 4534 Teveccüh eyledi Hâk ḥazretine / İrişdi peyk-i **Mevlā** ḥıdmetine
- 4536 Didi gökde nikâḥ itdürdi **Mevlā** / Hâlâlün oldı bu günden Zeliḥā
- 4562 Kemâle irdi îmân-ı Zeliḥā / Mu'în oldı aña her yirde **Mevlā**
- 4593 Hicâb-ı cânib-i **Mevlāyı** açdı / Bu derbend-i mecâzı geldi geçdi
- 4778 Elin yüzine sürince hemānā / İrişdi ḥazretine peyk-i **Mevlā**
- 4892 Ḥabîbu'llāh ile ḥayl-ı aḥibbā / Cemelde cismi dilde zıkr-i **Mevlā**
- 5176 'Înāyet eyledi Yaḥyāya **Mevlā** / Bu taşnîf ile adı oldı iḥyā

Mevlânâ [1] efendimiz; Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî. Mutasavvıf Türk şairi ve Mevlevilik tarikatının kurucusudur. <KT, CÜDÎ, OTAL>

- 1453 Varup bir kişi **Mevlânâ**-yı Rûma / Dimiş ey şeyḫ olan şehr-i 'ulûma
- mevlid** [1] insanın doğduğu yer, doğulan yer. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 2557 Eyitdi **mevlidüm** Ken'ân ilidür / Yedi ceddüm o yirün kâmilidür

mevşûf [1] vasıflanmış, bir sığata haiz olan, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALT>

279 Kemâl-i zühd ile meşhûr u **mevşûf** / Şalâhı Şeyh-i Kerhî gibi ma‘rûf

mevt [4] ölüm, vefat. <KT, KO, LN, KANARI>

2484 Bir aydan şöıra rûz-ı **mevti** yetdi / Diyâr-ı Şâmdan ‘uqbâyâ gitdi

4988 Başında Yûsufuñ gûyâ ki her kııl / Olurdı keşf-i râz-ı **mevtine** dil

5021 Hâberdâr oldı bu **mevt-i** nebîden / Çınâr el çekdi dünyâ-yı denîden

5075 Görinmez bir kazâdur **mevt-i** âdem / Başîret üzre olmaz ‘ayn-ı ‘âlem

mevtâ [1] ölümler, ölmüşler, “meyyit”in çoğulu. <KO, KT, OTAL, KANARI>

1964 Ğam-ı ‘ışk eyledi mânend-i **mevtâ** / Gelüp itsün Mesîhâ gibi ihyâ

mev‘ûd [1] vadolunmuş, zamanı belli, vadeli. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3646 Günâh iden kişiler rûz-ı **mev‘ûd** / Yüzi kara kıopısar nitekim dūd

mevvâc [3] pek dalgalı, çok dalgalanan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1663 Nedür bu rûy-ı zerd ü eşk-i **mevvâc** / Bu ‘âşıklık libâsın eyle ihırâc

2919 İderken rûh-ı pâküm göke mi‘râc / Vücûdum bahri tâ olmaya **mevvâc**

3146 Niyâz itdükce ben dervîş ü muhtâc / Olur bahr-i celâli cümle **mevvâc**

mevzûn [7] biçimli, yakışıklı, düzgün, uygun. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

525 Uzun boylu olup ol serv-i **mevzûn** / Celâl ü ihtîşâmı oldı efzûn

1338 Çıkardı câmesin ol kıaddi **mevzûn** / Şadefden çıkıdı şankim dürr-i meknûn

1378 Kıyâmet kıâmeti **mevzûn** u mergûb / Terâzûdan iner mümtâz-ı maḥbûb

2267 Virelüm ağırınca saña altun / Bizüm olsun dirüz ol kıaddi **mevzûn**

3337 Açıldı cümleten eşcâr-ı **mevzûn** / Kıuruldı şanki ordu-yı hümâyûn

Aşağıdaki tanıkta “mevzûn” kelimesinin “söz, nazm” kelimeleri ile birlikte kullanıldığı için

“vezinli, vezinle yazılmış olan, ölçülü” anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır. <KT, CÛDÎ,

KUBBEALT>

22 Hüdâyâ nazmumı kııl dürr-i meknûn / Sözümi eyle Yûsuf gibi **mevzûn**

mey [11] şarap, bade, içki. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1944 Dehânuñsuz şeker bir zehr-i kıâtil / Lebûñsüz câm-ı **mey** semm-i helâhil

2789 Hâsîs olanı eyler Hâtem-i Tayy / Yaramaz ‘âdeti tebdîl ider **mey**

3428 Gözüñ ‘ayn-ı ‘atâdur hâş u ‘âma / Hâbâb-ı **mey** gibi bakmaz ḥarâma

3671 Ḥarâmuñ pâydâr olmaz esâsı / Hâbâb-ı **mey** gibi yokdur bakâsı

3686 Bilürsin bî-vefâdur devr-i eyyâm / Ne **mey** kıalur bu şöḥbetde ne ḥöd câm

3731 **Mey-i** ‘ışyân kimi kim serḥoş itdi / Delü gibi ḥilâf-ı semte gitdi

mey-i 'ışk [3] aşk şarabı. <KANAR/

1708 **Mey-i 'ışk** virür 'uşşâka bir hâl / Olur dîvâne vü mecnûn u abdâl

3550 **Mey-i 'ışk** ehl-i derdi bülbül eyler / Kitâb-ı 'ışk okur tûrmaz ezber

3688 **Mey-i 'ışk** ile yok şerm ü hicâbı / Hevâ-yı vuşlata eyler şitâbı

mey-i nâb [1] halis, katkısız şarap.

143 Hicâb-ı 'ayn-ı 'aql oldu **mey-i nâb** / Anuñcün eyledi merdûd-ı aşhâb

mey-i vaşl [1] kavuşma şarabı. <BMS>

3422 **Mey-i vaşluñ** tolup peymânemüzde / Vücûduñ şem' i yansun hânemüzde

meydân [4] geniş, açık yer, açıklık, saha, kır, alan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT/

236 Şeh-i şâhib-kırân Sultân Süleymân / Emîr-i darb u harb u merd-i **meydân**

2953 Bu derbendi geçemez merd-i vehhâm / Bu **meydâna** gerek aqdâm-ı ikdâm

meydân almak [2] gelişmek, yayılmak; meydana egemen olmak. <ÖTS, KUBBEALT/

1867 Cefâya şabr iden **meydânı aldı** / Şafâ sürdi vefâ baħrine taldı

4318 Belâya şabr iden **meydânı aldı** / Tahavvür eyleyen hayretde taldı

meygûn [1] şarap renginde, kırmızıya çalan, açık kırmızı renk. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALT/

3932 Leb-i **meygûnunuñ** mestânesiyüz / Kulağdan 'âşık-ı dîvânesiyüz

meyl [14] eğilme, eğiklik [*mec.*] sevgi, istek ve ilgi gösterme, temayül. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALT/

2347 Öñinde itdi Yûsuf başını pîç / Aña **meyl** ü mehâbâ itmedi hîç

2909 Didi oğlına şevk ile hemânâ / Cihâna eyleme **meyl** ü mahâbâ

3380 İdûñ her sâ' id ü sâkî güşâde / Ola kim idesiz **meylin** ziyâde

3733 Bu **meyle** câme-i 'aqlın iden çâk / Vişâli 'âlemini itmez idrâk

4564 Gönülden **meyl**-i Yûsuf oldu ifrâz / Zeliḥâ semtine naql eyledi nâz

5127 Açılmaz söylemez nâdâna aşlâ / 'Avâma eylemez **meyl** ü mahâbâ

meyl etmek/eylemek [7] eğilmek, yönelmek, ilgi göstermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT/

458 Baķâsuz naķşa baķup ķalma zînhâr / Bu deyr-i 'âleme **meyl itme** deyyâr

1522 Maḥabbetden vücûdı levḥi sâde / Daḥi **meyl itmemiş** zevķ-ı murâda

1524 Aḥibbâ semtine ķılmaz nezâre / Gözi şehbâzı **meyl itmez** şikâra

1695 Kime yâr oldu kimi sevdi cânuñ / Kime **meyl eyledi** serv-i revânûñ

3310 Taḥammül itmeye şâyed belâya / Zârûrî **meyl ide** semt-i şafâya

4013 Ol işden kim ola şöıra peşimân / Aña **meyl eylemez** erbâb-ı ‘irfân

4688 Zârûrî Yûsuf **itdi** aña **meyli** / Muşâhib düşdi kendü ile haylî

meyl göstermek [1] imrenmek, yakınlık göstermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3015 Rızâ-yı Yûsufa **gösterdi meyli** / Yakınında ayağın tırdı haylî

meyyâl [9] ziyade meyleden, pek istekli, arzulu, düşkün. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2017 Nihâl-i kaddi oldı hayra **meyyâl** / Aña hâl oldı cümle ahsenü’l-hâl

2339 Ümîd oldur ki ‘ışkımdan gele hâl / Ola serv-i revânı baña **meyyâl**

2406 Gönül murğı olur ol serve **meyyâl** / Tutulur dâm-ı ‘ışkına be-her hâl

2544 Şadâsı muhriğ u âvâzı pür-hâl / İşidenler zârûrî oldı **meyyâl**

2551 Devesi Yûsufuñ öninde fi’l-hâl / Zemîne çökdi oldı aña **meyyâl**

2680 İlün gözi yaşıdur aqça vü mâl / Olur mı âdem olan aña **meyyâl**

3563 Gele bu vech ile gönline bir hâl / Ola Yûsuf saña şâyed ki **meyyâl**

4876 Şu gibi Mışra aqdı kalb-i **meyyâl** / Şafâ-yı irtihâli virdi bir hâl

4953 Hased dâline kılmañ kalbi **meyyâl** / Cehennem cânibine oldı çengâl

meyyit [1] ölü, ölmüş, ölmüş kimsenin bedeni. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2583 Bir ihrâma degişdi hep libâsın / Kefenlü **meyyite** döndi şanasın

mezâd [5] bir mal veya mülkün tellal vasıtasıyla en fazla fiyat verene satılması suretiyle

satışa çıkarma, artırma ile yapılan satış. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

869 **Mezâd** olsam mişâl-i dürr-i meknûn / Yetişmezdi bahâma mâl-ı Kârûn

2275 Metâ‘-ı ‘izzeti geldi **mezâda** / Bahâ virdiler ol hayrû’l-‘ibâda

2282 Cihân halkı başın gâvğâya şaldı / **Mezâduñ** âhiri ferdâya qaldı

2283 Rivâyetdür **mezâd** olduqda Yûsuf / İderdi anda tâlibler tevaqquf

2344 **Mezâd** olurdu bâzâr içre Yûsuf / Anuñ yanına vardı bî-tekellüf

mezâk [2] tat alma, lezzet duyma, zevk, lezzet. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

3529 Qoduñ gitdün ‘anâşır çâr tākın / Qazanduñ ‘âlem-i bālâ **mezâkın**

3954 Maḥabbet bâdesine oldı sākî / Ki bî-hüş itdi her ehl-i **mezâkı**

mezâr [4] kabir, insanın öldükten sonra toprağa gömüldüğü yer. <KT, KO, CÜDÎ,

OTAL>

1163 Eger maqtûl ise *el-ḥükmü li’llâh* / **Mezârı** bâğ-ı cennet ola her gâh

1265 İki seng-i **mezârı** gibi ol dem / Du‘âya ellerin qaldurdu muhkem

5066 **Mezâr-ı** Yûsufi kıldı ziyâret / Teni bî-‘aql u cânı bî-firâset

5122 **Mezâr** olur mekânüñ âhir-i kâr / Gerekse gönlüni geñ tüt gerek tar

mezāri' [1] mezarlar, tarlalar, ekilip biçilen yerler, "mezra'a"nın çoğulu. <KO, CŪDÎ,

KUBBEALTI>

4599 **Mezāri'** de demedler oldu peydā / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı deryā

mezbūr [1] zikri geçmiş, adı geçen, yazılmış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1304 Eger incinmese bu 'abd-i meşkūr / İrişmezdi bize ālām-ı **mezbūr**

mezellet [1] alçaklık, itibarsızlık, horluk, hakirlik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3901 Melāmetdür 'arūs-ı 'ışka zīnet / Olur fahri yiri cāy-ı **mezellet**

mezīd [6] artma, artırma, çoğalma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI>

mezīd eylemek [1] arttırmak, çoğaltmak, ziyadeleştirmek. <KUBBEALTI>

5146 Getürdüm bir bahār-ı bî-hazānı / **Mezīd eyler** cünün-ı 'āşıkānı

mezīd olmak [5] artmak, çoğalmak. <KANARI>

523 Cihān mülkinūn ol şems-i celālī / Yüceldükce **mezīd oldu** cemālī

1961 **Mezīd olsun** kemāl-i iltiyāmı / Görinsün yüzünūn bedr-i tamāmı

3624 Temāşā-yı cemāl oldu zarūrī / **Mezīd oldu** Zeliḥānuñ sürūrı

3781 **Mezīd olsun** o nehr-i eşk-i fūrkat / Ki ola dilrübāya dām-ı vuşlat

4194 Şeref virmiş aña faqr u fenāsı / **Mezīd olmuş** 'ulüvv-i kibriyāsı

mezkūr, mezküre [8] zikrolunmuş, zikri ve bahsi geçmiş, anılmış. <KT, KO, CŪDÎ,

OTAL>

850 İñilderdi inerken yār-ı **mezkūr** / Ser-ā-ser nāle oldu çāh-ı menkūr

1263 Bu kayd u bend ile mazlūm-ı **mezkūr** / Nüzul itdi o kabre nitekim nūr

2399 Zeliḥā şöḥbetinde oldu **mezkūr** / Ki var bir ḥādişe şehir içre meşhūr

3355 O cāy-ı dil-güşā ol kaşr-ı **mezkūr** / Meh-i Ken' ān içün olmuşdı ma' mūr

3810 Kamasın kıldı bir zar ile mestūr / Görinmez oldu bu aşnām-ı **mezkūr**

3881 İrişür çār tāk-ı āsumāna / Olur **mezkūresi** zūlfine şāne

3907 Zenān-ı Mısr içinde oldu meşhūr / Ser-ā-ser mācerā-yı ḥālī **mezkūr**

4295 Selām-ı şāhı irgürdi müretteb / Aña rü'yā-yı **mezkūr**ı didi hep

mezmūm [6] zemmolunmuş, kınanmış, yerilmiş; makbul olmayan, beğenilmemiş, ayıp.

<KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, KANARI>

810 Kāziyye Yūsufa oldu çü ma' lūm / Didi lāyık degül bu rāy-ı **mezmūm**

879 İdüp her biri noḡşānını ma' lūm / Biri biri yanında oldu **mezmūm**

3118 Ḥariş olmak ider insānı maḥrūm / Tehevvūr gibi olmaz kār-ı **mezmūm**

4008 Olup noḡşān ile meh gibi meşhūr / İdersin kendüñi **mezmūm** u maḥhūr

4946 Gözüñüz 'ayn-ı tāk atdan ayırmañ / Rızā-yı nefis-i **mezmūm**ı kayırmañ

- 4957 Mesāvī sözidür bir nār-ı **mezmūm** / İder zer‘ -i şalāh ü zühdi ma‘ dūm
mezra‘ [1] ekilip biçilecek yer, tarla. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>
- 4950 Kōmañ rāy-ı riyādan dilde dāğı / Ki olur **mezra‘** -ı hayrāt orağı
mıknāṭis [2] demir ve benzeri madenleri çeken, onu üstünde toplama özelliğine sahip
cevher. <KT, KO, CŪDÎ, KUYUMCULUK, OTAL>
- 1403 İşigi oldı **mıknāṭis**-i insān / Kimi nālān kimi sūzān u giryān
- 2860 Cihān içre budur āyīn ü üslūb / Olur ‘ışk ehli **mıknāṭis**-i maḥbūb
mıkrāz [1] kesecek alet, makas. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 4952 Erāzīl şoḥbetinden eyleñ i‘ rāz / Olur anlar metā‘ -ı ‘ömre **mıkrāz**
mıṣbāḥ [2] aydınlatma aleti, ışık, kandil, meşale. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 132 Dili miftāḥ-ı ebvāb-ı şefā‘ at / Yüzi **mıṣbāḥ**-ı tārīk-i kıyāmet
- 617 Sözi miftāḥ-ı genc-i ḥikmet oldı / Yüzi **mıṣbāḥ**-ı künc-i tā‘ at oldı
Mıṣr [50]

1. Afrika’nın kuzeydoğusunda bulunan şehir. <KT, LN, KO, CŪDÎ>

- 300 Bu efgān u bu feryād ile āḥir / Diyār-ı **Mıṣra** gitmek oldı zāhir
- 301 Yola düşdüm ḥazān yaprağı gibi / İrişdüm **Mıṣra** Nîl ırmağı gibi
- 1327 Şeḥerden tıtdılar ḥablū‘l-metīni / Tārīk-ı **Mıṣrı** ol rāh-ı mübīni
- 1983 Didi Ken‘ ān ilinde ḥāşıl oldum / Diyār-ı **Mıṣrı** sevdüm māyil oldum
- 1984 Benem maḥrūsa-i **Mıṣruñ** ‘azīzi / Şerīfi a‘ lemi ehl-i temīzi
- 1985 Beni ister dilerseñ ey perī-rū / Zamān ile gelesin **Mıṣra** toḡru
- 2035 ‘Azīz-i **Mıṣr** olup bu işden āḡāḥ / Sitāre imtiḥānın itdi nāḡāḥ
- 2050 Eyitdi ey serīr-i **Mıṣr** emīri / Götürdün ḥākden ‘abd-i fakīri
- 2062 Dil-i pāki leṭāfet itdi taḥşīl / Diyār-ı **Mıṣra** aqđı nitekim Nîl
- 2119 Gelince **Mıṣra** böyle idi ‘ādet / İderdi dāyelerle ‘ayş u ‘işret
- 2142 Aqıtdı şu gibi Şāmī gülābı / Şulandı cümleten **Mıṣruñ** türābı
- 2146 **Mıṣırdan** çıqđı deryā gibi ādem / Sürūr-ı sūr ile ḥandān u ḥurrem
- 2157 Kaṭār-ı üştür aqđı seyl gibi / Sürindi **Mıṣra** geldi Nîl gibi
- 2179 Bu resme kıldı rāvīler rivāyet / Bu idi **Mıṣruñ** a‘ yānında ‘ādet
- 2269 Şoḡaqlarda fiḡānlar oldı bünyād / Uyumaz ehl-i **Mıṣrı** āḥ u feryād
- 2418 ‘Azīz-i **Mıṣra** itdi vāfir ibrām / Cemāl-i pūr-kemālin kıldı i‘ lām
- 2425 ‘Azīz-i **Mıṣr** işitdi bu ḥiṭābı / Çaḡırdı Mālīki ol āfitābı
- 2592 O pīrūñ ḥātırına geldi qorḥu / Devesi ile qaçdı **Mıṣra** toḡru
- 2607 Didi **Mıṣra** giderken bir güzel ḥān / Beni yoldan çaḡırdı şād u ḥandān

- 2627 İşitdüm Yūsufuñ **Mışra** beg olmış / Güzellükde ezeldiden yeg olmış
 2678 Bu gün olmakdan ise **Mışra** sultān / Yeg idi kim olam dervīř-i Ken‘ ān
 2729 Sağ olsun Yūsuf-ı **Mıřr**-ı melāhat / Ĥudā ‘ ömrini itsün bī-nihāyet
 3709 Didi ey Yūsuf-ı **Mıřr**-ı melāhat / Ėamum bī-ħadd ü Ėuřřam bī-nihāyet
 3907 Zenān-ı **Mıřr** içinde oldı meřhūr / Ser-ā-ser mācerā-yı ĥālī mezķūr
 3917 Mesāvi oldığın bildi Zeliĥā / Zenān-ı **Mışrı** çağırdı hemānā
 3950 Zenān-ı **Mışrı** hep bī-hūř itdi / Olanca ‘ aql u idrākin tağıtdı
 3977 Zenān-ı **Mıřruñ** artup vecd ü ĥālī / Semend-i ‘ ıřķuñ oldı pāymālī
 3989 Zenān-ı **Mışr** ile itdi ağız bir / Meh-i Ken‘ ānı ide ya‘ nī tesĥır
 4199 Zenān-ı **Mıřruñ** irişmez ziyānı / Mekān idinmiş ol dārü’l-emānı
 4356 Diyār-ı **Mışr** ile mülk-i cemālī / İĥāta eyledi ‘ izz ü celālī
 4541 Düğüne okudı a‘ yān-ı **Mışrı** / Ziyāfet eyledi erkān-ı Mışrı
 4596 Nebiyyu’llāh çü **Mışra** oldı vālī / Zemāne ĥalkınuñ ĥōř oldı ĥālī
 4616 İdüp **Mışr** ehli ĥırřın řāha i‘ lām / Ėalālī şat diyü itdiler iķdām
 4630 Seĥā-yı řāh-ı **Mışr** oldı ĥikāyet / Kemāl-i ‘ adlin itdiler rivāyet
 4638 Varup maĥrūsa-i **Mıřra** bu cumhūr / Alurlar cümle ‘ arz-ı ĥāle destūr
 4683 Eger kim **Mışra** varmayan birāder / Bu def‘ a varur ise def‘ olur şer
 4685 Bu on şardeş uyup bir kārbanā / Diyār-ı **Mışra** dek oldı revāne
 4705 Ėarīb olduñ diyār-ı **Mışra** geldüñ / DirīĖā şofrada tenhāca ķalduñ
 4761 UĞurluğı ‘ ayān oldı bilindi / **Mışır** sultānı anı ķul idindi
 4799 İdüp evlādına mektūbı teslīm / Didi eyleñ ‘ Azīz-i **Mıřra** ta‘ zīm
 4803 İrişdükçe ĥarāb-ābād-ı **Mışra** / řoruñ aĥbārını evlād-ı Mışra
 4807 İriřdi **Mıřra** bunlar nāme ile / Ėaĥār-ı üřtūr ü hengāme ile
 4876 şu gibi **Mışra** aķdı ķalb-i meyyāl / řafā-yı irtiĥālī virdi bir ĥāl
 4895 Diyār-ı **Mışra** çün yaķlařdı Ya‘ ķub / Biĥār-ı Nīl gibi şaşdı Ya‘ ķub
 4907 İderler řevķ ile tekbīr ü tehlīl / Gelürler **Mışra** toğru nitekim Nīl
 5037 Muřībet oldı ehl-i **Mıřra** tekrār / Ne Yūsuf ķaldı ne Ya‘ ķub-ı ebrār
 5044 Söyüñdi řem‘ -i bezm-ārā-yı ‘ ālem / Diyār-ı **Mışrı** tıtdı źulmet-i Ėam

2. büyük řehir, ülke, bařřehir. <KT, KO, CŪDĪ, KANARĪ, KUBBEALT>

- 1720 Göñöl **mışrında** sultān itdüm anı / Ne cāmı ister oldum ne cihānı

mışra‘ [2] kapı kanadı; bir beyti oluşturan iki kısmın her biri, bir vezne uygun olarak

söylenmiş beytin yarısı, manzum yazıları her bir satırı, dize. <KT, LN, CŪDĪ, ADřS>

- 5129 İki **mıřra**‘ la ebyāt ey řuĥanver / Ėara řařlu birer maĥbūba beñzer
 5160 Her iki **mıřra**‘ ı yazar berāber / Olur řehbāz-ı naźma iki řehper

mı, mi, mu, mü [73] sonuna getirildiği cümleye veya kelimeye, söyleyiş biçimine ve tonlamaya göre soru, şaşma veya inkâr anlamı verir. <TS, ÖTS>

- 42 Ža‘îf ü bî-vücûdı kılma mağzûb / Vücûdı olmayan olur **mu** maḥsûb
- 299 Bu rûz-ı ḥasretüñ pâyânı yok **mı** / Bu şâm-ı fûrkatüñ oranı yok **mı**
- 477 Yanumda ‘izz ü nâza öğrenen yâr / Ğarîb olup ola **mı** ḥâli düşvâr
- 582 Aña râzî **midür** Sübhân-ı Kâdir / Ola peygamberi rencide-ḥâtır
- 704 Seni bir daḥi yanumda görem **mi** / Cemâlün bağ-ı cennetdür irem **mi**
- 723 Ki ey cân-ı peder ma‘şûm-ı mazlûm / Saña râz-ı nihân oldu **mı** ma‘lûm
- 817 Sizüñ bu zulmüñüz bilmez **mi** Allâh / Kıyâmetde cezâ kılmaz **mı** Allâh
- 823 Ğarîb oldu senüñ dürr-i yetimüñ / Bilür **mi** ḥâlûmi zât-ı kerîmüñ
- 962 Gelüñ inşâf eyleñ hiç ola **mı** / Koya pîrâheni gide ḥarâmî
- 981 Senüñ tatlu sözüñe öğrenen dil / Senüñ ğayruña hiç olur **mı** kıyâl
- 985 Hümâ gibi göke **mi** uçdı cismüñ / Güneş gibi yire **mi** geçdi resmüñ
- 1015 İrişmez **mi** size Ḥaḥḥuñ ‘azâbı / Hîsâb itmez **misiz** rûz-ı hîsâbı
- 1161 Ḥaber sor Yûsufum oldu **mı** maḥtûl / Anuñ rûḥını kabz itmiş **midür** ol
- 1242 Ğarîb illerde kim bilür kalam **mı** / Bu yire bilmezsin ayruḥ gelem **mi**
- 1267 Didi ey vâlide bildüñ **mi** ḥâli / Ne kıldı baña Ya‘kûbuñ ‘ayâli
- 1668 Olur **mı** gülşenüñ aḥvâli muḥtel / Şitâdan irmese aña şovuk el
- 1679 Kesilse ḥâmenüñ tañ **mı** zebânı / Ne gelse ḥâtırına söyler anı
- 1691 Revâ **mı** ola benden gizlü râzuñ / De kimdür baña yâr-ı dil-nevâzuñ
- 1898 Cefâ vü cevre olmaz **mı** nihâyet / Daḥi gelmez **mi** eyyâm-ı şefâ‘at
- 1902 Diyesin yok **midür** yoksa kıyâmet / Sorulmaz **mı** bu zulm-i bî-nihâyet
- 1907 Eyitdi sen de ‘âşık **musın** ey mâh / Kesilmez ıztırâbuñ tâ şehergâh
- 1908 Cünûn-ı ‘ışk ile olduñ **mı** pür-şevk / Ki vardur gerdenüñde hâleden tavk
- 1979 Felek **midür** senüñ sırça sarâyüñ / Ora **midür** Mesîḥâ gibi câyüñ
- 2458 Ocağa batsun ol mâl-ı firâvân / Cemâdât ile cân olur **mı** yeksân
- 2498 Düşüm **midür** bu devlet bu sa‘âdet / ‘Aceb gerçek **midür** bu zevk u ḥâlet
- 2499 Uyandı **mı** benüm şem‘-i sitârem / Bulındı **mı** oñulmaz derde çârem
- 2500 Müsâ‘id oldu **mı** baḥt-ı hümâyûn / Cefâ vü cevri elin çekdi **mi** gerdün
- 2501 Beni bî-cân iden cânân **midür** bu / Beni dervîş iden sulṭân **midür** bu
- 2502 Bu **midür** ârzü-yı cân-ı bîmâr / Bu **midür** arayup bulmaduğum yâr
- 2562 Didi Yûsuf o yirler ḥûb **midür** / Nebîñüz Ḥazret-i Ya‘kûb **midür**
- 2563 Eyü **mi** hoş **mı** ferzendân-ı Ya‘kûb / Refâhiyyetde **midür** cân-ı Ya‘kûb
- 2564 Nicedür arz-ı Ken‘ânüñ cibâli / Aḥar **mı** ṭurmayup âb-ı zülâli

- 2565 Derilür **mi** oyun yirine eṭfāl / O yirlerde ne olmışdır nedür hāl
 2566 Şalāhıyyetde **midür** ehl-i Ken'ân / Olur **mi** zıkr ile tesbîḥ-i Sübhân
 2680 İlüñ gözi yaşıdur aḳça vü māl / Olur **mi** âdem olan aña meyyāl
 2927 Bilir **misin** 'aceb nice olur hāl / İderseñ emr-i Rabbânîde ihmāl
 3102 'Aceb bundan ziyâde luṭf ola **mi** / Bile sevdüğüñi vire selâmı
 3103 Seni 'ışkıyle itdi mest ü ḥayrân / Saña olur **mi** bundan özge iḥsân
 3114 Şalâḥ u zühde ol kim ola mu' tād / Bir uğurdan saña olur **mi** münḳād
 3542 Kemâle irmedi **mi** 'ışḳ-ı dildâr / Degüldür ṭālî' -i sa' düm baña yâr
 3835 Maḥabbet ıssı gönülde **mi** geçdüñ / Hicâb itdügüñ âdemden **mi** kaçduñ
 4042 Kişi sevdüğünü rüsvây ider **mi** / 'Avâmü'n-nâsa 'ışyânını der **mi**
 4438 Eyitdi ḥoş **midur** derdümlle dildâr / Ne 'âlemeddür ol derde giriftâr
 4440 Saña yetmez **mi** bu luṭf u bu iḥsân / Seni cân u gönüldeñ añdı cânân
 4558 Cihânda var **mi** bundan özge lezzet / Cemâl ıssı olasıñ hem-çü mir 'ât
 4695 Didi bilmez **misin** sen ol zamânı / Kaçan kim ḳurda aldurdılar anı
 4805 Baḳâya ol ki itmiş ola rıḥlet / Rücû'ına olur **mi** ḳâbiliyyet
 4820 Didi n'eyler babañuz pîr-i fânî / Kesilmez **mi** daḥi âḥ u fiḡânı
 4821 Ölen oḡlını aḡlar âḥ ider **mi** / Ğamından bunları âḡâḥ ider **mi**
 4822 Bize i' lâm idüñ Ya' ḳüb ḥālîñ / Umar **mi** nûr-ı 'aynıñuñ vişâlin
 5101 Şaḳın bilmezlik ile ḳalma câhil / Ölümi ihtiyâr eyler **mi** 'âḳil

miftāḥ [3] anahtar, açar. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

- 132 Dili **miftāḥ**-ı ebvâb-ı şefâ'at / Yüzi mışbāḥ-ı târîk-i ḳıyâmet
 617 Sözi **miftāḥ**-ı genc-i ḥikmet oldı / Yüzi mışbāḥ-ı künc-i ṭâ'at oldı
 2786 Bu bir âyîne-i 'âlem-nümâdur / Bu bir **miftāḥ**-ı ebvâb-ı vefâdur

mîḡ [1] bulut, kara bulut, sis, yoğun sis. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 1055 Ḳarardı ḥıddetinden nitekim **mîḡ** / Şıyırdı berḳ-ı ḥâṭif gibi bir tîḡ

mîḥ [3] mih, çivi. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 794 Şararmış çihresi mânend-i zirmîḥ / Başında tâc u tâcında ser-i **mîḥ**
 2162 Nişân-ı **mîḥ**-i sümm-i esb-i cânân / Yirüñ yüzini pür-ḥāl itdi ol ân

mîḥ-i na'1 [1] nal çivisi. <KANARİ>

- 1184 Ḳanad olan ḳulaḡın yire şaldı / Ḳamandı **mîḥ-i na'li** gibi ḳaldı

mihakk [1] mihenk, gümüş ve altının ayarına bakmaya mahsus bir cins taş [mec.] bir

şeyin cinsini ve değerini gösteren şey. Mihenk taşı, siyah sert bir taştır. Ayarı öğrenilmek istenen

maden önce mihenk taşının üzerine sürülür. Mihenk taşının üzerinde beliren renkle altın ve gümüşün ayarı tespit edilir. <KT, OTAL, KANARI, KUYUMCULUK>

163 **Mihakk** oldu elinde söyledi taş / Nuḥāsın ehl-i küfrün eyledi fâş

miḥen [2] eziyetler, meşakkatler, sıkıntılar, güçlükler “miḥnet”in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, KANARI, OTAL>

4979 Ne umarsın bu fânî encümenden / Ḥalâş ol kırtul âlâm u **miḥenden**

5076 Felekler âdeme dâm-ı **miḥendür** / Nücûmı dâne-i mekr ü fitendür

mihmân [4] konuk, misafir. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1209 İdüp ol nev-cuvânı genc-i pinhân / Qodı bir sāyebāna kıldı **mihmân**

2123 Olur taqdîr olan insāna ta‘yîn / Yemez umduğunu **mihmân**-ı miskîn

2875 Gül-i ḥandânı içün oldı giryân / Ziyāfet eyledi idindi **mihmân**

mihmân olmak [1] misafir olmak, konuk olarak bulunmak. <ÖTS>

294 Geh itdüm gün gibi maşrıqda seyrân / Geh **oldum** mäh-veş mağribde **mihmân**

mihmân-ḥāne [1] konuğun ikametine mahsus yer, misafirhane. <KT, KO, LN, OTAL>

371 Bu **mihmân-ḥānede** olup müsâfir / Gülistân-ı cināna gitdi âḥir

miḥnet [30] zahmet, eziyet; dert, elem, tasa, gam, keder; musibet, bela, afet. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

581 İdenler ‘illet ile zindegānî / Virür **miḥnetle** âḥir demde cânı

643 Nihānî Yūsufuñ almağa cânın / Müheyyâ kıldılar **miḥnet** sinânın

708 İder murğân-ı **miḥnet** anda feryād / İñilder Bisütünde şanki Ferhād

709 Budağı şāhrāh-ı şehri-fürqat / Qamu yapraqları peykân-ı **miḥnet**

784 Dili meksür olmuş başı meftûḥ / Teni pür-derd ü **miḥnet** rûḥı mecrûḥ

833 Belâ vü **miḥnete** şabr eyle dāyim / Tırı tır âb-ı Zemzem gibi tâ kim

870 Sebeb ol oldı anuñ **miḥnetine** / Belâ-yı fūrkatine zaḥmetine

1101 Bu ifrāt-ı maḥabbet oldı **miḥnet** / İrişdi farkına sevdâ-yı fūrkat

1273 Ğamum ḥadden ziyāde **miḥnetüm** çok / Öürsem daḥi bir ḥālüm şorar yok

1291 Eser yeller yağar bārân-ı **miḥnet** / Ziyāde oldı dilde ḥavf u ḥaşyet

1295 Şabâ-yı **miḥnet** ile ‘âlem ḥāk / Biri birine girdi hem-çü eflāk

1302 Elini dest-i **miḥnet** baña şundı / Qolum güyâ ki şınmış şāḥa döndi

1323 Niqābını şehir yüzinden açdı / Bu **miḥnet** qorḥulu düş gibi geçdi

1875 Zelîḥānuñ gözi yaşı çoğaldı / Gönül virdi belâ vü **miḥnet** aldı

2305 Maḥabbetden anuñ kim **miḥneti** yok / Ḥayıflar bir qarınca ḡayreti yok

2667 Beni gördi çeküp taşra çıkardı / Bu derd-i **miḥneti** benden giderdi

- 2675 İřitdüm akrabāmuñ fūrkatini / Belā vü **miḥnetini** ḥasretini
- 2828 Geminüñ ipleri virürdi āvāz / Çalardı şanki **miḥnet** muṭribi sâz
- 3220 İderdi **miḥnet** ile âh u zârı / Geçerdi ḥasret ile rûzigârı
- 3404 Yitelüm birlige ey kıaddi şimşād / Olalum ğuşşa vü **miḥnetden** âzād
- 3512 Ne tedbîr ile buldum vaşlına rāh / Ne derd ü **miḥnetüm**den oldı âġāh
- 3704 Sevünme aña kim pâyânı ġamdur / Şafâsı **miḥnet** ü zevkı elemdür
- 3904 Semend-i ‘ışķ-ı cānān itse cevlan / Olur **miḥnet** ġubârından perişân
- 4109 Bu taġlarca ġamı boynına aldı / Bu bâr-ı **miḥnet** ile kıat kıaldı
- 4116 Cihānuñ **miḥnetinden** cismi ḥasta / Zamānuñ zaḥmetinden dil-şikeste
- 4155 Yil öñince nitekim gerd-i **miḥnet** / Yürürdi atı öñünce o sâ‘at
- 4382 Yaşaduķça o serv-i bâġ-ı cennet / Çoġaldı fırķa-i etfāl-i **miḥnet**
- 4770 Kıocaduķça ziyāde oldı yaşum / Çoġaldı **miḥnetüm** az kıaldı yaşum
- 5118 Bunuñ olur pelâsı ebr-i raḥmet / Anuñ zerrîn libâsı nâr-ı **miḥnet**
- miḥnet-āmîz** [1] mihnet veren, mihnetli.
- 5003 İrişdi bir zamân-ı ḥasret-engîz / Ġam ile tıldı dehr-i **miḥnet-āmîz**
- miḥnethâne** [1] mihnetġāh, üzüntü ve sıkıntı çekilen yer, mihnet yeri. <KUBBEALT>
- 2175 ‘Azîzün ġeldi devlethānesine / Ne devlethâne **miḥnethānesine**
- mihr** [92] güneş, ġün [mec.] aşķ, sevgi, muhabbet, şefkat. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARI, KUBBEALT> Tanıklarda kelime her iki anlama da gelebilecek şekilde kullanılmıştır.
- 4 Şeḥer vaķtı ġibi **mihrüñle** bî-bāk / Yaķamı dāmenümünden ideyin çāk
- 6 Hezārān Yūsufuñ māk-ı cemālî / Senün **mihrüñle** bulmuşdur kemālî
- 140 Eġer olmasa **mihr**-i ‘ilmi raḥşān / Kıalurdı zılnet-i cehl ile insān
- 156 Diline ġelmez idi **mihr**-i dünyā / Kıomadı Ka‘bede aşnāmı aşlā
- 272 ‘İzârî mūyı olmış aķ u berrāk / Nitekim şa‘şā‘ayla **mihr**-i āfāk
- 342 Ġöñül āyînesi olsa mücellā / Olur bu **mihr**-i cānān anda peydā
- 354 Berāber ġörinür bûd ile nābûd / Olur zerre ġibi **mihr** ile meşhûd
- 466 Meger bir şeb tıolındı **mihr**-i ‘ālem / Cihān yüzini tıtdı zılnet-i ġam
- 537 Tecellî ide **mihr**-i iştiyākı / Perişān ola târîk-i fırākı
- 746 Ġidüp ihvān ile ol **mihr**-i rûşen / Tıolındı çünkü Ya‘ķūbuñ ġözinden
- 864 Baķup āyîneye kendüyi ġördi / Cemālî **mihrine** ġerm oldı tırdı
- 1146 Didi ey matla‘-ı **mihr**-i sa‘âdet / Fiġān eyle saña oldı icāzet
- 1330 Cemālîn **mihr**-i ‘ālem kıldı izḥār / Felek āyînesi ġösterdi didār
- 1353 İrince Nîle ol **mihr**-i letāfet / Şu‘ā‘ından şuya düşdi ḥarâret

- 1475 Toğub mağribde ol şems-i sa'âdet / Cihâna şaldı **mihrenden** harâret
- 1544 Yürür biñ şevk ile ol **mihri**-i Yezdân / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cân
- 1552 Zeliñhâ gibi **mihrine** giriftâr / O ħurşidüñ hezârân zerresi var
- 1567 O **mihri** ile bunuñ şem' -i cemâli / Ĥazân yaprağınuñ oldı mişâli
- 1664 Cemâlün **mihri** irişmiş zevâle / Bir ay içinde dönmişsin hilâle
- 1690 Güneş gibi idüp **mihri** pîşe / Senün üstüne ditirdüm hemîşe
- 1784 Celâlün tîği dest-i merĥabâdur / Cemâlün nûr **mihri**-i cân-fezâdur
- 1846 Atası şâh-ı mağrib tıydı ĥâlî / Didi vardur bu **mihri** bir zevâli
- 1990 Mişâl-i pertev-i **mihri**-i cihândâr / Şaķın kendüne ĥıffet virme zinhâr
- 2321 Elinün ayası **mihri** mişâli / Şu'â' ı ellerinde on hilâli
- 2401 Ne meh kim evc-i ĥüsn olmış tırağı / Yaķar **mihri**-i risâletden çerâğı
- 2416 Şeb-i endüh-ı hicrân buldı pâyân / Bu gün **mihri**-i sa'âdet oldı raĥşân
- 2899 Ĥücüm itdi anuñ vecd ile ĥâlî / İrişdi **mihri**-i 'aķlınıñ zevâli
- 2961 Olur her kişi anuñ mübtelâsı / Girer her ĥâneye **mihri** zıyâsı
- 3002 Tıyurur 'ışķ-ı yârî 'âşık-ı ĥâm / Şu'â' -ı **mihre** ĥâyil olamaz cām
- 3094 Zeliñhânuñ bu ĥâlin bildi dâye / Yaķın oldı o **mihre** hemçü sâye
- 3101 Senün **mihri**den oldı şimdi âgâh / Ĥabûl itdi seni 'aybuñla ol mäh
- 3254 Olan zerre gibi **mihri** ile peydâ / Olur Mecnûn gibi ĥalka temâşâ
- 3291 Dimâğı oldı bu vech ile muĥtel / Tıolndı **mihri**-i idrâki muĥaşşal
- 3342 Gelince şîr-i **mihri**-i çarĥ-ı a'zam / Perişân oldı hep etfâl-i şebnem
- 3347 O gülzârüñ içinde her ne kim var / Bu mâha eyledi **mihri**ni izĥâr
- 3450 Güzellik şem' i nûriyle hüveydâ / Gül-i gülzâr **mihri**yle mürebbâ
- 3561 Seni anuñla ey **mihri**-i cihângîr / İdelüm 'âlem-i vaşl ile taşvîr
- 3677 Gezüp ol **mihri** ile ĥâne-be ĥâne / İrişdiler üçünci âsumâna
- 3742 'Urûc itdi maķâm-ı pencâĥa / Didi **mihri** ile ol zıll-ı İlâha
- 3818 O **mihri** oldı tedbîr-i ĥurûcı / Girü kať itdi geldügi bürûcı
- 3909 Tıyurdı **mihri**ni cismi hilâli / Mesâvî oldı ĥalka ĥaşb-i ĥâlî
- 3921 Olanlar ol şarâb-ı nâba şârib / Deĥânın eyledi ol **mihre** mağrib
- 4054 Başından Yûsufuñ tâcı alındı / Vaķârı **mihri** toprağa şalındı
- 4166 Tıutuldu **mihri**-i devlet oldı ĥamnâk / Libâs-ı mâtemini geydi eflâk
- 4167 Felekler Yûsuf-ı **mihri** arardı / Başı çegzindî vü gözi ķarardı
- 4181 Kim eyler ĥidmetünde ķaddini dâl / Kime **mihri**-i sa'âdet itdi iķbâl
- 4276 Yayıldı Yûsufuñ **mihri**-i kemâli / Nitekim pertev-i nûr-ı cemâli
- 4333 Çıķup zindândan ol **mihri**-i sa'âdet / O günden nûra tebdîl oldı zulmet

- 4503 Didi kanı o günler ey Zeliḥā / Yüzün **mihr** idi alnuñ mäh-ı ğarrā
 4572 Felek-veş **mihr-i** Yezdān ile tldı / ‘İbâdetden başın qaldurmaz oldı
 4850 Çü Yüsuf itdi izhâr-ı maḥabbet / Bu **mihr** ile açıldı verd-i vuşlat
 4915 Koma fûrkatde Yahyâyı İlâhî / Vişâlün **mihrine** irgür ke-mâ-hî
 5150 Hüveydâ eyledüm **mihr-i** kemâli / Beyân itdüm getürdüm qâle ḥâlî

Aşağıdaki tanıkta “Herkesin bildiği gerçek, yadsınamaz, yalan yanlış sözlerle değiştirilemez, örtbas edilemez.” anlamındaki “Güneş balçıkla sıvanmaz.” atasözü kullanılmıştır. <AKSOY, ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

- 1627 İdemez cism-i âdem ‘ışkı pinhân / Şıvanmaz balçığ ile **mihr-i** Yezdān
mihr-i ‘âlem-tâb [1] âlemi aydınlatan güneş. <KANARİ>

- 2154 Tuvağ altında ol zât-ı muṭahhar / Şafaqda **mihr-i ‘âlem-tâba** beñzer
mihr-i cemâl [3] güzelliğin güneşi. <BMS>

- 868 Feridü’l-‘aşrıyam **mihr-i cemâlün** / Vaḥîdü’d-dehriyem şehr-i kemâlün
 2402 Kemâl-i ḥüsn-i taşvîrine şâbâş / Baqan **mihr-i cemâline** döker yaş
 3982 Baqup **mihr-i cemâle** döktiler yaş / Dür-i deryâ-yı ‘ışkı itdiler fâş
mihr-i cihân [1] cihanın güneşi. <BMS>

- 1028 İlense mäh ile **mihr-i cihâna** / Başın qurtarmaz uğrar bir qırâna
mihr-i cihântâb [2] dünyayı aydınlatan güneş. <KANARİ>

- 1536 Uzandı yatdı ol **mihr-i cihântâb** / Şarâb-ı nâzı oldı mücib-i ḥâb
 3825 Her evden çıqdı ol **mihr-i cihântâb** / Girîbân-ı selâmet oldı her bâb
mihr-i dîdâr [1] yüzün güneşi. <BMS>

- 2387 Geçe târik-i leyl-i fûrkat-i yâr / Toğa şubḥ-ı şafâdan **mihr-i dîdâr**
mihr-i enver [4] parlak güneş.

- 178 Seni şebnem gibi ol **mihr-i enver** / Götürür ḥâkden ‘izzetler eyler
 320 Kuşanur gök fuṭâsın mäh-rûlar / Tutılır şanki nışf-ı **mihr-i enver**
 338 Şarardı heybetinden **mihr-i enver** / Kızardı ol ḥarâretten gül-i ter
 4153 Dir idi kâşkî ey **mihr-i enver** / Benüm yüzüm olaydı başduğun yer
mihr-i eflâk [1] feleklerin güneşi. <BMS>

- 3895 Şafâvetde mişâl-i **mihr-i eflâk** / İçi taşı gibidür pâkden pâk
mihr-i Ḥudâ [2] Allah sevgisi. <BMS>

- 55 Cihânda sâye-veş yüzi qarayuz / Velî hem-sâye-i **mihr-i Ḥudâyuz**
 2310 İdüp zerre gibi sa‘y-ı kifâye / Dürîş irişmege **mihr-i Ḥudâya**
mihr-i ‘ışk [8] aşk güneşi.

- 181 Aña kim **mihr-i ‘ışkı** ola şehper / Yakın ile ırağ olur berâber
 182 Aña kim **mihr-i ‘ışkı** olmışdur vesîle / İletdi seyr-i dîdâr-ı Cemîle
 337 Cihânı yakdı **mihr-i ‘ışkı**-ı Yezdân / Gönüller oldu encüm-veş perîşân
 353 Bu **mihr-i ‘ışkı** irişince Hudâdan / Halâş eyler kuyûd-ı mâsivâdan
 2817 Gören sevdi işiden sevdi anı / Pür itdi **mihr-i ‘ışkı**ndan cihânı
 3169 Cefâdur **mihr-i ‘ışkı**ndan naşîbi / Olupdur sâye gibi yir garîbi
 3682 Benem ol zerre-i nâçîz gûyâ / Ki olur **mihr-i ‘ışkı**ula hüveydâ
 3886 Beni gördükçe **mihr-i ‘ışkı** artar / Ezilür baña ol bedr-i münevver

mihr-i münevver [1] parlak güneş. <KANAR/>

- 891 Çıkub bir tağa ol **mihr-i münevver** / Yola dikdi gözin mânend-i ahter

mihr-i ruhsâr [1] yanak güneşi, sevgilinin güneş gibi parlayan yanağı. <KANAR/>

- 2390 Olasın **mihr-i ruhsâriyle** mesrûr / Zücâc-ı dîde vü dil ola pür-nûr

mihr ü mäh [9] güneş ve ay. <KANAR/>

- 136 Anuñ luftı esîri bende vü şâh / Anuñ muhtâc-ı nûrı **mihr ile mäh**
 297 Eyâ mülk-i cemâlûñ pâdişâhı / Eyâ bürc-i celâlûñ **mihr ü mähı**
 625 Bu gice on bir encüm **mihr ile mäh** / Sücûd itdi baña seyrümde nâgâh
 743 Gözine karşı **mihr ü mäh** gibi / Çıkup gitdi şabâ-yı âh gibi
 1200 Didi ey Bürc-i Delvûñ **mihr ü mähı** / Gel eyle ‘âlem-i bâlâya râhı
 1828 İki taş aldı **mihr ü mäh** gibi / Dögündi taşra çıkıdı âh gibi
 2210 Qodılar anda tâze ıssı nânı / Virürdi **mihr ile mehden** nişânı
 4363 Felek farqına râh eylerdi âhı / Yağardı nâr-ı âhı **mihr ü mähı**

Aşağıdaki tanıkta geçen “mihr ü meh-veş” ifadesi “güneş ve ay gibi” anlamına gelir.

- 2449 Hâdîdi vaşl-ı âteş eyler âteş / Bir olur reng-i rûyı **mihr ü meh-veş**

mihr ü maḥabbet [4] sevgi. <KANAR/>

- 740 Mürebbî olmasa ‘uşşâka fûrkat / Kemâle iremez **mihr ü maḥabbet**
 1753 Ne hâletdür bu hâlet Allâh Allâh / Olur **mihr ü maḥabbet** mürşid-i râh
 1863 Dil-i ‘âşıkdaki **mihr ü maḥabbet** / Bulur gün gibi tedric ile rif at
 2993 Günâh ise eger **mihr ü maḥabbet** / Senüñdür ol günâh ey mäh-ṭal‘ at

mihrâb [3] mescit, cami gibi ibadet edilen yerlerde kible tarafındaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış oyuk [*mec.*] sevgilinin kaşları. Camilerin kible tarafında bulunan, cemaatle namaz kılınırken imamın durduğu, genellikle duvardan dışa doğru çıkıntılı yere denir. Caminin en değerli yeri olduğu için bu isim verilmiştir. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, DÎNÎ KAVRAMLAR>

1999 Kaşı **mihrābını** kılmış müzeyyen / Gözinüñ sürmesin itmiş mu‘ ayyen

4078 İki çeşmi gibi ol serv-ķāmet / Yirini kıldı **mihrāb**-ı ‘ibādet

4193 Dilinde vird idinmiş nām-ı Hüyı / Teveccüh eylemiş **mihrāba** rüyı

mihribān [5] muhabbetli, şefkatli, merhametli, dost. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

536 Diler kim ola cān-ı **mihribānı** / Gülinüñ sünbülinüñ bağbānı

1660 Birisi gül gibi açdı dehānı / Didi ey haste-diller **mihribānı**

2412 Şehādet itdi ķalb-i **mihribānı** / Ki irdi şāhid-i maķşūda cānı

3632 Giriftār olmışuñ ol **mihribānı** / ‘İnāyet vaķtidür iķsān zamānı

4996 İşitdi bu şadāyı gūş-ı cānı / Dehāna geldi cān-ı **mihribānı**

miķdār [4]

1. kıymet, değer, itibar derecesi. <KT, LN, OTAL>

88 Fezā-yı kibriyāsında bu ‘ālem / Olur **miķdārda** bir noķtadan kem

2350 Hemānā kendü **miķdārını** bildi / Ğurūrını giderdi tevbe kıldı

2. bir şeyin ölçüsü, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet, ölçü, oran. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

2508 Libāsına yoğ idi ĥadd ü **miķdār** / Ki bir gün geydüĝin geymezdi tekrār

4839 Birer **miķdār**(-ı) dünyāda ne kim var / Birāderler yolına kıldı iķār

mīl [] iğne gibi ince ve uzun alet; göze sürme çekmeye mahsus alet. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

(birinin gözlerine) **mīl çekmek** [1] cezalandırmak maksadıyla bir kimsenin gözlerini kızgın bir mille kör etmek.

1928 Görince merdüm-i ĥōdbīni ta‘ cīl / **Çekersin** şa‘ şa‘ ayla gözine **mīl**

milket [1] ülke, “mülk” kelimesinin nazımda kullanılan eski şekli. <LN, OTAL, KUBBEALTİ>

2836 Ser-ā-ser **milket**-i dünyāyı gezdi / Der ü dīvāra taşvīrini yazdı

millet [1] bir din ve mezhepte bulunan cemaat, ümmet. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

1419 Görür Mālik ki Yūsuf buldı şōhret / Ķul oldu aña yetmiş iki **millet**

mīm [3] Osmanlı alfabesinin yirmi yedinci harfi, “m (م)” harfi. Sevgilinin ağzı, mim harfinin yuvarlıĝı kadar küçük kabul edilir. <KT, OTAL, AÇDŞS, ADŞS>

101 Dehānı ‘aynı ile **mīme** beñzer / Eli tekbīre varsa cīme beñzer

“Kemer” kelimesinin ortasında mim harfinin bulunması, aşağıdaki tanıkta benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

570 Kemer bend olmuş imiş şayd-ı cāna / Kemer **mīmi** gibi gelmiş miyāna

Aşağıdaki tanıkta kakül ile mim harfi arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur.

5163 Olur **mīmi** mişāl-i kākül-i yār / Görinen cīmi güyā zülf-i dildār

mi‘mār [2] imar edici, yapıların planını yapıp bunların gerçekleşmesini sağlayan, yöneten kimse. <KT, KO, LN, CŪDÎ, TS>

3134 Yıkılmış hâtıruma olma **mi‘mār** / Ki ma‘mūr olduğunu istemez yār

3566 Benî ‘Āmirde bir **mi‘mār**-ı kāmīl / Fünūn-ı dehr içinde kopdı fāzıl

mināre [1] camilerde müezzinin ezan okumasına mahsus bir veya birden çok şerefeli, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı. Aslı “menāre”dir. İstilahta şerefesinde günde beş vakit ezanın okunduğu, camilerin yanında genellikle yuvarlak olarak yapılan yüksek yağılara denir. Minareler, ezan sesinin olabildiğince uzaklara ulaşmasını sağlamak için yapılmıştır. <KT, TS, DİNÎ KAVRAMLAR> Tanıkta beden camiye benzetilmiş ve duaya açılmış iki elin de bu caminin minareleri olduğu ifade edilmiştir.

4522 Döner bir cāmi‘e cismi bināsi / **Mināre** ol iki dest-i du‘āsı

minnet [8]

1. şükür, hamd, hamdetme. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

1133 Şükür Allāha **minnet** Zü‘lcelāle / Ki irgürdi beni rüz-ı vişāle

476 Kim ide hıdmetin cānına **minnet** / Kime ola müyesser bu sa‘adet

3020 Sevindi Hākka **minnet** itdi Yūsuf / Sözine haylī rağbet itdi Yūsuf

4714 Gözine şahid-i gayb oldı zāhir / Hūdāya şükr ü **minnet** itdi vāfir

2. görülen bir iyiliğe karşı daima şükran ve mahcubiyet duyma. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

547 Aña haddinden artuğ itdi ‘izzet / Mülāyim sözler ile kıldı **minnet**

3156 Ümīdi cānibinden açdı şöhet / O māha kıldı yirden göke **minnet**

minnet etmek/eylemek [2] boyun eğip yalvarmak, kendini küçültecek biçimde yardım istemek.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

3714 Saña cān ile gönlüm **minnet eyler** / Baña sen var iken kim şefkat eyler

4801 Şunuñ mektūbımı ‘izzetler eyleñ / Ziyāde yalvaruñ **minnetler eyleñ**

minvāl [2] suret, tarz, tavır, yol. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL> Tanıklarda “bu minvāl üzre” şeklinde bir söz kalıbı kullanılmıştır (bk. bu minvāl üzre).

1861 Olup kayd-ı cihāndan fāriḡu'l-bāl / Bu **minvāl** üzre geçdi bir iki sāl

4183 Bu **minvāl** üzre oldı kıl u kālī / Tozutdı hākini bād-ı melālī

mīr [4] amir, reis, baş, bey. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

126 Qanā' at küncine pīr-i ʿarīkat / ʿİbādet gencine **mīr**-i şerī' at

384 Birisi **mīr**-i ʿālem-gīr oldı / Birisi ʿālim-i nihrīr oldı

mīr-i ʿāşīkân [2] horozibiği çiçeği, bostan güzeli. Birleşikgillerden, çiçekleri katmerli ve türlü renkte güzden kışa değin açan bir süs bitkisidir. Kırmızı ve kokusuz bir çiçektir. <KĀMŪS, BURHÂN, FZ, ÖTS, ŞİİRİN İZİNDE>

260 Alaca sancağ ırmış āsumāna / Muşābih resmi **mīr**-i ʿāşīkāna

3962 Dönüp her biri **mīr**-i ʿāşīkāna / Ser-ā-ser cāmesi ġarq oldı qana

mīʿrāc [5] göğçe çıkma, yükselme, yükselme aracı; Hz. Muhammed'in göğçe yükselmesi.

[tas.] Miraç genellikle ruhun yükselişi ve manevi yolculuk şeklinde tasvir edilmiştir. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, TTS>

174 Şeb-i **mī**ʿrācī faḡr-i ʿāşīkāndur / ʿUluvv-i rifʿatinden bir nişāndur

204 Gör ol dürr-i yetīmi itdi **mī**ʿrāc / Kībāb-ı çarḡa oldı dürrütü't-tāc

223 Beyān olunca **mī**ʿrāc-ı berīni / Şafālar sürdi aşḡāb-ı güzīni

1745 Ġam-ı ʿışḡ ile **mī**ʿrācını buldı / Küle döndi gül-i ruḡsārı şoldı

2919 İderken rūḡ-ı pākūm göke **mī**ʿrāc / Vücūdum baḡrı tā olmaya mevvāc

mīrās [1] vefat eden bir hısımdan kalan mal, mülk ve benzeri, bir nesle atalarından gelen

maddi veya manevi şey. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

562 Gelüp Ġnāsa bir bir enbiyādan / Kemer olmışdı **mīrās**-ı muʿayyen

mīrʿāt [22] ayna, gözgü. [tas.] yokluk. Allah'ın varlığı yokluk aynasında yansiyarak

çokluk meydana gelir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞS, TTS>

66 Cemāline şıfātı oldı **mīr**ʿāt / Şıfātıdur şıfātı pertev-i zāt

217 Cemāl ıssı olup mānend-i **mīr**ʿāt / ʿAyān oldı tecellī eyledi zāt

323 Perīler Nīlūn ortasında gūyā / Güneşdür şanki **mīr**ʿāt içre peydā

1087 Şafā-yı ḡalb ile mānend-i **mīr**ʿāt / Başardı baḡrına fī kŭlli evḡāt

1199 Şu **mīr**ʿātında gördi āfitābı / Baḡup çāḡ içine kıldı ḡitābı

1319 Ṭaḡıldı zŭlmet-i ḡam gitdi āfāt / Açıldı rūy-ı **mīr**ʿāt-ı semāvāt

1533 Şeb-i tārīki taḡfīf itme zinhār / Olur ʿāşīklara **mīr**ʿāt-ı dīdār

1688 Seni maʿşŭm iken mānend-i **mīr**ʿāt / Başardum baḡruma fī-kŭlli evḡāt

1885 Görinmezsin bu **mīr**ʿāt-ı fenāda / İdersin āteşŭn şevḡın ziyāde

2056 Yüzini göremez anuñ melek de / Meger kim göre **mīr**ʿāt-ı felekde

- 2245 ‘Azîzûn gönlü **mir’âtına** girdi / Zeliḥā dir Zeliḥā işidürdi
 2332 Eline aldı bir **mir’ât-ı şāfî** / Görüp kendüyi urdı ḥaylî lâfı
 2373 Cemâlidür viren maḥlûka ḥâlât / Olur her biri bir vech ile **mir’ât**
 2751 Yüzine urmadı ammâ bu ḥâlî / Ḥaṭâ-puş oldu **mir’ât-ı cemâli**
 2947 Şarâb-ı ‘ışk ile mest ola her bâr / Vücûdın eyleye **mir’ât-ı esrâr**
 3575 Yedi ev yaptı mânend-i semâvât / Mücellâ eyledi mânend-i **mir’ât**
 3622 Derûn-ı ḥâne oldu hemçü **mir’ât** / Hüveydâ oldu anda bu iki zât
 4461 Baña a’ mâliḡı görme sezâvâr / Gözüüm câmını kıl **mir’ât-ı dîdâr**
 4558 Cihânda var mı bundan özge lezzet / Cemâl ıssı olasın hem-çü **mir’ât**
 4943 Şu kim ḥâl ide ḥâl-i enbiyâyı / Baḡa bilmez bu **mir’ât-ı fenâyı**
 4954 Baḡan ‘ ayn-ı ṭama’ la kāyinâta / Baḡabilmez gözi **mir’ât-ı zâta**

mir’âtü’ş-şafâ [1] safâ aynası. <KANARİ>

- 3105 Gözüñ ‘ ayniyle **mir’âtü’ş-şafâdur** / Dilüñ âyîne-i ‘ âlem-nümâdur

Mirriḥ [2] güneşin etrafında dönen gezegenlerden beşincisi, Merih, Mars. Kan kırmızı görünmesi, eskilerce ilahi savaş işareti olarak kabul edilmiştir. Feleḡin başkomutanı olarak düşünülür. Elinde bir kılıç veya hançer ile tasvir edilir. Kırmızı renk de Mirriḥ’e mensuptur. <KT, AÇDŞS, ADŞS> Tanıklarda renk açısından benzetilen olmuştur.

- 1488 Gözi **Mirriḥi** kılmış Ḳavsi menzil / Şaçını sünbüle beñzetti ‘ âḡil
 2085 Kızıl atlasda olan tûḡme-i zer / Şafaḡda kevkeb-i **Mirriḥe** beñzer

mişâl [93]

1. gibi, benzer, andırır; örnek, numune. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

- 109 Benî Âdem degüldür ḥîç ḥâlî / Ḳamu eşyânuñ anda var **mişâli**
 186 Sevâdı zıll-ı raḡmetden nişâne / **Mişâl-i** zülf-i dîdâr-ı yegâne
 192 Ne fkr itse olurdu aña vâşıl / **Mişâl-i** şâhbâz-ı ‘ aḡl-ı kâmil
 207 Yanında ‘ arşuñ eflâk-i mu’ allâḡ / **Mişâl-i** ḡalka-i bâb oldu ancaḡ
 244 Anuñ devrinde bir zulm-i sitemkâr / Yüze gelmez **mişâl-i** ḡaṭṭ-ı dildâr
 276 O gün gün var iken gördüm hilâli / Hemân ebrûsınuñ olmuş **mişâli**
 280 **Mişâl-i** Sidredür ol luṭf-ı Bârî / Anuñ şehzâdelerdür şâḡsârı
 309 Deve saḡḡâları bî-ḡadd ü pâyân / Gezer yürür **mişâl-i** ebr-i bârân
 326 Ser-i ‘ uşşâḡ nîlûfer **mişâli** / Ol âb içinde olmaz ḥîç ḥâlî
 359 Leṭâfetde olur penbe **mişâli** / Döḡilür çıkmaz âvâz-ı cidâli
 531 Var idi hem celâli hem cemâli / Yoḡ idi zât-ı pâkinüñ **mişâli**
 706 Elinden rûzgâruñ vâlih ü zâr / **Mişâl-i** ‘ âşîḡ-ı dîvâne-i yâr

- 793 Uzun bir taylesānı var perişān / **Mişāl**-i dest-i düzdān-ı siyāhān
- 869 Mezād olsam **mişāl**-i dürr-i meknūn / Yetişmezdi bahāma māl-ı Qārūn
- 899 Tağ üstinde **mişāl**-i ra‘ d-ı bārān / Hemān bir na‘ ra urdı oldı giryān
- 920 Yalancıya ne t̄alib ol ne rāğıb / Siyeh-rūdur **mişāl**-i şubh-ı k̄azib
- 1053 Birisi olmadı bu kavle k̄ayil / Yavuzlandı **mişāl**-i zehr-i k̄atil
- 1063 Şu kim ura meh-i nev gibi yāra / Ola encüm **mişāli** pāre pāre
- 1152 Yaşıdur āb-ı rüy-ı ‘ aşık-ı pāk / **Mişāl**-i gevher-i şemşir-i Ḍahhāk
- 1321 Vişāle irmiş üftāde **mişāli** / Bulutlar ağlamakdan oldı hālī
- 1364 Cemel üstinde görindi cemāli / Ser-i Tūr üzre nūr-ı Hāk **mişāli**
- 1514 Yanınca cāriye bi-ḥadd ü pāyān / Leṭāfetde **mişāl**-i Āb-ı Ḥayvān
- 1540 Gezerken ‘ ālem-i mülk-i **mişāli** / Ne gördi gözi bir zībā cemāli
- 1562 O gice eyledi Yūsuf tecellā / **Mişāl**-i āteş-i ānestü nārā
- 1567 O mihr ile bunuñ şem‘ -i cemāli / Ḥazān yaprağınıñ oldı **mişāli**
- 1568 **Mişāl**-i bāde-i gül-reng ü kattāl / Gözine geldi kanlu yaşı fi‘l-hāl
- 1622 Ne ḥikmetdür **mişāl**-i İsm-i A‘ zam / Bilinmez aduñ ey şāh-ı mükerrrem
- 1640 ‘ Acebdür kim **mişāl**-i ḥaṭṭ-ı cānān / Olur bir ḥādişe maḳbūl-i yārān
- 1698 Başın egdi **mişāl**-i rā-yı ebrū / Qarardı fikre vardı yār-ı meh-rū
- 1770 **Mişāl**-i lāle çeşm-i hūn-feşānı / Yumuldı geldi uyḥunuñ zamānı
- 1778 Şeb-i ğamda **mişāl**-i berķ-ı rahşān / Gehī peydā olursın gāh pinhān
- 1801 **Mişāl**-i Sidre vū mānend-i Tūbā / Yüce yirden gibi aşluñ nigārā
- 1990 **Mişāl**-i pertev-i mihr-i cihāndār / Şaḳın kendüñe ḥıffet virme zinhār
- 1992 Deñizlerde olan māhī **mişāli** / Bu günden ḥāle tebdīl eyle k̄ālī
- 2024 Güzellikde bulunmazdı **mişāli** / Kemālinde idi faẓl u kemāli
- 2069 Daḥi hem gökde aḳ yıldız **mişāli** / Niçe biñ lūlū-yı ter ḳadri ‘ ālī
- 2074 Ata bindi niçe nūrānī ḥātūn / **Mişāl**-i Zühredür bālā-yı gerdūn
- 2086 Ṭarāvetde **mişāl**-i zūlf-i cānān / Firengī miskī atlaslar firāvān
- 2091 Ṭonanmışlar **mişāl**-i hūr-ı cennet / Yaraşmış her birine zīb ü zīnet
- 2172 **Mişāl**-i ‘ aşık maḥzūn u bi-bāk / Qapular yaḳasını eyledi çāk
- 2216 Qodı ortaya başın teng-i şekker / **Mişāl**-i ‘ aşık-ı şeydā-yı dilber
- 2321 Elinūñ ayası mihrūñ **mişāli** / Şu‘ ā‘ ı ellerinde on hilālī
- 2424 Ḥuşūşā bu gulām-ı zer-ḥarīde / **Mişāli** olmamışdur āferīde
- 2532 **Mişāl**-i lāle her bir çeşmi pūr-hūn / O ḥurşīde baḳup olurdu maḥzūn
- 2681 Gerekmez kīse ile ṭolı mālī / Gözüme olur ejderhā **mişāli**
- 2826 Yürür keştī **mişāl**-i murğ-ı ābī / Görinen yelkeni ābuñ ḥabābı

- 3074 **Miṣāl**-i çeng ü nây-ı bezm-i dildâr / Kõmaz dilden niyâzı ‘âşık-ı zâr
- 3132 Gõnül oldu o mâhinün **miṣâli** / Deñizlerde arar âb-ı zülâli
- 3164 O bî-çâreñ **miṣâl**-i ebr-i bârân / Delirdi tağa düşdi oldu giryân
- 3239 Bu vaşluñ dîde-i ‘âşık **miṣâli** / Hemân ağlamağa çıkdı me’âli
- 3318 Kızardup ‘aks-i gül âb-ı zülâli / Olurdu çeşm-i hûnünün **miṣâli**
- 3324 **Miṣâl**-i ‘ayn-ı Ya’ kûb oldu nergis / Görinmezdi anuñ gözine herkes
- 3325 O bâğuñ ergavânınun nihâli / Şehîd-i ‘ışkuñ olmışdı **miṣâli**
- 3329 Yel esdükçe **miṣâl**-i âh-ı ‘uşşâk / Yürekler gibi oynar idi evrâk
- 3338 Çiçekler yaprağı olurdı rîzân / **Miṣâl**-i kâtra-i eşk-i ğarîbân
- 3445 Anuñ zâtiyle kâyim oldu dünyâ / **Miṣâl**-i keşret-i emvâc-ı deryâ
- 3462 **Miṣâli** yok cihânda ol benânun / Meger ak sancağıdur enbiyânun
- 3567 **Miṣâl**-i baħr-i bî-hâşâk ü sâde / Girih olmazdı yapduğı binâda
- 3613 Zuhûr itdi **miṣâl**-i bād-ı rahmet / Talazlandı girü baħr-i maħabbet
- 3895 Şafâvetde **miṣâl**-i mihr-i eflâk / İçi taşu gıbidür pâkden pâk
- 3951 Göz açdı kaldı ‘avretler hemânâ / **Miṣâl**-i naķş-ı taşvîr-i kelîsâ
- 3965 Yaraşdı kolda ellerden akan kan / **Miṣâl**-i zînet-i tesbîh-i mercân
- 4123 Kâra geydi tayandı kaldı nâçâr / **Miṣâl**-i sâye-i dîvâr-ı dildâr
- 4165 Dimâğı âsumânun tãldı sevdâ / **Miṣâl**-i ‘âşık-ı mecnûn u şeydâ
- 4191 **Miṣâl**-i medd-i bismi’llâh o şâhı / İletmiş kurb-ı zâtu’llâha râhı
- 4206 Görinen sâye-i dîvâr-ı dildâr / Gelür baña **miṣâl**-i kâkül-i yâr
- 4274 Olur begler kemâl ehline muhtâc / Gelür başa **miṣâl**-i dürretü’t-tâc
- 4302 Bu iklimün hûbubât-ı ğalâli / Celîlü’l-kadr ola lûlû **miṣâli**
- 4329 Meh-i Ken’ân **miṣâl**-i Şeyh Şâfi / Kõdî hâlinde künc-i i’tikâfi
- 4331 Balık karnındağı Yûnus **miṣâli** / Hâlâş itdi Hudâ-yı Zû’l-celâli
- 4365 Şaçınun zulmeti hep nûra döndi / **Miṣâl**-i misk iken kâfûra döndi
- 4402 Yoğ idi anuñ istiḥkâmı aşlâ / **Miṣâl**-i rây u tedbîr-i Zelîhâ
- 4413 **Miṣâl**-i çeşm-i tîr-endâz-ı maħbûb / Karası hûb u ağı dağı merğûb
- 4510 Du’ân ile **miṣâl**-i ehl-i cennet / Girü genc olayın gelsün leṭâfet
- 4519 Elüm tãlsun zer-i hâlişle tekrâr / **Miṣâl**-i keffe-i mîzân-ı dînâr
- 4573 **Miṣâl**-i dâl olup cismi hilâli / Hudâya secdeden olmazdı hâlî
- 4586 Yedi beyt oldu gökler gibi ‘âlî / Kânâdîl anda yılduzlar **miṣâli**
- 4599 Mezârî’de demedler oldu peydâ / **Miṣâl**-i keşret-i emvâc-ı deryâ
- 4600 Demedlerden yoğ idi arz-ı hâlî / Koyun sürüsünün oldu **miṣâli**
- 4607 **Miṣâl**-i mâhiyân-ı baħr-i ‘âlem / Biri birin yimek umardı âdem

- 4624 Uzanur tırmayup hicrân-ı Ya‘ kûb / **Mişâl**-i kâmet-i maḥbûb-ı mergûb
 4960 Ehâlinüñ **mişâl**-i kûh-ı ‘âlî / Sözin qarşulayup virme melâli
 5014 Düşerdi yâsemîn olurdı ğaltân / **Mişâl**-i kaṭra-i eşk-i yetimân
 5109 ‘Aceb olmaz **mişâl**-i Şevr-i gerdün / Refî‘ü’l-kadr olursa bir ḥar-ı dün
 5113 Hâzer eyle ḥaṭ-ı cânân **mişâli** / Getürme şürete gizlü kemâli
 5120 Vücûd-ı âdemi mûr-ı zevâli / Yir altına taşır gendüm **mişâli**
 5132 Hâṭından fehm olur ma‘ nâ cemâli / Karañu gicede nûruñ **mişâli**
 5163 Olur mîmi **mişâl**-i kâkül-i yâr / Görinen cîmi güyâ zülf-i dildâr
 5167 Olur şaḥn-ı kelâma yazduğı lâm / **Mişâl**-i sünbül-i yâr-ı dil-ârâm
 5168 Suṭur-ı nazmı güyâ resm-i şemşîr / Elif nûnuñ **mişâli** kavş ile tîr
 E5 Ğanemler oldı tesbîhüñ **mişâli** / Keser efkâr-ı âḥardan ricâli

2. ruhlar âlemiyle madde âlemi arasında bulunan ve bütün varlıkların zuhura gelmeden önceki asıllarının, maddeye bürünmemiş şekillerinin mevcut olduğu âlem, âlem-i misal. Eşyanın suretlerinin ve örneklerinin bulunduğu bu âlem gerçek âlemdir. <CÛDÎ, LR, KUBBEALTI, TTS>

- 1966 Teveccüh eyledi mülk-i **mişâle** / Gözi tuş oldı ol şâhib-cemâle
 4973 Meger levḥ-i **mişâle** baḳdı ‘aynı / Görindi geldi aña vâlideyni

misk/müşk [3] bir cins ceylanın göbeğinden çıkan güzel kokulu bir madde. Hıta ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki urudur. Buna “nâfe” de denir. Erkek ceylanlarda bulunan bu ur, hayvanı rahatsız edermiş. Misk avcıları sahralara kazıklar çakar ve ceylanların bu kazığa sürtünerek misk urunu düşürmelerini sağlarlarmış. Bu madde yere düştükten sonra etrafa kokusu yayılır ve yerini belli edermiş. Bu urdan şişeler dolusu koku elde etmek mümkünmüş. Divan şiirinde kokusu ve siyah rengi ile sevgilinin saçlarına benzetilir. Çin, Hıta, Hutun kelimeleri miskin çıktığı yeri bildirir. Müşk, Farsça bir kelimedir. Misk, bu kelimenin Arapçalaşmış şeklidir.

<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS>

- 1557 Geyer müşkî kabâ ol çeşmi âhû / Zemâne ‘ışk u **müşki** ile memlû
 1648 Tıyuldı bü-y-ı ‘ışk u **müşki** nâgâh / Bu sırdan bende vü şâh oldı âgâh
 2117 Çekilürdi niçe yük **misk**-i ezfer / Daḥi hem niçe yük kâfûr u ‘anber

Aşağıdaki tanıkta misk maddesinin diyarının Hutun olduğu ve oradan yayıldığı ifade edilmiştir.

- 3179 Kõdî **misk**-i Hutun gibi diyârın / Aradı geldi buldı şehriyârın

Aşağıdaki tanıkta siyah-beyaz karşıtlığı üzerinde durulmuştur. Misk, siyah renkli bir madde iken kâfur beyaz renkli bir maddedir.

4365 Şaçınuñ zulmeti hep nûra döndi / Mişâl-i **misk** iken kâfûra döndi

mişkâl [] miktar, vezin; altın, gümüş ve mücevher gibi kıymetli taşlar vs. tartmak için kullanılan bir buçuk dirhemlik eski ağırlık ölçüsü birimi. <KT, KO, CÛDÎ, OTDTS, KUBBEALT>

mişkâl mişkâl [1] az miktarda, az sayıda.

4866 Gelür kaçtâr ile ğam gelse fi'l-hâl / Gider olsa gider **mişkâl mişkâl**

miskî/müşkî [2] misk gibi siyah veya misk gibi güzel kokulu. <KT, LR, CÛDÎ, KUBBEALT>

2086 Tarâvetde mişâl-i zülf-i cânân / Firengî **miskî** atlaslar firâvân

Aşağıdaki tanıkta ahu ile müşk birlikte kullanılarak müşkün bir çeşit ceylandan elde edildiği vurgulanmıştır.

1557 Geyer **müşkî** kabâ ol çeşmi âhû / Zemâne 'ışk u müşki ile memlû

miskîn [1] miskli, misk kokulu, misk renginde. <KT, KUBBEALT>

2158 Semendûn izi yir yüzinde gûyâ / Olurdı 'atlas-ı **miskinde** tamğa

miskîn [4] fakir, biçare, âciz, beceriksiz, muhtaç, zayıf. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1072 Ayırdı oğlını bey' itdi Ya' kûb / O **miskîn** dâyeyi ağlatdı Ya' kûb

2123 Olur taqdîr olan insâna ta'yîn / Yemez umduğunu mihmân-ı **miskîn**

4019 Ya bu **miskînüfe** lutfuñ nişâr it / Ya kayd u bend-i hâbsi ihtiyâr it

4101 Evini yıkdı **miskîn** evdüğinden / Tehî oldı sarâyı sevdüğinden

mîve [4] meyve, yemiş. <KT, FZ, CÛDÎ, KANARI>

1484 İrem Bağında la' li tâze **mîve** / Teni başdan ayağa nâz u şîve

3062 Alınmazdı bu rîv-i nefsi dîve / Yire bakardı şankim şâh-ı **mîve**

3698 İnende eyleme ibrâm u içdâm / Olur tedric ile her **mîve**-i hâm

3944 Yavuzlanmak aña bir şîve olmuş / Nihâl-i kâmetine **mîve** olmuş

miyân [13]

1. kemer takılan yer, bel. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

566 Arayup her **miyânı** anda muhkem / Kemer derdinden oldı belleri hâam

567 Orada yoqladılar her **miyânı** / Kemerden bulmadılar bir nişânı

568 **Miyân**-ı Yūsufa çün degdi nevbet / Kemer bulundu oldı bir hacâlet

1518 Şokardı serv-veş dâmen **miyâna** / Gülistânına olurdı revâne

2746 **Miyân**-ı Yūsufi çekdi kinâra / Azıtdı sözlerini vara vara

3136 Öpülmez büseden gizler dehânın / Kinâra uğramaz şağlar **miyânın**

3600 Kemer-bendi tolanmış ol **miyânı** / Açar şu nitekim serv-i revânı

2. orta, ara, vasat. <KT, LN, CŪDÎ, KANARÎ>

- 570 Kemer bend olmuş imiş şayd-ı cāna / Kemer mîmi gibi gelmiş **miyāna**
 936 Ğanî gönli gibi yok inkisârı / Bütün cümle **miyānı** vü kenârı
 1277 Kesildi ħaldı Yūsuf kârbāndan / Dehānı gibi ğayb oldu **miyāndan**
 2775 Getürdi Zühre sâzını **miyāna** / Derildiler sımât-ı Kehkeşāna
 3348 Yapıldıċda o bāĝ-ı cennet-ābād / **Miyānında** iki ħavz itmiş üstād
 3580 Eger bir kâse gül ħonsa **miyāna** / Dönerdi şaĥn-ı ħāne gülsitāna

mizāc [5] insan vücudundaki karışımın bir nispet üzere karışmasından ortaya çıktığına inanılan hâl ve doğaı yatkınlık; huy, tabiat. Eski tababete göre insan vücudundaki meydana gelen bütün unsurların tam bir uyum içinde görev yapması sebebiyle ortaya çıkan sağlıklı durum, sıhhat. Mizac, bedenın sıhhat bakımından sahih olması, ahlât-ı erbaanın kâfi miktarda dengeli bir hâlde bulunması demektir. İnsan bedeninde var olduĝu farz olunan safra, sevda, dem, balgama ahlât-ı erbaa denir. Bunlardan biri fazlalaşırsa hastalık husule gelir. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, AÇDŞS, TDVÎA>

- 1270 **Mizācum** ħasta vü gönüm şikeste / Ķul oldum şimdi bir dünyā-pereste
 2006 Eyü olmuş ciger-güşem **mizācı** / Ķakîm-i Lāyezāl itmiş ‘ilacı
 2646 Didi ey cānumun ārāmı Yūsuf / **Mizācuında** nedendür bu taĥallûf
 3898 Ķuşûşā kim bozılmışdur **mizācı** / Ziyāde lâzım olmuşdur ‘ilacı

Aşağıdaki tanıktaki “mizāc-ı nār” ifadesiyle ateş mizaçlı kastedilmiştir. Bu ifade de “sert mizaçlı, huysuz, sert tabiatlı” anlamına gelmektedir. <KUBBEALTI, FZ>

- 1781 Gönül sen serv-i bālāya talebkār / **Mizāc**-ı nār ‘ulvî olur ey yār

mizān [4]

1. ölçü aleti, terazi, tartı. <KT, KO, ADŞS, CŪDÎ, OTDTS>

- 3349 Büyüklükde küçüklükde berāber / Meşelde keffe-i **mizāna** beñzer
 3868 Olinca ‘adli **mizānı** hüveydā / O māhuñ olmadı noĥşānı peydā
 4519 Elüm ħolsun zer-i ħālişle tekrār / Mişāl-i keffe-i **mizān**-ı dīnār

2. Maĥşer günü her insanın iyilik ve kötülüklerinin tartılıp değerdendirileceĝi manevi terazi.

- 20 Şu dem kim ħurula maĥşerde **mizān** / Bi-ĥaĥĥ-ı ħüsn-i Yūsuf eyle iĥsān

mizer [1] bele sarılan futa, peştamal. <AHTERÎ, ÖTS>

- 1339 Ķuşandı **mizerin** ol serv-i çālāk / Tutuldu şanki nişf-ı bedr-i eflāk

möhr [] üzerinde bir kimsenin veya bir yönetim dairesinin isminin kazanmış olduğu maden veya taştan damga. Divan şiirinde sevgilinin ağzı ve dudakları bir mühür olarak kabul edilir. <KT, KO, OTAL, ADŞS>

möhr-i Süleymân [1] Hz. Süleyman'ın mührü. Bu yüzüğün üstünde İsm-i Âzam yazılı imiş. Süleyman Peygamber bununla bütün yaratıklara hükmedermiş. Bu mühür üzerinde iç içe girmiş iki eşkenar üçgen bulunurmuş. Yahudiler bu işaretteki her bir açıya bir peygamber (İbrahim, İshak, Yakub, Musa, Harun, Davud) isnat ederler. Yüzüğün üzerindeki üçgenler tılsımlı kabul edildiğinden sevgilinin dudağı bu mührü benzetilir. <ADŞS>

1559 Dehânidur meger **möhr-i Süleymân** / Anuñ ağzına baķar ins ile cân

mû [1] kıl, saç, saç teli. <KT, KO, OTAL>

273 Vilâyet baķridür şâh-ı cihândâr / Ağarmış **mûları** envâc-ı envâr

mu'abbir [1] düş yoran, rüya tabir eden kimse, görülen rüyalardan mana çıkaran kimse.

<KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

4291 Varup Reyyâna ta' zîm itdi vâfir / Didi zindânda vardur bir **mu'abbir**

mu'allâ [2] yüksek, yüce, bülent. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

598 Ser-â-ser kubbe-i çarķ-ı **mu'allâ** / Bu ğavġâdan tehî olmadı ķať â

1811 **Mu'allâdur** boyuñ serv-i revânı / Aña irişmesün dest-i edânî

mu'allak [1] asılmış, asılı; havada veya boşta duran, hiçbir yere baġlı olmayan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

207 Yanında 'arşuñ eflâk-i **mu'allak** / Mişâl-i hâlķa-i bâb oldu ancak

mu'allim [1] bir şey öğretten, talim eden, hoca, üstat. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

449 Kaķan olur **mu'allim** âdeme Rab / Açılır 'ilm-i esmâ keşf olur hep

mu'ammâ [4] manası gizli ve güç anlaşılır söz, şekil vs., bilmece, anlaşılmaz, sır. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1599 Girüp bir beyte olurdu **mu'ammâ** / Añardı yârını aġlardı tenhâ

2446 Resûlün sünnetini iden icrâ / Hâlâlin kıldı beytinde **mu'ammâ**

2585 Ol evden çıkmaya aġlaya tenhâ / O beytün ola içinde **mu'ammâ**

3617 Olup evvelki beyt içre **mu'ammâ** / Muķaffel itdi ķapusın Zeliķâ

mu'arrâ [2] çıplak duruma getirilmiş, soyunmuş, çıplak. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1367 Hâťnuñ hıızrî Mûsâdan müberrâ / Güneş yüzi niķâbından **mu'arrâ**

4119 Yüzi gülgüne ķaydından **mu'arrâ** / Cemâli ġusn-i Yûsufdan müberrâ

mu'at̤tal [1] bırakılmış, kullanılmaz, terk edilmiş, durdurulmuş, işlemez. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

2465 **Mu'at̤tal** oldu Yūsuf h̄idmetinden / Yire indi sipihr-i rif'atinden

mu'at̤tar [2] güzel kokulu, güzel koku karışmış, ıtırılı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1509 Şaçına kılsa mağribde münevver / Dimāğ-ı maşrık olurdu **mu'at̤tar**

2116 Bişerdi 'ūd ağacıyla ta'āmı / **Mu'at̤tar** eyler idi her maḳāmı

mu'āvin [1] yardımcı, yardım eden. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1175 Sebebsüz kimse ḳurtulmaz belādan / **Mu'āvinler** irişür her yañadan

mu'ayyen [8] tayin edilmiş, belirli, belli. <KT, KO, LN, OTAL>

152 **Mu'ayyen** enbiyā destinde ya' nī / Olurmuş fi'l-ḥaḳīḳa t̤ğ-i ma' nī

562 Gelüp Īnāsa bir bir enbiyādan / Kemer olmuşdı mīrās-ı **mu'ayyen**

1999 Ḳaşı mihrābını ḳılmış müzeyyen / Gözinüñ sürmesin itmiş **mu'ayyen**

2450 İrağ olmağ ile âteşden āhen / Belürdür kendüyi olur **mu'ayyen**

2659 Ḥalīlullāh ceddümdür **mu'ayyen** / Ki Bārī aña nārı ḳıldı gülşen

3354 Ol iki ḥavz arasında **mu'ayyen** / Binā olmuş idi bir ḳaşr-ı rüşen

3974 Felekler ḳubbesi ṭoldı **mu'ayyen** / Şadā-yı ḳavl-i mā-hāzā beşer den

E9 Gedānuñ 'ālem-i zevḳ-ı **mu'ayyen** / Yeg imiş 'ālemüñ sultānlığından

mu'azzeb [] azap içinde bulunan, eziyet çeken, çok sıkıntı gören, mustarip. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

mu'azzeb olmak [1] azap çekmek, cefa çekmek, sıkıntıda kalmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

1237 Ḥalāl olsun baña itdügüñüz hep / Ḳıyāmet günü olmañuz **mu'azzeb**

mūcib [5] icap eden, lazım getiren; sebep, vesile. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

1536 Uzandı yatdı ol mihr-i cihāntāb / Şarāb-ı nāzı oldu **mūcib**-i ḥ'āb

3007 Melāli **mūcib**-i raḥm ola dirdi / Melāli şüretin izhār iderdi

mūcib-i ḡam [3] ḡam sebebi, üzüntü vesilesi.

2491 Baḳāsı yok bu cān-ı nā-tüvānuñ / Sürürü **mūcib-i ḡamdur** cihānuñ

3058 Ḥumārı var imiş cām-ı şafānuñ / Sürürü **mūcib-i ḡamdur** cihānuñ

E16 Cihānuñ **mūcib-i ḡamdur** sürürü / Gider ālāt u esbāb-ı ḡurürü

mu'ciz [1] aciz kılan, acze düşüren, kimsenin yapamayacağı hāl ve biçimde olan, mucize. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

2224 Ezel bedr-i tamām imiş naḳāre / Hilāl-i **mu'ciz** itmiş iki pāre

mu‘cizāt [8] mucizeler, peygamberlerin yaptıkları halkı hayrete bırakıp imana gelmelerini sağlayan olağanüstü durumlar, “mu‘cize”nin çoğulu. <KT, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

- 146 Çü rûzî oldı rûz-ı **mu‘cizātı** / Uyandurdu uyurken kâyinâtı
 155 Kemân-ı **mu‘cizātı** tır şaldı / Çağatay ilin ol nâmeyle aldı
 781 Bu deñlü **mu‘cizātın** gördi ihvân / Bu işe oldılar gâyet peşimân
 1374 Muvâfiķ zât-ı pâkine şıfâtı / Kemâl-i hüsniñdür bu **mu‘cizātı**
 3472 Zuhûr itdi nebîñüñ **mu‘cizātı** / Yabana atdılar Lât u Menâtı
 3860 Görindi **mu‘cizâtından** nişâne / Hıfâb itdi ‘Azîz-i bî-amâna
 4063 Zuhûr itdi kemâl-i **mu‘cizātı** / Şefî‘ idindi hâķ-ı kâyinâtı
 4322 Kerâmâtı kemâl-i **mu‘cizātı** / Muhibb-i muhliş itdi kâyinâtı

mufaşşal [1] uzun uzadıya anlatılan, etrafıyla, etraflı olarak beyan edilmiş. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 2599 Eyitdi ey nebiyya’llâh beri gel / Sözüñ vardur saña gâyet **mufaşşal**

muğannî [1] güzel ses ve musiki usulüyle gazel ve şarkı okuyan, şarkı söyleyen, şarkıcı.

<KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

- 2225 Cihânı tutdı çengîler şadâsı / Göke irdi **muğannîler** nevâsı

muğâyir [1] başka türlü, farklı, aykırı, zıt. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2081 Hezâr altunlu kaftân oldı hâzır / Çiçekler gibi elvânı **muğâyir**

muğber [] tozlanmış, tozlu [*mec.*] gücümüş, hatırı kırılmış, dargın. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

muğber olmak [1] kırılmak, gücünmek. <KANARİ>

- 1468 Cefâdan bir gönül **olmazdı muğber** / Meger kim bād-ı şarşardan gül-i ter

muğtenem [1] bir şeye ganimet nazarıyla bakıp ondan istifade eden, ganimet olarak alan, ganimet bilen. <KT, KO, LN, OTAL>

- 440 Ğanemden **muğtenem** olunca âdem / İrişmez kellesine gelle-i ğam

muḥaddis [1] hadis ile meşgul olan, Hz. Muhammed’in hadislerini bildiren kimse. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 1085 Rivâyet eyledi ba‘zı **muḥaddis** / Bu olmış fūrķat-i Ya‘ķūba bā‘ iş

muḥakķak [3] doğruluĝu ve gerķekliĝi anlaşılmış, doğru, gerķek; şüphesiz, tereddütsüz, mutlak. <KT, KO, OTAL, KANARİ>

- 741 Bu sözi bilmeyen bilsün **muḥakķak** / Kılını imtiḥân itmektedir Hāķ

3195 Olur zîrâ günehkârûn **muḥakḳak** / Dirisi ölüsi alçaqdan alçaq

4478 Olurdum ṭalib-i meḥûl-i muṭlaḳ / Bu gün buṭlânunuz bildüm **muḥakḳak**

muḥâl [5] olması mümkün olmayan şeyi mümkün olmayan, imkânsız, olmayacak şey.

<KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

428 Şafâ oldur ki ey cân-ı talebkâr / Saña gelmek **muḥâl** iken gele yâr

2389 **Muḥâl** iken saña şems-i vişâli / Gözüñde naḳş ola ‘aks-i cemâli

3053 Düşinür ba‘dehu fîkr-i **muḥâle** / Ṭalar gönli olur olmaz ḥayâle

3068 Tecavüz eyleme ey lâübâlî / Murâd idinme bir emr-i **muḥâli**

3203 Murâd idinme bu emr-i **muḥâli** / Unut gitsün bu fîkr ü bu ḥayâli

muḥâlîf [2] muhalefet eden, birinin aleyhinde bulunan, uygun olmayan, karşı, zıt,

uymayan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

1630 Kaçan bu menzili kaç‘itse ‘âşık / **Muḥâlîfler** sözi olmaz muṭabîḳ

3675 Zeliḥâyâ bu resme yâr-ı mümtâz / **Muḥâlîf** perdelerden virdi âvâz

muḥaṣṣal [19] hasılı, hülâsa, sözün kısası, işin sonu. <KO, LN, OTAL, KANARİ>

128 Mükemmel nesl-i Âdem ḥazretinden / **Muḥaṣṣal** aṣl-ı ‘âlem ḥıḳkatinden

180 Ḥudâyı görmek isterseñ **muḥaṣṣal** / İrağa gitme evvel kendüñe gel

216 **Muḥaṣṣal** geçmeyince mâsivâdan / Görinmez nesne didâr-ı Ḥudâdan

291 **Muḥaṣṣal** vara vara menzil aldum / Bu sevdâ ile bir gün Şâma geldüm

993 **Muḥaṣṣal** gözlerinin mâcerâsı / O baḥre döndi kim olmaz ḳarası

1051 **Muḥaṣṣal** itmeyince bu fesâdı / Bize olmaz atamız i‘timâdı

1061 Çekün ol pençe-i ḥurşidden el / Geçün bu fîkr-i fâsidden **muḥaṣṣal**

1177 **Muḥaṣṣal** esb-i maḳşûduñ ‘inânı / Yed-i ḳudretdedür fehmi eyle anı

1236 Olan oldu geçen geçti **muḥaṣṣal** / ‘Adâvet ḳılmasun mâbeyni muḥtel

1445 Bu gülzâra irem dirseñ **muḥaṣṣal** / Yüri kesb-i liyâḳat eyle evvel

2700 **Muḥaṣṣal** bir nice gün mühlet aldı / Hemân bu ḥıdmete bir kimse şaldı

2834 **Muḥaṣṣal** şan‘atında oldu mâhir / Diyâr-ı Çîni ḳodı gitdi âḥir

2857 Olup her vech ile maḳşûdı ḥâşıl / **Muḥaṣṣal** oldu cânânına vâşıl

3225 Ne câyı menzil itdiyse **muḥaṣṣal** / İrişdi ‘ışḳı aña andan evvel

3291 Dimâğı oldu bu vech ile muḥtel / Ṭolındı mihr-i idrâki **muḥaṣṣal**

3994 Zuhûra geldi bu tertîb-i tedbîr / **Muḥaṣṣal** itmedi gönline te‘şîr

4250 Hemîşe zâhir ü bâṭın **muḥaṣṣal** / İderdi cümlesinün müşkilin ḥall

4762 Aḥibbânun birin gönder **muḥaṣṣal** / Göz ile görsün itsün müşkilin ḥall

5103 **Muḥaṣṣal** şâḥib-i şabr-ı cemîl ol / Çerâğ-ı meh gibi ḥayra delîl ol

muhibb [6] muhabbetli, muhabbet eden, seven, dost; tarikata intisap eden kişi. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, TDGDA>

- 242 Vücûdî ‘ayn-ı ihsân u keremdür / **Muhibb**-i ‘adldür haşm-ı sitemdür
 529 Seçildi gün gibi ortaya geldi / **Muhibb** ü tâlib ü râğb çoğaldı
 2304 Żarûridür żarûrî derd-i dildâr / Hicâb olmaz **muhibbe** perde-i ‘âr
 3727 **Muhibb**-i şâdıkun hırşî şarâbî / Şalar çeşm-i temâşâsına h’âbî
 4322 Kerâmâtı kemâl-i mu‘cizâtı / **Muhibb**-i muhliş itdi kâyinâtı
 4566 Maḥabbet tâlibi maṭlûb idermiş / **Muhibbi** gâh olur maḥbûb idermiş

muhibbân [2] sevenler, dostlar; bir tarikatın taraflısı olanlar. <OTAL, KUBBEALT>

- 3746 Şabâ-yı âteş-i şevk-i **muhibbân** / Recâ-yı ‘âşık-ı hâtır-perişân
 4900 Görindi Hâzret-i Ya‘kûb-ı Ken‘ân / Rikâbında mürîdân u **muhibbân**

muhiṭ [7] ihata eden, bir şeyin etrafına çeviren, kuşatan. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 96 Ne sırdur bu ki bir hâk-i basîṭi / Ma‘ârif baḥrinün eyler **muhiṭi**
 1427 Döner baḥr-i **muhiṭe** ‘âşık-ı zâr / Ki anuñ her vilâyetde dili var

muhiṭ olmak [5] almak, kapsamak, kavramak, kuşatmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 302 Zihî şehîr ü zihî cây-ı feraḥnâk / **Muhiṭ olmaz** anuñ vaşfını idrâk
 1418 Cemâline **muhiṭ olmazdı** idrâk / Görenler dirler idi *mâ ra’eynâk*
 1471 **Muhiṭ olmuşdı** emri her diyârı / Şu gibi her diyâra ḥukmî cârî
 4591 **Muhiṭ oldu** aña ‘ışık-ı İlâhî / Kesildi Yûsuf için âh u vâhı
 4923 ‘Ulûm-ı evvelîn ü âḥirîni / **Muhiṭ olmuşdı** idrâk-i güzîni

muḥkem [12] tahkim edilmiş, sağlam, metin, kavi, dayanıklı, kuvvetli. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 548 Bilürdi râzî olmaz bu firâqa / Ki itdi Yûsufa **muḥkem** ‘alâqa
 566 Arayup her miyânı anda **muḥkem** / Kemer derdinden oldu belleri ḥam
 1265 İki seng-i mezârı gibi ol dem / Du‘âya ellerin ḳaldurdu **muḥkem**
 2928 Nebiyu’llâha ḳorḳu geldi **muḥkem** / Yüzini örte ḳodı bağladı hem
 3178 Düşinde ‘âşık oldu saña **muḥkem** / Şebîḥün itdi anı leşker-i ḡam
 3720 Orada ‘ayn-ı a‘mâ gibi ol dem / Yapılmışdı evün ḳapısı **muḥkem**
 3821 Zeliḥâ şevḳ ile bundan muḳaddem / Tolaşup şarmaşup ṭururdu **muḥkem**
 3874 Ziyâde aḡladı and içdi **muḥkem** / Yüzini yurtup itdi anda mâtem
 4219 Maḳâm-ı yâra varmışdur diyü hem / Sürerdi yüzini pâyına **muḥkem**
 5001 Gözi nem derdi **muḥkem** cânı pür-ḡam / ‘İbâdet-ḡânesine gitdi ol dem

muhkem etmek [1] pekiştirmek, berkitmek, pek etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3986 Neden kim men' ola evlād-ı ādem / İder hırşı hevāsın daği **muhkem**

muhkem olmak [1] berk olmak, kavi olmak, sabit olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3800 Zeliḥānuñ cününü **oldı muhkem** / Çı kardı ḥaṇçer-i bürrānın ol dem

muḥliş [1] saf, halis, katışıksız; dostluğu veya itikat ve ibadeti halis ve samimi olan, riyasız dost. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

4322 Kerāmâtı kemāl-i mu' cizātı / Muḥibb-i **muḥliş** itdi kāyinātı

muḥriḳ [1] yakan, yakıcı [*mec.*] yürek yakan, yürek sızlatan, dokunaklı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI>

2544 Şadāsı **muḥriḳ** u āvāzı pür-ḥāl / İşidenler zārūrī oldı meyyāl

muḥtāc [8] ihtiyacı olan, kendisine bir şey lazım olan, ihtiyaçlı; fakir, yoksul. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

136 Anuñ luṭfı esīri bende vü şāh / Anuñ **muḥtāc**-ı nūrı mihr ile māh

824 Turur maḳbūl olan oḡluñ şusuz aç / Yürür başı ḳabā nāmerde **muḥtāc**

3146 Niyāz itdükce ben dervīş ü **muḥtāc** / Olur baḥr-i celālī cümle mevvāc

4610 Yürürdi ḥazret-i Yūsuf şusuz aç / Ferāmūş olmaya tā ḥāl-i **muḥtāc**

muḥtāc olmak [4] gerekmek, gerek olmak, bir kimse veya bir şeye ihtiyaç duymak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

112 Kaçan kim ādem ādemlik bulurmuş / Melekler ādeme **muḥtāc olurmuş**

1498 Ne gülgüneyle görmişdi sıfīdāc / Ne ḥüsn-i Yūsufa **olmuşdı muḥtāc**

3206 Ḳırān itse ḳişi bi 'se'l-ḳarīne / Yüzi **muḥtāc olur** ḥaclet eline

4274 **Olur** begler kemāl ehline **muḥtāc** / Gelür başa mişāl-i dūrretü't-tāc

muḥtāclık [1] muhtaç olan kimsenin hāli, ihtiyaç; yoksulluk, fakirlik. <KT, ÖTS>

4711 Didi **muḥtāclık** ey māh-manzar / Ğarībi ḥalḳ eline baḳar eyler

muḥtel [3] ihlal edilmiş, fitne ve fesada uğramış, bozuk, bozulmuş, karışmış, karışık, intizamsız. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1236 Olan oldı geçen geçdi muḥaşşal / ' Adāvet ḳılmasun mābeyni **muḥtel**

muḥtel olmak [2] bozulmak, dağılmak. <KANARİ>

1668 **Olur** mı gülşenüñ aḥvāli **muḥtel** / Şitādan irmese aña şovuk el

3291 Dimāḡı **oldı** bu vech ile **muḥtel** / Tolındı mihr-i idrāki muḥaşşal

muḥterem [1] hürmet gösterilmiş, hürmetli, saygıdeğer. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1808 Yüri var ' ıṣḳ ile şābit-ḳadem ol / Cihānda Ka' be gibi **muḥterem** ol

mu‘îin [] yardımcı, yardım eden; “herkesin yardımcısı, herkese yardım eden” anlamında Allah için kullanılır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

mu‘îin olmak [3] yardım etmek, yardımcı olmak, medet yetiştirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

856 Nıgehbānuñ **mu‘îinüñ oldu** Allāh / Saña bir cāh-ı ‘izzet olısar çāh

3859 Huda dil virdi ol ma‘şūm-ı pāke / **Mu‘îin oldu** ğarīb-i derdnāke

4562 Kemāle irdi îmān-ı Zeliḥā / **Mu‘îin oldu** aña her yirde Mevlā

mukābil [] bir şeyin karşısında bulunan, karşı karşıya gelen, karşı. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

mukābil olmak [1] rast gelmek, karşı gelmek, karşı karşıya gelmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3666 Biri birisine **olmuş mukābil** / Biri müstağnī ammā biri māyil

mukāddem [4] evvelce, eskiden, geçmiş zamanda olan, önceki, önce. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ, OTAL>

193 Ne yir kim ḥātırına gelse ol dem / İrişürdi aña andan **mukāddem**

3022 Eyā maḥdūme-i sultān-ı a‘zam / Diyār-ı Şāmda bundan **mukāddem**

3821 Zeliḥā şevk ile bundan **mukāddem** / Tolaşup şarmaşup tırurdu muḥkem

4017 Budur āyīn ü resm-i ḥalk-ı ‘ālem / Görür nefis-i nefisini **mukāddem**

mukādder [4] takdir olunmuş, kısmet; Allah tarafından ezelde belirlenip takdir edilen, alın yazısında bulunan. <KT, KO, KUBBEALTİ>

246 Muşavver rahmetidür rüzgāruñ / **Mukādder** devletidür her diyāruñ

1607 Müyesser ola maḥşūd-ı nihānı / **Mukādder** ola rüz-ı şādmānī

Aşağıdaki tanık “İnsan yazgısında olan şeyleri mecburen yaşar” anlamındaki “Kaderde varsa görülür” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

3674 Ne ğam şāḥ-ı ümīdūñ virmese ber / **Mukādder** olmayan olmaz müyesser

mukādder etmek [1] kısmet etmek, takdir etmek, nasip etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARİ>

3763 Ola kim açıla baĝlu kapular / Hayırlı işleri **ide mukādder**

mukāddes [1] takdis edilmiş, pak, mübarek, kutsal. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

Tanıktaki “arz-ı mukāddes” ifadesi “Filistin, Kudüs” için kullanılan bir tabirdir.

30 Virüp arz-ı **mukāddes** i‘tibārın / Sevād-ı nazmumun artur veḳārın

mukāffell [2] kilitlenmiş, kilitli. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

3617 Olup evvelki beyt içre mu‘ammā / **Mukāffell** itdi kapusın Zeliḥā

3678 Nitekim bâb-ı lutf-ı Mâh-ı Ken'ân / **Mukâffell** itdi kapusını ol ân

mukârin [1] yakınlaşan, yakın olan, bitişik, ulaşmış, erişmiş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARÎ>

5031 Bulışdı rûh-ı ecdâd-ı kirâma / **Mukârin** oldı âbâ-yı 'izâma

mukarrer [8]

1. hakkında karar alınmış, kararlaştırılmış, kararı verilmiş. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTÎ>

3808 Zeliḥâ açdı bâl-i iştiḥâyı / **Mukarrer** bildi vaşl-ı dilrübâyı

mukarrer etmek [2] karar vermek, gerçekleştirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

469 Zevâlin bir günün idüp **mukarrer** / Kara-püş oldı bu çarḥ-ı bed-aḥter

887 **Mukarrer** itdi bu egri ḥayâli / Eve toḡruıldı Ya' kūbuñ 'ayâli

mukarrer olmak [1] karar bulmak, kuvvet bulmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

790 **Mukarrer olmuş** iken rây-ı evlâd / Fesâd itdi gelüp şeyṭân-ı bîdâd

2. sabit, şüphesiz, kesin, muhakkak. <KT, KO, KUBBEALTÎ>

1604 Düşinde her ne görse ḥayr eger şer / Gelürdi zâhir olurdu **mukarrer**

2676 Baña ḡurbet eşer kıldı **mukarrer** / Yaşum Nîli yeñilmez ṭurmaz artar

3797 Senün yanuñda yoḡdur çünki sūdum / Helâk olmak **mukarrerdür** vücūdum

4653 Gözüñüz dîde-i cāsûsa beñzer / Şadâkat sizden añlanmaz **mukarrer**

mukayyed [4] kayıtlı, bağlı, bağlanmış; ayaḡında zincir ve pranga bulunan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTÎ>

1539 Ṭururken zevḡ ile bî-kayd u bî-kâr / **Mukayyed** kıldı anı kâkül-i yâr

2918 Elümi ayaḡımı kıl **mukayyed** / Boḡazlarken toḡunam saña şâyed

mukayyed olmak [2] kayıtlanmak, bağlanmak, meşgul olmak, gönül bağlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTÎ>

2757 Zeliḥâ kaydına **oldı mukayyed** / Kuyūd-ı âḡar oldı cümle müsned

5034 Vişâl-i yâra ölümdür vesîle / **Mukayyed olma** kayd-ı 'âlem ile

mukırr [1] ikrar eden, doğrusunu söyleyip kabahat ve ayıbını gizlemeyen, inkâr etmeyen. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

4308 Ḥaṭâ vü cürmine pinhân u peydâ / **Mukırr** u mu' terif oldı Zeliḥâ

mukîm [2] oturan, ikamet eden, bir yerde oturan, yerleşik. <KT, KO, KANARÎ, KUBBEALTÎ>

44 'İbâdetde elif-veş müstaḡîm it / Şalâhiyyet maḡâmında **mukîm** it

4753 Ḥuşuşâ şehr-i Ken'ânun **mukîmi** / Bilür itdügümüz zulm-i 'azîmi

muḳtedā [4] uyulan, önde bulunan, herkesin tabi olduğu, daima önde ve ileride bulunan, imam, reis. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 124 Şufûf-ı enbiyânun **muḳtedāsı** / Şunûf-ı evliyânun pîşvâsı
 385 Birisi pîşvâsı enbiyânun / Birisi **muḳtedāsı** aşfiyânun
 1137 Didi ey **muḳtedā**-yı ehl-i ‘irfân / Kânı qavl ü qarâr u ‘ahd u peymân
 3744 Gel ey cân gözinün nûr u ziyâsı / Gürûh-ı ‘âşîkânun **muḳtedāsı**

muḳtedir [1] güçlü, kuvvetli, kuvvet ve iktidar sahibi; “her şeye kadir olan her şeye gücü yeten mutlak kudret sahibi” anlamında Esmâ-i Hüsnâ’dandır. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, DÎNÎ KAVRAMLAR>

- 3444 Didi ma‘lûm idün Allâh birdür / ‘Azîz ü lâ-yezâl ü **Muḳtedirdür**

muḳtezâ [8] lazım gelen, icap eden, bir şeyin gereği olan, gerek, icap. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

- 573 Bu idi ol zamânun **muḳtezâsı** / Eger şâh u eger ḥalḳun gedâsı
 742 Budur sırr-ı velâyet **muḳtezâsı** / Ola Ḥaḳḳun ḳazâsına rızâsı
 1154 Cemâl ıssınun oldur **muḳtezâsı** / Ki ola derd-i ‘âşîḳdan şafâsı
 1899 Vücûda geldi ‘ıṣḳun **muḳtezâsı** / Ḳazâ-yı ‘ıṣḳunâ oldı rızâsı
 2938 Olur Ḥaḳ **muḳtezâsı muḳtezâsı** / O Mevlânun rızâsıdır rızâsı
 3030 Ḥabîbün **muḳtezâsın** gördi ma‘ḳûl / Cemî‘-i iltimâsın itdi maḳbûl
 4323 Bu oldı ḳâbiliyyet **muḳtezâsı** / İrişe rif‘ ate zâtı hümâsı

mûm [1] bal mumu, aydınlatma için bir şamdana dikilerek yakılan ve içi fitilli olarak erimiş iç yağından veya bal mumundan yapılan basit aydınlatma aracı, şem. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 3463 Ol engüşt oldı cân bezminde bir **mûm** / Zulâm-ı şirki eyler cümle ma‘dûm

mû-miyân [2] kıl belli, beli kıl gibi ince olan güzeller, ince belli. <CŪDÎ, LN, OTAL>

- 572 Yoğ iken egrilik zâtında aşlâ / Kemer ol **mû-miyânda** oldı peydâ
 1221 Getürüp ortaya ol **mû-miyânı** / Yabana şatdılar cân-ı cihânı

muntazır [8] bekleyen, gözeten, gözleyen, intizar eden. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI>

- 4003 Giribânunḡadur dest-i felâket / Ḳafâda **muntazır** tiğ-i siyâset
 4995 Melekler **muntazırdur** ol Hümâya / Revân olmağa anuñla Ḥudâya

muntazır olmak [1] beklemek, gözlemek. <KUBBEALTI, KANARI>

- 1189 Bunuñ gibi eyü düşler görürdi / Düşine **muntazır olur** yürürdi

muntazır tırmaç [5] beklemek. <KANAR/>

200 Güşâde-çalb ü mesrûr u ferahnâk / **Ṭururdi muntazır** maḥlûḳ-ı eflâk

1405 Ararlar derdine her biri çâre / **Ṭururlar muntazır** didâr-ı yâra

1412 **Ṭururdi muntazır** derd ehli kâṭ kâṭ / Tecallâya nitekim ehl-i cennet

2638 Dönüp çarḥ-ı maḥabbetde hilâle / **Ṭururdi muntazır** ‘îd-i vişâle

2854 **Ṭururken muntazır** bir gün o dâye / O taşvîr ıssı geldi şaldı sâye

mûr [5] karınca [*mec.*] zayıf, nahif. <KT, KO, FZ, LN, CÛDÎ>

2787 Cuvân olur bunu nûş eyleyen pîr / Hemîşe **mûr**-ı mazlûmı ider şîr

3579 Şu resme oldu şâfî vü mücellâ / Ki ‘aks-i pâ-y-ı **mûr** olurdu peydâ

5120 Vücûd-ı âdemi **mûr**-ı zevâli / Yir altına taşır gendüm mişâli

Aşağıdaki tanıklarda Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen hadiseye telmih vardır (*bk. Süleymân*).

3448 İder efkârı ‘ayn-ı ‘aqlı bî-nûr / Süleymânun ne bilsün hâlini **mûr**

mûr-ı nâ-tüvân [1] güçsüz karınca. <KANAR/>

1936 Diyesin ey Süleymân-ı zemâne / Terahḥum eyle **mûr-ı nâ-tüvâna**

murâd [56] istek, arzu dilek; maksat, meram, niyet. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

1 İlâhî ‘ayn-ı ‘ışḫum rûşen eyle / **Murâdum** Yûsufina revzen eyle

191 Müşâbihdür Burâka ḥüsn-i a‘mâl / **Murâdına** ider insânı îşâl

284 **Murâdum** olmaz idi şoḥbet-i yâr / Döyemezdi vişâle cân-ı bîmâr

349 Şular ağlar inildir kûh u vâdî / Kamunun ‘âlem-i vuşlat **murâdı**

538 **Murâdı** bu ki ol şehbâz-ı maḫşûd / Sa‘âdetle elinde ola mevcûd

555 Gerek sende gerekse bende olsun / **Murâduñ** aḫteri tâbende olsun

592 Qabûl itdi du‘âsın Rabb-i Hâdî / Müyesser oldu maḫşûdı **murâdı**

1171 Hudâ derd ehline olınca hâdî / Qabûl olur münâcât u **murâdı**

1522 Maḥabbetden vücûdı levḥi sâde / Daḥi meyl itmemiş zevḳ-ı **murâda**

1785 Benüm ancak **murâdum** senden oldur / Beni bir gün ya ihyâ it ya öldür

2234 Ümîdi ḥâmesi yazmadı nâme / **Murâdı** şâhı gelmedi kıyâma

2238 Ne deñlü tâlib oldu bu **murâda** / Devâsı derdini itdi ziyâde

2297 Eyitdi kim budur ancak **murâdum** / Yazılsun defter-i ‘uşşâka adum

2691 Nebî oğlu nebisin bir du‘â kıl / Ola gönülüm **murâdı** tâ ki ḥâşıl

3016 Didi şâhum günâhumı bağışla / **Murâduñ** her ne ise anı işle

3262 Terakḳî itmek içün ittihâdı / Temennâ itdi andan bu **murâdı**

- 3298 O kim kesb eyledi ‘âşıklık adın / Murād idindi ma‘ şūkuñ **murādın**
- 3307 **Murādını** kabûl itdi Zeliḥā / Sevindi anuñ oldı şanki dünyā
- 3387 Gire koyınna yāruñ nāzūkāne / Ola murğ-ı **murāda** âşiyāne
- 3423 **Murāduñ** şāhbāzını kaçurma / Zamān-ı zevkī bîhūde geçürme
- 3435 Açup bu vech ile rüy-ı **murādı** / Metā‘-ı vaşla oldılar münādī
- 3540 **Murādumdur** fenā-yı muṭlaḳ olmaḳ / Qabûl itse du‘âmı Ḥazret-i Ḥaḳ
- 3726 İdenler ‘ayn-ı ta‘cîlin güşāde / İrişmez maḳşad-ı rāy-ı **murāda**
- 3747 **Murādın** ḥaşıl eyle ehl-i ḥālūñ / Elin al nā-tüvān u pāymālūñ
- 3761 Müyesser eyleyince Rabb ü Hādī / Talebsüz irişür merdūñ **murādı**
- 3788 Yidinci bürce dek ol yār-ı mümtāz / **Murādı** nağmesinden virdi āvāz
- 3789 Naşīb olmadı şeş derden **murādı** / Yidinci qapudan umdı güşādı
- 3878 Şu kim deryā gibi şāfī-dil olmaz / **Murādı** gevherine vāşıl olmaz
- 4043 Budur biñ cān ile gönölüm **murādı** / Siyāset itdürem ol bed-nihādı
- 4458 Saña bunca zamān itdüm niyāzı / Ele gelmez **murādum** şāhbāzı
- 4493 Hidāyet eyledi ol Rabb ü Hādī / Qabûl oldı münācāt u **murādı**
- 4506 Çekersin derd-i ‘ışkı bunca yıldur / **Murāduñ** her ne ise baña bildir
- 4520 Şevābın qaşd idüp ey nūr-ı Hādī / Qabûl it bu hedāyā-yı **murādı**
- 4533 **Murādın** bildi anuñ fikre vardı / Zebānı ‘andelībi zikre vardı
- 4552 Yirini buldı şimşād-ı **murādı** / Vücūda geldi sırr-ı ittihādı
- 5085 Hezārān gonca-i bağ-ı **murādı** / Tağıtdı ‘ālemūñ bād-ı fesādı
- 5178 Budur ‘ālemde maḳşūd u **murādı** / Du‘ā-yı ḥayr ile yād ola adı

murād edinmek [5] istemek, arzu etmek.

- 1848 Didiler sergüzeşt ü mācerāsın / **Murād idindi** bu derdūñ devāsın
- 2952 Niyāz itdükçe yār artursa nāzı / **Murād idinme** kayd-ı ihtirāzı
- 3068 Tecāvüz eyleme ey lāübālī / **Murād idinme** bir emr-i muḥālī
- 3203 **Murād idinme** bu emr-i muḥālī / Unut gitsün bu fikr ü bu ḥayālī
- 3298 O kim kesb eyledi ‘âşıklık adın / **Murād idindi** ma‘ şūkuñ murādın

murād etmek/eylemek [2] istemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak. <KUBBEALTI, KANARI>

- 1107 Cefā itmek **murād eylerse** cānān / Bahāne bulmağ olur aña āsān
- 3294 Elem gördi Zeliḥā şöḥbetini / **Murād itdi** zarūrī fūrḳatini

murāda/murādına ermek/erişmek [9] isteğine, dileğine veya amacına ulaşmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 195 Senüñ Haḳ rif' atüñ itdi ziyāde / Görüp didārını **iriş murāda**
 221 **Murādına irüp** ol serv-i bālā / Göñül alçaqlığın itdi hemānā
 417 İlāhī devleti olsun ziyāde / **İrişsün** bir nefesde biñ **murāda**
 3055 Dürişür her **murādına irince** / Eline hātem-i vaşlı girince
 3098 **İrişdüñ** hāşılı bākī **murāda** / Ki mālīk olduñ ol ḥayrū'l-‘ibāda
 2492 Zeliḥā **irdi** çünküm bu **murāda** / Perestār oldu ol ḥayrū'l-‘ibāda
 3410 **İrişüp** gülşenünde her **murāda** / Ne var bir bülbül olursa ziyāde
 4539 Nikāḥ it sen daḥi **irsün murāda** / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudāda
 4914 Du‘ ālar müstecāb oldu orada / Niçe bī-çāreler **irdi murāda**

murādı olmak [1] isteği gerçekleşmek, amacına ulaşmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 4872 Çıkup Beytū'l-Ḥazenden Pīr-i Ken‘ ān / **Murādı oldu** ‘azm-i kūy-ı cānān

murādınca [2] istediği, dilediği veya amaçladığı şekilde, arzusuna göre. <KUBBEALTI>

- 2759 Elinde olsa ḥalkuñ iḥtiyārı / **Murādınca** olurdu cümle kārı
 E13 **Murādınca** dönerdi şanki devrān / Gehī çoban olurdu gāḥ sulṭān

muraşsa‘ [2] kıymetli taşlarla donanmış, çeşitli madenlerden ve malzemelerden yapılmış eserlerin üzerine kıymetli ve yarı kıymetli taşlarla, çoğunlukla alaturka mihlama tekniği ile yapılmış süslemeler. <KT, KO, LN, KUYUMCULUK>

- 1499 Yoğ idi zīnete ḥiç iḥtiyācı / **Muraşsa**‘ tāt idi başında tācı
 2536 Hezārān ḳul ile yüz biñ nökerle / **Muraşsa**‘ tāt ile zerrīn kemerle

murğ [18] kuş. Divan şiirinde âşğın gözü, bakışı, gönlü ve canı kuş olarak gösterilir. [tas.] ruh. Sufiler bedeni kafese, ruhu kuşa benzettir. Kuşun yükselmesi için ya tabii veya ihtiyari ölümle beden kafesinde kurtulması, böylece kutsiler âlemine doğru kanat açması lazımdır. <KT, KO, CÜDİ, ADŞS, TTS>

- 1193 Havā yüzinde niçe **murğ-ı** tayyār / Ṭavāf eylerdi çāḥı Ka‘be-kirdār
 2406 Göñül **murğı** olur ol serve meyyāl / Ṭutulur dām-ı ‘ışkına be-her ḥāl
 2776 O gice bezme ‘azm itdi Zeliḥā / Kebāb-ı **murğ** u māḥī oldu peydā
 3387 Gire ḳoynına yāruñ nāzūkāne / Ola **murğ-ı** murāda āşiyāne
 3424 Maḥabbet **murğı** ey şāḥ-ı zemāne / Ne var eylerse bizde āşiyāne
 3599 Olurdu niçe yirden sīneler çāk / Mekānından uçardı **murğ-ı** idrāk
 3690 Ser ü pāyı bu yolda güy u çevgān / Dili āvāre **murğ-ı** ‘aḳlı perrān
 4863 Dönüp pīrāheni **murğ-ı** sefīde / Gelüp Ya‘ḳūba oldu nūr-ı dīde

murğ-ı ābī [1] ördek, su kuşu. <KANAR>

- 2826 Yürür keştī mişāl-i **murğ-ı ābī** / Görinen yelkeni ābuñ ḥabābı

murğ-ı cān [9] can kuşu, ruh. <KANAR/>

- 595 Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi / Anuñ da **murğ-ı cānın** aldı gitdi
 1040 Rivāyetdür ki **murğ-ı cān-ı** ğammāz / İdemez bir nefes uçmağda pervāz
 1192 O çāha **murğ-ı cānı** itdi pervāz / Güşāde oldı ‘ayn-ı ‘ālem-i rāz
 1425 Maḥabbet mürşid olur ‘āşıkāna / Cenāḥ-ı ma‘nevīdir **murğ-ı cāna**
 2318 İki ebrūsı beñzer **murğ-ı cāna** / Kānad açmış uçar gūyā cināna
 3507 Çekersin rūzgāruñ şiddetini / Uçurduñ **murğ-ı cānuñ** rāḥatını
 3796 Bu kerre olmaz iseñ sözüme rām / Tenümde eylemez **cān murğı** ārām
 4968 Riyāsetden uşandı **murğ-ı cānı** / Komağ isterdi fānī āşiyānı
 4977 Koma **cān murğını** ḥākī kafesde / İriş ‘arş-ı berīne bir nefesde

murğān [5] kuşlar. <KO, CŪDÎ, OTAL>

- 708 İder **murğān-ı** miḥnet anda feryād / İñilder Bisütünde şanki Ferhād
 2148 Şıķılıcından kaçup **murğān-ı** tayyār / Duḥān gibi cibāle itdi reftār
 3085 Aña seng-i melāmet hoş gelürdi / O **murğān-ı** sa‘adet hoş gelürdi
 3339 Şuda yapraklaruñ ‘aksi hüveydā / Gezer **murğān-ı** ābī anda gūyā
 3345 Gelür her yañadan āvāz-ı **murğān** / İder her gūşeden ‘āşıklar efgān

Mūsā [7] İsrailoğullarına gönderilen büyük peygamberlerden biri. Hz. Yusuf’tan sonra Mısır’da İsrailoğulları çoğalmışlar ve Mısır yerlilerinin baskılarıyla karşılaşmışlardır. O sırada bir kâhin Firavun’a İsrailoğullarından bir çocuğun dünyaya geleceğini ve devletin yıkılmasına sebep olacağını söylemiştir. Firavun bundan dolayı İsrailoğullarından doğan erkek çocuklarını öldürtmeye başlamıştır. Bu sırada İmrân adındaki bir şahsın soyundan gelen Musa dünyaya gelmiştir. Annesi, oğlunun öldürülmesini önlemek için onu bir sandık içine koyup Nil nehrine bırakmıştır. Firavun’un karısı sandığı bulmuş ve sarayda büyütmiştir. Bir gün kaza neticesinde bir Kipti’yi öldürmüş ve bunun üzerine Mısır’dan kaçmıştır. Tur Dağı’nda Allah ile konuşmuş ve ona peygamberlik verilmiştir. Mısır’a dönünce Firavun’u hak dine davet etmiş, Firavun’un kabul etmemesi üzerine bütün İsrailoğullarını toplayıp Mısır’dan çıkmış. Süveyş Denizi kenarına vardıklarında Hz. Musa asasıyla denize vurmuş ve deniz yarılmış. İsrailoğulları deniz geçip kurtulduktan sonra denizin yeniden kapanmasıyla onları takip eden Firavun ve askerleri boğulmuştur. <KA, CŪDÎ, ADŞS, FMS>

- 130 Zihî sulṭān ki **Mūsā** ibn-i ‘İmrân / ‘Aşāsiyle der-i fazlında derbān
 230 Bi-ḥaqq-ı rif‘at-i İdrīs ü ‘İsā / Bi-ḥaqq-ı mācerā-yı Nūḥ u **Mūsā**
 1313 Mūnācāt eyle **Mūsā** gibi ta‘cīl / Helāk eyler bu ḥalkı ejder-i seyl

3973 Kimini yakdı envâr-ı tecellâ / Sücûda vardı şankim Tır-ı **Mūsâ**

Aşağıdaki tanıkta Hz. Musa ile Hızır'ın macerası hatırlatılmıştır. Bu olay Kur'an'da da anlatılır.

<ADŞS>

1367 Haṭınuñ hıızrı **Mūsādan** müberrâ / Güneş yüzi niḳâbından mu'arrâ

Hz. Musa Mısır'a dönmek üzere ailesi ile yola çıktığında yolunu şaşırmış, ateş yakmak istediye de çakmak ateş almamıştır. O sırada uzakta bir ateş olduğu fark etmiş, ateşe yaklaşıncaya ateşin bir ağacın tepesinde olduğunu görmüştür. Korkarak geri dönmek isteğinde ağaçtan bir ses gelmiştir. Böylece Hz. Musa ile Allah görüşmüşler ve bu olaydan sonra Kelimullah ismini almıştır.

Aşağıdaki tanıklarda bu ateşten bahsedilerek bu olay hatırlatılmıştır. <ADŞS>

454 Şaḥı tārından oldı ḥaddi peydâ / Şeb-i tār içre gūyâ nâr-ı **Mūsâ**

2257 Göñül **Mūsâ** gibi ol nâra aḳsun / Gözümüz 'âlem-i envâra baḳsun

muşaffâ [6] saf ve duru kılınmış, süzölmüş, yabancı maddelerden temizlenmiş, arıtılmış.

<KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARİ>

68 Görebilmege amḡâ göz gerekdür / Mücellâ vü **muşaffâ** göz gerekdür

3569 Ḳosa dıvâra bir cām-ı **muşaffâ** / 'Ayân olurdu anda resm-i dünyâ

3576 Yedi ḥâne mücellâ vü **muşaffâ** / Felek gibi biri birinden a'lä

3578 Aña şarf itdi sa'y u iltifâtın / **Muşaffâ** kıldı cümle şeş cihâtın

4578 Mükâşif göñli gibi tâ ser-ü-pâ / İçî taşu mücellâ vü **muşaffâ**

4873 Mekân-ı i' tikâfı ḳaldı tenhâ / Şadeften ḳıḳdı ol dürr-i **muşaffâ**

muşâhib [10] biriyle musahabe eden, konuşan, arkadaş; büyük zatlara, özellikle

padişahlara sohbet arkadaşı olan ve zaman zaman hoş fıkralar, hikâyeler anlatıp latife ve nükteler yaparak hoşça vakit geçirmelerini sağlayan zeki, bilgili, görgülü, hoşsohbet kimse, nedim. <KT,

KO, CÜDÎ, KUBBEALTI, OTDTS>

340 Şu kim olmaz fûnûn-ı 'ıṣḳa rāḡıḳ / Cenâb-ı Ḥaḳḳ ile düşmez **muşâhib**

861 **Muşâhib** oldı Yûsuf ḥazretine / Mülâzim oldı anuñ ḥidmetine

1605 Bu idi ḥâtırında zann-ı ḡâlib / Ki ola sevdüḡi yâra **muşâhib**

1814 Ḳaçan sevdâ-yı 'ıṣḳum olsa ḡâlib / Ḥayâlüm gibi olmaz bir **muşâhib**

3050 Dehân-ı yâr ile olsa **muşâhib** / Ḳanâ' at gelmez olur şevḳi ḡâlib

3142 İdinmez kimseyi yâr u **muşâhib** / Cemâlınden celâli yüzi ḡâlib

3914 Biz olsaḳ ol ḥâbîb ile **muşâhib** / Olurdu dâyimâ ol bize ṭâlib

4335 **Muşâhib** itdi anı Şâh Reyân / Meh-i Ken'ândan ayrılmazdı bir ân

4688 Zârürî Yûsuf itdi aña meyli / **Muşâhib** düşdi kendü ile ḥaylî

5144 İdenler ḡafleti derdine çâre / **Muşâhib** oldı cumhûr-ı kibâra

muşavver [6] tasvir olunmuş, suret verilmiş, bir biçime konulmuş, resimli, bugünkü karakalem, sulu boya resimler gibi vaktiyle vücuda getirilmiş, resimler, minyatürler. <KT, KO, CÛDÎ, AÇDŞS, KUBBEALT>

- 115 Göñül âyinesi deryâya beñzer / Turur naşş-ı cihân anda **muşavver**
 246 **Muşavver** rahmetidür rûzgâruñ / Muḳadder devletidür her diyâruñ
 3620 Yanında Yûsufuñ şekli **muşavver** / Turur ma‘şûḳ ile ‘âşîḳ berâber
 3664 **Muşavver** olmuş anda iki dildâr / İki yâr u iki derde giriftâr
 3755 **Muşavver** mün‘akis her bir yañada / Görince ‘ayn-ı ‘ışḳ oldu güşâde
 3776 **Muşavver** ‘âşîḳuñ rûy-ı niyâzı / Gözi yaşı ile sûz u güdâzı

muşhaf [1] safihelerden oluşan yazılmış şey, kitap; Kur’an-ı Kerim. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2359 Yazılmış ‘aynuñ üstinde ser-i ‘ayn / Cemâlûñ **muşhafını** eylemiş zeyn

muşîbet [2] insana isabet eden kaza, ansızın gelen bela, felaket, dert [*mec.*] uğursuz.

<KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 696 Şeb-i hicrân ile rûz-ı **muşîbet** / Seni beytü’l-ḥazende ḳodı ḥasret
 5037 **Muşîbet** oldu ehl-i Mısrâ tekrâr / Ne Yûsuf ḳaldı ne Ya‘ḳûb-ı ebrâr

mûşîḳâr [2] gagasında birçok delik bulunmakla rûzgâr estikçe çeşitli sesler çıkaran hayali kuş, kaknus; on beş yirmi adet ince kamış parçalarının bir uçtan diğerkadar gittikçe kısalmak suretiyle yapılan bir çeşit düdük, dervişlere mahsus bir saz, kaval. Musiki kelimesinin bu kelimeden ortaya çıktığı düşünülmektedir. <KT, KO, CÛDÎ, OTDTS, AÇDŞS, ADŞS>

- 3969 Kesilmiş barmağın tıtdı dehâna / Çü **mûşîḳâr** başladı fiğâna
 4407 Ağız bir eyleyüp neylerle ol ân / Çü **mûşîḳâr** iderdi anda efgân

muşliḥ [1] ıslah eden, kavgasız ıslaha davet eden, sulh ile düzeltmeye çalışan, iyileştiren, düzelten. <KT, KO, LN, KANAR>

- 837 Belâdur **muşliḥ**-ı ḳalb-i müşevveş / Ser-â-ser ḳalbi ḳal eyler bu âteş

Muştafâ [2] seçilmiş, insanların seçilmiş, seçkin, güzide; İslam Peygamberi Hz. Muhammed. <KT, KO, CÛDÎ, DEKS>

- 61 Ne deñlü ḡarḳ isem baḥr-i ḥaṭâya / Bağışla âb-ı rûy-ı **Muştafâya**
 262 Yeşil sancağı serv-i dil-güşâdur / Livâ-yı sebz-i Âl-i **Muştafâdur**

mutâbîḳ [] birbirine uyan, uygun olan, ayrı gayrı bulunmayan, uygun. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALT>

muṭābık olmak [2] birleşmek, bir olmak, anlaşmak, uymak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

373 Ol âdem kim ola ikrâma lâıık / **Olur** ‘izzet libâsına **muṭābık**

1630 Kaçan bu menzili kaç‘ itse ‘âşık / Muḥâlifler sözi **olmaz muṭābık**

mu‘tād [7] âdet edinilmiş, alışılmış, âdet edinildiğı üzere; alışkanlık, âdet. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTı>

282 Cuvân iken olup ‘ışık ile **mu‘tād** / Yelerdüm bu havâda nitekim bād

1726 Belâ-yı ‘ışka **mu‘tād** oldu cânım / Ḥarâb-âbâd-ı ḥasretdür mekânım

1956 Sücûda varduğınca cân-ı **mu‘tād** / Kılur ayağına yüz sürmegi yād

2451 Görinmez yār **mu‘tād**-ı vişâle / Vücûdı ğarķ olur nūr-ı cemâle

3114 Şalâḥ u zühde ol kim ola **mu‘tād** / Bir uğurdan saña olur mı münķād

4234 Ğama öğrendi derde oldu **mu‘tād** / Olurdı derd ü ğamdan ḥâtırı şād

4378 Delü gönlin belâya kıldı **mu‘tād** / Kuyûd-ı dünyevîden oldu âzād

muṭahhar [2] paklanmış, maddi ve manevi temizlenmiş, pak ve temiz olan, mübarek, mukaddes. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2154 Tuvağ altında ol zât-ı **muṭahhar** / Şafaķda mihr-i ‘âlem-tâba beñzer

3471 Zülâl-i dîn ile olup **muṭahhar** / Yudılar şirki çirkini güzeller

muṭallâ [1] üzerine yaldız sürülmüş, yaldız kaplanmış, yaldızlı; haddeden geçirilerek at kılı kalınlığına kadar inceltilen tellerin kumaş tezgâhlarında atkı olarak kullanılmasından meydana gelen kumaş. <KO, KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUYUMCULUK>

2096 Müzehheb cümleten eknâfı anuñ / **Muṭallâ** gün gibi eṭrâfı anuñ

muṭarrâ [3] taravetli, taze; revnaklı, göz alıcı, parlak. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI, KUBBEALTı>

474 Olup hem-sâye o zıll-i hümâya / **Muṭarrâ** kâkülünü kim taraya

653 **Muṭarrâ** oldu cümle müy-ı sünbül / Çerâğını uyardı lâle vü gül

4120 **Muṭarrâ** kılmayup zülf-i dırâzın / Göze göstermez idi kuḥl-i nâzın

mu‘teber [2] itibarlanmış, itibarlı, şerefli, haysiyetli, hatırı sayılır. <KO, LN, KT, CŪDÎ, OTAL>

1149 Yaşaduķca yaşasın çeşm-i ‘uşşâķ / Şu ile **mu‘teberdür** ‘ayn-ı âfâķ

4015 Kişiyce eylük itmek **mu‘teberdür** / ‘Ayıblu işleri şanma hünerdür

mu‘terif [1] itiraf eden, kendi kusur ve kabahatini gizlemeyerek söyleyen, bir işin hakikatini bilip söyleyen, itirafçı. <KO, LN, KT, CŪDÎ, OTAL>

mu‘terif olmak [1] itiraf etmek, ikrar etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4308 Hata vü cürmine pinhân u peydâ / Muķırır u **mu‘terif oldu** Zeliḥâ

muṭī‘ [3] itaat eden, baş eğen, birinin hükmü altında bulunan, tabi. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

muṭī‘ etmek [1] tabi etmek, ram etmek, zaptına almak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4490 Faķire ‘ayn-ı ma‘ şūķı şefī‘ it / Baña dildarı münķād u **muṭī‘ it**

muṭī‘ olmak [2] itaat etmek, boyun eğmek. <KANARİ>

3284 Gider aşnāmı islāma **muṭī‘ ol** / O yoldur ḥazret-i Ḥaķķa varan yol

4024 Gürüh-ı nāķıṣātü’l-‘aķli ve’d-dīn / **Muṭī‘ olmaduğum** için ider kīn

muṭlak [6] kayıtsız, şartsız, yalnız, tek, salt, kesin, kati, tam. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

1831 Eger tütmasalar ol māhı **muṭlak** / Giderdi inķıṭā‘ -ı arza dek çaķ

1855 Kuyūd-ı māsivādan geçdi **muṭlak** / Teninde kayd-ı cānān ḳaldı ancaķ

2866 O ṣāliḥde ki ola ‘işmet-i Ḥaķ / Olur idlāl-i ṭāliḥ pend-i **muṭlak**

3540 Murādumdur fenā-yı **muṭlak** olmak / Ḳabūl itse du‘āmı Ḥazret-i Ḥaķ

4478 Olurdum ṭālib-i mechūl-i **muṭlak** / Bu gün buṭlānuñuz bildüm muḥaķķaķ

Aşağıdaki tanıkta geçen “zāt-ı muṭlak” tabiriyle Allah kastedilmiştir (bk. zāt-ı muṭlak).

87 Taşavvur olamaz ol zāt-ı **muṭlak** / Ḥaķīḳatle Ḥaķı Ḥaķ bilür ancaķ

muṭrib [2] çalgı çalan, çalgıcı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARİ>

1634 Ḳaçan kânūnuñ olsa şevķı ḡālib / Yüzine yapışur engüş-i **muṭrib**

2828 Geminūñ ipleri virürdi āvāz / Çalardı şanki miḥnet **muṭribi** sāz

muvāfiķ [3] uygun, münasip, yerinde. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

1374 **Muvāfiķ** zāt-ı pākine şıfātı / Kemāl-i ḥüsnidür bu mu‘cizātı

2852 Olursa şekli taşvire **muvāfiķ** / Ḳadīmī yār-ı ḡarumdur o ‘āşıķ

3442 Yüze gelmez inen tedbir-i ‘āşıķ / Degüldür çoğı taķrīre **muvāfiķ**

mūy [5] kıl, saç, saç teli. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

272 ‘İzārı **mūyı** olmuş aķ u berrāķ / Nitekim şa‘şa‘ayla mihr-i āfāķ

653 Muṭarrā oldu cümle **mūy**-ı sünbül / Çerāḡını uyardı lāle vü gül

2904 Güşāde eyledi **mūy**-ı sefidin / Temennā itdi ḥurşīd-i ümīdin

4048 İdüp her **mūyımı** bir dām-ı tezvīr / Meh-i Ken‘āna itdi ḳaşd-ı taḥķīr

4361 Şadef gibi burışdı rūy-ı zībā / Başında ḥāra döndi **mūy**-ı ra‘nā

mūzī [1] eziyet veren, inciten, cefakār, rahatsız eden. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

4787 Fesāda varsa **mūzīnūñ** dimāḡı / Söyinür eşk-i çeşm ile ocaḡı

mübârek [13] aziz, hürmetli, mukaddes, hayırlı, uğurlu, kutlu. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 248 **Mübârek** zât-ı pâki ile el-ân / Bir iken on olupdur Âl-i ‘ Osmân
 518 Kudûmı oldu İnâsa **mübârek** / Ziyâde itdi mâlın Hâk Tebârek
 666 Gelüp evlâdı çok ibrâm idicek / Tereddüd eyledi pîr-i **mübârek**
 1006 Didi Ya‘ kûb ey gürk-i **mübârek** / Su’âlümünden haber ver söyle gerçek
 1157 **Mübârek** sâ‘ at idi vaqt-i mergûb / Bulışdı Hâzret-i Cibrîle Ya‘ kûb
 2134 **Mübârek** demde vü kutlu zamânda / İrem Bağrı gibi bir hûş mekânda
 2548 Didi kandan gelürsin ey **mübârek** / **Mübârek** ide ‘azmûn Hâk Tebârek
 2747 **Mübârek** başını aldı dizine / Yüzini urdı anuñ gün yüzine
 2873 Yudı arıtdı İsmâ‘îli tenhâ / **Mübârek** ellerine yakdı hınnâ
 4292 **Mübârek** adı Yûsuf kendü maḥbûb / Kemâl-i faẓl ile mergûb u maṭlûb
 4731 Bu sözler Yûsufa güç geldi gâyet / **Mübârek** hâṭırın başdı melâlet

mübârek olsun [1] “Hayırlı, uğurlu olsun” anlamında tebrik veya iyi dilek sözü olarak kullanılır.

<KUBBEALTI>

- 3367 Didi bu yüz güneş yüzlü kenîzek / Benüm cânım saña **olsun mübârek**

mübâşir [] bir işe başlayan, girişen; eskiden hükümetin bir emrini ilgili kimselere tebliğ eden veya bir malın tahsiline memur olan kimse. <KT, KO, CÜDÎ, OTDTS>

mübâşir olmak [2] havale olmak, baş olmak, musallat olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2705 Olur ‘avretlerün mekri ziyâde / **Mübâşir olsalar** kaçd-ı fesâda
 3205 **Mübâşir olur** isem bu fesâda / Yürüm ḳalmaz şufûf-ı enbiyâda
müberrâ [6] arındırılmış, temize çıkmış, aklanmış, pak. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
 942 Ziyâde ehl-i taḳvâ idi Yûsuf / Menâhîden **müberrâ** idi Yûsuf
 1350 Niḳâbından ḥicâbından **müberrâ** / Zihî vuşlat zihî seyr ü temâşâ
 1367 Hâṭınuñ hıızrı Mûsâdan **müberrâ** / Güneş yüzi niḳâbından mu‘arrâ
 2765 Şağâyirden berî gönli hümâsı / Kebâyirden **müberrâ** kibriyâsı
 4119 Yüzi gülgüne ḳaydından mu‘arrâ / Cemâli ḥüsn-i Yûsufdan **müberrâ**

müberrâ olmak [1] azat olmak, fariğ olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 8 Gözümde ol cemâli eyle peydâ / Ki **ola** ḥüsn-i Yûsufdan **müberrâ**

mübîn [1] hayrı şerri, iyiyi kötüyü birbirinden ayıran; ayan, açık, belli, aşikâr. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1327 Şeherden ṭutdılar ḥablü’l-metîni / Ṭarîḳ-ı Mısrı ol râh-ı **mübîni**

mübtelâ [7] düşkün; âşık, tutkun. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

- 2964 Yıkar her laḫza ḳalb-i **mübtelâyi** / Yaḳar her ḥānumānı her sarāyı
- 2995 Birisi ‘ālem-i vaḥdetde ḥayrān / Birisi **mübtelâsından** gürizān
- 3215 Kelām-ı Yūsufı gūş itdi dāye / Didi tafşıl ile ol **mübtelāya**
- 3787 Ḥalāş olmağ için mekrinden anuñ / Eline aldı gönlin **mübtelānuñ**
- 4139 Girer ḡam ḫulmetine **mübtelālar** / Geyer dāğ-ı siyāhından ḳaralar
mübtelā olmak [1] uğramak, tutulmak, yakalanmak. <KANAR/>
- 2961 **Olur** her kişi anuñ **mübtelâsı** / Girer her ḥāneye mihri zıyâsı
mübtelâ-veş [1] düşkün gibi, âşık gibi.
- 3317 Benefşe boynın egdi **mübtelâ-veş** / Meger gönline şaldı ‘ışkı âteş
mücâvir [1] komşu, komşuluk eden. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANAR/>
- 4754 **Mücâvir** cevri ider söger müsâfir / Olurlar ‘ayn-ı teşnî ile nâzır
mücellâ [11] cila edilmiş, parlatılmış, cilalı, parlak. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL/>
- 68 Görebilmege ammâ göz gerekdür / **Mücellâ** vü muşaffâ göz gerekdür
- 342 Gönül âyinesi olsa **mücellâ** / Olur bu mihr-i cānān anda peydâ
- 3575 Yedi ev yaptı mānend-i semāvāt / **Mücellâ** eyledi mānend-i mir’āt
- 3576 Yedi ḥāne **mücellâ** vü muşaffâ / Felek gibi biri birinden a‘lâ
- 3579 Şu resme oldı şāfî vü **mücellâ** / Ki ‘aks-i pāy-ı mūr olurdı peydâ
- 3621 Der ü dīvārı şāfî vü **mücellâ** / Görindi ‘aks-i taşvîr-i Zeliḫâ
- 3663 O beyti eyledi Yūsuf temāşâ / Dil-i ‘âşık gibi olmış **mücellâ**
- 3693 **Mücellâ** ḥāneye ‘aks urdı cānān / İki māh u iki ḫurşîd-i raḫşān
- 3775 Bu resme resm-i Yūsufı Zeliḫâ / **Mücellâ** ḥāne içre oldı peydâ
- 3792 **Mücellâ** ḥānede evzâ‘ u eṭvār / Tazarru‘ şüretiyle oldı izḫār
- 4578 Mükāşif gönli gibi tā ser-ü-pâ / İçi taşı **mücellâ** vü muşaffâ
mücevher [2] elmas gibi kıymetli taşlarla donanmış, elmas gibi kıymetli taşlar, elmaslı
takımlar, elmaslı. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, OTDTS, KUYUMCULUK/>
- 3809 Evüñ bir gūşesinde anda yer yer / Tururdu bir kaç aşnām-ı **mücevher**
- 3920 Felekdür şanki her cām-ı **mücevher** / İçinde bāde ḫurşîd-i münevver
mücmel [2] kısa ve az sözlü ifade edilmiş, hülâsa edilmiş, kısaltılmış, kısa, öz. <KT,
KO, LN, OTAL/>
- 2758 Zeliḫâ çekdi Yūsufdan biraz el / Vişāl-i yār ḳaldı şöyle **mücmel**
- 4306 Tefahḫus itdi ḫāl-i **mücmelini** / O ‘avretler ki kesmişdi elini
mücrim [1] cürüm ve kabahat işleyen, kabahatli, suçlu; günahkâr. <KT, KO, LN, CÛDÎ,
OTAL/>

3190 Olur **mücrimlere** sîmâsı şâhid / Melâmet eyler anı fî l-i fâsid

mücrimîn [1] cürüm işlemiş olanlar, suçlular, “mücrim”in çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

4745 Yüzümüz sâye-veş düşdi zemîne / Sevâd-ı vechi besdür **mücrimîne**

müd [1] Hicaz’da kullanılan, değeri kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçөгü ve bu ölçek miktarı tahıl. <AHTERÎ, CÛDÎ, OTDTS, KUBBEALTİ>

4671 Bu işde itmeñüz hergiz tereddüd / Alñ buğdayumuzdan bir niçe **müd**

müdü [1] daimi, devamlı, baki, sürekli, her zaman. <KT, KO, LN, CÛDÎ, AÇDŞŞ>
Kelimenin “şarap” anlamı da olduğu düşünülürse aşağıdaki tanık her iki anlamı da çağrıştırmaktadır.

2521 **Müdü** aşımlar idi ol kamerle / Uyudurdu güzel efsânelerle

müdü [] kin ve husumeti gizleyip zahirde dostluk gösterme, yüze gülme, dost gibi davranma. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

müdü etmek/eylemek [4] zahiren dost gibi davranmak, güler yüzle idare etmek, iyi geçinmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

842 Ne deñlü **eyledi** Yūsuf **müdü** / O deñlü zulme mâyil oldu a’ dâ

1901 Tıtalım düşmānuñ olmış Zeliḥā / Aña var **eyle** bārī bir **müdü**

3173 Yerindürme niğâr-ı gül-‘ izârı / Bir iki gün **müdü** **eyle** bārī

3748 Faḳîre düşman iseñ daḥi cânā / Berây-ı maşlaḥat **eyle** **müdü**

müddet [3] bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman; zaman, vakit. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

3042 Bu tertîb ile geçdi niçe **müddet** / Ne bellü vuşlat u ne bellü fūrkat

4595 Vücūdında açıldı ‘ ayn-ı t̃ā’ at / Bu ḥāl üstine geçdi niçe **müddet**

4931 Bu ḥāl ile niçe yıl niçe **müddet** / İki kıldılar bir yirde şoḥbet

müdebbir [1] her işin arkasını ve akıbetini düşünüp önceden çare arayan, tedbir alan, tedbirli. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

3455 Eşerden bellüdür zāt-ı mü’ēşir / Bilür Ḥaḳḳı bulur rāy-ı **müdebbir**

müdhik [1] güldüren, güldürücü, komik. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>

2803 İl içinde ider kendüyi **müdhik** / Olupdur rūspī gibi yüzi pek

mü’ēşir [1] eser sahibi, fail, amil. <KT, LN, OTAL, KANARI>

3455 Eşerden bellüdür zāt-ı mü’ēşir / Bilür Ḥaḳḳı bulur rāy-ı müdebbir

müferriḥ [1] ferahlık veren, ferahlandıran, iç açıcı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 2037 Şihâb-ı âsumân gibi münevver / **Müferrih** nitekim engüşt-i dilber
müfid, müfide [4] fayda veren, faydalandıran, faydalı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
- 1430 Enîs ü hem-dem ol 'ışk-ı **müfide** / Sürür-ı sinedür hem nûr-ı dîde
müfid olmak [2] yararlı olmak, yaramak, fayda etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>
- 1097 **Müfid olmaz** mürîde şugl-ı fânî / Hicâb-ı 'ayn -ı tâ' at anla anı
- 2122 **Müfid olmaz** talebkârûn şitâbı / İnên bâzâra şıgmaz ev hisâbı
müfid olmadı [1] fayda etmez, fayda olmadı, çare olmadı. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 3738 **Müfid olmadı** çün dördünci hâne / Beşinci bürci itdi âşiyâne
müheyyâ [6] hazırlanmış, hazır, amade. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
- müheyyâ /etmek/eylemek/kılmak** [3] hazırlamak, tedarik etmek, amade etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 643 Nihânî Yüsufuñ almağa cânın / **Müheyyâ kıldılar** miñnet sinânın
- 3918 **Müheyyâ eyledi** bezm-i neşâti / Çekildi anda 'işretler simâti
- 4053 Zeliḥâ itmek için bu 'itâbı / **Müheyyâ itdi** serhengân-ı bâbı
müheyyâ olmak [3] hazırlanmak, hazırlanmış olmak. <KANARİ>
- 737 Ne dem bir emr-i taqdîr olsa peydâ / Öñürdi **olur** esbâbı **müheyyâ**
- 2079 **Müheyyâ oldu** esbâb-ı Zeliḥâ / Celîlü'l-ḳadr ü bî-mânend ü zîbâ
- 2203 Ne deñlü var ise seyr ü temâşâ / Der-i dildârda **oldı müheyyâ**
mühlet [1] vakit verme, bir vakit için müsaade etme, bir işin yapılması için verilen zaman, müddet. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 2700 Muḥaṣṣal bir nice gün **mühlet** aldı / Hemân bu ḥıdmete bir kimse şaldı
mühmelât [2] ihmal edilmiş, terk edilmiş, bırakılmış; manasız, boş sözler. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTİ>
- 358 Şu deryâya döner kim ḥadd-i zâtı / Kenârına atar hep **mühmelâtı**
- 3457 Yuyamaz şol ki yüzi **mühmelâtın** / Nice def' ide ḡayruñ seyyi'âtın
mühürlenmek [1] altına veya üstüne mühür basılmak, mühür basılmak. <KT, KUBBEALTİ, ÖTS>
- 1224 Şühûdu'l-hâl ile ol bey'-nâme / **Mühürlendi** irüp ḥadd-i tamâma
müjgân [4] kirpikler, kirpik, "müje"nin çoğulu. Tekil anlamda da kullanılır. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 1391 İki ḳaşı çekilmiş iki şemşîr / Kemân-ı fitneye **müjgânları** tîr
- 1570 Gül-i ruḥsârı şaldı cânına nâr / Gözine oldu her **müjgânı** bir ḥâr

- 3946 Kemân-ı bî-amân ol kaşı nûnı / Sinân-ı cân-sitân **müjgân**-ı hûnî
- 4133 Gözinden dökilürdi hûn-ı gül-reng / Şanasın iki şaf **müjgân** ider ceng
mükaḥḥal [1] sürmelenmiş, sürme çekilmiş, sürmeli. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2109 Kimisi şâh-ı zanbaḳ-veş açar el / İki nergislerin eyler **mükaḥḥal**
mükâşif [1] keşfeden, açığa çıkarıcı. [tas.] mükâşefe ehli olan, mükâşefe yolu ile bilen.
Kalp gözünün açılması, gayb âleminin görülmesini sağlayan hâle mükâşefe denir. Mükâşefe, sufinin akıl ve duyu organlarıyla elde edemediği gayba ve uluhiyete ait mahrem ve sırrî bilgiler verir. <CÛDÎ, LR, KUBBEALTI, TTS>
- 4578 **Mükâşif** gönli gibi tâ ser-ü-pâ / İçî taşı mücellâ vü muşaffâ
mükedder [2] kederli, gamlı, tasalı, kaygılı. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
mükeddder etmek [1] üzmetmek, kederlendirmek. <KANAR>
- 4760 Bize ol şöıra koşduḡuñ birâder / Uḡurluḡ **itdi** aḡvâli **mükedder**
mükedder olmak [1] üzülmek. <KANAR>
- 3794 Didi ḡâyet **mükedder oldı** ḡâlüm / Yazuḡdur boynuña alma vebâlüm
mükemmel [3] kemale erdirilmiş, kemal bulmuş, kusursuz, eksiksiz, tam. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 128 **Mükemmel** nesl-i Âdem ḡazretinden / Muḡaşşal aḡl-ı ‘âlem ḡılḡatinden
- 305 Zihî dîvân-ı zîbâ vü **mükemmel** / Kenârına çeküpdür Nîl cedvel
- 3623 Ḥicâbından bu sultân-ı **mükemmel** / Yüzine baḡmaz idi bundan evvel
mükerrem [3] muhterem, hürmetli, şerefli, muteber, ulu, saygıdeḡer. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 381 Nebiyyu’llâḡ İḡḡâḡ-ı **mükerrem** / Diyâr-ı Şâma ‘azm itdi hemân-dem
- 1622 Ne ḡikmetdür miḡâl-i İsm-i A‘zam / Bilinmez aduñ ey şâh-ı **mükerrem**
- 2250 Zeliḡḡâyı ḡörürlerdi **mükerrem** / Du‘â-yı devletın eylerdi ‘âlem
mükerrem [2] tekrar olunmuş, birbiri üstüne iki veya daha fazla vuku bulmuş, tekrarlanmış. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 3270 **Mükerrem** sözi la‘li ḡekkerinden / Ḳoparurdi dil ü cânı yerinden
mükerrem etmek [1] tekrar etmek, tekrarlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 1596 Sözinüñ sükkerin **idüp mükerrem** / Oyalardı delü ḡönlin o dilber
mül [2] mey, şarap, kırmızı şarap. <FZ, KUBBEALTI, KANAR>
- 1492 Yañaḡın oḡşamaz illâ ki kâkül / Deḡânın kimseler öpmez meḡer **mül**
- 2779 Şurâḡi başı üzre sāḡar-ı **mül** / Ṭururdi şan ki açılmış ḡaranfûl

mülākāt [] yüz yüze buluşma, birleşme, kavuşma, görüşme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

mülākāt olmak [3] buluşmak, görüşmek, söyleşmek, rast gelmek, kavuşmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1775 **Mülākāt oldu** ma‘şūka bu ‘āşık / Gözi uyğuda vü gönli uyanık

2628 Ba‘īd olmaya bu sözler ki bi’z-zāt / Yakınlarda saña **olur mülākāt**

4837 **Mülākāt olur** ise Hāzret-i Pīr / Bu hāl-i māziye kıl hūsn-i ta‘bīr

mülāyim [7] yumuşak, halim selim, muvafık, uygun. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

547 Aña haddinden artuğ itdi ‘izzet / **Mülāyim** sözler ile kıldı minnet

820 Şedīdū’l-kalb olur gāyetde zālīm / Mülāyim idemez kavı-i **mülāyim**

1865 Maḥabbet āteşi germ olsa dāyim / Dil-i ma‘şūk olur nerm ü **mülāyim**

2771 Ne deñlü serd ise maḥbūb-ı zālīm / Şarāb-ı nāb ile olur **mülāyim**

4565 Vefā itse **mülāyim** olsa dilber / Ziyāde ‘āşık istignāya başlar

mülāyim etmek [2] yumuşatmak, gevşetmek, sakinleştirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

820 Şedīdū’l-kalb olur gāyetde zālīm / **Mülāyim idemez** kavı-i mülāyim

4021 Aña kim tālī‘i kılmaya yārī / **Mülāyim idemez** güc ile yārī

mülāzim [] bir sınıf veya heyete dahil olmak maksadıyla maaşsız devam ve hizmet eden, devam eden, ayrılmayan, bir yere veya bir kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan. Osmanlı Devleti’nde stajyer/genç memurlara verilen bir isimdir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, OTDTS>

mülāzim olmak [2] yapışmak, hizmet etmek, hizmette ısrar etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

861 Muşāhib oldu Yūsuf hāzretine / **Mülāzim oldu** anuñ hīdmetine

3452 Baķasız ‘ayn-ı ma‘kūl ile tā kim / **Olasız** hīdmet-i Hāķķa **mülāzim**

mülebbes [1] giyilmiş. <KT, OTAL, KUBBEALTİ>

1505 Olup āvāresi bu çarḥ-ı atlas / Yürürdi zer libās ile **mülebbes**

mülḥaķ [] ilhak edilmiş, katılmış, ait, tabi. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

mülḥaķ olmak [2] katılmak. <KUBBEALTİ>

460 Cihāndan rıḥlet itse sālīk-i Hāķ / **Olur** rūḥ-ı revānı Hāķķa **mülḥaķ**

5030 Naşīb oldu aña ķurbīyyet-i Hāķ / Nebīler zümresine **oldı mülḥaķ**

mülk [22] bir devlet veya hükümdarın emri altında bulunan memleket [mec.] âlem, dünya. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

29 Beni kıl mālīk-i **mülk**-i ma‘ānī / Elümden düşmesün hāmem sinānı

89 Cihān **mülki** eger az u eger çok / Hūzūrında anuñ bir zerrece yok

249 Cihān **mülkin** açar gün gibi her gāh / Seferden hālī olmaz nitekim māh

- 297 Eyā **mülk**-i cemālūñ pādīşāhı / Eyā bürc-i celālūñ mihr ü mähı
- 412 Cihān **mülkinde** her biri beg olsun / Şafā sürsün günü günden yeg olsun
- 523 Cihān **mülkinüñ** ol şems-i celālī / Yüceldükce mezīd oldı cemālī
- 1464 Zebān-ı Husrev-i **mülk**-i ma‘ānī / Rivāyet itdi bu şīrīn beyānı
- 1540 Gezerken ‘ālem-i **mülk**-i mişālī / Ne gördi gözi bir zībā cemālī
- 1615 Eyā hüsn ilinūñ tāze cuvānı / Eyā dil **mülkinüñ** genc-i nihānı
- 1710 Cihān **mülkinde** şāh-ı kibriyādur / Başında kākūlī zıll-i hümādur
- 1966 Teveccüh eyledi **mülk**-i mişāle / Gözi tuş oldı ol şāhib-cemāle
- 2051 Saña lāyık olan ikrām-ı tāmı / Baña itmişsin ey **mülküñ** nizāmı
- 2908 Cemālī perdesidür **mülk**-i fānī / Bu fānīden geçenler gördi anı
- 3414 Güneşsin ‘ālem-i **mülk**-i şuhūda / Duḡl itseñ ne var beyt-i vücūda
- 3834 Didi ey devletüm ‘unvānı Yūsuf / Sa‘ādet **mülkinüñ** sulṭānı Yūsuf
- 4035 ‘Azīze ‘arz-ı ḫāl itdi Zeliḫā / Didi ey āb-ı rüy-ı **mülk**-i dünyā
- 4356 Diyār-ı Mısr ile **mülk**-i cemālī / İḫāṭa eyledi ‘izz ü celālī
- 5042 Nübüvvet bürcinüñ bedr-i münīri / Velāyet **mülkinüñ** şāh u emīri
- mülk-i cihān** [1] dünya. <KANAR/>
- 1554 Kemāl-i hüsn ile ferd ü yegāne / Şıḡışmaz gün gibi **mülk-i cihāna**
- mülk-i Ken‘ān** [2] Kenan ülkesi; Filistin.
- 909 Yayıldı **mülk-i Ken‘āna** bu tūfān / Aқışdı geldi deryā gibi insān
- 3096 Didi ey dilrübā yanūnda cānān / Qoluñda şāhbāz-ı **mülk-i Ken‘ān**
- mülk-i melāḫat** [1] güzellik ülkesi. <KANAR/>
- 2956 Birinden eyledi vāfir şikāyet / Didi ey server-i **mülk-i melāḫat**
- mü‘min** [1] iman eden, inanan, kalp ile tasdik ve lisan ile ikrar edilen; İslam dinine inanmış. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL> Tanıkta müminin kalbinin Kâbetullah olduḡu ifade edilmiştir. Sufiler Allah’ı daha çok kalpte aramışlar ve kalbi beytullah (Allah’ın evi) olarak adlandırmışlardır. <TDVİA>
- 114 ‘İbādet ‘aynına olsa nazargāh / Olur her qalb-i **mü‘min** Ka‘betu’llāh
- mümkınāt** [1] olabilir şeyler, mümkün olan şeyler, imkân dairesinde bulunan şeyler, “mümkın”ın çoḡulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 209 Bu tokuz cevşeni oқ gibi geçdi / Niqāb-ı **mümkınātı** bir bir açdı
- mümtāz** [7] imtiyazlı, diğerklerinden ayrılmış, üstün tutulmuş, güzide, seçkin. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANAR/>
- 265 ‘Alīm-i ‘ālem ü her fende **mümtāz** / Güşāde-ṭab‘ u deryā-dil suḡan-sāz

- 1378 Kıyâmet kâmeti mevzûn u mergûb / Terâzûdan iner **mümtâz**-ı maḥbûb
 2089 Teni başdan ayağa şîve vü nâz / Zârîf ü nâzûk ü her fende **mümtâz**
 2322 Taşavvurdan ziyâde ḥüsni **mümtâz** / Laṭîf endâmı serv-i gülşen-i nâz
 2609 Kemâl ehli zarîf ü nûkte-perdâz / Daḥi tâze yigit her fende **mümtâz**
 3675 Zeliḥâya bu resme yâr-ı **mümtâz** / Muḥâlif perdelerden virdi âvâz
 3788 Yidinci bürce dek ol yâr-ı **mümtâz** / Murâdı nağmesinden virdi âvâz

münâcât [12] Allah'a dua ve niyaz etme, yalvarma. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 703 Koma elden **münâcât** u du'âyı / Ferâmûş itme nâm-ı enbiyâyı
 1171 Ḥudâ derd ehline olunca hâdî / Qabûl olur **münâcât** u murâdı
 1314 **Münâcâtuñ** senüñ ey dişleri dür / Ḥadeng-i tîr-i bârâna siperdür
 1950 Tapuñdur çâresüzler çâresâzı / İşidürsin **münâcât** u niyâzı
 4493 Hidâyet eyledi ol Rabb ü Hâdî / Qabûl oldu **münâcât** u murâdı

münâcât etmek/eylemek [7] dua etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 80 Yeşil tûṭî gibi berg-i nebâtât / Zebânın depredür **eyler münâcât**
 400 Elin kaldırdı şevk ile du'âya / **Münâcât itdi** şıdık ile Ḥudâya
 1313 **Münâcât eyle** Mûsâ gibi ta'cîl / Helâk eyler bu ḥalkı ejder-i seyl
 1317 Bu ḥalkı şalmadı ferdâya Yûsuf / **Münâcât eyledi** Mevlâya Yûsuf
 3626 Yüzini göke dikdi Mâh-ı Ken'ân / **Münâcât itmege** Mevlâya ol ân
 4456 Zeliḥâ bir gice aşnâmnı aldı / **Münâcât itmege** tenhâya geldi
 4477 Didi *ḥayfâ dirîgâ* ey cemâdât / Size Ḥaḥ dirdüm **eylerdüm münâcât**

münâdî [5] bir haberi yüksek sesle duyuran kimse, nida eden, çağırın, tellal. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 1022 Çıkarmağa beyâza bu sevâdı / Ser-i kûha çıkup oldu **münâdî**
 3435 Açıp bu vech ile rûy-ı murâdı / Metâ'-ı vaşla oldılar **münâdî**
 4044 **Münâdî** gezdüre şehrûñ içini / Göre her kişi bu bi'se'l-ḳarîni
 4058 Şehirde gezdürüp ḥayrû'l-ibâdı / Dil uciyle dir idi bir **münâdî**
 4703 **Münâdî** anlara bir bir çağırdı / Her iki ḳardaşa bir şofra virdi

münâfık [1] Allah'a, Peygamber'e ve diğcr iman esaslarına inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen ve öyle davranan kimse, ikiyüzlülük eden, ikiyüzlü. Din ıstılahında, kalbi ile inanmadığı hâlde inkârını saklayıp, dili ile inandığını söyleyerek mümin görünen kimseye denir.

<KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

- 4951 **Münâfık** iki yüzlü tîge beñzer / Taḳılsa yanına ḥalkuñ gelür şer

mün'akis [1] bir yere çarpıp geri dönen, akseden, parlak bir şeye vurup oradan ışığı, resmi veya şekli gelen, görünen. <KT, KO, LN, KANAR/>

3755 Muşavver **mün'akis** her bir yañada / Görince 'ayn-ı 'ışk oldu güşāde

münakkaş [1] nakışlı, resimli, türlü boyalı, işlemeli. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALT/>

3722 Ne važ' itdi ise bu iki mehveş / Der ü dīvārına oldu **münakkaş**

münevver [18] tenvir edilmiş, parlatılmış, nurlandırılmış, aydınlatılmış, ışıklı, nurlu, ruşen. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL/>

327 Kara kullarla yürür mäh-rûlar / Şeb ile nitekim rûz-ı **münevver**

891 Çıkub bir tağa ol mihr-i **münevver** / Yola dikdi gözin mænend-i ahter

1915 Şuçum yoğ iken ey mäh-ı **münevver** / Beni mecnûn yirine bağladılar

2037 Şihâb-ı âsumân gibi **münevver** / Müferrih nitekim engüşt-i dilber

2543 Deve üstinde ol pîr-i **münevver** / Okurdu şuhf-ı İbrâhîmi ezber

3365 Tûrursa serv otursa gül nihâli / **Münevver** cümleñ mäh-ı cemâli

3612 **Münevver** çihresi şems ü kamerden / Müvecceh reng-i rûyı verd-i terden

3886 Beni gördükçe mihr-i 'ışkı artar / Ezilür baña ol bedr-i **münevver**

3920 Felekdür şanki her cām-ı mücevher / İçinde bâde hûşîd-i **münevver**

münevver etmek/eylemek/kılmağ [4] aydınlatmak. <KANAR/>

16 Hemîşe külbe-i aḥzân-ı cānı / **Münevver itsün** ol şem'ün zebânı

1509 Şaçına **kıl**sa mağribde **münevver** / Dimâğ-ı maşrıḳ olurdu mu'atṭar

3421 Yiridür çarḫ-ı elṭāfun şihâbı / **Münevver eyler** ise bu türâbı

4460 Uçur cān gülşeninden ḡuşşa zāḡın / **Münevver kıl** uyar çeşmüm çerāḡın

münevver olmağ [5] aydınlanmak. <KANAR/>

1116 **Münevver oldu** tevḥîd-i Hudādan / Hudāya vardı geçdi bâb-ı lâdan

1477 Bülend oldukça ḳaddinüñ nihâli / **Münevver oldu** hûşîd-i cemâli

1675 Anuñcün mäh **olur** dāyim **münevver** / Ki olmaz ebr gibi dāmeni ter

4247 Vişâl-i Yūsuf ile şaḥn-ı zindân / **Münevver oldu** mænend-i gülistân

5073 **Münevver oldu** vaḥdet pertevinden / Çekildi çıktı bu zulmet evinden

münîr [2] nurlandıran, ziya veren, parlak, nurlu. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANAR/>

125 Nübüvvet ḳaşrınıñ şāh-ı kebîri / Velāyet şehrinüñ mäh-ı **münîri**

5042 Nübüvvet bürcinüñ bedr-i **münîri** / Velāyet mülkinüñ şāh u emîri

münkād [2] baş eğip itaat etmiş, boyun eğen, ram olan, tabi. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL/>

münkād etmek [1] boyun eğdirmek. <KANAR/>

4490 Faķīre ‘ayn-ı ma‘ şūķı şefī‘ it / Baña dildārı **münkād** u muṭī‘ it

münkād olmak [1] boyun eğmek. <KANAR/>

3114 Şalāh u zühde ol kim ola mu‘ tād / Bir uğurdan saña **olur** mı **münkād**

münkesir [1] kırılmış, kırık, paralanmış [*mec.*] kırgın, gücenmiş, mahzun, kederli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

881 Didiler **münkesirdür** hâṭır-ı pîr / Bizi merdūd ider aña ne tedbîr

müntehā [1] bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, nihayet, son, uç. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2317 Naẓîr olmaz o ẓadd-i **müntehāya** / Sütün-ı nūr idi çıkmış semāya

mürāyî [2] her şeyi gösteriş için yapan, ikiyüzlü, riyakâr. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

2221 Leẓîz idi ẓatı pālūde-i ter / **Mürāyîler** mesāvisine beñzer

5035 Eyā da‘ vā-yı ‘ışķ iden **mürāyî** / Yürî var derd-i ser eyle bu rāyı

mürebba [2] terbiye olunmuş, terbiye görmüş. <KO, CŪDÎ, OTAL, KANAR/>

2397 **Mürebba** olmasa ‘ışķ ile insān / Baķılmaz ‘ayn-ı ta‘ ẓîm ile bir ān

3450 Güzellik şem‘ i nūriyle hüveydā / Gül-i gülzār mihriyle **mürebba**

mürebbi [2] terbiye edici, terbiyeci, özel öğretmen, eğitici. [*tas.*] mürşit. <KT, KO, LN, KUBBEALT/>

740 **Mürebbi** olmasa ‘uşşāķa fūrķat / Kemāle iremez mihr ü maḥabbet

2013 Zeliḥānuñ vüçūdunda maḥabbet / **Mürebbi** oldu virdi ḥaylî ḥālet

müretteb [16] tertip olunmuş, sıralanmış, dizilmiş, yerli yerine konulmuş, hazır edilmiş.

<KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

148 Ziyā-yı şems-i nūrından **müretteb** / Söyüñdi gitdi nār-ı Bū-Leheb hep

714 Bu ẓıkr olan şecer yanına dek hep / Bile varurdu anuñla **müretteb**

1290 Naẓar idince aña zengî-i şeb / Ẓarardı ‘aks-i rûyından **müretteb**

2016 Maḥabbet eyledi dervîş-meşreb / İşi zühd ü şalāh idi **müretteb**

2111 Biri birinün āġuşında her şeb / Yaturlardı şabāḥa dek **müretteb**

2594 O pîrün oġlı aşliyle **müretteb** / Atasına ḥikāyet eyledi hep

2618 Bu yirün taġ ile şaḥrāsını hep / Baña ẓıkr eyledi şordı **müretteb**

2864 Ne söz kim anda söylendi **müretteb** / Toķınurdu bir ucı Yūsufa hep

3438 Şarāb içmişe döndiler **müretteb** / Diline geldüğünü didiler hep

3728 İrenler irdiler Ḥaķķa **müretteb** / Şırāṭ-ı müstaķîme gitdiler hep

4295 Selām-ı şāhı irgürdi **müretteb** / Aña rû ‘yā-yı meẓkūrı didi hep

- 4454 Uyanur uyğudan bahtı **müretteb** / Göz açar t̄ālī' i yıldızları hep
 4480 Bu resme söğdi aşnāma **müretteb** / Şikest itdi dil-i ' aşık gibi hep
 4700 Şecā' at sizde h̄ōd vardır **müretteb** / Meger kaşd ile ihmāl itdünüz hep
 5161 Bu resme yazduğı yazı **müretteb** / Cinānuñ sebzezārına döner hep

müretteb etmek [1] düzenlemek, tertip etmek. <KANARI>

- 3023 Yedi ceddüm gürüh-ı enbiyā hep / Koyun çobanlığın itdi **müretteb**

mürīd [6] irade ve talep eden; tarikata girip bir mürşide bağlanarak kendisinden tarikatın usul ve merasimlerini ve tasavvufun hakikatlerini öğrenen kimse, derviş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI, TTS>

- 1097 Müfīd olmaz **mürīde** şugl-ı fānī / Hicāb-ı ' ayn -ı t̄ā' at añla anı
 1325 Ziyāde oldı iller i' t̄ikādı / **Mürīd** itdi bu halk-ı nā-murādı
 1612 **Mürīdi** kâbil-i irşād ider ' ışk / Velāyet kaşrını ābād ider ' ışk
 1755 **Mürīdi** lāyık-ı dīdār eyler / Sezāvār-ı vişāl-i yār eyler
 1870 **Mürīdin** koymayınca erba' īne / Getürmez mürşid-i kâmil yakīne
 5033 Ölüm h̄'āb-ı h̄uzūr olur **mürīde** / İrüşür lezzet-i *hel min mezīde*

mürīdān [1] bir şeyhe bağlı olan kimseler, müritler, "mürīd" in çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

- 4900 Görindi Hāzret-i Ya' kūb-ı Ken' ān / Rikābında **mürīdān** u muhibbān

mürşid [8] doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz; müritlere tarikatı öğretip tasavvuf yolunda hakikati gösteren tarikat şeyhi, pir [*mec.*] gafletten uyandıran, ikaz eden. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, TTS>

- 123 Şeh-i halvet-serāy-ı *li ma' a 'llāh* / Delīl-i sālīkān u **mürşid**-i rāh
 263 Üli'l-ebşāra her tūğı nazargāh / T̄arīkat pīridür yā **mürşid**-i rāh
 442 ' Ayāl ehli olup mānend-i Pervīn / Ebü'l-evlād idi ol **mürşid**-i dīn
 1425 Maḥabbet **mürşid** olur ' aşıkāna / Cenāh-ı ma' nevīdir murğ-ı cāna
 1454 Beni kıl Meşnevī ' ilminden āgāh / Kerem eyle baña ol **mürşid**-i rāh
 1753 Ne hāletdür bu hālet Allāh Allāh / Olur mihr ü maḥabbet **mürşid**-i rāh

mürşid-i kâmil [2] manevi yönden Hz. Muhammed'in hakikatine varis olma seviyesine erişmiş mürit, insan-ı kâmil. <KANARI, KUBBEALTI>

- 1870 Mürīdin koymayınca erba' īne / Getürmez **mürşid-i kâmil** yakīne
 4889 Kābile **mürşid-i kâmil**süz oldı / Gözi her birinün kan ile t̄oldı

mürūr [5] geçme, gitme, geçip gitme, sona erme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 5002 **Murūr**-ı şubḥ u şāmı gözler idi / Ne ola ' ākıbet hālüm dir idi

mürür-ı devr-i eyyâm [4] günlerin geçişi, zamanın geçmesi.

- 367 **Mürür-ı devr-i eyyâm** ile âhîr / Hâlîle ‘ izz ü devlet oldu zâhîr
 446 **Mürür-ı devr-i eyyâm** ile ol mâh / Tûlû‘ itdi şeref bürcinde nâgâh
 1079 Ol oğlancuk ‘ acebdür Tañrı şaldı / **Mürür-ı devr-i eyyâm** ile geldi
 2125 Ne bilsün bu **mürür-ı devr-i eyyâm** / İdiser niçe yıllar rûzını şâm

mürüvvet [4] mertlik, insana yakışır nitelikte olma, insaniyet, iyilik, cömertlik. <KT,

KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 487 Bu hâl üstinde kıldı anı da‘ vet / Eyitdi aña ey kân-ı **mürüvvet**
 1014 Ne için itdünüz nâ-hağ yire kan / Kanı lutf u **mürüvvet** kanı ihsân
 2353 Görüşdi Yûsuf ile kıldı şöhet / Didi aña ki ey kân-ı **mürüvvet**
 4814 Eyâ lutf u **mürüvvet** ıssı sultân / Budur maşşûd-ı dervîşân-ı Ken‘ân

müsâfir [10] misafir, konuk; seyahat eden, yolcu. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

- 2261 Gelince Hâzret-i Yûsuf **müsâfir** / Derildiler edânî vü ekâbir
 2400 O gün şehre **müsâfir** geldi bir mâh / Sezâvâr-ı sipîhr-i ‘ izzet ü câh
 2666 Oradan yolcular uğradı âhîr / Kuyudan şu çekerken bir **müsâfir**
 2850 Kõdî bir dâyesini anda nâzır / Didi bunda gelürse bir **müsâfir**
 4754 Mücâvir cevri ider söger **müsâfir** / Olurlar ‘ ayn-ı teşnî‘ ile nâzır

müsâfir olmak [5] bir yerde konuk olarak bulunmak, konmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 371 Bu mihmân-hânede olup **müsâfir** / Gülistân-ı cinâna gitdi âhîr
 1187 Meger bir adı Mâlik pîr-i tâcir / Bu cumhûr ile olmışdı **müsâfir**
 1269 Kulumuzdur diyü şatdılar âhîr / Diyâr-ı gurbete oldum **müsâfir**
 2558 Bir oğlum var benüm bu yirde tâcir / Anı görmek için oldum **müsâfir**
 2844 Karârı kalmadı bir yirde âhîr / Diyâr-ı mağribe oldu **müsâfir**

müsâ‘ id [] yardımcı olan, yardım eden; müsaade eden, izin veren, uygun, elverişli. <KT,

KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

müsâ‘ id olmak [1] arka olmak, yardım etmek, destek çıkmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2500 **Müsâ‘ id oldu** mı baht-ı hümayûn / Cefâ vü cevri elin çekdi mi gerdün

müsellem [5] teslim edilmiş, kimse tarafından inkâr ve itiraz olunamayan, doğruluğu,

gerçekliği herkesçe kabul edilmiş olan, şüphe götürmez, inkâr edilemez. <KT, KO, LN, CÛDÎ,

KUBBEALTI, OTAL>

- 307 Felek-vâr üstüvâr olmuş esâsı / Naẓîri yok **müsellem** her binâsı
 1394 **Müsellem** kâmetinün i‘tidâli / Elifdûr fi‘l-meşel ol serv dalı
 1519 Visâli Ka‘besi maşşûn u mestûr / **Müsellem** her cihâtı cümle ma‘mûr

2358 Selām olsun saña ey zāt-ı ekrem / Seni kim kıldı hüsni ile **müsellem**

müsellem olmak [1] kurtulmak, halas olmak, yerinden kopmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2816 Kemāl-i hüsni ile **oldı müsellem** / Ölümlüsi dirildi cümle ‘âlem

müsellemlik berâtı [2] bir tayini, bir vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın tuğrası bulunan belge anlamına gelen berat.¹⁷² <OTDTA>

2360 Çekilmiş nâme-i hüsniünde tuğra / **Müsellemlik berâtı** sende peydâ

4227 Pür itdi Yüsuf ile kâyinâtı / Yazıldı bu **müsellemlik berâtı**

müselmân [1] Müslüman, İslam dininden olan kimse. <KT, KO, CÜDÎ>

4077 Sevüp anı kulüb-ı ehl-i zindân / Şafâ-yı kalb ile **oldı müselmân**

müselmel [1] zincir gibi birbirine bağlı olan, bir silsile suretinde olan, ardı ardına. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

247 **Müselmel** fazl ile nesl-i be-nâmı / Şeh oğlu şehdür ecdâd-ı kirâmı

müsned [1] isnat edilmiş, nispet edilen, atfedilen. <KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>

2757 Zeliḥâ kaydına **oldı muḳayyed** / Ḳuyūd-ı âḫar **oldı cümle müsned**

müstaḡnî [1] ihtiyacı olmayan, gönlü tok; çekinen, tenezzül etmeyen, nazlı. <KT, KO, LN, OTAL>

3666 Biri birisine olmuş muḳâbil / Biri **müstaḡnî** ammâ biri mâyil

müstaḡrak [1] gark olmuş, dalmış, daldırılmış, batmış, içine gömülmüş. <KT, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALT>

955 Gelüp gördük yatur ol dürr-i meknûn / Vücûdî gonca-veş **müstaḡrak**-ı ḥûn

müstaḫıḳḳ [1] hak etmiş, hak kazanmış, haklı, layık. <KO, KT, CÜDÎ, OTAL>

40 Şu deñlü **müstaḫıḳḳ** oldum ‘azâba / ‘Azâb iden baña girer şevâba

müstaḳîm [4] istikamet sahibi, doğru, düz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

44 ‘İbâdetde elif-veş **müstaḳîm** it / Şalâhiyyet maḳâmında muḳîm it

4321 Bilindi Yüsufuñ ḥulḳ-ı ‘azîmi / ‘Ulüvv-i şanı zāt-ı **müstaḳîmi**

Aşağıdaki tanıklarda kullanılan “şirât-ı müstaḳîm” tamlaması “doğru yol, hak yolu” anlamındadır (şirât-ı müstaḳîm).

3728 İrenler irdiler Ḥaḳḳa müretteb / Şirât-ı **müstaḳîme** gitdiler hep

4487 Delîlüm ol şirât-ı **müstaḳîme** / Sezâvâr eyle elṭâf-ı ‘amîme

¹⁷² Kemal Beydilli, “III. Selim Devri’nde Verilen Bazı Muâf ve Müsellemlik Berâtları Hakkında: Foti Kalfa’nın Berâtı”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri (30-31 Mayıs 1994) Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1995, s. 75-89.

Müste'ân [2] kendisinden yardım talep olunan, yardım beklenen Allah. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

2876 Kabûl itdi rızâ-yı **Müste'ânı** / Tonatdı ol nihâl-i ergâvânı

3453 Kabûl eyleñ rızâ-yı **Müste'ânı** / Edâ-yı hamd içün virdi zebânı

müste'âr [2] eğreti, kendi malı olmayan, ödünç alınmış; gelip geçici, sahte. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>

9 Gerekmey baña ol yâruñ vişâli / Şi'âr-ı **müste'âr** ise cemâli

5099 Kemâl-i hüsnile ögünme tınma / Şi'âr-ı **müste'âr** ile geçinme

müstecâb [3] kabul cevabı alan, talebi kabul olunmuş, icabet edilmiş. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

404 Du'âsın **müstecâb** itdi o Hâzret / Beşâret oldı Ya'kûba nübüvvet

müstecâb olmak [1] kabul olmak, kabul edilmek. <KANARİ>

4914 Du'âlar **müstecâb oldı** orada / Niçe bî-çâreler irdi murâda

müstecâbü'd-da' ve [1] Allah katında duası makbul olan, duası kabul olunan.

580 Olnca **müstecâbü'd-da' ve** dervîş / İder düşmanların nüşını nîş

müsteşâb [2] hoş ve güzel görülmüş, beğenilmiş, iyi, güzel, makbul. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>

1821 Hîtâb-ı **müsteşâb**-ı yârı aındı / Şafâ-yı şöhet-i dildârı aındı

5126 Bu dâ'îñün kitâb-ı **müsteşâbı** / Şu dilberdür ki var yüzde niķâbı

müşâbih [9] benzeyen, benzer. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

100 Elifdür kıdd-i Âdemden nümüne / **Müşâbih** kaşı nün-ı ser-nigûna

191 **Müşâbihdür** Burâka hüsn-i a' mâl / Murâdına ider insânı îşâl

260 Alaca sancağ ırmış âsumâna / **Müşâbih** resmi mîr-i ' âşıkâna

710 Gelür kuşlar şadâsı gûne gûne / **Müşâbih** aşlı ile erġanûna

1481 Boyı şimşâd-ı cennetden nümüne / **Müşâbih** kaşları nün-ı nigûna

2072 Yelisi arķam-ı hindûya beñzer / **Müşâbih** gerdeni tûline ejder

2095 Zeliķâ bindi bir taķt-ı revâna / **Müşâbih** zîneti kaşr-ı cinâna

2788 **Müşâbihdür** bu câma ' ışķ-ı dildâr / Kõmaz âdemde herġiz ħavf-i aġyâr

5017 Livâ-yı mâtemine Kerbelânun / **Müşâbih** süseni faşl-ı ħazânun

müşerref [3] şereflenmiş, şereflendirilmiş, şerefli. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>

müşerref etmek/eylemek [2] şereflendirmek, şeref vermek, gelmek. <KANARİ>

1333 Temâşâ idelüm deryâ-yı Nîli / **Müşerref idelüm** bu Selsebîli

2428 Ħalâlüm ister oġul itsün anı / **Müşerref eylesün** bu ħânedânı

müşerref olmak [1] şeref kazanmak, şereflemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

544 **Müşerref olsun** anuñla mekânım / Rücû‘ itse ne var aşlınâ cânım

müşevveş [6] karışık, karmakarışık, belirsiz, anlaşılmaz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

837 Belâdur müşliḥ-ı ḳalḥ-i **müşevveş** / Ser-â-ser ḳalḥi ḳal eyler bu âteş

3399 Helâk olduḳ yetiş Hızr-ı Nebî-veş / Ḳoma bu ârzü ile **müşevveş**

3659 Gözüm gördi seni oldu **müşevveş** / Gözümden düşdi dil şehrine âteş

4788 **Müşevveş** oldum evlâdım ğamından / Kesildüm zevḳ-ı ‘âlem ‘âleminden

müşevveş etmek [1] bulandırmak, şaşırmak, ıstırap vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1439 Maḥabbet ‘âşıkı **itmez müşevveş** / Gülistân olur İbrâhîme âteş

4730 Budur aḥvâlümüz **iden müşevveş** / Yüzümüz yire düşürdi şabâ-veş

müşfik [1] şefkat eden, merhametli; seven, muhabbetli. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

4817 Zâhîr ü **müşfik** ol a‘ vânumuz yoḳ / Bu yirde hem-dem ü yârânumuz yoḳ

müşğîn [1] miskli, misk kokulu; misk renginde, siyah renkli, kapkara şey. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

3525 Cemâl-i şem‘e oldu ḥâl-i **müşğîn** / Vücûdı varlığın yoḳ itdi ol ḥîn

müşk-bâr [1] misk yağdıran, misk kokulu, mis gibi kokan. <KO, LN, CÜDÎ, KANARI>

1491 Dimişlerdür o ḥâl-i **müşk-bâra** / Ḥayât Âbına düşmiş bir şerâre

müşkil [23] işkilli, zor, güç, çetin; engel, zorluk. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

76 Cihân-dârı bilen bilür cihânı / Bu ‘ilmün ḥaylî **müşkildür** beyânı

85 Bu deryânun ki olmaz **müşkili** ḥall / İrişmez âḥirine ‘aḳl-ı evvel

119 Ḳaçan insân-ı kâmil olsa insân / Olur eşkâl-i **müşkil** cümle âsân

718 Ğam-ı hicrânı ḥaylî **müşkil** oldu / Ağaclar yaprağı güyâ dil oldu

822 Didi gel ḳandasın ey pîr-i Ken‘ân / Ziyâde **müşkil** oldu derd-i hicrân

977 Ne **müşkil** ğuşşadur bu ğuşşa eyvây / Yaramaz derde tuş oldum meded hây

1068 Ol anda âḥ ider bu bunda efḡân / Ne **müşkildür** bir uğurdan iki ḳan

1222 Ne **müşkil** derd olur bu derd-i menfûr / Ki âdem aḳrabâsından düşe dūr

1625 O derd olur cihânda derd-i **müşkil** / Ölince olmaya dermâna ḳâbil

1692 Ola kim derdüne dermân idem ben / Bu **müşkil** işleri âsân idem ben

1761 Dir idi **müşkil** oldu derd-i hicrân / Tecellî eyle ey ḥurşid-i Yezdân

1787 Yanuñda **müşkil** işler olur âsân / Perişân etme ‘aḳlum ey perî-şân

2571 Döyemez anı tafşil itmege dil / Anuñ ḥâlî be-ğâyet oldu **müşkil**

2731 Didi ğâyetde **müşkil** oldu kârım / Beni ğurbetde ḳodı rûzgârum

3490 Bu **müşkil** şanur idi ola âsân / Ümîdi ḥânesini ḳıldı vîrân

- 4137 Vişāle öğrenince ‘āşık-ı zār / Ziyāde **müşkil** olur fūrkat-i yār
 4186 Vire zindāncıya māl-ı firāvān / İde bu **müşkili** kendüye āsān
 4250 Hemīşe zāhir ü bātin muhaşşal / İderdi cümlesinüñ **müşkilin** hall
 4263 Ferāmūş oldu Yūsuf bir niçe yıl / Halāşı oldu her vech ile **müşkil**
 4278 Cihānuñ **müşkilin** āsān iderdi / Gönüller derdine dermān iderdi
 4303 Bunun rāyın eger eylerse Reyyān / Olur işkāl **müşkil** cümle āsān
 4762 Ahibbānuñ birin gönder muhaşşal / Göz ile görsün itsün **müşkilin** hall
 4933 Ne var cellāda beñzetsem cihānı / Ki **müşkildür** anuñla zindegānī

müşkilāt [1] güçlükler, zorluklar, müşkül olan hususlar, “müşkil”in çoğulu. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 4235 Vücūdında tecellî itdi cānān / Firākı **müşkilatı** oldu āsān
müşkil-güşā [2] müşkül açan, müşkül, güç, çetin şeyleri halleden. <KT, LN, KO, OTAL>

- 4293 Odur **müşkil-güşā**-yı devr-i eyyām / İdelüm hazretine düşi i‘lām
 4883 Sen idün cümleñ **müşkil-güşası** / Sen idün sālīkānuñ rehnümāsı
müştaş [4] iştiyaklı, özleyen, arzu eden, göreceği gelmiş olan, can atan. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 2410 Görenler görmeyenler aña **müştaş** / Çoğalmış āh-ı ‘āşık gibi ‘uşşāk
 3745 Temennā-yı dil-i maḥzūn-ı ‘uşşāk / Tesellā-yı vücūd-ı cān-ı **müştaş**
 4172 ‘Abūsü’l-vech olup yürürdi ‘uşşāk / Ğam-ı hicrān ile dīdāra **müştaş**
 4980 Saña **müştaşdır** taḥkīk u ta‘yīn / Huzūr-ı Hāda ervāḥü’n-nebiyyīn
müştaşkān [1] özleyenler, can atanlar, “müştaş”ın çoğulu. <KO, LN, OTAL>
 4917 Şitā gibi firāk eyyāmı geçdi / Bahār-ı vaşl-ı **müştaşkān** yol açdı
müşteri [4]

1. satın alan, bir şeyi satın almak için müracaat eden kimse, talip, istekli. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1569 Maḥabbet **müşterisi** gönlin aldı / Ğam-ı zülfiyle cānı kılca kaldı
 2265 O māha cān u dilden **müşteriyüz** / O sulṭānuñ ğulām-ı kemteriyüz
 2293 Elinde ipligin idüp bahāne / Dir idi **müşteriyem** ol cuvāna

2. güneşin etrafında dönen gezegenlerden en büyüğü ve beşincisi olan gezegen, Jüpiter. Bu yıldızın etkisi altında doğmuş olanlar terbiyeli, utangaç, iyi ve yumuşak huylu, alçak gönüllü, cömert olurlar. Saadet, bereket ve rahmet seyyaresi olarak tanınmıştır. Müşteri için seyyarelerin en uğurlusudur derler. Eğer bunun tesir ve nüfuzu olmazsa hiçbir mutluluk olmaz. <KT, KO,

CÛDÎ, ADŞS, OTDTS Tanıkta bu gezegenin saadet verici özelliğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda kelime, her iki anlamı da karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

1373 Sa' âdet göklerinüñ **Müşterîsi** / Nübüvvet bâğının verd-i ʔarîsi

müvecceh [1] herkesin teveccüh ettiğî, makbul, muteber, münasip, uygun. <KT, KO, OTAL>

3612 Münevver çihresi şems ü kamerden / **Müvecceh** reng-i rüyı verd-i terden

müvekkel [1] vekil tayin edilen, vekil bırakılmış, vekil. <KT, KO, LN, OTAL>

2090 **Müvekkel** olmuş idi elli hâdim / Ki üstinden kuş uçurmazdı dâyim

müyesser [12] kolayı bulunup icra olunan, kolay gelen, kolaylıkla olan, rastgelen, nasip kılınmış. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

4031 Añup zindânı Yûsuf itdi maşşûd / **Müyesser** kıldı maşşûdını Ma' bûd

müyesser eylemek [1] (Allah) nasip etmek, kolaylamak. <KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3761 **Müyesser eyleyince** Rabb ü Hâdî / ʔalebsüz irişür merdün murâdî

müyesser olmak [10] nasip olmak; gerçekleşmek, mümkün olmak. <KANARI, KUBBEALTI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

292 Çoğ idi Şâm içinde mäh-manzar / Tesellî bulmağ **olmadı müyesser**

341 Hürûfî itmeyince âdem ezber / Kelâmu'llâh aña **olmaz müyesser**

476 Kim ide hıdmetin cânına minnet / Kime **ola müyesser** bu sa' âdet

592 ʔabûl itdi du' âsın Rabb-i Hâdî / **Müyesser oldu** maşşûdî murâdî

1592 İrişe 'id-i vaşl-ı yâra tekrâr / **Müyesser ola** istifsâr-ı dildâr

1607 **Müyesser ola** maşşûd-ı nihânı / Muḡadder ola rûz-ı şâdmânî

1772 Zeliḡhânun düşine girdi dildâr / Girü **oldı müyesser** seyr-i dîdâr

2693 ʔuyuldu ḡîlesi fehm oldu âli / **Müyesser olmadı** âl-i vişâli

3674 Ne ḡam şâḡ-ı ümîdün virmese ber / Muḡadder olmayan **olmaz müyesser**

4112 Metâ' -ı vuşlata irişdi hierân / **Müyesser olmaz** oldu seyr-i cânân

müzehheb [2] altın suyu veya yaldız ile tezyin olunmuş, yaldızlanmış, yaldızlı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

2096 **Müzehheb** cümleten eknâfî anuñ / Muḡallâ gün gibi eḡrâfî anuñ

4838 Ziyâfet itdi Yûsuf bunları hep / Serâser câmeler virdi **müzehheb**

müzeyyen [5] tezyin edilmiş, ziynetlenmiş, bezenmiş, süslenmiş, donanmış, süslü. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

müzeyyen etmek/eylemek/kılmak [2] süslemek. <KANAR/>

1999 Kaşı mihrâbını **kılmış müzeyyen** / Gözinün sürmesin itmiş mu'ayyen

2097 **Müzeyyen eylemiş** anı cevâhir / Kıbâb-ı çarhı güyâ necm-i zâhir

4511 Rücû' itsün cemâlüm kârbânı / **Müzeyyen eylesün** gülzâr-ı cânı

müzeyyen olmak [2] süslenmek. <KANAR/>

369 Açıldı iki gönca gülşeninden / Gülistân-ı Halîl **oldı müzeyyen**

2155 **Müzeyyen oldı** nârencî tutuklar / Sipihrüñ dâmenine düşdi âzer

N

nāb [7] halis, saf, arı, berrak. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

143 Hicāb-ı ‘ayn-ı ‘aql oldu mey-i **nāb** / Anuñçün eyledi merdūd-ı aşhāb

2771 Ne deñlü serd ise maḥbūb-ı zālīm / Şarāb-ı **nāb** ile olur mülāyim

3921 Olanlar ol şarāb-ı **nāba** şarīb / Dehānın eyledi ol mihre mağrib

Aşağıdaki tanıklarda geçen “la‘ l-i nāb” ifadesi “saf, halis la’” anlamındadır (bk. la‘ l-i nāb).

1139 Şımazlar ‘ahdi şırlar la‘ l-i **nābı** / İşitmezler ḥitāb-ı pür-‘ itābı

1601 Şakındı il dilinden la‘ l-i **nābın** / Gözi yaşına sedd itdi ḥicābın

2797 Du‘ ālar itdi ol ‘ālī-cenāba / Kızıl yāqūtı şaldı la‘ l-i **nāba**

2987 Dile düşse anuñ kim la‘ l-i **nābı** / Depilür yire ‘ırzı āfitābı

nā-bedīd [] gözükmez olan, belirsiz, görünmez, kayıp. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>

nā-bedīd olmak [1] kaybolmak. <ÖTS>

1732 Fiğānum göklere irse yiri var / Görindi **nā-bedīd oldu** perī-vār

nābūd [1] yok olan, bulunmaz, mevcut değil, kayıp, sonradan yok olan. <KT, KO, CŪDÎ,

LN, FZ>

354 Berāber görünür būd ile **nābūd** / Olur zerre gibi mihr ile meşhūd

nāçār [16] çaresi olmayan, çaresiz; zavallı, düşkün. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

752 Alup gitdiler anı çār u **nāçār** / Nitekim āfitābı çarḥ-ı ğaddār

1074 Beni oğlumdan ayırdı bu **nāçār** / Anı oğlından ayır āḥir-i kār

1293 Büküldi pīr-i fānī gibi eşçār / Rücū‘ itdi hemān aşlına **nāçār**

1396 Ki ḥüs n ü ḥulḳınuñ vaşfında **nāçār** / İder vaşşāflar ‘aczinı izhār

1598 Perīşān olsa hicrān ile **nāçār** / Girü kendüyi cem‘ eylerdi tekrār

1684 Taralma ğonca-veş hecr ile **nāçār** / Geñince ola şāyed vuşlat-ı yār

1788 Gel ey gönüm alan yār-ı cefākār / Koma bī-çāreñi bīmār u **nāçār**

2192 Gül umarken naşībüm oldu bir ḥār / Devā umarken oldum daḥi **nāçār**

2663 ‘Adāvet itdiler iḥvān-ı ğaddār / Bırakdılar beni bir çāha **nāçār**

2818 Atası bir beg idi eyledi ‘ār / Yirinden vaz geldi çār u **nāçār**

3900 ‘Azīz akrān içinde eyledi ‘ār / Bu kār-ı ‘ayba settār oldu **nāçār**

3992 Naşīḥat eylemezse gönline kār / Anı qorqudalar ḥabs ile **nāçār**

3998 Degüldi itdügi işden ḥaberdār / Hicāb-ı ‘ārını terk itdi **nāçār**

4499 Zeliḥā oldu bu sözden ḥaberdār / Sarāyı kapusına vardı **nāçār**

nāçār kalmak [2] çaresiz kalmak, başka çıkar yol bulamamak. <KUBBEALTI>

1894 Bucaqlarda yatur bīmār u bī-yār / Ğamuñla **kaldı** bī-dermān u **nāçār**

4123 K̄ara geydi ʔayandı **kaldı nāçār** / Mişāl-i sāye-i divār-ı dildār

nāçīz [1] hiç hükmünde olan, bir şey değil, değersiz. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3682 Benem ol zerre-i **nāçīz** gūyā / Ki olur mihr-i ʔışkuñla hüveydā

nādān [7] bilmez, cahil, bilmeyen; haddini bilmez, kaba, terbiyesiz. Tasavvufta tarikata yabancı kişiler için kullanılır. Zıddı “ârif”tir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞŞ>

844 Dil-i **nādāna** beñzer teng ü tārīk / İrişmez ʔaʔ rına idrāk-i bārīk

2763 Eşer kılmaz aña iğvā-yı **nādān** / Bulanmaz nitekim deryā-yı ʔummān

4089 Cünün-ı ʔışk ile bed-rāy u bed-hū / Kılur insān-ı **nādānı** siyeh-rū

4162 Sefāhet eyleyen insān-ı **nādān** / İli ʔandān ider kendüyi giryān

5100 Diridür ʔālim-i nıhrīr ü dānā / Ölidür cāhil ü **nādān** u şeydā

5127 Açılmaz söylemez **nādāna** ašlā / ʔAvāma eylemez meyl ü mahābā

5152 Şikāyet eylerin **nādān** elinden / Bu gülşen pāymāl olur dilinden

nāfe [2] misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku [*mec.*] sevgilinin saçı. Hata, Hutun ve Çin olarak bildirilen Doğu Türkistan’da yaşayan bir çeşit ahunun göbeğinde oluşan güzel kokulu keseye nāfe denir. Dağ keçisi olarak da bildirilen bu ahuların göbeklerinde ur oluşmuş. Bu urlar hayvanı rahatsız ettiği için hayvanlar çalılara sürtünmek suretiyle urlarını düşürürlermiş. Misk toplamak isteyen avcılar, hayvanların kaşınarak keselerinin düşürmeleri için onların yaşadığı yerlere kazıklar çakarlarmış. Düşen keselerin içinden yayılan kokular sayesinde yeri tespit edilip toplanırmış. <KT, KO, LN, FZ, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ, TDEK>

1046 Şarındı bir deriye hem-çü **nāfe** / Görinmez oldı girdi iʔtikāfa

nāfe-i çin [1] Çin ceylanlarının göbeğinden elde edilen misk. Siyah rengi ve güzel kokusu dolayısıyla sevgilinin saçına benzetilir. Onay, miskin saklanma şekli ile ilgili olarak “Ufak kıymetli taştan oyulmuş vidalı kutu içine ipek lifler arasına göbek miski veya misk yağı koyarak kadınlar göğüslerinde taşırlardı. Hararetle eriyip akmaması bu suretle temin olunurdu.” açıklamasını yapmıştır. <AÇDŞŞ, KANARİ, TDEK> Aşağıdaki tanıkta da yanağa düşen saç, kıızıl renkli vâlâ denilen ipekli bir kumaşa saklanan nāfe/miske benzetilmiştir.

3593 Düşerdi ʔarızına zülf-i pürçin / Kızıl vâlâda gūyā **nāfe-i çin**

nāgāh, nāgeh [41] ansızın, vakitsiz, birdenbire, apansız. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

62 Ne ʔudretdür bu ʔudret Allāh Allāh / Yoğ iken var ide dünyāyı **nāgāh**

446 Mürūr-ı devr-i eyyām ile ol māh / Tūlūʔ itdi şeref bürcinde **nāgāh**

- 468 Karamuluk cihānı başdı **nāgāh** / Karaya atdı gūyā zevrağın mäh
- 565 Virürken Yūsufi Ya‘ kuba **nāgāh** / Kemer ğayb oldı didi eyledi āh
- 603 Göçürdi rahtını Īnās **nāgāh** / Ecel derbendini kıldı güzergāh
- 625 Bu gice on bir encüm mihr ile mäh / Sücüd itdi baña seyrümde **nāgāh**
- 639 Bulardan şadır olan şarşar-ı āh / ‘ Adāvet āteşin arturdı **nāgāh**
- 677 Alup ortaya bir kaç gürk-i bed-ğāh / Hücüm itmişdi ferzendine **nāgāh**
- 679 Uyandı **nāgeh** ol şem‘ -i hidāyet / İrişdi cānına haylī melāmet
- 925 Atasınıñ öñinde itdiler āh / Didiler Yūsufi kurd aldı **nā-gāh**
- 945 Beş on karda eger şeş gelse **nāgāh** / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llāh*
- 1126 Düşinde Yūsufa duş oldı **nāgāh** / Yağasın yırtup itdi nāle vü āh
- 1130 Seni beñzer vilāyetlerde **nāgāh** / Ricāl-i ğayba hem-rāh itdi Allāh
- 1587 Esīr-i şāhid-i ğayb oldı **nāgāh** / Eridi geçdi gūyā āğır-i mäh
- 1648 Tıyuldı büy-ı ‘ ışk u müşki **nāgāh** / Bu sırdan bende vü şāh oldı āgāh
- 2035 ‘ Azīz-i Mısr olup bu işden āgāh / Sitāre imtiḥānın itdi **nāgāh**
- 2773 Güneş tölindı **nāgeh** aḥşam oldı / Felek ḥumḥānesi şem‘ ile töldı
- 2187 Zeliḥā gördi ol taşviri **nāgāh** / ‘ Azīzün kıssaından oldı āgāh
- 2271 Sarāyında yüzün gösterse **nāgāh** / Kopard şevk ile yüz biñ sineden āh
- 2284 Şokuldı bir karı ortaya **nāgāh** / Aşāsına ṭayanup eyledi āh
- 2538 Görür **nāgāh** ol şāh-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi bir pīr
- 2567 İlini günini şorınca ol mäh / Sözinı diñledi āh itdi **nāgāh**
- 2574 ‘ Adāvet itdiler iḥvānı **nāgāh** / Anı katl eylediler *ya‘lemu’llāh*
- 2672 Bizüm yirden gelürmiş ḥikmetu’llāh / Atamuz āşınası çıkdı **nāgāh**
- 2855 Nişān-ı yarı gördi eyledi āh / Başından ‘ aklı gitdi düşdi **nāgāh**
- 2924 Beni gördükçe derd ile idüp āh / Peşimān olasın elvara **nāgāh**
- 2974 Derün-ı dilden itdi nāle vü āh / Çıkardı şundı ol taşviri **nāgāh**
- 3120 Yedi iklīmi tīgi ile bir şāh / Güneş gibi açup fetḥ itse **nāgāh**
- 3141 Sağında görse ben bīmārı **nāgāh** / Döner şolına iğmāz eyler ol şāh
- 3769 Yapışdı kaldı ol ḥurşide **nāgāh** / Sipihrüñ dāmenine nitekim mäh
- 3813 Ki ma‘ būdum gözine karşı **nāgāh** / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey şāh
- 3858 Elinde tıfl-ı ma‘ şüm ile **nāgāh** / Oraya geldi bir zen ḥikmetu’llāh
- 3967 Kesen barmağları ucını **nāgāh** / Cihānda hırş elini kıldı kūtāh
- 4104 Ne ḥazz olur o gülşenden ki **nāgāh** / Geçe gül idesin ḥārından ikrāh
- 4280 Uyurken ‘ ālem-i ma‘ nāda ol şāh / Yedi gāv-ı semini gördi **nāgāh**
- 4352 Ecel ‘ ayn-ı ‘ Azizi yumdı **nāgāh** / Meh-i Ken‘ āna degdi ‘ izzet ü cāh

4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü **nāgāh** / Beni peyk-i maḥabbet eylerdi āgāh

4790 Hāzer kıl eylerin derd ile bir āh / Yıkılır tahtuñ ol āh ile **nāgāh**

4928 Geçen fūrkatleri yād olsa **nāgāh** / Dir idi her biri *el-ḥamdü li'llāh*

5047 Zeliḥā oldu bu efğāndan āgāh / ‘İbādet-ḥānesinden çıkdı **nāgāh**

5059 Bırakdı sāye-veş kendüyi **nāgāh** / ‘Akılsuz yatdı yirde üç gün ol mäh

nāgehān [6] ansızın, birdenbire. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1005 Sa‘ādet bize kim gördük yüzüñi / İştüdk **nāgehān** şirīn sözüñi

1495 Tōkınsa **nāgehān** pīrāhenine / Batardı berg-i gül nāzük tenine

1573 Uyandı **nāgehān** ol şem‘-i rūşen / Ḥaberdār oldu ḥüsni ‘āleminden

2755 Kişi bir derde olsa **nāgehān** tuş / İder bir kayd-ı āḥarla ferāmüş

2975 Zuhūra geldi bu rāz-ı nühüfte / Uyandı **nāgehān** āşüb-ı ḥufte

3814 Bu sözi **nāgehān** gūş itdi Yūsuf / Añup Ḥaḫ cānibin cūş itdi Yūsuf

nāgehānī [2] ansızın, birdenbire. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2388 Ararken gökde bir ‘İsā-dehānı / Bulasın yirde anı **nāgehānī**

Aşağıdaki tanıkta geçen “ḳazā-yı nāgehānī” tamlaması “ansızın gelen kaza” anlamındadır (ḳazā-yı nāgehānī).

780 İrişdi bir ḳazā-yı **nāgehānī** / Yumuldu ağız tutuldu dehānı

nağme [2] ezgi, avaz, makam, ahenkli güzel ses. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI>

310 Şadā-yı **nağme** vü āvāz-ı temcīd / Uyumaz ḥalkı eyler şevḳı tecdīd

3788 Yidinci bürce dek ol yār-ı mümtāz / Murādı **nağmesinden** virdi āvāz

nā-ḥāh [1] istemeyerek, kerhen, zoraki. <KT, KO, LN, CŪDÎ> Tanıkta geçen “ḥāh nā-ḥāh” ifadesi “ister istemez” anlamındadır (bk. ḥāh nā-ḥāh).

968 Ağız bir eylediler ḥāh **nā-ḥāh** / Didiler Yūsufi ḳurd aldı billāh

nā-ḥaḫ [] haksız; beyhude, boş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ÖTS, KUBBEALT>

nā-ḥaḫ yire [4] haksız olarak, boşu boşuna, boş yere.

1014 Ne için itdünüz **nā-ḥaḫ yire** ḳan / Ḳanı lutf u mürüvvet ḳanı iḥsān

2967 Ḥaḫāsın añlamaz ol çeşmi fettān / Yazuklar kim ider **nā-ḥaḫ yire** ḳan

3711 Ḥabībüm çünki sende ḥavf-i Ḥaḫ var / Bu gün **nā-ḥaḫ yire** ḳan itme zinhār

4662 ‘Ayāndur bu ki ḥasretle virür cān / Kerem kıl eyleme **nā-ḥaḫ yire** ḳan

Nāhīd [3] Zühre, Venüs, Çoban yıldızı. Eski yıldız ilmine göre yeri üçüncü gök olan seyyaredir. Fecirden biraz evvel güneydoğu tarafında ve gurutpan sonra güney tarafında görünür. Güneş ve aydan sonra gökyüzünde görünen en parlak cisimdir. Tasvirlerde bir çengi kız olarak resmedilmiştir. <KT, KO, ADŞS, AÇDŞS>

2113 Göz açup uyğudan m̄nend-i **Nāhīd** / Döşenürlerdi yola hem-çü hūrşīd

Aşağıdaki tanıkta Nahid ile Güneş'in buluşmasından bahsedilmiş ve aşkın yeniden başladığı ifade edilmiştir. Zühre, aşk ve musiki ilahı makamındadır. <AÇDŞS>

3039 Kırān itdi girü **Nāhīde** hūrşīd / Girü hengāme-i ' ışk oldı tecdīd

Eski müneccimlere göre Güneş âlemin sultanı, Zühre de çalgıcısıdır. Sazende-i felek de derler. Sazendeler ona mensuptur.¹⁷³ <AÇDŞS>

3495 Niyām-ı arza girdi tīg-i hūrşīd / Yire çaldı defini gökde **Nāhīd**

naḥl [1] hurma ağacı. Eskiden balmumundan yapılarak özellikle gelin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen insan, hayvan resimleri; meyve, çiçek ve kıymetli taşlarla ve sırma kılıptan gibi parlak teller ve yaldızlı kâğıtlarla süslü ağacın da adıdır. Özellikle padişah düşünlerinde nahiller sokak gösterilerinde kullanılmış ve balmumundan yapılmış eşsiz güzellikte nahiller meydanları süslemiştir. Nahiller daha çok serviye benzermiş. <KT, KO, LN, OTDTS, ADŞS, AÇDŞS>

1558 Nihāl-i k̄āmetidür **naḥl**-i cennet / Anuñ eṣmārı faẓl u ' ilm ü ḥikmet

naḥs [1] uğursuzluk, meymenetsizlik. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3186 Didi idlālī қо ey **naḥs**-i nısvān / Ki nısvān oldı şeyṭānān-ı insān

naḳāra [3] davul gibi eski bir çeşit çalgı, davul, kös. Tek olanı olduğu gibi çift olanı da vardır. Nazımda “nakkāre” şeklinde de geçer. Nakkare, mehterhanede de çalınırmış. Aşağıdaki tanıklarda iki tane yan yana ve birbirine bağlı şekilde olan “çifte nakkāre” şekil açısından benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. <KT, KO, CŪDÎ, OTDTS, OTAL, KUBBEALT>

159 Ney-i engüşti bedre urdı yara / İki şakḳ itdi m̄nend-i **naḳāra**

2224 Ezel bedr-i tamām imiş **naḳāre** / Hilāl-i mu' ciz itmiş iki pāre

2931 Hemān bir ṭāşa çaldı ṭāşı dildi / **Naḳāre** gibi iki pāre kıldı

naḳd [] akçe, akçeden ibaret olan mal ve servet, para. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

naḳd-i ḥayāt [1] can. <KANAR>

2878 Şakın **naḳd-i ḥayāta** ḥıssat itme / Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa ihmāl ile gitme

nāḳıṣ [2] tam değil, eksik, noksan, kusurlu, tam ve mükemmel olmayan. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3487 Kişinüñ ' ışkına **nāḳıṣ** olsa dāyım / Olur ma' şūḳuñ istiğnāsı lāzım

¹⁷³ Ahmet Atilla Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 90, İstanbul 1994, s. 156-157.

nākṣātū'l-‘akli ve’d-dīn [1] “Akli ve dini eksik olanlar.” Sahîh-i Buhârî’nin farklı bölümlerinde zikredilen Ebu Said Hudrî’nin naklettiği bir rivayette geçen ifadedir. “Kadınların aklen ve dinen noksanlığı” ifadesi nedeniyle Hz. Peygamber’e ait olamayacağı yönünde görüşler bulunmaktadır.¹⁷⁴

4024 Gûrûh-ı **nākṣātū'l-‘akli ve’d-dīn** / Muṭî‘ olmaduğum için ider kîn

nakḳāṣ [4] nakşeden, nakış ustası. Pakalın, çeşitli sanatkârlara bu ismin verildiğini belirtir. İlk olarak boyalı resimler yapan sanatkârlar verilen isimdir. Özellikle kitaplara minekârî, resim yapanlara nakkaş denilmiştir. İkinci olarak ipek, ibrişim, renkli tire ve yünle el işi işleyen sanatkârlar hakkında da bu tabir kullanılır. O tür işlere nakış denildiği için sanatkârlarına da bu isim verilmiştir. Son olarak da yağlı ve sulu boya işleri yapan bina boyacılarına da nakkaş denilmiştir. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTDTS, KUBBEALT>

1879 Olursın şuya Mânî gibi **nakḳāṣ** / Yedi deryâdan olmaz dâmenûn yaş

2354 Cemâlûn nakşına kim oldı **nakḳāṣ** / Anuñcün ‘ayn-ı ‘uşşâkuñ döker yaş

nakḳāṣ-ı kudret [2] Tanrı. <KANAR>

867 Didi yazmış degül **nakḳāṣ-ı kudret** / Cihân deyrine bu vech ile şûret

2369 Ne nakşı kim yazar **nakḳāṣ-ı kudret** / Bulur âyine-i ‘âlemde şûret

nakḳāṣlık [1] nakkaşın yaptığı iş; yazıcılık, yazı yazma sanatı. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

2831 İdüp **nakḳāṣlık** ‘ilmini hâşıl / Oturdu Çinûn içinde niçe yıl

nakl [3]

1. rivayet, hikâye etme, anlatma, söyleme. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, TS>

nakl etmek [1] anlatmak, aktarmak, hikâye etmek. <TS, KUBBEALT>

2479 Şu dem kim **nakl idem** dârü’l-fenâdan / Ferâmûş eyleme şâhum du‘âdan

2. başka mahale kaldırıp götürme, taşınma, göç. <KT, KO, CÛDÎ, KANAR>

nakl etmek/eylemek [2] bir yerden başka bir yere geçirmek, iletmek, götürmek, taşımak. <TS, KUBBEALT>

4564 Gönülden meyl-i Yûsuf oldı ifrâz / Zelîhâ semtine **nakl eyledi** nâz

5074 Bu ahvâl ile **nakl itdi** Zelîhâ / ‘Aleyhâ rahmetu’llâhi ta‘âlâ

nakş [17]

¹⁷⁴ Zekeriya Güler, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?”, *Mehir*, S 2, 1998, s. 14-21; Arif ULU, “Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 38, Erzurum 2012, s. 23-27.

1. bir şeyi birkaç türlü renk ile tezyin etme ve bu şekilde yapılan iş, resim, tasvir, suret. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

458 Baķāsuz **naķsa** baķup ķalma zīnhār / Bu deyr-i ‘āleme meyl itme deyyār

1585 azındı levh-i dilden **naķs**-ı aġyār / Hemān efķār-ı yār oldı aña kār

1736 Düşüñde gördüġüne olma māyil / Baķāsuz **naķsa** baķmaz ‘ayn-ı ‘āķil

1832 Yüzinde zülfi cīmi ķaşı nūnı / Hüveydā eyledi **naķs**-ı cünūnı

2327 azındı levh-i dilden **naķs**-ı aġyār / Hemān gönlinde ķaldı rüy-ı dildār

2330 Bu şüret **naķsını** sevmezdi cānı / Görürdi ‘ālem-i ma‘nide anı

2354 Cemālūñ **naķsına** kim oldı naķķāş / Anuñçün ‘ayn-ı ‘uşşāķuñ döker yaş

2369 Ne **naķsı** kim yazar naķķāş-ı ķudret / Bulur āyine-i ‘ālemde şüret

2838 Bu **naķsı** her güzergāha yazardı / Anuñ altında adını ķazardı

3951 Göz açdı ķaldı ‘avretler hemānā / Mişāl-i **naķs**-ı taşvīr-i kelīsā

4936 Fenā āyīnesidür çarķ-ı gerdān / Baķā **naķsını** görmez anda insān

naķs-i cihān [2] dünyanın süsü. <KANARİ>

115 Gönül ‘ayinesi deryāya beñzer / Turur **naķs-ı cihān** anda muşavver

4223 Bilüp **naķs-ı cihānı** cümle fānı / Tırāş itdi gönül levhinden anı

naķş etmek/eylemek [1] resmini, tasvirini yapmak, resmini çizmek. <KUBBEALTİ>

2833 Eger **naķş eylese** Mecnūn resmin / Üşürürdi aña tayyār kısmın

naķş olmak [2] bir yere bir şeyin üzerine işlenmek, süs olarak yerleştirilmek; kalıcı şekilde yerleşmek, uzun sürecek bir etki alanına sokmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

1523 Dili āyinesi şāfı vü ‘ārı / Daķı **naķş olmamış** taşvīr-i yarı

2389 Muķāl iken saña şems-i vişāli / Gözüñde **naķş ola** ‘aķs-i cemāli

2. ipekle, sırma ile işleme. <OTAL>

naķş u nigār [1] süs. <KANARİ> Tanıkta “naķş u nigārı” şeklinde kullanılan ifade “süslü, işlemeli” anlamına gelir.

5130 Kiminūñ cāmesi **naķş u nigārı** / Kimisinūñ libāsı sādekārı

nāl [1] kamyş düdük, kamyş, ney; inilti, figan. Aynı zamanda güzel sesli bir kuşun da adıdır. Burhān-ı Katı’da “iskete kuşu” olduġu söylenmiştir. <BURHĀN, KO, LN, FZ, OTAL, ADŞŞ>

1329 Olup Ya‘ķüb -ı dehrūñ ķāmeti dāl / Fiġān u nāleden olmyş idi **nāl**

na‘l [3] at ve ona benzer hayvanların ayaklarına çakılan demir; ayakkabı, pabuç. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KANARİ>

- 1184 Kānad olan kulağın yire şaldı / Kāmandı mîḥ-i **na'li** gibi kaldı
- 4415 Şabā-veş geçse Nîli zāhir ü fāş / Kāmer-veş **na'li** olmazdı anuñ yaş
na'l-i esb [1] at nalı. <KANARI>
- 2163 Zemīne **na'l-i esbi** iştiyākı / Başardı cā-be-cā dāğ-ı firākı
nālān [10] inleyen, inleyici. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>
- 877 Felek-veş döndiler giryān u **nālān** / Peşimān u melûl ü mest ü ḥayrān
- 893 Gelürler cem' olup giryān u **nālān** / İrişmez göklere feryād u efġān
- 1403 İşigi oldı mıknāṭīs-i insān / Kimi **nālān** kimi sūzān u giryān
- 3040 Girü ol derdmendi kıldı **nālān** / Girü nāy-ı maḥabbet itdi efġān
- 4880 Çıķup şehr ucına dek ehl-i Ken' ān / Anı gönderdiler giryān u **nālān**
nālān olmaķ [5] ağlamak, inlemek. <ÖTS, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>
- 25 Benüm her beytümü kıl beyt-i aḥzān / Gören yārān **ola** giryān u **nālān**
- 2554 Görenler **oldılar** giryān u **nālān** / Bu işde kaldılar bî-hüş u ḥayrān
- 3277 Taşavvur eyleyüp ḥayrān olurdu / Yaķasın çāk idüp **nālān olurdu**
- 3911 Bu aña māyil ol bundan gürizān / Bu istiġnāda **ol nālān** u giryān
- 4831 Taḥammül itmeyüb bu ḥāle insān / **Olurdu** her gören giryān u **nālān**
nāle [43] inleme, inilti, fiġan. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 13 Derāy-ı **nāleden** gönölüm uyansun / Maḥabbet şem' i cān bezminde yansun
- 38 Kemend-i **nāle-i** 'āşık ki ḥamdur / Kāpuñda ḥalkā-i Beytū'l-Ḥaramdur
- 559 İdüp ol rûḥ-ı pāke ḥaylî ta' zîm / Fiġān ü **nāle** ile itdi teslîm
- 850 İñilderdi inerken yār-ı mezkûr / Ser-ā-ser **nāle** oldı çāḥ-ı menķûr
- 851 Teraḥḥum idüp ol māḥ-ı celāle / Çıķardı çāḥdan ney gibi **nāle**
- 902 İki cānibden oldı **nāle** peydā / Çıķar āvāze-i *ḥayfā dirîġā*
- 1253 Meh-i Ken' ān bu resme mātem itdi / Fiġān u **nāle** ile döndi gitdi
- 1329 Olup Ya' kūb -ı dehrüñ kāmety dāl / Fiġān u **nāleden** olmış idi nāl
- 1438 Kimi ḥurşid-i 'ışķ eylerse pür-şevķ / Fiġān u **nāle** olur aña bir zevķ
- 1837 Dir idi olalum bu yolda hem-reng / İdelüm **nāle** ile āḥa āheng
- 2188 Düşinde gördügi meh-rü degül bu / Fiġān u **nāle** ile sağdı şaġu
- 2476 Nażar idince ol zibā cemāli / Ölümlü ḥasta gibi kıldı **nāle**
- 2569 Anuñ bir ḥālî var ta' bire gelmez / Fiġān u **nālesi** taķrîre gelmez
- 2586 Ğiriv ü **nālesi** ḥalkı uyutmaz / İşitmez kimsenüñ sözini tutmaz
- 2950 Ceres gibi ide feryād u **nāle** / Belürde kendini her ehl-i ḥāle
- 3046 Olur ser-tā-ķadem ney gibi **nāle** / Döner cism-i za' ifi bir hilāle

- 3514 Mekî̃n olmışdur eyvân-ı celâle / İrişmez aña illâ âh u **nâle**
 4140 Şu gibi **nâle** ile geçdi çağı / Süñüğe irdi hicrânı bıçağı
 4146 Tesellî bulmayup bir lahza cânı / Kesilmez **nâlesi** diñmez figânı
 4163 Bu tertîb ile geçdi niçe eyyâm / Figân u **nâleden** itmezdi ârâm
 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki nitekim nây / Figân u **nâle** oldu tâ ser ü pây
 4830 Ğırîv ü **nâle** taldurdu cihânı / Semâya irdi ‘âşıklar figânı
 4881 Figân u **nâle** kopardı her yañadan / Didiler bizi unutma du‘âdan
 4890 Ğırîv ü **nâleler** taldı cihânı / Semâya irdi aşhâbı figânı
 4913 O demde ağlamak taldı cihânı / Pür itdi **nâleler** kevn ü mekânı
 5041 Ğırîv ü **nâle** vü feryâd u efgân / Bırakdı ‘âleme havf ü hirâsân
 5046 Gelürdi şavt-ı **nâle** her kişiden / Kıyâmet kopardı şanurdu işiden

nâle-perver [1] inleyen, figan eden, figanlı.

- 771 Figân itmekde pîr-i **nâle-perver** / İrağ olmakda kânından bu gevher

nâle etmek/eylemek [11] inlemek, ah etmek, figan etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 472 İderdi hasretiyle **nâle vü âh** / Dir idi ey ‘inâyet ıssı Allâh
 1126 Düşinde Yûsufa duş oldu nâgâh / Yağasın yırtup **itdi nâle vü âh**
 1769 İderken ‘âlem-i ğurbetde **nâle** / Gözine h’âb-ı ğam oldu havâle
 1876 İderken hasret-i yâr ile **nâle** / Didi feryâd ile bād-ı şimâle
 2974 Derûn-ı dilden **itdi nâle vü âh** / Çıkardı şundı ol taşvîri nâgâh
 3648 Zeliḥâ bulmadı bu derde dermân / Figân u **nâleler itdi ke-mâ-kân**
 4066 Melekler gökde yirde âdemî-zâd / İderdi **nâle** vü efgân u feryâd
 4148 Olurdu cânına bir nâr-ı süzân / İderdi **nâle** vü feryâd u efgân
 4161 Ne dem kim irse bir ‘âşık vişâle / Yerinüp **eyler âh u nâle**
 4496 Figân u **nâle itdi** hâlet-âmîz / Figânı oldu anuñ şefkat-engîz
 4989 Lisân-ı hâl ile ol ehl-i hâle / Dir idi ey Zeliḥâ **eyle nâle**

nâle vü âh [2] inleme ve ah çekme. <KANARI>

- 885 Koyalum önine pîrâhenini / Kılalum **nâle vü âh** u enîni
 1084 ‘Ayândur yerde kalmaz **nâle vü âh** / Ziyâde intikâm ıssıdur Allâh

nâle vü efgân [1] figan ve inleme. <BMS>

- 2653 Yetimûñ dîde-i giryânı içün / Ğarîbûñ **nâle vü efgânı** içün

nâle vü zâr [1] inleyip sızlanma. <KANARI>

- 3439 Önine eylediler **nâle vü zâr** / Cevârîñüñ yüzinden oldu bîzâr

nâm [8]

1. ad, isim. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

703 Koma elden münâcât u du‘âyı / Ferâmûş itme **nâm**-ı enbiyâyı1119 Ne istifsâr ide ne aña **nâmın** / Diline almaya Yûsuf kelâmın1975 İşitdi Yûsufuñ luţf-ı kelâmın / Yüz urdı ayağına şordı **nâmın**4193 Dilinde vird idinmiş **nâm**-ı Hûyı / Teveccüh eylemiş mihrâba rûyı4535 Getürdi Hâk Ta‘âlânûñ selâmın / Resûlûñ aındı ta‘zîm ile **nâmın**

Aşağıdaki tanıkta “Bâzığa-nâm” ifadesiyle “Bâzığa adlı, adı Bâzığa olan” anlamında bir birleşik kelime oluşturulmuştur.

2313 Güzellerde meger bir Bâzığa-**nâm** / Cemâl-i pür-kemâl ıssı dil-ârâm

2. şöhret, şan, ün. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4614 Kûl itdi ‘âlemi in‘âm-ı ‘âmı / Cihâna eylük ile tıldı **nâmı****nâm u nişân** [1] ad, san. <KANARI>1578 Düşinde gördigün yanında bulmaz / Şorup **nâm u nişânın** bulmak olmaz

nâ-ma‘kûl [1] makul olmayan, akla uygun olmayan, akla muhalif. <KT, KO, LN, OTAL>

886 Ola kim mâtemine ola meşgûl / Göre bu ‘özü-i **nâ-ma‘kûli** maqbûl**nâ-ma‘lûm** [1] malum olmayan, bilinmeyen, meçhul. <KT, KO, LN, OTAL>634 Vücûduñ varlığın ma‘dûm iderler / Seni cân gibi **nâ-ma‘lûm** iderler

namâz [7] İslam’ın beş temel esasından biri olup belli eylemler ve rükünler çerçevesinde eda edilen özel bir ibadet. <KT, KO, TS, DÎNÎ KAVRAMLAR>

1123 **Namâz** üstinde iken geldi h‘âbı / ‘İbâdet ‘aynınuñ oldı niķâbı1948 Teveccüh itdi dîninced **namâza** / Niyâz itdi Hudâ-yı bî-niyâza1954 **Namâza** kâmet olsa anda her bâr / Gelür gönüme kıdd ü kâmet-i yâr1965 **Namâz** üstinde eylerken niyâzı / Uyudı kıldı çeşmi şâhbâzı4927 Ma‘iyyetle varurlardı **namâza** / Hâķîkatle tıururlardı niyâza**namâz kılmak** [1] namaz ibadetini yerine getirmek. <KUBBEALTI>4192 Gül-i zanbaķ gibi dest-i niyâzın / Güşâde eylemiş **kılmış namâzın****namâza tıurmak** [1] namaz kılmak.2000 Elin açmış iki zülfi niyâza / İki şaf kırpügi **tıurmuş namâza****nâmdâr** [2] meşhur, namlı, şanlı, şöhretli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>4057 İhânet kaçd idüp ol **nâmdâra** / Süvâr itdiler anı bir hımâra4260 Enis idindi şâh-ı **nâmdârı** / Unutdı zıkr olan kıavl ü kıararı

nāme [14] bir taraftan diğer tarafa yazılıp gönderilen kâğıt, mektup. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALT>

- 103 Beşer kim dest-i kudret **nāmesidür** / Dili kırtās-ı hikmet hāmesidür
 155 Kemān-ı mu‘cizātı tır şaldı / Çağatay ilin ol **nāmeyle** aldı
 651 Bahāruñ vaşfına yazmağa **nāme** / Qalemdān-ı şecerden çıkdı hāme
 2031 Şehi Hindūstānuñ şaldı **nāme** / Talebkār oldu ol bedr-i tamāma
 2036 Temennā-yı vişāle yazdı **nāme** / Diyār-ı mağribe şaldı hamāme
 2040 Okındı **nāme**-i ‘izzet-füzünü / Vişāli kaşrınıñ oldu sütünü
 2049 ‘Azīze şāh-ı mağrib yazdı **nāme** / Selām itdi güher dizdi kelāma
 2234 Ümīdi hāmesi yazmadı **nāme** / Murādı şāhı gelmedi kıyāma
 2360 Çekilmiş **nāme**-i hüsnünde tuğrā / Müsellemlik berātı sende peydā
 2696 Yazalum Hāzret-i Ya‘kūba **nāme** / İdelüm da‘vet anı bu maqāma
 4785 Eline hāme aldı yazdı **nāme** / Didi ey şefkat iden hāş u ‘āma
 4807 İrişdi Mışra bunlar **nāme** ile / Kaṭār-ı üstür ü hengāme ile
 4823 Didiler fırsatı fevt itmek olmaz / İderler **nāme**-i Ya‘kūbı ifrāz
 5155 Perişān haṭ yazar destinde hāme / Döner zāğ izlerine saṭr-ı **nāme**

nāmerd [1] mert olmayan, alçak, insaniyetsiz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, TS> Aşağıdaki tanıkta “güvenilmeyecek kimselerden yardım istemek zorunda kalmak” anlamındaki “namerde muhtaç olmak” deyimini kısaltılmış hâlde kullanılmıştır.

- 824 Turur maqbûl olan oğluñ şusuz aç / Yürür başı kabā **nāmerde** muhtāc

nā-mihribān [3] mihriban olmayan, muhabbetsiz, şefkatsiz, sevmez, vefasız. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 1933 Gezersin ‘ālemi hāne-be-hāne / Varursañ ol meh-i **nā-mihribāna**
 2704 Zenūñ ‘ahdi şınuḡ kavli yalandur / Denī dünyā gibi **nā-mihribāndur**
 2989 Eyitdi ey meh-i **nā-mihribānum** / Efendüm sevdügüm şāh-ı cihānum

nā-murād [9] muradına erişmemiş, isteği yerine gelmemiş, muratsız, mutsuz. <KANAR2, OTAL>

- 731 Şikār itse ecel bir **nā-murādı** / Biraz cān virmede olur ‘inādı
 972 Ğam odı yaḡdı pīr-i **nā-murādı** / Söyüñdi şoḡbetinde şem‘-i şādī
 1043 Çökerdi ğuşsa pīr-i **nā-murādı** / Söyüñdi şoḡbetinde şem‘-i şādī
 1325 Ziyāde oldu iller i‘tikādı / Mürīd itdi bu ḡalk-ı **nā-murādı**
 1981 Hāḡāret eyleme bu **nā-murāda** / Oñulmaz derdümi ḡılma ziyāde
 3403 Ğarīb ü derdmend ü **nā-murāduz** / Faḡīrū‘l-ḡāl ü mazlūm-ı bilādüz

- 3639 Baña qurbiyyet eyle ittiḥād it / Faḫīr-i **nā-murād**ı ber-murād it
- 4474 O gün bu **nā-murād** u bī-sitāre / Vişāl-i yārına bulmadı çāre
- 4846 Yetimi dögme ḥaddinden ziyāde / Uzatma cevri elini **nā-murāda**
nāmūs [1] edep, haya, ırz, iffet. <KT, KO, LN, CŪDĤ>
- 3090 Qanı ‘ār u qanı **nāmūs** u ḡayret / Yıqıldı ḥāne-i ‘ırz u maḥabbet
nā-muvāfiq [1] muvafik ve uygun olmayan, uymayan, uygunsuz. <KT, KO, LN, CŪDĤ>
- 3854 Ziyāde mest ü medhūş olsa ‘āşiq / Olur aḥvālī cümle **nā-muvāfiq**
nān [4] buğday ve diğeri tahıl unundan yapılan genel gıda, ekmek. <KT, KO, LN, CŪDĤ>
- 2210 Qodılar anda tāze ıssı **nānı** / Virürdi mihr ile mehden nişānı
- 2211 Kesildi **nān** bedr iken bozuldı / Bir aydan niçe mäh-ı nev düzüldi
- 4609 Ğalāle ḡādir olan bende vü şāh / Yalıñuz yirdi **nānı** nitekim mäh
- 5081 Çıkarur ay ile günden iki **nān** / İrişmez aña ammā dest-i insān
nā-pesendide [1] beğenilmez, beğenilmeyen. <KT, CŪDĤ, OTAL>
- 4034 Hemişe kendüne aç qutlu fālī / Dime her **nā-pesendide** maḡālī
nā-peydā □ zahir ve ayan olmayan, görünmeyen, gizli. <KT, KO, LN, CŪDĤ>
- nā-peydā olmak** [1] bulunmamak, kaybolmak, görünmez olmak. <KANARI>
- 1606 Deḡānı gibi **nā-peydā olan** yār / İde kendüyi bir vech ile izḡār
nār [57] od, ateş. <KT, KO, LN, CŪDĤ>
- 148 Ziyā-yı şems-i nūrından müretteb / Söyümdi gitdi **nār**-ı Bū-Leheb hep
- 454 Şaḡı tārından oldı ḡaddi peydā / Şeb-i tār içre ḡüyā **nār**-ı Mūsā
- 590 Taḡammül idemez oldum firāḡa / Vücūdum yandı **nār**-ı iştiyāḡa
- 911 Kimi deryā-yı **nār**-ı derde ḡavvāş / Kimi oldı şerāre gibi raḡḡāş
- 1010 Zebūn itdi beni derd-i firāḡı / Vücūdum yaḡdı **nār**-ı iştiyāḡı
- 1060 Yirüñüz oldı ḡār u ḡas gibi **nār** / Qanı luḡf u qanı ḡayret qanı ‘ār
- 1443 Dil ol dildür ki yaḡa ‘ışḡı **nārı** / Göz ol gözdür ki göre rüy-ı yārı
- 1570 Gül-i ruḡsārı şaldı cānına **nār** / Gözine oldı her müjḡanı bir ḡār
- 1672 Havādur arturan nāyuñ fiḡānın / Havādur ḡalduran **nāruñ** duḡānın
- 1781 Göñül sen serv-i bālāya ḡalebkār / Mizāc-ı **nār** ‘ulvī olur ey yār
- 1862 Ḥabībūñ şīve vü nāz u edāsı / Maḡabbet **nārınuñ** olur şabāsı
- 1989 Belā-yı fūrḡat ü **nār**-ı ‘azābı / Ferāmūş itdürür vuşlat şarābı
- 2256 Nesīm-i āḡ ile artur bu **nārı** / Görür gözümüz olsun her şerārı
- 2257 Göñül Mūsā gibi ol **nāra** aḡsun / Gözümüz ‘ālem-i envāra baḡsun
- 2913 ḡutuşdı yandı **nār**-ı izḡrāba / Niyāz itdi yüzün sürdi türāba

- 2916 Bu hicrāna dōyemez cān-ı şīrīn / Bu **nārı** itmez āb-ı dīde teskīn
 2957 Bu şehir içinde bir hūrşīd-ruhsār / Yirin halk-ı cihānuñ eyledi **nār**
 2986 Cihānı tutmadın **nār-ı** melāmet / Söyündür itme da‘vā-yı maḥabbet
 3188 İdince **nār-ı** ‘iṣyān ile ülfet / Gelür fāsıklarun yüzine ḥumret
 3189 Bu **nār-ı** ma‘ṣiyet bu kār-ı evbāş / Cihāna reng-i rüyından olur fāş
 3517 Fenā-ender-fenā olur vücūduñ / Ne **nārın** görünür halka ne düduñ
 3530 Düşüp **nār-ı** vişāle nūr olduñ / ‘Aceb şād u ‘aceb mesrūr olduñ
 3850 Şirār-ı **nār-ı** bühtān-ı ‘azīmi / Utandurdı o sultān-ı kerīmi
 4052 ‘Azīzi aldı tesḥīr ehli / Hicāb oldu duḥān-ı **nār-ı** cehli
 4187 Cemāl-i Yūsufını gördügi ḥīn / Zülāl-i vaşl ide **nārını** teskīn
 4518 Beni dil-teng idüpdür dār-ı iflās / Zer ü sīmüm şirār-ı **nār-ı** iflās
 4957 Mesāvī sözidür bir **nār-ı** mezmūm / İder zer‘-i şalāḥ ü zühdi ma‘dūm
 5118 Bunuñ olur pelāsi ebr-ı rahmet / Anuñ zerrīn libāsi **nār-ı** miḥnet

Aşağıdaki tanıklarda Hz. İbrahim’in ateşe atılması olayına telmih vardır. Hz. İbrahim’i cezalandırmak isteyen Nemrud, büyük bir ateş yaktırmış ve mancınıkla onu ateşe attırmıştır.

Allah’ın emriyle bu ateş bir gül bahçesine dönüşmüştür. <ADŞS>

- 2659 Ḥalīlullāh ceddümdür mu‘ayyen / Ki Bārī aña **nārı** kıldı gülşen
 3531 Ḥalīl-āsā dime ki **nāra** düşdüñ / Cān atduñ ‘ālem-i envāra düşdüñ

nār-ı āh [4] çekilen ah ateşi. <KANAR/>

- 3174 Cününü fitnesi kaldurmasun baş / Şirār-ı **nār-ı āhı** olmasun fāş
 3866 ‘Azīze ḥarḳ-ı ‘āde itdi ol ḥīn / Şirār-ı **nār-ı āhın** kıldı teskīn
 4142 Gicesin gündüz itdi **nār-ı āhı** / Giderdi çihre-i şebden siyāhı
 4363 Felek farḳına rāh eylerdi āhı / Yaḳardı **nār-ı āhı** mihr ü māhı

nār-ı elem [1] elem ateşi. <KANAR/>

- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tır-ı ḡamdur / Yüzüñsüz gül aña **nār-ı elemdür**

nār-ı firāk [2] ayrılık ateşi. <KANAR/>

- 1869 Şu kim **nār-ı firāk** ile yaḳılmaz / Vişālūñ zerrece ḳadrini bilmez
 3987 Naşīḥat eyleseñ artar belāsi / Olur **nār-ı firākınuñ** şabāsi

nār-ı fūrḳat [1] ayrılık ateşi. <BMS>

- 3509 Başuñda od yanar mānend-i ‘uṣşāḳ / Vücūduñ **nār-ı fūrḳat** eyler iḥrāk

nār-ı ḡam [2] gam ateşi, üzüntü ateşi. <KANAR/>

- 1563 Tecellī nārına yandı tutuşdı / Şerār-ı **nār-ı ḡam** başına üşdi
 4383 Ruḡ-ı rengīnin itdi **nār-ı ḡam** zerd / Zuhūr eylerdi her gün bir yeñi derd

nār-1 hicrân [4] ayrılık ateşi. <KANARI>

- 607 Hüveydâ oldu nūr-1 vaşl-1 cānān / Söyündi anuñ ile **nār-1 hicrân**
 932 Girü bu **nār-1 hicrāna** tutuşdı / Yıkıldı ditredi gün gibi düşdi
 4128 Vücûdî **nār-1 hicrāna** şalındı / Fenā bāzārı içinde alındı
 4459 ‘İnāyet ‘aynı ile hālūme bak / Beni bu **nār-1 hicrāna** yeter yak

nār-1 ıřķ [6] aşk ateşi. <BMS>

- 288 Ziyāde olsa **nār-1 ıřķ** hāli / Söyündürmez anı vuşlat zülālî
 2259 Yanalum **nār-1 ıřķa** nūr olalum / Ğam-ı dildār ile mesrūr olalum
 3131 Şabāya beñzer istiğna-yı dildār / Ki artar **nār-1 ıřķ** anuñla her bār
 3528 Çü **nār-1 ıřķa** oldu ittiḥāduñ / Kırıldı yandı hep koluñ kanaduñ
 3532 Yaқанlar **nār-1 ıřķa** ten pelāsın / Geyer gün gibi nūrānī libāsın
 4129 Meh-i Ken‘ānıñ derdine düşdi / Güreşdi **nār-1 ıřķ** ile tutuşdı

nār-1 maḥabbet [3] aşk ateşi.

- 2255 Olur **nār-1 maḥabbet** ‘āşıķa nūr / Yürî Tūr-ı vücûdî āteşe ur
 3516 Saña **nār-1 maḥabbet** el uzatdı / Elüñ aldı ricāl-i ğayba katdı
 E25 Kızıl gül gibidür **nār-1 maḥabbet** / Ter ü taze ider bārān-ı vuşlat

nār-1 sūzān [3] yakıcı ateş. <KANARI>

- 2249 ‘Azîzün virdügi altunlu kaftān / Vücûdına olurdı **nār-1 sūzān**
 3961 Maḥabbet oldu anda **nār-1 sūzān** / ‘Alevler ‘aynıdur ol dem aқан қan
 4148 Olurdı cānına bir **nār-1 sūzān** / İderdi nāle vü feryād u efġān

nārına yanmak [1] bir kimse yüzünden büyük zarara uğramak, ateşine yanmak. <KANARI, DŞD>

- 1563 Tecellî **nārına yandı** tutuşdı / Şerār-ı nār-ı ğam başına üşdi

na‘ra [2] nara, bağırma, çağırma, haykırma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ÖTS>

- 214 Hüveydâ oldu dilde **na‘ra**-i Hū / Yürüdi *mā-hüve’l-maḥşūd* a toġru

na‘ra urmak [1] haykırmak, nara atmak. <ÖTS>

- 899 Taġ üstinde mişāl-i ra‘d-ı bārān / Hemān bir **na‘ra urdı** oldu giryān

nārenc [3] turunç, portakal. <KT, KO, FZ, BURHÂN, OTAL>

- 3922 Mesāvīden kulaġın eyledi dinç / Kōdı ortaya bir yük tatlu **nārenc**
 3956 Şaşup her birisi tutdı dilini / Kōdı **nārencini** kesdi elini
 3959 Boyandı қan ile **nārenc**-i aşfar / Kızardı oldu gūyā sīb-i aḥmer

nārencî [2] turunç renginde, turuncu. <KT, KO, FZ, BURHÂN, OTAL>

- 2082 Kimi gūlgūnî kimi āsumānî / Kimi **nārencî** kimi ergāvānî

- 2155 Müzeyyen oldu **nārencī** tutuklar / Sipihriūn dāmenine düşdi āzer
nās [6] insanlar, halk, umum, herkes. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 485 O yirde var idi bir mefhar-i **nās** / ‘ Amū-yı Yūsuf idi adı Īnās
- 586 Görür kim cümletü’l-mülk oldu Īnās / Göremez Yūsufını mefhar-ı **nās**
- 593 Du‘ā tīrini atdı eşref-i **nās** / Ziyāde hasta oldu yatdı Īnās
- 3211 Tutulmuş ayı görse erzel-i **nās** / Kimi hayrān olur kimi çalar tās
- 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe **nās** / Bulındı bir çuval içinde ol tās
- 4733 Toķundı biri tāsā çıñradı tās / Kulaķ tutdı o tāsā andaki **nās**
nā-şavāb [2] doğru olmayan, yanlış, haksız. <KT, KO, OTAL>
- 950 Ziyāde oldu ihvānuñ hicābı / Haṭā çıķdı cevāb-ı **nā-şavābı**
- 2888 Şürū‘ eyler bu kār-ı **nā-şavāba** / Düşer gün gibi soñra ıztırāba
nā-sezā [2] layık olmayan, yakışmaz. <KT, OTAL>
- 1735 Zeliḥāya girü tekrār dāye / Didi ‘ azm itme rāh-ı **nā-sezāya**
- 2893 Haṭādan şaķlar Allāh enbiyāyı / Naşīb itmez umūr-ı **nā-sezāyı**
naşīb [13]

1. hisse, pay. <KT, KO, CŪDÎ>

- 2192 Gül umarken **naşībūm** oldu bir hār / Devā umarken oldum daḥi nāçār
- 3169 Cefādur mihr-i ‘ ışķuñdan **naşībı** / Olupdur sāye gibi yir ġarībı

2. bir kimsenin eriştiği şey, Allah’ın bir kimseye tayin ve kısmet ettiği şey, talih, baht. <KT, CŪDÎ, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

- 1173 Devādan olsa bīmāruñ **naşībı** / Ayağına şalar ḥāzıķ ṭabībı
- 1432 Tecellī ‘ āleminde rüz-ı kısmet / **Naşībı** olana irdi bu devlet
- 2241 **Naşībı** Zeydūñ olmaz ‘ Amra tevciḥ / Nebīden bu naşīḥat oldu tenbīh

naşīb etmek [2] (Allah birine bir şeyi) kader olarak benimsemiş olmak, birini bir şeye eriştirmek, kısmet etmek. <KUBBEALTİ>

- 1075 Aña daḥi bu hicrānı **naşīb it** / Bu yad ilde benüm gibi ġarīb it
- 2893 Haṭādan şaķlar Allāh enbiyāyı / **Naşīb itmez** umūr-ı nā-sezāyı

naşīb olmak [5] (bir şey bir kimseye) kader olarak belirlenmiş olmak, onun kısmeti hâline gelmek, ona müyesser olmak. <KUBBEALTİ>

- 1593 Maḥabbet ide yārına sirāyet / **Naşīb ola** bu devlet bu sa‘ ādet
- 2124 Bu fānide eger ḥayr u eger şer / **Naşīb olan** irişür ey birāder
- 2328 **Naşīb oldu** aña keşf ü kerāmāt / Açıldı anda ‘ ayn-ı ‘ ālem-i zāt
- 2495 **Naşīb olsa** kaçan kim vuşlat-ı yār / Sevindüğinden ağlar ‘ āşık-ı zār

- 5030 **Naşīb oldu** aña qurbiyyet-i Hāk / Nebīler zümresine oldu mülhāk
naşīb olmamak [1] Allah tarafından uygun görülmemek, verilmemek. <ÖTS>
- 3789 **Naşīb olmadı** şeş derden murādı / Yidinci kapudan umdı güşādı
nāşih [1] öğüt veren, pend ve nasihat veren. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 4974 Didiler aña ey ferzend-i şālīh / Yiter olduñ ‘avāmü’n-nāsa **nāşih**
naşihat [18] öğüt, pend. <KT, KO, LN, KANAR>
- 484 Vaşıyyet sözlerini kıldı tekrār / **Naşihat** dürlerini itdi işār
- 700 **Naşihat** cevherini kıldı işār / Didi olsun saña Mevlā nighdār
- 1156 Olursañ sālīk-i rāh-ı tarīkat / Yeter saña bu pend ü bu **naşihat**
- 1729 Esīr-i ‘ışka kār itmez **naşihat** / Görür gözi olur cām-ı maḥabbet
- 2241 Naşibi Zeydün olmaz ‘Amra tevcīh / Nebīden bu **naşihat** oldu tenbīh
- 3130 **Naşihat** ‘āleminden geçdi cānum / ‘Ayān oldu benüm rāz-ı nihānum
- 3764 Zeliḥā gördi ol kaşı hilālī / **Naşihatden** degül her sözi ḥālī
- 3964 Kesildiler vücūd ārāyişinden / **Naşihat** aldılar taqdīr işinden
- 3992 **Naşihat** eylemezse gönline kār / Anı qorqudalar ḥabs ile nāḥār
- 4320 Eger var ise sende rāy-ı rūşen / **Naşihat** al bu Yūsuf kışşasından
- 4961 **Naşihat** dürlerini kıldı işār / Revānı gitdi bālāya melek-vār
- naşihat etmek/eylemek** [7] birine yapması ve yapmaması gereken şeyleri söylemek, öğüt vermek. <KUBBEALT>
- 1724 **Naşihat itmesün** yok yire yārān / Gerekmez māni‘-i efkār-ı cānān
- 2969 **Naşihat itseler** artar ‘inādı / Ziyāde bī-vefāya çıkdı adı
- 2971 Olursa ḥazretüñden bir icāzet / Getürsünler aña **eyleñ naşihat**
- 3153 **Naşihat eyle** gönlini ele al / Ola kim idesin bir ḥīle vü āl
- 3565 **Naşihat eyledi** aña bu yüzden / Qabūl itdi sözün ol şems-i rūşen
- 3987 **Naşihat eyleseñ** artar belāsı / Olur nār-ı firāqıñuñ şabāsı
- 3991 Eger bir fāyide olmazsa zāhīr / **Naşihat ideler** ol şāha bir bir
nāşī [2] yabancı, yad. <YTS, ÖTS>
- 2699 Bu rāzı eyleme **nāşilere** fāş / Gerekmez baña senden ḡayrı sırdaş
- 4649 Niḡāb altında aqdı gözi yaşı / Bu rāzı tıymadı ammā ki **nāşī**
naṭ [2] yere serilen meşinden yapılan döşek, yaygı; satranç bezi. <AHTERÎ, KĀMŪS, KT, KO, OTAL, AÇDŞS> Tanıklarda at ve şeh kelimeleriyle birlikte kullanılması satranç oyununu düşündürmektedir.
- 2639 Biraz seyr itdi **naṭ** -ı kāyinātı / Şeh-i ‘ālem evine sürdi atı

- 3736 O demde **naṭʿ**-ı ʿışk içinde biʿz-zāt / Zeliḥā az kaldı kim ola māt
nāṭıka [3] düşünüp söyleme hassası, konuşma yeteneği. <KT, KO, LN, KANARI>
- 1705 Yañağı al kendü āl işi āl / Beyânında lisân-ı **nāṭıka** lāl
- 2608 Cemālî olamaz tafşîl ü icmāl / Beyânında lisân-ı **nāṭıka** lāl
- 3127 Dehânı ʿâleminde **nāṭıka** lāl / ʿAyândur kıle gelmez ʿâlem-i hâl
nâ-tüvân [14] zayıf, kuvvetsiz, kudretsiz, dermansız, güçsüz. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 134 Yetim ü **nâ-tüvânlar** dil-nevâzı / Zâʿîf ü çâresüzler çâre-sâzı
- 978 Kuduñ ğurbetde pîr-i **nâ-tüvânı** / Ğarîb itdün faķîr-i bî-nişanı
- 1765 Zeliîl itme faķîr-i **nâ-tüvânı** / Şefâʿat vaķtidür ihsân zamânı
- 1792 Dehâna geldi cân-ı **nâ-tüvânım** / Hazân yaprağına döndi zebânım
- 1936 Diyesin ey Süleymân-ı zemâne / Terahhüm eyle mür-ı **nâ-tüvâna**
- 2491 Baķası yok bu cân-ı **nâ-tüvânıñ** / Sürürü mücib-i ğamdur cihânıñ
- 3166 Şeh-i ʿâlemsin ey zıll-i ilâhî / Zâʿîf ü **nâ-tüvânıñ** ol penâhı
- 3229 Bu hâl ile görince şems-i cânı / Götürdi hâkden ol **nâ-tüvânı**
- 3747 Murâdın hâşıl eyle ehl-i hâlün / Elin al **nâ-tüvân** u pâymâlün
- 4409 Uşanmış idi cân-ı **nâ-tüvândan** / Elin çekmiş idi kayd-ı cihândan
- 4528 Gözinün nûrı geldi gördi anı / Şafâlar sürdi cân-ı **nâ-tüvânı**
- 4875 Sürür u zevķ u şevķ u şadmânî / Tüvânâ itdi pîr-i **nâ-tüvânı**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “cism-i nâ-tüvân” ifadesi “güçsüz beden” anlamına gelmektedir (*bk.* cism-i nâ-tüvân). <KANARI>

- 4018 Helâk oldu ğam u derdüñle cânım / Fenâya vardı cism-i **nâ-tüvânım**
- 4773 Taḥammül idemez hicrâna cânım / Döyemez derde cism-i **nâ-tüvânım**
na-tüvânlık [1] zayıflık, zebunluk, kudretsizlik, kuvvetsizlik, acizlik. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4939 Tenine **nâ-tüvânlık** oldu tārî / Nihâl-i kıddin egdi rûzgârı
nây [5] kamaştan yapılan düdük, ney. Ekseriya Mevlevihanelerde Mevlevilik yoluna intisap etmiş olanlar tarafından çalınır. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1632 Hüveydâ olmasa **nâyıñ** figânı / Ele almazlar idi iller anı
- 1672 Havâdur arturan **nâyıñ** figânın / Havâdur kılduran nârıñ duḡânın
- 3040 Girü ol derdmendi kıldı nâlân / Girü **nây**-ı maḥabbet itdi efġân
- 3074 Mişâl-i çeng ü **nây**-ı bezm-i dildâr / Kımaz dilden niyâzı ʿaşık-ı zâr
- 4399 Vücüd-ı zât-ı pâki nitekim **nây** / Figân u nâle oldu tâ ser ü pây
nâyî [1] ney çalan kimse, neyzen. <KT, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

4408 amışdan ev olup m tem-sar y  / Burardı boynını m nend-i **n y **
n yib [] vekil, birinin yerine geen. <KT, KO, C D , OTAL>

n yib-men b [1] vekil. <KANARI>

5142 Olur fa l ehlin n **n yib-men b ** / Cih n ta tında ta n f   kit b 

n z [33] kendini beğendirmek maksadıyla yapılan hareket, i ve, cilve; yalvarma, rica. Edebiyatta sevgilinin manevi h llerindendir. Sevgili,     a zaman zaman l tufk r, zaman zaman da cefak r davranışlar göstererek, kararsız bir tavır tak n p, kendini a ıra satar. Tasavvufta, kalbi kuvvetlendirmeye denir. Bekta ili i göre Allah’a kimisi “naz ile” (Bekta iler) kimisi “niyaz ile” (diğer tarikatlar) yaklaşır. <KT, KO, C D , FZ, OTAL, TDEK>

477 Yanumda ‘ izz   **n za**  grenen y r /  ar b olup ola mı h li d  v r

1534 Mek n-ı rif’ at n b l -ni ini / Ma  m-ı ‘ izz-i **n zu ** n zen ni

1536 Uzandı yatdı ol mihr-i cih nt b /  ar b-ı **n z ** oldu m cib-i h  b

1560 Yiri olmuş sipihr-i ‘ izzet   **n z** / H m -y  ‘ a l ider yanında perv z

1862 H b b n   ve v  **n z** u ed s  / Ma abbet n rin n olur  ab s 

2132  ar b-ı **n zdan** i mi  piy le / K zarmı   onca gibi r y-ı l le

2248 ‘ Az ze eyler idi ‘ izz   **n z ** / G    lden y ra eylerdi niy z 

2952 Niy z itdükçe y r artursa **n z ** / Mur d idinme kayd-ı i tir z 

3364 Göz ile ka ı **n za** itse el bir /  derdi z hid-i  ad- ali te   r

3511 Niy zum **n z n ** itdi ziy de / Degüldür  onca-ve  g  l m g   de

3603  r p d m n na **n z **  ab s  / Açılsa ka r-ı h sin n  es s 

4120 Mu arr  kılmayup z lf-i d r z n / Göze göstermez idi ku l-i **n z n**

4564 G    lden meyl-i Y suf oldu ifr z / Zeli  a semtine nakl eyledi **n z**

Kelimenin “gerek a  a  olsun gerek insan olsun yeni yeti mi ” anlamı da bulunmaktadır.

Aşağıdaki tanıkları bu açıdan da düşünmek gerekir. <BURH N>

2196  ri di g   na   yibden  v z / Eyitdi ey nih l-i  onca-i **n z**

2322 Ta avvurdan ziy de hüsni m mt z / La  f end m  serv-i g l  en-i **n z**

2760 Zeli  a gördi serv-i g l  en-i **n z** / Degüldür perde-i ‘ u    a dem-s z

n z etmek [2] nazlanmak. <KANARI>

1714 Ceb ni   n olur **n z itse** her b r /  anas n mevc urur dery -y  env r

3398   ninde   ve ile **n z iderdi** / Zeb n-ı h l ile g y  ki derdi

n z ile [8] tatlı dil ile, tatlı tatlı,  irinlik ile, i ve ile. <17. YÜZYIL T RK ES >

1547 Hez r n **n z ile** ol  ara gözler / Cef  içün dil-i  v re gözler

1555 Açup **n z ile** yüzi  fit b n /  unar ‘     lara  ev  ı  ar b n

- 3274 Ruḥ-ı rengīn ile çeşm-i siyāhın / Eḥibbāsına **nāz ile** nigāhın
 3361 Kaçan kim itseler **nāz ile** reftār / Giderdi ihtiyār-ı ‘āşık-ı zār
 3591 Leb-i rengīn ile ol incü dişler / İki yanına **nāz ile** bakışlar
 3933 Temennā eylerüz ey mäh-ruḥsār / Bu gün yüz **nāz ile** ‘arz ide dīdār
 3966 Gören biñ **nāz ile** ol serv talın / Dıraḥt-ı cisminün kesdi nīhālın
 4569 Didi **nāz ile** cānānına ol dem / Bulurmuş itdügin evlād-ı ādem

nāz u niyāz [3] girişme, işve, yalvarıp yakarma. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TDEK>

- 3395 Ağız bir itdiler **nāz u niyāza** / Zārūrī başladılar keşf-i rāza
 3735 Dükenmez ‘āşıkun sūz u güdāzı / Bu resme itdiler **nāz u niyāzı**
 3838 Zeliḥā şandı kim keşf itdi rāzı / Bu derd-i ‘ışkı bu **nāz u niyāzı**

nāz u şīve [4] girişme, işve. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1484 İrem Bağında la‘li tāze mīve / Teni başdan ayağa **nāz u şīve**
 1652 Çekildi ḥusnünün ārayışinden / Kesildi **nāz u şīve** cünbişinden
 2089 Teni başdan ayağa **şīve vü nāz** / Zārīf ü nāzūk ü her fende mümtāz
 3426 İderdi şīve vü **nāzına** āvāz / Olurdi dil dili ile suḥensāz

nażar [16] bakma, bakış, göz atma. <KT, KO, OTAL, TS, KUBBEALT>

- 65 Temāşā eyleseñ evvel **nażarda** / Olur ḥurşīde kendü nūrı perde
 2083 Kimi şarı kimi qara kimi aq / **Nażarda** her biri şeffāf u berrāq
 3197 Zeliḥā qadri ‘ālī ehl-i dildür / Aña alçaq **nażar** cāyiz degüldür
 4211 Gözümün nūrı tırurken **nażarda** / Der ü dīvār-ı zindān oldı perde

Aşağıdaki tanıklarda geçen “bir nażar” ifadesi “bir an için, bir bakış anında” anlamına gelmektedir (bk. bir nażar).

- 1566 Görince bir **nażar** ol āfitābı / Fenāya vardı cümle ferr ü tābı
 3930 Görelüm bir **nażar** cān-ı cihānı / Temāşā idelüm bir laḥza anı

nażar etmek/eylemek/kılmaḳ [9] bakmak.

- 201 **Nażar eylerdi** encüm şağa şola / Gözi nergislerin dikmişdi yola
 1290 **Nażar idince** aña zengī-i şeb / Qarardı ‘aks-i rüyından müretteb
 1489 **Nażar iden** o mäh-ı bī-nażīre / El arqasın qodı gün gibi yire
 2476 **Nażar idince** ol zībā cemālī / Ölümlü ḥasta gibi kıldı nāle
 2683 Sarāyuñ kubbesidür gerçi ‘ālī / Aña alçaq **nażar eyler** ehālī
 3485 Teveccüh itmedi ašlā sözine / **Nażar kılmaḳ** illā yir yüzine
 4495 Du‘ā itdi aña ‘ibrī dilince / **Nażar itdi** du‘āsını kılınca
 4710 **Nażar eylerken** ol şāh-ı güzīne / Görindi Yūsufun desti gözine

- 5134 **Nazar kıl** cümle beyt-i dil-güşāya / Dönüpdür iki karşulu sarāya
naẓardan düşmek [1] gözden düşmek, önemini ve değerini yitirmek. <ÖTS>
- 1666 Tıyarsa şāh-ı mağrib bu haberden / **Düşersin** göz yaşı gibi **naẓardan**
naẓar-bāz [1] neşeli ve şuh bakan, cilveyle bakan. <OTAL, KUBBEALTI, ÖTS>
- 1953 Gözüm ol çeşmi şehbāza **naẓar-bāz** / Dilüm ol gonca-leb ‘ışkıyle demsāz
naẓargāh [8] nazar edilen yer, bakılan veya bakılacak yer. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 31 Sözüüm bāgını pür-envār eyle / **Naẓargāh**-ı üli’l-ebşār eyle
- 114 ‘İbādet ‘aynına olsa **naẓargāh** / Olur her kalb-i mü’min Ka‘betu’llāh
- 263 Üli’l-ebşāra her tūğı **naẓargāh** / Tārīkat pīridür yā mürşid-i rāh
- 390 Çağırdı oğlı ‘İşī ḥazretine / **Naẓargāh** itdi ‘ayn-ı ‘izzetine
- 2394 Bu rāyı ‘ayn-ı ‘aql itmez **naẓargāh** / Hemān abdāl-ı ‘ışkuñdur bu dergāh
- 2647 Yüzün āyīnesin kıldum **naẓargāh** / Melāletler görünür ey yüzi māh
- 4033 Kişi kendüye olsa dūn-himmet / **Naẓargāh** itmez anı ‘ayn-ı rif‘at
- 4355 **Naẓargāh**-ı dil ü cān oldu Yūsuf / İki vech ile sulṭān oldu Yūsuf
nāzenīn [14]

1. cilveli, nazlı, hoş edalı, şivekâr. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 311 İştise yolda bir şavt u enīni / Uşul ile yürür her **nāzenīni**
- 453 Temāşā eylese ol **nāzenīni** / Esīr eylerdi ‘ayn-ı ḥūr-ı ‘īni
- 939 Yiyüp zulm eylemiş ol **nāzenīne** / Teraḥḥum eylemiş pīrāhenine
- 1062 Teber şalan o serv-i **nāzenīne** / Yıķılsun sāyesi gibi zemīne
- 1534 Mekān-ı rif‘atūñ bālā-nişīni / Maḳām-ı ‘izz-i nāzuñ **nāzenīni**
- 2650 Tazarru‘ eyleyüp ol **nāzenīne** / Yemīnine alup çekdi yemīne
- 3616 Elini Yūsufuñ aldı eline / Du‘ālar eyledi ol **nāzenīne**
- 3803 Şakındı ol nigār-ı **nāzenīni** / Sivārı gibi tutdı sâ‘idini
- 3925 Didi ey **nāzenīn** ü dilrübālar / Beni ḡırbet idici āşınālar
- 4373 Gözi bakmaz cemāl-i **nāzenīne** / Eli irmez vişāli dāmenine

2. pek kıymetli olup naz ve nimetle alıştırılmış, naz içinde büyümüş, şımarık. <KT, KANAR/>

- 492 Olasın hem-demi vü hem-nişīni / Yerindürme yetīm-i **nāzenīni**
- 1952 Havādan ney gibi artar enīnüm / Hebā oldu bu ‘ömr-i **nāzenīnüm**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “yār-ı nāzenīn” ifadesi “nazlı sevgili” anlamına gelmektedir (bk. yār-ı nāzenīn).

- 749 Yazuḳlar oldu yār-ı **nāzenīne** / Şalındı şadr-ı şefḳatden zemīne
- 2455 Kişi aldursa yār-ı **nāzenīni** / O dem bilür neye uğraduḡını

nâzır [13] bakan, nazar eden, gözeten. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 1972 Vücūdında şefâ‘at ‘aynı **nâzır** / Tevâzu‘ şüreti kaçında zâhir
 2023 Bir ehl-i ihtiyâcı görse hâzır / ‘Îlâcı ‘aynını eylerdi **nâzır**
 2850 Kõdõ bir dâyesini anda **nâzır** / Didi bunda gelürse bir müsâfir
 3057 Olan bir mâh-ı ‘âlî-kadre kâdir / Degüldür kendü noķşânına **nâzır**
 3696 Didi Yûsuf yûri var olma güm-râh / Her işde hâzır u **nâzırdur** Allâh

nâzır olmak [8] gözetmek, dikkatle nazar etmek, bakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARİ>

- 346 Maḥabbet puḥte eyler merd-i ḥâmı / Bu rāya **nâzır olmaz** ‘ayn-ı ‘âmî
 1300 Felek âyînesine **oldı nâzır** / Elin kâldurdı düşnâm itdi vâfir
 3753 Bu kaçra Mâh-ı Ken‘ân **oldı nâzır** / Girü bu iki dildâr **oldı zâhir**
 3758 O zevka **nâzır olmaz** ‘ayn-ı ‘âķil / Ki zulm ü ğaflet ile ḥâşıl
 4152 Görüp ser-mûzesin ağlardı vâfir / **Olurdu** ‘ayn-ı ta‘zîm ile **nâzır**
 4557 Uyarur tâlî‘-i şem‘ini âḥir / **Olur** nûr-ı cemâl-i yâra **nâzır**
 4754 Mücâvir cevri ider söger müsâfir / **Olurlar** ‘ayn-ı teşnî‘ ile **nâzır**
 5179 Ehâlî **olmaya** ‘aybına **nâzır** / Du‘â ile sözi ḥatm ide âḥir

nâzır [6] benzer, eş, misil. <KT, KO, LN, OTAL>

- 307 Felek-vâr üstüvâr olmuş esâsı / **Nazîri** yok müselleme her binâsı
 705 Var idi bir şecer Ken‘ân içinde / **Nazîri** yoĝ idi devrân içinde
 1007 Bir oĝlum var idi maḥbûb-ı ‘âlem / **Nazîrin** görmedi evlâd-ı Âdem
 2317 **Nazîr** olmaz o kadd-i muntehâya / Sütûn-ı nûr idi çıķmış semâya
 2419 Didi bir ḥâce gelmiş mâlî bisyâr / **Nazîri** yok cihânda bir kûlî var

nâzîri bulunmamak [1] eşi benzeri olmamak.

- 1386 Zihî bende ki sultânlar esîri / Zihî sultân ki **bulınmaz nazîri**

nazm [9] vezinli, kafiyeli söz, “nesir” karşıtı. <KT, KO, LN, KANARİ>

- 27 Görünsün âteş-i **nazmum** gülistân / Ḥalîl-âsâ düşünsün ehl-i ‘irfân
 30 Virüp arz-ı muḥaddes i‘tibârın / Sevâd-ı **nazmumuñ** artur veķârın
 5136 Bu baḥr-i **nazm-ı** rûḥ-efzâ vü dil-cû / Ma‘ânî gevheriyle **oldı memlû**
 5138 Zihî baḥr-i laṭîf ü **nazm-ı** şîrîn / Ḥired ğavvâşını eyler güher-çîn
 5147 Ḥurûf-ı **nazmum** içre çokdur esrâr / Temâşâ eyleñüz anı neler var
 5160 Her iki mışra‘ı yazar berâber / Olur şehbâz-ı **nazma** iki şehper
 5168 Suṭûr-ı **nazmı** güyâ resm-i şemşîr / Elif nûnuñ mişâli kavs ile tîr

Kelimenin “düzenleme, dizme, sıralama” anlamı da bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde değerli taşlarla birlikte kullanılması bu anlamı da düşündürmektedir.

22 Hudâyâ **naẓmumı** kıl dürr-i meknûn / Sözümi eyle Yûsuf gibi mevzûn

5123 Bu **naẓm**-ı gevher ü silk-i cevâhir / Olupdur âhîr-i ‘ömrümde âhîr
nâzûk [2] ince, narin; güzel, latif. <KT, KO, FZ, OTAL>

2089 Teni başdan ayağa şîve vü nâz / Zârîf ü **nâzûk** ü her fende mümtâz
nâzik ten [1] nazik vücutlu. <OTAL>

1495 Tökinsa nâgehân pîrâhenine / Batardı berg-i gül **nâzûk tenine**
nâzûkâne [4] nazik olana yakışacak surette, naziklikle, nezaketle. <KT, KO, LN, OTAL>

806 Atalum çâh içine **nâzûkâne** / Ola kim tuş ola bir kârbâna

3387 Gire koyına yârûn **nâzûkâne** / Ola murğ-ı murâda âşiyâne

4185 Giceyle ide bir kârı bahâne / Gire zindân içine **nâzûkâne**

4201 Tıyurmadın bu râzı **nâzûkâne** / Çıkup oldu sarâyına revâne
ne [281]

1. hangi şey, hangi. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALT>

193 **Ne** yir kim hâtırına gelse ol dem / İrişürdi aña andan muqaddem

506 Atamuz bilsem anı kında şaldı / **Ne** hâl oldu **ne** hoş eğlendi kaldı

694 Bileydün **ne** olısar âhîr-i kâr / Göreydün perde ardında neler var

796 Eyitdi anlara ey kavm-i ‘âciz / **Ne** işdür bu ki şimdi iz idersiz

986 Seni ey şâhbâz-ı ‘izz ü devlet / **Ne** yaña şaldı bilsem dest-i kudret

1004 Buyur bizden **ne** istifsâr idersin / Sözüñ baş üstine söyle **ne** dirsün

1128 Eyâ şems-i duhâ vü mâh-ı rahmet / **Nedür** hâlün neden düşdi bu fûrkat

1267 Didi ey vâlide bildün mi hâli / **Ne** kıldı baña Ya‘kûbuñ ‘ayâli

1326 Du‘âsı her nefes maqbûl olurdu / **Ne** maqşûd eyler ise ol olurdu

1614 Dir idi ey perî yüzlü dil-ârâm / **Ne** yirdedür maqâmuñ eyle i‘lâm

1616 **Ne** şehriñ mâhısın bildür beyân it / **Ne** bürcin âfitâbısın ‘ayân it

1617 Ne ‘âlemdesin ey sultân-ı hûbân / **Ne** kânuñ gevherisin qalma pinhân

1663 **Nedür** bu rûy-ı zerd ü eşk-i mevvâc / Bu ‘âşıklık libâsın eyle ihrâc

1694 Benüm ‘ömrüm benüm cânım **ne** olduñ / Kimün dâm-ı belâsına tutulduñ

1800 Kitâb-ı behcetün ser-defterisin / Baña bildür **ne** şehriñ serverisin

1804 Perî şeklinde âdem cânısın sen / **Ne** şehriñ hânedâmı hânısın sen

1820 Yine ayrıldı cânân şöhbetinden / **Ne** cânân şöhbeti cân şöhbetinden

- 1847 Dirîgâ n'eyleyem ben bî-sitâre / **Ne** sihre uğramış bu mâh-pâre
- 1977 **Nedür** aduñ **nesin** kimuñ **nesisin** / Seni zann eylerin nesl-i nebîsin
- 2175 'Azîzüñ geldi devlethânesine / **Ne** devlethâne miñnethânesine
- 2260 Haber vir bize cânân kışşasından / **Ne** cânân kışşası cân kışşasından
- 2296 Be-hey gâfil senüñ **ne** kudretüñ var / Olursın Yūsufa ya' nî harîdâr
- 2356 **Nedür** bu sendeki esrâr-ı Yezdân / Kimin hândân ider kimini giryân
- 2363 Cemâlünde **ne** var ey nûr-ı Sübhân / Bakacağı gelür bakducca insân
- 2364 Cemâlüñ nûr-ı zât-ı Zü'lcelâlî / **Ne** gülşen âlisin ey gül nihâlî
- 2369 **Ne** naqşî kim yazar naqqâş-ı kudret / Bulur âyîne-i 'âlemde şûret
- 2420 **Ne** kûl sulţânlar olmış aña bende / Revâdur kim ola ol bende sende
- 2455 Kişi aldursa yâr-ı nâzenîni / O dem bilür **neye** uğraduğın
- 2565 Derilür mi oyun yirine etfâl / O yirlerde **ne** olmuştır **nedür** hâl
- 2648 **Ne** geçdi hâtıruñdan ağlamışsın / Benüm cânım cigerler tağlamışsın
- 2864 **Ne** söz kim anda söylendi müretteb / Toķınurdu bir ucı Yūsufa hep
- 3016 Didi şâhum günâhumı bağışla / Murâduñ her **ne** ise anı işle
- 3183 Ümîdi kapusından kılma maħrûm / **Nesi** var kim saña olmaya ma' lûm
- 3225 **Ne** cāyî menzil itdiyse muhaşşal / İrişdi 'ışķı aña andan evvel
- 3259 Didi bildür baña ey bedr-i kâmil / **Ne** dildür bu kırâ' at itdügüñ dil
- 3459 Ne şânı var ne iz' ânı ne cânı / **Ne** cân ile tapar 'aşî vü cânî
- 3503 Dir idi ağlayup ol verd-i hândân / **Ne** derdüñ var eyâ şem'-i şebistân
- 3722 **Ne** vaz' itdi ise bu iki mehveş / Der ü dîvârına oldu munaqqâş
- 4094 Beşer kısmı **nedür** yâ bildügi **ne** / Ki degmez bildügi yañıldügiñe
- 4182 **Ne** bezmüñ şem'-i nûr-efşânı olduñ / **Ne** bâğuñ gonca-i hândânı olduñ
- 4202 Vişâli kaşırını kılmağa ta' mîr / **Ne** tedbîr itdi ise bozdı taqđîr
- 4506 Çekersin derd-i 'ışķı bunca yıldur / Murâduñ her **ne** ise baña bildir
- 4590 Vücûdî mazhar-ı dîdâr oldu / **Ne** imiş *mâ-hüve'l-maķşûd*ı bildi
- 4979 **Ne** umarsın bu fânî encümenden / Halâş ol kurtul âlâm u miñenden
- 4992 Bu dünyâda **ne** günüñe тұrursın / Meh-i Ken' ânum kanda görürsin
- 5002 Murûr-ı şubh u şâmı gözler idi / **Ne** ola 'âķıbet hâlüm dir idi
- 5048 Su'âl itdi didi halkuñ birine / **Nedür** bâ' iş bu feryâd u enîne
- 5049 Didi ey gâfil ü bî-huş u hayrân / **Ne** günüñe тұrursın eyle efğân
- 5062 **Ne** gördi gördi kalmış ferd ü tenhâ / Ne 'aķlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ

2. Bazı kelimelerle kullanıldığında bunlara aşırılık kavramı katar ve kelimenin anlamına göre şaşma, yakınma, memnuniyet, beğenme, takdir vb. ifade eder. (Bu anlamda ne kadar'ın kısaltılmış şekli olup tekrar edilerek de kullanılır). <KUBBEALTI, ÖTS>

- 516 Cemâli gülşeninde bülbül oldu / **Ne** bülbül hâk-i pâyına kul oldu
 938 **Ne** 'âkıl kurd imiş ol gürk-i seffâk / Yemiş pîrâhenini itmemiş çâk
 1222 **Ne** müşkil derd olur bu derd-i menfûr / Ki âdem akrabâsından düşe dūr
 2756 **Ne** zîbâ söylemişdür bir suhenver / **Ne-bürred** 'ışk-râ cüz 'ışk-ı dîğēr
 3533 **Ne** hoş vaqtûn **ne** 'âlî 'âlemûn var / **Ne** derdûn var **ne** biñ dürlü gamuñ var
 3685 Gözümün yaşı döndi cûybâra / **Ne** hoş gelmezsin ey servüm kenâra
 3779 **Ne** hoşdur 'âşıka ol derd ü zârî / Ki ol bâ' iş-i rahm-ı nigârı
 3908 Didiler hâmlık eyler Zelîhâ / **Ne** hoş bed-nâmlık eyler Zelîhâ
 4209 **Ne** 'âlî fâli'ûn **ne** hoş demûn var / Meh-i Ken' ânuñ ile 'âlemûn var
 4698 Size olmaz tuvânâlıkda şânî / **Ne** hoş aldurduñuz kurd siz anı
 5029 **Ne** ra' nâ sîb imiş ol sîb-i rahmet / Ki oldu bâ' iş-i takrîb-i vuşlat

3. (çokluk ekiyle) birçok şey. <TS, ÖTS>

- 113 Bu deñlü zâhirinden oldu izhâr / Gel imdi bātınında gör **neler** var
 694 Bileydûn ne olısar âhîr-i kâr / Göreydûn perde ardında **neler** var
 814 Feleklerde melekler gör **neler** dir / İşidür kulağum bu sözi bir bir
 3713 **Neler** çekdügümi andan kıyâs it / Beni senden girü sen iltimâs it
 5147 Hürûf-ı nazmum içre çokdur esrâr / Temâşâ eyleñüz anı **neler** var

4. Önüne geldiği kelimenin belirttiği kavramın yokluğunu veya gereksizliğini belirtir. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 121 Nebîler olıcak vaşında 'âciz / Bizüm **ne** sözümüz vardır kimüz biz
 881 Didiler münkesirdür hâtır-ı pîr / Bizi merdûd ider aña **ne** tedbîr
 1528 **Ne** zulmet çihre-i hikmet niğâbı / Cemâl-i şâhid-i gaybuñ hicâbı
 1723 Hayâtum olmaz ol rûh-ı revânsuz / **Ne** dirlik baña ol 'İsâ-dehânsuz
 3184 Niyâzını bu resme kıldı takrîr / **Ne** aşşı kılmadı tedbîri te'sîr
 3209 Güneş gibi yüzüm ağ alnum açık / Hicâb-ı ma' şıyet baña **ne** lâyıķ
 3411 Şehâ deryâ-yı hüsnüñe **ne** nokşân / Olursa teşneye bir kaıra ihsân
 3636 Kemâl-i baħr-i hüsnüñe **ne** nokşân / Olursa teşneye bir kaıra ihsân
 3674 **Ne** gam şâh-ı ümîdûn virmese ber / Muḳadder olmayan olmaz müyesser
 4104 **Ne** hazz olur o gülşenden ki nâgâh / Geçe gül idesin hârından ikrâh
 4214 **Ne** dirlik baña ol şems-i cihânsuz / Görünmez gözlerüme 'âlem ansuz

- 4804 Didi oğulları ey pîr-i ‘âlim / Bize bu sözi yâd itmek **ne** lâzım
 4842 **Ne** aşşı zulm ile cevır ü cefâdan / Hâlâş olmaz iden bulur Hudâdan

5. Dilek-şart ve şart bileşik zamanlı fiillerden önce gelerek “her şey, herhangi bir şey” anlamı verir. <TS, ÖTS>

- 192 **Ne** fikr itse olurdu aña vâşıl / Mişâl-i şâhbâz-ı ‘aql-ı kâmil
 235 Günâhın ‘afv idüb suçın bağışla / Saña **ne** lâyıķ ise anı işle
 287 Silindi dîdeden ğaflet ğubârı / **Neye** bakşam görürdüm anda yârı
 416 Olur anlar yed-i kudret toĝanı / **Neye** şalınsa âhîr alur anı
 503 Olurlardı anuñ emrine tâbi‘ / **Ne** yire gitse olmazlardı mâni‘
 519 **Neye** şunsa eli altun olurdu / Bir iken rızķı anuñ on olurdu
 1604 Düşinde her **ne** görse hayr eger şer / Gelürdi zâhir olurdu muķarrer
 1679 Kesilse hâmenüñ tañ mı zebânı / **Ne** gelse hâtırına söyler anı
 2120 **Ne** yire gelse sür‘atle geçerdi / İverdi cânı bulıdı uçardı
 2247 **Ne** maķşüd eylese maķbûl olurdu / Maķabbetlû sözine ķul olurdu
 2329 Cihânda her **neye** baksa hemânâ / Cemâl-i Yûsuf olurdu hüveydâ
 2434 ‘Azîze vaşf-ı hâli oldu ta‘rif / **Neye** çıķdıyse anı itdi taz‘îf
 2519 **Ne** hoş gelse aña eylerdi anı / İverdi hîdmetin itmekde cânı
 2837 **Ne** şehre uğrasa bu idi tedbîr / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr
 3378 Dirîĝ itmeñ yolında baş u cânı / **Ne** maķşüd eyler ise virûñ anı
 3564 Cemâlûñ ola her cânibde peydâ / **Neye** baksañ seni ide temâşâ

6. nasıl, ne şekilde. <YTS, ÖTS>

- 62 **Ne** kudretdür bu kudret Allâh Allâh / Yoĝ iken var ide dünyâyı nâĝâh
 74 **Ne** bilsün hâdiş olanlar ķadîmi / O bâĝa varamaz ‘aķluñ nesîmi
 96 **Ne** sırdur bu ki bir hâķ-i basîti / Ma‘ârif baķrinüñ eyler muķîti
 618 **Ne** düş kim görse bir ehl-i başîret / İderdi ‘ayn-ı ta‘bîr ile himmet
 903 **Ne** gördi gördi ol ķavm-i hârişi / Tutarlar ķan bulaşmış bir ķamîşi
 977 **Ne** müşkil ğuşşadur bu ğuşşa eyvây / Yaramaz derde tuş oldum meded hây
 1068 Ol anda âh ider bu bunda eĝân / **Ne** müşkildür bir uğurdan iki ķan
 1388 İlâhî bu **ne** hîkmetdür **ne** hîkmet / Yüzi nûriyle maķv olmaz bu zûlmet
 1540 Gezerken ‘âlem-i mülk-i mişâli / **Ne** gördi gözi bir zîbâ cemîli
 1618 **Ne** yirde büyüdüñ ey serv-ķâmet / **Ne** yirden ķopduñ ey rûz-ı kıyâmet
 1753 **Ne** hâletdür bu hâlet Allâh Allâh / Olur mihr ü maķabbet mürşid-i râh
 2125 **Ne** bilsün bu mürûr-ı devr-i eyyâm / İdiser niķe yıllar rûzını şâm
 2374 **Ne** şûret kim ola ‘uşşâķa maķbûl / Cemâli pertevinüñ ‘aksidür ol

- 2401 **Ne** meh kim evc-i hüsn olmuş turağı / Yağar mihr-i risâletden çerâğı
 2802 Ma‘âza’llâh **ne** âzêrdür bu âzer / Cehennem ehlinün tâcına beñzer
 3448 İder efkârı ‘ayn-ı ‘aklı bî-nûr / Süleymānuñ **ne** bilsün hālını mūr
 5019 **Ne** mâtemdür ki gökler geydi eflāk / K̄ara çullarda kaldı ‘âlem-i hāk

7. Birden fazla özne, tümleç veya fiili birlikte inkâr etmek için, bunlardan önce yer alan kelimelerin başlarına getirilen ve “hiçbiri” anlamı katan tekrarlamalı bağlaç, hem...hem karşıtı.

<TS, ÖTS>

- 82 Günâh ile şular kim kūr u kerdür / **Ne** görür **ne** işidür bî-haberdür
 308 **Ne** tozdan yörenür dil cāmına ğam / **Ne** bir gün incinür balçıkdan âdem
 811 Size râci‘ olur zulmün belâsı / **Ne** Hâk râzî buña **ne** enbiyâsı
 906 Yıkıldı hâke **ne** mest ü **ne** hüşyâr / **Ne** diri **ne** öli **ne** sağ **ne** bîmâr
 920 Yalancıya **ne** t̄alib ol **ne** râğib / Siyeh-rûdur mişâl-i şubh-ı kâzib
 935 Görür pîrâheni ol pîr-i Ken‘ân / Aña **ne** pençe toķınmuş **ne** dendân
 1119 **Ne** istifsâr ide **ne** aña nāmın / Diline almaya Yūsuf kelâmın
 1498 **Ne** gülgüneyle görmişdi sifîdâc / **Ne** hüsn-i Yūsufa olmuşdı muhtâc
 1610 Bilinmez ol hümānuñ âşiyânı / **Ne** iklîmi **ne** kânı **ne** mekânı
 1621 Ğarîb ü derdmendem hasta vü zâr / Ki yanumda **ne** dil vardur **ne** dildâr
 1718 Melekdür yâ perî yâ rûh-ı şânî / **Ne** görmiş **ne** işitmiş kimse anı
 1720 Göñül mısrında sulţân itdüm anı / **Ne** cânı ister oldum **ne** cihânı
 1764 Yürürem derd-i hicrâna giriftâr / **Ne** kendümden **ne** ‘âlemden haberdâr
 1812 Ğamumla pâydar ol ber-ķarâr ol / **Ne** yâr ol kimseye **ne** ğamgüsâr ol
 1896 Perîşân-hâtır u derde giriftâr / **Ne** bir hem-dem **ne** bir hālın şorar var
 2407 Kime kim oldu cām-ı iltifâtı / **Ne** kendüyi bilür **ne** kāyinâtı
 2963 **Ne** cevrenden ferâgat eyler ol yâr / **Ne** bîmârına eyler şimdi tîmâr
 3006 Gül-i ter gibi döküldi saçıldı / **Ne** rām oldu **ne** güldi açıldı
 3042 Bu tertîb ile geçdi niçe müddet / **Ne** bellü vuşlat u **ne** bellü fûrķat
 3100 **Ne** hâyil var arañuzda **ne** âğyâr / İdersin bî-vesîle şoķbet-i yâr
 3144 **Ne** seyr eyler fakîr ile **ne** şoķbet / Taķılmaz yanuma ol seyf-i ķudret
 3459 **Ne** şânı var **ne** iz‘ânı **ne** cânı / **Ne** cân ile t̄apar ‘âşî vü cânî
 3512 **Ne** tedbîr ile buldum vaşlına rāh / **Ne** derd ü miķnetümden oldu āĝāh
 3517 Fenâ-ender-fenâ olur vücūduñ / **Ne** nârun görünür hālķa **ne** dūduñ
 3518 Beni gör ki **ne** diri **ne** öliyem / Bu mâtemden göñül pür-ĝam gözüm nem
 3519 **Ne** dirgürür vişâlinün devâsı / **Ne** öldürür firâķınuñ belâsı
 3533 **Ne** hōş vaķtün **ne** ‘âlî ‘âlemün var / **Ne** derdün var **ne** biñ dürlü ĝamuñ var

- 3536 **Ne** āhuñ ‘āleme ebr-i cefādur / **Ne** gözün yaşı bārān-ı belādur
- 3686 Bilürsin bī-vefādur devr-i eyyām / **Ne** mey kalur bu şöhetde **ne** hōd cām
- 3988 **Ne** pend ile Zelīhā ‘āmil oldı / **Ne** ibrām ile Yūsuf mâyil oldı
- 3997 Maḥabbet şöyle mest itdi ki anı / **Ne** cāmın fehm iderdi **ne** cihānı
- 4009 Teraḥḥum eyle ben şūrīde-ḥāle / **Ne** sen zindāna gir **ne** ben vebāle
- 4025 Sa‘ ādet var cihānda ol kişide / **Ne** yüzün göre **ne** sözün işide
- 4047 Yapılsun illerün bāb-ı dehānı / **Ne** ben maḥzūnı aḥsunlar **ne** anı
- 4300 **Ne** gök giryān ola **ne** ebr bārān / Karara yir yüzi olmaya ḥandān
- 4473 Şabā-veş her kişi yolına gitdi / **Ne** yüzün gördi **ne** sözün işitdi
- 4554 Cihānda ber-karār olaydı fūrkat / **Ne** ma‘ şūḫ olur idi **ne** maḥabbet
- 4555 **Ne** ‘ālem lezzetinden zevḫ olurdu / **Ne** cānda ḥaz **ne** tende şevḫ olurdu
- 4752 Şebīh olduḫ duḥān-ı āh-ı serde / **Ne** gökde yirümüz vardur **ne** yirde
- 5037 Muşibet oldı ehl-i Mısra tekrār / **Ne** Yūsuf kaldı **ne** Ya‘ kūb-ı ebrār
- 5062 **Ne** gördi gördi ḳalmış ferd ü tenhā / **Ne** ‘aḳlı var **ne** ol yār-ı dil-ārā
- 5072 **Ne** ‘ālem ḡuşşası **ne** derd-i dildār / **Ne** hicrān ḳorḫusu **ne** ḥavf-i aḡyār
- 5093 Hevā ehlinün olma hem-nişini / **Ne** dünyāsı olur anuñ **ne** dīni
- 5121 Ḳomaz peyk-i ecel dilde şafāyı / **Ne** şāhı ḳor evinde **ne** gedāyı
- 5156 Şaḥīḫ ü sālīm itmez üç ḥurūfı / **Ne** nesh olur anuñ ḥaṭṭı **ne** kūfı
- E22 Ḥuzūr-ı ḳalbi bulmaz ehl-i vuşlat / **Ne** şükr idebilür **ne** hōd şikāyet
- ne ‘ālemde** [3] ne durumda, nasıl, ne hâlde. <ÖTS, KUBBEALTı>
- 983 **Ne** ‘ālemdesin ey sultān-ı ḥübān / Ḳafesden uçmaḡ ister ṭāyir-i cān
- 1617 **Ne** ‘ālemdesin ey sultān-ı ḥübān / **Ne** kānuñ gevherisin ḳalma pinhān
- 4180 **Ne** ‘ālemdesin ey ḥurşid-i ‘ālem / Saña ben var iken kim oldı maḥrem
- 4438 Eyitdi ḥōş mıdur derdümle dildār / **Ne** ‘ālemedür ol derde giriftār
- ne dem** [1] ne zaman, her ne zaman. <KANARı>
- 737 **Ne dem** bir emr-i taḳdīr olsa peydā / Öñürdi olur esbābı müheyyā
- ne dem kim** [1] ne zaman. <KANARı>
- 4161 **Ne dem kim** irse bir ‘āşık vişāle / Yerinüp eyler āh u nāle
- ne deñlü** [13] ne kadar, çok fazla. <BDS, KUBBEALTı>
- 61 **Ne deñlü** ḡarḳ isem baḥr-i ḥaṭāya / Baḡışla āb-ı rüy-ı Muştafāya
- 730 **Ne deñlü** görse ol cān-ı cihānı / İverdi bir daḡı görmege anı
- 842 **Ne deñlü** eyledi Yūsuf müdārā / O deñlü ḡulme mâyil oldı a‘ dā
- 880 **Ne deñlü** taş baḡırlu ise iḫvān / Firāḳ-ı Yūsuf içün aḡladı ḳan

- 1649 **Ne deñlü** kâr-ı ‘ışkî itse inkâr / Bu inkâr olur idi ‘ayn-ı ikrâr
 1891 Şevâba gir **ne deñlü** zaḥmet ise / Diyesin ancağ olur fūrkat ise
 1939 Ölümlü ḥastanuñ âhını alma / **Ne deñlü** ise noḡşânına ḳalma
 2203 **Ne deñlü** var ise seyr ü temâşâ / Der-i dildârda oldu müheyyâ
 2238 **Ne deñlü** ṭalib oldu bu murâda / Devâsı derdini itdi ziyâde
 2649 Eger olmuş ise ḥıdmetde taḳşîr / **Ne deñlü** zaḥmet ise eyle taḳrîr
 2771 **Ne deñlü** serd ise maḥbûb-ı zâlim / Şarâb-ı nâb ile olur mülâyim
 3293 **Ne deñlü** ise şefḳat itdi cânân / Velî bu ḥâli andan ḳıldı pinhân
 5089 Menâl ü mâl ü emlâki nidersin / **Ne deñlü** var ise ḳorsın gidersin

ne ḥâşıl [2] ne çare, elden ne gelir. <KANAR/>

- 1673 Havâya serv gibi olma mâyl / Hevâyîlikden ey meh-rû **ne ḥâşıl**
 E26 Ṭotalum olasin cânâna vâşıl / Teselli bulmasa cânuñ **ne ḥâşıl**

ne ḥikmetdür [4] bilinmeyen bir sebepten dolayı. Aslı anlaşılamayan, sebebi bilinmeyen durumlarda kullanılır. <ÖTS>

- 105 **Ne ḥikmetdür** bu kim ol ḳâf-ı ḳudret / Sücûda varsa olur dâl-i vaḥdet
 141 **Ne ḥikmetdür** ki cümle ‘ilm ü ḥikmet / Ebü’l-Ḳâşımından oldu ḥalka ḳismet
 1622 **Ne ḥikmetdür** mişâl-i İsm-i A‘zam / Bilinmez aduñ ey şâh-ı mükerrem
 4267 **Ne ḥikmetdür** bu ki olmaz rızâsı / Ki ola ḡayrıdan anuñ devâsı

ne için [2] niçin, ne sebepten, ne maksatla. <KT>

- 1014 **Ne için** itdünüz nâ-ḥaḳ yire ḳan / Ḳanı lutf u mürüvvet ḳanı iḥsân
 3816 Baña ma‘bûd iken Perverdigârum / **Ne için** olmaya şerm ile ‘ârum

ne ki/kim [11] her ne, neyi. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 554 Didi Ya‘ḳûba bu sulṭân senüñdür / **Ne kim** emr eyleseñ fermân senüñdür
 1102 ‘Asâ en tekrehû dan olma ḡafil / **Ne kim** Hûdan gelür ol aña ḳâyil
 1233 Degül taḳdîr-i Ḥaḳdan kimse âḡâh / **Ne kim** Ḥaḳdan gelür *el-ḥükmü li’llâh*
 1436 Ser-â-ser yirde vü gökde **ne kim** var / Kimi ma‘şûḳ u kimi ‘âşîḳ-ı zâr
 1545 Bu dünyâ-yı denîde her **ne kim** var / Sevüp ol serve olmuşlar hevâdâr
 2520 Nefâyisde bu dünyâda **ne kim** var / İderdi ḥazreti öninde iḥzâr
 2911 **Ne kim** emr eylese fermân anuñdur / Cihânda ḳul anuñ ḳurbân anuñdur
 3347 O gülzâruñ içinde her **ne kim** var / Bu mâha eyledi mihrini iḫhâr
 3501 **Ne kim** var mâni‘-i eşḡâl-i cânân / Götürüp şıḳleti gitmişdi ol ân
 4601 Ḡalâle bir ḥişârı ḳıldı anbâr / Yıḡıldı anda ḥâşıldan **ne kim** var
 4839 Birer miḳdârı dünyâda **ne kim** var / Birâderler yolına ḳıldı ṭîşâr

ne var [12] şaşılır mı ne çıkar, ne lazım gelir. <YTS, KT>

- 544 Müşerref olsun anuñla mekânım / Rücû‘ itse **ne var** aşlma cânım
 1748 Ser-i ‘âşıkdadır ‘aqluñ tamâmı / **Ne var** divâne şansa ‘ayn-ı ‘âmî
 2047 **Ne var** bârân-ı ebr-i lûtf u ihsân / Bu hâki eylese ser-sebz ü handân
 3160 O gülzâra **ne var** ey çarh-ı ihsân / Şehâb-ı şefkatüñ yağdursa bârân
 3410 İrişüp gülşenüñde her murâda / **Ne var** bir bülbül olursa ziyâde
 3414 Güneşsin ‘âlem-i mülk-i şuhûda / Duğul itseñ **ne var** beyt-i vücûda
 3419 **Ne var** ey şâh-ı taht-ı lâ-yezâlî / Tökimsa lûtf u ihsânüñ nihâli
 3424 Maḥabbet murğı ey şâh-ı zemâne / **Ne var** eylerse bizde âşiyâne
 3635 **Ne var** ihsân u cûduñ cüybârı / Şularsa bu vücûd-ı hâksârı
 3719 Yaşum girdâbına atma faķîri / **Ne var** olsañ faķîrûñ destgîri
 4809 Ğanî eyle bizi zâd ile tekrâr / **Ne var** aķduğı yire aķsa enhâr
 4933 **Ne var** cellâda beñzetsem cihânı / Ki müşkildür anuñla zindegânî

ne yirde [1] nerede. <KANARI>

- 2839 Bu taşvîri **ne yirde** itse ta‘mîr / İderdi yanına bu beyti taḥrîr

ne yirden [2] nereden. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1803 Bilinmez ma‘denüñ ey gevher-i pāk / **Ne yirdensin** eyâ ḥurşîd-i eflāk
 1978 Bi-ḥaķķ-ı enbiyâ bildür bu râzı / **Ne yirden** koptı zâtuñ şâhbâzı

ne yüzden [1] ne veçhile, nasıl, ne şekilde. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 3154 **Ne yüzden** el virürse şoḥbet-i yâr / Aña göre aña kıl keşf-i esrâr

neye [2] niye, ne için, ne maksatla, neden. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

- 4663 Didi Yûsuf eyâ cumhûr-ı bed-râ / **Neye** kırsız o pîri ferd ü tenhâ
 5078 **Neye** gâfil yürürsin ey sitemkâr / Olupdur âşiyânüñ ḥalka-i mâr

nebâtât [4] nebatlar, bitkiler, “nebât”ın çoğulu. <KT, CÛDÎ, OTAL>

- 80 Yeşil tûṭî gibi berg-i **nebâtât** / Zebânın depredür eyler münâcât
 3313 Şabâ-veş girdi bâğa ol yüzi gül / **Nebâtâta** irişdi bir tezelzül
 3549 Belürse bād-ı şarşardan ‘alâmât / Dilini tutmaz evrâķ-ı **nebâtât**
 4598 Yedi yıllar ucuzluk oldı gâyet / **Nebâtât** ökdı bî-ḥadd ü nihâyet

neberd [1] cenk, harp, kavga. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 3978 Biri ağlarsa biri âh iderdi / Bir oldı bunlaruñ derd-i **neberdi**

nebî [25] Cenabıhak tarafından vahyolunan gerçekleri halka tebliğ ederek onları Hak dine davet eden kimse, peygamber, resul, yalvaç. Allah’ın, dini kurallarını emir ve yasaklarını, öğüt ve tavsiyelerini insanlara bildirmesi için görevlendirdiği insanlara denir. İslam bilginleri

resul ile nebi arasında fark olduğunu, yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla gönderilen peygamberlere resul-mürsel, yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla gönderilmeyip, önceki bir resulün kitap ve şeriatını tebliğ etmekle görevli peygamberlere ise nebi dendiğini söylemişler ise de Kur'an'da böyle bir ayırım bulunmamakta, aksine nebilere kitap, hüküm, hikmet verildiği ve vahyedildiği bildirilmektedir. <KT, KO, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 24 Yüzi şuyına Ya' kûb-ı **Nebî'nüñ** / Sözüni âbdâr it ben ğabî'nüñ
 121 **Nebîler** olıcağ vaşında 'aciz / Bizüm ne sözümüz vardır kimüz biz
 365 **Nebîler** kopardı evlâdından anuñ / Gelüp bildürdiler emrin Hudânuñ
 647 Varup Ya' kûba itdiler niyâzı / Didiler ey **nebîler** ser-firâzı
 815 **Nebî** oğulları şeytâna uydı / Karındaşın ħarâmî gibi şoydı
 940 Cihânuñ böyledür âyîn ü resmi / **Nebî** kısmın yimez derrende kısmı
 1064 Atamuz bu vilâyet serveridür / **Nebîdür** Tañrınıñ peygamberidür
 1240 **Nebî** evlâdsız cümle be-her ħâl / Nihâyet buña şeytân itdi idlâl
 1310 Saña zulm idenüñ suçın bağışla / Şefâ' at kıl **nebîler** işin işle
 1977 Nedür aduñ nesin kimüñ nesisin / Seni zann eylerin nesl-i **nebîsin**
 2241 Naşîbi Zeydün olmaz ' Amra tevcîh / **Nebîden** bu naşîhat oldu tenbîh
 2562 Didi Yûsuf o yirler ħüb mıdur / **Nebî'nüz** Ĥazret-i Ya' kûb mıdur
 2657 Eyitdi ben **nebî** oğlu **nebîyem** / Velî zâhirde bir tâze şabîyem
 2691 **Nebî** oğlu **nebîsin** bir du' â kıl / Ola göñlüm murâdı tâ ki ħaşıl
 2892 **Nebî** kısmı yaramaz işi itmez / Koyup toğrı yolu egriye gitmez
 3024 **Nebîler** oldu ümmet râ' iyânı / Bu sırruñ ħikmeti vardır nihânî
 3472 Zuhûr itdi **nebî'nüñ** mu' cizâtı / Yabana atdılar Lât u Menâtı
 4789 Baña oğlumı gönder kılma maĥbûs / **Nebî** neslinden olmaz düzd-i menĥûs
 5021 Ĥaberdâr oldu bu mevt-i **nebîden** / Çınâr el çekdi dünyâ-yı denîden
 5030 Naşîb oldu aña ħurbîyyet-i Ĥağ / **Nebîler** zümresine oldu mülĥağ

Aşağıdaki tanıkta geçen “ħâlü'n-Nebî” ifadesi “peygamberin sözü” anlamına gelmektedir.

- 164 Sözüni esleyenler oldu ħoş-ħâl / Vücûdın eyledi ħâlü'n-**Nebî** ħâl

Nebî-vâr/veş [2] nebi gibi, peygamber gibi.

- 1704 'Ulûvv-i şânı var Âl-i **Nebî-vâr** / Vücûdında risâlet meşrebi var
 3399 Helâk olduğ yetiş Ĥızr-ı **Nebî-veş** / Koma bu ârzü ile müşevveş
nebiyyullâh [8] Allah'ın peygamberi, elçisi. <KANARI, ÖOTS>
 381 **Nebiyyu'llâh** İshâğ-ı mükerrerem / Diyâr-ı Şâma 'azm itdi hemân-dem
 389 Gelürdi aña geh Ya' kûb u geh 'İş / **Nebiyyu'llâh** velî itmezdi teşĥîş

- 1003 Segirdüp geldi biri nitekim peyk / Eyitdi yâ **Nebiyya'llâh lebbeyk**
- 1025 **Nebiyu'llâhuñ** oğlu gâyb olmuş / Bize rüy-ı celâli gâlib olmuş
- 1037 Didiler yâ **Nebiyya'llâh** inanma / Bu zulm ü cevri bizden oldu şanma
- 2599 Eyitdi ey **nebiyya'llâh** beri gel / Sözüm vardur saña gâyet mufaşşal
- 2928 **Nebiyu'llâha** korhu geldi muhkem / Yüzini örte kodı bağladı hem
- 4596 **Nebiyu'llâh** çü Mısra oldu vâlî / Zemâne halkınuñ hoş oldu hâli
necât [1] kurtulma, kurtuluş, halas olma. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 575 Kemerle aldı fâhr-i kâyinâtı / Yapışdı halka-i bâb-ı **necâtı**
necm [3] yıldız, kevkeb, sitare. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 2097 Müzeyyen eylemiş anı cevâhir / Kıbâb-ı çarhı güyâ **necm**-i zâhir
- 3292 Zeliñhanuñ görüp sevdâ-yı hâmin / Pür itdi **necm** ile bedr-i tamâmin
- 3497 Felek dâğ-ı nihânın itdi zâhir / ‘Ayân oldu görindi **necm**-i zâhir
neccinâ mimmâ nehfâf [1] “Bizi korktuklarımızdan kurtar” manasında bir dua sözüdür.¹⁷⁵
- 3629 Görür kim oldu maşşûdî hilâfı / Okıdı **neccinâ mimmâ nehfâfı**
nedâmet [1] pişman olma, pişmanlık, “keşke yapmasaydım” deme. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL>
- 4105 Tolaşdı dâmenine hâr-ı fûrkat / Yakasın çâk idüp geldi **nedâmet**
neden [6] bir olayı doğuran başka bir olayı sormak için kullanılır, hangi sebeple, niçin.
<TS, ÖTS, KUBBEALT>
- 1128 Eyâ şems-i duhâ vü mâh-ı rahmet / Nedür haluñ **neden** düşdi bu fûrkat
- 2361 **Nedendür** sende sultânlık nişanı / Kul itdün hulû ile halk-ı cihânı
- 2362 **Nedendür** Ka‘be-i zâtuñda şevket / Ki olmışsın ziyâretgâh-ı ümmet
- 2366 Didi Yûsuf ki ey pâkîze-gevher / **Nedendür** diñle rüy-ı hüsne zîver
- 2646 Didi ey cânımın ârâmı Yûsuf / Mizâcuñda **nedendür** bu taḥallûf
- 3986 **Neden** kim men‘ ola evlâd-ı âdem / İder hırşı hevâsın daḥi muhkem
nedim [1] bir büyük zatı güzel sözler ve latif fıkralarla eğlendiren kimse, meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı, işret arkadaşı, hem dem, musahip. Padişahların yakınları hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunların çoğu tavır ve hareketleri veya söz ve sohbetleri ile padişahları eğlendirirdi.
<KT, KO, LN, CÜDÎ, OTDTS>
- 312 **Nediminden** degül her gûşe hâlî / ‘Abüsü’l-vech olup tırmaz ricâli

¹⁷⁵ Sezer Özyaşamış Şakar, “Güvâhî’nin Tazarru-Nâme’si ve Dil Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C VIII, S 1, İstanbul 2013, s. 2498; Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 339.

nefāyis [3] makbul ve kıymetli şeyler, nefis, güzel ve beğenilir şeyler, “nefise”nin çoğulu. <KT, CŪDÎ, OTAL>

- 1639 Mesāvīsın kımaz ehl-i zarāfet / Olurlar bu **nefāyisle** ziyāfet
 2520 **Nefāyisde** bu dünyāda ne kim var / İderdi hāzreti öñinde iḥzār
 2777 Döküldi geldi envā‘-ı **nefāyis** / Kıruldu bir niçe yirde mecālis

nefes [7] soluk; bir soluk alacak kadar vakit, an, dem, lahza. <KT, KN, CŪDÎ, KANARİ>

- 417 İlāhî devleti olsun ziyāde / İrişsün bir **nefesde** biñ murāda
 1040 Rivāyetdür ki murğ-ı cān-ı ğammāz / İdemez bir **nefes** uçmağda pervāz
 1326 Du‘āsı her **nefes** maḳbūl olurdu / Ne maḳşūd eyler ise ol olurdu
 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / Ki cānum olmamışdur bir **nefes** şād
 3107 Olursın yār-ı ‘ālî-ḳadre ḳādir / Degülsin bir **nefes** rāzî vü şākir
 4523 O sâ‘at ol **nefes** ol laḫza ol ān / Ḳabūl oldu du‘ā-yı Māh-ı Ken‘ ān
 4977 Ḳoma cān murğını ḥākî ḳafesde / İriş ‘arş-ı berīne bir **nefesde**

nefis [1] pek makbul ve kıymetli, latif, hoş a giden, çok beğenilen. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL>

- 4017 Budur āyīn ü resm-i ḥalk-ı ‘ālem / Görür nefis-i **nefisini** muḳaddem

nefret [] ürkme, ürküp kaçma, kaçınma, istikrah. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

nefret etmek [4] nefret duygusuyla dolu olmak, iğrenmek, ürmek, kaçınmak, kaçmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 4068 Zeliḥādan dil ü cān **itdi nefret** / ‘Azîz oldu nişān-ı seng-i la‘net
 4372 Yüzinden āşinālar **nefret itdi** / Ḳodı idrāk ü ‘aḳlı gibi gitdi
 4429 Bu gün Yūsuf ḥilāf-ı semte gitdi / Buraya uğramağdan **nefret itdi**
 5055 Cihāndan şem‘-i devlet **nefret itdi** / Girü geldügi yire döndi gitdi

nefrīn [] lanet, beddua; lanet okuma, sövüp sayma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

nefrīn etmek/eylemek [2] yüz çevirmek, lanet okumak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARİ>

- 1245 Biri birine **nefrīn eylediler** / Anuñ lutfına taḥşīn eylediler
 4350 Görenler işidenler **itdi nefrīn** / Żarūrī lāzım oldu buğz ile kīn

nefs [12]

1. hayvanî hayat, insandaki hayvanlık, şehvet, yiyip içme gibi maddi ihtiyaçlara olan doğal eğilim. İnsandaki nefsin mahiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir. Nefsin, ruhanî bir cevher ve gözle görülmeyen latif bir varlık olduğunu, nur ve ziyadan yaratıldığını söyleyenlerin yanında latif bir

cisim, kan ve araz olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bilginlerin çoğunluğuna göre ruh ve nefis ayrı şeylerdir. [*tas.*] kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, cism-i latif. Bu anlamdaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücahede kılıcıyla katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS, TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 835 Kişide kesr-i **nefs** olmazsa peydâ / Aña feth olamaz nûr-ı tecellâ
 3062 Alınmazdı bu rîv-i **nefs**-i dîve / Yire bakardı şankim şâh-ı mîve
 3467 Kişi kim Kahramân-ı **nefsi** başdı / Meh-i nev gibi tîğin ‘arşa aşdı
 3670 Şabûr ol ejdehâ-yı **nefsi** öldür / Maķâm-ı vahdete varan bu yoldur
 3703 Havâ-yı **nefs** ile ney gibi tölme / Kabûter gibi oynar başlu olma
 4571 Kesildi lezzet-i **nefs**-i denîden / Çekildi ‘âlem-i mâ’u meni den
 4946 Gözüñüz ‘ayn-ı tâ’ atdan ayırmañ / Rızâ-yı **nefs**-i mezmûmı kayırmañ

Aşağıdaki tanıkta “nefis atı” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Nefis, “Senin nefsin binek atındır. Onu hoş tut.” manasına gelen bir hadiste ata benzetilmiştir. <BOSTAN> Ancak tanıkta nefis, insanın kötü huyları ve çirkin vasıfları anlamında kullanılmıştır.

- 3212 Taşa toķunmayınca şîşe şınmaz / Erenler **nefsinüñ** atına binmez

nefs-i emmâre [1] emredici nefis, insanı kötülüğe sevk eden şehvet [*tas.*] Kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri yerinde kullanılır. Nefsin yedi makamından biridir. Kur’an’da Hz. Yusuf’un dilinden şöyle buyurulmaktadır: “Ben nefsimi temize çıkaramam. Kuşkusuz nefis kötülüğü durmadan emreder.” (Yûsuf/53). <TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 2982 Saña bu **nefs-i emmâre** olur mâr / Seni mesmûm ider *zinhâr zinhâr*

nefs-i nefîs [1] tatlı ve değerli hayat; kıymetli, aziz ruh. Aşağıdaki tanık aynı zamanda “Her insan öncelikle kendi menfaatine bakar.” anlamındaki “Kişi kendi çıkarımı bilir.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 4017 Budur âyîn ü resm-i halk-ı ‘âlem / Görür **nefs-i nefîsini** muķaddem

2. şahıs, zat, kendi. <KT, CÜDÎ, KANAR>

- 4619 Bu oldı ba’zısına aķsen-i rây / Şatardı **nefsini** alurdı buğday

nefsü nefsi [1] “kendim, kendim.” Buhârî’nin şefaât bahsinde geçen bir hadistir. Kıyamet günü insanların şefaât için peygamberlerin kapısını çalacakları ile ilgili olarak bu hadis-i şerifte Hz. Âdem’in, Hz. Nuh’un, Hz. Musa’nın ve Hz. İsa’nın “nefsi” diyerek insanları Peygamber Efendimiz’e gönderecekleri anlatılmaktadır. Tenkitli metnin açıklamalar bölümünde

bu ifade “Nefs benim nefsim, yalnız kendi başının kaygısına düşüp kendini düşünmeyi ifade için bir Arapça deyim.” şeklinde açıklanmıştır. <İKTİBASLAR>

3611 Zihî rûz-ı kıyâmet anı ol dem / Görince **nefsü nefsi** oldu ‘âlem

nehâr [1] güneşin doğuşundan batışına kadar geçen zaman, gün, gündüz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2710 İkide birde yâd eyler diyârın / Geçürür âh ile leyl ü **nehârın**

nehr [2] akarsu, çay, ırmak. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

3781 Mezîd olsun o **nehr**-i eşk-i fûrkat / Ki ola dilrübâya dâm-ı vuşlat

Aşağıdaki tanıkta geçen “nehr-i sîm” tamlaması “gümüş renkli nehir, gümüş nehir” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca, Burhân-ı Katı’da “sîm” adlı bir nehir olduğunu ve bu nehirde yaşayan pullu bir balığın adının da “sîm” veya “mâhî-i sîm” olduğu ifade edilmiştir. <BURHÂN>

3353 Döner bir **nehr**-i sîme âb-ı cârî / Yeşil yâkûta şaḥn-ı sebzezârı

nekbet [2] talihsizlik, bedbahtlık, ikbalsizlik; musibet, felaket. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1308 Kerâmet ıssıdur ol şems-i devlet / Du‘âsıyla gide şâyet bu **nekbet**

4392 Fakîr oldu aña irdi felâket / Koyuldu her taraftan geldi **nekbet**

nem [4] hafif surette ıslaklık, yaşlık, rutubet, çiy. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

3518 Beni gör ki ne diri ne öliyem / Bu mâtemden gönül pür-ğam gözüm **nem**

4115 Şehir nergisleri gibi gözi **nem** / Deli gönüli ḥazîn ü cânı pür-ğam

4379 Sözinde yok nişân-ı ‘aql u fikret / Gözinde **nem** yüzinde dest-i ḥayret

5001 Gözi **nem** derdi muḥkem cânı pür-ğam / ‘İbâdet-ḥânesine gitdi ol dem

nemâ [1] artma, çoğalma, büyüme, uzanma. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

711 Olup neşv ü **nemâsı** göz yaşından / Niçe bād-ı belâ geçmiş başından

nemnâk [3] nemli, hafif surette yaş ve ıslaklık, yaş. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

934 Yerine geldi çünkim ‘aql u idrâk / Yaḫası çâk ü gönüli gözi **nemnâk**

nemnâk etmek/eylemek [1] nemlendirmek, ıslatmak. <KANARİ>

3008 Tırup ḫurbân koyunu gibi ḡamnâk / Gözi nerkislerin **eylerdi nemnâk**

nemnâk olmak [1] nemlenmek, ıslanmak. <KANARİ>

3082 **Olurdu** kirpügi yaş ile **nemnâk** / Kenâr-ı Nîlde şan ḫâr u ḫaşâk

Nemrûd [1] tanrılık iddiasında bulunmuş Babil hükümdarı. Babil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil Kulesi’ni yaptıran kral olup Hz. İbrahim’i ateşe atmasıyla ünlüdür. Rivayete göre burnundan giren bir sinek beynini kemirmesiyle ölmüştür. <ADŞS, FMS, DEKS>

3027 Çıkar benden bu **Nemrûdî** kabâyı / Baña gün gibi geydür bir ‘abâyı

neñ [1] insanlar dışında kalan hacmi ve kütlesi bulunan her çeşit varlık, nesne, şey.

<ÖTS>

5098 Güzellük sende olursa ziyâde / Hudânuñ luţfidur **neñ** var arada

nerdibân [3] merdiven, basamak basamak yukarı çıkılan veya aşağı inilen yol. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

3123 Yücedür kaşr-ı vuşlat **nerdübânı** / Görenler pâyeye gördi anı

3128 Olan cân cânâ vü gönlek yabana / Çıkar ser-tâ-kâdem ol **nerdübâna**

5094 ‘İbâdet **nerdibân**-ı rif’ atûndür / Kanâ’ at büstân-ı ‘izzetûndür

nergis [16] koyu sarı renkli bir tür çiçek [*mec.*] sevgilinin gözü. Mitolojiye göre Narsis (Narkisos) çok güzel ve aşktan anlamaz bir delikanlı imiş. Onu sevip de derdinden perişan olan kızlar bu genci tanrılara şikâyet etmişler. Tanrıların verdiği ceza sonucu Narsis bir gün dereye kendi aksini görüp âşık olur. Kendini seyrederken suya atlar ve boğulur. Vücudu çürüyüp yerinde göze benzer bir çiçek biter ve bütün güzellere hayran hayran, baygın şekilde bakar. Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek hâline sokulmuş ve kıyamete dek hicran ve intizar çekmeye mahkûm edilmiştir. Bütün bu efsanelerde nergis ile göz arasında yakın bir ilişki vardır. Ortasındaki yeşil kısım uzaktan siyaha mail görünür. Şairlerimiz bu yuvarlaklıktan, siyahımsı görünmesinden dolayı göze, yaprakları da kirpiklere benzetmişlerdir. <KT, KO, LN, AÇDŞS, ADŞS, ÇİÇEKLER>

201 Nâzar eylerdi encüm şağa şola / Gözi **nergislerin** dikmişdi yola

660 Gül ü **nergis** gibi ey şems-i tâ’ at / Gözi gönli açıl sun vir icâzet

1537 Gözi **nergisleri** uyhuuya vardı / Dil ü cân dîdesin ammâ uyardı

2109 Kimisi şâh-ı zanbağ-veş açar el / İki **nergislerin** eyler mûkaḥḥal

2129 Gözini yola dikmiş idi **nergis** / Çemen olmuşdı gûyâ sebz-i aṭlas

2641 Gözi **nergisleri** yaş ile ṭolmuş / ‘İzârı gülleri pür-jâle olmuş

3008 Ṭurup kurbân koyunu gibi ğamnâk / Gözi **nerkislerin** eylerdi nemnâk

3324 Mişâl-i ‘ayn-ı Ya’ kûb oldu **nergis** / Görinmezdi anuñ gözine herkes

3943 Cefâ mevcine beñzer kaşı çîni / Yire dikmiş gözi **nergislerini**

4115 Şeḥer **nergisleri** gibi gözi nem / Deli gönli ḥazîn ü cânı pür-ğam

4369 Anuñ in’âmını alurdu herkes / Çüritdi eşrefîsin hem-çü **nergis**

4516 Ğam-ı hicrân idelden rûzumu şeb / Yumuldu kaldı ‘aynum **nergisi** hep

4864 Gözine sürdi çün bu yâsemîni / Şabâ-veş açdı çeşmi **nergisini**

4972 Göke Cibrîl-i ‘aqlı itdi pervâz / Açıldı **nergisine** gülşen-i râz

nergis-āsā/nergis-veş [2] nergis gibi.

1771 Uzanup kaşrı içinde Zeliḥā / Uyurdu gülşen içre **nergis-āsā**

3484 İşidürdi Zeliḥānuñ sözini / Yire dikmişdi **nergis-veş** gözini

nerm [2] yumuşak, mülayim. <LN, KO, CŪDÎ, OTAL>

1865 Maḥabbet âteşi germ olsa dāyim / Dil-i ma‘ şûk olur **nerm** ü mülayim

nerm-refṭār [1] yumuşak yürüyüşlü, yumuşak tavırlı.

4414 Nesīm-i şubḥ gibi **nerm-refṭār** / O ḥayluñ ḥaylī zībā ḥāleti var

neseb [1] nesil, soy. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1476 **Nesebde** gün gibi a‘ lā vü evlā / Ḥasebde bī-naẓīr adı Zeliḥā

nesḥ [1] Hoca İmadüddin Yakut-i Müstasimî’nin icat ettiği yazı çeşidi. İnce ve küçük tipte bir yazı olup özellikle Kur’an yazısında kullanılır. Sülüsün ufağı gibidir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, ADŞS>

5156 Şaḥīḥ ü sālīm itmez üç ḥurūfı / Ne **nesḥ** olur anuñ ḥaṭṭı ne kūfī

nesīm [4] hafif ve latif rüzgâr, meltem; havanın hafifçe dalgalanması ve esmesi. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, TDEK>

74 Ne bilsün ḥadis olanlar qadīmi / O bâğa varamaz ‘aqluñ **nesīmi**

nesīm-i āḥ [1] ah rüzgârı. <BMS>

2256 **Nesīm-i āḥ** ile artur bu nārı / Görür gözümüz olsun her şerārı

nesīm-i şubḥ [2] sabah rüzgârı.

197 **Nesīm-i şubḥ** gibi yola girdi / Hemān-dem Mescid-i Aḫşāya irdi

4414 **Nesīm-i şubḥ** gibi nerm-refṭār / O ḥayluñ ḥaylī zībā ḥāleti var

nesl [13] soy, sülale, zürriyet, nesep. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

247 Müselsel faẓl ile **nesl**-i be-nāmı / Şeh oğlu şehdür ecdād-ı kirāmı

409 Du‘ā itdi didi ey Rabb ü Ğaffār / Bunuñ **neslini** kıl şāh-ı cihāndār

410 İrişsün **nesli** tā rüz-ı kıyāma / Hükümet eylesünler Rūma Şāma

411 Bu **neslūñ** ‘izzetini pāydār et / Devām-ı devlet ile her-ḳarār et

414 Anuñ **neslinden** oldı Āl-i ‘Oşmān / Cihānuñ ḥākimü’l-vaḳtidür el-ān

813 Olupdur aşlumuz her zülme māni‘ / İdersiz **neslümüz** ‘ırzını zāyi‘

1977 Nedür aduñ nesin kimuñ nesisin / Seni ḳann eylerin **nesl**-i nebīsın

2044 Yaḳışsun cânumuz **nesline** anuñ / Ḳarışsun aşlumuz aşlına anuñ

4642 Ğam-ı ḳaḥṭ ile ğāyetde melülüz / Bize raḥm eyle kim **nesl**-i resülüz

4651 Didi siz *ya‘ İemu’l-lāh* eşḳıyāsız / Size kim dir ki **nesl**-i enbiyāsız

4658 Şekāvet aşlumuzdan şādır olmaz / Ḍalālet **neslümüzden** zāhir olmaz

4789 Baña oğlumı gönder kılma mahbûs / Nebî **neslinden** olmaz düzd-i menhûs

nesl-i Âdem [1] insanoğlu. <KANARI>

128 Mükemmel **nesl-i Âdem** hazretinden / Muhaşşal aşl-ı ‘âlem hılkatinden

nesne [4]

1. belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey. <KT, ÖTS, KUBBEALT>

1932 Saña her **nesnenün** var ihtiyacı / Vücuduñdur cihânun başı tacı

4314 Üzilmaz incelür haq **nesne** her bâr / Qalür yüzi qarasiyle sitemkâr

2. (olumsuz cümlelerde) bir şey, hiçbir şey. <ÖTS, KUBBEALT>

216 Muhaşşal geçmeyince mâsivâdan / Görinmez **nesne** dîdâr-ı Hudâdan

351 Olur bu ‘âlem-i bâlâya vâsıl / Aña bir **nesne** olmaz hiç hâyil

nesr [] akbaba, kerkes, kerkenes. Kartal ve karakuştan daha büyüktür. <KÂMÛS, KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

Nesr-i Tâayir [1] Kuzey Kutbu’nda görülen iki yıldızdan biri. Diğerinin adı Nesr-i Vâki’dır. Havada kerkes gibi uçar surette bulunduğundan bu ismi almıştır. <KÂMÛS, KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4894 Rivâyetdür ki Ya‘kûb olsa zâkir / Bile zıkr eyler idi **Nesr-i Tâayir**

nesrîn [1] beyaz ve ufak katmerli bir cins gül, yaban gülü, ağustos gülü, Mısır gülü, Van gülü. <BURHÂN, KT, KO, LN, FZ, OTAL>

1186 Olurlar ol çemen gökinde pervîn / Açılmış yâsemîn ü verd-i **nesrîn**

neşât [3] sevinç, keyif, neşe, şen ve şad olma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2209 Bu zîbâ meclisün ehl-i **neşâtı** / Uzatdı Nîl gibi bir bisâtı

3754 Zeliḥâ ile olan ihtilâtı / Niyâz u ‘âlem ü zevk u **neşâtı**

3918 Müheyyâ eyledi bezm-i **neşâtı** / Çekildi anda ‘işretler simâtı

neşv [] nebat ve hayvanın büyümesi, büyüme, boy atma. Eş anlamlısı “nemâ” ile birlikte kullanılır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

neşv ü nemâ [1] yetişip büyüme, sürüp çıkma; nebat gibi yetişip büyüme.

711 Olup **neşv ü nemâsı** göz yaşından / Niçe bād-ı belâ geçmiş başından

nev [14] yeni, taze, körpe. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL> Tanıklarda geçen “mâh/meh-i nev” tamlaması “yeni ay” anlamındadır (bk. mâh/meh-i nev).

348 Başı çegzinür eflākün bu ğamdan / Dü-tâ oldı meh-i **nev** bu elemden

663 Meh-i **nev** gibi çıksun bir kenâra / Sevinsün cânı baqsun lâlezâra

999 Meh-i **nev** gibi bir tağa yöneldi / Cibâle bir bülend âvâze şaldı

- 1063 Şu kim ura meh-i **nev** gibi yâra / Ola encüm mişâli pâre pâre
 2068 Meh-i **nev** gibi yüz takım sivâre / Virildi ol meh-i zîbâ-‘ izâra
 2160 O bedri âdemün izi bozardı / İki mâh-ı **nevün** resmin yazardı
 2211 Kesildi nân bedr iken bozuldı / Bir aydan niçe mâh-ı **nev** düzüldü
 2445 Tökinur boynuzunuñ üstüñ-âni / Meh-i **nev** gibi yırtar âsumânı
 3467 Kişi kim Kâhramân-ı nefsi başdı / Meh-i **nev** gibi tîğın ‘arşa aşdı
 3598 Meh-i **nev** gibi hançer takınurdu / İki yanına gâhî bakınurdu
 4272 Meh-i **nev** gibi olan bedr-i kâmil / İder a‘lâ-yı ‘illiyyîni menzil

nevâ [2] avaz, makam, ahenk, nağme. <KT, KO, OTAL, ADŞS, FZ> Kelime ayrıca Türk musikisinde uşşak ile rast karışımı bir makam adıdır.

- 2225 Cihânı tutdı çengîler şadâsı / Göke irdi muğanniler **nevâsı**
 3975 Du‘â-yı devletine açdılar leb / **Nevâ**-yı ‘özüre âheng itdiler hep
nevâle [1] yiyecek içecek, lokma, yemek. <KT, KO, FZ, KUBBEALT>
 4674 Az açça virdiler vâfir gâlâle / Toyurdu gözlerin zâd u **nevâle**
nevâsâz [1] nağme düzücü, hanende, çalgıcı, okuyucu. <KO, OTAL, KUBBEALT>
 1586 Olup âheng-i âhına **nevâsâz** / Virürdü ergânün-ı ‘ışkı âvâz
nevbet [4] nöbet, sıra, devir; sıra ile eda olunan vazife, hizmet. <KT, KO, LN, KANAR>

- 405 Nübüvvet **nevbetine** geldi Ya‘kûb / Atasınıñ du‘âsın aldı Ya‘kûb
 568 Miyân-ı Yūsufa çün degdi **nevbet** / Kemer bulundu oldu bir hacâlet
 2804 Çekerler duñter-i rez diyü anı / Bırağur **nevbete** her gün edânî
 2868 Zeliñhânunñ sözi buldı nihâyet / Meh-i Ken‘âna degdi çünki **nevbet**
nev-cuvân [3] delikanlı, genç. <KT, KO, LR, OTAL>
 319 Şoyunur şuya girer **nev-cuvânlar** / Açılır gül gibi genc-i nihânlar
 1209 İdüp ol **nev-cuvânı** genc-i pinhân / Qodı bir sâye-bâna kıldı mihmân
 2444 Hâlâlin gösteren bir **nev-cuvâna** / Döner Hindüstânda gergedâna

nevrûz [1] yeni gün. Eski Türklerle İranlıların yılbaşı kabul ettikleri gündür. Güneşin koç burcuna girdiği gün olup ilkbaharın başlangıcıdır. Celâlî takviminin birinci, Rumi takvimin dokuzuncu günüdür. Divan şiirinde bahar ile ilgili özellikler içerisinde verilir ve bir bayram olarak kabul edilir. <KT, KO, OTDTS, ADŞS>

- 2126 Meger bir gün gelüp **nevrûz**-ı rûşen / Açıldı güldü ‘âlem oldu gülşen
ney [15]

1. kamış, saz. <KT, KO, CÜDÎ, KANAR>

- 1336 Kenār-ı Nîle geldi çün **ney**-i kând / Şoyundı ol kaşab-püş u şeker-ḥand
 4400 Belürse her kaçan yelden nişâne / O **neyden** ḥâne başlardı fiğāna
 4420 Yolu düşüp gelürken Māh-ı Ken‘ân / O **neyden** ḥānede eylerdi efgān
 4421 Geçerken yoldan ol dildār-ı serkeş / Çıkardı ḥâne-i **neyden** şabā-veş

2. ney, uzun bir düdük suretinde olup kamıştan yapılan bir çalgı. Rivayete göre Hz. Peygamber ilahi aşk sırlarını Hz. Ali’ye söylemiş. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz. Ali Medine dışındaki bir kuyuya bu sırrı söylemiş. Kuyu bu sır ile coşup taşmıştır. Suyun yayıldığı alanlarda kamışlar yetişmiş ve bir çoban bu kamışlardan birini kesip muhtelif yerlerinden delmiş ve üflemeğe başlamış. Çıkan ses kalplere coşku ve heyecan vermiş. O sırada tesadüfen oradan geçen Hz. Peygamber, ney denilen kamış parçasından çıkan sesleri işitmiş ve sesteki sır ve hikmeti hemen anlamış. Hz. Ali’yi çağırıp “Benim sana tevdi ettiğim sırrı faş ettin mi? demiş. Hz. Ali de “Evet o büyük sırrı kalbime sığdıramadım. Onu bir boş kuyuya söylemeye mecbur kaldım.” diye cevap vermiş. O andan itibaren o kamış parçası aşk ve ilahî sırların hakikatlerine tercüman olmuş. <KT, OTDTS, ADŞS>

- 159 **Ney**-i engüşti bedre urdı yara / İki şakḳ itdi mānend-i naḳāra
 336 Belürdi **ney** gibi ‘āşıkdan āvāz / Açıldı perde-i ‘uşşāḳdan rāz
 851 Terahḥum idüp ol māh-ı celāle / Çıkardı çāhdan **ney** gibi nāle
 1952 Havādan **ney** gibi artar enīnüm / Hebā oldu bu ‘ömr-i nāzenīnüm
 2223 Nihāyetsüz iderdi **neyler** efgān / Tabıllar şīr-i gurrān-ı neyistān
 2782 Maḳāmāt ile **ney** itdükçe feryād / Kılurdi ol maḳāmı ḥurrem ü şād
 3046 Olur ser-tā-ḳadem **ney** gibi nāle / Döner cism-i za‘īfi bir hilāle
 3703 Havā-yı nefis ile **ney** gibi ṭolma / Kabūter gibi oynar başlu olma
 4397 Ḳamışdan eyledi bir ḥâne bünyād / İçinde kılmağa **ney** gibi feryād
 4405 Benān-ı dest-i cevre döndi **neyler** / Maḥabbet ehl-i derdi böyle eyler
 4407 Ağız bir eyleyüp **neylerle** ol ān / Çü müsīḳār iderdi anda efgān
neyistān [1] kamışlık, sazlık. <KT, LN, LR, KANAR>
 2223 Nihāyetsüz iderdi neyler efgān / Tabıllar şīr-i gurrān-ı **neyistān**
nezāre [5] bir şeye bakma, temaşa, seyir. <LN, KO, CŪDÎ, OTAL>
 2671 İderken şağa vü şola **nezāre** / Yolum uğradı bir üstür-süvāra
 3041 O bedr-i ‘āleme bu bī-sitāre / Iraqlardan ider oldu **nezāre**
 3692 İdüp ‘ayn-ı tazarru‘ la **nezāre** / Teveccüh itdi mazlūmāne yāra
nezāre kılmaḳ [2] bakmak, seyretmek. <KANAR>
 1524 Aḥibbā semtine **kılmaz nezāre** / Gözi şehbāzı meyl itmez şikāra

3478 Cemāl-i Yūsufa **kıldı nezāre** / Laṭīfeyle didi ol māh-pāre

nezdīk [3] yakın, karib. <KT, KO, FZ, ÖTS>

539 Niyāzı Ka‘besini ide **nezdīk** / Gele ol nūr-ı ‘aynı gide tārīk

nezdīk olmak [2] yakınlaşmak, yaklaşmak. <ÖTS>

71 Şabā-veş cān ki **oldı** cisme **nezdīk** / Cemādāt-ı vücuda virdi taḥrīk

5106 Cihānda şāhib-i idrāk-i bārīk / Tamudan dūr **olur** uçmağa **nezdīk**
nısf [6] bir şeyin yarısı, yarım, yarı, buçuk. <KT, KO, LN, CÜDİ>

271 Düşer yüzine ol rahmet seḥābı / İḥāta itdi **nısf**-ı ‘āfitābı

320 Kuşanur gök fuṭāsın māh-rūlar / Tutulur şanki **nısf**-ı mihr-i enver

883 Sürelüm gönleginüñ **nısfına** kan / İdelüm beyt-i aḥzānında efgān

1339 Kuşandı mīzerin ol serv-i çālāk / Tutuldu şanki **nısf**-ı bedr-i eflāk

2597 Dünün **nısfında** ḥaylī menzil aldı / İrişdi Külbe-i Aḥzāna geldi

3129 Tārīk-ı vuşlatında fi‘l-ḥaḳīka / İrişdüm güc ile **nısf**-ı tārīka
nice [16]

1. nasıl, ne türlü, ne suretle. <KT, YTS, ÖTS, KUBBEALT>

57 Ġarīb ü dermend ü bī-kesem ben / Ümīdümü **nice** senden kesem ben

535 Firāk-ı Yūsufa **nice** olur şabr / Bu şabr ile iderdi cānına cebr

882 Kanı oğlum diyü itse ḥitābı / Aña biz **nice** virelüm cevābı

947 Esirgeñ bu za‘īf ü derdnāki / **Nice** oldı diñ ol ma‘şum-ı pāki

1076 Döğinsün ağlasun yansun yaḳılsun / **Nice** olur oğul acısı bilsün

1389 Kalem barmağı vaşfın **nice** yazam / Kalem ‘āciz anuñ vaşfında her dem

1395 **Nice** vaşf idem ol şāh-ı cemāli / Kemāl-i ḥüsninüñ budur delīli

2335 Güzel **nice** olur ‘ālemde görsün / Ġurūrı şāhbāzını uçursun

2564 **Nicedür** arz -ı Ken‘ānuñ cibāli / Aḳar mı tırmayup āb-ı zülālī

2927 Bilir misin ‘aceb **nice** olur ḥāl / İderseñ emr-i Rabbānīde ihmāl

2951 Anuñ kim elde yoḳdur iḥtiyārı / **Nice** pinhān ider esrār-ı yārı

3457 Yuyamaz şol ki yüzi mühmelātın / **Nice** def‘ ide ḡayruñ seyyi’ātın

3460 **Nice** Ḥallāk olur maḥlūk-ı ‘ālem / **Nice** Rezzāk olur maşnū‘-ı ādem

2. çok, pek çok, birçok, hayli, oldukça çok. <KT, YTS, ÖTS>

2700 Muḥaşşal bir **nice** gün mühlet aldı / Hemān bu ḥıdmete bir kimse şaldı

3038 **Nice** gün itdi aḡnām ile ārām / Zeliḥā cānibinden oldı ibrām

niçe [77] nice, çok, bol, hayli, bunca. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

257 **Niçe** cānlar kulu ḳurbānı anuñ / **Niçe** ban oğlu ban sekbānı anuñ

- 304 Büyüti biri biri üzre gūyā / **Niçe** beyt ile bir divān-ı ra‘ nā
- 561 **Niçe** hāşıyyeti var idi her bār / Ki anuñla şifā bulurdı bīmār
- 711 Olup neşv ü nemāsı göz yaşından / **Niçe** bād-ı belā geçmiş başından
- 1134 Niçe gün **niçe** ay oldu ki ey māh / Aradum olmadum hālünden āgāh
- 1193 Havā yüzinde **niçe** murğ-ı tayyār / Tavāf eylerdi çāhı Ka‘ be-kirdār
- 1687 **Niçe** ay emzirüp oldum emekdār / Ğidā-yı cānumı eylerdüm iftār
- 1988 **Niçe** yıl çekdüğüñ derd ü gam u āh / Saña bir günce gelmez *ya‘lemu’llāh*
- 2030 Ğorāsān şāhı şaldı **niçe** kâşıd / Hālali olmağa gönderdi kâğıd
- 2066 **Niçe** biñ yük kumaş ile cevāhir / Zeliḥā için oldu cümle hāzır
- 2067 **Niçe** altun siniler oldu iḥzār / Bahāsı ‘ālī hurşid ü kamer-vār
- 2069 Daḥi hem gökde aq yıldız mişāli / **Niçe** biñ lülū-yı ter qadri ‘ālī
- 2074 Ata bindi **niçe** nūrānī ḥātūn / Mişāl-i Zühredür bālā-yı gerdūn
- 2075 Derildi **niçe** begler bu nişāna / Bilād-ı ğarba oldılar revāne
- 2080 Bu esbāba gelen māl oldu ilḥāk / Bu deryāya katıldı **niçe** ırmaq
- 2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / Daḥi hem **niçe** yük kāfūr u ‘anber
- 2125 Ne bilsün bu mürūr-ı devr-i eyyām / İdiser **niçe** yıllar rûzını şām
- 2151 **Niçe** yirden çalınur çeng ü şantūr / Cihān ḥandān u ‘ālem cümle mesrūr
- 2211 Kesildi nān bedr iken bozuldı / Bir aydan **niçe** māh-ı nev düzüldi
- 2218 Güler yüzi gibi aḡyārun ol dem / Çekildi **niçe** dürlü türşiler hem
- 2232 Bu hāl üstine geçdi **niçe** eyyām / Vişāle eyledi bir gice ibrām
- 2278 Biri on ol kadar arturdı fi‘l-hāl / Biri aña daḥi katdı **niçe** māl
- 2280 Bile yanınca **niçe** la‘l ü mercān / **Niçe** kıllar **niçe** at **niçe** kaftān
- 2343 **Niçe** vech ile itdüm rāy u tedbīr / Ola kim eyleyem cānānı teşḥīr
- 2351 Şatun almağa ol āşüb-ı cānı / Getürdi **niçe** yük genc-i nihānı
- 2435 Virildi aḡırınca **niçe** altun / **Niçe** elmās u **niçe** dürr-i meknūn
- 2438 O mālā **niçe** yük māl oldu ilḥāk / Şatıldı kıl diyü sultān-ı āfāk
- 2490 Cihānda **niçe** sultān-ı memālik / Gider adı qalır mānend-i Mālik
- 2575 Gezerken qurda aldurduq didiler / **Niçe** dürlü yalanlar söylediler
- 2831 İdüp naqqāşlık ‘ilmini ḥāşıl / Oturdu Çinüñ içinde **niçe** yıl
- 2962 Güler yüz gösterüp ehl-i fenāya / **Niçe** mazlūmı uğratdı belāya
- 2972 Dil uciyle icāzet virdi dildār / Velī gönline geldi **niçe** efkār
- 3003 Bu hāl üstine geçdi **niçe** demler / Biri birine virürdi elemeler
- 3042 Bu tertīb ile geçdi **niçe** müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü fūrkat
- 3093 Bu resme **niçe** ay ol māh-ruḡsār / İderdi kendü kendi ile güftār

- 3158 O māha **niçe** yıllar dāye oldum / Metā‘-ı ‘ömrine sermāye oldum
 3599 Olurdu **niçe** yirden sīneler çāk / Mekānından uçardı murğ-ı idrāk
 3927 Sözi hālka olur sihr ile efsūn / Yüzi eyler **niçe** Leylāyı Mecnūn
 4163 Bu tertīb ile geçdi **niçe** eyyām / Fiğān u nāleden itmezdi ārām
 4305 Begendi Yūsufuñ iz‘ānıñ ol hīn / **Niçe** ihsānlar itdi kıldı taḥsīn
 4343 Bilüp aḥvāl-i kār-ı rūzgārı / **Niçe** yıl çekdiler bu intizārı
 4595 Vücūdında açıldı ‘ayn-ı tāt / Bu hāl üstine geçdi **niçe** müddet
 4716 Şeḥerden **niçe** yük buğdayı tekrār / Alup yükletdi iḥvān-ı cefākār
 4914 Du‘ālar müstecāb oldu orada / **Niçe** bī-çāreler irdi murāda
 4931 Bu hāl ile **niçe** yıl niçe müddet / İkişi kıldılar bir yirde şoḥbet
 E6 Anuñçündür **niçe** ehl-i sa‘ādet / Olur çoban iken şāh-ı velāyet

Aşağıdaki tanıklarda geçen “bir niçe” ifadesi “birçok” anlamına gelmektedir (*bk.* bir niçe).

<KANARI>

- 751 Ezālar eyleyüb bir **niçe** bīdād / Sürer güyā kızıl gül yaprağın bād
 760 ‘Acebdür Tañrı yakduğı çerāğı / Söyündürmek diler bir **niçe** yağı
 1506 Taḫınmış bir **niçe** lūlū-yı şehvār / O māhuñ şad hezārān yıldızı var
 2745 Tesellī sözlerine oldu bülbül / Kopardı gülşeninden bir **niçe** gül
 2777 Döküldi geldi envā‘-ı nefāyis / Kıruldu bir **niçe** yirde mecālis
 4263 Ferāmūş oldu Yūsuf bir **niçe** yıl / Hālāşı oldu her vech ile müşkil
 4671 Bu işde itmeñüz hergiz tereddüd / Alıñ buğdayumuzdan bir **niçe** müd
 4723 Yola düşdi yetişdi bir **niçe** nās / Bulındı bir çuval içinde ol tās

niçe bir [2] nasıl, ne zamana kadar; kaç kere, ne kadar. <KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1945 **Niçe bir** ola dillerde fesāne / **Niçe bir** āteş-i hicrāna yana

niçe gün [11] kaç gün; birkaç gün. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 905 Güneş gibi vücūdın tağdan atdı / **Niçe gün** sāye gibi düşdi yatdı
 1134 **Niçe gün** niçe ay oldu ki ey māt / Aradum olmadum ḥālūnden āgāh
 1422 Taşavvuf rāzı gibi oldu mekzūm / **Niçe gün** olmadı aḥvālī ma‘lūm
 1582 **Niçe gün** yatdı ol zıll-ı ilāhī / İrişdi göklere āh-ı siyāhı
 2577 Vücūdın gün gibi bir tağdan atdı / **Niçe gün** sāye gibi düşdi yatdı
 2665 **Niçe gün** menzilüm bir taş oldu / Faķīre bir melek yoldaş oldu
 2856 **Niçe gün** sāye gibi yatdı kaldı / Teni bī-tāḫat oldu ḥayret aldı
 4217 Şorardı şorduğı aḥbārı tekrār / İderdi **niçe gün** anuñla güftār
 4310 O māha hālesi gibi tolaşdum / **Niçe gün** sāye-veş uydum ulaşdum

- 4388 Tağıldı ‘aql u fikri ‘ırzı şındı / **Niçe günler** bu hâl ile geçindi
 4443 **Niçe gün** şabr iderdi ol dil-efgâr / Vişâlınden ‘ayân olmazdı âşâr

niçesi [2] bazısı, bazı. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4084 İderler **niçesine** kaşd-ı zillet / Olurlar bâ‘ iş-i ikbâl-i devlet
 4891 **Niçesi** hânümânını tağıtdı / Firâka döymedi ardınca gitdi
nidâ [5] bağırma, çağırma, seslenme. <KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>
 2598 Resûlin aındı zıkr itdi Hudâyı / Bülend âvâz ile kıldı **nidâyı**
 2600 **Nidâsını** işitdi qaldı hayrân / Cevâbın virdi pîrûn Pîr-i Ken‘ân
 3264 Cibâle beñzer idi kibriyâsı / **Nidâsına** göre idi şadâsı

nidâ etmek [2] çağırma, seslenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 821 Görürken bu cefâyı akrabâdan / Atasına **nidâ itdi** oradan
 1916 Yüce yirden **nidâ it** ol periye / Teveccüh eyleye şâyed beriye
nifâk [2] iki yüzlülük, din hususunda riya gösterme, münafıklık, birbiriyle bozuşup
 hasım olacak hâl ve harekette bulunma, ara bozukluğu. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1234 Aradan qalduruñ buğz u **nifâkı** / Baña kâr eyledi ğurbet firâkı
 2713 Hemân meşğûl olalum bu **nifâka** / Kesilsün ğayrı yirlerden ‘alâka
nigâh [2] bakış, bakma, nazar. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
 3086 İdüp ‘ayn-ı ‘itâb ile **nigâhı** / Dir idi kendü kendüzine gâhî
 3274 Ruḥ-ı rengin ile çeşm-i siyâhın / Eḥibbâsına nâz ile **nigâhm**
nigâr [16] resim, tasvir, suret [mec.] resim gibi güzel sevgili. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
 315 At üstinde **nigâr-ı** sîm-sîmâ / Güneşdür şanki tağ üstinde peydâ
 1890 Varursañ bâb-ı yâra ara çâre / Benüm hâlûmi bildür ol **nigâra**
 2230 Revâne oldı ol ḥalvet-serâya / Buluşdı ol **nigâr-ı** dil-rübâya
 2785 Budur bâğ-ı vefâda verd-i aḥmer / **Nigârûñ** ‘ayn-ı hûnînine beñzer
 2863 Hikâyet oldı bu vech ile âḥir / **Nigâra** olmadı te’şîri zâhir
 2954 **Nigârûñ** tîği dest-i merḥabâdur / Gözüñi qorqağ öğretmek ḥaṭâdur
 3173 Yerindürme **nigâr-ı** gül-‘izârı / Bir iki gün müdârâ eyle bârî
 3235 Vefâsız yâra şefqâtsiz **nigâra** / Bulınmaz ağlamakdan ğayrı çâre
 3779 Ne ḥoşdur ‘aşîka ol derd ü zârî / Ki ol bâ‘ iş-i raḥm-ı **nigârı**
 3803 Şakındı ol **nigâr-ı** nâzenîni / Sivârı gibi tutdı sâ‘idini
 4050 Begendi ḥaylî bu rây-ı **nigârm** / Aña virdi ‘inân-ı ihtiyârın
 4374 Şabâdan kesb ider bûy-ı **nigârı** / Şorar âğyardan aḥbâr-ı yârı
 5162 Elinüñ gölgesi gibi **nigârûñ** / ‘Ulüvv-i qadri var ol sebzezârûñ

Aşağıdaki tanıkta geçen “nağş u nigār” ifadesi “süs” anlamındadır. Tanıkta “nağş u nigārī” şeklinde olduğuna göre “süslü” anlamı kazanmıştır (*bk. nağş u nigār*).

5130 Kiminün cāmesi nağş u **nigārī** / Kimisinün libāsı sâdekārī

nigārā [1] ey sevgili. <KANAR/>

1801 Mişāl-i Sidre vü mānend-i Tübā / Yüce yirden gibi aşluñ **nigārā**

nigehbān [3] bakan ve muhafaza eden, muhafız, bakıcı, gözetici, gözcü. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

856 **Nigehbānuñ** mu‘īnün oldı Allāh / Saña bir cāh-ı ‘izzet olısar çāh

1098 Başırün bi’l-‘ibād ü Rabb-i insān / Gözi açuqlara olur **nigehbān**

5139 Elümde büyüdi bu tıfl-ı mağşūd / **Nigehbān** ola aña ‘ayn-ı Ma‘būd

nigehdār [1] saklayıcı, hamî, hafız, bekçi, gözcü. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

700 Naşihat cevherini kıldı işār / Didi olsun saña Mevlā **nigehdār**

nigîn [1] mühür, hatem, yüzük. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2801 **Nigîn**-i halka-i bezm-i belādur / Vücūd-ı âteş-i derd ü ‘anādur

nigün [1] baş aşağı, tersine dönmüş, alt üst olmuş. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

1481 Boyı şimşād-ı cennetden nümüne / Müşābih kaşları nün-ı **nigūna**

nihāl [39] taze, düzgün fidan, ağacın körpe fidanı, fidan. Divan şiirinde sevgilinin boyu ve endamı, ince ve düzgün oluşu nedeniyle nihale benzetilir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ADŞS>

275 Şanur ebrūsını ehl-i başiret / **Nihāl**-i nūrî egmiş bād-ı rahmet

556 İrişsün bağuña taze **nihālün** / Qarışsun baħrüne āb-ı zülālün

707 Ser-i Mecnūna dönmiş her **nihāli** / Ki kuşlardan degül bir laħza ħālī

770 İki kat eyledi bār-ı melālī / Egildi bād-ı ğamdan gül **nihāli**

1477 Bülend oldukça qaddinün **nihāli** / Münevver oldı ħurşid-i cemālī

1497 Yaraşmış iki pistān ol cemāle / Dizilmiş iki ğonca bir **nihāle**

1838 Egerdi ol gül-i cennet **nihālin** / Yolardı sünbül-i bağ-ı cemālin

1998 **Nihāli** bağ-ı cennet gibi ğüyā / Şoğunmuş başına ezhār-ı zībā

2196 İrişdi ğuşına ğāyibden āvāz / Eyitdi ey **nihāl**-i ğonca-i nāz

2364 Cemālün nūr-ı zāt-ı Zü’lcelālī / Ne ğülşen ālisin ey gül **nihāli**

2619 Bu yirden qopmasa ol gül **nihāli** / Bu deñlü bilmez idi cümle ħālī

3064 Yüzini döndürüp ol gül **nihāli** / Yabana baħmadan olmazdı ħālī

3325 O bağuñ ergāvānının **nihāli** / Şehid-i ‘ışkuñ olmışdı mişālī

3328 **Nihāl** üzre açılmış verd-i ħamrā / Başında od yanar ‘ışk ile ğüyā

- 3332 **Nihāl-i** tāzenūn hep sāyesi var / Kucaqlamış yatur her genci bir mār
 3335 Şalardı sāyesin bağūn **nihālī** / Döşerdi kara altunlu nihālī
 3365 Tūrusa serv otursa gül **nihālī** / Münevver cümleñnū māh-ı cemālī
 3419 Ne var ey şāh-ı taht-ı lā-yezālī / Tōkınsa lūf u ihsānuñ **nihālī**
 3470 **Nihāl-i** tāze gibi ol kenīzān / Gelüp tōğruldılar īmāna ol ān
 3553 Zeliḥāya irüp bād-ı melālī / İki kāt oldu ḳaddinūñ **nihālī**
 3966 Gören biñ nāz ile ol serv tالın / Dıraht-ı cismīñ kesdi **nihālīn**
 4131 **Nihālīn** eyledi ḡam şarşarı pest / Çınarı ḳaldı gevherden teḥī-dest
 E30 **Nihāl-i** bağ-ı ‘işmet şāh-ı ümmet / Şerīfū’l-ḡalḡ u sulṡānū’l-vilāyet
nihāl-i ergāvān [1] erguvan dalı. <BMS>

- 2876 Ḳabūl itdi rızā-yı Müste‘ānı / Tōnatdı ol **nihāl-i ergāvānı**
nihāl-i gül [1] gül dalı. <BMS>

- 497 **Nihāl-i gül** gibi boynın burardı / Fiḡān ile anasını arardı
nihāl-i ḳadd/ḳāmet [10] boy fidanı, sevgilinin fidan boyu. <KANAR/>
 1558 **Nihāl-i ḳāmetidür** naḡl-i cennet / Anuñ eşmārı faẓl u ‘ilm ü ḡikmet
 1892 Olupdur himmetūñle ḡatı ḡasta / **Nihāl-i ḳaddi** āhından şikeste
 1971 Selām ile ider ‘uşşāḡa ‘izzet / **Nihāl-i ḳaddin** egmiş bād-ı raḡmet
 2017 **Nihāl-i ḳaddi** oldu ḡayra meyyāl / Aña ḡāl oldu cümle aḡsenü’l-ḡāl
 2368 Zülāl-i raḡmeti olmazsa īşār / Bülend olmaz **nihāl-i ḳāmet-i** yār
 3782 Maḡabbet bād-ı āhı ḡāşıl eyler / **Nihāl-i ḳadd-i** yārı māyil eyler
 3944 Yavuzlanmaḡ aña bir şīve olmuş / **Nihāl-i ḳāmetine** mīve olmuş
 4491 **Nihāl-i ḳaddin** eḡsün bād-ı raḡmet / Selāmiyle beni ḡılsun selāmet
 4513 Senūñ ‘ışḡuñla bād-ı şarşar-ı ḡam / **Nihāl-i ḳāmetümi** eyledi ḡam
 4939 Tenine nā-tüvānlıḡ oldu tārī / **Nihāl-i ḳaddin** egdi rüzḡarı
nihāl-i serv [1] servi fidanı. <KANAR/>

- 3960 Elin ḡana boyadı her perī-veş / **Nihāl-i serve** düşdi şanki āteş
nihāl-i Sidre [2] Sidre’nin dalı. <BMS>

- 3941 Yaraşmış hem celālī hem cemālī / **Nihāl-i Sidre** gibi ḡadri ‘ālī

Aşağıdaki tanıkta geçen “nihāl-i Sidre-veş” tamlaması “Sidre’nin dalı gibi” anlamını karşılamaktadır.

- 4062 **Nihāl-i Sidre-veş** tōḡrıdur ol yār / İnanmañ bu söze *zinhār zinhār*
nihālī [1] yatak, döşek; halı, kilim. <KT, KO, ÖTS, KANAR2>
 3335 Şalardı sāyesin bağūn nihālī / Döşerdi kara altunlu **nihālī**

nihān [32] gizli, saklı; hazır ve mevcut olmayan, kayıp. <KT, KO, CŪDÎ, LN, ÖTS,

KUBBEALTİ

- 298 Beni dervîş iden şāh-ı cihānum / Beni vîrān iden genc-i **nihānum**
 319 Şoyunur şuya girer nev-cuvānlar / Açılır gül gibi genc-i **nihānlar**
 723 Ki ey cān-ı peder ma'şūm-ı ma'zūm / Saña rāz-ı **nihān** oldu mı ma' lūm
 1165 İrişdi gökde 'Azrā' ile Cibrīl / Bu esrār-ı **nihānı** kıldı tafşīl
 1185 Derildi kārbanuñ sārbanı / Tefekkür itdiler remz-i **nihānı**
 1218 Aradılar cemī' -i kārbanı / Birisi buldı ol genc-i **nihānı**
 1455 Hüveydā eyle bu sırr-ı **nihānı** / Hayālāt-ı rümūz-ı 'āşıkānı
 1607 Müyesser ola ma'şūd-ı **nihānı** / Muḳadder ola rūz-ı şādmānī
 1615 Eyā hūsin ilinūñ tāze cuvānı / Eyā dil mülkinūñ genc-i **nihānı**
 1697 İşitdi dāyenūñ sözün Zelīhā / Aña rāz-ı **nihānı** itdi ifşā
 2351 Şatun almağa ol āşūb-ı cānı / Getürdi niçe yük genc-i **nihānı**
 2808 Kızarur yüzi kim nūş itse anı / Urur yüzine her 'ayb-ı **nihānı**
 3130 Naşīhat 'āleminden geçdi cānum / 'Ayān oldu benüm rāz-ı **nihānum**
 3497 Felek dāğ-ı **nihānı** itdi zāhir / 'Ayān oldu görindi necm-i zāhir
 5009 Yüzinden lālezāruñ uçdı kanı / 'Ayān oldu o dem dāğ-ı **nihānı**
 E29 Kişi duş olsa bir genc-i **nihāna** / Olur teşvīş-i ḳālbine bahāne

nihān-ender-nihān [2] sır içinde sır, gizliden gizli, çok gizli. <KUBBEALTİ>

- 1421 **Nihān-ender-nihān** itdi hemān-dem / Yüzini görmez oldu 'ayn-ı 'ālem
 2057 Degül bāb-ı cemālī ḫālḳa meftūḫ / **Nihān-ender-nihāndur** nitekim rūḫ

nihān etmek/eylemek [8] gizlemek, saklamak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 659 **Nihān eylersin** ol dürr-i yetīmi / Açılmaz zerrece ḳālb-i selīmi
 1361 Var idi hevdecinūñ sāyebānı / Bulut gibi **nihān eylerdi** anı
 1638 **Nihān itdüm** şānur esrārı 'uşşāḳ / Olur bir gūşeden meşhūr-ı āfāḳ
 1682 **Nihān itdüm** şānur esrārını gül / Tıyurur illere ammā ki bülbul
 2253 **Nihān eylerdi** derd-i 'ışḳ-ı yārı / Ḳapuda idi 'ayn-ı intizārı
 2264 **Nihān itme** gel ol Āb-ı Hayātı / İçürme 'āleme cām-ı memātı
 2655 Ġamuñ benden **nihān itme** 'ayān it / Baña her gizlū aḫvālūñ beyān it
 2923 Uçurduḡuñ gibi 'Anḳā-yı cānı / **Nihān eyle** hemān bu āşiyānı

nihān olmak [2] görünmez olmak, kaybolmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 1561 **Nihān olmuş** yüze gelmez dehānı / Aña tā degmeye ḫālḳuñ zebānı
 4376 Şuda gözlerdi 'aksini o māhuñ / **Nihān oldu** içinde dūd-ı āhuñ

nihānī [9] gizlilik, saklı olma; gizlice, saklıca, gizli. <KO, LR, KANARI, ÖTS,

KUBBEALTİ>

- 350 Taşarruf ı ışkuñ olınca **nihānī** / Çeker tedric ile hırşid-i cānı
 564 Libāsın geydürür iken **nihānī** / Kuşatdı cāmesi altında anı
 643 **Nihānī** Yūsufuñ almağa cānın / Müheyyā kıldılar miñnet sinānın
 682 Pederden kopmadı destūra ikdām / **Nihānī** Yūsufa itdiler ibrām
 1382 Zihī Rūhu'l-kuds gelmiş **nihānī** / Girüp bir şūrete gezmiş cihānı
 2482 Getürdi Yūsufa virdi **nihānī** / Hemān ısmarladı Mevlāya anı
 3024 Nebīler oldı ümmet rā' iyānı / Bu sirruñ hikmeti vardır **nihānī**
 3841 Evümde h̄āba varmışdum **nihānī** / Gelüp şeftālūma urdı dehānı
 4948 Anuñ kim iletı vardır **nihānī** / Uruñ pend ile şemşir-i zebānı

nihāyet [10] son, bitim, uç. <KT, KO, CŪDİ, OTAL, ÖTS>

- 1240 Nebī evlādsız cümle be-her hāl / **Nihāyet** buña şeytān itdi idlāl
 1898 Cefā vü cevre olmaz mı **nihāyet** / Dağı gelmez mi eyyām-ı şefā' at
 2994 İrince ol şeb-i kadre **nihāyet** / Bu resme oldı şükr ile şikāyet

nihāyet bulmak [7] bitmek, tükenmek, sona ermek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 560 Var idi bir kemer zī-ı kadr ü kıymet / Bahāsına **bulınmazdı nihāyet**
 1122 **Nihāyet bulmadı** hicrān-ı Ya' kûb / Zārūrī şabr iderdi cān-ı Ya' kûb
 1852 **Nihāyet bulduğına** ı ışk-ı cānān / Tefāhür eyleyüp olurdı hāndān
 2386 Zihī devlet zihī lutf u ınāyet / Ki **bula** rāh-ı hicrānuñ **nihāyet**
 2868 Zeliḥānuñ sözi **buldı nihāyet** / Meh-i Ken' āna degdi çünki nevbet
 2943 Hikāyet **buldı** bu resme **nihāyet** / Zeliḥāya irişdi haylī hālet
 3243 Maḥabbet her kaçan **bulsa nihāyet** / İki başdan olur eşk-i melāmet

nihāyetsüz [1] oransız, haddinden fazla, bitmez tükenmez, sonsuz, sınırsız, uçsuz

bucaksız. <KANARI, 17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 2223 **Nihāyetsüz** iderdi neyler efgān / Tabıllar şir-i gurrān-ı neyistān

nihrīr [2] alim, mahir, tecrübeli, bilgili kimse. <KĀMŪS, KT, KO, CŪDİ, OTAL>

- 384 Birisi mīr-i ı ālem-gīr oldı / Birisi ı ālim-i **nihrīr** oldı
 5100 Diridür ı ālim-i **nihrīr** ü dānā / Ölidür cāhil ü nādān u şeydā

nīk [1] iyi, hoş, güzel, beğenilen. <KT, KO, CŪDİ, LN, OTAL>

- 4553 O demde ṭālī' -i **nīk** itdi yārī / Ki oldı şāḥ-ı Ṭubā sāyedārı

nikāb [22] yüz örtüsü, peçe, yaşmak; örtü, perde. Bilhassa siyah ve beyaz yarı şeffaf

kumaşlardan yapıldı. Nikābın hemen ardındaki gözler önünü ve etrafını gereği gibi görür;

uzaktan bakan gözler ise nikâb ardındaki yüzü seçemez tanıyamazdı. Yaşmak gözleri açıktaki bırakırken nikâb yüzün tamamını örter. <KÂMÛS, KT, KO, LN, GİYİM KUŞAM, KUBBEALTİ>

- 64 İki ‘âlem cemâlinün **nikâbı** / Güneş gibi şu‘â‘ dur hicâbı
 147 Ol açdı Ka‘betu’llâhuñ **nikâbın** / Götürdi nûr ile zûlmet hicâbın
 209 Bu tokuz cevşeni oğ gibi geçdi / **Nikâb**-ı mümkünâtı bir bir açdı
 286 Bu hâletde bana keşf oldı esrâr / **Nikâbından** açıldı çihre-i yâr
 648 Bahâr oldı şitâ eyyâmı geçdi / **Nikâbını** çemen maḥbûbı açdı
 1123 Namâz üstinde iken geldi ḥ‘âbı / ‘İbâdet ‘aynınuñ oldı **nikâbı**
 1323 **Nikâbını** seḥer yüzinden açdı / Bu miḥnet ḳorḥulu düş gibi geçdi
 1350 **Nikâbından** hicâbından müberrâ / Zihî vuşlat zihî seyr ü temâşâ
 1367 Ḥaṭınuñ ḥızırı Mûsâdan müberrâ / Güneş yüzi **nikâbından** mu‘arrâ
 1526 Dimezdi çâk ola ‘ârı hicâbı / Biline açıla ‘ışkı **nikâbı**
 1528 Ne zûlmet çihre-i ḥikmet **nikâbı** / Cemâl-i şâhid-i gaybuñ hicâbı
 2153 Bürindi lâle gibi al tuvağı / **Nikâb** altında ḳaldı ḥüsnî bağı
 2217 **Nikâbı** ḳabı anda baḳlavânuñ / Gözini dörd iderdi iştihânuñ
 2526 Ṭururdi ‘âlem -i ḥavf ü recâda / **Nikâb**-ı ‘ışkın itmezdi güşâde
 2528 Meger günlerde bir gün Mâh-ı Ken‘ân / **Nikâbın** geydi itdi ‘azm-i seyrân
 3609 Revâne oldı Yûsuf şevket ile / **Nikâbın** açdı ḥüsn ü behcet ile
 4621 Çü Yûsuf gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘arz idüp açdı **nikâbın**
 4639 **Nikâb** ile ṭurur dîvânda Yûsuf / Gelüp öninde itdiler tevaḳḳuf
 4649 **Nikâb** altında aḳdı gözi yaşı / Bu râzı ṭuymadı ammâ ki nâşî
 4713 Meh-i Ken‘ân idüp şevḳın ziyâde / **Nikâbı** ucını ḳıldı güşâde
 4825 Açılur bâd-ı âhından **nikâbı** / Götürür aradan ebr-i hicâbı
 5126 Bu dâ‘înuñ kitâb-ı müsteṭâbı / Şu dilberdür ki var yüzde **nikâbı**

nikâḥ [5] nikah, kanuni evlenme töreni. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 4536 Didi gökde **nikâḥ** itdürdi Mevlâ / Ḥalâlûñ oldı bu günden Zelîḥâ
 4538 Felekde oldı vaşlı iftitâḥı / Oḳındı ḥuṭbe-i ‘aḳd-i **nikâḥı**
 4540 **Nikâḥından** olup zevḳ u şafâsı / Aña düşdi maḥabbet in‘ikâsı

nikâḥ etmek [2]

1. biriyle evlendirmek. <KANARİ, KUBBEALTİ>

- 2859 **Nikâḥ itdiler** âḥir bir birine / İrişdi ‘âşıḳuñ cânı yirine

2. bir kimseyi resmen nikâḥı altına almak, evlenmek. <KANARİ, KUBBEALTİ>

4539 **Nikāh** it sen daḥi irsün murāda / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudāda

nīk-aḥter [1] yıldızı iyi, bahtiyar, talihli. <KT, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>

3417 Kırân it duḥter-i **nīk-aḥterem** ben / Şafâ sür dilber-i zîbâ-terem ben

Nîl [37] Afrika'nın en büyük nehirlerinden biri olup Mısır'dan geçerek Akdeniz'e dökülen nehir. Mavi rengi ile de divan şiirinde konu edilir. Bu kullanımda Farsça "nîl" (çivit otu, çivit rengi, mavi) kelimesinin de etkisi büyüktür. <KT, KO, OTAL, ADŞS, TDEK>

36 Yaşum **Nîlini** artur eyle deryâ / Ola tâ ḥâşıl-ı t̃â' at hüveydâ

301 Yola düşdüm ḥazân yaprağı gibi / İrişdüm Mışra **Nîl** ırmağı gibi

305 Zihî dîvân-ı zîbâ vü mükemmel / Kenârına çeküpdür **Nîl** cedvel

322 Görinen **Nîl** beñzer âsumâna / Giren maḥbûblar şems-i cihâna

323 Perîler **Nîlün** ortasında güyâ / Güneşdür şanki mir'at içre peydâ

1328 Şeḥer kim Yûsuf-ı gerdün-ı gerdân / Kenâr-ı **Nîl**-i çarḥı itdi seyrân

1331 O demde Mâlik-i dâna vü 'âkıl / Meh-i Ken'ânı itdi **Nîle** vâşıl

1335 Gözi âyîne gibi **Nîle** baḥdı / Bu seyre **Nîl** gibi gönli aḥdı

1336 Kenâr-ı **Nîle** geldi çün ney-i kând / Şoyundı ol kaşab-puş u şeker-ḥand

1337 Yönelde **Nîle** ol ser-çeşme-i cân / Yüridi Selsebîle şanki Rıdvân

1341 Vücûdî 'aks-i **Nîli** eyledi zeyn / Kırân itdi şanasın gökde sa' deyn

1343 Ğubâr-ı râhı ol zât-ı cemîlün / Olurdu tûtiyâsı 'ayn-ı **Nîlün**

1344 Kinâra çekdi ol gonca-dehânı / Şafaḥ-reng oldu **Nîlün** âsumânı

1352 Çü **Nîl** ırmağı oldu cilvegâhı / İrişdi ḥüsni mehden tâ-be-mâhî

1353 İrince **Nîle** ol mihr-i leṭâfet / Şu'â'ından şuya düşdi ḥarâret

1354 Kime şalsa ḥarâret 'ışḥ tâbı / Dükenmez **Nîl** gibi ıztırâbı

1356 Kenâr-ı **Nîle** çıkıdı şâd u mesrûr / Gül-i ruḥsârı oldu jâleden dūr

2062 Dil-i pâki leṭâfet itdi taḥşîl / Diyâr-ı Mışra aḥdı nitekim **Nîl**

2157 Kaṭâr-ı üştür aḥdı seyl gibi / Sürindi Mışra geldi **Nîl** gibi

2209 Bu zîbâ meclisün ehl-i neşâṭı / Uzatdı **Nîl** gibi bir bisâṭı

2220 Bu ni' met anda bir seyl oldu aḥdı / Şeker şerbetleri **Nîl** oldu aḥdı

2461 Yalımı alçağ oldu **Nîl** gibi / Gözinün yaşı aḥdı seyl gibi

2588 İki gözden aḥıtdı ḥün-ı gülgün / Birisi **Nîl** oldu biri Ceyḥûn

2623 Görür bir gice ol dînün çerâğı / Kâpusında aḥar **Nîlün** ayağı

2676 Baña ğurbet eşer kıldı muḥarrer / Yaşum **Nîli** yeñilmez ṭurmaz artar

3082 Olurdu kirpügi yaş ile nemnâk / Kenâr-ı **Nilde** şan ḥâr u ḥaşâk

3876 Bulutlar yüz kârasın itse taḥşîl / Gözi yaşı olur her güşede **Nîl**

- 4395 Kenār-ı **Nīle** vardı hār u ḥas-vār / Yakın idi orada rāh-ı dildār
 4415 Şabā-veş geçse **Nīli** zāhir ü fāş / Kāmer-veş na‘li olmazdı anuñ yaş
 4551 Maḥabbet **Nīli** taşdı tā ser-ü-pā / Görindi mācerā-yı *isteve’l-mā*
 4597 Cihānı tutdı taşdı **Nīl**-i cārī / Nitekim ‘āşıkuñ ‘aynı bñarı
 4604 Zemīne yağmadı bārān-ı eflāk / Yübüsetden leb-i **Nīl** oldu şad çāk
 4907 İderler şevk ile tekbīr ü tehlīl / Gelürler Mışra toğru nitekim **Nīl**

Kaynaklarda büyüklüğü sebebiyle “bahr (deniz)” olarak da anılmıştır. Aşağıdaki tanıklarda Nil, bu şekilde tamlamalar oluşturmuştur. <TDVİA>

- 318 Gün olur her soḡaḡdan yār u aḡyār / Aḡarlar baḡr-i **Nīle** hār u ḥas-vār
 1333 Temāşā idelüm deryā-yı **Nīli** / Müşerref idelüm bu Selsebīli
 4895 Diyār-ı Mışra çün yaklaştı Ya‘kūb / Bihār-ı **Nīl** gibi taşdı Ya‘kūb

nīlūfer [1] beyaz, sarı, mavi çiçek açan bir cins su bitkisi. Su içerisinde yetişir ve güneşin doğuşuyla birlikte çiçek açar. Güneş battığında yine suya çekilir. <KT, FZ, KO, BURHÂN>
 Aşağıdaki beyitte bu çiçeğin suyun içinde yetişmesi ile âşıkların sürekli ağlamaları arasında ilişki kurulmuştur.

- 326 Ser-i ‘uşşāk **nīlūfer** mişālī / Ol āb içinde olmaz hiç hālī
ni‘me [] ne güzel, ne ālā. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
ni‘me’l-bedel [1] ne güzel bedel, karşılık.

- 3386 İde **ni‘me’l-bedel** zāt-ı şerīfin / Der-āḡüş eyleye yār-ı laṭīfin

ni‘met [6] Allah’ın ihsanı olan yiyecek ve içeceḡe dair şeyler ve özellikle ekmek. Terim olarak insanın sahip olduḡu ve kendisine dünya ve ahirette yararı dokunan maddi ve manevi varlıklar, imkânlar ve ihsanlar anlamında kullanılır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

- 2220 Bu **ni‘met** anda bir seyl oldu aḡdı / Şeker şerbetleri Nīl oldu aḡdı
 4612 Ġalāl ü **ni‘meti** kılmazdı mektūm / Kāpusına gelen gitmezdi maḡrūm
 4677 Sevindi ḡaylī Ya‘kūb oldu ḡandān / Bu zād u **ni‘mete** gösterdi şükrān
 4702 Bu eşnāda çekildi anda **ni‘met** / Simāt-ı **ni‘metine** üşdi keşret
 4709 On iki kardeş altı yirde ol ān / Yidiler dürlü **ni‘metler** firāvān
nīsā [2] kadınlar. <KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
 4051 Olur aḡmaḡlaruñ aḡvālī ma‘zūr / **Nisāsı** ‘ayn-ı ta‘rīsin ider kūr
 5038 Fiḡān itdi ricālī vü **nīsāsı** / Memāt-ı Yūsuf içün itdi yāsı

nisân [1] Rumi takvimin marttan itibaren ikinci şemsî ayı, ilkbahar aylarının ikincisi. Nisan baharın ikinci ayıdır. Ağaçlar çiçek açar, yapraklanır; kırlarda otlar, tarlalarda ekinler baş gösterir. Bu ayda yağmur çok yağarsa feyz ve bereket olur. Bütün tabiata hayat sirayet eder. Nisan ayı bulutu, cömertliği, yağmuru, bereketi temsil eder. <KT, ADŞS, AÇDŞS>

E2 Çemende gelle-i aḡnām-ı cān / Yürürdi gökde san kim ebr-i **nisân**

nişār [] saçma, serpmek, dağıtma; düğünde veya bir alayda saçılan akçe, saç. <KT, CŪDÎ, KO, OTAL, ÖTS>

nişār etmek [2] saçmak, serpmek, dağıtmak. <ÖTS, KUBBEALT>

4019 Ya bu miskīnūne lutfuñ **nişār it** / Ya kayd u bend-i ḡabsi ihtiyār it

4544 **Nişār itdi** yolına māl-ı Kārūn / Sevindi gönli şād oldu o maḡzūn

nisbet [1] münasebet, yakınlık, bağlılık, ilgi. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

396 Atası ‘İşe itmişdi maḡabbet / Maḡabbetden araya düşdi **nisbet**

nisvân [3] kadınlar. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3186 Didi idlâli қо ey naḡs-i **nisvân** / Ki **nisvân** oldu şeytânân-ı insân

4906 Tırur aḡlarla **nisvân-ı** gül-endām / Açılmış şanasın eşcār-ı bādām

nîş [1] aḡı, zehir. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

580 Olinca müstecābü’-d-da‘ ve dervîş / İder düşmanlarınūn nūşını **nîş**
nişân [38]

1. eser, alamet, iz, belirti. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

174 Şeb-i mi‘ rācī faḡr-i ‘āşıkāndur / ‘Uluvv-i rif atinden bir **nişāndur**

226 Görince rif atinden bu **nişānı** / Resūle yār-ı şānī oldu şānī

237 Cemālinden ‘ayān erlik **nişānı** / Yüzinden bellü serverlik **nişānı**

464 Delîl-i kūy-ı cānān terk-i cāndur / **Nişān-ı** rāh(-ı) Ka‘be üstüḡāndur

512 Sürerdi yüzine gözine anı / Alurdi bŷy-ı vaşlından **nişānı**

567 Orada yoḡladılar her miyānı / Kemerden bulmadılar bir **nişānı**

1050 **Nişānını** görince ‘ayn-ı Ya‘ḡkūb / Żarūrī olur eyler şabr-ı Eyyūb

1371 Ḥayāt Ābı idi gŷyā dehānı / Yoḡ idi Ḥıẓr-ı ḡaṡṡınuñ **nişānı**

1375 Lisānı cānib-i Ḥaḡ tercemānı / Dehānı cān-ı insānuñ **nişānı**

1530 Sevādı Leyletü’l-Ḥadrūñ **nişānı** / Hümā-yı rif atüñ zıll-ı ‘ayānı

1578 Düşinde gördiḡün yanında bulmaz / Şorup nām u **nişānı** bulmaḡ olmaz

2064 **Nişān** esbābı cümle ḡazır oldu / Cihān āvāze-i ‘urs ile ṡoldı

2075 Derildi niçe begler bu **nişāna** / Bilād-ı ḡarba oldılar revāne

2162 **Nişān-ı** miḡ-i sūmm-i esb-i cānān / Yirūñ yüzini pŷr-ḡāl itdi ol ān

- 2361 Nedendür sende sultânlık **nişanı** / Kûl itdüñ hulk ile halk-ı cihânı
 2849 Okıdı yazılan beyti hemânâ / Orada bir **nişanın** itdi peydâ
 2851 **Nişanumı** görüp eylerse efgân / Baña alup gelesin anı ol ân
 2855 **Nişan**-ı yârı gördi eyledi âh / Başından ‘aqlı gitdi düşdi nâgâh
 3889 Bu hâliyle temâşâ eyle anı / Yüzinden bellüdü ‘ışkum **nişanı**
 4068 Zeliḥâdan dil ü cân itdi nefret / ‘Azîz oldı **nişan**-ı seng-i la‘net
 4379 Sözinde yok **nişan**-ı ‘aql u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i hayret
 4722 Aradılar orayı tâ ser-ü-pâ / **Nişan**-ı şâ‘ olmadı hüveydâ
 5023 Umardı hâdimü’l-lezzâtı cânı / Belürdi kendüde rıḥlet **nişanı**

nişan-ı pâ [1] ayak izi. <KANAR>

- 4422 **Nişan-ı pây**-ı esbi gibi güyâ / Dikerdi gözlerin yola Zeliḥâ
 2. ok, kurşun veya gülle ile vurulması istenen nokta, hedef. <KT, KO, OTAL>

- 12 Kaçan kim kâdir olam bu kemâna / İrişür tîr-i maḥşûdum **nişâna**
 72 Şihâbuñ tîri vü çarḥuñ kemânı / Olupdur vaḥdet-i zâtı **nişanı**
 994 Arardı ol kemân-ebrü **nişanın** / Şorardı illere cân-ı cihânın
 1110 Aradı ol kemân-ebrüyı vâfir / **Nişanın** bulmadı kat ḳaldı âḥir
 1550 Celâl ile ṭurur ḳaşı kemânı / Görinür anda istiḡnâ **nişanı**
 1654 Maḥabbet oḳınuñ olmaz **nişanı** / Ṭoḳınur zaḥmı görünmez kemânı
 2078 **Nişanı** ḳondı ol ḳaşı kemânuñ / Yoḡ idi ḥadd ü ḥaşrı armaḡânuñ
 4130 Melâmet tîrinüñ oldı **nişanı** / Yaşılmış yaya döndi ebruvânı
 4426 Bu keşretde yok ol ḳaşı kemânım / Benüm zîrâ ki deprenmez **nişanım**

3. tuḡra. <KT, KO, OTAL, OTDTS>

- 445 Var idi anda âyât-ı nübüvvet / **Nişan**-ı salṭanat âşâr-ı devlet

nişan ḳomaḳ [2] mühürlemek, mühür vurmak, nişanlamak, tuḡra çekmek, kaydetmek. <17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2840 Bu taşvîrûñ gelirse yâr-ı cânı / **Ḳosun** gördüḡi gibi bir **nişanı**

nişan vermek [2]

1. rivayet etmek, hikâye etmek, nakletmek, dem vurmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 901 **Virüp** rûz-ı ḳıyâmetden **nişanı** / Döküldi encüm-i eşk-i revânı

2. benzemek, uymak, müşabih olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2210 Ḳodılar anda tâze ıssı nânı / **Virürdi** mihr ile mehden **nişanı**

nişâne [16]

1. eser, alamet, emare. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 186 Sevâdî zıll-ı rahmetden **nişâne** / Mişâl-i zülf-i didâr-ı yegâne
 502 Gezerdi gün gibi hâne-be-hâne / Anasından şorardı bir **nişâne**
 628 Benüm seyrümdeki remz ü **nişâne** / Yaşum seyyâresin kıldı revâne
 654 Belürse şavt-ı bülbülden **nişâne** / Açar şular aña eyler terâne
 1839 Kõmadı câmesinden bir **nişâne** / O gül yaprakların atdı yabana
 1976 Eyitdi aña ey Hızr-ı zemâna / Mekânũndan baña vir bir **nişâne**
 3860 Görindi mu‘ cizâtından **nişâne** / Hıttâb itdi ‘Azîz-i bî-amâna
 4297 Didi ol server-i devr-i zemâne / Yedi gâv oldı yıllardan **nişâne**
 4400 Belürse her kaçan yelden **nişâne** / O neyden hâne başlardı figâna

2. hedef, hedefe koyulan cisim. <KANARI>

- 642 İdüp tîr-i fesâdına **nişâne** / Elif kâmetleri döndi kemâna
 2301 Anuñcün kâmetüm döndi kemâna / Ki tîr-i ‘ışkına oldum **nişâne**
 3381 İderse dañi tîrine **nişâne** / Tevâzu‘ eyleñ ol kaşı kemâna
 3673 Melâmet okına olma **nişâne** / İrişme az tama‘ dan çok ziyâna
 4346 Olinca beddu‘ â tîri revâne / Külâh-ı ‘izzeti eyler **nişâne**
 4940 Elif kâddini döndürdi kemâna / Belürdi ölüm okından **nişâne**
 5007 Ağaç yaprakları tîr-i hazâna / Olurdu tablalar gibi **nişâne**
niteki [2] nitekim, gibi, benzeri, nasıl ki. <YTS, ÖTS>

- 1029 Açar şu gibi eyleñ yoluñuz pāk / Ayağına düşüñüz **niteki** hāk
 5151 Eyü söz eskimez **niteki** altun / Olur yevmen-fē yevmā kâdri efzün

nitekim [60] nasıl ki, gerçekten, hakikaten, gibi, benzeri. <KT, TS, ÖTS, KANARI>

- 160 Akıtdı çeşmeler barmağlarından / **Nitekim** şa‘ şa‘ ayla şems-i rüşen
 249 Cihân mülkin açar gün gibi her gâh / Seferden hâlî olmaz **nitekim** mäh
 272 ‘İzârı müyü olmuş aq u berrâk / **Nitekim** şa‘ şa‘ ayla mihr-i âfâk
 282 Cuvân iken olup ‘ışk ile mu‘ tād / Yelerdüm bu havâda **nitekim** bād
 327 Kara kullarla yürür mäh-rûlar / Şeb ile **nitekim** rûz-ı münevver
 433 ‘Ayân oldı hemân hürşid-i rahşân / Karañudan **nitekim** Āb-ı Hayvân
 725 Sözüñ toğrusı birdür **nitekim** tîr / Seni yabana atdı kavs-i taqdîr
 752 Alup gitdiler anı çâr u nâçâr / **Nitekim** âfitâbı çarh-ı gaddâr
 1003 Segirdüp geldi biri **nitekim** peyk / Eyitdi yâ Nebiyya ‘llâh lebbeyk
 1041 Olup Ya‘ kûbdan râzî vü hõşnûd / Tağa tağıldı anlar **nitekim** dūd
 1054 Kõpürdi **nitekim** emvâc-ı deryâ / Tır geldi yerinden itdi gavgâ
 1055 Kõardı hıddetinden **nitekim** miğ / Şıyırdı berķ-ı hâtif gibi bir tîğ
 1204 Bu zulmetden **nitekim** Āb-ı Hayvân / Çıkardı Yūsufi ol Hızr-ı devrân

- 1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl itdi o kabre **nitekim** nûr
- 1280 Öñine sürdi hışm ile o bîdâd / Kızıl gül yaprağını **nitekim** bād
- 1296 Kaṭâr ile **nitekim** ebr-i bârân / Develer tağlara tağıldı el-ân
- 1383 Görinür nûr-ı zâtı pîrehenden / **Nitekim** câmeden hırşîd-i rûşen
- 1404 Tolaşurlardı dilberler maḳâmın / Melekler **nitekim** Ka‘be ḥarâmın
- 1412 Tıururdu muntazır derd ehli kâṭ kâṭ / Tecellâya **nitekim** ehl-i cennet
- 1502 Dizilmiş tâcına vâfir cevâhir / Nücûm ile **nitekim** çarḥ-ı dâyr
- 2037 Şihâb-ı âsumân gibi münevver / Müferriḥ **nitekim** engüş-i dilber
- 2057 Degül bâb-ı cemâli ḥalka meftûḥ / Nihân-ender-nihândur **nitekim** rûḥ
- 2062 Dil-i pâki leṭâfet itdi taḥşîl / Diyâr-ı Mısra aḳdı **nitekim** Nîl
- 2094 Al atlar **nitekim** çarḥ-ı şafâḳ-reng / Qarâr itmez ider reftâra âheng
- 2102 Deve üstinde kızlar şanki gülzâr / Yanında sârbânlar **nitekim** ḥâr
- 2174 Zer-efşân oldı aña bende vü şâḥ / Nücûm içinde ḳaldı **nitekim** mâḥ
- 2411 Zelîḥâ güşına girdi bu evşâf / Şikâf itdi yaḳasın **nitekim** kâf
- 2540 Yüzi farḳ olmaz idi aḳ şaḳaldan / Şu‘â‘ ile **nitekim** şem‘-i rûşen
- 2640 Atından indi yire **nitekim** nûr / Melâli var degül ammâ ki mesrûr
- 2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol ân / Niyâmından **nitekim** tîḡ-i bürrân
- 2763 Eşer ḳılmaz aña iḡvâ-yı nâdân / Bulanmaz **nitekim** deryâ-yı ‘ummân
- 2965 Diyârında vücûd-ı cümle mevcûd / Fiḡân eyler elinden **nitekim** ‘ûd
- 3077 Sücûda vardı ol dem **nitekim** Tûr / Hemân tırtıḡı yirde ḳaldı ol nûr
- 3083 Ğam-ı dildârı ile **nitekim** ḥâḳ / Yaşı ırmaḡı itdi sînesin çâḳ
- 3322 **Nitekim** ‘âşîḳ-ı Mecnûn u şeydâ / Şabâ gülşende eglenmezdi kaṭ‘â
- 3600 Kemer-bendi tolanmış ol miyânı / Aḳar şu **nitekim** serv-i revânı
- 3604 Şehâb içre **nitekim** berḳ-ı âfâḳ / Temâşâ idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşâḳ
- 3646 Günâḥ iden ḳişiler rûz-ı mev‘ûd / Yüzi ḳara ḳopısar **nitekim** dûd
- 3678 **Nitekim** bâb-ı luṭf-ı Mâḥ-ı Ken‘ân / Muḳaffel itdi ḳapusını ol ân
- 3769 Yapışdı ḳaldı ol hırşîde nâḡâḥ / Sipihrüñ dâmenine **nitekim** mâḥ
- 3817 Ḳucaḡından çekildi çüst ü çâlâḳ / Ufuḳdan **nitekim** hırşîd-i eflâḳ
- 4036 Baña ḥayf itdi ḡâyetde bu ferzend / Düşürdi il diline **nitekim** ḳand
- 4155 Yil öñince **nitekim** gerd-i miḡnet / Yürürdi atı öñünce o sâ‘at
- 4276 Yayıldı Yûsufuñ mihr-i kemâli / **Nitekim** pertev-i nûr-ı cemâli
- 4301 Cev ü gendüm **nitekim** ‘ömr-i âdem / Cihân içre ola günden güne kem
- 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki **nitekim** nây / Fiḡân u nâle oldı tâ ser ü pây
- 4468 Tıurı geldi Zelîḥâ **nitekim** âb / Sürindi vardı râḥ-ı şâḥa yab yab

- 4514 **Nitekim** serv-i bostân-ı leâfâfet / İrişsün kâmetüme istikâmet
 4527 Bahâr ile **nitekim** şaĥn-ı gülzâr / Ĥaĥuĥ emri ile gene oldu tekrâr
 4579 Kemerler **nitekim** ehl-i ‘ibâdet / Rükû‘a varmış eyler Ĥaĥĥa tâ‘at
 4588 İderdi bu kıbâb içinde tevĥîd / Feleklerde **nitekim** cirm-i ĥurşîd
 4597 Cihânı tıtdı taşdı Nîl-i cârî / **Nitekim** ‘âşıkun ‘aynı bînarı
 4609 Ėalâle kâdir olan bende vü şâh / Yalñuz yirdi nânın **nitekim** mâh
 4765 Şitâ ile **nitekim** şaĥn-ı gülşen / Bozuldı beñzi bu bârid ĥaberdan
 4806 Tıutup sözini Ya‘ķubuĥ bu evlâd / Yola düşdi şeherden **nitekim** bād
 4905 Yoluĥ eĥrâfî insân ile memlû / Develer aĥdı geldi **nitekim** cû
 4907 İderler şevĥ ile tekbîr ü tehlîl / Gelürler Mısra toğru **nitekim** Nîl
 5012 Düşerdi yüzünñ üstine enhâr / **Nitekim** eşk-i çeşm-i ‘âşık-ı yâr
 5053 Tıolındı gözden ol ĥurşîd-i gerdün / Zemîn altında ĥaldı **nitekim** nûn
 5125 Depem ağarmış idi **nitekim** kûh / Felek yağdurmış idi berf-i endûh
niyâm [4] kın, kılıĥ kını, kılıĥ, hanĥer, bıĥak gibi silahların kabı. <KT, KO, LN, CÛDÎ,

BURĤÂN>

- 1320 **Niyâma** çekdi tîğ-i berķı eflâk / Ėamu Ėamnâklar oldu feraĥnâk
 1347 Yed-i ĥudretde şanki tîğ-i bürrân / **Niyâm**-ı câmesinden oldu ‘uryân
 2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol ân / **Niyâmından** nitekim tîğ-i bürrân
 3495 **Niyâm**-ı arza girdi tîğ-i ĥurşîd / Yire ĥaldı defini gökde Nâĥîd
niyâz [49] yalvarma, rica, istirahat [*mec.*] bazı tarikatlarda küĥüğün büyüğe karşı olan

selam, saygı ve duası. <KT, KO, CÛDÎ, OTDTS, OTAL, ÖTS>

- 539 **Niyâzı** Ka‘besini ide nezdîk / Gele ol nûr-ı ‘aynı gide târîk
 1035 **Niyâza** başladı ĥurduĥ alayı / İzâle itmege bu iftirâyı
 1135 **Niyâz** içinde iken ĥayret aldı / Ĥudâdan Ĥazret-i Cibrîl geldi
 1318 Niyâz ehlinün oldu ĥâresâzı / Güşâde eyledi dest-i **niyâzı**
 1860 Bu zencîr oldu tesbîĥ-i **niyâzı** / Ĥaĥîķî eyledi ‘ışķ-ı mecâzı
 1950 Tıapuĥdur ĥâresüzler ĥâresâzı / İşidürsin münâcât u **niyâzı**
 1974 Girü keşf eyledi rûy-ı **niyâzı** / Girü deprendi derd-i ‘ışķ-sâzı
 2355 Eyâ Tır-ı **niyâzuĥ** nûr-ı zâtı / Uyarduĥ ‘ışķuĥ ile kâyinâtı
 2378 Ĥaĥîķî oldu bu ‘ışķ-ı mecâzî / Ĥudâdan Ėayrıdan gitdi **niyâzı**
 2518 **Niyâzımı** iderdi aña tenhâ / Sükût eylerdi ĥalk içinde ammâ
 3004 Zeliĥâ Yûsufa uydı ulaşdı / **Niyâzı** zülfi gibi başdan aşdı
 3074 Mişâl-i ĥeng ü nây-ı bezm-i dildâr / Ėomaz dilden **niyâzı** ‘âşık-ı zâr

- 3184 **Niyāzımı** bu resme kıldı taķrır / Ne aşşı kılmadı tedbiri te'şir
 3296 Çoğaldı iltiyām ile **niyāzı** / Ziyāde lāzım oldu ihtirāzı
 3395 Ağız bir itdiler nāz u **niyāza** / Zārūrī başladılar keşf-i rāza
 3511 **Niyāzum** nāzımı itdi ziyāde / Degüldür gonca-veş gönlüm güşāde
 3735 Dükenmez 'āşıkuñ sūz u güdāzı / Bu resme itdiler nāz u **niyāzı**
 3754 Zeliḥā ile olan ihtilāṭı / **Niyāz** u 'ālem ü zevk u neşāṭı
 3776 Muşavver 'āşıkuñ rüy-ı **niyāzı** / Gözi yaşı ile sūz u güdāzı
 3795 Teraḥḥum eyle serv-i ser-firāzum / İrişdi ḥadd ü pāyāna **niyāzum**
 3838 Zeliḥā şandı kim keşf itdi rāzı / Bu derd-i 'ışkı bu nāz u **niyāzı**
 4192 Gül-i zanbağ gibi dest-i **niyāzın** / Güşāde eylemiş kılmış namāzın
 4472 Hicāb oldu Zeliḥāya bu keşret / **Niyāza** olmadı bir kâbiliyyet
 4819 **Niyāzın** bunların güş itdi Yūsuf / Zārūrī ağladı cūş itdi Yūsuf

2. dua. <KT, KANAR/>

- 2000 Elin açmış iki zülfi **niyāza** / İki şaf kirpügi tırmış namāza
 4484 Elin kıldırdı ya' nı kim **niyāza** / Hudā-yı çāre-baḥş u çāresāza
 4537 Qabūl oldu Zeliḥānuñ **niyāzı** / Bilindi saña 'arz itdüğü rāzı
 4998 Bilürsin her ġarībūñ gizlü rāzın / İşidürsin mededsüzler **niyāzın**

niyāz ehli [1] tasavvufta, şer hükümlere ve tarikat edebine daima riayet edenlerine denir.

<TDGDA, TTS>

- 1318 **Niyāz ehlinüñ** oldu çāresāzı / Güşāde eyledi dest-i niyāzı

Aşağıdaki tanıkta da “niyaz ehli” tamlaması Farsça tamlama şeklinde oluşturulmuştur.

- 1637 Kıyās ile sezerler gizlü rāzı / Tıyarlar kışsa-i ehl-i **niyāzı**

niyāz etmek/eylemek/kılmaḳ [17] yalvarmak, ricada bulunmak. <ÖTS, KUBBEALT/>

- 588 Elini kıldurup **itdi niyāzı** / Didi ey çāresüzler çāresāzı
 647 Varup Ya' kūba **itdiler niyāzı** / Didiler ey nebīler ser-firāzı
 1158 Tażarru' eyledi **kıldı niyāzı** / Eyitdi ey melekler ser-firāzı
 1600 Göñülde yāra **eylerdi niyāzı** / Deḥānı gibi şaḳlardı bu rāzı
 1777 Ḥazīn āvāz ile **kıldı niyāzı** / Didi ey ḥasta göñlüm çāresāzı
 1948 Teveccüh itdi dīnince namāza / **Niyāz itdi** Hudā-yı bī-niyāza
 1965 Namāz üstinde **eylerken niyāzı** / Uyudı kıldı çeşmi şāḥbāzı
 2248 'Azīze eyler idi 'izz ü nāzı / Göñülde yāra eylerdi **niyāzı**
 2552 Tevāzu' la yire sürdi yüzini / **Niyāz itdi** göke dikdi gözini
 2913 Tıtuşdı yandı nār-ı ıztırāba / **Niyāz itdi** yüzün sürdi tūrāba

- 2946 İderken perde ardından **niyāzı** / Żarūrī āşikāre ide rāzı
 2952 **Niyāz itdükce** yār artursa nāzı / Murād idinme kayd-ı ihtirāzı
 3066 Zeliḥā bir każā ile yañılsa / **Niyāz itse** şeker gibi ezilse
 3146 **Niyāz itdükce** ben dervīş ü muḥtāc / Olur baḥr-i celāli cümle mevvāc
 4458 Saña bunca zamān itdüm **niyāzı** / Ele gelmez murādum şāhbāzı
 4465 Bu resme kıldı aşnāma **niyāzı** / Velī olmadı hergiz çāresāzı
 4469 Bu olmuş idi maḥşūdı merāmı / **Niyāz ide** göre ḥayrū'l-enāmı

niyāz ile [1] yalvarmak ile. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2497 Baḥup ol şāhid-i maḥşūda gāhī / **Niyāz ile** dir idi yā İlāhī

niyāza durmak [1] sağ elini sol omuzuna, sol elini sağ omuzuna koyup biraz eğilerek selam vermek. <OTDTS>

- 4927 Ma'ıyyetle varurlardı namāza / Ḥaḳīḳatle **tururlardı niyāza**
niyyet [4] niyet, meram, kurma, maksat. <KT, KO, CÜDİ, OTAL>

- 2307 O kim ḥayr eylemişdür **niyyetini** / Ziyāde itdi nūrāniyyetini
 3198 Bülend itsün sipihr-i himmetini / Çıḳarsun dilden alçaḳ **niyyetini**
 4238 Kişi kim ḥālīş ide **niyyetini** / Tıyar şabr acısınıñ lezzetini

niyyet etmek [1] kastetmek, niyetlenmek, dilemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 2637 Arayup bulmağa **itmişdi niyyet** / Cenāb-ı Ḥaḳdan olmadı icāzet

nizā' [4] çekişme, kavga, husumet etme, mücadele, ihtilaf. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KT, KO, LN, OTAL>

- 425 Ḥuşūşā sen ḳoparduñsa **nizā'ı** / Güşāde eyle 'ayn-ı inḳıṭā'ı
 1231 Gelün şimden girü ḳoyuñ **nizā'ı** / Sizüñle idelüm āḫır vedā'ı
 1850 Bu zer zencīre yoğ idi **nizā'ı** / Cemāli şemsinüñ oldı şu'ā'ı
 3715 Benümle eyleme vuşlat **nizā'ın** / Ayağa urma ḥüsnümüñ metā'ın

nizām [2]

1. zamanın ihtiyaçlarına göre konulan kanunlar, esaslar, kaide. <KT, LN, CÜDİ, OTAL>

- 153 İrişdi şems-i 'adlinüñ **nizāmı** / Zālām-ı şirkden pāk itdi Şāmı

2. bir işe tertip ve düzen veren kimse, vezir. <KT>

- 2051 Saña lāyık olan ikrām-ı tāmı / Baña itmişsin ey mülküñ **nizāmı**
noḳşān [31] eksiklik, azlık, eksik, kusur. <KT, KO, LN, CÜDİ>
 234 Yüzi şuyına ol Faḥr-i Cihānuñ / Yüzine urma **noḳşānını** anuñ
 591 Bizüm tedbirümüz taḳşīr ü **noḳşān** / Olursa senden olur derde dermān
 788 Eger **noḳşānumuz** olursa menḳül / Olalum cümle istiḡfāra meşḡül

- 879 İdüp her biri **noķşānını** ma' lūm / Biri biri yanında oldu mezmūm
- 1143 Bilüp **noķşānını** ol māh-ı eflāk / Ɛodi yüz yirde koydı başına ħāk
- 1144 Belādan dūr ola ol ' ayn-ı ' ārif / Ki ide kendü **noķşānına** vākıf
- 1643 Uyumaz gice ile seyr ider māh / Ɛılur eşĥāşı **noķşānından** āgāh
- 2004 Ɛadīmī ŧavr u ' unvānı *ke-mā-kān* / Görinmez māh-ı ruĥsārında **noķşān**
- 2042 Eger **noķşānumuz** olursa mestūr / Bizi dāmād idinsün şāh-ı manşūr
- 2477 Didi olmuş ise ĥıdmetde **noķşān** / Ĥalāl eyle eyā sultān-ı ĥūbān
- 2578 Ɛuvāsına irişdi za' f-ı hicrān / Yetişdi cevher-i ' aqlına **noķşān**
- 2894 Gözedür anı ' ayn-ı ' işmetu'llāh / Olur **noķşān** u ' işyānından āgāh
- 2960 İder esrār-ı ' ışkı ĥalkı ĥayrān / Virūr bedr-i tamāmı ' aqla **noķşān**
- 3057 Olan bir māh-ı ' ālī-ķadre ķādir / Degüldür kendü **noķşānına** nāzır
- 3109 Günāha girme şekvā itme her gāh / Senüñ yolunda **noķşān** itmez ol māh
- 3171 Żārūrī fāş olur bu rāz-ı pinhān / İrişür ' izzetüñ ' irzına **noķşān**
- 3199 Ferāġat itsün ol işden ki her ān / Ola dīnine dūnyāsına **noķşān**
- 3210 Gelince ādemüñ ' irzına **noķşān** / Olur eller temāşāsında ĥayrān
- 3238 Dürüg-ı bī-fürügı eyler iz' ān / İle aldanmaz olmaz ehl-i **noķşān**
- 3411 Şehā deryā-yı ĥüsnüñe ne **noķşān** / Olursa teşneye bir ĥatra iĥsān
- 3541 Meger **noķşān**-ı ' işķum oldu mānī' / Ki toġmaz üstüme ĥürşid-i ŧālī'
- 3636 Kemāl-i baĥr-i ĥüsnüñe ne **noķşān** / Olursa teşneye bir ĥatra iĥsān
- 3840 İdüp **noķşān**-ı ' aqlın ' āleme fāş / Didi bu bende-i güstāĥ u evbāş
- 3868 Olınca ' adlı mīzānı hüveydā / O māhuñ olmadı **noķşānı** peydā
- 3893 Yemīn idüp didiler Māh-ı Ken' ān / Senüñ bābuñda itmez ĥiĥ **noķşān**
- 4008 Olup **noķşān** ile meh gibi meşhūr / İdersin kendüñi mezmūm u maķhūr
- 4088 Maĥabbet ehli beñzer ol hilāle / İrer **noķşān** ile āĥir kemāle
- 4742 Didiler ey zāĥir-i derdmendān / Bizüm **noķşānumuz** bī-ĥadd ü pāyān
- 5097 Kemāl-i devlet ile olma ĥandān / İrer bedr-i tamām-ı ' aqla **noķşān**
- 5149 Bahāne bulmaz aña ehl-i ' irfān / Meger ola ĥaridārına **noķşān**

noķşānına kalmamak [1] kusura kalmamak, hoşā gitmeyen bir davranışı ya da sözü hoş görmek, hoşgörü ile karşılamak. <BDS>

- 1939 Ölümlü ĥastanuñ āhını alma / Ne deñlü ise **noķşānına kılma**

noķta [7]

1. bazı harflerin altında veya üstünde bulunan benek, (.) işareti. <KT, KO, CŪDĪ, AĈDŞS, ADŞS>

- 88 Fezâ-yı kibriyâsında bu ‘âlem / Olur mikdârda bir **noktadan** kem
 106 O kâfuñ **noktaldur** iki ‘aynı / Görürler anda râz-ı ‘âlemeyni
 3456 Mekesler eyleyüp mekrûh u menfûr / Bütûñ üstine zâyid **noktalar** kor
 5164 Döner her medd-i memdûd ebr-i âha / Konulmuş **noktalar** hâl-i siyâha

Aşağıdaki tanıkta geçen “şek noktası” ifadesiyle “nokta-i şekk”ten bahsedilmiştir. Nokta-i şekk “şüphe işareti, şüpheli nokta” demektir. Eski yazma eserlerin, divanların doğrusunda şüphe edilen metinlerin üzerlerinde veya kenarlarında soruyu veya şüpheyi göstermek için (√) işareti görülür. Bu işaret, bugün kullandığımız (?, !) işaretlerine muadildir. Buna “nokta-i şekk” denir. <ADŞS, AÇDŞS>

- 47 Baña hâkçe’l-yaķınünde turağ it / Gider şek **noktasın** cāndan ırağ it

nokta-i nūn [1] “nun”un noktası. <BMS>

- 2357 Kaşuñ üstinde var bir hâl-i meftûn / Cebîñünde olupdur **nokta-i nūn**

2. göze araz olan leke. <KT>

- 210 Şu deñlü gitdi bālāya ferañnāk / Gözinden ğāyib oldı **nokta-i hāk**
nöker [1] maiyet memuru, hizmetçi. <YTS, ÖTS, KANARI>

- 2536 Hezārān kûl ile yüz biñ **nökerle** / Muraşsa‘ tâc ile zerrîn kemerle

Nūh [2] büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tufan ile helak edilen peygamber. Hz. İdris göğe çekildikten sonra Âdem oğulları doğru yoldan ayrıldılar ve putlara tapmaya başladılar. Hz. Nuh, kavmini putperestlikten uzaklaştırıp tevhid inancına döndürmek için gönderilmiştir. Oğulları “Sam, Ham, Yafes” ile hanımları ve diğer pek az kimse iman edip diğerleri ona uymamıştır. Hatta kendisinin “Yam” isminde bir oğlu imana gelmemiştir. Allah tarafından kendisine gönderilen vahiyle bir gemi yapmış ve müminler ile her çeşit hayvandan birer çift almıştır. Daha sonra Tufan kopmuş ve yeryüzü sular altında kalmıştır. Ondan sonra insanlar Hz. Nuh’un üç oğlundan türemiştir. <KA, TDVİA, ADŞS>

- 230 Bi-ħaķķ-ı rif‘at-i İdrīs ü ‘İsā / Bi-ħaķķ-ı mâcerā-yı **Nūh** u Mūsā

- 797 Dönersiz cümleñüz ferzend-i **Nūha** / Amān virmek sefâhatdur bu rûha

nuhâs [1] bakır, bakır para. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KÂMŪS>

- 163 Miħakk oldı elinde söyledi taş / **Nuhâsın** ehl-i küfrün eyledi fâş

nuhûset [1] uğursuzluk. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 1052 O meh-pâre olinca pâre pâre / **Nuhûsetden** şeref bulur sitâre

nuķūd [1] nakitler, akçeler, paralar, “naķd”ın çoğulu. <KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 4618 **Nuķūdı** ķalmadı anuñ ki hergiz / ‘Ayâlin şatdı âķir ķaldı ‘âciz

nukûş [1] resimler, nakışlar, “nakış”ın çoğulu. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

4981 Oyalanma **nukûş**-ı ‘âlem ile / Geçürme gününü derd ü gam ile

nu‘mân [1] dem, kan. Kelime tevriyeli olarak kullanılmaktadır. Kırmızı renginden dolayı gelincik çiçeğine bu isim verilmiştir. Münzir oğlu Numan bir gezinti esnasında birçok gelincik çiçeği görmüş; manzara hoşuna gitmiş, korunmasını emretmiş ve koparılmasını yasaklamış. Bu yüzden kendisine nispetle bu isim verilmiştir. <KÂMÛS, AÇDŞS, KO, OTAL>

2161 Deve izinde resm-i pâ-yı ester / Çanağda lâle-i **nu‘mâna** beñzer

nûn [7] Osmanlı alfabesinin yirmi sekizinci (ن) harfinin adı. Şekli çanağı andırır. Divan şiirinde kaş, “nûn”a benzetilir. <KT, TDEK, OTAL, ADŞS, HARF SİMGECİLİĞİ> Tanıklarda kaş ile nûn harfi arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur.

100 Elifdür kıdd-i Âdemden nümüne / Müşâbih kaşı **nûn**-ı ser-nigûna

1481 Boyı şimşâd-ı cennetden nümüne / Müşâbih kaşları **nûn**-ı nigûna

1832 Yüzinde zülfi cîmi kaşı **nûnı** / Hüveydâ eyledi nakş-ı cününü

2357 Kaşuñ üstinde var bir hâl-i meftûn / Cebîñüñde olupdur nokta-i **nûn**

3946 Kemân-ı bî-amân ol kaşı **nûnı** / Sinân-ı cân-sitân müjgân-ı hûnî

5053 Toldı gözden ol hûşîd-i gerdûn / Zemîn altında kaldı nitekim **nûn**

5168 Suñur-ı nazmı güyâ resm-i şemşîr / Elif **nûnuñ** mişâli kıavs ile tîr

nûr [104] aydınlık, ı ışık, ziya, parıltı, parlaklık. Nur dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki türlü telakki edilmiştir. Dünyevî nur Allah’ın lütfu ile maddi varlıklarda beliren nurdur. Uhrevî nur ise Kur’an-ı Kerîm’de anlatılan nurdur. Nurun zıddı zulmettir. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS>

18 Zuhûr itsun gönülde **nûr** u îmân / Şeref bulsun bu Yûsufla bu zindân

65 Temâşâ eyleseñ evvel nazarda / Olur hûşîde kendü **nûrı** perde

136 Anuñ lutfı esîri bende vü şâh / Anuñ muhtâc-ı **nûrı** mihr ile mâh

137 Livâ’ü’l-hamdidür şem‘ -i hidâyet / Olupdur bayrağı **nûr**-ı şefâ‘at

147 Ol açdı Ka‘betu’llâhuñ niķâbın / Götürdi **nûr** ile zulmet hicâbın

148 Ziyâ-yı şems-i **nûrından** müretteb / Söyüñdi gitdi nâr-ı Bû-Leheb hep

161 İrişen **nûr**-ı zât-ı Kibriyâya / Döner âyîne-i ‘âlem-nümâya

170 Degül ol zıll-ı Hâkdan sâyesi dūr / Ki oldı sâyesinde sâyesi **nûr**

203 Felek **nûrından** anuñ oldı pür-şevķ / Melekler döne döne eyledi zevķ

259 Anuñ aķ sancağı şems-i duķâdur / Ki yirden göke dek **nûr** u ziyâdur

270 Yüzi **nûr** u maķâsin **nûr**-ı meşhûr / Zihî ‘izzet zihî **nûrun** ‘alâ-nûr

- 275 Şanur ebrûsını ehl-i başîret / Nihâl-i **nûr**ı egmiş bād-ı rahmet
- 324 Güzeller **nûrdan** bir tağa beñzer / İki kollar iki ırmağa beñzer
- 368 Nübüvvet **nûrnuñ** fazl u kemâli / Hâlîlu'llâha itdi intikâli
- 496 Yaturken anası medfûn u mestûr / Uyur şanurdı ol ser-çeşme-i **nûr**
- 576 Ağarmış pîre cevri itme taḥmîl / İdûpdür zûlmetini **nûra** tebdîl
- 667 Didi cânumdur ol ser-çeşme-i **nûr** / Viremem benden ayrılmağa destûr
- 834 Cemâl ıssı olup âyîne-kirdâr / Görine Tûr-ı dilde **nûr**-ı dîdâr
- 982 Gözümuñ **nûr**ı göñlümuñ sürûr / Uçupdur ṭâyir-i cânuñ ḥuzûr
- 1208 Yüzi **nûrıyla** gözi göñli ṭoldı / Bütün dünyâya gûyâ mâlik oldı
- 1316 Kerîmuñ **nûr**-ı da' vât-ı cemîli / Olur her zûlmetüñ rûşen delîli
- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol **nûr** / Gel ey 'âşık tecellî yirüdü Tûr
- 1370 Cemâlî meş' alinde berķ urur **nûr** / Kâmer ruḥsârı daḥi hâleden dūr
- 1381 Teni cismîni olmış câme-i **nûr** / Zihî ḥüsn ü zihî **nûr**ün 'alâ-nûr
- 1383 Görinür **nûr**-ı zâtı pîrehenden / Nitekim câmeden ḥurşîd-i rûşen
- 1388 İlâhî bu ne ḥikmetdür ne ḥikmet / Yüzi **nûrıyla** maḥv olmaz bu zûlmet
- 1416 Yüzünüñ **nûr**ı idi berķ-ı âfâķ / Temâşâ idemezdi 'ayn-ı 'uşşâķ
- 1478 Vücûd-ı pâki cândan âferîde / Serâser **nûr** idi mânend-i dîde
- 1483 Görüp **nûr**-ı cebînin zülfi fi'l-hâl / Sücûda varmış itmiş ḳaddini dâl
- 1500 Gümüñden servdür yâ şem'-i kâfûr / Görinen tâc-ı zeri bir şu'le-i **nûr**
- 1548 Görinse gün gibi ḥandân u mesrûr / Baḳanuñ 'ayn-ı 'aḳlından gider **nûr**
- 1626 Olur her tende **nûr**-ı 'ışķ maḥsûs / Ḥicâb olmaz ziyâ-yı şem'e fânûs
- 1784 Celâlün tîḡi dest-i merḥabâdur / Cemâlün **nûr**ı mihr-i cân-fezâdur
- 1816 Ḥayâlûmî çıkarma ḥâtıruñdan / Görinsün **nûr**-ı 'ışķum zâhiründen
- 2255 Olur nâr-ı maḥabbet 'âşıkā **nûr** / Yüri Tûr-ı vücûdî âteşe ur
- 2259 Yanalum nâr-ı 'ışķā **nûr** olalum / Ğam-ı dildâr ile mesrûr olalum
- 2311 Gözüñ âyîne-i **nûr** ile ṭolsun / Sülükün 'âlem-i envâra olsun
- 2312 İdüp **nûr**-ı çerâḡ-ı 'ışķı taḥşîl / İdegör zûlmetüñi **nûra** tebdîl
- 2317 Naẓîr olmaz o ḳadd-i müntehâya / Sütûn-ı **nûr** idi çıķmış semâya
- 2326 Tecellî eyledi **nûr**-ı maḥabbet / Vücûd âyînesine virdi şûret
- 2355 Eyâ Tûr-ı niyâzuñ **nûr**-ı zâtı / Uyarduñ 'ışķuñ ile kāyinâtı
- 2363 Cemâlünde ne var ey **nûr**-ı Sübhân / Baḳacaḡı gelür baḳduḡca insân
- 2364 Cemâlün **nûr**-ı zât-ı Zü'lcelâlî / Ne gülşen âlisin ey gül nihâlî
- 2367 Ḥudâ 'arz eyleyüb **nûr**-ı kemâlin / Uyarur cümleñün şem'-i cemâlin
- 2372 Kâmer bir şu'le **nûr**-ı ḳudretinden / Güneş bir zerre şems-i ḥikmetinden

- 2375 o fer' i ' aqla ba ey n r-ı d de / Bu **n r** ol **n rdandur**  fer de
- 2422 Belümden olmadı m lumdan olsun / Sar yu  **n r**-ı d d r ile  olsun
- 2451 Görünmez y r mu' t d-ı vi  le / V c d   ar olur **n r**-ı cem le
- 2640 Atından indi yire nitekim **n r** / Mel li var degül amm  ki mesr r
- 2884 Göründi geldi  sm '  le  eyt n / Didi *  fil me-b  * ey **n r**-ı s bh n
- 3065 Gözi **n r ** gibi girse gözine / Alur göz ile bamazdı yüzine
- 3077 S c da vardı ol dem nitekim T r / Hem n t rt    irde  aldı ol **n r**
- 3163 H r b- b d-ı g  lin eyle ma' m r / Güneş y z  nden alsun ol  amer **n r**
- 3180 Vef  eyler dil-i ma z n  mesr r /  ara u evde h   dur  u' le-i **n r**
- 3340 A a lar oldu  ankim T r-ı S n  /   k fe 'aynı ile **n r**-ı Mevl 
- 3450 Güzellik  em' i **n riyle** h veyd  / G l-i g lz r mihriyle m rebb 
- 3451 Ba  ret ' leminden olma uz d r / Tene ba  virdi ba a göz göze **n r**
- 3530 D   p n r-ı vi  le **n r** oldu  / ' Aceb   d u ' aceb mesr r oldu 
- 3589 Yüzi **n r na** yüz ta  n     b   / G ne  dur kim baan gözler döker ya 
- 3744 Gel ey c n g zin   **n r** u  iy s  / G r h-ı '      n   m  ted s 
- 3935 Gözümüz s ye  zde **n r** görsün / A  bb muz bizi mesr r görsün
- 4114 G z   ya ı g n hu  çirkini yur /  ılur ins n  ba dan ayağa **n r**
- 4211 G z m   **n r ** t rurken na arda / Der   d v r-ı zind n oldu perde
- 4232 Gözüm **n ridur** ol '      fit b  / çeker 'ayn-ı 'ad ya bir hic b 
- 4276 Yayıldı Y sufu  mihr-i kem li / Nitekim pertev-i **n r**-ı cem li
- 4333  ı up zind ndan ol mihr-i sa'  det / O günden **n ra** tebd l oldu  ulmet
- 4365  a  n   ulmeti hep **n ra** döndi / Mi  l-i misk iken k f ra döndi
- 4447 Bel    hr larında  aldı tenh  / G zin   **n r ** gitdi oldu a' m 
- 4520  ev b n  a d idüp ey **n r**-ı H d  /  ab l it bu hed y -y  m r d 
- 4528 G zin   **n r ** geldi gördi an  /  af lar sürdi c n-ı n -t v n 
- 4557 Uyarur   li' -i  em' ini   ir / Olur **n r**-ı cem l-i y ra n  r
- 4587 Dizildi h  a h  a anda  and l / Olurdı **n rdan** tesbi e tem  l
- 4781 Olursın  urret 'l- 'aynu la mesr r / A  a   d ol ki geldi d de e **n r**
- 4857 O p r henle 'azm itdi per -v r /  anas n **n rdan** b l   peri var
- 4901 Kimin   a   a al d  mi  yüzine / '  m d-ı **n r** olmi   a r-ı d ne
- 4902 Bey z-ı lihye virmiş z net   fer / Me elde **n rdan**  and le be zer
- 4909 Dem-i vu latda şankim **n r**-ı Ra m n / Yire indi atından P r-i Ken'  n
- 4983 Uyandı h  b-ı b -  fletden ol **n r** / Yüzi h nd n u c n u g  li mesr r
- 5132 H t ndan fehm olur ma' n  cem li /  ara u gicede **n ru ** mi  li

Nur kelimesi alev, ateş, cehennem anlamına gelen “nâr” kelimesi ile aynı kökten gelmektedir.

Aşağıdaki beyitte iki kelime birlikte kullanılmıştır. <DİNÎ KAVRAMLAR>

607 Hüveydâ oldu **nûr**-ı vaşl-ı cānān / Söyündi anuñ ile nâr-ı hicrān

Zulmet ve nur birbirinin zıddıdır. Her iki kelime Kur'an'da hem hakiki anlamda hem de mecazi olarak iman ve küfür anlamında kullanılmıştır. Nur hakkı, zulmet batılı temsil eder. Nur iman ve hidayet, zulümat ise küfür, şirk, nifak, isyan, sapıklık, cehalet ve dalalettir. Allah'ın İslam ile ortaya koyduğu her ilke nurdur. Kur'an'a uymayan her şey karanlıktır. <DİNÎ KAVRAMLAR>

3476 Gönülünden gitdi zulmet **nûr** tıldı / Kelīsālar bezendi mescid oldu

nûr-ı ‘ayn [7] göz nuru [mec.] pek sevgili ve iftihar sebebi kimse, çok sevilen. <KT, KANARİ>

227 Zemīne indi çünkim şems-i Sübhān / Teraqqī itdi **nûr**-ı ‘ayn-ı ‘Oşmān

447 Zuhûra geldi **nûr**-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / Cihān maṭlûbı bir maḥbûb-ı merḡûb

539 Niyāzı Ka‘besini ide nezdik / Gele ol **nûr**-ı ‘aynı gide tārık

1967 Tecellî eyledi lâ-şekk ü lâ-reyb / Görindi **nûr**-ı ‘ayn-ı ‘ālem-i ḡayb

4168 Görinmez oldu **nûr**-ı ‘ayn-ı Ya‘kûb / Bürüdi ‘ālemi tārık-i āşûb

4822 Bize i‘lām idüñ Ya‘kûb ḥālın / Umar mı **nûr**-ı ‘aynımuñ vişālın

5051 Qanı ol **nûr**-ı ‘ayn-ı ‘āşık-ı zār / Qanı ol ḡonca-leb gül yüzlü dildār

nûr-ı başār [1] göz nuru. <KUBBEALT>

672 Gönül ḥālî degül ḥavf ü ḥaṭardan / Gözüml ayrılmaz ol **nûr**-ı başardan

nûr-ı dīde [5] göz nuru [mec.] çok sevilen. <KANARİ>

1430 Enīs ü hem-dem ol ‘ışk-ı müfīde / Sürür-ı sīnedür hem **nûr**-ı dīde

2375 Qo fer‘i ‘aşla baq ey **nûr**-ı dīde / Bu nûr ol nûrdandur āferīde

3822 Elinden kurtulup ol **nûr**-ı dīde / Gül-i ter gibi dāmānı derīde

4102 Bu **nûr**-ı dīdesüz kaldı çerāḡı / Sürür-ı sīnesüz oldu ṭuraḡı

4863 Dönüp pīrāheni murḡ-ı sefīde / Gelüp Ya‘kûba oldu **nûr**-ı dīde

nûr-ı Ḥaḡ [1] Tanrı ışığı. <KANARİ>

1364 Cemel üstinde görindi cemālî / Ser-i Ṭür üzre **nûr**-ı Ḥaḡ mişālî

nûr-ı İlāhî [1] tanrısal ışık, ilahi nur. <KANARİ>

5052 Qanı ol ḡüsn ilinüñ pādīşāhı / Qanı ol pertev-i **nûr**-ı İlāhî

nûr-ı ruḡsār [1] sevgilinin yanağının parlaklığı. <KANARİ>

3590 Şu‘ā‘-ı cāme-i zer **nûr**-ı ruḡsār / Bir iken iki oldu ḡüsn-i dildār

nûr-ı tecellî [1] tecelli ışığı, manevi aydınlanma. <KANARİ, ÖTS>

835 Kişide kesr-i nefis olmazsa peydā / Aña fetḡ olamaz **nûr**-ı tecellā

nūr gibi [1] parlak, pırıl pırıl, aydınlık içinde. <ÖTS>

675 Bir ulu taş var idi Tūr gibi / Düşinde çıkmış aña **nūr** gibi

nūr nüzül etmek/inmek [1] mübarek bir yere gökten nur yağmak. <BDS, KUBBEALTI>

1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / **Nüzûl itdi** o kabre nitekim **nūr**

nūr ol [1] yapılan bir işten duyulan memnuniyeti ifade eden, “nur gibi temiz ve arınmış ol” anlamında hayır dua sözü. <KUBBEALTI, BDS>

196 Burâkı **nūr ol** *nūrûn* ‘*alâ-nūr* / Burâkı izidür âyîne-i hûr

nūr vermek [1] aydınlık vermek, açmak, nurlandırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4462 Gözüme **nūr vîr** kim yâra baksun / Zülâl-i rahmetûn ben hâke aksun

nūrûn-‘alâ nūr [4] “Nur üstü nur.” Bu söz daha çok yapılan bir işin beğenilmesi durumunda “daha iyi, daha âlâ, fevkalade, çok güzel” gibi ifadeler yerinde kullanılır. Kur’an’da Nūr suresi 35. ayette geçmektedir. Yeryüzünde nuru yaydığı için Hz. Muhammed’e “Nur” adı verilir. <KT, OTAL, ADŞS, İKTİBASLAR, İKS>

196 Burâkı nūr ol *nūrûn* ‘*alâ-nūr* / Burâkı izidür âyîne-i hûr

270 Yüzi nūr u maḥâsin nūr-ı meşhûr / Zihî ‘izzet zihî *nūrûn* ‘*alâ-nūr*

1381 Teni cismîni olmuş câme-i nūr / Zihî ḥüsn ü zihî *nūrûn* ‘*alâ-nūr*

3432 Meleksin sen bizüz cennetdeki hûr / Olalum gel beri *nūrûn-‘alâ nūr*

nūrânî [2] nurlu, ışıklı, parlak; mübarek görünüşlü, saygı uyandıran bir yüz. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

2074 Ata bindi niçe **nūrânî** ḥâtûn / Mişâl-i Zühredür bālâ-yı gerdün

3532 Yağanlar nâr-ı ‘ışka ten pelâsın / Geyer gün gibi **nūrânî** libâsın

nūrâniyyet [1] parlaklık, nurluluk; nurlu olanın hâli. <KT, KO, OTAL>

2307 O kim ḥayr eylemişdür niyyetini / Ziyâde itdi **nūrâniyyetini**

nūr-efşân [1] nur saçan, ışık saçan. <CÜDÎ, KANARİ>

4182 Ne bezmûn şem‘-i **nūr-efşân** olduñ / Ne bağun gonca-i ḥandânı olduñ

nuşrat [1] yardım, Allah’ın yardımı. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

4898 Kemâl-i şevket ile devlet ile / Sipâh-ı **nuşrat** ile keşret ile

nûş [6]

1. bal; tatlı şey. <KT, KO, LN, OTAL, KANARİ, KUBBEALTI>

580 Olnca müstecâbü’d-da‘ ve dervîş / İder düşmanların **nûşını** niş

2. içme, içki, iştret. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

nûş etmek/eylemek [5] içmek. <KANARİ>

- 1730 Bu cāmı **nüş idende** olmaz ašlā / Hicāb-ı āšinā vü havf-i a' dā
- 2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim **ider nüş** / Olur tā ḥaṣr olunca mest ü bî-huş
- 2787 Cuvān olur bunu **nüş eyleyen** pîr / Hemîşe mûr-ı mazlûmı ider şîr
- 2808 Kızarur yüzi kim **nüş itse** anı / Urur yüzine her ' ayb-ı nihānı
- 4841 O cāmı sehv ile **nüş itme** zinhār / Ki ḥaclet ḥumretini eyler izhār
- nuṭṭ** [] söyleyiş, söyleme kuvvet ve hassası, söz, lakırdı. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, ŐTS>
- nuṭṭı tutulmak** [1] korku, heyecan ve öfke gibi nedenlerle konuşamaz olmak, konuşamamak.
- 3222 Sözi çoğ idi yaşı gibi ammā / **Tutuldı nuṭṭı** süsen gibi gūyā
- nübüvvet** [16] nebilik, peygamberlik. <KO, LN, CŪDÎ, KT, OTAL>
- 125 **Nübüvvet** kaşrınıñ şāh-ı kebîri / Velāyet şehrinüñ māh-ı münîri
- 150 ' Uşāta seyf-i islāmı çalındı / **Nübüvvetle** vilāyetler alındı
- 368 **Nübüvvet** nûrınıñ fāzı u kemālî / Ḥalîlu'llāha itdi intikālî
- 372 Bu gülşenden Ḥalîl itdükde rihlet / Ol iki oğlına degdi **nübüvvet**
- 404 Du' āsın müstecāb itdi o Ḥazret / Beşāret oldı Ya' kūba **nübüvvet**
- 405 **Nübüvvet** nevbetine geldi Ya' kūb / Atasınıñ du' āsın aldı Ya' kūb
- 418 **Nübüvvet** oldı Ya' kūba ' ināyet / Aña ' İş itdi gayetde ' adāvet
- 445 Var idi anda āyāt-ı **nübüvvet** / Nişān-ı saltanat āşār-ı devlet
- 540 **Nübüvvet** gevherinün kânı Ya' kūb / İderdi ḥasret ile şabr-ı Eyyûb
- 692 Kaḫa eydürdi ey şāh-ı **nübüvvet** / Olur bayram için her zîb ü zînet
- 1373 Sa' ādet göklerinüñ Müşterîsi / **Nübüvvet** bâğınıñ verd-i ṭarîsi
- 2925 Ḥazer kıl eyleme ey zıll-ı Yezdān / **Nübüvvet** ' ırzını ḥāk ile yeksān
- 3029 Zuhûr itdi **nübüvvet** iktizāsı / O gün rā' ilige oldı rızası
- 3831 **Nübüvvet** bâğınıñ serv-i revānı / ' Azîze rāst geldi şordı anı
- 4337 Didi ey şehir-i luṭfuñ nüktedānı / **Nübüvvet** bâğınıñ serv-i revānı
- 5042 **Nübüvvet** bürcinüñ bedr-i münîri / Velāyet mülkinüñ şāh u emîri
- nücûm** [8] yıldızlar, “necm”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 1355 Yunurdi āb ile ol māh-ı garrā / **Nücûm** ile kırān eylerdi gūyā
- 1502 Dizilmiş tēcına vāfir cevāhir / **Nücûm** ile nitekim çarḫ-ı dāyir
- 2174 Zer-efşān oldı aña bende vü şāh / **Nücûm** içinde kaldı nitekim māh
- 2644 **Nücûm** ile sipihr-i ḥüsni memlû / Cemālî bahri almış cümle lûlû
- 3081 Yüzine kanlu yaş gülgüne oldı / **Nücûm** ile meh-i ruḥsārı ṭoldı
- 3496 **Nücûm** ile semānuñ yüzi ṭoldı / Ser-ā-ser aḥker ü ḥākister oldı
- 5076 Felekler ādeme dām-ı miḥendür / **Nücûmı** dāne-i mekr ü fitendür

nücüm-ı âsumân [1] gökyüzündeki yıldızlar. <KANARİ>

652 Çemen gökinde ezhâr oldı peydâ / **Nücüm-ı âsumâna** döndi gūyâ

nühüfte [2] gizlenmiş, gizli, saklı. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

2975 Zuhûra geldi bu râz-ı **nühüfte** / Uyandı nâgehân âşüb-ı hufte

3634 Kapu ‘ayn-ı ‘adû gibi **nühüfte** / Demidür kim uyana baht-ı hufte

nükte [] herkesin anlayamadığı kapalı, ince manalı söz. Anlamı, ancak dikkatle anlaşılabilir derecede gizleme sanatına nükte denir. Nükteler ince ve ustalıklı ortaya konan dokundurucu ama hoş giden söz ve fikirdir. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS>

nükte-perdâz [1] nükteler bulup söyleyen.

2609 Kemâl ehli zarîf ü **nükte-perdâz** / Dağı taze yigit her fende mümtâz

nüktedân [3] nükte bilen, sözün nüktelerini anlayan, zarif, arif. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

2323 Dir idi ol zamânûn **nüktedânı** / Ağız bir eyleyüp yokdur dehânı

3882 Hıttâb itdi ‘Azîze mâh-ı Ken‘ân / Didi ey **nüktedân-ı** ehl-i ‘irfân

4337 Didi ey şehri-luţfuñ **nüktedânı** / Nübüvvet bâğınûñ serv-i revânı

nümüne [3] örnek, misal, çeşit. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

100 Elifdür kıdd-i Âdemden **nümüne** / Müşâbih kâşî nûn-ı ser-nigûna

1481 Boyı şimşâd-ı cennetden **nümüne** / Müşâbih kâşları nûn-ı nigûna

E1 Çemen göki felekden bir **nümüne** / Meleklerdür gânemler gûne gûne

nüzûl [] inme, konma, aşağı inme. <KO, CŪDÎ, KT, OTAL>

nüzûl etmek [2] aşağı inmek, inmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

1168 **Nüzûl itdi** zemîne peyk-i Yezdân / Dil-i Ya‘kûbı kıldı şâd u hândân

1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / **Nüzûl itdi** o kabre nitekim nûr

O

o, ol [778]

1. En uzakta olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. <YTS, KT, TS, KUBBEALT> Kâmûs-ı Türkî’de kelimenin “ol” şekli ile ilgili “eskiyip metruk hükmüne geçmiş” olduğu ifade edilmiştir.

- 8 Gözümde **ol** cemâli eyle peydâ / Ki ola hüsn-i Yûsufdan müberrâ
 9 Geremez baña **ol** yâruñ vişâli / Şi‘âr-ı müste‘âr ise cemâli
 10 Görinmez gözüme **ol** hûr u ğilmân / Olursa şehper-i ğayr ile perrân
 14 Giderme dilden **ol** şem‘-i şühûdî / Karañu kılma fânûs-ı vücûdî
 16 Hemîşe külbe-i aḫzân-ı cânı / Münevver itsün **ol** şem‘ün zebânı
 19 ‘Azîz itme yanumda genc ü mâli / Koma boynumda **ol** bâr-ı vebâli
 49 Baña **ol** gözi vir kim yârı görsün / Günâhın ağlasun yalvarı görsün
 51 Bizüz **ol** bir bölük ‘âşî vü ‘âciz / Senüñ iḫsânuña öğrenmişüz biz
 74 Ne bilsün ḥâdiş olanlar kadîmi / **O** bâğa varamaz ‘akluñ nesîmi
 87 Taşavvur olamaz **ol** zât-ı muṭlaḳ / Ḥaḳîḳatle Ḥaḳı Ḥaḳ bilür ancak
 105 Ne ḥikmetdür bu kim **ol** kâf-ı kudret / Sücûda varsa olur dâl-i vaḥdet
 106 **O** kâfuñ noḳtaldur iki ‘aynı / Görürler anda râz-ı ‘âlemeyni
 144 Ḥarîrûñ viridi bâzârın kesâda / Riyâ var **ol** metâ‘-ı kibriyâda
 155 Kemân-ı mu‘cizâtı tîr şaldı / Çağatay ilin **ol** nâmeyle aldı
 165 Cihân **ol** âfitâbuñ ‘âşıkıdur / Diyâr-ı Ka‘be anuñ maşrıkıdur
 170 Degül **ol** zıll-ı Ḥaḳdan sāyesi dūr / Ki oldı sāyesinde sāyesi nūr
 176 Öñürdi mâlik **ol** ‘ışḳ-ı şerîfe / Leṭâfet kesb iden irdi Laṭîfe
 178 Seni şebnem gibi **ol** mihr-i enver / Götürür ḥâkden ‘izzetler eyler
 188 **O** gice berḳ-ı ḥaṭîf gibi ta‘cîl / Burâḳ ile Resûle geldi Cibrîl
 196 Burâḳı nūr **ol** nūrün ‘alâ-nūr / Burâḳı izidür âyîne-i hûr
 204 Gör **ol** dürr-i yetîmi itdi mi‘râc / Kîbâb-ı çarḫa oldı dürretü’t-tâc
 206 Güşâde oldı ‘ayn-ı ‘ışḳı **ol** ân / Görindi ‘aynı ile ‘arş-ı Raḥmân
 211 Atılmış oḳ gibi **ol** şems-i rûşen / Dıraḥt-ı Sidrenüñ aşdı başından
 213 Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ oldı meftûḥ / Meger geldügi yire gitdi **ol** rûḥ
 221 Murâdına irüp **ol** serv-i bâlâ / Gönül alçaḳlıĝın itdi hemânâ
 234 Yüzi şuyına **ol** Faḫr-i Cihânuñ / Yüzine urma noḳşânını anuñ
 241 Severler **ol** sipâhî pâdişâhı / Dilâverler olurlar ḥâk-i râhı
 252 İcâzet virse bir ḳulına **ol** ḥân / İder İrân ile Tûrânı vîrân
 269 Ağarmış şubḫ-ı şâdık gibi **ol** şâh / Yüz aḳlıĝını virmiş aña Allâh

- 271 Düşer yüzine **ol** rahmet şehâbı / İhâta itdi nısf-ı ‘âfitâbı
- 276 **O** gün gün var iken gördüm hilâli / Hemân ebrûsınuñ olmış mişâli
- 280 Mişâl-i Sidredür **ol** lutf-ı Bârî / Anuñ şehzâdelerdür şâhsârı
- 281 ‘Uşûliyle fûrû‘ iyle İlâhî / Belâdan şakla **ol** zıll-ı İlâhı
- 285 Tekellüm eylese hayrân olurdum / **Ol** Âb-ı Hızır ile bî-cân olurdum
- 295 Hemânâ döndüm **ol** ebr-i bahâra / Alur gider havâsı her diyâra
- 326 Ser-i ‘uşşâk nîlûfer mişâli / **Ol** âb içinde olmaz hiç hâlî
- 333 **O** bâduñ şevkı ile ‘âşık-ı hâş / Hazân yaprağı gibi oldu rakķâş
- 338 Şarardı heybetinden mihr-i enver / Kızardı **ol** harâretten gül-i ter
- 352 **O** bâlâya idüb ‘İsâ gibi yol / ‘Anâsır çâr-mîhinden berî ol
- 372 Bu gülşenden Halîl itdükde rıhlet / **Ol** iki oğlına degdi nübüvvet
- 373 **Ol** âdem kim ola ikrâma lâyıķ / Olur ‘izzet libâsına muţâbık
- 376 Begendi Ka‘benüñ dârü’l-emânın / Göçürdi **ol** mekâna hânümânın
- 378 Bilür **ol** halkayı dâr-ı melâmet / Selâmet semtin eyler cây-ı râhat
- 404 Du‘âsın müstecâb itdi **o** Hazret / Beşâret oldu Ya‘kûba nübüvvet
- 413 ‘İnâyet eyledi **ol** Rabb ü Mevlâ / Kabûl itdi du‘âsını hemânâ
- 421 Atası sözini gûş itdi Ya‘kûb / Çıkup **ol** günde Şâma gitdi Ya‘kûb
- 426 Güneş gibi idüb kaç‘-ı menâzil / **O** meh-rû hâlasına oldu vâsıl
- 427 Eyüdür **ol** kişi olmaz şafâdan / Ki ola akrabâsı enbiyâdan
- 442 ‘Ayâl ehli olup mânend-i Pervîn / Ebü’l-evlâd idi **ol** mürşid-i dîn
- 446 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile **ol** mâh / Tulû‘ itdi şeref bürcinde nâgâh
- 448 Çü toğdı anadan **ol** tıfl-ı ‘âķil / Bir ay içinde oldu bedr-i kâmil
- 452 Temâşâ eylese **ol** nâzenîni / Esîr eylerdi ‘ayn-ı hür-ı ‘îni
- 456 İki yaşında fevt oldu anası / Anasuz kaldı **ol** devlet hümâsı
- 470 Anası Yûsufün oldu za‘îfe / Ecel irişdi **ol** zât-ı şerîfe
- 474 Olup hem-sâye **o** zıll-ı hümâya / Muţarrâ kâkülîni kim taraya
- 479 Beni ańduķa ağlar **ol** gül-i ter / Kim oğşar gün yüzini kim oyalar
- 485 **O** yirde var idi bir mefhar-i nâs / ‘Amû-yı Yûsuf idi adı İnâs
- 493 Bakup bir daķı **ol** dürr-i şemîne / Elini Yûsufuñ virdi eline
- 495 Vişâl-i Hakkâ irişdi **o** merhûm / Firâķı derdine düşdi bu ma‘şûm
- 496 Yaturken anası medfûn u mestûr / Uyum şanurdu **ol** ser-çeşme-i nûr
- 504 Konuklarlardı **ol** yâr-ı be-nâmı / Ta‘âm üstinde bu idi kelâmı
- 523 Cihân mülkinüñ **ol** şems-i celâli / Yüceldükce mezîd oldu cemâli
- 524 Büyüdükce **o** mâh-ı ‘âlem-ârâ / Ziyâde itdi hüsün Hakk Ta‘âlâ

- 525 Uzun boylu olup **ol** serv-i mevzûn / Celâl ü ihtîşâmı oldu efzûn
- 527 Yedi yaşında **ol** mâh-ı dil-ârâ / Ayuñ on dördüne döndi hemânâ
- 530 Başın kaldurmayup **ol** kâf-ı kudret / Okurdu ẖâcelerden ‘ilm ü hikmet
- 538 Murâdı bu ki **ol** şehbâz-ı maqşûd / Sa‘ âdetle elinde ola mevcûd
- 539 Niyâzı Ka‘ besini ide nezdîk / Gele **ol** nûr-ı ‘aynı gide târîk
- 543 **O** şeh şimden girü bende yaraşur / **O** cānum cānı bu tende yaraşur
- 545 Kerem kıl mâni‘ olma aña billâh / Girü geldiği yire gitsün **ol** mâh
- 552 Hemân **ol** âl-i Ya‘ kûba idüp âl / ‘Acâyib ẖile bünyâd itdi fi‘l-hâl
- 557 **O** sulţanı kuduñ bende emânet / İlet ihvânına şağ u selâmet
- 559 İdüp **ol** rûh-ı pâke haylî ta‘ zîm / Figân ü nâle ile itdi teslîm
- 569 **O** gayb olan kemer mânend-i hâle / Tolanmış anda **ol** bedr-i kemâle
- 572 Yoğ iken egrilik zâtında aşlâ / Kemer **ol** mû-miyânda oldu peydâ
- 573 Bu idi **ol** zamānuñ muqtezâsı / Eger şâh u eger halkuñ gedâsı
- 584 Kaçurdu elden **ol** şehbâz-ı cānı / Sipihre irdi feryâd u figânı
- 587 **O** mekkârûñ aña kâr itdi kârı / Ayırmaz kendüden ağıyâr yârı
- 589 Vişâl-i Yūsufa aç bâb-ı imkân / **O** ẖüsn ıssını eyle baña ihsân
- 594 **O** günlerde irişdi bir belâya / Kuduñ başın yire mânend-i sâye
- 637 Şabîlîk oldu bâ‘ iş keşf-i râza / Açıldı düşmana **ol** verd-i tâze
- 659 Nihân eylersin **ol** dürr-i yetîmi / Açılmaz zerrece kalb-i selîmi
- 665 Bilürsin ẖidmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi **o** servi bir yaña şal
- 667 Didi cānumdur **ol** ser-çeşme-i nûr / Viremem benden ayrılmağa destûr
- 668 Gözüm görmezse **ol** şems-i duhâyı / Baña zindân olur dünyâ sarâyı
- 670 Kazanur genc ü mâlî âdem ammâ / **O** mâlî şaklamakdadur temâşâ
- 672 Gönül ẖâlî degül havf ü haşardan / Gözüm ayrılmaz **ol** nûr-ı başardan
- 673 Gezerken şâyed **ol** serv-i kabâ-puş / Amansuz yırtıcı karda ola tuş
- 674 Bu idi kurdı añduğına hikmet / Düşin görmişdi **ol** kân-ı başîret
- 676 **O** yüce tağda seyr idüp tururdu / Bir alçaq yirde bu mâhı görürdi
- 679 Uyandı nâgeh **ol** şem‘ -i hidâyet / İrişdi cānına haylî melâmet
- 680 Turup **ol** dîn-i islâmuñ penâhı / Didi sen hayrını vir yâ İlâhî
- 698 Elüñden gitdi **ol** şehbâz-ı cānuñ / Dehâna geldi feryâd u figānuñ
- 715 Orada ağlaşup kavm u kabîle / Vedâ‘ eylerdi **ol** merd-i rahîle
- 717 Derûn-ı dilden âh itdi hemânâ / **O** bād-ı âh ile şarşıldı dünyâ
- 728 Vedâ‘ itmişken **ol** rûh-ı revânı / Girü da‘ vet idüp eglerdi anı
- 729 Yönelmişken yola **ol** mâh-ruhsâr / Felek-veş döndürürdi anı tekrâr

- 730 Ne deñlü görse **ol** cân-ı cihânı / İverdi bir dağı görmege anı
- 746 Gidüp ihvân ile **ol** mihr-i rüşen / Tolındı çünkü Ya' kûbuñ gözinden
- 748 Omuzda iken **ol** hürşîd-sîmâ / Bırakdılar zemîne sâye-âsâ
- 753 Perî gibi тұrur **ol** şâh-ı hûbân / Derilmiş yanına dîvân-ı ihvân
- 755 İhânet idüp **ol** ma' şûm-ı pâke / Sürerlerdi yüzün gün gibi hâke
- 759 **O** bir kaç lâle-veş gönli qaralar / Bu gül yüzlüye kıldılar ezâlar
- 761 Birinüñ zulmini görse firâvân / Kaçardı birine **ol** zıll-ı Yezdân
- 764 Hâzân faşlı gibi irdi şitâbân / Çıkardı câmesi evrâkın **ol** ân
- 768 Kabardı yolda **ol** pây-ı şerîfi / Pür itdi jâleler berg-i laţîfi
- 789 Yemîn itsün ki **ol** serv-i ser-efrâz / Bu râzı açmaya olmaya ğammâz
- 818 Ziyâde artar **ol** merdûñ melâli / Ki ola kendü cinsinden zevâli
- 825 **O** saç kim gül suyu ile tararduñ / **O** dülbendi ki luţfuñdan şararduñ
- 827 **O** cismi kim gül ile urmaz idüñ / Kâlan ile berâber görmez idüñ
- 851 Teraḥḥum idüp **ol** mâh-ı celâle / Çıkardı câhdan ney gibi nâle
- 857 **O** câhuñ var idi içinde bir taş / **O** taşuñ tâli'-i sa' dine şâpâş
- 878 Aradan gitdi **ol** şem'-i hidâyet / Cihânı kapladı târik-i fûrkat
- 890 Görür kim aḥşam oldu gelmez **ol** mâh / Hemân oldu duḥân-ı âha hem-râh
- 891 Çıkub bir tağa **ol** mihr-i münevver / Yola dikdi gözün mânend-i aḥter
- 895 Bulutlar gibi irdi **ol** diyâra / Yağası her birinüñ pâre pâre
- 903 Ne gördi gördi **ol** kavm-i ḥarişi / Tutarlar kan bulaşmış bir kâmişi
- 910 Acırlar **ol** meh-i ferḥunde-zâta / Bir âteş düşdi gûyâ kâyinâta
- 913 Rivâyetdür ki bu derd ile **ol** ân / Delindi cümle sengistân-ı Ken' ân
- 927 Tolındı dîdeden çünkim **o** meh-rû / Yidi cism-i laţîfin gürk-i bed-hû
- 935 Görür pîrâheni **ol** pîr-i Ken' ân / Aña ne pençe tokınmuş ne dendân
- 938 Ne 'âkil kurd imiş **ol** gürk-i seffâk / Yemiş pîrâhenini itmemiş çâk
- 939 Yiyüp zulm eylemiş **ol** nâzenîne / Teraḥḥum eylemiş pîrâhenine
- 944 Çıkışur kurd ile **ol** serv-i çâlâk / Kağan aşlandan irişmez aña bâk
- 947 Esirgeñ bu za' if ü derdnâki / Nice oldu diñ **ol** ma' şûm-ı pâki
- 954 Bizüm esbâbumuz beklerdi merḥûm / Yalıñuz kaldı **ol** ma' şûm-ı mazlûm
- 955 Gelüp gördük yatur **ol** dürr-i meknûn / Vücûdi gonca-veş müstağrak-ı hûn
- 963 Hâramî dağı kıymaz **ol** cemâle / Revâ görmez **o** hürşîdi zevâle
- 974 Görür yanında yok **ol** gül budağı / Enîsi hem-demi çeşmi çerâğı
- 993 Muḥaşşal gözlerinüñ mâcerâsı / **O** bahre döndi kim olmaz qarası
- 994 Arardı **ol** kemân-eburî nişânın / Şorardı illere cân-ı cihânın

- 1009 Bilinmez kâdudur **ol** tıfl-ı ma' şüm / Degül ' ilm-i ledünnî gibi ma' lûm
- 1021 Dönüp **ol** kurd bir pâre tumanâ / Ulu tağlara dek oldu revâne
- 1026 Dimişler kim yidi kurd **ol** cuvânı / Yalan ile inandurmışlar anı
- 1052 **O** meh-pâre olunca pâre pâre / Nuḥüsetden şeref bulur sitâre
- 1061 Çekün **ol** pençe-i ḥurşiddin el / Geçün bu fikr-i fâsidden muḥaṣṣal
- 1062 Teber şalan **o** serv-i nâzenîne / Yıkılsun sâyesi gibi zemîne
- 1066 Sözüñüz oldu hep telbîs ü tezvîr / Felâketde **o** ma' şüm ile bu pîr
- 1072 Ayırdı oğlını bey' itdi Ya' kûb / **O** miskin dâyeyi ağılatdı Ya' kûb
- 1079 **Ol** oğlancuk ' acebdür Tañrı şaldı / Mürûr-ı devr-i eyyâm ile geldi
- 1081 Hâzer kıl eyleme mazlûmı giryân / Gelür yoluña seyl olur **o** bârân
- 1100 **O** ma' şümü ayırdı ' işmet-i Hâk / Bu hâl oldu aña evlâ vü elyâk
- 1102 'Asâ en tekrehû dan olma ġâfil / Ne kim Hûdan gelür **ol** aña kâyil
- 1103 Bu fûrkat ' âleminüñ ḥikmet var / Bu ' âlemden ḥaberdâr **ol** ḥaberdâr
- 1110 Aradı **ol** kemân-ebrûyî vâfir / Nişânın bulmadı kat kaldı âḥîr
- 1136 Uyandurdu **o** şem' -i bâ-şafâyî / Aña kıldı ' itâb-ı pür-cefâyî
- 1141 Dükenmez zerre gibi ıztırâbuñ / Komezsin dâmenin **ol** âfitâbuñ
- 1143 Bilüp noḡşânını **ol** mâh-ı eflâk / Koda yüz yirde koydı başına ḥâk
- 1144 Belâdan dūr ola **ol** ' ayn-ı ' ârif / Ki ide kendü noḡşânına vâkıf
- 1145 **O** demde t̄arfatu'l- ' ayn içre ta' cîl / Hudâdan yaña vardı geldi Cibrîl
- 1153 **O** ġam kim eyleye cânânı mesrûr / Dil-i ' uşşâkdan ḥîç olmasun dūr
- 1166 Didi kabz itmedüm rûḥını anuñ / Zevâlin görmedüm **ol** şems-i cânuñ
- 1167 Yüzine ' aşıkam gerçi kulaḡdan / Baña **ol** ḥidmet emr olmadı Hâkdan
- 1181 Yıkıldı yerlere aḡmâl ü eşkâl / Cibâl itdi **o** şahrâyı bu aḡmâl
- 1186 Olurlar **ol** çemen gökinde pervîn / Açılmış yâsemîn ü verd-i nesrîn
- 1192 **O** çâha murğ-ı cânı itdi pervâz / Güşâde oldu ' ayn-ı ' âlem-i râz
- 1196 Alup bir delvi **ol** ser-ḡayl-i aḡbâb / Hemân **ol** bürc-i âba etdi pertâb
- 1197 Çekerken delvi **ol** pîr-i cihân-bîn / Kayasından ziyâde oldu sengîn
- 1204 Bu zulmetden nitekim Âb-ı Ḥayvân / Çıkardı Yûsufî **ol** Hızr-ı devrân
- 1206 **O** t̄iğ-i kudreti görünce ' uryân / Geyürdi aña bir şâhâne kaftân
- 1207 Çü Mâlik mâlik oldu **ol** cuvâna / Getürdi anı bir ' âlî mekâna
- 1209 İdüp **ol** nev-cuvânı genc-i pinhân / Koda bir sâye-bâna kıldı mihmân
- 1214 Meger kim **o** Yûsufuñ ihvânı gâhî / Şabâ gibi tolaşurlardı çâhî
- 1215 Revâne oldılar **ol** sūy-ı çâha / Çâğırdılar ' itâb ile **o** mâha
- 1218 Aradılar cemî' -i kârbânı / Birisi buldı **ol** genc-i nihânı

- 1221 Getürüp ortaya **ol** mû-miyânı / Yabana şatdılar cân-ı cihânı
- 1224 Şühûdu'l-hâl ile **ol** bey^ç-nâme / Mühürlendi irüp hadd-i tamâma
- 1229 İki zencîr olup eşk-i revânı / Alup gitdiler **ol** ârâm-ı cânı
- 1243 Uşûle uyıcı sâzende-kirdâr / Bir uğurdan **ol** ihvân-ı cefâkâr
- 1254 Kõdı ihvânını **ol** yâr-ı şiddîk / Zemâne cümlesinden itdi tefrîk
- 1259 Yaşı seyyâresin idüp perişân / Yürür seyyâre-veş **ol** mâh-ı tâbân
- 1263 Bu kayd u bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl itdi **o** kabre nitekim nûr
- 1276 Kõul olduğın bilüp **ol** serv-i âzâd / Yaşı ırmağâ döndi kıldı feryâd
- 1280 Öñine sürdi hışm ile **o** bîdâd / Kızıl gül yaprağını nitekim bād
- 1281 Yetişdi âh ile Yûsuf kaçâra / İrişdi bād-veş **ol** kühsâra
- 1308 Kerâmet ıssıdur **ol** şems-i devlet / Du^ç âsıyla gide şâyet bu nekbet
- 1315 Dehân-ı ra^d u berķı eyle hāmûş / Dilûn depret du^ç âya **ol** haţâ-puş
- 1327 Şeherden tutdılar hablû'l-metîni / Tarîk-ı Mısrı **ol** rāh-ı mübîni
- 1331 **O** demde Mâlik-i dānā vü^ç âķil / Meh-i Ken^ç ânı itdi Nîle vāşıl
- 1336 Kenâr-ı Nîle geldi çün ney-i kând / Şoyundı **ol** kaşab-puş u şeker-hand
- 1337 Yönelidi Nîle **ol** ser-çeşme-i cân / Yüridi Selsebîle şanki Rıdvân
- 1338 Çıkardı câmesin **ol** kaddi mevzûn / Şadefden çıkdı şankim dürr-i meknûn
- 1339 Kuşandı mîzerin **ol** serv-i çâlâk / Tutuldu şanki nişf-ı bedr-i eflâk
- 1342 Cân atdı âfitâb **ol** âba düşdi / Mağabbet âteşi ile tutuşdı
- 1343 Ğubâr-ı rāhı **ol** zât-ı cemîlûn / Olurdu tütüyâsı^ç ayn-ı Nîlûn
- 1344 Kinâra çekdi **ol** ğonca-dehânı / Şafaķ-reng oldu Nîlûn âsumânı
- 1348 **O** tîğûn cümle^ç âlem zaħmnâki / Cihân halkı ölümlüsi helâki
- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında **ol** nûr / Gel ey^ç âşık tecellî yirüdü Tûr
- 1351 Görüp mâhîler **ol** bedr-i tamâmı / Çağırdı *es-şalât u ve's-selâm* ı
- 1353 İrince Nîle **ol** mihr-i leţâfet / Şu^ç â^ç indan şuya düşdi harâret
- 1355 Yunurdu âb ile **ol** mâh-ı ğarrâ / Nücûm ile kırân eylerdi ğuyâ
- 1358 **O** rāh-ı ğurbetûn üştür-süvârı / Geyindi bir libās-ı zer-nigârı
- 1360 Bu hevdecde **o** ma^ç şûķ-ı zemâne / Dönerdi bülbül-i kıuds-âşiyâna
- 1362 Girüp şehr içine **ol** bedr-i kâmil / Cemâli hâyilini itdi zâyil
- 1366 Kaşı tākıyle **ol** serv-i sehî-kad / Elif üzre yazılmış şanasın med
- 1392 Yaraşmış inmiş ebrûsına destâr / Cebînin Levh-i Mağfûz itmiş **ol** yâr
- 1394 Müsellem kâmetinûn i^ç tidâli / Elifdûr fi'l-meşel **ol** serv dalı
- 1395 Nice vaşf idem **ol** şāh-ı cemîli / Kemāl-i ħusnûn budur delîli
- 1398 **O** halkı ğördi vü halk anı ğördi / Ğörenûn ğöñline heybet düşürdi

- 1443 Dil **ol** dildür ki yağa ‘ışkı nârı / Göz **ol** gözdür ki göre rûy-ı yârı
- 1456 Dimiş **ol** âdeme var yûri ta‘cîl / Kitâb-ı ‘ışkı evvel eyle taḥşîl
- 1473 Eline girdüğini hem-çü ḥâtem / Virürdi ellere **ol** şâh-ı ‘âlem
- 1475 Toğub mağribde **ol** şems-i sa‘âdet / Cihâna şaldı mihrinden ḥarâret
- 1489 Nazar iden **o** mâh-ı bî-naẓîre / El arkasın ḳodı gün gibi yire
- 1490 Yaraşur ḥâl ile **ol** ḥadd-i pür-nûr / Hemîşe şaklanur fûlfülle kâfûr
- 1491 Dimişlerdür **o** ḥâl-i müşk-bâra / Ḥayât Âbına düşmiş bir şerâre
- 1497 Yaraşmış iki pistân **ol** cemâle / Dizilmiş iki ḡonca bir nihâle
- 1506 Taḳınmış bir niçe lûlû-yı şehvâr / **O** mâhuñ şad hezârân yıldızı var
- 1513 Ḳara ata n’ola binse **o** meh-rû / Olur zîrâ çerâḡ altı ḳarañu
- 1516 Kimi sâzende kimi ḥoş-âvâz / İderdi **ol** kebûterlerle pervâz
- 1536 Uzandı yatdı **ol** mihr-i cihântâb / Şarâb-ı nâzı oldu mûcib-i ḥ’âb
- 1543 Uzun boylu ziyâde heybeti var / Ḳıyâmet günine beñzer **o** dildâr
- 1544 Yürür biñ şevḳ ile **ol** mihr-i Yezdân / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cân
- 1545 Bu dünyâ-yı denîde her ne kim var / Sevüp **ol** serve olmuşlar hevâdâr
- 1546 Ser-â-ser ḳılmış **ol** şems-i sa‘âdet / Zemîn ü âsumânı pür-ḥarâret
- 1547 Hezârân nâz ile **ol** ḳara gözler / Cefâ içün dil-i âvâre gözler
- 1552 Zelîḥâ gibi mihrine giriftâr / **O** ḥurşîdüñ hezârân zerresi var
- 1556 **O** bâdeyle olanlar mest ü evḡâr / Ḳıyâmetde olur olursa ḥüşyâr
- 1557 Geyer müşkî ḳabâ **ol** çeşmi âhû / Zemâne ‘ışḳ u müşki ile memlû
- 1562 **O** gice eyledi Yûsuf tecellâ / Mişâl-i âteş-i ânestü nârâ
- 1566 Görince bir nazar **ol** âfitâbı / Fenâya vardı cümle ferr ü tâbı
- 1567 **O** mihr ile bunuñ şem‘-i cemâli / Ḥazân yapraḡınuñ oldu mişâli
- 1572 Gözine ‘aks urup **ol** rûy-ı rengîn / Yaşını itdi mercân gibi ḥünîn
- 1573 Uyandı nâgehân **ol** şem‘-i rûşen / Ḥaberdâr oldu ḥüsni ‘âleminden
- 1576 **O** şoḡbetler ḥayâl-i ḥ’âb oldu / Gözi peymânesi ḥûn ile ṭoldı
- 1579 Gözinde uçar **ol** şehbâz-ı ḳudret / Hebâ olmuş **o** cem‘ iyyet **o** şoḡbet
- 1581 Bırakdı kendin **ol** şem‘-i hidâyet / Yanardı başı ḥasta oldu ḡâyet
- 1582 Niçe gün yatdı **ol** zıll-ı ilâhî / İrişdi göklere âh-ı siyâhı
- 1591 Umardı anı **ol** ḥüsn ili şâhı / Göre bu daḡı **ol** zıll-ı İlâhi
- 1596 Sözinüñ sükkerin idüp mükerrer / Oyalardı delü gönlin **o** dilber
- 1610 Bilinmez **ol** ḥümânuñ âşiyânı / Ne iḳlîmi ne kânı ne mekânı
- 1624 Göke ṭutup yüzini **ol** perî-zâd / Bu vech ile iderdi âh u feryâd
- 1625 **O** derd olur cihânda derd-i müşkil / Ölince olmaya dermâna ḳâbil

- 1650 O zālīm ğamzeler hep oldı mazlūm / Olurdı genc-i ‘ ıŝķı ħalka ma‘ lūm
- 1669 Melāmet görme perhīz it ħāṭādan / Şaķın ŝem‘ -i vücūdı **ol** havādan
- 1711 Temāşā eyledüm **ol** ŝems-i cānı / Güneşde zerredür gūyā dehānı
- 1713 Göziyle kaşı itse hışm ile kīn / İder zīr ü zeber ‘ uŝşāķı **ol** ħīn
- 1715 ‘ Araķlar bedr-i ruĥsārına ṭolmuş / O māha encüm-i seyyāre olmuş
- 1723 Ḥayātum olmaz **ol** rūḥ-ı revānsuz / Ne dirlik baña **ol** ‘ İṣā-dehānsuz
- 1733 Bu vech ile cevābın aldı dāye / Sözi kār itmedi **ol** dil-rübāya
- 1825 Düşince ‘ ālem-i vuŝlatdan ayru / Yitürdi kendüzini **ol** perī-rū
- 1831 Eger ṭutmasalar **ol** māhı muṭlaķ / Giderdi inķıṭā‘ -ı arza dek çaķ
- 1838 Egerdi **ol** gül-i cennet nihālin / Yolardı sünbül-i bāĝ-ı cemālin
- 1839 Kōmadı cāmesinden bir nişāne / O gül yapraķların atdı yabana
- 1840 Bırakdı cāmesin **ol** serv-i āzād / Şitādan düşdi şankim berg-i ŝimşād
- 1890 Varursañ bāb-ı yāra ara çāre / Benüm ħālūmi bildür **ol** nigāra
- 1895 Şorarsañ **ol** ĝarīb ü **ol** faķīri / Olupdur bend ü zencīrūñ esīri
- 1900 Selāsilden olur āzürde cānı / Gider boynından **ol** bār-ı girānı
- 1904 Bu resme söyleyüp **ol** ŝem‘ -i rūŝen / Şefā‘ at umar idi irdüğinden
- 1916 Yüce yirden nidā it **ol** perīye / Teveccüh eyleye ŝāyed beriye
- 1933 Gezersin ‘ ālemi ħāne-be-ħāne / Varursañ **ol** meh-i nā-mihribāna
- 1953 Gözüm **ol** çeşmi ŝehbāza naẓar-bāz / Dilüm **ol** ĝonca-leb ‘ ıŝķıyle demsāz
- 1960 Olamaz cānum **ol** şems-i cihānsuz / Kārañudur gözüme ‘ ālem ansuz
- 1966 Teveccüh eyledi mülk-i mişāle / Gözi ṭuŝ oldı **ol** ŝāḥib-cemāle
- 2027 Aña her eylūĝi virmişdi Allāh / Yedi iķlīme meŝhūr oldı **ol** māh
- 2029 Ulaķlar şaldı ŝarķuñ pādişāhı / Diledi ŝāh-ı maĝribden **o** māhı
- 2031 Şehi Hindūstānuñ ŝaldı nāme / Ṭalebkār oldı **ol** bedr-i tamāma
- 2039 Olup **ol** ĝonca-i zanbaķ ĝüşāde / Aḥibbā ŝevķını itdi ziyāde
- 2055 Ṭaķılmasun diyü yanına sāye / Çıkup görünmez **ol** ĝün ile aya
- 2068 Meh-i nev gibi yüz taķım sivāre / Virildi **ol** meh-i zībā-‘ ızāra
- 2078 Nişānı kōndı **ol** kaşı kemānuñ / Yoĝ idi ḥadd ü ḥaŝrı armaĝānuñ
- 2154 Ṭuvaĝ altında **ol** zāt-ı muṭahhar / Şafaķda mihr-i ‘ ālem-tāba beñzer
- 2160 O bedri ādemūñ izi bozardı / İki māh-ı nevūñ resmin yazardı
- 2162 Nişān-ı mīḥ-i sümm-i esb-i cānān / Yirūñ yüzini pūr-ḥāl itdi **ol** ān
- 2182 O devlethāneye geldi Zeliḥā / ‘ Azīzūñ oldı taŝvīri hüveydā
- 2186 Gözi gūyā ki taĝda yanar od / **Ol** od üstinde kārā kaŝları dūd
- 2187 Zeliḥā gördi **ol** taŝvīri nāĝāh / ‘ Azīzūñ kışsaından oldı āĝāh

- 2193 Vücûdum döndi gūyâ **ol** ḥabāba / Düşer girdāba uğrar ıztırāba
- 2200 Bu **ol** şems-i cihānuñ sāyesidür / Metā' -ı vuşlatuñ sermāyesidür
- 2230 Revāne oldu **ol** ḥalvet-serāya / Buluşdı **ol** nigār-ı dil-rübāya
- 2240 İrişmez oldu **ol** kaşı hilāle / Bu ḥālî ḥikmete itdi ḥavāle
- 2243 'Azîzüñ 'ışk-ı pāki oldu efzûn / **O** Leylî-çihre itdi anı Mecnûn
- 2244 Ziyāde sevdi **ol** rûḥ-ı revānı / Ölürdi görmese bir laḥza anı
- 2257 Göñül Mūsā gibi **ol** nāra aqsun / Gözümüz 'ālem-i envāra baqsun
- 2264 Nihān itme gel **ol** Āb-ı Ḥayātı / İçürme 'āleme cām-ı memātı
- 2265 **O** māha cān u dilden müşteriyüz / **O** sulṭānuñ ğulām-ı kemteriyüz
- 2266 Çomazlar sende **ol** rûḥ-ı revānı / Ecel gibi alurlar āḥir anı
- 2267 Virelüm ağırınca saña altun / Bizüm olsun dirüz **ol** ḳaddi mevzûn
- 2272 Dönüp her kişi bir ebr-i bahāra / Olur **ol** meh yolında pāre pāre
- 2275 Metā' -ı 'izzeti geldi mezāda / Bahā virdiler **ol** ḥayrū'l-'ibāda
- 2293 Elinde ipligin idüp bahāne / Dir idi müşteriyem **ol** cuvāna
- 2294 Begendüm ḥaylî **ol** cān-ı cihānı / Baña danışmayınca şatmañ anı
- 2306 **O** ten kim olmaya 'ışk ile fānî / Uyanmaz ḳaşr-ı dilde şem' -i cānı
- 2315 Anuñ ceddî idi Şeddād bin 'Ād / Güzeller şāhı idi **ol** perî-zād
- 2317 Naẓîr olmaz **o** ḳadd-i müntehāya / Sütûn-ı nûr idi çıkmış semāya
- 2319 Cemālî olmuş **ol** 'ayneyn ile zeyn / Ḳırān itmiş felekde şanki sa' deyn
- 2323 Dir idi **ol** zamānuñ nüktedānı / Ağız bir eyleyüp yokdur dehānı
- 2340 Çekem **ol** gül-'izārî ḥār elinden / Alam bu āl ile aḡyār elinden
- 2342 Dökeyin yolına dünyāca mālî / Şatun alayın **o** zîbā-cemālî
- 2351 Şatun almağa **ol** āşûb-ı cānı / Getürdi niçe yük genc-i nihānı
- 2352 Temāşā iderek **ol** āfitābı / Şarāb-ı 'ışk ile gitdi ḥicābı
- 2375 Ḳo fer' i 'aşla baḳ ey nûr-ı dîde / Bu nûr **ol** nûrdandur āferîde
- 2393 **O** bālāya irişmez dest-i idrāk / Anuñ kem pāyesidür fevk-i eflāk
- 2400 **O** gün şehre müsāfir geldi bir māh / Sezāvār-ı sipihr-i 'izzet ü cāh
- 2406 Göñül murḡı olur **ol** serve meyyāl / Tutulur dām-ı 'ışkına be-her ḥāl
- 2413 Eyitdi **ol** perî-ruḥsārdur bu / Düşümde sevdüğüm dildārdur bu
- 2420 Ne ḳul sulṭānlar olmuş aña bende / Revādur kim ola **ol** bende sende
- 2421 Çü yokdur yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum oğlumuz olsun **o** meh-rû
- 2425 'Azîz-i Mısr işitdi bu ḥiṭābı / Çaḡırdı Mālîki **ol** āfitābı
- 2429 Zeliḥā bildi **ol** serv-i bülendi / Hemān-dem eski derdi tazelendi
- 2438 **O** mālā niçe yük māl oldu ilḥāk / Şatıldı ḳul diyü sulṭān-ı āfāk

- 2455 Kişi aldursa yār-ı nāzenini / **O** dem bilür neye uğraduğunu
- 2458 Ocağa batsun **ol** māl-ı firāvān / Cemādāt ile cān olur mı yeksān
- 2470 ‘Azīze didi *li’l-lāhi Ta‘ālā* / Göreyin kandaşur **ol** serv-i bālā
- 2476 Naẓār idince **ol** zībā cemālī / Ölümlü hasta gibi kıldı nāle
- 2481 **O** dest-i ḥaṭṭı lutfūndan baña vir / Şikeste ḥaṭırumı eyle ta‘mīr
- 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / **O** gün gün gibi kıldı Şāma rihlet
- 2492 Zelīḥā irdi çünkim bu murāda / Perestār oldu **ol** ḥayrū’l-‘ibāda
- 2497 Bakup **ol** šāhid-i maḳşūda gāhī / Niyāz ile dir idi yā İlāhī
- 2507 **O** māhı eyledi her vech ile zeyn / ‘İbādu’l-lāha oldu ḳurretü’l-‘ayn
- 2511 Geyürse gül gibi pīrāhenini / Bu söz eglerdi **ol** ḳalbi ḥazīni
- 2515 Eger başmağını döndürse **ol** ān / Dir idi kendü kendüsine pinhān
- 2517 Şalınup gelse **ol** gül yüzlü maḥbūb / Yolında saçını eylerdi cārūb
- 2521 Mūdām aḥşamlar idi **ol** ḳamerle / Uyudurdu güzel efsānelerle
- 2522 Uyurdu zevḳ ile **ol** māl-pāre / Bu göz yummazdı mānend-i sitāre
- 2531 Çü seyre çıkdı **ol** ḥurşīd-i āfāk / Tağıldı lāle-veş şahrāya ‘uşşāk
- 2532 Mişāl-i lāle her bir çeşmi pūr-ḥūn / **O** ḥurşīde bakup olurdu maḥzūn
- 2538 Görür nāgāh **ol** šāh-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi bir pīr
- 2542 Devesiyle dönüp ebr-i bahāra / İrişdi şevket ile **ol** diyāra
- 2543 Deve üstinde **ol** pīr-i mūnevver / Okurdu şuḥf-ı İbrāhīmi ezber
- 2556 Dehānın **ol** ‘arab açdı şadef-vār / Sözi dürr-i şemīnin itdi izḥār
- 2557 Eyitdi mevlidüm Ken‘ ān ilidür / Yedi ceddüm **o** yirūn kāmīlidür
- 2562 Didi Yūsuf **o** yirler ḥūb mıdur / Nebīñüz Ḥazret-i Ya‘ḳūb mıdur
- 2565 Derilür mi oyun yirine eṭfāl / **O** yirlerde ne olmışdır nedür ḥāl
- 2567 İlini günini şorınca **ol** māl / Sözi diñledi āh itdi nāgāh
- 2570 Eyā ḥüsn ilinūn šāh-ı benāmı / Dimek olmaz **o** göynüklü kelāmı
- 2573 Kemāl-i ‘ilm ile meşḥūr u ma‘lūm / Daḥi ma‘şūm idi **ol** yār-ı maḥlūm
- 2585 **Ol** evden çıkmaya ağlaya tenhā / **O** beytūn ola içinde mu‘ammā
- 2592 **O** pīrūn ḥaṭırına geldi ḳorḥu / Devesi ile kaçdı Mışra toḡru
- 2593 Bulur ḳanda ise oḡlını **ol** pīr / İder bu mācerāyı aña taḳrīr
- 2594 **O** pīrūn oḡlı aşıyle müretteb / Atasına ḥikāyet eyledi hep
- 2606 Ḥazīn āvāz ile Ya‘ḳūba **ol** pīr / Kelāma geldi kıldı ḥüsn-i ta‘bīr
- 2614 Hemān **ol** laḫẓada cān irdi şandum / Görenlerden ḥicāb itdüm utandum
- 2619 Bu yirden ḳopmasa **ol** gül nihāli / Bu deñlü bilmez idi cümle ḥālī
- 2621 Didi şükr ü sipās **ol** Zū’lcelāle / Ki irdi rüz-ı hicrānum zevāle

- 2622 O pîre bakdı fikre vardı tûrdı / Düşin görmiş idi bundan öñürdi
 2623 Görür bir gice ol dînün çerâğı / Kapusunda aķar Nîlün ayağı
 2629 Yaķın geldi yirinden ķopdı Ya‘ ķûb / O tıflı gözlerinden öpdı Ya‘ ķûb
 2635 Düşinde vâridâtınun peyâmı / Bu tıfluñ sözi ol pîrün kelâmı
 2650 Tazarru‘ eyleyüp ol nâzenîne / Yemînine alup çekdi yemîne
 2668 Hâlâş olduĝumı tıyınca iĥvân / Kulumuzdur diyü şatdılar ol ân
 2697 Sen anı ol seni itsün ziyâret / İriş maķşûduña çekme melâlet
 2698 Ol işün kim ola dermânı âsân / Melûl olmaķ gerekmez aña insân
 2702 Meh-i Ken‘ âna itdi hîle vü âl / Girü ol kimseye döndürdi fi’l-hâl
 2715 Maĥabbet itmez iĥvânına ol yâr / Anuñ Ya‘ ķûbdan ĝayrı kimi var
 2716 O daĥı tarĥ olunca ara yirden / Bize ķalur hemân ol şem‘ -i rûşen
 2720 Bu tezvîr ile memlû eylediler / O Ken‘ âna giden geldi didiler
 2726 Dü tâ olmışdı ķaddi bâr-ı ĝamdan / Egildi geĝdi ol bâb-ı ‘ademden
 2727 Ecel derbendini itdi ĝüzergâh / Baķâ şaĥrâlarına vardı ol şâh
 2732 O kân-ı himmet ü sultân-ı ümmet / Baķâya fûrķatümle ķıldı rıĥlet
 2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol ân / Niyâmından nitekim tîĝ-i bürrân
 2752 Hicâb ıssı idi ol şems-i rûşen / Toĝardı aña bilmezlik yüzinden
 2769 Çekelüm bâde-i gül-renge anı / Tûtalum âl ile ol arslanı
 2772 Kırulmayınca dâm-ı ehl-i şoĥbet / Ele girmez o şebbâz-ı sa‘ âdet
 2776 O gice bezme ‘azm itdi Zeliĥâ / Kebâb-ı murĝ u mâhî oldı peydâ
 2782 Maķâmât ile ney itdükçe feryâd / Kılurdı ol maķâmı ĥurrem ü şâd
 2796 Öĝüp ol câmi ķaldurdı Zeliĥâ / Didi ‘ışķuña ey yâr-ı dil-ârâ
 2797 Du‘ âlar itdi ol ‘âlî-cenâba / Kızıl yâķûti şaldı la‘l-i nâba
 2810 Şarâbı söyle zemm itdi ki ol şâh / Zeliĥâya zarûrî geldi ikrâh
 2821 Giceyle fırşat el virdükçe her bâr / Şarılurdı o serve yâsemen-vâr
 2845 O cānibde idüp her şehri seyrân / Girü bu şûreti yazdı *ke-mâ-kân*
 2851 Nişānumı görüp eylerse eĝgān / Baña alup gelesin anı ol ân
 2852 Olursa şekli taşvîre muvâfıķ / Kādīmî yâr-ı ĝarumdur o ‘âşık
 2854 Tırurken muntazır bir ĝün o dāye / O taşvîr ıssı geldi şaldı sāye
 2858 Atası fevt olup ķalmış o dildâr / Vişâli ĝülşeninde ķalmamış ĥâr
 2865 Umardı kışşadan ĥişşe ala yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr
 2866 O sâlihde ki ola ‘işmet-i Hâķ / Olur idlâl-i tâlîh pend-i muṭlaķ
 2876 Kābûl itdi rızâ-yı Müste‘ânı / Tōnatdı ol nihâl-i ergāvānı
 2901 Ayırma senden ol rûĥ-ı revānı / Kāķurma elden ol şebbâz-ı cānı

- 2926 Faķīre ğāyet ile şefkatūñ var / Terahhūm eyleme **ol** demde zīnhār
- 2929 Çıkardı heybet ile bir hilālī / Ki kurbān ide **ol** māh-ı cemālī
- 2938 Olur Hāk muķtezāsı muķtezāsı / **O** Mevlānuñ rızāsıdur rızāsı
- 2963 Ne cevrenden ferāġat eyler **ol** yār / Ne bīmārına eyler şimdi tīmār
- 2967 Hāfāsın añlamaz **ol** çeşmi fettān / Yazuķlar kim ider nā-hāk yire ķan
- 2974 Derūn-ı dilden itdi nāle vū āh / Çıkardı şundi **ol** taşvīri nāġāh
- 2976 Tebessūm eyledi **ol** verd-i ħandān / Zeliĥāya didi ĥışm ile **ol** ān
- 2979 Şadef aġzın açup gösterse dendān / Alurlar dürr-i meknūnını **ol** ān
- 2993 Günāh ise eger mihr ü maĥabbet / Senūndür **ol** günāh ey māh-tal‘ at
- 2994 İrince **ol** şeb-i ķadre nihāyet / Bu resme oldu şükr ile şikāyet
- 2996 Bunuñ maķşūdını eyler **o** merdūd / Anuñ merdūdını eyler bu maķşūd
- 3029 Zuhūr itdi nübüvvet iķtizāsı / **O** ġün rā‘ ilige oldu rızāsı
- 3036 Deñiz yüzine beñzerdi **o** şahrā / Koyunlar ortada emvāc-ı deryā
- 3040 Girü **ol** derdmendi kıldı nālān / Girü nāy-ı maĥabbet itdi eġġān
- 3041 **O** bedr-i ‘āleme bu bī-sitāre / İraķlardan ider oldu nezāre
- 3044 Gelür **ol** cāmdan dil ķaşrına şevķ / Bu şevķ ile düşer cānına bir zevķ
- 3059 Gerekmaz **ol** semend-i şādmānī / Ki ola ġayr destinde ‘inānı
- 3064 Yüzini döndürüp **ol** gül nihālī / Yabana baķmadan olmazdı ĥālī
- 3076 Tehī sāġar gibi beñzinde **ol** ān / Ġam-ı cānānı ile ķalmadı ķan
- 3077 Sücūda vardı **ol** dem nitekim Tūr / Hemān turtuġı yirde ķaldı **ol** nūr
- 3085 Aña seng-i melāmet ĥoş gelürdi / **O** mürġān-ı sa‘ādet ĥoş gelürdi
- 3093 Bu resme niķe ay **ol** māh-ruĥsār / İderdi kendü kendi ile ġüftār
- 3094 Zeliĥānuñ bu ĥālın bildi dāye / Yaķın oldu **o** mihre hemķü sāye
- 3097 Vücūduñ **ol** sehī-ķadde hevādār / Gözüñ āyīne-i dīdār-ı dildār
- 3098 İrişdün ĥāşılı bākī murāda / Ki mālīk olduñ **ol** ĥayrū’l-‘ibāda
- 3101 Senūñ mihrūnden oldu şimdi āġāh / Kābūl itdi seni ‘aybuñla **ol** māh
- 3109 Günāha ġirme şekvā itme her ġāh / Senūñ yolunda noķşān itmez **ol** māh
- 3110 Degüldür senden **ol** dildār ĥoşnūd / Şaķın elden ġider şāĥīn-i maķşūd
- 3111 Perīşān eyleme ġöñlün iñende / İtāle itme **ol** serv-i bülende
- 3112 Cemālindedür **ol** şāhuñ celālī / Temennā kılma taķrīb-i vişālī
- 3128 Olan cān cāna vū ġöñlek yabana / Çıķar ser-tā-ķadem **ol** nerdübāna
- 3132 Ġöñül oldu **o** māĥīnūñ mişālī / Deñizlerde arar āb-ı zülālī
- 3141 Şaġında ġorse ben bīmārı nāġāh / Döner şolına iġmāz eyler **ol** şāh
- 3144 Ne seyr eyler faķīr ile ne şoĥbet / Taķılmaz yanuma **ol** seyf-i ķudret

- 3145 Kaçar yanumdan **ol** serv-i kabā-pūş / Anı sâyem daḥi itmez der-âgūş
- 3148 Düşümde görelî **ol** dilrübâyı / Düşümde görmedüm zevk u şafâyı
- 3152 **O** serv-i serkeş ü yâr-i dil-âver / Gözi açılmadıḡ şāhîne beñzer
- 3156 Ümîdi cânibinden açdı şoḡbet / **O** māha kıldı yirden göke minnet
- 3158 **O** māha niçe yıllar dāye oldum / Metā‘-ı ‘ömrine sermāye oldum
- 3160 **O** gülzāra ne var ey çarḡ-ı iḥsān / Şehāb-ı şefḡatūñ yaḡdursa bārān
- 3162 Şu‘ā‘-ı şems-i ‘ālem gibi gāhî / Der-âgūş itseñ **ol** gün yüzli māhı
- 3163 Ḥarāb-ābād-ı gönlin eyle ma‘mūr / Güneş yüzüñden alsun **ol** kamer nūr
- 3164 **O** bî-çāreñ mişāl-i ebr-i bārān / Delirdi ṭaḡa düşdi oldı giryān
- 3166 Şeh-i ‘ālemsin ey zıll-i ilāhî / Ża‘îf ü nā-tüvānuñ **ol** penāhı
- 3172 Saña maḡdūrını şarf itdi **ol** yār / ‘Aẓîmü’ş-şān iken oldı perestār
- 3193 Olur bād-ı hevāsı bādbānı / Düşürür **ol** hevā bir yara anı
- 3199 Ferāḡat itsün **ol** işden ki her ān / Ola dīnine dūnyāsına noḡşān
- 3215 Kelām-ı Yūsufi gūş itdi dāye / Didi tafşîl ile **ol** mübtelāya
- 3229 Bu ḡāl ile görince şems-i cānı / Götürdi ḡākden **ol** nā-tüvānı
- 3236 Fenā ehli **o** dem uğrar belāya / Ki gönül vire ‘āḡil dilrübāya
- 3256 Bülend āvāz ile **ol** bülbul-i cān / Oḡurdı şuḡf-ı İbrāhîmi her ān
- 3257 ‘İbādet ‘ādet olmışdı **o** māha / Çıkarurdu çerāḡın şubḡgāha
- 3263 Ḥayā vü ḡilm idi **ol** yāra pîşe / Aña söylerse söylerdi hemîşe
- 3280 **O** māha ḡaylî raḡbet itdi Yūsuf / **O** gün imāna da‘vet itdi Yūsuf
- 3284 Gider aşnāmı islāma muṭî‘ ol / **O** yoldur ḡazret-i Ḥaḡḡa varan yol
- 3287 Ṭapuñdan ḡayrı yokdur baña maḡşūd / Senüñ olsun **o** ma‘būd u **o** mescūd
- 3300 Rızām **oldur** ki olam bāḡ-bānuñ / İdem ḡıdmetlerini ḡülsitānuñ
- 3313 Şabā-veş girdi bāḡa **ol** yüzi ḡül / Nebātāta irişdi bir tezelzül
- 3316 Maḡabbet ehline beñzerdi **ol** bāḡ / Ki oldı her çiçek cisminde bir dāḡ
- 3325 **O** bāḡuñ ergāvānınuñ nihālî / Şehîd-i ‘ışḡuñ olmışdı mişālî
- 3327 **O** bāḡ içinde şankim ‘āşıḡ-ı zār / Şular boynın burup yürürdi herbār
- 3336 Şükūfeyle āḡardı şāḡ-ı bādām / İderdi bülbul **ol** çāderde ārām
- 3346 **O** ḡülşen Yūsufuñ ‘ışḡıyle ṭoldı / Hemān bir mecma‘ü’l-‘uşşāḡ oldı
- 3347 **O** ḡülzāruñ içinde her ne kim var / Bu māha eyledi mihrini izḡār
- 3348 Yapıldıḡda **o** bāḡ-ı cennet-ābād / Miyānında iki ḡavż itmiş üstād
- 3350 **O** bāḡ olmışdı her vech ile zībā / Görür gözi iki ḡavż idi ḡüyā
- 3351 **O** ḡurşîd-i zülālūñ maşrıḡaynı / Biri birisinüñ olmışdı ‘aynı
- 3354 **Ol** iki ḡavż arasında mu‘ayyen / Binā olmuş idi bir ḡaşr-ı rüşen

- 3355 O cāy-ı dil-güşā **ol** kaşr-ı mezkūr / Meh-i Ken' ān içün olmışdı ma' mūr
- 3356 Zeliḥā gelse cem' olsa cevārī / Akıtmazdı o ḥavza mā'-i cārī
- 3359 Meh-i Ken' ānı **ol** ḥurşīd-ṭal' at / Bu kaşr-ı bī-kušūra kıldı da' vet
- 3381 İderse daḥi tīrine nişāne / Tevāzu' eyleñ **ol** kaşı kemāna
- 3392 O ḥurīlerle cennetde şafāda / Bu hicrānı caḥīmīnde belāda
- 3396 Dehānın açmadın cumhūr-ı 'uşşāk / Tıyardı ḥurdeyi **ol** Āl-i İshāk
- 3443 Açıp luṭfı yüzini Yūsuf **ol** ḥīn / Perestārāna ĩmān itdi telḳīn
- 3446 Cihān fānīdür **ol** ma' būd bākī / Vücūdudur ḥayāt ābına sākī
- 3462 Mişālī yok cihānda **ol** benānuñ / Meger ak sancağıdur enbiyānuñ
- 3463 **Ol** engüşt oldı cān bezminde bir mūm / Zulām-ı şirki eyler cümle ma' dūm
- 3464 Olupdur şanki **ol** engüşt-i ĩmān / Hilāl-i āsumān-ı bürc-i iḥsān
- 3470 Nihāl-i tāze gibi **ol** kenīzān / Gelüp toḡruldılar ĩmāna **ol** ān
- 3478 Cemāl-i Yūsufa kıldı nezāre / Laṭīfeyle didi **ol** māh-pāre
- 3481 Yaşum gibi demūñ olsun ziyāde / Cihān tırdıḳca **ol** zevḳ u şafāda
- 3500 Sarāymda Zeliḥā ferd ü tenhā / Tırudı **ol** gice bī-huş u şeydā
- 3501 Ne kim var mānī'-i eşḡāl-i cānān / Götürüp şıkleti gitmişdi **ol** ān
- 3503 Dir idi ağlayup **ol** verd-i ḥandān / Ne derdūñ var eyā şem'-i şebistān
- 3523 Zīyā-yı şem' i bir pervāne gördi / Cān atdı kendüyi **ol** şem' e urdı
- 3525 Cemāl-i şem' e oldı ḥāl-i müşḡīn / Vücūdı varlığın yoḡ itdi **ol** ḥīn
- 3555 Ümīdin kesdi Yūsuf şoḡbetinden / Hilāl oldı o māhuñ gayretinden
- 3559 İdelüm bir kemend-i ḥīle peydā / Ola kim tıtıla **ol** māh-ı ḡarrā
- 3560 Yidi ḥāne yapalum **ol** perīye / Felek-veş içeriden içeriye
- 3565 Naşīḥat eyledi aña bu yüzden / Qabūl itdi sözin **ol** şems-i rūşen
- 3573 Yazup Leylāyı taşvīr itse **ol** ān / Gören Mecnūn olup qalurdı ḥayrān
- 3584 Kızıllar geydi ḡonca gibi qat qat / Boyınca qana girmişdi **ol** āfet
- 3588 'İzārın ḡuşvāre itdi tezyīn / Yüzine düşdi **ol** māhuñ bu Pervīn
- 3591 Leb-i rengīn ile **ol** incü dişler / İki yanına nāz ile baqışlar
- 3600 Kemer-bendi tolanmış **ol** miyānı / Aqar şu nitekim serv-i revānı
- 3606 Leṭāfet artup **ol** rūḥ-ı revānda / Cihānuñ şīvesi cem' oldı anda
- 3607 İrişdi **ol** meh-i ḥurşīd-sāye / Bu tertīb ile yapduḡı sarāya
- 3610 O ḡün rüz-ı kıyāmet gibi geldi / Celāl ü heybeti 'aqlını aldı
- 3616 Elini Yūsufuñ aldı eline / Du' ālar eyledi **ol** nāzenīne
- 3618 Duḡūl itdiler **ol** sırça sarāyı / Maḳām-ı ḥūba cāy-ı dil-güşāya
- 3626 Yüzini göke dikdi Māh-ı Ken' ān / Münācāt itmege Mevlāya **ol** ān

- 3632 Giriftâr olmışuñ **ol** mihribânı / ‘Înâyet vaqtidür ihsân zamânı
- 3641 **Ol** işi baña teklîf itme ey mâh / Ki benden gelmez ol estağfiru’llâh
- 3644 Elüm varmaz benüm câm-ı fesâda / Çıkarur âdemi yoldan **o** bâde
- 3657 Bilürsin sen **o** Settârü’l-‘Uyûbı / Bağışlar tevbe ile hep zünübı
- 3663 **O** beyti eyledi Yûsuf temâşâ / Dil-i ‘âşık gibi olmuş mücellâ
- 3677 Gezüp **ol** mihr ile hâne-be-hâne / İrişdiler üçünci âsumâna
- 3678 Nitekim bâb-ı lutf-ı Mâh-ı Ken‘ân / Mucaffel itdi kapusını **ol** ân
- 3682 Benem **ol** zerre-i nâçiz gūyâ / Ki olur mihr-i ‘ışkuñla hüveydâ
- 3687 Cinâna beñzedi **ol** beyt-i ma‘mûr / Bu iki dilrübâ Rıdvân ile hûr
- 3695 Cemâl-i yâr ile **ol** hâne tıldı / Ser-â-ser ‘âşık u ma‘şûk oldı
- 3705 Zeliḥâ vaşl-ı yâra kıldı iḳdâm / Bu hâne **ol** hümâyâ olmadı dâm
- 3707 Çü oldı menzili dördünci hâne / Girü yalvardı **ol** lutf ıssı hâna
- 3724 Didi **ol** mâh bu kaşı hilâle / Kanâ‘at eyle bu deñlü vişâle
- 3732 Gerekmaz ‘âşıka **ol** ẖ‘âb-ı bâtl / Ki ola dîde-i dildâra ẖâyil
- 3736 **O** demde naṭ‘-ı ‘ışk içinde bi’z-zât / Zeliḥâ az kaldı kim ola mât
- 3737 Bu evde bulmadı vaşlına râhı / Beşinci hâneye sürdi **o** şâhı
- 3740 Sürüp **ol** serv öñinde yire rûyı / Aḳıtdı gülşen-i rûyına cûyı
- 3742 ‘Urûc itdi maḳâm-ı pençgâha / Didi mihr ile **ol** zıll-ı İlâha
- 3758 **O** zevka nâzır olmaz ‘ayn-ı ‘âḳil / Ki zulm ü ğaflet ile hâşıl
- 3764 Zeliḥâ gördi **ol** kaşı hilâli / Naşihatden degül her sözi ẖâlî
- 3768 Vücûdi zâtı döndi zaymurâna / Hemân şarmaşdı **ol** serv-i revâna
- 3769 Yapışdı kaldı **ol** hurşide nâgâh / Sipihrûñ dâmenine nitekim mâh
- 3771 Yaşın **ol** bedr-i enver Ülker itdi / Yıkıldı kendüsinden geçdi gitdi
- 3777 Tesellî itdi vâfir Mâh-ı Ken‘ân / Taşavvur itdi kim cân itdi **ol** ân
- 3779 Ne hoşdur ‘âşıka **ol** derd ü zârî / Ki **ol** bâ‘ış-i rahm-ı nigârı
- 3781 Mezîd olsun **o** nehr-i eşk-i fûrkat / Ki ola dilrübâya dâm-ı vuşlat
- 3788 Yidinci bürce dek **ol** yâr-ı mümtâz / Murâdı nağmesinden virdi âvâz
- 3802 **O** süsen kılmadan cismini gülgün / Elinden aldı anı yâr-ı mevzûn
- 3803 Şaḳındı **ol** nigâr-ı nâzenîni / Sivârı gibi tutdı sâ‘idini
- 3818 **O** mihrûñ oldı tedbîr-i ẖurûcı / Girü kaṭ‘ itdi geldügi bürûcı
- 3822 Elinden kurtulup **ol** nûr-ı dîde / Gül-i ter gibi dâmânı derîde
- 3825 Her evden çıḳdı **ol** mihr-i cihântâb / Girîbân-ı selâmet oldı her bâb
- 3826 Hıyânetden kaçup **ol** kaddi şimşâd / Yidi şamudan oldı cânı âzâd
- 3833 Yorulmuş terlemiş rûy-ı celâlî / Dürer-bâr olmuş **ol** baḥr-i cemâlî

- 3850 Şirār-ı nār-ı bühtān-ı ‘aẓîmi / Utandurdi **o** sultān-ı kerîmi
- 3859 Hudā dil virdi **ol** ma‘şûm-ı pâke / Mu‘în oldı ġarîb-i derdnâke
- 3862 Hudā haqqı içün ta‘yîn ü tahkîk / Bu işi itmedi **ol** yâr-ı şiddîk
- 3863 Kaçarken anı kıovmışdur Zelîhâ / **O** mâhuñ dâmenin çâk itdi zîrâ
- 3866 ‘Azîze harq-ı ‘âde itdi **ol** hîn / Şirār-ı nār-ı âhın kıldı teskîn
- 3867 ‘Azîzün kilki-i teftîşinden **ol** ân / Elif-veş toġrı çıkdı Mâh-ı Ken‘ân
- 3868 Olınca ‘adli mîzânı hüveydâ / **O** mâhuñ olmadı noķşânı peydâ
- 3884 Zelîhâdan ben olduķca ġurîzân / Düşer üstüme **ol** ġurşîd-i Yezdân
- 3886 Beni gördükçe mihr-i ‘ışkı artar / Ezilür baña **ol** bedr-i münevver
- 3894 Elif kıaddi gibi toġrıdur **ol** yâr / Bi-haqq-ı Kâdir u Kâyyûm u Kâhhâr
- 3897 Cibillîdür anuñ sevdâ-yı hāmı / Perîşân itme **ol** bedr-i tamâmı
- 3899 Kaẓâya hüsn-i ta‘bîr oldı kalkan / Belâ-yı şerri te’ġîr itdi **ol** ân
- 3914 Biz olsaķ **ol** hâbîb ile muşâhib / Olurdi dâyimâ **ol** bize tâlib
- 3921 Olanlar **ol** şarâb-ı nâba şârib / Dehânın eyledi **ol** mihre maġrib
- 3929 Didiler aña **ol** şâhı severseñ / ‘Înâyet eyle Allâhı severseñ
- 3938 Cihânı yakmaġ içün **ol** perî-veş / Kıztıl câmeyle olmuş ‘ayn-ı âteş
- 3946 Kemân-ı bî-amân **ol** kaşı nûnı / Sinân-ı cân-sitân müjġân-ı hûnî
- 3947 Bu bezme toġrulup **ol** serv-i ser-keş / Şalındı geldi şaldı ġalkâ âteş
- 3949 Eger vaşf olabilse **ol** perî-zâd / Kesilmezdi cihândan âh u feryâd
- 3955 **O** câmı kimseler şerġ idebilmez / İçenler ġaşra dek herġiz ayılmaz
- 3966 Gören biñ nâz ile **ol** serv talın / Dıraġt-ı cisminüñ kesdi nihâlin
- 3991 Eger bir fâyide olmazsa zâhir / Naşîġat ideler **ol** şâha bir bir
- 3999 Duġân-ı âhı gibi **ol** perî-rû / Teveccüh itdi rûy-ı yâra toġru
- 4013 **Ol** işden kim ola soñra peşîmân / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘îrfân
- 4025 Sa‘âdet var cihânda **ol** kişide / Ne yüzin göre ne sözün işide
- 4041 Baña sultânumuñ da var ġümânı / Ki sevmiş olam **ol** ‘âşî cuvânı
- 4043 Budur biñ cân ile ġönlüm murâdı / Siyâset itdürem **ol** bed-nihâdı
- 4057 İhânet kaşd idüp **ol** nâmdâra / Süvâr itdiler anı bir ġımâra
- 4059 **O** kul kim ola Mevlâsına ‘âşî / Bozılır ‘izzetinüñ iġtişâşı
- 4062 Nihâl-i Sidre-veş toġrıdur **ol** yâr / İnanmañ bu söze *zinhâr zinhâr*
- 4078 İki çeşmi gibi **ol** serv-kâmet / Yirini kıldı miġrâb-ı ‘ibâdet
- 4088 Maġabbet ehli beñzer **ol** hilâle / İrer noķşân ile âġir kemâle
- 4104 Ne ġazz olur **o** ġülşenden ki nâġâh / Geçe ġül idesin ġârından ikrâh
- 4124 Kârañulukda **ol** yâr-ı ġüzîni / ‘Ayân eylerdi âh-ı âteşîni

- 4135 Vişâli şükri ni kılmazdı **ol** yâr / Cemâli kâdrini bilmezdi her bâr
- 4143 Yıluñ on iki ayı **ol** kamer-veş / Yanar yaqılur idi hem-çü âteş
- 4154 Süvâr olduğı atı görse fi'l-hâl / Olurdı **ol** semendüñ pâyına dâl
- 4155 Yıl öñince nitekim gerd-i miñnet / Yürürdi atı öñünce **o** sâ' at
- 4158 Görürdi şöhet-i bî-yârdur bu / Yire çalardı cāmın **ol** perî-rû
- 4169 Aradan gitdi **ol** devlet çerâğı / Eridi ehl-i şevkuñ bağı yağı
- 4184 Bu oldı dilde maşşûd u merâmı / Vara seyr ide **ol** bedr-i tamâmı
- 4191 Mişâl-i medd-i bismi'llâh **o** şâhı / İletmiş kurb-ı zâtu'llâha râhı
- 4198 Selâmet hânesi olmış **o** mesken / İrişmez aña dest ü pây-ı düşmen
- 4199 Zenân-ı Mışruñ irişmez ziyânı / Mekân idinmiş **ol** dârü'l-emânı
- 4204 **Ol** eyvâna çıkardı dūd gibi / Aқardı gözi yaşı rūd gibi
- 4208 Baқup zindāna eydürdi Zeliḥā / Senüñ koynuñdadur **ol** mäh-i ḡarrā
- 4214 Ne dirlik baña **ol** şems-i cihānsuz / Görünmez gözlerüme 'âlem ansuz
- 4218 Öperdi gözlerin **ol** mäh-manzar / Dir idi yârı görmişdür bu gözler
- 4228 **O** derd-i 'ışķa yüz taḥsîn ü şābāş / Ki ola cān-ı 'āşıkla qarındaş
- 4232 Gözüm nūridur **ol** 'ışķ âfitābı / Çeker 'ayn-ı 'adūya bir ḥicābı
- 4259 **O** serdār-ı şeh olan merd-i bî-hūş / Cenāb-ı Yūsufi itdi ferāmūş
- 4269 Ararsa ḡayrıdan derdine dermān / İder derdini **ol** merdūñ firāvān
- 4280 Uyurken 'âlem-i ma' nāda **ol** şāh / Yedi ḡāv-ı semîni gördi nāḡāh
- 4281 **O** arada yedi baş ḡāv-ı lāḡar / Şitāb ile gelüp qaldurdılar ser
- 4288 **O** zindāndan ḡalāş olan cuvāna / Beyān oldı bu zıkr olan fesāne
- 4297 Didi **ol** server-i devr-i zemāne / Yedi ḡāv oldı yıllardan nişāne
- 4305 Begendi Yūsufuñ iz' ānıñ **ol** ḥīn / Niçe iḥsānlar itdi kıldı taḥsîn
- 4306 Tefahḥus itdi ḡāl-i mücmelini / **O** 'avretler ki kesmişdi elini
- 4310 **O** māha hālesi gibi tolaşdum / Niçe gün sāye-veş uydum ulaşdum
- 4312 **O** serv-i bāḡ-ı cennet toḡrı çıқdı / Günāhı 'āşıkı üstine yıқdı
- 4328 Dir idi her kişi *el-ḡamdü li'llāh* / Ḥalāş oldı tutılmış iken **ol** mäh
- 4330 Anı kırtardı zindāndan **o** Mevlā / Dehān-ı ejdehādan çıқdı ḡüyā
- 4333 Çıқup zindāndan **ol** mihr-i sa' ādet / **O** günden nūra tebdīl oldı zulmet
- 4353 **O** dem Yūsuf 'azīz-i 'âlem oldı / Sevindi güldi 'âlem ḡurrem oldı
- 4376 Şuda gözlerdi 'aksini **o** māhuñ / Nihān oldı içinde dūd-ı āhuñ
- 4382 Yaşaduқça **o** serv-i bāḡ-ı cennet / Çoḡaldı fırķa-i eṭfāl-i miñnet
- 4386 Çeküp tiḡ-i zebānı **ol** ḡazīne / Dir idi gören anı bir birine
- 4390 Var iken elde mālīyle menāli / Oyalarlardı **ol** şūrīde-ḡālī

- 4400 Belürse her kaçan yelden nişâne / **O** neyden hâne başlardı figāna
- 4407 Ağız bir eyleyüp neylerle **ol** ān / Çü müsîkâr iderdi anda efgān
- 4414 Nesîm-i şubh gibi nerm-reftâr / **O** hayluñ haylî zîbâ hâleti var
- 4418 Süvâr olsa aña **ol** şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tölardı cümle ‘âlem
- 4420 Yolu düşüp gelürken Mâh-ı Ken‘ân / **O** neyden hânede eylerdi efgān
- 4421 Geçerken yoldan **ol** dildâr-ı serkeş / Çıkardı hâne-i neyden şabâ-veş
- 4424 Kaçan Yûsufsuz uğrar idi leşker / Aña dirlerdi geldi **ol** gül-i ter
- 4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü güy / Ki yok **ol** verd-i cânuñ bunda bûy
- 4426 Bu keşretde yok **ol** kaşı kemānum / Benüm zîrâ ki deprenmez nişānum
- 4431 Teveccüh itse **ol** gün yüzlü nâgâh / Beni peyk-i maḥabbet eylerdi āgâh
- 4438 Eyitdi hoş mıdur derdümlle dildâr / Ne ‘âlemeddür **ol** derde giriftâr
- 4443 Niçe gün şabr iderdi **ol** dil-efgâr / Vişâlınden ‘ayân olmazdı âşâr
- 4474 **O** gün bu nâ-murād u bî-sitâre / Vişâl-i yârına bulmadı çâre
- 4482 Şıdı aşnāmını **ol** yâr-ı şıddîk / Ḥalîlullâha taqlîd itdi taḥkîk
- 4487 Delîlüm **ol** sırât-ı müstaḳîme / Sezâvâr eyle elṭâf-ı ‘amîme
- 4493 Hidâyet eyledi **ol** Rabb ü Hâdî / Qabûl oldu münâcât u murâdı
- 4503 Didi kanı **o** günler ey Zeliḥâ / Yüzüñ mihr idi alnuñ mâh-ı garrâ
- 4522 Döner bir câmi‘e cismi binâsı / Minâre **ol** iki dest-i du‘âsı
- 4523 **O** sâ‘at **ol** nefes **ol** laḥza **ol** ān / Qabûl oldu du‘â-yı Mâh-ı Ken‘ân
- 4524 **O** günden mâh-ı ruḥsâr-ı Zeliḥâ / Teraḳḳî eyledi *yevmen-fe-yevmâ*
- 4544 Nişâr itdi yolına mâl-ı Kârûn / Sevindi gönli şâd oldu **o** maḥzûn
- 4546 Ḥarâret Yûsufuñ gönline düşdi / Görüşdi **ol** perî ile buluşdı
- 4549 Kemâl-i şefkat ile Yûsuf **ol** ḥîn / Kolin boynına kıldı tavḳ-ı sîmîn
- 4553 **O** demde ṭâlî‘-i nîk itdi yârî / Ki oldu şâh-ı Tübâ sāyedârı
- 4575 Zeliḥâyâ yedi ev itdi bünyâd / ‘İbâdet kılmağ için **ol** perî-zâd
- 4584 **Ol** evlerde diseñ ‘ışk ile bir hû / Olurdi her taraf hû ile memlû
- 4585 Yedi evde girerdi erba‘îne / ‘İbâdetgâh idi **ol** hûr-ı ‘îne
- 4631 Ziyâde қаhtı idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çağırdı cümle evlâdını **ol** ān
- 4632 Didi varuñ **o** sulṭân-ı kerîme / Sizi ğarḳ eyler elṭâf-ı ‘amîme
- 4636 Ola kim ide **ol** ḥayr ıssı sulṭân / Sizüñ az mâluñuza çoḳluğ iḥsân
- 4663 Didi Yûsuf eyâ cumḥûr-ı bed-râ / Neye ḳorsız **o** pîri ferd ü tenhâ
- 4665 Anuñla eglenür bir pâre **ol** pîr / Ki hergiz eylemez ḥidmetde taḳşîr
- 4666 Cemî‘-i fende mâhirdür **o** ferzend / Olupdur ‘âḳil u dānâ vü ḥörsend
- 4669 Atılduğında çâha **ol** gül-i ter / Bile gelmiş degüldi **ol** birâder

- 4689 Kabā-yı Yūsufa baqdı orada / Yazılmış Yūsuf adı **ol** kabāda
 4692 Libāsuñda senüñ **ol** yazılan ad / Anuñ adıdur ey şāh-ı perī-zād
 4694 Görince **ol** kadīmī āşināy / Diler kim açā geçmiş mācerāy
 4695 Didi bilmez misin sen **ol** zamān / Kaçan kim kūrda aldurdılar anı
 4696 Didi olmamış idüm anda hāzır / Birāderler bilür **ol** hālī zāhir
 4704 Orada kaldı **ol** şöñra gelen ferd / Didi Yūsuf aña kim ey cuvān-merd
 4709 On iki kardeş altı yirde **ol** ān / Yidiler dürlü ni‘ metler firāvān
 4710 Nazar eylerken **ol** şāh-ı güzīne / Görindi Yūsufuñ desti gözine
 4720 Gümüş bir tās idi **ol** şā‘ -ı ra‘ nā / Bahā vü kıymeti a‘ lādan a‘ lā
 4721 Biri feryād u efğān itdi **ol** hīn / Uğurlandı didi **ol** şā‘ -ı sīmīn
 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nās / Bulındı bir çuval içinde **ol** tās
 4729 Degül idi ölen kardeşı toğrı / Budur **ol** uğrınuñ kardeşı uğrı
 4733 Toğundı biri tāsā çınradı tās / Kulağ tutdı **o** tāsā andaki nās
 4737 Ezālar idüp **ol** mazlūma vāfir / Kulumuzdur diyü şatdılar āhır
 4739 Kāmusın kıldı her vech ile ilzām / **O** yirde oldılar rüsvāy ü bednām
 4760 Bize **ol** şöñra koşduğıñ birāder / Uğurluğ itdi aḥvālī mükedder
 4780 Selām itdi saña **ol** Hayy u Hādī / Şeb-i ğam gitdi geldi rüz-ı şādī
 4783 Vişāl-i ‘an-ķarībūñ intizārı / Oyalardı **o** pīr-i bī-ķarārı
 4790 Hāzer kıl eylerin derd ile bir āh / Yıkılır taḥtuñ **ol** āh ile nāğāh
 4810 Ki kurd aşlı toynca ķarnı vāfir / **O** toytuğı yiri toğuz tolaşur
 4841 **O** cāmı sehv ile nūş itme zinhār / Ki haclet ḥumretini eyler izhār
 4851 Çıkardı gönlegini Māh-ı Ken‘ ān / Birine virdi iḥvānıñ **ol** ān
 4857 **O** pīrāhenle ‘azm itdi perī-vār / Şanasın nūrdan bāl ü peri var
 4860 Kāmīşı ķan ile ilten ezelde / İletdi bu kāmīşı **ol** maḥalde
 4861 **O** cumhūra bu kaşd-ı şā‘ irāne / Semend-i cevrine oldı bahāne
 4865 Başup bağrına **ol** pīrāheni Pīr / Dil-i vīrānesini kıldı ta‘ mīr
 4867 Didiler aña **ol** sulṭān-ı şiddīķ / Senüñ oğlun imiş ta‘ yīn ü taḥķīķ
 4868 Yine maķşūduña irgürdi Allāh / Seni taḥtına da‘ vet eyler **ol** şāh
 4873 Mekān-ı i‘tikāfı kaldı tenhā / Şadeften çıkdı **ol** dürr-i muşaffā
 4886 Görüp bülbülsüz **ol** ḥüb āşiyānı / Añup Ya‘ kūbı kıldılar figānı
 4897 İrişdi Yūsufa aḥbār-ı Ya‘ kūb / Yirinden sıçradı gün gibi **ol** ḥüb
 4913 **O** demde ağlamak tutdı cihānı / Pür itdi nāleler kevn ü mekāmı
 4983 Uyandı ḥāb-ı bī-ğafletten **ol** nūr / Yüzi ḥandān u cān u gönli mesrūr
 4989 Lisān-ı ḥāl ile **ol** ehl-i ḥāle / Dir idi ey Zelīḥā eyle nāle

- 4995 Melekler muntazırdur **ol** Hümāya / Revān olmağa anuñla Hudāya
 4999 Gerekmez baña Yūsufsuz hayātī / Ayırma benden **ol** ferhunde zātı
 5009 Yüzinden lālezāruñ uçdı xanı / ‘Ayān oldı **o** dem dāğ-ı nihānı
 5029 Ne ra‘ nā sīb imiş **ol** sīb-i rahmet / Ki oldı bā‘ iş-i takrīb-i vuşlat
 5051 Xanı **ol** nūr-ı ‘ayn-ı ‘āşık-ı zār / Xanı **ol** gonca-leb gül yüzlü dildār
 5052 Xanı **ol** hüsñ ilinüñ pādīşāhı / Xanı **ol** pertev-i nūr-ı İlāhī
 5053 Toldı gözden **ol** hurşīd-i gerdün / Zemīn altında kaldı nitekim nün
 5059 Bırakdı sāye-veş kendüi nāgāh / ‘Akılsuz yatdı yirde üç gün **ol** māh
 5062 Ne gördi gördi xalmış ferd ü tenhā / Ne ‘aqlı var ne **ol** yār-ı dil-ārā
 5065 Dögündi sīnesine urdı taş / **O** taş la‘ l iderdi xanlı yaşı
 5084 Gerekse **ol** Mesīhā ibn-i Meryem / ‘Anāşır çār-miḥinden gelür ğam
 5159 Eli var olsun **ol** merdün ‘Alī-vār / Ki destinde anuñ haṭṭ-ı celī var
 5162 Elinüñ gölgesi gibi nigāruñ / ‘Ulüvv-i qadri var **ol** sebzezāruñ
 E4 Ki **ol** devr-i zamānun rüz-ı sa‘ di / Bu ebr-i rahmetün olurdı ra‘ di
 E20 Xodı tenhā anı ‘aql ü dil ü cān / Meh-i Ken‘āna uydı gitdi **ol** ān

2. Yerini tuttuğu en uzaktaki kimse veya şeyi gösterir. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 129 Daḥi añılmamışdı Ādem adı / **Ol** idi cümleñün hayrū‘l-‘ibādı
 131 Mesīhūñ rif atine bā‘ iş **oldur** / Cihānuñ devletine vāriş **oldur**
 147 **Ol** açdı Ka‘ betu‘llāhuñ niqābın / Götürdi nūr ile zulmet hicābın
 190 Du‘ā-yı enbiyānuñ ‘aynıdur **ol** / Bulur bir demde Hāḫḫa cān gibi yol
 428 Şafā **oldur** ki ey cān-ı talebkār / Saña gelmek muḥāl iken gele yār
 762 **O** daḥi merḥāmet itmezdi kaṭ‘ ā / İderdi ibtizāline taḫāzā
 870 Sebeb **ol** oldı anuñ miḥnetine / Belā-yı fūrkatine zaḥmetine
 1080 Feraḥnāk eyledi Ya‘ kūb-ı pīri / **Ol** idi Hāzret-i Yūsuf beşīri
 1154 Cemāl issinüñ **oldur** muḫtezāsı / Ki ola derd-i ‘āşıkdan şafası
 1161 Haber şor Yūsufum oldı mı maḫtūl / Anuñ rūḥını ḳabz itmiş midür **ol**
 1307 Şavarsa **ol** şavar sizden belāy / Girü derdin viren virür devāy
 1326 Du‘āsı her nefes maḫbūl olurdı / Ne maḫşūd eyler ise **ol** olurdı
 1414 **O** bir kez görmeden itmez ḳanā‘at / Bu ḳılmaz arzūsından ferāğat
 1428 Yüri var pādīşāh-ı ‘ışḳa ḳul ol / Xomaz kendü ḡarībini melül **ol**
 1444 Şarāb-ı ‘ışḳ ile **ol** kim yıḳılmaz / Cihānda aḡzınuñ dadını bilmez
 1785 Benüm ancak murādum senden **oldur** / Beni bir gün ya ihyā it ya öldür
 2046 Eger bu iltimās olursa ma‘ hūd / Ümīd **oldur** ki bizden ola ḥošnud
 2222 Yinildi **ol** ki olmaz aña taḳrīr / Görüldi **ol** ki şıḡmaz aña ta‘ bīr

- 2307 O kim hayr eylemişdür niyyetini / Ziyāde itdi nūrāniyyetini
- 2339 Ümīd **oldur** ki ‘ışkumdan gele hāl / Ola serv-i revānı baña meyyāl
- 2345 Yüzini Bāzığa açdı hemānā / Bu anı o bunı itdi temāşā
- 2374 Ne şūret kim ola ‘uşşāka maqbūl / Cemāli pertevinūñ ‘aksidür **ol**
- 2466 **Ol** idi bā‘ iş-i ta‘ zīmi her dem / Yüzine bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘ālem
- 2503 Sevinürse sevinşün **ol** ki yarı / Ola bī-çāresinūñ ğamgūsārı
- 2716 O daḫi tarḫ olunca ara yirden / Bize qalır hemān **ol** şem‘ -i rūşen
- 2842 Yedi iqlīmi **ol** toḫuz tolaşdı / Melālet bahri taşdı başdan aşdı
- 2999 O söyler sergüzeşt-i enbiyāyı / Bu söyler mācerā-yı eşkıyāyı
- 2997 O ‘ulviyyātdan söyler ma‘ānī / Bu süflīyyātdan eyler beyānı
- 3001 Bu fūrkat bir vişāl-i ma‘ nevīdür / Bunı **ol** bildi kim ‘aqlı qavīdür
- 3099 O kim kıl itdi şāhān-ı cihānı / Zihī devlet ki kıl idindūñ anı
- 3114 Şalāḫ u zühde **ol** kim ola mu‘tād / Bir uğurdan saña olur mı münkād
- 3247 Bu ḫandān olur **ol** ḫandān olunca / Bu giryān olur **ol** giryān olunca
- 3282 Yaradılmışların sultānı **oldur** / Cihānuñ vāhibü’l-iḫsānı **oldur**
- 3298 O kim kesb eyledi ‘āşıklıq adın / Murād idindi ma‘ şūkuñ murādın
- 3402 Ölüm **oldur** ki fevt ola bu furşat / Qoyasın ḫaşra dek bir dāğ-ı ḫasret
- 3486 Bu istiḡnāda **ol** āḫ eylemekde / Bu cevır itmekde **ol** ḫālın dimekte
- 3641 Ol işi baña teklīf itme ey māḫ / Ki benden gelmez **ol** estaḡfiru’llāḫ
- 3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesāda / O daḫi beş beter oldu cefāda
- 3790 Yidincisinde çoğ idi temāşā / **Ol** idi cümleden a‘ lā vü bālā
- 3911 Bu āna māyil **ol** bundan gürizān / Bu istiḡnāda **ol** nālān u giryān
- 4439 Enīn ü ḡamla olmasun ḫazīn **ol** / Baña olur yakınlarda yakın **ol**
- 4561 Vişāle **ol** ki kendin lāyık eyler / Şoñında sevdüğini ‘āşık eyler
- 4620 ‘Arab ḫalkını itdi şer‘ ile kıl / Velī şoñında āzād eyledi **ol**
- 4727 Ana bir ḫardaşını şer‘ ile **ol** / Çeküp yanına aldı eyledi kıl
- 4781 Olursın ḫurretü’l-‘aynuñla mesrūr / Aña şād **ol** ki geldi dīdeñe nūr
- 4805 Baḫāya **ol** ki itmiş ola rıḫlet / Rücū‘ına olur mı ḫābiliyyet
- 4926 Kesilüp şoḫbet-i ḫalk-ı cihāndan / Irağ olmazdı **ol** bundan bu andan
- 5064 Eliyle yüzini çāk eyledi **ol** / Ola tā yaşınıñ ırmağına yol
- 5105 Cehennem ehli kārın **ol** ki işler / Aña ‘āķiller aḫmaḫdur dimişler
- 5110 O kim ḡaflet ḡubārına ola ḡarḫ / Cihāndan ḫayrı şerri eylemez fark
- 5116 Hūner **oldur** ki fevt olduḫda insān / İli giryān ide kendüyi ḫandān
- 5133 O kim şadr-ı sa‘ ādet lāyıkıdır / Bu maḫbūbü’l-ḫulūbuñ ‘āşıkıdır

E15 O sultāndur diyü kılmaz şefâ'at / Bu râ'idür diyü itmez ri'âyet

ol anda [1] o anda. <KANARI>

1068 Ol anda âh ider bu bunda efgân / Ne müşkildür bir uğurdan iki kan

ol dem [21] o zaman. <KANARI>

193 Ne yir kim hâtırına gelse **ol dem** / İrişürdi aña andan muqaddem

778 Ham oldu kâmeti kat kaldı **ol dem** / Yapışdı taş aña mânend-i hâtem

1070 Anadan toğdı Yûsuf güldi 'âlem / Meger bir dâye hâcet oldu **ol dem**

1265 İki seng-i mezârı gibi **ol dem** / Du'âya ellerin kaldurdı muhkem

1911 Senün kimden olur derdüne dermân / Tutulsañ kurtılursın **ol dem** âsân

2150 İki yanında yolun halk-ı 'âlem / Çiçekler gibi zeyn oldılar **ol dem**

2218 Güler yüzi gibi ağyârun **ol dem** / Çekildi niçe dürlü türşiler hem

2533 Çiçekler gibi cümle 'ayn-ı 'âlem / Teveccüh itdi gün yüzine **ol dem**

2912 Vedâ' itdi evine gitdi **ol dem** / Aşkardı gözlerinden âb-ı Zemzem

2917 Halîlullâha İsmâ'îl **ol dem** / Didi ey efdal-i evlâd-ı Âdem

3601 Açılmış gül budağı gibi **ol dem** / Taķındı barmağına la'î hâtem

3611 Zihî rûz-ı kıyâmet anı **ol dem** / Görince *nefsü nefsi* oldu 'âlem

3720 Orada 'ayn-ı a' mâ gibi **ol dem** / Yapılmışdı evün kapısı muhkem

3767 Çü altıncı ev oldu bezmgâhı / Kapusın yapıdı **ol dem** bād-ı âhı

3800 Zeliḥānuñ cününü oldu muhkem / Çıkardı hançer-i bürrânın **ol dem**

3804 Yabana atdı def' itdi melâli / Tolındı hançerün **ol dem** hilâli

3961 Maḥabbet oldu anda nâr-ı sūzân / 'Alevler 'aynıdur **ol dem** aķan kan

4224 Dil-i dīvânesine kayd-ı 'âlem / Firâķı gibi menfûr oldu **ol dem**

4569 Didi nâz ile cānânına **ol dem** / Bulurmuş itdügin evlâd-ı âdem

4757 Fiḡanlar itdiler ağlaşdılar hem / Didiler Ḥazret-i Ya' kûba **ol dem**

5001 Gözi nem derdi muhkem cānı pür-ḡam / 'İbâdet-ḡānesine gitdi **ol dem**

o deñlü [1] öyle, o kadar. <KUBBEALTI, KANARI>

842 Ne deñlü eyledi Yûsuf müdārâ / O **deñlü** zulme mâylil oldu a' dâ

ol eñnâda [1] o sırada. <KANARI>

4279 Ol **eñnâlarda** bir düş gördi Reyyân / İrişdi gönline ḡavf ü hirasân

ol gün [2] o gün, o zaman. <ÖOTS>

2281 Begenmezlendi Mâlik bu bahâyı / Firâķa virmedi **ol gün** rızâyı

3615 Düşüp yanına **ol gün** hemçü sâye / İletdi yârı yapıduḡı sarâya

ol kadar [1] o sayıda, o ölçüde. <ÖOTS>

2278 Biri on **ol kadar** arturdu fi'l-hâl / Biri aña dañi katdı niçe māl
ocağ [3]

1. ateş yakılan yer. <YTS, TS, ÖTS>

2458 **Ocağa** batsun ol māl-ı firāvān / Cemādāt ile cān olur mı yeksān
 4608 Dütünler dütmeyüp odlar söyüdi / **Ocağlar** āhsuz 'uşşāka döndi

2. ev, aile; yurt. <TS, KUBBEALT>

ocağı sönmek [1] yuvası yıkılmak. <KUBBEALT>

4787 Fesāda varsa mūzīnūn dimāğı / **Söyinür** eşk-i çeşm ile **ocağı**
od [11] ateş. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

972 Ğam **odı** yaqdı pīr-i nā-murādı / Söyüdi şöhetinde şem'-i şādī
 1252 Hüveydā olalı bu kār-ı düşvār / Yirümüz **od** olupdur hār u ḥas-vār
 2186 Gözi gūyā ki tağda yanar **od** / Ol **od** üstinde qara qaşları dūd
 4608 Dütünler dütmeyüp **odlar** söyüdi / Ocağlar āhsuz 'uşşāka döndi

Aşağıdaki tanıklarda geçen “başında od yanmak” ifadesi büyük üzüntü duymak” anlamında bir deyimdir (bk. başında od/ateş yanmak).

3328 Nihāl üzre açılmış verd-i ḥamrā / Başında **od** yanar 'ışk ile gūyā
 3509 Başuñda **od** yanar mānend-i 'uşşāk / Vücūduñ nār-ı fūrkat eyler iḥrāk
 3587 Yaraşdı tāt-ı zerrīn-i Zeliḥā / Başında **od** yanar 'ışk ile gūyā

od urmak [1] ateşlemek, ateş vermek, yakmak. <YTS>

3697 Gider bu egri rāyı ḥātıruñdan / **Od urma** bātınuña zāhirüñden

oda yakmak [2] ateşe vermek, yakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, BDS>

3534 Kül itdūñ **oda yakduñ** raht u bahtı / Tağıtduñ bāda virdūñ tāt u tahtı
 4014 Gönül qaşrını yap terk it cefāyı / Kōlaydur **oda yakmak** bir sarāyı

oğlancuğ [4] çocuk, küçük oğlan çocuk. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS>

478 Şu dem kim ayrılām **oğlancuğumdan** / Ümīdüm sevdüğüm cānāncuğumdan
 1071 Aña bir dāye buldı şatdı tüccār / Kucağında emer **oğlancuğı** var
 1079 Ol **oğlancuğ** 'acebdür Tañrı şaldı / Mürūr-ı devr-i eyyām ile geldi
 2626 Bir **oğlancuğ** didi ey ḥazret-i pīr / Yesīr itdi 'asīrūñ emr-i taqdīr

oğul [55] çocuk; erkek evlat. <YTS, TS, ÖTS>

247 Müselsel fazl ile nesl-i be-nāmı / Şeh **oğlı** şehdūr ecdād-ı kirāmı
 257 Niçe cānlar kulu kurbānı anuñ / Niçe ban **oğlı** ban sekbānı anuñ
 372 Bu gülşenden Ḥalīl itdükde rihlet / Ol iki **oğlına** degdi nübüvvet
 390 Çağırdı **oğlı** 'İşi ḥazretine / Nazargāh itdi 'ayn-ı 'izzetine

- 397 Anası **oğlu** Ya'kûbı severdi / Aña bir eylük itmege iverdi
- 401 Didi bu **oğlumı** peygamber eyle / Kemâl-i hikmetüne mazhar eyle
- 407 Zamândan soñra **oğlu** 'İş geldi / Görüp Ya'kûbuñ âlin hayret aldı
- 415 Cihânda gâzî **oğlu** gâzî oldı / Şecâ'atde cihân şehbâzı oldı
- 509 Kaçan olşasa **oğlını** bir ana / Gözi yaşına olurdu bahâne
- 609 Hemân **oğluna** olmaz kişi düşman / Yeg olsa her cihetle kendüsinden
- 610 **Oğuldan** gayrı ger ednâ vü a'lâ / Hünerde olsa senden cümle evlâ
- 727 Bu resme oldı fûrkat mâcerâsı / Irağa düşdi **oğlundan** atası
- 815 Nebî **oğulları** şeytâna uydı / Karındaşın haramî gibi şoydı
- 824 Turur maqbûl olan **oğluñ** şusuz aç / Yürür başı kabâ nâmerde muhtâc
- 882 Kanı **oğlum** diyü itse hıfâbı / Aña biz nice virelüm cevâbı
- 943 Benüm **oğlum** sefîhâne iş itmez / Sizi koyup haşâlu yire gitmez
- 1007 Bir **oğlum** var idi maqbûb-ı 'âlem / Nazîrin görmedi evlâd-ı Âdem
- 1025 Nebiyyu'llâhuñ **oğlu** gâyib olmış / Bize rûy-ı celâli gâlib olmış
- 1027 Kemân itmiş vücûdın **oğlu** yâsı / Atılmış ok gibidür beddu'âsı
- 1067 Anı öldürdi Ya'kûb iştiyâkı / Helâk itdi bunı **oğlu** firâkı
- 1072 Ayırdı **oğlını** bey' itdi Ya'kûb / O miskin dâyeyi ağlatdı Ya'kûb
- 1074 Beni **oğlumdan** ayırdı bu nâçâr / Anı oğlundan ayır âhir-i kâr
- 1076 Döğinsün ağlasun yansun yağılsun / Nice olur **oğul** acısı bilsün
- 2045 Bu dâ'îsin **oğul** itsün kul itsün / Kapısı ihtilâfına yol itsün
- 2421 Çü yokdur yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum **oğlumuz** olsun o meh-rû
- 2423 Benüm bu iltimâsum eyle maqbûl / **Oğul** olsun baña sultânuma kul
- 2428 Hâlâlüm ister **oğul** itsün anı / Müşerref eylesün bu hânedanı
- 2558 Bir **oğlum** var benüm bu yirde tâcir / Anı görmek için oldum müsâfir
- 2572 Bir **oğlu** var idi gâyetde maqbûb / Hışâli kendü gibi hûbdan hûb
- 2579 Anuñ **oğulları** hep oldı bednâm / Delîl-i 'aqlî ile itdi ilzâm
- 2593 Bulur kanda ise **oğlını** ol pîr / İder bu mâcerâyı aña taqrîr
- 2594 O pîrûñ **oğlu** aşliyle müretteb / Atasına hikâyet eyledi hep
- 2610 Bu Ken'ân ilini söyleşdi vâfir / Seni **oğullarunu** şordı bir bir
- 2657 Eyitdi ben nebi **oğlu** nebiyem / Velî zâhirde bir tâze şabiyyem
- 2691 Nebî **oğlu** nebisin bir du'â kıt / Ola gönüm murâdı tâ ki hâşıl
- 2872 Buyurdi ceddüm İbrâhîme Sübhân / Didi kıl **oğluñ** İsmâ'îli kurbân
- 2877 Didi ey şâlih **oğlum** olğıl âgâh / Seni Firdevse da'vet eyler Allâh
- 2898 Didi olma şakın soñra peşimân / Hâlîlullâh ider **oğluñ** kurbân

- 2903 Alup giderken **oğlını** atası / Segirdüp vardı ardınca anası
 2909 Didi **oğluna** şevk ile hemânâ / Cihâna eyleme meyl ü mahâbâ
 3201 ‘Azîz **oğlum** diyü ‘izzetler eyler / Baña ta‘zîm ile hõrmetler eyler
 4016 Kaçan başdan aşar baħr-i belâsı / Ayağ altına kor **oğlın** anası
 4659 Atamuz bir yaña giryân u maħzûn / **Oğul** derdi idüpdür bağrını hûn
 4660 Bir **oğlı** var idi kurd aldı anı / Güzellikde yoğ idi aña şânî
 4738 Yalan ile babasın aldadılar / Senüñ **oğluñı** kurd aldı didiler
 4767 Didi **oğluma** bühtân eylemişler / Gül-i handânı giryân eylemişler
 4789 Baña **oğlumı** gönder kılma maħbûs / Nebî neslinden olmaz düzd-i menhûs
 4792 Kuru bühtân ile yaşum akitma / Halâş it **oğlumı** cânım acıtma
 4800 Ümîdüm bu ki havf ide Hudâdan / Ola kim kurtula **oğlum** belâdan
 4804 Didi **oğulları** ey pîr-i ‘âlim / Bize bu sözi yâd itmek ne lâzım
 4821 Ölen **oğlını** ağlar âh ider mi / Gamından bunları âgâh ider mi
 4867 Didiler aña ol sulţân-ı şiddîk / Senüñ **oğlun** imiş ta‘yîn ü tahkîk
 4941 Vaşıyyet kılmağa **oğullarına** / Çağırdı ‘izzet ile maħzarına
 5095 Bilünden inmiş **oğluñ** olsa bâğî / Aña Fârûk gibi ur çomağı

oğşamak [3] okşamak, el ile yüzünü veya arkasını sıvazlamak; sevmek. <YTS, ÖTS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 479 Beni ańduķca ağlar ol gül-i ter / Kim **oğşar** gün yüzini kim oyalar
 509 Kaçan **oğşasa** oğlını bir ana / Gözi yaşına olurdu bahâne
 1492 Yañağın **oğşamaz** illâ ki kâkûl / Dehânın kimseler öpmez meger mûl

ok [12] yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk. Ok, eski kültürümüzde ve folklorumuzda büyük önem taşır. Belli başlı silah olmakla eğitimi büyük önem taşırdı. Usta-çırak ilişkisi içinde öğretilen okçuluk, kemenkeşler yetiştirirdi. Ok atma müsabakaları yapılır ve bu hususta rekorlar kırılırdı. İstanbul’daki Tozkoparan, Okmeydanı, Nişantaşı gibi semt isimleri bu geleneğin hatırasını yaşatır. <KT, TS, ÖTS, ADŞS>

- 209 Bu tokuz cevşeni **ok** gibi geçdi / Niķâb-ı mümkünâtı bir bir açdı
 211 Atılmış **ok** gibi ol şems-i rûşen / Dıraht-ı Sidrenüñ aşdı başından
 984 Seni **ok** gibi atdı kavş-i taķdîr / Kemân oldu gamuñdan ķâmet-i pîr
 1027 Kemân itmiş vücûdın oğlı yâsı / Atılmış **ok** gibidür beddu‘âsı
 1298 Deveden indi ķaldı ķarbândan / İrişdüm aña **ok** gibi kemândan
 1654 Maħabbet **okınuñ** olmaz nişânı / Tokınur zaħmı görünmez kemânı
 1941 Elin al pây-mâl-i rûzgâruñ / Yolını urma bir **oklı** şikâruñ

- 2669 Kemân-ı ğamdan **ok** gibi atıldum / Bunuñla iki kapuya şatıldum
 3673 Melâmet **okma** olma nişâne / İrişme az tama' dan çok ziyâna
 3752 Kâmer-veş dilber-i rûşen-naẓarsın / Faķîri **ok** gibi gözden şavarsın
 4940 Elif kıddini döndürdi kemâna / Belürdi ölüm **okından** nişâne

oka tutmak [1] üst üste çok sayıda ok atmak.

- 4751 **Oka tutdı** bizi kavs-i melâmet / Oñulmaz haşr olunca bu cerâhat
okumak [20]

1. yazıya geçirilmiş bir metne bakarak çözümleyip anlamak. <YTS, TS, ÖTS>

- 26 **Okuyan** kimseler sürsün şafâlar / Kitâbum gibi çâk itsün yaķalar
 2849 **Okıdı** yazılan beyti hemânâ / Orada bir nişânın itdi peydâ
 3139 Yüzüme bakmamağ içün hemîşe / Kitâbın **okımağı** itdi pîşe
 3305 **Okuyan** bu gülistânun kitâbın / Beyân itdi bu resme faşl u bâbın
 3546 Bir az şerh itdi derd-i ıztırâbın / **Okıdı** şem' ü pervâne kitâbın
 3629 Görür kim oldı maķşûdı hilâfı / **Okıdı** neccinâ mimmâ neĥâfı
 4207 İraķdan Yûsufa olurdı dâ'î / **Okurdu** el-firâķ u el-vedâ'ı
 4824 Virürler Yûsufa mektûb-ı pîri / **Okur** ma' lûm ider mâ-fi'z-zamîr i
 5143 Kitâbı şol ki **okur** diķķat eyler / Kitâbuñ şâhibiyle şöĥbet eyler
 5153 **Okursa** ağızı yaķışmaz kelâma / Yazarsa bâ' iş olur inhidâma
 5177 Temennâ olan ihsân u 'aķâdur / **Okuyan** dinleyenden bir du'âdur

2. bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmeninin yanında çalışmak, öğrenim görmek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 530 Başın kıaldurmayup ol kâf-ı kıdret / **Okurdu** ĥâcelerden 'ilm ü ĥikmet

3. çağırarak, davet etmek. <YTS>

- 4541 Dügüne **okıdı** a' yân-ı Mısrı / Ziyâfet eyledi erkân-ı Mısrı

4. bir metni seslendirmek, yüksek sesle kıraat etmek. <KUBBEALTI>

- 261 Kıızıl sancaķ lisân-ı kâle beñzer / Ėazâda Sûre-i Feth **okur** ezber
 2128 Maĥabbet ehli gibi bülbül-i zâr / Gülistâna bakup **okurdu** eş'âr
 2152 'Acâyib velvele düşdi cihâna / Kimi **okur** kimi ırlar terâne
 2543 Deve üstinde ol pîr-i münevver / **Okurdu** şuhf-ı İbrâhîmi ezber
 3256 Bülend âvâz ile ol bülbül-i cân / **Okurdu** şuhf-ı İbrâhîmi her ân
 3550 Mey-i 'ışķ ehl-i derdi bülbül eyler / Kitâb-ı 'ışķı **okur** turmaz ezber
 4581 Şitâb ile aķar her çeşmeden âb / **Okur** evrâdını gûyâ ki aşĥâb

okunmak [5]

1. okumak eylemi yapılmak, seslendirilmek, söylenmek, denilmek. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

1520 Eger bir beyt **okınsa** ‘aşıkâne / Göñülden âh iderdi şadıkāne

2040 **Okındı** nâme-i ‘izzet-füzûnı / Vişâli kaşrınıñ oldı sûtunı

2949 **Okuna** halka ‘ışk dâsitânı / Derây-ı rihleti ola figânı

4538 Felekde oldı vaşlı iftitâhı / **Okındı** huṭbe-i ‘aḳd-i nikâhı

2. davet olunmak, çağrılmak. <YTS, ÖTS>

2202 Yazıldı hükm-i sultân-ı vilâyet / **Okındı** cümle a‘yân-ı vilâyet

olmak [2070]

1. Yardımcı fiil olarak kullanılır. Bu durumda isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onların fiil gibi kullanılmasını sağlar. <KT, ÖTS, TS, KUBBEALTİ>

3 Güşâde eyle ‘ayn-ı ‘ışk-ı pâki / Dehân-ı râzum **olsun** sîne-çâki

8 Gözümden ol cemâli eyle peydâ / Ki **ola** hüsn-i Yûsufdan müberrâ

10 Görünmez gözüme ol hür u ḡilmân / **Olursa** şehper-i ḡayr ile perrân

12 Kaçan kim kâdir **olam** bu kemâna / İrişür tîr-i maḳşûdum nişâna

17 Demidür dil dilinden **ola** peydâ / Rûmûz-ı kıṣṣa-i ‘ışk-ı Zelîḡâ

25 Benüm her beytümi kıl beyt-i aḡzân / Gören yârân **ola** giryân u nâlân

28 **Olup** her vâḳı‘am ḡayr ile ta‘bîr / Şabâ gibi sözüüm **olsun** cihân-ḡîr

33 Kelâmum zübdetü’l-envâr **olsun** / Zebânum tîḡi gevher-dâr **olsun**

36 Yaşum Nîlini artur eyle deryâ / **Ola** tâ ḡâsıl-ı t̃â‘at hüveydâ

39 Günâh itmekle **oldum** cüst ü çâlâk / Şalâḡ emrinde ammâ süst ü ḡamnâk

40 Şu deñlü müstaḡıḳḳ **oldum** ‘azâba / ‘Azâb iden baña girer şevâba

43 **Olursam** raḡmetün Hıẓrına hem-râh / Zihî devlet zihî ‘izzet zihî câh

48 Gözüüm âyîne-i envârün **olsun** / Şu gibi lâyıḳ-ı dîdârün **olsun**

50 Eger **olmasa** ‘âṣî vü tebâhî / Kime raḡmet iderdün yâ İlâhî

65 Temâşâ eylesen evvel nazarda / **Olur** ḡurşîde kendü nûrı perde

66 Cemâline şıfâtı **oldı** mir’ât / Şıfâtıdur şıfâtı pertev-i zât

71 Şabâ-veş cân ki **oldı** cisme nezdîk / Cemâdât-ı vücûda virdi taḡrîk

72 Şihâbuñ tîri vü çarḡuñ kemânı / **Olupdur** vaḡdet-i zâtı nişânı

74 Ne bilsün ḡadıṣ **olanlar** ḡadîmi / O bâḡa varamaz ‘aḳluñ nesîmi

75 Yüri Allâhı bilmekde **ol** üstâd / Bilinür vâḡid evvel soñra a‘dâd

79 Anuñ birligine **olmaz** ḡümânı / İki şâhid bilen iki cihânı

83 Güşâde **olmayınca** ‘ayn-ı rif‘at / Bülend **olmaz** fenâ ehlinde himmet

- 85 Bu deryānuñ ki **olmaz** müşkili hāl / İrişmez āhirine ‘aql-ı evvel
86 Tarīķ-ı hākda Hākķı kılsa maķşūd / Delīl **olur** ‘ibādu’llāha Ma‘būd
87 Taşavvur **olamaz** ol zāt-ı muṭlaķ / Hākīķatle Hākı Hāk bilür ancaķ
88 Fezā-yı kibriyāsında bu ‘ālem / **Olur** mikdārda bir noķtadan kem
98 Beşer kısmını kıldı levh-i hikmet / Hüveydā **oldı** anda haṭṭ-ı kudret
99 Vücūd-ı Ādem **oldı** çünki tekmīl / Kūlını kıldı bis’mi’llāha temşīl
102 İki şaf sinni ağzın itdi tezyīn / Biri sīn **oldı** anuñ birisi şīn
105 Ne hikmetdür bu kim ol kāf-ı kudret / Sücūda varsa **olur** dāl-i vaḥdet
111 Huşūşā genc-i ‘ilm-i sırr-ı esmā / **Olur** ādem vücūdından hüveydā
112 Kaçan kim ādem ādemlik bulurmuş / Melekler ādeme muḥtāc **olurmuş**
113 Bu deñlü zāhirinden **oldı** izhār / Gel imdi bāṭınında gör neler var
114 ‘İbādet ‘aynına **olsa** nazargāh / **Olur** her kalb-i mü’mīn Ka‘betu’llāh
116 Cihānı kendüde eyler temāşā / Gözine zāhir **olur** sırr-ı eşyā
119 Kaçan insān-ı kāmīl **olsa** insān / **Olur** eşkāl-i müşkil cümle āsān
121 Nebīler **olıcaķ** vaşında ‘āciz / Bizüm ne sözümüz vardur kimüz biz
137 Livā’ü’l-ḥamdidür şem‘-i hidāyet / **Olupdur** bayrağı nūr-ı şefā‘at
138 Zihī maḥbūb-ı Hāk maṭlūb-ı kevneyn / Ki **oldı** ‘ālemeyne kurretü’l-‘ayn
140 Eger **olmasa** mihr-i ‘ilmi raḥşān / Kālurdı zulmet-i cehl ile insān
141 Ne hikmetdür ki cümle ‘ilm ü hikmet / Ebü’l-Ḳāşımdan **oldu** ḥalka kısmet
143 Hicāb-ı ‘ayn-ı ‘aql **oldı** mey-i nāb / Anuñçün eyledi merdūd-ı aşḥāb
146 Çü rūzī **oldı** rūz-ı mu‘cizātı / Uyandurdı uyurken kāyinātı
149 Şıdı pervāne-i āteş-peresti / Zeber-dest **olan oldı** zīr-desti
152 Mu‘ayyen enbiyā destinde ya‘nī / **Olurmuş** fi’l-ḥaķīķa tiğ-i ma‘nī
157 Ğubār-ı rāhı **oldı** kuḥl-i islām / Açıldı ‘ayn-ı A‘rāb ile A‘cām
158 Bir avuç toprağ atınca hemānā / Kör **oldı** ceng içinde ‘ayn-ı a‘dā
163 Miḥakk **oldı** elinde söyledi taş / Nuḥāsın ehl-i küfrün eyledi fāş
164 Sözüni esleyenler **oldı** ḥoş-ḥāl / Vücūdın eyledi kālū’n-Nebī kāl
170 Degül ol zıll-ı Hākdan sāyesi dūr / Ki **oldı** sāyesinde sāyesi nūr
172 Zemīne sāyesi düşmezdi zīrā / Mekānı āsumāndan **oldı** a‘lā
171 **Olupdur** cilvegāhı şüretā ḥāk / Velī ma‘nī yüzinde fevķ-ı eflāk
175 Maḥabbet **olur** ise dest-ğīrūñ / Yesīr **olur** senūñ emr-i ‘asīrūñ
177 **Olagör** āfitāb-ı ‘ışķa sâ‘ī / Sebebdür irtifā‘a her şu‘ā‘ı
179 Döner kandīl-i ‘arşa ‘āşık-ı zār / **Olur** envār-ı dīdār ile hemvār
181 Aña kim mihr-i ‘ışķı **ola** şehper / Yakın ile ırağ **olur** berāber

- 182 Aña kim mihr-i ‘ışkı **olmuşdur** vesîle / İletdi seyr-i dîdâr-ı Cemîle
- 189 Burâkı ‘ışk-ı cânân gibi fi’l-hâl / Menâzil kaçına **oldı** per ü bâl
- 192 Ne fikr itse **olurdu** aña vâsıl / Mişâl-i şâhbâz-ı ‘aql-ı kâmil
- 198 İmâm **oldı** cünûd-ı enbiyâya / Gürûh-ı evliyâ vü aşfiyâya
- 199 Seḥâb-ı rahmet **oldı** göke ağdı / Ḥaḳuñ iḥsânı bârân gibi yağdı
- 202 Semâda **oldı** gün gibi hüveydâ / Şadâ-yı ḥayra maḳdem **oldı** peydâ
- 204 Gör ol dürr-i yetîmi itdi mi’râc / Kıbâb-ı çarḥa **oldı** dürrütü’t-tâc
- 203 Felek nûrından anuñ **oldı** pür-şevḳ / Melekler döne döne eyledi zevḳ
- 206 Güşâde **oldı** ‘ayn-ı ‘ışkı ol ân / Görindi ‘aynı ile ‘arş-ı Raḥmân
- 207 Yanında ‘arşuñ eflâk-i mu’allaḳ / Mişâl-i ḥalḳa-i bâb **oldı** ancaḳ
- 210 Şu deñlü gitdi bâlâya feraḥnâk / Gözinden ğâyib **oldı** noḳta-i ḥâk
- 212 Arada çünki ḳurb-ı ma’nevî var / Ba’îd **olursa olsun** şüretâ yâr
- 213 Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ **oldı** meftûḥ / Meger geldügi yire gitdi ol rûḥ
- 214 Hüveydâ **oldı** dilde na’ra-i Hû / Yürüdi *mâ-hüve’l-maḳşûd* a toḡru
- 217 Cemâl ıssı **olup** mânend-i mir’ât / ‘Ayân **oldı** tecellî eyledi zât
- 223 Beyân **olınca** mi’râc-ı berîni / Şafâlar sürdi aşḥâb-ı güzîni
- 226 Görince rif’atinden bu nişânı / Resûle yâr-ı şânî **oldı** şânî
- 228 ‘Alîye keşf-i esrâr-ı ‘aliyye / Resûlu’llâhdan **oldı** hediye
- 241 Severler ol sipâhî pâdişâhı / Dilâverler **olurlar** ḥâk-i râhı
- 243 Şu deñlü kıldı şimdi ‘adl ü dâdı / Ferâmûş **oldı** gitdi ḳulmûñ adı
- 248 Mübârek zât-ı pâki ile el-ân / Bir iken on **olupdur** Âl-i ‘Oşmân
- 249 Cihân mülkin açar gün gibi her gâḥ / Seferden ḥâlî **olmaz** nitekim mâḥ
- 264 Cihân iḥsân u ḥayrâtıyla ṭoldı / Ḳapusı maḳsemü’l-erzâḳ **oldı**
- 268 **Olupdur** maẓhâr-ı *eş-şeybü nûrî* / İrişmez zâtına ‘izzet sürürü
- 272 ‘İzârı müyü **olmuş** aḳ u berrâḳ / Nitekim şa’şa’ayla mihr-i âfâḳ
- 276 O gün gün var iken gördüm hilâli / Hemân ebrûsınuñ **olmuş** mişâli
- 282 Cuvân iken **olup** ‘ışk ile mu’ tâd / Yelerdüm bu havâda nitekim bād
- 284 Murâdum **olmaz** idi şoḥbet-i yâr / Döyemezdi vişâle cân-ı bîmâr
- 285 Tekellüm eylese ḥayrân **olurdum** / Ol Âb-ı Ḥıẓr ile bî-cân **olurdum**
- 286 Bu ḥâletde baña keşf **oldı** esrâr / Niḳâbından açıldı çihre-i yâr
- 288 Ziyâde **olsa** nâr-ı ‘ışk ḥâlî / Söyündürmez anı vuşlat zülâli
- 289 Yaşum gibi perişân **oldı** ḥâlüm / Temevvüc itdi deryâ-yı celâlüm
- 292 Çoḡ idi Şâm içinde mâḥ-manẓar / Tesellî bulmaḡ **olmadı** müyesser
- 293 Çü itdüm Şâmdan Ken’ânı menzil / Mekânım Beyt-i Aḥzân **oldı** bir yıl

- 294 Geh itdüm gün gibi maşrıqda seyrân / Geh **oldum** mäh-veş mağribde mihmân
- 296 Dem **olur** kendümi Ya‘ kûb iderdüm / Arardum Yûsufi derd ile dirdüm
- 300 Bu efgân u bu feryâd ile âhîr / Diyâr-ı Mışra gitmek **oldı** zâhîr
- 302 Zihî şehir ü zihî cây-ı ferahnâk / Muhtî **olmaz** anuñ vaşfını idrâk
- 306 Yedi iqlîm içinde **olsa** pinhân / Arayup bulmağa **olmaya** imkân
- 307 Felek-vâr üstüvâr **olmuş** esâsı / Nazîri yok müselleme her binâsı
- 312 Nedîminden degül her gûşe hâlî / ‘ Abûsü’l-vech **olup** tûrmaz ricâli
- 318 Gün **olur** her soğakdan yâr u ağıyâr / Aqarlar baır-i Nîle hâr u has-vâr
- 326 Ser-i ‘ uşşâk nîlüfer mişâli / Ol âb içinde **olmaz** hiç hâlî
- 331 Faķîre hasb-i hâl **oldı** bu kışsa / Dil-i dîvânem andan aldı hışse
- 333 O bâduñ şevķi ile ‘ aşık-ı hâş / Hazân yaprağı gibi **oldı** rakķâş
- 337 Cihânı yakdı mihr-i ‘ ışķ-ı Yezdân / Gönüller **oldı** encüm-veş perîşân
- 339 ‘ Anâsırda eger ‘ ışķ **olmayaydı** / İkisi bir araya gelmeyeydi
- 340 Şu kim **olmaz** fûnûn-ı ‘ ışķa râğıb / Cenâb-ı Hâķķ ile düşmez muşâhib
- 341 Hürufi itmeyince âdem ezber / Kelâmu’llâh aña **olmaz** müyesser
- 342 Gönül âyinesi **olsa** mücellâ / **Olur** bu mihr-i cânân anda peydâ
- 346 Maķabbet puhte eyler merd-i hāmı / Bu rāya nāzır **olmaz** ‘ ayn-ı ‘ amî
- 347 Bu âteşle uyandı **oldı** hândân / Qanādîl-i vücûd-ı cism-i insân
- 348 Başı çegzinür eflākûñ bu ğamdan / Dü-tâ **oldı** meh-i nev bu elemden
- 350 Taşarruf ‘ ışķuñ **olınca** nihânî / Çeker tedric ile hürşid-i cânı
- 351 **Olur** bu ‘ âlem-i bālāya vâşıl / Aña bir nesne **olmaz** hiç hâyil
- 352 O bālāya idüb ‘ İsâ gibi yol / ‘ Anâsır çâr-miñinden berî **ol**
- 354 Berâber görünür bûd ile nâbûd / **Olur** zerre gibi mihr ile meşhûd
- 355 İder şâhîñ-i ‘ ışķa cânını şayd / Vişâl (ü) fûrķat **olmaz** kendüye ķayd
- 356 Gezer bağ-ı cihânı mest ü hayrân / Ğam u şādî **olur** yanında yeksân
- 359 Letâfetde **olur** penbe mişâli / Dögilür çıķmaz âvâz-ı cidâli
- 360 Gelür şabr acısı cânına tatlu / Dilinde *mâ-hüve’l-maķşûd* **olur** Hû
- 361 Bu yolda Ka‘ be-veş şâbit-ķadem **ol** / Ziyâretĝâh-ı eşraf-ı ümem **ol**
- 366 Çoĝaldı âh-ı ‘ aşık gibi ‘ uşşâķ / Pür **oldı** evliyâ ile toķuz tāk
- 367 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile âhîr / Halîle ‘ izz ü devlet **oldı** zâhîr
- 369 Açıldı iki ĝonca ĝülşeninden / Gülistân-ı Halîl **oldı** müzeyyen
- 371 Bu mihmân-hânede **olup** müsâfir / Gülistân-ı cinâna ĝitdi âhîr
- 373 Ol âdem kim **ola** ikrâma lâyıķ / **Olur** ‘ izzet libâsına muţâbıķ
- 375 Qarındaşından İsmâ‘îl **olup** dūr / Varup Ka‘ be diyârın ķıldı pür-nûr

- 377 Havāşa hālka-i bezm-i erāzil / **Olur** gūyā dehān-ı Çāh-ı Bābil
- 380 Gözine Ka‘betu’llah **oldı** mekşūf / Vücūdı vāvın itdi añā ma‘tūf
- 384 Birisi mīr-i ‘ālem-gīr **oldı** / Birisi ‘ālim-i nihrīr **oldı**
- 386 Çü āhīr **oldı** İshākuñ zamānı / Dem-i ‘aşra irişdi şems-i cānı
- 394 İştıdī Hāzret-i Ya‘kūb anası / Didī Ya‘kūba gel ey pīr **olası**
- 395 Yūri var sen getür biryānı fi’l-hāl / Risālet saña **olsun** dirseñ irsāl
- 398 Bu rāzı eyledi Ya‘kūba ifşā / Bu hıdmet üstine **oldı** hemānā
- 404 Du‘āsın müstecāb itdi o Hāzret / Beşāret **oldı** Ya‘kūba nübüvvet
- 408 Çü ma‘lūm **oldı** İshāka bu aḥvāl / Yidi anuñ da biryānını fi’l-hāl
- 412 Cihān mülkinde her biri beg **olsun** / Şafā sürsün günü gündən yeg **olsun**
- 415 Cihānda ġāzī oğlu ġāzī **oldı** / Şecā‘atde cihān şebbāzı **oldı**
- 416 **Olur** anlar yed-i kudret toğanı / Neye şalınsa āhīr alur anı
- 417 İlāhī devleti **olsun** ziyāde / İrişsün bir nefesde biñ murāda
- 418 Nübüvvet **oldı** Ya‘kūba ‘ināyet / Aña ‘İş itdi ġāyetde ‘adāvet
- 420 Sefer ide hālāş **ola** cedelden / Selāmet yaḫasın ḫomaya elden
- 423 Hışım ḫaşmı gibi ḫaşm **olmaz** ey dil / **Olur** semm-i helāhil zehr-i ḫātil
- 424 ‘Adūnuñ ‘aynına görinme zīnhār / Ḳulaḡuñ dinc **ola** tā kim şadef-vār
- 426 Güneş gibi idüb ḫaṭ‘-ı menāzil / O meh-rū hālasına **oldı** vāşıl
- 427 Eyüdür ol kişi **olmaz** şafādan / Ki **ola** aḫrabāsı enbiyādan
- 429 Bu **olur** kim ider iḳbāl devlet / Yoḡ iken ḫāṭıruñda fīkr-i vuşlat
- 433 ‘Ayān **oldı** hemān ḫurşīd-i raḫşān / Ḳarañudan nitekim Āb-ı Ḥayvān
- 439 Ġanem ḫaylından **olurdu** çemen güm / Şanasın zeyn ider gök yüzün encüm
- 440 Ġanemden muḡtenem **olınca** ādem / İrişmez kellesine gelle-i ġam
- 442 ‘Ayāl ehli **olup** mānend-i Pervīn / Ebü’l-evlād idi ol mürşīd-i dīn
- 443 On iki gevhere dürc **olmuş** idi / On iki encüme bürc **olmuş** idi
- 444 On ikincinüñ adı idi Yūsuf / Atası ile **oldı** bī-tekellūf
- 448 Çü toḡdı anadan ol tıfl-ı ‘āḳıl / Bir ay içinde **oldı** bedr-i kāmīl
- 449 Ḳaçan **olur** mu‘allim ādeme Rab / Açılur ‘ilm-i esmā keşf **olur** hep
- 454 Şaḫı tārından **oldı** ḫaddi peydā / Şeb-i tār içre gūyā nār-ı Mūsā
- 456 İki yaşında fevt **oldı** anası / Anasuz ḫaldı ol devlet hümāsı
- 460 Cihāndan rihlet itse sālīk-i Ḥaḫ / **Olur** rūḫ-ı revānı Ḥaḫḫa mülḫaḫ
- 461 Şu dirlik kim ḫicāb **ola** vişāle / Gerekmez gün gibi irsün zevāle
- 462 Ḥayātuñda **olup** cismünle yeksān / Ġubār-ālūdedür āyīne-i cān
- 469 Zevālin bir günün idüp muḫarrer / Ḳara-puş **oldı** bu çarḫ-ı bed-aḫter

- 470 Anası Yūsufün **oldı** za‘îfe / Ecel irişdi ol zāt-ı şerîfe
- 471 Ölümden itmez idi hergiz efgân / Firâk-ı Yūsufa **olurdu** giryân
- 474 **Olup** hem-sāye o zıll-i hümāya / Muṭarrā kākūlini kim ṭaraya
- 476 Kim ide hıdmetin cānına minnet / Kime **ola** müyesser bu sa‘âdet
- 477 Yanumda ‘izz ü nāza öğrenen yâr / Ğarîb **olup** ola mı ḥālî düşvâr
- 480 Anadan ayrılanuñ ḥālî ma‘lûm / Yetîm **oldı** iki yaşında ma‘şûm
- 491 Yetîm **olduğımı** bildürme deyyâr / Aña düşmânların güldürme zînhâr
- 492 **Olasın** hem-demi vü hem-nişîni / Yerindürme yetîm-i nāzenîni
- 503 **Olurlardı** anuñ emrine tâbi‘ / Ne yire gitse **olmazlardı** mâni‘
- 506 Atamuz bilsem anı kanda şaldı / Ne ḥâl **oldı** ne ḥoş eglendi qaldı
- 508 Gelecek vaqt irişdi gelmedi âh / Dirîğā **olmadum** ḥālinden āgâh
- 509 Kaçan olşasa oğlını bir ana / Gözi yaşına **olurdu** bahâne
- 511 Anasınun bir eşvâbın bulurdu / Düşerdi üstine giryân **olurdu**
- 514 Kırıldı ağlamakdan ḥalk-ı ‘âlem / Bu fûrkat **oldı** bir ayruksı mâtem
- 516 Cemâlî gülşeninde bülbül **oldı** / Ne bülbül ḥāk-i pâyına kul **oldı**
- 518 Kudümü **oldı** İnâsa mübârek / Ziyâde itdi mālın Hâk Tebârek
- 519 Neye şunsa eli altun **olurdu** / Bir iken rızkı anuñ on **olurdu**
- 523 Cihân mülkinuñ ol şems-i celâlî / Yüceldükce mezîd **oldı** cemâlî
- 525 Uzun boylu **olup** ol serv-i mevzûn / Celâl ü ihtîşâmı **oldı** efzûn
- 532 Bu ḥâl ile geçerken devr-i İnâs / Delü gönline ṭarî **oldı** vesvâs
- 534 Ki Yūsuf dir yürür Yūsuf işidür / Hârîş-i vuşlat **olmak** ‘ışk işidür
- 535 Firâk-ı Yūsufa nice **olur** şabr / Bu şabr ile iderdi cānına cebr
- 536 Diler kim **ola** cān-ı mihribânı / Gülinuñ sünbülünün bağbânı
- 537 Tecellî ide mihr-i iştîyâkı / Perîşân **ola** târîk-i firâkı
- 538 Murâdı bu ki ol şehbâz-ı maqşûd / Sa‘âdetle elinde **ola** mevcûd
- 544 Müşerref **olsun** anuñla mekânım / Rücû‘ itse ne var aşlına cānum
- 545 Kerem kıl mâni‘ **olma** aña billâh / Girü geldüğü yire gitsün ol mâh
- 548 Bilürdi râzî **olmaz** bu firâka / Ki itdi Yūsufa muḥkem ‘alâka
- 551 Zârûrî bir qabûl **olmaz** dilekdür / Hüner bu derde dermân eylemekdür
- 555 Gerek sende gerekse bende **olsun** / Murâduñ aḥteri tâbende **olsun**
- 562 Gelüp İnâsa bir bir enbiyâdan / Kemer **olmışdı** mîrâş-ı mu‘ayyen
- 565 Virürken Yūsufi Ya‘kûba nâgâh / Kemer ğayb **oldı** didi eyledi âh
- 566 Arayup her miyânı anda muḥkem / Kemer derdinden **oldı** belleri ḥam
- 568 Miyân-ı Yūsufa çün degdi nevbet / Kemer bulundı **oldı** bir hacâlet

- 569 O ğayb **olan** kemer m̄anend-i h̄ale / Tolanmış anda ol bedr-i kem̄ale
570 Kemer bend **olmış** imiş şayd-ı c̄ana / Kemer m̄imi gibi gelmiş miyāna
571 Kemer **oldı** orada d̄am-ı tezv̄ir / Elif-veş r̄ast geldi r̄ay (u) tedb̄ir
572 Yoğ iken egrilik z̄ātında ařlā / Kemer ol m̄u-miyānda **oldı** peydā
574 Kaçan uğrısını bulsa alurđı / řerĩ atde şulı **olur** řalurđı
580 **Olanca** müstecābü'd-da' ve dervīř / İder dūřmanlarınūn nūřını nīř
582 Aña r̄āzĩ midür Sübhān-ı K̄ādir / **Ola** peygamberi renc̄ide-ĥātır
583 Dil-i Ya' ķūbuñ **oldı** inkisārı / Yaşını ırmağ itdi ' ayn-ı ' arı
585 Kemer-bend **oldı** bir ķullāb-ı fūrķat / Ayırdı dil-rübāsın ķaldı şasret
586 Görür kim cümletü'l-mülk **oldı** Īnās / Göremez Yūsufını mefĥar-ı nās
590 Taĥammül idemez **oldum** firāķa / Vücūdum yandı nār-ı iřtiyāķa
591 Bizüm tedb̄irümüz taķřır ü noķřān / **Olursa** senden **olur** derde dermān
592 Kaḅul itdi du' āsın Rabb-i Hādĩ / Müyesser **oldı** maķřūdı murādı
593 Du' ā t̄irini atdı eşref-i nās / Ziyāde ĥasta **oldı** yatdı Īnās
598 Ser-ā-ser ķubbe-i ķarĥ-ı mu' allā / Bu ġavġādan tehĩ **olmadı** ķaṭ' ā
600 Biri ĥandān **olursa** biri giryān / Biri ma' mūr **olursa** biri v̄irān
604 Ĥayātı manřıbından **oldı** merfū' / Gidüp māni' yirine geldi memnū'
605 Kaṅvuřdı řasret **olan** řasretine / Degiřdi fūrķatini vuřlatına
607 Hüveydā **oldı** nūr-ı vařl-ı c̄anān / Söyündi anuñ ile nār-ı hicrān
608 Belā **oldı** ziyāde ķābiliyyet / řasūd-ı lā-yesūd eyler ihānet
609 Hemān oğlına **olmaz** ķiři dūřman / Yeg **olsa** her cihetle kendüsinden
610 Oğuldan ġayrı ger ednā vū a' lā / Hünerde **olsa** senden cümle evlā
613 Alursın boynuña t̄iğ-i belāyı / Kılursın ķādir **olduğun** ezāyı
615 Kiřinūñ **olsa** gün gibi kemāli / **Olur** her gün řasūdun pāymāli
616 On iki yařına irdükde Yūsuf / Aña keřf **oldı** esrār-ı tařavvuf
617 Sözi miftāĥ-ı genc-i ĥikmet **oldı** / Yüzi miřbāĥ-ı künc-i řā' at **oldı**
619 Anı irřād iderdi z̄āt-ı Ya' ķūb / **Olurđı** her sözi yanında merġūb
622 Deĥānı maĥzenü'l-esrār **oldı** / Cemāli maṭla' ü'l-envār **oldı**
630 Saña me'mūr **olup** ķardařlaruñ hem / Elüñ altında **ola** hem-ķü ĥātem
632 **Olursın** cümle ' illiyyine serdār / Dūřünđen ķılma iĥvānı ĥaberdār
637 řabĩliķ **oldı** bā' iř keřf-i rāza / Açıldı dūřmana ol verd-i tāze
639 Bulardan řādır **olan** şarşar-ı āĥ / ' Adāvet āteřin arturđı nāġāĥ
641 Siper gibi **olup** ebrūları řĩn / Bařın ķaldurđı yirden řeřper-i ķĩn
648 Bahār **oldı** řitā eyyāmı geĉdi / Niķābını ķemen maĥbūbı açdı

- 649 Açıldı her şükûfe şād u ḥandān / Dehān-ı gülde jāle **oldı** dendān
650 Şitādan gülşen **olmuşdı** digergün / Bahār ile bihāsı **oldı** eفزūn
652 Çemen gökinde ezhār **oldı** peydā / Nücūm-ı āsumāna döndi gūyā
653 Muṭarrā **oldı** cümle mūy-ı sūnbül / Çerāğını uyardı lāle vü gül
657 Şalınup oynamakda berg-i eşcār / Aña ḥayrān **olup** gülmekde gülzār
658 Bize vir Yūsufı şahrāyı görsün / Koyunlar **olduğı** mer‘āyı görsün
661 Mehūn seyrān ile artar cemālī / Revān **olmak** ider şāfī zülālī
662 Senūn dārunda ey şāh-ı cihāndār / **Olupdur** gönli ter ḡonca gibi ٲar
665 Bilürsin ḥıdmetinde **olmaz** ihmāl / Şabā gibi o servi bir yaña şal
668 Gözüm görmezse ol şems-i ḡuḡāyı / Baña zindān **olur** dünyā sarāyı
673 Gezerken şāyed ol serv-i ḡabā-pūş / Amansuz yırtıcı ḡurda **ola** ٲuş
678 Aña dermāna eylerken tevaḡḡuf / Yarıldı yer yūzi ḡayb **oldı** Yūsuf
689 Getürdi Yūsufı geydürdi Ya‘ḡūb / Cemālī **oldı** anuñ ḡūbdan ḡūb
690 Ḳaçan kim **olsa** fūrḡat iḡtimālī / Bir iken on **olur** yāruñ cemālī
692 Ḳazā eydürdi ey şāh-ı nübüvvet / **Olur** bayram içün her zīb ü zīnet
693 Gider tezyīni rüz-ı mātem **oldı** / Senūn şenliklerūn derd ü ḡam **oldı**
694 Bileydūn ne **olısar** āḡir-i kār / Göreydūn perde ardında neler var
695 Sūrūruñ hep melāle **oldı** tebdīl / İrişdi ayrılık eyyāmı ta‘cīl
700 Naşīḡat cevherini ḡıldı īşār / Didi **olsun** saña Mevlā nigehdār
711 **Olup** neşv ü nemāsı ḡöz yaşından / Niçe bād-ı belā ḡeçmiş başından
712 Gider **olsa** yola bir ehl-i Ken‘ān / Bu idi ‘ādet ü ḡānūn u erkān
713 Seḡerden cem‘ **olurdu** aḡrabāsı / Eḡıbbāsı ḡadīmī āşınāsı
714 Bu zıkr **olan** şecer yanına dek hep / Bile varurdu anuñla müretteb
718 ḡam-ı hicrānı ḡaylī müşkil **oldı** / Aḡaçlar yaprağı gūyā dil **oldı**
719 Ḳaḡırdı *el-firāḡ u el-firāḡ* / Ziyāde **oldı** pīrūn iḡtirāḡı
723 Ki ey cān-ı peder ma‘şūm-ı mazlūm / Saña rāz-ı nihān **oldı** mı ma‘lūm
724 Senūñle aramuzda ayrılık var / Ḥaberdār **ol** ḡaberdār **ol** ḡaberdār
727 Bu resme **oldı** fūrḡat mācerāsı / İraḡa düşdi oḡlından atası
731 Şikār itse ecel bir nā-murādı / Biraz cān virmede **olur** ‘inādı
734 Ḳaçan cān olmalu olsa revāne / Arada germ ü serd **olur** bahāne
735 Bahāne **oldı** bu hicrāna iḡvān / ‘Ayān **olmağ** içün taḡdīr-i Yezdān
737 Ne dem bir emr-i taḡdīr **olsa** peydā / Öñürdi **olur** esbābı müheyyā
740 Mürebbi **olmasa** ‘uşşāḡa fūrḡat / Kemāle iremez mihr ü maḡabbet
742 Budur sır-ı velāyet muḡtezāsı / **Ola** Ḥaḡḡuñ ḡazāsına rızāsı

- 747 Kılıç gibi **olup** her biri serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı şehir-veş
749 Yazuklar **oldı** yâr-ı nâzenîne / Şalındı şadr-ı şefkatden zemîne
757 **Olup** dest-i ‘adûnuñ pâyemâli / Karardı silleden bedr-i cemâli
765 Tenini kıldılar hadd ile gülgün / Cefâ vü cevri hadden **oldı** bîrûn
769 Ayağı gül gibi çâk **oldı** yer yer / Aşkardı kara yire hûn-ı aḥmer
771 Fiğân itmekde pîr-i nâle-perver / Irağ **olmakda** kânından bu gevher
777 Birisi **olmuş** idi fitneye baş / Dilerdi aña ura bir büyük taş
778 Ham **oldı** kâmeti kat kaldı ol dem / Yapışdı taş aña mânend-i ḥâtem
781 Bu deñlü mu‘ cizâtın gördi iḥvân / Bu işe **oldılar** gâyet peşimân
784 Dili meksûr **olmuş** başı meftûḥ / Teni pür-derd ü miḥnet rûḥı mecrûḥ
787 Eger fâş **olmaz** ise bu kabâḥat / Zihî devlet zihî ‘izz ü sa‘âdet
788 Eger noḡşânumuz **olursa** menḡûl / **Olalum** cümle istiğfâra meşḡûl
789 Yemîn itsün ki ol serv-i ser-efrâz / Bu râzı açmaya **olmaya** ḡammâz
790 Muḡarrer **olmuş** iken rây-ı evlâd / Fesâd itdi gelüp şeytân-ı bîdâd
795 Gögermiş iki çeşmi beñzi şolmuş / Gözi göz boncuḡınıñ ‘aynı **olmuş**
799 **Olur** cumhûruñuz ma‘yûb u maḡzûb / Kovar merdûd ider tûyınca Ya‘ḡûb
801 Bu ḡavḡâ şulḡ **olur** ḡavḡâ degüldür / Sizüñ tedbîrûñüz evlâ degüldür
802 Virürken Yûsufuñ katline iḡvâ / Havâda ra‘d u berḡ **olur** hüveydâ
804 Ferâḡat itmege ḡalmadı imkân / **Olurlar** cümlesi ḡâtır-perişân
810 Ḳâziyye Yûsufa **oldı** çü ma‘lûm / Didı lâyiḡ degül bu rây-ı mezmûm
811 Size râci‘ **olur** zulmüñ belâsı / Ne Ḥaḡ râzî buña ne enbiyâsı
813 **Olupdur** aḡlumuz her ḡulme mâni‘ / İdersiz neslümüz ‘ırzını žâyî‘
818 Ziyâde artar ol merdûñ melâli / Ki **ola** kendü cinsinden zevâli
819 Ḥasûd egri **olur** dâl-i ḡased-vâr / Anı toḡruldımaḡ tenbîh-i aḡyâr
820 Şedîdü’l-ḡalb **olur** ḡâyetde žâlim / Mülâyim idemez ḡavl-i mülâyim
822 Didı gel ḡandasın ey pîr-i Ken‘ân / Ziyâde müşkil **oldı** derd-i hicrân
823 Ḡarîb **oldı** senüñ dürr-i yetimüñ / Bilür mi ḡâlûmi žât-ı kerîmüñ
824 Tûrur maḡbûl **olan** oḡluñ şusuz aç / Yürür başı kabâ nâmerde muḡtâc
828 Benefşe gibi kara kara **oldı** / Açılmış gül gibi şad pâre **oldı**
829 Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm / Ḥazân **oldı** bahâr içinde verdüm
831 Zülâl-i çâh-veş ey şâḡibü’s-şadr / **Olur** alçaḡ gönüllü ‘âliyü’l-ḡadr
834 Cemâl ıssı **olup** âyîne-kirdâr / Görine Tûr-ı dilde nûr-ı dîdâr
835 Kişide kesr-i nefis **olmazsa** peydâ / Aña fetḡ **olamaz** nûr-ı tecellâ
840 Çü **oldı** ‘âlem-i fûrḡatde ıḡlâḡ / Vişâlüñ kıymetini bildi ervâḡ

- 841 Belâ-yı Yûsufuñ bir hikmeti var / Bu sırdan evliyâ **oldı** haberdâr
842 Ne deñlü eyledi Yûsuf müdürâ / O deñlü zulme mâylil **oldı** a' dâ
849 Kuyıya atdılar kaç' **oldı** ümmîd / Şanasın gitdi tahte'l-arza hürşîd
850 İñilderdi inerken yâr-ı mezkûr / Ser-â-ser nâle **oldı** çâh-ı menkûr
855 Maķâmıñ evliyâdan **oldı** evlâ / *Tevekkel inne ba'de'l-'usri yûsrâ*
856 Nıgehbânuñ mu'îñüñ **oldı** Allâh / Saña bir câh-ı ' izzet **olısar** çâh
858 Ki **oldı** cevher-i zâtına mesken / Orayı kıldı Cebrâ'îl gülşen
861 Muşâhib **oldı** Yûsuf hâzretine / Mülâzim **oldı** anuñ hîdmetine
864 Baķup âyineye kendüyi gördi / Cemâli mihrine germ **oldı** tûrdı
865 Bir iken iki **oldı** âfet-i cân / Cemâl-i pür-kemâle kâldı hayrân
866 Hârâret kopardı hüsni ' âleminde / Haberdâr **oldı** ' âşıklaŗ ġamından
869 Mezâd **olsam** mişâl-i dürr-i meknûn / Yetişmezdi bahâma mâl-ı Kârûn
870 Sebeb ol **oldı** anuñ miñnetine / Belâ-yı fûrkatine zaħmetine
871 Ğurûrından ġabâbuñ var havâsı / Havâsı **oldı** başınuñ belâsı
872 Şaķın şıfr-ı vücûdı kılma maħsûb / Yûri yoķluķda var **ol** kılma maħcûb
873 Bu câh-ı salţanat hüsni ü melâġat / **Olur** hep Hâķ Ta' âlâdan ' inâyet
874 Libâs-ı ' âriyetle gezme maġrûr / Gel **olma** ġayruñ esrâriyle mesrûr
875 Hâzer eyle şaķın tîġ-i zârardan / Ĥamûş **ol** ġışse al bu kışşalardan
876 Perişân-ġâl **olup** evlâd-ı Ya' kûb / Bu sevdâ cümlesini itdi meczûb
879 İdüp her biri noķşânını ma' lûm / Biri biri yanında **oldı** mezmûm
886 Ola kim mâtemine **ola** meşġûl / Göre bu ' özr-i nâ-ma' kûli maķbûl
888 Yakın **oldı** görindi şehr-i Ken' ân / Hemân-dem kıldılar feryâd u eġġân
890 Görür kim aķşam **oldı** gelmez ol mâh / Hemân **oldı** duġân-ı âha hem-râh
893 Gelürler cem' **olup** giryân u nâlân / İrişmez göklere feryâd u eġġân
898 Dil-i Ya' kûb **olup** ġâyetde maħzûn / ' Ayân itdi gözinden eşk-i ġülgûn
899 Taġ üstinde mişâl-i ra' d-ı bârân / Hemân bir na' ra urdı **oldı** giryân
902 İki cânibden **oldı** nâle peydâ / Çıķar âvâze-i *ġayfâ dirîġâ*
904 Başından ' aķlı gitdi kâldı ġayrân / Sürûrınıñ sarâyı **oldı** vîrân
911 Kimi deryâ-yı nâr-ı derde ġavvâş / Kimi **oldı** şerâre gibi raķķâş
918 Şu dökmiş baħre bir idrâki kâşır / Tuz **olmuş** kaşıġına gelmiş âġır
919 Dürûġ-ı bî-fürûġı itme peydâ / Yakın **olur** yalanuñ ucı zîrâ
920 Yalancıya ne tâlîb **ol** ne râġıb / Siyeh-rûdur mişâl-i şubġ-ı kâzîb
921 Kemânuñ **olur** ellerden ' azâbı / Dükenmez egrinüñ ġiç iztirâbı
922 Hilâlün ' ömri az **olur** semâda / Baķâ **olmaz** inende egri râda

- 928 İrakdan **olmaduḡ** dermāna ḡādir / Birimüz anda bulunmadı ḡāzır
- 930 Ḳamīṣi cümleten ālūde-i ḡūn / Seḡāb **olmıṣ** şafaḡdan şanki ḡūlgūn
- 941 Kişi kim ehl-i taḡvā **ola** mā-dām / **Olur** her yırtıcı ḡayvān aña rām
- 946 Ḥayāt **olmaz** baña bir laḡza ansuz / Ḳıyām itmez beden rūḡ-ı revānsuz
- 947 Esirgeñ bu za‘īf ü derdnāki / Nice **oldı** diñ ol ma‘şum-ı pāki
- 949 **Olurlar** vech-i ma‘ḡūl ile ilzām / Cevāba dillerinde ḡalmaz iḡdām
- 950 Ziyāde **oldı** iḡvānuñ ḡicābı / Ḥaṡā çıḡdı cevāb-ı nā-şavābı
- 956 Teni ḡül gibi **olmıṣ** pāre pāre / Hilāl-āsā ḡömlüdi bir kenāra
- 957 Ḥalāṣ **olmaz** ecelden bende vü şāḡ / Ölüme çāre yok *el-ḡükmü li’llāḡ*
- 960 Ḥarāmī bir belādur ḡaṣ u ‘āma / Sebeb esbāb **olur** ḡatl-i enāma
- 967 Girü evvelki söze **oldı** būnyād / ḡünāḡı eylediler ḡurda isnād
- 969 İnanmaḡ içün itdüḡ rāy u tedbīr / Ḥarāmī lafzı **oldı** ḡüsn-i ta‘bīr
- 970 Biraz Ya‘ḡūb **oldı** fāriḡu’l-bāl / Yemīn itdüḡlerinden geldi bir ḡāl
- 971 Sūkūna vardı tā kim **oldı** aḡşam / Firāḡ-ı Yūsuf itdi rūzını şām
- 973 Girü hengāme-i derd **oldı** peydā / Fiḡān u āḡ-ı serd **oldı** ḡüveydā
- 975 **Olup** bu derd-i hicrān ile meczūb / Yabana söyler idi anda Ya‘ḡūb
- 977 Ne müşkil ḡuşşadur bu ḡuşşa eyvāy / Yaramaz derde tuş **oldum** meded ḡāy
- 981 Senüñ tatlu sözüñe ḡöğrenen dil / Senüñ ḡayruña ḡiç **olur** mı ḡāyil
- 984 Seni oḡ gibi atdı ḡavs-i taḡdīr / Kemān **oldı** ḡamuñdan ḡāmet-i pīr
- 987 Kimüñ ḡulı kimüñ ḡurbānı **olduñ** / Kimüñ şāḡı kimüñ sulṡānı **olduñ**
- 989 Derildi ḡapuya cem‘ **oldı** eṡfāl / Firāḡuñdan ḡatı ayruḡsıdur ḡāl
- 990 Bu iḡlīmüñ şaḡīri vü kebīri / **Olupdur** derd-i hicrānuñ esīri
- 991 Bu vech ile iderdi āḡ u eḡḡān / Bu ḡāl ile **olurdı** zār u giryān
- 993 Muḡaṣṣal ḡözlerinüñ mācerāsı / O baḡre döndi kim **olmaz** ḡarası
- 998 Ölümlü ḡasta gibi **oldı** Ya‘ḡūb / Ḥazān yapraḡı gibi şoldı Ya‘ḡūb
- 1000 Didı cem‘ **oluñ** ey ḡürkān-ı Ken‘ān / **Olupdur** ḡaṡırum sizden perīşān
- 1001 Su’ālüm var size **oluñ** ḡaberdār / Sözüñ söyleñ şaḡiḡiñ itmeñ inkār
- 1008 Deḡānı gibi ḡayb **oldı** geçende / Şorarın bilmez āyende revende
- 1016 Size bu yüz ḡarası **oldı** isnād / İderler la‘net ile aduñuz yād
- 1019 Bu ḡünden her birimüz cem‘ **olalım** / Ayaḡuñ tozına yarın geledüm
- 1021 Dönüp ol ḡurd bir pāre ṡumana / Ulu ṡaḡlara dek **oldı** revāne
- 1022 Çıḡarmaḡa beyāza bu sevādı / Ser-i kūḡa çıḡup **oldı** münādī
- 1024 Eyitdi ḡāfil **olman** ey cemā‘at / Size ma‘lūm **olsun** bu ḡikāyet
- 1025 Nebiyyu’llāḡuñ oḡlı ḡāyib **olmıṣ** / Bize rūy-ı celāli ḡālib **olmıṣ**

- 1033 **Olurlar** hāl-i ‘ālemden haberdār / İderler kōrħudan kápuyı dīvār
- 1037 Didiler yā Nebiyya’llāh inanma / Bu zūlm ü cevri bizden **oldı** şanma
- 1039 Aramuzda eger ġammāz **olaydı** / Bu rāzı cümle-i ‘ālem bileydi
- 1041 **Olup** Ya‘ kūbdan rāzī vü hōşnūd / Taġa taġıldı anlar nitekim dūd
- 1042 Bu cumhūruñ cevābın aldı Ya‘ kūb / Melül **oldı** evine geldi Ya‘ kūb
- 1047 Girü cem‘ **oldı** evlād-ı cefākār / Didiler bu kızıyye **oldı** düşvār
- 1049 Helākine hemān meşġul **olalum** / Kesüp a‘ zāsınuñ birin alalum
- 1050 Nişānımı görince ‘ayn-ı Ya‘ kūb / Zārūrī **olur** eyler şabr-ı Eyyüb
- 1051 Muhaşşal itmeyince bu fesādı / Bize **olmaz** atamız i‘timādı
- 1052 O meh-pāre **olınca** pāre pāre / Nuħüsetden şeref bulur sitāre
- 1053 Birisi **olmadı** bu kavlē kāyıl / Yavuzlandı mişāl-i zehr-i kātıl
- 1059 Ölüm hālīne geldi Hāzret-i Pīr / İki fūrkat bir **oldı** itdi te’sīr
- 1060 Yirūñüz **oldı** hār u has gibi nār / Kanı luṭf u kanı ġayret kanı ‘ār
- 1063 Şu kim ura meh-i nev gibi yāra / **Ola** encüm mişālī pāre pāre
- 1066 Sözüñüz **oldı** hep telbīs ü tezvīr / Felāketde o ma‘ şüm ile bu pīr
- 1069 Cihānda bu rivāyet **oldı** ‘ibret / Bu idi Hāzret-i Ya‘ kūba hikmet
- 1070 Anadan toġdı Yūsuf ġüldi ‘ālem / Meger bir dāye hācet **oldı** ol dem
- 1076 Dōġinsün aġlasun yansun yaķılsun / Nice **olur** oġul acısı bilsün
- 1077 Terahħum eyledi aña Hudāsı / Kābül **oldı** du‘āsı iltimāsı
- 1081 Hāzer kıl eyleme mażlūmı giryān / Gelür yoluña seyl **olur** o bārān
- 1083 Şaķın zūlm ü cefāya māyıl **olma** / İden bulur meşeldür ġāfil **olma**
- 1085 Rivāyet eyledi ba‘zı muħaddiṣ / Bu **olmuş** fūrkat-i Ya‘ kūba bā‘ iş
- 1086 Çekerdi Yūsufi āġūş-ı cāna / **Olurdu** kākūline desti şāne
- 1092 **Olupdur** kayd-ı Yūsuf saña hāyıl / Yüri bu ġıll u ġışdan pāk **olġıl**
- 1096 Oyalar cānib-i Hāķdan ricālī / Zārūrī derd **olur** kayd-ı ‘ayālī
- 1097 Müfīd **olmaz** mūrīde şuġl-ı fānī / Hicāb-ı ‘ayn-ı tāt at aña anı
- 1098 Başırūn bi’l-‘ibād ü Rabb-i insān / Gözi açuķlara **olur** nıgehbān
- 1100 O ma‘ şümü ayırdı ‘işmet-i Hāķ / Bu hāl **oldı** aña evlā vü elyaķ
- 1101 Bu ifrāt-ı maħabbet **oldı** miħnet / İrişdi farķına sevdā-yı fūrkat
- 1102 ‘Asā en tekrehū dan **olma** ġāfil / Ne kim Hūdan gelür ol aña kāyıl
- 1107 Cefā itmek murād eylerse cānān / Bahāne bulmaġ **olur** aña āsān
- 1108 ‘Acebdür ‘ışķ-ı Ya‘ kūb-ı zemāne / Firāk-ı Yūsufa **olur** bahāne
- 1109 Teveccüh ile insāna bu tevcīh / **Olur** her vech ile irşād u tenbīh
- 1114 İraġ **oldı** cünūd-ı aķrabādan / Kesildi hep kuyūd-ı māsivādan

- 1116 Münevver **oldı** tevḥīd-i Ḥudādan / Ḥudāya vardı geçdi bāb-ı lādan
- 1117 ‘Adem kapısı lādur **olma** ḡāfil / İder dervīši illa’llāha vāşıl
- 1118 Bu eşnālarda itdi ‘ahd ü peymān / Meh-i Ken‘ān için **olmaya** giryān
- 1120 **Olur** ‘uşşāka istifsār-ı cānān / Şabā-yı âteş-i sūzān-ı hicrān
- 1123 Namāz üstinde iken geldi ḥ‘ābı / ‘İbādet ‘aynınuñ **oldı** niḡābı
- 1126 Düşinde Yūsufa duş **oldı** nāḡāh / Yaḡasın yırtup itdi nāle vü āh
- 1134 Niçe gün niçe ay **oldı** ki ey māh / Aradum **olmadum** ḡālūnden āḡāh
- 1142 Rücū‘ itdürdi anı pend-i ma‘kūl / Hemān-dem **oldı** istiḡfāra meşḡūl
- 1144 Belādan dūr **ola** ol ‘ayn-ı ‘ārif / Ki ide kendü noḡşānına vāḡıf
- 1146 Didi ey maṭla‘-ı mihr-i sa‘ādet / Fiḡān eyle saña **oldı** icāzet
- 1147 Girü evvelki gibi sīne-çāk **ol** / Firāḡ-ı Yūsuf ile derdnāk **ol**
- 1150 Yaraşur ehl-i derd **olursa** giryān / Cihānuñ raḡmetidür ebr-i bārān
- 1151 Baḡāya gitse her ‘ışḡ ehli cānı / Derāy-ı rıḡleti **olur** fiḡānı
- 1153 O ḡam kim eyleye cānānı mesrūr / Dil-i ‘uşşākdan ḡiç **olmasun** dūr
- 1154 Cemāl ıssınuñ oldur muḡtezāsı / Ki **ola** derd-i ‘āşıḡdan şafāsı
- 1155 Meşāḡkatle **olur** ḡurbiyyet-i Ḥaḡ / Bu ‘ālem ḡikmet-ender-ḡikmet ancak
- 1156 **Olursañ** sālīk-i rāh-ı tarīḡat / Yeter saña bu pend ü bu naşīḡat
- 1161 Ḥaber şor Yūsufum **oldı** mı maḡtūl / Anuñ rūḡını ḡabz itmiş midür ol
- 1162 Uçar anuñ elinden bülbul-i rūḡ / Bu rāz andan **olur olursa** meftūḡ
- 1163 Eger maḡtūl ise *el-ḡükmü li’llāh* / Mezārı bāḡ-ı cennet **ola** her ḡāh
- 1164 Eger bu sırdan **olmazsa** ḡaberdār / Diridür Yūsuf-ı ferḡunde-dīdār
- 1167 Yüzine ‘āşıḡam gerçi ḡulaḡdan / Baña ol ḡidmet emr **olmadı** Ḥaḡdan
- 1170 Ümīdi ḡapusın itdi ḡuşāde / Şafā-yı ḡāṭırı **oldı** ziyāde
- 1171 Ḥudā derd ehline **olınca** ḡādī / Ḥabūl **olur** münācāt u murādı
- 1172 Ḡarīḡ **olduḡda** deryā-yı melāle / İder bir Ḥızr-ı devrānı ḡavāle
- 1173 Devādan **olsa** bīmāruñ naşībi / Ayaḡına şalar ḡazıḡ ṭabībi
- 1174 Mekānı **olsa** çāh-ı ḡuşşa vü ḡam / Sebeb **olur** ḡalāsına bir ādem
- 1182 Bir adım atmadı ḡat **oldı** her at / Şaşurdi kārbanı bu ‘alāmet
- 1184 Ḥanad **olan** ḡulaḡın yire şaldı / Ḥamandı mīḡ-i na‘li gibi ḡaldı
- 1186 **Olurlar** ol çemen ḡökinde pervīn / Açılmış yāsemīn ü verd-i nesrīn
- 1187 Meger bir adı Mālīk pīr-i tācir / Bu cumhūr ile **olmuşdı** müsāfir
- 1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i enver / Girer ḡoynına **olur** kīse-i zer
- 1189 Bunun gibi eyü düşler görürdi / Düşine muntaḡır **olur** yürürdi
- 1192 O çāha murḡ-ı cānı itdi pervāz / Ḡuşāde **oldı** ‘ayn-ı ‘ālem-i rāz

- 1195 Dehân-ı çâh **oldı** âşiyânı / Şitâbından dehâna geldi cânı
- 1197 Çekerken delvi ol pîr-i cihân-bîn / Kayasından ziyâde **oldı** sengîn
- 1198 **Olurken** delv için tedbîr ü râyı / Görür çâh içre bir bedr-i dücâyı
- 1202 Bu künc-i i' tikâfuñdan berî **ol** / Karış bu kârbâna yol eri **ol**
- 1207 Çü Mâlik mâlik **oldı** ol cuvâna / Getürdi anı bir 'âlî mekâna
- 1208 Yüzi nûrıyla gözi göñli töldi / Bütün dünyâya güyâ mâlik **oldı**
- 1212 İdüp 'ilm-i ledünnî pinhân / **Olurdu** şükr-i Sübhân ile hândân
- 1215 Revâne **oldılar** ol süy-ı çâha / Çağırdılar 'itâb ile o mâha
- 1217 Sezindiler bu hâli cümle evlâd / Ki Yûsuf **oldı** çâh-ı ğamdan âzâd
- 1220 Żarûrî lâzım **oldı** derd-i hicrân / Kulumuzdur diyü şatdılar ihvân
- 1222 Ne müşkil derd **olur** bu derd-i menfûr / Ki âdem akrabâsından düşe dūr
- 1225 Didiler Mâlike hiç **olma** ğâfil / Bu kaçğın kula ur bend ü selâsil
- 1228 Bu sözler Mâlike **olınca** takrîr / Berây-ı hâtır urdı aña zencîr
- 1229 İki zencîr **olup** eşk-i revânı / Alup gitdiler ol ârâm-ı cânı
- 1232 Bu geçmiş mâcerâ **oldı** bahâne / Diyâr-ı ğurbete **oldum** revâne
- 1235 Sizüñle kim bilür **olmaya** vuşlat / Kıyâmet günine kıala bu hasret
- 1237 Hâlâl **olsun** baña itdüğünüz hep / Kıyâmet günü **olmañuz** mu' azzeb
- 1239 Kedûret zâyil **olmayınca** gitmen / Hukûk-ı akrabâyı zâyî' itmen
- 1247 Bize **oldı** havâle kûh-ı hasret / Bize kâr eyledi bu kâr-ı fûrkat
- 1248 Peşimân u perişânuz bu işden / Başumuz hâllü **oldı** serzenişden
- 1249 Şu gibi yalımız **oldı** alçağ / Bu fûrkat dâğı tağlar gibidür çağ
- 1252 Hüveydâ **olalı** bu kâr-ı düşvâr / Yirümüz od **olupdur** hâr u has-vâr
- 1255 Kalem gibi **olup** çâk-i giribân / Raqam gibi perişân **oldı** ihvân
- 1258 Refîk itdi vücûdın kârbâna / Tarîk-ı ğurbetde **oldı** revâne
- 1262 Anası kabrine tuş **oldı** Yûsuf / Cemelden düşdi bî-huş **oldı** Yûsuf
- 1268 Karañu çâha atdılar faķîri / Dirîĝâ **olmuşam** ğurbet esîri
- 1269 Kulumuzdur diyü şatdılar âhîr / Diyâr-ı ğurbete **oldum** müsâfir
- 1270 Mizâcum hasta vü göñlüm şikeste / Kul **oldum** şimdi bir dünyâ-pereste
- 1274 Benem gülzâr-ı dehrüñ ' andelîbi / Aqar şu gibi **oldum** yer ĝarîbi
- 1276 Kul **olduğın** bilüp ol serv-i âzâd / Yaşı ırmağa döndi kıldı feryâd
- 1277 Kesildi qaldı Yûsuf kârbândan / Dehânı gibi ĝayb **oldı** miyândan
- 1278 Bulurlar mâh-ı Ken' anı orada / Devesinden inüp **olmuş** piyâde
- 1287 Qabûl **oldı** anuñ maqşûdı fi'l-hâl / Qurıdı dest-i zâlim qaldı batıl
- 1291 Eser yeller yağar bārân-ı miñnet / Ziyâde **oldı** dilde havf u haşyet

- 1294 Şeb-i târîk içinde berķ-ı rahşān / Felek fīline gūyā **oldı** dendān
- 1297 **Olurken** cümle istigfāra meşgūl / Biri didi ki Mālik alduğı kıl
- 1300 Felek āyinesine **oldı** nāzır / Elin qaldurdı düşnām itdi vāfir
- 1306 **Olur** her laḥza zıkrū'llāha meşgūl / Cihānda böyle **olsa olıcaḳ** kıl
- 1316 Kerīmūn nūr-ı da' vāt-ı cemīli / **Olur** her zulmetūn rüşen delīli
- 1318 Niyāz ehlinūn **oldı** çāresāzı / Güşāde eyledi dest-i niyāzı
- 1320 Niyāma çekdi tıġ-i berķı eflāk / Qamu ġamnāklar **oldı** feraḥnāk
- 1321 Vişāle irmiş üftāde mişāli / Bulutlar aġlamaqdan **oldı** ḥālī
- 1325 Ziyāde **oldı** iller i' tıḳadı / Mürīd itdi bu ḥalk-ı nā-murādı
- 1326 Du' āsı her nefes maḳbūl **olurdu** / Ne maḳsūd eyler ise ol **olurdu**
- 1329 **Olup** Ya' kūb-ı dehrūn ḳāmeti dāl / Fiġān u nāleden **olmuş** idi nāl
- 1332 Didi ey şāh-ı iḳlīm-i sa' ādet / Eger **olursa** sizlerden icāzet
- 1343 Ġubār-ı rāhı ol zāt-ı cemīlūn / **Olurdu** tūtiyāsı ' ayn-ı Nīlūn
- 1344 Kināra çekdi ol ġonca-dehānı / Şafaḳ-reng **oldı** Nīlūn āsumānı
- 1347 Yed-i ḳudretde şanki tıġ-i bürrān / Niyām-ı cāmesinden **oldı** ' uryān
- 1352 Çü Nīl ırmağı **oldu** cilvegāhı / İrişdi ḥüsni mehden tā-be-māhī
- 1356 Kenār-ı Nīle çıḳdı şād u mesrūr / Gül-i ruḥsārı **oldı** jāleden dūr
- 1357 Cemāli güldi gūyā gülşen **oldı** / Güline yāsemen pīrāhen **oldı**
- 1359 Hemān-dem hevdecini itdi menzil / Şeref bürcine ḥurşīd **oldı** vāşıl
- 1380 Cihānda ḥalk **olaldan** cān-ı insān / Bunūn gibi libāsa girmedi cān
- 1381 Teni cismini **olmuş** cāme-i nūr / Zihī ḥüsni ü zihī *nūrūn* ' *alā-nūr*
- 1388 İlāhī bu ne ḥikmetdür ne ḥikmet / Yüzi nūriyle maḥv **olmaz** bu zulmet
- 1397 Gelüp seyyārelerle Māh-ı Ken' ān / Bu şehrūn sāyirine **oldı** seyrān
- 1399 Maḳām-ı ' ıḣḳa itdi ḥalkı irşād / Görenler ' āşık **oldı** ḳıldı feryād
- 1402 Görenler **oldılar** ḥatır-müşevveş / Göñüller ḥānesine şaldı āteş
- 1403 İşiġi **oldı** mıḳnāṯis-i insān / Kimi nālān kimi sūzān u giryān
- 1415 Göñüller iştıyāḳından perişān / Görenler görmeyenler **oldı** yeksān
- 1417 Baḳanuñ **olur** idi ' aḳlı zāyil / Cemālin görmege **olmazdı** ḳābil
- 1418 Cemāline muḥīṯ **olmazdı** idrāk / Görenler dirler idi *mā ra`eynāk*
- 1419 Görür Mālik ki Yūsuf buldı şöḥret / Kıl **oldı** aña yetmiş iki millet
- 1420 İrişür ' ıḣḳı erbāb-ı şühūda / **Olur** bir zelzele beyt-i vücūda
- 1422 Taşavvuf rāzı gibi **oldı** mekzūm / Niçe gün **olmadı** aḥvālī ma' lūm
- 1423 Ḥuzūrına irişmez **oldı** insān / Meger şavt u şadā-yı āh u eḳgān
- 1425 Maḥabbet mürşīd **olur** ' āşıkāna / Cenāḥ-ı ma' nevīdir murġ-ı cāna

- 1428 Yüri var pâdişâh-ı ‘ışka kul **ol** / Komez kendü ğarībini melûl **ol**
- 1430 Enīs ü hem-dem **ol** ‘ışk-ı müfide / Sürür-ı sinedür hem nûr-ı dide
- 1432 Tecellî ‘âleminde rûz-ı kısmet / Naşibi **olana** irdi bu devlet
- 1433 Her âdemde maḥabbet zâhir **olmaz** / Velâyet her kişide şadır **olmaz**
- 1434 Şu toprakda ki aşl-ı cevher **olmaz** / Vucûdında anuñ sîm ü zer **olmaz**
- 1435 Velî kısmı **olanuñ** resm-i cismi / **Olur** gencîne-i ‘ışkuñ tılısmı
- 1438 Kimi hûrşid-i ‘ışk eylerse pür-şevk / Fiğân u nâle **olur** aña bir zevk
- 1439 Maḥabbet ‘âşıkı itmez müşevveş / Gülistân **olur** İbrâhîme âteş
- 1440 Ziyâde ‘âşıkun ğamdur sürûrî / **Olurmuş** bî-ḥuzûr **olmak** ḥuzûrî
- 1447 Kul **olan** ‘ışka **olur** ğamdan âzâd / Ğam-ı ‘ışk eyler imiş âdemi şâd
- 1449 Mecâz ise daḥi terk itme ‘ışkı / **Olur** âyîne pûlâd-ı Dimişķî
- 1450 Ḥaķîķiye mecâziden yaķın **ol** / Günüñ şevķına eyle zerreden yol
- 1453 Varup bir kişi Mevlânâ-yı Rûma / Dimiş ey şeyḫ **olan** şehr-i ‘ulûma
- 1454 Beni kıl Meşnevî ‘ilminden âġâh / Kerem eyle baña **ol** mürşid-i râh
- 1457 İşün **olmaya** dirseñ böyle düşvâr / Şabâ-veş kühsâr-ı ‘ışka düş var
- 1459 Riyâzet bî-riyâ **olmak** gerekdür / Maḥabbet pîşvâ **olmak** gerekdür
- 1460 Aña kim ‘ışk **ola** ḥâmî vü hâdî / **Olur** bu keşretün ḥayrû’l-‘ibâdî
- 1461 Bu ta’zîme sezâvâr **ol** sezâvâr / Gider bâr-ı girân-ı ġafleti var
- 1462 Kişide zevk-ı ‘ışk **olsa** ziyâde / Bulurlar ‘ayn-ı ‘ilmini ġuşâde
- 1468 Cefâdan bir gönül **olmazdı** muġber / Meger kim bād-ı şarşardan gül-i ter
- 1471 Muḥîṭ **olmuşdı** emri her diyârı / Şu gibi her diyâra ḥükmi cârî
- 1477 Bülend **olduķca** ḳaddinün nihâli / Münevver **oldı** ḥurşid-i cemâli
- 1486 Lebi zıkr **olsa** zât-ı cemîlün / Aķardı aġzı şuyı Selsebîlün
- 1487 Vişâlidür ḥayât-ı câvidânî / Ğidâ-yı rûḫ **olur** söġse dehâni
- 1498 Ne ġülgüneyle ġormişdi sifîdâc / Ne ḥüsn-i Yûsufa **olmuşdı** muḥtâc
- 1501 Tenezzül eyleyüp ḥurşid-i ḥâver / Libâsına **olurdu** tûġme-i zer
- 1505 **Olup** âvâresi bu çarḫ-ı atlas / Yürürdi zer libâs ile mülebbes
- 1507 Aña bir âyîne **olmuş** meh-i bedr / Gözinün kuḫli târik-i şeb-i Ḳadr
- 1509 Şaçına kılsa maġribde münevver / Dimâġ-ı maşrık **olurdu** mu’ attar
- 1511 Gün **olurdu** ki aķ ata binerdi / Seḫâb üstinde ḥurşide dönerdi
- 1512 Siyâh **olurdu** ġâh anuñ semendi / Semendinün meh idi sîne-bendi
- 1513 Kâra ata n’**ola** binse o meh-rû / **Olur** zîrâ çerâġ altı kârañu
- 1515 Perî-peykerleri kıldı perestâr / Seḫî-ķâmetlere **oldı** havâdâr
- 1518 Şoķardı serv-veş dâmen miyâna / Gülistânına **olurdu** revâne

- 1521 **Olurdu** zevk u şevk ile şarabnāk / Kılurdu sīnesin maṭla‘ gibi çāk
- 1523 Dili āyīnesi şāfī vü ‘ārī / Daḥi naqş **olmamış** taşvīr-i yārı
- 1526 Dimezdi çāk **ola** ‘ārī ḥicābı / Biline açıla ‘ışkı nıḳābı
- 1527 Meger bir gice dūd-ı āh-ı ‘uşşāk / Cihāna ṭoldı tārīk **oldı** āfāk
- 1533 Şeb-i tārīki taḥfīf itme zinhār / **Olur** ‘āşıklara mir‘āt-ı dīdār
- 1536 Uzandı yatdı ol mihr-i cihāntāb / Şarāb-ı nāzı **oldı** mūcib-i ḥ‘āb
- 1542 Güneş gibi yüce ḳadr-i celīli / Taşavvur **olamaz** rüy-ı cemīli
- 1545 Bu dünyā-yı denīde her ne kim var / Sevüp ol serve **olmuşlar** hevādār
- 1549 Ḥiṭābından gelür insāna bir ḥāl / Cevāba ḳudreti **olmaz** ḳalur lāl
- 1556 O bādeyle **olanlar** mest ü evgār / Ḳıyāmetde **olur olursa** hüşyār
- 1560 Yiri **olmuş** sipihr-i ‘izzet ü nāz / Hümā-yı ‘aḳl ider yanında pervāz
- 1561 Nihān **olmuş** yüze gelmez dehānı / Aña tā degmeye ḥalḳuñ zebānı
- 1565 Alur göz ile çün kim aña baḳdı / Vücūdını bir āteş **oldı** yaḳdı
- 1567 O mihr ile bunuñ şem‘ -i cemāli / Ḥazān yapraḡınuñ **oldı** mişāli
- 1570 Gül-i ruḥsārı şaldı cānına nār / Gözine **oldı** her mūjḡanı bir ḥār
- 1573 Uyandı nāgehān ol şem‘ -i rüşen / Ḥaberdār **oldı** ḥüsni ‘āleminden
- 1575 Eşer kıldı aña hicrān-ı cānān / Ḥazān yapraḡı gibi **oldı** lerzān
- 1576 O şoḥbetler ḥayāl-i ḥ‘āb **oldı** / Gözi peymānesi ḥün ile ṭoldı
- 1578 Düşinde gördiḡün yanında bulmaz / Şorup nām u nişānın bulmaḳ **olmaz**
- 1579 Gözinde uçar ol şebbāz-ı ḳudret / Hebā **olmuş** o cem‘ iyyet o şoḥbet
- 1581 Bırāḳdı kendin ol şem‘ -i hidāyet / Yanardı başı ḥasta **oldı** ḡāyet
- 1584 Teraḳḳī eyledi derd-i derūnı / Belā-yı ‘ışkınuñ **oldı** zebūnı
- 1585 Ḳazındı levḥ-i dilden naqş-ı aḡyār / Hemān efkār-ı yār **oldı** aña kār
- 1586 **Olup** āheng-i āhına nevāsāz / Virürdi erḡanūn-ı ‘ışkı āvāz
- 1587 Esīr-i şāhid-i ḡayb **oldı** nāḡāh / Eridi geḗdi ḡüyā āḡir-i māh
- 1588 Cefāya rāzī **oldı** ‘āşık **oldı** / Yolına geldi itdūḡını buldı
- 1590 Ḳaçan **ola** diyü aḡşam zamānı / İverdi cānı artardı fiḡānı
- 1592 İrişe ‘īd-i vaşl-ı yāra tekrār / Müyesser **ola** istifsār-ı dildār
- 1593 Maḥabbet ide yārına sirāyet / Naşīb **ola** bu devlet bu sa‘ ādet
- 1594 Giceyle derdi **olurdu** firāvān / Uyutmazdı anı sevdā-yı cānān
- 1597 Ziyāde **olur** idi iştıyāḳı / Çekerdi gice gündüz bu firāḳı
- 1598 Perişān **olsa** hicrān ile nāḗār / Girü kendüyi cem‘ eylerdi tekrār
- 1599 Girüp bir beyte **olurdu** mu‘ ammā / Añardı yārını aḡlardı tenhā
- 1602 Düşinde **oldı** ḥālī gerḗi düşvār / Dimezdi gördüḡün āyīne-kirdār

- 1604 Düşinde her ne görse hayr eger şer / Gelürdi zâhir **olurdu** muḳarrer
- 1605 Bu idi hâtırında zann-ı gâlib / Ki **ola** sevdügi yâra muşâhib
- 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ **olan** yâr / İde kendüyi bir vech ile izhâr
- 1607 Müyesser **ola** maḳşûd-ı nihânı / Muḳadder **ola** rûz-ı şâdmânî
- 1608 Hemîşe ‘ayn-ı fâli‘ **ola** meftûh / Firâkı kılmaya rûhını mecrûh
- 1609 Belâ-yı Yûsufa **oldı** harîdâr / Degül ammâ ki Yûsufdan haberdâr
- 1611 Zelîhâya büyük ihsânı **oldı** / Ki anuñ ‘âşık-ı hayrânı **oldı**
- 1623 Aduñ vird-i lisân **olurdu** bârî / Oyalardı bu cân-ı bî-ḳarârı
- 1625 O derd **olur** cihânda derd-i müşkil / Ölince **olmaya** dermâna ḳâbil
- 1626 **Olur** her tende nûr-ı ‘ışık maḳsûs / Hicâb **olmaz** ziyâ-yı şem‘e fânûs
- 1629 Żarûrî hâl **olur** derd ehli âhı / Çıḳar her âteşüñ dūd-ı siyâhı
- 1630 Ḳaçan bu menzili ḳat‘ itse ‘âşık / Muḳâlifler sözi **olmaz** muṭâbık
- 1632 Hüveydâ **olmasa** nâyûñ fiğânı / Ele almazlar idi iller anı
- 1634 Ḳaçan ḳânûnuñ **olsa** şevḳı gâlib / Yüzine yapışur engüşt-i muṭrib
- 1638 Nihân itdüm şanur esrârı ‘uşşâḳ / **Olur** bir güşeden meşhûr-ı âfâḳ
- 1639 Mesâvisin ḳomaz ehl-i zarâfet / **Olurlar** bu nefâyisle ziyâfet
- 1640 ‘Acebdür kim mişâl-i haṭṭ-ı cânân / **Olur** bir hâdiçe maḳbûl-i yârân
- 1642 İder ma‘şûḳını ‘âşık temâşâ / Temâşâ **olduḡını** bilmez ammâ
- 1644 ‘Ayândur zâhirinden merd-i bâ-‘âr / Ki serḥôşlar **olur** âşüfte-destâr
- 1646 Hâlâş **olmaz** bu ġamdan ehl-i ihlâş / Biçerler ekmedügi yirden eşḥâş
- 1648 Tıyuldu bûy-ı ‘ışık u müşki nâġâh / Bu sırdan bende vü şâh **oldı** âġâh
- 1649 Ne deñlü kâr-ı ‘ışık itse inkâr / Bu inkâr **olur** idi ‘ayn-ı iḳrâr
- 1650 O zâlim ġamzeler hep **oldı** mazlûm / **Olurdu** genc-i ‘ışıkı ḥalka ma‘lûm
- 1654 Maḥabbet oḳınuñ **olmaz** nişânı / Tıḳınur zaḥmı görünmez kemânı
- 1659 **Olurlar** dâyeler tedbîre meşġûl / Ḳılurlar her biri bir pend-i ma‘ḳûl
- 1665 Dehânunñ gibi bir gizlü haber var / Kemend-i ‘ışık **olmuşım** giriftâr
- 1668 **Olur** mı ġülşenüñ aḥvâli muḥtel / Şitâdan ırmese aña şovuk el
- 1670 Hilâl ebrûsına **olma** hevâyî / Tırâş it hâtırundân egri râyı
- 1673 Havâya serv gibi **olma** mâyil / Hevâyîlikden ey meh-rû ne ḥâşıl
- 1675 Anuñcün mâh **olur** dâyim münevver / Ki **olmaz** ebr gibi dâmeni ter
- 1677 Şular şûrîde-hâl **olsa** ider ‘âr / ‘Aşâlar urur aña ‘aks-i eṣcâr
- 1680 Eyâ şehri vüçüduñ meh-liḳâsı / Melâmet gerdinüñ **olma** şabâsı
- 1681 Maḥabbet gülleri âdemde farzâ / Melâmet âbı ile **olur** iḥyâ
- 1684 Tıralma ġonca-veş hecr ile nâçâr / Geñince **ola** şâyed vuşlat-ı yâr

- 1686 Çü toğduñ anadan ey bedr-i kâmil / Benüm âğuşum **oldı** saña menzil
- 1687 Niçe ay emzirüp **oldum** emekdâr / Ğidâ-yı cānumı eylerdüm iftâr
- 1689 Kaçan kim serv-i qaddūñ itdi reftâr / **Olurdum** sāye-veş saña qafādâr
- 1691 Revâ mı **ola** benden gizlū rāzuñ / De kimdür baña yâr-ı dil-nevāzuñ
- 1694 Benüm ‘ömrüm benüm cānum ne **olduñ** / Kimüñ dām-ı belāsına tūtulduñ
- 1695 Kime yâr **oldı** kimi sevdi cānuñ / Kime meyl eyledi serv-i revānuñ
- 1708 Mey-i ‘ışķı virür ‘uşşāķa bir hāl / **Olur** dīvāne vü mecnūn u abdāl
- 1714 Cebīni çīn **olur** nāz itse her bār / Şanasın mevc urur deryâ-yı envār
- 1715 ‘Araķlar bedr-i ruhsārına tölmiş / O māha encüm-i seyyāre **olmuş**
- 1720 Gönül mısrında sultān itdüm anı / Ne cānı ister **oldum** ne cihānı
- 1721 Şu göz kim gördi anı **oldı** şeydâ / Kime baķsun kimi itsün temāşâ
- 1723 Hayātum **olmaz** ol rûh-ı revānsuz / Ne dirlik baña ol ‘İsâ-dehānsuz
- 1726 Belâ-yı ‘ışķa mu‘tād **oldı** cānum / Harāb-ābād-ı hasretdür mekānum
- 1729 Esīr-i ‘ışķa kār itmez naşīhat / Görür gözi **olur** cām-i maķabbet
- 1730 Bu cāmı nūş idende **olmaz** aşlâ / Hicāb-ı āşinâ vü havf-i a‘dâ
- 1731 Devāsı derdümün dildāra mevķūf / Vücūdum vāvı **oldı** yāra ma‘tūf
- 1732 Fiğānum göklere irse yiri var / Görindi nâ-bedīd **oldı** perī-vār
- 1736 Düşündü gördüğüne **olma** māyıl / Baķāsuz naķşa baķmaz ‘ayn-ı ‘āķıl
- 1743 Devāsı **oldı** dermānuñ hilāfı / Şifāsı **olmadı** derdine şāfī
- 1744 Göyünmiş lāleye döndi Zeliḥā / Derūnında ziyāde **oldı** sevdâ
- 1746 Geçince kendüsinden merd-i şādık / Bir **olur** ‘ışķ ile ma‘şūk u ‘āşık
- 1751 Zihī zevķ u zihī şevķ u zihī hāl / Bir iken iki **ola** rüy-ı iķbāl
- 1752 Beyān **olsa** kaçan bu luṭf u iḥsān / Gerekdür çāk **ola** yüz biñ girībān
- 1753 Ne hāletdür bu hālet Allāh Allāh / **Olur** mihr ü maķabbet mürşid-i rāh
- 1756 Maķabbet ehli farzâ sevse māhı / Kemend **olur** çeker āh-ı siyāhı
- 1757 Zeliḥā ‘ışķınuñ **oldı** zebūnı / Teraķķī itdi bir gice cünūnı
- 1758 Başından aşdı baḥr-i iştiyāķı / Bir ayruķsı belâ **oldı** firāķı
- 1761 Dir idi müşkil **oldı** derd-i hicrān / Tecellī eyle ey ḥurşid-i Yezdān
- 1763 Saña düşde daḥi tuş **olmaz oldum** / İşüm ağlamağ **oldı** gülmez **oldum**
- 1766 Hicāb **oldı** vücūdum aķrabāma / Belāyam kendüme hem āşināma
- 1769 İderken ‘ālem-i ğurbetde nāle / Gözine ḥāb-ı ğam **oldı** havāle
- 1772 Zeliḥānuñ düşine girdi dildār / Girü **oldı** müyesser seyr-i dīdār
- 1775 Mülāķāt **oldı** ma‘şūķa bu ‘āşık / Gözi uyḥuda vü gönli uyanık
- 1778 Şeb-i ğamda mişāl-i berķ-ı raḥşān / Gehī peydâ **olursın** ğāh pinhān

- 1779 Göñül **oldı** ğam-ı zülfün esîri / Perîşân-hâtır itdün ben faķîri
- 1795 Cemâlünden perîşân **oldı** hâlüm / Senün boynuñadur cânâ vebâlüm
- 1781 Göñül sen serv-i bâlâya talebkâr / Mizâc-ı nâr ‘ulvî **olur** ey yâr
- 1782 Kûl **olmak** bir senün gibi emîre / Sa‘âdetdür benüm gibi faķîre
- 1787 Yanuñda müşkil işler **olur** âsân / Perîşân etme ‘aqlum ey perî-şân
- 1808 Yürî var ‘ışk ile şâbit-ka-dem **ol** / Cihânda Ka‘be gibi muhterem **ol**
- 1809 İderseñ mahremüm **olmağı** melhûz / Lebûni il dilinden eyle mahfûz
- 1812 Ğamumla pâydar **ol** ber-karâr **ol** / Ne yâr **ol** kimseye ne ğamgüsâr **ol**
- 1814 Kaçan sevdâ-yı ‘ışkum **olsa** ğâlib / Hayâlüm gibi **olmaz** bir muşâhib
- 1824 Düş **olan** ‘izzet ü câha düşendi / Zenaḥdânındaki çâḥa düşendi
- 1837 Dir idi **olalum** bu yolda hem-reng / İdelüm nâle ile âha âheng
- 1844 Revân **olsa** kaçan kim yaşı cûyî / Dökilür ehl-i ‘ışkuñ âb-ı rûyî
- 1849 Taķıldı boynına zencîr-i zerrîn / Bu ğamdan **olmadı** ebrûları çîn
- 1850 Bu zer zencîre yoğ idi nizâ‘ı / Cemâlî şemsinün **oldı** şu‘â‘ı
- 1851 İki zencîr **olup** eşk-i revânî / Benefşe gibi bâġa şaldı anı
- 1852 Nihâyet bulduġına ‘ışk-ı cânân / Tefâḥür eyleyüp **olurdı** ḥandân
- 1853 Şu kim bend-i belâda zâr **olmaz** / Bu bâġ içinde ber-ḥördâr **olmaz**
- 1856 Dir idi eyleyüp ‘ışkını izhâr / Bize bu bend **olupdur** bend-i dildâr
- 1859 Kime kim dâġ-ı hicrânı **ola** gül / **Olur** zencîrinün âvâzı bülbül
- 1860 Bu zencîr **oldı** tesbîḥ-i niyâzı / Ḥaķîķî eyledi ‘ışk-ı mecâzı
- 1861 **Olup** kayd-ı cihândan fâriġu’l-bâl / Bu minvâl üzre geçdi bir iki sâl
- 1862 Ḥabîbün şîve vü nâz u edâsı / Maḥabbet nârınun **olur** şabâsı
- 1864 Teraķķî **olsa** ‘ışk-ı dil-güşâda / **Olur** cânâna te‘şîri ziyâde
- 1865 Maḥabbet âteşi germ **olsa** dâyim / Dil-i ma‘şûḳ **olur** nerm ü mülâyim
- 1866 Görinür ‘âşîka kalmaz karârı / Vefâ itmekde **olmaz** ihtiyârı
- 1868 ‘Ayândur râyegânî vuşlat **olmaz** / Maḥabbet rahmeti bî-zaḥmet **olmaz**
- 1871 Bu dâr-ı fûrķat **olur** teng ü târîk / Taşavvur idemez idrâk-i bârîk
- 1873 **Olur** bu ‘ışk-ı şâfî ile ‘âşîḳ / Tavâf-ı Ka‘be-i maḳşûda lâyîḳ
- 1874 Gözüñ aç ġâfil **olma** gezme ġamnâk / Rümûz-ı ‘ışk-ı pâki eyle idrâk
- 1879 **Olursın** şuya Mânî gibi naķķaş / Yedi deryâdan **olmaz** dâmenün yaş
- 1881 Gidersin her kapuya bî-icâzet / Senün göñlünde **olmaz** ḥavf ü ḥaşyet
- 1883 **Olur** her cânibe râcî‘ zâmirün / Serîrin seyr idersin her emîrün
- 1888 Sürersin yüce taġlardan duḥânı / **Olursın** cümledenün ârâm-ı cânı
- 1891 Şevâba gir ne deñlü zaḥmet ise / Diyesin ancaġ **olur** fûrķat ise

- 1892 **Olupdur** himmetünle katı hasta / Nihâl-i kıddi âhından şikeste
- 1893 Cemâli gülleri derdünle şoldı / Senün çaķ istedüğün gibi **oldı**
- 1895 Şorarsañ ol ğarīb ü ol faķiri / **Olupdur** bend ü zencirün esiri
- 1898 Cefâ vü cevre **olmaz** mı nihâyet / Daķi gelmez mi eyyâm-ı şefâ‘ at
- 1899 Vücûda geldi ‘ışķuñ muķtezâsı / Każâ-yı ‘ışķuña **oldı** rızâsı
- 1900 Selâsilden **olur** âzürde cânı / Gider boynından ol bâr-ı girânı
- 1901 Tıtalım düşmānuñ **olmuş** Zeliĥâ / Aña var eyle bârî bir müdārâ
- 1903 Çekemezdi bu derdi ķulle-i Kaķ / Oran **oldı** yiter inşâf inşâf
- 1908 Cünün-ı ‘ışķ ile **olduñ** mı pür-şevķ / Ki vardur gerdenünde hâleden tavķ
- 1911 Senün kimden **olur** derdüne dermān / Tıtulsañ kırtılursın ol dem âsān
- 1914 İderler ‘aķlı yār **olanı** maķzün / Şanur ĥalkuñ sefîhi anı mecnün
- 1921 ‘Ayān **oldı** zamān-ı şubĥ-ı şādıķ / Zeliĥâ-veş yüzi aĝ alnı aķıķ
- 1922 Cemâl-i Yūsuf-ı dehr **oldı** peydâ / Zeliĥâ gibi pür-şevķ **oldı** dünyâ
- 1929 Beyān **olmaz** senün zāt-ı kerimün / Yaparsın arķasın her bir yetimün
- 1937 Ĥazîn **olanı** kıılma daķi maķzün / Zebün **olanuñ** itme baĝrını ĥün
- 1940 Cefâ-yı derdmende mâyl **olma** / Eli baĝlı zebûna kıatil **olma**
- 1945 Niçe bir **ola** dillerde fesâne / Niçe bir âteş-i hicrāna yana
- 1946 Görür ĥurşid aña virmez cevābı / Ĥudâdan cânibe **oldı** ĥitābı
- 1949 Görür ĝayrıdan **olmaz** derde dermān / Didi ey derde dermān ıssı Sübhān
- 1951 Sever dīvâne göñlüm bir ĥümāyı / Kebüter gibi **olmuşdur** havāyî
- 1952 Havâdan ney gibi artar enînüm / Hebâ **oldı** bu ‘ömr-i nāzenînüm
- 1954 Namāza kıāmet **olsa** anda her bār / Gelür göñlüme kıadd ü kıāmet-i yār
- 1957 Taĥiyyatda selām **olur** bahâne / Gözüm yārı arar baķar yabana
- 1958 Devâ itmez baña illâ ki cânān / **Olursa** yār **olur** derdüme dermān
- 1960 **Olamaz** cânüm ol şems-i cihānsuz / Kıarañdur gözüme ‘âlem ansuz
- 1961 Mezîd **olsun** kemâl-i iltiyāmı / Görinsün yüzünñ bedr-i tamāmı
- 1966 Teveccüh eyledi mülk-i mişâle / Gözi tuş **oldı** ol şāĥib-cemāle
- 1968 Cemâli **olmuş** ammâ bir iken on / Öñürdi gördüğinden daķi efvün
- 1980 Taķuña lâyıķ **olan** işi işle / Benüm maķşūdumı baña baĝışla
- 1983 Didi Ken‘ân ilinde ĥâşıl **oldum** / Diyâr-ı Mısrı sevdüm mâyl **oldum**
- 1986 Tıtalma hecre incinme cefâdan / Uşanma soñı ĥayr **olan** belâdan
- 1987 Zamān ile ĥalâlüm **olıarsın** / Enisüm ehl-i ĥâlüm **olıarsın**
- 1992 Deñizlerde **olan** mähî mişâli / Bu günden ĥâle tebdîl eyle kıālî
- 1993 Velâyet ehli **olur** ĥāmil-i rāz / Melekler gibi eyler gökde pervāz

- 1995 Ğanī **olmuş** vişāli ‘āleminden / Ğalāş **olmuş** firāķınıñ ğamından
- 2002 Perestārānı **olmuş** aña hem-rāh / Ğırān itmiş ğirü Pervīn ile māh
- 2005 Zeliḥādan atası **oldı** āĝāh / Didi biñ cān ile *el-ḥamdü li’l-lāh*
- 2006 Eyü **olmuş** ciger-ĝüşem mizācı / Ğakīm-i Lāyezāl itmiş ‘ilācı
- 2008 Çıkardı ğayd u bendin ḥurrem ü şād / Belādan serv-i ḳaddi **oldı** āzād
- 2009 Çözüldi baĝı seyrān itdi bāĝı / Ğalāş **oldı** bu sevdādan dimāĝı
- 2010 Ümīd-i vaşl ile **olurdı** ḥandān / İderdi ay ile ğün gibi seyrān
- 2013 Zeliḥānuñ vüçūdunda maḥabbet / Mürebbī **oldı** virdi ḥaylī ḥālet
- 2017 Nihāl-i ḳaddi **oldı** ḥayra meyyāl / Aña ḥāl **oldı** cümle aḥsenü’l-ḥāl
- 2022 Ğözi tuş **olsa** görse bir yetīmi / Aḳardı eşkinüñ dürr-i yetīmi
- 2027 Aña her eylūĝi virmişdi Allāh / Yedi iḳlīme meşhūr **oldı** ol māh
- 2028 Cemāline işiden ‘āşık **oldı** / Cihān elṭāf u iḥsāniyle tıldı
- 2030 Ğorāsān şāhı şaldı niçe ḳāşid / Ğalālī **olmaĝa** gönderdi kāĝid
- 2031 Şehi Hindüstānuñ şaldı nāme / Ṭalebkār **oldı** ol bedr-i tamāma
- 2032 **Olup** sulṭān-ı Rūmuñ şevķı ĝālib / Zeliḥā ḥazretine **oldı** ṭālib
- 2033 Zeliḥāya bu aḥvāl **oldı** i’lām / Atası şāh-ı maĝrib itdi ibrām
- 2034 Birine varmaĝa **olmadı** ḳāyıl / Birinüñ **olmadı** maḳşūdı ḥāşıl
- 2035 ‘Azīz-i Mışr **olup** bu işden āĝāh / Sitāre imtiḥānın itdi nāĝāh
- 2039 **Olup** ol ĝonca-i zanbaḳ ĝüşāde / Aḥibbā şevķını itdi ziyāde
- 2040 Oĝındı nāme-i ‘izzet-füzūnı / Vişāli ḳaşrınıñ **oldı** sūtunı
- 2042 Eger noḳşānumuz **olursa** mestūr / Bizi dāmād idinsün şāh-ı manşūr
- 2046 Eger bu iltimās **olursa** ma‘ḥūd / Ümīd oldur ki bizden **ola** ḥoşnud
- 2051 Saña lāyık **olan** ikrām-ı tāmı / Baña itmişsin ey mülküñ niżāmı
- 2052 Cihān ṭurduḳça zātuñ var **olsun** / Ğızum sen şāha ḥidmetkār **olsun**
- 2064 Nişān esbābı cümle ḥāzır **oldı** / Cihān āvāze-i ‘urs ile tıldı
- 2066 Niçe biñ yük ḳumaş ile cevāhir / Zeliḥā iḥün **oldı** cümle ḥāzır
- 2067 Niçe altun siniler **oldı** iḥzār / Bahāsi ‘ālī ḥurşid ü ḳamer-vār
- 2075 Derildi niçe begler bu nişāna / Bilād-ı ĝarba **oldılar** revāne
- 2079 Müheyyā **oldı** esbāb-ı Zeliḥā / Celīlū’l-ḳadr ü bī-mānend ü zībā
- 2080 Bu esbāba gelen māl **oldı** ilḥāḳ / Bu deryāya ḳatıldı niçe ırmaḳ
- 2081 Hezār altunlu ḳaftān **oldı** ḥāzır / Çiçekler gibi elvānı muĝāyir
- 2090 Müvekkel **olmuş** idi elli ḥādım / Ki üstinden ḳuş uçurmazdı dāyım
- 2105 Zeliḥā beñzedi faşl-ı bahāra / Bahār **olurdı** gelse her diyāra
- 2108 Yürür ĝönlekçek **olmuş** şīm-tenler / Aḳılur sebze de aḳ yāsemenler

- 2115 **Olurlar** hevdec içinde ğazel-ḥʿān / Yuvadān bülbul eyler şanki efḡān
- 2122 Müfīd **olmaz** talebkāruñ şitābı / İnen bāzāra şıġmaz ev ḡisābı
- 2123 **Olur** taḡdır **olan** insāna taʿyīn / Yemez umduġını miḡmān-ı miskīn
- 2124 Bu fānide eger ḡayr u eger şer / Naşīb **olan** irişür ey birāder
- 2126 Meger bir gün gelüp nevrüz-ı rüşen / Açıldı güldi ʿālem **oldı** gülşen
- 2127 Şabāya hem-dem **olmuşdı** ḡaranfūl / Selāmın alur idi devḡa-i gül
- 2129 Gözini yola dikmiş idi nergis / Çemen **olmuşdı** ḡüyā sebz-i atlas
- 2133 Ġubār **olmamaġ** içün dāmen-i gül / Süpürge eyledi saçını sünbül
- 2144 Ṭonanup gitdiler begler ağalar / Pür **oldı** cümle şahrālar ovalar
- 2145 Yigitler geydi gün-ā-gün atlas / Şükūfe gibi tezyīn **oldı** herkes
- 2150 İki yanında yolun ḡalḡ-ı ʿālem / Çiçekler gibi zeyn **oldılar** ol dem
- 2155 Müzeyyen **oldı** nārencī tutuḡlar / Sipihriñ dāmenine düşdi āzer
- 2156 Şadā-yı ḡayre maḡdem **oldı** peydā / Didiler çağrışup ehlen ve sehlā
- 2158 Semendūñ izi yir yüzinde ḡüyā / **Olurdu** ʿatlas-ı miskīnde ṭamḡa
- 2159 Develer izlerin itseñ temāşā / Hezārān bedr **olurdu** yolda peydā
- 2166 Bu Mecnūn kāsesine beñzer ancak / Ki **olmuş** dest-i Leylādan iki şaḡ
- 2169 Deve izine düşen laʿl-pāre / Ṭabaḡda döndi çin **olmuş** enāra
- 2170 Temāşā ehli ḡüyā baḡr-i ʿummān / **Olurdu** şāḡib-i lūlū vü mercān
- 2173 Bahār ile bile geldi Zeliḡā / Bir iken iki **oldı** zevḡ-ı dünyā
- 2174 Zer-efşān **oldı** aña bende vü şāḡ / Nücūm içinde ḡaldı nitekim māḡ
- 2178 Sürürü bāʿ iş-i derd ü ḡam **oldı** / Düġüni günü rüz-ı mātem **oldı**
- 2182 O devleḡhāneye geldi Zeliḡā / ʿAzizūñ **oldı** taşviri hüveydā
- 2187 Zeliḡā gördi ol taşviri nāḡāḡ / ʿAzizūñ ḡışşāından **oldı** āḡāḡ
- 2190 Hümādur didüġümüz serçe **oldı** / Güher zann itdüġümüz sırça **oldı**
- 2192 Gül umarken naşībüm **oldı** bir ḡār / Devā umarken **oldum** daḡi nāçār
- 2197 Ṭaralma ḡonca gibi **olma** dil-teng / Yürü şabr u sükūna eyle āheng
- 2199 Ḳo şüret ʿālemini gözle maʿnī / Tevekkül ehli **ol** şabr eyle yaʿnī
- 2201 Dil-i ʿaşıḡda **olmasa** teʿennī / İder evc-i vişālinden tedennī
- 2203 Ne deñlü var ise seyr ü temāşā / Der-i dildārda **oldı** müheyyā
- 2205 Pür **oldı** ḡaymelerle şaḡn-ı şahrā / Şükūfeyle bezendi şanki dünyā
- 2206 Döküldi geldi aʿyān u selāṭīn / Yiri her birisinūñ **oldı** taʿyīn
- 2208 **Olurdu** bir yaña baḡş-i mevālī / Göke irgürdiler şavt-ı maḡālī
- 2212 Pilāvun ḡaymesini ḡurdu erbāb / Ḳaşuḡlar yer yer **oldı** aña itnāb
- 2215 Börek ṭutmacdan ḡazz itdi erkān / **Olurdu** iştihā tīrine ḡalḡan

- 2220 Bu nî‘ met anda bir seyl **oldı** aqdı / Şeker şerbetleri Nîl **oldı** aqdı
- 2222 Yinildi ol ki **olmaz** aña taqrır / Görüldi ol ki şıgmaz aña ta‘ bîr
- 2228 Dügün eyyâmına irişdi pâyân / Gelen bigâneler **oldı** perîşân
- 2229 ‘Azîz **olmışdı** bu sūr ile mesrūr / Zelîhâ hîdmetine **oldı** destūr
- 2230 Revâne **oldı** ol halvet-serâya / Buluşdı ol nigâr-ı dîl-rübâya
- 2238 Ne deñlü ṯalib **oldı** bu murâda / Devâsı derdini itdi ziyâde
- 2241 Naşîbi Zeydün **olmaz** ‘Amra tevecîh / Nebîden bu naşîhat **oldı** tenbîh
- 2243 ‘Azîzün ‘ışk-ı pâki **oldı** efzün / O Leylî-çihre itdi anı Mecnûn
- 2247 Ne maqşûd eylese maqbûl **olurdu** / Maḥabbetlü sözine kul **olurdu**
- 2249 ‘Azîzün virdügi altunlu qatân / Vücûdına **olurdu** nâr-ı sūzân
- 2255 **Olur** nâr-ı maḥabbet ‘aşîka nûr / Yûri Tûr-ı vücûdı âteşe ur
- 2256 Nesîm-i âh ile artur bu nârı / Görür gözümüz **olsun** her şerârı
- 2259 Yanalum nâr-ı ‘ışka nûr **olalum** / Ğam-ı dildâr ile mesrūr **olalum**
- 2268 Anuñ emrinde Mâlik qaldı ḥayrân / Huzûrı şâhbâzı **oldı** perrân
- 2269 Şoḳaqlarda fiğânlar **oldı** bünyâd / Uyumaz ehl-i Mışrı âh u feryâd
- 2272 Dönüp her kişi bir ebr-i bahâra / **Olur** ol meh yolında pâre pâre
- 2273 Vişâli derdi ḥalqa **oldı** sârî / Elem virdi kemâl-i iştihârı
- 2274 Sürûrı gitdi ‘âciz itdi eşḥâş / Şatılmaq lâzım **oldı** bende-i ḥâş
- 2283 Rivâyetdür mezâd **olduḳda** Yûsuf / İderdi anda ṯalibler tevaḳḳuf
- 2288 Sütün **olmasa** cismine ‘aşâsı / Yıķılurdu vücûdınun binâsı
- 2292 Elinde bir iki baḡ ipligi var / Diler kim Yûsufa **ola** ḥarîdâr
- 2296 Be-hey ḡâfil senün ne ḳudretün var / **Olursın** Yûsufa ya‘ nî ḥarîdâr
- 2299 **Olayın** dâḫil-i ta‘ rif-i ‘uşşâḳ / İdeyin kendümi meşhûr-ı âfâḳ
- 2301 Anuñcün kâmetüm döndi kemâna / Ki tîr-i ‘ışkına **oldum** nişâne
- 2302 ‘Acebdür ‘aşîḳ-ı maḥzûn u ḡamnâk / **Olur** da‘ vâ-yı ‘ışk itmekde bî-bâk
- 2303 Ecel gibi belâ-yı ‘ışk-ı cânân / Faḳîre vü ḡaniye **oldı** yeksân
- 2304 Żarûridür żarûrî derd-i dildâr / Hicâb **olmaz** muḥibbe perde-i ‘âr
- 2306 O ten kim **olmaya** ‘ışk ile fânî / Uyanmaz ḳaşr-ı dilde şem‘-i cânı
- 2309 Belâ baḥrinde ḡavvâş **olma** ṯalma / Ḥayât Âbı gibi zûlmetde ḳalma
- 2311 Gözün âyîne-i nûr ile ṯolsun / Sülûkûñ ‘âlem-i envâra **olsun**
- 2317 Nażîr **olmaz** o ḳadd-i müntehâya / Sütün-ı nûr idi çıķmış semâya
- 2319 Cemâli **olmuş** ol ‘ayneyn ile zeyn / Ḳırân itmiş felekde şanki sa‘ deyn
- 2324 İştidi Yûsufun vaşfını bir bir / Ḳulaḳdan ‘aşîḳ **oldı** aña âḫîr
- 2325 Dili âyînesinden gitdi jengâr / Cemâl-i Yûsuf **oldı** anda izḥâr

- 2328 Naşīb **oldı** aña keşf ü kerāmāt / Açıldı anda ‘ayn-ı ‘âlem-i zāt
- 2329 Cihānda her neye baksa hemānā / Cemāl-i Yūsuf **olurdu** hüveydā
- 2331 Meger günlerde bir gün **oldı** mağrūr / Gözi göñli güşāde cānı mesrūr
- 2335 Güzel nice **olur** ‘âlemde görsün / Ğurūrı şāhbāzını uçursun
- 2336 Anuñ haddinden artuğdur ħurūşı / Çoğ **olur** bezm-i ħüsnüñ ħōd-fürūşı
- 2337 Benüm ħüsnümi görince ziyāde / Dehānı gibi ğayb **olsun** orada
- 2339 Ümīd oldur ki ‘ışkumdan gele ħāl / **Ola** serv-i revānı baña meyyāl
- 2344 Mezād **olurdu** bāzār içre Yūsuf / Anuñ yanına vardı bī-tekellūf
- 2348 Şanurdu kendüyi Yūsufdan aḥsen / Ĥaberdār **olmadılar** geldüğinden
- 2354 Cemālūñ naḳşına kim **oldı** naḳḳāş / Anuñçün ‘ayn-ı ‘uşşāquñ döker yaş
- 2357 Ḳaşuñ üstinde var bir ħāl-i meftūn / Cebīnūñde **olupdur** nokṭa-i nūn
- 2358 Selām **olsun** saña ey zāt-ı ekrem / Seni kim kıldı ħüsn ile müselleḡ
- 2362 Nedendür Ka‘be-i zātuñda şevket / Ki **olmuşsin** ziyāretgāh-ı ümmet
- 2365 **Olnca** bu ħiṭāb-ı ‘ibret-āmīz / Aña virdi cevāb-ı ħikmet-engīz
- 2368 Zülāl-i rahmeti **olmazsa** īşār / Büleñd **olmaz** nihāl-i kām-et-i yār
- 2371 Bu ħüsnüñ cāmesiyle **olma** mağrūr / Alursa şāḥibi eyler seni ‘ūr
- 2373 Cemālīdür viren maḥlūka ħālāt / **Olur** her biri bir vech ile mir’āt
- 2374 Ne şüret kim **ola** ‘uşşāka maḳbūl / Cemālī pertevinūñ ‘aksidür ol
- 2376 Sözüñden Yūsufuñ çok ‘ibret aldı / Peşīmān **oldı** istiğfāra geldi
- 2377 Göñüldeñ ‘ışḳ-ı Yūsuf zāyil **oldı** / Hemān aşl-ı uşūle māyil **oldı**
- 2378 Ḥaḳīḳī **oldı** bu ‘ışḳ-ı mecāzī / Ĥudādan ğayrıdan gitdi niyāzı
- 2379 Kesildi ħātırından kayd-ı fānī / Velāyet ıssı **oldı** şems-i cānı
- 2380 Refīḳ **oldı** aña tevḳīḳ u taşdıḳ / Giderdi ħāyil-i taḳlīdi taḥḳīḳ
- 2383 Zihī zen kim **olup** merdāne kārı / Ḳodı maḥlūkı sevdi Kırdigārı
- 2384 Baḳā gördi fenā āyīnesinde / Ḥayāt-ı bākī ile **oldı** zinde
- 2389 Muḥāl iken saña şems-i vişāli / Gözüñde naḳş **ola** ‘aks-i cemālī
- 2390 **Olasın** mihr-i ruḥsāriyle mesrūr / Zücāc-ı dīde vü dil **ola** pūr-nūr
- 2391 Görine saña dildār-ı perī-rū / Gözüñ göñlüñ **ola** yār ile memlū
- 2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim ider nūş / **Olur** tā ḥaşr **olnca** mest ü bī-ḥūş
- 2396 Güşāde **olıcaḳ** baḥt-ı ħümāyūn / Elūñ toprağa şunsañ **olur** altun
- 2397 Mürebbā **olmasa** ‘ışḳ ile insān / Baḳılmaz ‘ayn-ı ta‘zīm ile bir ān
- 2399 Zeliḥā şoḫbetinde **oldı** mezkūr / Ki var bir ḥādişe şehr içre meşhūr
- 2401 Ne meh kim evc-i ħüsn **olmuş** turağı / Yaḳar mihr-i risāletden çerāğı
- 2405 Yüzini görmeyen ħātır-perişān / Gören gördüğine **olmuş** peşīmān

- 2406 Göñül murğı **olur** ol serve meyyâl / Tütulur dâm-ı ‘ışkına be-her hâl
- 2407 Kime kim **oldı** cām-ı iltifâtı / Ne kendüyi bilür ne kâyinâtı
- 2416 Şeb-i endüh-ı hicrân buldı pâyân / Bu gün mihr-i sa‘âdet **oldı** rahşân
- 2420 Ne kıl sultânlar **olmış** aña bende / Revâdur kim **ola** ol bende sende
- 2422 Belümden **olmadı** mālumdan **olsun** / Sarâyüñ nür-ı dîdâr ile tolsun
- 2424 Hıuşûşâ bu gûlâm-ı zer-harîde / Mişâli **olmamışdur** âferîde
- 2431 Kaçan kim ‘ışka mağlûb **ola** insân / Şarâb-ı vuşlat **olmaz** aña dermân
- 2432 Girü **oldı** gam-ı ‘ışkuñ zebûnı / Girü çınratdı zencîr-i cünûnı
- 2433 Ğamı evvelkiden **oldı** ziyâde / Melâlet bahrine taldı orada
- 2434 ‘Azîze vaşf-ı hâli **oldı** ta‘rif / Neye çıkdıyse anı itdi taz‘îf
- 2438 O mâla niçe yük mâl **oldı** ilhâk / Şatıldı kıl diyü sultân-ı âfâk
- 2440 **Olup** tîğ-i firâkı zaḥmnâki / Degışdi aşı-ı hâke rûḥ-ı pâki
- 2441 Alanuñ ṭâli‘i sa‘d ü hümayûn / Şatan ammâ ki **oldı** kara mağbûn
- 2448 **Olur** vuşlatda ‘âşık ‘ayn-ı ma‘şûk / Tedârik idemez bu râyı maḥlûk
- 2449 Hâdîdi vaşl-ı âteş eyler âteş / Bir **olur** reng-i rûyı mihr ü meh-veş
- 2450 İrağ **olmağ** ile âteşden âhen / Belürdür kendüyi **olur** mu‘ayyen
- 2451 Görinmez yâr mu‘tâd-ı vişâle / Vücûdı ğarḳ **olur** nür-ı cemâle
- 2454 Dem-i fûrkatde artar ḥüsn-i cânân / ‘Azîz **olur** ölürken cân-ı insân
- 2457 Yañıldı Mâlik **oldı** yer ğarîbi / Degışdi taşa toprağa ḥabîbi
- 2458 Ocağa batsun ol mâl-ı firâvân / Cemâdât ile cân **olur** mı yeksân
- 2461 Yalımı alçağ **oldı** Nîl gibi / Gözinüñ yaşı aqdı seyl gibi
- 2462 Sarâyı Yüsufından ḥâlî **oldı** / Dehâna geldi cânı beñzi şoldı
- 2465 Mu‘atṭal **oldı** Yüsuf ḥidmetinden / Yire indi sipihr-i rif atinden
- 2466 Ol idi bâ‘iş-i ta‘zîmi her dem / Yüzine bakmaz **oldı** ‘ayn-ı ‘âlem
- 2471 Güc **oldı** cânuma terk-i vifâkı / Baña tedric ile **olsun** firâkı
- 2477 Didi **olmış** ise ḥidmetde noḳşân / Ḥalâl eyle eyâ sultân-ı ḥübân
- 2478 Unutma rûz-ı maḥşerde faḳîri / **Olasın** bu faḳîrûñ dest-giri
- 2480 Didi Yüsuf beni şatduḳda iḥvân / Saña bir dest-i ḥaṭṭ **olmışdı** iḥsân
- 2485 Bu fûrkat Mâlike **oldı** bahâne / Göçürdi raḥtını bağ-ı cinâna
- 2489 Eger bir gonca bir gün **olsa** ḥandân / İrişmez yarına **olur** perişân
- 2492 Zelîḥâ irdi çünkim bu murâda / Perestâr **oldı** ol ḥayrû‘l-‘ibâda
- 2493 Lebi gibi severken ğayibâne / Enîs **oldı** ḥuzûr-ı dilsitâna
- 2495 Naşîb **olsa** kaçan kim vuşlat-ı yâr / Sevindüğinden ağlar ‘âşık-ı zâr
- 2496 Cemâli şemsine ḳalurdı ḥayrân / Ḥudâya şükr idüp **olurdu** giryân

- 2500 Müsâ' id **oldı** mı baht-ı hümâyûn / Cefâ vü cevri elin çekdi mi gerdûn
- 2503 Sevinürse sevinşün ol ki yârı / **Ola** bî-çâresinûn ğamgüsârı
- 2507 O mâhı eyledi her vech ile zeyn / 'İbâdu'llâha **oldı** kıurretü'l-' ayn
- 2510 Dir idi kâşkî câmeñ **olaydum** / Seni her laḥẓa koynumda bulaydum
- 2512 N'**olaydı** pîrehende târ **olaydum** / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr **olaydum**
- 2516 **Olurdu** kâdrüm eflâke berâber / Yüzüm **olaydı** yârûñ başduğı yer
- 2529 **Olup** ' izz ü ri' âyet şermsârı / Ḥazîn itmişdi yâr-ı i' tibârı
- 2532 Mişâl-i lâle her bir çeşmi pür-hûn / O ḥurşîde bakup **olurdu** maḥzûn
- 2540 Yüzi fark **olmaz** idi aḳ şaḳaldan / Şu' â' ile nitekim şem' -i rûşen
- 2544 Şadâsı muḥriḳ u âvâzı pür-ḥâl / İşidenler zarûrî **oldı** meyyâl
- 2547 Aña ' ibri' dilince şordı aḥbâr / Ḥaberdâr **olmadı** bu sırdan aḡyâr
- 2551 Devesi Yûsufuñ öninde fi'l-ḥâl / Zemîne çökdi **oldı** aña meyyâl
- 2554 Görenler **oldılar** giryân u nâlân / Bu işde kâldılar bî-hûş u ḥayrân
- 2558 Bir oḡlum var benüm bu yirde tâcir / Anı görmek için **oldum** müsâfir
- 2561 Seferden çünkü maḳşûd **ola** ḥâşıl / Hemânâ **olurım** Ken' âna vâşıl
- 2565 Derilür mi oyun yirine eṭfâl / O yirlerde ne **olmuşdur** nedür ḥâl
- 2566 Şalâḥıyyetde midür ehl-i Ken' ân / **Olur** mı zıkr ile tesbîḥ-i Sübhân
- 2570 Eyâ ḥüsn ilinûñ şâh-ı benâmı / Dimek **olmaz** o göynüklü kelâmı
- 2571 Döyemez anı tafşîl itmege dil / Anuñ ḥâli be-ğâyet **oldı** müşkil
- 2579 Anuñ oḡulları hep **oldı** bednâm / Delîl-i ' aḳlî ile itdi ilzâm
- 2580 Yimez içmez uyumaz ḥurrem **olmaz** / İşi ağlamağ **oldı** yüzi gülmez
- 2581 Ziyâde ağlamağdan **oldı** a' mâ / Şoḡulmuş ' ayna döndi çeşmi gûyâ
- 2582 Bir ev yaptı ki anda **ola** giryân / Ḳodı adını anuñ Beyt-i Aḥzân
- 2584 Bu resme eyledi ' ahdini âḥir / Bu emr-i ġâyib **olmayınca** ḥâzır
- 2585 Ol evden çıkmaya ağlaya tenhâ / O beytûñ **ola** içinde mu' ammâ
- 2587 Bu tafşîli ' arabdan eyledi gûş / Zemîne düşdi Yûsuf **oldı** bî-hûş
- 2588 İki gözden aḳıtdı ḥûn-ı gülḡûn / Birisi Nîl **oldı** biri Ceyḥûn
- 2591 Sözinden **oldılar** pîrûñ perişân / Güc ile kendüyi cem' itdi cânân
- 2595 Çü pîrûñ **oldı** her maḳşûdı ḥâşıl / Girü Ken' ân iline **oldı** vâşıl
- 2608 Cemâli **olamaz** tafşîl ü icmâl / Beyânında lisân-ı nâṭıḳa lâl
- 2616 Bir âdem **olsa** anı şorsa bilse / Beni öldür eger Yûsuf degülse
- 2620 Sevindi güldi ḥandân **oldı** Ya' ḳûb / Sürür u şadî ile ṭoldı Ya' ḳûb
- 2625 Daḡi bundan önürdi **oldı** bir ḥâl / Derildi Külbe-i Aḥzâna eṭfâl
- 2627 İşitdüm Yûsufuñ Mışra beg **olmuş** / Güzellükde ezelkiden yeg **olmuş**

- 2628 Ba' id **olmaya** bu sözler ki bi'z-zât / Yakınlarda saña **olur** mülâkât
- 2630 Didi **olsun** saña Hakkıñ selâmı / Buyur kimden işitdün bu kelâmı
- 2632 Bu sözler baña Hakkdan **oldı** ilhâm / Zârürî **oldum** itdüm saña i' lām
- 2634 Dehân-ı tıfıdan keşf **oldı** bu râz / Şanasın geldi gâybiden bu âvâz
- 2637 Arayup bulmağa itmişdi niyyet / Cenâb-ı Hakkdan **olmadı** icâzet
- 2641 Gözi nergisleri yaş ile tölmiş / İzârı gülleri pür-jâle **olmuş**
- 2643 Ruḥ-ı pâkinde **olmuş** kaṭralar çîn / Kırân itmiş meḥ-i bedr ile Pervîn
- 2649 Eger **olmuş** ise ḥıdmetde taḫşîr / Ne deñlü zaḥmet ise eyle taḫrîr
- 2658 Atama Hâzret-i Ya' kûb dirler / **Olupdur** vâridât-ı Hakkka maḫzar
- 2661 Atamuz bende gördi kâbiliyyet / Ziyâde eyler **oldı** baña ' izzet
- 2662 Baña maḫşûş kıldı ' izzetini / Benümle eyler **oldı** şoḫbetini
- 2665 Niçe gün menzilüm bir taş **oldı** / Faḫîre bir melek yoldaş **oldı**
- 2668 Ḥalâş **olduğumı** tıyınca iḥvân / Ḳulumuzdur diyü şatdılar ol ân
- 2674 Atamuñ ḥâlin istifsâr kıldum / Ziyâde ḥasret **olduğumı** bildüm
- 2678 Bu gün **olmaḫdan** ise Mıṣra sultân / Yeg idi kim **olam** dervîş-i Ken' ân
- 2680 İlün gözi yaşıdır aḫça vü mâl / **Olur** mı âdem **olan** aña meyyâl
- 2681 Gerekmaz kîse ile tölî mâl / Gözüme **olur** ejderhâ mişâli
- 2682 Eger teklîf **olunsa** ehl-i ḥâle / Değişmez atlas-ı eflâki şala
- 2684 Ḥabâbuñ kaşırına beñzer hemânâ / **Olur** bād-ı hevâ ile hüveydâ
- 2685 Tıtalum kim **ola** taḫt-ı Süleymân / İder bād-ı fenâ soñ ucı vîrân
- 2687 Şular kim **oldılar** sultân-ı ' âlem / Üşer mecnûn gibi başına ' âlem
- 2689 Belâdur keşret-i cumhûr-ı insân / Ki **olur** mâni' -i eşğâl-i Sübhân
- 2691 Nebî oğlu nebîsin bir du' â kıl / **Ola** gönüm murâdı tâ ki ḥâşıl
- 2693 Tıyuldu ḥîlesi fehmi **oldı** âli / Müyesser **olmadı** âl-i vişâli
- 2698 Ol işün kim **ola** dermânî âsân / Melûl **olmaḫ** gerekmez aña insân
- 2705 **Olur** ' avretlerün mekri ziyâde / Mübâşir **olsalar** kaşd-ı fesâda
- 2708 Hevâsına uyan keştiye beñzer / **Olur** egrisi toğrusından ekşer
- 2711 Ḳuralum ḥîle vü tezvîre üslûb / Diyelüm Yûsufa fevt **oldı** Ya' kûb
- 2713 Hemân meşğûl **olalum** bu nifâka / Kesilsün gayrı yirlerden ' alâka
- 2714 Ğam-ı Ya' kûbdan bulsun ḥalâş / Yaluñuz bize **olsun** iḫtişâş
- 2716 O daḫi tarḫ **olunca** ara yirden / Bize ḫalur hemân ol şem' -i rûşen
- 2717 Maḫabbet ' âleminde ḫalmaz ağıyâr / Gül-i bî-ḫâr **olur** güyâ ki dildâr
- 2718 ' Aceb **olmaz** bu deñlü rây-ı tezvîr / İder ' ıḫḫ âdemi çöbân-ı ḫıñzîr
- 2726 Dü tâ **olmuşdı** ḫaddi bâr-ı ḡamdan / Egildi geçdi ol bâb-ı ' ademden

- 2729 Sağ **olsun** Yūsuf-ı Mısr-ı melāhat / Hudā ‘ömrini itsün bî-nihāyet
- 2731 Didi gāyetde müşkil **oldı** kārūm / Beni ğurbetde qodı rüzgārūm
- 2734 Dirîğā **olmadın** hālūmden āgāh / Maqāmı cennet **olmuş** *tābe mesvāh*
- 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / Ki cānum **olmamışdur** bir nefes şād
- 2744 Bu mātēmden ki maḥzūn **oldı** Yūsuf / Elin öpdı Zelîhā bî-tekellūf
- 2745 Tesellî sözlerine **oldı** bülbül / Kopardı gülşeninden bir niçe gül
- 2751 Yüzine urmadı ammā bu hāli / Haṭā-puş **oldı** mir’āt-ı cemāli
- 2753 Elin öpmege **olmaz oldı** iqdām / Meger kim yılda bir gün **ola** bayram
- 2754 Atasınuñ bir az yasını çekdi / Perişān **oldı** sevdāsını çekdi
- 2755 Kişi bir derde **olsa** nāgehān tuş / İder bir kayd-ı āḥarla ferāmūş
- 2757 Zelîhā kaydına **oldı** muqayyed / Kuyūd-ı āḥar **oldı** cümle müsned
- 2759 Elinde **olsa** ḥalkūñ ihtiyārı / Murādınca **olurdı** cümle kārı
- 2767 Ḥaridārına **olmaz** iltiyāmı / Maḥabbet semtine düşmez kelāmı
- 2771 Ne deñlü serd ise maḥbūb-ı zālīm / Şarāb-ı nāb ile **olur** mülāyim
- 2774 Şafaqdan bāde **oldı** āşikāre / Hilālūñ sāğarı geldi kenāra
- 2776 O gice bezme ‘azm itdi Zelîhā / Kebāb-ı murğ u māhî **oldı** peydā
- 2780 Bile **olınca** şöḥbet içre dilber / **Olur** meclis behişt ü bāde Kevşer
- 2787 Cuvān **olur** bunı nūş eyleyen pîr / Hemîşe mûr-ı maḥlūmı ider şîr
- 2789 Ḥasîs **olanı** eyler Ḥātem-i Tayy / Yaramaz ‘ādeti tebdîl ider mey
- 2792 Bu bîkrūñ var yüzinde al tuvağı / Pür **olmuş** la‘l ile boynı kulağı
- 2803 İl içinde ider kendüyi müdḥik / **Olupdur** rūspî gibi yüzi pek
- 2805 **Olur** her fitne vü ğavġāya bā‘iş / Anuñcün didiler ümmü’l-ḥabāyis
- 2816 Kemāl-i ḥüsn ile **oldı** müselleḥ / Ölümlüsi dirildi cümle ‘ālem
- 2819 Binüp bir keştî-i ḥōş-bādbāna / Revān **oldı** reh-i Hindüstāna
- 2824 Kıyāmet qopdı esdi bād-ı şarşar / Talazlar **oldı** bir cevşenlü leşker
- 2834 Muḥaşşal şān‘atında **oldı** māhir / Diyār-ı Çîni qodı gitdi āḥir
- 2835 Turamaz yārsız ğurbetde ādem / **Olur** dildārsız cennet cehennem
- 2844 Qarārı qalmadı bir yirde āḥir / Diyār-ı mağribe **oldı** müsāfir
- 2846 Bunuñ ma‘şūqası yār-ı cemīle / **Olur** mağribde maḥbūl-i qabīle
- 2848 Turur taşvîr-i ‘āşîq anda maḥzūn / Birisi Leylî **olmuş** biri Mecnūn
- 2852 **Olursa** şekli taşvîre muvāfiq / Qadīmî yār-ı ğarumdur o ‘āşîq
- 2856 Niçe gün sāye gibi yatdı qaldı / Teni bî-tāqat **oldı** ḥayret aldı
- 2857 **Olup** her vech ile maḥşūdî ḥāşıl / Muḥaşşal **oldı** cānānına vāşıl
- 2858 Atası fevt **olup** qalmış o dildār / Vişāli gülşeninde qalmamış ḥār

- 2860 Cihân içre budur âyîn ü üslûb / **Olur** ‘ışk ehli mıkñâfîs-i maḥbûb
- 2863 Hikâyet **oldı** bu vech ile âḥir / Nigāra **olmadı** te’şîri zâhir
- 2866 O şâlihde ki **ola** ‘işmet-i Ḥaḳ / **Olur** idlâl-i tâlih pend-i muṭlaḳ
- 2869 **Olup** sūz u güdâzdan gözi yaş / Zebânı bülbuli **oldı** güher-pâş
- 2875 Gül-i ḥandâni içün **oldı** giryân / Ziyâfet eyledi idindi miḥmân
- 2877 Didi ey şâlih oğlum **olğul** âgâh / Seni Firdevse da’vet eyler Allâh
- 2890 Saña zulm **olur** İbrâhîme hicrân / Anaña ğadr u ihvânuña ḥüsrân
- 2894 Gözedür anı ‘ayn-ı ‘işmetu’llâh / **Olur** noḳşân u ‘işyânından âgâh
- 2896 Ziyâde **oldı** şeyṭânun enîni / Kôr itdi taş ile ‘ayn-ı la’îni
- 2897 Çü şeyṭân **oldı** bu vech ile pâmâl / Anasına buluşdı itdi idlâl
- 2898 Didi **olma** şaḳın soñra peşimân / Ḥalîlullâh ider oğlını ḳurbân
- 2905 Anasına dönüp ferzend-i kâmil / Didi Ḥaḳ emridür var **olma** ğâfil
- 2906 Ki zîrâ Ḥaḳdan **oldı** emr-i ‘âlî / Bu emrün vâcib **oldı** imtişâli
- 2919 İderken rûḥ-ı pâküm göke mi’râc / Vücûdum baḥri tâ **olmaya** mevvâc
- 2924 Beni gördükçe derd ile idüp âh / Peşimân **olasın** elvara nâgâh
- 2927 Bilir misin ‘aceb nice **olur** ḥâl / İderseñ emr-i Rabbânide ihmâl
- 2932 Semâdan bir güzel ḳoç **oldı** inzâl / Yirine anı ḳurbân itdi fi’l-ḥâl
- 2934 Hemân-dem **oldı** İsmâ’îl âzâd / Bu ḥâle vâlideyni **oldılar** şâd
- 2938 **Olur** Ḥaḳ muḳtezâsı muḳtezâsı / O Mevlânun rızâsıdır rızâsı
- 2940 Bülend **olmaz** inen şân-ı edânî / **Olur** Ḥaḳ söz anuñ bâr-ı girânı
- 2945 Gide cümle hicâbınuñ seḥâbı / Hüveydâ **ola** ‘ışkı âfitâbı
- 2947 Şarâb-ı ‘ışk ile mest **ola** her bâr / Vücûdın eyleye mir’ât-ı esrâr
- 2948 Tehîdür şanma ‘âlem ḥâneḳâhı / Der-i dildâr **ola** ancaḳ penâhı
- 2949 Oḳuna ḥalka ‘ışk dâsitânı / Derây-ı rihleti **ola** figânı
- 2961 **Olur** her kişi anuñ mübtelâsı / Girer her ḥâneye mihri zıyâsı
- 2971 **Olursa** ḥazretünden bir icâzet / Getürsünler aña eyleñ naşîḥat
- 2978 Zamânı gelmedin **olsa** güşâde / Virür gül ḥürmen-i ‘ömrini bâda
- 2981 Ḳılur kebg-i derî ṭağlarda âvâz / **Olur** âvâzı anuñ da’vet-i bâz
- 2982 Saña bu nefsi emmâre **olur** mâr / Seni mesmûm ider *zinhâr zinhâr*
- 2985 Hevâya tâbi’ **olur** dūd-ı memdūd / İder yüzi ḳarası anı merdūd
- 2988 Zelîḥânun sözi düşdi kesâda / ‘Îtâbı Yüsufun **oldı** ziyâde
- 2990 Güzeller sevdürür kendüyi her bâr / **Olur** ‘âşıḳlar ammâ kim güneḥkâr
- 2991 Cemâlin itnese dildâr peydâ / Vücûd-ı ‘âşıḳ **olmazdı** hüveydâ
- 2994 İrince ol şeb-i ḳadre nihâyet / Bu resme **oldı** şükr ile şikâyet

- 3000 Ziyāde hūb **olur** yāruñ ‘inādı / **Olınca** ‘aşık ile ittiḥādı
- 3002 Tıyurur ‘ışk-ı yārı ‘aşık-ı ḥām / Şu‘ā‘-ı mihre ḥāyil **olamaz** cām
- 3006 Gül-i ter gibi döküldi saçıldı / Ne rām **oldı** ne güldi açıldı
- 3007 Melālî mûcib-i rahm **ola** dirdi / Melālî şüretin izhâr iderdi
- 3009 Bu deñlü ‘aşık-ı şūrîde **olmak** / Şu gibi yalımını itdi alçaq
- 3011 Ḥabībūñ iltifâtı **olmaz oldu** / Ḥaṭ-ı cānān gibi yüz bulmaz **oldı**
- 3012 Dil uciyle virür **oldı** selāmı / Kesildi iltiyām ile kelāmı
- 3014 Görür kim derdi yok derdinden aşlā / Şalāḥı cānibinden **oldı** gūyā
- 3019 Sa‘ādetle hemān dūnyāda sağ **ol** / Belālardan kazālardan ırağ **ol**
- 3024 Nebîler **oldı** ümmet rā‘iyānı / Bu sırruñ ḥikmeti vardur nihānı
- 3025 Baña destūr vir bi’llāhi yarın / Bir iki gün varıp çoban **olayın**
- 3029 Zuhūr itdi nübüvvet iktizāsı / O gün rā‘ilge **oldı** rızası
- 3037 Bu tedbîr ile vüs‘at buldı Yūsuf / Biraz āsūde-ḥāṭır **oldı** Yūsuf
- 3038 Nice gün itdi aḡnām ile ārām / Zelîḥā cānibinden **oldı** ibrām
- 3039 Kırān itdi girü Nāḥide ḥūrşid / Girü hengāme-i ‘ışk **oldı** tecdîd
- 3041 O bedr-i ‘āleme bu bî-sitāre / Iraqlardan ider **oldı** nezāre
- 3043 Gözi ‘aşıklarūñ bir cāma beñzer / **Olur** ḥūrşid-i rüy-ı yāra mazhar
- 3045 Felekler gibi **olur** inḳılābı / Deñizler gibi artar ıztırābı
- 3046 **Olur** ser-tā-ḳadem ney gibi nāle / Döner cism-i za‘îfî bir hilāle
- 3050 Dehān-ı yār ile **olsa** muşāḥib / Ḳanā‘at gelmez **olur** şevḳı ḡālib
- 3051 Hemān İskender **olur** kāyināta / Aḳar gönli anuñ Āb-ı Ḥayāta
- 3054 Gelür bu ḥāṭıra cān u diline / Ki **ola** yār ile sîne-be-sîne
- 3057 **Olan** bir māh-ı ‘ālî-ḳadre ḳādir / Degüldür kendü noḳşānına nāzır
- 3059 Gerekmez ol semend-i şādmānî / Ki **ola** ḡayr destinde ‘inānı
- 3064 Yüzini döndürüp ol gül nihālî / Yabana bakmadan **olmazdı** ḥālî
- 3067 Dir idi var yūri mānend-i pergār / Ḥamūş **ol** dāyireñden çıkma zinhār
- 3069 Kemāndan egrilik zann eylese tîr / Hemān eyler ḥalāş **olmağa** tedbîr
- 3071 Sükūna ḳādir **olmaz** çarḥ-ı devvār / Sükūta ḳādir **olmaz** aḳan enhār
- 3073 Tıtulmaz ‘aşıkuñ bir dem zebānı / Ecel **ola** meger ‘aḳdü’l-lisānı
- 3075 Zelîḥā kendüzini yavı kıldı / Taşarruf ‘ışkuñ **olduğımı** bildi
- 3081 Yüzine kanlu yaş gülgüne **oldı** / Nücūm ile meh-i ruḥsārı tıldı
- 3082 **Olurdu** kirpügi yaş ile nemnāk / Kenār-ı Nîlde şan ḥār u ḥaşāk
- 3087 Ki ey bî-çāre yazuḳ saña yazuḳ / Cihānda **olmaduñ** bir ḳula lāyık
- 3094 Zelîḥānuñ bu ḥālîn bildi dāye / Yaḳîn **oldı** o mihre hemçü sāye

- 3098 İrişdün hâşılı bâkî murâda / Ki mâlik **olduñ** ol hayrû'l-‘ibâda
- 3101 Senüñ mihründen **oldı** şimdi âgâh / Qabûl itdi seni ‘aybuñla ol mâh
- 3102 ‘Aceb bundan ziyâde lutf **ola** mı / Bile sevdügüñi vire selâmı
- 3103 Seni ‘ışkıyle itdi mest ü hayrân / Saña **olur** mı bundan özge ihsân
- 3106 Vücûduñ ‘ışk-ı dildâr ile tölmiş / Gözüñ gönlün cemâl-i yâr **olmuş**
- 3107 **Olursın** yâr-ı ‘âlî-kadre kâdir / Degülsin bir nefes râzî vü şâkir
- 3113 Ğanîmet gör bu deñlü vaşlı zinhâr / Çoğ itme az işi **olma** tama‘kâr
- 3114 Şalâh u zühde ol kim **ola** mu‘tâd / Bir uğurdan saña **olur** mı münkâd
- 3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘imâret / Te’ennî ile **olur** kaşr-ı vuşlat
- 3118 Hârîş **olmak** ider insânı maḥrûm / Tehevür gibi **olmaz** kâr-ı mezmûm
- 3119 Didi şol mâla beñzer vuşlat-ı yâr / Çoğalduqça **olur** âdem tama‘kâr
- 3121 Bu **olur** ba‘dehu tedbîr u rây / Qılâ‘-ı çarḥa toğrılda ‘aşâyı
- 3125 Kaçan kim rûz-ı ‘îd **ola** bahâne / Sa‘âdetdür el öpmek ‘aşıkâna
- 3128 **Olan** cân câna vü gönlek yabana / Çıkar ser-tâ-kadem ol nerdübâna
- 3130 Naşîhat ‘âleminden geçdi cânım / ‘Ayân **oldı** benüm râz-ı nihânum
- 3132 Gönül **oldı** o mâhinün mişâli / Deñizlerde arar âb-ı zülâli
- 3133 Bunuñ gibi vişâl irsün zevâle / Ki her gün bâ‘ış **olur** infî‘âle
- 3134 Yıkılmış ḥâtıruma **olma** mi‘mâr / Ki ma‘mûr **olduğımı** istemez yâr
- 3140 Sükût itsün diyü ‘ışkum zebânı / Tilâvetden teḥî **olmaz** dehânı
- 3146 Niyâz itdükce ben dervîş ü muhtâc / **Olur** baḥr-i celâli cümle mevvâc
- 3151 Ğamından **oldı** bağrum yara yara / Hüner budur ki çâre eyle yâra
- 3158 O mâha niçe yıllar dâye **oldum** / Metâ‘-ı ‘ömrine sermâye **oldum**
- 3161 ‘Ayân **olsa** şefâ‘at âfitâbı / Giderseñ perde-i ebr-i hicâbı
- 3164 O bî-çâreñ mişâl-i ebr-i bârân / Delirdi tağa düşdi **oldı** giryân
- 3165 Güneş gibi şarardı beñzi soldı / Yoluñda ellere pâmâl **oldı**
- 3169 Cefâdur mihr-i ‘ışkuñdan naşîbi / **Olupdur** sâye gibi yir ğarîbi
- 3171 Żârûrî fâş **olur** bu râz-ı pinhân / İrişür ‘izzetün ‘ırzına noqşân
- 3172 Saña maḥdûrımı şarf itdi ol yâr / ‘Azîmü’ş-şân iken **oldı** perestâr
- 3174 Cününü fitnesi ḳaldurmasun baş / Şîrâr-ı nâr-ı âhı **olmasun** fâş
- 3177 Şaçuñ derdinden **oldı** kâmeti piç / Dehânun ‘ışkı itdi hiçden hiç
- 3178 Düşinde ‘âşık **oldı** saña muḥkem / Şebîḥün itdi anı leşker-i ğam
- 3183 Ümîdi ḳapusından ḳılma maḥrûm / Nesi var kim saña **olmaya** ma‘lûm
- 3185 Sözüne dâyenün **oldı** ğazabnâk / Çevürdi yüzini mânend-i eflâk
- 3186 Didi idlâli ḳo ey naḥs-i nisvân / Ki nisvân **oldı** şeytânân-ı insân

- 3187 Hārīş **olma** bu derdün çâresine / Kûl ile girme Mevlâ arasına
- 3189 Bu nâr-ı ma' şîyet bu kâr-ı evbâş / Cihâna reng-i rüyından **olur** fâş
- 3190 **Olur** mücrimlere sîmâsı şâhid / Melâmet eyler anı fî l-i fâsid
- 3192 Hevâya tâbi' **olan** ehl-i dünyâ / Hâzân yaprağına beñzer hemânâ
- 3193 **Olur** bād-ı hevâsı bādbânı / Düşürür ol hevâ bir yara anı
- 3195 **Olur** zîrâ günehkârûn muḥakkak / Dirisi ölüsü alçağdan alçağ
- 3199 Ferâgat itsün ol işden ki her ân / **Ola** dînine dünyâsına noḡşân
- 3205 Mübâşir **olur** isem bu fesâda / Yirüm ḡalmaz şufûf-ı enbiyâda
- 3206 Kırân itse kişi bi'se'l-ḡarîne / Yüzi muḡtâc **olur** ḡaclet eline
- 3208 Yüzinde 'âşînün dest-i ḡicâbı / **Olur** ḡurşîd-i cânınun seḡbı
- 3210 Gelince âdemün 'ırzına noḡşân / **Olur** eller temâşâsında ḡayrân
- 3211 Tutulmuş ayı görse erzel-i nâs / Kimi ḡayrân **olur** kimi çalar tās
- 3214 Teneffüs eyleyince bād-ı şarşar / Söyünür yüz biñ **olsa** şem'-i enver
- 3219 Cihân ḡam-ḡânesinde ḡaldı maḡzûn / ḡaralar geydi **oldı** ḡara maḡbûn
- 3224 Mecâlî ḡalmadı feth-i kelâma / Yıkıldı ḡâdir **olmadı** kıyâma
- 3227 Teni ḡarḡ **oldı** bârân-ı belâya / Vücûdî döndi eyyâm-ı şitâya
- 3232 Zelîḡâ didi ey gül yüzlü cânân / Gül-i ḡandâna düşmez **ola** giryân
- 3238 Dürûḡ-ı bi-fürûḡı eyler iz'ân / İle aldanmaz **olmaz** ehl-i noḡşân
- 3240 Sevenler derdi arar derde dermân / Ki ḡandân **olmadan** yegdür bu giryân
- 3241 Bu ḡâl anuñ ki **oldı** ḡasb-i ḡâlî / Deḡişmez şâdmâna bu melâlî
- 3243 Maḡabbet her ḡaçan bulsa nihâyet / İki başdan **olur** eşk-i melâmet
- 3245 Kemâle irişince 'ışḡ-ı dildâr / **Olur** ma' şûḡ 'ayn-ı 'âşîḡ-ı zâr
- 3247 Bu ḡandân **olur** ol ḡandân **olınca** / Bu giryân **olur** ol giryân **olınca**
- 3248 Bu **oldı** Yûsufun ancaḡ cevâbı / Ki ey ḡüsn ilinün 'âlî-cenâbı
- 3249 Benüm aḡladuḡum budur ki dâyim / ḡam-ı 'ışḡumla her kim **oldı** ḡâyim
- 3250 ḡalâş **olmaz** belâ vü derd ü ḡamdan / Ölünce cânı ḡurtulmaz elemden
- 3252 Firâḡum eyledi maḡzûn u şeydâ / Bükâdan 'ayn-ı Ya' ḡûb **oldı** a' mā
- 3253 **Olınca** Bâzıḡa 'ışḡumla dil-rîş / Ḗodı sulṡânligini **oldı** dervîş
- 3254 **Olan** zerre gibi mihr ile peydâ / **Olur** Mecnûn gibi ḡalkâ temâşâ
- 3257 'İbâdet 'âdet **olmuşdı** o māha / Çıḡarurdu çerâḡın şubḡḡâha
- 3265 Ziyâde ṡâlib **oldı** bu merâma / Bahâne **oldı** tekşîr-i kelâma
- 3266 Bu dilden aña ta' lîm itdi dildâr / Hezâr aḡbâr-ı esrâr **oldı** izḡâr
- 3268 Su'âlî 'âşîḡun irmez tamâma / Ḗaçan şâḡird **ola** yâr-ı benâma
- 3269 Meh-i Ken'ânı söyletmege tekrâr / İşitmezlenmek **olmuşdı** aña kâr

- 3277 Taşavvur eyleyüp hayrân **olurdu** / Yakasın çāk idüp nālân **olurdu**
- 3278 **Olurdu** iki sözünün biri âh / İderdi rāz-ı pinhânından āgâh
- 3279 Zeliḥānuñ şalāhı ğālib **oldı** / Ki taḥşil-i kemāle ṭālib **oldı**
- 3284 Gider aşnāmı islāma muṭī^c **ol** / O yoldur ḥazret-i Ḥaḳḳa varan yol
- 3286 Didi Allāh ile yok aşınalık / Göñül **olmaz** senün ğayruña ^c aşık
- 3287 Tapuñdan ğayrı yokdur baña maḳşūd / Senün **olsun** o ma^c būd u o mescūd
- 3291 Dimāġı **oldı** bu vech ile muḥtel / Tolındı mihr-i idrāki muḥaṣṣal
- 3296 Çoġaldı iltiyām ile niyāzı / Ziyāde lāzım **oldı** ihtirāzı
- 3297 Didi günlerde bir gün ey Zeliḥā / Gerekdür kim **ola** da^c vāya ma^c nā
- 3300 Rızām oldur ki **olam** bağ-bānuñ / İdem ḥıdmetlerini ğülsitānuñ
- 3301 İşi eglencedür her kârdāna / **Olur** terk-i hevāsına bahāne
- 3302 Kişi kâriyle eyler vaḳtini ḥoş / Melāl-i ğurbeti **olur** ferāmūş
- 3303 Şu kim ^c ışk-ı ḥabibe şābir **olmaz** / Sözüni tutmamaġa kâdir **olmaz**
- 3304 Semendi pâyına ḳaddin idüp dāl / Sözüni tutdı rāzı **oldı** fi'l-ḥāl
- 3306 Gül-i maḳşūd u serv-i gülşen-i cūd / İdince bağbān **olmaġı** maḳşūd
- 3307 Murādını ḳabūl itdi Zeliḥā / Sevindi anuñ **oldı** şanki dünyā
- 3308 Didi men^c itmek **olmaz** bu cuvānı / Ḳovayın ḳaçduġı yire ben anı
- 3312 Sa^c âdetle gelüp sultān-ı ḥübān / Bu firdevs-i cināna **oldı** Rıḳvān
- 3316 Maḥabbet ehline beñzerdi ol bağ / Ki **oldı** her çiçek cisminde bir daġ
- 3318 Ḳızardup ^c aks-i gül āb-ı zülālî / **Olurdu** çeşm-i ḥününün mişālî
- 3321 **Olup** her bergi bir peykān-ı dildār / Ölümlü ^c aşıġa dönmişdi eşcār
- 3323 **Olup** zerrin-ḳadeḥ mest-i maḥabbet / Başın ḳaldurmaġa bulmazdı ḳudret
- 3324 Mişāl-i ^c ayn-ı Ya^c ḳüb **oldı** nergis / Görinmezdi anuñ gözine herkes
- 3325 O bağuñ ergāvānının nihālî / Şehīd-i ^c ıŝkuñ **olmuşdı** mişālî
- 3338 Çiçekler yapraġı **olurdu** rızān / Mişāl-i ḳaṭra-i eşk-i ġarībān
- 3340 Aġaçlar **oldı** şankim Ṭūr-ı Sīnā / Şükūfe ^c aynı ile nūr-ı Mevlā
- 3342 Gelince şir-i mihr-i çarḥ-ı a^c zām / Perişān **oldı** hep eṭfāl-i şebnem
- 3343 Tolup sevdā-yı ^c ıŝk ile şaḳāyık / Görüp gül Yūsufını **oldı** ^c aşık
- 3346 O gülşen Yūsufuñ ^c ıŝkıyle ṭoldı / Hemān bir mecma^c ü'l-^c uşşāk **oldı**
- 3350 O bağ **olmuşdı** her vech ile zībā / Görür gözi iki ḥavz idi ġüyā
- 3351 O ḥurşid-i zülālün maşrıḳaynı / Biri birisinün **olmuşdı** ^c aynı
- 3354 Ol iki ḥavz arasında mu^c ayyen / Binā **olmuş** idi bir ḳaşr-ı rüşen
- 3355 O cāy-ı dil-ġuşā ol ḳaşr-ı mezkūr / Meh-i Ken^c ān içün **olmuşdı** ma^c mūr
- 3356 Zeliḥā gelse cem^c **olsa** cevārî / Aḳıtmazdı o ḥavza mā^c-i cārî

- 3363 Revişde her biri ‘ömr-i revende / Vefası ber-çarâr **olmaz** ineñde
- 3367 Didi bu yüz güneş yüzlü kenîzek / Benüm cânım saña **olsun** mübârek
- 3368 Hârâm imiş vücûdum hıdmetüñe / Hâlâl **olsun** bu kızlar hâzretüñe
- 3374 Benüm vaşlum saña **olmadı** kâbil / Bu zîbâ kızlara **ol** bârî mâyl
- 3376 Tıtuñ her emrini hıdmetler eyleñ / Sözine râm **oluñ** hõrmetler eyleñ
- 3385 Bu idi kaçdı maķşûdı merâmı / Ki **ola** hıfıyeten kâyim-maķâmı
- 3387 Gire kıyınma yârũñ nâzûkâne / **Ola** murğ-ı murâda âşiyâne
- 3399 Helâk **olduķ** yetiş Hızır-ı Nebî-veş / Koma bu ârzũ ile müşevveş
- 3402 Ölüm oldur ki fevt **ola** bu fırsat / Koyasın haşra dek bir dâğ-ı hasret
- 3404 Yitelüm birliğe ey kıaddı şimşâd / **Olalum** ğuşsa vũ miñnetden âzâd
- 3410 İrişüp ğülşenũñde her murâda / Ne var bir bũlbũl **olursa** ziyâde
- 3411 Şehâ deryâ-yı hũsnũñe ne nokşân / **Olursa** teşneye bir kıtra ihsân
- 3415 Kıra toprakça ğör bu pũr-melâli / **Olayın** zât-ı pākũñ pâymalı
- 3418 Semend-i devlete şâhum süvâr **ol** / Hemîşe bermurâd u üstüvâr **ol**
- 3426 İderdi şive vũ nâzına âvâz / **Olurdu** dil dili ile suhensâz
- 3429 Dirîğâ bizde ey kân-ı melâhat / Hâlâlũñ **olmağa** yokdur liyâķat
- 3432 Meleksin sen bizũz cennetdeki hũr / **Olalum** ğel beri *nũrũn-‘alâ nũr*
- 3433 Haberdar **ol** bu dũnyâ lezzetinden / İbâ itme ğüzeller vuşlatından
- 3435 Aķup bu vech ile rũy-ı murâdı / Metâ‘-ı vaşla **oldılar** münâdî
- 3439 Öñine eylediler nâle vũ zâr / Cevârinũñ yüzinden **oldı** bîzâr
- 3440 Birinũñ mâyl **olmadı** sözine / Alur ğöz ile baķmadı yüzine
- 3441 Tıyuldu hîle ma‘ lũm **oldı** tezvîr / Ki tedbîre uyuşmaz emr-i taķdîr
- 3445 Anuñ zâtiyle kâyim **oldı** dũnyâ / Mişâl-i keşret-i emvâc-ı deryâ
- 3447 Taşavvur **olmaz** esrâr-ı hüviyyet / İhâta idemez deryâ-yı fikret
- 3451 Başıret ‘âleminden **olmañuz** dũr / Tene baş virdi başa ğöz ğöze nũr
- 3452 Baķasız ‘ayn-ı ma‘ kũl ile tâ kim / **Olasız** hıdmet-i Hâķķa mũlâzim
- 3460 Nice Hâlâķ **olur** maķlũķ-ı ‘âlem / Nice Rezzâķ **olur** maşnũ‘-ı âdem
- 3463 Ol engüşť **oldı** cân bezminde bir mũm / Zũlâm-ı şirki eyler cũmle ma‘ dũm
- 3464 **Olupdur** şanki ol engüşť-i imân / Hilâl-i âsumân-ı bũrc-i ihsân
- 3465 Sa‘ idũñ ‘aynını haķ-bîn ider Hâķ / Vişâl-i Hâķķa el-haķ **olur** elyâķ
- 3469 Ferâmũş **olur** âķir adı şanı / Belâsından ider hâlî cihânı
- 3471 Zũlâl-i dîn ile **olup** muťahhar / Yudılar şirki ķirkini ğüzeller
- 3473 Şanemler şındı hep kıať **oldı** zũnnâr / Dilin tũtdı derây-ı deyr-i kũffâr
- 3474 Ēelũp ğrendiler erkân-ı dîni / Cihânũñ **oldılar** halvet-nişini

- 3475 Orada qalib-i maḥrūm **oldı** merḥūm / Hezār esrār-ı mektūm **oldı** ma‘lūm
- 3476 Gönülde gitdi zūlmet nūr tıldı / Kelīsālar bezendi mescid **oldı**
- 3479 Yaraşmış saña ḥūbān iktirānı / Bülend **olmış** boyuñ serv-i revānı
- 3480 Elif ḳaddūñ **olup** a‘lādan a‘lā / Kemāl-i ḥüsnūñ **olmış** daḥi zībā
- 3481 Yaşum gibi demūñ **olsun** ziyāde / Cihān tırdıḳca ol zevḳ u şafāda
- 3483 Senūñ zevḳuñ baña **olsa** ḥikāyet / Yeter baña bu zevḳ u bu sa‘adet
- 3487 Kişinūñ ‘ışḳına nāḳış **olsa** dāyim / **Olur** ma‘şūḳuñ istiḡnāsı lāzım
- 3488 Kemāl-i ‘ışḳ ider ‘uşşāḳı şākir / **Olamaz** dilber istiḡnāya ḳādir
- 3490 Bu müşkil şanur idi **ola** āsān / Ümīdi ḥānesini ḳıldı vīrān
- 3492 Gün **oldı** māverā-yı arza ḡaltān / Düşürdi şemsī dūlbendini devrān
- 3496 Nücūm ile semānuñ yüzi tıldı / Ser-ā-ser aḥker ü ḥākister **oldı**
- 3497 Felek dāḡ-ı nihānıñ itdi zāhir / ‘Ayān **oldı** görindi necm-i zāhir
- 3508 **Olursañ** sen **olursın** baña ḥāldaş / Benüm gibi dökersin tā seḥer yaş
- 3512 Ne tedbīr ile buldum vaşlına rāh / Ne derd ü miḥnetümden **oldı** āḡāh
- 3513 **Olaldan** ‘āşıḳ-ı dīdār-ı dildār / Tedennī itdi baḥtum hemḥü enhār
- 3514 Mekīn **olmuşdur** eyvān-ı celāle / İrişmez aña illā āh u nāle
- 3517 Fenā-ender-fenā **olur** vücūduñ / Ne nārun görinür ḥalka ne dūduñ
- 3520 Ferāḡat itmege dermānum **olmaz** / Vişāle irmege imkānum **olmaz**
- 3525 Cemāl-i şem‘e **oldı** ḥāl-i müşḡīn / Vücūdı varlıḡın yoḡ itdi ol ḥīn
- 3528 Çü nār-ı ‘ışḳa **oldı** ittiḥāduñ / Ḳırıldı yandı hep ḳoluñ ḳanaduñ
- 3530 Düşüp nār-ı vişāle nūr **olduñ** / ‘Aceb şād u ‘aceb mesrūr **olduñ**
- 3538 Ḥalās **olduñ** ḡamından kāyinātuñ / Cihānuñ ḳaydına yoḳ iltifātuñ
- 3540 Murādumdur fenā-yı muṭlaḳ **olmaḳ** / Ḳabūl itse du‘āmı Ḥazret-i Ḥaḳ
- 3541 Meger noḳşān-ı ‘ışḳum **oldı** mānī‘ / Ki toḡmaz üstüme ḥürşīd-i ṭālī‘
- 3543 N’**olaydı** ben de pervāne **olaydum** / Fenā iḳlīmüne vuşlat bulaydum
- 3544 Bu yoḳluḳda vücūdum var **olaydı** / Sezāvār-ı vişāl-i yār **olaydı**
- 3553 Zeliḥāya irüp bād-ı melālī / İki ḳat **oldı** ḳaddinūñ nihālī
- 3554 Sücūda vardı dāl-i derdi gibi / Perīşān **oldı** āh-ı serdi gibi
- 3555 Ümīdin kesdi Yūsuf şoḡbetinden / Hilāl **oldı** o māhuñ ḡayretinden
- 3558 Melūl **olma** yūri gönlüñi ḥōş tut / Ölümlü ḥasta gibi tırma mebhūt
- 3563 Gele bu vech ile gönline bir ḥāl / **Ola** Yūsuf saña şāyed ki meyyāl
- 3564 Cemālūñ **ola** her cānibde peydā / Neye baḳsañ seni ide temāşā
- 3567 Mişāl-i baḥr-i bī-ḥāşāk ü sāde / Girih **olmazdı** yapduḡı bināda
- 3568 Binā taşı ile yapduḡı dīvār / **Olurdu** mevc-i deryā gibi hemvār

- 3569 Kosa divāra bir cām-ı muşaffā / ‘ Ayān **olurdu** anda resm-i dünyā
- 3570 Bināyı tarḥ u taḫsīm itse her bār / Her iki barmağı **olurdu** pergār
- 3573 Yazup Leylāyı taṣvīr itse ol ān / Gören Mecnūn **olup** ḳalurdı ḥayrān
- 3577 Yedi beyt **oldı** her vech ile tezyīn / Yedi beyt ile gūyā şī‘r-i rengīn
- 3579 Şu resme **oldı** şāfī vü mücellā / Ki ‘ aks-i pāy-ı mūr **olurdu** peydā
- 3582 Derāgūş itse ma‘ şūḳın bir ādem / **Olurdu** anda yüz yirde bu ‘ ālem
- 3583 Cevāhırle Zeliḥā zīnet **oldı** / Tōnandı şanki ḥūr-ı cennet **oldı**
- 3586 Şanasın **oldı** tāt-ı şehāne / Hümā-yı kākūline āşiyāne
- 3590 Şu‘ ā‘-ı cāme-i zer nūr-ı ruḥsār / Bir iken iki **oldı** ḥüsn-i dildār
- 3594 ‘ Araḳ-rīz **olsa** rüy-ı bī-mişālī / Batardı gül şuyına destmālī
- 3595 Hicābından **olurdu** ıztırābı / Şehāb ile silerdi āfitābı
- 3599 **Olurdu** niçe yirden sīneler çāk / Mekānından uçardı murğ-ı idrāk
- 3606 Leṭāfet artup ol rūḥ-ı revānda / Cihānuñ şīvesi cem‘ **oldı** anda
- 3609 Revāne **oldı** Yūsuf şevket ile / Niḳābın açdı ḥüsn ü behcet ile
- 3611 Zihī rūz-ı kıyāmet anı ol dem / Görince *nefsü nefsi* **oldı** ‘ ālem
- 3617 **Olup** evvelki beyt içre mu‘ ammā / Muḳaffel itdi ḳapusın Zeliḥā
- 3622 Derūn-ı ḥāne **oldı** hem-çü mir‘āt / Hüveydā **oldı** anda bu iki zāt
- 3624 Temāşā-yı cemāl **oldı** zarūrī / Mezīd **oldı** Zeliḥānuñ sürūrī
- 3627 Evüñ saḳfında daḫi **oldı** peydā / Cemāl-i Yūsuf u rüy-ı Zeliḥā
- 3628 Utandı yir yüzine baḳdı fi‘l-ḥāl / Görindi girü bu zıkr **olan** eşkāl
- 3629 Görür kim **oldı** maḳşūdı ḥilāfı / Oḳıdı *neccinā mimmā neḥāfı*
- 3632 Giriftār **olmuşuñ** ol mihribānı / ‘ İnāyet vaḳtidür iḥsān zamānı
- 3636 Kemāl-i baḫr-i ḥüsnüñe ne noḳşān / **Olursa** teşneye bir ḳatra iḥsān
- 3637 Żarar gelmez begüm ḥurşīd-i pāke / Ḳarīn **olsa** eger pehlū-yı ḥāke
- 3640 Didi Yūsuf esīr-i vuşlat **olma** / Ḥarīş-i ‘ ālem-i ḳurbiyyet **olma**
- 3645 Şarāb-ı mekr ile mest **ola** şanma / Bu ālūñ gönlüme yol bula şanma
- 3649 Çü ‘ aşıḳdan **ola** yāruñ ferāḡı / Berāberdür yaḳın ile ırāḡı
- 3659 Gözüñ gördi seni **oldı** müşevveş / Gözümden düşdi dil şehrine āteş
- 3663 O beyti eyledi Yūsuf temāşā / Dil-i ‘ aşıḳ gibi **olmuş** mücellā
- 3664 Muşavver **olmuş** anda iki dildār / İki yār u iki derde giriftār
- 3665 İkisünün **olup** ‘ aksi hüveydā / Tūrur yüz yirde Yūsuf la Zeliḥā
- 3654 Tūalum eylerüz bu yolda ‘ işyān / Bu ‘ işyānuñ **olur** dermānı āsān
- 3666 Biri birisine **olmuş** muḳābil / Biri müstaḡnī ammā biri māyil
- 3670 Şabūr **ol** ejdehā-yı nefsi öldür / Maḳām-ı vaḥdete varan bu yoldur

- 3671 Harāmuñ pāydār **olmaz** esāsı / Hābāb-ı mey gibi yokdur bakāsı
- 3673 Melāmet okına **olma** nişāne / İrişme az tama‘ dan çok ziyāna
- 3674 Ne ğam şāh-ı ümīdūñ virmese ber / Muḳadder **olmayan olmaz** müyesser
- 3676 Bu evde **olmadı** çün feth-i bābı / Üçünci hāneye oldu şitābı
- 3680 Cemālūñ **olalı** gün gibi meşhūr / Hicāb eyler gelüp görünmege hūr
- 3682 Benem ol zerre-i nāçiz güyā / Ki **olur** mihr-i ‘ışkuñla hüveydā
- 3684 Yıkıldı ḳal‘ a-i şabrum bozuldu / Vücūdumda taşarruf ‘ışkuñ **oldı**
- 3694 Görindi her ṭarafdan ‘arız-ı yār / Hezār **oldı** bir iken zāt-ı dildār
- 3695 Cemāl-i yār ile ol hāne ṭoldı / Ser-ā-ser ‘aşık u ma‘ şūḳ **oldı**
- 3696 Didi Yūsuf yūri var **olma** güm-rāh / Her işde hāzır u nāzırdur Allāh
- 3698 İñende eyleme ibrām u iḳdām / **Olur** tedric ile her mīve-i hām
- 3703 Havā-yı nefis ile ney gibi ṭolma / Kabūter gibi oynar başlu **olma**
- 3705 Zeliḫā vaşl-ı yāra ḳıldı iḳdām / Bu hāne ol hümāya **olmadı** dām
- 3707 Çü **oldı** menzili dördünci hāne / Girü yalvardı ol luṭf ıssı hāna
- 3710 Göçerse ‘ışk-ı bīdāduñla cānum / Ḳıyāmetde **olur** boynuna ḳanum
- 3718 Şu sultānlar ki **oldı** zulme māyil / Peşimānlık ider şoñında ḫāşıl
- 3719 Yaşum girdābına atma faḳīri / Ne var **olsañ** faḳīrūñ destgiri
- 3721 Der ü dīvār **olup** āyinedārı / ‘Ayān itdi bu iki gül-‘ izārı
- 3722 Ne vaż‘ itdi ise bu iki mehveş / Der ü dīvārına **oldı** münakḳaş
- 3723 Zeliḫā ‘aksini gördükçe dildār / ‘Araḳ-riz **olur** idi eyleyüp ‘ār
- 3725 Budur ḳorḳum ki fūrḳat **ola** zāhir / Seni maḥrūm ide bu hırşuñ āḫir
- 3730 Ḍalālet yolına **olan** revāne / Azıtdı izini gitdi yabana
- 3732 Gerekmaz ‘aşıḳa ol ḫāb-ı bāṭıl / Ki **ola** dīde-i dildāra ḫāyıl
- 3734 Ḳapuñda bir benüm gibi ḳuluñ var / Sa‘ ādet bil yūri var **olma** ğam-ḫār
- 3736 O demde naṭ‘-ı ‘ışḳ içinde bi’z-zāt / Zeliḫā az ḳaldı kim **ola** māt
- 3738 Müfīd **olmadı** çün dördünci hāne / Beşinci bürce itdi āşiyāne
- 3739 Güneş gibi idüp şevḳını izhār / Metā‘-ı vaşlına **oldı** ḫarīdār
- 3753 Bu ḳaşra Māh-ı Ken‘ ān **oldı** nāzır / Girü bu iki dildār **oldı** zāhir
- 3754 Zeliḫā ile **olan** ihtilāṭı / Niyāz u ‘ālem ü zevḳ u neşāṭı
- 3755 Muşavver mün‘akis her bir yañada / Görince ‘ayn-ı ‘ışḳ **oldı** güşāde
- 3756 Didi zulm itme baña ey Zeliḫā / **Olursın** gey şaḳın merdūd-ı Mevlā
- 3757 Benümle **olamazsın** hem-terāzū / Ki ‘ışḳ işine şıḡmaz zūr-ı bāzū
- 3758 O zevḳa nāzır **olmaz** ‘ayn-ı ‘āḳil / Ki zulm ü ḡaflet ile ḫāşıl
- 3765 Bu açdı şeş cihetden söz fesāda / O daḫi beş beter **oldı** cefāda

- 3766 Görür kim **olmadı** bu derde dermân / Varup altıncı derde umdı ihsân
- 3767 Çü altıncı ev **oldı** bezmgâhı / Kâpusın yapıdı ol dem bād-ı âhı
- 3770 Öperdi pâyını kıdd-i dü-tâsı / **Olurdu** halka-i bâb-ı recâsı
- 3775 Bu resme resm-i Yûsufî Zeliḥâ / Mücellâ hâne içre **oldı** peydâ
- 3778 Teraḥḥum eyledi ḥâline ḡâyet / Zârûrî lâzım **oldı** aña şefkat
- 3781 Mezîd **olsun** o nehr-i eşk-i fûrkat / Ki **ola** dilrübâya dâm-ı vûşlat
- 3783 Didi kendüni cem' it ey Zeliḥâ / Mesîḥâ **oldı** anı itdi iḥyâ
- 3784 Zebûn itdi seni ' işkuñ belâsı / Bu derdün şabr ile **olur** devâsı
- 3787 Ḥalâş **olmağ** içün mekrinden anuñ / Eline aldı gönlin mübtelânuñ
- 3789 Naşîb **olmadı** şeş derden murâdı / Yidinci kapudan umdı güşâdı
- 3792 Mücellâ ḥânedede evzâ' u eṭvâr / Tazarru' şûretiyle **oldı** izḥâr
- 3794 Didi ḡâyet mükedder **oldı** ḥâlüm / Yazukdur boynuña alma vebâlüm
- 3796 Bu kerre **olmaz** iseñ sözüme râm / Tenümde eylemez cân murğı ârâm
- 3797 Senün yanuñda yokdur çünki sūdum / Helâk **olmağ** muḡarrerdür vücūdum
- 3799 Vişâli ' âleminde qaldı ḡayrân / Gehî mâyil **olur** ḡâhî ḡurîzân
- 3800 Zeliḥânuñ cününü **oldı** muḡkem / Çıkardı ḡançer-i bürrânın ol dem
- 3806 Bu ikrâma kaçan kim **ola** lâyıq / Eyüdü şağ **olur** bî-çâre ' âşık
- 3807 Yücedür ' âşikuñ ḡadr-i refî' i / Deminde sevdüğü **olur** şefî' i
- 3816 Baña ma' bûd iken Perverdigârum / Ne içün **olmaya** şerm ile ' ârum
- 3818 O mihrün **oldı** tedbîr-i ḡurûcı / Girü kaṭ' itdi geldüğü bürûcı
- 3823 Kilîdlenmiş ḡapular **oldı** meḡşûf / Vücûdı vâvın itdi ṭaşra ma' ṭûf
- 3824 Menâḥiden kaçan ḡayrû'l- ' ibâda / **Olurmuş** baḡlu ḡapular güşâde
- 3825 Her evden çıqdı ol mihr-i cihântâb / Girîbân-ı selâmet **oldı** her bâb
- 3826 Ḥıyânetden kaçup ol kıddi şimşâd / Yidi ṭamudan **oldı** cânı âzâd
- 3827 Ḥalâş **oldı** yidi derbend-i ḡamdan / Hidâyet buldı kırtıldı elemnden
- 3828 Zeliḥânuñ perişân **oldı** cânı / Kemâl-i ḡırşı maḡrûm itdi anı
- 3833 Yorulmuş terlemiş rûy-ı celâli / Dürer-bâr **olmuş** ol baḡr-i cemâli
- 3836 Gül-i ter gibi ruḡsârûn ter **olmuş** / Yüzün bedri ser-â-ser aḡter **olmuş**
- 3837 Cevâbın virdi şavdı yâr-ı ' ârif / ' Azîz **olmadı** herḡiz ḡâle vâkıf
- 3843 Ṭutayın didüm **oldı** dâmeni çâk / ḡünâhın ' ârif **olan** eyler idrâk
- 3846 Şikâyetnâme **oldı** her benânı / Perişân eyledi verd-i cinânı
- 3848 Şuçın başdurdı ḡavḡâ ile ya' nî / Ṭuyuldu halka fâş **oldı** bu ma' nî
- 3854 Ziyâde mest ü medḡuş **olsa** ' âşık / **Olur** aḡvâli cümle nâ-muvâfık
- 3859 Ḥudâ dil virdi ol ma' şûm-ı pâke / Mu' in **oldı** ḡarîb-i derdnâke

- 3864 Anuñ ardında çāk-i dāmeni var / Dehān **olup** ider şıdķına güftār
- 3865 Eger öninde **olsa** çāk-i dāmān / Yanuñda Yūsuf **olur** ehl-i ‘ işyān
- 3868 **Olnca** ‘adli mīzānı hüveydā / O māhuñ **olmadı** noķşānı peydā
- 3871 Çoğ **olur** ‘avretüñ mekr ile āli / Yemīne çekme aşķābü’ş-şimālī
- 3872 Gözi peymānesi ķan ile tōldı / Yaşı dām-ı dürüģa dāne **oldı**
- 3876 Bulutlar yüz ķarasın itse taķşıl / Gözi yaşı **olur** her gūşede Nıl
- 3377 Eli altında **oluñ** hemçü hātem / İdüñ kendüñüzi kendüye maķrem
- 3878 Şu kim deryā gibi şāfī-dil **olmaz** / Murādı gevherine vāşıl **olmaz**
- 3881 İrişür çār tāk-ı āsumāna / **Olur** mezkūresi zūlfine şāne
- 3884 Zeliḥādan ben **olduķca** gürizān / Düşer üstüme ol ḥurşid-i Yezdān
- 3885 İdüp kendüyi yaşı gibi pāmāl / Benüm pāy-ı semendümde **olur** dāl
- 3888 Zeliḥā gibi sen de zālīm **olma** / Ğazab itme faķīre āşım **olma**
- 3891 Bu ḥüsn ile eger kim itsem ibrām / Kim **ola** kim faķīre **olmaya** rām
- 3898 Ḥuşuşā kim bozılmışdur mizācı / Ziyāde lāzım **olmuşdur** ‘ilācı
- 3899 Kāzāya ḥüsn-i ta‘bır **oldı** ķalkān / Belā-yı şerri te‘ḥīr itdi ol ān
- 3900 ‘Azīz aķrān içinde eyledi ‘ār / Bu kār-ı ‘ayba settār **oldı** nāçār
- 3901 Melāmetdür ‘arūs-ı ‘ışķa zīnet / **Olur** faķri yiri cāy-ı mezellet
- 3904 Semend-i ‘ışķ-ı cānān itse cevlan / **Olur** miḥnet ğubārından perīşān
- 3906 Zuhūra gelse bir maḥbūb-ı mergūb / Kesilmez **olduğı** yirlerde āşūb
- 3907 Zenān-ı Mışr içinde **oldı** meşhūr / Ser-ā-ser mācerā-yı ḥālī mezkūr
- 3909 Tıuyurdi mihrini cismi hilālī / Mesāvi **oldı** ḥalka ḥaşb-i ḥālī
- 3912 Maḥabbet zūr-ı bāzū ile **olmaz** / Güc ile zaḥm-ı tır-i yār oñulmaz
- 3914 Biz **olsaķ** ol ḥābīb ile muşāḥib / **Olurdi** dāyimā ol bize tālib
- 3917 Mesāvi **oldıgın** bildi Zeliḥā / Zenān-ı Mışrı çağırdı hemānā
- 3919 Gelüp altun ķadeḥler bezme tōldı / Kimi şābit kimi seyyāre **oldı**
- 3921 **Olanlar** ol şarāb-ı nāba şārib / Dehānın eyledi ol mihre mağrib
- 3926 Benüm sevdüģümi görse gözüñüz / Baña **olmazdı** ta‘n ile sözüñüz
- 3927 Sözi ḥalka **olur** siḥr ile efsün / Yüzi eyler niçe Leylāyı Mecnün
- 3931 Güzeller şāhını görmiş **olalum** / Anuñla tırmış oturmuş **olalım**
- 3938 Cihānı yakmağ için ol perī-veş / Kızıl cāmeyle **olmuş** ‘ayn-ı āteş
- 3940 Zeliḥādan şikeste-ḥātır **olmuş** / Aña rüy-ı celālī zāhir **olmuş**
- 3944 Yavuzlanmak aña bir şīve **olmuş** / Nihāl-i ķāmetine mīve **olmuş**
- 3949 Eger vaşf **olabilse** ol perī-zād / Kesilmezdi cihāndan āh u feryād
- 3952 Bu cumhūruñ vüçüdi aḥterānı / Güneş yüzinden **oldı** cümle fānī

- 3954 Maḥabbet bâdesine **oldı** sâķī / Ki bî-hüş itdi her ehl-i mezâķı
- 3958 Gül-i zanbaķları **oldı** şaķâyık / Bu ḥâlet cümlesini itdi ‘aşık
- 3959 Boyandı kan ile nârenc-i aşfar / Kızardı **oldı** gūyâ sîb-i aḥmer
- 3961 Maḥabbet **oldı** anda nâr-ı sūzân / ‘Alevler ‘aynıdır ol dem aķan kan
- 3962 Dönüp her biri mîr-i ‘aşıkâna / Ser-â-ser câmesi ğarķ **oldı** kana
- 3972 Kimi kaṭ‘ -ı ‘alâķa itdi fi’l-ḥâl / Şabâ-veş taġa düşdi **oldı** abdâl
- 3977 Zenân-ı Mışruñ artup vecd ü ḥâlî / Semend-i ‘ışķuñ **oldı** pâymâli
- 3978 Biri aġlarsa biri âh iderdi / Bir **oldı** bunlaruñ derd-i neberdi
- 3981 Fiġân u âhına **oldı** bahâne / Urıldı ‘ışķ atına tâziyâne
- 3983 **Olınca** ‘aşık-ı dîdârı efzûn / Cemâl-i Yûsuf **oldı** bir iken on
- 3984 Vişâl-i yâra **olsa** ġayrı tâlib / İder ‘ışķ ehlinüñ şevķını ġâlib
- 3985 Zârardur ta‘n-ı a‘dâ ‘aşıkâna / Semend-i derde **olur** tâziyâne
- 3986 Neden kim men‘ **ola** evlâd-ı âdem / İder hırşî hevâsın daġı muḥkem
- 3987 Naşîḥat eyleseñ artar belâsı / **Olur** nâr-ı firâķınuñ şabâsı
- 3988 Ne pend ile Zeliḥâ ‘âmil **oldı** / Ne ibrâm ile Yûsuf mâyil **oldı**
- 3991 Eger bir fâyide **olmazsa** zâhir / Naşîḥat ideler ol şâha bir bir
- 3996 Bu ġamdan ser-nigûn **oldı** Zeliḥâ / Zeliḥ **oldı** zebûn **oldı** Zeliḥâ
- 4000 Didi ey ârzü-yı cân **olan** yâr / Devâ-yı derd-i bî-dermân **olan** yâr
- 4001 Gözümden yaş aķıtmaķ **oldı** kârûm / Döküldi âb-ı rûyum gitdi ‘ârum
- 4002 Cefâlar itme terk eyle ‘inâdî / Melâmet âteşinüñ **olma** bâdı
- 4005 Gülünc itme beni ḥalk-ı cihâna / Temâşâ **olma** her pîr ü cuvâna
- 4006 Dem **olur** eyelük ile **olmayan** kâr / **Olur** zulm ü ta‘addî ile izḥâr
- 4007 Ta‘addî ‘aynı **olınca** ġuşâde / Saña zulm-i şariḥ **olur** ziyâde
- 4008 **Olup** noķşân ile meh gibi meşhûr / İdersin kendüñi mezmûm u maḥhûr
- 4011 Kâbâḥat **olmadan** dermânın eyle / Kerem eyle işüñ âsânın eyle
- 4013 Ol işden kim **ola** soñra peşîmân / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘irfân
- 4018 Helâk **oldı** ġam u derdüñle cânûm / Fenâya vardı cism-i nâ-tüvânûm
- 4022 İşitdi çünki Yûsuf bu ‘itâbı / Hudâdan cânibe **oldı** ḥiṭâbı
- 4024 Gürûh-ı nâķışâtü’l-‘aķli ve’d-dîn / Muṭî‘ **olmaduġum** için ider kîn
- 4026 Bu egriden yaradılmış erâzil / **Olurlar** ‘işmetüm ‘aynına ḥâyil
- 4030 Ben **oldum** zaḥmet-i zindâna râzî / Şafâdur ḳavm-i şûmuñ inķırâzı
- 4032 Ḥalâş **olmaġa** ideydi temennâ / Du‘âsını ḳabûl eylerdi Mevlâ
- 4033 Kişi kendüye **olsa** dün-himmet / Nazargâh itmez anı ‘ayn-ı rif‘at
- 4037 Cihâna ġıybetüm eglence **oldı** / Bu söz illerde vü dillerde töldi

- 4041 Baña sulṭānumuñ da var gümānı / Ki sevmiş **olam** ol ‘āşī cuvānı
- 4045 Diye hāli budur ehl-i ḥaṭānuñ / Efendisine ‘ışyānı **olanuñ**
- 4046 İdeler ba‘ dehu zindānda maḥbūs / **Ola** bu hāl ile manzūr u maḥsūs
- 4049 Ki tā ğayb **ola** bu ‘ayb u fesādı / Şalāḥına ideler i‘tikādı
- 4051 **Olur** aḥmaqlaruñ aḥvāli ma‘zūr / Nisāsı ‘ayn-ı ta‘rīsin ider kūr
- 4052 ‘Azīzi aldı teshīr ehli / Hicāb **oldı** duḥān-ı nār-ı cehli
- 4059 O kul kim **ola** Mevlāsına ‘āşī / Bozılır ‘izzetinüñ iḥtişāşı
- 4065 Geçerdi berķ-ı ḥāṭif gibi cānān / Bulutlar gibi ḥalk **olurdu** giryān
- 4068 Zeliḥādan dil ü cān itdi nefret / ‘Azīz **oldı** nişān-ı seng-i la‘net
- 4069 Sevindi ehl-i zindān **oldı** ḥandān / Gülistān-ı cihāna döndi zindān
- 4072 Bu vuşlatdur cihānda vuşlat-ı ḥüb / Ki kādır **olmaya** hicrāna maḥbüb
- 4074 Huşūşā Yūsuf **ola** hem-nişīnūñ / Enīs-i hem-demün yār-ı güzīnūñ
- 4075 Bile ḥabs **olmağ** için ehl-i ḥālet / İderdi kaşd ile cürm ü şenā‘et
- 4076 Kimine ma‘rifetde **oldı** üstād / Kimin Ḥaḳ cānibine itdi irşād
- 4077 Sevüp anı kulüb-ı ehl-i zindān / Şafā-yı ḳalb ile **oldı** müselmān
- 4079 Geçerdi tātūllāh ile hāli / Ḍalāl ehlinden **oldı** gönli ḥālī
- 4080 Zeliḥā derdmendūñ dest-i reddi / Ḍalālet fitnesinūñ **oldı** seddi
- 4082 Umardı rüy-ı maḳşūd **ola** peydā / Taşavvurdan ziyān itdi Zeliḥā
- 4083 Tefekkür eyle aḥvāl-i cihānı / Buña aşşı **olur** anuñ ziyānı
- 4084 İderler niçesine kaşd-ı zillet / **Olurlar** bā‘ iş-i iḳbāl-i devlet
- 4086 Kişi fehm itse taḳdīr-i Ḥudāyı / Aña göre **olurdu** cümle rāyı
- 4091 Gün **olur** ḳaldurur fevķa’s-semāya / Dem **olur** indürür taḥte’s-serāya
- 4095 Gerek ‘āşık **ola** her fende māhir / **Olur** el-ķışşa tedbīrinde ḳaşır
- 4096 Eger **olmasa** hicrān günü peydā / Şeb-i vaşluñ bilinmez ḳadri ḳaṭ‘ā
- 4097 Şusuzluḳdan tuṭağı **olmayan** çāk / Şunuñ ḳadrini hergiz itmez idrāk
- 4098 Zeliḥānuñ yoğ idi rāy-ı ḥayrı / ‘Asīr **oldı** aña ma‘şūḳı seyr-i
- 4099 Cihān şahrāsı **oldı** başına dar / Ki dārında görünmez **oldı** dildār
- 4100 Güzeller şāhı Yūsuf ḳaldı maḥbūs / Vişāli zevķına **olmışdı** me’nūs
- 4101 Evini yıḳdı miskīn evdüğinden / Tehī **oldı** sarāyı sevdüğinden
- 4102 Bu nūr-ı dīdesüz ḳaldı çerāğı / Sürūr-ı şīnesüz **oldı** turağı
- 4103 Belā bundan ziyāde **olmaz** aşlā / Gide dildār ḳala dārı tenhā
- 4104 Ne ḥazz **olur** o gülşenden ki nāğāh / Geçe gül idesin ḥārından ikrāh
- 4111 Vişāline hicāb **oldı** firākı / Hemān dilde ḥayālī ḳaldı bākī
- 4112 Metā‘-ı vuşlata irişdi hicrān / Müyesser **olmaz oldı** seyr-i cānān

- 4125 Hicāb **olur** diyü fikr-i vişāle / Hamûş **olur** karışmaz kı̄l u kı̄le
- 4127 Harāmī gözleri kan ile tıldı / Bağışlar haylī mazlūmāne **oldı**
- 4130 Melāmet tırinūn **oldı** nişānı / Yaşılmış yaya döndi ebruvānı
- 4132 Taraldı gonca-veş kalb-i hāzīnı / Ziyāde **oldı** bülbül-veş enīnı
- 4134 Gögerdürdi döğünmekden yüzini / Gülün **oldı** benefşe hem-nişīnı
- 4136 Gözine perde **oldı** eşk-i hicrān / Giceyle gündüzini kıldı yeksān
- 4137 Vişāle öğrenince ‘āşık-ı zār / Ziyāde müşkil **olur** fūrkat-i yār
- 4138 Tutılmış encüme beñzerdi dāğı / Cemālī bağının **olurdu** zāğı
- 4141 Belini bükdi anūn bār-ı fūrkat / Belī böyle **olur** kār-ı maḥabbet
- 4148 **Olurdu** cānına bir nār-ı sūzān / İderdi nāle vü feryād u efḡān
- 4150 **Olurdu** tācinūn üstinde mebhūt / Dizerdi kanlu yaşı la‘l ü yāḡūt
- 4152 Görüp ser-müzesin ağlardı vāfir / **Olurdu** ‘ayn-ı ta‘zīm ile nāzır
- 4153 Dir idi kākī ey mihr-i enver / Benüm yüzüm **olaydı** başduḡuñ yer
- 4154 Sūvār **olduğı** atı görse fi‘l-hāl / **Olurdu** ol semendūn pāyına dāl
- 4156 Şadā-yı sūznākin eyleyen gūş / Zārūrī ağlayup **olurdu** bī-hūş
- 4166 Tutuldu mihr-i devlet **oldı** ḡamnāk / Libās-ı mātmini geydi eflāk
- 4168 Görinmez **oldı** nūr-ı ‘ayn-ı Ya‘kūb / Bürüdi ‘ālemi tārīk-i āşūb
- 4170 Cemāl-i dil-güşā ḡalḡ-ı cihāna / **Olur** hengāme-i şevḡa bahāne
- 4172 ‘Abūsü‘l-vech **olup** yürürdi ‘uşşāk / ḡam-ı hicrān ile dīdāra müştāk
- 4174 **Olup** bilmezliginden ḡālī dūşvār / İderdi kendü kendü ile ḡüftār
- 4175 Dir idi ağlayub ey Māh-ı Ken‘ān / Baña ayruksı derd **oldı** bu hicrān
- 4180 Ne ‘ālemdesin ey ḡurşīd-i ‘ālem / Saña ben var iken kim **oldı** maḡrem
- 4182 Ne bezmün şem‘-i nūr-efşānı **olduñ** / Ne bağuñ gonca-i ḡandānı **olduñ**
- 4183 Bu minvāl üzre **oldı** kı̄l u kı̄lī / Tozutdı ḡākini bād-ı melālī
- 4184 Bu **oldı** dilde maḡşūd u merāmı / Vara seyr ide ol bedr-i tamāmı
- 4194 Şeref virmiş aña faḡr u fenāsı / Mezīd **olmuş** ‘ulüvv-i kibriyāsı
- 4196 **Olup** envār-ı ḡaffār ile hemvār / ḡuzūr-ı kalbi var ḡoş ‘ālemi var
- 4198 Selāmet ḡānesi **olmuş** o mesken / İrişmez aña dest ü pāy-ı düşmen
- 4201 Tuyurmadın bu rāzı nāzūkāne / Çıkup **oldı** sarāyına revāne
- 4205 Dir idi görmez **oldum** yār-ı cānı / Göreyin bārī **olduğı** mekānı
- 4207 İraḡdan Yūsufa **olurdu** dā‘ī / Oḡurdu *el-firāk u el-vedā‘ı*
- 4211 Gözümün nūrı tıurken nazarda / Der ü dīvār-ı zindān **oldı** perde
- 4213 Baña dünyā sarāyı **oldı** zindān / Vücūdum kapladı tārīk-i hicrān
- 4216 Kıılurdu ehl-i zindānı ziyāfet / **Olurdu** yār içün aḡyāra ‘izzet

- 4221 Hâbîbin görmege bulmazdı dermân / Taḥammül itmege **olmazdı** imkân
- 4222 Gözi göñli anuñ ‘ışkıyle taldı / Vücûdı belki ‘ayn-ı ‘ışk **oldı**
- 4224 Dil-i dīvânesine kayd-ı ‘âlem / Firâkı gibi menfûr **oldı** ol dem
- 4225 Öñinde söyleseñ biñ dürlü aḥbâr / Ḥaberdâr **olmayup** itmezdi güftâr
- 4228 O derd-i ‘ışka yüz taḥsîn ü şâbâş / Ki **ola** cân-ı ‘âşıkla qarındaş
- 4230 Bu dünyâ fitne-i Ye’cûca beñzer / **Olur** ‘ışk aña bir sedd-i Sikender
- 4231 **Olagör** sâlik-i râh-ı İlâhî / Keser kayd-ı cihânı tûğ-i âhı
- 4233 Kaçan kim ‘ışka maḡlûb **ola** insân / Ğam u şâdî **olur** yanında yeksân
- 4234 Ğama öğrendi derde **oldı** mu‘tâd / **Olurdu** derd ü Ğamdan ḥâtırı şâd
- 4235 Vücûdında tecellî itdi cânân / Firâkı müşkilâtı **oldı** âsân
- 4237 **Olur** bu resme ‘ışkuñ intihâsı / Cefâsınuñ soñındadır vefâsı
- 4241 Hemîşe Ğam çekeydi ibn-i âdem / Ḥarâb-ender-ḥarâb **olurdu** ‘âlem
- 4244 Hidâyet **olsa** yüz virse sitâre / Cevâhir maḥrem **olur** gûş-ı yâra
- 4245 Bürûdet gelse dünyâya şitâdan / Bahâr ile ḥalâş **olur** belâdan
- 4247 Vişâl-i Yûsuf ile şâhn-ı zindân / Münevver **oldı** mânend-i gülistân
- 4252 İki sulṭân kulu var idi maḥbûs / Meh-i Ken‘âna **olmuşlardı** me’nûs
- 4255 Birini şâh-ı ‘âlem kıldı serdâr / Biri dâr-ı fenâda **oldı** ber-dâr
- 4256 Düşî hayr **olana** kıldı vaşıyyet / Didi **olsañ** gerek maḡbûl-i ḥazret
- 4259 O serdâr-ı şeh **olan** merd-i bî-hûş / Cenâb-ı Yûsufı itdi ferâmûş
- 4260 Enîs idindi şâh-ı nâmdarı / Unutdı zıkr **olan** kavlı ü qararı
- 4261 Kaçan ‘âlî maḡâma irse ednâ / Kulağı sağır **olur** göñli a‘mâ
- 4262 Unudur göz göre yâr-ı qadîmi / **Olur** belki aña buğz-ı ‘azîmi
- 4263 Ferâmûş **oldı** Yûsuf bir niçe yıl / Ḥalâş **oldı** her vech ile müşkil
- 4264 Anuñcün Yûsufa geldi bu acı / Ki **oldı** Ğayra ‘arz-ı ihtiyâcı
- 4265 Tevekkül eyleyen zât-ı Ḥudâya / Elini açmağ **olmaz** mâsivâya
- 4266 Kimüñ kim Ḥaḡḡa **olan** inḡiyâdı / Anı görür gözedür Rabb-i Hâdî
- 4267 Ne ḡikmetdür bu ki **olmaz** rızâsı / Ki **ola** Ğayrıdan anuñ devâsı
- 4268 Girü Ḥaḡdan **olur** derdine tîmâr / Araya istemez kim gire aḡyâr
- 4270 Taşavvur **olmaz** esrâr-ı celâli / **Olur** yoldan çıkana gûşmâli
- 4272 Meh-i nev gibi **olan** bedr-i kâmil / İder a‘lâ-yı ‘illiyyîni menzil
- 4273 Kemâl ehli **olur** maḡbûl-i dergâh / Açar gün gibi kurb-i ḥazrete râh
- 4274 **Olur** begler kemâl ehline muḡtâc / Gelür başa mişâl-i dürrütü’t-tâc
- 4288 O zindândan ḥalâş **olan** cuvâna / Beyân **oldı** bu zıkr **olan** fesâne
- 4297 Didi ol server-i devr-i zemâne / Yedi gâv **oldı** yıllardan nişâne

- 4298 Yedi ter hüşedür ucuzluğa dāl / Ucuzluk **ola** gâyetde yedi sāl
- 4299 Yedi yıl **ola** kıtlıklar ziyāde / Qalalar kılet ü derd ü belāda
- 4300 Ne gök giryān **ola** ne ebr bārān / Qarara yir yüzi **olmaya** hāndān
- 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘ömr-i ādem / Cihān içre **ola** günden güne kem
- 4302 Bu iqlīmūn hūbūbāt-ı ğalālī / Celīlū’l-kadr **ola** lūlū mişālī
- 4303 Bunun rāyın eger eylerse Reyyān / **Olur** işkāl müşkil cümle āsān
- 4308 Hıta vü cürmine pinhān u peydā / Muqırr u mu‘terif **oldı** Zeliḥā
- 4311 Yolın pāk itdi Yūsuf hem-çü enhār / Hacıd düşdi kör **oldı** ‘ayn-ı ‘ayyār
- 4316 Qarār itdürmez anda bād-ı rahmet / Başından ref **olur** āhır bu zulmet
- 4317 Ğubār-ı rāha beñzer qurı bühtān / **Olur** ‘avn-i Hāq ile def i āsān
- 4323 Bu **oldı** kābiliyyet muktezāsı / İrişe rif ate zātı hümāsı
- 4324 Çıkup āzād **oldı** serv-i Ken‘ān / Zuhūra geldi taqdirāt-ı Yezdān
- 4328 Dir idi her kişi *el-ḥamdü li’llāh* / Hālāş **oldı** tutılmış iken ol mäh
- 4333 Çıkup zindāndan ol mihr-i sa‘ādet / O günden nūra tebdīl **oldı** zulmet
- 4334 Geçüp gitdi bu derbend-i belāy / Selāmet sebzezārı **oldı** cāy
- 4336 Şeref buldı mekīn ile mekānı / Sevindi gönlü ḥayrān **oldı** cānı
- 4338 Yedi yıl kıtlıq **olınca** bu devrān / Gerekdür ḥāşılı bu derde dermān
- 4341 Kifāyet denlū **olsun** ḥālqa kısmet / Bu tedbīr ile **olmaz** hiç kılet
- 4346 **Olınca** beddu‘ ā tīri revāne / Külāh-ı ‘izzeti eyler nişāne
- 4347 Cihānda zālīm **olana** be-her ḥāl / **Olur** mazlūmuñ āhı tıĝ-i kıttāl
- 4350 Görenler işidenler itdi nefrīn / Zārūrī lāzım **oldı** buĝ ile kīn
- 4351 ‘Azīzūñ kaşr-ı qadri **oldı** vīrān / Esāsın yıqdı düşünām-ı ‘azīzān
- 4353 O dem Yūsuf ‘azīz-i ‘ālem **oldı** / Sevindi güldi ‘ālem ḥurrem **oldı**
- 4354 Celāl ü şevketi şāhāne **oldı** / Şadā-yı ‘adl ü dādı dehre tōldı
- 4355 Nażargāh-ı dil ü cān **oldı** Yūsuf / İki vech ile sultān **oldı** Yūsuf
- 4357 ‘Acāyib salṭanat sürdi cihānda / Bu iki salṭanat cem‘ **oldı** anda
- 4358 Ferāmūş **oldı** çekdügi elemeler / Hezārān ğuşşā vü biñ dürlü ğamlar
- 4364 Ğamından pīrlık **oldı** ḥavāle / Ağardı kākūli döndi hilāle
- 4366 Dönüp aq cāmeye şacı qarası / Seḥīd **oldı** aña mātem libāsı
- 4368 Berī **oldı** teni kayd-ı güherden / Sebük-bār eyledi zencīr-i zerden
- 4375 Gözi eller eline baqar **oldı** / Belā geldi celāle mazhar **oldı**
- 4376 Şuda gözlerdi ‘aksini o māhuñ / Nihān **oldı** içinde dūd-ı āhuñ
- 4378 Delū gönlin belāya kıldı mu‘tād / Quyūd-ı dünyevīden **oldı** āzād
- 4381 Ser-ā-ser derd ü ‘ayn-ı mātem **oldı** / Vücūdı ḥālqa-i bāb-ı ğam **oldı**

- 4384 Fiğân eglence **olur** ‘ aşıkâna / Mecâli kalmadı âh u fiğâna
- 4389 ‘ Amelden kaldı huşr **oldı** Zeliḥâ / Yaturdı bir bucaqda ferd ü tenhâ
- 4392 Fakîr **oldı** aña irdi felâket / Koyuldı her taraftan geldi nekbet
- 4396 Geçerdi Yûsuf andan gâh **olurdu** / Dil-i bî-çâresi âgâh **olurdu**
- 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki nitekim nây / Fiğân u nâle **oldı** tâ ser ü pây
- 4403 **Olup** güyâsı işbu âşiyânuñ / Şarardı sâza döndi beñzi anuñ
- 4404 Vücûdı kal‘ asın kılmağa ifnâ / Kâmişlar darbzenler **oldı** güyâ
- 4406 Kaçan kim ‘ ışk-ı pāk irse kemâle / Elem bir ‘ âlem **olur** ehl-i ḥâle
- 4408 Kâmişdan ev **olup** mâtem-sarâyı / Burardı boynını mânend-i nâyî
- 4412 Birikmiş bir yire kâfûr u ‘ anber / Şan **olmuş** gice vü gündüz berâber
- 4415 Şabâ-veş geçse Nîli zâhir ü fâş / Kâmer-veş na‘ li **olmazdı** anuñ yaş
- 4417 Açar şu gibi **olurdu** revâne / Velî bî-zaḥm-ı mâr-ı tâziyâne
- 4418 Süvâr **olsa** aña ol şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tılardı cümle ‘ âlem
- 4428 Bu cem‘ iyyetde yoḡdur Mâh-ı Ken‘ ân / Gözüñ yaşı gibi **olma** perişân
- 4436 Aña eydürler idi **olma** giryân / Selâm itdi saña sultân-ı ḥübân
- 4439 Enin ü ğamla **olmasun** ḥazîn ol / Baña **olur** yakınlarda yakın ol
- 4441 Bunuñ gibi söz **olduḡça** rivâyet / İnende gönli itmezdi şehâdet
- 4442 İderdi gerçek **olmaḡ** ihtimâlin / Umardı Yûsufuñ rûz-ı vişâlin
- 4443 Niçe gün şabr iderdi ol dil-efgâr / Vişâlinde ‘ ayân **olmazdı** âşâr
- 4446 Elemde **olmayup** bir laḡza ḥâlî / Bu idi ‘ ışk-ı dildâr ile ḥâlî
- 4447 Belâ şahrâlarında kaldı tenhâ / Gözinüñ nûrı gitdi **oldı** a‘ mâ
- 4448 Yaraşur eşk-i ‘ âşık **olsa** cârî / Bîñaruñ şu iledür i‘ tibârı
- 4449 Görinmez bir kaḡadur ‘ ışk-ı cânân / Ḥalâş **olmaz** ölince andan insân
- 4451 Şu ḡapudan ki **olmaz** derde dermân / Arar bir ğayri yoldan râh-ı iḡsân
- 4455 **Olur** ḡalkuñ çoġı derdine loḡmân / Gelür taḡşîl-i maḡşûd aña âsân
- 4465 Bu resme kıldı aşnâma niyâzı / Velî **olmadı** hergiz çâresâzı
- 4469 Bu **olmuş** idi maḡşûdı merâmı / Niyâz ide göre ḡayrû‘l-enâmı
- 4472 Ḥicâb **oldı** Zeliḥâya bu keşret / Niyâza **olmadı** bir kâbiliyyet
- 4478 **Olurdum** tâlib-i meḡhûl-i muṡlaḡ / Bu gün buṡlânuñuz bildüm muḡaḡḡaḡ
- 4493 Hidâyet eyledi ol Rabb ü Hâdî / Ḳabûl **oldı** münâcât u murâdı
- 4496 Fiğân u nâle itdi ḡalet-âmîz / Fiğânı **oldı** anuñ şefḡat-engîz
- 4499 Zeliḥâ **oldı** bu sözden ḡaberdâr / Sarâyı ḡapusına vardı nâçâr
- 4510 Du‘ ân ile mişâl-i ehl-i cennet / Girü genc **olayın** gelsün leṡâfet
- 4515 Dilüm berg-i ḡazânuñ ‘ aynı **oldı** / Deḡânum ḡoncası âhumla ṡoldı

- 4523 O sâ'at ol nefes ol lahza ol ân / Qabûl **oldı** du'â-yı Mâh-ı Ken'ân
- 4526 İrişdi zâtına baht-ı hümâyûn / Cemâli **oldı** evvelkiden efzûn
- 4527 Bahâr ile nitekim şahn-ı gülzâr / Haquñ emri ile gene **oldı** tekrâr
- 4529 Ğam-ı yâra zevâl **olur** havâle / Kaçan kim irişe hadd-i kemâle
- 4536 Didi gökde nikâh itdürdi Mevlâ / Halâlûñ **oldı** bu günden Zeliḥâ
- 4537 Qabûl **oldı** Zeliḥânuñ niyâzı / Bilindi saña 'arz itdügi râzı
- 4538 Felekde **oldı** vaşlı iftitâhı / Okındı huṭbe-i 'aḡd-i nikâhı
- 4540 Nikâhından **olup** zevk u şafâsı / Aña düşdi maḥabbet in'ikâsı
- 4542 Kamu zindân esirin kıldı âzâd / Melûl **olmuş** gönüller **oldılar** şâd
- 4544 Nişâr itdi yolına mâl-ı Kârûn / Sevindi gönli şâd **oldı** o maḥzûn
- 4547 Şeb-i hicrânı anuñ âḡir **oldı** / Vişâli şubḡâhı zâhir **oldı**
- 4553 O demde ṭâli'-i nîk itdi yârî / Ki **oldı** şâḡ-ı Tûbâ sâyedârı
- 4554 Cihânda ber-ḡarâr **olaydı** fûrḡat / Ne ma'şûḡ **olur** idi ne maḥabbet
- 4555 Ne 'âlem lezzetinden zevk **olurdu** / Ne cânda ḡaz ne tende şevk **olurdu**
- 4557 Uyarur ṭâli'-i şem'ini âḡir / **Olur** nûr-ı cemâl-i yâra nâḡır
- 4558 Cihânda var mı bundan özge lezzet / Cemâl ıssı **olasın** hem-çü mir'ât
- 4562 Kemâle irdi imân-ı Zeliḥâ / Mu'în **oldı** aña her yirde Mevlâ
- 4564 Gönûlden meyl-i Yûsuf **oldı** ifrâz / Zeliḥâ semtine naḡl eyledi nâz
- 4565 Vefâ itse mülâyim **olsa** dilber / Ziyâde 'âşık istiḡnâya başlar
- 4566 Maḥabbet ṭâlibi maṭlûb idermiş / Muḡibbi ḡâḡ **olur** maḡbûb idermiş
- 4572 Felek-veş mihr-i Yezdân ile ṭoldı / 'İbâdetden başın ḡaldurmaz **oldı**
- 4573 Mişâl-i dâl **olup** cismi hilâli / Hudâya secdeden **olmazdı** ḡâlî
- 4574 Görince Ḥazret-i Yûsuf bu ḡâlî / Revâne **oldı** iḡsânı zülâlî
- 4584 Ol evlerde diseñ 'ıḡḡ ile bir hû / **Olurdu** her ṭaraf hû ile memlû
- 4586 Yedi beyt **oldı** gökler gibi 'âlî / Qanâdîl anda yılduzlar mişâli
- 4587 Dizildi ḡalka ḡalka anda ḡandîl / **Olurdu** nûrdan tesbîḡe temşîl
- 4589 Şalâḡiyyetle **oldı** ittîşâfı / Gönûl âyînesini itdi şâfî
- 4590 Vücûdı maḡzar-ı dîdâr **oldı** / Ne imiş *mâ-hüve'l-maḡşûd* ı bildi
- 4591 Muḡîṭ **oldı** aña 'ıḡḡ-ı İlâhî / Kesildi Yûsuf içün âḡ u vâhı
- 4596 Nebiyyu'llâḡ çü Mışra **oldı** vâlî / Zemâne ḡalkınuñ ḡoş **oldı** ḡâlî
- 4598 Yedi yıllar ucuzluḡ **oldı** ḡâyet / Nebâtât ökdi bî-ḡadd ü nihâyet
- 4599 Mezârî' de demedler **oldı** peydâ / Mişâl-i keşret-i emvâc-ı deryâ
- 4600 Demedlerden yoḡ idi arz-ı ḡâlî / Qoyun sürüsünüñ **oldı** mişâli
- 4602 Demedlerden **olup** eflâke pâye / Derildi cümle ḡaşıl bir araya

- 4604 Zemīne yağmadı bārān-ı eflāk / Yübüsetden leb-i Nîl **oldı** şad çāk
- 4605 ‘Acüz-ı dehre kızlık zāhir **oldı** / Ġalālī her kişinüñ āhir **oldı**
- 4606 Vücūd-ı sebzevāt **olmadı** aşlā / Ķalender şüretine döndi dünyā
- 4609 Ġalāle kâdir **olan** bende vü şāh / Yalıñuz yirdi nānım nitekim māh
- 4610 Yürürdi hāzret-i Yūsuf şusuz aç / Ferāmüş **olmaya** tâ hāl-i muhtāc
- 4619 Bu **oldı** ba‘ zısına ahsen-i rāy / Şatardı nefsinı alurdu buğday
- 4622 Cemālīni görenler tok **olurdu** / Belā-yı cū‘ına dermān bulurdu
- 4627 Meger bir gün şafā-bahş **oldı** āfāk / Açıldı gonca-i maķşūd-ı ‘uşşāk
- 4630 Seḫā-yı şāh-ı Mısr **oldı** hikāyet / Kemāl-i ‘adlin itdiler rivāyet
- 4634 Didiler bizde yokdur māl-ı vāfir / Ki **olavuz** ġalāl almağa kâdir
- 4637 Görürler himmet-i pîr **oldı** ‘ālî / Yola ‘azm itdi Ya‘ķūbuñ ‘ayālî
- 4641 Zāhîr **olduğun** işitdük faķîre / Faķîrüz bize bey‘ eyle zāḫîre
- 4646 Eger **olursa** bu luṭf u bu iḫsān / Yiter saña du‘ā-yı Pîr-i Ken‘ān
- 4647 Bu aḫvāle ki Yūsuf vāķıf **oldı** / Seḫāb-ı dîdesi yaş ile töldi
- 4652 Bu gün her vech ile **oldum** haberdār / Yüzüñüzde ḡalāletden eşer var
- 4655 Sizi ḫabs eylesünler ehl-i dīvān / **Olınca** ḫālünüz i‘lām ü i‘lān
- 4658 Şekāvet aşlumuzdan şadır **olmaz** / Ḍalālet neslümüzden zāhir **olmaz**
- 4661 Ziyāde ağlamaḡdan **oldı** a‘ mā / Bizüm aḫvālümüz işitse farzā
- 4666 Cemî‘-i fende māhirdür o ferzend / **Olupdur** ‘ākîl u dānā vü ḫörsend
- 4670 Didi siz gelmedüñüzse fesāda / Biriñüz rehn **olup** tursun burada
- 4677 Sevindi ḫaylî Ya‘ķūb **oldı** ḫandān / Bu zād u ni‘mete gösterdi şükrān
- 4680 Girü tekrār **oldı** zevḡ u şādî / Du‘ādan añdılar ḫayrū’l-‘ibādı
- 4681 Didiler ‘izzet ise ancaḡ **olur** / ‘Aṭā vü şefḡat ise ancaḡ **olur**
- 4683 Eger kim Mısrā varmayan birāder / Bu def‘a varur ise def‘ **olur** şer
- 4685 Bu on ḡardeş uyup bir kārbanā / Diyār-ı Mısrā dek **oldı** revāne
- 4693 Döküldi Yūsufuñ eşk-i revānı / Bu söz bir āteş **oldı** yaḡdı anı
- 4696 Didi **olmamış** idüm anda ḫāzır / Birāderler bilür ol ḫālî zāhir
- 4698 Size **olmaz** tuvānālıḡda şānî / Ne ḫöş aldurduñuz ḡurda siz anı
- 4699 Ḥuşūşā sizde ‘ilm ü ma‘rifet var / Ḥamāḡat sizlere **olmaz** sezāvār
- 4701 Görür kim bu sözün **olmaz** cevābı / Żarūrî kesdi anlardan ḫiṭābı
- 4705 Ġarîb **olduñ** diyār-ı Mısrā geldüñ / Dirîḡā sofrada tenhāca ḡaldüñ
- 4706 Didi bir daḡı ḡardaşum **olaydı** / Beni raḡm ile yanına alaydı
- 4708 Didi ben **olayım** saña birāder / Beri gel yanuma otur berāber
- 4714 Gözine şāhid-i ḡayb **oldı** zāhir / Ḥudāya şükr ü minnet itdi vāfir

- 4715 Sevindüğinden **oldı** yaşı enhâr / Didi Yūsuf bu rāzı şaḳla zinhâr
- 4717 Koşıldılar bir ulu kârbāna / Meh-i Ken' āna **oldılar** revāne
- 4718 İdüp ihvânının emrinde ḥile / Vişāle ḥilesi **oldı** vesile
- 4722 Aradılar orayı tā ser-ü-pā / Nişān-ı şā' **olmadı** hüveydā
- 4732 Gümüş ṭası ḳodılar orta yirde / Sebeb **oldı** açılmaḡa bu perde
- 4739 Ḳamusın ḳıldı her vech ile ilzām / O yirde **oldılar** rüsvāy ü bednām
- 4740 'Acāyib derde **oldılar** giriftār / Helāk itdi ḳamusın ḡayret ü 'ār
- 4744 Şefā' at eyle settārü'l-' uyüb **ol** / Delīl-i rāh-ı Ġaffārü'z-zünüb **ol**
- 4747 Güşāde **olmadı** rāz-ı uhuvvet / Bu rāyında anuñ var idi ḥikmet
- 4748 Ḳul **olanı** olardan eyledi dūr / Hemān sāyirlerine virdi destūr
- 4751 Oḡa tıtdı bizi ḳavs-i melāmet / Oñulmaz ḡaşr **olınca** bu cerāḡat
- 4752 Şebīh **olduḡ** duḡān-ı āh-ı serde / Ne gökde yirümüz vardur ne yirde
- 4754 Mücāvır cevri ider söger müsāfir / **Olurlar** 'ayn-ı teşnī' ile nāzır
- 4761 Uḡurluḡı 'ayān **oldı** bilindi / Mısıır sultānı anı ḳul idindi
- 4770 Ḳocaduḡça ziyāde **oldı** yaşum / Çoḡaldı miḡnetüm az ḳaldı yaşum
- 4772 Bulutlar gibi aḡvālüm perīşān / Bir iken iki **oldı** derd-i hicrān
- 4779 Didi Ḥaḡdan saña **oldı** beşāret / Fenā buldı bu fūrḡat geldi vuşlat
- 4781 **Olursın** ḡurretü'l-' aynuñla mesrūr / Aña şād ol ki geldi dīdeñe nūr
- 4782 Ḥudāya secde-i şükr itdi fi'l-ḡāl / Ġam-ı Yūsufdan **oldı** fāriḡu'l-bāl
- 4786 Ġarībe zılm elini eyle kūtāh / Ki sultān-ı selāṭin **oldı** Allāh
- 4788 Müşevveş **oldum** evlādum ḡamından / Kesildüm zevḡ-ı 'ālem 'āleminden
- 4789 Baña oḡlumu gönder ḳılma maḡbūs / Nebī neslinden **olmaz** düzd-i menḡūs
- 4805 Baḡāya ol ki itmiş **ola** rıḡlet / Rücū'ına **olur** mı ḡābiliyyet
- 4812 Delīl **olan** ḡişi merd-i kerīme / 'Ayāndur kim girer ecr-i 'azīme
- 4813 Eger **olursa** sultāndan icāzet / İderüz bir ulu ḡayra delālet
- 4815 Kile uḡurlayan şahsı baḡışla / Şefī' **ol** enbiyā işini işle
- 4816 Bilürüz anı **olur** cürm-i tekrār / Güneḡkārı dilek itse güneḡkār
- 4817 Zāḡir ü müşḡıḡ **ol** a' vānumuz yoḡ / Bu yirde hem-dem ü yārānumuz yoḡ
- 4818 Aḡar şu gibi **olduḡ** yir ḡarībi / Yirindürme bu ihvān-ı ḡasībi
- 4823 Didiler fūrşatı fevt itmek **olmaz** / İderler nāme-i Ya' ḡubı ifrāz
- 4831 Taḡammül itmeyüb bu ḡāle insān / **Olurdu** her gören giryān u nālān
- 4835 Didiler biz ki itdük bu fesādı / Bize ḡam **oldı** saña zevḡ u şādī
- 4837 Mülāḡāt **olur** ise Ḥāzret-i Pīr / Bu ḡāl-i māzīye ḡıl ḡüsn-i ta' bīr
- 4842 Ne aşşı zılm ile cevri ü cefādan / Ḥalāş **olmaz** iden bulur Ḥudādan

- 4843 Dem **olur** kim döner bu devr-i dāyim / İder maḥkūmuñı kendüñe ḥākim
- 4848 Hıṣāl-ı Yūsufa aḥsent ü şābāş / Ki rāzī **oldı** andan her qarındaş
- 4854 Ezel pīrāhen **oldı** bā' iş-i ğam / Girü anuñla **olsun** cānı ḥurrem
- 4858 Revān **oldı** tārīķa ḥurrem ü şād / Götürdi şanki aķ gül yaprağın bād
- 4859 Ŗamīşī bādbān-ı raḥmet **oldı** / Vücüdı zevraķın Ken' ānda buldı
- 4861 O cumhūra bu kaşd-ı şā' irāne / Semend-i cevrine **oldı** bahāne
- 4863 Dönüp pīrāheni murğ-ı sefīde / Gelüp Ya' kūba **oldı** nūr-ı dīde
- 4866 Gelür kañtār ile ğam gelse fi'l-ḥāl / Gider **olsa** gider mişķāl mişķāl
- 4869 Saña gönderdi hem māl-ı firāvān / Oraya tā ki rıḥlet **ola** āsān
- 4870 Du' ā kıl bize kim Ḥaķķ ide mağfūr / Bizüm cürm ü ḥaṭāmuz **ola** ma' zūr
- 4871 Ŗamusın iltimās itdi Ḥudādan / Şoñında **oldılar** hep enbiyādan
- 4872 Çıkup Beytū'l-Ḥazenden Pīr-i Ken' ān / Murādı **oldı** 'azm-i kūy-ı cānān
- 4874 **Olurken** dār-ı ğamda ḥālī dil-teng / Maķām-ı zevķ u şevķa kıldı āheng
- 4877 Develer cem' **olup** yüklendi esbāb / Öñine düşdiler ensāb u aḥbāb
- 4889 Ŗabīle mürşid-i kāmilsüz **oldı** / Gözi her birinün ḵan ile ṭoldı
- 4894 Rivāyetdür ki Ya' kūb **olsa** zāķir / Bile zıķr eyler idi Nesr-i Ṭāyir
- 4901 Kiminün aķ şaķal düşmiş yüzine / 'İmād-ı nūr **olmuş** kaşr-ı dīne
- 4903 Kimisinün sevād-ı şāribeyni / Cenāḥ-ı bülbulün **olmuşdı** 'aynı
- 4914 Du' ālar müstecāb **oldı** orada / Niçe bī-çāreler irdi murāda
- 4923 'Ulūm-ı evvelīn ü āḥirīni / Muḥiṭ **olmuşdı** idrāk-i güzīni
- 4926 Kesilüp şoḥbet-i ḥaķķ-ı cihāndan / Irağ **olmazdı** ol bundan bu andan
- 4928 Geçen fūrķatleri yād **olsa** nāğāḥ / Dir idi her biri *el-ḥamdü li'llāḥ*
- 4929 Belā-yı sergüzeşt **oldı** ferāmūş / Geçerdi demleri her vech ile ḥoş
- 4930 Anuñla söyleşürdi rāz-ı tevḥīd / **Olurdı** gicesi ḵadr ü günü 'īd
- 4932 Cihānda gülse bir gül **olsa** ḥandān / **Olur** cem' iyyeti āḥir perīşān
- 4937 Ecel tīrine **olmaz** çünkü ḥāyil / Vücüdün şıfrını 'ālemde yok bil
- 4939 Tenine nā-tüvānlıķ **oldı** tārī / Nihāl-i ḵaddin egdi rüzgārı
- 4944 Size ḥavf u recā bāl ü per **olsun** / Delīl ü reh-nümā vü rehber **olsun**
- 4950 Ŗomañ rāy-ı riyādan dilde dāğı / Ki **olur** mezra'-ı ḥayrāt orağı
- 4952 Erāzil şoḥbetinden eyleñ i' rāz / **Olur** anlar metā'-ı 'ömre mıķrāz
- 4953 Ḥased dāline kılmañ ḵalbi meyyāl / Cehennem cānibine **oldı** çengāl
- 4955 Şu kim pāk itdi ḵalbin ğıll u ğışdan / Ḥalāş **oldı** 'itāb u serzenişden
- 4959 Maḥabbet gibi maḥbūbūl-ḵulūb **ol** / Libāsuñ gibi settārül-'uyūb **ol**
- 4967 Yaşadukça yaşı **oldı** ziyāde / Ḥuzūrı uçdı bu mātem-serāda

- 4975 Yetiş gel şem[‘]-i cem[‘]-i enbiyā **ol** / Halāş **ol** kayd-ı ‘ âlemden şafâ bul
- 4979 Ne umarsın bu fânî encümenden / Halāş **ol** kurtul âlâm u miḥenden
- 4982 Bu gün gün gibi kesb-i irtifā[‘] it / Berî **ol** ehl-i dünyādan vedā[‘] it
- 4984 Yidi iqlîme gūyā **oldı** sulṭān / Baḳāya vāşıl **olmağa** virür cān
- 4986 Velî remz ile **olurdu** ḥiṭābı / Derāy-ı rihlet idi her cevābı
- 4987 Zeliḥâyı melûl **olmaya** dirdi / Bu rāzı zāhiren pinhān iderdi
- 4988 Başında Yūsufuñ gūyā ki her kıl / **Olurdu** keşf-i rāz-ı mevtine dil
- 4995 Melekler muntazırdur ol Hümāya / Revān **olmağa** anuñla Hudāya
- 5002 Murûr-ı şubḥ u şāmı gözler idi / Ne **ola** ‘ âkıbet ḥālüm dir idi
- 5007 Ağaç yaprakları tîr-i ḥazāna / **Olurdu** ṭablalar gibi nişāne
- 5009 Yüzinden lâlezāruñ uçdı xanı / ‘ Ayān **oldı** o dem dāğ-ı nihānı
- 5013 Bulutlarla pür **oldı** kūh-ı ‘ âlî / Yoldarı aḳ şaçını dehr zālî
- 5014 Düşerdi yāsemîn **olurdu** ḡaltān / Mişāl-i ḳaṭra-i eşk-i yetimān
- 5020 Duḥān-ı āhına ḡarḳ **oldı** kühsār / Bu mâtemden şaçını yoldı eşcār
- 5021 Haber dār **oldı** bu mevt-i nebîden / Çınār el çekdi dünyā-yı denîden
- 5022 Bu ḥālet Yūsufa itmişdi te’şîr / Gülinüñ **olmuş** idi levni taḡyîr
- 5026 Didi bu resme **oldı** emr-i Yezdān / Süvār **olmadan** ata viresin cān
- 5029 Ne ra[‘] nā sîb imiş ol sîb-i rahmet / Ki **oldı** bā[‘] iş-i taḳrîb-i vuşlat
- 5030 Naşîb **oldı** aña ḳurbiyyet-i Ḥaḳ / Nebîler zümresine **oldı** mülḥaḳ
- 5031 Buluşdı rūḥ-ı ecdād-ı kirāma / Muḳārin **oldı** ābā-yı ‘ izāma
- 5033 Ölüm ḥ̣āb-ı ḥuzûr **olur** mürîde / İrüşür lezzet-i *hel min mezîde*
- 5034 Vişāl-i yāra ölumdür vesîle / Muḳayyed **olma** kayd-ı ‘ âlem ile
- 5036 Eger şeyṭān gibi ḳudret bulayduñ / Ḳıyāmet günine dek saḡ **olayduñ**
- 5037 Muşîbet **oldı** ehl-i Mısrā tekrār / Ne Yūsuf ḳaldı ne Ya[‘] ḳûb-ı ebrār
- 5040 Şu deñlü dūd-ı āhı **oldı** zāhir / Tumanlu ṭaḡlara döndi ekābir
- 5047 Zeliḥā **oldı** bu eḡāndan āḡāh / ‘ İbādet-ḥānesinden çıkdı nāḡāh
- 5056 ‘ Ulüvv-i şānına teng **oldı** dünyā / İdindi ‘ âlem-i bāḳîde me’vā
- 5060 Çü dördünci gün **oldı** ṭurdu yirden / Yaḳasın yırtup āh itdi cigerden
- 5064 Eliyle yüzini çāk eyledi ol / **Ola** tā yaşınıñ ırmaḡına yol
- 5068 Zemîn-i ḳabrine itdi sücûdı / Fenā-ender-fenā **oldı** vüçûdı
- 5069 Gelüp ‘ aşıḳlîḡ erkānı yirine / Yaḳın **oldu** girü biri birine
- 5070 Bırakdı yārsuz ḳalan cihānı / Ḳodı dildārsuz **olan** mekānı
- 5071 Ḥabîbi **olduḡı** iqlîme vardı / Fezā-yı Kevşer ü Tesnîme vardı
- 5073 Münevver **oldı** vaḥdet pertevinden / Çekildi çıkdı bu zulmet evinden

- 5075 Görinmez bir kazâdur mevt-i âdem / Başîret üzre **olmaz** ‘ ayn-ı ‘ âlem
- 5078 Neye ğâfil yürürsin ey sitemkâr / **Olupdur** âşiyânun halka-i mâr
- 5079 Açılır gökde güller gibi encüm / **Olur** ma‘ nîde dâğ-ı cân-ı merdüm
- 5080 Gözini senden ırmaz dehr-i dilgîr / Peleng **olur** giceyle gündüzün şîr
- 5083 Bu derbend-i kubûra ey qarındaş / Giden gelmez **olur** bir pula biñ baş
- 5087 Hârâb-âbâd-ı ğamdur deyr-i ‘ âlem / Ki bir dem hurrem **olmaz** anda âdem
- 5090 Seni dūr iden anlardan eceldür / Saña yoldaş **olan** ancak ‘ ameldür
- 5093 Hevâ ehlinün **olma** hem-nişîni / Ne dünyâsı **olur** anuñ ne dîni
- 5095 Bilünden inmiş oğluñ **olsa** bâğî / Aña Fârûk gibi ur çomağı
- 5097 Kemâl-i devlet ile **olma** hândân / İrer bedr-i tamâm-ı ‘ aqla noķşân
- 5098 Güzellük sende **olursa** ziyâde / Hudânun lutfidur neñ var arada
- 5102 Deñiz **ol** acıya şabr eyle her bâr / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr
- 5103 Muhaşşal şâhib-i şabr-ı cemîl **ol** / Çerâğ-ı meh gibi hayra delîl **ol**
- 5104 Budur ‘ âlemde vaz‘ -ı ‘ âkilâne / Tarîkat yollarına **ol** revâne
- 5106 Cihânda şâhib-i idrâk-i bârîk / Tamudan dūr **olur** uçmağa nezdîk
- 5107 Özin ‘ âlî bilen merd-i denîdür / Haķîkatde faķîr **olan** ğanîdür
- 5109 ‘ Aceb **olmaz** mişâl-i Şevr-i gerdün / Refî‘ ü’ l-ķadr **olursa** bir har-ı dūn
- 5110 O kim ğaflet gubârına **ola** ğarķ / Cihândan hayrî şerri eylemez fark
- 5112 Şafâ-yı kalbi **olan** ehl-i takvâ / Dili yumşak **olur** mânend-i deryâ
- 5116 Hüner oldur ki fevt **olduķda** insân / İli giryân ide kendüyi hândân
- 5118 Bunuñ **olur** pelâsı ebr-i raķmet / Anuñ zerrîn libâsı nâr-ı miñnet
- 5119 İki yüzlü cihâna **olma** meşğul / Ta‘ alluķ itmeden gel bir yaña **ol**
- 5122 Mezâr **olur** mekânun âķir-i ķâr / Gerekse gönünüñ ğeñ tūt gerek tar
- 5123 Bu nazm-ı gevher ü silk-i cevâhir / **Olupdur** âķir-i ‘ ömrümde âķir
- 5124 Bahâr-ı ‘ ömrün irmişdi şitâsı / Sefid **olmuşdı** saçumuñ karası
- 5128 Başîretten şu göz kim **ola** hâlî / Göremez dilber-i Yûsuf-cemâli
- 5132 Hâtından fehmi **olur** ma‘ nâ cemâli / Karañu gicede nûruñ mişâli
- 5135 Şafâ-baķş **oldı** her bir beyt-i zîbâ / İçinde ma‘ nî-i rengîni havrâ
- 5136 Bu baķr-i nazm-ı rûķ-efzâ vü dil-cû / Ma‘ ânî gevheriyle **oldı** memlû
- 5137 **Olanlar** âşinâ-yı baķr-i eş‘âr / Çıkarur gevher-i ma‘ niyi her bâr
- 5139 Elümde büyüdi bu tıfl-ı maķşûd / Nigehbân **ola** aña ‘ ayn-ı Ma‘ bûd
- 5141 Vücûda geldi bu ğüftâr-ı manzûm / Hezârân sırr-ı mektûm **oldı** ma‘ lûm
- 5142 **Olur** fazl ehlinün nâyib-menâbı / Cihân taķtında taşnîf ü kitâbı
- 5144 İdenler ğafleti derdine çâre / Muşâķib **oldı** cumhûr-ı kibâra

- 5149 Bahâne bulmaz aña ehl-i ‘irfân / Meger **ola** harîdârına noķşân
- 5151 Eyü söz eskimez niteki altun / **Olur** yevmen-fê yevmâ kâdri efzûn
- 5152 Şikâyet eylerin nâdân elinden / Bu gülşen pâymâl **olur** dilinden
- 5153 Oķursa ağızı yaķışmaz kelâma / Yazarsa bâ‘ iş **olur** inhidâma
- 5156 Şahîh ü sâlim itmez üç ħurûfı / Ne nesh **olur** anuñ ħaţtı ne kûfî
- 5158 Yazıdan eylemez bunlar ferâgat / Meger Allâhdan **ola** ‘inâyet
- 5159 Eli var **olsun** ol merdûn ‘Alî-vâr / Ki destinde anuñ ħaţtı-celî var
- 5160 Her iki mışra‘ ı yazar berâber / **Olur** şehbâz-ı nazma iki şehper
- 5163 **Olur** mîmi mişâl-i kâkül-i yâr / Görinen cîmi gûyâ zûlf-i dildâr
- 5165 Elif yazsa **olur** bir serv-i bâlâ / Hilâle beñzer anuñ çekdügi râ
- 5166 Döner çeşm-i ħabîbe ‘ayn-ı şâdı / Laţîf **olur** beyâzı vü sevâdı
- 5167 **Olur** şahın-ı kelâma yazduğı lâm / Mişâl-i sünbül-i yâr-ı dil-ârâm
- 5169 Bu te‘lîf-i laţîf ü dürr-i ma‘nâ / Ĥayâl-i ħaşum **oldı** ekseriyyâ
- 5171 Ma‘ânî mevc ururken baĥr-i dilden / Metâ‘-ı ħayra dellâl **olmadum** ben
- 5174 Gülün eyyâmı kim **oldı** hüveydâ / Zebânum bülbülünü kıldı gûyâ
- 5176 ‘Inâyet eyledi Yaĥyâya Mevlâ / Bu taşnîf ile adı **oldı** iĥyâ
- 5177 Temennâ **olan** iĥsân u ‘aţâdur / Oķuyan dinleyenden bir du‘âdur
- 5178 Budur ‘âlemde maķşûd u murâdı / Du‘â-yı ħayr ile yâd **ola** adı
- 5179 Ehâlî **olmaya** ‘aybına nâzır / Du‘â ile sözi ħatm ide âĥir
- E4 Ki ol devr-i zamânun rûz-ı sa‘di / Bu ebr-i raĥmetüñ **olurdu** ra‘di
- E5 Ġanemler **oldı** tesbîhüñ mişâli / Keser efkâr-ı âĥardan ricâli
- E6 Anuñçündür niçe ehl-i sa‘âdet / **Olur** çoban iken şâh-ı velâyet
- E10 Dimâğında anuñ kim var cünûnı / **Olurmuş** keyd-i dünyânun zebûnı
- E12 Zelîĥâ fûrkatine fûrce buldı / Ķulağı dinc **olup** âsûde **oldı**
- E13 Murâdınca dönerdi şanki devrân / Gehî çoban **olurdu** gâĥ sultân
- E18 Ki Yûsuf gitdi ĥüsni **oldı** peydâ / Güneş gitse **olur** âteş hüveyda
- E23 Emîn **olmaz** ħam-ı dilberden âdem / Vişâli bir elem hicrânı bir ħam
- E26 Ĥotalum **olasın** cânâna vâşıl / Teselli bulmasa cânuñ ne ĥasıl
- E27 Fiġan ile **olur** ‘ışķ ehl-i rûsvây / **Olursa** vây eger **olmaz** ise vây
- E29 Kişi duş **olsa** bir genc-i nihâna / **Olur** teşviş-i ħalbine bahâne

2. Sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur. <TS,

KUBBEALTİ>

- 1046 Şarındı bir deriye hem-çü nâfe / Görinmez **oldı** girdi i‘tikâfa
- 1129 Cihânı tıtdı hicrânüñ şehâbı / Görinmez **oldı** yüzün âfitâbı

- 1261 İrişdi göñline ğurbet melâli / Görinmez **oldı** Ken' ânuñ cibâli
 1284 Ğamum efzûn u derdüm bî-nihâye / Taḥammül idemez **oldum** belâya
 1421 Nihân-ender-nihân itdi hemân-dem / Yüzini görmez **oldı** ' ayn-ı ' âlem
 1897 İrağdan baqar **oldı** aqrabâsı / ' Adâvet itdi cümle âşinâsı
 2168 Cevâhir saçmadan eller yoruldu / Görülmiş **olmayan** anda görüldi
 2240 İrişmez **oldı** ol qaşı hilâle / Bu ḥâli ḥikmete itdi ḥavâle
 2270 Tağılmaz **oldı** dergâhında dîvân / Qasâvet virdi bu cumhûr-ı insân
 3150 İdegör kâdir iseñ bir devâya / Döyemez **oldı** cânım bu cefâya
 3810 Qamusın kıldı bir zar ile mestûr / Görinmez **oldı** bu aşnâm-ı mezkûr
 4345 Kişi kim virse bir mazlûma zillet / Gözetmez **olur** anı ' ayn-ı rif' at
 4479 İdeli sizden istimdâd-ı himmet / Yüzüme bakmaz **oldı** ' ayn-ı ' izzet
 4974 Didiler aña ey ferzend-i şâlih / Yiter **olduñ** ' avâmü' n-nâsa nâşih

3. (zaman bildiren kelimelerle) geçmek, tamamlanmak. <KUBBEALTI>

- 1219 Bu quldur diyü da' vâ eylediler / Qaçalı **oldı** bir kaç gün didiler
 2773 Güneş tolındı nâgeh aḥşam **oldı** / Felek ḥumḥânesi şem' ile toldı

4. bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak. <TS>

- 393 İdeyin saña ecdâdum du' âsın / Yirüme tâ ki peygamber **olasın**

5. bir yere mensup olmak. <KUBBEALTI>

- 414 Anuñ neslinden **oldı** Âl-i ' Oşmân / Cihânuñ ḥâkimü'l-vaḳtidür el-ân
 629 Eyitdi sen **olursın** enbiyâdan / Saña el vire devlet her yañadan

6. bulunmak, var olmak. <KUBBEALTI>

- 42 Zâ' if ü bî-vücûdı qılma mağzûb / Vücûdı **olmayan olur** mu maḥsûb
 1737 Dehânuñ gibi ey âh-ı zemâne / Göñül virme vücûdı **olmayana**
 2085 Qızıl atlasda **olan** tügme-i zer / Şafaqda kevkeb-i Mirriḥe beñzer
 2790 Cihânda bâ' iş lutf u keremdür / Melâli **olana** cârûb-ı ğamdur
 3548 Döker derdini derdi **olan** abdâl / Meşeldür bu ki ıssın söyledür mâl
 3880 Enis idinme her âhû-mizâcı / Ki **olmaz** derdinüñ aqlâ ' ilâcı

7. meydana gelmek, vuku bulmak. <KUBBEALTI, TS>

- 1822 Tefekkür itdi yâr-ı âşinâyı / **Olan** aḥvâli geçmiş mâcerâyı

8. bir şey, birinin mülkiyetine geçmek. <TS, KUBBEALTI>

- 2053 Senüñ **olsun** senüñ bu dürr-i şehvâr / Sözüñüñ cân u baş üzre yiri var
 2267 Virelüm ağırınca saña altun / Bizüm **olsun** dirüz ol qaddi mevzûn
 2421 Çü yoqdur yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum oğlumuz **olsun** o meh-rû

2423 Benüm bu iltimâsum eyle maqbûl / Oğul **olsun** baña sultânuma kûl
ola kim [13] belki, ihtimal ki, olabilir ki. <YTS, BDS>

- 806 Atalum çâh içine nâzükâne / **Ola kim** tuş ola bir kârbâna
 886 **Ola kim** mâtemine ola meşgûl / Göre bu ‘özt-i nâ-ma‘kûli maqbûl
 1692 **Ola kim** derdüne dermân idem ben / Bu müşkil işleri âsân idem ben
 1934 Düşesin ayağına yalvarasın / **Ola kim** terk ide cevri ü cefâsın
 2343 Niçe vech ile itdüm rây u tedbîr / **Ola kim** eyleyem cânânı teşhîr
 2549 Beyân it hadîşât-ı kâyinâtı / **Ola kim** sözlerüñ Âb-ı Hayâtı
 2770 İdelüm aña bu rengîn hayâli / **Ola kim** fetîh ola bâb-ı vişâli
 3153 Naşîhat eyle gönlini ele al / **Ola kim** idesin bir hîle vü âl
 3380 İdün her sâ‘id ü sâkı güşâde / **Ola kim** idesiz meylin ziyâde
 3559 İdelüm bir kemend-i hîle peydâ / **Ola kim** tutıla ol mâh-ı garrâ
 3763 **Ola kim** açıla bağılu kapular / Hayırlı işleri ide muqadder
 4636 **Ola kim** ide ol hayr ıssı sultân / Sizün az mâluñuza çokluğ ihsân
 4800 Ümîdüm bu ki havf ide Hudâdan / **Ola kim** kurtula oğlum belâdan
ola mı [2] mümkün mü, olabilir mi. <ÖOTS>

- 477 Yanumda ‘izz ü nâza öğrenen yâr / Ğarîb olup **ola mı** hâli düşvâr
 962 Gelün inşâf eyleñ hiç **ola mı** / Koya pîrâheni gide harâmî

olan oldu [2] tafisi, düzeltilmesi mümkün olmayan durumlar karşısında kullanılır; iş işten geçti, artık yapacak bir şey yok. <KUBBEALTI>

- 1236 **Olan oldu** geçen geçdi muhaşşal / ‘Adâvet kılmâsun mâbeyni muhtel
 4836 **Olan oldu** bizi bed-nâm itme / Bu râyı illere i‘lâm itme

olanca [2] var olanın tümüyle, bütün, tamamıyla, tümü. <ÖOTS>

- 3950 Zenân-ı Mısrî hep bî-hûş itdi / **Olanca** ‘aql u idrâkin tağıtdı
 4617 Cihân halkı biri birine girdi / **Olanca** mālını buğdaya virdi

olmalı olmak [2] olması gerekmek, yapılması gerekmek. <YTS>

- 734 Kaçan cân **olmalı olsa** revâne / Arada germ ü serd olur bahâne
 2414 Gözi gönli açıldı yüzi güldi / Sevinmekden helâk **olmalı oldu**

olmaz [1] Olması imkânsız, muhal.

- 3202 Bu **olmaz** kim uyam mekr-i zenâna / İhânet kaşd idem bu hânedâna

olur olmaz [1] doğru mu yanlış mı, yerinde mi yersiz mi olduğuna bakılmadan. <BDS>

- 3053 Düşünür ba‘dehu fikr-i muhâle / Talar gönli **olur olmaz** hayâle

olar [1] onlar. <YTS>

4748 Kıl olanı **olardan** eyledi dūr / Hemān sāyirlerine virdi destūr

olınmak [3] olmak. <YTS, TS, KUBBEALT>

167 Birinde toğdı birinde tōlındı / Gehī peydā gehī pinhān **olındı**

220 Dinilmez mācerā-yı rāz-ı tevḥīd / **Olinmaz** şīve-i cānāna taqlīd

3290 Zeliḥā geçdi gitdi kendüzinden / Cününü fehm **olındı** her sözinden

omuz [1] boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

748 **Omuzda** iken ol ḥurşīd-sīmā / Bırakdılar zemīne sāye-āsā

on [10] dokuzdan bir artık, 10 [mec.] pek çok. <TS, ÖTS>

248 Mübārek zāt-ı pāki ile el-ān / Bir iken **on** olupdur Āl-i ‘Osmān

519 Neye şunsa eli altun olurdu / Bir iken rızkı anuñ **on** olurdu

690 Kaçan kim olsa fūrkat ihtimāli / Bir iken **on** olur yāruñ cemāli

945 Beş **on** karda eger şeş gelse nāgāh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llāh*

1968 Cemāli olmuş ammā bir iken **on** / Öñürdi gördüğinden daḥi efzūn

2278 Biri **on** ol kadar arturdu fi’l-ḥāl / Biri aña daḥi katdı niçe māl

2321 Elinuñ ayası mihrūñ mişāli / Şu‘ā‘ı ellerinde **on** hilāli

3389 Meşeldür kim dimişler erlik **ondur** / Toḳuzı ḥīle vū mekr ü füsündür

3983 Olınca ‘aşık-ı dīdārı efzūn / Cemāl-i Yūsuf oldu bir iken **on**

4685 Bu **on** kardeş uyup bir kārbanā / Diyār-ı Mışra dek oldu revāne

oñarmak [1] tedavi etmek, iyileştirmek. <YTS, KUBBEALT>

1997 **Oñarmış** daḡınuñ tāze gülini / Taḡıtmış dūd-ı āhı sūnbūlini

on bir [3] ondan sonra, on ikiden önce gelen sayı, 11. <KUBBEALT>

625 Bu gice **on bir** encüm mihr ile māl / Sücūd itdi baña seyrümde nāgāh

4657 Biz **on bir** kardaşuz evlād-ı Ya‘kūb / Şalāḥ u zühed ile memdūḥ u merḡūb

4826 Yüzün görüp gelürler anda vecde / İder **on bir** karındaş aña secde

on dört [2] on üçten sonra, on beşten önce gelen sayı, 14. <KUBBEALT> Tanıklarda geçen “ayın on dördü” ifadesi “on dördüncü gecesindeki ay, ayın gökyüzündeki en büyük görünüşü, dolunay, bedir” anlamındadır (*bk.* ayuñ on dördü).

527 Yedi yaşında ol māl-ı dīl-ārā / Ayuñ **on dördüne** döndi hemānā

2213 Tabakda zerdeyi itseñ temāşā / Ayuñ **on dördine** beñzerdi güyā

on iki [7] on birden sonra, on üçten önce gelen sayı, 12. <KUBBEALT>

443 **On iki** gevhare dürc olmuş idi / **On iki** encüme bürc olmuş idi

- 616 **On iki** yaşına irdükde Yūsuf / Aña keşf oldı esrâr-ı taşavvuf
- 2660 Bir evde **on iki** ihvân idük biz / Biri birimüze yârân idük biz
- 4143 Yıluñ **on iki** ayı ol kamer-veş / Yanar yaqılur idi hem-çü âteş
- 4709 **On iki** kardeş altı yirde ol ân / Yidiler dürlü ni‘ metler firāvân
- 4829 Bir araya gelüp **on iki** kardeş / Zemîne gözlerinden dökdiler yaş
on ikinci [1] on iki sayısının sıra sayı sıfatı.
- 444 **On ikincinüñ** adı idi Yūsuf / Atası ile oldı bî-tekellüf
oñulmak [2] şifa bulmak, iyileşmek. <YTS, KUBBEALT>
- 3912 Maḥabbet zûr-ı bâzû ile olmaz / Güc ile zaḥm-ı tîr-i yâr **oñulmaz**
- 4751 Oka tıtdı bizi kavs-i melâmet / **Oñulmaz** ḥaşr olunca bu cerâḥat
oñulmaz [5] iyileşmez, şifa bulmaz, şifasız, ilaçsız. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>
- 52 İde geldüğüñ iḥsânı ‘aṭâ kıl / **Oñulmaz** derdümüz vardır devâ kıl
- 1111 **Oñulmaz** derdine bulmadı çâre / Yapışdı dâmen-i şabr u qarâra
- 1981 Ḥaḳâret eyleme bu nâ-murâda / **Oñulmaz** derdümü kılma ziyâde
- 2499 Uyandı mı benüm şem‘-i sitârem / Bulındı mı **oñulmaz** derde çârem
- 4559 İresin ‘aşık iken vaşl-ı yâra / Bulasın bir **oñulmaz** derde çâre
ora [4] o yer. <TS, ÖTS, KUBBEALT>
- 858 Ki oldı cevher-i zâtına mesken / **Oray**ı kıldı Cebrâ’îl gülşen
- 914 Varup gördüm **oray**ı zâhir ü fâş / Aşınmış göz yaşından tağ ile taş
- 1979 Felek midür senün şırça sarâyun / **Ora** mıdur Mesîḥâ gibi câyun
- 4722 Aradılar **oray**ı tâ ser-ü-pâ / Nişân-ı şâ‘ olmadı hüveydâ
orada [19] bulunduğu yerde, sözü edilen yerde, oracıkta. <TS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 325 **Orada** sevdüğün a‘ lâ vü ednâ / İderler zâhir ü bâṭın temâşâ
- 567 **Orada** yokladılar her miyânı / Kemerden bulmadılar bir nişânı
- 571 Kemer oldı **orada** dâm-ı tezvîr / Elif-veş râst geldi rây (u) tedbîr
- 715 **Orada** ağlaşup kavm u kabîle / Vedâ‘ eylerdi ol merd-i raḥîle
- 1266 **Orada** ağladı ḥâlini vâfir / Bu geçmiş mâcerâyı aındı bir bir
- 1278 Bulurlar mâh-ı Ken‘ânı **orada** / Devesinden inüp olmuş piyâde
- 1553 Çoğalmış ‘aşıkâ mânend-i deryâ / **Orada** kaṭraya döndi Zelîḥâ
- 2337 Benüm ḥüsnümi görince ziyâde / Dehânı gibi ḡayb olsun **orada**
- 2433 Ğamı evvelkiden oldı ziyâde / Melâlet baḥrine ṭaldı **orada**

- 2474 Çağırdı Māh-ı Ken'ānı **orada** / Şefā'at 'aynını itdi güşāde
 2849 Okıdı yazılan beyti hemānā / **Orada** bir nişānın itdi peydā
 3475 **Orada** kalb-i maḥrūm oldı merḥūm / Hezār esrār-ı mektūm oldı ma'lūm
 3720 **Orada** 'ayn-ı a' mā gibi ol dem / Yapılmışdı evüñ kapısı muḥkem
 3812 Didi sultān-ı ḥübāna **orada** / Şanemlerden ḥicāb itdüm ziyāde
 4395 Kenār-ı Nīle vardı ḥār u ḥas-vār / Yakın idi **orada** rāh-ı dildār
 4689 Ḳabā-yı Yūsufa bakdı **orada** / Yazılmış Yūsuf adı ol ḳabāda
 4704 **Orada** ḳaldı ol şoñra gelen ferd / Didi Yūsuf aña kim ey cuvān-merd
 4741 **Orada** Mālikūñ virdügi ḥuccet / Virildi anlara geldi ḥacālet
 4914 Du'ālar müstecāb oldı **orada** / Niçe bī-çāreler irdi murāda
oradan [5] sözü edilen yerden. <TS, ÖTS>

- 821 Görürken bu cefāyı aḳrabādan / Atasına nidā itdi **oradan**
 2666 **Oradan** yolcular uğradı āḥir / Beni gördi çeküp taşra çıkardı
 4203 Evi yanında var idi bir eyvān / Görinürdi **oradan** bām-ı zindān
 4475 Tölinünca **oradan** Māh-ı Ken'ān / Felek-veş döndi tırdı itdi efgān
 4856 Bu ebr-i raḥmeti aldı **oradan** / Yire başmazdı ayağı şafādan

oraḳ [1] ekin biçmekte kullanılan, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin bir metal bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı; ekin, hasat. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALT>

- 4950 Ḳomañ rāy-ı riyādan dilde dāğı / Ki olur mezra' -ı ḥayrāt **orağı**

oran [2] ölçü, nispet, derece; son ahir, tamam, akıbet, nihayet. <KT, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, TS, ÖTS>

- 299 Bu rüz-ı ḥasretüñ pâyānı yok mı / Bu şām-ı fūrḳatüñ **oranı** yok mı
oran olmaḳ [1] derecesini bulmak. <YTS>

- 1903 Çekemezdi bu derdi ḳulle-i Ḳāf / **Oran oldı** yiter inşāf inşāf
oraya [4] o yere, o yöne. <TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 716 **Oraya** Yūsuf ile geldi Ya'ḳūb / Vedā' itdi ḡam ile ḳaldı Ya'ḳūb
 1411 Ḳapısı döndi bir dārü's-şifāya / Gelür mecnūn u şeydālar **oraya**
 3858 Elinde tıfl-ı ma' şūm ile nāḡāh / **Oraya** geldi bir zen ḥikmetu'llāh
 4869 Saña gönderdi hem māl-ı firāvān / **Oraya** tā ki rihlet ola āsān

ordu [] asker, leşker, sipah; bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü. <KT, TS, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

ordu-yı hümāyūn [1] padişah ordusu. <KT, KUBBEALT>

3337 Açıldı cümleten eşcār-ı mevzûn / Kıruldı şanki **ordu-yı hümâyûn**

orta [10] iki uçtan eşit uzaklıkta olan yer veya durum, ara, aralık, merkez, miyan. <Y17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, TS, ÖTS

323 Perîler Nilûn **ortasında** gūyā / Güneşdür şanki mir'ât içre peydā

529 Seçildi gün gibi **ortaya** geldi / Muhibb ü t̃alib ü rāgıb çoğaldı

1221 Getürüp **ortaya** ol mû-miyānı / Yabana şatdılar cān-ı cihānı

2216 Kōdı **ortaya** başın teng-i şekker / Mişāl-i 'āşık-ı şeydā-yı dilber

2284 Şokuldı bir karı **ortaya** nāgāh / 'Aşāsına tayanup eyledi āh

3036 Deñiz yüzine beñzerdi o şahrā / Koyunlar **ortada** emvāc-ı deryā

3289 Aña kaldı ki koyam **ortaya** baş / Şanam kim idüğini eyleyem fāş

3922 Mesāvīden kulağın eyledi dinç / Kōdı **ortaya** bir yük tatlu nārenc

orta yirde [1] ara yerde, ortada. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4732 Gümüş t̃ası kōdılar **orta yirde** / Sebeb oldı açılmağa bu perde

ortaya almak [1] etrafını sarmak, kuşatmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

677 Alup **ortaya** bir kaç gürk-i bed-h'āh / Hücūm itmişdi ferzendine nāgāh

'**Osmān** [3] Osmanlı Devleti'nin kurucusu. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine M 1299 yılında bağımsızlığını ilan etti. Kurduğu beylik kendi adına istinaden Osmanlı Beyliği adıyla anıldı. Kurduğu beylik sonraki yüzyıllarda bir dünya devleti haline gelip Devlet-i Âl-i Osmān/Osmanlı Devleti adıyla anıldı. <DEKS, TDVİA>

227 Zemīne indi çünkim şems-i Sübhān / Teraqqī itdi nūr-ı 'ayn-ı '**Osmān**

248 Mübārek zāt-ı pāki ile el-ān / Bir iken on olupdur Âl-i '**Osmān**

414 Anuñ neslinden oldı Âl-i '**Osmān** / Cihānun hākimü'l-vaqtidür el-ān

otağ [2] çadır, padişahlarla vezirlere mahsus, büyük, süslü çadırlara verilen ad. Normal çadırdan büyük, etekli ve süslü otağlar, özel ziynetlere sahiptiler. <KT, OTDTS, ADŞS>

4796 **Otağın** sāyebānuñ çokdur ammā / Örumcek ağıdur ma' nide gūyā

Otağın bu adı alması içinde "od" yani ateş yakılmasındandır. Bu yüzden aşağıdaki tanıkta "çerağ" ile birlikte kullanılmıştır.

2043 Kırılusun bizde ikrāmı **otağı** / Şeref virsün bize rüşen çerāğı

oturmak [10]

1. vücudun belden yukarı kısmı dik duracak ve vücut ağırlığı kaba etler üzerine binecek şekilde bir yere yerleşmek. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

505 Anam ile **oturup** bir mekānda / Bile yirdük t̃a'āmı her zamānda

1780 **Otursañ** gonca tursañ serv-i bālā / Seni ‘ālī yaratmış Haḳ Ta‘ālā

2106 Kimi gül şāhı gibi **otururdu** / Kimi serv-i sehī gibi tıururdu

3365 Tıurursa serv **otursa** gül nihāli / Münevver cümleññ mäh-ı cemāli

2. bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

1148 **Otur** beytü’l-ḥazende taşra gıtme / Gözüñden seyl-i eşki ırmağ itme

2688 Anuñ kim ‘aḳlı vardur hemçü ‘Ankā / **Oturur** ḳāf-ı ḳurbiyyetde tenhā

2831 İdüp naḳḳāşlık ‘ilmini ḥāşıl / **Oturdu** Çinüñ içinde niçe yıl

4708 Didi ben olayın saña birāder / Beri gel yanuma **otur** berāber

oturmuş tıurmuş [2] düşmüş kalkmış, çok şeyler görmüş. <YTS>

3931 Güzeller şāhını görmüş olalum / Anuñla **tıurmuş oturmuş** olalım

Aşağıdaki tanıkta geçen “tıurursın otıurursın” ifadesi sözlüklerde geçen “otıurup tıurmaḳ” fiilinin farklı tarzda oluşturulmuş şeklidir. “Yakınlık kurmak, ülfet etmek” anlamlarına gelir. <YTS, ÖTS>

774 Atamızla tıurursın **otıurursın** / Seni ḳoduḳ uyur düşde görürsin

ova [1] çevrelerine göre çukurda kalmış, çoğunlukla alüvyonla örtölmüş, eğimi az, akarsuların derine gömölmemiş olduğı, genellikle geniş veya dar düzlük, yazı. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

2144 Tıonanup gitdiler begler āğalar / Pür oldu cümle şāhrālar **ovalar**

oyalamak [10]

1. belli bir süre birinin dikkat ve ilgisini başka bir şey üzerine çekmek, meşgul etmek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

2251 Cihānuñ ḥādişātından şorardı / **Oyalardı** delü gönlini derdi

2686 Gider bu zīnet ile ittiḥādı / **Oyalar** cānib-i Haḳdan ‘ibādı

2. bir kimsenin ilgisini dert edindiğı konudan başka yerlere çekerek sıkıntılarını bir süre unutturmak, avutmak. <TS, ÖTS>

479 Beni āñduḳça āğlar ol gül-i ter / Kim oḫşar gün yüzini kim **oyalar**

501 Yürürdi ‘ammisi anuñ yanınca / **Oyalardı** firāḳa ögrenince

1096 **Oyalar** cānib-i Haḳdan ricāli / Zārūrī derd olur ḳayd-ı ‘ayāli

1623 Aduñ vird-i lisān olurdu bārī / **Oyalardı** bu cān-ı bī-ḳarārı

2741 Bu mātem eyledüḳçe Yūsufa kār / **Oyalardı** Zelīḫā anı her bār

4390 Var iken elde mālīyle menāli / **Oyalarlardı** ol şūrīde-ḫāli

4783 Vişāl-i ‘an-ḳarībūñ intizārı / **Oyalardı** o pīr-i bī-ḳarārı

3. eğlendirmek, hoşça vakit geçirtmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

1596 Sözinüñ sükkerin idüp mükerrer / **Oyalardı** delü gönlin o dilber

oyalanmak [1] bir şeyle zaman kaybetmek, vakit geçirmek, aldanmak. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

4981 **Oyalanma** nuķüş-ı ‘ âlem ile / Geçürme gününü derd ü ğam ile

oynamak [6]

1. vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeyle uğraşmak. <TS, ÖTS>

499 Bu mâtemden aña geldi melâlet / Gülüp **oynamadan** kıldı ferâgat

1676 El oyun **oynasa** süsenle lâle / Urur seng-i melâmet aña jâle

2768 Didi cânânumuz ehl-i edebdür / Açılmaz gülmez **oynamaz** ‘ acebdür

2. hareket etmek, kımıldamak, hareketlenmek, salınmak, titremek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

657 Şalınup **oynamakda** berg-i eşcâr / Aña hayrân olup gülmekde gülzâr

3329 Yel esdükçe mişâl-i âh-ı ‘ uşşâķ / Yürekler gibi **oynar** idi evrâķ

3614 Girü şehr-i vücûda şaldı âteş / Yürekler **oynadı** berg-i hazân-veş

oynar [1] oynayan, hareket eden, oynama özelliğinde olan, hareket edecek nitelikte olan, müteharrik. <ÖTS, KUBBEALTI>

3703 Havâ-yı nefis ile ney gibi tölme / Kabüter gibi **oynar** başlu olma

oyun [4] eğlenmek ve vakit geçirmek için bütün vücutla veya sadece el ile, çocuklara ve büyüklere mahsus olarak pek çok çeşidi bulunan, belli kuralları olan eğlence. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

316 Cıda atsa **oyunda** her kamer-fer / Atılır yire gökden şanki aķter

926 **Oyuna** taldı biz ğâfil bulınduk / Ziyâde mest ü lâ-ya‘ ķil bulınduk

1676 El **oynın** oynasa süsenle lâle / Urur seng-i melâmet aña jâle

oyun yeri [1] oyun oynanan alan.

2565 Derilür mi **oyun yirine** eţfâl / O yirlerde ne olmışdır nedür hâl

Ö

ögmek [5] övmek, bir kimse veya şeyin iyi, güzel ve üstün taraflarını söyleyerek değerini belirtmek, methetmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 2796 **Ögüp** ol câmi kaldırdı Zelîhâ / Didi ‘ışkuña ey yâr-ı dîl-ârâ
 2798 Didi Yûsuf inende **ögme** câmi / Yaşamasun anuñ gibi hârâmî
 4064 Görenler Mâh-ı Ken‘ânı **ögerdi** / ‘Azîz ile Zelîhâyâ sögerdi
 4271 **Ögerseñ ög** kemâl-i bî-zevâli / Kılur ıssını memdühü’l-ehâlî

ögrenmek [7]

1. alışmak, yakınlık sağlamak, muttat olmak, ülfet etmek. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 51 Bizüz ol bir bölük ‘âşî vü ‘âciz / Senüñ ihsânuña **öğrenmişüz** biz
 477 Yanumda ‘izz ü nâza **öğrenen** yâr / Ğarîb olup ola mı hâli düşvâr
 501 Yürürdi ‘ammisi anuñ yanınca / Oyalarđı firâka **öğrenince**
 981 Senüñ tatlu sözüñe **öğrenen** dil / Senüñ ğayruña hîç olur mı kıyıl
 4137 Vişâle **öğrenince** ‘âşık-ı zâr / Ziyâde müşkil olur fûrkat-i yâr
 4234 Ğama **öğrendi** derde oldu mu‘tâd / Olurđı derd ü ğamdan hâtrı şâd

2. bir husus hakkında bilgi sahibi olmak, bilgi edinmek. <TS, KUBBEALTI>

- 3474 Gelüp **öğrendiler** erkân-ı dîni / Cihânuñ oldılar hâlvat-nişîni

öğretmek [2] bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak, alıştırmak. <YTS, TS, ÖTS>

- 2954 Nîğaruñ tîgi dest-i merhabâdur / Gözüñi kôrkağ **öğretmek** hâdâdur
 3261 Baña lûtf eyle **öğret** bu zebânı / Ziyâde sevdi cânım gönüm anı

öğünmek [1] övünmek, kendini övmek, kendini beğenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTTI, ÖTS>

- 5099 Kemâl-i hüsñile **öğünme** tınma / Şi‘âr-ı müste‘âr ile geçinme

ökmek [1] yığmak, biriktirmek, toplamak. <ÖTS> *Ötüken Türkçe Sözlük*’te bu anlamlara Hüseyin Namık Orkun’un *Eski Türk Yazıtları* adlı eseri ile Kaşgarlı Mahmud’un *Dîvânü Lugâti’t-Türk* adlı eseri kaynak olarak gösterilmiştir.

- 4598 Yedi yıllar ucuzluk oldu ğâyet / Nebâtât **ökdi** bî-hadd ü nihâyet

öldürmek [12] bir canlının hayatına son vermek, helak etmek, katletmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS, KUBBEALTI>

- 644 Kimi eydürdi **öldürmek** gerekdür / Meşeldür bu ki yâ tekdür yâ pekdür
 776 Biri **öldürmege** çekdi bıçağı / Kınından çıkmadı hergiz yarağı
 798 Urup **öldürmemek** ‘ayn-ı hâdâdur / Siz ölince bir kayd-ı belâdur

- 952 Girü döndürdiler sevķ-ı kelâmı / Didiler anı **öldürdi** ħarâmı̄
 1067 Anı **öldürdi** Ya‘ kûb iştiyâķı / Helâk itdi bunı oğlı firâķı
 1785 Benüm ancaķ murâdum senden oldur / Beni bir gün ya ihyâ it ya **öldür**
 2616 Bir âdem olsa anı şorsa bilse / Beni **öldür** eger Yûsuf degülse
 2885 Atañ **öldürmek** ister sen cuvânı / Eve gel esleme zinhâr anı
 3091 Ėanı bir ‘ âlemün şâhib-veķârı / Seni **öldürse** ħayra girse bârî
 3519 Ne dirgürür vişâlinün devâsı / Ne **öldürür** firâķınıñ belâsı
 3521 Cihânuñ cevri yârundan ziyâde / Ki **öldürmez** beni künc-i belâda
 3670 Şabûr ol ejdehâ-yı nefsi **öldür** / Maķâm-ı vahdete varan bu yoldur
ölmek [23] yaşamaz olmak, hayatı sona ermek. <TS, KUBBEALTI>

- 145 Zülâl-i şer‘ ini itdürdi icrâ / Cihânı **ölmiş** iken kıldı ihyâ
 1273 Ėamum ħadden ziyâde miñnetüm çok / **Ölürsem** dağı bir ħâlüm şorar yok
 1667 Seni ‘ ışķ ile gördüm böyle bîmâr / Ben **öldüm** gamdan ey gül yüzlü dildâr
 1919 Yetiş bîmâruña **ölmezden** evvel / Kerem eyle ecel irişmedin gel
 2244 Ziyâde sevdi ol rûğ-ı revânı / **Ölürdi** görmese bir lağza anı
 2263 Didiler ey bu derdün çâresâzı / Görelüm **ölmedin** ‘ ömr-i dırâzı
 2454 Dem-i fûrķatde artar ħüsn-i cânân / ‘ Azîz olur **ölürken** cân-ı insân
 2743 Tıyanlar vaşl-ı yârûñ ‘ âlemini / **Ölür** fevt eylemez fırsat demini
 3251 Baña evvel mağabbet itdi înâs / Ėam u derdümle **öldi** gitdi înâs
 3552 Bilür ħâl ehli ħâl-i ‘ âşıkânı / **Ölürken** tutilur ancaķ zebânı
 4729 Degül idi **ölen** ķardaşı toğrı / Budur ol uğrınıñ ķardaşı uğrı
 4764 Yıkıldı derd ile âĖ itdi Ya‘ kûb / Gören şandı ki **öldi** gitdi Ya‘ kûb
 4821 **Ölen** oğlını ağlar âĖ ider mi / Ėamından bunları âğâğ ider mi

Ölenle ölünmez/Ölen ardınca kimse ölmedi [1] İnsan, ölen yakını için kendini harap edercesine üzülmemelidir. Çünkü çok üzülmekle durum değişmeyecektir. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, AKSOY>

- 2712 **Ölen ardınca ölmüş yok** meşeldür / Zarâfet idelüm Ėâyet mağaldür

ölmezden önce ölmek [1] Hak yolunda nefsinden, maddi arzularından geçmek. Dervişin maddi ve manevi dileklerinden tümünden vazgeçmesi. <KUBBEALTI, TDGDA>

- 4313 Zeliğâ **öldi ölmezden öñürdi** / Ki bunuñ gibi ķahr-ı dehri gördi

ölince [6] kaydıhayat ile, hayatta olduğu müddetçe, yaşadıkça. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 782 Meşeldür şoñ peşimân aşşı itmez / Yürekden acısı **ölince** gitmez
 798 Urup öldürmemek ‘ ayn-ı ħaťadur / Siz **ölince** bir ķayd-ı belâdur

- 1256 Meşeldür şoñ peşimān aşşı itmez / Ğam u endūhı tã **ölince** gitmez
 1625 O derd olur cihānda derd-i müşkil / **Ölince** olmaya dermāna kâbil
 3250 Hālāş olmaz belā vü derd ü ğamdan / **Ölünce** cānı kurtulmaz elemnden
 4449 Görinmez bir kazādur ‘ışķ-ı cānān / Hālāş olmaz **ölince** andan insān

öli, ölü [5] hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan. <TS, KUBBEALT>

- 906 Yıkıldı hāke ne mest ü ne hüşyār / Ne diri ne **öli** ne sağ ne bīmār
 3195 Olur zīrā günehkāruñ muḥaḳḳaḳ / Dirisi **ölüsi** alçaḳdan alçaḳ
 3518 Beni gör ki ne diri ne **öliyem** / Bu mâtemden gönül pür-ğam gözüm nem
 5100 Diridür ‘ālim-i nıḥrīr ü dānā / **Ölidür** cāhil ü nādān u şeydā

öli helvāsı [1] ölü evinde pişirilip konuklara dağıtılan un veya ırmik helvası. <TS, ÖTS>

- 5170 Yakışmaz terceme bu dāstāna / **Öli ḥalvāsını** almam dehāna

ölüm [10] bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, mevt, irtihal, vefat. <TS, KUBBEALT>

- 471 **Ölümden** itmez idi hergiz efgān / Firāk-ı Yūsufa olurdu giryān
 596 **Ölüm** ‘āşıklarūñ sermāyesidür / Başından geçmek evvel pāyesidür
 957 Hālāş olmaz ecelden bende vü şāh / **Ölüme** çāre yok *el-ḥükmü li’l-lāh*
 1059 **Ölüm** ḥāline geldi Ḥazret-i Pīr / İki fūrḳat bir oldu itdi te’şīr
 2937 Tevekkül zevḳ vardur şānlarında / **Ölüm** bir ḥ’āb-ı ḥōşdur yanlarında
 3402 **Ölüm** oldur ki fevt ola bu fūrşat / Ḳoyasın ḥaşra dek bir dāğ-ı ḥasret
 4940 Elif ḳaddini döndürdi kemāna / Belürdi **ölüm** oḳından nişāne
 5033 **Ölüm** ḥ’āb-ı ḥużūr olur mūrīde / İrüşür lezzet-i *hel min mezīd* e
 5034 Vişāl-i yāra **ölümdür** vesīle / Muḳayyed olma ḳayd-ı ‘ālem ile
 5101 Şaḳın bilmezlik ile ḳalma cāhil / **Ölümi** ihtiyār eyler mi ‘āḳil

ölümlü [11] ölmeye mahkum, ölmek üzere bulunan. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1348 O tīgūñ cümle ‘ālem zaḥmnāki / Cihān ḥaḳı **ölümlüsi** helāki
 2816 Kemāl-i ḥüsn ile oldu müsellemler / **Ölümlüsi** dirildi cümle ‘ālem
 3321 Olup her bergi bir peykān-ı dildār / **Ölümlü** ‘āşıḳa dönmişdi eşcār
 3780 **Ölümlü** ‘āşıḳ āh itse revādur / Teraḥḥum bābın açmağa şabādur

ölümlü hasta [7] çok ağır hasta, ölecek durumda olan hasta. <BDS>

- 998 **Ölümlü hasta** gibi oldu Ya’ḳūb / Ḥazān yaprağı gibi şoldı Ya’ḳūb
 1939 **Ölümlü hastanuñ** āhını alma / Ne deñlü ise noḳşānına ḳalma
 2476 Naḳar idince ol zībā cemāli / **Ölümlü hasta** gibi ḳıldı nāle
 3504 Yanar başuñ **ölümlü hasta** gibi / Ṭurursın ‘āşıḳ-ı dem-beste gibi

- 3558 Melûl olma yûri gönîlûni hōş tut / **Ölümlü hasta** gibi tırma mebhût
 3976 Çoğaldı ‘ aşık-ı bî-çâre gâyet / **Ölümlü hasta** vâfir bî-nihâyet
 4117 **Ölümlü hasta** gibi zâr u giryân / Kimi görse umar derdine dermân

‘**Ömer** [1] Ömer bin Hattab, İslam’ın ikinci halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biri. Miladi 591 yılında dünyaya gelmiştir. Önceleri İslam düşmanı iken daha sonra kırkıncı kişi olarak Müslüman olmuştur. On seneyi aşkın bir zaman yürüttüğü halifeliği döneminde asla adaletten ayrılmamış, bu yüzden kendisine haklıyı haksızdan ayıran anlamında “Faruk” lakabı verilmiştir. <KA, ADŞS, DEKS>

- 5096 Eger bâtıl yola eylerse da‘vet / ‘**Ömer** gibi ataña itme hõrmet

‘**ömr** [18] yaşama veya var olma süresi, yaşam, hayat. <KT, KO, CÜDÎ, TS, OTAL,

KUBBEALT>

- 56 Gönül ehl-i hevâ ‘**ömr** ise kûtâh / Günâhum çokdur âh estâgîru’llâh
 488 Ecel ‘**ömrüñ** kemânın aldı yaşdı / Benüm boynuma dil bağını aşdı
 922 Hilâlûñ ‘**ömrî** az olur semâda / Baķa olmaz iñende egri râda
 1694 Benüm ‘**ömrüm** benüm cânım ne olduñ / Kimüñ dâm-ı belâsına tutulduñ
 1952 Havâdan ney gibi artar enîñüm / Hebâ oldu bu ‘**ömr**-i nâzenîñüm
 2729 Şağ olsun Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥat / Hudâ ‘**ömrini** itsün bî-nihâyet
 2978 Zamânı gelmedin olsa güşâde / Virür gül ḥırmên-i ‘**ömrini** bâda
 3158 O mâha niçe yıllar dâye oldum / Metâ‘-ı ‘**ömrine** sermâye oldum
 3363 Revişde her biri ‘**ömr**-i revende / Vefâsı ber-ķarâr olmaz iñende
 4301 Cev ü gendüm nitekim ‘**ömr**-i âdem / Cihân içre ola gündün güne kem
 4344 Kimüñ başına yağsa seng-i düşnâm / Dürer tōmâr-ı ‘**ömrin** devr-i eyyâm
 4380 Delindi bağır cânına yol açdı / Ḥayât-ı ‘**ömrî** göz yaşıyle geçdi
 4952 Erâzil şöḥbetinden eyleñ i‘râz / Olur anlar metâ‘-ı ‘**ömr**e mıkırâz
 5123 Bu nazm-ı gevher ü silk-i cevâhir / Olupdur âḫîr-i ‘**ömrümde** âḫîr
 5124 Bahâr-ı ‘**ömrüñ** irmişdi şitâsı / Sefîd olmuşdı saçumuñ ķarası

‘**ömr-i bâķî** [1] kalan ömür. <KANAR>

- 4532 Budur maķşûd-ı âḫîr ḥazretüñde / Geçe bu ‘**ömr-i bâķî** ḥidmetüñde

‘**ömr-i câvidân** [1] ebedi ömür, sonsuz hayat. <KANAR, ÖTS>

- 3592 Keserdi rişte-i rûḥ-ı revânı / Çözerdi bend-i ‘**ömr-i câvidânı**

‘**ömr-i dırâz** [1] çok uzun ömür. <ÖTS>

- 2263 Didiler ey bu derdüñ çâresâzı / Görelüm ölmedin ‘**ömr-i dırâzı**

öñ [27]

1. bir şeyin esas tutulan yüzü, bir kimse veya yerin yüzünün baktığı tarafta olan yakın yer, karşı.

<TS, KUBBEALTI>

- 885 Koyalum **öñine** pîrâhenini / Kılalum nâle vü âh u enîni
 925 Atasınıñ **öñinde** itdiler âh / Didiler Yûsufı kurd aldı nâ-gâh
 929 Kodalr **öñine** pîrâhenini / Göke ırgurdiler âh u enîni
 1280 **Öñine** sürdi hışm ile o bîdâd / Kızıl gül yaprağını nitekim bād
 1829 **Öñine** bakmayup eylerdi reftâr / Kaçan kim karşıısına gelse dîvân
 2347 **Öñinde** itdi Yûsuf başını pîç / Aña meyl ü mehâbâ itmedi hîç
 2520 Nefâyisde bu dünyâda ne kim var / İderdi hâzreti **öñinde** ihzâr
 2551 Devesi Yûsufuñ **öñinde** fi'l-hâl / Zemîne çökdi oldı aña meyyâl
 3398 **Öñinde** şîve ile nâz iderdi / Zebân-ı hâl ile gûyâ ki derdi
 3524 **Öñinde** döne döne virdi cânı / Koldı dünyâyı terk itdi cihânı
 3740 Sürüp ol serv **öñinde** yire rûyı / Akıtdı gülşen-i rûyına cûyı
 3845 Yañıldı kıldı bu bühtânı bünyâd / **Öñinde** eyledi efgân u feryâd
 3865 Eger **öñinde** olsa çâķ-i dāmân / Yanuñda Yûsuf olur ehl-i 'işyân
 4225 **Öñinde** söyleseñ biñ dürlü aħbâr / Haberdâr olmayup itmezdi güftâr
 4476 Kamyşdan hânesine geldi âhir / **Öñine** aldı aşnâmını bir bir
 5024 Meger seyr itmek içün kâyinâtı / **Öñine** çekdiler bir yahşî atı

2. karşı, huzur. <TS, KUBBEALTI>

- 924 Dönüp şemşîre dūd-ı âh-ı Ya' kûb / **Öñinde** ditreşüp evlād-ı âşûb
 966 Bu sözler itdi evlādını mağlûb / **Öñinde** kaldılar maḥzûn u maḥcûb
 2262 **Öñinde** Mâlikûñ el bağladılar / Tazarru' eylediler ağladılar
 2721 Getürdiler anı Yûsuf **öñine** / Yakına geldi başladı enîne
 3033 Koyunlar gördiler şâh-ı güzîni / **Öñinde** öpdiler rûy-ı zemîni
 3061 Zeliḥânuñ **öñinde** âl-i Ya' kûb / Tururdu tâze gonca gibi maḥcûb
 3439 **Öñine** eylediler nâle vü zâr / Cevârîñüñ yüzinden oldı bîzâr
 3990 **Öñine** iltiyâm ile varalar / Öñürdi ağlaşalar yalvaralar
 4639 Nîķâb ile ṭurur dîvânda Yûsuf / Gelüp **öñinde** itdiler tevaḥḥuf

öñüne düşmek [2] önden yürümek, öne geçmek, önünden yürümek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 3035 Ganemler ḥaylî ḥaylî ' izzet itdi / **Öñine düşdi** mer' âya iletdi
 4877 Develer cem' olup yüklendi esbâb / **Öñine düşdiler** ensâb u aḥbâb
önce [1] ilk olarak, başlangıçta, evvelce, evvela. <KT, TS, ÖTS>
 4419 Yürürdi **önce** yüz biñden ziyâde / Kimi atlu kimi daḥî piyâde

öñince [3] önünde, önünden, önü sıra. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1884 Kaçan seyrân için varsan cibâle / Yürür **öñünce** yüz biñ berg-i lâle

4155 Yıl **öñince** nitekim gerd-i miñnet / Yürürdi atı **öñünce** o sâ'at

öñürdi [10] önce, ilk önce, daha önce, ileri. <YTS, KANARI>

176 **Öñürdi** mâlik ol 'ışk-ı şerife / Letâfet kesb iden irdi Laîfe

383 Zuhûra geldi bir günde iki hûb / **Öñürdi** 'İş toğdı soñra Ya'kûb

737 Ne dem bir emr-i taqđır olsa peydâ / **Öñürdi** olur esbâbı müheyyâ

1968 Cemâli olmuş ammâ bir iken on / **Öñürdi** gördüğinden dañı efvân

2012 Görenler şahın-ı şahrâ-yı şafâyı / Geçer **öñürdi** derbend-i belâyı

2622 O pîre bakdı fikre vardı tûrdı / Düşin görmiş idi bundan **öñürdi**

2625 Dañı bundan **öñürdi** oldu bir hâl / Derildi Külbe-i Ahzâna efvâl

2880 Gelenler qor gider bu fânî yurdı / İriş maqşûduña bir gün **öñürdi**

3990 Öñine iltiyâm ile varalar / **Öñürdi** ağlaşalar yalvaralar

4313 Zeliñhâ öldi ölmezden **öñürdi** / Ki bunun gibi qahr-ı dehri gördi

öpmek [23] sevgi, saygı, bağılılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye değdirmek. <TS, KUBBEALTI>

685 Elin **öp** Hazret-i Ya'kûba gel var / İcâzet iste ibrâm eyle yalvar

848 Aña kim yalvarup dizin **öperdi** / Cemâlini ayağıyla deperdi

1492 Yañağın oñşamaz illâ ki kâkûl / Dehânın kimseler **öpmez** meger mül

1494 Elini **öpmege** el irmez aşlâ / Meger âl itmek ile öpe hınnâ

1810 'İzârûñ **öpmeye** şarkarsa kâkûl / Şağın yüz virme zinhâr ey yüzi gül

1935 **Öpesin** dâmen-i cânânı vâfir / Añasın mâcerâ-yı eşki bir bir

2524 **Öperdi** Yûsufuñ pây-ı laîfin / Esâs-ı Ka'be-i zât-ı şerîfin

2553 Yirinden gözi yaşı gibi qopdı / Sürindi Yûsufuñ dâmânın **öpdi**

2629 Yağın geldi yirinden qopdı Ya'kûb / O tıflı gözlerinden **öpdi** Ya'kûb

2744 Bu mâtemden ki mañzûn oldu Yûsuf / Elin **öpdi** Zeliñhâ bî-tekellûf

2753 Elin **öpmege** olmaz oldu içdâm / Meger kim yılda bir gün ola bayram

2793 İdince câme-i al ile seyrân / **Öper** bağına başar cümle yârân

3033 Qoyunlar gördiler şâh-ı güzîni / Öñinde **öpdiler** rûy-ı zemîni

3049 Yañağın **öpmegi** eyler taşavvur / İder bu rây-ı rengîni tefekkür

3052 Arar kâkûl gibi şüretde ma'nî / Tolaşur **öpmege** la'lini ya'nî

3124 Ayağın **öpmek** evvel pâyesidür / Mağabbet pîrinûñ pîrâyesidür

3125 Kaçan kim rûz-ı 'id ola bahâne / Sa'âdetdür el **öpmek** 'aşıkâna

3143 Elini **öpmege** virmez rızâyı / Çeker ebrûları tîğ-i cefâyı

3237 **Öpemez** âl ile gülgün yañağın / Irağdan seyr ider hüsni çerâğın

3602 Açup ağzını halhâli hilâli / **Öper** kucardı sâk-ı bî-mişâli

3770 **Öperdi** pâyını kıadd-i dü-tâsı / Olurdı halka-i bâb-ı recâsı

4218 **Öperdi** gözlerin ol mâh-manzar / Dir idi yârı görmışdür bu gözler

öpülmek [1] dudaklar sevgi ve saygı ifadesi olarak birine veya bir şeye değdirilmek, öpmek eylemi yapılmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

3136 **Öpülmez** büseden gizler dehânın / Kinâra uğramaz şağlar miyânın

örtmek [3] korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak. <TS, KUBBEALTI>

3207 Eliyle yüzini **örter** günehkâr / El içinde yüzi kıalmaz ider ‘âr

örte kıomak [2] örtüp bırakmak. <YTS, ÖTS>

2922 Ridâñ ile yüzüm **örte kıoyasın** / Yüzüme bakma şâyed acıyasın

2928 Nebîyu’llâha kıorhu geldi muhkem / Yüzini **örte kıodı** bağladı hem

örümcek [] örümcekler takımından eklemli hayvan. <TS, KUBBEALTI>

örümcek ağı [1] örümceklerin karnında bulunan büyük bir bezden salğılanan ince bir ipek telden yaptığı av tuzağı ile yumurtası için yuva oluşturan ağ. <ÖTS>

4796 Otağun sâyebânun çokdur ammâ / **Örümcek ağıdır** ma‘ nide güyâ

öyle [1] onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, TS>

1841 Düşürdi tâc-ı zerrînin Zeliḥâ / Güneş **öyle** yirinden gitdi güyâ

öz [1] bir kimsenin benliğı, kendi manevi varlığı, kendi, zat, nefis. <KT, TS, KANARI, KUBBEALTI>

5107 **Özin** ‘âlî bilen merd-i denîdür / Hâkıkatde fakîr olan ğanîdür

özge [2] başka, diğerk, gayrı. <KT, TS, ÖTS>

3103 Seni ‘ışkıyle itdi mest ü hayrân / Saña olur mı bundan **özge** iḥsân

4558 Cihânda var mı bundan **özge** lezzet / Cemâl ıssı olasın hem-çü mir’ât

özmek [1] bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceğı gelmek. <TS, KUBBEALTI>

4991 Saña geldi giden derd ü elemeler / Yirini **özledi** biñ dürlü ğamlar

özr [3] özür, bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme veya bu kusurun hoş görölmesini gerektiren sebep, eksiklik; kusur. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

- 886 Ola kim māteline ola meşgūl / Göre bu ‘**özr**-i nā-ma‘ kūli maqbūl
3658 Saña bu derdmendūnden zarar yok / Benüm şāh-ı cihānum ‘**özre** yer yok
3975 Du‘ā-yı devletine açdılar leb / Nevā-yı ‘**özre** āheng itdiler hep

P

pā [24] ayak. <KT, LN, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 104 Rükû‘a varsa cismi kâfa beñzer / Uzansa iki **pâyı** kâfa beñzer
 516 Cemâli gülşeninde bülbül oldu / Ne bülbül hâk-i **pâyına** kul oldu
 768 Kabardı yolda ol **pây-ı** şerîfî / Pür itdi jâleler berg-i laîfî
 2161 Deve izinde resm-i **pây-ı** ester / Çanağda lâle-i nu‘mâna beñzer
 2524 Öperdi Yûsufuñ **pây-ı** laîfî / Esâs-ı Ka‘be-i zât-ı şerîfî
 3228 Yire düşdi yaşı bârânı gibi / Yüz urdı **pâyına** dâmânı gibi
 3304 Semendi **pâyına** kaddin idüp dâl / Sözüni tutdı râzî oldu fi‘l-hâl
 3579 Şu resme oldu şâfî vü mücellâ / Ki ‘aks-i **pây-ı** mür olurdu peydâ
 3749 Beni ‘âlemlere rüsvây itme / Tenüm yâsını zîr-i **pây** itme
 3770 Öperdi **pâyını** kadd-i dü-tâsı / Olurdu halka-i bâb-ı recâsı
 4154 Sûvâr olduğı atı görse fi‘l-hâl / Olurdu ol semendüñ **pâyına** dâl
 4198 Selâmet hânesi olmuş o mesken / İrişmez aña dest ü **pây-ı** düşmen
 4219 Mağâm-ı yâra varmışdur diyü hem / Sürerdi yüzini **pâyına** muhkem
 4422 Nişân-ı **pây-ı** esbi gibi güyâ / Dikerdi gözlerin yola Zeliḥâ
 4592 Çeküp her kişiden dest-i recâyı / Ferâgat ‘âlemine başdı **pâyı**

Aşağıdaki tanıklarda karşıtlık sağlamak amacıyla “baş ve ayak” anlamında “ser ü pā/pây” ifadesi kullanılmıştır. <KANAR I>

- 21 Terâzû gibi kılma tâ ser ü **pā** / Faḳîrî zîr-i dest-i ehl-i dünyâ
 1880 Ricâl-i ğayba beñzersin hemânâ / Gezersin kāyinâtı tâ ser ü **pā**
 2258 Fenâ virsün vücûda tâ ser ü **pā** / Şerâr-ı âteş-i ânestü nârâ
 3690 Ser ü **pâyı** bu yolda güy u çevgân / Dili âvâre murğ-ı ‘aqlı perrân
 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki nitekim nây / Fiğân u nâle oldu tâ ser ü **pây**
 4551 Maḥabbet Nîli taşdı tâ ser-ü-**pā** / Görindi mâcerâ-yı *isteve’l-mâ*
 4578 Mükâşif göñli gibi tâ ser-ü-**pā** / İçi taşı mücellâ vü muşaffâ
 4722 Aradılar orayı tâ ser-ü-**pā** / Nişân-ı şâ‘ olmadı hüveydâ

pây-ı semend [1] atın ayağı. <KANAR I>

- 3885 İdüp kendüyi yaşı gibi pāmâl / Benüm **pây-ı semendümde** olur dâl

pā-bend [1] ayak bağı. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 1912 Yazuklar baña kim bir kaç edânî / Taḳarlar **pây-bend-i** aḥmaḳânı

pādişāh/pādişeh [11] hükümdarlar hükümdarı, büyük hükümdar, sultan. <KT, LN, CÜDÎ, ADŞŞ>

- 241 Severler ol sipāhī **pādişāhī** / Dilāverler olurlar ḥāk-i rāhı
 297 Eyā mülk-i cemālūn **pādişāhı** / Eyā bürc-i celālūn mihr ü māhı
 2029 Ulaqlar şaldı şarkuñ **pādişāhı** / Diledi şāh-ı mağribden o māhı
 2041 Dimiş ey **pādişāh-ı** ‘ālem-ārā / Günūn günden yeg itsün Ḥāk Ta‘ālā
 2914 Didi ey **pādişehler pādişāhı** / Faķırūn yarı dervīşūn penāhı
 3652 Ki ey iķlīm-i ḥüsnūn **pādişāhı** / Esirge bu ğarīb-i bī-ġünāhı
 3679 Didi ey ḥüsn ilinūn **pādişāhı** / Sipih-r ‘izzetūn tābende māhı
 4508 Didi ey **pādişāh-ı** ‘ālem-ārā / Du‘ā kıl ben ğarīb-i eyle iḥyā
 5052 Kānı ol ḥüsn ilinūn **pādişāhı** / Kānı ol pertev-i nūr-ı İlāhī

pādişāh-ı ‘ışķ [1] aşķ padişahı. <KANARİ>

- 1428 Yüri var **pādişāh-ı** ‘ışķa ķul ol / Kōmaz kendü ğarībini melūl ol

pāk [41] temiz, lekesiz; ayıpsız, noksansız; mübarek, mukaddes, aziz. <KT, LN, KO, CŪDÎ, KANARİ>

- 3 Güşāde eyle ‘ayn-ı ‘ışķ-ı **pāki** / Dehān-ı rāzum olsun sīne-çāki
 122 Ḥudāyā cān gözin eyle Ḥudā-bīn / Bi-nūr-ı **pāk**-i Sultānī’n-Nebiyyīn
 559 İdüp ol rūḥ-ı **pāke** ḥaylī ta‘zīm / Fiġān ü nāle ile itdi teslim
 755 İhānet idüp ol ma‘şūm-ı **pāke** / Sürerlerdi yüzün ġün gibi ḥāke
 947 Esirgeñ bu za‘īf ü derdnāki / Nice oldı diñ ol ma‘şūm-ı **pāki**
 1092 Olupdur kayd-ı Yūsuf saña ḥāyil / Yüri bu ġıll u ġışdan **pāk** olġıl
 1152 Yaşıdur āb-ı rüy-ı ‘āşık-ı **pāk** / Mişāl-i gevher-i şemşīr-i Ḍaḥḥāk
 1201 Şaķın ey gevher-i **pāk** eyleme bāk / Yapış ḥablū’l-metīni eyle imsāk
 1309 Derildi anda bir kaç ehl-i idrāk / Didiler Yūsufa ey gevher-i **pāk**
 1478 Vücūd-ı **pāki** cāndan āferīde / Serāser nūr idi mānend-i dīde
 1803 Bilinmez ma‘denūn ey gevher-i **pāk** / Ne yirdensin eyā ḥurşīd-i eflāk
 1858 Kemāl-i ‘ışķ-ı **pāki** ķıldı te‘şīr / Delindi baġrı feryād itdi zencīr
 1874 Gözūn aç ġāfil olma gezme ġamnāk / Rümüz-ı ‘ışķ-ı **pāki** eyle idrāk
 2062 Dil-i **pāki** leṭāfet itdi taḥşīl / Diyār-ı Mışra aķdı nitekim Nīl
 2243 ‘Azīzūn ‘ışķ-ı **pāki** oldı efzūn / O Leylī-çihre itdi anı Mecnūn
 2440 Olup tiġ-i firāķı zaḥmnāki / Degişdi aşl-ı ḥāke rūḥ-ı **pāki**
 2643 Ruḥ-ı **pākinde** olmış ķaṭralar çīn / Kırān itmiş meh-i bedr ile Pervīn
 2830 Diyār-ı Çīne çıķdı ‘āşık-ı **pāk** / Dil-i maḥzūmı şınmış sinesi çāk
 2870 Melāl ü ġuşşa ile cān-ı **pāki** / Didi bu serġüzeşt-i sūznāki
 2919 İderken rūḥ-ı **pākūm** göke mi‘rāc / Vücūdum baḥri tā olmaya mevvāc
 2944 Kemāl-i ‘ışķ odur kim ‘āşık-ı **pāk** / Hicābı perdesini eyleye çāk

- 2984 Batar deryāya her bir gevher-i **pāk** / Gelür yüze deñizde hār u hāṣāk
 3637 Żarar gelmez begüm ħurṣīd-i **pāke** / Ķarīn olsa eger pehlū-yı ħāke
 3699 Gül-i ra‘ nā gibi bī-vaĳt açılma / Vücūd-ı **pākūñi** ālūde ĳılma
 3859 Ĥuda dil virdi ol ma‘ şūm-ı **pāke** / Mu‘īn oldu ĳarīb-i derdnāke
 3895 Şafāvetde mişāl-i mihr-i eflāk / İçi taşı gibidür **pākden pāk**
 4406 Ķaçan kim ‘ışĳ-ı **pāk** irse kemāle / Elem bir ‘ālem olur ehl-i ħāle
 5000 Baĳāya ‘azm iderse rūĳ-ı **pāki** / Bile gönder bu cān-ı derdnāki

Aşağıdaki tanıklarda geĳen “zāt-ı pāk” ifadesi “temiz zat, temiz ĳişilik” anlamındadır (*bk. zāt-ı pāk*).

- 248 Mübārek zāt-ı **pāki** ile el-ān / Bir iken on olupdur Āl-i ‘Oṣmān
 267 Yed-i ĳudretde zāt-ı **pāki** şemşīr / Vücūdı ħāneĳāh-ı vaĳdete pīr
 364 Vücūda geldi Ādem buldı ‘izzet / Ķonuldu zāt-ı **pākinde** kerāmet
 531 Var idi hem celāli hem cemāli / Yoĳ idi zāt-ı **pākinūñ** mişāli
 1374 Muvāfiĳ zāt-ı **pākine** şıfātı / Kemāl-i ħüsnidür bu mu‘cizātı
 3415 Ķara toprakĳa gör bu pūr-melāli / Olayın zāt-ı **pākūñ** pāymāli
 4399 Vücūd-ı zāt-ı **pāki** nitekim nāy / Fiĳān u nāle oldu tā ser ü pāy
 4966 Firāĳ-i zāt-ı **pāk**-i Ĥazret-i Pīr / Vücūdına ziyāde itdi te‘şīr

pāk etmek/eylemek [4] temizlemek; boşaltmak, tahliye etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 153 İrişdi şems-i ‘adlinūñ niżāmı / Żalām-ı şirkden **pāk itdi** Şāmı
 1029 Aĳar şu gibi **eyleñ** yoluñuz **pāk** / Ayaĳına düşüñüz niteki ħāk
 4311 Yolın **pāk itdi** Yūsuf hem-ĳü enhār / Ĥacil düşdi kör oldu ‘ayn-ı ‘ayyār
 4955 Şu kim **pāk itdi** ĳalbin ĳıll u ĳışdan / Ĥalāş oldu ‘itāb u serzenişden

pāk-dāmen [1] “eteĳi temiz”, iffetli, namuslu, masum. <KANARI, KUBBEALT>

- 3157 Didi ey ĳāresāz-ı derdmendān / Gül-i ĳandān u serv-i **pāk-dāmen**
pākīze [] temiz, lekesiz; ziyade nazik, latif. <KT, LN, KO, CŪDÎ>

pākīze-gevher [1] halis inci.

- 2366 Didi Yūsuf ki ey **pākīze-gevher** / Nedendür diñle rūy-ı ħūsne zīver

pālūde [] nişasta ve şeker ile yapılan, soĳuk yenen bir ĳeşit süzme tatlı. Türkĳede “paluze” veya “pelte” denir. <KT, KO, CŪDÎ, BURHÂN, FZ>

pālūde-i ter [1] taze paluze. <KANARI>

- 2221 Lezīz idi ĳatı **pālūde-i ter** / Mürāyīler mesāvisine beñzer

pāmāl, pāymāl [11] ayak altına alma, çiğneme [*mec.*] zelil, düşkün. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARÎ>

757 Olup dest-i ‘adūnuñ **pāymālî** / Karardı silleden bedr-i cemālî

1285 Faķîrî kılma her evbāşa **pāmāl** / Baña zulm eyleyenden haķķumı al

1941 Elin al **pāymāl**-i rûzgāruñ / Yolını urma bir oķlı şikāruñ

3747 Murādın hāşıl eyle ehl-i hālūñ / Elin al nā-tüvān u **pāymālūñ**

pāmāl etmek [1] ayak altına almak, hakir görmek, çiğnemek. <KUBBEALTI, KANARÎ>

3885 İdüp kendüyi yaşı gibi **pāmāl** / Benüm pāy-ı semendümde olur dāl

pāmāl olmak [6] ayak altına alınmak, hakir görülmek, onuru çiğnemek. <KUBBEALTI, ÖTS>

615 Kişinūñ olsa gün gibi kemālî / **Olur** her gün hāsūduñ **pāymālî**

2897 Çü şeytān **oldı** bu vech ile **pāmāl** / Anasına buluşdı itdi idlāl

3165 Güneş gibi şarardı beñzi şoldı / Yoluñda ellere **pāmāl oldı**

3415 Kāra toprakça gör bu pūr-melālî / **Olayın** zāt-ı pākūñ **pāymālî**

3977 Zenān-ı Mışruñ artup vecd ü hālî / Semend-i ‘ışķuñ **oldı pāymālî**

5152 Şikāyet eylerin nādān elinden / Bu gülşen **pāymāl olur** dilinden

pāre [22] parça, kısım. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

828 Benefşe gibi kārā kārā oldı / Açılmış gül gibi şad **pāre** oldı

1021 Dönüp ol ķurd bir **pāre** tūmana / Ulu tağlara dek oldı revāne

2224 Ezel bedr-i tamām imiş naķāre / Hilāl-i mu‘ciz itmiş iki **pāre**

2931 Hemān bir taşā çaldı taşı dildi / Naķāre gibi iki **pāre** ķıldı

4665 Anuñla eglenür bir **pāre** ol pīr / Ki hergiz eylemez hıdmetde taķşīr

pāre pāre [1] parça parça. <ÖOTS>

895 Bulutlar gibi irdi ol diyāra / Yaķası her birinūñ **pāre pāre**

pāre pāre etmek/eylemek [3] doğramak, kesmek, ufatmak, kıymak, yırtmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, ÖOTS>

884 Diyelüm Yūsufı ķurd aldı gitdi / Yidi cismini **pāre pāre itdi**

1827 Bulutlar gibi vardı bir kenāra / Libāsın çekdi **itdi pāre pāre**

5018 Bulutlar düşdi cümle kūhsāra / Libāsın **eylediler pāre pāre**

pāre pāre olmak [4] paramparça olmak, yarılmak, yırtılmak, çatlamak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, KANARÎ>

956 Teni gül gibi **olmuş pāre pāre** / Hilāl-āsā gömüldi bir kenāra

1052 O meh-pāre **olınca pāre pāre** / Nuķūsetden şeref bulur sitāre

1063 Şu kim ura meh-i nev gibi yāra / **Ola** encüm mişālî **pāre pāre**

- 2272 Dönüp her kişi bir ebr-i bahāra / **Olur** ol meh yolında **pāre pāre**
pāyān [7] son, ahir, nihayet; uç, kenar, sınır. <KT, LN, KO, CŪDÎ, KANARİ>
- 299 Bu rûz-ı ḥasretüñ **pāyānı** yok mı / Bu şām-ı fūrkatüñ oranı yok mı
- 2228 Dügün eyyāmına irişdi **pāyān** / Gelen bīgāneler oldu perîşān
- 3704 Sevünme aña kim **pāyānı** ğamdur / Şafāsı mihnet ü zevkî elemdür
- 3795 Teraḥḥum eyle serv-i ser-firāzum / İrişdi ḥadd ü **pāyāna** niyāzum
- pāyān bulmak** [3] bitmek, sona ermek. <KANARİ>
- 2416 Şeb-i endüh-ı hicrān **buldı pāyān** / Bu gün mihr-i sa‘ âdet oldu raḥşān
- 2862 Şeb-i hicrān **bulur** soñ ucu **pāyān** / Hemān zaḥmet virür ‘uşşāka cānān
- 3716 Ziyā-yı şem‘e beñzer ḥüsn-i ḥübān / Ki **bulur** sür‘at ile şevkî **pāyān**
pāydār [3] devamlı, sürekli, iyice yerleşmiş. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>
- pāydār etmek** [1] sürekli kılmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, ÖTS>
- 411 Bu neslün ‘izzetini **pāydār et** / Devām-ı devlet ile her-ḳarār et
- pāydār olmak** [2] yok olmamak, kalmak, dayanmak, durmak, baki olmak, kaim olmak. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ, KUBBEALTİ>
- 1812 Ğamumla **pāydār ol** ber-ḳarār ol / Ne yār ol kimseye ne ğamgüsār ol
- 3671 Ḥarāmuñ **pāydār olmaz** esāsı / Ḥabāb-ı mey gibi yokdur baḳāsı
- pāye** [10] rütbe, derece; basamak, merdiven basamağı; değer, kıymet. <KT, KO, LN, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>
- 596 Ölüm ‘aşıklarūñ sermāyesidür / Başından geçmek evvel **pāyesidür**
- 1466 Cihān āsūde ‘adli sāyesinde / Güneş gibi zerre ḳadri **pāyesinde**
- 2393 O bālāya irişmez dest-i idrāk / Anuñ kem **pāyesidür** fevḳ-i eflāk
- 3124 Ayağın öpmek evvel **pāyesidür** / Maḥabbet pīrinüñ pīrāyesidür
- 3408 Ayak baş **pāye-i** ḳaşr-ı vişāle / Elüñ irişdi zevḳ-ı bi-mişāle
- 4602 Demedlerden olup eflāke **pāye** / Derildi cümle ḥāşıl bir araya
- pāye pāye** [2] derece derece, kademe kademe, adım adım.
- 205 ‘Urūc itdi yedi evc-i semāya / ‘Anāşır çār ṭāḳın **pāye pāye**
- 3123 Yücedür ḳaşr-ı vuşlat nerdübānı / Görenler **pāye pāye** gördi anı
- pāzār** [1] çarşı, alışveriş yeri, alışveriş edenlerin toplandığı yer. <KT, KO, FZ, OTAL>
- 2442 Cihān **pāzārınuñ** aşısı yokdur / Şafāsından belā vü derdi çokdur
- peder** [2] ata, baba. <KT, KO, FZ, KUBBEALTİ>
- 682 **Pederden** ḳopmadı destūra iḳdām / Nihānî Yūsufa itdiler ibrām
- 723 Ki ey cān-ı **peder** ma‘şūm-ı mazlūm / Saña rāz-ı nihān oldu mı ma‘lūm

pehlevān [2] cesur, yiğit, kahraman, iri adam. <KT, KO, KANARİ>

1057 Bu idi cümlesinüñ **pehlevānı** / Celāl ile gören qorqardı anı

2025 Bedāyi‘ de yoğ idi aña şānī / Şānāyi‘ de cihānuñ **pehlevānı**

pehlū [3]

1. bedenin iki yanından her biri, yan, böğür, sine. <KT, LN, FZ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2239 Bu işden ‘ākıbet itdi ferāğat / İderdi sāde **pehlūya** qanā‘ at

Gencine-i Güftār‘da “yiğit, pehlivan” anlamına gelen “pehlū” ile aynı yazıma sahip “pehlev” şeklinde okunmuş bir kelime de bulunmaktadır. <FZ>

3135 Yanında **pehlū** adın eylesem yād / Yıkar gönlüm evini itmez ābād

2. yan, taraf, kat, yön. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

3637 Żarar gelmez begüm ħurşid-i pāke / Qarīn olsa eger **pehlū**-yı ħāke

pek [3] katı, sert, sıkı, sağlam. <YTS, KT, KUBBEALTI>

644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür bu ki yā tekdür yā **pekdür**

2300 Ġaraż maqđürümü şarf eylemekdür / Meşeldür bu ki yā **pekdür** ya tekdür

2803 İl içinde ider kendüyi müđĥik / Olupdur rūspī gibi yüzi **pek**

pelās [4] aba ve çul gibi kaba yünden dokunan şeyler; çul, aba ve bunların eskileri. <KT, LN, FZ, KO, BURHÂN>

3498 Çıkardı kāyinātuñ aq libāsın / Geyürdi bir qara mātem **pelāsın**

3532 Yağanlar nār-ı ‘ışqa ten **pelāsın** / Geyer gün gibi nūrānī libāsın

5117 Şaқın taĥfīf idüp ehl-i **pelāsı** / Ağırılama ħar-ı fāĥir-libāsı

5118 Bunuñ olur **pelāsı** ebr-i raĥmet / Anuñ zerrīn libāsı nār-ı miĥnet

peleng [2] kaplan. Genellikle alaca ve benekli şeyler pelenge benzetilir. <KT, KO, FZ, BURHÂN> Aşağıdaki tanıkta kaplanın benek benek olması benzerlik unsuru olarak kullanılmıştır.

1503 Benek altunlular geyse sezādur / **Peleng**-i qulle-i Qaf-ı qazādur

Aşağıdaki tanıkta “peleng” ile “şir” birlikte kullanılmıştır. *Burhân-ı Katı*‘da “Bir canver ismidir ki aslanın adusudur.” açıklaması bulunmaktadır. <BURHÂN>

5080 Gözini senden ırmaz dehr-i dilgīr / **Peleng** olur giceyle gündüzün şir

penāh [5] sığınma, sığınacak yer; koruyan, koruyucu, hami. <KT, LN, FZ, CŪDİ, OTAL>

680 Tırup ol dīn-i islāmuñ **penāhı** / Didi sen ħayrını vir yā İlāhī

2914 Didi ey pādīşehler pādīşāhı / Faqīrūñ yārı dervīşūñ **penāhı**

- 2948 Tehîdür şanma ‘âlem hâneğâhı / Der-i dildâr ola ancak **penâhı**
 3166 Şeh-i ‘âlemsin ey zıll-i ilâhî / Zâ‘îf ü nâ-tüvânüñ ol **penâhı**
 4457 Didi ey kıblegâh u secdegâhum / ‘Azîzüm mesnedüm püşt ü **penâhum**

penbe [2] pamuk. <KT, LN, FZ, CÛDÎ>

- 359 Leţâfetde olur **penbe** mişâli / Dögilür çıkmaz âvâz-ı cidâli

Farsça “penbe-der-güş” deyiminin Türkçesi “pamuk kulağında” olup “söz dinlemez, laf anlamaz, gafil” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki tanıkta geçen “kulaktan pamuğu çıkarma” ifadesi bu deyimini düşündürmektedir. <KUBBEALTI, BURHÂN> Ayrıca “Kulaktan pembe çıkarmak” deyimini “zahiri ve bâtını anlamda kulaklarını açmak” şeklinde de anlamlandırılmıştır.¹⁷⁶

- 1458 Gîdâ-yı rûhı gözle besleme ten / Çıkar ten **penbesin** cân kulağından

pencgâh [1] beşinci yer, beşinci mekân. Farsça “penc” beş, “gâh” yer, makam kelimelerinden oluşmuş birleşik bir kelimedir. Eserde anlatılan hikâye göre Zeliha, Yusuf’u imar ettiği evlere davet etmektedir. Beşinci eve geldiğini ifade etmek için bu ifade kullanılmıştır. Kelime aynı zamanda Türk musikisinde bir makam adıdır. <KANAR2, OTAL, KUBBEALTI>

- 3742 ‘Urûc itdi maķâm-ı **pencgâha** / Didi mihr ile ol zıll-ı İlâha

pençe [3] el ayasıyla beş parmağın hepsi, pençe, el. <KT, FZ, CÛDÎ, AÇDŞS>

- 935 Görür pîrâheni ol pîr-i Ken‘ân / Aña ne **pençe** toķınmuş ne dendân

pençe-i hırşîd [1] güneş alınlı [mec.] dilber.

- 1061 Çekûñ ol **pençe-i hırşîdden** el / Geçûñ bu fikr-i fâsidden muhaşşal

pençe-i mercân [1] kırmızı deniz hayvanı. Mercan denizden çıkınca girintili çıkıntılı tıpkı bir el şeklinde olur. Bu tabirden maksat kırmızılıktır.

- 3957 Eli her birinüñ kana boyandı / Kızardı **pençe-i mercâna** döndi

pend [8] öğüt, nasihat. <KT, LN, CÛDÎ, KO, KUBBEALTI>

- 1142 Rücû‘ itdürdi anı **pend-i** ma‘kûl / Hemân-dem oldu istiğfâra meşgûl

- 1156 Olursañ sâlik-i râh-ı tarîķat / Yeter saña bu **pend** ü bu nasîhat

- 1659 Olurlar dâyeler tedbîre meşgûl / Kılurlar her biri bir **pend-i** ma‘kûl

- 2866 O şâlihde ki ola ‘işmet-i Hâķ / Olur idlâl-i tâlih **pend-i** mutlak

- 3988 Ne **pend** ile Zelihâ ‘âmil oldu / Ne ibrâm ile Yûsuf mâyil oldu

- 4948 Anuñ kim ‘illeti vardur nihânî / Uruñ **pend** ile şemşîr-i zebânı

- 5111 Gözüñi h‘âb-ı gâfletden uyandır / Ki âdem **pend-i** ma‘kûle uyandır

pend etmek/eylemek [1] öğüt vermek, nasihat etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

¹⁷⁶ Erdem Can Öztürk, *agm.*, s. 43-44.

- 1725 Baña **pend eyleyen** ehl-i hayâlar / Hemân fikr-i cemâinden uylar
per [5] kanat, kuş kanadının büyük tüyleri. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS, ÖTS>

per ü bâl [2] kanat ve telek; kol kanat.

- 189 Burâkı ‘ışk-ı cânân gibi fi’l-ḥâl / Menâzil kaçına oldu **per ü bâl**

- 1183 İdüp iki kulağını **per ü bâl** / Uçup giderken esterler ‘aceb ḥâl

Aşağıdaki tanıklarda da “per ü bâl” ifadesi “bâl ü per” şeklinde düzenlenmiştir.

- 4857 O pîrâhenle ‘azm itdi perî-vâr / Şanasın nûrdan **bâl ü peri** var

- 4944 Size ḥavf u recâ **bâl ü per** olsun / Delîl ü reh-nümâ vü rehber olsun

per ü bâl açmak [1] kanatlanmak, uçmak. <ÖTS>

- 1390 İki şaf kirpük ile çeşm-i kıttâl / Kâzâ şâhînidür **açmış per ü bâl**

perde [18]

1. bir yeri ayırmak ve görünmesine engel olmak için asılan çarşaf vs.; asılmış örtü. <KT, LN, FZ, OTAL>

- 65 Temâşâ eyleseñ evvel nazarda / Olur ḥurşide kendü nûrî **perde**
1635 Açırlar perde-i ‘uşşâkdan râz / Hicâbı **perdesin** çâk eyler az az
2304 Żarûridür żarûrî derd-i dildâr / Hicâb olmaz muḥibbe **perde-i** ‘âr
2654 Faķîri döstüm bigâne şanma / Hicâbuñ **perdesin** kıaldur utanma
2908 Cemâli **perdesidür** mülk-i fânî / Bu fânîden geçenler gördi anı
2944 Kemâl-i ‘ışk odur kim ‘âşık-ı pâk / Hicâbı **perdesini** eyleye çâk
3104 Giderdi ğaflet uyḥusın gözüñden / Hicâbuñ **perdesin** açdı yüzünden
3161 ‘Ayân olsa şefa‘at âfitâbı / Giderseñ **perde-i** ebr-i hicâbı
4211 Gözüñüñ nûrî ṭururken nazarda / Der ü dîvâr-ı zindân oldu **perde**
4732 Gümüş tāsı kıodılar orta yirde / Sebeb oldu açılmağa bu **perde**
5032 Reh-i taḥķîķe anlar kim giderler / Ḥayâtuñ **perdesini** çâk iderler

perde arķası [2] görünmeyen yönünde. <KUBBEALTİ>

- 694 Bileydün ne olısr âḥir-i kâr / Göreydün **perde ardında** neler var
2946 İderken **perde ardından** niyâzı / Żarûrî âşikâre ide râzı

2. bir müzik parçasını meydana getiren seslerden her biri, makam. <KT, KO, KUBBEALTİ>

- 336 Belürdi ney gibi ‘âşıkdan âvâz / Açıldı **perde-i** ‘uşşâkdan râz
1635 Açırlar **perde-i** ‘uşşâkdan râz / Hicâbı perdesin çâk eyler az az
2760 Zelîḥâ gördi serv-i gülşen-i nâz / Degüldür **perde-i** ‘uşşâka dem-sâz
3675 Zelîḥâyâ bu resme yâr-ı mümtâz / Muḥâlif **perdelerden** virdi âvâz

3. gözde billur tabakanın şeffaflığını kaybetmesinden ileri gelen ve görüşü engelleyen bulanıklık, katarakt, ak su, ak basma. Gözde perde olması mecazen “gaflet” manasına gelir. <KT, KUBBEALTİ>

4136 Gözine **perde** oldu eşk-i hicrân / Giceyle gündüzini kıldı yeksân

perestâr [6] hizmetçi, kul, köle. <KT, LN, KO, CÛDÎ, KANARİ>

1515 Perî-peykerleri kıldı **perestâr** / Sehî-ķametlere oldu havâdâr

2088 Virildi iki yüz ra‘ nâ **perestâr** / Ķılağı boynı ıolu dürr-i şehvâr

2195 **Perestârufî** biri geldi yakına / ‘Ale’t-ta‘ cîl yapışdı eline

2492 Zeliĥâ irdi ħünkim bu murâda / **Perestâr** oldu ol ĥayrû’l-‘ibâda

3172 Saña maķdûrını şarf itdi ol yâr / ‘Aẓîmü’ş-şân iken oldu **perestâr**

4215 **Perestârufî** birini kıldı hem-râz / Selâmın gönderüp eylerdi i‘zâz

perestârân [3] hizmetçiler, kullar, köleler, tapanlar, tapıcılar. <OTAL, KANARİ>

1658 **Perestârân**-ı dîvân-ı Zeliĥâ / Zeliĥâyı görür ‘ışķ ile şeydâ

2002 **Perestârânı** olmış aña hem-râh / Ķırân itmiş girü Pervîn ile mâh

3443 Aĥup luĥfî yüzini Yûsuf ol ĥîn / **Perestârâna** îmân itdi telĥîn

pergâr [3] ölçmeye ve daire çizmeye mahsus açılır kapanır iki bacadan ibaret mühendis

aleti, pergel. <KT, LN, BURHÂN, CÛDÎ>

2843 Tolanup ‘âlemi mânend-i **pergâr** / Yazup ĥazduĥını yoklardı tekrâr

3067 Dir idi var yûri mânend-i **pergâr** / Ĥamûş ol dâyreñden ĥıkma zinhâr

3570 Binâyı tarĥ u taķsîm itse her bâr / Her iki barmağı olurdu **pergâr**

perĥîz [] dinin yasakladığı şeylerden uzak kalma, takva. Gûnahtan ve gûnahķâr olmaktan

ĥekinmek. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞŞ>

perĥîz etmek [1] manen yasaklanan şeylerden kendini ĥekmek. <KUBBEALTİ>

1669 Melâmet görme **perĥîz it** ĥâĥâdan / Şaķın şem‘-i vücûdı ol havâdan

perî [16] cinlerin ĥok güzel olduĥu düşünölen bir tayfası ve özellikle dişileri [*mec.*]

ĥekici güzelliĥi olan kız. Gören olmadıĥı için ĥok güzel ve ĥekici olduklarına inanılır. Periler,

büyü ile ortaya ĥıkarılabilir. Ĥeşme, pınar ve hamam gibi yerler perilerin yurdu sayılır.

İnsanlardan kaĥar ve göze görünmezler. <KT, KO, LN, CÛDÎ, ADŞŞ>

323 **Perîler** Nilûñ ortasında gûyâ / Güneşdür şanki mir’ât içre peydâ

1614 Dir idi ey **perî** yüzlü dil-ârâm / Ne yirdedür maķâmuñ eyle i‘lâm

1707 Melekler ‘ışķı eflâkinde perrân / **Perîler** şevķı deryâsında ĥaltân

1718 Melekdür yâ **perî** yâ rûĥ-ı şânî / Ne görmiş ne işitmiş kimse anı

1804 **Perî** şeklinde âdem cânısın sen / Ne şehriñ hânedânı hânısın sen

1916 Yüce yirden nidâ it ol **periye** / Teveccüh eyleye şâyed beriye

3391 **Perîlerle** kodı gülşende anı / Firâkı külhanına atdı cânı

3434 Elüñi çekme vuşlat hâteminden / Şafâlar sür **perîler** ‘âleminde

3560 Yidi hâne yapalum ol **periye** / Felek-veş içeriden içeriye

4546 Hârâret Yûsufuñ göñline düşdi / Görüşdi ol **perî** ile buluşdı

perî gibi [1] çok güzel. <KUBBEALTI, ÖOTS>

753 **Perî gibi** тұrur ol şâh-ı hûbân / Derilmiş yanına divân-ı ihvân

perî-şân [1] peri gibi şanlı. <KANARI> Tanıkta yazılışları aynı anlamları farklı iki kelime bir arada kullanılarak söz oyunu yapılmıştır.

1787 Yanuñda müşkil işler olur âsân / Perîşân etme ‘aqlum ey **perî-şân**

perî-vâr [2] peri gibi. <OTAL, ÖTS>

1732 Fiğânım göklere irse yiri var / Görindi nâ-bedîd oldı **perî-vâr**

4857 O pîrâhenle ‘azm itdi **perî-vâr** / Şanasın nûrdan bâl ü peri var

perî-veş [2] peri gibi, çok güzel. <KO, OTAL>

3938 Cihânı yakmağ için ol **perî-veş** / Kızıl câmeyle olmuş ‘ayn-ı âteş

3960 Elin kına boyadı her **perî-veş** / Nihâl-i serve düşdi şanki âteş

perî-peyker [2] peri yüzlü, peri suratlı, çok güzel. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1474 Aña virmişdi Hâk bir hûb duhter / Melek-manzar **perî-peyker** kamer-fer

1515 **Perî-peykerleri** kıldı perestâr / Schî-ķametlere oldı havâdâr

perî-rû [6] yanağı, yüzü güzel; peri yüzlü, çok güzel. <KT, CÛDÎ, OTAL>

1825 Düşince ‘âlem-i vuşlatdan ayru / Yitürdi kendüzini ol **perî-rû**

1985 Beni ister dilersen ey **perî-rû** / Zamân ile gelesin Mısra toğru

2391 Görine saña dildâr-ı **perî-rû** / Gözüñ göñlüñ ola yâr ile memlû

3221 Zeliḥâ gördi işdür başa düşdi / **Perî-rûyna** bulışdı görüşdi

3999 Duḥân-ı âhı gibi ol **perî-rû** / Teveccüh itdi rûy-ı yâra toğru

4158 Görürdi şoḥbet-i bî-yârdur bu / Yire çalardı cāmın ol **perî-rû**

perî-ruḥsâr [2] peri yanaklı, çok güzel. <KT, CÛDÎ, OTAL>

1703 Şeb-i Qadr idi bir dîdâr gördüm / Düşümde bir **perî-ruḥsâr** gördüm

2413 Eyitdi ol **perî-ruḥsârdur** bu / Düşümde sevdüğüm dildârdur bu

perî-simâ [1] güzel yüzlü, çok güzel kimse. <KUBBEALTI>

2138 Güzel sâzendelerle ‘işretini / **Perî-simâlar** ile şoḥbetini

perişân [33] dağınık, dağılmış, karışık, toplu olmayan [*mec.*] elemli, mükedder. <KT, CÜDÎ, KO, LN, OTAL, TS, KUBBEALT>

- 793 Uzun bir taylesânı var **perişân** / Mişâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân
 1213 Bu cânibde ser-i küh üzre ihvân / Gezerlerdi **perişân** u peşimân
 1248 Peşimân u **perişânuz** bu işden / Başumuz hâllü oldu serzenişden
 1415 Gönülleri iştîyâkından **perişân** / Görenler görmeyenler oldu yeksân
 4725 Getürdi bunları mahzûn u giryân / Dil-i şeydâların kıldı **perişân**
 4772 Bulutlar gibi ahvâlüm **perişân** / Bir iken iki oldu derd-i hicrân
 5155 **Perişân** hat yazar destinde hâme / Döner zâğ izlerine satır-ı nâme

perişân etmek/eylemek [9] dağıtmak, düzeni bozmak; acınacak duruma getirmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 1095 Benâtu'n-na'ş gibi kayd-ı eţfâl / **Perişân eyler** insânı be-her hâl
 1259 Yaşı seyyâresin **idüp perişân** / Yürür seyyâre-veş ol mâh-ı tâbân
 1787 Yanuñda müşkil işler olur âsân / **Perişân etme** 'aqlum ey perî-şân
 2334 Görinüp Yûsufa gönlin alayın / **Perişân ideyin** hüsni alayın
 3111 **Perişân eyleme** gönlin inende / İtâle itme ol serv-i bülende
 3846 Şikâyetnâme oldu her benânı / **Perişân eyledi** verd-i cinânı
 3897 Cibillîdür anuñ sevdâ-yı hâmi / **Perişân itme** ol bedr-i tamâmı
 4179 Güşâde-hâtır iken ey yüzi gül / **Perişân eyledüm** mânend-i sünbül
 5006 Tağıtdı her yaña berg-i hâzânı / **Perişân itdi** ebr-i âsumânı

perişân olmak [17] dağılmak, düzeni bozulmak; acınacak duruma gelmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 289 Yaşum gibi **perişân oldu** hâlüm / Temevvüc itdi deryâ-yı celâlüm
 337 Cihânı yakdı mihr-i 'ışk-ı Yezdân / Gönüller **oldı** encüm-veş **perişân**
 537 Tecellî ide mihr-i iştîyâkı / **Perişân ola** târik-i firâkı
 1000 Didî cem' oluñ ey gürkân-ı Ken'ân / **Olupdur** hâtırum sizden **perişân**
 1255 Kalem gibi olup çâk-i giribân / Raşam gibi **perişân oldu** ihvân
 1598 **Perişân olsa** hicrân ile nâçâr / Girü kendüyi cem' eylerdi tekrâr
 1795 Cemâlünden **perişân oldu** hâlüm / Senüñ boynuñadur cânâ vebâlüm
 2228 Dügün eyyâmına irişdi pâyân / Gelen bigâneler **oldı perişân**
 2489 Eger bir gonca bir gün olsa handân / İrişmez yarına **olur perişân**
 2591 Sözüden **oldılar** pîrûñ **perişân** / Güc ile kendüyi cem' itdi cânân
 2754 Atasınıñ bir az yasını çekdi / **Perişân oldu** sevdâsını çekdi

- 3342 Gelince şîr-i mihr-i çarḥ-ı a'zam / **Perişân oldu** hep eṭfâl-i şebnem
- 3554 Sücûda vardı dâl-i derdi gibi / **Perişân oldu** âh-ı serdi gibi
- 3828 Zeliḥânun **perişân oldu** cânı / Kemâl-i hırşî maḥrûm itdi anı
- 3904 Semend-i 'ışk-ı cânân itse cevân / **Olur** miḥnet ḡubârından **perişân**
- 4428 Bu cem' iyyetde yoḡdur Mâh-ı Ken'ân / Gözüñ yaşı gibi **olma perişân**
- 4932 Cihânda gülse bir gül olsa ḡandân / **Olur** cem' iyyeti âḡir **perişân**
- perişân-hâl** [2] düzenli olmayan, elemli, acınacak hâlde olan, biçare. <ÖOTS, KANARI>
- 876 **Perişân-hâl** olup evlâd-ı Ya'qûb / Bu sevdâ cümlesini itdi meczûb
- 2058 **Perişân-hâlidür** sünbüller anuñ / Kulaḡdan 'aşıkıdır güller anuñ
- perişân-ḡâṭır** [3] gönlü perişan, dalgın, düşünceli. <KANARI>
- 1779 Göñül oldu ḡam-ı zülfün esîri / **Perişân-ḡâṭır** itdün ben faḡîri
- 1896 **Perişân-ḡâṭır** u derde giriftâr / Ne bir hem-dem ne bir ḡâlin şorar var
- 3832 **Perişân-ḡâṭır** u âşüfte-destâr / Cemâli ḡülşeninün ḡumreti var
- peri-zâd** [5] peri evladı denilecek derecede güzel, çok güzel. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 1624 Göke tutup yüzini ol **peri-zâd** / Bu vech ile iderdi âh u feryâd
- 2315 Anuñ ceddi idi Şeddâd bin 'Âd / Güzeller şâhı idi ol **peri-zâd**
- 3949 Eger vaşf olabilse ol **peri-zâd** / Kesilmezdi cihândan âh u feryâd
- 4575 Zeliḡâya yedi ev itdi bünyâd / 'İbâdet kıлмаḡ içün ol **peri-zâd**
- 4692 Libâsuñda senün ol yazılan ad / Anuñ adıdır ey şâh-ı **peri-zâd**
- perrân** [4] uçan, uçucu. <KT, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 1707 Melekler 'ışkı eflâkinde **perrân** / Perîler şevkı deryâsında ḡaltân
- 3690 Ser ü pâyı bu yolda ḡüy u çevḡân / Dili âvâre murḡ-ı 'aḡlı **perrân**
- perrân olmak** [2] uçmak. <KANARI>
- 10 Görinmez gözüme ol ḡür u ḡılmân / **Olursa** şehper-i ḡayr ile **perrân**
- 2268 Anuñ emrinde Mâlik ḡaldı ḡayrân / Ḥuzûrî şâhbâzı **oldı perrân**
- pertâb** [] atılma, sıçrama, kendini atma. <KT, LN, KO, FZ, KUBBEALT>
- pertâb etmek** [1] sıçrayıp atılmak, sıçramak.
- 1196 Alup bir delvi ol ser-ḡayl-i aḡbâb / Hemân ol bürc-i âba **etdi pertâb**
- pertev** [6] nur, ziya, parlaklık. <KT, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 66 Cemâline şıfâtı **oldı mir'ât** / Şıfâtıdır şıfâtı **pertev-i zât**
- 1990 Mişâl-i **pertev-i** mihr-i cihândâr / Şaḡın kendüñe ḡıffet virme zinhâr
- 2374 Ne şüret kim ola 'üşşâḡa maḡbûl / Cemâli **pertevinün** 'aksidür ol

5073 Münevver oldu vahdet **pertevinden** / Çekildi çıktı bu zulmet evinden

pertev-i nūr-ı cemāl [1] güzellik nurunun ışığı. <KANAR/>

4276 Yayıldı Yüsufün mihr-i kemāl / Nitekim **pertev-i nūr-ı cemālī**

pertev-i nūr-ı İlāhī [1] Tanrı nurunun ışığı. <KANAR/>

5052 Kānı ol hūsn ilinūn pādīshāhı / Kānı ol **pertev-i nūr-ı İlāhī**

pervāne [7] ışığın etrafında dönmeyi seven gece kelebeği. Kanatlı küçük bir böcek olup kendini yakıncaya kadar mum ile uğraşır. Bu hayvanın gözleri çok küçüktür. Gündüzleri karanlık yerlerde bulunur. Ortalı kararınca gördüğü ışığa doğru koşar. Gözleri kamaştığı için ayıramaz ve kendini fener, lamba şişesi, mum ve ampul gibi şeylere çarpar. Sonunda kanatları ve vücudu yanar. Divan şiirinde âşığı temsil eder. Pervane muma âşık olarak kabul edilir. Şuursuzca yanması da aşk sebebiyledir. Tasavvuf edebiyatında mum sevgiliyi, Allah'ı; pervane âşığı temsil eder.

<BURHÂN, KT, KO, ADŞS, AÇDŞS, TTS, ÖTS>

149 Şıdı **pervāne**-i âteş-peresti / Zeber-dest olan oldu zîr-desti

1799 Seni 'âkıl neni dīvāne kıldı / Seni şem' ü beni **pervāne** itdi

3523 Zıyā-yı şem' i bir **pervāne** gördi / Cān atdı kendüyi ol şem' e urdı

3526 Didi **pervāneye** ey 'ışk mesti / Maḥabbet bezminūn âteş-peresti

3546 Bir az şerḥ itdi derd-i ıztırābın / Okudı şem' ü **pervāne** kitabın

3572 Eger kim yazsa bir şem' -i şebistān / Atardı üstine **pervāneler** cān

pervāne olmak [1] büyük bir bağlılıkla yanından ayrılmamak.

3543 N'olaydı ben de **pervāne olaydum** / Fenā iklimine vuşlat bulaydum

pervāz [] uçma, uçuş. <KT, LN, FZ, TS, KUBBEALT/>

pervāz etmek/eylemek [8] uçmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

208 İdüp a' lā-yı 'illiyi'ne **pervāz** / Açıldı dīdesine 'ālem-i rāz

1040 Rivāyetdür ki murğ-ı cān-ı gāmmāz / İdemez bir nefes uçmağda **pervāz**

1125 İdüp ervāḥ-ı kudsīlerle **pervāz** / Açıldı dīdesine 'ālem-i rāz

1192 O çāha murğ-ı cānı **itdi pervāz** / Güşāde oldu 'ayn-ı 'ālem-i rāz

1516 Kimi sāzende kimi ḥōş-āvāz / İderdi ol kebüterlerle **pervāz**

1560 Yiri olmuş siphri 'izzet ü nāz / Hümā-yı 'aql **ider** yanında **pervāz**

1993 Velāyet ehli olur ḥāmil-i rāz / Melekler gibi **eyler** gökde **pervāz**

4972 Göke Cibrīl-i 'aqlı **itdi pervāz** / Açıldı nergisine gülşen-i rāz

Perverdigār [1] bütün yaratılanları besleyen ve yetiştiren Allah. <KT, LN, CŪDİ, OTAL>

3816 Baña ma‘būd iken **Perverdigārum** / Ne için olmaya şerm ile ‘ārum

Pervīn [5] Ülker de denilen yedi yıldız, Süreyya. Bu yedi yıldızdan dördüne “Na’ş”, üçüne ise “Benâtü’n-na’ş” adı verilmiştir. Ayın menzillerinden üçüncüsü sayılır, gökte üzüm salkımı gibi görünür. Bu öbekte bulunan yıldızların, aslında eskiden dünyada yaşayan yedi kız olduğu, bu kızların ölümlelerinden sonra göğe çekilerek yıldızla dönüştürüldükleri inancı vardır. Perişanlığı, dağınıklığı ifade etmek üzere şairler bu simgeye başvururlar. Kamer menziline olup sevgilinin benlerine benzetilir. Sevgilinin yüzü ay olunca benleri de Pervin olur. <KT, LN, FZ, CÜDÎ, ADŞS, TDEK>

443 ‘Ayāl ehli olup mānend-i **Pervīn** / Ebü’l-evlād idi ol mürşid-i dīn

1186 Olurlar ol çemen gökinde **pervīn** / Açılmış yâsemīn ü verd-i nesrīn

2002 Perestārānı olmuş aña hem-rāh / Kırān itmiş girü **Pervīn** ile māh

Aşağıdaki tanıklarda gözyaşı ile Pervin arasında ilgi kurulmuştur. Gözyaşı akıp durması, parlak olması, renk itibarıyla kırmızı veya sarıyı çağrıştırmamasından dolayı Ülker’e benzetilir. <TDEK>

2643 Ruḥ-ı pākinde olmuş kaṭralar çīn / Kırān itmiş meh-i bedr ile **Pervīn**

3588 ‘İzārın gūşvāre itdi tezyīn / Yüzine düşdi ol māhuñ bu **Pervīn**

pes [2] bu hâlde, sonra, öyle ise, öyle iken; hasılı, sonunda. <KT, KO, YTS, ÖOTS>

91 Cihān fānī baḳā zātundadır **pes** / Zihī Bākī ta‘ālā ve taḳaddes

4603 **Pes** andan şoñra irişdi yedi yıl / Zuhūra gelmedi bir yirde ḥāşıl

pest □ alçak, aşağı. <KT, KO, KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

pest eylemek [1] aşağı etmek, indirmek, bastırmak, alçaltmak, değersiz kılmak.

4131 Nihālin **eyledi** ḡam şarşarı **pest** / Çınarı ḳaldı gevherden tehī-dest

peşīmān [13] nedamet getiren, pişman. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

782 Meşeldür şoñ **peşīmān** aşşı itmez / Yürekden acısı ölince ḡitmez

877 Felek-veş döndiler giryān u nālān / **Peşīmān** u melūl ü mest ü ḡayrān

1213 Bu cānibde ser-i kūh üzre iḡvān / Gezerlerdi perişān u **peşīmān**

1248 **Peşīmān** u perişānuz bu işden / Başumuz ḡallū oldı serzenişden

1256 Meşeldür şoñ **peşīmān** aşşı itmez / Ḡam u endūhı tā ölince ḡitmez

2468 Şeḡerden ḡün gibi lertzān u giryān / ‘Azīze vardı maḡzūn u **peşīmān**

3115 Tehevvür ‘aşıḳı eyler **peşīmān** / Güneşden ‘ibret al ey māh-ı tābān

peşīmān olmak [6] nadim olmak, nedamet çekmek; tövbe etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

781 Bu deñlü mu‘cizātın ḡördi iḡvān / Bu işe **oldılar** ḡayet **peşīmān**

2376 Sözüden Yūsufuñ çok ‘ibret aldı / **Peşīmān oldı** istiḡfāra geldi

- 2405 Yüzini görmeyen hâtır-perîşân / Gören gördüğüne **olmuş peşimân**
- 2898 Didi **olma** şakın soñra **peşimân** / Halîlullâh ider oğlını kurbân
- 2924 Beni gördükçe derd ile idüp âh / **Peşimân olasin** elvara nâgâh
- 4013 Ol işden kim **ola** soñra **peşimân** / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘irfân
peşimânlık [1] nedamet, tövbe. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 3718 Şu sultânlar ki oldı zülme mâyil / **Peşimânlık** ider soñında hâşıl
peyâm [2] haber, başkasından alınan bilgi. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 2635 Düşinde vâridâtının **peyâmı** / Bu tıfluñ sözi ol pîrûn kelâmı
- 4635 Didi irsâl idûn aña **peyâmum** / Dañi vaşf eylen ecdâd-ı kirâmum
peydâ [39] açık, meydanda ve mevcut olan, aşikâr. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, TS, KANAR>

- 315 At üstinde nigâr-ı sîm-sîmâ / Güneşdür şanki tağ üstinde **peydâ**
- 323 Perîler Nîlûn ortasında güyâ / Güneşdür şanki mir’ât içre **peydâ**
- 1969 Mağabbet çihresi zâtında **peydâ** / Yüzinde şefkat âşârı hüveydâ
- 2360 Çekilmiş nâme-i hüsnünde tuğrâ / Müsellemlik berâtı sende **peydâ**
- 3330 Cünûn-ı ‘ışk-ı bülbül anda **peydâ** / Şunuñ âvâz-ı zencîri hüveydâ
- 3562 Derûn-ı hânede yüz yirde cânâ / Kılalum bu iki taşvîri **peydâ**
- 4308 Hañâ vü cürmine pinhân u **peydâ** / Muķırr u mu’terif oldı Zeliñâ

peydâ etmek/eylemek [6] çıkarmak, oluşturmak, ortaya çıkarmak, meydana getirmek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 8 Gözümde ol cemâli **eyle peydâ** / Ki ola hüsn-i Yûsufdan müberrâ
- 919 Dürûğ-ı bî-fürûğı **itme peydâ** / Yakın olur yalanuñ uci zîrâ
- 2849 Okıdı yazılan beyti hemânâ / Orada bir nişânın **itdi peydâ**
- 2980 Anuñçün qaldı alçaqlarda deryâ / **İder** gönlindekini halka **peydâ**
- 2991 Cemâlin **itmese** dildâr **peydâ** / Vücûd-ı ‘âşık olmazdı hüveydâ
- 3559 **İdelüm** bir kemend-i hîle **peydâ** / Ola kim tütıla ol mâh-ı ğarrâ
peydâ olmak [25] çıkmak, ortaya çıkmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 17 Demidür dil dilinden **ola peydâ** / Rümûz-ı kışsa-i ‘ışk-ı Zeliñâ
- 167 Birinde toğdı birinde tölündi / Gehî **peydâ** gehî pinhân **olındı**
- 202 Semâda oldı gün gibi hüveydâ / Şadâ-yı *hayra mağdem* oldı **peydâ**
- 342 Gönül âyinesi olsa mücellâ / **Olur** bu mihr-i cânân anda **peydâ**
- 454 Şaçı târından **oldı** haddi **peydâ** / Şeb-i târ içre güyâ nâr-ı Mûsâ
- 572 Yoğ iken egrilik zâtında aslâ / Kemer ol mü-miyânda **oldı peydâ**

- 652 Çemen gökinde ezhâr **oldı peydâ** / Nücûm-ı âsumâna döndi gūyâ
 737 Ne dem bir emr-i taqdîr **olsa peydâ** / Öñürdi olur esbâbı müheyyâ
 835 Kişide kesr-i nefis **olmazsa peydâ** / Aña fetḥ olamaz nûr-ı tecellâ
 902 İki cânibden **oldı nâle peydâ** / Çıkar âvâze-i *ḥayfâ dirîğâ*
 973 Girü hengâme-i derd **oldı peydâ** / Fiğân u âh-ı serd **oldı hüveydâ**
 1778 Şeb-i ğamda mişâl-i berķ-ı raḥşân / Gehî **peydâ olursın** gâh pinhân
 1922 Cemâl-i Yûsuf-ı dehr **oldı peydâ** / Zeliḥâ gibi pür-şevķ **oldı dünyâ**
 2156 Şadâ-yı *ḥayre maḳdem* **oldı peydâ** / Didiler çağrışup ehlen ve sehlâ
 2159 Develer izlerin itsen temâşâ / Hezârân bedr **olurdı** yolda **peydâ**
 2776 O gice bezme ‘azm itdi Zeliḥâ / Kebâb-ı murğ u mâhî **oldı peydâ**
 3254 **Olan** zerre gibi mihr ile **peydâ** / Olur Mecnûn gibi ḥalkâ temâşâ
 3564 Cemâlün **ola** her cânibde **peydâ** / Neye baksañ seni ide temâşâ
 3579 Şu resme **oldı şâfî vü mücellâ** / Ki ‘aks-i pâ-yı mûr **olurdı peydâ**
 3627 Evün saķında daḥi **oldı peydâ** / Cemâl-i Yûsuf u rûy-ı Zeliḥâ
 3775 Bu resme resm-i Yûsufî Zeliḥâ / Mücellâ ḥâne içre **oldı peydâ**
 3868 Olinca ‘adli mizânı hüveydâ / O mâhuñ **olmadı** noķşanı **peydâ**
 4082 Umardı rûy-ı maķşûd **ola peydâ** / Taşavvurdan ziyân itdi Zeliḥâ
 4096 Eger **olmasa** hicrân günü **peydâ** / Şeb-i vaşluñ bilinmez ķadri kaç‘ â
 4599 Mezârî‘ de demedler **oldı peydâ** / Mişâl-i keşret-i emvâc-ı deryâ
 E18 Ki Yûsuf gitdi ḥüsni **oldı peydâ** / Güneş gitse olur âteş hüveyda

peygamber [4] Allah tarafından gönderilen emirleri tebliğ eden kimse, nebi, resul. <KT,

OTAL, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 393 İdeyin saña ecdâdum du‘âsın / Yirüme tâ ki **peygamber** olasın
 401 Didi bu oğlumu **peygamber** eyle / Kemâl-i ḥikmetüne mażhar eyle
 582 Aña râzî midür Sübhân-ı Kâdir / Ola **peygamberi** rencide-ḥâtır
 1064 Atamız bu vilâyet serveridür / Nebîdür Tañrınıñ **peygamberidür**

peyk [10] haber ve mektup götürüp getiren kişi, haberci, ulak. <KT, KO, OTDTS,

ADŞS, AÇDŞS>

- 1003 Segirdüp geldi biri nitekim **peyk** / Eyitdi yâ *Nebîyya ‘illâh lebbeyk*
 1168 Nüzûl itdi zemîne **peyk-i** Yezdân / Dil-i Ya‘ķûbı kıldı şâd u ḥandân
 1564 İrişdi Ka‘be-i maķşûda çün **peyk** / Didi *lebbeyk Allâhümme lebbeyk*
 1877 Gel ey **peyk-i** diyâr-ı yâr-ı ğaddâr / Gel ey yâr-ı hevâdâr u ḥaberdâr
 2135 ‘Azîze geldi bir **peyk-i** beşâret / Zeliḥâ geldügin itdi işâret

- 3018 Yüzüme bakduğun ‘ayn-ı ‘aṭadur / Baña tîr-i ğamuñ **peyk**-i vefâdur
 4431 Teveccüh itse ol gün yüzlü nâgâh / Beni **peyk**-i maḥabbet eylerdi âgâh
 4534 Teveccüh eyledi Hâk ḥazretine / İrişdi **peyk**-i Mevlâ ḥıdmetine
 4778 Elin yüzine sürince hemânâ / İrişdi ḥazretine **peyk**-i Mevlâ

peyk-i ecel [1] Azrail. <ÖOTS>

- 5121 Kõmaz **peyk-i ecel** dilde şafâyı / Ne şâhı kõr evinde ne gedâyı

peykân [2] okun ucundaki sivri demir [*mec.*] sevgilinin gamze okları. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞS>

- 709 Budağı şâhrâh-ı şehr-i fûrkat / Kâmu yaprakları **peykân**-ı miḥnet
 3321 Olup her bergi bir **peykân**-ı dildâr / Ölümlü ‘âşıka dönmişdi eşcâr
peyker [1] yüz, surat, çehre. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

- 3223 Görince sevdüğünün **peykerini** / Unutdı söyleyecek sözlerini
peymân [2] ahit, yemin, ant. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 1118 Bu eşnâlarda itdi ‘ahd ü **peymân** / Meh-i Ken‘ân içün olmaya giryân
 1137 Didi ey muḳtedâ-yı ehl-i ‘irfân / Kânı kavl ü qarâr u ‘ahd u **peymân**
peymâne [3] kadeh, şarap bardağı. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 3422 Mey-i vaşluñ ṭolup **peymânemüzde** / Vücûduñ şem‘i yansun ḥânemüzde

Aşağıdaki tanıklarda ağlamaktan dolayı kızaran gözler, kadeh olarak düşünülmüştür. <ADŞS>

- 1576 O şõḥbetler ḥayâl-i ḥ‘âb oldı / Gözi **peymânesi** ḥûn ile ṭoldı

- 3872 Gözi **peymânesi** kân ile ṭoldı / Yaşı dâm-ı dürûğa dâne oldı

pîç [4] dolaşık, kıvrım, büküm. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 2347 Öñinde itdi Yûsuf başını **pîç** / Aña meyl ü mehâbâ itmedi ḥîç

- 2631 Eyitdi kimseden işitmedüm ḥîç / Hicâbından başını eyledi **pîç**

- 3177 Şaçuñ derdinden oldı kâmeti **pîç** / Dehânuñ ‘ışkı itdi ḥîçden ḥîç

- 3774 Aña söylenmedük söz kalmadı ḥîç / Benefşe gibi kıldı başını **pîç**

pilāv [1] pirinç ve yağla pişen yemek. <KT, KO, KUBBEALTİ>

- 2212 **Pilāvunuñ** ḥaymesini kurdı erbâb / Kaşuqlar yer yer oldı aña itnâb

pinhân [20] gizli, saklı, gizlenmiş. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 110 ‘Acebdür bu tılısm-ı cism-i insân / Ki var anda hezârân genc-i **pinhân**

- 623 Kaçan söyleşseler esrâr-ı **pinhân** / İrakdan baķar idi ‘ayn-ı ihvân

- 1209 İdüp ol nev-cuvâmı genc-i **pinhân** / Kõdı bir sâyebâna kıldı miḥmân

- 1617 Ne ‘âlemdesin ey sultân-ı ḥübân / Ne kânun gevhersin ḳalma **pinhân**

- 2515 Eger başmağını döndürse ol ân / Dir idi kendü kendüsine **pinhân**

- 3171 Zārūrī fāş olur bu rāz-ı **pinhān** / İrişür ‘ izzetün ‘ irzına noķşān
 3278 Olurdu iki sözünün biri āh / İderdi rāz-ı **pinhānından** āgāh
 3293 Ne deñlü ise şefkat itdi cānān / Velī bu hālī andan kıldı **pinhān**
 3890 ‘ Ayāndur derd-i **pinhānı** yüzinden / Ğarīb evzā‘ u bīhūde sözinden
 4675 Bahā-yı ğalleyi bir ehl-i ‘ irfān / Çuvaluñ birisinde kıldı **pinhān**
 4679 Boşalırken çuvaldan zād-ı ihvān / Çıka geldi bulındı māl-ı **pinhān**
 4769 Didi ey ‘ ālem-i esrār-ı **pinhān** / Hāyātum āhırinde kılma giryān

pinhān etmek [4] saklamak, gizlemek. <KUBBEALT>

- 1212 İdūp ‘ ilm-i ledünnī **pinhān** / Olurdu şükr-i Sübhān ile hāndān
 1627 İdemez cism-i ādem ‘ ışkı **pinhān** / Şıvanmaz balçığ ile mihr-i Yezdān
 2951 Anuñ kim elde yokdur ihtiyārı / Nice **pinhān ider** esrār-ı yārı
 4987 Zelīhāyı melül olmaya dirdi / Bu rāzı zāhiren **pinhān iderdi**

pinhān olmak [3] saklanmak, gizlenmek. <KUBBEALT>

- 167 Birinde toĝdı birinde tölündi / Gehī peydā gehī **pinhān olındı**
 306 Yedi iklīm içinde olsa **pinhān** / Arayup bulmaĝa olmaya imkān
 1778 Şeb-i ğamda mişāl-i berķ-ı rahşān / Gehī peydā **olursın** ĝāh **pinhān**

pinhān ü peydā [1] gizli ve açık. <KANARI>

- 4308 Hāfā vü cürmine **pinhān u peydā** / Muķırr u mu‘ terif oldı Zelīhā
pīr [66]

1. koca, yaşlı adam, ihtiyar. <KT, KO, ADŞŞ, AÇDŞŞ>

- 11 Beni Ya‘ kub-veş kıl **pīr-i** ‘ uşşāk / ‘ Aşādan kavş-i cisme bir kiriş taķ
 267 Yed-i kudretde zāt-ı pāki şemşīr / Vücūdı hāneķāh-ı vaħdete **pīr**
 576 Ağarmış **pīre** cevri itme taħmīl / İdūpdür zūlmetini nūra tebdīl
 578 Hāzer eyle kemān-ı kāmēt-i **pīr** / Şaķīye beddu‘ ā ile atar tīr
 624 Dil-i Ya‘ kūbı Yūsuf eyledi şād / Didi bir ĝün aña ey **pīr-i** irşād
 666 Gelüp evlādı çok ibrām idicek / Tereddūd eyledi **pīr-i** mübārek
 719 Çaĝırdı *el-firāk u el-firāk* / Ziyāde oldı **pīrūñ** ihtirākı
 720 Ferāĝat ehli idi Hāzret-i **Pīr** / Ezelde anda yoĝ idi bu tedbīr
 736 Taşarruf Hāzret-i Hāķķuñdur ey **pīr** / Burada aşşı itmez rāy u tedbīr
 771 Fiĝān itmekde **pīr-i** nāle-perver / Iraĝ olmaķda kānından bu gevher
 881 Didiler münkesirdür hātır-ı **pīr** / Bizi merdūd ider aña ne tedbīr
 972 Ğam odı yaķdı **pīr-i** nā-murādı / Söyündi şoħbetinde şem‘ -i şādī
 984 Seni oķ gibi atdı kavş-i taķdīr / Kemān oldı ĝamuñdan kāmēt-i **pīr**

- 1002 Gelün Allāhuñ emriyle yaķına / Tesellī virünüz **pīr**-i ḥazīne
- 1043 Çökerdi ğuşşa **pīr**-i nā-murādı / Söyündi şöhetinde şem‘-i şādī
- 1059 Ölüm ḥālīne geldi Ḥazret-i **Pīr** / İki fūrķat bir oldı itdi te‘şīr
- 1066 Sözüñüz oldı hep telbīs ü tezvīr / Felāketde o ma‘şüm ile bu **pīr**
- 1080 Feraḥnāk eyledi Yaķūb-ı **pīri** / Ol idi Ḥazret-i Yūsuf beşīri
- 1187 Meger bir adı Mālik **pīr**-i tācir / Bu cumhūr ile olmışdı müsāfir
- 2538 Görür nāġāḥ ol şāḥ-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi bir **pīr**
- 2543 Deve üstinde ol **pīr**-i münevver / Oķurdu şuḥf-ı İbrāhīmi ezber
- 2590 Yaşın silmezdi **pīrūñ** ḥasretinden / Yüzi gülmezdi derd-i fūrķatinden
- 2591 Sözinden oldılar **pīrūñ** perişān / Güc ile kendüyi cem‘ itdi cānān
- 2592 O **pīrūñ** ḥātırına geldi ķorḥu / Devesi ile kaçdı Mışra toġru
- 2593 Bulur ķanda ise oġlını ol **pīr** / İder bu mācerāyı aña taķrīr
- 2594 O **pīrūñ** oġlı aşıyle müretteb / Atasına ḥikāyet eyledi hep
- 2595 Çü **pīrūñ** oldı her maķşūdı ḥāşıl / Girü Ken‘ān iline oldı vāşıl
- 2600 Nidāsını işitdi ķaldı ḥayrān / Cevābın virdi **pīrūñ** Pīr-i Ken‘ān
- 2606 Ḥazīn āvāz ile Ya‘ķūba ol **pīr** / Kelāma geldi ķıldı ḥüsn-i ta‘bīr
- 2622 O **pīre** baķdı fikre vardı tırdı / Düşin görmiş idi bundan öñürdi
- 2626 Bir oġlancuķ didi ey ḥazret-i **pīr** / Yesīr itdi ‘asīrūñ emr-i taķdīr
- 2635 Düşinde vāridātınūñ peyāmı / Bu tıfluñ sözi ol **pīrūñ** kelāmı
- 2787 Cuvān olur bunı nūş eyleyen **pīr** / Hemīşe mūr-ı mazlūmı ider şīr
- 3124 Ayaġın öpmek evvel pāyesidür / Maḥabbet **pīrinūñ** pīrāyesidür
- 3851 Ḥikāyet eyledi bu ḥālī bir **pīr** / Yir imiş sevdüğinden yavrsın şīr
- 4637 Görürler himmet-i **pīr** oldı ‘ālī / Yola ‘azm itdi Ya‘ķūbuñ ‘ayālī
- 4663 Didi Yūsuf eyā cumhūr-ı bed-rā / Neye ķorsız o **pīri** ferd ü tenhā
- 4665 Anuñla eglenür bir pāre ol **pīr** / Ki hergiz eylemez ḥidmetde taķşīr
- 4783 Vişāl-i ‘an-ķarībūñ intizārı / Oyalardı o **pīr**-i bī-ķarārı
- 4804 Didi oġulları ey **pīr**-i ‘ālim / Bize bu sözi yād itmek ne lāzım
- 4824 Virürler Yūsufa mektūb-ı **pīri** / Oķur ma‘lūm ider *mā-fi’z-zamīr*i
- 4837 Mülākāt olur ise Ḥazret-i **Pīr** / Bu ḥāl-i māzīye ķıl ḥüsn-i ta‘bīr
- 4865 Başup baġrına ol pīrāheni **Pīr** / Dil-i vīrānesini ķıldı ta‘mīr
- 4921 Kitāb-ı Ḥaķķı Yūsuf itse tefsīr / Du‘ālar eyler idi Ḥazret-i **Pīr**
- 4965 Ḥudādan cānibe gönderdi **pīri** / Cihāndan Yūsufuñ gitdi zāḥīri
- 4966 Firāķ-i zāt-ı pāk-i Ḥazret-i **Pīr** / Vücūdına ziyāde itdi te‘şīr

pīr-i cihān-bīn [1] görmüş geçirmiş ihtiyar. <KANAR/>

1197 Çekerken delvi ol **pîr-i cihân-bîn** / Kayasından ziyâde oldu sengîn

pîr-i fânî [3] çok yaşlı ve zayıf ihtiyar, olgun, gün görmüş insanlar. <TDEK>

1293 Büküldi **pîr-i fânî** gibi eşcâr / Rücû' itdi hemân aşlına nâçâr

2730 Bilindi intikâl-i **pîr-i fânî** / Fiğân itdi işitdi Yûsuf anı

4820 Didi n'eyler babañuz **pîr-i fânî** / Kesilmez mi daği âh u fiğânı

Pîr-i Ken'ân [8] Yakub Peygamber, Hz. Yusuf'un babası. <KANARI>

37 Bi-ħaqq-ı rûz-ı vaşl-ı **Pîr-i Ken'ân** / Bi-ħaqq-ı ħörmət-i şâm-ı ħarîbân

822 Didi gel kıandasın ey **pîr-i Ken'ân** / Ziyâde müşkil oldu derd-i hicrân

935 Görür pîrâheni ol **pîr-i Ken'ân** / Aña ne pençe toķınmuş ne dendân

2600 Nidâsını işitdi kıaldı ħayrân / Cevâbın virdi **pîrûñ Pîr-i Ken'ân**

2723 Didi 'uķbâya gitdi **Pîr-i Ken'ân** / Yirini eyledi Firdevs-i Raĥmân

4646 Eger olursa bu luţf u bu iĥsân / Yiter saña du' â-yı **Pîr-i Ken'ân**

4872 Çıkup Beytû'l-Ĥazenden **Pîr-i Ken'ân** / Murâdı oldu 'azm-i kūy-ı cânân

4909 Dem-i vuşlatda şankim nûr-ı Raĥmân / Yire indi atından **Pîr-i Ken'ân**

pîr-i nâ-tüvân [2] güçsüz ihtiyar. <BMS>

978 Kıoduñ ħurbetde **pîr-i nâ-tüvânı** / Ėarîb itdün faķîr-i bî-nişânı

4875 Sürür u zevķ u şevķ u şâdmânî / Tüvânâ itdi **pîr-i nâ-tüvânı**

pîr etmek/eylemek [1] ihtiyarlatmak, yaşlandırmak. <KANARI>

2560 Beni **pîr eyledi** derd-i firâķı / Belümi bükdi bâr-ı iştiyâķı

pir ol/ola [1] "çok yaşa, var ol" anlamında hayır dua ve beğenme sözü. <ÖTS, KUBBEALTI>

394 İşitdi Ĥazret-i Ya'ķûb anası / Didi Ya'ķûba gel ey **pîr olası**

pîr ü cuvân [2] yaşlı ve genç.

4005 Gülünc itme beni ħalk-ı cihâna / Temâşâ olma her **pîr ü cuvâna**

5045 Sevâd-ı a'zamuñ **pîr ü cuvânı** / Kıaralarla iderlerdi fiğânı

2. bir tarikatın ilk kurucusu, tarikatta kendisine mensup olunan kimse, şeyh, mürşit. <KT, KO, KUBBEALTI, TTS>

263 Üli'l-ebşâra her tüĖı nażargâĥ / Tarîķat **pîridür** yâ mürşid-i râĥ

pîr-i tarîķat [1] şeyh, tarikat piri. <KANARI>

126 Kıanâ' at küncine **pîr-i tarîķat** / 'İbâdet gencine mîr-i şerî'ât

pîrâhen, pîrehen [18] gömlek. <KT, LN, CÜDÎ, ADŞŞ>

885 Kıoyalum önine **pîrâhenini** / Kıılalum nâle vü âĥ u enini

929 Kıodılar önine **pîrâhenini** / Göke irgürdiler âĥ u enîni

931 Demür **pîrâheni** âl eylediler / Biri birini iqlâl eylediler

- 935 Görür **pîrâheni** ol pîr-i Ken'ân / Aña ne pençe toķınmuş ne dendân
- 938 Ne 'âķıl kurd imiş ol gürk-i seffâk / Yimiş **pîrâhenini** itmemiş çâk
- 939 Yiyüp zulm eylemiş ol nâzenîne / Teraķķum eylemiş **pîrâhenine**
- 962 Gelün inşâf eyleñ hiç ola mı / Koya **pîrâheni** gide ĥarâmî
- 1357 Cemâli güldi güyâ gülşen oldı / Güline yâsemen **pîrâhen** oldı
- 1383 Görinür nûr-ı zâtı **pîrehenden** / Nitekim câmeden ĥurşîd-i rûşen
- 1495 Toķınsa nâgehân **pîrâhenine** / Batardı berg-i gül nâzûk tenine
- 2511 Geyürse gül gibi **pîrâhenini** / Bu söz eglerdi ol ĥalbi ĥazîni
- 2512 N'olaydı **pîrehende** târ olaydum / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr olaydum
- 2576 Anuñ **pîrâhenine** sürdiler ĥan / Yanında itdiler ca' l ile efgân
- 4854 Ezel **pîrâhen** oldı bâ' iş-i ĥam / Girü anuñla olsun câni ĥurrem
- 4857 O **pîrâhenle** 'azm itdi perî-vâr / Şanasın nûrdan bâl ü peri var
- 4862 Görince Yûsufuñ **pîrâhenini** / Sevindi diñdi Ya' ĥûbun enîni
- 4863 Dönüp **pîrâheni** murĥ-ı sefîde / Gelüp Ya' ĥûba oldı nûr-ı dîde
- 4865 Başup baĥrına ol **pîrâheni** Pîr / Dil-i vîrânesini ĥıldı ta' mîr
pîrân [2] ihtiyarlar, yaşlılar. <KO, KUBBEALTI>
- 5039 Yolup aķ saçını **pîrân-ı** irşâd / Bulutlar gibi ĥıldı anda feryâd
pîrân-ı tarîķat [1] tarikat pîrleri. <KANARI>
- 4908 Varur bir yana sultân-ı vilâyet / Gelür bir yaña **pîrân-ı tarîķat**
pîrâye [1] letafet, süs, donatma, ziynet. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>
- 3124 Ayaĥın öpmek evvel pâyesidür / Maĥabbet pîrinüñ **pîrâyesidür**
pîre-zen [1] kocakarı, acuz. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>
- 4497 Didi bu **pîre-zen** kimdür bileydüm / Aña elťâf u iĥsânlar ĥılaydum
pîrlik [1] saç aķlıĥı, yaşlılık, ihtiyarlık, kocalık. <17. YÛZYIL TÛRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>
- 4364 Ėamından **pîrlik** oldı ĥavâle / Ağardı kâküli döndi hilâle
pistân [2] meme. <KT, KO, KANARI>
- 1496 İki **pistâm** şadrında hüveydâ / Ĥabâb-ı âb-ı Kevşer gibi güyâ
- 1497 Yaraşmış iki **pistân** ol cemâle / Dizilmiş iki ĥonca bir nihâle
pîşe [7] âdet, iş, huy, alışkanlık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 1441 Maĥabbet âteşini eyle **pîşe** / Zer-i ĥâlîş ider ĥalbi hemîşe
- 1690 Güneş gibi idüp mihrüñ **pîşe** / Senüñ üstüne ditirdüm hemîşe
- 2014 'Ulüvv-i şânı var idi hemîşe / Göñül alçaķlığını itdi **pîşe**

- 2809 Bir avuç hûn-ı hıznîri hemîşe / Yüzüne çalmağı idinme **pîşe**
- 3139 Yüzüme bakmamağ için hemîşe / Kitâbın okımağı itdi **pîşe**
- 3263 Hayâ vü hilm idi ol yâra **pîşe** / Aña söylerse söylerdi hemîşe
- 3672 Halâlin iste Mevlâdan hemîşe / Gider fi‘l-i harâmı itme **pîşe**
- pîşvâ [3]** bir ümmetin imamı, bir kavmin reisi, başkan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
- 124 Şufûf-ı enbiyânun muhtedâsı / Şunûf-ı evliyânun **pîşvâsı**
- 385 Birisi **pîşvâsı** enbiyânun / Birisi muhtedâsı aşfiyânun
- 1459 Riyâzet bî-riyâ olmağ gerekdür / Maḥabbet **pîşvâ** olmağ gerekdür
- piyâde [2]** yaya, orduda yaya olan asker. <KT, CÛDÎ, OTAL, ADŞS>
- 4419 Yürürdi önce yüz biñden ziyâde / Kimi atlu kimi daḥi **piyâde**
- piyâde olmağ [1]** attan inmek, yaya kalmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 1278 Bulurlar mâh-ı Ken‘ânı orada / Devesinden inüp **olmuş piyâde**
- piyâle [1]** kadeh, şarap bardağı. Divan şiirinde içi şarap dolu kadeh yerine kullanılır. Renk olarak kıızıdır. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞS>
- 2132 Şarâb-ı nâzdan içmiş **piyâle** / Kızarmış gonca gibi rûy-ı lâle
- pōst [2]** tüylü hayvan derisi. <KT, KO, CÛDÎ CÛDÎ, OTAL>
- 442 Kälender eyleyüb rûy-ı zemîni / Geyürdi gellelerden **pōstîni**
- Aşağıdaki tanıkta geçen “bir dost bir post” barınacak bir yer, geçinecek bir iş ve bir can dostu bulununca yaşayışın düzene gireceğini, hırsın lüzumsuzluğunu anlatan bir ifadedir (*bk.* bir dōst bir pōst). <TDGDA>
- 1728 Beni şâd eylemez illâ gam-ı dōst / Bu söz meşhûrdur bir dōst bir **pōst**
- puḥte [1]** pişmiş, pişkin [*mec.*] tecrübeli, gün görmüş. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI>
- 346 Maḥabbet **puḥte** eyler merd-i ḥâmı / Bu râya nazır olmaz ‘ayn-ı ‘âmî
- pul [1]** küçük akçe, para, parlak maden parçası. <KT, KO, OTAL>
- 5083 Bu derbend-i ḳubûra ey ḳarındaş / Giden gelmez olur bir **pula** biñ baş
- pûlâd [1]** çelik, sertleştirilmiş demir. <KO, FZ, CÛDÎ, OTDTS> Eskiden gümüş, çelik veya tunçtan yapılmış aynalar kullanılırmış. Tanıkta Dımışkî aynadan bahsedilmektedir. Sûdî, bu aynanın demir bir sapı olduğundan bahsetmektedir. Hint fakirleri bu aynayı eline alıp gezdirirler ve karşılaştıkları insanlara bu aynayı sunup karşılığında para alırlarmış.¹⁷⁷ <AÇDŞS>
- pûlâd-ı Dımışkî [1]** Şam çeliği. <BMS>
- 1449 Mecâz ise daḥi terk itme ‘ışkı / Olur âyîne **pûlâd-ı Dımışkî**

¹⁷⁷ Sûdî-i Bosnevî, *Gülistân şerhi* (haz. Ozan Yılmaz), Çamlıca Basım, İstanbul 2012, s. 310.

pür [12] dolu, çok fazla. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL>

pür etmek [7] doldurmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 768 Kabardı yolda ol pây-ı şerîf / **Pür itdi** jâleler berg-i laîfî
 2076 Bulutlar gibi üstürler kaçârı / **Pür itdi** lâlezâr u kûhsârı
 2817 Gören sevdi işiden sevdi anı / **Pür itdi** mihr-i ‘ışkından cihânı
 3292 Zeliḥānuñ görüp sevdâ-yı ḥāmın / **Pür itdi** necm ile bedr-i tamâmın
 4056 Aḥibbâ gibi zencîrûñ fiḡânı / **Pür itdi** ‘âlem-i kevn ü mekânı
 4227 **Pür itdi** Yûsuf ile kâyinâtı / Yazıldı bu müsellemlîk berâtı
 4913 O demde ağlamak tutdı cihânı / **Pür itdi** nâleler kevn ü mekânı

pür olmak [5] dolu olmak, dolmak; kaplamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 366 Çoḡaldı âh-ı ‘âşık gibi ‘uşşâk / **Pür oldu** evliyâ ile toḡuz tāk
 2144 Ṭonanup gitdiler begler ağalar / **Pür oldu** cümle şahrâlar ovalar
 2205 **Pür oldu** ḥaymelerle şahn-ı şahrâ / Şükûfeyle bezendi şanki dünyâ
 2792 Bu bîkrûñ var yüzinde al tuvaḡı / **Pür olmuş** la‘l ile boynı kulaḡı
 5013 Bulutlarla **pür oldu** kûh-ı ‘âlî / Yolardı aḡ saçını dehr zâli

pür-beşâset [1] güler yüzlü, güleç.

- 1994 Uyandı uyḡudan pür-şevḡ u ḥâlet / Yüzi ḥandân u cânı **pür-beşâset**

pür-cefâ [1] zalim, cefakâr. <KANAR2>

- 1136 Uyandurdu o şem‘-i bâ-şafâyı / Aña kıldı ‘itâb-ı **pür-cefâyı**

pür-çîn [2] çok bükülmüş, çok kırışık, buruşuk. <KO, OTAL>

- 3593 Düşerdi ‘ârızına zülf-i **pürçîn** / Kızıl vâlâda gûyâ nâfe-i çîn

pür-çîn etmek [1] buruşturmak, yüz buruşturmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 4362 Belürdi şarşarı baḡr-i belānuñ / Ruḡı âbını **pür-çîn itdi** anuñ

pür-dert ü miḡnet [1] dert ve sıkıntı dolu, çok üzüntülü.

- 784 Dili meksûr olmuş başı meftûḡ / Teni **pür-derd ü miḡnet** rûḡı mecrûḡ

pür-envâr [1] nur dolu, nur içinde, parlak, aydınlık. <ÖOTS>

- 31 Sözüüm bağını **pür-envâr** eyle / Naḡargâḡ-ı üli‘l-ebşâr eyle

pür-ḡam [3] çok üzgün. <KANAR2>

- 3518 Beni gör ki ne diri ne öliyem / Bu mâtemden gönül **pür-ḡam** gözüm nem

- 4115 Şeḡer nergisleri gibi gözi nem / Deli gönli ḥazîn ü cânı **pür-ḡam**

- 5001 Gözi nem derdi muḡkem cânı **pür-ḡam** / ‘İbâdet-ḡânesine gitdi ol dem

pür-ḡâl [2] coşku ve mistik ruh ile dolu. <KANAR1>

- 2544 Şadâsı muḡriḡ u âvâzı **pür-ḡâl** / İşidenler zarûrî oldı meyyâl

- E7 Zihî şugl-ı celâl ü kayd-ı **pür-hâl** / Kuyûd-ı ğayrı eyler cümle battâl
pür-hâl [1] ben dolu, beni çok.
- 2162 Nişân-ı mîh-i sümm-i esb-i cânân / Yirûn yüzini **pür-hâl** itdi ol ân
pür-harâret [2] hararetli, ateşli. <KANAR2>
- 1546 Ser-â-ser kılmış ol şems-i sa'âdet / Zemîn ü âsumânı **pür-harâret**
- 4126 Güneş gibi vücûdî **pür-harâret** / İrişdi hâne-i 'aqlına ğâret
pür-hûn [2] kan içinde, kanlı. <KT, OTAL>
- 2532 Mişâl-i lâle her bir çeşmi **pür-hûn** / O hurşide bakup olurdu maḥzûn
- 2794 Başında ğam gözinde eşk-i **pür-hûn** / Dilinde yâr elinde câm-ı gülġûn
pür-‘itâb [1] azarlayıcı, çıkışma dolu. <KANAR1>
- 1139 Şımazlar ‘ahdî şırlar la‘l-i nâbı / İştmezler hitâb-ı **pür-‘itâbı**
pür-jâle [1] çiğ dolu, jaleli. <KANAR1>
- 2641 Gözi nergisleri yaş ile tölmiş / ‘İzârı gülleri **pür-jâle** olmuş
pür-kemâl [5] mükemmel, eksiksiz, noksansız.
- 865 Bir iken iki oldu âfet-i cân / Cemâl-i **pür-kemâle** kaldı ḥayrân
- 1393 Güzellik câmesi ğâyet yaraşmış / Cemâl-i **pür-kemâli** ḥadden aşmış
- 2313 Güzellerde meger bir Bâzığa-nâm / Cemâl-i **pür-kemâl** ıssı dil-ârâm
- 2418 ‘Azîz-i Mışra itdi vâfir ibrâm / Cemâl-i **pür-kemâlin** kıldı i‘lâm
- 2535 Siper itmişdi bedr-i **pür-kemâli** / Belinde tiğ idinmişdi hilâli
pür-leṭâfet [1] güzellik dolu, aydınlık içinde.
- 2087 Şarı atlas ziyâde bî-nihâyet / Şu‘â‘-ı şemse beñzer **pür-leṭâfet**
pür-mehâbet [2] heybetli. <KANAR2>
- 845 Ecel derbendi gibi **pür-mehâbet** / Virür ehl-i ḥayâta ḥavf ü ḥaşyet
- 4576 Kıbâbı cümlesinûn **pür-mehâbet** / Çü tâc-ı şöfiyân-ı ehl-i ḥâlet
pür-melâl [1] çok sıkıntılı, çok üzüntülü. <KUBBEALT1>
- 3415 Kâra toprakça gör bu **pür-melâli** / Olayın zât-ı pâküñ pâymâli
pür-nûr [4] nur içinde, nur dolu, nurlu. <OTAL, KUBBEALT1>
- 375 Karındaşından İsmâ‘îl olup dūr / Varup Ka‘be diyârın kıldı **pür-nûr**
- 1490 Yaraşur ḥâl ile ol ḥadd-i **pür-nûr** / Hemîşe şaḳlanur fülfulle kâfûr
- 2390 Olasın mihr-i ruḥsâriyle mesrûr / Zücâc-ı dîde vü dil ola **pür-nûr**
- 4486 Bu a‘mâ ‘aynını **pür-nûr** eyle / Sevindür vaşl ile mesrûr eyle
pür-şevḳ [5] heyecan ve istek dolu, çok şevkli. <OTAL, ÖTS>
- 203 Felek nûrından anuñ oldu **pür-şevḳ** / Melekler döne döne eyledi zevḳ

- 1438 Kimi ħurşīd-i ‘ışk eylerse **pür-şevk** / Fiğān u nāle olur añā bir zevk
- 1908 Cünūn-ı ‘ışk ile olduñ mı **pür-şevk** / Ki vardur gerdenünde hāleden tavk
- 1922 Cemāl-i Yūsuf-ı dehr oldı peydā / Zelīhā gibi **pür-şevk** oldı dünyā
- pür-şevk u hālet** [1] heyecanlı, heyecan içinde.
- 1994 Uyandı uyğudan **pür-şevk u hālet** / Yüzi ħandān u cānı pür-beşāset
- pür-şükūh** [1] görkemli, azametli. <KANAR2>
- 1032 Görürler bu gürūh-ı **pür-şükūh** / Ser-ā-ser kaplamış şahrā vü kūhı
- püş** [] arka, sırt. <KO, LN, OTAL, KUBBEALT>
- püş ü penāh** [1] arka, yardımcı, sığınak.
- 4457 Didi ey kıblegāh u secdegāhum / ‘Azīzüm mesnedüm **püş ü penāhum**

R

rā [2] “râ (ﺭ)” harfinin Arapça telaffuzu. Eski şairler sevgililerinin kavisli kaşlarını Arap harflerinden “râ”ya benzetmişlerdir. <KT, AÇDŞS, DŞS, HARF SİMGEÇİLİĞİ>

1698 Başın egdi mişâl-i **rā**-yı ebrû / Karardı fikre vardı yâr-ı meh-rû

Aşağıdaki tanıkta “râ” harfi ile hilal arasında şekil itibarıyla benzerlik kurulmuştur. <HARF SİMGEÇİLİĞİ>

5165 Elif yazsa olur bir serv-i bâlâ / Hilâlâ beñzer anuñ çekdüğü **rā**

Rab, Rabb [13] kâinatın sahibi ve maliki olan Cenabıhak, Halik, Allah. Kur’an’da 969 defa geçen bu kelime Allah’ın sıfatı olarak bütün varlıkları yaratan, yetiştiren, terbiye eden, ihtiyaçlarını gideren, rızık veren, görüp gözeten; insanlara, yerlere, göklere, gezegenlere, hayvanlara, bitkilere, ağaçlara, çiçeklere, toprağa, suya, havaya vb. her şeye nizamını, güzelliğini, yeteneklerini veren, yaşamalarını sağlayan, her şeyin malik ve sahibi demektir. <KT, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

403 Hâbîr-i rāz-ı ‘irfân eyle yâ **Rāb** / Zâhîr-i ehl-i îmân eyle yâ **Rāb**

409 Du‘â itdi didi ey **Rabb** ü Ğaffâr / Bunuñ neslini kııl şâh-ı cihândâr

413 ‘Înâyet eyledi ol **Rabb** ü Mevlâ / Qabûl itdi du‘âsını hemânâ

450 Kaçan olur mu‘allim âdeme **Rab** / Açılır ‘ilm-i esmâ keşf olur hep

507 Beni yanından ayırmazdı kaç‘â / Bu gün yâ **Rabbi** kanda gitdi tenhâ

592 Qabûl itdi du‘âsın **Rabb**-i Hâdî / Müyesser oldu maşşûdî murâdî

1098 Başîrûn bi’l-‘ibâd ü **Rabb**-i insân / Gözi açuqlara olur nıgehbân

3761 Müyesser eyleyince **Rabb** ü Hâdî / Talebsüz irişür merdûñ murâdî

4023 Didi yâ **Rabbi** yegdür bend ü zindân / Bu derd ü guşşadan her rûz u her ân

4266 Kimûñ kim Hâkka olan inkıyâdî / Anı görür gözedür **Rabb**-i Hâdî

4493 Hidâyet eyledi ol **Rabb** ü Hâdî / Qabûl oldu münâcât u murâdî

Rabbü’l-Ğaffûr [1] çok mağfiret eden, çok şefkat gösteren, bağışlayan Allah. <KUBBEALT>

577 İşit bu ‘izzet-i **Rabbü’l-Ğaffûr** / Hâdiş-i qudsîdür eş-şeybû nûr

Rabbânî [1] Rab ile ilgili, İlâhi, Tanrısal. <OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

2927 Bilir misin ‘aceb nice olur hâl / İderseñ emr-i **Rabbânîde** ihmâl

râci [2] geri dönen. <KT, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

râci olmak [2] dönük olmak, ait olmak. <KANARI>

811 Size **râci** olur zulmûñ belâsı / Ne Hâk râzî buña ne enbiyâsı

1883 **Olur** her cânibe **râci**‘ zamîrûñ / Serîrin seyr idersin her emîrûñ

ra' d [6] gök gürültüsü, gök gürlemesi. <LN, KT, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

899 Tag üstinde mişâl-i **ra' d**-ı bârân / Hemân bir na' ra urdı oldı gıryân

2077 Cemel ebr ü ceresler **ra' d**-i âfâk / Şu' â' -ı tîğ-i zerrîn berķ-ı berrâk

2227 Gürülder **ra' d** gibi kûs-ı harbî / Getürür cûşa hâl ehlini darbı

E4 Ki ol devr-i zamânun rûz-ı sa' di / Bu ebr-i raḥmetüñ olurdu **ra' di**

ra' d u berķ [2] gök gürlemesi ve şimşek. <ÖOTS>

802 Virürken Yûsufuñ katline iğvâ / Havâda **ra' d u berķ** olur hüveydâ

1315 Dehân-ı **ra' d u berķı** eyle hāmûş / Dilüñ depret du' âya ol ḥatâ-pûş

rağbet [] istek, arzu, dileme. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

rağbet etmek [2] bir şeyi istekle karşılamak, beğenmek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

3020 Sevindi Ḥaḳḳa minnet itdi Yûsuf / Sözüne ḥaylî **rağbet itdi** Yûsuf

3280 O mâha ḥaylî **rağbet itdi** Yûsuf / O gün îmâna da' vet itdi Yûsuf

râğıb [3] istekli, isteyen. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

529 Seçildi gün gibi ortaya geldi / Muḥıbb ü ṭâlib ü **râğıb** çoğaldı

râğıb olmak [2] rağbet etmek, istek duymak. <KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

340 Şu kim **olmaz** fûnûn-ı 'ışkâ **râğıb** / Cenâb-ı Ḥaḳḳ ile düşmez muşâḥıb

920 Yalancıya ne ṭâlib **ol** ne **râğıb** / Siyeh-rûdur mişâl-i şubḥ-ı kâzıb

râh, reh [44] yol. <KT, LN, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

23 Çıkar söz Yûsufını çâh-ı dilden / ' Ayân it vâridâtı **râh**-ı dilden

123 Şeh-i ḥalvet-serây-ı *li ma' a' llâh* / Delîl-i sâlikân u mürşid-i **râh**

157 Ğubâr-ı **râhı** oldı kuḥl-i islâm / Açıldı ' ayn-ı A' râb ile A' cām

241 Severler ol sipâhî pâdişâhı / Dilâverler olurlar ḥâk-i **râhı**

263 Üli'l-ebsâra her tûğî nazargâh / Ṭarîḳat pîridür yâ mürşid-i **râh**

464 Delîl-i kûy-ı cānân terk-i cāndur / Nişân-ı **râh**(-ı) Ka' be üstüḥ' andur

756 Yüzi mâhı bulaşdı gerd-i **râha** / Sürüldi sünbüli ḥâk-i siyâha

1200 Didi ey Bürc-i Delvün mihr ü mâhı / Gel eyle ' âlem-i bālâya **râhı**

1257 Taḳıldı Mâlikün yanına Yûsuf / Yönelde **râh**-ı hicrânına Yûsuf

1327 Şeherden tutdılar ḥablü'l-metîni / Ṭarîḳ-ı Mısrı ol **râh**-ı mübîni

1334 Ğubâr-âlûdesin ḥâk-i siyehden / Kemân ebrûña tozlar ḳondı **rehden**

1343 Ğubâr-ı **râhı** ol zât-ı cemîlün / Olurdu tûtiyâsı ' ayn-ı Nîlün

1454 Beni ḳıl Meşnevî ' ilminden âgâh / Kerem eyle baña ol mürşid-i **râh**

1735 Zeliḥyâya girü tekrâr dâye / Didi ' azm itme **râh**-ı nâ-sezâya

- 1753 Ne hâletdür bu hâlet Allâh Allâh / Olur mihr ü maḥabbet mürşid-i **râh**
- 2143 Ğubâr-ı **râhdan** kalmadı âşâr / Meger ḥaṭṭ-ı ğubâr-ı ‘arız-ı yâr
- 2386 Zihî devlet zihî luṭf u ‘inâyet / Ki bula **râh**-ı hicrânun nihâyet
- 2415 Didi biñ cân ile *el-ḥamdü li’llâh* / Ki açduñ menzil-i maḥşûduma **râh**
- 2555 Meger bu üştürün düşdükçe **râhı** / Görürmiş Yūsufi Ken‘ânda gâhî
- 2819 Binüp bir keşti-i ḥoş-bâdbâna / Revân oldı **reh**-i Hindüstâna
- 2883 **Reh**-i cânânda câna başa ḳalma / Ḥayâtuñ cāmını ‘aynuña alma
- 3849 İşidenler didi ḥaşâ ki Yūsuf / İde **râh**-ı şadâḳatdan taḥallüf
- 4107 Çeküp ten câmesin yırtardı gâhî / Ḳasâvet çıḳmağa açardı **râhı**
- 4191 Mişâl-i medd-i bismi’llâh o şâhı / İletmiş ḳurb-ı zâtu’llâha **râhı**
- 4273 Kemâl ehli olur maḳbûl-i dergâh / Açar gün gibi ḳurb-i ḥazrete **râh**
- 4317 Ğubâr-ı **râha** beñzer ḳurı bühtân / Olur ‘avn-i Ḥaḳ ile def‘i âsân
- 4363 Felek farḳına **râh** eylerdi âhı / Yaḳardı nâr-ı âhı mihr ü mâhı
- 4395 Kenâr-ı Nîle vardı ḥâr u ḥas-vâr / Yaḳın idi orada **râh**-ı dildâr
- 4434 Vedâ‘ idüp **reh**-i cānānesine / Dönerdi ḥāne-i vîrānesine
- 4451 Şu ḳapudan ki olmaz derde dermân / Arar bir ğayri yoldan **râh**-ı iḥsân
- 4471 Şadâ-yı ḥayl ü serhengân-ı şâhî / Mekân-ı maḥşere döndürdi **râhı**
- 4744 Şefâ‘at eyle settârü’l-‘uyûb ol / Delîl-i **râh**-ı Ğaffârü’z-zünûb ol
- 4978 Bu **râh**-ı teng ü târîki güzer ḳıl / Baḳâ şaḥrâlarına gel sefer ḳıl
- 4997 Didi ey derde dermân iden Allâh / Meşâḳḳat **râhm** âsân iden Allâh
- 5032 **Reh**-i taḥḳîḳe anlar kim giderler / Ḥayâtuñ perdesini çâk iderler
- râh**-ı ğurbet [2] ğurbet yolu. <BMS>
- 1272 Belâ-yı **râh**-ı ğurbet zecr-i devrân / Firâḳ-ı vâlideyn ü ḳahr-ı iḥvân
- 1358 O **râh**-ı ğurbetüñ üştür-süvârı / Geyindi bir libâs-ı zer-nigârı
- râh**-ı İlähî/Ma‘bûd [2] Hak yolu, Allah yolu, sırat-ı müstakim. <KUBBEALT>
- 335 ‘Adem târîkin açdı şems-i maḥşûd / Görindi her taraftan **râh**-ı Ma‘bûd
- 4231 Olagör sâlik-i **râh**-ı İlähî / Keser ḳayd-ı cihânı tiğ-i âhı
- râh**-ı şâh [1] anayol, büyük cadde. <FZ, ÖTS>
- 4468 Tırı geldi Zeliḥâ nitekim âb / Sürindi vardı **râh**-ı şâha yab yab
- râh**-ı tarîḳat [1] tarikat yolu. <BMS>
- 1156 Olursañ sâlik-i **râh**-ı tarîḳat / Yeter saña bu pend ü bu naşîḥat
- râh**-ı vaṭan [1] vatan yolu. <ÖOTS>
- 830 Dönüp **râh**-ı vaṭandan yaña rûyı / Bu vech ile iderdi güft ü gûyı

rāh bulmak [2] imkân bulmak.

3512 Ne tedbîr ile **buldum** vaşlına **rāh** / Ne derd ü miñnetümden oldu āgāh

3737 Bu evde **bulmadı** vaşlına **rāhı** / Beşinci hāneye sürdi o şāhı

rāḥat [3] insanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, gönlü rahat. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, TS>

378 Bilür ol ḥalkayı dār-ı melāmet / Selāmet semtin eyler cāy-ı **rāḥat**

459 Güşāde bulunursa ‘ayn-ı t̄ā‘at / Ḥudā eyler memātı ḥ‘āb-ı **rāḥat**

3507 Çekersin rûzgāruñ şiddetini / Uçurduñ murğ-ı cānuñ **rāḥatını**

raḥîl [1] göç, göçme, göç etme. <LN, KT, CŪDÎ, KANARİ>

715 Orada ağlaşup ḳavm u ḳabîle / Vedā‘ eylerdi ol merd-i **raḥîle**

raḥm [6] acıma, esirgeme, merhamet. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

1791 Bulutlar baña **raḥmından** döker yaş / Acır deryālar ağlar tağ ile taş

3007 Melālî mûcib-i **raḥm** ola dirdi / Melālî şüretin izḥār iderdi

3779 Ne ḥōşdur ‘āşıḳa ol derd ü zārî / Ki ol bā‘ış-i **raḥm**-ı nigārı

4706 Didi bir daḥi ḳardaşum olaydı / Beni **raḥm** ile yanına alaydı

raḥm etmek/eylemek [2] acımak, merhamet etmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

3556 Ḳarardı düşdi ḥāke hemçü sāye / Görince ḥālîni **raḥm itdi** dāye

4642 Ğam-ı ḳaḥṭ ile gāyetde melûlüz / Bize **raḥm eyle** kim nesl-i resûlüz

Raḥmān [3] Allah’ın adlarından biri. Dünyada her canlıya mümin, kafir ayırt etmeksizin herkese merhamet eden Allah. <KT, LN, OTAL, ADŞŞ, DİNÎ KAVRAMLAR>

206 Güşāde oldu ‘ayn-ı ‘ışḳı ol ān / Görindi ‘aynı ile ‘arş-ı **Raḥmān**

2723 Didi ‘uḳbāya gitdi Pîr-i Ken‘ān / Yirini eyledi Firdevs-i **Raḥmān**

4909 Dem-i vuşlatda şankim nûr-ı **Raḥmān** / Yire indi atından Pîr-i Ken‘ān

raḥmet [30] esirgeme, merhamet, koruma. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, ADŞŞ>

43 Olursam **raḥmetüñ** Hızırına hem-rāh / Zihî devlet zihî ‘izzet zihî cāh

77 Şeb-i Ḳadri ki ḥalkuñ **raḥmetidür** / Ricāle ḥāl-i rûy-ı ḥikmetidür

186 Sevādı zıll-ı **raḥmetden** nişāne / Mişāl-i zülf-i dîdār-ı yegāne

199 Seḥāb-ı **raḥmet** oldu göke ağdı / Ḥakuñ iḥsānı bārān gibi yağdı

246 Muşavver **raḥmetidür** rûzgāruñ / Muḳadder devletidür her diyāruñ

271 Düşer yüzine ol **raḥmet** seḥābı / İḥāṭa itdi nışf-ı ‘āfitābı

275 Şanur ebrûsını ehl-i başîret / Nihāl-i nûrî egmiş bād-ı **raḥmet**

332 Tezelzül kıldı çünkim bād-ı **raḥmet** / Ḥurûşa geldi deryā-yı maḥabbet

961 Ḳamîşi ḥulle-i cennet gibidür / Seḥāb-ı ḳulle-i **raḥmet** gibidür

- 1128 Eyâ şems-i duhâ vü mâh-ı **rahmet** / Nedür halûn neden düşdi bu fûrkat
 1150 Yaraşur ehl-i derd olursa giryân / Cihānuñ **rahmetidür** ebr-i bārān
 1312 Şabā-yı **rahmet** irişsün ferahnāk / Tağılsun yolumuzdan hār u hāşāk
 1786 Eyâ şehr-i cemālûñ meh-cebîni / Bu iki **rahmetüñ** eyle birini
 1868 ‘Ayāndur rāyegānî vuşlat olmaz / Maḥabbet **rahmeti** bî-zaḥmet olmaz
 1971 Selām ile ider ‘uşşāka ‘izzet / Nihāl-i ḳaddin egmiş bād-ı **rahmet**
 2003 Gidermiş bād-ı **rahmet** ḡam seḫābın / ‘Ayān itmiş cemālî âfitābın
 2368 Zülāl-i **rahmeti** olmazsa işār / Bülend olmaz nihāl-i ḳāmet-i yār
 3182 Yiridür eyleseñ luṭf u ‘ināyet / Yire gökden yağar bārān-ı **rahmet**
 3613 Zuhūr itdi mişāl-i bād-ı **rahmet** / Talazlandı girü baḥr-i maḥabbet
 3948 İrişdi aña şankim āb-ı **rahmet** / Şalındı anda serv-i bağ-ı cennet
 4239 Kişiye fetḫ-i bāb idince devlet / Açar bāb-ı recāsın bād-ı **rahmet**
 4316 Ḳarār itdürmez anda bād-ı **rahmet** / Başından ref’ olur āḫir bu zulmet
 4462 Gözüme nūr vir kim yāra baḫsun / Zülāl-i **rahmetüñ** ben ḫāke aḫsun
 4491 Nihāl-i ḳaddin egsün bād-ı **rahmet** / Selāmiyle beni ḳılsun selāmet
 4856 Bu ebr-i **rahmeti** aldı oradan / Yire başmazdı ayağı şafādan
 4859 Ḳamīşi bādbān-ı **rahmet** oldu / Vücūdı zevraḳın Ken’ anda buldı
 5029 Ne ra’ nā sīb imiş ol sīb-i **rahmet** / Ki oldu bā’ iş-i taḳrīb-i vuşlat
 5118 Bunuñ olur pelāsı ebr-i **rahmet** / Anuñ zerrin libāsı nār-ı miḥnet
 E4 Ki ol devr-i zamānun rüz-ı sa’ di / Bu ebr-i **rahmetüñ** olurdı ra’ di

rahmet etmek [1] esirgemek, acımak, merhamet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 50 Eger olmasa ‘aşı vü tebāhî / Kime **rahmet iderdüñ** yā ilāhî
raḫşān [7] parıldayıcı, parlak. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>
 97 Çıkar bir ḳaṭradan deryā-yı ‘ummān / Turur bir zerrede ḫurşid-i **raḫşān**
 434 ‘Ayān oldu hemān ḫurşid-i **raḫşān** / Ḳarañudan nitekim Āb-ı Ḥayvān
 1294 Şeb-i tārīk içinde berḳ-ı **raḫşān** / Felek fīline gūyā oldu dendān
 1778 Şeb-i ḡamda mişāl-i berḳ-ı **raḫşān** / Gehî peydā olursın ḡāh pinhān
 3693 Mücellā ḫāneye ‘aks urdı cānān / İki mäh u iki ḫurşid-i **raḫşān**

raḫşān olmak [2] parlamak. <KUBBEALT>

- 140 Eger **olmasa** mihr -i ‘ilmi **raḫşān** / Ḳalurdı zulmet-i cehl ile insān
 2416 Şeb-i endüh-ı hicrān buldı pāyān / Bu gün mihr-i sa’ ādet **oldı raḫşān**
raḫt [3]

1. her türlü ev eşyası ve gereçleri. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

3534 Kül itdüñ oda yaqduñ **raht** u bahtı / Tağıtduñ bāda virdüñ tāt u tahtı

2. yola çıkarken alınan eşya, yol malzemesi. <KANARI, KUBBEALTı>

603 Göçürdi **rahtını** Ġnās nāgāh / Ecel derbendini kıldı güzergāh

2485 Bu fūrkat Mālike oldı bahāne / Göçürdi **rahtını** bağ-ı cināna

rā'ī [1] bir hayvan sürüsünü güdüp atlatan, çoban [*mec.*] bir memleketin, bir toplumun yöneticisi. [*tas.*] Dünya işlerinin sevk ve idaresi ve düzene konulması hakkında gerekli olan bilgilere sahip bulunan kimse. <KT, LN, OTAL, KUBBEALTı, TTS>

E15 O sulṭāndur diyü kılmaz şefā'at / Bu **rā'idür** diyü itmez ri'āyet

rā'īlik [1] çobanlık, çoban olma durumu.

3029 Zuhūr itdi nübüvvet iktizāsı / O gün **rā'īlige** oldı rızası

rā'iyān [1] çobanlar [*mec.*] bir kavmin reisi veya bir memleketin müdür ve muhafızı.

<AHTERĠ>

3024 Nebīler oldı ümmet **rā'iyānı** / Bu sırruñ hikmeti vardır nihānī

raḳam [1] yazı; yazma; sayı işareti. <KT, LN, KO, CŪDĠ, KANARI>

1255 Ḳalem gibi olup çāk-i girībān / **Raḳam** gibi perişān oldı iḥvān

raḳīḳ [] ince, nazik. <KT, LN, CŪDĠ, OTAL, ÖTS>

raḳīḳu'l-ḳalb [1] çok merhametli, yufka yürekli. <CŪDĠ, ÖTS>

2021 Şefīḳu'l-ḥalḳ idi şān-ı şerīfi / **Raḳīḳu'l-ḳalb** idi zāt-ı laṭīfi

raḳḳāş [3] raks eden, dans eden, oynayan, sıçrayan; köçek. <KT, CŪDĠ, OTDTS, OTAL>

OTAL>

333 O bāduñ şevḳı ile 'āşīḳ-ı ḥāş / Ḥazān yaprağı gibi oldı **raḳḳāş**

911 Kimi deryā-yı nār-ı derde ḡavvāş / Kimi oldı şerāre gibi **raḳḳāş**

2408 Kimi sāzende-i 'ışḳına **raḳḳāş** / Kimi deryā-yı efḳārına ḡavvāş

raḳş [1] oynama, sıçrama, oyun, dans. [*tas.*] Sema, deveran. Topluca zikir yapılır ve ilahiler okunurken bir halka oluşturan dervişlerin oturarak veya ayakta yaptıkları ritmik hareketler. <KT, LN, OTDTS, ADŞS, TTS>

1194 Semā' u **raḳş** idüp girdāb gibi / Ṭurı geldi yerinden āb gibi

rām [] itaat eden, boyun eğen, teslimiyet gösteren. <KT, KO, CŪDĠ, KUBBEALTı>

rām olmak [5] boyun eğmek, itaat etmek, hükmü altına girmek, teslim olmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

941 Kişi kim ehl-i taḳvā ola mā-dām / **Olur** her yırtıcı ḥayvān aña **rām**

3006 Gül-i ter gibi döküldi saçıldı / Ne **rām oldı** ne güldi açıldı

- 3376 Tütüñ her emrini hıdmetler eyleñ / Sözüne **rām oluñ** hõrmetler eyleñ
- 3796 Bu kerre **olmaz** iseñ sözüme **rām** / Tenümde eylemez cân murğı ārām
- 3891 Bu hüsñ ile eger kim itsem ibrām / Kim ola kim faķire **olmaya rām**
ra' nā [8] güzel, latif, parlak, hoş görünen. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>
- 304 Büyütü biri biri üzre güyā / Niçe beyt ile bir dīvān-ı **ra' nā**
- 1401 İrişdi 'izzet ile bir sarāya / Havāsı dil-güşā **ra' nā** fezāya
- 1647 Gül-i **ra' nā** gibi āhir Zeliḥā / Açıldı kıldı esrārını ifşā
- 2088 Virildi iki yüz **ra' nā** perestār / Kulağı boynı tolu dürr-i şehvār
- 3699 Gül-i **ra' nā** gibi bî-vaḳt açılma / Vücūd-ı pākūñi ālūde kıлма
- 4361 Şadef gibi burışdı rüy-ı zībā / Başında ḥāra döndi müy-ı **ra' nā**
- 4720 Gümüñ bir ḫās idi ol şā' -ı **ra' nā** / Bahā vü kıymeti a' lādan a' lā
- 5029 Ne **ra' nā** sīb imiş ol sīb-i rahmet / Ki oldı bā' iş-i taḫrīb-i vuşlat
ra' nālīḳ [1] güzellik, gökçeklik, hüsün, cemal. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ>
- 684 Cihānuñ ḫaylıce **ra' nālīḳı** var / Gülistānuñ 'aceb zībālīḳı var
rāst [3]

1. tesadüf, isabet. <KT, KO, OTAL, CŪDÎ>

rāst gelmek [2]

1. ummadığı halde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek. <ÖTS, TS, DŞD>

3831 Nübüvvet bağınıñ serv-i revānı / 'Azīze **rāst geldi** şordı anı

2. isteğine uygun olmak. <ÖTS, TS, DŞD>

571 Kemer oldı orada dām-ı tezvīr / Elif-veş **rāst geldi** rāy (u) tedbīr

2. Türk müziğinin en eski makamlarından biri. <KT, CŪDÎ, OTAL>

4734 Maḫām-ı **rāstdan** āvāz virdi / Bu iḫvānuñ yüzine karşı dirdi

rāvī [2] rivayet eden, söyleyen; şiir, hikāye ve hadis nakleden kimse. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, OTDTS, KANARI>

2179 Bu resme kıldı **rāvīler** rivāyet / Bu idi Mışruñ a' yānında 'ādet

2814 Zeliḥā söyledi bir ḫōş ḫikāyet / Bu resme kıldı **rāvīden** rivāyet

rāy [36] bir iş hakkında düşünme neticesi olarak söylenen söz, açıklanan çare ve tedbir, fikir. Nazımda "rā" şeklinde de kullanılır. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

45 Çıkarma **rāy**-ı şer' i ḫatırumdan / Ḥaṭāmı zāhir itme zāhirümden

81 Şu kim ḫāl ide **rāy**-ı māverāyı / Tıyar āvāz-ı tölāb-ı semāyı

346 Maḫabbet puḫte eyler merd-i ḥāmı / Bu **rāya** nāzır olmaz 'ayn-ı 'āmī

790 Muḫarrer olmış iken **rāy**-ı evlād / Fesād itdi gelüp şeyṭān-ı bīdād

- 810 Kāziyye Yūsufa oldu çü ma' lüm / Didi lâyıķ degül bu **rāy**-ı mezmûm
- 922 Hilâlün 'ömri az olur semâda / Baķa olmaz inende egri **râda**
- 1322 Ulu tağlar gibi üstür kaķarı / Karâr itdi ķodı **rāy**-ı firârı
- 1670 Hilâl ebrûsına olma hevâyî / Tırâş it haķıruñdan egri **rāy**
- 2394 Bu **rāy**ı 'ayn-ı 'aķl itmez nażargāh / Hemān abdāl-ı 'ışķuñdur bu dergāh
- 2448 Olur vuşlatda 'aşık 'ayn-ı ma' şûķ / Tedārik idemez bu **rāy**ı maħlûķ
- 2703 Zenānuñ çarķa beñzer fikr ü **rāy** / Döner bir dürlü eyler mācerāy
- 2718 'Aceb olmaz bu deñlü **rāy**-ı tezvîr / İder 'ışķ âdemi çöbān-ı ħınzîr
- 3049 Yañağın öpmegi eyler taşavvur / İder bu **rāy**-ı rengîni tefekkür
- 3309 Tefekkür itdi ya' nî kim bu **rāy**ı / Çekince Māh-ı Ken' ān bu belāy
- 3455 Eşerden bellüdür zāt-ı mü'eşşir / Bilür Haķķı bulur **rāy**-ı müdebbir
- 3697 Gider bu egri **rāy**ı haķıruñdan / Od urma bātınuña zāhirüñden
- 3726 İdenler 'ayn-ı ta' cîlin güşāde / İrişmez maķşad-ı **rāy**-ı murāda
- 4050 Begendi ħaylî bu **rāy**-ı nigārın / Aña virdi 'inān-ı ihtiyārın
- 4086 Kişi fehm itse taķdîr-i Ĥudāy / Aña göre olurdu cümle **rāy**
- 4098 Zeliĥānuñ yoğ idi **rāy**-ı ħayr / 'Asîr oldu aña ma' şûķı seyri
- 4303 Bunun **rāy**ın eger eylerse Reyyān / Olur işķāl müşkil cümle āsān
- 4339 Saña tefvîz itdüm ben bu **rāy**ı / Belā-yı cû'a sen eyle devāy
- 4619 Bu oldu ba' zısına aĥsen-i **rāy** / Şatardı nefsinı alurdu buğday
- 4747 Güşāde olmadı rāz-ı uĥuvvet / Bu **rāy**ında anuñ var idi ĥikmet
- 4836 Olan oldu bizi bed-nām itme / Bu **rāy**ı illere i' lām itme
- 4950 Komañ **rāy**-ı riyādan dilde dāğ / Ki olur mezra' -ı ħayrāt orağ
- 5035 Eyā da' vā-yı 'ışķ iden mürāyî / Yürü var derd-i ser eyle bu **rāy**

rāy-ı rüşen [1] aydınlık düşünce. <KANARI>

- 4320 Eger var ise sende **rāy-ı rüşen** / Naşîhat al bu Yūsuf kışşasından

rāy u tedbîr [9] akıl, makul, zan, kıyas. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 571 Kemer oldu orada dām-ı tezvîr / Elif-veş rāst geldi **rāy** (u) tedbîr
- 736 Taşarruf Ĥazret-i Ĥaķķuñdur ey pîr / Burada aşşı itmez **rāy u tedbîr**
- 969 İnanmağ için itdük **rāy u tedbîr** / Ĥarāmî lafzı oldu ĥüsn-i ta' bîr
- 1198 Olurken delv için **tedbîr ü rāy** / Görür çāh içre bir bedr-i dücāy
- 2343 Niçe vech ile itdüm **rāy u tedbîr** / Ola kim eyleyem cānāni teşĥîr
- 2395 Vişāl-i yāra şığmaz **rāy u tedbîr** / Maĥabbet encüminüñdür bu te' şîr
- 3121 Bu olur ba' dehu **tedbîr u rāy** / Kılā' -ı çarķa toğrılda 'aşāy
- 3383 Baña 'arz eyleñ evvel mācerāy / Aña göre idem **tedbîr ü rāy**

- 4402 Yoğ idi anuñ istiḥkāmı aṣlā / Miṣāl-i **rāy** u **tedbīr**-i Zeliḥā
rāyegān [1] zahmetsiz elde edilen şey, bedelsiz, karşılıksız, bedava. <KT, CŪDÎ, FZ, OTAL, ÖTS>
- 1868 ‘Ayāndur **rāyegānī** vuṣlat olmaz / Maḥabbet rahmeti bī-zaḥmet olmaz
rāz [53] sır, gizli tutulan şey. <KT, LN, FZ, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, KANARİ>
- 106 O ḳāfuñ noḳtalar dur iki ‘aynı / Görürler anda **rāz**-ı ‘ālemeyni
208 İdüp a‘lā-yı ‘illiyiṣne pervāz / Açıldı dīdesine ‘ālem-i **rāz**
266 Zebānı tercemān-ı **rāz**-ı ḥikmet / Dehānı maḥzen-i esrār-ı vaḥdet
336 Belürdi ney gibi ‘āṣıḳdan āvāz / Açıldı perde-i ‘uṣṣāḳdan **rāz**
392 Getür saña ziyāde himmetüm var / Bu **rāza** itme Ya‘ḳūbı ḥaberdār
398 Bu **rāzı** eyledi Ya‘ḳūba ifṣā / Bu ḥidmet üstine oldu hemānā
403 Ḥabīr-i **rāz**-ı ‘irfān eyle yā Rāb / Zāhīr-i ehl-i imān eyle yā Rāb
633 Ġāzab ehlidür anlar ḳaldurur baş / Bu **rāzı** eyleme iḥvānuña fāṣ
637 Şabīlīḳ oldu bā‘iṣ keşf-i **rāza** / Açıldı düşmana ol verd-i tāze
638 Ferāmūṣ itdi Ya‘ḳūbuñ yasaḡın / Uyardı illere **rāzı** çerāḡın
1039 Aramuzda eger ḡammāz olaydı / Bu **rāzı** cümle-i ‘ālem bileydi
1125 İdüp ervāḥ-ı ḳudsīlerle pervāz / Açıldı dīdesine ‘ālem-i **rāz**
1162 Uçar anuñ elinden bülbül-i rūḥ / Bu **rāz** andan olur olursa meftūḥ
1192 O çāha murḡ-ı cānı itdi pervāz / Güşāde oldu ‘ayn-ı ‘ālem-i **rāz**
1422 Taṣavvuf **rāzı** gibi oldu mekzūm / Niçe gün olmadı aḥvālī ma‘lūm
1637 Ḳıyās ile sezerler gizlü **rāzı** / Tıyurlar ḳıṣṣa-i ehl-i niyāzı
1691 Revā mı ola benden gizlü **rāzuñ** / De kimdür baña yār-ı dil-nevāzuñ
1886 Çemende ḡoncanuñ aḡzın ararsın / Ser-ā-ser ḥāmil-i **rāz** u ḥabersin
1978 Bī-ḥaḳḳ-ı enbiyā bildür bu **rāzı** / Ne yirden ḳopdı zātuñ şāhbāzı
1993 Velāyet ehli olur ḥāmil-i **rāz** / Melekler gibi eyler gökde pervāz
2525 Tıyurmaz idi bu düzdāne **rāzı** / Ḥabībinden var idi iḥtirāzı
2634 Dehān-ı tıflıdan keşf oldu bu **rāz** / Şanasın geldi ḡāyibden bu āvāz
2699 Bu **rāzı** eyleme nāṣīlere fāṣ / Gerekmez baña senden ḡayrı sırdaş
2946 İderken perde ardından niyāzı / Zārūrī āṣikāre ide **rāzı**
3258 Yaḳardı ‘ālemi sūz u güdāzı / Zeliḥā Yūsufa ṣordı bu **rāzı**
3395 Aḡız bir itdiler nāz u niyāza / Zārūrī başladılar keşf-i **rāza**
3811 Bu gizlü ḥālını çün gördi Yūsuf / Zeliḥādan bu **rāzı** ṣordı Yūsuf
3838 Zeliḥā şandı kim keşf itdi **rāzı** / Bu derd-i ‘ıṣḳı bu nāz u niyāzı
4201 Tıyurmadın bu **rāzı** nāzūkāne / Çıḳup oldu sarāyına revāne

- 4437 Baña keşf itdi ‘ ışkuñ gizlü **râzın** / Eline aldı gönlün şāhbāzın
 4537 Qabûl oldu Zeliḥānuñ niyāzı / Bilindi saña ‘ arz itdügi **râzı**
 4563 Qodı māba‘ dine cısr-i mecāzı / Haḳıḳat ‘ ilminün açıldı **râzı**
 4649 Niḳāb altında aqdı gözi yaşı / Bu **râzı** tuymadı ammā ki nāṣı
 4715 Sevindüğinden oldu yaşı enhār / Didi Yūsuf bu **râzı** şakla zinhār
 4747 Güşāde olmadı **râz**-ı uḥuvvet / Bu râyında anuñ var idi ḥikmet
 4972 Göke Cibrīl-i ‘ aqlı itdi pervāz / Açıldı nergisine gülşen-i **râz**
 4987 Zeliḥāyı melûl olmaya dirdi / Bu **râzı** zāhiren pinhān iderdi
 4988 Başında Yūsufuñ gūyā ki her kıl / Olurdu keşf-i **râz**-ı mevtine dil
 4998 Bilürsin her ğarībün gizlü **râzın** / İşidürsin mededsüzler niyāzın

Aşağıdaki tanıklarda rāz ile ağız arasında ilgi kurulmuştur. Divan şiirinde sevgilinin dudağı bir sır olarak ele alınır. Çözülemez, anlaşılamaz, kimse bilemez. <ADSS>

- 3 Güşāde eyle ‘ ayn-ı ‘ ışk-ı pāki / Dehān-ı **râzum** olsun sīne-çāki
 1600 Gönülde yāra eylerdi niyāzı / Dehānı gibi şaklardı bu **râzı**
 2761 Hevāya uymaz egmez kimseye baş / Dehānı gibi itmez **râzını** fāş
râz-ı nihān [3] gizli sır, saklanmış sır.
 723 Ki ey cān-ı peder ma‘ şüm-ı mazlûm / Saña **râz-ı nihān** oldu mı ma‘ lûm
 1697 İşitdi dāyenün sözün Zeliḥā / Aña **râz-ı nihānım** itdi ifşā
 3130 Naşīḥat ‘ āleminden geçdi cānum / ‘ Ayān oldu benüm **râz-ı nihānum**

râz-ı nühüft [1] gizli tutulan sır. <KANAR/>

- 2975 Zuhūra geldi bu **râz-ı nühüfte** / Uyandı nāgehān āşüb-ı ḥufte

râz-ı pinhān [2] çok gizli tutulan sır. <KANAR1, BMS>

- 3171 Zārūrī fāş olur bu **râz-ı pinhān** / İrişür ‘ izzetün ‘ ırzına noḳşān
 3278 Olurdu iki sözünün biri āh / İderdi **râz-ı pinhānından** āġāh

râz-ı tevḥīd [2] tevhidin sırrı. <BMS>

- 220 Dinilmez mācerā-yı **râz-ı tevḥīd** / Olinmaz şīve-i cānāna taḳlīd
 4930 Anuñla söyleşürdi **râz-ı tevḥīd** / Olurdu gicesi ḳadr ü günü ‘ ĩd

râz açmak [3] sır söylemek. <KANAR/>

- 789 Yemīn itsün ki ol serv-i ser-efrāz / Bu **râzı açmaya** olmaya ğammāz
 1635 **Açanlar** perde-i ‘ uşşāḳdan **râz** / Ḥicābı perdesin çāk eyler az az
 4919 Gehī ‘ ilm-i ledün **râzın açardı** / Sipihri ‘ aqlı şēhbāzı geçerdi

râzı [9] rıza gösteren, kabul eden, mani olmayan, hoşnut. <KT, LN, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 582 Aña **râzı** midür Sübhān-ı Ḳādir / Ola peyġamberi rencide-ḥātır

- 811 Size rāci[‘] olur zūlmūñ belāsı / Ne Hāq **rāzī** buña ne enbiyāsı
 1041 Olup Ya[‘] kūbdan **rāzī** vü hōşnūd / Tağa tağıldı anlar nitekim dūd
 3107 Olursın yār-ı ‘ālī-ķadre ķādir / Degülsin bir nefes **rāzī** vü şākir
rāzī olmak [5]

1. kabul etmek, uygun bulmak, istemek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 548 Bilürdi **rāzī olmaz** bu firāķa / Ki itdi Yūsufa muħkem ‘alāķa
 1588 Cefāya **rāzī oldı** ‘āşık oldı / Yolına geldi itdüğünü buldı
 3304 Semendi pâyına ķaddin idüp dāl / Sözüni tıtdı **rāzī oldı** fi’l-hāl
 4030 Ben **oldum** zaħmet-i zindāna **rāzī** / Şafādur ķavm-i şūmuñ inķırāzı

2. hoşnut ve memnun olmak. <KUBBEALTİ>

- 4848 Hışāl-ı Yūsufa aħsent ü şābās / Ki **rāzī oldı** andan her ķarındaş
recā [7] ümit, umma, ümit etme. <KT, CŪDÎ, KO, OTAL, OTDTS>
 3691 Vücūdı hālķası bāb-ı **recānuñ** / Belāsın başına almış cihānuñ
 3746 Şabā-yı āteş-i şevķ-ı muħibbān / **Recā**-yı ‘āşık-ı hātır-perişān
 3770 Öperdi pâyını ķadd-i dü-tāsı / Olurdı hālķa-i bāb-ı **recāsı**
 4239 Kişiye feth-i bāb idince devlet / Açar bāb-ı **recāsın** bād-ı rahmet
 4592 Çeküp her kişiden dest-i **recāyı** / Ferāġat ‘ālemine başdı pâyı

Tasavvuf terminolojisinde Tanrı’nın Celal sıfatından havf, Cemal sıfatından reca doğmuştur. İnsandaki bu iki psikolojik durum, ona dıştan verilen ya da dıştan gelecek olan etkiler için kullanılır. Havf, Tanrı’dan korkmak, reca ise Tanrı’nın esirgeycilik ve bağışlayıcılığından ümit kesmemektir. Bir şeyi nedensiz ve emeksiz beklemeye temenni, sebebine yapışmak ve emek vererek beklemeye reca denir. Mutasavvıflara göre havfsiz reca ve recasız havf caiz değildir.

<TDEK>

- 2526 Tıtururđı ‘ālem -i hāvf ü **recāda** / Niķāb-ı ‘ışķın itmezdi güşāde
 4944 Size hāvf u **recā** bāl ü per olsun / Delīl ü reh-nümā vü rehber olsun
red [2] geri döndürme, geri çevirme, kabul etmeme. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 4080 Zeliķā derdmendüñ dest-i **reddi** / Dālālet fitnesinüñ oldı seddi

reddetmek [1] verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek, ileri sürülen bir hususu yalanlamak. <KUBBEALTİ>

- 611 Çeker mā-beynüñe buġz u ķased sed / **İdersin** her ķabūlini anuñ **red**

ref [2] yukarı kaldırma, yükseltme; ortadan kaldırma, lağvetme. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS, KUBBEALTI>

ref etmek [1] ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek. <KUBBEALTI>

4673 Bile aluñ geluñ anda qalanı / Göñülden **ref iduñ** zann u gümanı

ref olmak [1] giderilmek, kaldırılmak. <ÖOTS>

4316 Qarâr itdürmez anda bād-ı rahmet / Başından **ref olur** âhir bu zulmet

refâhiyyet [1] yaşayışta bolluk ve kolaylık, bollukla geçinme, rahatlık. <KT, CÜDÎ, OTAL>

2563 Eyü mi hoş mı ferzendân-ı Ya'kûb / **Refâhiyyetde** midür cân-ı Ya'kûb

refî [2] yüksek, yüce, âli. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

3807 Yücedür 'âşıkûñ kadr-i **refî** / Deminde sevdügi olur şefî

refî'ü'l-kadr [1] şanı, değeri yüce olan, kadri yüksek. <OTAL, KUBBEALTI>

5109 'Aceb olmaz mişâl-i Şevr-i gerdün / **Refî'ü'l-kadr** olursa bir har-ı dün

refîk [4] arkadaş, yoldaş; yardımcı. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

35 Hidâyet eyle tahkîkûñ tarîkîn / 'Înâyet eyle tevfiqûñ **refîkîn**

127 Şefîk-ı derdmendân u ğarîbân / **Refîk**-ı bî-kesân u bî-naşîbân

refîk etmek [1] yoldaş koşmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1258 **Refîk itdi** vücûdın kârbâna / Tarîk-ı ğurbetde oldı revâne

refîk olmak [1] yoldaşlık etmek, yoldaş olmak, yarlık etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2380 **Refîk oldı** aña tevfiq u taşdîk / Giderdi hâyil-i taklîdi tahkîk

refâr [7] gidiş, yürüyüş; salınarak yürüme, güzel yürüyüş. <LN, KT, CÜDÎ, OTAL>

2094 Al atlar nitekim çarh-ı şafâk-reng / Qarâr itmez ider **refâra** âheng

2103 Bu yüklerle develer kıldı **refâr** / Kıyâmetdür yürür güyâ ki kuhsâr

refâr etmek/eylemek [5] yürümek, gitmek, gezmek, hareket etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1689 Kaçan kim serv-i kadduñ **itdi refâr** / Olurdum sâye-veş saña kâfâdar

1829 Öñine bakmayup **eylerdi refâr** / Kaçan kim qarşusına gelse dîvân

2148 Şıkılcımdan kaçup murġân-ı tayıyâr / Duġân gibi cibâle **itdi refâr**

3361 Kaçan kim **itseler** nâz ile **refâr** / Giderdi ihtiyâr-ı 'âşık-ı zâr

5058 Aña söylendi bu göynükli aġbâr / Mecâli kalmadı kim **ide refâr**

reg [1] damar. <KT, LN, FZ, CÜDÎ>

1633 Kımıldatsa **reg**-i 'ışkını bir ân / Kılur çengi elinden çengi eġġân

rehber [1] yol gösteren, kılavuz, delil. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 4944 Size Һavf u recā bāl ü per olsun / Delîl ü reh-nümā vü **rehber** olsun
rehn [2] rehin, ödünç alınan şey, tutu. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL>
- 4670 Didi siz gelmedüñüzse fesāda / Biriñüz **rehn** olup Һursun burada
- 4682 Birimüz Һaldı **rehn** adına zîrā / İnanmadı bize şāh-ı dîlārā
reh-nümā [3] yol gösteren, kılavuz, delil. <KT, CŪDÎ, OTAL>
- 2695 Tesellî eyledi anı ZeliҺā / Didi ey **reh-nümā**-yı Һurb-ı Mevlā
- 4883 Sen idüñ cümleñüñ müşkil-güşāsı / Sen idüñ sālîkāñüñ **rehnümāsı**
- 4944 Size Һavf u recā bāl ü per olsun / Delîl ü **reh-nümā** vü rehber olsun
reh-nümün [1] yol gösterici, rehber, kılavuz. <CŪDÎ, KUBBEALT>
- 1709 Һarîķat ‘āleminüñ **reh-nümünü** / Һaķîķat sözlerinüñ zū-fününü
remz [4] remiz, rumuz, işaret, işaretle anlatma, ima. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARI>
- 628 Benüm seyrümdeki **remz** ü nişāne / Yaşum seyyāresin Һıldı revāne
- 1185 Derildi kārbanuñ sārbanı / Tefekkür itdiler **remz**-i nihānı
remz ile [2] hikmet ile, işaretle, gizli yolla. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>
- 1094 Aña **remz ile** i‘lām itdi Bārî / Var idi iftirāķa intizārı
- 4986 Velî **remz ile** olurdu Һitābı / Derāy-ı rıĥlet idi her cevābı
rencide [] incinmiş, incitilmiş, kırılmış. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, ÖTS>
- rencide etmek** [2] kırmak, incitmek. <KUBBEALTI, ÖTS>
- 758 Çınār-āsā Һurusun dest-i zālîm / Ki **rencide ider** mazlûmı dāyîm
- 3905 Cihānda fitne-i ‘ışķun Һıyāmı / İder **rencide** cumhūr-ı enāmı
rencide-ĥatır [2] gönlü kırılmış, gücenmiş. <KT, OTAL, KUBBEALT>
- 582 Aña rāzî midür Sübhān-ı Ƙādir / Ola peygamberi **rencide-ĥatır**
- 1283 Didi ey Ƙādīye’l-Ĥacāt u Ğaffār / Beni **rencide-ĥatır** itdi aĝyār
reng [] renk, cisimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana gelen duyum, levn. <KT, CŪDÎ, KUBBEALT>
- reng-i rüy** [4] yüz rengi, beniz. <KANARI>
- 1738 Meger dil degdi sen şîrîn-dehāna / Ki döndi **reng-i rüyüñ** za‘ferāna
- 2449 Һadîdi vaşl-ı āteş eyler āteş / Bir olur **reng-i rüyı** mihr ü meh-veş
- 3189 Bu nār-ı ma‘şiyet bu kār-ı evbāş / Cihāna **reng-i rüyından** olur fāş
- 3612 Münevver çihresi şems ü Һamerden / Müvecceh **reng-i rüyı** verd-i terden
rengin [12] renkli, boyalı [mec.] güzel, hoş süslü. <KT, LN, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 1572 Gözine ‘aks urup ol rüy-ı **rengin** / Yaşını itdi mercān gibi ĥünîn

- 2316 Ruḥ-ı **rengîni** bir cām-ı maḥabbet / Ki eyler ḥānumān-ı ‘aqlı gāret
 2770 İdelüm aña bu **rengîn** ḥayālî / Ola kim fetḥ ola bāb-ı vişālî
 3049 Yañağın öpmegi eyler taşavvur / İder bu rāy-ı **rengîni** tefekkür
 3274 Ruḥ-ı **rengîn** ile çeşm-i siyāhın / Eḥibbāsına nāz ile nigāhın
 3577 Yedi beyt oldı her vech ile tezyîn / Yedi beyt ile gūyā şî‘r-i **rengîn**
 3591 Leb-i **rengîn** ile ol incü dişler / İki yanına nāz ile baqışlar
 3625 Ta‘accüb eyledi Yūsuf bu ḥāle / Bu mekr ü āle bu **rengîn** ḥayāle
 3937 Gül-i ḥandānın āl ile getürdi / ‘Aceb **rengîn** ḥayāl ile getürdi
 4383 Ruḥ-ı **rengînin** itdi nār-ı ğam zerd / Zuhūr eylerdi her gün bir yeñi derd
 5135 Şafā-baḥş oldı her bir beyt-i zībā / İçinde ma‘nî-i **rengîni** ḥavvā

rengîn eylemek [1] renklendirmek, boyamak. <KANAR/>

- 691 Taradı sünbülünü kıldı tezyîn / Libāsın **eyledi** gül gibi **rengîn**
resm [42]

1. yazma, çizme. <KT, LN, OTAL>

resm etmek [1] çizmek, resimlemek. <KANAR/>

- 2832 Yazaydı servi kuşlar kondururdu / Sipihri **resm ideydi** döndürürdü
 2. şekil, suret. [tas.] Allah’ın fiillerinden hasıl olan eserler olarak masiva. <KT, TTS>
 260 Alaca sancağ ırmış āsumāna / Muşābih **resmi** mîr-i ‘āşıkāna
 985 Hümā gibi göke mi uçdı cismüñ / Güneş gibi yire mi geçdi **resmüñ**
 1435 Velî kısmı olanuñ **resm**-i cismi / Olur gencîne-i ‘ışkuñ tılısmı
 2160 O bedri ādemüñ izi bozardı / İki mäh-ı nevüñ **resmin** yazardı
 2161 Deve izinde **resm**-i pây-ı ester / Çanağda lāle-i nu‘māna beñzer
 2833 Eger naḫş eylese Mecnūn **resmin** / Üşürürdi aña tayyār kısmın
 3569 Qosa dīvāra bir cām-ı muşaffā / ‘Ayān olurdu anda **resm**-i dünyā
 3571 Qarada keştî yazsa yüridürdi / Deñiz **resminde** dūrler dūrیدürdi
 3775 Bu resme **resm**-i Yūsuf Zeliḥā / Mücellā ḥāne içre oldı peydā
 5168 Suṭūr-ı nazmı gūyā **resm**-i şemşîr / Elif nūnuñ mişālî qavs ile tîr

3. âdet, tavır, gelenek. <KT, KANAR/>

- 940 Cihānuñ böyledür āyîn ü **resmi** / Nebî kısmın yimez derrende kısmı
 4017 Budur āyîn ü **resm**-i ḥalq-ı ‘ālem / Görür nefis-i nefisini muḫaddem

4. tarz, şekil, biçim, üslup. <KT, KUBBEALT/>

resme [29] usûl, yol, düzen, tarz, vech, minval, tavır. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 727 Bu **resme** oldı fūrkat mācerāsı / Irağa düşdi oğlından atası

- 1253 Meh-i Ken‘ân bu **resme** mâtem itdi / Fiğân u nâle ile döndi gitdi
 1805 Bu **resme** hâlini ‘arz itdi bir bir / Ziyâde ağladı yalvardı vâfir
 1904 Bu **resme** söyleyüp ol şem‘-i rûşen / Şefâ‘at umar idi irdüğinden
 1920 Giceden tâ görünce âfitâbı / Bu **resme** eyledi mâha hıttâbı
 2063 Bu **resme** gitdi mektûb-ı icâzet / Qabûl itdi şehenşâh-ı ‘adâlet
 2179 Bu **resme** kıldı râvîler rivâyet / Bu idi Mısrûn a‘yânında ‘âdet
 2483 Bu **resme** Yûsufa itdi vaşıyyet / O gün gün gibi kıldı Şâma rıhlet
 2584 Bu **resme** eyledi ‘ahdini âhir / Bu emr-i gâyb olmayınca hâzır
 2814 Zeliḥâ söyledi bir hoş hikâyet / Bu **resme** kıldı râvîden rivâyet
 2943 Hikâyet buldı bu **resme** nihâyet / Zeliḥâyâ irişdi haylî hâlet
 2994 İrince ol şeb-i kadre nihâyet / Bu **resme** oldı şükr ile şikâyet
 3093 Bu **resme** niçe ay ol mâh-ruhsâr / İderdi kendü kendi ile güftâr
 3184 Niyâzını bu **resme** kıldı takrîr / Ne aşsı kılmadı tedbiri te‘şîr
 3305 Okuyan bu gülîstânın kitâbın / Beyân itdi bu **resme** faşl u bâbın
 3358 Ferâmûş eyleyüp dünyâ gamını / Bu **resme** eyler idi ‘âlemini
 3579 Şu **resme** oldı şâfî vü mücellâ / Ki ‘aks-i pâ-yı mûr olurdı peydâ
 3675 Zeliḥâyâ bu **resme** yâr-ı mümtâz / Muḥâlîf perdelerden virdi âvâz
 3735 Dükenmez ‘âşîkuñ sûz u güdâzı / Bu **resme** itdiler nâz u niyâzı
 3759 Şoyar ḥalkı alur mālın ḥarâmı / Begenmezler bu **resme** iğtinâmı
 3775 Bu **resme** resm-i Yûsufla Zeliḥâ / Mücellâ hâne içre oldı peydâ
 4060 İderler aña bu **resme** ḥakâret / Görenler tâ ki andan ala ‘ibret
 4081 Ḥabîbine bu vech ile ezâdan / Bu **resme** şiddet-i cevri ü cefâdan
 4237 Olur bu **resme** ‘ışkuñ intihâsı / Cefâsınıñ soñındadır vefâsı
 4367 Şu **resme** irdi faqr ile felâket / Yıkıldı bir bir eyvân-ı riyâset
 4465 Bu **resme** kıldı aşnâma niyâzı / Velî olmadı hergiz çâresâzı
 4480 Bu **resme** sögdi aşnâma müretteb / Şikest itdi dil-i ‘âşîk gibi hep
 5026 Didi bu **resme** oldı emr-i Yezdân / Süvâr olmadan ata viresin cân
 5161 Bu **resme** yazduğı yazı müretteb / Cinânın sebzecârına döner hep

resûl [9] insanları doğru yola davet etmek amacıyla Allah tarafından gönderilmiş kimse, peygamber, yalvaç, Allah tarafından yeni bir kitap ve yeni bir şariat ile bir topluma veya bütün insanlığa gönderilen kimse. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL, DÎNÎ KAVRAMLAR>

- 188 O gice berķ-ı ḥâṭîf gibi ta‘cîl / Burâķ ile **Resûle** geldi Cibrîl
 226 Görince rif‘atinden bu nişânı / **Resûle** yâr-ı şânî oldı şânî
 2446 **Resûlün** sünnetini iden icrâ / Ḥalâlin kıldı beytinde mu‘ammâ

- 2598 **Resūlin** aındı zıkr itdi Hudāyı / Bülend āvāz ile kıldı nidāyı
 3461 **Resūlūn** dīnidür şehd-i şekerbār / Şehādet barmağıyle eyleñ iftār
 4535 Getürdi Hāḡ Ta‘ ālānuñ selāmın / **Resūlūn** aındı ta‘ zīm ile nāmın
 4642 Ğam-ı ḡaḡt ile ḡāyetde melūlüz / Bize raḡm eyle kim nesl-i **resūlüz**
 4852 Didi sa‘ y eyleñ itmeñ hergiz ihmāl / **Resūle** bu ḡamīši eyleñ irsāl
 4899 Binüp atına istikbāle çıḡdı / **Resūle** kendüyi irsāle çıḡdı

Resūlu’llāh [1] Allah tarafından kulları Hak dine davet etmek amacıyla görevlendirilmiş
 nebilerin her biri ve özellikle Hz. Muhammed. <KT, OTAL>

- 228 ‘Alīye keşf-i esrār-ı ‘aliyye / **Resūlu’llāhdan** oldı hediyye

revā [5] layık, münasip, yakışır, uygun. <KT, CŪDĪ, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

revā görmek [1] aslında iyi olmayan bir şeyi, bir davranışı uygun görmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 963 Hārāmī daḡı kıymaz ol cemāle / **Revā görmez** o ḡurşīdi zevāle

revā mı [1] yerinde olmayan, uygun görülmeýen şeyler karşısında, “layık mı, bu da olur mu?”
 anlamında kullanılır. <KUBBEALT>

- 1691 **Revā mı** ola benden gizlū rāzuñ / De kimdür baña yār-ı dil-nevāzuñ

revādur [3] caizdir, layıktır, gerektir. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ>

- 2420 Ne ḡul sulṡānlar olmış aña bende / **Revādur** kim ola ol bende sende
 3633 **Revādur** ḡayme-i luṡfuñ tınābı / İḡāṡa eyler ise bu türābı
 3780 Ölümlü ‘āşık āh itse **revādur** / Teraḡḡum bābın açmaḡa şabādur

revān [35]

1. giden, yürüyen, gidici, akıcı. <KT, LN, FZ, CŪDĪ, OTAL, KANARI>

- 807 Çekerken delv ile āb-ı **revānı** / Göreler çāh içinde şāyed anı
 901 Virüp rüz-ı kıyāmetden nişānı / Döküldi encüm-i eşk-i **revānı**
 1229 İki zencīr olup eşk-i **revānı** / Alup gitdiler ol ārām-ı cānı
 1851 İki zencīr olup eşk-i **revānı** / Benefşe gibi bāḡa şaldı anı
 2095 Zeliḡā bindi bir taḡt-i **revāna** / Müşābih zīneti ḡaşr-ı cināna
 4693 Döküldi Yūsufuñ eşk-i **revānı** / Bu söz bir āteş oldı yaḡdı anı

Aşağıdaki tanıklarda geçen “serv-i revān” tamlaması “yürüyen servi” anlamındadır (bk. serv-i
 revān).

- 664 Havā kesb eylesün serv-i **revānuñ** / Yiri baş üzredür ḡül gibi anuñ
 853 Ḥaṡādan şakladı ḡurtardı anı / Leb-i āba ḡodı serv-i **revānı**
 1695 Kime yār oldı kimi sevdi cānuñ / Kime meyl eyledi serv-i **revānuñ**
 1696 Boyuñ serv-i **revānı** gibi el-ān / Sözüñi ṡoḡrı söyle eyle iḡsān

- 1811 Mu‘allādur boyuñ serv-i **revānı** / Aña irişmesün dest-i edānı
 2339 Ümîd oldur ki ‘ışkımdan gele hâl / Ola serv-i **revānı** baña meyyâl
 3479 Yaraşmış saña hūban iktirānı / Bülend olmuş boyuñ serv-i **revānı**
 3600 Kemer-bendi tolanmış ol miyānı / Açar şu nitekim serv-i **revānı**
 3768 Vücûdî zâtı döndi zaymurāna / Hemân şarmaşdı ol serv-i **revāna**
 3831 Nübüvvet bâğının serv-i **revānı** / ‘Azîze rāst geldi şordı anı
 4337 Didi ey şehr-i lutfuñ nüktedānı / Nübüvvet bâğının serv-i **revānı**

revân olmak [5]

1. (su vb. sıvılar için) akmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 1844 **Revân olsa** kaçan kim yaşı cūyı / Dökilür ehl-i ‘ışkuñ āb-ı rûyı

2. bir yere doğru gitmek, yola çıkmak, yola koyulmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 661 Mehûñ seyrân ile artar cemālî / **Revân olmak** ider şāfî zülālî
 2819 Binüp bir keşti-i hōş-bādbāna / **Revân oldu** reh-i Hindüstāna
 4858 **Revân oldu** tarîka hurrem ü şād / Götürdi şanki aq gül yaprağın bād
 4995 Melekler muntazırdur ol Hümāya / **Revân olmağa** anuñla Hudāya

2. ruh, can, nefs-i natika. Bu manada ekseriya ruh kelimesi ile birlikte kullanılır. Eskiden bir insanda iki ruh tasavvur olunurdu. Rüyada gezenî rûh-ı revân, uyuyan adamla beraber yaşayanî rûh adını alır. Bir insan ölünce “Rûh-ı revânı arş-ı alāya çıkar, rûh-ı bâkîsi kabir azabı çeker.” denirmiş. Hintlilerin bu felsefesi İran yoluyla Araplara, Türklere de geçmiştir. <KT, FZ, CÜDÎ, AÇDŞS>

- 460 Cihândan rihlet itse sâlik-i Hâk / Olur rûh-ı **revânı** Hâkka mülhâk
 728 Vedâ‘ itmişken ol rûh-ı **revânı** / Girü da‘ vet idüp eglerdi anı
 946 Hayât olmaz baña bir lahza ansuz / Kıyâm itmez beden rûh-ı **revânsuz**
 1723 Hayâtum olmaz ol rûh-ı **revânsuz** / Ne dirlik baña ol ‘İsâ-dehânsuz
 2244 Ziyâde sevdi ol rûh-ı **revânı** / Ölürdi görmese bir lahza anı
 2266 Kõmazlar sende ol rûh-ı **revânı** / Ecel gibi alurlar āhir anı
 2486 Alındı Yûsuf-ı rûh-ı **revânı** / Uçurdi bülbül-i ten-âşiyânı
 2901 Ayırma senden ol rûh-ı **revânı** / Kaçurma elden ol şehbâz-ı cânı
 3176 Yakupdur âfitâb-ı ‘ışkuñ anı / Senüñ sâyeñde diñlensün **revânı**
 3592 Keserdi rişte-i rûh-ı **revânı** / Çözerdi bend-i ‘ömr-i câvidânı
 3606 Leţâfet artup ol rûh-ı **revânda** / Cihānuñ şivesi cem‘ oldı anda
 4961 Naşîhat dürlerini kıldı îşâr / **Revânı** gitdi bālāya melek-vâr
 4971 Kõdi ten ‘âlemin rûh-ı **revânı** / Temâşâ eyledi iklîm-i cânı

revâne [18] giden, yürüyen. <KT, LN, KO, ÖTS, KUBBEALT>

628 Benüm seyrümdeki remz ü nişâne / Yaşum seyyâresin kıldı **revâne**

revâne olmak [17]

1. yola koyulmak, yola düşmek, gitmek, yürümek. <ÖTS, KUBBEALT>

734 Kaçan cân olmalı **olsa revâne** / Arada germ ü serd olur bahâne

1021 Dönüp ol kurd bir pâre tuman / Ulu tağlara dek **oldı revâne**

1215 **Revâne oldılar** ol süy-ı çâha / Çağırdılar ‘itâb ile o mâha

1232 Bu geçmiş mâcerâ **oldı** bahâne / Diyâr-ı ğurbete **oldum revâne**

1258 Refîk itdi vücûdın kârbâna / Târîk-ı ğurbetde **oldı revâne**

1518 Şokardı serv-veş dâmen miyâna / Gülistânına **olurdu revâne**

2075 Derildi niçe begler bu nişâne / Bilâd-ı ğarba **oldılar revâne**

2230 **Revâne oldı** ol hâlvat-serâyâ / Buluşdı ol nigâr-ı dil-rübâyâ

3609 **Revâne oldı** Yûsuf şevket ile / Niķâbın açdı hüsni ü behcet ile

3730 Dâlâlet yolına **olan revâne** / Azıtdı izini gitdi yabana

4201 Tıyurmadın bu râzı nâzûkâne / Çıķup **oldı** sarâyına **revâne**

4346 **Olnca** beddu‘ â tîri **revâne** / Külâh-ı ‘izzeti eyler nişâne

4574 Görince Hâzret-i Yûsuf bu hâlî / **Revâne oldı** ihsânı zülâlî

4685 Bu on kardeş uyup bir kârbâna / Diyâr-ı Mışra dek **oldı revâne**

4717 Kõşıldılar bir ulu kârbâna / Meh-i Ken‘ âna **oldılar revâne**

5104 Budur ‘âlemde vaż‘-ı ‘âķilâne / Târîkat yollarına **ol revâne**

2. akmak. <KUBBEALT>

4417 Aķar şu gibi **olurdu revâne** / Velî bî-zaķm-ı mâr-ı tâziyâne

revende [2] giden, yürüyen. <KT, LN, CÛDÎ, KO>

1008 Dehânî gibi ğayb **oldı** geçende / Şorârın bilmez âyende **revende**

3363 Revişde her biri ‘ömr-i **revende** / Vefâsı ber-ķarâr olmaz iñende

reviş [3] gidiş, yürüyüş, hareket; tavır, tarz, üslup. <KT, LN, CÛDÎ, KO, KANARİ>

2092 Hem iki yüz semend-i ‘anberîn-mû / **Revişde** bād şeklâ hem-ķü âhû

3363 **Revişde** her biri ‘ömr-i revende / Vefâsı ber-ķarâr olmaz iñende

3605 **Revişde** alıcı şâhîne beñzer / Baķışda ‘aynı hûr-ı ‘îne beñzer

revzen [3] delik, pencere. <KT, FZ, CÛDÎ, KO, KANARİ>

1 İlâhî ‘ayn-ı ‘ıķķum rûşen eyle / Murâdum Yûsufina **revzen** eyle

343 Sarây-ı cânî eyler cümle rûşen / Gider gün gibi dîde **revzeninden**

5148 Kimi şemşîr-i âteşbâra beñzer / Kimisi **revzen**-i envâra beñzer

Reyyân [6] Reyyân bin Velîd, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf döneminde Mısır'da hüküm süren firavun. Yusuf Peygamber vasıtasıyla iman etmiş ve daha sonra ölmüştür.¹⁷⁸ <KA, TDVİA>

- 4279 Ol eşnâlarda bir düş gördi **Reyyân** / İrişdi gönline havf ü hirâsân
 4285 Uyandı uyhusından çünkü **Reyyân** / Teni lertzân u sūzân çeşmi hayrân
 4291 Varup **Reyyâna** ta' zîm itdi vâfir / Didi zindânda vardır bir mu'abbir
 4303 Bunuñ râyın eger eylerse **Reyyân** / Olur işkâl müşkil cümle âsân
 4304 Varup **Reyyâna** bu merd-i haber-ber / Didi ta' bir-i rû'yâ-yı ser-â-ser
 4335 Muşâhib itdi anı Şâh **Reyyân** / Meh-i Ken'ândan ayrılmazdı bir ân

rez [1] asma, üzüm ağacı. <KT, LN, CÜDÎ, KO, FZ> Tanıkta geçen “duhter-i rez” tamlaması “üzüm ağacının kızı; şarap” anlamına gelmektedir (*bk. duhter-i rez*).

- 2804 Çekerler duhter-i **rez** diyü anı / Bırağur nevbete her gün edânî

Rezzâk [1] bütün mahlukların rızkını veren Allah. Esmâ-i hüsnâ'dandır. <OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR, KUBBEALT>

- 3460 Nice Hallâk olur mahlûk-ı 'âlem / Nice **Rezzâk** olur maşnû'-ı âdem

Rıdvân [3] cennetin muhafızı ve kapıcısı olan büyük melek. Cennet kapılarında bekçilik yapan, cennete girecek müminleri selamla karşılayan ve cennette müminlere hizmet eden meleklerin başkanının ismidir. Rıdvân cennetin kapısını ilk olarak Hz. Muhammed'e açacaktır. <KT, CÜDÎ, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 1337 Yönelidi Nîle ol ser-çeşme-i cân / Yüridi Selsebîle şanki **Rıdvân**
 3312 Sa' âdetle gelüp sultân-ı hûbân / Bu firdevs-i cinâna oldu **Rıdvân**
 3687 Cinâna beñzedi ol beyt-i ma' mûr / Bu iki dilrübâ **Rıdvân** ile hûr

rıhlet [16] göçme, göç; ahirete göçme, ölüm. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 387 Fenâ âyînesine kıldı dikkat / Görindi Hazret-i İshâka **rıhlet**
 1151 Bakâya gitse her 'ışk ehli cânı / Derây-ı **rıhleti** olur figânı
 2099 Çağırur bir yaña aşhâb-ı hasret / Dögilür bir yañadan kūs-ı **rıhlet**
 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / O gün gün gibi kıldı Şâma **rıhlet**
 2732 O kân-ı himmet ü sultân-ı ümmet / Bakâya fûrkatümle kıldı **rıhlet**
 2949 Oğuna halka 'ışk dâsitânı / Derây-ı **rıhleti** ola figânı
 4869 Saña gönderdi hem mâl-ı firâvân / Oraya tâ ki **rıhlet** ola âsân
 4878 Yüridi üstürân-ı **rıhlet**-i yâr / Kımıldandı yirinden şanki kühsâr
 4986 Velî remz ile olurdu hitâbı / Derây-ı **rıhlet** idi her cevâbı

¹⁷⁸ Taberî, *age.*, s. 469.

5023 Umardı hâdimü'l-lezzâtı câmı / Belürdi kendüde **rihlet** nişanı

rihlet etmek/eylemek [6]

1. göç etmek. <KUBBEALTI>

436 Bu keşretten irüp Ya' kûba vahdet / Şeherden **eyledi** Ken' âna **rihlet**

4887 Kõdı vîrânesini genc-i hikmet / Şeherden **eyledi** gün gibi **rihlet**

2. ölmek. <KUBBEALTI>

372 Bu gülşenden Halîl **itdükde rihlet** / Ol iki oğlına degdi nübüvvet

460 Cihândan **rihlet itse** sâlik-i Hâk / Olur rûh-ı revâmı Hâkka mülhak

4805 Bakâya ol ki **itmiş** ola **rihlet** / Rücû'ına olur mı kâbiliyyet

5063 Bakâya âhiret sulţanı gitmiş / Kõmiş dünyâ-yı dünı **rihlet itmiş**

rızâ [18]

1. isteme, istek, irade, kendi isteği. <KT, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

2938 Olur Hâk muktezâsı muktezâsı / O Mevlânun **rızâsıdur rızâsı**

3299 **Rızâ**-yı yârına virdi irâdet / İdüp kendü **rızâsından** ferâgat

3300 **Rızâm** oldur ki olam bâğ-bânun / İdem hıdmetlerini gülsitânun

3015 **Rızâ**-yı Yûsufa gösterdi meyli / Yakınında ayağın tûrdı haylî

2. sızlanmama, yakınmama, hoşnutluk, memnuniyet. [*tas.*] Rıza iki türlüdür: Allah'ın kulundan razı olması ve kulların Allah'tan razı olmaları. Bu iki rıza hâlini gerçekleştiren nefse nefs-i marziye ve nefs-i raziye denir. <KT, LN, OTAL, ÖTS, TTS>

4946 Gözüñüz 'ayn-ı fâ'atdan ayırmañ / **Rızâ**-yı nefs-i mezmûmı kayırmañ

rızâ vermemek [3] razı olmamak, birlik olmamak, müttefik olmamak, muhalefet etmek, ihtilaf üzere olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2281 Begenmezlendi Mâlik bu bahâyı / Firâka **virmedi** ol gün **rızâyı**

2902 Söyündürme çerâğ-ı enbiyâyı / Anuñla gitmege **virme rızâyı**

3143 Elini öpmeye **virmez rızâyı** / Çeker ebrûları tîğ-i cefâyı

rızâsı olmak [4] söz konusu olan hususu kabul etmiş olmak, izni olmak, "peki" demek.

<KUBBEALTI, ÖTS>

742 Budur sırr-ı velâyet muktezâsı / **Ola** Hâkkuñ kazâsına **rızâsı**

1899 Vücûda geldi 'ışkuñ muktezâsı / Kazâ-yı 'ışkuña **oldı rızâsı**

3029 Zuhûr itdi nübüvvet iktizâsı / O gün râ' ilige **oldı rızâsı**

4267 Ne hikmetdür bu ki **olmaz rızâsı** / Ki ola gayrıdan anuñ devâsı

rızâsın gözlemek [1] uymak, buyruk tutmak, rıza göstermek, muvafakat etmek. <17. YÜZYIL TÜKÇESİ>

3017 Kerem kânısın ey yâr-ı meveddet / **Rızâñı gözlerin** şimden girü hep

3. ilahi kadere boyun eğme, tevekkül. <KT>

2876 Qabûl itdi **rızâ**-yı Müste‘ânı / Tonatdı ol nihâl-i ergavânı

3453 Qabûl eyleñ **rızâ**-yı Müste‘ânı / Edâ-yı hamd içün virdi zebânı

4246 Elüñden qoyma dâmân-ı **rızâyı** / Girü derdin viren virür devâyı

rızk [1] azık, yiyecek içecek, Allah’ın herkese bahşettiği nimet. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>

519 Neye şunsa eli altun olurdu / Bir iken **rızkı** anuñ on olurdu

ri‘âyet [2] gözetleme, gözetme; hürmet etme, sayma, saygı. <KT, LN, CÛDÎ, KO, OTAL>

2529 Olup ‘izz ü **ri‘âyet** şermsârı / Hazîn itmişdi yâr-ı i‘tibârı

ri‘âyet etmek [1] uymak, saymak, saygı göstermek. <KUBBEALTI, ÖTS>

E15 O sulţândur diyü kılmaz şefâ‘at / Bu râ‘idür diyü **itmez ri‘âyet**

ricâl [11]

1. erkekler, “recl”in çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

5038 Fiğân itdi **ricâli** vü nisâsı / Memât-ı Yûsuf içün itdi yâsı

2. büyükler, büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

77 Şeb-i Qadri ki hâlkun rahmetidür / **Ricâle** hâl-i rûy-ı hikmetidür

312 Nediminden degül her gûşe hâlî / ‘Abüsü’l-vech olup tûrmaz **ricâli**

1096 Oyalar cânib-i Hâqdan **ricâli** / Zârûrî derd olur kayd-ı ‘ayâli

2447 **Ricâli** mest ider cām-ı vişâli / Taşavvur idemez zevk-ı cemâli

2611 Bu vâdîlerdeki âb-ı zülâlî / Bu şehir içinde şıbyân u **ricâli**

4027 **Ricâle** hâlkâ-i bezm-i elemdür / Hümâ-yı ‘aql u dine dām-ı gâmdur

E5 Gânemler oldı tesbihün mişâli / Keser efkâr-ı âhardan **ricâli**

ricâl-i gayb [3] veliler, Gayb erenleri yerine kullanılan bir tabirdir. Üçler, yediler, kırklar bu cümledendir. Tasavvufa ait eserler göre her biri Allah tarafından manevi idareye memur olan bu gayb erenleri, birbirinin emir ve iznine tabi bulunanları, halktan gizli olanları, halk ile beraber bulundukları hâlde tanınmayan, bilinmeyenleri, derece cihetiyle birbirine nispetle aşağı ve yüksek

derecede bulunanları vardır. Bu manevi derecelerin yükseği “Kutbiyyet” onun da üstü “Kutbiyyet-i Kübra” da denilen “Gavsiyyet”tir. <OTDTS, ADŞS, TDEK>

1130 Seni beñzer vilâyetlerde nâgâh / **Ricâl-i ğayba** hem-râh itdi Allâh

1880 **Ricâl-i ğayba** beñzersin hemânâ / Gezersin kâyinâtı tâ ser ü pâ

3516 Saña nâr-ı maḥabbet el uzatdı / Elüñ aldı **ricâl-i ğayba** katdı

ridâ [3]

1. bazı dervişlerin şal gibi omuzlarına attıkları ve ihtiyaca göre seccade ve yorgan gibi de kullandıkları yün kumaş, omuzluk gibi örtü post, örtü. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL, KUBBEALT>

168 **Ridâsı** şubḥ-ı şâdıḡdan ‘alâmet / ‘Aşâsıdur sûtün-ı ıḡır-ı tã‘ at

2922 **Ridâñ** ile yüzüm örte koyasın / Yüzüme bakma şâyed acıyasın

2. Umre veya hac yapmak isteten kimsenin ihrama girmek için mutat elbiselerini çıkarıp büründükleri iki parça havlu türü örtüden başı hariç vücudun belden yukarı kısmını örten parçaya denir. Belden aşağısını örten kısma da “izâr” denir. <DÎNÎ KAVRAMLAR>

1377 Geyince Ka‘be-veş kara libâsı / Dönerdi tañ yerine aḡ **ridâsı**

rif at [18] yükseklik, yücelik. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL>

83 Güşâde olmayınca ‘ayn-ı **rif at** / Bülend olmaz fenâ ehlinde himmet

131 Mesîḡñ **rif atine** bâ‘ iş oldur / Cihânüñ devletine vâriş oldur

174 Şeb-i mi‘râcî faḡr-i ‘âşîkândur / ‘Uluvv-i **rif atinden** bir nişândur

195 Senüñ Hâḡ **rif atüñ** itdi ziyâde / Görüp didârını iriş murâda

226 Görince **rif atinden** bu nişânı / Resûle yâr-ı şânî oldı şânî

230 Bi-ḡaḡḡ-ı **rif at-i** İdrîs ü ‘İsâ / Bi-ḡaḡḡ-ı mâcerâ-yı Nûḡ u Mûsâ

1530 Sevâdı Leyletü’l-Ḳadrüñ nişânı / Hümâ-yı **rif atüñ** zıll-ı ‘ayânı

1534 Mekân-ı **rif atüñ** bâlâ-nişîni / Maḡâm-ı ‘izz-i nâzuñ nâzenîni

2061 Şehâb-ı **rif ati** eflâke aḡdı / Ḳapuma elçi bârân gibi yaḡdı

2465 Mu‘aṡṡal oldı Yûsuf ḡidmetinden / Yire indi sipihr-i **rif atinden**

3515 Ṭurur gün gibi bürc-i **rif atinde** / Beni ḡor künc-i ḡâk-i zilletinde

4033 Kişi kendüye olsa dñn-himmet / Naḡargâḡ itmez anı ‘ayn-ı **rif at**

4243 Şadef zindânıdur lûlû mekânı / Çeker bâlâya dest-i **rif at** anı

4323 Bu oldı ḡabiliyyet muḡtezâsı / İrişe **rif ate** zâtı hümâsı

4345 Kişi kim virse bir mazlûma zillet / Gözetmez olur anı ‘ayn-ı **rif at**

4550 Vişâl ile irişdi cânı câna / Hümâ-yı **rif at** irdi âşiyâna

5094 ‘İbâdet nerdibân-ı **rif atüñdür** / Ḳanâ‘ at büstân-ı ‘izzetüñdür

rif at bulmaḡ [1] yükselmek, yücelmek. <KANAR/>

1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ü maḥabbet / **Bulur** gün gibi tedric ile **rif at rikāb** [2]

1. büyük bir kimsenin katı, önü, huzur. Osmanlılarda padişah bir yere giderken yanında bulunan maiyetine “rikāb-u hümâyun” adı verilirmiş. <KT, OTAL, OTDTS>

4900 Görindi Ḥazret-i Ya‘kūb-ı Ken‘ān / **Rikābında** mürīdān u muḥibbān

2. üzengi. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ>

5025 **Rikāba** şol ayağın çünki şaldı / ‘Ale’l-fevr aña Cebrā’ıl geldi

risālet [4] resullük, peygamberlik, Allah tarafından kulları hak dinine davet etmekle görevli nebi, mürsellik. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

395 Yüri var sen getir biryânı fi’l-ḥāl / **Risālet** saña olsun dirseñ irsāl

517 Vücūdında kerāmetler belürdi / **Risāletden** ‘alāmetler belürdi

1704 ‘Ulüvv-i şanı var Āl-i Nebī-vār / Vücūdında **risālet** meşrebi var

2401 Ne meh kim evc-i ḥüsn olmuş turağı / Yağar mihr-i **risāletden** çerāğı

riş [] sakal. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

riş-i dırāz [1] uzun sakal.

791 Ağarmış cümleten **riş-i dırāzı** / Şu ḥar gibi var idi bir ḥötāzı

rişte [3] iplik, ip, tel. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, FZ, ADŞS>

3592 Keserdi **rişte-i** rûḥ-ı revānı / Çözerdi bend-i ‘ömr-i cāvidānı

Gencîne-i Güftār da “rişte-i ‘ömr” maddesinde “bir ipliktir ki insanın kaç yıl yaşadığı o ipliğe her yıl vurulan düğümlerin sayısından bilinir.” açıklaması yapılmıştır. <FZ>

3971 Kimisi cānını teslīm itdi / Ḥayātı **riştesini** kesdi gitdi

rişte-i cān [1] can ipliği, can bağı.

2514 İrişe kâşkî daḥi yakına / Tolaşsa **rişte-i cānum** beline

riv [1] düzen, oyun, hile. <LN, FZ, OTAL, KANARİ>

3062 Alınmazdı bu **riv**-i nefis-i dīve / Yire bakardı şankim şāḥ-ı mīve

rivāyet [14] hikāye edilen söz, haber veya hadise. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

913 **Rivāyetdür** ki bu derd ile ol ān / Delindi cümle sengistān-ı Ken‘ān

1040 **Rivāyetdür** ki murğ-ı cān-ı ḡammāz / İdemez bir nefes uçmağda pervāz

1069 Cihānda bu **rivāyet** oldı ‘ibret / Bu idi Ḥazret-i Ya‘kūba ḥikmet

1463 Eger var ise vicdānuñda ḥālet / Kitāb-ı ‘ışğdan diñle **rivāyet**

2179 Bu resme kıldı rāvīler **rivāyet** / Bu idi Mısrūñ a‘yānında ‘ādet

2283 **Rivāyetdür** mezād olduğda Yūsuf / İderdi anda tālibler tevaḳḳuf

- 2814 Zeliḥā söyledi bir ḥōṣ ḥikāyet / Bu resme kıldı rāḥiden **rivāyet**
 3819 **Rivāyetdūr** daḥi bu ḳavl-i merḡūb / Görindi Yūsufa ḥıṣm ile Ya‘ ḳūb
 4441 Bunuñ gibi söz olduḳça **rivāyet** / İnende gönli itmezdi ṣehādet
 4894 **Rivāyetdūr** ki Ya‘ ḳūb olsa zākir / Bile zıkr eyler idi Nesr-i Tāyir

rivāyet etmek/eylemek [4] söylemek, anlatmak, aktarmak, nakletmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1085 **Rivāyet eyledi** ba‘ zı muḥaddis / Bu olmış fūrḳat-i Ya‘ ḳūba bā‘ iş
 1464 Zebān-ı Ḥusrev-i mülk-i ma‘ ānī / **Rivāyet itdi** bu ṣirīn beyānı
 2813 Hikāyet idelūm ḥāl-i cihāndan / **Rivāyet idelūm** geçmiş zamāndan
 4630 Seḥā-yı ṣāh-ı Mısr oldı ḥikāyet / Kemāl-i ‘adlin **itdiler rivāyet**

riyā [3] ikiyüzlülük, yalandan gösteriş, özü sözü bir olmama. Dinî bir kavram olarak sırf Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları kendini beğendirmek ve insanlara göstermek amacıyla yapmak demektir. [tas.] Hak rızası için yapılmayan ihlassız işler ve samimiyezsiz ibadetler. <KT, CŪDÎ, OTAL, DÎNÎ KAVRAMLAR, TTS>

- 144 Ḥarirūñ virdi bāzārın kesāda / **Riyā** var ol metā‘-ı kibriyāda
 362 Maḥabbet tıḡ-i ḳayd-ı māsivādur / Maḥabbet āteṣ-i ḳaşr-ı **riyādur**
 4950 Ḳomañ rāy-ı **riyādan** dilde dāḡı / Ki olur mezra‘-ı ḥayrāt oraḡı

riyāset [2] bir kavim ve cemaate yahut bir heyete baş olma, başkanlık, reislik. <KT, LN, CŪDÎ, KO>

- 4367 Şu resme irdi faḳr ile felāket / Yıkıldı bir bir eyvān-ı **riyāset**
 4968 **Riyāsetden** uşandı murḡ-ı cānı / Ḳomaḡ isterdi fānī āṣiyānı

riyāz [] bahçeler, bağlar, ağaçlık, çimenlik yerler, “ravza”nın çoḡulu. <KT, CŪDÎ, KO, OTAL, ADŞŞ>

riyāz-ı cennet [1] cennet bahçeleri.

- 3352 Aḳardı iki ḥavz içre iki ‘ayn / **Riyāz-ı cennete** dönerdi mābeyn

riyāzet [1] nefsi kırıp dünya nimetlerinden uzak yaşama, perhiz ve kanaatle gün geçirme. Dervişliḡin ilk şartlarından biridir. Az yiyip az içmek, az uyumak ve çok ibadet etmekle başlanan riyazette helal yoldan elde etmek gayedir. Riyazet salikin canının istediḡi şeyi yapmaması, nefsiyle zıtlaşması, nefsin arzuladıḡı şeyi yapmaması, arzu etmediḡi şeyi yapması, kısaca nefis ile cenk etmesidir. Çile çekmek, erbāin çıkarmak, sefere çıkmak, inzivaya çekilmek riyazet şekilleridir. Riyazet yapanlara ehl-i riyazet denir. <KT, CŪDÎ, OTDTS, ADŞŞ, TTS>

- 1459 **Riyāzet** bī-riyā olmaḡ gerekdür / Maḥabbet piṣvā olmaḡ gerekdür

riżān [] akıp dökülen, dökülen, akan. <KT, LN, CŪDÎ, KANARI>

rîzân olmak [1] dökülmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3338 Çiçekler yaprağı **olurdu rîzân** / Mişâl-i kaṭra-i eşk-i ḡarîbân

rubʿ [] dörtte bir, çeyrek. <KT, KO, OTAL, ADŞS>

rubʿ -ı meskûn [1] dünyadaki karalar, dünyanın dörtte biri olan kara parçaları. Eskiler dünyanın dörtte birlik kısmında hayat olduğuna ve yalnızca o kısmının mamur olduğuna inanırlardı. Yedi iklime bölünen ve hayat olduğuna inanılan bu bölüme “rubʿ -ı meskûn” denirdi. <KT, KANARI, ADŞS>

528 Tolup ʿ uşşâkı ile **rubʿ -ı meskûn** / Göz açdı lâle-veş her tağda Mecnûn

rûd [1] ırmak, çay. <BURHÂN, KO, LN, CÛDÎ, OTAL> Sözlüklerde “cûy”dan farklı olduğu söylenmiştir. Cûy ırmağın yeri iken rûd içinde akan suya denir. Ancak birbiri yerine kullanıldıkları da belirtilmiştir.

4204 Ol eyvâna çıkardı dūd gibi / Aḡardı gözi yaşı **rûd** gibi

rûḥ [32] can, nefes. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL, TDEK>

185 Zihî şeb kim bulur andan şafâ **rûḥ** / Sevâd-ı dîde-veş maḡbûl ü memdûḥ

213 Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥaḡ oldı meftûḥ / Meger geldüğü yire gitdi ol **rûḥ**

784 Dili meksûr olmuş başı meftûḥ / Teni pür-derd ü miḡnet **rûḥı** mecrûḥ

797 Dönersiz cümleñüz ferzend-i Nûḥa / Amân virmek sefâhatdur bu **rûḥa**

1161 Ḥaber şor Yûsufum oldı mı maḡtûl / Anuñ **rûḥımı** ḡabz itmiş midür ol

1162 Uçar anuñ elinden bûlbûl-i **rûḥ** / Bu râz andan olur olursa meftûḥ

1166 Didi ḡabz itmedüm **rûḥımı** anuñ / Zevâlin görmedüm ol şems-i cânuñ

1431 Maḡabbet ehl-i ḡâle dâd-ı Ḥaḡdur / Ġidâ-yı **rûḥdur** gözdür ḡulaḡdur

1458 Ġidâ-yı **rûḥı** gözle besleme ten / Çıḡar ten penbesin cân ḡulaḡından

1487 Vişâlidür ḡayât-ı câvidânî / Ġidâ-yı **rûḥ** olur söḡse dehânı

1608 Hemîşe ʿ ayn-ı ṡâlî ʿ ola meftûḥ / Firâḡı ḡılmaya **rûḥımı** mecrûḥ

1699 Didi şevḡ ile ey kân-ı melâḡat / Sözüñden buldı **rûḥum** istirâḡat

2057 Degül bâb-ı cemâli ḡalka meftûḥ / Nihân-ender-nihândur nitekim **rûḥ**

2464 Ḥarardı sāye-veş cismi seḡâbı / ṡolundu şanki **rûḥı** âfitâbı

3683 Maḡabbet âfitâbı *zâdeha ʿ llâḡ* / ṡolınmaz ʿ âlem-i **rûḥumdan** ey mâḡ

rûḥ-ı ecdâd [1] ataların ruhu. <KANARI>

5031 Bulışdı **rûḥ-ı ecdâd**-ı kirâma / Muḡârin oldı âbâ-yı ʿ izâma

rûḥ-ı pâk [4] temiz, saf ruh.

559 İdüp ol **rûḥ-ı pâke** ḡaylî taʿ zîm / Fiḡân ü nâle ile itdi teslîm

2440 Olup tiḡ-i firâḡı zaḡmnâki / Degiştı aḡl-ı ḡâke **rûḥ-ı pâki**

2919 İderken **rûh-ı pākūm** göke mi' rāc / Vücūdum bahri tā olmaya mevvāc

5000 Baḳāya 'azm iderse **rûh-ı pāki** / Bile gönder bu cān-ı derdnāki

rûh-ı revān [11] canlı ruh. Eskiden bir insanda iki ruh tasavvur olunurdu. Rüyada gezeni rûh-ı revān, uyuyan adamla beraber yaşayanı rûh adını alırdı. Bir insan ölünce "Rûh-ı revānı arş-ı a'laya çıkar, rûh-ı bâkîsi kabir azabı çeker" denirdi ki tenâsüh ve hulûl mezhepleri bu zannın neticesidir.

Hintlilerin bu felsefesi İran yoluyla Araplara, Türklere de geçmiştir. <AÇDŞS>

460 Cihândan rihlet itse sâlik-i Hâḳ / Olur **rûh-ı revānı** Hâḳka mülhâḳ

728 Vedâ' itmişken ol **rûh-ı revānı** / Girü da' vet idüp eglerdi anı

946 Ḥayât olmaz baña bir laḫza ansuz / Kıyām itmez beden **rûh-ı revānsuz**

1723 Ḥayâtum olmaz ol **rûh-ı revānsuz** / Ne dirlik baña ol 'İsâ-dehānsuz

2244 Ziyâde sevdi ol **rûh-ı revānı** / Ölürdi görmese bir laḫza anı

2266 Ḳomazlar sende ol **rûh-ı revānı** / Ecel gibi alurlar āhir anı

2486 Alındı Yūsuf-ı **rûh-ı revānı** / Uçurdu bülbül-i ten-âşiyānı

2901 Ayırma senden ol **rûh-ı revānı** / Kaçurma elden ol şehbāz-ı cāmı

3592 Keserdi rişte-i **rûh-ı revānı** / Çözerdi bend-i 'ömr-i cāvidānı

3606 Leṭâfet artup ol **rûh-ı revānda** / Cihānuñ şivesi cem' oldı anda

4971 Ḳodı ten 'âlemin **rûh-ı revānı** / Temāşâ eyledi iḳlīm-i cāmı

rûh-ı şānı [1] ikinci ruh. <KANAR/>

1718 Melekdür yâ perî yâ **rûh-ı şānı** / Ne görmüş ne işitmiş kimse anı

ruḥ [9] yanak. Mecazen yüz manasında da kullanılır. Divan edebiyatında yüz ve yanak genellikle birlikte ele alınır ve aynı unsurlara benzetilir. Yanağa dair söylenenler rengi, parlaklığı ve berraklığı üzerinedir. <LN, KT, KO, CŪDÎ, TDEK>

2643 **Ruḥ**-ı pākinde olmuş ḳaṭralar çin / Ḳırān itmiş meh-i bedr ile Pervīn

3505 Şaru lâle gibi baḡruñ ḳararmış / **Ruḥ**-ı 'âşık gibi beñzūñ şararmış

3619 **Ruḥı** 'aksi ile bu verd-i ḥandān / Der ü dīvārı ḳıldı la' l ü mercān

3712 Kerem eyle elüñe āyine al / Cemālūñ ayma baḳ ey **ruḥı** al

4362 Belürdi şarşarı bahr-i belānuñ / **Ruḥı** ābını pür-çin itdi anuñ

ruḥ-ı cānān [1] sevgilinin yanağı. <KANAR/>

2652 **Ruḥ-ı cānāndaki** ḥālet ḥaḳıyçün / Dil-i 'âşıḳdaki ḥayret ḥaḳıyçün

ruḥ-ı rengin [3] renkli yanak, al yanak. <KANAR/>

2316 **Ruḥ-ı rengini** bir cām-ı maḥabbet / Ki eyler ḥānumān-ı 'aḳlı ḡāret

3274 **Ruḥ-ı rengin** ile çeşm-i siyāhın / Eḥibbāsına nāz ile nigāhın

4383 **Ruḥ-ı renginin** itdi nār-ı ḡam zerd / Zuhūr eylerdi her gün bir yeñi derd

rûh-efzâ [1] ruha tazelik veren, cana can katan. <KT, CÛDÎ, OTAL>

5136 Bu baħr-i nazm-ı **rûh-efzâ** vü dil-cû / Ma‘ânî gevheriyle oldu memlû

ruhsâr [15] yanak; yüz, çehre. <KT, FZ, LN, CÛDÎ, OTAL, ADŞŞ>

498 Benefşe gibi hüzün ile tıururdu / Gül-i **ruhsârını** şebnemle yurdu

1356 Kenâr-ı Nîle çıktı şâd u mesrûr / Gül-i **ruhsârı** oldu jâleden dūr

1370 Cemâlî meş‘ alinde berķ urur nūr / Kamer **ruhsârı** daħi hâleden dūr

1570 Gül-i **ruhsârı** şaldı cânına nâr / Gözine oldu her müjgânı bir hâr

1715 ‘Araķlar bedr-i **ruhsârına** tıolmuş / O mâha encüm-i seyyâre olmuş

1745 Ğam-ı ‘ışķ ile mi‘râcını buldı / Küle döndi gül-i **ruhsârı** şoldı

2004 Ğadîmî tıavr u ‘unvânı *ke-mâ-kân* / Görinmez mâh-ı **ruhsârında** nokşân

2390 Olasın mihr-i **ruhsârıyla** mesrûr / Zücâc-ı dîde vü dil ola pūr-nūr

2874 Döküp Şâmî gülâbı sünbûline / Tıarâvet virdi **ruhsârı** gülüne

3080 Aķardı ķatıra ķatıra eşk-i hün-bâr / Dönerdi lâle-zâra iki **ruhsâr**

3081 Yüzine ķanlı yaş gülgüne oldu / Nücûm ile meh-i **ruhsârı** tıoldı

3273 Yaraşdıĝını **ruhsârı** gülünûn / Yüzine düşdüĝini sünbûlinûn

3590 Şu‘â‘-ı câme-i zer nūr-ı **ruhsâr** / Bir iken iki oldu hüsni-i dildâr

3836 Gül-i ter gibi **ruhsârı** ter olmuş / Yüzün bedri ser-â-ser aķter olmuş

4524 O günden mâh-ı **ruhsâr-ı** Zeliĥâ / Teraķķi eyledi *yevmen-fe-yevmâ*

Rûhu’l-ķuds [1] mukaddes ruh; Hz. Cebrail, Allah’ın emri ile Meryem’in kaftanının yenine üflediĝi için bu adla anılır. Bu üfürüşle Hz. İsa doğmuştur. Bu ifade Kur’an-ı Kerim’de geķmiştir. <KT, ADŞŞ, AĞDŞŞ, DÎNÎ KAVRAMLAR>

1382 Zihî **Rûhu’l-ķuds** gelmiş nihânî / Girüp bir şürete gezmış cihânı

Rûm [7] Anadolu. İmparator Konstantin Bizans şehrini yeniden kurarak halkın raĝbetini artırmak için yerleşenlere Romalı vatandaş haklarını verdiĝinden zamanla Şarkî Roma’nın hudutları içinde oturanlara Romalı denmeye başlandı. Arapçaya Rûmî şeklinde geķen bu tabir Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim olduĝu yerler ve bu arada özellikle Anadolu “Mülk-i Rûm” diye anılır oldu. <KT, OTAL, OTDTS, ADŞŞ>

410 İrişsün nesli tâ rûz-ı kıyâma / Hükûmet eylesünler **Rûma** Şâma

1453 Varup bir ķişi Mevlânâ-yı **Rûma** / Dimiş ey şeyķ olan şehr-i ‘ulûma

2032 Olup sulţân-ı **Rûmu** şevķı ĝâlib / Zeliĥâ hâzretine oldu tıalib

2287 Buruşmuş yüzi artırmış enîni / Getürmüş **Rûma** ĝüyâ ehl-i Ğîni

2841 Gezerdi Hindi Sindi **Rûmı** Şâmı / Aradı bulmadı yâr-ı benâmı

Aşağıdaki tanıklarda kelime “beyazlık, parlaklık” anlamını da düşündürecek şekilde kullanılmıştır. “Rûm” kelimesi edebiyatta daha çok beyazlık, parlaklık, gündüz ve güzelliğinin benzetileni olarak geçer. <TDEK>

154 Fırât-ı tîği kim itdi hücumı / Yüdi cümle sevâdü’l-vech-i **Rûmı**

1369 Belürmez fitne-i hatt-ı cemâli / Celâliden cemâli **Rûmı** hâlî

rûspî [1] kötülüğü kabul eden fena huylu kadın, namussuz kadın, orospu, fahişe. Farsça “rûsipîd” “yüzü ak” kelimesinden tezyif ve kinaye yoluyla oluşmuştur. <BURHÂN, KO, FZ, OTAL>

2803 İl içinde ider kendüyi müdḥik / Olupdur **rûspî** gibi yüzi pek

rûşen [22]

1. aydın, parlak. <KT, FZ, KO, CÜDÎ, OTAL>

160 Akıtdı çeşmeler barmaqlarından / Nitekim şa‘ şa‘ ayla şems-i **rûşen**

211 Atılmış oğ gibi ol şems-i **rûşen** / Dıraht-ı Sidrenüñ aşdı başından

746 Gidüp ihvân ile ol mihr-i **rûşen** / Tıolındı çünkü Ya‘ kûbuñ gözinden

1383 Görinür nûr-ı zâtı pîrehenden / Nitekim câmeden ḥurşîd-i **rûşen**

1573 Uyandı nâgehân ol şem‘-i **rûşen** / Haberdâr oldu ḥüsni ‘âleminden

1904 Bu resme söyleyüp ol şem‘-i **rûşen** / Şefâ‘ at umar idi irdüğinden

2043 Kurulsun bizde ikrâmı otağı / Şeref virsün bize **rûşen** çerâğı

2126 Meger bir gün gelüp nevrûz-ı **rûşen** / Açıldı güldi ‘âlem oldu gülşen

2540 Yüzi fark olmaz idi ak saḳaldan / Şu‘ â‘ ile nitekim şem‘-i **rûşen**

2716 O daḥi tarḥ olunca ara yirden / Bize ḳalır hemân ol şem‘-i **rûşen**

2752 Ḥicâb ıssı idi ol şems-i **rûşen** / Toğardı aña bilmezlik yüzünden

2847 Temâşâ yirlerin seyr eyler iken / Görür taşvîrini bir yirde **rûşen**

3354 Ol iki ḥavz arasında mu‘ ayyen / Binâ olmuş idi bir ḳaşr-ı **rûşen**

3565 Naşîḥat eyledi aña bu yüzden / Ḳabûl itdi sözün ol şems-i **rûşen**

4320 Eger var ise sende rây-ı **rûşen** / Naşîḥat al bu Yûsuf ḳışşasından

rûşen etmek/ḳılmak [2] aydınlatmak. <KANARİ>

1 İlâhî ‘ayn-ı ‘ışḳum **rûşen eyle** / Murâdum Yûsufına revzen eyle

343 Sarây-ı cânı **eyler** cümle **rûşen** / Gider gün gibi dîde revzeninden

435 Felek âyînesini **ḳıldı rûşen** / Cihân ḳurtuldu şâmuñ zulmetinden

2. belli, meydana, aşikâr, şüphe götürmez. <KT, LN, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARİ>

1316 Kerîmüñ nûr-ı da‘ vât-ı cemîli / Olur her zulmetüñ **rûşen** delîli

2617 Budur Yûsuflice **rûşen** delîli / Bilür aşliyle sen zât-ı cemîli

rüşen beyân [1] açık konuşan, fasih söyleyen. <KO, KANARI>

32 Beyânım gün gibi **rüşen beyân** it / Gözüm gibi zebânım dür-feşân it

rüşen-naẓar [1] açık görüşlü, hakikati gören.

3752 Kâmer-veş dilber-i **rüşen-naẓarsın** / Faķiri ok gibi gözden şavarsın

rüşenâ [1] parıltı, aydınlık. <KT, FZ, KANARI>

3681 Gel ey cânım gözünüñ **rüşenâsı** / Şikeste hasta gönlümün devâsı

rûy [64]

1. yüz, çehre. <KT, FZ, KO, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

61 Ne deñlü ğarķ isem baħr-i ğatâya / Bağışla âb-ı **rûy**-ı Muştafâya

77 Şeb-i Kâdri ki ğalkuñ raĥmetidür / Ricâle ğâl-i **rûy**-ı ĥikmetidür

229 Bi-ĥaķķ-ı ârzü-yı vuşlat-ı yâr / Bi-ĥaķķ-ı iřtiyâķ-ı **rûy**-ı dildâr

283 Teveccüh eyledükce **rûy**-ı vuşlat / Kaĥardum qalmaz idi bende tākāt

317 Güneşdür şanki **rûy**-ı dil-ġuşâsı / şu‘ â‘ ı fi‘l-meşel elde cidası

830 Dönüp rāh-ı vaşandan yaña **rûy**ı / Bu vech ile iderdi ġüft ü ġüyı

1025 Nebiyyu‘llāhuñ oġlı ġâyib olmış / Bize **rûy**-ı celâli ġâlib olmış

1045 İdüp evlâdına dün iĥtimâli / Teraķķı eyledi **rûy**-ı celâli

1152 Yaşıdır âb-ı **rûy**-ı ‘ âřıķ-ı pāk / Mişâl-i gevh-ı şemşir-i Ğaĥĥāk

1203 Bu vech ile açıldı **rûy**-ı ümmîd / Teveccüh eyledi bālâya ĥurřîd

1290 Naẓar idince aña zengî-i şeb / Kaçardı ‘ aks-i **rûyından** müretteb

1532 Şebün âyiñe gibidür sevâdı / Sevâdından ġorinür **rûy**-ı şâdı

1542 Güneş gibi yüce ĥadr-i celîli / Taşavvur olamaz **rûy**-ı cemîli

1572 Gözine ‘ aks urup ol **rûy**-ı rengîn / Yaşını itdi mercân gibi ĥünîn

1662 Yine âyiñe-i **rûyuñda** ey yâr / Kařâvetle melâlet şüreti var

1738 Meger dil degdi sen şirîn-dehâna / Ki döndi reng-i **rûyuñ** za‘ ferâna

1774 Yüri gözden biraķ kevn ü meķanı / Gözüñ yum tâ ġoresin **rûy**-ı cânı

1819 Yaşı ırmaġın izĥâr itdi evvel / Hemânâ âb-ı **rûyından** yudı el

1844 Revân olsa kaĥan kim yaşı cüyı / Dökilür ehl-i ‘ iřķuñ âb-ı **rûy**ı

1882 Aĥarsın **rûy**-ı dildāruñ ĥicâbın / Bilürsin ĥanda ise yâr bâbın

1962 Teveccüh eylesün **rûy**-ı laťîfi / Teraĥĥum eylesün zât-ı řerîfi

1963 Beni **rûy**-ı cemâle mazĥar itsün / Küdüret var ise ġöñlinde ġitsün

1970 Teraķķı eylemiş mâh-ı cemâli / Tedennî eylemiş **rûy**-ı celâli

1974 Girü keşf eyledi **rûy**-ı niyâzı / Girü deprendi derd-i ‘ iřķ-sâzı

2132 şarâb-ı nâzdan içmiş piyâle / Kızarmış ġonca gibi **rûy**-ı lâle

- 2327 Kazındı levh-i dilden naqş-ı ağıyar / Hemân gönlinde kaldı **rûy**-ı dildâr
- 2366 Didi Yûsuf ki ey pâkîze-gevher / Nedendür diñle **rûy**-ı hûsne zîver
- 2449 Hâdîdî vaşl-ı âteş eyler âteş / Bir olur reng-i **rûy**ı mihr ü meh-veş
- 2920 Libâsumdan tenümi eyle hâlî / Gider hep hâyil-i **rûy**-ı vişâli
- 3189 Bu nâr-ı ma^c şiyet bu kâr-ı evbâş / Cihâna reng-i **rûyından** olur fâş
- 3435 Açup bu vech ile **rûy**-ı murâdî / Metâ^c -ı vaşla oldılar münâdî
- 3594 ^c Arağ-rîz olsa **rûy**-ı bî-mişâli / Batardı gül şuyına destmâli
- 3612 Münevver çihresi şems ü kamerden / Müvecceh reng-i **rûy**ı verd-i terden
- 3627 Evüñ sakfında dañı oldı peydâ / Cemâl-i Yûsuf u **rûy**-ı Zeliḥâ
- 3660 Bağılmağ ile şolmaz **rûy**-ı ğonca / Koğılmağ ile ğitmez bûy-ı ğonca
- 3740 Sürüp ol serv öñinde yire **rûy**ı / Ağıtdı gülşen-i rûyına cûyı
- 3776 Muşavver ^c âşıkun **rûy**-ı niyâzı / Gözi yaşı ile sûz u güdâzı
- 3833 Yorulmuş terlemiş **rûy**-ı celâli / Dürer-bâr olmuş ol baḥr-i cemâli
- 3940 Zeliḥâdan şikeste-ḥâtır olmuş / Aña **rûy**-ı celâli zâhir olmuş
- 4001 Gözümden yaş ağıtmağ oldı kârum / Döküldi âb-ı **rûyum** gitdi ^c ârum
- 4035 ^c Azîze ^c arz-ı hâl itdi Zeliḥâ / Didi ey âb-ı **rûy**-ı mülk-i dünyâ
- 4082 Umardı **rûy**-ı maqşûd ola peydâ / Taşavvurdan ziyân itdi Zeliḥâ
- 4159 Görince bağda bir verd-i ḥandân / Gelürdi ḥâtırına **rûy**-ı cânân
- 4193 Dilinde vird idinmiş nâm-ı Hûyı / Teveccüh eylemiş mihrâba **rûy**ı
- 4746 Günâhın bunlarun ^c afv itdi Yûsuf / Velî göstermedi **rûy**-ı telaṭṭuf
- 5016 Şarardı sebze şankim **rûy**-ı ^c âşık / Çıkardı atlas-ı surḥın şakâyık

2. yüz, yüzey, satıh. <KT, KUBBEALT>

- 1288 Büridi **rûy**-ı dehri zûlmet-i ğam / Karardı kalb-i ^c âşî gibi ^c âlem
- 1319 Tağıldı zûlmet-i ğam gitdi âfât / Açıldı **rûy**-ı mir'ât-ı semâvât
- 2060 Seḥâbı gibi **rûy**-ı âsumânun / Hevâsında yelerler begler anun

rûy-ı iḳbâl [1] talih yüzü. <BMS>

- 1751 Zihî zevk u zihî şevk u zihî hâl / Bir iken iki ola **rûy**-ı iḳbâl

rûy-ı siyâh [1] yüzü kara [mec.] ayıbı olan. <KANAR>

- 4834 Añup itdükleri cürm ü günâhı / Sürerlerdi yire **rûy**-ı siyâhı

rûy-ı yâr [3] sevgilinin yüzü. <KANAR>

- 1443 Dil ol dildür ki yağa ^c ışkî nârı / Göz ol gözdür ki göre **rûy**-ı yârı
- 3043 Gözi ^c âşıklarun bir câma beñzer / Olur ḥurşid-i **rûy**-ı yâra mazḥar
- 3999 Duḥân-ı âhı gibi ol perî-rû / Teveccüh itdi **rûy**-ı yâra toĝru

rûy-ı zemîn [4] yeryüzü, dünya. <ÖOTS, KANAR>

- 441 Kälender eyleyüb **rûy-ı zemîni** / Geyürdi gellelerden pöstîni
 1034 Gelürler Hâzret-i Ya' kûb evine / Sürerler yüzlerin **rûy-ı zemîne**
 3033 Koyunlar gördiler şâh-ı güzîni / Öñinde öpdiler **rûy-ı zemîni**
 3116 Çıkar tedric ile çarh-ı berîne / İner tedric ile **rûy-ı zemîne**

rûy-ı zerd [4] sarı, solgun yüz.

- 829 Beni bilmez görenler **rûy-ı zerdüm** / Hâzân oldu bahâr içinde verdüm
 1636 Bilürler bir bakımda ehl-i derdi / Şehâdet eyler aña **rûy-ı zerdi**
 1663 Nedür bu **rûy-ı zerd** ü eşk-i mevvâc / Bu 'âşıklık libâsın eyle ihrâc
 3217 Tutulmuş aya döndi **rûy-ı zerdi** / Ğamından geh şarardı geh qarardı

rûy-ı zîbâ [1] güzel yüz. <KANAR>

- 4361 Şadef gibi burışdı **rûy-ı zîbâ** / Başında hâra döndi müy-ı ra' nâ
rûyâ, rû'yâ [3] uykuda görülen şey, düş. <KT, LN, KO, CÜDÎ>
 1210 Sa'âdet eyledi kendüye iqbâl / Vücûda geldi **rûyâsındaki** hâl
 4295 Selâm-ı şâhı ırgürdi müretteb / Aña **rû'yâ**-yı mezkûrı didi hep
 4304 Varup Reyyâna bu merd-i haber-ber / Didi ta' bîr-i **rû'yâ**-yı ser-â-ser
rûz [35] gün, gündüz. <KT, FZ, KO, CÜDÎ, OTAL, ADŞS, KUBBEALT>
 37 Bi-haqq-ı **rûz**-ı vaşl-ı Pîr-i Ken'ân / Bi-haqq-ı hõrmet-i şâm-ı ğarîbân
 146 Çü rûzî oldu **rûz**-ı mu' cizâtı / Uyandurdu uyurken kâyinâtı
 169 İki gîsûsı *ve'l-ley* e iki lâm / Yüzi leyleyn içinde **rûz**-ı islâm
 299 Bu **rûz**-ı hasretün pâyânı yok mı / Bu şâm-ı fûrkatün oranı yok mı
 327 Kâra kullarla yürür mâh-rûlar / Şeb ile nitekim **rûz**-ı münevver
 696 Şeb-i hicrân ile **rûz**-ı muşîbet / Seni beytü'l-hazende kodı hasret
 971 Sükûna vardı tâ kim oldu aḡşam / Firâk-ı Yûsuf itdi **rûzını** şâm
 1432 Tecellî 'âleminde **rûz**-ı kısmet / Naşîbi olana irdi bu devlet
 1607 Müyesser ola maḡşûd-ı nihânı / Muḡadder ola **rûz**-ı şâdmânî
 2125 Ne bilsün bu mürûr-ı devr-i eyyâm / İdiser niçe yıllar **rûzını** şâm
 2484 Bir aydan şoñra **rûz**-ı mevti yetdi / Diyâr-ı Şâmdan 'uḡbâya gitdi
 3646 Gûnâh iden kişiler **rûz**-ı mev'ûd / Yüzi kâra ḡopısar nitekim dūd
 4023 Didi yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / Bu derd ü ḡuşşadan her **rûz** u her ân
 4411 Bir ablaḡ atı var idi seḡer-vâr / Ḳarışmış **rûz** ile gûyâ şeb-i târ
 4516 Ğam-ı hicrân idelden **rûzumı** şeb / Yumuldı ḡaldı 'aynum nergisi hep
 4780 Selâm itdi saña ol Ḥayy u Hâdî / Şeb-i ḡam gitdi geldi **rûz**-ı şâdî

4942 Didi fikr eyleñüz **rûz-ı** memâtı / Târîķ-ı Hâķķa eyleñ iltifâtı

E4 Ki ol devr-i zamânun **rûz-ı** sa‘ di / Bu ebr-i raḥmetüñ olurdı ra‘ di

rûz-ı firāk/rûz-ı fūrķat [2] ayrılık günü.

2452 Ma‘āza’llāh irince **rûz-ı fūrķat** / Gözini dörd ider derd-i maḥabbet

4990 İrişdi Yūsufuñ **rûz-ı firākı** / Cihānda qaldı derd-i hecri bākī

rûz-ı hicrān [2] ayrılık günü.

1905 Şeb-i ğam geldi gitdi **rûz-ı hicrān** / Tūlū‘ itdi felekde māh-ı tābān

2621 Didi şŭkr ü sipās ol Zū’lcelāle / Ki irdi **rûz-ı hicrānum** zevāle

rûz-ı ḥisāb/rûz-ı maḥşer/rûz-ı kıyām/rûz-ı kıyāmet [7] dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek maḥşerde toplanacakları gün, hesap günü. Kıyametten sonra insanların hesaba çekilecekleri gün olan maḥşer günü. Bu güne rûz-ı cezā da denir. <OTAL, KUBBEALT>

410 İrişsün nesli tā **rûz-ı kıyāma** / Hükümet eylesünler Rūma Şāma

901 Virüp **rûz-ı kıyāmetden** nişānı / Döküldi encüm-i eşk-i revānı

1015 İrişmez mi size Hâķķuñ ‘azābı / Ḥisāb itmez misiz **rûz-ı ḥisābı**

1618 Ne yirde büyüdüñ ey serv-kāmet / Ne yirden qopduñ ey **rûz-ı kıyāmet**

2478 Unutma **rûz-ı maḥşerde** faķīri / Olasın bu faķīrūñ dest-gīri

3610 O gün **rûz-ı kıyāmet** gibi geldi / Celāl ü heybeti ‘aqlını aldı

3611 Zihī **rûz-ı kıyāmet** anı ol dem / Görince *nefsü nefsi*‘ oldu ‘ālem

rûz-ı ‘īd [1] bayram günü.

3125 Kaçan kim **rûz-ı ‘īd** ola bahāne / Sa‘ ādetdür el öpmek ‘āşıkāna

rûz-ı mātem [2] matem günü.

693 Gider tezyīni **rûz-ı mātem** oldu / Senūñ şenliklerūñ derd ü ğam oldu

2178 Sürürü bā‘ iş-i derd ü ğam oldu / Dügüni günü **rûz-ı mātem** oldu

rûz-ı vişāl [3] kavuşma günü.

1133 Şŭkr Allāha minnet Zū’lcelāle / Ki irgürdi beni **rûz-ı vişāle**

4442 İderdi gerçek olmak ihtimālın / Umardı Yūsufuñ **rûz-ı vişālın**

4488 Firākum gicesini āḥir eyle / Baña **rûz-ı vişālī** zāhir eyle

rûze [1] oruç. <KT, FZ, CŪDÎ, KO>

2298 Meh-i **rûze** gibi qadre irişdüm / Bu cumhūr-ı aḥibbāya qarışdum

rûzi [1] rızık, nasip, kısmet, azık. <KT, FZ, KO, CŪDÎ>

146 Çü **rûzi**‘ oldu rûz-ı mu‘ cizātı / Uyandurdı uyurken kāyinātı

rûzgār, rûzigār [15]

1. zaman, vakit, devir. <KT, FZ, CŪDÎ, ADŞŞ>

- 246 Muşavver rahmetidür **rûzgâruñ** / Muḳadder devletidür her diyâruñ
 706 Elinden **rûzgâruñ** vâlih ü zâr / Mişâl-i ‘ aşık-ı dîvâne-i yâr
 1918 Ferâmûş eyledüñ ḳavl ü ḳarârı / Unutduñ bu ḡarîb-i **rûzgârı**
 1941 Elin al pâymâl-i **rûzgâruñ** / Yolını urma bir oklı şikâruñ
 2731 Didi ḡayetde müşkil oldu kârüm / Beni ḡurbetde ḳodu **rûzgârum**
 3220 İderdi miḡnet ile âh u zârı / Geçerdi ḡasret ile **rûzigârı**
 3405 Esirge bu faḳîr-i **rûzgârı** / Giderme dâmenüñden bir ḡubârı
 3507 Çekersin **rûzgâruñ** şiddetini / Uçurduñ murḡ-ı cânüñ râḡatını
 4090 Budur âyîn ü kârı **rûzgâruñ** / Saña virmez ‘ inân-ı ihtiyâruñ
 4343 Bilüp aḡvâl-i kâr-ı **rûzgârı** / Niçe yıl çekdiler bu intizârı
 4879 Bulutlar gibidir üştür ḳatârı / Sürerdi şanki âhı **rûzgârı**
 4884 Sen idüñ ihtiyârı bu diyâruñ / Sen idüñ kâmgârı **rûzgâruñ**

2. rûzgâr, hava, yel, esinti. <KT, LN, OTAL> Aşağıdaki tanıklarda kelimenin “zaman, devir” anlamları da göz önünde bulundurulmalıdır.

- 489 Şu demde kim memâtum **rûzgârı** / Süre dergâhdan ben ḡâksârı
 3506 Ḥazân yapraḡına dönmiş ‘ izâruñ / ‘ Aceb üftâdesisin **rûzgâruñ**
 4939 Tenine nâ-tüvânlıḡ oldu ṭârı / Nihâl-i ḳaddin egdi **rûzgârı**

rücû‘ [5] dönme, geri dönme; cayma, sözünden dönme. <KT, CÛDÎ, KO, OTAL, ÖTS>

- 4805 Baḡâya ol ki itmiş ola rıḡlet / **Rücû‘** **ma** olur mı ḳâbiliyyet

rücû‘ etmek [3] dönmek, geri dönmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 544 Müşerref olsun anuñla mekânüm / **Rücû‘** **itse** ne var aşlına cânüm
 1293 Büküldi pîr-i fânî gibi eşcâr / **Rücû‘** **itdi** hemân aşlına nâḡâr
 4511 **Rücû‘** **itsün** cemâlüm kârbânı / Müzeyyen eylesün ḡülzâr-ı cânı

rücû‘ ettirmek [1] sözünden, görüşünden caydırmak.

- 1142 **Rücû‘** **itdürdi** anı pend-i ma‘ ḡül / Hemân-dem oldu istiḡfâra meşḡül

rükû‘ [3] öne doğru eğilme. Namazda dizlere tutunarak beden belden yukarısını yere paralel olarak eğme. <KT, CÛDÎ, KO, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 1955 ‘ İbâdetde gözüm dildârı gözler / **Rükû‘** **umda** ḳıyâm-ı yârı gözler

rükû‘ a varmak [2] bedeni öne doğru eğmek, belden itibaren bükmek. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 104 **Rükû‘ a varsa** cismi ḳâfa beñzer / Uzansa iki pâyı kâfa beñzer
 4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘ ibâdet / **Rükû‘ a varmış** eyler Ḥaḡḡa ṭâ‘ at

rümûz [3] remizler, işaretler; manası gizli olan şeyler, “remz”in çoḡulu. <KT, LN, KO, CÛDÎ, OTAL>

17 Demidür dil dilinden ola peydâ / **Rûmûz**-ı kışşa-i ‘ışk-ı Zelîhâ

1455 Hüveydâ eyle bu sırr-ı nihânı / Hayâlât-ı **rûmûz**-ı ‘âşıkânı

rûmûz-ı ‘ışk [1] aşk rumuzları. <KANAR/>

1874 Gözüñ aç gâfil olma gezme ğamnâk / **Rûmûz**-ı ‘ışk-ı pâki eyle idrâk

Rüstem/Rüstem-i Zâl [1] İran’ın ünlü pehlivanı ve savaşçısı. Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl, Pûr-ı Zâl, Pûr-ı Zâl-i Zer, Pûr-ı Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem gibi sıfatlar ona aittir. Divan şiirinde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak kullanılmıştır. *MÖ* 4. asırda Keykavus döneminde yaşadığı sanılmaktadır. Sicistan ve Seyistan hükümdarı Zal’ın oğludur. <ADSS, FZ, FMS>

2184 Yeñi bol câme ile fâriğü’l-bâl / Tırur çâderde güyâ **Rüstem-i Zâl**

rûsvây [4] insanlar arasında itibardan düşen, değeri azalan kişi, rezil, itibarsız. <KT, FZ, CÛDÎ, KO, OTAL>

4739 Kâmusın kıldı her vech ile ilzâm / O yirde oldılar **rûsvây** ü bednâm

E27 Fiğan ile olur ‘ışk ehli **rûsvây** / Olursa vâ y eger olmaz ise vâ y

rûsvây etmek [2] rezil etmek, rezil kepaze etmek. <KUBBEALT/>

3749 Beni ‘âlemlere **rûsvây itme** / Tenüm yâsını zîr-i pây itme

4042 Kişi sevdüğünü **rûsvây ider** mi / ‘Avâmü’n-nâsa ‘işyânını der mi

S

şâ' [4] bin dirhemlik veya üç kilogramlık tahıl ölççeği. Ağırılığı değişiklik gösterir. <LN, CŪDÎ, OTAL, OTDTS, KANARI>

4719 Uğurlayınca şâ'ımı ğalâlün / Komişlardı içine bir çuvaluñ

4720 Gümüş bir tās idi ol şâ'-ı ra' nā / Bahā vü kıymeti a' lādan a' lā

4721 Biri feryād u efgān itdi ol hīn / Uğurlandı didi ol şâ'-ı sīmīn

4722 Aradılar orayı tā ser-ü-pā / Nişān-ı şâ' olmadı hüveydā

sa' ādet [39] bahtiyarlık, mübareklik, mutluluk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARI>

374 Gerekdür evvelā kesb-i liyākat / Seni arar bulur ' izz ü **sa' ādet**

476 Kim ide hıdmetin cānına minnet / Kime ola müyesser bu **sa' ādet**

538 Murādı bu ki ol şehbāz-ı maḫşūd / **Sa' ādetle** elinde ola mevcūd

787 Eger fāş olmaz ise bu qabāḥat / Zihī devlet zihī ' izz ü **sa' ādet**

1005 **Sa' ādet** bize kim gördük yüzüñi / İştüdük nāgehān şīrīn sözünü

1146 Didi ey maṭla'-ı mihr-i **sa' ādet** / Fiğān eyle saña oldı icāzet

1210 **Sa' ādet** eyledi kendüye iqbāl / Vücūda geldi rüyāsındaki ḥāl

1332 Didi ey şāh-ı iqlīm-i **sa' ādet** / Eger olursa sizlerden icāzet

1373 **Sa' ādet** göklerinün Müşterisi / Nübüvvet bağınıñ verd-i tārisi

1446 **Sa' ādet** aña kim ' aşık bulındı / Serīr-i devlete lāyık bulındı

1475 Toğub mağribde ol şems-i **sa' ādet** / Cihāna şaldı mihrinden ḥarāret

1529 Bu zūlmet ' ayn-ı ' anberdür cihāna / **Sa' ādetdür** meşām-ı ' aşıkāna

1546 Ser-ā-ser kılmış ol şems-i **sa' ādet** / Zemīn ü āsumānı pūr-ḥarāret

1593 Maḥabbet ide yārına sirāyet / Naşīb ola bu devlet bu **sa' ādet**

1782 Kūl olmaḫ bir senün gibi emīre / **Sa' ādetdür** benüm gibi faḫīre

1823 **Sa' ādetden** düşen sultāna döndi / Vücūdı ḥāne-i vīrāna döndi

2416 Şeb-i endüh-ı hicrān buldı pāyān / Bu gün mihr-i **sa' ādet** oldı raḫşān

2460 Vücūdı genc yok vīrāna döndi / **Sa' ādetden** düşen sultāna döndi

2494 Kōlında şāhbāz-ı ' izz ü devlet / Elinde ḥātem-i zevḫ-ı **sa' ādet**

2498 Düşüm midür bu devlet bu **sa' ādet** / ' Aceb gerçek midür bu zevḫ u ḥālet

2772 Kūrulmayınca dām-ı ehl-i şoḫbet / Ele girmez o şehbāz-ı **sa' ādet**

3019 **Sa' ādetle** hemān dünyāda sağ ol / Belālardan kazālardan ırağ ol

3085 Aña seng-i melāmet hoş gelürdi / O mürgān-ı **sa' ādet** hoş gelürdi

3125 Kaçan kim rüz-ı ' id ola bahāne / **Sa' ādetdür** el öpmek ' aşıkāna

3234 Senün luṭfuña yok bende liyākat / Açılmaz üstüme ' ayn-ı **sa' ādet**

3312 **Sa' ādetle** gelüp sultān-ı ḥübān / Bu firdevs-i cināna oldı Rıdvān

- 3483 Senüñ zevķuñ baña olsa hikāyet / Yeter baña bu zevķ u bu **sa'ādet**
 3734 apuñda bir benüm gibi uluñ var / **Sa'ādet** bil yüri var olma ğam-ķ'ār
 3785 Şefā'at 'aynı ile baķdı aldı / **Sa'ādet** sā'idin boynına şaldı
 4025 **Sa'ādet** var cihānda ol kişide / Ne yüzün göre ne sözün işide
 4092 **Sa'ādet** kıymetin bilsün diyü merd / Felāket 'āleminde çekdürür derd
 4181 Kim eyler ĥidmetünde addini dāl / Kime mihr-i **sa'ādet** itdi iķbāl
 4333 ıķup zindāndan ol mihr-i **sa'ādet** / O günden nūra tebdīl oldu zulmet
 4359 Sarāyında Zeliķā aldı bī-kes / Sitāre bī-**sa'ādet** tālī' enķas
 4504 Hümā-yı ĥüsnuñi devrān uçurmuş / Seni saķf-ı **sa'ādetden** düşürmüş
 4994 Dirīġā defter-i şādī dūrıldı / **Sa'ādet** efseri yire uruldu
 5133 O kim şadr-ı **sa'ādet** lāyıkıdır / Bu maķbūbü'l-ulūbuñ 'āşıkıdır
 E6 Anuñķündür niķe ehl-i **sa'ādet** / Olur oban iken şāh-ı velāyet

sa'ādet mülki [1] mutluluk ülkesi. <KANAR/>

- 3834 Didi ey devletüm 'unvānı Yūsuf / **Sa'ādet mülkinüñ** sultānı Yūsuf

sā'at [4] bir günlük sürenin yirmi dōrtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası; zaman, vakit. <KT, KO, CŪDĪ, KANAR/>

- 1157 Mübārek **sā'at** idi vaķt-i merġūb / Bulışdı Ĥazret-i Cibrīle Ya'ķūb
 3968 Kimi Yūsufdan ayrıldıġı **sā'at** / Ziyāde acıdı āh itdi ġāyet
 4155 Yil öñince nitekim gerd-i miķnet / Yürürdi atı öñünce o **sā'at**
 4523 O **sā'at** ol nefes ol laķza ol ān / abūl oldu du'ā-yı Māh-ı Ken'ān

şabā [33] doğu yönünden esen hafif ve latif rüzgār. Divan şiirinde sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması yönüyle kullanılır. Şairler bu rüzgārı maşukla âşık arasında tebliġ vasıtası sayarlar. Gülşen, baġ, bostan vs. yerleri dolaşarak oraların gelişmesine de yardımcı olur. Goncayı açıp gül eyler, serviye donatır, nergisin gözünü açıp laleye kırmızılık verir. Onay, bu rüzgār için “Seher vakti kible tarafından esen rüzgārdir ki, Hz. Yusuf’un gömleġinin kokusunu Yakub’a bu rüzgār götürmüştür.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. <KT, CŪDĪ, OTAL, ADŞŞ, AÇDŞŞ, TDEK/>

- 28 Olup her vāķı' am ĥayr ile ta'bir / **Şabā** gibi sözüml olsun cihān-ġir
 240 **Şabā** gibi semendin görse a'dā / açar berg-i ĥazān gibi hemānā
 665 Bilürsin ĥidmetinde olmaz ihmāl / **Şabā** gibi o servi bir yaña şal
 743 Gözine karşı mihr ü māh gibi / ıķup gitdi **şabā**-yı āh gibi
 953 Şoyunduķ taġlara gitdük şikāra / **Şabā** gibi taġılduķ kūhsāra
 1120 Olur 'uşşāķa istifsār-ı cānān / **Şabā**-yı āteş-i sūzān-ı hicrān

- 1214 Meger kim o Yūsufuñ ihvānı gāhī / **Şabā** gibi tolaşurlardı çāhı
 1295 **Şabā**-yı miñnet ile ‘ālem hāk / Biri birine girdi hem-çü eflāk
 1312 **Şabā**-yı rahmet irişsün ferahnāk / Tağılsun yolumuzdan hār u hāşāk
 1680 Eyā şehr-i vücūduñ meh-liķāsı / Melāmet gerdinüñ olma **şabāsı**
 1862 Hābībūñ şīve vü nāz u edāsı / Maḥabbet nārınuñ olur **şabāsı**
 2121 Dilinde ārzū-yı vaşl-ı cānān / Yürür bād-ı **şabā** gibi şitābān
 2127 **Şabāya** hem-dem olmışdı қаранfül / Selāmın alur idi devḥa-i gül
 3131 **Şabāya** beñzer istiğna-yı dildār / Ki artar nār-ı ‘ışķ anuñla her bār
 3322 Nitekim ‘āşık-ı Mecnūn u şeydā / **Şabā** gülşende eglenmezdi қат‘ā
 3603 İrüp dāmānına nāzı **şabāsı** / Açılса қашr-ı hüsnnüñ esāsı
 3669 Uyup berg-i ḥazān gibi havāya / Vucūduñ şem‘ ini virme **şabāya**
 3746 **Şabā**-yı āteş-i şevķ-ı muḥibbān / Recā-yı ‘āşık-ı ḥāṭır-perişān
 3780 Ölümlü ‘āşık āh itse revādur / Teraḥḥum bābın açmağa **şabādur**
 3987 Naşīḥat eyleseñ artar belāsı / Olur nār-ı firāķınuñ **şabāsı**
 4374 **Şabādan** kesb ider bŷy-ı nigārı / Şorar ağıyārdan aḥbār-ı yārı
 4464 **Şabā** gibi қoyardı başına hāk / İderdi seyl-i eşķi yirleri çāk

şabā-veş [11] sabā rüzgārı gibi.

- 71 **Şabā-veş** cān ki oldı cisme nezdīk / Cemādāt-ı vücūda virdi taḥrīk
 1457 İşŷn olmaya dirseñ böyle düşvār / **Şabā-veş** kūhsār-ı ‘ışķa düş var
 3313 **Şabā-veş** girdi bāğa ol yüzi gül / Nebātāta irişdi bir tezelzül
 3668 **Şabā-veş** ‘işmetüm dāmānın açma / Kerem eyle daḥi artuğa geçme
 3972 Kimi қат‘-ı ‘alāķa itdi fi’l-ḥāl / **Şabā-veş** tağa düşdi oldı abdāl
 4415 **Şabā-veş** geçse Nīli zāhir ü fāş / Kāmer-veş na‘li olmazdı anuñ yaş
 4421 Geçerken yoldan ol dildār-ı serkeş / Çıkardı ḥāne-i neyden **şabā-veş**
 4473 **Şabā-veş** her kişi yolına gitdi / Ne yüzün gördi ne sözün işitdi
 4730 Budur aḥvālümüz iden müşevveş / Yüzümüz yire düşürdi **şabā-veş**
 4743 Şıma luṭf eyle bu deñlü қulūbı / **Şabā-veş** açma dāmān-ı ‘uyūbı
 4864 Gözine sürdi çŷn bu yāsemīni / **Şabā-veş** açdı çeşmi nergisini

şabāḥ [3] gün başlangıcı, güneşin doğuşundan batışına kadar olan zaman ve özellikle güneşin doğuşunu takip eden vakit. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

- 2111 Biri birinŷn āğŷşında her şeb / Yaturlardı **şabāḥa** dek müretteb
 4833 **Şabāḥdan** aḥşama dek aḡladılar / Döğündiler cigerler taḡladılar
 5140 Huşŷline bu ṭıfluñ cehd қıldum / **Şabāḥa** dek elŷmi mehd қıldum

şabâhın [2] erken, erkence. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2604 Kerem eyle **şabâhın** gel burada / Dil-i maḥzûnumı eyle güşâde

2605 Sözüni tutdı eşğâline gitdi / **Şabâhın** geldi girü da‘vet itdi

şabî [1] küçük erkek çocuk, buluş çağına ermemiş erkek çocuk. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

2657 Eyitdi ben nebî oğlu nebîyem / Velî zâhirde bir tâze **şabîyem**

şabîlik [1] çocukluk, masum olma durumu.

637 **Şabîlik** oldu bâ‘iş keşf-i râza / Açıldı düşmana ol verd-i tâze

şâbir [1] sabreden, telaş ve vesvese etmeksizin uygun zamanı bekleyen, sabırlı. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3303 Şu kim ‘ışk-ı ḥabîbe **şâbir** olmaz / Sözüni tutmamaga kâdir olmaz

şâbit [1] yerinde duran, yerinden kımıldamayan, hareketsiz; “gökyüzünde daima bir yerde görünüp yer değiştirmeyen yıldız, “seyyâre”nin zıddı. <KT, KO, LN, OTAL>

3919 Gelüp altun kadehler bezme tıldı / Kimi **şâbit** kimi seyyâre oldu

şâbit-kadem [2] yere sağlam basan [*mec.*] verdiği karardan ve sözden dönmeyen, kararında sebat eden. <KANARI, KUBBEALTI>

361 Bu yolda Ka‘be-veş **şâbit-kadem** ol / Ziyâretgâh-ı eşrâf-ı ümem ol

1808 Yürü var ‘ışk ile **şâbit-kadem** ol / Cihânda Ka‘be gibi muhterem ol

şabr [27] sabır, başa gelen acıya karşı telaş ve üzüntü göstermeyip dayanma, tahammül. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

535 Firâk-ı Yûsufa nice olur **şabr** / Bu şabr ile iderdi cânına cebr

900 Qarâr u **şabrı** eyvânını yıkdı / Gözi yaşı gibi qarşuya çıkdı

1834 Belâ baḥrine düşdi fülk-i cânı / Havâyâ uydı **şabrı** bâdbânı

3218 Zemâne bî-vefâ yâr ise serkeş / Qarâr u **şabr** yok ‘ışk ise âteş

3295 Gice gündüz anuñ ibrâmı ebri / İḥâta eyledi hürşid-i **şabrı**

3684 Yıkıldı qal‘a-i **şabrum** bozuldu / Vücûdumda taşarruf ‘ışkuñ oldu

3700 Gelür **şabr** ile bu zevkuñ zamânı / Şafâ eyyâmı vaqt-i şâdmânî

3784 Zebûn itdi seni ‘ışkuñ belâsı / Bu derdüñ **şabr** ile olur devâsı

Kâmûs’ta “sabr” kelimesi “Bir nev acı şecerin usâresinin ismidir ki edviyedendir.” şeklinde tanımlanmıştır. Ömer Zülfe bu tanımdan hareketle “Osmanlı şairleri kelimelerin lugat manalarını çok iyi biliyorlar ve bunları iham yoluyla kullanıyorlar. Beyitlerde “sabr” kelimesinin “bir ağacın çok acı öz suyu” manasına işaret etmek maksadıyla özellikle “telh” ve “acı” gibi kelimeler söz konusu ediliyor.” açıklamasında bulunmuştur. Bostan tercümesinde bir halk hikâyesinde sabır otu

ile ilgili bir motiften bahsedilir: “Omuzlarında sepetle meyve taşıyan iki kişiden bir durmadan şikâyet eder. Öbürü hiç sesini çıkarmaz. Arkadaşı onun bu tahammülüne hayret edince şöyle karşılık verir: Ben de aynı yükü taşıyorum. Fakat meyvelerin arasına sabır otu koyduğum için yüküm bana hafif geliyor.” <KÂMÛS, ŞİİRİN İZİNDE, BOSTAN> Aşağıdaki tanıklarda da “sabr” kelimesi “acı” kelimesi ile birlikte kullanıldığı görülmektedir.

360 Gelür **şabr** acısı cânına tatlu / Dilinde *mā-hüve’l-maḫşūd* olur Hû

4238 Kişi kim ḫālîş ide niyyetini / Tıyar **şabr** acısınıñ lezzetini

4319 Bilenler Kârdânıñ ḫikmetini / Tıyar **şabr** acısınıñ lezzetini

şabr-ı cemîl [1] Allah’tan gele bir acıya dayanma.

5103 Muḫaṣṣal şâhib-i **şabr-ı cemîl** ol / Çerâğ-ı meh gibi ḫayra delîl ol

şabr-ı Eyyüb [2] Hz. Eyyub’un dillere destan olan sabrı.

540 Nübüvvet gevherinün kânı Ya‘ḫûb / İderdi ḫasret ile **şabr-ı Eyyüb**

1050 Nişânını görince ‘ayn-ı Ya‘ḫûb / Żarûrî olur eyler **şabr-ı Eyyüb**

şabr etmek/eylemek [7] sabır göstermek, sabırlı davranmak. <TS, KUBBEALT>

833 Belâ vü miḫnete **şabr eyle** dâyim / Tırı tır âb-ı Zemzem gibi tâ kim

1122 Nihâyet bulmadı hicrân-ı Ya‘ḫûb / Żarûrî **şabr iderdi** cân-ı Ya‘ḫûb

1867 Cefâya **şabr iden** meydânı aldı / Şafâ sürdi vefâ baḫrine taldı

2199 Qo şûret ‘âlemini gözle ma‘nî / Tevekkül ehli ol **şabr eyle** ya‘nî

4318 Belâya **şabr iden** meydânı aldı / Tahavvür eyleyen ḫayretde kaldı

4443 Niçe gün **şabr iderdi** ol dil-efgâr / Vişâlınden ‘ayân olmazdı âşâr

5102 Deñiz ol acıya **şabr eyle** her bâr / Derûnuñda bite tâ dürr-i şehvâr

şabr u qarâr [2] sabır ve sebat, serinkanlı olma, hilm. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1111 Oñulmaz derdine bulmadı çâre / Yapışdı dâmen-i **şabr u qarâra**

1671 Havâlandurma zaḫm-ı tîr-i yârı / Şaḫın elden koma **şabr u qarârı**

şabr u sükûn [3] sabır ve sükûnet.

1991 Gider aḫar şular gibi cününü / Qoma tağlar gibi **şabr u sükûnı**

2197 Taralma gonca gibi olma dil-teng / Yürü **şabr u sükûna** eyle âheng

2915 Alursañ benden İsmâ‘îli el-ân / Baña **şabr u sükûnı** eyle iḫsân

şabûr [1] çok sabırlı, sabrı çok olan. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3670 **Şabûr** ol ejdehâ-yı nefsi öldür / Maḫâm-ı vahdete varan bu yoldur

saç [20] baş derisini kaplayan kıllar. Divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarındandır. Saçın rengi daima siyahtır. Asla başka bir renkte olamaz. <KT, TS, ÖTS, KUBBEALTI, ADŞS>

- 825 O **saç** kim gül şuyı ile t̄ararduñ / O dülbendi ki lutfuñdan şararduñ
 1508 **Şaçına** şāne idi dest-i havrā / K̄olı bir Kevşer ırmağıydı gūyā
 1509 **Şaçına** kılsa mağribde mūnevver / Dimāğ-ı maşrıķ olurdı mu‘ attar
 2539 Ağarmış **saçları** inmiş yañağa / Depesi beñzer idi k̄arlu tağa
 2968 **Şaçında** beñzer anuñ dil bağı var / İdemez kimse ma‘ k̄ul ile güft̄ar
 3177 **Şaçuñ** derdinden oldı k̄āmeti piç / Dehānuñ ‘ ışkı itdi h̄içden h̄iç
 4365 **Şaçınuñ** z̄ulmeti hep nūra döndi / Mişāl-i misk iken k̄āfura döndi
 4366 Dönüp aķ cāmeye **saçı** k̄arası / Sefīd oldı aña m̄ātem libāsı
 5124 Bahār-ı ‘ ömrüñ irmişdi şitāsı / Sefīd olmuşdı **saçumuñ** k̄arası

Aşağıdaki tanıkta saç telinin siyahlığından yanağın beyazlığının ortaya çıkması, Hz. Musa kıssasındaki bir olaya benzetilmiştir. Hz. Musa, Mısır’a dönmek üzere ailesi ve iki çocuğuyla yola çıktığında Tûr-ı Sinâ’ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgâr ve yağmurla karşılaşmış ve yolunu şaşırmıştır. Ateş yakmak istediye de çakmağı ateş almamış ve bu sırada uzakta bir ateş görmüştür. Ateşe yaklaşıncı onun bir ağacın tepesinde olduğunu görmüş, korkup geri dönmek istediği zaman ağaçtan “Yâ Musa! Ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım” diye bir nida gelmiştir.

<ADŞS, DEKS>

- 454 **Şaçı** tārından oldı h̄addi peydā / Şeb-i tār içre gūyā nār-ı Mūsā

Aşağıdaki tanıklarda saç ile sümbül arasında benzerlik kurulmuştur. Saç, şekil yönünden kıvrım kıvrım oluşu, renginin siyahlığı ve kokusu dolayısıyla sümbüle benzetilir. <HAYÂLÎ BEY>

- 1488 Gözi Mirrîhi kılmış K̄avsi menzil / **Şaçını** sünbüle beñzettı ‘ âķil
 2107 Kimi açmış cemāli güllerini / Kimi çözmiş **saçı** sünbüllerini
 2624 Biner bir şandala bir **saçı** sünbül / Gelür Ya‘ k̄ūba virür bir kızıl gül
 2822 Dererdi buse ile güllerini / K̄oḡulardı **saçı** sünbüllerini

Aşağıdaki tanıkta saç siyahlığı nedeniyle Kâbe’yi saran siyah atlas kumaşa benzetilmiştir. <DŞS>

- 3945 K̄ara **saçını** gören cānlar ider cūş / ‘ İzārı Ka‘ besin itmiş siyeh-pūş

saçını süpürge etmek/eylemek [2] özveri ile çalışıp hizmet etmek. <DŞD>

- 2133 Ğubār olmamağ için dāmen-i gül / **Süpürge eyledi saçını** sünbül
 2517 Şalınup gelse ol gül yüzlü maḡbūb / Yolında **saçını eylerdi cārūb**

saçını yolmak [3] çok üzölmek, dövönmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

5013 Bulutlarla pür oldu küh-ı ‘ālî / **Yolardı** aķ **şacıını** dehr zālî

5020 Duḡān-ı āhına ġarķ oldu kühsār / Bu mâtemden **şacıını yoldı** eşcār

5039 **Yolup** aķ **şacıını** pîrân-ı irşād / Bulutlar gibi kıldı anda feryād

şacıılmaķ [1] daġılmak, yayılmak; açılıp şacıılmak. <TS, ÖTS, KUBBEALT> Tanıkta “çok açılmak, soyunmak” anlamlarındaki “şacıılıp dökülmek” deyimini “döküldi şacııldı” şeklinde kullanılmıştır.

3006 Gül-i ter gibi döküldi **şacııldı** / Ne rām oldu ne güldi açıldı

şacımaķ [3] bir şeyi ortalığa daġıtmak, etrafa serpmek, dökmeķ. <TS, KUBBEALT>

2019 Geleydi yanına bir māk-peyker / **Şacıardı** başına encüm gibi zer

2167 Açup ihsān elin gül gibi leşker / **Şacıardı** ḡalka la‘lîn kāseden zer

2168 Cevāhir **şacımadan** eller yoruldu / Görülmüş olmayan anda görüldi

şad [4] yüz sayısı, 100. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALT>

şad çāk [1] yüz parça, paramparça. <KUBBEALT>

4604 Zemīne yaġmadı bārān-ı eflāk / Yübüsetden leb-i Nîl oldu **şad çāk**

şad hezārān [1] yüz binlerce. <KO, KUBBEALT>

1506 Taķınmış bir niçe lŭlŭ-yı şehvār / O māhuñ **şad hezārān** yılduzu var

şad pāre [1] yüz parça, parça parça. <KT, CŪDÎ>

828 Benefşe gibi kara kara oldu / Açılmış gül gibi **şad pāre** oldu

şad-şāl [1] yüz yıl, asır. <KO, KUBBEALT>

3364 Göz ile kaşı nāza itse el bir / İderdi zāhid-i **şad-şālî** teşḡîr

şād [2] Osmanlı alfabesinin on yedinci harfidir. Divan şiirinde sevgilinin gözü “sād” harfinin yuvarlaġına benzetilir. <KT, KO, ADŞS, TDEK>

108 Cebīnidür beyāz-ı **şād**-ı ihlāş / Zihî ikrām-ı tām u ‘izzet-i ḡaş

5166 Döner çeşm-i ḡabībe ‘ayn-ı **şādı** / Laṡîf olur beyāzı vŭ sevādı

sa‘ d [5] bahtiyarlık, kutluluk, mübarek, kutlu, uğurlu. <KT, KO, LN, ADŞS>

857 O çāhuñ var idi içinde bir taş / O taşuñ tālî‘-i **sa‘ dîne** şāpāş

2441 Alanuñ tālî‘-i **sa‘ d** ŭ hŭmāyŭn / Şatan ammā ki oldu kara maġbŭn

3542 Kemāle irmedi mi ‘ışķ-ı dildār / Degüldür tālî‘-i **sa‘ dŭm** baña yār

4240 Kime kim tālî‘-i **sa‘ d** ide yārî / Tolar yardumcılardan her kenārî

E4 Ki ol devr-i zamānun rŭz-ı **sa‘ di** / Bu ebr-i raḡmetŭñ olurdu ra‘ di

şadā [16] ses, avaz; yankı. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

202 Semāda oldu ġün gibi hüveydā / **Şadā**-yı ḡayra maķdem oldu peydā

310 **Şadā**-yı naġme vŭ āvāz-ı temcīd / Uyumtaz ḡalkı eyler şevķı tecdīd

- 599 İnilder bu **şadādan** kūh u vādī / Belādur inķitā‘ ü ittiḥādī
- 710 Gelür kuşlar **şadāsı** gūne gūne / Müşābih aşı ile erġanūna
- 1216 Biri çāh içine itdi ḥitābı / **Şadādan** ġayrı çıķmadı cevābı
- 1423 Huzūrına irişmez oldu insān / Meger şavt u **şadā**-yī āh u efgān
- 2156 **Şadā**-yī *ḡayre maḡdem* oldu peydā / Didiler çağrışup ehlen ve sehlā
- 2225 Cihānı tutdı çengīler **şadāsı** / Göke irdi muġannīler nevāsı
- 2544 **Şadāsı** muḡriķ u āvāzı pūr-ḡāl / İşidenler zarūrī oldu meyyāl
- 3264 Cibāle beñzer idi kibriyāsı / Nidāsına göre idi **şadāsı**
- 3974 Felekler ḡubbesi ṭoldı mu‘ayyen / **Şadā**-yī ḡavl-i *mā-hāzā beşer* den
- 4156 **Şadā**-yī sūznākin eyleyen gūş / Żarūrī aġlayup olurdı bī-hūş
- 4354 Celāl ü şevketi şāhāne oldu / **Şadā**-yī ‘adl ü dādı dehre ṭoldı
- 4423 **Şadā**-yī leşker ile eglenürdi / Bu derdi başķa bir ‘ālem şanurdı
- 4471 **Şadā**-yī ḡayl ü serhengān-ı şāhī / Mekān-ı maḡşere döndürdi rāhı
- 4996 İşitdi bu **şadāyı** gūş-ı cānı / Dehāna geldi cān-ı mihrībānı
- şadāķat** [3] dostluk, vefalılık, içten baġlılık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 3701 **Şadāķat** ḡal‘ asından taşra çıķma / Veķār u şevketūñ ‘ırzını yıķma
- 3849 İşidenler didi ḡāşā ki Yūsuf / İde rāh-ı **şadāķatdan** taḡallūf
- 4653 Gözünüñ dīde-i cāsūsa beñzer / **Şadāķat** sizden añlanmaz muḡarrer
- sāde** [4]

1. yalnız, tek. <KT, KO, LN, OTAL> Ömer Zülfe “sāde-pehlū” başlığını “yalın, çıplak; kucaklama, sarılma; sarmaş dolaş, kucak kucaġa” şeklinde anlamlandırmıştır. Muhtemelen sevgiliye kavuşmayı ve onu kucaklamayı anlatan bir ifade olduğunu belirtmiştir. <ŞİİRİN İZİNDE>

2239 Bu işden ‘āķıbet itdi ferāġat / İderdi **sāde** pehlūya ḡanā‘ at

Aşağıdaki tanıkta “yüreġi temiz, hile bilmez, kötülüġe aklı ermeyen, sadedil” anlamlarına gelen “sāde-levḡ” birleşik kelimesi kullanılmıştır.

1522 Maḡabbetden vüçudı levḡi **sāde** / Daḡi meyl itmemiş zevķ-ı murāda

2. saf, halis, katkısız. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3357 Birini ṭoldururdı bāde ile / Birini daḡi şīr-i **sāde** ile

3567 Mişāl-i baḡr-i bī-ḡāşāk ü **sāde** / Girih olmazdı yapduġı bināda

sādef [9] sedef, içinden inci çıkan bir çeşit istiridyenin parlak kabuġu, inci kabuġu, içinde inci bulunan deniz hayvanı. Bu hayvan daha çok Hint ve Çin denizlerinde bulunmuş. Cevher-namelerde verilen bilgilere göre sedef, eti yumurta beyazı lezzetinde, balık gibi tohum saçarak

çoğalan bir canlıdır. Divan şiirinde sadef, şekil yönünden göze ve kulağa benzetilir. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, ADŞS, TDEK>

1338 Çıkardı câmesin ol kıddi mevzûn / **Şadefden** çıktı şankim dürr-i meknûn

2176 Kapuya girdi âvân-ı şerefde / Dür-i yek-dâneye döndi **şadefde**

2286 Dehânında dişinûn dürri düşmüş / **Şadef** kabı gibi yüzi buruşmuş

4243 **Şadef** zindânıdır lûlû mekânı / Çeker bâlâya dest-i rif at anı

4361 **Şadef** gibi burışdı rûy-ı zîbâ / Başında hâra döndi müy-ı ra' nâ

4873 Mekân-ı i' tikâfı kaldı tenhâ / **Şadeften** çıktı ol dürr-i muşaffâ

Aşağıdaki tanıkta ağız sadeife benzetilmiş, bu durumda dişler sadef içindeki inci olmuştur. <DŞS>

2979 **Şadef** ağzın açup gösterse dendân / Alurlar dürr-i meknûnını ol ân

şadef-vâr [2] sedef gibi.

424 'Adûnuñ 'aynına görünme zînhâr / Kulağun dinc ola tâ kim **şadef-vâr**

2556 Dehânın ol 'arab açdı **şadef-vâr** / Sözi dürr-i şemînin itdi izhâr

sâdekâr [] altın ve gümüş gibi değerli madenlerin üzerlerine herhangi bir süs işlemi yapılmaksızın, öze bağlı kalınarak yapılan sanat, sade iş. <KT, ÖTS, KUYUMCULUK>

sâdekârî [1] ayrıca değerli taşlarla süslü olmayan altın veya gümüşten yapıma kuyumculuk işleri.

5130 Kiminûn câmesi nakş u nigârî / Kimisinûn libâsı **sâdekârî**

sa'deyn [3] iki uğurlular, Zühre (Venüs) ve Müşteri (Jüpiter) gezegenleri. Eski astronomiye göre uğurlu sayılırlar. "Sa'd-ı asgar" (küçük kutluluk) Zühre, "sa'd-i ekber (büyük kutluluk) ise Müşteri'nin adı olmuştur. Yıldız ve burçların iyi ve kötü saatleri bu nazariyeden çıkmıştır. <KT, KO, OTAL, ADŞS, OTDTS>

1341 Vücûdî 'aks-i Nîli eyledi zeyn / Kırân itdi şanasın gökde **sa'deyn**

2319 Cemâli olmuş ol 'ayneyn ile zeyn / Kırân itmiş felekde şanki **sa'deyn**

4545 İdüp bir bürci iki meh-liqâ zeyn / Kırân itdi şeref bürcinde **sa'deyn**

şâdık [5] doğru, gerçek, hakiki. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

1746 Geçince kendüsinden merd-i **şâdık** / Bir olur 'ışık ile ma'şûk u 'âşık

3727 Muhibb-i **şâdıkun** hırşî şarâbı / Şalar çeşm-i temâşasına h'âbı

Aşağıdaki tanıklarda geçen "şubh-ı şâdık" tamlaması "tan yerinde ufuk boyunca görülen ve gittikçe yayılarak güneşin doğuşuna kadar kesintisiz devam eden aydınlık, hakiki fecir, ikinci fecir" anlamına gelmektedir (bk. şubh-ı şâdık).

168 Ridâsı şubh-ı **şâdıkdan** 'alâmet / 'Aşâsıdur sûtûn-ı kaçr-ı tât at

269 Ağarmış şubh-ı **şadık** gibi ol şāh / Yüz aklığını virmiş aña Allāh

1921 ‘Ayān oldı zamān-ı şubh-ı **şadık** / Zeliḥā-veş yüzi ağ alnı açık

şadıkāne [1] sadık olana yakışır şekilde, vefalı olana yakışır yolda. <KT, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

1520 Eger bir beyt oğınsa ‘aşıkāne / Gönülden āh iderdi **şadıkāne**

şadır [] meydana çıkan, çıkan, zuhur eden. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

şadır olmak [3] ortaya çıkmak, görünmek. <TS, ÖTS>

639 Bulardan **şadır olan** şarşar-ı āh / ‘Adāvet āteşin arturdı nāgāh

1433 Her ādemde maḥabbet zāhir olmaz / Velāyet her kişide **şadır olmaz**

4658 Şekāvet aşlumuzdan **şadır olmaz** / Dālālet neslümüzden zāhir olmaz

şadr [3] göğüs, sine. <KT, KO, LN, OTAL>

749 Yazuklar oldı yār-ı nāzenīne / Şalındı **şadr**-ı şefkatden zemīne

1496 İki pistānı **şadrında** hüveydā / Ḥabāb-ı āb-ı Kevşer gibi gūyā

5133 O kim **şadr**-ı sa‘ādet lāyıkıdır / Bu maḥbūbū’l-kulūbuñ ‘āşıkıdır

şaf [6]

1. sıra, dizi. <KT, KO, LN, ÖTS>

102 İki **şaf** sinni ağzın itdi tezyīn / Biri sīn oldı anuñ birisi şīn

1390 İki **şaf** kirpük ile çeşm-i kattāl / Kāzā şāhīnidür açmış per ü bāl

4133 Gözinden dökilürdi hūn-ı gül-reng / Şanasın iki **şaf** müjgān ider ceng

4326 Sarāy-ı şāhdan tā ḥadd-i zindān / İki **şaf** tırdılar erbāb-ı dīvān

2. cemaatle namaz kılanların yan yana dizilmek suretiyle meydana getirdikleri sıralardan her biri.

<ÖTS, KUBBEALT>

2000 Elin açmış iki zülfi niyāza / İki **şaf** kirpügi tırmış namāza

şaf tutmak [1] sıraya geçmek, sıra olmak, sıralanmak. <ÖTS, KUBBEALT>

4580 Dönüp her gūşe bir Dārū’s-selāma / Direkler **şaf tutup** varmış kıyāma

şafā [68] berraklık, kedersizlik, gönül şenliği. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARI,

KUBBEALT>

34 Bu bıkı-i fikrūmi ‘ibret-nümā kıl / Temāşāgāh-ı aşḥāb-ı **şafā** kıl

67 Şıfātında **şafā** āyīnesi var / Teveccüh ehli görür anda dīdār

185 Zihī şeb kim **bulur** andan **şafā** rūḥ / Sevād-ı dīde-veş maḥbūl ü memdūh

225 Açıldı güldi bu zevk u **şafādan** / Gül-i tāze gibi şems-i duḥādan

379 Ḥaḫādūr kāmile keşret belāsı / Devādūr ‘ākile vaḫdet **şafāsı**

427 Eyüdür ol kişi olmaz **şafādan** / Ki ola aḫrabāsı enbiyādan

- 428 **Şafâ** oldur ki ey cân-ı talebkâr / Saña gelmek muhâl iken gele yâr
- 482 **Şafâlar** kesb iderdüm hıdmetünden / Toyınca görmedüm gün yüziñi ben
- 558 **Şafâ** kesb eylesün kavmini görsün / Hemân ‘âlemde dünyâlarca tursun
- 1044 Kesildi ihtilâf-ı âşinâdan / Yimeden içmeden zevk u **şafâdan**
- 1154 Cemâl issınuñ oldur muktezâsı / Ki ola derd-i ‘âşıqdan **şafâsı**
- 1727 Beni şimden girü hergiz kayırmaz / **Şafâ** vü zevk u şevkumdan ayırmaz
- 1821 Hıtab-ı müsteṭâb-ı yârı aındı / **Şafâ**-yı şohbet-i dildârı aındı
- 1931 Fezâ-yı gülşene zevk u **şafâsın** / Çiçekler gözlerin tütüyâsın
- 2012 Görenler şahn-ı şahrâ-yı **şafâyı** / Geçer önürdi derbend-i belâyı
- 2137 Kemâl-i şevkını zevk u **şafâsın** / ‘Ulüvv-i şanı ile kibriyâsın
- 2387 Geçe târik-i leyl-i fûrkat-i yâr / Toğa şubh-ı **şafâdan** mihr-i dîdâr
- 2442 Cihân pâzârınuñ aşısı yokdur / **Şafâsından** belâ vü derdi çokdur
- 2467 **Şafâ**-yı şohbetini eyledi yâd / Giceden erteye dek kıldı feryâd
- 2881 Yirinde қо vücûd-ı hâksârı / **Şafâ** bul cân gözinden sil gubârı
- 2907 Beni men‘ eyleme kurb-ı Hudâdan / Ayırma ‘âlem-i zevk u **şafâdan**
- 2935 Meşakḳatdür her işüñ ibtidâsı / İrişür intihâsında **şafâsı**
- 3021 **Şafâ** kesb eyledi ḥaylî sözinden / Didi lutf ile bilmezlik yüzinden
- 3058 Humârı var imiş cām-ı **şafânuñ** / Sürürü mûcib-i ḡamdur cihânuñ
- 3126 **Şafâ**-yı şohbeti taḳrîre gelmez / Dehânı büsesi ta‘bîre gelmez
- 3148 Düşümde görelî ol dîrübâyı / Düşümde görmedüm zevk u **şafâyı**
- 3310 Taḥammül itmeye şâyed belâya / Zârürî meyl ide semt-i **şafâya**
- 3392 O ḥurîlerle cennetde **şafâda** / Bu hicrânı caḥîminde belâda
- 3401 Bizi zevk u **şafâ** cāmına ḳandur / Gözümüz gönlümüz şem‘ in uyandır
- 3409 **Şafâ** eyyâmıdur vuşlat zamânı / Ğanîmet bil bu vâkt-i şâdmânı
- 3481 Yaşum gibi demüñ olsun ziyâde / Cihân tırduḳca ol zevk u **şafâda**
- 3700 Gelür şabr ile bu zevḳuñ zamânı / **Şafâ** eyyâmı vâkt-i şâdmânı
- 3704 Sevünme aña kim pâyânı ḡamdur / **Şafâsı** miḥnet ü zevḳı elemdür
- 4030 Ben oldum zaḥmet-i zindâna râzî / **Şafâdur** ḳavm-i şümuñ inḳırâzı
- 4073 Diyemez kimse bu zevḳuñ **şafâsın** / Ki göz açduḳca cânâna baḳasın
- 4540 Nikâḥından olup zevk u **şafâsı** / Aña düşdi maḥabbet in‘ ikâsı
- 4856 Bu ebr-i raḥmeti aldı oradan / Yire başmazdı ayağı **şafâdan**
- 4876 Şu gibi Mışra aḳdı ḳalb-i meyyâl / **Şafâ**-yı irtihâlî virdi bir ḥâl
- 4975 Yetiş gel şem‘ -i cem‘ -i enbiyâ ol / Ḥalâş ol ḳayd-ı ‘âlemden **şafâ** bul
- 5121 Ḳomaz peyk-i ecel dilde **şafâyı** / Ne şâhı ḳor evinde ne gedâyı

5172 Bu evrâkuñ ki var zevk u **şafası** / Bahârûñ evvelidür ibtidâsı

şafâ-yı hâtır [5] gönül rahatlığı, gönül huzuru.

1127 Didi kandasın ey cân-ı cihânûm / **Şafâ-yı hâtırûm** ârâm-ı cânum

1170 Ümîdi kâpusın itdi güşâde / **Şafâ-yı hâtırı** oldu ziyâde

2139 Laîf ahlâkile zât-ı kerîmin / **Şafâ-yı hâtırın** kalb-i selîmin

3032 Zeliḥâ bir süri aḡnâmı fi'l-hâl / **Şafâ-yı hâtır** ile kıldı irsâl

3272 **Şafâ-yı hâtır** ile şöḡbetini / 'Înâdı ḥâletinüñ lezzetini

şafâ-yı kalb [3] ihlas. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1087 **Şafâ-yı kalb** ile mânend-i mir'ât / Başardı baḡrına *fî külli evḳât*

4077 Sevüp anı kulüb-ı ehl-i zindân / **Şafâ-yı kalb** ile oldu müselmân

5112 **Şafâ-yı kalbi** olan ehl-i taḳvâ / Dili yumşak olur mânend-i deryâ

şafâ sürmek [11] vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

26 Okuyan kimseler **sürsün şafâlar** / Kitâbum gibi çâk itsün yaḳalar

223 Beyân olunca mi' râc-ı berîni / **Şafâlar sürdi** aşḥâb-ı güzîni

412 Cihân mülkinde her biri beg olsun / **Şafâ sürsün** günü günden yeg olsun

862 Unutdı çekdügi cevır ü cefâyı / Hudâya şükr idüp **sürdi şafâyı**

1867 Cefâyâ şabr iden meydânı aldı / **Şafâ sürdi** vefâ baḡrine ḥaldı

3388 Kıpıra güllerin bağ-ı cemâlün / **Süre** zevk u **şafâsını** vişâlün

3417 Kırân it duḡter-i nîk-aḡterem ben / **Şafâ sür** dilber-i zîbâ-terem ben

3434 Elüñi çekme vuşlat ḥâteminden / **Şafâlar sür** perîler 'âleminden

4071 **Süren** seyr-i cemâlinün **şafâsın** / Ferâmüş itdi iḡlâşı du' âsın

4200 **Şafâlar sürdi** seyrinden Zeliḥâ / Dil-i şeydâsına geldi tesellâ

4528 Gözinün nûrı geldi gördi anı / **Şafâlar sürdi** cân-ı nâ-tüvânı

şafâ virmek [3] eğlendirmek, sevindirmek, hoşnut etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2038 Taşı kâfûr içi 'anberle memlû / **Şafâ virür** dile şankim aḳar şu

3267 İkide birde eylerdi ḥıṭâbı / **Şafâ virürdi** tekrâr-ı cevâbı

3362 Uyardı her biri güyâ uşûle / **Şafâ virürdi** her cân-ı melûle

şafâ-baḡş [5] şafâ veren, eğlendiren, rahatlatan. <KT, CÜDÎ, OTAL>

183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i târ / **Şafâ-baḡş** idi güyâ kâkül-i yâr

2207 Meşâyih bir ṭarafda ḥalka ḥalka / **Şafâ-baḡş** idi seyri cümle ḥalka

3334 Yaturdı yir yüzinde zıll-ı eşcâr / **Şafâ-baḡş** idi güyâ kâkül-i yâr

4627 Meger bir gün **şafâ-baḡş** oldu âfâḳ / Açıldı gonca-i maḳşûd-ı 'uşşâḳ

5135 **Şafâ-baḡş** oldu her bir beyt-i zîbâ / İçinde ma' nî-i rengîni ḥavvâ

şafâvet [1] saflık, temizlik, parlaklık.

3895 **Şafâvetde** mişâl-i mihr-i eflâk / İçi taşı gibidür pâkden pâk

şâfi [9]

1. halis, temiz, pak, katkısız. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

661 Mehûn seyrân ile artar cemâli / Revân olmak ider **şâfi** zülâli

1340 Bu âb-ı **şâfiye** girdi şoyundu / Şuya konmuş gül-i handâna döndi

1523 Dili âyînesi **şâfi** vü ‘ârî / Daği naķ olmamış taşvîr-i yârı

1872 Maķâm iden bu künc-i i‘tikâfi / Açar genc-i visâli ‘ışķ-ı **şâfi**

1873 Olur bu ‘ışķ-ı **şâfi** ile ‘âşık / Tavâf-ı Ka‘be-i maķşûda lâyık

2332 Eline aldı bir mir‘ât-ı **şâfi** / Görüp kendüyi urdı haylî lâfi

3579 Şu resme oldu **şâfi** vü mücellâ / Ki ‘aks-i pây-ı mûr olurdu peydâ

3621 Der ü dîvârı **şâfi** vü mücellâ / Görindi ‘aks-i taşvîr-i Zelîhâ

2. Safeviyye tarikatının kurucusu tanınmış mutasavvıf. (bk. Şeyh Şâfi).

4329 Meh-i Ken‘ân mişâl-i Şeyh **Şâfi** / Kõdı hâlinde künc-i i‘tikâfi

şâfi etmek [1] duru etmek, pak etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4589 Şalâhiyyetle oldu ittîşâfi / Gönül âyînesini itdi **şâfi**

şâfi-dil [2] temiz kalpli, yüreğinde kötülük olmayan. <LR, CÜDÎ, OTAL>

832 Belâ derd ehlini **şâfi-dil** eyler / Gönül alçaklığını hâşıl eyler

3878 Şu kim deryâ gibi **şâfi-dil** olmaz / Murâdı gevherine vâşıl olmaz

sağ [3] vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, “sol” karşıtı. <TS,

KUBBEALTİ>

3141 **Şağında** görse ben bîmârı nâgâh / Döner şolına iğmâz eyler ol şâh

şağa şola [2] iki tarafa; her tarafa; şuraya buraya. <ÖTS, KUBBEALTİ>

201 Nazar eylerdi encüm **şağa şola** / Gözi nergislerin dikmişdi yola

2671 İderken **şağa** vü **şola** nezâre / Yolum uğradı bir üstür-süvâra

sağ [7] sağlam, canlı, diri, yaşamakta olan. <TS, ÖTS, YTS, KUBBEALTİ>

906 Yıkıldı hâke ne mest ü ne hüşyâr / Ne diri ne öli ne **sağ** ne bîmâr

sağ esen/selâmet [1] sağ salim, hayatta ve sağlıklı.

557 O sulţânı kõduñ bende emânet / İlet ihvânına **sağ u selâmet**

sağ esen kal [1] elveda, Allah’a ısmarladık, hoşça kal, sağlıcakla. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1246 Didiler ey birâder **sağ esen kal** / Ki bize âl-i iblîs eyledi âl

sağ olmak [3]

1. yaşıyor olmak, sağlıklı olmak. <KUBBEALT>

- 2729 **Şağ olsun** Yūsuf-ı Mısr-ı melāhat / Hūdā ‘ömrini itsün bî-nihāyet
 3019 Sa‘ âdetle hemān dünyāda **şağ ol** / Belālardan qazālardan ırağ ol
 5036 Eger şeyfān gibi qudret bulayduñ / Qıyāmet günine dek **şağ olayduñ**

2. iyileşmek, şifa bulmak. <YTS>

- 3806 Bu ikrāma kaçan kim ola lāyık / Eyüdü **şağ olur** bî-çāre ‘āşık
sāğar [4] kadeh, içki bardağı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
 2779 Şurāhî başı üzre **sāğar**-ı mül / Tururdu şan ki açılmış qaranfül
 2806 Şarāb ile tolar her cām-ı **sāğar** / Hemān qārūra-i bīmāra beñzer
 3076 Tehî **sāğar** gibi beñzinde ol ān / Ğam-ı cānānı ile qalmadı qan

Aşağıdaki tanıkta “hilālün sāğarı” ifadesi kullanılmıştır. Kaynaklarda “hilālî” denilen bir kadehten söz edilmiştir (HAYÂLÎ BEY).

- 2774 Şafaqdan bāde oldı āşikāre / Hilālün **sāğarı** geldi kenāra
şağâyir [1] hakkında açık hüküm bulunmayan küçük günahlar, küçük günahlar,
 “şağîre”in çoğulu. <KO, OTAL, KUBBEALT>
 2765 **Şağâyirden** berî gönli hümāsı / Kebâyirden müberrā kibriyāsı
şağır [1] işitme duygusundan yoksun, işitmeyen, kulağı duymayan. <TS, KUBBEALT>
 4261 Kaçan ‘ālî maqāma irse ednā / Qulağı **şağır** olur gönli a‘ mā
şağîr [] küçük, ufak. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

şağîr ü kebîr [1] küçük ve büyük.

- 990 Bu iqlîmün **şağîri vü kebîri** / Olupdur derd-i hicrānuñ esîri
şağmak [1] ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek. <YTS>
 2188 Düşinde gördüğü meh-rû degül bu / Fiğān u nāle ile **şağdı** şağı
şağı [] ölen kimsenin meziyetlerini, faziletlerini, iyiliklerini sayarak söylenen ağıt,
 mersiye. <YTS, KUBBEALT>

şağı şağmak [1] ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek, yüksek sesle ağıt söyleyip ağlamak.
 <YTS, KUBBEALT>

- 2188 Düşinde gördüğü meh-rû degül bu / Fiğān u nāle ile **şağdı şağı**
şahābe [1] sahipler, sahip çıkanlar, tutanlar, “şāhib”in çoğulu. Hz. Muhammed’i görmüş
 ve sohbetlerinde bulunmuş olan kimse. <KT, KO, OTAL, KANARİ>
 173 **Şahābe** kendüye enşār u a‘ vān / Ebā Derdā der-i fazlında derbān
şahbā [1] şarap, bade; kırmızı şarap. Asıl anlamı “kızıl, al”dır. <KT, KO, LN, AÇDŞS>

- 2807 Şurâhî içmeseydi cām-ı **şahbā** / Boğazını ele virmezdi aślā
sāhî [1] sehveden, hata işleyen, yanılan. <LN, CŪDÎ, KO, OTAL>
- 2800 Kadehdür zevrağ-ı baħr-i menāhî / Aña el şunma ey **sāhî** vü lāhî
şāhib [6] sahip, malik; bir vasfı olan. <KT, KO, LN, ADŞS, KANARİ>
- 2170 Temāşā ehli gūyā baħr-i ‘ummān / Olurdu **şāhib**-i lūlū vü mercān
- 2371 Bu hüsnuñ cāmesiyle olma mağrūr / Alursa **şāhibi** eyler seni ‘ūr
- 5103 Muhaşşal **şāhib**-i şabr-ı cemīl ol / Çerāğ-ı meh gibi hayra delīl ol
- 5106 Cihānda **şāhib**-i idrāk-i bārīk / Tamudan dūr olur uçmağa nezdīk
- 5143 Kitābı şol ki okur diğkat eyler / Kitābuñ **şāhibiyle** şöhet eyler
şāhibü’ş-şadr [1] önder, yol gösterici.

- 831 Zülāl-i çāh-veş ey **şāhibü’ş-şadr** / Olur alçağ gönüllü ‘āliyü’l-şadr
şāhib-cemāl [1] güzel yüzlü, güzel, çok güzel. <KANARİ, ÖTS>
- 1966 Teveccüh eyledi mülk-i mişāle / Gözi tuş oldu ol **şāhib-cemāle**

şāhib-kırān [1] kırān sahibi. Kırān, kutlu yıldızlar olarak bilinen Müşteri ile Zühre’nin aynı burçta, aynı derecede, noktada birleşmesidir. Böyle bir anda doğan veya doğduğuna inanılan kişilere sâhib-kırān denir. Böyle kişilerin her konuda tam bir talih açıklığı ve uygunluğu içinde olduğuna inanılır. Özellikle devlet uluları için kullanılan bir tabirdir. Kırān vaktinde tahta geçen padişahlara da sâhib-kırān denilir. Osmanlılarda Fatih ve Kanuni hakkında kullanıldığı gibi pek de uygun olmayarak ondan sonraki padişahlar için de kullanılmıştır. Ayrıca “kırān” bir sikke adı olması itibarıyla bu ifade zamanında para basılan padişahlar anlamına da gelir. <ADŞS, AÇDŞS, KUBBEALTI, OTDTS>

- 236 Şeh-i **şāhib-kırān** Sultān Süleymān / Emīr-i ğarb u ğarb u merd-i meydān
şāhib-vağār [1] ağırbaşlı. <KANARİ>
- 3091 Kānı bir ‘ālemūñ **şāhib-veğārı** / Seni öldürse hayra girse bārī
şāhīh [4]

1. gerçek, doğru, yalan olmayan. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 965 Firāsetle budur sözün **şāhīhi** / Aña siz itdünüz zulm-i şarīhi
- 1001 Su ‘ālüm var size oluñ ğaberdār / Sözün söyleñ **şāhīhin** itmeñ inkār
- 4309 Didi itdüm aña zulm-i şarīhi / Kelāmuñ toğrısı sözün **şāhīhi**

2. asıl harfleri arasında hurûf-ı illet adı verilen vav, yâ, elif’ten biri bulunmayan, sâlim. <KT, OTAL, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 5156 **Şāhīh** ü sâlim itmez üç ħurûfı / Ne nesh olur anuñ ğaṭṭı ne kûfī

şahn [8]

1. düz mekân, orta yer, mekânın ortası, meydan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 3353 Döner bir nehr-i sîme âb-ı cârî / Yeşil yâķûta **şahn**-ı sebzezârı
 4247 Vişâl-i Yûsuf ile **şahn**-ı zindân / Münevver oldu mânend-i gülistân
 5167 Olur **şahn**-ı kelâma yazduğı lâm / Mişâl-i sünbül-i yâr -ı dil-ârâm

şahn-ı gülşen/gülzâr [1] gül bahçesi, gül bahçesinin ortası. <KANARI>

- 4527 Bahâr ile nitekim **şahn-ı gülzâr** / Hâķuñ emri ile gene oldu tekrâr
 4765 Şitâ ile nitekim **şahn-ı gülşen** / Bozuldı beñzi bu bârid haberden

şahn-ı şahrâ [2] çölün ortası. <BMS>

- 2012 Görenler **şahn-ı şahrâ**-yı şafâyı / Geçer öñürdi derbend-i belâyı
 2205 Pür oldu haymelerle **şahn-ı şahrâ** / Şüküfeyle bezendi şanki dünyâ

2. ev avlusu, Arap usulü olmak üzere hanenin ortasındaki açıklık. <KT, OTAL>

- 3580 Eger bir kâse gül kınsa miyâna / Dönerdi **şahn**-ı hâne gülsitâna
şahrâ [20] ova, kır. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 465 Ecel derbendi hoşdur sâlikâna / Geçenler irdi **şahrâ**-yı cinâna
 658 Bize vir Yûsufi **şahrâyı** görsün / Kıoyunlar olduğı mer'âyı görsün
 1032 Görürler bu gürûh-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser kıaplamış **şahrâ** vü kûhı
 1181 Yıkıldı yerlere aķmâl ü eşķâl / Cibâl itdi o **şahrâyı** bu aķmâl
 1517 Gehî gülşende idi hem-çü ezhâr / Gehî **şahrâda** idi şanki enhâr
 2012 Görenler **şahn-ı şahrâ**-yı şafâyı / Geçer öñürdi derbend-i belâyı
 2118 Bu kıoķular tağılurdi zemîne / Dönerdi menzili **şahrâ**-yı Çîne
 2144 Tıonanup gitdiler begler aķalar / Pür oldu cümle **şahrâlar** ovalar
 2205 Pür oldu haymelerle **şahn-ı şahrâ** / Şüküfeyle bezendi şanki dünyâ
 2531 Çü seyre kııkdı ol hırşîd-i âfâķ / Tağıldı lâle-veş **şahrâya** 'uşşâķ
 2618 Bu yirüñ tağ ile **şahrâsını** hep / Baña zıkr eyledi şordı müretteb
 2727 Ecel derbendini itdi güzergâh / Baķâ **şahrâlarına** vardı ol şâh
 3036 Deñiz yüzine beñzerdi o **şahrâ** / Kıoyunlar ortada emvâc-ı deryâ
 3903 İderken seyr-i **şahrâ**-yı selâmet / Gelür yolına derbend-i melâmet
 4099 Cihân **şahrâsı** oldu başına dar / Kı dârında görünmez oldu dildâr
 4151 İderdi gezdüğü yirlerde efgân / Gelürdi bağ u **şahrâ** aña zindân
 4447 Belâ **şahrâlarında** kıaldı tenhâ / Gözinüñ nûrı gitdi oldu a' mā
 4924 Gehî anuñla seyrâna kııkardı / Şu gibi gönli **şahrâya** aķardı
 4978 Bu râh-ı teng ü târiķi güzër kııl / Baķâ **şahrâlarına** gel sefer kııl

5054 Kõdi gitdi bu derbend-i belāy / Mekān idindi **şahrā**-yı bakāy

sā'ī [2] say eden, çalışan. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL> “Sâî” kelimesinin “mektup ve emanet götürüp getirenler, ulak, tatar” anlamı da bulunmaktadır. <OTGTS>

4327 Gürüh-ı ‘arîfân hîdmetde **sā'ī** / Şükûh-ı ‘aşîkân her yaña dā'ī

sā'ī olmak [1] çalışmak, meşgul olmak, cehdetmek. <17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

177 **Olagör** âfitâb-ı ‘ışka **sā'ī** / Sebebdür irtifā‘a her şu‘ā‘ı

sā'id [4] kolun dirsekle bilek arasında kalan kısmı, kol, önkol. <KT, CŪDÎ, OTAL, ADŞS, KANARİ>

3380 İdûn her **sā'id** ü sâkı güşâde / Ola kim idesiz meylin ziyâde

3407 Kimisi **sā'id** ü sâkın açardı / Meh-i Ken‘âna ĩmā ile dirdi

3785 Şefā‘at ‘aynı ile bakdı kaldı / Sa‘âdet **sā'idin** boynına şaldı

3803 Şakındı ol nigār-ı nāzenīni / Sivārı gibi tutdı **sā'idini**

sā'id [1] mutlu, uğurlu, mübarek; ahiretini hazırlamış kimse. <KT, CŪDÎ, OTAL>

3465 **Sā'idûn** ‘aynını haq-bîn ider Hâq / Vişāl-i Hâqka el-hâq olur elyâq

sā'il [1] dilenen, dilenci. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4391 Tõkĩnsa güşına yārından aĥbār / Kılurđı **sā'ile** mengüşın ĩşār

sāk [3] diz ile topuk arasındaki kısım, baldır, incik. <KT, KO, LN, KANARİ>

3380 İdûn her sā'id ü **sākı** güşâde / Ola kim idesiz meylin ziyâde

3407 Kimisi sā'id ü **sākın** açardı / Meh-i Ken‘âna ĩmā ile dirdi

3602 Açup aĥzını ĥalĥālī hilālī / Öper kucardı **sāk**-ı bĩ-mişālī

şakal [3] yetişkin erkeklerde yanak ve çenede çıkan kılların tümü. <TS, KUBBEALTİ>

2183 **Şakalı** sīnede şeklen sitemkār / Çeñesinde bırıqlar bir qarış var

2540 Yüzi fark olmaz idi aq **şakaldan** / Şu‘ā‘ ile nitekim şem‘-i rüşen

4901 Kiminûn aq **şakal** düşmiş yüzine / ‘İmād-ı nūr olmuş kaşr-ı dīne

sakf [2] çatı, dam, tavan. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

3627 Evûn **sakfında** daĥi oldı peydā / Cemāl-i Yūsuf u rüy-ı Zeliĥā

4504 Hümā-yı ĥüsnüñi devrān uçurmuş / Seni **sakf**-ı sa‘âdetden düşürmüş

şakın [9] “yapmaktan çekin, katiyetle, aman ha, zinhar” anlamlarında bir davranışın yapılmaması, bir şeyin düşünülmemesi gereken durumlarda söylenen uyarı sözü. Olumsuz cümlelerde kullanılır. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

872 **Şakın** şıfr-ı vücūdı kılma maĥşüb / Yüri yoklukda var ol kılma maĥcüb

1083 **Şakın** zulm ü cefāya māyil olma / İden bulur meşeldür ģāfil olma

1201 **Şakın** ey gevher-i pāk eyleme bāk / Yapış ĥablü‘l-metīni eyle imsāk

- 1671 Havâlandurma zaḥm-ı tîr-i yârı / **Şakın** elden koma şabr u qarârı
 1810 ‘İzârûn öpmeye şarkarsa kâkûl / **Şakın** yüz virme zinhâr ey yüzi gül
 1990 Mişâl-i pertev-i mihr-i cihândâr / **Şakın** kendüñe ḥıffet virme zinhâr
 2878 **Şakın** naḳd-i ḥayâta ḥisset itme / Tarîḳ-ı Hâḳḳa ihmâl ile gitme
 2898 Didi olma **şakın** soñra peşimân / Ḥalîlullâh ider oğlını kurbân
 5101 **Şakın** bilmezlik ile ḳalma câhil / Ölümi ihtiyâr eyler mi ‘âḳil
şakınmak [16]

1. uzak durmak, çekinmek, kaçınmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 486 Severdi Yûsufî îmânı gibi / Belâdan **şakınurdu** cânı gibi
 635 **Şakın** bu ḥıffetûñ bir şıḳleti var / Baña fûrḳat saña çok zaḥmeti var
 875 Hâzer eyle **şakın** tîḡ-i zarardan / Ḥamûş ol ḥışse al bu kışşalardan
 1099 **Şakınur** mâni‘-i eşḡâl-i Hâḳdan / Ayırmaz ‘âbidi a‘mâl-i Hâḳdan
 1211 Yavuz gözden yavuz dilden **şakındı** / Edâniden erâzilden **şakındı**
 1669 Melâmet görme perhîz it ḥâḳadan / **Şakın** şem‘-i vücûdı ol havâdan
 3110 Degüldür senden ol dildâr ḥoşnûd / **Şakın** elden gider şâḥîn-i maḳşûd
 3647 Bu ‘âlemde **şakın** ma‘şûm cânı / Ki vardur iki ‘âlemde ziyânı
 3756 Didi zulm itme baña ey Zeliḥâ / Olursın gey **şakın** merdûd-ı Mevlâ
 3805 Zihî luṭf u ‘inâyet âḫir-i kâr / Belâdan **şakına** üftâdesin yâr
 4845 **Şakın** eyler seni sultân-ı hestî / Elüñ altındakinüñ zîr-i destî
 5092 Vücûduñ şem‘ini şakla hevâdan / **Şakın** dâmânuñı ḥâr-ı belâdan
 5117 **Şakın** taḥfîf idüp ehl-i pelâsı / Ağırlama ḥar-ı fâḫir-libâsı

2. (yapmaktan veya vermekten) kaçınmak, kıyamamak, esirgemek. <TS, KUBBEALTİ>

- 1601 **Şakındı** il dilinden la‘l-i nâbın / Gözi yaşına sedd itdi ḥicâbın
 3803 **Şakındı** ol nigâr-ı nâzenîni / Sivârı gibi tutdı sâ‘idini

sâḳî [3] su veren, su daḡıtın; kadeh sunan, içki sunan. Divan şiirinde bezm âleminin en

önemli unsurlarından biridir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. <KT, KO, OTAL, ADŞŞ>

- 2958 Vücûdı **sâḳî**-i bezm-i belâdur / Belâ-yı ‘ışḳı görünmez ḳazâdur
 3446 Cihân fânîdür ol ma‘bûd bâḳî / Vücûdıdur ḥayât âbına **sâḳî**
 3954 Maḥabbet bâdesine oldu **sâḳî** / Ki bî-hûş itdi her ehl-i mezâḳı

sâḳin [1] hareketsiz olan, oynamayan, bir vaziyette duran. <KT, KO, OTAL>

- 3449 Yiri **sâḳin** ḳılır gerdünü gerdân / Virur insâna idrâk ile iz‘ân

sakḳâ [1] saka, su taşıyan, su getiren. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 309 Deve **sakḳaları** bî-ḥadd ü pâyân / Gezer yürür mişâl-i ebr-i bârân

şaklamak [9] korumak, muhafaza etmek, sakınmak, esirgemek. <YTS, TS,

KUBBEALTI>

- 281 ‘Uşûliyle fûrû‘iyle İlâhî / Belâdan **şakla** ol zıll-ı İlâhî
 670 Kazanur genc ü mâlî âdem ammâ / O mâlî **şaklamakdadur** temâşâ
 853 Hâţâdan **şakladı** kurtardı anı / Leb-i âba kodı serv-i revânı
 1600 Gönûlde yâra eylerdi niyâzı / Dehânı gibi **şaklardı** bu râzı
 2764 Şalâhı gencini **şaklar** ziyâde / Hicâbı goncasın itmez güşâde
 2893 Hâţâdan **şaklar** Allâh enbiyâyı / Naşîb itmez umûr-ı nâ-sezâyı
 3136 Öpülmez büseden gizler dehânın / Kinâra uğramaz **şaklar** miyânın
 4715 Sevindüğinden oldu yaşı enhâr / Didi Yûsuf bu râzı **şakla** zinhâr
 5092 Vücûduñ şem‘ini **şakla** hevâdan / Şakın dâmânuñı hûr-ı belâdan

şaklanmak [1] bozulmadan kalmasını sağlamak, korunmak. <KT, KUBBEALTI>

Tanıktan hareketle eskiden kâfurun karabiberle korunduğu anlaşılabilir. <ŞİİRİN İZİNDE>

- 1490 Yaraşur hâl ile ol hadd-i pür-nûr / Hemîşe **şaklanur** fûlfülle kâfur
sâl [2] yıl, sene. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
 1861 Olup kayd-ı cihândan fâriğu’l-bâl / Bu minvâl üzre geçdi bir iki **sâl**
 4298 Yedi ter hûşedür ucuzluğa dâl / Ucuzluk ola gâyetde yedi **sâl**

şalâh [12] doğruluktan ayrılmama, dine olan bağlılık, züht ve takva, perhizkârlık. <KT,

CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

- 39 Günâh itmekle oldum cüst ü çâlâk / **Şalâh** emrinde ammâ süst ü gamnâk
 279 Kemâl-i zühd ile meşhûr u mevşûf / **Şalâhı** Şeyh-i Kerhî gibi ma‘rûf
 2016 Maḥabbet eyledi dervîş-meşreb / İşi zühd ü **şalâh** idi müretteb
 2381 İdüp vîrânede bir hücre bünyâd / **Şalâh** u zühd evini kıldı âbâd
 2764 **Şalâhı** gencini şaklar ziyâde / Hicâbı goncasın itmez güşâde
 3014 Görür kim derdi yok derdinden aşlâ / **Şalâhı** cânibinden oldu gûyâ
 3114 **Şalâh** u zühde ol kim ola mu‘tâd / Bir uğurdan saña olur mı münkâd
 3279 Zeliḥânun **şalâhı** gâlib oldu / Ki taḥşîl-i kemâle tâlib oldu
 3820 Hicâb itdi hemânâ döndi kaçdı / **Şalâhı** ‘işmeti ‘aynını açdı
 4049 Ki tâ gâyb ola bu ‘ayb u fesâdı / **Şalâhına** ideler i‘tikâdı
 4657 Biz on bir qardaşuz evlâd-ı Ya‘kûb / **Şalâh** u zühd ile memdûh u mergûb
 4957 Mesâvî sözidür bir nâr-ı mezmûm / İder zer‘-i **şalâh** ü zühdi ma‘dûm

şalāhiyyet [4] salah, doğruluk, dürüstlük, dine bağlılık, züht. <KT, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ> Kelime Arapçada olmayıp, Türkçede türetilmiş ve “yetki” anlamında kullanılmıştır.

- 44 ‘İbâdetde elif-veş müstaķīm it / **Şalāhiyyet** maķāmında muķīm it
 2566 **Şalāhiyyetde** midür ehl-i Ken‘ân / Olur mı zıkr ile tesbîḥ-i Sübhân
 3702 Zināya bendeñi erzāñi görme / **Şalāhiyyet** libāsın ḥāke sürme
 4589 **Şalāhiyyetle** oldı ittişāfı / Gönül āyīnesini itdi şāfī

es-salātu ve’s-selām [2] selam ve dua (senin üzerine olsun). Hz. Peygamber’e sevgi ve saygı göstermek, onu övmek, şefaatine erişmek amacıyla okunan dua. Bu dua, “Allah’ım, Muhammed üzerine salat et” şeklinde olup muhtelif ilavelerle genişletilmiş şekilleri vardır. Daha çok “salat ü selam” şeklinde kullanılır. <KT, KO, DİNİ KAVRAMLAR, KUBBEALTI, TTS>

- 626 İştüdüm cümle ervāḥ-ı enāmı / Çağırdı **es-salātu ve’s-selām** ı
 1351 Görüp mähîler ol bedr-i tamāmı / Çağırdı **es-salāt u ve’s-selām** ı

şalınmak [10]

1. sağa sola veya öne arkaya hafifçe sallanmak. <KUBBEALTI>

- 657 **Şalınup** oynamakda berg-i eşcâr / Aña ḥayrân olup gülmekde gülzâr
 3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i ser-keş / **Şalındı** geldi şaldı ḥalka âteş
 3948 İrişdi aña şankim âb-ı rahmet / **Şalındı** anda serv-i bâğ-ı cennet

2. atılmak, hücum etmek. <YTS, ÖTS>

- 416 Olur anlar yed-i kudret toğanı / Neye **şalınsa** âḥir alur anı

3. bir sağa, bir sola hafifçe meylederek naz ve eda ile yürümek. <KUBBEALTI, YTS>

- 2517 **Şalınup** gelse ol gül yüzlü maḥbûb / Yolında saçını eylerdi cārûb

4. gönderilmek, sevk olunmak. <YTS>

- 749 Yazuklar oldı yâr-ı nâzenîne / **Şalındı** şadr-ı şefkatden zemîne
 767 Başından şemsi dülbendi alındı / Vücûdı cevheri ḥāke **şalındı**
 1843 Girüp bâzâr-ı ‘ışk içre alındı / Yaşı girdâbına cismi **şalındı**
 4054 Başından Yüsufuñ tâcı alındı / Vakârı mihri toprağa **şalındı**
 4128 Vücûdı nâr-ı hicrâna **şalındı** / Fenâ bâzârı içinde alındı

şâlih [3] dinin emirlerine uygun harekette bulunan, salah sahibi. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2866 O **şâlihde** ki ola ‘işmet-i Ḥaḳ / Olur idlâl-i tâlih pend-i muṭlaḳ
 2877 Didi ey **şâlih** oğlum olğıl âgâh / Seni Firdevse da‘vet eyler Allâh
 4974 Didiler aña ey ferzend-i **şâlih** / Yiter olduñ ‘avâmü’n-nâsa nâşih

sālik [6] bir yolda giden, bir yol takip eden; bir tarikata dahil olup hidayet yolunu takip eden, mürit. [*tas.*] Allah’a giden yolu tutana, seyr hâlinde bulunduğu sürece müride denildiği gibi, ilim ve tasavvur ile değil de mücerret hâl ile makamlarda seyreden kimseye de salik denir. Salike ehl-i süluk de denir. Salik, gerçek yolcusudur. Cezbeyle Allah’ın kudretini, hikmetini, sıfatlarını vs. anlayabilen odur. <KT, KO, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR, TTS>

- 5 Beni deryâ-yı ‘ışka mâlik eyle / Târîk-i şâhidine **sālik** eyle
 460 Cihândan rihlet itse **sālik**-i Hâk / Olur rûh-ı revânı Hâkka mülhâk
 1156 Olursañ **sālik**-i rāh-ı tārîkat / Yeter saña bu pend ü bu naşîhat
 4231 Olagör **sālik**-i rāh-ı İlâhî / Keser kayd-ı cihânı tîğ-i âhı
 4582 Kıpular sînesini eylemiş çāk / Tırur meczûb **sālik** gibi bî-bāk
 4794 Cihâna açma ‘ayn-ı i‘tibârı / Bakādur **sālikûn** dârü’l-karârı

sālikân [4] salikler, bir tarikata bağlanmış, bir şeyhe uymuş olanlar, “sālik”in çoğulu.

<OTAL, KUBBEALTI, KANARI>

- 123 Şeh-i hâlvat-serây-ı *li ma‘a’lîlâh* / Delîl-i **sālikân** u mürşid-i rāh
 465 Ecel derbendi hōşdur **sālikāna** / Geçenler irdi şahrâ-yı cināna
 1091 Maḥabbet ırmağı akmaz yabana / Zārardur şahrâh-ı **sālikāne**
 4883 Sen idüñ cümleñ müşkil-güşâsı / Sen idüñ **sālikānuñ** rehnümâsı

sālim [1] sağ, sağlam; kökünde illetli harf denilen vav, yâ ve eliften biri bulunmayan, sahih (kelime). <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI> Kelimenin “eksiği, noksanı olmayan, hatasız, kusursuz” anlamı da olduğu dikkate alınırsa tevriyeli bir kullanım sağlandığı düşünülebilir.

- 5156 Şahîh ü **sālim** itmez üç hürufı / Ne nesh olur anuñ ḥattı ne kûfî

şalmaq [47]

1. göndermek, yollamak. <YTS, KUBBEALTI>

- 117 Döner endâmı şemşîr-i celâle / **Şalar** a‘ dāsını çāh-ı zevâle
 506 Atamuz bilsem anı kanda **şaldı** / Ne hâl oldu ne hōş eglendi kaldı
 665 Bilürsin hıdmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi o servi bir yaña **şal**
 986 Seni ey şāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Ne yaña **şaldı** bilsem dest-i kudret
 999 Meh-i nev gibi bir tağa yöneldi / Cibâle bir bülend âvāze **şaldı**
 1079 Ol oğlancuk ‘acebdür Tañrı **şaldı** / Mürûr-ı devr-i eyyâm ile geldi
 1173 Devâdan olsa bîmāruñ naşîbi / Ayağına **şalar** hāzık tabîbi
 1244 Bulutlar gibi gözden dökdiler yaş / Fiğân ile aşāğa **şaldılar** baş
 1851 İki zencîr olup eşk-i revânı / Benefşe gibi bâğa **şaldı** anı
 2029 Ulaklar **şaldı** şarkuñ pâdişāhı / Diledi şāh-ı mağribden o mâhı

- 2030 Hürāsān şāhı **şaldı** niçe kâşid / Hālāli olmağa gönderdi kâğıd
 2031 Şehi Hindūstānuñ **şaldı** nāme / Talebkār oldu ol bedr-i tamāma
 2036 Temennā-yı vişāle yazdı nāme / Diyār-ı mağribe **şaldı** hamāme
 2670 Bu gün kim gonca-veş gönlüm tıraldı / Tapuñ ben kılını seyrāna **şaldı**
 2700 Muḥaşşal bir nice gün mühlet aldı / Hemān bu hıdmete bir kimse **şaldı**
 2797 Du‘ālar itdi ol ‘ālī-cenāba / Kızıl yāķūtı **şaldı** la‘l-i nāba
 3311 Eline Yūsufuñ gönlini aldı / Aķar şu gibi bir hōş bāğa **şaldı**

2. ileri doğru göndermek, öne çıkarmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 5025 Rikāba şol ayağın çünki **şaldı** / ‘Ale‘l-fevr aña Cebrā‘ıl geldi

3. atmak, fırlatmak. <KUBBEALTı>

- 155 Kemān-ı mu‘cizātı tır **şaldı** / Çağatay ilin ol nāmeyle aldı
 1062 Teber **şalan** o serv-i nāzenīne / Yıķılsun sāyesi gibi zemīne
 5008 Düşen yapraklar āba **şaldı** hançer / Zırh-püş itdi anı bād-ı şarşar

4. yaymak, sermek. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 432 Şeher şāmuñ kara şālını aldı / Zemīn egnine bir aķ cāme **şaldı**
 1113 Cemī‘-i māmelekden vaz geldi / ‘İbādet küncine seccāde **şaldı**

5. daha ilerideki bir zamana bırakmak, sonraya bırakmak, ertelemek, tehir etmek. <KUBBEALTı, ÖTS>

- 1317 Bu hālķı **şalmadı** ferdāya Yūsuf / Münacāt eyledi Mevlāya Yūsuf

6. koymak, bırakmak, atmak. <YTS, ÖTS, KUBBEALTı>

- 1184 Kānad olan kulağın yire **şaldı** / Kāmandı mīḥ-i na‘li gibi kıldı
 3420 Güneş gibi koluñ boynuma **şalsañ** / Kāmer gibi toğup üstüme gelseñ
 3785 Şefā‘at ‘aynı ile baķdı kıldı / Sa‘ādet sā‘idin boynına **şaldı**

7. güç bir duruma düşürmek, düşürmek, uğratmak. <ÖTS, KUBBEALTı>

- 1700 Beni āhum eli girdāba **şaldı** / Benüm işüm hemān Allāha kıldı
 4759 Felek **şaldı** bizi derd-i ‘atıķa / Ğarīķ itdi bizi baħr-i ‘amīķa

8. vermek, düşürmek, koymak. <KUBBEALTı>

- 1354 Kime **şalsa** ḥarāret ‘ışķ tābı / Dükenmez Nīl gibi ıztırābı
 1402 Görenler oldılar ḥātır-müşevveş / Göñüller ḥānesine **şaldı** āteş
 1408 Kūlūb-ı ‘āşīķine cezbe **şaldı** / Görenler ‘ışķı deryāsına tıldı
 1475 Toğub mağribde ol şems-i sa‘ādet / Cihāna **şaldı** mihrinden ḥarāret
 1570 Gül-i ruḥsārı **şaldı** cānına nār / Gözine oldu her müjgānı bir ḥār
 2282 Cihān hālķı başın ğavğāya **şaldı** / Mezāduñ āḥiri ferdāya kıldı

- 2778 Şurāhî dilber-i la' lîn-ķabā-veş / Dil-i ' uşşāķa geldi **şaldı** âteş
 3317 Benefşe boynın egdi mübtelā-veş / Meger göñline **şaldı** ' ıķķı âteş
 3614 Girü şehr-i vücūda **şaldı** âteş / Yürekler oynadı berg-i ĥazān-veş
 3642 Vaķārūm şīşesini taşa ķalma / Yüzümün şuyunı topraķa **şalma**
 3727 Muĥibb-i şādıķuñ ĥırşı şarābı / **Şalar** çeşm-i temāşāsına ĥ'ābı
 3772 Zebānı bülbülü tūtuldı ķaldı / Başını dāmen-i teşvīşe **şaldı**
 3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i ser-ķeş / Şalındı geldi **şaldı** ĥalka âteş
 4793 Seni bu i' tibār-ı keşret almış / Dirīġā dünyevî eşġāle **şalmış**

9. gitmeye mecbur etmek, zorla göndermek, sürmek. <KUBBEALT>

- 4176 Saña zulm eyledüm zindāna **şaldum** / Vebālün bārını boynuma aldum

10. gölge vermek (bk. sāye şalmaķ).

- 2854 Tıururken muntazır bir gün o dāye / O taşvır ıssı geldi **şaldı** sāye
 3333 Yire sāye **şalar** her serv talı / Degül üftādeden her gūşe ĥālī
 3335 **Şalardı** sāyesin bāġuñ nihālī / Döşerdi ķara altunlu nihālī

salṭanat [5] padişahlık, hükümdarlık; devlet, hükümet [*mec.*] debdebe, tantana. <KT,

KO, LN, ÖTS, KANARI>

- 445 Var idi anda āyāt-ı nübüvvet / Nişān-ı **salṭanat** āşār-ı devlet
 873 Bu cāh-ı **salṭanat** ĥüsn ü melāĥat / Olur hep Ĥaķ Ta'ālādan ' ināyet
 4357 ' Acāyib salṭanat sürdi cihānda / Bu iki **salṭanat** cem' oldı anda
 4969 Ferāġat geldi zevķ-ı **salṭanatdan** / Elin çekdi umūr-ı memleketden

salṭanat sürmek [1] hükümdar olarak bir ülkeyi yönetmek [*mec.*] büyük ve gösterişli bir hayat yaşamak.

- 4357 ' Acāyib **salṭanat sürdi** cihānda / Bu iki salṭanat cem' oldı anda

şaman [1] türlü ekinlerin taneleri ayrıldıktan sonra, harmanda kalan parçalanmış sapları.

<TS, KT>

- 3468 **Şaman** çübı gibi uyan hevāya / Düşer bir ĥufre-i derd ü belāya

Şamed [1] kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah. Allah'ın güzel isimlerinden biri olarak her şeyin kendisine muhtaç olduğu, yöneldiği her dilek ve isteğin mercii; hiç eksiği, kusuru ve ihtiyacı olmayan ulu, şanlı, dosdoğru, adil ve güvenilir demektir. Kur'an'da sadece İhlas suresinin ikinci ayetinde geçmiştir. <KT, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 63 Ĥamīd ü Ĥāmid ü Ĥayy u Ebeddür / Vaĥīd ü Vāĥid Ferd ü **Şameddür**

şan [1] ün, şan, şöĥret, itibar. <KT, TS, KUBBEALT>

- 3469 Ferāmūş olur āĥir adı **şanı** / Belāsından ider ĥālī cihānı

şan [3] sanki, güya. <YTS, ÖTS>

- 1577 Yanında gördi yok yârûn cemâli / Elinden çıktı **şan** dünyâca mâli
- 3082 Olurdu kîrpügi yaş ile nemnâk / Kenâr-ı Nîlde **şan** hâr u haşâk
- 4412 Birikmiş bir yire kâfûr u ‘anber / **Şan** olmuş gice vü gündüz berâber
- saña** [71] “sen” zamirinin yönelme durumu. <TS, KUBBEALT>
- 235 Günâhın ‘afv idüb suçın bağışla / **Saña** ne lâyıķ ise anı işle
- 392 Getür **saña** ziyâde himmetüm var / Bu râza itme Ya‘kûbî haberdâr
- 393 İdeyin **saña** ecdâdum du‘âsın / Yirüme tâ ki peygamber olasın
- 395 Yüri var sen getür biryânı fi‘l-hâl / Risâlet **saña** olsun dirseñ irsâl
- 428 Şafâ oldur ki ey cân-ı talebkâr / **Saña** gelmek muhâl iken gele yâr
- 629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / **Saña** el vire devlet her yañadan
- 630 **Saña** me‘mûr olup kardaşlaruñ hem / Eliñ altında ola hem-çü hâtem
- 635 Şaķın bu hıffetüñ bir şıkleti var / Baña fûrķat **saña** çok zaķmeti var
- 700 Naşîhat cevherini kıldı işâr / Didî olsun **saña** Mevlâ nighdâr
- 701 Yoluñda bir belâ itse **saña** yol / Dilüñi eyle zıķru’llâha meşgûl
- 723 Ki ey cân-ı peder ma‘şûm-ı mazlûm / **Saña** râz-ı nihân oldu mı ma‘lûm
- 775 Bizi ķor **saña** eyler iltifâtı / Aķıtduñ kendüñe hep kāyinâtı
- 856 Nighbânuñ mu‘îñüñ oldu Allâh / **Saña** bir câh-ı ‘izzet olısar çâh
- 1092 Olupdur kayd-ı Yûsuf **saña** hâyil / Yüri bu gıll u gışdan pâķ olgıl
- 1146 Didî ey maţla‘-ı mihr-i sa‘âdet / Fiğân eyle **saña** oldu icâzet
- 1156 Olursañ sâlik-i râh-ı tarîķat / Yeter **saña** bu pend ü bu naşîhat
- 1310 **Saña** zulm idenüñ suçın bağışla / Şefâ‘at kıl nebîler işin işle
- 1620 Ğam-ı ‘ışķuñ beni bî-çâre itdi / Dil-i dîvâne **saña** uydı gitdi
- 1686 Çü toğduñ anadan ey bedr-i kâmil / Benüm âğuşum oldu **saña** menzil
- 1689 Kaçan kim serv-i ķaddüñ itdi reftâr / Olurdum sâye-veş **saña** ķafâdâr
- 1750 **Saña** bir kerre görünmiş iken yâr / Zârâfet ķaşd ide görine tekrâr
- 1763 **Saña** düşde daķı tûş olmaz oldum / İşüm ağlamağ oldu gülmez oldum
- 1932 **Saña** her nesnenüñ var ihtiyâcı / Vücûduñdur cihânüñ başı tâcı
- 1988 Niçe yıl çekdüğüñ derd ü ğam u âh / **Saña** bir güñce gelmez *ya‘lemu’llâh*
- 2051 **Saña** lâyıķ olan ikrâm-ı tāmı / Baña itmişsin ey mülküñ niżâmı
- 2267 Virelüm ağırınca **saña** altun / Bizüm olsun dirüz ol ķaddi mevzûn
- 2295 Sözüñi diñlediler acıdılar / Yazuķ **saña** bunamışsın didiler
- 2358 Selâm olsun **saña** ey zât-ı ekrem / Seni kim kıldı hûsn ile müsellem
- 2389 Muhâl iken **saña** şems-i vişâli / Gözüñde naķş ola ‘aks-i cemâli

- 2391 Görine **saña** dildâr-ı perî-rû / Gözüñ gönülün ola yâr ile memlû
- 2480 Didi Yûsuf beni şatdukda iḥvân / **Saña** bir dest-i ḥatt olmışdı iḥsân
- 2599 Eyitdi ey nebiyya'llâh beri gel / Sözüm vardur **saña** gâyet mufaşşal
- 2628 Ba'îd olmaya bu sözler ki bi'z-zât / Yakınlarda **saña** olur mülâkât
- 2630 Didi olsun **saña** Ḥaḫḫuñ selâmı / Buyur kimden işitdün bu kelâmı
- 2632 Bu sözler baña Ḥaḫdan oldu ilhâm / Żarûrî oldum itdüm **saña** i' lām
- 2890 **Saña** zulm olur İbrâhîme hicrân / Anaña gadr u iḥvânuña ḥüsran
- 2918 Elümi ayağımı kıl muḫayyed / Boğazlarken toḫunam **saña** şâyed
- 2982 **Saña** bu nefsi-i emmâre olur mâr / Seni mesmûm ider *zinhâr zinhâr*
- 3087 Ki ey bî-çâre yazuk **saña** yazuk / Cihânda olmadun bir kula lâyıḳ
- 3103 Seni 'ışkıyle itdi mest ü ḥayrân / **Saña** olur mı bundan özge iḥsân
- 3114 Şalâḫ u zühde ol kim ola mu'tâd / Bir uğurdan **saña** olur mı münkâd
- 3172 **Saña** maḫdûrını şarf itdi ol yâr / 'Azîmü's-şân iken oldu perestâr
- 3178 Düşinde 'âşık oldu **saña** muḫkem / Şebîḥün itdi anı leşker-i ḡam
- 3183 Ümîdi ḳapusından ḳılma maḫrûm / Nesi var kim **saña** olmaya ma'lûm
- 3367 Didi bu yüz güneş yüzlü kenîzek / Benüm cânım **saña** olsun mübârek
- 3374 Benüm vaşlum **saña** olmadı ḳâbil / Bu zîbâ kızlara ol bârî mâyl
- 3430 Anañ südi gibi **saña** ḫalâlüz / Vişâlün şevḳına şürîde-ḫâlüz
- 3479 Yaraşmış **saña** ḫübân iḳtirânı / Bülend olmuş boyun serv-i revânı
- 3516 **Saña** nâr-ı maḫabbet el uzatdı / Elün aldı ricâl-i ḡayba ḳatdı
- 3563 Gele bu vech ile gönline bir ḫâl / Ola Yûsuf **saña** şâyed ki meyyâl
- 3658 **Saña** bu derdmendünden zarar yok / Benüm şâh-ı cihânum 'özre yer yok
- 3714 **Saña** cân ile gönüm minnet eyler / Baña sen var iken kim şefḳat eyler
- 3815 Didi cânsuz şanemden utanursın / Yazuklar **saña** ma'bûdum sanursın
- 4007 Ta'addî 'aynı olunca ḡuşâde / **Saña** zulm-i şariḫ olur ziyâde
- 4090 Budur âyîn ü kârı rûzgâruñ / **Saña** virmez 'inân-ı iḫtiyâruñ
- 4176 **Saña** zulm eyledüm zindâna şaldum / Vebâlün bârını boynuma aldum
- 4180 Ne 'âlemdesin ey ḫurşîd-i 'âlem / **Saña** ben var iken kim oldu maḫrem
- 4339 **Saña** tefvîz itdüm ben bu râyı / Belâ-yı cû'a sen eyle devâyı
- 4436 Aña eydürler idi olma giryân / Selâm itdi **saña** sultân-ı ḫübân
- 4440 **Saña** yetmez mi bu luḫf u bu iḥsân / Seni cân u gönülden aındı cânân
- 4458 **Saña** bunca zamân itdüm niyâzı / Ele gelmez murâdum şâhbâzı
- 4537 Ḳabûl oldu Zeliḫânuñ niyâzı / Bilindi **saña** 'arz itdüğü râzı
- 4646 Eger olursa bu luḫf u bu iḥsân / Yiter **saña** du'â-yı Pîr-i Ken'ân

- 4708 Didi ben olayın **saña** birâder / Beri gel yanuma otur berâber
- 4779 Didi Hâkdan **saña** oldu beşâret / Fenâ buldı bu fûrkat geldi vuşlat
- 4780 Selâm itdi **saña** ol Hayy u Hâdî / Şeb-i ğam gitdi geldi rûz-ı şâdî
- 4835 Didiler biz ki itdük bu fesâdı / Bize ğam oldu **saña** zevk u şâdî
- 4869 **Saña** gönderdi hem mâl-ı firāvân / Oraya tâ ki rihlet ola âsân
- 4980 **Saña** müştâkdur taḥkîk u ta‘yîn / Huzûr-ı Hâkda ervâhü’n-nebiyyîn
- 4991 **Saña** geldi giden derd ü elemeler / Yirini özledi biñ dürlü ğamlar
- 5090 Seni dūr iden anlardan eceldür / **Saña** yoldaş olan ancak ‘ameldür
- şanasın** [21] sanki, güya, sanılır ki. <YTS, ÖTS>
- 253 Seferlerde ğubâr-ı leşkerinden / **Şanasın** yir yüzi kâlkâr yirinden
- 328 Zihî cem‘ iyyet-i yârân u hûbân / **Şanasın** mevc urur deryâ-yı insân
- 439 Ğanem ḥaylından olurdu çemen güm / **Şanasın** zeyn ider gök yüzün encüm
- 846 Tâma‘ ehli gibi ağzını açmış / **Şanasın** ejdehâdur yire geçmiş
- 849 Kuyıya atdılar kaṭ‘ oldu ümmîd / **Şanasın** gitdi taḥte‘l-arza hûrşîd
- 892 Irakdan koptı bir gerd-i melâmet / Belürdi **şanasın** bād-ı kıyâmet
- 1056 Kımıldadı **şanasın** bir ulu tağ / Ğamından eyledi yaşını ırmağ
- 1289 Demür âyîneye dönmişdi eflâk / **Şanasın** mevc urur bahr-i ḥaṭarnâk
- 1341 Vücûdî ‘aks-i Nîli eyledi zeyn / Kırân itdi **şanasın** gökde sa‘ deyn
- 1366 Kaşı tâkıyle ol serv-i sehî-kad / Elif üzre yazılmış **şanasın** med
- 1714 Cebîni çîn olur nâz itse her bâr / **Şanasın** mevc urur deryâ-yı envâr
- 2583 Bir iḥrâma deġişdi hep libâsın / Kefenlü meyyite döndi **şanasın**
- 2634 Dehân-ı tıflıdan keşf oldu bu râz / **Şanasın** geldi ġâyibden bu âvâz
- 2642 Yüzinde dâne dâne kaṭralar var / **Şanasın** mevc urur deryâ-yı envâr
- 3326 Düşerdi berg-i gülgünü firāvân / Tamardı gevdesinden **şanasın** kan
- 3586 **Şanasın** oldu tâc-ı şehâne / Hümâ-yı kâküline âşiyâne
- 4122 Kara çeşmi kızardı kana döndi / **Şanasın** iki lâle şuya kındı
- 4133 Gözinden dökilürdi hûn-ı gül-reng / **Şanasın** iki şaf müjgân ider ceng
- 4857 O pîrâhenle ‘azm itdi perî-vâr / **Şanasın** nûrdan bâl ü peri var
- 4906 Turur aqlarla nisvân-ı gül-endâm / Açılmış **şanasın** eşcâr-ı bādâm
- 5010 Yağardı ḥâke berg-i verd-i ḥandân / Şecerler ağlar idi **şanasın** kan
- şan‘at** [1] sanat; hüner, ustalık, marifet. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>
- 2834 Muḥaşşal **şan‘atında** oldu mâhir / Diyâr-ı Çîni kındı gitdi âḥir

şanāyi' [1] sanatlar, işler, zanaatlar, "şan' at ve şinā' at"ın çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2025 Bedāyi' de yoğ idi aña şānī / **Şanāyi'** de cihānuñ pehlevānı

sancağ [5] ucu sivri demirden olup saplanan büyük bayrak, bayrak. Orduların, temsil ettiği devletin alameti olarak kullandıkları bayrağın ismidir. Bayrakların savaşlarda önemi büyüktür. Çünkü halk savaşlarda ancak bayrakların altında toplanır ve bayrakların kaldırılmasıyla halk da dağılır. <KT, OTDTS, KUBBEALTI, TDEK>

259 Anuñ aq **sancağı** şems-i duḥādur / Ki yirden göke dek nūr u ziyādur

260 Alaca **sancağ** ırmış āsumāna / Muşābih resmi mīr-i ' aşıkāna

261 Kızıl **sancağ** lisān-ı k̄āle beñzer / Ġazāda Sūre-i Feth oğur ezber

262 Yeşil **sancağı** serv-i dil-güşādur / Livā-yı sebz-i Āl-i Muştāfādur

3462 Mişāli yok cihānda ol benānuñ / Meger aq **sancağıdur** enbiyānuñ

şandal [1] insan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi, kısa boylu ve genişçe kayık. <KT, TS, KUBBEALTI>

2624 Biner bir **şandala** bir saçı sünbül / Gelür Ya' k̄ūba virür bir kızıl gül

şanem [3] put, müşriklerin taptıkları şey. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3473 **Şanemler** şındı hep kaṭ' oldı zünnār / Dilin tutdı derāy-ı deyr-i küffār

3812 Didi sulṭān-ı ḥūbāna orada / **Şanemlerden** ḥicāb itdüm ziyāde

3815 Didi cānsuz **şanemden** utanursın / Yazuklar saña ma' būdum sanursın

şānī [8] ikinci, birinciden sonra gelen. <KT, KO, KUBBEALTI>

226 Görince rif' atinden bu nişānı / Resūle yār-ı şānī oldı **şānī**

1718 Melekdür yā perī yā rūḥ-ı **şānī** / Ne görmüş ne işitmiş kimse anı

2025 Bedāyi' de yoğ idi aña **şānī** / Şanāyi' de cihānuñ pehlevānı

2615 Melāḥatde bulunmaz aña **şānī** / Baқınca Yūsufa beñzetdüm anı

3651 Açıldı çünkü bāb-ı beyt-i **şānī** / Bu ebyāt idi hep vird-i zebānı

4660 Bir oğlı var idi kurd aldı anı / Güzellikde yoğ idi aña **şānī**

4698 Size olmaz tuvānālıqda **şānī** / Ne ḥōş aldurduñuz kurdı siz anı

şanki [34] sözde, sözüm ona, güya. Anlatılan düşüncenin gerçekte var olmayıp öyle sanıldığını gösterir. <TS, KUBBEALTI>

315 At üstinde nigār-ı sīm-sīmā / Güneşdür **şanki** tağ üstinde peydā

316 Cıda atsa oyunda her kamer-fer / Atılır yire gökden **şanki** aḥter

317 Güneşdür **şanki** rüy-ı dil-güşāsı / Şu' ā' ı fi'l-meşel elde cidası

320 Kuşanur gök fuṭāsın mäh-rūlar / Tutılır **şanki** nışf-ı mihr-i enver

- 323 Perîler Nîlûn ortasında gûyâ / Güneşdür **şanki** mir'ât içre peydâ
- 708 İder murğân-ı miñnet anda feryâd / İnîlder Bisütunda **şanki** Ferhâd
- 843 Getürdiler dehân-ı çâha anı / Dehâna geldi dehrûn **şanki** cânı
- 930 Kâmişi cümleten âlûde-i hûn / Şehâb olmuş şafağdan **şanki** gülgün
- 1179 Kağâr-ı üstür ile ba'zı tüccâr / Yola düşüp giderdi **şanki** enhâr
- 1337 Yönelidi Nîle ol ser-çeşme-i cân / Yüridi Selsebile **şanki** Rıdvân
- 1339 Kuşandı mîzerin ol serv-i çâlâk / Tutuldu **şanki** nısf-ı bedr-i eflâk
- 1347 Yed-i kudretde **şanki** tîğ-i bürrân / Niyâm-ı câmesinden oldu 'uryân
- 1517 Gehî gülşende idi hem-çü ezhâr / Gehî şahrâda idi **şanki** enhâr
- 2779 Şurâhî başı üzre sâğâr-ı mül / Tururdu **şan ki** açılmış karanfûl
- 2093 Kır atlar bir aqar ırmağa beñzer / Aq atlar **şanki** qarlu tağa beñzer
- 2102 Deve üstinde kızlar **şanki** gülzâr / Yanında sârbânlar nitekim hâr
- 2115 Olurlar hevdec içinde gâzel-h'ân / Yuvadân bülbül eyler **şanki** efgân
- 2171 Burup boynını 'âşîk gibi yollar / Du'âsına açardı **şanki** kollar
- 2205 Pür oldu haymelerle şahn-ı şahrâ / Şükûfeyle bezendi **şanki** dünyâ
- 2319 Cemâli olmuş ol 'ayneyn ile zeyn / Qırân itmiş felekde **şanki** sa' deyn
- 2464 Qarardı sâye-veş cismi şehâbı / Tıolundu **şanki** rûhı âfitâbı
- 2541 Biner bir üstür-i ejder-mişâle / Zühaldür **şanki** gerdûna havâle
- 2828 Geminûn ipleri virürdi âvâz / Çalardı **şanki** miñnet muṭribi sâz
- 3307 Murâdını kabûl itdi Zeliḥâ / Sevindi anuñ oldu **şanki** dünyâ
- 3320 Düşerdi yâsemen esdükçe her bād / Atar kendüyi tağdan **şanki** Ferhâd
- 3337 Açıldı cümleten eşcâr-ı mevzûn / Quruldu **şanki** ordu-yı hümâyûn
- 3464 Olupdur **şanki** ol engüşt-i imân / Hilâl-i âsumân-ı bürc-i ihsân
- 3583 Cevâhîrle Zeliḥâ zînet oldu / Tıonandı **şanki** hûr-ı cennet oldu
- 3920 Felekdür **şanki** her câm-ı mücevher / İçinde bâde hurşîd-i münevver
- 3960 Elin qana boyadı her perî-veş / Nihâl-i serve düşdi **şanki** âteş
- 4858 Revân oldu tîrîqa hurrem ü şâd / Götürdi **şanki** aq gül yaprağın bād
- 4878 Yüridi üstürân-ı rihlet-i yâr / Qımıldandı yirinden **şanki** kühsâr
- 4879 Bulutlar gibidir üstür kağârı / Sürerdi **şanki** âhı rûzgârı
- E13 Murâdınca dönerdi **şanki** devrân / Gehî çoban olurdu gâh sultân
- şankim** [11] sanki. <ÖTS, KUBBEALT>
- 1338 Çıqardı câmesin ol qaddi mevzûn / Şadefden çıqdı **şankim** dürr-i meknûn
- 1840 Bırâqdı câmesin ol serv-i âzâd / Şitâdan düşdi **şankim** berg-i şimşâd
- 2038 Taşı kâfûr içi 'anberle memlû / Şafâ virür dile **şankim** aqar şu

- 3062 Alınmazdı bu rīv-i nefis-i dīve / Yire bakardı **şankim** şāh-ı mīve
 3327 O bāğ içinde **şankim** ‘āşık-ı zār / Şular boynın burup yürürdi herbār
 3340 Ağaclar oldu **şankim** Tūr-ı Sīnā / Şükūfe ‘aynı ile nūr-ı Mevlā
 3948 İrişdi aña **şankim** āb-ı rahmet / Şalındı anda serv-i bāğ-ı cennet
 3973 Kimini yaqdı envār-ı tecellā / Sücūda vardı **şankim** Tūr-ı Mūsā
 4909 Dem-i vuşlatda **şankim** nūr-ı Rahmān / Yire indi atından Pīr-i Ken‘ ān
 5016 Şarardı sebze **şankim** rüy-ı ‘āşık / Çıkardı atlas-ı surhın şakāyık
 E2 Çemende gelle-i aḡnām-ı cān / Yürürdi gökde **san kim** ebr-i nisān

şanmak [32] düşünmek, tasavvur etmek, öyle olduğunu düşünmek, öyle saymak, gibi

gelmek, öyle kabul etmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 275 **Şanur** ebrūsını ehl-i başiret / Nihāl-i nūrī egmiş bād-ı rahmet
 496 Yaturken anası medfūn u mestūr / Uyur **şanurdu** ol ser-çeşme-i nūr
 1036 Uluşdı bir uğurdan itdi feryād / Kıyāmet kopdı **şandı** ādemī-zād
 1037 Didiler yā Nebiyya’llāh inanma / Bu zulm ü cevri bizden oldu **şanma**
 1638 Nihān itdüm **şanur** esrārı ‘uşşāk / Olur bir gūşeden meşhūr-ı āfāk
 1682 Nihān itdüm **şanur** esrārını gül / Tıyurur illere ammā ki bülbül
 1748 Ser-i ‘āşıkdadur ‘aqluñ tamāmı / Ne var divāne **şansa** ‘ayn-ı ‘āmī
 1817 Bu zevk ile bu şevk ile uyandı / Bakındı Yūsufın yanında **şandı**
 1914 İderler ‘aklı yār olanı maḡzūn / **Şanur** ḡalkuñ sefīhi anı mecnūn
 2177 Ziyāde ‘izzete irdüm **şanurdu** / Bu lu‘ betbāz-ı dehre aldanurdu
 2348 **Şanurdu** kendüyi Yūsufdan aḡsen / Ḥaberdār olmadılar geldüğinden
 2614 Hemān ol laḡzada cān irdi **şandum** / Görenlerden hicāb itdüm utandum
 2654 Faḡīri dōstum bigāne **şanma** / Hicābuñ perdesin ḡaldur utanma
 2694 Cefā **şanma** bunı ‘ayn-ı vefādur / Kemāl-i luḡf u iḡsān u ‘aḡādur
 2948 Tehīdūr **şanma** ‘ālem ḡāneḡāhı / Der-i dildār ola ancaḡ penāhı
 2992 Fiḡānı **şanma** ancaḡ bülbül eyler / Fiḡānı ma‘ nīde şāhum gül eyler
 3289 Aña ḡaldı ki ḡoyam ortaya baş / **Şanam** kim idüğini eyleyem fāş
 3466 Şaḡīler ḡāb-ı ḡafletden uyanmaz / Hemīşe kendüzine ḡayr **şanmaz**
 3490 Bu müşkil **şanur** idi ola āsān / Ūmīdi ḡānesini ḡıldı vīrān
 3645 Şarāb-ı mekr ile mest ola **şanma** / Bu ālūñ ḡönlüme yol bula **şanma**
 3815 Didi cānsuz şanemden utanursın / Yazuḡklar saña ma‘ būdum **şanursın**
 3838 Zelīḡā **şandı** kim keşf itdi rāzı / Bu derd-i ‘ıḡkı bu nāz u niyāzı
 3861 Didi egri sözini ḡoḡrı **şanma** / Zelīḡānuñ yalanına inanma
 4015 Kişiye eylük itmek mu‘teberdür / ‘Ayıblu işleri **şanma** hünerdür

- 4423 Şadâ-yı leşker ile eglenürdi / Bu derdi başka bir ‘âlem **şanurdi**
 4656 Didi bunlar ma‘âza’llâh ey şâh / Yaramaz **şanma** bizden kılma ikrâh
 4735 Yalandur bunların sözi inanmañ / Kamusı uğrılardur toğrı **şanmañ**
 4764 Yıkıldı derd ile âh itdi Ya‘kûb / Gören **şandı** ki öldi gitdi Ya‘kûb
 5046 Gelürdi şavt-ı nâle her kişiden / Kıyâmet kıpdı **şanurdi** işiden
 5061 Bakındı Yûsufın yanında **şandı** / Çerâğ-ı bezm-i cânın zinde **şandı**

şantûr [2] kanuna benzer bir çeşit telli çalgı. Eski bir Türk sazı olan santur, kanundan küçük ve telleri üzerine tokmakla vurulmak suretiyle çalınır. Santurun ucu kanun gibi kıvrık değil tahtası dikdörtgen şeklindedir. Türk ve İran musikilerde bu alet, çok defa kanuna tercih edilmiştir.

<KT, ESKİ ESERLER, TÜRK MÛSİKÎSİ>

- 2151 Niçe yirden çalınur çeng ü **şantûr** / Cihân hândân u ‘âlem cümle mesrûr
 2226 Giribânımı çâk itmekte **şantûr** / İniler yatur il içinde şanbûr

şapan [1] iki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı. Ateşli silahların icadından önce kullanılan savaş aletlerinden birinin adıdır. Bez veya meşin bir kesenin iki tarafına ip bağlanmak suretiyle yapılır. Keseye taş veya kurşun konur, bu iki ip kol ile çevrilip sürat verildikten sonra bırakılır, taş veya kurşunun uzak bir noktaya gitmesi sağlanırmış. <KT, OTDTS, TS, KUBBEALTİ>

- 3031 ‘Aşâsın ‘ûd ağacından düzetti / **Şapanın** kâkül-i târından itdi

şararmak [7] korku, üzüntü, coşku gibi sebeplerle yüzün rengi solmak, sarı olmak, sarı bir renk almak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 338 **Şarardı** heybetinden mihr-i enver / Kızardı ol hâretden gül-i ter
 794 **Şararmış** çihresi mânend-i zimîh / Başında tâc u tâcında ser-i mîh
 4403 Olup gûyâsı işbu âşiyânun / **Şarardı** sâza döndi beñzi anun
 5016 **Şarardı** sebze şankim rûy-ı ‘âşık / Çıkardı atlas-ı surhın şakâyık
 3165 Güneş gibi **şarardı** beñzi şoldı / Yoluñda ellere pâmâl oldu
 3217 Tutulmuş aya döndi rûy-ı zerdi / Gamından geh **şarardı** geh qarardı
 3505 Şaru lâle gibi bağruñ qararmış / Ruḥ-ı ‘âşık gibi beñzüñ **şararmış**

sarây [29] hükümdarların meskeni ve dairesi; büyük konak. <KT, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 343 **Sarây**-ı cânı eyler cümle rûşen / Gider gün gibi dide revzeninden
 668 Gözüm görmezse ol şems-i duḥâyı / Baña zindân olur dünyâ **sarâyı**
 904 Başından ‘âklı gitdi kaldı hayrân / Sürûrünün **sarâyı** oldu vîrân
 1401 İrişdi ‘izzet ile bir **sarâya** / Havâsı dil-güşâ ra‘nâ fezâya

- 1789 **Sarâyum** külbe-i aḥzāna döndi / Vücüdum ḥāne-i vîrāna döndi
- 1979 Felek midür senüñ şırça **sarâyuñ** / Ora mıdur Mesîḥā gibi cāyuñ
- 2271 **Sarâyında** yüzün gösterse nāgāh / Kopard şevk ile yüz biñ sineden āh
- 2422 Belümden olmadı mālumdan olsun / **Sarâyuñ** nūr-ı dîdār ile tolsun
- 2462 **Sarâyı** Yūsufından ḥālî oldı / Dehāna geldi cānı beñzi şoldı
- 2475 **Sarâyuñ** geldi birünına cānān / Derün-ı dilden itdi Mālik efgān
- 2683 **Sarâyuñ** kubbesidür gerçi ‘ālî / Aña alçaq nazar eyler ehālî
- 2964 Yıkar her laḥza kalb-i mübtelâyı / Yağar her ḥānumānı her **sarâyı**
- 3500 **Sarâyında** Zeliḥā ferd ü tenhā / Tururdu ol gice bî-hüş u şeydā
- 3537 Huzûruñ var bakā-yı āḥiretde / Sürûruñ var **sarâyı**-ı ‘ākıbette
- 3607 İrişdi ol meh-i ḥürşîd-sāye / Bu tertîb ile yapduğı **sarāya**
- 3615 Düşüp yanına ol gün hemçü sāye / İletdi yârı yapduğı **sarāya**
- 3618 Duḥûl itdiler ol şırça **sarâyı** / Maḳām-ı ḥûba cāy-ı dil-güşāya
- 4014 Gönül kaşrını yap terk it cefâyı / Kōlaydur oda yakmak bir **sarâyı**
- 4101 Evini yıkdı miskîn evdüğinden / Tehî oldı **sarâyı** sevdüğinden
- 4113 **Sarâyın** Külbe-i Aḥzān idindi / Mekānın cānına zindān idindi
- 4201 Tıyurmadın bu rāzı nāzükāne / Çıkup oldı **sarâyına** revāne
- 4213 Baña dünyā **sarâyı** oldı zindān / Vücüdum kapladı târik-i hierān
- 4326 **Sarâyı**-ı şāhdan tā ḥadd-i zindān / İki şaf tırdılar erbāb-ı dîvān
- 4359 **Sarâyında** Zeliḥā kaldı bî-kes / Sitāre bî-sa‘ âdet ṭālî‘ enḥas
- 4387 Budur sevdüğine bühtān idici / **Sarâyı**-ı ‘ırzını vîrān idici
- 4494 **Sarāya** döndi sulṭān-ı cihāndār / Zeliḥā vardı yolda tırdı tekrār
- 4499 Zeliḥā oldı bu sözden ḥaberdār / **Sarâyı** kapusına vardı nāçār
- 4791 **Sarâyuñ** kubbesi beñzer ḥabāba / Varur bir bād-ı āh ile ḥarāba
- 5134 Nazar kı l cümle beyt-i dil-güşāya / Dönüpdür iki qarşulu **sarāya**
- sārbān** [2] deveci, deve sürücüsü. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 1185 Derildi kārbanuñ **sārbānı** / Tefekkür itdiler remz-i nihānı
- 2102 Deve üstinde kızlar şanki gülzār / Yanında **sārbānlar** nitekim ḥār
- şarf** [] harcama, masraf etme, kullanma. <KT, KO, OTAL, ÖTS, KANARİ>
- şarf etmek/eylemek** [4] harcamak, tüketmek, kullanmak.
- 2300 Ğarağ maḳdûrımı **şarf eylemekdür** / Meşeldür bu ki yā pekdür ya tekdür
- 3172 Saña maḳdûrını **şarf itdi** ol yār / ‘Aẓîmü’ş-şān iken oldı perestār
- 3574 Aña tefvîz itdi iş bu kārı / Aña **şarf itdi** māl ü kārbarı
- 3578 Aña **şarf itdi** sa‘ y u iltifātın / Muşaffā kıldı cümle şeş cihātın

şarı, şaru [3] güneş ışığının ayrışma tayfında yeşil ile portakal rengi arasında olan renk, altın rengi. <TS, KUBBEALT>

2083 Kimi **şarı** kimi kara kimi ak / Naẓarda her biri şeffâf u berrâk

2087 **Şarı** atlas ziyâde bî-nihâyet / Şu‘â‘-ı şemse beñzer pür-leţâfet

3505 **Şaru** lâle gibi baĖruñ Ėararmıř / Ruğ-ı ‘âşık gibi beñzüñ şararmış

şarılmak [1] bir kimseyi veya bir şeyi kolları arasına alıp sımsıkı tutunmak, kolları arasında tutmak, kollarını dolamak, kucaklamak. <TS, ÖTS>

2821 Giceyle fırşat el virdükçe her bâr / **Şarılurdu** o serve yâsemen-vâr

şarınmak [2]

1. (bir şeyi) kendi üstüne örtmek, üstüne almak. <ÖTS, KUBBEALT>

1046 **Şarındı** bir deriye hem-çü nâfe / Görinmez oldu Ėirdi i‘tikâfa

2. (sarık, kemer vb.ni) üzerine dolamak, üzerine sarmak. <KUBBEALT>

1835 Kara bağtından irdi zûlmet-i Ėam / **Şarındı** âhdan destâr-ı mâtem

sârî [] sirayet eden, bulaşıcı, bulaşan, başkalarını da etkileyen, etkisi onlara da geçen.

<KT, KO, KANARI, OTAL>

sârî olmak [1] geçmek, tesir etmek, sirayet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2273 Vişâli derdi Ėalka **oldı sârî** / Elem virdi kemâl-i iştihârı

şariğ [3] açık, aşikâr, belli. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

965 Firâsetle budur sözün şağihî / Aña siz itdünüz zûlm-i **şariği**

4007 Ta‘addî ‘aynı olinca Ėüşâde / Saña zûlm-i **şariğ** olur ziyâde

4309 Didi itdüm aña zûlm-i **şariği** / Kelâmuñ ĖoĖrısı sözün şağihî

şarkmak [1] eğilmek, meyletmek; saldırmak, sarkıntılık etmek. Kelime her iki anlamını da karşılayacak şekilde kullanılmıştır. <YTS, ÖTS>

1810 ‘İzârûñ öpmeye **şarkarsa** kâkül / Şağın yüz virme zinhâr ey yüzi Ėül

şarmak [1] çevresini çevirmek, bir şeyi bir şeyin çevresinde dolandırmak. <TS, ÖTS>

825 O şağ kim Ėül şuyı ile Ėararduñ / O dülbendi ki luţfuñdan **şararduñ**

şarmaşmak [3] sıkıca sarılmak, birbirine sarılmak, sarmaş dolaş olmak, kucaklaşmak.

<YTS, ÖTS, KUBBEALT>

3768 Vücûdi zâtı döndi zaymurâna / Hemân **şarmaşdı** ol serv-i revâna

4911 Biri birine **şarmaşdı** Ėorişdi / Belâ-yı fûrĖat ağvâlin şorişdı

Aşağıdaki tanıktaki “tolaşup şarmaşup” ifadesi “karşılıklı olarak birbirine sıkıca sarılmış, kucaklanmış hâlde” anlamındaki “sarmaş dolaş” söz öbeğini çağrıştırmaktadır. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3821 Zeliḥā şevk ile bundan muḳaddem / Tolaşup **şarmaşup** tururdu muḳkem
şarşar [11] pek şiddetli, gürültülü ve soğuk rüzgâr. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI>
- 1468 Cefâdan bir gönül olmazdı muğber / Meger kim bād-ı **şarşardan** gül-i ter
- 2824 Kıyâmet ḳopdı esdi bād-ı **şarşar** / Talazlar oldu bir cevşenlü leşker
- 3214 Teneffüs eyleyince bād-ı **şarşar** / Söyünür yüz biñ olsa şem‘ -i enver
- 3549 Belürse bād-ı **şarşardan** ‘alāmât / Dilini tutmaz evrâḳ-ı nebâtât
- 4131 Nihâlin eyledi ḡam **şarşarı** pest / Çınârı ḳaldı gevherden teḥî-dest
- 4362 Belürdi **şarşarı** baḥr-i belānuñ / Ruḥı âbını pür-çîn itdi anuñ
- 4513 Senüñ ‘ışḳuñla bād-ı **şarşar-ı** ḡam / Nihâl-i ḳāmetümi eyledi ḡam
- 5004 Ḥazân irdi şovuk deprendi **şarşar** / Bırâḳdı kendüyi berg-i gül-i ter
- 5008 Düşen yapraḳlar âba şaldı ḡançer / Zırh-püş itdi anı bād-ı **şarşar**
şarşar-ı âh [2] çekilen ahların oluşturduğu fırtına. <KANARI>
- 639 Bulardan şâdir olan **şarşar-ı âh** / ‘Adâvet âteşin arturdu nâḡâh
- 916 Żarar ḳaşd eyleme aşluña her ḡâh / Yıḳar şâḡ-ı vücûdı **şarşar-ı âh**
şarşılmaḳ [2] yerinden oynamak, sallanmak, şiddetle titremek. <ÖTS, KUBBEALTI>
- 717 Derûn-ı dilden âh itdi hemânâ / O bād-ı âh ile **şarşıldı** dünyâ
- 4648 Bir âh itdi ki **şarşıldı** semâvât / Vücûdın bār-ı ḡam itdi iki ḳat
şarşmaḳ [1] birdenbire şiddetli itiş ve çekişlerle sallamak, oynatmak, titretmek [mec.]
- çok tesir ederek düzen ve dengesini bozmak, hırpalamak, yıpratmak. <ÖTS, KUBBEALTI>
- 2098 Götürdi anı esb-i bād-pâlar / Süleymân taḥtını ḡüyâ ki **şarşar**
şatılmaḳ [4] satma işi yapılmak, para karşılığında karşı tarafa verilmek. <TS, ÖTS>
- 1230 Meh-i Ken‘ân **şatılduḡın** bilince / Didi iḡvânına ‘ibrî dilince
- 2274 Sürûri ḡitdi ‘âciz itdi eşḡâş / **Şatılmaḳ** lâzım oldu bende-i ḡâş
- 2438 O mâla niçe yük māl oldu ilḡâḳ / **Şatıldı** ḳul diyü sulṫân-ı âfâḳ
- 2669 Kemân-ı ḡamdan oḳ gibi atıldum / Bunuñla iki ḳapuya **şatıldum**
şatmaḳ [21] bir şeyin mülkiyet hakkını, belli bir para karşılığında başka birine devretmek. <TS, ÖTS>
- 1071 Aña bir dâye buldı **şatdı** tüccâr / Ḳucaḡında emer oḡlancuḡı var
- 1220 Żarûrî lâzım oldu derd-i hicrân / Ḳulumuzdur diyü **şatdılar** iḡvân
- 1221 Getürüp ortaya ol mü-miyânı / Yabana **şatdılar** cân-ı cihânı

- 1227 Şu kavlı ile **şataruz** anı ammâ / Bu yirde tırmaya aşlâ vü kaç'â
 1269 Kulumuzdur diyü **şatdılar** âhîr / Diyâr-ı ğurbete oldum müsâfir
 2294 Begendüm haylî ol cân-ı cihânı / Baña danışmayınca **şatmañ** anı
 2427 Sözi dürrine virdi intizâmı / Didi **şat** baña luğ it bu ğulâmı
 2439 Çü Mâlik uğradı ibrâma vâfir / Yañıldı **şatdı** dildârını âhîr
 2441 Alanuñ tâlî' i sa' d ü hümayûn / **Şatan** ammâ ki oldı kara mağbûn
 2480 Didi Yûsuf beni **şatduğda** ihvân / Saña bir dest-i hağğ olmışdı ihsân
 2668 Halâş olduğumı tıyınca ihvân / Kulumuzdur diyü **şatdılar** ol ân
 4616 İdüp Mısr ehli hırşın şâha i' lâm / Ğalâli **şat** diyü itdiler iğdâm
 4618 Nuğûdı kalmadı anuñ ki hergiz / ' Ayâlin **şatdı** âhîr kaldı ' âciz
 4619 Bu oldı ba' zısına ahsen-i rây / **Şatardı** nefsinı alurdu buğday
 4737 Ezâlar idüp ol mağlûma vâfir / Kulumuzdur diyü **şatdılar** âhîr

şatın almak [6] parasını ödeyerek bir şeyi almak, bedelini ödeyip o şeye sahip olmak.

<KUBBEALTİ>

- 671 **Şatun almaz** belâyı ehl-i idrâk / Sürûrî câmesini eylemez çâk
 2276 **Şatun almağ** içün gören yüzini / Düşerdi aldururdu kendüzini
 2342 Dökeyin yolına dünyâca mâlî / **Şatun alayın** o zîbâ-cemâlî
 2351 **Şatun almağa** ol âşüb-ı cânı / Getürdi niçe yük genc-i nihânı
 3089 Eyâ ğam şehrinüñ hîr u hağîrî / **Şatun alduğı** kılınıñ esîri
 4613 Gelürdi her diyârüñ kârbânı / **Şatun alurdu** andan küt-ı cânı

saṭr [1] satır, saf, sıra, dizi, yazı sırası. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

- 5155 Perîşân hağ yazar destinde hâme / Döner zâğ izlerine **saṭr**-ı nâme

şavâb [1] yanlış olmayan, doğru, doğruluk, doğru hareket. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2886 Anı mest eyledi vahdet şarâbı / Hağâdan hiç fark itmez **şavâbı**

şavaş [] harp, uğraşma, kavga, mücadele. <TS, ÖTS, YTS>

şavaş eylemek [1] savaşmak, harp etmek.

- 1712 Çekilmiş tîge beñzer iki kaşı / Dil-i mağlûm ile **eyler şavaşı**

şavmak [4] geçiştirmek, defetmek, kovmak, uzaklaştırmak. <YTS, ÖTS>

- 1307 **Şavarsa** ol **şavar** sizden belâyı / Girü derdin viren virür devâyı

- 3752 Kâmer-veş dilber-i rûşen-nağarsın / Fağîrî oğ gibi gözden **şavarsın**

- 3837 Cevâbın virdi **şavdı** yâr-ı ' ârif / ' Azîz olmadı hergiz hâle vâkıf

şavt [6] ses, seda; bağırma, nida, avaz. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

- 311 İştise yolda bir **şavt** u enîni / Uşûl ile yürür her nâzenîni

- 1423 Huzûrına irişmez oldu insân / Meger **şavt** u şadâ-yı âh u efgân
 2208 Olurdu bir yana bahş-i mevâlî / Göke irgürdiler **şavt**-ı maķâlî
 4061 Gelürdi ğaybdan bir **şavt**-ı zîbâ / Dir idi cehr ile *hâşâ ve kellâ*
 5046 Gelürdi **şavt**-ı nâle her kişiden / Kıyâmet kopardı şanurdu işiden

şavt-ı bûlbûl [1] bûlbûl sesi. <KANAR/>

- 654 Belürse **şavt-ı bûlbûlden** nişâne / Aķar şular aña eyler terâne
sa'y [5] alışma, abalama, emek. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANAR/>

- 2310 İdüp zerre gibi **sa'y**-ı kifâye / Dürîş irişmege mihr-i Hudâya
 3375 Zeliĥâ kızlara kıldı vaşıyyet / Didi geldi zamân-ı **sa'y** u himmet
 3578 Aña şarf itdi **sa'y** u iltifâtın / Muşaffâ kıldı cümle şeş cihâtın

sa'y etmek/eylemek [2] alışmak, abalamak. <KANAR/>

- 4470 Temâşâ ehli ile yolda tûrdı / Yakına varmaĥa **sa'y ide** gördi
 4852 Didi **sa'y eyleñ** itmeñ hergiz ihmâl / Resûle bu kâmişî eyleñ irsâl
şayd [3] av, avlama, avlanma. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

şayd-ı cân [2] can avlama. <BMS>

- 570 Kemer bend olmuş imiş **şayd-ı câna** / Kemer mîmi gibi gelmiş miyâna
 3394 Ferâmûş itdiler kayd-ı cihânı / Kõdılar maĥzarında **şayd-ı cânı**

şayd etmek [1] avlamak. <KANAR/>

- 355 İder şâhîñ-i 'ışķa cânını **şayd** / Vişâl (ü) fûrķat olmaz kendüye kayd
sâye [38] gölge; gölgelik [*mec.*] koruma, himaye, yardım. <KT, KO, CÛDÎ, AÇDŞS, TDEK>

- 54 Utandûĥı yiter yüzi ķaraya / Düşer yüzi yire mânend-i **sâye**
 170 Degül ol zıll-ı Hâķdan **sâyesi** dūr / Ki oldu sâyesinde **sâyesi** nūr
 172 Zemîne **sâyesi** düşmezdi zîrâ / Mekânı âsumândan oldu a' lâ
 594 O günlerde irişdi bir belâya / Kõdı başın yire mânend-i **sâye**
 905 Güneş gibi vücûdın taĥdan atdı / Niçe gün **sâye** gibi düşdi yatdı
 1062 Teber şalan o serv-i nâzenîne / Yıkılsun **sâyesi** gibi zemîne
 2055 Taķılmasun diyü yanına **sâye** / Çıkup görünmez ol gün ile aya
 2200 Bu ol şems-i cihânun **sâyesidür** / Metâ'-ı vuşlatun sermâyesidür
 2577 Vücûdın gün gibi bir taĥdan atdı / Niçe gün **sâye** gibi düşdi yatdı
 2856 Niçe gün **sâye** gibi yatdı ķaldı / Teni bî-tâķat oldu ĥayret aldı
 3094 Zeliĥânun bu ĥâlin bildi dâye / Yakîn oldu o mihre hemķü **sâye**
 3145 Kâķar yanumdan ol serv-i ķabâ-puş / Anı **sâyem** daĥı itmez der-âĥuş

- 3169 Cefâdur mihr-i ‘ışkuñdan naşîbi / Olupdur **sâye** gibi yir garîbi
 3332 Nihâl-i tâzenün hep **sâyesi** var / Kucaqlamış yatur her genci bir mâr
 3556 Karardı düşdi hâke hemçü **sâye** / Görince hâlini rahm itdi dâye
 3615 Düşüp yanına ol gün hemçü **sâye** / İletdi yârı yapduğı sarâya
 4123 Kara geydi tayandı kaldı nâçâr / Mişâl-i **sâye**-i dîvâr-ı dildâr
 4206 Görinen **sâye**-i dîvâr-ı dildâr / Gelür baña mişâl-i kâkül-i yâr

sâye şalmak [3] gölge salmak, gölgelemek. <KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 2854 Tururken muntazır bir gün o dâye / O taşvîr ıssı geldi **şaldı sâye**
 3333 Yire **sâye şalar** her serv talı / Degül üftâdeden her güşe hâlî
 3335 **Şalardı sâyesin** bâğuñ nihâlî / Döşerdi kara altunlu nihâlî

sâye-âsâ [1] gölge gibi.

- 748 Omuzda iken ol hırşîd-sîmâ / Bırakdılar zemîne **sâye-âsâ**

sâye-veş [9] gölge gibi.

- 239 Eger şîrâne baksa Erdişîre / Düşürür **sâye-veş** hâk-i hâkîre
 745 Tayandı **sâye-veş** künc-i melâle / Döşendi dürlü dürlü ihtimâle
 995 Bu derd ile yimez içmez yürürdi / Gam ile **sâye-veş** cânın sürürdi
 1271 Güneş ıssısı itdi baña te’sîr / Tağıldı **sâye-veş** boynuma zencîr
 1689 Kaçan kim serv-i kaddün itdi refîr / Olurdum **sâye-veş** saña kafâdâr
 2464 Karardı **sâye-veş** cismi şehâbı / Tolundı şanki rûhı âfitâbı
 4310 O mâha hâlesi gibi tolaşdum / Niçe gün **sâye-veş** uydum ulaşdum
 4745 Yüzümüz **sâye-veş** düşdi zemîne / Sevâd-ı vechi besdür mücrimîne
 5059 Bırakdı **sâye-veş** kendüi nâgâh / ‘Ağılsuz yatdı yirde üç gün ol mâh

sâyesinde [5] (biri veya bir şey) sebebiyle , yardımıyla, desteğiyle. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 170 Degül ol zıll-ı Hâkdan sâyesi dūr / Ki oldu **sâyesinde** sâyesi nūr
 542 Senün **sâyeñde** hoşdur âfitâbum / Kemâl-i luţfuñ arturdı hicâbum
 3176 Yakupdur âfitâb-ı ‘ışkuñ anı / Senün **sâyeñde** diñlensün revânı
 3935 Gözümüz **sâyeñüzde** nūr görsün / Ahibbâmuz bizi mesrūr görsün
 1466 Cihân âsûde ‘adli **sâyesinde** / Güneş gibi zerre kadri pâyesinde

sâyebân [3] gölgelik, üstü yaprak vs. ile çevrili çardak, büyük çadır. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 1209 İdüp ol nev-cuvânı genc-i pinhân / Kodı bir **sâyebâna** kıldı mihmân
 1361 Var idi hevdecinün **sâyebânı** / Bulut gibi nihân eylerdi anı
 4796 Otağün **sâyebânıñ** çokdur ammâ / Örumcek ağıdur ma’ nîde güyâ

sāyedār [1] gölgesi olan, gölge veren, gölgeli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4553 O demde ʔālî-i nîk itdi yârî / Ki oldı şâh-ı Tübâ **sāyedârı**

sâyir [3] diğer, başka, gayrı. <KT, KO, LN, OTAL>

1397 Gelüp seyyârelerle Mâh-ı Ken'ân / Bu şehrûn **sâyirine** oldı seyrân

4697 Didi **sâyirlerine** ey cuvânân / Meşelde her biriñüz şîr-i ğurrân

4748 Kûl olanı olardan eyledi dūr / Hemân **sâyirlerine** virdi destūr

şaymak [1] bedel tutmak, bir şey yerine tutmak. <YTS, ÖTS>

1551 Düşürmiş ehl-i 'ışkı ıztırâba / Fiğânın **şaymaz** âvâz-ı zübâba

sâz [1] sepet, iskemle, hasır gibi şeyler yapmakta kullanılan ince kamış; rengi sazi andıran, uçuk sarı. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

4403 Olup güyâsı işbu âşiyânuñ / Şarardı **sâza** döndi beñzi anuñ

sâz [5] her çeşit çalgı. Esasen sazdan (kamıştan) yapılmış ney gibi çalgı aletlerine mahsus olup sonra her çeşit çalgı için kullanılmıştır. <KT, KUBBEALTI, OTDTS>

1613 Açar şu gibi söylerdi yabana / Belâ **sâzına** eylerdi terâne

2114 Güzel sâzendeler alup ele **sâz** / Virürdi her maķâma gelse âvâz

2775 Getürdi Zühre **sâzını** miyâna / Derildiler sımât-ı Kehkeşâna

2781 Güzel çengîler aldı destine **sâz** / Maķâm-ı bûselikden virdi âvâz

sâz çalmak [1] sazla hava çalmak ve ahenk etmek. Saz, telli çalgılardan birinin de adıdır.

2828 Geminuñ ipleri virürdi âvâz / **Çalardı** şanki miñnet mutribi **sâz**

sâzende [5] bir saz çalan kimse, çalgıcı, mutrip. <KT, KO, KUBBEALTI, OTAL>

1516 Kimi **sâzende** kimi hûş-âvâz / İderdi ol kebûterlerle pervâz

2114 Güzel **sâzendeler** alup ele sâz / Virürdi her maķâma gelse âvâz

2138 Güzel **sâzendelerle** 'ışretini / Perî-sîmâlar ile şöhetini

2408 Kimi **sâzende-i** 'ışkına rakķâş / Kimi deryâ-yı efkârına ğavvâş

sâzende-kirdâr [1] çalgıcı gibi davranan, çalgıcı tavırlı.

1243 Uşûle uyıcı **sâzende-kirdâr** / Bir uĝurdan ol iĝvân-ı cefâkâr

sebeb [9] bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey. <KT, TS, KUBBEALTI>

177 Olagör âfitâb-ı 'ışka sâ'î / **Sebebdür** irtifâ'a her şû'â'ı

344 Görinen dîde-i insân 'acebdür / Maķabbet çâşnîsine **sebebdür**

960 Hârâmî bir belâdur hâş u 'âma / **Sebeb** esbâb olur katl-i enâma

E28 Yaramaz ademe eylük 'acebdür / Vişâli ıztırâbına **sebebdür**

sebeb olmak [3] neden olmak, yol açmak.

870 **Sebeb** ol **oldı** anuñ miñnetine / Belâ-yı fūrkatine zaħmetine

1174 Mekānı olsa çāh-ı ğuşşa vü ğam / **Sebeb olur** halāşına bir ādem

4732 Gümüş tāsı kōdılar orta yirde / **Sebeb oldı** açılmağa bu perde

sebebsiz [2] nedensiz, beli bir sebebi olmayan. <ÖOTS>

738 Bu sır taķrīr ü taħrīr ile dinmez / **Sebepsüz** bir kişi bir çāha inmez

1175 **Sebebsüz** kimse kırtulmaz belādan / Mu‘āvinler irişür her yañadan

sebīl [] yol; hayrat olarak, parasız dağıtılan su. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

sebīl etmek [1] Allah yolunda dağıtmak, karşılık beklemeden bol bol dağıtmak.

2382 **Sebīl itdi** tārīķ-ı Hāķda mālın / Hüveydā kıldı hūrşid-i kemālin

sebük [] hafif, çabuk. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

sebük-bār [1] hafif yüklü, yükü hafif, yanında çok eşya bulunmayan.

4368 Berī oldı teni kayd-ı güherden / **Sebük-bār** eyledi zencir-i zerden

sebz [2] yeşil, yeşil renkli. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

262 Yeşil sancağı serv-i dil-güşādur / Livā-yı **sebz**-i Āl-i Muştafādur

2129 Gözini yola dikmiş idi nergis / Çemen olmuşdı güyā **sebz**-i atlas

sebze [4] yeşillik, çimen, çayır. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1927 Kōmazsın **sebzede** şebnemden āşār / Silersin eşk-i çeşm-i dehri her bār

2108 Yürür gönlekçek olmuş sīm-tenler / Açılur **sebzede** aķ yāsemenler

5005 Derūn-ı ‘āleme virdi bürüdet / Lisān-ı **sebzeye** geldi yübüset

5016 Şarardı **sebze** şankim rüy-ı ‘āşık / Çıkardı atlas-ı surhın şakāyık

sebzевāt [1] zerzevat, sebzeler, “sebze”nin çoğulu. Farsça bir kelime Arapçanın kurallarına göre yanlış bir şekilde çoğul hāle getirilmiş ve bu şekilde kullanılagelmiştir. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

4606 Vücūd-ı **sebzевāt** olmadı aşlā / Kālender şüretine döndi dünyā

sebzевār [4] çimenlik, çayırılık, yeşillik. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3353 Döner bir nehr-i sīme āb-ı cārī / Yeşil yāķūta şahn-ı **sebzевārı**

4334 Geçüp gitdi bu derbend-i belāy / Selāmet **sebzевārı** oldı cāy

5161 Bu resme yazduğı yazı müretteb / Cinānuñ **sebzевārına** döner hep

5162 Elinüñ gölgesi gibi nigāruñ / ‘Ulüvv-i kādri var ol **sebzевārıñı**

seccāde [1] yere serilip üstünde namaz kılınan küçük halı, kilim, kumaş, hasır vb. inden yapılmış, daha çok dikdörtgen biçiminde yaygı, namazlık. <KT, KO, KUBBEALT>

1113 Cemī‘-i māmekden vaz geldi / ‘İbādet küncine **seccāde** şaldı

secde [3] namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti, yere kapanma. Allah'ın emirlerine boyun eğmek, Allah'a kulluk etmek maksadıyla ayaklar, dizler ve ellerle beraber alnın yere konması demektir. <KT, KO, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR, KUBBEALTI>

4573 Mişāl-i dāl olup cismi hilālî / Hüdāya **secdeden** olmazdı hālî

secde-i şükr [1] şükür secdesi, Allah'a şükür için yapılan secde. Bir nimete nail olmaktan veya bir felaket ve musibetten kurtulmaktan dolayı yapılan müstakil bir secdedir. <KUBBEALTI, DİNİ KAVRAMLAR>

4782 Hüdāya **secde-i şükr** itdi fi'l-hāl / Ğam-ı Yūsufdan oldu fāriġu'l-bāl

secde etmek [1] secde durumuna gelmek, secde vaziyeti almak, secdeye kapanmak. <KUBBEALTI>

4826 Yüzün görüp gelürler anda vecde / İder on bir qarındaş aña **secde**

secdegāh [1] secdeye varılacak yer, ibadet edilecek, namaz kılınacak yer. <KT, KO, KUBBEALTI>

4457 Didi ey kıblegāh u **secdegāhum** / 'Azīzüm mesnedüm püşt ü penāhum

seçilmek [1] benzerleri içinde en iyisi, en elverişlisi kabul edilip ayrılmak, ayırt edilmek, fark edilmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

529 **Seçildi** gün gibi ortaya geldi / Muḥibb ü ṭālib ü rāġıb çoġaldı

sed [5] kapama, tıkama, engel, set. <KT, KO, ADŞŞ, AÇDŞŞ, ÖTS>

4012 Vefānı fitne Ye'cücina **sed** kıl / Ki cānum kılca ḳalmışdur meded kıl

4080 Zeliḥā derdmendün dest-i reddi / Ḍalālet fitnesinün oldı **seddi**

sedd-i İskender [1] İskender-i Zülkarneyn'in Yecûc ve Mecûc için yaptırmış olduğu set. Yecûc ve Mecûc'un Asya'nın kuzey taraflarında yaşayan bir kavim olduğu Tevrat'tan naklen bizim kitaplarımızda da yazılıdır. Bunların etrafa taşmalarına mâni olmak için İskender'in Çin Seddi'ni yaptığı söylenir. <ADŞŞ, AÇDŞŞ>

4230 Bu dünyā fitne-i Ye'cûca beñzer / Olur 'ışḳ aña bir **sedd-i Sikender**

sed çekmek [1] bir engel ile kapamak [*mec.*] bir işe engel olmak.

611 **Çeker** mā-beynüñe buġz u ḥased **sed** / İdersin her ḳabūlini anuñ red

sedd etmek [1] engel olmak, set çekmek. <KANARI>

1601 Şaḳındı il dilinden la'l-i nābın / Gözi yaşına **sedd itdi** ḥicābın

sefāhet [4] akılsızlık, idraksizlik. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTI>

797 Dönersiz cümleñüz ferzend-i Nūḥa / Amān virmek **sefāhatdur** bu rüḥa

- 917 Atañı incidüp maḥzûn düşürme / **Sefâhetdür** yele qarşu tükürme
 4010 Mesâvî bâbıdur ḥalkuñ dehânı / **Sefâhetdür** kişi açdurmaq anı
 4162 **Sefâhet** eyleyen insân-ı nâdân / İli ḥandân ider kendüyi giryân
sefer [5]

1. yolculuk, seyahat, mesafe katetme. <KT, KO, KUBBEALT>

- 249 Cihân mülkin açar gün gibi her gâh / **Seferden** ḥâlî olmaz nitekim mâh
 2561 **Seferden** çünkü maḥşud ola ḥâşıl / Hemânâ olurun Ken' âna vâşıl
 4978 Bu râh-ı teng ü târîki güzër kııl / Baḳâ şahrâlarına gel **sefer** kııl
sefer etmek [1] yolculuğa çıkmak, yolculuk yapmak.

- 420 **Sefer ide** ḥalâş ola cedelden / Selâmet yaḳasın ḳomaya elden

2. askerin savaşmak üzere düşman karşısına hareketi. <KT, KUBBEALT>

- 253 **Seferlerde** ğubâr-ı leşkerinden / Şanasın yir yüzi ḳalkar yirinden
seffâk [1] kan dökücü. <KT, CÛDÎ, OTAL>
 938 Ne 'âḳıl ḳurd imiş ol gürk-i **seffâk** / Yimiş pîrâhenini itmemiş çâk
sefid [4] beyaz, ak. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>
 2904 Güşâde eyledi müy-ı **sefidin** / Temennâ itdi ḥurşîd-i ümîdin
 4366 Dönüp aḳ câmeye saçı ḳarası / **Sefîd** oldı aña mâtem libâsı
 4863 Dönüp pîrâheni murğ-ı **sefîde** / Gelüp Ya' ḳûba oldı nûr-ı dîde
 5124 Bahâr-ı 'ömrüñ irmişdi şîtâsı / **Sefîd** olmuşdı saçumuñ ḳarası
sefîh [1] zevk ve eğlenceye düşkün, parasını israf eden, akılsız, idraksiz. <KT, CÛDÎ, OTAL>

- 1914 İderler 'âḳlı yâr olanı maḥzûn / Şanur ḥalkuñ **sefîhi** anı mecnûn
sefîhâne [1] sefih bir kimseye yakışır tarzda, alçakçasına. <TS, KUBBEALT>

- 943 Benüm oğlum **sefîhâne** iş itmez / Sizi ḳoyup ḥaṭâlu yire gitmez
seg [1] köpek, it. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

- 256 Hezârân ḳulı var begler begidür / Ḳırallar âsitânınuñ **segidür**
segirdişmek [1] koşuşmak, beraber koşmak. <YTS, ÖTS>

- 2589 **Segirdişdiler** üstine aḥıbbâ / Anı ḳaldurdılar yirden hemânâ
segirtmek [4] koşmak, koşturmak. <YTS, ÖTS>

- 1003 **Segirdüp** geldi biri nitekim peyk / Eyitdi yâ *Nebîyya 'llâh lebbeyk*

- 2903 Alup giderken oğlını atası / **Segirdüp** vardı ardınca anası

- 3839 **Segirdüp** geldi ardınca hemânâ / Ḳopardı ara yirde şûr u ğavġâ

- 4568 **Segirdüp** Mâh-ı Ken' ân çüst ü çâlâk / Tıutup ardından itdi dâmenin çâk

seḥā [4] cömertlik, el açıklığı. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

- 1469 **Seḥāda** Hâtem-i Taydan ziyâde / Eban ‘an ced emîr ü şâh-zâde
 2018 **Seḥā** vü bahşışı gelmez beyâna / Arardı luṭf u ihsâna bahâne
 2136 **Seḥâsımı** ziyâde şevketini / Sipâh u leşker ü cem‘iyyetini
 4630 **Seḥâ-yı** şâh-ı Mısr oldı hikâyet / Kemâl-i ‘adlin itdiler rivâyet

seḥâb [19] bulut. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 271 Düşer yüzine ol rahmet **seḥâbı** / İhâta itdi nısf-ı ‘âfitâbı
 930 Kâmişi cümleten âlûde-i hûn / **Seḥâb** olmuş şafaḡdan şanki gülgün
 961 Kâmişi hülle-i cennet gibidür / **Seḥâb-ı** kulle-i rahmet gibidür
 1129 Cihânı tıtdı hicrânun **seḥâbı** / Görinmez oldı yüzün âfitâbı
 1363 **Seḥâbı** gün yüzinden eyledi dūr / Giderdi şevḡ ile ḡandân u mesrūr
 1511 Gün olurdı ki aḡ ata binerdi / **Seḥâb** üstinde ḡurşîde dönerdi
 2003 Gidermiş bād-ı rahmet ḡam **seḥâbın** / ‘Ayân itmiş cemâli âfitâbın
 2060 **Seḥâbı** gibi rüy-ı âsumânun / Hevâsında yelerler begler anuñ
 2061 **Seḥâb-ı** rif‘ati eflâke aḡdı / Kâpuma elçi bārân gibi yaḡdı
 2464 Kârardı sâye-veş cismi **seḥâbı** / Tılundı şanki rûhı âfitâbı
 2945 Gide cümle hicâbınun **seḥâbı** / Hüveydâ ola ‘ışḡı âfitâbı
 3160 O gülzâra ne var ey çarḡ-ı ihsân / **Seḥâb-ı** şefḡatün yaḡdursa bārân
 3208 Yüzinde ‘âşînün dest-i hicâbı / Olur ḡurşîd-i cânınun **seḥâbı**
 3595 Hicâbından olurdı ıztırâbı / **Seḥâb** ile silerdi âfitâbı
 3604 **Seḥâb** içre nitekim berḡ-ı âfâḡ / Temâşâ idemezdi ‘ayn-ı ‘uşşâḡ
 4348 Ġarîbün dūd-ı âhınun **seḥâbı** / Şaḡiye yaḡdurur berf-i ‘azâbı
 4647 Bu aḡvâle ki Yūsuf vâḡıf oldı / **Seḥâb-ı** dîdesi yaḡ ile tıldı
 E3 Görür koyun sürüsün serv-i âzâd / **Seḥâbı** gökde güyâ kim sürer bād

seḥâb-ı rahmet [1] yaḡmur bulutu, rahmet bulutu. <KANARİ>

- 199 **Seḥâb-ı rahmet** oldı göke aḡdı / Hakuñ ihsânı bārân gibi yaḡdı

seḥâvet [2] cömertlik, el açıklığı. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>

- 238 **Seḥâvetde** şecâ‘atde ‘Alîdür / Vilâyetde velî dirseñ velîdür
 2314 **Seḥâvetle** gönüllerde yer itdi / Vişâl-i Yūsufi derd-i ser itdi

seher [23] sabah açılmaya başladığı vakit, tan yeri ağarmadan önceki vakit. Allah

tarafından kulların rızıklarının dağıtıldığına inanıldığı için uğurlu vakitlerden sayılmıştır. Gecenin bittiğini ilan eden seher vakti, eşyanın ve tabiatın uyanmaya başladığı zamandır. Çiçekler seher vakti saba rüzgârıyla açarak yeni günü karşılarlar. Seher, karanlığa ve geceye son vermesi

dolayısıyla olumlu çağrışımları olan bir zaman dilimidir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTI, TDEK>

- 4 **Seher** vaḳti gibi mihrüñle bî-bāk / Yaḳamı dāmenümden ideyin çāk
 432 **Seher** şāmuñ ḳara şālını aldı / Zemīn egnine bir aḳ cāme şaldı
 436 Bu keşretten irüp Ya‘ ḳūba vaḥdet / **Seherden** eyledi Ken‘ āna rıḥlet
 713 **Seherden** cem‘ olurdı aḳrabāsı / Eḥibbāsı ḳadīmī āşināsı
 1323 Niḳābını **seher** yüzinden açdı / Bu miḥnet ḳorḥulu düş gibi geçdi
 1327 **Seherden** tıtdılar ḥablü‘l-metīni / Tarīḳ-ı Mısrı ol rāh-ı mübīni
 1328 **Seher** kim Yūsuf-ı gerdün-ı gerdān / Kenār-ı Nıl-i çarḥı itdi seyrān
 1742 **Seher** vaḳtine dek yaḳdı sipendi / Gide ya‘ nı yavuz gözler gezendi
 2417 Açıldı güldi yüzi bu ḥaberdan / Gül-i ḥamrā gibi bād-ı **seherden**
 2468 **Seherden** gün gibi lertzān u giryān / ‘Azīze vardı maḥzūn u peşimān
 2513 Kemer-bendini şunduḳca **seherde** / Uḡurlayınca eydürdi kimerde
 3508 Olursañ sen olursın baña ḥāldaş / Benüm gibi dökersin tā **seher** yaş
 4115 **Seher** nergisleri gibi gözi nem / Deli gönli ḥazīn ü cāmı pür-ḡam
 4466 **Seherden** çün şuhayl-ı ablaḳ-ı şāh / Ḥurūşından cihānı ḳıldı āḡāh
 4716 **Seherden** niçe yük buḡdayı tekrār / Alup yükletdi iḥvān-ı cefākār
 4756 Bu iḥvān-ı cefā Ken‘ āna geldi / **Seherden** Külbe-i Aḥzāna geldi
 4806 Tıutup sözini Ya‘ ḳūbuñ bu evlād / Yola düşdi **seherden** nitekim bād
 4887 Ḳodı vīrānesini genc-i ḥikmet / **Seherden** eyledi gün gibi rıḥlet

Aşağıdaki tanıklarda geçen “bād-ı seher-vār/veş” tamlamaları “seher rüzgârı gibi” anlamına gelmektedir.

- 747 Ḳılıç gibi olup her biri serkeş / Şovuk deprendiler bād-ı **seher-veş**
 1767 Benüm ḥālümnden aḥbābum ider ‘ār / Bürüdetle geçer bād-ı **seher-vār**
 3477 Zeliḥāya firāḳı eyledi kār / İrişdi bāḡına bād-ı **seher-vār**
 3741 Şitāb ile irüp bād-ı **seher-vār** / ‘Ale‘l-fevr eyledi ḳapuyı dīvār
 4411 Bir ablaḳ atı var idi **seher-vār** / Ḳarışmış rüz ile gūyā şeb-i tār
sehergāh [1] sabah vakti, seher vakti. <KT, KO, CÜDÎ, KANARİ>
 1907 Eyitdi sen de ‘āşık mısın ey māh / Kesilmez ıztırābuñ tā **sehergāh**
sehi [1] doğru, düz. <KT, KO, OTAL, KANARİ>
 2106 Kimi gül şāḥı gibi otururdu / Kimi serv-i **sehi** gibi tıturdu
sehi-ḳad [2] fidan gibi boy, servi boylu, düzgün boylu. <OTAL, KANARİ>
 1366 Ḳaşı tākıyle ol serv-i **sehi-ḳad** / Elif üzre yazılmış şanasın med

3097 Vücûduñ ol **sehi-ḳadde** hevâdâr / Gözüñ âyîne-i didâr-ı dildâr

sehi-ḳamet [1] düz, düzgün boy. <OTAL, KANARI>

1515 Peri-peykerleri kıldı perestâr / **Sehi-ḳametlere** oldı havâdâr

sehv [3] yanlış, hata. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4087 Belâdur ‘ âşıḳa kendü vücûdı / Cihânda **sehvine** degmez sücûdı

4841 O cāmı **sehv** ile nüş itme zinhâr / Ki haclet ḥumretini eyler izhâr

sehv ü ḥaṭâ [1] sürçme, yanılma, hata yapma. <KANARI>

1106 İşi ‘ âşıḳların **sehv ü ḥaṭâdur** / Ḳamu maḡlûb-ı yâr-ı dil-rübâdur

sekbân [1] Yeniçeri ocağına baḡlı bir sınıf asker. Ayrıca çeşitli zümrelere de sekbân denilmiştir. Bir yerin asayişini sağlamakla görevli o yerin mülki amiri maiyetindeki sınıf, silahlı korucu, muhafızlara da sekbân adı verilmiştir. Kelime “köpek bakıcısı” anlamına gelmektedir. <KT, OTDTS, KUBBEALT>

257 Niçe cânlar ḳulı ḳurbânı anuñ / Niçe ban oḡlı ban **sekbânı** anuñ

selâm [18] aşinalık, “selamet üstünüzde olsun!” anlamıyla “selâmun aleyküm” diyerek dua ve aşinalık etme. <KT, KO, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

1957 Taḥiyyatda **selâm** olur bahâne / Gözüñ yârı arar baḳar yabana

1971 **Selâm** ile ider ‘ uşşâḳa ‘ izzet / Nihâl-i ḳaddin egmiş bād-ı raḥmet

2630 Didi olsun saña Ḥaḳḳuñ **selâmı** / Buyur kimden işitdün bu kelâmı

2853 Ḳılasın kendüye ta‘ zîm ü tekrîm / **Selâmuñı** idesin aña teslîm

3271 Edâ-yı ḥûb ile luṭf-ı kelâmın / Kemâl-i iltiyâm ile **selâmın**

4295 **Selâm-ı** şâhı ırgürdi müretteb / Aña rü ‘yâ-yı mezkûrı didi hep

4491 Nihâl-i ḳaddin egsün bād-ı raḥmet / **Selâmiyle** beni ḳılsun selâmet

4535 Getürdi Ḥaḳ Ta‘ âlânuñ **selâmın** / Resûlün añdı ta‘ zîm ile nâmın

selâm almak [2] selam veren birine selamla karşılık vermek.

1400 **Alurlar** iki cânibden **selâmın** / Görürler ihtirâm u ihtişâmın

2127 Şabâya hem-dem olmışdı ḳaranfûl / **Selâmın alur** idi devḥa-i gül

selâm etmek [3] (birine bir kimseyle veya mektupla) selamını bildirmek.

2049 ‘ Azîze şâh-ı maḡrib yazdı nâme / **Selâm itdi** güher dizdi kelâma

4436 Aña eydürler idi olma giryân / **Selâm itdi** saña sultân-ı ḥübân

4780 **Selâm itdi** saña ol Ḥayy u Hâdî / Şeb-i ḡam gitdi geldi rûz-ı şâdî

selâm göndermek [1] uzakta bulunan birine bir aracı ile esenlik dileklerini iletmek.

4215 Perestârın birini kıldı hem-râz / **Selâmın gönderüp** eylerdi i‘ zâz

selām olsun [1] “Esenlik ve iyi dileklerim o kimse veya o nesneye ulaşsın.” anlamında kullanılır.

<ÖTS>

2358 **Selām olsun** saña ey zāt-ı ekrem / Seni kim kıldı hüsn ile müsellem

selām vermek [3] birini selamlamak.

800 Sizi yolda gören **virmez selāmı** / Keserler ihtirāmı iltiyāmı

3012 Dil uciyle **virür** oldu **selāmı** / Kesildi iltiyām ile kelāmı

3102 ‘ Aceb bundan ziyāde lutf ola mı / Bile sevdüğünü **vire selāmı**

selāmet [11] salimlik, eminkelik, korku ve endişeden uzak olma; kurtulma, iyi netice. <KT,

KO, CŪDÎ, OTAL>

378 Bilür ol halkayı dār-ı melāmet / **Selāmet** semtin eyler cāy-ı rāhat

420 Sefer ide hālāş ola cedelden / **Selāmet** yaķasın ķomaya elden

557 O sultānı ķoduñ bende emānet / İlet ihvānına sağ u **selāmet**

1250 Atamız meclisinde yoķ yüzümüz / **Selāmet** yüzini görmez gözümüz

3825 Her evden çıķdı ol mihr-i cihāntāb / Girībān-ı **selāmet** oldu her bāb

3903 İderken seyr-i şahrā-yı **selāmet** / Gelür yolına derbend-i melāmet

4198 **Selāmet** hānesi olmuş o mesken / İrişmez aña dest ü pāy-ı düşmen

4254 Birinüñ düşi aşār-ı **selāmet** / Birinüñ bā‘ iş-i ķahr u melāmet

4334 Geçüp gitti bu derbend-i belāy / **Selāmet** sebzezārı oldu cāyı

4491 Nihāl-i ķaddin egsün bād-ı rahmet / Selāmiyle beni kılsun **selāmet**

4560 Đalālet zulmetinden ķurtula cān / **Selāmet** ‘āleminde ide seyrān

selāsil [2] zincirler, “silsile”nin çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

1225 Didiler Mālike hiç olma ġāfil / Bu kaçğın ķula ur bend ü **selāsil**

1900 **Selāsilden** olur āzürde cānı / Gider boynından ol bār-ı girānı

selāṭin [2] padişahlar, sultanlar, “sultān”ın çoğulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

2206 Döküldi geldi a‘ yān u **selāṭin** / Yiri her birisinüñ oldu ta‘ yīn

4786 Ğarībe zulm elini eyle kūtāh / Ki sultān-ı **selāṭin** oldu Allāh

selīm [4] sağlam, doğru, dürüst, selamet üzere bulunan. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ,

OTAL> Tanıklara geçen “ķalb-i selīm” tamlaması “temiz gönöl” anlamındadır (bk. ķalb-i selīm).

357 İrişür ‘ālem-i ķalb-i **selīme** / Gider cisminden ahlāķ-ı zemīme

659 Nihān eylersin ol dürr-i yetīmi / Açılmaz zerrece ķalb-i **selīmi**

2139 Laṭīf ahlāķıle zāt-ı kerīmin / Şafā-yı hātırın ķalb-i **selīmin**

4935 Sevindürse iki gün bir yetīmi / Şınar bir ġuşeden ķalb-i **selīmi**

Selsebîl [3] tatlı ve hafif su; Cennette tatlı bir suyun adı. Pakalın, Elmalılı Hamdi Yazır'dan alıntılararak bu suyun Arş'ın altında Adn cennetinden çıkıp bütün cennetlere akan bir pınar olduğunu ifade etmiştir. Cennetliklere verilecek mükâfatlardan biri olarak Kur'an'da "Orada bir çeşmedir ki adına "Selsebîl" adı verilir." (İnsân/18) şeklinde anılır. <KT, KO, OTAL, ADŞS, OTDTS, İKS>

1333 Temâşâ idelüm deryâ-yı Nîli / Müşerref idelüm bu **Selsebîli**

1337 Yönelidi Nîle ol ser-çeşme-i cân / Yüridi **Selsebîle** şanki Rıdvân

Düşey vaziyette bir çeşme aynası olup üzerinde çeşitli yalaklar bulunan ve suyun birbirinden geçerek aşağıya kadar gelen çeşmelerle, suyu birbirine akan teknelerden oluşan çeşmelere de "selsebil" denir. Sürekli akan su, en üstteki yalaktan daha aşağıdakilere döküle döküle inerken hem tatlı ve dinlendirici bir ses çıkarır hem de çevreye serinlik verir. <OTDTS, KUBBEALTİ>

1486 Lebi zıkr olsa zât-ı cemîlün / Aşkardı ağzı şuyı **Selsebîlün**

semâ [14] gök, asuman, felek. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>

81 Şu kim hâl ide rây-ı mâverâyı / Tıyar âvâz-ı tölâb-ı **semâyı**

202 **Semâda** oldı gün gibi hüveydâ / Şadâ-yı hayra maqdem oldı peydâ

205 'Uruc itdi yedi evc-i **semâya** / 'Anâşır çâr tâkın pâyê pâyê

222 Güneş gibi yire indi **semâdan** / İrişdi armağân ile Hudâdan

922 Hilâlün 'ömri az olur **semâda** / Baķa olmaz inende egri râda

1656 Görinürdi **semâda** her sitâre / Duĥân içinde mânend-i şerâre

1925 Kerâmet ıssısın şevķuñ ziyâde / Ki bir kândîl-i kudretsin **semâda**

2317 Naẓîr olmaz o kadd-i muntehâya / Sütün-ı nûr idi çıķmış **semâya**

2932 **Semâdan** bir güzel ķoç oldı inzâl / Yirine anı ķurbân itdi fi'l-hâl

3226 Bulut gibi **semâya** âbı ağdı / Yaşı güz yağmurına döndi yağdı

3496 Nücûm ile **semânuñ** yüzi töldi / Ser-â-ser aķker ü ĥâkister oldı

4830 Ğirîv ü nâle töldurdi cihânı / **Semâya** irdi 'aşıkķlar figânı

4890 Ğirîv ü nâleler tütüdi cihânı / **Semâya** irdi aşķâbı figânı

4904 Kimi beñzerdi ĥurşîd-i **semâya** / Sevâd-ı liĥyesi zıll-i Hümâya

semâ' [2] Mevlevi dervişlerinin ney, kudüm ve özel bir usulle dönerek icra ettikleri zikir ve ayin. Sema, dinî bir rakstır. İlkel dinlerde de görülen bu raks biçimi zamanla idealize edilerek Mevlevi semaı hâline gelmiştir. Buradaki sema kâinatın ve hatta her bir zerrenin devir ve hareketini temsil eder. <KT, KO, ADŞS, AÇDŞS>

1194 **Semâ'** u rakş idüp girdâb gibi / Tırı geldi yerinden âb gibi

semā' etmek/eylemek [1] sema yapmak, dönmek. <KUBBEALT> Onay, aşağıdaki beyti “Sel gibi coşup akar, bu akışta sanki canını sürükler. Girdap gibi bulunduğu yerde döner durur.” şeklinde anlamlandırmıştır. <AÇDŞS>

3047 Yürür cânın yürür güyâ ki seylâb / **Semâ' eyler** тұrur mănend-i girdâb

semāvāt [4] gökler, gök katları, “semâ”nın çoğulu. <KO, OTAL, KUBBEALT>

1319 Tağıldı zūmet-i ğam gitdi âfât / Açıldı rüy-ı mir'ât-ı **semāvāt**

3231 İrişdi kâyinâta vecd ü hâlât / Bile ağlardı anuñla **semāvāt**

3575 Yedi ev yaptı mănend-i **semāvāt** / Mücellâ eyledi mănend-i mir'ât

4648 Bir âh itdi ki şarşıldı **semāvāt** / Vücūdın bār-ı ğam itdi iki kat

semek [1] balık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2998 Anuñ ma' nâ-yı da' vâsı felekden / Bunuñ fehvâ-yı sevdâsı **semekden**

semen [] yasemin denilen güzel kokulu beyaz çiçek, Van gülü, Mısır gülü, peygamber çiçeği. Divan edebiyatında beyaz rengi, yaprağı ve kokusuyla ele alınır. <KT, KO, FZ, TDEK, KUBBEALT>

semen-simâ [1] yasemin yüzlü.

3397 Dikilür тұrur idi serv-қадler / **Semen-simâ** güzeller lâle-қадler

semend [15] at, kula at, çevik ve güzel at. <KT, KO, FZ, CŪDÎ, OTAL>

240 Şabâ gibi **semendin** görse a' dâ / Kaçar berg-i hâzân gibi hemânâ

1512 Siyâh olurdu ğâh anuñ **semendi** / **Semendinüñ** meh idi sine-bendi

1833 Çıkup elden 'inân-ı ihtiyârı / **Semend-i** 'ışk ile gitdi qarârı

2092 Hem iki yüz **semend-i** 'anberin-mü / Revişde bād şeklâ hem-çü âhû

2158 **Semendüñ** izi yir yüzinde güyâ / Olurdu 'atlas-ı miskinde tamğa

3059 Gerekmez ol **semend-i** şadmânî / Ki ola ğayr destinde 'inânı

3304 **Semendi** pâyına qaddin idüp dâl / Sözüni tutdı râzî oldı fi'l-hâl

3418 **Semend-i** devlete şâhum süvâr ol / Hemîşe bermurâd u üstüvâr ol

3885 İdüp kendüyi yaşı gibi pâmâl / Benüm pây-ı **semendümde** olur dâl

3904 **Semend-i** 'ışk-ı cânân itse cevân / Olur miḥnet ğubârından perîşân

3977 Zenân-ı Mısrûñ artup vecd ü hâli / **Semend-i** 'ışkuñ oldı pâymâli

3985 Zâradur ta' n-ı a' dâ 'aşıkâna / **Semend-i** derde olur tâziyâne

4154 Süvâr olduğı atı görse fi'l-hâl / Olurdu ol **semendüñ** pâyına dâl

semend-i cevri [1] eziyet atı. <BMS>

4861 O cumhûra bu kaşd-ı şâ' irâne / **Semend-i cevri**ne oldı bahâne

semîn [2] semiz, yağlı, şişman, besili. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 4280 Uyurken ‘âlem-i ma‘ nâda ol şâh / Yedi gâv-ı **semîni** gördi nâgâh
- 4282 Belerdüp gözini açdı femini / Yidi cümle yedi gâv-ı **semîni**
semîn [2] kıymetli, pahalı. <KT, KO, OTAL> Tanıklarda geçen “dürr-i şemîn”
 tamlaması “kıymetli inci” anlamındadır (bk. dürr-i şemîn).
- 493 Baqup bir daği ol dürr-i **semîne** / Elini Yûsufuñ virdi eline
- 2556 Dehânın ol ‘ arab açdı şadef-vâr / Sözi dürr-i **semînin** itdi izhâr
semi‘nâ ve aṭa‘nâ [1] “Duyduk ve boyun eğdik.” Kur’an’da ilahi emirleri doğrudan
 kabul etme ve teslim olma ifade eden sözlerden biridir. Kur’an’da dört yerde geçmektedir. <İKS,
 İKTİBASLAR>
- 2895 Kûlını da‘vet eyler çünki Mevlâ / Sözüme yok **semi‘nâ ve aṭa‘nâ**
semm [] ağı, zehir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARİ>
semm-i helâhil [2] öldürücü zehir.
- 423 Hışım haşımı gibi haşm olmaz ey dil / Olur **semm-i helâhil** zehr-i kâtil
- 1944 Dehânuñsuz şeker bir zehr-i kâtil / Lebûñsüz cām-ı mey **semm-i helâhil**
semt [7] taraf, cihet, yer. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 378 Bilür ol halkayı dâr-ı melâmet / Selâmet **semtin** eyler cây-ı râhat
- 1524 Aḥibbâ **semtine** kılmaz nezâre / Gözi şehbâzı meyl itmez şikâra
- 2767 Hârîdârına olmaz iltiyâmı / Maḥabbet **semtine** düşmez kelâmı
- 3731 Mey-i ‘ işyân kimi kim serhōş itdi / Delü gibi hilâf-ı **semte** gitdi
- 4429 Bu gün Yûsuf hilâf-ı **semte** gitdi / Buraya uğramağdan nefret itdi
- 4564 Gönül den meyl-i Yûsuf oldu ifrâz / Zeliḥâ **semtine** naql eyledi nâz
semt-i şafâ [1] temiz safa. <BMS>
- 3310 Taḥammül itmeye şâyed belâya / Zârürî meyl ide **semt-i şafâya**
sen [154] tekil ikinci kişiyi gösteren zamir. <TS, KUBBEALTİ>
- 6 Hezârân Yûsufuñ mäh-ı cemâli / **Senüñ** mihrünle bulmuşdur kemâli
- 51 Bizüz ol bir bölük ‘ âşî vü ‘ âciz / **Senüñ** iḥsânuna öğrenmişüz biz
- 57 Ğarîb ü derdmend ü bî-kesem ben / Ümîdümi nice **senden** kesem ben
- 175 Maḥabbet olur ise dest-gîrün / Yesîr olur **senüñ** emr-i ‘ asîrün
- 178 **Seni** şebnem gibi ol mihr-i enver / Götürür ḥâkden ‘ izzetler eyler
- 195 **Senüñ** Hâk rif atün itdi ziyâde / Görüp dîdârını iriş murâda
- 374 Gerekdür evvelâ kesb-i liyâkat / **Seni** arar bulur ‘ izz ü sa‘ âdet
- 395 Yürî var **sen** getür biryânı fi‘l-ḥâl / Risâlet saña olsun dirseñ irsâl
- 425 Huşûşâ **sen** kıoparduñsa nizâ‘ı / Güşâde eyle ‘ ayn-ı inḳıṭâ‘ı

- 542 **Senüñ** sāyeñde hoşdur āfitābum / Kemāl-i luṭfuñ arturdı ḥicābum
- 554 Didi Ya‘ḳūba bu sulṭān **senüñdür** / Ne kim emr eyleseñ fermān senüñdür
- 555 Gerek **sende** gerekse bende olsun / Murāduñ aḥteri tābende olsun
- 591 Bizüm tedbīrümüz taḳṣīr ü noḳṣān / Olursa **senden** olur derde dermān
- 610 Oğuldan ğayrı ger ednā vü a‘lā / Hünerde olsa **senden** cümle evlā
- 612 **Seni** her fende ilzām itse kāmīl / Degülsin zerrece ma‘ḳūle ḳāyil
- 614 Ḳarındaṣuñ daḥi eyler ‘adāvet / Görürse **sende** ikrāma liyāḳat
- 629 Eyitdi **sen** olursın enbiyādan / Saña el vire devlet her yañadan
- 634 Vücūduñ varlığın ma‘dūm iderler / **Seni** cān gibi nā-ma‘lūm iderler
- 636 Benüm cānum ider göñlüm şehādet / Ḳılur **sen** šāhide anlar ihānet
- 662 **Senüñ** dāruñda ey šāh-ı cihāndār / Olupdur göñli ter ğonca gibi ṭar
- 680 Ṭurup ol dīn-i islāmuñ penāhı / Didi **sen** ḥayrını vir yā İlāhī
- 693 Gider tezyīnī rūz-ı mātem oldı / **Senüñ** şenliklerüñ derd ü ğam oldı
- 696 Şeb-i hicrān ile rūz-ı muṣībət / **Seni** beytū’l-ḥazende ḳodı ḥasret
- 704 **Seni** bir daḥi yanumda görem mi / Cemālūñ bağ-ı cennetdür irem mi
- 724 **Senüñle** aramızda ayrılık var / Ḥaberdār ol ḥaberdār ol ḥaberdār
- 725 Sözüñ toĝrusı birdür nitekim tīr / **Seni** yabana atdı ḳavs-i taḳdīr
- 772 Dir idi ḥıṣm ile evlād-ı bed-kār / Eyü bulduḳ **seni** ey tıfl-ı ‘ayyār
- 774 Atamızla ṭurursın oturursın / **Seni** ḳoduḳ uyur düşde görürsın
- 823 Ğarīb oldı **senüñ** dürr-i yetīmüñ / Bilür mi ḥālūmi zāt-ı kerīmüñ
- 979 **Seni** gören gözüüm ey māh-ı ğarrā / Kime baḳsun kimi itsün temāšā
- 981 **Senüñ** ṭatlu sözüñe öĝrenen dil / **Senüñ** ğayruña ḥiç olur mı ḳāyil
- 984 **Seni** oḳ gibi atdı ḳavs-i taḳdīr / Kemān oldı ğamuñdan ḳāmet-i pīr
- 986 **Seni** ey šāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Ne yaña şaldı bilsem dest-i ḳudret
- 988 **Seni** arar yürür şıbyān-ı Ken‘ān / Gezerler her biri ḥatır perīšān
- 1130 **Seni** beñzer vilāyetlerde nāĝāh / Ricāl-i ğayba hem-rāh itdi Allāh
- 1131 **Seni** elden ḳıḳardı gerçi devrān / Göñüldeñ ḳıḳmaduñ bir laḥza bir ān
- 1132 Sözüne uydum a‘dānuñ yañıldum / Ki **sen** dürr-i yetīmi yavı ḳıldum
- 1314 Mūnācātuñ **senüñ** ey dişleri dūr / Ḥadeng-i tīr-i bārāna siperdür
- 1426 Vücūduñ keştī-i deryā-yı ḥayret / Ḥalāş itmez **seni** illā maḥabbet
- 1619 Kimüñ yāri kimüñ cānānısın **sen** / Kimüñ šāhı kimüñ sulṭānısın **sen**
- 1667 **Seni** ‘ıṣḳ ile gördüm böyle bīmār / Ben öldüm ğamdan ey gül yüzlü dildār
- 1688 **Seni** ma‘ṣūm iken mānend-i mir‘āt / Başardum baĝruma *fī-küllī evḳāt*
- 1690 Güneş gibi idüp mihrüñ pīşe / **Senüñ** üstüne ditirdüm hemīşe

- 1693 **Seni** şehbâz-ı dest-i ‘ışk dildâr / Şikâr itmiş gibi ey kebk-reftâr
- 1738 Meger dil degdi **sen** şîrîn-dehâna / Ki döndi reng-i rûyuñ za‘ferâna
- 1780 Otursañ ğonca tursañ serv-i bālâ / **Seni** ‘ālî yaratmış Hâk Ta‘âlâ
- 1781 Gönül **sen** serv-i bālâya talebkâr / Mizâc-ı nâr ‘ulvî olur ey yâr
- 1782 Kûl olmak bir **senüñ** gibi emîre / Sa‘âdetdür benüm gibi fakîre
- 1785 Benüm ancak murâdum **senden** oldur / Beni bir gün ya ihyâ it ya öldür
- 1795 Cemâlünden perîşân oldu hâlüm / **Senüñ** boynuñadur cânâ vebâlüm
- 1796 Hudâ hâkķı ki **sen** şâhı yaratdı / Beni ‘âşık seni ma‘şûk itdi
- 1799 Seni ‘âķıl beni dîvâne itdi / **Seni** şem‘ ü beni pervâne itdi
- 1804 Perî şeklinde âdem cânısın **sen** / Ne şehrüñ hânedanı hânısın **sen**
- 1807 Didi **sen** kanda iseñ andayam ben / Taşavvur itme kim yabandayam ben
- 1881 Gidersin her kâpuya bî-icâzet / **Senüñ** gönlünde olmaz havf ü haşyet
- 1893 Cemâli gülleri derdüñle şoldı / **Senüñ** çaķ istedüğüñ gibi oldu
- 1907 Eyitdi **sen** de ‘âşık mısın ey mâh / Kesilmez ıztırâbuñ tâ şehergâh
- 1909 Hâzân yaprağına dönmiş cemâlün / **Senüñ** de gün gibi var bir zevâlün
- 1911 **Senüñ** kimden olur derdüñe dermân / Tütulsañ kurtılursın ol dem âsân
- 1929 Beyân olmaz **senüñ** zât-ı kerîmün / Yapsın arkasın her bir yetîmün
- 1938 Yazıķdur düşküni yardan uçurma / Aña kim Tañrı urmış **sen** de urma
- 1977 Nedür aduñ nesin kimün nesisin / **Seni** zann eylerin nesl-i nebîsin
- 1979 Felek midür **senüñ** sırça sarâyuñ / Ora midür Mesîhâ gibi câyuñ
- 2052 Cihân tırduķça zâtuñ var olsun / Kızum **sen** şâha hîdmetkâr olsun
- 2053 **Senüñ** olsun senüñ bu dürr-i şehvâr / Sözüñün cân u baş üzre yiri var
- 2266 Kõmazlar **sende** ol rûh-ı revânı / Ecel gibi alurlar âķir anı
- 2296 Be-hey ğâfîl **senüñ** ne kudretün var / Olursın Yûsufa ya‘nî harîdâr
- 2308 **Senüñ** zâtuñda vardur kâbiliyyet / Ayağuñ almasun dest-i beliyet
- 2356 Nedür bu **sendeki** esrâr-ı Yezdân / Kimin hândân ider kimini giryân
- 2358 Selâm olsun saña ey zât-ı ekrem / **Seni** kim kıldı hûsn ile müsellemler
- 2360 Çekilmiş nâme-i hûsnünde tuğrâ / Müsellemler berâtı **sende** peydâ
- 2361 Nedendür **sende** sultânlık nişânı / Kûl itdün hulk ile halk-ı cihânı
- 2371 Bu hûsnün câmesiyle olma mağrûr / Alursa şâķibi eyler **seni** ‘ûr
- 2420 Ne kûl sultânlar olmuş aña bende / Revâdur kim ola ol bende **sende**
- 2510 Dir idi kâşķî câmeñ olaydum / **Seni** her lahza koynumda bulaydum
- 2610 Bu Ken‘ân ilini söyleşdi vâfir / **Seni** oğullarunu şordı bir bir
- 2613 **Senüñ** ahvâlünü benden işitdi / Gözi yaş ile tıldı ‘âķlı gitdi

- 2617 Budur Yûsuflice rûşen delîli / Bilür aşliyle **sen** zât-ı cemîli
- 2697 **Sen** anı ol **seni** itsün ziyâret / İriş maşşûduña çekme melâlet
- 2699 Bu râzı eyleme nâşilere fâş / Gerekmez baña **senden** gayrı sırdaş
- 2877 Didi ey şâlih oğlum olğıl âgâh / **Seni** Firdevse da‘vet eyler Allâh
- 2885 Atañ öldürmek ister **sen** cuvânı / Eve gel esleme zinhâr anı
- 2901 Ayırma **senden** ol rûh-ı revânı / Kaçurma elden ol şehbâz-ı cânı
- 2982 Saña bu nefis-i emmâre olur mâr / **Seni** mesmûm ider *zinhâr zinhâr*
- 2993 Günâh ise eger mihr ü maḥabbet / **Senüñdür** ol günâh ey mäh-ṭal‘ at
- 3088 Kuluñ iken **senüñ** bakmaz yüzüne / Kâbül itmez ‘inâd eyler sözüne
- 3091 Qanı bir ‘âlemüñ şâhib-veḳârı / **Seni** öldürse ḥayra girse bârî
- 3101 **Senüñ** mihrüñden oldı şimdi âgâh / Kâbül itdi seni ‘aybuñla ol mäh
- 3103 **Seni** ‘ışkıyle itdi mest ü ḥayrân / Saña olur mı bundan özge iḥsân
- 3109 Günâha girme şekvâ itme her gâh / **Senüñ** yolunda noḳşân itmez ol mäh
- 3110 Degüldür **senden** ol dildâr ḥöşnûd / Şaḳın elden gider şâhîn-i maşşûd
- 3168 **Senüñ** derdüñle cânından uşanup / Yürür gün gibi dîvâra ṭayanup
- 3176 Yaḳupdur âfitâb-ı ‘ışḳuñ anı / **Senüñ** sâyeñde diñlensün revânı
- 3234 **Senüñ** luṭfuña yok bende liyâḳat / Açılmaz üstüme ‘ayn-ı sa‘âdet
- 3286 Didi Allâh ile yok âşinâlık / Göñül olmaz **senüñ** gayruña ‘âşık
- 3287 Ṭapuñdan gayrı yokdur baña maşşûd / **Senüñ** olsun o ma‘bûd u o mescûd
- 3432 Meleksin **sen** bizüz cennetdeki ḥür / Olalum gel beri nûrîn-‘alâ nûr
- 3458 Şunuñ kim başına dermânı yokdur / **Senüñ** dermânüña imkânı yoktur
- 3483 **Senüñ** zevḳuñ baña olsa ḥikâyet / Yeter baña bu zevḳ u bu sa‘âdet
- 3508 Olursañ **sen** olursın baña ḥâldeş / Benüm gibi dökersin tâ seḥer yaş
- 3561 **Seni** anuñla ey mihr-i cihângîr / İdelüm ‘âlem-i vaşl ile taşvîr
- 3564 Cemâlüñ ola her cânibde peydâ / Neye baksañ **seni** ide temâşâ
- 3653 Beni sen eyledüñ derde giriftâr / **Sen** eyle kendü bîmâruña tîmâr
- 3657 Bilürsin **sen** o Settârü’l-‘Uyûbı / Bağışlar tevbe ile hep zünûbı
- 3659 Gözüñ gördi **seni** oldı müşevveş / Gözümden düşdi dil şehrine âteş
- 3711 Ḥabîbüm çünki **sende** ḥavf-i Ḥaḳ var / Bu gün nâ-ḥaḳ yire ḳan itme zinhâr
- 3713 Neler çekdügümi andan ḳıyâs it / Beni **senden** girü sen iltimâs it
- 3714 Saña cân ile göñlüm minnet eyler / Baña **sen** var iken kim şefḳat eyler
- 3725 Budur ḳorḳum ki fûḳat ola zâhir / **Seni** maḥrûm ide bu ḥırşuñ âḥir
- 3784 Zebün itdi **seni** ‘ışḳuñ belâsı / Bu derdüñ şabr ile olur devâsı
- 3797 **Senüñ** yanuñda yokdur çünki sūdum / Helâk olmaḳ muḳarrerdür vücûdum

- 3888 Zeliḥā gibi **sen** de zālīm olma / Ġaḥab itme faḳīre āşim olma
- 3893 Yemīn idüp didiler Māh-ı Ken‘ ān / **Senüñ** bābuñda itmez hiç noḳşān
- 4004 **Seni** yutmağ için mānend-i şu‘ bān / Tırur ağızını açup ġār-ı zindān
- 4009 Teraḥḥum eyle ben şūrīde-ḥāle / Ne **sen** zindāna gir ne ben vebāle
- 4177 Düşürdüm cānumı bend-i belāya / Cefālar eyledüm **sen** dil-rübāya
- 4208 Baḳup zindāna eydürdi Zeliḥā / **Senüñ** ḳoynuñdadur ol māh-ı ġarrā
- 4320 Eger var ise **sende** rāy-ı rüşen / Naşīḥat al bu Yūsuf ḳışşasından
- 4339 Saña tefvīz itdüm ben bu rāyı / Belā-yı cū‘ a **sen** eyle devāyı
- 4440 Saña yetmez mi bu luṭf u bu iḥsān / **Seni** cān u göñülden aındı cānān
- 4485 Didi ey Ḳāḍiye‘l-ḥacāt u Mescūd / Degüldür kimse **senden** ġayrı ma‘ būd
- 4504 Hümā-yı ḥüsnüñi devrān uçurmuş / **Seni** saḳf-ı sa‘ ādetden düşürmüş
- 4505 Firāḳum āteşine yana yana / Zā‘ īf itmiş **seni** devr-i zemāne
- 4513 **Senüñ** ‘ işḳuñla bād-ı şarşar-ı ġam / Nihāl-i ḳāmetümi eyledi ḥam
- 4539 Nikāḥ it **sen** daḥi irsün murāda / Tereddüd eyleme emr-i Ḥudāda
- 4692 Libāsuñda **senüñ** ol yazılan ad / Anuñ adıdur ey şāh-ı perī-zād
- 4695 Didi bilmez misin **sen** ol zamānı / Ḳaçan kim ḳurda aldurdılar anı
- 4738 Yalan ile babasın aldadılar / **Senüñ** oğluñı ḳurd aldı didiler
- 4758 Gözüñüz yaşı gibi derdüñüz çok / **Senüñ** yanuñda hergiz yüzüñüz yok
- 4793 **Seni** bu i‘ tibār-ı keşret almış / Dirīğā dünyevī eşğāle şalmış
- 4797 Çıkar var ise **sende** ‘ ayn-ı ‘ illet / Benüm evlāduma ḳılma ihānet
- 4845 Şaḳın eyler **seni** sulṭān-ı hestī / Elüñ altındakinüñ zīr-i destī
- 4867 Didiler aña ol sulṭān-ı şiddīḳ / **Senüñ** oğlun imiş ta‘ yīn ü taḥḳīḳ
- 4868 Yine maḳşūduña irgürdi Allāh / **Seni** taḥtına da‘ vet eyler ol şāh
- 4882 Bizi **sensüz** ġarīb-i bī-kes itdün / Aramuzdan çıkup cān gibi ġitdün
- 4883 **Sen** idün cümleñüñ müşkil-ğüşāsı / **Sen** idün sālīkānuñ rehnümāsı
- 4884 **Sen** idün iḥtiyārı bu diyāruñ / **Sen** idün kāmġarı rüzġaruñ
- 5050 Ki ġitdi Māh-ı Ken‘ ānuñ baḳāya / **Seni** uğratdı biñ dürlü belāya
- 5080 Gözini **senden** ırmaz dehr-i dilġır / Peleng olur giceyle gündüzün şīr
- 5090 **Seni** dūr iden anlardan eceldür / Saña yoldaş olan ancak ‘ ameldür
- 5098 Güzellük **sende** olursa ziyāde / Ḥudānuñ luṭfidur neñ var arada
- senā** [1] övme, övüş, metih. <KT, KO, OTAL>
- 2149 Gürüh-ı dā‘ iyan cümle du‘ āda / Şühüh-ı ‘ ārifān medḥ ü **senāda**
- senbüse** [1] samsa da denilen, ince yufka ile yapılan bir tür tatlı. <BURHÂN, FZ, ÖTS>
- 2214 Görüp **senbüsedden** luṭf-ı zebānı / Uzatdı ḥalḳa çinīler dehānı

sened [1] dayanılacak şey, delil, burhan, kuvvetli delil olabilecek söz. <KT, KO, LN, OTAL>

1959 Ğarīb ü ğasta vü zāram **senedsüz** / Kime yalvarayım ğaldum mededsüz

seng [8] taş. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

3856 Tōğınur ‘ aşıkā **seng-i** melālî / Başına gelmeyen bilmez bu ğālî

4344 Kimün başına yağsa **seng-i** düşnām / Dürer tōmār-ı ‘ ömrin devr-i eyyām

seng-i hāre [1] mermer taşı, pek sert taş.

2861 Bulur ağlamağ ile yāra çāre / Delinür tamlā ile **seng-i hāre**

seng-i la‘net □ lanet taşı. <BMS>

4068 Zeliĥādan dil ü cān itdi nefret / ‘ Azîz oldı nişān-ı **seng-i la‘net**

seng-i melāmet [3] birini kınarken sözle atılan taş.

1676 El oynın oynasa sūsenle lāle / Urur **seng-i melāmet** aña jāle

3085 Aña **seng-i melāmet** ğoş gelürdi / O mürġān-ı sa‘ ādet ğoş gelürdi

3170 Tōğındıkca aña **seng-i melāmet** / Binā-yı ‘ ışkını eyler ‘ imāret

seng-i mezār [1] kabir taşı, mezar taşı.

1265 İki **seng-i mezārı** gibi ol dem / Du‘ āya ellerin ğaldurdı muĥkem

sengīn [1] taştan olan, taştan, büsbütün taş, katı. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1197 Çekerken delvi ol pīr-i cihān-bīn / Ğayasından ziyāde oldı **sengīn**

sengistan [1] taşlık yer, taşı çok yer, kayalık. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

913 Rivāyetdür ki bu derd ile ol ān / Delindi cümle **sengistān-ı** Ken‘ ān

sepilmek [1] serpmek, serpmek eylemi yapılmak. <YTS, ÖTS>

1169 Firāķı āteşine şu **sepildi** / Fiġānı bülbülin ĥāmūş ğıldı

ser [21] baş, kafa, kelle. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT>

224 Elif-veş Aĥmedün yār-ı ğadīmi / **Ser-i** a‘ yān u aşĥābuñ ‘ azīmi

326 **Ser-i** ‘ uşşāk nīlūfer mişālî / Ol āb içinde olmaz ĥiç ğālî

794 Şararmış çihresi mānend-i zirnīĥ / Başında tāt u tātında **ser-i** mīĥ

1364 Cemel üstinde görindi cemālî / **Ser-i** Tūr üzre nūr-ı Ħaĥ mişālî

1748 **Ser-i** ‘ aşıkdadur ‘ aĥluñ tamāmı / Ne var dīvāne şansa ‘ ayn-ı ‘ āmî

2359 Yazılmış ‘ aynuñ üstinde **ser-i** ‘ ayn / Cemālūñ muşĥafını eylemiş zeyn

2314 Seĥāvetle gönüllerde yer itdi / Vişāl-i Yūsufi derd-i **ser** itdi

4281 O arada yedi baş ġāv-ı lāġar / Şitāb ile gelüp ğaldurdılar **ser**

4433 Geçerdi şāh-ı ĥübān ‘ asker ile / Ğalurdı yolda bu derd-i **ser** ile

5035 Eyā da‘ vā-yı ‘ ıŝĥ iden mürāyî / Yürî var derd-i **ser** eyle bu rāyı

ser-i kūh [2] dağın tepesi.

1022 Çıkarmağa beyāza bu sevādı / **Ser-i kūha** çıkup oldı münādī

1213 Bu cānibde **ser-i kūh** üzre ihvān / Gezerlerdi perişān u peşīmān

ser-i Mecnūn [1] Mecnun'un başı. <BMS>

707 **Ser-i Mecnūna** dönmiş her nihāli / Ki kuşlardan degül bir lahza hālī

ser ü pā [8] baştan ayağa, tamamen. <ÖTS>

21 Terāzū gibi kılma tā **ser ü pā** / Faķiri zīr-i dest-i ehl-i dünyā

1880 Ricāl-i ğayba beñzersin hemānā / Gezersin kāyinātı tā **ser ü pā**

2258 Fenā vīrsün vücūda tā **ser ü pā** / Şerār-ı âteş-i ānestū nārā

3690 **Ser ü pāy** bu yolda ğūy u çevgān / Dili āvāre murġ-ı 'aqlı perrān

4399 Vücūd-ı zāt-ı pāki nitekim nāy / Fiġān u nāle oldı tā **ser ü pāy**

4551 Maħabbet Nīli taşdı tā **ser-ü-pā** / Görindi mācerā-yı isteve'l-mā

4578 Mūkāşif göñli gibi tā **ser-ü-pā** / İçi taşı mücellā vü muşaffā

4722 Aradılar orayı tā **ser-ü-pā** / Nişān-ı şā' olmadı hüveydā

ser-ā-ser [18] baştan başa, büsbütün. <KT, KO, OTAL>

162 **Ser-ā-ser** 'ayn idi ħurşīd-i zātı / Bir uğurdan görürdi kāyinātı

598 **Ser-ā-ser** kubb-i çarĥ-ı mu' allā / Bu ġavġādan tehī olmadı қа' ā

837 Belādur muşliĥ-ı kalb-i müşevveş / **Ser-ā-ser** kalbi kal eyler bu âteş

850 İñilderdi inerken yār-ı mezkūr / **Ser-ā-ser** nāle oldı çāh-ı menķūr

1032 Görürler bu gürūh-ı pür-şükūhı / **Ser-ā-ser** kaplamış şahrā vü kūhı

1436 **Ser-ā-ser** yirde vü gökde ne kim var / Kimi ma' şūķ u kimi 'āşīķ-ı zār

1478 Vücūd-ı pāki cāndan āferīde / **Serāser** nūr idi mānend-i dīde

1546 **Ser-ā-ser** kılmış ol şems-i sa' ādet / Zemīn ü āsumānı pür-ħarāret

1886 Çemende ġoncanuñ aġzın ararsın / **Ser-ā-ser** ħāmil-i rāz u ħabersin

2612 **Ser-ā-ser** cümle istifsār kıldı / Bu yirūñ ħaylī aĥvālını bildi

2836 **Ser-ā-ser** milket-i dünyāyı gezdı / Der ü dīvāra taşvīrini yazdı

3496 Nücūm ile semānuñ yūzi tōldı / **Ser-ā-ser** aĥķer ü ħākister oldı

3695 Cemāl-i yār ile ol ħāne tōldı / **Ser-ā-ser** 'āşīķ u ma' şūķ oldı

3836 Gül-i ter gibi ruḡsāruñ ter olmuş / Yüzüñ bedri **ser-ā-ser** aĥķter olmuş

3907 Zenān-ı Mışr içinde oldı meşhūr / **Ser-ā-ser** mācerā-yı hālī mezkūr

4304 Varup Reyāna bu merd-i ħaber-ber / Didi ta' bīr-i rū'yā-yı **ser-ā-ser**

4381 **Ser-ā-ser** derd ü 'ayn-ı mātem oldı / Vücūdı ħalkā-i bāb-ı ġam oldı

4958 Bu sözler қаşr-ı Cemşīde yazılmış / **Ser-ā-ser** mermer üstinde қазılmış

serāser [3] bir çeşit kıymetli kumaş, ipekli ve baştan başa her tarafı altın ve gümüş tellerle işlenmiş eski ve çok kıymetli bir kumaş. Büyüklere giydirilen kürkleri bu kumaştan yapıldı. Baştan başa sırma ve ipek dokunduğu için bu adı almıştır. <OTDTS, ESKİ ESERLER, GİYİM KUŞAM> Aşağıdaki tanıklarda kelime, “büsbütün” anlamını da karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

2506 **Ser-ā-ser** zerden idi her kıabası / Bulaydı cāndan eylerdi libası

3962 Dönüp her biri mîr-i ‘âşıkāna / **Ser-ā-ser** cāmesi ğarķ oldu kıana

4838 Ziyāfet itdi Yūsuf bunları hep / **Serāser** cāmeler virdi müzehheb

serçe [1] birkaç cinsi olan küçük kuşların genel ismi; koyu boz renkli, küçük ötücü bir kuş. <KT, TS>

2190 Hümādur didüğümüz **serçe** oldu / Güher zānn itdüğümüz şırça oldu

ser-çeşme [3] çeşme başı, pınar. İlahi feyz ve aşk, coşkun akan bir suya benzetilerek o suyun kaynağı olan zata “ser-çeşme” denmiştir. <KT, CŪDÎ, TDGDA>

496 Yaturken anası medfūn u mestūr / Uyur şanurdu ol **ser-çeşme**-i nūr

667 Didi cānumdur ol **ser-çeşme**-i nūr / Viremem benden ayrılmağa destūr

ser-çeşme-i cān [1] can pınarı.

1337 Yönelidi Nîle ol **ser-çeşme-i cān** / Yüridi Selsebîle şanki Rıdvān

serd [9]

1. soğuk, sert. <KT, KO, LN, OTAL>

734 Kıaçan cān olmalu olsa revāne / Arada germ ü **serd** olur bahāne

Aşağıdaki tanıklarda geçen “āh-ı serd” tamlaması “soğuk ah” anlamına gelir (bk. āh-ı serd).

513 Ğarībāne yetīmāne gezerdi / Yaķardı ehl-i derdi āh-ı **serdi**

973 Girü hengāme-i derd oldu peydā / Fiğān u āh-ı **serd** oldu hüveydā

1121 Söze geldükçe artar sūz u derdi / Çoğaldur āteşini āh-ı **serdi**

2456 Çoğalur yaşı artar āh-ı **serdi** / Başına gelmeyen bilmez bu derdi

3551 Tıyurur genc-i ‘ışķı āh-ı **serdi** / Üşürür başına zenbūr-ı derdi

3554 Sücūda vardı dāl-i derdi gibi / Perîşān oldu āh-ı **serdi** gibi

4752 Şebîh olduķ duĥān-ı āh-ı **serde** / Ne gökde yirümüz vardur ne yirde

2. haşin, sert, kaba. <KT, OTAL, KANARİ>

2771 Ne deñlü **serd** ise maĥbūb-ı zālīm / Şarāb-ı nāb ile olur mülāyim

serdār [3] asker başı, kumandan. Harp hâlinde bulunan ordunun kumandanına verilen isimdir. Eskiden padişahlar tarafından görülen bir vazifedir. <KT, KO, CŪDÎ, OTDTS>

632 Olursın cümle ‘illiyyîne **serdâr** / Düşünenden kılma ihvânı haberdâr

4255 Birini şâh-ı ‘âlem kıldı **serdâr** / Biri dâr-ı fenâda oldu ber-dâr

4259 O **serdâr**-ı şeh olan merd-i bî-hûş / Cenâb-ı Yûsufî itdi ferâmûş

ser-defter [1] defterin başında yazılı olan, en başta bulunan, en ileri geçen, birinci. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1800 Kitâb-ı behcetüñ **ser-defterisin** / Baña bildür ne şehruñ serverisin

ser-firâz, ser-efrâz [4] baş kaldıran, boy gösteren, benzerlerinden üstün olan, mümtaz. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

647 Varup Ya‘ kûba itdiler niyâzı / Didiler ey nebîler **ser-firâzı**

789 Yemîn itsün ki ol serv-i **ser-efrâz** / Bu râzı açmaya olmaya gammâz

1158 Tazarru‘ eyledi kıldı niyâzı / Eyitdi ey melekler **ser-firâzı**

3795 Terahhüm eyle serv-i **ser-firâzum** / İrişdi hadd ü pâyâna niyâzum

ser-gerdân [2] başı dönen, sersem, şaşkın, ne yapacağını bilmeyen. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

73 Eger hayvân eger insân eger cân / Haqı bilmekte **ser-gerdân** u hayrân

3539 Yazuklar baña kim hayrân-ı ‘ışkâm / Ğam-ı hecr ile **ser-gerdân**-ı ‘ışkâm

sergüzeşt [5] başa gelen, bir kimsenin başına gelip geçen vaka, hikâye, macera, serüven. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1848 Didiler **sergüzeşt** ü mâcerâsın / Murâd idindi bu derdüñ devâsın

2870 Melâl ü ğuşşa ile cân-ı pâki / Didi bu **sergüzeşt**-i sūznâki

2999 O söyler **sergüzeşt**-i enbiyâyı / Bu söyler mâcerâ-yı eşkıyâyı

4625 Söziñi eyleme el-kışşa taṭvîl / Firâkuñ **sergüzeştin** eyle taḳlîl

4929 Belâ-yı **sergüzeşt** oldu ferâmûş / Geçerdi demleri her vech ile hōş

ser-hadd [1] hudut başı, iki devlet arasındaki hudut boyu, sınır. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

2829 Birini sürdi çaḳ mağrib-zemîne / Birini daḡı tâ **ser-hadd**-i Çîne

ser-hayl [1] fırka başı ve özellikle atlı askerinin başı, kervanbaşı; baş, lider, başkan. <KO, CÛDÎ, KANARI>

1196 Alup bir delvi ol **ser-hayl**-i aḥbâb / Hemân ol bürc-i âba etdi pertâb

serhengân [2] çavuşlar, kavaslar, kapı bekçileri, “serheng”in çoğulu. Serheng, Divan-ı Hümâyûn çavuşları hakkında kullanılan bir tabirdir. Anadolu Selçuklularında alkış vazifesiyle

mükellef çavuşlara da serheng denildiği için Osmanlı Devleti'nde de aynı vazifeyi yapan divan çavuşları hakkında da kullanılmıştır. <KT, KO, OTAL, OTDTS>

4053 Zeliḥā itmek için bu 'itābı / Müheyyā itdi **serhengān**-ı bābı

4471 Şadā-yı ḥayl ü **serhengān**-ı şāhī / Mekān-ı maḥşere döndürdi rāhı

serḥōş [2] sarhoş, mest, içkinin tesiriyle akıl ve iradesini kaybederek ne yaptığını bilmez kimse. <KT, KO, OTAL>

1644 'Ayāndur zāhirinden merd-i bā-'ār / Ki **serḥōşlar** olur āşüfte-destār

serḥōş etmek [1] mest etmek, sarhoşluk vermek, keyif vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

3731 Mey-i 'işyān kimi kim **serḥōş** itdi / Delü gibi ḥilāf-ı semte gitdi

serī' [] çabuk, tez, süratli. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

serī' ü's-seyr [1] hızlı giden.

2073 Kāmer gibi **serī' ü's-seyr** ü çālāk / İrişmez gerdine şehbāz-ı idrāk

serīr [3] taht, hükümdara mahsus sedir. Oturanın şerefi ve yüksekliği itibariyle bu manayı almıştır. <KT, KO, CŪDĪ, OTDTS>

1446 Sa' ādet aña kim 'āşık bulındı / **Serīr**-i devlete lāyık bulındı

1883 Olur her cānibe rāci' zāmīrūn / **Serīrin** seyr idersin her emīrūn

2050 Eyitdi ey **serīr**-i Mısr emīri / Götürdün ḥākden 'abd-i faḳīri

serkeş [5] baş kaldıran, itaatsiz, muhalif, inatçı, dik başlı. <KT, KO, LN, CŪDĪ, KANARI>

747 Kılıç gibi olup her biri **serkeş** / Şovuk deprendiler bād-ı şehir-veş

3152 O serv-i **serkeş** ü yār-i dil-āver / Gözi açılmaduk şāhīne beñzer

3218 Zemāne bī-vefā yār ise **serkeş** / Kārār u şabr yok 'ışık ise āteş

3947 Bu bezme toğrulup ol serv-i **ser-keş** / Şalındı geldi şaldı ḥalka āteş

4421 Geçerken yoldan ol dildār-ı **serkeş** / Çıkardı ḥāne-i neyden şabā-veş

sermāye [3] ticaret yapılan asıl mal, anamal; kazanılmış ilim ve bilgi, servet, varlık. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL, KUBBEALT>

596 Ölüm 'āşıklarūn **sermāyesidür** / Başından geçmek evvel pāyesidür

2200 Bu ol şems-i cihānuñ sāyesidür / Metā'-ı vuşlatuñ **sermāyesidür**

3158 O māha niçe yıllar dāye oldum / Metā'-ı 'ömrine **sermāye** oldum

sermest [1] sarhoş, içki ile başı dönmüş. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

1260 Binüp bir üştür-i **sermeste** fi'l-ḥāl / Çekildi yola tağlar gibi aḥmāl

ser-nigūn [2] baş aşağı olmuş, ters dönmüş, alt üst olan [*mec.*] talihsiz, bedbaht. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

100 Elifdūr kıadd-i Âdemden nümüne / Müşâbih kâşî nûn-ı **ser-nigūna**

3996 Bu ğamdan **ser-nigūn** oldı Zeliḥā / Zeliḥ oldı zebūn oldı Zeliḥā

ser-mūze [1] çizmeyi muhafaza için üzerine giyilen lastik ayakkabı. <KÂMŪS, BURHÂN, FZ, LR, ÖTS>

4152 Görüp **ser-mūzesin** ağlardı vâfir / Olurdu ‘ayn-ı ta‘zîm ile nâzır

ser-sebz [1] yeşil başlı; yemyeşil, taptaze. <LR, KUBBEALTI, KANARI>

2047 Ne var bârân-ı ebr-i lutf u iḥsân / Bu ḥâki eylese **ser-sebz** ü ḥandân

ser-tâ-kadem [2] baştan ayağa, tamamen. <KUBBEALTI>

3046 Olur **ser-tâ-kadem** ney gibi nâle / Döner cism-i za‘îfî bir hilâle

3128 Olan cân cânâ vü gönlek yabana / Çıkar **ser-tâ-kadem** ol nerdübâna

serv [69] Türkçe servi veya selvi denilen yaz kış yeşil kalan güzel rayihalı ağaç.

Genellikle mezarlıklarda bulunur. Divan şiirinde adından en çok sözü edilen ağaç selvidir. Çoğu zaman bir benzetilen olmaktan çıkıp açık istiare yoluyla bizzat sevgilinin kendisini ya da boyunu ifade etmede kullanılan bir kavram olmuştur. Burhân-ı Kâtî’da serv-i âzâd, serv-i sehî ve serv-i nâz olmak üzere üç çeşidinin bulunduğu belirtilmiştir. <BURHÂN, KT, KO, OTAL, ADŞS, HAYÂLÎ BEY, TDEK>

262 Yeşil sancağı **serv-i** dil-güşâdur / Livâ-yı sebz-i Âl-i Muştâfâdur

665 Bilürsin ḥıdmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi o **servi** bir yaña şal

673 Gezerken şâyed ol **serv-i** kabâ-püş / Amansuz yırtıcı kurd ola tüş

944 Çıkışur kurd ile ol **serv-i** çâlâk / Kağan aşlardan irişmez aña bâk

1062 Teber şalan o **serv-i** nâzenîne / Yıkılsun sâyesi gibi zemîne

1339 Kuşandı mîzerin ol **serv-i** çâlâk / Tutuldu şanki nışf-ı bedr-i eflâk

1500 Gümüştür **servdür** yâ şem‘-i kâfûr / Görinen tâc-ı zeri bir şu‘le-i nûr

1545 Bu dünyâ-yı denîde her ne kim var / Sevüp ol **serve** olmuşlar hevâdâr

1673 Havâya **serv** gibi olma mâyil / Hevâyîlikden ey meh-rû ne ḥâşıl

1943 Boyuñsız **serv-i** gülşen tîr-i ğamdur / Yüzüñsüz gül aña nâr-ı elemdür

2322 Taşavvurdan ziyâde ḥüsni mümtâz / Laṭîf endâmı **serv-i** gülşen-i nâz

2406 Gönül murğı olur ol **serve** meyyâl / Tutulur dâm-ı ‘ışkına be-her ḥâl

2760 Zeliḥâ gördi **serv-i** gülşen-i nâz / Degüldür perde-i ‘uşşâka dem-sâz

2821 Giceyle fırsat el virdükçe her bâr / Şarılurdu o **serve** yâsamen-vâr

2832 Yazaydı **servi** kuşlar kondururdu / Sipihri resm ideydi döndürürdi

- 3145 Kaçar yanumdan ol **serv-i** kabā-pūş / Anı sâyetm dañi itmez der-âgūş
 3157 Didi ey çâresâz-ı derdmendân / Gül-i ħandân u **serv-i** pāk-dâmen
 3306 Gül-i maķşūd u **serv-i** gülşen-i cūd / İdince bāğbân olmağı maķşūd
 3333 Yire sâye şalar her **serv** talı / Degül üftâdeden her gūşe ħālī
 3365 Tūrursa **serv** otursa gül nihālī / Münevver cümleññ mäh-ı cemālī
 3960 Elin kana boyadı her perī-veş / Nihāl-i **serve** düşdi şanki âteş
 3966 Gören biñ nâz ile ol **serv** talın / Dıraĥt-ı cismine kesdi nihâlin
 4312 O **serv-i** bāğ-ı cennet toğrı çıkdı / Günâhı ‘âşıkı üstine yıkdı
 4324 Çıkup âzâd oldı **serv-i** Ken‘ân / Zuhûra geldi taķdîrât-ı Yezdân
 4382 Yaşadukça o **serv-i** bāğ-ı cennet / Çoğaldı fırka-i etfâl-i miñnet
 4514 Nitekim **serv-i** bostân-ı leţâfet / İrişşün kâmetüme istiķâmet

Sevgilinin en önemli vasıflarından birisi “mevzûn” yani ölçülü bir uzunlukta olmasıdır. Aşağıdaki tanıkta bu yönüyle ele alınmıştır. <DŞŞ>

- 525 Uzun boylu olup ol **serv-i** mevzûn / Celâl ü ihtişâmı oldı efzûn

Aşağıdaki tanıkta boy selvi olarak düşünülerek şekil yönünden elif ile münasebet kurulmuştur.

<HAYÂLÎ BEY>

- 1394 Müsellem kâmetineñ i‘tidâli / Elifdür fi’l-meşel ol **serv** dalı

Selvilerin çoğunlukla su kenarında bulunması selvi-su ilişkisi üzerine kurulu hayalleri ortaya çıkarmıştır. Sevgilinin aşkıyla sürekli ağlayan âşığın gözleri akarsuya dönmüştür. Bu nedenle sevgilinin servi boyu âşığın gözünü mesken tutmuştur. Âşık gözyaşlarıyla selvi boylu sevgiliyi kucaklamak ister. <HAYÂLÎ BEY, DŞŞ>

- 3685 Gözimeñ yaşı döndi cüybâra / Ne ĥoş gelmezsin ey **servüm** kenâra

- 3740 Sürüp ol **serv** öninde yire rûyı / Aķıtdı gülşen-i rûyına cüyı

Selvinin hafif rüzgârlarla salınışı, sevgilinin yürüyüşünü andırır. Aşağıdaki tanıkta bu salınıştan bahsedilmiştir. <ADŞŞ>

- 3948 İrişdi aña şankim âb-ı rahmet / Şalıñdı anda **serv-i** bāğ-ı cennet

serv-i âzâd [4] çok uzayan düz bir selvi, dalları doğru ve birbirine bitişik baştan ayağa düzgün ve ölçülü selvi. Selvinin “âzâd” diye nitelenmesinin sebebi, dallarının bir başka dal ile bitişmemiş bir şekle sahip olması ve her ağaç meyve verdiği, solduğu ya da yapraklarını döktüğü hâlde selvinin her mevsim canlı kalıp her türlü kayıttan uzak olmasıdır. Tasavvufta dünya ile alakalarını kesenlere “âzâd/âzâde” denilmiştir. <BURĥÂN, ŞİİRİN İZİNDE, BOSTAN, TTS>

- 314 Kōşar atını her bir **serv-i âzâd** / Alup alup gider gül yaprağın bād

- 1276 Kûl olduğın bilûp ol **serv-i âzâd** / Yaşı ırmağa döndi kıldı feryâd
 1840 Bırakdı câmesin ol **serv-i âzâd** / Şitâdan düşdi şankim berg-i şimşâd
 E3 Görür koyun sürüsün **serv-i âzâd** / Şehâbı gökde gûyâ kim sürer bâd

serv-i bâlâ [7] selvi boylu. <KANAR/>

- 221 Murâdına irûp ol **serv-i bâlâ** / Gönûl alçaklığın itdi hemânâ
 859 Büyütdi câhuñ etrâfını zîrâ / Havâ kesb ide tâ bu **serv-i bâlâ**
 1780 Otursañ Ėonca tursañ **serv-i bâlâ** / Seni ‘âlî yaratmış Hâk Ta‘âlâ
 1781 Gönûl sen **serv-i bâlâya** talebkâr / Mizâc-ı nâr ‘ulvî olur ey yâr
 2100 Yola toğruldı çün **serv-i bâlâ** / Kimi ağlar kimi eyler tesellâ
 2470 ‘Azîze didi *li’l-lâhi Ta‘âlâ* / Göreyin kıadadır ol **serv-i bâlâ**
 5165 Elif yazsa olur bir **serv-i bâlâ** / Hilâle beñzer anuñ çekdüği râ

serv-i bülend [6] boyu selvi gibi düzgün ve uzun boylu olan sevgili. <KANAR/>

- 526 Cemâlî ‘âleme âvâzelendi / Gözükdî kıaddinûñ **serv-i bülendi**
 1830 Güneş gibi ururdu aña kendin / Çalardı yirlere **serv-i bülendin**
 1857 Mağabbet bâĖınuñ **serv-i bülendi** / Bu kıayd u bendi Ėâyetde begendi
 2429 Zeliğhâ bildi ol **serv-i bülendi** / Hemân-dem eski derdi tâzelendi
 3111 Perişân eyleme gönün inende / İtâle itme ol **serv-i bülende**
 4160 Kıaçan kim görse bir **serv-i bülendi** / Añardı kıadd-i yâr-ı ercümendi

serv-i dil-cû [1] Ėöze hoş görünen, bakınca ferahlık veren selvi. <KANAR/>

- 2421 Çü yokdur yanumuzda **serv-i dil-cû** / Alalum oğlumuz olsun o meh-rû

serv-i kıadd [2] selvi boylu. <KANAR/>

- 1689 Kıaçan kim **serv-i kıaddûñ** itdi refâr / Olurdum sâye-veş saña kıafâdâr
 2008 Çıkardı kıayd u bendin Ėurrem ü şâd / Belâdan **serv-i kıaddi** oldu âzâd

serv-i sehî [2] doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi. <BURHÂN, KANAR/>

- 1366 Kıaşı tākıyle ol **serv-i sehî-kad** / Elif üzre yazılmış şanasın med
 2106 Kimi gül şâhı gibi otururdu / Kimi **serv-i sehî** gibi tûrurdu

serv-i ser-efrâz [2] yüksek selvi [*mec.*] uzun boylu sevgili. <KANAR/>

- 789 Yemîn itsün ki ol **serv-i ser-efrâz** / Bu râzı açmaya olmaya Ėammâz
 3795 TeraĖĖum eyle **serv-i ser-firâzum** / İrişdi kıadd ü pâyâna niyâzum

serv-i ser-keş [2] yükseslere doğru ağın selvi. <KANAR/>

- 3152 O **serv-i serkeş** ü yâr-i dil-âver / Gözi açılmadıķ şâhine beñzer
 3947 Bu bezme toğrulup ol **serv-i ser-keş** / Şalındı geldi şaldı Ėalkâ âteş

serv-i revân [11] yürüyen selvi [*mec.*] uzun boylu sevgili.

- 664 Havâ kesb eylesün **serv-i revānuñ** / Yiri baş üzredür gül gibi anuñ
 853 Haṭâdan şakladı kırtardı anı / Leb-i âba kodı **serv-i revānı**
 1695 Kime yâr oldı kimi sevdi cânuñ / Kime meyl eyledi **serv-i revānuñ**
 1696 Boyuñ **serv-i revānı** gibi el-ân / Sözüñi toğrı söyle eyle iḥsân
 1811 Mu‘allâdur boyuñ **serv-i revānı** / Aña irişmesün dest-i edānı
 2339 Ümîd oldur ki ‘ışkumdan gele ḥâl / Ola **serv-i revānı** baña meyyâl
 3479 Yaraşmış saña ḥübân iktirânı / Bülend olmuş boyuñ **serv-i revānı**
 3600 Kemer-bendi tolanmış ol miyânı / Açar şu nitekim **serv-i revānı**
 3768 Vücûdî zâtı döndi zaymurâna / Hemân şarmaşdı ol **serv-i revāna**
 3831 Nübüvvet bâğınuñ **serv-i revānı** / ‘Azîze râst geldi şordı anı
 4337 Didi ey şehr-i luṭfuñ nüktedânı / Nübüvvet bâğınuñ **serv-i revānı**

serv-veş [1] Selvi gibi. Selvinin dibine etek veya ayak tabir olunur. Aşağıdaki tanıkta bu şekilde bir kullanım görülmektedir. <ADŞŞ>

- 1518 Şokardı **serv-veş** dâmen miyâna / Gülistânına olurdu revâne
server [4] baş, reis, ulu, bir grubun en önde bulunanı. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
 1064 Atamız bu vilâyet **serveridür** / Nebîdür Tañrının peygamberidür
 1800 Kitâb-ı behcetüñ ser-defterisin / Baña bildür ne şehrüñ **serverisin**
 2956 Birinden eyledi vâfir şikâyet / Didi ey **server-i** mülk-i melâḥat
 4297 Didi ol **server-i** devr-i zemâne / Yedi gâv oldı yıllardan nişâne
serverlik [1] başlık, başkanlık, ululuk, riyaset. <KT, KO, OTAL>
 237 Cemâlerinden ‘ayân erlik nişanı / Yüzinden bellü **serverlik** nişanı
serv-ḳadd [1] selvi boylu. <KANARI>
 3397 Dikilür ṭurur idi **serv-ḳadler** / Semen-simâ güzeller lâle-ḥadler
serv-ḳâmet [2] selvi boylu. <KANARI>
 1618 Ne yirde büyüdüñ ey **serv-ḳâmet** / Ne yirden ḳopduñ ey rûz-ı kıyâmet
 4078 İki çeşmi gibi ol **serv-ḳâmet** / Yirini kıldı miḥrâb-ı ‘ibâdet
serzeniş [2] başa kakma, çıkışma, sitem. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTİ>
 1248 Peşimân u perişânuz bu işden / Başumuz ḥâllü oldı **serzenişden**
 4955 Şu kim pāk itdi ḳalbin ḡıll u ḡışdan / Ḥalâş oldı ‘itâb u **serzenişden**
ses [] kulağa gelen seda, avaz, kulağın duyabildiği titreşim. <KT, TS>
sesini kesmek [1] söylemekte iken artık bir şey söylemez olmak. <DŞD>
 3499 Dilin tıttı derây-ı deyr-i küffâr / **Sesin kesdi** ḥorôs-ı dehr-i mekkâr

Settār [4] mübalağa ile setreden, setredici, örten. <KT, KO, LN, OTAL, DİNİ

KAVRAMLAR>

3900 ‘Azîz akrân içinde eyledi ‘âr / Bu kâr-ı ‘ayba **settār** oldu nâçâr

Settârü’l-‘Uyûb [3]

1. kullarının ayıplarını, günahlarını setr ve affeden Allah.

3657 Bilürsin sen o **Settârü’l-‘Uyûbı** / Bağışlar tevbe ile hep zünübü

4744 Şefâ‘at eyle **settârü’l-‘uyûb** ol / Delîl-i rāh-ı Ğaffârü’z-zünüb ol

2. [mec.] ayıpları örten eski püskü elbise.

4959 Maḥabbet gibi maḥbûbül-kulüb ol / Libâsuñ gibi **settârül-‘uyûb** ol

şevâb [6] Allah tarafından mükâfatlandırılan hareket, hayırlı hareket. <KT, KO, OTAL,

KUBBEALT>

3431 **Şevâbı** bî-nihâye ḥayrı çokdur / Tereddüd itmeññ hîç aşlı yokdur

3934 Eyüyi görmeküñ çokdur **şevâbı** / Getür cânânuñı götür ḥicâbı

4435 **Şevâbın** kaşd idüp gördükde anı / Gelüp söylerler idi bir yalanı

4520 **Şevâbın** kaşd idüp ey nûr-ı Hādî / Qabûl it bu hedâyâ-yı murâdı

şevâba girmek [2] Allah’ın mükafatlandırmayı vadettiği bir iş yapmak, bir davranışta bulunmak.

40 Şu deñlü müstaḥıkk oldum ‘azâba / ‘Azâb iden baña **girer şevâba**

1891 **Şevâba gir** ne deñlü zaḥmet ise / Diyesin ancağ olur fûrkat ise

sevâd [15] siyahlık, karartı, karalık. <KT, KO, OTAL, KANAR>

186 **Sevâdı** zıll-ı rahmetden nişâne / Mişâl-i zülf-i dîdâr-ı yegâne

1022 Çıkarmağa beyâza bu **sevâdı** / Ser-i kûha çıkup oldu münâdî

1530 **Sevâdı** Leyletü’l-Qadrüñ nişanı / Hümâ-yı rif’atüñ zıll-ı ‘ayânı

1532 Şebüñ âyîne gibidür **sevâdı** / **Sevâdından** görünür rûy-ı şādî

4903 Kimisinüñ **sevâd-ı** şâribeyni / Cenâh-ı bülbülün olmışdı ‘aynı

4904 Kimi beñzerdi ḥurşîd-i semâya / **Sevâd-ı** lihyesi zıll-ı Hümâya

4912 İki cânibden akdı eşk-i şādî / Göñülden yundı çıkdı gam **sevâdı**

5166 Döner çeşm-i ḥabîbe ‘ayn-ı şādı / Laṭîf olur beyâzı vü **sevâdı**

sevâd-ı a‘zam [1] büyük şehir [mec.] Mekke. <KT, KO, KUBBEALT>

5045 **Sevâd-ı a‘zamuñ** pîr ü cuvânı / Qaralarla iderlerdi fiğânı

sevâd-ı dîde [2] göz bebeği.

1387 Tağlur kāküli tārında efkâr / **Sevâd-ı dîde** gibi ḥaleti var

Aşağıdaki tanıkta geçen “sevâd-ı dîde-veş” ifadesiyle “göz bebeği gibi” anlamı karşılanmıştır.

185 Zihî şeb kim bulur andan şafâ rûḥ / **Sevâd-ı dîde-veş** maqbûl ü memdûḥ

sevād-ı vech/sevād'ül-vech [2] yüz karalığı [*mec.*] yüz kızartıcı durum, utanılacak durum.

<KANARI, KUBBEALTI>

154 Fırât-ı tîği kim itdi hücumı / Yudı cümle **sevādü'l-vech**-i Rûmı

4745 Yüzümüz sâye-veş düşdi zemîne / **Sevād-ı vechi** besdür mücrimîne

2. müsvedde, yazı, karalama. <KT, KO, KUBBEALTI>

30 Virüp arz-ı muḳaddes i' tibārın / **Sevād-ı** nazmumuñ artur veḳārın

sevdā [20] heves, emel, arzu; aşk, sevgi. <KT, KO, LN, OTAL, ADŞŞ> Kalpte bulunan siyah bir sıvının adına da “sevda” veya “süveyda” denir. “Kara sevda” deyimi de bu sıvının siyah olmasından dolayıdır.

291 Muḫaşşal vara vara menzil aldum / Bu **sevdā** ile bir gün Şāma geldüm

876 Perîşân-hâl olup evlād-ı Ya' kūb / Bu **sevdā** cümlesini itdi meczûb

1101 Bu ifrât-ı maḫabbet oldı mihnet / İrişdi farkına **sevdā**-yı fūrḳat

1292 Tıolup **sevdā** ile dehrüñ dimāğı / Söyündi gökde yıldızlar çerāğı

1594 Giceyle derdi olurdu firāvān / Uyumazdı anı **sevdā**-yı cānān

1760 Bu **sevdā** ile ' aḳlını şaşurdu / Der ü dīvārı ile söyleşürdi

2009 Çözüldi bağı seyrān itdi bāğı / Ḥalāş oldı bu **sevdādan** dimāğı

2998 Anuñ ma' nā-yı da' vāsı felekden / Bunuñ fehvā-yı **sevdāsı** semekden

4165 Dimāğı āsumānuñ tıoldı **sevdā** / Mişāl-i ' aşık-ı mecnūn u şeydā

Sevda, eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getiren ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı olduğu kabul edilen, ahlât-ı erbaa denen dört unsurdan biridir. Diğerleri kan, balgam ve safradır. Mizacında bu unsur fazla olan kişi aşırı üzgün olur. Bazen kendisini helak eder. Bu derecesine “kara sevda” denir. <KT, AÇDŞŞ, KUBBEALTI>

4444 Daḫi artardı **sevdā**-yı cününü / Belā-yı ' ışkı ḡavḡā-yı cününü

2. çok kara, simsiyah. <CÜDİ, OTAL> Aşağıdaki tanıklarda kelimenin tevriyeli olarak kullanıldığı görülmektedir.

1571 Kāra kāküllerin kıldı temāşā / Gönül āyīnesine düşdi **sevdā**

Aşağıdaki tanıkta lalenin ortasındaki karalık ile kalpte bulunan siyah sıvı anlamındaki sevda arasında bağlantı kurulmuş ve aşkın derecesinin çok arttığı ifade edilmiştir.

1744 Göyünmiş lāleye döndi Zelîḫā / Derünında ziyāde oldı **sevdā**

Aşağıdaki tanıkta sevda kelimesiyle kalemin içindeki siyah mürekkep kastedilmiştir. Aynı zamanda âşık olduğu belirtilmiştir.

4144 İrişdi ḫāme-veş başına **sevdā** / Maḫabbet nāmesin kıldı hüveydā

sevdā-yı hām [3] ham sevgi, olmayacak istek. <KANAR/>

3292 Zelîhānuñ görüp **sevdā-yı hāmın** / Pür itdi necm ile bedr-i tamāmın

3897 Cibillîdür anuñ **sevdā-yı hāmı** / Perîşān itme ol bedr-i tamāmı

3963 Döşendi cümleten **sevdā-yı hāma** / Melâmetten geyindi âl câme

sevdā-yı ‘ışk [2] aşk sevdası. <BMS>

1814 Kaçan **sevdā-yı ‘ışkum** olsa gâlib / Hayâlüm gibi olmaz bir muşâhib

3343 Tolup **sevdā-yı ‘ışk** ile şakâyık / Görüp gül Yüsufını oldı ‘âşık

sevdâ çekmek [1] âşık olup içten içe aşk ıstırapıyla yanmak.

2754 Atasınıñ bir az yasını çekdi / Perîşān oldı **sevdāsını çekdi**

sevdāya düşmek [1] sevmek, âşık olmak.

1538 Düşinde bir ‘aceb **sevdāya düşdi** / Maḥabbet âteşi ile tutuşdı

sevdük [13] sevgili, dost, yar, mahbup, maşuk, habip, canan, muhabbetli. <YTS, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

325 Orada **sevdüğün** a‘ lâ vü ednâ / İderler zâhir ü bâtın temâşâ

478 Şu dem kim ayırlam oğlancuğumdan / Ümîdüm **sevdüğüm** cânâncuğumdan

1605 Bu idi hâtırında zann-ı gâlib / Ki ola **sevdüğü** yâra muşâhib

2413 Eyitdi ol perî-ruḥsârdur bu / Düşümde **sevdüğüm** dildârdur bu

2989 Eyitdi ey meh-i nâ-mihribânım / Efendüm **sevdüğüm** şâh-ı cihânım

3102 ‘Aceb bundan ziyâde lutf ola mı / Bile **sevdüğünü** vire selâmı

3223 Görince **sevdüğünü** peykerini / Unutdı söyleyecek sözlerini

3807 Yücedür ‘âşıkun kâdr-i refî‘i / Deminde **sevdüğü** olur şefî‘i

3926 Benüm **sevdüğümü** görse gözüñüz / Baña olmazdı ta‘n ile sözünüz

4042 Kişi **sevdüğünü** rüsvây ider mi / ‘Avâmü’n-nâsa ‘işyânını der mi

4101 Evini yıkdı miskîn evdüğinden / Tehî oldı sarâyı **sevdüğinden**

4387 Budur **sevdüğüne** bühtân idici / Sarây-ı ‘ırzını vîrân idici

4561 Vişâle ol ki kendin lâyıq eyler / Şoñında **sevdüğünü** ‘âşık eyler

sevdürmek [1] başkalarının kendisini sevmesini, ilgi duymasına sağlamak. <ÖTS,

KUBBEALTİ

2990 Güzeller **sevdürür** kendüyi her bâr / Olur ‘âşıklar ammâ kim günehkâr

sevgü [1] sevgi, sevda. <YTS, ÖTS>

1090 Şığışmaz bir gönülde iki **sevgü** / Hâzer kıl mäsivâ baḥrinden el yu

sevindürmek [4] sevindirmek, birinin sevinmesine yol açmak, memnun etmek, hoşnut

etmek. <TS, ÖTS>

- 2 Ğanī kıl genc-i ‘ışkuñla faķīri / **Sevindürsün** beni şevkuñ beşiri
 4486 Bu a‘ mā ‘aynını pür-nür eyle / **Sevindür** vaşl ile mesrūr eyle
 4623 Gel ey cān kışşasınıñ tercemānı / **Sevindür** vuşlat ile ‘aşıkānı
 4935 **Sevindürse** iki gün bir yetimi / Şımar bir gūşeden kalb-i selimi
sevinmek [17] sevinç duymak, haz duymak, neşelenmek. <TS, ÖTS>
 663 Meh-i nev gibi çıksun bir kenāra / **Sevinsün** cānı baķsun lālezāra
 2414 Gözi gönli açıldı yüzi güldi / **Sevinmekden** helāk olmalı oldu
 2495 Naşib olsa kaçan kim vuşlat-ı yār / **Sevindüğinden** ağlar ‘aşık-ı zār
 2503 **Sevinürse sevinsün** ol ki yārı / Ola bī-çāresinüñ ğamgūsarı
 2620 **Sevindi** güldi ħandān oldu Ya‘ kūb / Sürür u şādī ile tıldı Ya‘ kūb
 3020 **Sevindi** Ħakķa minnet itdi Yūsuf / Sözine ħaylī rağbet itdi Yūsuf
 3307 Murādını kabūl itdi Zeliķā / **Sevindi** anuñ oldu şanki dünyā
 3704 **Sevünme** aña kim pāyānı ğamdur / Şafāsı miķnet ü zevķı elemdür
 4069 **Sevindi** ehl-i zindān oldu ħandān / Gülistān-ı cihāna döndi zindān
 4336 Şeref buldı meķin ile meķanı / **Sevindi** gönli ħayrān oldu cānı
 4353 O dem Yūsuf ‘aziz-i ‘ālem oldu / **Sevindi** güldi ‘ālem ħurrem oldu
 4544 Nişār itdi yolına māl-ı Kārūn / **Sevindi** gönli şād oldu o maķzūn
 4677 **Sevindi** ħaylī Ya‘ kūb oldu ħandān / Bu zād u nī‘ mete gösterdi şükran
 4715 **Sevindüğinden** oldu yaşı enhār / Didi Yūsuf bu rāzı şakla zinhār
 4862 Görince Yūsufuñ pīrāhenini / **Sevindi** diñdi Ya‘ kūbun enīni
 E17 **Sevinme** devlete faķra yerinme / Belāya tınma anı kayd idinme
sevķ [2] öne katıp sürme, ileri sürme, gönderme; sebep olup bir neticeye götürme. <KT, KO, LN, CÜDİ>
 952 Girü döndürdiler **sevķ**-ı kelāmı / Didiler anı öldürdi ħarāmī
 2955 Zeliķā döndürüp **sevķ**-ı kelāmı / Kelāma çekdi sulţān-ı benāmı
sevmek [24] sevgi ve baĝlılık duymak. <YTS, TS, ÖTS>
 241 **Severler** ol sipāhī pādişāhı / Dilāverler olurlar ħāk-i rāhı
 397 Anası oĝlı Ya‘ kūbı **severdi** / Aña bir eylük itmege iverdi
 486 **Severdi** Yūsufi imānı gibi / Belādan şaķınurdı cānı gibi
 1545 Bu dünyā-yı denīde her ne kim var / **Sevüp** ol serve olmışlar hevādār
 1674 **Seven** gün gibi bir ‘ālī-cenābı / Dükenmez zerre gibi izţrābı
 1695 Kime yār oldu kimi **sevdi** cānuñ / Kime meyl eyledi serv-i revānuñ
 1756 Maķabbet ehli farzā **sevse** māhı / Kemend olur çeker āh-ı siyāhı

- 1951 **Sever** dīvāne gönlüm bir hümāy / Kebūter gibi olmuştur havāyī
- 1983 Didi Ken‘ān ilinde hāşıl oldum / Diyār-ı Mısrı **sevdüm** mâyil oldum
- 2244 Ziyāde **sevdi** ol rūḥ-ı revānı / Ölürdi görmese bir laḥza anı
- 2330 Bu şüret naḫşını **sevmezdi** cānı / Görürdi ‘ālem-i ma‘nide anı
- 2383 Zihī zen kim olup merdāne kārı / Qodı maḥlūḳı **sevdi** Kirdigārı
- 2493 Lebi gibi **severken** ḡayibāne / Enīs oldı ḥuzūr-ı dilsitāna
- 2817 Gören **sevdi** işiden **sevdi** anı / Pür itdi mihr-i ‘ışkından cihānı
- 3240 **Sevenler** derdi arar derde dermān / Ki ḥandān olmadan yegdür bu giryān
- 3261 Baña luḫf eyle ögret bu zebānı / Ziyāde **sevdi** cānum gönlüm anı
- 3851 Hīkāyet eyledi bu ḥālī bir pīr / Yir imiş **sevdüğinden** yavrısın şīr
- 3929 Didiler aña ol şāhı **severseñ** / ‘İnāyet eyle Allāhı **severseñ**
- 4038 Ki dirler Yūsufuñ **sevmiş** Zelīḥā / İder vaşlına ibrām ü taḳāzā
- 4041 Baña sulṭānumuñ da var gümānı / Ki **sevmiş** olam ol ‘āşī cuvānı
- 4077 **Sevüp** anı ḳulüb-ı ehl-i zindān / Şafā-yı ḳalb ile oldı müselmān
- 5088 Fesādın fehmi den **sevmez** cihānı / Ğamına degmez anuñ şādmānı

şevr [1] öküz, boğa; boğa burcu. On ikinci burçtan ikincisine verilen isimdir. Bu burç esnasında yıldızlar öküz şeklini gösterdiği için bu isim verilmiştir. <KT, KO, CŪDÎ, OTDTS>

- 5109 ‘Aceb olmaz mişāl-i **Şevr**-i gerdün / Refī‘ü’l-ḳadr olursa bir ḥar-ı dūn

seyf [2] kılıç. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 3144 Ne seyr eyler faḳīr ile ne şoḫbet / Taḳılmaz yanuma ol **seyf**-i ḳudret

seyf-i islām [1] İslam’ın kılıcı. <BMS>

- 150 ‘Uşāta **seyf-i islāmı** çalındı / Nübüvvetle vilāyetler alındı

seyl [9] sel, sürekli yağmurlardan ve eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su. <KT, KO, CŪDÎ, TS>

- 1081 Hāzer ḳıl eyleme maḫlūmı giryān / Gelür yoluña **seyl** olur o bārān

- 1313 Mūnācāt eyle Mūsā gibi ta‘cīl / Helāk eyler bu ḥalkı ejder-i **seyl**

- 1574 Kemāl-i ḥayretinden ‘aḳlı şaşdı / Yaşınuñ **seyli** deryāya ulaşdı

seyl-i eşk [3] gözyaşı seli. <KANAR>

- 1148 Otur beytü’l-ḥazende taşra ḡitme / Gözüñden **seyl-i eşki** ırmağ itme

- 4055 Taḳıldı **seyl-i eşki** gibi zencīr / Emīri ḳıldılar ta‘zīr ü teşhīr

- 4464 Şabā gibi ḳoyardı başına ḥāk / İderdi **seyl-i eşki** yirleri çāk

sel gibi akmak [3]

1. (sıvı için) bol ve gür akmak. <TS, KUBBEALT>

2220 Bu ni⁶ met anda bir **seyl** **oldı** **ağdı** / Şeker şerbetleri Nîl **oldı** **ağdı**

2461 Yalımı alçağ **oldı** Nîl gibi / Gözinüñ yaşı **ağdı** **seyl** **gibi**

2. kalabalık bir yığın hâlinde gitmek, kitle hâlinde yürümek. <TS, KUBBEALT>

2157 Kaşâr-ı üstür **ağdı** **seyl** **gibi** / Sürindi Mışra geldi Nîl gibi

seylâb [2] sel, sel suyu, sel hâlinde şiddetle akan su. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

1303 Kırıldı ellerüm şındı kanadum / Yoluma geldi **seylâb**-ı fesâdum

3047 Yürür cânın yürür güyâ ki **seylâb** / Semâ⁶ eyler turur mânend-i girdâb

seyr [31] yürüme, yürüyüş, gitme, hareket; eğlemek için bakma, temaşa. <KT, KO,

CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

182 Aña kim mihr-i ‘ışkı olmışdur vesîle / İletdi **seyr**-i dîdâr-ı Cemîle

313 Gider at **seyrine** dilber yigitler / Cılasunlar kamer-peyker yigitler

625 Bu gice on bir encüm mihr ile mäh / Sücüd itdi baña **seyrümde** nâgâh

628 Benüm **seyrümdeki** remz ü nişâne / Yaşum seyyâresin kıldı revâne

683 Didiler **seyre** gel ey mäh-manzar / Havâ kesb eyle mânend-i gül-i ter

1188 Görür **seyrinde** bir gün bedr-i enver / Girer koyunına olur kîse-i zer

1335 Gözi âyîne gibi Nîle bakdı / Bu **seyre** Nîl gibi gönli ağdı

1346 Açıldı hâyil-i şems-i cemâli / İraldı mâni⁶ -i **seyr**-i vişâli

1595 Añub **seyrindeki** seyrânı her bâr / Lisân-ı hâl ile eylerdi tekrâr

2207 Meşâyih bir tarafda halka halka / Şafâ-bahş idi **seyri** cümle halka

2537 İdüp seyyâreler **seyrin** bahâne / Tururdu şehriñ ucında şehâne

3903 İderken **seyr**-i şahrâ-yı selâmet / Gelür yolına derbend-i melâmet

4071 Süren **seyr**-i cemâlinüñ şafâsın / Ferâmüş itdi ihlâş du⁶ âsın

4098 Zeliñhanuñ yoğ idi rây-ı hayrı / ‘Asîr **oldı** aña ma⁶ şukı **seyri**

4112 Metâ⁶ -ı vuşlata irişdi hicrân / Müyesser olmaz **oldı** **seyr**-i cânân

4200 Şafâlar sürdi **seyrinden** Zeliñhâ / Dil-i şeydâsına geldi tesellâ

seyr-i dîdâr [1] sevgilinin yüzünü seyretme. <BMS>

1772 Zeliñhanuñ düşine girdi dildâr / Girü **oldı** müyesser **seyr-i dîdâr**

seyr etmek/eylemek [10]

1. gezip dolaşmak, gezmek, gezinmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

676 O yüce tağda **seyr idüp** tururdu / Bir alçağ yirde bu mähî görürdi

1643 Uyumaz gice ile **seyr ider** mäh / Kılur eşhâşî nokşânından âgâh

1883 Olur her cânibe râci⁶ zamîrûñ / Serîrin **seyr idersin** her emîrûñ

2639 Biraz **seyr itdi** naṭ⁶ -ı kâyinâtı / Şeh-i ‘âlem evine sürdi atı

2847 Temâşâ yirlerin **seyr eyler** iken / Görür taşvîrini bir yirde rûşen

3144 Ne **seyr eyler** fakîr ile ne şöhet / Taķılmaz yanuma ol seyf-i kudret

5024 Meger **seyr itmek** için kâyinâtı / Öñine çekdiler bir yahş atı

2. bakmak, göz ile takip etmek, müşahede etmek, temaşa etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

1104 Celâl içinde **seyr eyle** cemâli / Firâķ âyînesinde gör vişâli

3237 Öpemez âl ile gülgün yañağın / İrakdan **seyr ider** hüsni çerâğın

4184 Bu oldu dilde maķşûd u merâmı / Vara **seyr ide** ol bedr-i tamâmı

seyre çıkmak [2] gezintiye çıkmak, alay, merasim vb. görülecek şeyleri görmeye gitmek.

669 **Çıkarur seyre** eflâķ âfitâbı / Kesilmez anuñ için ıztırâbı

2531 Çü **seyre çıkdı** ol hırşîd-i âfâķ / Tağıldı lâle-veş şahrâya ‘uşşâķ

seyr ü temâşâ [2] gezinti, seyir. <KANARI>

1350 Niķâbından hicâbından müberrâ / Zihî vuşlat zihî **seyr ü temâşâ**

2203 Ne deñlü var ise **seyr ü temâşâ** / Der-i dildârda oldu müheyyâ

seyrân [19] gezinme, seyr ü temaşa etme. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

661 Mehûñ **seyrân** ile artar cemâli / Revân olmak ider şâfî zülâli

687 Şu gibi hâtırı **seyrâna** akdı / Hemân ihvânını yanına taķdı

863 Meger günlerde bir gün mâh-ı Ken‘ân / Çemen gökine çıkdı kıldı **seyrân**

1397 Gelüp seyyârelerle Mâh-ı Ken‘ân / Bu şehrûñ sâyirine oldu **seyrân**

1595 Añub seyrindeki **seyrânı** her bâr / Lisân-ı hâl ile eylerdi tekrâr

1884 Kaçan **seyrân** için varsan cibâle / Yürür önünce yüz biñ berg-i lâle

2528 Meger günlerde bir gün Mâh-ı Ken‘ân / Niķâbın geydi itdi ‘azm-i **seyrân**

2670 Bu gün kim ğonca-veş ğöñlüm taraldı / Tapuñ ben ķulını **seyrâna** şaldı

5043 Cinânun bağına **seyrâna** gitdi / Cihân halkın ğarîb-i bî-kes itdi

seyrân etmek/eylemek [9] gezinti yapmak, gezmek, dolaşmak; temaşa etmek.

194 Didi Cibrîl eyâ sultân-ı ‘irfân / Buyur ‘arş-ı berîni **eyle seyrân**

294 Geh **itdüm** gün gibi maşrıķda **seyrân** / Geh oldum mâh-veş mağribde mihmân

1328 Şehir kim Yûsuf-ı gerdün-ı gerdân / Kenâr-ı Nîl-i çarhı **itdi seyrân**

2009 Çözüldi bağı **seyrân itdi** bağı / Hâlâş oldu bu sevdâdan dimâğı

2010 Ümîd-i vaşl ile olurdı handân / **İderdi** ay ile gün gibi **seyrân**

2793 **İdince** câme-i al ile **seyrân** / Öper bağrına başar cümle yârân

2845 O cânibde **idüp** her şehri **seyrân** / Girü bu şüreti yazdı *ke-mâ-kân*

4236 Cününü terk idüp ķodı yabanı / Göñül şehrinde **seyrân itdi** anı

4560 Dâlâlet zulmetinden kırtula cân / Selâmet ‘âleminde **ide seyrân**
seyrâna çıkmak [1] gezmeye, gezintiye çıkmak.

4924 Gehî anuñla **seyrâna çıkardı** / Şu gibi gönli şahrâya ağırdı
seyyâre [7]

1. gezegen, güneşin etrafında belirli bir müddet zarfında dönen gezegenlerden her biri. <KÂMÛS, KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL> Kelimenin “kervan, kabile” anlamını da bulunmaktadır. Tanıklar, bu anlamı da karşılayacak şekilde düzenlenmiştir.

628 Benüm seyrümdeki remz ü nişâne / Yaşum **seyyâresin** kıldı revâne
1259 Yaşı **seyyâresin** idüp perişân / Yürür seyyâre-veş ol mâh-ı tâbân
1397 Gelüp **seyyârelerle** Mâh-ı Ken‘ân / Bu şehriñ sayirine oldı seyrân
1715 ‘Araqlar bedr-i ruhsârına tölmiş / O mâha encüm-i **seyyâre** olmuş
2537 İdüp **seyyâreler** seyrin bahâne / Tururdu şehriñ ucında şehâne
3919 Gelüp altun kadehler bezme töldü / Kimi sâbit kimi **seyyâre** oldı
seyyâre-veş [1] gezegen gibi.

1259 Yaşı seyyâresin idüp perişân / Yürür **seyyâre-veş** ol mâh-ı tâbân
seyyi’ât [1] fenalıklar, kötülükler; suçlar, günahlar, “seyyi’e”nin çoğulu. <KT, OTAL, KUBBEALTİ>

3457 Yuyamaz şol ki yüzi mühmelâtın / Nice def‘ide gayruñ **seyyi’âtın**
sezâ [1] layık, münasip, yaraşır, uygun. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1503 Benek altunlular geyse **sezâdur** / Peleng-i kulle-i Kâf-ı kazâdur
sezâvâr [10] layık, münasip, uygun. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

1755 Mürîdi lâyıq-ı dîdâr eyler / **Sezâvâr**-ı vişâl-i yâr eyler
2400 O gün şehre müsâfir geldi bir mâh / **Sezâvâr**-ı sipihr-i ‘izzet ü câh
2512 N’olaydı pîrehende târ olaydum / **Sezâvâr**-ı vişâl-i yâr olaydum
3181 Vebâle girme kesme iltifâtın / **Sezâvârına** vir hüsnüñ zekâtın
3544 Bu yoklukda vücûdum var olaydı / **Sezâvâr**-ı vişâl-i yâr olaydı
4461 Baña a‘mâlığı görme **sezâvâr** / Gözüñ câmını kııl mir’ât-ı dîdâr
4487 Delîlüm ol şîrât-ı müstaķîme / **Sezâvâr** eyle elţâf-ı ‘amîme

sezâvâr olmak [2] müstahak olmak, layık olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1461 Bu ta‘zîme **sezâvâr ol sezâvâr** / Gider bâr-ı girân-ı gâfleti var
4699 Huşûşâ sizde ‘ilm ü ma‘rifet var / Hâmâkat sizlere **olmaz sezâvâr**

sezinmek [1] sezinlemek, durum ve davranışları değerlendirme yoluyla bir parça sezer gibi olmak, sezmek; işitmek, duymak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALTİ>

1217 **Sezindiler** bu hâli cümle evlâd / Ki Yûsuf oldu çâh-ı ğamdan âzâd
sezmek [3]

1. bir şeyi, bir durumu veya olayı bazı belirtiler yardımıyla kestirmek, tahmin etmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

1637 Kıyâs ile **sezerler** gizlû râzı / Tıyurlar kışsa-i ehl-i niyâzı

4654 Sizi ben **sezmezem** kim toĝrılırsız / Sözüñ toĝrısı bu kim uĝrılırsız

2. duymak, hissetmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

2692 Zeliĥâdan maĥabbet **sezdi** fi'l-hâl / Du' âya kıldı bir vech ile ihmâl

şıbyân [2] küçük çocuklar, çocuklar, “şabi”nin çoĝulu. <KO, CÛDÎ, OTAL>

988 Seni arar yürür **şıbyân**-ı Ken'ân / Gezerler her biri ĥâtır perişân

2611 Bu vâdîlerdeki âb-ı zülâli / Bu şehîr içinde **şıbyân** u ricâli

şıçramak [1] bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduĝu yerde doğrulur gibi sarsılmak, irkilmek. <TS, ÖTS>

4897 İrişdi Yûsufa aĥbâr-ı Ya'kûb / Yirinden **şıçradı** gün gibi ol ĥûb

şıddîk [4] pek doğru, sözünün eri kimse. Kur'an'da İbrahim, İdris ve Yusuf Peygamber'in “siddik” olduĝu belirtilmiştir. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

1254 Kõdî iĥvânını ol yâr-ı **şıddîk** / Zemâne cümlesinden itdi tefrîk

3862 Ĥudâ ĥaĥķı içün ta'yîn ü taĥķîk / Bu işi itmedi ol yâr-ı **şıddîk**

4482 Şıdî aşnâmını ol yâr-ı **şıddîk** / Ĥalîlullâha taĥlîd itdi taĥķîk

4867 Didiler aña ol sulţân-ı **şıddîk** / Senüñ oĝlun imiş ta'yîn ü taĥķîk

şıdk [4] doğruluk, gerçeklik; yürek temizliĝi. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

3864 Anuñ ardında çâk-i dâmeni var / Deĥân olup ider **şıdkına** ĝüftâr

4307 Getürdi cümle istifsâr kıldı / Kemâl-i **şıdkını** fehm itdi bildi

şıdk ile [2] doğruluk ile, gerçekten, rıyasız, hakikat üzere. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

400 Elin kıldırdı şevķ ile du' âya / Münâcât itdi **şıdk ile** Ĥudâya

1241 Yuyalum âb-ı tevbeyle ĝünâhı / İdelüm **şıdk ile** terk-i menâhı

şifât [5] sıfatlar, vasıflar, alametler, “şifat”ın çoĝulu. <KT, LR, OTAL>

66 Cemâline **şifâtı** oldu mir'ât / **Şifâtıdur şifâtı** pertev-i zât

67 **Şifâtında** şafâ âyînesi var / Teveccüh ehlî ĝörür anda dîdâr

1374 Muvâfıķ zât-ı pâkine **şifâtı** / Kemâl-i ĥüsnidür bu mu' cizâtı

şıfır [2] sıfır, hiç, boş; hiçbir deĝer ifade etmeyen şey. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

872 Şaķın **şıfr**-ı vücūdı kılma maḥsūb / Yüri yokluķda var ol ķalma maḥcūb

4937 Ecel tırine olmaz ķünkü ḥāyil / Vücūdun **şıfrını** ‘ālemde yok bil

şıġār [] küçükler, “şıġar”ın çoġulu. <KO, CŪDĪ, OTAL>

şıġār u kibār [2] küçükler ve büyükler.

4956 **Şıġār ile kibārı** kibr ü kīne / Şoñ ucu döndürür gebr-i la‘īne

E14 Temāşā kıl **şıġār ile kibārı** / Ecel yanında birdür i‘tibārı

şıġışmak [3] sığmak, birlikte bir yere sığmak. <YTS, ÖTS>

219 Lisān-ı şūrete gelmez bu ma‘nā / **Şıġışmaz** zarf-ı ta‘bīre bu deryā

1090 **Şıġışmaz** bir gönülde iki sevgü / Ḥāzer kıl māsivā baḥrinden el yu

1554 Kemāl-i ḥüsn ile ferd ü yegāne / **Şıġışmaz** gün gibi mülk-i cihāna

şıġmak [4] uymak, yakışmak, yaraşmak. <YTS, ÖTS>

2122 Müfīd olmaz talebkāruñ şitābı / İnen bāzāra **şıġmaz** ev ḥisābı

2222 Yinildi ol ki olmaz aña taķrır / Görüldi ol ki **şıġmaz** aña ta‘bır

2395 Vişāl-i yāra **şıġmaz** rāy u tedbır / Maḥabbet encüminüñdür bu te‘şır

3757 Benümle olamazsın hem-terāzū / Ki ‘ışķ işine **şıġmaz** zūr-ı bāzū

şıḥḥat [4] sahihlik, doğruluk, gerçeklik, sağlamlık, sağlık. <KT, KO, LN, OTAL>

2007 Ḥalāş u **şıḥḥatı** şükrānesine / Üleşdüirdi ile vāfir ḥazāne

2636 Ḥayāt-i Yūsufını kıldı taşdıķ / Kemāl-i **şıḥḥatini** bildi taḥķıķ

4672 Varuñ aḥmālünüz eşķālünüzle / Gelünüz **şıḥḥat**-i aķvālünüzle

5154 Elif egri elinden toġrı çıķmaz / Ḥaḥāşı yañlışı çok **şıḥḥatı** az

şıķılcım [1] izdiham, basınç, sıkışıklık. <YTS, ÖTS>

2148 **Şıķılcımdan** kaçup murġān-ı tayyār / Duḥān gibi cibāle itdi reftār

şıķlet [3] aġırlık, yük, aġır olma hāli; sıkıntı, ıstırap. <KT, KO, OTAL>

635 Şaķın bu ḥıffetün bir **şıķleti** var / Baña fırķat saña çok zaḥmeti var

1583 Cemālî güllerine geldi ḥumret / Ten-i sīmīnine irişdi **şıķlet**

3501 Ne kim var mānī‘-i eşġāl-i cānān / Götürüp **şıķleti** gitmişdi ol ān

şımak [9] kırmak. <YTS, ÖTS, 17. YŪZYIL TŪRKÇESİ>

149 **Şıdı** pervāne-i āteş-peresti / Zeber-dest olan oldu zır-desti

1138 Yine Yūsuf adın añar acırsın / Felek gibi dönersin ‘ahdi **şırsın**

1139 **Şımazlar** ‘ahdi **şırlar** la‘l-i nābı / İşitmezler ḥiṭāb-ı pūr-‘itābı

4106 Lebin dişlerdi aņup fırķatini / **Şıdı** dürr ile la‘li kıymetini

4482 **Şıdı** aşnāmını ol yār-ı şıddıķ / Ḥalīlullāha taķlīd itdi taḥķıķ

4509 **Şıdum** aşnāmumı īmāna geldüm / Kaḫuña luṭf ile iḥsāna geldüm

4743 **Şıma** lutf eyle bu deñlü kılübı / Şabā-veş açma dāmān-ı ‘uyübı

4947 **Şımañ** āyine-i kılub-i ğaribi / Tesellī eyleñüz her bī-naşibi

şingın [1] mağlup, yenik, bozguna uğramış. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4755 Alay ile dönüp **şingın** çeriye / Giderdi yola bakmazdı geriye

şınmak [8]

1. kırılmak, parçalanmak. <YTS, ÖTS>

1302 Elini dest-i miñnet baña şındı / Kolum güyā ki **şınmış** şāha döndi

1303 Kırıldı ellerüm **şındı** kanadum / Yoluma geldi seylāb-ı fesādum

3212 Taşa toķunmayınca şışe **şınmaz** / Erenler nefsinün atına binmez

3473 Şanemler **şındı** hep kať oldı zünnār / Dilin tutdı derāy-ı deyr-i küffār

4388 Tağıldı ‘aql u fikri ‘ırzı **şındı** / Niçe günler bu hāl ile geçindi

2. üzölmek, incinmek. <ÖTS>

2830 Diyār-ı Çine çıķdı ‘aşık -ı pāk / Dil-i maħzūnı **şınmış** sinesi çāk

4286 Melālet başdı anı göñli **şındı** / Bu düş ta‘bīrini maķşūd idindi

4935 Sevindürse iki gün bir yetimi / **Şınar** bir güşeden kılub-i selimi

şınuk [2] kırık, kırılmış, bozuk. <YTS, ÖTS>

2704 Zenün ‘ahdi **şınuk** kavli yalandur / Deni dünyā gibi nā-mihribāndur

4611 Ma‘aş-ı hālķ için tedbīr itdi / **Şınuk** gönülleri ta‘mīr itdi

sır [15] gizli iş veya söz, gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey; Allah’ın akıl ermeyen

hikmeti. <KT, KO, CŪDİ, OTAL>

96 Ne **sırdur** bu ki bir hāk-i basīti / Ma‘ārif baħrinün eyler muħīti

111 Hıuşşā genc-i ‘ilm-i **sırr**-ı esmā / Olur ādem vücūdından hüveydā

116 Cihānı kendüde eyler temāşā / Gözine zāhir olur **sırr**-ı eşyā

620 Anuñla **sırr**-ı vahdet söyleşürdi / Kelām-ı ‘ilm ü hikmet söyleşürdi

738 Bu **sır** taķrīr ü taħrīr ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir çāha inmez

742 Budur **sırr**-ı velāyet muķtezāsı / Ola Hākķuñ kazāsına rızası

841 Belā-yı Yūsufuñ bir hikmeti var / Bu **sırdan** evliyā oldı haberdār

1164 Eger bu **sırdan** olmazsa haberdār / Diridür Yūsuf-ı ferħunde-dīdār

1372 Cevāb-ı **sırr**-ı la‘li mā ‘arefnāk / Boyı vaşfinda kāsır ‘aql u idrāk

1455 Hüveydā eyle bu **sırr**-ı nihānı / Hayālāt-ı rümüz-ı ‘aşıkānı

1648 Tıyuldı bñy-ı ‘ışķ u müşki nāğāh / Bu **sırdan** bende vñ şāh oldı āğāh

2547 Aña ‘ibrī dilince şordı aħbār / Haberdār olmadı bu **sırdan** ağıyār

3024 Nebiler oldı ümmet rā‘iyānı / Bu **sırruñ** hikmeti vardur nihānı

4552 Yirini buldı şimşād-ı murādı / Vücūda geldi **sırr**-ı ittiḥādı

5141 Vücūda geldi bu güftār-ı manẓūm / Hezārān **sırr**-ı mektūm oldu ma' lūm

şırāt [3] yol; cehennemin üzerinde kurulmuş pek dar ve geçilmesi zor bir köprü. <KT, KO, ADŞS>

60 **Şırāt** üzre kamu ümmet geçerken / Ümīdim bu ki anda ḥōş geçem ben

şırāt-ı müstakīm [2] doğru yol, hak yol, dosdoğru yol; emir ve yasaklarında, helal ve haramlarında,, hüküm, öğüt ve tavsiyelerinde en doğru olan İslam dini. Sırāt-ı Müstakīm, bütün peygamberlerin insanlara tebliğ ettikleri Allah yolunun, bir tek Allah'ı kabul esasına dayalı tevhid dininin en bariz niteliğidir; bütün peygamberlerin, salih, sadık ve Allah'ın hidayete erdirdiği insanların izlediği yoldur. Kur'an'da 32 yerde geçer. <İKS, DİNİ KAVRAMLAR>

3728 İrenler irdiler Ḥaḳḳa müretteb / **Şırāt-ı müstakīme** gitdiler hep

4487 Delīlūm ol **şırāt-ı müstakīme** / Sezāvār eyle elṭāf-ı 'amīme

sırça [3] çakıl taşıyla kumun eritilmesinden hasıl olup çeşitli kap vs. yapılan şeffaf cisim, cam, camdan yapılmış. <KT, TS, KUBBEALTI> Onay, “çanak, çömlek ve küp içine vurulan cilalarla aynaların arkasına kimyevi maddeye sır denir.” dedikten sonra bu manada sırça sözünün de kullanıldığını ifade etmiştir. Sırça vurulmuş tuğladan, yani çiniden yapıp süslenmiş saraya da “sırça saray” dendiğini belirtmiştir. <AÇDŞS>

1979 Felek midür senūñ **sırça** sarāyuñ / Ora mıdur Mesīḥā gibi cāyuñ

2190 Hümādur didügümüz serçe oldu / Güher zann itdügümüz **sırça** oldu

3618 Duḡūl itdiler ol **sırça** sarāyı / Maḳām-ı ḥūba cāy-ı dil-güşāya

sırdaş [1] bir sırra vakıf olan ki kişinin her biri, sırları bir olan, birbirinin sırrını bilen.

<KT, OTAL>

2699 Bu rāzı eyleme nāşīlere fāş / Gerekmez baña senden ğayrı **sırdaş**

sıvanmak [1] sıvamak eyleme yapılmak, sıva ile kaplanmak. <TS, ÖTS>

1627 İdemez cism-i âdem 'ışkı pinhān / **Sıvanmaz** balçığ ile mihr-i Yezdān

şıyām [1] oruç, oruç tutma. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1716 **Şıyām** ayına beñzer ḳadri 'ālī / İki ḳaşı iki 'īdūñ hilāli

şıyırmak [2] (kılıç, bıçak, vb. için) çekip çıkarmak, kabından çıkarmak. <TS, ÖTS>

151 **Şıyır**sa gün gibi maşrıḳda şemşīr / Ḳıırdı kâfiri mağribde bir bir

1055 Ḳarardı ḥıddetinden nitekim miğ / **Şıyırdı** berḳ-ı ḥāṭif gibi bir tığ

sīb [4] elma. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI>

3959 Boyandı ḳan ile nārenc-i aşfar / Ḳızardı oldu gūyā **sīb**-i aḥmer

5029 Ne ra' nâ **sīb** imiş ol **sīb**-i rahmet / Ki oldı bā' iş-i taqrīb-i vuşlat

sīb-i ğabgab [1] çene elması. Sevgilinin çenesi ve gabgabı renk ve şekil yönünden daima elmaya teşbih olunur. <BMS, ADŞS, HAYÂLÎ BEY>

3842 Uyandum buse alurken lebümden / Elini çekdi **sīb-i ğabgabumdan**

Sidre [5] Arabistan kirazı. Tam adı “Sidretü'l-Müntehâ” yani “son ağaç” demektir. Kur'an'da iki yerde geçer. Arşın sağ yanında ilahi bir ağaç olduğu söylenir. Hadislere göre altıncı kat göktedir. Gökyüzüne yükselenler ancak buraya kadar çıkabilirlermiş. Sidre, beşer bilgisinin ve amellerinin son hudududur. Divan şiirinde sevgilinin uzun boyunu anlatmakta kullanılır. <KT, KO, OTAL, ADŞS, TDEK, DİNİ KAVRAMLAR, İKS>

211 Atılmış ok gibi ol şems-i rüşen / Dıraht-ı **Sidrenüñ** aşdı başından

280 Mişâl-i **Sidredür** ol luṭf-ı Bārī / Anuñ şehzâdelerdür şâhsârı

1801 Mişâl-i **Sidre** vü mânend-i Ṭübâ / Yüce yirden gibi aşluñ nigârâ

3941 Yaraşmış hem celâli hem cemâli / Nihâl-i **Sidre** gibi ḳadri 'âlî

Sidre-veş [1] Sidre gibi, Sidre ağacı gibi. <KANARİ>

4062 Nihâl-i **Sidre-veş** toğrıdur ol yâr / İnanmañ bu söze *zinhâr zinhâr*

sifîdac [1] üstübeç denilen beyaz boya. <KT, LN, KO, LR, OTAL> Kelime aslında “sefid-ab” şeklinde olup “kadınların kullandıkları beyazlatıcı, beyaz sürme” anlamına gelmektedir. <STEINGASS>

1498 Ne gülgüneyle görmişdi **sifîdac** / Ne ḥüsn-i Yūsufâ olmuşdı muḥtâc

sihr [2] büyü, büyücülük, göz bağcılık; büyü kadar tesiri olan şey, fetanlık. <KT, LN, OTAL>

1847 Dirîğâ n'eyleyem ben bî-sitâre / Ne **sihre** uğramış bu mäh-pâre

3927 Sözi ḥalka olur **sihr** ile efsün / Yüzi eyler niçe Leylâyı Mecnün

Sikender [1] İskender kelimesinin vezne göre düzenlenmiş şekli (*bk.* İskender).

4230 Bu dünyâ fitne-i Ye'cûca beñzer / Olur 'ışḳ aña bir sedd-i **Sikender**

silinmek [1] üzerindeki tozu, kiri alınmak, temizlenmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

287 **Silindi** dîdeden ḡaflet ḡubârı / Neye baḳsam görürdüm anda yârı

silk [1] inci ve tespih gibi tanelerin geçirildiği iplik; dizi, sıra. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

5123 Bu nazm-ı gevher ü **silk**-i cevâhir / Olupdur âḡir-i 'ömrümde âḡir

sille [1] açık el ve el ayasıyla vurulan tokat, şamar. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

757 Olup dest-i 'adûnuñ pâyemâli / Ḳarardı **silleden** bedr-i cemâli

silmek [8]

1. bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek, kurulamak. <TS, ÖTS>

- 1842 Gözi yaşını **silmez** halkı bilmez / Tutulmağ ile gün gibi yeñilmez
 1927 Kõmazsın sebze de şebnemden âşâr / **Silersin** eşk-i çeşm-i dehri her bâr
 2590 Yaşın **silmezdi** pîrûñ hasretinden / Yüzi gülmezdi derd-i fûrkatinden
 2673 Devesi ben ğarîbi gördi bildi / Gözi yaşını dâmânuma **sildi**
 4853 Bunuñla gözleri yaşını **silsün** / Biraz târîk-i hicrânı tağılsun

2. üzerine genellikle bir bez sürterek tozlarını, kirlerini almak veya parlatmak. <TS, ÖTS>

- 463 **Silen** âyîne-i cāndan ğubārı / Temāşâ eyledi dîdâr-ı yârı
 2881 Yirinde k̄o vücūd-ı hâksârı / Şafâ bul cān gözinden **sil** ğubārı

3. yok etmek, ortadan kaldırmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 3595 Hicābından olurdu ıztırābı / Şehāb ile **silerdi** âfitābı
sîm [6] gümüş, gümüşten yapılmış. Divan şiirinde daha çok rengi ve parlaklığı ile ele alınır. Sevgilinin bedeni sime benzetilir. <KT, KO, OTAL, ADŞS, TDEK>

- 3353 Döner bir nehr-i **sîme** âb-ı cārî / Yeşil yâkûta şahın-ı sebzezarı

sîm ü zer [3] gümüş ve altın.

- 522 **Zer ü sîmi** dönüp berg-i hâzâna / Çüridürdi yolında ‘ aşıkâne
 1434 Şu toprakda ki aşl-ı cevher olmaz / Vucūdında anuñ **sîm ü zer** olmaz
 4518 Beni dil-teng idüpdür dâr-ı iflâs / **Zer ü sîmüm** şîrâr-ı nâr-ı iflâs

sîm-sîmâ [1] beyaz yüzlü. <KANAR>

- 315 At üstinde nigâr-ı **sîm-sîmâ** / Güneşdür şanki tağ üstinde peydâ

sîm-ten [1] gümüş tenli, gümüş bedenli. <TDEK>

- 2108 Yürür gönlekçek olmuş **sîm-tenler** / Açılır sebze de aq yâsemenler

sîmâ [1] yüz, çehre, beniz. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

- 3190 Olur mücrimlere **sîmâsı** şahid / Melâmet eyler anı fi‘l-i fâsid

simât [3] sofrâ, yemek masası; ziyâfet. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

- 2775 Getürdi Zühre sâzını miyâna / Derildiler **simât**-ı Kehkeşâna

- 3918 Müheyyâ eyledi bezm-i neşâtı / Çekildi anda ‘ işretler **simâtı**

- 4702 Bu eşnâda çekildi anda ni‘ met / **Simât**-ı ni‘ metine üşdi keşret

sîmîn [3] gümüşten yapılmış, gümüşten, gümüş gibi, gümüşe benzer. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

OTAL>

- 1583 Cemâli güllerine geldi hûmret / Ten-i **sîmînine** irişdi şıklet

- 4549 Kemâl-i şefkât ile Yûsuf ol hîn / Kõlın boynına kıldı tavk-ı **sîmîn**

- 4721 Biri feryâd u efgân itdi ol hîn / Uğurlandı didi ol şâ‘-ı **sîmîn**

šimurg [2] Anka. Elbruz Dağı'nda bulunduğu inanılan bu kuşun üzerinde her kuştan bir eser bulunduğu için bu isim verilmiştir. Arapların Anka, İranlıların Sîmurg adını verdikleri, Türkçede ise her iki şekliyle birlikte Zümrüdüanka (Sîmurg u Anka) olarak da adlandırılır. Efsanelere göre Kafdağı'nın tepesinde direkleri abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri bir yuvada yaşayan Anka'nın başı, yassıca burunlu bir köpek başı gibidir. Efsaneye göre Anka her kuştan bir özellik almıştır. Otuz kuşun özelliğini taşıdığı için Sîmurg, otuz çeşit rengi bulunduğu için Sîreng diye de anılır. <KT, KO, ADŞS, TDVİA, FMS>

2233 İdüp **šimurg**-ı zevkî zühdin izhâr / Başını hırkaya çekdi keşef-vâr

2766 Cinâyet itmemiş **Sîmurg**-ı cânı / Hârâma bakmamış ‘ayn-ı ‘ayânı

sîn [1] Osmanlı alfabesinin on beşinci harfinin ismi (س). Şekil itibarıyla dişler bu harfe benzetilir. <KO, OTAL, DŞS> Tanıkta dişler “sîn” harfine benzetilmiştir.

102 İki şaf sinni ağzın itdi tezyîn / Biri **sîn** oldu anuñ birisi şîn

sin [1] mezar, kabir. <YTS, KUBBEALT>

601 Birisi girmeyince **sine** farzâ / Birisine dañi yir degmez ašlâ

Sînâ [1] Hz. Musa'nın ilahi tecelliye mazhar olduğu dağın ismi. Aynı adı taşıyan yarımada'nın güneyinde bulunan dağla özdeşleştirilen Sînâ Yahudi, Hristiyan ve İslam geleneklerinde Hz. Musa'ya Tevrat'ın verildiği yer olarak kabul edilir. <KT, KO, TDVİA>

3340 Ağaçlar oldu şankim Tûr-ı **Sînâ** / Şükûfe ‘aynı ile nûr-ı Mevlâ

sinân [4] kargı süngü, ok vb. savaş aletlerinin keskin ve sivri ucu, mızrak. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALT>

29 Beni kıl mâlik-i mülk-i ma‘ânî / Elümden düşmesün hâmem **sinânı**

643 Nihânî Yüsufuñ almağa cânın / Müheyyâ kıldılar miñnet **sinânın**

4039 Atar Yüsuf dañi cevri **sinânın** / Kılur anuñla ‘ışkî imtiñânın

sinân-ı cân-sitân [1] can alan mızrak. <KANAR>

3946 Kemân-ı bî-amân ol kaşı nûnı / **Sinân-ı cân-sitân** müjgân-ı hünî

Sind [1] Hindistan'ın kuzeybatı bölgesinde aynı isimli nehrin çevresinde bulunan bir bölge. Sind bölgesi batı kesimleri dağlık, orta kesimleri İndus çevresindeki alüvyonlu ovalar, doğuda kumlu çöller olmak üzere üç farklı coğrafi üniteden oluşur. <KA, TDVİA>

2841 Gezerdi Hindi **Sindi** Rûmı Şâmı / Aradı bulmadı yâr-ı benâmı

sîne [15] göğüs; kalp, yürek, iç. <KT, KO, FZ, OTAL, KUBBEALT>

1430 Enîs ü hem-dem ol ‘ışk-ı müfîde / Sürûr-ı **sînedür** hem nûr-ı dîde

1521 Olurdi zevk u şevk ile tarabnâk / Kılurdi **sînesin** matla‘ gibi çâk

- 2183 Şakalı **sīnede** şeklen sitemkār / Çeñesinde bıyıklar bir qarış var
 2271 Sarāyında yüzin gösterse nāgāh / Kōpar şevk ile yüz biñ **sīneden** āh
 2830 Diyār-ı Çīne çıkdı ‘ aşık -ı pāk / Dil-i maḥzūnı sınımış **sīnesi** çāk
 3083 Ğam-ı dildārı ile nitekim ḥāk / Yaşı ırmağı itdi **sīnesin** çāk
 3599 Olurdı niçe yirden **sīneler** çāk / Mekânından uçardı murğ-ı idrāk
 4102 Bu nūr-ı dīdesüz kaldı çerāğı / Sūrūr-ı **sīnesüz** oldu turağı
 4582 Kıpular **sīnesini** eylemiş çāk / Turur meczūb sālīk gibi bī-bāk
 5065 Dögündi **sīnesine** urdı taşı / O taşı la‘l iderdi kanlu yaşı
 5175 Hazān irince gitdi **sīneden** cūş / Lisānum ‘ andelībi kaldı ḥāmūş

sīne-bend [1] at koşumunda eyerin geriye kaymaması hayvanın göğsüne bağlanan enli kayış, işlemeli veya gümüşlü göğüslük, gömüldürük.

- 1512 Siyāh olurdı gāh anuñ semendi / Semendinüñ meh idi **sīne-bendi**

sīne-be-sīne [1] göğüs göğüse. <KUBBEALT>

- 3054 Gelür bu ḥātıra cān u diline / Ki ola yār ile **sīne-be-sīne**

sīne-çāk [2] göğsü, yüreği yaralı.

- 3 Güşāde eyle ‘ ayn-ı ‘ ışk-ı pāk / Dehān-ı rāzum olsun **sīne-çāki**

sīne-çāk olmak [1] cefa çekmek, azap çekmek, işkence çekmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1147 Girü evvelki gibi **sīne-çāk ol** / Firāk-ı Yūsuf ile derdnāk ol

sini [1] üzerinde yemek de yenilebilen yuvarlak bakır veya pirinçten büyük tepsi. <KT, TS>

- 2067 Niçe altun **siniler** oldu iḥzār / Bahāsi ‘ ālī hurşid ü kāmēr-vār

sinn [1] diş. <KT, KO, OTAL>

- 102 İki şaf **sinni** ağzın itdi tezyīn / Biri sīn oldu anuñ birisi şīn

sipāh [2] asker; ordu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2136 Şehāsını ziyāde şevketini / **Sipāh** u leşker ü cem‘ iyyetini

- 4898 Kemāl-i şevket ile devlet ile / **Sipāh**-ı nuşrat ile keşret ile

sipāhī [1] tımar sahibi süvari askeri. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 241 Severler ol **sipāhī** pādīşāhı / Dilāverler olurlar ḥāk-i rāhı

sipās [1] şükür, hamd, şükretme, dua etme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

- 2621 Didi şükr ü **sipās** ol Zü‘lcelāle / Ki irdi rüz-ı hicrānum zevāle

sipend [1] üzerlik tohumu. Nazar değmemesi için üzerlik tohumu ateşte tütülenirmiş.

Nazar değmemesi istenen veya nazar değdiği sanılan çocuk veya kişilerin üzerinde içinde ateş

bulunan bir kap gezdirerek üzerlik yakarlar. Ocak veya mangalda yakarak tüttürürler. Yanarken
çıtırtı çıkarması, nazar cinlerinin kaçıp gitmesine delilmiş. <KO, LN, CŪDÎ, AÇDŞS, ADŞS>

1742 Şehir vaktine dek yakdı **sipendi** / Gide ya' nî yavuz gözler gezendi

siper [3] kalkan denilen eski savaş aleti; ardına gizlenecek, sığınılacak şey. <KT, KO, TS, KUBBEALT>

641 **Siper** gibi olup ebruları çîn / Başın kaldırdı yirden şesper-i kîn

1314 Münâcâtun senün ey dişleri dür / Hadeng-i tîr-i bārāna **siperdür**

siper etmek [1] kendini veya bir şeyi korumak amacıyla bir başka şeyi siper olarak kullanmak.

2535 **Siper itmişdi** bedr-i pür-kemāli / Belinde tiğ idinmişdi hilālî

sipih [12] gök, sema, felek [*mec.*] talih, baht, kader. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

584 Kaçurdu elden ol şehbâz-ı cānı / **Sipihre** irdi feryād u fiğānı

1560 Yiri olmuş **sipih**-i ' izzet ü nāz / Hümā-yı ' aql ider yanında pervāz

2155 Müzeyyen oldu nārencî tutuklar / **Sipihrūn** dāmenine düşdi āzer

2400 O gün şehre müsāfir geldi bir māh / Sezāvār-ı **sipih**-i ' izzet ü cāh

2465 Mu' attal oldu Yūsuf hîdmetinden / Yire indi **sipih**-i rif' atinden

2644 Nücūm ile **sipih**-i hüsni memlū / Cemālî bahri almış cümle lūlū

2832 Yazaydı servi kuşlar kondururdu / **Sipihri** resm ideydi döndürürdi

3491 Meger bir gün **sipihrūn** yüzi döndi / Şeb-i hicrān irişdi gün tölündi

3679 Didi ey hüsni ilinūn pādīşāhı / **Sipih**-i ' izzetūn tābende māhı

3769 Yapışdı kaldı ol hūrşide nāgāh / **Sipihrūn** dāmenine nitekim māh

4919 Gehi ' ilm-i ledün rāzın açardı / **Sipihri** ' aklı şehbāzı geçerdı

sipih-i himmet [1] gayret göğü; manevi yüceliş. <BMS>

3198 Bülend itsün **sipih-i himmetini** / Çıkarısun dilden alçaq niyyetini

sir [] şırıltı sesi. <YTS, ÖTS>

sir sir [2] şır şır, şırıl şırıl.

1093 Yaşı Ya' kūbuñ aqdı anda **sir sir** / Vücūdı ditredi gün gibi dir dir

3773 Güneş gibi teni ditrerdi dir dir / Aqardı yaşınun bārānı **sir sir**

sirāyet [] geçme, bulaşma, yayılma. <KT, KO, OTAL, ÖTS>

sirāyet etmek [1] geçmek, yayılmak.

1593 Maḥabbet **ide** yārına **sirāyet** / Naşīb ola bu devlet bu sa' ādet

sitäre [7] yıldız. Onay, “yıldızlar” maddesinde yaptığı alıntıda “Eski insanlar gökteki yıldızların insanların ahlakı ve talihi üzerinde etkili olduğuna inanırlardı.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. <KT, KO, CÜDÎ, AÇDŞS>

- 1052 O meh-pâre olunca pâre pâre / Nuḥüsetden şeref bulur **sitäre**
 1656 Görinürdi semâda her **sitäre** / Duḥân içinde mânend-i şerâre
 2035 ‘Azîz-i Mısr olup bu işden âgâh / **Sitäre** imtiḥânın itdi nâgâh
 2499 Uyandı mı benüm şem‘-i **sitârem** / Bulındı mı oñulmaz derde çârem
 2522 Uyurdı zevk ile ol mâh-pâre / Bu göz yummazdı mânend-i **sitäre**
 4244 Hidâyet olsa yüz virse **sitäre** / Cevâhir maḥrem olur gûş-ı yâra
 4359 Sarâyında Zeliḥâ kaldı bî-kes / **Sitäre** bî-sa‘ âdet ṭâli‘ enḥas

sitem [1] zulüm, haksızlık, eziyet. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 242 Vücûdî ‘ayn-ı iḥsân u keremdür / Muḥibb-i ‘adldür ḥaşm-ı **sitemdür**
sitemkâr [5] zulüm ve haksızlık eden, zalim. <KT, CÜDÎ, OTAL>
 244 Anuñ devrinde bir zulm-i **sitemkâr** / Yüze gelmez mişâl-i ḥaṭṭ-ı dildâr
 1917 Di ey yâr-ı cefakâr u **sitemkâr** / Degülsin derdmendüñden ḥaberdâr
 2183 Şakalı sînde şeklen **sitemkâr** / Çeñesinde bıyıklar bir qarış var
 4314 Üzilmez incelür ḥaḥ nesne her bâr / Kalur yüzi qarasiyle **sitemkâr**
 5078 Neye ğâfil yürürsin ey **sitemkâr** / Olupdur âşiyânuñ ḥalka-i mâr
sivâr [3] bilezik, ziynet halkası. <KÂMÛS, KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 1510 Deḥânydı cihânuñ yoĝı varı / Hilâl-i âsumân idi **sivârı**
 2068 Meh-i nev gibi yüz taḳım **sivâre** / Virildi ol meh-i zîbâ-‘ izâra
 3803 Şakındı ol nigâr-ı nâzenîni / **Sivârı** gibi tutdı sâ‘ idini
siyâh, siyeh [20] kara. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>
 334 Güneşdür fi’l-meşel ‘ışk-ı ilâhî / Kızıl altun ider ḥâk-i **siyâhı**
 475 Anasuz kaldı bu çeşm-i **siyâhum** / Enîsüm hem-demüm gün yüzli mâhum
 500 Kâsâvetden **siyâh** itdi libâsın / Kemân ebrûsı tutdı qara yasın
 756 Yüzi mâhı bulaşdı gerd-i râha / Sürüldi sünbülü ḥâk-i **siyâha**
 792 Qara şemleyle dönmiş düdgâha / Qara qarğa gibi batmış **siyâha**
 1334 Ğubâr-âlûdesin ḥâk-i **siyehden** / Kemân ebrûña tozlar ḳondı rehden
 1512 **Siyâh** olurdu ĝâh anuñ semendi / Semendinüñ meh idi sîne-bendi
 1582 Niçe gün yatdı ol zıll-ı ilâhî / İrişdi göklere âh-ı **siyâhı**
 1629 Zârürî ḥâl olur derd ehli âhı / Çıkar her âteşün düd-ı **siyâhı**
 1657 Hüveydâ eyledi sulṭân-ı gerdün / **Siyâh** altunlı bir çetr-i hümâyün

- 1756 Maḥabbet ehli farzā sevse māhı / Kemend olur çeker āh-ı **siyāhı**
- 3084 Kāra geydürdi aña dūd-ı āhı / Kızardı giryeden çeşm-i **siyāhı**
- 3244 Zeliḥānuñ irince dūd-ı āhı / Yaşardı Yūsufuñ çeşm-i **siyāhı**
- 3274 Ruḥ-ı rengīn ile çeşm-i **siyāhın** / Eḥibbāsına nāz ile nigāhın
- 3331 Gülün yanında var zıll-ı **siyāhı** / Yolına geldi gūyā bülbul āhı
- 4139 Girer ğam zūlmetine mübtelālar / Geyer dāğ-ı **siyāhından** karalar
- 4142 Gicesin gündüz itdi nār-ı āhı / Giderdi çihre-i şebden **siyāhı**
- 4188 Zeliḥā bindi bir esb-i **siyāha** / Karañu gice içre döndi māha
- 4834 Añup itdükleri cürm ü günāhı / Sürerlerdi yire rüy-ı **siyāhı**
- 5164 Döner her medd-i memdūd ebr-i āha / Konulmuş noqtalar ḥāl-i **siyāha**
siyāhān [1] zenciler, “siyāh”ın çoğulu. <OTAL, ÖTS>
- 793 Uzun bir ṭaylesānı var perişān / Mişāl-i dest-i düzdān-ı **siyāhān**
siyāset [3] ceza, idam cezası. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>
- 4003 Giribānuñdadur dest-i felāket / Kāfāda muntazır tiğ-i **siyāset**
siyāset etmek [2] cezalandırmak; özellikle idam etmek.
- 1020 Eger bizden çıkarsa bu fezāḥat / İdelüm kendümüz aña **siyāset**
- 4043 Budur biñ cān ile gönüm murādı / **Siyāset itdürem** ol bed-nihādı
siyeh-püş [1] kara libaslı, karalar giymiş; yaslı, matemli. <KT, OTAL, KANAR>
- 3945 Kāra saçın gören cānlar ider cūş / ‘İzārı Ka‘besin itmiş **siyeh-püş**
siyeh-rū [2] kara yüzlü, yüzü kara, ayıblı olan. <LR, OTAL, KANAR>
- 920 Yalancıya ne ṭalib ol ne rāğib / **Siyeh-rūdur** mişāl-i şubḥ-ı kāzib
- 4089 Cünün-ı ‘ışk ile bed-rāy u bed-ḥū / Kılur insān-ı nādānı **siyeh-rū**
siz [40] çokluk ikinci kişi zamiri. <TS, KUBBEALT>
- 798 Urup öldürmemek ‘ayn-ı ḥatādur / **Siz** ölince bir kayd-ı belādur
- 800 **Sizi** yolda gören virmez selāmı / Keserler ihtirāmı iltiyāmı
- 801 Bu ğavġā şulḥ olur ğavġā degüldür / **Sizüñ** tedbirüñüz evlā degüldür
- 811 **Size** rāci‘ olur zūlmüñ belāsı / Ne Ḥaḳ rāzi buña ne enbiyāsı
- 817 **Sizüñ** bu zūlmüñüz bilmez mi Allāh / Kıyāmetde cezā kılmaz mı Allāh
- 943 Benüm oğlum sefihāne iş itmez / **Sizi** koyup ḥatālu yire gitmez
- 964 **Sizüñ** esbābuñuz yerlü yerinde / ‘Acebdür kim ḥasāret yok birinde
- 965 Firāsetle budur sözün şaḥīḥi / Aña **siz** itdüñüz zūlm-i şariḥi
- 1000 Didi cem‘ oluñ ey gürkān-ı Ken‘ān / Olupdur ḥatırum **sizden** perişān
- 1001 Su’ālüm var **size** oluñ ḥaberdār / Sözün söyleñ şaḥīḥin itmeñ inkār

- 1015 İrişmez mi **size** Hakkıñ ‘azābı / Hisāb itmez misiz rûz-ı hisābı
- 1016 **Size** bu yüz kararı oldu isnād / İderler la‘ net ile aduñuz yād
- 1024 Eyitdi gâfil olman ey cemā‘ at / **Size** ma‘ lûm olsun bu hikāyet
- 1058 Didi ey fırka-i dīvāne-meşreb / **Sizi** şeytān atar bu bâreye hep
- 1226 Sözine uyman itmeñ hergiz ihmāl / Kaçar eyler **size** bir hîle vü āl
- 1231 Gelüñ şimden girü koyuñ nizā‘ ı / **Sizüñle** idelüm āhır vedā‘ ı
- 1235 **Sizüñle** kim bilür olmaya vuşlat / Kıyāmet günine kıla bu hasret
- 1238 **Sizüñle** söyleşelüm görışelüm / Birazcük ağlaşalum şorişalum
- 1307 Şavarsa ol şavar **sizden** belāyı / Girü derdin viren virür devāyı
- 1332 Didi ey şāh-ı iklīm-i sa‘ ādet / Eger olursa **sizlerden** icāzet
- 2812 Didi ey yār-ı dil-bend ü suhen-ver / **Sizüñle** idelüm bir bezm-i dīger
- 3928 Size virürdi ğıybetden ferāgat / **Sizi** eylerdi ‘ışk ile melāmet
- 4477 Didi *hayfā dirîğā* ey cemādāt / **Size** Hakk dirdüm eylerdüm münācāt
- 4479 İdeli **sizden** istimdād-ı himmet / Yüzüme bakmaz oldu ‘ayn-ı ‘izzet
- 4632 Didi varuñ o sultān-ı kerīme / **Sizi** ğarķ eyler elţāf-ı ‘amīme
- 4636 Ola kim ide ol hayr ıssı sultān / **Sizüñ** az mālūñuza çokluğ ihsān
- 4651 Didi siz *ya‘lemu’llāh* eşkıyāsız / **Size** kim dir ki nesl-i enbiyāsız
- 4653 Gözüñüz dīde-i cāsusa beñzer / Şadākat **sizden** añlanmaz muķarrer
- 4654 **Sizi** ben sezmezem kim toğrılırsız / Sözüñ toğrısı bu kim uğrılırsız
- 4655 **Sizi** habs eylesünler ehl-i dīvān / Olınca hālūñüz i‘ lām ü i‘ lān
- 4670 Didi **siz** gelmedüñüzse fesāda / Biriñüz rehn olup tursun burada
- 4698 **Size** olmaz tuvānālıkda şānı / Ne hoş aldurduñuz kırda siz anı
- 4699 Huşūşā **sizde** ‘ilm ü ma‘ rifet var / Hamāķat sizlere olmaz sezāvār
- 4700 Şecā‘ at **sizde** hūd vardır müretteb / Meger kaşd ile ihmāl itdüñüz hep
- 4726 Didi Yūsuf dimişdüm **size** uğrı / Bi-ķamdi’llāh ki sözüñ çıķdı toğrı
- 4944 **Size** havf u recā bāl ü per olsun / Delīl ü reh-nümā vü rehber olsun
- şöfiyān** [1] sufiler, mutasavvıflar “şufi”nin çoğulu. <ÖTS, KUBBEALTı>
- 4576 Kıbābı cümlesinüñ pür-mehābet / Çü tāt-ı **şöfiyān**-ı ehl-i hālet
- sofra, sofrā** [2] üzerinde yemek yenilen yaygı, sini veya masa [mec.] yemek. <KT, KO, KUBBEALTı>
- 4703 Münādī anlara bir bir çağırdı / Her iki kıardaşa bir **sofra** virdi
- 4705 Ğarīb olduñ diyār-ı Mışra geldüñ / Dirîğā **sofrada** tenhāca kıaldüñ

şoğulmak, şoğulmak [3] suyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da kurumak, ferî gitmek.

<YTS, ÖTS>

- 388 Ziyâde ağlamakdan zârî zârî / **Şoğıldı** ‘aynının iki bîñarı
 2581 Ziyâde ağlamakdan oldu a‘mâ / **Şoğulmuş** ‘ayna döndi çeşmi gūyâ
 4171 Dönüp şuyı **şoğulmuş** âsiyâba / Teveccüh eyledi ‘âlem hârâba

şoḥbet [33] konuşma, görüşüp lakırdı etme, birlikte oturup söyleşme, muhabbet. <KT,

KO, LN, CÜDÎ>

- 435 Edânî **şoḥbeti** târik-i cāndur / Hâkîkatde hicâb-ı ‘âşîkândur
 972 Ğam odı yakdı pîr-i nâ-murâdı / Söyündi **şoḥbetinde** şem‘-i şādî
 1043 Çökerdi ğuşşâ pîr-i nâ-murâdı / Söyündi **şoḥbetinde** şem‘-i şādî
 1576 O **şoḥbetler** hayâl-i h‘âb oldu / Gözi peymānesi hūn ile töldi
 1579 Gözinde uçar ol şehbâz-ı kudret / Hebâ olmuş o cem‘ iyyet o **şoḥbet**
 1820 Yine ayrıldı cānân **şoḥbbetinden** / Ne cānân **şoḥbeti** cān **şoḥbetinden**
 1821 Hîtab-ı müsteṭâb-ı yârı aındı / Şafâ-yı **şoḥbet-i** dildârı aındı
 2138 Güzel sâzendelerle ‘işretini / Perî-sîmâlar ile **şoḥbetini**
 2353 Görüşdi Yūsuf ile kıldı **şoḥbet** / Didi aña ki ey kân-ı mürüvvet
 2399 Zeliḥâ **şoḥbetinde** oldu mezkûr / Ki var bir ḥâdişe şehîr içre meşhûr
 2467 Şafâ-yı **şoḥbetini** eyledi yād / Giceden erteye dek kıldı feryād
 2772 Kurulmayınca dām-ı ehl-i **şoḥbet** / Ele girmez o şehbâz-ı sa‘âdet
 2780 Bile olunca **şoḥbet** içre dilber / Olur meclis behîşt ü bâde Kevşer
 3126 Şafâ-yı **şoḥbeti** takrîre gelmez / Dehânî bûsesi ta‘bîre gelmez
 3156 Ümîdi cānibinden açdı **şoḥbet** / O mâha kıldı yirden göke minnet
 3272 Şafâ-yı ḥâtır ile **şoḥbetini** / ‘Înâdı ḥâletiniñ lezzetini
 3294 Elem gördi Zeliḥâ **şoḥbetini** / Murâd itdi zarûrî fûrkatini
 3555 Ümîdin kesdi Yūsuf **şoḥbetinden** / Hilâl oldu o mâhuñ gayretinden
 3686 Bilürsin bî-vefâdur devr-i eyyâm / Ne mey qalır bu **şoḥbetde** ne ḥöd cām
 4158 Görürdi **şoḥbet-i** bî-yârdur bu / Yire çalardı cāmın ol perî-rû
 4926 Kesilüp **şoḥbet-i** ḥalk-ı cihāndan / İrağ olmazdı ol bundan bu andan
 4931 Bu ḥâl ile niçe yıl niçe müddet / İkişi kıldılar bir yirde **şoḥbet**
 4952 Erâzil **şoḥbetinden** eyleñ i‘râz / Olur anlar metâ‘-ı ‘ömre mîkrâz
 4964 Çekerdi Yūsuf anuñ mâtemini / Añardı **şoḥbetiniñ** ‘âlemini

şoḥbet-i yâr [3] yârin sohbeti. <BMS>

- 284 Murâdum olmaz idi **şoḥbet-i yâr** / Döyemezdi vişâle cān-ı bîmâr

3100 Ne hâyil var arañuzda ne ağıyâr / İdersin bî-vesîle **şoĥbet-i yâr**

3154 Ne yüzden el virürse **şoĥbet-i yâr** / Aña göre aña kıl keşf-i esrâr

şoĥbet etmek/eylemek [5] karşılıklı olarak dostça, arkadaşça konuşmak, söyleşmek, hasbihal etmek. <KUBBEALT>

2662 Baña maĥşûş kıldı ‘ izzetini / Benümle **eyler** oldu **şoĥbetini**

2820 İdüp bir ‘ aşıkı maĥbûl-i ĥazret / **İderlerdi** uğurlayınca **şoĥbet**

3144 Ne seyr **eyler** fakîr ile ne **şoĥbet** / Taķılmağ yanuma ol seyf-i ĥudret

3608 Ķurıldı **şoĥbet itdi** ‘ ayş u ‘ işret / Meh-i Ken‘ânı anda kıldı da‘ vet

5143 Kitâbı şol ki okur diĥķat eyler / Kitâbuñ şâhibiyle **şoĥbet eyler**

soķak, soķak [2] şehir ve kasaba içinde evler arasında uzanan caddeye nispetle daha dar ve kısa yol. <KT, TS, KUBBEALT>

318 Gün olur her **soķakdan** yâr u ağıyâr / Aķarlar baĥr-i Nîle ĥâr u ĥas-vâr

2269 **Şoķaklarda** fiĥânlar oldu bünyâd / Uyumaz ehl-i Mışrı âh u feryâd

soķmak [2]

1. (böcek, zehirli hayvan için) iĥnesini batırmak veya ısırarak, zehirlemek. <TS, ÖTS>

2235 Vücûdî ĥayyesine geldi ĥaşyet / Hemânâ **soķmadan** itdi ferâĥat

2. içine veya arasına girmesini sağlamak. <TS, KUBBEALT>

1518 **Şoķardı** serv-veş dâmen miyâna / Gülistânına olurdu revâne

soķulmak [1] yanaşmak, yaklaşmak. <TS, KUBBEALT>

2284 **Şoķuldu** bir ĥarı ortaya nâĥâĥ / ‘ Aşâsına ĥayanup eyledi âh

şokunmak [1] takınmak. <YTS, ÖTS>

1998 Nihâli bağ-ı cennet gibi ĥüyâ / **Şokunmuş** başına ezĥâr-ı zîbâ

şol [4] kalbin bulunduĥu tarafta olan, “saĥ” karşıtı. <TS, KUBBEALT>

201 Nazar eylerdi encüm şaĥa **şola** / Gözi nergislerin dikmişdi yola

2671 İderken şaĥa vü **şola** neĥâre / Yolum uğradı bir üstür-süvâra

3141 Şaĥında görse ben bîmârı nâĥâĥ / Döner **şolma** iĥmâz eyler ol şâĥ

5025 Rikâba **şol** ayaĥın ĥünkü şaldı / ‘ Ale’l-fevr aña Cebrâ’îl geldi

şolmak [7]

1. (kişinin genel durumu, yüzünün rengi vb. için) rengini yitirmek, rengi uçmak. <TS, ÖTS>

795 Gögermiş iki ĥeşmi beñzi **şolmuş** / Gözi göz boncuĥınuñ ‘ aynı olmuş

2462 Sarâyı Yûsufından ĥâlî oldu / Deĥâna geldi cânı beñzi **şoldı**

3165 Güneş gibi şarardı beñzi **şoldı** / Yoluñda ellere pâmâl oldu

2. (bitki, ĥiçek vb. için) tazeliĥini, diriliĥini yitirmek. <TS, ÖTS>

998 Ölümlü hasta gibi oldu Ya‘kûb / Hâzân yaprağı gibi **şoldı** Ya‘kûb

1745 Ğam-ı ‘ışk ile mi‘râcını buldı / Küle döndi gül-i ruhsârı **şoldı**

1893 Cemâli gülleri derdünle **şoldı** / Senün çâķ istediğün gibi oldu

3660 Bakılmağ ile **şolmaz** rûy-ı gonca / Koķılmağ ile gitmez bûy-ı gonca

şoñ [9] son, bir şeyin en sonra olan veya ortaya çıkan bitiş, tükeniş kısmı, bitme tükenme noktası, nihayet. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTI>

1986 Taralma hecre incinme cefâdan / Uşanma **şoñu** hayr olan belâdan

4237 Olur bu resme ‘ışkuñ intihâsı / Cefâsınuñ **şoñındadır** vefâsı

şoñ pişmanlık fayda vermez (veya etmez) [2] İyice düşünülmeden yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar. O zaman pişman olmak da işe yaramaz.

<AKSOY>

782 Meşeldür **şoñ peşimân aşşı itmez** / Yürekden acısı ölince gitmez

1256 Meşeldür **şoñ peşimân aşşı itmez** / Ğam u endûhı tâ ölince gitmez

şoñ ucı [5] sonuç, netice, nihayet, en son, akıbet. <YTS>

2685 Tûalum kim ola taht-ı Süleymân / İder bād-ı fenâ **şoñ ucı** vîrân

2862 Şeb-i hicrân bulur **şoñ ucı** pâyân / Hemân zaḥmet virür ‘uşşâķa cânân

4401 Budur **şoñ ucı** ‘uşşâķuñ maķâmı / ‘Ulüvv-i cāhı cāy-ı iḥtirâmı

4452 Aķar şu gibi gerçi çok sürinür / **Şoñ ucı** yâr dîdârı görünür

4956 Şığâr ile kibârı kibr ü kîne / **Şoñ ucı** döndürür gebr-i la‘îne

şoñra [13] daha ileri bir zamanda, müteakiben,... ardından, “önce” karşıtı. <TS, KUBBEALTI, ÖTS>

75 Yüri Allāhı bilmekde ol üstād / Bilinür vāḥid evvel **şoñra** a‘dād

383 Zuhûra geldi bir günde iki ḥûb / Öñürdi ‘İş toğdı **şoñra** Ya‘kûb

407 Zamāndan **şoñra** oğlı ‘İş geldi / Görüp Ya‘kûbuñ âlin hayret aldı

2484 Bir aydan **şoñra** rûz-ı mevti yetdi / Diyâr-ı Şâmdan ‘uķbāya gitdi

2888 Şürü‘ eyler bu kâr-ı nâ-şavāba / Düşer gün gibi **şoñra** ıztırāba

2898 Didi olma şaķın **şoñra** peşimân / Ḥalîlullāh ider oğlını ķurbân

3056 Vişâli ḥavf-i hicrânına degmez / Sürûrı **şoñra** efgânına degmez

4013 Ol işden kim ola **şoñra** peşimân / Aña meyl eylemez erbâb-ı ‘irfân

4507 Hıṭâb-ı yârdan bî-huş kâldı / Zamāndan **şoñra** kim kendüye geldi

4603 Pes andan **şoñra** irişdi yedi yıl / Zuhûra gelmedi bir yirde ḥâşıl

4687 Ana bir ķardaşı kim **şoñra** geldi / Anı Yûsuf çeküp yanına aldı

4704 Orada kâldı ol **şoñra** gelen ferd / Didi Yûsuf aña kim ey cuvân-merd

- 4760 Bize ol **şoñra** koşduğunu birāder / Uğurluk itdi aḥvāli mükedder
şoñunda [6] sonuç olarak, en nihayet, nihayetinde. <KUBBEALTI, ÖTS>
- 166 **Şoñında** mağribi aldı Medīne / Değişdi maşrıḳını mağribine
- 1452 Gider dārū'l-bakāya hem-çü Ferḥād / **Şoñında** 'ışık ile kor bir eyü ad
- 3718 Şu sultānlar ki oldu zülme māyil / Peşimānlık ider **şoñında** ḥāşıl
- 4561 Vişāle ol ki kendin lāyık eyler / **Şoñında** sevdüğünü 'āşık eyler
- 4620 'Arab ḥalkını itdi şer' ile kıl / Velī **şoñında** āzād eyledi ol
- 4871 Kāmusın iltimās itdi Ḥudādan / **Şoñında** oldılar hep enbiyādan
şorışmak [2] birine sormak, birbirine sormak. <YTS, TS>
- 1238 Sizünle söyleşelüm görışelüm / Birazcük ağlaşalum **şorışalum**
- 4911 Biri birine şarmaşdı görışdı / Belā-yı fūrkat aḥvālin **şorışdı**
şormak [28] birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek, cevap istemek. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>
- 502 Gezerdi gün gibi ḥāne-be-ḥāne / Anasından **şorardı** bir nişāne
- 994 Arardı ol kemān-ebrū nişānın / **Şorardı** illere cān-ı cihānın
- 1008 Deḥānı gibi ḡayb oldu geçende / **Şorarın** bilmez āyende revende
- 1161 Ḥaber **şor** Yūsufum oldu mı maḳtūl / Anuñ rūḥını ḳabz itmiş midür ol
- 1273 Ğamum ḥadden ziyāde miḥnetüm çok / Ölüsem daḡı bir ḥālüm **şorar** yok
- 1578 Düşinde gördüğün yanında bulmaz / **Şorup** nām u nişānın bulmak olmaz
- 1589 Aḡıbbāsına bu ḥālī **şorardı** / Devāsuz derdine dermān arardı
- 1896 Perīşān-ḡatır u derde giriftār / Ne bir hem-dem ne bir ḥālın **şorar** var
- 1975 İşitdi Yūsufuñ luṭf-ı kelāmın / Yüz urdı ayaḡına **şordı** nāmın
- 2251 Cihānuñ ḥādişātından **şorardı** / Oyalarđı delü göñlini derdi
- 2547 Aña 'ibrī dilince **şordı** aḡbār / Ḥaberdār olmadı bu sırdan aḡyār
- 2567 İlini günini **şorınca** ol māh / Sözüni diñledi āh itdi nāḡāh
- 2568 Eyitdi Ḥazret-i Ya' ḳūbı **şorma** / Göñüller şehrine āteş düşürme
- 2610 Bu Ken' ān ilini söyleşdi vāfir / Seni oḡullaruñı **şordı** bir bir
- 2616 Bir ādem olsa anı **şorsa** bilse / Beni öldür eger Yūsuf degülse
- 2618 Bu yirün ṭaḡ ile şahrāsını hep / Baña zıkr eyledi **şordı** müretteb
- 3258 Yaḳardı 'ālemi sūz u güdāzı / Zelīḡā Yūsufa **şordı** bu rāzı
- 3811 Bu gizlü ḥālını çün gördi Yūsuf / Zelīḡādan bu rāzı **şordı** Yūsuf
- 3831 Nübüvvet bağınıñ serv-i revānı / 'Azīze rāst geldi **şordı** anı
- 4217 **Şorardı şorduḡı** aḡbārı tekrār / İderdi niçe gün anuñla güftār

- 4251 Faķirūn hātırın hālin **şorardı** / Ğarībūn derdine dermān arardı
 4374 Şabādan kesb ider bŷy-ı nigārı / **Şorar** aĝyārdan aĥbār-ı yārı
 4393 Aña irişdi hāli āĥir-i kār / Kime kim **şorsa** dildārından aĥbār
 4766 Başın kaldırdı āĥir **şordı** tekrār / Bu töhmetten ziyāde eyledi ‘ār
 4803 İrişdükçe ĥarāb-ābād-ı Mışra / **Şoruñ** aĥbārını evlād-ı Mışra

şorarsañ [2] (bir kimse veya şey için) nasıl olduğunu öğrenmek istersen. <ÖTS>

- 1895 **Şorarsañ** ol ĝarīb ü ol faķiri / Olupdur bend ü zencirūn esiri
 2290 **Şorarsañ** yaşını heftāda yetmiş / Zemāne kāmēti yayın ĥam itmiş

şorulmak [1] sormak işine konu olmak, sual edilmek. <TS, KUBBEALT>

- 1902 Diyesin yok mıdur yoksa kıyāmet / **Şorulmaz** mı bu zulm-i bī-nihāyet

şovuk [3] soğuk, ısısı düşük olan, “sıcak” karşıtı. <YTS, TS>

- 747 Kılıç gibi olup her biri serkeş / **Şovuk** deprendiler bād-ı seĥer-veş
 5004 Ĥazān irdi **şovuk** deprendi şarşar / Bırakdı kendüyi berg-i gül-i ter

şovuk el [1] uğursuz, kötü el, yabancı el, yaramaz el. <YTS>

- 1668 Olur mı gülşenūn aĥvāli muĥtel / Şitādan irmese aña **şovuk el**
şoymak [5]

1. bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar gibi şeyleri çıkarmak. <TS, ÖTS>

- 4934 Kime kim geydüre fāĥir libāsı / **Şoyar** eşcār-veş bād-ı fenāsı

2. birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek. <ÖTS>

- 815 Nebi oĝulları şeytāna uydı / Ķarındaşın ĥarāmī gibi **şoydı**
 1410 Ĥarāmī gibi ‘ışķ-ı bī-emānı / **Şoyar** ‘uryān ider ĥalk-ı cihānı
 3759 **Şoyar** ĥalkı alur mālın ĥarāmī / Begenzler bu resme iĝtināmı

3. birinin giysilerini çıkarmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 766 Ecel gibi **şoyup** fāĥir libāsın / Geyürdiler ĥara ĥullar ‘abāsın
şoyunmak [5]

1. üzerinde bulunan elbiseleri çıkarmak, kendi kendini soymak. <TS, ÖTS>

- 319 **Şoyunur** şuya girer nev-cuvānlar / Açılır gül gibi genc-i nihānlar
 1336 Kenār-ı Nīle geldi çün ney-i ĥand / **Şoyundu** ol ĥaşab-pūş u şeker-ĥand
 1340 Bu āb-ı şāfiye girdi **şoyundu** / Şuya ĥonmış gül-i ĥandāna döndi
 2463 Evinde şenligi şem‘i söyüdü / **Şoyundu** iki taş ile döĝüdü

2. [mec.] bir işi yapmaya, bir etkinlik göstermeye başlamak, kendini bir alanda ispatlamaya kalkışmak, girişmek. <TS, KUBBEALT>

- 953 **Şoyunduk** taĝlara gitdük şikāra / Şabā gibi taĝılduk kūhsāra

sögmek [6] sövmek, bir kimsenin namusuna, onuruna ve manevi kişiliğine sözle saldırıda bulunmak; hakaret etmek, küfretmek, kötü söz söylemek, acı sözler söylemek, serzeniş etmek, azarlamak, kınamak, başa kakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALT>

- 779 Birisi anı gâyetde dögerdi / Ğilâz ile şidâd ile **sögerdi**
 1299 Tabancayla girişdüm anı dögdüm / Dil uzatdum aña gâyetde **sögdüm**
 1487 Vişâlidür hayât-ı câvidânî / Ğidâ-yı rûh olur **sögse** dehânı
 4064 Görenler Mâh-ı Ken' anı ögerdi / 'Azîz ile Zeliḥâyâ **sögerdi**
 4480 Bu resme **sögdî** aşnâma müretteb / Şikest itdi dil-i 'aşık gibi hep
 4754 Mücâvir cevri ider **söger** müsâfir / Olurlar 'ayn-ı teşnî' ile nâzır

söylemek [30] düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak, demek, konuşmak. <YTS, TS, ÖTS>

- 163 Mihakk oldu elinde **söyledi** taş / Nuḥâsın ehl-i küfrün eyledi fâş
 722 Zebân-ı ḥâlî güyâ **söyler** idi / Firâk-ı Yûsufî bir bir der idi
 948 Delûler gibi **söylersüz** yabana / Bunuñ gibi yalana kim inana
 975 Olup bu derd-i hicrân ile meczûb / Yabana **söyler** idi anda Ya' kûb
 1001 Su'âlüm var size oluñ ḥaberdâr / Sözüñ **söyleñ** şaḥîḥin itmeñ inkâr
 1004 Buyur bizden ne istifsâr idersin / Sözüñ baş üstine **söyle** ne dirsün
 1006 Didi Ya' kûb ey gürk-i mübârek / Su'âlümden ḥaber ver **söyle** gerçek
 1613 Aḡar şu gibi **söyledi** yabana / Belâ sâzına eylerdi terâne
 1679 Kesilse ḥâmenüñ tañ mı zebânı / Ne gelse ḥâtırına **söyler** anı
 1696 Boyuñ serv-i revânı gibi el-ân / Sözüñi toğrı **söyle** eyle iḥsân
 1717 Dehânı ḥâtif-i ḡayb idi güyâ / Sözin **söyler** görünmez kendi ammâ
 1904 Bu resme **söyleyüp** ol şem'-i rûşen / Şefâ' at umar idi irdüğinden
 2509 Libâsın geydürüp anuñ Zeliḥâ / Lisân-ı ḥâl ile **söyledi** tenhâ
 2575 Gezerken ḡurda aldurduḡ didiler / Niçe dürlü yalanlar **söylediler**
 2756 Ne zîbâ **söylemişdür** bir suḡenver / Ne-bürred 'ıḡḡ-râ cüz 'ıḡḡ-ı dîğir
 2814 Zeliḥâ **söyledi** bir ḡoş ḡikâyet / Bu resme ḡıldı râvîden rivâyet
 2997 O 'ulviyyâtdan **söyler** ma'ânî / Bu süflîyyâtdan eyler beyânı
 2999 O **söyler** sergüzeşt-i enbiyâyı / Bu **söyler** mâcerâ-yı eşḡıyâyı
 3223 Görince sevdüğünüñ peykerini / Unutdı **söyleyecek** sözlerini
 3263 Ḥayâ vü ḡilm idi ol yâra pîşe / Aña **söylerse** **söyledi** hemîşe
 3547 Yabana **söylemekden** hemçü mecnûn / Yorılmaz 'aşık-ı bîmâr u maḡzûn
 3844 Dehân-ı çâkden eyle su'âlî / Lisân-ı ḥâl ile **söyler** bu ḡâlî

- 4225 Öñinde **söyleseñ** biñ dürlü aḥbār / Ḥaberdār olmayup itmezdi güftār
 4430 Dir idi **söylemeñ** bu sözi deyyār / Dürüg-ı bî-fürüg ancaḡ bu iḥbār
 4435 Şevābın ḡaşd idüp gördükde anı / Gelüp **söylerler** idi bir yalanı
 4678 ‘Aṭā vü luṭf-ı suḡṭānı didiler / ‘İtābını daḡi hep **söylediler**
 4920 Gehī **söylerdi** Ḥaḡḡuñ kibriyāsın / Gehī bu dār-ı dünyānuñ fenāsın
 5127 Açılmaz **söylemez** nādāna aṣlā / ‘Avāma eylemez meyl ü mahābā

söylenmek [6] söylemek işi yapılmak, denilmek, deyiverilmek. <17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ, TS>

- 450 İder **söylenmedük** esrārı tefsīr / Kılur yazılmaḡ evrāḡı taḡrīr
 1651 Celāl ü heybet ile **söylenen** yār / Ḥazīn āvāz ile eylerdi güftār
 2864 Ne söz kim anda **söylendi** müretteb / Toḡınurdu bir ucı Yūsufa hep
 3774 Aña **söylenmedük** söz ḡalmaḡı hīḡ / Benefşe gibi ḡıldı başını pīḡ
 3979 Maḡabbet cümlesini ḡıldı hemvār / Arada **söylenen** söz ḡışsa-i yār
 5058 Aña **söylendi** bu göynüklü aḡbār / Mecālī ḡalmaḡı kim ide refṭār

söyleşmek [7] karşılıklı konuşmak, sohbet etmek, konuşmak. <YTS, TS>

- 620 Anuñla sır-ı vaḡdet **söyleşürdi** / Kelām-ı ‘ilm ü ḡikmet **söyleşürdi**
 623 Ḳaçan **söyleşseler** esrār-ı pinhān / İraqdan baḡar idi ‘ayn-ı iḡvān
 1238 Sizünle **söyleşelüm** ḡorişelüm / Birazcük aḡlaşalum şorişalum
 1760 Bu sevdā ile ‘aḡlını şaşurdu / Der ü dīvārı ile **söyleşürdi**
 2610 Bu Ken‘ān ilini **söyleşdi** vāfir / Seni oḡullaruñı şordı bir bir
 4930 Anuñla **söyleşürdi** rāz-ı tevḡīd / Olurdu gicesi ḡadr ü ḡüni ‘īd

söyletmek [3] söylenmesine yol açmak, söylemesine sebep olmak, konuşturmak. <TS,

ÖTS>

- 2633 Bu tıflı Tañrı **söyletdi** meḡer kim / Degüldi Yūsufuñ ḡāline ‘ālim
 3269 Meh-i Ken‘ānı **söyletmeḡe** tekrār / İşitmezlenmek olmışdı aña kār
 3548 Döker derdini derdi olan abdāl / Meşeldür bu ki ıssın **söyledür** māl

söyündürmek [4] söndürmek. <YTS, ÖTS>

- 288 Ziyāde olsa nār-ı ‘ışḡ ḡālī / **Söyündürmez** anı vuşlat zülālī
 760 ‘Acebdür Tañrı yaḡduḡı çerāḡı / **Söyündürmek** diler bir niḡe yaḡı
 2902 **Söyündürme** çerāḡ-ı enbiyāyı / Anuñla gitmeḡe vırme rızāyı
 2986 Cihānı tıtmadın nār-ı melāmet / **Söyündür** itme da‘vā-yı maḡabbet

söyünmek [14] sönmek, parlaklığı gitmek. <YTS, ÖTS>

- 148 Żiyā-yı şems-i nūrından müretteb / **Söyündi** ḡitdi nār-ı Bū-Leheb hep

- 607 Hüveydâ oldı nûr-ı vaşl-ı cānān / **Söyündi** anuñ ile nār-ı hicrān
 972 Ğam odı yaqdı pîr-i nā-murādı / **Söyündi** şöhetinde şem‘-i şādî
 1043 Çökerdi ğuşsa pîr-i nā-murādı / **Söyündi** şöhetinde şem‘-i şādî
 1292 Tölup sevdâ ile dehrün dimâğı / **Söyündi** gökde yıldızlar çerâğı
 2463 Evinde şenligi şem‘ i **söyündi** / Şoyundı iki taş ile döğündi
 3214 Teneffüs eyleyince bād-ı şarşar / **Söyünür** yüz biñ olsa şem‘-i enver
 3366 Yanında Yūsufuñ bunlar **söyündi** / Güne karşı zıyâ-yı şem‘ e döndü
 3995 Kāmunuñ şem‘-i tedbiri **söyündi** / Yile karşı atılmış tîre döndi
 4608 Dütünler dütmeyüp odlar **söyündi** / Ocaqlar âhsuz ‘uşşâka döndi
 4787 Fesâda varsa mûzîñün dimâğı / **Söyünür** eşk-i çeşm ile ocağı
 5015 Şükûfe şem‘ idi bezm-i cihāna / **Söyündi** döymedi bād-ı hāzāna
 5044 **Söyündi** şem‘-i bezm-ārâ-yı ‘ālem / Diyār-ı Mısrı tutdı zulmet-i ğam
 5057 **Söyünmez** âteşe döndi firākı / Hayālî kaldı ancağ dilde bākî
söz [135] bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırdı, kelim, kavi.

<YTS, TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 22 Hüdâyâ nazmumı kıl dürr-i meknûn / **Sözümi** eyle Yūsuf gibi mevzûn
 23 Çıkar **söz** Yūsufını çāh-ı dilden / ‘Ayān it vāridatı rāh-ı dilden
 24 Yüzi şuyına Ya‘ kûb-ı Nebîñün / **Sözini** âbdâr it ben ğabîñün
 28 Olup her vākı‘ am hayr ile ta‘bîr / Şabâ gibi **sözüm** olsun cihān-ğîr
 31 **Sözüm** bağını pür-envār eyle / Nazargāh-ı üli’l-ebşār eyle
 121 Nebîler olıcağ vaşında ‘âciz / Bizüm ne **sözümüz** vardur kimüz biz
 329 Bu Yūsuf şehri virdi baña bir hāl / **Sözümi** âteş-i ‘ışk eyledi qal
 421 Atası **sözini** ğuş itdi Ya‘ kûb / Çıkup ol günde Şāma gitdi Ya‘ kûb
 484 Vaşıyyet **sözlerini** kıldı tekrār / Naşîhat dūrlerini itdi îşār
 547 Aña haddinden artuğ itdi ‘izzet / Mülâyim **sözler** ile kıldı minnet
 550 Tamām itdi **sözini** çünkü Ya‘ kûb / Dil-i İnāsa irdi derd ü aşûb
 617 **Sözi** miftāh-ı genc-i hikmet oldı / Yüzi mışbāh-ı künc-i tāt at oldı
 619 Anı irşād iderdi zāt-ı Ya‘ kûb / Olurdu her **sözi** yanında merğûb
 621 Añılsa zāt-ı Hāğkuñ kibriyāsı / **Sözin** fehmi idemezdi akrabāsı
 686 Bu **sözler** Yūsufa te’şîr itdi / Cenāb-ı Hāzret-i Ya‘ kûba gitdi
 725 **Sözün** toğrusı birdür nitekim tîr / Seni yabana atdı qavs-i tağdîr
 741 Bu **sözi** bilmeyen bilsün muḥaqqāq / Qulını imtiḥān itmektedir Hāğ
 814 Feleklerde melekler gör neler dir / İşidür kulağum bu **sözi** bir bir
 958 Su’āl itdi didi Ya‘ kûb-ı ğamnāk / Bu **söz** dağı degül maḥbûl-i idrāk

- 965 Firasetle budur **sözüñ** şaḥīḥi / Aña siz itdüñüz zulm-i şarīḥi
- 966 Bu **sözler** itdi evlādını maḡlūb / Öñinde qaldılar maḡzūn u maḡcūb
- 967 Girü evvelki **söze** oldı bünyād / Günāhı eylediler qurda isnād
- 981 Senüñ tatlu **sözüñe** öğrenen dil / Senüñ gayruña hīç olur mı kıyıl
- 1001 Su 'ālüm var size oluñ ḡaberdār / **Sözüñ** söyleñ şaḥīḥin itmeñ inkār
- 1004 Buyur bizden ne istifsār idersin / **Sözüñ** baş üstine söyle ne dirsün
- 1005 Sa' ādet bize kim gördük yüzüñi / İşitdük nāgehān şīrīn **sözüñi**
- 1017 **Sözinden** qurda irişdi ḡacālet / Gözi yaş ile tıldı geldi ḡālet
- 1066 **Sözüñüz** oldı hep telbīs ü tezvīr / Felāketde o ma' şūm ile bu pīr
- 1132 **Sözine** uydum a' dānuñ yañıldum / Ki sen dürr-i yetīmi yavı kıldum
- 1226 **Sözine** uyman itmeñ hergiz ihmāl / Kaçar eyler size bir ḡīle vü āl
- 1228 Bu **sözler** Mālike olınca taḡrīr / Berāy-ı ḡāḡır urdı aña zencīr
- 1596 **Sözünüñ** sükkerin idüp mükerrer / Oyalarđı delü ḡōñlin o dilber
- 1630 Kačan bu menzili kaḡ' itse 'āşık / Muḡālīfler **sözi** olmaz muḡābık
- 1696 Boyuñ serv-i revānı gibi el-ān / **Sözüñi** toḡrı söyle eyle iḡsān
- 1697 İşitdi dāyenüñ **sözün** Zeliḡā / Aña rāz-ı nihānın itdi ifşā
- 1699 Didi şevḡ ile ey kān-ı melāḡat / **Sözüñden** buldı rūḡum istirāḡat
- 1709 Ṭarīḡat 'āleminüñ reh-nümünı / Ḥaḡīḡat **sözlerinüñ** zū-fününı
- 1717 Deḡanı ḡāḡif-i ḡayb idi ḡüyā / **Sözün** söyler ḡörinmez kendi ammā
- 1728 Beni şād eylemez illā ḡam-ı dōst / Bu **söz** meşḡurdur bir dōst bir pōst
- 1733 Bu vech ile cevābın aldı dāye / **Sözi** kār itmedi ol dil-rübāya
- 1947 Güni ḡurşīd ile geçdi bu yüzden / Ferāḡat eyledi anuñla **sözden**
- 2053 Senüñ olsun senüñ bu dürr-i şehvār / **Sözüñüñ** cān u baş üzre yiri var
- 2247 Ne maḡşūd eylese maḡbūl olurđı / Maḡabbetlü **sözine** kıl olurđı
- 2295 **Sözini** diñlediler acıdılar / Yazuḡ saña bunamışsın didiler
- 2320 **Sözi** cān-baḡş idi her fende māḡir / Dōkerdi ḡoḡḡa-i la' li cevāḡir
- 2349 Teveccūḡ itmedi yüzine kimse / Ḳulaḡın urmadı **sözine** kimse
- 2376 **Sözinden** Yūsufuñ çoḡ ' ibret aldı / Peşīmān oldı istiḡfāra geldi
- 2427 **Sözi** dürrine virdi intizāmı / Didi şat baña luḡf it bu ḡulāmı
- 2473 Kerem eyle eḡer var ise imkān / **Sözüm** var ḡaşra gelsün Māḡ-ı Ken' ān
- 2511 Geyürse ḡül gibi pīrāhenini / Bu **söz** eglerdi ol ḡalbi ḡazāni
- 2545 Yüzinden merdüm-i Ken' āna beñzer / **Sözinden** eşref-i a' yāna beñzer
- 2549 Beyān it ḡadıḡāt-ı kāyinātı / Ola kim **sözlerüñ** Āb-ı Ḥayātı
- 2556 Deḡanın ol ' arab açdı şādef-vār / **Sözi** dürr-i şemīnin itdi izḡār

- 2567 İlini gününü şorınca ol mäh / **Sözini** dinledi âh itdi nâgâh
- 2591 **Sözinden** oldılar pîrûn perîşân / Güc ile kendüyi cem' itdi cânân
- 2599 Eyitdi ey nebiyya'llâh beri gel / **Sözüm** vardur saña gâyet mufaşşal
- 2628 Ba' id olmaya bu **sözler** ki bi'z-zât / Yakınlarda saña olur mülâkât
- 2632 Bu **sözler** baña Hâkdan oldu ilhâm / Zârûrî oldum itdüm saña i' lâm
- 2635 Düşinde vâridâtının peyâmı / Bu tıfluñ **sözi** ol pîrûn kelâmı
- 2745 Tesellî **sözlerine** oldu bülbül / Kopardı gülşeninden bir niçe gül
- 2746 Miyân-ı Yûsufi çekdi kinâra / Azıtdı **sözlerini** vara vara
- 2864 Ne **söz** kim anda söylendi müretteb / Toķınurdu bir ucı Yûsufa hep
- 2867 **Sözine** gerçi dizdi dürr-i meknûn / Bu efsâneyle itdi ya' nî efsûn
- 2868 Zeliĥânun **sözi** buldı nihâyet / Meh-i Ken' âna degdi çünki nevbet
- 2900 Gözi gönli anuñ Mevlâdadur hep / **Sözüm** dinle budur evlâ vü enseb
- 2940 Bülend olmaz inen şân-ı edânî / Olur Hâk **söz** anuñ bâr-ı girânı
- 2988 Zeliĥânun **sözi** düşdi kesâda / ' İtâbı Yûsufun oldu ziyâde
- 3020 Sevindi Hâkka minnet itdi Yûsuf / **Sözine** haylî ragbet itdi Yûsuf
- 3021 Şafa kesb eyledi haylî **sözinden** / Didi lutf ile bilmezlik yüzinden
- 3088 Kuluñ iken senüñ baķmaz yüzüne / Kâbül itmez ' inâd eyler **sözüne**
- 3185 **Sözine** dâyenün oldu ğazabnâk / Çevürdi yüzini mânend-i eflâk
- 3222 **Sözi** çoĝ idi yaşı gibi ammâ / Tutuldu nuţķı süsen gibi ğuyâ
- 3223 Görince sevdüğünüñ peykerini / Unutdı söyleyecek **sözlerini**
- 3260 ' Acâyib **sözi** var hōş hâleti var / Beni kıl bu ma' âniden haberdâr
- 3270 Mükerrer **sözi** la' li şekkerinden / Kōparurdu dil ü cânı yerinden
- 3278 Olurdu iki **sözünüñ** biri âh / İderdi râz-ı pinhânından âĝâh
- 3285 Zeliĥâ dinledi Yûsuf **sözini** / Uyardı uyĥudan cânı gözini
- 3290 Zeliĥâ geçdi gitdi kendüzinden / Cününü fehm olındı her **sözinden**
- 3376 Tutuñ her emrini ĥıdmetler eyleñ / **Sözine** râm oluñ ĥörmetler eyleñ
- 3436 Bulur her biri bir **söze** bahâne / İder her biri bir dürlü terâne
- 3440 Birinün mâyil olmadı **sözine** / Alur göz ile baķmadı yüzine
- 3484 İşidürdi Zeliĥânun **sözini** / Yire dikmişdi nergis-veş gözini
- 3485 Teveccüh itmedi aşlâ **sözine** / Naķar kılmadı illâ yir yüzine
- 3565 Naşîĥat eyledi aña bu yüzden / Kâbül itdi **sözün** ol şems-i rüşen
- 3655 Ehâlî **sözde** şekkerler yimişler / Aķ aķça kara ğün içün dimişler
- 3764 Zeliĥâ gördi ol kaşı hilâli / Naşîĥatden degül her **sözi** ĥâlî
- 3774 Aña söylenmedük **söz** kalmadı ĥiç / Benefşe gibi kıldı başını pîç

- 3796 Bu kerre olmaz iseñ **sözüme** rām / Tenümde eylemez cân murğı ārām
- 3814 Bu **sözi** nāgehān gūş itdi Yūsuf / Añup Hāq cânibin cūş itdi Yūsuf
- 3861 Didi egri **sözini** toğrı şanma / Zeliḥānuñ yalanına inanma
- 3887 **Sözümde** toğrıyam Allāha ma‘ lūm / Şehādet itdi ḥaqqūmda bu ma‘ şūm
- 3890 ‘ Ayāndur derd-i pinhānı yüzinden / Ğarīb evzā‘ u bīhūde **sözinden**
- 3926 Benüm sevdüğümü görse gözüñüz / Baña olmazdı ta‘ n ile **sözünüñüz**
- 3927 **Sözi** ḥalka olur sihr ile efsūn / Yüzi eyler niçe Leylāyı Mecnūn
- 3979 Maḥabbet cümlesini kıldı hemvār / Arada söylenen **söz** kışsa-i yār
- 4025 Sa‘ ādet var cihānda ol kişide / Ne yüzün göre ne **sözün** işide
- 4037 Cihāna ğıybetüm eglence oldı / Bu **söz** illerde vü dillerde tıldı
- 4062 Nihāl-i Sidre-veş toğrıdur ol yār / İnanmañ bu **söze zinhār zinhār**
- 4309 Didi itdüm aña zulm-i şariḥi / Kelāmuñ toğrısı **sözünüñ** şaḥiḥi
- 4379 **Sözinde** yok nişān-ı ‘ aql u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i ḥayret
- 4394 Felek-veş döndürürlerdi yüzini / İşitmez diñlemezlerdi **sözini**
- 4430 Dir idi söylemeñ bu **sözi** deyyār / Dürüg-ı bī-fürüg ancak bu iḥbār
- 4441 Bunun gibi **söz** olduğça rivāyet / İnende gönli itmezdi şehādet
- 4473 Şabā-veş her kişi yolına gitdi / Ne yüzün gördi ne **sözün** işitdi
- 4498 Getürüñ baña anı ferd ü tenhā / **Sözinden** cāna geldi būy-ı taḫvā
- 4499 Zeliḥā oldı bu **sözden** ḥaberdār / Sarāyı kapusına vardı nāḫār
- 4625 **Söziñi** eyleme el-kışsa taṭvīl / Firākuñ sergüzeştin eyle taḫlīl
- 4626 **Söze** iḫzār iden Hızr-ı zebānın / Bu yüzden açdı efsāne dehānın
- 4654 Sizi ben sezmezem kim toğrılersiz / **Sözün** toğrısı bu kim uğrılersiz
- 4667 Tefekkür eyledi aḫvāli Yūsuf / İşitdi **sözlerin** itdi tevaḫḫuf
- 4693 Döküldi Yūsufuñ eşk-i revānı / Bu **söz** bir āteş oldı yaḫdı anı
- 4701 Görür kim bu **sözün** olmaz cevābı / Żarūrī kesdi anlardan ḥiṭābı
- 4726 Didi Yūsuf dimişdüm size uğrı / Bi-ḥamdı’llāh ki **sözüm** çıkdı toğrı
- 4731 Bu **sözler** Yūsufa güç geldi ğāyet / Mübārek ḥatırın başdı melālet
- 4735 Yalandur bunlaruñ **sözi** inanmañ / Kamusı uğrılardur toğrı şanmañ
- 4804 Didi oğulları ey pīr-i ‘ ālim / Bize bu **sözi** yād itmek ne lāzım
- 4957 Mesāvi **sözidür** bir nār-ı mezmūm / İder zer‘ -i şalāḥ ü zühdi ma‘ dūm
- 4958 Bu **sözler** kaşr-ı Cemşide yazılmış / Ser-ā-ser mermer üstinde kazılmış
- 5151 Eyü **söz** eskimez niteki altun / Olur *yevmen-fe yevmā* kadri efzūn
- 5179 Ehālī olmaya ‘ aybına nāzır / Du‘ ā ile **sözi** ḥatm ide āḫir

söz açmak [2] bahsetmek, söz etmek.

1973 Güler yüzi gibi gönca dehānı / **Söz açar** lutf u ihsāna zebānı

3765 Bu **açdı** şeş cihetden **söz** fesāda / O daḥi beş beter oldu cefāda

söze gelmek [4] dile gelmek, söylemeye başlamak. <YTS>

1121 **Söze geldükçe** artar sūz u derdi / Çoğaldur âteşini âh-ı serdi

1982 Zeliḥāya teraḥḥum etdi Yūsuf / **Söze geldi** tekellüm itdi Yūsuf

3630 Bulup aḡyārdan ḥālī cihānı / **Söze geldi** Zeliḥānuñ zebānı

3708 Kıpadı kıpuyı açdı dehānı / **Söze geldi** Zeliḥānuñ zebānı

sözi eslemek [1] söz dinlemek, bir söze önem vermek, öğüt tutmak. <YTS>

164 **Sözini esleyenler** oldu ḥoş-ḥāl / Vücūdın eyledi ḡālū'n-Nebi ḡāl

sözini karşılamak [2] sözüne karşılık vermek, ters cevap vermek.

1472 **Sözini karşılar** yoḡ idi aṣlā / Kıpāb ile meger kim kūh-ı bālā

4960 Ehālinüñ miṣāl-i kūh-ı 'ālī / **Sözün karşılayup** virme melāli

sözünü tutmak [5] birinin söylediklerini aynen yapmak, sözünden çıkmamak.

2586 Ġirīv ü nālesi ḡalḡı uyutmaz / İṣitmez kimsenüñ **sözünü tutmaz**

2605 **Sözünü** tutdı eṣḡāline gitdi / Şabāḥın geldi girü da'vet itdi

3303 Şu kim 'ıṣḡ-ı ḡabībe şābir olmaz / **Sözünü tutmamaḡa** ḡādir olmaz

3304 Semendi pāyına ḡaddin idüp dāl / **Sözünü tutdı** rāzī oldu fi'l-ḡāl

4806 Tıutup **sözünü** Ya'ḡ kūbuñ bu evlād / Yola düşdi şehirden nitekim bād

sözüm yok [1] “diyeceğim bir şey yok” anlamında kullanılır.

2895 ḡulını da'vet eyler çünki Mevlā / **Sözümüz yok** semi'nā ve aṡa'nā

şu [53] yağmur şeklinde bulutlardan yağan, yer altında bulunan, yer üstünde deniz, göl, ırmak ve benzerini meydana getiren, rengi, kokusu ve tadı olmayan şeffaf sıvı madde. <KT, TS, KUBBEALTİ>

24 Yüzi **şuyına** Ya'ḡ kūb-ı Nebīnūñ / Sözünü ābdār it ben ḡabīnūñ

48 Gözüñ āyīne-i envāruñ olsun / **Şu** gibi lāyık-ı dīdāruñ olsun

234 Yüzi **şuyına** ol Faḡr-i Cihānuñ / Yüzine urma noḡşānını anuñ

319 Şoyunur **şuya** girer nev-cuvānlar / Açılır gül gibi genc-i nihānlar

349 **Şular** aḡlar inilder kūh u vādī / ḡamunuñ 'ālem-i vuṣlat murādı

453 'Araḡ kim 'ārızın ārāyiş itmiş / Şu dürlerdür ki yüz **şuyunda** bitmiş

654 Belürse şavt-ı bülbulden nişāne / Aḡar **şular** aña eyler terāne

687 **Şu** gibi ḡāṡır seyrāna aḡdı / Hemān iḡvānını yanına ṡaḡdı

918 **Şu** dökmiş baḡre bir idrāki ḡāşır / Tuz olmuş ḡaşıḡına gelmiş āḡır

1029 Aḡar **şu** gibi eyleñ yoluñuz pāk / Ayaḡına düşüñüz niteki ḡāk

- 1149 Yaşadukça yaşasın çeşm-i ‘uşşâk / **Şu** ile mu‘teberdür ‘ayn-ı âfâk
- 1191 Dil-i Mâlik **şu** gibi çâha akdı / Vücûdın âfitâbuñ tâbı yakdı
- 1199 **Şu** mir’âtında gördi âfitâbı / Bakup çâh içine kıldı hıttâbı
- 1249 **Şu** gibi yalımız oldu alçağ / Bu fûrkat dâğı tağlar gibidür çağ
- 1274 Benem gülzâr-ı dehrüñ ‘andelîbi / Açar **şu** gibi oldum yer ğarîbi
- 1340 Bu âb-ı şâfiye girdi şoyundu / **Şuya** konmuş gül-i ħandâna döndi
- 1353 İrince Nîle ol mihr-i leţâfet / Şu‘â‘ından **şuya** düşdi ħarâret
- 1471 Muĥîtt olmışdı emri her diyârı / **Şu** gibi her diyâra ĥukmi cârî
- 1486 Lebi zıkr olsa zât-ı cemîlün / Aĥardı ağızı **şuyı** Selsebîlün
- 1613 Açar **şu** gibi söyledir yabana / Belâ sâzına eylerdi terâne
- 1677 **Şular** şûrîde-ĥâl olsa ider ‘âr / ‘Aşâlar urur aña ‘aks-i eşcâr
- 1759 Açar **şu** gibi taşlarla döğündi / Şikâyet eyledi yandı göyündi
- 1879 Olursın **şuya** Mânî gibi naĥķâş / Yedi deryâdan olmaz dâmenün yaş
- 1991 Gider açar **şular** gibi cünûmı / Koma tağlar gibi şabr u sükûmı
- 2038 Taşı kâfur içi ‘anberle memlû / Şafâ virür dile şankim açar **şu**
- 2065 Virilmişdi iki yüz câriye ĥûb / Bir içim **şu** gibi her biri mergûb
- 2142 Aĥıttı **şu** gibi Şâmî gülâbı / Şulandı cümleten Mışruñ türâbı
- 2666 Oradan yolcılar uğradı âĥir / Kuyudan **şu** çekerken bir müsâfir
- 3009 Bu deñlü ‘âşık-ı şûrîde olmak / **Şu** gibi yalımını itdi alçağ
- 3311 Eline Yûsufuñ göñlini aldı / Açar **şu** gibi bir ĥoş bâğa şaldı
- 3327 O bâğ içinde şankim ‘âşık-ı zâr / **Şular** boynın burup yürürdi herbâr
- 3339 **Şuda** yaprakların ‘aksi hüveydâ / Gezer murġân-ı âbî anda gûyâ
- 3600 Kemer-bendi tolanmış ol miyânı / Açar **şu** nitekim serv-i revânı
- 3642 Vaķârüm şişesini taşa çalma / Yüzümün **şuyunu** toprağa şalma
- 3953 Baķan dîdâr-ı sulţân-ı baķâyı / Açar **şu** gibi çâk itdi yakayı
- 4122 Kâra çeşmi kızardı kana döndi / Şanasın iki lâle **şuya** kondı
- 4140 **Şu** gibi nâle ile geçdi çâğı / Süñüğe irdi hicrânı bıçağı
- 4171 Dönüp **şuyı** şoġulmuş âsiyâba / Teveccüh eyledi ‘âlem ĥarâba
- 4376 **Şuda** gözlerdi ‘aksini o mâhuñ / Nihân oldu içinde dūd-ı âhuñ
- 4417 Açar **şu** gibi olurdi revâne / Velî bî-zaĥm-ı mâr-ı tâziyâne
- 4448 Yaraşur eşk-i ‘âşık olsa cârî / Bînaruñ **şu** iledür i‘tibârı
- 4452 Açar **şu** gibi gerçi çok sürinür / Şoñ ucı yâr dîdârı görünür
- 4594 Ĥaķîķat bahrinün bildi dilini / **Şu** gibi buldı vaĥdet menziline
- 4818 Açar **şu** gibi olduĥ yir ğarîbi / Yirindürme bu iĥvân-ı ĥasîbi

4876 **Şu** gibi Mışra akdı kalb-i meyyāl / Şafā-yı irtihālî virdi bir hāl

4924 Gehī anuñla seyrāna çıkardı / **Şu** gibi gönli şahrāya akardı

su sepilmek [1] ferahlamak. <ÖTS>

1169 Firākı âteşine **şu sepildi** / Figānı bülbülin hāmūş kıldı

şunuñ [2] suyun. <YTS>

4097 Şusuzluğdan tuşağı olmayan çāk / **Şunuñ** kadrini hergiz itmez idrāk

5114 Yüze gelmez akar **şunuñ** habābı / Kesilmez ızırāb u inķılābı

şusuz [2] susamış olan.

824 Turur maķbūl olan oğluñ **şusuz** aç / Yürür başı kabā nāmerde muhtāc

4610 Yürürdi hāzret-i Yūsuf **şusuz** aç / Ferāmūş olmaya tā hāl-i muhtāc

2. (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak) bazı bitkilerin çiçek veya yapraklarından damıtılmak suretiyle elde edilen güzel kokulu sıvı. <KUBBEALT>

825 O saç kim gül **şuyı** ile şararduñ / O dülbendi ki luţfuñdan şararduñ

3594 ‘Araķ-rīz olsa rüy-ı bī-mişālī / Batardı gül **şuyına** destmālī

su’āl [7] sorma, soruşturma, soru. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

1001 **Su’ālūm** var size oluñ haberdār / Sözüñ söyleñ şaḥīhin itmeñ inkār

1006 Didi Ya‘ kûb ey gürk-i mübārek / **Su’ālūmden** haber ver söyle gerçek

3268 **Su’ālī** ‘āşıķuñ irmez tamāma / Kaçan şāgird ola yār-ı benāma

su’āl etmek/eylemek [3] sormak.

958 **Su’āl itdi** didi Ya‘ kûb-ı ğamnāk / Bu söz daḥi degül maķbūl-i idrāk

3844 Dehān-ı çākden **eyle su’ālī** / Lisān-ı hāl ile söyler bu hālī

5048 **Su’āl itdi** didi ḥalkuñ birine / Nedür bā‘ iş bu feryād u enīne

su’āle çekmek [1] sorgulamak, hesap sormak.

997 Bulutlar gibi ‘azm itdi cibāle / **Çeke** tā gürk-i kühsārı **su’āle**

su‘bān [1] pek büyük yılan, ejder, ejderha. <KT, KO, OTAL>

4004 Seni yutmağ için mānend-i **su‘bān** / Turur ağzını açup ğār-ı zindān

şubḥ [11] sabah, sabah vakti. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

197 Nesīm-i **şubḥ** gibi yola girdi / Hemān-dem Mescid-i Aķşāya irdi

2387 Geçe tārīk-i leyl-i fūrķat-i yār / Toğā **şubḥ-ı** şafādan mihr-i dīdār

3545 Cemālın gösterelden āfitābum / Çerāğ-ı **şubḥa** döndi ferr ü tābum

4414 Nesīm-i **şubḥ** gibi nerm-reftār / O ḥayluñ ḥaylī zībā ḥāleti var

şubḥ-ı kāzib [1] güneş doğmadan önce gün doğusunda görülüp sonra kaybolan geçici aydınlık, yalancı sabah, fecirden önce, geçici olarak, tan yerinin ağarması. <KT, OTAL, KUBBEALT>

920 Yalancıya ne ṯalib ol ne ṟag̱ıb / Siyeh-ṟudur mişāl-i **şubh-ı ḵazib**

şubh-ı şādık [3] subh-ı ḵazibten sonra tan yerinde ufuk boyunca görülen ve gittikçe yayılarak güneşin doğuşuna kadar kesintisiz devam eden aydınlık, hakikî fecir, ikinci fecir, tan yerinin ağarması. <KT, KUBBEALTİ>

168 Ridāsı **şubh-ı şādıkdan** ‘ alāmet / ‘ Aşāsıdur sūtūn-ı kaşr-ı ṯā‘ at

269 Ağarmış **şubh-ı şādık** gibi ol şāh / Yüz aklığını virmiş aña Allāh

1921 ‘ Ayān oldı zamān-ı **şubh-ı şādık** / Zelīhā-veş yüzi ağ alnı açık

şubh u mesā [1] sabah akşam, her zaman. <KT, KUBEALTI>.

4918 Ziyāfet eyleyüp **şubh u mesāda** / Ta‘ alluk itdi Ya‘ ḵūba ziyāde

şubh u şām [1] sabah akşam. <KANARI>

5002 Murūr-ı **şubh u şāmı** gözler idi / Ne ola ‘ ākıbet hālüm dir idi

şubha dek [1] sabaha kadar.

3502 Hemān bir kendi bir şem‘ idi ancak / Yanardı ağlar idi **şubha dek** çaķ

şubhgāh [2] sabah vakti. <KO, OTAL, KUBBEALTİ>

3257 ‘ İbādet ‘ ādet olmışdı o māha / Çıkarırdı çerāğın **şubhgāha**

4547 Şeb-i hicrānı anuñ āhır oldı / Vişāli **şubhgāhı** zāhir oldı

şuç [4] törelere, yasalara, ahlak kurallarına aykırı davranış. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

1915 **Şuçum** yoğ iken ey mäh-ı münevver / Beni mecnūn yirine bağladılar

şuç başdırmak [1] suçlu iken, bağırıp çağırarak suçunu örtmeye veya karşısındakini suçlu göstermeye çalışmak, haklı hāle gelmeye çalışmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

3848 **Şuçın başdırdı** ğavġā ile ya‘ nī / Tıyuldu hālka fāş oldı bu ma‘ nī

şuçunu bağışlamak [2] bir kimseye işlediği suçun cezasını vermemek, suçunu affetmek. <ÖTS>

235 Günāhın ‘ afv idüb **şuçın bağışla** / Saña ne lāyık ise anı işle

1310 Saña zulm idenüñ **şuçın bağışla** / Şefā‘ at kıl nebīler işin işle

sūd [1] kazanç, kâr, fayda. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

3797 Senüñ yanuñda yoķdur çünki **sūdum** / Helāk olmak muķarrerdür vücūdum

şufūf [2] diziler, sıralar, “şaff”ın çoġulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

124 **Şufūf-ı** enbiyānuñ muķtedāsı / Şunūf-ı evliyānuñ pişvāsı

3205 Mübāşir olur isem bu fesāda / Yirüm kalmaz **şufūf-ı** enbiyāda

suhan [] söz, lakırdı, kelam. <KT, KO, LN, KANARI>

suhan-sāz, suhensāz [2] söz uyduran. <FZ>

265 ‘ Alīm-i ‘ ālem ü her fende mümtāz / Güşāde-ṭab‘ u deryā-dil **suhan-sāz**

3426 İderdi şîve vü nâzına âvâz / Olurdu dil dili ile **suḥensâz**

suḥanver, suḥen-ver [3] fesahatle söz söyleyen, doğru ve güzel konuşan, söz ustası, edip.

<KT, KO, KUBBEALTİ>

2756 Ne zîbâ söylemişdür bir **suḥenver** / Ne-*bürred* ‘ışk-râ cüz ‘ışk-ı diğer

2812 Didi ey yâr-ı dil-bend ü **suḥen-ver** / Sizünle idelüm bir bezm-i diğer

5129 İki mışra‘ la ebyât ey **suḥanver** / Kara kaşlu birer maḥbûba beñzer

şuhayl [2] at avazı, at kişnemesi. <AHTERÎ, CÛDÎ, KO>

4418 Sûvâr olsa aña ol şâh-ı ekrem / **Şuhaylinden** tolardı cümle ‘âlem

4466 Şeherden çün **şuhayl**-ı ablaḳ-ı şâh / Hurûşından cihânı kıldı âgâh

şuhf, şuhuf [] sahifeler, yapraklar, “şahîfe”nin çoğulu. Allah’ın dört kitaptan başka

Cebrail vasıtası ile bazı peygamberlere gönderdiği emirleri karşılar. Kur’an’da Hz. İbrahim ve Hz. Musa’ya sayfalar verildiği bildirilmektedir. Bir rivayete göre Hz. Âdem’e on, Hz. Şit’e elli, Hz. İdris’e otuz ve Hz. İbrahim’e on olmak üzere peygamberlere toplam yüz sayfa verilmiştir.

<KT, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

şuhf-ı İbrâhîm [2] Allah’ın Cebrail vasıtasıyla Hz. İbrahim’e gönderdiği on emir. <KANARİ>

2543 Deve üstinde ol pîr-i münevver / Okurdu **şuhf-ı İbrâhîmi** ezber

3256 Bülend âvâz ile ol bülbul-i cân / Okurdu **şuhf-ı İbrâhîmi** her ân

şulamak [2] (bir şeye) su vermek. <TS, ÖTS>

3341 Cefâdan bülbul aḡlar gül gülerdi / Gözi yaşı gülistânı **şulardı**

3635 Ne var ihsân u cûduñ cûybârı / **Şularsa** bu vücûd-ı ḡâksârı

şulanmak [1] sulamak eylemi yapılmak, sulu duruma gelmek, su verilmek. <TS, ÖTS,

KUBBEALTİ>

2142 Akıtdı şu gibi Şâmî gülâbı / **Şulandı** cümleten Mışruñ türâbı

şulh [] barış, barışma, uyuşma, uzlaşma. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

şulh olmak [1] uzlaşmak, anlaşmak. <ÖTS>

801 Bu ḡavḡâ **şulh olur** ḡavḡâ degüldür / Sizün tedbîrünüñ evlâ degüldür

sultân [71] hükümdar, melik, padişah. <KT, LN, CÛDÎ, OTAL>

118 Eḡhibbâsına açsa dest-i himmet / İder ânîde **sultân**-ı vilâyet

120 Zihî Kâdir zihî **Sultân**-ı Bârî / Virür ḡulna bunca iḡtidârı

130 Zihî **sultân** ki Mûsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsiyle der-i fazlında derbân

194 Didi Cibrîl eyâ **sultân**-ı ‘irfân / Buyur ‘arş-ı berîni eyle seyrân

236 Şeh-i şâhib-ḡırân **Sultân** Süleymân / Emîr-i ḡarb u ḡarb u merd-i meydân

- 554 Didi Ya' kûba bu **sultân** senüñdür / Ne kim emr eyleseñ fermân senüñdür
- 557 O **sultânı** koduñ bende emânet / İlet ihvânına sağ u selâmet
- 987 Kimüñ kulu kimüñ kurbânı olduñ / Kimüñ şâhı kimüñ **sultânı** olduñ
- 1386 Zihî bende ki **sultânlar** esîri / Zihî sultân ki bulınmaz nazîri
- 1465 Meger var idi bir **sultân-ı** 'âlî / 'Azîmü's-şân u memdühü'l-ehâlî
- 1470 Diyâr-ı mağribüñ **sultânı** idi / Cihânuñ maşrıq-ı ihsânı idi
- 1619 Kimüñ yârı kimüñ cânânısın sen / Kimüñ şâhı kimüñ **sultânısın** sen
- 1657 Hüveydâ eyledi **sultân-ı** gerdün / Siyâh altunlu bir çetr-i hümayûn
- 1720 Göñül mısırında **sultân** itdüm anı / Ne cânı ister oldum ne cihânı
- 1823 Sa' âdetden düşen **sultâna** döndi / Vücûdî hâne-i vîrâna döndi
- 2202 Yazıldı hükm-i **sultân-ı** vilâyet / Oğındı cümle a' yân-ı vilâyet
- 2265 O mâha cân u dilden müştəriyüz / O **sultânıñ** gulâm-ı kemteriyüz
- 2420 Ne kul **sultânlar** olmuş aña bende / Revâdur kim ola ol bende sende
- 2423 Benüm bu iltimâsum eyle maqbûl / Oğul olsun baña **sultânıma** kul
- 2438 O mâla niçe yük mâl oldu ilhâk / Şatıldı kul diyü **sultân-ı** âfâk
- 2460 Vücûdî genc yok vîrâna döndi / Sa' âdetden düşen **sultâna** döndi
- 2490 Cihânda niçe **sultân-ı** memâlik / Gider adı kalur mânend-i Mâlik
- 2501 Beni bî-cân iden cânân mıdur bu / Beni dervîş iden **sultân** mıdur bu
- 2678 Bu gün olmakdan ise Mısra **sultân** / Yeg idi kim olam dervîş-i Ken'ân
- 2732 O kân-ı himmet ü **sultân-ı** ümmet / Bakâya fûrkatümle kıldı rihlet
- 2955 Zelîhâ döndürüp sevç-ı kelâmı / Kelâma çekdi **sultân-ı** benâmı
- 2970 Güc eyler illere kaşı kemânı / Dağı görmüş degül **sultânım** anı
- 3022 Eyâ maḥdûme-i **sultân-ı** a' zam / Diyâr-ı Şâmda bundan muḳaddem
- 3282 Yaradılmışların **sultânı** oldur / Cihânuñ vâhibü'l-ihsânı oldur
- 3427 Ki ey ḥüsn ilinüñ **sultânı** Yûsuf / Güzeller şâhı cânlar cânı Yûsuf
- 3623 Hicâbından bu **sultân-ı** mükemmel / Yüzine bakmaz idi bundan evvel
- 3718 Şu **sultânlar** ki oldu zulme mâyil / Peşimânlık ider soñında ḥaşıl
- 3834 Didi ey devletüm 'unvânı Yûsuf / Sa' âdet mülkinüñ **sultânı** Yûsuf
- 3850 Şîrâr-ı nâr-ı bühtân-ı 'azîmi / Utandurdu o **sultân-ı** kerîmi
- 3953 Baḳân dîdâr-ı **sultân-ı** baḳâyı / Aḳar şu gibi çâk itdi yaḳayı
- 4041 Baña **sultânımuñ** da var gümânı / Ki sevmiş olam ol 'âşî cuvânı
- 4252 İki **sultân** kulu var idi maḥbûs / Meh-i Ken'âna olmuşlardı me'nûs
- 4340 Didi Yûsuf eyâ **sultân-ı** 'âdil / Yıgılsun ḥuşesiyle cümle ḥaşıl
- 4355 Naḳargâh-ı dil ü cân oldu Yûsuf / İki vech ile **sultân** oldu Yûsuf

- 4432 Kaçan yaklaşısa **sultân-ı** vilâyet / Gelürdi yolına eylerdi gayret
 4494 Sarâya döndi **sultân-ı** cihândâr / Zeliḥâ vardı yolda tûrdı tekrâr
 4530 Şefî' idindi **sultân-ı** kerîmi / Lisâna geldi maḥşûd-ı kadîmi
 4632 Didi varuñ o **sultân-ı** kerîme / Sizi ğark eyler elṭâf-ı 'amîme
 4636 Ola kim ide ol ḥayr ıssı **sultân** / Sizüñ az mâluñuza çoḡluḡ iḥsân
 4645 Du' â-yı devlet-i **sultâna** geldük / Kapuña himmet ü iḥsâna geldük
 4678 'Aṭâ vü luṭf-ı **sultânı** didiler / 'İtâbını daḥi hep söylediler
 4761 Uğurluḡı 'ayân oldı bilindi / Mısır **sultânı** anı kûl idindi
 4795 Odur 'âlemde **sultân-ı** ḥıredmend / Aña ḥalk üşmeye dîvâne-mânend
 4811 Bizi güstâḡ idüpdür luṭf-ı **sultân** / Umaruz girü iḥsân-ı firâvân
 4813 Eger olursa **sultândan** icâzet / İderüz bir ulu ḥayra delâlet
 4814 Eyâ luṭf u mürüvvet ıssı **sultân** / Budur maḥşûd-ı dervîşân-ı Ken'ân
 4845 Şaḡın eyler seni **sultân-ı** hestî / Elüñ altındakinüñ zîr-i destî
 4867 Didiler aña ol **sultân-ı** şiddîḡ / Senüñ oḡlun imiş ta'yîn ü taḥḡîḡ
 4908 Varur bir yaña **sultân-ı** vilâyet / Gelür bir yaña pîrân-ı tarîḡat
 4984 Yidi iḡlîme gûyâ oldı **sultân** / Baḡâyâ vâsıl olmaḡa virür cân
 5063 Baḡâyâ âḥiret **sultânı** gitmiş / Ḳomış dünyâ-yı dünî rıḡlet itmiş
 E13 Murâdınca dönerdi şanki devrân / Gehî çoban olurdu gâḥ **sultân**
 E15 O **sultândur** diyü ḡılmaz şefâ'at / Bu râ'idür diyü itmez ri'âyet

sultân-ı 'âlem [1] âlemin sultanı. <KANAR/>

- 2687 Şular kim oldılar **sultân-ı 'âlem** / Üşer mecnûn gibi başına 'âlem

sultân-ı ḡübân [7] güzeller sultanı. <KANAR/>

- 983 Ne 'âlemdesin ey **sultân-ı ḡübân** / Kafesden uçmaḡ ister ṭâyir-i cân
 1617 Ne 'âlemdesin ey **sultân-ı ḡübân** / Ne kânûñ gevherisin ḡalma pinhân
 2477 Didi olmuş ise ḡıdmetde noḡşân / Ḥalâl eyle eyâ **sultân-ı ḡübân**
 3312 Sa'âdetle gelüp **sultân-ı ḡübân** / Bu firdevs-i cinâna oldı Rıḡvân
 3812 Didi **sultân-ı ḡübâna** orada / Şanemlerden ḡicâb itdüm ziyâde
 4436 Aña eydürler idi olma giryân / Selâm itdi saña **sultân-ı ḡübân**
 4467 Yöneldi şâhrâha ehl-i dîvân / Bu keşretde bile **sultân-ı ḡübân**

sultân-ı Rûm [1] “Anadolu’nun sultanı” anlamında Osmanlı padişahları için kullanılırdı.

<KUBBEALT/>

- 2032 Olup **sultân-ı Rûmuñ** şevḡı ġâlib / Zeliḥâ ḡazretine oldı ṭâlib

sultân-ı selâṭîn [1] şehinşah, padişahlar padişahı; Allah. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ/>

4786 Ğarîbe zulm elini eyle kûtâh / Ki **sultân-ı selâtin** oldu Allâh

Sultâni'n-Nebiiyyîn [1] peygamberler sultanı, Hz. Muhammed. <KUBBEALTİ>

122 Hudâyâ cân gözin eyle Hudâ-bîn / Bi-nûr-ı pāk-i **Sultâni'n-Nebiiyyîn**

sultânü'l-vilâyet [1] velilik sultanı.

E30 Nihâl-i bâğ-ı 'işmet şâh-ı ümmet / Şerîfü'l-halk u **sultânü'l-vilâyet**

sultânî [1] sultana ait; Mısır, Trablus, Tunus ve Cezayir darphanelerinde basılan Osmanlı altınlarına verilen ad. Pakalın, "Birtakım yabancı tarihçiler Osmanlı altınlarına ilk zamanlarında sultânî denildiği gibi Yavuz Sultan Selim zamanından başlayarak Mısır'da ve özellikle Cezayir, Tunus ve Trablus darphanelerinde basılan Osmanlı altınlarına oralılarca genellikle "Dînâr-ı Sultânî" veyahut yalnızca "sultânî" adının verildiğini yazmışlardır. Ancak gerek İstanbul'da gerek Anadolu ve Rumeli'de basılan altın paralara sultânî denirmiş, bu tabir yalnızca Arabistan ve Mağrip taraflarında kullanılmıştır." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. <CÜDÎ, OTAL, OTDTS>

3005 Çürütüdi yolına berg-i hazân-vâr / Hezâr ev tolusı **sultânî** dînâr

sultânlık [3] hükümdar olma durumu, hükümdarlık, padişahlık, saltanat [*mec.*] rahat yaşama durumu. <KT, TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

2361 Nedendür sede **sultânlık** nişanı / Kul itdün hulk ile halk-ı cihânı

3253 Olinca Bâzığa 'ışkumla dil-rîş / Kõdı **sultânligini** oldu dervîş

E9 Gedânuñ 'âlem-i zevk-ı mu' ayyen / Yeg imiş 'âlemün **sultânligından**

şunmak [13] uzatmak, el uzatmak, uzanmak, bir şeyi vermek üzere karşısındakine uzatmak, saygılı ve incelikli biçimde vermek veya göndermek, yollamak, takdim etmek, arz etmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALTİ>

519 Neye **şunsa** eli altun olurdu / Bir iken rızkı anuñ on olurdu

1302 Elini dest-i miñnet baña **şundi** / Kolum güyâ ki şınmış şâha döndi

1555 Açup nâz ile yüzi âfitâbın / **Şunar** 'âşıklara şevkı şarâbın

2396 Güşâde olıcağ baht-ı hümayûn / Elün toprağa **şunsañ** olur altun

2513 Kemer-bendini **şundukça** şehirde / Uğurlayınca eydürdi kimerde

2800 Kadehdür zevrak-ı bañr-i menâhî / Aña el **şunma** ey sâhî vü lâhî

2974 Derûn-ı dilden itdi nâle vü âh / Çıkardı **şundi** ol taşvîri nâgâh

3330 Cünûn-ı 'ışk-ı bülbül anda peydâ / **Şunuñ** âvâz-ı zencîri hüveydâ

3370 Birine kimseler el **şunmamışdur** / Bañıl el bunlara toñunmamışdur

3400 Zemâne **şunmadın** câm-ı memâtı / Vişâlünle içür Âb-ı Hayâtı

- 3631 Didi **şun** bâde-i câm-ı vişâli / Unutdur çekdiğüm derd ü melâli
- 4483 Kodı bâtil ṯarîḵın Hakḵa döndi / Elini ẖân-ı İbrâhîme **şundi**
- 4801 **Şunuñ** mektûbumı ‘ izzetler eyleñ / Ziyâde yalvaruñ minnetler eyleñ
şunûf [1] sınıflar, “şinf”ın çoğulu. <KO, CÛDÎ, OTAL>
- 124 Şufûf-ı enbiyânuñ muqtedâsı / **Şunûf**-ı evliyânuñ pîşvâsı
sûr [2] düğün, şenlik, ziyafet. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
- 2146 Mışırdan çıkdı deryâ gibi âdem / Sürûr-ı **sûr** ile ẖandân u ẖurrem
- 2229 ‘Azîz olmışdı bu **sûr** ile mesrûr / Zelîhâ ẖidmetine oldu destûr
şurâhî [3] sürahi, su şişesi, uzun boyunlu su ve şarap şişesi; bardak; kase. Divan şiirinde içki konulan kaplar arasında anılır. <KT, KO, FZ, OTAL, ADŞS, 17. YÛZYIL TÛRKÇESİ>
- 2778 **Şurâhî** dilber-i la‘lîn-ķabâ-veş / Dil-i ‘uşşâķa geldi şaldı âteş
- 2779 **Şurâhî** başı üzre sâğar-ı mül / Tururdu şan ki açılmış ķaranfûl
- 2807 **Şurâhî** içmeseydi câm-ı şahbâ / Boğazını ele virmezdi aşlâ
sûre [2] Kur’an’ın ayrıldığı 114 bölümden her biri. “Yüksek rütbe, mevki, şeref, binanın kısım ve katları” anlamına gelen sure kelimesi, tefsir ilim dalında başı ve sonu belli, farklı sayıda ayetler içeren Kur’an’ın bölümlerine denir. <KT, KO, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>
- Sûre-i Feth** [1] Kur’an-ı Kerim’in kırk sekizinci suresi. İsmi ilk ayette geçen “feth” kelimesinden alır. İslam dininin evrenselliğini ve üstünlüğünü simgeleyen Feth suresinin İslam kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Gazaya giden Müslüman askerlerin, buradaki zafer vaadinin kendileri için de gerçekleşmesini umarak sefer sırasında ve savaş boyunca bu sureyi çokça okudukları bilinmektedir. <TDVİA>
- 261 Kızıl sancaķ lisân-ı ķâle beñzer / Ėazâda **Sûre-i Feth** okur ezber
- Sûre-i Kâf** [1] Kur’an-ı Kerim’in ellinci suresi. Adını ilk ayetin başındaki “kâf” harfinden almıştır. Bu harfin ne anlama geldiğİ konusunda ileri sürülen çeşitli görüşler arasında bu harfin yeryüzünü kuşatan bir dağİ ifade ettiğİ söylenmekle birlikte bu rivayetin İsrailî hurafelerden olduğİ belirtilmiştir. <TDVİA, ADŞS>
- 107 Kaşı gÛyâ ki medd-i **Sûre-i Kâf** / Kemâl-i ķudretine Hakḵuñ inşâf
şûret [18] dış görünüş, şekil, kılık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, ADŞS, KANARİ>
- 219 Lisân-ı **şûrete** gelmez bu ma‘nâ / Şığışmaz zarf-ı ta‘bîre bu deryâ
- 1972 Vücûdında şefâ‘at ‘aynı nâzır / Tevâzu‘ **şûreti** ķaşında zâhir
- 2330 Bu **şûret** nakşını sevmezdi cânı / Görürdi ‘âlem-i ma‘nîde anı
- 2374 Ne **şûret** kim ola ‘uşşâķa maķbûl / Cemâli pertevinüñ ‘aksidür ol

- 3007 Melâli mücib-i rahm ola dirdi / Melâli **şüretin** izhâr iderdi
 3792 Mücellâ hânede evzâ' u eṭvâr / Tazarru' **şüretiyle** oldu izhâr
 4606 Vücûd-ı sebzevât olmadı aşlâ / Kâalender **şüretine** döndi dünyâ

2. yüz, çehre, surat. <KT, KO, KUBBEALT>

- 1662 Yine âyîne-i rüyuñda ey yâr / Kâsâvetle melâlet **şüreti** var
 3052 Arar kâkül gibi **şüretde** ma' nî / Tolaşur öpmege la' lini ya' nî
 5113 Hâzer eyle haṭ-ı cânân mişâli / Getürme **şürete** gizlü kemâli

3. resim. <KT, CÜDÎ, KANARI>

- 867 Didi yazmış degül naḳḳâş-ı kudret / Cihân deyrine bu vech ile **şüret**
 2845 O cānibde idüp her şehri seyrân / Girü bu **şüreti** yazdı *ke-mâ-kân*

şüret 'âlemi [1] madde alemleri.

- 2199 Kō **şüret 'âlemini** gözle ma' nî / Tevekkül ehli ol şabr eyle ya' nî

şüret bulmak [1] şekil almak, vücut bulmak, hasıl olmak. <KUBBEALT>

- 2369 Ne naḳşı kim yazar naḳḳâş-ı kudret / **Bulur** âyîne-i ' âlemde **şüret**
şüret vermek [1] şekil vermek, görüntü vermek, yön vermek. <KANARI>

- 2326 Tecellî eyledi nûr-ı maḥabbet / Vücûd âyînesine **virdi şüret**

şürete girmek [1] görünmek, belirtmek, zahir olmak, tecelli etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1382 Zihî Rûḥu'l-kud s gelmiş nihâni / **Girüp** bir **şürete** gezmiş cihâni

şüret-perest [2] surete tapan, surete ehemmiyet veren, putperest.

- 2977 Eyâ deyr-i cihân **şüret-peresti** / Eyâ bezm-i ḡamuñ mest-i elesti
 3288 Şarâb-ı ' ışk ile bî-hüş u mestem / Cemâlün görelî **şüret-perestem**

şüretâ [2] zahiren, görünüşte. <KT, CÜDÎ, OTAL>

- 171 Olupdur cilvegâhı **şüretâ** ḥâk / Velî ma' nî yüzinde fevḳ-ı eflâk

- 212 Arada çünki ḳurb-ı ma' nevî var / Ba' id olursa olsun **şüretâ** yâr

surḥ [2] kırmızı, kızıl; kırmızı mürekkep. <KT, KO, LN, CÜDÎ, FZ, OTAL>

- 2791 Açar gönül ḳarasın cām-ı gülgün / Bu **surḥ** ile yazılır cān-ı maḥzûn

- 5016 Şarardı sebze şankim rûy-ı ' âşık / Çıḳardı atlas-ı **surḥın** şakâyık

sûsen [4] süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel

görünürlü ve kokulu, çok yıllık süs bitkisi. Farklı renklerde çeşitleri vardır. Şekil bakımından sivri ve uzun yapraklıdır. <FZ, BURHÂN, DEKS, ÇİÇEKLER, TDEK>

- 1676 El oynın oynasa **sûsenle** lâle / Urur seng-i melâmet aña jâle

Sûsen, on dilli olarak da bilinir, şekil açısından dile benzetilir. <ÇİÇEKLER, FMS>

- 3222 Sözi çoḡ idi yaşı gibi ammâ / Tütüldü nuṭḳı **sûsen** gibi gûyâ

Şekil bakımından kılıca benzeyen süsen, gül meclisinin müdavimi ve gülün eli kılıklı muhafızıdır.

<ÇİÇEKLER>

3802 O **süsen** kılmadan cismini gülgün / Elinden aldı anı yâr-ı mevrûn

Aşağıdaki tanıkta süsen şekil itibarıyla bayrağa benzetilmiştir.

5017 Livâ-yı mâtemine Kerbelânun / Müşâbih **süseni** faşl-ı hazânun

susuzluk [1] susuz olma, susuz kalma durumu. <ÖTS, KUBBEALT>

4097 **Susuzlukdan** tutağı olmayan çâk / Şunuñ kadrini hergiz itmez idrâk

suñur [1] satırlar, yazı dizileri, “sañr”ın çoğulu. <KO, CÛDÎ, OTAL>

5168 **Suñur**-ı nazmı güyâ resm-i şemşîr / Elif nûnun mişâli kıvı ile tîr

şu‘ûd [1] yukarı çıkma, yükseğe çıkma, yükselme. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

84 Vücûduñ cânib-i Mevlâya eyle / **Şu‘ûduñ** ‘âlem-i bâlâya eyle

süy [1] taraf, cihet, yön, yan. <KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1215 Revâne oldılar ol **süy**-ı çâha / Çağırdılar ‘itâb ile o mâha

süz [5] yanma, tutuşma, ateş, hararet, sıcaklık. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1121 Söze geldükçe artar **süz** u derdi / Çoğaldur âteşini âh-ı serdi

süz u güdâz [4] yanıp yakılma. <OTAL, KANAR>

2869 Olup **süz u güdâzdan** gözi yaş / Zebânı bûlbûli oldı güher-pâş

3258 Yakardı ‘âlemi **süz u güdâzı** / Zeliñhâ Yûsufa şordı bu râzı

3735 Dükenmez ‘âşıkun **süz u güdâzı** / Bu resme itdiler nâz u niyâzı

3776 Muşavver ‘âşıkun rüy-ı niyâzı / Gözi yaşı ile **süz u güdâzı**

süzân [6] yakıcı, yakan. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANAR>

1120 Olur ‘uşşâka istifsâr-ı cânân / Şabâ-yı âteş-i **süzân**-ı hicrân

2249 ‘Azîzüñ virdügi altunlu kaftân / Vücûdına olurdı nâr-ı **süzân**

3961 Mağabbet oldı anda nâr-ı **süzân** / ‘Alevler ‘aynıdur ol dem akan kıan

4148 Olurdı cânına bir nâr-ı **süzân** / İderdi nâle vü feryâd u efgân

4285 Uyandı uyğusından çünki Reyyân / Teni lertzân u **süzân** çeşmi hayrân

süzân u giryân [1] ağlaya sızlaya, yana yakıla. <KANAR>

1403 İşigi oldı mıkñâñis-i insân / Kimi nâlân kimi **süzân u giryân**

süzñâk [2] yakıcı, ateşli; dokunaklı, tesirli. <KT, KO, OTAL>

2870 Melâl ü guşşa ile cân-ı pâki / Didi bu sergüzeşt-i **süzñâki**

4156 Şadâ-yı **süzñâkin** eyleyen guş / Zârürî ağlayup olurdı bî-huş

Sübhan [9] her türlü kusurdan, beşeri nitelik ve zaaflardan uzak olan Allah. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALT>

- 227 Zemîne indi çünkim şems-i **Sübhan** / Teraqqî itdi nûr-ı ‘ayn-ı ‘Osmân
 582 Aña râzî midür **Sübhan**-ı Kâdir / Ola peygamberi rencide-hâtır
 1212 İdüp ‘ilm-i ledünnî pinhân / Olurdı şükr-i **Sübhan** ile handân
 1949 Görür gayrıdan olmaz derde dermân / Didi ey derde dermân ıssı **Sübhan**
 2363 Cemâlünde ne var ey nûr-ı **Sübhan** / Bakacağı gelür bakdukça insân
 2566 Şalâhiyyetde midür ehl-i Ken‘ân / Olur mı zıkr ile tesbîh-i **Sübhan**
 2689 Belâdur keşret-i cumhûr-ı insân / Ki olur mâni‘-i eşğâl-i **Sübhan**
 2872 Buyurdı ceddüm İbrâhîme **Sübhan** / Didi kıl oğluñ İsmâ‘îli kurbân
 2884 Görindi geldi İsmâ‘île şeytân / Didi *gâfil me-bâş* ey nûr-ı **sübhan**

sücûd [10] yere kapanma, secde etme. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 4087 Belâdur ‘âşîka kendü vücûdı / Cihânda sehvine degmez **sücûdı**
sücûd etmek [3] secde etmek, yere kapanmak. <KUBBEALT>
 625 Bu gice on bir encüm mihr ile mâh / **Sücûd itdi** baña seyrümde nâgâh
 3034 **Sücûd itdi** melekler gibi ağnâm / Hemân âdem gibi kıldılar ikrâm
 5068 Zemîn-i kabrine **itdi sücûdı** / Fenâ-ender-fenâ oldu vücûdı

sücûda varmak [6] secde etmek.

- 105 Ne hikmetdür bu kim ol kâf-ı kudret / **Sücûda varsa** olur dâl-i vaḥdet
 1483 Görüp nûr-ı cebinin zülfi fi‘l-hâl / **Sücûda varmış** itmiş ḳaddini dâl
 1956 **Sücûda varduğınca** cân-ı mu‘tâd / Kılur ayağına yüz sürmegi yâd
 3077 **Sücûda vardı** ol dem nitekim Tûr / Hemân turtuğı yirde ḳaldı ol nûr
 3554 **Sücûda vardı** dâl-i derdi gibi / Perîşân oldu âh-ı serdi gibi
 3973 Kimini yakdı envâr-ı tecellâ / **Sücûda vardı** şankim Tûr-ı Mûsâ

süd [1] süt, kadınları ve memeli dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı. <YTS, TS>

- 3430 Anañ **südi** gibi saña ḫalâlüz / Vişâlün şevḳına şürîde-ḫâlüz

süflî [2] aşağıda bulunan; alçak, bayağı, itibarsız, düşkün. [*tas.*] Melekût ve ceberût âlemine ulvî âlem, cismanî ve maddî âleme süflî âlem denir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, TTS>

- 1124 Yüceldi ‘âlem-i bâlâya cânı / Yirinde ḳodı bu **süflî** mekânı
 5028 İrişdi ‘âlem-i bâlâya cânı / Ḳodı terk itdi bu **süflî** mekânı

süflîyyât [1] dünya ile ilgili bayağı şeyler, alçak şeyler. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 2997 O ‘ulviyyâtıdan söyler ma‘ânî / Bu **süflîyyâtıdan** eyler beyânı

sükker [1] şeker. <KT, KO, CÛDÎ>

1596 Sözinüñ **sükkerin** idüp mükerrer / Oyalardı delü gönlin o dilber

sükün [6] durma, hareket etmeme, kımıldanmama, hareketsizlik. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

971 **Sükûna** vardı tâ kim oldu aḥşam / Firâḡ-ı Yûsuf itdi rûzını şâm

1112 **Sükûna** vardı geṡti cüst u cûdan / Ferâḡat itdi cümle güft ü gûdan

1991 Gider aḡar şular gibi cününü / Ḳoma ṡaḡlar gibi şabr u **sükûnı**

2197 ṡaralma ḡonca gibi olma dil-teng / Yûri şabr u **sükûna** eyle âheng

2915 Alursañ benden İsmâ‘îli el-ân / Baña şabr u **sükûnı** eyle iḡsân

3071 **Sükûna** kâdir olmaz çarḡ-ı devvâr / Sükûta kâdir olmaz aḡan enhâr

sükût [3] susma, söz söylememe. <KT, KO, OTAL, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

3071 Sükûna kâdir olmaz çarḡ-ı devvâr / **Sükûta** kâdir olmaz aḡan enhâr

sükût etmek/eylemek [2] susmak. <KUBBEALTİ, 17. YÛZYIL TÛRKÇESİ>

2518 Niyâzını iderdi aña tenhâ / **Sükût eylerdi** ḡalḡ içinde ammâ

3140 **Sükût itsün** diyü ‘ıḡḡum zebânı / Tilâvetden tehî olmaz dehânı

Süleymân [6] İsrailoḡulları peygamberlerinden, Davut Peygamber’in oḡlu olan peygamber. On iki yaşındayken babasının yerine tahta geṡmiştir. Hem padişah hem peygamberdir. Yeryüzünde pek az insan, hatta peygambere nasip olan olaḡanüstü bir güce ve saltanata sahip, hayvanların dilini bilme, insanlara, bütün varlıklara ve cinlere hükmetme vs. gibi mucize ve özelliklere sahip bir peygamberdir. Bu özelliklerinden Kur’an’da sık sık bahsedilir. <ADŞŞ, DEKS> Aşaḡıdaki tanıklarda Hz. Süleyman karınca ile birlikte anılmıştır. Süleyman Peygamber’in karınca ile olan sohbeti Kur’an-ı Kerim’de anlatılır. Ayetlerde buyurulduḡu üzere cin, insan ve kuşlardan oluşan ordusuyla sefere çıkan Hz. Süleyman, Karınca vadisine geldiğinde karınca beyinin söylediklerini duyar. Daha sonra karınca ile konuşur ve ondan öḡütler alır, onun armaḡan ettiḡi çekirge budunun yarısıyla bütün ordusunu doyurur ve geriye kalan yarısını karıncaya iade eder. Karınca aczi, güçsüzlüḡü; Süleyman ise iktidar ve gücü temsil eder. <ADŞŞ, DEKS>

1082 Ḥaḡuñ dergâhına yüzün urınca / **Süleymândan** alır ḡaḡkın ḡarınca

3448 İder efkârı ‘ayn-ı ‘aḡlı bî-nûr / **Süleymānuñ** ne bilsün ḡâlini mûr

Süleyman’ın mühür olarak anılan yüzüḡü hakkında da farklı rivayetler vardır. Hz. Süleyman’ın gücü ve saltanatı bu yüzükte gizlidir. Söylentiye göre bu yüzük cennetten bir taştır ve yüzüḡü

parmağına taktığı anda insanlar, hayvanlar, cinler ve diğer yaratıklar ona itaat eder hale gelir. Üzerinde Allah'ın en büyük ismi olan "İsm-i Azam" yazılıdır. <ADŞS, DEKS, FMS>

1559 Dehānıdur meger möhr-i **Süleymān** / Anuñ ağızına baķar ins ile cān

Aşağıdaki tanıkta olduğu gibi Hz. Süleyman, dünyevî gücün ve saltanatın sembolü kabul edildiğinden padişahlar/hükümdarlar, "Süleymān-ı zaman, Süleyman-ı devran" diye anılmıştır. Ayrıca yine aşağıdaki örnekte olduğu gibi Süleyman-karınca tezdı divan şiirinde çokça kullanılan unsurlardandır. Süleyman kudret ve ihtişamı, karınca zayıflık, zavallılık ve acizliği temsil etmektedir. <TDVİA, MİTOLOJİK UNSURLAR>

1936 Diyesin ey **Süleymān**-ı zemāne / Teraħħum eyle mūr-ı nā-tüvāna

Süleyman Peygamber'in tahtı, varlık ve zenginlik simgesidir. Bazı kaynaklara tahtı kızıl altından, bazı kaynaklara göre de çeşitli mücevherlerden yapılmış, dört köşeli süslü ve görkemli bir tahttır. Her köşesinde bir altın ağaç vardır, yaprakları yeşil zümrüt ve zeberecettendir. Birileri dava için geldiğinde Süleyman bu tahta oturur ve hükmünü burada verir. Aynı zamanda Süleyman'ın yüz fersah büyüklüğünde bir sergisi vardır. Bir yere gitmek istediğinde saf altından yapılmış ve üzerinde iki akbaba bulunan tahtı onun üstüne konuluyor, tahta oturduğunda akbabaların uçmaya başlamasıyla tahtıyla birlikte istediği yere gider. <FMS, DEKS>

2098 Götürdi anı esb-i bād-pālar / **Süleymān** tahtını gūyā ki şarşar

2685 T̄tulum kim ola taht-ı **Süleymān** / İder bād-ı fenā şoñ ucı vîrān

Süleymān [1] Kanuni Sultan Süleyman; 1520-1566 yılları arasında 46 yıl Osmanlı tahtında oturan onuncu Osmanlı padişahı. <DEKS>

236 Şeh-i şāhib-ķırān Sultān **Süleymān** / Emîr-i đarb u ħarb u merd-i meydān

sülûk [1] bir yola girme, bir yol tutma; bir tarikata girme. Sülûk manevi bir yolculuk kabul edilir. Sülûk halktan Hakk'a doğrudur. Sufiler kötü huylarından ayrılmak ve vahdet sırlarına erişmek için bir şeyhe tabi olarak muayyen bir tarzda giriştikleri mücahedeye sülûk denir. <KT, KO, ADŞS, TTS>

2311 Gözüñ āyîne-i nūr ile t̄olsun / **Sülûküñ** 'ālem-i envāra olsun

sümm [1] at, katır öküz gibi dört ayaklı hayvanların tırnağı. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2162 Nîşān-ı mîl̄-i **sümm**-i esb-i cānān / Yirüñ yüzini pür-ĥāl itdi ol ān

sümbül [25] bahar mevsiminde açan güzel kokulu bir çiçek. Şekli ve kokusu itibariyle sevgilinin saçına benzer. Sümbül ile gül, hemen çok zaman birlikte bulunur. Bunun nedeni

sümbülün saçların, gülün ise yanaklar üzerine dökülmesidir. <KT, KO, ADŞS, ÇİÇEKLER, TDEK>

- 92 Çemen gökinde **sümbüller** yaradur / Kara yirde kızıl güller yaradur
 536 Diler kim ola cân-ı mihribânı / Gülinün **sümbülünüñ** bağbânı
 653 Muṭarrâ oldu cümle müy-ı **sümbül** / Çerâgını uyardı lâle vü gül
 691 Taradı **sümbülünü** kıldı tezyîn / Libâsın eyledi gül gibi rengin
 756 Yüzi mâhı bulaşdı gerd-i râha / Sürüldi **sümbülü** hâk-i siyâha
 1088 Tararken kâküli **sümbüllerini** / Koḥularken cemâli güllerini
 1488 Gözi Mirrîhi kılmış Kavsi menzil / Saçını **sümbüle** beñzetti ‘âķil
 2058 Perîşân-hâlidür **sümbüller** anuñ / Kulaḳdan ‘âşıkıdır güller anuñ
 2107 Kimi açmış cemâli güllerini / Kimi çözmiş saçı **sümbüllerini**
 2133 Ğubâr olmamağ için dâmen-i gül / Süpürge eyledi saçını **sümbül**
 2523 Açardı âl ile ḥaddi gülünü / Zarâfetle koḳardı **sümbülünü**
 2624 Biner bir şandala bir saçı **sümbül** / Gelür Ya‘ḳûba virür bir kızıl gül
 2822 Dererdi buse ile güllerini / Koḳulardı saçı **sümbüllerini**
 2874 Döküp Şâmî gülâbı **sümbüline** / Tarâvet virdi ruḥsârı güline
 3273 Yaraşdığını ruḥsârı gülinün / Yüzine düşdüğünü **sümbülünüñ**
 4179 Güşâde-ḥâṭır iken ey yüzi gül / Perîşân eyledüm mânend-i **sümbül**
 4220 Başardı bağına eylerdi zârî / Alurdi **sümbülinden** bûy-ı yârı
 5167 Olur şaḥn-ı kelâma yazduğı lâm / Mişâl-i **sümbül-i** yâr-ı dil-ârâm

Sümbül koyu rengi, kokusu ve şekli dolayısıyla sevgilinin zülfü, kakülü, turrası için benzetilen olmaktadır. Bu vesileyle “çok üzölmek” anlamında “saçını yolmak” deyimine yer verilir.

<HAYÂLÎ BEY>

- 763 Kızıl itdi kimisi aḳ gülünü / Kulaḳın burdı yoldı **sümbülünü**
 1838 Egerdi ol gül-i cennet nihâlin / Yolardı **sümbül-i** bâğ-ı cemâlin
 3079 Elini zülfine eylerdi şâne / Yolardı **sümbülünü** ‘âşıkâne
 5011 Yolınurdu benefşe ile **sümbül** / Ururdu kendüyi yirden yire gül

Aşağıdaki tanıklarda sümbül ile duman arasında ilişki kurulmuştur. Şekil ve renk açısından sümbül, dumana benzetilir. <ÇİÇEKLER>

- 1997 Oñarmış daḳınuñ tâze gülünü / Tağıtmış dūd-ı âhı **sümbülünü**
 3527 İdersin âteş-i şem‘ e taḥammül / Duḳânın **sümbül** itdün şu‘ lesi gül
sümbül-i ter [1] yeni sümbül. <BMS>

- 184 Cihânı zînet itdi **sümbül-i ter** / Karanfüller açıldı gökde yer yer

sünnet [1] iyi ahlak, iyi tabiat; Hz. Peygamber'in söz ve hareketleriyle Müslümanların yapmasını emir ve işaret buyurdıkları hususlar. Hz. Peygamber'den sadır olan söz, fiil ve takrirlerle O'na ait sıfatlara denir. <KT, OTAL, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

2446 Resülün **sünnetini** iden icrâ / Hâlâlin kıldı beytinde mu' ammâ

sünük [1] kemik. <YTS>

4140 Şu gibi nâle ile geçdi çağı / **Sünüğe** irdi hicrânı bıçağı

süpürge [1] süpürmeye yarayan araç. <KT, TS>

2133 Gubâr olmamağ için dâmen-i gül / **Süpürge** eyledi saçını sünbül

sür'at [] çabukluk, çabuk olma, hız. <KT, KO, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

sür'atle [2] çabuk, çabucak, hızla, tez, acele ile.

2120 Ne yire gelse **sür'atle** geçerdi / İverdi cânı bulıdı uçardı

3716 Ziyâ-yı şem'e beñzer hüsn-i hûbân / Ki bulur **sür'at ile** şevkı pâyân

sürî, sürü [3] evcil hayvanlar ve özellikle koyun, keçi topluluğu. <KT, KUBBEALT>

3032 Zeliḥâ bir **sürî** aḡnâmı fi'l-hâl / Şafâ-yı ḥâṭır ile kıldı irsâl

4600 Demedlerden yoğ idi arz-ı ḥâlî / Koyun **sürüsünü** oldı mişâli

E3 Görür koyun **sürüsün** serv-i âzâd / Şehâbı gökde güyâ kim sürer bād

sürinmek [4] karnı üzerinde yerde sürüklenir gibi ilerlemek. <TS, KUBBEALT>

2157 Kaṭâr-ı üştür aḡdı seyl gibi / **Sürindi** Mıṣra geldi Nîl gibi

2553 Yirinden gözi yaşı gibi ḳopdı / **Sürindi** Yûsufuñ dâmânın öpdi

4452 Aḳar şu gibi gerçi çok **sürinür** / Şoñ ucu yâr didârı görünür

4468 Tırı geldi Zeliḥâ nitekim âb / **Sürindi** vardı rāh-ı şāha yab yab

sürme [1] göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah boya, kadınların süs için göz kapakları içine çektikleri siyahımsı veya lacivert toz. <KT, CÜDİ, AÇDŞS, TS>

1999 Kaşı miḥrâbını kılmış müzeyyen / Gözinüñ **sürmesin** itmiş mu' ayyen

sürmek [36]

1. dokundurmak, değdirmek. <KUBBEALT>

512 **Sürerdi** yüzine gözine anı / Alırdı bûy-ı vaşlından nişanı

755 İḥânet idüp ol ma' şüm-ı pāke / **Sürerlerdi** yüzün gün gibi ḥāke

992 Yere **sürdi** yüzün mânend-i cārüb / Ağardı ağlamaḳdan 'ayn-ı Ya' ḳüb

1034 Gelürler Ḥâzret-i Ya' ḳüb evine / **Sürerler** yüzlerin rûy-ı zemîne

1956 Sücûda varduḡınca cân-ı mu' tâd / Kılur ayaḡına yüz **sürmegi** yād

- 2552 Tevāzu⁶ la yire **sürdi** yüzini / Niyāz itdi göke dikdi gözini
 2913 Tutuşdı yandı nār-ı ızırāba / Niyāz itdi yüzün **sürdi** türāba
 3702 Zināya bendeñi erzānī görme / Şalāhiyyet libāsın hāke **sürme**
 3740 **Sürüp** ol serv öñinde yire rüyı / Akıtdı gülşen-i rüyına cüyı
 4219 Maķām-ı yāra varmışdur diyü hem / **Sürerdi** yüzini pāyına muķkem
 4778 Elin yüzine **sürince** hemānā / İrişdi hāzretine peyk-i Mevlā
 4834 Añup itdükleri cürm ü günāhı / **Sürerlerdi** yire rüy-ı siyāhı
 4864 Gözine **sürdi** çün bu yāsemīni / Şabā-veş açdı çeşmi nergisini

2. kovmak, uzaklaştırmak. <YTS>

- 489 Şu demde kim memātum rüzgārı / **Süre** dergāhdan ben hāksārı
 2829 Birini **sürdi** çaķ mağrib-zemīne / Birini daķı tā ser-ḥadd-i Çīne

3. (bir şeyi bir yüzey üzerine) tabaka hâlinde yaymak, sıvamak. <KUBBEALTİ>

- 883 **Sürelüm** gönleginüñ nişfına ķan / İdelüm beyt-i aḥzānında efgān
 2576 Anuñ pīrahēnine **sürdiler** ķan / Yanında itdiler ca‘l ile efgān

4. önüne katıp götürmek veya getirmek. <KUBBEALTİ>

- 751 Ezālār eyleyüb bir niçe bīdād / **Sürer** güyā kızıl gül yaprağın bād
 1280 Öñine **sürdi** ḥışm ile o bīdād / Kızıl gül yaprağını nitekim bād
 1888 **Sürersin** yüce tağlardan duḥānı / Olursın cümleñüñ ārām-ı cānı
 3737 Bu evde bulmadı vaşlma rāhı / Beşinci hāneye **sürdi** o şāhı
 4879 Bulutlar gibidir üstür қаtārı / **Sürerdi** şanki āhı rüzgārı
 E3 Görür koyun sürüsün serv-i āzād / Şehābı gökde güyā kim **sürer** bād

5. yönetip yürütmek, sevk etmek. <YTS, TS>

- 2639 Biraz seyr itdi naṭ‘-ı kāyinātı / Şeh-i ‘ālem evine **sürdi** atı

6. eğlenceli yaşamak, eğlenmek (bk. şafā sürmek). <TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 26 Okuyan kimseler **sürsün** şafālar / Kitābum gibi çāk itsün yaķalar
 223 Beyān olunca mi‘rāc-ı berīni / Şafālar **sürdi** aşḥāb-ı güzīni
 412 Cihān mülkinde her biri beg olsun / Şafā **sürsün** günü günden yeg olsun
 862 Unutdı çekdügi cevır ü cefāyı / Ḥudāya şükr idüp **sürdi** şafāyı
 1867 Cefāya şabr iden meydānı aldı / Şafā **sürdi** vefā baḥrine ṭaldı
 3388 Kıpıra güllerin bāğ-ı cemālün / **Süre** zevķ u şafāsını vişālün
 3417 Kırān it duḥter-i nīk-aḥterem ben / Şafā **sür** dilber-i zībā-terem ben
 3434 Elüñi çekme vuşlat ḥāteminden / Şafālar **sür** perīler ‘āleminden
 4071 **Süren** seyr-i cemālünün şafāsın / Ferāmūş itdi iḥlāşı du‘āsın

4200 Şafâlar **sürdi** seyrinden Zelîhâ / Dil-i şeydâsına geldi tesellâ

4528 Gözinüñ nûrî geldi gördi anı / Şafâlar **sürdi** cân-ı nâ-tüvânı

7. bolluk içinde yaşamak (*bk. salânat sürmek*). <KUBBEALT>

4357 ‘Acâyib salânat **sürdi** cihânda / Bu iki salânat cem‘ oldu anda
sürür [20] sevinç, sevinme. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

268 Olupdur mazhâr-ı eş-şeybû nûrî / İrişmez zâtına ‘izzet **sürürü**

631 Vire Hâk zâtuña iki **sürürü** / Biri dünyâ biri ‘uqbâ huzûrî

671 Şatun almaz belâyı ehl-i idrâk / **Sürürü** câmesini eylemez çâk

695 **Sürürüñ** hep melâle oldu tebdîl / İrişdi ayrılık eyyâmı ta‘cîl

904 Başından ‘aklı gitdi kaldı hayrân / **Sürürüñüñ** sarâyı oldu vîrân

982 Gözümün nûrî gönlümün **sürürü** / Uçupdur tâyir-i cânun huzûrî

1430 Enîs ü hem-dem ol ‘ışk-ı müfîde / **Sürür**-ı sînedür hem nûr-ı dîde

1440 Ziyâde ‘aşîkûñ gâmdur **sürürü** / Olurmuş bî-huzûr olmak huzûrî

2146 Mışırdan çıkdı deryâ gibi âdem / **Sürür**-ı sūr ile hândân u hurrem

2178 **Sürürü** bâ‘ iş-i derd ü gâm oldu / Dügünü günü rûz-ı mâtem oldu

2274 **Sürürü** gitdi ‘âciz itdi eşhâş / Şatılmağ lâzım oldu bende-i hâş

2491 Bakâsı yok bu cân-ı nâ-tüvânun / **Sürürü** mücib-i gâmdur cihânun

2620 Sevindi güldi hândân oldu Ya‘ kûb / **Sürür** u şadî ile töldi Ya‘ kûb

3056 Vişâli havf-i hicrânına degmez / **Sürürü** sonra efgânına degmez

3537 Huzûrun var bakâ-yı âhiretde / **Sürürüñ** var sarây-ı ‘âkıbette

3058 Humârı var imiş câm-ı şafânun / **Sürürü** mücib-i gâmdur cihânun

3624 Temâşâ-yı cemâl oldu zarûrî / Mezîd oldu Zelîhânun **sürürü**

4102 Bu nûr-ı dîdesüz kaldı çerâğı / **Sürür**-ı sînesüz oldu turağı

4875 **Sürür** u zevk u şevk u şadmânî / Tüvânâ itdi pîr-i nâ-tüvânı

E16 Cihânun mücib-i gâmdur **sürürü** / Gider âlât u esbâb-ı gurûrî

sürülmek [1] sürmek işi yapılmak, değdirilmek, dokundurulmak. <TS, KUBBEALT>

756 Yüzi mâhı bulaşdı gerd-i râha / **Sürüldi** sünbüli hâk-i siyâha

sürümek [2] bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekmek veya itmek, sürüklemek. <YTS,

ÖTS>

995 Bu derd ile yimez içmez yürürdi / Gâm ile sâye-veş cânın **sürürdi**

1923 Şu‘â‘iyle güneş gökde yürürdi / Delûler gibi zencîrin **sürürdi**

süst [1] gevşek, yavaş, tembel. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

39 Günâh itmekle oldum cüst ü çalâk / Şalâh emrinde ammâ **süst** ü gâmnâk

sütûn [4] herhangi bir maddeden yapılan üstünde sütun başlığı denilen çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon, direk. <KT, KO, TS, KUBBEALT>

168 Ridâsı şubh-ı şâdıkdan ‘alâmet / ‘Aşâsıdur **sütûn**-ı kaşr-ı tâ‘at

2040 Oğındı nâme-i ‘izzet-füzûnı / Vişâli kaşrınıñ oldı **sütûnı**

2288 **Sütûn** olmasa cismine ‘aşâsı / Yıkılurdu vücûdınıñ binâsı

2317 Naẓîr olmaz o kıadd-i müntehâya / **Sütûn**-ı nûr idi çıkmış semâya

süvâr [5] atlı, ata binmiş, binici. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

4057 İhânet kaşd idüp ol nâmdâra / **Süvâr** itdiler anı bir hımâra

süvâr olmak [4] at vb. bir binek hayvanına binmek, atlı olmak, at ile varmak. <17. YÛZYIL

TÛRKÇESİ, KUBBEALT>

3418 Semend-i devlete şâhum **süvâr ol** / Hemîşe bermurâd u üstüvâr ol

4154 **Süvâr olduğı** atı görse fi‘l-hâl / Olurdu ol semendüñ pâyına dâl

4418 **Süvâr olsa** aña ol şâh-ı ekrem / Şuhaylinden tölardı cümle ‘âlem

5026 Didi bu resme oldı emr-i Yezdân / **Süvâr olmadan** ata viresin cân

Ş

şābāş, şāpāş [6] beğenme, takdir etme, “aferin” deme, “şād bāş”ın muhaffefi. <KT, KO,

LN, BURHAN, OTAL>

- 857 O çāhuñ var idi içinde bir taş / O taşuñ tâlî‘-i sa‘dine **şāpāş**
 2402 Kemāl-i hūsn-i taşvīrine **şābāş** / Bağan mihr-i cemāline doker yaş
 2936 Erenler cündine taḥsīn ü **şābāş** / Ḥaḡuñ tıḡ-i celāline açar baş
 3589 Yüzi nūrına yüz taḥsīn ü **şābāş** / Güneşdür kim bağan gözler doker yaş
 4228 O derd-i ‘ışka yüz taḥsīn ü **şābāş** / Ki ola cān-ı ‘āşıkla qarındaş
 4848 Ḥıṣāl-ı Yūsufa aḡsent ü **şābāş** / Ki rāzī oldı andan her qarındaş

şād [20] memnun, sevinçli. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

- 1356 Kenār-ı Nīle çıkdı **şād** u mesrūr / Gül-i ruḡsārı oldı jāleden dūr
 2008 Çıkarıdı kayd u bendin ḡurrem ü **şād** / Belādan serv-i ḡaddı oldı āzād
 2782 Maḡāmāt ile ney itdükçe feryād / Kılurdı ol maḡāmı ḡurrem ü **şād**
 4775 Yıkılmış ḡatırımı eyle ābād / Dil-i ḡamnākūmi kıl ḡurrem ü **şād**
 4858 Revān oldı ṭarīḡa ḡurrem ü **şād** / Götürdi şanki aḡ gül yapraḡın bād
 E21 Zeliḡā ḡamda Yūsuf ḡurrem ü **şād** / Anuñ ḡöñli şikeste bunuñ ābād

şād etmek/eylemek [4] sevindirmek, mutlu etmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 624 Dil-i Ya‘ḡubı Yūsuf **eyledi şād** / Didi bir gün aña ey pīr-i irşād
 1447 Ḳul olan ‘ışka olur ḡamdan āzād / Ḡam-ı ‘ışk **eyler** imiş ādemi **şād**
 1728 Beni **şād eylemez** illā ḡam-ı dōst / Bu söz meşhūrdur bir dōst bir pōst
 3175 Eyā şimşād-ı bāḡ-ı devlet-ābād / Dil-i maḡzūnıñ **eyle** ḡurrem ü **şād**

şād olmak [7] sevinmek, memnun olmak. <KUBBEALT>

- 2739 Bu devrānuñ elinden dād feryād / Ki cānum **olmamışdur** bir nefes **şād**
 2934 Hemān-dem oldı İsmā‘īl āzād / Bu ḡāle vālideyni **oldılar şād**
 3530 Düşüp nār-ı vişāle nūr olduñ / ‘Aceb **şād** u ‘aceb mesrūr **olduñ**
 4234 Ḡama öğrendi derde oldı mu‘tād / **Olurdu** derd ü ḡamdan ḡatırı **şād**
 4542 Ḳamu zindān esīrin kıldı āzād / Melūl olmuş ḡöñüller **oldılar şād**
 4544 Nişār itdi yolına māl-ı Ḳārūn / Sevindi ḡöñli **şād oldı** o maḡzūn
 4781 Olursın ḡurretü’l-‘aynuñla mesrūr / Aña **şād ol** ki geldi dīdeñe nūr

şād u ḡandān [3] sevinçli ve güler yüzlü. <KANAR>

- 649 Açıldı her şükūfe **şād u ḡandān** / Dehān-ı gülde jāle oldı dendān
 1168 Nüzul itdi zemīne peyk-i Yezdān / Dil-i Ya‘ḡubı kıldı **şād u ḡandān**
 2607 Didi Mışra giderken bir güzel ḡān / Beni yoldan çağırdı **şād u ḡandān**

şādī [12] memnunluk, sevinç. <KT, KO, LN, OTAL>

- 356 Gezer bâğ-ı cihânı mest ü hayrân / Ğam u **şādī** olur yanında yeksân
 972 Ğam odı yakdı pîr-i nâ-murâdı / Söyündi şöhetinde şem‘ -i **şādī**
 1043 Çökerdi ğuşşa pîr-i nâ-murâdı / Söyündi şöhetinde şem‘ -i **şādī**
 1532 Şebün âyîne gibidür sevâdı / Sevâdından görünür rüy-ı **şādī**
 2620 Sevindi güldi ħandân oldı Ya‘ kûb / Sürür u **şādī** ile töldi Ya‘ kûb
 3246 Ğam u **şādīde** kesb eyler ma‘ iyyet / Bunun ħüzni virür aña melâlet
 4233 Kaçan kim ‘ışka mağlûb ola insân / Ğam u **şādī** olur yanında yeksân
 4680 Girü tekrâr oldı zevk u **şādī** / Du‘ âdan aındılar ħayrû‘l-‘ ibâdı
 4780 Selâm itdi saña ol Ħayy u Hâdî / Şeb-i ğam gitdi geldi rûz-ı **şādī**
 4835 Didiler biz ki itdük bu fesâdı / Bize ğam oldı saña zevk u **şādī**
 4912 İki cânibden akdı eşk-i **şādī** / Göñülden yundı çıkdı ğam sevâdı
 4994 Dirîğâ defter-i **şādī** düürldi / Sa‘ âdet efseri yire uruldı

şādmān [3] çok sevinçli, memnun. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 3409 Şafâ eyyâmıdur vuşlat zamânı / Ğanîmet bil bu vakt-i **şādmānı**
 3241 Bu ħâl anuñ ki oldı ħasb-i ħâlî / Degişmez **şādmāna** bu melâlî
 5088 Fesâdın fehm iden sevmez cihânı / Ğamına degmez anuñ **şādmānı**

şādmānī [6] sevinç, çok sevinçli olmak, mesruriyet. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

- 697 Töldi âfitâb-ı **şādmānī** / Yaşuñ yılduzları tütüdi cihânı
 1607 Müyesser ola maşşūd-ı nihânı / Muḳadder ola rûz-ı **şādmānī**
 3059 Gerekmey ol semend-i **şādmānī** / Ki ola ğayr destinde ‘inânı
 3700 Gelür şabr ile bu zevkuñ zamânı / Şafâ eyyâmı vakt-i **şādmānī**
 4453 Toğar başına şems-i **şādmānī** / Çıkar târîk-i ğamdan taşra cânı
 4875 Sürür u zevk u şevk u **şādmānī** / Tüvânâ itdi pîr-i nâ-tüvânı

şafak [5] güneş battıktan sonra ufukta görülen kızılık. Bu kelime, Türkçede aynı zamanda “güneş doğmadan önceki kızılık” anlamında da kullanılmaktadır. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 930 Kāmîşi cümleten âlûde-i ħûn / Şehâb olmış **şafakdan** şanki gülgün
 2085 Kızıl atlasda olan tügme-i zer / **Şafakda** kevkeb-i Mirriḥe beñzer
 2101 Kıruldı al vâlâdan tutuqlar / **Şafakda** kaldı güyâ şems-i enver
 2154 Tuvağ altında ol zât-ı muṭahhar / **Şafakda** mihr-i ‘âlem-tâba beñzer
 2774 **Şafakdan** bâde oldı âşikâre / Hilâlün sāğarı geldi kenâra

şafak-reng [2] şafak renkli, kızıl.

- 1344 Kināra çekdi ol ğonca-dehānı / **Şafak-reng** oldı Nılūn āsumānı
- 2094 Al atlar nitekim çarḡ-ı **şafak-reng** / Qarār itmez ider reftāra āheng
şāfī [1] şifa veren, iyileştiren, hastayı iyi edici. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 1743 Devāsı oldı dermānuñ ḥilāfı / Şifāsı olmadı derdine **şāfī**
şagird [1] ilim öğrenen, bir müderris veya muallimin dersine veya bir mektep ve medreseye devam eden, talip; tilmiz; çırak, yamak. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 3268 Su 'ālī 'aşıkuñ irmez tamāma / Kaçan **şagird** ola yār-ı benāma
şāh, şeh [95] hükümdar, melik. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 123 **Şeh**-i ḥalvet-serāy-ı *li ma'a'llāh* / Delīl-i sālīkān u mürşid-i rāh
- 125 Nübüvvet kaşrınıñ **şāh**-ı kebiri / Velāyet şehrinüñ māh-ı müniri
- 136 Anuñ luḡfı esiri bende vü **şāh** / Anuñ muḥtāc-ı nūrı mihr ile māh
- 236 **Şeh**-i şāhib-kırān Sultān Süleymān / Emīr-i ḍarb u ḥarb u merd-i meydān
- 247 Müselsel faẓl ile nesl-i be-nāmı / **Şeh** oğlu **şehdūr** ecdād-ı kirāmı
- 269 Ağarmış şubḥ-ı şādık gibi ol **şāh** / Yüz aqlığını virmiş aña Allāh
- 273 Vilāyet baḥridür **şāh**-ı cihāndār / Ağarmış mûları emvāc-ı envār
- 278 Zihī ğāzī zihī 'ābid zihī **şāh** / Ġazāsı *fī-seb'ili'llāh* Allāh
- 409 Du'a itdi didi ey Rabb ü Ġaffār / Bunuñ neslini kıl **şāh**-ı cihāndār
- 473 Kimi kûl eyleye **şāh**-ı kerīmüm / Ya kime taḳıla dürr-i yetīmüm
- 481 Çağırdı Yūsufı yanına fī'l-ḥāl / Didi şimden girü **şāhum** esen ḳal
- 543 O **şeh** şimden girü bende yaraşur / O cānum cānı bu tende yaraşur
- 573 Bu idi ol zamānuñ muḳtezāsı / Eger **şāh** u eger ḥalkuñ gedası
- 662 Senüñ dārunda ey **şāh**-ı cihāndār / Olupdur gönli ter ğonca gibi ṭar
- 692 Qazā eydürdi ey **şāh**-ı nübüvvet / Olur bayram içün her zīb ü zīnet
- 957 Ḥalāş olmaz ecelden bende vü **şāh** / Ölüme çāre yok *el-ḥükümü li'llāh*
- 987 Kimüñ kûl kimüñ kurbānı olduñ / Kimüñ **şāhı** kimüñ sultānı olduñ
- 1332 Didi ey **şāh**-ı iḳlīm-i sa'ādet / Eger olursa sizlerden icāzet
- 1395 Nice vaşf idem ol **şāh**-ı cemīli / Kemāl-i ḥüsninüñ budur delīli
- 1591 Umardı anı ol ḥüsn ili **şāhı** / Göre bu daḡı ol zıll-i ilāhi
- 1619 Kimüñ yāri kimüñ cānānısın sen / Kimüñ **şāhı** kimüñ sultānısın sen
- 1648 Ṭuyuldı bûy-ı 'ışḳ u müşki nāḡāh / Bu sırdan bende vü **şāh** oldı āḡāh
- 1710 Cihān mülkinde **şāh**-ı kibriyādur / Başında kākûli zıll-i ḥümādur
- 1783 Cihān dilberlerinüñ yegregisin / Güzeller **şāhısın** begler begisin
- 1796 Ḥudā ḥaḳḳı ki sen **şāhı** yaratdı / Beni 'aşıḳ seni ma'şûḳ itdi

- 2030 Hırāsān **şāhı** şaldı niçe kâşid / Hālāli olmağa gönderdi kâğıd
- 2031 **Şehi** Hindūstānuñ şaldı nāme / Talebkār oldı ol bedr-i tamāma
- 2042 Eger nokşānumuz olursa mestūr / Bizi dāmād idinsün **şāh**-ı manşūr
- 2052 Cihān tırduqça zātuñ var olsun / Kızum sen **şāha** hıdmetkār olsun
- 2059 Anuñ üftādesidür bende vü **şāh** / Zevāllüsü güneş eksüklüsü māh
- 2174 Zer-efşān oldı aña bende vü **şāh** / Nücūm içinde qaldı nitekim māh
- 2234 Ümīdi hāmesi yazmadı nāme / Murādı **şāhı** gelmedi kıyāma
- 2315 Anuñ ceddı idi Şeddād bin ‘Ād / Güzeller **şāhı** idi ol perī-zād
- 2479 Şu dem kim naql idem dārū’l-fenādan / Ferāmūş eyleme **şāhum** du‘ādan
- 2538 Görür nāgāh ol **şāh**-ı cihāngīr / Yola düşüp gelür gün gibi bir pīr
- 2570 Eyā hüsñ ilinüñ **şāh**-ı benāmı / Dimek olmaz o göynüklü kelāmı
- 2727 Ecel derbendini itdi güzergāh / Baķā şahrālarına vardı ol **şāh**
- 2810 Şarābı şöyle zemm itdi ki ol **şāh** / Zeliḥāya zarūrī geldi ikrāh
- 2992 Fiğānı şanma ancaķ bülbül eyler / Fiğānı ma‘nīde **şāhum** gül eyler
- 3016 Didi **şāhum** günāhumı bağışla / Murāduñ her ne ise anı işle
- 3033 Koyunlar gördiler **şāh**-ı güzīni / Öñinde öpdiler rüy-ı zemīni
- 3108 Güzeller **şāhumı** kıl hayr ile yād / Günāhı bī-günāha itme isnād
- 3112 Cemālindedür ol **şāhuñ** celālī / Temennā kılma taķrīb-i vişālī
- 3120 Yedi iqlīmi tīgi ile bir **şāh** / Güneş gibi açup fetḥ itse nāgāh
- 3141 Şağında görse ben bīmārı nāgāh / Döner şolına iğmāz eyler ol **şāh**
- 3418 Semend-i devlete **şāhum** süvār ol / Hemīşe bermurād u üstüvār ol
- 3419 Ne var ey **şāh**-ı taht-ı lā-yezālī / Tōķınsa luṭf u iḥsānuñ nihālī
- 3424 Maḥabbet murğı ey **şāh**-ı zemāne / Ne var eylerse bizde āşiyāne
- 3427 Ki ey hüsñ ilinüñ sultānı Yūsuf / Güzeller **şāhı** cānlar cānı Yūsuf
- 3737 Bu evde bulmadı vaşlına rāhı / Beşinci ḥāneye sürdi o **şāhı**
- 3813 Ki ma‘būdum gözine karşı nāgāh / Günāh itmekden ikrāh itdüm ey **şāh**
- 3929 Didiler aña ol **şāhı** severseñ / ‘İnāyet eyle Allāhı severseñ
- 3931 Güzeller **şāhumı** görmiş olalum / Anuñla tırmuş oturmuş olalım
- 3991 Eger bir fāyide olmazsa zāhir / Naşīḥat ideler ol **şāha** bir bir
- 4100 Güzeller **şāhı** Yūsuf qaldı maḥbūs / Vişālī zevķına olmışdı me’nūs
- 4191 Mişāl-i medd-i bismi’llāh o **şāhı** / İletmiş kurb-ı zātu’llāha rāhı
- 4257 Ferāmūş eyleme ben bī-günāhı / Şefī‘ eyle **şeh**-i ‘ālem-penāhı
- 4259 O serdār-ı **şeh** olan merd-i bī-huş / Cenāb-ı Yūsufı itdi ferāmūş
- 4260 Enīs idindi **şāh**-ı nāmdārı / Unutdı zıkr olan qavl ü qarārı

- 4280 Uyrken ‘âlem-i ma‘ nâda ol **şâh** / Yedi gāv-ı semîni gördi nâgâh
 4295 Selâm-ı **şâhı** irgürdi müretteb / Aña rü’yâ-yı mezkûrı didi hep
 4326 Sarây-ı **şâhdan** tâ hadd-i zindân / İki şaf tırdılar erbâb-ı dîvân
 4335 Muşâhib itdi anı **Şâh** Reyyân / Meh-i Ken‘ândan ayrılmazdı bir ân
 4418 Sûvâr olsa aña ol **şâh-ı** ekrem / Şuhaylinden tılardı cümle ‘âlem
 4466 Şeherden çün şuhayl-ı ablağ-ı **şâh** / Hürüşından cihânı kıldı âgâh
 4468 Tırı geldi Zeliḥâ nitekim âb / Sürindi vardı râh-ı **şâha** yab yab
 4609 Ğalâle kâdir olan bende vü **şâh** / Yalñuz yirdi nânın nitekim mâh
 4616 İdüp Mısr ehli hırşın **şâha** i‘ lâm / Ğalâli şat diyü itdiler iḳdâm
 4630 Şehâ-yı **şâh-ı** Mısr oldı hikâyet / Kemâl-i ‘adlin itdiler rivâyet
 4656 Didi bunlar ma‘ âza’llâh ey **şâh** / Yaramaz şanma bizden kılma ikrâh
 4682 Birimüz qaldı rehn adına zîrâ / İnanmadı bize **şâh-ı** dilârâ
 4692 Libâsuñda senüñ ol yazılan ad / Anuñ adıdur ey **şâh-ı** perî-zâd
 4710 Nazar eylerken ol **şâh-ı** güzîne / Görindi Yûsufuñ desti gözine
 4868 Yine maḳşûduña irgürdi Allâh / Seni taḥtına da‘ vet eyler ol **şâh**
 5042 Nübüvvet bürcinüñ bedr-i münîri / Velâyet mülkinüñ **şâh** u emîri
 5121 Qomaz peyk-i ecel dilde şafâyı / Ne **şâhı** qor evinde ne gedâyı
 E30 Nihâl-i bâğ-ı ‘işmet **şâh-ı** ümmet / Şerîfü’l-ḥalq u sulṭânü’l-vilâyet

şâh-ı ‘âlem/cihân [7] dünya padişahı. <KANAR/>

- 298 Beni dervîş iden **şâh-ı cihânum** / Beni vîrân iden genc-i nihânum
 1473 Eline girdüğini hem-çü ḥâtem / Virürdi ellere ol **şâh-ı ‘âlem**
 2639 Biraz seyr itdi naṭ‘-ı kâyinâtı / **Şeh-i ‘âlem** evine sürdi atı
 2989 Eyitdi ey meh-i nâ-mihribânum / Efendüm sevdüğüm **şâh-ı cihânum**
 3166 **Şeh-i ‘âlemsin** ey zıll-i ilâhî / Zâ‘îf ü nâ-tüvânüñ ol penâhı
 3658 Saña bu derdmendüñden zarar yok / Benüm **şâh-ı cihânum** ‘özre yer yok
 4255 Birini **şâh-ı ‘âlem** kıldı serdâr / Biri dâr-ı fenâda oldı ber-dâr

şâh-ı ḥübân [2] güzeller şahı. <KANAR/>

- 753 Perî gibi tıurur ol **şâh-ı ḥübân** / Derilmiş yanına dîvân-ı iḥvân
 4433 Geçerdi **şâh-ı ḥübân** ‘asker ile / Qalurdı yolda bu derd-i ser ile

şâh-ı mağrib [5] garb şahı.

- 1666 Tıuyarsa **şâh-ı mağrib** bu ḥaberden / Düşersin göz yaşı gibi nazardan
 1846 Atası **şâh-ı mağrib** tıydu ḥâlî / Didi vardur bu mihrüñ bir zevâlî
 2029 Ulaqlar şaldı şarḳuñ padişahı / Diledi **şâh-ı mağribden** o mâhı
 2033 Zeliḥâya bu aḥvâl oldı i‘ lâm / Atası **şâh-ı mağrib** itdi ibrâm

2049 ‘Azīze **şāh-1 mağrib** yazdı nāme / Selām itdi güher dizdi kelāma

şāh-1 mükerrerem [1] eli açık şah, cömert şah. <KANAR/>

1622 Ne hikmetdür mişāl-i İsm-i A‘zam / Bilinmez aduñ ey **şāh-1 mükerrerem**

şāh-1 vilāyet [2] “mertlerin, yiğitlerin şahı” anlamında olup Hz. Ali’ye lakap olmuştur.

<KUBBEALTI>

4640 Didiler aña ey **şāh-1 vilāyet** / Eyü aduña geldük eyle şefkat

E6 Anuñçündür niçe ehl-i sa‘adet / Olur çoban iken **şāh-1 velāyet**

şāh [12] dal, budak. <KT, KO, LN, FZ, OTAL>

277 Yüzi hāciye beñzer geymiş iħrām / Açılmış çihre güyā **şāh-1 bādām**

916 Żarar қаşd eyleme aşluña her gāh / Yıkar **şāh-1** vücūdı şarşar-ı āh

1302 Elini dest-i miħnet baña şundi / Kolum güyā ki şınmış **şāha** döndi

1442 Maħabbet bülbüli her **şāha** konmaz / Gümüş toprağı her yirde bulunmaz

2106 Kimi gül **şāhı** gibi otururdu / Kimi serv-i sehi gibi tururdu

2109 Kimisi **şāh-1** zanbağ-veş açar el / İki nergislerin eyler mūkahħhal

2534 Aķ atlaslarla aķ ata binerdi / Açılmış **şāh-1** bādāma dönerdi

2921 Çıkar **şāh-1** hayātum berg ü bārın / Biri birine bağla şāhsārın

3062 Alınmazdı bu rīv-i nefis-i dīve / Yire bakardı şankim **şāh-1** mīve

3336 Şüküfeyle ağardı **şāh-1** bādām / İderdi bülbül ol çāderde ārām

3674 Ne ğam **şāh-1** ümīdün virmese ber / Muķadder olmayan olmaz müyesser

4553 O demde tālī‘-i nīk itdi yārī / Ki oldu **şāh-1** Tübā sāyedārı

şāhān [1] şahlar. <KT, OTAL, KUBBEALTI>

3099 O kim kıl itdi **şāhān-1** cihānı / Zihī devlet ki kıl idindün anı

şāhāne, şehāne [4] hükümdarla ilgili; bir hükümdara yakışacak surette, şahçasına, mükemmel, çok güzel. <KT, CŪDĪ, OTAL, ŐTS>

1206 O tiğ-i kudreti görince ‘uryān / Geyürdi aña bir **şāhāne** kaftān

2537 İdüp seyyāreler seyrin bahāne / Tururdu şehrūñ ucında **şehāne**

3586 Şanasın oldu tāt-ı **şehāne** / Hümā-yı kākūline āşiyāne

4354 Celāl ü şevketi **şāhāne** oldu / Şadā-yı ‘adl ü dādı dehre tıldı

şāhbāz, şehbāz [28] iri bir cins beyaz doğan. Padişahlar bu kuş ile ava çıkarlarmış. <KT, KO, LN, BURHĀN>

192 Ne fikr itse olurdu aña vāşıl / Mişāl-i **şāhbāz-1** ‘aķl-ı kāmīl

415 Cihānda ğāzī oğlı ğāzī oldu / Şecā‘atde cihān **şehbāzı** oldu

538 Murādı bu ki ol **şehbāz-1** maķşūd / Sa‘adetle elinde ola mevcūd

- 584 Kaçurdu elden ol **şehbâz**-ı cânı / Sipihre irdi feryâd u figâni
 595 Ecel **şehbâzı** bir gün geldi yetdi / Anuñ da murğ-ı cânın aldı gitdi
 606 Yanında yârı **şehbâzı** kolında / Kesildi hârlar Yûsuf yolında
 698 Elüñden gitdi ol **şehbâz**-ı cânuñ / Dehâna geldi feryâd u figânuñ
 986 Seni ey **şāhbâz**-ı izz ü devlet / Ne yana şaldı bilsem dest-i kudret
 1524 Ahibbâ semtine kılmaz nezâre / Gözi **şehbâzı** meyl itmez şikâra
 1579 Gözinde uçar ol **şehbâz**-ı kudret / Hebâ olmuş o cem' iyyet o şöhet
 1693 Seni **şehbâz**-ı dest-i ıışk dildâr / Şikâr itmiş gibi ey kebk-reftâr
 1953 Gözüm ol çeşmi **şehbâza** nazar-bâz / Dilüm ol gönca-leb ıışkıyle demsâz
 1965 Namâz üstinde eylerken niyâzı / Uyudı kaldı çeşmi **şāhbâzı**
 1978 Bi-haqq-ı enbiyâ bildür bu râzı / Ne yirden kopdı zâtuñ **şāhbâzı**
 2073 Kamer gibi serî' ü's-seyr ü çâlâk / İrişmez gerdine **şehbâz**-ı idrâk
 2268 Anuñ emrinde Mâlik kaldı hayrân / Huzûrı **şāhbâzı** oldu perrân
 2335 Güzel nice olur ıâlemde görsün / Gurûrı **şāhbâzını** uçursun
 2494 Kolında **şāhbâz**-ı izz ü devlet / Elinde hâtem-i zevk-ı sa' âdet
 2772 Kurulmayınca dâm-ı ehl-i şöhet / Ele girmez o **şehbâz**-ı sa' âdet
 2901 Ayırma senden ol rûh-ı revânı / Kaçurma elden ol **şehbâz**-ı cânı
 2966 Alur uyhusını **şehbâz**-ı cânuñ / Huzûrını uçurmuşdur cihânuñ
 3096 Didi ey dilrübâ yanuñda cânân / Koluñda **şāhbâz**-ı mülk-i Ken'ân
 3423 Murâduñ **şāhbâzını** kaçurma / Zamân-ı zevkî bihûde geçürme
 4164 Çü maşrıq **şāhbâzı** dâma düşdi / Gurâb-ı garb şehr-i Şâma üşdi
 4437 Baña keşf itdi ıışkuñ gizlü râzın / Eline aldı gönlüñ **şāhbâzın**
 4458 Saña bunca zamân itdüm niyâzı / Ele gelmez murâdum **şāhbâzı**
 4919 Gehî ıilm-i ledün râzın açardı / Sipihri ıaqlı **şehbâzı** geçerdi
 5160 Her iki mışra' ı yazar berâber / Olur **şehbâz**-ı nazma iki şehper
şāhi [1] şah ile ilgili, şahlara yaraşır; şahlık. <KT, KANARI, KUBBEALT>
 4471 Şadâ-yı hayl ü serhengân-ı **şāhi** / Mekân-ı maşşere döndürdi râhı
şāhid [12]

1. gördüğü veya bildiği bir hususu mahkemede ifade ederek davaya yardım eden kişi, şahadet eden, tanık. <KT, KO, LN, KANARI>

- 5 Beni deryâ-yı ıışka mâlik eyle / Tarîk-i **şāhidine** sâlik eyle
 79 Anuñ birliğine olmaz gümânı / İki **şāhid** bilen iki cihânı
 3190 Olur mücrimlere sîması **şāhid** / Melâmet eyler anı fi' l-i fâsid

3873 Boşandı gözi yaş ile yemine / Kırt bühtânlar itdi **şâhidine**

2. güzel, dilber. <CÜDÎ, AÇDŞS>

636 Benüm cânım ider gönlüm şehâdet / Kılur sen **şâhide** anlar ihânet

2412 Şehâdet itdi kalb-i mihribânı / Ki irdi **şâhid-i** maşşûda cânı

2497 Bakup ol **şâhid-i** maşşûda gâhî / Niyâz ile dir idi yâ İlâhî

şâhid-i gayb [5] gayb âleminin güzeli. <KANARI>

1528 Ne zulmet çihre-i hikmet nişâbı / Cemâl-i **şâhid-i gaybuñ** hicâbı

1587 Esîr-i **şâhid-i gayb** oldu nâgâh / Eridi geçdi güyâ âhir-i mâh

1773 Hidâyet itdi aña Zü'lcelâlî / Görindi **şâhid-i gaybuñ** cemâlî

2430 Görür kim **şâhid-i gaybı** bulundu / Melekler gibi çarha girdi döndi

4714 Gözine **şâhid-i gayb** oldu zâhir / Hudâya şükr ü minnet itdi vâfir

şâhîn [6] avlanmak için yetiştirilen bir cins doğan, şahbaz. Divan şiirinde sevgilinin saçları şahine benzetilir. Benzetme yönü avcılıktır. <KT, KO, LN, ADŞS>

355 İder **şâhîn-i** 'ışka cânını şayd / Vişâl (ü) fûrkat olmaz kendüye kayd

1390 İki şaf kirpük ile çeşm-i kattâl / Każâ **şâhînidür** açmış per ü bâl

3110 Degüldür senden ol dildâr hoşnûd / Şaķın elden gider **şâhîn-i** maşşûd

3152 O serv-i serkeş ü yâr-i dil-âver / Gözi açılmaduk **şâhîne** beñzer

3275 Tõnanup hançerin taķındüğünü / Kıyık **şâhîn** gibi baķındüğünü

3605 Revişde alıcı **şâhîne** beñzer / Baķışda 'aynı hûr-ı 'îne beñzer

şâhrâh [3] şaşırılması mümkün olmayan açık yol, selamet yolu, işlek ve büyük yol. <KT, LN, FZ, CÜDÎ>

709 Budağı **şâhrâh-ı** şeh-r-i fûrkat / Kâmu yapraķları peykân-ı miñnet

1091 Maħabbet ırmağı aķmaz yabana / Zârardur **şâhrâh-ı** sâlikâne

4467 Yõneldi **şâhrâha** ehl-i divân / Bu keşretde bile sultân-ı hûbân

şâhsâr [2] çok dallı ağaķların çok ve sık bulunduğı yer, koruluk, dallık, ağaķlık. <KT, LN, FZ, KANARI>

280 Mişâl-i Sidredür ol luţf-ı Bârî / Anuñ şehzâdelerdür **şâhsârı**

2921 Çıkar şâh-ı hayâtum berg ü bârın / Biri birine bağla **şâhsârın**

şahs [1] insanın varlığı, zat, nefis, kişi. <KT, KO, LN, OTAL>

4815 Kile uğurlayan **şahsı** bağışla / Şefî' ol enbiyâ işini işle

şâh-zâde [2] padişah oğlu, hükümdar evladı. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

1469 Seħâda Hâtem-i Taydan ziyâde / Eban 'an ced emîr ü **şâh-zâde**

3557 Didi ey 'ışk esîri **şâh-zâde** / Melâlün çok ğamuñ hâdden ziyâde

şâ‘irâne [1] şaire yakışır surette, şairlerin ifade tarzına uygun, şairce. <KT, OTAL>

4861 O cumhûra bu kaçd-ı **şâ‘irâne** / Semend-i cevriye oldu bahâne

şak [2] yarık, çatlak, yarıлма, çatlama. <KT, KO, LN, OTAL>

şakķ etmek [1] yarmak, ortadan ikiye bölmek. <KANARI>

159 Ney-i engüştü bedre urdı yara / İki **şakķ itdi** mânend-i nakâra

şak olmak [1] yarılmak, ortadan ikiye bölünmek. <KANARI>

2166 Bu Mecnûn kâsesine beñzer ancaķ / Ki **olmuş** dest-i Leylâdan iki **şak**

şakâyık [3] gelincik çiçeği. “şakâyık-ı numân” veya “şakâyık-ı numâniye” de denilen parlak ve büyük yapraklı kırmızı veya pembe renkli bir çiçektir. <KT, KO, LN, KÂMÛS>

3343 Tölup sevdâ-yı ‘ışķ ile **şakâyık** / Görüp gül Yûsufını oldu ‘âşık

3958 Gül-i zanbaķları oldu **şakâyık** / Bu hâlet cümlesini itdi ‘âşık

5016 Şarardı sebze şankim rûy-ı ‘âşık / Çıķardı atlas-ı surhın **şakâyık**

şakî [4] bahtsız, fena hareketli, haydut, dağ hırsız. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

578 Hâzer eyle kemân-ı kâmet-i pîr / **Şakîye** beddu‘ â ile atar tîr

3466 **Şakîler** h‘âb-ı ğafletten uyanmaz / Hemîşe kendüzine hayr şanmaz

4348 Ğarîbün dūd-ı âhınun şehâbı / **Şakîye** yağdurur berf-i ‘azâbı

4840 **Şakîler** zôr-ı bâzûya tayanur / İşinden ‘âķıbet kendü utanur

şâkir [2] şükreden, gördüğü iyiliği unutmayıp şükreden, müteşekkîr. <KT, KO, LN, OTAL>

3107 Olursın yâr-ı ‘âlî-kadre kâdir / Degülsin bir nefes râzî vü **şâkir**

3488 Kemâl-i ‘ışķ ider ‘uşşâķı **şâkir** / Olamaz dilber istignâya kâdir

şâl [2] Keşmir keçisi kılından yapılan değerli bir kumaş; omuza atılmaya veya boyna sarılmaya mahsus yünden kumaş; kuşak. <KT, ESKİ ESERLER, GİYİM KUŞAM>

433 Şehir şâmun kâra **şâlmı** aldı / Zemîn egnine bir aķ câme şaldı

2682 Eger teklîf olunsa ehl-i hâle / Değişmez atlas-ı eflâķi **şala**

Şâm [14] İslam dünyasının önemli tarihî şehirlerinden biri, günümüzde Suriye’nin başşehri. Bilâduşşâm (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk’tır. Şehir 927 (M 1521) yılından itibaren kesin olarak Osmanlı hakimiyetine geçti ve bir süre sonra Osmanlı Devleti’nin bir paşalık merkezi oldu. Dımaşk olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şâm’a terk etti. Dımaşk’ın Hz. Nuh’un oğlu Sâm veya torunları tarafından tesis edildiğine ve Hz. İbrahim’in burada doğduğuna dair rivayetler mevcuttur. <KA, TDVİA>

- 153 İrişdi şems-i ‘adlinüñ niżâmı / Zālâm-ı şirkden pāk itdi **Şāmı**
- 290 Çıkup terk-i diyār itmek göründi / Gözüm kıble-nümâsı **Şāma** döndi
- 291 Muḥaṣṣal vara vara menzil aldum / Bu sevdâ ile bir gün **Şāma** geldüm
- 292 Çoğ idi **Şām** içinde mäh-manzar / Tesellî bulmağ olmadı müyesser
- 293 Çü itdüm **Şāmdan** Ken‘ânı menzil / Mekānum Beyt-i Aḥzân oldı bir yıl
- 381 Nebiyyu‘llāh İshāk-ı mükerrrem / Diyār-ı **Şāma** ‘azm itdi hemân-dem
- 410 İrişsün nesli tâ rûz-ı kıyāma / Hükümet eylesünler Rûma **Şāma**
- 419 Vaşıyyet eyledi Ya‘kûba İshāk / Ki vara ḥālasına **Şāma** dek çağ
- 421 Atası sözini gûş itdi Ya‘kûb / Çıkup ol günde **Şāma** gitdi Ya‘kûb
- 2483 Bu resme Yūsufa itdi vaşıyyet / O gün gün gibi kıldı **Şāma** rıḥlet
- 2484 Bir aydan şoñra rûz-ı mevti yetdi / Diyār-ı **Şāmdan** ‘uḳbāya gitdi
- 2841 Gezerdi Hindi Sindi Rûmı **Şāmı** / Aradı bulmadı yâr-ı benāmı
- 3022 Eyâ maḥdûme-i sulṭân-ı a‘zam / Diyār-ı **Şāmda** bundan muḳaddem
- 4164 Çü maşrık şāhbâzı dāma düşdi / Ğurâb-ı ğarb şehr-i **Şāma** üşdi
- şām** [7] akşam, mesa. <KT, LN, KO, ADŞS>
- 299 Bu rûz-ı ḥasretüñ pâyânı yok mı / Bu **şām**-ı fūrkatüñ oranı yok mı
- 433 Şeḥer **şāmuñ** kara şālını aldı / Zemīn egnine bir aḳ câme şaldı
- 435 Felek âyīnesini kıldı rûşen / Cihân kırtuldu **şāmuñ** zulmetinden
- 971 Sükûna vardı tâ kim oldı aḥşam / Firâḳ-ı Yūsuf itdi rûzını **şām**
- 2125 Ne bilsün bu mürûr-ı devr-i eyyâm / İdiser niçe yıllar rûzını **şām**
- 5002 Murûr-ı şubḥ u **şāmı** gözler idi / Ne ola ‘âkıbet ḥālüm dir idi

şām-ı ğarībân [1] gariplerin akşamı; Hz. Hüseyin’in şehit edildiği ve Ehl-i Beyt’in Yezid’in askerlerine esir düştüğü gece bu isimle anılır. <ADŞS> Bazen herhangi birinin öldüğü günün akşamına da aynı isim verilir. <YENİTERZİ>

- 37 Bi-ḥaḳḳ-ı rûz-ı vaşl-ı Pîr-i Ken‘ân / Bi-ḥaḳḳ-ı ḥömet-i **şām-ı ğarībân**
- Şāmî** [3] Şamlı, Şam şehri ile ilgili, Şam işi. <KT, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

- 2070 Daḥi hem yüz ṭavīle esb-i tâzî / Kimi **Şāmî** kimi daḥi Ḥicâzî

Aşağıdaki tanıklarda Şam’a ait gül suyundan bahsedilmektedir. Şam, gül suyu ile ünlü bir şehirdir. <YENİTERZİ>

- 2142 Akıtdı şu gibi **Şāmî** gülâbı / Şulandı cümleten Mışruñ türâbı

- 2874 Döküp **Şāmî** gülâbı sünbüline / Ṭarâvet virdi ruḥsârı güline

şân [11] halk nazarında büyük görünen ve sahibi için övünç kaynağı olan durum, ün, şöhret. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 959 Harāmīnün degüldür böyle **şanı** / Koya esbābını katl ide anı
- 1704 ‘Ulüvv-i **şanı** var Āl-i Nebī-vār / Vücūdında risālet meşrebi var
- 2014 ‘Ulüvv-i **şanı** var idi hemîşe / Göñül alçaklığını itdi pîşe
- 2021 Şefîku’l-halk idi **şan**-ı şerîfî / Raķîku’l-ķalb idi zāt-ı laţîfî
- 2137 Kemāl-i şevķını zevķ u şafāsın / ‘Ulüvv-i **şanı** ile kibriyāsın
- 2690 Meh-i Ken‘āna yalvardı Zeliķā / Didi **şanuñ** bülend ü ķadrün a‘lā
- 2937 Tevekkül zevķ vardır **şanlarında** / Ölüm bir h‘āb-ı hōşdur yanlarında
- 2940 Bülend olmaz inen **şan**-ı edānī / Olur Haķ söz anuñ bār-ı girānı
- 3459 Ne **şanı** var ne iz‘ānı ne cānı / Ne cān ile ıapar ‘āşī vü cānī
- 4321 Bilindi Yūsufuñ hulk-ı ‘azīmi / ‘Ulüvv-i **şanı** zāt-ı müstaķīmi
- 5056 ‘Ulüvv-i **şanına** teng oldu dünyā / İdindi ‘ālem-i bāķīde me’vā
- şāne** [4] tarak. <KT, KO, LN, CŪDĖ>
- 1086 Çekerdı Yūsufi āgūş-ı cāna / Olurdı kāküline desti **şāne**
- 1508 Şaķına **şāne** idi dest-i havrā / Kolu bir Kevşer ırmağıydı gūyā
- 3079 Elini zülfine eylerdi **şāne** / Yolardı sünbülünü ‘āşīķāne
- 3881 İrişür çār ıāk-ı āsumāna / Olur mezkūresi zülfine **şāne**
- şarāb** [22] içilecek şey, içki; üzümünden yapılan içki. <KT, KO, LN, CŪDĖ, OTAL>
- 59 Dil-i bīmāruma ‘ālemde her ān / **Şarāb**-ı hıķmetünle eyle dermān
- 1467 Yumulmışdı deminde ‘ayn-ı teşnī / **Şarāb** eylerdi ancak halka taşdı
- 1555 Açıp nāz ile yüzi āfitābın / Şunar ‘āşīķlara şevķı **şarābın**
- 1989 Belā-yı fūrķat ü nār-ı ‘azābı / Ferāmūş itdürür vuşlat **şarābı**
- 2431 Kaķan kim ‘ışķa mağlūb ola insān / **Şarāb**-ı vuşlat olmaz aña dermān
- 2603 Beni vaķdet **şarābı** mest idüpdür / Kaŗarum ķalmayup ‘aķlum gidüpdür
- 2806 **Şarāb** ile ıolar her cām-ı sāgar / Hemān ķārūra-i bīmāra beñzer
- 2810 **Şarābı** söyle zemm itdi ki ol şāh / Zeliķāya zārūrī geldi ikrāh
- 2886 Anı mest eyledi vaķdet **şarābı** / Haţādan hıķ fark itmez şavābı
- 3438 **Şarāb** içmişe döndiler müretteb / Diline geldüğünü didiler hep
- 3645 **Şarāb**-ı mekr ile mest ola şanma / Bu ālün göñlüme yol bula şanma
- 3727 Muķibb-i şādıķuñ hırşı **şarābı** / Şalar çeşm-i temāşāsına h‘ābı
- şarāb-ı** ‘ışķ [6] aşķ şarabı. <KANAR>
- 1444 **Şarāb-ı** ‘ışķ ile ol kim yıķılmaz / Cihānda aғzınuñ dadını bilmez
- 1580 **Şarāb-ı** ‘ışķ ile kendüyi bilmez / Kaşāvetden ıutup ıutup yeñilmez
- 2352 Temāşā iderek ol āfitābı / **Şarāb-ı** ‘ışķ ile gitdi hıķābı
- 2947 **Şarāb-ı** ‘ışķ ile mest ola her bār / Vücūdın eyleye mir’āt-ı esrār

3288 **Şarāb-ı ‘ışk** ile bî-hüş u mestem / Cemālūn görelî şûret-perestem

3855 **Şarāb-ı ‘ışkdan** hergiz ayılmaz / Haţāsın añlamaz işini bilmez

şarāb-ı nāb [2] katkısız, halis şarap.

2771 Ne deñlü serd ise maĥbûb-ı zālîm / **Şarāb-ı nāb** ile olur mülâyim

3921 Olanlar ol **şarāb-ı nāba** şārib / Dehānın eyledi ol mihre maĥrib

şarāb-ı nāz [2] naz şarabı. <BMS>

1536 Uzandı yatdı ol mihr-i cihāntāb / **Şarāb-ı nāzı** oldı mûcib-i ĥ’āb

2132 **Şarāb-ı nāzdan** içmiş piyāle / Kızarmış gonca gibi rûy-ı lāle

şārib [1] içici, içen. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

3921 Olanlar ol şarāb-ı nāba **şārib** / Dehānın eyledi ol mihre maĥrib

şark [1] güneşin doğduğu taraf, doğu. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

2029 Ulaĥlar şaldı **şarkuñ** pâdişāhı / Diledi şāh-ı maĥribden o māhı

şārib [1] erkeklerin üst dudağından ağıza doğru sarkan kıllar, bıyık. <CŪDÎ, KÂMŪS>

Kâmûs’ta “Benî Kilāb lûgatında tarafeyn itibarıyla tesniye olur.” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Üst dudağın iki tarafından sarktığı için “şāribeyn” şeklinde ifade edilmiştir.

4903 Kimisinin sevād-ı **şāribeyni** / Cenāĥ-ı bülbülün olmışdı ‘aynı

şa’şa’a [3] parlaklık, parlama; gösteriş, yaldız. <KT, LN, KO, OTAL>

160 Akıtdı çeşmeler barmaĥlarından / Nitekim **şa’şa’ayla** şems-i rûşen

272 ‘İzārı mûyı olmuş aĥ u berrāĥ / Nitekim **şa’şa’ayla** mihr-i āfāĥ

1928 Görince merdüm-i ĥōdbîni ta’cîl / Çekersin **şa’şa’ayla** gözine mîl

şaşıрмаĥ [4]

1. şaşırtmak, şaşırtmasına sebep olmak. <ÖTS, YTS>

1182 Bir adım atmadı ĥat oldı her at / **Şaşurdı** kârbānı bu ‘alāmet

4749 Bu ĥam evlād-ı Ya’kûbı **şaşurdı** / Felek gibi biri birine girdi

2. saçma işler yapmak (*bk.* ‘aĥlını şaşırmak).

1760 Bu sevda ile ‘aĥlını **şaşurdı** / Der ü dîvārı ile söyleşürdi

3216 Tedārikden ĥalup ‘aĥlın **şaşırdı** / Kemend-i āhını başdan aşırđı

şaşmak [4] umulmayan, beklenmeyen veya olaĥanüstü bir olay, bir olgu karşısında

şaşkın duruma gelmek, hayret etmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

951 Ĥacālet baĥrı taşdı başdan aşdı / Dili her birinün **şaşdı** tolaşdı

1574 Kemāl-i ĥayretinden ‘aĥlı **şaşdı** / Yaşınun seyli deryāya ulaşdı

2409 Görenün görmeyenün ‘aĥlı **şaşmış** / Maĥabbet baĥrı taşmış başdan aşmış

3956 **Şaşup** her birisi tutdı dilini / Kōdı nārencini kesdi elini

şāyed [9] eğer, belki, olur ki, ola ki. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 673 Gezerken **şāyed** ol serv-i kabā-puş / Amansuz yırtıcı kurdā ola tuş
 807 Çekerken delv ile āb-ı revānı / Göreler çāh içinde **şāyed** anı
 1308 Kerāmet ıssıdur ol şems-i devlet / Du‘āsiyla gide **şāyet** bu nekbet
 1684 Taralma gonca-veş hecr ile nāçār / Geñince ola **şāyed** vuşlat-ı yār
 1916 Yüce yirden nidā it ol perīye / Teveccüh eyleye **şāyed** beriye
 2918 Elümi ayağımı kıl muqayyed / Boğazlarken tokunam saña **şāyed**
 2922 Ridān ile yüzüm örte koyasın / Yüzüme bakma **şāyed** acıyasın
 3310 Taḥammül itmeye **şāyed** belāya / Zārūrī meyl ide semt-i şāfāya
 3563 Gele bu vech ile gönline bir hāl / Ola Yūsuf saña **şāyed** ki meyyāl

şeb [28] gece. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

- 185 Zihī **şeb** kim bulur andan şāfā rūḥ / Sevād-ı dīde-veş maqbūl ü memdūḥ
 327 Kāra kullarla yürür māh-rūlar / **Şeb** ile nitekim rüz-ı münevver
 466 Meger bir **şeb** tölündi mihr-i ‘ālem / Cihān yüzini tūtdı zūlmet-i ğam
 1290 Nāzar idince aña zengī-i **şeb** / Kārardı ‘aks-i rüyından müretteb
 1532 **Şebüñ** āyīne gibidür sevādı / Sevādından görünür rüy-ı şādī
 1655 Libās-ı mātem ile irdi bir **şeb** / Kızardı aġlamaqdan ‘ayn-ı kevkeb
 2111 Biri birinüñ aġuşında her **şeb** / Yaturlardı şabāḥa dek müretteb
 2416 **Şeb-i** endüh-ı hicrān buldı pāyān / Bu gün mihr-i sa‘ ādet oldu raḥşān
 4096 Eger olmasa hicrān günü peydā / **Şeb-i** vaşluñ bilinmez qadri qat‘ ā
 4142 Gicesin gündüz itdi nār-ı āhı / Giderdi çihre-i **şebden** siyāhı
 4516 Ğam-ı hicrān idelden rüzümü **şeb** / Yumuldı qaldı ‘aynum nergisi hep

şeb-i ğam [3] gam gecesi. <KANARİ>

- 1778 **Şeb-i ğamda** mişāl-i berķ-ı raḥşān / Gehī peydā olursın gāḥ pinhān
 1905 **Şeb-i ğam** geldi gitdi rüz-ı hicrān / Tūlū‘ itdi felekde māh-ı tābān
 4780 Selām itdi saña ol Ḥayy u Hādī / **Şeb-i ğam** gitdi geldi rüz-ı şādī

şeb-i hicrān [4] ayrılık gecesi, hicranla geçirilen gece.

- 696 **Şeb-i hicrān** ile rüz-ı muşībet / Seni beytū’l-ḥazende qodı ḥasret
 2862 **Şeb-i hicrān** bulur şon ucı pāyān / Hemān zaḥmet virür ‘uşşāka cānān
 3491 Meger bir gün sipihrūñ yüzi döndi / **Şeb-i hicrān** irişdi gün tölündi
 4547 **Şeb-i hicrāmı** anuñ āḥir oldı / Vişāli şubḡāḥı zāḥir oldı

Şeb-i Qadr [4] Kadir Gecesi.

- 77 **Şeb-i Qadri** ki ḥalkūñ raḥmetidür / Ricāle hāl-i rüy-ı ḥikmetidür

- 1507 Aña bir āyīne olmuş meh-i bedr / Gözinüñ kuḥli tārīk-i **şeb-i Kadr**
- 1703 **Şeb-i Kadr** idi bir dīdār gördüm / Düşümde bir perī-ruḥsār gördüm
- 2994 İrince ol **şeb-i kadre** nihāyet / Bu resme oldı şükr ile şikāyet
- şeb-i mi' rāc** [1] Miraç Gecesi, Hz. Muhammed'in miraca çıktığı gece. <KANARI, KUBBEALT>
- 174 **Şeb-i mi' rācī** faḥr-i 'āşıkāndur / 'Uluvv-i rif' atinden bir nişāndur
- şeb-i tār** [3] karanlık gece. <KANARI>
- 183 Meger bir dem irişdi bir **şeb-i tār** / Şafā-baḥş idi gūyā kākül-i yār
- 455 Şaçı tārından oldı ḥaddi peydā / **Şeb-i tār** içre gūyā nār-ı Mūsā
- 4411 Bir ablaḳ atı var idi seḫer-vār / Ḳarışmış rüz ile gūyā **şeb-i tār**
- şeb-i tārīk** [2] karanlık gece. <ÖOTS>
- 1294 **Şeb-i tārīk** içinde berḳ-ı raḥşān / Felek fīline gūyā oldı dendān
- 1533 **Şeb-i tārīkī** taḥfīf itme zinhār / Olur 'āşıqlara mir'āt-ı dīdār
- şebīh** [] benzer, benzeyen. <KT, LN, KO, CŪDÎ>
- şebīh olmak** [1] benzemek. <KANARI>
- 4752 **Şebīh olduk** duḫān-ı āh-ı serde / Ne gökde yirümüz vardır ne yirde
- şebīḫūn** [] gece baskını, düşmanı gece vakti ansızın basma. <KT, LN, FZ, CŪDÎ>
- şebīḫūn etmek** [1] gece baskını yapmak. <KANARI>
- 3178 Düşinde 'āşık oldı saña muḥkem / **Şebīḫūn itdi** anı leşker-i ḡam
- şebistān** [2] halvethane, gece ibadet edilen yer; geceleri oturup konuşulan ve gecelenen yer; padişahların harem dairesi. <KT, LN, KO, FZ> Tanıklarda geçen “şem'-i şebistān” tamlaması “yatak odası mumu, gece mumu” anlamlarına gelmektedir (*bk.* şem'-i şebistān).
- 3503 Dir idi ağlayup ol verd-i ḥandān / Ne derdün var eyā şem'-i **şebistān**
- 3572 Eger kim yazsa bir şem'-i **şebistān** / Atardı üstine pervāneler cān
- şebnem** [5] gece rutubeti, ıslaklığı; çiy. Sabahleyin ve özellikle bahar mevsiminde çiçekler üzerine düşen şebnem birçok hayale konu olmuştur. <KT, KO, LN, FZ, ADŞS, TDEK>
- 178 Seni **şebnem** gibi ol mihr-i enver / Götürür ḥaḳden 'izzetler eyler
- 498 Benefşe gibi ḥüzn ile ṭururdu / Gül-i ruḥsārını **şebnemle** yurdu
- 1544 Yürür biñ şevḳ ile ol mihr-i Yezdān / Uçar **şebnem** gibi anuñla biñ cān
- 1927 Ḳomazsın sebzede **şebnemden** āşār / Silersin eşk-i çeşm-i dehri her bār
- 3342 Gelince şīr-i mihr-i çarḫ-ı a'zam / Perişān oldı hep etfāl-i **şebnem**
- şeb-reng** [1] gece rengi, siyah. <KT, OTAL>

4121 Biri birine girdi zülf-i **şeb-reng** / İki ğam leşkери güyâ ider ceng
şecâ'at [3] yiğitlik, yüreklilik, cesaret. <KT, KO, LN, KANARI>

238 Şehâvetde **şecâ'atde** 'Alîdür / Vilâyetde velî dirseñ velîdür

415 Cihânda ğâzî oğlu ğâzî oldu / **Şecâ'atde** cihân şehbâzı oldu

4700 **Şecâ'at** sizde hûd vardır müretteb / Meger kaçd ile ihmâl itdünüz hep
şecer [5] ağaç. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

651 Bahâruñ vaşfına yazmağa nâme / Kalemân-ı **şecerden** çıktı hâme

705 Var idi bir **şecer** Ken'ân içinde / Naẓîri yog idi devrân içinde

714 Bu zıkr olan **şecer** yanına dek hep / Bile varurdu anuñla müretteb

3344 Maḥabbet-nâmesin itdi çemen fâş / **Şecerler** egdi istihrâcına baş

5010 Yağardı hâke berg-i verd-i ḥandân / **Şecerler** aĝlar idi şanasın kan

Şeddâd [1] Yemen'deki Ad kavminin hükümdarlarından olup şiddetiyle ve büyük binalar, setler ve bentler vücuda getirmesiyle meşhur bir şahıs. Hûd Peygamber zamanında yaşamış olup zamanında birçok yapı ve bent inşa ettirmiş ve kendisine kibir gelip tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de "Bâğ-ı İrem" denilen bir bahçe ve içine saray yaptırmıştır. Bu bahçe ve saray o derece güzel ve kıymetli taşlardan yapılmış ki Şeddâd halkına, buranın cennetten daha güzel bir yer olduğunu söylemiş. Meğer Şeddâd cennetin özelliklerini Hûd Peygamber'den dinlemişmiş. Hûd Peygamber'in peygamberliğini tasdik etmediklerinden köşkü temaşaya giderken yolda Cebrail'in haykırması sonucunda kavmiyle beraber helak olmuştur. <KT, AÇDŞS, ADŞS, TDEK>

2315 Anuñ cediti idi **Şeddâd** bin 'Âd / Güzeller şâhı idi ol perî-zâd

şedîd [] sert, katı, şiddetli. <KT, LN, KO, CÜDÎ>

şedîdü'l-ḳalb [1] katı kalpli, zalim.

820 **Şedîdü'l-ḳalb** olur ğayetde zâlim / Mülâyim idemez ḳavl-i mülâyim

şefâ'at [13] suçlu ve günahkâra af veya muhtaca ihsan dileme amacıyla yapılan aracılık. Ahirette günahkâr müminlerin affedilmesi, günahı olmayanların daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin, Allah'a yalvarmaları, dua etmeleri ve günahlarının bağışlanmasını istemeleridir. Allah'ın izni olmadan bir kimsenin şefaate etmesi veya Allah'ın razı olmadığı birine şefaatte bulunması mümkün değildir. <KT, KO, LN, ADŞ, KUBBEALTI, DÎNİ KAVRAMLAR>

132 Dili miftâh-ı ebvâb-ı **şefâ'at** / Yüzi mışbâh-ı târik-i kıyâmet

137 Livâ'ü'l-ḥamididür şem'-i hidâyet / Olupdur bayrağı nûr-ı **şefâ'at**

- 1765 Zelîl itme fakîr-i nâ-tüvânî / **Şefâ'at** vahtidür ihsân zamânî
 1898 Cefâ vü cevre olmaz mı nihâyet / Dahî gelmez mi eyyâm-ı **şefâ'at**
 1904 Bu resme söyleyüp ol şem' -i rûşen / **Şefâ'at** umar idi irdüğinden
 1972 Vücûdında **şefâ'at** 'aynı nâzır / Tevâzu' şüreti kaçında zâhir
 2474 Çağırdı Mâh-ı Ken'ânı orada / **Şefâ'at** 'aynını itdi güşâde
 3161 'Ayân olsa **şefâ'at** âfitâbı / Giderseñ perde-i ebr-i hicâbı
 3785 **Şefâ'at** 'aynı ile bakdı kaldı / Sa'adet sâ'idin boynına şaldı

şefâ'at etmek/eylemek/kılmak [4] birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için aracılık etmek, şefaatte bulunmak. <KUBBEALTI>

- 1310 Saña zulm idenün suçın bağışla / **Şefâ'at kıl** nebîler işin işle
 4502 Zeliḥâyı güc ile bildi Yûsuf / Esîrine **şefâ'at kıldı** Yûsuf
 4744 **Şefâ'at eyle** settârü'l-uyûb ol / Delîl-i râh-ı Ğaffârü'z-zünüb ol
 E15 O sultândur diyü **kılmaz şefâ'at** / Bu râ'idür diyü itmez ri'âyet
şefâ'atci [1] şefaate eden, bir kimse için şefaatte bulunan, aracılık eden. <KT, TS, ÖTS>
 847 Kuyı ağzına kolların gererdi / Yakınurdu **şefâ'atci** arardı
şeffâf [2] bakıldığında diğer tarafı gösteren, içinden bakış ve ışığın geçmesine engel olmayan cisim, saydam. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1345 Yunınca cevher-i zât-ı ğubârî / Görindi gün gibi **şeffâf** u 'ârî
 2083 Kimi şarı kimi kara kimi aç / Nazarda her biri **şeffâf** u berrâk
şefî' [6] birini affedilmesi ve ihsanı için aracılık eden, şefaate edici, şefaateçi. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 3807 Yücedür 'âşıkun kadr-i refî'i / Deminde sevdüğü olur **şefî'i**
 4063 Zuhûr itdi kemâl-i mu'cizâtı / **Şefî'** idindi ḥalk-ı kâyinâtı
 4257 Ferâmûş eyleme ben bî-günâhı / **Şefî'** eyle şeh-i 'âlem-penâhı
 4490 Fakîre 'ayn-ı ma'şûkî **şefî'** it / Baña dildarı münkâd u muṭî' it
 4530 **Şefî'** idindi sultân-ı kerîmi / Lisâna geldi maḫşûd-ı kadîmi
 4815 Kile uğurlayan şahsı bağışla / **Şefî'** ol enbiyâ işini işle
şefîk [2] merhamet ve muhabbeti olan, acıyıp esirgeyici, şefkatli. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
 127 **Şefîk**-ı derdmendân u ğarîbân / Refîk-ı bî-kesân u bî-naşîbân
şefîku'l-ḥalk [1] şefkatli, yardımsever.
 2021 **Şefîku'l-ḥalk** idi şân-ı şerîfî / Raḫîku'l-ḫalb idi zât-ı latîfî
şefkat [14] acıyarak ve esirgeyerek sevme, acıyıp esirgeme. <KT, LN, KO, CÜDÎ, KANARI>

- 749 Yazuklar oldu yâr-ı nâzenîne / Şalındı şadr-ı **şefkatden** zemîne
 1275 Bu yerlerde benüm hâlüm bilür yok / Terahhum eyleyüb **şefkat** kılur yok
 1969 Maḥabbet çihresi zâtında peydâ / Yüzinde **şefkat** âşârı hüveydâ
 2926 Faḳîre ḡâyet ile **şefkatüñ** var / Terahhum eyleme ol demde zînhâr
 3160 O gülzâra ne var ey çarḥ-ı iḥsân / Şehâb-ı **şefkatüñ** yağdursa bârân
 3778 Terahhum eyledi ḥâline ḡâyet / Żarürî lâzım oldu aña **şefkat**
 4549 Kemâl-i **şefkat** ile Yûsuf ol ḥîn / Kõlın boynına kıldı ṭavḳ-ı sîmîn
 4681 Didiler ‘izzet ise ancaḡ olur / ‘Aṭâ vü **şefkat** ise ancaḡ olur
 4910 Kemâl-i ‘izzetinden **şefkatinden** / Hemân Yûsuf daḡı indi atından

şefkat etmek/eylemek [4] acımak, esirgemek, merhamet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 3293 Ne deñlü ise **şefkat itdi** cânân / Velî bu ḥâlî andan kıldı pinhân
 3714 Saña cân ile göñlüm minnet eyler / Baña sen var iken kim **şefkat eyler**
 4640 Didiler aña ey şâh-ı vilâyet / Eyü aduña geldük **eyle şefkat**
 4785 Eline ḥâme aldı yazdı nâme / Didi ey **şefkat iden** ḡaş u ‘âma

şefkat-engîz [1] şefkat veren, şefkatli.

- 4496 Fiḡân u nâle itdi ḥâlet-âmîz / Fiḡânı oldu anuñ **şefkat-engîz**

şefkatsız [1] şefkatten yoksun, sevgisiz ve merhametsiz, katı kalpli. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

- 3235 Vefâsız yâra **şefkatsız** nigâra / Bulınmaz ağlamaḡdan ḡayrı çâre
şeftâlû [1] şeftali [mec.] buse, öpücük. <BURHÂN, LN, FZ, KT, OTAL>
 3841 Evümde ḡâba varmışdum nihânî / Gelüp **şeftâlûma** urdı dehânı
şehâ [1] “ey şah, ey padişah” anlamında hitap sözü. <OTAL, ÖOTS>
 3411 **Şehâ** deryâ-yı ḡüsnüñe ne noḡşân / Olursa teşneye bir ḡaṭra iḥsân
şehâdet [7] şahitlik, tanıklık. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTI>

şehâdet etmek/eylemek [6] herhangi bir konuda bildiḡi, gördüḡü şeyleri söylemek, tanıklık etmek, doğruluḡunu tasdik etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 636 Benüm cânüm **ider** göñlüm **şehâdet** / Kılur sen şâhide anlar ihânet
 1636 Bilürler bir bakımda ehl-i derdi / **Şehâdet eyler** aña rûy-ı zerdî
 2412 **Şehâdet itdi** ḡalb-i mihribânı / Ki irdi şâhid-i maḡşûda cânı
 3887 Sözümdе toḡrıyam Allâha ma‘lûm / **Şehâdet itdi** ḡaḡḡumda bu ma‘şûm
 4441 Bunuñ gibi söz olduḡça rivâyet / İñende göñli **itmezdi şehâdet**
 4802 ‘Acebdür kim **ider** göñlüm **şehâdet** / Belüre Yûsufumdan bir ‘alâmet

şehâdet parmağı [1] şehadet getirirken kaldırılması mutata olan sağ elin baştan ikinci parmağı, işaret parmağı. <KT, KUBBEALT>

3461 Resûlün dînidür şehd-i şekerbâr / **Şehâdet barmağı**yle eylen iftâr

şehd [1] gömeç balı, bal. <KT, KO, LN, KANARI>

3461 Resûlün dînidür **şehd**-i şekerbâr / Şehâdet barmağıyle eylen iftâr

şehensâh [1] en büyük padişah, şahların şahı, cihangir. <KT, KO, LR>

2063 Bu resme gitdi mektûb-ı icâzet / Qabûl itdi **şehensâh**-ı ‘adâlet

şehîd [] din veya yüksek bir ülkü uğrunda ölen kimse, muharebede vurulan Müslüman.

Divan şairi aşk şehidi olmayı ister. Hz. Muhammed, “Bir kimse âşık olur da iffet ve namusunu gizli tutup ölürse, şehit olur.” mealindeki hadisidir. <KT, OTAL, ADŞS, TTS>

şehîd-i ‘ışk [1] aşk şehidi. <BMS>

3325 O bâğuñ ergavânının nihâli / **Şehîd-i ‘ışkuñ** olmuşdı mişâli

şehper [3] büyük kanat, kuş kanadının büyük yelekleri, en uzun tüyü. Kuşların

kanatlarının ön tarafında bulunur ve her kanatta on tane olur. <BURHAN, FZ, OTAL>

10 Görinmez gözüme ol hûr u ğilmân / Olursa **şehper**-i ğayr ile perrân

181 Aña kim mihr-i ‘ışkı ola **şehper** / Yakın ile ırağ olur berâber

5160 Her iki mışra‘ı yazar berâber / Olur şehbâz-ı nazma iki **şehper**

şehr [35] büyük belde, büyük kasaba, büyük belde. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

125 Nübüvvet kaşırnuñ şâh-ı kebîri / Velâyet **şehrinüñ** mâh-ı münîri

302 Zihî **şehr** ü zihî cây-ı ferañnâk / Muñit olmaz anuñ vaşfını idrâk

329 Bu Yûsuf **şehri** virdi baña bir hâl / Sözümi âteş-i ‘ışk eyledi qal

709 Budağı şâhrâh-ı **şehr**-i fûrkat / Qamu yaprakları peykân-ı miñnet

868 Ferîdü’l-‘aşrıyam mihr-i cemâlün / Vañîdü’d-dehriyem **şehr**-i kemâlün

1362 Girüp **şehr** içine ol bedr-i kâmil / Cemâli hâyilini itdi zâyil

1397 Gelüp seyyârelerle Mâh-ı Ken‘ân / Bu **şehrûñ** sayirine oldı seyrân

1453 Varup bir kişi Mevlânâ-yı Rûma / Dimiş ey şeyh olan **şehr**-i ‘ulûma

1616 Ne **şehrûñ** mâhısın bildür beyân it / Ne bürcin afitâbısın ‘ayân it

1680 Eyâ **şehr**-i vücûduñ meh-liqâsı / Melâmet gerdinüñ olma şabâsı

1786 Eyâ **şehr**-i cemâlün meh-cebîni / Bu iki rahmetün eyle birini

1800 Kitâb-ı behcetün ser-defterisin / Baña bildür ne **şehrûñ** serverisin

1804 Perî şeklinde âdem cânısın sen / Ne **şehrûñ** hânedanı hânısın sen

2399 Zelîhâ şöhetinde oldı mezkûr / Ki var bir hâdişe **şehr** içre meşhûr

2400 O gün **şehre** müsâfir geldi bir mâh / Sezâvâr-ı sipihr-i ‘izzet ü câh

- 2436 Zeliḥā arturınca bedr-i tāmı / Elini çekdi **şehrūñ** ḥāş u ‘āmı
 2537 İdüp seyyâreler seyrin bahâne / Tıururdi **şehrūñ** ucında şehâne
 2568 Eyitdi Ḥazret-i Ya‘kūbı şorma / Göñüller **şehrine** âteş düşürme
 2596 Güneş tolındığı gibi zemîne/ Görindi **şehri** irişdi yakına
 2611 Bu vādilerdeki âb-ı zülâli / Bu **şehr** içinde şıbyân u ricâli
 2815 Zamân ile bir incü dişlü duḡter / ‘Aden **şehrine** virdi zîb ü zîver
 2837 Ne **şehre** uğrasa bu idi tedbîr / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr
 2845 O cânibde idüp her **şehri** seyrân / Girü bu şüreti yazdı *ke-mâ-kân*
 2957 Bu **şehr** içinde bir ḥurşîd-ruḡsâr / Yirin ḥalk-ı cihānuñ eyledi nâr
 3089 Eyâ ḡam **şehrinūñ** ḥôr u ḥaḡîri / Şatun alduğı kuluñuñ esîri
 3614 Girü **şehr-i** vücûda şaldı âteş / Yürekler oynadı berg-i ḥazân-veş
 3659 Gözüm gördi seni oldı müşevveş / Gözümden düşdi dil **şehrine** âteş
 4044 Münādî gezdüre **şehrūñ** içini / Göre her kişi bu bi’sel-ḡarini
 4058 **Şehirde** gezdürüp ḡayrū’l-‘ibādı / Dil uciyle dir idi bir münādî
 4164 Çü maşrıḡ şāhbāzı dāma düşdi / Ğurāb-ı ḡarb **şehr-i** Şāma üşdi
 4236 Cünunı terk idüp ḡodı yabanı / Göñül **şehrinde** seyrân itdi anı
 4337 Didi ey **şehr-i** luḡfuñ nüktedānı / Nübüvvet bâḡıñuñ serv-i revānı
 4880 Çıḡup **şehr** ucına dek ehl-i Ken‘ân / Anı gönderdiler giryân u nālân
şehr-i Ken‘ân [2] Kenân şehri.

- 888 Yakın oldı görindi **şehr-i Ken‘ân** / Hemân-dem kıldılar feryād u eḡḡân
 4753 Ḥuşuşā **şehr-i Ken‘ānuñ** muḡîmi / Bilür itdügümüz zulm-i ‘azîmi
şehriyâr [1] büyük hükümdar, kudretli padişah, melik, şah. <KT, KO, LN>
 3179 Ḳodı misk-i Ḥuten gibi diyārın / Aradı geldi buldı **şehriyârın**
şehvâr [4] hükümdara layık ve yaraşır; iri taneli ve iyi cins inci. <KT, KO, LN,

KUBBEALTı

- 1506 Taḡınmış bir niçe lûlû-yı **şehvâr** / O mâhuñ şad hezârân yılduzı var
 2053 Senüñ olsun senüñ bu dürr-i **şehvâr** / Sözüñüñ cân u baş üzre yiri var
 2088 Virildi iki yüz ra‘nâ perestâr / Ḳulağı boynı tolu dürr-i **şehvâr**
 5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her bâr / Derûnuñda bite tâ dürr-i **şehvâr**
şehzâde [1] hükümdar oğlu, padişah oğlu, prens. <KT, OTAL>
 280 Mişâl-i Sidredür ol luḡf-ı Bārî / Anuñ **şehzâdelerdür** şāḡsârı
şek [1] şüphe, tereddüt, zan. <KT, KO, LN, CÜDİ> Tanıkta geçen şek noktası ifadesi eskiden yazıda kullanılan bir işarettir. Eski yazma eserlerin, divanların doğrusundan şüphe edilen

metinlerin üzerlerinde veya kenarlarında soruyu veya şüpheyi göstermek için (√) işareti görülür. Bu işaret, bugün kullandığımız (?, !) işaretlerine muadildir. Buna “nokta-i şekk” derlerdi. <ADŞS, AÇDŞS>

47 Baña haqqe’l-yağınünde turağ it / Gider **şek** noktasın cāndan ırağ it
şekāvet [1] asilik, haydutluk, eşkıyalık. <KT, KO, LN, CŪDĦ>

4658 **Şekāvet** aşlumuzdan şadır olmaz / Dālālet neslümüzden zāhir olmaz

şeker, şekker [6] bir çeşit kamıştan veya pancar gibi bitkilerin özsuyundan kimyasal yollarla elde edilen tatlı madde. Divan edebiyatında ağız, dudak, söz, gülüş için benzetme unsuru olarak kullanılır. <KT, KO, FZ, OTAL, BURHAN, TDEK>

1944 Dehānuşsuz **şeker** bir zehr-i kâtil / Lebūnsüz cām-ı mey semm-i helāhil

2216 Qodı ortaya başın teng-i **şekker** / Mişāl-i ‘āşık-ı şeydā-yı dilber

3066 Zeliḥā bir qazā ile yañılsa / Niyāz itse **şeker** gibi ezilse

3270 Mükerrer sözi la‘li **şekkerinden** / Qoparurdi dil ü cānı yerinden

3655 Ehālī sözde **şekkerler** yimişler / Aq aqça qara gün içün dimişler

şeker şerbeti [1] şeker ve su ile hazırlanan, hacı tebrikinde ve bazı yörelerde mevlitlerde ikram edilen şerbet. <KUBBEALTİ>

2220 Bu ni‘ met anda bir seyl oldı aqdı / **Şeker şerbetleri** Nıl oldı aqdı

şekerbār [1] şeker yağdıran, etrafa şeker saçarcasına tatlı ve leziz. <KT, OTAL>

3461 Resülün dīnidür şehd-i **şekerbār** / Şehādet barmağıyle eyleñ iftār

şeker-ḥand [1] şeker gibi tatlı gülümseme, sevgilinin tatlı tatlı gülüşü. <KT, KO, OTAL>

1336 Kenār-ı Nīle geldi çün ney-i qand / Şoyundı ol qaşab-puş u **şeker-ḥand**

şekl [4] suret, biçim, kılık; resim, taslak. <KT, KO, OTAL, KANARİ>

1804 Perī **şeklinde** ādem cānısın sen / Ne şehrūñ ḥānedānı ḥānısın sen

2852 Olursa **şekli** taşvīre muvāfiq / Qadīmī yār-ı ġārumdur o ‘āşık

3620 Yanında Yūsufuñ **şekli** muşavver / Turur ma‘şūq ile ‘āşık berāber

şekle girmek [1] belirtilen biçimi almak. <ÖTS>

860 Meleklerden birisi geldi ta‘cīl / Beşer **şekline girdi** yaqdı qandıl

şeklā, şeklen [2] kılık ve biçimce, şekil bakımından. <KT, OTAL, KANARİ, KUBBEALTİ>

2092 Hem iki yüz semend-i ‘anberīn-mū / Revişde bād **şeklā** hem-çü āhū

2183 Şakalı sīnede **şeklen** sitemkār / Çeñesinde bırıqlar bir qarış var

şekvâ □ hakkını talep için mahkemeye müracaat etme, şikayet, hoşnutsuzluk. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTı>

şekvâ etmek/eylemek [2] şikayet etmek, sızlanmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTı>

3109 Günâha girme **şekvâ itme** her gâh / Senüñ yolunda noķşân itmez ol mâh

4808 Girüp dīvâna **şekvâ eylediler** / Ğalâl almağ için geldük didiler

şem' [48] bal mumu, mum. Divan şiirinde mum, çok zaman yanması ve ışık kaynağı olması ile işlenir. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL, KANARI, ADŞS>

13 Derây-ı nâleden göñlüm uyansun / Maḥabbet **şem'i** cân bezminde yansun

14 Giderme dilden ol **şem'** -i şühûd / Ğarañu kılma fânûs-ı vücûd

16 Hemîşe külbe-i aḥzân-ı cân / Münevver itsün ol **şem'ün** zebân

1136 Uyandurdu o **şem'** -i bâ-şafây / Aña kıldı ' itâb-ı pür-cefây

1626 Olur her tende nûr-ı ' ışk maḥsûs / Hicâb olmaz ziyâ-yı **şem'e** fânûs

1669 Melâmet görme perhîz it hâṭâdan / Şaḳın **şem'** -i vücûd ol havâdan

2463 Evinde şenligi **şem'i** söyündi / Şoyundu iki taş ile döğündi

2499 Uyandı mı benüm **şem'** -i sitârem / Bulındı mı oñulmaz derde çârem

2773 Güneş tölündi nâgeh aḥşam oldu / Felek ḥumḥânesi **şem'** ile töldi

3214 Teneffüs eyleyince bād-ı şarşar / Söyünür yüz biñ olsa **şem'** -i enver

3366 Yanında Yüsufün bunlar söyündi / Güne karşı ziyâ-yı **şem'e** döndü

3401 Bizi zevk u şafâ cāmına kandur / Gözümüz göñlümüz **şem'in** uyandur

3422 Mey-i vaşluñ tolup peymānemüzde / Vücûduñ **şem'i** yansun ḥānemüzde

3450 Güzellik **şem'i** nûriyle hüveydâ / Gül-i gülzâr mihriyle mürebbâ

3502 Hemân bir kendi bir **şem'** idi ancaḳ / Yanardı aḡlar idi şubḥa dek çaḳ

3522 Zeliḥâ **şem'e** yanup yaḳılurken / Gözinüñ yaşını deryâ kıılurken

3525 Cemâl-i **şem'e** oldu ḥâl-i müşğîn / Vücûd varlığın yoḡ itdi ol ḥîn

3527 İdersin âteş-i **şem'e** taḥammül / Duḥânın sünbül itdün şu' lesi gül

3669 Uyup berg-i ḥazân gibi havâya / Vücûduñ **şem'ini** virme şabâya

3716 Ziyâ-yı **şem'e** beñzer ḥüsn-i ḥübân / Ki bulur sür' at ile şevḳı pâyân

3995 Ḳamunuñ **şem'** -i tedbîri söyündi / Yile karşı atılmış tîre döndi

4182 Ne bezmüñ **şem'** -i nûr-efşânı olduñ / Ne bâḡuñ gonca-i ḥandānı olduñ

4557 Uyarur ṭâlî' -i **şem'ini** âḥir / Olur nûr-ı cemâl-i yâra nâzır

4975 Yetiş gel **şem'** -i cem' -i enbiyâ ol / Ḥalâş ol kayd-ı ' âlemden şafâ bul

5015 Şükûfe **şem'** idi bezm-i cihāna / Söyündi döymedi bād-ı ḥazāna

5044 Söyündi **şem'** -i bezm-ārâ-yı ' âlem / Diyâr-ı Mışrı tıtdı zulmet-i ḡam

5055 Cihândan **şem'**-i devlet nefret itdi / Girü geldiği yire döndi gitdi

5092 Vücûduñ **şem'ini** şakla hevâdan / Şakın dāmānuñı hār-ı belādan

Divan şiirinde şem sık sık pervane ile birlikte anılır. Pervane geceleyin ışığın çevresinde görülen kelebeğe verilen isimdir. Pervane, mum ışığını çevresinde döner ve bir an gelir kendisini mumun alevine bırakırmış. Âşık, pervane olunca sevgilinin yüzü ve yanağı mum olur. <ADŞS>

1799 Seni 'âkıl beni dīvāne itdi / Seni **şem'** ü beni pervāne itdi

3523 Zıyā-yı **şem'i** bir pervāne gördi / Cān atdı kendüyi ol **şem'e** urdı

şem'-i cān [1] can mumu. <BMS>

2306 O ten kim olmaya 'ışk ile fānī / Uyanmaz kaçır-ı dilde **şem'-i cānı**

şem'-i cemāl [2] sevgilinin yüzünün parlaklığı. <KANARİ>

1567 O mihr ile bunuñ **şem'-i cemālī** / Hāzān yaprağınıñ oldı mişālī

2367 Hūdā 'arz eyleyüb nūr-ı kemālın / Uyarur cümleñüñ **şem'-i cemālın**

şem'-i hidāyet [4] hidayet mumu, doğru yol gösteren ışık. <KANARİ, BMS>

137 Livā'ü'l-ḥamdidür **şem'-i hidāyet** / Olupdur bayrağı nūr-ı şefā' at

679 Uyandı nāgeh ol **şem'-i hidāyet** / İrişdi cānına ḥaylī melāmet

878 Aradan gitdi ol **şem'-i hidāyet** / Cihānı kapladı tārīk-i fūrkat

1581 Bırakdı kendin ol **şem'-i hidāyet** / Yanardı başı ḥasta oldı ḡāyet

şem'-i kāfūr [1] kâfurdan yapılan beyaz mum.

1500 Gümüştēn servdür yā **şem'-i kāfūr** / Görinen tāk-ı zeri bir şu'le-i nūr

şem'-i rūşen [4] parlak ışık. <BMS>

1573 Uyandı nāgehān ol **şem'-i rūşen** / Haberdār oldı ḥüsni 'āleminden

1904 Bu resme söyleyüp ol **şem'-i rūşen** / Şefā' at umar idi irdüğinden

2540 Yüzi farq olmaz idi aq şakaldan / Şu'ā' ile nitekim **şem'-i rūşen**

2716 O daḡı tarḡ olunca ara yirden / Bize ḡalur hemān ol **şem'-i rūşen**

şem'-i şādī [2] mutluluk mumu.

972 Ġam odı yakdı pīr-i nā-murādı / Söyüñdi şoḡbetinde **şem'-i şādī**

1043 Çökerdi ḡuşşa pīr-i nā-murādı / Söyüñdi şoḡbetinde **şem'-i şādī**

şem'-i şebistān [2] gece kandili, gece mumu.

3503 Dir idi aḡlayup ol verd-i ḡandān / Ne derdün var eyā **şem'-i şebistān**

3572 Eger kim yazsa bir **şem'-i şebistān** / Atardı üstine pervāneler cān

Şem' ü Pervāne [1] İran ve Türk edebiyatlarında klasik mesnevi konusu. Türk edebiyatında ilk *Şem' ü Pervāne*'yi Zâtî yazmıştır. 3821 beyit halinde ve aruzun "Mefâilün Mefâilün Feûlun"

kalıbı ile yazılan bu mesnevi Türk edebiyatındaki en ünlü *Şem' ü Pervâne* olarak bilinir. <ADŞS, AÇDŞS>

3546 Bir az şerh itdi derd-i ızırâbın / Oğudı **şem' ü pervâne** kitabın

şemle [1] Arapların başörtüsü, kıldan örtü, sarık. Eskiden hem kadınlar kullanır hem de erkekler sarık yerine başlarına sararlardı; peştamal yerine bele saranlar da olurdu. Şemlenin düz siyah renkleri, Osmanlı sarayında eski bir gelenek olarak matem alametidir. Bir padişah öldüğü zaman, harem de dahil, bütün saray halkı başlarına birer kara şemle atarlardı, devlet erkânı da padişah cenazelerine, kavuk ve tülbentlerinin üstünde birer kara şemle ile gelirlerdi. Üç gün süren matemden sonra başlardaki kara şemleler yeni padişahın emriyle çıkarılırdı. <KT, OTAL, GİYİM KUŞAM>

792 Kara **şemleyle** dönmiş düdgâha / Kara qarğa gibi batmış siyâha

şems [47] güneş, gün, âfitâb, hurşid, mihr. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, TDEK>

148 Ziyâ-yı **şems-i** nûrından müretteb / Söyündi gitdi nâr-ı Bû-Leheb hep

153 İrişdi **şems-i** 'adlinûn nizâmı / Zâlâm-ı şirkden pâk itdi Şâmı

227 Zemîne indi çünkim **şems-i** Sübhân / Teraqqî itdi nûr-ı 'ayn-ı 'Osmân

322 Görinen Nîl beñzer âsumâna / Giren mañbûblar **şems-i** cihâna

335 'Adem târîkin açdı **şems-i** maqşûd / Görindi her tarafdan râh-ı Ma' bûd

386 Çü âhir oldı İshâkuñ zamânı / Dem-i 'aşra irişdi **şems-i** cânı

523 Cihân mülkinûn ol **şems-i** celâli / Yüceldükce mezîd oldı cemâli

660 Gül ü nergis gibi ey **şems-i** tâ'at / Gözi gönli açılsun vir icâzet

1166 Didi kabz itmedüm rûhını anuñ / Zevâlin görmedüm ol **şems-i** cânuñ

1205 Çıkardı çâhdan **şems-i** cihânı / Dehân-ı ejdehâdan aldı anı

1308 Kerâmet ıssıdur ol **şems-i** devlet / Du'âsıyla gide şâyet bu nekbet

1379 Cemâli **şemsi** a' lâ kaddi bâlâ / Başında kâküli a' ladan a' lâ

1475 Toğub mağribde ol **şems-i** sa' âdet / Cihâna şaldı mihrinden harâret

1504 Geyerdi gün başına bir libâsı / Şu' â' -ı **şemse** beñzerdi ziyâsı

1546 Ser-â-ser kılmış ol **şems-i** sa' âdet / Zemîn ü âsumânı pür-harâret

1711 Temâşâ eyledüm ol **şems-i** cânı / Güneşde zerredür güyâ dehânı

1797 Yüzünü eyledi **şems-i** letâfet / Düşürdi 'âleme andan harâret

1850 Bu zer zencîre yoğ idi nizâ'ı / Cemâli **şemsinüñ** oldı şu' â' ı

1960 Olamaz cânım ol **şems-i** cihânsuz / Karañudur gözüme 'âlem ansuz

2087 Şarı atlas ziyâde bî-nihâyet / Şu' â' -ı **şemse** beñzer pür-letâfet

2101 Quruldu al vâlâdan tutuqlar / Şafağda kaldı güyâ **şems-i** enver

- 2200 Bu ol **şems**-i cihānuñ sāyesidür / Metā‘ -ı vuşlatuñ sermāyesidür
 2289 İrişmiş mağrîbe **şems**-i hayâtı / Gözini bağlamış h‘āb-ı memâtı
 2372 Kāmer bir şu‘le nūr-ı kudretinden / Güneş bir zerre **şems**-i hikmetinden
 2379 Kesildi hâtırından kayd-ı fānī / Velāyet ıssı oldı **şems**-i cānı
 2389 Muḥāl iken saña **şems**-i vişālī / Gözüñde naḡş ola ‘aks-i cemālī
 2437 Anuñ üstine düşdi **şems**-i devlet / Getürdi anı kullāb-ı maḥabbet
 2496 Cemālī **şemsine** ḡalurdı ḡayrān / Ḥudāya şükr idüp olurdı giryān
 3162 Şu‘ā‘ -ı **şems**-i ‘ālem gibi ḡāhī / Der-āḡuş itseñ ol gün yüzli māhı
 3229 Bu ḡāl ile görince **şems**-i cānı / Götürdi ḡākden ol nā-tüvānı
 4214 Ne dirlik baña ol **şems**-i cihānsuz / Görünmez gözlerüme ‘ālem ansuz
 4453 Toḡar başına **şems**-i şādmānī / Çıkar tārīk-i ḡamdan taşra cānı

Aşağıdaki tanıkta geçen “şu‘ā‘ -ı şems-mānend” ifadesi “güneş ışığı gibi” anlamındadır.

- 2291 Eli ditrer şu‘ā‘ -ı **şems**-mānend / Vişāl-i yāra ammā ārzūmend

şems-i cemāl [1] güzellik güneşi. <BMS>

- 1346 Açıldı ḡāyil-i **şems-i cemālī** / İraldı mānī‘ -i seyr-i vişālī

şems-i ḡuḡā [5] şemsü’d-duha, kuşluk vaktinin güneşi, güneşin en parlak ve dünyayı en iyi aydınlattığı anı kuşluk vaktidir. Maddi ve manevi açıdan dünya halkını en iyi aydınlatan Hz. Muhammed olduğu için ona bu unvan verilmiştir. <KANARI, İKS>

- 225 Açıldı güldi bu zevḡ u şafādan / Gül-i tāze gibi **şems-i ḡuḡādan**
 259 Anuñ aḡ sancaḡı **şems-i ḡuḡādur** / Ki yirden göke dek nūr u ziyādur
 668 Gözüm görmezse ol **şems-i ḡuḡāyı** / Baña zindān olur dünyā sarāyı
 1128 Eyā **şems-i ḡuḡā** vü māh-ı raḡmet / Nedür ḡālūñ neden düşdi bu fūrḡat
 4771 Yaḡınlarda buluşdur aḡrabāmı / Meh-i Ken‘ānumı **şems-i ḡuḡāmı**

şems-i ‘ışḡ [1] aşk güneşi. <BMS>

- 1719 Dil-i dīvāneme yār itdi tedbīr / Şu‘ā‘ -ı **şems-i ‘ışḡı** urdı zencīr

şems-i rūşen [4] parlak güneş.

- 160 Aḡıtdı çeşmeler barmaḡlarından / Nitekim şa‘şa‘ ayla **şems-i rūşen**
 211 Atılmış oḡ gibi ol **şems-i rūşen** / Dıraḡt-ı Sidrenūñ aşdı başından
 2752 Ḥicāb ıssı idi ol **şems-i rūşen** / Toḡardı aña bilmezlik yüzinden
 3565 Naşīḡat eyledi aña bu yüzden / Ḳabūl itdi sözin ol **şems-i rūşen**

şemsü’l-ma‘ārif [1] bilgi, irfan güneşi. Aynı zamanda Ahmed b. Ali el-Bûnî’ye (öl. 622/M 1225) nispet edilen havas ilimlerine dair eserin de adıdır. <TDVİA>

- 1493 Deḡānı maḡla‘ -ı **şemsü’l-ma‘ārif** / Zebānı menba‘ -ı kenzü’l-leḡāyif

şems ü kamer [1] güneş ve ay.

3612 Münevver çihresi **şems ü kamerden** / Müvecceh reng-i rüyı verd-i terden

şemsî [1] güneşe ait, güneşle ilgili; güneş desenli. <KT, OTAL, KANAR/> Tanıklarda “şemsî dülbend” ifadesi geçmektedir. Şemsî dülbend bir çeşit sarıktır. “Bektaşilerin giydiği yedi dilimli, başa geçen kısmı dört parçalı tac”a “şemsî tac” denmektedir. <HAYÂLÎ BEY, KUBBEALT/>

767 Başından **şemsî** dülbendi alındı / Vücûdı cevheri hâke şalındı

3492 Gün oldu mâverâ-yı arza gâltân / Düşürdi **şemsî** dülbendini devrân

şemşîr [10] kılıç. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL/>

117 Döner endâmı **şemşîr**-i celâle / Şalar a‘dasını çâh-ı zevâle

151 Şıyrırsa gün gibi maşırıkda **şemşîr** / Kırardı kâfiri mağribde bir bir

251 ‘Aceb işler geçer a‘dâya çün tîr / Hezârân şîri eyler zîr-i **şemşîr**

267 Yed-i kudretde zât-ı pâki **şemşîr** / Vücûdî hânekhâh-ı vahdete pîr

924 Dönüp **şemşîre** dūd-ı âh-ı Ya‘kûb / Öñinde ditreşüp evlād-ı âşüb

1152 Yaşıdur âb-ı rüy-ı ‘âşık-ı pāk / Mişâl-i gevher-i **şemşîr**-i Dahhāk

1391 İki kaşı çekilmiş iki **şemşîr** / Kemân-ı fitneye müjgânları tîr

5168 Suţur-ı nazmı gūyâ resm-i **şemşîr** / Elif nūnūn mişâli kavş ile tîr

şemşîr-i âteşbâr [1] ateş yağdıran kılıç, kıvılcım saçan kılıç. <KANAR/>

5148 Kimi **şemşîr-i âteşbâra** beñzer / Kimisi revzen-i envâra beñzer

şemşîr-i zebân [1] dil kılıcı. <KANAR/>

4948 Anuñ kim ‘illeti vardur nihānî / Uruñ pend ile **şemşîr-i zebânı**

şenâ‘et [1] kötülük, fenalık, çirkinlik. <KT, KO, LN, CÛDÎ/>

4075 Bile habs olmağ için ehl-i hâlet / İderdi kaçd ile cürm ü **şenâ‘et**

şenlik [6]

1. memnuniyet, güler yüzlülük, sevinç, neşe. <KT, YTS, ÖTS/>

693 Gider tezyîni rûz-ı mâtem oldu / Senüñ **şenliklerüñ** derd ü ğam oldu

915 Elemdür ‘âşıkun ayruksı hâli / Ki var bir **şenliginüñ** biñ melâli

996 Ğam itdi **şenligi** kaçrını vîrân / Gezerdi yıl gibi üftân ü hîzân

2487 Bu ağlar yüzlü çarhuñ zevkı yokdur / Melâli **şenliginden** dañi çokdur

2740 Harâb-âbâd-ı dehrüñ **şenligi** yok / Ğamı hâdden ziyâde ğuşşası çok

2. çoluk çocuk, aile; canlılık. <ÖTS, KUBBEALT/>

2463 Evinde **şenligi** şem‘i söyündi / Şoyundu iki taş ile döğündi

şer [6] kötülük, fenalık, hayırlı olmayan şey. <KT, KO, LN, CÛDÎ/>

- 1604 Düşinde her ne görse hayr eger **şer** / Gelürdi zâhir olurdu muḳarrer
 2124 Bu fânide eger hayr u eger **şer** / Naşib olan irişür ey birâder
 3899 Qazâyâ hüsni ta' bîr oldı ḳalḳan / Belâ-yı **şerri** te 'hîr itdi ol ân
 4683 Eger kim Mıṣra varmayan birâder / Bu def' a varur ise def' olur **şer**
 4951 Münâfık iki yüzli tîge beñzer / Taḳılsa yanına ḥalḳuñ gelür **şer**
 5110 O kim ḡaflet ḡubârına ola ḡarḳ / Cihândan hayrı **şerri** eylemez farḳ
şer' [4] İlahi emir ve yasaklar, ayet ve hadisler, icma-ı ümmet esasları üzerine kurulan

ilahi kanun, İslam şeriatı. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 45 Çıkarma rây-ı **şer'**i ḥâtırumdan / Ḥaṭâmı zâhir itme zâhirümnden
 145 Zülâl-i **şer'ini** itdürdi icrâ / Cihânı ölmüş iken ḳıldı ihyâ
 4620 'Arab ḥalḳını itdi **şer'** ile ḳul / Velî şoñında âzâd eyledi ol
 4727 Ana bir ḳardaşını **şer'** ile ol / Çeküp yanına aldı eyledi ḳul
şerâr, şerâre [6] kıvılcım. <KT, CÜDÎ, KO, OTAL>
 911 Kimi deryâ-yı nâr-ı derde ḡavvâş / Kimi oldı **şerâre** gibi raḳḳâş
 1491 Dimişlerdür o ḥâl-i müşk-bâra / Ḥayât Âbına düşmüş bir **şerâre**
 1563 Tecellî nârına yandı tutuşdı / **Şerâr**-ı nâr-ı ḡam başına üşdi
 1656 Görinürdi semâda her sitâre / Duḡân içinde mânend-i **şerâre**
 2256 Nesîm-i âh ile artur bu nârı / Görür gözümüz olsun her **şerârı**
 2258 Fenâ virsün vücûda tâ ser ü pâ / **Şerâr**-ı âteş-i ânestü nârâ

şerbet [1] çoğunlukla meyve öz suyundan, su ve şeker veya baldan yapılan tatlı içecek, şerbet. Hayırlı bir iş için yapılan toplantıda müzakere tatlılıkla sona erince oradakilere birer şerbet ikram olunmak âdettir. <KT, KO, LN, AÇDŞS>

- 2220 Bu ni' met anda bir seyl oldı aḳdı / Şeker **şerbetleri** Nîl oldı aḳdı

şeref [10] ululuk, manevi yükseklik. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTI> Aşağıdaki tanıklarda “şeref” kelimesinin “burç” kelimesiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Yıldızların ait oldukları burçta bulundukları vakte “şeref” veya “vakt-i şeref” denir. Buradan “eşref-i saat” mefhumu doğmuştur. <TDVİA>

- 447 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile ol mâh / Tûlû' itdi **şeref** bürcinde nâḡâh
 1359 Hemân-dem hevdecini itdi menzil / **Şeref** bürcine ḥurşid oldı vâşıl
 2176 Ḳapuya girdi âvân-ı **şerefde** / Dür-i yek-dâneye döndi şadefde
 4545 İdüp bir bürci iki meh-liḳâ zeyn / Ḳırân itdi **şeref** bürcinde sa' deyn

şeref bulmak [4] şeref kazanmak. <KUBBEALTI, ÖOTS>

- 18 Zuhûr itsun gönülde nûr u îmân / **Şeref bulsun** bu Yûsufu bu zindân

1052 O meh-pāre olunca pāre pāre / Nuḥüsetden **şeref bulur** sitāre

Aşağıdaki tanıklarda “Bir yerin şerefi orada oturanla gelir, bir yer şerefini orada oturandan alır.” anlamındaki Arapça bir söz olan “Şerefü’l-mekân bi’l-mekin” ifadesi Türkçe cümle yapına göre düzenlenmiştir. <KUBBEALTI>

430 Görüp Ya‘kūbını ḥazz itdi cānı / Mekīn ile **şeref buldı** mekânı

4336 **Şeref buldı** mekīn ile mekânı / Sevindi gönlü ḥayrān oldı cānı

şeref vermek [2] şereflendirmek, yüceltmek, onurlandırmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

2043 Kurılsun bizde ikrāmı otağı / **Şeref virsün** bize rüşen çerāğı

4194 **Şeref virmiş** aña faqr u fenāası / Mezīd olmuş ‘ulüvv-i kibriyāası

şerḥ [] açma, bir kitabın ibaresini yine o dilde veya başka bir dilde tafsil ve izah ederek müşkülâtını açma. <KT, KO, LN, ÖTS, KUBBEALTI>

şerḥ etmek [2] açıklamak, açımlemek, ayrıntısına inerek açıklamak. <ÖTS, KUBBEALTI>

3546 Bir az **şerḥ itdi** derd-i ıztırābın / Oḳudı şem‘ ü pervāne kitābın

3955 O cāmı kimseler **şerḥ idebilmez** / İçenler ḥaşra dek hergiz ayılmaz

şerī‘āt [2] doğru yol; bir kavim ve ümmetin idaresi için ilahi emir ve yasaklara dayalı kanunlar, ilahi kanun. Toplumlar için ameli hükümler, emir ve yasaklar anlamına gelir. İlahi dinlerde peygamberler aracılığıyla gönderilen ortak bir unsurdur. <KT, KO, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

126 Kānā‘at küncine pīr-i ṭarīḳat / ‘İbādet gencine mīr-i **şerī‘at**

574 Kaçan uğrısını bulsa alurdu / **Şerī‘atde** ḳulı olur ḳalurdı

şerīf [9] şerefli, mübarek, kutsal; soylu. <KT, KO, LN, CŪDİ, OTAL>

176 Öñürdi mālīk ol ‘ışḳ-ı **şerīfe** / Leṭāfet kesb iden irdi Laṭīfe

470 Anası Yūsufün oldı za‘īfe / Ecel irişdi ol zāt-ı **şerīfe**

768 Ḳabardı yolda ol pāy-ı **şerīfi** / Pür itdi jāleler berg-i laṭīfi

1013 Çeküp çāk itdiler zāt-ı **şerīfin** / Yidiler zulm ile cism-i laṭīfin

1962 Teveccüh eylesün rüy-ı laṭīfi / Teraḥḥum eylesün zāt-ı **şerīfi**

1984 Benem maḥrūsa-i Mıṣruñ ‘azīzi / **Şerīfi** a‘ lemi ehl-i temīzi

2021 Şefīḳu’l-ḥalk idi şān-ı **şerīfi** / Raḳīḳu’l-ḳalb idi zāt-ı laṭīfi

2524 Öperdi Yūsufuñ pāy-ı laṭīfin / Esās-ı Ka‘ be-i zāt-ı **şerīfin**

3386 İde ni‘ me’l-bedel zāt-ı **şerīfin** / Der-āğuş eyleye yār-ı laṭīfin

şerīfū’l-ḥalk [1] şerefli, soylu.

E30 Nihāl-i bağ-ı ‘işmet şāh-ı ümmet / **Şerīfū’l-ḥalk** u sulṭānū’l-vilāyet

şer‘iyye [1] şeriatla ilgili, şeriata ait veya şeriata uygun. <KT, KUBBEALT> Tanıkta geçen “hîle-i şer‘iyye” İslam hukukunda bir olaya hukukî çözüm bulmak için baş vurulan çare” anlamına gelmektedir (*bk. hîle-i şer‘iyye*).

406 ‘Acâyib hîle-i **şer‘iyye** kıldı / Bu âli Hazret-i İshâk bildi

şerm [2] utanma, mahcubiyet, haya. <KT, KO, LN, FZ>

3688 Mey-i ‘ışk ile yok **şerm** ü hicâbı / Hevâ-yı vuşlata eyler şitâbı

3816 Baña ma‘bûd iken Perverdigârum / Ne için olmaya **şerm** ile ‘ârum

şermsâr [1] utanan, utangaç, mahcup. <KO, LN, FZ, OTAL>

2529 Olup ‘izz ü ri‘âyet **şermsârı** / Hazîn itmişdi yâr-ı i‘tibârı

şeş [4] altı. <KT, KO, LN, OTAL, KANAR>

3789 Naşîb olmadı **şeş** derden murâdı / Yidinci kapudan umdı güşâdı

şeş cihet [2] altı taraf. (sağ, sol, ön, arka, alt, üst), altı yön (doğu, batı, kuzey güney, ayak ucu, baş ucu); her taraf, dünya.

3578 Aña şarf itdi sa‘y u iltifâtın / Muşaffâ kıldı cümle **şeş cihâtın**

3765 Bu açdı **şeş cihetden** söz fesâda / O daği beş beter oldu cefâda

şeş gelmek [1] tesadüf etmek, rastlamak. <YTS, KUBBEALT>

945 Beş on kûrda eger **şeş gelse** nâgâh / Birinden yüz çevürmez *ya‘lemu’llâh*

şesşper [1] eski savaş aletlerinden altı dilimli topuza verilen ad. Ayrıca “soğancık” denilen altı başlı topuza da bu isim verilir. <KT, KO, OTDTS>

641 Siper gibi olup ebrûları çîn / Başın kaldırdı yirden **şesşper**-i kîn

şevk [44]

1. şiddetle arzu; [*tas.*] gönlün sevgili ile buluşma arzusu, Allah’a kavuşma özlemi. <KT, KO, LN, OTAL, CÛDÎ, DÎNÎ KAVRAMLAR>

2 Gânî kıl genc-i ‘ışkuñla faķîri / Sevindürsün beni **şevkuñ** beşîri

310 Şadâ-yı nağme vü âvâz-ı temcîd / Uytalmaz halkı eyler **şevkı** tecdîd

333 O bâduñ **şevkı** ile ‘âşık-ı hâş / Hazân yaprağı gibi oldu rakķâş

656 Bu **şevk** ile kıyâm itdi çemenler / Göke atdı külâhın yâsemenler

1450 Hâķîķiye mecâziden yakın ol / Günün **şevkına** eyle zerreden yol

1555 Açup nâz ile yüzi âfitâbın / Şunar ‘âşıklara **şevkı** şarâbın

1634 Kaçan kânûnuñ olsa **şevkı** gâlib / Yüzine yapışur engüşt-i muṭrib

1707 Melekler ‘ışkı eflâkinde perrân / Perîler **şevkı** deryâsında gâltân

2032 Olup sulṭân-ı Rûmuñ **şevkı** gâlib / Zelîhâ hazretine oldu ṭalib

- 2039 Olup ol ğonca-i zanbağ güşāde / Aħibbā **şevkını** itdi ziyāde
 2137 Kemāl-i **şevkını** zevk u şafāsın / ‘Ulüvv-i şānı ile kibriyāsın
 3044 Gelür ol cāmdan dil kaşırına **şevk** / Bu şevk ile düşer cānına bir zevk
 3050 Dehān-ı yār ile olsa muşāhib / Kānā‘ at gelmez olur **şevkı** ğālib
 3430 Anañ südi gibi saña ħalālüz / Vişālün **şevkına** şūrīde-ħālüz
 3716 Ziyā-yı şem‘e beñzer ħüsn-i ħübān / Ki bulur sür‘at ile **şevkı** pāyān
 3984 Vişāl-i yāra olsa ğayrı tālīb / İder ‘ışk ehlinün **şevkını** ğālib
 4169 Aradan gitdi ol devlet çerāğı / Eridi ehl-i **şevkuñ** bağır yağı
 4170 Cemāl-i dil-güşā ħalk-ı cihāna / Olur hengāme-i **şevka** bahāne
 4501 Çoğaldı **şevkı** cānın ħayret aldı / Yüzi āyīnesine baqdı kaldı
 4555 Ne ‘ālem lezzetinden zevk olurdu / Ne cānda ħaz ne tende **şevk** olurdu
 4713 Meh-i Ken‘ān idüp **şevkın** ziyāde / Niķābı ucını kıldı güşāde
 4896 Dem-i vuşlatda **şevk-ı** iştıyākı / Ziyāde ağladur ehl-i firāķa

2. neşe, keyif, istek. Tanıklar için kelimenin ilk anlamı da düşünölmelidir. <KT, KUBBEALT>

- 1521 Olurdu zevk u **şevk** ile tārabnāk / Kılurdu sīnesin maţla‘ gibi çāk
 1727 Beni şimden girü hergiz kayırmaz / Şafā vü zevk u **şevkumdan** ayırmaz
 1751 Zihī zevk u zihī **şevk** u zihī ħāl / Bir iken iki ola rüy-ı iķbāl
 1817 Bu zevk ile bu **şevk** ile uyandı / Bakiñdı Yūsufin yanında şandı
 4874 Olurken dār-ı ğamda ħālī dil-teng / Maķām-ı zevk u **şevka** kıldı āheng
 4875 Sürür u zevk u **şevk** u şādmānī / Tüvānā itdi pīr-i nā-tüvānı

3. ışık, ziya, parıltı, şavk. <KT, OTAL, KUBBEALT>

- 1885 Görinmezsin bu mir‘āt-ı fenāda / İdersin āteşün **şevkın** ziyāde
 1925 Kerāmet ıssısın **şevkuñ** ziyāde / Ki bir ķandīl-i ķudretsın semāda
 3213 Dehānına düşen ehl-i hevānuñ / Uçurur **şevkını** ķandīl-i cānuñ
 3739 Güneş gibi idüp **şevkını** izhār / Metā‘-ı vaşlına oldu ħarīdār
 3746 Şabā-yı āteş-i **şevk-ı** muħibbān / Recā-yı ‘āşık-ı ħāţır-perişān

şevk-ı cemāl [1] güzellik ışığı. <BMS>

- 2341 Beni **şevk-ı cemālī** kıldı şeydā / Kulaķdan ‘āşık itmişdür ħuşūşā

şevk-ı vişāl [1] kavuşma arzusu. <BMS>

- 2748 Teraķķī eyledi **şevk-ı vişālī** / Tıyuldu ħīlesi dün iħtimālī

şevk ile [8] aşk ile, büyük bir istekle. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 400 Elin kaldırdı **şevk ile** du‘āya / Münācāt itdi şıdk ile ħudāya
 1363 Şehābı gün yüzinden eyledi dūr / Giderdi **şevk ile** ħandān u mesrūr

- 1544 Yürür biñ **şevk ile** ol mihr-i Yezdān / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cān
 1699 Didi **şevk ile** ey kân-ı melâhat / Sözünden buldı rûhum istirâhat
 2271 Sarâyında yüzün gösterse nâgâh / Kopard **şevk ile** yüz biñ sineden âh
 2909 Didi oğlına **şevk ile** hemânâ / Cihâna eyleme meyl ü mahâbâ
 3821 Zeliḥâ **şevk ile** bundan muḳaddem / Tolaşup şarmaşup tūrurdu muḥkem
 4907 İderler **şevk ile** tekbîr ü tehlîl / Gelürler Mısra toğru nitekim Nîl

şevket [9] azamet, heybet, büyüklük. Aslında “hiddet-i silah” manasına “heybetli silah takınmış” demektir. Özellikle padişahlar için kullanılır. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS>

- 303 Felekler gibi var zâtında **şevket** / Binâsı ehl-i ‘irfân gibi qat qat
 2136 Şehâsını ziyâde **şevketini** / Sipâh u leşker ü cem‘iyyetini
 2362 Nedendür Ka‘be-i zâtuñda **şevket** / Ki olmışsın ziyâretgâh-ı ümmet
 2542 Devesiyle dönüp ebr-i bahâra / İrişdi **şevket** ile ol diyâra
 3609 Revâne oldı Yûsuf **şevket** ile / Niḳâbın açdı ḥüsn ü behcet ile
 3701 Şadâqat kal‘asından taşra çıkma / Veḳâr u **şevketüñ** ‘ırzını yıḳma
 4354 Celâl ü **şevketi** şâhâne oldı / Şadâ-yı ‘adl ü dâdı dehre taldı
 4410 Binerdi Yûsuf ata **şevket** ile / Celâl ü heybet ile keşret ile
 4898 Kemâl-i **şevket** ile devlet ile / Sipâh-ı nuşrat ile keşret ile

eş-şeybü nûrî [2] “Saçımın aklıḡı (ihtiyarlıḡım) nurumdandır.” anlamına gelen bu tabir yaşıllıktan kinayedir. Sahih hadis kitaplarında bu ifadeye rastlanamamıştır. <İKS>

- 268 Olupdur maẓhâr-ı **eş-şeybü nûrî** / İrişmez zâtına ‘izzet sürûrî
 577 İşi bu ‘izzet-i Rabbü’l-Ġafûrî / Ḥadıṣ-i ḳudsîdür **eş-şeybü nûrî**

şeydâ [13] aşktan aklını kaybetmiş, divane, deli, şaşkın, düşkün. <KT, KO, CÛDÎ, LN, OTAL>

- 1409 Bahâr eyyâmı benzerdi gûyâ / Ki ḥalkı eyledi mecnûn u **şeydâ**
 1411 Kâpusı döndi bir dârü’ş-şifâya / Gelür mecnûn u **şeydâlar** oraya
 1658 Perestârân-ı dîvân-ı Zeliḥâ / Zeliḥâyı görür ‘ışık ile **şeydâ**
 1721 Şu göz kim gördi anı oldı **şeydâ** / Kime baḳsun kimi itsün temâşâ
 2216 Ḳodı ortaya başın teng-i şekker / Mişâl-i ‘âşık-ı **şeydâ**-yı dilber
 2341 Beni şevḳ-ı cemâli ḳıldı **şeydâ** / Ḳulaḳdan ‘âşık itmişdür ḥuşûşâ
 3252 Firâḳum eyledi maḥzûn u **şeydâ** / Bükâdan ‘ayn-ı Ya‘ḳûb oldı a‘mâ
 3322 Nitekim ‘âşık-ı Mecnûn u **şeydâ** / Şabâ gülşende eglenmezdi ḳaṭ‘â
 3500 Sarâyında Zeliḥâ ferd ü tenhâ / Tūrurdu ol gice bî-hûş u **şeydâ**
 4165 Dimâḡı âsumânüñ taldı sevdâ / Mişâl-i ‘âşık-ı mecnûn u **şeydâ**

4200 Şafâlar sürdi seyrinden Zelîhâ / Dil-i **şeydâsına** geldi tesellâ

4725 Getürdi bunları mahzûn u giryân / Dil-i **şeydâların** kıldı perişân

5100 Diridür ‘âlim-i nihrîr ü dâna / Ölidür câhil ü nâdân u **şeydâ**

şeyh [1] yaşlı adam, koca, ihtiyar; bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kişi, mürşit. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS>

1453 Varup bir kişi Mevlânâ-yı Rûma / Dimiş ey **şeyh** olan şehr-i ‘ulûma

Şeyh-i Ma‘rûf-i Kerhî [1] Ebü'l-Mahfûz Ma‘rûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200/815-16?), Iraklı zahit ve sufi. Bağdat'ın Kerh mahallesinde doğmuş. Kûfe'de vaazını dinlediği İbnü's-Semmâk'ın Allah'tan yüz çeviren kimseden Allah'ın da yüz çevireceğini, Allah'a bütün kalbiyle yönelen kimseye O'nun rahmetiyle yöneleceğini ve bütün mahlukatı ona yönelteceğini ifade eden sözlerinden çok etkilenmiş, Allah'a yönelip efendisi İmam Ali er-Rızâ'nın hizmeti dışında bütün meşguliyetini ve malını terk etmiştir. Ma‘rûf-i Kerhî zahitliğiyle tanınmış, duası kabul edildiğine inanıldığı için daha sağlığında zaviyesi herkesin rağbet ettiği bir yer hâline gelmiştir. Kabri Bağdat'ta olup önemli bir ziyaretgâhtır. <KA, TDVİA>

279 Kemâl-i zühd ile meşhûr u mevşûf / Şalâhı **Şeyh-i Kerhî** gibi ma‘rûf

Şeyh Şâfi [1] Safeviyye tarikatının kurucu ve Safevî Devleti'ni kuran ailenin atası olan Safiyyüddîn Erdebilî 1252 yılında Erdebil'de doğmuş, 1334 yılında ölmüştür. Zâhidiyye tarikatının kurucusu sayılan İbrahim Zâhid-i Geylânî'nin yanında seyrüsülûkünü tamamlayıp Erdebil'de tekke faaliyetlerini sürdürmüştür. Erdebil dışında da Azerbaycan, Gîlân, Taberistan, Horasan, Buhara, Türkmenistan, Türkistan, Karahıtay, Çin Türkistanı, Hindistan, Seylan, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Hicaz, Anadolu ve Rumeli bölgelerinde bulunan birçok şehirden binlerce mürit edinmiştir. Bu bölgelerde merkez tekkeye bağlı pek çok tekke kurulmuştur. <KA, TDVİA>

4329 Meh-i Ken‘ân mişâl-i **Şeyh Şâfi** / Kõdî hâlinde künc-i i‘tikâfi

şeyn [1] ayıp, leke, noksan. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

2889 Esirge kendüni hem vâlideyni / Kõma mâbeynüne bu şûr u **şeyni**

şeytân [9] Melek iken Hz. Âdem'e secde etmek hususunda Allah'ın emrine uymadığı için Allah tarafından lanetlenmiş varlık, iblis. Allah'a yalvararak “beni kıyamete kadar yaşat ki iyi kullarından başka bütün kullarını azdırayım.” dedi. Allah da kabul ederek ona sur üfürölünceye kadar ömür verdi. Şeytan Allah'tan kulları azdırmak için birçok şey istedi. Yalan, kibir, çalgı, şehvet, içki, kumar vs. bunlardandır. <KT, ADŞS, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

790 Muğarrer olmuş iken rây-ı evlâd / Fesâd itdi gelüp **şeytân**-ı bîdâd

1058 Didi ey fırka-i divâne-meşreb / Sizi **şeytân** atar bu bâreye hep

- 1240 Nebî evlâdısız cümle be-her hâl / Nihâyet buña **şeytân** itdi idlâl
 2884 Görindi geldi İsmâ' ile **şeytân** / Didi *gâfil me-bâş* ey nûr-ı sübhân
 2891 Cefâlar kıldı **şeytân**-ı la'îne / Ğâzab itdi didi gelme yakına
 2896 Ziyâde oldı **şeytânı** enîni / Kör itdi taş ile 'ayn-ı la'îni
 2897 Çü **şeytân** oldı bu vech ile pâmâl / Anasına buluşdı itdi idlâl
 5036 Eger **şeytân** gibi kudret bulayduñ / Kıyâmet günine dek sağ olayduñ

şeytâna uymak [1] kötü bir şey yapma isteğine kapılmak, nefesine uyarak kötü bir iş yapmak, doğru yoldan ayrılmak. <KUBBEALT>

- 815 Nebî oğulları **şeytâna uydı** / Karındaşın harâmî gibi şoydı

şeytânân [1] şeytanlar.

- 3186 Didi idlâli қо ey naḥs-i nisvân / Ki nisvân oldı **şeytânân**-ı insân

şî'âr [2] alamet, işaret; âdet. <KT, KO, LN, OTAL>

- 9 Gerekmiz bana ol yâruñ vişâli / **Şî'âr**-ı müste'âr ise cemâli

- 5099 Kemâl-i ḥüsnile ögünme tınma / **Şî'âr**-ı müste'âr ile geçinme

şidâd [1] sertler, katılar, şiddetler, "şedîd" in çoğulu. <LR, OTAL, ÖTS>

- 779 Birisi anı gâyetde dögerdi / Ğilâz ile **şidâd** ile sögerdi

şiddet [2] sertlik, katılık; fazlalık. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

- 3507 Çekersin rûzgâruñ **şiddetini** / Uçurduñ murğ-ı cânıñ râhatını

- 4081 Ḥabîbine bu vech ile ezâdan / Bu resme **şiddet**-i cevri ü cefâdan

şifâ [3] hastalıktan kurtulma, iyi olma. <KT, LN, OTDTS, KANARI>

- 1743 Devâsı oldı dermânıñ ḥilâfı / **Şifası** olmadı derdine şâfî

- 3412 **Şifâ** kaşdı eyle bu derd-i 'azîme / Kerem itmek zarûridür kerîme

şifâ bulmak [1] hastalıktan iyi olmak, iyileşmek. <ÖTS>

- 561 Niçe ḥâşıyyeti var idi her bâr / Ki anuñla **şifâ bulurdı** bîmâr

şihâb [3] alev, şule, kıvılcım, geceleri bazen gökyüzünden aşağı düştüğü görülen ateş parçası, akan yıldız. Yaz gecelerinde gökten düşen parlak alevlerdir. Ölmüş bir insan ruhunun ifadesi, meleklerin semaya gizli haberler çalmak için yaklaşan şeytanı kovmak için kullanılan kırbaçlar, şeytanların gökte kapıp oynadıkları yıldızlar gibi hakkında birçok hurafe vardır. <KT, KO, LN, OTAL, AÇDŞS, ADŞS>

- 72 **Şihâbuñ** tîri vü çarḥıñ kemânı / Olupdur vahdet-i zâtı nişânı

- 2037 **Şihâb**-ı âsumân gibi münevver / Müferriḥ nitekim engüşt-i dilber

- 3421 Yiridür çarḥ-ı elṭâfun **şihâbı** / Münevver eyler ise bu türâbı

şikâf [1] yarık, yırtık, çatlak. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2411 Zelîhâ güşına girdi bu evşâf / **Şikâf** itdi yaqasın nitekim kâf

şikâr [6] av, avlama. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

391 Eyitdi hâtırum ey mâh-manzar / **Şikâr** âhûsınuñ biryânın ister

953 Şoyunduk tağlara gitdük **şikâra** / Şabâ gibi tağılduk kühsâra

1524 Ahibbâ semtine kılmaz nezâre / Gözi şebâzı meyl itmez **şikâra**

1941 Elin al pâyımâl-i rûzgâruñ / Yolını urma bir oklı **şikâruñ**

şikâr etmek [2] avlamak.

731 **Şikâritse** ecel bir nâ-murâdı / Biraz cân virmede olur ‘inâdı

1693 Seni şebâz-ı dest-i ‘ışk dildâr / **Şikâr itmiş** gibi ey kebk-reftâr

şikâyet [5] sızlanma, yakınma. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

2994 İrince ol şeb-i kıadre nihâyet / Bu resme oldı şükr ile **şikâyet**

şikâyet etmek/eylemek [4] hoşnutsuzluk veren şeyden yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

1759 Açar şu gibi taşlarla döğündi / **Şikâyet eyledi** yandı göyündi

2956 Birinden **eyledi** vâfir **şikâyet** / Didi ey server-i mülk-i melâhat

5152 **Şikâyet eylerin** nâdân elinden / Bu gülşen pâyımâl olur dilinden

E22 Huzûr-ı kalbi bulmaz ehl-i vuşlat / Ne şükr **idebilür** ne hûd **şikâyet**

şikâyetnâme [1] şikâyet içeren yazı, şikâyet mektubu. <KT, OTAL>

3846 **Şikâyetnâme** oldı her benânı / Perişân eyledi verd-i cinânı

şikest [] kırma, kırılma. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

şikest etmek [1] kırmak. <KUBBEALTI>

4480 Bu resme sögdi aşnâma müretteb / **Şikest itdi** dil-i ‘âşık gibi hep

şikeste [4] kırılmış, kırık. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

1270 Mizâcum hâsta vü gönüm **şikeste** / Kul oldum şimdi bir dünyâ-pereste

1892 Olupdur himmetünle katı hâsta / Nihâl-i kıaddi âhından **şikeste**

3681 Gel ey cânım gözinün rûşenâsı / **Şikeste** hâsta gönümün devâsı

E21 Zelîhâ gâmda Yûsuf hurrem ü şâd / Anuñ gönli **şikeste** bunuñ âbâd

şikeste-hâtır [2] hatırı kırılmış, gönlü kırık, incinmiş. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

2481 O dest-i hâtı lutfundan baña vir / **Şikeste hâtırımı** eyle ta‘mîr

3940 Zelîhâdan **şikeste-hâtır** olmuş / Aña rüy-ı celâli zâhir olmuş

şimâl [1] doğuya dönen birinin solunda kalan taraf, kuzey. <KT, KO, LN, OTAL>

1876 İderken hasret-i yâr ile nâle / Didi feryâd ile bād-ı **şimâle**

şimden girü [5] bundan sonra, şu andan itibaren, bundan böyle, artık. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

- 481 Çağırdı Yūsufi yanına fi'l-ḥāl / Didi **şimden girü** şāhum esen ḳal
 543 O şeh **şimden girü** bende yaraşur / O cānum cānı bu tende yaraşur
 1231 Gelün **şimden girü** ḳoyuñ nizā'ı / Sizüñle idelüm āḫir vedā'ı
 1727 Beni **şimden girü** hergiz ḳayırmaz / Şafā vü zevḳ u şevḳumdan ayırmaz
 3017 Kerem kânısın ey yār-ı meveddet / Rızāñı gözlerin **şimden girü** hep

şimdi [5]

1. şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda. <TS, YTS>

- 243 Şu deñlü ḳıldı **şimdi** 'adl ü dādı / Ferāmūş oldı gitdi zūlmüñ adı
 796 Eyitdi anlara ey ḳavm-i 'āciz / Ne işdür bu ki **şimdi** iz idersiz

2. artık, bundan böyle, bu duruma göre. Bir kesinlik kazanma ile ortaya konan kanıyı ya da yeni durumu belirtir. <TS, KUBBEALT>

- 1270 Mizācum ḥasta vü gönüm şikeste / Ḳul oldum **şimdi** bir dünyā-pereste
 2963 Ne cevrimden ferāḡat eyler ol yār / Ne bīmārına eyler **şimdi** tīmār
 3101 Senüñ mihrüñden oldı **şimdi** āḡāḥ / Ḳabül itdi seni 'aybuñla ol māḥ

şimşād [6] şimşir ağacı, servi. Her mevsimde yeşil kalan sert ve düzgün bir ağaç. Eskiden bu ağaçtan tarak yapılmış. Şairler sevgililerin boylarını bu ağaca benzetirler. <KT, KO, FZ, LN, ADŞŞ>

- 1481 Boyı **şimşād**-ı cennetden nümüne / Müşābih ḳaşları nūn-ı nigūna
 1840 Bırāḡdı cāmesin ol serv-i āzād / Şitādan düşdi şankim berg-i **şimşād**
 3175 Eyā **şimşād**-ı bāḡ-ı devlet-ābād / Dil-i maḥzūnın eyle ḥurrem ü şād
 3404 Yitelüm birlige ey ḳaddi **şimşād** / Olalum ḡuşsa vü miḥnetden āzād
 3826 Ḥıyānetden ḳaçup ol ḳaddi **şimşād** / Yidi ṭamudan oldı cānı āzād
 4552 Yirini buldı **şimşād**-ı murādı / Vücūda geldi sırr-ı ittiḥādı

şin [1] Osmanlı alfabesinin on altıncı harfinin adı, (ش). <KT, KO, KUBBEALT>

Tanıkta şekil açısından diş ile şin harfi arasında benzerlik kurulmuştur.

- 102 İki şaf sinni aḡzın itdi tezyīn / Biri sīn oldı anuñ birisi **şin**

şir [1] ölçülü ve kafiye, anlam açısından güzel hayal ve tasvirlere sahip söz, edebi değeri olan vezinli ve kafiye söz. <KT, KO, LN, OTAL>

- 3577 Yedi beyt oldı her vech ile tezyīn / Yedi beyt ile gūyā **şir**-i rengīn

şir [9]

1. aslan. <KT, KO, LN, FZ, KUBBEALT>

- 251 ‘ Aceb işler geçer a‘ dāya çün tır / Hezārān **şīrī** eyler zīr-i şemşīr
 1031 Hezārān **şīr** ü bebr ü gürk ü kaplan / Alayıyle irişdi tıldı Ken‘ ān
 2787 Cuvān olur bunu nūş eyleyen pīr / Hemīşe mūr-ı mazlūmı ider **şīr**
 3342 Gelince **şīr**-i mihr-i çarḥ-ı a‘ zām / Perişān oldu hep etfāl-i şebnem
 3851 Hikāyet eyledi bu ḥālī bir pīr / Yir imiş sevdüğinden yavrisın **şīr**
 5080 Gözini senden ırmaz dehr-i dilgīr / Peleng olur giceyle gündüzün **şīr**

şīr-i gurrān [2] homurdanıcı, saldırgan, öfkeli ve heybetli aslan.

- 2223 Nihāyetsüz iderdi neyler efgān / Tabıllar **şīr-i gurrān**-ı neyistān
 4697 Didi sāyirlerine ey cuvānān / Meşelde her birinüz **şīr-i gurrān**

2. süt. <KT, KO, OTAL>

- 3357 Birini tıldururdu bāde ile / Birini daḥi **şīr**-i sāde ile
şīrāne [2] aslana layık ve münasip, aslancasına. <KT, KO, OTAL>
 239 Eger **şīrāne** baksa Erdişire / Düşürür sāye-veş ḥāk-i ḥākīre
 3852 Kaçan **şīrāne** çekse tiğ-i āhı / Kıyar ma‘ şūkına ‘ ışk ehli gāhı
şīrār [5] kıvılcım. “Şerār” ile müteradiftir. <KO, CŪDĖ>
 908 Yaşı gibi yüzi üstine düşdi / **Şīrār**-ı hecr ile yanup tutuşdı
 3174 Cünūnı fitnesi kaldurmasun baş / **Şīrār**-ı nār-ı āhı olmasun fāş
 3850 **Şīrār**-ı nār-ı bühtān-ı ‘ azīmi / Utandurdu o sulṭān-ı kerīmi
 3866 ‘ Azīze ḥarḥ-ı ‘ āde itdi ol ḥīn / **Şīrār**-ı nār-ı āhın kıldı teskīn
 4518 Beni dil-teng idüpdür dār-ı iflās / Zer ü sīmüm **şīrār**-ı nār-ı iflās
şīrīn [5] tatlı. <KT, KO, LN, OTAL>
 1005 Sa‘ ādet bize kim gördük yüzün / İşitduk nāgehān **şīrīn** sözünü
 1464 Zebān-ı Ḥusrev-i mülk-i ma‘ ānī / Rivāyet itdi bu **şīrīn** beyanı
 2916 Bu hicrāna dōyemez cān-ı **şīrīn** / Bu nārı itmez āb-ı dīde teskīn
 5138 Zihī baḥr-i laṭīf ü naẓm-ı **şīrīn** / Hired gāvvaşını eyler güher-çīn
şīrīn zebān [1] tatlı dilli.

- 3793 Kıpadı kıpuyı açdı dehānı / Kelāma başladı **şīrīn zebānı**
şīrīn-dehān [1] tatlı, dilli, tatlı ağızlı, tatlı dudaklı. <KANARİ>

- 1738 Meger dil degdi sen **şīrīn-dehāna** / Ki döndi reng-i rüyūn za‘ ferāna

şirk [3] Allah’a ortak koşma, Allah’tan başka yaratıcı olduğuna inanma, müşriklik.

Allah’ın ilahlığında, sıfat ve fiillerinde ve Rab oluşunda ortağı, benzeri ve eşinin olduğunu kabul etmek demektir. Yapılan ibadetlerde Allah’tan gayrısını gözetme ve riya gibi kötü hasletler için

de şirk kelimesi kullanılmıştır. Allah'a şirk koşturmak günahların en büyüğüdür. <KT, LN, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

153 İrişdi şems-i 'adlinün nizâmı / Zâlâm-ı **şirkden** pāk itdi Şamı

3463 Ol engüşt oldı cān bezminde bir mūm / Zâlâm-ı **şirki** eyler cümle ma' dūm

3471 Zülâl-i dīn ile olup muṭahhar / Yudılar **şirki** çirkini güzeller

şīşe [2] sırçadan yapılmış kap, camdan üflemekle ve şişirmekle yapılmış dar boğazlı kap, şişe. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3212 Taşa toḡunmayınca **şīşe** şınmaz / Erenler nefsinün atına binmez

3642 Vaḡarūm **şīşesini** taşa çalma / Yüzümün şuyunu toprağa şalma

şitā [10] kış mevsimi. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

648 Bahār oldı **şitā** eyyāmı geçdi / Niḡabını çemen maḡbūbı açdı

650 **Şitādan** gülşen olmışdı digergūn / Bahār ile bihāsı oldı efzūn

1668 Olur mı gülşenün aḡvālī muḡtel / **Şitādan** irmese aña şovuḡ el

1840 Bırakdı cāmesin ol serv-i āzād / **Şitādan** düşdi şankim berg-i şimşād

2645 Görince yüzini düşdi Zeliḡā / **Şitādan** bāḡ u gülşen gibi gūyā

3227 Teni ḡarḡ oldı bārān-ı belāya / Vücūdı döndi eyyām-ı **şitāya**

4245 Būrūdet gelse dünyāya **şitādan** / Bahār ile ḡalāş olur belādan

4765 **Şitā** ile nitekim şaḡn-ı gülşen / Bozuldı beñzi bu bārid ḡaberden

4917 **Şitā** gibi firāḡ eyyāmı geçdi / Bahār-ı vaşl-ı müştākān yol açdı

5124 Bahār-ı 'ömrün irmişdi **şitāsı** / Sefīd olmuşdı saçumuñ ḡarası

şitāb [7] acele, sürat, çabukluk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI, KANARI>

1195 Dehān-ı çāḡ oldı āşiyānı / **Şitābından** dehāna geldi cānı

2122 Müfīd olmaz ṭalebkāruñ **şitābı** / İñen bāzāra şıḡmaz ev ḡisābı

3676 Bu evde olmadı çün fetḡ-i bābı / Üçünci ḡāneye oldı **şitābı**

3688 Mey-i 'ışḡ ile yok şerm ü ḡicābı / Hevā-yı vuşlata eyler **şitābı**

3741 **Şitāb** ile irüp bād-ı seḡer-vār / 'Ale'l-fevr eyledi ḡapuyı dīvār

4281 O arada yedi baş ḡāv-ı lāḡar / **Şitāb** ile gelüp ḡaldurdılar ser

4581 **Şitāb** ile aḡar her çeşmeden āb / Oḡur evrādını gūyā ki aşḡāb

şitābān [2] acele eden, koşan, seḡirten. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

764 ḡazān faşlı gibi irdi **şitābān** / Çıḡardı cāmesi evrāḡın ol ān

2121 Dilinde ārzū-yı vaşl-ı cānān / Yürür bād-ı şabā gibi **şitābān**

şīve [9]

1. güzellerin insan hoş gelen ve gönlünü fetheden naz, işve, eda, tavır. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

- 1484 İrem Bağında la‘ li tāze mīve / Teni başdan ayağa nāz u **şīve**
 1652 Çekildi hūsinūn ārāyişinden / Kesildi nāz u **şīve** cünbişinden
 1862 Hābībūn **şīve** vū nāz u edāsı / Maḥabbet nārīnūn olur şabāsı
 2089 Teni başdan ayağa **şīve** vū nāz / Zārīf ü nāzūk ü her fende mümtāz
 3398 Öñinde **şīve** ile nāz iderdi / Zebān-ı ḥāl ile gūyā ki derdi
 3426 İderdi **şīve** vū nāzına āvāz / Olurdi dil dili ile suḥensāz
 3606 Leṭāfet artup ol rūḥ-ı revānda / Cihānuñ **şīvesi** cem‘ oldı anda
 3944 Yavuzlanmaḥ aña bir **şīve** olmış / Nihāl-i ḳāmetine mīve olmış

2. tarz, tavır, üslup. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ> Tanıkta kelimenin diğer anlamı da düşünülmelidir.

- 220 Dinilmez mâcerā-yı rāz-ı tevḥīd / Olinmaz **şīve**-i cānāna taḳlīd
şol [4] şu, o. <KT, KUBBEALTİ>
 1768 Benem **şol** ebr-i bārān gibi ‘āciz / Yirüm ḳalmadı yirde gökde hergiz
 3119 Didi **şol** mālā beñzer vuşlat-ı yār / Çoğalduḳça olur ādem ṭama‘ kār
 3457 Yuyamaz **şol** ki yüzi mühmelātın / Nice def‘ ide ḡayruñ seyyi’ātın
 5143 Kitābı **şol** ki oḳur diḳḳat eyler / Kitābuñ şāḫibiyle şoḫbet eyler
şöhret [2] ad yapma, ün, san, nam, meşhurluk. <KT, OTAL, KUBBEALTİ>
 4275 Kemāl ile anuñ kim **şöhreti** var / İki ‘ālemde ḳadr ü ‘izzeti var

şöhret bulmaḳ [1] meşhur olmak, ün kazanmak, şöhrete ulaşmak. <KUBBEALTİ>

- 1419 Görür Mālik ki Yūsuf **buldı şöhret** / Ḳul oldı aña yetmiş iki millet
şöyle [5] şu şekilde, şu yolda, şu biçimde. <TS, KUBBEALTİ, ÖTS>
 2758 Zeliḫā çekdi Yūsufdan biraz el / Vişāl-i yār ḳaldı **şöyle** mücmel
 2810 Şarābı **şöyle** zemm itdi ki ol şāḥ / Zeliḫāya zarūrī geldi ikrāḥ
 3661 Ḳoma ey cān ṭabībı **şöyle** bīmār / Ecel irmezden evvel eyle tīmār
 3997 Maḥabbet **şöyle** mest itdi ki anı / Ne cānın fehm iderdi ne cihānı
 4556 Çerāḡ-efrüz-ı ‘ışḳ u ferd-i bī-çün / Ḳomaz bir derdmendi **şöyle** maḫzūn
şu [33]

1. Herhangi bir mesafe taşımadan için işaret kullanılır. <ÖTS, YTS, KT, KUBBEALTİ>

- 81 **Şu** kim ḥāl ide rāy-ı māverāyı / Ṭuyar āvāz-ı ṭōlāb-ı semāyı
 340 **Şu** kim olmaz fūnūn-ı ‘ışḳa rāḡıb / Cenāb-ı Hāḳḳ ile düşmez muşāḫib
 358 **Şu** deryāya döner kim ḥadd-i zātı / Kenārına atar hep mühmelātı
 453 ‘Araḳ kim ‘ārızın ārāyiş itmiş / **Şu** dūrlerdür ki yüz şuyında bitmiş
 461 **Şu** dirlik kim ḫicāb ola vişāle / Gerekmez gün gibi irsün zevāle

- 791 Ağarmış cümleten riş-i dirâzı / **Şu** har gibi var idi bir hôtâzı
- 1063 **Şu** kim ura meh-i nev gibi yâra / Ola encüm mişâli pâre pâre
- 1227 **Şu** kavlı ile şataruz anı ammâ / Bu yirde tırmaya aşı vü kaç'â
- 1434 **Şu** toprakda ki aşı-ı cevher olmaz / Vucûdında anuñ sîm ü zer olmaz
- 1721 **Şu** göz kim gördi anı oldu şeydâ / Kime baksun kimi itsün temâşâ
- 1853 **Şu** kim bend-i belâda zâr olmaz / Bu bağ içinde ber-hördâr olmaz
- 1869 **Şu** kim nâr-ı firâk ile yakılmaz / Vişâlün zerrece kadrini bilmez
- 3303 **Şu** kim 'ışk-ı habîbe şâbir olmaz / Sözüni tutmamağa kâdir olmaz
- 3458 **Şunuñ** kim başına dermânı yokdur / Senün dermânuna imkânı yoktur
- 3718 **Şu** sultânlar ki oldu zulme mâyil / Peşimânlık ider soñında hâşıl
- 3878 **Şu** kim deryâ gibi şâfî-dil olmaz / Murâdı gevherine vâşıl olmaz
- 4451 **Şu** kapudan ki olmaz derde dermân / Arar bir gayri yoldan râh-ı ihsân
- 4943 **Şu** kim hâl ide hâl-i enbiyâyı / Bakâ bilmez bu mir'ât-ı fenâyı
- 4955 **Şu** kim pāk itdi kalbin gıll u gışdan / Halâş oldu 'itâb u serzenişden
- 5126 Bu dâ' inün kitâb-ı müsteṭâbı / **Şu** dilberdür ki var yüzde niḳâbı
- 5128 Başiretten **şu** göz kim ola hâlî / Göremez dilber-i Yūsuf-cemâli

2. İçinde bulunulan zamanı belirtir. <ÖOTS>

- 20 **Şu** dem kim kurula maḥşerde mizân / Bi-haḳḳ-ı ḥüsn-i Yūsuf eyle ihsân
- 478 **Şu** dem kim ayırlam oḡlancuḡumdan / Ümidüm sevdüḡüm cânâncuḡumdan
- 489 **Şu** demde kim memâtum rûzgârı / Süre dergâhdan ben ḥâksârı
- 2479 **Şu** dem kim naḳl idem dârü'l-fenâdan / Ferâmûş eyleme şâhum du'âdan

şu deñlü [4] şu türlü, şu kadar, şöyle. <KANAR/>

- 40 **Şu deñlü** müstaḥıḳḳ oldum 'azâba / 'Azâb iden baña girer şevâba
- 210 **Şu deñlü** gitdi bālâya feraḥnâk / Gözinden ḡâyib oldu noḳṭa-i ḥâk
- 243 **Şu deñlü** kıldı şimdi 'adl ü dâdı / Ferâmûş oldu gitdi zulmün adı
- 5040 **Şu deñlü** dūd-ı âhı oldu zâhir / Tumanlu taḡlara döndi ekâbir

şu resme [2] öyle, şu şekilde. <KANAR/>

- 3579 **Şu resme** oldu şâfî vü mücellâ / Ki 'aks-i pâ-yı mûr olurdu peydâ
- 4367 **Şu resme** irdi faḳr ile felâket / Yıkıldı bir bir eyvân-ı riyâset

şular [2] şunlar. <YTS>

- 82 Günâh ile **şular** kim kûr u kerdür / Ne görür ne işidür bî-ḥaberdür
- 2687 **Şular** kim oldılar sultân-ı 'âlem / Üşer mecnûn gibi başına 'âlem

şu'â' [17] güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanır gibi görünen ışık, güneşe bakılınca insanın gözüne tel tel iplik gibi görünen parlak ışık. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 64 İki 'âlem cemâlinün niķâbı / Güneş gibi **şu'â'dur** hicâbı
 177 Olagör âfitâb-ı 'ışķa sâ'î / Sebebdür irtifâ'a her **şu'â'ı**
 317 Güneşdür şanki rüy-ı dil-güşâsı / **Şu'â'ı** fi'l-meşel elde cidası
 1353 İrince Nîle ol mihr-i leţâfet / **Şu'â'ından** şuya düşdi harâret
 1850 Bu zer zencîre yoğ idi nizâ'ı / Cemâli şemsinün oldu **şu'â'ı**
 1923 **Şu'â'ıyle** güneş gökde yürürdi / Delûler gibi zencîrin sürürdi
 2077 Cemel ebr ü ceresler ra'd-i âfâķ / **Şu'â'-ı** tiğ-i zerrin berķ-ı berrâķ
 2321 Elinün ayası mihrün mişâli / **Şu'â'ı** ellerinde on hilâli
 2403 Yir itmiş her gönülde 'ışķ tâbı / Her evde var **şu'â'-ı** âfitâbı
 2540 Yüzi fark olmaz idi aķ saķaldan / **Şu'â'** ile nitekim şem'-i rüşen
 3590 **Şu'â'-ı** câme-i zer nûr-ı ruhsâr / Bir iken iki oldu hüşn-i dildâr

şu'â'-ı mihr [1] güneş ışını. <KANAR/>

- 3002 Tıyurur 'ışķ-ı yârı 'aşık-ı hâm / **Şu'â'-ı mihre** hâyil olamaz câm

şu'â'-ı şems [4] güneş ışığı. <BMS>

- 1504 Geyerdi gün başına bir libâsı / **Şu'â'-ı şemse** beñzerdi ziyâsı
 1719 Dil-i divâneme yâr itdi tedbîr / **Şu'â'-ı şems-i** 'ışķı urdı zencîr
 2087 Sarı atlas ziyâde bî-nihâyet / **Şu'â'-ı şemse** beñzer pür-leţâfet
 3162 **Şu'â'-ı şems-i** 'âlem gibi gâhî / Der-âgüş itsen ol gün yüzli mâhı

şu'â'-ı şems-mânend [1] güneş ışığı gibi.

- 2291 Eli ditrer **şu'â'-ı şems-mânend** / Vişâl-i yâra ammâ ârzûmend

şuğl [2] iş, uğraşacak şey, meşguliyet, dert, gaile. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1097 Müfîd olmaz mürîde **şuğl**-ı fânî / Hicâb-ı 'ayn -ı tâ'at anla anı
 E7 Zihî **şuğl**-ı celâl ü kayd-ı pür-hâl / Kuyûd-ı gayrı eyler cümle battâl

şu'le [4] alev, ateş alevi. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 1500 Gümüşden servdür yâ şem'-i kâfûr / Görinen tâc-ı zeri bir **şu'le-i** nûr
 2372 Kâmer bir **şu'le** nûr-ı kudretinden / Güneş bir zerre şems-i hikmetinden
 3180 Vefâ eyler dil-i mahzûnı mesrûr / Kârânu evde hoşdur **şu'le-i** nûr
 3527 İdersin âteş-i şem'e taħammül / Duħânın sünbül itdün **şu'lesi** gül

şüm [2] uğursuz, meymenetsiz, şom. <KT, KO, FZ OTAL>

- 3493 Güneş bir aķ kebûter gibi indi / Gicenün bûm-ı **şümından** uşandı
 4030 Ben oldum zaħmet-i zindâna râzî / Şafâdur kavm-i **şümüñ** inķırâzı

şūr [2] kargaşalık, kavga, gürültü, patırtı. <KT, KO, LN, FZ>

2889 Esirge kendüni hem vâlideyni / Koma mâbeynüne bu **şūr** u şeyni

şūr u ğavġā [1] şamata, kavga, vurdu kıldı. <KANAR/>

3839 Segirdüp geldi ardınca hemânâ / Kopardı ara yirde **şūr u ğavġā**

şūrīde [1] karışık, perişan; âşık, tutkun, şeyda. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

3009 Bu deñlü ‘âşık-ı **şūrīde** olmak / Şu gibi yalımını itdi alçağ

şūrīde-ĥāl [4] durumu kötü, perişan. <KT, OTAL, KUBBEALT/>

1677 Şular **şūrīde-ĥāl** olsa ider ‘ār / ‘Aşālar urur aña ‘aks-i eşcār

3430 Anañ südi gibi saña ĥalālüz / Vişālün şevkına **şūrīde-ĥālüz**

4009 Teraĥĥum eyle ben **şūrīde-ĥāle** / Ne sen zindāna gir ne ben vebāle

4390 Var iken elde mâlıyle menāli / Oyalarlardı ol **şūrīde-ĥāli**

şübhe [] şüphe, bir hususla ilgili gerçek veya doğrunun ne olduğuna kesin biçimde karar verememe durumu, bu kararsızlıktan doğan ve tam bir hüküm vermeyi engelleyen tereddüt, kuşku, şek. <KT, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT/>

şübhe yok [1] “Bu böyledir, başka türlü olamaz” anlamında tasdik sözü. <KUBBEALT/>

3281 Didi Allāhı bir bil ey Zeliĥā / Ki **yokdur** varlığında **şübhe** aşıla

şühūd [5] hazır olup görme, gözle görüş, müşahede; var olma, vücut. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT/>

14 Giderme dilden ol şem‘-i **şühūdi** / Karañu kıılma fânūs-ı vücūdı

41 Başumda ‘ayn-ı ‘aqlı dūr-bîn et / **Şühūdum** ‘ışk ile ‘ayn’el-yaĥîn et

3414 Güneşsin ‘ālem-i mülk-i **şühūda** / Duĥūl itseñ ne var beyt-i vücūd

Şühūd ehli, “Hakk’ın tecellilerini her oluştta temaşa eden kimseler, keramet sahibi olup da her şeyi görebilen kutsal kişiler” anlamına gelir. <ÖTS, KUBBEALT/>

1420 İrişür ‘ışkı erbāb-ı **şühūda** / Olur bir zelzele beyt-i vücūda

şühūdu’l-ĥāl [1] duruma, olaya şahit olanlar. Şeri mahkemelerce düzenlenen hukuki bir belge olan “hüccet”in hatime bölümünün iki kısmından birinin adıdır. Cereyan eden adli muamelenin dürüst bir şekilde yapıldığını ispat etmek amacıyla orada bulunan şahitler için kullanılan bir tabirdir. <TDVİA>

1224 **Şühūdu’l-ĥāl** ile ol bey‘-nāme / Mühürlendi irüp ĥadd-i tamāma

şükr [12] görülen iyiliğin kıymetini bilip sena ve dua ile gösterilen memnunluk, minnettarlık, yapılan iyiliğin kadir ve kıymetini bilip makbule geçtiğini dile getirmek, iyilik edeni övmek, nankör olmamak. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALT, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 1133 **Şükür** Allāha minnet Zü'lcelāle / Ki ırgürdi beni rûz-ı vişāle
 1212 İdüp 'ilm-i ledünnî pinhân / Olurdu **şükr**-i Sübhân ile handân
 2621 Didi **şükr** ü sipās ol Zü'lcelāle / Ki irdi rûz-ı hicrānum zevāle
 2994 İrince ol şeb-i kadre nihāyet / Bu resme oldu **şükr** ile şikāyet
 4135 Vişālî **şükürini** kılmazdı ol yâr / Cemālî kadrini bilmezdi her bār
 4782 Hudāya secde-i **şükr** itdi fi'l-hāl / Gam-ı Yūsufdan oldu fāriḡu'l-bāl

şükretmek/şükreylemek [6] eriştiği nimetin, gördüğü iyiliğin değerini bilip memnuniyet duymak, minnettar olmak, teşekkür etmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 854 Didi **şükr eyle** taḡdîr-i Hudāya / Çıgarsın gün gibi fevḡa'l-^çulāya
 862 Unutdı çekdüğü cevır ü cefāy / Hudāya **şükr idüp** sürdi şafāy
 2496 Cemālî şemsine ḡalurdı hayrân / Hudāya **şükr idüp** olurdu giryân
 4714 Gözine şahid-i ḡayb oldu zāhir / Hudāya **şükr** ü minnet **itdi** vāfir
 E8 Koyunlarla bile tesbîḡ iderdi / Bu hāle **şükr idüp** kendüye dirdi
 E22 Huzûr-ı ḡalbi bulmaz ehl-i vuşlat / Ne **şükr idebilür** ne hûd şikāyet

şükran [2] nimeti verene karşı teşekkür, iyilik bilme, minnettarlık, teşekkür etme. <KT,

KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

- 399 Getürdi çünkü Ya'ḡub aña biryân / Yidi Mevlāsına gösterdi **şükran**
 4677 Sevindi ḡaylî Ya'ḡub oldu handân / Bu zād u nî' mete gösterdi **şükran**

şükran [2] şükran alameti, iyilik bilme nişanesi, teşekkür alameti. <KT, OTAL,

KUBBEALTI>

- 2007 Halāş u şıḡḡatı **şükranesine** / Üleşdürdi ile vāfir ḡazîne
 2504 Bu **şükran** için ḡurbānlar itdi / 'Aḡalar eyledi iḡsānlar itdi
şükûfe [6] çiçek. <KT, FZ, LN, CÜDÎ, OTAL>
 649 Açıldı her **şükûfe** şād u handân / Dehân-ı gülde jāle oldu dendân
 2145 Yigitler geydi ḡün-â-ḡün atlas / **Şükûfe** gibi tezyîn oldu herkes
 2205 Pür oldu ḡaymelerle şahn-ı şahrâ / **Şükûfeyle** bezendi şanki dünyâ
 3336 **Şükûfeyle** ağardı şāḡ-ı bādām / İderdi bülbül ol çāderde ārām
 3340 Ağaçlar oldu şankim Tûr-ı Sînâ / **Şükûfe** 'aynı ile nûr-ı Mevlâ
 5015 **Şükûfe** şem' idi bezm-i cihāna / Söyündi döymedi bād-ı ḡazāna

şükûh [2] ululuk, azamet, haşmet, büyüklük. <KT, KO, FZ, KUBBEALTI>

- 2149 Gürûh-ı dā'iyân cümle du'āda / **Şükûh**-ı 'arîfân medḡ ü şenāda
 4327 Gürûh-ı 'arîfân ḡidmetde sâ'î / **Şükûh**-ı 'aşîḡân her yaña dā'î

şürü' [] başlama. <KT, KO, LN, OTAL>

şürû' eylemek [1] başlamak. <KUBBEALT>

2888 Şürû' eyler bu kâr-ı nâ-şavâba / Düşer gün gibi soñra ıztırâba

T

tā [37]

1. dek, kadar, değin. <KT, KO, LN, OTAL, TS, KUBBEALT>

- 21 Terāzū gibi kıılma **tā** ser ü pā / Faḳīrī zīr-i dest-i ehl-i dünyā
 36 Yaşum Nīlini artur eyle deryā / Ola **tā** hāşıl-ı tāt at hüveydā
 410 İrişsün nesli **tā** rüz-ı kıyāma / Hükümet eylesünler Rūma Şāma
 859 Büyütdi çāhuñ eṭrāfını zīrā / Havā kesb ide **tā** bu serv-i bālā
 997 Bulutlar gibi ‘azm itdi cibāle / Çeke **tā** gürk-i kühsārı su’āle
 1256 Meşeldür şon peşimān aşşı itmez / Ğam u endūhı **tā** ölince gitmez
 1880 Ricāl-i ğayba beñzersin hemānā / Gezersin kāyinātı **tā** ser ü pā
 1907 Eyitdi sen de ‘āşık mısın ey māh / Kesilmez ıztırābuñ **tā** seḫergāh
 1920 Giceden **tā** görince āfitābı / Bu resme eyledi māha ḫitābı
 2258 Fenā virsün vücūda **tā** ser ü pā / Şerār-ı āteş-i ānestü nārā
 2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim ider nūş / Olur **tā** ḫaşr olunca mest ü bī-hūş
 2829 Birini sürdi çaḳ mağrib-zemīne / Birini daḫı **tā** ser-ḫadd-i Çīne
 3508 Olursañ sen olursın baña ḫāldaş / Benüm gibi dökersin **tā** seḫer yaş
 4049 Ki **tā** ğayb ola bu ‘ayb u fesādı / Şalāḫına ideler i‘tikādı
 4326 Sarāy-ı şāhdan **tā** ḫadd-i zindān / İki şaf ṭurdılar erbāb-ı dīvān
 4399 Vücūd-ı zāt-ı pāki nitekim nāy / Fiğān u nāle oldu **tā** ser ü pāy
 4551 Maḫabbet Nīli taşdı **tā** ser-ü-pā / Görindi mācerā-yı isteve’l-mā
 4578 Mükāşif göñli gibi **tā** ser-ü-pā / İçi taşı mücellā vü muşaffā
 4722 Aradılar orayı **tā** ser-ü-pā / Nişān-ı şā‘ olmadı hüveydā

2. -sın diye, -mesi için, şunun için, şundan ötürü. <KT, KUBBEALT>

- 1561 Nihān olmış yüze gelmez dehānı / Aña **tā** degmeye ḫalkuñ zebānı
 4610 Yürürdi ḫāzret-i Yūsuf şusuz aç / Ferāmūş olmaya **tā** ḫāl-i muḫtāc
 5064 Eliyle yüzini çāk eyledi ol / Ola **tā** yaşınıñ ırmağına yol

3. böylece, ta ki. <KANAR>

- 1774 Yüri gözden bıraḳ kevn ü mekānı / Gözüñ yum **tā** göresin rüy-ı cāmı
 5102 Deñiz ol acıya şabr eyle her bār / Derūnuñda bite **tā** dürr-i şehvār

4. sakın, aman ha. <KANAR>

- 2919 İderken rūḫ-ı pāküm göke mi‘rāc / Vücūdum baḫri **tā** olmaya mevvāc

ta-be-māhī [1] balığa kadar.

- 1352 Çü Nīl ırmağı oldu cilvegāhı / İrişdi ḫüsni mehden **tā-be-māhī**

tā ki/kim [8] yeter ki, öyle ki, sonunda.

- 393 İdeyin saña ecdādum du‘āsin / Yirüme **tā ki** peygamber olasın
 424 ‘Adūnuñ ‘aynına görünme zīnhār / Kulağun dinc ola **tā kim** şadef-vār
 833 Belā vü miḥnete şabr eyle dāyim / Tırı tır āb-ı Zemzem gibi **tā kim**
 971 Sükūna vardı **tā kim** oldu aḥşam / Firāk-ı Yūsuf itdi rüzını şām
 2691 Nebī oğlu nebisin bir du‘ā kıl / Ola gönülüm murādı **tā ki** ḥāşıl
 3452 Baḫasız ‘ayn-ı ma‘ḫül ile **tā kim** / Olasız ḥıdmet-i Ḥaḫka mülāzim
 4060 İderler aña bu resme ḥaḫāret / Görenler **tā ki** andan ala ‘ibret
 4869 Saña gönderdi hem māl-ı firāvān / Oraya **tā ki** rıḫlet ola āsān

tā [3] kat, büküm. <KT, KO, OTAL> Tanıklarda geçen “dü-tā” ifadesi “iki kat, iki büküm” anlamındadır (*bk. dü-tā*).

- 348 Başı çegzinür eflākūn bu ğamdan / Dü-**tā** oldu meh-i nev bu elemden
 2726 Dü **tā** olmışdı ḫaddi bār-ı ğamdan / Egildi geçdi ol bāb-ı ‘ademden
 3770 Öperdi pâyını ḫadd-i dü-**tāsı** / Olurdu ḫalka-i bāb-ı recāsı

ta‘ ab [1] zahmet, meşakkat, eziyet, sıkıntı. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2488 Gelen ağlar giden ağlar ‘acebdür / Bu ‘ālem dār-ı ālām u **ta‘ abdur**
ta‘ accüb [] şaşma, şaşakalma. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

ta‘ accüb etmek/eylemek [1] şaşmak, hayret etmek.

- 3625 **Ta‘ accüb eyledi** Yūsuf bu ḥāle / Bu mekr ü āle bu rengin ḫayāle
ta‘ addī [2] zulmetme; geçme, öteye geçme, saldırma, tecavüz. <KT, KO, LN, OTAL>
 4006 Dem olur eylük ile olmayan kār / Olur zulm ü **ta‘ addī** ile izhār
 4007 **Ta‘ addī** ‘aynı olunca güşāde / Saña zulm-i şariḫ olur ziyāde
ta‘ akḫul [1] akıl erdirme, zihin yorarak anlama. <KO, CŪDÎ, OTAL>
 4085 Bu ḫāl eyler **ta‘ akḫul** cāmesin çāk / İdemez kimse istiḫbāli idrāk
ta‘ ālā [12] “Yüksek olsun!, Şanı yüce olsun!” anlamında bir ifade olup Allah’ın isimleriyle birlikte kullanılır. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

- 91 Cihān fānī baḫā zātundadır pes / Zihī Bāḫī **ta‘ ālā** ve taḫaddes
 524 Büyüdükce o māh-ı ‘ālem-ārā / Ziyāde itdi ḫüsnin Ḥaḫ **Ta‘ ālā**
 803 Ḳamuya Ḥaḫ **Ta‘ ālā** ḫorḫu virdi / Felek gibi biri birine girdi
 873 Bu cāh-ı saltanat ḫüsn ü melāḫat / Olur hep Ḥaḫ **Ta‘ ālādan** ‘ināyet
 1661 İrem gülzāridur zātun hemānā / İrağ itsün ḫazāndan Ḥaḫ **Ta‘ ālā**
 1780 Otursān gonca ḫursañ serv-i bālā / Seni ‘ālī yaratmış Ḥaḫ **Ta‘ ālā**
 2041 Dimiş ey pādīşāh-ı ‘ālem-ārā / Günün günden yeg itsün Ḥaḫ **Ta‘ ālā**

- 2470 ‘Azîze didi *li’lîlâhi Ta‘âlâ* / Göreyin qandadur ol serv-i bālâ
 2651 Eyitdi Hâk *Ta‘âlâ* hâkķı içün / Yedi gök ‘arş-ı a‘lâ hâkķı içün
 2724 Anı kendüye çekmiş ‘ışķ-ı Mevlâ / ‘*Aleyhi rahmetu’lîlâhi Ta‘âlâ*
 4535 Getürdi Hâk *Ta‘âlânuñ* selâmn / Resûlün aındı ta‘zîm ile nâmn
 5074 Bu ahvâl ile naql itdi Zeliḥâ / ‘*Aleyhâ rahmetu’lîlâhi ta‘âlâ*

Ta‘âlâ şānuhū Allāhū ekber [1] Yüce Allah onun mertebesini yüceltsin.

- 1365 Dir idi qadd-i bālâsın görenler / *Ta‘âlâ şānuhū Allāhū ekber*

ta‘alluķ [4] ilişķi, münasebeti olma; sevmek, muhabbeti olma. [*tas.*] dünya ilgisi, dünya bağılılığı, maddi ve dünyevi işlere bağılı olmak. Bu, saliki Allah’a giden yolda hareket etmekten alıkoyar. <*SECCÂDÎ, KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL*>

- 1115 Ta‘ ayyün dîdesin mestûr itdi / **Ta‘alluķ** ‘aynını bî-nûr itdi
 4197 Ferâgat ‘âleminde ‘uzlet itmiş / **Ta‘alluķ** lâminuñ kullâbı gitmiş
ta‘alluķ etmek [2] ilgisi, ilişķi olmak, ait olmak. <*KUBBEALT*>

- 4918 Ziyâfet eyleyüp şubḥ u mesâda / **Ta‘alluķ itdi** Ya‘ķûba ziyâde
 5119 İki yüzlü cihâna olma meşḡûl / **Ta‘alluķ itmeden** gel bir yaña ol
ta‘âm [3] yemek, aş. <*KT, KO, CÛDÎ, KANARİ*>

- 504 Kõnuķlarlardı ol yâr-ı be-nâmı / **Ta‘âm** üstinde bu idi kelâmı
 505 Anam ile oturup bir mekânda / Bile yirdük **ta‘âmı** her zamânda
 2116 Bişerdi ‘ud âḡacıyle **ta‘âmı** / Mu‘attar eyler idi her makamı

tâ‘at [10] itaat, Allah’ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarında kaçınma suretiyle rızasını kazanmaya çalışma, ibadet, takva. <*KT, KO, LN, OTAL*>

- 36 Yaşum Nîlini artur eyle deryâ / Ola tâ ḥâsıl-ı **tâ‘at** hüveydâ
 168 Ridâsı şubḥ-ı şâdıḡdan ‘alâmet / ‘Aşâsıdur sûtûn-ı ḡaṣr-ı **tâ‘at**
 459 Güşâde bulunursa ‘ayn-ı **tâ‘at** / Ḥudâ eyler memâtı ḡâb-ı râḡat
 617 Sõzi miftâḡ-ı genc-i ḡikmet oldı / Yüzi mışbâḡ-ı künc-i **tâ‘at** oldı
 660 Gül ü nergis gibi ey şems-i **tâ‘at** / Gözi ḡõnli açılson vir icâzet
 1097 Müfîd olmaz mürîde şuḡl-ı fânî / Ḥicâb-ı ‘ayn -ı **tâ‘at** ańla anı
 4570 Teraḡķî itdi **tâ‘at-ı** Zeliḡâ / Gözinden çıḡdı yaşı gibi dünyâ
 4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘ibâdet / Rükû‘a varmış eyler Hâḡķa **tâ‘at**
 4595 Vücûdında açıldı ‘ayn-ı **tâ‘at** / Bu ḡâl üstine geçdi niçe müddet
 4946 Gözüñüz ‘ayn-ı **tâ‘atdan** ayırmañ / Rızâ-yı nefs-i mezmûmı ḡayırmañ
tâ‘atu’llâḡ [1] Allah’a ibadet, takva.

- 4079 Geçerdi **tâ‘atu’llâḡ** ile ḡâlî / ḡalâl ehlinden oldı ḡõnli ḡâlî

ta‘ ayyün [1] ayan olma, aşikâr olma, meydana çıkma. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

1115 **Ta‘ ayyün** dîdesin mestür itdi / Ta‘ alluḡ ‘aynını bî-nür itdi

tāb [5]

1. hararet, sıcaklık. <KT, LN, OTAL, KANARİ>

1191 Dil-i Mâlik şu gibi çâha aḡdı / Vücûdın âfitābuñ **tābı** yaḡdı

1354 Kime şalsa ḡarāret ‘ışḡ **tābı** / Dükenmez Nîl gibi ıztırābı

2403 Yir itmiş her gönülde ‘ışḡ **tābı** / Her evde var şu‘ â‘-ı âfitābı

2. ışıık, aydınlık, parlaklık. <KT, LN, OTAL, KANARİ>

1566 Görince bir nazar ol âfitābı / Fenāya vardı cümle ferr ü **tābı**

3545 Cemālin gösterelden âfitābum / Çerāḡ-ı şubḡa döndi ferr ü **tābum**

ṭabak [2] yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap. <KT, TS, ÖTS>

2169 Deve izine düşen la‘ l-pāre / **Ṭabakda** döndi çin olmuş enāra

2213 **Ṭabakda** zerdeyi itseñ temāşā / Ayuñ on dördine beñzerdi gūyā

tābān [3] parlak, münevver, ışıık. <KT, KO, LN, OTAL>

1259 Yaşı seyyāresin idüp perişān / Yürür seyyāre-veş ol māh-ı **tābān**

1905 Şeb-i ḡam geldi gitdi rûz-ı hicrān / Ṭulû‘ itdi felekde māh-ı **tābān**

3115 Tehevvür ‘aşıḡı eyler peşimān / Güneşden ‘ibret al ey māh-ı **tābān**

ṭabanca [2] tokat, şamar, sille. <YTS, ÖTS, AÇDŞS>

1299 **Ṭabancayla** girişdüm anı döḡdüm / Dil uzatdum aña ḡāyetde söḡdüm

ṭabanca urmak [1] tokat atmak. Yüz goncaya benzerken goncanın kızarması hüsnūtalil ile darbeye bağlanmıştır.

1279 Birisi yüzine **urdi ṭabanca** / Kızardı ḡarb-ı destinden bu ḡonca

ṭābe meşvāh [1] Mekānı temiz olsun. <KANARİ, ÖOTS>

2734 Dirīḡā olmadın ḡālūmden āḡāḡ / Maḡāmı cennet olmuş **ṭābe meşvāh**

tābende [2] parlak, parlayan, ışıık veren. <KT, KO, LN, OTAL>

555 Gerek sende gerekse bende olsun / Murāduñ aḡteri **tābende** olsun

3679 Didi ey ḡüsn ilinūñ pādişāhı / Sipīhr-i ‘izzetūñ **tābende** māhı

ṭabıl [1] davul. <KT, KO, OTAL>

2223 Nihāyetsüz iderdi neyler efḡān / **Ṭabıllar** şīr-i ḡurrān-ı neyistān

tābi‘ [] birinin arkası sıra giden, ona uyan; boyun eğen, baḡlı kalan, itaat eden. <KT,

KO, LN, TS>

tābi‘ olmak [3] birinin kontrolü altına girmek, bir şeye veya bir kimseye bağlı olmak. <TS, KUBBEALT>

503 Olurlardı anuñ emrine **tābi‘** / Ne yire gitse olmazlardı māni‘

2985 Hevāya **tābi‘ olur** dūd-ı memdūd / İder yüzi qarası anı merdūd

3192 Hevāya **tābi‘ olan** ehl-i dünyā / Hāzān yaprağına beñzer hemānā

ṭabīb [3] insan bedeninde ortaya çıkan hastalıkları iyileştirmek ve sağlığı korumak ilmini bilen ve uygulayan kimse, hekim, doktor. <KT, KO, LN, OTAL>

3242 Ḥabībın görse ağlar ‘ aşık-ı zār / Döker derdin **ṭabībe** varsa bīmār

3661 Qoma ey cān **ṭabībī** şöyle bīmār / Ecel irmezden evvel eyle tīmār

Aşağıdaki tanık “Eğer bir iş güzel sonuçlanacaksa insanın karşısına tahmin edemediği bir anda tahmin edemediği kolaylıklar çıkar.” anlamındaki “İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.” atasözünü hatırlatmaktadır. <TTA>

1173 Devādan olsa bīmāruñ naşībi / Ayağına şalar ḥāzık **ṭabībī**

ta‘bīr [19]

1. ifade, beyan, anlatma. <KT, KO, LN, OTAL>

219 Lisān-ı şūrete gelmez bu ma‘ nā / Şığışmaz zarf-ı **ta‘bīre** bu deryā

969 İnanmağ için itdük rāy u tedbīr / Hārāmī lafzı oldı ḥüsn-i **ta‘bīr**

2222 Yinildi ol ki olmaz aña taqrīr / Görüldi ol ki şıgmaz aña **ta‘bīr**

2569 Anuñ bir ḥālī var **ta‘bīre** gelmez / Fiğān u nālesi taqrīre gelmez

2606 Ḥazīn āvāz ile Ya‘ kūba ol pīr / Kelāma geldi kıldı ḥüsn-i **ta‘bīr**

3126 Şafā-yı şoḥbeti taqrīre gelmez / Dehānı būsese **ta‘bīre** gelmez

3899 Kazāya ḥüsn-i **ta‘bīr** oldı kalқан / Belā-yı şerri te’ḥīr itdi ol ān

4837 Mülākāt olur ise Ḥazret-i Pīr / Bu ḥāl-i māziye kıl ḥüsn-i **ta‘bīr**

2. düş yorma, yorulma. <KT, KO, KUBBEALT>

28 Olup her vākı‘ am ḥayr ile **ta‘bīr** / Şabā gibi sözüm olsun cihān-gīr

618 Ne düş kim görse bir ehl-i başīret / İderdi ‘ayn-ı **ta‘bīr** ile himmet

627 İrişdi ḥātıruma ḥavf ü ḥaşyet / Bu düşüñ eyle **ta‘bīrine** himmet

1706 Ziyā-yı ‘ayn-ı ‘aqlı itdi zāyil / Degüldür vākı‘ am **ta‘bīre** kâbil

4286 Melâlet başdı anı gönli şındı / Bu düş **ta‘bīrini** maqşūd idindi

4304 Varup Reyyāna bu merd-i ḥaber-ber / Didi **ta‘bīr-i** rü’yā-yı ser-ā-ser

4277 İderdi vāridāt-ı ḥalkı ta‘bīr / Yoğ idi ‘ayn-ı **ta‘bīrinde** taqşīr

ta‘bīr etmek [4] yorumlamak. <KANAR>

4249 Kiminüñ düşini **ta‘bīr iderdi** / Kemāl-i ‘ilmini taqrīr iderdi

- 4253 İkişü düş görüp taķrîr itdi / İşıitdi düşlerin **ta'bir** itdi
- 4277 İderdi vâridât-ı halkı **ta'bir** / Yoğ idi ' ayn-ı ta' birinde taķşîr
- 4296 Hemân-dem ahsen-i vech ile Yûsuf / Düşin **ta'bir** itdi bî-tevaķķuf
- tabla** [1] nişan yeri, nişan levhası, hedef. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>
- 5007 Ağaç yaprakları tîr-i ĥazâna / Olurdu **tablalar** gibi nişâne
- tâc** [19]

1. hükümdarların başlarına giydikleri mücevherle bezenmiş başlık. Taht ile beraber hükümdarlık alametidir. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS, AÇDŞS>

- 794 Şararmış çihresi mânend-i zirnîğ / Başında **tâc** u **tâcında** ser-i mîğ
- 1499 Yoğ idi zînete ĥiç iĥtiyâcı / Muraşsa' **tâc** idi başında **tâc**
- 1502 Dizilmiş **tâcına** vâfir cevâhir / Nücûm ile nitekim çarĥ-ı dâyr
- 1932 Saña her nesnenün var iĥtiyâcı / Vücûduñdur cihânun başı **tâc**
- 2536 Hezârân ĥul ile yüz biñ nökerle / Muraşsa' **tâc** ile zerrîn kemerle
- 2802 Ma'âza'llâh ne âzerdür bu âzer / Cehennem ehlinün **tâcına** beñzer
- 3425 Kiminün büsesi câna degerdi / Başında **tâcın** alnına egerdi
- 3534 Kül itdün oda yaķduñ raĥt u baĥtı / Tağıtduñ bâda virdün **tâc** u taĥtı
- 3585 Başında **tâc** u **tâcında** cevâhir / Felek farķında mânend-i zevâhir
- 3586 Şanasın oldı **tâc**-ı şehâne / Hümâ-yı kâkûline âşiyâne
- 4054 Başından Yûsufun **tâc**ı alındı / Vaķârı mihri toprağa şalındı
- 4150 Olurdu **tâcınun** üstinde mebhût / Dizerdi kanlu yaşı la' l ü yâķût

2. bazı şeyh ve dervişlerin başlarına giydikleri başka başka şekillerdeki külah. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 4576 Kıbâbı cümlesinün pür-mehâbet / Çü **tâc**-ı şöfiyân-ı ehl-i ĥâlet

tâc-ı zer/zerrîn [3] altın taç. <KANAR>

- 1500 Gümüşden servdür yâ şem' -i kâfûr / Görinen **tâc-ı zer** bir şu' le-i nûr
- 1841 Düşürdi **tâc-ı zerrîn** Zeliĥâ / Güneş öyle yirinden gitdi gûyâ
- 3587 Yaraşdı **tâc-ı zerrîn**-i Zeliĥâ / Başında od yanar ' ışķ ile gûyâ

ta'cîl [9] acele ettirme, sıkıştırma, çabuk olmasını isteme. <KT, KO, LN, OTAL>

- 188 O gice berķ-ı ĥâţif gibi **ta'cîl** / Burâķ ile Resûle geldi Cibrîl
- 695 Sürürün hep melâle oldı tebdîl / İrişdi ayrılık eyyâmı **ta'cîl**
- 860 Meleklerden birisi geldi **ta'cîl** / Beşer şekline girdi yaķdı kândîl
- 1145 O demde ĥarfâtü'l-' ayn içre **ta'cîl** / Ĥudâdan yaña vardı geldi Cibrîl
- 1313 Münâcât eyle Mûsâ gibi **ta'cîl** / Helâk eyler bu halkı ejder-i seyl

- 1456 Dimiş ol âdeme var yûri **ta'cîl** / Kitâb-ı 'ışkı evvel eyle taḥṣîl
 1928 Görince merdüm-i ḥōdbîni **ta'cîl** / Çekersin şa'ş'a'yla gözine mîl
 2664 'Înâyet eyledi Ḥaḡ indi **ta'cîl** / Yire düşmezden evvel dutdı Cibrîl
 3726 İdenler 'ayn-ı **ta'cîlin** güşâde / İrişmez maḡşad-ı rây-ı murâda
tâcir [2] ticaretle meşgul kimse. <KT, KO, LN, OTAL>
 1187 Meger bir adı Mâlik pîr-i **tâcir** / Bu cumhûr ile olmışdı müsâfir
 2558 Bir oğlum var benüm bu yirde **tâcir** / Anı görmek için oldum müsâfir
tafsîl [6] etraflıca ve her yönünü ayrı olarak anlatma, uzun uzadıya izah etme, açıklama.

<KT, KO, LN, OTAL>

- 1165 İrişdi gökde 'Azrâ'ile Cibrîl / Bu esrâr-ı nihânı kıldı **tafsîl**
 2587 Bu **tafsîli** 'arabdan eyledi gûş / Zemîne düşdi Yûsuf oldı bî-hûş
 2608 Cemâli olamaz **tafsîl** ü icmâl / Beyânında lisân-ı nâṭıka lâl
 3215 Kelâm-ı Yûsufi gûş itdi dâye / Didi **tafsîl** ile ol mübtelâya
tafsîl etmek [2] ayrıntılı, inceden inceye, geniş olarak anlatmak. <ÖTS>
 2571 Döyemez anı **tafsîl itmege** dil / Anuñ ḥâli be-ğâyet oldı müşkil
 4385 Gelürdi il dilinden bir büyük derd / Döyemez anı **tafsîl itmege** merd
tağ [37] dağ, yerin yüksek mahalli. <KT, YTS, ÖTS> Sesi yansıtmaları, büyüklük ve heybeti temsil etmesi vb. yönleriyle ele alınır. Ayrıca güneş ve sisin dağ üzerinde oluşturduğu görüntüler çeşitli benzetmeler meydana getirir. <OŞK>

- 315 At üstinde nigâr-ı sîm-sîmâ / Güneşdür şanki **tağ** üstinde peydâ
 324 Güzeller nûrdan bir **tağa** beñzer / İki kollar iki ırmağa beñzer
 675 Bir ulu **tağ** var idi Ṭûr gibi / Düşinde çıkmış aña nûr gibi
 676 O yüce **tağda** seyr idüp ṭururdu / Bir alçaḡ yirde bu mâhı görürdi
 891 Çıkub bir **tağa** ol mihr-i münevver / Yola dikdi gözün mânend-i aḡter
 897 Yerinden **tağlar** kaldırdı başın / Aḡıtdı ḡuşşasından gözi yaşın
 899 **Tağ** üstinde mişâl-i ra' d-ı bârân / Hemân bir na' ra urdı oldı giryân
 905 Güneş gibi vücûdın **tağdan** atdı / Niçe gün sâye gibi düşdi yatdı
 914 Varup gördüm orayı zâhir ü fâş / Aşınmış göz yaşından **tağ** ile taş
 953 Şoyunduk **tağlara** gitdük şikâra / Şabâ gibi tağılduk kühsâra
 999 Meh-i nev gibi bir **tağa** yöneldi / Cibâle bir bülend âvâze şaldı
 1021 Dönüp ol kurd bir pâre ṭumana / Ulu **tağlara** dek oldı revâne
 1041 Olup Ya' kûbdan râzî vü ḥōşnûd / **Tağa** tağıldı anlar nitekim dūd
 1056 Kımıldadı şanasın bir ulu **tağ** / Gamından eyledi yaşını ırmağ

- 1249 Şu gibi yalımız oldu alçağ / Bu fūrkat dāğı **tağlar** gibidür çağ
- 1296 Kaṭār ile nitekim ebr-i bārān / Develer **tağlara** tağıldı el-ān
- 1322 Ulu **tağlar** gibi üştür kaṭārı / Kaṭār itdi qodı rāy-ı firārı
- 1791 Bulutlar baña rahmından döker yaş / Acır deryālar ağlar **tağ** ile taş
- 1888 Sürersin yüce **tağlardan** duḥānı / Olursın cümleñüñ ārām-ı cānı
- 1889 Tūtalum **tağ** imiş bu cism-i bī-cān / Gider āhum duḥānın eyle dermān
- 1991 Gider aḡar şular gibi cününı / Koma **tağlar** gibi şabr u sūkūnı
- 2093 Kır atlar bir aḡar ırmağa beñzer / Aḡ atlar şanki qarlu **tağa** beñzer
- 2185 Kaḡā dūlbendin indürmiş kulaḡdan / Görinür qarlu **tağ** gibi ırāḡdan
- 2186 Gözi gūyā ki **tağda** yanar od / Ol od üstinde kara kaşları dūd
- 2539 Ağarmış saçları inmiş yañağa / Depesi beñzer idi qarlu **tağa**
- 2577 Vücūdın gün gibi bir **tağdan** atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi yatdı
- 2618 Bu yirūñ **tağ** ile şahrāsını hep / Baña zıkr eyledi şordı müretteb
- 2825 Felek farḡına çıkdı mevc-i deryā / Demürden **tağlara** döndi hemānā
- 2981 Kılur kebg-i derī **tağlarda** āvāz / Olur āvāzı anuñ da‘ vet-i bāz
- 3320 Düşerdi yāsemen esdükçe her bād / Atar kendüyi **tağdan** şanki Ferhād
- 3916 Gerek ‘ālī-cenāba kavı-i ma‘ kūl / Yüce **tağların** üstinden aşar yol
- 4315 Kibārūñ **tağa** beñzer ihtişāmı / İrişse zulm ü bühtānuñ ġumāmı
- 5040 Şu deñlü dūd-ı āhı oldu zāhir / Tumanlu **tağlara** döndi ekābir

Gelinciğın dağ eteklerinde yetişen yabani bir çiçek olması sebebiyle lale ile dağ birlikte kullanılır.

Aşağıdaki tanıkta bu durum örneklenmiştir. <OŞK>

- 528 Tolup ‘uşşāḡı ile rub‘-ı meskūn / Göz açdı lāle-veş her **tağda** Mecnūn

tağlar gibi [1] çok kalabalık, görüldüğünden daha çok. <ÖTS>

- 1260 Binüp bir üştür-i sermeste fi‘l-ḡāl / Çekildi yola **tağlar gibi** aḡmāl

tağlara düşmek [2] büyük bir keder sebebiyle yerini yurdunu terk edip kır bayır yalnız başına dolaşmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 3164 O bī-çāreñ mişāl-i ebr-i bārān / Delirdi **tağa düşdi** oldu giryān

- 3972 Kimi kaṭ‘-ı ‘alāḡa itdi fi‘l-ḡāl / Şabā-veş **tağa düşdi** oldu abdāl

tağlarca [1] dağlarca, çok büyük, dağlar kadar. <ÖTS> Gam ve kederlerin çokluğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. <OŞK>

- 4109 Bu **tağlarca** ġamı boynına aldı / Bu bār-ı miḡnet ile kaṭ qaldı

tağılmak [12]

1. dağılmak, toplu durumda iken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak, saçılmak. <KT, TS, ÖTS>

- 953 Şoyunduk tağlara gitdük şikâra / Şabâ gibi **tağılduk** kühsâra
 1041 Olup Ya' kûbdan râzî vü hōşnûd / Tağa **tağıldı** anlar nitekim dūd
 1296 Kaţâr ile nitekim ebr-i bârân / Develer tağlara **tağıldı** el-ân
 2531 Çü seyre çıkdı ol hūrşîd-i âfâk / **Tağıldı** lâle-veş şahrâya 'uşşâk
 4371 **Tağıldı** âhı gibi yâr u hem-dem / Ferâmûş itdi anı halk-ı 'âlem

2. (toplu hâlde bulunulan yerler için) faaliyeti sona erip boşalmak, içindekiler ayrılıp gitmek.

<KUBBEALTİ>

- 2270 **Tağılmaz** oldı dergâhında dîvân / Kāsâvet virdi bu cumhûr-ı insân

3. ortadan kalkmak, kalmamak, zail olmak. <KUBBEALTİ>

- 1312 Şabâ-yı rahmet irişsün ferahnâk / **Tağılsun** yolumuzdan hâr u hâşâk
 1319 **Tağıldı** zulmet-i gam gitdi âfât / Açıldı rûy-ı mir'ât-ı semâvât
 4853 Bunuñla gözleri yaşını silsün / Biraz târîk-i hicrânı **tağılsun**

4. bölünmek, parçalanmak, gücünü kaybetmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 1387 **Tağılur** kâküli târında efkâr / Sevâd-ı dîde gibi hâleti var
 4388 **Tağıldı** 'aql u fikri 'ırzı şındı / Niçe günler bu hâl ile geçindi

5. yayılmak. <KUBBEALTİ>

- 2118 Bu koğular **tağılurdı** zemîne / Dönerdi menzili şahrâ-yı Çîne

tağıtmak [8] dağıtmak, toplu durumda bulunan kimse veya şeyleri birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak, saçmak [*mec.*] kurulu düzeni bozmak. <KT, ÖTS, TS, KUBBEALTİ>

- 1997 Oñarmış dâğının taze gülünü / **Tağıtmış** dūd-ı âhı sünbülünü
 2795 Ele bâde alup künc-i belâda / **Tağıtdı** hırmen-i endûhı bâda
 2811 **Tağıtdı** âlet-i cürm ü günâhı / Hemân-dem kırdı bir bezm-i îlâhî
 3534 Kül itdün oda yaqduñ raht u bahtı / **Tağıtduñ** bâda virdün tâc u tahtı
 3950 Zenân-ı Mısrı hep bî-hûş itdi / Olanca 'aql u idrâkin **tağıtdı**
 4891 Niçesi hânumânını **tağıtdı** / Firâka döymedi ardınca gitdi
 5006 **Tağıtdı** her yaña berg-i hazânı / Perîşân itdi ebr-i âsumânı
 5085 Hezârân gonca-i bâğ-ı murâdı / **Tağıtdı** 'âlemün bād-ı fesâdı

tağlamak [2] dağlamak, vücuda kızgın demirle damga vurmak [*mec.*] (özellikle yürek, iç, ciğer gibi kelimelerle) büyük üzüntü vermek, acı ve ıstırap çektirmek, yakmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

- 2648 Ne geçdi hâtırûndan ağlamışsın / Benüm cânım cigerler **tağlamışsın**
 4833 Şabâhdan aışşama dek ağladılar / Dögündiler cigerler **tağladılar**

tağyîr [2] başkalaştırma, değiştirme; bozma. <KT, KO, LN, OTAL>

1739 Ya teşhîr eyledi bir ehl-i teşhîr / Ki hüsni ü behcetüne irdi **tağyîr**

5022 Bu hâlet Yûsufa itmişdi te'sîr / Gülinün olmuş idi levni **tağyîr**

Ṭā-Hā [2] Tâhâ suresinin ilk ayeti. Müfessirler arasında, bu iki harfin mahiyeti ve anlamı hususunda iki yorum vardır. İlki bunlar bazı surelerin başında yer alan ve teker teker okunduğu için “hurûf-ı mukattaa” diye adlandırılan harflerdendir. Diğer de bu harfler ayrı iki harf değil, anlamı olan bir kelimedir. Bu eğilim içinde kuvvetli bulunan görüşe göre bu kelime Arapçanın bazı lehçelerinde “ey kişi, ey insan!” manasına gelmektedir. Ayrıca bu kelimenin Allah’ın isimlerinden biri olduğu ve bu ayette o isme yemin edildiği görüşü de ileri sürülmüştür. <İKS, KUR’AN YOLU, ADSS>

135 Hıttâb-ı ‘izzet-i **Ṭā-Hā** vü *Hā-Mîm* / Zihî devlet zihî ta‘zîm ü tekrîm

231 Bi-hakk-ı mazhar-ı **Ṭā-Hā** vü *Yâ-Sîn* / Bi-hakk-ı ‘izzet-i hâtmü’n-nebiyyîn

taḥallûf [3] hilaf üzere bulunma, aykırı davranma, uygun olmama, doğru yoldan sapma.

<KT, KO, LN, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

1603 Düşî hergiz **taḥallûf** itmez idi / Düşine intizârı gitmez idi

2646 Didi ey cânımın ârâmı Yûsuf / Mizâcuñda nedendür bu **taḥallûf**

3849 İşidenler didi hâşâ ki Yûsuf / İde râh-ı şadâqatdan **taḥallûf**

taḥammül [] ağır bir şeye katlanma, dayanma, sabretme. <KT, KO, OTAL, TS, ÖTS>

taḥammül etmek/eylemek [10] dayanmak, katlanmak, kaldırmak.

590 **Taḥammül idemez** oldum fırâka / Vücudüm yandı nâr-ı iştîyâka

1284 Ğamum ezfûn u derdüm bî-nihâye / **Taḥammül idemez** oldum belâya

1749 **Taḥammül idemez** bu zevka insân / Tururken bî-kes ü bî-yâr u bî-cân

1813 Benem bâğ-ı cemâlün bâğbânı / **Taḥammül eyle** kim vardur zamânı

3310 **Taḥammül itmeye** şâyed belâya / Zârürî meyl ide semt-i şafâya

3527 **İdersin** âteş-i şem‘e **taḥammül** / Duḥânın sünbül itdün şu‘lesî gül

3798 Bu derde Yûsuf **eylerken taḥammül** / Vücûdı baḥrine irdi tezelzül

4221 Ḥabîbin görmege bulmazdı dermân / **Taḥammül itmege** olmazdı imkân

4773 **Taḥammül idemez** hicrâna cânım / Döyemez derde cism-i nâ-tüvânım

4831 **Taḥammül itmeyüb** bu hâle insân / Olurdu her gören giryân u nâlân

tahavvür, tehevür [3] sonunu düşünmeden birdenbire hiddetlenme, gazap ve şiddetle

saldırma, öfkelenme. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALT>

3115 **Tehevür** ‘aşîkı eyler peşimân / Güneşden ‘ibret al ey mâh-ı tâbân

3118 Hārīş olmak ider insānı mahrūm / **Tehevvr** gibi olmaz kār-ı mezmūm

tahavvr eylemek [1] kızmak, öfkelenmek. <ÖOTS>

4318 Belāya şabr iden meydānı aldı / **Tahavvr eyleyen** hayretde kaldı

taḥfif [] hafifletme, hafifletilme, ağırlığını azaltma. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

taḥfif etmek [2] hafifletmek; kolaylaştırmak.

1533 Şeb-i tārīki **taḥfif itme** zinhār / Olur ‘āşıklara mir’āt-ı dīdār

5117 Şaḡın **taḥfif idüp** ehl-i pelāsı / Ağır lama ḡar-ı fāḡir-libāsı

taḥiyyat [1] selam verme, “Allah uzun ömürler versin” deme, ömür uzunluğu için duada bulunma. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

1957 **Taḥiyyatda** selām olur bahāne / Gözüm yārı arar baḡar yabana

taḥkik [9] bir şeyin hakikatini arama, doğru olup olmadığını meydana çıkarma. [tas.]

Hakk’ı isimlerinin suretleri olan âlemde temaşa etme. Sufi keşif ve ilhamla manevi ve ilahi hakikati bulur. Allah’ın vasıflarını bilir, bunları kendi hakikatleri ve vasıfları hâline getirir. Buna tahakkuk veya tahkik denir. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

35 Hidāyet eyle **taḥkikuñ** tarīḡın / ‘İnāyet eyle tevḡikuñ refīḡın

2380 Refīḡ oldı aña tevḡıḡ u taşdıḡ / Giderdi ḡāyil-i taḡlīdi **taḥkik**

2636 Ḥayāt-ı Yūsufını kıldı taşdıḡ / Kemāl-i sıḡḡatini bildi **taḥkik**

3026 Ki bu taḡlīd-i kār-ı ehl-i **taḥkik** / Virür cān u dile tevḡıḡ ü taşdıḡ

3862 Ḥudā ḡaḡḡı içün ta‘yīn ü **taḥkik** / Bu işi itmedi ol yār-ı şiddīḡ

4482 Şıdı aşnāmını ol yār-ı şiddīḡ / Ḥalīlullāha taḡlīd itdi **taḥkik**

4867 Didiler aña ol sulṡān-ı şiddīḡ / Senüñ oḡlun imiş ta‘yīn ü **taḥkik**

4980 Saña müştāḡdur **taḥkik** u ta‘yīn / Ḥuzūr-ı Ḥaḡda ervāḡü’n-nebiyyīn

5032 Reh-i **taḥkike** anlar kim giderler / Ḥayātuñ perdesini çāk iderler

taḡkır [2] hakaret etme, hor ve hakir görme, küçük görme. <KT, KO, LN, OTAL>

4048 İdüp her müyını bir dām-ı tezvr / Meh-i Ken‘āna itdi ḡaşd-ı **taḡkır**

4067 Ḥazīn idüp zemīn ü āsumānı / Bu **taḡkır** ile ḡabs itdiler anı

taḡmīl [] yükleme, yükletme, yükletilme. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

taḡmīl etmek [1] yüklemek.

576 Ağarmış pīre cevri **itme taḡmīl** / İdüpdür zulmetini nūra tebdil

taḡrık [1] duraḡan bir şeyi harekete geçirme, kımıldatma, oynatma, hareket ettirme. <KT, KO, LN, OTAL>

71 Şabā-veş cān ki oldı cisme nezdīḡ / Cemādāt-ı vüḡda virdi **taḡrık**

taḥrīr [3] yazma, yazılma; kayıt, deftere geçirme. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

738 Bu sır taḥrīr ü **taḥrīr** ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir çāha inmez

taḥrīr etmek [2] kaleme almak, yazmak; kaydetmek. <KUBBEALTI, KANARI>

2180 Ev ıssı eylese bir ḥāne ta‘ mīr / **İderdi** kendü taḥvīrini **taḥrīr**

2839 Bu taḥvīri ne yirde itse ta‘ mīr / **İderdi** yanına bu beyti **taḥrīr**

taḥşīl [6] hasıl etme, ele geçirme, kazanma; okuyup öğrenme, ilim öğrenme. <KT, KO, LN, OTAL, TS, ÖTS>

4455 Olur ḥalkuñ çoğı derdine loḡmān / Gelür **taḥşīl-i** maḡşūd aña āsān

taḥşīl-i kemāl [1] olgunluk tahsili. <BMS>

3279 Zeliḥānuñ şalāḥı ḡalib oldı / Ki **taḥşīl-i kemāle** ḡalib oldı

taḥşīl etmek/eylemek [4]

1. almak, toplamak. <KUBBEALTI, KANARI>

2062 Dil-i pāki leṭāfet **itdi taḥşīl** / Diyār-ı Mıṣra aḡdı nitekim Nīl

2312 **İdüp** nūr-ı çerāḡ-ı ‘ ıṣḡı **taḥşīl** / İdegör zulmetüni nūra tebdīl

3876 Bulutlar yüz ḡarasın **itse taḥşīl** / Gözi yaşı olur her ḡuşede Nīl

2. öğrenim görmek, okumak. <KANARI>

1456 Dimiş ol ādeme var yūri ta‘ cīl / Kitāb-ı ‘ ıṣḡı evvel **eyle taḥşīl**

taḥşīn [6] güzel bulup takdir etme, alkışlama, beğenme, beğenilme. Eskiden mekteplerde muvaffak olduğu ders münasebetiyle o dersin muallimi tarafından öğrenciye muvaffakiyetinin derecesine göre şifahen “âferin” dediği gibi sınıf defterine işaret etmek suretiyle idare tarafından “tahsin” yahut “âferin” yazılı bir kâğıt verilirdi. İki tahsin bir âferin yerini tutardı. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS>

2936 Erenler cündine **taḥşīn** ü şābāş / Ḥaḡuñ tīḡ-i celāline açar baş

3589 Yüzi nūrına yüz **taḥşīn** ü şābāş / Güneşdür kim baḡan gözler döker yaş

4228 O derd-i ‘ ıṣḡa yüz **taḥşīn** ü şābāş / Ki ola cān-ı ‘ āşıḡla ḡarındaş

4305 Begendi Yūsufuñ iz‘ ānıñ ol ḡīn / Niçe iḡsānlar itdi ḡıldı **taḥşīn**

taḥşīn etmek/eylemek [2] beğenmek, takdir etmek. <KANARI>

7 Aña **taḥşīn ider** erbāb-ı ‘ irfān / Ki iḡsānidur anuñ ḡusn-i ḡubān

1245 Biri birine nefrīn eylediler / Anuñ luṭfına **taḥşīn eylediler**

taḡt [8] hükümdarların resmen oturdukları büyük sandalye veya koltuk, makam [mec.] hükümdarlık. <KT, KO, LN, OTDTS, ÖTS, TDVİA>

3419 Ne var ey şāḡ-ı **taḡt**-ı lā-yezālī / Ṭoḡınsa luṭf u iḡsānuñ nihālī

3534 Kül itdüñ oda yaqduñ raht u bahtı / Tağıtduñ bāda virdüñ tāt u **tahtı**

4868 Yine maqşūduña irgürdi Allāh / Seni **tahtına** da‘ vet eyler ol şāh

4790 Hāzer kı l eylerin derd ile bir āh / Yıqılur **tahtuñ** ol āh ile nāgāh

5142 Olur fażl ehlinüñ nāyib-menābı / Cihān **tahtında** taşnıf ü kitābı

taht-ı revān [1] insan omuzunda veya icabına göre deve, at ve katıra yükletilen üstü örtülü, tekerleksiz bir çeşit araba. Tahtadan, küçük uzunca bir oda şeklindedir. Padişah veya büyük adamlar bunlarla bir yerden bir yere nakledilir. <KT, OTDTS, KUBBEALT>

2095 Zeliḥā bindi bir **taht-ı revāna** / Müşābih zīneti qaşr-ı cināna

taht-ı Süleymān [1] Süleyman’ın havada uçan tahtı. Pakalın, Ahmet Rasim’in Manākıp-ı İslām eserinden hareketle Süleyman tahtının fildişi parçalardan imal edildiğini, altın kakma ve kıymetli taşlarla bezenmiş olduğunu belirtmektedir. Kur’an-ı Kerim’de de Süleyman tahtından bahsedilir.

<OTDTS>

2685 Tūtalum kim ola **taht-ı Süleymān** / İder bād-ı fenā soñ ucı vīrān

Aşağıdaki tanıkta da Süleyman Peygamber’in tahtından bahsedilmektedir.

2098 Götürdi anı esb-i bād-pālar / Süleymān **tahtını** gūyā ki şarşar

tahte [3] alt, alta, altında. <KT, KO, LN, OTAL, ÖOTS>

tahte’l-arz [1] yer altı, toprak içi.

849 Kuyıya atdılar qaṭ‘ oldı ümmīd / Şanasın gitdi **tahte’l-arza** hūrşīd

tahte’s-serā [2] toprak altı.

2827 Çıkarlardı gehī fevka’s-semāya / İnerlerdi gehī **tahte’s-serāya**

4091 Gün olur qaldurur fevka’s-semāya / Dem olur indürür **tahte’s-serāya**

tāk [6] bina kemeri, kemer, kubbe, kümbet. <KT, KO, LN, OTAL> Aşağıdaki tanıkta

kaş ile tāk arasında şekil açısından benzerlik kurulmuştur. <ADŞS>

1366 Qaşı **tākıyle** ol serv-i seḥī-kād / Elif üzre yazılmış şanasın med

Gök kubbe ve felek için “dokuz tāk” deyimi kullanılır. Eski astronomi bilgisine göre dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir.

<TDVİA, ADŞS>

366 Çoğaldı āh-ı ‘āşık gibi ‘uşşāk / Pür oldı evliyā ile toquz **tāk**

Aşağıdaki tanıklar “çar tāk” şeklinde düşünülmelidir. Çar tāk, “dört kemerden oluşan gölgelik ve asma vs. sarılması için ağaçtan yapılmış askı” anlamına gelmektedir (*bk.* çar tāk).

205 ‘Urūc itdi yedi evc-i semāya / ‘Anāşır çar **tākın** pāye pāye

3529 Koduñ gitdüñ ‘anāşır çar **tākın** / Qazandüñ ‘ālem-i bālā mezākın

- 3881 İrişür çār **tāk**-ı āsumāna / Olur mezkūresi zūlfine şāne
- 4242 Kāsāvet her gönülde kalsa bākī / Yapılmazdı ‘anāşır çār **tākı**
taḳaddes [1] ziyadesiyle pak olmak, mukaddes olma, “pak ve mukaddes olsun, muazzez olsun” anlamında dua ifadesidir. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>
- 91 Cihān fānī baḳā zātundadır pes / Zihī Bākī ta‘ālā ve **taḳaddes**
tāḳat [] güç, kuvvet, kudret. <KT, KO, LN, OTAL, TS>
- tāḳat kalmamak** [1] gücü azalmak, bitmek.
- 283 Teveccüh eyledükce rüy-ı vuşlat / Kaçardum **kalmaz** idi bende **tāḳat**
taḳāzā [4] sıkıştırma, zorlayarak isteme, talep, serzeniş, başa kakma. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL>
- 2219 Yinür maḥbūba dönmiş idi ḥalvā / Kopardı iştihāsına **taḳāzā**
taḳāzā etmek [3] serzenişte bulunmak, başa kakmak, sıkıntı vermek. <KUBBEALTI, ÖTS>
- 762 O daḥi merḥāmet itmezdi ḳaṭ‘ā / İderdi ibtizāline **taḳāzā**
- 2546 Meger ḥubbü’l-vaṭan **itdi taḳāzā** / Çağırdı Ḥazret-i Yūsuf hemānā
- 4038 Ki dirler Yūsufuñ sevmiş Zeliḥā / İder vaşlına ibrām ü **taḳāzā**
taḳdīr [16] kader, Cenabıhakk’ın her şey hakkındaki ezeli kararı, ezelde Allah’ın olmasını istediği şeyler. <KT, KO, LN, OTAL>
- 725 Sözüñ toḡrusı birdür nitekim tīr / Seni yabana atdı ḳavs-i **taḳdīr**
- 737 Ne dem bir emr-i **taḳdīr** olsa peydā / Öñürdi olur esbābı müheyyā
- 984 Seni oḳ gibi atdı ḳavs-i **taḳdīr** / Kemān oldu ḡamuñdan ḳāmet-i pīr
- 2123 Olur **taḳdīr** olan insāna ta‘yīn / Yemez umduḡını miḥmān-ı miskīn
- 2198 Kilīd-i bāb-ı vuşlatdur bu taşvīr / Vücūda gelmelidir emr-i **taḳdīr**
- 2242 Zuhūra gelmeyince emr-i **taḳdīr** / İrişmez menzil-i maḳşūdına tīr
- 2626 Bir oḡlancuḳ didi ey ḥazret-i pīr / Yesīr itdi ‘asīrūñ emr-i **taḳdīr**
- 3441 Tıyuldı ḥīle ma‘lūm oldu tezvīr / Ki tedbīre uyuşmaz emr-i **taḳdīr**
- 3964 Kesildiler vücūd ārāyişinden / Naşīḥat aldılar **taḳdīr** işinden
- Aşağıdaki tanık “İnsan ne kadar önlem alırsa alsın, kaderinde var olan şeylerin seyrini değiştiremez.” anlamındaki “Takdir tedbiri bozar.” atasözünü karşılamaktadır. <TTA, ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>
- 4202 Vişāli ḳaşırını ḳılmaḡa ta‘mīr / Ne tedbīr itdi ise bozdı **taḳdīr**

taḳdīr-i Ḥaḳ/Ḥudā/Īlāhī/Yezdān [6] evrendeki bütün olayların, sınırsız ve sonsuz irade sahibi, olmuş, olmakta olan ve olacak her şeyi bilen, düzenleyen Allah'ın evreni yaratmadan önce belirlediği düzen ve doğrultuda gerçekleşmesi; alın yazısı, kader. <ÖTS>

- 699 Kişinüñ aşşı itmez dūd-ı āhı / İrişür emr-i **taḳdīr-i Īlāhī**
 735 Bahāne oldu bu hicrāna ihvān / ' Ayān olmağ için **taḳdīr-i Yezdān**
 854 Didi şükr eyle **taḳdīr-i Ḥudāya** / Çıgarsın gün gibi fevḳa'l-^ʿulāya
 1233 Degül **taḳdīr-i Ḥaḳdan** kimse āgāh / Ne kim Ḥaḳdan gelür *el-ḥükmü li'llāh*
 2011 Gözetdi emr-i **taḳdīr-i Ḥudāyı** / Unutdı gitdi geçmiş mācerāyı
 4086 Kişi fehm itse **taḳdīr-i Ḥudāyı** / Aña göre olurdu cümle rāyı
taḳdīrāt [1] takdirler, "taḳdīr"ın çoğulu. <OTAL, ÖTS>
 4324 Çıkup āzād oldu serv-i Ken' ān / Zuhūra geldi **taḳdīrāt**-ı Yezdān
taḳılmak [8]

1. bir kimsenin peşinden gitmek, izlemek, yakından takip etmek. <KT, TS, ÖTS>

- 1257 **Ṭaḳıldı** Mālikūñ yanına Yūsuf / Yönelde rāh-ı hicrānına Yūsuf
 2055 **Ṭaḳılmasun** diyü yanına sāye / Çıkup görünmez ol gün ile aya
 2. asılmak, dizilmek. <ÖTS, KUBBEALTI>
 473 Kimi ḳul eyleye šāh-ı kerīmüm / Ya kime **taḳıla** dürr-i yetīmüm
 1271 Güneş ıssısı itdi baña te'sīr / **Ṭaḳıldı** sāye-veş boynuma zencīr
 1849 **Ṭaḳıldı** boynına zencīr-i zerrīn / Bu ğamdan olmadı ebrūları çīn
 3144 Ne seyr eyler faḳīr ile ne şöḳbet / **Ṭaḳılmaz** yanuma ol seyf-i ḳudret
 4055 **Ṭaḳıldı** seyl-i eşki gibi zencīr / Emīri ḳıldılar ta'zīr ü teşhīr
 4951 Münāfīḳ iki yüzlü tīge beñzer / **Ṭaḳılsa** yanına ḥaḳkuñ gelür şer
taḳım [1] bölüğü oluşturan en küçük temel birlik. <TS, ÖTS>

- 2068 Meh-i nev gibi yüz **taḳım** sivāre / Virildi ol meh-i zībā-^ʿizāra
taḳınmak [4]

1. bir şeyi kendi üzerine takmak, kendi kendine takmak. <KT, TS, ÖTS>

- 1506 **Ṭaḳınmış** bir niçe lülū-yı şehvār / O māhuñ şad hezārān yılduzı var
 3601 Açılmış gül budağı gibi ol dem / **Ṭaḳındı** barmağına la' l ḥātem

2. kuşanmak. <ÖTS>

- 3275 Ṭonanup ḥançerin **taḳınduğımı** / Ḳıyık šāhīn gibi baḳınduğımı
 3598 Meh-i nev gibi ḥançer **taḳınurdu** / İki yanına gāhī baḳınurdu

taḳlīd [4] bir kimsenin hareketinin veya şekil ve suretinin aynısını yapma, benzemeye veya benzetmeye çalışma. <KT, KO, LN, OTAL, TS, KANARI>

220 Dinilmez mâcerâ-yı râz-ı tevḥîd / Olinmaz şîve-i cānāna **taḳlîd**

2380 Refîḳ oldı aña tevḥîḳ u taṣḏîḳ / Giderdi ḥâyil-i **taḳlîdi** taḥḳîḳ

3026 Ki bu **taḳlîd**-i kâr-ı ehl-i taḥḳîḳ / Virür cān u dile tevḥîḳ ü taṣḏîḳ

taḳlîd etmek [1] bir kimseye ya da bir şeye benzemeye çalışmak.

4482 Şıdı aşnāmını ol yâr-ı şıddîḳ / Ḥalîlullāha **taḳlîd itdi** taḥḳîḳ

taḳlîl [] azaltma, azaltılma, indirme. <KT, KO, LN, OTAL>

taḳlîl etmek/eylemek [1] azaltmak, eksiltmek. <KANARI>

4625 Söziñi ceyleme el-kışsa taṭvîl / Firâḳuñ sergüzeştin **eyle taḳlîl**

taḳmak [5]

1. bir şeyi başka bir yere uygun biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek. <KT, TS, ÖTS>

11 Beni Ya‘ ḳub-veş ḳıl pîr-i ‘uṣṣaḳ / ‘Aşādan ḳavs-i cisme bir kiriş **taḳ**

1912 Yazuḳlar baña kim bir ḳaç edānî / **Taḳarlar** pây-bend-i aḥmaḳānı

2. (ad, lakap için) koymak. <KUBBEALTI>

3204 Aña ben ‘ayn-ı ‘iṣyān ile baḳmam / Ḥıyānet adını kendüme **taḳmam**

3. kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak veya arkasından izletmek. <ÖTS>

687 Şu gibi ḥatırı seyrāna aḳdı / Hemān iḥvānını yanına **taḳdı**

3993 Zeliḥā bunları yanına **taḳdı** / Tazarru‘ ‘aynı ile yāra baḳdı

taḳrîb [2] yaklaştırma, yaklaştırılma; münasebet, bahane, vesile. <KT, KO, LN, OTAL>

3112 Cemālindedür ol şāhuñ celālî / Temennā ḳılma **taḳrîb**-i vişālî

5029 Ne ra‘ nā sîb imiş ol sîb-i raḥmet / Ki oldı bā‘ iş-i **taḳrîb**-i vuṣlat

taḳrîr [12] ağızdan ifade ve beyan etme, şifahi ifade, anlatma, uzun uzadıya tarif etme.

<KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

738 Bu sır **taḳrîr** ü taḥrîr ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir çāha inmez

1228 Bu sözler Mālike olunca **taḳrîr** / Berāy-ı ḥatır urdı aña zencîr

2222 Yinildi ol ki olmaz aña **taḳrîr** / Görüldi ol ki şıḡmaz aña ta‘bîr

2569 Anuñ bir ḥālî var ta‘bîre gelmez / Fiḡān u nālesi **taḳrîre** gelmez

3126 Şafā-yı şoḥbeti **taḳrîre** gelmez / Deḥānı bûsesi ta‘bîre gelmez

3442 Yüze gelmez iñen tedbîr-i ‘āşîḳ / Degüldür çoḡı **taḳrîre** muvāfiḳ

taḳrîr etmek/eylemek/ḳılmak [6] anlatmak, ifade etmek. <KUBBEALTI, ÖOTS>

450 İder söylenmedük esrârı tefsîr / **Ḳılur** yazılmaḡ evrāḳı **taḳrîr**

2593 Bulur ḳanda ise oḡlını ol pîr / **İder** bu mâcerâyı aña **taḳrîr**

2649 Eger olmuş ise ḥıdmetde taḳşîr / Ne deñlü zaḥmet ise **eyle taḳrîr**

3184 Niyāzını bu resme **ḳıldı taḳrîr** / Ne aşşı ḳılmadı tedbîri te‘şîr

4249 Kiminün düşini ta‘bîr iderdi / Kemâl-i ‘ilmini **taqrîr** iderdi

4253 İkisi düş görüp **taqrîr** itdi / İşitdi düşlerin ta‘bîr itdi

taqsîm [] bölme, parçalara ayırma, kısım kısım etme, üleştirme. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

taqsîm etmek/kılmak [2] bölmek, bölüştürmek, paylaşmak. <KUBBEALTI>

3283 İder esmâsını insâna ta‘lîm / **Qılur** erzâkıını ervâha **taqsîm**

3570 Binâyı tarh u **taqsîm**itse her bâr / Her iki barmağı olurdu pergâr

taqsîr [4] bir işi noksan yapma, kusur etme, kabahat işleme; kabahat, suç, günah. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

591 Bizüm tedbirümüz **taqsîr** ü nokşân / Olursa senden olur derde dermân

2649 Eger olmuş ise hîdmetde **taqsîr** / Ne deñlü zaḥmet ise eyle taqrîr

4277 İderdi vâridât-ı ḥalkı ta‘bîr / Yoğ idi ‘ayn-ı ta‘bîrinde **taqsîr**

taqsîr eylemek [1] kusur işlemek.

4665 Anuñla eglenür bir pâre ol pîr / Ki hergiz **eylemez** hîdmetde **taqsîr**

taqvâ [4] Allah’tan sakınma, korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, perhizkârlık, züht. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

4498 Getürün baña anı ferd ü tenhâ / Sözüden câna geldi bûy-ı **taqvâ**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “ehl-i taqvâ” ifadesi “dinin yasak ettiği şeye sımsıkı bağlı kalan veya kalanlar” anlamına gelmektedir (*bk.* ehl-i taqvâ).

941 Kişi kim ehl-i **taqvâ** ola mâ-dâm / Olur her yırtıcı ḥayvân aña râm

942 Ziyâde ehl-i **taqvâ** idi Yûsuf / Menâhîden müberrâ idi Yûsuf

5112 Şafâ-yı ḳalbi olan ehl-i **taqvâ** / Dili yumşak olur mânend-i deryâ

tal [2] dal, ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. <YTS, TS>

3333 Yire sâye şalar her serv **talı** / Degül üftâdeden her gûşe ḥâlî

3966 Gören biñ nâz ile ol serv **talın** / Dıraḥt-ı cismînün kesdi nîhâlin

talân [] yağma, çapul. <KT, YTS, TS, ÖTS>

talân etmek [1] yağmalamak. <KUBBEALTI, ÖTS>

2799 İder bu cevher-i idrâki **talân** / Qılur insânı ḥayvân ile yeksân

talaz [1] dalga, kasırga, fırtına. <KT, YTS, TS, ÖTS>

2824 Kıyâmet ḳopdı esdi bād-ı şarşar / **Talazlar** oldu bir cevşenlü leşker

talazlanmak [1] dalgalanmak. <YTS, TS, ÖTS>

3613 Zuhûr itdi mişâl-i bād-ı rahmet / **Talazlandı** girü baḥr-i maḥabbet

ṭaleb [1] isteme, dileme, istek. <KT, KO, LN, OTAL>

3761 Müyesser eyleyince Rabb ü Hādī / **Ṭalebsüz** irişür merdün murādı

ṭalebkār [4] talep eden, dileyen, talip, istekli. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

428 Şafā oldur ki ey cān-ı **ṭalebkār** / Saña gelmek muḥāl iken gele yār

1781 Göñül sen serv-i bālāya **ṭalebkār** / Mizāc-ı nār ‘ulvī olur ey yār

2031 Şehi Hindüstānuñ şaldı nāme / **Ṭalebkār** oldı ol bedr-i tamāma

2122 Müfīd olmaz **ṭalebkāruñ** şitābı / İñen bāzāra şığmaz ev ḥisābı

ṭālī‘ [12]

1. tulu eden, doğan, ufuktan doğup çıkan. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

3541 Meger nokşān-ı ‘ışķum oldı mānī‘ / Ki toğmaz üstüme ḥurşīd-i **ṭālī‘**

2. talih, baht, kismet, kader. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

857 O cāhuñ var idi içinde bir taş / O taşuñ **ṭālī‘**-i sa‘dine şāpāş

1608 Hemīşe ‘ayn-ı **ṭālī‘** ola meftūḥ / Firākı kılmaya rūḥını mecrūḥ

2441 Alanuñ **ṭālī‘**i sa‘d ü hümayūn / Şatan ammā ki oldı kara mağbūn

3542 Kemāle irmedi mi ‘ışķ-ı dildār / Degüldür **ṭālī‘**-i sa‘düm baña yār

4021 Aña kim **ṭālī‘**i kılmaya yārī / Mülāyim idemez güc ile yārı

4209 Ne ‘ālī **ṭālī‘**üñ ne ḥoş demün var / Meh-i Ken‘ānuñ ile ‘ālemün var

4240 Kime kim **ṭālī‘**-i sa‘d ide yārī / Tolar yardumcılardan her kenārı

4359 Sarāyında Zeliḥā qaldı bī-kes / Sitāre bī-sa‘ādet **ṭālī‘** enḥas

4454 Uyanur uyḥudan baḥtı müretteb / Göz açar **ṭālī‘**i yıldızları hep

4553 O demde **ṭālī‘**-i nīk itdi yārī / Ki oldı şāḥ-ı Tübā sāyedārı

4557 Uyarur **ṭālī‘**-i şem‘ini āḥir / Olur nūr-ı cemāl-i yāra nāzır

ṭālīb [11] isteyen, talep ve arzu eden. <KT, KO, LN, OTAL>

529 Seçildi gün gibi ortaya geldi / Muḥibb ü **ṭālīb** ü rāğıb çoğaldı

2283 Rivāyetdür mezād olduḳda Yūsuf / İderdi anda **ṭālīb**ler tevaḳḳuf

4478 Olurdum **ṭālīb**-i meḥūl-i muṭlaḳ / Bu gün buṭlānuñuz bildüm muḥaḳḳaḳ

4566 Maḥabbet **ṭālīb**i maṭlūb idermiş / Muḥibbi gāḥ olur maḥbūb idermiş

ṭālīb olmak [7] istemek, istediğini bildirmek; bir kız veya kadına evlenme isteğini bildirmek.

<KUBBEALT>

920 Yalancıya ne **ṭālīb ol** ne rāğıb / Siyeh-rūdur mişāl-i şubḥ-ı kâzib

2032 Olup sulṭān-ı Rūmuñ şevkı ḡālīb / Zeliḥā ḥazretine **oldı ṭālīb**

2238 Ne deñlü **ṭālīb oldı** bu murāda / Devāsı derdini itdi ziyāde

3265 Ziyāde **ṭālīb oldı** bu merāma / Bahāne oldı tekşīr-i kelāma

- 3279 Zeliḥānuḥ ṣalāḥı ḡālib oldı / Ki taḥṣıl-i kemāle **ṭālib** oldı
- 3914 Biz olsaḡ ol ḡābīb ile muṣāḡib / **Olurdu** dāyimā ol bize **ṭālib**
- 3984 Viṣāl-i yāra **olsa** ḡayrı **ṭālib** / İder ‘ışḡ ehlinüḥ ṣevḡını ḡālib
ṭālib [1] yaramaz olan, yararsız; hayırsız. <LR, KANAR1, KANAR3>
- 2866 O ṣāliḡde ki ola ‘işmet-i Ḥaḡ / Olur idlāl-i **ṭālib** pend-i muṭlaḡ
ta‘līm [] öğretme, belletme; okutma, ders verme. <KT, KO, LN, OTAL>
- ta‘līm etmek** [2] öğretmek. <TS, ÖTS>
- 3266 Bu dilden aña **ta‘līm** itdi dildār / Hezār aḡbār-ı esrār oldı izḡār
- 3283 **İder** esmāsını insāna **ta‘līm** / Kılur erzāḡını ervāḡa taḡsım
ṭalmak [8] dalmak, toprak, su vs. içine sokulmak, suyun içine bütünüyle girmek [*mec.*]
başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye
kaptırmak. <KT, TS>
- 744 Fiḡān u ḡasret ile ḡaldı Ya‘ḡūb / Belā deryālarına **ṭaldı** Ya‘ḡūb
- 926 Oyuna **ṭaldı** biz ḡāfil bulındıḡ / Ziyāde mest ü lā-ya‘ḡil bulındıḡ
- 1408 ḡulūb-ı ‘āṣıḡıne cezbe ṣaldı / Görenler ‘ışḡı deryāsına **ṭaldı**
- 1867 Cefāya ṣabr iden meydānı aldı / Ṣafā sürdi vefā baḡrine **ṭaldı**
- 2309 Belā baḡrinde ḡavvāṣ olma **ṭalma** / Ḥayāt Ābı gibi zulmetde ḡalma
- 2433 ḡamı evvelkiden oldı ziyāde / Melālet baḡrine **ṭaldı** orada
- 2887 Vücūdı baḡr-i ‘ışḡa **ṭaldı** ḡaldı / Tecellī ‘ālemi ‘aḡlını aldı
- 3053 Düşinür ba‘dehu fıkı-i muḡāle / **Ṭalar** ḡönli olur olmaz ḡayāle
tām [3] bütün, noksansız, eksiksiz; mükemmel, olgun. <KT, KO, OTAL>
- 108 Cebīnidür beyāz-ı ṣād-ı ihlāṣ / Zihī ikrām-ı **tām** u ‘izzet-i ḡāṣ
- 2051 Saña lāyık olan ikrām-ı **tāmı** / Baña itmişsin ey mülküḡ niḡāmı
- 2436 Zeliḡā arturınca bedr-i **tāmı** / Elini çekdi ṣehrüḡ ḡāṣ u ‘āmı
ṭama‘ [3] doymazlık, çok arzu etme, hırs, açḡözlülük. <KT, KO, LN, OTAL>
- 846 **Ṭama‘** ehli gibi aḡzını açmış / Ṣanasın ejdeḡadur yire ḡemiş
- 3673 Melāmet oḡına olma niṣāne / İriṣme az **ṭama‘ dan** çok ziyāna
- 4954 Baḡan ‘ayn-ı **ṭama‘ la** kāyināta / Baḡabilmez ḡözi mir‘āt-ı zāta
ṭamā‘ kār [2] hırs ve tamah eden, açḡözlü, doymaz, cimri. <KT, KO, LN, OTAL>
- 3113 ḡanīmet ḡör bu deḡlū vaṣlı zinhār / Çoḡ itme az işi olma **ṭama‘ kār**
- 3119 Didi ṣol mālā beṡzer vuṣlat-ı yār / Çoḡalduḡça olur ādem **ṭama‘ kār**
tamām [16]

1. bütün, noksansız, eksiksiz, tam, tam olma. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

- 1224 Şühûdu'l-hâl ile ol bey'-nâme / Mühürlendi irüp hadd-i **tamâma**
 1351 Görüp mâhîler ol bedr-i **tamâmı** / Çağırdı *es-şalât u ve's-selâm* ı
 1748 Ser-i 'âşıkdadur 'aqluñ **tamâmı** / Ne var dīvâne şansa 'ayn-ı 'âmî
 1961 Mezîd olsun kemâl-i iltiyâmı / Görinsün yüzünñ bedr-i **tamâmı**
 2031 Şehi Hindüstânunñ şaldı nâme / Talebkâr oldı ol bedr-i **tamâma**
 2224 Ezel bedr-i **tamâm** imiş nakâre / Hilâl-i mu'ciz itmiş iki pâre
 2960 İder esrâr-ı 'ışkı hâlkı hayrân / Virür bedr-i **tamâmı** 'aqla noķşân
 3292 Zeliĥânunñ görüp sevdâ-yı hâmin / Pür itdi necm ile bedr-i **tamâmın**
 3897 Cibillîdür anuñ sevdâ-yı hâmi / Perîşân itme ol bedr-i **tamâmı**
 4184 Bu oldı dilde maķşûd u merâmı / Vara seyr ide ol bedr-i **tamâmı**
 5097 Kemâl-i devlet ile olma ĥandân / İrer bedr-i **tamâm**-ı 'aqla noķşân
 E19 Yanında görmedi bedr-i **tamâmı** / İĥâta itdi hicrânı zâlâmı

2. bitme, bitirme, son. <KT, OTAL, KUBBEALTİ>

- 3268 Su'âlî 'âşıkuñ irmez **tamâma** / Kaçan şâgird ola yâr-ı benâma
 3924 Ziyâfet emri irişdi **tamâma** / Zeliĥâ başladı feth-i kelâma

tamâm etmek [2] tamamlamak. <ÖOTS>

- 550 **Tamâm itdi** sözini çünki Ya'kûb / Dil-i İnâsa irdi derd ü âşûb
 4531 Didi ey meĥârî Âl-i Ĥalîlün / **Tamâm it** ĥâcetini ben zelîlün

taṁğa [1] damga, nişan, alamet, mühür. Her şeyin sahtesini hakikisinden ayıran bir devlet garantisi, kontrol işaretidir. <YTS, ÖTS, ESKİ ESERLER>

- 2158 Semendün izi yir yüzinde güyâ / Olurdı 'atlas-ı miskinde **taṁğa**

ta'mîr [] bozuk bir şeyi düzeltme, viran bir şeyi mamur etme, onarma. <KT, KO, LN, OTAL, TS>

ta'mîr etmek/eylemek/kılmaḳ [7] onarmak; yapılan bir yanlış düzeltmeye çalışmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 2180 Ev ıssı **eylese** bir ĥâne **ta'mîr** / İderdi kendü taşvîrini taĥrîr
 2481 O dest-i ĥaṭṭı luṭfuñdan baña vir / Şikeste ĥâṭırumı **eyle ta'mîr**
 2839 Bu taşvîri ne yirde **itse ta'mîr** / İderdi yanına bu beyti taĥrîr
 3406 Kerem kıl eyleme ĥayr işi te'ĥîr / Yıkılmış ĥâṭırumuz **eyle ta'mîr**
 4202 Vişâli kaşırını **kılmaḳta ta'mîr** / Ne tedbîr itdi ise bozdı taḳdîr
 4611 Ma'âş-ı hâlk içün tedbîr itdi / Şınuķ gönülleri **ta'mîr itdi**
 4865 Başup baḡrına ol pîrâheni Pîr / Dil-i vîrânesini **kıldı ta'mîr**

taṁla [1] damla, yuvarlak biçimde, küçük miktarda sıvı. <TS, KT>

- 2861 Bulur ağlamağ ile yāra çāre / Delinür **ṭamla** ile seng-i ḥāre
ṭammaḵ [1] damlamak, damla damla akmak. <YTS, ÖTS>
- 3326 Düşerdi berg-i gülgünü firāvān / **Ṭamardı** gevdesinden şanasın kan
ṭamu [2] cehennem. <KT, YTS>
- 3826 Hıyānetden kaçup ol ḳaddi şimşād / Yidi **ṭamudan** oldı cānı āzād
- 5106 Cihānda şāhib-i idrāk-i bārīk / **Ṭamudan** dūr olur uçmağa nezdīk
ṭañ [] güneş doğmadan önceki alaca karanlık, şafak vakti, fecir. <KT, YTS, TS>

ṭañ yeri [1] şafağın söktüğü yer.

- 1377 Geyince Ka‘be-veş ḳara libāsı / Dönerdi **ṭañ yerine** aḳ ridāsı
ṭa‘n [2] sövme, yermeye, ayıplama. <KT, KO, OTAL>
- 3926 Benüm sevdüğümü görse gözüñüz / Baña olmazdı **ṭa‘n** ile sözüñüz
- 3985 Żarardur **ṭa‘n**-ı a‘dā ‘āşīḳāna / Semend-i derde olur tāziyāne
ṭañ [] hayret, şaşma, şaşırma. <KT, YTS>

ṭañ mı [1] şaşılır mı.

- 1679 Kesilse ḥāmenüñ **ṭañ mı** zebānı / Ne gelse ḥātırına söyler anı
ṭanbūr [1] klasik musikimizin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı. Gayet eski, ağaçla deriden mamul, kırış ve tellerle çalınan zarif ve makbul bir saz olup, perde taksimatı mükemmel sesi özellikle kırış ve ağaç iniltisidir. Daha sonra tamamen ağaçtan yapılmıştır. <KT, ESKİ ESERLER, KUBBEALTİ>
- 2226 Giribānını çāk itmekde şantūr / İñiler yatur il içinde **ṭanbūr**
Tañrı [6] İlah, Mevla, Huda, Allah. <KT, YTS, KUBBEALTİ>
- 760 ‘Acebdür **Tañrı** yaḳduğı çerāğı / Söyündürmek diler bir niçe yağı
- 1064 Atamız bu vilāyet serveridür / Nebīdür **Tañrınuñ** peygamberidür
- 1079 Ol oğlancuḳ ‘acebdür **Tañrı** şaldı / Mürür-ı devr-i eyyām ile geldi
- 1938 Yazıḳdur düşküni yardan uçurma / Aña kim **Tañrı** urmuş sen de urma
- 2333 Didi almazsa yarın **Tañrı** cānum / Göreyin Yūsufı gitsün gümānum
- 2633 Bu tıflı **Tañrı** söyletdi meger kim / Degüldi Yūsufuñ ḥāline ‘ālim
ṭapmak [2]

1. kulluk etmek. <TS, YTS>

- 3454 Ḥaṭādur **ṭapmañuz** aşnāma zinhār / Cihānda eyleñüz fikr-i Cihāndār

2. bulmak, haiz olmak. <YTS>

- 3459 Ne şānı var ne iz‘ānı ne cānı / Ne cān ile **ṭapar** ‘āşī vü cānı

tapu [4]

1. huzur, nezd, makam, kat. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

1950 **Tapuñdur** çâresüzler çâresâzı / İşidürsin münâcât u niyâzı

3287 **Tapuñdan** gayrı yokdur baña maşşûd / Senüñ olsun o ma' bûd u o mescûd

2. zat, zatıali, hazret. <YTS, ÖTS>

1980 **Tapuña** lâıyık olan işi işle / Benüm maşşûdumı baña bağışla

2670 Bu gün kim gonca-veş gönüm taraldı / **Tapuñ** ben kılını seyrâna şaldı

târ [7]

1. tel, iplik; saç teli. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL> Tanıklar kelimenin diğer anlamını da düşündürecek şekilde düzenlenmiştir.

1387 Tağılur kâküli **târında** efkâr / Sevâd-ı dîde gibi hâleti var

3031 'Aşâsın 'ûd ağacından düzetdi / Şapanın kâkül-i **târından** itdi

2512 N'olaydı pîrehende **târ** olaydum / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr olaydum

2. karanlık, kara. <KT, KO, CÛDÎ>

183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i **târ** / Şafâ-bağş idi güyâ kâkül-i yâr

454 Saçı **târından** oldı haddi peydâ / Şeb-i **târ** içre güyâ nâr-ı Mûsâ

4411 Bir ablağ atı var idi şehir-vâr / Karışmış rûz ile güyâ şeb-i **târ**

tar [3] dar, bol ve geniş olmayan, sıkı; sıkıntılı. <KT, ÖTS, KUBBEALT>

805 Didiler ulı yolda bir kuyı var / Dil-i zâlim gibi târîk ü hem **tar**

tar olmak [1] daralmak, sıkıntıya düşmek. <ÖTS>

662 Senüñ dârûnda ey şâh-ı cihândâr / **Olupdur** gönli ter gonca gibi **tar**

tar tutmak [1] daraltmak, zahmete sokmak, sıkıntıya düşürmek. <ÖTS>

5122 Mezâr olur mekânûñ âhîr-i kâr / Gerekse gönlüni geñ **tut** gerek **tar**

tarab [] şenlik, sevinçlilik. <KT, KO, LN, OTAL, KANAR>

tarabnâk [2] sevinçli, coşkun.

1521 Olurdu zevk u şevk ile **tarabnâk** / Kılurdu sînesin maţla' gibi çâk

3581 Yağa çâk itse bir 'âşık **tarabnâk** / İderdi 'aksi yüz yirde yağa çâk

taraf [6] yan, cihet, yön. <KT, KO, LN, KUBBEALT>

335 'Adem târîkin açdı şems-i maşşûd / Görindi her **tarafdan** râh-ı Ma' bûd

2207 Meşâyih bir **tarafda** halka halka / Şafâ-bağş idi seyri cümle halka

3694 Görindi her **tarafdan** 'ârız-ı yâr / Hezâr oldı bir iken zât-ı dildâr

3791 Görindi her **tarafdan** 'aks-i Yûsuf / Zeliğâ vaşlına eyler tevaşşûf

4392 Fakîr oldı aña irdi felâket / Koyuldu her **tarafdan** geldi nekbet

4584 Ol evlerde diseñ ‘ ışık ile bir hū / Olurdu her **taraf** hū ile memlū

taralmak [6] daralmak, içi sıkılmak, patlayacak hâle gelmek. <YTS, ÖTS,

KUBBEALTİ>

1684 **Taralma** gonca-veş hecr ile nâçâr / Geñince ola şâyed vuşlat-ı yâr

1986 **Taralma** hecre incinme cefâdan / Uşanma soñı hayr olan belâdan

2197 **Taralma** gonca gibi olma dil-teng / Yürü şabr u sükûna eyle âheng

2670 Bu gün kim gonca-veş gönüm **taraldı** / Tapuñ ben kılını seyrâna şaldı

4132 **Taraldı** gonca-veş kalb-i hâzîni / Ziyâde oldu bülbül-veş enîni

4774 Gözüüm yaşı gibi düşkünlüğüm var / **Taraldı** hâtırım maḥzûnluğüm var

taramak [4] bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karışıklığını gidermek. <TS,

KUBBEALTİ>

474 Olup hem-sâye o zıll-i hümâya / Muṭarrâ kâkülîni kim **taraya**

691 **Taradı** sünbülîni kıldı tezyîñ / Libâsın eyledi gül gibi rengîñ

825 O saç kim gül şuyı ile **tararduñ** / O dülbendi ki luṭfuñdan şararduñ

1088 **Tararken** kâkülî sünbüllerini / Koḡularken cemâli güllerini

tarâvet [2] taze olma, tazelik. <KT, KO, LN, KANARİ>

2086 **Tarâvetde** mişâl-i zülf-i cānān / Firengî miskî atlaslar firāvān

2874 Döküp Şāmî gülâbı sünbüline / **Tarâvet** virdi ruḡsârı güline

tarfa [] göz kapağının bir kere açılıp kapanması. <KT, KO, LN, OTAL>

tarfatü'l-‘ayn [1] bir kere göz açıp kapayınca kadar olan an, bir anda.

1145 O demde **tarfatü'l-‘ayn** içre ta‘ cîl / Hudâdan yaña vardı geldi Cibrîl

tarḥ [2]

1. atma, koyma, bırakma. <KT, KO, CÜDÎ, LN, OTAL, KUBBEALTİ>

2716 O daḡı **tarḥ** olunca ara yirden / Bize ḡalur hemân ol şem‘-i rûşen

2. kurma, tertipleme, düzenleme. <KT, KO, CÜDÎ, KUBBEALTİ>

tarḥ etmek [1] kurmak, tertip ve tanzim etmek.

3570 Binâyı **tarḥ** u taḡsîm **itse** her bâr / Her iki barmağı olurdu pergâr

târî [] ansızın çıkan, birdenbire görünen. <KT, KO, OTAL>

târî olmak [2] ansızın ortaya çıkmak. <KANARİ>

532 Bu hâl ile geçerken devr-i İnās / Delü gönline **târî oldu** vesvās

4939 Tenine nâ-tüvānlıḡ **oldı târî** / Nihâl-i ḡaddin egdi rûzgârı

târî [1] taravetli, taze. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1373 Sa'âdet göklerinüñ Müşterîsi / Nübüvvet bâğının verd-i **tarîsi**
ta'rif [3] etraflıca beyan ederek anlatma, bir nesneyi anlaşılacak surette bildirme, bildirilme. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2299 Olayın dâhil-i **ta'rif**-i 'uşşâk / İdeyin kendümi meşhûr-ı âfâk
- 2434 'Azîze vaşf-ı hâli oldu **ta'rif** / Neye çıkıyseye anı itdi taz'îf
- 2783 Zeliḥâ Yūsufa cām itdi teklîf / Elinde cāmı kıldı ḥaylî **ta'rif**
târîḥ [1] bir olayın meydana geldiği vakit, gün, ay ve senesi. <KT, KO, LN, KANARİ>
- 2181 Kapusu üzre anı kazdururdu / Yılıñ **târîḥin** anda yazdururdu
tarîḥ [12] yol. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>
- 5 Beni deryâ-yı 'ışka mâlik eyle / **Tarîḥ**-i şahidine sâlik eyle
- 35 Hidâyet eyle taḥkîḳuñ **tarîḥin** / 'İnâyet eyle tevḥîḳuñ refîḳın
- 1258 Refîḳ itdi vücûdın kârbâna / **Tarîḥ**-ı ğurbetde oldu revâne
- 1327 Şeherden tıtdılar ḥablü'l-metîni / **Tarîḥ**-ı Mısrı ol râh-ı mübîni
- 3129 **Tarîḥ**-ı vuşlatında fi'l-ḥaḳîḳa / İrişdüm güc ile nısf-ı **tarîḥa**
- 4483 Kõdî bâṭıl **tarîḥin** Ḥaḳḳa döndi / Elini ḥ'ân-ı İbrâhîme şundi
- 4858 Revân oldu **tarîḥa** ḥurrem ü şâd / Götürdi şanki aḳ gül yaprağın bād
tarîḥ-ı **Ḥaḳḳ** [4] Allah'a ulaşmak için tutulan yol. <KUBBEALTİ>
- 86 **Tarîḥ**-ı **ḥaḳda** Ḥaḳḳı kılssa maḳşûd / Delîl olur 'ibâdu'llâha Ma' bûd
- 2382 Sebîl itdi **tarîḥ**-ı **Ḥaḳda** mâlın / Hüveydâ kıldı ḥurşid-i kemâlin
- 2878 Şaḳın naḳd-i ḥayâta ḥıssat itme / **Tarîḥ**-ı **Ḥaḳḳa** ihmâl ile gitme
- 4942 Didi fıkır eyleñüz rûz-ı memâtı / **Tarîḥ**-ı **Ḥaḳḳa** eyleñ iltifatı
târîḥ [21] karanlık. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>
- 132 Dili miftâḥ-ı ebvâb-ı şefâ'at / Yüzi mışbâḥ-ı **târîḥ**-i kıyâmet
- 335 'Adem **târîḥin** açdı şems-i maḳşûd / Görindi her taraftan râh-ı Ma' bûd
- 435 Edânî şöḥbeti **târîḥ**-i cândur / Ḥaḳîḳatde ḥicâb-ı 'âşıkândur
- 537 Tecellî ide mihr-i iştîyâkı / Perîşân ola **târîḥ**-i fırâkı
- 539 Niyâzı Ka'besini ide nezdîk / Gele ol nûr-ı 'aynı gide **târîḥ**
- 805 Didiler ulı yolda bir kıyı var / Dil-i zâlim gibi **târîḥ** ü hem tar
- 844 Dil-i nâdâna beñzer teng ü **târîḥ** / İrişmez ḳa' rına idrâk-i bârîḳ
- 878 Aradan gitdi ol şem'-i hidâyet / Cihânı kapladı **târîḥ**-i fûḳat
- 1294 Şeb-i **târîḥ** içinde berḳ-ı raḥşân / Felek fîline güyâ oldu dendân
- 1507 Aña bir âyîne olmuş meh-i bedr / Gözinüñ kuḥli **târîḥ**-i şeb-i Ḳadr
- 1533 Şeb-i **târîḳi** taḥfîf itme zinhâr / Olur 'âşıḳlara mir'ât-ı dîdâr

- 1871 Bu dār-ı fūrkat olur teng ü **tārīk** / Taşavvur idemez idrāk-i bārīk
 2387 Geçe **tārīk**-i leyl-i fūrkat-i yār / Toğa şubh-ı şafādan mihr-i dīdār
 2725 ‘Adem kapusıdur **tārīk** ü hem teng / İşiden anı eyler āha āheng
 4168 Görinmez oldı nūr-ı ‘ayn-ı Ya‘kūb / Bürüdi ‘ālemi **tārīk**-i āşūb
 4453 Toğar başına şems-i şādmānī / Çıkar **tārīk**-i gamdan taşra cānı
 4978 Bu rāh-ı teng ü **tārīki** güzër kııl / Baķā şahrālarına gel sefer kııl
tārīk-i hicrān [3] ayrılık karanlığı.

- 976 Dir idi qandasın ey māh-ı Ken‘ān / Beni gayb eyledi **tārīk-i hicrān**
 4213 Baña dünyā sarāyı oldı zindān / Vücūdum kapladı **tārīk-i hicrān**
 4853 Bunuñla gözleri yaşını silsün / Biraz **tārīk-i hicrānı** tağılsun

tārīk olmak [1] kararmak. <KANARI>

- 1527 Meger bir gice dūd-ı āh-ı ‘uşşāk / Cihāna tōldı **tārīk oldı** āfāk

tarīkat [6] yol, Allah’a ulaşmak için tutulan tasavvuf yolu. Mutasavvıflara göre tüm insanlar, hatta bütün yaratıkların alıp verdiği nefesler sayısınca Allah’a giden yol vardır. İlk devirde sufiler, kendilerinde daha deneyimli olanlardan faydalanmakla birlikte, bugün bildiğimiz anlamda tarikat kurmamışlar, her biri kendine göre bir yol tutmuştur. Bugünkü anlamda tarikatlar, yaklaşık VI/XII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış ve daha sonra da müesseseleşmiştir. <KT, KO, CŪDÎ, LN, ADŞŞ, DİNÎ KAVRAMLAR, TTS>

- 126 Qanā‘at küncine pīr-i **tarīkat** / ‘İbādet gencine mīr-i şerī‘at
 263 Üli‘l-ebşāra her tūğı nazargāh / **Tarīkat** pīridür yā mürşid-i rāh
 1156 Olursañ sālīk-i rāh-ı **tarīkat** / Yeter saña bu pend ü bu naşīhat
 1709 **Tarīkat** ‘āleminün reh-nümünı / Hāķīkat sözlerinün zū-fününı
 4908 Varur bir yana sultān-ı vilāyet / Gelür bir yaña pīrān-ı **tarīkat**
 5104 Budur ‘ālemdə vāz‘-ı ‘āķilāne / **Tarīkat** yollarına ol revāne

ta‘rīs [1] düğün yapma. *Ahterî-i Kebîr*’de “Zifaf gecesine leyle-i tarīs derler.” açıklaması bulunmaktadır. <AHTERÎ, OTAL, KANARI>

- 4051 Olur ahmaqlaruñ aḥvāli ma‘zūr / Nisāsı ‘ayn-ı **ta‘rīsın** ider kūr

tās [7] altı yuvarlak, bakır vs. madenden yapılan genellikle içine sulu şeyler konulan kap. <KT, CŪDÎ, TS, ÖTS>

- 4720 Gümüş bir **tās** idi ol şā‘-ı ra‘nā / Bahā vū kıymeti a‘lādan a‘lā
 4723 Yola düşdi yetişdi bir niçe nās / Bulındı bir çuval içinde ol **tās**
 4732 Gümüş **tāsı** kodılar orta yirde / Sebeb oldı açılmağa bu perde
 4733 Toķundı biri **tāsa** çıñradı **tās** / Kulaķ tūtdı o **tāsa** andaki nās

Aşağıdaki tanıkta Ay tutulması sırasında tas çalındığı ifade edilmiştir. Eski telakkiye göre tam veya kısmî Ay tutulmasının çeşitli menfi ve müspet tesirleri tasavvur olunur. Cahiliye Devri'nde Ay tutulmasının, onun şeytanlar tarafından örtülmesiyle veya bir ejderhanın ayın önünde durmasıyla meydana geldiğine inanılır, onu kurtarmak için yani şeytanların veya ejderhanın ayı bırakıp gitmesi için gürültü yapılır, teneke çalınır, eller, taslar, madenî kaplar birbirine vurulur, silahlar atılır. <ADŞS, TDVİA>

3211 Tütulmuş ayı görse erzel-i nās / Kimi hayrân olur kimi çalar **tās**

taşarruf [6] sahip olma, bir şeye sahip olma ve sahip olduğu şeyi dilediği gibi kullanma yetkisi. <KT, KO, LN, CÜDİ, OTAL, KUBBEALT>

350 **Taşarruf** 'ışkuñ olunca nihānī / Çeker tedric ile hurşid-i cānı

736 **Taşarruf** Hāzret-i Hāḡḡuñdur ey pīr / Burada aşşı itmez rāy u tedbīr

1178 Hāḡīm-i lā-yezālūñdur **taşarruf** / Bilinmez ḡikmet-i aḡvāl-i Yūsuf

3075 Zeliḡhā kendüzini yavı kıldı / **Taşarruf** 'ışkuñ olduğunu bildi

3382 Eger bu cümleden birine Yūsuf / İderse bir gice ḡaşd-ı **taşarruf**

3684 Yıkıldı ḡal' a-i ṡabrum bozuldu / Vücūdumda **taşarruf** 'ışkuñ oldu

taşavvuf [2] şeriat ve itikata ait konuları kapalı ve simgesel bir surette açıklayan ilim ve meslek, İslam mistisizmi. Kelime anlamı yün giymek, saf olmaktır. Pek çok tanımı yapılmıştır. Bazıları şunlardır: “Tasavvuf baştan başa edeptir”, “Temiz bir kalp, pak bir gönül sahibi olmaktır”, “Keşf ve temaşa hâlidir”, Nefsinden fani Hak ile baki olmaktır”, “Kâmil insan olmaktır.” <KT, KO, LN, OTAL, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR, TTS>

616 On iki yaşına irdükde Yūsuf / Aña keşf oldu esrār-ı **taşavvuf**

1422 **Taşavvuf** rāzı gibi oldu meḡzūm / Niçe gün olmadı aḡvālī ma' lūm

taşavvur [13] zihinde suret verme, fikren kavrama, zihinde şekillendirme, kurma, göz önüne getirme. <KT, KO, LN, OTAL, KANARİ>

87 **Taşavvur** olamaz ol zāt-ı mutḡlaḡ / Hāḡīḡatle Hāḡı Hāḡ bilür ancak

1542 Güneş gibi yüce ḡadr-i celīlī / **Taşavvur** olamaz rüy-ı cemīlī

2322 **Taşavvurdan** ziyāde ḡüsni mümtāz / Laḡīf endāmı serv-i ḡülşen-i nāz

2865 Umardı kışşadan ḡişşe ala yār / **Taşavvurdan** ziyān itdi o dildār

3447 **Taşavvur** olmaz esrār-ı hüviyyet / İḡhāta idemez deryā-yı fikret

4082 Umardı rüy-ı maḡşūd ola peydā / **Taşavvurdan** ziyān itdi Zeliḡhā

4270 **Taşavvur** olmaz esrār-ı celālī / Olur yoldan çıkana ḡüşmālī

taşavvur etmek/eylemek [6] zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek. <ÖTS>

1807 Didi sen kanda iseñ andayam ben / **Taşavvur itme** kim yabandayam ben

1871 Bu dār-ı fūrkat olur teng ü tārīk / **Taşavvur idemez** idrāk-i bārīk

2447 Ricālī mest ider cām-ı vişālī / **Taşavvur idemez** zevk-ı cemālī

3049 Yañağın öpmegi **eyler taşavvur** / İder bu rāy-ı rengini tefekkür

3277 **Taşavvur eyleyüp** hayrān olurdu / Yakasın çāk idüp nālān olurdu

3777 Tesellī itdi vāfir Māh-ı Ken' ān / **Taşavvur itdi** kim cān itdi ol ān

taşdī' [] baş ağrıtmak, baş ağrıtılma, baş ağrısı verme. <KT, KO, LN, OTAL>

taşdī' etmek/eylemek [1] baş ağrıtmak, can sıkmak. <OTS>

1467 Yumulmuşdı deminde 'ayn-ı teşnī' / Şarāb **eylerdi** ancak halka **taşdī'**

taşdīk [3] doğrulama, gerçek olduğunu söyleme, birinin sözünü sahih çıkarma. <KT,

KO, LN, OTAL>

2380 Refīk oldı aña tevfiq u **taşdīk** / Giderdi hāyil-i taqlīdi taḥkīk

2636 Hāyāt-ı Yūsufını kıldı **taşdīk** / Kemāl-i şıḥhatini bildi taḥkīk

3026 Ki bu taqlīd-i kār-ı ehl-i taḥkīk / Virür cān u dile tevfiq ü **taşdīk**

taşnīf [2] kitap tertip etme, kitap yazma, telif. <KT, KO, LN, CÜDİ>

5142 Olur fazl ehlinüñ nāyib-menābı / Cihān tahtında **taşnīf**(-i) kitabı

5176 'İnāyet eyledi Yaḥyāya Mevlā / Bu **taşnīf** ile adı oldı iḥyā

taşvīr [21]

1. bir şeyin suretini çıkarma, resmini yapma. <KT, KO, LN, OTAL>

2852 Olursa şekli **taşvīre** muvāfiq / Qadīmī yār-ı gārumdur o 'āşık

2837 Ne şehre uğrasa bu idi tedbīr / İderdi kendüyi yāriyle **taşvīr**

2973 Zeliḥā eyledi bir ḥüb tedbīr / Cemāl-i Yūsufi itmişdi **taşvīr**

3561 Seni anuñla ey mihr-i cihāngīr / İdelüm 'ālem-i vaşl ile **taşvīr**

3573 Yazup Leylāyı **taşvīr** itse ol ān / Gören Mecnūn olup qalurdı hayrān

2. suret, şekil, resim. <KT, KO, OTAL, KANARI>

1523 Dili āyīnesi şāfī vü 'ārī / Daḥi naqş olmamış **taşvīr**-i yarı

2180 Ev ıssı eylese bir hāne ta' mīr / İderdi kendü **taşvīrini** taḥrīr

2182 O devletḥāneye geldi Zeliḥā / 'Azīzūñ oldı **taşvīri** hüveydā

2187 Zeliḥā gördi ol **taşvīri** nāgāh / 'Azīzūñ kışşāndan oldı āgāh

2198 Kilīd-i bāb-ı vuşlatdur bu **taşvīr** / Vücūda gelmelidir emr-i tākdīr

2402 Kemāl-i ḥüsn-i **taşvīrine** şābāş / Baḳan mihr-i cemālīne döker yaş

2836 Ser-ā-ser milket-i dünyāyı gezdi / Der ü dīvāra **taşvīrini** yazdı

2839 Bu **taşvīri** ne yirde itse ta' mīr / İderdi yanına bu beyti taḥrīr

- 2840 Bu **taşvîrûñ** gelürse yâr-ı cânı / Ȧosun gördüğü gibi bir nişânı
 2847 Temâşâ yirlerin seyr eyler iken / Görür **taşvîrini** bir yirde rûşen
 2848 Ȧurur **taşvîr-i** ‘âşık anda maḥzûn / Birisi Leylî olmuş biri Mecnûn
 2854 Ȧururken muntazır bir gün o dâye / O **taşvîr** ıssı geldi şaldı sâye
 2974 Derûn-ı dilden itdi nâle vü âh / Çıkardı şundi ol **taşvîri** nâgâh
 3562 Derûn-ı ḥânedede yüz yirde cânâ / Kılalum bu iki **taşvîri** peydâ
 3621 Der ü dîvârı şâfî vü mücellâ / Görindi ‘aks-i **taşvîr-i** Zelîḥâ
 3951 Göz açdı kaldı ‘avretler hemânâ / Mişâl-i naḫş-ı **taşvîr-i** kelîsâ

taş [24] kimyasal ve fiziksel durumu değışiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. <KT, TS, KUBBEALT>

- 163 Miḥakk oldu elinde söyledi **taş** / Nuḥâsın ehl-i küfrün eyledi fâş
 777 Birisi olmuş idi fitneye baş / Dilerdi aña ura bir büyük **taş**
 778 Ḥam oldu kâmeti kat kaldı ol dem / Yapışdı **taş** aña mânend-i ḥâtem
 857 O çâhuñ var idi içinde bir **taş** / O **taşuñ** tâlî‘-i sa‘dine şâpâş
 894 Eline her biri alup iki **taş** / Döginür gözlerinden ağıdur yaş
 914 Varup gördüm orayı zâhir ü fâş / Aşınmış göz yaşından tağ ile **taş**
 1791 Bulutlar baña raḥmından döker yaş / Acır deryâlar ağlar tağ ile **taş**
 1828 İki **taş** aldı mihr ü mâh gibi / Dögündi taşra çıkdı âh gibi
 2236 Demür kalkanı kalkanı geçerdi / Ȧokınsa yerlü **taş**a yol açardı
 2457 Yañıldı Mâlik oldu yer ğarîbi / Değışdı **taş**a toprağa ḥabîbi
 2463 Evinde şenligi şem‘i söyündi / Şoyundı iki **taş** ile dögündi
 2665 Niçe gün menzilüm bir **taş** oldu / Faḫîre bir melek yoldaş oldu
 2896 Ziyâde oldu şeyṭanuñ enîni / Kör itdi **taş** ile ‘ayn-ı la‘îni
 2931 Hemân bir taş çaldı **taş**ı dildi / Naḫâre gibi iki pâre kıldı
 3212 **Ȧaşa** toḫunmayınca şîşe sınımaz / Erenler nefsinüñ atına binmez
 3568 Binâ **taş**ı ile yapduğı dîvâr / Olurdı mevc-i deryâ gibi hemvâr
 5065 Dögündi sînesine urdı **taş**ı / O **taş**ı la‘l iderdi kanlu yaşı

taş atmak [1] [*mec.*] söz dokundurmak, birine dolaylı olarak dokunacak acı söz söylemek.

<KUBBEALT>

- 754 Vücûdî Ka‘besine her qarındaş / **Atardı** dest-i istihzâ ile **taş**

taş bağırlu [1] katı yürekli. <ÖTS, KUBBEALT>

- 880 Ne deñli **taş bağırlu** ise iḥvân / Firâḫ-ı Yûsuf içün ağladı kan

taş çalmak [2] yere fırlatmak, fırlatıp atmak, gözden çıkarmak. <KUBBEALT, ÖTS>

2931 Hemân bir **taş**a **çaldı** taşı dildi / Nakâre gibi iki pâre kıldı

3642 Vaķârüm şîşesini **taş**a **çalma** / Yüzümün şuyunu toprağa şalma

taşla döğünmek [1] çok büyük pişmanlık duymak ve büyük acıya uğramak. <ÖTS>

1759 Aķar şu gibi **taşlarla döğündi** / Şikâyet eyledi yandı göyündi

taş [4] dış, hariç, taşra, dışarı. <YTS, ÖTS>

2038 **Taşı** kâfûr içi ‘anberle memlû / Şafâ virür dile şankim aķar şu

3230 Göyündi âteşine içi **taşı** / Zeliḥâdan ziyâde aķdı yaşı

3895 Şafâvetde mişâl-i mihr-i eflâk / İçi **taşı** gibidür pâkden pâk

4578 Mükâşif göñli gibi tâ ser-ü-pâ / İçi **taşı** mücellâ vü muşaffâ

taşmak [1] bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek. <TS, KUBBEALTI>

5120 Vücûd-ı âdemi mûr-ı zevâlî / Yir altına **taşır** gendüm mişâli

taşmak [6] (sulu ve sıvı şeyler için) bulunduğu yere sığmayarak dışarı doğru akmak.

<TS, KUBBEALTI>

951 Hücâlet bahri **taşdı** başdan aşdı / Dili her birinün şaşdı tolaşdı

2409 Görenün görmeyenün ‘aķlı şaşmış / Maḥabbet bahri **taşmış** başdan aşmış

2842 Yedi iķlîmi ol toķuz tolaşdı / Melâlet bahri **taşdı** başdan aşdı

4551 Maḥabbet Nîli **taşdı** tâ ser-ü-pâ / Görindi mâcerâ-yı *isteve’l-mâ*

4597 Cihânı tutdı **taşdı** Nîl-i câri / Nitekim ‘âşıkun ‘aynı bînarı

4895 Diyâr-ı Mışra çün yaklaşdı Ya‘ kûb / Bihâr-ı Nîl gibi **taşdı** Ya‘ kûb

taşra [9] dışarı. <YTS, ÖTS>

1148 Otur beytü’l-ḥazende **taşra** gitme / Gözüñden seyl-i eşki ırmağ itme

2666 Oradan yolcılar uğradı âḥir / Beni gördi çeküp **taşra** çıkardı

3823 Kilîdlenmiş ḳapular oldu mekşûf / Vücûdı vâvın itdi **taşra** ma‘ tûf

3829 Meh-i Ken‘ân ḳapulardan geçerken / Bu isti‘câl ile **taşra** kaçarken

taşra çıkmak [4] dışarı çıkmak. <ÖOTS>

2701 Zârâfet eyledi ḥaylî Zeliḥâ / Evinden **taşraya** çıķdı hemânâ

1828 İki taş aldı mihr ü mâh gibi / Döğündi **taşra** çıķdı âḥ gibi

3701 Şadâķat ḳal‘ asından **taşra** çıķma / Veķâr u şevketün ‘ırzını yıķma

4453 Toğar başına şems-i şâdmânî / **Çıķar** târik-i ğamdan **taşra** cânı

taşra gelmek [1] dışarı çıkmak. <YTS>

2473 Kerem eyle eger var ise imkân / Sözüm var **taşra** gelsün Mâh-ı Ken‘ân

tatlu [3] tatlı, şeker tadında olan [mec.] insanı çeken; göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan,

dinlendiren, sevindiren. <TS, KUBBEALTI, ÖTS>

- 360 Gelür şabr acısı cāmına **ṭatlu** / Dilinde *mā-hüve'l-maḫşūd* olur Hū
- 981 Senüñ **ṭatlu** sözüñe öğrenen dil / Senüñ gayruña hiç olur mı kāyil
- 3922 Mesāvīden kulağın eyledi dinç / Kodı ortaya bir yük **ṭatlu** nārenc
ṭaṭvīl [1] uzatma, uzatılma. <KT, KO, LN, OTAL>
- 4625 Söziñi eyleme el-kışsa **ṭaṭvīl** / Firākuñ sergüzeştin eyle taḫlīl
ṭavāf [2] etrafını dolaşma; Kâbe'nin etrafını dolaşma. <KT, KO, LN, TS, KUBBEALTİ>
- 1873 Olur bu 'ışk-ı şāfī ile 'āşık / **Ṭavāf**-ı Ka'be-i maḫşūda lāyık
ṭavāf etmek/eylemek [1] bir şeyin çevresini dolaşmak; hac töresince Kâbe'nin çevresini dolaşmak.
- 1193 Havā yüzinde niçe murğ-ı ṭayyār / **Ṭavāf eylerdi** çāhı Ka'be-kirdār
ṭavīle [1] birbiri arkasına bağlanmış bir sıra hayvan, hayvan katarı; ahır, tavla. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2070 Daḡi hem yüz **ṭavīle** esb-i tāzī / Kimi Şāmī kimi daḡi Hicāzī
ṭavḳ [3] gerdanlık, boyun ziyneti. <KT, KO, LN, OTAL>
- 1908 Cünün-ı 'ışk ile olduñ mı pür-şevḳ / Ki vardur gerdenüñde hāleden **ṭavḳ**
- 3596 Cemālī **ṭavḳ**-ı zerden buldı tertīb / Gülistānı kitābın kıldı tezhīb
- 4549 Kemāl-i şefḳat ile Yūsuf ol ḡin / Qolın boynına kıldı **ṭavḳ**-ı sīmīn
ṭavr [1] hāl, eda, tarz, davranış. <KT, KO, LN, OTAL>
- 2004 Qadīmī **ṭavr** u 'unvānı *ke-mā-kān* / Görinmez mäh-ı ruḡsārında noḳşān
Ṭay [2] Arabistan yarımadasının kuzeybatısında sakin olan büyük bir Arap kabilesi. Bu kabilenin en tanınmış ismi cömertlikte ismi darbimesel hükmüne geçmiş olan Hâtem-i Tay'dır (bk. Hâtem-i Ṭay). <KA, TDVİA>
- 1469 Şehāda Hâtem-i **Ṭaydan** ziyāde / Eban 'an ced emīr ü şāh-zāde
- 2789 Ḥasī olanı eyler Hâtem-i **Ṭayy** / Yaramaz 'ādeti tebdīl ider mey
ṭayanmak [5]
1. dayanmak, bir yere yaslanmak, kendini dayamak. <TS, KUBBEALTİ>
- 745 **Ṭayandı** sāye-veş künc-i melāle / Döşendi dürlü dürlü ihtimāle
- 2284 Şoḳuldı bir qarı ortaya nāgāh / 'Aşāsına **ṭayanup** eyledi āh
- 3168 Senüñ derdüñle cānından uşanup / Yürür gün gibi dīvāra **ṭayanup**
2. sabırla katlanmak, çekmek, tahammül etmek. <KUBBEALTİ>
- 4123 Kara geydi **ṭayandı** qaldı nāçār / Mişāl-i sāye-i dīvār-ı dildār
- 4840 Şaḳīler zōr-ı bāzūya **ṭayanur** / İşinden 'āḳıbet kendü utanur

ta'yîn [5] ayırma, ayan ve belli etme. <KT, KO, LN, OTAL>

- 3862 Hüdâ hakkı için **ta'yîn** ü tahkîk / Bu işi itmedi ol yâr-ı şiddîk
 4867 Didiler aña ol sultân-ı şiddîk / Senûn oğlun imiş **ta'yîn** ü tahkîk
 4980 Saña müştâkdur tahkîk u **ta'yîn** / Huzûr-ı Hâkda ervâhü'n-nebiyyîn

ta'yîn olmak [1] belirlenmek, tespit edilmek. <KANARI>

- 2123 Olur taqdîr olan insâna **ta'yîn** / Yemez umduğunu mihmân-ı miskîn
 2206 Döküldi geldi a' yân u selâîñ / Yiri her birisinün **oldı ta'yîn**

tâyir [3] uçan, uçucu; kuş. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

tâyir-i cân [2] can kuşu.

- 982 Gözümün nûri gönlümün sürûrî / Uçupdur **tâyir-i cân**uñ huzûrî
 983 Ne ' âlemdesin ey sultân-ı hûbân / Kafesden uçmağ ister **tâyir-i cân**
 Aşağıdaki tanıkta geçen "Nesr-i tâyir" bir yıldız ismidir (bk. Nesr-i Tâyir).

- 4894 Rivâyetdür ki Ya' kûb olsa zâkir / Bile zîkr eyler idi Nesr-i **Tâyir**

taylesân [1] başa sarılan sarığın omuzlar üzerine salıverilen ucu; başa veya boyna sarılan şal, vb. Ulema fesin, Kadirîler tacın sol, Mevleviler ise sikkenin arka tarafından bırakırlardı. <KT, LN, OTDTS, TDGDA, GİYİM KUŞAM>

- 793 Uzun bir **taylesânı** var perişân / Mişâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân

tayyâr [3] uçan, uçucu, çok uçan. <KT, KO, LN, OTAL>

- 1193 Havâ yüzinde niçe murğ-ı **tayyâr** / Tavâf eylerdi çâhı Ka' be-kirdâr
 2148 Şıkcımdan kaçup murğân-ı **tayyâr** / Duğân gibi cibâle itdi reftâr
 2833 Eger nakş eylese Mecnûn resmin / Üşürürdi aña **tayyâr** kısmın

tažarru' [7] nefsi alçaltarak yalvarma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI, ÖTS>

- 3692 İdüp ' ayn-ı **tažarru' la** nezâre / Teveccüh itdi mazlûmâne yâra
 3792 Mücellâ hânede evzâ' u eţvâr / **Tažarru'** şuretiyle oldı izhâr
 3993 Zeliğâ bunları yanına tağdı / **Tažarru'** ' aynı ile yâra bağdı

tažarru' etmek/eylemek [4] yalvarmak, yakarmak. <ÖTS>

- 688 **Tažarru' eyledi** Ya' kûba vâfir / Dil uciyla icâzet virdi âhir
 1158 **Tažarru' eyledi** kıldı niyâzı / Eyitdi ey melekler ser-firâzı
 2262 Öñinde Mâlikûñ el bağladılar / **Tažarru' eylediler** ağladılar
 2650 **Tažarru' eyleyüp** ol nâzenîne / Yeminine alup çekdi yemîne

tâze [15]

1. kuru olmayan, yeşil, taze. <KT, KO, LN, OTAL>

- 225 Açıldı güldi bu zevk u şafâdan / Gül-i **tâze** gibi şems-i duğâdan

- 556 İrişün bāguña **tāze** nihālūñ / Karişsun baħrūñe āb-ı zülālūñ
 637 Şabîlik oldı bā' iş keşf-i rāza / Açıldı düşmana ol verd-i **tāze**
 1484 İrem Bağında la' li **tāze** mīve / Teni başdan ayağa nāz u şīve
 1997 Oñarmış dağınūñ **tāze** gülini / Tağıtmış dūd-ı āhı sūnbūlini
 3061 Zeliḥānuñ öñinde āl-i Ya' kūb / Tururdu **tāze** ğonca gibi maḥcūb
 3332 Nihāl-i **tāzenūñ** hep sāyesi var / Kucaqlamış yatur her genci bir mār
 3470 Nihāl-i **tāze** gibi ol kenīzān / Gelüp toğrulldılar īmāna ol ān
 E25 Kızıl gül gibidür nār-ı maḥabbet / Ter ü **tāze** ider bārān-ı vuşlat

2. genç, körpe. <KT, KO, OTAL>

- 1615 Eyā ḥüsn ilinūñ **tāze** cuvānı / Eyā dil mülkinūñ genc-i nihāmı
 2609 Kemāl ehli zarīf ü nükte-perdāz / Daḥi **tāze** yigit her fende mümtāz
 2657 Eyitdi ben nebī oğlu nebīyem / Velī zāhirde bir **tāze** şabīyem

3. bayat olmayan, bozulmamış olan. <KT, KUBBEALT>

- 2210 Kodılar anda **tāze** ıssı nānı / Virürdi mihr ile mehden nişānı

4. yeni, yeni ortaya çıkmış. <KT, KO, OTAL>

- 15 Anuñ her dilde vardur **tāze** dağı / Yaḳar Yūsuf cemālinden çerāğı
 1996 Ḥazānuñ irüp **tāze** bahārı / Açılmış 'arızınūñ lālezārı

tāzelenmek [1] taze olmak, yenileşmek, tekrar etmek, yinelenmek, depreşmek. <KT,

ÖTS, KUBBEALT>

- 2429 Zeliḥā bildi ol serv-i bülendi / Hemān-dem eski derdi **tāzelendi**
tāzī [1] Arap, Arap kavmi ve cinsine mensup. <KT, KO, LN, OTAL>

- 2070 Daḥi hem yüz tavīle esb-i **tāzī** / Kimi Şāmī kimi daḥi Ḥicāzī

taż'if [] iki kat etme, katlama, bir o kadar daha artırma, ziyadeleştirme. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI, ÖTS>

taż'if etmek [1] iki kat artırmak. <ÖTS>

- 2434 'Azīze vaşf-ı ḥālī oldı ta' rīf / Neye çıkdıyse anı **itdi taż'if**

ta' zīm [13] ululama, ağırlama, hürmet ve ikram etme, saygı gösterme. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 135 Ḥıṭāb-ı 'izzet-i Ṭā-Hā vü Ḥā-Mīm / Zihī devlet zihī **ta' zīm** ü tekrīm
 1461 Bu **ta' zīme** sezāvār ol sezāvār / Gider bār-ı girān-ı ğafleti var
 2397 Mürebbā olmasa 'ışk ile insān / Bakılmaz 'ayn-ı **ta' zīm** ile bir ān
 2466 Ol idi bā' iş-i **ta' zīmi** her dem / Yüzine bakmaz oldı 'ayn-ı 'ālem
 2853 Kılāsın kendüye **ta' zīm** ü tekrīm / Selāmumı idesin aña teslīm

- 3201 ‘Azîz oğlum diyü ‘izzetler eyler / Baña **ta‘zîm** ile hõrmetler eyler
 4152 Görüp ser-müzesin ağlardı vâfir / Olurdu ‘ayn-ı **ta‘zîm** ile nâzır
 4535 Getürdi Hâk Ta‘âlânuñ selâmin / Resûlün ândı **ta‘zîm** ile nâmin

ta‘zîm etmek/eylemek [5] saygı göstermek, hürmet etmek, ağırlamak, ululamak. <17. YÜZYIL
 TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 559 İdüp ol rûh-ı pâke haylî **ta‘zîm** / Fiğân ü nâle ile itdi teslim
 786 Didiler **idelüm** bu tıfla **ta‘zîm** / Atasına kılalum girü teslîm
 2505 İderdi Yüsufa **ta‘zîm** ü tekrîm / Eger cân istese eylerdi teslîm
 4291 Varup Reyyâna **ta‘zîm** itdi vâfir / Didi zindânda vardur bir mu‘abbir
 4799 İdüp evlâdına mektûbı teslîm / Didi **eyleñ** ‘Azîz-i Mısrâ **ta‘zîm**
ta‘zîr [3] tekdir etme, azarlama, kınama. <KT, KO, LN, OTAL>
 4055 Tağıldı seyl-i eşki gibi zencîr / Emîri kıldılar **ta‘zîr** ü teşhîr
 4849 Birisin kılmadı **ta‘zîr** ü teşhîr / Kamusın itdi ihsân ile **ta‘zîr**
ta‘zîr bi’l-ihsân [1] ihsan ederek cezalandırma. Tazîr bir fıkıh terimidir. Had ve kısas
 cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan cezaya “tazîr” denmektedir. <KO,
 TDVİA, OÖTS>

- 53 Bizi **ta‘zîr bi’l-ihsân** eyle / Akıtmı yaşumuz handân eyle
tâziyâne [3] kamçı, kırbaç. <KT, KO, LN, OTAL>
 3981 Fiğân u âhına oldı bahâne / Urıldı ‘ışk atına **tâziyâne**
 3985 Zarardur ta‘n-ı a‘dâ ‘âşıkâna / Semend-i derde olur **tâziyâne**
 4417 Açar şu gibi olurdu revâne / Velî bî-zağm-ı mâr-ı **tâziyâne**
tebâh [4] fena, bozuk, çürük, berbat, harap, yıkılmış, yıkıntı. <KO, LN, OTAL>
 4349 ‘Azîzüñ zulm ile cevr ü **tebâhı** / Çü maḥbûs itdi yâr-ı bî-günâhı
tebâhî [1] övünme. <KO, LN, OTAL>
 2941 **Tebâhiden** kaçır merd-i ilâhî / Getürmez gönline fikr-i günâhı
tebâhî [2] kemale ermemiş. <FZ, BURHÂN>
 50 Eger olmasa ‘âşî vü **tebâhî** / Kime rahmet iderdün yâ İlâhî
 4844 Güreşçi kısmını gör ey **tebâhî** / Alur üstindekin altına gâhî
Tebârek [2] “Mübarek etsin, Mübarek ve muazzez olsun!” anlamında dua ifadesidir.
 <KT, LR, ÖTS>

- 518 Kudümü oldı İnâsa mübârek / Ziyâde itdi mâlın Hâk **Tebârek**
 2548 Didi kıdan gelürsin ey mübârek / Mübârek ide ‘azmün Hâk **Tebârek**
tebdîl [6] değıştirme, değıştirilme, başka hâle getirme. <KO, LN, OTAL, KANARI>

tebdîl etmek/eylemek [4] değiştirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 576 Ağarmış pîre cevri itme tahmîl / **İdüpdür** zulmetini nûra **tebdîl**
 1992 Denizlerde olan mâhî mişâli / Bu günden hâle **tebdîl eyle** kâli
 2312 İdüp nûr-ı çerâğ-ı ‘ışkı taḥṣîl / **İdegör** zulmetüni nûra **tebdîl**
 2789 Ḥasî olanı eyler Ḥâtem-i Tayy / Yaramaz ‘âdeti **tebdîl ider** mey

tebdîl olmak [2] değişmek.

- 695 Sürürün hep melâle **oldı tebdîl** / İrişdi ayrılık eyyâmı ta‘cîl
 4333 Çıkup zindândan ol mihr-i sa‘âdet / O günden nûra **tebdîl oldu** zulmet

teber [1] balta. Eskiden padişahların maiyet halkını teşkil eden peyklerle dervişlerin kullandıkları ay biçiminde bir çeşit savaş aletinin adıdır. Buna balta, nacak adı da verilirdi. Demir veya ağaç bir çubuk üzerine genişliğine takılırdı. Bir tarafı ay şeklinde, öbür tarafı sivri veya iki tarafı da ay şeklinde, bazılarının da ayların uçları kesik olmak üzere çeşitli tarzlarda yapılırdı. Seyyah dervişler, yolculukta yırtıcı hayvanlardan, düşmanlardan korunmak için ellerine teber alırlardı. <KO, LN, OTDTS, TDGDA>

- 1062 **Teber** şalan o serv-i nâzenîne / Yıkılsun sâyesi gibi zemîne
tebessüm [] gülümseme. <KO, LN, OTAL, KANARI>

tebessüm etmek/eylemek [2] gülümsemek, sırtıtmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 451 Dehânî gıncası **itdi tebessüm** / Zebânı bülbülü kıldı tekellüm
 2976 **Tebessüm eyledi** ol verd-i ḥandân / Zeliḥâyâ didi ḥışm ile ol ân

tecâvüz [] ötesine geçme, sınırı aşma, haddi geçme, başkasının hakkına dokunma. <KT, LN, OTAL, KANARI>

tecâvüz etmek/eylemek [1] aşmak, ötesine geçmek, ileri gitmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 3068 **Tecâvüz eyleme** ey lâübâlî / Murâd idinme bir emr-i muḥâlî
tecdîd [2] yenileme, yenilenme, tazelenme. <KT, KO, LN, OTAL>

- 3039 Kırân itdi girü Nâhîde ḥürşîd / Girü hengâme-i ‘ışk oldu **tecdîd**

tecdîd etmek/eylemek [1] kemale getirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 310 Şadâ-yı nağme vü âvâz-ı temcîd / Uyumaz ḥalkı **eyler** şevkı **tecdîd**

tecellâ, tecellî [16] görünme, belirme. [tas.] gaybdan gelen ve kalpte ortaya çıkan nurlar, Allah’ın kudretinin ve sırlarının insanlarda veya nesnelerde görünmesi. <KT, KO, LN, OTAL, DİNİ KAVRAMLAR, TTS>

- 835 Kişide kesr-i nefis olmazsa peydâ / Aña fetḥ olamaz nûr-ı **tecellâ**

- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr / Gel ey ‘âşık **tecellî** yirüdü Tûr
 1412 Tûrurdu muntazır derd ehli kâat / **Tecallâya** nitekim ehl-i cennet
 1432 **Tecellî** ‘âleminde rûz-ı kısmet / Naşîbi olana irdi bu devlet
 1562 O gice eyledi Yûsuf **tecellâ** / Mişâl-i âteş-i *ânestü nârâ*
 1563 **Tecellî** nârına yandı tutuşdı / Şerâr-ı nâr-ı ğam başına üşdi
 1776 Görindi itdi cânânı **tecellî** / **Tecellîsinden** irişdi tesellî
 2887 Vücûdi baħr-i ‘ışķa taldı kaldı / **Tecellî** ‘âlemi ‘aķlını aldı
 3973 Kimini yakdı envâr-ı **tecellâ** / Sücûda vardı şankim Tûr-ı Mûsâ

tecellî etmek/eylemek [6] görünmek, gözükmek, belirmek, zuhur etmek. <17. YÜZYIL
 TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

- 217 Cemâl ıssı olup mânend-i mir’ât / ‘Ayân oldu **tecellî eyledi** zât
 537 **Tecellî ide** mihr-i iştîyâķı / Perîşân ola târîk-i firâķı
 1761 Dir idi müşkil oldu derd-i hicrân / **Tecellî eyle** ey hûrşîd-i Yezdân
 1967 **Tecellî eyledi** lâ-şekk ü lâ-reyb / Görindi nûr-ı ‘ayn-ı ‘âlem-i ğayb
 2326 **Tecellî eyledi** nûr-ı maħabbet / Vücûd âyînesine virdi şûret
 4235 Vücûdında **tecellî itdi** cânân / Firâķı müşkilâtı oldu âsân

tedârik [2] araştırıp bulma, elde edip hazır bulundurma, hazırlama, hazırlanma.

Kelimenin aslı “tedârük” şeklindedir. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

- 3216 **Tedârikden** kalup ‘aķlın şaşırđı / Kemend-i âhını başdan aşırđı

tedârik etmek [1] gerek duyulan bir şeyi araştırıp bulmak, sağlamak, almak. <17. YÜZYIL
 TÜRKÇESİ, ÖTS>

- 2448 Olur vuşlatda ‘âşık ‘ayn-ı ma‘şûķ / **Tedârik idemez** bu râyı maħlûķ

tedbîr [32] bir şeyi önleyecek veya sağlayacak yol, çare, önlem. <KT, KO, LN, CÜDÎ,
 OTAL>

- 571 Kemer oldu orada dâm-ı tezvîr / Elif-veş râst geldi rây (u) **tedbîr**
 591 Bizüm **tedbîrümüz** taķşîr ü noķşân / Olursa senden olur derde dermân
 720 Ferâğat ehli idi Hâzret-i Pîr / Ezelde anda yoĝ idi bu **tedbîr**
 736 Taşarruf Hâzret-i Hâķķuñdur ey pîr / Burada aşşı itmez rây u **tedbîr**
 801 Bu ğavĝâ şulķ olur ğavĝâ degüldür / Sizüñ **tedbîrünüñ** evlâ degüldür
 881 Didiler münkesirdür hâķır-ı pîr / Bizi merdûd ider aña ne **tedbîr**
 969 İnanmaĝ için itdük rây u **tedbîr** / Hâramî lafzı oldu hûsn-i ta‘bîr
 1198 Olurken delv için **tedbîr** ü râyı / Görür çâh içre bir bedr-i dücâyı
 1659 Olurlar dâyeler **tedbîre** meşĝûl / Kılurlar her biri bir pend-i ma‘ķûl

- 2048 Maḥabbet-nāmesini gördi bildi / Cevābın yazmağa **tedbîr** kıldı
- 2343 Niçe vech ile itdüm rāy u **tedbîr** / Ola kim eyleyem cānānı teşîr
- 2395 Vişāl-i yāra şıgmağ rāy u **tedbîr** / Maḥabbet encüminüñdür bu te'şîr
- 2837 Ne şehre uğrasa bu idi **tedbîr** / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr
- 3037 Bu **tedbîr** ile vüs'at buldı Yūsuf / Biraz āsūde-ḥāṭır oldı Yūsuf
- 3121 Bu olur ba' dehu **tedbîr** u rāy / Kılā'-ı çarḥa toğrılda 'aşâyı
- 3184 Niyāzını bu resme kıldı taqrîr / Ne aşş kılmağ **tedbîri** te'şîr
- 3383 Baña 'arz eyleñ evvel mācerāy / Aña göre idem **tedbîr** ü rāy
- 3441 Tıyuldu ḥîle ma' lûm oldı tezvîr / Ki **tedbîre** uyuşmaz emr-i taqdîr
- 3442 Yüze gelmez inen **tedbîr**-i 'aşık / Degüldür çoğı taqrîre muvâfık
- 3512 Ne **tedbîr** ile buldum vaşlına rāh / Ne derd ü miḥnetümden oldı āgāh
- 3818 O mihrüñ oldı **tedbîr**-i ḥurûc / Girü kaç' itdi geldüğü bürûc
- 3994 Zuhûra geldi bu tertîb-i **tedbîr** / Muḥaşşal itmedi göñline te'şîr
- 3995 Kāmunuñ şem'-i **tedbîri** söyüñdi / Yile karşı atılmış tîre döñdi
- 4095 Gerek 'aşık ola her fende māhir / Olur el-kışsa **tedbîrinde** kâşır
- 4108 Yoğ idi ḥüsn-i **tedbîri** ezelden / Çıkardı ḥātem-i vaşlını elden
- 4341 Kifāyet deñlü olsun ḥalka kısmet / Bu **tedbîr** ile olmaz hiç kıllet
- 4402 Yoğ idi anuñ istiḥkāmı aşlā / Mişāl-i rāy u **tedbîr**-i Zelîḥā

tedbîr etmek/eylemek [5] düşünmek, fikretmek; azmetmek, kastetmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1719 Dil-i dīvāneme yār **itdi tedbîr** / Şu'ā'-ı şems-i 'ışkı urdı zencîr
- 2973 Zelîḥā **eyledi** bir ḥüb **tedbîr** / Cemāl-i Yūsufi itmişdi taşvîr
- 3069 Kemāndan egrilik zann eylese tîr / Hemān **eyler** ḥalāş olmağa **tedbîr**
- 4202 Vişālî kaşırını kılmağa ta'mîr / Ne **tedbîr itdi** ise bozdı taqdîr
- 4611 Ma' aş-ı ḥalk için **tedbîr itdi** / Şınuğ gönülleri ta'mîr itdi

tedennî [] aşağı inme, aşağılama, gerileme, “terakķî”nin zıddı. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

tedennî etmek/eylemek [4] gerilemek, alçalmak, aşağı düşmek. <KANAR/>

- 1970 Terakķî eylemiş mäh-ı cemālî / **Tedennî eylemiş** rüy-ı celālî
- 2201 Dil-i 'aşıkda olmasa te'ennî / **İder** evc-i vişālinden **tedennî**
- 3196 Günāh alçaklığın her kim begendi / **Tedennî eyledi** kadr-i bülendi
- 3513 Olaldan 'aşık-ı dîdār-ı dildār / **Tedennî itdi** bahtum hemçü enhār

tedrîc [] derece derece ilerleme veya ilerletme, azar azar hareket, aheste aheste varma.

<KT, KO, LN, CÜDÎ>

tedrîc ile [6] zaman geçtikçe, adım adım. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

350 Taşarruf ‘ışkuñ olunca nihānī / Çeker **tedrîc ile** hırşîd-i cānı

1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ü maḥabbet / Bulur gün gibi **tedrîc ile** rif‘at

2471 Güc oldı cānuma terk-i vifākı / Baña **tedrîc ile** olsun firākı

3116 Çıkar tederîc ile çarḥ-ı berīne / İner **tedrîc ile** rûy-ı zemīne

3698 İñende eyleme ibrām u iḳdām / Olur **tedrîc ile** her mīve-i ḥām

te’ennî [2] bir işte acele etmeyip temkinli davranma, yavaş gitme, yavaş hareket etme, yavaşlık. <KT, KO, LN, OTAL>

2201 Dil-i ‘āşıkda olmasa **te’ennî** / İder evc-i vişālinden tedennî

3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘imāret / **Te’ennî** ile olur ḳaşr-ı vuşlat

tefahḥus [] etraflıca araştırıp tefiş ve tahkik etme, bir şeyin iç yüzünü dikkatle araştırma, inceden inceye araştırma. <KT, KO, OTAL>

tefahḥus etmek [1] derinlemesine araştırmak. <KANARI>

4306 **Tefahḥus itdi** ḥāl-i mücmelini / O ‘avretler ki kesmişdi elini

tefāḥür [] övünme, kibirlenme. <KT, KO, LN, ÖTS>

tefāḥür etmek/eylemek [1] övünmek, ululanmak, büyüklenmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

1852 Nihāyet bulduḡına ‘ışḳ-ı cānān / **Tefāḥür eyleyüp** olurdu ḥandān

tefekkkür [] düşünme, düşünülme, zihin yorma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ÖTS>

tefekkkür etmek/eylemek [6] düşünmek, kafa yormak, mülahaza etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

1185 Derildi kārbanuñ sārbanı / **Tefekkkür itdiler** remz-i nihānı

1822 **Tefekkkür itdi** yār-ı āşināyı / Olan aḥvālî geçmiş mācerāyı

3049 Yañaḡın öpmegi eyler taşavvur / **İder** bu rāy-ı rengīni **tefekkkür**

3309 **Tefekkkür itdi** ya‘nī kim bu rāyı / Çekince Māh-ı Ken‘ān bu belāyı

4083 **Tefekkkür eyle** aḥvāl-i cihānı / Buña aşşı olur anuñ ziyānı

4667 **Tefekkkür eyledi** aḥvālî Yūsuf / İşitdi sözlerin itdi tevaḳḳuf

tefrîk [] ayırma , ayrılma, ayrı koyma. <KT, KO, LN, ÖTS>

tefrîk etmek [1] ayırmak, bölmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

1254 Ḳodı iḥvānını ol yār-ı şiddîḳ / Zemāne cümlesinden **itdi tefrîḳ**

tefsîr [] anlamını izah etme, şerh; Kur'an-ı Kerîm'in mana bakımından izahı. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

tefsîr etmek [2] açmak, şerh etmek, yorumlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

450 İder söylenmedük esrârı **tefsîr** / Kılur yazılmağu evrâkı takrîr

4921 Kitâb-ı Hakkı Yûsuf **itse tefsîr** / Du' âlar eyler idi Hâzret-i Pîr

teftîş [1] gereği gibi sorup araştırma, sorulup araştırılma, bir şeyin doğrusunu bulmak için her tarafı arayıp tarama; müfettiş, teftiş memuru. <KT, KO, LN, OTAL>

3867 'Azîzün kil-k-i **teftîşinden** ol ân / Elif-veş toğrı çıkdı Mâh-ı Ken'ân

tefvîz [] ihale, sipariş etme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

tefvîz etmek [3]

1. birine bırakmak. <KANARI>

3574 Aña **tefvîz itdi** iş bu kârı / Aña şarf itdi mâl ü kârbârı

4339 Saña **tefvîz itdüm** ben bu râyı / Belâ-yı cû'a sen eyle devâyı

2. kulun tüm işlerini Mevla'sına havale etmesi ve O'nun yaptığı her işi gönül hoşluğuyla karşılaması. <TTS>

3013 Zeliâ Hakkâ **tefvîz itdi** kârı / Meh-i Ken'âna virdi ihtiyârı

tehî [6] boş; sebepsiz, hikmetsiz. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2948 **Tehîdûr** şanma 'âlem hâneqâhı / Der-i dildâr ola ancağ penâhı

3076 **Tehî** sâgar gibi beñzinde ol ân / Ğam-ı cânânı ile qalmadı qan

3760 **Tehî** qalmaz cihânda dest-i cerrâr / Bu işden halkuñ ahyârı ider 'âr

tehî olmak [3] boşalmak. <KANARI>

598 Ser-â-ser qubbe-i çarğ-ı mu' allâ / Bu ğavğâdan **tehî olmadı** qat' â

3140 Sükût itsün diyü 'ışqum zebânı / Tilâvetden **tehî olmaz** dehânı

4101 Evini yıkdı miskîn evdüğinden / **Tehî oldu** sarâyı sevdüğinden

tehî-dest [2] eli boş, züğürt, muhtaç, yoksul, miskin. <KO, CÜDÎ, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI>

3413 Qabûl eyle faqîrûñ i' tizârın / **Tehî-dest** eyleme qaddüm çınârın

4131 Nihâlin eyledi ğam şarşarı pest / Çınârı qaldı gevherden **tehî-dest**

te'hîr [] sonraya, geriye bırakma, geciktirme, geciktirilme. <KT, KO, OTAL>

te'hîr etmek/eylemek [2] geciktirmek, geri bırakmak, oyalamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

3406 Kerem kıl **eyleme** hayr işi **te'hîr** / Yıkılmış hâtırımız eyle ta' mîr

3899 Kazāya hüsni-i ta‘bîr oldı kalkan / Belā-yı şerri **te‘hîr** itdi ol ān

tehlîl [1] Kelime-i Tevhîd’i, “Lâ ilâhe illallah” sözünü tekrarlama. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KUBBEALTI>

4907 İderler şevk ile tekbîr ü **tehlîl** / Gelürler Mısra toğru nitekim Nîl

tek [2] sessiz, sakin, rahat. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI> “Tek durmak” ifadesi “uslu durmak, sessiz ve hareketsiz durmak, yaramazlık yapmamak” anlamında bir deyimdir. <DŞD, KUBBEALTI, YTS> Ayrıca “Ya tek dur ya pek dur” şeklinde bir atasözü bulunmaktadır (bk. Ya tek dur, ya pek dur).

644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür bu ki yâ **tekdür** yâ pekdür

2300 Ğaraž maqdûrımı şarf eylemekdür / Meşeldür bu ki yâ pekdür ya **tekdür**

tekbîr [2] Allah’ın azametini belirtmek için “Allahu Ekber (Allah en büyüktür, Allah her şeyden daha büyüktür)” deme. Tekbir, Allah’ın bir emridir. Bu emri yerine getiren insan; eş, çocuk ve ortak edinme, acizlik, noksanlık, haksızlık, zulüm vb. O’na layık olmayan sıfatlardan Allah’ı tenzih etmiş olur. <KT, KO, LN, DİNÎ KAVRAMLAR>

4907 İderler şevk ile **tekbîr** ü **tehlîl** / Gelürler Mısra toğru nitekim Nîl

Aşağıdaki tanıkta namaza başlamak için okunan ve iftitâh tekbiri olarak adlandırılan “Allahu Ekber” cümlesini söylerken iki elin yukarı kaldırılması cîm (ج) harfine benzetilmiştir. <TDVİA>

101 Dehânı ‘aynı ile mîme beñzer / Eli **tekbîre** varsa cîme beñzer

tekellüm [] söyleme, söz söyleme, konuşma. <KT, KO, LN, OTAL, KANARI>

tekellüm etmek/eylemek/kılmak [5] söylemek, konuşmak, demek, sohbet etmek. <17. YÜZYIL TÜKÇESİ, ÖTS>

78 İder emri ile diller **tekellüm** / Döner zikri ile tesbîh-i encüm

285 **Tekellüm eylese** hayrân olurdum / Ol Âb-ı Hızır ile bî-cân olurdum

451 Dehânı goncası itdi tebessüm / Zebânı bülbülü **kıldı tekellüm**

1282 Gözini göke dikdi hem-çü encüm / Hudâdan cânibe **kıldı tekellüm**

1982 Zeliḥâyâ teraḥḥum etdi Yûsuf / Söze geldi **tekellüm itdi** Yûsuf

teklîf [4] birinden eziyetli, fakat başkası için faydalı olan bir iş isteme, birisinin bir iş yapmasını isteme, istenilme. <KT, KO, LN, OTAL, ÖTS>

2682 Eger **teklîf** olunsa ehl-i ḥâle / Değişmez atlas-ı eflâki şala

teklîf etmek [3] (bir kimseye bir şeyin olması veya bir şeyi yapması için) öneride bulunmak.

<KUBBEALTI>

2783 Zeliḥâ Yûsufa cām **itdi teklîf** / Elinde cāmı kıldı ḥaylî ta‘rîf

3641 Ol işi baña **teklîf itme** ey mäh / Ki benden gelmez ol estağfiru'lläh

E11 Huzûr imiş Zeliḥānuñ firākı / Bana **teklîf ider** mäh-lâ-yutâkı

tekmîl [1] bitirme, bitirilme, tamam etme; kemale erdirmе, kemal buldurma. <KT, KO, LN, OTAL>

99 Vücûd-ı Âdem oldu çünkü **tekmîl** / Kûlını kıldı bis'mi'llâha temşîl

tekrâr [23] iki veya daha fazla yapma, yine bir daha, yeniden. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

484 Vaşyyet sözlerini kıldı **tekrâr** / Naşîhat dürlerini itdi işâr

729 Yönelmişken yola ol mäh-ruhsâr / Felek-veş döndürürdi anı **tekrâr**

1406 Kâpusına anuñ gün gibi her bâr / Varurdı bir varan bir daḥi **tekrâr**

1592 İrişe 'îd-i vaşl-ı yâra **tekrâr** / Müyesser ola istifsâr-ı dildâr

1595 Añub seyrindeki seyrânı her bâr / Lisân-ı ḥâl ile eylerdi **tekrâr**

1598 Perişân olsa hicrân ile nâçâr / Girü kendüyi cem' eylerdi **tekrâr**

1735 Zeliḥâyâ girü **tekrâr** dâye / Didi 'azm itme räh-ı nâ-sezâyâ

1750 Saña bir kerre görünmiş iken yâr / Zârâfet kaçd ide görine **tekrâr**

2508 Libâsına yoğ idi ḥadd ü miḳdâr / Ki bir gün geydügin geymezdi **tekrâr**

2843 Tolanup 'âlemi mânend-i pergâr / Yazup kazduḡını yoklardı **tekrâr**

3267 İkide birde eylerdi ḥıṭâbı / Şafâ virürdi **tekrâr**-ı cevâbı

3269 Meh-i Ken'ânı söyletmege **tekrâr** / İşitmezlenmek olmışdı aña kâr

4217 Şorardı şorduḡı aḥbârı **tekrâr** / İderdi niçe gün anuñla güftâr

4494 Sarâya döndi sultân-ı cihândâr / Zeliḥâ vardı yolda tûrdı **tekrâr**

4519 Elüm tolsun zer-i ḥâlîşle **tekrâr** / Mişâl-i keffe-i mîzân-ı dînâr

4527 Bahâr ile nitekim şaḥn-ı gülzâr / Ḥaḫuñ emri ile gene oldu **tekrâr**

4680 Girü **tekrâr** oldu zevk u şadî / Du'âdan aındılar ḫayrû'l-'ibâdî

4716 Şeḫerden niçe yük buḡdayı **tekrâr** / Alup yükletdi iḫvân-ı cefâkâr

4766 Başın kaldırdı âḫir şordı **tekrâr** / Bu töhmetten ziyâde eyledi 'âr

4798 Ḥalâş it âlüme âl itme zinhâr / Yıkılmış ḫâtırumı yıkma **tekrâr**

4809 Ğanî eyle bizi zâd ile **tekrâr** / Ne var aḫduḡı yire aḫsa enhâr

4816 Bilürüz anı olur cürm-i **tekrâr** / Günehkârı dilek itse günehkâr

5037 Muşîbet oldu ehl-i Mışra **tekrâr** / Ne Yûsuf ḫaldı ne Ya'ḫûb-ı ebrâr

tekrîm [3] hürmet etme, saygı gösterme, ululama. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

135 Ḥıṭâb-ı 'izzet-i Ṭâ-Hâ vü Ḥâ-Mîm / Zihî devlet zihî ta'zîm ü **tekrîm**

2505 İderdi Yûsufa ta'zîm ü **tekrîm** / Eger cân istese eylerdi teslîm

2853 Kılâsın kendüye ta'zîm ü **tekrîm** / Selâmumı idesin aña teslîm

tekşîr [1] çoğaltma, çoğaltılma. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARÎ>

3265 Ziyâde tâlib oldu bu merâma / Bahâne oldu **tekşîr**-i kelâma

telatıttuf [2] lütuf ile, tatlılıkla muamele etme, nazik bir şekilde davranma. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

1806 Zeliḥâyâ teraḥḥum itdi Yūsuf / Tesellî itdi gösterdi **telatıttuf**

4746 Günâhın bunların ‘afv itdi Yūsuf / Velî göstermedi rüy-ı **telatıttuf**

telbîs [2] batılı hak kisvesine koyma, bir şeyin ayıbını, kusurunu örtterek sahtelendirme, hile, sahtekârlık. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

1066 Sözüñüz oldu hep **telbîs** ü tezvîr / Felâketde o ma‘ şüm ile bu pîr

2706 Girer bir vech ile gönline İblîs / İder bir âdeme yüz dürlü **telbîs**

te’lîf [1] yazılmış, ortaya konulmuş eser, kitap. <KT, KO, LN, OTAL>

5169 Bu **te’lîf**-i laṭîf ü dürr-i ma‘ nâ / Ḥayâl-i ḥâşum oldu ekşeriyyâ

telkîn [] iyice anlatma, birine bir şey anlatıp zihnine koyma, aşılama, kulağına koyma.

<KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTÎ>

telkîn etmek [1] (birine bir fikri) aşılama, zihnine sokmak, öğretmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTÎ>

3443 Açup luṭfî yüzini Yūsuf ol ḥîn / Perestârâna îmân itdi **telkîn**

temâşâ [45] zevk ve haz için veya ibret almak için bakma, bakıp seyretme, nazar; gezme.

<KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTÎ>

69 Ḥicâb altında kaldı ‘ayn-ı a‘ mâ / Gözi açuklarıñdur bu **temâşâ**

670 Qazanur genc ü mâlî âdem ammâ / O mâlî şaklamaḳdadur **temâşâ**

1350 Niḳâbından ḥicâbından müberrâ / Zihî vuşlat zihî seyr ü **temâşâ**

1642 İder ma‘ şükûnı ‘âşık temâşâ / **Temâşâ** olduğunu bilmez ammâ

2170 **Temâşâ** ehli güyâ baḥr-i ‘ummân / Olurdi şâḥib-i lûlû vü mercân

2203 Ne deñlü var ise seyr ü **temâşâ** / Der-i dildârda oldu müheyyâ

2847 **Temâşâ** yirlerin seyr eyler iken / Görür taşvîrini bir yirde rûşen

2959 **Temâşâ**-yı cemâlinüñ ucından / Qalur her kişi işinden gücinden

3072 **Temâşâdan** gözini yummaz encüm / Güneşden zerrece itmez tevehhüm

3210 Gelince âdemüñ ‘ırzına noḳşân / Olur eller **temâşâsında** ḥayrân

3254 Olan zerre gibi mihr ile peydâ / Olur Mecnûn gibi ḥalkâ **temâşâ**

3624 **Temâşâ**-yı cemâl oldu zarûrî / Mezîd oldu Zeliḥânuñ sürûrî

3727 Muḥibb-i şâdıkuñ hırşî şarâbı / Şalar çeşm-i **temâşâsına** ḥ’âbı

3790 Yidincisinde çoğ idi **temâşâ** / Ol idi cümleden a‘ lâ vü bâlâ

- 4005 Gülünc itme beni halk-ı cihāna / **Temāşā** olma her pîr ü cuvāna
 4190 İdüp bir künc-i zulmānide mesken / **Temāşā**-yı cemāl itdi ırakdan
 4470 **Temāşā** ehli ile yolda tûrdı / Yakına varmağa sa'y ide gördi

temāşā etmek/eylemek/kılmağ [29] bakmak, seyretmek, nazar etmek. <17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ, KUBBEALTI

- 65 **Temāşā eyleseñ** evvel nazarda / Olur hurşide kendü nûrı perde
 116 Cihānı kendüde **eyler temāşā** / Gözine zāhir olur sırr-ı eşyā
 325 Orada sevdüğün a' lā vü ednā / **İderler** zāhir ü bātın **temāşā**
 452 **Temāşā eylese** ol nāzenini / Esir eylerdi 'ayn-ı hür-ı 'ini
 463 Silen āyine-i cāndan ğubārı / **Temāşā eyledi** dīdār-ı yarı
 979 Seni gören gözüm ey māh-ı ğarrā / Kime baksun kimi **itsün temāşā**
 1333 **Temāşā idelüm** deryā-yı Nīli / Müşerref idelüm bu Selsebīli
 1416 Yüzinün nûrı idi berķ-ı āfāk / **Temāşā idemezdi** 'ayn-ı 'uşşāk
 1571 Kāra kāküllerin **kıldı temāşā** / Gönül āyinesine düşdi sevdā
 1642 **İder** ma' şūķını 'āşık **temāşā** / Temāşā olduğunu bilmez ammā
 1711 **Temāşā eyledüm** ol şems-i cānı / Güneşde zerredür gūyā dehānı
 1721 Şu göz kim gördi anı oldı şeydā / Kime baksun kimi **itsün temāşā**
 1826 **Temāşā eyledi** 'ālem fenāsın / Hemān hayķırdı çāk itdi yaķasın
 2159 Develer izlerin **itseñ temāşā** / Hezārān bedr olurdu yolda peydā
 2189 Didi feryād ile *hayfā dirīgā* / Beni 'ışķ **eyledi** halkā **temāşā**
 2213 Tabākda zerdeyi **itseñ temāşā** / Ayuñ on dördine beñzerdi gūyā
 2345 Yüzini Bāzıġa açdı hemānā / Bu anı o bunı **itdi temāşā**
 2352 **Temāşā iderek** ol āfitābı / Şarāb-ı 'ışķ ile gitdi hicābı
 2426 **Temāşā eyledi** Yūsuf cemālin / Fedā itdi aña dünyāca mālın
 3564 Cemālün ola her cānibde peydā / Neye baksañ seni **ide temāşā**
 3604 Seḫāb içre nitekim berķ-ı āfāk / **Temāşā idemezdi** 'ayn-ı 'uşşāk
 3663 O beyti **eyledi** Yūsuf **temāşā** / Dil-i 'āşık gibi olmış mücellā
 3889 Bu ḫāliyle **temāşā eyle** anı / Yüzinden bellüdü 'ışķum nişānı
 3930 Görelüm bir nazar cān-ı cihānı / **Temāşā idelüm** bir laḫza anı
 4500 Buluşdı Yūsufa 'arz itdi ḫālin / **Temāşā eyledi** cānān cemālin
 4971 Kōdı ten 'ālemin rūḫ-ı revānı / **Temāşā eyledi** iķlīm-i cānı
 5147 Ḥurūf-ı nazmum içre çokdur esrār / **Temāşā eyleñüz** anı neler var
 E14 **Temāşā kıl** sığār ile kibārı / Ecel yanında birdür i'tibārı

temāşāġāḫ [2] eğlence mahalli, seyir ve gezinti yeri. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

34 Bu bîkr-i fikrûmi ‘ibret-nümâ kı1 / **Temâşâgâh**-ı aşhâb-ı şafâ kı1

2204 **Temâşâgâhlar** yapıldı yer yer / Yücelikte yedi kat göke beñzer

temcîd [1] ululama, ağırlama; sabah ezanından sonra minarelerde okunan dua. Türk dinî musikisi formlarındandır. Üç aylarda recebin ilk gecesiyle başlayıp ramazanın teravih kılınan ilk gecesine kadar yatsı namazının ardından, ramazanda ise sahurdan sonra müezzinler tarafından halkın iştirakiyle minarede okunurdu. Bu dua çoğunlukla sahur vaktinde okunduğundan halk arasında “sahur” anlamında kullanılır ve “temcîd vakti” denir. <KT, KO, OTAL, OTDTS, TDVİA>

310 Şadâ-yı nağme vü âvâz-ı **temcîd** / Uyumaz halkı eyler şevkı tecdîd

temennâ [9] dileme, arzu etme, istek, rica, dua. <KT, KO, LN, OTAL, OTDTS, KUBBEALTİ>

2036 **Temennâ**-yı vişâle yazdı nâme / Diyâr-ı mağribe şaldı hamâme

3745 **Temennâ**-yı dil-i maḥzûn-ı ‘uşşâḳ / Tesellâ-yı vücûd-ı cân-ı müştâḳ

5177 **Temennâ** olan iḥsân u ‘aṭâdur / Okuyan dinleyenden bir du‘âdur

temennâ etmek/eylemek/kılmak [6] dilemek, arzu etmek, rica etmek, yalvarmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1311 **Temennâ eyle** zât-ı Kibriyâdan / Ḥalâş itsün bizi cümle belâdan

2904 Güşâde eyledi mûy-ı sefidin / **Temennâ itdi** ḥurşîd-i ümîdin

3112 Cemâlinedür ol şâhuñ celâli / **Temennâ kılma** takrîb-i vişâli

3262 Teraḳḳî itmek içün ittiḥâdı / **Temennâ itdi** andan bu murâdı

3933 **Temennâ eylerüz** ey mâh-ruḥsâr / Bu gün yüz nâz ile ‘arz ide didâr

4032 Ḥalâş olmağa **ideydi temennâ** / Du‘âsını ḳabûl eylerdi Mevlâ

temevvüc [] dalgalanma, dalga dalga olma, dalgah olma. <KT, KO, LN, KUBBEALTİ>

temevvüc etmek [1] dalgalanmak, coşmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

289 Yaşum gibi perişân oldı ḥâlüm / **Temevvüc itdi** deryâ-yı celâlüm

temîz [1] pak, ahlakça lekesiz, necip, nezih. <KT, TS, KUBBEALTİ>

1984 Benem maḥrûsa-i Mıṣruñ ‘azîzi / Şerîfi a‘lemi ehl-i **temîzi**

temşîl [2] benzetme, misal getirme, getirilme. <KT, KO, LN, OTAL>

99 Vücûd-ı Âdem oldı çünki tekmi1 / Ḳulını kıldı bis’mi’llâha **temşîl**

4587 Dizildi ḥalka ḥalka anda ḳandîl / Olurdı nûrdan tesbîhe **temşîl**

ten [32] vücut, gövde, beden, cisim; insan bedeninin dış yüzeyi, et, deri. <KT, TS, KUBBEALTİ>

- 543 O şeh şimden girü bende yaraşur / O cānum cānı bu **tende** yaraşur
- 765 **Tenini** kıldılar hadd ile gülgün / Cefā vü cevri hadden oldu birün
- 784 Dili meksür olmuş başı meftūh / **Teni** pür-derd ü miḥnet rūhı mecrūh
- 956 **Teni** gül gibi olmuş pāre pāre / Hilāl-āsā gömüldi bir kenāra
- 1381 **Teni** cismini olmuş cāme-i nūr / Zihī ḥüsn ü zihī *nūrün* ‘*alā-nūr*
- 1458 Ġidā-yı rūhı gözle besleme ten / Çıkar **ten** penbesin cān kulağından
- 1480 Gözi kaşı kara vü çihresi aḳ / **Teni** billūr gibi aḳ u berrāk
- 1484 İrem Bağında la‘ li tāze mīve / **Teni** başdan ayağa nāz u şīve
- 1495 Toḳinsa nāgehān pīrāhenine / Batardı berg-i gül nāzūk **tenine**
- 1583 Cemālî güllerine geldi ḥumret / **Ten-i** sīmīnine irişdi şıḳlet
- 1626 Olur her **tende** nūr-ı ‘ışḳ maḥsūs / Ḥicāb olmaz ziyā-yı şem‘e fānūs
- 1855 Kuyūd-ı māsivādan geçdi muṭlaḳ / **Teninde** kayd-ı cānān ḳaldı ancak
- 2089 **Teni** başdan ayağa şīve vü nāz / Zārīf ü nāzūk ü her fende mümtāz
- 2194 Çıḳardı ḥançerin yār-ı ḡazabnāk / Diledi kim ide **ten** cāmesin çāk
- 2306 O **ten** kim olmaya ‘ışḳ ile fānī / Uyanmaz ḳaşr-ı dilde şem‘-i cānı
- 2856 Niçe gün sāye gibi yatdı ḳaldı / **Teni** bī-ṭāḳat oldu ḥayret aldı
- 2920 Libāsumdan **tenümi** eyle ḥālī / Gider hep ḥāyil-i rüy-ı vişālī
- 3227 **Teni** ḡarḳ oldu bārān-ı belāya / Vücūdı döndi eyyām-ı şitāya
- 3451 Başīret ‘āleminden olmañuz dūr / **Tene** baş virdi başa göz göze nūr
- 3532 Yaḳanlar nār-ı ‘ışḳa **ten** pelāsın / Geyer gün gibi nūrānī libāsın
- 3749 Beni ‘ālemlere rüsvāy itme / **Tenüm** yāsını zīr-i pāy itme
- 3773 Güneş gibi **teni** ditrerdi dir dir / Aḳardı yaşınıñ bārānı sir sir
- 3796 Bu kerre olmaz iseñ sözüme rām / **Tenümde** eylemez cān murḡı ārām
- 4107 Çeküp **ten** cāmesin yırtardı ḡāhī / Ḳasāvet çıḳmaḡa açardı rāhı
- 4285 Uyandı uyḡusından çünki Reyyān / **Teni** lertzān u sūzān çeşmi ḥayrān
- 4368 Berī oldu **teni** kayd-ı güherden / Sebük-bār eyledi zencīr-i zerden
- 4555 Ne ‘ālem lezzetinden zevḳ olurdu / Ne cānda ḥaḡ ne **tende** şevḳ olurdu
- 4939 **Tenine** nā-tüvānlıḳ oldu ṭārī / Nihāl-i ḳaddin egdi rüzḡarī
- 4971 Ḳodı **ten** ‘ālemin rūḡ-ı revānı / Temāşā eyledi iḳlīm-i cānı
- 5066 Mezār-ı Yūsufı kıldı ziyāret / **Teni** bī-‘aḳl u cānı bī-firāset
- ten-āşiyān** [2] beden yuvası, yuvası beden olan. <KANAR/>
- 457 Ḥamūş eyler ecel bir gün zebānı / Uçurur bülbül-i **ten-āşiyānı**
- 2486 Alındı Yūsuf-ı rūḡ-ı revānı / Uçurdu bülbül-i **ten-āşiyānı**

tenbîh [3] uyandıracak, gözlerini açtıracak tarzda emretme veya yasaklama, gafletten kurtarma, uyarma, ikaz. <KT, KO, LN, OTAL>

819 Hâsûd egri olur dâl-i hâsed-vâr / Anı toğrulalmaz **tenbîh**-i ahyâr

1109 Teveccüh ile insâna bu tevcîh / Olur her vech ile irşâd u **tenbîh**

2241 Naşîbi Zeydûn olmaz ‘ Amra tevcîh / Nebîden bu naşîhat oldu **tenbîh**

teneffüs [] nefes alma, soluk, soluk alma; deniz suyunun dalga ile sahile vurması. <KT, KO, CÛDÎ>

teneffüs etmek/eylemek [1] nefes alıp vermek, soluk almak, soluklanmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

3214 **Teneffüs eyleyince** bād-ı şarşar / Söyünür yüz biñ olsa şem‘ -i enver

tenezzül [] aşağı inme, aşağılama, gönül alçaklığı, kibirsizlik. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALTI>

tenezzül etmek/eylemek [2] düşmek; kendi durum ve konumu ile bağdaşmayan bir şeyi kabul etmek; alçak gönüllülük göstermek. <KUBBEALTI, ÖTS>

1501 **Tenezzül eyleyüp** hürşîd-i hâver / Libâsına olurdu tügme-i zer

3095 **Tenezzül itdi** gözi yaşı gibi / Kulağına egildi kaşı gibi

teng [6] dar, sık, sıkı, sıkıntılı. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>

844 Dil-i nādâna beñzer **teng** ü târîk / İrişmez қа‘ rına idrâk-i bârîk

1871 Bu dâr-ı fûrkat olur **teng** ü târîk / Taşavvur idemez idrâk-i bârîk

2725 ‘ Adem kapusıdur târîk ü hem **teng** / İşiden anı eyler âha âheng

4978 Bu râh-ı **teng** ü târîki güzêr kııl / Baķâ şahrâlarına gel sefer kııl

5056 ‘ Ulüvv-i şânına **teng** oldu dünyâ / İdindi ‘ âlem-i bâķîde me’vâ

teng-i şekker [1] sevgilinin dudağı. <KANARI>

2216 Kõdı ortaya başın **teng-i şekker** / Mişâl-i ‘ âşık-ı şeydâ-yı dilber

tenhâ [21]

1. yalnız, tek. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>

507 Beni yanından ayırmazdı қа‘ â / Bu gün yâ Rabbi kanda gitdi **tenhâ**

783 Kõdılar Yûsufi bir yerde **tenhâ** / Ğarîb ü bî-kes ü mağlûb-ı a‘ dâ

1535 Gül-i bâğ-ı vefâ ya‘ nî Zelîhâ / Tûrurken gülşeninde ferd ü **tenhâ**

1599 Girüp bir beyte olurdu mu‘ ammâ / Añardı yârını ağlardı **tenhâ**

2509 Libâsın geydürüp anuñ Zelîhâ / Lisân-ı hâl ile söylerdi **tenhâ**

2518 Niyâzını iderdi aña **tenhâ** / Sûkût eylerdi hâķ içinde ammâ

- 2585 Ol evden çıkmaya ağlaya **tenhâ** / O beytün ola içinde mu‘ammâ
 2688 Anuñ kim ‘aqlı vardur hemçü ‘Ankâ / Oturur kâf-ı kurbîyyetde **tenhâ**
 2873 Yudı arıtdı İsmâ‘îlî **tenhâ** / Mübârek ellerine yakdı hınnâ
 3500 Sarâyında Zeliḥâ ferd ü **tenhâ** / Tururdu ol gice bî-hüş u şeydâ
 4389 ‘Amelden ḫaldı ḫuşr oldı Zeliḥâ / Yaturdu bir bucaḫda ferd ü **tenhâ**
 4498 Getürün baña anı ferd ü **tenhâ** / Sözüden cāna geldi bûy-ı taḫvâ
 4663 Didi Yûsuf eyâ cumhûr-ı bed-râ / Neye ḫorsız o pîri ferd ü **tenhâ**
 E20 Ḳodı **tenhâ** anı ‘aql ü dil ü cân / Meh-i Ken‘âna uydı gitdi ol ân

2. ıssız, boş. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 4456 Zeliḥâ bir gice aşnâmnı aldı / Münâcât itmege **tenhâya** geldi
 4548 Elini aldı **tenhâsına** gitdi / Elinden geldügi iḥsânı itdi
 4888 ‘İbâdethânesi **tenhâ** vü ḥâlî / Görinmez zât-ı ferḫunde-ḫısâli
tenhâ ḫalmaq [4] yalnız kalmak, çevresindekiler gitmiş olmak. <ÖTS>
 4103 Belâ bundan ziyâde olmaz aşlâ / Gide dildâr **ḫala** dârı **tenhâ**
 4447 Belâ şahrâlarında **ḫaldı** **tenhâ** / Gözinün nûrı gitdi oldı a‘mâ
 4873 Mekân-ı i‘tikâfı **ḫaldı** **tenhâ** / Şadeften çıḫdı ol dürr-i muşaffâ
 5062 Ne gördi gördi **ḫalmış** ferd ü **tenhâ** / Ne ‘aqlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ
tenhâca [1] pek kalabalık olmayan, biraz تنها. <ÖTS>
 4705 Ğarîb olduñ diyâr-ı Mışra geldün / Dirîğâ sofrada **tenhâca** ḫaldun
ter [20]

1. taze, yeni. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANAR>

- 184 Cihânı zînet itdi sünbül-i **ter** / Ḳaranfüller açıldı gökde yer yer
 662 Senün dâruñda ey şâh-ı cihândâr / Olupdur gönli **ter** ḡonca gibi ṭar
 2069 Daḡi hem gökde aḫ yıldız mişâli / Niçe biñ lûlû-yı **ter** ḫadri ‘âlî
 2221 Lezîz idi ḫatı pâlûde-i **ter** / Mürâyîler mesâvisine beñzer
 3612 Münevver çihresi şems ü ḫamerden / Müvecceḫ reng-i rûyı verd-i **terden**
 3836 Gül-i ter gibi ruḫsârün **ter** olmuş / Yüzün bedri ser-â-ser aḡter olmuş
 4284 Yedi kıṭ‘a ḫurı ḫüşe bitürdi / Yedi **ter** ḫüşeyi bir bir yitürdi
 4298 Yedi **ter** ḫüşedür ucuzluğa dâl / Ucuzluḫ ola ḡâyetde yedi sâl
 E25 Ḳızıl gül gibidür nâr-ı maḫabbet / **Ter** ü tâze ider bârân-ı vuşlat

Aşağıdaki tanıklarda geçen “gül-i ter” ifadesi “taze gül” anlamına gelir (*bk.* gül-i ter).

- 338 Şarardı heybetinden mihr-i enver / Ḳızardı ol ḫarâretten gül-i **ter**
 479 Beni añduḫca aḡlar ol gül-i **ter** / Kim oḡşar gün yüzini kim oyalar

- 683 Didiler seyre gel ey mäh-manzar / Havâ kesb eyle mänenend-i gül-i **ter**
 1468 Cefâdan bir gönül olmazdı muğber / Meger kim bād-ı şarşardan gül-i **ter**
 3006 Gül-i **ter** gibi döküldi saçıldı / Ne râm oldu ne güldi açıldı
 3822 Elinden kurtulup ol nūr-ı dīde / Gül-i **ter** gibi dāmānı derīde
 3836 Gül-i **ter** gibi ruhsārūn ter olmuş / Yüzün bedri ser-â-ser ahter olmuş
 4424 Kaçan Yūsufsuz uğrar idi leşker / Aña dirlerdi geldi ol gül-i **ter**
 4669 Atıldığına çāha ol gül-i **ter** / Bile gelmiş degüldi ol birāder
 5004 Hāzān irdi şovuk deprendi şarşar / Bırakdı kendüyi berg-i gül-i **ter**

2. yaş, ıslak, nemli. <KT, KO, OTAL>

- 1675 Anuñçün mäh olur dāyim münevver / Ki olmaz ebr gibi dāmeni **ter**
terahhüm [14] acıma, merhamet etme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

- 3780 Ölümlü ‘aşık āh itse revādur / **Terahhüm** bābın açmağa şabādur

terahhüm etmek/eylemek [13] esirgemek, acımak, merhamet etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 851 **Terahhüm idüp** ol mäh-ı celāle / Çıkardı çāhdan ney gibi nāle
 939 Yiyüp zulm eylemiş ol nāzenīne / **Terahhüm eylemiş** pīrāhenine
 1077 **Terahhüm eyledi** aña Hudāsı / Qabūl oldu du‘āsı iltimāsı
 1275 Bu yerlerde benüm hālüm bilür yok / **Terahhüm eyleyüb** şefkat kılur yok
 1806 Zeliḥāya **terahhüm itdi** Yūsuf / Tesellī itdi gösterdi telaṭṭuf
 1936 Diyesin ey Süleymān-ı zemāne / **Terahhüm eyle** mūr-ı nā-tüvāna
 1962 Teveccüh eylesün rüy-ı laṭīf / **Terahhüm eylesün** zāt-ı şerīf
 1982 Zeliḥāya **terahhüm etdi** Yūsuf / Söze geldi tekellüm itdi Yūsuf
 2926 Faḳīre gāyet ile şefkatün var / **Terahhüm eyleme** ol demde zīnhār
 3778 **Terahhüm eyledi** hālīne gāyet / Zārūrī lāzım oldu aña şefkat
 3795 **Terahhüm eyle** serv-i ser-firāzum / İrişdi hadd ü pāyāna niyāzum
 4009 **Terahhüm eyle** ben şūrīde-hāle / Ne sen zindāna gir ne ben vebāle
 4521 **Terahhüm itdi** ḥayra girdi Yūsuf / Du‘āya ellerin kaldırdı Yūsuf

terakki [13] artma, çoğalma, ilerleme, ileri gitme. [tas.] bir hâlden diğ̈er hâle, bir makamdan diğ̈er makama, bir marifetten diğ̈er marifete geçme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, TTS>

- 1324 Çözüldi Yūsufun bend ü ‘ıḳālī / **Terakki** kıldı envār-ı cemālī
 1864 **Terakki** olsa ‘ıḳ-ı dil-güşāda / Olur cānāna te’sīri ziyāde

terakki etmek/eylemek [11] ilerlemek, gelişmek, yükselmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 227 Zemīne indi çünkim şems-i Sübhān / **Terakķi itdi** nūr-ı ‘ayn-ı ‘Oşmān
- 1045 İdüp evlādına dün ihtimāli / **Terakķi eyledi** rüy-ı celāli
- 1584 **Terakķi eyledi** derd-i derūnı / Belā-yı ‘ışķınıñ oldı zebūnı
- 1757 Zeliḥā ‘ışķınıñ oldı zebūnı / **Terakķi itdi** bir gice cünūnı
- 1970 **Terakķi eylemiş** mäh-ı cemāli / Tedennī eylemiş rüy-ı celāli
- 2748 **Terakķi eyledi** şevķ-ı vişāli / Tıyuldı ḥilesi dün ihtimāli
- 3262 **Terakķi itmek** içün ittiḥādı / Temennā itdi andan bu murādı
- 3980 Görince bunlaruñ ‘ışķın hüveydā / **Terakķi eyledi** derd-i Zeliḥā
- 4173 Ḥuşūşā derd-i hicrān-ı Zeliḥā / **Terakķi eyledi** yevmen-fē-yevmā
- 4524 O günden mäh-ı ruḥsār-ı Zeliḥā / **Terakķi eyledi** yevmen-fē-yevmā
- 4570 **Terakķi itdi** tā‘at-ı Zeliḥā / Gözinden çıķdı yaşı gibi dünyā
- terāne** [4] nağme, ahenk, makam, makamlı ses. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 654 Belürse şavt-ı bülbülden nişāne / Aķar şular aña eyler **terāne**
- 1613 Aķar şu gibi söylerdi yabana / Belā sāzına eylerdi **terāne**
- 2152 ‘Acāyib velvele düşdi cihāna / Kimi oķur kimi ırlar **terāne**
- 3436 Bulur her biri bir söze bahāne / İder her biri bir dürlü **terāne**
- terāzū** [2] terazi, tartı aleti [*mec.*] eşitlik, muvazene, itidal. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ, OTAL>
- 21 **Terāzū** gibi kılma tā ser ü pā / Faķiri zīr-i dest-i ehl-i dünyā
- 1378 Kıyāmet kāmeti mevzūn u merġūb / **Terāzūdan** iner mümtāz-ı maḥbūb
- tercemān** [4] tercüman, bir dilden başka bir dile çevirip maksadı anlatan kimse [*mec.*] birinin maksat ve meramını anlatmaya veya bir şeyi tasvir ve ifadeye alet olan şey. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 266 Zebānı **tercemān**-ı rāz-ı ḥikmet / Dehānı maḥzen-i esrār-ı vaḥdet
- 1375 Lisānı cānib-i Ḥaķ **tercemānı** / Dehānı cān-ı insānuñ nişānı
- 2254 Yine ey dil dilinüñ **tercemānı** / Bize depret ‘alev gibi zebānı
- 4623 Gel ey cān kışşasınüñ **tercemānı** / Sevindür vuşlat ile ‘āşıkānı
- terceme** [1] tercüme, bir dilden başka bir dile çevirme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
- 5170 Yaķışmaz **terceme** bu dāstāna / Öli ḥalvāsını almam dehāna
- tercīḥ** [1] bir şeyi diğlerinden üstün tutma, daha çok beğenme. <KT, KO, LN, OTAL>
- 3360 Cevārīnūñ yüzini kıldı **tercīḥ** / Eli altında ķodı hemķü tesbīḥ
- tereddūd** [] kararsızlık, duraksama. <KT, LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

tereddüd etmek/eylemek [4] karar verememek, kararsızlık göstermek, şüphe etmek, karşı durmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

- 666 Gelüp evlâdı çok ibrâm idicek / **Tereddüd eyledi** pîr-i mübârek
 3431 Şevâbı bî-nihâye hayrî çokdur / **Tereddüd itmeññüñ** hîç aklı yokdur
 4539 Nikâh it sen dañi irsün murâda / **Tereddüd eyleme** emr-i Hudâda
 4671 Bu işde **itmeññüz** hergiz **tereddüd** / Alñ buğdayumuzdan bir niçe müd

terk [16] bırakma, bırakılma, vazgeçme. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ÖTS, KUBBEALT>

- 1241 Yuyalum âb-tevbeyle günâhı / İdelüm şıdık ile **terk-i** menâhî
 2471 Güc oldı cānuma **terk-i** vifâkı / Baña tedric ile olsun firâkı
 3301 İşi eglencedür her kârdâna / Olur **terk-i** hevâsına bahâne

terk-i cān [1] canını bırakma, ölüm. <ÖTS>

- 464 Delîl-i küy-ı cānân **terk-i cāndur** / Nişân-ı râhı Ka'be üstüh'andur

terk-i diyâr [2] memleketini bırakıp gurbete çıkma. <KANARI, KUBBEALT>

- 290 Çıkup **terk-i diyâr** itmek göründi / Gözüm kıble-nümâsı Şâma döndi
 422 Çoğalsa derd-i dilber gibi a' dâ / Hemân **terk-i diyâr** itmekdür evlâ

terk etmek/eylemek [10] bırakmak, ayrılmak, (bir yeri veya kimseyi) bırakıp gitmek, vazgeçmek.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALT>

- 215 Kõdı hep 'arş u ferş ü mäsivâyı / Fenâyı **terk idüp** buldı bakâyı
 1449 Mecâz ise dañi **terk itme** 'ışkı / Olur âyine pülâd-ı Dımışkı
 1818 Gözinüñ gitdi h'âbı geldi âbı / Bırakdı 'ârı **terk itdi** hicâbı
 1934 Düşesin ayağına yalvarasın / Ola kim **terk ide** cevri ü cefâsın
 3524 Öninde döne döne virdi cānı / Kõdı dünyâyı **terk itdi** cihānı
 3998 Degüldi itdügi işden haberdâr / Hicâb-ı 'ârını **terk itdi** nâçâr
 4002 Cefâlar itme **terk eyle** 'inadı / Melâmet âteşinüñ olma bādı
 4014 Gönül kaşrını yap **terk it** cefâyı / Kõlaydur oda yakmak bir sarâyı
 4236 Cününü **terk idüp** kõdı yabanı / Gönül şehrinde seyrân itdi anı
 5028 İrişdi 'âlem-i bālâya cānı / Kõdı **terk itdi** bu süflî mekânı

terlemek [1] ter dökmek, ter çıkarmak. <KT, TS, KUBBEALT>

- 3833 Yorulmuş **terlemiş** rüy-ı celâli / Dürer-bâr olmuş ol bañr-i cemâli

tertîb [5] sıra, düzen, usul, tarz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 3042 Bu **tertîb** ile geçdi niçe müddet / Ne bellü vuşlat u ne bellü fûrkat
 3596 Cemâli tavk-ı zerden buldı **tertîb** / Gülistânı kitâbın kıldı tezhib
 3607 İrişdi ol meh-i hürşid-sāye / Bu **tertîb** ile yapduğı sarāya

3994 Zuhûra geldi bu **tertib**-i tedbîr / Muhaşşal itmedi gönline te'sîr

4163 Bu **tertib** ile geçti niçe eyyâm / Figân u nâleden itmezdi ârâm

tesbîh [8]

1. Hakk'ı takdis ve tenzih etmek, onun her türlü kusurdan arınmış olduğunu dile getirme; bu maksatla "Sübânallah" (Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim) demek. <KT, KO, LN, DÎNÎ KAVRAMLAR, TTS, OTAL>

78 İder emri ile diller tekellüm / Döner zikri ile **tesbîh**-i encüm

2566 Şalâhiyyetde midür ehl-i Ken'ân / Olur mı zikr ile **tesbîh**-i Sübhân

tesbîh etmek [1] Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih etmek. <KUBBEALT>

E8 Koyunlarla bile **tesbîh** iderdi / Bu hâle şükr idüp kendüye dirdi

2. tespih, Allah'ı zikir ve tenzih ederken sayının anlaşılması için kullanılan, ibrişim veya ipliğe dizilmiş, çeşitli ağaç veya taşlardan yapılmış, genellikle 33 veya 99 taneden meydana gelen diz. <KT, KO, KUBBEALT>

1860 Bu zencîr oldı **tesbîh**-i niyâzı / Haķîķi eyledi 'ışķ-ı mecâzı

3360 Cevârînün yüzini kıldı tercîh / Eli altında kodı hemçü **tesbîh**

4587 Dizildi halka halka anda kandîl / Olurdı nûrdan **tesbîhe** temşîl

E5 Ğanemler oldı **tesbîhün** mişâli / Keser efkâr-ı âhardan ricâli

tesbîh-i mercân [1] mercan tespih. <KANAR>

3965 Yaraşdı kolda ellerden akan kıan / Mişâl-i zînet-i **tesbîh-i mercân**

tesellâ, tesellî [14] bir acıyı kısmen unutturacak iyilik veya nasihat, avutma, avundurma.

<KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT>

1776 Görindi itdi cânânı tecellî / Tecellîsinden irişdi **tesellî**

2745 **Tesellî** sözlerine oldı bülbül / Kopardı gülşeninden bir niçe gül

3745 Temennâ-yı dil-i maḥzûn-ı 'uşşâķ / **Tesellâ**-yı vücûd-ı cân-ı müştâķ

3786 **Tesellî** câmi ile kıldı ḥandân / Ümîdi kıpusından açdı dermân

4200 Şafâlar sürdi seyrinden Zelîḥâ / Dil-i şeydâsına geldi **tesellâ**

tesellî bulmaķ [3] avunmak. <17. YÛZYIL TÛRKÇESİ, KUBBEALT>

292 Çoğ idi Şâm içinde mâh-manzar / **Tesellî bulmağ** olmadı müyesser

4146 **Tesellî bulmayup** bir laḥza cânı / Kesilmez nâlesi diñmez figânı

E26 T̄tulum olasin cânâna vâşıl / **Teselli bulmasa** cânuñ ne ḥâsıl

tesellî etmek/eylemek [5] sıkıntısını, acısını hafifletmek. <KUBBEALT>

1806 Zelîḥâya teraḥḥum itdi Yûsuf / **Tesellî itdi** gösterdi telaṭṭuf

2100 Yola ṭoğruldı çün serv-i bâlâ / Kimi ağlar kimi **eyler tesellâ**

2695 **Tesellî eyledi** anı Zeliḥā / Didi ey reh-nümā-yı kurb-ı Mevlā

3777 **Tesellî itdi** vāfir Māh-ı Ken' ān / Taşavvur itdi kim cān itdi ol ān

4947 Şımañ āyine-i ḳalb-i ğaribi / **Tesellî eyleñüz** her bî-naşibi

tesellî vermek [1] üzüntüsünü, acısını hafifletmek, hafifletici şeyler söylemek, avutmak, teselli etmek. <KUBBEALT>

1002 Gelün Allāhuñ emriyle yaḳına / **Tesellî virüñüz** pîr-i ḥazîne

teshîr [6] büyü yapma, büyüleme, aldatma, aldatılma. Sözlüklerde aynı şekilde yazılan iki “teshîr” bulunmaktadır. Diğeri de “zapt ve istila etme, kendine tabi kılma” anlamlarına gelmektedir. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KÂMŪS, OTAL, ÖTS, KUBBEALT> Tanıklarda kelime her ikisini de karşılayabilecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.

1739 Ya teshîr eyledi bir ehl-i **teshîr** / Ki ḥüsn ü behcetüne irdi taḡyîr

4052 ‘Azîzi aldı **teshîr** ehli / Hicāb oldu duḡān-ı nār-ı cehli

teshîr etmek/eylemek [4] büyülemek, kendine bağlamak, göz bağlamak; ele geçirmek, zapt etmek, tabi kılmak, ram etmek. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

1739 Ya **teshîr eyledi** bir ehl-i teshîr / Ki ḥüsn ü behcetüne irdi taḡyîr

2343 Niçe vech ile itdüm rāy u tedbîr / Ola kim **eyleyem** cānānı **teshîr**

3364 Göz ile ḳaşı nāza itse el bir / **İderdi** zāhid-i şad-şālî **teshîr**

3989 Zenān-ı Mısr ile itdi aḡız bir / Meh-i Ken' ānı **ide** ya' nî **teshîr**

te'sîr [11] alamet, nişan bırakma, eser etme. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1858 Kemāl-i 'ışḳ-ı pāki kıldı **te'sîr** / Delindi baḡrı feryād itdi zencîr

1864 Teraḳḳî olsa 'ışḳ-ı dil-güşāda / Olur cānāna **te'sîri** ziyāde

2395 Vişāl-i yāra şıḡmaz rāy u tedbîr / Maḡabbet encüminüñdür bu **te'sîr**

2863 Hikāyet oldu bu vech ile āḡır / Nigāra olmadı **te'sîri** zāhir

3184 Niyāzını bu resme kıldı taḳrîr / Ne aşşı kılmadı tedbîri **te'sîr**

te'sîr etmek [6] etkilemek, nüfuz etmek, dokunmak. <17. YŪZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALT>

686 Bu sözler Yūsufa **te'sîr itdi** / Cenāb-ı Ḥazret-i Ya' ḳūba gitdi

1059 Ölüm ḥāline geldi Ḥazret-i Pîr / İki fūrḳat bir oldu **itdi te'sîr**

1271 Güneş ıssısı **itdi** baña **te'sîr** / Taḳıldı sāye-veş boynuma zencîr

3994 Zuhūra geldi bu tertîb-i tedbîr / Muḡaşşal **itmedi** gönline **te'sîr**

4966 Firāk-i zāt-ı pāk-i Ḥazret-i Pîr / Vücūdına ziyāde **itdi te'sîr**

5022 Bu ḥālet Yūsufa **itmişdi te'sîr** / Gülinüñ olmuş idi levni taḡyîr

teskîn [3] yatıştırma, durdurma, rahat ve sakin kılma. <KT, KO, LN, KANARI>

3866 ‘Azîze ḥarḳ-ı ‘āde itdi ol ḥîn / Şirār-ı nār-ı āhın kıldı **teskîn**

teskîn etmek [2] birinin acısını, üzüntüsünü, heyecanlarını vb. duygularını dindirmek, yatıştırmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

2916 Bu hicrāna dōyemez cān-ı şīrīn / Bu nārı **itmez** āb-ı dīde **teskîn**

4187 Cemāl-i Yūsufını gördügi ħīn / Zülāl-i vaşl **ide** nārını **teskîn**

teslīm [] bir şeyi birine verme. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

teslīm etmek/eylemek/kılmak [8] bir şeyi verilmesi gereken yere vermek, bırakmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

494 Hemān-dem Hākka **teslīm itdi** cānı / Qodı gitdi bu fānī ħānumānı

559 İdüp ol rūḥ-ı pāke ḥaylī ta‘ zīm / Fiğān ü nāle ile **itdi teslīm**

786 Didiler idelüm bu tıfla ta‘ zīm / Atasına **kılalum** girü **teslīm**

2505 İderdi Yūsufa ta‘ zīm ü tekrīm / Eger cān istese **eylerdi teslīm**

2853 Kılāsın kendüye ta‘ zīm ü tekrīm / Selāmumı **idesin** aña **teslīm**

3028 Getür aḡnāmuñı **kıl** baña **teslīm** / Getürme ḥāṭıruña ḥavf ile bīm

3971 Kimisi cānını **teslīm itdi** / Ḥayātı riştesini kesdi gitdi

4799 İdüp evlādına mektūbı **teslīm** / Didi eyleñ ‘Azīz-i Mışra ta‘ zīm

Tesnīm [1] cennette bir ırmağın adı. Kur’an-ı Kerīm’de zikredilmiştir. Mutaffifin suresinde cennet ehline sunulacak misk kokulu bir nevi meşrubattan söz edilirken Allah’a yakın kullara Tesnīm katkılı bir içecek verileceği belirtilir. Tesnīm, bazı müfessirlerce “mahiyeti bilinmeyen bir içecek” diye nitelendirilirken bazıları bunu “yukarıdan akıp gelen en değerli kaynak” diye yorumlamıştır. <KO, LN, OTAL, ADŞS, TDVİA>

5071 Ḥabībi olduḡı iqlīme vardı / Fezā-yı Kevşer ü **Tesnīme** vardı

teşhīr [2] gösterme, halka bildirme, dillere düşürme, ortalığa duyurma. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

4055 Tağıldı seyl-i eşki gibi zencīr / Emīri kıldılar ta‘ zīr ü **teşhīr**

4849 Birisin kılmadı ta‘ zīr ü **teşhīr** / Qamusın itdi iḥsān ile ta‘ zīr

teşhīş [] tanıma, tanınma, ayırma, seçme, fark etme. <KO, LN, OTAL>

teşhīş etmek [1] tanımak, fark etmek. <KANARİ>

389 Gelürdi aña geh Ya‘ kūb u geh ‘İş / Nebiyyu’llāh velī **itmezdi teşhīş**

teşne [2] susamış, susuz [mec.] çok hevesli, istekli. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

3411 Şehā deryā-yı ḥüsnüñe ne noḡşān / Olursa **teşneye** bir qatıra iḥsān

3636 Kemāl-i baḡr-i ḥüsnüñe ne noḡşān / Olursa **teşneye** bir qatıra iḥsān

teşnī’ [4] çok ayıp ve çirkin bulma, yerme, ayıplama. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

- 1467 Yumulmuşdı deminde ‘ayn-ı **teşnî** / Şarâb eylerdi ancak halka taşdı
 1631 Ğam-ı a‘dâ vü **teşnî**-i ahibbâ / İder gencine-i idrâki yağma
 3853 Bu hâle ‘ayn-ı **teşnî** ile bakma / Vücûduñ baħr-i teşvîşe bırakma
 4754 Mücâvir cevri ider söger müsâfir / Olurlar ‘ayn-ı **teşnî** ile nâzır
teşvîş [3] karıştırma, karmakarışık etme. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
 3772 Zebânı bülbülü tütüldü kaldı / Başını dâmen-i **teşvîşe** şaldı
 3853 Bu hâle ‘ayn-ı **teşnî** ile bakma / Vücûduñ baħr-i **teşvîşe** bırakma
 E29 Kişi duş olsa bir genc-i nihâna / Olur **teşvîş**-i kalbine bahâne

tevakḳuf [7]

1. taalluk etme, var olmadıkça diğeri olamama, bağlı olma. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

- 549 **Tevakḳuf** Yûsuf içündür kayırmaz / Erenler cân virür cânânı virmez

2. durma, eğlenme, bekleme. <KT, KO, LN, OTAL, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

tevakḳuf etmek/eylemek [6] durmak, duraklamak, beklemek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTİ>

- 678 Aña dermâna **eylerken tevakḳuf** / Yarıldı yer yüzi ğayb oldu Yûsuf
 2283 Rivâyetdür mezâd olduĝda Yûsuf / İderdi anda tâlibler **tevakḳuf**
 3791 Görindi her taraftan ‘aks-i Yûsuf / Zelîhâ vaşlma **eyler tevakḳuf**
 4289 Bu efkâr ile **eylerken tevakḳuf** / Hemân-dem hâtırına geldi Yûsuf
 4639 Niķâb ile tırur dîvânda Yûsuf / Gelüp öninde **itdiler tevakḳuf**
 4667 Tefekkür eyledi aḥvâli Yûsuf / İşitdi sözlerin **itdi tevakḳuf**

tevâzu‘ [5] alçak gönüllülük, kibirsizlik, alçak gönüllülük gösterme. [tas.] Hak karşısında eğilmek, Hakk’ı kabullenmek. <KT, KO, LN, CÛDÎ, TTS>

- 1972 Vücûdında şefâ‘at ‘aynı nâzır / **Tevâzu**‘ şüreti kaçında zâhir
 2054 Cihânda Ka‘be-veş mestûredür bu / **Tevâzu**‘ ehliür mânend-i ebrû
 2552 **Tevâzu**‘la yire sürdi yüzini / Niyâz itdi göke dikdi gözini
 4629 **Tevâzu**‘la edânî vü ekâbir / Ziyâret itdiler Ya‘ķûbı bir bir

tevâzu‘ etmek/eylemek [1] alçak gönüllülük göstermek, itaat etmek, ram olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARİ>

- 3381 İderse daḥi tîrine nişâne / **Tevâzu**‘ **eyleñ** ol kaşı kemâna

tevbe [4] tövbe, işlenmiş bir günah ve kabahatten pişman olup bir daha yapmamaya karar ve söz verme. Kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah’a

yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemektir. <KT, KO, LN, DİNÎ KAVRAMLAR>

58 Baña kıl **tevbe** vü tevfiķı yoldaş / Ki derbend-i ecelden kırtaram baş

1241 Yuyalum âb-ı **tevbeyle** günâhı / İdelüm şıdķ ile terk-i menâhî

3657 Bilürsin sen o Settârü'l-‘ Uyûbı / Bağışlar **tevbe** ile hep zünûbı

tevbe kılmak [1] tövbe etmek. <ÖTS>

2350 Hemânâ kendü miķdârını bildi / Ğurûrını giderdi **tevbe kıldı**

tevcih [2] yüzünü bir tarafa çevirme, döndürme, yöneltme. <KT, KO, LN, OTAL>

1109 Teveccüh ile insâna bu **tevcih** / Olur her vech ile irşâd u tenbîh

2241 Naşîbî Zeydûn olmaz ‘ Amra **tevcih** / Nebîden bu naşîhat oldu tenbîh

teveccüh [22] yüz çevirme, doğrulma, yönelme, bir yere doğru hareket etme; kalbi, zihni bir şeye doğrultma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL, ÖTS>

67 Şıfâtında şafâ âyînesi var / **Teveccüh** ehli görür anda didâr

1109 **Teveccüh** ile insâna bu tevcih / Olur her vech ile irşâd u tenbîh

teveccüh etmek/eylemek [20] yönelmek, dönmek; ilgi duymak, yakınlık göstermek. <KANARI, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

283 **Teveccüh eyledükce** rûy-ı vuşlat / Kaçardum kalmaz idi bende tākāt

1203 Bu vech ile açıldı rûy-ı ümmîd / **Teveccüh eyledi** bālâya hırşîd

1286 Aķıtdı kanlu yaşın iki gözden / **Teveccüh eyledi** Hākķa bu yüzden

1916 Yüce yirden nidâ it ol periye / **Teveccüh eyleye** şâyed beriye

1948 **Teveccüh itdi** dinince namāza / Niyāz itdi Ğudā-yı bî-niyāza

1962 **Teveccüh eylesün** rûy-ı laţîfî / Teraħķhum eylesün zāt-ı şerîfî

1966 **Teveccüh eyledi** mülk-i mişâle / Gözi tuş oldu ol şāhib-cemāle

2141 **Teveccüh itdi** istikbāle fi’l-ħāl / Zeliķā yolına harc itdi emvāl

2349 **Teveccüh itmedi** yüzine kimse / Ķulaĝın urmadı sözine kimse

2533 Ķiçekler gibi cümle ‘ ayn-ı ‘ âlem / **Teveccüh itdi** gün yüzine ol dem

3437 **Teveccüh etdiler** didâr-ı yāre / Arardı her biri derdine çāre

3485 **Teveccüh itmedi** aşlā sözine / Nażar kılmadı illā yir yüzine

3650 Ğabîbûn bulmadı vaşlına fūrce / **Teveccüh eyledi** ikinci bürce

3692 İdüp ‘ ayn-ı tazarru‘ la nezāre / **Teveccüh itdi** mażlûmāne yāra

3706 Düşüp gün gibi baħr-i ıztırāba / **Teveccüh eyledi** bir ĝayrı bāba

3999 Duĝān-ı āhı gibi ol peri-rû / **Teveccüh itdi** rûy-ı yāra toĝru

4171 Dönüp şuyı soĝulmuş āsiyāba / **Teveccüh eyledi** ‘ âlem ĝarāba

- 4193 Dilinde vird idinmiş nâm-ı Hüy / **Teveccüh eylemiş** mihrâba rûy
- 4431 **Teveccüh itse** ol gün yüzlü nâgâh / Beni peyk-i maḥabbet eylerdi âgâh
- 4534 **Teveccüh eyledi** Hâk ḥazretine / İrişdi peyk-i Mevlâ ḥıdmetine
- tevehhüm** [2] vehmetme, vehme düşme, kurma, kuruntuya düşme. <KT, KO, LN, OTAL>
- 750 İrişdi akrabâsından **tevehhüm** / Yüzinüñ mähını zeyn itdi encüm
- tevehhüm etmek** [1] vehimlenmek, kuruntuya düşmek, şüpheyeye düşmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>
- 3072 Temâşâdan gözini yummaz encüm / Güneşden zerrece **itmez tevehhüm**
- Tevekkel inne ba‘de’l-‘usri yüsra** [1] “Allah’a dayan, şüphesiz zorluktan sonra bir kolaylık vardır.” Her işte, o işin hayırla sonuçlanması için, maddi ve manevi bütün çarelere başvurduktan sonra sonucu Allah’a bırakma, O’na dayanma, güvenme ve O’nu vekil tutma anlamlarına gelen tevekkül konusunun işlendiği bir ifadedir. <İKS>
- 855 Maḳâmuñ evliyâdan oldı evlâ / **Tevekkel inne ba‘de’l-‘usri yüsra**
- tevekkül** [5] işleri Allah’a bırakıp kadere razı olma. Kur’an-ı Kerim’de tanımı yapılmıştır. Allah’a tevekkül; Allah’ın yardımına, çalışanın emeklerini boşa çıkarmayacağına, duaları kabul edeceğine, adil olduğuna ve haksızlık etmeyeceğine inanmak ve güvenmektir. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ADŞS, DİNÎ KAVRAMLAR>
- 2199 Kıo şüret ‘âlemini gözle ma‘nî / **Tevekkül** ehli ol şabr eyle ya‘nî
- 2937 **Tevekkül** zevk vardır şânlarında / Ölüm bir ḥ‘âb-ı ḥöşdur yanlarında
- tevekkül eylemek/kılmak** [3] teslim olmak, inanmak, dayanmak, Allah’a dayanıp güvenmek. <ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 702 Gözüñi gönüñi Hâkdan ayırma / **Tevekkül eyle** dünyâñı kıyıрма
- 4265 **Tevekkül eyleyen** zât-ı Hudâya / Elini açmağ olmaz mâsivâya
- 4342 Du‘âlar itdiler def‘-i belâya / **Tevekkül kıldılar** zât-ı Hudâya
- tevfiḳ** [4] Allah’ın yardımı, Allah’ın kulunun işini rast getirmesi, Cenabıhakk’ın kendi iradesini kulunun maksadına uydurması, ilahi yardım. [tas.] Allah’ın, kulunun yaptığı işi, rıza ve sevgisine uygun hâle getirmesi, iradesi ve rızasına uygun işler yapmayı ona nasip etmesi demektir. Buna “inâyet” de denir. Sonucu belirleyen takdir, irade ve kuvvet yalnızca Allah’a ait olduğundan ulaşılan her başarıyı Allah’tan bilmek gerekir. <KT, KO, LN, KANARI, DİNÎ KAVRAMLAR>
- 35 Hidâyet eyle taḥḳîḳuñ ṭarîḳın / ‘İnâyet eyle **tevfiḳuñ** refîḳın
- 58 Baña kıl tevbe vü **tevfiḳı** yoldaş / Ki derbend-i ecelden kırtaram baş

2380 Refîk oldu aña **tevfîk** u taşdıķ / Giderdi hâyil-i taķlîdi taķķîķ

3026 Ki bu taķlîd-i kâr-ı ehl-i taķķîķ / Virür cân u dile **tevfîk** ü taşdıķ

tevḥîd [4] birleştirme, bir kılma, birliğine inanma. [tas.] Allah'ın zatını bütün tasavvurlardan, zihinlerdeki hayal ve evhamdan tecrit etmektir. <KT, KO, LN, OTAL, TTS>

220 Dinilmez mâcerâ-yı râz-ı **tevḥîd** / Olinmaz şîve-i cânâna taķlîd

1116 Münevver oldu **tevḥîd**-i Hudâdan / Hudâya vardı geçdi bâb-ı lâdan

4930 Anuñla söyleşürdi râz-ı **tevḥîd** / Olurdi gicesi qadr ü günü 'îd

tevḥîd etmek [1] birleştirmek. <KANARI>

4588 İderdi bu kıbâb içinde **tevḥîd** / Feleklerde nitekim cirm-i ḥurşîd

tezelsül [3] sallanma, sarsılma, ırgalanma. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

332 **Tezelsül** kıldı çünkim bād-ı rahmet / Hurûşa geldi deryâ-yı maḥabbet

3313 Şabâ-veş girdi bâğa ol yüzi gül / Nebâtâta irişdi bir **tezelsül**

3798 Bu derde Yûsuf eylerken taḥammül / Vücûdı baḥrine irdi **tezelsül**

tezḥîb [1] altın sürme, sürülme, yaldızlama. El yazması eserler ve murakkaların boya ve altın tozu ile yapılmış nakışlarla süslenmesidir. Özellikle kitapların ilk sayfası ile levhaların tezhiplenmesi âdetti. Tezhiplenmiş esere müzehheb, tezhip ustasına da müzehhib denir. Tezhip çok ince iş olup, Şark'ta hayli ilerlemiş bir sanattır. <KT, KO, CÜDÎ, ADŞS>

3596 Cemâli tavḳ-ı zerden buldı tertîb / Gülistânı kitâbın kıldı **tezḥîb**

tezvîr [7] yalan karıştırma, dolandırma, yalanı süsleyip gerçek diye sunma; ara bozuculuk. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

571 Kemer oldu orada dām-ı **tezvîr** / Elif-veş râst geldi rây (u) tedbîr

1066 Sözüñüz oldu hep telbîs ü **tezvîr** / Felâketde o ma' şüm ile bu pîr

2711 Quralum ḥîle vü **tezvîre** üslûb / Diyelüm Yûsufa fevt oldu Ya' kūb

2718 ' Aceb olmaz bu deñlü rây-ı **tezvîr** / İder ' ıışķ âdemi çöbân-ı ḥınzîr

2720 Bu **tezvîr** ile memlû eylediler / O Ken' âna giden geldi didiler

3441 Tıyuldu ḥîle ma' lûm oldu **tezvîr** / Ki tedbîre uyuşmaz emr-i taķdîr

4048 İdüp her müyını bir dām-ı **tezvîr** / Meh-i Ken' âna itdi qaşd-ı taķķîr

tezyîn [6] süsleme, süslendirme, ziynetleme, donatıp bezeme. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

691 Tıradı sünbülını kıldı **tezyîn** / Libâsın eyledi gül gibi rengîn

693 Gider **tezyîni** rûz-ı mâtem oldu / Senüñ şenliklerüñ derd ü gam oldu

2145 Yigitler geydi gün-â-gün aţlas / Şükûfe gibi **tezyîn** oldu herkes

3577 Yedi beyt oldu her vech ile **tezyîn** / Yedi beyt ile güyâ şî' r-i rengîn

tezyîn etmek [2] süslemek, bezemek, donatmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 102 İki şaf sinni ağzın **itdi tezyîn** / Biri sîn oldu anuñ birisi şîn
- 3588 ‘İzārın gūşvāre **itdi tezyîn** / Yüzine düşdi ol māhuñ bu Pervîn
ṭfl [11] küçük çocuk, çocuk. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>
- 448 Çü toğdı anadan ol **ṭfl-ı** ‘ākıl / Bir ay içinde oldu bedr-i kāmīl
- 772 Dir idi hışm ile evlād-ı bed-kār / Eyü bulduk seni ey **ṭfl-ı** ‘ayyār
- 786 Didiler idelüm bu **ṭfla** ta‘ zīm / Atasına kılalum girü teslīm
- 2629 Yakın geldi yirinden kopdı Ya‘ kûb / O **ṭflı** gözlerinden öpdı Ya‘ kûb
- 2633 Bu **ṭflı** Tañrı söyletdi meger kim / Degüldi Yūsufuñ hālīne ‘ālīm
- 2634 Dehān-ı **ṭfldan** keşf oldu bu rāz / Şanasın geldi gāyibden bu āvāz
- 2635 Düşinde vāridātınuñ peyāmı / Bu **ṭfluñ** sözi ol pīrūñ kelāmı
- 5139 Elümde büyüdi bu **ṭfl-ı** maḫşūd / Nīgehbān ola añā ‘ayn-ı Ma‘ būd
- 5140 Hūşūline bu **ṭfluñ** cehd kıldum / Şabāha dek elümi mehd kıldum
ṭfl-ı ma‘ şüm [2] masum çocuk. <KANARİ>
- 1009 Bilinmez kādatur ol **ṭfl-ı ma‘ şüm** / Degül ‘ilm-i ledünnī gibi ma‘ lüm
- 3858 Elinde **ṭfl-ı ma‘ şüm** ile nāgāh / Oraya geldi bir zen hīkmetu’llāh
ṭlism [2] tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, sihir, büyü. Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek, insan ve hayvanların afetten korumak gibi nedenlerle yapılmış. Değerli mücevher, para, eşya vs. şeyler yıkıntı yerlere gömülür, bulunmaması için de dualar okutulur ve artık oraya yaklaşıp bir ejderha veya korkunç bir zenci görünerek korku vereceğine inanılırdı. Buna tılsım denir. Sufiler bedeni tılsımlı bir defineye, nefsi yılanı benzetmişler, defineyi elde etmek için tılsımın bozulması gerektiğine inanmışlardır. <KT, LN, OTAL, OTDTS, ADŞS, TDGDA>
- 110 ‘Acebdür bu **ṭlism-ı** cism-i insān / Ki var anda hezārān genc-i pinhān
- 1435 Velī kısmı olanuñ resm-i cismi / Olur gencine-i ‘ışkuñ **ṭlismı**
ṭnāb [1] çadır ipi, çadırın kazıklara bağlanan iplerinin her biri. <KT, KO, LN, CŪDÎ>
- 3633 Revādūr ḥayme-i luṭfuñ **ṭnābı** / İḥāta eyler ise bu tūrābı
ṭnmamak [2] ses çıkarmamak, söylememek; aldırmamak, aldırış etmemek, oralı olmamak. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI>
- 5099 Kemāl-i ḥüsniye öğünme **ṭnma** / Şi‘ār-ı müste‘ār ile geçinme
- E17 Sevinme devlete faḫra yerinme / Belāya **ṭnma** anı kayd idinme
ṭrāş [] yontma, kazıma. <KT, KO, LN, KANARİ>
ṭrāş etmek [2] kazımak, tıraşlamak. <KANARİ>

- 1670 Hilâl ebrûsına olma hevâyî / **Tırâş it** hatıruñdan egri râyı
- 4223 Bilüp naqş-ı cihânı cümle fânî / **Tırâş itdi** gönül levhinden anı
tîğ [31] kılıç, kılıca benzer şeyler. <KT, KO, LN, FZ, OTAL>
- 33 Kelâmum zübdetü'l-envâr olsun / Zebânum **tîği** gevher-dâr olsun
- 152 Mu'ayyen enbiyâ destinde ya'nî / Olurmuş fi'l-haķıķa **tîğ-i** ma'nî
- 154 Fırât-ı **tîği** kim itdi hücumı / Yudı cümle sevâdü'l-vech-i Rûmı
- 362 Maḥabbet **tîğ-i** kayd-ı mäsivâdur / Maḥabbet âteş-i kaşr-ı riyâdur
- 613 Alursın boynuña **tîğ-i** belâyı / Kılursın kâdir olduĝuñ ezâyı
- 875 Hâzer eyle şaķın **tîğ-i** zarardan / Ḥamûş ol hışse al bu kışşalardan
- 1055 Karardı hıddetinden nitekim miğ / Şıyırdı berķ-ı hâţif gibi bir **tîğ**
- 1206 O **tîğ-i** kudreti görince 'uryân / Geyürdi aña bir şâhâne kaftân
- 1320 Niyâma çekdi **tîğ-i** berķı eflâk / Kâmu ğamnâklar oldu feraḥnâk
- 1348 O **tîğüñ** cümle 'âlem zaḥmnâki / Cihân ḥalkı ölümlüsi helâki
- 1712 Çekilmiş **tîge** beñzer iki kaşı / Dil-i mazlûm ile eyler şavaşı
- 1784 Celâlün **tîği** dest-i merḥabâdur / Cemâlün nûrı mihr-i cân-fezâdur
- 2077 Cemel ebr ü ceresler ra'd-i âfâķ / Şu'â'-ı **tîğ-i** zerrîn berķ-ı berrâķ
- 2535 Siper itmişdi bedr-i pür-kemâli / Belinde **tîğ** idinmişdi hilâli
- 2954 Nigâruñ **tîği** dest-i merḥabâdur / Gözüñi korķaĝ öğretmek ḥaţâdur
- 3120 Yedi iķlîmi **tîği** ile bir şâh / Güneş gibi açup fetḥ itse nâĝâh
- 3939 Çekilmiş **tîge** dönmiş ebruvânı / Kırılmış ceng içün kaşı kemânı
- 4347 Cihânda zâlim olana be-her ḥâl / Olur mazlûmuñ âhı **tîğ-i** kattâl
- 4951 Münâfık iki yüzlü **tîge** beñzer / Taķılsa yanına ḥalkuñ gelür şer
- Aşağıdaki tanıkta geçen “tîğin ‘arşa aşmak” deyimini “çok büyük zafer kazanmak” anlamında bir deyim olup genelde “kılıcını ‘arşa aşmak” şeklindedir.
- 3467 Kişi kim Kâhramân-ı nefsi başdı / Meh-i nev gibi **tîğın** ‘arşa aşdı
tîğ-i âh [2] ah kılıcı. <BMS>
- 3852 Kaçan şîrâne çekse **tîğ-i âhı** / Kıyar ma'sûķına 'ışķ ehli ĝâhî
- 4231 Olagör sâlik-i râh-ı İlâhî / Keser kayd-ı cihânı **tîğ-i âhı**
tîğ-i âteşbâr [1] ateş yaĝdıran kılıç. <KANARI>
- 3743 Çekilme **tîğ-i âteşbâr** gibi / Aķıtma yaşumı enhâr gibi
tîğ-i bürrân [2] keskin kılıç. <OTDTS>
- 1347 Yed-i kudretde şanki **tîğ-i bürrân** / Niyâm-ı câmesinden oldu 'uryân
- 2749 Celâl ile çekildi Yûsuf ol ân / Niyâmından nitekim **tîğ-i bürrân**

tîğ-i cefâ [1] cefa kılıcı. <BMS>

3143 Elini öpmege virmez rızâyı / Çeker ebrûları **tîğ-i cefâyı**

tîğ-i celâl [1] korkutucu kılıç. <BMS>

2936 Erenler cündine taḥsîn ü şâbâş / Hâkuñ **tîğ-i celâline** açar baş

tîğ-i firâk [1] ayrılık kılıcı. <BMS>

2440 Olup **tîğ-i firâkı** zaḥmnâki / Değişdi aşı-ı ḥâke rûḥ-ı pâki

tîğ-i ḥürşid [1] güneşin kılıcı. <BMS>

3495 Niyâm-ı arza girdi **tîğ-i ḥürşid** / Yire çaldı defini gökde Nâhid

tîğ-i siyâset [1] ceza kılıcı. Tanık günümüzde “Demokles’in kılıcı” şeklinde kullanılan ve “insanın üzerinde her an baskısını hissettiren tehlike” anlamına gelen deyimini hatırlatmaktadır.

<KUBBEALT>

4003 Giribânunîdadur dest-i felâket / Kâfâda muntazır **tîğ-i siyâset**

tîğ-i zebân [1] dil kılıcı, kılıç gibi tesirli olan dil.

4386 Çeküp **tîğ-i zebânı** ol ḥazîne / Dir idi gören anı bir birine

tilâvet [1] güzel sesle ve kurallara göre okuma, Kur'an-ı Kerim'i güzel sesle ve usulüne göre okuma, okunma. <KT, KO, LN, OTAL>

3140 Sükût itsün diyü 'ışkum zebânı / **Tilâvetden** teḥî olmaz dehânı

tîmâr [4] hastaya ve yarasına veya hayvana edilen hizmet, bakım, yara bakımı. <KT, KO, LN, ÖTS>

4268 Girü Hâḡdan olur derdine **tîmâr** / Araya istemez kim gire aḡyâr

tîmâr etmek/eylemek [3] bakımını yapmak, hastaya bakmak, şifa vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

2963 Ne cevrenden ferâḡat eyler ol yâr / Ne bîmârına **eyler** şimdi **tîmâr**

3653 Beni sen eyledün derde giriftâr / Sen **eyle** kendü bîmârûña **tîmâr**

3661 Koma ey cân ṭabîbi şöyle bîmâr / Ecel irmezden evvel **eyle tîmâr**

tîr [27] ok [mec.] sevgilinin kirpiği ve kaşı. <KT, KO, LN, CÜDÊ>

72 Şihâbuñ **tîri** vü çarḡuñ kemânı / Olupdur vaḡdet-i zâtı nişânı

155 Kemân-ı mu'cizâtı **tîr** şaldı / Çaḡatay ilin ol nâmeyle aldı

251 'Aceb işler geçer a'dāya çün **tîr** / Hezārân şîri eyler zîr-i şemşîr

578 Hâzer eyle kemân-ı kâmet-i pîr / Şaḡîye beddu'â ile atar **tîr**

593 Du'â **tîrini** atdı eşref-i nâs / Ziyâde ḡasta oldı yatdı İnâs

642 İdüp **tîr-i** fesâdına nişâne / Elif kâmetleri döndi kemâna

- 725 Sözüñ toğrusı birdür nitekim **tîr** / Seni yabana atdı kıavs-i taqđır
- 1391 İki kaşı çekilmiş iki şemşîr / Kemân-ı fitneye müjgânları **tîr**
- 1702 Kemân itdi vücûdum fikr-i vuşlat / Göñülden geçmez illâ **tîr-i** fûrkat
- 2215 Börek tutmacdan hazz itdi erkân / Olurdi iştiḥâ **tîrine** kalkan
- 2242 Zuhûra gelmeyince emr-i taqđır / İrişmez menzil-i maqşûdına **tîr**
- 2301 Anuñçün kâmetüm döndi kemâna / Ki **tîr-i** ‘ışkına oldum nişâne
- 3069 Kemândan egrilik zann eylese **tîr** / Hemân eyler ḥalâş olmağa tedbîr
- 3381 İderse daḥi **tîrine** nişâne / Tevâzu‘ eyleñ ol kaşı kemâna
- 3995 Kamunun şem‘ -i tedbîri söyündi / Yile karşı atılmış **tîre** döndi
- 4130 Melâmet **tîrinüñ** oldı nişanı / Yaşılmış yaya döndi ebruvânı
- 4346 Olinca beddu‘ â **tîri** revâne / Külâh-ı ‘izzeti eyler nişâne
- 4398 Çekerdi yaprağı a‘ dâya ḥançer / Yanında her biri bir **tîre** beñzer
- 4937 Ecel **tîrine** olmaz çünkü ḥâyil / Vücûduñ sıfırını ‘âlemde yok bil
- 5007 Ağaç yaprakları **tîr-i** ḥazâna / Olurdi ṭablalar gibi nişâne
- 5168 Suṭûr-ı nazmı gûyâ resm-i şemşîr / Elif nûnuñ mişâli kıavs ile **tîr**
- tîr-i bârân** [1] yağmur oku; ok yağdıran, oku serpmeye, hücum sırasında düşmana yağmur gibi ok yağdırmak. <OKÇULUK/2>
- 1314 Münâcâtüñ senüñ ey dişleri dūr / Ḥadeng-i **tîr-i bârâna** siperdür
- tîr-i ğam** [2] gam oku. <KANAR/>
- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen **tîr-i ğamdur** / Yüzüñsüz gül aña nâr-ı elemdür
- 3018 Yüzüme bakduğıñ ‘ayn-ı ‘atâdur / Baña **tîr-i ğamuñ** peyk-i vefâdur
- tîr-i maqşûd** [1] dilek, istek oku. <BMS>
- 12 Kaçan kim kâdir olam bu kemâna / İrişür **tîr-i maqşûdum** nişâna
- tîr-i yâr** [2] yârin oku. <BMS>
- 1671 Havâlandurma zaḥm-ı **tîr-i yârı** / Şaḳın elden koma şabr u qarârı
- 3912 Maḥabbet zûr-ı bâzû ile olmaz / Güc ile zaḥm-ı **tîr-i yâr** oñulmaz
- tîr-endâz** [1] ok atan, ok çeken, okla vuran. <KT, KO, KANAR/>
- 4413 Mişâl-i çeşm-i **tîr-endâz-ı** maḥbûb / Qarası ḥûb u ağı daḥi mergûb
- tîz** [1] tez, çabuk, seri. <KT, OTAL, KUBBEALT/>
- 3643 Ḥabâb-ı bâde göz dikdi ḥarâma / Vücûdı **tîz** irişdi in‘ idâma
- toğan** [1] doğan, kartalgillerden, küçük kuş, fare vb. ile beslenen ve alıştırılarak kuş avında kullanılan yırtıcı bir kuş. <KT, TS, KUBBEALT/>
- 416 Olur anlar yed-i kudret **toğanı** / Neye şalınsa âḥir alur anı

toğmak [11]**1. doğmak, dünyaya gelmek. <KT, TS, ÖTS>**

- 383 Zuhûra geldi bir günde iki hûb / Öñürdi 'İş **toğdı** soñra Ya' kûb
 448 Çü **toğdı** anadan ol tıfl-ı 'âkıl / Bir ay içinde oldu bedr-i kâmil
 1070 Anadan **toğdı** Yûsuf güldi 'âlem / Meger bir dâye hâcet oldu ol dem
 1686 Çü **toğduñ** anadan ey bedr-i kâmil / Benüm ağuşum oldu saña menzil

2. (Güneş, Ay, yıldız) ufuktan yükselerek görünmek. <TS, ÖTS>

- 167 Birinde **toğdı** birinde tolındı / Gehî peydâ gehî pinhân olındı
 1475 **Toğub** mağribde ol şems-i sa'âdet / Cihâna şaldı mihrinden harâret
 2387 Geçe târik-i leyl-i fûrkat-i yâr / **Toğa** şubh-ı şafâdan mihr-i didâr
 2752 Hicâb ıssı idi ol şems-i rûşen / **Toğardı** aña bilmezlik yüzinden
 3420 Güneş gibi koluñ boynuma şalsañ / Kamer gibi **toğup** üstüme gelseñ
 3541 Meger nokşân-ı 'ışkum oldu mâni' / Ki **toğmaz** üstüme hürşid-i tâli'
 4453 **Toğar** başına şems-i şâdmânî / Çıkar târik-i gamdan taşra cânı

toğrı [18]**1. doğru, eğri olmayan, düz. <KT, TS, YTS>**

- 2708 Hevâsına uyan keştiye beñzer / Olur egrisi **toğrusından** ekşer
 3861 Didi egri sözini **toğrı** şanma / Zeliñhânuñ yalanına inanma
 3867 'Azîzün kil-k-i tefişinden ol ân / Elif-veş **toğrı** çıkdı Mâh-ı Ken'ân
 3894 Elif kaddi gibi **toğrıdur** ol yâr / Bi-haqq-ı Kâdir u Kayyûm u Qahhâr
 4062 Nihâl-i Sidre-veş **toğrıdur** ol yâr / İnanmañ bu söze *zinhâr zinhâr*
 4312 O serv-i bâğ-ı cennet **toğrı** çıkdı / Günâhı 'âşıkı üstine yıkdı
 4729 Degül idi ölen kardaşı **toğrı** / Budur ol uğrınıñ kardaşı uğrı
 5154 Elif egri elinden **toğrı** çıkmaz / Hañası yañlışı çok sıhhati az

2. yalan ve yanlış olmayan, gerçek. <KT, ÖTS>

- 725 Sözüñ **toğrusı** birdür nitekim tîr / Seni yabana atdı kavş-i taqdîr
 1696 Boyuñ serv-i revânı gibi el-ân / Sözüñi **toğrı** söyle eyle ihsân
 3887 Sözümden **toğrıyam** Allâha ma' lûm / Şehâdet itdi haqqumda bu ma' şûm
 4309 Didi itdüm aña zulm-i şarihi / Kelâmuñ **toğrusı** sözüñ şahihi
 4654 Sizi ben sezmezem kim toğrılarsız / Sözüñ **toğrusı** bu kim uğrılarsız
 4726 Didi Yûsuf dimişdüm size uğrı / Bi-hamdi'llâh ki sözümden çıkdı **toğrı**

3. yalancı olmayan, sadık. <ÖTS>

- 4654 Sizi ben sezmezem kim **toğrılarsız** / Sözüñ toğrusı bu kim uğrılarsız

- 4735 Yalandur bunların sözi inanmañ / Kamusı uğrıldur **toğrı** şanmañ
toğrı yol [2] insanı hak ve hakikate ulaştıran yol, hidayet yolu. <ÖTS, KUBBEALTİ>
- 812 Karındaşlık haqını zâyî' itmeñ / Koyup **toğrı yolu** egriye gitmeñ
 2892 Nebî kısmı yaramaz işi itmez / Koyup **toğrı yolu** egriye gitmez
toğru [5] doğru, karşı yönünce, -e yönelmiş olarak, -e karşı. <KUBBEALTİ, ÖTS>
- 214 Hüveydâ oldı dilde na' ra-i Hû / Yürüdi *mā-hüve'l-maḫṣūd* a **toğru**
 1985 Beni ister dilerseñ ey perî-rû / Zamân ile gelesin Mıṣra **toğru**
 2592 O pîrûñ hâtırına geldi qorḡu / Devesi ile kaçdı Mıṣra **toğru**
 3999 Duḡhân-ı âhî gibi ol perî-rû / Teveccüh itdi rûy-ı yâra **toğru**
 4907 İderler şevk ile tekbîr ü tehlîl / Gelürler Mıṣra **toğru** nitekim Nîl
toğrulmak [4] doğrulmak, yönelmek, teveccüh etmek. <TS, KUBBEALTİ>
- 887 Muḡarrer itdi bu egri ḡayâlî / Eve **toğruldı** Ya' kūbuñ 'ayâlî
 2100 Yola **toğruldı** çün serv-i bâlâ / Kimi ağlar kimi eyler tesellâ
 3470 Nihâl-i tâze gibi ol kenîzân / Gelüp **toğruldılar** îmâna ol ân
 3947 Bu bezme **toğrulup** ol serv-i ser-keş / Şalındı geldi şaldı ḡalka âteş
toğrultmak [2]
1. doğrultmak, düzeltmek, bozukluğunu, aksaklığını gidermek. <TS, KUBBEALTİ>
- 819 ḡasûd egri olur dâl-i ḡased-vâr / Anı **toğruldı** tenbîh-i aḡyâr
2. tevcih etmek, yöneltmek, bir yöne doğru çevirmek. <YTS, KUBBEALTİ>
- 3121 Bu olur ba' dehu tedbîr u râyî / Kılâ' -ı çarḡa **toğrıldı** 'aşâyî
toğurmak [1] doğurmak, yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak. <TS, ÖTS>
- 382 İkiz **toğurdı** ümmü'l-mü'minîni / Enîsi hem-demi ḡalvet-nişîni
tok [1] açlığını gidermiş, doymuş, aç olmayan. <TS, ÖTS>
- 4622 Cemâlini görenler **tok** olurdu / Belâ-yı cû'ına dermân bulurdu
tokınmak, tokunmak [15]
1. dokunmak, nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık gibi türlü niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek. <KT, TS, ÖTS>
- 935 Görür pîrâheni ol pîr-i Ken'ân / Aña ne pençe **tokınmuş** ne dendân
 1495 **Tokınsa** nâgehân pîrâhenine / Batardı berg-i gül nâzûk tenine
 1654 Maḡabbet oḡınuñ olmaz nişânı / **Tokınur** zaḡmı görünmez kemânı
 2236 Demür ḡalkanı ḡalkanı geçerdî / **Tokınsa** yerlü taşâ yol açardı
 2445 **Tokınur** boynuzınuñ üstüḡ'ânı / Meh-i nev gibi yırtar âsumânı
 2882 Düşürme cânınuñ ḡavf ü hirâsa / Leke **tokunmasun** bu aḡ libâsa

- 2918 Elümi ayağımı kıl muḳayyed / Boğazlarken **ṭoḳunam** saña şāyed
 3170 **Ṭoḳındıḳca** aña seng-i melāmet / Binā-yı ‘ışkıını eyler ‘imāret
 3212 Taşa **ṭoḳunmayınca** şışe şınmaz / Erenler nefsinüñ atına binmez
 3370 Birine kimseler el şınmamışdur / Baḫl̄il el bunlara **ṭoḳunmamışdur**
 3419 Ne var ey şāh-ı taḫt-ı lā-yezālī / **Ṭoḳınsa** luṭf u iḫsānuñ nihālī
 3856 **Ṭoḳınur** ‘aşıḳa seng-i melālī / Başına gelmeyen bilmez bu ḫālī
 4391 **Ṭoḳınsa** gūşına yārından aḫbār / Kılurdu sâ’ile mengūşın ṭışār
 4733 **Ṭoḳundı** biri ṭāsa çınradı ṭās / Kulaḫ ṭutdı o ṭāsa andaki nās

2. ilişkin, ilgili olmak, ilgilendirmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 2864 Ne söz kim anda söylendi müretteb / **Ṭoḳınurdu** bir ucı Yūsufa hep

ṭoḳuz [5] dokuz, sekizden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 9. <KT,

TS, YTS>

- 3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / **Ṭoḳuzı** ḫile vü mekr ü füsündür

Aşağıdaki tanıkta şair, Hz. Muhammed’in Miraç hadisesini anlatırken felek tabakalarını geçişini ifade etmiş ve felekleri “dokuz zırh” olarak nitelemiştir.

- 209 Bu **ṭoḳuz** cevşeni oḳ gibi geçdi / Niḫāb-ı mümkinātı bir bir açdı

ṭoḳuz ṭāk [1] nüh tāk, dokuz felek. Eski astronomide gezegenlerin gök katları felek ismiyle anılır ve dokuz tane olduklarına inanılır; feleklerin iç içe dönen bu dokuz gök kubbeden oluştuğu sanılırdı. Dünya bu gök katlarının merkezinde yer alır. <ADŞS, TDVİA, TDEK>

- 366 Çoğaldı āh-ı ‘aşıḳ gibi ‘uşşāk / Pür oldı evliyā ile **ṭoḳuz ṭāk**

ṭoḳuz ṭolaşmak [2] birçok kere dolaşmak. <YTS>

- 2842 Yedi iḳlīmi ol **ṭoḳuz ṭolaşdı** / Melālet baḫri ṭaşdı başdan aşdı

- 4810 Ki ḳurd aşı ṭoyınca ḳarnı vāfir / O ṭoyduḡı yiri **ṭoḳuz ṭolaşur**

ṭōlāb [1] dolap, kuyudan su çıkarıp bahçeleri sulamaya mahsus makine, her çeşit dönen çark, çıkırık. Divan şiirinde âşık döktüğü gözyaşlarıyla dönüp dururken dolabı andırır. Gönül ise inlemesi dolayısıyla dolaba benzer. <BÛRHÂN, KT, KO, FZ, ADŞS, ESKİ ESERLER> Eski astronomi anlayışına göre dünya sabit olup felekler dönmektedir. Aşağıdaki tanıkta feleklerin dönmesi ile dolabın dönmesi arasında benzerlik kurulmuştur. <TDVİA>

- 81 Şu kim ḫāl ide rāy-ı māverāyı / Tıyar āvāz-ı **ṭōlāb**-ı semāyı

ṭolanmak [3]

1. dolanmak, dolaşmak. <KT, YTS, TS>

- 2843 **Ṭolanup** ‘ālemi mānend-i pergār / Yazup ḳazduḡını yoḳlardı tekrār

2. bir şeyin çevresine sarılmak. <TS, KUBBEALT>

569 O ğayb olan kemer mânend-i hâle / **Ṭolanmış** anda ol bedr-i kemâle

3600 Kemer-bendi **ṭolanmış** ol miyânı / Açar şu nitekim serv-i revânı

ṭolaşmak [10]

1. dolaşmak, gezmek, gezinmek. <KT, YTS, KUBBEALT>

951 Hâcâlet bahri taşdı başdan aşdı / Dili her birinün şaşdı **ṭolaşdı**

1214 Meger kim o Yûsufun ihvânı gâhî / Şabâ gibi **ṭolaşurlardı** çâhı

1404 **Ṭolaşurlardı** dilberler maķâmın / Melekler nitekim Ka' be hârâmin

2842 Yedi iklîmi ol toķuz **ṭolaşdı** / Melâlet bahri taşdı başdan aşdı

3052 Arar kâkül gibi şûretde ma' nî / **Ṭolaşur** öpmege la' lini ya' nî

3821 Zeliḥâ şevķ ile bundan muķaddem / **Ṭolaşup** şarmaşup tûrurdu muḥkem

4105 **Ṭolaşdı** dâmenine hâr-ı fûrķat / Yaķasın çâk idüp geldi nedâmet

4310 O mâha hâlesi gibi **ṭolaşdum** / Niçe gün sâye-veş uydum ulaşdum

4810 Ki kurd aşlı toyinca ķarnı vâfir / O toydugı yiri toķuz **ṭolaşur**

2. (saç, iplik vb. şeyler için) birbirine geçip karışmak, birbirine karışarak güç çözülr duruma gelmek. <KUBBEALT>

2514 İrişse kâşķî daḥi yaķına / **Ṭolaşsa** rişte-i cânım beline

ṭoldurmak [2]

1. doldurmak, dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek. <KT, TS>

3357 Birini **ṭoldururdu** bâde ile / Birini daḥi şîr-i sâde ile

2. (ses, koku için) yayılıp kaplamak. <TS, KUBBEALT>

4830 Ğırıv ü nâle **ṭoldurdu** cihânı / Semâya irdi ' aşıkklar fiĝanı

ṭolmak [45] dolmak, (boş bir şey veya yer) içine giren bir şeyle dolu hâle gelmek,

yayılmak, kaplamak. <KT, TS, ÖTS, YTS, KUBBEALT>

264 Cihân iḥsân u ḥayrâtıyla **ṭoldı** / Ķapusu maķsemü'l-erzâķ oldu

528 **Ṭolup** ' uşşâķı ile rub' -ı meskûn / Göz açdı lâle-veş her taĝda Mecnûn

1017 Sözüden ķurda irişdi ḥacâlet / Gözi yaş ile **ṭoldı** geldi ḥâlet

1031 Hezârân şîr ü bebr ü gürķ ü ķaplan / Alayıyle irişdi **ṭoldı** Ken' ân

1208 Yüzi nûrıyla gözi gönli **ṭoldı** / Bütün dünyâya gûyâ mâlik oldu

1292 **Ṭolup** sevdâ ile dehrûn dimâĝı / Söyümdi gökde yıldızlar çerâĝı

1527 Meger bir gice dūd-ı âh-ı ' uşşâķ / Cihâna **ṭoldı** târîķ oldu âfâķ

1576 O şoḥbetler ḥayâl-i ḥ' âb oldu / Gözi peymânesi ḥûn ile **ṭoldı**

1715 ' Araķlar bedr-i ruḥsârına **ṭolmuş** / O mâha encüm-i seyyâre olmuş

- 2028 Cemāline işiden ‘āşık oldu / Cihān elṭāf u iḥsāniyle **toldı**
- 2064 Nişān esbābı cümle ḥāzır oldu / Cihān āvāze-i ‘urs ile **toldı**
- 2311 Gözüñ āyīne-i nūr ile **tolsun** / Sülüküñ ‘ālem-i envāra olsun
- 2422 Belümden olmadı mālumdan olsun / Sarāyuñ nūr-ı dīdār ile **tolsun**
- 2613 Senüñ aḥvālünü benden işitdi / Gözi yaş ile **toldı** ‘aqlı gitdi
- 2620 Sevindi güldi ḥandān oldu Ya‘ kûb / Sürür u şādī ile **toldı** Ya‘ kûb
- 2641 Gözi nergisleri yaş ile **tolmuş** / ‘İzārı gülleri pür-jāle olmuş
- 2773 Güneş tolındı nāgeh aḥşam oldu / Felek ḥumḥānesi şem‘ ile **toldı**
- 2806 Şarāb ile **tolar** her cām-ı sāğar / Hemān kārūra-i bīmāra beñzer
- 3081 Yüzine kanlu yaş gülgüne oldu / Nücüm ile meh-i ruḥsārı **toldı**
- 3106 Vücūduñ ‘ışk-ı dildār ile **tolmuş** / Gözüñ gönün cemāl-i yār olmuş
- 3343 **Tolup** sevdā-yı ‘ışk ile şakāyık / Görüp gül Yūsufını oldu ‘āşık
- 3346 O gülşen Yūsufuñ ‘ışkıyle **toldı** / Hemān bir mecma‘ ü’l-‘uşşāk oldu
- 3422 Mey-i vaşluñ **tolup** peymānemüzde / Vücūduñ şem‘ i yansun ḥānemüzde
- 3476 Gönülde gitdi zulmet nūr **toldı** / Kelīsālar bezendi mescid oldu
- 3496 Nücüm ile semānuñ yüzi **toldı** / Ser-ā-ser aḥker ü ḥākister oldu
- 3695 Cemāl-i yār ile ol ḥāne **toldı** / Ser-ā-ser ‘āşık u ma‘ şūḫ oldu
- 3703 Havā-yı nefis ile ney gibi **tolma** / Kabūter gibi oynar başlu olma
- 3872 Gözi peymānesi kan ile **toldı** / Yaşı dām-ı dürüğa dāne oldu
- 3919 Gelüp altun ḳadeḥler bezme **toldı** / Kimi şābit kimi seyyāre oldu
- 3974 Felekler ḳubbesi **toldı** mu‘ ayyen / Şadā-yı ḳavl-i mā-hāzā beşer den
- 4037 Cihāna ḡıybetüm eglence oldu / Bu söz illerde vü dillerde **toldı**
- 4110 Añardı mācerā-yı bezm-i yārı / **Tolardı** yaş ile ‘aynı bñārı
- 4127 Ḥarāmī gözleri kan ile **toldı** / Baḳışlar ḥaylī mazlūmāne oldu
- 4165 Dimāḡı āsumānuñ **toldı** sevdā / Mişāl-i ‘āşık-ı mecnūn u şeydā
- 4222 Gözi gönli anuñ ‘ışkıyle **toldı** / Vücūdı belki ‘ayn-ı ‘ışk oldu
- 4240 Kime kim ṭālī‘-i sa‘d ide yārī / **Tolar** yardumcılardan her kenārı
- 4354 Celāl ü şevketi şāhāne oldu / Şadā-yı ‘adl ü dādı dehre **toldı**
- 4418 Suvār olsa aña ol şāh-ı ekrem / Şuhaylinden **tolardı** cümle ‘ālem
- 4515 Dilüm berg-i ḥazānuñ ‘aynı oldu / Deḥānum ḡoncası āhumla **toldı**
- 4519 Elüm **tolsun** zer-i ḥālīşle tekrār / Mişāl-i keffe-i mīzān-ı dīnār
- 4572 Felek-veş mihr-i Yezdān ile **toldı** / ‘İbādetden başın ḳaldurmaz oldu
- 4614 Ḳul itdi ‘ālemi in‘ām-ı ‘āmı / Cihāna eylük ile **toldı** nāmı
- 4647 Bu aḥvāle ki Yūsuf vāḳıf oldu / Şehāb-ı dīdesi yaş ile **toldı**

- 4889 Kabīle mürşid-i kāmilsüz oldu / Gözi her birinüñ kan ile **tolıdı**
- 5003 İrişdi bir zamān-ı hasret-engiz / Gam ile **tolıdı** dehr-i miḥnet-āmiz
tolu, tolı [3] dolu, boş yeri yok, her yeri tutulmuş. <TS, KT, KUBBEALTİ>
- 2088 Virildi iki yüz ra‘ nā perestār / Kulağı boynı **tolu** dürr-i şehvār
- 2681 Gerekmez kīse ile **tolı** māl / Gözüme olur ejderhā mişālī
- ... **tolusu [1]** -i dolduracak miktarda, dolduracak kadar. <KUBBEALTİ, ÖTS>
- 3005 Çürütdi yolına berg-i hazān-vār / Hezār ev **tolusu** sulṭānī dīnār
tolunmak [16]

1. (Ay için) dolunay durumuna gelmek. <YTS, ÖTS, DS>

- 927 **Tolındı** dīdeden çünkim o meh-rū / Yidi cism-i laṭīfin gürk-i bed-ḥū
- 3804 Yabana atdı def itdi melālī / **Tolındı** ḥançerüñ ol dem hilālī
- 4212 Dirigā çıkdı gitdi āh gibi / **Tolındı** gözlerümden mäh gibi
- 4475 **Tolunınca** oradan Mäh-ı Ken‘ ān / Felek-veş döndi tırdı itdi efgān

2. (Güneş için) batmak. <ÖTS, DS>

- 167 Birinde toğdı birinde **tolındı** / Gehī peydā gehī pinhān olındı
- 466 Meger bir şeb **tolındı** mihr-i ‘ālem / Cihān yüzini tıtdı zulmet-i gam
- 697 **Tolındı** āfitāb-ı şādmānī / Yaşuñ yılduzları tıtdı cihānı
- 746 Gidüp ihvān ile ol mihr-i rüşen / **Tolındı** çünki Ya‘ kûbuñ gözinden
- 2464 Karardı sāye-veş cismi şehābı / **Tolındı** şanki rûhı āfitābı
- 2773 Güneş **tolındı** nāgeh aḥşam oldu / Felek ḥumḥānesi şem‘ ile tıldı
- 3291 Dimāğı oldu bu vech ile muḥtel / **Tolındı** mihr-i idrāki muḥaşşal
- 3491 Meger bir gün sipihrüñ yüzi döndi / Şeb-i hicrān irişdi gün **tolındı**
- 3683 Maḥabbet āfitābı zādeha ‘llāh / **Tolınmaz** ‘ālem-i rûḥumdan ey mäh
- 4525 **Tolunmış** idi ḥurşid-i cemālī / Tūlū‘ itdürdi anı Zū’lcelālī
- 5053 **Tolındı** gözden ol ḥurşid-i gerdün / Zemīn altında kaldı nitekim nūn

3. doğmak, ortaya çıkmak.

- 2596 Güneş **tolındı** gibi zemīne / Görindi şehri irişdi yakına
tōmār [1] tomar, dürülerek boru biçimi verilmiş deri, kâğıt, vaktiyle uzun ve ensizce kesilerek dürülerek silindir şekline getirilen yazılmış ceylan derisi, name, kitap, defter. <KT, KO, OTAL, KUBBEALTİ>

- 4344 Kimüñ başına yağsa seng-i düşnām / Dürer **tōmār**-ı ‘ömrin devr-i eyyām

tonanmak [4]

1. donanmak, süslenmek, giyinip kuşanmak. <KT, YS, YTS, KUBBEALTİ>

2091 **Ṭonanmışlar** mişāl-i ḥūr-ı cennet / Yaraşmış her birine zīb ü zīnet

3583 Cevâhîrle Zeliḥâ zīnet oldı / **Ṭonandı** şanki ḥūr-ı cennet oldı

2. (gerekli alet ve malzemesi) tamam hâle getirilmek, teçhiz edilmek. <KUBBEALT>

2144 **Ṭonanup** gitdiler begler ağalar / Pür oldı cümle şahrâlar ovalar

3275 **Ṭonanup** ḥançerin taķınduđını / Kıyık şāḥin gibi baķınduđını

ṭonatmak [1] donatmak, süslemek, bezemek. <KT, YTS, TS>

2876 Ḳabûl itdi rızâ-yı Müste‘ânı / **Ṭonatdı** ol nihâl-i ergāvânı

toprak [10] yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü. <TS, ÖTS>

158 Bir avuç **toprağ** atınca hemânâ / Kör oldı ceng içinde ‘ayn-ı a‘ dâ

826 Bulaşdı kara **toprağa** depildi / Başumdan zulm ü cevr ile kapıldı

1434 Şu **toprakda** ki aşl-ı cevher olmaz / Vucûdında anuñ sîm ü zer olmaz

1442 Maḥabbet bülbüli her şāḥa ḳonmaz / Gümüş **toprağı** her yerde bulunmaz

2396 Güşâde olıcaḳ baḥt-ı ḥümâyûn / Elüñ **toprağa** şunsañ olur altun

2457 Yañıldı Mâlik oldı yer ğarîbi / Degişdi taşa **toprağa** ḥabîbi

3415 Ḳara **toprakça** gör bu pür-melâli / Olayın zât-ı pākûñ pâymalı

3642 Vaḳârüm şişesini taşa çalma / Yüzümün şuyunu **toprağa** şalma

4054 Başından Yûsufun tâci alındı / Vaḳârı mihri **toprağa** şalındı

4377 Döşendi **toprağı** yaşdandı ḥârı / Giderdi levḥ-i dilden ğayrı yârı

toymak [5] doymak, isteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak. <TS, ÖTS>

4810 Ki ḳurd aşlı **toymca** ḳarnı vâfir / O **toymduğı** yiri toḳuz tolaşur

toymca [4] doyunca, doyasıya kadar. <ÖTS>

482 Şafâlar kesb iderdüm ḥıdmetünden / **Toymca** görmedüm gün yüziñi ben

483 Benüm dest-i ecel gözüm yuminca / Baḳayın bârî yüzüne **toymca**

4810 Ki ḳurd aşlı **toymca** ḳarnı vâfir / O toymduğı yiri toḳuz tolaşur

4993 Ğubâr-ı cismüñi yaşuñ yuyınca / Yüzine baḳ anuñ bârî **toymca**

toymurmak [2] doyurmak, yedirip açlığını gidermek, tok hâle getirmek; ihtiyacını yeterince karşılamak, tatmin etmek. <TS, KUBBEALT>

255 **Toyurdu** ‘âlemi iḥsânı genci / Ki Ḳârûnı begenmez her dilenci

4674 Az aḳça virdiler vâfir ğalâle / **Toyurdu** gözlerin zâd u nevâle

toz [4] rüzgârla havaya kalkan ince ve un hâlindeki toprak, çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak. <TS, KUBBEALT>

308 Ne **tozdan** yörenür dil cāmına ğam / Ne bir gün incinür balçıkdan âdem

1019 Bu günden her birimiz cem' olalım / Ayağın **tozına** yarın gelelüm

1334 Ğubār-ālūdesin hāk-i siyehden / Kemān ebrūna **tozlar** kondı rehden

2719 **Toza** ğarķ itdi dāye bir hecīni / Aña bindürdi bir merd-i haşīni

tozutmak [1] toz kaldırmak, çevreye toz yaymak, toz hâline getirmek, savurmak. <YTS, TS>

4183 Bu minvāl üzre oldı ķıl u ķālī / **Tozutdı** hākini bād-ı melālī

töhmet [2] birine isnat olunan suç, işlendiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış suç, kabahat. <KT, KO, LN, OTAL>

4724 Ğacālet bunları itdi melāmet / Ana bir ķardaşa çıķdı bu **töhmet**

4766 Başın ķaldurdı āhir şordı tekrār / Bu **töhmetten** ziyāde eyledi 'ār

Ṭübā [3] cennette bir ağaç. Sidre'de bulunan kökü ve yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır. Her çiğnenmesinde ve her yudumunda başka lezzetleri olan meyveleri vardır. Divan şiirinde Tuba ağacı, gölgesi ve boyu nedeniyle anılır. Sevgilinin boyu Tuba'ya benzer. <KT, KO, ADŞS, TDVİA>

1376 Boyı mānend-i **Ṭübā** 'āliyü'l-ķadr / Melāhat āsumānında meh-i bedr

1801 Mişāl-i Sidre vü mānend-i **Ṭübā** / Yüce yirden gibi aşluñ nigārā

4553 O demde ṭālī'-i nīķ itdi yārī / Ki oldı şāh-ı **Ṭübā** sāyedārī

ṭūfān [1] her yeri kaplayan çok su, pek şiddetli yağmur ve fırtına [*mec.*] çok yoğun ve şiddetli. <KT, KO, LN, TS, KUBBEALTİ>

909 Yayıldı mülk-i Ken'āna bu **ṭūfān** / Aķışdı geldi deryā gibi insān

tuğ [1] tuğ, eskiden hükümdarlara, rütbelerine göre paşalara ve şeyhülislamı verilen, ucuna altın yaldızlı bir top ve gümüş bir hilal geçirilmiş olan, topun altından eski Türklerde yak denenen hayvanın, Osmanlılarda ise at kuyruğu kıllarının sarktığı bir sıırıktan ibaret saltanat, şan ve şöhrat alameti. Tuğ, Asya ve Anadolu Türklerince şan, şöhrat, saltanat ve vezaret nişanesi idi. Başa at kılı takmak veya at kılını beylik ve hükümdarlık alameti olarak kullanmak çok eski bir âdettir. <KT, OTAL, OTDTS, AÇDŞS, KUBBEALTİ>

263 Üli'l-cbşāra her **tūğ**ı nazargāh / Ṭarīķat pīridür yā mürşid-i rāh

tuğrā [] padişahın ismini içeren bir işaret, Türk padişahlarının imza ve alameti olan özel şekil. Ahitname, ferman, berat, name-i hümayun, para, kitabe, vs. yerlerde kullanılırdı. Daha sonraları pul, senet, bayrak, resmî evrakta da kullanılmıştır. Tuğraya Osmanlı saltanatının sonuna kadar devam edilmiştir. <KT, LN, ADŞS, OTDTS, TS>

tuğrā çekmek [1] berat, ferman vs. vesikalara tuğra denilen alameti yazmak, tuğra koymak.

2360 Çekilmiş nâme-i hüsnünde **tuğrâ** / Müsellemlilik berâtı sende peydâ

ṭûl [1] uzunluk, boy. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

2072 Yelisi arķam-ı hindüya beñzer / Müşâbih gerdeni **ṭûline** ejder

ṭulû [4] doğma, doğuş. <KT, KO, LN, OTAL, KANARÎ>

ṭulû **etdürmek** [1] doğmasını sağlamak.

4525 Ṭolunmış idi ḥurşîd-i cemâli / **Ṭulû** **itdürdi** anı Zü'lcelâli

ṭulû **etmek** [3] doğmak, çıkmak, zuhur etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

446 Mürûr-ı devr-i eyyâm ile ol mâh / **Ṭulû** **itdi** şeref bürcinde nâgâh

1905 Şeb-i ğam geldi gitdi rûz-ı hicrân / **Ṭulû** **itdi** felekde mâh-ı tâbân

4517 **Ṭulû** **itsün** baña ḥurşîd-i iḥsân / Bahâr-ı hüsnümi açsun *ke-mâ-kân*

ṭuman [1] duman, havalanan tozların ve sisin havada oluşturduğu bulanıklık. <YTS, TS>

1021 Dönüp ol kurd bir pâre **ṭumana** / Ulu tağlara dek oldu revâne

ṭumanlu [1] dumanlı, sisli, sisle örtülü. <TS, KUBBEALTÎ>

5040 Şu deñlü dūd-ı âhı oldu zâhir / **Ṭumanlu** tağlara döndi ekâbir

Ṭûr [10] dağ, Sina çölündeki bir dağın adı olup Tûr-ı Sînâ veya Tûr Dağı olarak bilinir.

Musa Peygamber kendisine inananlar ile Mısır'dan çıkıp giderken Allah'ın davetiyle bu dağa çıkmıştır. Bu dağa çıkmalarındaki amaç Allah'la konuşmak ve bu görüşmelerini de İsrailoğulları için bir kanıt olarak göstermektir. Dağa çıktıklarında Allah'ın emriyle Musa beyaz bir bulutun içerisinde kaybolmuş; Allah onunla konuşup kutsal Tevrat'ı yazılı levhalar halinde kendisine vermiştir. Ama Musa Allah'ı bizzat görmek istemiştir. Allah dağa tecelli edince dağ paramparça olmuştur. Hz. Musa'nın üzerinde ateş gördüğü ağaç da bu dağdadır. Kur'an'ın 53. suresi Tûr suresi adını taşır. Tûr, Kur'an'da defalarca anılmış ve Allah tarafından üzerine yemin edilmiştir.

<KT, KO, ADŞS, FMS>

675 Bir ulu tağ var idi **Ṭûr** gibi / Düşinde çıkmış aña nûr gibi

1349 Zuhûr itdi cihân **Ṭûrında** ol nûr / Gel ey 'âşık tecellî yirüdür **Ṭûr**

1364 Cemel üstinde görindi cemâli / Ser-i **Ṭûr** üzre nûr-ı Hâk mişâli

2355 Eyâ **Ṭûr**-ı niyâzuñ nûr-ı zâtı / Uyarduñ 'ışkuñ ile kâyinâtı

3077 Sücûda vardı ol dem nitekim **Ṭûr** / Hemân turtuğı yerde kaldı ol nûr

Tasavvufta Tûr Dağı, insanın maddi yapısını temsil eder. Nitekim bu maddi yapı Allah'ın tecellisi ile yok olur. Bunun için önce varlığı yok etmek gerekir. <ADŞS>

2255 Olur nâr-ı maḥabbet 'âşıka nûr / Yüri **Ṭûr**-ı vücûdî âteşe ur

Ṭûr-ı dil [1] gönül dağı. <BMS>

834 Cemâl ıssı olup âyîne-kirdâr / Görine **Ṭūr-ı dilde** nūr-ı dîdâr

Ṭūr-ı Mūsâ [1] Hz. Musa'nın dağı. <BMS>

3973 Kimini yakdı envâr-ı tecellâ / Sücûda vardı şankim **Ṭūr-ı Mūsâ**

Ṭūr-ı Sînâ [1] Sina Dağı. <BMS>

3340 Ağaçlar oldu şankim **Ṭūr-ı Sînâ** / Şükûfe 'aynı ile nūr-ı Mevlâ

ṭūr [1] kemal bulmamış, acemi, ham; delikanlı, genç. <KT, ÖTS>

655 Cihân ḥandân u 'âlem ḥalkı mesrûr / Bezendi cümle envâr ile her **ṭūr**

ṭurağ [3] yerleşilen yer, yurt, makam. <YTS, ÖTS>

47 Baña ḥaqqe'l-yaḳînünde **ṭurağ** it / Gider şek noktasın cândan ırağ it

2401 Ne meh kim evc-i ḥüsn olmuş **ṭurağı** / Yağar mihr-i risâletden çerâğı

4102 Bu nūr-ı dîdesüz kaldı çerâğı / Sürûr-ı sînesüz oldu **ṭurağı**

Ṭūrân [1] eski İranlılar tarafından Türkistan ve Tataristan taraflarına verilen isim.

Doğu'da toprakları geniş bir bölgeyi betimleyen Turan'ın, Harizm ülkesi ve Ceyhun ırmağıyla ortak sınırları vardır. İran hükümdarı Feridun'un topraklarını üç oğlu arasında paylaşması sırasında bu bölgeler Tûr'a verilmiş, bu nedenle de Turan olarak anılmaya başlanmıştır. İran'ın zıddı makamında kullanılmıştır. Pehlevîce metinler ve Şehname'de İranlıların düşmanı olarak tanıtılmıştır. Bostan tercümesinde İran mitolojine göre "İran" ve "Turan" hakkındaki efsane anlatıldıktan sonra "İran ve Turan tabirleri eski metinlerde coğrafi olmaktan ziyade hurafî kıymet taşır." şeklinde bir açıklama yapılmıştır. <KA, LN, FMS, BOSTAN>

252 İcâzet virse bir kûluna ol ḥân / İder İrân ile **Ṭūrânı** vîrân

ṭurmak [80]

1. durmak, hareketsiz kalmak, yürümez kalmak. <YTS, TS, KUBBEALTI>

97 Çıkar bir kaçradan deryâ-yı 'ummân / **Ṭurur** bir zerrede ḥurşîd-i rahşân

115 Göñül âyînesi deryâya beñzer / **Ṭurur** nağş-ı cihân anda muşavver

200 Güşâde-ḳalb ü mesrûr u feraḥnâk / **Ṭururdu** muntazır maḥlûḳ-ı eflâk

312 Nedîminden degül her gûşe ḥâlî / 'Abûsü'l-vech olup **ṭurmaz** ricâlî

455 Yüzi her vech ile ḥûb idi her ân / Bakayın **ṭurayın** dir idi insân

498 Benefşe gibi ḥüzn ile **ṭururdu** / Gül-i ruḥsârını şebnemle yurdu

680 **Ṭurup** ol dîn-i islâmûn penâhı / Didi sen ḥayrını vir yâ İlâhî

753 Perî gibi **ṭurur** ol şâh-ı ḥûbân / Derilmiş yanına dîvân-ı ihvân

824 **Ṭurur** maḳbûl olan oğluñ şusuz aç / Yürür başı ḳabâ nâmerde muḥtâc

864 Bakup âyîneye kendüyi gördi / Cemâlî mihrine germ oldu **ṭurdu**

- 889 Bu yaña Hâzret-i Ya‘ kûb-ı ğam-h‘âr / **Ṭurur**dı intizâr ile dil-efgâr
- 1227 Şu kavl ile şataruz anı ammâ / Bu yirde **ṭurmaya** aşlâ vü kâṭ‘ â
- 1405 Ararlar derdine her biri çâre / **Ṭururlar** muntazır dîdâr-ı yâra
- 1412 **Ṭurur**dı muntazır derd ehli kâṭ kâṭ / Tecellâya nitekim ehl-i cennet
- 1535 Gül-i bâğ-ı vefâ ya‘ nî Zeliḥâ / **Ṭururken** gülşeninde ferd ü tenhâ
- 1539 **Ṭururken** zevk ile bî-kayd u bî-kâr / Muḳayyed kıldı anı kâkûl-i yâr
- 1550 Celâl ile **ṭurur** kaşı kemânı / Görinür anda istignâ nişânı
- 1653 Ğarîbâne yetimâne **ṭurur**dı / Esirgedi anı her kim görürdi
- 1749 Taḥammül idemez bu zevka insân / **Ṭururken** bî-kes ü bî-yâr u bî-cân
- 2000 Elin açmış iki zülfi niyâza / İki şaf kirpügi **ṭurmuş** namâza
- 2106 Kimi gül şâhı gibi otururdu / Kimi serv-i sehi gibi **ṭururdu**
- 2110 **Ṭururlar** menzilün âsâyişinde / Biri birisinün ârâyişinde
- 2130 Benefşe bâğda mânend-i Mecnûn / Ğam-ı Leylâ ile **ṭururdu** maḥzûn
- 2184 Yeñi bol câme ile fâriğul-bâl / **Ṭurur** çâderde gûyâ Rüstem-i Zâl
- 2526 **Ṭururdu** ‘ âlem-i ḥavf ü recâda / Niḳâb-ı ‘ ışkın itmezdi güşâde
- 2537 İdüp seyyâreler seyrin bahâne / **Ṭururdu** şehriñ ucında şehâne
- 2622 O pîre baḳdı fikre vardı **ṭurdu** / Düşin görmiş idi bundan öñürdi
- 2638 Dönüp çarḥ-ı maḥabbetde hilâle / **Ṭururdu** muntazır ‘ id-i vişâle
- 2779 Şurâḥî başı üzre sâğar-ı mül / **Ṭururdu** şan ki açılmış ḳaranfûl
- 2835 **Ṭuramaz** yârsız ğurbetde âdem / Olur dildârsız cennet cehennem
- 2848 **Ṭurur** taşvîr-i ‘ âşık anda maḥzûn / Birisi Leylî olmuş biri Mecnûn
- 2854 **Ṭururken** muntazır bir gün o dâye / O taşvîr ıssı geldi şaldı sâye
- 3008 **Ṭurup** ḳurbân koyunu gibi ğamnâk / Gözi nerkislerin eylerdi nemnâk
- 3015 Rızâ-yı Yûsufa gösterdi meyli / Yakınında ayağın **ṭurdu** haylî
- 3061 Zeliḥânunñ öñinde âl-i Ya‘ kûb / **Ṭururdu** tâze gonca gibi maḥcûb
- 3077 Sücûda vardı ol dem nitekim Ṭûr / Hemân **ṭurṭuğı** yirde ḳaldı ol nûr
- 3315 Güneş gibi gelince Mâh-ı Ken‘ân / Ayağın **ṭurdu** eşcâr-ı gülîstân
- 3365 **Ṭurursa** serv otursa gül nihâli / Münevver cümleñün mâh-ı cemâli
- 3500 Sarâyında Zeliḥâ ferd ü tenhâ / **Ṭururdu** ol gice bî-hûş u şeydâ
- 3504 Yanar başunñ ölümlü ḥasta gibi / **Ṭurursın** ‘ âşık-ı dem-beste gibi
- 3515 **Ṭurur** gün gibi bürc-i rif atinde / Beni ḳor künc-i ḥâk-i zilletinde
- 3558 Melûl olma yûri göñlüñi ḥoş tut / Ölümlü ḥasta gibi **ṭurma** mebhût
- 3620 Yanında Yûsufunñ şekli muşavver / **Ṭurur** ma‘ şûḳ ile ‘ âşık berâber
- 3665 İkisünün olup ‘ aksi hüveydâ / **Ṭurur** yüz yirde Yûsufî Zeliḥâ

- 3717 ‘Ayāndur bu bahāruñ var ḥazānı / Geçer **turmaz** bu dilberlik zamānı
 3809 Evüñ bir gūşesinde anda yer yer / **Tururdu** bir kaç aşnām-ı mücevher
 4004 Seni yutmağ için mānend-i şu‘bān / **Turur** ağızını açup ġār-ı zindān
 4211 Gözüñ nūrı **tururken** nazarda / Der ü dīvār-ı zindān oldu perde
 4326 Sarāy-ı şāhdan tā ḥadd-i zindān / İki şaf **turdılar** erbāb-ı dīvān
 4470 Temāşā ehli ile yolda **turdu** / Yakına varmağa sa‘y ide gördi
 4494 Sarāya döndi sulṭān-ı cihāndār / Zeliḥā vardı yolda **turdu** tekrār
 4582 Kıpular sīnesini eylemiş çāk / **Turur** meczūb sālīk gibi bī-bāk
 4639 Nīkāb ile **turur** dīvānda Yūsuf / Gelüp öninde itdiler tevaḥḫuf
 4670 Didi siz gelmedüñüzse fesāda / Biriñüz rehn olup **tursun** burada
 4906 **Turur** aklarla nisvān-ı gül-endām / Açılmış şanasın eşcār-ı bādām
 4927 Ma‘iyyetle varurlardı namāza / Ḥaḳīḳatle **tururlardı** niyāza
 4992 Bu dünyāda ne gününe **turursın** / Meh-i Ken‘ānum ḳanda görürsün
 5049 Didi ey ġāfil ü bī-hūş u ḥayrān / Ne gününe **turursın** eyle efġān
 5060 Çü dördüncü gün oldu **turdu** yirden / Yakasın yırtup āh itdi cigerden

2. oturmak, kalmak, ikamet etmek.

- 774 Atamızla **turursın** oturursın / Seni ḳoduḳ uyur düşde görürsün

3. -ip ve -e ekleriyle yapılmış zarf-fiillerden sonra devamlılık bildiren yardımcı fiil olarak kullanılır. <KUBBEALTİ>

- 676 O yüce ṭağda seyr idüp **tururdu** / Bir alçaḳ yirde bu mähı görürdi
 3047 Yürür cânın yürür gūyā ki seylāb / Semā‘ eyler **turur** mānend-i girdāb
 3397 Dikilür **turur** idi serv-ḳadler / Semen-simā güzeller lāle-ḥadler
 3821 Zeliḥā şevḳ ile bundan muḳaddem / Ṭolaşup şarmaşup **tururdu** muḥkem
 4475 Ṭolunıca oradan Mäh-ı Ken‘ān / Felek-veş döndi **turdu** itdi efġān

4. (olumsuz biçimiyle) ara vermeden, sürekli olarak. <KUBBEALTİ>

- 1741 Kıpusunda idüp feryād u efġān / Arardı **turmayup** derdine dermān
 2564 Nicedür arz-ı Ken‘ānuñ cibāli / Aḳar mı **turmayup** āb-ı zülālī
 2676 Baña ġurbet eşer ḳıldı muḳarrer / Yaşum Nīli yeñilmez **turmaz** artar
 3550 Mey-i ‘ışḳ ehl-i derdi bülbul eyler / Kitāb-ı ‘ışḳı okur **turmaz** ezber
 4624 Uzanur **turmayup** hicrān-ı Ya‘ḳub / Mişāl-i ḳāmet-i maḥbūb-ı merġūb

5. yaşamak, var olmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 558 Şafā kesb eylesün ḳavmini görsün / Hemān ‘ālemde dünyālarca **tursun**
 2052 Cihān **turdukça** zātuñ var olsun / Kızum sen şāha ḥidmetkār olsun

3481 Yaşum gibi demüñ olsun ziyāde / Cihān **turdukca** ol zevk u şafāda

6. ayağa kalkmak, kıyam etmek. <YTS, KUBBEALTI>

1780 Otursañ gonca **tursañ** serv-i bālā / Seni ‘ālī yaratmış Hāk Ta‘ālā

turı gelmek [3] ayağa kalkmak, kıyam etmek. <YTS>

1054 Köpürdi nitekim emvāc-ı deryā / **Turı geldi** yerinden itdi ğavġā

1194 Semā‘ u raķş idüp girdāb gibi / **Turı geldi** yerinden āb gibi

4468 **Turı geldi** Zeliĥā nitekim āb / Sürindi vardı rāh-ı şāha yab yab

turı turmak [1] durmak, durmakta devam etmek. <YTS>

833 Belā vü miĥnete şabr eyle dāyim / **Turı tur** āb-ı Zemzem gibi tā kim

turup oturmak [1] düşüp kalkmak, ülfet etmek. <YTS>

3931 Güzeller şāhını görmiş olalum / Anuñla **turmuş oturmuş** olalım

tuş □ rastlama, tesadüf. <YTS, KUBBEALTI>

tuş olmak [8] rast gelmek, isabet etmek, karşılaşmak. <YTS>

673 Gezerken şāyed ol serv-i kabā-püş / Amansuz yırtıcı kūrda **ola tuş**

806 Atalum cāh içine nāzūkāne / Ola kim **tuş ola** bir kārbanā

977 Ne müşkil ġuşşadur bu ġuşşa eyvāy / Yaramaz derde **tuş oldum** meded hāy

1262 Anası kabrine **tuş oldu** Yūsuf / Cemelden düşdi bī-hüş oldu Yūsuf

1763 Saña düşde daĥi **tuş olmaz** oldum / İşüm ağlamaġ oldu gülmez oldum

1966 Teveccüh eyledi mülk-i mişāle / Gözi **tuş oldu** ol şāhib-cemāle

2022 Gözi **tuş olsa** görse bir yetimi / Aķardı eşkinüñ dürr-i yetimi

2755 Kişi bir derde **olsa** nāgehān **tuş** / İder bir kayd-ı āĥarla ferāmüş

tutaķ [1] dudak. <YTS, ÖTS>

4097 Şusuzluķdan **tutaġı** olmayan cāk / Şunuñ kadrini hergiz itmez idrāk

tütī [1] Afrika, Hint ve Amerika’da çeşitleri bulunan işittiġi hayvanın sesini taklit edebilen, hatta eğitimle bazı kelimeleri söyleyebilen papaġan türünden bir kuş, dudu. Divan şiirinde rengi ve konuşabilmesi özellikleriyle konu edilir. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, ADŞŞ>

80 Yeşil **tütī** gibi berg-i nebātāt / Zebānın depredür eyler münācāt

tütüyā [2] sürme taşının göze sürülen tozu, tutya, sürme. <KO, LN, CŪDÎ, KUBBEALTI, AÇDŞŞ>

1343 Ğubār-ı rāhı ol zāt-ı cemīlūñ / Olurdu **tütüyāsı** ‘ayn-ı Nīlūn

1931 Fezā-yı ġülşene zevk u şafāsın / Çiçekler gözlerin **tütüyāsın**

tutmac [1] yoğurtlu erişte çorbası, küçük, dört köşe kesilerek kurutulmuş hamur ve mercimekle pişirilen bir çeşit yoğurtlu çorba. <YTS, DS>

2215 Börek **tutmacdan** hazz itdi erkân / Olurdu iştihâ tîrine kalkan

tutmak [43]

1. elle kavramak, elde bulundurmak, ele almak. <TS, KUBBEALTI>

903 Ne gördi gördi ol kavm-i harîşi / **Tutarlar** kan bulaşmış bir kâmişi

1327 Şeherden **tutdular** hablü'l-metini / Târîk-ı Mısrı ol râh-ı mübîni

1831 Eger **tutmasalar** ol mâhı muṭlak / Giderdi inḳıṭâ' -ı arza dek çak

3803 Şakındı ol nigâr-ı nâzenîni / Sivârı gibi **tutdı** sâ'idini

2. ele geçirmek, yakalamak. <TS, KUBBEALTI>

3843 **Tutayın** didüm oldı dâmeni çâk / Günâhın 'ârif olan eyler idrâk

4568 Segirdüp Mâh-ı Ken'ân çüst ü çâlâk / **Tutup** ardından itdi dâmenin çâk

852 Buyurdu Hâzret-i Cibrîle Mevlâ / Yere düşürmedi **tutdı** hemânâ

2769 Çekelüm bâde-i gül-renge anı / **Tutalum** âl ile ol arslanı

4736 **Tutup** bir kardaşın bu ehl-i 'işyân / Kuyıya atdılar maḥzûn u giryân

3. kaplamak, sarmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

466 Meger bir şeb ṭolındı mihr-i 'âlem / Cihân yüzini **tutdı** zulmet-i ğam

697 Ṭolındı âfitâb-ı şâdmânî / Yaşuñ yılduzları **tutdı** cihânı

1129 Cihânı **tutdı** hicrânun şehâbı / Görinmez oldı yüzün âfitâbı

2225 Cihânı **tutdı** çengîler şadâsı / Göke irdi muğannîler nevâsı

2986 Cihânı **tutmadın** nâr-ı melâmet / Söyündür itme da'vâ-yı maḥabbet

4597 Cihânı **tutdı** taşdı Nîl-i cârî / Nitekim 'âşıkuñ 'aynı bînarı

4890 Gırîv ü nâleler **tutdı** cihânı / Semâya irdi aşḥâbı fiğânı

4913 O demde ağlamak **tutdı** cihânı / Pür itdi nâleler kevn ü mekânı

5044 Söyündi şem' -i bezm-ârâ-yı 'âlem / Diyâr-ı Mısrı **tutdı** zulmet-i ğam

4. gereğini yapmak, yerine getirmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

2586 Gırîv ü nâlesi halkı uyutmaz / İştmez kimsenün sözini **tutmaz**

2605 Sözüni **tutdı** eşğâline gitdi / Şabâhın geldi girü da'vet itdi

3303 Şu kim 'ışk-ı ḥabîbe şâbir olmaz / Sözüni **tutmamağa** kâdir olmaz

3304 Semendî pâyına ḳaddin idüp dâl / Sözüni **tutdı** râzî oldı fi'l-hâl

3376 **Tutuñ** her emrini ḥıdmetler eyleñ / Sözüne râm oluñ ḥörmetler eyleñ

3956 Şaşup her birisi **tutdı** dilini / Ḳodı nârencini kesdi elini

4806 **Tutup** sözünü Ya'kûbuñ bu evlâd / Yola düşdi şeherden nitekim bād

5. varsaymak, farz etmek, saymak, kabul etmek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

- 1889 **Tutalum** tağ imiş bu cism-i bî-cân / Gider âhum duhânın eyle dermân
 1901 **Tutalum** düşmânün olmuş Zelihâ / Aña var eyle bârî bir müdârâ
 2685 **Tutalum** kim ola taht-ı Süleymân / İder bād-ı fenâ şoñ ucı vîrân
 3654 **Tutalum** eylerüz bu yolda ‘ işyân / Bu ‘ işyânün olur dermânı âsân
 E26 **Tutalum** olasin cânâna vâşıl / Teselli bulmasa cânün ne hâsıl

6. maruz bırakmak, hedef olarak almak. <KUBBEALTI, TS>

- 4751 Oka **tutdı** bizi kıavs-i melâmet / Oñulmaz haşr olunca bu cerâhat

7. ... durumda kalmasını sağlamak, ... hâlde bulundurmak. <KUBBEALTI>

- 3558 Melûl olma yûri gönlünü hōş **tut** / Ölümlü hasta gibi tırma mebhût
 5122 Mezâr olur mekânün âhîr-i kâr / Gerekse gönlünü geñ **tut** gerek tar

8. yaklaştırmak. <TS>

- 3969 Kesilmiş barmağın **tutdı** dehâna / Çü müşîkâr başladı figâna

9. yöneltmek, çevirmek.

- 1624 Göke **tutup** yüzini ol perî-zâd / Bu vech ile iderdi âh u feryâd

11. konuşmamak (bk. dilini tutmak).

- 3473 Şanemler şındı hep kaç‘ oldı zünnâr / Dilin **tutdı** derây-ı deyr-i küffâr
 3499 Dilin **tutdı** derây-ı deyr-i küffâr / Sesin kesdi hōrōs-ı dehr-i mekkâr
 3549 Belürse bād-ı şarşardan ‘ alâmât / Dilini **tutmaz** evrâk-ı nebâtât

12. dinlemek (bk. kulağ tutmak).

- 4733 Tōkundi biri t̄asa çıñradı t̄as / Kulağ **tutdı** o t̄asa andaki nās

13. (yas ile) üzölmek, matem tutmak (yas tutmak).

- 500 Kāsâvetden siyâh itdi libâsın / Kemân ebrûsı **tutdı** kara yasın

14. sıralanmak (bk. şaf tutmak).

- 4580 Dönüp her gūşe bir Dârü’s-selâma / Direkler şaf **tutup** varmış kıyâma

15. (içki, yiyecek ve içecekler için) sarhoş veya hasta etmek, başına vurmak, dokunmak.

<KUBBEALTI>

- 1580 Şarâb-ı ‘ ışk ile kendüyi bilmez / Kāsâvetden **tutup tutup** yeñilmez

tutuk [2] perde, peçe, yaşmak, duvak. <YTS, ÖTS>

- 2101 Kıruldı al vâlâdan **tutuklar** / Şafağda kaldı gūyâ şems-i enver
 2155 Müzeyyen oldı nârencî **tutuklar** / Sipihrüñ dâmenine düşdi âzer
tutulmak [21]

1. (Ay ve Güneş) tutulma olayına uğramak. <TS, KUBBEALT>

- 320 Kuşanur gök fuṭāsın mäh-rûlar / **Tutulur** şanki nısf-ı mihr-i enver
 1339 Kuşandı mîzerin ol serv-i çâlâk / **Tutuldu** şanki nısf-ı bedr-i eflâk
 1842 Gözi yaşını silmez hâlkı bilmez / **Tutulmağ** ile gün gibi yeñilmez
 3211 **Tutulmuş** ayı görse erzel-i nâs / Kimi hayrân olur kimi çalar tās
 3217 **Tutulmuş** aya döndi rûy-ı zerdi / Ğamından geh şarardı geh qarardı
 4138 **Tutulmuş** encüme beñzerdi dâğı / Cemâli bağınıñ olurdu zâğı
 4166 **Tutuldu** mihr-i devlet oldu ğamnâk / Libâs-ı mâtemini geydi eflâk
 4328 Dir idi her kişi *el-ḥamdü li'llâh* / Hâlâş oldu **tutulmuş** iken ol mäh

2. yakalanmak, ele geçirilmek. <KUBBEALT>

- 1641 **Tutulur** bâb u bārûsı bilâduñ / **Tutulmaz** ağzı bir ehl-i 'inâduñ
 1694 Benüm 'ömrüm benüm cānum ne olduñ / Kimüñ dām-ı belāsına **tutulduñ**
 1911 Senüñ kimden olur derdüñe dermân / **Tutulsañ** kurtılursın ol dem âsân
 2406 Göñül murğı olur ol serve meyyâl / **Tutulur** dām-ı 'ışkına be-her hâl
 3070 Yasağ eylerdi gerçi bî-nihâyet / **Tutulmağa** yoğ idi kâbiliyyet
 3073 **Tutulmaz** 'aşıkun bir dem zebânı / Ecel ola meger 'ağdü'l-lisânı
 3559 İdelüm bir kemend-i hîle peydâ / Ola kim **tutula** ol mäh-ı ğarrâ

3. sesi çıkmaz olmak, durdurulmak. <YTS, KUBBEALT>

- 3552 Bilür hâl ehli hâl-i 'aşıkânı / Ötürken **tutulur** ancağ zebânı
 3772 Zebânı bülbülü **tutuldu** kaldı / Başını dâmen-i teşvişe şaldı

4. (vücudu veya bir organı) işleyemez duruma gelmek. <KUBBEALT>

- 780 İrişdi bir kazâ-yı nâgehânî / Yumuldu ağzı **tutuldu** dehânı
 2346 Cemâli Yūsufuñ mest itdi anı / Ğurûrı gitdi **tutuldu** dehânı
 3222 Sözi çoğ idi yaşı gibi ammâ / **Tutuldu** nuṭkı sūsen gibi gūyâ

tutuşmak [8] yanmaya başlamak, ateş almak. <TS, ÖTS>

- 908 Yaşı gibi yüzi üstine düşdi / Şirâr-ı hecr ile yanup **tutuşdı**
 932 Girü bu nâr-ı hicrâna **tutuşdı** / Yıkıldı ditredi gün gibi düşdi
 1342 Cân atdı âfitâb ol âba düşdi / Maḥabbet âteşi ile **tutuşdı**
 1538 Düşinde bir 'aceb sevdâya düşdi / Maḥabbet âteşi ile **tutuşdı**
 1563 Tecellî nârına yandı **tutuşdı** / Şerâr-ı nâr-ı ğam başına üşdi
 2762 Hümâ gibi belâ dāmına düşmez / Melâmet âteşi ile **tutuşmaz**
 2913 **Tutuşdı** yandı nâr-ı ıztırâba / Niyâz itdi yüzün sürdi türâba
 4129 Meh-i Ken'ânıñ derdine düşdi / Güreşdi nâr-ı 'ışk ile **tutuşdı**

tuvağ [3] duvak, gelinin veya yeni doğmuş çocuğun başına takılıp yüzünü örten tül den ve telli süslü örtü. Eski gelin duvakları gelin telleri ile beraber başın üstünden diz kapakları altına kadar inerdi. <YTS, KT, GİYİM KUŞAM>

2153 Bürindi lāle gibi al **tuvağı** / Niķāb altında kaldı hüsni bāğı

2154 **Ṭuvağ** altında ol zāt-ı muṭahhar / Şafağda mihr-i ‘ālem-tāba beñzer

2792 Bu bikrūn var yüzinde al **tuvağı** / Pür olmuş la‘l ile boynı kulağı

tuvānā [1] güçlü, kuvvetli, muktedir. <KT, KO, LN, CÜDÊ>

4875 Sürūr u zevk u şevk u şādmānī / **Tūvānā** itdi pīr-i nā-tūvānı

tuvānālīk [1] güçlülük. <KANARİ>

4698 Size olmaz **tuvānālīkda** şānī / Ne hōş aldurduñuz kūrda siz anı

tuymak [14]

1. duymak, işitmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

81 Şu kim hāl ide rāy-ı māverāy / **Ṭuyar** āvāz-ı tölāb-ı semāy

2743 **Ṭuyanlar** vaşl-ı yāruñ ‘ālemini / Ölür fevt eylemez fırsat demini

3396 Dehānın açmadın cumhūr-ı ‘uşşāk / **Ṭuyardı** hūrdeyi ol Āl-i İshāk

3910 Maḥabbet hātemini gizler iller / **Ṭuyar** bulur çıkarur ehl-i diller

2. öğrenmek, haber almak, işitmiş olmak. <TS, KUBBEALTİ>

799 Olur cumhūruñuz ma‘yūb u mağzūb / Kōvar merdūd ider **tuynca** Ya‘kūb

1637 Kīyās ile sezerler gizlū rāzı / **Ṭuyarlar** kışsa-i ehl-i niyāzı

1666 **Ṭuyarsa** şāh-ı mağrib bu haberden / Düşersin göz yaşı gibi nazardan

1846 Atası şāh-ı mağrib **tuydı** hālī / Didi vardur bu mihrūn bir zevālī

2668 Hālās olduğumı **tuynca** ihvān / Kulumuzdur diyū şatdılar ol ān

4040 Kemāl-i ‘ışkını **tuymuş** ezelden / Kōmaz ammā ki istiğnāyı elden

4649 Niķāb altında akdı gözi yaşı / Bu rāzı **tuymadı** ammā ki nāşī

3. [mec.] çok açık, ortada ve belirli olmayan bir şeyi sezmek, var olduğunu fark etmek, anlamak, sezmek, fark etmek, hissetmek. <TS, KUBBEALTİ>

1105 Cefādan hātırına irmese ğam / Vefānuñ lezzetin **tuymazdı** ādem

4238 Kişi kim hālīş ide niyyetini / **Ṭuyar** şabr acısınūñ lezzetini

4319 Bilenler Kārdānuñ hikmetini / **Ṭuyar** şabr acısınūñ lezzetini

tuyulmak [5]

1. duyulmak, (sır, haber, havadis vb.) öğrenilmek, yayılmak. <ÖTS, KUBBEALTİ>

2693 **Ṭuyuldı** hīlesi fehm oldı āli / Müyesser olmadı āl-i vişālī

2748 Terakķī eyledi şevk-ı vişālī / **Ṭuyuldı** hīlesi dūn ihtimālī

3441 **Ṭuyuldu** ḥīle ma' lūm oldı tezvīr / Ki tedbīre uyuşmaz emr-i taqdīr

3848 Şuçın başdurdı gavġā ile ya' nī / **Ṭuyuldu** ḥalka fāş oldı bu ma' nī

2. (dokunma, koklama ve tatma duyularından biriyle) bir şeyin niteliği veya hareketi idrak olunmak, hissedilmek. <KUBBEALT>

1648 **Ṭuyuldu** bŭy-ı ' ışk u müşki nāġāh / Bu sırdan bende vŭ şāh oldı āġāh

ṭuyurmak [6] duyurmak, duymasını sağlamak, duymasına sebep olmak; duyulmasına yayılmasına sebep olmak, ilan ve ifşa etmek. <ÖTS, KUBBEALT>

1682 Nihān itdŭm şanur esrārını gül / **Ṭuyurur** illere ammā ki bŭlbŭl

2525 **Ṭuyurmaz** idi bu düzdāne rāzı / Ḥabībinden var idi iḥtirāzı

3002 **Ṭuyurur** ' ışk-ı yārı ' āşıq-ı ḥām / Şu' ā' -ı mihre ḥāyıl olamaz cām

3551 **Ṭuyurur** genc-i ' ışk-ı āh-ı serdi / Üşürür başına zenbŭr-ı derdi

3909 **Ṭuyurdu** mihrini cismi hilālī / Mesāwī oldı ḥalka ḥaşb-i ḥālī

4201 **Ṭuyurmadın** bu rāzı nāzŭkāne / Çıķup oldı sarāyına revāne

ṭuz [1] kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde. <TS, KUBBEALT>

918 Şu dŭkmış bahre bir idrāki kāsır / **Ṭuz** olmış kaşıġına gelmiş āḥir

tŭccār [2] tacirler, satıcılar, "tācir" in çoġulu. Daha çok tekil anlamda kullanılır. <KT, LR, OTAL>

1071 Aña bir dāye buldı şatdı **tŭccār** / Kŭcaġında emer oġlancuġı var

1179 Kāṭār-ı ŭştŭr ile ba' zı **tŭccār** / Yola dŭşŭp giderdi şanki enhār

tŭgme [3] dŭġme, giyecek, yorgan vb.nin bazı yerlerine ilikleyici veya sŭs eşyası olarak dikilen kemik, metal, sedef gibi sert maddelerden yapılmış kŭçük tutturmalık. Eski Türk giyim kuşamında dŭġme gŭrdŭġŭ işlevden başka elbiseye sŭs katmak için de kullanılırdı. Dŭġmeler, giyeceklerin maddi kıymetini yükselten elmaslardan, yakutlardan, zŭmrŭtlerden yapılmışlardır. Akik, firuze, yeşim gibi kıymetli taşlar ve mercan da dŭġme olmuştur; bunlara altın ve gŭmŭşŭ de eklemek lazımdır. <KT, TS, GİYİM KUŞAM>

1501 Tenezzŭl cyleyŭp ḥurşid-i ḥāver / Libāsına olurdu **tŭgme**-i zer

2084 Gŭk aṭlasda gŭmŭşden **tŭgme** ḵonmış / Ḥabāb-ı baḥr-i bī-pāyāna dŭnmış

2085 Kızıl aṭlasda olan **tŭgme**-i zer / Şafaķda kevkeb-i Mirriḥe beñzer

tŭkŭrmek [1] tŭkŭrŭġŭ aġız içinden dışarı atmak. <TS, KUBBEALT>

917 Atañı incidŭp maḥzŭn dŭşŭrme / Sefāhetdŭr yele ķarşu **tŭkŭrme**

tŭrāb [4] toprak, toz. <KT, KO, CŪDĪ, OTAL>

2142 Akıtdı şu gibi Şāmī gülābı / Şulandı cümleten Mışruñ **türābı**

2913 Tutuşdı yandı nār-ı ıztırāba / Niyāz itdi yüzün sürdi **türāba**

3421 Yiridür çarḥ-ı elṭāfun şihābı / Münevver eyler ise bu **türābı**

3633 Revādur ḥayme-i luṭfuñ tınābı / İḥāṭa eyler ise bu **türābı**

türşī [1] her ekşi şey; turşu, bazı sebze ve meyvelerin tuzlu su veya sirke içinde bekletilmesi ile oluşan ekşi yiyecek. <FZ, KT, KUBBEALT> Kelimenin “gamlı, üzüntülü, hazin, tasalı, melül” gibi anlamları da olduğu dikkate alınırsa tanıkta kinayeli bir kullanımı olduğu görülür. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2218 Güler yüzi gibi ağyārun ol dem / Çekildi niçe dürlü **türşiler** hem

U

u, ü [805] “ve” bağlacının nazımında sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden

sonraki okunuşu. <KT, FZ, KUBBEALT>

- 10 Görinmez gözüme ol hür **u** ğilmân / Olursa şehper-i ğayr ile perrân
- 18 Zuhûr itsun göñülde nûr **u** îmân / Şeref bulsun bu Yûsufla bu zindân
- 19 ‘Azîz itme yanumda genc **ü** mâli / Koma boynumda ol bâr-ı vebâli
- 21 Terâzû gibi kılma tâ ser **ü** pâ / Faķîri zîr-i dest-i ehl-i dünyâ
- 25 Benüm her beytümi kıl beyt-i aĥzân / Gören yârân ola giryân **u** nâlân
- 39 Günâh itmekle oldum cüst **ü** çâlâk / Şalâĥ emrinde ammâ süst **ü** ğamnâk
- 42 Ża‘îf **ü** bî-vücûdı kılma maġzûb / Vücûdı olmayan olur mu maĥsûb
- 57 Ğarîb **ü** derdmend **ü** bî-kesem ben / Ümîdümi nice senden kesem ben
- 63 Hâmîd **ü** Hâmid **ü** Hayy **u** Ebeddür / Vaĥîd **ü** Vâhid Ferd **ü** Şameddür
- 73 Eger hayvân eger insân eger cân / Hâķı bilmekde ser-gerdân **u** ĥayrân
- 82 Günâh ile şular kim kûr **u** kerdür / Ne görür ne işidür bî-ĥaberdür
- 89 Cihân mülki eger az **u** eger çok / Huzûrında anuñ bir zerrece yok
- 90 Cemâli bî-mişâl **ü** bî-bedeldür / Celâli lâ-yezâl **ü** lem-yezeldür
- 94 Vucûdı *mâ-hüve’l-maĥsûd* **u** Ma‘bûd / Kî cûdiyle vücûda geldi mevcûd
- 108 Cebînidür beyâz-ı şâd-ı ihlâş / Zihî ikrâm-ı tâm **u** ‘izzet-i ĥâş
- 123 Şeh-i ĥalvet-serây-ı *li ma‘a’llâh* / Delîl-i sâlikân **u** mürşid-i râh
- 127 Şefîķ-ı derdmendân **u** ğarîbân / Refîķ-ı bî-kesân **u** bî-naşîbân
- 134 Yetîm **ü** nâ-tüvânlar dil-nevâzı / Ża‘îf **ü** çâresüzler çâre-sâzı
- 135 Hıķâb-ı ‘izzet-i *Ṭâ-Hâ* vü *Hâ-Mîm* / Zihî devlet zihî ta‘zîm **ü** tekrîm
- 139 Adı îmân **u** islâmuñ kilîdi / Hüsâmü’d-dîndür zât-ı ferîdi
- 141 Ne ĥikmetdür ki cümle ‘ilm **ü** ĥikmet / Ebü’l-Kâşımın oldu ĥalka kısmet
- 142 ‘Ulûm-ı ‘âleme ‘allâm **u** vâķıf / Adı ümmî velî ümmü’l-ma‘ârif
- 173 Şahâbe kendüye enşâr **u** a‘vân / Ebâ Derdâ der-i fazlında derbân
- 185 Zihî şeb kim bulur andan şafâ rûĥ / Sevâd-ı dîde-ves maķbûl **ü** memdûĥ
- 187 Bu zulmet ‘ayn-ı ma‘nâda ziyâdur / Başîret ehline kuĥl **u** cilâdur
- 189 Burâķı ‘ışķ-ı cânân gibi fi’l-ĥâl / Menâzil kaţ‘ına oldu per **ü** bâl
- 200 Güşâde-ķalb **ü** mesrûr **u** feraĥnâk / Tururdu muntazır maĥlûķ-ı eflâk
- 215 Kõdi hep ‘arş **u** ferş **ü** mâsivâyı / Fenâyı terk idüp buldı baķâyı
- 224 Elif-ves Aĥmedüñ yâr-ı kadîmi / Ser-i a‘yân **u** aşĥâbuñ ‘azîmi
- 225 Açıldı güldi bu zevķ **u** şafâdan / Gül-i tâze gibi şems-i duĥâdan
- 230 Bi-ĥaķķ-ı rif‘at-i İdrîs **ü** ‘îsâ / Bi-ĥaķķ-ı mâcerâ-yı Nûĥ **u** Mûsâ

- 232 Bu Yahyā bendeñi ey Hayy **u** Kayyūm / Vişālūñ ‘āleminden kılma mahrūm
- 236 Şeh-i şāhib-kırān Sulţān Süleymān / Emīr-i ʿarb **u** harb **u** merd-i meydān
- 242 Vücūdī ‘ayn-ı ihsān **u** keremdür / Muḥibb-i ‘adldür ḥaşm-ı sitemdür
- 243 Şu deñlü kıldı şimdi ‘adl **ü** dādı / Ferāmūş oldu gitdi zulmūñ adı
- 259 Anuñ aq sancağı şems-i duḥādur / Ki yirden göke dek nūr **u** ziyādur
- 264 Cihān ihsān **u** ḥayrātıyla taldı / Kāpusı maḥsemü’l-erzāk oldu
- 265 ‘Alīm-i ‘ālem **ü** her fende mümtāz / Güşāde-ṭab‘ **u** deryā-dil suḥan-sāz
- 270 Yüzi nūr **u** maḥāsin nūr-ı meşhūr / Zihī ‘izzet zihī *nūrun* ‘alā-nūr
- 272 ‘İzārī müyü olmış aq **u** berrāk / Nitekim şa‘ şa‘ ayla mihr-i āfāk
- 279 Kemāl-i zühd ile meşhūr **u** mevşūf / Şalāḥı Şeyḥ-i Kerḥī gibi ma‘ rūf
- 297 Eyā mülk-i cemālūñ pādīşāhı / Eyā bürc-i celālūñ mihr **ü** māhı
- 300 Bu efgān **u** bu feryād ile āḥir / Diyār-ı Mıṣra gitmek oldu zāhir
- 302 Zihī şehir **ü** zihī cāy-ı feraḥnāk / Muḥīṭ olmaz anuñ vaşfını idrāk
- 309 Deve saḳḳāları bī-ḥadd **ü** pāyān / Gezer yürür mişāl-i ebr-i bārān
- 311 İştise yolda bir şavt **u** enīni / Uşūl ile yürür her nāzenīni
- 318 Gün olur her soḳaḳdan yār **u** aḡyār / Aḳarlar baḥr-i Nīle ḥār **u** ḥas-vār
- 325 Orada sevdüğün a‘ lā vü ednā / İderler zāhir **ü** bāṭın temāşā
- 328 Zihī cem‘ iyyet-i yārān **u** ḥübān / Şanasın mevc urur deryā-yı insān
- 330 Didüm Yūsuf Zelīḥānuñ kitābın / Beyān itdüm cemī‘-i faşl **u** bābın
- 349 Şular aḡlar inīlder kūh **u** vādī / Kāmunuñ ‘ālem-i vuşlat murādı
- 356 Gezer bağ-ı cihānı mest **ü** ḥayrān / Ğam **u** şādī olur yanında yeksān
- 363 Bilenler ‘āşīḳ **u** ma‘ şūḳ ḥālin / Bu yüzden keşf ider ma‘ nā cemālin
- 367 Mürūr-ı devr-i eyyām ile āḥir / Ḥalīle ‘izz **ü** devlet oldu zāhir
- 368 Nübüvvet nūrınuñ fażl **u** kemālī / Ḥalīlu’llāha itdi intikālī
- 370 ‘İnāyet itdi İbrāhīme Ḥallāk / Vücūda geldi İsmā‘īl **ü** İşhāk
- 374 Gerekdür evvelā kesb-i liyāḳat / Seni arar bulur ‘izz **ü** sa‘ ādet
- 389 Gelürdi aña geh Ya‘ kūb **u** geh ‘İş / Nebiyyu’llāh velī itmezdi teşḥīş
- 402 Bunı keşf **ü** kerāmet ehli eyle / Vücūdın vecd **ü** ḥālāt ehli eyle
- 409 Du‘ ā itdi didi ey Rabb **ü** Ğaffār / Bunuñ neslini kıl şāh-ı cihāndār
- 413 ‘İnāyet eyledi ol Rabb **ü** Mevlā / Kābūl itdi du‘ āsını hemānā
- 477 Yanumda ‘izz **ü** nāza öğrenen yār / Ğarīb olup ola mı ḥālī düşvār
- 496 Yaturken anası medfūn **u** mestūr / Uyur şanurdı ol ser-çeşme-i nūr
- 522 Zer **ü** sīmi dönüp berg-i ḥazāna / Çüridürdi yolında ‘āşīkāne
- 525 Uzun boylu olup ol serv-i mevzūn / Celāl **ü** ihtişāmı oldu efzūn

- 529 Seçildi gün gibi ortaya geldi / Muhibb ü t̤alib ü rāğīb çoğaldı
530 Başın kaldurmayup ol k̤āf-ı kudret / Oğurdu h̤ācelerden ‘ilm ü hikmet
550 Tamām itdi sözini çünki Ya‘ k̤ub / Dil-i Īnāsa irdi derd ü āşub
557 O sulṭānı koduñ bende emānet / İlet ihvānına sağ u selāmet
559 İdüp ol rūḥ-ı pāke ḥaylī ta‘ z̤īm / Figān ü nāle ile itdi teslīm
560 Var idi bir kemer z̤ī-ḳadr ü kıymet / Bahāsına bulunmazdı nihāyet
573 Bu idi ol zamānuñ muḳtezāsı / Eger şāh u eger ḥalḳuñ gedāsı
584 Kaçurdu elden ol şehbāz-ı cānı / Sipihre irdi feryād u figānı
591 Bizüm tedbīrümüz taḳṣīr ü noḳṣān / Olursa senden olur derde dermān
599 İñilder bu şadādan kūh u vādī / Belādur inḳıṭā‘ ü ittiḥādı
602 Beşāret itdiler Ya‘ k̤uba fi’l-ḥāl / Didiler ‘izz ü devlet itdi iḳbāl
611 Çeker mā-beynūñe buğz u ḥased sed / İdersin her ḳabūlini anuñ red
620 Anuñla sırr-ı vahdet söyleşürdi / Kelām-ı ‘ilm ü hikmet söyleşürdi
627 İrişdi ḥāṭıruma ḥavf ü ḥaşyet / Bu düşün eyle ta‘ birine himmet
628 Benüm seyrümdeki remz ü nişāne / Yaşum seyyāresin kıldı revāne
646 Bu vech ile idüp ḳavl ü ḳarārı / Dirildi bunlaruñ bir yire varı
649 Açıldı her şükūfe şād u ḥandān / Dehān-ı gülde jāle oldı dendān
655 Cihān ḥandān u ‘ālem ḥalḳı mesrūr / Bezendi cümle envār ile her tūr
660 Gül ü nergis gibi ey şems-i ṭā‘ at / Gözi gönli açılsun vir icāzet
670 Kazanur genc ü mālī ādem ammā / O mālī şaḳlamaḳdadur temāşā
672 Gönül ḥālī degül ḥavf ü ḥaṭardan / Gözüm ayrılmaz ol nūr-ı başardan
681 Uyup a‘ vān u enşār-ı fesāda / İcāzet virmedi ḥayrū’l-‘ibāda
692 Ḳazā eydürdi ey şāh-ı nübüvvet / Olur bayram içün her z̤īb ü z̤inet
693 Gider tezyīni rüz-ı mātem oldı / Senüñ şenliklerüñ derd ü ḡam oldı
698 Elünden gitdi ol şehbāz-ı cānuñ / Dehāna geldi feryād u figānuñ
703 Ḳoma elden münācāt u du‘āyı / Ferāmūş itme nām-ı enbiyāyı
706 Elinden rüzgāruñ vālīh ü zār / Mişāl-i ‘āşıḳ-ı dīvāne-i yār
711 Olup neşv ü nemāsı göz yaşından / Niçe bād-ı belā geçmiş başından
712 Gider olsa yola bir ehl-i Ken‘ān / Bu idi ‘adet ü ḳānūn u erkān
715 Orada ağlaşup ḳavm u ḳabile / Vedā‘ eylerdi ol merd-i raḥīle
719 Çağırdı el-firāk u el-firāk ı / Ziyāde oldı pīrūñ ihtirākı
726 Yoluñda çāh-ı endūh u elem var / Güzergāhuñda bir derbend-i ḡam var
734 Kaçan cān olmalu olsa revāne / Arada germ ü serd olur bahāne
736 Taşarruf Ḥazret-i Ḥaḳḳuñdur ey pīr / Burada aşşı itmez rāy u tedbīr

- 738 Bu sır taķrīr ũ taķrīr ile dinmez / Sebepsüz bir kişi bir çāha inmez
739 Gelür Ya' kûba derd ũ Yūsufa ğam / Ğaraż irşāddur Allāhu a'lem
740 Mürebbī olmasa 'uşşāķa fūrķat / Kemāle iremez mihr ũ maķabbet
743 Gözine karşı mihr ũ māh gibi / Çıķup gitdi şabā-yı āh gibi
744 Fiġān u ḥasret ile ķaldı Ya' kûb / Belā deryālarına ķaldı Ya' kûb
752 Alup gitdiler anı çār u nāçār / Nitekim āfitābı çarķ-ı ğaddār
783 Ķodılar Yūsufı bir yerde tenhā / Ğarīb ũ bī-kes ũ maġlûb-ı a' dā
784 Dili meķşūr olmuş başı meftûḥ / Teni pür-derd ũ miḥnet rūḥı mecrûḥ
787 Eger fāş olmaz ise bu ķabāḥat / Zihī devlet zihī ' izz ũ sa' ādet
794 Şarmış çihresi mānend-i zimiḥ / Başında tāt u tātında ser-i miḥ
799 Olur cumhūruñuz ma' yûb u maġzûb / Ķovar merdûd ider tıyınca Ya' kûb
802 Virürken Yūsufuñ ķatline iġvā / Havāda ra' d u berķ olur hüveydā
805 Didiler ulı yolda bir kuyı var / Dil-i zālīm gibi tārīķ ũ hem tar
826 Bulaşdı kara topraġa depildi / Başumdan zulm ũ cevr ile ķapıldı
830 Dönüp rāh-ı vaţandan yaña rūyı / Bu vech ile iderdi ğuft ũ ğuyı
844 Dil-i nādāna beñzer teng ũ tārīķ / İrişmez ķa' rına idrāk-i bārīķ
845 Ecel derbendi gibi pür-mehābet / Virür ehl-i ḥayāta ḥavf ũ ḥaşyet
862 Unutdı çekdüġi cevr ũ cefāyı / Hudāya şükr idüp sürdi şafāyı
873 Bu cāh-ı salţanat ḥüsn ũ melāḥat / Olur hep Ḥaķ Ta' ālādan ' ināyet
877 Felek-veş döndiler giryān u nālān / Peşimān u melûl ũ mest ũ ḥayrān
885 Ķoyalum önine pīrāhenini / Ķılalum nāle vü āh u enīni
888 Yakın oldu ġorindi şehr-i Ken' ān / Hemān-dem ķıldılar feryād u eġġān
893 Gelürler cem' olup giryān u nālān / İrişmez göklere feryād u eġġān
900 Ķarār u şabrı eyvānını yıķdı / Gözi yaşı gibi ķarşuya çıķdı
906 Yıķıldı ḥāke ne mest ũ ne hüşyār / Ne diri ne öli ne saġ ne bīmār
914 Varup ġördüm orayı zāḥir ũ fāş / Aşınmış göz yaşından taġ ile taş
926 Oyuna ķaldı biz ġāfil bulınduk / Ziyāde mest ũ lā-ya' ķil bulınduk
929 Ķodılar önine pīrāhenini / Göke irġurdiler āh u enīni
934 Yerine geldi çünkim ' aķl u idrāk / Yaķası çāk ũ ġönli gözi nemnāk
940 Cihānuñ böyledür āyīn ũ resmi / Nebī kısmın yimez derrende kısmı
947 Esirġen bu za' īf ũ derdnāki / Nice oldu diñ ol ma' şüm-ı pāki
960 Ḥarāmī bir belādur ḥāş u ' āma / Sebeb esbāb olur ķatl-i enāma
966 Bu sözler itdi evlādını maġlûb / Öninde ķaldılar maḥzûn u maḥcûb
969 İnanmaġ için itdük rāy u tedbīr / Ḥarāmī lafzı oldu ḥüsn-i ta' bīr

- 973 Girü hengâme-i derd oldu peydâ / Figân u âh-ı serd oldu hüveydâ
986 Seni ey şâhbâz-ı izz ü devlet / Ne yaña şaldı bilsem dest-i kudret
991 Bu vech ile iderdi âh u efgân / Bu hâl ile olurdu zâr u giryân
996 Ğam itdi şenligi kaşrını virân / Gezerdi yıl gibi üftân ü hîzân
1014 Ne için itdünüz nâ-hağ yire kan / Kanı lutf u mürüvvet kanı ihsân
1031 Hezârân şîr ü bebr ü gürk ü kaplan / Alayıyle irişdi töldi Ken'ân
1037 Didiler yâ Nebiyya'llâh inanma / Bu zulm ü cevri bizden oldu şanma
1044 Kesildi ihtilâf-ı âşinâdan / Yimeden içmeden zevk u şafâdan
1060 Yirüñüz oldu hâr u has gibi nâr / Kanı lutf u kanı ğayret kanı ʿâr
1066 Sözüñüz oldu hep telbîs ü tezvîr / Felâketde o ma'şûm ile bu pîr
1073 İlendi Hazret-i Ya'kûba vâfir / Didi âvâz ile ey Hayy u Qâdir
1083 Şağın zulm ü cefâya mâyl olma / İden bulur meşeldür ğâfil olma
1092 Olupdur kayd-ı Yûsuf saña hâyil / Yûri bu ğıll u ğışdan pāk olğıl
1098 Başîrün bi'l-ibâd ü Rabb-i insân / Gözi açuqlara olur nighbân
1106 İşi ʿâşıkларуñ sehv ü haţâdur / Kamu mağlûb-ı yâr-ı dil-rübâdur
1109 Teveccüh ile insâna bu tevcîh / Olur her vech ile irşâd u tenbîh
1111 Oñulmaz derdine bulmadı çâre / Yapışdı dâmen-i şabr u qarâra
1112 Sükûna vardı geçti cüst u cûdan / Ferâğat itdi cümle güft ü gûdan
1118 Bu eşnâlarda itdi ʿahd ü peymân / Meh-i Ken'ân için olmaya giryân
1121 Söze geldükçe artar sûz u derdi / Çoğaldur âteşini âh-ı serdi
1137 Didi ey muĳtedâ-yı ehl-i ʿirfân / Kanı kavlı ü qarâr u ʿahd u peymân
1156 Olursañ sâlik-i râh-ı tarîkat / Yeter saña bu pend ü bu naşîhat
1168 Nüzûl itdi zemîne peyk-i Yezdân / Dil-i Ya'kûbı kıldı şâd u handân
1171 Hüdâ derd ehline olunca hâdî / Qabûl olur münâcât u murâdı
1181 Yıkıldı yerlere aĳmâl ü eşķâl / Cibâl itdi o şahrâyı bu aĳmâl
1183 İdüp iki kulaĳını per ü bâl / Uçup giderken esterler ʿaceb hâl
1186 Olurlar ol çemen gökinde pervîn / Açılmış yâsemîn ü verd-i nesrîn
1194 Semâ' u raķş idüp girdâb gibi / Tırı geldi yerinden âb gibi
1198 Olurken delv için tedbîr ü râyı / Görür çâh içre bir bedr-i dücâyı
1200 Didi ey Bürc-i Delvün mihr ü mâhı / Gel eyle ʿâlem-i bâlâya râhı
1213 Bu cânibde ser-i küh ü zre ihvân / Gezerlerdi perişân u peşimân
1225 Didiler Mâlike hiç olma ğâfil / Bu kaçĳın kula ur bend ü selâsil
1234 Aradan kalduruñ buĳz u nifâķı / Baña kâr eyledi ğurbet firâķı
1248 Peşimân u perişânuz bu işden / Başumuz hâllü oldu serzenişden

- 1252 Hüveydâ olalı bu kâr-ı düşvâr / Yirümüz od olupdur hâr **u** has-vâr
- 1253 Meh-i Ken'ân bu resme mâtem itdi / Figân **u** nâle ile döndi gitdi
- 1256 Meşeldür soñ peşimân aşşı itmez / Ğam **u** endühî tâ ölince gitmez
- 1263 Bu kayd **u** bend ile mazlûm-ı mezkûr / Nüzûl itdi o kabre nitekim nûr
- 1264 Göke irgürdi feryâd **u** figânı / Bile ağlatdı halk-ı kârbânı
- 1272 Belâ-yı râh-ı ğurbet zecr-i devrân / Firâk-ı vâlideyn **ü** kahr-ı ihvân
- 1283 Didi ey Kâdıye'l-Hâcât **u** Ğaffâr / Beni rencide-hâtır itdi ağıyâr
- 1284 Ğamum efzûn **u** derdüm bî-nihâye / Taḥammül idemez oldum belâya
- 1291 Eser yeller yağar bârân-ı miḥnet / Ziyâde oldı dilde havf **u** ḥaşyet
- 1312 Şabâ-yı rahmet irişsün feraḥnâk / Tağılsun yolumuzdan hâr **u** ḥâşâk
- 1315 Dehân-ı ra'd **u** berķi eyle ḥâmûş / Dilûn depret du'âya ol ḥatâ-pûş
- 1324 Çözüldi Yûsufuñ bend **ü** 'ıķâlî / Teraķķî kıldı envâr-ı cemâlî
- 1329 Olup Ya' kûb-ı dehrûn kâmeti dâl / Figân **u** nâleden olmış idi nâl
- 1336 Kenâr-ı Nîle geldi çün ney-i kând / Şoyundı ol kaşab-pûş **u** şeker-ḥand
- 1345 Yunınca cevher-i zât-ı ğubârı / Görindi gün gibi şeffâf **u** 'ârî
- 1350 Niķâbindan hicâbindan müberrâ / Zihî vuşlat zihî seyr **ü** temâşâ
- 1351 Görüp mâhîler ol bedr-i tamâmı / Çağırdı *es-şalât* **u** *ve's-selâm*
- 1356 Kenâr-ı Nîle çıktı şâd **u** mesrûr / Gül-i ruḥsârı oldı jâleden dûr
- 1363 Seḥâbı gün yüzinden eyledi dûr / Giderdi şevķ ile ḥandân **u** mesrûr
- 1372 Cevâb-ı sırr-ı la'li *mâ 'arefnâk* / Boyı vaşfında kâşır 'aql **u** idrâk
- 1378 Kıyâmet kâmeti mevzûn **u** mergûb / Terâzûdan iner mümtâz-ı maḥbûb
- 1381 Teni cismini olmış câme-i nûr / Zihî ḥüsn **ü** zihî *nûrûn 'alâ-nûr*
- 1390 İki şaf kirpük ile çeşm-i kattâl / Kaza şâhînidür açmış per **ü** bâl
- 1396 Ki ḥüsn **ü** ḥulķınuñ vaşfında nâçâr / İder vaşşâflar 'aczini izḥâr
- 1400 Alurlar iki cânibden selâmın / Görürler ihtirâm **u** ihtişâmın
- 1403 İşigi oldı mıķnâṭis-i insân / Kimi nâlân kimi süzân **u** giryân
- 1409 Bahâr eyyâmı beñzerdi gûyâ / Ki halkı eyledi mecnûn **u** şeydâ
- 1411 Kâpusı döndi bir dârü's-şifâya / Gelür mecnûn **u** şeydâlar oraya
- 1423 Huzûrına irişmez oldı insân / Meger şavt **u** şadâ-yı âh **u** efgân
- 1430 Enîs **ü** hem-dem ol 'ışķ-ı müfîde / Sürûr-ı sînedür hem nûr-ı dîde
- 1434 Şu toprakda ki aşl-ı cevher olmaz / Vucûdında anuñ sîm **ü** zer olmaz
- 1436 Ser-â-ser yirde vü gökde ne kim var / Kimi ma' şûķ **u** kimi 'âşîķ-ı zâr
- 1437 Benefşe 'âşîķ **u** gül zât-ı ma' şûķ / Maḥabbetden degüldür ḥâlî maḥlûķ
- 1438 Kimi ḥurşîd-i 'ışķ eylerse pür-şevķ / Figân **u** nâle olur aña bir zevķ

- 1465 Meger var idi bir sultān-ı ‘ālī / ‘Azīmü’ş-şān u memdūhū’l-ehālī
- 1469 Seḥāda Ḥātem-i Ṭaydan ziyāde / Eban ‘an ced emīr ū ṣāh-zāde
- 1479 Zihī cān kim ḥayāt-ı ins ū cāndur / Meh-i devrān u ḥurşīd-i cihāndur
- 1480 Gözi kaşı kara vü çihresi aq / Teni billūr gibi aq u berrāk
- 1484 İrem Bāğında la‘li tāze mīve / Teni başdan ayağa nāz u şīve
- 1514 Yanınca cāriye bī-ḥadd ū pāyān / Leṭāfetde mişāl-i Āb-ı Ḥayvān
- 1519 Vişālī Ka‘besi maḥşūn u mestūr / Müsellem her cihātı cümle ma‘mūr
- 1521 Olurdu zevk u şevk ile ṭarabnāk / Kılurdu sīnesin maṭla‘ gibi çāk
- 1535 Gül-i bāğ-ı vefā ya‘nī Zeliḥā / Ṭururken gülşeninde ferd ū tenhā
- 1537 Gözi nergisleri uyḥuya vardı / Dil ū cān dīdesin ammā uyardı
- 1539 Ṭururken zevk ile bī-ḳayd u bī-kār / Muḳayyed kıldı anı kākül-i yār
- 1546 Ser-ā-ser kılmış ol şems-i sa‘ādet / Zemīn ū āsumānı pūr-ḥarāret
- 1548 Görinse gün gibi ḥandān u mesrūr / Baḳanuñ ‘ayn-ı ‘aqlından gider nūr
- 1554 Kemāl-i ḥüsn ile ferd ū yegāne / Şıgışmaz gün gibi mülk-i cihāna
- 1556 O bādeyle olanlar mest ū evgār / Kıyāmetde olur olursa hüşyār
- 1557 Geyer müşkī kabā ol çeşmi āhū / Zemāne ‘ışk u müşki ile memlū
- 1558 Nihāl-i kāmētidūr naḥl-i cennet / Anuñ eşmārı faẓl u ‘ilm ū ḥikmet
- 1560 Yiri olmuş sipihr-i ‘izzet ū nāz / Hümā-yı ‘aql ider yanında pervāz
- 1566 Görince bir nazar ol āfitābı / Fenāya vardı cümle ferr ū tābı
- 1568 Mişāl-i bāde-i gül-reng ū kattāl / Gözine geldi kanlu yaşı fi’l-ḥāl
- 1578 Düşinde gördüğün yanında bulmaz / Şorup nām u nişānın bulmak olmaz
- 1621 Ġarīb ū derdmendem ḥasta vü zār / Ki yanumda ne dil vardur ne dildār
- 1624 Göke tutup yüzini ol perī-zād / Bu vech ile iderdi āh u feryād
- 1641 Ṭutulur bāb u bārūsı bilāduñ / Ṭutulmaz ağızı bir ehl-i ‘ināduñ
- 1648 Ṭuyuldu bñy-ı ‘ışk u müşki nāgāh / Bu sırdan bende vü ṣāh oldu āgāh
- 1651 Celāl ū heybet ile söylenen yār / Ḥazīn āvāz ile eylerdi güftār
- 1652 Çekildi ḥüsninüñ ārāyişinden / Kesildi nāz u şīve cünbişinden
- 1663 Nedür bu rñy-ı zerd ū eşk-i mevvāc / Bu ‘aşıklık libāsın eyle iḥrāc
- 1671 Havālandurma zaḥm-ı tīr-i yārı / Şaḳın elden koma şabr u ḳarārı
- 1708 Mey-i ‘ışkı virür ‘uşşāka bir ḥāl / Olur dīvāne vü mecnūn u abdāl
- 1713 Göziyle kaşı itse ḥışm ile kīn / İder zīr ū zeber ‘uşşākı ol ḥīn
- 1727 Beni şimden girü hergiz ḳayırmaz / Şafā vü zevk u şevḳumdan ayırmaz
- 1739 Ya teşḥīr eyledi bir ehl-i teşḥīr / Ki ḥüsn ū behcetüñe irdi tağyīr
- 1741 Ḳapusında idüp feryād u efḡān / Arardı ṭurmayup derdine dermān

- 1746 Geçince kendüsinden merd-i şādık / Bir olur ‘ışk ile ma‘şūk u ‘āşık
- 1749 Taḥammül idemez bu zevka insān / Tururken bī-kes ũ bī-yār u bī-cān
- 1751 Zihī zevk u zihī şevk u zihī hāl / Bir iken iki ola rūy-ı ikbāl
- 1752 Beyān olsa kaçan bu luṭf u iḥsān / Gerekdür çāk ola yüz biñ girībān
- 1753 Ne ḥāletdür bu ḥālet Allāh Allāh / Olur mihr ũ maḥabbet mürşid-i rāh
- 1760 Bu sevdā ile ‘aqlını şaşurdu / Der ũ dīvārı ile söyleşürdi
- 1774 Yüri gözden bırak kevn ũ mekânı / Gözüñ yum tā göresin rūy-ı cāmı
- 1788 Gel ey gönüm alan yār-ı cefākār / Koma bī-çāreñi bīmār u nāçār
- 1799 Seni ‘ākıl beni dīvāne itdi / Seni şem‘ ũ beni pervāne itdi
- 1824 Düş olan ‘izzet ũ cāha düşendi / Zenaḥdānındaki çāha düşendi
- 1828 İki taş aldı mihr ũ māh gibi / Dögündi taşra çıkdı āh gibi
- 1848 Didiler sergüzeşt ũ mācerāsın / Murād idindi bu derdün devāsın
- 1857 Maḥabbet bāğınun serv-i bülendi / Bu kayd u bendi ğāyetde begendi
- 1862 Ḥabībün şīve vü nāz u edāsı / Maḥabbet nārınun olur şabāsı
- 1863 Dil-i ‘āşıkdaki mihr ũ maḥabbet / Bulur gün gibi tedric ile rif‘at
- 1865 Maḥabbet āteşi germ olsa dāyim / Dil-i ma‘şūk olur nerm ũ mülāyim
- 1871 Bu dār-ı fūrkat olur teng ũ tārīk / Taşavvur idemez idrāk-i bārīk
- 1877 Gel ey peyk-i diyār-ı yār-ı ğaddār / Gel ey yār-ı hevādār u ḥaberdār
- 1880 Ricāl-i ğayba beñzersin hemānā / Gezersin kāyinātı tā ser ũ pā
- 1881 Gidersin her kapuya bī-icāzet / Senün gönlünde olmaz ḥavf ũ ḥaşyet
- 1886 Çemende goncanun ağzın ararsın / Ser-ā-ser ḥāmil-i rāz u ḥabersin
- 1894 Bucaqlarda yatur bīmār u bī-yār / Ğamuñla kaldı bī-dermān u nāçār
- 1895 Şorarsañ ol ğarīb ũ ol faķīri / Olupdur bend ũ zencirün esīri
- 1896 Perīşān-ḥātır u derde giriftār / Ne bir hem-dem ne bir ḥālın şorar var
- 1917 Di ey yār-ı cefākār u sitemkār / Degülsin derdmendünden ḥaberdār
- 1918 Ferāmūş eyledün ḳavl ũ ḳarārı / Unutduñ bu ğarīb-i rüzġarı
- 1931 Fezā-yı gülşene zevk u şafāsın / Çiçekler gözlerin tütüyāsın
- 1934 Düşesin ayağına yalvarasın / Ola kim terk ide cevır ũ cefāsın
- 1950 Tapuñdur çāresüzler çāresāzı / İşidürsin münācāt u niyāzı
- 1954 Namāza kāmēt olsa anda her bār / Gelür gönlüme ḳadd ũ kāmēt-i yār
- 1959 Ğarīb ũ ḥasta vü zāram senedsüz / Kime yalvarayım ḳaldum mededsüz
- 1967 Tecellī eyledi lā-şekk ũ lā-reyb / Görindi nūr-ı ‘ayn-ı ‘ālem-i ğayb
- 1973 Güler yüzi gibi gonca dehānı / Söz açar luṭf u iḥsāna zebānı
- 1988 Niçe yıl çekdüğüñ derd ũ ğam u āh / Saña bir günce gelmez *ya‘lemu’llāh*

- 1989 Belâ-yı fûrkât ü nâr-ı ‘azâbı / Ferâmûş itdürür vuşlat şarâbı
- 1991 Gider açar şular gibi cünûnı / Koma tağlar gibi şabr u sükûnı
- 1994 Uyandı uyğudan pür-sevğ u hâlet / Yüzi handân u cânı pür-beşâset
- 2004 Kādîmî tavr u ‘unvânı *ke-mâ-kân* / Görinmez mâh-ı ruhsârında nokşân
- 2007 Hâlâş u şıhhatı şükrânesine / Üleşdürdi ile vâfir hâzîne
- 2008 Çıkardı kayd u bendin hurrem ü şâd / Belâdan serv-i kaddi oldı âzâd
- 2016 Mağabbet eyledi dervîş-meşreb / İşi zühd ü şalâh idi müretteb
- 2018 Sehâ vü bahşîşi gelmez beyâna / Arardı lutf u ihsâna bahâne
- 2024 Güzellikde bulunmazdı mişâli / Kemâlinde idi fazl u kemâli
- 2026 Anuñ her ‘âdeti memdûh-ı yârân / Anuñ mâhıyyeti bî-‘ayb u nokşân
- 2028 Cemâline işiden ‘âşık oldı / Cihân eltfâf u ihsâniyle tıldı
- 2047 Ne var bârân-ı ebr-i lutf u ihsân / Bu hâki eylese ser-sebz ü handân
- 2053 Senüñ olsun senüñ bu dürr-i şehvâr / Sözüñüñ cân u baş ü zre yiri var
- 2067 Niçe altun siniler oldı ihzâr / Bahâsı ‘âlî hurşîd ü kamer-vâr
- 2073 Kamer gibi serî‘ü’s-seyr ü çâlâk / İrişmez gerdine şehbâz-ı idrâk
- 2076 Bulutlar gibi üstürler kaçârı / Pür itdi lâlezâr u kühsârı
- 2077 Cemel ebr ü ceresler ra‘d-i âfâk / Şu‘â‘-ı tîğ-i zerrîn berç-ı berrâk
- 2078 Nişânı kondı ol kaşî kemânuñ / Yoğ idi hadd ü haşrı armağânuñ
- 2079 Müheyyâ oldı esbâb-ı Zelîhâ / Celîlü’l-kadr ü bî-mânend ü zîbâ
- 2083 Kimi şarı kimi kara kimi aq / Nazarda her biri şeffâf u berrâk
- 2089 Teni başdan ayağa şîve vü nâz / Zarf ü nâzûk ü her fende mümtâz
- 2091 Tınanmışlar mişâl-i hür-ı cennet / Yaraşmış her birine zîb ü zînet
- 2117 Çekilürdi niçe yük misk-i ezfer / Dağı hem niçe yük kâfur u ‘anber
- 2119 Gelince Mışra böyle idi ‘âdet / İderdi dâyelerle ‘ayş u ‘işret
- 2124 Bu fânide eger hayr u eger şer / Naşîb olan irişür ey birâder
- 2136 Sehasını ziyâde şevketini / Sipâh u leşker ü cem‘iyyetini
- 2137 Kemâl-i şevkını zevğ u şafâsın / ‘Ulüvv-i şanı ile kibriyâsın
- 2140 Beyân itdi işiden kaldı hayrân / Zihî hulğ-ı ‘azîm ü fazl-ı Yezdân
- 2146 Mışırdan çıkdı deryâ gibi âdem / Sürür-ı sūr ile handân u hurrem
- 2149 Gürûh-ı dâ‘iyân cümle du‘âda / Şükûh-ı ‘ârifân medh ü şenâda
- 2151 Niçe yirden çalınur çeng ü şantûr / Cihân handân u ‘âlem cümle mesrûr
- 2172 Mişâl-i ‘âşık maḥzûn u bî-bâk / Kapular yaqasını eyledi çâk
- 2178 Sürûrî bā‘iş-i derd ü ḡam oldı / Dügüni günü rûz-ı mâtem oldı
- 2188 Düşinde gördügi meh-rû degül bu / Fiğân u nâle ile şağdı şaḡu

- 2197 Taralma ğonca gibi olma dil-teng / Yüri şabr **u** sükûna eyle âheng
- 2203 Ne deñlü var ise seyr **ü** temâşâ / Der-i dildârda oldu müheyyâ
- 2206 Döküldi geldi a' yân **u** selâtin / Yiri her birisinün oldu ta' yîn
- 2265 O mâha cân **u** dilden müşteriyüz / O sulţānuñ ğulām-ı kemteriyüz
- 2269 Şoķaķlarda fiĝānlar oldu bünyād / Uyumaz ehl-i Mışrı âh **u** feryād
- 2302 ' Acebdür ' aşık-ı maḥzûn **u** ğamnāk / Olur da' vā-yı ' ışķ itmekde bî-bāk
- 2343 Niçe vech ile itdüm rây **u** tedbîr / Ola kim eyleyem cânânı teşhîr
- 2248 ' Azîze eyler idi ' izz **ü** nâzı / Göñülde yâra eylerdi niyâzı
- 2258 Fenâ virsün vücûda tâ ser **ü** pâ / Şerâr-ı âteş-i *ānestü nārâ*
- 2280 Bile yanınca niçe la' l **ü** mercân / Niçe kıllar niçe at niçe kıftân
- 2328 Naşîb oldu aña keşf **ü** kerāmât / Açıldı anda ' ayn-ı ' âlem-i zât
- 2347 Öñinde itdi Yûsuf başını pîç / Aña meyl **ü** mehâbâ itmedi hiç
- 2370 Kime kim ide iḥsân **u** ' atâyı / Geyürür hil' at-i ḥüsn **ü** behâyı
- 2380 Refîķ oldu aña tevfiķ **u** taşdıķ / Giderdi ḥâyil-i taķlîdi taḥķîķ
- 2381 İdüp vîrānede bir ḥücre bünyād / Şalāḥ **u** zühde evini kıldı âbād
- 2386 Zihî devlet zihî luţf **u** ' ināyet / Ki bula rāḥ-ı hicrānuñ nihāyet
- 2392 Bu cām-ı vuşlatı her kim ider nûş / Olur tâ ḥaşr olunca mest **ü** bî-hûş
- 2395 Vişâl-i yâra şıĝmaz rây **u** tedbîr / Maḥabbet encüminüñdür bu te' şîr
- 2400 O ğün şehre müsâfir geldi bir mâḥ / Sezâvâr-ı sipîhr-i ' izzet **ü** câḥ
- 2435 Virildi aĝırınca niçe altun / Niçe elmâs **u** niçe dürr-i meknûn
- 2436 Zelîḥâ arturınca bedr-i tâmı / Elini çekdi şehrûñ ḥâş **u** ' âmı
- 2441 Alanuñ tâli' i sa' d **ü** hümâyûn / Şatan ammâ ki oldu kıra maĝbûn
- 2449 Ḥadîdi vaşl-ı âteş eyler âteş / Bir olur reng-i rûyı mihr **ü** meh-veş
- 2459 ' Azîzüñ virdüĝi māl **u** cevâhir / Gözinden çıķdı yaşı gibi bir bir
- 2468 Şeḥerden ğün gibi lertzân **u** giryân / ' Azîze vardı maḥzûn **u** peşimân
- 2488 Gelen aĝlar giden aĝlar ' acebdür / Bu ' âlem dâr-ı âlām **u** ta' abdur
- 2494 Kıolında şāḥbâz-ı ' izz **ü** devlet / Elinde ḥâtem-i zevķ-ı sa' âdet
- 2498 Düşüm midür bu devlet bu sa' âdet / ' Aceb gerçek midür bu zevķ **u** ḥâlet
- 2505 İderdi Yûsufa ta' zîm **ü** tekrîm / Eger cân istese eylerdi teslîm
- 2508 Libâsına yoĝ idi ḥadd **ü** miķdâr / Ki bir ğün geydüĝin geymezdi tekrâr
- 2526 Tıururdi ' âlem-i ḥavf **ü** recâda / Niķâb-ı ' ışķın itmezdi ĝüşâde
- 2529 Olup ' izz **ü** ri' âyet şermsârı / Ḥazîn itmişdi yâr-ı i' tibârı
- 2544 Şadâsı muḥriķ **u** âvâzı pür-ḥâl / İşidenler zârûrî oldu meyyâl
- 2554 Görenler oldılar giryân **u** nālân / Bu işde kıldılar bî-hûş **u** ḥayrân

- 2569 Anuñ bir hâli var ta' bire gelmez / Fiğân u nâlesi taqrîre gelmez
- 2573 Kemâl-i 'ilm ile meşhûr u ma' lûm / Dağı ma' şûm idi ol yâr-ı mazlûm
- 2586 Ğırīv ũ nâlesi halkı uyutmaz / İştmez kimsenüñ sözini tutmaz
- 2607 Didi Mışra giderken bir güzel hân / Beni yoldan çağırdı şād u handân
- 2608 Cemâli olamaz tafşîl ũ icmâl / Beyânında lisân-ı nâţıka lâl
- 2609 Kemâl ehli zarîf ũ nûkte-perdâz / Dağı tâze yigit her fende mümtâz
- 2611 Bu vâdîlerdeki âb-ı zülâli / Bu şehir içinde şıbyân u ricâli
- 2620 Sevindi güldi handân oldu Ya' kûb / Sürür u şādî ile töldi Ya' kûb
- 2621 Didi şûkr ũ sipâs ol Zü'lcelâle / Ki irdi rûz-ı hicrânum zevâle
- 2645 Görince yüzini düşdi Zeliğhâ / Şitâdan bâğ u gülşen gibi güyâ
- 2679 Bizüm ecdâdumuz hep enbiyâdur / Cihânda fağrumuz fağr u fenâdur
- 2690 Meh-i Ken' âna yalvardı Zeliğhâ / Didi şânuñ bülend ũ kâdrüñ a' lâ
- 2694 Cefâ şanma bunı ' ayn-ı vefâdur / Kemâl-i lutf u ihsân u ' atâdur
- 2703 Zenânuñ çarğha beñzer fikr ũ rây / Döner bir dürlü eyler mâcerâyı
- 2710 İkide birde yâd eyler diyârın / Geçürür âh ile leyl ũ nehârın
- 2725 ' Adem kapusıdur târîk ũ hem teng / İşiden anı eyler âha âheng
- 2732 O kân-ı himmet ũ sulţân-ı ümmet / Bakâya fûrkatümle kıldı rıhlet
- 2735 Dirîğâ hem yetîm ũ hem garîbem / Bu yad illerde kalmış bî-naşîbem
- 2776 O gice bezme ' azm itdi Zeliğhâ / Kebâb-ı murğ u mâhî oldu peydâ
- 2780 Bile olunca şöhet içre dilber / Olur meclis behîşt ũ bâde Kevşer
- 2782 Mağâmât ile ney itdükçe feryâd / Kılurdu ol mağâmı hurrem ũ şād
- 2790 Cihânda bâ' iş lutf u keremdür / Melâli olana cârüb-ı gamdur
- 2801 Nigîñ-i halka-i bezm-i belâdur / Vücûd-ı âteş-i derd ũ ' anâdur
- 2811 Tağıtdı âlet-i cürm ũ günâhı / Hemân-dem kırdı bir bezm-i İlâhî
- 2812 Didi ey yâr-ı dil-bend ũ suhen-ver / Sizüñle idelüm bir bezm-i diğér
- 2815 Zamân ile bir incü dişlü duğter / ' Aden şehrine virdi zîb ũ zîver
- 2818 Atası bir beg idi eyledi ' âr / Yirinden vaz geldi çâr u nâçâr
- 2836 Ser-â-ser milket-i dünyâyı gezdi / Der ũ dîvâra taşvîrini yazdı
- 2853 Kılâsın kendüye ta' zîm ũ tekrîm / Selâmumı idesin aña teslîm
- 2860 Cihân içre budur âyîn ũ üslûb / Olur ' ışk ehli mıknaţis-i mağbûb
- 2869 Olup sûz u güdâzdan gözi yaş / Zebânı bûlbûli oldu güher-pâş
- 2870 Melâl ũ guşşa ile cân-ı pâki / Didi bu sergüzeşt-i sûznâki
- 2882 Düşürme cânuñı havf ũ hirâsa / Leke tokunmasun bu ağ libâsa
- 2889 Esirge kendüñi hem vâlideyni / Koma mâbeynüne bu şûr u şeyni

- 2890 Saña zulm olur İbrāhîme hicrân / Anaña ğadr **u** ihvānuña hüsran
- 2894 Gözedür anı ‘ayn-ı ‘işmetu’llāh / Olur noķşān **u** ‘iķyānından āġāh
- 2907 Beni men‘ eyleme kurb-ı Hūdādan / Ayırma ‘ālem-i zevķ **u** şafādan
- 2909 Didi oġlına şevķ ile hemānā / Cihāna eyleme meyl **ũ** mahābā
- 2915 Alursañ benden İsmā‘īli el-ān / Baña şabr **u** sūkūnı eyle ihsān
- 2921 Çıkar şāh-ı hayātum berg **ũ** bārın / Biri birine bağla şāhsārın
- 2936 Erenler cündine taķsīn **ũ** şābāş / Hāķuñ tıġ-i celāline açar baş
- 2950 Ceres gibi ide feryād **u** nāle / Belürde kendini her ehl-i hāle
- 2984 Batar deryāya her bir gevher-i pāk / Gelür yüze deñizde hār **u** hāşāk
- 2993 Günāh ise eger mihr **ũ** maħabbet / Senüñdür ol günāh ey māk-tal‘ at
- 3026 Ki bu taķlīd-i kār-ı ehl-i taķķīķ / Virür cān **u** dile tevķīķ **ũ** taşdıķ
- 3042 Bu tertīb ile geçdi niķe müddet / Ne bellü vuşlat **u** ne bellü fūrķat
- 3054 Gelür bu hātıra cān **u** diline / Ki ola yār ile sīne-be-sīne
- 3074 Mişāl-i çeng **ũ** nāy-ı bezm-i dildār / Kōmaz dilden niyāzı ‘āşık-ı zār
- 3082 Olurdi kirpüġi yaş ile nemnāk / Kenār-ı Nīlde şan hār **u** hāşāk
- 3089 Eyā ġam şehrinüñ hōr **u** hāķīri / Şatun alduġı kulinuñ esīri
- 3090 Kānı ‘ār **u** kani nāmūs **u** ġayret / Yıkıldı hāne-i ‘ırz **u** maħabbet
- 3103 Seni ‘işķıyle itdi mest **ũ** hayrān / Saña olur mı bundan özge ihsān
- 3114 Şalāh **u** zühde ol kim ola mu‘tād / Bir uğurdan saña olur mı münķād
- 3121 Bu olur ba‘dehu tedbīr **u** rāyı / Kılā‘-ı çarķa toġrılđa ‘aşāyı
- 3142 İdinmez kimseyi yār **u** muşāhib / Cemālinden celāli yüzi ġālīb
- 3146 Niyāz itdüke ben dervīş **ũ** muhtāc / Olur baħr-i celāli cümle mevvāc
- 3147 Kılur ya‘nī kemān ebrūları çīn / Ġarīb **ũ** derdmendine ider kīn
- 3148 Düşümde ġoreli ol dilrübāyı / Düşümde ġörmedüm zevķ **u** şafāyı
- 3152 O serv-i serkeş **ũ** yār-i dil-āver / Ġözi açılmaduķ şāhīne beñzer
- 3157 Didi ey çāresāz-ı derdmendān / Gül-i hāndān **u** serv-i pāk-dāmen
- 3166 Şeh-i ‘ālemsin ey zıll-i ilāhī / Zā‘īf **ũ** nā-tüvānuñ ol penāhı
- 3167 Zebūn **u** hasta vü hātır-şikeste / Ġamuñla ġonca gibi ġöñli beste
- 3175 Eyā şimşād-ı bāġ-ı devlet-ābād / Dil-i maħzūnın eyle hurrem **ũ** şād
- 3182 Yiridür eyleseñ luţf **u** ‘ināyet / Yire ġökden yaġar bārān-ı rahmet
- 3203 Murād idinme bu emr-i muħālī / Unut ġitsün bu fikr **ũ** bu hayālī
- 3218 Zemāne bī-vefā yār ise serkeş / Kārār **u** şabr yok ‘işķ ise āteş
- 3220 İderdi miħnet ile āh **u** zārı / Geçerdi hāşret ile rüzigārı
- 3231 İrişdi kāyināta vecd **ũ** hālāt / Bile āġlardı anuñla semāvāt

- 3246 Ğam **u** şādīde kesb eyler ma'ıyyet / Bunuñ hüzni virür aña melâlet
- 3250 Halâş olmaz belâ vü derd **ü** ğamdan / Ölünce cânı kırtulmaz elemden
- 3251 Baña evvel maḥabbet itdi inās / Ğam **u** derdümle öldi gitdi inās
- 3252 Firākum eyledi maḥzūn **u** şeydā / Bükādan 'ayn-ı Ya' kūb oldı a' mā
- 3258 Yaḳardı 'ālemi sūz **u** güdāzı / Zeliḥā Yūsufa şordı bu rāzı
- 3270 Mükerrer sözi la'li şekkerinden / Kıparurdı dil **ü** cânı yerinden
- 3287 Tapuñdan ğayrı yokdur baña maḳşūd / Senüñ olsun o ma' būd **u** o mescūd
- 3288 Şarāb-ı 'ışk ile bî-hüş **u** mestem / Cemālūñ görelî şüret-perestem
- 3305 Okuyan bu gülistānuñ kitābın / Beyān itdi bu resme faşl **u** bābın
- 3306 Gül-i maḳşūd **u** serv-i gülşen-i cūd / İdince bāġbān olmaġı maḳşūd
- 3322 Nitekim 'āşık-ı Mecnūn **u** şeydā / Şabā gülşende eglenmezdi kaṭ' ā
- 3369 Ḳamusı bî-naẓır **ü** bî-bedeldür / Cemālî biri birinden güzeldir
- 3375 Zeliḥā kızlara kıldı vaşıyyet / Didı geldi zamān-ı sa' y **u** himmet
- 3378 Dirīġ itmeñ yolında baş **u** cânı / Ne maḳşūd eyler ise virüñ anı
- 3380 İdüñ her sâ'id **ü** sâķı güşāde / Ola kim idesiz meylin ziyāde
- 3383 Baña 'arz eyleñ evvel mācerāyı / Aña göre idem tedbîr **ü** rāyı
- 3388 Kıpara güllerin bāġ-ı cemālūñ / Süre zevķ **u** şafāsını vişālūñ
- 3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / Toķuzı hîle vü mekr **ü** füsündür
- 3395 Ağız bir itdiler nāz **u** niyāza / Zārūrî başladılar keşf-i rāza
- 3401 Bizi zevķ **u** şafā cāmına kıandur / Gözümüz göñlümüz şem' in uyandur
- 3403 Ğarīb **ü** derdmend **ü** nā-murāduz / Faķırü'l-hāl **ü** maẓlūm-ı bilāduz
- 3407 Kimisi sâ'id **ü** sâķın açardı / Meh-i Ken' āna imā ile dirdi
- 3418 Semend-i devlete şāhum süvār ol / Hemişe bermurād **u** üstüvār ol
- 3419 Ne var ey şāh-ı taḥt-ı lā-yezālî / Toķımsa luṭf **u** iḥsānuñ nihālî
- 3428 Gözüñ 'ayn-ı 'aṭādur ḥāş **u** 'āma / Ḥabāb-ı mey gibi baķmaz ḥarāma
- 3444 Didı ma' lūm idüñ Allāh birdür / 'Azîz **ü** lā-yezāl **ü** Muḳtedirdür
- 3456 Mekesler eyleyüp mekrūh **u** menfūr / Bütüñ üstine zāyid noķtalar kıor
- 3468 Şaman çubı gibi uyan hevāya / Düşer bir ḥufre-i derd **ü** belāya
- 3472 Zuhūr itdi nebīnūñ mu' cizātı / Yabana atdılar Lāt **u** Menātı
- 3481 Yaşum gibi demüñ olsun ziyāde / Cihān kırduķca ol zevķ **u** şafāda
- 3483 Senüñ zevķuñ baña olsa ḥikāyet / Yeter baña bu zevķ **u** bu sa' ādet
- 3489 Zeliḥā döndi gitdi zār **u** maḥrūm / Cevārî kışşasın idindi ma' lūm
- 3496 Nücūm ile semānuñ yüzi kıoldı / Ser-ā-ser aḥķer **ü** ḥākister oldı
- 3500 Sarāyında Zeliḥā ferd **ü** tenhā / Kıtururdı ol gice bî-hüş **u** şeydā

- 3512 Ne tedbîr ile buldum vaşlına rāh / Ne derd ü miñnetümnden oldı āgāh
- 3514 Mekîn olmışdur eyvân-ı celāle / İrişmez aña illā āh u nāle
- 3530 Düşüp nār-ı vişāle nūr olduñ / ‘ Aceb şād u ‘ aceb mesrūr olduñ
- 3534 Kül itdüñ oda yaqduñ raht u bahtı / Tağıtduñ bāda virdüñ tāt u tahtı
- 3545 Cemālin gösterelden āfitābum / Çerāğ-ı şubha döndi ferr ü tābum
- 3546 Bir az şerh itdi derd-i ızırābın / Oğudı şem‘ ü pervāne kitābın
- 3547 Yabana söylemekden hemçü mecnūn / Yorılmaz ‘ āşıq-ı bīmār u mañzūn
- 3567 Mişāl-i baħr-i bî-hāşāk ü sāde / Girih olmazdı yapduğı bināda
- 3570 Bināyı tarh u taķsīm itse her bār / Her iki barmağı olurdı pergār
- 3574 Aña tefvîz itdi iş bu kārı / Aña şarf itdi māl ü kārbarı
- 3578 Aña şarf itdi sa‘ y u iltifātın / Muşaffā kıldı cümle şeş cihātın
- 3585 Başında tāt u tātında cevāhir / Felek farķında mānend-i zevāhir
- 3589 Yüzi nūrına yüz taħsîn ü şābāş / Güneşdür kim baķan gözler döker yaş
- 3608 Kırıldı şoħbet itdi ‘ ayş u ‘ işret / Meh-i Ken‘ ānı anda kıldı da‘ vet
- 3609 Revāne oldı Yūsuf şevket ile / Niķābın açdı ħüsñ ü behcet ile
- 3610 O gün rûz-ı kıyāmet gibi geldi / Celāl ü heybeti ‘ aqlını aldı
- 3612 Münevver çihresi şems ü kamerden / Müvecceħ reng-i rûyı verd-i terden
- 3619 Ruħı ‘ aksi ile bu verd-i ħandān / Der ü dīvārı kıldı la‘ l ü mercān
- 3621 Der ü dīvārı şāfî vü mücellā / Görindi ‘ aks-i taşvîr-i Zelîķā
- 3625 Ta‘ accüb eyledi Yūsuf bu ħāle / Bu mekr ü āle bu rengin ħayāle
- 3627 Evüñ saķında daħı oldı peydā / Cemāl-i Yūsuf u rûy-ı Zelîķā
- 3631 Didi şun bāde-i cām-ı vişāli / Unutdur çekdüğüm derd ü melāli
- 3635 Ne var iħsān u cūduñ cūybārı / Şularsa bu vücūd-ı ħāksārı
- 3638 Beni kıl lāyık-ı i‘ zāz u ikrām / Maħalline gerekdür luṭf u in‘ ām
- 3648 Zelîķā bulmadı bu derde dermān / Fiğān u nāleler itdi *ke-mā-kān*
- 3656 Dökelüm Haķ yolına genc ü mālı / Gidersün bu günāh u bu vebāli
- 3664 Muşavver olmuş anda iki dildār / İki yār u iki derde giriftār
- 3688 Mey-i ‘ ışķ ile yok şerm ü ħicābı / Hevā-yı vuşlata eyler şitābı
- 3689 Kuli ķurbānı iħsān u vefānuñ / Esîr-i vaşlı yār-ı dilrübānuñ
- 3690 Ser ü pāyı bu yolda güy u çevgān / Dili āvāre murğ-ı ‘ aklı perrān
- 3693 Mücellā ħāneye ‘ aks urdı cānān / İki māh u iki ħurşîd-i raḥşān
- 3695 Cemāl-i yār ile ol ħāne taldı / Ser-ā-ser ‘ āşıq u ma‘ şūķ oldı
- 3696 Didi Yūsuf yūri var olma güm-rāh / Her işde ħāzır u nāzırdur Allāh
- 3698 İñende eyleme ibrām u iķdām / Olur tedric ile her mîve-i ħām

- 3701 Şadâkat kal' asından taşra çıkma / Veķâr **u** şevketüñ 'ırzını yıkma
- 3704 Sevünme aña kim pâyânı ğamdur / Şafâsı miñnet **ü** zevķı elemdür
- 3709 Didi ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat / Ğamum bî-ħadd **ü** ğuşşam bî-nihâyet
- 3721 Der **ü** dîvâr olup âyinedârı / 'Ayân itdi bu iki gül-'ızârı
- 3722 Ne vaz' itdi ise bu iki mehveş / Der **ü** dîvârına oldı münakkaş
- 3729 Bu yola gitdi ecdâd-ı kirâmun / Bu yoldur cümle maķşûd **u** merâmun
- 3735 Dükenmez 'aşıkun süz **u** güdâzı / Bu resme itdiler nâz **u** niyâzı
- 3744 Gel ey cân gözinün nûr **u** ziyâsı / Gürûh-ı 'aşıkânun muķtedâsı
- 3747 Murâdın hâşıl eyle ehl-i hâlün / Elin al nâ-tüvân **u** pâymâlün
- 3754 Zelîhâ ile olan ihtilâfı / Niyâz **u** 'âlem **ü** zevķ **u** neşâtı
- 3758 O zevķa nâzır olmaz 'ayn-ı 'âķil / Ki zulm **ü** ğaflet ile hâşıl
- 3761 Müyesser eyleyince Rabb **ü** Hâdî / Talebsüz irişür merdün murâdı
- 3776 Muşavver 'aşıkun rüy-ı niyâzı / Gözi yaşı ile süz **u** güdâzı
- 3779 Ne hoşdur 'aşık ol derd **ü** zârî / Ki ol bâ'ış-i rahm-ı nigârı
- 3792 Mücellâ hânede evzâ' **u** eķvâr / Tazarru' şûretiyle oldı izhâr
- 3795 Terahhum eyle serv-i ser-firâzum / İrişdi ħadd **ü** pâyâna niyâzum
- 3805 Zihî lutf **u** 'inâyet âķir-i kâr / Belâdan şakına üftâdesin yâr
- 3817 Kucaĝından çekildi çüst **ü** çâlâķ / Ufuķdan nitekim ħurşid-i eflâķ
- 3830 Dil **ü** cân ile zikru'llâh iderdi / Günâh itmekden istikrâh iderdi
- 3832 Perişân-ķâtır **u** âşüfte-destâr / Cemâli gülşeninün ħumreti var
- 3838 Zelîhâ şandı kim keşf itdi râzı / Bu derd-i 'ışķı bu nâz **u** niyâzı
- 3839 Segirdüp geldi ardınca hemânâ / Kopardı ara yirde şûr **u** ğavĝâ
- 3840 İdüp noķşân-ı 'âķlın 'âleme fâş / Didi bu bende-i güstâķ **u** evbâş
- 3845 Yañıldı kıldı bu bühtânı bünyâd / Öñinde eyledi eĝân **u** feryâd
- 3854 Ziyâde mest **ü** medhûş olsa 'aşık / Olur aķvâli cümle nâ-muvâfık
- 3862 Ĥudâ ħaķķı içün ta'yîn **ü** taķķîķ / Bu işi itmedi ol yâr-ı şiddîķ
- 3870 Füsün **u** mekr ile azıtdı izi / Yemîn ile inandurdu 'Azîzi
- 3877 Aşılsa daķi bed-kirdâr **u** bed-râ / İbâ itmez yemîn itmekden aşlâ
- 3879 Yürür her ķarnapâ ma'yûb **u** maķcûb / Zen-i mekrûh ider mekr ile maĝlûb
- 3883 Düşürme kendünî zann **u** gümâna / Ĥiyânet itmedüm ben bu hânedâna
- 3890 'Ayândur derd-i pinhânı yüzinden / Ğarîb evzâ' **u** bîhûde sözinden
- 3894 Elif ķaddi gibi toĝrıdur ol yâr / Bi-ħaķķ-ı Kâdir **u** Kâyîüm **u** Kâhâr
- 3911 Bu aña mâyil ol bundan gürizân / Bu istignâda ol nâlân **u** giryân
- 3925 Didi ey nâzenîn **ü** dilrübâlar / Beni ĝıybet idici âşinâlar

- 3942 Kıyâmet günü gibi heybeti var / Görenlerde kırmaz idrâk ü efkâr
 3949 Eger vaşf olabilse ol perî-zâd / Kesilmezdi cihândan âh u feryâd
 3950 Zenân-ı Mısrî hep bî-hûş itdi / Olanca ‘aql u idrâkin tağıtdı
 3977 Zenân-ı Mısrî artup vecd ü hâli / Semend-i ‘ışkuñ oldı pâyemâli
 3981 Fiğân u âhına oldı bahâne / Urıldı ‘ışk atına tâziyâne
 4005 Gülünc itme beni halk-ı cihâna / Temâşâ olma her pîr ü cuvâna
 4006 Dem olur eylûk ile olmayan kâr / Olur zulm ü ta‘addî ile ızhâr
 4008 Olup nokşân ile meh gibi meşhûr / İdersin kendüñi mezmûm u mağhûr
 4017 Budur âyîn ü resm-i halk-ı ‘âlem / Görür nefis-i nefisini muqaddem
 4018 Helâk oldı gam u derdünle cânım / Fenâya vardı cism-i nâ-tüvânım
 4019 Ya bu miskînüne lutfuñ nişâr it / Ya kayd u bend-i hâbsi ihtiyâr it
 4023 Didi yâ Rabbi yegdür bend ü zindân / Bu derd ü guşşadan her rûz u her ân
 4027 Ricâle halka-i bezm-i elemdür / Hümâ-yı ‘aql u dîne dâm-ı gamdur
 4038 Ki dirler Yûsufuñ sevmiş Zelîhâ / İder vaşlına ibrâm ü takâzâ
 4046 İdeler ba‘dehu zindânda mağbûs / Ola bu hâl ile manzûr u mağsûs
 4049 Ki tâ gayb ola bu ‘ayb u fesâdı / Şalâhına ideler i‘tikâdı
 4055 Tağıldı seyl-i eşki gibi zencîr / Emîri kıldılar ta‘zîr ü teşhîr
 4056 Ahibbâ gibi zencîrün fiğânı / Pür itdi ‘âlem-i kevn ü mekânı
 4066 Melekler gökde yirde âdemî-zâd / İderdi nâle vü efgân u feryâd
 4067 Hâzîn idüp zemîn ü âsumânı / Bu tahkîr ile hâbs itdiler anı
 4068 Zelîhâdan dil ü cân itdi nefret / ‘Azîz oldı nişân-ı seng-i la‘net
 4070 Gören bâğ-ı cemâli zînetini / Unutdı kayd u bendi zahmetini
 4075 Bile hâbs olmağ için ehl-i hâlet / İderdi kaçd ile cürm ü şenâ‘et
 4081 Hâbibine bu vech ile ezâdan / Bu resme şiddet-i cevr ü cefâdan
 4089 Cünûn-ı ‘ışk ile bed-rây u bed-hû / Kılur insân-ı nâdânı siyeh-rû
 4090 Budur âyîn ü kârî rûzgâruñ / Saña virmez ‘inân-ı ihtiyâruñ
 4115 Şeher nergisleri gibi gözi nem / Deli gönli hâzîn ü cânı pür-gam
 4117 Ölümlü hasta gibi zâr u giryân / Kimi görse umar derdine dermân
 4125 Hicâb olur diyü fikr-i vişâle / Hamûş olur qarışmaz kıl u kâle
 4148 Olurdi cânına bir nâr-ı sûzân / İderdi nâle vü feryâd u efgân
 4150 Olurdi tâcinuñ üstinde mebhût / Dizerdi kanlu yaşı la‘l ü yâkût
 4151 İderdi gezdügi yirlerde efgân / Gelürdi bâğ u şahrâ aña zindân
 4161 Ne dem kim irse bir ‘âşık vişâle / Yerinüp eyler âh u nâle
 4163 Bu tertîb ile geçdi niçe eyyâm / Fiğân u nâleden itmezdi ârâm

- 4165 Dimāğı āsumānuñ tıldı sevdā / Mişāl-i ‘āşık-ı mecnūn **u** şeydā
4178 Günāhı bî-günāha itdüm isnād / Güler aḥvālūme aḥbāb **u** ezdād
4183 Bu minvāl üzre oldı kıl **u** kālî / Tozutdı ḥākini bād-ı melālî
4184 Bu oldı dilde maḳşūd **u** merāmı / Vara seyr ide ol bedr-i tamāmı
4194 Şeref virmiş aña faḳr **u** fenāsı / Mezîd olmış ‘ulüvv-i kibriyāsı
4198 Selāmet ḥānesi olmış o mesken / İrişmez aña dest **ü** pāy-ı düşmen
4207 İraḳdan Yūsufa olurdı dā‘î / Oḳurdı *el-firāk* **u** *el-vedā‘ı*
4211 Gözümuñ nūrı tıururken nazarda / Der **ü** dīvār-ı zindān oldı perde
4226 Gezerdi bî-mecāl **ü** zār **u** maḥzūn / Yazardı Yūsuf adın eşk-i gülgün
4228 O derd-i ‘ışḳa yüz taḥsîn **ü** şābāş / Ki ola cān-ı ‘āşıkla qarındaş
4233 Kaçan kim ‘ışḳa maḡlūb ola insān / Ğam **u** şādî olur yanında yeksān
4234 Ğama öğrendi derde oldı mu‘tād / Olurdı derd **ü** Ğamdan ḥātırı şād
4250 Hemîşe zāhir **ü** bâtin muḥaşşal / İderdi cümlesinüñ müşkilin ḥall
4254 Birinüñ düşi āşār-ı selāmet / Birinüñ bâ‘iş-i ḳahr **u** melāmet
4260 Enîs idindi şāh-ı nāmdārı / Unutdı zıkr olan ḳavl **ü** ḳarārı
4275 Kemāl ile anuñ kim şöhreti var / İki ‘ālemde ḳadr **ü** ‘izzeti var
4279 Ol eşnālarda bir düş gördi Reyḡān / İrişdi gönline ḥavf **ü** hirāsān
4285 Uyandı uyḡusından çünki Reyḡān / Teni lertzān **u** sūzān çeşmi ḥayrān
4287 Didiler bu düşe edḡāş **u** aḥlām / Aña lâzım degül i‘lām-ı aḥkām
4290 Unutdurduḡını aındurdı Bārî / Unutmuşdı geçen ḳavl **ü** ḳarārı
4292 Mübārek adı Yūsuf kendü maḥbūb / Kemāl-i fażl ile mergūb **u** maṭlūb
4299 Yedi yıl ola kıtlıklar ziyāde / Ḳalalar kıllat **ü** derd **ü** belāda
4301 Cev **ü** gendüm nitekim ‘ömr-i ādem / Cihān içre ola günden güne kem
4308 Ḥaṭā vü cürmine pinhān **u** peydā / Muḳırr **u** mu‘terif oldı Zeliḥā
4315 Kibāruñ ṭaḡa beñzer iḥtişāmı / İrişse zulm **ü** bühtānuñ ġumāmı
4349 ‘Azîzüñ zulm ile cevır **ü** tebahı / Çü maḥbūs itdi yār-ı bî-günāhı
4352 Ecel ‘ayn-ı ‘Azîzi yumdı nāḡāh / Meh-i Ken‘āna degdi ‘izzet **ü** cāh
4354 Celāl **ü** şevketi şāhāne oldı / Şadā-yı ‘adl **ü** dādı dehre tıldı
4355 Nazargāh-ı dil **ü** cān oldı Yūsuf / İki vech ile sultān oldı Yūsuf
4356 Diyār-ı Mısr ile mülk-i cemālî / İḥāṭa eyledi ‘izz **ü** celālî
4363 Felek farkına rāh eylerdi āhı / Yaḳardı nār-ı āhı mihr **ü** māhı
4370 Boşandı kîse-i māl **ü** ḥazîne / Hemānā döndi elsiz āsitîne
4371 Ṭaḡıldı āhı gibi yār **u** hem-dem / Ferāmūş itdi anı ḥalk-ı ‘ālem
4372 Yüzinden āşinālar nefret itdi / Ḳodı idrāk **ü** ‘aḳlı gibi gitdi

- 4379 Sözinde yok nişân-ı ‘aql u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i hayret
- 4381 Ser-â-ser derd ü ‘ayn-ı mâtem oldu / Vücûdî hâlka-i bâb-ı gam oldu
- 4384 Figân eglence olur ‘aşıkâna / Mecâli kalmadı âh u figâna
- 4388 Tağıldı ‘aql u fikri ‘ırzı şındı / Niçe günler bu hâl ile geçindi
- 4389 ‘Amelden kaldı huşr oldu Zeliḥâ / Yaturdı bir bucaḳda ferd ü tenhâ
- 4395 Kenâr-ı Nîle vardı hâr u ḥas-vâr / Yakın idi orada râh-ı dildâr
- 4399 Vücûd-ı zât-ı pâki nitekim nây / Figân u nâle oldu tâ ser ü pây
- 4402 Yoḡ idi anuñ istiḥkâmı aşlâ / Mişâl-i rây u tedbîr-i Zeliḥâ
- 4410 Binerdi Yûsuf ata şevket ile / Celâl ü heybet ile keşret ile
- 4412 Birikmiş bir yire kâfûr u ‘anber / Şan olmuş gice vü gündüz berâber
- 4413 Mişâl-i çeşm-i tîr-endâz-ı maḥbûb / Karası hûb u ağı daḡı merḡûb
- 4415 Şabâ-veş geçse Nîli zâhir ü fâş / Kâmer-veş na‘li olmazdı anuñ yaş
- 4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü güyü / Ki yok ol verd-i cânuñ bunda bûyü
- 4439 Enin ü gamla olmasun ḥazîn ol / Baña olur yakınlarda yakın ol
- 4440 Saña yetmez mi bu luṭf u bu iḥsân / Seni cân u gönülden aındı cânân
- 4457 Didi ey kıblegâh u secdegâhum / ‘Azîzüm mesnedüm püşt ü penâhum
- 4471 Şadâ-yı ḡayl ü serhengân-ı şâhî / Mekân-ı maḥşere döndürdi râhı
- 4474 O gün bu nâ-murâd u bî-sitâre / Vişâl-i yârına bulmadı çâre
- 4484 Elin kaldırdı ya‘nî kim niyâza / Hudâ-yı çâre-baḡş u çâresâza
- 4485 Didi ey Kâḍiye’l-ḥacât u Mescûd / Degüldür kimse senden ḡayrı ma‘bûd
- 4490 Faḳîre ‘ayn-ı ma‘şûḳı şefî‘ it / Baña dildârı münḳâd u muṭî‘ it
- 4493 Hidâyet eyledi ol Rabb ü Hâdî / Qabûl oldu münâcât u murâdı
- 4496 Figân u nâle itdi ḡalet-âmîz / Figânı oldu anuñ şefḳat-engîz
- 4497 Didi bu pîre-zen kimdür bileydüm / Aña elṭâf u iḥsânlar kılaydum
- 4498 Getürüñ baña anı ferd ü tenhâ / Sözüden cânâ geldi bûy-ı taḳvâ
- 4518 Beni dil-teng idüpdür dâr-ı iflâs / Zer ü sîmüm şîrâr-ı nâr-ı iflâs
- 4551 Maḡabbet Nîli taşdı tâ ser-ü-pâ / Görindi mâcerâ-yı *isteve’l-mâ*
- 4540 Nikâhından olup zevḳ u şafâsı / Aña düşdi maḡabbet in‘ikâsı
- 4556 Çerâḡ-e-frûz-ı ‘ışḳ u ferd-i bî-çün / Kômaz bir derdmendi şöyle maḡzûn
- 4568 Segirdüp Mâh-ı Ken‘ân çüst ü çâlâk / Tûtup ardından itdi dâmenin çâk
- 4571 Kesildi lezzet-i nefis-i denîden / Çekildi ‘âlem-i *mâ’u meni* den
- 4578 Mükâşif göñli gibi tâ ser-ü-pâ / İçi taşı mücellâ vü muşaffâ
- 4591 Muḡîṭ oldu aña ‘ışḳ-ı İlâhî / Kesildi Yûsuf içün âh u vâhı
- 4598 Yedi yıllar ucuzluk oldu ḡâyet / Nebâtât ökdi bî-ḡadd ü nihâyet

- 4612 Ğalāl ü ni' meti kılmazdı mektüm / Kapısına gelen gitmezdi mahrûm
- 4643 Babamuzdur bizüm Ya' kûb-ı âfâk / Dedemüzdür Ğalîlu'llâh ü işhâk
- 4645 Du' â-yı devlet-i sultâna geldük / Kapuña himmet ü ihsâna geldük
- 4646 Eger olursa bu luţf ü bu ihsân / Yiter saña du' â-yı Pîr-i Ken'ân
- 4655 Sizi ħabs eylesünler ehl-i dîvân / Olnca ħâlünüñ i' lâm ü i' lân
- 4657 Biz on bir qardaşuz evlâd-ı Ya' kûb / Şalâh ü zühd ile memdüh ü merġûb
- 4659 Atamuz bir yaña giryân ü maĥzûn / Oġul derdi idüpdür baġrını ħûn
- 4663 Didi Yûsuf eyâ cumhûr-ı bed-râ / Neye qorsız o pîri ferd ü tenhâ
- 4666 Cemî' -i fende mâhirdür o ferzend / Olupdur 'âķil ü dâna vü ħörsend
- 4673 Bile aluñ gelüñ anda qalanı / Göñülden ref' idüñ zann ü gümânı
- 4674 Az aķça virdiler vâfir ġalâle / Toyurdu gözlerin zâd ü nevâle
- 4677 Sevindi ħaylî Ya' kûb oldu ħandân / Bu zâd ü ni' mete gösterdi şükrân
- 4680 Girü tekrâr oldu zevķ ü şâdî / Du' âdan ańdılar ħayrû'l- 'ibâdı
- 4686 İrişdi Yûsufa bunlar *ke-mâ-kân* / Du' âlar itdiler bî-ħadd ü pâyân
- 4691 Dile gelmezdi ħüsn ü ħulķı anuñ / Görür gözi idi ħalk-ı cihânuñ
- 4699 Ħuşûşâ sizde 'ilm ü ma' rifet var / Ħamâķat sizlere olmaz sezâvâr
- 4712 Beni bu ħikmet itdi mest ü ħayrân / Elüñ Yûsuf eline beñzer el-ân
- 4714 Gözine şahid-i ġayb oldu zâhir / Ħudâya şükr ü minnet itdi vâfir
- 4721 Biri feryâd ü eġġân itdi ol ħîn / Uġurlandı didi ol şâ' -ı sîmîn
- 4722 Aradılar orayı tâ ser-ü-pâ / Nişân-ı şâ' olmadı hüveydâ
- 4725 Getürdi bunları maĥzûn ü giryân / Dil-i şeydâların kıldı perîşân
- 4728 Girü eġġân ü feryâd cylediler / Meh-i Ken' âna aġlaşup didiler
- 4736 Tıutup bir qardaşın bu ehl-i ' işyân / Kuyıya atdılar maĥzûn ü giryân
- 4739 Qamusın kıldı her vech ile ilzâm / O yirde oldılar rûsvây ü bednâm
- 4740 ' Acâyib derde oldılar giriftâr / Helâk itdi qamusın ġayret ü 'âr
- 4742 Didiler ey zâhîr-i derdmendân / Bizüm noķşânumuz bî-ħadd ü pâyân
- 4763 Bize ħöd i' timâduñ yok ezelden / Berîyüz ħîle vü mekr ü daġalden
- 4775 Yıkılmış ħâtırumı eyle âbâd / Dil-i ġamnâkümi kııl ħurrem ü şâd
- 4780 Selâm itdi saña ol Ħayy ü Hâdî / Şeb-i ġam gitdi geldi rûz-ı şâdî
- 4785 Eline ħâme aldı yazdı nâme / Didi ey şefķat iden ħâş ü 'âma
- 4807 İrişdi Mışra bunlar nâme ile / Qatâr-ı üştür ü hengâme ile
- 4814 Eyâ luţf ü mürüvvet ıssı sultân / Budur maķşûd-ı dervîşân-ı Ken'ân
- 4817 Zâhîr ü müşfik ol a' vânumuz yok / Bu yirde hem-dem ü yârânumuz yok
- 4820 Didi n'eyler babañuz pîr-i fânî / Kesilmez mi daġı âh ü figânı

- 4830 Ğiriv ü nâle taldurđı cihânı / Semâya irdi ‘aşıkklar figânı
- 4831 Taħammül itmeyüb bu hâle insân / Olurđı her gören giryân u nâlân
- 4834 Añup itdükleri cürm ü günâhı / Sürerlerdi yire rüy-ı siyâhı
- 4835 Didiler biz ki itdük bu fesâdı / Bize ğam oldı saña zevk u şādī
- 4842 Ne aşşı zılm ile cevır ü cefâdan / Ğalâş olmaz iden bulur Ğudâdan
- 4848 Ğışâl-ı Yūsufa aħsent ü şābāş / Ki rāzī oldı andan her qarındaş
- 4849 Birisin kılmadı ta‘ zīr ü teşhīr / Qamusın itdi ihsân ile ta‘ zīr
- 4857 O pīrāhenle ‘azm itdi perī-vār / Şanasın nūrdan bāl ü peri var
- 4858 Revân oldı tārīqa ħurrem ü şād / Götürdi şanki aq gül yaprağın bād
- 4867 Didiler aña ol sultān-ı şıddīk / Senüñ oğlun imiş ta‘ yīn ü taħkīk
- 4870 Du‘ â kııl bize kim Ğaqq ide mağfūr / Bizüm cürm ü Ğağamuz ola ma‘ zūr
- 4874 Olurken dār-ı ğamda hālī dil-teng / Mağām-ı zevk u şevka kıldı āheng
- 4875 Sürür u zevk u şevk u şādmānī / Tüvānā itdi pīr-i nā-tüvānı
- 4877 Develer cem‘ olup yüklendi esbāb / Öñine düşdiler ensāb u aħbāb
- 4880 Çıkup şehr ucına dek ehl-i Ken‘ ān / Anı gönderdiler giryân u nâlân
- 4881 Figân u nâle kıpdı her yañadan / Didiler bizi unutma du‘ ādan
- 4890 Ğiriv ü nâleler tıtdı cihânı / Semâya irdi aşhābı figânı
- 4893 Yönelđiler yola mesrūr u dil-şād / Ceresden ğayrı yok bir ehl-i feryād
- 4900 Görindi Ğazret-i Ya‘ kûb-ı Ken‘ ān / Rikābında mürīdān u muħıbbān
- 4902 Beyāz-ı lihıye virmiş zīnet ü fer / Meşelde nūrdan qandīle beñzer
- 4907 İderler şevk ile tekbīr ü tehlīl / Gelürler Mışra toğru nitekim Nīl
- 4913 O demde ağlamak tıtdı cihânı / Pür itdi nâleler kevn ü mekāmı
- 4918 Zīyāfet eyleyüp şubh u mesāda / Ta‘ alluk itdi Ya‘ kûba ziyāde
- 4923 ‘Ulüm-ı evvelīn ü āħirīnı / Muħıtt olmışdı idrāk-i güzīnı
- 4925 Enīs ü maħrem idi birbirine / Celīs ü hem-dem idi birbirine
- 4930 Anuñla söyleşürdi rāz-ı tevħīd / Olurđı gicesi qadr ü günü ‘īd
- 4944 Size ħavf u recā bāl ü per olsun / Delīl ü reh-nümā vü rehber olsun
- 4955 Şu kim pāk itdi qalbin gıll u ğışdan / Ğalâş oldı ‘itāb u serzenişden
- 4956 Şığār ile kibārı kibr ü kīne / Şoñ ucu döndürür gebr-i la‘ īne
- 4957 Mesāvī sözidür bir nār-ı mezmüm / İder zer‘-i şalāh ü zühdi ma‘ düm
- 4978 Bu rāh-ı teng ü tārīki güzır kııl / Baqā şaħrālarına gel sefer kııl
- 4979 Ne umarsın bu fānī encümenden / Ğalâş ol kırtul ālām u mihenden
- 4980 Saña müştākdur taħkīk u ta‘ yīn / Ğuzūr-ı Ğağda ervāhü’n-nebiyyīn
- 4981 Oyalanma nuķūş-ı ‘ālem ile / Geçürme günüñi derd ü ğam ile

- 4983 Uyandı ħ̣āb-ı bī-ğafletden ol nūr / Yüzi ħandān **u** cān **u** gönli mesrūr
- 4991 Saña geldi giden derd **ü** elemeler / Yirini özledi biñ dürlü ğamlar
- 5002 Murūr-ı şubḥ **u** şāmı gözler idi / Ne ola ‘ākıbet ḥālüm dir idi
- 5041 Ğırīv **ü** nāle vü feryād **u** efgān / Bırakdı ‘āleme ḥavf **ü** hirāsān
- 5042 Nübüvvet bürcinüñ bedr-i müniri / Velāyet mülkinüñ şāh **u** emiri
- 5045 Sevād-ı a‘zamuñ pīr **ü** cuvānı / Karalarla iderlerdi figānı
- 5048 Su ‘āl itdi didi ḥalkuñ birine / Nedür bā‘ iş bu feryād **u** enīne
- 5049 Didi ey ğāfil **ü** bī-hūş **u** ḥayrān / Ne günüñe turursın eyle efgān
- 5062 Ne gördi gördi ḳalmış ferd **ü** tenhā / Ne ‘aqlı var ne ol yār-ı dil-ārā
- 5066 Mezār-ı Yūsufı ḳıldı ziyāret / Teni bī-‘aql **u** cānı bī-firāset
- 5071 Ḥabibi olduĝı iqlīme vardı / Fezā-yı Kevşer **ü** Tesnīme vardı
- 5076 Felekler ādeme dām-ı miḥendür / Nücümü dāne-i mekr **ü** fitendür
- 5077 Zemīn **ü** āsumān cāy-ı ḥaṭardur / Kişie ejdehā-yı heft-serdür
- 5086 Fenāsından ider ḥavf **ü** hirāsān / Anuñcün ditrer evrāk-ı dıraḥtān
- 5089 Menāl **ü** māl **ü** emlāki nidersin / Ne deñlü var ise ḳorsın gidersin
- 5100 Diridür ‘ālim-i nihrīr **ü** dānā / Ölidür cāhil **ü** nādān **u** şeydā
- 5108 Menāl **ü** māl ile faḥr itmegi ḳo / Felek gibi yüküñ yıĝma yukaru
- 5114 Yüze gelmez aḳar şunuñ ḥabābı / Kesilmez ıztırāb **u** inḳılābı
- 5115 Ḳaçan dünyāya gelse aĝlar etfāl / Güler aḥbāb **u** ensābı be-her ḥāl
- 5123 Bu nazm-ı gevher **ü** silk-i cevāhir / Olupdur āḥir-i ‘ömrümde āḥir
- 5127 Açılmaz söylemez nādāna aṣlā / ‘Avāma eylemez meyl **ü** mahābā
- 5130 Kiminüñ cāmesi naḳş **u** nigārī / Kimisinüñ libāsı sādekārī
- 5138 Zihī baḥr-i laṭīf **ü** nazm-ı şīrīn / Ḥired ğavvāşını eyler güher-çīn
- 5142 Olur faẓl ehlinüñ nāyib-menābı / Cihān taḥtında taşnīf **ü** kitābı
- 5156 Şaḥīḥ **ü** sālīm itmez üç ḥurūfı / Ne nesh olur anuñ ḥaṭṭı ne kūfī
- 5169 Bu te’līf-i laṭīf **ü** dürr-i ma‘nā / Ḥayāl-i ḥāşum oldu ekşeriyyā
- 5172 Bu evrāḳuñ ki var zevḳ **u** şafāsı / Bahāruñ evvelidür ibtidāsı
- 5177 Temennā olan iḥsān **u** ‘aṭādur / Okuyan dinleyenden bir du‘ādur
- 5178 Budur ‘ālemde maḳşūd **u** murādı / Du‘ā-yı ḥayr ile yād ola adı
- E7 Zihī şuĝl-ı celāl **ü** ḳayd-ı pür-ḥāl / Ḳuyūd-ı ğayrı eyler cümle baṭṭāl
- E16 Cihānuñ mūcib-i ğamdur sürürü / Gider ālāt **u** esbāb-ı ğurūrı
- E20 Ḳodı tenhā anı ‘aql **ü** dil **ü** cān / Meh-i Ken‘āna uydı gitdi ol ān
- E21 Zeliḥā ğamda Yūsuf ḥurrem **ü** şād / Anuñ gönli şikeste bunuñ ābād
- E25 Ḳızıl gül gibidür nār-ı maḥabbet / Ter **ü** tāze ider bārān-ı vuşlat

- E30 Nihāl-i bāğ-ı ‘işmet şāh-ı ümmet / Şerîfî’l-halk **u** sultānû’l-vilāyet
ucuzluk [3] bolluk, bereket; refah, zenginlik. <ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>
- 4298 Yedi ter hūşedür **ucuzluğa** dāl / **Ucuzluk** ola gāyetde yedi sāl
- 4598 Yedi yıllar **ucuzluk** oldu gāyet / Nebātāt ökdî bî-hadd ü nihāyet
uç [15] bir şeyin bitim noktası, son, baş, tepe. <YTS, TS, ÖTS>
- 919 Dürüg-ı bî-fürüğü itme peydā / Yakın olur yalanuñ **ucı** zîrā
- 2537 İdüp seyyāreler seyrin bahāne / Tıururdu şehrūñ **ucında** şehāne
- 2685 Tıutalum kim ola taht-ı Süleymān / İder bād-ı fenā soñ **ucı** vîrān
- 2862 Şeb-i hicrān bulur soñ **ucı** pāyān / Hemān zaḥmet virür ‘uşşāka cānān
- 3967 Kesen barmaqları **ucını** nāgāh / Cihānda hırş elini kıldı kūtāh
- 4401 Budur soñ **ucı** ‘uşşākuñ maḳāmı / ‘Ulüvv-i cāhı cāy-ı iḥtirāmı
- 4452 Aḳar şu gibi gerçi çok sürinür / Soñ **ucı** yār dîdārı görünür
- 4713 Meh-i Ken‘ān idüp şevḳın ziyāde / Niḳābı **ucını** kıldı güşāde
- 4880 Çıkup şehr **ucına** dek ehl-i Ken‘ān / Anı gönderdiler giryān u nālān
- 4956 Şığār ile kibārı kibr ü kîne / Soñ **ucı** döndürür gebr-i la‘îne
- Aşağıdaki tanıklarda geçen “dil ucuyla” ifadesi “gönülsüz olarak, yarım ağızla” anlamına gelmektedir (bk. dil ucuyla).
- 688 Tazarru‘ eyledi Ya‘kūba vāfir / Dil **uciyla** icāzet virdi āḫir
- 2972 Dil **uciyle** icāzet virdi dildār / Velî gönline geldi niçe efkār
- 3012 Dil **uciyle** virür oldu selāmı / Kesildi iltiyām ile kelāmı
- 4058 Şehirde gezdürüp ḫayrū’l-‘ibādı / Dil **uciyle** dir idi bir münādî
- ucı (birine) tokınmak** [1] söz dönüp dolaşıp sonunda ona gelmek. <DŞD>
- 2864 Ne söz kim anda söylendi müretteb / **Tokınurdu** bir **ucı** Yūsufa hep
uç [] sebep, vesile. <YTS, ÖTS>
- ucından** [1] için, sebebiyle, sebepten, -den dolayı, yüzünden. <YTS>
- 2959 Temāşā-yı cemālinūñ **ucından** / Ḳalur her kişi işinden gücinden
uçmağ [1] cennet. <YTS, KUBBEALTİ>
- 5106 Cihānda şāḫib-i idrāk-i bārîk / Tıamudan dūr olur **uçmağa** nezdîk
uçmak [13]
1. (kuş, böcek gibi kanatlı hayvanlar) havada yol almak, havada gitmek. <TS, KUBBEALTİ>
- 982 Gözü müñ nûrî gönlü müñ sürürü / **Uçupdur** ṭāyir-i cānuñ ḫuzûrı
- 983 Ne ‘ālemdesin ey sultān-ı ḫübān / Ḳafesden **uçmağ** ister ṭāyir-i cān
- 985 Hümā gibi göke mi **uçdı** cismüñ / Güneş gibi yire mi geçdi resmüñ

- 1040 Rivāyetdür ki murğ-ı cān-ı ğammāz / İdemez bir nefes **uçmağda** pervāz
 1162 **Uçar** anuñ elinden bülbül-i rûh / Bu rāz andan olur olursa meftûh
 1183 İdüp iki kulağını per ü bāl / **Uçup** giderken esterler ‘aceb hāl
 1544 Yürür biñ şevk ile ol mihr-i Yezdān / **Uçar** şebnem gibi anuñla biñ cān
 1579 Gözinde **uçar** ol şehbāz-ı kudret / Hebā olmuş o cem‘ iyyet o şöhet
 2120 Ne yire gelse sür‘ atle geçerdı / İverdi cānı bulıdı **uçardı**
 2318 İki ebrūsı beñzer murğ-ı cāna / Kānad açmış **uçar** gūyā cināna
 3599 Olurdı niçe yirden sineler çāk / Mekānından **uçardı** murğ-ı idrāk

2. kaybolmak, ortadan kalkmak, yok olmak. <KUBBEALT>

- 4967 Yaşadukça yaşı oldı ziyāde / Huzūrı **uçdı** bu mātem-serāda

3. (renk ve beniz için) solmak. <KUBBEALT>

- 5009 Yüzinden lālezāruñ **uçdı** xanı / ‘Ayān oldı o dem dāğ-ı nihānı
uçurmak [11]

1. uçmasına sebep olmak, uçmasına yol açmak. <TS, KUBBEALT>

- 457 Hamüş eyler ecel bir gün zebānı / **Uçurur** bülbül-i ten-āşiyānı
 2090 Müvekkel olmuş idi elli hādım / Ki üstinden kuş **uçurmazdı** dāyım
 2335 Güzel nice olur ‘ālemde görsün / Ğurūrı şahbāzını **uçursun**
 2486 Alındı Yūsuf-ı rûh-ı revānı / **Uçurdu** bülbül-i ten-āşiyānı
 2923 **Uçurduğıñ** gibi ‘Ankā-yı cānı / Nihān eyle hemān bu āşiyānı
 3507 Çekersin rûzgāruñ şiddetini / **Uçurduñ** murğ-ı cānuñ rāhatını
 4460 **Uçur** cān gülşeninden ğuşsa zāğın / Münevver kıl uyar çeşmüm çerāğın
 4504 Hümā-yı hüsnuñi devrān **uçurmuş** / Seni sakf-ı sa‘ ādetden düşürmiş

2. uçurumdan, yüksek bir yerden aşağı doğru düşürmek, yuvarlamak. <ÖTS>

- 1938 Yazıkdur düşküni yardan **uçurma** / Aña kim Tañrı urmış sen de urma

3. kaçırmak. <YTS, ÖTS>

- 2966 Alur uyhusını şehbāz-ı cānuñ / Huzūrını **uçurmuşdur** cihānuñ
 3213 Dehānına düşen ehl-i hevānuñ / **Uçurur** şevkını kändil-i cānuñ

‘ūd [3]

1. öd ağacı. Ateşte yakıldığı zaman güzel koku yayan ince çubuklar hâlinde bulunur. Özellikle toplantılarda, tekkelerde vs. öd ağacı yakılırdı. <KT, BURHAN, CÛDÎ, OTAL, ÖTS, ADŞŞ>

- 2116 Bişerdı ‘ūd ağacıyle ta‘āmı / Mu‘attar eyler idi her makamı
 3031 ‘Aşāsın ‘ūd ağacından düzetdi / Şapanın kākül-i tārından itdi

2. Klasik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı, ut. <KT, OTAL, CÜDÎ>

2965 Diyârında vücûd-ı cümle mevcûd / Figân eyler elinden nitekim ‘ûd

ufuk [1] gökle yerin birleşmiş gibi görüldüğü hayali çizgi, göğün göze görünen kenarı, göz erimi, çevren. <KT, LN, TS, ÖTS>

3817 Kucağından çekildi çüst ü çâlâk / **Ufukdan** nitekim hurşîd-i eflâk

uğramak [12]

1. maruz kalmak, karşılaşmak. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

1028 İlense mâh ile mihr-i cihâna / Başın kırtarmaz **uğrar** bir kırâna

1847 Dirîgâ n’eyleyem ben bî-sitâre / Ne sihre **uğramış** bu mâh-pâre

2193 Vücûdum döndi gûyâ ol habâba / Düşer girdâba **uğrar** ıztırâba

2439 Çü Mâlik **uğradı** ibrâma vâfir / Yañıldı şatdı dildârını âhir

2455 Kişi aldursa yâr-ı nâzenîni / O dem bilür neye **uğraduğunu**

2. yola devam etmek üzere, bir yere, kısa bir süre kalmak. <TS, KUBBEALT>

2666 Oradan yolcular **uğradı** âhir / Beni gördi çeküp taşra çıkardı

2671 İderken şağa vü şola nezâre / Yolum **uğradı** bir üstür-süvâra

2837 Ne şehre **uğrasa** bu idi tedbîr / İderdi kendüyi yâriyle taşvîr

3136 Öpülmez büseden gizler dehânın / Kinâra **uğramaz** şağlar miyânın

3236 Fenâ ehli o dem **uğrar** belâya / Ki gönül vire ‘aķil dîlrübâya

4424 Kaçan Yûsufsuz **uğrar** idi leşker / Aña dirlerdi geldi ol gül-i ter

4429 Bu gün Yûsuf hilâf-ı semte gitdi / Buraya **uğramakdan** nefret itdi

uğratmak [2] başına kötü bir şey gelmesine, hoş olmaya bir şeyle karşılaşmasına sebep

olmak, rastlatmak, maruz kılmak, duçar etmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

2962 Güler yüz gösterüp ehl-i fenâya / Niçe mazlûmı **uğratdı** belâya

5050 Ki gitdi Mâh-ı Ken’ânûñ bakâya / Seni **uğratdı** biñ dürlü belâya

uğrı [8] hırsız, yol kesen. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

574 Kaçan **uğrısını** bulsa alurdi / Şerî’atde kûlî olur kâlurdi

3137 Uyumaz çeşmi beñzer bâğbâna / Gül **uğrusın** getürmez gülsitâna

4654 Sizi ben sezmezem kim **uğrılırsız** / Sözüñ **uğrısı** bu kim **uğrılırsız**

4726 Didi Yûsuf dimişdüm size **uğrı** / Bi-hamdi’llâh ki sözüm çıkdı **uğrı**

4729 Degül idi ölen kardaşı **uğrı** / Budur ol **uğrınıñ** kardaşı **uğrı**

4735 Yalandur bunlaruñ sözi inanmañ / Kamusı **uğrılardur** **uğrı** şanmañ

Ugru yatağı izinden bulunur [1] Kötülük yapmayı alışkanlık hâline getirmiş kimseler, ancak yaptıkları kötülüklerin izleri sürülerek bulunur. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

1685 Vişālūn bāğına başdurma bāğı / **İzinden bulunur uğrı yatağı**

uğur [7] yol, yön, ön. <YTS, ÖTS, KUBBEALTI> Tanıklarda geçen “bir uğurdan” ifadesi “hepsini birden” anlamına gelmektedir (*bk.* bir uğurdan).

162 Ser-â-ser ‘ayn idi hırşîd-i zâtı / Bir **uğurdan** görürdü kâyinâtı

1036 Uluşdı bir **uğurdan** itdi feryād / Kıyâmet kopardı şandı âdemî-zâd

1068 Ol anda âh ider bu bunda efgân / Ne müşkildür bir **uğurdan** iki kan

1243 Uşûle uyıcı sâzende-kirdâr / Bir **uğurdan** ol ihvân-ı cefākâr

1384 Yüzi âyînesine ‘ayn-ı ‘âlem / Bir **uğurdan** bağa bilmezdi her dem

3114 Şalâh u zühde ol kim ola mu‘tād / Bir **uğurdan** saña olur mı münkād

3117 Bir **uğurdan** yapılmaz bir ‘imâret / Te’ennî ile olur kaçır-ı vuşlat

uğurlamak [4] çalmak, aşırmaq. <YTS, ÖTS>

4719 **Uğurlayınca** şâ‘ını gâlâlūn / Komişlardı içine bir çuvaluñ

4815 Kile **uğurlayan** şahsı bağışla / Şefî‘ ol enbiyâ işini işle

uğurlayınca [2] gizli gizli, gizlice. <YTS>

2513 Kemer-bendini şundukça seherde / **Uğurlayınca** eydürdi kimerde

2820 İdüp bir ‘âşıkı maqbûl-i hâzret / İderlerdi **uğurlayınca** şöhet

uğurlanmak [1] çalınmak, aşırılmak. <YTS, ÖTS>

4721 Biri feryād u efgân itdi ol hîn / **Uğurlandı** didi ol şâ‘-ı sîmîn

uğurluk [2] hırsızlık. <YTS, ÖTS>

4760 Bize ol soñra koşduğıñ birâder / **Uğurluk** itdi aḥvâli mükedder

4761 **Uğurluğı** ‘ayân oldı bilindi / Mısır sultânı anı kul idindi

uḥuvvet [1] kardeşlik. <LN, CÛDÎ, KT, KO>

4747 Güşâde olmadı râz-ı **uḥuvvet** / Bu râyında anuñ var idi ḥikmet

‘**uḳbâ** [3] öbür dünya, ahiret. <KT, KO, LN, CÛDÎ, OTAL>

631 Vire Ḥaḳ zâtuña iki sürûr / Biri dünyâ biri ‘**uḳbâ** ḥuzûr

‘**uḳbâya gitmek** [2] ölmek. <KANARI>

2484 Bir aydan soñra rûz-ı mevte yetdi / Diyâr-ı Şâmdan ‘**uḳbâya gitdi**

2723 Didi ‘**uḳbâya gitdi** Pîr-i Ken‘ân / Yirini eyledi Firdevs-i Raḥmân

ulaḫ [1] haber götüren kimse, haberci. Devlete ait kâğıtları bir yerden başka bir yere götürüp getiren resmî memur hakkında kullanılan bir tabirdir. <TS, ÖTS, KUBBEALTI, OTDTS>

2029 **Ulaḫlar** şaldı şarḫuñ pādişāhı / Diledi şāh-ı mağribden o māhı

ulaşmak [3]

1. katılmak. <YTS, ÖTS>

1574 Kemāl-i ḫayretinden ‘aqlı şaşdı / Yaşınıñ seyli deryāya **ulaşdı**

2. yakınlık oluşturmak, yaklaşmak. <YTS, ÖTS>

3004 Zeliḫā Yūsufa uydı **ulaşdı** / Niyāzı zülfi gibi başdan aşdı

4310 O māha hālesi gibi ṭolaşdum / Niçe gün sāye-veş uydum **ulaşdum**

ulu, ulı [8] büyük, yüce. <TS, ÖTS>

675 Bir **ulu** taḡ var idi Ṭūr gibi / Düşinde çıkmış aña nūr gibi

1021 Dönüp ol ḫurd bir pāre ṭumana / **Ulu** taḡlara dek oldı revāne

1056 Ḳımıldadı şanasın bir **ulu** taḡ / Ğamından eyledi yaşını ırmaḡ

1322 **Ulu** taḡlar gibi üştür ḫaṭarı / Ḳarār itdi ḫodı rāy-ı firārı

4628 Bir **ulu** kārban Ken‘āna geldi / Fırāt ırmaḡı gibi menzil aldı

4717 Ḳoşıldılar bir **ulu** kārbanā / Meh-i Ken‘āna oldılar revāne

4813 Eger olursa sulṭāndan icāzet / İderüz bir **ulu** ḫayra delālet

ulı yol [1] büyük yol, cadde. <YTS>

805 Didiler **ulı yolda** bir ḫuyı var / Dil-i zālīm gibi tārīk ü hem tar

‘**ulūm** [3] bilimler, ilimler, “ilm”in çoḡulu. <CŪDÎ, LN, OTAL, KUBBEALTI, ÖTS>

142 ‘**Ulūm**-ı ‘āleme ‘allām u vāḳıf / Adı ümmî velî ümmü’l-ma‘ārif

1453 Varup bir ḫişi Mevlānā-yı Rūma / Dimiş ey şeyḫ olan şehr-i ‘**ulūma**

4923 ‘**Ulūm**-ı evvelīn ü āḫirīni / Muḫīṭ olmışdı idrāk-i güzīni

uluşmak [1] (köpek vb.) inlercesine, uzun ve ağlar gibi ses çıkarmak, ağlaşmak, bağrışmak. <KT, ÖTS>

1036 **Uluşdı** bir uğurdan itdi feryād / Ḳıyāmet ḫopdı şandı ādemī-zād

‘**ulüvv** [9] büyüklük, yücelik. <KT, LN, CŪDÎ, KANARI>

4194 Şeref virmiş aña faḫr u fenāsı / Mezīd olmuş ‘**ulüvv**-i kibriyāsı

4401 Budur şoñ uci ‘uşşāḫuñ maḫāmı / ‘**Ulüvv**-i cāhı cāy-ı iḫtirāmı

5162 Elinüñ gölgesi gibi nigāruñ / ‘**Ulüvv**-i ḫadri var ol sebzezāruñ

‘**uluvv-i rif‘at** [1] yüceliḡin yüceliḡi. <BMS>

174 Şeb-i mi‘rācı faḫr-i ‘āşīḫāndur / ‘**Uluvv-i rif‘atinden** bir nişāndur

ulüvv-i şan [5] yüce şan, şanı yücelik. <KANARI>

1704 ‘**Ulüvv-i şanı** var Âl-i Nebî-vâr / Vücûdında risâlet meşrebi var

2014 ‘**Ulüvv-i şanı** var idi hemîşe / Göñül alçaklığını itdi pîşe

2137 Kemâl-i şevkını zevk u şafâsın / ‘**Ulüvv-i şanı** ile kibriyâsın

4321 Bilindi Yûsufuñ hulk-ı ‘azîmi / ‘**Ulüvv-i şanı** zât-ı müstaķîmi

5056 ‘**Ulüvv-i şanına** teng oldu dünyâ / İdindi ‘âlem-i bâķîde me’vâ

‘**ulvî** [1] yüce; yükseklik. <KT, LN, CÛDÎ, KANARI, OTAL>

1781 Göñül sen serv-i bālâya talebkâr / Mizâc-ı nâr ‘**ulvî** olur ey yâr

‘**ulviyyât** [1] yücelikler, yükseklikler, ulvi şeyler. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALT>

2997 O ‘**ulviyyâtdan** söyler ma‘ânî / Bu süflîyyâtdan eyler beyânı

ummaķ [16] olmasını istemek; beklemek. <YTS, TS, ÖTS, KUBBEALT>

1591 **Umardı** anı ol hüsni ili şâhı / Göre bu daķı ol zıll-i İlâhı

1904 Bu resme söyleyüp ol şem‘-i rûşen / Şefâ‘at **umar** idi irdüğinden

2123 Olur taķdîr olan insâna ta‘yîn / Yemez **umduğımı** mihmân-ı miskîn

2192 Gül **umarken** naşîbüm oldu bir hâr / Devâ **umarken** oldum daķı nâçâr

2865 **Umardı** kışşadan hişşe ala yâr / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr

3766 Görür kim olmadı bu derde dermân / Varup altıncı derde **umdı** ihsân

3789 Naşîb olmadı şeş derden murâdı / Yidinci kapudan **umdı** güşâdı

4082 **Umardı** rûy-ı maķşûd ola peydâ / Taşavvurdan ziyân itdi Zeliķâ

4117 Ölümlü hasta gibi zâr u giryân / Kimi görse **umar** derdine dermân

4442 İderdi gerçek olmak ihtimâlin / **Umardı** Yûsufuñ rûz-ı vişâlin

4607 Mişâl-i mâhiyân-ı baķr-i ‘âlem / Biri birin yimeķ **umardı** âdem

4811 Bizi güstâķ idüpdür luţf-ı sultân / **Umaruz** girü ihsân-ı firâvân

4822 Bize i‘lâm idüñ Ya‘ķûb hâlîn / **Umar** mı nûr-ı ‘aynınuñ vişâlin

4979 Ne **umarsın** bu fânî encümenden / Hâlâş ol ķurtul âlâm u miķenden

5023 **Umardı** hâdimü’l-lezzâtı cânı / Belürdi kendüde rıķlet nişânı

‘**ummân** [3] büyük deniz; okyanus. <KT, LN, CÛDÎ, KANARI>

97 Çıķar bir ķaķradan deryâ-yı ‘**ummân** / Tırur bir zerrede ķurşîd-i raķşân

2170 Temâşâ ehli gûyâ baķr-i ‘**ummân** / Olurdı şâķib-i lûlû vü mercân

2763 Eşer ķılmaz aña iğvâ-yı nâdân / Bulanmaz niteķim deryâ-yı ‘**ummân**

umûr [3] önem verilen işler, görevler, “emr”in çoğulu. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL>

431 Kızın virdi anı dâmâd idindi / **Umûr**-ı dînine üstâd idindi

2893 Haķâdan şaķlar Allâh enbiyâyı / Naşîb itmez **umûr**-ı nâ-sezâyı

- 4969 Ferāġat geldi zevk-ı saltanatdan / Elin çekdi **umūr**-ı memleketden
‘**unfuvān** [1] gençlik ve güzellik başlangıcı ve en parlak vakti. <KT, LN, KO, CŪDÎ>
- 3371 Ele girmez yigitlik ‘**unfuvānı** / Bulunmaz bir daĥi genc-i cuvānı
unutmak [11] aklında kalmamak, hatırlamamak, hatırdan, gönülden çıkarmak. <TS, KUBBEALTI>
- 862 **Unutdı** çekdügi cevri ü cefâyı / Hudāya şükr idüp sürdi şafâyı
1918 Ferāmüş eyledün kavlı ü qarârı / **Unutduñ** bu ġarīb-i rüzġarı
2011 Gözetdi emri-i taġdîr-i Hudāyı / **Unutdı** gitdi geçmiş mâcerâyı
2478 **Unutma** rüz-ı mahşerde faġîri / Olasın bu faġîrûn dest-ġiri
3203 Murād idinme bu emri-i muĥâlî / **Unut** gitsün bu fikri ü bu ĥayâlî
3223 Görince sevdüğünü peykerini / **Unutdı** söyleyecek sözlerini
4070 Gören bağ-ı cemâlî zînetini / **Unutdı** kayd u bendi zaĥmetini
4260 Enîs idindi şâh-ı nâmdârı / **Unutdı** zıkr olan kavlı ü qarârı
4262 **Unudur** göz göre yâr-ı kadîmî / Olur belki aña buġz-ı ‘azîmî
4290 **Unutdurduġını** aındurdi Bârî / **Unutmışdı** geçen kavlı ü qarârı
4881 Fiġan u nâle ħopdı her yañadan / Didiler bizi **unutma** du‘ âdan
unutturmak [2] unutmamasına, unutulmasına sebep olmak veya unutmamasını, unutulmasını sağlamak. <TS, KUBBEALTI>
- 3631 Didi şun bâde-i câmi-ı vişâlî / **Unutdur** çekdüğüm derdi ü melâlî
4290 **Unutdurduġını** aındurdi Bârî / Unutmışdı geçen kavlı ü qarârı
‘**unvân** [3] isim, vasıf, lakap. <KT, KO, CŪDÎ, LN>
- 773 Zârâfetde yalan düşler düzersin / Bizüm ‘**unvânımız** ya‘ nî bozarsın
2004 Kadîmî tavr u ‘**unvânı** ke-mâ-kân / Görinmez mâh-ı ruĥsârında noĥşân
3834 Didi ey devletüm ‘**unvânı** Yûsuf / Sa‘ âdet mülkinün sultânı Yûsuf
‘**ür** [1] batıl, ayıp. <AHTERÎ>
- 2371 Bu ĥüsnün câmesiyle olma maġrûr / Alursa şâĥibi eyler seni ‘**ür**
urmak [44]
1. vurmak, çarpmak. <YTS, KUBBEALTI>
- 234 Yüzi suyına ol Faĥr-i Cihānuñ / Yüzine **urma** noĥşânını anuñ
328 Zihî cem‘ iyyet-i yârân u ĥübân / Şanasın mevc **urur** deryâ-yı insân
777 Birisi olmış idi fitneye baş / Dilerdi aña **ura** bir büyük taş
827 O cismi kim gül ile **urmaz** idüñ / Qalan ile berâber görmez idüñ
899 Taġ üstinde mişâl-i ra‘ d-ı bārân / Hemân bir na‘ ra **urdi** oldu giryân

- 1082 Hâkuñ dergâhına yüzün **urınca** / Süleymândan alur haqqın qarınca
- 1279 Birisi yüzine **urđı** tabanca / Kızardı darb-ı destinden bu gonca
- 1289 Demür âyineye dönmişdi eflâk / Şanasın mevc **urur** baħr-i haţarnâk
- 1370 Cemâli meş‘ alinde berķ **urur** nūr / Kamer ruhsârı daħi hâleden dūr
- 1676 El oyunın oynasa sūsenle lâle / **Urur** seng-i melâmet aña jâle
- 1677 Şular şūrîde-hâl olsa ider ‘âr / ‘Aşâlar **urur** aña ‘aks-i eşcâr
- 1714 Cebîni çîn olur nâz itse her bâr / Şanasın mevc **urur** deryâ-yı envâr
- 1938 Yazıkdur düşküni yardan uçurma / Aña kim Tañrı **urmuş** sen de **urma**
- 1941 Elin al pâymâl-i rûzgâruñ / Yolını **urma** bir oklı şikâruñ
- 1975 İştîdî Yūsufuñ luţf-ı kelâmın / Yüz **urđı** ayağına şordı nâmın
- 2255 Olur nâr-ı maħabbet ‘âşîka nūr / Yüri Tūr-ı vücûdî âteşe **ur**
- 2332 Eline aldı bir mir ‘ât-ı şâfî / Görüp kendüyi **urđı** haylî lâfı
- 2349 Teveccüh itmedi yüzine kimse / Kulağın **urmadı** sözine kimse
- 2642 Yüzinde dâne dâne kaţralar var / Şanasın mevc **urur** deryâ-yı envâr
- 2747 Mübârek başını aldı dizine / Yüzünü **urđı** anuñ gün yüzine
- 2751 Yüzine **urmadı** ammâ bu hâli / Haţâ-puş oldı mir ‘ât-ı cemâli
- 2808 Kızarur yüzi kim nüş itse anı / **Urur** yüzine her ‘ayb-ı nihânı
- 3228 Yire düşdi yaşı bârânı gibi / Yüz **urđı** pâyna dâmânı gibi
- 3523 Zîyâ-yı şem‘ i bir pervâne gördi / Cân atdı kendüyi ol şem‘ e **urđı**
- 3697 Gider bu egri râyı haţıruñdan / Od **urma** bātınuña zâhirüñden
- 3715 Benümle eyleme vuşlat nizâ‘ ın / Ayağa **urma** hūsnumüñ metâ‘ ın
- 3841 Evümde h‘âba varmışdum nihânî / Gelüp şeftâlûma **urđı** dehânı
- 4028 Yaqınlarda beni dūr it İlâhî / Yolumı **urmasun** ehl-i menâhî
- 4948 Anuñ kim ‘illeti vardur nihânî / **Uruñ** pend ile şemşîr-i zebânı
- 5011 Yolınurdı benefşe ile sünbül / **Ururđı** kendüyi yirden yire gül
- 5065 Dögündi sînesine **urđı** taşı / O taşı la‘l iderdi kanlu yaşı
- 5095 Bilüñden inmiş oğluñ olsa bâğî / Aña Fârûķ gibi **ur** çomağı
- 5171 Ma‘ânî mevc **ururken** baħr-i dilden / Metâ‘ -ı ğayra dellâl olmadum ben

2. (birini silahla) öldürmek veya yaralamak. <KUBBEALTı>

- 798 **Urup** öldürmemek ‘ayn-ı haţâdur / Siz ölince bir kayd-ı belâdur

3. aksetmek, yansımak. <KUBBEALTı>

- 1063 Şu kim **ura** meh-i nev gibi yâra / Ola encüm mişâli pâre pâre
- 1572 Gözine ‘aks **urup** ol rüy-ı rengîn / Yaşını itdi mercân gibi hūnîn
- 1830 Güneş gibi **ururđı** aña kendin / Çalardı yirlere serv-i bülendin

3693 Mücellâ hâneye ‘aks **urdu** cânân / İki mâh u iki hurşîd-i rahşân

4. takmak. <KUBBEALTI>

1225 Didiler Mâlike hiç olma ğâfil / Bu kaçğın kula **ur** bend ü selâsil

1228 Bu sözler Mâlike olunca taķrîr / Berây-ı hâṭır **urdu** aña zencîr

1719 Dil-i dîvâneme yâr itdi tedbîr / Şu‘ â‘ -ı şems-i ‘ışķı **urdu** zencîr

3662 Dir idi açıla bâb-ı ümîdi / Evüñ kapusına **urdu** kilîdi

5. darbe indirmek, yaralamak.

159 Ney-i engüşti bedre **urdu** yara / İki şakķ itdi mânend-i naķâra

‘urs [1] düğün yemeğî, toy. <AHTERÎ, KÂMÛS, KUBBEALTI, ÖTS>

2064 Nişân esbâbı cümle hâzır oldu / Cihân âvâze-i ‘urs ile ṭoldı

‘urûc [] yukarı çıkma, yükselme. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

‘urûc etmek/eylemek [3] göğе yükselmek, ağmak, yükselmek. <KANARİ>

205 ‘Urûc itdi yedi evc-i semâya / ‘Anâşır çâr ṭâķın pâyе pâyе

1160 ‘Urûc eyle bu fânî encümenden / Du‘ âlar eyle ‘Azrâ‘ ile benden

3742 ‘Urûc itdi maķâm-ı pencâha / Didi mihr ile ol zıll-ı îlâha

urulmak [2] vurulmak, çarpılmak. <YTS, ÖTS>

3981 Fiğân u âhına oldu bahâne / **Urıldı** ‘ışķ atına tâziyâne

4994 Dirîğâ defter-i şadî dürüldi / Sa‘ âdet efseri yire **uruldu**

‘uryân [3] çıplak. <KT, KO, CÛDÎ, LN>

1206 O tîğ-i kudreti görince ‘uryân / Geyürdi aña bir şâhâne kaṭân

‘uryân etmek [1] çıplak etmek, açmak, soymak. <17. YÛZYIL TÛRKÇESİ>

1410 Ḥarâmî gibi ‘ışķ-ı bî-emânı / Şoyar ‘uryân ider ḥalk-ı cihânı

‘uryân olmak [1] soyunmak, çıplak duruma gelmek. <KUBBEALTI>

1347 Yed-i kudretde şanki tîğ-i bürrân / Niyâm-ı câmesinden **oldı** ‘uryân

uşanmak [5] tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanılmaz veya sıkılır

duruma gelmek, bıkmak, bezmek. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

1986 Ṭaralma hecre incinme cefâdan / **Uşanma** soñı ḥayr olan belâdan

3168 Senüñ derdüñle cânından **uşanup** / Yürür gün gibi dîvâra ṭayanup

3493 Güneş bir aķ kebûter gibi indi / Gicenüñ bûm-ı şûmından **uşandı**

4409 **Uşanmış** idi cân-ı nâ-tüvândan / Elin çekmiş idi kayd-ı cihândan

4968 Riyâsetden **uşandı** murğ-ı cânı / Komağ isterdi fânî âşiyânı

‘uşât [1] asiler, isyan edenler, günahkârlar, “‘âşî”nin çoğulu. <KT, LN, CÛDÎ,

KUBBEALTI>

150 ‘Uşāta seyf-i islāmı çalındı / Nübüvvetle vilāyetler alındı

uşlanmak [1] yadırganan, ayıplanan davranışlardan vazgeçmek, davranışlarına düzen vermek. <TS, ÖTS, KUBBEALT>

3092 Belāsın kendüñe halk-ı cihāna / Gel e inşāfa **uşlan** a utan a

uşul [5]

1. asıllar, kökler, “aşl”ın çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL>

2377 Gönülünden ‘ışk-ı Yūsuf zāyil oldı / Hemān aşl-ı **uşüle** māyıl oldı

usul ve fūrū [1] üst soylar ve ast soylar, atalar ve çocuklar, bir kimsenin soyundan olup kendisinden önce ve sonra gelen kimseler. <KANARI, KUBBEALT>

281 ‘Uşūliyle fūrū‘iyle İlāhî / Belādan şakla ol zıll-ı İlāhı

2. tertip, nizam, kaide. <KT, KANARI, OTAL, KUBBEALT> Aşağıdaki tanıklar “usul” kelimesinin musikideki özel anlamını çağrıştırmaktadır. Musikide düzum (ritim) zaman ve mekân içinde tenasüptür. Usul ise belirli düzumlerden yapılan, kalıp hâlinde tespit edilmiş ölçüdür. Usul bir musiki eserinin ölçülmüş bulunduğu, belirli zamanlar ve darplar ihtiva eden, düzumün hususi ve kalıp hâline getirilmiş şeklidir. <TÜRK MŪSİKİSİ>

311 İştise yolda bir şavt u enîni / **Uşul** ile yürür her nāzenîni

1243 **Uşüle** uyıcı sâzende-kirdâr / Bir uğurdan ol ihvân-ı cefākâr

3362 Uyardı her biri güyâ **uşüle** / Şafâ virürdi her cân-ı melûle

uşşâk [36]

1. âşıklar, “âşık”ın çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, LN, OTAL, KANARI>

11 Beni Ya‘kub-veş kıl pîr-i ‘**uşşâk** / ‘Aşādan kıavs-i cisme bir kiriş taş

326 Ser-i ‘**uşşâk** nîlüfer mişâli / Ol âb içinde olmaz hiç hālî

366 Çoğaldı âh-ı ‘âşık gibi ‘**uşşâk** / Pür oldı evliyâ ile tokuz taş

528 Tölup ‘**uşşâkı** ile rub‘-ı meskûn / Göz açdı lāle-veş her taşda Mecnûn

740 Mürebbi olmasa ‘**uşşâka** fūrkat / Kemāle iremez mihr ü maḥabbet

1120 Olur ‘**uşşâka** istifsâr-ı cānân / Şabā-yı âteş-i sūzân-ı hicrân

1149 Yaşaduķca yaşasın çeşm-i ‘**uşşâk** / Şu ile mu‘teberdür ‘ayn-ı âfāk

1153 O ğam kim eyleye cānânı mesrûr / Dil-i ‘**uşşâkdan** hiç olmasun dūr

1416 Yüzinûñ nûrî idi berķ-ı âfāk / Temāşâ idemezdi ‘ayn-ı ‘**uşşâk**

1527 Meger bir gice dūd-ı âh-ı ‘**uşşâk** / Cihāna töldi târik oldı âfāk

1708 Mey-i ‘ışkı virür ‘**uşşâka** bir hāl / Olur dīvāne vü mecnûn u abdāl

1713 Göziyle kaşı itse hışm ile kîn / İder zîr ü zeber ‘**uşşâkı** ol hîn

1971 Selām ile ider ‘**uşşâka** ‘izzet / Nihāl-i kıaddin egmiş bād-ı rahmet

- 2297 Eyitdi kim budur ancak murādum / Yazılsun defter-i ‘**uṣṣāka** adum
- 2299 Olayın dāhil-i ta‘rif-i ‘**uṣṣāk** / İdeyin kendümi meṣhūr-ı āfāk
- 2354 Cemālün naḳşına kim oldu naḳḳāş / Anuñcün ‘ayn-ı ‘**uṣṣākuñ** döker yaş
- 2374 Ne şüret kim ola ‘**uṣṣāka** maḳbül / Cemālî pertevinün ‘aksidür ol
- 2410 Görenler görmeyenler aña müştāk / Çoğalmış āh-ı ‘āşık gibi ‘**uṣṣāk**
- 2531 Çü seyre çıkdı ol ḥurşid-i āfāk / Tağıldı lāle-veş şahrāya ‘**uṣṣāk**
- 2778 Şurāḥî dilber-i la‘lîn-ḳabā-veş / Dil-i ‘**uṣṣāka** geldi şaldı āteş
- 2862 Şeb-i hicrān bulur şon ucu pāyān / Hemān zaḥmet virür ‘**uṣṣāka** cānān
- 3329 Yel esdükçe mişāl-i āh-ı ‘**uṣṣāk** / Yürekler gibi oynar idi evrāk
- 3346 O gülşen Yūsufuñ ‘ışkıyle tıldı / Hemān bir mecma‘ü’l-‘**uṣṣāk** oldu
- 3396 Dehānın açmadın cumhūr-ı ‘**uṣṣāk** / Tıyardı ḥurdeyi ol Āl-i İshāk
- 3488 Kemāl-i ‘ışk ider ‘**uṣṣākı** şākir / Olamaz dilber istignāya ḳādir
- 3509 Başuñda od yanar mānend-i ‘**uṣṣāk** / Vücuduñ nār-ı fūrḳat eyler iḥrāk
- 3604 Şehāb içre nitekim berḳ-ı āfāk / Temāşā idemezdi ‘ayn-ı ‘**uṣṣāk**
- 3745 Temennā-yı dil-i maḥzūn-ı ‘**uṣṣāk** / Tesellā-yı vücūd-ı cān-ı müştāk
- 4172 ‘Abūsü’l-vech olup yürürdi ‘**uṣṣāk** / Gam-ı hicrān ile didāra müştāk
- 4608 Dütünler dütmeyüp odlar söyündi / Ocaḳlar āhsuz ‘**uṣṣāka** döndi
- 4627 Meger bir gün şafā-baḥş oldu āfāk / Açıldı gonca-i maḳşūd-ı ‘**uṣṣāk**

Aşağıdaki tanık “Bir şeye aşırı derecede tutkulu olan kimse, tutkulu olduğu şeyi elde etmek için çevresindekileri dikkate almadan, içinler geçenler doğrultusunda hareket eder.” anlamındaki “Âşık âlemi kör, dört yanını duvar sanır.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

- 1638 Nihān itdüm şanur esrārı ‘**uṣṣāk** / Olur bir gūşeden meṣhūr-ı āfāk

2. Klasik Türk müziğinde bir makam. En eski ve esas makamlardandır. <KO, OTAL, TÜRK MÛSİKÎSİ>

- 336 Belürdi ney gibi ‘āşıkdan āvāz / Açıldı perde-i ‘**uṣṣākdan** rāz
- 1635 Açırlar perde-i ‘**uṣṣākdan** rāz / Hicābı perdesin ḳāk eyler az az
- 2760 Zelîḥā gördi serv-i gülşen-i nāz / Degüldür perde-i ‘**uṣṣāka** dem-sāz
- 4401 Budur şon ucu ‘**uṣṣākuñ** maḳāmı / ‘Ulüvv-i cāhı cāy-ı iḥtirāmı

utandurmaḳ [2] utanmasına yol açmak, utanmasına sebep olmak, mahcup etmek. <TS,

KUBBEALTİ>

- 2246 **Utandurdu** ‘Azîzi ‘izzet ile / Ziyāde ḥidmet ile ḥömet ile
- 3850 Şirār-ı nār-ı bühtān-ı ‘azîmi / **Utandurdu** o sultān-ı kerîmi

utanmak [7] onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak. <TS, ÖTS>

- 54 **Utandığı** yiter yüzi karaya / Düşer yüzi yire mænend-i säye
 2614 Hemân ol lahzada cân irdi şandum / Görenlerden hicâb itdüm **utandum**
 2654 Faķîri döstüm bigâne şanma / Hicâbuñ perdesin kıldur **utanma**
 3092 Belâsın kendüñe halk-ı cihâna / Gel e inşâfa uşlan a **utan** a
 3628 **Utandı** yir yüzine baķdı fi'l-hâl / Görindi girü bu zıkr olan eşkâl
 3815 Didi cânısz şanemden **utanursın** / Yazuklar saña ma' bûdum sanursın
 4840 Şaķîler zôr-ı bâzûya tayanur / İşinden ' âķıbet kendü **utanur**

uyanmak [15]

1. uyku durumundan çıkmak [*mec.*] gerçekleri kavrar duruma gelmek, bilinçlenmek. <TS, KUBBEALTI, ÖTS>

- 13 Derây-ı nâleden gönlüm **uyansun** / Maħabbet şem' i cân bezminde yansun
 347 Bu âteşle **uyandı** oldu ħandân / Ķanādîl-i vücûd-ı cism-i insân
 1817 Bu zevķ ile bu şevķ ile **uyandı** / Baķındı Yûsufın yanında şandı
 1994 **Uyandı** uyħudan pür-şevķ u ħalet / Yüzi ħandân u cânı pür-beşâset
 2975 Zuhûra geldi bu râz-ı nühüfte / **Uyandı** nâgehân âşüb-ı ħufte
 3466 Şaķîler ħ'âb-ı ħafletden **uyanmaz** / Hemîşe kendüzine ħayr şanmaz
 3634 Ķapu ' ayn-ı ' adû gibi nühüfte / Demidür kim **uyana** baħt-ı ħufte
 3842 **Uyandum** bûse alurken lebümnden / Elini çekdi sîb-i ħabħabumdan
 4285 **Uyandı** uyħusından çünki Reyyân / Teni lertzân u sûzân çeşmi ħayrân
 4454 **Uyanur** uyħudan baħtı müretteb / Göz açar tâli' i yıldızları hep
 4983 **Uyandı** ħ'âb-ı bî-ħafletden ol nûr / Yüzi ħandân u cân u gönli mesrûr

2. (Bilhassa tarikat dilinde ışıķ, ateş vb.) yanmaya başlamak, yanmak. <YTS, KUBBEALTI>

- 679 **Uyandı** nâgeh ol şem' -i hidâyet / İrişdi cânına ħaylî melâmet
 1573 **Uyandı** nâgehân ol şem' -i rûşen / Ħaberdâr oldu ħüsni ' âleminde
 2306 O ten kim olmaya ' ışıķ ile fânî / **Uyanmaz** kaşır-ı dilde şem' -i cânı
 2499 **Uyandı** mı benüm şem' -i sitârem / Bulındı mı oñulmaz derde çârem

uyandırmak [4]

1. uyarmak, ikaz etmek [*mec.*] (topluluk, kişı vb. için) gerçekleri görmesini sağlamak, bilinçlendirmek, gözünü açmak. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>

- 146 Çü rûzî oldu rûz-ı mu' cizâtı / **Uyandurdu** uyurken kâyinâtı
 5111 Gözüñi ħ'âb-ı ħafletden **uyandur** / Ki âdem pend-i ma' ķûle uyandur

2. (Bilhassa tarikat dilinde ışık, ocak, ateş vb. için) yakmak, alevlendirmek, tutuşturmak. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS>

1136 **Uyandurdu** o şem‘-i bâ-şafâyı / Aña kıldı ‘itâb-ı pür-cefâyı

3401 Bizi zevk u şafâ cāmına kandur / Gözümüz gönlümüz şem‘in **uyandur**

uyanık [1] uyku durumunda olmayan, uyumamış; bilgili, haberli. <YTS, TS, ÖTS>

1775 Mülâkât oldu ma‘şûka bu ‘âşık / Gözi uyhuda vü gönli **uyanık**

uyarmak [10]

1. uyandırmak, uykudan kaldırmak; irşat etmek, ikaz etmek. <YTS, ÖTS>

1537 Gözi nergisleri uyhuya vardı / Dil ü cân dîdesin ammâ **uyardı**

2355 Eyâ Tûr-ı niyâzuñ nûr-ı zâtı / **Uyarduñ** ‘ışkuñ ile kâyinâtı

3285 Zelîhâ dinledi Yûsuf sözini / **Uyardı** uyhudan cânı gözini

4970 Meger bir gice Yûsuf h‘âba vardı / Gözi uyhuda vü gönlin **uyardı**

2. (ışık için) parlatmak, yakmak. <YTS, KUBBEALTI>

70 Hüveydâ eyledi envârı bâğın / **Uyardı** hüsn-i hûbânuñ çerâğın

638 Ferâmûş itdi Ya‘kûbuñ yasağın / **Uyardı** illere râzı çerâğın

653 Muţarrâ oldu cümle müy-ı sünbül / Çerâğını **uyardı** lâle vü gül

2367 Hüdâ ‘arz eyleyüb nûr-ı kemâlin / **Uyarur** cümleñ şem‘-i cemâlin

4460 Uçur cân gülşeninden guşsa zâğın / Münvver kıl **uyar** çeşmüm çerâğın

4557 **Uyarur** tâli‘-i şem‘ini âhîr / Olur nûr-ı cemâl-i yâra nâzır

uyhu [11] uyku. <TS, ÖTS>

1770 Mişâl-i lâle çeşm-i hûn-feşânı / Yumuldu geldi **uyhunuuñ** zamânı

1775 Mülâkât oldu ma‘şûka bu ‘âşık / Gözi **uyhuda** vü gönli uyanık

1994 Uyandı **uyhudan** pür-şevk u hâlet / Yüzi hândân u cânı pür-beşâset

2113 Göz açup **uyhudan** mânend-i Nâhîd / Döşenürlerdi yola hem-çü hurşîd

2966 Alur **uyhusını** şehbâz-ı cânuñ / Huzûrını uçurmuşdur cihânüñ

3104 Giderdi gaflet **uyhusın** gözüñden / Hicâbuñ perdesin açdı yüzünden

3285 Zelîhâ dinledi Yûsuf sözini / Uyardı **uyhudan** cânı gözini

4285 Uyandı **uyhusından** çünki Reyyân / Teni lertzân u süzân çeşmi hayrân

4454 Uyanur **uyhudan** bahtı müretteb / Göz açar tâli‘i yıldızları hep

4970 Meger bir gice Yûsuf h‘âba vardı / Gözi **uyhuda** vü gönlin uyardı

uyhuya varmak [1] uyumak. <TS, KUBBEALTI>

1537 Gözi nergisleri **uyhuya vardı** / Dil ü cân dîdesin ammâ uyardı

uymak [20] (davranış, hareket, fikir vb.) karşısında mevcut kimse veya şeye göre ayarlamak, ona tabi olmak, ayak uydurmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 533 Görür Ya' kûbî hergiz ' ışkâ döymez / Kelâm-ı mâni' -i cānāna **uymaz**
- 681 **Uyup** a' vān u enşār-ı fesāda / İcāzet virmedi ḥayrū'l- 'ibāda
- 815 Nebī oğulları şeytāna **uydı** / Qarındaşın ḥarāmī gibi şoydı
- 1132 Sözine **uydum** a' dānuñ yañıldum / Ki sen dürr-i yetimi yavı kıldum
- 1226 Sözine **uyman** itmeñ hergiz ihmāl / Kaçar eyler size bir ḥile vü āl
- 1620 Ğam-ı ' ışkuñ beni bī-çāre itdi / Dil-i dīvāne saña **uydı** gitdi
- 1725 Baña pend eyleyen ehl-i ḥayālar / Hemān fikr-i cemālinden **uyalar**
- 1834 Belā baḥrine düşdi fülk-i cānı / Havāya **uydı** şabrı bādbānı
- 2708 Hevāsına **uyan** keştiye beñzer / Olur egrisi toğrusından ekşer
- 2761 Hevāya **uymaz** egmez kimseye baş / Dehānı gibi itmez rāzını fāş
- 3004 Zeliḥā Yūsufa **uydı** ulaşdı / Niyāzı zülfi gibi başdan aşdı
- 3191 Hevāsına **uyar** evrāk-ı eşcār / Düşer boynı üzilür āḥir-i kār
- 3202 Bu olmaz kim **uyam** mekr-i zenāna / İhānet kaşd idem bu ḥānedāna
- 3362 **Uyardı** her biri gūyā uşūle / Şafā virürdi her cān-ı melūle
- 3468 Şaman çubı gibi **uyan** hevāya / Düşer bir ḥufre-i derd ü belāya
- 3669 **Uyup** berg-i ḥazān gibi havāya / Vucūduñ şem' ini virme şabāya
- 4310 O māha hālesi gibi tolaşdum / Niçe gün sāye-veş **uydum** ulaşdum
- 4685 Bu on kardeş **uyup** bir kārāna / Diyār-ı Mışra dek oldı revāne
- 5111 Gözüñi ḥ' āb-ı ğafletden uyandur / Ki ādem pend-i ma' kūle **uyandur**
- E20 Qodı tenhā anı ' aql ü dil ü cān / Meh-i Ken' āna **uydı** gitdi ol ān

uyıcı [1] tabi, uyuntu, mukteda. <YTS, ÖTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1243 Uşūle **uyıcı** sāzende-kirdār / Bir uğurdan ol iḥvān-ı cefākār
- 'uyüb [1] kusurlar, ayıplar, “ayb”ın çoğulu. <KT, KANARI, OTAL>

- 4743 Şıma lutf eyle bu deñlü kılūbı / Şabā-veş açma dāmān-ı 'uyūbı

uyumak [10] uyku durumunda olmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 146 Çü rūzī oldı rūz-ı mu' cizātı / Uyandurdi **uyurken** kāyinātı
- 496 Yaturken anası medfūn u mestūr / **Uyur** şanurdi ol ser-çeşme-i nūr
- 774 Atamuzla tūrursın oturursın / Seni koduk **uyur** düşde görürsin
- 1643 **Uyumaz** gice ile seyr ider māh / Kılur eşḥāşı noḳşānından āḡāh
- 1771 Uzanup kaşrı içinde Zeliḥā / **Uyurdi** gülşen içre nergis-āsā
- 1965 Namāz üstinde eylerken niyāzı / **Uyudı** kaldı çeşmi şāhbāzı

- 2522 **Uyurdu** zevk ile ol mäh-päre / Bu göz yummazdı mänend-i sitäre
- 2580 Yimez içmez **uyumaz** hurrem olmaz / İşi ağlamağ oldu yüzi gülmez
- 3137 **Uyumaz** çeşmi beñzer bâğbâna / Gül uğrusın getürmez gülsitâna
- 4280 **Uyurken** ‘âlem-i ma‘ nâda ol şâh / Yedi gāv-ı semîni gördi nâgâh
uyuşmak [1] birbirine uymak. <TS, ÖTS>
- 3441 Tıyuldu hîle ma‘ lûm oldu tezvîr / Ki tedbîre **uyuşmaz** emr-i taqdîr
uyutmak [5] uyumasını sağlamak. <TS, ÖTS, KUBBEALT>
- 310 Şadâ-yı nağme vü âvâz-ı temcîd / **Uyutmaz** halkı eyler şevkı tecdîd
- 1594 Giceyle derdi olurdu firāvân / **Uyutmazdı** anı sevdâ-yı cânân
- 2269 Şoşaklarda figânlar oldu bünyâd / **Uyutmaz** ehl-i Mısrı âh u feryâd
- 2521 Müdâm aḥşamlar idi ol kamerle / **Uyudurdu** güzel efsânelerle
- 2586 Ğıriv ü nâlesi halkı **uyutmaz** / İştmez kimsenüñ sözini tutmaz
uzanmak [4]

1. boylu boyunca yatmak. <TS, ÖTS>

- 104 Rükû‘ a varsa cismi kâfa beñzer / **Uzansa** iki pâyı kâfa beñzer
- 1536 **Uzandı** yatdı ol mihr-i cihântâb / Şarâb-ı nâzı oldu mûcib-i ḥ‘âb
- 1771 **Uzanup** kaşrı içinde Zeliḥâ / Uyurdu gülşen içre nergis-âsâ

2. uzun sürmek. <YTS, ÖTS>

- 4624 **Uzanur** tırmayup hicrân-ı Ya‘ kûb / Mişâl-i kâmet-i maḥbûb-ı mergûb
uzatmak [6]

1. uzunlamasına koymak. <KUBBEALT>

- 2209 Bu zibâ meclisüñ ehl-i neşâtı / **Uzatdı** Nîl gibi bir bisâtı

2. ileriye doğru yöneltmek. <KUBBEALT>

- 1299 Tabancayla girişdüm anı dögdüm / Dil **uzatdum** aña ğayetde sögdüm
- 2214 Görüp senbuseden luḥf-ı zebânı / **Uzatdı** halka çinîler dehânı
- 3516 Saña nâr-ı maḥabbet el **uzatdı** / Elüñ aldı ricâl-i ğayba katdı
- 3667 Didi üftâdesine Yûsuf ey mäh / **Uzatma** hırş elini eyle kûtâh
- 4846 Yetîmi döğme ḥaddinden ziyâde / **Uzatma** cevr elini nâ-murâda

‘uzlet [] bir tarafa çekilme; toplum yaşayışından kaçıp tek başına yaşama; yalnızlık.

<KT, LN, TS, ÖTS>

‘uzlet etmek [2] kendi köşesine çekilmek. <KANARI>

- 4197 Ferâgat ‘âleminde ‘uzlet itmiş / Ta‘ alluk lâminuñ kullâbı gitmiş
- 5067 Görür cânâmı gelmez yola gitmiş / Elin çekmiş cihândan ‘uzlet itmiş

uzun [3] iki ucu arasında fazla uzaklık olan. <TS, ÖTS>

793 **Uzun** bir taylesânı var perişân / Mişâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân

uzun boylu [2] boyu uzun olan. <TS>

525 **Uzun boylu** olup ol serv-i mehzûn / Celâl ü ihtîşâmı oldı efzûn

1543 **Uzun boylu** ziyâde heybeti var / Kıyâmet günine beñzer o dildâr

Ü

üç [2] ikiden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 3. <TS, KUBBEALT>

5059 Bırakdı sāye-veş kendüi nāgāh / ‘Akılsuz yatdı yirde **üç** gün ol mäh

5156 Şahîh ü sâlim itmez **üç** hürûfî / Ne nesh olur anuñ haṭṭı ne kûfî

üçünci [2] üç sayısının sıra sıfatı, sırada ikinciden sonra gelen. <TS, KUBBEALT>

3676 Bu evde olmadı çün feth-i bâbı / **Üçünci** hâneye oldu şitâbı

3677 Gezüp ol mihr ile hâne-be hâne / İrişdiler **üçünci** âsumâna

üftâde [7] düşmüş, düşkün, çaresiz; âşık. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

1321 Vişâle irmiş **üftâde** mişâli / Bulutlar ağlamağdan oldu hâlî

2059 Anuñ **üftâdesidür** bende vü şâh / Zevâllüsi güneş eksüklüsi mäh

2823 Bu **üftâde** ‘acâyib gayret itdi / Binüp bir keştiye ardınca gitdi

3333 Yire sāye şalar her serv ṭalı / Degül **üftâdeden** her güşe hâlî

3506 Hızân yaprağına dönmiş ‘izâruñ / ‘Aceb **üftâdesisin** rûzgâruñ

3667 Didi **üftâdesine** Yûsuf ey mäh / Uzatma hırş elini eyle kûtâh

3805 Zihî lûṭf u ‘inâyet âḥir-i kâr / Belâdan şakına **üftâdesin** yâr

üftân [] düşen, düşerek. <KT, KO, OTAL>

üftân ü hîzân [1] düşerek kalkarak, düşe kalkma, düşe kalka gitme. <LN, BURHAN, OTAL, ÖTS>

996 Ğam itdi şenligi kaşırını vîrân / Gezerdi yil gibi **üftân ü hîzân**

üleştirmek [1] pay ederek dağıtmak, bölüştürmek. <TS, YTS, KUBBEALT>

2007 Hâlâş u sıhḥatı şükrânesine / **Üleşdürdi** ile vâfir hâzîne

ülfet [] alışma, kaynaşma; görüşüp konuşma. <CÜDÎ, LN, OTAL, KANARI>

ülfet etmek [1] dostluk etmek, ahbaplık etmek. <KANARI>

3188 İdince nâr-ı ‘işyân ile **ülfet** / Gelür fâsıklarun yüzine humret

Ülker [1] Boğa takımyıldızında yedi yıldızdan meydana gelen yıldız kümesi, Süreyya, Pervin. Bir görüşe göre yedi bir görüşe göre de otuz iki yıldızın birleşmesinden ibaret bir yıldız kümesi olup bu hâliyle inci dizisine çokça benzetilmiştir. Gözyaşı, tane tane olması ve parlaklığı itibariyle Ülker yıldızına benzetilir. Sevgili aya benzetildiğinde âşığın gözyaşları da sevgilinin eziyetinden dökülen yıldız olur. <BURHÂN, KT, ADŞS, EDEBÎ TASVİRLER>

3771 Yaşın ol bedr-i enver **Ülker** itdi / Yıkıldı kendüsinden geçdi gitdi

ülû, ulû [] sahipler. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

üli'l-ebşâr [2] basiret sahibi kişiler, görüş kabiliyetinde olan kimseler, kalp gözüyle gerçekleri görmesini bilenler, ileriye görenler, basiret sahipleri. Kur'an'da dört ayette geçmiştir. <KO, CÜDÎ, OTAL, KUBBEALTI, DİNÎ KAVRAMLAR>

31 Sözüüm bağını pür-envâr eyle / Nazargâh-ı **üli'l-ebşâr** eyle

263 **Üli'l-ebşâra** her tûğı nazargâh / Târîkat pîridür yâ mürşid-i râh

ümem [1] ümmetler, insan toplulukları, “ümme”in çoğulu. <CÜDÎ, LN, OTAL, ÖTS>

361 Bu yolda Ka'be-veş şâbit-kâdem ol / Ziyâretgâh-ı eşrâf-ı **ümem** ol

ümîd, ümmîd [20] umma, beklenti, umut. <KT, CÜDÎ, LN, TS, KANARI>

57 Ğarîb ü dermend ü bî-kesem ben / **Ümîdümi** nice senden kesem ben

478 Şu dem kim ayırlam oğlancuğumdan / **Ümîdüm** sevdüğüm cânâncuğumdan

849 Kuyıya atdılar kaç' oldı **ümmîd** / Şanasın gitdi tahte'l-arza hürşid

1203 Bu vech ile açıldı rûy-ı **ümmîd** / Teveccüh eyledi bâlâya hürşid

1407 İderdi 'âlemi dermânde vü zâr / **Ümîd-i** feth-i bâb-ı vuşlat-ı yâr

2234 **Ümîdi** hâmesi yazmadı nâme / Murâdı şâhı gelmedi kıyâma

2904 Güşâde eyledi müy-ı sefidin / Temennâ itdi hürşid-i **ümîdin**

3156 **Ümîdi** cânibinden açdı şöhet / O mâha kıldı yirden göke minnet

3490 Bu müşkil şanur idi ola âsân / **Ümîdi** hânesini kıldı vîrân

3662 Dir idi açıla bâb-ı **ümîdi** / Evün kapusına urdı kilîdi

3674 Ne gam şâh-ı **ümîdüñ** virmese ber / Muqadder olmayan olmaz müyesser

ümîd-i vaşl [1] kavuşma ümidi. <BMS>

2010 **Ümîd-i vaşl** ile olurdu handân / İderdi ay ile gün gibi seyrân

ümîd bu/oldur ki [4] Beklenti ifade etmek üzere kullanılır.

60 Şirât üzre kamu ümmet geçerken / **Ümîdim bu ki** anda hōş geçem ben

2046 Eger bu iltimâs olursa ma' hūd / **Ümîd olur ki** bizden ola hōşnūd

2339 **Ümîd olur ki** 'ışkumdan gele hâl / Ola serv-i revânı baña meyyâl

4800 **Ümîdüm bu ki** havf ide Hudâdan / Ola kim kırtula oğlum belâdan

ümit kapusı [3] bekleneni gerçekleştireceği umulan kimse veya yer. <ÖTS, KUBBEALTI>

1170 **Ümîdi kapusın** itdi güşâde / Şafâ-yı hâtırı oldı ziyâde

3183 **Ümîdi kapusından** kılma maḥrûm / Nesi var kim saña olmaya ma' lûm

3786 Tesellî câmi ile kıldı handân / **Ümîdi kapusından** açdı dermân

ümîdini kesmek [1] beklentiyi bırakmak. <ÖTS>

3555 **Ümîdin kesdi** Yûsuf şöhetinden / Hilâl oldı o mâhuñ gayretinden

ümm [3] ana, anne. <KT, LN, CÜDÎ, OTAL, KANARI>

ümmü'l-ḥabāyis [1] kötülüklerin anası; şarap, içki. <OÖTS>

2805 Olur her fitne vü ḡavḡāya bā' is / Anuñçün didiler **ümmü'l-ḥabāyis**

ümmü'l-ma'ārif [1] bilgilerin anası, çok bilgili.

142 'Ulūm-ı 'āleme 'allām u vākıf / Adı ümmī velī **ümmü'l-ma'ārif**

ümmü'l-mü'minīn [1] müminlerin anası. <OÖTS>

382 İkiz toğurdı **ümmü'l-mü'minīni** / Enisi hem-demi ḡalvet-niṣnī

ümme [5] cemaat, kavim, bir peygambere inanıp bağlanan cemaat. <KT, LN, CŪDİ,

OTAL>

60 Şırāt üzre kamu **ümme** geçerken / Ümīdim bu ki anda ḡoş geçem ben

2362 Nedendür Ka' be-i zātuñda şevket / Ki olmışsın ziyāretḡāh-ı **ümme**

2732 O kân-ı himmet ü sulṭān-ı **ümme** / Baḡāya fūrkatümle kıldı rıḡlet

3024 Nebīler oldı **ümme** rā' iyānı / Bu sırruñ ḡikmeti vardur nihānī

E30 Nihāl-i bāḡ-ı 'işmet şāh-ı **ümme** / Şerīfū'l-ḡalḡ u sulṭānū'l-vilāyet

ümmī [1] okuyup yazması olmayan. Ümmī olmak Hz. Muhammed'in Kur'an'da geçen

bir vasfıdır. Peygamberin ümmī olması; onun insanlara aktardığı bilgilerin akıl, tecrübe ve duyu

organlarıyla elde ettiği bilgiler olmadığını, çünkü onun bu anlamda bir tahsil görmediğini, tebliḡ

ettiği bilgilerin yüce kudrete, ilimi sınırsız Allah'a dayandığını ifade eder. <KT, LN, CŪDİ,

OTAL, DİNİ KAVRAMLAR>

142 'Ulūm-ı 'āleme 'allām u vākıf / Adı **ümmī** velī ümmü'l-ma'ārif

üslüb [2] tarz, tavır, yol, biçim. <KT, KO, LN, CŪDİ, OTAL>

2711 Ḳuralum ḡīle vü tezvīre **üslüb** / Diyelüm Yūsufa fevt oldı Ya' ḡüb

2860 Cihān içre budur āyīn ü **üslüb** / Olur 'ışḡ ehli mıḡnāṭis-i maḡbüb

üst [37]

1. bir şeyin yukarı, göḡe doğru olan yanı. <KT, TS, KUBBEALT>

315 At **üstinde** nigār-ı sīm-sīmā / Güneşdür şanki ṭaḡ **üstinde** peydā

511 Anasınun bir eşvābın bulurdı / Düşerdi **üstine** giryān olurdu

899 Ṭaḡ **üstinde** mişāl-i ra' d-ı bārān / Hemān bir na' ra urdu oldı giryān

908 Yaşı gibi yüzi **üstine** düşdi / Şirār-ı hecr ile yanup ṭutuşdı

1004 Buyur bizden ne istifsār idersin / Sözüñ baş **üstine** söyle ne dirsün

1123 Namāz **üstinde** iken geldi ḡābı / 'İbādet 'aynınuñ oldı niḡābı

1364 Cemel **üstinde** görindi cemāli / Ser-i Ṭūr üzre nūr-ı Ḥaḡ mişāli

1511 Gün olurdu ki aḡ ata binerdi / Seḡāb **üstinde** ḡurşide dönerdi

1965 Namāz **üstinde** eylerken niyāzı / Uyudu ḡaldı çeşmi şāhbāzı

- 2090 Müvekkel olmuş idi elli hâdim / Ki **üstinden** kuş uçurmazdı dâyim
- 2102 Deve **üstinde** kızlar şanki gülzâr / Yanında sârbânlar nitekim hâr
- 2186 Gözi güyâ ki tağda yanar od / Ol od **üstinde** kara kaşları dūd
- 2357 Kaşuñ **üstinde** var bir hâl-i meftûn / Cebînünde olupdur nokta-i nûn
- 2359 Yazılmış ‘aynuñ **üstinde** ser-i ‘ayn / Cemâlûñ muşhafını eylemiş zeyn
- 2437 Anuñ **üstine** düşdi şems-i devlet / Getürdi anı kullâb-ı maḥabbet
- 2543 Deve **üstinde** ol pîr-i münevver / Okurdu şuhf-ı İbrâhîmi ezber
- 2589 Segirdişdiler **üstine** aḥibbâ / Anı kaldurdılar yirden hemânâ
- 3456 Mekesler eyleyüp mekrûh u menfûr / Bütûñ **üstine** zâyid noktalar ḳor
- 3572 Eger kim yazsa bir şem‘ -i şebistân / Atardı **üstine** pervâneler cân
- 3916 Gerek ‘âlî-cenâba ḳavl-i ma‘ḳûl / Yüce tağlaruñ **üstinden** aşar yol
- 4150 Olurdu tâcinuñ **üstinde** mebhût / Dizerdi ḳanlu yaşı la‘l ü yâḳût
- 4844 Güreşçi kısmını gör ey tebâhî / Alur **üstindekin** altına gâhî
- 4958 Bu sözler ḳaşr-ı Cemşîde yazılmış / Ser-â-ser mermer **üstinde** ḳazılmış
- 5012 Düşerdi yüzünñ **üstine** enhâr / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘âşık-ı yâr

üstüne ditremek [1] çok sevdiği şeyi ya da kimseyi bir zarar gelmesin diye, özenle korumak.

<DŞD>

- 1690 Güneş gibi idüp mihrûñ pîşe / Senüñ **üstüne ditredüm** hemîşe

üstüne yıkmak [1] bir suçu başkasına yüklemek. <DŞD>

- 4312 O serv-i bâğ-ı cennet toğrı çıkdı / Günâhı ‘âşıkı **üstine yıkdı**

2. bir kimsenin kendisi, şahsı. <KUBBEALTI>

- 3234 Senüñ luḳfuña yok bende liyâḳat / Açılmaz **üstüne** ‘ayn-ı sa‘âdet
- 3420 Güneş gibi ḳoluñ boynuma şalsañ / Ḳamer gibi toğup **üstüne** gelseñ
- 3541 Meger nokşân-ı ‘ışḳum oldı mâni‘ / Ki toğmaz **üstüne** hûrşîd-i ṭâli‘
- 3884 Zeliḥâdan ben oldukça gürizân / Düşer **üstüne** ol hûrşîd-i Yezdân

üstüne, üstinde [6] hakkında, dair, ilişkin, üstüne, üzere, üzerine. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

- 398 Bu râzı eyledi Ya‘ḳûba ifşâ / Bu ḥidmet **üstine** oldı hemânâ
- 487 Bu hâl **üstinde** ḳıldı anı da‘vet / Eyitdi aña ey kân-ı mürüvvet
- 504 Ḳonuklarlardı ol yâr-ı be-nâmı / Ṭa‘âm **üstinde** bu idi kelâmı
- 2232 Bu hâl **üstine** geçdi niçe eyyâm / Vişâle eyledi bir gice ibrâm
- 3003 Bu hâl **üstine** geçdi niçe demler / Biri birine virürdi elemeler
- 4595 Vücûdında açıldı ‘ayn-ı ṭâ‘at / Bu hâl **üstine** geçdi niçe müddet

üstād [4] herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olan, üstün bir yeri, tam vukufu olan kimse, muallim, usta. <LN, CŪDÎ, OTAL, KUBBEALT>

75 Yüri Allâhı bilmekde ol **üstād** / Bilinür vâhid evvel soñra a‘ dād

431 Kızın virdi anı dāmād idindi / Umūr-ı dīnine **üstād** idindi

3348 Yapıldıķda o bāğ-ı cennet-ābād / Miyânında iki havz itmiş **üstād**

4076 Kimine ma‘ rifetde oldı **üstād** / Kimin Hâķ cānibine itdi irşād

üstüh‘ân [2] kemik. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ>

464 Delîl-i kūy-ı cānān terk-i cāndur / Nişān-ı rāh(-ı) Ka‘ be **üstüh‘āndur**

2445 Tōķınur boynuzınıñ **üstüh‘ānı** / Meh-i nev gibi yırtar āsumānı

üstüvār [] sağlam, kuvvetli, metin; emniyetli, kendisine itimat edilen kimse. <KT, FZ, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>

üstüvār olmak [2] sağlamlaşmak. <KANARİ>

307 Felek-vār **üstüvār olmuş** esāsı / Nazîri yoķ müsellemin her bināsı

3418 Semend-i devlete şāhum süvār ol / Hemîşe bermurād u **üstüvār ol**

üşenmek [1] kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmaya istekli olmamak, gevşek davranmak. <TS, KUBBEALT>

250 **Üşenmez** yel gibi yol zahmetinden / Huzūr itmez kemāl-i gayretinden

üşmek [5] hep birden bir yerde toplanmak, birikmek, üşüşmek, toplanmak, yığılmak. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

1563 Tecellî nārına yandı tūtuşdı / Şerār-ı nār-ı ğam başına **üşdi**

2687 Şular kim oldılar sulţān-ı ‘ālem / **Üşer** mecnūn gibi başına ‘ālem

4164 Çü maşrıķ şāhbāzı dāma düşdi / Ğurāb-ı ğarb şehr-i Şāma **üşdi**

4702 Bu eşnāda çekildi anda ni‘ met / Simāt-ı ni‘ metine **üşdi** keşret

4795 Odur ‘ālemde sulţān-ı hıredmend / Aña halk **üşmeye** dīvāne-mānend

üştür [11] deve. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL>

1179 Kaţār-ı **üştür** ile ba‘ zı tüccār / Yola düşüp giderdi şanki enhār

1260 Binüp bir **üştür**-i sermeste fi‘l-hāl / Çekildi yola tağlar gibi aħmāl

1322 Ulu tağlar gibi **üştür** kaţarı / Karār itdi ķodı rāy-ı firārı

2076 Bulutlar gibi **üştürler** kaţarı / Pür itdi lālezār u kūhsārı

2157 Kaţār-ı **üştür** aķdı seyl gibi / Sürindi Mışra geldi Nîl gibi

2541 Biner bir **üştür**-i ejder-mişāle / Zühaldür şanki gerdūna havāle

2555 Meger bu **üştürün** düşdükçe rāhı / Görürmiş Yūsufı Ken‘ anda ğāhî

4807 İrişdi Mışra bunlar nāme ile / Kaţār-ı **üştür** ü hengāme ile

4879 Bulutlar gibidir **üştür** kaçarı / Sürerdi şanki âhı rûzgârı

üştür-süvâr [2] deveye binen. <KO, KUBBEALTI>

1358 O râh-ı ğurbetün **üştür-süvârı** / Geyindi bir libâs-ı zer-nigârı

2671 İderken şağa vü şola nezâre / Yolum uğradı bir **üştür-süvâra**
üştürân [1] develer.

4878 Yüridi **üştürân**-ı rihlet-i yâr / Kıılmılandı yirinden şanki kühsâr

üşürmek [1] saldırtmak, musallat etmek. <TS, YTS, ÖTS>

2833 Eger nakş eylese Mecnûn resmin / **Üşürürdi** aña tayyâr kısmın

3551 Tıyurur genc-i ‘ışkı âh-ı serdi / **Üşürür** başına zenbûr-ı derdi

üzre [14] üstünde, üstte, yukarıda; üstüne, üzerine, üzere. <KT, KUBBEALTI, ÖTS>

60 Şırât **üzre** kamu ümmet geçerken / Ümîdim bu ki anda hoş geçem ben

304 Büyüti biri biri **üzre** güyâ / Niçe beyt ile bir dîvân-ı- ra‘ nâ

664 Havâ kesb eylesün serv-i revânun / Yiri baş **üzredür** gül gibi anuñ

1213 Bu cânibde ser-i küh **üzre** ihvân / Gezerlerdi perişân u peşimân

1364 Cemel üstinde görindi cemâli / Ser-i Tûr **üzre** nûr-ı Hâk mişâli

1366 Kaşı tākıyle ol serv-i sehî-kad / Elif **üzre** yazılmış şanasın med

1861 Olup kayd-ı cihândan fâriğu’l-bâl / Bu minvâl **üzre** geçdi bir iki sâl

2053 Senün olsun senün bu dürr-i şehvâr / Sözüñün cân u baş **üzre** yiri var

2181 Kapusı **üzre** anı kazdururdu / Yıluñ târihin anda yazdururdu

2779 Şurâhî başı **üzre** sâgar-ı mül / Tururdu şan ki açılmış қaranfûl

3328 Nihâl **üzre** açılmış verd-i hamrâ / Başında od yanar ‘ışk ile güyâ

4183 Bu minvâl **üzre** oldı kıl u kâli / Tozutdı hâkini bād-ı melâlî

4445 Qararup қalur idi қaşı gibi / Yüzi **üzre** düşerdi yaşı gibi

5075 Görinmez bir қazâdur mevt-i âdem / Başîret **üzre** olmaz ‘ayn-ı ‘âlem

üzülmek [2] kopmak, kırılmak, kesilmek. <YTS, ÖTS>

3191 Hevâsına uyar evrâk-ı eşcâr / Düşer boynı **üzilür** âhîr-i kâr

4314 **Üzilmez** incelür hâk nesne her bâr / Qalur yüzi қarasiyle site mkâr

V

vācib [] terk edilmesi caiz veya mümkün olmayan, din açısından terk edilmesi günah olan ilahi emir. Fakihlerin çoğunluğuna göre farz ile vacip arasında bir fark yoktur. Farz, delalet ve sabit olması bakımından kesin delille sabit olmuştur; vacip ise kesin olmayan zannı bir delille sabit olmuştur. Farzda olduğu gibi vacibin dekesin olarak yapılması gerekir, yerine getiren sevabı, özürsüz olarak terk eden ise cezayı hak etmiş olur. <KT, LN, DİNÎ KAVRAMLAR>

vācib olmak [1] gerekmek. <KANARI>

2906 Ki zîrâ Hâkdan oldı emr-i ‘ālî / Bu emrûñ **vācib oldı** imtişâli

vādî [4] iki dağ arasındaki uzun çukur; bir nehrin aktığı yer, yatak. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

349 Şular ağlar inildir küh u **vādî** / Kamunuñ ‘âlem-i vuşlat murādı

599 İnildir bu şadâdan küh u **vādî** / Belâdur inkıṭā‘ ü ittiḥādı

1023 Çağırdı yırtıcı kısmını bir bir / Kamusun itdi bir **vādide** ḥâzır

2611 Bu **vādilerdeki** âb-ı zülâli / Bu şehir içinde şıbyân u ricâli

vāfir [23] çok, bol. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

688 Tazarru‘ eyledi Ya‘kûba **vāfir** / Dil uciyla icâzet virdi âḥir

1073 İlendi Hâzret-i Ya‘kûba **vāfir** / Didi âvâz ile ey Ḥayy u Kâdir

1110 Aradı ol kemân-ebrûyî **vāfir** / Nişânın bulmadı kâṭ ḳaldı âḥir

1266 Orada ağladı ḥâlini **vāfir** / Bu geçmiş mâcerâyı aındı bir bir

1300 Felek âyînesine oldı nâzır / Elin ḳaldurdu düşnâm itdi **vāfir**

1502 Dizilmiş tâcına **vāfir** cevâhir / Nücûm ile nitekim çarḥ-ı dâyr

1805 Bu resme ḥâlini ‘arz itdi bir bir / Ziyâde ağladı yalvardı **vāfir**

1935 Öpesin dâmen-i cânânı **vāfir** / Añasın mâcerâ-yı eşki bir bir

2007 Ḥalâş u şıḥḥatı şükrânesine / Üleşdürdi ile **vāfir** ḥazîne

2418 ‘Azîz-i Mışra itdi **vāfir** ibrâm / Cemâl-i pür-kemâlin ḳıldı i‘lâm

2439 Çü Mâlik uğradı ibrâma **vāfir** / Yañıldı şatdı dildârını âḥir

2610 Bu Ken‘ân ilini söyleşdi **vāfir** / Seni oğullarını şordı bir bir

2956 Birinden eyledi **vāfir** şikâyet / Didi ey server-i mülk-i melâḥat

3777 Tesellî itdi **vāfir** Mâh-ı Ken‘ân / Taşavvur itdi kim cân itdi ol ân

3976 Çoğaldı ‘âşık-ı bî-çâre ḡâyet / Ölümlü ḥasta **vāfir** bî-nihâyet

4152 Görüp ser-müzesin ağlardı **vāfir** / Olurdu ‘ayn-ı ta‘zîm ile nâzır

4291 Varup Reyâyâna ta‘zîm itdi **vāfir** / Didi zindânda vardur bir mu‘abbir

4634 Didiler bizde yoḳdur mâl-ı **vāfir** / Ki olavuz ḡalâl almaḡa ḳâdir

- 4674 Az akça virdiler **vāfir** gālāle / Toyurdu gözlerin zād u nevāle
 4684 Gider bizden yaramaz i' tîkādı / Bize **vāfir** virür varınca zādı
 4714 Gözine şahid-i ğayb oldu zāhir / Hudāya şükr ü minnet itdi **vāfir**
 4737 Ezālar idüp ol mazlūma **vāfir** / Kulumuzdur diyü şatdılar āhir
 4810 Ki kurd aşı toyınca karnı **vāfir** / O toyduğı yiri toköz tolaşur

vāh [1] üzüntü, keder, feryat, figan; yazık. <CŪDÎ, KT, LN, KANARİ, KUBBEALTİ>

Tanıkta geçen “āh u vāh” ifadesi “dövünme, sızlanma” anlamındadır (bk. āh u vāh).

- 4591 Muḥīṭ oldu aña ‘ışk-ı İlāhî / Kesildi Yūsuf için āh u **vāhı**

vahdet [15] birlik, teklik, yalnızlık; Allah’ın birliği, “keşret” mukabili. [tas.] her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesneleri Allah ile görmek. <KT, LN, CŪDÎ, ADŞS, DİNİ KAVRAMLAR>

- 72 Şihābuñ tîri vü çarḥuñ kemānı / Olupdur **vahdet**-i zātı nişānı
 105 Ne ḥikmetdür bu kim ol kâf-ı kudret / Sücūda varsa olur dāl-i **vahdet**
 266 Zebānı tercemān-ı rāz-ı ḥikmet / Dehānı maḥzen-i esrār-ı **vahdet**
 267 Yed-i kudretde zāt-ı pākî şemşîr / Vücūdı ḥāneḳāh-ı **vahdete** pîr
 379 Ḥaṭādur kāmile keşret belāsı / Devādur ‘ākile **vahdet** şafāsı
 620 Anuñla sır-ı **vahdet** söyleşürdi / Kelām-ı ‘ilm ü ḥikmet söyleşürdi
 2147 Zeliḥā keşreti ile bu keşret / Karışdı bir birine itdi **vahdet**
 2385 Mecāzî köprisinden geçdi gitdi / Ḥaḳîḳî gülşeninde **vahdet** itdi
 2603 Beni **vahdet** şarābı mest idüpdür / Karārüm kalmayup ‘aqlum gidüpdür
 2886 Anı mest eyledi **vahdet** şarābı / Ḥaṭādan hiç fark itmez şavābı
 2995 Birisi ‘ālem-i **vahdetde** ḥayrān / Birisi mübtelāsından gürizān
 3670 Şabūr ol ejdehā-yı nefsi öldür / Maḳām-ı **vahdete** varan bu yoldur
 4594 Ḥaḳîḳat baḥrinüñ bildi dilini / Şu gibi buldı **vahdet** menziline
 5073 Münevver oldu **vahdet** pertevinden / Çekildi çıktı bu zulmet evinden

Aşağıdaki tanıkta vahdet, “uyku” anlamını çağrıştırmaktadır. Sufiler uykuya vahdet derler. Tasavvuf ehli, uykudan uyanan, abdest alıp ihvan arasına taşınan kişiye de “Vahdetler aşk olsun” derler. <TDGDA>

- 437 Bu keşretten irüp Ya‘kūba **vahdet** / Şeherden eyledi Ken‘āna rihlet

vāhib [] hibe eden, bağışlayan, bağışlayıcı. <KT, LN, CŪDÎ, KANARİ>

vāhibü’l-ihsān [1] ihsan veren, eden. <OÖTS>

- 3282 Yaradılmışların sultānı oldur / Cihānuñ **vāhibü’l-ihsānı** oldur

vāhid [3]

1. bir, tek. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

75 Yüri Allâhı bilmekde ol üstâd / Bilinür **vâhid** evvel soñra a‘ dâd

2. “Tek, zatında, sıfatlarında, isim ve hükümlerinde asla ortağı ve benzeri olmayan” anlamında

Esmâ-i Hüsnâ’dandır. <KT, KO, KUBBEALTI, DÎNÎ KAVRAMLAR>

63 Hâmîd ü Hâmid ü Hayy u Ebeddür / Vaḥîd ü **Vâhid** Ferd ü Şameddür

Vaḥîd [1] yalnız, tek, emsalsiz. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

63 Hâmîd ü Hâmid ü Hayy u Ebeddür / **Vaḥîd** ü Vâhid Ferd ü Şameddür

vaḥîdü’-d-dehr [1] asrın en seçkini, yeganesi, zamanın tek insanı. <KANARI, KUBBEALTI>

868 Ferîdü’l-‘aşrıyam mihr-i cemâlün / **Vaḥîdü’-d-dehriyem** şehri kemâlün

vaḳâr, vekâr [6] ağırlık, ağırbaşlılık, temkinli olma. <KT, LN, KO, CÛDÎ>

30 Virüp arz-ı muḳaddes i‘ tibârın / Sevâd-ı nazmumun artur **veḳârın**

3091 Ḳanı bir ‘âlemün şâhib-**veḳârı** / Seni öldürse ḥayra girse bârî

3373 Ḥarâm itdün vişâlün lezzetini / Yire çalduñ **vaḳârım** ḥömetini

3642 **Vaḳârım** şîşesini taşā çalma / Yüzümün şuyunı toprağa şalma

3701 Şadâḳat ḳal‘ asından taşra çıkma / **Vekâr** u şevketün ‘ırzını yıkma

4054 Başından Yûsufun tâcı alındı / **Vaḳârı** mihri toprağa şalıdı

vâḳı‘a [2] rüya, düş. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

28 Olup her **vâḳı‘am** ḥayr ile ta‘bîr / Şabâ gibi sözüm olsun cihân-gîr

1706 Žiyâ-yı ‘ayn-ı ‘aḳlı itdi zâyil / Degüldür **vâḳı‘am** ta‘bîre ḳâbil

vâḳıf [4] haberdar, vukuf sahibi, gözü açık, bilgi sahibi. <KT, KO, LN, CÛDÎ>

142 ‘Ulüm-ı ‘âleme ‘allâm u **vâḳıf** / Adı ümmî velî ümmü’l-ma‘ârif

1144 Belâdan dūr ola ol ‘ayn-ı ‘ârif / Ki ide kendü noḳşânına **vâḳıf**

vaḳıf olmak [2] bilmek, öğrenmek, haberdar olmak. <KUBBEALTI>

3837 Cevâbın virdi şavdı yâr-ı ‘ârif / ‘Azîz **olmadı** hergiz ḥâle **vâḳıf**

4647 Bu aḥvâle ki Yûsuf **vâḳıf oldu** / Şehâb-ı dîdesi yaş ile tıldı

vâḳt [11]

1. zaman, saat; çağ. <KT, LN, CÛDÎ, KANARI>

508 Gelecek **vâḳt** irişdi gelmedi âh / Dirîgâ olmadum ḥâlinden âgâh

1157 Mübârek sâ‘at idi **vâḳt**-i merḡûb / Bulışdı Ḥazret-i Cibrîle Ya‘ḳûb

3302 Kişi kâriyle eyler **vâḳtini** ḥoş / Melâl-i ḡurbeti olur ferâmûş

3409 Şafâ eyyâmıdır vuşlat zamânı / Ğanîmet bil bu **vâḳt**-i şâdmânı

3533 Ne ḥoş **vâḳtün** ne ‘âlî ‘âlemün var / Ne derdün var ne biñ dürlü ḡamuñ var

3700 Gelür şabr ile bu zevḳun zamânı / Şafâ eyyâmı **vâḳt**-i şâdmânı

2. (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak) bir işin olageldiği, yapılageldiği saat, gün veya mevsim.

<KUBBEALTI>

4 Şeher **vaḳti** gibi mihrüñle bî-bāk / Yaşamı dâmenümden ideyin çāk

1742 Şeher **vaḳtine** dek yaḳdı sipendi / Gide ya‘nî yavuz gözler gezendi

1765 Zelîl itme faḳîr-i nâ-tüvânı / Şefâ‘at **vaḳtidür** iḥsân zamânı

3632 Giritâr olmuşuñ ol mihribânı / ‘Înâyet **vaḳtidür** iḥsân zamânı

vālā [2] yüz örtüsü olarak kullanılan bir çeşit ince, ipekli kumaş; başörtüsü. <FZ, ÖTS, KUBBEALTI> Tanıklarda “al/kızıl vala” ifadesi kullanılmıştır. Bu konuda Koçu, “Kırmızı valalar yüzyıllar boyunca gelinlere duvak olarak da kullanılmıştır. Köylerimizde gelin duvağı hâlâ al valadan olur.” açıklamasında bulunmuştur. <GİYİM KUŞAM>

2101 Kıruldı al **vālādan** tutuḳlar / Şafaḳda ḳaldı gūyâ şems-i enver

3593 Düşerdi ‘arızına zülfi-pürçîn / Kızıl **vālāda** gūyâ nâfe-i çîn

vālî [1] bir vilayetin idaresiyle görevli kişi. <KT, LN, CÜDÎ>

4596 Nebiyyu’llâh çü Mışra oldu **vālî** / Zemâne ḥalḳınuñ ḥöş oldu ḥâlî

vālide [1] ana, mader, anne. <KT, LN, CÜDÎ, KANARI>

1267 Didi ey **vālide** bildüñ mi ḥâlî / Ne ḳıldı baña Ya‘ḳubuñ ‘ayâlî

vālideyn [4] ana baba, ebeveyn. <KT, LN, KO, KUBBEALTI>

1272 Belâ-yı rāh-ı ḡurbet zecr-i devrân / Firāk-ı **vālideyn** ü ḳahr-ı iḥvân

2889 Esirge kendüñi hem **vālideyni** / Ḳoma mâbeynüñe bu şûr u şeyni

2934 Hemân-dem oldu İsmâ‘îl âzâd / Bu ḥâle **vālideyni** oldılar şâd

4973 Meger levḥ-i mişâle baḳdı ‘aynı / Görindi geldi aña **vālideyni**

vālîh [1] hayran, hayrette kalmış, sersem. <KT, LN, KO, CÜDÎ>

706 Elinden rûzgâruñ **vālîh** ü zâr / Mişâl-i ‘âşîḳ-ı dîvâne-i yâr

var [183] kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan, “yok” karşıtı. Sahiplik bildiren olumlu isim cümleleri kurar. <YTS, TS, KUBBEALTI>

15 Anuñ her dilde **vardur** tâze dâḡı / Yaḳar Yûsuf cemâlinden çerâḡı

52 İde geldüḡüñ iḥsânı ‘aṭâ ḳıl / Oñulmaz derdümüz **vardur** devâ ḳıl

67 Şıfâtında şafâ âyînesi **var** / Teveccüh ehli görür anda dîdâr

109 Benî Âdem degüldür hiç ḥâlî / Ḳamu eşyânuñ anda **var** mişâlî

110 ‘Acebdür bu tılısm-ı cism-i insân / Ki **var** anda hezârân genc-i pinhân

113 Bu deñlü zâhirinden oldu izhâr / Gel imdi bâṭnında gör neler **var**

121 Nebîler olıcaḳ vaşfinda ‘âciz / Bizüm ne sözüñüz **vardur** kimüz biz

144 Ḥarîrûñ virdi bâzârın kesâda / Riyâ **var** ol metâ‘-ı kibriyâda

- 212 Arada çünkü kurb-ı ma' nevî **var** / Ba'îd olursa olsun şüretâ yâr
- 256 Hezârân kulu **var** begler begidür / Kıralar âsitânının segidür
- 276 O gün gün **var** iken gördüm hilâli / Hemân ebrûsının olmuş mişâli
- 303 Felekler gibi **var** zâtında şevket / Binâsı ehl-i ' irfân gibi kat kat
- 392 Getür saña ziyâde himmetüm **var** / Bu râza itme Ya' kûbı haberdâr
- 445 **Var** idi anda âyât-ı nübüvvet / Nişân-ı saltanat âşâr-ı devlet
- 485 O yirde **var** idi bir mefhar-i nâs / ' Amû-yı Yûsuf idi adı İnâs
- 531 **Var** idi hem celâli hem cemâli / Yoğ idi zât-ı pâkinün mişâli
- 560 **Var** idi bir kemer zî-kadr ü kıymet / Bahâsına bulunmazdı nihâyet
- 561 Niçe hâşyyeti **var** idi her bâr / Ki anuñla şifâ bulurdı bîmâr
- 635 Şakın bu hıffetün bir şıkleti **var** / Baña fûrkat saña çok zaḥmeti **var**
- 675 Bir ulu tağ **var** idi Tûr gibi / Düşinde çıkmış aña nûr gibi
- 684 Cihânun haylice ra' nâligı **var** / Gülistânun ' aceb zîbâligı **var**
- 694 Bileydün ne olısar âḥir-i kâr / Göreydün perde ardında neler **var**
- 705 **Var** idi bir şecer Ken'ân içinde / Naẓîri yoğ idi devrân içinde
- 721 Bu luḥfi Yûsufa itmişdi ancak / Bu işde **var** idi bir ḥikmet-i Hâk
- 724 Senünle aramızda ayrılık **var** / Haberdâr ol haberdâr ol haberdâr
- 726 Yoluñda çâh-ı endüh u elem **var** / Güzergâhuñda bir derbend-i ğam **var**
- 791 Ağarmış cümleten riş-i dirâzı / Şu ḥar gibi **var** idi bir ḥitâzı
- 793 Uzun bir ṭaylesânı **var** perişân / Mişâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân
- 805 Didiler ulı yolda bir kuyı **var** / Dil-i zâlim gibi târîk ü hem tar
- 839 Ki **vardur** her celâlün bir cemâli / Belâdur enbiyânun ḥasb-i ḥâlî
- 841 Belâ-yı Yûsufun bir ḥikmeti **var** / Bu sırdan evliyâ oldu haberdâr
- 857 O çâhuñ **var** idi içinde bir taş / O taşun tâli' -i sa' dine şâpâş
- 871 Ğurûrından ḥabâbuñ **var** havâsı / Havâsı oldu başının belâsı
- 915 Elemdür ' aşıkuñ ayruksı ḥâlî / Ki **var** bir şenlignün biñ melâlî
- 1001 Su 'âlüm **var** size oluñ haberdâr / Sözüñ söyleñ şaḥîḥin itmeñ inkâr
- 1007 Bir oğlum **var** idi maḥbûb-ı ' âlem / Naẓîrin görmedi evlâd-ı Âdem
- 1071 Aña bir dâye buldı şatdı tüccâr / Kucağında emer oğlancuğı **var**
- 1094 Aña remz ile i' lâm itdi Bârî / **Var** idi iftirâka intizârı
- 1103 Bu fûrkat ' âleminün ḥikmet **var** / Bu ' âlemden haberdâr ol haberdâr
- 1190 Yakınında yoluñ **var** idi bir çâh / Kenârı ḥûb mer' â vü çerâgâh
- 1305 Ki bu ma' şüm-ı mazlûmun velî-vâr / Cenâb-ı Hâk ile gizlû dili **var**
- 1361 **Var** idi hevdecinün sâyebanı / Bulut gibi nihân eylerdi anı

- 1387 Tağılur kākūli tārında efkār / Sevād-ı dīde gibi hāleti **var**
- 1427 Döner baħr-i muħiṭe ‘āşık-ı zār / Ki anuñ her vilāyetde dili **var**
- 1436 Ser-ā-ser yirde vü gökde ne kim **var** / Kimi ma‘şūk u kimi ‘āşık-ı zār
- 1463 Eger **var** ise vicdānuñda hālet / Kitāb-ı ‘ışkdan diñle rivāyet
- 1465 Meger **var** idi bir sulṭān-ı ‘ālī / ‘Azīmü’ş-şān u memdūhü’l-ehālī
- 1506 Taķınmış bir niçe lūlū-yı şehvār / O māhuñ şad hezārān yıldızı **var**
- 1543 Uzun boylu ziyāde heybeti **var** / Kıyāmet günine beñzer o dildār
- 1545 Bu dünyā-yı denīde her ne kim **var** / Sevüp ol serve olmuşlar hevādār
- 1552 Zeliḥā gibi mihrine giriftār / O ħurşidūñ hezārān zerresi **var**
- 1621 Ğarīb ü derdmendem ħasta vü zār / Ki yanumda ne dil **vardur** ne dildār
- 1662 Yine āyīne-i rüyuñda ey yār / Kaşāvetle melālet şūreti **var**
- 1665 Dehānuñ gibi bir gizlū haber **var** / Kemend-i ‘ışka olmuşsın giriftār
- 1704 ‘Ulūvv-i şānı var Āl-i Nebī-vār / Vücūdında risālet meşrebi **var**
- 1732 Fiğānum göklere irse yiri **var** / Görindi nā-bedīd oldı perī-vār
- 1813 Benem bāğ-ı cemālūñ bāğbānı / Taḥammül eyle kim **vardur** zamānı
- 1846 Atası şāh-ı mağrib tıydı ḥālī / Didi **vardur** bu mihrūñ bir zevālī
- 1896 Perīşān-ḥātır u derde giriftār / Ne bir hem-dem ne bir ḥālīn şorar **var**
- 1908 Cünūn-ı ‘ışk ile olduñ mı pür-şevk / Ki **vardur** gerdenūñde hāleden tavk
- 1909 Ḥazān yapığına dönmiş cemālūñ / Senūñ de gün gibi **var** bir zevālūñ
- 1913 Kemāl-i ‘aqlumı itmezler idrāk / Cünūnı **var** diyü eylerler imsāk
- 1932 Saña her nesnenūñ **var** ihtiyācı / Vücūdūñdur cihānuñ başı tācı
- 1963 Beni rüy-ı cemāle mazḥar itsün / Kūdūret **var** ise gönlinde gitsün
- 2014 ‘Ulūvv-i şānı **var** idi hemīşe / Gönül alçaqlığını itdi pīşe
- 2053 Senūñ olsun senūñ bu dürr-i şehvār / Sözüñüñ cān u baş üzre yiri **var**
- 2183 Şakalı sīnede şeklen sitemkār / Çeñesinde bıyıklar bir karış **var**
- 2203 Ne deñlü **var** ise seyr ü temāşā / Der-i dildārda oldı müheyyā
- 2292 Elinde bir iki bağ ipliği **var** / Diler kim Yūsufa ola ḥarīdār
- 2296 Be-hey gāfil senūñ ne kudretūñ **var** / Olursın Yūsufa ya‘nī ḥarīdār
- 2308 Senūñ zātuñda **vardur** kâbiliyyet / Ayağūñ almasun dest-i beliyyet
- 2357 Kaşūñ üstinde **var** bir ḥāl-i meftūn / Cebīnūñde olupdur nokṭa-i nūn
- 2363 Cemālūñde ne **var** ey nūr-ı Sübhān / Baķacağı gelür baķduķca insān
- 2399 Zeliḥā şöḫbetinde oldı mezkūr / Ki **var** bir ḥādişe şehir içre meşhūr
- 2403 Yir itmiş her gönülde ‘ışk tābı / Her evde **var** şu‘ā‘-ı āfitābı
- 2419 Didi bir ḥāce gelmiş mālı bisyār / Nażīri yok cihānda bir kulı **var**

- 2473 Kerem eyle eger **var** ise imkân / Sözüm **var** taşra gelsün Mâh-ı Ken'ân
- 2520 Nefâyside bu dünyâda ne kim **var** / İderdi hâzreti öninde iğzâr
- 2525 Tıyurmaz idi bu düzdâne râzı / Hâbîbinden **var** idi ihtirâzı
- 2558 Bir oğlum **var** benüm bu yirde tâcir / Anı görmek için oldum müsâfir
- 2569 Anuñ bir hâli **var** ta' bire gelmez / Fiğân u nâlesi takrîre gelmez
- 2572 Bir oğlu **var** idi gâyetde maḥbûb / Hıṣâli kendü gibi ḥûbdan ḥûb
- 2599 Eyitdi ey nebiyya'llâh beri gel / Sözüm **vardur** saña gâyet mufaşşal
- 2602 Cenâb-ı Hâkḥ ile bir 'âlemüm **var** / Degülem cümle 'âlemden ḥaberdâr
- 2642 Yüzinde dâne dâne kaṭralar **var** / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
- 2688 Anuñ kim 'aḫlî **vardur** hemçü 'Ankâ / Oturur kâf-ı kurbîyyetde tenhâ
- 2715 Maḥabbet itmez iḥvânına ol yâr / Anuñ Ya' kûbdan gayrı kimi **var**
- 2792 Bu bîkrûñ **var** yüzinde al ṭuvağı / Pür olmuş la'l ile boynı kulağı
- 2926 Faḳîre gâyet ile şefḳatüñ **var** / Teraḥḥum eyleme ol demde zînhâr
- 2937 Tevekkül zevḳ **vardur** şânlarında / Ölüm bir ḥ'âb-ı ḥôşdur yanlarında
- 2968 Şaṣında beñzer anuñ dil bağı **var** / İdemez kimse ma'ḳûl ile güftâr
- 3024 Nebîler oldı ümmet râ'iyânı / Bu sırruñ ḥikmeti **vardur** nihânî
- 3058 Ḥumârî **var** imiş câm-ı şafânüñ / Sürûrî mûcib-i ğamdur cihânüñ
- 3100 Ne ḥâyil **var** arañuzda ne ağıyâr / İdersin bî-vesîle şoḥbet-i yâr
- 3183 Ümîdi ḳapusından ḳılma maḥrûm / Nesi **var** kim saña olmaya ma' lûm
- 3260 'Acâyib sözi **var** ḥôş ḥâleti var / Beni ḳıl bu ma'âniden ḥaberdâr
- 3331 Gülüñ yanında **var** zıll-ı siyâhı / Yolına geldi gûyâ bülbül âhı
- 3332 Nihâl-i tâzenüñ hep sâyesi **var** / Ḳucaḳlamış yatur her genci bir mâr
- 3347 O gülzârüñ içinde her ne kim **var** / Bu mâha eyledi mihrini iğhâr
- 3459 Ne şânı **var** ne iz'ânı ne cânı / Ne cân ile ṭapar 'âşî vü cânî
- 3501 Ne kim **var** mâni' -i eşğâl-i cânân / Götürüp şıḳleti gitmişdi ol ân
- 3503 Dir idi ağlayup ol verd-i ḥandân / Ne derdün **var** eyâ şem' -i şebistân
- 3533 Ne ḥôş vaḳtün ne 'âlî 'âlemün **var** / Ne derdün **var** ne biñ dürlü ğamuñ **var**
- 3537 Ḥuzûruñ **var** baḳâ-yı âḥiretde / Sürûruñ **var** sarây-ı 'âḳıbette
- 3647 Bu 'âlemden şaḳın ma'şûm cânı / Ki **vardur** iki 'âlemde ziyânı
- 3711 Hâbîbüm çünki sende ḥavf-i Hâḳ **var** / Bu gün nâ-ḥaḳ yire ḳan itme zinhâr
- 3714 Saña cân ile göñlüm minnet eyler / Baña sen **var** iken kim şefḳat eyler
- 3717 'Ayândur bu bahârüñ **var** ḥazânı / Geçer ṭurmaz bu dilberlik zamânı
- 3734 Ḳapuñda bir benüm gibi ḳuluñ **var** / Sa'âdet bil yûri var olma ğam-ḥ'âr
- 3832 Perîşân-ḥâtır u âşüfte-destâr / Cemâli gülşeninün ḥumreti **var**

- 3864 Anuñ ardında çāk-i dāmeni **var** / Dehān olup ider şıdķına güftār
- 3896 Zeliḥānuñ cününından eṣer **var** / Degüldür kendü kārından ḥaberdār
- 3942 Kıyāmet günü gibi heybeti **var** / Görenlerde ḳomaz idrāk ü efkār
- 4025 Sa‘ ādet **var** cihānda ol kişide / Ne yüzün göre ne sözün işide
- 4041 Baña sulṭānumuñ da **var** gümānı / Ki sevmiş olam ol ‘āṣı cuvānı
- 4180 Ne ‘ālemdesin ey ḥurşid-i ‘ālem / Saña ben **var** iken kim oldu maḥrem
- 4196 Olup envār-ı Ğaffār ile hemvār / Ḥuzūr-ı ḳalbi var ḥōṣ ‘ālemi **var**
- 4203 Evi yanında **var** idi bir eyvān / Görinürdi oradan bām-ı zindān
- 4209 Ne ‘ālī ṭālī‘ üñ ne ḥōṣ demüñ **var** / Meh-i Ken‘ ānuñ ile ‘ālemüñ **var**
- 4252 İki sulṭān ḳulı **var** idi maḥbūs / Meh-i Ken‘ āna olmuşlardı me’nūs
- 4275 Kemāl ile anuñ kim şöḥreti **var** / İki ‘ālemde ḳadr ü ‘izzeti **var**
- 4291 Varup Reyṯāna ta‘zīm itdi vāfir / Didi zindānda **vardur** bir mu‘abbir
- 4320 Eger **var** ise sende rāy-ı rūṣen / Naṣīḥat al bu Yūsuf ḳışşasından
- 4390 **Var** iken elde mālīyle menālī / Oyalarlardı ol şūrīde-ḥālī
- 4411 Bir ablaḳ atı **var** idi seḥer-vār / Ḳarışmış rüz ile güyā ṣeb-i tār
- 4414 Nesīm-i ṣubḥ gibi nerm-refṭār / O ḥayluñ ḥaylī zībā ḥāleti **var**
- 4558 Cihānda **var** mı bundan özge lezzet / Cemāl ıssı olasın hem-çü mir’āt
- 4601 Ğalāle bir ḥişārı ḳıldı anbār / Yıǵıldı anda ḥāşıldan ne kim **var**
- 4652 Bu gün her vech ile oldum ḥaberdār / Yüzünüñde ḳalāletden eṣer **var**
- 4660 Bir oǵlı **var** idi ḳurd aldı anı / Güzellikde yoǵ idi aña ṣānī
- 4699 Ḥuşūṣā sizde ‘ilm ü ma‘rifet **var** / Ḥamāḳat sizlere olmaz sezāvār
- 4700 Şecā‘ at sizde ḥōd **vardur** müretteb / Meger ḳaşd ile ihmāl itdünüñ hep
- 4747 Güşāde olmadı rāz-ı uḥuvvet / Bu rāyında anuñ **var** idi ḥikmet
- 4752 Şebīḥ olduḳ duḥān-ı āh-ı serde / Ne gökde yirümüz **vardur** ne yirde
- 4774 Gözüñ yaşı gibi düşkünlüğüñ **var** / Taraldı ḥātırıñ maḥzūnlüğüñ **var**
- 4797 Çıḳar **var** ise sende ‘ayn-ı ‘illet / Benüm evlāduma ḳılma ihānet
- 4839 Birer miḳdārı dünyāda ne kim **var** / Birāderler yolına ḳıldı işār
- 4857 O pīrāhenle ‘azm itdi perī-vār / Şanasın nūrdan bāl ü peri **var**
- 4948 Anuñ kim ‘illeti **vardur** nihānī / Uruñ pend ile şemşīr-i zebānı
- 5062 Ne gördi gördi ḳalmış ferd ü tenhā / Ne ‘aḳlı **var** ne ol yār-ı dil-ārā
- 5089 Menāl ü māl ü emlāki nidersin / Ne deñlü **var** ise ḳorsın gidersin
- 5098 Güzellük sende olursa ziyāde / Ḥudānuñ luṭfıdur neñ **var** arada
- 5126 Bu dā‘inüñ kitāb-ı müsteṭābı / Şu dilberdür ki **var** yüzde niḳābı
- 5131 Zuhūr itdi bu Yūsuf-çihre dildār / Cemālinde yüze gelmiş ḥaṭı **var**

- 5145 Zihî cennet zihî Firdevs-i meşhûr / Ki **var** anda hezârân beyt-i ma‘ mûr
 5147 Hurûf-ı nazmum içre çokdur esrâr / Temâşâ eyleñüz anı neler **var**
 5159 Eli var olsun ol merdûñ ‘ Alî-vâr / Ki destinde anuñ hañt-ı celî **var**
 5162 Elinuñ gölgesi gibi nigâruñ / ‘ Ulüvv-i kâdri **var** ol sebzezâruñ
 5172 Bu evrâkuñ ki **var** zevk u şafâsı / Bahâruñ evvelidür ibtidâsı
 E10 Dimâğında anuñ kim **var** cünûnı / Olurmuş keyd-i dünyânun zebûnı

2. sahip olunan şeylerin bütünü, varlık, servet, mal. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 646 Bu vech ile idüp kavlı ü kararî / Dirildi bunlaruñ bir yire **varı**

Aşağıdaki tanıklarda kullanılan “ne var” ifadesi “şaşılr mı ne çıkar, ne lazım gelir” anlamında kullanılmıştır (*bk. ne var*).

- 544 Müşerref olsun anuñla mekânım / Rücû‘ itse ne **var** aşlına cânım
 1748 Ser-i ‘ âşıkdadır ‘ aklıñ tamâmı / Ne **var** dîvâne şansa ‘ ayn-ı ‘ âmî
 2047 Ne **var** bârân-ı ebr-i luğf u ihsân / Bu hâki eylese ser-sebz ü hândân
 3160 O gülzâra ne **var** ey çarh-ı ihsân / Şehâb-ı şefkatüñ yağdursa bârân
 3410 İrişüp gülşenüñde her murâda / Ne **var** bir bülbül olursa ziyâde
 3414 Güneşsin ‘ âlem-i mülk-i şuhûda / Duğul itseñ ne **var** beyt-i vücûda
 3419 Ne **var** ey şâh-ı taht-ı lâ-yezâlî / Tokımsa luğf u ihsânüñ nihâlî
 3424 Mağabbet murğı ey şâh-ı zemâne / Ne **var** eylerse bizde âşiyâne
 3635 Ne **var** ihsân u cûduñ cüybarı / Şalarsa bu vücûd-ı hâksarı
 3719 Yaşum girdâbına atma fakîri / Ne **var** olsañ fakîrûñ destgîri
 4809 Ğanî eyle bizi zâd ile tekrâr / Ne **var** ağıduğı yire aḡsa enhâr
 4933 Ne **var** cellâda beñzetsem cihânı / Ki müşkildür anuñla zindegânî

var degül [1] yok. <YTS>

- 2640 Atından indi yire nitekim nûr / Melâli **var degül** ammâ ki mesrûr

var etmek [1] yaratmak. <KUBBEALT>

- 62 Ne kudretdür bu kudret Allâh Allâh / Yoğ iken **var ide** dünyâyı nâgâh

var olmak [4] yaşamak, sağ olmak; bulunmak. <YTS, KUBBEALT>

- 872 Şaḡın şıfr-ı vücûdı kılma maḡsûb / Yüri yoklukda **var ol** kalma maḡcûb
 2052 Cihân turdukça zâtuñ **var olsun** / Kızum sen şâha ḡidmetkâr olsun
 3544 Bu yoklukda vücûdum **var olaydı** / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr olaydı
 5159 Eli **var olsun** ol merdûñ ‘ Alî-vâr / Ki destinde anuñ hañt-ı celî var

varı yoğı [1] bütün varlığı, sahip olduğu her şey. <KUBBEALT>

- 1510 Dehânydı cihânüñ **yoğı varı** / Hilâl-i âsumân idi sivârı

vāridāt [6] gelen, erişen; hatıra gelen, içe doğan şeyler, “vārid”in çoğulu. Hem maddiyat hem de maneviyatta kullanılır. [*tas.*] Kulun kastı olmaksızın gaybdan (Hak’tan) kalbe gelen manalar, ilham yoluyla kalbe gelen ve söylenen sözler. <LN, KT, KO, CŪDÎ, TTS, TDGDA>

- 23 Çıkar söz Yūsufını çāh-ı dilden / ‘ Ayān it **vāridātu** rāh-ı dilden
 2635 Düşinde **vāridātın** peyāmı / Bu tıfluñ sözi ol pīrūñ kelāmı
 4277 İderdi **vāridāt-ı** halkı ta‘ bīr / Yoğ idi ‘ ayn-ı ta‘ bīrinde taqşır
 4922 Beyān-ı **vāridāt-ı** enbiyāda / İderlerdi ifāde istifāde
 5173 Enārūñ çünkü gizlendi devātı / Qodum elden bu kilik-i **vāridātu**

vāridāt-ı Hakk [1] Hak’tan gelen feyiz ve ilham. <TTS>

- 2658 Atama Hāzret-i Ya‘ kûb dirler / Olupdur **vāridāt-ı Hakk** mazhar

vāriş [1] kendisine başkasından miras kalmış olan kimse, mirasçı. <KT, KO, CŪDÎ, LN>

- 131 Mesîhūñ rif atine bā‘ iş oldur / Cihānuñ devletine **vāriş** oldur

varlık [4] var olma, mevcudiyet, vücut. <KT, KUBBEALTI, KANARI>

- 634 Vücūduñ **varlığın** ma‘ dūm iderler / Seni cān gibi nā-ma‘ lūm iderler
 2939 Vücūdı **varlığın** eylerler ifnā / Dilinden bunlaruñ lāf gelmez aşlā
 3281 Didi Allāhı bir bil ey Zeliḥā / Ki yoğdur **varlığında** şübhe aşlā
 3525 Cemāl-i şem‘ e oldı ḥāl-i müşḡin / Vücūdı **varlığın** yoğ itdi ol ḥin

varmak [92]

1. erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak, gitmek, yürümek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

- 74 Ne bilsün ḥādiş olanlar kādīmi / O bāğa **varamaz** ‘ aqluñ nesīmi
 375 Qarındaşıñdan İsmā‘ il olup dūr / **Varup** Ka‘ be diyārın kıldı pūr-nūr
 419 Vaşīyyet eyledi Ya‘ kûba İşḥāk / Ki **vara** ḥālasına Şāma dek çaḡ
 541 **Varup** İnāsa kıldı iltimāsı / Didi ey ḥasta gönölümün devāsı
 647 **Varup** Ya‘ kûba itdiler niyāzı / Didiler ey nebīler ser-firāzı
 714 Bu zıkr olan şecer yanına dek hep / Bile **varurdu** anuñla müretteb
 914 **Varup** gördüm orayı zāhir ü fāş / Aşınmış göz yaşıñdan taḡ ile taş
 1116 Münevver oldı tevḥīd-i Ḥudādan / Ḥudāya **vardı** geçdi bāb-ı lādan
 1145 O demde tarfatü’l-‘ ayn içre ta‘ cīl / Ḥudādan yaña **vardı** geldi Cibrīl
 1406 Qapusına anuñ gün gibi her bār / **Varurdu** bir **varan** bir daḡı tekrār
 1453 **Varup** bir kişi Mevlānā-yı Rūma / Dimiş ey şeyḡ olan şehir-i ‘ ulūma
 1566 Görince bir nazar ol āfitābı / Fenāya **vardı** cümle ferr ü tābı

- 1827 Bulutlar gibi **vardı** bir kenāra / Libāsın çekdi itdi pāre pāre
- 1884 Kaçan seyrān için **varsan** cibāle / Yürür önünce yüz biñ berg-i lāle
- 1890 **Varursañ** bāb-ı yāra ara çāre / Benüm hālūmi bildür ol nigāra
- 1933 Gezersin ‘ālemi hāne-be-hāne / **Varursañ** ol meh-i nā-mihribāna
- 2034 Birine **varmağa** olmadı kâyıl / Birinüñ olmadı maqşūdı hāşıl
- 2344 Mezād olurdu bāzār içre Yūsuf / Anuñ yanına **vardı** bī-tekellūf
- 2468 Şeherden gün gibi lerzān u giryān / ‘Azīze **vardı** maḥzūn u peşīmān
- 2727 Ecel derbendini itdi güzergāh / Baḳā şahrālarına **vardı** ol şāh
- 2903 Alup giderken oğlını atası / Segirdüp **vardı** ardınca anası
- 3025 Baña destūr vir bi’llāhi yarın / Bir iki gün **varıp** çoban olayın
- 3242 Ḥabībın görse ağlar ‘āşık-ı zār / Döker derdin ṭabībe **varsa** bīmār
- 3284 Gider aşnāmı islāma muṭī‘ ol / O yoldur ḥazret-i Ḥaḳḳa **varan** yol
- 3644 Elüm **varmaz** benüm cām-ı fesāda / Çıkarur ādemi yoldan o bāde
- 3670 Şabūr ol ejdehā-yı nefsi öldür / Maḳām-ı vaḥdete **varan** bu yoldur
- 3766 Görür kim olmadı bu derde dermān / **Varup** altıncı derde umdı iḥsān
- 3990 Öñine iltiyām ile **varalar** / Öñürdi ağlaşalar yalvaralar
- 4018 Helāk oldu ğam u derdünle cānum / Fenāya **vardı** cism-i nā-tüvānum
- 4184 Bu oldu dilde maqşūd u merāmı / **Vara** seyr ide ol bedr-i tamāmı
- 4219 Maḳām-ı yāra **varmışdur** diyü hem / Sürerdi yüzini pāyına muḥkem
- 4291 **Varup** Reyyāna ta‘zīm itdi vāfir / Didi zindānda vardur bir mu‘abbir
- 4294 Buyurdi **vardı** Yūsuf ḥazretine / Du‘ā kıldı baḳā-yı ‘izzetine
- 4304 **Varup** Reyyāna bu merd-i ḥaber-ber / Didi ta‘bīr-i rü’yā-yı ser-ā-ser
- 4325 **Varup** zindāna dek erkān-ı devlet / Alup geldiler itdiler ziyāfet
- 4395 Kenār-ı Nīle **vardı** hār u ḥas-vār / Yakın idi orada rāh-ı dildār
- 4427 Kaçan kim gelse cumhūr ile Yūsuf / Kimi **varup** dir idi bī-tekellūf
- 4468 Tırı geldi Zeliḥā nitekim āb / Sürindi **vardı** rāh-ı şāha yab yab
- 4470 Temāşā ehli ile yolda tırdı / Yakına **varmağa** sa‘y ide gördi
- 4494 Sarāya döndi sulṭān-ı cihāndār / Zeliḥā **vardı** yolda tırdı tekrār
- 4499 Zeliḥā oldu bu sözden ḥaberdār / Sarāyı kapısına **vardı** nāçār
- 4632 Didi **varuñ** o sulṭān-ı kerīme / Sizi ğarḳ eyler elṭāf-ı ‘amīme
- 4638 **Varup** maḥrūsa-i Mışra bu cumhūr / Alurlar cümle ‘arz-ı ḥāle destūr
- 4672 **Varuñ** aḥmālünüz eşḳālünüzle / Gelünüz şıḥḥat-i aḳvālünüzle
- 4683 Eger kim Mışra **varmayan** birāder / Bu def‘a varur ise def‘ olur şer
- 4791 Sarāyuñ kubbesi beñzer ḥabāba / **Varur** bir bād-ı āh ile ḥarāba

- 4908 **Varur** bir yaña sultân-ı vilâyet / Gelür bir yaña pîrân-ı tarîkat
 5071 Hâbîbi olduğı iklîme **vardı** / Fezâ-yı Kevşer ü Tesnîme **vardı**

2. bir durumdan başka duruma geçmek, bir hâle girmek, o hâl üzere olmak, o hâle dalmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 101 Dehânı ‘aynı ile mîme beñzer / Eli tekbîre **varsa** cîme beñzer
 104 Rükû‘ a **varsa** cismi kâfa beñzer / Uzansa iki pâyı kâfa beñzer
 105 Ne hikmetdür bu kim ol kâf-ı kudret / Sücûda **varsa** olur dâl-i vahdet
 971 Sükûna **vardı** tâ kim oldu aḡşam / Firâk-ı Yûsuf itdi rûzını şâm
 1112 Sükûna **vardı** geçti cüst u cûdan / Ferâgat itdi cümle güft ü gûdan
 1483 Görüp nûr-ı cebînin zülfi fi’l-hâl / Sücûda **varmış** itmiş kaddini dâl
 1537 Gözi nergisleri uyḡuya **vardı** / Dil ü cân dîdesin ammâ uyardı
 1698 Başın egdi mişâl-i râ-yı ebrû / Karardı fikre **vardı** yâr-ı meh-rû
 1956 Sücûda **varduğınca** cân-ı mu‘tâd / Kılur ayağına yüz sürmegi yâd
 2622 O pîre bakdı fikre **vardı** tûrdı / Düşin görmiş idi bundan önürdi
 3077 Sücûda **vardı** ol dem nitekim Tûr / Hemân turtuğı yirde kaldı ol nûr
 3554 Sücûda **vardı** dâl-i derdi gibi / Perîşân oldu âh-ı serdi gibi
 3841 Evümde ḡâba **varmışdum** nihânî / Gelüp şeftâlûma urdı dehânı
 3973 Kimini yakdı envâr-ı tecellâ / Sücûda **vardı** şankim Tûr-ı Mûsâ
 4533 Murâdın bildi anuñ fikre **vardı** / Zebânı ‘andelîbi zikre **vardı**
 4579 Kemerler nitekim ehl-i ‘ibâdet / Rükû‘ a **varmış** eyler Hâkka tâ‘at
 4580 Dönüp her gûşe bir Dârü’s-selâma / Direkler şaf tutup **varmış** kıyâma
 4787 Fesâda **varsa** müzînün dimâğı / Söyinür eşk-i çeşm ile ocağı
 4847 Fesâda **varsa** ‘âşînün dimâğı / Boğazlar kendüyi kendü bıçağı
 4927 Ma‘iyyetle **varurlardı** namâza / Hâkîkatle tûrurlardı niyâza
 4970 Meger bir gice Yûsuf ḡâba **vardı** / Gözi uyḡuda vü gönlin uyardı

var [14] haydi, durma. Başına geldiğı cümlelere “istersen, haydi” vb. anlamlar katar. Olumsuz eylemlerle “sakın” anlamı katar. <YTS, KUBBEALTİ>

- 395 Yûri **var** sen getür biryânı fi’l-hâl / Risâlet saña olsun dirseñ irsâl
 685 Elin öp Hâzret-i Ya‘kûba gel **var** / İcâzet iste ibrâm eyle yalvar
 1428 Yûri **var** pâdişâh-ı ‘ışka kûl ol / Kõmaz kendü ġarîbini melûl ol
 1456 Dimiş ol âdeme **var** yûri ta‘cîl / Kitâb-ı ‘ışkı evvel eyle taḡşîl
 1457 İşün olmaya dirseñ böyle düşvâr / Şabâ-veş kûhsâr-ı ‘ışka düş **var**
 1461 Bu ta‘zîme sezâvâr ol sezâvâr / Gider bâr-ı girân-ı ġafleti **var**

- 1808 Yüri **var** ' ışık ile şâbit-ka-dem ol / Cihânda Ka' be gibi muhterem ol
 1901 Tatalım düşmânün olmuş Zeliḥâ / Aña **var** eyle bârî bir müdârâ
 2905 Anasına dönüp ferzend-i kâmil / Didi Hâk emridür **var** olma ḡâfil
 3067 Dir idi **var** yüri mânend-i pergâr / Ḥamûş ol dâyireñden çıkma zinhâr
 3372 Bu meh-rûlarla **var** def' -i ḡam eyle / Bu fânî ' âlem içre ' âlem eyle
 3696 Didi Yûsuf yüri **var** olma güm-râh / Her işde ḥâzır u nâzırdur Allâh
 3734 Kâpuñda bir benüm gibi kuluñ var / Sa' âdet bil yüri **var** olma ḡam-ḥ'âr
 3762 İrişem dir iseñ maḡşûda gel **var** / Baña yalvarma **var** Allâha yalvar
 5035 Eyâ da' vâ-yî ' ışık iden mürâyî / Yüri **var** derd-i ser eyle bu râyî

vara vara [2] gittikçe, gitgide. <YTS>

- 291 Muḥaşşal **vara vara** menzil aldum / Bu sevdâ ile bir gün Şâma geldüm
 2746 Miyân-ı Yûsufî çekdi kinâra / Azıtdı sözlerini **vara vara**

varınca [1] olanca, bütün ... ile. <YTS, ÖTS>

- 4684 Gider bizden yaramaz i' tîkâdı / Bize vâfir virür **varınca** zâdı

vaşf [12] nitelik, birinin veya bir şeyin özelliklerini anlatarak tanıtmak; övmek, methetmek.

<KT, LN, TS, ÖTS>

- 121 Nebîler olıcaḡ **vaşfinda** ' aciz / Bizüm ne sözümüz vardur kimüz biz
 302 Zihî şehîr ü zihî cây-ı feraḥnâk / Muḥîṭ olmaz anuñ **vaşfinı** idrâk
 651 Bahâruñ **vaşfına** yazmaḡa nâme / Kâlemdân-ı şecerden çıkdı ḥâme
 1372 Cevâb-ı sırr-ı la' li *mâ ' arefnâk* / Boyı **vaşfinda** kâsır ' aḡl u idrâk
 1389 Kâlem barmaḡı **vaşfin** nice yazam / Kâlem ' âciz anuñ vaşfinda her dem
 1396 Ki ḥüsn ü ḥulḡınuñ **vaşfinda** nâçâr / İder vaşşâflar ' aczini izḡâr
 2324 İştîdî Yûsufuñ **vaşfinı** bir bir / Kulaḡdan ' âşık oldu aña âḡir
 3949 Eger **vaşf** olabilse ol perî-zâd / Kesilmezdi cihândan âḡ u feryâd

vaşf-ı ḡâl [1] durumun dile getirilmesi. <KANAR/>

- 2434 ' Azîze **vaşf-ı ḡâlî** oldu ta' rîf / Neye çıkdıyse anı itdi taz' îf

vaşf etmek/eylemek [2] tarif etmek; övmek, methetmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1395 Nice **vaşf idem** ol şâh-ı cemîli / Kemâl-i ḡüsnünün budur delîli
 4635 Didi irsâl idün aña peyâmum / Daḡı **vaşf eyleñ** ecdâd-ı kirâmum

vaşiiyet, vaşiiyet [6] bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediḡi şey; nasihat.

<KT, LN, CÜDÎ, TS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 484 **Vaşiiyet** sözlerini kıldı tekrâr / Naşîḡat dürlerini itdi işâr

vaşiiyet etmek/eylemek/kılmaḡ [5]

1. öldükten sonra ne yapılmasını istediğini bildirmek. <KUBBEALTI>

4941 **Vaşıyyet kılmağa** oğullarına / Çağırdı ' izzet ile maḥzarına

2. öğüt vermek, nasihat etmek. <KUBBEALTI>

419 **Vaşıyyet eyledi** Ya' kūba İshâk / Ki vara ḥālasına Şāma dek çaḳ

2483 Bu resme Yūsufa **itdi vaşıyyet** / O gün gün gibi kıldı Şāma rıḥlet

3375 Zeliḥā kızlara **kıldı vaşıyyet** / Didi geldi zamān-ı sa' y u himmet

3. sipariş etmek, ısmarlamak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4256 Düşü ḥayr olana **kıldı vaşıyyet** / Didi olsañ gerek maḳbūl-i ḥazret

vāşıl [12] yetişen, ulaşan, erişen, vusul bulan. <KT, LN, KO, KANARI>

vāşıl etmek [2] ulaştırmak, götürmek, iletmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

1117 ' Adem ḳapısı lādur olma gāfil / **İder** dervīşi illa'llāha **vāşıl**

1331 O demde Mālik-i dānā vü ' āḳıl / Meh-i Ken' ānı **itdi Nīle vāşıl**

vāşıl olmak [10] ulaşmak, kavuşmak, varmak. <ÖTS, KUBBEALTI>

192 Ne fikr itse **olurdu** aña **vāşıl** / Mişāl-i şāhbāz-ı ' aḳl-ı kāmīl

351 **Olur** bu ' ālem-i bālāya **vāşıl** / Aña bir nesne olmaz hıç ḥāyil

426 Güneş gibi idüb ḳaṭ' -ı menāzil / O meh-rū ḥālasına **oldı vāşıl**

1359 Hemān-dem hevdecini itdi menzil / Şeref bürcine ḥurşid **oldı vāşıl**

2561 Seferden ḳünkü maḳşud ola ḥāşıl / Hemānā **olurım** Ken' āna **vāşıl**

2595 Çü pīrūñ **oldı** her maḳşūdı ḥāşıl / Girü Ken' ān iline **oldı vāşıl**

2857 Olup her vech ile maḳşūdı ḥāşıl / Muḥaşşal **oldı** cānānına **vāşıl**

3878 Şu kim deryā gibi şāfī-dil olmaz / Murādı gevherine **vāşıl olmaz**

4984 Yidi iḳlīme gūyā **oldı** sulṭān / Baḳāya **vāşıl olmağa** virür cān

E26 Ṭotalum **olasın** cānāna **vāşıl** / Teselli bulmasa cānuñ ne ḥāşıl

vaşıl [31] ulaşma, kavuşma; sevdiğine kavuşma, visal, vuslat. <KT, KO, LN, CÜDİ>

37 Bi-ḥaḳḳ-ı rüz-ı **vaşıl**-ı Pīr-i Ken' ān / Bi-ḥaḳḳ-ı ḥörmət-i şām-ı ḡarībān

512 Sürerdi yüzine gözine anı / Alurdu bŷy-ı **vaşılndan** nişānı

2010 Ūmīd-i **vaşıl** ile olurdu ḥandān / İderdi ay ile gün gibi seyrān

2449 Ḥadīdi **vaşıl**-ı āteş eyler āteş / Bir olur reng-i rŷyı mihr ü meh-veş

3055 Dürişür her murādına irince / Eline ḥātem-i **vaşılı** girince

3113 Ġanīmet gör bu deñlü **vaşılı** zinhār / Çoğ itme az işi olma ṭama' kār

3239 Bu **vaşılıñ** dīde-i ' āşıḳ mişālī / Hemān aḡlamağa ḳıḳdı me'ālī

3374 Benüm **vaşılı** saña olmadı ḳābil / Bu zībā kızlara ol bārī māyil

3422 Mey-i **vaşılıñ** ṭolup peymānemŷzde / Vŷcŷduñ şem' i yansun ḥānemŷzde

- 3435 Açup bu vech ile rûy-ı murâdı / Metâ^c-ı **vaşla** oldılar münâdî
 3512 Ne tedbîr ile buldum **vaşlma** rāh / Ne derd ü miḥnetümden oldı âgāh
 3561 Seni anuñla ey mihr-i cihāngîr / İdelüm ‘ālem-i **vaşl** ile taşvîr
 3650 Ḥabîbüñ bulmadı **vaşlma** fūrce / Teveccüh eyledi ikinci bürce
 3689 Ḳulı ḳurbānı iḥsān u vefānuñ / Esîr-i **vaşlı** yār-ı dilrübānuñ
 3737 Bu evde bulmadı **vaşlma** rāhı / Beşinci ḥāneye sürdi o şāhı
 3739 Güneş gibi idüp şevḳını izḥār / Metâ^c-ı **vaşlma** oldı ḥarîdār
 3791 Görindi her ṭarafdan ‘aks-i Yūsuf / Zeliḥā **vaşlma** eyler tevaḳḳuf
 3808 Zeliḥā açdı bāl-i iştihāy / Muḳarrer bildi **vaşl**-ı dilrübāy
 4038 Ki dirler Yūsufuñ sevmiş Zeliḥā / İder **vaşlma** ibrām ü taḳāzā
 4096 Eger olmasa hicrān günü peydā / Şeb-i **vaşluñ** bilinmez ḳadri ḳaṭ‘ ā
 4108 Yoğ idi ḥüsn-i tedbîri ezelden / Çıḳardı ḥātem-i **vaşlma** elden
 4187 Cemāl-i Yūsufını gördüğü ḥîñ / Zülāl-i **vaşl** ide nārını teskîn
 4486 Bu a‘mā ‘aynını pür-nūr eyle / Sevindür **vaşl** ile mesrûr eyle
 4538 Felekde oldı **vaşlı** iftitāḥı / Oḳındı ḥuṭbe-i ‘aḳd-i nikāḥı
 4917 Şitā gibi firāḳ eyyāmı geçdi / Bahār-ı **vaşl**-ı müştākān yol açdı

vaşl-ı cānān/yār [6] sevgiliye kavuşma. <KANAR>

- 607 Hüveydā oldı nūr-ı **vaşl-ı cānān** / Söyündi anuñ ile nār-ı hicrān
 1592 İrişe ‘id-i **vaşl-ı yāra** tekrār / Müyesser ola istifsār-ı dildār
 2121 Dilinde ārzü-yı **vaşl-ı cānān** / Yürür bād-ı şabā gibi şitābān
 2743 Ṭuyanlar **vaşl-ı yāruñ** ‘ālemini / Ölür fevt eylemez fursat demini
 3705 Zeliḥā **vaşl-ı yāra** ḳıldı iḳdām / Bu ḥāne ol ḥümāya olmadı dām
 4559 İresin ‘āşık iken **vaşl-ı yāra** / Bulasın bir oñulmaz derde çāre

vaşşāf [2] vasıflarını bildirerek anlatan; metheden, öven. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

- 1396 Ki ḥüsn ü ḥulḳınuñ vaşfında nāçār / İder **vaşşāflar** ‘acziñi izḥār
 1424 Gel ey keşşāf-ı esrār-ı maḥabbet / Gel ey **vaşşāf**-ı aḥbār-ı ḥaḳîḳat

vaṭan [1] bir insanın doğup büyüdüğü veya yaşadığı yer, yurt. <KT, KO, KUBBEALT>

- 830 Dönüp rāh-ı **vaṭandan** yaña rûy / Bu vech ile iderdi güft ü gûy

vāv [3] Osmanlı alfabesinin yirmi dokuzuncu harfi ve bu harfin okunuşu, (و). <KT,

OTAL, KUBBEALT> Tanıklarda vücut kelimesindeki vāv harfine atıf yapılmıştır. Aynı zamanda insanın yaşlılık ve olgunluk hâlindeki görüntüsü vāv harfine benzetilmiştir. Ayrıca “ma’tûf” kelimesinde de vāv harfi olduğuna dikkat edilmelidir. <HARF SİMGECİLİĞ>

- 1731 Devāsı derdümün dildāra mevḳûf / Vücûdum **vāvı** oldı yāra ma‘tûf

3823 Kılîdlenmiş kapular oldu mekşûf / Vücûdı **vâvın** itdi taşra ma' tûf

Aşağıdaki tanıkta vücudun Kâbe'ye yöneldiği ifade edilmiştir. Tökel, Yahyâ Bey'in bir beytinden hareketle "vücudun vâvının Kâbe'ye yönelmesi" ifadesini yorumlarken vâv ile ilgili yukarıdaki açıklamalara ilave olarak "Kâbe'nin etrafını dolanmak" anlamındaki tavaf kelimesi ile ma' tûf kelimesinin aynı sesleri taşıdığı, dolayısıyla vâv harfinin de sanki dolanan bir şekli çağrıştırdığı hususuna dikkat çekmiştir. <HARF SİMGECİLİĞİ>

380 Gözine Ka' betu'llah oldu mekşûf / Vücûdı **vâvın** itdi aña ma' tûf

vây [2] Şaşkınlık, kızgınlık, şikâyet, esef, telâş, acı, sevgi vb. çeşitli duygularda anlamı kuvvetlendirir. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

E27 Fiğan ile olur ' ışk ehli rüsvây / Olursa **vây** eger olmaz ise **vây**

vaz [] feragat, terk, bırakma. <KT, YTS, ÖTS>

vaz gelmek [2] vazgeçmek, feragat etmek.

1113 Cemî'-i mâmelekden **vaz geldi** / ' İbâdet küncine seccâde saldı

2818 Atası bir beg idi eyledi 'âr / Yirinden **vaz geldi** çâr u nâçâr

vaz' [2] koyma, konulma; tavır, tarz, duruş. <KT, LN, KO, CÛDÎ>

5104 Budur ' âlemde **vaz'**-ı ' âkilâne / Tarîkat yollarına ol revâne

vaz' etmek [1] koymak; davranmak, hareket etmek. <KUBBEALTİ>

3722 Ne **vaz' itdi** ise bu iki mehveş / Der ü dîvârına oldu münâkkaş

vebâl [7] şiddet, azap, günah. <KT, LN, OTAL, TS, KUBBEALTİ>

3656 Dökelüm Hâk yolına genc ü mâlî / Gidersün bu günâh u bu **vebâli**

vebâle girmek [2] günaha veya azaba sebebiyet verecek ağır bir sorumluluk yüklenmek. <BDS, KUBBEALTİ>

3181 **Vebâle girme** kesme iltifâtın / Sezâvârına vir hüsnüñ zekâtın

4009 Teraḥḥum eyle ben şūrîde-ḥâle / Ne sen zindâna **gir** ne ben **vebâle**

vebâli boynuna olmak [2] bir işin günahını veya sorumluluğunu üstlenmek.

19 ' Azîz itme yanumda genc ü mâlî / Qoma **boynumda** ol bâr-ı **vebâli**

1795 Cemâlünden perişân oldu ḥâlüm / Senüñ **boynuñadur** cânâ **vebâlüm**

vebâlini boynuna almak [2] bir günah, bir suç varsa üstüne almak, bir işin günahını yüklenmek.

3794 Didi ḡayet mükedder oldu ḥâlüm / Yazukdur **boynuñı alma vebâlüm**

4176 Saña zulm eyledüm zindâna şaldum / **Vebâlün** bârını **boynuma aldum**

vecd [5] zevk ve şevk durumu, kendini kaybedecek derecede ilahi aşka dalma, yaptığını bilmeyecek derecede kendinden geçme. [tas.] kulun herhangi bir kastı ve çabası olmadan, onun

kalbine tesadüf eden şey. Tasavvufta istiğrak veya hâl olarak da bilinir. Sufi murakabe sonucunda vicdanî bir zevk coşkuluğuna sahip olur. Bu hâle **vecd** denir. <KT, LN, CÜDÎ, ADŞS, TTS>

- 402 Buni keşf ü kerâmet ehli eyle / Vücûdın **vecd** ü hâlât ehli eyle
 2899 Hücûm itdi anuñ **vecd** ile hâli / İrişdi mihr-i ‘aqlınuñ zevâli
 3231 İrişdi kâyinâta **vecd** ü hâlât / Bile ağlardı anuñla semâvât
 3977 Zenân-ı Mışruñ artup **vecd** ü hâli / Semend-i ‘ışkuñ oldı pây mâli

vecde gelmek [1] coşkuya kapılmak. <KANARI>

- 4826 Yüzün görüp **gelürler** anda **vecde** / İder on bir qarındaş aña secde
vech [34]

1. yüz, çehre, surat. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI>

- 4296 Hemân-dem ahsen-i **vech** ile Yûsuf / Düşin ta‘bîr itdi bî-tevaqquf
 4745 Yüzümüz sâye-veş düşdi zemîne / Sevâd-ı **vechi** besdür mücrimîne

2. tarz biçim, yol. <KT, KO, OTAL, KUBBEALT>

- 455 Yüzi her **vech** ile hûb idi her ân / Baqayın tûrayın dir idi insân
 646 Bu **vech** ile idüp qavl ü qarârı / Dirildi bunlaruñ bir yire varı
 830 Dönüp râh-ı vaţandan yaña rûyı / Bu **vech** ile iderdi güft ü güyü
 867 Didi yazmış degül naqqâş-ı kudret / Cihân deyrine bu **vech** ile şüret
 991 Bu **vech** ile iderdi âh u efgân / Bu hâl ile olurdu zâr u giryân
 1109 Teveccüh ile insâna bu tevcîh / Olur her **vech** ile irşâd u tenbîh
 1203 Bu **vech** ile açıldı rûy-ı ümmîd / Teveccüh eyledi bâlâya hırşîd
 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ olan yâr / İde kendüyi bir **vech** ile izhâr
 1624 Göke tutup yüzini ol perî-zâd / Bu **vech** ile iderdi âh u feryâd
 1628 Yüzini ‘aşıkuñ yaş eylese yaş / İder bu **vech** ile esrârını fâş
 1733 Bu **vech** ile cevâbın aldı dâye / Sözi kâr itmedi ol dil-rübâya
 2343 Niçe **vech** ile itdüm rây u tedbîr / Ola kim eyleyem cānânı teşhîr
 2373 Cemâlidür viren maḥlûka hâlât / Olur her biri bir **vech** ile mir’ât
 2507 O mâhı eyledi her **vech** ile zeyn / ‘İbâdu’llâha oldı kıretü’l-‘ayn
 2692 Zelîhâdan maḥabbet sezdi fi’l-hâl / Du‘âya kıldı bir **vech** ile ihmâl
 2706 Girer bir **vech** ile göñline İblîs / İder bir âdeme yüz dürlü telbîs
 2857 Olup her **vech** ile maḥşûdı ḥâşıl / Muḥaşşal oldı cānânına vâşıl
 2863 Hikâyet oldı bu **vech** ile âḥîr / Nigâra olmadı te’şîri zâhîr
 2897 Çü şeytân oldı bu **vech** ile pāmâl / Anasına buluşdı itdi idlâl
 3291 Dimâğı oldı bu **vech** ile muḥtel / Toldı mihr-i idrâki muḥaşşal

- 3350 O bağ olmuşdu her **vech** ile zībā / Görür gözi iki havz idi gūyā
 3435 Açup bu **vech** ile rüy-ı murādı / Metā‘ -ı vaşla oldılar münādī
 3563 Gele bu **vech** ile gönline bir hāl / Ola Yūsuf saña şāyed ki meyyāl
 3577 Yedi beyt oldı her **vech** ile tezyīn / Yedi beyt ile gūyā şī‘ r-i rengīn
 4081 Hābībine bu **vech** ile ezādan / Bu resme şiddet-i cevr ü cefādan
 4263 Ferāmūş oldı Yūsuf bir niçe yıl / Hālāşı oldı her **vech** ile müşkil
 4355 Nażargāh-ı dil ü cān oldı Yūsuf / İki **vech** ile sulţān oldı Yūsuf
 4652 Bu gün her **vech** ile oldum haberdār / Yüzüñüzde dālāletden eşer var
 4739 Kāmusın kıldı her **vech** ile ilzām / O yirde oldılar rüsvāy ü bednām
 4929 Belā-yı sergüzeşt oldı ferāmūş / Geçerdi demleri her **vech** ile hōş
 4962 Bu **vech** ile yumuldı ‘ayn-ı Ya‘ kûb / Vişāl-i Zü’lcelālî kıldı maṭlûb

vech-i ma‘ kûl [1] makul sebep. <KANARİ>

- 949 Olurlar **vech-i ma‘ kûl** ile ilzām / Cevāba dillerinde qalmaz iqdām

vedā‘ [] ayrılırken esenlik dileme, ayrılma, esenleşme. <KT, KO, LN, KANARİ>

vedā‘ etmek/eylemek [8] vedalaşmak, esenleşmek, sevilen bir şeyden ayrılmak, onunla ilgisini kesmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 715 Orada ağlaşıp qavm u qabīle / **Vedā‘ eylerdi** ol merd-i raḥīle
 716 Oraya Yūsuf ile geldi Ya‘ kûb / **Vedā‘ itdi** ğam ile qaldı Ya‘ kûb
 728 **Vedā‘ itmişken** ol rûḥ-ı revānı / Girü da‘ vet idüp eglerdi anı
 1231 Gelün şimden girü qoyuñ nizā‘ ı / Sizüñle **idelüm** āḥir **vedā‘ ı**
 2912 **Vedā‘ itdi** evine gitdi ol dem / Aqardı gözlerinden āb-ı Zemzem
 4434 **Vedā‘ idüp** reh-i cānānesine / Dönerdi ḥāne-i vīrānesine
 4885 **Vedā‘ itdi** anuñla ehl-i Ken‘ ān / Derildi Külbe-i Aḥzāna giryān
 4982 Bu gün gün gibi kesb-i irtifā‘ it / Berī ol ehl-i dünyādan **vedā‘ it**

vefā [15] sevgide bağılılık, sadakat, dostlukta sebat, sadakat. <KT, LN, CŪDÎ,

KUBBEALTI, KANARİ>

- 1105 Cefādan ḥaṭırına irmese ğam / **Vefānuñ** lezzetin tıymazdı ādem
 1535 Gül-i bağ-ı **vefā** ya‘ nī Zeliḥā / Tıururken gülşeninde ferd ü tenhā
 1867 Cefāya şabr iden meydānı aldı / Şafā sürdi **vefā** baḥrine ṭaldı
 2694 Cefā şanma bunı ‘ayn-ı **vefādur** / Kemāl-i luṭf u iḥsān u ‘aṭādur
 2785 Budur bağ-ı **vefāda** verd-i aḥmer / Nigāruñ ‘ayn-ı ḥūnīnine beñzer
 2786 Bu bir āyīne-i ‘ālem-nümādur / Bu bir miftāḥ-ı ebvāb-ı **vefādur**
 2933 Cefāsı cānib-i Ḥaḫḫuñ **vefādur** / Belāsı imtiḥān-ı enbiyādur

- 3018 Yüzüme bakduğun ‘ayn-ı ‘aṭadur / Baña tîr-i ğamuñ peyk-i **vefâdur**
 3363 Revişde her biri ‘ömr-i revende / **Vefâsı** ber-çarâr olmaz inende
 3689 Kulu kurbânı ihsân u **vefânuñ** / Esîr-i vaşlı yâr-ı dilrübânuñ
 4012 **Vefâñı** fitne Ye’cûcına sed kıl / Ki cânım kılca kalmışdur meded kıl
 4237 Olur bu resme ‘ışkuñ intihâsı / Cefâsınuñ şöñindadır **vefâsı**

vefâ etmek/eylemek [3] sevgi ve dostluk göstermek. <KUBBEALTİ>

- 1866 Görinür ‘âşıka kalmaz karar / **Vefâ itmekde** olmaz ihtiyârı
 3180 **Vefâ eyler** dil-i maḥzûnı mesrûr / Karañu evde hõşdur şu‘le-i nûr
 4565 **Vefâ itse** mülâyim olsa dilber / Ziyâde ‘âşık istignâya başlar
vefâsız [1] sözünde durmayan, sevgisi gerçek olmayan. <KT, KUBBEALTİ>

- 3235 **Vefâsız** yâra şefqatsız nigâra / Bulınmaz ağlamağdan ğayrı çâre
vehhâm [1] çok kuruntulu, çok şüphe eden. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>

- 2953 Bu derbendi geçemez merd-i **vehhâm** / Bu meydâna gerek aḳdâm-ı iḳdâm

velâyet [8] velilik, ermişlik, veli olma hâli. Allah’ın isimlerindendir. Tasavvufa göre velayet peygamberlik içinde vardır. Peygamber Allah’tan emir alıp ümmetine bildirir. Bu, Hak ile halk arasında bir muameledir. Oysa asıl görevi halk ile olan dostluğu ve tasarrufudur. Bu bakımdan peygamberin velayeti nübüvvetinden üstündür. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞS>

- 125 Nübüvvet kaşrınıñ şâh-ı kebîri / **Velâyet** şehrinüñ mâh-ı münîri
 742 Budur sır-ı **velâyet** muḳtezâsı / Ola Hâḳḳuñ kazâsına rızâsı
 1433 Her âdemde maḥabbet zâhir olmaz / **Velâyet** her kişide şâdir olmaz
 1612 Mürîdi kâbil-i irşâd ider ‘ışk / **Velâyet** kaşrını âbâd ider ışk
 1993 **Velâyet** ehli olur ḥâmil-i râz / Melekler gibi eyler gökde pervâz
 2379 Kesildi ḥâtırından kayd-ı fânî / **Velâyet** ıssı oldu şems-i cânı
 5042 Nübüvvet bürcinüñ bedr-i münîri / **Velâyet** mülkinüñ şâh u emîri
 E6 Anuñçündür niçe ehl-i sa‘âdet / Olur çoban iken şâh-ı **velâyet**

velî [13] ama, fakat, şöyle ki. “Velâkin” muhaffefidir. <LN, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

- 55 Cihânda sâye-veş yüzi qarayuz / **Velî** hem-sâye-i mihr-i Hudâyuz
 142 ‘Ulûm-ı ‘âleme ‘allâm u vâḳıf / Adı ümmî **velî** ümmü’l-ma‘ârif
 171 Olupdur cilvegâhı şüretâ ḥâk / **Velî** ma‘nî yüzinde fevḳ-ı eflâk
 345 Bu gözler ma‘nide ‘ayn-ı ‘anâdur / **Velî** bir ma‘nide bâb-ı zîyâdur
 389 Gelürdi aña geh Ya‘kûb u geh ‘Îş / Nebiyyu’llâh **velî** itmezdi teşḫîş
 2657 Eyitdi ben nebî oğlu nebîyem / **Velî** zâhirde bir tâze şabîyem

- 2972 Dil uciyle icâzet virdi dildâr / **Velî** gönline geldi niçe efkâr
 3293 Ne deñlü ise şefkat itdi cânân / **Velî** bu hâli andan kıldı pinhân
 4417 Açar şu gibi olurdu revâne / **Velî** bî-zaḥm-ı mâr-ı tâziyâne
 4465 Bu resme kıldı aşnâma niyâzı / **Velî** olmadı hergiz çâresâzı
 4620 ‘Arab halkını itdi şer‘ ile kul / **Velî** sonunda âzâd eyledi ol
 4746 Günâhın bunlaruñ ‘afv itdi Yûsuf / **Velî** göstermedi rûy-ı telatṭuf
 4986 **Velî** remz ile olurdu ḥitâbı / Derây-ı rihlet idi her cevâbı

velî [4] dost; ermiş, Cenabıhakk’a manevi yakınlık kesbeden salih kul için kullanılan bir ifadedir. <KT, LN, CÛDÎ, ADŞS, OTDTS>

- 238 Seḥâvetde şecâ‘atde ‘Alîdür / Vilâyetde **velî** dirseñ **velîdür**
 1435 **Velî** kısmı olanuñ resm-i cismi / Olur gencine-i ‘ışkuñ tılısmı

velî-vâr [1] veli gibi.

- 1305 Ki bu ma‘şûm-ı mazlûmuñ **velî-vâr** / Cenâb-ı Hakk ile gizlü dili var

ve’l-leyl [1] “Geceye and olsun.” Kur’an-ı Kerim’de ayet veya ayetin bir bölümü olarak kullanılan bir ifadedir. Kur’an’da üzerine yemin edilen varlıklardan biri de gecedir. <İKS, İKTİBASLAR> Tanıkta saç, siyahlığı yönüyle “gece”, şekil açısından da “lâm” harfi olarak düşünülmüştür.

- 169 İki gîsûsı **ve’l-leyl**e iki lâm / Yüzi leyleyn içinde rûz-ı islâm

velvele [1] şamata, gürültü, patırtı. <KT, KO, KUBBEALTI> Türk musikisinde usulün darb parçacıklarına ayrılarak vurulma şekline de velvele denir. Aşağıdaki tanıkta kelimenin bu anlamının da göz önünde bulundurulduğu ikinci mısradan anlaşılmaktadır. Velvele yapıldığında usulün fazla hareket ve canlılık kazanır. Özellikle Mevlevî ayinlerinde kullanılır. Böylece sema fevkalade bir hareket kazanır. <TÜRK MÛSİKÎSİ>

- 2152 ‘Acâyib **velvele** düşdi cihâna / Kimi okur kimi ırlar terâne

verd [17] gül. Asıl anlamı her ağacın çiçeğidir. <KT, LN, KO, CÛDÎ>

- 637 Şabîlîk oldı bâ‘ iş keşf-i râza / Açıldı düşmana ol **verd**-i tâze
 829 Beni bilmez görenler rûy-ı zerdüm / Hâzân oldı bahâr içinde **verdüm**
 1186 Olurlar ol çemen gökinde pervîn / Açılmış yâsemîn ü **verd**-i nesrîn
 1373 Sa‘ âdet göklerinüñ Müşterîsi / Nübüvvet bâğının **verd**-i tarîsi
 3612 Münevver çihresi şems ü kamerden / Müvecceh reng-i rûyı **verd**-i terden
 3846 Şikâyetnâme oldı her benânı / Perîşân eyledi **verd**-i cinânı
 4425 Dir idi koyuñuz bu güft ü güyü / Ki yok ol **verd**-i cânuñ bunda bûyü
 4850 Çü Yûsuf itdi izhâr-ı maḥabbet / Bu mihr ile açıldı **verd**-i vuşlat

verd-i aḥmer/ḥamrā [3] kırmızı gül. <KANAR/>

- 1802 Kemāl-i luṭf ile ey **verd-i aḥmer** / Vücūdūñ āl-i İbrāhîme beñzer
 2785 Budur bâğ-ı vefâda **verd-i aḥmer** / Nigârūñ ‘ayn-ı ḥūnînine beñzer
 3328 Nihâl üzre açılmış **verd-i ḥamrā** / Başında od yanar ‘ışk ile gūyā

verd-i ḥandān [6] gülen gül. <KANAR/>

- 1794 Yüzün göstermeyeydi **verd-i ḥandān** / Cihānda ‘andelîb itmezdi efḡān
 2976 Tebessüm eyledi ol **verd-i ḥandān** / Zeliḥāya didi ḥıṣm ile ol ān
 3503 Dir idi ağlayup ol **verd-i ḥandān** / Ne derdūñ var eyā ṣem‘-i ṣebistān
 3619 Ruḥı ‘aksi ile bu **verd-i ḥandān** / Der ü dīvārı kıldı la‘l ü mercān
 4159 Görince bâğda bir **verd-i ḥandān** / Gelürdi ḥatırına rûy-ı cānān
 5010 Yağardı ḥāke berg-i **verd-i ḥandān** / Şecerler ağlar idi şanasın kan

vesîle [3] sebep, vesile; vasıta, yol. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALT/>

- 182 Aña kim mihr-i ‘ışkı olmuşdur **vesîle** / İletdi seyr-i dîdār-ı Cemîle
 4718 İdüp iḥvānınuñ emrinde ḥîle / Vişāle ḥîlesi oldu **vesîle**
 5034 Vişāl-i yāra ölümdür **vesîle** / Muḡayyed olma kayd-ı ‘ālem ile

vesvās [1] vesvese veren, şeytan, iblis. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALT/>

- 532 Bu ḥāl ile geçerken devr-i Īnās / Delü gönline ṭārî oldu **vesvās**

vicdān [1] kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerinde dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç; kalple hissetme. <KT, LN, CÛDÎ, TS, KUBBEALT/>

- 1463 Eger var ise **vicdānuñda** ḥālet / Kitāb-ı ‘ışkdan diñle rivāyet

vifāk [1] barış, sulh, anlaşmış olma durumu. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALT/>

- 2471 Güc oldu cānuma terk-i **vifākı** / Baña tedric ile olsun firākı

vilāyet [8] velilik, ermişlik. [*tas.*] Hakk’ın kulunu, kulun da Mevla’sını dost edinmesi, Allah ile kulu arasındaki karşılıklı sevgi ve dostluk; Allah’ın kulun, kulun da Allah’ın velisi olması. Allah’ın kulu dost edinmesi, kulun tüm işlerine yönetmesi, kulun Allah’ı dost edinmesi ise yalnız O’na kulluk etmesi ve boyun eğmesidir. <KT, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR/>

- 118 Eḡibbāsına açsa dest-i himmet / İder ānîde sultān-ı **vilāyet**
 238 Seḡāvetde ṣecā‘ atde ‘Alîdür / **Vilāyetde** velî dirseñ velîdür
 273 **Vilāyet** bahridür şāh-ı cihāndār / Ağarmış mûları emvāc-ı envār
 1064 Atamuz bu **vilāyet** serveridür / Nebîdür Tañrınıñ peygamberidür
 2202 Yazıldı ḥükm-i sultān-ı **vilāyet** / Oқındı cümle a‘yān-ı vilāyet
 4432 Kaçan yaklaşsa sultān-ı **vilāyet** / Gelürdi yolına eylerdi ḡayret

4640 Didiler aña ey şāh-ı **vilāyet** / Eyü aduña geldük eyle şefkat

4908 Varur bir yana sulţān-ı **vilāyet** / Gelür bir yaña pīrān-ı tarīkat

vilāyet [4] bir valinin idaresinde bulunan memleket, valilik; diyar, ülke. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

150 ‘Uşāta seyf-i islāmı çalındı / Nübüvvetle **vilāyetler** alındı

1130 Seni beñzer **vilāyetlerde** nāgāh / Ricāl-i gayba hem-rāh itdi Allāh

1427 Döner baħr-i muħiṭe ‘āşık-ı zār / Ki anuñ her **vilāyetde** dili var

2202 Yazıldı ħük-m-i sulţān-ı vilāyet / Oķındı cümle a‘ yān-ı **vilāyet**

vīrān [15] harap, yıkık, yıkılmış [mec.] kederli, üzgün. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ, ÖTS>

1789 Sarāyum külbe-i aħzāna döndi / Vücūdum ħāne-i **vīrāna** döndi

1790 Yıkıldı ħāne-i dil kaldı **vīrān** / Bozuldı āşiyān-ı bülbül-i cān

1823 Sa‘ ādetden düşen sulţāna döndi / Vücūdı ħāne-i **vīrāna** döndi

2460 Vücūdı genc yok **vīrāna** döndi / Sa‘ ādetden düşen sulţāna döndi

vīrān etmek/kılmağ [8] bir yeri yakıp yıkmak, harap etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS>

252 İcāzet virse bir ħulna ol ħān / İder İrān ile Tūrānı **vīrān**

298 Beni dervīş iden şāh-ı cihānum / Beni **vīrān iden** genc-i nihānum

996 Ğam **itdi** şenligi kaşrını **vīrān** / Gezerdi yıl gibi üftān ü ħizān

2685 Tūalum kim ola taħt-ı Süleymān / İder bād-ı fenā soñ ucı **vīrān**

3490 Bu müşkil şanur idi ola āsān / Ümīdi ħānesini **kıldı vīrān**

4387 Budur sevdüğine bühtān idici / Sarāy-ı ‘ırzını **vīrān idici**

4481 Zelīħā küfr evini **kıldı vīrān** / Vişāli ħānesini yaptı Yezdān

4650 İdüp iħvānınıñ gönlini **vīrān** / ‘İtābı bābın açdı Māh-ı Ken‘ān

vīrān olmağ [3] yıkık ve harap duruma gelmek. <ÖTS>

600 Biri ħandān olursa biri giryān / Biri ma‘ mūr **olursa** biri **vīrān**

904 Başından ‘aqlı gitdi kaldı ħayrān / Sürürünüñ sarāyı **oldı vīrān**

4351 ‘Azizüñ kaşr-ı ħadri **oldı vīrān** / Esāsın yıkdı düşünām-ı ‘azizān

vīrāne [4] yıkılmış, harap olmuş mahal, harabe. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

2381 İdüp **vīrānede** bir ħücre bünyād / Şalāħ u zühd evini kıldı ābād

4434 Vedā‘ idüp reh-i cānānesine / Dönerdi ħāne-i **vīrānesine**

4865 Başup bağrına ol pīrāheni Pīr / Dil-i **vīrānesini** kıldı ta‘ mīr

4887 Kōdı **vīrānesini** genc-i ħikmet / Seħerden eyledi gün gibi rıħlet

vird [3] belirli vakitlerde okunması adet edinilen Esmâ-i Hüsnâ, ayet veya dualar. Tarikat büyükleri tarafından ayet ve hadislerden de bazı parçalar alınmak suretiyle meydana getirilen hususi dua. Bu virdler tarikatlarda bir çeşit ders sayılır. Bu dualar günün ve gecenin belli saatlerinde topluca veya ferden yüksek veya alçak sesle okunabilir. <KT, OTDTS, ADŞS, ÖTS, KUBBEALTI, TTS>

vird-i lisân/zebân [2] dilden düşmeyen, her zaman tekrarlanan, dualar, dilekler, sözler. <KUBBEALTI, KANARI>

1623 Aduñ **vird-i lisân** olurdu bârî / Oyalardı bu cân-ı bî-ķarârî

3651 Açıldı çünki bâb-ı beyt-i şânî / Bu ebyât idi hep **vird-i zebân**

vird edinmek [1] bir şeyi sık sık söylemek; dilinden düşürmemek. <ÖTS, KUBBEALTI>

4193 Dilinde **vird idinmiş** nâm-ı Hüyî / Teveccüh eylemiş mihrâba rûyî

virilmek [5]

1. vermek işine konu olmak, bir şey bir kimsenin yararına sunulmak, bağışlanmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

2065 **Virilmişdi** iki yüz cârîye hûb / Bir içim şu gibi her biri mergûb

2068 Meh-i nev gibi yüz taşım sivâre / **Virildi** ol meh-i zîbâ-‘ izâra

2088 **Virildi** iki yüz ra‘ nâ perestâr / Kulağı boynı tolu dürr-i şehvâr

2. bir şey bir kimseye satılmak veya ödenmek. <ÖTS>

2435 **Virildi** ağırınca niçe altun / Niçe elmâs u niçe dürr-i meknûn

3. bir şey bir kimseye sunulmak, iletilmek. <ÖTS>

4741 Orada Mâlikûn virdügi huccet / **Virildi** anlara geldi hacâlet

virme, vermek [147]

1. vermek, bir şeyi bir kimseye iletmek, eriştirmek. <YTS, TS, KUBBEALTI>

565 **Virürken** Yûsufî Ya‘ ķûba nâgâh / Kemer ğayb oldu didi eyledi âh

658 Bize **vir** Yûsufî şahrâyı görsün / Koyunlar olduğı mer‘ âyî görsün

802 **Virürken** Yûsufuñ ķatline iĝvâ / Havâda ra‘ d u berķ olur hüveydâ

1473 Eline girdüğünü hem-ķü hâtem / **Virürdi** ellere ol şâh-ı ‘ âlem

2020 Aña her kim baş egse hem-ķü gerdün / **Virürdi** meh gibi bir bedre altun

2249 ‘ Azizûn **virdügi** altunlu ķaftân / Vücûdına olurdu nâr-ı süzân

2267 **Virelüm** ağırınca saña altun / Bizüm olsun dirüz ol ķaddi mevzûn

2275 Metâ‘-ı ‘ izzeti geldi mezâda / Bahâ **viridiler** ol hayrû‘l-‘ ibâda

2279 Birisi daĝı **viridi** yüz biñ altun / Daĝı hem ağırınca dürr-i meknûn

- 2459 ‘Azîzûn **virdügi** māl u cevâhir / Gözinden çıktı yaşı gibi bir bir
 2481 O dest-i hıttı lutfundan baña **vir** / Şikeste hâtırumı eyle ta‘mîr
 2482 Getürdi Yūsufa **virdi** nihânî / Hemân ısmarladı Mevlâya anı
 2624 Biner bir şandala bir saçı sünbül / Gelür Ya‘kûba **virür** bir kızıl gül
 2807 Şurâhî içmeseydi cām-ı şahbâ / Boğazını ele **virmezdi** ašlâ
 3181 Vebâle girme kesme iltifâtın / Sezâvârına **vir** hüsniñ zekâtın
 3378 Dirîğ itmeñ yolında baş u cânı / Ne maqşûd eyler ise **virûñ** anı
 3923 **Virüp** her birisine bir bıçağı / Maḥabbet cânibinden itdi lâğı
 4186 **Vire** zindancıya māl-ı firāvân / İde bu müşkili kendüye âsân
 4189 **Virüp** zindancıya māl-ı firāvân / Kapusın açdı kıldı derde dermân
 4674 Az aqça **virdiler** vâfir ğalâle / Toyurdu gözlerin zâd u nevâle
 4684 Gider bizden yaramaz i‘tikâdı / Bize vâfir **virür** varınca zâdı
 4703 Münâdî anlara bir bir çağırdı / Her iki qardaşa bir şofra **virdi**
 4741 Orada Mâlikûn **virdügi** huccet / Virildi anlara geldi hacâlet
 4824 **Virürler** Yūsufa mektûb-ı pîri / Oğur ma‘lûm ider *mā-fi’z-zamîr* i
 4838 Ziyâfet itdi Yūsuf bunları hep / Serâser câmeler **virdi** müzehheb
 4851 Çıkardı gönlegini Mâh-ı Ken‘ân / Birine **virdi** ihvânının ol ân

2. (karşıdakine iletmek istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi) bildirmek. <KUBBEALT>

- 882 Xanı oğlum diyü itse hıttabı / Aña biz nice **virelüm** cevâbı
 1006 Didi Ya‘kûb ey gürk-i mübârek / Su’âlümünden haber **ver** söyle gerçek
 1946 Görür hırşîd aña **virmez** cevâbı / Hudâdan cânibe oldu hıttabı
 2260 Haber **vir** bize cânân kışşasından / Ne cânân kışşası cân kışşasından
 2365 Olnca bu hıttab-ı ‘ibret-âmîz / Aña **virdi** cevâb-ı hikmet-engîz
 2600 Nidâsını işitdi qaldı hayrân / Cevâbın **virdi** pîrûñ Pîr-i Ken‘ân
 3482 Vişâlûn kışşasından **vir** haberler / Ki *zîkrü’l-‘ayş nîşfü’l-‘ayş* dirler
 3837 Cevâbın **virdi** şavdı yâr-ı ‘ârif / ‘Azîz olmadı hergiz hâle vâkıf

3. biriyle evlendirmek. <TS, KUBBEALT>

- 431 Kızın **virdi** anı dâmâd idindi / Umûr-ı dînine üstâd idindi

4. (bir hâli bir kimse veya yerde) hâkim kılmak, hasıl etmek. <KUBBEALT>

- 144 Hârîrûn **virdi** bâzârın kesâda / Riyâ var ol metâ‘-ı kibriyâda
 329 Bu Yūsuf şehri **virdi** baña bir hâl / Sözümi âteş-i ‘ışq eyledi qal
 803 Kamuya Hâk Ta‘âlâ qorhu **virdi** / Felek gibi biri birine girdi
 845 Ecel derbendi gibi pür-mehâbet / **Virür** ehl-i hayâta havf ü haşyet
 1251 Bu Ken‘ân ilinûñ ‘ayn-ı ‘itâbı / Bize ğâyetde **virdi** ıztırâbı

- 1708 Mey-i 'ışkı **virür** ' uşşāka bir hāl / Olur dīvāne vü mecnūn u abdāl
 1990 Mişāl-i pertev-i mihr-i cihāndār / Şaķın kendūne hıffet **virme** zinhār
 2013 Zeliḥānuñ vüçūdunda maḥabbet / Mürebbī oldı **virdi** haylī ḥālet
 2270 Tağılmaz oldı dergāhında dīvān / Qasāvet **virdi** bu cumhūr-ı insān
 2273 Vişāli derdi ḥalka oldı sārī / Elem **virdi** kemāl-i iştihārı
 2373 Cemālidür **viren** maḥlūka ḥālāt / Olur her biri bir vech ile mir'āt
 2427 Sözi dürrine **virdi** intizāmı / Didi şat baña luṭf it bu gulāmı
 2862 Şeb-i hicrān bulur şoñ uci pāyān / Hemān zaḥmet **virür** ' uşşāka cānān
 2960 İder esrār-ı 'ışkı ḥalkı ḥayrān / **Virür** bedr-i tamāmı ' aķla noķşān
 3246 Ğam u şādīde kesb eyler ma' iyyet / Bunuñ ḥüzni **virür** aña melālet
 4246 Elüñden qoyma dāmān-ı rızāyı / Girü derdin **viren virür** devāyı
 4345 Kişi kim **virse** bir maḥlūma zillet / Gözetmez olur anı ' ayn-ı rif' at
 4784 Melālet **virdi** Ya' kūba bu aḥbār / Celālī yüzlerini kıldı iẓhār
 4876 Şu gibi Mışra aķdı ḳalb-i meyyāl / Şafā-yı irtihālī **virdi** bir hāl
 4960 Ehālinüñ mişāl-i kūh-ı ' ālī / Sözin qarşulayup **virme** melāli

5. kazandırmak, katmak, sahip kılmak; bağışlamak. <TS, ÖTS, KUBBEALTİ>

- 30 **Virüp** arz-ı muḳaddes i' tibārın / Sevād-ı nazmumuñ artur veķārın
 49 Baña ol gözi **vir** kim yarı görsün / Günāhın ağlasun yalvarı görsün
 71 Şabā-veş cān ki oldı cisme nezdīk / Cemādāt-ı vüçūda **virdi** taḥrīk
 120 Zihī Qādir zihī Sulṭān-ı Bārī / **Virür** ḳulına bunca iḳtidārı
 269 Ağarmış şubḥ-ı şādīķ gibi ol şāh / Yüz aķlıķını **virmiş** aña Allāh
 549 Tevaḳḳuf Yūsuf içündür ḳayırmaz / Erenler cān **virür** cānānı **virmez**
 581 İdenler ' illet ile zindegānī / **Virür** miḥnetle āḥir demde cānı
 597 Ki ' aşīķ ' aynına almaz cihānı / **Virür** ma' şūķ içün baş ile cānı
 631 **Vire** Ḥaķ zātuña iki sürürı / Biri dünyā biri ' uķbā ḥuzūrı
 680 Turup ol dīn-i islāmuñ penāhı / Didi sen ḥayrını **vir** yā İlāhī
 731 Şikār itse ecel bir nā-murādı / Biraz cān **virmede** olur ' inādı
 1002 Gelüñ Allāhuñ emriyle yaķına / Tesellī **virüñüz** pīr-i ḥazāne
 1307 Şavarsa ol şavar sizden belāyı / Girü derdin **viren virür** devāyı
 1474 Aña **virmişdi** Ḥaķ bir ḥüb duḥter / Melek-manzar perī-peyker ḳamer-fer
 1482 **Virürdi** alnına ebrūsı zīver / Ḥayāt Ābinuñ emvācına beñzer
 1854 Zeliḥāya cünün-ı ' ışkı bağı / **Virürdi** bağ-ı cennetden ferāģı
 2001 Geyinmiş ğonca-veş ḳat ḳat libāsın / Aña derdin **viren virmiş** devāsın
 2027 Aña her eylūģi **virmişdi** Allāh / Yedi iḳlīme meşhūr oldı ol māh

- 2038 Taşı kâfûr içi ‘ anberle memlû / Şafâ **virür** dile şankim aķar şu
- 2043 Kûrilsun bizde ikrâmı otağı / Şeref **virşün** bize rûşen çerâğı
- 2258 Fenâ **virşün** vücûda tâ ser ü pâ / Şerâr-ı âteş-i ânestü nârâ
- 2326 Tecellî eyledi nûr-ı maħabbet / Vücûd âyînesine **virđi** şûret
- 2815 Zamân ile bir incü dişlü duħter / ‘ Aden şehrîne **virđi** zîb ü zîver
- 2874 Döküp Şamî gülâbı sünbûline / Tarâvet **virđi** ruħsârı güline
- 3003 Bu ħâl üstine geçdi niçe demler / Biri birine **virürđi** elemeler
- 3013 Zeliħâ Ĥaķķa tefvîz itdi kârı / Meh-i Ken‘ âna **virđi** ihtiyârı
- 3026 Ki bu taķlîd-i kâr-ı ehl-i taħķîķ / **Virür** cân u dile tevfiķ ü taşdıķ
- 3267 İkilde birde eylerdi ĥıtabı / Şafâ **virürđi** tekrâr-ı cevâbı
- 3362 Uyardı her biri gûyâ uşûle / Şafâ **virürđi** her cân-ı melûle
- 3449 Yiri sâkin kılur gerdûnı gerdân / **Virür** insâna idrâķ ile iz‘ân
- 3451 Başîret ‘ âleminden olmañuz dūr / Tene baş **virđi** başa göz göze nûr
- 3453 Ĥabûl eyleñ rızâ-yı Müste‘ânı / Edâ-yı ĥamd içün **virđi** zebânı
- 3524 Öñinde döne döne **virđi** cânı / Ĥodı dünyâyı terk itdi cihânı
- 3674 Ne ģam şâĥ-ı ümidüñ **virnese** ber / Muķadder olmayan olmaz müyesser
- 3751 Budur kaşdum bu ģün ey Mâh-ı Ken‘ân / Ya cânâna irişem yâ **virem** cân
- 3859 Ĥudâ dil **virđi** ol ma‘şûm-ı pâke / Mu‘în oldu ģarîb-i derdnâke
- 3928 Size **virürđi** ģıybetden ferâġat / Sizi eylerdi ‘ ıķķ ile melâmet
- 4050 Begendi ĥaylî bu rây-ı nigârın / Aña **virđi** ‘ inân-ı ihtiyârın
- 4090 Budur âyîn ü kârı rûzgâruñ / Saña **virmez** ‘ inân-ı ihtiyâruñ
- 4194 Şeref **virmiş** aña faķr u fenâsı / Mezîd olmış ‘ ulüvv-i kibriyâsı
- 4462 Gözüme nûr **vir** kim yâra baķsun / Zülâl-i raħmetüñ ben ĥâke aķsun
- 4662 ‘ Ayândur bu ki ĥasretle **virür** cân / Kerem kıl eyleme nâ-ħaķ yire ķan
- 4902 Beyâz-ı liħye **virmiş** zînet ü fer / Meşelde nûrdan ķandîle beñzer
- 4984 Yidi iķlîme gûyâ oldu sulţân / Baķâyâ vâşıl olmaġa **virür** cân
- 5005 Derûn-ı ‘ âleme **virđi** bürûdet / Lisân-ı sebzeye geldi yübûset
- 5026 Didi bu resme oldu emr-i Yezdân / Süvâr olmadan ata **viresin** cân

6. harcamak, sarf etmek. <KUBBEALT>

- 2978 Zamânı gelmedin olsa ģüşâde / **Virür** gül ĥırmen-i ‘ ömrini bâda
- 3534 Kül itdüñ oda yaķduñ raħt u baħtı / Taġıtduñ bâda **virđüñ** tâc u taħtı
- 3669 Uyup berg-i ĥazân ģibi havâyâ / Vucûduñ şem‘ini **virme** şabâyâ
- 4617 Cihân ĥaķķı biri birine ģirdi / Olanca mâlını buġdaya **virđi**

7. izin vermek, müsaade etmek (bk. destûr vermek, icâzet vermek).

- 252 İcâzet **virse** bir kûluna ol hân / İder İrân ile Tûrânı vîrân
 660 Gül ü nergis gibi ey şems-i tâ' at / Gözi gönli açılsun **vir** icâzet
 667 Didi cânumdur ol ser-çeşme-i nûr / **Virem** benden ayrılmağa destûr
 681 Uyup a' vâñ u enşâr-ı fesâda / İcâzet **virmedi** hayrû'l- 'ibâda
 688 Tazarru' eyledi Ya' kûba vâfir / Dil uciyle icâzet **virdi** âhir
 732 Firâķ-ı Yûsufa **virmez** icâzet / Zârûrî hâl iken cânâ bu âfet
 2281 Begenmezlendi Mâlik bu bahâyı / Firâķa **virmedi** ol gün rızâyı
 2902 Söyündürme çerâğ-ı enbiyâyı / Anuñla gitmege **virme** rızâyı
 2972 Dil uciyle icâzet **virdi** dildâr / Velî gönline geldi niçe efkâr
 3025 Baña destûr **vir** bi'llâhi yarın / Bir iki gün varıp çoban olayın
 3299 Rızâ-yı yârına **virdi** irâdet / İdüp kendü rızâsından ferâğat
 3143 Elini öpmege **virmez** rızâyı / Çeker ebrûları tîğ-i cefâyı
 4748 Kûl olanı olardan eyledi dûr / Hemân sayirlerine **virdi** destûr

8. ses çıkarmak (bk. âvâz vermek).

- 1586 Olup âheng-i âhına nevâsâz / **Virürdi** erğanûn-ı 'ışkî âvâz
 2114 Güzel sâzendeler alup ele sâz / **Virürdi** her maķâma gelse âvâz
 2781 Güzel çengîler aldı destine sâz / Maķâm-ı bûselikden **virdi** âvâz
 2828 Geminûñ ipleri **virürdi** âvâz / Çalardı şanki miñnet muṭribi sâz
 3675 Zeliḥâya bu resme yâr-ı mümtâz / Muḥâlif perdelerden **virdi** âvâz
 3788 Yidinci bürce dek ol yâr-ı mümtâz / Murâdı nağmesinden **virdi** âvâz
 4734 Maķâm-ı râstdan âvâz **virdi** / Bu iḥvânuñ yüzine karşı dirdi

9. selamlamak (bk. selâm vermek).

- 800 Sizi yolda gören **virmez** selâmı / Keserler ihtirâmı iltiyâmı
 3012 Dil uciyle **virür** oldı selâmı / Kesildi iltiyâm ile kelâmı
 3102 ' Aceb bundan ziyâde lûṭf ola mı / Bile sevdüğüñi **vire** selâmı

10. el uzatmak, yardım etmek.

- 493 Baķup bir daḥi ol dürr-i şemîne / Elini Yûsufuñ **virdi** eline
 629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / Saña el **vire** devlet her yañadan
 2821 Giceyle fırsat el **virdükçe** her bâr / Şarılurdi o serve yâsemen-vâr
 3154 Ne yüzden el **virürse** şoḥbet-i yâr / Aña göre aña kıl keşf-i esrâr
 3384 Kõparsa kendüden aķdâm-ı iķdâm / Kılun el **virmeden** aḥvâli i' lâm

11. bağışlamak, affetmek (bk. amân vermek).

- 797 Dõnersiz cümleñüz ferzend-i Nûḥa / Amân **virnek** sefâhatdur bu rûḥa

2559 Ecel **virmiş** iken baña emānı / Göreyin bārī bir kez daḥi anı

12. meyletmek (*bk.* gönül vermek).

1737 Dehānuñ gibi ey āh-ı zemāne / Gönül **virme** vücūdı olmayana

1875 Zeliḥānuñ gözi yaşı çoğaldı / Gönül **virdi** belā vü miḥnet aldı

3236 Fenā ehli o dem uğrar belāya / Ki gönül **vire** ‘ākıl dilerübāya

13. haber vermek, hatırlatmak (*bk.* nişan vermek).

901 **Virüp** rüz-ı kıyāmetden nişānı / Döküldi encüm-i eşk-i revānı

1976 Eyitdi aña ey Hızr-ı zemāna / Mekānuñdan baña **vir** bir nişāne

2210 Kōdılar anda tāze ıssı nānı / **Virürdi** mihr ile mehden nişānı

14. yakınlık göstermek (*bk.* yüz vermek).

1810 ‘İzāruñ öpmeye şarkarsa kākül / Şakın yüz **virme** zinhār ey yüzi gül

4244 Hidāyet olsa yüz **virse** sitāre / Cevāhir maḥrem olur gūş-ı yāra

vişāl [90] sevdiğine kavuşma, vuslat, “firakat” karşıtı. <KT, LN, CŪDÎ, KUBBEALT>

9 Gerekmez baña ol yāruñ **vişāli** / Şi‘ār-ı müste‘ār ise cemāli

232 Bu Yaḥyā bendeñi ey Ḥayy u Kayyūm / **Vişālūñ** ‘āleminden kılma maḥrūm

284 Murādum olmaz idi şoḥbet-i yār / Döyemezdi **vişāle** cān-ı bīmār

355 İder şāhīn-i ‘ışka cānını şayd / **Vişāl** (ü) fūrkat olmaz kendüye kayd

461 Şu dirlik kim hicāb ola **vişāle** / Gerekmez gün gibi irsün zevāle

589 **Vişāl**-i Yūsufa aç bāb-ı imkān / O ḥüsn ıssını eyle baña iḥsān

840 Çü oldı ‘ālem-i fūrkatde ıslāḥ / **Vişālūñ** kıymetini bildi ervāḥ

1104 Celāl içinde seyr eyle cemāli / Firāk āyīnesinde gör **vişāli**

1133 Şükür Allāha minnet Zü’lcelāle / Ki irgürdi beni rüz-ı **vişāle**

1346 Açıldı ḥāyil-i şems-i cemāli / İraldı māni‘-i seyr-i **vişāli**

1487 **Vişālidür** ḥayāt-ı cāvidānī / āidā-yı rūḥ olur sögse dehānı

1519 **Vişāli** Ka‘besi maḥşūn u mestūr / Müsellem her cihātı cümle ma‘mūr

1685 **Vişālūñ** bāğına başdurma bāğı / İzinden bulunur uğrı yatağı

1869 Şu kim nār-ı firāk ile yakılmaz / **Vişālūñ** zerrece kadrini bilmez

1872 Maḥām iden bu künc-i i‘tikāfi / Açar genc-i **vişāli** ‘ışk-ı şāfi

1995 Ğanī olmuş **vişāli** ‘āleminden / Ḥalāş olmuş firākınuñ ğamından

2036 Temennā-yı **vişāle** yazdı nāme / Diyār-ı mağribe şaldı ḥamāme

2040 Okındı nāme-i ‘izzet-füzūnı / **Vişāli** kaşırınıñ oldı sūtūnı

2201 Dil-i ‘āşıkda olmasa te’ennī / İder evc-i **vişālinden** tedennī

2232 Bu ḥāl üstine geçdi niçe eyyām / **Vişāle** eyledi bir gice ibrām

- 2273 **Vişâli** derdi halka oldu sârî / Elem virdi kemâl-i iştihârî
- 2314 Sehvâvetle gönüllerde yer itdi / **Vişâl**-i Yûsufî derd-i ser itdi
- 2389 Muḥâl iken saña şems-i **vişâli** / Gözünde naḡş ola ‘aks-i cemâli
- 2398 Fenâ yolına ‘âşıklar giderler / **Vişâlin** da‘vîye ma‘nî iderler
- 2447 Ricâli mest ider câm-ı **vişâli** / Taşavvur idemez zevḡ-ı cemâli
- 2451 Görinmez yâr mu‘tâd-ı **vişâle** / Vücûdî ḡarḡ olur nûr-ı cemâle
- 2638 Dönüp çarḡ-ı maḥabbetde hilâle / Tururdu muntazır ‘îd-i **vişâle**
- 2693 Tıyuldu ḥîlesi fehmi oldu âli / Müyesser olmadı âl-i **vişâli**
- 2748 Teraḡḡı eyledi şevḡ-ı **vişâli** / Tıyuldu ḥîlesi dün ihtimâli
- 2770 İdelüm aña bu rengin ḡayâli / Ola kim fetḡ ola bâb-ı **vişâli**
- 2858 Atası fevt olup ḡalmış o dildâr / **Vişâli** ḡülşeninde ḡalmamış ḡâr
- 2920 Libâsumdan tenümi eyle ḡâlî / Gider hep ḡâyil-i rûy-ı **vişâli**
- 3001 Bu fûrḡat bir **vişâl**-i ma‘nevîdür / Bunı ol bildi kim ‘aḡlı ḡavîdür
- 3056 **Vişâli** ḡavf-i hicrânına degmez / Sürûrî şoñra efḡânına degmez
- 3112 Cemâlindedür ol şâhuñ celâli / Temennâ ḡılma taḡrîb-i **vişâli**
- 3133 Bunun gibi **vişâl** irsün zevâle / Ki her gün bâ‘ış olur infî‘âle
- 3233 Yaraşur baña aḡlarsam ḡarîbem / **Vişâlün** ‘âleminde bî-naşîbem
- 3373 Ḥarâm itdün **vişâlün** lezzetini / Yire ḡalduñ vaḡârûm ḡörmegini
- 3388 Ḳopara ḡüllerin bâḡ-ı cemâlün / Süre zevḡ u şafâsını **vişâlün**
- 3390 Żarûret ‘âleminde ‘âşıḡ-ı zâr / **Vişâl** içün ider bîñ dürlü efḡâr
- 3400 Zemâne şunmadın câm-ı memâtı / **Vişâlünle** içür Âb-ı Ḥayâtı
- 3408 Ayaḡ baş pâye-i ḡaşr-ı **vişâle** / Elün irişdi zevḡ-ı bî-mişâle
- 3430 Anan südi gibi saña ḡalâlüz / **Vişâlün** şevḡına şûrîde-ḡâlüz
- 3482 **Vişâlün** ḡışşasından vir ḡaberler / Ki *zıkrü’l-‘ayş nışfü’l-‘ayş* dirler
- 3519 Ne dirḡürür **vişâlinün** devâsı / Ne öldürür firâḡınuñ belâsı
- 3530 Düşüp nâr-ı **vişâle** nûr olduñ / ‘Aceb şâd u ‘aceb mesrûr olduñ
- 3631 Didi şun bâde-i câm-ı **vişâli** / Unutdur ḡekdüḡüm derd ü melâli
- 3724 Didi ol mâḡ bu ḡaşî hilâle / Ḳanâ‘at eyle bu deñlü **vişâle**
- 3733 Bu meyle câme-i ‘aḡlın iden ḡâḡ / **Vişâli** ‘âlemini itmez idrâḡ
- 3799 **Vişâli** ‘âleminde ḡaldı ḡayrân / Ḡehî mâyl olur ḡâḡî ḡurîzân
- 3913 Dirîḡâ gün gibi irdi zevâle / Yolından gelmedi ḡaşr-ı **vişâle**
- 4020 Zeliḡâ itdi bu bâḡl ḡayâli / Dir idi açıla bâbı **vişâli**
- 4100 Ḡüzeller şâḡı Yûsuf ḡaldı maḡbûs / **Vişâli** zevḡına olmışdı me’nûs
- 4111 **Vişâline** ḡicâb oldu firâḡı / Hemân dilde ḡayâli ḡaldı bâḡî

- 4125 Hicâb olur diyü fikr-i **vişâle** / Hamûş olur qarışmaz kı̇l u kâle
- 4135 **Vişâli** şükrini kılmazdı ol yâr / Cemâli kadrini bilmezdi her bâr
- 4137 **Vişâle** öğrenince ‘âşık-ı zâr / Ziyâde müşkil olur fûrkat-i yâr
- 4202 **Vişâli** kaşrını kılmaga ta‘ mîr / Ne tedbîr itdi ise bozdu taqdîr
- 4247 **Vişâl-i** Yûsuf ile şahñ-ı zindân / Münevver oldu mânend-i gülistân
- 4373 Gözi bakmaz cemâl-i nâzenîne / Eli irmez **vişâli** dâmenine
- 4442 İderdi gerçek olmak ihtimâlin / Umardı Yûsufuñ rûz-ı **vişâlin**
- 4443 Niçe gün şabr iderdi ol dil-efgâr / **Vişâlin**den ‘ayân olmazdı âşâr
- 4481 Zeliḥâ küfr evini kıldı virân / **Vişâli** hânesini yaptı Yezdân
- 4488 Firâkum gicesini âhir eyle / Baña rûz-ı **vişâli** zâhir eyle
- 4547 Şeb-i hicrânı anuñ âhir oldu / **Vişâli** şubḡâhı zâhir oldu
- 4550 **Vişâl** ile irişdi cânı câna / Hümâ-yı rif‘ at irdi âşiyâna
- 4561 **Vişâle** ol ki kendin lâyıḡ eyler / Soñında sevdüğini ‘âşık eyler
- 4718 İdüp ihvânınuñ emrinde ḡile / **Vişâle** ḡilesi oldu vesîle
- 4783 **Vişâl-i** ‘an-ḡarîbün intizârı / Oyalardı o pîr-i bî-ḡarârı
- 4822 Bize i‘ lâm idüñ Ya‘ kûb ḡâlin / Umar mı nûr-ı ‘aynıñ **vişâlin**
- 4915 Ḳoma fûrkatde Yahyâyı İlâhî / **Vişâlün** mihrine irgür ke-mâ-hî
- 4916 Firâkuñ ‘âlemiyle kılmı giryân / **Vişâlün** ‘âlemiyle eyle ḡandân
- 4962 Bu vech ile yumuldu ‘ayn-ı Ya‘ kûb / **Vişâl-i** Zü’lcelâli kıldı maṭlûb
- E23 Emîn olmaz ḡam-ı dilberden âdem / **Vişâli** bir elem hicrânı bir ḡam
- E24 **Vişâlün** ‘âlemi bir dem degüldür / Belâ vü ıztırâbı kem degüldür
- E28 Yaramaz ademe eylük ‘acebdür / **Vişâli** ıztırâbına sebebdür

vişâl-i Ḥaḡḡ [2] Hakk’a kavuşma. <BMS>

- 495 **Vişâl-i Ḥaḡḡa** irişdi o merḡûm / Firâkı derdine düşdi bu ma‘şûm
- 3465 Sa‘îdüñ ‘aynını ḡaḡ-bîn ider Ḥaḡ / **Vişâl-i Ḥaḡḡa** el-ḡaḡ olur elyâḡ

vişâl-i yâr [9] sevgiliye kavuşma. <BMS, KANAR I>

- 1755 Mürîdi lâyıḡ-ı dîdâr eyler / Sezâvâr-ı **vişâl-i yâr** eyler
- 2291 Eli ditrer şu‘â‘-ı şems-mânend / **Vişâl-i yâra** ammâ ârzûmend
- 2395 **Vişâl-i yâra** şıḡmaz rây u tedbîr / Maḡabbet encüminüñdür bu te‘şîr
- 2512 N’olaydı pîrehende târ olaydum / Sezâvâr-ı **vişâl-i yâr** olaydum
- 2758 Zeliḥâ çekdi Yûsufdan biraz el / **Vişâl-i yâr** kaldı şöyle mücmel
- 3544 Bu yokluḡda vücûdum var olaydı / Sezâvâr-ı **vişâl-i yâr** olaydı
- 3984 **Vişâl-i yâra** olsa ḡayrı tâlib / İder ‘ışḡ ehlinüñ şevḡını ḡâlib
- 4474 O gün bu nâ-murâd u bî-sitâre / **Vişâl-i yârına** bulmadı çâre

- 5034 **Vişāl-i yāra** ölümdür vesīle / Muḳayyed olma kayd-ı ‘ālem ile
visāle etmek [3] sevgiliye kavuşmak, istediğine ulaşmak. <BDS>
- 1321 **Vişāle irmiş** üftāde mişālī / Bulutlar ağlamakdan oldı ḥālī
- 3520 Ferāḡat itmege dermānum olmaz / **Vişāle irmege** imkānum olmaz
- 4161 Ne dem kim **irse** bir ‘āşık **vişāle** / Yerinüp eyler āh u nāle
vuşlat [48] ulaşmak, kavuşmak, âşığın sevgilisine kavuşması. <KT, LN, KO, CÜDİ, ADŞS>
- 283 Teveccüh eyledükce rüy-ı **vuşlat** / Kaçardum kalmaz idi bende tākāt
- 288 Ziyāde olsa nār-ı ‘ışk ḥālī / Söyündürmez anı **vuşlat** zülālī
- 349 Şular ağlar inilder kūh u vādī / Kamunuñ ‘ālem-i **vuşlat** murādı
- 429 Bu olur kim ider iḳbāl devlet / Yoğ iken ḥāṭıruñda fıkır-i **vuşlat**
- 534 Ki Yūsuf dir yürür Yūsuf işidür / Ḥarīş-i **vuşlat** olmak ‘ışk işidür
- 605 Kavuşdı ḥasret olan ḥasretine / Değişdi fūrḳātini **vuşlatına**
- 1235 Sizünle kim bilür olmaya **vuşlat** / Kıyāmet günine kala bu ḥasret
- 1350 Niḳābından ḥicābından müberrā / Zihī **vuşlat** zihī seyr ü temāşā
- 1702 Kemān itdi vücūdum fıkır-i **vuşlat** / Gönülden geçmez illā tır-i fūrḳāt
- 1825 Düşince ‘ālem-i **vuşlatdan** ayru / Yitürdi kendüzini ol perī-rū
- 1868 ‘Ayāndur rāyegānī **vuşlat** olmaz / Maḥabbet rahmeti bī-zaḥmet olmaz
- 1989 Belā-yı fūrḳāt ü nār-ı ‘azābı / Ferāmūş itdürür **vuşlat** şarābı
- 2198 Kilīd-i bāb-ı **vuşlatdur** bu taşvīr / Vücūda gelmelidir emr-i tākđır
- 2200 Bu ol şems-i cihānuñ sāyesidür / Metā‘-ı **vuşlatuñ** sermāyesidür
- 2392 Bu cām-ı **vuşlatı** her kim ider nūş / Olur tā ḥaşr olunca mest ü bī-hūş
- 2431 Kaçan kim ‘ışka maḡlūb ola insān / Şarāb-ı **vuşlat** olmaz aña dermān
- 2448 Olur **vuşlatda** ‘āşık ‘ayn-ı ma‘şūḳ / Tedārik idemez bu rāyı maḥlūḳ
- 2677 Yaraşur baña ağlarsam ḡarībem / Atamuñ **vuşlatından** bī-naşībem
- 3042 Bu tertīb ile geçdi niçe müddet / Ne bellü **vuşlat** u ne bellü fūrḳāt
- 3117 Bir uğurdan yapılmaz bir ‘imāret / Te’ennī ile olur ḳaşr-ı **vuşlat**
- 3123 Yücedür ḳaşr-ı **vuşlat** nerdübānı / Görenler pāye pāye gördi anı
- 3129 Ṭarīḳ-ı **vuşlatında** fi’l-ḥaḳīḳa / İrişdüm güc ile nışf-ı ṭarīḳa
- 3409 Şafā eyyāmıdır **vuşlat** zamānı / Ġanīmet bil bu vaḳt-i şādmānı
- 3433 Ḥaberdār ol bu dünyā lezzetinden / İbā itme güzeller **vuşlatından**
- 3434 Elüñi çekme **vuşlat** ḥāteminden / Şafālar sür perīler ‘āleminden
- 3543 N’olaydı ben de pervāne olaydum / Fenā iḳlīmine **vuşlat** bulaydum
- 3597 Elini eyledi ḥınnā ile al / Ḥabībī **vuşlatına** eyledi āl

- 3640 Didi Yūsuf esīr-i **vuşlat** olma / Hārīş-i ‘ālem-i kurbīyyet olma
 3688 Mey-i ‘ışk ile yok şerm ü hicābı / Hevā-yı **vuşlata** eyler şitābı
 3715 Benümle eyleme **vuşlat** nizā‘ın / Ayağa urma hüsnumün metā‘ın
 3781 Mezīd olsun o nehr-i eşk-i fūrkat / Ki ola dilrübāya dām-ı **vuşlat**
 4072 Bu **vuşlatdur** cihānda vuşlat-ı hūb / Ki kādīr olmaya hicrāna maḥbūb
 4112 Metā‘-ı **vuşlata** irişdi hicrān / Müyesser olmaz oldu seyr-i cānān
 4623 Gel ey cān kışşasınun tercemānı / Sevindür **vuşlat** ile ‘āşıkānı
 4779 Didi Hāqdan saña oldu beşāret / Fenā buldı bu fūrkat geldi **vuşlat**
 4850 Çü Yūsuf itdi izhār-ı maḥabbet / Bu mihr ile açıldı verd-i **vuşlat**
 4896 Dem-i **vuşlatda** şevk-ı iştīyākı / Ziyāde aḡladur ehl-i firāka
 4909 Dem-i **vuşlatda** şankim nūr-ı Raḥmān / Yire indi atından Pīr-i Ken‘ān
 5029 Ne ra‘ nā sīb imiş ol sīb-i raḥmet / Ki oldu bā‘ iş-i takrīb-i **vuşlat**
 E22 Hūzūr-ı kālbi bulmaz ehl-i **vuşlat** / Ne şükr idebilür ne hūd şikāyet
 E25 Kızıl gül gibidür nār-ı maḥabbet / Ter ü taze ider bārān-ı **vuşlat**

vuşlat-ı cānān [1] sevgiliye kavuşma. <BMS>

- 233 İrişün **vuşlat-ı cānāna** cānı / Hālāş et ‘ālem-i fūrkatden anı

vuşlat-ı yār [5] sevgiliye kavuşma.

- 229 Bī-ḥaqq-ı arzū-yı **vuşlat-ı yār** / Bī-ḥaqq-ı iştīyāk-ı rüy-ı dildār
 1407 İderdi ‘ālemi dermānde vü zār / Ümīd-i feth-i bāb-ı **vuşlat-ı yār**
 1684 Taralma gönca-veş hecr ile nāçār / Geñince ola şāyed **vuşlat-ı yār**
 2495 Naşīb olsa kaçan kim **vuşlat-ı yār** / Sevindüğinden aḡlar ‘āşık-ı zār
 3119 Didi şol mālā beñzer **vuşlat-ı yār** / Çoḡalduḡça olur ādem ṭama‘ kār

vü [114] hem, dahi, ile. “Ve” bağlacının sesliyle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu. Sessizle biten kelimelerden sonra “u” veya “ü” şeklinde okunur. <KT, FZ, KUBBEALTI, KANARI>

- 50 Eger olmasa ‘āşī **vü** tebāhī / Kime raḥmet iderdün yā İlāhī
 51 Bizüz ol bir bölük ‘āşī **vü** ‘āciz / Senün iḥsānuña ögrenmişüz biz
 58 Baña kıl tevbe **vü** tevfiḡı yoldaş / Ki derbend-i ecelden kurtaram baş
 68 Görebilmege ammā göz gerekdür / Mücellā **vü** muşaffā göz gerekdür
 72 Şihābuñ tīri **vü** çarḡuñ kemānı / Olupdur vaḥdet-i zātı nişānı
 135 Hıṭāb-ı ‘izzet-i *Ṭā-Hā* **vü** *Hā-Mīm* / Zihī devlet zihī ta‘zīm ü tekrīm
 136 Anuñ luṭfı esīri bende **vü** şāh / Anuñ muḥtāc-ı nūrı mihr ile māh
 198 İmām oldu cünūd-ı enbiyāya / Gürūh-ı evliyā **vü** aşfiyāya

- 231 Bi-ḥaḳḳ-ı maẓhar-ı *Ṭā-Hā vü Yā-Sîn* / Bi-ḥaḳḳ-ı ‘izzet-i ḥatmü’n-nebiyyîn
- 305 Zihî dîvân-ı zîbâ **vü** mükemmel / Kenârına çeküpdür Nîl cedvel
- 310 Şadâ-yı nağme **vü** âvâz-ı temcîd / Uyutmaz ḥalkı eyler şevkı tecdîd
- 325 Orada sevdüğün a‘ lâ **vü** ednâ / İderler zâhir ü bâtın temâşâ
- 472 İderdi ḥasretiyle nâle **vü** âh / Dir idi ey ‘inâyet ıssı Allâh
- 492 Olasın hem-demi **vü** hem-nişîni / Yerindürme yetîm-i nâzenîni
- 610 Oğuldan ğayrı ger ednâ **vü** a‘ lâ / Hünerde olsa senden cümle evlâ
- 653 Muṭarrâ oldu cümle müy-ı sünbül / Çerâğını uyardı lâle **vü** gül
- 765 Tenini kıldılar ḥadd ile gülgün / Cefâ **vü** cevri ḥadden oldu bîrûn
- 833 Belâ **vü** miḥnete şabr eyle dâyim / Tırı tır âb-ı Zemzem gibi tâ kim
- 885 Koyalum önine pîrâhenini / Kılalum nâle **vü** âh u enîni
- 936 Ğanî gönli gibi yok inkisârı / Bütün cümle miyânı **vü** kenârı
- 957 Ḥalâş olmaz ecelden bende **vü** şâh / Ölüme çâre yok *el-ḥükümü li’llâh*
- 990 Bu iḳlîmün şağîri **vü** kebîri / Olupdur derd-i hicrânun esîri
- 1032 Görürler bu gürûh-ı pür-şükûhı / Ser-â-ser kaplamış şahrâ **vü** kûhı
- 1041 Olup Ya‘ kûbdan râzî **vü** ḥošnûd / Tağa tağıldı anlar nitekim dūd
- 1084 ‘ayândur yerde qalmaz nâle **vü** âh / Ziyâde intikâm ıssıdur Allâh
- 1100 O ma‘ şûmı ayırdı ‘işmet-i Ḥaḳ / Bu ḥâl oldu aña evlâ **vü** elyâḳ
- 1126 Düşinde Yûsufa duş oldu nâğâh / Yaḳasın yırtup itdi nâle **vü** âh
- 1128 Eyâ şems-i duḥâ **vü** mâh-ı rahmet / Nedür ḥâlün neden düşdi bu fûrḳat
- 1174 Mekânı olsa çâh-ı ğuşşa **vü** ğam / Sebeb olur ḥalâşına bir âdem
- 1190 Yakımında yolun var idi bir çâh / Kenârı ḥûb mer‘ â **vü** çerâğâh
- 1226 Sözüne uyman itmeñ hergiz ihmâl / Kaçar eyler size bir ḥîle **vü** âl
- 1227 Şu kavlı ile şataruz anı ammâ / Bu yirde tûrmaya aşlâ **vü** kaṭ‘ â
- 1270 Mizâcum ḥasta **vü** gönlüm şikeste / Kul oldum şimdi bir dünyâ-pereste
- 1331 O demde Mâlik-i dânâ **vü** ‘âkil / Meh-i Ken‘ anı itdi Nîle vâşıl
- 1398 O ḥalkı gördi **vü** ḥalk anı gördi / Görenün gönline heybet düşürdi
- 1407 İderdi ‘âlemi dermânde **vü** zâr / Ümîd-i feth-i bâb-ı vuşlat-ı yâr
- 1436 Ser-â-ser yirde **vü** gökde ne kim var / Kimi ma‘ şûḳ u kimi ‘âşîḳ-ı zâr
- 1460 Aña kim ‘ışḳ ola ḥâmî **vü** hâdî / Olur bu keşretün ḥayrûl-‘ibâdî
- 1476 Nesebde gün gibi a‘ lâ **vü** evlâ / Ḥasebde bî-naẓîr adı Zelîḥâ
- 1480 Gözi kaşı kara **vü** çihresi aḳ / Teni billûr gibi aḳ u berrâḳ
- 1523 Dili âyînesi şâfî **vü** ‘ârî / Daḥi naḳş olmamış taşvîr-i yârı
- 1621 Ğarîb ü derdmendem ḥasta **vü** zâr / Ki yanumda ne dil vardur ne dildâr

- 1631 Ğam-ı a' dā **vü** teşnî' -i ahibbâ / İder gencîne-i idrâki yağma
- 1648 Tıyuldu bûy-ı ' ışk u müşki nâgâh / Bu sırdan bende **vü** şâh oldu âgâh
- 1708 Mey-i ' ışkı virür ' uşşâka bir hâl / Olur dîvâne **vü** mecnûn u abdâl
- 1727 Beni şimden girü hergiz kayırmaz / Şafâ **vü** zevk u şevkumdan ayırmaz
- 1730 Bu câmı nûş idende olmaz aşlâ / Hicâb-ı âşinâ **vü** havf-i a' dâ
- 1775 Mülâkât oldu ma' şûka bu ' âşık / Gözi uyhuda **vü** gönli uyanık
- 1801 Mişâl-i Sidre **vü** mânend-i Tübâ / Yüce yirden gibi aşluñ nigârâ
- 1862 Hâbîbün şîve **vü** nâz u edâsı / Maḥabbet nârinuñ olur şabâsı
- 1875 Zeliḥhânun gözi yaşı çoğaldı / Gönül virdi belâ **vü** miḥnet aldı
- 1898 Cefâ **vü** cevre olmaz mı nihâyet / Daḥi gelmez mi eyyâm-ı şefâ' at
- 1959 Ğarîb ü ḥasta **vü** zâram senedsüz / Kime yalvarayım ḳaldum mededsüz
- 2018 Seḫâ **vü** bahşışı gelmez beyâna / Arardı lutf u iḥsâna bahâne
- 2059 Anuñ üftâdesidür bende **vü** şâh / Zevâllüsi güneş eksüklüsi mâh
- 2089 Teni başdan ayağa şîve **vü** nâz / Zârîf ü nâzûk ü her fende mümtâz
- 2134 Mübârek demde **vü** ḳutlu zamânda / İrem Bağı gibi bir ḥoş mekânda
- 2170 Temâşâ ehli güyâ baḫr-i ' ummân / Olurdi şâhib-i lûlû **vü** mercân
- 2174 Zer-efşân oldu aña bende **vü** şâh / Nücûm içinde ḳaldı nitekim mâh
- 2261 Gelince Ḥazret-i Yûsuf müsâfir / Derildiler edânî **vü** ekâbir
- 2303 Ecel gibi belâ-yı ' ışk-ı cânân / Faḳîre **vü** ganiye oldu yeksân
- 2390 Olasın mihr-i ruḥsâriyle mesrûr / Zücâc-ı dîde **vü** dil ola pür-nûr
- 2442 Cihân pâzârinuñ aşsısı yokdur / Şafâsından belâ **vü** derdi çokdur
- 2500 Müsâ' id oldu mı baḫt-ı hümayûn / Cefâ **vü** cevri elin çekdi mi gerdün
- 2653 Yetimün dîde-i giryânı içün / Ğarîbün nâle **vü** efgânı içün
- 2671 İderken şağa **vü** şola neẓâre / Yolum uğradı bir üstür-süvâra
- 2675 İştidüm akrabâmuñ fûrḳatini / Belâ **vü** miḥnetini ḥasretini
- 2680 İlün gözi yaşıdur akça **vü** mâl / Olur mı âdem olan aña meyyâl
- 2702 Meh-i Ken' âna itdi ḥîle **vü** âl / Girü ol kimseye döndürdi fi'l-ḥâl
- 2711 Ḳuralum ḥîle **vü** teẓvîre üslûb / Diyelüm Yûsufa fevt oldu Ya' ḳûb
- 2800 Ḳadeḫdür zevraḳ-ı baḫr-i menâhî / Aña el şunma ey sâhî **vü** lâhî
- 2805 Olur her fitne **vü** gavḡâyâ bâ' iş / Anuñçün didiler ümmü'l-ḥabâyış
- 2900 Gözi gönli anuñ Mevlâdadur hep / Sözüüm diñle budur evlâ **vü** enseb
- 2974 Derün-ı dilden itdi nâle **vü** âh / Çıḳardı şundi ol taşvîri nâgâh
- 3107 Olursın yâr-ı ' âlî-ḳadre ḳâdir / Degülsin bir nefes râzî **vü** şâkir
- 3128 Olan cân câna **vü** gönlek yabana / Çıḳar ser-tâ-ḳadem ol nerdübâna

- 3153 Naşîhat eyle gönlini ele al / Ola kim idesin bir hîle **vũ** âl
- 3167 Zebûn u hasta **vũ** hâtır-şikeste / Ğamuñla ğonca gibi gönli beste
- 3250 Hâlâş olmaz belâ **vũ** derd ü ğamdan / Ölünce cânı kurtulmaz elemden
- 3263 Hâyâ **vũ** hilm idi ol yâra pîşe / Aña söylerse söylerdi hemîşe
- 3389 Meşeldür kim dimişler erlik ondur / Toķuzı hîle **vũ** mekr ü füsündur
- 3404 Yitelüm birlige ey kıaddı şımşād / Olalum ğuşşa **vũ** miñnetden âzād
- 3426 İderdi şîve **vũ** nâzına âvâz / Olurdu dil dili ile suhensâz
- 3439 Öñine eylediler nâle **vũ** zâr / Cevârînuñ yüzinden oldu bîzâr
- 3459 Ne şanı var ne iz‘ânı ne cânı / Ne cân ile tapar ‘aşî **vũ** cânî
- 3576 Yedi hâne mücellâ **vũ** muşaffâ / Felek gibi biri birinden a‘lâ
- 3579 Şu resme oldu şâfî **vũ** mücellâ / Ki ‘aks-i pâ-yı mûr olurdu peydâ
- 3621 Der ü dîvârı şâfî **vũ** mücellâ / Görindi ‘aks-i taşvîr-i Zelîhâ
- 3790 Yidincisinde çoğ idi temâşâ / Ol idi cümleden a‘lâ **vũ** bâlâ
- 4037 Cihâna ğıybetüm eglence oldu / Bu söz illerde **vũ** dillerde tıldı
- 4066 Melekler gökde yirde âdemî-zâd / İderdi nâle **vũ** efgân u feryâd
- 4148 Olurdu cânına bir nâr-ı sūzân / İderdi nâle **vũ** feryâd u efgân
- 4167 Felekler Yūsuf-ı mihri arardı / Başı çekzindi **vũ** gözi kıardı
- 4308 Hâfâ **vũ** cürmine pinhân u peydâ / Muķırr u mu‘terif oldu Zelîhâ
- 4358 Ferāmūş oldu çekdüĝi elemeler / Hezârân ğuşşa **vũ** biñ dürlü ğamlar
- 4412 Birikmiş bir yire kâfûr u ‘anber / Şan olmuş gice **vũ** gündüz berâber
- 4578 Mükâşif gönli gibi tâ ser-ü-pâ / İçi taşı mücellâ **vũ** muşaffâ
- 4609 Ğalâle kıadır olan bende **vũ** şâh / Yalıñuz yirdi nânın nitekim mâh
- 4629 Tevâzu‘ la edânî **vũ** ekâbir / Ziyâret itdiler Ya‘ķûbı bir bir
- 4644 Bize ‘izzet ider a‘lâ **vũ** ednâ / Görürler evliyâdan daĝı evlâ
- 4666 Cemî‘-i fende mâhirdür o ferzend / Olupdur ‘âķil u dânâ **vũ** hõrsend
- 4678 ‘Aķâ **vũ** luķf-ı sultânı didiler / ‘İtâbını daĝı hep söylediler
- 4681 Didiler ‘izzet ise ancağ olur / ‘Aķâ **vũ** şefķat ise ancağ olur
- 4720 Gümüş bir tās idi ol şâ‘-ı ra‘nâ / Bahâ **vũ** kıymeti a‘lâdan a‘lâ
- 4763 Bize hõd i‘timâduñ yok ezelden / Berîyüz hîle **vũ** mekr ü dağalden
- 4888 ‘İbâdethânesi tenhâ **vũ** hâlî / Görinmez zât-ı ferhunde-hısâli
- 4944 Size havf u recâ bâl ü per olsun / Delîl ü reh-nümâ **vũ** rehber olsun
- 4970 Meger bir gice Yūsuf h‘âba vardı / Gözi uyħuda **vũ** gönlin uyardı
- 5027 Getürdi aña cennetden bir elma / Eline aldı **vũ** kıokdı Hemânâ
- 5038 Fiğân itdi ricâli **vũ** nisâsı / Memât-ı Yūsuf içün itdi yâsı

- 5041 Gırıv ü nâle **vü** feryâd u efgân / Bırakdı ‘âleme havf ü hirâsân
 5136 Bu baħr-i nazm-ı rûḥ-efzâ **vü** dil-cû / Ma‘ânî gevheriyle oldı memlû
 5157 Gözi yazıda **vü** gönli yabanda / Vücûdı yirde fikri âsumânda
 5166 Döner çeşm-i ḥabîbe ‘ayn-ı şâdı / Laṭîf olur beyâzı **vü** sevâdı

vücûd [134] bulunma, var olma, varlık. <KT, LN, KO, CÜDÎ, OTDTS, KANARI, KUBBEALT> Kelimenin “cisim, beden, gövde” anlamı da bulunmakla birlikte tanıklarda her iki anlamı da düşündürebilecek şekilde kullanılmıştır. Lûgât-ı Cûdî’de bu anlamın mecaz olduğu ifade edilmiştir.

- 14 Giderme dilden ol şem‘-i şühûdı / Karañu kılma fânûs-ı **vücûdı**
 42 Ža‘îf ü bî-vücûdı kılma mağzûb / **Vücûdı** olmayan olur mu maḥsûb
 71 Şabâ-veş cân ki oldı cisme nezdîk / Cemâdât-ı **vücûda** virdi taḥrîk
 84 **Vücûduñ** cânib-i Mevlâya eyle / Şu‘ûduñ ‘âlem-i bâlâya eyle
 94 **Vucûdı** mâ-hüve’l-maḥsûd u Ma‘bûd / Ki cûdiyle vücûda geldi mevcûd
 99 **Vücûd-ı** Âdem oldı çünki tekmiñ / Kılını kıldı bis’mi’llâha temşîl
 111 Huşûşâ genc-i ‘ilm-i sırr-ı esmâ / Olur âdem **vücûdından** hüveydâ
 164 Söziñi esleyenler oldı ḥoş-ḥâl / **Vücûdın** eyledi kâlû’n-Nebî kâl
 242 **Vücûdı** ‘ayn-ı iḥsân u keremdür / Muḥibb-i ‘adldür ḥaşm-ı sitemdür
 267 Yed-i kudretde zât-ı pâki şemşîr / **Vücûdı** ḥâneḳâh-ı vaḥdete pîr
 347 Bu âteşle uyandı oldı ḥandân / Qanâdîl-i **vücûd-ı** cism-i insân
 380 Gözine Ka‘betu’llah oldı mekşûf / **Vücûdı** vâvın itdi aña ma‘tûf
 402 Bunı keşf ü kerâmet ehli eyle / **Vücûdın** vecd ü ḥâlât ehli eyle
 517 **Vücûdında** kerâmetler belürdi / Risâletden ‘alâmetler belürdi
 521 Yolına ḥarc iderdi ḥânumânı / **Vücûdından** ‘azîz itmişdi anı
 590 Taḥammül idemez oldum firâḳa / **Vücûdum** yandı nâr-ı iştîyâḳa
 634 **Vücûduñ** varlığın ma‘dûm iderler / Seni cân gibi nâ-ma‘lûm iderler
 754 **Vücûdı** Ka‘besine her qarındaş / Atardı dest-i istihzâ ile taş
 767 Başından şemsi dülbendi alındı / **Vücûdı** cevheri ḥâke şalıñdı
 872 Şaḳın şıfr-ı **vücûdı** kılma maḥsûb / Yürî yoḳluḳda var ol ḳalma maḥcûb
 905 Güneş gibi **vücûdın** taḡdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi yatdı
 916 Žarar ḳaşd eyleme aşluña her gâh / Yıḳar şâḥ-ı **vücûdı** şarşar-ı âh
 955 Gelüp gördük yatur ol dürr-i meknûn / **Vücûdı** gonca-veş müstaḡraḳ-ı ḥûn
 1010 Zebûn itdi beni derd-i firâḳı / **Vücûdum** yaḳdı nâr-ı iştîyâḳı
 1027 Kemân itmiş **vücûdın** oḒlı yâsı / Atılmış oḒ gibidür beddu‘âsı

- 1093 Yaşı Ya‘kūbuñ aqdı anda sir sir / **Vücūdı** ditredi gün gibi dir dir
- 1191 Dil-i Mālik şu gibi çāha aqdı / **Vücūdın** āfitābuñ tābı yaqdı
- 1258 Refīk itdi **vücūdın** kārbanā / Tārīk-ı ğurbetde oldı revāne
- 1341 **Vücūdı** ‘aks-i Nīli eyledi zeyn / Kırān itdi şanasın gökde sa‘deyn
- 1420 İrişür ‘ışkı erbāb-ı şühūda / Olur bir zelzele beyt-i **vücūda**
- 1426 **Vücūduñ** keştī-i deryā-yı hayret / Hālāş itmez seni illā maḥabbet
- 1434 Şu toprakda ki aşl-ı cevher olmaz / **Vücūdında** anuñ sīm ü zer olmaz
- 1478 **Vücūd-ı** pāki cāndan āferīde / Serāser nūr idi mānend-i dīde
- 1522 Maḥabbetden **vücūdı** levḥi sāde / Daḥi meyl itmemiş zevk-ı murāda
- 1565 Alur göz ile çün kim aña baqdı / **Vücūdını** bir āteş oldı yaqdı
- 1669 Melāmet görme perhīz it ḥāṭadan / Şaḥın şem‘-i **vücūdı** ol havādan
- 1680 Eyā şehr-i **vücūduñ** meh-liḳası / Melāmet gerdinüñ olma şabāsı
- 1702 Kemān itdi **vücūdum** fīkr-i vuşlat / Göñülden geçmez illā tır-i fūrkat
- 1704 ‘Ulüvv-i şānı var Āl-i Nebī-vār / **Vücūdında** risālet meşrebi var
- 1731 Devāsı derdümün dildāra mevḳūf / **Vücūdum** vāvı oldı yāra ma‘tūf
- 1737 Deḥānuñ gibi ey āh-ı zemāne / Göñül virme **vücūdı** olmayana
- 1766 Hicāb oldı **vücūdum** aḳrabāma / Belāyam kendüme hem āşināma
- 1789 Sarāyum külbe-i aḥzāna döndi / **Vücūdum** ḥāne-i vīrāna döndi
- 1802 Kemāl-i luṭf ile ey verd-i aḥmer / **Vücūduñ** āl-i İbrāhīme beñzer
- 1823 Sa‘ādetden düşen sultāna döndi / **Vücūdı** ḥāne-i vīrāna döndi
- 1930 **Vücūduñ** ‘aynıdur Āb-ı Ḥayātuñ / Yuduñ yüzi ḳarasın kāyinātuñ
- 1932 Saña her nesnenüñ var ihtiyācı / **Vücūduñdur** cihānuñ başı tācı
- 1972 **Vücūdında** şefā‘at ‘aynı nāzır / Tevāzu‘ şūreti ḳaşında zāhir
- 2013 Zelīḥānuñ **vücūdunda** maḥabbet / Mürebbī oldı virdi ḥaylī ḥālet
- 2071 **Vücūdı** her birinüñ gūy-ı devrān / Görinen dörd ayağı çār çevgān
- 2193 **Vücūdum** döndi gūyā ol ḥabāba / Düşer girdāba uğrar ıztırāba
- 2235 **Vücūdı** ḥayyesine geldi ḥaşyet / Hemānā şoḳmadan itdi ferāḡat
- 2249 ‘Azīzün virdügi altunlu ḳaftān / **Vücūdına** olurdı nār-ı sūzān
- 2255 Olur nār-ı maḥabbet ‘āşıḳa nūr / Yüri Tūr-ı **vücūdı** āteşe ur
- 2258 Fenā vīrsün **vücūda** tā ser ü pā / Şerār-ı āteş-i *ānestü nārā*
- 2288 Sütün olmasa cismine ‘aşāsı / Yıkılurdı **vücūdınun** bināsı
- 2326 Tecellī eyledi nūr-ı maḥabbet / **Vücūd** āyīnesine virdi şūret
- 2451 Görinmez yār mu‘tād-ı vişāle / **Vücūdı** ḡarḳ olur nūr-ı cemāle
- 2460 **Vücūdı** genc yok vīrāna döndi / Sa‘ādetden düşen sultāna döndi

- 2469 **Vücûdî** döndi gūyā bir ğubāra / İletdi bād-ı āhı kūy-ı yāra
- 2577 **Vücûdım** gün gibi bir taĝdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi yatdı
- 2801 Niĝin-i ħalkā-i bezm-i belādur / **Vücûd-ı** āteş-i derd ü ‘anādur
- 2881 Yirinde қо **vücûd-ı** ħāksārı / Şafā bul cān gözinden sil ğubārı
- 2887 **Vücûdî** baĝr-i ‘ışķa taldı ħaldı / Tecellî ‘ālemi ‘aķlını aldı
- 2919 İderken rūĝ-ı pākūm göke mi‘ rāc / **Vücûdum** baĝrı tā olmaya mevvāc
- 2939 **Vücûdî** varlığın eylerler ifnā / Dilinden bunların lāf gelmez aślā
- 2947 Şarāb-ı ‘ışķ ile mest ola her bār / **Vücûdım** eyleye mir’āt-ı esrār
- 2958 **Vücûdî** sākî-i bezm-i belādur / Belā-yı ‘ışķı görünmez ħazādur
- 2965 Diyarında **vücûd-ı** cümle mevcûd / Fiĝān eyler elinden nitekim ‘ūd
- 3097 **Vücûduñ** ol sehî-ķadde hevādār / Gözüñ āyîne-i dîdār-ı dildār
- 3106 **Vücûduñ** ‘ışķ-ı dildār ile tölmiş / Gözüñ göñlün cemāl-i yār olmuş
- 3149 **Vücûdum** döndi gūyā bir ğubāra / Getürdi bād-ı āhum kūy-ı yāra
- 3194 Yaradılmamışa döner vücûd / **Vücûdî** beytinüñ ħalmaz ħudûd
- 3227 Teni ĝarķ oldı bārān-ı belāya / **Vücûdî** döndi eyyām-ı şitāya
- 3255 Cününüñ kendüñe ħayd-ı belādur / **Vücûduñ** ‘āleme ‘ayn-ı ‘anādur
- 3368 Ĥarām imiş **vücûdum** ħıdmetüñe / Ĥalāl olsun bu kıızlar ħazretüñe
- 3414 Güneşin ‘ālem-i mülk-i şuhûda / Duĝul itseñ ne var beyt-i **vücûda**
- 3422 Mey-i vaşluñ tölup peymānemüzde / **Vücûduñ** şem‘i yansun ħānemüzde
- 3446 Cihān fānîdür ol ma‘bûd bākî / **Vücûdudur** ħayāt ābına sākî
- 3509 Başuñda od yanar mānend-i ‘uşşāk / **Vücûduñ** nār-ı fūrķat eyler iĝrāk
- 3517 Fenā-ender-fenā olur **vücûduñ** / Ne nārūn görünür ħalkā ne dūduñ
- 3525 Cemāl-i şem‘e oldı ħāl-i müşĝin / **Vücûdî** varlığın yoĝ itdi ol ħin
- 3544 Bu yoklukda **vücûdum** var olaydı / Sezāvār-ı vişāl-i yār olaydı
- 3614 Girü şehr-i **vücûda** şaldı āteş / Yürekler oynadı berg-i ħazān-veş
- 3635 Ne var iĝsān u cūduñ cūybārı / Şalarsa bu **vücûd-ı** ħāksārı
- 3643 Ĥabāb-ı bāde göz dikdi ħarāma / **Vücûdî** tîz irişdi in‘idāma
- 3669 Uyup berg-i ħazān gibi havāya / **Vücûduñ** şem‘ini virme şabāya
- 3684 Yıkıldı ħal‘a-i şabrum bozuldu / **Vücûdumda** taşarruf ‘ışķuñ oldı
- 3691 **Vücûdî** ħalkası bāb-ı recānuñ / Belāsın başına almış cihānuñ
- 3745 Temennā-yı dil-i maĝzūn-ı ‘uşşāk / Tesellā-yı **vücûd-ı** cān-ı müştāk
- 3768 **Vücûdî** zātı döndi zaymurāna / Hemān şarmaşdı ol serv-i revāna
- 3797 Senüñ yanuñda yokdur ħünki sūdum / Helāk olmaķ muķarrerdür **vücûdum**
- 3798 Bu derde Yūsuf eylerken taĥammül / **Vücûdî** baĝrine irdi tezelzül

- 3823 Kilîdlenmiş kapular oldu mekşûf / **Vücûdî** vâvın itdi taşra ma' tûf
- 3853 Bu hâle ' ayn-ı teşnî' ile bakma / **Vücûduñ** baħr-i teşvîşe bıraħma
- 3952 Bu cumhûruñ **vücûdî** aħterânı / Güneş yüzinden oldu cümle fânî
- 3964 Kesildiler **vücûd** ârâyişinden / Naşîhat aldılar taqđîr işinden
- 4087 Belâdur ' âşıka kendü **vücûdî** / Cihânda sehvine degmez sücûdî
- 4126 Güneş gibi **vücûdî** pür-harâret / İrişdi hâne-i ' aqlına ğâret
- 4128 **Vücûdî** nâr-ı hicrâna şalındı / Fenâ bâzârı içinde alındı
- 4195 **Vücûdın** eylemiş dâl-ı ħamîde / ' İbâdet eyler Allâhü'l-Mecîde
- 4213 Baña dünyâ sarâyı oldu zindân / **Vücûdum** kapladı târîk-i hicrân
- 4222 Gözi gönli anuñ ' ısqıyle töldi / **Vücûdî** belki ' ayn-ı ' ısqı oldı
- 4235 **Vücûdında** tecellî itdi cânân / Firâkı müşkilâtı oldı âsân
- 4381 Ser-â-ser derd ü ' ayn-ı mâtem oldı / **Vücûdî** ħalka-i bâb-ı ğam oldı
- 4399 **Vücûd-ı** zât-ı pâki nitekim nây / Fiĝân u nâle oldı tâ ser ü pây
- 4404 **Vücûdî** ħal' asın kılmaĝa ifnâ / Ķamışlar ħarbzenler oldı ĝüyâ
- 4590 **Vücûdî** mazħar-ı dîdâr oldı / Ne imiş *mâ-hüve'l-maķşûd* ı bildi
- 4595 **Vücûdında** açıldı ' ayn-ı tã' at / Bu ħâl üstine geĝdi niĝe müddet
- 4606 **Vücûd-ı** sebzevât olmadı aşlâ / Ķalender şüretine döndi dünyâ
- 4648 Bir âh itdi ki şarşıldı semâvât / **Vücûdın** bâr-ı ğam itdi iki ħat
- 4776 Cünûd-ı enbiyâñuñ ħörmetiyĝün / **Vücûd-ı** evliyâñuñ ' izzetiyĝün
- 4828 **Vücûdî** gizlü gencin kıldı zâhir / Der-âĝuş itdi iħvânını bir bir
- 4832 Bu âteş yaĝdı her beyt-i **vücûdî** / Duĝân-ı âh idi ĝüyâ ki düdı
- 4859 Ķamîşi bâdbân-ı raħmet oldı / **Vücûdî** zevraĝın Ken' ânda buldı
- 4937 Ecel tîrine olmaz ĝünkü ħâyil / **Vücûduñ** sıfırını ' âlemde yok bil
- 4966 Firâķ-i zât-ı pâk-i Ĥazret-i Pîr / **Vücûdına** ziyâde itdi te' şîr
- 4976 Gider cân cevherinden bu ĝubârı / Yirinde ĝo **vücûd-ı** ħâksârı
- 5068 Zemîn-i ħabrine itdi sücûdî / Fenâ-ender-fenâ oldı **vücûdî**
- 5092 **Vücûduñ** şem' ini şaĝla hevâdan / Şaĝın dâmânuñı ħâr-ı belâdan
- 5120 **Vücûd-ı** âdemi mûr-ı zevâli / Yir altına taşır gendüm mişâli
- 5157 Gözi yazıda vü gönli yabanda / **Vücûdî** yirde fikri âsumânda
- vücûd-ı ' âşıķ** [1] âşıĝın vücudu. <BMS>
- 2991 Cemâlin itmese dildâr peydâ / **Vücûd-ı ' âşıķ** olmazdı hüveydâ
- vücûd-ı pâk** [1] temiz vücut. <BMS>
- 3699 Gül-i ra' nâ gibi bî-vaĝt açılma / **Vücûd-ı pâküñi** âlûde kılma
- vücûda gelmek** [7]

1. ortaya çıkmak, oluşmak, hasıl olmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1210 Sa‘ âdet eyledi kendüye iqbâl / **Vücûda geldi** rûyâsındaki hâl
 1899 **Vücûda geldi** ‘ışkuñ muqtezâsı / Qazâ-yı ‘ışkuña oldu rızâsı
 2198 Kilîd-i bâb-ı vuşlatdur bu taşvîr / **Vücûda gelmelidür** emr-i tâkdîr
 4552 Yirini buldı şimşâd-ı murâdı / **Vücûda geldi** sırr-ı ittiḥâdı
 5141 **Vücûda geldi** bu güftâr-ı manẓûm / Hezârân sırr-ı mektûm oldu ma‘lûm

2. yaratılmak, doğmak. <KUBBEALTI>

- 364 **Vücûda geldi** Âdem buldı ‘izzet / Qonuldu zât-ı pâkinde kerâmet
 370 ‘Înâyet itdi İbrâhîme Ḥallâk / **Vücûda geldi** İsmâ‘îl ü İshâk
vüs‘at [1] genişlik, bolluk [*mec.*] güç, kudret, takat. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALTI>
 3037 Bu tedbîr ile **vüs‘at** buldı Yûsuf / Biraz âsûde-ḥâtır oldu Yûsuf

Y

yā [11] seslenme edatı, ey!, hey!. Birtakım duyguları güçlendirmek için kullanılır. <KT, KO, TS, KUBBEALTI>

yā İlāhī, yā Rabb, yā Rabbi [9] “ey Allah’ım”, “ey Rabbim”, “ey Tanrım” anlamında olan bu söz Allah’tan yardım isteme, şaşkınlık, korku vb. durumlarda ve Allah’a sığınma ifadesi olarak kullanılır. <KUBBEALTI, TS>

- 50 Eger olmasa ‘āṣī vü tebāhī / Kime rahmet iderdün **yā İlāhī**
 403 Ḥabīr-i rāz-ı ‘irfān eyle **yā Rāb** / Zāhīr-i ehl-i imān eyle **yā Rāb**
 507 Beni yanından ayırmazdı kaṭ‘ ā / Bu gün **yā Rabbi** kanda gitdi tenhā
 680 Tūrup ol dīn-i islāmuñ penāhı / Didi sen hayrını vir **yā İlāhī**
 1734 Eyitdi **yā İlāhī** kankı mekkār / Bu derde cānumı itdi giriftār
 2497 Bākup ol šāhid-i maṣṣūda gāhī / Niyāz ile dir idi **yā İlāhī**
 4023 Didi **yā Rabbi** yegdür bend ü zindān / Bu derd ü ḡuşşadan her rūz u her ān
 4145 Dir idi **yā İlāhī** n’eyledüm ben / Benüm itdügüm itmez baña düşman

yā Nebiyya’llāh [1] Ey Allah’ın peygamberi!

- 1037 Didiler **yā Nebiyya’llāh** inanma / Bu zulm ü cevri bizden oldı şanma

yā Nebiyya’llāh lebbeyk [1] Ey Allah’ın peygamberi buyurunuz, emrediniz! “Lebbeyk” kelimesi hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimselerin söylediği sözlerden oluşan ve telbiye duası olarak bilinen hadiste geçen bir ifadedir. <İKS, İKTİBASLAR>

- 1003 Segirdüp geldi biri nitekim peyk / Eyitdi **yā Nebiyya’llāh lebbeyk**

ya [17]

1. yahut, İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar. Ya .. ya (da, veya, yahut) şeklinde de kullanılır. <KT, KO, KUBBEALTI>

- 263 Üli’l-ebşāra her tūḡı nazargāh / Tārīqat pīridür **yā** mürşid-i rāh
 1500 Gümüşden servdür **yā** şem‘-i kāfūr / Görinen tāt-ı zeri bir şu‘le-i nūr
 1739 **Ya** teşhīr eyledi bir ehl-i teşhīr / Ki ḥüsn ü behcetüñe irdi taḡyīr
 1718 Melekdür **yā** perī **yā** rūḥ-ı şānī / Ne görmüş ne işitmiş kimse anı
 1785 Benüm ancak murādum senden oldur / Beni bir gün **ya** ihyā it **ya** öldür
 3751 Budur kaşdum bu gün ey Māh-ı Ken‘ ān / **Ya** cānāna irişem **yā** virem cān
 4019 **Ya** bu miskīnūñe lūṭfuñ nişār it / **Ya** kayd u bend-i ḥabsi ihtiyār it

2. Soru cümlelerinin başında kullanılır. Anlamı güçlendirir. <TS, KUBBEALTI>

- 473 Kimi kıl eyleye šāh-ı kerīmüm / **Ya** kime taḡıla dürr-i yetīmüm
 4094 Beşer kısmı nedür **yā** bildügi ne / Ki degmez bildügi yañıldügi ne

Ya tek dur (dövülme), ya pek dur (yenilme) [1] İnsan tek başınayken kendi gücüne güvenip ya cesaretli davranarak dövülmekten kurtulmalı ya da olduğundan hızlı davranarak yenilmekten kurtulmalı. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA> Tenkidli basımda “Ya tekdür ya pekdür” şeklinde okunmuştur.

644 Kimi eydürdi öldürmek gerekdür / Meşeldür bu ki **yā tekdür yā pekdür**

2300 Ğaraż maǵdūrumı şarf eylemekdür / Meşeldür bu ki **yā pekdür ya tekdür**

yab [] yavaş, aheste, sessiz. <KT, YTS>

yab yab [1] yavaş yavaş, usul usul, sessizce.

4468 Tırı geldi Zeliḥā nitekim āb / Sürindi vardı rāh-ı şāha **yab yab**

yaban [17]

1. ıssız kır, ova, insandan boşalmış yer; dışarı, başka ülke. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

1091 Maḥabbet ırmağı akmaz **yabana** / Zārardur şāhrāh-ı sālīkāne

1807 Didi sen kanda iseñ andayam ben / Taşavvur itme kim **yabandayam** ben

3128 Olan cān cāna vü gönlek **yabana** / Çıkar ser-tā-ka-dem ol nerdübāna

4236 Cününü terk idüp qodı **yabanı** / Gönül şehrinde seyrān itdi anı

5157 Gözi yazıda vü gönli **yabanda** / Vücūdı yirde fikri āsumānda

2. yabancı. <YTS, ÖTS>

1221 Getürüp ortaya ol mü-miyānı / **Yabana** şatdılar cān-ı cihānı

1957 Taḥiyyatda selām olur bahāne / Gözüm yarı arar baqar **yabana**

3064 Yüzini döndürüp ol gül nihāli / **Yabana** baqmadan olmazdı ḥālī

yabana atmak [4]

1. dikkate almamak, itibar etmemek, değer vermemek, önem vermemek. <DŞD>

1839 Qomadı cāmesinden bir nişāne / O gül yaprakların **atdı yabana**

3472 Zuhūr itdi nebīnün mu‘cizātı / **Yabana atdılar** Lāt u Menātı

3804 **Yabana atdı** def itdi melālī / Tılandı ḥançerün ol dem hilālī

2. oku menzil dışına atmak, karavana atmak. <OKÇULUK TERİMLERİ/1> Aşağıdaki tanıkta “tîr ve kavs” kelimeleri bu anlamı çağrıştırmaktadır. Bu arada deyimın diğer anlamı da dikkate alınmalıdır.

725 Sözüñ toǵrusı birdür nitekim tîr / Seni **yabana atdı** qavs-i taqđîr

yabana gitmek [1] başka yere, başka köye veya uzağa gitmek; heder olmak. <ÖTS>

3730 Dālālet yolına olan revāne / Azıtdı izini **gitdi yabana**

yabana söylemek [4] temelsiz şeyler söylemek, saçma sözler söylemek, hezeyan etmek. <DŞD>

- 948 Delüler gibi **söylersüz yabana** / Bunuñ gibi yalana kim inana
 975 Olup bu derd-i hicrân ile meczûb / **Yabana söyler** idi anda Ya' kûb
 1613 Aķar Şu gibi **söylerdi yabana** / Belâ sâzına eylerdi terâne
 3547 **Yabana söylemekden** hemçü mecnûn / Yorılmaz ' âşık-ı bîmâr u maħzûn

yâd [12] anma, hatıra getirme, hatır. <KT, KO, ÖTS, KUBBEALT>

yâd etmek/eylemek/kılmak [10] anmak, hatırlamak, hatıra getirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KUBBEALTI, ÖTS>

- 510 Anası mâcerâsın **yâd iderdi** / Ziyâde ağlayup feryâd iderdi
 1016 Size bu yüz kıarası oldu isnâd / **İderler** la' net ile aduñuz **yâd**
 1140 Anı añma ki ' aynuñ itdi a' ma / Anı **yâd it** ki çeşmüñ kıldı bînâ
 1956 Sücûda varduğınca cân-ı mu' tād / Kılur ayağına yüz sürmegi **yâd**
 2467 Şafâ-yı şoħbetini **eyledi yâd** / Giceden erteye dek kıldı feryâd
 2710 İkide birde **yâd eyler** diyârın / Geçürür âh ile leyl ü nehârın
 3108 Güzeller şâhını kıl ħayr ile **yâd** / Günâhı bî-günâha itme isnâd
 3135 Yanında pehlû adın **eylesem yâd** / Yıķar göñlüm evini itmez âbâd
 4492 Yıkılmış ħâırumı itsün âbâd / Kıadımî âşınâsın **eylesün yâd**
 4804 Didi oğulları ey pîr-i ' âlim / Bize bu sözi **yâd itmek** ne lâzım

yâd olmak [2] anılmak. <ÖTS>

- 4928 Geçen fûrkatleri **yâd olsa** nâgâh / Dir idi her biri *el-ħamdü li'llâh*
 5178 Budur ' âlemde maķşûd u murâdı / Du' â-yı ħayr ile **yâd ola** adı

yad [] yabancı. <TS, YTS>

yad il [2] yabancı ülke, gurbet.

- 1075 Aña daħı bu hicrânı naşîb it / Bu **yad ilde** benüm gibi ħarîb it
 2735 Dirîğâ hem yetîm ü hem ħarîbem / Bu **yad illerde** kıalmış bî-naşîbem

yağ [] yağ. <ÖTS, KUBBEALT>

yağı erimek [1] (bir olaydan sonra) çok üzölmek, içi ezölmek, yüreğinin yağı erimek.

- 4169 Aradan gitdi ol devlet çerâğı / **Eridi** ehl-i şevķuñ bağı **yağı**

yağdurmak [3] yağmasını sağılamak; bir şeyi aralıksız ve çok sayıda atmak. <TS,

KUBBEALT>

- 3160 O gülzâra ne var ey çarķ-ı iħsân / Şeħâb-ı şefķatüñ **yağdursa** bârân
 4348 Ķarîbüñ dūd-ı âhınuñ şeħâbı / Şaķîye **yağdurur** berf-i ' azâbı
 5125 Depem ağarmış idi nitekim küh / Felek **yağdurmuş** idi berf-i endüh

yağı [1] düşman, hasım. <YTS, TS>

760 ‘ Acebdür Tañrı yağduğı çerâğı / Söyündürmek diler bir niçe **yağı**

yağma [] zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, çapul, talan. <OTAL, TS, KUBBEALTI>

yağma etmek [1] bir yerdeki malları zor kullanarak ele geçirmek, alıp gitmek. <KUBBEALTI>

1631 Ğam-ı a‘ dâ vü teşnî‘-i ahibbâ / İder gencîne-i idrâki **yağma**

yağmak [8] (yağmur, kar, dolu için) gökten düşmek [*mec.*] üst üste ve çok gelmek. <TS, KUBBEALTI>

199 Şehâb-ı rahmet oldı göke ağdı / Hakuñ ihsânı bārân gibi **yağdı**

1291 Eser yeller **yağar** bārân-ı miñnet / Ziyâde oldı dilde havf u haşyet

2061 Şehâb-ı rif‘ati eflâke ağdı / Kıpuma elçi bārân gibi **yağdı**

3182 Yiridür eyleseñ lutf u ‘ināyet / Yire gökden **yağar** bārân-ı rahmet

3226 Bulut gibi semāya ābı ağdı / Yaşı güz yağmurına döndi **yağdı**

4344 Kimün başına **yağsa** seng-i düşnām / Dürer tōmār-ı ‘ömrin devr-i eyyām

4604 Zemîne **yağmadı** bārân-ı eflāk / Yübüsetden leb-i Nîl oldı şad çāk

5010 **Yağardı** hâke berg-i verd-i ħandân / Şecerler ağlar idi şanasın kan

yağmur [1] atmosferdeki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı, havadan yer düşen su, rahmet. <KT, TS, KUBBEALTI>

3226 Bulut gibi semāya ābı ağdı / Yaşı güz **yağmurına** döndi yağdı

yağşı [1] iyi, güzel, her şeyin güzeli. <YTS, ÖTS>

5024 Meger seyr itmek için kāyinātı / Öñine çekdiler bir **yağşı** atı

Yahyâ [3] 16. yüzyıl divan şairi. *Yûsuf ü Zeliâ* eserinin müellifi olan şair ile ilgili ayrıntılı bilgi giriş bölümünde bulunmaktadır.

232 Bu **Yahyâ** bendeñi ey Hayy u Kayyûm / Vişālûñ ‘âleminden kılma maħrûm

4915 Koma fūrkatde **Yahyâyı** İlâhî / Vişālûñ mihrine irgür ke-mâ-hî

5176 ‘İnāyet eyledi **Yahyâya** Mevlâ / Bu taşnîf ile adı oldı ihyâ

yağa [15] giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü. <TS, KT>

4 Şeher vaķtı gibi mihrûñle bî-bāk / **Yağamı** dâmenümden ideyin çāk

420 Sefer ide ħalâş ola cedelden / Selâmet **yağasın** kômaya elden

895 Bulutlar gibi irdi ol diyâra / **Yağası** her birinûñ pâre pâre

934 Yerine geldi çünkim ‘aql u idrāk / **Yağası** çāk ü gönli gözi nemnāk

yağa yırtmak/yağa çāk etmek [13] büyük bir üzüntü ve çaresizlik içinde bulunmak. <KUBBEALTI, DŞD>

26 Oğyan kiseler sürsün şafâlar / Kitâbum gibi **çāk itsün yağalar**

- 1126 Düşinde Yūsufa duş oldu nāgāh / **Yakāsın yırtup** itdi nāle vü āh
- 1826 Temāšā eyledi ‘ālem fenāsın / Hemān haykırdı **çāk itdi yakāsın**
- 2172 Mişāl-i ‘āşık maḥzūn u bî-bāk / Kıpular **yakāsını eyledi çāk**
- 2411 Zeliḥā gūşına girdi bu evşāf / **Şikāf itdi yakāsın** nitekim kāf
- 3277 Taşavvur eyleyüp hayrān olurdu / **Yakāsın çāk idüp** nālān olurdu
- 3581 **Yaka çāk itse** bir ‘āşık tarabnāk / **İderdi** ‘aksi yüz yirde **yaka çāk**
- 3953 Baḳān dīdār-ı sulṭān-ı baḳāyı / Aḳar şu gibi çāk **itdi yakayı**
- 4105 Tolaşdı dāmenine ḥār-ı fūrḳat / **Yakāsın çāk idüp** geldi nedāmet
- 5060 Çü dördünci gün oldu tırdı yirden / **Yakāsın yırtup** āh itdi cigerden
- yakıcı** [1] yakma özelliği olan, yakan [*mec.*] etkili, dokunaklı. <TS, ÖTS>
- 4707 Meh-i Ken‘ānı derd-i ḥasret aldı / Yürekler **yakıcı** āhı çoğaldı
- yakılmak** [6] yakmak işi yapılmak. <TS, ÖTS>
- 933 Fiğānlar itdi kendin yavı kıldı / Görenler acıdı yandı **yakıldı**
- 1076 Döğinsün aḡlasun yansun **yakılsun** / Nice olur oḡul acısı bilsün
- 1869 Şu kim nār-ı firāk ile **yakılmaz** / Vişālün zerrece ḳadrini bilmez
- 3522 Zeliḥā şem‘e yanup **yakılurken** / Gözinün yaşını deryā kıılurken
- 4143 Yıluñ on iki ayı ol ḳāmer-veş / Yanar **yakılur** idi hem-çü āteş
- 4768 Biraz yandı biraz **yakıldı** Ya‘ḳūb / Elin açdı du‘ālar kıldı Ya‘ḳūb
- yakın** [23] (zamanda ve yerde) az bir ara ile ayrılmış olan, “uzak” karşıtı. <TS, YTS,

KUBBEALTİ>

- 181 Aña kim mihr-i ‘ışkı ola şehper / **Yakın** ile ıraḡ olur berāber
- 1002 Gelün Allāhuñ emriyle **yakına** / Tesellī virünüz pīr-i ḥazīne
- 1190 **Yakınında** yolun var idi bir çāh / Kenārı ḥūb mer‘ā vü çerāḡāh
- 2195 Perestāruñ biri geldi **yakına** / ‘Ale’t-ta‘ cīl yapışdı eline
- 2514 İrişse kāşkı daḡı **yakına** / Tolaşsa rişte-i cānum beline
- 2596 Güneş tolınduḡı gibi zemīne / Görindi şehri irişdi **yakına**
- 2721 Getürdiler anı Yūsuf önine / **Yakına** geldi başladı enīne
- 2891 Cefālar kıldı şeyṭān-ı la‘īne / Ġāzab itdi didi gelme **yakına**
- 3015 Rızā-yı Yūsufa gösterdi meyli / **Yakınında** ayaḡın tırdı ḡaylī
- 3649 Çü ‘āşıkdan ola yāruñ ferāḡı / Berāberdür **yakın** ile ıraḡı
- 4395 Kenār-ı Nīle vardı ḥār u ḥas-vār / **Yakın** idi orada rāh-ı dildār
- 4470 Temāšā ehli ile yolda tırdı / **Yakına** varmaḡa sa‘y ide gördi

yakın gelmek [1] yaklaşmak, yanaşmak, yanına varmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

2629 **Yakın geldi** yirinden kopdı Ya'küb / O tıflı gözlerinden öpdı Ya'küb

yakın olmak [6] yaklaşmak, yakın yerde bulunmak. <YTS, KUBBEALTİ>

888 **Yakın oldu** görindi şehri Ken'ân / Hemân-dem kıldılar feryâd u efgân

919 Dürüg-ı bî-fürügı itme peydâ / **Yakın olur** yalanuñ ucu zîrâ

1450 Hâkîkiye mecâziden **yakın ol** / Günün şevkına eyle zerreden yol

3094 Zeliḥânun bu ḥâlin bildi dâye / **Yakın oldu** o mihre hemçü sâye

4439 Enin ü ğamla olmasun ḥazîn ol / Baña olur yakınlarda **yakın ol**

5069 Gelüp 'aşıklığ erkânı yirine / **Yakın oldu** girü biri birine

yakınlarda [4] yakın bir gelecekte, az zaman sonra. <TS, KUBBEALTİ>

2628 Ba'id olmaya bu sözler ki bi'z-zât / **Yakınlarda** saña olur mülâkât

4028 **Yakınlarda** beni dūr it İlâhî / Yolumı urmasun ehl-i menâhî

4439 Enin ü ğamla olmasun ḥazîn ol / Baña olur **yakınlarda** yakın ol

4771 **Yakınlarda** buluşdur akrabâmı / Meh-i Ken'ânımı şems-i duḥâmı

yakınmak [1] sızlanmak, sızlanarak anlatmak, şikayet etmek. <TS, ÖTS>

847 Kuyı ağzına kolların gererdi / **Yakınurdu** şefâ' atci arardı

yakışmak [4]

1. uygun olmak, iyi karşılanmak, münasip olmak. <YTS, TS>

5153 Okursa ağzı **yakışmaz** kelâma / Yazarsa bâ' iş olur inhidâma

5170 **Yakışmaz** terceme bu dâstâna / Öli ḥalvâsını almam dehâna

2. yaklaşmak, meyletmek. <YTS>

2044 **Yakışsun** cânumuz nesline anuñ / Karışsun aşlumuz aşlına anuñ

2709 Zeliḥâya didi bir gice dâye / **Yakışmaz** Yüsufuñ gönli buraya

yakın [1] şüpheden uzak olarak bilme, sağlam bilgi, kesin olarak bilme. [tas.] delille

değil iman gücüyle apaçık görme, saf kalple gaybı temaşa, fikri muhafaza ile sırrı mülâhaza

etmek. <KT, KO, ADŞS, TTS>

1870 Mürîdin kıymayınca erba'îne / Getürmez mürşid-i kâmil **yakîne**

yaklaşmak [2] (zaman veya uzaklık için) arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek,

aradaki uzaklığı azaltmak veya büsbütün ortadan kaldırmak için ileri gitmek, yakına varmak,

yakınlaşmak. <TS, ÖTS>

4432 Kaçan **yaklaşsa** sultân-ı vilâyet / Gelürdi yolına eylerdi ğayret

4895 Diyâr-ı Mısra çün **yaklaşdı** Ya'küb / Biḥâr-ı Nîl gibi taşdı Ya'küb

yakmak [27]

1. yanmasını sağlamak veya yanmasına sebep olmak, tutuşturmak. <TS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 15 Anuñ her dilde vardur tâze dâğı / **Yaķar** Yūsuf cemālinden çerāğı
- 337 Cihānı **yaķdı** mihr-i ‘ışķ-ı Yezdān / Gönüller oldu encüm-veş perīşān
- 513 Ġarībāne yetīmāne gezerdi / **Yaķardı** ehl-i derdi āh-ı serdi
- 760 ‘Acebdür Tañrı **yaķduğı** çerāğı / Söyündürmek diler bir niçe yağı
- 860 Meleklerden birisi geldi ta‘ cīl / Beşer şekline girdi **yaķdı** kandīl
- 972 Ġam odı **yaķdı** pīr-i nā-murādı / Söyümdi şöhetinde şem‘-i şādī
- 1010 Zebūn itdi beni derd-i firāķı / Vücūdum **yaķdı** nār-ı iştıyākı
- 1191 Dil-i Mālik şu gibi çāha aķdı / Vücūdın āfitābuñ tabı **yaķdı**
- 1443 Dil ol dildür ki **yaķa** ‘ışķı nārı / Göz ol gözdür ki göre rüy-ı yārı
- 1565 Alur göz ile çün kim aña baķdı / Vücūdını bir āteş oldu **yaķdı**
- 1742 Seher vaktine dek **yaķdı** sipendi / Gide ya‘nı yavuz gözler gezendi
- 2401 Ne meh kim evc-i hüsn olmuş turağı / **Yaķar** mihr-i risāletden çerāğı
- 2964 Yıķar her lahza ķalb-i mübtelāyı / **Yaķar** her hānumānı her sarāyı
- 3176 **Yaķupdur** āfitāb-ı ‘ışķuñ anı / Senüñ sāyeñde diñlensün revānı
- 3258 **Yaķardı** ‘ālemi sūz u güdāzı / Zelīhā Yūsufa şordı bu rāzı
- 3319 Kāranfūl kollarına dāğ **yaķdı** / Çemende yāsemen kendin bıraķdı
- 3510 Beni bir māh-rū yandurdu **yaķdı** / Dür-i eşķüm gibi gözden bıraķdı
- 3532 **Yaķanlar** nār-ı ‘ışķa ten pelāsın / Geyer gün gibi nūrānı libāsın
- 3534 Kül itdüñ oda **yaķduñ** raķt u baķtı / Tağıtduñ bāda virdüñ tāt u taķtı
- 3938 Cihānı **yaķmağ** içün ol perī-veş / Kızıl cāmeyle olmuş ‘ayn-ı āteş
- 3973 Kimini **yaķdı** envār-ı tecellā / Sücūda vardı şankim Tūr-ı Mūsā
- 4014 Gönül kaşrını yap terk it cefāyı / Kōlaydur oda **yaķmak** bir sarāyı
- 4363 Felek farkına rāh eylerdi āhı / **Yaķardı** nār-ı āhı mihr ü māhı
- 4459 ‘İnāyet ‘aynı ile hālūme baķ / Beni bu nār-ı hicrāna yeter **yaķ**
- 4693 Döküldi Yūsufuñ eşķ-i revānı / Bu söz bir āteş oldu **yaķdı** anı
- 4832 Bu āteş **yaķdı** her beyt-i vücūdı / Duḡān-ı āh idi gūyā ki dūdı

2. (kına, vb. için) sürmek, uygulamak. <KUBBEALTI>

- 2873 Yudı arıtdı İsmā‘īli tenhā / Mübārek ellerine **yaķdı** hınnā

Ya‘ķūb [129] İbrahim Peygamber’in torunu ve İshak Peygamber’in oğludur. Bir adı da “İsrail” olduğu için İbranilere kendisinden sonra “İsrailoğulları/Benî İsrail” denilmiştir. Hz. Yakub ile Hz. Muhammed arasında gelen bütün peygamberler onun soyundandır. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve 12 oğlu olmuştur. Oğulları içinde Yusuf ve Bünyamin aynı anneden

doğmuşlardır. Kardeşlerinin Yusuf'u kıskanmaları ve sonucunda onu kuyuya atmalarından sonra Yakub Peygamber Beytü'l-ahzen (Hüzünler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra Yusuf, gömleğini göndermiş ve gömleği gözlerine sürdüğünde gözleri yeniden açılıp görmeye başlamıştır. Daha sonra Yusuf'un davetiyle Mısır'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Vefat ettiğinde 147 yaşında olduğu ve babası İshak Peygamber'in yanına gömülmeyi vasiyet ettiği için Filistin'e götürülüp oraya defnolunduğu rivayet edilir. Divan şiirinde "Pîr-i Ken'an" sıfatıyla da anılır. <ADSS, FMS, DEKS>

- 24 Yüzi şuyına **Ya'kûb**-ı Nebînüñ / Sözüni âbdâr it ben ğabînüñ
 296 Dem olur kendümi **Ya'kûb** iderdüm / Arardum Yûsufî derd ile dirdüm
 383 Zuhûra geldi bir günde iki hûb / Öñürdi 'İş toğdı soñra **Ya'kûb**
 389 Gelürdi aña geh **Ya'kûb** u geh 'İş / Nebiyyu'llâh velî itmezdi teşhîş
 392 Getür saña ziyâde himmetüm var / Bu râza itme **Ya'kûbı** haberdâr
 394 İşitdi Hâzret-i **Ya'kûb** anası / Didi Ya'kûba gel ey pîr olası
 397 Anası oğlu **Ya'kûbı** severdi / Aña bir eylük itmege iverdi
 398 Bu râzı eyledi **Ya'kûba** ifşâ / Bu hîdmet üstine oldu hemânâ
 399 Getürdi çünkü **Ya'kûb** aña biryân / Yidi Mevlâsına gösterdi şükrân
 404 Du'âsın müstecâb itdi o Hâzret / Beşâret oldu **Ya'kûba** nübüvvet
 405 Nübüvvet nevbetine geldi **Ya'kûb** / Atasınıñ du'âsın aldı **Ya'kûb**
 407 Zamândan soñra oğlu 'İş geldi / Görüp **Ya'kûbuñ** âlin hayret aldı
 418 Nübüvvet oldu **Ya'kûba** 'inâyet / Aña 'İş itdi ğâyetde 'adâvet
 419 Vaşiiyyet eyledi **Ya'kûba** İshâk / Ki vara hâlasına Şâma dek çaķ
 421 Atası sözini ğuş itdi **Ya'kûb** / Çıkup ol günde Şâma gitdi Ya'kûb
 430 Görüp **Ya'kûbı** hazz itdi cânı / Mekîn ile şeref buldı mekânı
 436 Bu keşretten irüp **Ya'kûba** vahdet / Seherden eyledi Ken'âna rihlet
 447 Zuhûra geldi nûr-ı 'ayn-ı **Ya'kûb** / Cihân maflûbı bir maḥbûb-ı mergûb
 533 Görür **Ya'kûbı** hergiz 'ışķa döymez / Kelâm-ı mâni' -i cânâna uymaz
 540 Nübüvvet gevherinün kânı **Ya'kûb** / İderdi ḥasret ile şabr-ı Eyyûb
 550 Tamâm itdi sözini çünkü **Ya'kûb** / Dil-i İnâsa irdi derd ü âşûb
 552 Hemân ol âl-i **Ya'kûba** idüp âl / 'Acâyib ḥîle bünyâd itdi fi'l-hâl
 554 Didi **Ya'kûba** bu sulṭân senüñdür / Ne kim emr eyleseñ fermân senüñdür
 565 Virürken Yûsufî **Ya'kûba** nâġâh / Kemer ġayb oldu didi eyledi âh
 583 Dil-i **Ya'kûbuñ** oldu inkisârı / Yaşını ırmağ itdi 'ayn-ı 'ârı
 602 Beşâret itdiler **Ya'kûba** fi'l-hâl / Didiler 'izz ü devlet itdi iķbâl

- 619 Anı irşād iderdi zāt-ı **Ya'kūb** / Olurdu her sözi yanında merğüb
- 624 Dil-i **Ya'kūbı** Yūsuf eyledi şād / Didi bir gün aña ey pîr-i irşād
- 638 Ferāmūş itdi **Ya'kūbuñ** yasağın / Uyardı illere rāzı çerāğın
- 647 Varup **Ya'kūba** itdiler niyāzı / Didiler ey nebîler ser-firāzı
- 685 Elin öp Hāzret-i **Ya'kūba** gel var / İcāzet iste ibrām eyle yalvar
- 686 Bu sözler Yūsufa te'sîr itdi / Cenāb-ı Hāzret-i **Ya'kūba** gitdi
- 688 Tazarru' eyledi **Ya'kūba** vāfir / Dil ucuyla icāzet virdi āhîr
- 689 Getürdi Yūsufı geydürdi **Ya'kūb** / Cemāli oldu anuñ hūbdan hūb
- 716 Oraya Yūsuf ile geldi **Ya'kūb** / Vedā' itdi ğam ile qaldı **Ya'kūb**
- 739 Gelür **Ya'kūba** derd ü Yūsufa ğam / Ğaraž irşāddur *Allāhu a'lem*
- 744 Fiğān u hasret ile qaldı **Ya'kūb** / Belā deryālarına taldı **Ya'kūb**
- 746 Gidüp ihvān ile ol mihr-i rüşen / Tılandı çünki **Ya'kūbuñ** gözinden
- 799 Olur cumhūruñuz ma'yūb u mağzūb / Kōvar merdūd ider tıyınca **Ya'kūb**
- 876 Perişān-hāl olup evlād-ı **Ya'kūb** / Bu sevdā cümlesini itdi meczūb
- 887 Muqarrer itdi bu egri hayālî / Eve toğruldu **Ya'kūbuñ** 'ayālî
- 889 Bu yana Hāzret-i **Ya'kūb**-ı ğam-h'ār / Tururdu intizār ile dil-efgār
- 898 Dil-i **Ya'kūb** olup ğāyetde maḥzūn / 'Ayān itdi gözinden eşk-i gülgün
- 912 Elif qaddini **Ya'kūb** eyledi dāl / Delindi 'aynı gibi bağırı fi'l-hāl
- 924 Dönüp şemşîre dūd-ı āh-ı **Ya'kūb** / Öñinde ditreşüp evlād-ı āşūb
- 958 Su'āl itdi didi **Ya'kūb**-ı ğamnāk / Bu söz daḡı degül maḡbūl-i idrāk
- 970 Biraz **Ya'kūb** oldu fāriğü'l-bāl / Yemîn itdüklerinden geldi bir hāl
- 975 Olup bu derd- hicrān ile meczūb / Yabana söyler idi anda **Ya'kūb**
- 992 Yere sürdi yüzün mānend-i cārūb / Ağardı ağlamaqdan 'ayn-ı **Ya'kūb**
- 998 Ölümlü hasta gibi oldu **Ya'kūb** / Hāzān yaprağı gibi şoldı **Ya'kūb**
- 1006 Didi **Ya'kūb** ey gürk-i mübārek / Su'ālümden haber ver söyle gerçek
- 1034 Gelürler Hāzret-i **Ya'kūb** evine / Sürerler yüzlerin rüy-ı zemîne
- 1041 Olup **Ya'kūbdan** rāzî vü hōşnūd / Tağa tağıldı anlar nitekim dūd
- 1042 Bu cumhūruñ cevābın aldı **Ya'kūb** / Melūl oldu evine geldi **Ya'kūb**
- 1050 Nişānımı görince 'ayn-ı **Ya'kūb** / Zārūrî olur eyler şabr-ı Eyyūb
- 1067 Anı öldürdi **Ya'kūb** iştiyākı / Helāk itdi bunı oğlu firākı
- 1069 Cihānda bu rivāyet oldu 'ibret / Bu idi Hāzret-i **Ya'kūba** hikmet
- 1072 Ayırdı oğlını bey' itdi **Ya'kūb** / O miskīn dāyeyi ağlatdı **Ya'kūb**
- 1073 İlendi Hāzret-i **Ya'kūba** vāfir / Didi āvāz ile ey Hayy u Kādir
- 1078 İrişdi Hāzret-i **Ya'kūba** fūrkat / Firāk-ı Yūsuf ile qaldı hasret

- 1080 Ferahnâk eyledi **Ya'kûb**-ı pîri / Ol idi Hâzret-i Yûsuf beşîri
- 1085 Rivâyet eyledi ba' zı muhaddîş / Bu olmuş fûrkat-i **Ya'kûba** bâ' iş
- 1093 Yaşı **Ya'kûbuñ** akdı anda sir sir / Vücûdı ditredi gün gibi dir dir
- 1108 ' Acebdür ' işk-ı **Ya'kûb**-ı zemâne / Firâk-ı Yûsufa olur bahâne
- 1122 Nihâyet bulmadı hicrân-ı **Ya'kûb** / Zârûrî şabr iderdi cân-ı **Ya'kûb**
- 1157 Mübârek sâ' at idi vaqt-i mergûb / Bulışdı Hâzret-i Cibrîle **Ya'kûb**
- 1168 Nüzûl itdi zemîne peyk-i Yezdân / Dil-i **Ya'kûbı** kıldı şâd u handân
- 1267 Didi ey vâlide bildün mi hâli / Ne kıldı baña **Ya'kûbuñ** ' ayâli
- 1329 Olup **Ya'kûb**-ı dehrün kâmeti dâl / Figân u nâleden olmuş idi nâl
- 2562 Didi Yûsuf o yirler hûb mıdur / Nebîñüz Hâzret-i **Ya'kûb** mıdur
- 2563 Eyü mi hoş mı ferzendân-ı **Ya'kûb** / Refâhiyyetde midür cân-ı **Ya'kûb**
- 2568 Eyitdi Hâzret-i **Ya'kûbı** şorma / Göñüller şehrine âteş düşürme
- 2606 Hâzîn âvâz ile **Ya'kûba** ol pîr / Kelâma geldi kıldı hûsn-i ta' bîr
- 2620 Sevindi güldi handân oldı **Ya'kûb** / Sürür u şadî ile töldi **Ya'kûb**
- 2624 Biner bir şandala bir saçı sünbül / Gelür **Ya'kûba** virür bir kızıl gül
- 2629 Yakın geldi yirinden kopdı **Ya'kûb** / O tıflı gözlerinden öpdü **Ya'kûb**
- 2658 Atama Hâzret-i **Ya'kûb** dirler / Olupdur vâridât-ı Hâkka mazhar
- 2696 Yazalum Hâzret-i **Ya'kûba** nâme / İdelüm da' vet anı bu maqâma
- 2711 Kuralum hîle vü tezvîre üslûb / Diyelüm Yûsufa fevt oldı **Ya'kûb**
- 2714 Ğam-ı **Ya'kûbdan** bulsun halâşı / Yaluñuz bize olsun ihtîşâşı
- 2715 Mağabbet itmez ihvânına ol yâr / Anuñ **Ya'kûbdan** gayrı kimi var
- 2742 Anuñla ağlaşurdu yana yana / Ğam-ı **Ya'kûbı** eylerdi bahâne
- 3061 Zeliñhânuñ öninde âl-i **Ya'kûb** / Tıururdu tâze gonca gibi mağcûb
- 3252 Firâkum eyledi mağzûn u şeydâ / Bükâdan ' ayn-ı **Ya'kûb** oldı a' mâ
- 3324 Mişâl-i ' ayn-ı **Ya'kûb** oldı nergis / Görinmezdi anuñ gözine herkes
- 3819 Rivâyetdür dañı bu kavî-i mergûb / Görindi Yûsufa hışm ile **Ya'kûb**
- 4168 Görinmez oldı nûr-ı ' ayn-ı **Ya'kûb** / Bürüdi ' âlemi târik-i âşûb
- 4624 Uzanur tırmayup hicrân-ı **Ya'kûb** / Mişâl-i kâmet-i mağbûb-ı mergûb
- 4629 Tevâzu' la edânî vü ekâbir / Ziyâret itdiler **Ya'kûbı** bir bir
- 4637 Görürler himmet-i pîr oldı ' âlî / Yola ' azm itdi **Ya'kûbuñ** ' ayâli
- 4643 Babamuzdur bizüm **Ya'kûb**-ı âfâk / Dedemüzdür Halîlu'llâh u İshâk
- 4657 Biz on bir kırdasuz evlâd-ı **Ya'kûb** / Şalâh u zühd ile memdûh u mergûb
- 4677 Sevindi haylî **Ya'kûb** oldı handân / Bu zâd u nî' mete gösterdi şükrân
- 4749 Bu ğam evlâd-ı **Ya'kûbı** şaşurdu / Felek gibi biri birine girdi

- 4757 Fiğānlar itdiler ağlaştılar hem / Didiler Hāzret-i **Ya'kūba** ol dem
 4764 Yıkıldı derd ile āh itdi **Ya'kūb** / Gören şandı ki öldi gitdi **Ya'kūb**
 4768 Biraz yandı biraz yakıldı **Ya'kūb** / Elin açdı du'ālar kıldı **Ya'kūb**
 4784 Melālet virdi **Ya'kūba** bu aḥbār / Celālī yüzlerini kıldı ızhār
 4806 Tūtop sözini **Ya'kūbuñ** bu evlād / Yola düşdi şehirden nitekim bād
 4822 Bize i'lām idüñ **Ya'kūb** ḥālin / Umar mı nūr-ı 'aynıñ vişālin
 4823 Didiler fırsatı fevt itmek olmaz / İderler nāme-i **Ya'kūbı** ifrāz
 4855 Kāmīş-i Yūsuf ile yola girdi / Hemān **Ya'kūba** būy-ı Yūsuf irdi
 4862 Görince Yūsufuñ pīrāhenini / Sevindi diñdi **Ya'kūbun** enīni
 4863 Dönüp pīrāheni murğ-ı sefīde / Gelüp **Ya'kūba** oldı nūr-ı dīde
 4886 Görüp bülbülsüz ol ḥūb āşiyānı / Añup **Ya'kūbı** kıldılar fiğāmı
 4894 Rivāyetdür ki Ya'kūb olsa zākīr / Bile zıkr eyler idi Nesr-i Tāyir
 4895 Diyār-ı Mışra çün yaklaştı **Ya'kūb** / Bihār-ı Nīl gibi taşdı **Ya'kūb**
 4897 İrişdi Yūsufa aḥbār-ı **Ya'kūb** / Yirinden sıçradı gün gibi ol ḥūb
 4900 Görindi Hāzret-i **Ya'kūb**-ı Ken'ān / Rikābında mürīdān u muḥibbān
 4918 Zīyāfet eyleyüp şubḥ u mesāda / Ta'alluḳ itdi **Ya'kūba** ziyāde
 4938 Meger bir gice emr-i ḥikmetu'llāh / Ecelden eyledi **Ya'kūbı** āgāh
 4962 Bu vech ile yumuldı 'ayn-ı **Ya'kūb** / Vişāl-i Zū'lcelālī kıldı maṭlūb
 5037 Muşābet oldı ehl-i Mışra tekrār / Ne Yūsuf kaldı ne **Ya'kūb**-ı ebrār

Ya'kūb-veş [1] Hz. Yakub gibi.

- 11 Beni **Ya'kūb-veş** kıl pīr-i 'uṣṣāḳ / 'Aşādan ḳavs-i cisme bir kiriş ṭaḳ

yākūt [3] kıymetli taşlardan pek makbul olan bir taş. Farklı renklerde çeşitleri bulunur.

En kıymetlisi nar tanesi gibi kırmızı olandır. Divan şiirinde lal ile aynı özellikleri taşır. Âşığın ağlamaktan kızarmış gözü ve kanlı gözyaşları yakutu andırır. Şarabın rengi de yakuta benzer.

<KT, KO, ADŞS, AÇDŞS>

- 2797 Du'ālar itdi ol 'ālī-cenāba / Kızıl **yākūtı** şaldı la'l-i nāba
 3353 Döner bir nehr-i sīme āb-ı cārī / Yeşil **yākūta** şahn-ı sebzezārı
 4150 Olurdı tācınıñ üstinde mebhūt / Dizerdi ḳanlu yaşı la'l ü **yākūt**

yalan [11] aldatmak amacıyla bilerek ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz. <KT, TS,

KUBBEALTİ>

- 773 Zārāfetde **yalan** düşler düzersin / Bizüm 'unvānumuz ya'nī bozarsın
 919 Dürüg-ı bī-fürüḡı itme peydā / Yakın olur **yalanuñ** uci zīrā
 948 Delüler gibi söylersüz yabana / Bunuñ gibi **yalana** kim inana

- 1026 Dimişler kim yidi kurd ol cuvānı / **Yalan** ile inandurmışlar anı
 1048 Qabūl itmez atamız bu **yalanı** / Helāk itmek gerek çāh içre anı
 2575 Gezerken kurdı aldurdu didiler / Niçe dürlü **yalanlar** söylediler
 2704 Zenūn ‘ahdi şınık kavli **yalandur** / Denī dünyā gibi nā-mihribāndur
 3861 Didi egri sözini toğrı şanma / Zeliḥānuñ **yalanına** inanma
 4435 Şevābın kaşd idüp gördükde anı / Gelüp söylerler idi bir **yalanı**
 4735 **Yalandur** bunların sözi inanmañ / Qamusı uğrılardur toğrı şanmañ
 4738 **Yalan** ile babasın aldadılar / Senūn oğluñı kurd aldı didiler

yalancı [1] yalan söylemeyi huy edinmiş kimse. <KT, KUBBEALTI, TS>

- 920 **Yalancıya** ne tālib ol ne rāğıb / Siyeh-rūdur mişāl-i şubḥ-ı kāzib
ya‘lemu’llāh [4] “Allah bilir.” Kur’an’da çok sayıda ayette geçen bir ifadedir. <İKS>
 945 Beş on kurdı eger şeş gelse nāgāh / Birinden yüz çevürmez **ya‘lemu’llāh**
 1988 Niçe yıl çekdüğüñ derd ü gam u āh / Saña bir günce gelmez **ya‘lemu’llāh**
 2574 ‘Adāvet itdiler iḥvānı nāgāh / Anı katl eylediler **ya‘lemu’llāh**
 4651 Didi siz **ya‘lemu’llāh** eşkıyāsız / Size kim dir ki nesl-i enbiyāsız
yalım [3] derece, mertebe. <YTS, KUBBEALTI, ÖTS, DŞD>

yalımı alçaq olmak [2] itibarı düşmek, itibarsız olmak.

- 1249 Şu gibi **yalımumuz oldu alçaq** / Bu fūrkat dāğı tağlar gibidür çak
 2461 **Yalımı alçağ oldu** Nıl gibi / Gözinüñ yaşı aqdı seyl gibi

yalımını alçaq etmek [1] itibarını düşürmek, değersiz kılmak. <YTS, DŞD>

- 3009 Bu deñlü ‘āşık-ı şūrīde olmak / Şu gibi **yalımını itdi alçaq**
yalñız [3] yalnız, kimsesiz, tek, sadece. <KT, ÖTS, KUBBEALTI>

- 2714 Ğam-ı Ya‘ kũbdan bulsun ḥalāşı / **Yaluñuz** bize olsun iḥtişāşı
 4609 Ğalāle kādir olan bende vü şāh / **Yalñuz** yirdi nānım nitekim māh

yalñız kalmak [1] yanında kimse olmamak, tek başına bulunmak.

- 954 Bizüm esbābumuz beklerdi merḥūm / **Yalñuz kaldı** ol ma‘şūm-ı maḥlūm
yalvarmak [12] birinden ısrarla, kendine acındıracak sözlerle, sağlıklı bir biçimde bir şey istemek. <TS, KUBBEALTI>

- 49 Baña ol gözi vir kim yarı görsün / Günāhın ağlasun **yalvarı** görsün
 685 Elin öp Ḥazret-i Ya‘ kũba gel var / İcāzet iste ibrām eyle **yalvar**
 848 Aña kim **yalvarup** dizin öperdi / Cemālini ayağıyla deperdi
 1805 Bu resme ḥālını ‘arz itdi bir bir / Ziyāde ağladı **yalvardı** vāfir
 1934 Düşesin ayağına **yalvarasın** / Ola kim terk ide cevır ü cefāsın

1959 Ğarīb ü ĥasta vü zāram senedsüz / Kime **yalvarayım** ĥaldum mededsüz

2690 Meh-i Ken‘āna **yalvardı** Zeliĥā / Didi şānuñ bülend ü ĥadrūñ a‘lā

3707 Çü oldı menzili dördünci ĥāne / Girü **yalvardı** ol lutf ıssı ĥāna

3990 Öñine iltiyām ile varalar / Öñürdi ağlaşalar **yalvaralar**

4801 Şunuñ mektūbımı ‘izzetler eyleñ / Ziyāde **yalvaruñ** minnetler eyleñ

Aşağıdaki tanıkta geçen “Allah’a yalvar” “kendi yanlışın yüzünden bu duruma düştün, artık benden değil Allah’tan yardım iste” anlamında kullanılır (*bk. Allāha yalvar*).

3762 İrişem dir iseñ maĥşūda gel var / Baña yalvarma var Allāha **yalvar**

yan [59]

1. yakın, civar. <TS, YTS, KUBBEALT>

477 **Yanumda** ‘izz ü nāza öğrenen yār / Ğarīb olup ola mı ĥālî düşvār

481 Çağırdı Yūsufi **yanına** fi‘l-ĥāl / Didi şimden girü şāhum esen ĥal

507 Beni **yanından** ayırmazdı ĥaṭ‘ā / Bu gün yā Rabbi ĥanda gitdi tenhā

563 Getürdi Yūsufi **yanına** Īnās / Fiġānlar eyledi çekdi biraz yās

704 Seni bir daĥi **yanumda** görem mi / Cemālūñ bağ-ı cennetdür irem mi

714 Bu zıkr olan şecer **yanına** dek hep / Bile varurdu anuñla müretteb

753 Perī gibi тұrur ol şāh-ı ĥūbān / Derilmiş **yanına** dīvān-ı ihvān

879 İdüp her biri nokşānını ma‘lūm / Biri biri **yanında** oldı mezmūm

907 Girü geldi çü ‘aqlı kārbanı / Görür **yanında** yok cān-ı cihānı

974 Görür **yanında** yok ol gül budağı / Enīsi hem-demi çeşmi çerāğı

1560 Yiri olmuş sipihr-i ‘izzet ü nāz / Hümā-yı ‘aql ider **yanında** pervāz

1577 **Yanında** gördi yok yāruñ cemāli / Elinden çıkdı şān dünyāca mālī

1578 Düşinde gördüğün **yanında** bulmaz / Şorup nām u nişānın bulmaĥ olmaz

1621 Ğarīb ü derdmenem ĥasta vü zār / Ki **yanumda** ne dil vardur ne dildār

1787 **Yanuñda** müşkil işler olur āsān / Perişān etme ‘aqlum ey perī-şān

1817 Bu zevĥ ile bu şevĥ ile uyandı / Baĥındı Yūsufin **yanında** şandı

1836 **Yanına** dāyeler geldükce ġamnāk / İderdi anlaruñ da cāmesin çāk

2019 Geleydi **yanına** bir māh-peyker / Şaçardı başına encüm gibi zer

2102 Deve üstinde kızlar şanki ġülzār / **Yanında** sārbanlar nitekim ĥār

2344 Mezād olurdu bāzār içre Yūsuf / Anuñ **yanına** vardı bī-tekellūf

2421 Çü yokdur **yanumuzda** serv-i dil-cū / Alalum oġlumuz olsun o meh-rū

2576 Anuñ pīrāhenine sürdiler ĥan / **Yanında** itdiler ca‘l ile eġġān

2839 Bu taşvīri ne yirde itse ta‘mīr / İderdi **yanına** bu beyti taĥrīr

- 3096 Didi ey dilrübā **yanuñda** cānān / Koluñda şāhbāz-ı mülk-i Ken' ān
 3145 Kaçar **yanumdan** ol serv-i kabā-puş / Anı sâyem daḥi itmez der-āgūş
 3331 Gülün **yanında** var zıll-ı siyāhı / Yolına geldi güyā bülbül āhı
 3366 **Yanında** Yūsufuñ bunlar söyüñdi / Güne karşı zıyā-yı şem'e döñdü
 3615 Düşüp **yanına** ol gün hemçü sâye / İletdi yarı yapduğı sarāya
 3620 **Yanında** Yūsufuñ şekli muşavver / Turur ma' şük ile ' aşık berāber
 3865 Eger öninde olsa çāk-i dāmān / **Yanuñda** Yūsuf olur ehl-i ' işyān
 4203 Evi **yanında** var idi bir eyvān / Görinürdi oradan bām-ı zindān
 4398 Çekerdi yaprağı a' dāya ḥançer / **Yanında** her biri bir tîre beñzer
 4664 Didiler birümüz **yanında** kaldı / Kalamı bu diyāra bile geldi
 4708 Didi ben olayın saña birāder / Beri gel **yanuma** otur berāber
 E19 **Yanında** görmedi bedr-i tamāmı / İḥāṭa itdi hicrānı zālāmı

2. birlikte, beraberinde olma. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 606 **Yanında** yarı şēhbāzı kōlinda / Kesildi ḥārlar Yūsuf yolında
 687 Şu gibi ḥāṭırı seyrāna aḳdı / Hemān iḥvānını **yanına** ṭaḳdı
 1257 Ṭaḳıldı Mālikūñ **yanına** Yūsuf / Yōneldi rāh-ı hicrānına Yūsuf
 2055 Ṭaḳılmasun diyü **yanına** sâye / Çıkup görünmez ol gün ile aya
 3144 Ne seyr eyler faḳîr ile ne şoḥbet / Ṭaḳılmaz **yanuma** ol seyf-i ḳudret
 3993 Zeliḥā bunları **yanına** ṭaḳdı / Tazarru' ' aynı ile yāra baḳdı
 4951 Münāfiḳ iki yüzlü tîḡe beñzer / Ṭaḳılsa **yanına** ḥalkuñ gelür şer
 5061 Baḳındı Yūsufın **yanında** şandı / Çerāḡ-ı bezm-i cānın zinde şandı

3. taraf, yön, sağ ve solun ortak adı. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 2150 İki **yanında** yolun ḥalk-ı ' ālem / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol dem
 3591 Leb-i rengin ile ol incü dişler / İki **yanına** nāz ile baḳışlar
 3598 Meh-i nev gibi ḥançer ṭaḳınurdu / İki **yanına** gāhî baḳınurdu

4. kat, nezd, huzur. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 19 ' Azîz itme **yanumda** genc ü mālî / Koma boynumda ol bār-ı vebālî
 207 **Yanında** ' arşuñ eflāk-i mu' allāḳ / Mişāl-i ḥalka-i bāb oldu ancaḳ
 356 Gezer bāḡ-ı cihānı mest ü ḥayrān / Ğam u şādî olur **yanında** yeksān
 619 Anı irşād iderdi zāt-ı Ya' ḳūb / Olurdu her sözi **yanında** merḡūb
 1065 Yerimüz ḳalmadı **yanında** anuñ / Bu gün merdūdıyuz ḥalk-ı cihānuñ
 2937 Tevekkül zevḳ vardır şānlarında / Ölüm bir ḥ' āb-ı ḥōşdur **yanlarında**
 3135 **Yanında** pehlū adın eylesem yād / Yıḳar göñlüm evini itmez ābād
 3797 Senüñ **yanuñda** yokdur çünki sūdum / Helāk olmaḳ muḳarrerdür vücūdum

- 4233 Kaçan kim ‘ışka mağlûb ola insân / Ğam u şâdî olur **yanında** yeksân
 4758 Gözümüz yaşı gibi derdümüz çok / Senüñ **yanuñda** hergiz yüzümüz yok
 E14 Temâşâ kıl sığâr ile kibârı / Ecel **yanında** birdür i‘tibârı

yanına almak [3] beraberinde bulundurmak, beraberinde getirmek veya götürmek; geçimini sağlamak için yanında bulundurmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 4687 Ana bir kardaşı kim şoñra geldi / Anı Yûsuf çeküp **yanına aldı**
 4706 Didi bir dañi kardaşum olaydı / Beni rahm ile **yanına alaydı**
 4727 Ana bir kardaşını şer‘ ile ol / Çeküp **yanına aldı** eyledi kûl
yaña [13] taraf, cihet, yön. <KT, YTS, ÖTS, KUBBEALTI>

- 665 Bilürsin hîdmetinde olmaz ihmâl / Şabâ gibi o servi bir **yaña** şal
 830 Dönüp rāh-ı vaţandan **yaña** rûyı / Bu vech ile iderdi güft ü gûyı
 889 Bu **yaña** Hazret-i Ya‘kûb-ı ğam-h‘âr / Tururdu intizâr ile dil-efgâr
 986 Seni ey şāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Ne **yaña** şaldı bilsem dest-i kudret
 1145 O demde tarfatü’l-‘ayn içre ta‘cîl / Hudâdan **yaña** vardı geldi Cibrîl
 2099 Çağırur bir **yaña** aşhâb-ı hasret / Dögilür bir yañadan kûs-ı rihlet
 2208 Olurdu bir **yaña** bahş-i mevālî / Göke irgürdiler şavt-ı maķālî
 4327 Gürûh-ı ‘arifân hîdmetde sâ‘î / Şükûh-ı ‘āşıkân her **yaña** dâ‘î
 4659 Atamuz bir **yaña** giryân u maḥzûn / Oğul derdi idüpdür bağrını hûn
 4908 Varur bir **yaña** sulţân-ı vilâyet / Gelür bir **yaña** pîrân-ı tarîķat
 5006 Tağıtdı her **yaña** berg-i ḥazâni / Perişân itdi ebr-i âsumânı
 5119 İki yüzlü cihâna olma meşğûl / Ta‘alluk itmeden gel bir **yaña** ol
yañada [1] tarafta, yanda. <YTS, ÖTS>

- 3755 Muşavver mün‘akis her bir **yañada** / Görince ‘ayn-ı ‘ışk oldı güşâde
yañadan [5] taraftan. <YTS, ÖTS>

- 629 Eyitdi sen olursın enbiyâdan / Saña el vire devlet her **yañadan**
 1175 Sebebsüz kimse kırtulmaz belâdan / Mu‘âvinler irişür her **yañadan**
 2099 Çağırur bir yaña aşhâb-ı hasret / Dögilür bir **yañadan** kûs-ı rihlet
 3345 Gelür her **yañadan** âvâz-ı murğân / İder her güşeden ‘āşıklar efgân
 4881 Fiğân u nâle kıpdı her **yañadan** / Didiler bizi unutma du‘âdan

yañaķ [5] yanak, yüzün kulak, göz, şakak, burun ve çene arasında kalan iki yan tarafından her biri. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1492 **Yañağın** oşşamaz illâ ki kākûl / Dehânın kimseler öpmez meger mûl
 1705 **Yañağı** al kendü âl işi âl / Beyânında lisân-ı nâṭıķa lâl

- 2539 Ağarmış saçları inmiş **yañağa** / Depesi beñzer idi qarlu tağa
- 3049 **Yañağın** öpmegi eyler taşavvur / İder bu rāy-ı rengini tefekkür
- 3237 Öpemez āl ile gülgün **yañağın** / İraqdan seyr ider hüsni çerāğın
yana yana [2] döne döne, tekrar tekrar; yanarak. <ÖTS>
- 2742 Anuñla ağlaşurdu **yana yana** / Ğam-ı Ya‘ kûbı eylerdi bahâne
- 4505 Firākum âteşine **yana yana** / Ğa‘îf itmiş seni devr-i zemâne
yandurmak [1] yakmak, tutuşturmak. <YTS, KUBBEALT>
- 3510 Beni bir mäh-rû **yandurdu** yakdı / Dür-i eşküm gibi gözden bıraktı
yañılmaq [7] tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak, hata yapmak. <YTS, KUBBEALT>
- 1132 Sözüne uydum a‘ dānuñ **yañıldum** / Ki sen dürr-i yetimi yavı kıldum
- 2439 Çü Mâlik uğradı ibrâma vâfir / **Yañıldı** şatdı dildârını âhîr
- 2457 **Yañıldı** Mâlik oldu yer ğarîbi / Değişdi taşa toprağa ğabîbi
- 3066 Zeliĥâ bir kazâ ile **yañılsa** / Niyâz itse şeker gibi ezilse
- 3845 **Yañıldı** kıldı bu bühtânı bünyâd / Öñinde eyledi efgân u feryâd
- 4094 Beşer kısmı nedür yâ bildügi ne / Ki degmez bildügi **yañıldügine**
- 4210 Beni gör kim ğaĥâ itdüm **yañıldum** / Dür-i maĥşûdı buldum yavı kıldum
yanınca [3] yanında, beraberinde. <YTS, KUBBEALT>
- 501 Yürürdi ‘ammisi anuñ **yanınca** / Oyalardı firâka öğrenince
- 1514 **Yanınca** câriye bî-ĥadd ü pâyân / Leĥâfette mişâl-i Āb-ı Ħayvân
- 2280 Bile **yanınca** niçe la‘l ü mercân / Niçe kıllar niçe at niçe ğaftân
ya‘nî [14] anlatılmak, açıklanmak istenen bir husustan önce “demek ki”, şu demek ki” anlamında kullanılır. <TS, KUBBEALT>
- 152 Mu‘ ayyen enbiyâ destinde **ya‘nî** / Olurmuş fi‘l-ĥaĥîĥa tîĝ-i ma‘nî
- 773 Zârâfette yalan düşler düzersin / Bizüm ‘unvânumuz **ya‘nî** bozarsın
- 1535 Gül-i bâĝ-ı vefâ **ya‘nî** Zeliĥâ / Tururken gülşeninde ferd ü tenhâ
- 1742 Şeĥer vaktine dek yakdı sipendi / Gide **ya‘nî** yavuz gözler gezendi
- 2199 Ķo şûret ‘âlemini gözle ma‘nî / Tevekkül ehli ol şabr eyle **ya‘nî**
- 2296 Be-hey ğafil senüñ ne ĳudretüñ var / Olursın Yūsufa **ya‘nî** ĥarîdâr
- 2867 Sözüne gerçi dizdi dürr-i meknûn / Bu efsâneyle itdi **ya‘nî** efsûn
- 3052 Arar kâkül gibi şûretde ma‘nî / Tolaşur öpmeye la‘lini **ya‘nî**
- 3147 Kıllur **ya‘nî** kemân ebrûları ĳîn / Ğarîb ü derdmendine ider kîn
- 3416 Kimi göz ile eylerdi işâret / Ki **ya‘nî** ey meh-i bürc-i leĥâfet

3848 Şuçın başdurdı ğavġā ile **ya' nĩ** / Tıyuldu ħalkā fāş oldu bu ma' nĩ

3989 Zenān-ı Mısr ile itdi aġız bir / Meh-i Ken' ānı ide **ya' nĩ** teşhĩr

ya' nĩ kim [2] diyeceġim ŗu ki, uzun sōzũn kıyası. <KANAR/>

3309 Tefekkũr itdi **ya' nĩ kim** bu rāyı / Çekince Māh-ı Ken' ān bu belāyı

4484 Elin ħaldurdu **ya' nĩ kim** niyāza / Ĥudā-yı çāre-baġş u çāresāza

yañlış [1] bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeġe uymama durumu, yanılıġı, hata. <KT, TS>

5154 Elif egri elinden toġrı çıkmaz / Ĥaťası **yañlışı** çok şıġhātı az

yanmak [21]

1. ısı ve ışıık yayarak yok olmak, kũl hāline gelmek. <TS, KUBBEALT/>

13 Derāy-ı nāleden göñlũm uyansun / Maĥabbet ŗem' i cān bezminde **yansun**

590 Taĥammũl idemez oldum firāķa / Vücũdum **yandı** nār-ı iŗtiyāķa

1581 Bırakdı kendin ol ŗem' -i hidāyet / **Yanardı** başı ĥasta oldu ġāyet

1945 Niçe bir ola dillerde fesāne / Niçe bir āteş-i hicrāna **yana**

2186 Gözi ġũyā ki taġda **yanar** od / Ol od üstinde ħara ħaşları dũd

2259 **Yanalum** nār-ı ' ışıķa nũr olalum / Ġam-ı dildār ile mesrũr olalum

3328 Nihāl ŗzre açılmıŗ verd-i ĥamrā / Baŗında od **yanar** ' ışıķ ile ġũyā

3422 Mey-i vaŗluñ ŗolup peymānemũzde / Vücũduñ ŗem' i **yansun** ĥānemũzde

3502 Hemān bir kendi bir ŗem' idi ancak / **Yanardı** aġlar idi ŗubĥa dek çak

3504 **Yanar** baŗuñ ölümlũ ĥasta gibi / Tũrursın ' āŗıķ-ı dem-beste gibi

3509 Baŗuñda od **yanar** mānend-i ' uŗŗāk / Vücũduñ nār-ı fũrķat eyler iĥrāk

3528 Çũ nār-ı ' ışıķa oldu ittiĥāduñ / Ķırıldı **yandı** hep ħoluñ ħanaduñ

3587 Yaraŗdı tāc-ı zerrĩn-i Zeliĥā / Baŗında od **yanar** ' ışıķ ile ġũyā

2. derdini dōkmek, ŗikāyetle bulunmak. <YTS, ÖTS>

1759 Aķar ŗu gibi ŗaşlarla dōġũndı / ŗikāyet eyledi **yandı** göyũndi

yanıp tutuŗmak [2] bir ŗeyi çok arzu etmek, ona karŗı ġüçlũ bir istek duymak. <KUBBEALT/>

1563 Tecellĩ nārına **yandı tutuŗdı** / ŗerār-ı nār-ı ġam baŗına ŗŗdı

2913 **Tutuŗdı yandı** nār-ı ıztırāba / Niyāz itdi yũzin sũrdi tũrāba

yanıp yakılmak [5] ŗikāyet etmek, derdini dōkũp sızlanmak. <KUBBEALT/>

933 Fiġānlar itdi kendin yavı ħıldı / Görenler acıdı **yandı yakıldı**

1076 Dōġinsũn aġlasun **yansun yakılsun** / Nice olur oġul acısı bilsũn

3522 Zeliĥā ŗem' e **yanup yakılurken** / Gözinũñ yaŗını deryā ħılurken

4143 Yıluñ on iki ayı ol ħamer-veŗ / **Yanar yakılur** idi hem-çũ āteş

4768 Biraz **yandı** biraz **yakıldı** Ya' ħũb / Elin açdı du' ālar ħıldı Ya' ħũb

yapılmak [6]

1. yapmak işine konu olmak, yapı olarak kurulmak, inşa edilmek. <TS, KUBBEALTİ>

- 2204 Temâşâgâhlar **yapıldı** yer yer / Yücelikte yedi kat göke beñzer
 3117 Bir uğurdan **yapılmaz** bir ‘imâret / Te’ennî ile olur kaçır-ı vuşlat
 3348 **Yapıldı** o bağ-ı cennet-âbâd / Miyânında iki havz itmiş üstâd
 3720 Orada ‘ayn-ı a’ mâ gibi ol dem / **Yapılmışdı** evüñ kapısı muhkem
 4242 Kâsâvet her gönülde kalsa bâkî / **Yapılmazdı** ‘anâşır çâr tākı

2. kapanmak, kapatılmak, örtülmek. <YTS, ÖTS>

- 4047 **Yapılsun** illerüñ bâb-ı dehânı / Ne ben maḥzûnı añsunlar ne anı

yapışmak [7] ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak; sıkı sıkı tutmak,

bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 575 Kemerle aldı fahr-i kâyinâtı / **Yapışdı** halka-i bâb-ı necâtı
 778 Ham oldı kâmeti kat kâldı ol dem / **Yapışdı** taş aña mânend-i ḥâtem
 1111 Oñulmaz derdine bulmadı çâre / **Yapışdı** dâmen-i şabr u qarâra
 1201 Şaḳın ey gevher-i pāk eyleme bāk / **Yapış** ḥablü’l-metîni eyle imsāk
 1634 Kaçan kânûnuñ olsa şevḳı ḡâlib / Yüzine **yapışur** engüşt-i muṭrib
 2195 Perestâruñ biri geldi yakına / ‘Ale’t-ta’ cîl **yapışdı** eline
 3769 **Yapışdı** kâldı ol ḥurşide nâḡâh / Sipihruñ dâmenine nitekim mâh

yapmak [11]

1. yapı olarak kurmak, bina ve inşa etmek. <TS, YTS, KUBBEALTİ>

- 2582 Bir ev **yapdı** ki anda ola giryân / Qodı adını anuñ Beyt-i Aḥzân
 3560 Yidi ḥâne **yapalum** ol periye / Felek-veş içeriden içeriye
 3567 Mişâl-i baḥr-i bî-ḥâşâk ü sâde / Girih olmazdı **yapduğı** binâda
 3568 Binâ taşı ile **yapduğı** dîvâr / Olurdı mevc-i deryâ gibi hemvâr
 3575 Yedi ev **yapdı** mânend-i semâvât / Mücellâ eyledi mânend-i mir’ât
 3607 İrişdi ol meh-i ḥurşid-sâye / Bu tertîb ile **yapduğı** sarâya
 3615 Düşüp yanına ol gün hemçü sâye / İletdi yârı **yapduğı** sarâya
 4014 Gönül kaçırını **yap** terk it cefâyı / Qolaydur oda yakmak bir sarâyı
 4481 Zeliḥâ küfr evini kıldı vîrân / Vişâli ḥânesini **yapdı** Yezdân

Aşağıdaki tanıkta geçen “arḳasın yapmak” deyimini “sırtını sıvamak, okşamak” anlamına gelen “arḳasın yepmek” deyimini olması gerekir. Bu yüzden “yapmak” değil “yepmek” şeklinde okunması doğru olur.

- 1929 Beyân olmaz senüñ zât-ı kerîmüñ / **Yaparsın** arḳasın her bir yetimüñ

2. kapamak, kapatmak, örtmek. <YTS>

3767 Çü altıncı ev oldu bezmgâhı / Kapusın **yapdı** ol dem bād-ı âhı

yaprak [21] bitkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme gibi olayların oluştuğu, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler. <KT, KUBBEALTI, TS>

- 301 Yola düşdüm hāzān **yaprağı** gibi / İrişdüm Mışra Nıl ırmağı gibi
 314 Kōşar atını her bir serv-i āzād / Alup alup gider gül **yaprağın** bād
 333 O bāduñ şevkı ile ‘āşık-ı hāş / Hāzān **yaprağı** gibi oldu rakḳās
 709 Budağı şāhrāh-ı şehir-i fūrkat / Kamu **yaprakları** peykān-ı miḥnet
 718 Ġam-ı hicrānı ḥaylī müşkil oldu / Ağaçlar **yaprağı** gūyā dil oldu
 751 Ezālar eyleyüb bir niçe bīdād / Sürer gūyā kıvılgıl gül **yaprağın** bād
 998 Ölümlü hasta gibi oldu Ya‘ kûb / Hāzān **yaprağı** gibi şoldı Ya‘ kûb
 1280 Öñine sürdi hışım ile o bīdād / Kıvılgıl gül **yaprağını** nitekim bād
 1567 O mihr ile bunuñ şem‘ -i cemālī / Hāzān **yaprağınun** oldu mişālī
 1575 Eşer kıldı aña hicrān-ı cānān / Hāzān **yaprağı** gibi oldu lerzān
 1792 Dehāna geldi cān-ı nā-tüvānum / Hāzān **yaprağına** döndi zebānum
 1839 Kōmadı cāmesinden bir nişāne / O gül **yaprakların** atdı yabana
 1909 Hāzān **yaprağına** dönmiş cemālūñ / Senūñ de gün gibi var bir zevālūñ
 3192 Hevāya tābi‘ olan ehl-i dünyā / Hāzān **yaprağına** beñzer hemānā
 3338 Çiçekler **yaprağı** olurdu rīzān / Mişāl-i kaṭra-i eşk-i ġarībān
 3339 Şuda **yaprakların** ‘aḳsi hüveydā / Gezer murğān-ı ābī anda gūyā
 3506 Hāzān **yaprağına** dönmiş ‘izāruñ / ‘Aceb üftādesisin rūzgāruñ
 4398 Çekerdi **yaprağı** a‘ dāya ḥançer / Yanında her biri bir tīre beñzer
 4858 Revān oldu ṭarīka ḥurrem ü şād / Götürdi şanki aḳ gül **yaprağın** bād
 5007 Ağaç **yaprakları** tīr-i hāzāna / Olurdu ṭablalar gibi nişāne
 5008 Düşen **yapraklar** āba şaldı ḥançer / Zırh-püş itdi anı bād-ı şarşar

yār [203] sevgili, sevilen, dost. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI>

- 9 Gerekemez baña ol **yāruñ** vişālī / Şi‘ār-ı müste‘ār ise cemālī
 49 Baña ol gözi vir kim **yārı** görsün / Günāhın aḡlasun yalvarı görsün
 183 Meger bir dem irişdi bir şeb-i tār / Şafā-baḡş idi gūyā kākül-i **yār**
 212 Arada çünki kurb-ı ma‘nevī var / Ba‘īd olursa olsun şüretā **yār**
 226 Görince rif‘atından bu nişānı / Resūle **yār-ı** şānī oldu şānī
 229 Bi-ḥaḳḳ-ı ārzū-yı vuşlat-ı **yār** / Bi-ḥaḳḳ-ı iştīyāk-ı rüy-ı dildār
 284 Murādum olmaz idi şoḥbet-i **yār** / Döyemezdi vişāle cān-ı bīmār

- 286 Bu hâletde baña keşf oldu esrâr / Niķâbindan açıldı çihre-i **yâr**
- 287 Silindi dîdeden ğaflet ğubârı / Neye baksam görürdüm anda **yârı**
- 428 Şafâ oldur ki ey cân-ı talebkâr / Saña gelmek muhâl iken gele **yâr**
- 463 Silen âyîne-i cândan ğubârı / Temâşâ eyledi dîdâr-ı **yârı**
- 477 Yanumda ‘izz ü nâza öğrenen **yâr** / Ğarîb olup ola mı hâli düşvâr
- 587 O mekkârûñ aña kâr itdi kârı / Ayırmaz kendüden aĝyâr **yârı**
- 606 Yanında **yârı** şehbâzı kılında / Kesildi hârlar Yûsuf yolında
- 690 Kaçan kim olsa fûrkat ihtimâli / Bir iken on olur **yârûñ** cemâli
- 706 Elinden rûzgârûñ vâlih ü zâr / Mişâl-i ‘âşık-ı dîvâne-i **yâr**
- 850 İnilderdi inerken **yâr-ı** mezkûr / Ser-â-ser nâle oldu çâh-ı menķûr
- 1063 Şu kim ura meh-i nev gibi **yâra** / Ola encüm mişâli pâre pâre
- 1106 İşi ‘âşık-larûñ sehv ü haţâdur / Kamu maĝlûb-ı **yâr-ı** dil-rübâdur
- 1392 Yaraşmış inmiş ebrûsına destâr / Cebînin Levh-i Maḥfûz itmiş ol **yâr**
- 1405 Ararlar derdine her biri çâre / Tururlar muntazır dîdâr-ı **yâra**
- 1407 İderdi ‘âlemi dermânde vü zâr / Ümîd-i feth-i bâb-ı vuşlat-ı **yâr**
- 1443 Dil ol dildür ki yaķa ‘ışķı nârı / Göz ol gözdür ki göre rûy-ı **yârı**
- 1523 Dili âyînesi şâfî vü ‘ârî / Daḥi naķş olmamış taşvîr-i **yârı**
- 1539 Tururken zevķ ile bî-ķayd u bî-kâr / Muķayyed ķıldı anı kâķül-i **yâr**
- 1577 Yanında gördi yok **yârûñ** cemâli / Elinden çıķdı şan dünyâca mâli
- 1585 Kazındı levh-i dilden naķş-ı aĝyâr / Hemân efķâr-ı **yâr** oldu aña kâr
- 1592 İrişe ‘îd-i vaşl-ı **yâra** tekrâr / Müyesser ola istifsâr-ı dildâr
- 1593 Maḥabbet ide **yârma** sirâyet / Naşîb ola bu devlet bu sa‘ âdet
- 1599 Girüp bir beyte olurdı mu‘ ammâ / Añardı **yârını** aĝlardı tenhâ
- 1600 Gönülde **yâra** eylerdi niyâzı / Dehânı gibi şaķlardı bu râzı
- 1605 Bu idi hâţırında zann-ı ğâlib / Ki ola sevdüĝi **yâra** muşâḥib
- 1606 Dehânı gibi nâ-peydâ olan **yâr** / İde kendüyi bir vech ile izhâr
- 1619 Kimûñ **yârı** kimûñ cânânısın sen / Kimûñ şâhı kimûñ sulţânısın sen
- 1651 Celâl ü heybet ile söylenen **yâr** / Ḥazîn âvâz ile eylerdi ğüftâr
- 1662 Yine âyîne-i rûyuñda ey **yâr** / Ķasâvetle melâlet şûreti var
- 1671 Havâlandurma zaḥm-ı tîr-i **yârı** / Şaķın elden ķoma şabr u ķarârı
- 1684 Taralma ĝonca-veş hecr ile nâķâr / Geñince ola şâyed vuşlat-ı **yâr**
- 1691 Revâ mı ola benden gizlü râzuñ / De kimdür baña **yâr-ı** dil-nevâzuñ
- 1698 Başın egdi mişâl-i râ-yı ebrû / Ķarardı fikre vardı **yâr-ı** meh-rû
- 1719 Dil-i dîvâneme **yâr** itdi tedbîr / Şu‘ â‘-ı şems-i ‘ışķı urdı zencîr

- 1731 Devâsı derdümün dildâra mevķûf / Vücûdum vâvı oldı **yâra** ma' tûf
- 1750 Saña bir kerre görinmiş iken **yâr** / Zârâfet kaçd ide görine tekrâr
- 1755 Mürîdî lâıyķ-ı dîdâr eyler / Sezâvâr-ı vişâl-i **yâr** eyler
- 1781 Gönül sen serv-i bâlâya talebkâr / Mizâc-ı nâr ' ulvî olur ey **yâr**
- 1812 Ğamumla pâydâr ol ber-ķarâr ol / Ne **yâr** ol kimseye ne ğamgüsâr ol
- 1821 Hîtâb-ı müsteķâb-ı **yârı** aındı / Şafâ-yı şöhet-i dildârı aındı
- 1822 Tefekkür itdi **yâr**-ı âşinâyı / Olan aĥvâli geçmiş mâcerâyı
- 1876 İderken ĥasret-i **yâr** ile nâle / Didi feryâd ile bād-ı şimâle
- 1877 Gel ey peyk-i diyâr-ı **yâr**-ı ğaddâr / Gel ey **yâr**-ı hevâdâr u ĥaberdâr
- 1882 Aĥarsın rûy-ı dildârûn ĥicâbın / Bilürsin ķanda ise **yâr** bâbın
- 1890 Varursañ bâb-ı **yâra** ara ķâre / Benüm ĥâlûmi bildür ol nigâra
- 1914 İderler ' aķlı **yâr** olanı maĥzûn / Şanur ĥalkûn sefîhi anı mecnûn
- 1954 Namâza ķâmet olsa anda her bâr / Gelür gönlüme ķadd ü ķâmet-i **yâr**
- 1955 ' İbâdetde gözüm dildârı gözler / Rükû' umda kıyâm-ı **yârı** gözler
- 1957 Taĥiyyatda selâm olur bahâne / Gözüm **yârı** arar baķar yabana
- 1958 Devâ itmez baña illâ ki cânân / Olursa **yâr** olur derdüme dermân
- 2143 Ğubâr-ı râhdan ķalmadı âşâr / Meger ĥaķķ-ı ğubâr-ı ' ârîz-ı **yâr**
- 2194 Çıķardı ĥanĥerin **yâr**-ı ğaźabnâk / Diledi kim ide ten câmesin ĥâk
- 2248 ' Azîze eyler idi ' izz ü nâzı / Gönülde **yâra** eylerdi niyâzı
- 2252 Du' â itmekden ise baña aĝyâr / Yeg idi gelse düşünâm eylese **yâr**
- 2253 Nihân eylerdi derd-i ' ışk-ı **yârı** / Kıpuda idi ' ayn-ı intizârı
- 2291 Eli ditrer şu' â' -ı şems-mânend / Vişâl-i **yâra** ammâ ârzümend
- 2368 Zülâl-i rahmeti olmazsa işâr / Bülend olmaz nihâl-i ķâmet-i **yâr**
- 2387 Geçer târîķ-i leyl-i fûķat-i **yâr** / Toĝa şubĥ-ı şafâdan mihr-i dîdâr
- 2391 Görine saña dildâr-ı perî-rû / Gözün gönlüñ ola **yâr** ile memlû
- 2395 Vişâl-i **yâra** şıĝmaz rây u tedbîr / Maĥabbet encüminüñdür bu te'sîr
- 2451 Görinmez **yâr** mu' tâd-ı vişâle / Vücûdı ĝarķ olur nûr-ı cemâle
- 2453 Koyup ĝitse kaçan kim ' âşıkın **yâr** / Çıķup ĝitmek gibidür cân-ı bîmâr
- 2469 Vücûdı döndi ĝüyâ bir ĝubâra / İletdi bād-ı âhı kûy-ı **yâra**
- 2495 Naşîb olsa kaçan kim vuşlat-ı **yâr** / Sevindüğinden aĝlar ' âşık-ı zâr
- 2502 Bu mîdur ârzü-yı cân-ı bîmâr / Bu mîdur arayup bulmadüğüm **yâr**
- 2503 Sevinürse sevinşün ol ki **yârı** / Ola bî-ķâresinüñ ĝamgüsârı
- 2512 N'olaydı pîrehende târ olaydum / Sezâvâr-ı vişâl-i **yâr** olaydum
- 2516 Olurdı ķadrüm eflâke berâber / Yüzüm olaydı **yârûn** başıduĝı yer

- 2529 Olup ‘izz ü ri‘ âyet şermsârı / Hâzîn itmişdi **yâr**-ı i‘ tibârı
- 2573 Kemâl-i ‘ilm ile meşhûr u ma‘lûm / Daği ma‘şûm idi ol **yâr**-ı maẓlûm
- 2715 Maḥabbet itmez iḥvânına ol **yâr** / Anuñ Ya‘kûbdan ğayrı kimi var
- 2743 Tıyanlar vaşl-ı **yâruñ** ‘âlemini / Öbür fevt eylemez fırsat demini
- 2750 İrakdan merḥabâya başladı **yâr** / Yükini yukarı yığdı felek-vâr
- 2758 Zeliḥâ çekdi Yûsufdan biraz el / Vişâl-i **yâr** kaldı şöyle mücmel
- 2794 Başında ğam gözinde eşk-i pür-hûn / Dilinde **yâr** elinde câm-ı gülğün
- 2812 Didi ey **yâr**-ı dil-bend ü suhen-ver / Sizüñle idelüm bir bezm-i dîger
- 2835 Tıramaz **yârsız** ğurbetde âdem / Olur dildârsız cennet cehennem
- 2837 Ne şehre uğrasa bu idi tedbîr / İderdi kendüyi **yâriyle** taşvîr
- 2846 Bunuñ ma‘şûkası **yâr**-ı cemîle / Olur mağribde maḳbûl-i ḳabîle
- 2855 Nişân-ı **yârı** gördi eyledi âh / Başından ‘aḳlı gitdi düşdi nâġâh
- 2861 Bulur ağlamağ ile **yâra** çâre / Delinür tamlâ ile seng-i ḥâre
- 2865 Umardı kışşadan ḥişşe ala **yâr** / Taşavvurdan ziyân itdi o dildâr
- 2914 Didi ey pâdişehler pâdişâhı / Faḳîrûñ **yârı** dervîşüñ penâhı
- 2951 Anuñ kim elde yokdur ihtiyârı / Nice pinhân ider esrâr-ı **yârı**
- 2952 Niyâz itdükçe **yâr** artursa nâzı / Murâd idinme ḳayd-ı ihtirâzı
- 2963 Ne cevrimden ferâġat eyler ol **yâr** / Ne bîmârına eyler şimdi tîmâr
- 3000 Ziyâde ḥûb olur **yâruñ** ‘inâdı / Olınca ‘âşık ile ittîḥâdı
- 3002 Tıyurur ‘ışḳ-ı **yârı** ‘âşık-ı ḥâm / Şu‘â‘-ı mihre ḥâyil olamaz câm
- 3017 Kerem kânısın ey **yâr**-ı meveddet / Rızâñı gözlerin şimden girü hep
- 3043 Gözi ‘âşıklarûñ bir câma beñzer / Olur ḥurşîd-i rûy-ı **yâra** maẓhar
- 3048 İrişür dest-i dūd-ı âhı **yâra** / Çeker cânı gibi anı kinâra
- 3050 Dehân-ı **yâr** ile olsa muşâḥib / Ḳanâ‘at gelmez olur şevḳı ġâlib
- 3054 Gelür bu ḥâtıra cân u diline / Ki ola **yâr** ile sîne-be-sîne
- 3100 Ne ḥâyil var arañuzda ne aġyâr / İdersin bî-vesîle şoḫbet-i **yâr**
- 3106 Vücûduñ ‘ışḳ-ı dildâr ile tölmiş / Gözüñ göñlün cemâl-i **yâr** olmuş
- 3107 Olursın **yâr**-ı ‘âlî-ḳadre ḳâdir / Degülsin bir nefes râzî vü şâkir
- 3119 Didi şol mâla beñzer vuşlat-ı **yâr** / Çoġalduḳça olur âdem tama‘kâr
- 3134 Yıkılmış ḥâtıruma olma mi‘mâr / Ki ma‘mûr olduġunu istemez **yâr**
- 3142 İdinmez kimseyi **yâr** u muşâḥib / Cemâline celâli yüzi ġâlib
- 3149 Vücûdum döndi ġüyâ bir ġubâra / Getürdi bād-ı âhum kûy-ı **yâra**
- 3151 Ğamından oldu baġrum yara yara / Hüner budur ki çâre eyle **yâra**
- 3152 O serv-i serkeş ü **yâr**-i dil-âver / Gözi açılmaduḳ şâḥine beñzer

- 3154 Ne yüzden el virürse şöhet-i **yār** / Aña göre aña kıl keşf-i esrār
- 3172 Saña maqđürını şarf itdi ol **yār** / ‘Azîmü’ş-şân iken oldı perestār
- 3218 Zemâne bî-vefâ **yār** ise serkeş / Qarâr u şabr yok ‘ışk ise âteş
- 3235 Vefâsız **yâra** şefqatsız nigâra / Bulınmaz ağlamakdan ğayrı çäre
- 3263 Hâyâ vü hilm idi ol **yâra** pîşe / Aña söylerse söylerdi hemîşe
- 3299 Rızâ-yı **yârına** virdi irâdet / İdüp kendü rızâsından ferâgat
- 3334 Yaturdı yir yüzinde zıll-ı eşcâr / Şafâ-bağş idi gûyâ kâkül-i **yār**
- 3386 İde ni‘ me‘l-bedel zât-ı şerîfin / Der-âğûş eyleye **yâr**-ı laîfin
- 3387 Gire koynına **yârûn** nâzükâne / Ola murğ-ı murâda âşiyâne
- 3437 Teveccüh etdiler dîdâr-ı **yâre** / Arardı her biri derdine çäre
- 3521 Cihânuñ cevri **yârımdan** ziyâde / Ki öldürmez beni künc-i belâda
- 3542 Kemâle irmedi mi ‘ışk-ı dildâr / Degüldür tâlî‘-i sa‘düm baña **yār**
- 3544 Bu yoklukda vücûdum var olaydı / Sezâvâr-ı vişâl-i **yār** olaydı
- 3615 Düşüp yanına ol gün hemçü sâye / İletdi **yârı** yapduğı sarâya
- 3649 Çü ‘âşıkdan ola **yârûn** ferâğı / Berâberdür yakın ile ırağı
- 3664 Muşavver olmuş anda iki dildâr / İki **yār** u iki derde giriftâr
- 3689 Kûlî kurbânı ihsân u vefânuñ / Esîr-i vaşl **yâr**-ı dilrübânuñ
- 3692 İdüp ‘ayn-ı tazarru‘ la nezâre / Teveccüh itdi maẓlûmâne **yâra**
- 3694 Görindi her tarafdan ‘ârız-ı **yār** / Hezâr oldı bir iken zât-ı dildâr
- 3695 Cemâl-i **yār** ile ol hâne tıldı / Ser-â-ser ‘âşık u ma‘şûk oldı
- 3705 Zeliḥâ vaşl-ı **yâra** kıldı iqdâm / Bu hâne ol hümâya olmadı dâm
- 3782 Maḥabbet bād-ı âhî ḥâşıl eyler / Nihâl-i qadd-i **yârı** mâyl eyler
- 3802 O sūsen kılmadan cismîni gūlgūn / Elinden aldı anı **yār**-ı mevzūn
- 3805 Zihî lūtf u ‘inâyet âḥir-i kâr / Belâdan şakına üftâdesin **yār**
- 3837 Cevâbın virdi şavdı **yâr**-ı ‘ârif / ‘Azîz olmadı hergiz ḥâle vâkıf
- 3894 Elif qaddi gibi toğrıdur ol **yār** / Bi-ḥaqq-ı Kâdir u Qayyūm u Qahhâr
- 3912 Maḥabbet zūr-ı bâzū ile olmaz / Güc ile zaḥm-ı tîr-i **yār** oñulmaz
- 3979 Maḥabbet cümlesini kıldı hemvâr / Arada söylenen söz kışsa-i **yār**
- 3984 Vişâl-i **yâra** olsa ğayrı tâlib / İder ‘ışk ehlinüñ şevkını ğâlib
- 3993 Zeliḥâ bunları yanına taqdı / Tazarru‘ ‘aynı ile **yâra** baqdı
- 3999 Duḥân-ı âhî gibi ol perî-rû / Teveccüh itdi rûy-ı **yâra** toğru
- 4000 Didi ey ârzû-yı cân olan **yār** / Devâ-yı derd-i bî-dermân olan **yār**
- 4021 Aña kim tâlî‘i kılmaya yârî / Mülâyim idemez güc ile **yârı**
- 4062 Nihâl-i Sidre-veş toğrıdur ol **yār** / İnanmañ bu söze *zinhâr zinhâr*

- 4074 Huşûşâ Yûsuf ola hem-nişînüñ / Enîs-i hem-demün **yâr**-ı güzîñüñ
- 4110 Añardı mâcerâ-yı bezm-i **yârı** / Toları yaş ile ‘aynı bîñarı
- 4124 Kârañulukda ol **yâr**-ı güzîni / ‘Ayân eylerdi âh-ı âteşîni
- 4135 Vişâli şûkrini kılmazdı ol **yâr** / Cemâli kâdrini bilmezdi her bâr
- 4137 Vişâle öğrenince ‘âşık-ı zâr / Ziyâde müşkil olur fûrkat-i **yâr**
- 4149 Alurdi câmesinden bûy-ı **yârı** / Başardı bağına eylerdi zârî
- 4157 Ferâmûş itmek için hecr-i **yârı** / Ele alurdi câm-ı hûşgüvârı
- 4160 Kaçan kim görse bir serv-i bülendi / Añardı kâdd-i **yâr**-ı ercümendi
- 4206 Görinen sâye-i dîvâr-ı dildâr / Gelür baña mişâl-i kâkül-i **yâr**
- 4216 Kılurdi ehl-i zindânı ziyâfet / Olurdi **yâr** için âgyâra ‘izzet
- 4218 Öperdi gözlerin ol mâh-manzar / Dir idi **yârı** görmişdür bu gözler
- 4219 Maķâm-ı **yâra** varmışdur diyü hem / Sürerdi yüzini pâyına muķkem
- 4220 Başardı bağına eylerdi zârî / Alurdi sünbülinden bûy-ı **yârı**
- 4244 Hidâyet olsa yüz virse sitâre / Cevâhir maķrem olur gûş-ı **yâra**
- 4349 ‘Azîzûñ zulm ile cevr ü tebâhı / Çü maķbûs itdi **yâr**-ı bî-günâhı
- 4371 Tağıldı âhı gibi **yâr** u hem-dem / Ferâmûş itdi anı halk-ı ‘âlem
- 4374 Şabâdan kesb ider bûy-ı nigârı / Şorar âgyârdan aķbâr-ı **yârı**
- 4377 Döşendi toprağı yaşdandı hârı / Giderdi levh-i dilden ğayrı **yârı**
- 4391 Tõkinsa gûşına **yârından** aķbâr / Kılurdi sâ’ile mengûşın îşâr
- 4452 Aķar şu gibi gerçi çok sürinür / Şoñ ucı **yâr** dîdârı görinür
- 4462 Gözüme nûr vir kim **yâra** baķsun / Zülâl-i raķmetüñ ben hâke aķsun
- 4474 O ğün bu nâ-murâd u bî-sitâre / Vişâl-i **yârına** bulmadı çâre
- 4507 Hîtâb-ı **yârdan** bî-hûş kaldı / Zamândan şoñra kim kendüye geldi
- 4529 Ğam-ı **yâra** zevâl olur havâle / Kaçan kim irişe hâdd-i kemâle
- 4557 Uyarur tâlî‘-i şem‘ini âķir / Olur nûr-ı cemâl-i **yâra** nâzır
- 4559 İresin ‘âşık iken vaşl-ı **yâra** / Bulasın bir oñulmaz derde çâre
- 4878 Yüridi üştürân-ı rihlet-i **yâr** / Kımıldandı yirinden şanki kühsâr
- 5012 Düşerdi yüzünüñ üstine enhâr / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘âşık-ı **yâr**
- 5034 Vişâl-i **yâra** ölümdür vesîle / Muķayyed olma kayd-ı ‘âlem ile
- 5070 Bırakdı **yârsuz** kalan cihânı / Kõdî dildârsuz olan meķanı
- 5163 Olur mîmi mişâl-i kâkül-i **yâr** / Görinen cîmi ğüyâ zûlf-i dildâr
- yâr-ı benâm** [4] ünlü yar, tanınmış sevgili.
- 504 Kõnuķlarlardı ol **yâr-ı be-nâmı** / Ta‘âm üstinde bu idi kelâmı
- 2164 Atı izi gibi **yâr-ı be-nâmuñ** / Kålurdi ‘aynı ardınca ‘avâmuñ

2841 Gezerdi Hindi Sindi Rûmı Şâmı / Aradı bulmadı **yâr-ı benâmı**

3268 Su 'âlî 'âşıkun irmez tamâma / Kaçan şâgird ola **yâr-ı benâma**

yâr-ı bî-vefâ [1] vefasız dost. <KANARI>

3936 Kabûl itdi güzeller iltimâsın / Çağırdı anda **yâr-ı bî-vefâsın**

yâr-ı cân [2] can dostu. <KANARI>

2840 Bu taşvîrûn gelürse **yâr-ı cânı** / Kusun gördüğü gibi bir nişânı

4205 Dir idi görmez oldum **yâr-ı cânı** / Göreyin bârî olduğu mekânı

yâr-ı cefākār [2] cefa eden dost, sevgili. <KANARI>

1788 Gel ey gönülüm alan **yâr-ı cefākār** / Koma bî-çâreñi bîmâr u nâçâr

1917 Di ey **yâr-ı cefākār** u sitemkâr / Degülsin derdmendünden haberdâr

yâr-ı dil-ārâ [2] gönlü süsleyen sevgili. <BMS>

2796 Ögüp ol câmı kıldurdu Zeliḥâ / Didi 'ışkuña ey **yâr-ı dil-ārâ**

5062 Ne gördi gördi kalmış ferd ü tenhâ / Ne 'aklı var ne ol **yâr-ı dil-ārâ**

yâr-ı dil-ārâm [1] gölü dinlendiren yâr. <BMS>

5167 Olur şahn-ı kelâma yazduğı lâm / Mişâl-i sünbül-i **yâr-ı dil-ārâm**

yâr-ı gâr [2] mağara dostu. Hicret sırasında Hz. Muhammed ile birlikte olan Hz. Ebubekir hakkında kullanılmıştır [*mec.*] can dostu, vefalı dost. <KANARI, KUBBEALT>

2852 Olursa şekli taşvîre muvâfık / Kadîmî **yâr-ı gârumdur** o 'âşık

yâr-ı kadîm [2] eski dost. <KANARI>

224 Elif-veş Aḥmedün **yâr-ı kadîmî** / Ser-i a' yân u aşḥâbuñ 'azîmî

4262 Unudur göz göre **yâr-ı kadîmî** / Olur belki aña buğz-ı 'azîmî

yâr-ı mümtâz [2] seçkin sevgili.

3675 Zeliḥâyâ bu resme **yâr-ı mümtâz** / Muḥâlîf perdelerden virdi âvâz

3788 Yidinci bürce dek ol **yâr-ı mümtâz** / Murâdı nağmesinden virdi âvâz

yâr-ı nâzenîn [2] nazlı sevgili. <KANARI>

749 Yazuklar oldı **yâr-ı nâzenîne** / Şalındı şadr-ı şefkatden zemîne

2455 Kişi aldursa **yâr-ı nâzenîni** / O dem bilür neye uğraduğın

yâr-ı şiddîk [3] gerçek, sadık dost.

1254 Koda ihvânını ol **yâr-ı şiddîk** / Zemâne cümlesinden itdi tefrîk

3862 Hudâ ḥakkı için ta' yîn ü taḥkîk / Bu işi itmedi ol **yâr-ı şiddîk**

4482 Şıdı aşnâmını ol **yâr-ı şiddîk** / Ḥalîlullâha taklîd itdi taḥkîk

yâr olmak [1] dost ve yakın olmak. <KUBBEALT>

1695 Kime **yâr oldı** kimi sevdi cânun / Kime meyl eyledi serv-i revânun

yār u aġyār [1] dost düşman, herkes. <KANARİ, KUBBEALTİ>

318 Gün olur her soķaķdan **yār u aġyār** / Aķarlar baķr-i Nîle ħār u ħas-vār

yar [2] yarılmış yer, uçurum, dik ve derin uçurum. <KT, KUBBEALTİ>

3193 Olur bād-ı hevāsı bādbānı / Düşürür ol hevā bir **yara** anı

yardan uçurmak [1] kazaya uğratmak, aldatıp derde ve belaya düşürmek.

1938 Yazıķdur düşküni **yardan uçurma** / Aña kim Tañrı urmış sen de urma

yara [3] keskin bir şeyle, bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik veya zedelenme. <KT, YTS, TS>

3151 Ėamından oldı bağrum **yara yara** / Hüner budur ki çāre eyle yāra

yara urmak [1] yara açmak. <YTS>

159 Ney-i engüşti bedre **urdu yara** / İki şakķ itdi mānend-i naķāra

yaradılmış [2] yaratılmış her şey, mahluk, kâinat. <YTS, ÖTS>

3194 **Yaradılmamışa** döner vücūdı / Vücūdı beytinüñ ħalmaz ħudūdı

3282 **Yaradılmışlaruñ** sultānı oldur / Cihānuñ vāhibü'l-iĥsānı oldur

yaraġ [1] savaş aleti, silah. <YTS, KUBBEALTİ>

776 Biri öldürmege çekdi bıçaġı / Ėınından çıķmadı hergiz **yaraġı**

yaramaz [6] yararsız, boş, uygunsuz, zararlı, kötü. <YTS, KUBBEALTİ>

977 Ne müşkil ġuşşadur bu ġuşşa eyvāy / **Yaramaz** derde tuş oldum meded hāy

2789 Ėasīs olanı eyler Ėātem-i Tayy / **Yaramaz** ‘ādeti tebdīl ider mey

2892 Nebī kısmı **yaramaz** işi itmez / Ėoyup toġrı yolu egriye gitmez

4684 Gider bizden **yaramaz** i‘tikādı / Bize vāfir virür varınca zādı

E28 **Yaramaz** ademe eylük ‘acebdür / Vişāli iztırābına sebebdür

yaramaz şanmak [1] kötü niyet beslemek.

4656 Didi bunlar ma‘āza’llāh ey şāh / **Yaramaz şanma** bizden ħılma ikrāh

yārān [8] dostlar, “yār”ın çoġulu. <KO, CŪDÎ, OTAL>

25 Benüm her beytümi ħıl beyt-i aġzān / Gören **yārān** ola giryān u nālān

328 Zihī cem‘iyyet-i **yārān** u ħübān / Şanasın mevc urur deryā-yı insān

1640 ‘Acebdür kim mişāl-i ħāttı-ı cānān / Olur bir ħādişe maķbül-i **yārān**

1724 Naşīhat itmesün yok yire **yārān** / Gerektmez māni‘-i efkār-ı cānān

2026 Anuñ her ‘ādeti memdūh-ı **yārān** / Anuñ māhiyyeti bi‘-‘ayb u noķşān

2660 Bir evde on iki iĥvān idük biz / Biri birimüze **yārān** idük biz

2793 İdince cāme-i al ile seyrān / Öper bağrına başār cümle **yārān**

4817 Zāĥir ü müşfiķ ol a‘vānumuz yok / Bu yirde hem-dem ü **yārānumuz** yok

yaraşmak [16] yakışmak, uymak, uygun düşmek, layık olmak. <YTS, KUBBEALTİ>

- 543 O şeh şinden girü bende yaraşur / O cānum cānı bu tende **yaraşur**
 1150 **Yaraşur** ehl-i derd olursa giryān / Cihānuñ rahmetidür ebr-i bārān
 1392 **Yaraşmış** inmiş ebrūsına destār / Cebīnin Levh-i Maḥfūz itmiş ol yār
 1393 Güzellik cāmesi gāyet **yaraşmış** / Cemāl-i pūr-kemālī ḥadden aşmış
 1490 **Yaraşur** ḥāl ile ol ḥadd-i pūr-nūr / Hemīşe şaklanur fūlfülle kāfūr
 1497 **Yaraşmış** iki pistān ol cemāle / Dizilmiş iki ḡonca bir nihāle
 2091 Ṭonanmışlar mişāl-i ḥūr-ı cennet / **Yaraşmış** her birine zīb ü zīnet
 2677 **Yaraşur** baña aḡlarsam ḡarībem / Atamuñ vuşlatından bī-naşībem
 3233 **Yaraşur** baña aḡlarsam ḡarībem / Vişālūñ ‘āleminden bī-naşībem
 3273 **Yaraşdūḡini** ruḡsārı ḡülinūñ / Yüzine düşdūḡini sūnbūlinūñ
 3479 **Yaraşmış** saña ḡūban iḡtirānı / Bülend olmuş boyuñ serv-i revānı
 3587 **Yaraşdı** tāc-ı zerrīn-i Zelīḡā / Başında od yanar ‘ışk ile ḡüyā
 3941 **Yaraşmış** hem celālī hem cemālī / Nihāl-i Sidre gibi ḡadri ‘ālī
 3965 **Yaraşdı** ḡolda ellerden aḡan ḡan / Mişāl-i zīnet-i tesbīḡ-i mercān
 4448 **Yaraşur** eşk-i ‘āşık olsa cārī / Bīnaruñ şu iledür i‘tibārı

yaratılmak [1] yaratmak işi yapılmak, Allah tarafından halk edilmek, var edilmek.

<KUBBEALTİ, ÖTS>

- 4026 Bu egriden **yaradılmış** erāzil / Olurlar ‘işmetüm ‘aynına ḡāyil
yaratmak [5] (Allah) olmayan bir şeyi var etmek, halk etmek. <TS, KUBBEALTİ>
 92 Çemen gökinde sūnbüller **yaradur** / Ḳara yirde kızıl güller **yaradur**
 1780 Otursañ ḡonca ṭursañ serv-i bālā / Seni ‘ālī **yaratmış** Ḥaḡ Ta‘ālā
 1796 Ḥudā ḡaḡḡı ki sen şāhı **yaratdı** / Beni ‘āşık seni ma‘şūḡ itdi
yardumcı [1] yardım eden kimse, refik, muavin. <KT, KUBBEALTİ>
 4240 Kime kim ṭālī‘-i sa‘d ide yārī / Ṭolar **yardumcılardan** her kenārı
yarılmak [1] üzerinde yarık açılmak, delinmek, yırtılmak. <YTS, TS>
 678 Aña dermāna eylerken tevaḡḡuf / **Yarıldı** yer yüzi ḡayb oldu Yūsuf
yarın [4] bu günden sonra gelecek ilk gün, ertesi gün. <ÖTS, TS>
 1019 Bu günden her birimüz cem‘ olalım / Ayaḡuñ tozına **yarın** geledüm
 2333 Didi almazsa **yarın** Tañrı cānum / Göreyin Yūsufı ḡitsün ḡümānum
 2489 Eger bir ḡonca bir gün olsa ḡandān / İrişmez **yarına** olur perīşān
 3025 Baña destūr vir bi’llāhi **yarın** / Bir iki gün varıp ḡoban olayın
yārī [] yardım, muavenet, medet. <KT, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

yārī etmek/kılmak [3] yardım etmek.

4021 Aña kim t̄ali‘i **kılmaya yārī** / Mülâyim idemez güc ile yārī

4240 Kime kim t̄ali‘-i sa‘d **ide yārī** / Tolar yardumcılardan her kenārī

4553 O demde t̄ali‘-i nīk **itdi yārī** / Ki oldı şāh-ı Tübā sāyedārī

yas [7] ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten zevk ve eğlenceden çekinme, karalar giyme gibi davranışlar, matem. <KT, TS, KUBBEALT>

1027 Kemān itmiş vücūdın oğlu **yāsı** / Atılmış oğ gibidür beddu‘ ası

3749 Beni ‘ālemlere rüsvāy itme / Tenüm **yāsını** zīr-i pāy itme

5038 Fiğān itdi ricālī vü nisāsı / Memāt-ı Yūsuf içün itdi **yāsı**

yas çekmek/yas tutmak [4] büyük bir acı ve üzüntünün, benliği üzerinde süren etkisini davranışlarıyla belli etmek, yasa bürünmek, matem tutmak. <AKSOY, DŞD>

563 Getürdi Yūsufi yanına Īnās / Fiğānlar eyledi **çekdi** biraz **yās**

2754 Atasının bir az **yāsını çekdi** / Perişān oldı sevdāsını çekdi

4147 Bulurdi Yūsufuñ zerrīn libāsın / **Çekerdi** kaşı gibi kara **yasın**

500 Kaşāvetden siyāh itdi libāsın / Kemān ebrūsı **tutdı** kara **yasın**

yasag [2] bir şeyin yapılmasına mani olmak için konmuş olan kanuni veya kanun dışı engel, memnuiyet; ferman, buyruk, kural. <YTS, TS, KUBBEALT>

638 Ferāmūş itdi Ya‘kūbuñ **yasağın** / Uyardı illere rāzı çerāğın

yasağ eylemek [1] buyurmak, emretmek, ferman çıkarmak.

3070 **Yasağ eylerdi** gerçi bī-nihāyet / Tutulmağa yoğ idi kâbiliyyet

yaşdanmak [1] yaslanmak, dayanmak, kendine yastık edinmek. <YTS, KUBBEALT>

4377 Döşendi toprağı **yaşdandı** hārī / Giderdi levh-i dilden ğayrı yārī

yasemen, yasemīn [10] güzel kokulu, beyaz ve küçük çiçekler açan sarmaşık türü bir ağaççık. <KT, ADŞS, ÇİÇEKLER>

656 Bu şevk ile kıyām itdi çemenler / Göke atdı külāhın **yāsemenler**

1186 Olurlar ol çemen gökinde pervīn / Açılmış **yāsemīn** ü verd-i nesrīn

1357 Cemālī güldi güyā gülşen oldı / Güline **yāsemen** pīrāhen oldı

2108 Yürür gönlekçek olmuş sīm-tenler / Açılur sebzede aq **yāsemenler**

2131 Gülüñ ‘ışkından irdi haylī hālet / Bozardı **yāsemīnūñ** beñzi ğāyet

3319 Kāranfūl kollarına dāğ yaqdı / Çemende **yāsemen** kendin bırakdı

3320 Düşerdi **yāsemen** esdükçe her bād / Atar kendüyi tağdan şanki Ferhād

4864 Gözine sürdi çün bu **yāsemīni** / Şabā-veş açdı çeşmi nergisini

5014 Düşerdi **yāsemīn** olurdi ğaltān / Mişāl-i kaṭra-i eşk-i yetīmān

yāsemen-vār [1] yasemin gibi.

2821 Giceyle fırsat el virdükçe her bār / Şarılurdu o serve **yāsemen-vār**

yaşılmağ [2] yayın kirişi gevşetilmek. <YTS, ÖTS>

3078 Kemân ebrûları ğamdan **yaşıldı** / Maḥabbet küştġirine başıldı

4130 Melâmet tîrinüñ oldı nişanı / **Yaşılmış** yaya döndi ebruvânı

Yâ-Sîn [1] Kur'an-ı Kerim'in 36. suresi olan Yasin suresinin ilk ayeti. Bu iki harfin mahiyeti ve anlamı hususunda müfessirler arasında iki eğilim bulunmaktadır. Bir anlayışa göre bunlar, bazı surelerin başında yer alan ve ayrı ayrı okunduğu için hurûf-ı mukattaa (ayrı ayrı harfler) diye adlandırılan harflerdendir. Diğer eğilime göre ise "yâsîn" ayrı iki harf değil, anlamı olan bir kelimedir. Bu eğilim içinde kuvvetli bulunan görüşe göre bu kelime Arapçanın bazı lehçelerinde "ey kişi, ey insan!" anlamına gelmektedir; burada kendisine hitap edilen kişi ise Hz. Muhammed'dir. Bu kelimenin Allah'ın isimlerinden biri olup burada o isme yemin edildiği, söze başlama ifadesi ve Kur'an'ın isimlerinden olduğu görüşleri de vardır. <KUR'AN YOLU, TDVİA, İKS>

231 Bi-ḥaqq-ı mazhar-ı *Tâ-Hâ* vü **Yâ-Sîn** / Bi-ḥaqq-ı 'izzet-i ḥatmü'n-nebiyyîn

yaşmak [1] yayın kirişini gevşetmek. <YTS, ÖTS>

488 Ecel 'ömrüñ kemânın aldı **yaşdı** / Benüm boynuma dil bağını aşdı

yaş [106]

1. ağılandığında gözlerden akan berrak sıvı, gözyaşı. <TS, KUBBEALTİ>

36 **Yaşum** Nîlini artur eyle deryâ / Ola tâ ḥâşıl-ı tâ' at hüveydâ

289 **Yaşum** gibi perişân oldı ḥâlüm / Temevvüc itdi deryâ-yı celâlüm

509 Kaçan oḥşasa oğlını bir ana / Gözi **yaşına** olurdu bahâne

583 Dil-i Ya' kûbuñ oldı inkisârı / **Yaşını** ırmağ itdi 'ayn-ı 'ârı

628 Benüm seyrümdeki remz ü nişâne / **Yaşum** seyyâresin kıldı revâne

697 Toldı âfitâb-ı şâdmânî / **Yaşuñ** yıldızları tutdı cihânı

711 Olup neşv ü nemâsı göz **yaşından** / Niçe bād-ı belâ geçmiş başından

900 Karâr u şabri eyvânını yıkdı / Gözi **yaşı** gibi qarşuya çıkdı

908 **Yaşı** gibi yüzi üstine düşdi / Şirâr-ı hecr ile yanup tutuşdı

914 Varup gördüm orayı zâhir ü fâş / Aşınmış göz **yaşından** tağ ile taş

1017 Sözinden kûrda irişdi hacâlet / Gözi **yaş** ile töldi geldi ḥâlet

1056 Kımıldadı şanasın bir ulu tağ / Ğamından eyledi **yaşını** ırmağ

1093 **Yaşı** Ya' kûbuñ aqdı anda sir sir / Vücûdı ditredi gün gibi dir dir

- 1152 **Yaşidur** âb-ı rûy-ı ‘âşık-ı pāk / Mişâl-i gevher-i şemşîr-i Dahhāk
- 1259 **Yaşı** seyyâresin idüp perişân / Yürür seyyâre-veş ol mâh-ı tâbân
- 1276 Kûl olduĝın bilüp ol serv-i âzâd / **Yaşı** ırmaĝa döndi kıldı feryâd
- 1568 Mişâl-i bâde-i gül-reng ü kattâl / Gözine geldi kanlu **yaşı** fi’l-hâl
- 1572 Gözine ‘aks urup ol rûy-ı rengin / **Yaşını** itdi mercân gibi hûnîn
- 1574 Kemâl-i hayretinden ‘aklı şaşdı / **Yaşınıuñ** seyli deryâya ulaşdı
- 1601 Şakındı il dilinden la’l-i nâbın / Gözi **yaşına** sedd itdi hicâbın
- 1628 Yüzini ‘âşıkun yaş eylese **yaş** / İder bu vech ile esrârını fâş
- 1666 Tıyarsa şâh-ı mağrib bu haberden / Düşersin göz **yaşı** gibi nazardan
- 1819 **Yaşı** ırmağın izhâr itdi evvel / Hemânâ âb-ı rûyından yudı el
- 1842 Gözi **yaşını** silmez halkı bilmez / Tutulmağ ile gün gibi yeñilmez
- 1843 Girüp bâzâr-ı ‘ışk içre alındı / **Yaşı** girdâbına cismi şalındı
- 1844 Revân olsa kaçan kim **yaşı** cûy / Dökilür ehl-i ‘ışkun âb-ı rûy
- 1875 Zeliĝhânuñ gözi **yaşı** çoĝaldı / Göñül virdi belâ vü miñnet aldı
- 2456 Çoĝalur **yaşı** artar âh-ı serdi / Başına gelmeyen bilmez bu derdi
- 2459 ‘Azîzün virdüĝi mâl u cevâhir / Gözinden çıkdı **yaşı** gibi bir bir
- 2461 Yalımı alçağ oldı Nîl gibi / Gözinün **yaşı** akdı seyl gibi
- 2553 Yirinden gözi **yaşı** gibi koptı / Sürindi Yûsufun dâmânın öpdi
- 2590 **Yaşın** silmezdi pîrün ĝasretinden / Yüzi gülmezdi derd-i fûrkatinden
- 2613 Senün aĝvâlünü benden işitdi / Gözi **yaş** ile tldı ‘aklı ĝitdi
- 2641 Gözi nergisleri **yaş** ile tlmış / ‘İzârı gülleri pür-jâle olmış
- 2673 Devesi ben ĝarîbi ĝördi bildi / Gözi **yaşını** dâmânuma sildi
- 2676 Baña ĝurbet eşer kıldı muĝarrer / **Yaşum** Nîli yeñilmez tırmaz artar
- 2680 İlün gözi **yaşidur** aqça vü mâl / Olur mı âdem olan aña meyyâl
- 2869 Olup süz u ĝüdâzdan gözi **yaş** / Zebânı bülbülü oldı ĝüher-pâş
- 3081 Yüzine kanlu **yaş** ĝülgüne oldı / Nücüm ile meh-i ruĝsârı tldı
- 3082 Olurdı kirpüĝi **yaş** ile nemnâk / Kenâr-ı Nîlde şan ĝâr u ĝaşâk
- 3083 ĝam-ı dildârı ile nitekim ĝâk / **Yaşı** ırmaĝı itdi sînesin çâk
- 3095 Tenezzül itdi gözi **yaşı** gibi / Kulaĝına egildi qaşı gibi
- 3159 Güneş gibi yüzine ĝôr baqma / Gözi **yaşı** gibi ĝözden bırakma
- 3222 Sözi çoĝ idi **yaşı** gibi ammâ / Tutuldı nuţkı süsen gibi ĝüyâ
- 3226 Bulut gibi semâya âbı aĝdı / **Yaşı** ĝüz yağmurına döndi yağdı
- 3228 Yire düşdi **yaşı** bârânı gibi / Yüz urdı pâyına dâmânı gibi
- 3230 Göyündi âteşine içi taş / Zeliĝhâdan ziyâde akdı **yaşı**

- 3341 Cefâdan bülbül ağlar gül gülerdi / Gözi **yaşı** gülistânı şulardı
- 3481 **Yaşum** gibi demün olsun ziyâde / Cihân turduķca ol zevķ u şafâda
- 3522 Zeliḥâ şem'e yanup yaķılurken / Gözinün **yaşını** deryâ kılurken
- 3536 Ne âhuñ 'âleme ebr-i cefâdur / Ne gözün **yaşı** bârân-ı belâdur
- 3685 Gözimün **yaşı** döndi cûybâra / Ne hoş gelmezsın ey servüm kenâra
- 3719 **Yaşum** girdâbına atma faķîri / Ne var olsañ faķîrün destgîri
- 3771 **Yaşın** ol bedr-i enver Ülker itdi / Yıkıldı kendüsinden geķdi gitdi
- 3773 Güneş gibi teni ditrerdi dir dir / Aķardı **yaşmuñ** bârânı sir sir
- 3776 Muşavver 'âşıkuñ rûy-ı niyâzı / Gözi **yaşı** ile sûz u güdâzı
- 3872 Gözi peymânesi kan ile tıldı / **Yaşı** dâm-ı dürûga dâne oldı
- 3873 Boşandı gözi **yaş** ile yemîni / Kırı bühtânlar itdi şâhidine
- 3875 İdüp derd-i melâmet çâresini / Yudı göz **yaşı** yüzi kıarasını
- 3876 Bulutlar yüz kıarasın itse taḥşîl / Gözi **yaşı** olur her güşede Nîl
- 3885 İdüp kendüyi **yaşı** gibi pâmal / Benüm pây-ı semendümde olur dâl
- 4110 Añardı mâcerâ-yı bezm-i yârı / Tılardı **yaş** ile 'aynı bñarı
- 4114 Gözün **yaşı** günâhuñ çirkini yur / Kılır insânı başdan ayağa nûr
- 4150 Olurdu tâcinuñ üstinde mebhût / Dizerdi kanlu **yaşı** la' l ü yâķût
- 4204 Ol eyvâna çıkardı dūd gibi / Aķardı gözi **yaşı** rūd gibi
- 4380 Delindi baķrı cânına yol açdı / Ḥayât-ı 'ömri göz **yaşıyle** geķdi
- 4428 Bu cem' iyyetde yokdur Mâh-ı Ken' ân / Gözün **yaşı** gibi olma perişân
- 4445 Kırarup kıalur idi kıaşı gibi / Yüzi üzre düşerdi **yaşı** gibi
- 4570 Teraķķî itdi tâ'at-ı Zeliḥâ / Gözinden çıkdu **yaşı** gibi dünyâ
- 4647 Bu aḥvâle ki Yûsuf vâķıf oldı / Seḥâb-ı dîdesi **yaş** ile tıldı
- 4649 Nıkâb altında aķdı gözi **yaşı** / Bu râzı tuymadı ammâ ki nâşî
- 4715 Sevindüğinden oldı **yaşı** enhâr / Didi Yûsuf bu râzı şaķla zinhâr
- 4758 Gözümüz **yaşı** gibi derdümüz çok / Senün yanuñda hergiz yüzümüz yok
- 4770 Kıcaduķca ziyâde oldı **yaşum** / Çoğaldı miḥnetüm az kıaldı yaşum
- 4774 Gözüm **yaşı** gibi düşkünlüğüm var / Taraldı ḥâtırum maḥzûnluğüm var
- 4853 Bunuñla gözleri **yaşını** silsün / Biraz târîk-i hicrânı tağılsun
- 4967 Yaşaduķca **yaşı** oldı ziyâde / Ḥuzûrı uçdu bu mâtem-serâda
- 4993 Ğubâr-ı cismüñi **yaşuñ** yuyınca / Yüzine baķ anuñ bârî toynca
- 5064 Eliyle yüzini çâk eyledi ol / Ola tâ **yaşmuñ** ırmağına yol
- 5065 Döğündi sînesine urdu taşı / O taşı la' l iderdi kanlu **yaşı**

yaş akıtmak/dökmek [16] ağlamak. <KUBBEALT>

- 53 Bizi *ta'zîr bi'l-ihsân* eyle / **Akıtma yaşumuz** handân eyle
- 894 Eline her biri alup iki taş / Döginür gözlerinden **akıdur yaş**
- 897 Yerinden taşlar kaldırdı başın / **Akıtdı** guşşasından gözi **yaşın**
- 1244 Bulutlar gibi gözden **dökdiler yaş** / Figân ile aşağı şaldılar baş
- 1286 **Akıtdı** kanlu **yaşın** iki gözden / Teveccüh eyledi Hakk'a bu yüzden
- 1791 Bulutlar baña rahmından **döker yaş** / Acır deryâlar ağlar taş ile taş
- 2354 Cemâlün nakşına kim oldu nakkâş / Anuñcün 'ayn-ı 'uşşâkuñ **döker yaş**
- 2402 Kemâl-i hüsn-i taşvîrine şâbâş / Bağan mihr-i cemâline **döker yaş**
- 3508 Olursañ sen olursın baña hâldeş / Benüm gibi **dökersin** tâ şehir **yaş**
- 3589 Yüzi nûrına yüz taşın ü şâbâş / Güneşdür kim bağan gözler **döker yaş**
- 3743 Çekilme tîğ-i âteşbâr gibi / **Akıtma yaşımı** enhâr gibi
- 3750 **Akıtma yaşımı** cânım acıtma / Kapuñda derd ile dermânde itme
- 3982 Bakup mihr-i cemâle **dökdiler yaş** / Dür-i deryâ-yı 'ışkı itdiler fâş
- 4001 Gözümden **yaş akıtmak** oldu kârum / Döküldi âb-ı rûyum gitdi 'ârum
- 4792 Kuru bühtân ile **yaşum akıtma** / Halâş it oğlumı cânım acıtma
- 4829 Bir araya gelüp on iki kırdâş / Zemîne gözlerinden **dökdiler yaş**

2. doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman. <TS, KUBBEALT>

- 456 İki **yaşında** fevt oldu anası / Anasuz kaldı ol devlet hümâsı
- 480 Anadan ayrılanuñ hâli ma' lûm / Yetim oldu iki **yaşında** ma' şûm
- 527 Yedi **yaşında** ol mâh-ı dil-ârâ / Ayuñ on dördüne döndi hemânâ
- 616 On iki **yaşına** irdükde Yûsuf / Aña keşf oldu esrâr-ı taşavvuf
- 2290 Şorarsañ **yaşını** heftâda yetmiş / Zemâne kâmeti yayın ham itmiş

3. nemli, ıslak, "kuru" karşıtı. <TS, KUBBEALT>

- 1879 Olursın şuya Mânî gibi nakkâş / Yedi deryâdan olmaz dâmenüñ **yaş**
- 1878 Kuruda **yaşda** hâzırsın ey bād / Hışâlün Hızra beñzer âferîn bād
- 4415 Şabâ-veş geçse Nîli zâhir ü fâş / Kamer-veş na' li olmazdı anuñ **yaş**

yaş eylemek [1] ıslatmak, nemli hâle getirmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 1628 Yüzini 'âşıkun **yaş eylese** yaş / İder bu vech ile esrârını fâş

yaşamak [5] canlılığını, hayatını sürdürmek, sağ olmak, hayatta bulunmak. <TS,

KUBBEALT>

- 1149 **Yaşadukça yaşasın** çeşm-i 'uşşâk / Şu ile mu'teberdür 'ayn-ı âfâk
- 2798 Didi Yûsuf inende ögme câmı / **Yaşamasun** anuñ gibi harâmî
- 4382 **Yaşadukça** o serv-i bâğ-ı cennet / Çoğaldı fırka-i etfâl-i miñnet

- 4967 **Yaşadukça** yaşı oldu ziyāde / Hüzürü uçdı bu mâtem-serāda
yaşarmak [1] (göz için) yaşla dolmak. <TS, KUBBEALTİ>
- 3244 Zeliḥānuñ irince dūd-ı āhı / **Yaşardı** Yūsufuñ çeşm-i siyāhı
yataḵ [1] gizli barınak veya bir suçluyu gizlice barındıran yer, barınak, in. <YTS, TS>
- 1685 Vişālūñ bāğına başdurma bāğī / İzinden bulunur uğrı **yatağı**
yatmak [15]

1. uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek; boylu boyunca uzanmak. <TS, KUBBEALTİ>

- 496 **Yaturken** anası medfūn u mestūr / Uyur şanurdı ol ser-çeşme-i nūr
- 905 Güneş gibi vücūdın tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi **yatdı**
- 955 Gelüp gördük **yatur** ol dürr-i meknūn / Vücūdi gonca-veş müstağrak-ı hūn
- 1536 Uzandı **yatdı** ol mihr-i cihāntāb / Şarāb-ı nāzı oldı mūcib-i ḥ'āb
- 1582 Niçe gün **yatdı** ol zıll-ı ilāhī / İrişdi göklere āh-i siyāhı
- 1894 Bucaqlarda **yatur** bīmār u bī-yār / Ğamuñla qaldı bī-dermān u nāçār
- 2111 Biri birinūñ ağışında her şeb / **Yaturlardı** şabāha dek müretteb
- 2226 Giribānını çāk itmekde şantūr / İniler **yatur** il içinde tanbūr
- 2577 Vücūdın gün gibi bir tağdan atdı / Niçe gün sāye gibi düşdi **yatdı**
- 2856 Niçe gün sāye gibi **yatdı** qaldı / Teni bī-ṭāḳat oldı hayret aldı
- 3332 Nihāl-i tāzenūñ hep sāyesi var / Qucaqlamış **yatur** her genci bir mār
- 3334 **Yaturdı** yir yüzinde zıll-ı eşcār / Şafā-baḥş idi gūyā kākül-i yār
- 4389 'Amelden qaldı ḥuṣr oldı Zeliḥā / **Yaturdı** bir bucaḳda ferd ü tenhā
- 5059 Bıraḳdı sāye-veş kendüyi nāgāh / 'Aḳılsuz **yatdı** yirde üç gün ol māh

2. hastalanıp yatağa düşmek, yatakta kalmak. <KUBBEALTİ>

- 593 Du'ā tīrini atdı eşref-i nās / Ziyāde ḥasta oldı **yatdı** Īnās
yavı □ zayı, yitik, kaybolmuş, kayıp. <YTS, KUBBEALTİ>

yavı kılmak [4] kaybetmek, yitirmek.

- 933 Fiğānlar itdi kendin **yavı kıldı** / Görenler acıdı yandı yağıldı
- 1132 Sözüne uydum a' dānuñ yañıldum / Ki sen dürr-i yetīmi **yavı kıldum**
- 3075 Zeliḥā kendüzini **yavı kıldı** / Taşarruf 'ışḳuñ olduḡını bildi
- 4210 Beni gör kim ḥaṭā itdüm yañıldum / Dür-i maḳşūdı buldum **yavı kıldum**
yavrı [1] yavru, yeni doğmuş hayvan veya insan. <YTS, TS>
- 3851 Hikāyet eyledi bu ḥālī bir pīr / Yir imiş sevdüğinden **yavrisın** şīr
yavuz [3] kötü, fena. <YTS, ÖTS>

yavuz dil [1] nazar değmesine neden olacak kötü söz.

1211 Yavuz gözden **yavuz dilden** şakındı / Edāniden erāzilden şakındı
yavuz göz [2] kem nazar, değer göz.

1211 **Yavuz gözden** yavuz dilden şakındı / Edāniden erāzilden şakındı

1742 Şeher vaktine dek yakdı sipendi / Gide ya' nī **yavuz gözler** gezendi
yavuzlanmak [2] kızmak, azgınlaşmak, hırçınlaşmak. <YTS, ÖTS>

1053 Birisi olmadı bu kavle kāyil / **Yavuzlandı** mişāl-i zehr-i kâtil

3944 **Yavuzlanmak** aña bir şive olmuş / Nihāl-i kâmetine mīve olmuş

yay [2] iki ucu arasında bir kiriş gerili olan, eğri ve esnek ok atma aleti, kavis. Divan
 şiirinde kaş, yaya benzetilir. <YTS, KT, KUBBEALTI, ADŞS>

2290 Şorarsañ yaşını heftāda yetmiş / Zemāne kâmeti **yayın** ham itmiş

4130 Melāmet tīrinūn oldı nişānı / Yaşılmış **yaya** döndi ebruvānı
yayılmak [3]

1. etrafa dağılmak, genelleşmek. <TS, KUBBEALTI>

909 **Yayıldı** mülk-i Ken' āna bu tūfān / Akişdı geldi deryā gibi insān

4276 **Yayıldı** Yūsufuñ mihr-i kemāli / Nitekim pertev-i nūr-ı cemāli

2. herkes tarafında duyulmak. <KUBBEALTI>

1793 **Yayıldı** gün gibi dünyāya 'ışkum / Düşürdi başımı ğavġāya 'ışkum

yazdurmak [1] yazmak işini yaptırmak, yazılmasını sağlamak. <TS, KUBBEALTI>

2181 Kapusu üzre anı kazdururdu / Yıluñ tārīhin anda **yazdururdu**

yazı [1] ova, sahra, ıssız, kır. <YTS, KUBBEALTI>

5157 Gözi **yazıda** vü gönli yabanda / Vücūdı yirde fikri āsumānda

yazı [2] yazılan şey, hat; güzel yazı, meşk. <KT, KUBBEALTI>

5158 **Yazıdan** eylemez bunlar ferāġat / Meger Allāhdan ola 'ināyet

5161 Bu resme yazduġı **yazı** müretteb / Cinānuñ sebzezārına döner hep

yazılmak [12] yazmak işi yapılmak. <TS, ÖTS>

450 İder söylenmedük esrārı tefsīr / Kılur **yazılmaduk** evrākı taqrīr

1223 **Yazıldı** hüccet aldı anı Mālik / Cerā hāzā ve taḥrīren bi-zālik

1366 Kaşı tākıyle ol serv-i sehī-kād / Elif üzre **yazılmış** şanasın med

2202 **Yazıldı** hükm-i sulṭān-ı vilāyet / Okındı cümle a' yān-ı vilāyet

2297 Eyitdi kim budur ancaḳ murādum / **Yazılsun** defter-i 'uşşāḳa adum

2359 **Yazılmış** 'aynuñ üstinde ser-i 'ayn / Cemālūñ muşḫafını eylemiş zeyn

2791 Açar gönül ḳarasın cām-ı gülgün / Bu surḫ ile **yazılır** cān-ı maḥzūn

2849 Okıdı **yazılan** beyti hemānā / Orada bir nişānın itdi peydā

- 4227 Pür itdi Yūsuf ile kāyinātı / **Yazıldı** bu müsellemlik berātı
 4689 Qabā-yı Yūsufa baqdı orada / **Yazılmış** Yūsuf adı ol qabāda
 4692 Libāsuñda senüñ ol **yazılan** ad / Anuñ adıdur ey şāh-ı perī-zād
 4958 Bu sözler qaşr-ı Cemşīde **yazılmış** / Ser-ā-ser mermer üstinde qazılmış
yazmak [27]

1. sözü, düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak. <YTS, TS, KUBBEALTı>

- 1389 Qalem barmağı vaşfin nice **yazam** / Qalem ‘āciz anuñ vaşfinda her dem
 2550 Yuya āyīne-i qalbūñ gubārın / **Yaza** bu bāde-i hasret hūmārın
 2843 Tolanup ‘ālemi mānend-i pergār / **Yazup** qazduğunu yoqlardı tekrār
 2845 O cānibde idüp her şehri seyrān / Girü bu şüreti **yazdı** *ke-mā-kān*
 4226 Gezerdi bī-mecāl ü zār u maḥzūn / **Yazardı** Yūsuf adın eşk-i gülgün
 5153 Oqursa ağızı yaqışmaz kelāma / **Yazarsa** bā‘ iş olur inhidāma
 5155 Perīşān haṭ **yazar** destinde hāme / Döner zāğ izlerine saṭr-ı nāme
 5160 Her iki mışra‘ ı **yazar** berāber / Olur şehbāz-ı naẓma iki şehper
 5161 Bu resme **yazduğı** yazı müretteb / Cinānuñ sebzezārına döner hep
 5165 Elif **yazsa** olur bir serv-i bālā / Hilāle beñzer anuñ çekdüğü rā
 5167 Olur şāhn-ı kelāma **yazduğı** lām / Mişāl-i sūnbül-i yār-ı dīl-ārām

2. yazı ile bildirmek, mektup vb. ile haber vermek. <TS, KUBBEALTı>

- 651 Bahāruñ vaşfına **yazmağa** nāme / Qalemdān-ı şecerden çıqdı hāme
 2036 Temennā-yı vişāle **yazdı** nāme / Diyār-ı mağribe şaldı hamāme
 2048 Maḥabbet-nāmesini gördi bildi / Cevābın **yazmağa** tedbīr kıldı
 2049 ‘Azīze şāh-ı mağrib **yazdı** nāme / Selām itdi güher dizdi kelāma
 2234 Ümīdi hāmesi **yazmadı** nāme / Murādı şāhı gelmedi kıyāma
 2696 **Yazalum** Ḥazret-i Ya‘ kuba nāme / İdelüm da‘ vet anı bu maḥāma
 4785 Eline hāme aldı **yazdı** nāme / Didi ey şefqat iden hāş u ‘āma

3. nakşetmek, resmetmek, süsleyip bezemek. <YTS, ÖTS>

- 2160 O bedri ādemüñ izi bozardı / İki māh-ı nevüñ resmin **yazardı**
 2369 Ne naqşı kim **yazar** naqqāş-ı kudret / Bulur āyīne-i ‘ālemda şüret
 2832 **Yazaydı** servi kuşlar kondururdi / Sipihri resm ideydi döndürürdi
 2836 Ser-ā-ser milket-i dünyāyı gezdi / Der ü dīvāra taşvīrini **yazdı**
 2838 Bu naqşı her güzergāha **yazardı** / Anuñ altında adını qazardı
 3571 Qarada keşti **yazsa** yüridürdi / Deñiz resminde dūrler dūrیدürdi
 3572 Eger kim **yazsa** bir şem‘ -i şebistān / Atardı üstine pervāneler cān

3573 **Yazup** Leylâyı taşvîr itse ol ân / Gören Mecnûn olup alurdı ayrân

4. (Allah) kader olarak belirlemek. <KUBBEALTI>

867 Didi **yazmış** degül na ş-ı udret / Cih n deyrine bu vech ile ş ret

yazu, yazı [10]

1. boşuna sarf olunan, beyhude yere giden; acınacak, ayıplanacak şey, yakışmayacak h l. <KT, YTS,  TS, TS>

1938 **Yazıdur** düşküni yardan uurma / A a kim Ta rı urmış sen de urma

3794 Didi  yet m kedder oldu h l m / **Yazudur** boynu a alma veb l m

2. eyvah! Acınma, üzüntü bildirir. <KT,  TS>

2295 Sözini di lediler acıdılar / **Yazu** sa a bunamışsın didiler

3087 Ki ey b -  re **yazu** sa a **yazu** / Cih nda olmadu  bir ula l yık

yazı olmak [1] bir şeye veya kimseye zarar verilmek. < TS>

749 **Yazular** oldu y r-ı n zen ne / şalındı şadr-ı şefatden zem ne

yazular [4] “Yazıklar olsun!” anlamında üzüntü ve kınama ifade eder.

1912 **Yazular** ba a kim bir a ed n  / şaarlar p y-bend-i ama n 

2967 a asın a lamaz ol eşmi fett n / **Yazular** kim ider n -a yire an

3539 **Yazular** ba a kim ayr n-ı ‘ışam /  m-ı hecr ile ser-gerd n-ı ‘ışam

3815 Didi c nsuz şanemden utanursın / **Yazular** sa a ma‘b dum sanursın

Ye’c c [2] Me’c c ile birlikte, Nuh Peygamber’in oğlu olan Yafes zürriyetinden geldiği

rivayet edilen iki kabilenin adıdır. Kur’an-ı Kerim’de adı geen, bozgunculuk ıkarıp evre kavimleri rahatsız eden ve kıyamet alametlerinden sayılan iki kabiledir. Bu kavimler bozgunculuk ıkarttığı iin evredeki halk Zülkarneyn Peygamber’den yardım istemiş. Zülkarneyn bu kavimleri, a kişi olduklarını ve özelliklerini sorduğunda, onlar boylarının kısa, sayılarının sınırsız, yüzlerinin geniş yapılı, canavarlara benzer yaratıklar olduklarını, tırnak yerine gagalarının bulunduğunu, sırtlarının kılılı olduğunu, iki uzun kuyruklarının bulunduğunu, birbirlerini güvercinler gibi ağırdıklarını ve köpekler gibi havladıklarını söylemişlerdir. Bunun  zerine Zülkarneyn de Allah’ın izni ve emriyle iki dağ arasını g l  bir duvarla kapatmış, Ye’c c ve Me’c c kavimleri de artık o duvarı aşıp diğerlerini rahatsız edememişlerdir. Bu iki kavim konusunda pek ok rivayet bulunmakla birlikte ortak noktaları dünyayı fesada verecekleri ve kıyamete yakın zamanda, bulundukları yerden ıkacaklarıdır. <ADşS, FMS, DEKS>

4012 Vef n  fitne **Ye’c cına** sed ıl / Ki c num ılca almışdur meded ıl

4230 Bu d ny  fitne-i **Ye’c ca** be zer / Olur ‘ış a a bir sedd-i Sikender

yed [] el [*mec.*] güç, kuvvet, kudret; yardım. <KT, LN, KANAR/>

yed-i kudret [4] gücün, kudretin eli.

- 267 **Yed-i kudretde** zât-ı pâki şemşîr / Vücûdî hânekeâh-ı vahdete pîr
 416 Olur anlar **yed-i kudret** toğanı / Neye şalınsa âhîr alur anı
 1177 Muhaşşal esb-i maşşûduñ ‘inânı / **Yed-i kudretdedür** fehm eyle anı
 1347 **Yed-i kudretde** şanki tîğ-i bürrân / Niyâm-ı câmesinden oldı ‘uryân

yedi, yidi [34] altıdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 7. <KT, TS,

ADŞS, TDGDA, KUBBEALTI>

- 205 ‘Urûc itdi **yedi** evc-i semâya / ‘Anâşır çâr tâkın pâye pâye
 527 **Yedi** yaşında ol mâh-ı dil-ârâ / Ayuñ on dördüne döndi hemânâ
 3560 **Yidi** hâne yapalum ol periye / Felek-veş içeriden içeriye
 3575 **Yedi** ev yaptı mânend-i semâvât / Mücellâ eyledi mânend-i mir’ât
 3576 **Yedi** hâne mücellâ vü muşaffâ / Felek gibi biri birinden a‘lâ
 3577 **Yedi** beyt oldı her vech ile tezyîn / **Yedi** beyt ile güyâ şî‘r-i rengîn
 3827 Hâlâş oldı **yidi** derbend-i ğamdan / Hidâyet buldı kurtıldı elemden
 4280 Uyurken ‘âlem-i ma‘nâda ol şâh / **Yedi** gâv-ı semîni gördi nâgâh
 4281 O arada **yedi** baş gâv-ı lâğar / Şitâb ile gelüp kaldurdılar ser
 4282 Belerdüp gözini açdı femini / Yidi cümle **yedi** gâv-ı semîni
 4284 Yedi kıt‘a qurı hûşe bitürdi / **Yedi** ter hûşeyi bir bir yitürdi
 4297 Didi ol server-i devr-i zemâne / **Yedi** gâv oldı yıllardan nişâne
 4298 **Yedi** ter hûşedür ucuzluğa dâl / Ucuzluk ola ğâyetde yedi sâl
 4299 **Yedi** yıl ola kıtlıklar ziyâde / Qalalar kıllet ü derd ü belâda
 4338 **Yedi** yıl kıtlığ olunca bu devrân / Gerekdür hâşılı bu derde dermân
 4575 Zeliḥâyâ **yedi** ev itdi bünyâd / ‘İbâdet kılmağ içün ol perî-zâd
 4585 **Yedi** evde girerdi erba‘îne / ‘İbâdetgâh idi ol hûr-ı ‘îne
 4586 **Yedi** beyt oldı gökler gibi ‘âlî / Qanâdîl anda yıldızlar mişâli
 4598 **Yedi** yıllar ucuzluk oldı ğâyet / Nebâtât ökdi bî-ḥadd ü nihâyet
 4603 Pes andan şoñra irişdi **yedi** yıl / Zuhûra gelmedi bir yirde hâşıl

yedi ced [2] aynı kandan gelen bütün geçmişler.

- 2557 Eyitdi mevlidüm Ken‘ân ilidür / **Yedi ceddüm** o yirüñ kâmilidür
 3023 **Yedi ceddüm** gürüh-ı enbiyâ hep / Qoyun çobanlığın itdi müretteb

yedi deryâ [1] yedi deniz. Eskiler yedi deniz olduğuna inanırlardı. Bunlar Bahr-i Muhîr (Atlas Okyanusu), Bahr-i Sînt (Hint Okyanusu), Bahr-i Lut (Lut Gölü), Bahr-i Rum (Akdeniz), Bahr-i

Nitaş (Karadeniz), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi) ve Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz, Şap Denizi) dır. Bunlardan Büyük Okyanus ile Kızıldeniz yerine Aral ve Taberiye göllerini sayanlar olmaktadır.

<ADŞS, TDGDA>

1879 Olursın şuya Mânî gibi nakqâş / **Yedi deryâdan** olmaz dâmenüñ yaş

yedi iklim [5] eski coğrafyacıların dünyayı ayırdıkları yedi bölge ve kuşak. <ADŞS>

306 **Yedi iklim** içinde olsa pinhân / Arayup bulmağa olmaya imkân

2027 Aña her eylûgi virmişdi Allâh / **Yedi iklim**e meşhûr oldu ol mâh

2842 **Yedi iklimi** ol tokuz tolaşdı / Melâlet bahri taşdı başdan aşdı

3120 **Yedi iklimi** tîgi ile bir şâh / Güneş gibi açup fetî itse nâgâh

4984 **Yedi iklim**e gûyâ oldu sulţân / Bakâya vâsıl olmağa virür cân

yedi kat/yedi kat gök [2] dünyayı kâinatın merkezi kabul eden eski görüşe göre dünyayı kuşatan ve yedincisinde burçlar bulunan yedi kat gök. Gök eski bir inanışa göre göklerle yerler yedişer kat olarak yaratılmıştır.

2204 Temâşâgâhlar yapıldı yer yer / Yücelikte **yedi kat göke** beñzer

2651 Eyitdi Hâk Ta‘âlâ hâkķı içün / **Yedi gök** ‘arş-ı a‘lâ hâkķı içün

yidi tamu [1] yedi cehennem. Bazı müfessirler en üstte cehennem, en altta da hâviye olmak üzere birbiri üstüne kurulan yedi tabakadan müteşekkil yedi cehennem olduğunu söyler. <ADŞS>

3826 Hıyânetden kaçup ol kıddi şimşâd / **Yidi tamudan** oldu cânı âzâd

yedinci [3] sırada altıncıdan sonra gelen. <TS, KUBBEALT>

3788 **Yidinci** bürce dek ol yâr-ı mümtâz / Murâdı nağmesinden virdi âvâz

3789 Naşib olmadı şeş derden murâdı / **Yidinci** kapudan umdı güşâdı

3790 **Yidincisinde** çoğ idi temâşâ / Ol idi cümleden a‘lâ vü bâlâ

yeg [10] daha iyi, daha üstün, daha uygun, evla. <YTS, TS, KUBBEALT>

515 Alup İnâs Yûsuf hâzretini / Anasından **yeg** itdi hîdmetini

2041 Dimiş ey pâdişâh-ı ‘âlem-ârâ / Günün günden **yeg** itsün Hâk Ta‘âlâ

2252 Du‘â itmekden ise baña ağıyâr / **Yeg** idi gelse düşnâm eylese yâr

2678 Bu gün olmağdan ise Mısrâ sulţân / **Yeg** idi kim olam dervîş-i Ken‘ân

3240 Sevenler derdi arar derde dermân / Ki hândân olmadan **yegdür** bu giryân

4023 Didi yâ Rabbi **yegdür** bend ü zindân / Bu derd ü guşşadan her rûz u her ân

E9 Gedânuñ ‘âlem-i zevķ-ı mu‘ayyen / **Yeg** imiş ‘âlemün sulţanlığından

yeg olmak [3] evla olmak, daha iyi olmak. <17 YÜZYIL TÜRKÇESİ>

412 Cihân mülkinde her biri beg olsun / Şafâ sürsün günü günden **yeg olsun**

609 Hemân oğlına olmaz kişi düşman / **Yeg olsa** her cihetle kendüsinden

2627 İşıtdüm Yūsufuñ Mışra beg olmuş / Güzellükde ezeldiden **yeg olmuş**
yegāne [2] eşsiz, tek. <KT, KO, CÜDİ>

186 Sevādı zıll-ı rahmetden nişāne / Mişāl-i zülf-i dīdār-ı **yegāne**

1554 Kemāl-i hüsni ile ferd ü **yegāne** / Şığışmaz gün gibi mülk-i cihāna
yegrek [1] daha iyi, üstün, tercih edilen. <YTS, KUBBEALTI>

1783 Cihān dilberlerinin **yegregisin** / Güzeller şahısın begler begisin
yek [] bir, tek. <KT, KO, OTAL>

yek-dāne [1] eşi, benzeri olmayan, tek; bir çeşit gerdanlık.

2176 Kapuya girdi āvān-ı şerefde / Dür-i **yek-dāneye** döndi şadefde
yeksān [9] bir, beraber, eşit. <KT, KO, OTAL, ÖTS>

2799 İder bu cevher-i idrāki talan / Kılur insāni hayvān ile **yeksān**

2925 Hāzer kıl eyleme ey zıll-ı Yezdān / Nübüvvet ‘ırzını hāk ile **yeksān**

4136 Gözine perde oldı eşk-i hicrān / Giceyle gündüzini kıldı **yeksān**

yeksān olmak [6] eşit olmak. <ÖTS>

356 Gezer bağ-ı cihāni mest ü hayrān / Ğam u şādī **olur** yanında **yeksān**

462 Hayātuñda **olup** cismüñle **yeksān** / Ğubār-ālūdedür āyine-i cān

1415 Gönüller iştivākından perīşān / Görenler görmeyenler **oldı yeksān**

2303 Ecel gibi belā-yı ‘ışk-ı cānān / Faķire vü ğanīye **oldı yeksān**

2458 Ocağa batsun ol māl-ı firāvān / Cemādāt ile cān **olur** mı **yeksān**

4233 Kaçan kim ‘ışka mağlūb ola insān / Ğam u şādī **olur** yanında **yeksān**

yel, yıl [9] yel, havanın yer deġiştirmesinden oluşan esinti, rüzgār. <YTS, TS,

KUBBEALTI>

250 Üşenmez **yel** gibi yol zahmetinden / Huzūr itmez kemāl-i ġayretinden

917 Atañı incidüp mahzūn düşürme / Sefāhetdür **yele** karşı tükürme

1176 **Yeli** esdurmeyince ġudretü’llāh / Ğımıldanmaz bu ġırmen içre bir kāh

1291 Eser **yeller** yağar bārān-ı miñnet / Ziyāde oldı dilde ġavf u ġaşyet

3329 **Yel** esdükçe mişāl-i āh-ı ‘uşşāk / Yürekler gibi oynar idi evrāk

3995 Ğamunuñ şem‘-i tedbiri söyüñdi / **Yile** karşı atılmış tīre döñdi

4155 **Yil** önince nitekim gerd-i miñnet / Yürürdi atı önünce o sâ‘at

4400 Belürse her kaçan **yelden** nişāne / O neyden hāne başlardı fiğāna

yel gibi [1] çok hızlı şekilde.

996 Ğam itdi şenligi kaçırını vīrān / Gezerdi **yil gibi** üftān ü ġizān

yeli [2] yele, hayvanlarda boyun üzerindeki saç, atın yelesi. <YTS, ÖTS>

2072 **Yelisi** arķam-ı hindūya beñzer / Müşābih gerdeni tūline ejder

4416 **Yelisi** mār-ı erķam boynı ejder / Dümi boz yügrüğe ğāyetde beñzer

yelken [2] kayık ve gemileri rüzgār gücüyle yürütmek için direklerine uygun bir şekilde takılan sert, sağlam ve kalın bez. <KT, KUBBEALT>

2826 Yürür keştī mişāl-i murğ-ı ābī / Görinen **yelkeni** ābuñ ḥabābı

5082 Belā deryāsınuñ keştīsıdūr ḥāk / Felāket **yelkenidür** aña eflāk

yelmek [2] yel gibi gitmek, koşmak, acele yürümek, esmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, YTS, KUBBEALT>

282 Cuvān iken olup ‘ışķ ile mu‘ tād / **Yelerdüm** bu havāda nitekim bād

2060 Seḥābı gibi rüy-ı āsumānuñ / Hevāsında **yelerler** begler anuñ

yemek, yimek [21]

1. ağızda çiğneyerek yutmak, yenecek bir şeyle karnını doyurmak. <TS, KUBBEALT>

399 Getürdi çünkü Ya‘ kûb aña biryān / **Yidi** Mevlāsına gösterdi şükrān

408 Çü ma‘ lûm oldu İshāķa bu aḥvāl / **Yidi** anuñ da biryānını fi‘l-ḥāl

505 Anam ile oturup bir mekānda / Bile **yirdük** ta‘ āmı her zamānda

884 Diyelüm Yūsufı kurd aldı gitdi / **Yidi** cismini pāre pāre itdi

927 Toldı dīdeden çünkim o meh-rū / **Yidi** cism-i laṭīfin gürk-i bed-ḥū

938 Ne ‘ākıl kurd imiş ol gürk-i seffāk / **Yimiş** pīrāhenini itmemiş çāk

940 Cihānuñ böyledür āyīn ü resmi / Nebī kısmın **yimez** derrende kısmı

995 Bu derd ile **yimez** içmez yürürdi / Ğam ile sāye-veş cānın sürürdi

1026 Dimişler kim **yidi** kurd ol cuvānı / Yalan ile inandırmışlar anı

2580 **Yimez** içmez uyumaz ḥurrem olmaz / İşi ağlamağ oldu yüzi gülmez

3655 Ehālī sözde şekerler **yimişler** / Aķ aķça kara gün içün dimişler

4282 Belerdüp gözini açdı femini / **Yidi** cümle yedi gāv-ı semīni

4609 Ğalāle kādır olan bende vü şāh / Yalñuz **yirdi** nānın nitekim māh

4615 **Yidi** buğdayını ḥalk ittifaķī / Hemān Yūsuf ğalālī kaldı bākī

4709 On iki kardeş altı yirde ol ān / **Yidiler** dürlü ni‘ metler firāvān

Aşağıdaki tanıkta geçen “Yir imiş sevdüğinden yavrisın şīr” ifadesi “Kaba ve hoyrat insanlar iyilik yapayım derken çeşitli kötü olaylara sebep olurlar.” anlamındaki “Ayı eniğini severken öldürür.” atasözünü çağrıştırmaktadır. <TTA>

3851 Hikāyet eyledi bu ḥālī bir pīr / **Yir** imiş sevdüğinden yavrisın şīr

yemeden içmeden kesilmek [1] iştahı kalmamak, yemek yiyemez duruma gelmek.

<KUBBEALT>

1044 **Kesildi** ihtilâf-ı âşinâdan / **Yimeden içmeden** zevk u şafâdan

yinür [1] yiyecek, yenilebilen şey. <YTS>

2219 **Yinür** maḥbûba dönmiş idi ḥalvâ / Kopardı iştihâsına taḳâzâ

2. [mec.] perişan etmek, mahvetmek, harcamak. <TS, KUBBEALT>

1013 Çeküp çâk itdiler zât-ı şerîfin / **Yidiler** zulm ile cism-i lâîfin

4607 Mişâl-i mâhiyân-ı baḥr-i ‘ âlem / Biri birin **yimek** umardı âdem

yemîn [9]

1. Allah’ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, ant. <KT, KO, ÖTS, KUBBEALT>

3870 Füsûn u mekr ile azıtdı izi / **Yemîn** ile inandurdu ‘ Azîzi

3873 Boşandı gözi yaş ile **yemîni** / Kırî bühtânlar itdi şâhidine

yemîn çekmek [2] yemin etmek. <ÖTS>

2650 Tazarru‘ eyleyüp ol nâzenîne / Yemînine alup çekdi **yemîne**

3871 Çoğ olur ‘ avretüñ mekr ile âli / **Yemîne** çekme aşḥâbü’ş-şimâli

yemîn etmek [4] (bir şeyin doğruluğunu belirtmek için) Allah’ı veya mukaddes bir şeyi şahit tutmak, ant içmek.

789 **Yemîn itsün** ki ol serv-i ser-efraz / Bu râzı açmaya olmaya ḡammâz

970 Biraz Ya‘ḳûb oldu fâriḡu’l-bâl / **Yemîn itdüklerinden** geldi bir ḥâl

3877 Aşılса daḡi bed-kirdâr u bed-râ / İbâ itmez **yemîn itmekden** aşlâ

3893 **Yemîn idüp** didiler Mâh-ı Ken‘ân / Senüñ bâbuñda itmez hiç noḡşân

2. sağ, sağ taraf. <KT, KO, CÜD>

2650 Tazarru‘ eyleyüp ol nâzenîne / **Yemînine** alup çekdi yemîne

yeñi [1] elbise kolunun el üzerine gelen kısmı, giyecek şeylerin kol kısmı. <KT, YTS, KUBBEALT>

2184 **Yeñi** bol câme ile fâriḡu’l-bâl / Turur çâderde ḡüyâ Rüstem-i Zâl

yeñi [1] oluş ve çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan, sonradan ortaya çıkan; daha öncekilerden farklı olan, o güne kadar söylenmemiş, görülmemiş olan. <KT, TS, KUBBEALT>

4383 Ruḡ-ı rengînin itdi nâr-ı ḡam zerd / Zuhûr eylerdi her gün bir **yeñi** derd

yeñilmek [3] kaybetmek, mağlup olmak [mec.] güçsüz, çaresiz kalmak. <YTS, TS>

1580 Şarâb-ı ‘ışḡ ile kendüyi bilmez / Kâsâvetden tutup tutup **yeñilmez**

1842 Gözi yaşını silmez ḡalkı bilmez / Tutulmaḡ ile gün gibi **yeñilmez**

2676 Baña ḡurbet eşer kıldı muḡarrer / Yaşum Nîli **yeñilmez** turmaz artar

yer, yir [174]

1. bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal. <YTS, TS, KUBBEALTI>

- 193 Ne **yir** kim hâtırına gelse ol dem / İrişürdi aña andan muqaddem
 222 Güneş gibi **yire** indi semâdan / İrişdi armağan ile Hudâdan
 316 Cıda atsa oyunda her kamer-fer / Atılır **yire** gökden şanki ahter
 545 Kerem kıl mâni[‘] olma aña billâh / Girü geldiği **yire** gitsün ol mâh
 594 O günlerde irişdi bir belâya / Kodı başın **yire** mânend-i sâye
 601 Birisi girmeyince sine farzâ / Birisine daği **yir** degmez aşlâ
 645 Kimi eydürdi budur aña çâre / Irak **yirde** atalum dir diyâra
 646 Bu vech ile idüp kavlı ü kararî / Dirildi bunların bir **yire** varı
 676 O yüce tağda seyr idüp tururdu / Bir alçağ **yirde** bu mâhı görürdi
 783 Kodılar Yûsufî bir **yerde** tenhâ / Ğarîb ü bî-kes ü mağlûb-ı a[‘] dâ
 846 Tama[‘] ehli gibi ağzını açmış / Şanasın ejdehâdur **yire** geçmiş
 943 Benüm oğlum sefihâne iş itmez / Sizi koyup hataļu **yire** gitmez
 1014 Ne için itdüñüz nâ-hağ **yire** kan / Kanı lutf u mürüvvet kanı ihsân
 1084 ‘Ayândur **yerde** qalmaz nâle vü âh / Ziyâde intikâm ıssıdur Allâh
 1143 Bilüp noqşânını ol mâh-ı eflâk / Kodı yüz **yirde** koydı başına hâk
 1184 Qanad olan qulağın **yire** şaldı / Qamandı miğ-i na[‘] li gibi qaldı
 1242 Ğarîb illerde kim bilür qalam mı / Bu **yire** bilmezsin ayruğ gelem mi
 1274 Benem gülzâr-ı dehrün ‘andelîbi / Aqar şu gibi oldum **yer** Ğarîbi
 1275 Bu **yerlerde** benüm hâlüm bilür yok / Teraħħum eyleyüb şefkat kıılır yok
 1377 Geyince Ka[‘]be-veş qara libâsı / Dönerdi tañ **yerine** aq ridâsı
 1442 Maħabbet bülbüli her şâha qonmaz / Gümüş toprağı her **yirde** bulunmaz
 1489 Naqar iden o mâh-ı bî-naẓîre / El arqasın kodı gün gibi **yire**
 1614 Dir idi ey perî yüzlü dil-ârâm / Ne **yirdedür** maqâmuñ eyle i[‘] lâm
 1618 Ne yirde büyüdüñ ey serv-qâmet / Ne **yirden** qopduñ ey rûz-ı kıyâmet
 1646 Halâş olmaz bu ğamdan ehl-i iħlâş / Biçerler ekmedügi **yirden** eşhâş
 1724 Naşîhat itmesün yok **yire** yârân / Gereemez mâni[‘] -i efkâr-ı cânân
 1768 Benem şol ebr-i bârân gibi ‘âciz / **Yirüm** qalmadı **yirde** gökde hergiz
 1801 Mişâl-i Sidre vü mânend-i Tûbâ / Yüce **yirden** gibi aşluñ nigârâ
 1803 Bilinmez ma[‘] denüñ ey gevher-i pâk / Ne **yirdensin** eyâ hûşîd-i eflâk
 1841 Düşürdi tâc-ı zerrînin Zelîhâ / Güneş öyle **yirinden** gitdi gûyâ
 1910 Hele boynuñda yok zencîr bârî / Gezersin istedüğüñ **yerde** bârî
 2104 Yığılurdu bu yükler her meşâfa / Dönerdi qonduğı **yir** kûh-ı Qâfa

- 2120 Ne **yire** gelse sür' atle geçerdi / İverdi cânı bulıdı uçardı
- 2151 Niçe **yirden** çalınur çeng ü şantūr / Cihān hāndān u 'ālem cümle mesrūr
- 2162 Nişān-ı mīh-i sümm-i esb-i cānān / **Yirūñ** yüzini pür-hāl itdi ol ān
- 2457 Yañıldı Mālik oldı **yer** ğarībi / Değişdi taşā toprağa ħabībi
- 2516 Olurdi kıadrüm eflāke berāber / Yüzüm olaydı yāruñ başduğı **yer**
- 2552 Tevāzu' la **yire** sürdi yüzini / Niyāz itdi göke dikdi gözini
- 2553 **Yirinden** gözi yaşı gibi kıopdı / Sürindi Yūsufuñ dāmānıñ öpdi
- 2557 Eyitdi mevlidüm Ken' ān ilidür / Yedi ceddüm o **yirūñ** kāmildür
- 2558 Bir oğlum var benüm bu **yirde** tācir / Anı görmek içün oldum müsāfir
- 2562 Didi Yūsuf o **yirler** ħüb mıdur / Nebīñüz Ĥazret-i Ya' kıüb mıdur
- 2565 Derilür mi oyun **yirine** eṭfāl / O **yirlerde** ne olmışdır nedür ħāl
- 2589 Segirdişdiler üstine aħibbā / Anı kıaldurdılar **yirden** hemānā
- 2612 Ser-ā-ser cümle istifsār kııldı / Bu **yirūñ** ħaylī aħvālını bildi
- 2618 Bu **yirūñ** tağ ile şaħrāsını hep / Baña zıkr eyledi şordı müretteb
- 2619 Bu **yirden** kıopmasa ol gül nihāli / Bu deñlü bilmez idi cümle ħālī
- 2629 Yaķın geldi **yirinden** kıopdı Ya' kıüb / O tıflı gözlerinden öpdi Ya' kıüb
- 2672 Bizüm **yirden** gelürmiş ħikmetu'llāh / Atamuz āşināsı çıķdı nāgāh
- 2713 Hemān meşğul olalum bu nifāķa / Kesilsün ğayrı **yirlerden** 'alāķa
- 2716 O daħi tarĥ olınca ara **yirden** / Bize kıalur hemān ol şem' -i rüşen
- 2723 Didi 'uķbāya ğitdi Pīr-i Ken' ān / **Yirini** eyledi Firdevs-i Raħmān
- 2777 Döküldi geldi envā' -ı nefāyis / Kıuruldı bir niçe **yirde** mecālīs
- 2818 Atası bir beg idi eyledi 'ār / **Yirinden** vaz geldi çār u nāçār
- 2839 Bu taşvīri ne **yirde** itse ta' mīr / İderdi yanına bu beyti taħrīr
- 2844 Kıararı kıalmadı bir **yirde** āħir / Diyār-ı mağribe oldı müsāfir
- 2847 Temāşā yirlerin seyr eyler iken / Görür taşvīrini bir **yirde** rüşen
- 2881 **Yirinde** kıo vücūd-ı ħāksārı / Şafā bul cān gözinden sil ğubārı
- 2957 Bu şehir içinde bir ħūrşīd-ruħsār / **Yirin** ħalk-ı cihānuñ eyledi nār
- 2967 Ĥaṭāsın añlamaz ol çeşmi fettān / Yazuķlar kim ider nā-ħaķ **yire** kıan
- 2987 Dile düşse anuñ kim la' l-i nābı / Depilür **yire** 'ırzı āfitābı
- 3077 Sücūda vardı ol dem nitekim Ṭūr / Hemān kıurtuğı **yirde** kıaldı ol nūr
- 3169 Cefādur mihr-i 'ışķuñdan naşībi / Olupdur sāye gibi **yir** ğarībi
- 3270 Mükerrer sözi la' li şekkerinden / Kıoparurdi dil ü cānı **yerinden**
- 3308 Didi men' itmek olmaz bu cuvānı / Kıovayın kıaçduğı **yire** ben anı
- 3421 **Yiridür** çarĥ-ı elṭāfun şihābı / Münevver eyler ise bu türābı

- 3449 **Yiri** sâkin kıllur gerdûnı gerdân / Virur insâna idrâk ile iz‘ân
- 3562 Derûn-ı hânede yüz **yirde** cânâ / Kılalum bu iki taşvîri peydâ
- 3581 Yağa çâk itse bir ‘âşık tarabnâk / İderdi ‘aksi yüz **yirde** yağa çâk
- 3582 Derâgûş itse ma‘şûkın bir âdem / Olurdi anda yüz **yirde** bu ‘âlem
- 3599 Olurdi niçe **yirden** sîneler çâk / Mekânından uçardı murğ-ı idrâk
- 3658 Saña bu derdmendüñden zarar yok / Benüm şâh-ı cihânum ‘özre **yer** yok
- 3665 İkisün olup ‘aksi hüveydâ / Turur yüz **yirde** Yûsufî Zelîhâ
- 3711 Hâbîbüm çünki sende havf-i Hâk var / Bu gün nâ-hâk **yire** kan itme zinhâr
- 3839 Segirdüp geldi ardınca hemânâ / Kopardı ara **yirde** şûr u ğavġâ
- 3901 Melâmetdür ‘arûs-ı ‘ışka zînet / Olur fahri **yiri** cây-ı mezellet
- 3906 Zuhûra gelse bir maġbûb-ı mergûb / Kesilmez olduġı **yirlerde** âşûb
- 4066 Melekler gökde **yirde** âdemî-zâd / İderdi nâle vü efġân u feryâd
- 4078 İki çeşmi gibi ol serv-kâmet / **Yirini** kıldı mihrâb-ı ‘ibâdet
- 4151 İderdi gezdüġü **yirlerde** efġân / Gelürdi bâġ u şahrâ aña zindân
- 4412 Birikmiş bir **yire** kâfûr u ‘anber / Şan olmuş gice vü gündüz berâber
- 4464 Şabâ gibi koyardı başına hâk / İderdi seyl-i eşki **yirleri** çâk
- 4562 Kemâle irdi îmân-ı Zelîhâ / Mu‘în oldu aña her **yirde** Mevlâ
- 4603 Pes andan soñra irişdi yedi yıl / Zuhûra gelmedi bir **yirde** hâşıl
- 4662 ‘Ayândur bu ki ġasretle virür cân / Kerem kıll eyleme nâ-hâk **yire** kan
- 4709 On iki kardeş altı **yirde** ol ân / Yidiler dürlü ni‘metler firâvân
- 4732 Gümüş tāsı kodılar orta **yirde** / Sebeb oldu açılmaġa bu perde
- 4739 Kâmusın kıldı her vech ile ilzâm / O **yirde** oldılar rûsvây ü bednâm
- 4809 Ğanî eyle bizi zâd ile tekrâr / Ne var aġduġı **yire** aġsa enhâr
- 4810 Ki kurd aşlı toynca karnı vâfir / O toytuġı **yiri** toġuz tolaşur
- 4817 Zahr ü müşfik ol a‘vânumuz yok / Bu **yirde** hem-dem ü yârânumuz yok
- 4818 Aġar şu gibi olduġ **yir** ġarîbi / Yirindürme bu ihvân-ı ġasîbi
- 4878 Yüridi üştürân-ı rihlet-i yâr / Kımıldandı **yirinden** şanki kühsâr
- 4897 İrişdi Yûsufa aġbâr-ı Ya‘kûb / **Yirinden** sıçradı gün gibi ol hûb
- 4931 Bu hâl ile niçe yıl niçe müddet / İki kıldılar bir **yirde** şöġbet
- 4976 Gider cân cevherinden bu ġubârı / **Yirinde** ko vücûd-ı ġâksârı
- 4991 Saña geldi giden derd ü elemeler / **Yirini** özledi biñ dürlü ġamlar
- 4994 Dirîġâ defter-i şâdî düdüldi / Sa‘âdet efseri **yire** uruldu
- 5055 Cihândan şem‘-i devlet nefret itdi / Girü geldüġü **yire** döndi gitdi
- 5059 Bırakdı sâye-veş kendüyi nâġâh / ‘Aġılsuz yatdı **yirde** üç gün ol mâh

- 5060 Çü dördüncü gün oldu tırdı **yirden** / Yağasın yırtup âh itdi cigerden
 5069 Gelüp ‘âşıklıg erkânı **yirine** / Yakın oldu girü biri birine

2. ayakla basılan, ayakların altında bulunan yüzey, zemin. <TS, KUBBEALT>

- 54 Utandığı yiter yüzi karaya / Düşer yüzi **yire** mânend-i sâye
 852 Buyurdu Hâzret-i Cibrîle Mevlâ / **Yere** düşürmedi tıtdı hemânâ
 985 Hümâ gibi göke mi uçdı cismün / Güneş gibi **yire** mi geçdi resmün
 992 **Yere** sürdi yüzün mânend-i cārüb / Ağardı ağlamağdan ‘ayn-ı Ya‘ķüb
 1181 Yıkıldı **yerlere** aħmâl ü eşķâl / Cibâl itdi o şaħrâyı bu aħmâl
 2388 Ararken gökde bir ‘İsâ-dehânı / Bulasın **yirde** anı nâgehânî
 2465 Mu‘atıl oldu Yūsuf hıdmetinden / **Yire** indi sipihr-i rif‘atinden
 2640 Atından indi **yire** nitekim nūr / Melâli var degül ammâ ki mesrūr
 2664 ‘İnâyet eyledi Hâķ indi ta‘cîl / **Yire** düşmezden evvel dutdı Cibrîl
 3062 Alınmazdı bu rîv-i nefis-i dîve / **Yire** bakardı şankim şâķ-ı mîve
 3228 **Yire** düşdi yaşı bārânı gibi / Yüz urdı pâyına dāmânı gibi
 3333 **Yire** sâye şalar her serv talı / Degül üftâdeden her gûşe hâlî
 3484 İşidürdi Zelîhânun sözini / **Yire** dikmişdi nergis-veş gözini
 3740 Sürüp ol serv öñinde **yire** rûyı / Aķıtdı gülşen-i rûyına cûyı
 3943 Cefâ mevcine beñzer kaşı ķını / **Yire** dikmiş gözi nergislerini
 4153 Dir idi kâşķı ey mihr-i enver / Benüm yüzüm olaydı başduğun **yer**
 4730 Budur aħvâlümüz iden müşevveş / Yüzümüz **yire** düşürdi şabâ-veş
 4834 Añup itdükleri cürm ü günâhı / Sürerlerdi **yire** rûy-ı siyâhı
 4856 Bu ebr-i rahmeti aldı oradan / **Yire** başmazdı ayağı şafâdan
 4909 Dem-i vuşlatda şankim nūr-ı Raħmân / **Yire** indi atından Pîr-i Ken‘ân

3. durum, konum, vaziyet. <TS, KUBBEALT>

- 641 Siper gibi olup ebrûları ķın / Başın kıldurdu **yirden** şeşper-i ķın
 664 Havâ kesb eylesün serv-i revânun / **Yiri** baş üzredür gül gibi anun
 897 **Yerinden** tağlar kıldurdu başın / Aķıtdı guşşasından gözi yaşın
 1054 Kōpürdi nitekim emvâc-ı deryâ / Tırdı geldi **yerinden** itdi ğavgâ
 1060 **Yirünüz** oldu hâr u ħas gibi nâr / Kânı luţf u kânı ğayret kânı ‘âr
 1065 **Yerimüz** kalmadı yanında anun / Bu gün merdûdıyuz ħalk-ı cihânun
 1124 Yüceldi ‘âlem-i bâlâya cânı / **Yirinde** ķodı bu süflî mekânı
 1194 Semâ‘ u raķş idüp girdâb gibi / Tırdı geldi **yerinden** âb gibi
 1252 Hüveydâ olalı bu kâr-ı düşvâr / **Yirümüz** od olupdur hâr u ħas-vâr
 1916 Yüce **yirden** nidâ it ol periye / Teveccüh eyleye şâyed beriye

- 2015 Ğurūrı gitdi gönli kişverinde / Ğomazdı kendüyi dilber **yerinde**
 2191 **Yirinde** bulmadum ‘İsî-dehânı / Kim eyler bunuñ ile zindegânî
 3205 Mübâşir olur isem bu fesâda / **Yirüm** qalmaz şufûf-ı enbiyâda
 1560 **Yiri** olmuş sipihr-i ‘izzet ü nâz / Hümâ-yı ‘aql ider yanında pervâz
 2053 Senün olsun senün bu dürr-i şehvâr / Sözüñün cân u baş üzre **yiri** var
 2859 Nikâh itdiler âhîr bir birine / İrişdi ‘âşıkun cânı **yirine**
 4552 **Yirini** buldı şimşâd-ı murâdı / Vücûda geldi sırr-ı ittiḥâdı

4. Güneş sisteminde yer alan, insanların üzerinde yaşadıkları gezegen, dünya. <TS, KUBBEALT>

- 520 Anı gökde ararken **yirde** buldı / Dil-i maḥzûnına eglence aldı
 3156 Ümîdi cânibinden açdı şöḥbet / O mâha kıldı **yirden** göke minnet
 3182 Yiridür eyleseñ lutf u ‘inâyet / **Yire** gökden yağar bârân-ı rahmet
 5157 Gözi yazıda vü gönli yabanda / Vücûdı **yirde** fikri âsumânda

5. makam, görev, mevki. <TS, KUBBEALT>

- 1349 Zuhûr itdi cihân Tûrında ol nûr / Gel ey ‘âşık tecellî **yirüdür** Tûr
 2206 Döküldi geldi a‘ yân u selâḥîn / **Yiri** her birisinün oldı ta‘ yîn
 4752 Şebîh olduḡ duḡân-ı âh-ı serde / Ne gökde **yirümüz** vardur ne yirde
 393 İdeyin saña ecdâdum du‘ âsın / **Yirüme** tâ ki peygamber olasın

6. toprak, yeryüzü. <TS, KUBBEALT>

- 92 Çemen gökinde sünbüller yaradur / Kara **yirde** kızıl güller yaradur
 769 Ayağı gül gibi çâk oldı yer yer / Aḡardı kara **yire** ḥûn-ı aḡmer
 1436 Ser-â-ser **yirde** vü gökde ne kim var / Kimi ma‘ şûḡ u kimi ‘âşık-ı zâr
 5120 Vücûd-ı âdemi mûr-ı zevâlî / **Yir** altına taşır gendüm mişâli

7. bulunulan, oturulan, yaşanan şehir, kasaba, mahalle veya toprak. <TS, KUBBEALT>

- 213 Cenâb-ı Ḥâzret-i Ḥaḡ oldı meftûḡ / Meger geldüḡi **yire** gitdi ol rûḡ
 485 O **yirde** var idi bir meḡḡar-i nâs / ‘Amû-yı Yûsuf idi adı İnâs
 503 Olurlardı anuñ emrine tâbi‘ / Ne **yire** gitse olmazlardı mâni‘
 1227 Şu ḡavl ile şataruz anı ammâ / Bu **yirde** ṡurmaya aḡlâ vü ḡaṡ‘ â

yer etmek [2] mekân tutmak, yerleşmek, yer tutmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 2314 Seḡâvetle gönüllerde **yer itdi** / Vişâl-i Yûsufi derd-i ser itdi
 2403 **Yir itmiş** her gönülde ‘ışḡ tâbı / Her evde var şu‘ â‘-ı âfitâbı

yere/yerlere çalmak/urmak [4] yere atmak, yere fırlatmak, şiddetle atmak; perişan etmek. <YTS, KUBBEALT>

- 1830 Güneş gibi ururdu aña kendin / **Çalardı yirlere** serv-i bülendin
 3373 Hārām itdūñ vişālūñ lezzetini / **Yire çaldıñ** vaqārum hōrmetini
 3495 Niyām-ı arza girdi tığ-i hūrşid / **Yire çaldı** definî gōkde Nāhīd
 4158 Görürdi şoḥbet-i bī-yārdur bu / **Yire çalardı** cāmın ol perī-rū

yerden göke dek [1] çok fazla, pek çok. <KUBBEALTI>

- 259 Anuñ aq sancağı şems-i duḥādur / Ki **yirden göke dek** nūr u ziyādur
yerden kopmak [1] gelmek, ortaya çıkmak.

- 1978 Bi-ḥaqq-ı enbiyā bildür bu rāzı / Ne **yirden kopdı** zātuñ şāhbāzı
yerden yere urmak [1] şiddetle yere atmak. <KUBBEALTI>

- 5011 Yolınurdı benefşe ile sünbül / **Ururdu** kendüyi **yirden yire** gül
yeri var [1] uygundur, yeridir. <KUBBEALTI>

- 1732 Fiğānum göklere irse **yiri var** / Görindi nā-bedīd oldı perī-vār
yeridür [1] layıktır, münasiptir, sırasıdır.

- 3182 **Yiridür** eyleseñ luṭf u ‘ināyet / Yire gökden yağar bārān-ı rahmet
yerindürmek [3] tasalandırmak, üzmek. <YTS, KUBBEALTI>

- 492 Olasın hem-demi vü hem-nişini / **Yerindürme** yetim-i nāzenini

- 3173 **Yerindürme** nigār-ı gül-‘izārı / Bir iki gün müdārā eyle bārī

- 4818 Aqar şu gibi olduq yir garibi / **Yirindürme** bu ihvān-ı ḥasibi

yerine [5] bir şey veya kimsenin yerini tutmak üzere, onun konumuna, onun durumuna.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 467 Çıkarıdı gök yüzi mā’ī libāsın / **Yirine** geydi ‘abbāsi ‘abāsın

- 604 Ḥayātı manşıbından oldı merfū‘ / Gidüp māni‘ **yirine** geldi memnū‘

- 934 **Yirine** geldi çünkim ‘aql u idrāk / Yaqası çāk ü göñli gözi nemnāk

- 2932 Semādan bir güzel қоç oldı inzāl / **Yirine** anı kurbān itdi fi’l-hāl

- 1915 Şuçum yoğ iken ey mäh-ı münevver / Beni mecnūn **yirine** bağladılar

yerinmek [2] üzölmek, kederlenmek, mahzun olmak, tasalanmak. <YTS, ÖTS>

- 4161 Ne dem kim irse bir ‘aşık vişāle / **Yerinüp** eyler āh u nāle

- E17 Sevinme devlete faqra **yerinme** / Belāya tınma anı qayd idinme

yerlü [1] sabit, bulunduğı yerden kaldırılmamak üzere yapılmış olan, taşınamayan.

<YTS, KUBBEALTI>

- 2236 Demür qalkanı qalkanı geqerdi / Toqınsa **yerlü** taşa yol açardı

yer yer [6] kısım kısım, bölüm bölüm, orada burada, bazı yerlerde. <ÖTS,

KUBBEALTI>

- 184 Cihānı zīnet itdi sūnbūl-i ter / Qaranfüller açıldı gökde **yer yer**
 769 Ayağı gül gibi çāk oldı **yer yer** / Aqardı qara yire hūn-ı aḥmer
 2204 Temāşāgāhlar yapıldı **yer yer** / Yücelikte yedi kāt göke beñzer
 2212 Pilāvuñ ḥaymesini qurdı erbāb / Qaşuqlar **yer yer** oldı aña itnāb
 3809 Evüñ bir gūşesinde anda **yer yer** / Tururdı bir kaç aṣnām-ı mücevher
 4577 Qonıldı cāmlar evlerde **yer yer** / Gözi açuqlaruñ ‘aynına beñzer

yer yüzi, yir yüzi [7] yeryüzü, üzerinde yaşadığımız yer küresinin kabuğu, arz. <KT,

KUBBEALT>

- 678 Aña dermāna eylerken tevaḥḥuf / Yarıldı **yer yüzi** ḡayb oldı Yūsuf
 253 Seferlerde ḡubār-ı leşkerinden / Şanasın **yir yüzi** qalkar yirinden
 2158 Semendūñ izi **yir yüzinde** gūyā / Olurdu ‘atlas-ı miskinde ṭamḡa
 3334 Yaturdı **yir yüzinde** zıll-ı eşcār / Şafā-baḥş idi gūyā kākül-i yār
 3485 Teveccüh itmedi aṣlā sözine / Naḡar kılmadı illā **yir yüzine**
 3628 Utandı **yir yüzine** baqdı fi’l-ḥāl / Görindi girü bu zıkr olan eşkāl
 4300 Ne gök giryān ola ne ebr bārān / Qarara **yir yüzi** olmaya ḥandān

yerlü yerinde [1] olması gereken yerde. <KUBBEALT>

- 964 Sizüñ esbābuñuz **yerlü yerinde** / ‘Acebdür kim ḥasāret yoq birinde
yesir [2] kolay. <KT, LN, KUBBEALT>

- 175 Maḥabbet olur ise dest-girüñ / **Yesir** olur senüñ emr-i ‘asirüñ
 2626 Bir oḡlancuḡ didi ey ḥazret-i pīr / **Yesir** itdi ‘asirüñ emr-i taḡdīr

yeşil [3] sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk. <KT, TS>

- 80 **Yeşil** tūṭī gibi berg-i nebātāt / Zebānın depredür eyler münācāt
 262 **Yeşil** sancağı serv-i dil-güşādur / Livā-yı sebz-i Āl-i Muṣṭafādur
 3353 Döner bir nehr-i sīme āb-ı cārī / **Yeşil** yāḡūta ṣaḥn-ı sebzezārı
yetim [17]

1. babası veya hem babası hem annesi ölmüş çocuk, öksüz. <KT, LN, OTAL>

- 134 **Yetim** ü nā-tüvānlar dil-nevāzı / Zā‘if ü çāresüzler çāre-sāzı
 480 Anadan ayrılanuñ ḥālī ma‘lūm / **Yetim** oldı iki yaşında ma‘şūm
 491 **Yetim** olduḡını bildürme deyyār / Aña düşmānların güldürme zīnhār
 492 Olasın hem-demi vü hem-nişīni / Yerindürme **yetim**-i nāzenīni
 1929 Beyān olmaz senüñ zāt-ı kerīmüñ / Yaparsın arḡasın her bir **yetimüñ**
 2022 Gözi tuş olsa görse bir **yetimi** / Aqardı eşkinüñ dürr-i yetimi

- 2653 **Yetīmūñ** dīde-i giryānı içün / Ğarībūñ nāle vü efğānı içün
 2735 Dirīğā hem **yetīm** ü hem ğarībem / Bu yad illerde qalmış bī-naşībem
 4846 **Yetimi** döğme haddinden ziyāde / Uzatma cevri elini nā-murāda
 4935 Sevindürse iki gün bir **yetimi** / Şımar bir güşeden qalb-i selimi

2. yalnız, tek, yegâne, eşsiz. <KT, LN, KANARI> Tanıklarda geçen “dürr-i yetim” ifadesi “eşi bulunmayan tek, büyük inci” anlamına gelmektedir (*bk.* dürr-i yetim).

- 204 Gör ol dürr-i **yetimi** itdi mi‘râc / Kıbâb-ı çarha oldı dürrütü’t-tâc
 473 Kimi kul eyleye şâh-ı kerimüm / Ya kime taqıla dürr-i **yetimüm**
 659 Nihân eylersin ol dürr-i **yetimi** / Açılmaz zerrece qalb-i selimi
 823 Ğarīb oldı senün dürr-i **yetimūñ** / Bilür mi hâlumi zât-ı kerimūñ
 1132 Sözüne uydum a‘dānuñ yañıldum / Ki sen dürr-i **yetimi** yavı kıldum
 3494 Felek dürr-i **yetimini** düşürdi / Qarardı güşşadan yüzini dürdi
yetimān [1] yetimler. <BMS, ÖOTS>
 5014 Düşerdi yāsemīn olurdu ğaltān / Mişāl-i kaṭra-i eşk-i **yetimān**
yetimāne [2] yetimlere yakışacak yolda, yetim gibi. <OTAL, ÖTS>
 513 Ğarībāne **yetimāne** gezerdi / Yaḳardı ehl-i derdi āh-ı serdi
 1653 Ğarībāne **yetimāne** ṭururdu / Esirgedi anı her kim görürdi
yetişmek [7] ulaşmak, ermek, vasil olmak. <TS, KUBBEALT>
 869 Mezād olsam mişāl-i dürr-i meknūn / **Yetişmezdi** bahāma māl-ı Qārūn
 1281 **Yetişdi** āh ile Yūsuf kaṭāra / İrişdi bād-veş ol kühsāra
 2578 Quvāsına irişdi za‘f-ı hicrān / **Yetişdi** cevher-i ‘aqlına noḳşān
 4723 Yola düşdi **yetişdi** bir niçe nās / Bulındı bir çuval içinde ol ṭās
yetiş [3] “yardım et, yardıma koşun” anlamında ünlem. <ÖTS, KUBBEALT>
 1919 **Yetiş** bīmāruña ölmezden evvel / Kerem eyle eccl irişmedin gel
 3399 Helāk olduḳ **yetiş** Hızr-ı Nebi-veş / Qoma bu ārzū ile müşevveş
 4975 **Yetiş** gel şem‘-i cem‘-i enbiyā ol / Ḥalāş ol kayd-ı ‘ālemden şafā bul
yitmek, yitmek [11]

1. ulaşmak, erişmek. <YTS, TS, KUBBEALT>

- 595 Ecel şehbāzı bir gün geldi **yetdi** / Anuñ da murğ-ı cānın aldı gitdi
 2484 Bir aydan şoñra rüz-ı mevti **yetdi** / Diyār-ı Şāmdan ‘uqbāya gitdi
 3404 **Yitelüm** birlige ey ḳaddi şimşād / Olalum güşşā vü mihnetden āzād

2. yetiyecek miktarda veya derecede olmak, elvermek, kâfi olmak. <TS, KUBBEALT>

- 54 Utandığı **yiter** yüzi qaraya / Düşer yüzi yire mānend-i sāye

- 1156 Olursañ sâlik-i rāh-ı tārīkat / **Yeter** saña bu pend ü bu naşîhat
 3483 Senüñ zevkuñ baña olsa hikâyet / **Yeter** baña bu zevk u bu sa‘âdet
 4440 Saña **yetmez** mi bu luţf u bu ihsân / Seni cân u gönülden aındı cânân

yeter [4] bir gereksinmeyi karşılayacak nicelikte olan, daha fazlasına gerek yok, yetişir, kâfi.

<17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALT>

- 1903 Çekemezdi bu derdi kulle-i Kâf / Oran oldu **yiter** inşâf inşâf
 4646 Eger olursa bu luţf u bu ihsân / **Yiter** saña du‘â-yı Pîr-i Ken‘ân
 4459 ‘Înâyet ‘aynı ile hâlûme bak / Beni bu nâr-ı hicrâna **yeter** yak
 4974 Didiler aña ey ferzend-i şâlih / **Yiter** olduñ ‘avâmü’n-nâsa nâşih
yetmiş [2] altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı, 70. <TS, KUBBEALT>

- 2290 Şorarsañ yaşını heftâda **yetmiş** / Zemâne kâmeti yayın ham itmiş

yetmiş iki millet [1] herkes, bütün milletler, karmakarışık topluluklar. Hz. Peygamber’in “Ümmetim benden sonra yetmiş üç fırkaya ayrılacak. Bunların içinde bir bölümü kurtulur, diğerleri ise cehennemliktir.” buyurduğu rivayet edilir. Fırka-i nâciye denilen bu ehl-i sünnet yolu dışında kalanlara “yetmiş iki millet” denir. Buradaki “millet” sözü aslında “yol” anlamında olup bilinen millet anlamının dışındadır. <ADŞS>

- 1419 Görür Mâlik ki Yûsuf buldı şöhet / Kul oldu aña **yetmiş iki millet**
yevmen-fe-yevmâ [3] gittikçe, günden güne, her gün. <KANARI, ÖOTS>

- 4173 Huşûşâ derd-i hicrân-ı Zeliḥâ / Teraḳḳî eyledi **yevmen-fe-yevmâ**
 4524 O günden mâh-ı ruḥsâr-ı Zeliḥâ / Teraḳḳî eyledi **yevmen-fe-yevmâ**
 5151 Eyü söz eskimez niteki altun / Olur **yevmen-fe-yevmâ** kadri efzûn
Yezdân [15] Allah. <KT, LN, CÛDÎ, KUBBEALT>

- 337 Cihânı yaḳdı mihr-i ‘ışk-ı **Yezdân** / Gönüller oldu encüm-veş perîşân
 735 Bahâne oldu bu hicrâna iḥvân / ‘Ayân olmaḡ için taḳdîr-i **Yezdân**
 761 Birinüñ zulmini görse firāvân / Kaçardı birine ol zıll-ı **Yezdân**
 1168 Nüzûl itdi zemîne peyk-i **Yezdân** / Dil-i Ya‘kûbı kıldı şâd u ḥandân
 1544 Yürür biñ şevk ile ol mihr-i **Yezdân** / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cân
 1627 İdemez cism-i âdem ‘ışkı pinhân / Şıvanmaz balçığı ile mihr-i **Yezdân**
 1761 Dir idi müşkil oldu derd-i hicrân / Tecellî eyle ey ḥurşid-i **Yezdân**
 2140 Beyân itdi işiden ḳaldı ḥayrân / Zihî ḥulḳ-ı ‘azîm ü faẓl-ı **Yezdân**
 2356 Nedür bu sendeki esrâr-ı **Yezdân** / Kimin ḥandân ider kimini giryân
 2925 Hâzer kıl eyleme ey zıll-ı **Yezdân** / Nübüvvet ‘ırzını ḥâk ile yeksân
 3884 Zeliḥâdan ben oldukça gürizân / Düşer üstüme ol ḥurşid-i **Yezdân**

- 4324 Çıkup âzād oldu serv-i Ken‘ân / Zuhûra geldi taķdîrât-ı **Yezdân**
 4481 Zeliĥâ küfr evini kıldı vîrân / Vişâli ĥânesini yaptı **Yezdân**
 4572 Felek-veş mihr-i **Yezdân** ile tıldı / ‘İbâdetden başın kılduramaz oldu
 5026 Didi bu resme oldu emr-i **Yezdân** / Süvâr olmadan ata viresin cân

yıĥılmaķ [3] toplanmak, birikmek. <TS, KUBBEALTı>

- 2104 **Yıĥılurdu** bu yükler her meşâfa / Dönerdi kıonuĥı yir kûh-ı Kâfa
 4340 Didi Yûsuf eyâ sultân-ı ‘âdil / **Yıĥılsun** ĥüşesiyle cümle ĥâşıl
 4601 Ėâlâle bir ĥişârı kıldı anbâr / **Yıĥıldı** anda ĥâşıldan ne kim var

yıĥmaķ [2] bir tepe oluşturacak biçimde üst üste koymak. <TS, ÖTS> Tanıklarda geķen “yükünü yukarı yıĥmaķ” ifadesi “nazlanmak, kendini naza çekmek” anlamında bir deyimdir (bk. yükünü yukarı yıĥmaķ).

- 2750 İrakdan merĥabâya başladı yâr / Yükinı yukarı **yıĥdı** felek-vâr
 5108 Menâl ü mâl ile faĥr itmegi kıo / Felek gibi yükün **yıĥma** yukarı
yıkılmaķ [20]

1. herhangi bir sebeple çökmek, göçmek. <TS, KUBBEALTı>

- 1790 **Yıkıldı** ĥâne-i dil kıaldı vîrân / Bozuldı âşiyân-ı bülbül-i cân
 2288 Sütün olmasa cismine ‘aşâsı / **Yıkılurdu** vücûdunuñ binâsı
 2728 İraĥa gitdi cümle akrabâsı / **Yıkıldı** ĥânumânının binâsı
 3090 Kıanı ‘âr u kıanı nâmûs u ĥayret / **Yıkıldı** ĥâne-i ‘ırz u maĥabbet
 3684 **Yıkıldı** kıal‘ a-i şabrum bozuldı / Vücûdumda taşarruf ‘ıřkıñ oldu
 4367 Şu resme irdi faķr ile felâket / **Yıkıldı** bir bir eyvân-ı riyâset
 4790 Ĥâzer kıl eylerin derd ile bir âĥ / **Yıkılır** taĥtuñ ol âĥ ile nâĥâĥ

2. gücü kalmayıp olduĥu yere düşövermek, yıĥılmak. <TS, KUBBEALTı>

- 906 **Yıkıldı** ĥâke ne mest ü ne ĥüşyâr / Ne diri ne öli ne saĥ ne bîmâr
 932 Girü bu nâr-ı hicrâna tutuşdı / **Yıkıldı** ditredi ĥün gibi düşdı
 1062 Teber şalan o serv-i nâzenîne / **Yıkılsun** sâyesi gibi zemîne
 1181 **Yıkıldı** yerlere aĥmâl ü eşķâl / Cibâl itdi o şaĥrâyı bu aĥmâl
 3224 Mecâlî kıalmadı feth-i kelâma / **Yıkıldı** kıâdir olmadı kıyâma
 3771 Yaşın ol bedr-i enver Ülker itdi / **Yıkıldı** kendüsinden geķdi gitdi
 4764 **Yıkıldı** derd ile âĥ itdi Ya‘ kıüb / Gören şandı ki öldi gitdi Ya‘ kıüb

3. harap olmak, mahvolmak, perişan olmak. <KUBBEALTı>

- 1444 Şarâb-ı ‘ıřķ ile ol kim **yıkılmaz** / Cihânda aĥzınıñ dadını bilmez
 3134 **Yıkılmış** ĥâtıruma olma mi‘ mâr / Ki ma‘ mûr olduĥunu istemez yâr

- 3406 Kerem kıl eyleme hayr işi te'hir / **Yıkılmış** hâtırumuz eyle ta' mîr
 4492 **Yıkılmış** hâtırumı itsün âbâd / Qadîmî aşınâsın eylesün yâd
 4775 **Yıkılmış** hâtırumı eyle âbâd / Dil-i gamnâkümi kıl hurrem ü şâd
 4798 Hâlâş it âlüme âl itme zinhâr / **Yıkılmış** hâtırumı yıkma tekrâr

yıkma [10]

1. kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek. <TS, KUBBEALTI>

- 900 Qarâr u şabri eyvânını **yıkdı** / Gözi yaşı gibi qarşuya çıkdı
 3135 Yanında pehlû adın eylesem yâd / **Yıkar** gönüm evini itmez âbâd
 3801 Dilerdi çâk ide cismi kabâsın / **Yıka** kaşr-ı hayâtınuñ binâsın
 4101 Evini **yıkdı** miskîn evdüginden / Tehî oldı sarâyı sevdüginden
 4351 'Azîzüñ kaşr-ı kadri oldı virân / Esâsın **yıkdı** düşnâm-ı 'azîzân

2. devirmek. <KUBBEALTI>

- 916 Zârar kaşd eyleme aşluña her gâh / **Yıkar** şâh-ı vücûdı şarşar-ı âh

3. (birine) yüklenmek.

- 4312 O serv-i bâğ-ı cennet toğrı çıkdı / Günâhı 'aşıkı üstine **yıkdı**

4. [mec.] harap etmek, mahvolmasına sebep olmak, perişan etmek. <TS, KUBBEALTI>

- 2964 **Yıkar** her lahza kalb-i mübtelâyı / Yağar her hânûmânı her sarâyı
 3701 Şadâkat kal' asından taşra çıkma / Veğâr u şevketüñ 'ırzını **yıkma**
 4798 Hâlâş it âlüme âl itme zinhâr / Yıkılmış hâtırumı **yıkma** tekrâr

yıl [17] dünyanın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene.

<KUBBEALTI, ÖTS>

- 293 Çü itdüm Şâmdan Ken'ânı menzil / Mekânım Beyt-i Ahzân oldı bir **yıl**
 1988 Niçe **yıl** çekdüğüñ derd ü gam u âh / Saña bir günce gelmez *ya'lemu'llâh*
 2125 Ne bilsün bu mürûr-ı devr-i eyyâm / İdiser niçe **yıllar** rûzını şâm
 2181 Kâpusı üzre anı kazdururdu / **Yıluñ** târihin anda yazdururdu
 2753 Elin öpmege olmaz oldı ikdâm / Meger kim **yılda** bir gün ola bayram
 2831 İdüp naqqâşlık 'ilmini hâşıl / Oturdu Çinüñ içinde niçe **yıl**
 3158 O mâha niçe **yıllar** dâye oldum / Metâ'-ı 'ömrine sermâye oldum
 4143 **Yıluñ** on iki ayı ol kamer-veş / Yanar yağılır idi hem-çü âteş
 4263 Ferâmûş oldı Yûsuf bir niçe **yıl** / Hâlâşı oldı her vech ile müşkil
 4297 Didi ol server-i devr-i zemâne / Yedi gâv oldı **yıllardan** nişâne
 4299 Yedi **yıl** ola kıtlıklar ziyâde / Qalalar kıltet ü derd ü belâda
 4338 Yedi **yıl** kıtlıg olunca bu devrân / Gerekdür hâşılı bu derde dermân

- 4343 Bilüp aḥvāl-i kār-ı rûzgârı / Niçe **yıl** çekdiler bu intizârı
 4506 Çekersin derd-i ʿışkı bunca **yıldur** / Murâduñ her ne ise baña bildir
 4598 Yedi **yıllar** ucuzluk oldı ğâyet / Nebâtât ökdi bî-ḥadd ü nihâyet
 4603 Pes andan soñra irişdi yedi **yıl** / Zuhûra gelmedi bir yirde ḥâşıl
 4931 Bu ḥâl ile niçe **yıl** niçe müddet / İkişi kıldılar bir yirde şöḥbet
yılduz [7] ışıklı ve sabit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri.

<KUBBEALTI, TS, ÖTS>

- 697 Tıolındı âfitâb-ı şâdmânî / Yaşuñ **yılduzları** tutdı cihânı
 1292 Tıolup sevdâ ile dehrüñ dimağı / Söyüñdi gökde **yıldızlar** çerâğı
 1506 Taḫınnmış bir niçe lûlû-yı şehvâr / O mâhuñ şad hezârân **yılduzı** var
 2069 Daḫi hem gökde aḫ **yılduz** mişâli / Niçe biñ lûlû-yı ter ḫadri ʿâlî
 4454 Uyanur uyḫudan baḫtı müretteb / Göz açar ṭâlîʿi **yılduzları** hep
 4586 Yedi beyt oldı gökler gibi ʿâlî / Ḳanādîl anda **yılduzlar** mişâli
yılduzı düşkün [1] talihsiz, bedbaht, gözden düşmüş. <DŞD>
 1942 Maḫabbet ehlini ağlatma her gâḫ / Esirge **yılduzı düşküni** ey mäh
yırtıcı [3] etleriyle beslenmek için başka hayvanları parçalayarak yiyen (hayvan). <TS,

KUBBEALTI>

- 673 Gezerken şâyed ol serv-i ḳabâ-puş / Amansuz **yırtıcı** ḳurda ola tuş
 1023 Çağırdı **yırtıcı** ḳısmını bir bir / Ḳamusın itdi bir vâdide ḫâzır
yırtıcı ḫayvân [1] vahşi hayvan.
 941 Ḳişi ḳim ehl-i taḳvâ ola mâ-dâm / Olur her **yırtıcı ḫayvân** aña râm
yırtılmaḫ [1] [mec.] mahcubiyeti kaybolmak, çekinmesi, sıkılması kalmamak. <TS,

KUBBEALTI>

- 2527 Ḥabîbi ʿışḳını bilmiş degüldi / Ḥicâb-ı ʿârı **yırtılmış** degüldi
yırtmaḫ [5] kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri iki ucundan kesici araç kullanmadan çekip ayırmak veya parçalara ayırmak. <TS, KUBBEALTI>
 1126 Düşinde Yûsufa duş oldı nâgâḫ / Yaḳasın **yırtup** itdi nâle vü âḫ
 2445 Tıoḫınur boynuzıñ üstüḫʿânı / Meh-i nev gibi **yırtar** âsumânı
 3874 Ziyâde ağladı and içdi muḫkem / Yüzini **yırtup** itdi anda mâtem
 4107 Çeküp ten câmesin **yırtardı** gâḫî / Ḳasâvet çıḳmağa açardı râhı
 5060 Çü dördüñci gün oldı tırdı yirden / Yaḳasın **yırtup** âḫ itdi eigerden
yidürmek [1] yedirmek, yemesini sağlamak, yemesine sebep olmak. <ÖTS,

KUBBEALTI>

- 4690 Didi bir kardaşımı ittifākî / **Yidürdi** karda bu ihvân-ı bâkî
yigit [4] delikanlı, genç; yürekli, bahadır, kahraman. <KT, YTS, TS, KUBBEALTİ>
- 313 Gider at seyrine dilber **yigitler** / Cılasunlar kamer-peyker **yigitler**
- 2145 **Yigitler** geydi gün-â-gün atlas / Şükûfe gibi tezyin oldu herkes
- 2609 Kemâl ehli zarîf ü nükte-perdâz / Dağı taze **yigit** her fende mümtâz
yigitlik [1] gençlik, tazelik, yiğit olma durumu. <YTS, 17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, ÖTS, KUBBEALTİ>
- 3371 Ele girmez **yigitlik** ‘unfuvânı / Bulunmaz bir dağı genc-i cuvânî
yine [5] bir daha, tekrar, gene. <TS, KUBBEALTİ>
- 1138 **Yine** Yûsuf adın añar acırsın / Felek gibi dönersin ‘ahdi şırsın
- 1662 **Yine** âyîne-i rûyuñda ey yâr / Kasâvetle melâlet şûreti var
- 1820 **Yine** ayrıldı cânân şöhbetinden / Ne cânân şöhbeti cân şöhbetinden
- 2254 **Yine** ey dil dilinüñ tercemânı / Bize depret ‘alev gibi zebânı
- 4868 **Yine** maşşûduña irgürdi Allâh / Seni tahtına da‘ vet eyler ol şah
yinilmek [1] yemek işi yapılmak. <KUBBEALTİ>
- 2222 **Yinildi** ol ki olmaz aña taqrîr / Görüldi ol ki şığmaz aña ta‘bir
yitürmek [1] yitirmek, ne olduğunu, nerede olduğunu bilememek, kaybetmek, zayi etmek. <YTS, TS>
- 1825 Düşince ‘âlem-i vuşlatdan ayru / **Yitürdi** kendüzini ol peri-rû
yitürmek [1] yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek, olgunlaştırmak. <YTS, ÖTS>
- 4284 Yedi kıt‘a kırı hûşe bitürdi / Yedi ter hûşeyi bir bir **yitürdi**
yok, yoğ [82] bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb., “var” karşıtı. <TS, KUBBEALTİ>
- 62 Ne kudretdür bu kudret Allâh Allâh / **Yoğ** iken var ide dünyâyı nâgâh
- 89 Cihân mülki eger az u eger çok / Huzûrında anuñ bir zerrece **yok**
- 299 Bu rûz-ı hasretüñ pâyânı **yok** mı / Bu şâm-ı fûrkatüñ oranı **yok** mı
- 307 Felek-vâr üstüvâr olmuş esâsı / Nazîri **yok** müsellemler her binâsı
- 429 Bu olur kim ider iqbâl devlet / **Yoğ** iken hâtıruñda fikr-i vuşlat
- 531 Var idi hem celâli hem cemâli / **Yoğ** idi zât-ı pâkinüñ mişâli
- 572 **Yoğ** iken egrilik zâtında aşlâ / Kemer ol mü-miyânda oldu peydâ
- 705 Var idi bir şecer Ken‘ân içinde / Nazîri **yoğ** idi devrân içinde
- 720 Ferâğat ehli idi Hâzret-i Pîr / Ezelde anda **yoğ** idi bu tedbîr
- 907 Girü geldi çü ‘aqlı kârbânı / Görür yanında **yok** cân-ı cihânı

- 936 Ğanī gönli gibi **yok** inkisârı / Bütün cümle miyânı vü kenârı
- 957 Ğalâş olmaz ecelden bende vü şâh / Ölüme çâre **yok** *el-ḥukmü li'llâh*
- 964 Sizün esbâbuñuz yerlü yerinde / ' Acebdür kim ḥasâret **yok** birinde
- 974 Görür yanında **yok** ol gül budağı / Enîsi hem-demi çeşmi çerâğı
- 1250 Atamuz meclisinde **yok** yüzümüz / Selâmet yüzini görmez gözümüz
- 1273 Ğamum ḥadden ziyâde miḥnetüm çok / Öürsem daḥi bir ḥâlüm sorar **yok**
- 1275 Bu yerlerde benüm ḥâlüm bilür **yok** / Teraḥḥum eyleyüb şefkat kıtlur **yok**
- 1368 Dehânı ḥâteminde **yoğ** idi kaş / Ḥaṭınuñ fitnessi ḳaldurmamış baş
- 1371 Ḥayât Âbı idi güyâ dehânı / **Yoğ** idi Ḥızr-ı ḥaṭṭınuñ nişânı
- 1472 Sözüni ḳarşular **yoğ** idi aşlâ / Ḳıbâb ile meger kim küh-ı bâlâ
- 1499 **Yoğ** idi zînete hiç iḥtiyâcı / Muraşşa' tâc idi başında tâcı
- 1510 Dehânıydı cihânıñ **yoğı** varı / Hilâl-i âsumân idi sivârı
- 1577 Yanında gördi **yok** yârıñ cemâli / Elinden ḳıkdı şân dünyâca mâli
- 1850 Bu zer zencîre **yoğ** idi nizâ'ı / Cemâli şemsinün oldu şu' â'ı
- 1902 Diyesin **yok** mıdur yoksa ḳıyâmet / Sorulmaz mı bu zulm-i bî-nihâyet
- 1910 Hele boynuñda **yok** zencîr bârı / Gezersin istedüğün yerde bârı
- 1915 Şuçum **yoğ** iken ey mâh-ı münevver / Beni mecnûn yirine bağladılar
- 2025 Bedâyi' de **yoğ** idi aña şânı / Şanâyi' de cihânıñ pehlevânı
- 2078 Nişânı ḳondı ol kaş kemânıñ / **Yoğ** idi ḥadd ü ḥaşrı armağânıñ
- 2305 Maḥabbetden anıñ kim miḥneti **yok** / Ḥayıflar bir ḳarınca ḡayreti **yok**
- 2323 Dir idi ol zamânıñ nüktedânı / Ağız bir eyleyüp **yokdur** dehânı
- 2419 Didi bir ḥ'âce gelmiş mâli bisyâr / Naẓîri **yok** cihânda bir ḳulı var
- 2421 Çü **yokdur** yanumuzda serv-i dil-cû / Alalum oğlumuz olsun o meh-rû
- 2442 Cihân pâzârınuñ aşısı **yokdur** / Şafâsından belâ vü derdi çokdur
- 2460 Vücûdı genc **yok** vîrâna döndi / Sa' âdetden düşen sultâna döndi
- 2487 Bu ağlar yüzlü ḳarḥıñ zevḳı **yokdur** / Melâli şenliginden daḥi çokdur
- 2491 Baḳâsı **yok** bu cân-ı nâ-tüvânıñ / Sürûrı mücib-i ḡamdur cihânıñ
- 2508 Libâsına **yoğ** idi ḥadd ü miḳdâr / Ki bir gün geydügin geymezdi tekrâr
- 2712 Ölen ardınca ölmüş **yok** meşeldür / Zârâfet idelüm ḡâyet maḥaldür
- 2740 Ḥarâb-âbâd-ı dehrün şenligi **yok** / Ğamı ḥadden ziyâde ḡuşşası çok
- 2895 Ḳulını da' vet eyler çünki Mevlâ / Sözüñüz **yok** *semi' nâ ve aṭa' nâ*
- 2951 Anıñ kim elde **yokdur** iḥtiyârı / Nice pinhân ider esrâr-ı yârı
- 3014 Görür kim derdi **yok** derdinden aşlâ / Şalâḥı cânibinden oldu güyâ
- 3070 Yasağ eylerdi gerçi bî-nihâyet / Tutulmağa **yoğ** idi ḳâbiliyyet

- 3218 Zemâne bî-vefâ yâr ise serkeş / Qarâr u şabr **yok** ıışk ise âteş
- 3234 Senüñ luftuña **yok** bende liyâkat / Açılmaz üstüme ıayn-ı saıadet
- 3281 Didi Allâhı bir bil ey Zeliğâ / Ki **yokdur** varlığında şübhe aşıla
- 3286 Didi Allâh ile **yok** aşinalık / Göñül olmaz senüñ ğayruña ıaşığ
- 3287 Tapuñdan ğayrı **yokdur** baña mağşud / Senüñ olsun o maıbud u o mescud
- 3429 Dirigâ bizde ey kân-ı melâhat / Halâlün olmağâ **yokdur** liyâkat
- 3431 Şevâbı bî-nihâye ğayrı çokdur / Tereddüd itmeññ hiç aşı **yokdur**
- 3458 Şunuñ kim başına dermânı **yokdur** / Senüñ dermânuna imkânı **yoktur**
- 3462 Mişâli **yok** cihânda ol benânun / Meger ak sancağıdur enbiyanun
- 3525 Cemâl-i şemıe oldu ğâl-i müşğın / Vücudı varlığın **yoğ** itdi ol ğın
- 3538 Halâs olduñ ğamından kâyinâtuñ / Cihânun kaydına **yok** iltifâtuñ
- 3658 Saña bu derdmendüñden zarar **yok** / Benüm şâh-ı cihânun ıözre yer **yok**
- 3671 Harâmun pâydâr olmaz esâsı / Habâb-ı mey gibi **yokdur** bakâsı
- 3688 Mey-i ıışk ile **yok** şerm ü hicâbı / Hevâ-yı vuşlata eyler şitâbı
- 3797 Senüñ yanuñda **yokdur** çünkü sūdum / Helâk olmağ muğarrerdür vücudum
- 4098 Zeliğânun **yoğ** idi rây-ı ğayrı / ıAsır oldu aña maışuğı seyri
- 4108 **Yoğ** idi ğüsn-i tedbiri ezelden / Çıkardı ğâtem-i vaşlını elden
- 4277 İderdi vâridât-ı ğalkı taıbir / **Yoğ** idi ıayn-ı taıbirinde tağşır
- 4379 Sözinde **yok** nişân-ı ıağl u fikret / Gözinde nem yüzinde dest-i ğayret
- 4402 **Yoğ** idi anuñ istiğkâmı aşıla / Mişâl-i rây u tedbir-i Zeliğâ
- 4425 Dir idi koyuñuz bu ğüft ü ğuyı / Ki **yok** ol verd-i cânun bunda bûyı
- 4426 Bu keşretde **yok** ol kaşı kemânun / Benüm zırâ ki deprenmez nişânun
- 4428 Bu cemııyyetde **yokdur** Mâh-ı Kenıan / Gözüñ yaşı gibi olma perişân
- 4600 Demedlerden **yoğ** idi arz-ı ğâlî / Koyun sürüsünüñ oldu mişâli
- 4634 Didiler bizde **yokdur** mâl-ı vâfir / Ki olavuz ğalâl almağâ kâdir
- 4660 Bir oğlı var idi kurd aldı anı / Güzellikde **yoğ** idi aña şanı
- 4758 Gözümüz yaşı gibi derdümüz çok / Senüñ yanuñda herğiz yüzümüz **yok**
- 4763 Bize ğod ıtimâduñ **yok** ezelden / Beriyüz ğîle vü mekr ü dağalden
- 4817 Zahir ü müşfik ol aıvânımız **yok** / Bu yirde hem-dem ü yârânımız **yok**
- 4893 Yöneltiler yola mesrur u dil-şad / Ceresden ğayrı **yok** bir ehl-i feryad
- yok bilmek** [1] ölmüş olarak kabul etmek. <KUBBEALT>
- 4937 Ecel tırine olmaz çünkü ğâyıl / Vücudun sıfrını ıâlemde **yok bil**
- yok yere** [1] boşu boşuna, gereksiz yere. <ÖTS, KUBBEALT>
- 1724 Naşıhat itmesün **yok yire** yârân / Gereemez mâniı-i efkâr-ı cânân

yoklamak [2] bakmak, gözden geçirmek, kontrol etmek. <TS, KUBBEALT>

567 Orada **yokladılar** her miyânı / Kemerden bulmadılar bir nişânı

2843 Tolanup ‘âlemi mânend-i pergâr / Yazup kazduğunu **yoklardı** tekrâr

yokluk [2] yok olma durumu, hiçlik, “varlık” karşıtı. <TS, KUBBEALT>

872 Şakın şıfr-ı vücûdî kılma maḥsûb / Yüri **yoklukda** var ol kılma maḥcûb

3544 Bu **yoklukda** vücûdum var olaydı / Sezâvâr-ı vişâl-i yâr olaydı

yoksa [1] merak, tereddüt, ümit vb. duyguları ve düşünülen ihtimallerin dışındaki başka bir ihtimali belirtmek için kullanılır, acaba. <TS, KUBBEALT>

1902 Diyesin yok midur **yoksa** kıyâmet / Sorulmaz mı bu zulm-i bî-nihâyet

yol [100]

1. karada insan veya hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. <TS, ÖTS, YTS, KUBBEALT>

201 Nâzar eylerdi encüm şağa şola / Gözi nergislerin dikmişdi **yola**

250 Üşenmez yel gibi **yol** zahmetinden / Huzûr itmez kemâl-i gayretinden

311 İşitse **yolda** bir şavt u enîni / Uşûl ile yürür her nâzenîni

606 Yanında yârı şebâzı kholında / Kesildi hârlar Yûsuf **yolında**

701 **Yoluñda** bir belâ itse saña **yol** / Dilüñi eyle zikru’llâha meşğûl

726 **Yoluñda** çâh-ı endüh u elem var / Güzergâhuñda bir derbend-i ğam var

729 Yönelmişken **yola** ol mâh-ruḥsâr / Felek-veş döndürürdi anı tekrâr

768 Kabardı **yolda** ol pây-ı şerîfi / Pür itdi jâleler berg-i laṭîfi

800 Sizi **yolda** gören virmez selâmı / Keserler ihtirâmı iltiyâmı

805 Didiler ulı **yolda** bir kuyı var / Dil-i zâlim gibi târik ü hem tar

812 Karındaşlık ḥaḳını zâyî‘ itmeñ / Koyup toğrı **yolu** egriye gitmeñ

891 Çıkub bir tağa ol mihr-i münevver / **Yola** dikdi gözin mânend-i aḥter

1029 Açar şu gibi eyleñ **yoluñuz** pāk / Ayağına düşünüz niteki ḥāk

1190 Yakınında **yoluñ** var idi bir çâh / Kenârı ḥûb mer‘ â vü çerâgâh

1260 Binüp bir üstür-i sermeste fi’l-ḥâl / Çekildi **yola** tağlar gibi aḥmâl

1312 Şabâ-yı rahmet irişsün feraḥnāk / Tağılsun **yolumuzdan** ḥâr u ḥaşāk

2100 **Yola** toğruldı çün serv-i bālâ / Kimi ağlar kimi eyler tesellâ

2113 Göz açup uyḥudan mânend-i Nâhîd / Döşenürlerdi **yola** hem-çü ḥurşîd

2129 Gözini **yola** dikmiş idi nergis / Çemen olmuşdı güyâ sebz-i aṭlas

2141 Teveccüh itdi istikbâle fi’l-ḥâl / Zelîḥâ **yolına** ḥarc itdi emvâl

2150 İki yanında **yolun** ḥalk-ı ‘âlem / Çiçekler gibi zeyn oldılar ol dem

- 2159 Develer izlerin itseñ temāšā / Hezārān bedr olurdu **yolda** peydā
- 2165 Dimiş bir ‘āşık-ı dīdār-ı cānān / Deve izine kalmış **yolda** hayrān
- 2171 Burup boynını ‘āşık gibi **yollar** / Du‘āsına açardı şanki kollar
- 2607 Didi Mışra giderken bir güzel hān / Beni **yoldan** çağırdı şād u hāndān
- 2892 Nebī kısmı yaramaz işi itmez / Koyup toğrı **yolı** egriye gitmez
- 3165 Güneş gibi şarardı beñzi şoldı / **Yoluñda** ellere pāmāl oldu
- 3284 Gider aşnāmı islāma muṭī^c ol / O **yoldur** hāzret-i Hākka varan **yol**
- 3654 Tūalum eylerüz bu **yolda** ‘işyān / Bu ‘işyānuñ olur dermānı āsān
- 3670 Şabūr ol ejdehā-yı nefsi öldür / Maḳām-ı vahdete varan bu **yoldur**
- 3690 Ser ü pāyı bu **yolda** gūy u çevgān / Dili āvāre murğ-ı ‘aqlı perrān
- 3729 Bu yola gitdi ecdād-ı kirāmum / Bu **yoldur** cümle maḳşūd u merāmum
- 3913 Dirīgā gün gibi irdi zevāle / **Yolından** gelmedi kaşr-ı vişāle
- 3916 Gerek ‘ālī-cenāba ḳavl-i ma‘ḳūl / Yüce tağlaruñ üstinden aşar **yol**
- 4311 **Yolın** pāk itdi Yūsuf hem-çü enhār / Hācil düşdi kör oldu ‘ayn-ı ‘ayyār
- 4380 Delindi bağı cānına **yol** açdı / Hāyāt-ı ‘ömri göz yaşıyle geçdi
- 4421 Geçerken **yoldan** ol dildār-ı serkeş / Çıkardı hāne-i neyden şabā-veş
- 4422 Nişān-ı pāy-ı esbī gibi gūyā / Dikerdi gözlerin **yola** Zelīhā
- 4433 Geçerdi şāh-ı hūbān ‘asker ile / Kālurdu **yolda** bu derd-i ser ile
- 4451 Şu ḳapudan ki olmaz derde dermān / Arar bir ḡayri **yoldan** rāh-ı iḥsān
- 4470 Temāšā ehli ile **yolda** tūrdı / Yāḳına varmağa sa‘y ide gördi
- 4494 Sarāya döndi sultān-ı cihāndār / Zelīhā vardı **yolda** tūrdı tekrār
- 4544 Nişār itdi **yolma** māl-ı Ḳārūn / Sevindi gönli şād oldu o maḥzūn
- 4637 Görürler himmet-i pīr oldu ‘ālī / **Yola** ‘azm itdi Ya‘ḳūbuñ ‘ayālī
- 4893 Yönelidiler **yola** mesrūr u dil-şād / Ceresden ḡayrı yok bir ehl-i feryād
- 4905 **Yoluñ** etrāfı insān ile memlū / Develer aḳdı geldi nitekim cū
- 4917 Şitā gibi firāḳ eyyāmı geçdi / Bahār-ı vaşl-ı müştākān **yol** açdı
- 5064 Eliyle yüzini çāk eyledi ol / Ola tā yaşınıñ ırmağına **yol**
- 5067 Görür cānānı gelmez **yola** gitmiş / Elin çekmiş cihāndan ‘uzlet itmiş
- 5104 Budur ‘ālemde vaż‘-ı ‘āḳilāne / Tārīḳat **yollarına** ol revāne

2. amaç, gaye, uğur, maksat. <TS, KUBBEALTI>

- 254 Ġazā **yolında** aşhāb işin işler / Ḳulına māl-i Ḳārūnı bağışlar
- 361 Bu **yolda** Ka‘be-veş şābit-ḳadem ol / Ziyāretgāh-ı eşrāf-ı ümem ol
- 521 **Yolma** ḥarc ıderdi hānumānı / Vücūdından ‘azīz itmişdi anı
- 522 Zer ü sīmi dönüp berg-i hāzāna / Çüridürdi **yolında** ‘āşīḳāne

- 1837 Dir idi olalum bu **yolda** hem-reng / İdelüm nâle ile âha âheng
 2141 Teveccüh itdi istikbâle fi'l-hâl / Zeliḥā **yolına** harc itdi emvâl
 2272 Dönüp her kişi bir ebr-i bahâra / Olur ol meh **yolında** pâre pâre
 2342 Dökeyin **yolına** dünyâca mâlı / Şatun alayın o zîbâ-cemâli
 2517 Şalınup gelse ol gül yüzlü maḥbûb / **Yolında** saçını eylerdi cārûb
 3005 Çürüttdi **yolına** berg-i ḥazân-vâr / Hezâr ev tolusı sulṭânî dînâr
 3109 Günâha girme şekvâ itme her gâh / Senüñ **yolunda** noḡsân itmez ol mäh
 3378 Dirig itmeñ **yolında** baş u cânı / Ne maḡşûd eyler ise virûñ anı
 4839 Birer miḡdârı dünyâda ne kim var / Birâderler **yolına** kıldı işâr

3. bir şeye ulaşmak için takip edilen seyir. <KUBBEALT>

- 2398 Fenâ **yolına** 'âşıklar giderler / Vişâlin da'viye ma'nî iderler
 2910 Yürî Hâḡ **yolına** cânuñ fedâ it / Düğüne bayrama gider gibi git
 3656 Dökelüm Hâḡ **yolına** gene ü mâlı / Gidersün bu günâh u bu vebâli
 3730 Dâlâlet **yolına** olan revâne / Azıtdı izini gitdi yabana
 5096 Eger bâṭıl **yola** eylerse da'vet / 'Ömer gibi ataña itme ḥörmət

yol açmak [1] yol yapmak. <ÖTS, KUBBEALT>

- 2236 Demür ḡalkânını ḡalkânı geḡerdi / Toḡınsa yerlü ṡaşa **yol açardı**

yol bulmak [2]

1. ulaşmaya fırsat ve imkân bulmak. <KUBBEALT>

- 190 Du'â-yı enbiyânuñ 'aynıdır ol / **Bulur** bir demde Hâḡḡa cân gibi **yol**

2. nüfuz etmek, içine işlemek, benliğine girmek, etkilemek. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

- 3645 Şarâb-ı mekr ile mest ola şanma / Bu âlüñ göñlüme **yol bula** şanma

yol etmek/eylemek [3] yol açmak. <ÖTS, YTS>

- 352 O bälâya **idüb** 'İsâ gibi **yol** / 'Anâsır çâr-miḡinden berî ol
 1450 Hâḡḡiye mecâziden yakın ol / Güñüñ şevḡına **eyle** zerreden **yol**
 2045 Bu dâ'isin oḡul itsün ḡul itsün / Ḳapusı iḡtilâṡına **yol itsün**

yol eri [1] bir tarikat şeyhinin tarikata aldığı kimse, salık, derviş, yolcu. <DŞD, TDEK>

- 1202 Bu künc-i i' tikâfuñdan berî ol / Ḳarış bu kârbâna **yol eri** ol

yola düşmek [5] bir yere gitmek üzere yola çıkmak. <ÖÖTS>

- 301 **Yola düşdüm** ḡazân yapraḡı gibi / İrişdüm Mışra Nîl ırmaḡı gibi
 1179 Ḳaṡâr-ı üşṡür ile ba'zı tüccâr / **Yola düşüp** giderdi şanki enhâr
 2538 Görür nâḡâh ol şâh-ı cihâḡḡir / **Yola düşüp** gelür gün gibi bir pîr
 4723 **Yola düşdi** yetişdi bir niḡe nâs / Bulındı bir çuval içinde ol ṡas

4806 Tıttup sözini Ya'kūbuñ bu evlād / **Yola düşdi** şeherden nitekim bād

yola gelmek [1] dik başlılığı bırakıp doğru yolu bulmak, düzelmek, uslamak, ıslah olmak.

<KUBBEALTI>

245 **Yola gelmez** haramî hem-çü enhâr / İlişmez dâmenine kimsenüñ hâr

yola girmek [2] yola çıkmak, yola düşmek, yola koyulmak.

197 Nesîm-i şubh gibi **yola girdi** / Hemân-dem Mescid-i Akşāya irdi

4855 Kāmîş-i Yūsuf ile **yola girdi** / Hemân Ya'kūba bŷy-ı Yūsuf irdi

yola gitmek [3]

1. gitmek, kalkmak, yolcu olmak, sefer etmek, revan olmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

712 **Gider** olsa **yola** bir ehl-i Ken'ân / Bu idi 'âdet ü kânûn u erkân

4755 Alay ile dönüp şingın çeriye / **Giderdi yola** bakmazdı geriye

2. örf ve âdete göre hareket etmek, gelenek ve göreneklere göre davranmak. <YTS, ÖTS>

3729 Bu **yola gitdi** ecdād-ı kirāmum / Bu yoldur cümle maqşūd u merāmum

yoldan çıkan [1] yolunu şaşırmış [*mec.*] sapkın, azgın. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

4270 Taşavvur olmaz esrâr-ı celâli / Olur **yoldan çıkana** güşmâli

yoldan çıkmak [1] doğru yoldan ayrılmak. <ÖTS, KUBBEALTI>

3644 Elüm varmaz benüm cām-ı fesâda / **Çıkarur** âdemi **yoldan** o bade

yolu düşmek [1] gideceği yol üzerinde bulunmak. <ÖTS>

4420 **Yolu düşüp** gelürken Mâh-ı Ken'ân / O neyden hânede eylerdi efgân

yolu uğramak [1] rastgele gitmiş olmak, yolu düşmek. <KUBBEALTI>

2671 İderken şağa vü şola nezâre / **Yolum uğradı** bir üstür-süvâra

yoluna gelmek [6] karşısına çıkmak, yolunu kesmek, önüne çıkmak. <YTS, ÖTS, BDS>

1081 Hâzer kıl eyleme maqlûmı giryân / **Gelür yoluña** seyl olur o bārân

1303 Kırıldı ellerüm şındı kânadum / **Yoluna geldi** seylâb-ı fesādum

1588 Cefāya râzî oldı 'âşık oldı / **Yolına geldi** itdüğini buldı

3331 Gülün yanında var zıll-ı siyâhı / **Yolına geldi** gŷyâ bülbül âhı

3903 İderken seyr-i şahrâ-yı selâmet / **Gelür yolına** derbend-i melâmet

4432 Kaçan yaklaşsa sultân-ı vilâyet / **Gelürdi yolına** eylerdi gayret

yoluna gitmek [1] gitmek istediği yöne doğru yönelmek, başka şeylerle ilgilenmemek. <ÖTS>

4473 Şabâ-veş her kişi **yolına gitdi** / Ne yüzün gördi ne sözün işitdi

yolunu urmak [2] yolunu kesmek. <DŞD>

1941 Elin al pây-mâl-i rûzgârûñ / **Yolını urma** bir oklı şikârûñ

4028 Yakınlarda beni dŷr it İlâhî / **Yolumu urmasun** ehl-i menâhî

yolcu [1] yolculuğa çıkmış, yolculuk eden kimse. <TS, KUBBEALT>

2666 Oradan **yolcular** uğradı âhır / Beni gördi çeküp taşra çıkardı

yoldaş [4] yol arkadaşı; arkadaş, dost. <TS, KUBBEALT>

58 Baña kıl tevbe vü tevfiği **yoldaş** / Ki derbend-i ecelden kırtaram baş

2665 Niçe gün menzilüm bir taş oldu / Faķire bir melek **yoldaş** oldu

2736 Irak düşdüm eşümden **yoldaşumdan** / Mekānumdan ilümden haldaşumdan

5090 Seni dūr iden anlardan eceldür / Saña **yoldaş** olan ancak ‘ameldür

yolınmak [1] kendi saç ve sakalını yolmak, üstünü başını yolmak [*mec.*] büyük bir üzüntünün etkisi ile dövünüp çırpınmak, saçını başını yolmak, dövünmek. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>

5011 **Yolınurdı** benefşe ile sünbül / Ururdı kendüyi yirden yire gül

yolmak [6] kuvvetle çekip koparmak, yerinden çıkarmak. <TS, KUBBEALT>

763 Kızıl itdi kimisi aķ gülini / Kulağın burdı **yoldı** sünbülini

1838 Egerdi ol gül-i cennet nihālin / **Yolardı** sünbül-i bağ-ı cemālin

3079 Elini zülfine eylerdi şāne / **Yolardı** sünbülini ‘āşıkāne

5013 Bulutlarla pūr oldu kūh-ı ‘ālī / **Yolardı** aķ saçını dehr zālī

5020 Duğān-ı āhına ğarķ oldu kūhsār / Bu mātemden saçını **yoldı** eşcār

5039 **Yolup** aķ saçını pīrān-ı irşād / Bulutlar gibi kıldı anda feryād

yorulmak [3] sarf ettiği çaba sonucu yorgunluk duymak, yorgun duruma gelmek. <TS, KUBBEALT>

2168 Cevāhir saçmadan eller **yoruldı** / Görülmüş olmayan anda görüldi

3547 Yabana söylemekden hemçü mecnūn / **Yorılmaz** ‘āşık-ı bīmār u maḥzūn

3833 **Yorulmuş** terlemiş rüy-ı celālī / Dürer-bār olmuş ol baḥr-i cemālī

yönelmek [8] belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne çevirmek, teveccüh etmek. <TS, KUBBEALT>

438 **Yöneldi** ḥasret-ābād-ı fenāya / İrişdi arz-ı Ken‘ān-ı belāya

729 **Yönelmişken** yola ol māh-ruḥsār / Felek-veş döndürürdi anı tekrār

999 Meh-i nev gibi bir tağa **yöneldi** / Cibāle bir bülend āvāze şaldı

1257 Takıldı Mālikūn yanına Yūsuf / **Yöneldi** rāh-ı hicrānına Yūsuf

1337 **Yöneldi** Nīle ol ser-çeşme-i cān / Yüridi Selsebīle şanki Rıdvān

4467 **Yöneldi** şāhrāha ehl-i dīvān / Bu keşretde bile sultān-ı ḥübān

4893 **Yöneldiler** yola mesrūr u dil-şād / Ceresden ğayrı yok bir ehl-i feryād

4963 **Yöneldi** ‘ālem-i envāra cānı / Kōdı ḥālinde zulmānī mekānı

yöneltmek [1] bir şeye belli bir yön vermek, yönelmesini sağlamak, çevirmek. <TS, KUBBEALTI>

1448 İder dervîşi bir dâl-i hamîde / **Yöneldür** devlet-i *hel min mezîd* e

yörenmek [1] dolaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak; gönlü kaplamak. <YTS, ÖTS>

308 Ne tozdan **yörenür** dil cāmına ğam / Ne bir gün incinür balçıkdan âdem

yukarı [2] yukarı, bir şeyin üst bölümü. <YTS, TS> Tanıklarda geçen “yükünü yukarı yığmak” “nazlanmak, kendini naza çekmek” anlamına gelir (*bk.* yükünü yukarı yığmak).

2750 İrakdan merhabâya başladı yâr / Yükinî **yukarı** yığdı felek-vâr

5108 Menâl ü mâl ile fâhr itmegi ço / Felek gibi yükün yığma **yukarı**

yumak [13] yıkamak, temizlemek. <YTS, ÖTS>

154 Fırât-ı tîği kim itdi hücumı / **Yudı** cümle sevâdü’l-vech-i Rûmı

498 Benefşe gibi hüzn ile tururdu / Gül-i ruhsârını şebnemle **yurdu**

1090 Şığışmaz bir gönülde iki sevgü / Hâzer kıl mâsivâ bahrinden el **yu**

1241 **Yuyalum** âb-tevbeyle günâhı / İdelüm şıdık ile terk-i menâhî

1819 Yaşı ırmağın izhâr itdi evvel / Hemânâ âb-ı rûyından **yudı** el

1930 Vücûduñ ‘aynıdur Âb-ı Hayâtuñ / **Yuduñ** yüzi qarasın kâyinâtuñ

2873 **Yudı** arıtdı İsmâ‘îlî tenhâ Mübârek ellerine yaqdı hınnâ

2550 **Yuya** âyîne-i qalbün ğubârın / Yaza bu bâde-i hasret humârın

3457 **Yuyamaz** şol ki yüzi mühmelâtın / Nice def‘ ide ğayruñ seyyi’âtın

3471 Zülâl-i dîn ile olup muṭahhar / **Yudılar** şirki çirkini güzeller

3875 İdüp derd-i melâmet çâresini / **Yudı** göz yaşı yüzi qarasını

4114 Gözüñ yaşı günâhuñ çirkini **yur** / Qılır insânı başdan ayağa nûr

4993 Ğubâr-ı cismüñi yaşuñ **yuyınca** / Yüzine baq anuñ bârî ṭoyınca

yummak [6] kısarak kapamak, sıkıp kapamak. <YTS, TS, KUBBEALTI>

483 Benüm dest-i ecel gözüm **yumınca** / Baqayın bârî yüzüne ṭoyınca

733 Bedenden âhîr-i kâr ayrılır cân / Gerek biñ kerre ağızın **yumsın** insân

1774 Yüri gözden bırak kevn ü mekânı / Gözüñ **yum** tâ göresin rûy-ı cânı

2522 Uyurdu zevk ile ol mâh-pâre / Bu göz **yummazdı** mânend-i sitâre

3072 Temâşâdan gözini **yummaz** encüm / Güneşden zerrece itmez tevehhüm

4352 Ecel ‘ayn-ı ‘Azîzi **yumdı** nâgâh / Meh-i Ken‘âna degdi ‘izzet ü câh

yumşak [1] yumuşak, insanda hoş ve rahat bir etki bırakan, tesiri tatlı olan, incitmeyen, okşayıcı, tatlı, hoş. <YTS, TS, KUBBEALTI>

5112 Şafâ-yı qalbi olan ehl-i taqvâ / Dili **yumşak** olur mânend-i deryâ

yumulmak [5] kapanmak, örtülmek, kapanır gibi olmak, kısılmak. <TS, KUBBEALT>

- 780 İrişdi bir qazâ-yı nâgehânî / **Yumuldı** ağızı tutuldu dehânî
 1467 **Yumulmuşdı** deminde ‘ayn-ı teşnî’ / Şarâb eylerdi ancak halka taşdı’
 1770 Mişâl-i lâle çeşm-i hûn-feşânî / **Yumuldı** geldi uyğunun zamânî
 4516 Ğam-ı hicrân idelden rûzumı şeb / **Yumuldı** kaldı ‘aynum nergisi hep
 4962 Bu vech ile **yumuldı** ‘ayn-ı Ya’ kûb / Vişâl-i Zü’lcelâli kıldı maîlûb

yunmak [3] yıkanmak, yıkanıp temizlenmek. <YTS, KUBBEALT>

- 1345 **Yunınca** cevher-i zât-ı ğubârî / Görindi gün gibi şeffâf u ‘ârî
 1355 **Yunurdu** âb ile ol mâh-ı ğarrâ / Nücûm ile kırân eylerdi ğüyâ
 4912 İki cânibden aqđı eşk-i şadî / Göñülden **yundı** çıqđı ğam sevâdı

Yûnus [1] Kur’an-ı Kerim’de adı geçen İsrailoğulları peygamberlerinden. Musul dolaylarında bulunan Ninova halkına, kötü yoldan dönmedikleri takdirde kırk gün sonra helak edileceklerini bildirmek üzere gönderilmiş, fakat o, İsraililerin düşmanı olan Ninova halkını uyarmak istememiş, böylece ilahi emre uymayıp Tarşış’e gitmek amacıyla Yafa’dan bir gemiye binmiştir. Denizde büyük bir fırtına çıkınca gemideki ağırlıklar denize atılmış, bu felaketin kimin yüzünden başlarına geldiğini anlamak için gemi yolcuları arasında kura çekilmiş ve kura Yunus’a isabet etmiş, Yunus, İbrani olduğunu bildirerek gerçeği anlatmış ve denize atılmasını istemiştir. Yunus denize atılınca fırtına dinmiş, Rabb’in emriyle onu büyük bir balık yutmuş, Yunus üç gün üç gece balığın karnında kalmıştır. Balığın karnında iken Allah’a niyazda bulunmuş, Allah duasını kabul etmiş ve balık onu karaya kusmuştur. Daha sonra Yunus Peygamber tekrar Ninova’ya dönmüş ve halkı ona inanmıştır. <KA, ADŞS, TDVİA> Tanıkta Yunus Peygamber’in balığın karnında bulunması olayı hatırlatılmıştır.

- 4331 Balık karnındağı **Yûnus** mişâli / Ğalâş itdi Ğudâ-yı Zü’l-celâli

yurt [1] insanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, memleket. <KT, TS>

- 2880 Gelenler qor gider bu fânî **yurdu** / İriş maqşûduña bir gün öñürdi

Yûsuf [303] Yakub Peygamber’in oğlu. Hayatı ve kıssası Kur’an-ı Kerim’de anlatılmıştır. Hz. Yakub’un on iki oğlundan biri olan Yusuf, bir gün rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görür. Rüneyı babasına anlatır ve babası rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söyler. Öte yandan Yakub Peygamber’in Yusuf’a aşırı sevgisi diğerkardeşleri tarafından kıskanılmıştır. Bundan dolayı Yusuf’tan kurtulmak için onu kuyuya atmışlar. Sonra da gömleğini kana bulayıp onu bir kurdun parçaladığını söylemişlerdir. Yoldan geçen bir kervan tarafından kuyudan çıkarılan Yusuf, Mısır’a götürölür ve Mısır maliye bakanına satılır. Yusuf’un

güzelliği Aziz'in eşini büyüler ve Aziz'in eşi Yusuf'a âşık olur. Bir gün Yusuf'la birlikte olmak ister. Yusuf buna cevap vermeyerek uzaklaşmaya çalışırken gömleği arkadan yırtılır. Dışarı çıktığında Aziz'le karşılaşır. Zeliha, Yusuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek iftira atar. Fakat asıl saldıranın Zeliha olduğu Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmasıyla anlaşılır. Mısır hükümdarının gördüğü rüyayı doğru yorumlayınca zindanda çıkar ve maliye bakanı olur. Daha sonra ailesi de Mısır'a getirir. Bu arada Zeliha'ya acımış ve onunla evlenmiştir. <ADŞS, FMS, DEKS>

- 1 İlâhî ‘ayn-ı ‘ışkum rüşen eyle / Murādum **Yūsufina** revzen eyle
6 Hezārān **Yūsufuñ** mäh-ı cemālî / Senüñ mihrünle bulmışdur kemālî
8 Gözümde ol cemālî eyle peydâ / Ki ola hüsni **Yūsufdan** müberrâ
15 Anuñ her dilde vardır tâze dâğı / Yaķar **Yūsuf** cemālinden çerâğı
18 Zuhûr itsun gönülde nûr u îmân / Şeref bulsun bu **Yūsuf**la bu zindân
20 Şu dem kim kurula maşşerde mizân / Bi-haķķ-ı hüsni **Yūsuf** eyle ihsân
22 Hudâyâ nazmumı kıl dürr-i meknûn / Sözümi eyle **Yūsuf** gibi mevzûn
23 Çıķar söz **Yūsufını** çâh-ı dilden / ‘Ayân it vâridâtı râh-ı dilden
296 Dem olur kendümi Ya‘ķûb iderdüm / Arardum **Yūsufi** derd ile dirdüm
329 Bu **Yūsuf** şehri virdi baña bir hâl / Sözümi âteş-i ‘ışķ eyledi ķal
330 Didüm **Yūsuf** Zelîhānuñ kitābın / Beyân itdüm cemî‘-i faşl u bâbın
444 On ikincinüñ adı idi **Yūsuf** / Atası ile oldu bî-tekellûf
470 Anası **Yūsufün** oldu za‘îfe / Ecel irişdi ol zât-ı şerîfe
471 Ölümünden itmez idi hergiz efgân / Firâķ-ı **Yūsufa** olurdu giryân
481 Çağırdı **Yūsufi** yanına fi‘l-hâl / Didi şimden girü şâhum esen ķal
485 O yirde var idi bir mefķar-i nâs / ‘Amû-yı **Yūsuf** idi adı İnâs
486 Severdi **Yūsufi** îmânı gibi / Belâdan şaķınurdu cânı gibi
493 Baķup bir daķı ol dürr-i şemîne / Elini **Yūsufuñ** virdi eline
515 Alup İnâs **Yūsuf** hâzretini / Anasından yeg itdi hîdmetini
534 Ki **Yūsuf** dir yürür **Yūsuf** işidür / Hariş-i vuşlat olmak ‘ışķ işidür
535 Firâķ-ı **Yūsufa** nice olur şabr / Bu şabr ile iderdi cânına cebr
548 Bilürdi râzî olmaz bu firâķa / Ki itdi **Yūsufa** muhķem ‘alâķa
549 Tevaķķuf **Yūsuf** içündür kayırmaz / Erenler cân virür cânânı virmez
563 Getürdi **Yūsufi** yanına İnâs / Fiğânlar eyledi çekdi biraz yâs
565 Virürken **Yūsufi** Ya‘ķûba nâgâh / Kemer ğayb oldu didi eyledi âh
568 Miyân-ı **Yūsufa** çün degdi nevbet / Kemer bulundı oldu bir hacâlet

- 586 Görür kim cümletü'l-mülk oldı Īnās / Göremez **Yūsufını** mefhar-ı nās
- 589 Vişāl-i **Yūsufa** aç bāb-ı imkân / O ħüsn ıssını eyle baña ihsân
- 606 Yanında yârı şehbâzı kılında / Kesildi ħârlar **Yūsuf** yolında
- 616 On iki yaşına irdükde **Yūsuf** / Aña keşf oldı esrâr-ı taşavvuf
- 624 Dil-i Ya'kûbı **Yūsuf** eyledi şād / Didi bir gün aña ey pîr-i irşād
- 643 Nihānī **Yūsufuñ** almağa cānın / Müheyyā kıldılar miñnet sinānın
- 658 Bize vir **Yūsufi** şahrâyı görsün / Koyunlar olduğı mer'âyı görsün
- 678 Aña dermāna eylerken tevaḳḳuf / Yarıldı yer yüzi ğayb oldı **Yūsuf**
- 682 Pederden ḳopmadı destūra iḳdām / Nihānī **Yūsufa** itdiler ibrām
- 686 Bu sözler **Yūsufa** te'sīr itdi / Cenāb-ı Ḥazret-i Ya'kûba gitdi
- 689 Getürdi **Yūsufi** geydürdi Ya'kûb / Cemāli oldı anuñ ħūbdan ħūb
- 716 Oraya **Yūsuf** ile geldi Ya'kûb / Vedā' itdi ğam ile ḳaldı Ya'kûb
- 721 Bu luḫfi **Yūsufa** itmişdi ancaḳ / Bu işde var idi bir ḫikmet-i Ḥaḳ
- 722 Zebān-ı ħālī gūyā söyler idi / Firāḳ-ı **Yūsufi** bir bir der idi
- 732 Firāḳ-ı **Yūsufa** virmez icāzet / Żarūrī ħāl iken cāna bu āfet
- 739 Gelür Ya'kûba derd ü **Yūsufa** ğam / Ġaraż irşāddur *Allāhu a'lem*
- 783 Ḳodılar **Yūsufi** bir yerde tenhā / Ġarīb ü bī-kes ü maḡlūb-ı a'dā
- 802 Virürken **Yūsufuñ** ḳatline iḡvā / Havāda ra'd u berḳ olur hüveydā
- 809 Ḳuyıya atmağa maḳşūd iderler / Alurlar **Yūsufi** anda giderler
- 810 Ḳažiyye **Yūsufa** oldı çü ma'lūm / Didi lāyık degül bu rāy-ı mezmūm
- 841 Belā-yı **Yūsufuñ** bir ḫikmeti var / Bu sırdan evliyā oldı ḫaberdār
- 842 Ne deñlü eyledi **Yūsuf** müdārā / O deñlü zulme māyil oldı a'dā
- 861 Muşāḫib oldı **Yūsuf** ḫazretine / Mülāzim oldı anuñ ḫidmetine
- 880 Ne deñlü taş bağırlı ise iḫvān / Firāḳ-ı **Yūsuf** içün aḡladı ḳan
- 884 Diyelüm **Yūsufi** ḳurd aldı gitdi / Yidi cismini pāre pāre itdi
- 925 Atasınuñ öninde itdiler āh / Didiler **Yūsufi** ḳurd aldı nā-gāh
- 942 Ziyāde ehl-i taḳvā idi **Yūsuf** / Menāḫiden müberrā idi **Yūsuf**
- 968 Aḡız bir eylediler ḫ'āh nā-ḫ'āh / Didiler **Yūsufi** ḳurd aldı billāh
- 971 Sükūna vardı tā kim oldı aḫşam / Firāḳ-ı **Yūsuf** itdi rūzını şām
- 1070 Anadan toḡdı **Yūsuf** güldi 'ālem / Meger bir dāye ḫācet oldı ol dem
- 1078 İrişdi Ḥazret-i Ya'kûba fūrḳat / Firāḳ-ı **Yūsuf** ile ḳaldı ḫasret
- 1080 Feraḫnāk eyledi Ya'kûb-ı pîri / Ol idi Ḥazret-i **Yūsuf** beşîri
- 1086 Çekerci **Yūsufi** āḡūş-ı cāna / Olurdi ḳākūline desti şāne
- 1092 Olupdur ḳayd-ı **Yūsuf** saña ḫāyil / Yüri bu ḡıll u ḡışdan pāk olḡıl

- 1108 ‘ Acebdür ‘ işk-ı Ya‘ kûb-ı zemâne / Firâk-ı **Yūsufa** olur bahâne
- 1119 Ne istifsâr ide ne aña nâmin / Diline almaya **Yūsuf** kelâmın
- 1126 Düşinde **Yūsufa** duş oldu nâgâh / Yağasın yırtup itdi nâle vü âh
- 1138 Yine **Yūsuf** adın añar acırsın / Felek gibi dönersin ‘ ahdi şırsın
- 1147 Girü evvelki gibi sîne-çâk ol / Firâk-ı **Yūsuf** ile derdnâk ol
- 1161 Haber şor **Yūsufum** oldu mı maqtûl / Anuñ rûhını kabz itmiş midür ol
- 1164 Eger bu sırdan olmazsa haberdâr / Diridür **Yūsuf-ı** ferhunde-dîdâr
- 1178 Hâkim-i lâ-yezâlûndür taşarruf / Bilinmez hikmet-i ahvâl-i **Yūsuf**
- 1204 Bu zulmetden nitekim Âb-ı Hayvân / Çıkartdı **Yūsufi** ol Hızr-ı devrân
- 1214 Meger kim o **Yūsufuñ** ihvânı gâhî / Şabâ gibi tolaşurlardı çâhı
- 1217 Sezindiler bu hâli cümle evlâd / Ki **Yūsuf** oldu çâh-ı gamdan âzâd
- 1257 Tağıldı Mâlikûñ yanına **Yūsuf** / Yönelde râh-ı hicrânına **Yūsuf**
- 1262 Anası kabrine tuş oldu **Yūsuf** / Cemelden düşdi bî-huş oldu **Yūsuf**
- 1277 Kesildi kaldı **Yūsuf** kârbândan / Dehânı gibi gayb oldu miyândan
- 1281 Yetişdi âh ile **Yūsuf** kaṭâra / İrişdi bād-veş ol kühsâra
- 1309 Derildi anda bir kaç ehl-i idrâk / Didiler **Yūsufa** ey gevher-i pāk
- 1317 Bu halkı şalmadı ferdâya **Yūsuf** / Münâcât eyledi Mevlâya **Yūsuf**
- 1324 Çözüldi **Yūsufuñ** bend ü ‘ iḳâlî / Teraḳḳî kıldı envâr-ı cemâlî
- 1328 Şeher kim **Yūsuf-ı** gerdün-ı gerdân / Kenâr-ı Nîl-i çarḥı itdi seyrân
- 1419 Görür Mâlik ki **Yūsuf** buldı şöhet / Kul oldu aña yetmiş iki millet
- 1498 Ne gülgüneyle görmişdi sifidâc / Ne hûsn-i **Yūsufa** olmışdı muhtâc
- 1562 O gice eyledi **Yūsuf** tecellâ / Mişâl-i âteş-i *ānestü nārâ*
- 1609 Belâ-yı Yūsufa oldu ḥarîdâr / Degül ammâ ki **Yūsufdan** haberdâr
- 1806 Zeliḥâyâ teraḥḥum itdi **Yūsuf** / Tesellî itdi gösterdi telaṭṭuf
- 1817 Bu zevk ile bu şevk ile uyandı / Bakındı **Yūsufin** yanında şandı
- 1922 Cemâl-i **Yūsuf-ı** dehr oldu peydâ / Zeliḥâ gibi pür-şevk oldu dünyâ
- 1975 İşitdi **Yūsufuñ** luṭf-ı kelâmın / Yüz urdı ayağına şordı nâmin
- 1982 Zeliḥâyâ teraḥḥum etdi **Yūsuf** / Söze geldi tekellüm itdi **Yūsuf**
- 2261 Gelince Ḥazret-i **Yūsuf** müsâfir / Derildiler edânî vü ekâbir
- 2283 Rivâyetdür mezâd olduḳda **Yūsuf** / İderdi anda tâlibler tevaḳḳuf
- 2292 Elinde bir iki bağ ipliği var / Diler kim **Yūsufa** ola ḥarîdâr
- 2296 Be-hey gâfil senüñ ne kudretüñ var / Olursın **Yūsufa** ya‘ nî ḥarîdâr
- 2314 Şehâvetle gönüllerde yer itdi / Vişâl-i **Yūsufi** derd-i ser itdi
- 2324 İşitdi **Yūsufuñ** vaşfını bir bir / Kulaḳdan ‘ aşık oldu aña âḥir

- 2325 Dili âyînesinden gitdi jengâr / Cemâl-i **Yûsuf** oldu anda izhâr
- 2329 Cihânda her neye baksa hemânâ / Cemâl-i **Yûsuf** olurdu hüveydâ
- 2333 Didi almazsa yarın Tañrı cānum / Göreyin **Yûsufî** gitsün gümānum
- 2334 Görinüp **Yûsufa** gönlin alayın / Perîşân ideyin hûsni alayın
- 2338 Cemālüm bahri itsün **Yûsufî** ğarķ / Görenler eylesün mābeynümüz fark
- 2344 Mezād olurdu bāzār içre **Yûsuf** / Anuñ yanına vardı bî-tekellûf
- 2346 Cemālî **Yûsufuñ** mest itdi anı / Ğurûrı gitdi tutuldu dehānı
- 2347 Öñinde itdi **Yûsuf** başını pîç / Aña meyl ü mehābâ itmedi hîç
- 2348 Şanurdu kendüyi **Yûsufdan** aḥsen / Ḥaberdâr olmadılar geldüğinden
- 2353 Görüşdi **Yûsuf** ile kıldı şöḥbet / Didi aña ki ey kân-ı mürüvvet
- 2366 Didi **Yûsuf** ki ey pākîze-gevher / Nedendür diñle rûy-ı hûsne zîver
- 2376 Sözüden **Yûsufuñ** çok ‘ibret aldı / Peşimān oldu istiğfāra geldi
- 2377 Gönülünden ‘ışķ-ı **Yûsuf** zāyil oldu / Hemān aşl-ı uşûle māyil oldu
- 2426 Temāşâ eyledi **Yûsuf** cemālin / Fedā itdi aña dünyāca mālın
- 2462 Sarāyı **Yûsufından** ḥālî oldu / Dehāna geldi cānı beñzi şoldı
- 2465 Mu‘aṭṭal oldu **Yûsuf** ḥidmetinden / Yire indi sipihr-i rif atinden
- 2480 Didi **Yûsuf** beni şatduķda iḥvān / Saña bir dest-i ḥaṭṭ olmışdı iḥsān
- 2482 Getürdi **Yûsufa** virdi nihānî / Hemān ışmarladı Mevlāya anı
- 2483 Bu resme **Yûsufa** itdi vaşıyyet / O gün gün gibi kıldı Şāma rıḥlet
- 2486 Alındı **Yûsuf**-ı rûḥ-ı revānı / Uçurdu bülbül-i ten-āşıyānı
- 2505 İderdi **Yûsufa** ta‘zīm ü tekrīm / Eger cān istese eylerdi teslīm
- 2524 Öperdi **Yûsufuñ** pāy-ı laṭîfin / Esās-ı Ka‘be-i zāt-ı şerîfin
- 2546 Meger ḥubbü’l-vaṭan itdi taķāzâ / Çağırdı Ḥazret-i **Yûsuf** hemānâ
- 2551 Devesi **Yûsufuñ** öñinde fi’l-ḥāl / Zemîne çökdi oldu aña meyyāl
- 2553 Yirinden gözi yaşı gibi kopdı / Sürindi **Yûsufuñ** dāmānın öpdi
- 2555 Meger bu üştürün düşdükçe rāhı / Görürmiş **Yûsufî** Ken‘anda gāhî
- 2562 Didi **Yûsuf** o yirler ḥûb mıdur / Nebîñüz Ḥazret-i Ya‘ķûb mıdur
- 2587 Bu taşîlî ‘arabdan eyledi gûş / Zemîne düşdi **Yûsuf** oldu bî-hûş
- 2615 Melāḥatde bulunmaz aña şānî / Baķınca **Yûsufa** beñzetdüm anı
- 2616 Bir âdem olsa anı şorsa bilse / Beni öldür eger **Yûsuf** degülse
- 2617 Budur **Yûsufliğe** rûşen delîli / Bilür aşıyle sen zāt-ı cemîli
- 2627 İşitdüm **Yûsufuñ** Mışra beg olmuş / Güzellükde ezelkiden yeg olmuş
- 2633 Bu tıflı Tañrı söyletdi meger kim / Degüldi **Yûsufuñ** ḥāline ‘ālim
- 2636 Ḥayāt-ı **Yûsufını** kıldı taşdıķ / Kemāl-i şıḥḥatini bildi taḥķıķ

- 2646 Didi ey cânımın ârâmı **Yūsuf** / Mizācuñda nedendür bu taḥallūf
- 2656 Zebânı bülbülin depretdi **Yūsuf** / Geçen ḥālin ḥikāyet itdi **Yūsuf**
- 2709 Zeliḥāya didi bir gice dāye / Yağışmaz **Yūsufuñ** gönli buraya
- 2711 Kuralum ḥile vü tezvire üslüb / Diyelüm **Yūsufa** fevt oldu Ya‘küb
- 2721 Getürdiler anı **Yūsuf** öñine / Yağına geldi başladı enine
- 2729 Sağ olsun **Yūsuf**-ı Mısr-ı melāḥat / Ḥudā ‘ömrini itsün bî-nihāyet
- 2730 Bilindi intikāl-i pîr-i fānî / Fiğān itdi işitdi **Yūsuf** anı
- 2741 Bu mâtem eyledükçe **Yūsufa** kâr / Oyalardı Zeliḥā anı her bār
- 2744 Bu mâtemden ki maḥzûn oldu **Yūsuf** / Elin öpdü Zeliḥā bî-tekellūf
- 2746 Miyân-ı **Yūsufi** çekdi kināra / Azıtdı sözlerini vara vara
- 2749 Celāl ile çekildi **Yūsuf** ol ān / Niyāmından nitekim tîğ-i bürrān
- 2758 Zeliḥā çekdi **Yūsufdan** biraz el / Vişāl-i yār kaldı şöyle mücmel
- 2783 Zeliḥā **Yūsufa** cām itdi teklîf / Elinde cāmı kıldı ḥaylî ta‘rîf
- 2798 Didi **Yūsuf** inende ögme cāmı / Yaşamasun anuñ gibi ḥarāmî
- 2864 Ne söz kim anda söylendi müretteb / Toḫınurdu bir ucı **Yūsufa** hep
- 2973 Zeliḥā eyledi bir ḥüb tedbîr / Cemāl-i **Yūsufi** itmişdi taṣvîr
- 2988 Zeliḥānuñ sözi düşdi kesāda / ‘İtābı **Yūsufuñ** oldu ziyāde
- 3004 Zeliḥā **Yūsufa** uydı ulaşdı / Niyāzı zülfi gibi başdan aşdı
- 3015 Rızā-yı **Yūsufa** gösterdi meyli / Yakınında ayağın tırdı ḥaylî
- 3020 Sevindi Ḥaḫḫa minnet itdi **Yūsuf** / Sözüne ḥaylî rağbet itdi **Yūsuf**
- 3037 Bu tedbîr ile vüs‘at buldı **Yūsuf** / Biraz āsûde-ḥatır oldu **Yūsuf**
- 3155 Buluşdı dāye **Yūsuf** Ḥazretine / Du‘ā kıldı devām-ı devletine
- 3215 Kelām-ı **Yūsufi** güş itdi dāye / Didi tafşîl ile ol mübtelāya
- 3244 Zeliḥānuñ irince dūd-ı āhı / Yaşardı **Yūsufuñ** çeşm-i siyāhı
- 3248 Bu oldu **Yūsufuñ** ancak cevābı / Ki ey ḥüsn ilinüñ ‘ālî-cenābı
- 3258 Yağardı ‘ālemi sūz u güdāzı / Zeliḥā **Yūsufa** şordı bu rāzı
- 3280 O māha ḥaylî rağbet itdi **Yūsuf** / O gün imāna da‘vet itdi **Yūsuf**
- 3285 Zeliḥā dinledi **Yūsuf** sözini / Uyardı uyḥudan cāmı gözini
- 3311 Eline **Yūsufuñ** gönlini aldı / Aḫar şu gibi bir ḥoş bāğa şaldı
- 3343 Tölup sevdā-yı ‘ışık ile şaḫāyık / Görüp gül **Yūsufını** oldu ‘aşık
- 3346 O gülşen **Yūsufuñ** ‘ışıkıyle töldü / Hemān bir mecma‘ü’l-‘uşşāk oldu
- 3366 Yanında **Yūsufuñ** bunlar söyündi / Güne karşı zıyā-yı şem‘e döndü
- 3382 Eger bu cümleden birine **Yūsuf** / İderse bir gice ḫaşd-ı taşarruf
- 3427 Ki ey ḥüsn ilinüñ sultānı **Yūsuf** / Güzeller şāhı cânlar cāmı **Yūsuf**

- 3443 Açup luḡfı yüzini **Yūsuf** ol ḡin / Perestārāna īmān itdi telḡin
- 3478 Cemāl-i **Yūsufa** kıldı nezāre / Laṡıfeyle didi ol māh-pāre
- 3555 Ūmīdin kesdi **Yūsuf** şöḡbetinden / Hilāl oldı o māhuñ ḡayretinden
- 3563 Gele bu vech ile ḡöñline bir ḡāl / Ola **Yūsuf** saña şāyed ki meyyāl
- 3609 Revāne oldı **Yūsuf** şevket ile / Niḡābın açdı ḡüsn ü behcet ile
- 3616 Elini **Yūsufuñ** aldı eline / Du‘ālar eyledi ol nāzenīne
- 3620 Yanında **Yūsufuñ** şekli muşavver / Ṭurur ma‘şūḡ ile ‘āşık berāber
- 3625 Ta‘accüb eyledi **Yūsuf** bu ḡāle / Bu mekr ü āle bu rengin ḡayāle
- 3627 Evüñ saḡfında daḡı oldı peydā / Cemāl-i **Yūsuf** u rüy-ı Zeliḡḡā
- 3640 Didi **Yūsuf** esīr-i vuşlat olma / Ḥariş-i ‘ālem-i ḡurbiyyet olma
- 3663 O beyti eyledi **Yūsuf** temāşā / Dil-i ‘āşık gibi olmiş mücellā
- 3665 İkininüñ olup ‘aksi hüveydā / Ṭurur yüz yirde **Yūsuf**la Zeliḡḡā
- 3667 Didi üftādesine **Yūsuf** ey māh / Uzatma ḡırş elini eyle kūtāh
- 3696 Didi **Yūsuf** yūri var olma ḡüm-rāh / Her işde ḡāzır u nāzırdur Allāh
- 3709 Didi ey **Yūsuf**-ı Mışr-ı melāḡat / ḡamum bī-ḡadd ü ḡuşşam bī-nihāyet
- 3775 Bu resme resm-i **Yūsuf**la Zeliḡḡā / Mücellā ḡāne içre oldı peydā
- 3791 Görindi her ṡarafdan ‘aks-i **Yūsuf** / Zeliḡḡā vaşlına eyler tevaḡḡuf
- 3798 Bu derde **Yūsuf** eylerken taḡammül / Vücūdı baḡrine irdi tezelzül
- 3811 Bu ḡizlü ḡālını çün ḡördi **Yūsuf** / Zeliḡḡādan bu rāzı şordı **Yūsuf**
- 3814 Bu sözi nāḡehān ḡuş itdi **Yūsuf** / Añup Ḥaḡ cānibin cūş itdi **Yūsuf**
- 3819 Rivāyetdür daḡı bu ḡavl-i merḡüb / Görindi **Yūsufa** ḡışm ile Ya‘ḡūb
- 3834 Didi ey devletüm ‘unvānı **Yūsuf** / Sa‘ādet mülkinüñ sultānı **Yūsuf**
- 3849 İşidenler didi ḡāşā ki **Yūsuf** / İde rāh-ı şadāḡatdan taḡallūf
- 3857 ‘Azizün ḡuşına irdi bu ifsād / Çāḡırdı **Yūsufuñ** ḡatline cellād
- 3865 Eger öninde olsa çāk-i dāmān / Yanuñda **Yūsuf** olur ehl-i ‘işyān
- 3968 Kimi **Yūsuf**dan ayrıldıḡı sā‘at / Ziyāde acıdı āh itdi ḡāyet
- 3983 Olinca ‘āşık-ı dīdārı efzūn / Cemāl-i **Yūsuf** oldı bir iken on
- 3988 Ne pend ile Zeliḡḡā ‘āmil oldı / Ne ibrām ile **Yūsuf** māyil oldı
- 4022 İşitdi çünki **Yūsuf** bu ‘itābı / Ḥudādan cānibe oldı ḡitābı
- 4031 Añup zindānı **Yūsuf** itdi maḡşūd / Müyesser kıldı maḡşūdını Ma‘būd
- 4038 Ki dirler **Yūsufuñ** sevmiş Zeliḡḡā / İder vaşlına ibrām ü taḡāzā
- 4039 Atar **Yūsuf** daḡı cevri sinānın / Kıılır anuñla ‘ışḡı imtiḡānın
- 4054 Başından **Yūsufuñ** tācı alındı / Vaḡārı mihri ṡopraḡa şalındı
- 4074 Ḥuşūşā **Yūsuf** ola hem-nişinüñ / Enīs-i hem-demün yār-ı ḡüzinüñ

- 4100 Güzeller şāhı **Yūsuf** kaldı maḥbūs / Vişālî zevkına olmışdı me'nūs
- 4119 Yüzi gülgüne kaydından mu'arrā / Cemālî ḥüsn-i **Yūsufdan** müberrā
- 4147 Bulurdu **Yūsufuñ** zerrîn libāsın / Çekerdi kaşı gibi kara yasın
- 4167 Felekler **Yūsuf**-ı mihri arardı / Başı çegzindi vü gözi qarardı
- 4187 Cemāl-i **Yūsufını** gördügi ḥîn / Zülāl-i vaşl ide nārını teskîn
- 4207 İrakdan **Yūsufa** olurdu dā'î / Oğurdu *el-firāk u el-vedā'*
- 4226 Gezerdi bî-mecāl ü zār u maḥzûn / Yazardı **Yūsuf** adın eşk-i gülgün
- 4227 Pür itdi **Yūsuf** ile kāyinātı / Yazıldı bu müsellemlîk berātı
- 4247 Vişāl-i **Yūsuf** ile şaḥn-ı zindân / Münevver oldu mănend-i gülîstân
- 4259 O serdâr-ı şeh olan merd-i bî-hüş / Cenâb-ı **Yūsufi** itdi ferâmüş
- 4263 Ferâmüş oldu **Yūsuf** bir niçe yıl / Ḥalâşı oldu her vech ile müşkil
- 4264 Anuñçün **Yūsufa** geldi bu acı / Ki oldu ğayra 'arz-ı ihtiyâcı
- 4276 Yayıldı **Yūsufuñ** mihr-i kemālî / Nitekim pertev-i nûr-ı cemālî
- 4289 Bu efkâr ile eylerken tevaḳḳuf / Hemân-dem ḥâtırına geldi **Yūsuf**
- 4292 Mübârek adı **Yūsuf** kendü maḥbûb / Kemâl-i fazl ile mergûb u maṭlûb
- 4294 Buyurdu vardı **Yūsuf** ḥazretine / Du'â kıldı bakâ-yı 'izzetine
- 4296 Hemân-dem aḥsen-i vech ile **Yūsuf** / Düşin ta'bir itdi bî-tevaḳḳuf
- 4305 Begendi **Yūsufuñ** iz'ânıñ ol ḥîn / Niçe iḥsânlar itdi kıldı taḥşîn
- 4311 Yolın pāk itdi **Yūsuf** hem-çü enhâr / Ḥacil düşdi kör oldu 'ayn-ı 'ayyâr
- 4320 Eger var ise sende rây-ı rüşen / Naşîḥat al bu **Yūsuf** kışşasından
- 4321 Bilindi **Yūsufuñ** ḥulḳ-ı 'azîmi / 'Ulüvv-i şânı zât-ı müstaḳîmi
- 4340 Didi **Yūsuf** eyâ sultân-ı 'âdil / Yıgılsun ḥüşesiyle cümle ḥaşıl
- 4353 O dem **Yūsuf** 'azîz-i 'âlem oldu / Sevindi güldi 'âlem ḥurrem oldu
- 4355 Nażargâh-ı dil ü cân oldu **Yūsuf** / İki vech ile sultân oldu **Yūsuf**
- 4360 'Azîzüñ mâteminden bağırı biryân / Firāk-ı **Yūsuf** ile çeşmi giryân
- 4396 Geçerdi **Yūsuf** andan gâh olurdu / Dil-i bî-çâresi âgâh olurdu
- 4410 Binerdi **Yūsuf** ata şevket ile / Celâl ü heybet ile keşret ile
- 4424 Kaçan **Yūsufsuz** uğrar idi leşker / Aña dirlerdi geldi ol gül-i ter
- 4427 Kaçan kim gelse cumhûr ile **Yūsuf** / Kimi varup dir idi bî-tekellûf
- 4429 Bu gün **Yūsuf** ḥilâf-ı semte gitdi / Buraya uğramaḳdan nefret itdi
- 4442 İderdi gerçek olmak ihtimâlin / Umardı **Yūsufuñ** rûz-ı vişâlin
- 4500 Buluşdı **Yūsufa** 'arz itdi ḥâlin / Temâşâ eyledi cânân cemâlin
- 4502 Zeliḥâyı güc ile bildi **Yūsuf** / Esîrine şefâ'at kıldı **Yūsuf**
- 4521 Teraḥḥum itdi ḥayra girdi **Yūsuf** / Du'âya ellerin kaldurdu **Yūsuf**

- 4546 Harâret **Yūsufuñ** gönline düşdi / Görüşdi ol perî ile buluşdı
- 4549 Kemâl-i şefkat ile **Yūsuf** ol hîn / Kolin boynına kıldı tavk-ı sîmîn
- 4564 Gönülünden meyl-i **Yūsuf** oldu ifrâz / Zelîhâ semtine nakl eyledi nâz
- 4567 İderken **Yūsuf** ile destbâzî / Kaçup itdi Zelîhâ ihtirâzı
- 4574 Görince Hazret-i **Yūsuf** bu hâli / Revâne oldu ihsânı zülâli
- 4591 Muhiṭ oldu aña ‘ışk-ı İlâhî / Kesildi **Yūsuf** için âh u vâhı
- 4610 Yürürdi hazret-i **Yūsuf** şusuz aç / Ferâmûş olmaya tâ hâl-i muhtâc
- 4615 Yidi buğdayını halk ittifaķı / Hemân **Yūsuf** galâli qaldı bâķı
- 4621 Çü **Yūsuf** gördi bu açlık ‘azâbın / Cemâlin ‘arz idüp açdı niķâbın
- 4639 Niķâb ile tıurur dîvânda **Yūsuf** / Gelüp öninde itdiler tevaķķuf
- 4647 Bu aḥvâle ki **Yūsuf** vâķıf oldu / Seḥâb-ı dîdesi yaşı ile tıoldı
- 4663 Didi **Yūsuf** eyâ cumhûr-ı bed-râ / Neye ķorsız o pîri ferd ü tenhâ
- 4667 Tefekkür eyledi aḥvâli **Yūsuf** / İşıtdi sözlerin itdi tevaķķuf
- 4686 İrişdi **Yūsufa** bunlar *ke-mâ-kân* / Du‘âlar itdiler bî-ḥadd ü pâyân
- 4687 Ana bir ķardaşı kim soñra geldi / Anı **Yūsuf** çeküp yanına aldı
- 4688 Żarûrî **Yūsuf** itdi aña meyli / Muşâhib düşdi kendü ile ḥaylî
- 4689 Kıabâ-yı **Yūsufa** baķdı orada / Yazılmış **Yūsuf** adı ol kıabâda
- 4693 Döküldi **Yūsufuñ** eşk-i revânı / Bu söz bir âteş oldu yaķdı anı
- 4704 Orada qaldı ol soñra gelen ferd / Didi **Yūsuf** aña kim ey cuvân-merd
- 4710 Nażar eylerken ol şâh-ı güzîne / Görindi **Yūsufuñ** desti gözine
- 4712 Beni bu ḥikmet itdi mest ü ḥayrân / Elüñ **Yūsuf** eline beñzer el-ân
- 4715 Sevindüğinden oldu yaşı enhâr / Didi **Yūsuf** bu râzı şaķla zinhâr
- 4726 Didi **Yūsuf** dimişdüm size uğrı / Bî-ḥamdi’llâh ki sözüm çıķdı toğrı
- 4731 Bu sözler **Yūsufa** güç geldi ğâyet / Mübârek ḥatırın başıdı melâlet
- 4746 Günâhın bunlaruñ ‘afv itdi **Yūsuf** / Velî göstermedi rûy-ı telatṭuf
- 4782 Ḥudâya secde-i şükr itdi fi’l-hâl / Ğam-ı **Yūsufdan** oldu fâriĝu’l-bâl
- 4802 ‘Acebdür kim ider gönlüm şehâdet / Belüre **Yūsufumdan** bir ‘alâmet
- 4819 Niyâzın bunlaruñ gûş itdi **Yūsuf** / Żarûrî aĝladı cûş itdi **Yūsuf**
- 4824 Virürler **Yūsufa** mektûb-ı pîri / Oķur ma‘lûm ider *mâ-fî’z-zamîr* i
- 4838 Żiyâfet itdi **Yūsuf** bunları hep / Serâser câmeler virdi müzehheb
- 4848 Ḥışâl-ı **Yūsufa** aḥsent ü şâbâş / Ki râzî oldu andan her ķarındaş
- 4850 Çü **Yūsuf** itdi izḥâr-ı maḥabbet / Bu mihr ile açıldı verd-i vuşlat
- 4855 Kıamîş-i **Yūsuf** ile yola girdi / Hemân Ya‘ķûba bûy-ı **Yūsuf** irdi
- 4862 Görince **Yūsufuñ** pîrâhenini / Sevindi diñdi Ya‘ķûbun enîni

- 4897 İrişdi **Yūsufa** aḥbār-ı Ya‘kūb / Yirinden şıçradı gün gibi ol ḥūb
 4910 Kemāl-i ‘izzetinden şefkatinden / Hemān **Yūsuf** daḥi indi atından
 4921 Kitāb-ı Ḥaḳḳı **Yūsuf** itse tefsīr / Du‘ālar eyler idi Ḥazret-i Pīr
 4964 Çekerdi **Yūsuf** anuñ mātemini / Añardı şöḥbetinüñ ‘ālemini
 4965 Ḥudādan cānibe gönderdi pīri / Cihāndan **Yūsufuñ** gitdi zāhīri
 4970 Meger bir gice **Yūsuf** ḥāba vardı / Gözi uyḥuda vü gönlin uyardı
 4988 Başında **Yūsufuñ** gūyā ki her kıl / Olurdı keşf-i rāz-ı mevtine dil
 4990 İrişdi **Yūsufuñ** rūz-ı firāḳı / Cihānda kaldı derd-i hecri bāḳı
 4999 Geremez baña **Yūsufsuz** ḥayātī / Ayırma benden ol ferḥunde zātı
 5022 Bu ḥālet **Yūsufa** itmişdi te’sīr / Gülinüñ olmuş idi levni taḡyīr
 5037 Muşibet oldı ehl-i Mısrā tekrār / Ne **Yūsuf** kaldı ne Ya‘kūb-ı ebrār
 5038 Fiḡān itdi ricālī vü nisāsı / Memāt-ı **Yūsuf** içün itdi yāsı
 5061 Bakındı **Yūsufın** yanında şandı / Çerāḡ-ı bezm-i cānın zinde şandı
 5066 Mezār-ı **Yūsufı** kıldı ziyāret / Teni bī-‘aql u cānı bī-firāset
 E18 Ki **Yūsuf** gitdi ḥüsni oldı peydā / Güneş gitse olur āteş hüveyda
 E21 Zeliḥā ḡamda **Yūsuf** ḥurrem ü şād / Anuñ gönli şikeste bunun ābād

Yūsuf-cemāl/çihre [2] Yusuf yüzlü, güzel yüzlü.

- 5128 Başiretten şu göz kim ola ḥālī / Göremez dilber-i **Yūsuf-cemālī**
 5131 Zuhūr itdi bu **Yūsuf-çihre** dildār / Cemālinde yüze gelmiş ḥaṭı var

yutmaḳ [1] ağızda olan bir şeyi boğazdan aşağı indirmek. <TS, KUBBEALTı>

- 4004 Seni **yutmaḡ** içün mānend-i şu‘bān / Turur aḡzını açup ḡār-ı zindān

yuva [1] kuşların ve başka hayvanların yumurtlamak, yavrulemek ve yavrularını

büyütmek için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde barınmak. <TS, KUBBEALTı>

- 2115 Olurlar hevdec içinde ḡazel-ḥān / **Yuvadan** bülbul eyler şanki efḡān

yübüset [2] kuruluk, kuraklık. <KT, KO, CŪDİ, KUBBEALTı>

- 4604 Zemīne yağmadı bārān-ı eflāk / **Yübüsetden** leb-i Nīl oldı şād çāk

- 5005 Derūn-ı ‘āleme virdi bürüdet / Lisān-ı sebzeye geldi **yübüset**

yüce [9] yüksek, büyük, ulu, mertebesi üstün olan. <KT, KUBBEALTı>

- 676 O **yüce** taḡda seyr idüp tururdı / Bir alçaḡ yirde bu māhı görürdi

- 1542 Güneş gibi **yüce** ḡadr-i celīli / Taşavvur olamaz rüy-ı cemīli

- 1801 Mişāl-i Sidre vü mānend-i Tübā / **Yüce** yirden gibi aşluñ nigārā

- 1888 Sürersin **yüce** taḡlardan duḡhānı / Olursın cümleñüñ ārām-ı cānı

- 1916 **Yüce** yirden nidā it ol periye / Teveccüh eyleye şāyed beriye

- 3123 **Yücedür** kaşır-ı vuşlat nerdübânı / Görenler pāye pāye gördi anı
- 3807 **Yücedür** ‘ aşıkun kadr-i refî‘i / Deminde sevdügi olur şefî‘i
- 3916 Gerek ‘ âlî-cenâba kavî-i ma‘kül / **Yüce** tağlarıun üstinden aşar yol
yücelik [1] yükseklik, yüksek olma durumu. <KT, KUBBEALT>
- 2204 Temâşâgâhlar yapıldı yer yer / **Yücelikte** yedi kat göke beñzer
yücelmek [2] yükselmek, yüce bir duruma gelmek. <KT, TS, KUBBEALT>
- 523 Cihân mülkinün ol şems-i celâli / **Yüceldükce** mezîd oldu cemâli
- 1124 **Yüceldi** ‘ âlem-i bâlâya cânı / Yirinde kodı bu süflî mekânı
yügrük [1] hızlı giden, çok koşan, koşucu, yürük. Özellikle at için kullanılır. <YTS, ÖTS, KUBBEALT>
- 4416 Yelisi mâr-ı erkam boynı ejder / Dümi boz **yügrüğe** gâyetde beñzer
yük [11] taşıt, hayvan vb. taşıyabileceği miktar; genel olarak at ve katırlarla yapılan taşımalarda kullanılan ağırlık ölçüsü, ağırlık. <KT, TS, KUBBEALT>
- 2066 Niçe biñ **yük** kumaş ile cevâhir / Zelîhâ için oldu cümle hâzır
- 2103 Bu **yüklerle** develer kıldı reftâr / Kıyâmetdür yürür güyâ ki kuhsâr
- 2104 Yıgılurdu bu **yükler** her meşâfa / Dönerdi konduğı yir küh-ı Kâfa
- 2117 Çekilürdi niçe **yük** misk-i ezfer / Dağı hem niçe **yük** kâfur u ‘ anber
- 2351 Şatun almağa ol âşüb-ı cânı / Getürdi niçe **yük** genc-i nihânı
- 2438 O mâla niçe **yük** mâl oldu ilhâk / Şatıldı kul diyü sulţân-ı âfâk
- 3922 Mesâviden kulağın eyledi dinç / Kodı ortaya bir **yük** tatlu nârenc
- 4716 Şeherden niçe **yük** buğdayı tekrâr / Alup yükletdi ihvân-ı cefâkâr
yükünü yukarı yığmağ [2] nazlanmak, kendini naza çekmek, ağıra satmak. <DŞD, ÖOTS>
- 2750 İrakdan merhabâya başladı yâr / **Yükini yukarı yığdı** felek-vâr
- 5108 Menâl ü mâl ile fâhr itmegi ço / Felek gibi **yükün yığma yukarı**
yüklenmek [1] yüklemek eylemi yapılmak, taşınacak eşya taşıta yerleştirilmek. <TS, KUBBEALT>
- 4877 Develer cem‘ olup **yüklendi** esbâb / Öñine düşdiler ensâb u aḥbâb
yükletmek [1] yüklemek işi yaptırmak. <TS, KUBBEALT>
- 4716 Şeherden niçe yük buğdayı tekrâr / Alup **yükletdi** ihvân-ı cefâkâr
yürek [4] insanın bütün duygularının kaynağı ve manevi varlığının merkezi, gönül, kalp.
<KUBBEALT, TS, KT>
- 782 Meşeldür şon peşimân aşşı itmez / **Yürekden** acısı ölince gitmez
- 3329 Yel esdükçe mişâl-i âh-ı ‘ uşşâk / **Yürekler** gibi oynar idi evrâk

4707 Meh-i Ken'ânı derd-i hasret aldı / **Yürekler** yakıcı âhı çoğaldı

yüreği oynamak [1] ansızın heyecanlanmak, yüreği çarpmak, yüreği kalkmak. <DŞD>

3614 Girü şehr-i vücûda şaldı âteş / **Yürekler oynadı** berg-i hazân-veş

yürümek [51]

1. adım adım ilerlemek, gitmek; gezmek, dolaşmak, hareket etmek. <TS, YTS>

- 214 Hüveydâ oldı dilde na'ra-i Hû / **Yürüdi** mâ-hüve'l-mağşûd a toğru
- 309 Deve sakğâları bî-hadd ü pâyân / Gezer **yürür** mişâl-i ebr-i bârân
- 311 İşitse yolda bir şavt u enîni / Uşûl ile **yürür** her nâzenîni
- 327 Kâra kullarla **yürür** mâh-rûlar / Şeb ile nitekim rûz-ı münevver
- 501 **Yürüdi** 'ammisi anuñ yanınca / Oyalardı firâka öğrenince
- 534 Ki Yûsuf dir **yürür** Yûsuf işidür / Harîş-i vuşlat olmak 'ışk işidür
- 824 Turur mağbûl olan oğluñ şusuz aç / **Yürür** başı kabâ nâmerde muhtâc
- 988 Seni arar **yürür** şıbyân-ı Ken'ân / Gezerler her biri hâtır perişân
- 995 Bu derd ile yimez içmez **yürüdi** / Ğam ile sâye-veş cânın sürürdi
- 1189 Bunuñ gibi eyü düşler görürdi / Düşine muntazır olur **yürüdi**
- 1259 Yaşı seyyâresin idüp perişân / **Yürür** seyyâre-veş ol mâh-ı tâbân
- 1337 Yönelde Nîle ol ser-çeşme-i cân / **Yürüdi** Selsebîle şanki Rıdvân
- 1505 Olup âvâresi bu çarh-ı atlas / **Yürüdi** zer libâs ile mülebbes
- 1544 **Yürür** biñ şevk ile ol mihr-i Yezdân / Uçar şebnem gibi anuñla biñ cân
- 1764 **Yürürem** derd-i hicrâna giriftâr / Ne kendümden ne 'âlemden haberdâr
- 1884 Kaçan seyrân içün varsan cibâle / **Yürür** önünce yüz biñ berg-i lâle
- 2108 **Yürür** gönlekçek olmuş sîm-tenler / Açılır sebzede aq yâsemenler
- 2121 Dilinde ârzü-yı vaşl-ı cânân / **Yürür** bād-ı şabâ gibi şitâbân
- 2826 **Yürür** keştî mişâl-i murğ-ı âbî / Görinen yelkeni âbuñ habâbı
- 3047 **Yürür** cânın **yürür** güyâ ki seylâb / Semâ' eyler turur mânend-i girdâb
- 3168 Senüñ derdüñle cânından uşanup / **Yürür** gün gibi divâra tayanup
- 3327 O bağ içinde şankim 'âşık-ı zâr / Şular boynın burup **yürüdi** herbâr
- 3879 **Yürür** her kınapâ ma'yûb u mağcûb / Zen-i mekrûh ider mekr ile mağlûb
- 4155 Yıl önince nitekim gerd-i miñnet / **Yürüdi** atı önünce o sâ'at
- 4172 'Abüsü'l-vech olup **yürüdi** 'uşşâk / Ğam-ı hicrân ile didâra müştâk
- 4419 **Yürüdi** önce yüz biñden ziyâde / Kimi atlu kimi dağı piyâde
- 4610 **Yürüdi** hazret-i Yûsuf şusuz aç / Ferâmûş olmaya tâ hâl-i muhtâc
- 4878 **Yürüdi** üstürân-ı rihlet-i yâr / Kııldandı yirinden şanki kühsâr
- 5078 Neye gâfil **yürürsin** ey sitemkâr / Olupdur âşiyânuñ halka-i mâr

Aşağıdaki tanıkta dağların yürümesinden bahsedilmiştir. Dağların yürümesi, Kur'an'da Neml suresi 88. ayette geçmektedir. Bir yoruma göre bu ayette geçen “dağların yürümesi” olayı kıyamette vuku bulacak ve her şey Allah’a gelirken dağlar da O’na doğru yürüyüp gelecektir.

<KUR’AN YOLU>

2103 Bu yüklerle develer kıldı reftâr / Kıyâmetdür **yürür** güyâ ki kuhsâr

2. hareket etmek, dönmek. <YTS>

1923 Şu‘â‘iyle güneş gökde **yürürdi** / Delûler gibi zencîrin sürürdi

E2 Çemende gelle-i aġnâm-ı cân / **Yürürdi** gökde san kim ebr-i nisân

yürü [13] haydi! <YTS>

75 **Yüri** Allâhı bilmekde ol üstâd / Bilinür vâhid evvel soñra a‘dâd

872 Şaķın şıfr-ı vücûdı kılma maḥsûb / **Yüri** yoklukda var ol ḳalma maḥcûb

1092 Olupdur ḳayd-ı Yûsuf saña ḥâyil / **Yüri** bu ġıll u ġışdan pâk olġıl

1445 Bu gülzâra irem dirseñ muḥaşşal / **Yüri** kesb-i liyâḳat eyle evvel

1456 Dimiş ol âdeme var **yüri** ta‘cîl / Kitâb-ı ‘ışķı evvel eyle taḥşîl

1774 **Yüri** gözden biraḳ kevn ü mekânı / Gözüñ yum tâ göresin rûy-ı cânı

1815 Ferâmûş eyle ḳayd-ı mâsivâyı / **Yüri** bîġâne ḳıl her âşinâyı

2197 Ṭaralma ġonca gibi olma dil-teng / **Yüri** şabr u sükûna eyle âheng

2255 Olur nâr-ı maḥabbet ‘âşıķa nûr / **Yüri** Ṭûr-ı vücûdı âteşe ur

2910 **Yüri** Ḥaḳ yolına cânuñ fedâ it / Düġüne bayrama gider gibi git

3067 Dir idi var **yüri** mânend-i pergâr / Ḥamûş ol dâyireñden çıkma zinhâr

3558 Melûl olma **yüri** göñlüñi ḥoş ṭut / Ölümlü ḥasta gibi ṭurma mebhûṭ

3734 Ḳapuñda bir benüm gibi ḳuluñ var / Sa‘âdet bil **yüri** var olma ġam-ḥ‘âr

yürü var [5] haydi git!

395 **Yüri var** sen getür biryânı fi‘l-ḥâl / Risâlet saña olsun dirseñ irsâl

1428 **Yüri var** pâdişâh-ı ‘ışķa ḳul ol / Ḳomaz kendü ġarîbini melûl ol

1808 **Yüri var** ‘ışķ ile şâbit-ḳadem ol / Cihânda Ka‘be gibi muḥterem ol

3696 Didi Yûsuf **yüri var** olma güm-râh / Her işde ḥâzır u nâzırdur Allâh

5035 Eyâ da‘vâ-yı ‘ışķ iden mürâyî / **Yüri var** derd-i ser eyle bu râyı

yürütmek [2]

1. yürümesini sağlamak, yürümesine yardımcı olmak. <TS, KUBEALTI>

95 Bir avuḳ ḥâķi cân ile **yürüdür** / Deñizde dürlü dürlü dür düridür

2. (bir taşıtı) kullanmak, yönetip yol aldirmek. <KUBBEALTI>

3571 Ḳarada keştî yazsa **yürüdürdi** / Deñiz resminde dürler düridürdi

yüz [211]

1. başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat. <YTS,
TS, KUBBEALTI>

- 132 Dili miftâh-ı ebvâb-ı şefâ'at / **Yüzi** mışbâh-ı târîk-i kıyâmet
169 İki gîsûsı *ve'l-ley*/e iki lâm / **Yüzi** leyleyin içinde rûz-ı islâm
171 Olupdur cilvegâhı şüretâ hâk / Velî ma'ni **yüzinde** fevķ-ı eflâk
237 Cemâlerinden 'ayân erlik nişanı / **Yüzinden** bellü serverlik nişanı
270 **Yüzi** nûr u maḥâsin nûr-ı meşhûr / Zihî 'izzet zihî *nûrun* 'alâ-nûr
271 Düşer **yüzine** ol rahmet şehâbı / İḥâṭa itdi nısf-ı 'âfitâbı
277 **Yüzi** ḥâcîye beñzer geymiş iḥrâm / Açılmış çihre gûyâ şâh-ı bādâm
455 **Yüzi** her vech ile ḥûb idi her ân / Baḳayın tûrayın dir idi insân
479 Beni aṇduķca ağlar ol gül-i ter / Kim oḥşar gün **yüzini** kim oyalar
482 Şafâlar kesb iderdüm ḥıdmetünden / Töyınca görmedüm gün **yüzüni** ben
483 Benüm dest-i ecel gözüm yuminca / Baḳayın bârî **yüzüne** töyınca
512 Sürerdi **yüzine** gözine anı / Alurdu bûy-ı vaşlından nişanı
617 Sözi miftâh-ı genc-i ḥikmet oldı / **Yüzi** mışbâh-ı künc-i ṭâ'at oldı
750 İrişdi akrabâsından tevehhüm / **Yüzünüñ** mâhını zeyn itdi encüm
756 **Yüzi** mâhı bulaşdı gerd-i râha / Sürüldi sünbüli ḥâk-i siyâha
908 Yaşı gibi **yüzi** üstine düşdi / Şirâr-ı hecr ile yanup tûtuşdı
923 Kâra gönüllüler irsün zevâle / **Yüzinden** bellüdür mânend-i lâle
1005 Sa'âdet bize kim gördük **yüzünüñ** / İştük nâgehân şîrîn sözüni
1129 Cihânı tûtdı hicrânüñ şehâbı / Görinmez oldı **yüzün** âfitâbı
1167 **Yüzine** 'aşıkam gerçi kulaḳdan / Baña ol ḥıdmet emr olmadı Ḥaḳdan
1208 **Yüzi** nûrıyla gözi gönli tûldı / Bütün dünyâya gûyâ mâlik oldı
1250 Atamız meclisinde yok yüzümüz / Selâmet **yüzini** görmez gözümüz
1279 Birisi **yüzine** urdı ṭabanca / Kızardı ḍarb-ı destinden bu ḡonca
1323 Niķâbını şehir **yüzinden** açdı / Bu miḥnet ḳorḡulu düş gibi geḳdi
1363 Şehâbı gün **yüzinden** eyledi dūr / Giderdi şevķ ile ḥandân u mesrūr
1367 Ḥaṭınuñ ḥızrı Mûsâdan müberrâ / Güneş **yüzi** niķâbından mu'arrâ
1384 **Yüzi** âyînesine 'ayn-ı 'âlem / Bir uğurdan baķa bilmezdi her dem
1388 İlâhî bu ne ḥikmetdür ne ḥikmet / **Yüzi** nûrıyla maḥv olmaz bu zulmet
1413 Görenler bir daḡı görmekde ḥayrân / **Yüzini** görmeyenler eyler eḡḡân
1416 **Yüzünüñ** nûrî idi berķ-ı âfâķ / Temâşâ idemezdi 'ayn-ı uşşâķ
1421 Nihân-ender-nihân itdi hemân-dem / **Yüzini** görmez oldı 'ayn-ı 'âlem

- 1541 Cemālinden celālî **yüzi** gâlib / Güzellikte ‘acâyibden ‘acâyib
- 1555 Açup nâz ile **yüzi** âfitâbın / Şunar ‘aşıklara şevkı şarâbın
- 1624 Göke tutup **yüzini** ol perî-zâd / Bu vech ile iderdi âh u feryâd
- 1628 **Yüzini** ‘âşıkuñ yaş eylese yaş / İder bu vech ile esrârını fâş
- 1634 Kaçan kânûnuñ olsa şevkı gâlib / **Yüzine** yapışur engüşt-i muṭrib
- 1797 **Yüzünü** eyledi şems-i leṭâfet / Düşürdi ‘âleme andan harâret
- 1810 ‘Îzârûñ öpmeye şarkarsa kâkül / Şaḡın yüz virme zinhâr ey **yüzi** gül
- 1832 **Yüzinde** zülfi cîmi kaşî nûnı / Hüveydâ eyledi naḡş-ı cünûnı
- 1943 Boyuñsuz serv-i gülşen tîr-i ḡamdur / **Yüzüñsüz** gül aña nâr-ı elemdür
- 1961 Mezîd olsun kemâl-i iltiyâmı / Görinsün **yüzinüñ** bedr-i tamâmı
- 1969 Maḡabbet çihresi zâtında peydâ / **Yüzinde** şefkat âḡârı hüveydâ
- 1973 Güler **yüzi** gibi ḡonca dehânı / Söz açar luṭf u iḡsâna zebânı
- 1994 Uyandı uyḡudan pür-şevḡ u ḡâlet / **Yüzi** ḡandân u cânı pür-beşâşet
- 2056 **Yüzini** göremez anuñ melek de / Meger kim göre mir ‘ât-ı felekde
- 2112 Kamusı görmeyince gün **yüzini** / Çiçekler gibi açmazdı gözini
- 2218 Güler **yüzi** gibi aḡyârûn ol dem / Çekildi niçe dürlü türşîler hem
- 2276 Şatun almaḡ içün gören **yüzini** / Düşerdi aldururdu kendüzini
- 2345 **Yüzini** Bâzîḡa açdı hemânâ / Bu anı o bunı itdi temâşâ
- 2349 Teveccüh itmedi **yüzine** kimse / Kulaḡın urmadı sözine kimse
- 2405 **Yüzini** görmeyen ḡâtır-perîşân / Gören gördüḡine olmış peşîmân
- 2414 Gözi ḡönli açıldı **yüzi** güldi / Sevinmekden helâk olmalı oldı
- 2417 Açıldı güldi **yüzi** bu ḡaberden / Gül-i ḡamrâ gibi bâd-ı seḡerden
- 2516 Olurdu kâdrüm eflâke berâber / **Yüzüm** olaydı yârûñ başduḡı yer
- 2533 Çiçekler gibi cümle ‘ayn-ı ‘âlem / Teveccüh itdi gün **yüzine** ol dem
- 2540 **Yüzi** farḡ olmaz idi aḡ şaḡaldan / Şu‘â‘ ile nitekim şem‘-i rûşen
- 2545 **Yüzinden** merdüm-i Ken‘âna beñzer / Sözünden eşref-i a‘yâna beñzer
- 2580 Yimez içmez uyumaz ḡurrem olmaz / İşi aḡlamaḡ oldı **yüzi** gülmez
- 2590 Yaşın silmezdi pîrûñ ḡasretinden / **Yüzi** gülmezdi derd-i fûrḡatinden
- 2642 **Yüzinde** dâne dâne kaṭrâlar var / Şanasın mevc urur deryâ-yı envâr
- 2645 Görince **yüzini** düşdi Zeliḡâ / Şitâdan bağ u gülşen gibi ḡüyâ
- 2647 Yüzüñ âyînesin ḡıldum nazargâḡ / Melâletler görinür ey **yüzi** mâḡ
- 2747 Mübârek başını aldı dizine / Yüzini urdı anuñ gün **yüzine**
- 2792 Bu bikrûñ var **yüzinde** al ṭuvaḡı / Pür olmuş la‘l ile boynı kulaḡı
- 2808 Kızarur **yüzi** kim nûş itse anı / Urur yüzine her ‘ayb-ı nihânı

- 2809 Bir avuç h n-ı h nz ri hem    / **Y z    **  almağı idinme p   
- 2922 Rid  n ile **yüzüm**  rte koyasın / **Yüzüme** bakma   yed acıyasın
- 2928 Nebiyu'll ha k r u geldi mu kem / **Yüzini**  rte  odı bağıladı hem
- 2962 Güler **yüz** gösterüp ehl-i fen ya / Niçe mazl mı u ratdı bel ya
- 2985 Hev ya t bi  olur d d-ı memd d / İder **yüzi**  arası anı merd d
- 3018 **Yüzüme** ba du u n   ayn-ı   a  dur / Ba a t r-i  amu n peyk-i vef dur
- 3065 Gözi n r n gibi girse gözine / Alur göz ile ba mazdı **yüzine**
- 3081 **Yüzine**  anlı ya  g lg ne oldu / N c m ile meh-i ru s rı t ld 
- 3104 Giderdi  aflet uy us n g z  nden / H c bu n perdesin açdı **y z  nden**
- 3142 İdinmez kimseyi y r u mu    b / Cem linden cel li **yüzi**   lib
- 3159 Güneş gibi **yüzine** h r ba ma / Gözi ya ı gibi gözden bira ma
- 3163 H r b- b d-ı g  lin eyle ma  m r / Güneş **y z  nden** alsun ol  amer n r
- 3185 Sözine d yen  n oldu  azabn k / Çevürdi **yüzini** m nend-i efl k
- 3188 İdince n r-ı   i   n ile  lfet / Gelür f s klarun **yüzine** h mret
- 3206 K r n itse kişi bi'se'l- ar ne / **Yüzi** mu t c olur haclet eline
- 3207 Eliyle **yüzini**  rter g nehk r / El içinde yüzi  almaz ider   r
- 3208 **Yüzinde**       n dest-i h c b  / Olur h r  d-i c n nu n se  b 
- 3273 Yara d  ini ru s rı g lin  n / **Yüzine** d  d  ini s nb lin  n
- 3313  ab -ve  girdi b  a ol **yüzi** g l / Neb t ta irişdi bir tezelzül
- 3360 Cev r n  n **yüzini**  ıldı terci  / Eli altında  od  hemçü tesb  
- 3440 Birin  n m yil olmadı sözine / Alur göz ile ba mad  **yüzine**
- 3443 Açup lu f  **yüzini** Y suf ol h n / Perest r na  m n itdi tel  n
- 3457 Yuyamaz  ol ki **yüzi** m hmel t n / Nice def  ide  ayru n seyyi' t n
- 3491 Meger bir gün sipihr  n **yüzi** döndü /  eb-i hicr n irişdi gün t l nd 
- 3562 Der n-ı h nede **yüz** yirde c n  / K l lum bu iki ta  iri peyd 
- 3582 Der     itse ma      n bir  dem / Olurdu anda **yüz** yirde bu   lem
- 3588   z r n g  v re itdi tezy n / **Yüzine** düşdi ol m hu n bu Perv n
- 3589 **Yüzi** n r na yüz ta   n     b   / Güneşdür kim ba an gözler döker ya 
- 3626 **Yüzini** göke dikdi M h-ı Ken   n / M n c t itmege Mevl ya ol  n
- 3665  kis n n olup   aksi h veyd  / T rur **yüz** yirde Y suf a Zeli  
- 3836 G l-i ter gibi ru s ru n ter olmuş / **Y z  n** bedri ser- -ser a ter olmuş
- 3889 Bu h liyle tem    eyle an  / **Yüzinden** bellüdür   i   m ni  n 
- 3890   Ay ndur derd-i pinh n  **yüzinden** /  ar b evz   u b h de sözinden
- 3927 Sözi h   a olur si r ile efs n / **Yüzi** eyler niçe Leyl y  Mecn n

- 4025 Sa‘ âdet var cihānda ol kişide / Ne **yüzin** göre ne sözün işide
- 4119 **Yüzi** gülgüne kaydından mu‘arrā / Cemāl-i hüsn-i Yūsufdan müberrā
- 4134 Gögerdüirdi döğünmekden **yüzini** / Gülün oldu benefşe hem-nişini
- 4153 Dir idi kâşkî ey mihr-i enver / Benüm **yüzüm** olaydı başduğuñ yer
- 4179 Güşāde-hâtır iken ey **yüzi** gül / Perişān eyledüm mānend-i sünbül
- 4372 **Yüzinden** āşinālar nefret itdi / Kōdı idrāk ü ‘aqlı gibi gitdi
- 4379 Sözinde yok nişān-ı ‘aql u fikret / Gözinde nem **yüzinde** dest-i hayret
- 4445 Kārarup kılur idi kaşı gibi / **Yüzi** üzre düşerdi yaşı gibi
- 4473 Şabā-veş her kişi yolına gitdi / Ne **yüzin** gördi ne sözün işitdi
- 4489 Gider ‘işyān ğubārını **yüzümden** / Hicāb-ı ğafleti kıldur gözümnden
- 4501 Çoğaldı şevkî cānın hayret aldı / **Yüzi** āyīnesine bağıdı kıldı
- 4503 Didi kanı o günler ey Zeliḥā / **Yüzüñ** mihr idi alnuñ māh-ı ğarrā
- 4652 Bu gün her vech ile oldum ḥaberdār / **Yüzüñüzde** dālāletden eşer var
- 4745 **Yüzümüz** sāye-veş düşdi zemīne / Sevād-ı vechi besdür mücrimīne
- 4778 Elin **yüzine** sürince hemānā / İrişdi ḥazretine peyk-i Mevlā
- 4784 Melālet virdi Ya‘ kûba bu aḥbār / Celālī **yüzlerini** kıldı izhār
- 4826 **Yüzin** görüp gelürler anda vecde / İder on bir qarındaş aña secde
- 4901 Kiminüñ aḳ şaḳal düşmiş **yüzine** / ‘İmād-ı nūr olmış kaşr-ı dīne
- 4983 Uyandı ḥāb-ı bī-ġafletden ol nūr / **Yüzi** ḥandān u cān u gönli mesrūr
- 4993 Ğubār-ı cismüñi yaşıñ yuyınca / **Yüzine** bağı anuñ bārī toynca
- 5009 **Yüzinden** lālezāruñ uçdı kanı / ‘Ayān oldu o dem dāğ-ı nihānı
- 5012 Düşerdi **yüzinüñ** üstine enhār / Nitekim eşk-i çeşm-i ‘āşık-ı yār
- 5064 Eliyle **yüzini** çāk eyledi ol / Ola tā yaşınuñ ırmağına yol
- 5126 Bu dā‘īnün kitāb-ı müsteṭābı / Şu dilberdür ki var **yüzde** niḳābı
- 5131 Zuhūr itdi bu Yūsuf-çihre dildār / Cemālinde **yüze** gelmiş ḥaṭı var
- yüz aklığı** [2] şereflielik, utanmayı gerektiren bir durumu olmamak. <DŞD>
- 269 Ağarmış şubḥ-ı şādık gibi ol şāh / **Yüz aklığını** virmiş aña Allāh
- 1030 Gelün **yüz aklığını** ḥāşıl eyleñ / Bu bühtān-ı ‘azīmi zāyil eyleñ
- yüz bulmak** [1] ilgi ve yakınlık göstermek.
- 3011 Ḥabībün iltifātı olmaz oldu / Ḥaṭ-ı cānān gibi **yüz bulmaz** oldu
- yüz çevürmek** [1] bir kimseye veya şeye karşı tavrını değıştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek. <KUBBEALT>
- 945 Beş on kūrda eger şeş gelse nāğāh / Birinden **yüz çevürmez** ya‘İemu‘İllāh

yüz döndürmek [2] yüz çevirmek, terk etmek, iltifat etmemek. <YTS, ÖTS>

3064 **Yüzini döndürüp** ol gül nihâli / Yabana bakmadan olmazdı hâlî

4394 Felek-veş **döndürürlerdi yüzini** / İşitmez diñlemezlerdi sözünü

yüz dürmek [1] surat asmak, yüz buruşturmak. <ÖTS>

3494 Felek dürr-i yetimini düşürdi / Karardı güşşadan **yüzini dürdi**

yüz göstermek [2] kendini göstermek, görünür olmak; ilgili görünmek, yüz vermek.

<KUBBEALTI>

1794 **Yüzün göstermeyeydi** verd-i hândan / Cihânda ‘andelîb itmezdi efgân

2271 Sarâyında **yüzün gösterse** nâgâh / Kopard şevk ile yüz biñ sineden âh

yüz kararı [5] utanmayı gerektirecek şey, ayıp. <KUBBEALTI, ÖTS>

1016 Size bu **yüz kararı** oldu isnâd / İderler la‘ net ile aduñuz yâd

1930 Vücuduñ ‘aynıdur Âb-ı Hayâtun / Yuduñ **yüzi karasın** kâyinâtuñ

3875 İdüp derd-i melâmet çâresini / Yudı göz yaşı **yüzi karasını**

3876 Bulutlar **yüz karasın** itse taḥşîl / Gözi yaşı olur her güşede Nîl

4314 Üzilmez incelür haḫ nesne her bâr / Kalur **yüzi karasiyle** sitemkâr

Yüz kararı gözyaşıyla yıkanır [1] Utanılacak bir suç işlemiş kimseler, bu suçun cezasını büyük sıkıntılar ve üzüntülerle ödemek zorunda kalırlar. <ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE, TTA>

3875 İdüp derd-i melâmet çâresini / Yudı göz yaşı **yüzi karasını**

yüz şuyu [2] ar, hicap, haya, namus, şeref, itibar. <KT, KUBBEALTI, YTS>

453 ‘Araḫ kim ‘arızın ârâyış itmiş / Şu dürlerdür ki **yüz şuyunda** bitmiş

3642 Vaḫârüm şîşesini taşa çalma / **Yüzümün şuyunu** toprağa şalma

yüz sürmek [7] sevgi veya saygı ifadesi olarak eşige ya da ayaklarına değercesine yere kapanmak. <ÖTS, KUBBEALTI>

755 İhânet idüp ol ma‘ şüm-ı pâke / **Sürerlerdi yüzün** gün gibi hâke

992 Yere **sürdi yüzün** mânend-i cārüb / Ağardı ağlamakdan ‘ayn-ı Ya‘ kûb

1034 Gelürler Hâzret-i Ya‘ kûb evine / **Sürerler yüzlerin** rüy-ı zemîne

1956 Sücûda varduğınca cân-ı mu‘ tâd / Kılur ayağına **yüz sürmegi** yâd

2552 Tevâzu‘ la yire **sürdi yüzini** / Niyâz itdi göke dikdi gözünü

2913 Tıtuşdı yandı nâr-ı ızırâba / Niyâz itdi **yüzün sürdi** türâba

4219 Maḫâm-ı yâra varmışdur diyü hem / **Sürerdi yüzünü** pâyına muḫkem

yüz vermek [1] ilgi ve yakınlık göstermek, hoşgörülü davranmak, şımartmak, itibar etmek.

<DŞD, KUBBEALTI>

1810 ‘İzârün öpmeye şarḫarsa kâkûl / Şaḫın **yüz virme** zinhâr ey yüzi gül

4244 Hidāyet olsa **yüz virse** sitāre / Cevāhir maḥrem olur gūş-ı yāra

yüzden [6] sebebiyle, nedeniyle. <YTS, ÖTS>

363 Bilenler ‘āşık u ma‘şūk ḥālin / Bu **yüzden** keşf ider ma‘nā cemālin

1286 Akıtdı kanlu yaşın iki gözden / Teveccüh eyledi Ḥaḳḳa bu **yüzden**

1947 Güni ḥurşid ile geçdi bu **yüzden** / Ferāḡat eyledi anuñla sözden

3154 Ne **yüzden** el virürse şoḥbet-i yār / Aña göre aña kıll keşf-i esrār

3565 Naşīḥat eyledi aña bu **yüzden** / Qabūl itdi sözün ol şems-i rüşen

4626 Söze iḡzār iden Ḥıızr-ı zebānın / Bu **yüzden** açdı efsāne dehānın

yüze gelmek [4] meydana çıkmak, kendisini göstermek. <YTS, ÖOTS>

244 Anuñ devrinde bir zulm-i sitemkār / **Yüze gelmez** mişāl-i ḥaṭṭ-ı dildār

1561 Nihān olmış **yüze gelmez** dehānı / Aña tā degmeye ḥaḳḳuñ zebānı

2984 Batar deryāya her bir gevher-i pāk / **Gelür yüze** deñizde ḥār u ḥāşāk

3442 **Yüze gelmez** inen tedbīr-i ‘āşık / Degüldür çoḡı taḳrīre muvāfıḳ

yüzü ak [2] suçu ve utanılacak bir durumu bulunmayan. <DŞD>

1921 ‘Ayān oldı zamān-ı şubḥ-ı şādık / Zeliḥā-veş **yüzi ağ** alını açık

3209 Güneş gibi **yüzüm ağ** alnum açuk / Ḥicāb-ı ma‘şiyet baña ne lāyık

yüzü buruşmak [2] yaşlılıktan dolayı yüzünde kırışıklıklar hasıl olmak. <KUBBEALTİ>

2286 Dehānında dişinüñ dūrri düşmiş / Şadef ḳabı gibi **yüzi buruşmış**

2287 **Buruşmış yüzi** arturmuş enini / Getürmüş Rūma gūyā ehl-i Çini

yüzü kara [3] bir ayıbbı, bir suçu veya utanılacak bir durumu bulunan, rezil. <DŞD, ÖTS>

54 Utandığı yiter **yüzi karaya** / Düşer yüzi yire mānend-i sāye

55 Cihānda sāye-veş **yüzi karayuz** / Velī hem-sāye-i mihr-i Ḥudāyuz

3646 Günāh iden kişiler rüz-ı mev‘ūd / **Yüzi kara** ḳopısar nitekim dūd

yüzü pek [1] utanmaz, karşısındakine güç gelebilecek bir şeyi rahatlıkla, sıkılmadan söyleyebilen. <KT, ÖTS, KUBBEALTİ>

2803 İl içinde ider kendüyi müḡḥık / Olupdur rūspī gibi **yüzi pek**

yüzü şuyuna [2] birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer verildiği için, ona duyulan saygı gereği. <DŞD, ÖTS>

24 **Yüzi şuyına** Ya‘ḳub-ı Nebinüñ / Sözüni ābdār it ben ḡabinüñ

234 **Yüzi şuyına** ol Faḥr-i Cihānuñ / Yüzine urma noḳşānını anuñ

yüzü yerde [1] mahcup durumda. <KUBBEALTİ>

1143 Bilüp noḳşānını ol māh-ı eflāk / Ḳodı **yüz yirde** koydı başına ḥāk

yüzü yere düşmek [1] mahcup, meysus olmak. <YTS>

54 Utandığı yiter yüzi qaraya / **Düşer yüzi yire** mænend-i sâye

yüzü yok [2] bir şey istemeye, yapmaya cesareti yok, utanıyor. <ÖTS>

1250 Atamız meclisinde **yok yüzümüz** / Selâmet yüzini görmez gözümüz

4758 Gözümüz yaşı gibi derdümüz çok / Senün yanunda hergiz **yüzümüz yok**

yüzüne bakmamak [5] darılıp küsmek; önem vermemek, ilgilenmemek. <KUBBEALTI, DŞD>

2466 Ol idi bâ' iş-i ta' zîmi her dem / **Yüzine bakmaz** oldu 'ayn-ı 'âlem

3088 Kuluñ iken senün **bakmaz yüzüne** / Kâbûl itmez 'inâd eyler sözüne

3139 **Yüzüne bakmamağ** için hemîşe / Kitâbın okımağı itdi pîşe

3623 Hicâbından bu sultân-ı mükemmel / **Yüzine bakmaz** idi bundan evvel

4479 İdeli sizden istimdâd-ı himmet / **Yüzüne bakmaz** oldu 'ayn-ı 'izzet

yüzüne karşı [1] karşısına geçip, çekinmeden.

4734 Mağâm-ı râstdan âvâz virdi / Bu ihvânun **yüzine karşı** dirdi

yüzüne urmak [5] kusurunu yüzüne karşı söyleyip kendisini ayıplamak. <YTS>

1082 Hâkuñ dergâhına **yüzün urınca** / Süleymândan alur haqqın qarınca

1975 İşitdi Yûsufun lutf-ı kelâmın / **Yüz urdı** ayağına şordı nâmın

2747 Mübârek başını aldı dizine / **Yüzini urdı** anuñ gün yüzine

2751 **Yüzine urmadı** ammâ bu hâli / Hañâ-puş oldu mir'ât-ı cemâli

3228 Yire düşdi yaşı bârânı gibi / **Yüz urdı** pâyına dâmânı gibi

yüzünü yere düşürmek [2] utanmasına yol açacak bir davranışta bulunmak. <YTS>

54 Utandığı yiter yüzi qaraya / **Düşer yüzi yire** mænend-i sâye

4730 Budur ahvâlümüz iden müşevveş / **Yüzümüz yire düşürdi** şabâ-veş

yüzünü yırtmak [1] ağlamak, çok üzölmek.

3874 Ziyâde ağladı and içdi muhkem / **Yüzini yurtup** itdi anda mâtem

2. sebebiyle, nedeniyle. <TS>

2752 Hicâb ıssı idi ol şems-i rûşen / Toğardı aña bilmezlik **yüzinden**

3021 Şafâ kesb eyledi haylî sözinden / Didi lutf ile bilmezlik **yüzinden**

3439 Öñine eylediler nâle vü zâr / Cevârîñün **yüzinden** oldu bizâr

3952 Bu cumhûrun vücûdı ahterânı / Güneş **yüzinden** oldu cümle fânî

3. yüzey, satıh. <TS, KUBBEALTI>

253 Seferlerde ğubâr-ı leşkerinden / Şanasın yir **yüzi** kalker yirinden

439 Ğanem haylından olurdu çemen güm / Şanasın zeyn ider gök **yüzün** encüm

466 Meger bir şeb tölindi mihr-i 'âlem / Cihân **yüzini** tıtdı zulmet-i ğam

467 Çıkardı gök **yüzi** mâ'î libâsın / Yirine geydi 'abbâsî 'abâsın

- 678 Aña dermāna eylerken tevaḳḳuf / Yarıldı yer **yüzi** gayb oldu Yūsuf
 1193 Havā **yüzinde** niçe murğ-ı tayyār / Tavāf eylerdi çāhı Ka‘be-kirdār
 2158 Semendūn izi yir **yüzinde** güyā / Olurdı ‘atlas-ı miskinde tamğa
 2162 Nişān-ı mīḥ-i sümm-i esb-i cānān / Yirūn **yüzini** pür-hāl itdi ol ān
 3036 Deñiz **yüzine** beñzerdi o şahrā / Qoyunlar ortada emvāc-ı deryā
 3334 Yaturdı yir **yüzinde** zıll-ı eşcār / Şafā-baḥş idi güyā kākül-i yār
 3485 Teveccüh itmedi ašlā sözine / Naẓar kılmadı illā yir **yüzine**
 3496 Nücūm ile semānuñ **yüzi** tıldı / Ser-ā-ser aḥker ü ḥākister oldu
 3628 Utandı yir **yüzine** baḳdı fi‘l-hāl / Görindi girü bu zıkr olan eşkāl
 4300 Ne gök giryān ola ne ebr bārān / Qarara yir **yüzi** olmaya ḥandān
 5114 **Yüze** gelmez aḳar şunuñ ḥabābı / Kesilmez ıztırāb u inḳılābı

yüz [19] on kere on, doksan dokuzdan bir fazla olan sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 100. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1645 Bir āh itse eger bir lāübālī / İderler aña **yüz** dūn iḥtimālī
 2065 Virilmişdi iki **yüz** cāriye ḥūb / Bir içim şu gibi her biri merḡūb
 2068 Meh-i nev gibi **yüz** taḳım sivāre / Virildi ol meh-i zībā-‘ ızāra
 2070 Daḥi hem **yüz** tavīle esb-i tāzī / Kimi Şāmī kimi daḥi Ḥicāzī
 2088 Virildi iki **yüz** ra‘nā perestār / Qulaḡı boynı tolu dürr-i şehvār
 2092 Hem iki **yüz** semend-i ‘anberīn-mū / Revişde bād şeklā hem-çü āhū
 2706 Girer bir vech ile göñline İblīs / İder bir ādeme **yüz** dürlü telbīs
 3367 Didi bu **yüz** güneş yüzlü kenīzek / Benüm cānum saña olsun mübārek
 3581 Yaḳa çāk itse bir ‘āşıḳ tarabnāk / İderdi ‘aksi **yüz** yirde yaḳa çāk
 3589 Yüzi nūrına **yüz** taḥşīn ü şābāş / Güneşdür kim baḳan gözler döker yaş
 3933 Temennā eylerüz ey māh-ruḥsār / Bu gün **yüz** nāz ile ‘arz ide dīdār
 4228 O derd-i ‘ışḳa **yüz** taḥşīn ü şābāş / Ki ola cān-ı ‘āşıḳla qarındaş

yüz biñ [7] yüz kere bin.

- 1752 Beyān olsa kaçan bu luṭf u iḥsān / Gerekdür çāk ola **yüz biñ** girībān
 1884 Kaçan seyrān içün varsan cibāle / Yürür önünce **yüz biñ** berg-i lāle
 2271 Sarāyında yüzün gösterse nāgāh / Qopar şevḳ ile **yüz biñ** sineden āh
 2279 Birisi daḥi virdi **yüz biñ** altun / Daḥi hem ağırınca dürr-i meknūn
 2536 Hezārān ḳul ile **yüz biñ** nökerle / Muraşsa‘ tāt ile zerrīn kemerle
 3214 Teneffüs eyleyince bād-ı şarşar / Söyünür **yüz biñ** olsa şem‘-i enver
 4419 Yürürdi önce **yüz biñden** ziyāde / Kimi atlu kimi daḥi piyāde

yüzlü [13] yüzü herhangi bir nitelikte olan. <KT, TS>

- 475 Anasuz kaldı bu çeşm-i siyāhum / Enīsüm hem-demüm gün **yüzli** mähüm
- 759 O bir kaç lāle-veş gönli qaralar / Bu gül **yüzlüye** kıldılar ezālar
- 1614 Dir idi ey perī **yüzlü** dil-ārām / Ne yirdedür maķāmuñ eyle i‘lām
- 1667 Seni ‘ışķ ile gördüm böyle bīmār / Ben öldüm gamdan ey gül **yüzlü** dildār
- 2487 Bu ağlar **yüzlü** çarhuñ zevķı yoķdur / Melāli şenliginden daķı çoķdur
- 2517 Şalınup gelse ol gül **yüzlü** maķbüb / Yolında saçını eylerdi cārüb
- 3162 Şu‘ā‘-ı şems-i ‘ālem gibi gāhī / Der-āgüş itseñ ol gün **yüzli** mähı
- 3232 Zelīhā didi ey gül **yüzlü** cānān / Gül-i ħandāna düşmez ola giryān
- 3367 Didi bu yüz güneş **yüzlü** kenīzek / Benüm cānum saña olsun mübārek
- 4431 Teveccüh itse ol gün **yüzlü** nāgāh / Beni peyk-i maķabbet eylerdi āgāh
- 4951 Münāfıķ iki **yüzlü** tīge beñzer / Taķılsa yanına ħalkuñ gelür şer
- 5051 Qanı ol nūr-ı ‘ayn-ı ‘āşık-ı zār / Qanı ol ħonca-leb gül **yüzlü** dildār
- 5119 İki **yüzlü** cihāna olma meşgöl / Ta‘alluķ itmeden gel bir yaña ol

Z

zād [5] azık, yol için hazırlanan nevale, yiyecek, rızık. <KT, KO, LN, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

- 4674 Az akça virdiler vâfir ğalâle / Toyurdu gözlerin **zād** u nevâle
 4677 Sevindi haylî Ya'kûb oldı ħandân / Bu **zād** u ni' mete gösterdi şükrân
 4679 Boşalırken çuvaldan **zād**-ı iĥvân / Çıka geldi bulındı māl-ı pinhân
 4684 Gider bizden yaramaz i' tiĥādı / Bize vâfir virür varınca **zādı**
 4809 Ġanî eyle bizi **zād** ile tekrâr / Ne var aĥduĥı yire aĥsa enhâr

zādeha'llāh [1] Allah ziyade etsin, Allah artırsın! anlamında dua ifadesidir. <KO, CŪDÎ, LR, ÖOTS>

- 3683 Maĥabbet âfitâbı **zādeha'llāh** / Tolınmaz 'âlem-i ruĥumdan ey mäh
za'f [1] zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık, dermansızlık. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>
 2578 Kuvâsına irişdi **za'f**-ı hicrân / Yetişdi cevher-i 'aĥlına noĥşân
za'ferân [1] sarı renkli “safran” denilen bitki. Divan şiirinde rengi dolayısıyla anılır.
 <KT, KO, CŪDÎ, AÇDŞS, ADŞS, OTAL> Tanıkta da yüz renginin sarardığını ifade etmek için
 benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

- 1738 Meger dil degdi sen şîrîn-dehâna / Ki döndi reng-i rûyuñ **za'ferâna**
zâĥ [3] karga. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

- 4138 Tıtulmış encüme beñzerdi dâĥı / Cemâli bâĥınuñ olurdu **zâĥı**
 4460 Uçur cân gülşeninden ĥuşsa **zâĥın** / Münevver kıl uyar çeşmüm çerâĥın
 5155 Perişân ĥaţ yazar destinde ĥâme / Döner **zâĥ** izlerine satır-ı nâme

zāhid [1] zühd ve takva ile meşgul olan kul, aşırı sofı. Dünya işleriyle meşgul olmayan ve dünya hazlarına karşı bigâne kalan perhizkâra denir. [tas.] Dünyaya raĥbet etmeyen, dünyadan el etek çekerek kendini bütünüyle ahirete ve Hakk'a veren, mala, mülke, makama ve şöhrete değer vermeyen, ahireti dünyaya tercih eden kimsedir. <KT, KO, AÇDŞS, TTS, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 3364 Göz ile kaşı nâza itse el bir / İderdi **zāhid**-i şad-şâli teşĥîr

zāhir [32] meydanda olan, görünen, açık, belli. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

- 45 Çıkarma rây-ı şer' i ĥâtırumdan / Ĥaţâmı **zāhir** itme **zāhirümden**
 113 Bu deñlü **zāhirinden** oldı izĥâr / Gel imdi bâţınında gör neler var
 914 Varup gördüm orayı **zāhir** ü fâş / Aşınmış göz yaşından taĥ ile taş
 1644 'Ayândur **zāhirinden** merd-i bâ-'âr / Ki serĥôşlar olur âşüfte-destâr
 1816 Ĥayâlümi çıkarma ĥâtıruñdan / Görinsün nür-ı 'ışķum **zāhirüñden**
 1972 Vücüdında şefâ'at 'aynı nâzır / Tevâzu' şüreti kaşında **zāhir**

- 3697 Gider bu egri rāy-ı hāṭıruñdan / Od urma bāṭınuña **zāhirüñden**
 4415 Şabā-veş geçse Nīli **zāhir** ü fāş / Kamer-veş na‘li olmazdı anuñ yaş
 4696 Didi olmamış idüm anda hāzır / Birāderler bilür ol hāli **zāhir**
 4828 Vücūd-ı gizlū gencin kıldı **zāhir** / Der-āgūş itdi iḥvānını bir bir

zāhir etmek/eylemek [4] belirtmek, aşikāre etmek, ayan etmek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 45 Çıkarma rāy-ı şer‘i hāṭırumdan / Hāṭamı **zāhir itme** zāhirümnden
 3497 Felek dāğ-ı nihānın **itdi zāhir** / ‘Ayān oldı görindi necm-i zāhir
 3847 Zeliḥā altun adın bakır itdi / Ki bühtān-ı ‘aẓīmın **zāhir itdi**
 4488 Firākūm gicesini āḥir eyle / Baña rüz-ı vişāli **zāhir eyle**

zāhir olmağ [15] görünür duruma gelmek, açığa çıkmak.

- 116 Cihānı kendüde eyler temāşā / Gözine **zāhir olur** sırt-ı eşyā
 300 Bu efḡān u bu feryād ile āḥir / Diyār-ı Mışra gitmek **oldı zāhir**
 367 Mürür-ı devr-i eyyām ile āḥir / Halīle ‘izz ü devlet **oldı zāhir**
 1433 Her ādemde maḥabbet **zāhir olmaz** / Velāyet her kişide şādır olmaz
 1604 Düşinde her ne görse ḥayr eger şer / Gelürdi **zāhir olurdu** muḥarrer
 2863 Hikāyet oldı bu vech ile āḥir / Nigāra **olmadı** te‘şīri **zāhir**
 3725 Budur kōrkūm ki fūrkat **ola zāhir** / Seni maḥrūm ide bu ḥırşuñ āḥir
 3753 Bu kaçra Māh-ı Ken‘ān oldı nāzır / Girü bu iki dildār **oldı zāhir**
 3940 Zeliḥādan şikeste-hāṭır olmış / Aña rüy-ı celāli **zāhir olmış**
 3991 Eger bir fāyide **olmazsa zāhir** / Naşīḥat ideler ol şāha bir bir
 4547 Şeb-i hicrānı anuñ āḥir oldı / Vişāli şubḥgāhı **zāhir oldı**
 4605 ‘Acüz-ı dehre kızlık **zāhir oldı** / Ğalāli her kişinüñ āḥir oldı
 4658 Şekāvet aşlumuzdan şādır olmaz / Dālālet neslümüzden **zāhir olmaz**
 4714 Gözine şahid-i ḡayb **oldı zāhir** / Hudāya şükr ü minnet itdi vāfir
 5040 Şu deñlü dūd-ı āhı **oldı zāhir** / Tumanlu tağlara döndi ekābir

zāhir ü bāṭın [2] dış ve iç yüz. <KANAR>

- 325 Orada sevdügin a‘lā vü ednā / İderler **zāhir ü bāṭın** temāşā
 4250 Hemīşe **zāhir ü bāṭın** muḥaşşal / İderdi cümlesinüñ müşkilin ḥall

zāhır [5] arka çıkan, yardım eden, destekleyen, yardımcı. <KT, KO, OTAL,

KUBBEALTI, KANAR>

- 403 Hābīr-i rāz-ı ‘irfān eyle yā Rāb / **Zāhır**-i ehl-i imān eyle yā Rāb
 4742 Didiler ey **zāhır**-i derdmendān / Bizüm noḡşānumuz bī-ḥadd ü pāyān
 4817 **Zāhır** ü müşfiḡ ol a‘vānumuz yok / Bu yirde hem-dem ü yārānumuz yok

4965 Hüdâdan cânibe gönderdi pîri / Cihândan Yûsufuñ gitdi **zâhîri**

zâhîr olmak [1] arka çıkmak, desteklemek. <ÖTS>

4641 **Zâhîr olduğun** işitdük faķîre / Faķîrüz bize bey‘ eyle **zâhîre**

zâhîr [2] parlak. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALT> Tanıklarda geçen “necm-i zâhîr” tamlaması “parlak yıldız” anlamına gelmektedir (bk. necm-i zâhîr).

2097 Müzeyyen eylemiş anı cevâhir / Kıbâb-ı çarhı gûyâ necm-i **zâhîr**

3497 Felek dâğ-ı nihânın itdi **zâhîr** / ‘ Ayân oldı görindi necm-i **zâhîr**

zâhîrde [1] görünüşte, dışarıdan, sureten. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

2657 Eyitdi ben nebi oğlu nebîyem / Velî **zâhîrde** bir tâze şabîyem

zâhîre [1] gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan hububat, erzak. <KT, KO, CÜDÎ,

KANARI, KUBBEALT>

4641 **Zâhîr olduğun** işitdük faķîre / Faķîrüz bize bey‘ eyle **zâhîre**

zâhîren [1] görünüşe göre, görünüşte, meydanda olarak. <KT, KO, KUBBEALT>

4987 Zeliḫâyı melûl olmaya dirdi / Bu râzî **zâhîren** pinhân iderdi

zaḫm [4] yara. <KT, KO, LN, CÜDÎ, OTAL>

4417 Aḫar şu gibi olurdu revâne / Velî bî-**zaḫm**-ı mâr-ı tâziyâne

1654 Maḫabbet oḫınuñ olmaz nişânı / Tokınur **zaḫmı** görünmez kemânı

zaḫm-ı tîr [2] ok yarası. <KANARI>

1671 Havâlandurma **zaḫm-ı tîr**-i yârı / Şaḫın elden ḫoma şabr u ḫarârı

3912 Maḫabbet zûr-ı bâzû ile olmaz / Güc ile **zaḫm-ı tîr**-i yâr oñulmaz

zaḫmet [10] sıkıntı, eziyet, zor, rahatsızlık. <KT, KO, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALT>

250 Üşenmez yel gibi yol **zaḫmetinden** / Huzûr itmez kemâl-i ḡayretinden

635 Şaḫın bu ḫıffetüñ bir şıḫleti var / Baña fûrḫat saña çok **zaḫmeti** var

870 Sebeb ol oldı anuñ miḫnetine / Belâ-yı fûrḫatine **zaḫmetine**

1891 Şevâba gir ne deñlü **zaḫmet** ise / Diyesin ancaḡ olur fûrḫat ise

2649 Eger olmış ise ḫıdmetde taḫşîr / Ne deñlü **zaḫmet** ise eyle taḫrîr

4030 Ben oldum **zaḫmet**-i zindâna râzî / Şafâdur ḫavm-i şûmuñ inḫırâzı

4070 Gören bâğ-ı cemâli zînetini / Unutdı ḫayd u bendi **zaḫmetini**

4116 Cihânuñ miḫnetinden cismi ḫasta / Zamânuñ **zaḫmetinden** dil-şikeste

zaḫmet çekmek [1] sıkıntıya katlanmak, güçlükle karşılaşmak. <KUBBEALT>

5091 Kesil dünyâ-yı dünüñ lezzetinden / Ki **zaḫmet çekmeyesin** fûrḫatinden

zaḫmet vermek [1] sıkıntı vermek, karşısındakini sıkıntıya sokmak. <KUBBEALT>

2862 Şeb-i hicrân bulur şoñ ucı pâyân / Hemân **zaḫmet virür** ‘uşşâḫa cânân

zaḥmnāk [2] yaralı, mecruh. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

1348 O tîğün cümle ‘âlem **zaḥmnāki** / Cihân ḥalkı ölümlüsi helâki

2440 Olup tîğ-i firâkı **zaḥmnāki** / Değişdi aşl-ı ḥâke rûḥ-ı pâki

ẓa‘îf, ẓa‘îfe [7] zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, dermansız. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

42 **Ẓa‘îf** ü bî-vücûdı kılma mağzûb / Vücûdı olmayan olur mu maḥsûb

134 Yetim ü nâ-tüvânlar dil-nevâzı / **Ẓa‘îf** ü çâresüzler çâre-sâzı

470 Anası Yûsufün oldı **ẓa‘îfe** / Ecel irişdi ol zât-ı şerîfe

947 Esirgeñ bu **ẓa‘îf** ü derdnâki / Nice oldı diñ ol ma‘şûm-ı pâki

3046 Olur ser-tâ-ḳâdem ney gibi nâle / Döner cism-i **ẓa‘îfi** bir hilâle

ẓa‘îf etmek [1] güçsüz düşürmek. <ÖOTS>

4505 Firâḳum âteşine yana yana / **Ẓa‘îf** itmîş seni devr-i zemâne

ẓa‘îf ü nâ-tüvân [1] güçsüz. <KANARİ>

3166 Şeh-i ‘âlemsin ey zıll-i ilâhî / **Ẓa‘îf ü nâ-tüvânun** ol penâhı

ẓâkir [1] zikredici, zikreden, anan. [*tas.*] tekkede zikir meclisinde zikir ayinini idare eden, dervişleri zikre teşvik için musiki ile ilahi okuyan kimse. <KT, KO, LN, KANARİ, TTS, OTDTS>

4894 Rivâyetdür ki Ya‘ḳûb olsa **ẓâkir** / Bile zıkr eyler idi Nesr-i Tâyir

Zâl [3] ihtiyar, ak sakallı; zalim. İran mitolojisine göre Rüstem’in babasının adıdır. Zal doğduğu zaman saç, kaş, kirpikleri bembeyaz olduğu için bu adla anılır. Babası Sâm onun bu şekilde doğuşunu uğursuz sayarak götürüp Elburz Dağı’na bırakır. Çocuğun ağlama sesini duyan Simurg, gaipten duyduğu çocuğa iyi bakması yolundaki ilahi söze uyup yavrularıyla birlikte onu besler. Zal büyüüp ünlü bir yiğit olur. Babasına bir gece rüyasında oğlundan haber verirler. Sâm, oğlunu görmek için Elbruz Dağı’na gider. Orada Simurg’u bulup oğlunu teslim alır. Ayrılırken Simurg Zal’e tüylerinden birini verir ve başı sıkıştığında bu tüyü ateşe atarak kendisinden yardım isteyebileceğini söyler. “Destân” ve “Zer” lakaplarıyla anılır. <KT, ADŞS, KA, FMS, DEKS>

2184 Yeni bol câme ile fâriḡu’l-bâl / Turur çâderde gûyâ Rüstem-i **Zâl**

4283 Bakarken lu‘bet-i **zâl**-i cihâna / Anuñ ardınca bu dev-i zemâne

Aşağıdaki tanıkta dünya için benzetilen olmuştur. “Zal” sözcüğü “yaşlı” anlamı ile dünyaya sıfat olur ve dünya, “yaşlı” olarak nitelenir. <DEKS>

5013 Bulutlarla pür oldı kûh-ı ‘âlî / Yolardı aḳ saçını dehr **zâli**

ẓalām [2] karanlık. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ>

E19 Yanında görmedi bedr-i tamâmı / İḥâṭa itdi hicrânı **ẓalâmı**

zālām-ı şirk [1] Tanrı'ya ortak koşma karanlığı. <KANAR/>

153 İrişdi şems-i 'adlinüñ nizâmı / **Zālām-ı şirkden** pāk itdi Şamı

zālīm [8] haksızlık eden ve zulmeden, haksız, gaddar, kıyıcı, merhametsiz. <KT, LN, KO, CŪDÎ, KUBBEALTİ/>

758 Çınār-āsā kurasun dest-i **zālīm** / Ki rencide ider mazlūmı dāyim

805 Didiler ulı yolda bir kuyı var / Dil-i **zālīm** gibi tārık ü hem tar

820 Şedîdü'l-kalb olur gayetde **zālīm** / Mülāyim idemez kavı-i mülāyim

1287 Kābūl oldı anuñ maqşūdı fi'l-hāl / Kırıldı dest-i **zālīm** kaldı battāl

1650 O **zālīm** ğamzeler hep oldı mazlūm / Olurdu genc-i 'ışkı halka ma'lūm

2771 Ne deñlü serd ise maḥbūb-ı **zālīm** / Şarāb-ı nāb ile olur mülāyim

3888 Zeliḥā gibi sen de **zālīm** olma / Ğazab itme faḳīre āşim olma

4347 Cihānda **zālīm** olana be-her hāl / Olur mazlūmuñ āhı tīg-i kattāl

zamān [30]

1. bir iş ve oluşun geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit. <KT, YTS, TS, KUBBEALTİ/>

407 **Zamāndan** sonra oğlu 'İş geldi / Görüp Ya'kūbuñ ālin ḥayret aldı

505 Anam ile oturup bir mekānda / Bile yirdük ta'āmı her **zamānda**

1813 Benem bāğ-ı cemālūñ bāğbānı / Taḥammül eyle kim vardur **zamānı**

1921 'Ayān oldı **zamān**-ı şubḥ-ı şādık / Zeliḥā-veş yüzi ağ alnı açık

1985 Beni ister dilerseñ ey perī-rū / **Zamān** ile gelesin Mışra toĝru

1987 **Zamān** ile ḥalālūm olırsarın / Enīsūm ehl-i ḥālūm olırsarın

2134 Mübārek demde vü kütlu **zamānda** / İrem Bāğı gibi bir ḥoş mekānda

2813 Hikāyet idelūm ḥāl-i cihāndan / Rivāyet idelūm geçmiş **zamāndan**

2978 **Zamānı** gelmedin olsa güşāde / Virür gül ḥırmen-i 'ömrini bāda

3375 Zeliḥā kızlara kıldı vaşıyyet / Didi geldi **zamān**-ı sa'y u himmet

3423 Murāduñ şāhbāzını kaçurma / **Zamān**-ı zevkı bīhūde geçürme

4029 Zeliḥā kim ḥicāb-ı 'ayn-ı cāndur / Beni azdurmağ ister çok **zamāndur**

4458 Saña bunca **zamān** itdüm niyāzı / Ele gelmez murādum şāhbāzı

4507 Hıṭāb-ı yārdan bī-hūş kaldı / **Zamāndan** sonra kim kendüye geldi

4695 Didi bilmez misin sen ol **zamānı** / Kaçan kim karda aldurdılar anı

5003 İrişdi bir **zamān**-ı ḥasret-engiz / Ğam ile tıldı dehr-i miḥnet-āmiz

2. devir, dönem, çağ; mevsim. <KT, KO, KUBBEALTİ/>

386 Çü āḫir oldı İshākuñ **zamānı** / Dem-i 'aşra irişdi şems-i cānı

- 573 Bu idi ol **zamānuñ** muḳtezāsı / Eger şāh u eger ḥalḳuñ gedāsı
 2323 Dir idi ol **zamānuñ** nūktedānı / Ağız bir eyleyüp yōḳdur dehānı
 4116 Cihānuñ miñnetinden cismi ḥasta / **Zamānuñ** zaḥmetinden dil-şikeste
 E4 Ki ol devr-i **zamānun** rüz-ı sa‘ di / Bu ebr-i raḥmetüñ olurdu ra‘ di

3. bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak) bir işin olageldiği yapılageldiği saat, gün veya mevsim. <KUBBEALT>

- 1180 İrağ iken daḥi ḳonmak **zamānı** / Develer çökdi ağırlandı cânı
 1590 Ḳaçan ola diyü aḥşam **zamānı** / İverdi cânı artardı fiğānı
 1765 Zēlīl itme faḳīr-i nā-tüvānı / Şefā‘ at vaḳtidür iḥsān **zamānı**
 1770 Mişāl-i lāle çeşm-i ḥün-feşānı / Yumuldı geldi uyḥunuñ **zamānı**
 3409 Şafā eyyāmıdır vuşlat **zamānı** / Ğanīmet bil bu vaḳt-i şādmānı
 3632 Giriştār olmışuñ ol mihribānı / ‘İnāyet vaḳtidür iḥsān **zamānı**
 3700 Gelür şabr ile bu zevḳuñ **zamānı** / Şafā eyyāmı vaḳt-i şādmānı
 3717 ‘Ayāndur bu bahāruñ var ḥazānı / Geçer ṭurmaz bu dilberlik **zamānı**

zaman ile [1] vaktiyle, bir zamanlar.

- 2815 **Zamān ile** bir incü dişlü duḥter / ‘Aden şehrine virdi zīb ü zīver
zamīr [1] iç, kalp, derun. <KT, KO, LN, KANARI>
 1883 Olur her cânibe rāci‘ **zamīrūñ** / Serīrin seyr idersin her emīrūñ

zanbak [4] zambak, soğanlı ve uzun saplı büyük ve güzel rayıhalı bir çiçek. En bilinen cinsi beyazdır. Cevat Şükrü eserinde “Zarif bir uzunluk arz eden narin bir gövde üzerine konmuş, göz kamaştıracak derecede saf, duru bir beyazlık ile etrafa adeta bayıltıcı, hoş bir koku saçan tüveyçleri ile zambaklar, güllerden sonra çiçek sahnesinin güya tabii bir serdari, hakimidirler.” şeklinde açıklama yapmıştır. <KT, KO, CÜDİ, ÇİÇEKLER, TÜRK ÇİÇEK KÜLTÜRÜ>

- 2039 Olup ol ḡonca-i **zanbak** ḡüşāde / Aḥibbā şevḳını itdi ziyāde
 3958 Gül-i **zanbakları** oldı şaḳāyık / Bu ḥālet cümlesini itdi ‘āşık
 4192 Gül-i **zanbak** gibi dest-i niyāzın / Ḡüşāde eylemiş ḳılmış namāzın

zanbak-veş [1] zambak gibi.

- 2109 Kimisi şāḥ-ı **zanbak-veş** açar el / İki nergislerin eyler mūkaḥḥal

zann [6] sanı, sanma, sezme; şüphe, tereddüt. <KT, KO, OTAL, ÖTS, KUBBEALT>

zann-ı ḡālib [1] ilm-i yakīne yakın olan zan, gücü gerçeğe çok yakın olan sanı. <OTAL, ÖTS>

- 1605 Bu idi ḥātırında **zann-ı ḡālib** / Ki ola sevdüğü yāra muşāhib

zann etmek/eylemek [3] sanmak, tahmin etmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 1977 Nedür aduñ nesin kimüñ nesisin / Seni **zann eylerin** nesl-i nebīsın

- 2190 Hümâdur didüğümüz serçe oldı / Güher **zann itdügümüz** sırça oldı
 3069 Kemândan egrilik **zann eylese** tîr / Hemân eyler hâlâş olmağa tedbîr

zann u gümân [2] zan ve şüphe. <BMS>

- 3883 Düşürme kendüni **zann u gümâna** / Hiyânet itmedüm ben bu hânedâna
 4673 Bile aluñ gelüñ anda kalanı / Göñülden ref' idüñ **zann u gümânı**
zâr [24]

1. ağlayan, inleyen. <KT, KO, CÜDÎ, LN, KANARİ>

- 2128 Maḥabbet ehli gibi bülbül-i **zâr** / Çemen olmışdı güyâ sebz-i atlas

Aşağıdaki tanıklarda geçen “âşık-ı **zâr**” ifadesi “inleyen âşık” anlamına gelmektedir (bk. ‘âşık-ı **zâr**).

- 179 Döner kandîl-i ‘arşa ‘âşık-ı **zâr** / Olur envâr-ı dîdâr ile hemvâr
 1427 Döner baḥr-i muḥîṭe ‘âşık-ı **zâr** / Ki anuñ her vilâyetde dili var
 1436 Ser-â-ser yirde vü gökde ne kim var / Kimi ma‘ şûḫ u kimi ‘âşık-ı **zâr**
 2495 Naşîb olsa kaçan im vuşlat-ı yâr / Sevindüğinden ağlar ‘âşık-ı **zâr**
 3074 Mişâl-i çeng ü nây-ı bezm-i dildâr / Komaz dilden niyâzı ‘âşık-ı **zâr**
 3242 Ḥabîbin görse ağlar ‘âşık-ı **zâr** / Döker derdin ṭabîbe varsa bîmâr
 3245 Kemâle irişince ‘ışık-ı dildâr / Olur ma‘ şûḫ ‘ayn-ı ‘âşık-ı **zâr**
 3327 O bâğ içinde şankim ‘âşık-ı **zâr** / Şular boynın burup yürürdi herbâr
 3361 Kaçan kim itseler nâz ile reftâr / Giderdi ihtiyâr-ı ‘âşık-ı **zâr**
 3390 Zârûret ‘âleminde ‘âşık-ı **zâr** / Vişâl için ider biñ dürlü efkâr
 4137 Vişâle öğrenince ‘âşık-ı **zâr** / Ziyâde müşkil olur fûrkat-ı yâr
 5051 Qanı ol nûr-ı ‘ayn-ı ‘âşık-ı **zâr** / Qanı ol gonca-leb gül yüzlü dildâr

2. zayıf, dermansız. <KT, KO, KUBBEALTİ>

- 706 Elinden rûzgâruñ vâlih ü **zâr** / Mişâl-i ‘âşık-ı dîvâne-i yâr
 1407 İderdi ‘âlemi dermânde vü **zâr** / Ümîd-i fetḫ-i bâb-ı vuşlat-ı yâr
 1621 Ğarîb ü derdmendem ḥasta vü **zâr** / Ki yanumda ne dil vardur ne dildâr
 1959 Ğarîb ü ḥasta vü **zâram** senedsüz / Kime yalvarayım kıldum mededsüz

3. ağlama, inleme. <KT, LN, KUBBEALTİ>

- 991 Bu vech ile iderdi âh u efgân / Bu hâl ile olurdı **zâr** u giryân
 3220 İderdi miḥnet ile âh u **zârı** / Geçerdi ḥasret ile rûzigârı
 3439 Öñine eylediler nâle vü **zâr** / Cevârîñüñ yüzinden oldı bîzâr
 3489 Zeliḥâ döndi gitdi **zâr** u maḥrûm / Cevârî kışşasın idindi ma‘ lûm
 4117 Ölümlü ḥasta gibi **zâr** u giryân / Kimi görse umar derdine dermân

- 4226 Gezerdi bî-mecâl ü **zâr** u maẖzûn / Yazardı Yûsuf adın eşk-i gülğün
zâr olmak [1] ağlayıp inlemek. <KANARI>
- 1853 Şu kim bend-i belâda **zâr olmaz** / Bu bâğ içinde ber-ḥördâr olmaz
zar [1] ince perde veya örtü, perde. <KT, KO, KUBBEALTİ>
- 3810 Kâmusın kıldı bir **zar** ile mestûr / Görinmez oldu bu aşnâm-ı mezkûr
zarâfet [6] naziklik, incelik, nezaket, nazikane hâl, tavır ve ifade. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ>
- 773 **Zarâfetde** yalan düşler düzersin / Bizüm ‘unvânumuz ya’ nî bozarsın
- 1639 Mesâvisin kımaz ehl-i **zarâfet** / Olurlar bu nefâyisle ziyâfet
- 1750 Saña bir kerre görünmiş iken yâr / **Zarâfet** kaçd ide görine tekrâr
- 2523 Açardı âl ile ḥaddi gülîni / **Zarâfetle** koḳardı sünbülîni
- 2701 **Zarâfet** eyledi ḥaylî Zeliḥâ / Evinden taşraya çıkdı hemânâ
- 2712 Ölen ardınca ölmüş yok meşeldür / **Zarâfet** idelüm gâyet maḥaldür
zarar [6] yazık, ziyan, hasar, noksan. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALTİ>
- 875 Hâzer eyle şakın tîğ-i **zarardan** / Ḥamûş ol hışşe al bu kışşalardan
- 916 **Żarar** kaçd eyleme aşluña her gâh / Yıkar şâḥ-ı vücûdı şarşar-ı âh
- 1091 Maḥabbet ırmağı akmaz yabana / **Żarardur** şâhrâh-ı sâlikâne
- 3985 **Żarardur** ta’ n-ı a’ dâ ‘ aşıkâne / Semend-i derde olur tâziyâne
zarar gelmek [1] kötülük gelmek. <KUBBEALTİ, ÖTS>
- 3637 **Żarar gelmez** begüm ḥurşîd-i pâke / Kârîn olsa eger pehlû-yı ḥâke
zarar yok [1] bir suç işleyen veya özür dileyen birine karşı “önemli değil, beis yok” anlamında kullanılır. <KUBBEALTİ>
- 3658 Saña bu derdmendüñden **zarar yok** / Benüm şâḥ-ı cihânüm ‘özre yer yok
zarf [1] kap, kılıf, mahfaza. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 219 Lisân-ı şûrete gelmez bu ma’ nâ / Şığışmaz **zarf**-ı ta’ bire bu deryâ
zârî [5] yüksek sesle ağlama, ağlayıp sızlama. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KUBBEALTİ>
- 3779 Ne ḥôşdur ‘aşîka ol derd ü **zârî** / Ki ol bâ’îş-i rahm-ı nigârî
- 4149 Alurdu câmesinden bûy-ı yârî / Başardı bağına eylerdi **zârî**
- 4220 Başardı bağına eylerdi **zârî** / Alurdu sünbülinden bûy-ı yârî
zârî zârî [1] inleyerek, sızlayarak; hüngür hüngür, inleye inleye. <ÖTS>
- 388 Ziyâde ağlamakdan **zârî zârî** / Şoğıldı ‘aynınuñ iki bîñârî
zarîf [2] nazik, letafetli, hoş eda, zarafetli. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARI>
- 2089 Teni başdan ayağa şîve vü nâz / **Zarîf** ü nâzûk ü her fende mümtâz

- 2609 Kemāl ehli **zarīf** ü nükte-perdâz / Daḥi tâze yigit her fende mümtâz
zarûret [1] muhtaçlık, yoksulluk, çaresizlik, bir işe mecbur olma. <KT, KO, LN, CÛDÎ>
- 3390 **Żarûret** ‘âleminde ‘âşık-ı zâr / Vişâl için ider bîn dürlü efkâr
zarûrî [25] ister istemez olacak olan, mecburi, çaresiz. <KT, KO, LN, KUBBEALTI>
- 551 **Żarûrî** bir qabûl olmaz dilekdür / Hüner bu derde dermân eylemekdür
- 732 Firâk-ı Yûsufa virmez icâzet / **Żarûrî** hâl iken cāna bu âfet
- 1050 Nişânını görince ‘ayn-ı Ya‘kûb / **Żarûrî** olur eyler şabr-ı Eyyûb
- 1096 Oyalar cânib-i Ḥaḡdan ricâli / **Żarûrî** derd olur kayd-ı ‘ayâli
- 1122 Nihâyet bulmadı hicrân-ı Ya‘kûb / **Żarûrî** şabr iderdi cân-ı Ya‘kûb
- 1220 **Żarûrî** lâzım oldu derd-i hicrân / Kulumuzdur diyü şatdılar ihvân
- 1629 **Żarûrî** hâl olur derd ehli âhı / Çıkar her âteşün dūd-ı siyâhı
- 2304 **Żarûridür zarûrî** derd-i dildâr / Ḥicâb olmaz muḥibbe perde-i ‘âr
- 2544 Şadâsı muḥriḡ u âvâzı pür-hâl / İşidenler **zarûrî** oldu meyyâl
- 2632 Bu sözler baña Ḥaḡdan oldu ilhâm / **Żarûrî** oldum itdüm saña i‘lâm
- 2810 Şarâbı şöyle zemm itdi ki ol şâh / Zeliḡhâya **zarûrî** geldi ikrâh
- 2946 İderken perde ardından niyâzı / **Żarûrî** âşikâre ide râzı
- 3171 **Żarûrî** faş olur bu râz-ı pinhân / İrişür ‘izzetün ‘ırzına noḡşân
- 3294 Elem gördi Zeliḡhâ şöḡbetini / Murâd itdi **zarûrî** fūrḡatini
- 3310 Taḡammül itmeye şâyed belâya / **Żarûrî** meyl ide semt-i şafâya
- 3395 Ağız bir itdiler nâz u niyâza / **Żarûrî** başladılar keşf-i râza
- 3412 Şifâ kaşd eyle bu derd-i ‘azîme / Kerem itmek **zarûridür** kerîme
- 3624 Temâşâ-yı cemâl oldu **zarûrî** / Mezîd oldu Zeliḡhânuñ sürûrı
- 3778 Teraḡḡum eyledi ḡâline ḡâyet / **Żarûrî** lâzım oldu aña şefḡat
- 4156 Şadâ-yı sūznâkin eyleyen ḡuş / **Żarûrî** ağlayup olurdı bî-ḡuş
- 4350 Görenler işidenler itdi nefrîn / **Żarûrî** lâzım oldu buḡz ile kîn
- 4688 **Żarûrî** Yûsuf itdi aña meyli / Muşâḡib düşdi kendü ile ḡaylî
- 4701 Görür kim bu sözün olmaz cevâbı / **Żarûrî** kesdi anlardan ḡitâbı
- 4819 Niyâzın bunlaruñ ḡuş itdi Yûsuf / **Żarûrî** ağladı cûş itdi Yûsuf
zât [65] öz, asıl, cevher, mahiyet. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI, KANARİ>

Kelimenin “kendi, muteber, muazzez kişi” anlamları da bulunmaktadır. Tanıklarda kelime bu anlamları da karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

- 66 Cemâline şıfâtı oldu mir’ât / Şıfâtıdur şıfâtı pertev-i **zât**
- 72 Şiḡabuñ tîri vü çarḡuñ kemânı / Olupdur vaḡdet-i **zâtı** nişânı

- 87 Tasavvur olamaz ol **zāt**-ı mutlak / Haḳīḳatle Haḳı Haḳ bilür ancak
- 91 Cihān fānī baḳā **zātundadur** pes / Zihī Bāḳī ta‘ālā ve taḳaddes
- 139 Adı imān u islāmūn kilīdi / Hüsāmü’d-dīndür **zāt**-ı ferīdi
- 161 İrişen nūr-ı **zāt**-ı Kibriyāya / Döner āyīne-i ‘ālem-nümāya
- 162 Ser-ā-ser ‘ayn idi ḥurşid-i **zātı** / Bir uğurdan görürdi kāyinātı
- 217 Cemāl ıssı olup mānend-i mir’at / ‘Ayān oldı tecellī eyledi **zāt**
- 268 Olupdur maẓhār-ı eṣ-ṣeybū nūrī / İrişmez **zātına** ‘izzet sürürı
- 303 Felekler gibi var **zātında** şevket / Bināsı ehl-i ‘irfān gibi ḳat ḳat
- 358 Şu deryāya döner kim ḥadd-i **zātı** / Kenārına atar hep mühmelātı
- 572 Yoğ iken egrilik **zātında** aṣlā / Kemer ol mü-miyānda oldı peydā
- 619 Anı irşād iderdi **zāt**-ı Ya‘ḳūb / Olurdi her sözi yanında merḡūb
- 631 Vire Haḳ **zātuña** iki sürürı / Biri dünyā biri ‘uḳbā ḥuzūrı
- 858 Ki oldı cevher-i **zātına** mesken / Orayı ḳıldı Cebrā’ıl gülşen
- 1311 Temennā eyle **zāt**-ı Kibriyādan / Ḥalāş itsün bizi cümle belādan
- 1343 Ğubār-ı rāhı ol **zāt**-ı cemīlūn / Olurdi tūtiyāsı ‘ayn-ı Nīlūn
- 1345 Yunınca cevher-i **zāt**-ı ğubārı / Görindi ğün gibi şeffāf u ‘ārī
- 1383 Görinür nūr-ı **zātı** pīrehenden / Nitekim cāmeden ḥurşid-i rūşen
- 1437 Benefşe ‘āşıḳ u gül **zāt**-ı ma‘şūḳ / Maḥabbetden degüldür ḥālī maḥlūḳ
- 1486 Lebi zıkr olsa **zāt**-ı cemīlūn / Aḳardı ağızı şuyı Selsebīlūn
- 1661 İrem gülzārıdur **zātuñ** hemānā / İrağ itsün ḥazāndan Haḳ Ta‘ālā
- 1969 Maḥabbet çihresi **zātında** peydā / Yüzinde şefḳat āṣārı hüveydā
- 1978 Bi-ḥaḳḳ-ı enbiyā bildür bu rāzı / Ne yirden ḳopdı **zātuñ** şāhbāzı
- 2021 Şefīḳu’l-ḥaḳḳı idi şān-ı şerīfı / Raḳīḳu’l-ḳalb idi **zāt**-ı laṭīfı
- 2052 Cihān ṭurduḳça **zātuñ** var olsun / Ḳızum sen şāha ḥidmetḳār olsun
- 2154 Ṭuvağ altında ol **zāt**-ı muṭaḥhar / Sipihrūn dāmenine düşdi āzer
- 2308 Senūn **zātuñda** vardur ḳābiliyyet / Ayağūn almasun dest-i beliyyet
- 2328 Naşīb oldı aña keşf ü kerāmāt / Açıldı anda ‘ayn-ı ‘ālem-i **zāt**
- 2355 Eyā Ṭūr-ı niyāzuñ nūr-ı **zātı** / Uyarduñ ‘ışḳuñ ile kāyinātı
- 2358 Selām olsun saña ey **zāt**-ı ekrem / Seni kim ḳıldı ḥüsn ile müselleḡ
- 2362 Nedendür Ka‘be-i **zātuñda** şevket / Ki olmışın ziyāretḡāh-ı ümmet
- 2364 Cemālūn nūr-ı **zāt**-ı Zü’lcelālī / Ne gülşen ālisin ey gül nihālī
- 2617 Budur Yūsuflice rūşen delīli / Bilür aşıyle sen **zāt**-ı cemīli
- 3445 Anuñ **zātiyle** kāyim oldı dünyā / Mişāl-i keşret-i emvāc-ı deryā
- 3455 Eşerden bellüdü **zāt**-ı mü’eşşir / Bilür Haḳḳı bulur rāy-ı müdebbir

- 3622 Derûn-ı hâne oldu hemçü mir'ât / Hüveydâ oldu anda bu iki **zât**
- 3694 Görindi her tarafından 'ârız-ı yâr / Hezâr oldu bir iken **zât-ı** dildâr
- 3768 Vücûdî **zâtı** döndi zaymurâna / Hemân şarmaşdı ol serv-i revâna
- 4265 Tevekkül eyleyen **zât-ı** Hudâya / Elini açmağ olmaz mâsivâya
- 4321 Bilindi Yûsufuñ hulk-ı 'azîmi / 'Ulüvv-i şanı **zât-ı** müstaķîmi
- 4323 Bu oldu kabiliyyet muķtezâsı / İrişe rif' ate **zâtı** hümâsı
- 4342 Du'âlar itdiler def'-i belâya / Tevekkül kıldılar **zât-ı** Hudâya
- 4526 İrişdi **zâtına** baķt-ı hümâyûn / Cemâli oldu evvelkiden efzûn
- 4888 'İbâdethânesi tenhâ vü hâlî / Görinmez **zât-ı** ferhunde-hısâli
- 4954 Baķan 'ayn-ı tama' la kâyinâta / Baķabilmez gözi mir'ât-ı **zâta**
- 4999 Gerekmez baña Yûsufsuz hayâtî / Ayırma benden ol ferhunde **zâtı**

zât-ı Hakk [1] Hakk'ın kendisi. <BMS>

- 621 Anılsa **zât-ı Hakkuñ** kibriyâsı / Sözin fehmi idemezdi akrabâsı

zât-ı kerim [3] cömert kişilik. <BMS>

- 823 Ğarib oldu senüñ dürr-i yetimüñ / Bilür mi hâlümü **zât-ı kerimüñ**
- 1929 Beyân olmaz senüñ **zât-ı kerimüñ** / Yaparsın arķasın her bir yetimüñ
- 2139 Laţif ahlakile **zât-ı kerimin** / Zihî hulk-ı 'azîm ü fazl-ı Yezdân

zât-ı pāk [8] temiz zat, temiz kişilik. <KANAR/>

- 248 Mübârek **zât-ı pākî** ile el-ân / Bir iken on olupdur Âl-i 'Osmân
- 267 Yed-i kudretde **zât-ı pākî** şemşîr / Vücûdî hâneķâh-ı vahdete pîr
- 364 Vücûda geldi Âdem buldı 'izzet / Konuldu **zât-ı pākinde** kerâmet
- 531 Var idi hem celâli hem cemâli / Yoğ idi **zât-ı pākiniñ** mişâli
- 1374 Muvâfık **zât-ı pākine** şıfâtı / Kemâl-i hüsniñdür bu mu'cizâtı
- 3415 Kâra toprakça gör bu pür-melâli / Olayın **zât-ı pāküñ** pâyemâli
- 4399 Vücûd-ı **zât-ı pākî** nitekim nây / Fiğân u nâle oldu tâ ser ü pây
- 4966 Firâķ-i **zât-ı pāk-i** Hâzret-i Pîr / Vücûdına ziyâde itdi te'sîr

zât-ı şerîf [5] kutsal kişi, şerefli kimse. <ÖOTS>

- 470 Anası Yûsufuñ oldu za'îfe / Ecel irişdi ol **zât-ı şerîfe**
- 1013 Çeküp çâk itdiler **zât-ı şerîfin** / Yidiler zulm ile cism-i laţifin
- 1962 Teveccüh eylesün rûy-ı laţifî / Teraķhum eylesün **zât-ı şerîfi**
- 2524 Öperdi Yûsufuñ pây-ı laţifin / Esâs-ı Ka'be-i **zât-ı şerîfin**
- 3386 İde ni'me'l-bedel **zât-ı şerîfin** / Der-âğuş eyleye yâr-ı laţifin

zātu'llāh [1] Allah'ın zatı, Allah.

4191 Mişāl-i medd-i bismi'llāh o şāhı / İletmiş kurb-ı **zātu'llāha** rāhı

zāyi' [] vücudu olmayan, telef olan, yitik, kayıp. <KT, KO, OTAL, KANARI,

KUBBEALTı>

zāyi' etmek [3] yitirmek, kaybetmek; ziyan etmek, boşa harcamak. <KUBBEALTı>

812 Karındaşlık hākını **zāyi' itmeñ** / Koyup toğrı yolu egriye gitmeñ

813 Olupdur aşlumuz her zülme māni' / İdersiz neslümüz 'ırzını **zāyi'**

1239 Kedüret zāyil olmayınca gitmen / Hukûk-ı akrabāyı **zāyi' itmen**

zāyid [1] artırılmış, ilave edilmiş, sonradan katılmış. <KT, KO, KANARI,

KUBBEALTı>

3456 Mekesler eyleyüp mekrûh u menfûr / Bütün üstine **zāyid** noktalar qor

zāyil [6] zeval bulan, baki ve daim olmayan. <KT, KO, LN, KANARI, KUBBEALTı>

zāyil etmek/eylemek [3] kaybetmek, yok etmek. <ÖTS, KUBBEALTı>

1030 Gelün yüz aqlığını hâşıl eyleñ / Bu bühtân-ı 'azîmi **zāyil eyleñ**

1362 Girüp şehir içine ol bedr-i kâmil / Cemâli hâyilini **itdi zāyil**

1706 Ziyâ-yı 'ayn-ı 'aqlı **itdi zāyil** / Degüldür vâkı' am ta' bire qâbil

zāyil olmak [3] yok olmak, ortadan kalkmak. <KUBBEALTı, ÖOTS>

1239 Kedüret **zāyil olmayınca** gitmen / Hukûk-ı akrabāyı **zāyi'** itmen

1417 Bakanuñ **olur** idi 'aqlı **zāyil** / Cemâlin görmege olmazdı qâbil

2377 Göñüldeñ 'ışk-ı Yûsuf **zāyil oldı** / Hemân aşl-ı uşûle mâyil oldı

zaymurân [1] reyhan türünden fesleğen denilen bitki, yabani fesleğen. <AHTERİ, LR>

Başka bitkilere sarılarak varlığını devam ettirir. <ŞİİRİN İZİNDE> Aşağıdaki tanıkta da serviye sarıldığı ifade edilmiştir.

3768 Vücûdı zâtı döndi **zaymurâna** / Hemân şarmaşdı ol serv-i revâna

zebân [35]

1. dil. <KT, KO, KANARI, KUBBEALTı>

16 Hemîşe külbe-i aḥzân-ı cānı / Münevver itsün ol şem'ün **zebânı**

133 Dehānı maṭla' -ı envār-ı Qur'ân / **Zebânı** maşrıq-ı ḥurşid-i imân

2. lisan, konuşulan dil. <KT, KANARI, KUBBEALTı>

32 Beyānum gün gibi rûşen beyân it / Gözüm gibi **zebānum** dūr-feşân it

33 Kelāmum zübdetü'l-envār olsun / **Zebānum** tîgi gevher-dâr olsun

80 Yeşil tûṭî gibi berg-i nebâtât / **Zebānım** depredür eyler münâcât

266 **Zebânı** tercemân-ı raz-ı ḥikmet / Dehānı maḥzen-i esrâr-ı vaḥdet

- 452 Dehānı ğoncası itdi tebessüm / **Zebānı** bülbüli kıldı tekellüm
- 457 Ħamūş eyler ecel bir gün **zebānı** / Uçurur bülbul-i ten-āşiyānı
- 1464 **Zebānı** Ħusrev-i mülk-i ma‘ānī / Rivāyet itdi bu şīrīn beyānı
- 1493 Dehānı maṭla‘-ı şemsü’l-ma‘ārif / **Zebānı** menba‘-ı kenzü’l-leṭāyif
- 1561 Nihān olmış yüze gelmez dehānı / Aña tā degmeye ḥalkuñ **zebānı**
- 1679 Kesilse ḥāmenüñ ṭañ mı **zebānı** / Ne gelse ḥatırına söyler anı
- 1792 Dehāna geldi cān-ı nā-tüvānum / Ħazān yaprağına döndi **zebānum**
- 1973 Güler yüzi gibi ğonca dehānı / Söz açar luṭf u iḥsāna **zebānı**
- 2214 Görüp senbūsedden luṭf-ı **zebānı** / Uzatdı ḥalka çīnīler dehānı
- 2254 Yine ey dil dilinüñ tercemānı / Bize depret ‘alev gibi **zebānı**
- 2656 **Zebānı** bülbülin deprettdi Yūsuf / Geçen ḥālin ḥikāyet itdi Yūsuf
- 2869 Olup sūz u güdāzdan gözi yaş / **Zebānı** bülbüli oldu güher-pāş
- 3073 Ṭutulmaz ‘āşıkuñ bir dem **zebānı** / Ecel ola meġer ‘aḳdū’l-lisānı
- 3140 Sükūt itsün diyü ‘ışkum **zebānı** / Tilāvetden teḥī olmaz dehānı
- 3261 Baña luṭf eyle öġret bu **zebānı** / Ziyāde sevdi cānum göñlüm anı
- 3453 Ḳabūl eyleñ rızā-yı Müste‘ānı / Edā-yı ḥamd içün virdi **zebānı**
- 3552 Bilür ḥāl ehli ḥāl-i ‘āşıḳānı / Ölürlen ṭutulur ancak **zebānı**
- 3630 Bulup aġyārdan ḥālī cihānı / Söze geldi Zeliḥānuñ **zebānı**
- 3651 Açıldı çünkü bāb-ı beyt-i şānī / Bu ebyāt idi hep vird-i **zebānı**
- 3708 Ḳapadı ḳapuyı açdı dehānı / Söze geldi Zeliḥānuñ **zebānı**
- 3772 **Zebānı** bülbüli ṭutuldı ḳaldı / Başını dāmen-i teşvīşe şaldı
- 3793 Ḳapadı ḳapuyı açdı dehānı / Kelāma başladı şīrīn **zebānı**
- 4386 Çeküp ṭiġ-i **zebānı** ol ḥazīne / Dir idi gören anı bir birine
- 4533 Murādın bildi anuñ fikre vardı / **Zebānı** ‘andelībi zikre vardı
- 4626 Söze iḥzār iden Ḥızr-ı **zebānı** / Bu yüzden açdı efsāne dehānı
- 4948 Anuñ kim ‘illeti vardur nihānı / Uruñ pend ile şemşīr-i **zebānı**
- 5174 Gülüñ eyyāmı kim oldu hüveydā / **Zebānum** bülbülini ḳaldı güyā

zebānı ḥāl [2] ḥāl dili, söz ile deġil ḥāl ile anlatılan mana. <ÖOTS, KUBBEALT>

722 **Zebānı** ḥālī güyā söyler idi / Firāk-ı Yūsufı bir bir der idi

3398 Öñinde şīve ile nāz iderdi / **Zebānı** ḥāl ile güyā ki derdi

zeber [1] üst. <KT, KO, LN, CÜDİ> Tanıkta geçen “zīr ü zeber” ifadesi “alt üst”

anlamındadır (bk. zīr ü zeber).

1713 Göziyle ḳaşı itse ḥışm ile kīn / İder zīr ü **zeber** ‘uşşāḳı ol ḥīn

zeber-dest [1] el üstünde bulunan, amir, hakim, galip. <KT, KO, CÜDÎ>

149 Şıdı pervâne-i âteş-peresti / **Zeber-dest** olan oldu zîr-desti

zebûn [10] zayıf, âciz. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

1940 Cefâ-yı derdmende mâyl olma / Eli bağlı **zebûna** kâtil olma

3167 **Zebûn** u hasta vü hâtır-şikeste / Ğamuñla gonca gibi gönli beste

zebûn etmek [2] aciz, karşı koyamaz duruma getirmek. <KUBBEALTI, ÖS>

1010 **Zebûn itdi** beni derd-i firâkı / Vücadüm yakdı nâr-ı iştîyâkı

3784 **Zebûn itdi** seni ‘ışkuñ belâsı / Bu derdüñ şabr ile olur devâsı

zebûn olmak [2] zayıf ve düşkün duruma gelmek. <KUBBEALTI>

1937 Hâzîn olanı kılma dañi mañzûn / **Zebûn olanuñ** itme bağrını hûn

3996 Bu ğamdan ser-nigûn oldu Zeliñhâ / Zeliñ oldu **zebûn oldu** Zeliñhâ

(birinin veya bir şeyin) zebûnu olmak [4] (o kimse veya şey karşısında) aciz kalacak kadar bağlanmak, ona çok düşkün olmak. <KUBBEALTI>

1584 Terağķi eyledi derd-i derûnı / Belâ-yı ‘ışkınıñ oldu **zebûnı**

1757 Zeliñhâ ‘ışkınıñ oldu **zebûnı** / Terağķi itdi bir gice cünûnı

2432 Girü oldu ğam-ı ‘ışkuñ **zebûnı** / Girü çınratdı zencîr-i cünûnı

E10 Dimâğında anuñ kim var cünûnı / **Olurmuş keyd-i dünyânun zebûnı**

zecr [1] zorlama, eziyet. <KT, KO, KUBBEALTI>

1272 Belâ-yı râh-ı ğurbet **zecr**-i devrân / Firâğ-ı vâlideyn ü kahr-ı iñvân

zehr [] ölüme sebep olan nebati, madeni veya kimyevi madde, ağı. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

zehr-i kâtil [3] öldürücü zehir. <KANARI>

423 Hışım haşımı gibi haşm olmaz ey dil / Olur semm-i helâhil **zehr-i kâtil**

1053 Birisi olmadı bu kavle kâyıl / Yavuzlandı mişâl-i **zehr-i kâtil**

1944 Dehânuñsuz şeker bir **zehr-i kâtil** / Lebûñsuz cām-ı mey semm-i helâhil

zekât [1] mal ve paranın İslam şeriatına uygun olarak paklığını ve helallliğini temin etmek için her yıl kırkta birinin sadaka olarak dağıtılması. İslamiyet’in beş şartından biridir. <KT, KO, CÜDÎ, DİNİ KAVRAMLAR>

zekât vermek [1] sadaka vermek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

3181 Vebâle girme kesme iltifâtın / Sezâvârına **vir** hüsnuñ **zekâtın**

Zeliñhâ [192] Yusuf kıssanın kadın kahramanı. Kelime, “Züleyha” şeklinde de okunabilir.

Kur’an’da Yusuf suresinde Mısır azizinin eşi ve Yusuf’a âşık olan kadın olarak yer almasına

rağmen Züleyhâ/Zelîhâ adı geçmez. Tevrat'ta da Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez, sadece İslam sonrası bir Yahudi literatüründe Züleyhâ diye anılır. Mağrib hükümdarının kızı olduğu ifade edilir. Mısır azizi ile evlenmiş ancak Hz. Yusuf ile evlenene kadar eline erkek eli dokunmamıştır. Yusuf'tan karşılık bulamayınca iftira edip onu zindana attırmıştır. Mısır azizi öldükten sonra tamamen gözden düşmüş ve bir kulübede yaşamaya başlamıştır. Zaman içinde yaşlanıp gözleri kör olur. Yusuf bir gün atıyla saraya dönerken Züleyha onun yoluna çıkar, Züleyha Yusuf'tan kendisi için dua etmesini ister, Yusuf'un duasıyla gençleşip gözleri açılınca Yusuf onunla evlenir. Edebi literatürde Züleyhâ'nın hayatı ile ilgili farklı hikâyeler bulunmaktadır. <KA, TDVİA, ADŞS>

- 17 Demidür dil dilinden ola peydâ / Rümûz-ı kışsa-i 'ışk-ı **Zelîhâ**
- 330 Didüm Yûsuf **Zelîhânuñ** kitâbın / Beyân itdüm cemî'-i faşl u bâbın
- 1476 Nesebde gün gibi a' lâ vü evlâ / Hasebde bî-naẓîr adı **Zelîhâ**
- 1535 Gül-i bağ-ı vefâ ya' nî **Zelîhâ** / Tururken gülşeninde ferd ü tenhâ
- 1552 **Zelîhâ** gibi mihrine giriftâr / O hürşîdüñ hezârân zerresi var
- 1553 Çoğalmış 'âşıkâ mânend-i deryâ / Orada kaçraya döndi **Zelîhâ**
- 1611 **Zelîhâya** büyük ihsânı oldı / Ki anuñ 'âşık-ı hayrânı oldı
- 1647 Gül-i ra' nâ gibi âhîr **Zelîhâ** / Açıldı kıldı esrârını ifşâ
- 1658 Perestârân-ı dîvân-ı **Zelîhâ** / Zelîhâyı görür 'ışk ile şeydâ
- 1697 İşitdi dâyenüñ sözün **Zelîhâ** / Aña râz-ı nihânın itdi ifşâ
- 1735 **Zelîhâya** girü tekrâr dâye / Didi 'azm itme râh-ı nâ-sezâyâ
- 1744 Göyünmüş lâleye döndi **Zelîhâ** / Derûnında ziyâde oldı sevdâ
- 1757 **Zelîhâ** 'ışkınuñ oldı zebûnı / Teraqqî itdi bir gice cünûnı
- 1771 Uzanup kaşrı içinde **Zelîhâ** / Uyurdu gülşen içre nergis-âsâ
- 1772 **Zelîhânuñ** düşine girdi dildâr / Girü oldı müyesser seyr-i dîdâr
- 1806 **Zelîhâya** teraḥḥum itdi Yûsuf / Tesellî itdi gösterdi telatṭuf
- 1841 Düşürdi tâc-ı zerrînin **Zelîhâ** / Güneş öyle yirinden gitdi gûyâ
- 1854 **Zelîhâya** cünûn-ı 'ışkı bağı / Virürdi bağ-ı cennetden ferâğı
- 1875 **Zelîhânuñ** gözi yaşı çoğaldı / Göñül virdi belâ vü miḥnet aldı
- 1901 Tatalım düşmânüñ olmuş **Zelîhâ** / Aña var eyle bârî bir müdârâ
- 1922 Cemâl-i Yûsuf-ı dehr oldı peydâ / **Zelîhâ** gibi pür-sevḳ oldı dünyâ
- 1924 **Zelîhâ** itdi hürşîde ḥitâbı / Didi ey devr-i 'âlem âfitâbı
- 1982 **Zelîhâya** teraḥḥum etdi Yûsuf / Söze geldi tekellüm itdi Yûsuf
- 2005 **Zelîhâdan** atası oldı âgâh / Didi bin cân ile *el-ḥamdü li'llâh*

- 2013 **Zelîhānuñ** vücūdunda maḥabbet / Mürebbî oldu virdi ḥaylî ḥālet
- 2032 Olup sulṭān-ı Rūmuñ şevkı ḡālib / **Zelîhā** ḥazretine oldu ṭālib
- 2033 **Zelîhāya** bu aḥvāl oldu i‘lām / Atası şāh-ı maḡrib itdi ibrām
- 2066 Niçe biñ yük kumaş ile cevāhir / **Zelîhā** içün oldu cümle ḥāzır
- 2079 Müheyyā oldu esbāb-ı **Zelîhā** / Celîlü’l-ḡadr ü bî-mānend ü zîbā
- 2095 **Zelîhā** bindi bir taḥt-ı revāna / Müşābih zîneti ḡaşr-ı cināna
- 2105 **Zelîhā** beñzedi faşl-ı bahāra / Bahār olurdı gelse her diyāra
- 2135 ‘Azîze geldi bir peyk-i beşāret / **Zelîhā** geldügin itdi işāret
- 2141 Teveccüh itdi istiḡbāle fi’l-ḡāl / **Zelîhā** yolına ḡarc itdi emvāl
- 2147 **Zelîhā** keşreti ile bu keşret / Ḳarışdı bir birine itdi vaḥdet
- 2173 Bahār ile bile geldi **Zelîhā** / Bir iken iki oldu zevḡ-ı dünyā
- 2182 O devlethāneye geldi **Zelîhā** / ‘Azîzüñ oldu taşvîri hüveydā
- 2187 **Zelîhā** gördi ol taşvîri nāḡāh / ‘Azîzüñ ḡışşāından oldu āḡāh
- 2229 ‘Azîz olmışdı bu sūr ile mesrūr / **Zelîhā** ḡidmetine oldu destūr
- 2231 **Zelîhānuñ** açılmadı ḡicābı / Berāy-ı maşlaḡat çekdi ‘azābı
- 2245 ‘Azîzüñ ḡöñli mir’ātuna girdi / **Zelîhā** dir **Zelîhā** işidürdi
- 2250 **Zelîhāyı** görürlerdi mükerrrem / Du‘ā-yı devletin eylerdi ‘ālem
- 2399 **Zelîhā** şoḡbetinde oldu mezkūr / Ki var bir ḡādişe şehr içre meşhūr
- 2411 **Zelîhā** ḡuşına girdi bu evşāf / Şikāf itdi yaḡasın nitekim kāf
- 2429 **Zelîhā** bildi ol serv-i bülendi / Hemān-dem eski derdi tāzelendi
- 2436 **Zelîhā** arturınca bedr-i tāmı / Elini çekdi şehrūñ ḡāş u ‘āmı
- 2443 ‘Azîz aldı Meh-i Ken‘ānı fi’l-ḡāl / **Zelîhā** ḡānesine ḡıldı işāl
- 2492 **Zelîhā** irdi çünkim bu murāda / Perestār oldu ol ḡayrū’l-‘ibāda
- 2509 Libāsın geydürüp anuñ **Zelîhā** / Lisān-ı ḡāl ile söylerdi tenhā
- 2530 **Zelîhānuñ** ziyāde iltifātı / Melūl eylerdi faḡr-i kāyinātı
- 2645 Görince yüzini düşdi **Zelîhā** / Şitādan bāḡ u ḡülşen gibi ḡüyā
- 2690 Meh-i Ken‘āna yalvardı **Zelîhā** / Didi şānuñ bülend ü ḡadrūñ a‘lā
- 2692 **Zelîhādan** maḥabbet sezdi fi’l-ḡāl / Du‘āya ḡıldı bir vech ile ihmāl
- 2695 Tesellî eyledi anı **Zelîhā** / Didi ey reh-nümā-yı ḡurb-ı Mevlā
- 2701 Zārāfet eyledi ḡaylî **Zelîhā** / Evinden ṭaşraya ḡıḡdı hemānā
- 2709 **Zelîhāya** didi bir gice dāye / Yaḡışmaz Yūsufuñ ḡöñli buraya
- 2741 Bu mātem eyledükçe Yūsufa kār / Oyalardı **Zelîhā** anı her bār
- 2744 Bu mātemden ki maḡzūn oldu Yūsuf / Elin öpdî **Zelîhā** bî-tekellūf
- 2757 **Zelîhā** ḡaydına oldu muḡayyed / Ḳuyūd-ı āḡar oldu cümle müsned

- 2758 **Zelîhâ** çekdi Yûsufdan biraz el / Vişâl-i yâr kaldı şöyle mücmel
- 2760 **Zelîhâ** gördi serv-i gülşen-i nâz / Degüldür perde-i ‘uşşâka dem-sâz
- 2776 O gice bezme ‘azm itdi **Zelîhâ** / Kebâb-ı murğ u mâhî oldı peydâ
- 2783 **Zelîhâ** Yûsufa cām itdi teklîf / Elinde cāmı kıldı haylî ta‘rîf
- 2796 Ögüp ol cāmı kaldırdı **Zelîhâ** / Didi ‘ışkuña ey yâr-ı dil-ârâ
- 2810 Şarâbı şöyle zemm itdi ki ol şâh / **Zelîhâya** zarûrî geldi ikrâh
- 2814 **Zelîhâ** söyledi bir hoş hikâyet / Bu resme kıldı râvîden rivâyet
- 2868 **Zelîhânuñ** sözi buldı nihâyet / Meh-i Ken‘âna degdi çünki nevbet
- 2943 Hikâyet buldı bu resme nihâyet / **Zelîhâya** irişdi haylî hâlet
- 2955 **Zelîhâ** döndürüp sevç-ı kelâmı / Kelâma çekdi sulţân-ı benâmı
- 2973 **Zelîhâ** eyledi bir hûb tedbîr / Cemâl-i Yûsufı itmişdi taşvîr
- 2976 Tebessüm eyledi ol verd-i handân / **Zelîhâya** didi hışm ile ol ân
- 2988 **Zelîhânuñ** sözi düşdi kesâda / ‘Îtâbı Yûsufuñ oldı ziyâde
- 3004 **Zelîhâ** Yûsufa uydı ulaşdı / Niyâzı zülfi gibi başdan aşdı
- 3013 **Zelîhâ** Hâkka tefvîz itdi kârı / Meh-i Ken‘âna virdi ihtiyârı
- 3032 **Zelîhâ** bir sûri ağnâmı fi‘l-hâl / Şafâ-yı hâtır ile kıldı irsâl
- 3038 Nice gün itdi ağnâm ile ârâm / **Zelîhâ** cânibinden oldı ibrâm
- 3061 **Zelîhânuñ** öninde âl-i Ya‘kûb / Tururdu tâze gonca gibi mañcûb
- 3063 Kaçan ‘arz-ı cemâl itse **Zelîhâ** / Gelürdi hâtırına havf-i Mevlâ
- 3066 **Zelîhâ** bir kazâ ile yañılsa / Niyâz itse şeker gibi ezilse
- 3075 **Zelîhâ** kendüzini yavı kıldı / Taşarruf ‘ışkuñ olduğunu bildi
- 3094 **Zelîhânuñ** bu hâlin bildi dâye / Yağın oldı o mihre hemçü sâye
- 3197 **Zelîhâ** kadri ‘âlî ehl-i dildür / Aña alçaq nazar câyiz degüldür
- 3221 **Zelîhâ** gördi işdür başa düşdi / Perî-rûyına bulışdı görüşdi
- 3230 Göyüñdi âteşine içi taşı / **Zelîhâdan** ziyâde ağıdı yaşı
- 3232 **Zelîhâ** didi ey gül yüzlü cânân / Gül-i handâna düşmez ola giryân
- 3244 **Zelîhânuñ** irince dūd-ı âhı / Yaşardı Yûsufuñ çeşm-i siyâhı
- 3258 Yağardı ‘âlemi sūz u güdâzı / **Zelîhâ** Yûsufa şordı bu râzı
- 3279 **Zelîhânuñ** şalâhı gâlib oldı / Ki taḥşîl-i kemâle tâlib oldı
- 3281 Didi Allâhı bir bil ey **Zelîhâ** / Ki yokdur varlığında şübhe aşlâ
- 3285 **Zelîhâ** dinledi Yûsuf sözini / Uyardı uyḥudan cāmı gözini
- 3290 **Zelîhâ** geçdi gitdi kendüzinden / Cününü fehm olındı her sözinden
- 3292 **Zelîhânuñ** görüp sevdâ-yı hâmin / Pür itdi necm ile bedr-i tamâmin
- 3294 Elem gördi **Zelîhâ** şöḥbetini / Murâd itdi zarûrî fūrkatini

- 3297 Didi günlerde bir gün ey **Zelîhâ** / Gerekdür kim ola da' vâya ma' nâ
- 3307 Murâdını kabûl itdi **Zelîhâ** / Sevindi anuñ oldu şanki dünyâ
- 3356 **Zelîhâ** gelse cem' olsa cevârî / Akıtmazdı o havza mâ'-i cârî
- 3375 **Zelîhâ** kızlara kıldı vaşıyyet / Didi geldi zamân-ı sa'y u himmet
- 3477 **Zelîhâya** firâkı eyledi kâr / İrişdi bağına bād-ı şehir-vâr
- 3484 İşidürdi **Zelîhânuñ** sözini / Yire dikmişdi nergis-veş gözini
- 3489 **Zelîhâ** döndi gitdi zâr u maḥrûm / Cevârî kıssasın idindi ma' lûm
- 3500 Sarâyında **Zelîhâ** ferd ü tenhâ / Tıururdu ol gice bî-hûş u şeydâ
- 3522 **Zelîhâ** şem'e yanup yakılırken / Gözinüñ yaşını deryâ kılrken
- 3553 **Zelîhâya** irüp bād-ı melâli / İki kat oldu ḳaddinüñ nihâli
- 3583 Cevâhirlle **Zelîhâ** zînet oldu / Tıonandı şanki hûr-ı cennet oldu
- 3587 Yaraşdı tâc-ı zerrîn-i **Zelîhâ** / Başında od yanar ' ışık ile gûyâ
- 3617 Olup evvelki beyt içre mu' ammâ / Muḳaffel itdi ḳapusın **Zelîhâ**
- 3621 Der ü dîvârî şâfî vü mücellâ / Görindi ' aks-i taşvîr-i **Zelîhâ**
- 3624 Temâşâ-yı cemâl oldu zârûrî / Mezîd oldu **Zelîhânuñ** sürûrî
- 3627 Evüñ saḳfında daḫi oldu peydâ / Cemâl-i Yûsuf u rûy-ı **Zelîhâ**
- 3630 Bulup aḡyârdan ḫâlî cihânı / Söze geldi **Zelîhânuñ** zebânı
- 3648 **Zelîhâ** bulmadı bu derde dermân / Fiḡân u nâleler itdi *ke-mâ-kân*
- 3665 İkisnüñ olup ' aksi hüveydâ / Tıurur yüz yirde Yûsuflla **Zelîhâ**
- 3675 **Zelîhâya** bu resme yâr-ı mümtâz / Muḫâlîf perdelerden virdi âvâz
- 3705 **Zelîhâ** vaşl-ı yâra kıldı iḳdâm / Bu ḫâne ol hümâyâ olmadı dâm
- 3708 Ḳapadı ḳapuyı açdı dehânı / Söze geldi **Zelîhânuñ** zebânı
- 3723 **Zelîhâ** ' aksini gördükçe dildâr / ' Araḳ-rîz olur idi eyleyüp ' âr
- 3736 O demde naṭ'-ı ' ışık içinde bî'z-zât / **Zelîhâ** az ḳaldı kim ola mât
- 3754 **Zelîhâ** ile olan ihtilâtı / Niyâz u ' âlem ü zevḳ u neşâtı
- 3756 Didi ḫulm itme baña ey **Zelîhâ** / Olursın gey şaḳın merdûd-ı Mevlâ
- 3764 **Zelîhâ** gördi ol ḳaşı hilâli / Naşîḫatden degül her sözi ḫâlî
- 3775 Bu resme resm-i Yûsuflla **Zelîhâ** / Mücellâ ḫâne içre oldu peydâ
- 3783 Didi kendüni cem' it ey **Zelîhâ** / Mesîḫâ oldu anı itdi iḫyâ
- 3791 Görindi her ṭarafdan ' aks-i Yûsuf / **Zelîhâ** vaşlına eyler tevaḳḳuf
- 3800 **Zelîhânuñ** cününü oldu muḫkem / Çıḳardı ḫanḡer-i bürrânın ol dem
- 3808 **Zelîhâ** açdı bâl-i iştihâyı / Muḳarrer bildi vaşl-ı dîlrübâyı
- 3811 Bu gizlü ḫâlini çün gördi Yûsuf / **Zelîhâdan** bu râzı şordı Yûsuf
- 3821 **Zelîhâ** şevḳ ile bundan muḳaddem / Tıolaşup şarmaşup tıururdu muḫkem

- 3828 **Zelîhânuñ** perişân oldı cānı / Kemāl-i hırşı mahrûm itdi anı
- 3838 **Zelîhâ** şandı kim keşf itdi rāzı / Bu derd-i ‘ışkı bu nâz u niyâzı
- 3847 **Zelîhâ** altun adın bakır itdi / Ki bühtân-ı ‘azîmin zâhir itdi
- 3861 Didi egri sözini toğrı şanma / **Zelîhânuñ** yalanına inanma
- 3863 Kaçarken anı kıovmışdur **Zelîhâ** / O mâhuñ dâmenin çâk itdi zîrâ
- 3869 **Zelîhâyı** helâk itdi bu acı / Zuhûra geldi cîm-i i‘ vicâcı
- 3884 **Zelîhâdan** ben oldukça gürîzân / Düşer üstüme ol hırşîd-i Yezdân
- 3888 **Zelîhâ** gibi sen de zâlim olma / Gâzab itme fakîre âşim olma
- 3896 **Zelîhânuñ** cünûnından eşer var / Degüldür kendü kârından haberdâr
- 3908 Didiler hâmlık eyler **Zelîhâ** / Ne hoş bed-nâmlık eyler **Zelîhâ**
- 3917 Mesâvî oldığın bildi **Zelîhâ** / Zenân-ı Mısrı çağırdı hemânâ
- 3924 Ziyâfet emri irişdi tamâma / **Zelîhâ** başladı feth-i kelâma
- 3940 **Zelîhâdan** şikeste-hâtır olmuş / Aña rûy-ı celâli zâhir olmuş
- 3980 Görince bunlaruñ ‘ışkın hüveydâ / Teraqqî eyledi derd-i **Zelîhâ**
- 3988 Ne pend ile **Zelîhâ** ‘âmil oldı / Ne ibrâm ile Yûsuf mâyil oldı
- 3993 **Zelîhâ** bunları yanına taçdı / Tazarru‘ ‘aynı ile yâra baçdı
- 3996 Bu gâmdan ser-nigûn oldı **Zelîhâ** / Zelîl oldı zebûn oldı **Zelîhâ**
- 4020 **Zelîhâ** itdi bu bâtıl hayâli / Dir idi açıla bâbı vişâli
- 4029 **Zelîhâ** kim hicâb-ı ‘ayn-ı cândur / Beni azdurmağ ister çok zamândur
- 4035 ‘Azîze ‘arz-ı hâl itdi **Zelîhâ** / Didi ey âb-ı rûy-ı mülk-i dünyâ
- 4038 Ki dirler Yûsufuñ sevmiş **Zelîhâ** / İder vaşlına ibrâm ü taçâzâ
- 4053 **Zelîhâ** itmek içün bu ‘itâbı / Müheyyâ itdi serhengân-ı bâbı
- 4064 Görenler Mâh-ı Ken‘ anı ögerdi / ‘Azîz ile **Zelîhâya** sögerdi
- 4068 **Zelîhâdan** dil ü cân itdi nefret / ‘Azîz oldı nişân-ı seng-i la‘net
- 4080 **Zelîhâ** derdmendüñ dest-i reddi / Dâlâlet fitnesinüñ oldı seddi
- 4082 Umardı rûy-ı makşûd ola peydâ / Taşavvurdan ziyân itdi **Zelîhâ**
- 4098 **Zelîhânuñ** yoğ idi rây-ı hayrı / ‘Asîr oldı aña ma‘şûkı seyri
- 4173 Hûşûşâ derd-i hicrân-ı **Zelîhâ** / Teraqqî eyledi *yevmen-fe-yevmâ*
- 4188 **Zelîhâ** bindi bir esb-i siyâha / Karañu gice içre döndi mâha
- 4200 Şafâlar sürdi seyrinden **Zelîhâ** / Dil-i şeydâsına geldi tesellâ
- 4208 Baçup zindâna eydürdi **Zelîhâ** / Senüñ koynuñdadur ol mâh-ı garrâ
- 4308 Hañâ vü cürmine pinhân u peydâ / Muķırr u mu‘terif oldı **Zelîhâ**
- 4313 **Zelîhâ** öldi ölmezden önürdi / Ki bunuñ gibi kahr-ı dehri gördi
- 4359 Sarâyında **Zelîhâ** kâldı bî-kes / Sitâre bî-sa‘âdet tâli‘ enhas

- 4389 ‘Amelden aldı uşr oldu **Zelîhâ** / Yaturdı bir bucada ferd ü tenhâ
- 4402 Yoğ idi anuñ istikâmı aqlâ / Mişâl-i rây u tedbîr-i **Zelîhâ**
- 4422 Nişân-ı pây-ı esbi gibi gûyâ / Dikerdi gözlerin yola **Zelîhâ**
- 4456 **Zelîhâ** bir gice aşnâmnı aldı / Münâcât itmege tenhâya geldi
- 4468 Tırı geldi **Zelîhâ** nitekim âb / Sürindi vardı râh-ı şâha yab yab
- 4472 Hicâb oldu **Zelîhâya** bu keşret / Niyâza olmadı bir âbiliyyet
- 4481 **Zelîhâ** küfr evini ıldı vîrân / Vişâli ânesini yaptı Yezdân
- 4494 Sarâya döndi sultân-ı cihândâr / **Zelîhâ** vardı yolda tırdı tekrâr
- 4499 **Zelîhâ** oldu bu sözden aberdâr / Sarâyı apusına vardı nâçar
- 4502 **Zelîhâyı** güc ile bildi Yûsuf / Esîrine şefâ‘at ıldı Yûsuf
- 4503 Didi anı o günler ey **Zelîhâ** / Yüzüñ mihr idi alnuñ mâh-ı ğarrâ
- 4524 O günden mâh-ı ruhsâr-ı **Zelîhâ** / Teraı eyledi *yevmen-fe-yevmâ*
- 4536 Didi gökde nikâh itdürdi Mevlâ / Hâlâlûñ oldu bu günden **Zelîhâ**
- 4537 abûl oldu **Zelîhânuñ** niyâzı / Bilindi saña ‘arz itdügi râzı
- 4562 Kemâle irdi îmân-ı **Zelîhâ** / Mu‘îñ oldu aña her yirde Mevlâ
- 4564 Gönûlden meyl-i Yûsuf oldu ifrâz / **Zelîhâ** semtine naql eyledi nâz
- 4567 İderken Yûsuf ile destbâzî / açup itdi **Zelîhâ** itirâzı
- 4570 Teraı itdi tâ‘at-ı **Zelîhâ** / Gözinden ıdı yaşı gibi dünyâ
- 4575 **Zelîhâya** yedi ev itdi bünyâd / ‘İbâdet ılmağ içün ol perî-zâd
- 4985 **Zelîhâyı** ağırđı azretine / Beyân itdi düşini idmetine
- 4987 **Zelîhâyı** melûl olmaya dirdi / Bu râzı zâhiren pinhân iderdi
- 4989 Lisân-ı hâl ile ol ehl-i hâle / Dir idi ey **Zelîhâ** cyle nâle
- 5047 **Zelîhâ** oldu bu efgândan âğâh / ‘İbâdet-ânesinden ıdı nâğâh
- 5074 Bu avâl ile naql itdi **Zelîhâ** / ‘*Aleyhâ rahmetu’llâhi ta‘âlâ*
- E11 Huzûr imiş **Zelîhânuñ** firâı / Bana teklîf ider mâ-lâ-yutâı
- E12 **Zelîhâ** fûratine fûrce buldı / ulağı dinc olup âsûde oldu
- E21 **Zelîhâ** ğamda Yûsuf urrem ü şâd / Anuñ gönli şikeste bunuñ âbâd

Zelîhâ-veş [1] Zeliha gibi.

- 1921 ‘Ayân oldu zamân-ı şubh-ı şâdık / **Zelîhâ-veş** yüzi ağ alnı aık

zelîl [3] alak, hor görülen, hakir. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

- 4531 Didi ey meharı Âl-i Hâlîlûñ / Tamâm it âcetini ben **zelîlûñ**

zelîl etmek [1] hor ve hakir etmek, aşağılamak, hor görmek. <KUBBEALTI, ÖTS>

- 1765 **Zelîl itme** faîr-i nâ-tüvânı / şefâ‘at vatidür ihsân zamânı

zelîl olmak [1] hor ve hakir olmak, aşağılanmak. <KUBBEALTI, ÖTS>

3996 Bu gâmdan ser-nigün oldu Zelîhâ / **Zelîl** oldu zebûn oldu Zelîhâ

zelzele [1] ırgalanma, hareket, salınıp sarsılma, deprem. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ>

1420 İrişür 'ışkı erbâb-ı şühûda / Olur bir **zelzele** beyt-i vücûda

zemâne [15] şimdiki zaman, devir, vakit. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ, KUBBEALTI>

1108 'Acebdür 'ışkı-ı Ya' kûb-ı **zemâne** / Firâk-ı Yûsufa olur bahâne

1254 Kûdî ihvânını ol yâr-ı şiddîk / **Zemâne** cümlesinden itdi tefrîk

1360 Bu hevdecde o ma' şûk-ı **zemâne** / Dönerdi bülbül-i kuds-âşiyâna

1557 Geyer müşkî kabâ ol çeşmi âhû / **Zemâne** 'ışkı u müşki ile memlû

1737 Dehânuñ gibi ey âh-ı **zemâne** / Gönül virme vücûdî olmayana

1936 Diyesin ey Süleymân-ı **zemâne** / Terağhum eyle mûr-ı nâ-tüvâna

1976 Eyitdi aña ey Hızır-ı **zemâne** / Mekânûndan baña vir bir nişâne

2290 Şorarsañ yaşını heftâda yetmiş / **Zemâne** kâmeti yayın ham itmiş

3218 **Zemâne** bî-vefâ yâr ise serkeş / Karâr u şabr yok 'ışkı ise âteş

3400 **Zemâne** şunmadın câm-ı memâtı / Vişâlûñle içür Âb-ı Hayâtı

3424 Mağabbet murğî ey şâh-ı **zemâne** / Ne var eylerse bizde âşiyâne

4283 Bakarken lu' bet-i zâl-i cihâna / Anuñ ardınca bu devr-i **zemâne**

4297 Didi ol server-i devr-i **zemâne** / Yedi gâv oldu yıllardan nişâne

4505 Firâkum âteşine yana yana / Za'îf itmiş seni devr-i **zemâne**

4596 Nebiyyu'llâh çü Mışra oldu vâlî / **Zemâne** halkınuñ hûş oldu hâli

zemîme [1] zemmedilen şey, yermeye yerilmeye müstahak fena ve kötü hâl. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTI>

357 İrişür 'âlem-i kalb-i selîme / Gider cisminden ahlâk-ı **zemîme**

zemîn [24] yer, arz. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>

172 **Zemîne** sâyesi düşmezdi zîrâ / Mekânı âsumândan oldu a' lâ

227 **Zemîne** indi çünkim şems-i Sübhân / Terağkî itdi nûr-ı 'ayn-ı 'Osmân

433 Şeher şâmuñ kara şâlını aldı / **Zemîn** egnine bir aq câme şaldı

748 Omuzda iken ol hürşîd-sîmâ / Bırakdılar **zemîne** sâye-âsâ

749 Yazuklar oldu yâr-ı nâzenîne / Şalındı şadr-ı şefkatden **zemîne**

1062 Teber şalan o serv-i nâzenîne / Yıkılsun sâyesi gibi **zemîne**

1168 Nüzûl itdi **zemîne** peyk-i Yezdân / Dil-i Ya' kûbı kıldı şâd u handân

2118 Bu koğular tağılurdu **zemîne** / Dönerdi menzili şahrâ-yı Çîne

2163 **Zemîne** na' l-i esbi iştiyâkı / Kâlurdu 'aynı ardınca 'âvâmuñ

- 2551 Devesi Yūsufuñ öninde fi'l-hāl / **Zemīne** çökdi oldı aña meyyāl
 2587 Bu tafşılı ‘arabdan eyledi gūş / **Zemīne** düşdi Yūsuf oldı bî-hūş
 2596 Güneş tolındığı gibi **zemīne** / Görindi şehri irişdi yakına
 4604 **Zemīne** yağmadı bārān-ı eflāk / Yübüsetden leb-i Nîl oldı şad çāk
 4745 Yüzümüz sāye-veş düşdi **zemīne** / Sevād-ı vechi besdür mücrimīne
 4829 Bir araya gelüp on iki kardaş / **Zemīne** gözlerinden dökdiler yaş
 5053 Toldı gözden ol hūşīd-i gerdūn / **Zemīn** altında kaldı nitekim nūn
 5068 **Zemīn**-i kabrine itdi sücūdı / Fenā-ender-fenā oldı vücūdı

Aşağıdaki tanıklarda “yeryüzü” anlamına gelen “rüy-ı zemīn” tamlaması kullanılmıştır (*bk. rüy-ı zemīn*).

- 442 Kalendar eyleyüb rüy-ı **zemīni** / Geyürdi gellelerden pöstini
 1034 Gelürler Hāzret-i Ya‘kūb evine / Sürerler yüzlerin rüy-ı **zemīne**
 3033 Koyunlar gördiler şāh-ı güzīni / Öninde öpdiler rüy-ı **zemīni**
 3116 Çıkar tedric ile çarḥ-ı berīne / İner tedric ile rüy-ı **zemīne**

zemīn ü āsumān [3] yer ve gök. <KANAR/>

- 1546 Ser-ā-ser kılmış ol şems-i sa‘adet / **Zemīn ü āsumānı** pür-ḥarāret
 4067 Hāzīn idüp **zemīn ü āsumānı** / Bu taḥkīr ile ḥabs itdiler anı
 5077 **Zemīn ü āsumān** cāy-ı ḥaṭardur / Kişiye ejdehā-yı heft-serdür

zemm [] birinin kötülüğünü söyleme, ayıplama, yermek, çekiştirme, hiciv. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL>

zemm etmek [1] kötülemek, yermek. <KANAR/>

- 2810 Şarābı şöyle **zemm itdi** ki ol şāh / Zeliḥāya zarūrī geldi ikrāh

Zemzem [2] Kâbe’nin yanında bulunan bir kuyu ve bu kuyuda çıkan suya verilen isim.

Kelime “çok su” manasındadır. Kâbe’nin doğusunda Allah’ın Hacer ile oğlu İsmail’e ihsan ettiği sudur. Yeryüzündeki suların en faziletlisidir. <KT, KO, CŪDÎ, DİNÎ KAVRAMLAR>

- 833 Belā vü miḥnete şabr eyle dāyim / Tırı tır āb-ı **Zemzem** gibi tā kim
 2912 Vedā‘ itdi evine gitdi ol dem / Aḳardı gözlerinden āb-ı **Zemzem**
zen [4] karı, kadın, zevce. <KT, KO, FZ, CŪDÎ, KANAR/>
 2383 Zihī **zen** kim olup merdāne kārı / Kōdı maḥlūḳı sevdi Kirdigārı
 2704 **Zenūñ** ‘ahdi şınuḳ ḳavli yalandur / Denī dūnyā gibi nā-mihribāndur
 3858 Elinde tıfl-ı ma‘şūm ile nāgāh / Oraya geldi bir **zen** ḥikmetu’llāh
 3879 Yürür her ḳarnapā ma‘yūb u maḥcūb / **Zen**-i mekrūh ider mekr ile maḡlūb

zenahdān [1] çene. <KT, KO, FZ, CŪDÎ, DŞŞ> Tanıkta çenede bulunan çukurluk kuyuya benzetilmiştir.

1824 Düş olan ʿ izzet ü cāha düşendi / **Zenahdānındaki** çāha düşendi

zenān [8] kadınlar, “zen”in çoğulu. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

2703 **Zenānuñ** çarḥa beñzer fkr ü rāy / Döner bir dürlü eyler mācerāy

3202 Bu olmaz kim uyam mekr-i **zenāna** / İhānet kâsd idem bu ḥānedāna

Zenān-ı Mısr [6] Mısırlı kadınlar.

3907 **Zenān-ı Mısr** içinde oldı meşhūr / Ser-ā-ser mācerā-yı ḥālî mezḳūr

3917 Mesāwî oldıgım bildi Zelîḥā / **Zenān-ı Mısrı** çağırdı hemana

3950 **Zenān-ı Mısrı** hep bî-hūş itdi / Olanca ʿ aql u idrākin tağıtdı

3977 **Zenān-ı Mışruñ** artup vecd ü ḥālî / Semend-i ʿ ıṣḳuñ oldı pāymālî

3989 **Zenān-ı Mısr** ile itdi ağız bir / Meh-i Kenʿ ānı ide yaʿ nî teşhîr

4199 **Zenān-ı Mışruñ** irişmez ziyānı / Mekān idinmiş ol dārüʾl-emānı

zenbūr [1] arı, eşek arısı. <KT, FZ, CŪDÎ, KÂMŪS>

3551 Tıyurur genc-i ʿ ıṣḳı āh-ı serdi / Üşürür başına **zenbūr-ı** derdi

zencîr [18] birbirine geçmiş halkalardan oluşan demir ip ve bağ, silsile. Ayrıca suçluların ayağına veya boynuna bağlanan demir bağ, prangaya da zincir denir. Divan şiirinde âşığın çektiği gam ile sevgilinin saçını zincire benzetilir. Gam uzun olduğu ve sonu gelmediği için, zülûf ve saç ise şekil ve örgü nedeniyle zincire benzetilir. Bu zincir yerine göre âşığı bağlar, zindana atar veya asıp idam eder. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞŞ, KUBBEALTİ>

1229 İki **zencîr** olup eşk-i revānı / Alup gitdiler ol ārām-ı cāmı

1271 Güneş ıssısı itdi baña teʿşîr / Tağıldı sāye-veş boynuma **zencîr**

1850 Bu zer **zencîre** yoğ idi nizāʿı / Cemālî şemsinüñ oldı şuʿ āʿı

1851 İki **zencîr** olup eşk-i revānı / Benefşe gibi bâğa şaldı anı

1858 Kemāl-i ʿ ıṣḳ-ı pâki kıldı teʿşîr / Delindi bağı feryād itdi **zencîr**

1859 Kime kim dāğ-ı hicrānı ola gül / Olur **zencîrinüñ** āvāzı bülbül

1860 Bu **zencîr** oldı tesbîḥ-i niyāzı / Ḥaḳîḳî eyledi ʿ ıṣḳ-ı mecāzı

1895 Şorarsañ ol garîb ü ol faḳîrî / Olupdur bend ü **zencîrünüñ** esîri

1910 Hele boynunda yok **zencîr** bârı / Gezersin istedüğüñ yerde bârî

1923 Şuʿ āʿıyle güneş gökde yürürdi / Delüler gibi **zencîrin** sürürdi

3330 Cünün-ı ʿ ıṣḳ-ı bülbül anda peydā / Şunuñ āvāz-ı **zencîri** hüveydā

4055 Tağıldı seyl-i eşki gibi **zencîr** / Emîri kıldılar taʿ zîr ü teşhîr

4056 Aḥibbā gibi **zencîrünüñ** fiğānı / Pür itdi ʿ ālem-i kevn ü mekânı

zencîr-i cünûn [1] delilerin bağlandığı zincir. <KANAR/>

2432 Girü oldı ğam-ı ‘ışkuñ zebûnı / Girü çınratdı **zencîr-i cünûnı**

zencîr-i zer/zerrîn [2] altın zincir. <KANAR/>

1849 Takıldı boynına **zencîr-i zerrîn** / Bu ğamdan olmadı ebrûları çîn

4368 Berî oldı teni kayd-ı güherden / Sebük-bâr eyledi **zencîr-i zerden**

zencîr urmak [2] zincirle bağlamak. <KUBBEALT/>

1228 Bu sözler Mâlike olunca takrîr / Berây-ı hâtır **urdu** aña **zencîr**

1719 Dil-i dîvâneme yâr itdi tedbîr / Şu‘ â‘ -ı şems-i ‘ışkı **urdu zencîr**

zengî [1] siyah adam, siyahi, zenci. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANAR/>

1290 Nâzar idince aña **zengî**-i şeb / Karardı ‘aks-i rûyından müretteb

zer [17] altın. <KT, KO, CÛDÎ, OTAL, KUBBEALT/>

1188 Görür seyrinde bir gün bedr-i enver / Girer koyunına olur kîse-i **zer**

1434 Şu toprakda ki aşı-ı cevher olmaz / Vucûdında anuñ sîm ü **zer** olmaz

1500 Gümüşden servdür yâ şem‘ -i kâfûr / Görinen tâc-ı **zeri** bir şu‘ le-i nûr

1501 Tenezzül eyleyüp hûşîd-i hâver / Libâsına olurdu tûgme-i **zer**

1505 Olup âvâresi bu çarh-ı atlas / Yürürdi **zer** libâs ile mülebbes

1850 Bu **zer** zencîre yoğ idi nizâ‘ ı / Cemâli şemsinüñ oldı şu‘ â‘ ı

2019 Geleydi yanına bir mâh-peyker / Şaçardı başına encüm gibi **zer**

2085 Kızıl atlasda olan tûgme-i **zer** / Şafaqda kevkeb-i Mirrihe beñzer

2166 Bu Mecnûn kâsesine beñzer ancak / Şaçardı hâlka la‘lîn kâsedan **zer**

2506 Ser-â-ser **zerden** idi her qabâsı / Bulaydı cândan eylerdi libâsı

3590 Şu‘ â‘ -ı câme-i **zer** nûr-ı ruhsâr / Bir iken iki oldı hûsn-i dildâr

3596 Cemâli tavk-ı **zerden** buldı tertîb / Gülistânı kitâbın kıldı tezhîb

4368 Berî oldı teni kayd-ı güherden / Sebük-bâr eyledi zencîr-i **zerden**

zer-i hâlis [2] saf altın, som altın. <KANAR/>

1441 Maḥabbet âteşini eyle pîşe / **Zer-i hâliş** ider qalbi hemîşe

4519 Elüm tolsun **zer-i hâlişle** tekrâr / Mişâl-i keffe-i mîzân-ı dînâr

zer ü sîm [2] altın ile gümüş.

522 **Zer ü sîmi** dönüp berg-i ḥazâna / Çüridürdi yolında ‘aşîkâne

4518 Beni dil-teng idüpdür dâr-ı iflâs / **Zer ü sîmüm** şîrâr-ı nâr-ı iflâs

zer‘ [1] tarlaya tohum saçmak; ekin. <KT, KO, LN, KANAR/>

4957 Mesâvî sözidür bir nâr-ı mezmûm / İder **zer‘** -i şalâḥ ü zühdi ma‘dûm

zerd [5] sarı. <KT, KO, FZ, CÛDÎ, KANARİ> Tanıklarda “solgun yüz” anlamındaki “rüy-ı zerd” tamlaması içinde kullanılmıştır (*bk. rüy-ı zerd*).

829 Beni bilmez görenler rüy-ı **zerdüm** / Hızân oldu bahâr içinde verdüm

1636 Bilürler bir bakımda ehl-i derdi / Şehâdet eyler aña rüy-ı **zerdi**

1663 Nedür bu rüy-ı **zerd** ü eşk-i mevvâc / Bu ‘âşıklık libâsın eyle ihrâc

3217 Tutulmuş aya döndi rüy-ı **zerdi** / Gamından geh şarardı geh qarardı

zerd etmek [1] sarartmak. <KANARİ>

4383 Ruḥ-ı rengin **itdi** nâr-ı gam **zerd** / Zuhûr eylerdi her gün bir yeñi derd

zerde [1] safranla birlikte pişirilen bir çeşit sarı renkli tatlı pirinç yemeği. Genellikle düğünlerde pilavla beraber ikram edilmesi âdetidir. <KT, KO, CÛDÎ, KUBBEALTİ, REDHOUSE>

2213 Tabakda **zerdeyi** itsen temâşâ / Ayuñ on dördine beñzerdi güyâ

zer-efşân [1] altın saçan, serpen. <CÛDÎ, OTAL>

2174 **Zer-efşân** oldu aña bende vü şâh / Ne devlethâne miñnethanesine

zer-ḥarîde [1] altınla satın alınmış, satın alınmış kimse; köle. <OTAL, KUBBEALTİ>

2424 Huşûşâ bu gulâm-ı **zer-ḥarîde** / Mişâli olmamışdur âferîde

zer-nigâr [1] altın nakışlı, altınla işlenmiş, yaldızlı. <CÛDÎ, OTAL, KUBBEALTİ>

1358 O râh-ı gurbetüñ üştür-süvârı / Geyindi bir libâs-ı **zer-nigârı**

zerre [14] çok küçük parça. Güneşin ışığı içinde uçar gibi görünen küçük toz taneleri. Lûgat-ı Cûdî’de “yüz tanesi ancak bir arpa sıkletini teşkil edecek derecede küçük olan şey” açıklaması yapılmıştır. Zerre “yüz tanesi bir arpa ağırlığında gayet küçük karınca” demekse de dilimizde “gözle görülmez derecede küçük şey” anlamında kullanılır. “Asla, hiç, pek az” anlamında da kullanılır. Güneşin tesiriyle hava ısınınca havadaki tozlar hareket ettiğinden etrafa yayılırlar. Eski telakkiye göre güneşin cazibesine kapılarak ona doğru koşarlarmış. <KT, KO, CÛDÎ, AÇDŞS>

97 Çıkar bir kaçradan deryâ-yı ‘ummân / Turur bir **zerrede** ḥurşîd-i raḥşân

354 Berâber görünür bûd ile nâbûd / Olur **zerre** gibi mihr ile meşhûd

1141 Dükenmez **zerre** gibi ıztırâbuñ / Komazsın dâmenin ol âfitâbuñ

1466 Cihân âsûde ‘adli sâyesinde / Güneş gibi **zerre** kadri pâyesinde

1450 Hâķîķîye mecâzîden yakın ol / Günün şevķına eyle **zerreden** yol

1552 Zeliḥâ gibi mihrine giriftâr / O ḥurşîdüñ hezârân **zerresi** var

1674 Seven gün gibi bir ‘âlî-cenâbı / Dükenmez **zerre** gibi ıztırâbı

- 1711 Temâşâ eyledüm ol şems-i cânı / Güneşde **zerredür** güyâ dehânı
 2310 İdüp **zerre** gibi sa' y-ı kifâye / Düriş irişmege mihr-i Hudâya
 2372 Kamer bir şu' le nûr-ı kudretinden / Güneş bir **zerre** şems-i hikmetinden
 3254 Olan **zerre** gibi mihr ile peydâ / Olur Mecnûn gibi halka temâşâ
 3379 Hâbîbüm âfitâbıdur cihânun / Girün **zerre** gibi gönline anuñ
 4633 Ğalâl almağ içün cem' eyleñüz mâl / Bu işde eylemeñ bir **zerre** ihmâl

zerre-i nâçiz [1] hiçbir değeri olan zerre. <KANARI>

- 3682 Benem ol **zerre-i nâçiz** güyâ / Ki olur mihr-i ' ışkuñla hüveydâ
zerrece [5] zerre kadar, çok az. <KUBBEALTI, ÖTS, REDHOUSE>

- 89 Cihân mülki eger az u eger çok / Huzûrında anuñ bir **zerrece** yok
 612 Seni her fende ilzâm itse kâmil / Degülsin **zerrece** ma' küle kâyıl
 659 Nihân eylersin ol dürr-i yetimi / Açılmaz **zerrece** kalb-i selîmi
 1869 Şu kim nâr-ı firâk ile yakılmaz / Vişâlün **zerrece** kadrini bilmez
 3072 Temâşâdan gözini yummaz encüm / Güneşden **zerrece** itmez tevehhüm

zerrîn [8] altından yapılmış; altın gibi, altın renginde sarı ve parlak. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

- 1841 Düşürdi tâc-ı **zerrîn**in Zeliḥâ / Güneş öyle yirinden gitdi güyâ
 1849 Takıldı boynına zencîr-i **zerrîn** / Bu ğamdan olmadı ebrûları çîn
 2077 Cemel ebr ü ceresler ra' d-i âfâk / Şu' â' -ı tîğ-i **zerrîn** berç-ı berrâk
 3587 Yaraşdı tâc-ı **zerrîn**-i Zeliḥâ / Başında od yanar ' ışık ile güyâ
 4147 Bulurdi Yûsufun **zerrîn** libâsın / Çekerdi kaşı gibi kara yasın
 4332 Çıkardı zulmet-i zindân libâsın / Geyindi gün gibi **zerrîn** kabâsın
 5118 Bunuñ olur pelâsı ebr-i rahmet / Anuñ **zerrîn** libâsı nâr-ı miḥnet

zerrîn kemer [1] altın kemerli. <KANARI>

- 2536 Hezârân kûl ile yüz biñ nökerle / Muraşsa' tâc ile **zerrîn kemerle**

zerrîn-kadeḥ [1] güzel kokulu bir cins sarı çiçek, nergis. <KT, BURHÂN, LN> Cevat Şükrü, “zerrîn-kadeḥ” ile “nergis”in karıştırıldığını ifade eder. <TÜRK ÇİÇEK KÜLTÜRÜ> Yavuz Bayram, çiçekler konusundaki çalışmasında bu tabirin divan şairleri tarafından nergis anlamından daha çok “altın renkli kadeḥ” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Ancak nergis ile ilgili kullanımlarının da bulunduğunu belirtmiştir. <ÇİÇEKLER> Aşağıdaki tanıkta kelime her iki anlamını da düşündürecek şekilde kullanılmıştır.

- 3323 Olup **zerrîn-kadeḥ** mest-i maḥabbet / Başın kaldurmağa bulmazdı kudret

zevâhir [1] çiçekler; parlak yıldızlar, “zehre”nin çoğulu. <KT, KO, KANARI>

3585 Başında t̄ac u t̄acında cevāhir / Felek farkında m̄anend-i **zevāhir**
zevāl [17]

1. fena bulma, yok olma, ortadan kalkma. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

- 117 Döner endāmı şemşîr-i celāle / Şalar a‘dasını çāh-ı **zevāle**
 818 Ziyāde artar ol merdūn melāli / Ki ola kendü cinsinden **zevālî**
 4529 Ğam-ı yāra **zevāl** olur havāle / Kaçan kim irişe ḥadd-i kemāle
 5120 Vücūd-ı ādemi mūr-ı **zevālî** / Yir altına taşır gendüm mişālî

zevāle etmek/erişmek [6] bozulup yok olmak, çökmek. <KUBBEALTİ, ÖTS, BDS>

- 461 Şu dirlik kim hicāb ola vişāle / Gerekmez gün gibi **irsün zevāle**
 923 K̄ara gōñüllüler **irsün zevāle** / Yüzinden bellüdür m̄anend-i lāle
 1664 Cemālūn mihri **irışmış zevāle** / Bir ay içinde dönmişsin hilāle
 2621 Didi şükr ü sipās ol Z̄ü’lcelāle / Ki **irdi** rüz-ı hicrānum **zevāle**
 3133 Bunun gibi vişāl **irsün zevāle** / Ki her gün bā‘ış olur infī‘āle
 3913 Dirîğā gün gibi **irdi zevāle** / Yolından gelmedi kaşr-ı vişāle

2. güneşin en tepe noktadan batışa yönelmesi. <KT, CŪDÎ> Tanıklarda kelimenin diğer anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

- 469 **Zevālin** bir günün idüp muḥarrer / K̄ara-pūş oldı bu çarḥ-ı bed-aḥter
 963 Ḥarāmî daḥi kıymaz ol cemāle / Revā görmez o ḥurşîdi **zevāle**
 1166 Didi ḳabz itmedüm rûḥını anuñ / **Zevālin** görmedüm ol şems-i cânuñ
 1678 ‘Ayān itdügi içün gizlū ḥālî / Günün eksük degüldür bir **zevālî**
 1846 Atası şāh-ı maḡrib tıydı ḥālî / Didi vardur bu mihrūn bir **zevālî**
 1909 Ḥazān yapraḡına dönmiş cemālūn / Senūn de gün gibi var bir **zevālūn**
 2899 Hücūm itdi anuñ vecd ile ḥālî / İrişdi mihr-i ‘aḳlınuñ **zevālî**

zevāllū [1] biçare, miskin, âciz, tasalı, dertli, bedbaht, talihsiz. <KT, 17. YÜZYIL

TÜRKÇESİ>

2059 Anuñ üftādesidür bende vü şāh / **Zevāllūsi** güneş eksüklüsi m̄ah
zevḳ [48]

1. bir şeyin hoş a gitme hususu, tatma, tat, lezzet. <KT, KO, LN, OTAL, KANARİ>

- 1522 Maḥabbetden vücūdı levḥi sāde / Daḥi meyl itmemiş **zevḳ**-ı murāda
 1539 T̄ururken **zevḳ** ile bî-ḳayd u bî-kār / Muḳayyed ḳıldı anı kākül-i yār
 1749 Taḥammül idemez bu **zevḳa** insān / T̄ururken bî-kes ü bî-yār u bî-cān
 1751 Zihî **zevḳ** u zihî şevḳ u zihî ḥāl / Bir iken iki ola rüy-ı iḳbāl
 1817 Bu **zevḳ** ile bu şevḳ ile uyandı / Baḳındı Yūsufın yanında şandı

- 2172 Mişāl-i ‘āşık maḥzūn u bī-bāk / Bir iken iki oldu **zevk**-ı dünyā
 2233 İdüp sîmurğ-ı **zevkı** zühdin izhâr / Başını hırkaya çekdi keşef-vâr
 2447 Ricâli mest ider cām-ı vişâli / Taşavvur idemez **zevk**-ı cemâli
 2487 Bu ağlar yüzölü çarḥuñ **zevkı** yokdur / Melâli şenliğinden daḥi çokdur
 2494 Qolında şāhbāz-ı ‘izz ü devlet / Elinde ḥātem-i **zevk**-ı sa‘ âdet
 2498 Düşüm midür bu devlet bu sa‘ âdet / ‘ Aceb gerçek midür bu **zevk** u ḥālet
 2522 Uyurdu **zevk** ile ol mäh-pāre / Bu göz yummazdı mәнend-i sitāre
 2937 Tevekkül **zevk** vardur şānlarında / Ölüm bir ḥāb-ı ḥōşdur yanlarında
 3408 Ayak baş pāye-i kaşr-ı vişāle / Elüñ irişdi **zevk**-ı bi-mişāle
 3423 Murāduñ şāhbāzını kaçurma / Zamān-ı **zevkı** biḥūde geçürme
 3483 Senüñ **zevküñ** baña olsa ḥikāyet / Yeter baña bu **zevk** u bu sa‘ âdet
 3754 Zeliḥā ile olan ihtilāṭı / Niyāz u ‘ālem ü **zevk** u neşāṭı
 3758 O **zevka** nāzır olmaz ‘ayn-ı ‘ākıl / Ki zulm ü ḡaflet ile ḥāşıl
 4100 Güzeller şāhı Yūsuf kaldı maḥbūs / Vişāli **zevkına** olmışdı men ‘ūs
 4555 Ne ‘ālem lezzetinden **zevk** olurdu / Ne cānda ḥaz ne tende şevk olurdu
 4788 Müşevveş oldum evlādum ḡamından / Kesildüm **zevk**-ı ‘ālem ‘āleminden
 4969 Ferāḡat geldi **zevk**-ı saltanatdan / Elin çekdi umūr-ı memleketden
 E9 Gedānuñ ‘ālem-i **zevk**-ı mu‘ ayyen / Yeg imiş ‘ālemüñ sultānlığından

2. cümbüş, eğlence, keyif. <KT, KO, CÜDÎ, OTAL>

- 1438 Kimi ḥurşid-i ‘ışk eylerse pür-şevk / Fiḡān u nāle olur aña bir **zevk**
 3044 Gelür ol cāndan dil kaşrına şevk / Bu şevk ile düşer cānına bir **zevk**
 3700 Gelür şabr ile bu **zevküñ** zamānı / Şafā eyyāmı vaqt-i şādmānī
 3704 Sevünme aña kim pāyānı ḡamdur / Şafāsı miḥnet ü **zevkı** elemdür
 4073 Diyemez kimse bu **zevküñ** şafāsın / Ki göz açdukça cānāna baḡasın
 4680 Girü tekrār oldu **zevk** u şādī / Du‘ ādan āndılar ḡayrū’l-‘ibādı
 4835 Didiler biz ki itdük bu fesādı / Bize ḡam oldu saña **zevk** u şādī

zevk-ı ‘ışk [1] aşk arzusu. <BMS>

- 1462 Kişide **zevk**-ı ‘ışk olsa ziyāde / Bulurlar ‘ayn-ı ‘ilmini ḡüşāde

zevk etmek/eylemek [1] zevklenmek, eğlenmek. <KANARI, KUBBEALT>

- 203 Felek nūrından anuñ oldu pür-şevk / Melekler döne döne **eyledi zevk**

zevk u şafā [13] eğlenme, eğlence. <REDHOUSE, ÖTS>

- 225 Açıldı güldi bu **zevk u şafādan** / Gül-i tāze gibi şems-i ḡuḡādan

- 1044 Kesildi ihtilāṭ-ı aşinādan / Yimeden içmeden **zevk u şafādan**

- 1931 Fezâ-yı gülşene **zevk u şafâsın** / Çiçekler gözlerin tütüyâsın
 2137 Kemâl-i şevkını **zevk u şafâsın** / Perî-simâlar ile şöhetini
 2907 Beni men' eyleme kurbı Hudâdan / Ayırma 'âlem-i **zevk u şafâdan**
 3148 Düşümde görelî ol dilrübâyı / Düşümde görmedüm **zevk u şafâyı**
 3388 Kıpıra güllerin bağ-ı cemâlün / Süre **zevk u şafâsını** vişâlün
 3401 Bizi **zevk u şafâ** cāmına kandur / Gözümüz gönlümüz şem' in uyandır
 3481 Yaşum gibi demün olsun ziyâde / Cihân tırdıkça ol **zevk u şafâda**
 4540 Nikâhından olup **zevk u şafâsı** / Aña düşdi maḥabbet in' ikâsı
 5172 Bu evrâkuñ ki var **zevk u şafâsı** / Bahârûñ evvelidür ibtidâsı

zevk u şevk [4] zevk ve şevk, keyif almak ve coşmak. <KANARİ>

- 1521 Olurdi **zevk u şevk** ile tırabnâk / Kılurdi sînesin maṭla' gibi çâk
 1727 Beni şimden girü hergiz kayırmaz / Şafâ vü **zevk u şevkumdan** ayırmaz
 4874 Olurken dâr-ı ğamda ḥâlî dil-teng / Maḳâm-ı **zevk u şevka** kıldı âheng
 4875 Sürür u **zevk u şevk** u şâdmânî / Tüvânâ itdi pîr-i nâ-tüvânı

zevrak [3] kayık, küçük kayık, sandal. Hicaz'da dibi sivri bir çeşit testiye ve özellikle Zemzem doldurmaya mahsus topraktan yapılan bir çeşit ibrik veya testiye de "zevrak" denmektedir. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

- 468 Kârañuluk cihânı başıdî nâgâh / Kârâya atdı güyâ **zevrakın** mâh
 2800 Kadeḥdür **zevrak**-ı baḥr-i menâhî / Aña el şunma ey sâhî vü lâhî
 4859 Kâmişî bâdbân-ı raḥmet oldı / Vücûdî **zevrakın** Ken' ânda buldı

zeyd [1] "Amr" ismi ile birlikte "filan" anlamında örnek için kullanılır. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi Şerhi* isimli eserinde Zeyd ve Amr ile ilgili "Arap gramerinde örnek getirilirken kullanılan adlardır. Başka adlar gerekirse Bekr, kadın adı olarak da Hind adları bunlara eklenir." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.¹⁷⁹ <KT>

- 2241 Naşîbî **Zeydün** olmaz ' Amra tevciḥ / Nebîden bu naşîḥat oldı tenbîh

zeyn [8] süs, bezek. <KT, KO, CÛDÎ, KANARİ, KUBBEALTİ>

zeyn etmek/eylemek [6] süslemek. <KUBBEALTİ>

- 440 Ğanem ḥaylından olurdi çemen güm / Şanasın **zeyn ider** gök yüzün encüm
 750 İrişdi akrabâsından tevehhüm / Yüzünün mähını **zeyn itdi** encüm
 1341 Vücûdî ' aks-i Nîlî **eyledi zeyn** / Kırân itdi şanasın gökde sa' deyn
 2359 Yazılmış ' aynuñ üstinde ser-i ' ayn / Cemâlün muşḥafını **eylemiş zeyn**

¹⁷⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi Şerhi* 2, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973, s. 512.

2507 O mâhı **eyledi** her vech ile **zeyn** / ‘İbādu’llāha oldı kıurretü’l-‘ayn

4545 **İdüp** bir bürci iki meh-liķā **zeyn** / Kırān itdi şeref bürcinde sa‘deyn

zeyn olmak [2] süslenmek. <KUBBEALTI>

2149 Gürüh-ı dā‘iyān cümle du‘āda / Çiçekler gibi **zeyn oldılar** ol dem

2319 Cemālî **olmış** ol ‘ayneyn ile **zeyn** / Kırān itmiş felekde şanki sa‘deyn

zıll [15] gölge, saye [*mec.*] himaye. <KT, KO, CŪDÎ, KANARİ>

186 Sevādı **zıll**-ı rahmetden nişāne / Mişāl-i zülf-i dīdār-ı yegāne

1530 Sevādı Leyletü’l-Ḳadrūn nişānı / Hümā-yı rif‘atūn **zıll**-ı ‘ayānı

3334 Yaturdı yir yüzinde **zıll**-ı eşcār / Şafā-baḥş idi gūyā kākül-i yār

zıll-ı Hāk/İlāh/Yezdān [8] Tanrı’nın gölgesi, Tanrı’nın himayesi, Allah’ın gölgesi, halife,

padişah. Bu düşünce “Padişah, yeryüzünde Allah’ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır.”

mealindeki hadis-i şerife dayanır. Bu nedenle halife padişahlar için Zıll-ı Hak, Zıll-ı Yezdan vs.

sıfatlar kullanılır. <SEC, ADŞS, KUBBEALTI, KANARİ, BOSTAN>

170 Degül ol **zıll-ı Hākdan** sāyesi dūr / Ki oldı sāyesinde sāyesi nūr

281 ‘Uşūliyle fūrū‘iyle İlāhî / Belādan şakla ol **zıll-ı İlāhı**

761 Birinūn zulmini görse firāvān / Kaçardı birine ol **zıll-ı Yezdān**

1582 Niçe gün yatdı ol **zıll-ı ilāhî** / İrişdi göklere āh-ı siyāhı

1591 Umardı anı ol ḥüsn ili şāhı / Göre bu daḥi ol **zıll-ı İlāhi**

2925 Hāzer kıl eyleme ey **zıll-ı Yezdān** / Nübüvvet ‘ırzını ḥāk ile yeksān

3166 Şeh-i ālemsin ey **zıll-ı ilāhî** / Za‘îf ü nā-tüvānuñ ol penāhı

3742 ‘Uruc itdi maḳām-ı pencāha / Didi mihr ile ol **zıll-ı İlāha**

zıll-i hümā [3] Hüma’nın gölgesi. Hüma devlet, talih kuşu olarak bilinir. Hüma uçarken gölgesi

kimin başına düşerse o kişi ileride padişah olurmuş. <ADŞS>

474 Olup hem-sāye o **zıll-i hümāya** / Muṭarrā kākülini kim taraya

1710 Cihān mülkinde şāh-ı kibriyādur / Başında kāküli **zıll-i hümādur**

4904 Kimi benzerdi ḥurşīd-i semāya / Sevād-ı liḥyesi **zıll-i Hümāya**

zıll-ı siyāh [1] siyah gölge. <BMS>

3331 Gülün yanında var **zıll-ı siyāhı** / Yolına geldi gūyā bülbul āhı

zırh [] çoğunlukla demirden yapılan savaş elbisesi. <KT, LN, FZ, CŪDÎ>

zırh-püş [1] zırhla kendini muhafaza eden, zırh giyinen.

5008 Düşen yapraklar āba şaldı ḥançer / **Zırh-püş** itdi anı bād-ı şarşar

zî [] başına getirildiği kelimelere “sahip” anlamı katar. <KT, KO, ÖTS>

zî-ḳadr ü kıymet [1] kadir ve kıymet sahibi, kıymetli, değerli.

560 Var idi bir kemer **zî-ḳadr ü ḳıymet** / Bahāsına bulunmazdı nihāyet
zīb [3] bezek, süs, ziynet. <KT, KO, LN, CŪDÎ>

zīb ü zīnet [2] süs ve ziynet. <KANARÎ>

692 Ḳaḫa eydürdi ey şāh-ı nübüvvet / Olur bayram için her **zīb ü zīnet**

2091 Ṭonanmışlar mişāl-i ḥūr-ı cennet / Yaraşmış her birine **zīb ü zīnet**

zīb ü zīver vermek [1] süslendirmek, tezyin etmek.

2815 Zamān ile bir incü dişlü duḡter / ‘Aden şehrine **virdi zīb ü zīver**

zībā [17] bezekli, süslü; güzel, yakışıklı. <KT, KO, FZ, CŪDÎ, KANARÎ>

305 Zihī dīvān-ı **zībā** vü mükemmel / Kenārına çeküpdür Nīl cedvel

1540 Gezerken ‘ālem-i mülk-i mişāl-i / Ne gördi gözi bir **zībā** cemāl-i

1998 Nihāl-i bağ-ı cennet gibi gūyā / Şoḳunmuş başına ezḫār-ı **zībā**

2079 Müheyyā oldı esbāb-ı Zelīḫā / Celīlū’l-ḳadr ü bī-mānend ü **zībā**

2209 Bu **zībā** meclisün ehl-i neşātı / Uzatdı Nīl gibi bir bisātı

2756 Ne **zībā** söylemişdür bir suḫenver / Ne-*bürred* ‘ıṣḳ-rā cüz ‘ıṣḳ-ı dīḡer

3350 O bağ olmuşdı her vech ile **zībā** / Görür gözi iki ḫavz idi gūyā

3374 Benüm vaşlum saña olmadı ḳābil / Bu **zībā** kızlara ol bārī māyil

3480 Elif ḳaddün olup a‘ lādan a‘ lā / Kemāl-i ḥüsnün olmuş daḡi **zībā**

4061 Gelürdi ḡaybdan bir şavt-ı **zībā** / Dir idi cehr ile *ḡāṣā ve kellā*

4361 Şadef gibi burışdı rüy-ı **zībā** / Başında ḡāra döndi müy-ı ra‘ nā

4414 Nesīm-i şubḡ gibi nerm-reftār / O ḡayluñ ḡaylī **zībā** ḡāleti var

5135 Şafā-baḡş oldı her bir beyt-i **zībā** / İçinde ma‘ nī-i rengini ḡavrā

zībā-cemāl [2] güzel yüzlü.

2342 Dökeyin yolına dünyāca māl / Şatun alayın o **zībā-cemāl-i**

2476 Naḫar idince ol **zībā cemāl-i** / Ölümlü ḡasta gibi ḳıldı nāle

zībā-‘izār [1] güzel yanaklı.

2068 Meh-i nev gibi yüz ṭaḳım sivāre / Virildi ol meh-i **zībā-‘izāra**

zībā-ter [1] çok güzel.

3417 Ḳırān it duḡter-i nīk-aḡterem ben / Şafā sür dilber-i **zībā-terem** ben

zībālīḳ [1] güzellik, hoşluk, letafet.

684 Cihānuñ ḡaylīce ra‘ nālīḡı var / Gülistānuñ ‘aceb **zībālīḡı** var

zihī [47] ne güzel!, ne mutlu!, aferin! <KT, FZ, CŪDÎ, KANARÎ>

43 Olursam raḡmetün Ḥızırına hem-rāh / **Zihī** devlet **zihī** ‘izzet **zihī** cāh

91 Cihān fānī baḳā zātundadur pes / **Zihī** Bāḳī ta‘ ālā ve ṭaḳaddes

- 108 Cebînidür beyâz-ı şâd-ı ihlâş / **Zihî** ikrâm-ı tām u ‘izzet-i hâş
- 120 **Zihî** Kâdir **zihî** Sultân-ı Bârî / Virûr kulına bunca iktidârı
- 130 **Zihî** sultân ki Mûsâ ibn-i ‘İmrân / ‘Aşâsıyla der-i fazlında derbân
- 135 Hıttâb-ı ‘izzet-i *Tâ-Hâ* vü *Hâ-Mîm* / **Zihî** devlet **zihî** ta‘ zîm ü tekrîm
- 138 **Zihî** maḥbûb-ı Hâḡ maḥlûb-ı kevneyn / Ki oldı ‘âlemeyne kıurretü’l‘ ayn
- 185 **Zihî** şeb kim bulur andan şafâ rûḡ / Sevâd-ı dîde-veş maḡbûl ü memdûḡ
- 270 Yüzi nûr u maḡâsin nûr-ı meşhûr / **Zihî** ‘izzet **zihî** *nûrun* ‘*alâ-nûr*
- 274 Kârasın cümle aḡ itmiş Hudâsı / **Zihî** deryâ ki görünmez kârası
- 278 **Zihî** gâzî **zihî** ‘âbid **zihî** şâh / Gâzâsı *fî-sebîli’llâh* Allâh
- 302 **Zihî** şehir ü **zihî** cây-ı feraḡnâk / Muḡıḡ olmaz anuñ vaşfını idrâk
- 305 **Zihî** dîvân-ı zîbâ vü mükemmel / Kenârına çeküpdür Nîl cedvel
- 328 **Zihî** cem‘ iyyet-i yârân u ḡubân / Şanasın mevc urur deryâ-yı insân
- 787 Eger fâş olmaz ise bu kâbâḡat / **Zihî** devlet **zihî** ‘izz ü sa‘ âdet
- 1350 Nîkâbından ḡicâbından müberrâ / **Zihî** vuşlat **zihî** seyr ü temâşâ
- 1381 Teni cismini olmuş câme-i nûr / **Zihî** ḡüsn ü **zihî** *nûrûn* ‘*alâ-nûr*
- 1382 **Zihî** Rûḡu’l-kuds gelmiş nihânî / Girüp bir şûrete gezmiş cihânı
- 1386 **Zihî** bende ki sultânlar esîri / **Zihî** sultân ki bulunmaz nazîri
- 1479 **Zihî** cân kim ḡayât-ı ins ü cândur / Meh-i devrân u ḡurşîd-i cihândur
- 1751 **Zihî** zevḡ u **zihî** şevḡ u **zihî** ḡâl / Bir iken iki ola rûy-ı iḡbâl
- 2139 Laḡîf aḡlaḡıle zât-ı kerîmin / **Zihî** ḡulḡ-ı ‘aẓîm ü faẓl-ı Yezdân
- 2383 **Zihî** zen kim olup merdâne kârı / Kõdî maḡlûḡı sevdi Kirdigârı
- 2386 **Zihî** devlet **zihî** luḡf u ‘inâyet / Ki bula râh-ı hicrânun nihâyet
- 2404 Kulumdur dir imiş bir ḡâce anı / **Zihî** ḡul kim esîr itmiş cihânı
- 3099 O kim ḡul itdi şâhân-ı cihânı / **Zihî** devlet ki ḡul idindün anı
- 3611 **Zihî** rûz-ı kıyâmet anı ol dem / Görince *nefsü nefsi* oldı ‘âlem
- 3805 **Zihî** luḡf u ‘inâyet âḡir-i kâr / Belâdan şaḡına üftâdesin yâr
- 5138 **Zihî** baḡr-i laḡîf ü nazm-ı şîrîn / ḡired ḡavvâşını eyler ḡüher-çîn
- 5145 **Zihî** cennet **zihî** Firdevs-i meşhûr / Ki var anda hezârân beyt-i ma‘ mûr
- E7 **Zihî** şuḡl-ı celâl ü ḡayd-ı pûr-ḡâl / Kuyûd-ı ḡayrı eyler cümle battâl

zîkr [12] anma, hatırlama, yad; tesbihle veya başka bir şekilde Allah’ın isimlerini

söyleme, vird çekme. Tasavvufta dervişler tarafından Allah’ın belli adlarının muayyen sayıda tekrarına denir. <KT, KO, CÛDÎ, ADŞS, KANARİ, KUBBEALT>

- 78 İder emri ile diller tekellüm / Döner **zîkri** ile tesbîḡ-i encüm
- 714 Bu **zîkr** olan şecer yanına dek hep / Bile varurdu anuñla müretteb

- 1486 Lebi **zıkr** olsa zāt-ı cemîlün / Aşkardı ağız şuyı Selsebîlün
 2566 Şalâhıyyetde midür ehl-i Ken'ân / Olur mı **zıkr** ile tesbîh-i Sübhân
 3628 Utandı yir yüzine bağıdı fi'l-hâl / Görindi girü bu **zıkr** olan eşkâl
 4260 Enîs idindi şâh-ı nâmdârı / Unutdı **zıkr** olan kavlı ü qarârı
 4288 O zindândan hâlâş olan cuvâna / Beyân oldı bu **zıkr** olan fesâne
 4533 Murâdın bildi anuñ fikre vardı / Zebânı 'andelîbi **zıkre** vardı

zıkr-i Mevlâ [1] Mevla zikri. <BMS>

- 4892 Hâbîbu'llâh ile hayl-ı ahibbâ / Cemelde cismi dilde **zıkr-i Mevlâ**

zıkr etmek/eylemek [3]

1. anmak, bahsini etmek; söz konusu etmek, dile getirmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 2598 Resûlin aındı **zıkr itdi** Hudâyı / Bülend âvâz ile kıldı nidâyı
 2618 Bu yirün tag ile şahrâsını hep / Baña **zıkr eyledi** şordı müretteb

2. toplu olarak ve belli usullere uyarak Allah'ın isimlerini söylemek suretiyle ibadet etmek.

<KUBBEALT>

- 4894 Rivâyetdür ki Ya'kûb olsa zâkir / Bile **zıkr eyler** idi Nesr-i Tâyir

zıkrü'l-'ayş nısfü'l-'ayş [1] Şairin divanında da geçen ve Arapça bir mesel olan bu ifade

“İçki içmeyi anmak içki içmenin yarısıdır.” anlamına gelmektedir.¹⁸⁰

- 3482 Vişâlün kışşasından vir haberler / Ki **zıkrü'l-'ayş nısfü'l-'ayş** dirler

zıkrü'llâh [4] Allah'ı zikretme, Allah'ı anma. <KANARİ, KUBBEALT>

- 701 Yoluñda bir belâ itse saña yol / Dilüni eyle **zıkrü'llâha** meşgûl
 785 Geh ağlar gâh **zıkrü'llâh** iderdi / Atasını añardı âh iderdi
 1306 Olur her lahza **zıkrü'llâha** meşgûl / Cihânda böyle olsa olıcağ kul
 3830 Dil ü cân ile **zıkrü'llâh** iderdi / Günâh itmekden istikrâh iderdi
zillet [3] alçaklık, hakirlik. <KT, KO, LN, KUBBEALT>
 3515 Tırur gün gibi bürc-i rif atinde / Beni kor künc-i hâk-i **zilletinde**
 4084 İderler niçesine kaçd-ı **zillet** / Olurlar bâ' iş-i iqbâl-i devlet
 4345 Kişi kim virse bir mazlûma **zillet** / Gözetmez olur anı 'ayn-ı rif at
zinâ [1] gayrı meşru birleşme. <KT, LN, CÜDÎ, KANARİ>
 3702 **Zinâya** bendeñi erzânî görme / Şalâhıyyet libâsın hâke sürme

¹⁸⁰ Sadık Yazar, “XIV.-XV. ve XVI. Yüzyıl Türkçe Divanlarında Yer Alan Arap Meseller (Atasözler)i”, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007, Ankara/Türkiye, C 4, Ankara 2008, s. 1790.

zindān [32] eskiden hükümlülerin kapatıldığı karanlık ve ürkütücü yer, hapisane [*mec.*]

çok karanlık ve can sıkıcı yer. <KT, LN, CŪDĪ, OTAL, KANARĪ>

- 18 Zuhūr itsun gönülde nūr u ĩmān / Şeref bulsun bu Yūsufu bu **zindān**
 4004 Seni yutmağ için mānend-i şu^ʿ bān / Turur ağzını açup ġār-ı **zindān**
 4009 Terahhūm eyle ben şūrīde-ġāle / Ne sen **zindāna** gir ne ben vebāle
 4023 Didi yā Rabbi yegdür bend ü **zindān** / Bu derd ü ġuşşadan her rūz u her ān
 4030 Ben oldum zaĥmet-i **zindāna** rāzī / Şafādur ħavm-i şūmuñ inġırāzı
 4031 Añup **zindānı** Yūsuf itdi maĥşūd / Müyesser kıldı maĥşūdını Ma^ʿ būd
 4046 İdeler ba^ʿ dehu **zindānda** maĥbūs / Ola bu ħāl ile manzūr u maĥsūs
 4069 Sevindi ehl-i **zindān** oldı ħandān / Gülistān-ı cihāna döndi **zindān**
 4077 Sevüp anı ħulüb-ı ehl-i **zindān** / Şafā-yı ħalb ile oldı müselmān
 4113 Sarāym Kūlbe-i Aĥzān idindi / Mekānı cānma **zindān** idindi
 4151 İderdi gezdüğü yirlerde efgān / Gelürdi bağ u şahrā aña **zindān**
 4176 Saña zulm eyledüm **zindāna** şaldum / Vebālūñ bārını boynuma aldum
 4185 Giceyle ide bir kārı bahāne / Gire **zindān** içine nāzūkāne
 4203 Evi yanında var idi bir eyvān / Görinürdi oradan bām-ı **zindān**
 4208 Baĥup **zindāna** eydürdi Zeliĥā / Senūñ ħoynuñdadur ol māh-ı ġarrā
 4211 Gözümūñ nūrı tururken nazarda / Der ü dīvār-ı **zindān** oldı perde
 4216 Kılurdi ehl-i **zindānı** ziyāfet / Olurdi yār için aġyāra izzet
 4243 Şadef **zindānı**dur lülū mekānı / Çeker bālāya dest-i rif at anı
 4247 Vişāl-i Yūsuf ile şaĥn-ı **zindān** / Münevver oldı mānend-i gülistān
 4248 İdüp **zindān** esīrin ġamdan āzād / Çeküp her merd-i ħāmı kıldı irşād
 4288 O **zindāndan** ħalāş olan cuvāna / Beyān oldı bu zıkr olan fesāne
 4291 Varup Reyyāna ta^ʿ zīm itdi vāfir / Didi **zindānda** vardur bir mu^ʿ abbir
 4325 Varup **zindāna** dek erkān-ı devlet / Alup geldiler itdiler ziyāfet
 4326 Sarāy-ı şāhdan tā ħadd-i **zindān** / İki şaf turdılar erbāb-ı dīvān
 4330 Anı ħurtardı **zindāndan** o Mevlā / Dehān-ı ejdehādan çıkdı ġüyā
 4332 Çıkdı zulmet-i **zindān** libāsın / Geyindi ġün gibi zerrīn ħabāsın
 4333 Çıķup **zindāndan** ol mihr-i sa^ʿ ādet / O ġünden nūra tebdīl oldı zulmet
 4463 Çıķar luġf eyle ġirdāb-ı elemden / ħalāş eyle beni **zindān-ı** ġamdan
 4542 Ķamu **zindān** esīrin kıldı āzād / Melūl olmış gönüller oldılar şād

(bir yer birine) **zindān olmağ** [2] yaşanmaz duruma gelmek, yaşanmaz, zevk alınmaz, huzursuz

ve rahatsız bir durum oluşmak. <ÖTS, KUBBEALTĪ>

- 668 Gözüm görmezse ol şems-i duḥâyı / Baña **zindân olur** dünyâ sarâyı
- 4213 Baña dünyâ sarâyı **oldı zindân** / Vücūdum kapladı târik-i hicrân
zindancı [2] zindan muhafızı, hapishane memuru, zindan bekçisi. <KT, KUBBEALT>
- 4186 Vire **zindancıya** māl-ı firāvân / İde bu müşkili kendüye âsân
- 4189 Virüp **zindancıya** māl-ı firāvân / Kapusın açdı kıldı derde dermân
zinde [3] diri, canlı, yaşayan. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 5061 Bakındı Yūsufın yanında şandı / Çerâğ-ı bezm-i cânın **zinde** şandı
zinde etmek [1] diriltmek, canlandırmak [*mec.*] yüceltmek. <KANAR>
- 1451 Ki ‘aşıklar bu fūrkat ‘âleminde / İder Mecnûn gibi adını **zinde**
zinde olmak [1] yaşamak; dirilmek. <KANAR>
- 2384 Bakâ gördi fenâ âyīnesinde / Hayât-ı bâkî ile **oldı zinde**
zindegānî [3] hayat, dirilik; yaşayış, geçim. <KT, KO, LN, CÜDÎ>
- 581 İdenler ‘illet ile **zindegānî** / Virür miḥnetle âhir demde cânı
- 2191 Yirinde bulmadum ‘İsî-dehânı / Kim eyler bunuñ ile **zindegānî**
- 4933 Ne var cellâda beñzetsem cihânı / Ki müşkildür anuñla **zindegānî**
zīnet [11] bezek, süs. <KT, KO, LN, CÜDÎ, KANAR>
- 692 Kaḫa eydürdi ey şâh-ı nübüvvet / Olur bayram içün her zīb ü **zīnet**
- 1499 Yoğ idi **zīnete** hiç ihtiyâcı / Muraşşa‘ tâc idi başında tâcı
- 2091 Tōnanmışlar mişâl-i hūr-ı cennet / Yaraşmış her birine zīb ü **zīnet**
- 2095 Zeliḫâ bindi bir taḫt-i revâna / Müşâbih **zīneti** kaşr-ı cinâna
- 2686 Gider bu **zīnet** ile ittiḫâdı / Oyalar cânib-i Haḫdan ‘ibâdı
- 3583 Cevâhirlle Zeliḫâ **zīnet** oldu / Tōnandı şanki hūr-ı cennet oldu
- 3901 Melâmetdür ‘arūs-ı ‘ışka **zīnet** / Olur faḫri yiri cây-ı mezellet
- 3965 Yaraşdı kolda ellerden aḫan ḫan / Mişâl-i **zīnet**-i tesbīḫ-i mercân
- 4070 Gören bâğ-ı cemâli **zīnetini** / Unutdı ḫayd u bendi zaḫmetini
- 4902 Beyâz-ı liḫye virmiş **zīnet** ü fer / Meşelde nūrdan ḫandīle beñzer
zīnet etmek [1] süslemek. <KANAR>
- 184 Cihânı **zīnet itdi** sūnbül-i ter / Ḫaranfüller açıldı gökde yer yer
zinhār, zinhār [19] sakın!, aman!, asla olmaya. <KT, KO, LN, CÜDÎ, ŞİİRİN İZİNDE>
- 424 ‘Adūnuñ ‘aynına görinme **zinhār** / Ḫulaḫuñ dinc ola tâ kim şadef-vār
- 458 Baḫāsuz naḫşa baḫup ḫalma **zinhār** / Bu deyr-i ‘âleme meyl itme deyyār
- 491 Yetim olduḫını bildürme deyyār / Aña dūşmānların güldürme **zinhār**
- 1533 Şeb-i târiki taḫfif itme **zinhār** / Olur ‘aşıklara mir’ât-ı dīdār

- 1810 ‘ İzāruñ öpmeye şarkarsa kākül / Şaķın yüz virme **zinhār** ey yüzi gül
- 1990 Mişāl-i pertev-i mihr-i cihāndār / Şaķın kendüñe hıffet virme **zinhār**
- 2885 Atañ öldürmek ister sen cuvānı / Eve gel esleme **zinhār** anı
- 2926 Faķīre gāyet ile şefkatüñ var / Terahhüm eyleme ol demde **zinhār**
- 2982 Saña bu nefsi-i emmāre olur mār / Seni mesmūm ider **zinhār zinhār**
- 3067 Dir idi var yūri mānend-i pergār / Hamūş ol dāyireñden çıkma **zinhār**
- 3113 Ġanīmet gör bu deñlü vaşlı **zinhār** / Çoğ itme az işi olma tama‘ kār
- 3454 Haṭādur tapmañuz aşnāma **zinhār** / Cihānda eyleñüz fikr-i Cihāndār
- 3711 Ḥabībüm çünki sende havf-i Haķ var / Bu gün nā-haķ yire kan itme **zinhār**
- 4062 Nihāl-i Sidre-veş toğrıdur ol yār / İnanmañ bu söze **zinhār zinhār**
- 4715 Sevindüğinden oldu yaşı enhār / Didi Yūsuf bu rāzı şaķla **zinhār**
- 4798 Ḥalāş it ālūme āl itme **zinhār** / Yıkılmış hāṭırumı yıķma tekrār
- 4841 O cāmı sehv ile nūş itme **zinhār** / Ki haclet humretini eyler izhār
zīr [3] alt, aşağı. <KT, KO, LN, OTAL, CŪDĠ, KANARĠ>
- 251 ‘ Aceb işler geçer a‘ dāya çün tīr / Hezārān şīri eyler **zīr**-i şemşīr
zīr-i pāy [1] ayak altı.
- 3749 Beni ‘ ālemlere rüsvāy itme / Tenüm yāsını **zīr-i pāy** itme
zīr ü zeber [1] alt üst, karmakarışık. <REDHOUSE, OTAL>
- 1713 Göziyle kaşı itse hışm ile kīn / İder **zīr ü zeber** ‘ uşşāķı ol hīn
zīrā [10] çünkü, şundan dolayı. <KT, KO, CŪDĠ, KANARĠ, OTAL>
- 172 Zemīne sāyesi düşmezdi **zīrā** / Mekānı āsumāndan oldu a‘ lā
- 859 Büyütdi çāhuñ eṭrāfını **zīrā** / Havā kesb ide tā bu serv-i bālā
- 919 Dürüg-ı bī-fürügı itme peydā / Yakın olur yalanuñ ucu **zīrā**
- 1513 Kāra ata n’ola binse o meh-rū / Olur **zīrā** çerāğ altı kārānu
- 2906 Ki **zīrā** Haķdan oldu emr-i ‘ ālī / Bu emrūñ vācib oldu imtişālī
- 3195 Olur **zīrā** günehkāruñ muḥaķķaķ / Dirisi ölüsü alçaķdan alçaķ
- 3200 Faķīri kılmasun ‘ işyāna ilķā / Bu erzānī degüldür aña **zīrā**
- 3863 Kaçarken anı kıvıñmışdur Zeliḥā / O māhuñ dāmenin çāk itdi **zīrā**
- 4426 Bu keşretde yok ol kaşı kemānum / Benüm **zīrā** ki deprenmez nişānum
- 4682 Birimüz kaldı rehn adına **zīrā** / İnanmadı bize şāh-ı dilārā
zīr-dest [3] el altında bulunan, tâbi, tebaa. <KT, CŪDĠ, KANARĠ>
- 21 Terāzū gibi kılma tā ser ü pā / Faķīri **zīr-i dest**-i ehl-i dünyā
- 149 Şıdı pervāne-i āteş-peresti / Zeber-dest olan oldu **zīr-desti**

4845 Şaķın eyler seni sultān-ı hestī / Elüñ altındakinüñ **zīr-i destī**

zirnīḡ [1] zırnık, fare otuyla kükürtten oluşan ve kıl dökmede kullanılan bir bileşik.

Farklı renklerde olur. Sarı renkte olana “zirnīḡ-i asfer” adı verilir. <KT, KO, CŪDÎ, AHTERÎ, KÂMŪS> Tanıkta çehre, sararmış olması yönüyle bu çeşit bir zirnīḡe benzetilmiştir.

794 Şararmış çihresi mānend-i **zirnīḡ** / Başında tāt u tātında ser-i mīḡ

zīver [3] süs, ziynet, bezek. <KT, KO, FZ, CŪDÎ>

2366 Didi Yūsuf ki ey pākīze-gevher / Nedendür dīnle rŷy-ı ḡüsne **zīver**

2815 Zamān ile bir incü dişlü duḡter / ‘Aden şehrine virdi zīb ü **zīver**

zīver vermek [1] süslemek, donatmak. <KANARİ>

1482 **Virürdi** alnına ebrŷsı **zīver** / ḡayāt Ābınüñ emvācına beñzer

zīyā [12] ışık, aydınlık, nur, parlaklık. <KT, KO, LN, CŪDÎ, KANARİ>

187 Bu ḡulmet ‘ayn-ı ma‘ nāda **zīyādur** / Başīret ehline kuḡl u cilādur

259 Anuñ aķ sancaḡı şems-i ḡuḡādur / Ki yirden göke dek nŷr u **zīyādur**

345 Bu gözler ma‘ nide ‘ayn-ı ‘anādur / Velī bir ma‘ nide bāb-ı **zīyādur**

1504 Geyerdi gün başına bir libāsı / Şu‘ ā‘-ı şemse beñzerdi **zīyāsı**

1706 **Ẓiyā-yı** ‘ayn-ı ‘aķlı itdi zāyil / Degŷldür vāķı‘ am ta‘ bire ķābil

2961 Olur her ķişı anuñ mübtelāsı / Girer her ḡāneye mihri **zīyāsı**

3744 Gel ey cān gözünüñ nŷr u **zīyāsı** / Gürŷh-ı ‘āşīķānuñ muķtedāsı

zīyā-yı şem‘ [4] mum ışığı.

1626 Olur her tende nŷr-ı ‘ışķ maḡsŷs / ḡicāb olmaz **zīyā-yı şem‘e** fānŷs

3366 Yanında Yŷsufuñ bunlar sŷyŷndi / Güne ķarşu **zīyā-yı şem‘e** döndŷ

3523 **Ẓiyā-yı şem‘i** bir pervāne görđi / Cān atdı kendŷy ol şem‘e urđı

3716 **Ẓiyā-yı şem‘e** beñzer ḡŷsn-i ḡŷbān / Ki bulur sŷr‘at ile şevķı pāyān

zīyā-yı şems [1] güneş ışığı.

148 **Ẓiyā-yı şems-i** nŷrından müretteb / Sŷyŷndi gitđi nār-ı Bŷ-Leheb hep

zīyāde [90]

1. çok, artık, fazla. <KT, KO, CŪDÎ, OTAL, KANARİ>

388 **Ziyāde** aḡlamaķdan zārī zārī / Şoḡıldı ‘aynınuñ iki bñārı

392 Getŷr saña **zīyāde** himmetŷm var / Bu rāza itme Ya‘ ķŷbı ḡaberdār

510 Anası mācerāsın yād iderđi / **Ziyāde** aḡlayup feryād iderđi

593 Du‘ ā tīrini atdı eşref-i nās / **Ziyāde** ḡasta oldı yatdı Īnās

608 Belā oldı **zīyāde** ķābiliyyet / ḡasŷd-ı lā-yesŷd eyler ihānet

818 **Ziyāde** artar ol merđŷñ melālī / Ki ola kendŷ cinsinden zevālī

- 822 Didi gel kandasın ey pîr-i Ken‘ân / **Ziyâde** müşkil oldu derd-i hicrân
- 926 Oyuna taldı biz gâfil bulınduk / **Ziyâde** mest ü lâ-ya‘kıl bulınduk
- 942 **Ziyâde** ehl-i taqvâ idi Yûsuf / Menâhîden müberrâ idi Yûsuf
- 1084 ‘Ayândur yerde kılmaz nâle vü âh / **Ziyâde** intikâm ıssıdur Allâh
- 1440 **Ziyâde** ‘âşıkuñ gâmdur sürûrî / Olurmuş bî-ḥuzûr olmak ḥuzûrî
- 1543 Uzun boylu **ziyâde** heybeti var / Kıyâmet günine beñzer o dildâr
- 1805 Bu resme ḥâlini ‘arz itdi bir bir / **Ziyâde** ağladı yalvardı vâfir
- 1925 Kerâmet ıssısın şevkuñ **ziyâde** / Ki bir kândîl-i kudretsin semâda
- 1981 Ḥaḳâret eyleme bu nâ-murâda / Oñulmaz derdümü kılma **ziyâde**
- 2087 Şarî atlas **ziyâde** bî-nihâyet / Şu‘â‘-ı şemse beñzer pür-leṭâfet
- 2136 Seḫâsını **ziyâde** şevketini / ‘Ulûvv-i şânı ile kibriyâsın
- 2177 **Ziyâde** ‘izzete irdüm şanurdu / Dügünü günü rûz-ı mâtem oldu
- 2244 **Ziyâde** sevdi ol rûḥ-ı revânı / Ölürdi görmese bir laḫza anı
- 2246 Utandurdu ‘Azîzi ‘izzet ile / **Ziyâde** ḥidmet ile ḥörmet ile
- 2337 Benüm ḥüsnümi görince **ziyâde** / Dehânı gibi gayb olsun orada
- 2530 Zeliḥânıñ **ziyâde** iltifâtı / Melûl eylerdi fâḫr-i kāyinâtı
- 2581 **Ziyâde** ağlamaḳdan oldu a‘mâ / Şoḡulmuş ‘ayna döndi çeşmi gûyâ
- 2661 Atamuz bende gördi kâbiliyyet / **Ziyâde** eyler oldu baña ‘izzet
- 2674 Atamuñ ḥâlin istifsâr kıldum / **Ziyâde** ḫasret olduḡını bildüm
- 2764 Şalâḫı gencini şaḳlar **ziyâde** / Ḥicâbı ḡoncasın itmez ḡüşâde
- 2969 Naşîḫat itseler artar ‘inâdı / **Ziyâde** bî-vefâya çıḳdı adı
- 3000 **Ziyâde** ḫûb olur yârıñ ‘inâdı / Olınca ‘âşıḳ ile ittîḫâdı
- 3261 Baña luṭf eyle öḡret bu zebânı / **Ziyâde** sevdi cānum ḡöñlüm anı
- 3265 **Ziyâde** ṭâlib oldu bu merâma / Bahâne oldu teḳşîr-i kelâma
- 3296 Çoḡaldı iltiyâm ile niyâzı / **Ziyâde** lâzım oldu ihtirâzı
- 3812 Didi sultân-ı ḫûbâna orada / Şanemlerden ḫicâb itdüm **ziyâde**
- 3854 **Ziyâde** mest ü medḥuş olsa ‘âşıḳ / Olur aḫvâli cümle nâ-muvâfiḳ
- 3874 **Ziyâde** ağladı and içdi muḫkem / Yüzini yurtup itdi anda mâtem
- 3898 Ḥuşûşâ kim bozılmışdur mizâcı / **Ziyâde** lâzım olmuşdur ‘ilâcı
- 3968 Kimi Yûsufdan ayrıldıḡı sâ‘at / **Ziyâde** acıdı âh itdi ḡâyet
- 4137 Vişâle öḡrenince ‘âşıḳ-ı zâr / **Ziyâde** müşkil olur fûḳat-i yâr
- 4299 Yedi yıl ola kıtlıklar **ziyâde** / Kâlar kıllet ü derd ü belâda
- 4565 Vefâ itse mülâyim olsa dilber / **Ziyâde** ‘âşıḳ istîḡnâya başlar
- 4631 **Ziyâde** ḳaḫt idi iḳlîm-i Ken‘ân / Çâḡırdı cümle evlâdını ol ân

- 4661 **Ziyāde** ağlamakdan oldu a‘ mā / Bizüm aḥvālümüz işitse farzā
 4766 Başın kaldırdı āḥir şordı tekrār / Bu töhmetten **ziyāde** eyledi ‘ār
 4770 Kocadukça **ziyāde** oldu yaşum / Çoğaldı miḥnetüm az kaldı yaşum
 4801 Şunuñ mektūbımı ‘ izzetler eyleñ / **Ziyāde** yalvaruñ minnetler eyleñ
 4896 Dem-i vuşlatda şevḳ-ı iştiyākı / **Ziyāde** ağladur ehl-i firāḳa
 4918 Ziyāfet eyleyüp şubḥ u mesāda / Ta‘ alluḳ itdi Ya‘ kūba **ziyāde**
 4966 Firāk-i zāt-ı pāk-i Ḥazret-i Pīr / Vücūdına **ziyāde** itdi te‘şīr
 5098 Güzellük sende olursa **ziyāde** / Ḥudānuñ luṭfidur neñ var arada

2. (-den) daha çok. <KUBBEALTI>

- 1197 Çekerken delvi ol pīr-i cihān-bīn / Kayasından **ziyāde** oldu sengīn
 1273 Ğamum ḥadden **ziyāde** miḥnetüm çok / Öürsem daḥi bir ḥālüm sorar yok
 1469 Seḥāda Ḥātem-i Taydan **ziyāde** / Eban ‘an ced emīr ü şāh-zāde
 2322 Taşavvurdan **ziyāde** ḥüsni mümtāz / Laṭīf endāmı serv-i gülşen-i nāz
 2740 Ḥarāb-ābād-ı dehrūñ şenligi yok / Ğamı ḥadden **ziyāde** ğuşşası çok
 3102 ‘ Aceb bundan **ziyāde** luṭf ola mı / Bile sevdüğüñi vire selāmı
 3230 Göyündi āteşine içi taşı / Zelīḥādan **ziyāde** aḳdı yaşı
 3521 Cihānuñ cevri yārumdan **ziyāde** / Ki öldürmez beni künc-i belāda
 3557 Didi ey ‘ ışḳ eśiri şāh-zāde / Melālūñ çok ğamuñ ḥadden **ziyāde**
 4103 Belā bundan **ziyāde** olmaz aṣlā / Gide dildār ḳala dārı tenhā
 4419 Yürürdi önce yüz biñden **ziyāde** / Kimi atlu kimi daḥi piyāde
 4846 Yetimi döğme ḥaddinden **ziyāde** / Uzatma cevri elini nā-murāda

ziyāde etmek [10] artırmak, büyütmek, katmak. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ>

- 195 Senūñ Ḥaḳ rif‘atūñ **itdi ziyāde** / Görüp didārımı iriş murāda
 518 Kudūmı oldu Ğnāsa mübārek / **Ziyāde itdi** mālın Ḥaḳ Tebārek
 524 Büyüdükce o mäh-ı ‘ālem-ārā / **Ziyāde itdi** ḥüsniñ Ḥaḳ Ta‘ālā
 1885 Görinmezsin bu mir‘āt-ı fenāda / **İdersin** āteşüñ şevḳın **ziyāde**
 2039 Olup ol ğonca-i zanbaḳ güşāde / Aḥibbā şevḳını **itdi ziyāde**
 2238 Ne deñlü ṭālib oldu bu murāda / Devāsı derdini **itdi ziyāde**
 2307 O kim ḥayr eylemişdür niyyetini / **Ziyāde itdi** nūrāniyyetini
 3380 İdūñ her sâ‘id ü sâḳı güşāde / Ola kim **idesiz** meylin **ziyāde**
 3511 Niyāzum nāzını **itdi ziyāde** / Degüldür ğonca-veş göñlüm güşāde
 4713 Meh-i Ken‘ān **idüp** şevḳın **ziyāde** / Niḳābı ucını ḳıldı güşāde

ziyāde olmak [20] artmak, çoğalmak, büyümek. <17. YÜZYIL TÜRKÇESİ, KANARI>

- 288 **Ziyāde olsa** nār-ı ‘ışḳ ḥāli / Söyündürmez anı vuşlat zülāli

- 417 İlahî devleti **olsun ziyâde** / İrişün bir nefesde biñ murâda
 719 Çağırdı *el-firāk u el-firāk* 1 / **Ziyâde oldu** pîrûñ ihtirākı
 950 **Ziyâde oldu** ihvānuñ hicābı / Haṭā çıkdı cevāb-ı nâ-şavābı
 1170 Ümîdi kâpusın itdi güşâde / Şafâ-yı hâtırı **oldı ziyâde**
 1291 Eser yeller yağar bārân-ı miñnet / **Ziyâde oldu** dilde havf u haşyet
 1325 **Ziyâde oldu** iller i' tîkâdı / Mürîd itdi bu halk-ı nâ-murâdı
 1462 Kişide zevk-ı 'ışk **olsa ziyâde** / Bulurlar 'ayn-ı 'ilmini güşâde
 1597 **Ziyâde olur** idi iştiyākı / Çekerdi gice gündüz bu firākı
 1744 Göyünmiş lâleye döndi Zeliḥâ / Derûnında **ziyâde oldu** sevdâ
 1864 Terākķî olsa 'ışk-ı dil-güşâda / **Olur** cānāna te'şîri **ziyâde**
 2433 Ğamı evvelkiden **oldı ziyâde** / Melâlet baħrine ṭaldı orada
 2705 **Olur** 'avretlerûñ mekri **ziyâde** / Mübâşir olsalar kaçd-ı fesâda
 2896 **Ziyâde oldu** şeyṭānuñ enîni / Kôr itdi taş ile 'ayn-ı la'îni
 2988 Zeliḥānuñ sözi düşdi kesâda / 'İtâbı Yūsufuñ **oldı ziyâde**
 3410 İrişüp gülşenûñde her murâda / Ne var bir bûlbûl **olursa ziyâde**
 3481 Yaşum gibi demûñ **olsun ziyâde** / Cihân ṭurduķca ol zevk u şafâda
 4007 Ta' addî 'aynı olınca güşâde / Saña zulm-i şariḥ **olur ziyâde**
 4132 Ṭaraldı gonca-veş kalb-i ḥazîni / **Ziyâde oldu** bûlbûl-veş enîni
 4967 Yaşadukķa yaşı **oldı ziyâde** / Huzûrı uçdı bu mâtem-serâda

ziyâfet [8] misafirlik, konukluk, misafire yedirip içirme, şölen. <KT, KO, CÜDÎ, 17.

YÜZYIL TÜRKÇESİ

- 1639 Mesāvîsin kımaz ehl-i zarâfet / Olurlar bu nefâyisle **ziyâfet**
 3924 **Żiyâfet** emri irişdi tamâma / Zeliḥâ başladı fetḥ-i kelâma
ziyâfet etmek/eylemek/kılmak [6] ziyafet vermek. <KANARI>
 2875 Gül-i ḥandāni içün oldı giryân / **Żiyâfet eyledi** idindi miḥmân
 4216 **Kılurdu** ehl-i zindāni **ziyâfet** / Olurdu yâr içün ağıyâra 'izzet
 4325 Varup zindāna dek erkân-ı devlet / Alup geldiler **itdiler ziyâfet**
 4541 Dügüne okudı a' yân-ı Mısrı / **Żiyâfet eyledi** erkân-ı Mısrı
 4838 **Żiyâfet itdi** Yūsuf bunları hep / Serâser cāmeler virdi müzehheb
 4918 **Żiyâfet eyleyüp** şubḥ u mesâda / Ta' alluk itdi Ya' kūba ziyâde

ziyân [6] zarar, hasar, kayıp. <KT, KO, OTAL, KANARI, KUBBEALT>

- 3647 Bu 'âlemden şakın ma'şûm cānı / Ki vardur iki 'âlemde **ziyânı**
 3673 Melâmet okına olma nişâne / İrişme az ṭama' dan çok **ziyâna**

4083 Tefekkür eyle aḥvāl-i cihānı / Buña aşşı olur anuñ **ziyānı**

4199 Zenān-ı Mıṣruñ irişmez **ziyānı** / Mekān idinmiş ol dārü'l-emānı

ziyān etmek [2] zarar görmek; boşuna harcamak, telef etmek. <KANARI, KUBBEALTI>

2865 Umardı kıṣṣadan ḥişşe ala yār / Taşavvurdan **ziyān itdi** o dildār

4082 Umardı rüy-ı maḥṣūd ola peydā / Taşavvurdan **ziyān itdi** Zeliḥā

ziyāret [4] birini görmeye, biriyle görüşmeye gitmek; mübarek bir mekânı görmek, dua etmek ve dilekte bulunmak amacıyla bir yere gitmek. <KT, KO, CŪDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

ziyāret etmek/kılmak [4] belli bir yer veya bir kimseyi görmeye gitmek.

2697 Sen anı ol seni **itsün ziyāret** / İriş maḥṣūduña çekme melālet

2733 Cihānda ḥasretümle gitti ḥayfā / **Ziyāret itmedüm** anı dirîḡā

4629 Tevāzu' la edānî vü ekābir / **Ziyāret itdiler** Ya' kūbı bir bir

5066 Mezār-ı Yūsufı **kıldı ziyāret** / Teni bî-ʿ aql u cāmı bî-firāset

ziyāretgāh [2] ziyaret mahalli, mübarek sayıldığı için ziyaret edilen türbe, mabet vs. <KT, KO, OTAL>

361 Bu yolda Ka' be-veş şābit-kādem ol / **Ziyāretgāh**-ı eṣrāf-ı ümem ol

2362 Nedendür Ka' be-i zātuñda şevket / Ki olmışsın **ziyāretgāh**-ı ümmet

zōr [] güç, kuvvet. <KT, KO, CŪDÎ, KUBBEALTI, KANARI>

zōr-ı bâzū [3] kol kuvveti.

4840 Şaķiler **zōr-ı bâzūya** ṭayanur / İşinden ʿ āķıbet kendü utanur

Aşağıdaki tanıklarda “Kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez.” anlamındaki “Zorla güzellik olmaz.” atasözü kullanılmıştır. <AKSOY, ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE>

3757 Benümle olamazsın hem-terāzū / Ki ʿ ışık işine şıḡmaz **zūr-ı bâzū**

3912 Maḥabbet **zūr-ı bâzū** ile olmaz / Güc ile zaḥm-ı tîr-i yār oñulmaz

zū [] başına geldiği kelimelere “sahip” anlamı katar. <KT, KO, LN, OTAL, KUBBEALTI>

zū-fünūn [1] ilim sahibi, bilgili.

1709 Ṭariḡat ʿ āleminūñ reh-nümünü / Ḥaķıḡat sözlerinūñ **zū-fünūnı**

zuhūr [17] meydana çıkma, zahir olma, görünme; hasıl olma vücuda gelme. <KT, KO, CŪDÎ, ÖTS, KANARI>

zuhûr etmek/eylemek [8] ortaya çıkmak, belirmek, baş göstermek, görünmek. [*tas.*] (İlahi sıfat ve isimler) bir surete bürünüp ortaya çıkmak, varlık suretinde görünmek, tecelli etmek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 18 **Zuhûr itsun** gönülde nûr u îmân / Şeref bulsun bu Yûsufla bu zindân
 1349 **Zuhûr itdi** cihân Tûrında ol nûr / Gel ey ‘âşık tecellî yirüdü Tûr
 3029 **Zuhûr itdi** nübüvvet iktizâsı / O gün râ‘îlige oldı rızâsı
 3472 **Zuhûr itdi** nebînüñ mu‘cizâtı / Yabana atdılar Lât u Menâtı
 3613 **Zuhûr itdi** mişâl-i bâd-ı rahmet / Talazlandı girü baħr-i maħabbet
 4063 **Zuhûr itdi** kemâl-i mu‘cizâtı / Şefî‘ idindi ħalk-ı kâyinâtı
 4383 Ruħ-ı rengînin itdi nâr-ı ğam zerd / **Zuhûr eylerdi** her gün bir yeñi derd
 5131 **Zuhûr itdi** bu Yûsuf-çihre dildâr / Cemâlinde yüze gelmiş ħatı var

zuhûra gelmek [9] meydana çıkmak, türemek, baş göstermek. <ÖTS, KUBBEALTI>

- 383 **Zuhûra geldi** bir günde iki ħûb / Öñürdi ‘Îş toĝdı soñra Ya‘ķûb
 448 **Zuhûra geldi** nûr-ı ‘ayn-ı Ya‘ķûb / Cihân maṭlûbı bir maḥbûb-ı merĝûb
 2242 **Zuhûra gelmeyince** emr-i taḳdîr / İrişmez menzil-i maḳşûdına tîr
 2975 **Zuhûra geldi** bu râz-ı nühüfte / Uyandı nâgehân âşûb-ı ħufte
 3869 Zeliĥâyı helâk itdi bu acı / **Zuhûra geldi** cîm-i i‘vicâcı
 3906 **Zuhûra gelse** bir maḥbûb-ı merĝûb / Kesilmez olduĝı yirlerde âşûb
 3994 **Zuhûra geldi** bu tertîb-i tedbîr / Muḥaşşal itmedi gönline te’şîr
 4324 Çıkup âzâd oldı serv-i Ken‘ân / **Zuhûra geldi** taḳdîrât-ı Yezdân
 4603 Pes andan soñra irişdi yedi yıl / **Zuhûra gelmedi** bir yirde ĥaşıl

zulâm [1] zulmet, karanlık. <CÛDÎ, KANARI, KUBBEALTI> “Zalâm” şeklinde olmalıdır.

- 3463 Ol engüşt oldı cân bezminde bir mûm / **Zulâm-ı** şirki eyler cümle ma‘dûm

zulm [30] haksızlık, sitem, cevir. <KT, KO, CÛDÎ, KANARI, KUBBEALTI>

- 243 Şu deñlü kıldı şimdi ‘adl ü dâdı / Ferâmûş oldı gitdi **zulmüñ** adı
 244 Anuñ devrinde bir **zulm**-i sitemkâr / Yüze gelmez mişâl-i ħaṭṭ-ı dildâr
 761 Birinüñ **zulmini** görse firâvân / Kaçardı birine ol zıll-ı Yezdân
 811 Size râci‘ olur **zulmüñ** belâsı / Ne Ĥaḳ râzî buña ne enbiyâsı
 813 Olupdur aşlumuz her **zulme** mâni‘ / İdersiz neslümüz ‘ırzını zâyî‘
 817 Sizüñ bu **zulmüñüz** bilmez mi Allâh / Kıyâmetde cezâ kılmaz mı Allâh
 826 Bulaşdı kara topraĝa depildi / Başumdan **zulm** ü cevır ile kapıldı
 842 Ne deñlü eyledi Yûsuf müdârâ / O deñlü **zulme** mâyil oldı a‘dâ

- 1013 Çeküp çāk itdiler zāt-ı şerîfin / Yidiler **zulm** ile cism-i lâtifin
 1037 Didiler yâ Nebiyya'llâh inanma / Bu **zulm** ü cevri bizden oldı şanma
 1083 Şaķın **zulm** ü cefāya mâyil olma / İden bulur meseldür ğāfil olma
 1902 Diyesin yok mıdır yoksa kıyāmet / Sorulmaz mı bu **zulm**-i bî-nihāyet
 2890 Saña **zulm** olur İbrāhîme hicrân / Anaña ğadr u ihvānuña hüsran
 3718 Şu sulţānlar ki oldı **zulme** mâyil / Peşimānlık ider şoñında hāşıl
 3758 O zevka nāzır olmaz 'ayn-ı 'ākıl / Ki **zulm** ü ğaflet ile hāşıl
 4315 Kibāruñ tağa beñzer ihtişāmı / İrişse **zulm** ü bühtānuñ ğumāmı
 4349 'Azîzün **zulm** ile cevr ü tebāhı / Çü maħbûs itdi yār-ı bî-günāhı
 4753 Huşûsā şehr-i Ken'ānuñ muķîmi / Bilür itdügümüz **zulm**-i 'azîmi
 4786 Ğarîbe **zulm** elini eyle kütāh / Ki sulţān-ı selāţîn oldı Allāh
 4842 Ne aşşı **zulm** ile cevr ü cefādan / Halāş olmaz iden bulur Hudādan
 4945 Cihānda **zulm** elin kütāh eyleñ / Günāh itmekden istikrāh eyleñ

zulm-i şarîh [3] açıktan zulüm. <BMS>

- 965 Firâsetle budur sözün şahîhi / Aña siz itdüñüz **zulm-i şarîhi**
 4007 Ta' addî 'aynı olunca ğuşāde / Saña **zulm-i şarîh** olur ziyāde
 4309 Didi itdüm aña **zulm-i şarîhi** / Kelāmuñ toĝrısı sözün şahîhi

zulm etmek/eylemek [5] eziyet etmek, işkence etmek. <ÖTS, KUBBEALT>

- 939 Yiyüp **zulm eylemiş** ol nāzenîne / Teraħħum eylemiş pîrāhenine
 1285 Faķîri kılma her evbāşa pāmāl / Baña **zulm eyleyenden** haķķumı al
 1310 Saña **zulm idenüñ** suçın baĝışla / Şefā' at kıl nebîler işin işle
 3756 Didi **zulm itme** baña ey Zeliĥā / Olursın gey şaķın merdūd-ı Mevlā
 4176 Saña **zulm eyledüm** zindāna şaldum / Vebālün bārını boynuma aldum

zulm ü ta' addî [1] zorbalık. <REDHOUSE>

- 4006 Dem olur eylük ile olmayan kār / Olur **zulm ü ta' addî** ile izhār

zulmānî [2] karanlıĝa mensup, karanlık olan, karanlık. <KT, LN, KO, OTAL>

- 4190 İdüp bir künc-i **zulmānide** mesken / Temāşā-yı cemāl itdi ırāqdan
 4963 Yönelde 'ālem-i envāra cānı / Ğodı ĥālinde **zulmānî** mekânı

zulmet [26] karanlık. <KT, KO, CŪDÎ, ADŞS, KANARİ>

- 187 Bu **zulmet** 'ayn-ı ma' nāda ziyādur / Başıret ehline kuĥl u cilādur
 435 Felek āyînesini kıldı rüşen / Cihān kırtuldu şāmuñ **zulmetinden**
 1316 Kerîmün nūr-ı da' vāt-ı cemîli / Olur her **zulmetün** rüşen delîli
 1528 Ne **zulmet** çihre-i ĥikmet niķābı / Cemāl-i şāhid-i ĝaybuñ ĥicābı

- 1529 Bu **zulmet** ‘ayn-ı ‘anberdür cihāna / Sa‘ādetdür meşām-ı ‘āşıkāna
 4139 Girer ğam **zulmetine** mübtelālar / Geyer dāğ-ı siyāhından qaralar
 4316 Qarār itdürmez anda bād-ı rahmet / Başından ref olur āhır bu **zulmet**
 4332 Çıkardı **zulmet-i** zindān libāsın / Geyindi gün gibi zerrīn qabāsın
 4560 Dālālet **zulmetinden** kırtula cān / Selāmet ‘āleminde ide seyrān
 5073 Münevver oldı vahdet pertevinden / Çekildi çıkdı bu **zulmet** evinden

Zulmet, “nur” mukabilidir. Aşağıdaki tanıklarda bu karıştıktan faydalanılmıştır. <TTS>

- 147 Ol açdı Ka‘betu’llāhuñ niqābın / Götürdi nūr ile **zulmet** hicābın
 576 Ağarmış pīre cevri itme tahmīl / İdūpdür **zulmetini** nūra tebdil
 1388 İlāhī bu ne hikmetdür ne hikmet / Yüzi nūryle mahv olmaz bu **zulmet**
 2312 İdūp nūr-ı çerāğ-ı ‘ışkı taḥṣīl / İdegör **zulmetüñi** nūra tebdīl
 3476 Göñülde gitdi **zulmet** nūr taldı / Kelīsālar bezendi mescid oldı
 4333 Çıkup zindāndan ol mihr-i sa‘ādet / O gündü nūra tebdīl oldı **zulmet**
 4365 Şaḥınuñ **zulmeti** hep nūra döndi / Mişāl-i misk iken kāfura döndi

Zulmetin çoğulu zulumâtır. Zulumât, Âb-ı Hayat’ın içinde bulunduğ 3 aylık yolu olan karanlıklar ülkesinin adıdır. Erzurumlu İbrahim Hakkı’ya göre, Zulumât diyarı 6 ay gece, 6 ay gündüz olan Kuzey Kutbu’dur. Hızır, İlyas ve İskender bu diyara gitmişler ve Hızır ile İlyas Âb-ı Hayat’ı bulup içmişlerdir. İskender ise karanlıklar içinde yolunu şaşırmıştır. <ADŞS>

- 1204 Bu **zulmetden** nitekim Âb-ı Hayvān / Çıkardı Yūsufı ol Hızır-ı devrān
 1531 Giceyle açılır her dīde-i cān / Bu **zulmetde** bulunur Âb-ı Hayvān
 2309 Belā baḥrinde ğavvāş olma ṭalma / Hayāt Âbı gibi **zulmetde** ḳalma

zulmet-i cehl [1] cehalet karanlığı. <BMS>

- 140 Eger olmasa mihr -i ‘ilmi rahşān / Qalurdı **zulmet-i cehl** ile insān
zulmet-i ğam [5] üzüntü karanlığı. <KANAR>

- 466 Meger bir şeb taldı mihr-i ‘ālem / Cihān yüzini taldı **zulmet-i ğam**
 1288 Büridi rüy-ı dehri **zulmet-i ğam** / Qarardı ḳalb-i ‘āşī gibi ‘ālem
 1319 Ṭağıldı **zulmet-i ğam** gitdi āfāt / Açıldı rüy-ı mir’āt-ı semāvāt
 1835 Qara baḥtından irdi **zulmet-i ğam** / Şarındı āhdan destār-ı mātem
 5044 Söyündi şem‘ -i bezm-ārā-yı ‘ālem / Diyār-ı Mısrı taldı **zulmet-i ğam**

zübāb [1] sinek, kara sinek. <AHTERÎ, KT, KO, CÜDÎ>

- 1551 Düşürmiş ehl-i ‘ışkı ıztırāba / Fiğānın şaymaz āvāz-ı **zübāba**

zübde [] hūlasa, netice, öz; bir şeyin en seçkin, en değerli kısmı. <KT, KO, CÜDÎ,

KUBBEALT>

zübdetü'l-envâr [1] ışık kaynağı, nurların özü.

33 Kelâmum **zübdetü'l-envâr** olsun / Zebânüm tîği gevher-dâr olsun

zücâc [1] sırça, cam, şişe, kadeh. <KT, KO, LN, CÜDÎ>

2390 Olasın mihr-i ruhsâriyle mesrûr / **Zücâc**-ı dîde vü dil ola pür-nûr

Zühâl [1] gezegenlerin altıncısı olup Müşteri'den sonra gelen ve güneşten en uzak olan gezegen, Satürn gezegeni. Nahs-i ekber (en büyük uğursuzluk) sayılır. Bu yıldızın tesiri altında doğanlar ahmak, cahil, pinti, yalancı, vs. kötü huylu olurlar. Mitolojiye göre gök ile yerin oğlu olarak bilinir. Eski coğrafyaya göre de yedinci iklime hâkimdir. Bu iklim kuşağında siyah renkli insanlar yaşar. Çünkü siyah renk Zühâl'indir. Yedinci kat gökte oturur, oradan âleme nezaret edermiş. Yüksekte oturduğu ve rengi siyah olduğu için şairler onu sarayların damlarında gözcülük eden Hindilere benzetmişlerdir. <KT, KO, OTDTS, AÇDŞS, ADŞS>

2541 Biner bir üstür-i ejder-mişâle / **Zühaldür** şanki gerdûna havâle

zühd [7] dünyaya rağbet etmeme, perhizkârlık, takva. [tas.] ahirete yönelmek, dünyaya doludizgin dalmamak, elde mevcut bulunsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek. Zühd, dünyayı tamamen terk edip çalışmayı bırakmak, dünya lezzetlerine sırt çevirip kuru ekmek yiyerek aba giymek değil, lezzet verici şeyleri azaltmak, onlara dalmamaktır. <KT, LN, CÜDÎ, TTS, DÎNÎ KAVRAMLAR>

279 Kemâl-i **zühd** ile meşhûr u mevşûf / Şalâhı Şeyh-i Kerhî gibi ma' rûf

2233 İdüp sîmurg-ı zevkî **zühdin** izhâr / Başını hırkaya çekdi keşef-vâr

zühd ü şalâh [1] dindarlık ve din kurallarından ayrılmama. <KANAR/>

2016 Maḥabbet eyledi dervîş-meşreb / İşi **zühd ü şalâh** idi müretteb

“Dindarlık, din kurallarında ayrılmama” anlamlarına gelen bu ifade aşağıdaki tanıklarda “şalâh u zühd” şeklinde düzenlenmiştir.

2381 İdüp vîrânede bir hücre bünyâd / Şalâh u **zühd** evini kıldı âbâd

3114 Şalâh u **zühd** ol kim ola mu' tâd / Bir uğurdan saña olur mı münkâd

4657 Biz on bir kırdasuz evlâd-ı Ya' kûb / Şalâh u **zühd** ile memdûh u mergûb

4957 Mesâvî sözidür bir nâr-ı mezmûm / İder zer' -i şalâh ü **zühdi** ma' düm

Zühre [2] Güneş sisteminin ikinci gezegeni, Çoban Yıldızı. Dünyaya en yakın ve en parlak gezegendir. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkâr olurlar. Feleğin sazendesi olarak bilinir. Sazendeler, Zühre'ye mensuptur. Çengi kız şeklinde tasvir edilir. Doğru mitolojisinde Hârût ve Mârût'u baştan çıkaran ve sonra

yıldız olan fettan kadındır. Divan şiirinde çoğunlukla şarkı, aşk, güzellik ve çalgı ile birlikte anılır.

<KT, OTDTS, AÇDŞS, ADŞS>

2074 Ata bindi niçe nûrânî hâtûn / Mişâl-i **Zühredür** bālâ-yı gerdûn

2775 Getürdi **Zühre** sâzını miyâna / Derildiler sımât-ı Kehkeşâna

zülâl [15] içimi hoş, saf, hafif, soğuk su. Dağlarda kar birikip eskidikçe içinde peyda olan ve suyun içine konunca soğutan ve tatlandırıran bir kurt anlamına gelmektedir. Arapça “kaymak” anlamında “zel” kelimesinden müştak olup hafifliğinden dolayı sanki boğazdan kayıp gider. <KT, FZ, CÜDÎ, KO, BURHÂN, ÖTS>

145 **Zülâl**-i şer‘ ini itdürdi icrâ / Cihânı ölmüş iken kıldı ihyâ

288 Ziyâde olsa nâr-ı ‘ışk hâli / Söyündürmez anı vuşlat **zülâli**

661 Mehûn seyrân ile artar cemâli / Revân olmak ider şâfî **zülâli**

831 **Zülâl**-i çâh-veş ey şâhbü’-şadr / Olur alçağ gönüllü ‘âliyü’l-ğadr

2368 **Zülâl**-i rahmeti olmazsa işâr / Bülend olmaz nihâl-i kâmet-i yâr

3351 O hürşid-i **zülâlün** maşrı kaynı / Biri birisinün olmışdı ‘aynı

3471 **Zülâl**-i dîn ile olup muṭahhar / Yudılar şirki çirkinî güzeller

4462 Gözüme nûr vir kim yâra baṣsun / **Zülâl**-i rahmetün ben ḥâke aṣsun

4574 Görince Ḥazret-i Yûsuf bu hâli / Revâne oldu iḥsânı **zülâli**

Aşağıdaki tanıklarda geçen “âb-ı zülâl” tamlaması “berrak ve tatlı su” anlamına gelmektedir (*bk. âb-ı zülâl*).

556 İrişsün bâğuña tâze nihâlün / Karışsun baḥrüne âb-ı **zülâlün**

2564 Nicedür arz -ı Ken‘ ânuñ cibâli / Aḳar mı ṭurmayup âb-ı **zülâli**

2611 Bu vâdilerdeki âb-ı **zülâli** / Bu şehir içinde şıbyân u ricâli

3132 Gönül oldu o mâhîñün mişâli / Deñizlerde arar âb-ı **zülâli**

3318 Kızardup ‘aḳs-i gül âb-ı **zülâli** / Olurdı çeşm-i ḥunîñün mişâli

zülâl-i vaşl [1] sevgiliye kavuşmanın tadı, sevgiliye kavuşmada insana leziz bir su gibi hayat veren tat. <OTAL, ÖTS>

4187 Cemâl-i Yûsufını gördügi ḥîñ / **Zülâl-i vaşl** ide nârını teskîn

Zü’lcelâl [7] celal, ululuk sahibi olan Allah. <KT, KO, OTAL, DİNÎ KAVRAMLAR>

1133 Şükür Allâha minnet **Zü’lcelâle** / Ki irgürdi beni rûz-ı vişâle

1773 Hidâyet itdi aña **Zü’lcelâli** / Görindi şâhid-i gaybuñ cemâli

2364 Cemâlün nûr-ı zât-ı **Zü’lcelâlî** / Ne gülşen âlisin ey gül nihâli

2621 Didi şükr ü sipâs ol **Zü’lcelâle** / Ki irdi rûz-ı hicrânum zevâle

4331 Bahḳ karnındağı Yûnus mişâli / Ḥalâş itdi Ḥudâ-yı **Zü’l-celâli**

- 4525 Tölenmiş idi hırşid-i cemâli / Tölü‘ itdürdi anı **Zü’lcelâli**
- 4962 Bu vech ile yumuldı ‘ayn-ı Ya‘ kûb / Vişâl-i **Zü’lcelâli** kıldı maflûb
zûlf [14] saç, özellikle yüzün iki tarafında sarkan saç bölükleri. <KT, KO, LN, ADŞS>
- 186 Sevâdı zıll-ı rahmetden nişâne / Mişâl-i **zûlf**-i dîdâr-ı yegâne
- 1483 Görüp nûr-ı cebinin **zûlf**i fi’l-hâl / Sücûda varmış itmiş kıddini dâl
- 1569 Maḥabbet müşterîsi gönlin aldı / Ğam-ı **zûlf**iyle cânı kılca kaldı
- 1779 Gönül oldu ğam-ı **zûlf**üñ esîri / Perîşân-ḥatır itdün ben faḳîri
- 2000 Elin açmış iki **zûlf**i niyâza / İki şaf kirpügi tırmış namâza
- 3004 Zelîḥâ Yûsufa uydı ulaşdı / Niyâzı **zûlf**i gibi başdan aşdı
- 3079 Elini **zûlf**ine eylerdi şâne / Yolardı sünbülünü ‘âşîkâne
- 3881 İrişür çâr ṭâḳ-ı âsumâna / Olur mezkûresi **zûlf**ine şâne
- Kıvrım kıvrım olması yönüyle zûlf, cîm (ج) harfine benzetilir. Zûlf (cîm) ile kaş (nûn) bir arada olduğunda cünûn (جنون) ortaya çıkar. <DŞS>
- 1832 Yüzinde **zûlf**i cîmi kaş nûnı / Hüveydâ eyledi naḳş-ı cünûnı
zûlf-i cânân [1] sevgilinin saçı. <BMS>
- 2086 Ṭarâvetde mişâl-i **zûlf-i cânân** / Firengî miskî atlaslar firâvân
zûlf-i dırâz [1] uzun zülûf, uzun saç. <KANARİ>
- 4120 Muṭarrâ kılmayup **zûlf-i dırâz**ın / Göze göstermez idi kuḥl-i nâzın
zûlf-i dildâr [1] sevgilinin zülûfleri. <KANARİ>
- 5163 Olur mîmi mişâl-i kâkül-i yâr / Görinen cîmi güyâ **zûlf-i dildâr**
zûlf-i pürçîn [1] kıvrım kıvrım zülûf. <KANARİ>
- 3593 Düşerdi ‘arızına **zûlf-i pürçîn** / Kızıl vâlâda güyâ nâfe-i çîn
zûlf-i şeb-reng [1] gece renkli saç. <BMS>
- 4121 Biri birine girdi **zûlf-i şeb-reng** / İki ğam leşkeri güyâ ider ceng
zümre [1] cemaat, sınıf, fırka, takım, insan bölüğü. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- 5030 Naşib oldu aña ḳurbiyyet-i Ḥaḳ / Nebîler **zümresine** oldu mülḥaḳ
zünnâr [1] Hristiyan ve Mecusi rahiplerin çıplak tenin üzerine bağladıkları kıldan kaba ve sert kuşak, papaz kuşağı. Papazlar bir alamet olmak üzere bellerine bağlarlar. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ, ADŞS, AÇDŞS>
- 3473 Şanemler şındı hep ḳaṭ‘ oldu **zünnâr** / Dilin tıtdı derây-ı deyr-i küffâr
zünûb [1] günahlar, suçlar, “zenb”in çoğulu. <KT, KO, LN, CÛDÎ, KANARİ>
- 3657 Bilürsin sen o Settârü’l-‘Uyûbı / Bağışlar tevbe ile hep **zünûb**ı

SONUÇ

Bu çalışma, XVI. yüzyıl şairi Taşlıcalı Yahyâ Bey'in *Yûsuf u Zeliâ* adlı mesnevisi üzerine yapılmış bir sözlük çalışmasıdır. Bu çalışma ile *Yûsuf u Zeliâ* mesnevisinin söz varlığı ortaya konmuştur. Kelimelerin kullanılma sıklığı ve metinde kullanıldığı yerler tespit edilerek “Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” çalışması ortaya çıkmıştır.

Kelimelerin anlamlandırma sürecinde tarihsel ve güncel sözlüklerin yanı sıra geniş bir kaynakçadan faydalanılmıştır. Kullanılan kaynaklar madde başlarında kısaltma şeklinde belirtilerek tespit edilen anlama hangi kaynak veya kaynaklardan ulaşıldığı ortaya konmuştur. Eserdeki deyim, atasözü ve kalıp ifadeler çıkarılmış; kelimelerin gerçek anlamının yanında mecaz ve tasavvuf anlamları da belirlenmiştir.

Elde edilen sözlükten hareketle mesnevinin incelenmesi yapılarak eserdeki din, tasavvuf, toplum, insan ve tabiata ait belli başlı başlıklar tespit edilmiştir. Elde edilen başlıklar örneklendirilerek inceleme tamamlanmıştır.

Bu çalışma ile klasik Türk şiirinin önde gelen isimlerinden Yahyâ Bey'in bir mesnevisinin bütün yönleri incelenmeye çalışılmıştır. Klasik şiire ait eserlerle ilgili sözlük çalışmalarının yapılması bu edebiyatın anlaşılması ve yeniden değerlendirilmesine katkı yapacaktır. Bu tip çalışmalar ayrıca eserlerin yazıldıkları dönem ile ilgili karşılaştırmalı dil ve edebiyat çalışmalarının daha sağlam yapılmasını sağlayacaktır. Böylece sanatçılar arasındaki üslup farklılıkları da daha açık bir şekilde ortaya konabilecektir.

KAYNAKLAR

A) Sözlük Kaynakçası

KISALTMA	KAYNAK
AHTERÎ	Ahterî Mustafa Muslihiddin el-Karahisarî, <i>Ahterî-yi Kebir</i> , (haz. H. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
AKSOY	AKSOY, Ömer Asım, <i>Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 C</i> , İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988.
OKÇULUK TERİMLERİ/1	AKSOYAK, İsmail Hakkı, "Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri", <i>Türklük Bilimi Araştırmaları</i> , S 1, Sivas 1995, s. 81-94.
TTA	ALBAYRAK, Nurettin, <i>Türkiye Türkçesinde Atasözleri</i> , Kapı Yayınları, İstanbul 2009.
KUBBEALTI	AYVERDİ, İlhan, <i>Kubbealtı Lugatı - Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1-3</i> , Kubbealtı Yayınevi, İstanbul 2008.
ÇİÇEKLER	BAYRAM, Yavuz, <i>Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçeveleri (2 Cilt)</i> , (Yayınlanmamış Doktora Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2001.
ESKİ ESERLER	BÜNGÜL, Nurettin Rüştü, <i>Eski Eserler Ansiklopedisi 2 Cilt</i> , Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul, tarihsiz.
ÇİÇEK KÜLTÜRÜ	Cevat Rüştü, <i>Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Derleme</i> , (haz. Nazım H. Polat), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.
ÖTS	ÇAĞBAYIR, Yaşar, <i>Ötüken Türkçe Sözlük I-V</i> , Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
ÖOTS	_____, <i>Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü</i> , Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.
BMS	ÇATIKKAŞ, M. Atâ, <i>Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü 3 C</i> , Sütun Yayınları, İstanbul 2009.
DS	<i>Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü 1-12</i> , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
OTAL	DEVELLİOĞLU, Ferit, <i>Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat</i> , Aydın Kitabevi, Ankara 1999.
YTS	DİLÇİN, Cem, <i>Yeni Tarama Sözlüğü</i> , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
LR	Doktor Hüseyin Remzî, <i>Lugat-ı Remzî</i> , Matbaa-i Hüseyin Remzî, İstanbul 1305.

ŞİİRDE VE HALK DİLİNDE

DŞS

TDGDA

CÛDÎ

KANAR1

KANAR2

KANAR3

DİNÎ KAVRAMLAR

KUR'AN YOLU

İKTİBASLAR

GIYİM KUŞAM

OKÇULUK TERİMLERİ/2

HAYÂLÎ BEY

KUYUMCULUK

KO

LN

BURHÂN

KÂMÛS

EYÜBOĞLU, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler 1-2*, Doğan Kardeş, İstanbul 1973.

ERDOĞAN, Mehtap, *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili*, Kitabevi, İstanbul 2013.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.

İbrahim Cûdî, *Lügat-i Cûdî*, (haz. İsmail Parlatır vd.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

KANAR, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü 1-2*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Farsça – Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.

_____, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

KARAGÖZ, İsmail – KARAMAN, Fikret vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

KARAMAN, Hayreddin – DÖNMEZ, İbrahim Kâfi – ÇAĞRICI, Mustafa – GÜMÜŞ, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, C 1-5*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

KELEŞ, Reyhan, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul 2015.

KÖKSAL, M. Fatih, “Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri’ne Ekler”, *Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

KURNAZ, Cemal, *Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlîli*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

KUŞOĞLU, Mehmet Zeki, *Resimli Ansiklopedik Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1313-1322.

Muallim Naci, *Lügât-ı Nâcî*, Asr Matbaası, İstanbul, tarihsiz.

Mütercim Âsım, *Burhân-ı Kâtî ‘ Tercümesi*, (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

_____, *el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît – Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi- 1-6*, (haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2013.

- AÇDŞS* ONAY, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü -Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı-*, (haz. Cemal Kurnaz), Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- TÜRK MÛSİKÎSİ* ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Müsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, (İnceleyen: Nevzat Atlığ) Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.
- OTDTS* PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983.
- ADŞS* PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.
- TS* PARLATIR, İsmail - GÖZAYDIN, Nevzat, vd., *Türkçe Sözlük 1-2*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- REDHOUSE* REDHOUSE, Sir James; *Türkçe İngilizce Redhouse Sözlüğü*, (haz. U. Bahadır Alkım vd.), İstanbul 1983.
- BOSTAN* Sadi, *Bostan*, (tercüme: Hikmet İlaydın), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- BDS* SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- SECCÂDÎ* SECCÂDÎ, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Açıklamalı ve Alfabetik)*(çev. Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- STEINGASS* STEINGASS, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.
- KT* Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317.
- KA* _____, *Kâmûsu'l-A'lâm I-VI*, Mihrân Matbaası, İstanbul 1306-1316.
- OŞK* ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 1-3, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016.
- EDEBÎ TASVİRLER* _____, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul 2002.
- FZ* ŞÜKÛN, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat / Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya 1-3*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- DŞD* TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- HARF SİMGEÇİLİĞİ* TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Hece Yayınları, Ankara 2003.

ŞAHISLAR MİTOLOJİSİ

17. YÜZYIL TÜRKÇESİ

TDEK

TDVİA

TTS

YENİTERZİ

FMS

İKS

DEKS

ŞİİRİN İZİNDE

_____, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

TULUM, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011. Komisyon, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü 1-6*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.

YENİTERZİ, Emine, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C III, S 15, s. 301-334.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler- Ansiklopedik Sözlük*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

ZAVOTÇU, Gencay, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

ZÜLFE, Ömer, *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde, - Osmanlı Şiirinden Kelimeler, Kavramlar, Deyimler-*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

B) Diğer Kaynaklar

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2017.

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2004.

ARSLAN, Mehmet, “Türk Edebiyatında Hamse”, *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, C 5, S 9, İstanbul 2007, s. 305-322.

ATEŞ, Ali Osman, “İslam ve Doğal Hayatın Korunması”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C III, S 1, Ocak-Haziran 2003, s. 1-34.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

BAŞKAN, Özcan, *Bildirişim -insan dili ve ötesi-*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003. Beyâni Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü’ş-Şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

BEYDİLLİ, Kemal, “III. Selim Devri’nde Verilen Bazı Muâf ve Müsellemlilik Berâtı Hakkında: Foti Kalfa’nın Berâtı”, *Osmanlı-Türk Diplomatiği Semineri (30-31 Mayıs 1994) Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1995, s. 75-89.

BOZ, Erdoğan, “Yunus Emre Divanı’nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir İnceleme”, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri (06-08 Mayıs 2010)*, Eskişehir 2011, s. 91-95.

- Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen), C 2, Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
- CANIM, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme - Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- ÇELİKAN, Serkan, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin Küllî Kaidelerinin (Kavâid-i Fıkhiyye) Hadis Literatüründeki Kaynakları (Doktora Tezi)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Yahyâ Bey Divan (Tenkidli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
- _____, *Yahyâ Bey ve Dîvânından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- _____, “Yahya Bey”, *İslam Ansiklopedisi*, C 13, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 343.
- _____, *Necati Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul 2017.
- ÇINAR, Bekir, “Taşlıcalı Yahya’nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Bir Nasrettin Hoca Fıkrası”, *Turkish Studies*, II/4 (2007), s. 283-292.
- ÇİÇEKLER, Mustafa – ÜNVER İsmail – TOKER Halil, “Mesnevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 29, Ankara 2004, s. 320-325.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Kâtip Çelebi -Hayatı, Kişiliği ve Eserlerinden Seçmeler-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mesnevi Şerhi 2 - 5*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1985.
- GÜLER, Zekeriya, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?”, *Mehir*, S 2, 1998, s. 14-21.
- GÜRLEK, Dursun, *Karınca Huzura Varınca*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- HALMAN, Talat Sait vd., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, Ankara 2003.
- İSEN, Mustafa, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.
- _____, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt Behişt*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- _____, Mustafa - Muhsin Macit, vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.
- KAHVECİ, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.
- KARAHAN, Leylâ, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- KAYA, Bülent, *Divan Şiirinde At*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- KAYA, İdris Güven, “Figanî’nin Ölümü ve Taşlıcalı Yahya Bey’in Şiiri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 34, Erzurum 2007, s. 47-61.
- _____, “Dukagin-zade Taşlıcalı Yahya Bey’in Eserlerinde Mevlana Celâleddin”, *Turkish Studies*, Volume 4/7, 2009, s. 353-368.
- KAYA, Bayram Ali, “Taşlıcalı Yahya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul 2011, s. 156-157.
- KILIÇ, Filiz, *Âşık Çelebi Meşâ’irü’ş-şu’arâ İnceleme – Metin*, C 2-3, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.

- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), C 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- KOCAMAN, Sümeyye, *Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Kanuni Sultan Süleyman'a Sunduğu Kasideler Üzerine Bir Yorum Denemesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.
- Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C 4-6-8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977-1986.
- Komisyon, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C 5, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004.
- KONCU, Hanife – KURTULUŞ Rıza, “Yûsuf u Züleyhâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013, s. 38-41.
- KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, C 1-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- KURNAZ, Cemal, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.
- KUTLAR, Fatma S., “Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları*, S 1, Ankara 2000, s. 102-157.
- MERMER, Ahmet - DENİZ Sebahat, vd., *Üniversiteler için Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2018.
- Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri*, (haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Muhammed Yusuf Kândehevî, *Hayâtü's-Sahâbe-Peygamber ve Ashabın yaşadığı İslamiyet Hadislerle Müslümanlık*- (Mütercimler: Cengiz Yağcı, Mehmet Karabulut), C 2, Devran Yayıncılık, İstanbul 1977.
- Nevîzâde Atâî, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri -Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakaik* (haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- ÖZDER, Deva, “Taşlıcalı Yahya Bey Divanında Şiir Anlayışı”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, S 20, 2020, s. 234-280.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış Eski Türk Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.
- ÖZTÜRK, Furkan, *Bâkî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- ÖZTÜRK, Erdem Can, “Divan Şiirinde Kulakla İlgili Deyimler ve Anlam Çerçevesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 66, Erzurum 2019, s. 37-82.
- ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR, Sezer, “Güvâhî'nin Tazarru-Nâme'si ve Dil Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C VIII, S 1, [Prof. Dr. Amil Çelebioğlu Armağanı], İstanbul 2013, s. 2351-2500.
- Sadi, *Gülîstan*, (ter.: Hikmet İlaydın), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- SAĞLAM, Ayşe, *Taşlıcalı Yahya ve Hamsesi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat, *Nev'i Divanı'nın Tahlîli*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme – Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- Sûdî-i Bosnevî, *Gülîstân şerhi* (haz. Ozan Yılmaz), Çamlıca Basım, İstanbul 2012.

- ŞENÖDEYİCİ, Özer, *Naili Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 90, İstanbul 1994, s. 131-179.
- _____, *Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanuni Hicviyesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.
- _____, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul 2002.
- _____- KARTAL Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, C 2 (çev. Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- TARLAN, Ali Nihat, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- TARLAN, Ali Nihat, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2011.
- ULU, Arif, “Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 38, Erzurum 2012, s. 23-27.
- ÜNVER, İsmail, “Mesnevi”, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı 2 (Divan Şiiri)*, 1986.
- VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002.
- YAYLALI, Yasemin, “Emîrî'nin İkinci Divânındaki Farsça Şiirlerinde Geçen Ayetler”, *İLTED*, Erzurum 2016/2, S 46, s. 261.
- YAZAR, Sadık, “XIV.-XV. ve XVI. Yüzyıl Türkçe Divanlarında Yer Alan Arap Meseller (Atasözler)i”, 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15 Eylül 2007, Ankara/Türkiye, C 4, Ankara 2008, s. 1777-1803.
- YAZICI Tahsin - KURNAZ Cemal, “Hamse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 15, İstanbul 1997, s. 499-500.
- YILMAZ, Ozan, ““Gelenekten Deyişe” Klasik Türk ve Fars Edebiyatlarının Ortak İfade Biçimlerinden “Başa Toprak Saçmak””, *Türük, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, S 2, 2013, s. 336-350.